ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

ΖΑΧΑΡΩΦ — ΙΛΙΣΟΣ

"ΠΥΡΣΟΣ" ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ & ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ 61 — ΑΘΗΝΑΙ

Digitized by Google

COPYRIGHT 1930 BY "PYRSOS„ C° Ltd ATHENS
PRINTED IN GREECE

Digitized by Google

ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΒ΄ ΤΟΜΟΝ ΕΠΡΑΓΜΑΤΕΥΘΗΣΑΝ ΘΕΜΑΤΑ ΟΙ Κ. Κ.:

'Αδαμαντίου 'Αδαμάντιος Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἐν τῷ 'Εθνικῷ Πανεπιστημίῳ.	Αδ. Αδ.
'Αθηναγόρας ὁ Παραμυθίας καὶ Πάργας	† Α.
Αἰμιλιανίδη; 'Αχ. Κ. Δικηγόρος	'Αχ. Κ Α
'Αναγνωστόπουλος Γ. Π. Καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Γ. Π Α
'Αναγνώστου 'Ι. Λ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου Παθολογικῆς Φυσιολογίας τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου.	Ι Λ Α·
'Ανδριώτης Ν Π. Συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.	Ν Α.
'Ανδρουλιδάκης Μ. Κ. Δημοσιογράφος	Μ Κ. Α
'Αντωνιάδη; Εὐγ. Μ. 'Αστρονόμο; Διευθυντὴς τοῦ 'Αρεογραφικοῦ τμήματος τῆς Βρεττανικῆς 'Αστρονομικῆς Ἑταιρείας.	Ε. Μ. Α
'Αποστολίδης 'Η. Ν. Δημοσιογράφος	Η. Ν. Α
'Αρβανιτάκης Γ. Λ. Δρ τῶν Μαθηματικῶν.	Γ. Λ Α
'Αρεταῖος Ε. Γ. Μηχανολόγος - 'Ηλεκτρολόγος.	Ε. Γ. Α
'Ασημᾶκος Δ. Κ. Μηχανολόγος	Δ. Κ. Α.
Βαλάκης Π. Α. Δρ Φιλολογίας - Γυμνασιάρχης.	Ι Α Β
Βατάλας Μ. Δ. Δημοσιογράφος.	Μ. Δ Β
Βαφειάδη; Τ. Φιλόλογος.	Τ. Β.
Βεϊνόγλου Α Σ. Λογοτέχνης.	Α. Σ. Β
Βέλλας Β. Μ. Θεολόγος.	Β Μ Β
Βελλιανίτη; Θ. Λογογράφος. Πρώην Ὑπουργός.	Θ Β
Βέρας Σόλων Παιδίατρος	Σ. Β.
Βλαχλείδη: Ν. Δήμαρχος Ἰωαννίνων.	Ν. Βλ.
Βλησίδης Θρασ. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.	Θρ. Β.
Βορεάδης Γ. Γεωλόγος.	Γ. Β.
Βουρνάζος Α. Χ. Καθηγητὴς τῆς Χημικῆς Τεχνολογίας ἐν τῷ 'Εθν. Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Α Χ Β.
Γαβριηλίδης Α. 'Οφθαλμολογος-Διευθυντὴς τοῦ 'Οφθαλμολογικοῦ Τμήματος τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ».	Α. Γ.
Γαλανὸς Σ. Καθηγητὴς τῆς Χημείας τῶν 'Εδωδίμων ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Σ. Γ.
Γαρδίκας Γ. Κ. Γυμνασιάρχης.	Γ. Γ.
Γεδεὼν Μ. Ι. Μέγας Χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας. 'Ακαδημαϊκός.	Μ. Ι. Γ
Γενεράλις 'Εμμ. Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ.
Γερογιάννης Κ. Δ. 'Αρχαιολόγος.	Κ. Δ. Γ
Γεωργαλᾶς Γ. Κ. Καθηγητὴς τῆς 'Ανωτ. Γεωπ. Σχολῆς. Διευθυντὴς τῆς «Γεωλογ. Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος».	Γ. Κ. Γ.
Γεωργαντᾶς Φ. Δ. 'Εκπαιδευτικός.	Φ Δ Γ
Γεωργούλης 'Ηρ. Π. Δρ 'Εμπορικῶν Σπουδῶν.	Η. Π. Γ
Γιακοὲλ Γ. Γ. Δικηγόρος.	Γ. Γ. Γ.
Γιαμπάνης Ν. Μ. 'Αξιωματικὸς Πολ. Ναυτικοῦ.	Ν. Μ. Γ.
Γιαννακόπουλος Παν. 'Αντισυνταγματάρχης Μηχανικοῦ.	Π. Γ.
Γκιταρᾶκος Κ. Τεχνικὸς Σύμβουλος τῆς 'Ανωνύμου Ἑταιρεία: Πυριτιδοποιείου καὶ Καλυκοποιείου 'Αθηνῶν.	Κ. Γκ.
Γκορτζῆς Β. Α. Ὑποστράτηγος.	Β. Α. Γ.

Γκράβιγγερ Π. Δρ Φυσικομαθηματικῶν.	Π. Γρ.
Δανιὴλ Θ. 'Αρχιμηχανικός- Ὑποδιευθυντὴς τῶν Φάρων τῆς Ἑλλάδος.	Θ. Δ
Δαραλέξης Χρ. Θεατρικὸς Συγγραφεύς.	Τ. Δ
Δασκαλάκης Χ. Ε. Νομικός.	Χ. Δ.
Δεβάρης Δ. Σ. Δημοσιογράφος.	Δ. Δ.
Δεληγιάννης 'Αντ. 'Επιμελητὴς τοῦ 'Εργαστηρίου Φυσικοχημείας καὶ 'Εφηρμ. 'Ηλεκτροχημείας τοῦ 'Εθν. Μετσ. Πολυτεχνείου.	Αν. Δ.
Δένδιας Μιχαὴλ Διδάκτωρ τῆς Φιλολογίας καὶ τῆς Νομικῆς.	Μ. Δ.
Δερτιλῆς Π. Β. Τμηματάρχης Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν.	Π. Β. Δ.
Δημακόπουλος Ι. Δ. Καθηγητὴς 'Ανωτάτης Γεωπον. Σχολῆς.	Ι. Δ. Δ.
Δημάρατος Β. Ι. δ. φ. Καθηγητὴς τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς.	Β. Ι. Δ
Δημάρατος Ι. Φ. Δημοσιογραφος.	Ι. Φ. Δ
Δημόπουλος Μ. Ν. Δημοσιογράφος.	Μ. Ν. Δ
Διγενῆς Κίμων Ὑποστράτηγος.	Κ. Δ.
Δοανίδη; Ι. Π. Καθηγητὴς τῆς 'Ορυκτολογίας, Πετρογραφίας καὶ Γεωλογίας ἐν τῷ 'Εθνικῷ Μετσοβίῳ Πολυτεχνείῳ.	Ι. Π. Δ.
Δομαζάκης Μ. Γ. Νομικός.	Μ. Γ. Δ.
Δούσμανης Βίκτωρ 'Αντιστράτηγος.	Β Δ
Δρακουλίδης Ν. Ν. 'Ιατρὸς - Δερματολόγος.	Ν Ν. Δ
Δρόσος Δ. Διευθυντὴς Ὑπουργείου 'Εξωτερικῶν.	Δ. Δρ.
Δυοβουνιώτη; Κ. Ι. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καὶ τῆς Συμβολικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ. 'Ακαδημαϊκός.	Κ. Ι. Δ.
'Ελιγιᾶ Γιωσὲφ Λογογράφος - Ἑβραϊστής.	Γ. 'Ελ.
«Ἑλλ Φιλοτελ. Ἑταιρεία».	«Ε Φ. Ε.»
'Εμπειρῖκος Ν. Ζ. Φυσικός.	Ν. Ζ Ε.
Εὐαγγελᾶτος Χ. Γ. Δήμαρχος - Μεσολογγίου. Γεν. Γραμματεὺς τῆς «Ἑνώσεως τῶν Δήμων τῆς Ἑλλάδος».	Χ. Γ. Ε.
Εὐαγγελίδης Δ. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς 'Αρχαίας Τέχνης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Δ Ε.
Ζάρας Ι. Λ. Τμηματάρχης Ὑπουργ. 'Εθν. Οἰκονομίας.	Ι. Λ. Ζ.
Ζέπος Π. Ι. Δικηγόρος.	Π. Ι. Ζ.
Ζερβὸς Π. Καθηγητὴς τῆς Γεωμετρίας ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Π. Ζ.
Ζευγώλης Γ. Δημοσιογράφος.	Γ. Ζ.
Ζυγούρης Ν. Διευθυντὴς Τυροκομικῆς Σχολῆς.	Ν.
Ζωγράφος Δ. Δημοσιολόγος.	Δ. Ζγ.
Ζώης Λ. Χ. Ἱστοριοδίφης.	Λ. Χ. Ζ.
'Ηλιόπουλος Χ. Ἔφορος 'Αρχαιοτήτων.	Η.
Θεοδωρακόπουλος Ι. Ν. Δρ. Φιλοσοφίας.	Ι. Ν. Θ
Θεοδωρίδης Θ. Α. Διευθυντὴς 'Ασφαλ. Ἑταιρείας «'Ανατολή», τ. βουλευτής.	Θ. Α. Θ.
Θεοδωρίδης Χ. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Χ. Θ.
Θεοδωρόπουλος Ν. 'Ι. Δικηγόρος.	Ν. Ι. Θ.
Θεοδωροπούλου Αὔρα Καθηγήτρια τῆς Μουσικῆς.	Α. Θ.

Θεοφανείδης Β. 'Επιμελητὴς 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου.	Β Θ.
Θηβαιόπουλος Γ. Καθηγητής.	Γ. Θ.
Θωμόπουλος Θ. Γλύπτης. Καθηγητὴς τῆς Πλαστικῆς ἐν τῇ Σχολῇ Καλῶν Τεχνῶν.	Θ. Θ.
'Ιεζεκιὴλ ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφαρσάλων.	Ι. Ι.
'Ιωαννίδου Μαρία Φιλόλογος.	Μ. Ι.
'Ιωάννου Ε. (Τ. Ἄγρας) Λογοτέχνη	Τ. Α.
Καῖρη; Μ. Ν. 'Ιατρό	Μ. Ν. Κ.
Κακριδῆ; Γ. Θ. Μηχανολόγος—'Ηλεκτρολόγος.	Γ. Θ. Κ.
Κακριδῆ; Ι. Θ. Φιλόλογος.	Ι. Θ. Κ.
Καλαϊτζῆς 'Ι. Κ. Χειρουργός.	Ι. Κ. Κ.
Καλλιάφας Σπ. Μ. Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ.	Σ. Μ. Κ.
Καλομενόπουλος Νικ. Θ. Ὑποστράτηγος.	Ν. Κλς
Καμίνης Ι. Σ. Μαιευτὴρ - Παιδίατρος.	Ι Σ. Κ.
Καράκαλος Τηλ. 'Ι. Συνταγματάρχης Πυροβολικοῦ. Πρώην καθηγητὴς τοῦ Στρατ. Σχολείου Εὐελπίδων. Συγγραφεύς.	Τ. Ι. Κ.
Καραμᾶνος Κυρ. Μ. Φιλόλογος.	Κ. Μ. Κ.
Καράντζας Γ. 'Α. Δημοσιογράφος.	Γ. Α. Κ.
Καψάλης Γερ. Δ. Πρόεδρος 'Εκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.	Κοψ.
Καψῆς Ν. Θεολόγος.	Ν. Κ.
Κεραμιδᾶς Τ. Καθηγητὴς ἐν τῇ 'Ανωτ. Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ 'Εμπορικῶν 'Επιστημῶν.	Τ. Κ.
Κερεστετζῆς Κ. Ι. 'Ιατρὸς - Μικροβιολόγος.	Κ. Ι. Κ.
Κλαδᾶς Λυκ. Ν. 'Ηλεκτρολογος-Μηχανικός.	Λ. Ν. Κ.
Κλαδᾶς Ν. Θ. Ὑποστράτηγος.	Ν. Θ. Κ.
Κοκίδης Ν. 'Ιφ. Ὑποστράτηγος.	Ν. Ι. Κ.
Κόκκορης Δ. Χ. Χειρουργός.	Δ. Χ. Κ,
Κομάσος 'Ι. Χ. Μουσικοδιδάσκαλος.	Ι.. Χ Κ.
Κονιδάρης Γ. 'Ι Θεολόγος.	Γ. Κον.
Κορομηλᾶς Γ. Δ. Δημοσιογράφος.	Γ. Δ. Κ.
Κοτζιᾶς Ν. Χ. 'Επιμελητὴς Βυζαντινοῦ Μουσείου.	Ν. Χ. Κ.
Κούζης 'Αριστ. Π. Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς 'Ιατρικῆς ἐν τῷ 'Εθν. Πανεπιστημίῳ.	Αρ. Π. Κ.
Κουρέτας Δ. 'Ιατρός.	Δ. Κ.
Κοφινᾶς Γ. Ν. Οἰκονομολόγος. Πρώην Ὑπουργός.	Γ. Ν. Κ.
Κοφινιώτης Α. Ε. Δασολόγος.	Α. Ε. Κ.
Κτεναβέκς Ε. Δημοσιογράφος	Ε. Κ[illegible].
Κυριαζόπουλος Κ. Κ. 'Ιατρὸς - Δερματολόγος.	Κ Κρζ.
Κυριακόπουλος 'Ηλ. Γ. Καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.	Η. Γ. Κ.
Κωνσταντινίδης Θᾶνος Α. Δικηγόρος.	Θ. Κ.
Κωστίδης Σ. 'Αρχιτεχνίτης.	Σ. Κς
Λαμπρίδη Ἔλλη Δρ τῆς Φιλοσοφίας.	Ε. Λ.

Digitized by Google

Λάσκαρης Ν. Ἰ.	Θεατρικὸς Συγγραφεύς. Ἱστορικὸς τοῦ Θεάτρου.	Ν. Ι. Λ
Λεβίδης Ν. Δ.	Πρώην Ὑπουργός.	Ν. Δ. Λ.
Λοβέρδος Α.	Δρ Νομικῆς. Τραπεζικός.	Αλ. Λ
Λούβαρις Ν. Ι.	Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.	Ν. Λ.
Λοῦρος Κ. Ν.	Καθηγητὴς τῆς Μαιευτικῆς Κλινικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.	Κ. Ν. Λ
Λυκούδης Στ. Ἐμμ.	Πλοίαρχος Π. Ν. Διευθυντὴς τῶν Φάρων. Καθηγητὴς παρὰ τῇ Σ.Ν. Δοκίμων. Ἀκαδημαϊκός.	Σ. Ε. Λ
Μακρῆς Κ. Γ.	Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.	Κ. Γ. Μ.
Μάλαινος Ἐπ.	Δημοσιογράφος.	Ε. Ι. Μ
Μαργέτης Δ.	Γεωπόνος, π. βουλευτής.	—Μ
Μαρινᾶτος Σπ.	Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων.	Σπ. Μ.
Μεϊντάνης Περ.	Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς Τ.Τ.Τ.	Π. Μ.
Μελᾶς Β. Μ.	Στρατηγός. Διοικητὴς τῆς Ἀεροπορικῆς Ἀμύνης.	Β. Μ. Μ.
Μενεγκακις Ἰ. Ν.	Ἐπιμελητὴς Φυσιολογείου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.	Ι. Ν. Μ.
Μηλιάδης Γ.	Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων.	Γ. Μ.
Μισυρλῆς Δ. Μ.	Γυμνασιάρχης. Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος.	Δ. Μ. Μ.
Μιχαηλίδης Γ. Π.	Δρ. τῆς Θεολογίας.	Γ. Π. Μ.
Μιχαλόπουλος Ἀλ.	Καθηγητὴς τῆς Θεωρητικῆς Μηχανολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Α Μ.
Μοσχόπουλος Νικηφ.	Τμηματάρχης Ὑπ. Ἐξωτερικῶν.	Ν. Μ.
Μουστάκας Δ. Ε.	Δρ. Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.	Δ. Ε. Μ.
Μπαρδάνης Ι. Γ.	Χημικός.	Ι. Γ. Μ.
Μπέτσης Σ.	Χημικός	Σ. Μπ.
Μπίστη Μαρία	Φιλόλογος.	Μ. Μπ.
Μπρατσιώτης Παν. Ἰ.	Καθηγητὴς τῆς Εἰσαγωγῆς καὶ Ἑρμηνείας τῆς Π. Διαθήκης τῶν Ο′ ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.	Π. Ι. Μ
Μπρούμης Α. Π	Ἠλεκτρολόγος-Μηχανολόγος.	Α. Π. Μ
Μυλωνόπουλος Σπ. Α.	Δικηγόρος. Νομικὸς Σύμβουλος Ἐθνικῆς Τραπέζης.	Σ. Α. Μ.
Μωραΐτης Δ. Ν.	Δρ. τῆς Θεολογίας.	Δ. Ν. Μ.
Νεράτζουλης Π. Α.	Καθηγητής.	Π. Α. Ν.
Νίκογλου Σ. Φ.	Διεθνολόγος. Νομάρχης.	Σ. Φ Ν.
Νικοτσάρας Γ. Ν.	Πλοίαρχος Π. Ναυτικοῦ.	Γ. Ν. Ν.
Ξένος Γρ.	Προϊστάμενος τῆς Τοπογραφικῆς Ὑπηρεσίας Ὑπουργείου Γεωργίας.	Γ. Ξ
Ξυγγόπουλος Α.	Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων.	Α. Ξ.
Οἰκονόμου-Μύλλερ Σοφία	Δρ Μαθηματικῶν.	Σ.Μ.-Ο.
Οἰκονόμου Φ. Ν.	Ἀρχιτέκτων.	Φ. Ν. Ο.
Ὀλυμπίτης Ν. Θ.	Δερματολόγος - Ἀφροδισιολόγος.	Ν. Θ. Ο.
Πάγκαλος Γ. Η	Ἰατρός.	Γ. Η. Π.
Παλαιολόγος Κ.	Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου Φυσικῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.	Κ. Π.
Παμπούκας Α Β.	Νομικός.	Α. Β Π.
Παμπούκης Γ.	Διευθυντὴς τοῦ Νευρολογικοῦ τμήματος τῆς Ἀστυκλινικῆς.	Γ. Π.
Παμφύλης Χ.	Ἱστοριοδίφης.-π. βουλευτής.	Χ. Πς
Παναγιωτόπουλος Ἰ. Μ.	Καθηγητής.	Ι Μ. Π.
Παναγιωτόπουλος Κ.	Διευθυντὴς Ἐμπορικῆς Σχολῆς.	Κ. Πνγ
Πανάρετος	Ἀρχιμανδρίτης. Τοποτηρητὴς Ἱ. Μητροπόλεως Δράμας.	Π.
Παντατζῆς Παν. Γ.	Στοματολόγος - Ὀδοντίατρος.	Π. Γ. Π.
Παντελάκης Ἐμμ. Γ.	Γυμνασιάρχης.	Ε. Γ. Π.
Παπαγιαννόπουλος Δ. Ν	Καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.	Δ Ν. Π
Παπαδάκης Ν. Μ.	Πολιτικὸς Μηχανικός.	Ν.Μ. Π.
Παπαδημητρίου Γ. Α.	Πολιτικὸς Μηχανικός.	Γ. Α. Π.
Παπαδόπουλος Ἄνθ. Α.	Συντάκτης τοῦ «Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης».	Α. Α Π.
Παπαθεοδώρου Ἰ.	Ἀν. Γεν. Ἀρχίατρος.	Ι. Π.
Παπαθεοφίλου Κ.	Μηχανικός—Γεωπόνος.	Κ Παπ
Παπακωνσταντίνου Θ. Φ.	Φιλόλογος.	Θ Π.
Παπανδρέου Σ. Λ.	Διευθυντὴς τῆς Ἀνωτ. Γεωπ Σχολῆς Ἀθηνῶν.	Σ. Λ. Π.
Παπᾶς Π. Ν.	Φιλόλογος.	Π. Ν. Π.
Παππαφωτεινὸς Π.	Δικηγόρος.	Π Πς
Πασχάλης Δ. Π.	Ἱστοριοδίφης.	Δ Π. Π.
Περιστιάνης Ι Κ.	Ἀρχαιολόγος.	Ι. Κ. Π.
Πέτρου Π. Τ.	Καθηγητής	Π. Τ. Π.
Πλαγιανᾶκος Ι.	Φιλόλογος.	Ι. Πλ.
Πλακίδης Σ.	Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Ἀστρονομίας καὶ Μετεωρολογίας τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.	Σ. Π.
Πολίτης Λίνος Ν.	Ἐπιμελητὴς τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.	Λ. Ν. Π.
Πορτάση Μαξιμιανὴ	Δρ τῆς Φιλοσοφίας.	Μ. Π.
Ράλλης Κ. Μ.	Καθηγητὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ. Ἀκαδημαϊκός.	Κ. Μ. Ρ.
Ραλλίδης Οδ.	Χειρουργὸς-Γυναικολόγος.	Ο. Ρ.
Ρέντης Κ.	π. Ὑπουργός.	Κ. Ρ.
Ροῦμπος Π.	Ζωγράφος.	Π. Ρ.
Σαγγούνης Φ.	Καθηγητής.	Φ. Σ.
Σαμοθράκης Ἀ. Θ.	Ἰατρός.	Α. Θ. Σ.
Σαρρῆς Ἰ. Σ.	Καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας.	Ι. Σ. Σ.
Σάρρος Δ. Μ.	Φιλόλογος. Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος.	Δ. Μ. Σ.
Σβορῶνος Ν	Τμηματάρχης Ὑπουρ. Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.	Ν. Σ.
Σγουρίτσας Χ. Γ.	Δικηγόρος.	Χ. Γ. Σ.
Σκαλισιᾶνος Χ.	Δρ Φιλοσοφία .	Χ. Σς
Σκαρπαλέζος Δ.	Ὑποστράτηγος.	Δ. Σκ.
Σκεντέρης Κ.	π. Βουλευτής. Διευθυντὴς «Πελασγοῦ».	Κ. Σ.
Σκλάβος Γ	Μουσικοσυνθέτης.	Γ. Σ.
Σούλης Χ. Ι.	Καθηγητής.	Χ. Ι. Σ.
Σπαθάρης Χ. Κ.	Ἠλεκτρολόγος	Χ. Κ. Σ.
Σπεράντσας Ν. Ι.	Διευθυντὴς τοῦ Ὑδροβιολογικοῦ Σταθμοῦ καὶ Ἐπιμελητὴς τοῦ Ζῳολογικοῦ Μουσείου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου.	Ν., Ι. Σ.
Σπεράντσας Σ Γ.	Ἰατρὸς - Ἀκτινολόγος. Λόγιος.	Σ. Γ. Σ.
Σπυρόπουλος Ν.	Ὑποστράτηγος —Καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων.	Ν Σς
Σταλήμερος Ε.	Διευθυντὴς ΤΤΤ Ἠπείρου.	Ε. Στ.
Στεριώτης Π Θ.	Διευθυντὴς τοῦ Καποδιστρείου Ἐκπαιδευτηρίου Κερκύρας.	Π. Θ Σ.
Στουδίτου Ἁγνὴ	Δρ Νομικῆς.	Α. Στ.
Συρῖγος Ἀδ. Μ.	Ἐμπορευματολόγος.	Α. Μ. Σ.
Συρμόπουλος Σολ.	Καθηγητὴς τῆς Λογιστικῆς.	Σ. Σ.
Τεγόπουλος Σ. Α.	Δικηγόρος.	Σ. Λ. Τ.
Τζαβέας Θ. Ν.	Δημοσιογράφος.	Θ. Ν. Τ.
Τζωρτζόπουλος Χ. Ν.	Δικηγόρος. Ὑφηγητὴς τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.	Χ. Ν. Τ.
Τιπάλδος Γ. Ε.	Πρόεδρος τοῦ Ἑραλδικοῦ Τμήματος (Γενεαλογίας καὶ Ἐμβλημάτων) τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος».	Γ. Ε. Τ.
Τραχίλης Σ.	Καθηγητής.	Σ Τ.
Τρεμπέλας Π. Ν.	Θεολόγος - Διευθυντὴς Περιοδικοῦ «Ζωή».	Π. Ν. Τ.
Τρυπάνης Α. Α.	Μηχανολόγος - Ἠλεκτρολόγος.	Α. Α. Τ.
Τσαγρῆς Ι. Γ.	Χημικὸς-Μηχανικός.	Ι. Γ. Τ.
Τσαμαδὸς Δ.	Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Ἀναλυτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Μετσ. Πολυτεχνείῳ.	Δ. Τ.
Τσάτσος Θ. Κ.	Ὑφηγητὴς τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.	Θ. Κ. Τ.
† **Τσιβιδῆς Α. Ι.**	Ἰατρός.	Α. Ι. Τ.
Φάβης Β.	Συντάκτης τοῦ «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης».	Β, Φ.
Φαλτάϊτς Κώστας	Δημοσιογράφος.	Κ. Φ.
Φιλάρετος Βαφείδης	Μητροπολίτης Ἡρακλείας. Ἱστορικός.	† Η.Φ.Β.
Φίλιππας Ἄγγ. Ν.	Δρ. τῆς Νομικῆς	Α. Ν. Φ.
Φίλιππας Σ Ν.	Δημοσιογραφος.	Σ. Ν Φ.
Φιντικλῆ Θεόκλ Θ.	Μετεωρολόγος ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ Ἀθηνῶν.	Θ. Θ. Φ.
Φωτάκης Β.	Ὑφηγητὴς τῆς Παθολογικῆς Ἀνατομίας τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου	Β. Φς
Φωτεινὸς Ν. Γ.	Δημοσιογράφος.	Ν. Φ.
Χαραλαμπίδης Ε. Ι.	Λόγιος.	Ε Ι. Χ.
Χαριτάκης Θ.	Μηχανικός.	Θ. Χ.
Χατζημιχάλη Ἀγγ.	Λαογράφος-Καλλιτέχνις.	Α. Χ.
Χατζηόλος Β.	Κτηνίατρος.	Β. Χ.
Χατζηπέτρος Π. Π.	Ἀντιπρόεδρος Θεοσοφικῆς Στοᾶς «Φῶς».	Π. Π. Χ.
Χατσόπουλος Ἰωάν. Δ.	Καθηγητὴς τῆς Παραστατικῆς καὶ Προβολικῆς Γεωμετρίας ἐν τῷ Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Ι. Δ. Χ.
Χιωτέλις Α.	Καθηγητής.	Α. Σ. Χ.
Χὸρς Σ.	Καθηγητὴς τῆς Ἀναλυτικῆς Χημείας ἐν τῷ Ἐθν. Μετσοβ. Πολυτεχνείῳ.	Σ. Χ.
Χρυσάνθης Ἀνδρ.	Δημοσιογραφος.	Α. Χρ.
Χρυσόστομος [Παπαδόπουλος]	Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.	† Χ
Χρυσοχοΐδης Ν. Α.	Μουσικοδιδάσκαλος-	Ν. Α Χ.
Χωραφᾶς Ν.	Δικηγόρος.	Ν. Χ.

Digitized by Google

Θέρος

Σχεδίασμα Π. Ρούμπου

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

Ζαχάρωφ, *Βασίλειος*. Ἕλλην βαθύπλουτος γεννηθεὶς τὴν 6ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1849 ἐν Μούγλοις τῆς Μ. Ἀσίας. Νεαρώτατος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου προσελήφθη εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατάστημα θείου του. Παραμείνας ἐκεῖ ἐπὶ τριετίαν, μετέβη εἰς Λονδῖνον καὶ ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου τῷ 1877 τῷ ἀνετέθη ἡ ἐν τοῖς Βαλκανίοις ἀντιπροσωπεία τοῦ ἀγγλικοῦ οἴκου ἐξοπλισμῶν Nordenfeldt, ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Ὁ Ζαχάρωφ, ἐπωφελούμενος τοῦ πολεμικοῦ πυρετοῦ ὁ ὁποῖος ἐθέρμαινε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ Βαλκάνια, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ ὑπὲρ τοῦ οἴκου τὸν ὁποῖον ἀντεπροσώπευεν ἐπικερδεῖς παραγγελίας. Τῷ 1888, ἐνεργείαις αὐτοῦ, ὁ οἶκος Nordenfeldt καὶ ὁ οἶκος Maxim συνεχωνεύθησαν εἰς ἕνα, ὁ

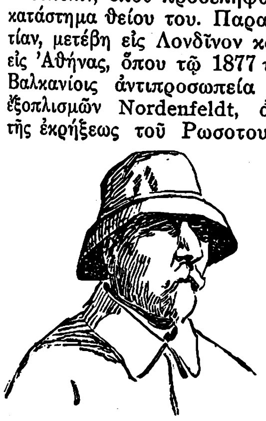

Βασίλειος Ζαχάρωφ.

ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἐμονοπώλει εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον τὰ μυδραλλιοβόλα Maxim. Τῷ 1890 ὅμως, ἐπελθούσης διαφωνίας μεταξὺ Nordenfeldt καὶ Maxim, ὁ Ζαχάρωφ ἐγκατέλειψε τὸν Nordenfeldt καὶ ἐγένετο σύμβουλος τοῦ Maxim ἐπὶ τῶν πωλήσεων. Νέαι προστριβαὶ μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Κινεζοϊαπωνικὸς πόλεμος, ὁ Ἱσπανοαμερικανικὸς πόλεμος, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰς τὴν Ἀφρικὴν κλπ. ἔδωσαν εἰς τὸν Ζαχάρωφ τὴν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκ τῶν πωλήσεων πολεμικοῦ ὑλικοῦ τεράστια κέρδη, διὰ τῶν ὁποίων ἀγοράσας μετοχὰς τῆς ἑταιρείας Maxim ηὔξησε τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροήν του. Τῷ 1897, συγχωνευθείσης τῆς ἑταιρείας Maxim μετὰ τοῦ παλαιοῦ ἀγγλικοῦ οἴκου κατεργασίας μετάλλων Vickers, ὁ κύκλος τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ζαχάρωφ ηὔξησε. Κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον ἐπωφελούμενος τῶν γνωριμιῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ἐν Ρωσίᾳ, ἐπέτυχε τὰς μεγαλυτέρας πωλήσεις πολεμικοῦ ὑλικοῦ διὰ λογαριασμὸν τοῦ οἴκου Vickers, συναγωνισθεὶς ἀποτελεσματικῶς τὰς ἀντιπάλους ἑταιρείας. Τῷ 1908, κατὰ τὴν τεχνικὴν ἔκθεσιν τοῦ Βορδώ, ὁ Ζαχάρωφ, κατὰ πρότασιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τῆς Γαλλίας, ἀνεκηρύχθη ἱππότης τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς. Ὀλίγον κατόπιν ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν διὰ τὴν ἵδρυσιν ἕδρας ἀεροδυναμικῆς καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀνεκηρύχθη ταξιάρχης τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς διὰ τὰς ἐξαιρετικάς του ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὁ Ζαχάρωφ ὑπεστήριξε διὰ δανείων καὶ διὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Βουλγαρίας πολέμων. Ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἡ περιουσία καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύτης πολιτικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Ζαχάρωφ ηὔξησε διὰ σειρᾶς ἐμπορικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ οἴκου Vickers, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποβῆ εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων μετόχων. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ὁ Ζαχάρωφ διεδράμάτισε παρασκηνιακῶς σπουδαῖον πρόσωπον ὑπὲρ τῆς ἐξόδου. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου προσέφερε τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν διὰ τὴν ἵδρυσιν ἕδρας ἀεροπορίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πετρουπόλεως καὶ ἄλλης εἰς Βρεττανίαν, ὡς καὶ διὰ τὴν σύστασιν νοσοκομείου πολέμου ἐν Biarritz. Τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ πολέμου ἔλαβεν εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς τὴν Ἀντάντ, παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, τὸν μεγαλόσταυρον τοῦ Τάγματος τοῦ Λουτροῦ, ὀλίγον δὲ κατόπιν τὸν τίτλον τοῦ σέρ. Μετὰ τὸν πόλεμον ὁ Ζαχάρωφ ἵδρυσε μίαν ἕδραν τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας ἐν Ὀξφόρδῃ καὶ μίαν τῆς ἀγγλικῆς ἐν Σορβόννῃ, καὶ ἀνεμείχθη εἰς νέας ἐπιχειρήσεις (πετρέλαια, Μόντε-Κάρλο κλπ.), αἱ ὁποῖαι τοῦ ἀπέφεραν τεράστια κέρδη, ὥστε σήμερον νὰ θεωρῆται ὡς εἷς ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἀνθρώπων τῆς Εὐρώπης.

Πλὴν τῶν κατὰ τοὺς πολέμους δωρεῶν (ἐξ ἑνὸς ἑκατομμυρίου τῷ 1912) καὶ τῶν ἄλλων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ὁ Ζαχάρωφ παρέσχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπῆρξε καὶ χορηγὸς τοῦ πρωτοβουλίᾳ του συσταθέντος καὶ λειτουργοῦντος Ἰνστιτούτου Παστέρ, ποσότητος ραδίου διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Πανεπιστημιακῶν κλινικῶν καὶ τὴν δωρεὰν θεραπείαν ἐνδεῶν καὶ ἄλλων.

Ὁ Ζαχάρωφ ἀποτελεῖ πολὺ ἐνδιαφέρουσαν φυσιογνωμίαν διὰ τὴν ἐξαιρετικήν του δραστηριότητα, τὴν εὐφυΐαν, τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ριψοκίνδυνον διάθεσιν. Ὁ βίος του περιβάλλεται ὑπὸ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐπιτείνει ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπιφυλακτικότης του (*R. Lewinsohn:* Zaharof, l'européen mystérieux, Paris 1929). —Ω.

Ζάχερ ἐλ ***Βαρκούκ*.** Ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Μαμελούκων Κιρκασίων ἐν Αἰγύπτῳ, υἱὸς ἀλλαξοπιστήσαντος Κιρκασίου. Ἠγοράσθη ἐν Κριμαίᾳ ὑπό τινος Ὀσμάν, ὅστις τὸν ἔφερεν εἰς Αἴγυπτον τῷ 1364 καὶ τὸν μετεπώλησεν εἰς τὸν ἐμίρην Ὑλ-Βογκᾶν, ὅστις τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν Μαμελούκων του. Ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ ζωηρότης του εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐμίρου, ὅστις τὸν ἐξεπαίδευσεν ἐπιμελῶς καὶ τὸν προήγαγεν εἰς ἐμίρην. Ἐπὶ τοῦ Βαχαρίτου σουλτάνου ἐλ Μελὲκ ἐλ Ἄσραφ προσεκολλήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν βασιλοπαίδων. Ραδιουργῶν καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ συμπατριώτου του Μπερεκέ, κατώρθωσε νὰ γίνῃ χιλίαρχος καὶ μέγας ἱπποκόμος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης εἶχε δικαίωμα νὰ διεκδικῇ ἐξ ἴσου μετὰ τῶν ὁμοιοβάθμων του τὴν ἀντιβασιλείαν καὶ τὴν ἐπέτυχεν ἐπὶ ἐλ Μελὲκ ἐλ Μανσοὺρ Ἀλῆ. Τούτου θανόντος κατέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἀνεγνωρίσθη σουλτᾶνος τῷ 1382 ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐλ Μελὲκ ἐλ Ζάχερ. Τότε τὸν κόσμον κατεπλήρωνε τρόμου ὁ Ταμερλᾶνος, τοῦ ὁποίου αἱ ὀρδαὶ ἔφθασαν μέχρι Συρίας. Ὁ Ζάχερ συγκεντρώσας τὰ ἐκλεκτότερά του τάγματα ἐπροστάτευσεν ἐπιτυχῶς τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ συνωμοσία τὸν ἠπείλει ἐντὸς τοῦ κράτους του. Ὁ καλίφης Μονταοῦ-Ἀκὲλ ἐκθρονισθεὶς προηγουμένως διὰ συνωμοσίαν καὶ ἀποκατασταθεὶς εἰς τὴν καλιφείαν ὑπὸ τοῦ Ζάχερ Βαρκούκ, ἐξύφανε νέαν συνωμοσίαν μετὰ τοῦ ἐμίρου Μαντάχ. Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη, ὁ Ζάχερ συνελήφθη καὶ ἀπεστάλη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Κοράκ, ΝΑ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἀνεκλήθη δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξόριστος καὶ τελευταῖος Βαχαρίτης σουλτᾶνος ἐλ Χάγκη ἔμπν Σααμπὰν (1389) Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον οἱ ἐν Καΐρῳ ἐνοστάλγησαν τὸν Ζάχερ καὶ ἐκθρονίσαντες τὸν Σααμπὰν ἐπανέφερον τὸν Ζάχερ Βαρκοὺκ (1390). Κατὰ τὴν δευτέραν του αὐτὴν βασιλείαν ἐπεζήτησε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν εἰρήνην, ραδιουργῶν ἐπιτυχῶς ὥστε νὰ διατηρῇ εἰς διαρκῆ διχόνοιαν τοὺς γείτονας μικροηγεμόνας. Τῷ 1393 οἱ ἐμίραι Καρὰ Γιουσοὺφ καὶ Ἀχμὲτ ἔμπν Ἀουής, ἐκθρονισθέντες ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, κατέφυγον εἰς Κάϊρον, ἀφοῦ πρῶτον ἐζήτησαν ἄσυλον παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου Μανουήλ. Ἀλλ' οὗτος ἠπειλεῖτο ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὴτ Α', καὶ μόλις ἐσώθη χάρις εἰς τὸν ἀντιπερισπασμὸν τοῦ Ταμερλάνου. Οἱ δύο φοβεροὶ ἀντίπαλοι ἔστειλαν πρεσβείας εἰς Κάϊρον, ὁ μὲν Βαγιαζὴτ ἐξαιτούμενος συμμαχίαν, ὁ δὲ Ταμερλᾶνος ἀπαιτῶν δήλωσιν ὑποταγῆς καὶ παράδοσιν τῶν δύο ἐμιρῶν προσφύγων. Ὁ Ζάχερ ἐφόνευσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Μογγόλου καὶ ἀνέμενε τοῦτον μὲ θάρρος. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν ἀπησχόλησε τοῦτον καὶ οὕτως ἀπετράπη ὁ κίνδυνος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ζάχερ ἐπωφελήθη διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὰς πολεμικάς του δυνάμεις, ἀλλ' ἀπέθανε τῷ 1399 ἐξ ἐπιληψίας. Γ. Λ. Α.

—**Ζάχερ** λὲ ***Ἀζὰζ-ντὶν Ἀλλάχ*.** Υἱὸς τοῦ παράφρονος καὶ θηριώδους Φατιμίτου χαλίφου ἐλ-Χάκεμ ἐκ μητρὸς Χριστιανῆς, ἀναγορευθεὶς εἰς διαδοχὴν τούτου τῷ 1021 μ. Χ. ὑπὸ τῆς θείας του καὶ μεταλλάξας τὸ ὄνομά του *Ἀλῆ ἀμποὺλ Χασσὰν* εἰς *Ζάχερ λὲ Ἀζὰζ ντὶν Ἀλλάχ*, ἤτοι «λαμπρυνθεὶς διὰ τῆς δόξης τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεόν». Βασιλεύσας εἰρηνικῶς ἐπὶ 16 ἔτη, ἀπέθανε τῷ 1036 ἀφήσας διάδοχον τὸν υἱόν του Μαὰτ Ἀμποῦ Τεμίν.

— **Ζάχερ** ἐλ ***Κοσκαδάμ*.** Κιρκάσιος Μαμελοῦκος ἀναγορευθεὶς σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου τῷ 1461. Τὸ ὄνομά του ἦτο *Σέϊφ ἐδ Δὶν Κοσκαδάμ*. Ἦτο ἑλληνικῆς καταγωγῆς πωληθεὶς εἰς τὸν σουλτᾶνον Βαρσεβᾶ ὡς δοῦλος. Κατὰ τὰ ἓξ καὶ ἥμισυ ἔτη τῆς βασιλείας του ἡ χώρα εἶδεν ἡμέρας εὐτυχεῖς. Ἐκάλεσεν ὡς ὑπουργούς του τοὺς τιμιωτέρους βαθμούχους καὶ ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ του. Ἀντὶ τῆς τραχύτητος καὶ φυσικῆς σκληρότητος τῶν Βαχαριτῶν καὶ Κιρκασίων σουλτάνων αὐτὸς εἶχε χαρακτῆρα ἤπιον, ἦτο προσηνὴς καὶ εὐεργετικός. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν τῷ 1467.

— **Ζάχερ** ***Μπελμπάτ*.** Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὸ 1467. Αἱ θηριωδίαι του ἐκίνησαν τὴν γενικὴν ἀποστροφήν, δι' ὃ καὶ ἐξεθρονίσθη κατόπιν βασιλείας 56 ἡμερῶν. Τὸν διεδέχθη ὁ *Ζάχερ Τιμὰρ Μπογκᾶ*, ὅστις εἴτε δι' ἀνικανότητα εἴτε διότι δυσηρέστησε τοὺς ὑποστηρικτάς του ἐξεθρονίσθη μετὰ δίμηνον βασιλείαν.

— **Ζάχερ** ***Τσακμάκ*.** Σουτᾶνος τῆς Αἰγύπτου διαδεχθεὶς τὸν ἐλ Μελὲκ ἐλ Ἀζὶζ τῷ 1438 εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐξερράγη πανώλης δεινὴ εἰς Αἴγυπτον ἀριθμήσασα πάμπολλα θύματα. Ἀπέθανε τῷ 1453.

Ζαχίλας, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὀλύμπου. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ἐπολέμει εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ἐμμ. Παππᾶς ἐζήτησε νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ καὶ τὸν ἔταξεν ἐπὶ κεφαλῆς σημαντικοῦ σώματος. Ἀλλ' ἡ πειθαρχία ἦτο τόσον χαλαρὰ εἰς τὸ σῶμα

Digitized by Google

τοῦτο τῶν αὐτοσχεδίων πολεμιστῶν τῆς Μακεδονίας, ὥστε εἰς τὴν πρώτην σύγκρουσιν, γενομένην παρὰ τὰ Μαντεμοχώρια, ὁ Ζαχίλας εὑρέθη μὲ ὀλίγους ἄνδρας, τῶν λοιπῶν διασπαρέντων καὶ σφαγέντων μεμονωμένως ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους καὶ τοὺς ἐντοπίους Μουσουλμάνους. Μετὰ τὴν πρώτην ἀποτυχίαν ἐσχημάτισεν ἴδιον σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐξεδικεῖτο τὰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν, προβαῖνον εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων τῶν τουρκικῶν χωρίων ἄνευ λόγου. Τῷ 1822, περιζωσθεὶς ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀμπτοὺλ Ἀμποὺτ παρὰ τὴν Νάουσσαν, ὅπου τελικῶς ἕδρα, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τοῦ Καρατάσσου νὰ κατέλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς Σκίαθον. Ἔκτοτε ἐπολέμησεν εἰς Εὔβοιαν καὶ εἰς Ἀττικήν. Εἰς τὰς μάχας τοῦ Κερατσινίου καὶ τοῦ Ἀναλάτου διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἐπὶ Καποδιστρίου ὁ Ζαχίλας ἐστάλη νὰ ἐξεγείρῃ τὸν Ὄλυμπον. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχε καὶ ὁ Ζαχίλας κινδυνεύσας ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, καὶ δὴ τοὺς παλαιούς του συντρόφους, μόλις κατώρθωσε νὰ διασωθῇ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ χαλκοῦ νομισματοσήμου καὶ γαιῶν εἰς Πελοπόννησον. Γ. Δ. Κ.

Ζαχίρ. Υἱὸς τοῦ τελευταίου σουλτάνου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Ἀζερμπαϊτζὰν βασιλευσάσης δυναστείας τῶν Ἰλμπεκιδῶν, Ἀχμὲτ μπὶν-Ἐμίρ, ὅστις φοβηθεὶς τὸν ἐξ ἀνατολῶν προελαύνοντα Ταμερλᾶνον κατέφυγεν εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Ζαχὶρ ἀντέστη κατὰ τοῦ Ταμερλάνου ἐπὶ δώδεκα ἔτη, ἐπὶ τέλους ὅμως ἔφυγε καὶ αὐτός.

— Ζαχὶρ-ἰ-λὰ-*Ἰζαζεντὶν-ούλλάχ.* Ἕβδομος χαλίφης τῆς δυναστείας τῶν Φατιμιδῶν τῆς Αἰγύπτου, γεννηθεὶς ἐν Καΐρῳ τῷ 1005, ἀνελθὼν τὸν θρόνον τῷ 1020, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1035. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του οἱ Φατιμίδαι ἀπώλεσαν μέγα μέρος τῆς Συρίας. Ν. Μ.

— Ζαχὶρ-ἰ-μπὰ-*ἐμρ-ούλλάχ.* Χαλίφης τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν Βαγδάτης, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Μεχμὲτ μπὶν-Ἐνnaσὶρ-ούλλὰχ Ἀχμὲτ τῷ 1224 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1225. Λέγεται ἡγεμὼν φιλοδίκαιος καὶ φιλάνθρωπος. Ν. Μ.

Ζαχιρί. Διάσημος Μουσουλμᾶνος ἱερονομοδιδάσκαλος καὶ θεολόγος, καταγόμενος ἐξ Ἰσπαχὰν τῆς Περσίας καὶ ἀκμάσας ἐν Βαγδάτῃ ὅπου ἵδρυσε τὴν ἰδιαιτέραν θρησκευτικὴν αἵρεσιν τῶν λεγομένων *Ζαχιριέ.* Ἀπέθανε τῷ 884 ἐν Βαγδάτῃ. Ν. Μ.

Ζάχλα, ἢ *Ζαχλὲ [Γεωγρ.].* Πόλις τῆς σημερινῆς πολιτείας τοῦ Λιβάνου ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἐντολὴν τῆς Γαλλίας τελοῦντι κράτει τῆς Συρίας, ἕδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως καὶ δύο ἐπισκόπων, ἑνὸς ὀρθοδόξου καὶ ἑνὸς καθολικοῦ (οὐνίτου), μεταξὺ δύο λόφων, εἰς ὕψος 945 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Λεηλατηθεῖσα καὶ καταστραφεῖσα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Δρούσων τοῦ 1860, ἀνεκτίσθη κατόπιν ὑπὸ Χριστιανῶν συρρευσάντων ἐξ ὁλοκλήρου τῆς περιχώρου. Ἡ πόλις συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τῆς Βηρυττοῦ. Ἔχει 3 μονάς, 18 ἐκκλησίας, ἐν 12 τῶν καθολικῶν (οὐνιτῶν), 3 τῶν μαρωνιτῶν, 2 τῶν ὀρθοδόξων Σύρων καὶ 1 τῶν λατίνων (Ἰησουϊτῶν). Εἶναι ἡ μόνη πόλις τῆς ὅλης ὑποδιοικήσεως, ἥτις ἔχει 17.000 κατοίκους περίπου, ἐξ ὧν 200 Μουσουλμᾶνοι, περὶ τοὺς 3000 Μαρωνῖται, 11.436 Οὐνῖται, 2500 Ὀρθόδοξοι Σύροι κλπ. Ἐν τῇ χώρᾳ προκόπτει ἡ ἄμπελος. Ν. Μ.

Ζαχλοῦμοι (οἱ). Λαὸς σλαυικὸς κατοικῶν κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας τὰ πρὸς ΒΔ τοῦ σημερινοῦ Μαυροβουνίου παράλια ἀπὸ Ραγούζης μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὀροντίου. Ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν λοιπῶν Σλαύων Ζαχλοῦμοι ὡς κατοικοῦντες, σχετικῶς πρὸς ἐκείνους, πέραν τῶν ὀρέων (σλαυιστὶ ἡ λέξις *ζα*=πέραν, καὶ *χλοὺμ*=ὄρος). Ἡ χώρα αὕτη περιελήφθη εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἐρημωθεῖσα δὲ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἀνακατῳκήθη ὑπὸ Σέρβων, οἵτινες ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανισμὸν ὑπήχθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος οἱ Ζαχλοῦμοι, καθὼς καὶ οἱ Δαλμάται, ἐπωφεληθέντες τῆς παραλυσίας τῶν δυνάμεων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἀνταρσίας τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ κατὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ (820—829), ἀπεσχίσθησαν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀποβαλόντες συνάμα καὶ τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα, ἵνα ῥήξωσι πάντα μετὰ τῶν Βυζαντινῶν δεσμόν, μετὰ 50 ὅμως ἔτη περίπου, πιεσθέντες ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐβασίλευε τότε ἐκεῖ ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, ὅστις ἔπεμψε πάραυτα ἰσχυρὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Νικήταν Ὠορύφαν, ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ὁποίου οἱ Ἄραβες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ραγούζης καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἰταλίαν. Οἱ Ζαχλοῦμοι ἀπαλλαγέντες τῆς ἀραβικῆς ἀπειλῆς ἐπιστρέψαν πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἔκτοτε ἠκολούθησαν τὴν τύχην τῆς Δαλματίας. Ν. ΚΛΣ

Ζαχλωρίτικα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Διακοπτοῦ τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαϊοήλιδος. Κάτοικοι (1928) 127.

Ζαχλωροῦ, *Ἄνω — [Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Κάτω Ζαχλωροῦς τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαϊοήλιδος. Κάτ. (1928) 144.

— Ζαχλωροῦ, *Κάτω — [Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τοῦ νομοῦ Ἀχαϊοήλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτοικοι (1928) 312. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἄνω Ζαχλωροῦ* (κάτ. 144) καὶ ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ *Μεγάλου Σπηλαίου.*

Ζάχολη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας, ἤδη καλούμενον *Εὐρωστίνη* (βλ. λ.).

Ζάχολης. —1) *Γεώργιος.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Ζάχολης τῆς Κορινθίας. Ἐπολέμει κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ νεώτατος ὑπὸ τὸν πατέρα του, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἐκείνου ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ μικροῦ σώματός του, μὲ τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησε παρενοχλῶν τοὺς νιζάμηδες, οἱ ὁποῖοι ἐλεηλάτουν μετὰ τὸ 1828 τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε' τάξεως καὶ ἔλαβε τὸ χαλκοῦν νομισματόσημον. —2) *Χρῆστος* ὁ καὶ *Ζίνης* προσεπιλεγόμενος. Ἦτο παλαιὸς Κλέφτης ἐκ Ζάχολης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐμπίστων τοῦ Κορινθίου Κιαμὴλ μπέη. Τῷ 1812 ἐδιώχθη ἐπὶ Βελῆ πασᾶ καὶ ἔκτοτε ἐλησμονήθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Τριπόλεως, μέχρι τοῦ 1818, ὁπότε τυχαίως ἀπηλευθερώθη. Ἐξηγριωμένος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παλαιὰν ζωὴν τοῦ Κλέφτη καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς σημαίνοντας Τούρκους, ἰδίως καταδιώκων τοὺς εἰσπράκτορας τῶν φόρων, τοὺς ἐπιλεγομένους γυφτοχαρατζῆδες. Τῷ 1821, ἐπὶ κεφαλῆς εἰκοσάδος συγχωρίων του, ἔσπευσεν εἰς τὴν Τρίπολιν, κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ὁποίας προέβη εἰς συστηματικὴν λεηλασίαν μιᾶς συνοικίας. Χρησιμοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γιατράκου εἰς τὴν φύλαξιν καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ Κιαμὴλ μπέη, τὸν ἠκολούθησεν εἰς Κόρινθον. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη ἠγωνίσθη νὰ διασώσῃ τοῦ Μουσουλμᾶνον γαιοκτήμονα, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Τόσον δὲ ἠγανάκτησεν ἐναντίον τῶν συμπατριωτῶν του, ὥστε παρέμεινε μετὰ τῆς χήρας τοῦ Κιαμὴλ καὶ μετὰ τὸν γάμον της μετὰ τοῦ Δράμαλη Μαχμοὺτ ἠκολούθησε τὸν τελευταῖον εἰς τὴν ἐκστρατείαν του πρὸς τὸ Ναύπλιον. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Δερβενακίων ἐγκατέλιπε πάλιν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἐπολέμησε γενναίως μέχρι τοῦ 1827, ὁπότε ἐφονεύθη ἐν Σελᾷ μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ. Γ. Δ. Κ.

Ζαχοράκαι (οἱ) (Zahoraken). Τσεχικὴ φυλὴ ἑδρεύουσα ἐν τῇ δασώδει περιοχῇ τῆς ἀνατολικῆς Μαφίας, μεταξὺ τῶν πόλεων Πρέραου, Μπήστριτς, Μέζεριτς, Βαϊσκίρχεν καὶ Λάϊπνικ. — Β.

Ζάχος. —1) Κλέφτης ἐκ Γρεβενῶν, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἀναφέρεται εἰς δημοτικὰ τραγούδια σχετικὰ μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Μέγα Σπήλαιον τῷ 1826. Ἐξαίρεται ἰδίᾳ ἡ μετὰ τοῦ Μαρασλῆ ἡρωϊκὴ ἄμυνά του κατὰ τῶν Τούρκων, μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Μάρκο Πούλιου. —2) Ἐκ Τρικκάλων κατήγετο καὶ ἔδρασε περὶ τὸ 1810 εἰς τὴν δίωξιν τῶν Ἀμπελακιωτῶν ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐφονεύθη ἐν Σιατίστῃ τῷ 1812, μετὰ ἡρωικὴν μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπεσαν καὶ ἄλλοι τέσσαρες σύντροφοί του. Γ. Δ. Κ.

— Ζάχος, *Ἀριστοτέλης.* Ἕλλην ἀρχιτέκτων, γεννηθεὶς ἐν Καστοριᾷ τῷ 1879 καὶ σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ δεκαεπταετίαν ὡς διευθυντὴς τῶν δημοσίων ἔργων Βάδης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1913, εἰργάσθη ὡς διευθυντὴς τοῦ σχεδίου πόλεων Μακεδονίας, βραδύτερον δὲ (1915—1917) ὡς προϊστάμενος τῶν τεχνικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ δήμου Ἀθηναίων. Ἐπὶ πλέον κατήρτισε τὰ σχέδια οἰκοδομῆς πλείστων δημοσίων ἱδρυμάτων, ἐν οἷς βυζαντινοὶ ναοί, τὸ πανεπιστήμιον Σμύρνης καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, οὗ ἀνέλαβε τὴν ἀναστήλωσιν. Ὁ Ζάχος ἰδίᾳ ἠσχολήθη εἰς τὴν λαϊκὴν χειροτεχνίαν καὶ ἀρχιτεκτονικὴν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἐδημοσίευσε δὲ καὶ μελέτας ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ ἐπὶ βυζαντινῶν θεμάτων. Ι. Μ. Π.

Ζαχουλίτικα ἢ *Ζαχουλιώτικα [Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ψαθόπυργος.*

Ζβενιγκορόσκι, *Δημήτριος - Ἀλεξέγιεβιτς, πρίγκιψ—.* Ρῶσος πολιτικὸς (1578 — 1645) μεταξὺ τῶν συνεργατῶν τοῦ κινήματος τῆς πόλεως Νίζνι-Νοβγορὸδ πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς Ρωσίας ἀπὸ τῶν Πολωνῶν καὶ Σουηδῶν. Θ. Β.

Ζβενιγορόδκα *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Οὐκρανίας κειμένη 166 χιλιόμ. νοτίως τοῦ Κιέβου. Ἔχει μέγα ἐμπόριον δημητριακῶν καὶ ξυλείας. Κάτ. 40.000. Μ. Ν. Δ.

Ζβέντζες (ὁ). Ὀνομασία, ἣν ἔδιδον πλανόδιοι θαυματοποιοὶ εἰς τόν, ὃν ἐπεδείκνυον ὡς ὑδροστατικὸν παράδοξον, «κολυμβητὴν τοῦ Καρτεσίου». Περιέπεσε δὲ ἡ ὀνομασία εἰς πάντα εὐκόλως ἀναρριχώμενον. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ὠνόμαζον οὕτω Νεαπολιτανοὺς ναυτόπαιδας, οἵτινες μὲ εὐκινησίαν ἀνερριχῶντο εἰς τὴν κεραίαν τῆς ἀνεμότρατας πρὸς πτύξιν τοῦ λατινίου ἱστίου της. Σ. Ε. Λ.

Ζβερινὰκ (Zverinàc) *[Παραλ. Γεωγρ.].* Δαλματικὴ νῆσος τῆς Γιουγκοσλαυΐας ἐν τῷ Ἑπταστόμῳ διέκπλῳ (Sette bocche channel). Ἀποτελεῖ σπουδαῖον γνώρισμα μετὰ τῆς νήσου Τοὺν Βελίκι (πλάτ. 44°11' Β, μῆκ. 14°50' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2711: Gulf of Promontore to Grossa) διὰ τὰ πρὸς τὴν Ζάραν ἐκ δυσμῶν κατευθυνόμενα πλοῖα. Σ. Ε. Λ.

Ζβετάγιεφ (Jwetajew), *Ἰβὰν Βλαδιμήροβιτς.* Ρῶσος ἀρχαιολόγος καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης (1847—1911). Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας καὶ ἐδημοσίευσε: «Sylloge inscriptionum Oscarum» (1878), «Inscriptiones Italiae mediae dialecticae», «Ἑλληνικὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐξ ὀπτῆς γῆς» (1894), «Ἄτλας τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς» (1896) κλπ. Τὸ κύριον ἔργον του εἶναι ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ ἐπέκτασις τοῦ μουσείου τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας ἐν Μόσχᾳ. —Β.

Ζβιγγλιανοί. Ὀλίγον μετὰ τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ γερμανικῇ Ἑλβετίᾳ ὑπὸ τοῦ *Ζβιγγλίου* (βλ. λ.), διεδόθη αὕτη καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ Ἑλβετίᾳ ὑπὸ τοῦ Καλβίνου, τοῦ ὁποίου αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι συνεφώνουν ἐν μέρει πρὸς τὰς τοῦ Ζβιγγλίου, διαφέρουσαι ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν θείαν εὐχαριστίαν καὶ τὸν ἀπόλυτον προορισμόν, ὃν αὐστηρότερον ἀπεδέχετο. Ὁ Καλβῖνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἤρχισε συνεννοούμενος μετὰ τοῦ ἐν Ζυρίχῃ διαμένοντος διαδόχου αὐτοῦ Ἑρρίκου Βούλιγγερ, ὅστις κατ' ὀλίγον ἀπεδέχθη τὰς ἰδέας τοῦ Καλβίνου καὶ δὴ τὴν περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας τῷ 1549 καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ τῷ 1554 καὶ μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα «Confessio Helvetica posterior» φέρει καλβινικὸν χαρακτῆρα. Οὕτως ἡ γερμανικὴ Ἑλβετία, ἐν ᾗ κατ' ἀρχὰς ἐπεκράτουν αἱ ἰδέαι τοῦ Ζβιγγλίου, ἀπεδέχθη ἐν τέλει τὰς ἰδέας τοῦ Καλβίνου, οἱ δὲ μετερρυθμισμένοι τῆς ὅλης Ἑλβετίας ἐκλήθησαν *Καλβινισταί.* Κ. Ι. Δ.

Ζβίγγλιος (Zwingli), *Οὔλριχος.* Ἐγεννήθη τῇ 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1484 ἐν Wildhaus. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἐφοίτησεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βιέννης καὶ Βασιλείας, σχὼν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὡς διδάσκαλον τὸν περίφημον θεολόγον Θωμᾶν Wyttenbach. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1506 ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του, χειροτονηθεὶς ἐν ἡλικίᾳ 23 ἐν Κωνσταντίᾳ ἱερεὺς ἐχρημάτισεν ἐφημέριος ἐν Κλάρις ἐπὶ δέκα ἔτη (1506—1516), ἐν Ἀϊσείδελν ἐπὶ δύο περίπου ἔτη (1516—1518) καὶ τέλος ἐν Ζυρίχῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὶς ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρώμην (τῷ 1511 καὶ 1515), ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῇ ἰδίοις ὄμμασι τὴν διαφθορὰν καὶ τὸν δεσποτισμόν, τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τοῦ 1519, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς πωλήσεως ἀφέσεων ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου Σαμψὼν ἐν Ἑλβετίᾳ, σφόδρα κατεπολέμησεν, ἤρχισεν ὁ Ζβίγγλιος νὰ κηρύττῃ δημοσίᾳ τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ἰδέας. Αἱ ἰδέαι αὗται δὲν ἐπῆλθον αὐτῷ αἰφνιδίως, οὐδὲ ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ Λουθήρου, ἀλλ' ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα ἐξελίξεως ἀπὸ μακροῦ γενομένης ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ζβιγγλίου, ἣν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ σήμερον μελετῶντες τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ζυρίχης ἐφάνη ἀπ' ἀρχῆς εὔνους τῷ Ζβιγγλίῳ. Ἤδη τῷ 1520 εἶχε διατάξει νὰ γίνεται τὸ κήρυγμα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τῷ 1522 ἀπετάθη ὁ Ζβίγγλιος πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντίας, ὑποδεικνύων αὐτῷ ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ ἐπιτετραμμένον τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν. Εἰς ἀπάντησιν ὁ ἐπίσκοπος ἤλεγξε τὸν Ζβίγγλιον, ἀλλ' οὗτος, διαρρήξας τὰς πρὸς τὴν Ρώμην σχέσεις αὐτοῦ, κατέδικασε πᾶσαν βίαν καὶ ἐξαναγκασμὸν τῆς συνειδήσεως καὶ ἐτόνισεν ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς πίστεως κῦρος ἔχει μόνον ἡ ἁγία Γραφή. Τῷ 1523 ἐγένετο δημοσίᾳ διάλεξις, εἰς ἣν παρευρέθησαν 60) περίπου κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντίας Ράβερ. Ἐν αὐτῇ ὁ Ζβίγγλιος ἀνέπτυξεν εὐγλώττως τὰς νέας αὐτοῦ ἰδέας καὶ κατεπολέμησε θαρραλέως τὰς ἀντιθέτους, τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν ὡς πηγὴν τῆς πίστεως, τὴν ἐξ ἔργων δικαίωσιν, τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, τὴν ἱερωσύνην καὶ ἀγαμίαν τοῦ κλήρου, τὰ ἑπτὰ μυστήρια καὶ τὴν τιμὴν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἁγίων. Καὶ προσεπάθησε μὲν νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἰδέας ταύτας ὁ Ράβερ ἀλλ' ἡ πλειονότης τῆς συνελεύσεως ἐψήφισεν ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ζβιγγλίου. Καὶ ἐν δευτέρᾳ δὲ διαλέξει ὑπερίσχυσεν ὁ Ζβίγγλιος πάλιν τὰς ἰδέας του. Μετὰ ταύτην ἡ κυβέρνησις κατήργησε τὴν

Digitized by Google

λειτουργίαν καὶ τὰς εἰκόνας, τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ εἰσοδήματα τῶν ὁποίων διέθετε πλέον πρὸς συντήρησιν σχολείων καὶ φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, τὸν ἐκκλησιαστικὸν γάμον καὶ τὰ διαζύγια, εἰσαγαγοῦσα τὸν πολιτικὸν γάμον καὶ τὴν διὰ τῶν δικαστηρίων διάλυσιν τοῦ γάμου. Αἱ ἰδέαι τοῦ Ζβιγγλίου ταχέως ἐξαπλωθεῖσαι ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπεκράτησαν εἰς πλεῖστα μέρη, ἐνῷ ἄλλων οἱ κάτοικοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτως ἡ Ἑλβετία διῃρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη, ἅτινα τέλος συνεκρούσθησαν πρὸς ἄλληλα. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν τῷ 1531, ἐν σφοδρᾷ δὲ μάχῃ παρὰ τῷ Κάππες ἔπεσε μαχόμενος ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του ὁ Ζβίγγλιος τῇ 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1531.

Τὰ κυριώτερα τῶν δογματικῶν ἔργων τοῦ Ζβιγγλίου εἶναι: «Commentarius de vera et falsa religione» (1525), «Fidei ratio ad Carol. imp.» (1530) καὶ «Christianae fidei brevis et clara expositio» (1536). Ἡ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Ἡ ἁγία Γραφὴ εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Πᾶν ὅ,τι δὲν διδάσκεται ὑπ' αὐτῆς δὲν εἶναι χριστιανικὴ διδασκαλία. Ἡ παράδοσις ἀπορρίπτεται. Τὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδάμ, προέρχονται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ κτίσματα οὐδὲν δύνανται νὰ πράξωσι. Κατὰ ταῦτα ὑπάρχει ἀπόλυ-

Οὐλρῖχος Ζβίγγλιος.

[Κατὰ Χόλμπαϊν.]

τος προορισμός. Ἡ δικαίωσις προέρχεται μόνον ἐκ τῆς πίστεως, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἔργων. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινωνία ἁγίων ἔχουσα ὡς κεφαλὴν τὸν Χριστόν, ὅστις εἶναι ὁ μόνος ἀληθὴς μεσίτης, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἅγιοι. Δύο μόνον μυστήρια ἀναφέρονται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, τὰ δὲ μυστήρια ταῦτα εἶναι ἁπλῶς σημεῖα, δι' ὧν συμβολικῶς εἰκονίζεται ἡ χάρις. Ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ κοινωνία τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὁ Λούθηρος νομίζει, διότι ἡ εὐχαριστία εἶναι ἁπλῶς εἰκονικὴ καὶ συμβολικὴ τελετὴ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶναι ἁπλῶς σύμβολα καὶ εἰκόνες τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ μετάληψις τούτων συμβολικὴ παράστασις τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἑνώσεως. Ἡ εὐχαριστία δὲν εἶναι θυσία. Ἡ ἱερωσύνη δὲν εἶναι μυστήριον. Οἱ πρεσβύτεροι εἶναι ἁπλοῖ λειτουργοὶ ἢ ὑπάλληλοι τῆς κοινότητος, ὁριζόμενοι ὑπ' αὐτῆς διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸ μοναχικὸν σχῆμα εἶναι ἔνδυμα ὑποκρισίας. Μόνος ὁ Θεὸς συγχωρεῖ ἁμαρτίας. Καθαρτήριον πῦρ δὲν ὑπάρχει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὴν πρώτην σύντομον βιογραφίαν τοῦ Ζβιγγλίου ἔγραψεν ὁ *Oswald Myconius*, De H. Zwingli vita et obitu. Ἔπειτα καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Αἱ καλύτεραι βιογραφίαι *J. Mörikofer* U. Zwingli nach den urkundlichen Quellen (Λειψία 1867 καὶ 1869 εἰς δύο τόμους) καὶ *R. Stälhin*, H. Zwingli sein Leben und Wirkes nach den Quellen dergestellt (Βασιλεία 1895 καὶ 1897 εἰς δύο τόμους). Τὰ ἔργα τοῦ *Ζβιγγλίου* ἐξεδόθησαν πολλάκις καὶ μεμονωμένα καὶ εἰς γενικὰς ἐκδόσεις. Ἡ καλυτέρα ἔκδοσις: H. Zwingli sämtliche Werke von *Emil Egli* und *Georg Finsler*, Corpus reformatorum τόμ. 88 1905 καὶ ἑξῆς. Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ *Ζβιγγλίου* ἔχουσι γραφῆ πλεῖστα ἔργα. Τὰ καλύτερα τούτων: *Zeller*, Das theologische System Zwingli (1853).— *Sigwart*, U. Zwingli der Charakter seiner Theologie (1855) καὶ *A. Baur*, Zwinglis Theologie (1885). Πρβλ. ἔτι τοῦ *Georg Finsler*, Verzeichnis der gedruckten Schriften von und über U. Zwingli (Ζυρίχη 1897).

Κ. Ι. Δ.

Ζβίλλερ (Zwiller), ***Μαρία - Αὐγουστῖνος***. Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἐξέθεσε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1882 τὴν «Κεφαλὴν γραίας». Τὰ ἔργα του «Τύψεις μεθύσου» καὶ ἡ «Αἰχμάλωτος» ἔτυχον τιμητικῆς μνείας τῷ 1888. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1901 ἀπέστειλε «Προσωπογραφίαν» καὶ τὴν «Σύζυγον τοῦ λευΐτου Ἐφραίμ». Τῷ 1903 ἐξέθεσε τὴν «Πρώτην νύκτα τῆς ἀγωνίας» (Ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐκδιωκόμενοι τοῦ παραδείσου) καὶ πορτραῖτον τοῦ στρατηγοῦ Μπαλαμάν. Ἐπίσης συνέθεσε τὴν «Νέαν Ἀλσατὴν» καὶ τὴν «Πενθηφοροῦσαν Ἀλσατήν». Μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ εἶχεν ὁ συμπατριώτης του Ἰ. Χέννερ, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου συνέθεσε τὸν ἀλληγορικὸν πίνακα, αἱ «Μοῦσαι τῆς Ἀλσατίας θρηνοῦσαι τὸν Χέννερ», ἐκτεθέντα εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1906. Μ. Ν. Δ.

Ζβιρινοβὶκ (Zvirinovik) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Δαλματικὴ νῆσος, ἀνήκουσα εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν καὶ σχηματίζουσα (πλάτ. 42° 55' Β, μῆκ. 16° 44' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2712: Zirona channel to Curzola) μετὰ τῆς νήσου Κούρζολα (ἀρχ. Μέλαινα Κέρκυρα) τὸν ὡραῖον λιμένα Καρμπόνι. Σ. Ε. Λ.

Ζβόλλε (Zwolle) *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τῆς Ὁλλανδίας, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ὀβερύσσελ, μεταξὺ τοῦ Ὕσσελ καὶ τοῦ Βέχτ, μὲ πληθυσμὸν 31 χιλιάδων κατοίκων, περίφημος διὰ τὴν ἐκκλησίαν της, κτισθεῖσαν τῷ 1406, καὶ διὰ τὰς ἀγορᾶς της, χρονολογουμένας ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Μ. Ν. Δ.

Ζβόρνικ (καὶ ***Ἰσβόρνικ***, καὶ ***Σβορνίκιον***) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γιουγκοσλαυίας, ἐν τῇ περιφερείᾳ Ντόλνια-Τοῦζλα τῆς Βοσνίας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δρίνα, ὅστις ἀπετέλει ἄλλοτε τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν μεταξὺ Βοσνίας καὶ Σερβίας, ἕδρα ὀρθοδόξου μητροπολίτου (Σβορνικίου). Κάτοικοι 3000 περίπου. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου (1878) τὸ προάστειον τοῦτο εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὴν Σερβίαν, ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον αὐτὸ μετὰ τῆς λοιπῆς Βοσνίας τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1878. Ἀπὸ τοῦ 1919 περιελήφθη μετὰ τῆς Βοσνίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Γιουγκοσλαυίας. Ν. Μ.

Ζβρούτζ (Zwrouz) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ρωσίας πηγάζων ἐκ τῆς Βολυνίας καὶ συμβάλλων μετὰ τοῦ ποταμοῦ Δνειστέρου παρὰ τὴν πόλιν Χότιν. Ἔχει μῆκος 250 χλμ. καὶ ἀποτελεῖ τὴν μεταξὺ Οὐκρανίας καὶ Πολωνίας μεθόριον. Μ. Ν. Δ.

Ζγκάρι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Βαλτινοῦ (τέως Βαλτσινοῦ) τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτοικοι (1928) 69. Ἤδη καλεῖται *Ἀμμουδιά*.

Ζγκιὲρτζ (Zgierz) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Πιότρκωβ καὶ ἐπὶ τοῦ Βζούρα, παραποτάμου τοῦ Ὀδέρου, μὲ πληθυσμὸν 17.000 κατοίκων. Ἔχει βυρσοδεψεῖα, οἰνοπνευματοποιεῖα καὶ σημαντικὸν ἐμπόριον δημητριακῶν καὶ κτηνῶν. Μ. Ν. Δ.

Ζγόραφα *[Γεωγρ.]*. Ὕφαλος βράχος μεταξὺ Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ Σαμοθράκης καὶ εἰς ἀπόστασιν 6 μιλλίων ἀπὸ τοῦ ΒΑ. ἀκρωτηρίου ταύτης Ἀγκίστρι, ὁρατὸς κατὰ τὴν ἄμπωτιν, πολὺ δὲ ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς ναυτιλλομένους. Ἐν καιρῷ γαλήνης ἡ θέσις του διακρίνεται ἐκ τῆς ἐλαιώδους οὐσίας, ἡ ὁποία ἀναβλύζει ἀπ' αὐτοῦ ὄζουσα πετρέλαιον. Τὸ μέρος εἶναι πλούσιον εἰς σπόγγους, ἀλλ' ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς καρχαρίας. Ἐπὶ τοῦ ὑφάλου διακρίνονται πλεῖστα οἰκοδομικὰ λείψανα, μαρτυροῦντα σπουδαίαν καθίζησιν τοῦ πυθμένος εἰς χρόνους ἱστορικούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Couze*, Reise auf den inseln des Thrakischen Meeres. Hanover 1860).— *A. Couze*, *A. Hauser*, *O. Bendorf*, Neue archeol. Untersuhungen auf Samothrake (Wien. 1880 τόμ. II).—«Archives des missions scientifiques» (Paris 1867, IIe série, τόμ. IV, IIe livraison).—*Νικ. Φαρδύς*, Τὰ Ζγόραφα ἐν «Θρακ. Ἐπετηρίδι» (Ἀθῆναι 1897). Γ. Λ. Α.

Ζδράβεκ, ***Βασίλειος***. Φιλέλλην ἐκ Βοημίας, κατελθὼν τῷ 1822 μετὰ τοῦ Νόρμαν Ἔχρεφελς εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Πέτα καὶ τῆς πολιορκίας τῆς Κορίνθου. Ἀπέθανεν ἐκ τύφου εἰς Ναύπλιον τῷ 1824. Γ. Δ. Κ.

Ζδράβικ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος (τέως Ζίχνης), ἤδη καλούμενον *Δραβῆσκος* (βλ. λ.).

Ζδρελὰκ (Zdrelàc) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ πρὸς τὴν Ζάραν ἄγων καὶ τὰς νήσους Οὔλιαν καὶ Πασμὰν διαχωρίζων δίαυλος (πλάτ. 44°01' Β, μῆκ. 15°15' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona strait). Σ. Ε. Λ.

Ζέα *[Μυθολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς Ἑκάτης, συγγενοῦς τῆς Ἀρτέμιδος.

Ζέα ἢ **Ζεία** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ δεύτερος ἀκριβῶς τῶν τριῶν αὐτοφυῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς (κοιν. *Πασαλιμάνι* ἢ *Στρατιωτική*), ὁ περιλαμβανόμενος μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς ἀκτῆς καὶ τῆς δυτικῆς τοῦ λόφου Μουνιχίας. Τὸ ὄνομα Ζέα προῆλθε κατ' ἄλλους μὲν ἐκ τοῦ καρποῦ τῆς ζειᾶς, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ ἄλλου ὀνόματος τῆς Ἑκάτης, συγγενοῦς τῆς Ἀρτέμιδος, ἥτις οὐ μακρὰν εἶχεν ἱερὸν λατρευομένη ὡς Ζέα. Ὁ λιμὴν εἰσχωρῶν εἰς τὴν ξηρὰν διὰ στομίου μήκους 200 περίπου μέτρων καὶ πλάτους 100 μ. σχηματίζει σήμερον ἐσωτερικὴν περιφέρειαν 1120 μέτρων, περιλαμβάνουσαν ἄλλοτε 196 νεωσοίκους (ὧν ἕκαστος μήκους 37 μέτρων καὶ πλάτους 6.50 μ., εἶχε κλίσιν 7°—8°). Λείψανα τῶν νεωσοίκων τούτων σῴζονται μέχρι σήμερον, κυρίως κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ λιμένος. Ὀλίγον μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ὑψοῦντο ἑκατέρωθεν δύο τετράγωνοι πύργοι, συνέχεια τοῦ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τείχους, οἵτινες ἐν ἀνάγκῃ συνεδέοντο δι' ἁλύσεων, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἑτέρους δύο λιμένας τοῦ Πειραιῶς. Οὐ μακρὰν τοῦ λιμένος καὶ παρὰ τὸ θέατρον Τσόχα ἔκειτο τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἐν τῷ μυχῷ ἡ περίφημος σκευοθήκη τοῦ Φίλωνος (μήκους 4 πλέθρων), περαιτέρω ἡ ἱπποδάμειος ἀγορὰ πρὸς βορρᾶν, τὸ διονυσιακὸν θέατρον ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς Μουνιχίας, τὸ θέατρον τῆς Ζέας πρὸς δυσμὰς τοῦ λιμένος, καὶ ἄλλα. Ὁ λιμὴν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ, θεωρούμενος ὡς ὁ ἐπισημότατος πολεμικῶς, ἠκολούθησε τὰς διὰ τῶν αἰώνων τύχας τοῦ Πειραιῶς, ὑποστὰς δὲ τὰς αὐτὰς καταστροφάς, καὶ δὴ τὴν φοβερωτέραν ὑπὸ Σύλλα (τῷ 86 π. Χ.), εἶχε περιέλθει εἰς ἀφάνειαν καὶ ἐρήμωσιν, ἐξ ἧς ἤρχισεν ἀνακύπτων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πειραιῶς (τῷ 1827). Ἔκτοτε, σὺν τῇ καταπλησσούσῃ ἀναπτύξει τοῦ Πειραιῶς, ἤρχισε καὶ ἡ Ζέα καθαριζομένη καὶ ἐξωραϊζομένη. Διὰ τῆς κατασκευῆς μεγάλου περιφερικοῦ κρηπιδώματος μετὰ ὡραίων πλατειῶν, δι' ἀνεγέρσεως ἐπαύλεων καὶ καταστημάτων, τέλος δὲ διὰ τῆς ἐπ' ἐσχάτων πλακοστρώσεως ὁλοκλήρου τῆς παραλίας τοῦ λιμένος, ἀποτελεῖ σήμερον ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιοθεάτων καὶ πολυσυχνάστων κέντρων τοῦ Πειραιῶς.

Α. Σ. ΧΙΟΤΕΛΙΣ

—**Ζέα** *[Παραλ. Γεωγρ.]* βλ. *Κωφὸς* λιμήν.

ζέα (ἡ) (Zea) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν* (βλ. λ. *ἀραβόσιτος*).

ζεαφάγος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ τρώγων ζέαν, ἄρτον ἐκ ζέας.

Ζεβαδίας. Υἱὸς Ἰσμαὴλ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα. Διωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωσαφὰτ «ἄρχων οἴκου Ἰούδα ἐν πάσῃ ὑποθέσει τοῦ βασιλέως», δηλαδὴ πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Ἰωσαφάτ. Ὁ κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑπῆκε μόνον εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα καὶ ἠσχολεῖτο μὲ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις καὶ πᾶσαν περίπτωσιν ἀμφισβητουμένου δικαίου. Ἀπεφαίνετο ἐπὶ τῶν τυχὸν διαφορῶν μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τῆς κυβερνήσεως, ὅταν ἡ μωσαϊκὴ νομοθεσία ἐφωρᾶτο ἀνεπαρκής.

Ζεβαὲς (Zevaès), ***Ἀλέξανδρος***. Ψευδώνυμον τοῦ Γάλλου πολιτικοῦ *Γουσταύου-Ἀλεξάνδρου Μπουρσόν*, γεννηθέντος τῷ 1873. Ἐχρημάτισε βουλευτὴς τῆς Γρενόβλης (Isères) καὶ γενικὸς σύμβουλος τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Συνέγραψε διάφορα ἔργα ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων καὶ διετέλεσεν εἰσηγητὴς πλείστων κοινοβουλευτικῶν ἐκθέσεων. Τὰ κυριώτερα τῶν συγγραμμάτων του: ἡ «Ἱστορία τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Γαλλίας», «Σύγχρονος Συνδικαλισμός», «Γκεσδίσται», ὁ «Σοσιαλισμὸς κατὰ τὸ 1912», τὰ «Μεταλλεῖα καὶ τὸ Ἔθνος», «Λαϊκὴ ἱστορία τοῦ πολέμου τοῦ 1914», ὁ «Γαλλικὸς καὶ Γερμανικὸς σοσιαλισμός», ἡ «Προπολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ Γαλλία», «Τὸ Ἡνωμένον σοσιαλιστικὸν κόμμα καὶ ὁ πόλεμος». Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἔγραψε καὶ σειρὰν ἄρθρων εἰς τὰς ἐφημερίδας «Σοσιαλιστής», «Lanterne» καὶ «Journal», τῶν ὁποίων διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν συνεργάτης. Μ. Ν. Δ.

Ζεβακὸ (Zevaco), ***Μιχαήλ***. Γάλλος λαϊκὸς μυθιστοριογράφος (1860—1918). Κατ' ἀρχὰς ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς, ἔπειτα δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπιφυλλιδογραφίαν. Ἔγραψε σειρὰν μυθιστορημάτων, ἅτινα ἔσχον μεγάλην διάδοσιν. Ἐξ αὐτῶν μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικήν: «Ἡ καπετάνισσα», «Νοστραδάμος», «Ἡ γέφυρα τῶν στεναγμῶν», «Οἱ ἐρασταὶ τῆς Βενετίας», «Φαῦστα», «Παρδαλιὰν καὶ Φαῦστα», «Ὁ υἱὸς τοῦ Παρδαλιάν», «Τριβουλέτος» καὶ «Δὸν Ζουάν». —Ω.

Ζεβεδαῖος *[Κ. Διαθ.]*. Ἐξελληνισμένος τύπος τοῦ *Ζαβδάϊ*, ὡς ὠνομάζετο ὁ σύζυγος τῆς Σαλώμης καὶ πατὴρ τῶν ἀποστόλων Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου (*Ματθ.* δ' 21, κζ' 56, *Μάρκ.* ιε' 40). Ἦτο δὲ ἁλιεὺς τὸ ἐπάγγελμα καὶ κατήγετο πιθανῶς ἐκ τῆς Βηθσαϊδάς, διατηρῶν ἴδιον ἁλιευτικὸν πλοῖον καὶ δὴ καὶ μισθωτούς, ἐξ οὗ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ υἱός του Ἰωάννης ἦτο «γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ» (*Ἰωάννου* ιη' 15), συνάγεται ὅτι ἦτο ἱκανῶς εὔπορος. Πλείονας περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις δὲν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὰ εὐαγγέλια. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῇ ζωῇ. Π. Ι. Μ.

Ζεβεὲ (=θῦμα) καὶ *Σαλμανὰ* (=σκιά). Οὕτω μεταγράφουν οἱ Ο' τοὺς Ζηβὰχ καὶ Τσαλμούνα τοῦ

Digitized by Google

ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς (Κριταὶ Η'), Μαδιανίτας φυλάρχους, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Γεδεὼν ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἐδέχθησαν νέαν μάχην, καίτοι εἶχον ἀπομείνει μὲ 15 χιλ. ἄνδρας. Ἀλλ' ἡττηθέντες καὶ πάλιν ᾐχμαλωτίσθησαν. Ἀπέθανον περιφρονοῦντες τὸν θάνατον.

Ζέβελης. —1) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ψαρῶν. Ὑπηρέτει ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην καὶ μετέσχε τῆς πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς φρεγάτας ἐν Σάμῳ τὸν Αὔγουστον 1824. —2) ***Κωνσταντῖνος***, ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ὑπηρέτει εἰς τὰ πλοῖα τοῦ Παπανικολῆ καὶ τοῦ Νικοδήμου, διεκρίθη δὲ εἰς τὴν Ἐρεσσόν, εἰς τὴν Καλλονὴν τῆς Λέσβου καὶ ἀλλαχοῦ. —3) ***Πέτρος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Λόντον καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀκράτας. Γ. Δ. Κ.

Ζέβενααρ (Zevenaar) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας ἐπὶ τῶν ὁλλανδογερμανικῶν συνόρων, ἀποτελέσασα ἐπὶ μακρὸν τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τοῦ γερμανικοῦ δουκικοῦ οἴκου τοῦ Κλὲβ καὶ τοῦ ὁλλανδικοῦ οἴκου τοῦ Γκέλβερ καὶ προσαρτηθεῖσα ὁριστικῶς εἰς τὴν Ὁλλανδίαν τῷ 1916. Κάτοικοι 5.528. Ἀποτελεῖ κόμβον σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν μετὰ τοῦ Ἀμστελλοδάμου καὶ τοῦ Ἔμμεριχ. Μ. Ν. Δ.

Ζεβεργὲτ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (βλ. λ. *Ζεμπεργέτ*).

Ζεβινᾶς, *μάρτυς.* Οὗτος μετὰ Ἀντωνίου, Γερμανοῦ, Νικηφόρου καὶ τῆς παρθένου Μαραθοῦς (ἢ Μαναθοῦς) ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης τῷ 298 ἐπὶ Μαξιμιανοῦ μαρτυρήσας, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 12 μὲν Νοεμβρίου κατὰ τὸ ἡμέτερον Μαρτυρολόγιον, τὴν 13 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατὰ τὸ ρωμαϊκόν. Ε. Γ. Π.

— **Ζεβινᾶς.** Διάσημος ἀναχωρητὴς ἐν Καππαδοκίᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἀκμάσας, ὃν ὁ Μάρων ἀποκαλεῖ «πατέρα καὶ διδάσκαλον καὶ πάσης ἀρχέτυπον ἀρετῆς», ἐπαινεῖ δὲ ὑπερβαλλόντως καὶ ὁ βιογραφήσας αὐτὸν ἱστορικὸς Θεοδώρητος («Φιλόθεος ἱστορία» κδ'). Ε. Γ. Π.

Ζεβῖνος, ἢ ***Ζέβεννος.*** Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Διαδεχθεὶς τὸν Φιλητὸν τῷ 232 καὶ τέσσαρα μόνον ἔτη διοικήσας τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀντιοχέων, ἀπέθανε τῷ 237 καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἱερομάρτυς Βαβύλας (*Εὐσεβίου* «Ἐκκλ. ἱστορία» στ' 29). Ε.Γ.Π.

ζέβλα (ἡ)· ὀρθότερον *ζεύλα* (βλ. λ.).

Ζεβὸν (Jevons), ***Γουλιέλμος-Στάνλεϋ.*** Ἄγγλος φιλόσοφος καὶ οἰκονομολόγος (1835—1882). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς λογικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου καὶ τῷ 1864 ἐδίδαξε Πολιτικὴν οἰκονομίαν ἐν Μάντσεστερ. Τῷ 1881 παραιτηθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι: «Τὸ ζήτημα τοῦ ἄνθρακος», «Μελέτη περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς πιθανῆς ἐξαφανίσεως τῶν ἀγγλικῶν γαιανθρακωρυχείων», «Τὸ νόμισμα καὶ ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀνταλλαγῆς», «Μέθοδος κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζεβὸρ (Zevort), ***Ἐδγάρδος.*** Γάλλος ἱστορικὸς καὶ δημοσιολόγος, υἱὸς τοῦ *Καρόλου* γεννηθεὶς εἰς Ρὲνν τῷ 1842. Ἐδίδαξεν ἱστορίαν εἰς διάφορα λύκεια τῆς Γαλλίας καὶ εἰς Παρισίους. Ἐξέδωκε: «Ἱστορία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου» (1878), «Νεωτέρα ἱστορία» (1880), «Ἱστορία τῆς τρίτης Δημοκρατίας» (1896) κλ. —Ω.

— **Ζεβὸρ** (Jevort), ***Κάρολος-Μαρία.*** Γάλλος ἑλληνιστὴς καὶ λόγιος (1816—1887). Ἐγένετο διάσημος χάρις εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐν αἷς: «Μεταφυσικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους» (1840—1841 μετὰ τοῦ Πιερρόν), «Οἱ βίοι φιλοσόφων τοῦ Διογένους Λαερτίου» (1848), «Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος τοῦ Θουκυδίδου» (1853). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης «Dissertation sur la vie et la doctrine d'Anaxagore» (1843) καὶ πλεῖστα ἄλλα. —Ω.

ζέβος (ὁ) (Zebu) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μυρηκαστικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *βοϊδῶν*, περιλαμβάνον βοῦς ἰθαγενεῖς τῆς τροπικῆς Ἀσίας. Οἱ ζέβοι γενικῶς εἶναι βόες μεγάλου ἀναστήματος, φέροντες κατὰ τὸ ἀνώτερον τμῆμα τῆς ράχεως ὕβον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεπτυγμένον. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ζέβος ὁ τῆς Σόνδης* (Zebu sundaicus), ὅστις ἀπαντᾷ ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει εἰς τὰς νήσους τῆς Σόνδης καὶ τὴν Μαλαισίαν. Οὗτος ἔχει ἀνάστημα μέγα, σῶμα εὔρωστον καὶ βαρύ, λαιμὸν εὐρύτατον, κεφαλὴν ὀγκώδη, κέρατα μεγάλα καὶ κατὰ τὴν κορυφήν των πρὸς τὰ ὄπισθεν διευθυνόμενα, πόδας μετρίου μεγέθους καὶ ἰσχυρούς, οὐρὰν μακροτάτην καὶ χρῶμα φαιομελανὸν μὲ μελανὰς καὶ λευκάς, εὐμεγέθεις κηλῖδας. Δ.Ν. Π.

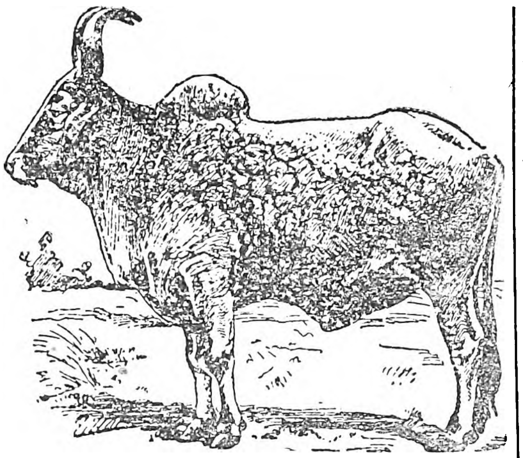

Ζέβος ὁ τῆς Σόνδης.

Ζεβούδ. Υἱὸς τοῦ προφήτου Νάθαν διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος «πρῶτος ἀξιωματικὸς καὶ φίλος». Τὸν τίτλον τοῦτον «φίλος τοῦ βασιλέως» ἀπαντῶμεν βραδύτερον εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Πτολεμαίων. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ζεβοὺδ *Ἀζαρίας* διωρίσθη καὶ αὐτὸς αὐλικὸς «ἐπὶ τῶν σιταρχῶν».

Ζὲβρ (Gesvres). Μεγάλη γαλλικὴ οἰκογένεια δουκῶν, τῆς ὁποίας πλεῖστα μέλη ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως κατέλαβον ἐν τῇ γαλλικῇ διοικήσει ὕψιστα ἀξιώματα, ὡς ἰδιαίτεροι γραμματεῖς βασιλέων, διοικηταὶ τῶν Παρισίων, στρατηγοί, σύμβουλοι τοῦ κράτους κτλ. Ὁ τελευταῖος τῆς οἰκογενείας *Λουδοβῖκος-Ἰωακεὶμ* ἐθανατώθη ἐν Παρισίοις τὴν 7 Ἰουλίου τοῦ 1794. Μ. Ν. Δ.

Ζεβρέϋ - *Σαμπερτὲν* (Gevrey - Chambertin) *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις τῆς Γαλλίας, ἐν τῇ Χρυσῇ ἀκτῇ, εἰς ἀπόστασιν 12 χλμ. ἀπὸ τῆς Διζὸν καὶ εἰς τὴν ἔξοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Λαβώ. Περίφημος διὰ τοὺς οἴνους της, ἔχει βιομηχανίαν βυτίων καὶ διεξάγει ἐμπόριον οἴνων. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται ἐκκλησία τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ἐρείπια πύργου ἀνεγερθέντος ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ Κλουνύ. Μ. Ν. Δ.

ζεβρίνη (ἡ) (Zebrine) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κομμελινοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ὑψηλάς, ἀναρριχωμένας. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη φυόμενα ἐν Μεξικῷ καὶ καλλιεργούμενα πολλαχοῦ πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

ζέβρος (ὁ) (Zebrus) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ***ἱππιδῶν*** (βλ. λ.).

ζεβρός, *—ή, —όν·* ἰδιωμ. Πόντ., ἀντὶ *ζερβὸς* (βλ.λ.).

Ζέγγελης, *Ἠλίας.* Ἕλλην οἰκονομολόγος (1864—1912), υἱὸς τοῦ δικηγόρου καὶ βουλευτοῦ Δημητρίου Ζέγγελη. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Ἀθήναις, γενόμενος διδάκτωρ τῷ 1885. Κατόπιν ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ καὶ Παρισίοις ἐπὶ τριετίαν, ἐγκύψας ἰδίως εἰς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας· ἐπανελθὼν δὲ ἐξελέγη ὑφηγητὴς τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολὰς περιόδους βουλευτὴς Μαντινείας, ὢν ὀπαδὸς τοῦ Χαρ. Τρικούπη καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ Γ. Θεοτόκη. Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Τὰ δημόσια ἔξοδα ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις» (1896), «Σύγχρονα πολιτικὰ ζητήματα» (1901), «Οἰκονομία ἐνιαυτοῦ» (1901) καὶ «Τὸ ἐν Ἑλλάδι κρατοῦν κοινοβουλευτικὸν δίκαιον» (Β' ἔκδ. 1912). —Β.

— **Ζέγγελης, *Κωνσταντῖνος.*** Ἕλλην χημικός, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1870. Ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ, Γενεύῃ καὶ Παρισίοις. Τῷ 1895 διωρίσθη ὑφηγητὴς καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος καθηγητὴς τῆς χημείας καὶ τῆς μεταλλουργίας εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1906 καθηγητὴς τῆς Ἀνοργάνου καὶ Φυσικῆς Χημείας εἰς τὸ Ἐθνικὸν πανεπιστήμιον. Διετέλεσε πρύτανις αὐτοῦ κατὰ τὸ 1924—1925, ἀπὸ δὲ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας ὠνομάσθη ἀκαδημαϊκός, ἐκλεγεὶς πρόεδρος αὐτῆς τῷ 1927. Ἅμα τῇ συστάσει τῆς Γερουσίας, τῷ 1929, ἐξελέγη γερουσιαστὴς ὡς ἀντιπρόσωπος ἐν αὐτῇ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς Γερουσίας.

Ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν πρωτοτύπων ἐργασιῶν καὶ μελετῶν, ὡς καὶ τὰ κάτωθι ἔργα: «Περὶ χημικῆς συγγενείας» (1896), «Μεταλλουργία» (1902), «Ἀνόργανος Χημεία» (Ε' ἔκδ. 1924), «Ὀργανικὴ Χημεία», «Χημικαὶ ἀντιδράσεις εἰς ἐξόχως ὑψηλὰς θερμοκρασίας», «Ἡ ἐξάτμισις στερεῶν σωμάτων ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ καὶ διαφυγὴ τῶν ἀτμῶν αὐτῶν διὰ τῆς ὑάλου», «Ἡ σύνθεσις τῆς ἀμμωνίας ἐκ τῶν συστατικῶν της ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ», «Ἡ σύνθεσις ὑδατανθράκων ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ ἐξ ἀερίων συστατικῶν», «Ἡ δρᾶσις τῶν ἀερίων ἐν λεπτῷ διαμερισμῷ», «Ἡ παρασκευὴ τοῦ ραδίου ἐν κολλοειδεῖ καταστάσει καὶ ἡ χημικὴ αὐτοῦ δρᾶσις», «Τὸ πρόβλημα τῆς ὕλης», «Ὁ κόσμος τῶν ἐλαχίστων καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου», «Ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως παρ' Ὁμήρῳ», «Περὶ τοῦ ὑγροῦ πυρός», «Περὶ τῆς πατίνας τῶν ἀρχαίων βρούνζων» κλπ. Ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα εἰς πλεῖστα διεθνῆ συνέδρια χημείας, εἰς τὰ ὁποῖα ἔκαμε διαφόρους ἀνακοινώσεις. ΑΝ. Δ.

Ζεγγί. Δεύτερος χρονολογικῶς ἡγεμὼν τῆς ἐν Φὰρς τῆς Περσίας βασιλευσάσης δυναστείας τῶν *Ἀταμπεκιδῶν* (βλ. λ.). Ἐκυβέρνησεν ἀπὸ τοῦ 1161 μέχρι τοῦ 1175. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐβασίλευσαν ὡς ἰδία δυναστεία γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀλ-Ζεγγί.*

— **Ζεγγί, *Οὐμαδεντίν·*** βλ. *Ἐμαδεδδὶν* Ζεγγί.

Ζεγγὶ-*τσάϊ* *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀρμενίας πηγάζων ἐκ τῆς λίμνης Σεβὰν καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Ἀράξην. Ν. Μ.

ζεγγίνης (ὁ) (τουρκ. *ζεγκίν*)· πλούσιος.

Ζεγεβιτσα *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Σερβίας πηγάζων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Δραγκομὰν καὶ μετὰ ροῦν 10 περίπου χλμ. χυνόμενος εἰς τὸν Νισαύαν. Ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἔχει μεγίστην σημασίαν λόγῳ τῶν συγκοινωνιῶν τὰς ὁποίας διανοίγει ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Νισαύα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἴσκερ. Μ. Ν. Δ.

Ζέγια ἢ ***Σέγια*** (Zeia) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Ἀμοὺρ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Σιβηρίᾳ, πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων Στανοβόϊ. Εἶναι πλωτὸς καὶ δεχόμενος τὰ ὕδατα πολλῶν παραποτάμων χύνεται εἰς τὸν Ἀμούρ, παρὰ τὴν πόλιν Μπλαγκομπέτσενσκ. Μ. Ν. Δ.

Ζεγιάν, *Ἀμποὺ Δζομαΐλ.* Τελευταῖος Ἄραψ βασιλεὺς τῆς Βαλεντίας, καλούμενος ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν ἱστορικῶν *Ζάεν.* Κατήγετο ἐκ τοῦ Μωάμεθ-μπὶν - Σάαδ καὶ ἔζησε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἐξεδίωξεν ἐκ Βαλεντίας τὸν Ἀλμοάδην βασιλέα Ἀμποῦ Ζεΐδ, ἐπεχείρησε πλείστας ἐκστρατείας, ἐκυρίευσε τὴν Denia, ἐλεηλάτησε τὴν Ἀραγῶνα, τέλος πολιορκηθεὶς ἐν Βαλεντίᾳ ἐνικήθη καὶ ἀπώλεσε ταύτην. Ἀπέθανεν ἀφανής. Μ. Ν. Δ.

Ζεγιὲ (Zeiller), ***Κάρολος - Ρενέ.*** Γάλλος μηχανικὸς γεννηθεὶς ἐν Νανσὺ τῷ 1847. Τῷ 1887 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ πολυτεχνείου, τῷ 1901 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῷ 1903 διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν μεταλλείων. Ὁ Ζεγιέ, συγγραφεὺς πλείστων ἔργων, σχετικῶν ἰδίως μὲ τὰ ἀπολελιθωμένα φυτά, ἐτιμήθη τῷ 1893 καὶ διὰ τοῦ βραβείου Φοντέν. Μ. Ν. Δ.

Ζέγιερ (Zeyer), ***Ἰούλιος.*** Μυθιστοριογράφος καὶ ποιητὴς Τσέχος (1841—1902). Κυριώτερα ἔργα του: «Ἀνδρέας Τσέρνιχερ» (1872), «Ἱστορία δύο πιστῶν φίλων» (1880), «Ὁ Βυσεχρὰντ καὶ ἡ Καρλοβιγκιανὴ ἐποποιία» κ. ἄ. —Ω.

Ζὲγκ (Jung), ***Ἐρρῖκος.*** Γάλλος στρατηγὸς καὶ συγγραφεὺς (1833—1896) Μετέσχε τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τῷ 1870 ὡς ἐπιτελὴς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ρήνου συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐν Μέτζ. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου διετέλεσε στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Δουγκέρκης καὶ διευθυντὴς τοῦ γραφείου τοῦ στρατηγοῦ Μπουλανζέ. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1881. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μουσταφᾶ*, καθὼς καὶ ὑπὸ τὸ κύριόν του ὄνομα, συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Γαλλία καὶ Ρώμη», «Ὁ Βοναπάρτης καὶ ἡ ἐποχή του», «Λουκιανὸς Βοναπάρτης καὶ τὰ ἀπομνημονεύματά του» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζέγκερ, (Seger) ***Ἑρμᾶννος.*** Γερμανὸς χημικὸς (1839—1893). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ χημικοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἐργοστασίου πορσελλάνης τοῦ Βερολίνου καὶ ἀνεκάλυψε τὰ ἐφυαλώματα δι' ὑποξειδίου τοῦ χαλκοῦ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθέντας πυρομετρικοὺς κώνους *Ζέγκερ* (βλ. λ.). Τὰ «Δημοσιεύματά» του ἐξεδόθησαν εἰς ἕνα τόμον ὑπὸ τῶν Hecht καὶ Cramer (β' ἔκδ. 1908). ΑΝ. Δ.

— ***Ζέγκερ κῶνοι*** *[Χημ. Τεχνολ.]*. Μικρὰ πυρομετρικὰ σώματα εἰς σχῆμα κώνων ἢ πυραμίδων, τῶν ὁποίων τὸ σημεῖον τήξεως διαφέρει, κατὰ ὡρισμένας βαθμῖδας, μεταξὺ 600° καὶ 1850° Συνίστανται ἀπὸ ἄργιλον, χαλαζίαν, ἀστερίαν καὶ μάρμαρον εἰς διαφόρους ἀναλογίας, μὲ προσθήκην βορικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδίων μετάλλων διὰ τὰς χαμηλοτέρας θερμοκρασίας. Ἐντὸς τοῦ μετρητέου χώρου τοποθετοῦνται πλείονες τοιοῦτοι κῶνοι γνωστοῦ σημείου τήξεως καὶ παρατηρεῖται ποῖος ἐξ αὐτῶν θὰ παραμείνῃ ἄτηκτος. Τὸ σχῆμα παριστᾷ τέσσαρας τοιούτους κώνους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἔχουν ἤδη τακῆ. Ἂν οἱ κῶνοι εἶχον σημεῖον τήξεως ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ 1000°, 900°, 800° καὶ 700°, ἡ θερμοκρασία τῆς καμίνου θὰ εἶναι 800° καὶ 900°. ΑΝ. Δ.

Κῶνοι Ζέγκερ

Ζέγκερς (Seghers), ***Γεράρδος.*** Φλαμανδὸς ζωγράφος (1591—1651), ἀδελφὸς τοῦ Δανιήλ. Τὸ ἀριστούργημά του εἶναι ὁ «Γάμος τῆς Παρθένου»

Digitized by Google

('Αμβέρσα). Τοῦ ἀποδίδουν ἀκόμη τὴν «Προσκύνησιν τῶν Μάγων» (Bruges) καὶ τὸν «Ἅγιον Φραγκῖσκον ἐν ἐκστάσει» (Λοῦβρον). —Β.

—Ζέγκερς (Seghers), **Δανιήλ.** Φλαμανδὸς ζωγράφος (1590—1661). Ὑπέγραφεν ἐνίοτε τὰ ἔργα του ὡς Jésuite d' Anvers, ὡς γεννηθεὶς ἐν Ἀμβέρσῃ. Τῷ 1614 ἠσπάσθη τὸν καθολικισμόν. Ἐζωγράφησεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνθέσεις ἀνθέων καὶ ὀπωρῶν. —Β.

—Ζέγκερς (Seghers), **Ἡρακλῆς.** Ὀλλανδὸς ζωγράφος (1590—1640). Οἱ πίνακες καὶ τὰ σχεδιάσματα αὐτοῦ διακρίνονται διὰ τὸν πλοῦτον τοῦ φωτός, τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς φαντασίας. Ὑπῆρξε πρόδρομος τοῦ Ρέμπραντ καὶ συνέθεσε κυρίως πεδινὰ καὶ ὀρεινὰ τοπία. —Β.

Ζέγκρζε (Zegrze). Φρούριον τῆς Ρωσίας πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ ἤδη τῆς Πολωνίας, ΒΑ τῆς Βαρσοβίας καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Κάτω Βοὺγκ (Νάρεβ). Κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐκ τοῦ φρουρίου τούτου ἐξώρμησαν οἱ Ρῶσοι, τὴν 21 Ἰουλίου 1915 καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς γερμανικῆς στρατιᾶς τοῦ φὸν Γκάλβιτς, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τὸ Ζέγκρζε ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὴν 7 Αὐγούστου τοῦ 1915.

Ζέγκνερ (Segner), **Ἰωάννης.** Γερμανὸς φυσικὸς (1704—1777), διατελέσας καθηγητὴς ἐν Χάλλῃ.

—Ζέγκνερ, **στρόβιλος** τοῦ — [*Φυσ.*]. Φυσικὸν ὄργανον ἀποτελούμενον ἐξ ἐλευθέρως περιστρεφομένου κατακορύφου δοχείου πλήρους ὕδατος καὶ δύο πλευρικῶν ὁριζοντίων σωλήνων, φερόντων εἰς τὰ ἄκρα δύο ὀπὰς κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις. Λόγῳ τῆς ἐκ τῶν ὀπῶν τούτων ἐκροῆς τοῦ ὕδατος ἀντισταθμίζεται ἡ εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ὑδροστατικὴ πίεσις ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων καὶ τὸ οὕτω γεννώμενον ζεῦγος δυνάμεων προκαλεῖ περιστροφικὴν κίνησιν τῆς συσκευῆς. ΑΝ. Δ.

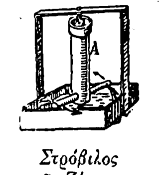
Στρόβιλος τοῦ Ζέγκνερ

ζέγουνα (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σόγχος ὁ λαχανώδης* (Sonchus oleraceus).

Ζεγρίδαι ἢ *Ζεγρῖται* (Zegrites)· βλ. *Ζεϊρίδαι.*

ζεγρίς (ἡ) (Zegris) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ροπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πιεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ρωσίᾳ. Δ. Ν. Π.

Ζεδὲ (Zédé), **Κάρολος-Ἰούλιος.** Γάλλος στρατηγὸς (1837—1908) ὑπηρετήσας εἰς τὴν λεγεῶνα τῶν ξένων. Μετέσχε τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τῷ 1870, κατὰ τὸν ὁποῖον σοβαρῶς τραυματισθεὶς ἠχμαλωτίσθη· κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀποδράσῃ καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Φανεδέρμπε ὡς ἐπιτελάρχης τῆς 2ας μεραρχίας τοῦ 22ου σώματος. Συνέβαλεν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν συνόρων εἰς τὰς Ἄλπεις, διετέλεσε μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Στρατιωτικοῦ συμβουλίου καὶ ἀπεστρατεύθη τῷ 1902. Μ. Ν. Δ.

Ζέδερμπλομ (Söderblom), **Νάθαν.** Γερμανὸς θεολόγος γεννηθεὶς τῷ 1866. Τῷ 1901 ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Οὐψάλας καὶ τῷ 1912 καθηγητὴς τῆς θεολογικῆς σχολῆς ἐν Λειψίᾳ. Ἠσχολήθη ειδικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀναφέρονται τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐξ ὧν κυριώτερα: «Luthers religion» (Stockholm 1893), «Die religion und die soziale Entwickelung» (Friburg. 1898, «Jesu Bergpredigt» (Stockholm 1899), «La vie future d' après le mazdéisme» (Paris, 1901), «Die Religionen der Erde» (Halle, 1905), «Vater, Sohn und Geist» (Tübingen, 1909). Ὑπῆρξε, προσέτι ἐκ τῶν κυριωτάτων συνεργατῶν τοῦ C. P. Tiele διὰ τὸ «Kompendium der Religionsgeschichte» (Berlin, 1903 καὶ 1912). Ν. Κ. ΚΑΨΗΣ

—ζεδοαρίας **ρίζωμα** (rhizoma Zedoariae) [*Φαρμ.*]. Τὸ ρίζωμα τοῦτο ἐκγειοῦται κατὰ τὸ φθινόπωρον, ἀπαλλάσσεται τῶν ριζῶν, ξηραίνεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τέμνεται εἰς τεμάχια ἢ δισκία. Εἶναι πυρωτικόν, ἀρωματικὸν καὶ πικρίζον, τὴν δὲ ὀσμὴν καφουρῶδες. Διὰ κονιοποιήσεως αὐτοῦ ἀπολαμβάνεται κιτρίνη κόνις, χαρακτηριζομένη ἐκ τῆς παρουσίας ἀμυλοκόκκων. Συστατικά του εἶναι 0,8—3,5 % αἰθερίου ἐλαίου, 3.6% ρητινωδῶν σωμάτων, γλίσχρασμα, 9 % βασσορίνης, 49 % ἀμύλου κλπ. Τὸ ρίζωμα ἐν τῇ θεραπευτικῇ χρησιμοποιεῖται ὡς διεγερτικὸν τοῦ στομάχου καὶ ἀρωματικόν. Εἰς τὴν φαρμακοτεχνίαν χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τοῦ πικροῦ βάμματος (Tinctura amara), τοῦ συνθέτου βάμματος τῆς ἀλόης (Tinctura Aloe compositum), τοῦ ἀρωματικοῦ ὄξους (acetum aromaticum), τοῦ βαλσαμικοῦ πνεύματος (Spiritus balsamicus), τοῦ καταπραϋντικοῦ βάμματος (Tinctura carminativa) κλπ. Κ. Γ. Μ.

Ζέεκτ (Seeckt), **Ἰωάννης φὸν** —. Γερμανὸς ἀξιωματικὸς γεννηθεὶς τῷ 1866. Διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τῆς γ' στρατιᾶς (1913), τῆς ια' στρατιᾶς (1915), τῆς στρατιᾶς τοῦ ἀρχιδουκὸς Καρόλου (1916), τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ (Δεκέμβριος 1917), παραιτηθεὶς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918. Ἀπὸ τοῦ 1919 κατεῖχεν ἀνωτέρας θέσεις ἐν τῇ διοικήσει τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ (Reichswehr). —Β.

Ζέελιγκερ (Seeliger), **Ἐβάλδος - Γεράρδος.** Γερμανὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1877. Ἔγραψε μυθιστορήματα καὶ διηγήματα: «Τὸ φόβητρον τῶν λαῶν» (1908), «Σιλεσιανὲς ἱστορίες» (1911), «Τὸ χωριὸ ποῦ πεθαίνει» (1914) καὶ συλλογὰς ποιημάτων «Ἀμβοῦργον» (1905), «Σιλεσία» (1911) κλπ. —Β.

—Ζέελιγκερ (Seeliger), **Οὖγος φὸν** —. Γερμανὸς ἀστρονόμος (1849—1924). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Μονάχου ἀπὸ τοῦ 1882 καὶ εἰργάσθη κυρίως ἐπὶ τῶν διαφόρων προβλημάτων τῆς Οὐρανίου Μηχανικῆς, φωτομετρικῶν ἐρευνῶν τοῦ δακτυλίου τοῦ Κρόνου, τῆς κατασκευῆς τοῦ συστήματος τῶν ἀπλανῶν κλπ. —Β.

Ζέεμανν (Seemann), **Βερτχάϊμ.** Γερμανὸς φυσιοδίφης (1825 1871). Περιηγήθη τὴν Κεντρικὴν Ἀμερικήν, τὸ Περού, Ἰσημερινόν, Μεξικόν, τὰς νήσους Φίντσι καὶ διωργάνωσε τρεῖς ἐξερευνητικὰς ἀποστολὰς εἰς τὰς ἀρκτικὰς χώρας. Συνέγραψε: «Narrative of the voyage of H. M. S. Herald to the arctic regions» (1852), «Viti» (1862). —Β.

— Ζέεμαν (Zeeman), **Πέτρος.** Ὀλλανδὸς φυσικὸς γεννηθεὶς τῷ 1865. Διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1900 καθηγητὴς τῆς φυσικῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Ἀμστελλοδάμου. Τῷ 1902 ἔλαβεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Lorentz, τὸ βραβεῖον Νόμπελ τῆς φυσικῆς. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα αὐτοῦ περιεστράφη κυρίως εἰς τὴν συσχέτισιν τῶν ὀπτικῶν καὶ τῶν μαγνητοηλεκτρικῶν φαινομένων. Ἀνεκάλυψε τὸ φαινόμενον τῆς διασπάσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος εἰς διαφόρους συνιστώσας, ὅταν ἡ φωτεινὴ πηγὴ ἐκτίθεται εἰς τὴν ἐνέργειαν ἰσχυροῦ μαγνητικοῦ πεδίου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, γνωστὸν ὡς «*φαινόμενον Ζέεμαν*», ἔσχε σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μαγνητοηλεκτρικῆς θεωρίας τοῦ φωτός. Ἐκτὸς πλήθους πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ὁ Ζέεμαν ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα: «Μαγνητοοπτικαὶ ἔρευναι» (1914). ΑΝ. Δ.

Ζέεμπαχ (Seebach), **Μαρία.** Γερμανὶς ἠθοποιὸς (1834—1897). Ἔπαιξε (1854—1856) καὶ εἰς τὸ Burgtheater τῆς Βιέννης καὶ ἐν Ἀννοβέρῳ, τῷ 1887 δὲ προσελήφθη εἰς τὸ Hoftheater τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1895 ἵδρυσεν ἐν Βαϊμάρῃ τὸ φέρον τὸ ὄνομά της ἵδρυμα περιθάλψεως ἀπόρων ἠθοποιῶν. —Β.

Ζέεμπερκ (Seeberg), **Ράϊνχολτ.** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος γεννηθεὶς τῷ 1859. Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Ντόρπατ (1885), Ἔρλαγγεν (1889) καὶ ἀπὸ τοῦ 1898 ἐν Βερολίνῳ. Ὁ Ζέεμπερκ εἶναι εἷς ἐκ τῶν κυρίων ἐκπροσώπων τῆς καλουμένης συγχρόνου θετικῆς θεολογίας. Συνέγραψεν: «Ἱστορία τῶν δογμάτων» (1895), «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα» (1903), «Αἱ βασικαὶ ἀλήθειαι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας» (1902), «Σύστημα ἠθικῆς» (1911), «Χριστιανικὴ δογματικὴ» (1924) κλπ. —Β.

Ζεεμπροῦγκε (Zeebrugge) [*Γεωγρ.*]. Λιμὴν βελγικὸς τῆς Β. θαλάσσης, ἐπίνειον τῆς πόλεως Βρυγῶν (Bruges), πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας Δυτικῆς Φλάνδρας. Ὁ λιμὴν τοῦ Ζεεμπροῦγκε καθὼς καὶ οἱ τῆς Ὀστάνδης καὶ Μπλάνκεμπεργκ εἶναι οἱ μόνοι ἀνατολικῶς τοῦ Νιοῦπορτ ἐπὶ τῆς βελγικῆς ἀκτῆς δὲν εἶναι ὅμως φυσικοὶ ἀλλὰ τεχνητοί, ἔχοντες ἀνάγκην συνεχοῦς ἐκβαθύνσεως λόγῳ τῶν μεγάλων προσχώσεων ἄμμου. Ὁλόκληρος ἡ φλαμανδικὴ ἀκτὴ ἐλάχιστον ἔχει ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, θῖνες δὲ ἀμμώδεις, προχωροῦντες μέχρι καὶ 8 μιλλίων πρὸς τῆς θαλάσσης, χωριολεκτικῶς χωρίζουσι τὴν ξηρὰν τῆς θαλάσσης. Ἡ παλίρροια φθάνει τὰ 4.5 μέτρα. Λιμενοβραχίονες (μῶλοι) μεγάλοι, προχωροῦντες πολὺ πρὸς τὴν θάλασσαν, προασπίζουσι τὰς εἰσόδους τῶν λιμένων ἀπὸ τῶν προσχώσεων, συνεχὴς δὲ ἐργασία τῶν βυθοκόρων ἀποκαθιστᾷ τὰς εἰσόδους πλωτὰς εἰς τὰ πλοῖα καὶ τοῦ πλέον μεγάλου βυθίσματος. Τὸ Ζεεμπροῦγκε συνδέεται πρὸς τὰς Βρύγας διὰ διώρυγος μήκους 6¼ μιλλίων, ἧς ἡ κατασκευή, ἀρξαμένη τῷ 1896, ἐπερατώθη τῷ 1907.

— [*Ναυτ. Ἱστορ.*] Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1917 οἱ Γερμανοὶ κατεῖχον ἅπασαν τὴν φλαμανδικὴν ἀκτὴν μέχρι τοῦ Νιοῦπορτ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λιμὴν οὗτος ἐδεσπόζετο ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Συμμάχων, ἦτο ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησαν τοὺς λιμένας τοῦ Ζεεμπροῦγκε, τῆς Ὀστάνδης, τοῦ Μπλάνκεμπεργκ, καὶ κυρίως τῶν Βρυγῶν. Εἰς Βρύγας εἶναι κατεσκευασμένος μέγας τεχνητὸς λιμήν, συνδεόμενος πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ διωρύγων καταληγουσῶν εἰς Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδην, δι' ἄλλων δὲ διωρύγων συνδέεται πρὸς ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν βελγικῶν διωρύγων. Πλοῖα ὡρισμένου βυθίσματος δύνανται νὰ πλεύσωσι πρὸς Ζεεμπροῦγκε ἐξ Ὀστάνδης διὰ διωρύγων, ὁμοίως δ' ἐκ Βρυγῶν πρὸς Ἀμβέρσαν καὶ Γάνδην. Ὑδροφράκται εἰς τὰς διώρυγας τοῦ Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδης ἐπιτρέπουσι τὸν διάπλουν ἐκ τῶν διωρύγων εἰς τοὺς λιμένας καὶ ἀντιστρόφως εἰς οἱανδήποτε ὥραν τῆς παλιρροίας. Τοὺς τέσσαρας τούτους λιμένας ἐχρησιμοποίησαν οἱ Γερμανοὶ δι' ὁρμητήριά των, ὡς ἕπεται: Εἰς Βρύγας ἐγκατέστησαν τὴν κυρίαν ναυτικὴν βάσιν των, ἤτοι πλωτὰς δεξαμενὰς δι' ἐλαφρὰ σκάφη μέχρι καὶ εὐδρόμων συνεργεῖα ἐπισκευῶν, ἀποθήκας ἀνεφοδιασμοῦ ὑλικῶν, καυσίμου ὕλης καὶ πυρομαχικῶν, ἀσφαλῆ καταφύγια προασπίζοντα τὰ ὑποβρύχια ἀπὸ ἐναερίων ἐπιθέσεων κλπ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1918 εἰς τὴν βάσιν ταύτην ἦσαν ἀπεσπασμένα 18 ὑποβρύχια καὶ 25 τορπιλλικὰ σκάφη περίπου, πλὴν τῶν βοηθητικῶν, τῶν ἁλιευτικῶν καὶ τῶν ναρκοβόλων, χρησιμοποιουμένων τῶν Βρυγῶν οὐ μόνον ὡς ναυστάθμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσφαλοῦς βάσεως πρὸς ἀνάπαυσιν ὅλων τῶν γερμανικῶν πλοίων τῶν ἀπεσπασμένων εἰς Φλάνδραν, καθ' ὅσον εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ζεεμπροῦγκε καὶ τῆς Ὀστάνδης, ὑποκειμένους εἰς βομβαρδισμὸν ἀπὸ θαλάσσης, ἐναυλόχουν συνήθως ὀλίγα ἐλαφρὰ σκάφη τῶν Γερμανῶν δι' ἐπειγούσας ὑπηρεσίας ἀσφαλείας (ἄμυναν τῆς ἀκτῆς, ἁλιείαν ναρκῶν, περιπολίας κλπ.), ὁ δὲ λιμὴν τοῦ Μπλάνκεμπεργκ, λόγῳ τοῦ ἀβαθοῦς του, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς βάσις τορπιλλακάτων. Εἰς τὸ Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδην ὑπῆρχον καὶ ἀεροδρόμια ὑδροπλάνων. Καίτοι ὁ λιμὴν τῶν Βρυγῶν ἦτο ἡ κυρία βάσις τῶν γερμανικῶν στολίσκων τῆς Φλάνδρας, ἡ ἀπόφραξις τῶν λιμένων τοῦ Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδης ὑπὸ τῶν Συμμάχων θὰ ἐπέφερε τὴν ἀχρήστευσιν φυσικὰ καὶ τοῦ λιμένος τῶν Βρυγῶν. Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Ζεεμπροῦγκε ἦτο ἰσχυρότατα προησπισμένη διὰ πυροβολοστοιχιῶν βαρέων καὶ ἐλαφρῶν πυροβόλων τάφρων καὶ συρματοπλεγμάτων, ἐπίσης ἡ μεγάλη τοῦ προκυμαία προησπίζετο ἰσχυρῶς διὰ πυροβόλων, ὁ δὲ λιμὴν διὰ φραγμάτων ἐκ συρματοπλεγμάτων καὶ φορτηγίδων, ἀφιεμένης μόνον στενῆς διαβάσεως, ἥτις τακτικῶς ἠλιεύετο.

Ὡς ἐκ τῆς σοβαρᾶς σημασίας, ἣν εἶχε διὰ τοὺς Συμμάχους ὁ ἀσφαλὴς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας διάπλους, ὃν ἀδιαλείπτως παρηνώχλουν τὰ ἐλαφρὰ σκάφη καὶ ὑποβρύχια τῆς γερμανικῆς βάσεως τῶν Βρυγῶν, εἴτε διὰ τορπιλλισμῶν, εἴτε διὰ ποντίσεως ναρκῶν, ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἀπόφραξις τῶν διωρύγων τοῦ Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδης, ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλαττωθῇ σοβαρῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν συμμαχικῶν πλοίων τῶν ὑπὸ τῶν ναρκῶν καὶ ὑποβρυχίων βυθιζομένων καὶ ἐλαττωθῶσιν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν τορπιλλικῶν στολίσκων τῶν Γερμανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ στερηθῶσιν οἱ Γερμανοὶ μιᾶς προκεχωρημένης βάσεως, ἧς οἱ στολίσκοι ἐνήργουν ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὸν στόλον των ἀνοικτῆς θαλάσσης καὶ ἀποκλεισθῇ ἀριθμός τις ἐλαφρῶν σκαφῶν καὶ ὑποβρυχίων των. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πολέμου, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1914, οἱ Σύμμαχοι ἐσκέφθησαν τὴν ἀπόφραξιν τῶν λιμένων Ζεεμπροῦγκε καὶ Ὀστάνδης, κατόπιν προταθέντος σχεδίου ὑπὸ τοῦ Γάλλου πλοιάρχου Νοέλ, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε, καίτοι αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκώτεραι. Βραδύτερον, τῷ 1917, ὁ Ἄγγλος ἀντιναύαρχος Bacon ἤρχισε τὴν μελέτην τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφράξεως, ἣν συνέχισεν ἐν ταῖς λεπτομερείαις της ὁ Ἄγγλος ὑποναύαρχος Κὴς (Keyes), τῆς ἐκτελέσεως ἀποφασισθείσης τέλος διὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1918. Ἐξήκοντα πέντε πλοῖα (παλαιὰ εὔδρομα, μονίτορες, ἀντιτορπιλλικά, ὑποβρύχια, ferry-boats, τορπιλλάκατοι, βενζινάκατοι κλπ.) ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατὰ τοῦ Ζεεμπροῦγκε ἐπιχείρησιν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ὑποναυάρχου Κήζ, ἐπιβαίνοντος τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Warwick». Μετὰ δύο ἀποπείρας ἀπόπλου, γενομένας τῇ 11 καὶ 13 Ἀπριλίου 1918 καὶ ὑπὸ τῆς κακοκαιρίας ἐμποδισθείσας, ἡ ἐπιχείρησις ἐπανελήφθη τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου 1918 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑξῆς ἐν γενικαῖς γραμμαῖς σχεδίου: Ἓν παλαιὸν εὔδρομον καὶ δύο ferry-boats θὰ ἐπλεύριζον εἰς τὴν μεγάλην προκυμαίαν τοῦ Ζεεμπροῦγκε καὶ τὸ μὲν εὔδρομον διὰ τοῦ πυροβολικοῦ του θὰ συνεῖχε τὰ ἐγγὺς ἀμυντήρια καὶ θ' ἀπεβίβαζε τὰ ἀγήματά του εἰς τὸν μῶλον, τὰ δὲ ferry-boats θ' ἀπεβίβαζον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπ' αὐτῶν ἀποβατικὰ στρατεύματα εἰς τὸν μῶλον, ὅπως καταλάβωσι τοῦτον καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ πυροβόλα. Ὅπως παρεμποδισθῇ ἡ ἄφιξις ἐνισχύσεων εἰς τὸν μῶλον, ὅστις συνεδέετο διὰ γεφύρας μετὰ τῆς ξηρᾶς, ὑποβρύχια ἐφωδιασμένα δι' ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, πλησιάζοντα εἰς τὴν γέφυραν, θὰ ἀνετίνασσον αὐτήν, ὅπως διακόψωσι τὴν συγκοινωνίαν τῆς μετὰ τῆς ξηρᾶς. Οἱ μονίτορες θὰ ἐβομβάρδιζον τὰς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένας πυροβολοστοιχίας, καθ' ὃν χρόνον τρία παλαιὰ εὔδρομα φορτωμένα μὲ ἀμμοκονίαμα (τσιμέντο) θὰ εἰσεχώρουν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς διώρυγος, καλυπτόμενα ὑπὸ τοῦ καπνοῦ

τῶν καπνογόνων, ἅτινα θὰ ἔρριπτον αἱ βενζινάκατοι, καὶ θὰ ἐβυθίζοντο πρὸς ἀπόφραξιν αὐτῆς. Τὴν 11 ὥρ. 40 λ. ἡ ὑπὸ τὸν Κὴζ ναυτικὴ δύναμις ἔφθασε πρὸ τοῦ Ζεεμπρούγκε καὶ αἱ βενζινάκατοι ἐπόντισαν τοὺς πλωτῆρας τῶν καπνογόνων εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, τὸ δὲ μεσονύκτιον ἀκριβῶς τὸ παλαιὸν εὔδρομον «Vindictive» ἐπλεύρισεν εἰς τὸν μῶλον, οὗ αἱ πυροβολοστοιχίαι ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως ἔβαλλον κατ' αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον τὰ «Daffodil» καὶ «Iris» πλευρίζουν ὁμοίως καὶ πάντα τὰ ἀποβατικὰ ἀγήματα καὶ στρατεύματα ὑπὸ τὸ πυκνὸν πῦρ τῶν Γερμανῶν ἀποβιβάζονται εἰς τὸν μῶλον, ὃν καὶ καταλαμβάνουσιν, ἐνῷ τὸ ὑποβρύχιον «C3» ἀνατινάσσει τὴν γέφυραν τὴν συνδέουσαν τὴν ξηρὰν μετὰ τοῦ μώλου. Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἐτορπίλλισαν ἐν τῷ λιμένι ἓν γερμανικὸν τορπιλλοβόλον καὶ τὸ ἀτμόπλοιον «Brussels», οἱ δὲ μονίτορες ἔβαλλον κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν πυροβολοστοιχιῶν, αἵτινες ἀπηνῶς ἐβομβάρδιζον τὰ διαρκῶς προχωροῦντα, ὅπως βυθισθῶσι παλαιὰ ἀγγλικὰ εὔδρομα «Θέτις», «Ἀτρόμητος» καὶ «Ἰφιγένεια». Ἡ «Θέτις» εἰσέρχεται πρώτη καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς διώρυγος τοῦ Ζεεμπρούγκε (τῆς ἀγούσης, ὡς εἴπομεν, πρὸς Βρύγας) ἐμπλακεισῶν τῶν ἑλίκων της εἴς τι ὑποβρύχιον ἐμπόδιον ἀνοίγει τοὺς κρουνοὺς κατακλύσεως καὶ βυθίζεται· μετ' αὐτὴν ὁ «Ἀτρόμητος» εἰσέρχεται εἰς τὴν διώρυγα καὶ βυθίζεται ἀρκούντως ἐσωτέρω τῆς εἰσόδου καὶ ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἡ «Ἰφιγένεια». Τὰ πληρώματα τῶν βυθισθέντων πλοίων συνελέγησαν τάχιστα ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν βενζινακάτων. Τὸ μεσονύκτιον καὶ 50 λ., τῆς ἀποφράξεως συντελεσθείσης, τὰ ἀποβατικὰ ἀγήματα καὶ στρατεύματα ἐπανῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των, ἅτινα ἀπέπλευσαν διὰ τὰς βάσεις, ἐπιτυχόντος τελείως τοῦ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τῶν συμμάχων (βλ. καὶ *Ὀστάνδη*).

Ἡ ἀξιοθαύμαστος αὕτη καὶ ἀπὸ ἀπόψεως λεπτομεροῦς προπαρασκευῆς καὶ μελέτης, ἀλλὰ καὶ ἡρωϊσμοῦ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἐπιχείρησις ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Ἄγγλους ἓν ἀντιτορπιλλικὸν καὶ δύο βενζινακάτους βυθισθείσας, 176 ἄνδρας νεκρούς, 462 τραυματίας καὶ 49 αἰχμαλώτους.

Γ. Ν. Ν ΚΟΤΣΑΡΑΣ

Ζεὲν (Jehin), ***Λέων-Νοὲλ-Ἰωσήφ.*** Βέλγος συνθέτης γεννηθεὶς τῷ 1853. Διεκρίθη κυρίως ὡς διευθυντὴς ὀρχήστρας καὶ ἐπὶ πλέον συνέθεσε: «Suite de ballet» εἰς τέσσαρα μέρη, «Marche jubilaire» δι' ὀρχήστραν, μελῳδίας, ἔργα διὰ κλειδοκύμβαλον, κ. ἄ. Γ. Σ.

Ζεὲφ (Zeefs), ***Γουλιέλμος.*** Βέλγος γλύπτης (1806—1883). Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ μαυσωλεῖον τοῦ κόμιτος ντὲ Μερὸντ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Γουδούλης εἰς τὰς Βρυξέλλας.

—**Ζεὲφ** (Zeefs), ***Ἰωσήφ.*** Βέλγος γλύπτης (1808—1885), ἀδελφὸς καὶ μαθητὴς τοῦ προηγουμένου. Τὰ γλυπτικὰ ἔργα του στεροῦνται μὲν ζωῆς καὶ πρωτοτυπίας, ἀλλ' ἔχουν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν καὶ προσήλωσιν εἰς τὴν κλασσικὴν τέχνην.

Ζέζα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 353. Ἤδη καλεῖται *Ἀνθοῦσα*.

Ζεζιρὰτ-ἐλ-Ντίμπια *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἄλλως ὀνομαζομένη *Ἐλμπὰ* (βλ. καὶ λ. *Ἀστάρτη*).

—**Ζεζιρὰτ** *Λεγαρὰ [Παραλ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Γάρα*.

ζειὰ (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν εἶδος σιτηροῦ, πιθανῶς τὸ παρ' ἡμῖν «ἀραποσίτι», ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ παρ' Ὁμήρῳ πρὸς τροφὴν τῶν ἵππων. Παρά τισι συγγραφεῦσι συγχέεται πρὸς τὴν «ὄλυραν», ταύτην ὅμως ἀναφέρει διακεκριμένως ἀπὸ τῆς ζειᾶς ὁ Θεόφραστος, καταριθμῶν τὰ «πρωϊσπορα» σιτηρά. Ἄλλοι φιλόλογοι ταυτίζουν τὴν ζειὰν πρὸς τὰ λατινικὰ alica, adoreum, far, zea, τινὲς δὲ παραβάλλοντες τὴν λέξιν πρὸς τὴν σανσκριτικὴν yava καὶ τὴν παλαιὰν λιθουανικὴν jawas, θεωροῦν αὐτὴν ὡς σημαίνουσαν γενικῶς πᾶν σιτηρὸν ἐν τῷ παναρχαίῳ ἑλληνικῷ ἰδιώματι. Ἄφθονοι ζειαὶ ἐφύοντο, κατὰ Ξενοφῶντα, εἰς τὴν χώραν τῶν Μοσσυνοίκων. —Π.

Ζεϊγιὲ (Zeiller), ***Κάρολος-Ρενέ.*** Γάλλος μηχανικὸς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἠσχολήθη κυρίως εἰς μεταλλευτικὰ ζητήματα καὶ εἰς τὴν Παλαιοντολογίαν. Διετέλεσεν ὑφηγητὴς τῆς Παλαιοφυτολογίας εἰς τὴν Ἀνωτέραν Μεταλλειολογικὴν σχολήν, καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Τῷ 1903 διωρίσθη γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν μεταλλείων. Συνέγραψε πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Παλαιοφυτολογία τῆς κοιλάδος τῆς Valenciennes» (1886), «Στοιχεῖα Παλαιοβοτανικῆς» (1900) κλπ. —Β.

Ζεΐδ, ἢ ***Σεΐδ, μπὲν Χαρίθα.*** Δοῦλος τοῦ Μωάμεθ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, πωληθεὶς ἢ δωρηθεὶς ἀρχικῶς εἰς τὴν σύζυγόν του Χατίδζα. Ἀγαπώμενος πολὺ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἦτο ἐκ τῶν πρώτων ἀσπασθέντων τὴν νέαν θρησκείαν, μετασχὼν τῆς μάχης τοῦ Μπάδρ, ἴσως δὲ διὰ τοῦτο ἐχειραφετήθη καὶ ἐνυμφεύθη εἰς δεύτερον γάμον τὴν Ζεϊννέπ, ἀνεψιὰν τοῦ Μωάμεθ, ἥτις ὅμως κατόπιν προσελήφθη εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ Μωάμεθ. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μωάμεθ ἢ ὁ φανατισμός» δράματος τοῦ Βολταίρου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν πάπαν Βενέδικτον τὸν ΙΔ'. Τοῦτο κατακρίνουσιν οἱ Μουσουλμᾶνοι ὡς παραχάραξιν τῆς ἱστορίας καὶ ὑβριστικὸν κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας των. Ὁ Ζέϊντ ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ἐναντίον τῆς Συρίας ἀποσταλέντος μωαμεθανικοῦ στρατοῦ (629), κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Μούτα (τοὺς Μοθοὺς τῶν Βυζαντινῶν). Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ζεϊδῖται. Σιιτικὴ μουσουλμανικὴ αἵρεσις, ἀπαντῶσα κυρίως ἐν Ὑεμένῃ, ἀνάγουσα τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς εἰς τὸν *Ζεΐδ* (βλ. λ.) υἱὸν τοῦ Χουσεΐν. Οἱ Ζεϊδῖται ἔχουσι παράδοξα θρησκευτικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι, ὅτε ἐκυριάρχουν τῆς Ἀραβίας, ἐχαρακτήριζον ὡς ἄγρια, προσπαθοῦντες εἰς μάτην νὰ τὰ καταργήσωσι. Μεταξὺ ἄλλων ἐκτελοῦσι τὴν κατὰ τὸν μουσουλμανικὸν θρησκευτικὸν νόμον περιτομὴν τῶν ἀρρένων (σουννὲτ) εἰς ἡλικίαν μεγάλην καὶ εἰς ἔκτασιν ὑπερβαίνουσαν κατὰ πολὺ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀνεκτοῦ, οὕτως ὥστε ἡ ἐγχείρησις νὰ ἀποτελῇ ἐπώδυνον ἀκρωτηριασμόν. Ν. Μ.

Ζεΐδ-μπὲν-Ζεΐν-ούλ-Ἀμπεδδίν. Υἱὸς τοῦ Χουσεΐν καὶ ἔγγονος τοῦ Ἄλη-ἔμπου-Ταλέπ, ἐξαδέλφου τοῦ Μωάμεθ, 4ου χαλίφου. Ὁ Ζέϊδ οὗτος, θέλων νὰ ἐκδικήσῃ τὴν σφαγὴν τοῦ πατρός του καὶ τῶν οἰκείων του κατὰ τὴν μάχην τῆς Κερμπελᾶ (680 μ. Χ.) ἐπαναστάτησεν ἐν Κούφᾳ τῷ 740, μ. Χ. ἐπὶ Χαλίφου Ἰσὰμ (724—743), ἔχων τὴν ὑπόσχεσιν τῶν Ἀλιδῶν, ὅτι θὰ παρατάξωσι 50.000 ἀνδρῶν. Οἱ ἐπαναστάται ὅμως ἀνῆλθον μόνον εἰς 500, διὸ καὶ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ χαλιφικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ζέϊδ ἔπεσε κατὰ τὴν μάχην καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του. Ἀλλ' οἱ Ὀμεϊάδαι ἐξέθαψαν τὸ σῶμά του καὶ ἐξέθεσαν αὐτό, μεθ' ὃ ἀπέστειλαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς Δαμασκόν, τὸ δὲ σῶμα ἔκαυσαν ἐν Κούφᾳ. Ὁ Ζέϊδ θεωρεῖται ἱδρυτὴς τῆς ἐν Ὑεμένῃ ἐπικρατούσης αἱρέσεως τῶν *Ζεϊδιτῶν* (βλ. λ.). Ν. Μ.

—***Ζεΐδ-μπὲν-Ραφί.*** Ἄραψ ἐγκυκλοπαιδιστὴς ἀκμάσας ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' μ. Χ. αἰῶνος. Ἔγραψε τῇ συνεργασίᾳ καὶ ἄλλων σοφῶν τὸ «Ρεσάϊλ-ἰ-Ιχβὰν-ούλ-σαφᾶ», εἶδος ἐγκυκλοπαιδείας ἥτις ἀνετυπώθη πρὸ πεντηκονταετίας ἐν Βηρυττῷ. Ν. Μ.

ζείδωρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· χαρακτηριστικὸν ἐπίθετον τῆς λ. *ἄρουρα*: «ζείδωρος ἄρουρα» ἡ τὴν ζειὰν δωρουμένη, ἡ παρέχουσα τοὺς σπορίμους καρποὺς γῆ, καὶ καθόλου ἡ καρποφόρος γῆ· || συνεκδ. ζωογόνος.

Ζεΐθα ἄκρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Σύρτεως, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (βλ. λ. *Ζουάρα*). Σ. Ε. Λ.

Ζεΐλα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς (πλάτ. 11°22' Β, μηκ. 43°29' Αν, χάρτ. ἀγγλ. 253: Jebel Jan to Shab Kulangarit καὶ 919: Zeila roadstead. Ναυτιλ. ὁδηγ. Red Sea and Gulf of Aden Pilot, ἐκδ. 1921 σελ. 536) ἐν τῷ βρεττανικῷ προτεκτοράτῳ τῆς Σομαλιλάνδης, ὁ ἐπισημότερος λιμὴν τῆς παραλίας ἐκείνης μετὰ τὸν τοῦ γαλλικοῦ Δζιμπουτι. Ὁ πληθυσμὸς εἶναι 3000 κατὰ τὴν θερμὴν καὶ 10000 κατὰ τὴν δροσερὰν ἐποχήν. Οὖσα κύριος σταθμὸς καραβανίων τῆς ὁδοῦ Ζεΐλα-Χαρράρ, ἐξέπεσεν ἐμπορικῶς ἀπὸ τῆς λειτουργίας τοῦ σιδηροδρόμου Δζιμπουτι-Χαράρ. Ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις ὑφιστάμενον ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον κόμμεως, πτερῶν στρουθοκαμήλων, καφφέ, ἐλεφαντοστοῦ, μαργαριτοφόρων ὀστρέων, δερμάτων θηρίων κ. τ. λ. Εἶναι ὁ *Αὐαλίτης* (βλ. λ.) τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Ζεΐμπ-ούλ-νισᾶ-μπεγκούμ. Θυγάτηρ τοῦ Τιμουρίδου Μογγόλου ἡγεμόνος τῶν Ἰνδιῶν Ἀλεμγκὶρ (1637—1700). Ἐγνώριζε τὴν ἀραβικὴν καὶ περσικήν, γράψασα διάφορα συγγράμματα εἰς τὰς γλώσσας ταύτας, ἰδιαιτέρως δὲ καὶ ποιήματα περσιστί. Παρέμεινεν ἄγαμος. Ὁ τάφος της εὑρίσκεται ἐν Δελχί. Ν. Μ.

ζεϊμπέκης (ὁ). Ἄτακτος στρατιώτης ἢ χωροφύλαξ τῆς παλαιᾶς Τουρκίας, ἰδιάζων εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἀϊδινίου, καὶ Προύσης (βλ. λ. *ζεϊμπέκαι*).

ζεϊμπέκαι (οἱ), ἢ *ζεημπέκηδες*, καὶ κοινότ. τὰ *ζεϊμπέκια*. Ἰδιάζουσα τάξις τοῦ ἐντοπίου μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐπαρχιῶν Προύσης καὶ Ἀϊδινίου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐστρατολογεῖτο ἀρχικῶς ἡ ἔνοπλος δύναμις, τὴν ὁποίαν διέθετον οἱ ἐπιτόπιοι χωροδεσπόται. Ὁ ὑπὸ τῶν Τούρκων τούτων δερεβέηδων (φεουδαρχῶν) χρησιμοποιούμενος καὶ ἐν καιρῷ πολέμου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ σουλτάνου τιθέμενος στρατὸς ἐστρατολογεῖτο ἐκ τοῦ ἐξισλαμισθέντος ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ, ὅστις μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη διετήρει τὴν παράδοξον ἰδιαιτέραν ἐνδυμασίαν του. Οἱ ζεϊμπέκαι ἔφερον ὑψηλότατον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, ἀποτελούμενον ἐκ πολλῶν ἐπαλλήλων φεσίων, τὰ ὁποῖα συνεκράτουν οἱ κεφιέδες, μεταξωτὰ μανδήλια μὲ μακροὺς θυσάνους, περιτυλισσόμενα περὶ τὰ φέσια ἐν εἴδει σαρικίου. Τὸ σακκάκιον αὐτῶν, ὀνομαζόμενον τσεπκέν, ἦτο βραχύτατον καὶ διακέντητον, ἀντὶ δὲ πανταλονίου ἔφερον σαλβάριον στενότατον εἰς τοὺς μηρούς, εὐρὺ δὲ καὶ πολύπτυχον εἰς τὰ ὄπισθεν. Τὸ σαλβάριον τοῦτο ἡνοῦτο μὲ τὸν κάτωθεν τοῦ σακκακίου φερόμενον ὑπενδύτην διὰ μεταξωτῆς ἢ μαλλίνης ζώνης. Τὰ γόνατα ἦσαν γυμνά. Ἔφερον κεντημένας κνημῖδας, εἰς δὲ τοὺς πόδας σανδάλια (γεμενιά). Τὸ κυριώτερον ὅμως μέρος τῆς ἐνδυμασίας ἦτο τὸ σιλαχλίκι, ζώνη δερματίνη, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔφερον τὰ γιαταγάνια καὶ πιστόλια ἀναμὶξ μὲ καπνοσύριγγας, καπνοθῆκας καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὸν V. Cuinet, οἱ ζεϊμπέκαι φαίνονται ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, οἵτινες μεταναστεύσαντες εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἵδρυσαν τὴν πόλιν τῶν Τράλλεων. Εἶναι πολεμικώτατοι, παρέχοντες, ὡς οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί των, τὰς ὑπηρεσίας των ἐπὶ μισθῷ, συχνάκις δὲ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν λη-

Νικ. Λύτρα: Ζεϊμπέκης.
[Συλλογὴ Δ. Λοβέρδου]

στείαν. Πρόσφατος εἶναι ἀκόμη ἡ ἀνάμνησις τῶν λεγομένων ἐφέδων, ζεϊμπέκων λῃστῶν, οἵτινες ἐτρομοκράτουν ὁλόκληρον τὸν νομὸν Σμύρνης. Τὴν θρᾳκικὴν καταγωγὴν τῶν ζεϊμπέκων παραδέχονται καὶ ἄλλοι γεωγράφοι καὶ ἐθνολόγοι, ὡς καὶ ὁ ἐξ Ἑλλήνων ἕλκων τὸ γένος Χαμδὴ βέης, ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῶν στολῶν τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας, δημοσιευθὲν τῷ 1873. Ὅτε τῷ 1833, ἐπὶ σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Β' μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν γενιτσάρων ἐπετάχθη καὶ ἡ δύναμις τῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας Τούρκων δερεβέηδων, κατηργήθη καὶ ἡ ἐθνοφυλακὴ τῶν ζεϊμπέκων, διετάχθησαν δὲ οὗτοι ν' ἀφήσωσι τὴν πατροπαράδοτον στολήν των. Ἡ διαταγὴ αὕτη προυκάλεσε ζεϊμπεκικὴν ἐπανάστασιν, καθ' ἣν ἐσφάγησαν πολλοὶ ζεϊμπέκαι ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀϊδινίου. Ἐν τούτοις κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν στολήν των καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἔκτοτε ὡς χωροφύλακες (ζαπτιέδες), ὁσάκις δὲν ἦσαν λῃσταί. Ἀτίθασοι τὸν χαρακτῆρα, παρέσχον συχνάκις πράγματα καὶ εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877—1878 ἀπεστάλησαν ὁμάδες εἰς τὰ δύο πολεμικὰ μέτωπα, ἀλλ' ἐλάχιστοι ἐξ αὐτῶν ἐπανῆλθον. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ζεϊμπέκικος (ὁ)· ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς *ζεϊμπέκους*: «ἔνδυμα ζεϊμπέκικο», «χορὸς ζεϊμπέκικος» χορευόμενος μὲ ἐπιδείξεις ὁπλομαχητικῆς.

Ζεΐν-ἐλ-Ἀμπεδδίν. Εἷς τῶν δώδεκα μεγάλων ἰμάμων τῶν μουσουλμανικῆς θρησκείας, ἀνεψιὸς τοῦ Χασάν, υἱοῦ τοῦ Ἄλη, ἐξαδέλφου τοῦ Μωάμεθ. Κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν σιιτῶν Ἀλιδῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Κερμπελᾶ, συνελήφθη αἰχμάλωτος, ὢν τότε 15ετής, καὶ μετεφέρθη εἰς Δαμασκόν, ὅπου ἐπροπηλακίσθη οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν Ὀμεϊαδῶν, μεθ' ὃ ἀπεστάλη εἰς Μεδίναν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 713. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ Σεχὶρ-Μπανοῦ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἰσδιγέρτ, τελευταίου σάχου τῆς περσικῆς δυναστείας τῶν Σασανιδῶν. Ν. Μ.

— ***Ζεΐν-ἐλ-Ἀμπεδδίν.*** Τρίτος ἡγεμὼν τῆς ἐν Σιρὰζ τῆς Περσίας ἡγεμονευσάσης δυναστείας τῶν

Digitized by Google

Μουζαφφεριδῶν (Ἄλη - Μουζαφφέρ). Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 1384, ἀλλὰ τραπεὶς εἰς φυγὴν ἐνώπιον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ταμερλάνου κατέφυγε παρά τινι τῶν συγγενῶν του. Βραδύτερον κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ μέρος τοῦ βασιλείου του μὲ τὴν πρωτεύουσαν Ἰσπαχάν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σάχου Μανσοὺρ ἐτυφλώθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐπελθὼν κατόπιν ἐκ δευτέρου ὁ Ταμερλᾶνος τὸν ἀπεφυλάκισε καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὤξου χώραν, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ν. Μ.

Ζεϊνὲλ *Ἀραδοσίβια* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσόνος, ἤδη καλούμενον *Στεφανόβουνον* (βλ. λ.).

—**Ζεϊνὲλ *Ξέχωρο*** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ξέχωρο* Κάτω.

Ζεϊνέλμπεης. Ἀλβανὸς τοπάρχης (βλ. λ. *Γκιολέκας*).

ζεϊνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *γλοβουλῖναι*.

Ζεϊννέπ. —1) Μία τῶν συζύγων τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας Μωάμεθ, νυμφευθεῖσα κατ' ἀρχὰς τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ *Ζέϊδ-μπὲν-Χαρίθα* (βλ. λ.), μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου προσληφθεῖσα τῷ 625 εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ Μωάμεθ. Ἀπέθανε τῷ 641. Διένειμεν, ὡς λέγεται, ὅλα τὰ χρήματά της εἰς τοὺς πτωχούς. Τὸ ὄνομα *Ζεϊννὲπ* φέρουσι καὶ ἄλλαι γυναῖκες ἐκ τῶν περὶ τὸν Μωάμεθ. —2) Πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας Μωάμεθ καὶ τῆς Χαδίτζα (Χαδίγα). Ἀπέθανε τῷ 628. Ν. Μ.

Ζεϊνσβὶλ (Zanesville) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Λίκιγκ καὶ Μάσκινγκαμ. Σημαντικὸν κέντρον διαφόρων βιομηχανικῶν, ἰδίως ὑαλουργίας καὶ χαρτοποιίας. Εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ὑπάρχουσι καὶ ἀνθρακωρυχεῖα. Κάτ. 35.000. Μ. Ν. Δ.

Ζεϊντί· βλ. *Ζεϊδῖται*.

ζεῖρα, ἢ **ζειρά,** ἢ **ζιρὰ** (ἡ) *['Αρχ.]*. Ξένη λέξις εἰσαχθεῖσα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ σημαίνουσα εἶδος ἐπενδύτου, φερομένου ἄνωθεν τοῦ χιτῶνος καὶ χρησιμοποιουμένου ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Θρᾳκῶν. Παρὰ τοῖς πρώτοις ἦτο εὐρύτατος, ζωννύμενος κατὰ τὴν ὀσφύν, παρὰ Θρᾳξὶ δὲ ἐφέρετο συνήθως ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ἦτο ποδήρης. Λεπτομερείας περὶ αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν, πάντως φαίνεται ὅτι ἦτο διάφορος τῆς χλαμύδος. Ὁ Πολυδεύκης λέγει αὐτὸν «εἴτε περίβλημα εἴτε ζῶμα», ὁ Μπέκκερ ὅμως παραβάλλων αὐτὸν πρὸς τὴν «ἐφεστρίδα», ἀπορρίπτει τὴν ἐκδοχὴν καθ' ἣν ἡ ζειρὰ ἦτο εἶδος ζώνης. Ἀπὸ τῆς ζειρᾶς ταύτης φαίνεται προερχομένη ἡ παρ' Ἀντιμάχῳ ἐπίκλησις τοῦ Ἅδου «ζειροφόρος». —π.

Ζὲ-Ἴρ-*μπὲν-Ἀτνάχ.* Βασιλεὺς τοῦ Φὲζ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ζηνάτων Ζεϊριτῶν, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 988 μέχρι τοῦ 1001. Μὴ ἀναγνωρίσας τὴν κυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Κορδούης, ἐπολέμησεν ἐναντίον δύο ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου του καὶ ἐγκατέστη τῷ 995 ἐν Βοδζίδᾳ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κορδούης ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀβδὲλ-Μελέκ, οὗτος δέ, μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ, ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον Σαχάραν, ὅπου συγκεντρώσας φυλάς τινας αὐτῆς ἐξεστράτευσεν, ὅπως ἀνακτήσῃ τὰς χώρας του, ἀλλ' ἀπέθανε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Θ. Β.

—**Ζὲ-Ἴρ-*μπὲν-Μουνάδ.*** Ἀρχηγὸς τῆς ἀφρικανικῆς φυλῆς τῶν Σαναδζίδων ἢ Βαδισσίδων, γεννηθεὶς τῷ 900 καὶ πεσὼν κατὰ τὴν πλησίον τῆς Μανσούρας (Αἰγύπτου) μάχην ὑπὲρ τῶν Φατιμιτῶν τῷ 971. Κατήγετο ἐξ ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ἀραβίας, κατετρόπωσε τοὺς Ζαϊρίτας καὶ κατέκτησε πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλγερίου μέχρι τῆς Τριπόλεως χώραν, ἀνεγνωρίσθη ὑποτελὴς τοῦ φατιμίτου χαλίφου Ὀβεΐδ-Ἀλλὰχ καὶ ἐθεμελίωσε τὴν πόλιν Ἀσίρ. Θ. Β.

Ζεῖρ *Κιοσελὲρ* *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἀνωχώρι*.

Ζεϊρίδαι ἢ ***Ζεϊρῖται.*** Μουσουλμανικὴ δυναστεία ἡγεμονεύσασα ἐν τῇ ΒΑ. Ἀφρικῇ καὶ κυρίως ἐν Μαρόκκῳ ἐπὶ 175 ἔτη (973-1148 μ. Χ.). Ὁ γενάρχης αὐτῆς *Μπελγκὶ-μπὲν-Ζεϊρὶ-μπὲν-Μινάτ*, διοικητὴς κατ' ἀρχὰς τῆς Βαρβαρίας (Τύνιδος, Ἀλγερίου καὶ Μαρόκκου) ἐπὶ τοῦ Φατιμίδου χαλίφου Μουαζεδδὶν-οὐλ-Λάχ, ἐκηρύχθη βαθμιαίως ἀνεξάρτητος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ὀμεϊαδῶν τῆς Ἱσπανίας. Ἡ δυναστεία ἀριθμεῖ ὀκτὼ ἐν ὅλῳ ἡγεμόνας. Ν. Μ.

Ζεϊρὲκ-*Τζαμί.* Κεῖται ἐν τῇ νῦν συνοικίᾳ *Οὖνκαπὰν* τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο ναὸς τῆς περιφήμου *Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος*, δι' ὃ καλεῖται καὶ *Κιλισὰτζαμὶ* σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης, συζύγου τοῦ Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ (1118—1143) καὶ ἦτο ἡ μεγαλυτέρα, πολυτελεστέρα καὶ πλουσιωτέρα μονὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἰωάννης Κίνναμος λέγει περὶ αὐτῆς ὅτι ἦτο «εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἐν ταῖς μάλιστα τῶν ἐπισημοτάτων», ὁ δ' ἐν αὐτῇ ναὸς ἦτο ὁ λαμπρότερος μετὰ τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀνώτερος καὶ τοῦ τῆς Παμμακαρίστου. Ἐν αὐτῷ ἐφυλάσσετο ἡ ὑπὸ τῆς Εὐδοκίας δωρηθεῖσα εἰς τὴν νύμφην της βασίλισσαν Πουλχερίαν εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἡ γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, καθὼς καὶ ὁ ἐξ Ἐφέσου μεταφερθεὶς λίθος, «ἐρυθρὸς ἀνδρομήκης», ἐξ οὗ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν ἀπετέθη καὶ ἐσμυρνίσθη ὁ Σωτήρ. Τὰ ἐγκαίνια τῆς μονῆς ἐτελοῦντο τῇ 4ῃ Αὐγούστου, τῇ δὲ 6ῃ τοῦ αὐτοῦ, ἑορτῇ τῆς Μεταμορφώσεως, προσήρχοντο καὶ οἱ βασιλεῖς. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Δ' Σταυροφορίας ἡ μονὴ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀνάκτορον, λατινικὴ ἐκκλησία, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ ὡς διαμονὴ τοῦ δόγη Ἑρρίκου Δανδόλου. Διάφοροι εἰκόνες καὶ κειμήλια αὐτῆς μετεκομίσθησαν τότε εἰς τὸν ἐν Βενετίᾳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐτάφησαν: ὁ Ἰωάννης Β' Κομνηνὸς (1143) καὶ ἡ κτίσασα αὐτὴν σύζυγός του βασίλισσα Εἰρήνη, ὁ υἱὸς αὐτῶν Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς (1180), ἡ Εἰρήνη σύζυγος τοῦ Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, ὁ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος (1425), ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος (1448) καὶ ὁ ἀδελφὸς τούτου Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος.

Τῷ 1432 ἡ μονὴ ἐπεσκευάσθη καὶ ἐξωραΐσθη φροντίδι τοῦ ἱστορικοῦ Φραντζῆ καὶ τοῦ φίλου του Μακαρίου Μακρῆ. Ἐν αὐτῇ ἐμόνασε, κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος. Μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι σκυτοτόμοι κτλ., ὁ δὲ ναὸς αὐτῆς μετετράπη εἰς τζαμίον καὶ ἐκλήθη Ζεϊρέκ, διότι χότζας τις Ζεϊρὲκ-Μεχμὲτ ὀνομαζόμενος, ἔστησε τότε ἐκεῖ πλησίον τὸ σχολεῖόν του. Σήμερον σῴζεται μόνον ὁ ναὸς καὶ ἡ πελωρία τῆς μονῆς δεξαμενή, ἐφ' ἧς εἶναι ἐκτισμένοι οἰκίσκοι τινὲς καὶ τζαμίον. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ζειρινία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θρᾴκης κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ, ἄνωθεν τῆς συμβολῆς τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Ἐργίνου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο μεταξὺ τῆς Πλωτινουπόλεως καὶ Δύμης, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀπεῖχε περὶ τὰ 24 χλμ. Ὁ Καντακουζηνὸς (Ἱστορ. I, 39) ὀνομάζει αὐτὴν *Τζερνομιάνου πόλιν* Α. Θ. Σ.

Ζεϊρῖται. Φυλὴ μαύρων καὶ δυναστεία χορηγήσασα ἡγεμόνας εἰς τὸ Φέζ, Τλέσμεν, Ἀλγέριον, Κερουὰν καὶ Τρίπολιν. Διακρίνονται πρῶτον οἱ *Ζεϊρῖται* καὶ *Βαδισσίδαι*, τῶν ὁποίων πρῶτος ἡγεμὼν ὑπῆρξεν ὁ *Γιουσοὺφ Βαλκέν*, ὅστις ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῶν Φατιμιτῶν τῆς Αἰγύπτου, μὴ ἀναγνωρίσας τὴν κυριαρχίαν τῶν Ὀμμιαδῶν τῆς Ἱσπανίας. Οὗτος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 872 μέχρι τοῦ 1050 εἰς Ἀσίρ. Ἀνατραπεὶς ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ τῶν Ἀλμοραβιδῶν, συνέστησεν ἐν Γρενάδᾳ μερίδα ἀντιδρῶσαν κατὰ τῶν Ἀβενσεράγων. Δεύτερος κλάδος αὐτῶν εἶναι ὁ ἀναγνωρίσας τὸν *Ζὲ-Ἴρ-μπὲν Ἀτνὰχ* (βλ. λ.), ὅστις ἐβασίλευσεν εἰς Φὲζ ἀπὸ τοῦ 988 μέχρι τοῦ 1001. Θ. Β.

Ζεϊτάνι, *Πόρτο*— *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς λιμὴν τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς Σάμου (πλάτ. 37°46′ $^{2}/_{3}$ Β, μῆκ. 26°38′ $^{3}/_{4}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3446: Paspargo islet to Samos Strait) εἰς 2 $^{1}/_{2}$ μίλ. ΝΔ τοῦ λιμένος Καρλόβασι. Σχηματιζόμενος ὑπὸ διαφόρων σκοπέλων εἶναι λίαν ὕπουλος ἀπὸ ἀπόψεως ἀσφαλείας, δι' ὃ καὶ σπανίως χρησιμοποιεῖται. Οἱ ναυτικοὶ τῆς ἱστιοφόρου ἀκτοπλοΐας μας τὸν ὀνομάζουν Διαλολίμανο. Σ. Ε. Λ.

Ζεϊτὶν *Ἀντᾶ* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῆς Προποντίδος (πλάτ. 40°24′ Β, μῆκ. 27°48′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 884: Artaki bay), ἀπέχουσα μόλις 240 μέτρ. τῆς κωμοπόλεως Ἐρδὲκ (Ἀρτάκης). Σῴζονται τὰ ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως (βλ. λ. *Ἀρτάκη*). Σ. Ε. Λ.

Ζεϊτοὺν *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις τῆς Τουρκίας, ἕδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως, μετονομασθείσης ὑπὸ τῆς κεμαλικῆς κυβερνήσεως μετὰ τὸ 1923 εἰς Κιοκσού, τοῦ νομοῦ Μαράς. Τὸ Ζεϊτοὺν κεῖται ἐν Κιλικίᾳ, εἰς ἀπόστασιν 49 χιλιομέτρων ΒΔ τῆς πόλεως τοῦ Μαρὰς καὶ εἰς ὕψος 1300 μέτρων. Ἔχει (1927) 2516 κατοίκους, ἐνῷ ἄλλοτε ἐφέρετο, κατὰ τὰς τουρκικὰς στατιστικάς, μὲ 5000, ὧν 1000 Μουσουλμάνοι (Κοῦρδοι), 1850 Γρηγοριανοὶ Ἀρμένιοι, 1100 Ἀρμενοκαθολικοὶ καὶ 1050 Σύροι. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων τῷ 1921 οἱ Ἀρμένιοι ἔφυγον ὁμαδικῶς, προσφυγόντες οἱ πλεῖστοι εἰς Ἑλλάδα, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς Συρίαν. Ἡ ὅλη ὑποδιοίκησις φέρεται σήμερον μὲ 20718 κατοίκους ἐπὶ ἐπιφανείας 2710 τετρ. χλμ. (8%), ἐνῷ ἄλλοτε εἶχε, κατὰ τὰς τουρκικὰς στατιστικάς, 24023 κατοίκους, ὧν 16246 Ἀρμένιοι καὶ ἄλλοι Χριστιανοί, φυγόντες μετὰ τὸ 1921. Ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους, ἐφ' οὗ ἡ πόλις, σιδηρωρυχεῖα. Ἡ *ὑποδιοίκησις*, ὁριζομένη πρὸς Α ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Πυράμου, εἶναι ὀρεινή, περιλαμβάνουσα τὰ ὄρη Ζεϊτοὺν-δάγ, Κουρῆ-δὰγ καὶ Τεκὺρ-δάγ, ἀποτελοῦντα μέρος τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ταύρου. Ἄλλοι ποταμοὶ εἶναι ὁ Τεκὺρ-σοῦ καὶ ὁ Χουρμᾶ-σοῦ.

Τὸ Ζεϊτοὺν ἦτο ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Τουρκίας περιοχὴ ἡμιανεξάρτητος, τελευταῖον λείψανον τῆς μεσαιωνικῆς Μικρᾶς ἢ Νέας Ἀρμενίας. Ἀναφέρεται διὰ πρώτην φορὰν ὡς σπουδαία θέσις τῷ 1375, ὅτε οἱ Αἰγύπτιοι ᾐχμαλώτισαν τὸν Ἀρμένιον βασιλέα Λέοντα τὸν Ε'. Ἔκτοτε ἡ ὀρεινὴ χώρα τοῦ Ζεϊτοὺν ἐχρησίμευεν ὡς καταφύγιον τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες ἤθελον νὰ ζῶσι σχετικῶς ἐλεύθεροι μὲ τὸ προνόμιον τῆς ὁπλοφορίας καὶ ἄλλας ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας κατώρθουν νὰ διατηροῦσι διὰ συχνῶν ἐξεγέρσεων. Τῷ 1867 ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταργήσῃ τὰς ἐλευθερίας ταύτας. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος τοῦ Γ' παρὰ τῷ σουλτάνῳ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ὅστις εὑρίσκετο τότε χάριν ἐπισκέψεως εἰς Παρισίους, ἡ μελετηθεῖσα ἐκστρατεία ἐγκατελείφθη. Τῷ 1890 οἱ Ἀρμένιοι ἐξηγέρθησαν ἐκ νέου συνεπείᾳ πιέσεων τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέστρεφον τὴν πόλιν ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἐν Χαλεπίῳ προξένου τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ τὰς ἀρμενικὰς σφαγὰς τοῦ 1895—1896 ἐπῆλθον συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Ἀρμενίων τοῦ Ζεϊτούν, οἵτινες ἐπιτεθέντες πρῶτοι ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκους στρατιώτας. Τὸ ἐπεισόδιον ἔληξε χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικῆς πρεσβείας. Συνεφωνήθη δὲ τότε, ὅτι ὁ ὑποδιοικητὴς Ζεϊτοὺν θὰ ἦτο πάντοτε Χριστιανός. Μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τὴν Κιλικίαν καὶ τὸ Ζεϊτοὺν κατέλαβεν ἡ Γαλλία, ἀλλὰ μετὰ τὰς νέας σφαγὰς τῆς Κιλικίας καὶ τὴν ἐκκένωσιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἔφυγον καὶ οἱ Ἀρμένιοι τοῦ Ζεϊτούν, οὕτω δὲ ἐξέλιπε τὸ ὀρεινὸν τοῦτο ἀρμενικὸν κέντρον. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ζεϊτοὺν** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τοπωνυμία ἀκρωτηρίων ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῷ Εὐξείνῳ, τουρκικῆς προελεύσεως, τῆς λέξεως σημαινούσης τουρκιστὶ «ἐλαίαν». —1) Ἀκρωτήριον τῆς βουλγαρικῆς ἀκτῆς (πλάτ. 42° 18′ $^{1}/_{2}$ Β, μῆκ. 27° 50′ $^{1}/_{2}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to cape Kaliakra), νοτίως τῆς Σωζοπόλεως καὶ ἐγγὺς τῶν τουρκοβουλγαρικῶν συνόρων. Εἶναι ἡ *Χερρόνησος* τοῦ Ἀρριανοῦ (Περίπλους Εὐξείνου § 36). —2) Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου (πλάτ. 41° 04′ $^{2}/_{3}$ Β, μῆκ. 39° 12′ $^{1}/_{2}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasùn to Fort Anakria), ἀπέχον τοῦ μὲν φάρου τῆς Τιρέμπολι 18 μίλ. ἀνατολικῶς, τοῦ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἱερός, μεθ' οὗ σχηματίζει ὅρμον *Μπουγιοὺκ-Λιμάν*, 11 μίλ. ΔΝΔ. Εἶναι τὰ *Κόραλλα* τοῦ Ἀρριανοῦ (Περίπλ. Εὐξ. Πόντου § 24). —3 Ἀκρωτήριον τῆς Λέσβου (πλάτ 39° 01′ $^{1}/_{4}$ Β, μῆκ. 26° 37′ $^{1}/_{8}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1665: Mityleni island), ἀποτελοῦν τὴν ΝΑ τῆς μεγαλονήσου ἐσχατιάν, σχηματίζον τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ στομίου τοῦ κολπίζοντος λιμένος τῆς Γέρας καὶ τὸ δυτικὸν κέρας τοῦ διέκπλου τῆς Μυτιλήνης, ἀπέχον δὲ τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης 6 μίλ. ΝΝΑ. Ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μας *Ἀγριλιός*, εἶναι ἡ *Μαλέα ἄκρα* τοῦ Στράβωνος, ἡ *Μανία ἄκρα* τοῦ Πτολεμαίου. Ἐπισημότατον ὂν διὰ τὴν ναυτιλίαν, θέλει φωτισθῇ προσεχέστατα διὰ φάρου αὐτομάτου περιστροφικοῦ διὰ φωτὸς Νταλέν, ὄντος ἤδη (1929) ὑπὸ κατασκευήν. —4) Ἀκρωτήριον τῆς Προποντίδος (πλάτ. 40° 44′ $^{1}/_{2}$ Β., μῆκ. 29° 46′ $^{1}/_{2}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 497: Gulf of Ismid), γλῶσσα χθαμαλὴ ἀπὸ προσχωματικοῦ βέλους κλείοντος λιμνοθάλασσαν, ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι τὴν ἐσωτάτην τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας λεκάνην. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Ζεϊτοὺν *κόλπος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς ξένους χάρτας ὀνομασία (Gulf of Zeitun, golfe de Zeitun) τοῦ *Μαλιακοῦ κόλπου*. Σ. Ε. Λ.

—**Ζεϊτοὺν *μπουρνοῦ*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τουρκικὴ ὀνομασία τῆς Ἄκρας τῶν *Ἐλαιῶν* (βλ. λ.).

Ζεϊτοὺν *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν ὄνομα τῆς Λαμίας ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Ζεϊτουνλὶκ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Προποντίδος μεταξὺ Ἁγίου Στεφάνου καὶ Μακρύκιοϊ (πλάτ. 40°58′ $^{2}/_{3}$ Β, μῆκ. 28°51′ $^{1}/_{3}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2604: San Stephano to Erecli) εἰς ἀπόστασιν 5 μιλ. ΝΔ τοῦ νοτίου τοῦ Βοσπόρου στομίου. Ἐν τῷ μυχῷ του συνοικισμὸς κρατικὸς μέγας διὰ τοὺς ἐργάτας τῶν ἐκεῖ κρατικῶν πυριτιδοποιείων καὶ τοῦ μεγάλου χυτηρίου πυροβόλων, τοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Ντεμὴρ Χάν, τοῦ ὁποίου αἱ ὑψηλαὶ καπνοδόχοι ἀποτελοῦν ἄριστον γνώρισμα διὰ τοὺς πρὸς τὸν Βόσπορον ἀναπλέοντας. Σ. Ε. Λ.

Ζέκα (Zéka) ***Μπουλιομπάσα.*** Ἥρως τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγώνων τῆς Σερβίας (1785—1813). Ἀπὸ τοῦ 1804—1813 ὑπερήσπισε κατὰ τῶν Τούρκων τὰ πρὸς τὴν Βοσνίαν σερβικὰ μεθόρια ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο «τὰ ξυπόλυτα παιδιά». Τῷ 1813 ἀντέταξε σφοδρὰν ἄμυναν ἐν Ραβάνζ, ἀλλ' ἐξαντληθέντων τῶν πολεμεφοδίων καὶ μὴ διαθέτων, αὐτὸς καὶ οἱ ἄνδρες του, εἰμὴ μόνον τὰ γιαταγάνια των, ἐξώρμησαν κατὰ τῶν πολιορκητῶν Τούρκων καὶ ἐσφάγησαν ἅπαντες. Μ. Ν. Δ.

Digitized by Google

Ζέκερ (Jecker), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής.*** Βέλγος τραπεζίτης (1810—1871). Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του μετέβη τῷ 1836 εἰς Παρισίους καὶ ἐχρημάτισε τραπεζιτικὸς ὑπάλληλος. Ἐκτάκτου ἰδιοφυΐας ἐπιχειρηματίας, ἐδημιούργησε μίαν ἐκ τῶν μεγίστων βιομηχανιῶν καὶ τὴν μᾶλλον οἰκονομικῶς ἰσχυρὰν τράπεζαν ἐν Μεξικῷ, εἰς ἣν παρεχωρήθη ἡ ἐκμετάλλευσις διαφόρων μεταλλείων. Τῷ 1859 ὁ πρόεδρος τῆς Μεξικανικῆς δημοκρατίας Μιραμὼν συνῆψε μετ' αὐτοῦ σύμβασιν, δι' ἧς ἀπεσύρετο ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας τὸ ποσὸν 75.000.000 χαρτονομισμάτων καὶ ἀντικαθίστατο δι' ἐκδόσεως γραμματίων ἠγγυημένων ὑπὸ τῆς τραπέζης Ζέκερ. Διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἡ τράπεζα Ζέκερ ἐλάμβανεν ὄχι μόνον τεράστιον ποσὸν ὡς μεσιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίσημον ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναγνώρισιν τῶν πρὸς αὐτὴν ἐκχωρηθεισῶν γαιῶν τῆς Σονάρα καὶ Κάτω Καλιφορνίας. Ἀλλὰ τῷ 1861 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Μεξικανικῆς δημοκρατίας ὁ Ζουάρεθ, ὅστις ἐπὶ δύο ἔτη ἀπέφευγε νὰ κυρώσῃ τὴν ἐν λόγῳ σύμβασιν.

Ὁ Ζέκερ ἀπελθὼν εἰς Γαλλίαν καὶ μεταχειρισθεὶς τὴν ἰσχὺν τοῦ περὶ τὸν Ναπολέοντα Γ' κύκλου, κατώρθωσε νὰ πολιτογραφηθῇ Γάλλος πολίτης, οὕτω δὲ ἀνεμίχθη ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, εἰς ἣν ἐνδιεφέρετο ἰδιαιτέρως ὁ πρόεδρος τῆς γερουσίας δοὺξ ντὲ Μορνύ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐγένετο, ἂν μὴ ἡ αἰτία, ἡ εὐκαιρία τῆς στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως τῆς Γαλλίας εἰς Μεξικόν. Τῷ 1861 ἡ μεξικανικὴ κυβέρνησις πιεζομένη ἀνεγνώρισε τὰς πρὸς τὸν Ζέκερ ὑποχρεώσεις της, ὑπεχρεώθη δὲ διὰ νέας συμβάσεως ὅπως καταβάλῃ εἰς τρεῖς δόσεις τὸ ποσὸν τῶν 27.000.000. Ἀλλ' ὁ ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ τοῦ Μεξικοῦ Μαξιμιλιανὸς (16 Ἀπριλίου 1864), ἠρνήθη νὰ καταβάλῃ τὴν τρίτην δόσιν. Ἡ ὑπόθεσις κατέληξεν εἰς τὴν μὴ πληρωμὴν τοῦ ἐν λόγῳ ποσοῦ, ὁ δὲ Ζέκερ, στερηθεὶς πάσης πιστώσεως, ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν τῷ 1866 οἰκονομικῶς κατεστραμμένος. Τὴν 10 Μαΐου 1871, ὅτε ἡ ἐπανάστασις τῆς κομμούνας κατὰ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῶν Βερσαλλιῶν εὑρίσκετο εἰς ὅλην της τὴν ἔντασιν, ὁ Ζέκερ μετέβη εἰς τὴν κομμουνιστικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀστυνομίας ζητῶν διαβατήριον. Ἐκεῖ συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ροκέττης καὶ τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐτυφεκίσθη μετ' ἄλλων κρατουμένων. Θ. Β.

Ζεκεριά. Ἀραβικὸν ὄνομα *Ζαχαρίου* τοῦ προφήτου.

— **Ζεκεριὰ *χὰν (Σέϊφ-οὺτ-Ντοβλὲ Μπαχαντούρου-Δζένκ).*** Ἡγεμὼν τῆς Λαχώρης (Ἰνδοστὰν) κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ σάχου τῆς Περσίας Ναδὶρ-σάχ. Ἀπέθανε τῷ 1745. Διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ υἱός του Σὰχ-Νουβὰζ Χάν. Ν.Μ

Ζεκῆ *πασᾶς.* Τοῦρκος στρατιωτικός. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1913), φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐναντίον τῶν Σέρβων τουρκικῆς στρατιᾶς (3 σώματα στρατοῦ). Ἡττηθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Κουμανόβου (23 Ὀκτωβρίου 1912), ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὢν διοικητὴς τῆς ἐν Συρίᾳ τετάρτης τουρκικῆς στρατιᾶς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Τζεμὰλ πασᾶ. —Ω.

Ζεκιτινιόνια (Zequitinhonha) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βραζιλίας μήκους 740 χιλμ.

ζεκὸλ (τὸ) (Jecol) *[Φαρμ.]*. Φάρμακον χρησιμοποιούμενον μετ' ἐπιτυχίας κατὰ τῶν νόσων τοῦ ἥπατος καὶ πασῶν τῶν ἐξ ἡπατικῆς αἰτίας παθήσεων. Κατέχει εἰδικὴν καὶ κατ' εὐθεῖαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ ἐπιθηλίου τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν, ἐξ οὗ καὶ αἱ εἰδικότητές του αἱ κατ' ἐξοχὴν χολαγωγοὶ καὶ διουρητικαί, ὡς καὶ τονικοδιεγερτικαί, καθαρτικαὶ καὶ ἀντιτοξικαί. Ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ Combretum, Boldo, Evonymine. Χορηγεῖται μετὰ τὸ φαγητόν. Ἐνδείκνυται κατὰ τῶν κολικῶν τοῦ ἥπατος, εἰς ἡπατικὴν συμφόρησιν, εἰς ἐντερίτιδα συνεπείᾳ ἡπατικῆς ἀνεπαρκείας, εἰς ἐντερίτιδα βλεννομεμβρανώδη, εἰς ἰκτέρους, εἰς χρονίαν δυσκοιλιότητα καὶ ἡμικρανίαν ἡπατικῆς ἀρχῆς. Κ. Γ. Μ.

Ζεκτὶ *[Γεωγρ.]*. Δῆμος τοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Βιτλὶς περιλαμβάνων 45 χωρία, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶναι Κοῦρδοι.

Ζεκώφ, *Νικόλαος.* Βούλγαρος στρατηγός, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς ἅπαντας τοὺς πολέμους τῆς χώρας του ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ ἐντεῦθεν, πλὴν τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Σταμπολίισκι, καθ' ὃ διετέλει νοσηλευόμενος ἐν Βιέννῃ. Ὁ Ζεκὼφ ἐγεννήθη τῷ 1864. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τῆς Σόφιας, μετέβη δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐτελειοποιήθη δὲ κυρίως εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Ἰταλίας. Ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν συντάγματος πεζικοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀργότερον τὴν διεύθυνσιν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τῆς Σόφιας. Ὅτε, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912, ἡ ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Ἰβάνωφ Β' βουλγαρικὴ στρατιὰ ἐπολιόρκει τὴν Ἀδριανούπολιν, ὁ Ζεκὼφ ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου αὐτῆς. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἀντιστράτηγος τότε, ὁ Ζεκὼφ ἐθεωρήθη ὡς ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος νὰ ἀναλάβῃ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ὅτε οἱ Βούλγαροι, διατελοῦντες ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ζωηρᾶς ἐπιθυμίας νὰ πραγματοποιήσωσι τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν ἰδεώδη διὰ τῆς ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως τῆς χώρας των, ἀπεφάσισαν νὰ μετάσχουν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ὁ Ζεκὼφ ἐγκατέλειψε τὸ ὑπουργεῖον καὶ διωρίσθη κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς εἰσόδου τῆς χώρας του εἰς τὸν πόλεμον ἀρχιστράτηγος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἀναλαβὼν τὴν κατὰ τῆς Σερβίας προέλασιν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην (1915) καὶ τὰς μετέπειτα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν (1916) ἔσχε μεγάλας ἐπιτυχίας. Ἀπέτυχεν ὅμως εἰς τὰ σχέδιά του τῆς μάχης παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Ὀστρόβου καὶ ἡττήθη, ὅτε ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀπεσύρθη ἐκεῖθεν τοῦ Μοναστηρίου. Ἀσθενήσας, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρώφ. Τῷ 1922, ὅταν ὁ Σταμπολίισκι ἠθέλησε νὰ διώξῃ τοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν εἴσοδον τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν πόλεμον καὶ συνέστησεν ἐν Σόφιᾳ ἀνώτατον δικαστήριον, κατόπιν ὀργανωθέντος δημοψηφίσματος, ὅπερ ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς δικαστικῆς διώξεως τῶν πρώην πρωθυπουργῶν καὶ ὑπουργῶν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, μεταξὺ τῶν ὑπευθύνων τοῦ πολέμου ἐθεωρήθη καὶ ὁ Ζεκὼφ καὶ κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν δέκα ἐτῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως Σταμπολίισκι ἠμνηστεύθη. Βραδύτερον ὁ Ζεκὼφ ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς διαμάχας τῆς χώρας του, ἀνήκων εἰς τὴν ἀγροτικὴν παράταξιν. Ὁ Ζεκὼφ διακρίνεται καὶ διὰ τὴν εὐρεῖαν μόρφωσίν του καὶ τὰς μελέτας του ἐπὶ τῆς καταστάσεως τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὁποίου παρηκολούθησεν ἐπὶ ὁλόκληρον πεντηκονταετίαν. Τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἀντιλήψεις του δύναταί τις νὰ ἴδῃ εἰς τὸ ἐσχάτως (1928) ἐκδοθὲν βιβλίον του: «Ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ 1878—1928». Ἐπίσης ὁ Ζεκὼφ ἔγραψε μελέτας καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς χώρας του. Τ. Β.

ζελατίνη (ἡ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ καθαροτάτη, ἄχρους καὶ διαφανὴς *ζωϊκὴ κόλλα*, ἥτις λαμβάνεται δι' ἰδιαζούσης μερίμνης ἐκ τῶν ὀστῶν μόσχου καὶ εἰς κατωτέραν ποιότητα ἐξ ἀπορριμμάτων δέρματος. Πρὸς παρασκευὴν τῆς ζελατίνης βράζονται τὰ πρόσφατα, τελείως καθαρθέντα, ὀστᾶ μόσχων ἐν κενῷ δι' ἀτμοῦ, ἀφίνεται νὰ ἐκρεύσῃ τὸ πρῶτον λαμβανόμενον λιποῦχον διάλυμα καὶ τὸ ἀκολούθως λαμβανόμενον τελείως ἐλεύθερον λίπους ὑγρὸν ἀφίνεται νὰ παραμείνῃ ἐν ἀραιᾷ διαλύσει καὶ εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ὁπότε ὅλαι αἱ προσμίξεις καθιζάνουν ἐπὶ τοῦ πυθμένος. Ἀκολούθως τὸ διαυγασθὲν διάλυμα, ἀκόμη θερμόν, χύνεται ἐπὶ ἐστιλβωμένων πλακῶν ἐκ σχιστολίθου ἢ μαρμάρου καὶ μετὰ τὴν ψῦξιν κόπτεται εἰς τεμάχια. Ἡ ξήρανσις εἶτα ἐπιτελεῖται πρῶτον ἐν τῷ ἀέρι καὶ ἀκολούθως εἰς ξηραντηρίους θαλάμους. Ἡ οὕτω λαμβανομένη, τελείως ἄοσμος καὶ ἄγευστος, ζελατίνη ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς ἐπιμήκη, διαυγῆ καὶ διαφανῆ φύλλα, εὔκαμπτα, ἀλλὰ πάντως εὔθραυστα.

Ἡ διὰ βιομηχανικὰς χρήσεις προοριζομένη ζελατίνη παρασκευάζεται ἐκ διαφορωτάτων ὀστῶν, ὁπλῶν κ. λ. π. Ἡ πρώτη αὕτη ὕλη μετὰ τὴν πλύσιν καὶ τὸν τεμαχισμὸν φέρεται εἰς ἀραιὸν ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, μέχρις ὅτου διαλυθῶσιν ὅλα τὰ ἀνόργανα συστατικὰ καὶ παραμείνουν μόνον οἱ καθαροὶ χόνδροι, εἶτα κρεμᾶται πρὸς ἀποστράγγισιν τοῦ συγκρατουμένου ὀξέος καὶ τέλος φέρεται εἰς σάκκους ὑπὸ ῥέον ὕδωρ πρὸς ἔκπλυσιν ἢ κατεργάζεται μετὰ γάλακτος ἀσβέστου καὶ πλύνεται διὰ καθαροῦ ὕδατος. Ἡ ἐκ τοιούτων χόνδρων λαμβανομένη ζελατίνη ἔχει κίτρινον χρῶμα καὶ ἢ λευκαίνεται διὰ θειώδους ὀξέος ἤ, ἐφ' ὅσον προορίζεται διὰ τὴν μαγειρικήν, βάπτεται διὰ τεχνητῶν χρωστικῶν (καρμινέρυθρον κ.λ.π.). Ἡ ζελατίνη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωϊκὴν κόλλαν, ἔχει μικροτέραν κολλητικὴν δύναμιν ἀλλὰ μεγάλην πηκτωματώδη ἰδιότητα, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς ἐν τῇ παρασκευῇ τῶν τροφίμων καὶ τῇ βιομηχανίᾳ. Εἰς καθαρωτάτην κατάστασιν ἄνευ γεύσεως κόλλας καὶ θειώδους ὀξέος χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν πηκτωμάτων (Gelées) καὶ εἰδῶν σακχαροπλαστικῆς, ὡς καὶ πρὸς παρασκευὴν περιβλημάτων διὰ δυσαρέστου γεύσεως φάρμακα. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ τόσον καθαρὰ διὰ κολλάρισμα τοῦ οἴνου. Περαιτέρω χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπίχρισιν εἰκόνων καὶ πρὸς παρασκευὴν φωτογραφικῶν χαρτῶν καὶ πλακῶν, ὡς καὶ ὡς θρεπτικὴ ὕλη διὰ βακτηριολογικὰς ἐρεύνας. Σ. Γ.

— *[Πυροτεχνουργ.]* Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ζελατίνη* φέρονται μείγματα νιτρογλυκερίνης μετὰ κυτταρίνης νενιτρωμένης εἰς βαθμὸν νιτρώσεως χαμηλότερον τοῦ καθ' αὐτὸ νιτροβάμβακος. Ὁ Alfred Nobel κατὰ τὸ 1875 παρετήρησε πρῶτος τὴν πηκτοποίησιν ἢ ζελατινοποίησιν, ἣν ἐπέφερεν ἡ προσθήκη τῆς νιτροκυτταρίνης εἰς τὴν νιτρογλυκερίνην καὶ παρήγαγε σειρὰν ἐκρηκτικῶν οὐσιῶν τῆς κατηγορίας ταύτης, αἵτινες κατέχουσι πρωτεύουσαν θέσιν, τεθεῖσαι εἰς εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν καὶ ὑποκαταστήσασαι κατὰ μέγιστον μέρος τὰς μετ' ἀδρανοῦς βάσεως δυναμίτιδας. Ἀνήκουσι καὶ αὗται εἰς τὰς μετ' ἐνεργοῦ βάσεως δυναμίτιδας, ἅτε περιλαμβάνουσαι, ἐκτὸς τοῦ ἐν ἀφθονίᾳ ὀξυγόνου τῆς νιτρογλυκερίνης, καὶ ἕτερον χρησιμοποιήσιμον στοιχεῖον. Ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν ἐκρηκτικῶν ζελατινῶν δὲν διέπεται ὑπὸ συγκεκριμένων κανόνων. Ὁ κυριώτερος τύπος εἶναι ὁ τῆς gélatine gomme ἢ ἁπλῶς gomme (βλ. λ. *γομοδυναμῖτις*)· ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο νοεῖται πᾶσα ἐκρηκτικὴ οὐσία ἀποτελουμένη ἐκ νιτρογλυκερίνης ζελατινοποιημένης διὰ προσθήκης νιτροκυτταρίνης, ἐφ' ὅσον τὰ συνθετικὰ ταῦτα δὲν περιλαμβάνουσιν ἄλλα στοιχεῖα. Ἐκ τούτων ἐξαιροῦνταί τινα, ἅτινα προστίθενται εἰς μικρὰς ἀναλογίας καὶ δὲν μετέχουσιν ἀπολύτως εἰς τὰ ἐκρηκτικὰ ἀποτελέσματα, προοριζόμενα μόνον εἰς οὐδετεροποίησιν ἢ διευκόλυνσιν τῆς παρασκευῆς τῆς ἐκρηκτικῆς οἰσίας κτλ.· τοιαῦτα στοιχεῖα, ἐπὶ παραδείγματι, εἰσὶ τὸ ἀνθρακικὸν νάτριον (1%), τὸ μεθυλικὸν οἰνόπνευμα (2%) κτλ. Ἡ ἀναλογία τῆς νιτρογλυκερίνης εἰς τὰς gelatines gommes εἶναι μεγάλη, σπανίως κάτω τῶν 90%, ὑπερβαίνουσα ἐνίοτε τὰ 93%. Συνιστᾶται ἡ εἰς ἕκαστον εἶδος ἀναγραφὴ τῆς ἐπὶ τοῖς % περιεκτικότητος εἰς νιτρογλυκερίνην. Κ. Ν. Γ.

ζελατινοδυναμῖτις (ἡ) *[Πυροτεχνουργ.]*. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην (gélatine-dynamite, dynamite-gélatine, nitrogélatine ἢ καὶ ἁπλῶς gélatine) περιλαμβάνονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐκρηκτικαὶ πηκταὶ ἢ ζελατῖναι, πλὴν τῶν gommes (βλ. λ. *ζελατίνη*). Λίαν ἰσχυραὶ αὗται διὰ τὸ πλεῖστον τῶν συνήθων χρήσεων ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, συμπληροῦνται διὰ συστατικῶν τινων, δι' ὧν ἐλαττοῦται ἡ θραυστικὴ αὐτῶν δύναμις, ἐλαττουμένης ἐν ταὐτῷ καὶ τῆς τιμῆς παραγωγῆς. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται νιτρικὸν κάλιον, νάτριον ἢ ἀμμώνιον, ἄλευρον ξύλου ἢ σίτου, κυτταρίνη κτλ. Ὁ Nobel κατὰ τὸ 1876 ἔλαβε προνόμιον εὑρεσιτεχνίας διὰ σειρὰν τοιούτων ἐκρηκτικῶν ζελατινῶν, εἰς ἃς αἱ ἀναλογίαι, τόσον τῆς νιτρογλυκερίνης, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, ἐποίκιλλεν ἐν εὐρείᾳ κλίμακι. Ἐνδείκνυται ἡ δι' ἕκαστον εἶδος ἀναγραφὴ τῆς εἰς νιτρογλυκερίνην περιεκτικότητος. Κ. Ν. Γ.

Ζελγεζνῆ *Ρὸγκ* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ΒΑ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐσχατιᾶς (πλάτ. 45° 06′ 1/2 Β, μῆκ. 36° 45′ 1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2205: Kertch Strait and adjacent coasts), ΝΑ κέρας τοῦ νοτίου στομίου τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου. Ἐκεῖ ἦτο, κατὰ τὸν συσχετισμὸν τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων τοῦ Πτολεμαίου (Ε, ϑ, 7), ἡ *Κοροκονδάμη* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Ζέλε (Zele) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἀνατολικῇ Φλάνδρᾳ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σέλντε. Ἔχει πληθυσμὸν 14.302 κατοίκων (1910) καὶ λίαν ἀνθοῦσαν ὑφαντουργικὴν βιομηχανίαν. —Β.

ζελὲ (Gelées), ἢ ***πηκτώματα*** *[Χημ. Τροφ.]*. Καλοῦνται οὕτως εἴδη σακχαροπλαστικῆς, λαμβανόμενα διὰ βρασμοῦ ὀποῦ καρπῶν μετὰ σακχάρου. Κατὰ τὴν ψῦξιν πήγνυνται. Σ. Γ.

Ζελὲ (Gelée), ***Ζακεμάρ.*** Γάλλος ποιητὴς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, γράψας ἐν Λίλῃ τῷ 1288 μίαν συνέχειαν εἰς τὸ γνωστὸν «Μυθιστόρημα τοῦ Ρενάρ» ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρενὰρ ὁ νεώτερος». Πρόκειται περὶ ἐμμέτρου σατίρας τῶν μοναστικῶν ἠθῶν τῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ὕφος, τὸ ὁποῖον κατέστησε βραδύτερον κλασσικὸν ὁ Ραμπελαί.

— **Ζελὲ** (Gelée), ***Κλαύδιος.*** Γάλλος ζωγράφος (βλ. *Λορραίν*).

Ζελεγκόσδη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας, ἤδη καλούμενον *Πεντάβρυσον* (βλ. λ.).

Ζελέγκρα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς Ρώσους καὶ Βουλγάρους ναυτικοὺς ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου *Καλιάκρα* τῆς Βουλγαρίας. Σ. Ε. Λ.

Ζέλεγκραδ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐπαρχίας Καστορίας, ἤδη καλούμενος *Μεσόβραχον* (βλ. λ.).

Ζελέκι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος, χωρίον καὶ φρούριον μεσαιωνικὸν ἐπὶ τῆς ποντικῆς ἀκτῆς τῆς Μικρασίας, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μπενὲκσοὺ (πλάτ. 41° 10′ 1/8 Β, μῆκ. 40° 47′ 1/8 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasùn to Fort Anakria). Σ. Ε. Λ.

Ζελενίστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, ἤδη καλούμενον *Πρασσιὰ* (βλ. λ.).

Ζελενίτσιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης, ἤδη καλούμενον *Σκλῆθρον* (βλ. λ.).

Ζέλεια *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Τροίας. Ἔκειτο εἰς τοὺς πρόποδας

Digitized by Google

τῆς Ἴδης, παρὰ τὸν Αἴσηπον ποταμόν, καὶ εἰς ἀπόστασιν τριῶν μὲν περίπου ὡρῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς Κυζίκου. Ἡ πόλις μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις καλεῖ τοὺς κατοίκους αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἦρχεν «ὁ ἀγλαὸς υἱὸς τοῦ Λυκάονος Πάνδαρος», ὁ περίφημος τοξότης, «ἀφνειούς». Κατὰ τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα ἡ πόλις ἦτο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τῆς Ζελείας κατήγετο ὁ Ἄρθμιος, ὅστις κατὰ πρότασιν τοῦ Κίμωνος (461 π. Χ.) ἐστερήθη τῆς τιμῆς τῆς προξενίας ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων καὶ ἐκηρύχθη ἐχθρὸς αὐτοῦ αὐτός τε καὶ τὸ γένος του ὅλον, διότι διὰ περσικῶν χρημάτων ἠθέλησε νὰ δεκάσῃ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνας πρὸς βλάβην τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ζελείας εἶχε συναθροισθῇ ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν, ὅστις ὑπὸ τοὺς σατράπας τοῦ Δαρείου ἀντετάχθη κατὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ Γρανικῷ ποταμῷ (334 π. Χ.). Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἔμειναν ἐλεύθεροι, ὡς ἄκοντες μετασχόντες τῆς ἐναντίον του μάχης. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος (67 π. Χ.—19 μ. Χ.), ἡ Ζέλεια μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας ἀνῆκεν εἰς τοὺς Κυζικηνούς. Νῦν τὸ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως χωρίον καλεῖται *Σαρίκιοϊ*.

Τῆς πόλεως ταύτης διεσώθησαν καὶ δύο νομίσματα, εἷς στατὴρ ἐξ ἠλέκτρου, φωκαϊκοῦ κανόνος, καὶ ἓν χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Δ΄ π. Χ. αἰῶνος (350—300), ὅπερ ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως φέρει κεφαλὴν στεφανηφόρου Ἀρτέμιδος, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ἔλαφον καὶ τὰ γράμματα ΖΕΛΕ.

Τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ζελείας, *Ζέλεια* καὶ αὐτὸ καλούμενον, ἦτο τὸ βορειότερον σημεῖον, ὅπως τὸ ἀκρωτήριον Λεκτὸν τὸ νοτιώτερον, τοῦ ὄρους Ἴδης. ΚΑΨ.

Ζέλεου (Zeleu) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, κειμένη ἐν τῇ ὀρεινῇ περιοχῇ τῆς βορειοδυτικῆς Τρανσυλβανίας. Κάτοικοι 10.000.

Ζελεσσὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας, ἤδη καλούμενον *Ξηρόλοφος* (βλ. λ.).

Ζελέχοβα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 739. Ἤδη καλεῖται *Ἀμυγδαλιές*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κράνα* (κάτ. 160).

Ζέλη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἤδη καλούμενον *Ζηλωτὸς* (βλ. λ.).

Ζελῆ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μονοίκου (τέως Βεζνίκου) τῆς ἐπαρχίας Σερρῶν τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 32.

Ζελήνη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας, ἤδη καλούμενον *Χιλιόδενδρον* (βλ. λ.).

Ζέλι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας, ἤδη καλούμενον *Κάνδαλος* (βλ. λ.).

Ζέλι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς περιφερείας τοῦ τέως δήμου Ἀταλάντης τῆς ἐπαρχίας Λοκρίδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος. Κάτ. (1928) 1055.

Ζελιμπὲρ (Gelimbert), ***Ἰούλιος***. Γάλλος ζωγράφος (1833—1916). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Τουλούζης, τῷ δὲ 1865 ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀναπαράστασιν κυρίως ζῴων καὶ κυνηγετικῶν σκηνῶν, καταλαβὼν ταχέως ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ συγχρόνῳ τέχνῃ. Εἰς τὰς ἐκθέσεις τῆς ζωγραφικῆς οἱ πίνακές του ἐτύγχανον πάντοτε εὐμενεστάτης κριτικῆς, αὐτὸς δ᾿ ἐκρίθη ἄξιος νὰ διαδεχθῇ τὸν ζωγράφον Λουδοβῖκον Ζανέν, ἀποθανόντα τῷ 1883. Ἐπίσης ἀνέλαβε καὶ τὴν διακόσμησιν πλείστων μεγάρων καὶ ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα ἦτο εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς ζωγραφικῆς, πολλάκις βραβευθείς. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διῆλθεν εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Γασκώνης Καφρετόν, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὁποίου καὶ ἐκόσμησε δι᾿ ἑνὸς ἐκ τῶν καλυτέρων ἔργων του, «Τὸ κυνήγι τοῦ Ἁγίου Οὐβέρτου». Μ. Ν. Δ.

Ζελίνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος, ἤδη καλούμενον *Μελιτίνα* (βλ. λ.).

ζελινίτις (ἡ) *[Πυροτεχνουργ.]*. Καλεῖται οὕτω τύπος ζελατινοδυναμίτιδος καὶ δὴ ὁ μᾶλλον χρησιμοποιούμενος ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Παρουσιάζει καὶ οὗτος διακυμάνσεις ἐν τῇ συνθέσει, ἀλλ᾿ ὡς βασικὴ σύνθεσις τίθεται ἡ ἑξῆς:

Νιτρογλυκερίνη	54 ἕως 64%
Νιτροκυτταρίνη	2 » 6%
Νιτρικὸν κάλιον	24 » 34%
Ἄλευρον ξύλου, σίτου, κυτταρίνη	51 » 0.5%

Τὰ ὅρια ταῦτα δύνανται νὰ αὐξομειωθῶσι κατὰ 2 μονάδας κατὰ μέγιστον. Δυνατὸν ἐπίσης νὰ συνυπάρχῃ λίαν περιωρισμένη ἀναλογία καὶ ἄλλων στοιχείων, ἀδρανῶν ἢ μή. Κ. Ν. Γ.

Ζελιὸττ (Gelliote ἢ Gelyotte), ***Πέτρος***. Γάλλος ἀοιδὸς μὲ θαυμασίαν φωνήν, δημιουργήσας εἰς τὴν «Ὄπεραν» τῶν Παρισίων τοὺς πρώτους ρόλους τῶν ἔργων τοῦ Ραμώ, τοῦ Μοντεβὶλ καὶ ἄλλων (1711—1782). Μ. Ν. Δ.

Ζέλιστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, ἤδη καλούμενον *Ἐξοχὴ* (βλ. λ.).

— **Ζέλιστα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης ἤδη καλούμενον *Φωτεινὸν* (βλ. λ.).

Ζελίχοβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 362. Ἤδη καλεῖται *Ἁγία Παρασκευή*.

ζελκόβη (ἡ) (Zelkowa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *οὐλμιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλα δένδρα μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἁπλᾶ, ἄνθη μὲ περιάνθιον ἀποτελούμενον ἐξ ἐπιμήκων πετάλων καὶ καρπὸν δρύπην. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα εἰς ὀρεινοὺς καὶ πετρώδεις τόπους. Δ. Ν. Π.

Ζέλλα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐλευθέρα κατὰ Στράβωνα (XVIII, 831), κειμένη εἰς τὰ ΒΑ τῆς Βυζακηνῆς ἐν τῇ Νουμιδίᾳ (νῦν Τύνιδι), πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Καπούτβαδα (νῦν Khadidja) καὶ παρὰ τὴν πόλιν Θάψον (νῦν Dimas). Α.Θ.Σ.

Ζελλὲρ (Zeller), ***Βαρθόλδος***. Γάλλος ἱστορικὸς (1848—1899), ἀσχοληθεὶς κυρίως μὲ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ΄ μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ περὶ τὴν ζωὴν τῆς βασιλίσσης Μαρίας τῶν Μεδίκων.

—**Ζελλὲρ** (Zeller), ***Ἰούλιος-Σιλβανός***. Γάλλος ἱστορικὸς (1819—1900), πατὴρ τοῦ προηγουμένου διαδεχθεὶς τῷ 1874 τὸν Μισσελὲ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ διακριθεὶς ὡς γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ. Τὰ ἱστορικά του συγγράμματα ἀφοροῦν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τῆς ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἔγραψε καὶ ἐπίτομον ἱστορίαν τῆς Γερμανίας.

Ζελμὴ ἢ *Ζελμὶ* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πατιοπούλου (τέως Συντέκνου) τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κάτ. (1928) 159.

Ζέλμιος. Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Διηγύλιος βασιλέως τῶν Καινῶν, θρακικοῦ λαοῦ κατοικοῦντος παρὰ τὸν Μέλανα κόλπον πρὸς βορρᾶν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Β΄ π. Χ. αἰῶνος. Διεκρίθη διὰ τὴν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν αὐτοῦ, ὑπερβαλὼν καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν σκληρότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ περιβοήτου Φαλάριδος, τυράννου τῶν Ἀκραγαντίνων. Τόσον σκληρὸς καὶ θηριώδης ἦτο, ὥστε, ὅπως διηγεῖται Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (Ἀπόσπ. 34), «τοὺς προσκόψαντας πανοικίους τιμωρεῖσθαι· ἐπὶ γὰρ ταῖς τυχούσαις αἰτίαις τοὺς μὲν διεμέλιζε, τοὺς δὲ ἀνεσταύρου, τοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἐνέπριζε. Γονέων δ᾿ ἐν ὄμμασι καὶ κόλποις ἐγκατέσφαζε τὰ τέκνα. Καὶ κρεονομῶν τὰ σώματα παρετίθει τοῖς συγγενεστάτοις, ἀνανεούμενος τὰς παλαιὰς ἐκείνας Τηρέως καὶ Θυέστου θοινάς». Ἐξαναστάντες τέλος οἱ Θρᾷκες συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Α.Θ.Σ.

Ζέλοβα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης, ἤδη καλούμενον *Βουνοπλαγιὰ* (βλ. λ.).

— **Ζέλοβα** *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μακεδονίας, πηγάζων ἀπὸ τοῦ δασοῦς Πισοδέρι, κείμενον δυτικῶς τῆς Φλωρίνης, καὶ χυνόμενος εἰς τὸν Ἀλιάκμονα, δυτικῶς τῆς Καστορίας λίμνης, παρὰ τὸ χωρίον Μανιάκι. Ὁ ποταμὸς Ζέλοβα διαβρέχει βαθεῖαν καὶ δασώδη κοιλάδα, δέχεται ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τὸν ἀπὸ τοῦ χωρίου Σμαρδέσι ἀρχόμενον παραπόταμον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸν ἀπὸ τοῦ ὄρους Νερέτσκα πηγάζοντα καὶ συγκεντροῦντα τὰ ὕδατα τῆς περιοχῆς Κορεστίων ποταμόν, ὡς καὶ ἄλλους. Τὸ μῆκός του εἶναι 42 χιλιομ. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ζέλοβα μετὰ τῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ παραποτάμων, ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ὀροθετικῆς γραμμῆς, ἔχει μεγάλην στρατιωτικὴν σημασίαν διὰ πάσας τὰς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιχειρήσεις, καὶ ἀντιθέτως. Τοῦτο κατεδείχθη εἰς τὰς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1912 ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς κατάληψιν τῆς Κορυτσᾶς. Ν. ΚΟΚΚΙΔΗΣ

Ζέλοβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φλωρίνης, ἤδη καλούμενον *Ἀνταρτικὸν* (βλ. λ.).

Ζελοὺ (Gelu), ***Ἀνδρέας-Ἰωάννης-Βίκτωρ***. Γάλλος ποιητὴς (1806—1885). Ἀκολουθήσας κατ᾿ ἀρχὰς τὴν σχολὴν τῶν συμπατριωτῶν του Προβηγκιανῶν ποιητῶν Ρουμανὶλ καὶ Μιστράλ, ταχέως ἐχωρίσθη αὐτῶν διὰ νὰ ψάλῃ εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Μασσαλίας τὰ ἤθη καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀχθοφόρων. Ἀρτοποιὸς τὴν τέχνην, ἔγινε γνωστὸς μὲ τὴν πρώτην συλλογὴν τῶν ποιημάτων του «Τεμπέλης καὶ λαίμαργος». Τῷ 1892 οἱ συμπατριῶται τοῦ ἤγειραν μνημεῖον.

Ζεμανσάχ. Βασιλεὺς τοῦ Ἀφγανιστὰν ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῷ 1793, ἐκθρονισθεὶς τῷ 1800, ἀλλ᾿ ἐπανακτήσας τὸν θρόνον του τῷ 1842. Ν. Μ.

Ζεμὰπ (Jemappes ἢ Jemmapes) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου (βλ. *Ζεμμάπ*).

ζεματίζω, καὶ *ζεματάω· ἀόρ. ἐ)ζεμάτισα—ἐ)ζεματίστηκα, παθ. μετχ. ζεματισμένος·* περιβρέχω τινὰ διὰ ζέματος, διὰ ζέοντος ὕδατος ἢ ἄλλου ὑγροῦ, ἄλλως *θερμίζω*: «ζεματάω τὰ μακαρόνια μὲ βούτυρο, — μὲ λίπος»· ‖ ἐμβαπτίζω ἐντὸς ζέοντος ὑγροῦ: «ζεματάω τὰ μαλλιά», «ζεμάτισα τὸ δάχτυλό μου 'ς τὸν καφὲ» (πρὸς θεραπείαν τῆς παρωνυχίδος), «ζεμάτισα τὴν κόττα νὰ μαδήσῃ»· ‖ εἶμαι λίαν θερμός: «τὸ νερὸ —, τὸ σίδερο ζεματάει», «ζεματάει ὁ ἥλιος»· ‖ προξενῶ ἔγκαυμα, καίω: «τὸ λάδι—, ἡ ζάχαρη ζεματάει», «ὁ καφὲς δὲ ζεματάει»· ‖ παθ. παθαίνω ἔγκαυμα: «ζεματίστηκα 'ς τὴ γλῶσσα»· ‖ μεταφορ. κάμνω τινὰ νὰ ἀλγήσῃ ἠθικῶς, νὰ ζημιωθῇ, νὰ στενοχωρηθῇ: «ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του τὸν ἐζεμάτισε», «τὸν ἐζεμάτισε 'ς τὸ ξύλο», «κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν καὶ ζεματίστηκε».

ζεμάτισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ζεματίζειν, ἡ διὰ ζέοντος ὑγροῦ περίχυσις, ἢ ἡ ἐντὸς ζέοντος ὑγροῦ ἐμβάπτισις, ἄλλως *θέρμισμα*: «τὸ ζεμάτισμα τῆς κόττας,— τῶν μαλλιῶν,—τῶν μακαρονιῶν κττ.»· ‖ τὸ συναίσθημα τῆς καύσεως· «ζεμάτισμα ποὺ κάμνει ὁ ἥλιος»· ‖ μεταφ. ἠθικὸν ἄλγος, στενοχωρία, ὑλικὴ ζημία: «τί ζεμάτισμα ἦταν αὐτὸ ποὺ ἔπαθε;».

ζεματιστήρι (τό)· τὸ ὄργανον μὲ τὸ ὁποῖον ζεματίζομεν.

ζεματιστός, *—ή, —όν·* ὁ λίαν θερμός, ὁ καίων, καυστικός: «ζεματιστὸ νερό,—λάδι», «ἡ σούπα εἶναι ζεματιστή».

ζεματῶ, καὶ *—άω·* ἄλλος τύπος τοῦ *ζεματίζω* (βλ. λ.).

Ζέμβλα, Νέα — (ρωσ. *Ζεμλιὰ Νόβογια*=Νέα γῆ) *[Γεωγρ.]*. Σύμπλεγμα δύο ἀκατοικήτων νήσων τοῦ Βορείου Παγωμένου ὠκεανοῦ, πρὸς βορρᾶν τοῦ κυβερνείου τοῦ Ἀρχαγγέλου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται (68°.50΄ καὶ 76° βορ. πλάτ., 50° καὶ 68΄ ἀνατ. μήκ.). Ἐν αὐταῖς ὑπάρχουσι λευκαὶ ἄρκτοι, ἓν εἶδος ἀλωπέκων, ρέννοι, γλαῦκες καὶ ἐνυδρίδες. Φυτὰ δὲ μόνον βρύα καὶ ἐνιαχοῦ σημύδαι. Εἰς τὰς νήσους ταύτας μεταβαίνουσι μόνον κατὰ τὸ θέρος κυνηγοὶ καὶ ἁλιεῖς. Ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1553 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου θαλασσοπόρου Φραγκίσκου Willonghby. Θ. Β.

Ζεμγκάλια (Zemgale) *[Γεωγρ.]*. Μία ἐκ τῶν διοικητικῶν διαιρέσεων τῆς Λεττονίας, ἔχουσα ἔκτασιν 13.621 τ. χλμ., πληθυσμὸν 279.257 κατ. καὶ πρωτεύουσαν τὸ *Μίταου*. Μ. Ν. Δ.

Ζέμγκαλς (Zemgals), ***Γουσταῦος***. Λεττονὸς πολιτικός, διαδραματίσας ἐν τῇ πατρίδι του σημαντικώτατον πρόσωπον, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ρωσικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐγεννήθη τῷ 1871 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας. Διετέλεσε δήμαρχος τῆς Ρίγας ἀπὸ τοῦ 1917 μέχρι τοῦ 1919, ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐθνικοῦ λεττονικοῦ συμβουλίου τοῦ ἀνακηρύξαντος τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918 τὴν δημοκρατίαν καὶ μέλος τῆς συνταγματικῆς συνελεύσεως. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1927 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Μ. Ν. Δ.

Ζεμενὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας, τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 560.

Ζεμενοῦ *στενὸν* *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ θέσις ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Κοντοσόπουλον, τὸν Κατσικογιάννην καὶ τὸν Γκούραν, ἀνήγειρεν ἰσχυρὸν ταμπούρι, διὰ νὰ τὴν καταστήσῃ στρατόπεδον ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀνακτήσεως τῆς Λεβαδείας. Τὸ ταμπούρι αὐτό, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια σῴζονται εἰσέτι, ἐχρησιμοποίησαν βραδύτερον οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Ταφὴλ Μπούζη καὶ τοῦ Κουρουφίλμπεη. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καραϊσκάκη, τῷ 1827, ἐπεδίωξαν νὰ τὸ ἐφοδιάσουν μὲ πολλὰ κανόνια. Ἀλλὰ δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἔκτοτε, παρὰ μόνον ὑπὸ λῃστῶν, ἐπὶ Ὄθωνος. Τῷ 1845 κατεστράφη ὑπὸ ἀποσπασμάτων, διὰ νὰ μὴ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τῶν κακοποιῶν. Μέχρι πρὸ τινος ἀκόμη ὑπῆρχον ἡμίχωστα κανόνια. Γ. Δ. Κ.

Ζεμέππ-σύρ-Μέζ (Jemeppe-sur-Meuse) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μέζ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μέζης. Ἔχει πληθυσμὸν 10.210 κατοίκων, ἀνθρακωρυχεῖα καὶ ὡραίαν κρεμαστὴν γέφυραν. —Β.

Ζεμζέμ. Διάσημον παρὰ Μουσουλμάνοις φρέαρ ἐν Μέκκᾳ, ἀνακαλυφθὲν ἢ ὀρυχθέν, κατὰ τὰς ἀραβικὰς παραδόσεις, ὑπὸ τῆς Ἄγαρ, θεραπαινίδος καὶ παλλακῆς τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε διωχθεῖσα ὑπὸ τῆς Σάρρας περιεπλανᾶτο εἰς τὴν ἔρημον μετὰ τοῦ

Digitized by Google

υἱοῦ της Ἰσμαήλ. Τὸ φρέαρ τοῦτο, καταχωσθὲν βραδύτερον, ἀνεκαλύφθη ἐκ νέου κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ ἰσλαμισμοῦ χρόνους καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ διενέμετο ὡς ἁγιασμὸς εἰς τοὺς προσκυνητάς, οἵτινες κομίζουσιν αὐτὸ μέχρι σήμερον ἀκόμη εἰς τὰς πατρίδας των ὡς πολύτιμον εὐλογίαν ἐκ τῶν ἱερῶν τόπων. Ν. Μ.

Ζεμιὲ (Gemier), ***Φιρμῖνος.*** Γάλλος ἠθοποιὸς γεννηθεὶς τῷ 1865. Καλλιτέχνης μὲ ἐξαιρετικὸν τάλαντον, ἔπαιξε κατὰ πρῶτον εἰς διάφορα δευτερευούσης σημασίας θέατρα, ἀκολούθως δὲ μετέσχε τοῦ θιάσου τοῦ Ἀντουὰν εἰς τὸ «Ἐλεύθερον θέατρον», ὅπου καὶ εἰργάσθη μετ' ἀφοσιώσεως, δημιουργήσας περὶ τοὺς 30 ρόλους. Τῷ 1896 προσελήφθη εἰς τὸ θέατρον «Ὠδεῖον», διακριθεὶς εἰς τὰ ἔργα: «Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ἀετοῦ», «Ὁ ἀνοικτίρμων χωροφύλαξ», «Τὸ νέον εἴδωλον» κ. ἄ. Διαδοχικῶς κατόπιν πρωτηγωνίστησεν εἰς τὰ μεγαλύτερα θέατρα τῶν Παρισίων καὶ τῷ 1901 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ θεάτρου «Ἀναγέννησις», ὅπου καὶ ἀνέπτυξε μεγίστην δραστηριότητα, ἀναβιβάσας μέγαν ἀριθμὸν ἔργων. Παρὰ τὰς προσπαθείας του ἀπέτυχε καὶ τῷ 1903 προσελήφθη πάλιν εἰς τὸ «Ὠδεῖον», τῷ δὲ 1906 ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ θεάτρου Ἀντουάν. Μ. Ν. Δ.

Ζέμλερ (Semler), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς γεωπόνος καὶ συγγραφεὺς (1841—1888). Ἔζησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς Καλιφορνίαν καὶ εἰργάσθη ἀπὸ τοῦ 1888 εἰς τὴν γερμανικὴν ἑταιρείαν Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς. Συνέγραψεν: «Ἡ τροπικὴ γεωπονία» (1886—1892, εἰς 4 τόμους, β' ἔκδ. τόμ. 1—3, 1897—1903). —Β.

—**Ζέμλερ** (Semler), ***Ἰωάννης - Σολομών.*** Γερμανὸς διαμαρτυρόμενος θεολόγος (1725—1791). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Χάλλῃ. Ὑπῆρξεν εὐσεβέστατος ἐξ ἀνατροφῆς, ριζοσπάστης διὰ τῆς κριτικῆς ἐρεύνης τῆς Βίβλου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν δογμάτων, ἀλλ' ἐπιφυλακτικὸς ἔναντι τῶν νέων θρησκευτικῶν μεταρρυθμιστικῶν τάσεων. Τὰ κύριά του συγγράμματα εἶναι: «Ἐλευθέρα ἔρευνα τοῦ κανόνος» (1771—1775) καὶ ἡ «Αὐτοβιογραφία» του (1781—1782). Περὶ τοῦ Ζέμλερ ἐγράφησαν πραγματεῖαι ὑπὸ τῶν Hoffmann (1905), Karo (1905), Gastrow (1905), Zscharnack (1905), Huber (1906). —Β.

Ζεμλιὰνσκ (Zemliansk) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρωσίας ἐν τῷ κυβερνείῳ τοῦ Βορονέζ, 88 χλμ. ΒΔ τῆς πόλεως Βορονέζ.

Ζεμμὰπ (Jemmapes ἢ Jemappes) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Αἰνώ, κέντρον σπουδαιοτάτου γαιανθρακοφόρου λεκανοπεδίου. Ἔχει χυτήρια σιδήρου, σαπωνοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα καὶ ἱπποφορβεῖα. Μ. Ν. Δ.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1792 πόλεμον τῆς Γαλλίας κατὰ τῶν συμμάχων ἡ ὑπὸ τὸν Dumouriez γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ κέντρου ἐπετέθη τὴν 6ην Νοεμβρίου 1792 ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τὸν Saxe Teschen κυρίου ὄγκου τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ, κατέχοντος ἀμυντικὴν τοποθεσίαν μὲ τὸ δεξιὸν στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ χωρίου Jemmapes. Ἡ ἐξέλιξις τῆς μάχης ταύτης ὑπῆρξε ταχυτάτη, διότι, μετὰ σφοδρότατον προπαρασκευαστικὸν κανονιοβολισμόν, ἐπετέθησαν οἱ Γάλλοι ἐρρωμένως κατὰ τῶν αὐστριακῶν θέσεων, μὲ κυρίαν κατεύθυνσιν προσβολῆς ἐναντίον τοῦ δεξιοῦ, ὁπότε, φοβηθέντες οἱ Αὐστριακοὶ ὑπερκέρασιν ἐκ τοῦ πλευροῦ τούτου, ὑπεχώρησαν πάραυτα ἄνευ περαιτέρω ἀντιστάσεως, χωρὶς μάλιστα νὰ καταδιωχθῶσιν ὑπὸ τῶν Γάλλων. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς μάχης ταύτης ἐστήθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης, καὶ δὴ πλησίον τῆς ἀγροικίας ἐν ᾗ ἐγευμάτισεν ὁ Ντυμουριὲ πρὸς τῆς μάχης, ἀναμνηστικὴ στήλη ἐκ κυανοῦ λίθου ὕψους περὶ τὰ 20 μέτρα, ἔχουσα πετεινὸν ἐν τῇ κορυφῇ, ἧς τ' ἀποκαλυπτήρια ἐγένοντο τὴν 24ην Σεπτεμβρίου 1911. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ζεμμὰρ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀραβίας ἐν τῇ Ὑεμένῃ, ἄλλοτε σπουδαία πόλις τοῦ κράτους τῶν Χιμιαριτῶν. Ν. Μ.

Ζέμμερινγκ (Semmering) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Αὐστρίας κείμενον παρὰ τὰ σύνορα τῆς κάτω Αὐστρίας καὶ τοῦ Στάϊερμαρκ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βιέννης — Γκρὰτς καὶ εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τῆς ἀποστάσεως. Ἔχει ὕψος 980 μέτρων· εἰς αὐτὸ ὁδηγεῖ ὁ ἀπὸ τοῦ 1854 λειτουργῶν σιδηρόδρομος τοῦ Ζέμμερινγκ, παρ' αὐτὸ δὲ εὑρίσκεται ἡ μεγάλη σῆραγξ τοῦ Ζέμμερινγκ, μήκους 1424 μέτρων, εἰς βάθος 83 μέτρων ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ λαιμοῦ. Τὸ ὕψωμα λόγῳ τοῦ ὑπερόχου κλίματός του κατέστη διεθνὴς τόπος ἀναψυχῆς καὶ χειμερινοῦ ἀθλητισμοῦ. —Β.

Ζέμνο, ἢ ***Ζέμπλιν*** (Zemno ἢ Zemplin) *[Γεωγρ.]*. Οὐγγρικὴ κομιτεία μέχρι τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ἐν τῇ Ἀ. Σλοβακίᾳ, ἔχουσα ἔκτασιν 6.229 τετρ. χιλιομ. καὶ 342.101 κατοίκους. Κατὰ τὸ 1919 τὸ Β τμῆμα αὐτῆς ὑπήχθη εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, τὸ δὲ νότιον ἀπέμεινεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τὸ Ζέμνο φημίζεται διὰ τὸν οἶνόν του. Μ. Ν. Δ.

Ζὲμπ (Zemp), ***Ἰωσήφ.*** Ἑλβετὸς πολιτικὸς (1834—1908). Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τοῦ Μονάχου καὶ τῆς Ἀϊδελβέργης, ἐδικηγόρησεν ἐν Λωζάννῃ καὶ ἰδίως ἐν Λουκέρνῃ, ὅπου καὶ ἤρχισε τὸ πολιτικόν του στάδιον, ἐκλεγεὶς διαδοχικῶς μέλος τοῦ μεγάλου συμβουλίου, τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου. Διετέλεσε διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων καὶ τῶν σιδηροδρόμων, ἐπιδείξας σπανίαν διοικητικὴν ἱκανότητα, ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑλβετικῆς συνομοσπονδίας τῷ 1907, ἐνῷ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου τῆς συνομοσπονδίας ἀπέθανε. Μ. Ν. Δ.

Ζεμπὰρ (Gebhart), ***Αἰμίλιος.*** Γάλλος καθηγητὴς καὶ λόγιος, μαθητεύσας εἰς τὴν γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, καθηγητὴς τῆς ξένης φιλολογίας εἰς τὸ Νανσῦ, καθηγητὴς τῆς φιλολογίας τῶν μεσημβρινῶν λαῶν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων (1839—1904). Συγγραφεὺς πλείστων ὅσων βιβλίων περὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθὼς καὶ περὶ τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως. Τῷ 1895 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν.

Αἰμίλιος Ζεμπάρ.

Ζεμπέκος, ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἄργους. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Λύκον Χελιώτην εἰς Ἄργος, Τρίπολιν, Κόρινθον καὶ Ἀττικήν. Ἐτραυματίσθη πολλάκις. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν στ' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζέμπερ (Semper), ***Γκόττφρητ.*** Γερμανὸς ἀρχιτέκτων (1803—1879). Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς σχολῆς τῆς Δρέσδης ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1849, ὁπότε κατέφυγεν εἰς Ἀγγλίαν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν δίωξίν του ὡς ἐπαναστάτου. Τῷ 1855 ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ πολυτεχνείου τῆς Ζυρίχης καὶ ἀπὸ τοῦ 1871 καθηγητὴς ἐν Βιέννῃ. Ἂν καὶ θεωρητικῶς ἦτο πολέμιος τῆς ἀπομιμήσεως ἱστορικῶν ἀρχιτεκτονικῶν ρυθμῶν, ἐπηρεάσθη σημαντικῶς ἐκ τῶν μορφῶν τοῦ ἰταλικοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, ἐξελίξας αὐτὰς εἰς ὀργανικῶς σύγχρονον ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμόν. Ὁ Ζέμπερ ἔκαμε μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα μουσείων καὶ θεάτρων, ὡς τὸ Hoftheater τῆς Δρέσδης, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1869 ἀνῳκοδομήθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχεδίων τοῦ Ζέμπερ. Συνέγραψεν: «Ὁ ρυθμὸς εἰς τὰς τεχνικὰς καὶ τεκτονικὰς ἐπιστήμας» (β' ἔκδ. 1878—1879). — Β.

— **Ζέμπερ** (Semper), ***Ἰωάννης.*** Γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς τέχνης (1845—1920), δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Γκόττφρητ Ζέμπερ. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς καλλιτεχνίας ἀπὸ τοῦ 1879 ἐν Ἴννσμπρουκ καὶ ἔγραψε βιογραφίαν τοῦ πατρός του (1880) καὶ τὰ ἔργα: «Δονατέλλος» (1887), «Περιπλανήσεις καὶ καλλιτεχνικαὶ μελέται ἐν τῷ Τυρόλῳ» (1894), «Μιχαὴλ καὶ Φρειδ. Πάχερ» (1911). — Β.

— **Ζέμπερ** (Semper), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς ζῳολόγος καὶ ἐξερευνητὴς (1832—1893), ἀνεψιὸς τοῦ Γκόττφρητ Ζέμπερ. Περιηγήθη τὰς Φιλιππίνας νήσους (1859—1864) καὶ διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βυρτσβούργῃ ἀπὸ τοῦ 1868. Ἔγραψε πραγματείας περὶ τῶν Φιλιππίνων νήσων. —Β.

Ζεμπεργὲντ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης προσκειμένη τῇ Αἰγυπτίᾳ ἀκτῇ καὶ ἀπέχουσα 27 μίλ. ΝΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς Μπενὰς (ἀρχ. Λεπτὴ Ἄκρα), κέρατος τοῦ Ἀκαθάρτου κόλπου. Ὀνομαζομένη καὶ St John's (πλάτ. 23°36' Β, μῆκ. 36°10' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8b: Red Sea sheet 2, Red Sea and Gulf of Aden Pilot ἔκδ. 1921 σελ. 141), εἶναι σχεδὸν κυκλικὴ $1\frac{1}{2}$ μιλ. διαμέτρου, ὕψους 700 ποδῶν, κωνική, ἡφαιστειογενής, οὐδὲν ἴχνος βλαστήσεως ἔχουσα καὶ οὖσα πάντῃ ἄνυδρος. Ἀκατοίκητος, συχνάζεται μόνον ὑπὸ ἁλιευτικῶν πλοίων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς θήρας θαλασσίων χελωνῶν, περιζητήτων διὰ τὸ ὄστρακόν των. Στερουμένη ὅμως ἐντελῶς ἀγκυροβολίου καὶ περιθεομένη ἀπὸ κοραλλιογενὲς ὑφαλοπλαίσιον, εἶναι δυσπροσπέλαστος ἐν κακοκαιρίᾳ. Εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς νήσου καὶ πολύτιμοι λίθοι. Παρὰ Πτολεμαίῳ (Δ, ε, 17) φέρεται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Ἀγάθωνος νῆσος* καὶ ὑπὸ γεωγραφικὸν πλάτος μόλις κατὰ 4' μεγαλύτερον τοῦ ἐξηκριβωμένου. Κατὰ τὸν Πλίνιον (37,32) ὠνομάζετο ἐν τῷ κράτει τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Ἰούβα Topazon insula, παρὰ δὲ τῷ Ἀγαθαρχίδῃ (Ἐρυθρ. θάλασ § 82) ὀνομάζεται *Ὀφιώδης*. Αἱ δύο τελευταῖαι ὀνομασίαι της δικαιολογοῦνται πλήρως. Διότι γέμουσαν δηλητηριωδεστάτων ἑρπετῶν ἐξεκαθάρισαν τελείως κατὰ διαταγὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀλεξανδρείας. «ὥστε μηδὲν ἔτι κατ' αὐτὴν ὁρᾶσθαι τῶν προϋπαρξάντων ζῴων». Ἡ φροντὶς αὕτη ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ εὑρίσκετο τὸ καλούμενον τοπάζιον, «ὅπερ ἐστὶ λίθος διαφαινόμενος ἐπιτερπής, ὑάλῳ παρεμφερὴς καὶ θαυμαστὴν ἔγχρυσον πρόσοψιν παρεχόμενος· διόπερ ἀνεπίβατος ἡ νῆσος τοῖς ἄλλοις τηρεῖται, θανατουμένου παντὸς τοῦ προσπλεύσαντος, ὑπὸ τῶν κατεσταμένων φυλάκων· οὗτοι δὲ τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀλίγοι, βίον ἔχουσιν ἀτυχῆ. Ἵνα μὲν γὰρ οὐδεὶς λίθος διακλαπῇ, πλοῖον οὐκ ἀπολείπεται τὸ παράπαν ἐν τῇ νήσῳ· οἱ δὲ παραπλέοντες τὴν νῆσον, διὰ τὸν ἀπὸ βασιλέως φόβον, πόρρωθεν παραθέουσιν», εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξαντληθοῦν, οἱ φύλακες περιέρχονται εἰς ἀπέλπιδα κατάστασιν. Περίεργος δὲ εἶναι ὁ τρόπος, δι' οὗ, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀγαθαρχίδου, συνέλεγον οἱ φύλακες τῆς νήσου τὸν πολύτιμον αὐτὸν λίθον, ὅστις «τὴν μὲν ἡμέραν διὰ τὸ πνῖγος οὐχ ὁρᾶται κρατούμενος ἐκ τοῦ περὶ τὸν ἥλιον φέγγους, τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐν τῷ σκότει διαλάμπει καὶ πόρρωθεν δῆλός ἐστιν». Οἱ νησοφύλακες λοιπὸν ἠρεύνων τὴν νύκτα, καὶ ὅπου ἔβλεπον τοιαύτην μαρμαρυγὴν ἐτοποθέτουν περὶ αὐτήν, ὡς σημεῖον ἀναγνωρίσεως, ἀνεστραμμένον πήλινον ἀγγεῖον· ἐπανερχόμενοι δὲ τὴν ἡμέραν, περιέτεμνον τὸν σημειωθέντα τόπον τῆς πέτρας καὶ «τοῖς ἐκλεαίνειν δυναμένοις τεχνίταις παραδίδωσι» Σ. Ε. Λ.

ζεμπερέκι (τουρκ. *ζενμπερέκ*)· σύρτης θύρας.

Ζέμπι *[Γεωγρ.]*. Ὄρος δασῶδες ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων, ὕψους 1527 μ., παραφυὰς τοῦ Καλλιφωνίου (Κερτεζέϊκου βουνοῦ), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται συνέχεια τοῦ ὄρους Ἐρυμάνθου. Ὑπέρκειται τῶν χωρίων Πριολίθου (Συρμπανίου), Μοστιτσίου καὶ Ἀναστασόβης, σχηματίζον κόμβον, ἐξ οὗ ρύακες ἀκολουθοῦν τρεῖς διαφόρους διευθύνσεις πρὸς τοὺς ποταμοὺς Σελινοῦντα, Ἀροάνιον καὶ Ἐρύμανθον. Ι. Σ. Σ.

Ζεμπὶδ (Zebid) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀραβίας ἐν Ὑεμένῃ, ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ πεδιάδι Τεχάμα, ἄλλοτε σημαντικώτατον κέντρον ἀγορᾶς καφέδων μὲ ἐπίνειον τὴν Χαλέϊκα, σήμερον ἐν παρακμῇ. Λέγεται ὅτι ἐκεῖ εὑρίσκετο ἡ Sabea Regia τοῦ Πτολεμαίου. Μ. Ν. Δ.

Ζεμπὶλ - *μαχαλᾶ* *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐπαρχίας Δράμας, ἤδη καλούμενος *Πευκόλοφος* (βλ. λ.).

ζεμπίλι (τὸ) καὶ ***ζιμπίλι***· εἶδος σάκκου ἐκ ψαθίου, δι' οὗ μεταφέρονται προχείρως διάφορα πράγματα (ἐκ τῆς ἀραβ. λέξεως *σενμπίλ*).

ζεμποῦλι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑάκινθος ὁ ἀνατολικὸς* (Hyacinthus orientalis).

Ζεμπριγιάννη *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τοῦ δέλτα τοῦ Δουνάβεως, βορείως τῶν στομίων Κίλια. Ἀριστοτεχνικῶς διατεθειμέναι ναυτικαὶ ἐπισημάνσεις. Κωμόπολις φερώνυμος ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου (πλάτ. 45° 30' Β, μῆκ. 29° 28' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2835: Delta of the Danub). Σ. Ε. Λ.

Ζεμπρικώφ, ***Μαρία - Ἰβάνοβνα.*** Ρωσὶς συγγραφεὺς (1835—1898). Ἤρξατο τοῦ φιλολογικοῦ της σταδίου διὰ τῆς δημοσιεύσεως πραγματειῶν εἰς τὰ «Πατριωτικὰ χρονικά». Τὰ σημαντικώτερα ἐκ τῶν ἔργων της εἶναι: «Αἱ μάμαι μας», «Τύποι τῶν γυναικῶν τοῦ Σπιλάγγεν», «Οἱ ἥρωες τῆς νέας Γερμανίας», «Κριτικαὶ μελέται περὶ τῶν μυθιστοριῶν τοῦ Σπιλάγγεν», «Μία ψευδοηρωΐς», «Αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν ἀμερικανικὴν ἐπανάστασιν», «Σύγχρονος γερμανικὴ ἐποποιΐα» καὶ πλῆθος κριτικῶν ἄρθρων εἰς ρωσικὰς καὶ γερμανικὰς ἐπιθεωρήσεις. Θ. Β.

Ζέμπριχ (Sembrich), ***Μαρκέλλα.*** Γερμανὶς δραματικὴ ὑψίφωνος γεννηθεῖσα τῷ 1858. Τὸ πραγματικόν της ὄνομα εἶναι Kochanska. Ἔπαιξεν εἰς τὴν Hofbühne τῆς Δρέσδης κατὰ τὰ ἔτη 1878—1880, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1909 εἰς περιοδείας. Ἤδη εἶναι καθηγήτρια τοῦ ᾄσματος ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ. —Β.

ζέμστβος. Ἐκαλοῦντο οὕτως ἐν Ρωσίᾳ αἱ τοπικαὶ συνελεύσεις ἑκάστου κυβερνείου τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ θεσμὸς οὗτος εἰσήχθη δι' οὐκαζίου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β', τῷ 1864, ἀνήκει δὲ δὲ εἰς τὰς γενικὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον διαρκοῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ ὑποσχεθεὶς τὴν χειραφέτησιν τῶν δουλοπαροίκων, τὴν παροχὴν γαιῶν εἰς αὐτούς, τὴν σύστασιν ὁρκωτῶν δικαστηρίων καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοπικῶν συνελεύσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπεκλήθησαν *ζέμστβος*. Τὰ ζέμστβος ὑπῆρξαν παραχώρησις τοῦ τσάρου πρὸς τὰς ἀστικὰς τάξεις, αἵτινες ἐζήτουν αὐτοδιοίκησιν, δι' ἧς καὶ μόνης ἐθεώρουν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσι πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς αἱ ρωσικαὶ ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων τὴν πρόοδον παρημπόδιζεν ἡ αὐταρχικὴ διοίκησις τῶν κυβερνητῶν. Αἱ συνελεύσεις αὗται ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ συνεκροτοῦντο ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, τοὺς ἀντι-

Digitized by Google

προσώπους τῶν πόλεων, ἤτοι τοὺς ἐμπόρους, βιομηχάνους καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ὁμάδων τῶν χωρικῶν. Τὰ ζέμστβος συνεσκέπτοντο περὶ τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων τῶν ἐπαρχιῶν, περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πλουτοπαραγωγῶν ὅρων αὐτῶν, πρὸς δὲ περὶ πάντων τῶν τοπικῶν συμφερόντων, συνέτασσον τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν δήμων, ἐμερίμνων περὶ τῆς κατασκευῆς δημοσίων ὁδῶν, σιδηροδρόμων, διωρύγων, συστάσεως ἐμπορικῶν ἀγορῶν, πρὸς δὲ ἐπέβλεπον τὰ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα καὶ ἐν γένει ἐμερίμνων περὶ παντὸς ἔργου σχετιζομένου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἐλειτούργησε θαυμασίως, συνετέλεσε δὲ μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, μετὰ τὴν χειραφέτησιν τῶν δουλοπαροίκων. Ἐκτὸς τούτου, τὰ ζέμστβος ἀνύψωσαν τὸ λαϊκὸν φρόνημα καὶ εἰσήγαγον εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῆς κοινωνίας τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ταῦτα μετὰ τῶν συνελεύσεων τῶν εὐγενῶν ἀντικαθίστων ἐν Ρωσίᾳ τὰ ἀλλαχοῦ νομοθετικὰ σώματα, καὶ ἐμετρίαζον τὴν ἰσχὺν τῆς ἀπολύτου ἀρχῆς. Ἡ προσήλωσις αὐτῶν εἰς τὰ λαϊκὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἄτεγκτος πολλάκις ἀντίστασις αὐτῶν εἰς τὴν διοικητικὴν αὐθαιρεσίαν ἔφερον ταῦτα ἀντιμέτωπα πρὸς τὸ στέμμα, μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐξ αὐτῶν προῆλθον αἱ ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι, αἵτινες ἐπλήρωσαν τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Β'. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', ὁ νέος αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Γ' ἐπεδίωξε τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων των καὶ ἠθέλησε νὰ μεταβάλῃ τὰς τοπικὰς ταύτας συνελεύσεις εἰς νωθρὰ καὶ ἄγονα ἐπαρχιακὰ συμβούλια. Μετὰ τὸν θάνατον καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ' (1894), τὰ ζέμστβος ἀνέκτησαν τὰ πρώην αὐτῶν δικαιώματα. Ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου (1905) ἀνεμίχθησαν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν γενικὴν τῆς Ρωσίας πολιτικὴν καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης ἐν Πορτσμούθ (5 Ὀκτωβρίου 1905), τὰ ζέμστβος ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὰς ἐν Ρωσίᾳ ἐξεγέρσεις ὑπὲρ εὐρείας παραχωρήσεως λαϊκῶν ἐλευθεριῶν, ἔργον δὲ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐν Μόσχᾳ ἐπανάστασις (1905), ἡ θέσασα ὡς σκοπὸν αὐτῆς τὴν παροχὴν κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους τούτου τὰ ζέμστβος συνῆλθον εἰς πλείστας συνελεύσεις καὶ ὠργάνωσαν τὸ πολιτικὸν κόμμα, ὅπερ παρέσχε τοὺς ἀντιπροσώπους εἰς τὴν βραδύτερον συνελθοῦσαν Δούμαν (10 Μαΐου 1906). Τοιαύτην ἀνέπτυξαν δύναμιν τὰ ζέμστβος καὶ τοιαύτην ἐπέδειξαν περιφρόνησιν πρὸς τὴν πίεσιν, τὰς καταδιώξεις καὶ τὰς προγραφὰς τῆς ἀπολυταρχίας κατὰ τὴν ταραχώδη ταύτην περίοδον τῆς Ρωσίας, ὥστε προεκάλεσαν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος τὰ διασημότερα τῶν μελῶν αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς τὴν Δούμαν, οὕτω δὲ τὰ ζέμστβος περιωρίσθησαν εἰς τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν ἔργα, καὶ κατηργήθησαν ἐπὶ τοῦ νέου ρωσικοῦ καθεστῶτος, ἀντικατασταθέντα ὑπὸ τῶν *σοβιέτ*.
Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ζεμτσούνικωφ, ***Ἀλέξιος***. Ρῶσος ποιητὴς (1822 1887). Ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πετρουπόλεως ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς νομικῆς, ὑπηρέτησε δὲ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς γραμματεὺς τῆς γερουσίας καὶ εἶτα ὡς ὑφυπουργὸς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἤρξατο τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου διὰ τῆς κωμῳδίας του «Μία περίεργος νύξ», ἥτις ἐχειροκροτήθη εἰς ὅλα τὰ θέατρα τῆς Ρωσίας, ἰδίως διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ διαλόγου καὶ διὰ τὴν ἁρμονίαν τῶν στίχων. Κατὰ τὸ 1850 ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ θέατρον ἑτέρα κωμῳδία του, «Ἡ εἰρήνη», καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐδημοσιεύθη συλλογὴ λυρικῶν ποιημάτων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὄνειρα», τῶν ὁποίων οἱ στίχοι εἶναι μελῳδικώτατοι. Ἀπὸ τοῦ 1854 ἐδημοσίευεν εἰς τὰς ἐφημερίδας σατυρικοὺς στίχους ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Κοσμᾶς Προύτκωφ*, οἵτινες ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Βραδύτερον, μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του κόμητος Ἀλεξίου Τολστόη, τοῦ δραματικοῦ συγγραφέως, ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Σύγχρονος» κωμικὰς σκηνὰς πλήρεις πνεύματος καὶ χάριτος. Αὗται ὑπῆρξαν τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ ποιητοῦ, ὅστις αἴφνης ἀπεσύρθη τῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐσίγησε διὰ παντός.
Θ. Β.

Ζέμων *[Γεωγρ.]*. Ἐξελληνισμένος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς οὐγγρικῆς πόλεως *Ζίμονυ*, ἡ ὁποία ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο Ζεύγμινον (βλ. λ. *Σεμλῖνον*).
Μ. Ν. Δ.

Ζὲν (Gin), ***Πέτρος-Λουδοβῖκος-Κάρολος***. Γάλλος δημοσιολόγος καὶ ἑλληνιστὴς (1726—1807). Σύμβουλος εἰς τὸ παρλαμέντον καὶ τὸ μέγα συμβούλιον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατεδιώχθη δι' ἓν ὑπόμνημά του εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ 1793 ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Ἔγραψε φιλοσοφικὰς μελέτας καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν τὴν «Ἰλιάδα» τοῦ Ὁμήρου, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Θεόκριτον, τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Αἰσχίνην.

Ζενὰπ (Genappe) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ τοῦ Νιβὲλ καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Dyle μὲ πληθυσμὸν 2.050, γνωστὴ διὰ τὴν μεταξὺ Γάλλων καὶ Πρώσσων μάχην τῆς 18 Ἰουνίου τοῦ 1815.
Μ. Ν. Δ.

Ζενάτα. Μαροκχινὴ φυλὴ Βερβερίνων διαδραματίσασα σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Βερβερίνων. Οἱ Ἄραβες ἐφρόνουν περὶ αὐτῶν ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ Γολιάθ, ἤτοι ὅτι ἦσαν Φιλισταῖοι ἢ Φοίνικες. Τινὲς τοὺς ταυτίζουν πρὸς τοὺς ἀρχαίους *Μασσυλίους*.
Μ. Ν. Δ.

Ζὲνγκ (Zengg) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κροατίας (πλάτ. 44° 59' Β, μῆκ. 14° 54' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2711: Gulf of Quarnero; Cape Promontore to Grossa island), ἐν τῷ διέκπλῳ τῆς Μορλάκκα καὶ εἰς 28 μίλ. παράπλου ΝΑ τοῦ Φιούμε.
Σ. Ε. Λ.

Ζὲνγκ (Jung), ***Ἐρρῖκος-Φῆλιξ-Θεόδωρος***. Γάλλος στρατηγὸς (1833—1896). Ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου, μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἰταλίας, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ὡς ἐπιτελὴς τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρήνου καὶ ᾐχμαλωτίσθη ἐν Μέτζ. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου προήχθη εἰς συνταγματάρχην, διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ γραφείου τοῦ στρατηγοῦ Μπουλανζὲ (1886), στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Δουνκέρκης καὶ τῷ 1891 ἀπεστρατεύθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Συνέγραψεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μουσταφᾶ* πλεῖστα ἔργα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Γαλλία καὶ Ρώμη», «Ὁ Βοναπάρτης καὶ ἡ ἐποχή του», «Λουκιανὸς Βοναπάρτης καὶ τὰ ἀπομνημονεύματά του» κ. ἄ.
Μ. Ν. Δ.

Ζενγκενὲ (Ginguenè), ***Πέτρος-Λουδοβῖκος***. Γάλλος συγγραφεὺς (1748—1816). Ἔγραψεν ἐρωτικὰ ποιήματα κατὰ τὴν νεότητά του καὶ χάρις εἰς τὴν «Ἐξομολόγησιν τῆς Ζουλμέ» ἔγινε γνωστότατος. Ἀπεδέχθη ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐπανάστασιν, ἐφυλακίσθη κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τρομοκρατίας καὶ ὑπηρέτησε τὸ διευθυντήριον ὡς πρέσβυς εἰς τὸ Τουρῖνον. Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι ἡ «Φιλολογικὴ ἱστορία τῆς Ἰταλίας». Ἔγραψε στίχους, δράματα καὶ ἱστορικὰς μελέτας.

Ζένγκερ (Zenger), ***Κάρολος-Βενκέσλας***. Τσέχος ἀστρονόμος (1830—1908). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Ἀστροφυσικῆς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῆς Πράγας καὶ ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν καὶ μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων. Προσεπάθησε νὰ καταδείξῃ ὅτι ὁ νόμος τοῦ Νεύτωνος ἐφαρμόζεται ἐν τῇ πραγματικότητι μόνον μερικῶς, καὶ ὅτι τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα τῆς γῆς ὀφείλονται εἰς ἐπιδράσεις τοῦ ἡλίου ἐπ' αὐτῆς ἢ διαβάσεις οὐρανίων σωμάτων διὰ τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς γῆς. Ὁ Ζένγκερ ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πράγας.
ΑΝ. Δ.

Ζενγκὶς-*Χάν*. Μογγόλος ἡγεμὼν (βλ. *Δζιγκὶζ-χάν*).

Ζενγκφλὲς (Jungfeisch), ***Αἰμίλιος-Κλεμάν***. Ἐγεννήθη ἐν Παρισίοις τῷ 1839. Ἐσπούδασε φαρμακοποιός, τῷ δὲ 1877 ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. Εἰς τὸν Ζενγκφλὲς ὀφείλονται ἐνδιαφέρουσαι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι: «Περὶ τῶν ἐκ τῆς βενζίνης χλωριούχων παραγώγων», «Περὶ τοῦ σακχάρου ἐξ ὀπωρῶν». Ἐπὶ πλέον συνέταξε πλεῖστα ὑπομνήματα καὶ συνέγραψεν «Ἐγχειρίδιον ὀργανικῆς χημείας» καὶ μελέτην «Περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς γουταπέρκας».
Μ. Ν. Δ.

Ζένδ. Περσικὴ δυναστεία βασιλεύσασα πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Καδζάρ, ἀνατραπεῖσα ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ σάχου Ἀχμὲτ Πεχλεβῆ. Γενάρχης αὐτῆς εἶναι ὁ Ἀβδουλκερίμ, ἀνήκων εἰς τὴν φυλὴν τῶν Ζένδ. Οὗτος ἀπὸ ἁπλοῦ στρατιώτου τοῦ διασήμου Ναδὶρ σὰχ κατήντησε νὰ γίνῃ ὁ πραγματικὸς σάχης ὁλοκλήρου τῆς Περσίας, κηδεμονεύων τὸν τελευταῖον Σαφαβίτην βασιλέα Ἰσμαήλ. Οἱ ἀπόγονοι καὶ συγγενεῖς του ἐβασίλευσαν μέχρι τοῦ 1790, ὅτε τὸν θρόνον κατέλαβεν ὁριστικῶς ὁ γενάρχης τῆς δυναστείας τῶν Καδζὰρ Ἀκᾶ Μεχμέτ.
Ν. Μ.

Ζένδ-*Ἀβέστα*. Ὁ ὅρος οὗτος σημαίνει κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἐν Εὐρώπῃ ἐσφαλμένην συνήθειαν τὴν ἁγίαν Γραφὴν τῶν Περσῶν. Πραγματικῶς ὅμως ὁ ὅρος περιλαμβάνει τόσον τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὅσον καὶ τὰ εἰς αὐτὴν ὑπομνήματα καὶ τὰς μεταφράσεις· διότι τὸ *Ζένδ* δὲν χαρακτηρίζει τὴν γλῶσσαν, ὡς ἐνομίσθη, καὶ τὸ *Ζένδ-Ἀβέστα* δὲν σημαίνει τὴν Ἀβέστα, τὴν γεγραμμένην εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα Ζένδ, ὅπερ ἀνύπαρκτον, ἀλλ' ἴσα δύναται πρὸς τὸ *παράδοσις*. Κατὰ ταῦτα ὀρθότερον εἶναι νὰ μεταχειριζώμεθα τὸν ὅρον *Ἀβέστα* πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ κανόνος τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς ζωροαστρικῆς θρησκείας. Ὁ ὅρος οὗτος εἶναι ἐν χρήσει ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Σασσανιδῶν, ἡ δὲ καταγωγὴ αὐτοῦ καὶ ἡ σημασία παραμένουν μέχρι τῆς σήμερον σκοτεινά. Κατά τινας, πιθανώτερα λέγοντας, ἡ λέξις Ἀβέστα σημαίνει γνῶσιν· ἄλλοι ἀποδίδουν αὐτὴν διὰ τοῦ ὅρου νόμος καὶ ἄλλοι οὐδαμῶς πειρῶνται νὰ ἑρμηνεύσουν αὐτήν. Βέβαιον εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι τὰ κανονικὰ ταῦτα βιβλία περιέχουν γνῶσιν, καὶ δὴ γνῶσιν ἐξ ἀποκαλύψεως, τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ προφήτου του. Ἐὰν ἤθελέ τις νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν παράδοσιν, τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ τὰς μεταφράσεις, θὰ ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ὅρον *Ἀβέστα βὰ Ζένδ*, ὡς ὀνομάζονται ἐν μεταγενεστέροις ἔργοις τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Περσῶν, ὅρον, ὅστις δύναται νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ «Νόμος καὶ ὑπομνήματα».

Τὰ κανονικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχει ἡ Ἀβέστα, εἶναι συντεταγμένα εἰς τὴν ἑτέραν τῶν δύο διαλέκτων τῆς παλαιᾶς Περσίας, τῆς Περσίας τῶν χρόνων τῶν Ἀχαιμενιδῶν· ἡ διάλεκτος αὕτη ὡμιλεῖτο εἰς τὸ βόρειον Ἰράν, εἶναι μᾶλλον τοπικὸν ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν, ἐπειδὴ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ζωροάστρου καὶ ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῆς περσικῆς θρησκείας καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ προφήτου ἱδρυθείσης Ἐκκλησίας. Τοὐναντίον ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται οἱ ὑπομνηματισταὶ καὶ οἱ μεταφρασταί, εἶναι τὸ λεγόμενον *πελβὶ* ἢ *πελβί*, ἡ μέση περσικὴ τῶν ἔπειτα χρόνων. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς γλώσσης τῆς Ἀβέστα ἀπὸ τῆς τῶν ὑπομνημάτων, ὠνόμασαν τὴν γλῶσσαν αὐτῆς Ζὲνδ καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ ἐσφαλμένος ὅρος Ζενδ-Ἀβέστα, ἅτε μὴ ὑπάρχοντος τοιούτου γλωσσικοῦ ἰδιώματος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν κανονικῶν βιβλίων δὲν εἶναι ἐντελῶς ὁμογενής· τὰ βιβλία τοῦ κανόνος διαφέρουν ἀλλήλων κατὰ τὸ ὕφος καὶ τὴν γραμματικήν· τοιαύτας δὲ διαφορὰς ἀπαντῶμεν καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἀλλαχοῦ δεικνύει ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς γλώσσης καὶ εὐλάβειαν πρὸς αὐτήν· εἰς ἄλλα βιβλία ἢ τμήματα τοῦ αὐτοῦ βιβλίου παρατηροῦμεν ἀμέλειάν τινα γλωσσικὴν καὶ ἀβεβαιότητα περὶ τὴν χρῆσιν τῶν τύπων· ἀλλαχοῦ πάλιν γλῶσσα καὶ ὕφος εἶναι πλήρη σολοικισμῶν καὶ βαρβαρότητος. Αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν διαφόρων χρόνων, καθ' οὓς ἐγράφησαν τὰ τὴν Ἀβέστα ἀποτελοῦντα βιβλία καὶ τμήματα αὐτῶν. Ὅπως αἱ Βέδαι, οὕτω καὶ ἡ Ἀβέστα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ὡς ἔργον πλῆρες μονοτονίας, ὀφειλομένης πρὸ πάντων εἰς τὴν συχνὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν τύπων καὶ φράσεων. Ἡ ποίησις αὐτοῦ στερεῖται ἐξάρσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἐλλείπει δὲ ἡ αἰθεροβάμων πτῆσις καὶ τὸ βάθος τοῦ συναισθήματος, ἅπερ χαρακτηρίζουν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, πρὸς ἣν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ ἡ Ἀβέστα. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τὸ ἀρχαιότατον τῶν τμημάτων αὐτῆς, οἱ λεγόμενοι *Γκατάς*, διακρινόμενοι διὰ τὸ ὕφος αὐτῶν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν. Ἡ Ἀβέστα ἦτο μεγάλη καὶ περιεκτικὴ γραμματεία· τὸ πλεῖστον ὅμως αὐτῆς ἀπωλέσθη. Κατ' ἀπίθανον παράδοσιν, τὴν ἐνοχὴν φέρει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις κατέκαυσε τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Περσῶν κατὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῶν ἐν Περσεπόλει ἀνακτόρων. Πραγματικοὶ αἴτιοι τῆς ἀπωλείας μεγάλου μέρους τῆς γραμματείας ταύτης εἶναι οἱ Ἄραβες καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Τατάρων. Δι' ἀμφοτέρων τούτων συνετελέσθη ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ζωροάστρου, οἱ ὁποῖοι καταδιώκονται καὶ ἐξαναγκάζονται διὰ ποικίλων μέσων εἰς ἀλλαξοπιστίαν. Οὕτω κατεστράφησαν τὰ τρία τέταρτα τῆς γραμματείας ταύτης. Εὐτυχῶς ὅμως διεσώθησαν τὰ καθαρῶς θρησκευτικὰ βιβλία, ἡ λειτουργία τρόπον τινὰ καὶ ὁ ἱερὸς νόμος, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς ἐφρόντιζον νὰ διαφυλάττουν αὐτά, ἅτε ἀπαραίτητα εἰς αὐτούς. Τὸ διασωθὲν τοῦτο τμῆμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν σημερινὴν Ἀβέστα, κατέχομεν ἐν παραδόσει οὐχὶ καλῇ καὶ ἐν γλώσσῃ δυσνοήτῳ. Ἡ συλλογὴ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἴς τινα τῶν βασιλέων τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν, τὸν ὁποῖον ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν, ἐπειδὴ ὑπάρχουν πλείονες Ἀρσακίδαι, φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο. Οἱ Σασσανίδαι εὐνοοῦν ἔτι μᾶλλον τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ἐπ' αὐτῶν δὲ καθορίζεται ὁ κανὼν τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἄμυνα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν κινδύνων τῆς χριστιανικῆς, ἰουδαϊκῆς καὶ μανιχαϊκῆς προπαγάνδας. Αἱ ἀμφιλογίαι περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κανονικῶν βιβλίων διήρκεσαν ἐπὶ μακρόν, μόλις δὲ κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα ἐπῆλθε πλήρης συμφωνία ἐπὶ Ἀδερβάτ, ὅστις ἐξ 815 κεφαλαίων, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν Ἀβέστα, εὗρε μόνον 348. Ἡ ἀπώλεια τῶν λοιπῶν ὀφείλεται, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν τακτικὴν τῶν Ἀράβων καὶ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ταταρικῶν φύλων. Ὁ κανὼν ὅμως οὗτος τῶν Σασσανιδῶν διεσκορπίσθη μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῶν καὶ νέα μέρη αὐτοῦ ἀπωλέσθησαν. Ἐν τούτοις φαίνεται βέβαιον ὅτι οἱ ἡγεμόνες ἐκεῖνοι κατώρθωσαν νὰ συλλέξουν πλεῖστα ἀρχαιότατα στοιχεῖα τῆς Ἀβέστα, καθὼς καὶ ὅτι οἱ Γκατάς, τὸ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον τμῆμα τῆς ἱερᾶς γραμματείας, διεσώθησαν σχεδὸν ἀκέραιοι. Οὕτως εἶναι πιθανώτατον ὅτι κατέχομεν μέρη πηγάζοντα ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν ἱδρυτὴν τῆς ζωροαστρικῆς θρησκείας ἢ ἀπὸ τῶν ἀμέσων αὐτοῦ μαθητῶν.

Digitized by Google

Ἡ γλῶσσα τῆς Ἀβέστα καὶ τὸ ὕφος αὐτῆς εἶναι καθόλου ἀρχαιοπρεπῆ καὶ ἐμφανίζουν συγγένειαν πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Βεδῶν. Τοῦτο προήγαγέ τινας τῶν ἐρευνητῶν εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι συνεγράφη πολλοὺς αἰῶνας π. Χ. Μερικοὶ μάλιστα δέχονται μακρὰν προφορικὴν παράδοσιν, προηγηθεῖσαν τῆς γραπτῆς διατυπώσεως καὶ ἀναγομένην εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πρώτης π. Χ. χιλιετηρίδος. Ὁ Darmesteter, ἐξ ἄλλου, ὑποστηρίζει γνώμην ὅλως ἀντίθετον, βεβαιῶν ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων τῆς Ἀβέστα εἶναι προϊὸν νεοζωροαστρικῆς πίστεως, ἥτις εἶναι κρᾶμα ἰουδαϊσμοῦ καὶ νεοπλατωνικῶν ἰδεῶν καὶ κατάγεται ἑπομένως ἐκ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων. Μετριοπαθεστέραν γνώμην ἐκφέρει ὁ Spiegel, ὅστις πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι μέρος τοὐλάχιστον τῆς Ἀβέστα ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ γραμματεία αὕτη ὑπάρχει ἤδη πρὸ Χριστοῦ· ὅτι μέρος αὐτῆς συνεγράφη πρὸ τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὅτε μαρτυρεῖται ἡ ὕπαρξις σπουδαίας γραμματείας· ὅτι τὰ διάφορα βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἡ Ἀβέστα, ἐγράφησαν κατὰ διαφόρους χρόνους· καὶ ὅτι τέλος ὑπέστησαν μεταβολάς τινας κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ἡ γνῶσις τῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ἡ Ἀβέστα, παρουσιάζει χάσματα καὶ ἐλλείψεις. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων κατὰ τὸ δυνατὸν χρησιμεύουν ἐπιγραφαὶ τῶν χρόνων τῶν Ἀχαιμενιδῶν, γραπτά τινα μνημεῖα γεγραμμένα ἐν τῇ διαλέκτῳ πελβί, ἄμεσοί τινες μεταφράσεις ἀπολεσθέντων χωρίων τῆς Ἀβέστα καὶ ἡ θεολογία τοῦ παρσισμοῦ, ἥτις διεμορφώθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παλαιᾶς Ἀβέστα. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ εἰδήσεις αἱ περιεχόμεναι ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Κτησίου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Πλουτάρχου καὶ ὁπωσδήποτε καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος, ὡς καὶ Ἀράβων τινῶν καὶ Ἀρμενίων συγγραφέων.

Ἡ Ἀβέστα διαιρεῖται εἰς τρία κύρια μέρη, τοὺς *Γιασνά*, τοὺς *Γιάστ* καὶ τὸ *Βεντιντάντ*. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον μέρος εἶναι διατεταγμένον κατὰ τελετουργικὰς ἀρχὰς καὶ περιέχει τοὺς ὕμνους, οἱ ὁποῖοι ἐψάλλοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἑβδομήκοντα δύο τὸν ἀριθμόν. Τμῆμα τοῦ μέρους τούτου εἶναι οἱ 17 Γκατάς, τὰ «Λόγια» τοῦ Ζωροάστρου κατὰ τὴν παράδοσιν. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἔπειτα μέρη τῆς Ἀβέστα, ὅπου ἐμφανίζεται πάλιν τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαίων θεῶν, ἔχουν οὗτοι ἐξαφανισθῆ ἐν τοῖς Γκατὰς πρὸ τοῦ Ὡρομάσδου καὶ τῆς στρατιᾶς τῶν ἀγαθῶν του πνευμάτων. Πάντως ἀποτελοῦν τὴν γνησιωτάτην ἔκφρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζωροάστρου, τιμῶνται δ' ἐξαιρέτως ὑπὸ τῶν πιστῶν καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ. Ὕμνοι ψάλλονται πρὸς τιμὴν αὐτῶν, ἡ γλῶσσά των, ἔμμετρος καὶ ἀρχαιοπινής, χρησιμεύει ὡς πρότυπον πρὸς μίμησιν, χρησιμοποιοῦνται δὲ ἐν τῷ κηρύγματι καὶ τῇ μεταγενεστέρᾳ ἐκκλησιαστικῇ γραμματείᾳ, ὡς ὑφ' ἡμῶν τὰ χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οἱ Γιάστ εἶναι συλλογὴ αἴνων (27), ψαλλομένων κατὰ τὰς θυσίας, ἀναφερομένων δὲ εἰς τοὺς Γιτσατάς, τὰς δημώδεις θεότητας. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἀβέστα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ σπουδαιοτάτη πηγὴ πρὸς γνῶσιν τῶν θεῶν τῆς θρησκείας τῆς Ἀβέστα, ὅπως οἱ Γκατὰς πρὸς γνῶσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζωροάστρου. Ἀπαριθμοῦν τοὺς καθ' ἕκαστον θεοὺς καὶ τὰ κατορθώματά των καὶ περιέχουν πλείστους μύθους καὶ θρύλους, τοὺς ὁποίους διέσωσαν οὕτω μέχρις ἡμῶν. Ἡ γλῶσσα τῶν Γιάστ εἶναι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῶν Γιασνά, εὐχερεστέρα, τὸ ὕφος πλατύτερον καὶ ἄνευ τέχνης. Τέλος τὸ Βεντιντὰντ ἀναγράφει τοὺς καθαρμοὺς καὶ περιέχει παραγγέλματα χρήσιμα πρὸς διαφύλαξιν τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς μιάνσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ἡ ἐπαφὴ πρὸς τὸ κράτος τοῦ πονηροῦ. Εἶναι τὸ μόνον βιβλίον τῆς Ἀβέστα, ὅπερ διεσώθη ὁλόκληρον, ἀκριβῶς διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα σημαίνει βιβλίον «δεδομένον κατὰ τῶν διαβόλων», τῶν πονηρῶν πνευμάτων τοῦ Ἀρειμάν. Περιλαμβάνει δέ, πλὴν τῶν παραγγελμάτων ἐκείνων, εἰδήσεις περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν παλαιῶν χρόνων, δεισιδαιμόνων παραστάσεων, ὡς καὶ τὰς ἰσχυούσας κοσμολογικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς παραστάσεις. Ὅλα ὅμως αὐτὰ εἶναι πεποτισμένα ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ζωροαστρισμοῦ. Ὡς παράρτημα τοῦ πρώτου μέρους θεωρητέον τὸ *Βισπερέντ*, ὅπερ περιέχει ὕμνους πρὸς πάντας τοὺς θεούς. Τινὲς ἀριθμοῦσιν αὐτὸ μεταξὺ τῶν κυρίων μερῶν τῆς Ἀβέστα, καίπερ οὐδὲν αὐτοτελὲς καὶ οὐσιῶδες περιέχει. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει καὶ περίληψίς τις τῆς κυρίας Ἀβέστα, ἡ λεγομένη *Κόρντα Ἀβέστα*, τουτέστι βραχεῖα, μικρὰ Ἀβέστα, προωρισμένη διὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ τὴν κατ' ἰδίαν προσευχὴν καὶ κατ' οἶκον μελέτην, μερικοί, προσθέτοντες καὶ ταύτην εἰς τὸ κύριον σῶμα τῆς Ἀβέστα, διακρίνουσιν ἐν αὐτῇ πέντε μέρη, δηλαδή: *Γιασνά*, *Βισπερέντ*, *Γιάστ*, *Βεντιντὰντ* καὶ *Κόρντα Ἀβέστα*. Τὸ πρῶτον χειρόγραφον τῆς Ἀβέστα ἐκομίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τοῦ Γάλλου Duperron ἐξ Ἰνδιῶν κατὰ τὸ ἔτος 1761. Τὴν ἔρευναν τῆς περσικῆς γραμματείας προήγαγε βραδύτερον ὁ ἱστορικὸς καθορισμὸς τῆς γλώσσης τῆς Ἀβέστα ὑπὸ τοῦ Δανοῦ Rask, καθὼς καὶ ἡ θεμελίωσις τῆς ἐπιστημονικῆς ἑρμηνείας τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Burnouf.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἐκδόσεις:* Ὑπὸ *Westergaard*, ὑπὸ *Geldner* (1886—1895). *Μεταφράσεις: Spiegel* (1852—1859). — *Harler* (1395—1877).— *Wolff* (1910).— *Bartholomae* (1905).— *Darmesteter* (1880 καὶ 1883).— *Mills* (1887 καὶ 1892—1894).— Ἱστορίαν τῆς γραμματείας ταύτης καὶ τὰ προβλήματά της παρὰ *Geiger* καὶ *Kuhn:* Grundriss der iranischen Philologie (1896—1904).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

ζενδικὴ *γλῶσσα*. Καλεῖται οὕτω, κατὰ συνθήκην, ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφη ἡ *Ζὲνδ-Ἀβέστα*, ἢ ὀρθότερον *Ἀβέστα* —τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν ὀπαδῶν τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου (Zarathustra)—, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ Ζενδικὴ καλεῖται καὶ *ἀβεστική*, ἥτις ὀνομασία καὶ ἐπεκράτησε σήμερον. Ἡ Ζενδικὴ ἢ Ἀβεστικὴ ἐκαλεῖτο πρότερον καὶ *παλαιὰ ἰρανικὴ* (Altiranisch) ἢ *παλαιὰ βακτριανὴ* (Altbaktrisch), ἀντιπροσωπεύει δὲ τὸν βορειοανατολικὸν κλάδον τῆς ἀρχαίας Περσικῆς — γλώσσης ἰαπετικῆς ἢ ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς, συναποτελούσης μετὰ τῆς Ἰνδικῆς τὴν ἀρίαν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων Δαρείου καὶ Ξέρξου (522—466 π. Χ.), ἥτις ἀποτελεῖ τὸν δυτικὸν κλάδον τῆς παλαιᾶς Περσικῆς. Ἡ Ἀβέστα εἶναι πολύτιμον γλωσσικὸν μνημεῖον, ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ἰρανικῶν γλωσσῶν, ἰδίως διότι μέρος αὐτῆς, τὸ περιλαμβάνον τοὺς Γκατὰς (τουτέστιν τοὺς «ὕμνους», 17 τὸν ἀριθμόν, τῶν ὁποίων τινὲς τοὐλάχιστον ἐποιήθησαν πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ζωροάστρου), εἶναι γλωσσικῶς ἀρχαϊκώτατον, σχεδὸν ἐξ ἴσου ἀρχαϊκὸν κατὰ τὴν γλῶσσαν πρὸς τὸ Ῥὶγκ-Βέντα, τὸ παλαιότατον, ὡς γνωστόν, γλωσσικὸν μνημεῖον τῆς Ἰνδικῆς καὶ τὸ ἀρχαϊκώτατον συγχρόνως ὅλων τῶν γλωσσικῶν μνημείων τῆς ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Τὸ ἕτερον μέρος τῆς Ἀβέστας, τὸ καὶ ἐκτενέστερον, εἶναι συλλογὴ ποικίλων προσευχῶν, αἵτινες ἐποιήθησαν εἰς διαφόρους ἱερατικὰς σχολάς, ἐγράφη δὲ — ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τῆς διαφόρου ἀπὸ τὴν τῶν Γκατὰς ὀρθογραφίας καὶ γλώσσης — εἰς χρόνους πολὺ νεωτέρους. Ἀλλὰ καὶ τοῦ μέρους τούτου ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἑνιαία καὶ ὁμοιόμορφος: αἱ διάφοροι προσευχαὶ παραλλάσσουν ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν μορφήν των, κατὰ λόγον τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγράφη ἑκάστη, καὶ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεώς της. Ἡ διάσωσις τοῦ πολυτίμου κειμένου — τοῦ κατ' ἀρχὰς γραφέντος εἰς σημιτικὸν ἀλφάβητον, ἀραμαϊκοῦ τύπου, μεταγραφέντος δὲ κατόπιν εἰς τὴν γραφήν, ὑφ' ἣν ἀπαντᾷ σήμερον — ὀφείλεται εἰς τοὺς ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἐγκατεστημένους Πέρσας (Parsi), οἵτινες μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἰρὰν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα ἐζήτησαν καὶ εὗρον ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀσφαλὲς καταφύγιον καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν νὰ διασώσουν μέχρι σήμερον πιστῶς μετὰ τῆς πυρολατρείας των καὶ τῆς θρησκείας τοῦ Ὡρομάσδου (Ahuramazda) καὶ τὸ κείμενον τῆς Ἀβέστας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Whitney - Jolly - Γ. Χατζιδάκι*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς Γλωσσικῆς (Ἀθῆναι 1893).— *Meillet - Cohen*, Le langues du monde (Paris 1924). Ἀπαραίτητον βοήθημα: *Geiger* καὶ *Kuhn*, Grundriss der iranischen Philologie (Στρασβοῦργον, τόμ. Α' κ. ἑξ.).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ζενὲ (Genest), ***Κάρολος-Κλαύδιος*.** Γάλλος ποιητὴς (1639—1719). Ὑπάλληλος τοῦ Κολβέρτου καὶ ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ κατόπιν ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Γαλλίαν περιεβλήθη τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, ἔγραψε μέτρια θεατρικὰ ἔργα, κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν τῆς αὐλῆς καὶ τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Ἀξιωματοῦχος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ δουκὸς τοῦ Μαίν, ἔγραψεν ἔμμετρα θεατρικὰ ἔργα διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἐρασιτέχνας.

Ζενεβισαῖοι. Ἰσχυρὰ ἀλβανικὴ οἰκογένεια τῆς Βορείου Ἠπείρου, διεξαγαγοῦσα μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν κατακτησάντων τὴν Ἤπειρον Σέρβων καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ Θωμᾶ Πρελιούλεβιτς, ὃν ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Συμεὼν Οὔρεσης (ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμόνος Στεφάνου Δουσὰν) διώρισε τῷ 1367 ἡγεμόνα τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ Θωμᾶς μὴ δυνάμενος νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν Ζενεβισαίων καὶ λοιπῶν Ἀλβανῶν φυλάρχων, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς Τούρκους καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς Πολίτσανην (τῷ 1380) καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἡγεμονίαν του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θωμᾶ (1385) καὶ τὴν μεταβίβασιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν Ἰσαοῦ Βουοδελμόντην διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς χήρας τοῦ Θωμᾶ (Ἰανουάριος 1386), οἱ Ζενεβισαῖοι εἰρήνευσαν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰωαννίνων, συνδεθέντες διὰ συγγενείας μετὰ τοῦ Ἰσαοῦ, διότι οὗτος μὲν ἐνυμφεύθη τὴν Εἰρήνην, θυγατέρα τοῦ ἰσχυροῦ Ἀλβανοῦ ἄρχοντος τῆς Ἄρτας Γκίνου Μπούα Σπάθα, ὁ δὲ Γκῖνος Ζενεβίσης τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς. Οἱ Ζενεβισαῖοι, ἐξασφαλισθέντες οὕτως ἀπὸ τῆς γειτονικῆς των ἡγεμονίας τῶν Ἰωαννίνων, ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιδοθῶσιν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα, καὶ τῷ 1396 ὁ Γκῖνος Ζενεβίσης, συμμαχῶν μετὰ τοῦ πενθεροῦ του Γκίνου Μπούα Σπάθα, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους πλησίον τοῦ Δρίσκου καὶ ἐπὶ μακρὸν κατεδίωξεν αὐτούς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤρχισαν πάλιν αἱ μεταξὺ τῶν Ζενεβισαίων καὶ τῶν Ἰωαννίνων ἔριδες καὶ τὸν Ἀπρίλιον 1399 ὁ Ἰσαοῦ Βουοδελμόντης, ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ συγγάμβρου του Γκίνου Ζενεβίση, ἡττήθη οἰκτρῶς ὑπ' αὐτοῦ (9 Ἀπριλίου 1399) καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὡδηγήθη δέσμιος εἰς Ἀργυρόκαστρον, ὁπόθεν ἠλευθερώθη μετ' ὀλίγον, τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ συγγενῶν του, ἐπικαλεσθέντων τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἑνετοῦ βαΐλου τῆς Κερκύρας, ἀφοῦ ὅμως κατέβαλον ὡς λύτρα 10 χιλ. φλωρίων. Μετὰ ταῦτα οἱ Ζενεβισαῖοι, συνεχίζοντες τοὺς πολέμους των κατὰ τῶν Τούρκων, εἰσέβαλον μετ' ἄλλων φυλάρχων Ἀλβανῶν εἰς Μακεδονίαν, ἀλλὰ συγκρουσθέντες πλησίον τῆς Καστορίας πρὸς τοὺς Τούρκους ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς ὑπ' αὐτῶν, φονευθέντων πάντων τῶν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην ἀρχηγῶν Ζενεβισαίων.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Τούρκων ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ (ΙΕ' αἰῶνα), καὶ τὴν ἀθρόαν τῶν Ἀλβανῶν ἐξώμοσιν, ἐξισλαμίσθησαν καὶ οἱ Ζενεβισαῖοι. Ἐπὶ σουλτάνου Μωάμεθ Β' τοῦ κατακτητοῦ (1451—1481) ἀναφέρεται ὁ τουρκαλβανὸς *Χαμουζᾶς Ζενεβίσης* ὑπηρετῶν παρ' αὐτῷ ὡς ἱερακοτρόφος. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου ἀπεστάλη ἐκεῖ τῷ 1459 πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τοῦ Μωάμεθ περιπεσόντος Ὀμάρ, καὶ ἀφ' οὗ ἐφυλάκισεν αὐτόν τε καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Ἀχμέτ, ἐστράφη κατὰ τοῦ πολιορκοῦντος τὰς Πάτρας Θωμᾶ Παλαιολόγου καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἐν τέλει δέ, μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ ἑτέρου δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Δημητρίου Παλαιολόγου, διωρίσθη διοικητὴς τοῦ Μιστρᾶ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ περιπεσὼν καὶ οὗτος εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου ἀπελύθη ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ.

Ν. ΚΛΣ

Ζενεβουᾶ (Genevois) *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον δουκᾶτον καὶ κομιτεία τῆς Βουργουνδίας (βλ. *Γενευΐκή*).

Ζενὲβρ (Mont Genèvre) *[Γεωγρ.]*. Λαιμὸς τῶν Γαλλικῶν Ἄλπεων (βλ *Γένεβρον* ὄρος).

ζενεζερίνη (ἡ) (Génesérine) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδές, κρυσταλλούμενον εἰς ὀρθογωνικὰ πρίσματα. Ἔχει ὡς τύπον $C^{15} H^{21} O^{3} N^{3}$. Ἡ ζενεζερίνη χορηγεῖται κατὰ τῶν ἐπωδύνων ἐκδηλώσεων, αἵτινες συνοδεύουσι τὴν πέψιν, συνεπείᾳ ἐκκριτικῆς ἀνεπαρκείας, καὶ κατὰ τοῦ ἡλιακοῦ συνδρόμου.

Ι. Σ. Κ.

Ζενεμπισάτικα *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Μαγαζειῶν τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτοικοι (1928) 66.

Ζενὲν (Genin), ***Φραγκῖσκος*.** Γάλλος λόγιος καὶ συνθέτης (1803—1856). Καθηγητὴς κατ' ἀρχὰς ἐν Λαὸν καὶ κατόπιν ἐν Στρασβούργῳ, ἐστράφη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν διακριθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ἐθνικῆς» διὰ τὰς φιλελευθέρας ἰδέας του. Ἔγραψε γλωσσολογικὰς μελέτας περὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, ἱστορικὰς μονογραφίας, ποιήματα καὶ μερικὰς μουσικὰς συνθέσεις. Μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν τὰς «Σατίρας» τοῦ Ὁρατίου.

Ζένεφέλντερ (Senefelder), ***Ἀλόϊς*.** Γερμανὸς ἐφευρέτης (1771—1834). Ἐφεῦρε τῷ 1797 τὴν χημικὴν λιθογραφίαν ἐν Μονάχῳ καὶ συνέγραψεν «Ἐγχειρίδιον τῆς λιθογραφίας» (1818).

—Β.

Ζένζενσμιτ (Sensenschmidt), ***Ἰωάννης*.** Διάσημος Γερμανὸς τυπογράφος, ἀποθανὼν τῷ 1491. Εἰργάσθη ἐν Νυρεμβέργῃ, Ρεγενσβούργῳ καὶ Βάμβεργ.

— Β

Ζένια, ἢ ***Τζένια*** *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς ὑπαγόμενος εἰς τὴν κοινότητα Βρυσῶν τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτ. (1928) 64. Ἐνταῦθα ἐφόνευσεν ὁ Καζάνης τὸν αἱμοβόρον Σκιζόρραχον τῷ 1826.

Ε. Γ.

ζενιέβρ, ἢ ***ζινέβρα*** (Genièvre) *[Χημ. Τροφ.]*. Ἀλκοολοῦχον ἀπόσταγμα παρασκευαζόμενον ἀρχικῶς ἐν Ὀλλανδίᾳ ἐκ ζυμωθέντων δημητριακῶν τῇ προσθήκῃ καὶ μικρᾶς ποσότητος σπερμάτων κέδρου.

Σ. Γ.

ζενὶθ (τό)· ἄκλιτον ὄν., τὸ σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, ὅπερ κεῖται κατακορύφως ἄνωθεν τοῦ ὁπουδήποτε ἱσταμένου παρατηρητοῦ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ναδίρ*, ἤτοι τὸ ἀντικόρυφον σημεῖον (λ. ἀραβική)· || μεταφ., τὸ ὕψιστον νοητὸν σημεῖον, ὁ ἀνώτατος νοητὸς βαθμός, ἄλλως *μεσουράνημα*: «ἔφθασεν εἰς τὸ ζενὶθ τῆς δόξης του,—τῆς δυνάμεώς του».

— *[Ἀστρον.]* Τὸ *ζενὶθ* εἶναι ὅρος ἀραβικῆς προελεύσεως, σημαίνων τὸ σημεῖον τῆς οὐρανίου σφαίρας, καθ' ὃ αὕτη τέμνεται ὑπὸ τῆς κατακορύφου τοῦ τόπου. Τὸ σημεῖον τοῦτο ὀνομάζεται καὶ *κατακόρυφον*, εἰς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοῦ *ἀντικορύφου* ἢ *ναδίρ*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει κατὰ 180°. Τὸ ζε-

Digitized by Google

νὶθ ὡς πόλος τοῦ ὁρίζοντος ἀπέχει ἀπ' αὐτοῦ κατὰ 90° καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν μετρήσεως τῶν ζενιθίων ἀποστάσεων (βλ. λ. *ἀπόστασις ζενιθία*). Ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ ζενὶθ προσδιορίζεται διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τηλεσκοπίου τῇ βοηθείᾳ ὑδραργυρικοῦ κατόπτρου ἢ διὰ θεοδολίχου, προχείρως ὅμως δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς τοῦτο τὸ νῆμα τῆς στάθμης. Τὸ οὕτω προσδιοριζόμενον ζενὶθ καλεῖται *ἀληθὲς* ἢ *ἀστρονομικόν*. Ἐπειδὴ ἡ γῆ δὲν εἶναι τελείως σφαιρική, ἡ διεύθυνσις τῆς κατακορύφου ἐν ἑκάστῳ σημείῳ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς δὲν διέρχεται διὰ τοῦ κέντρου τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, ἤτοι δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον καταλήγουσαν γηΐνην ἀκτῖνα. Μία τοιαύτη ἀκτίς, προεκτεινομένη ἕως οὗ συναντήσῃ τὴν οὐράνιον σφαῖραν, θὰ τάμῃ αὐτὴν εἰς σημεῖον, ὅπερ καλεῖται *γεωκεντρικὸν ζενίθ*. Τὸ σημεῖον τοῦτο κεῖται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἢ ἀστρονομικοῦ ζενίθ, πάντως ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς αὐτό. Σ. Π.

— **Ζενίθ, *ἐξαεριωτής*** — (Carburateur Zenith) *[Μηχαν.]*. Οἱ *ἐξαεριωταὶ* γενικῶς εἶναι ἐξαρτήματα τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως. Δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται αὐτομάτως σταθερὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν περιεκτικότης καυσίμου ἐν τῷ ὑπὸ τῶν μηχανῶν ἀναρροφωμένῳ ἀέρι, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰς στροφὰς αὐτῶν. Οἱ *ἐξαεριωταὶ ζενίθ*, ὡς καὶ ἅπαντες οἱ νεώτεροι τύποι ἐξαεριωτῶν, στηρίζονται ἐπὶ ἰδέας

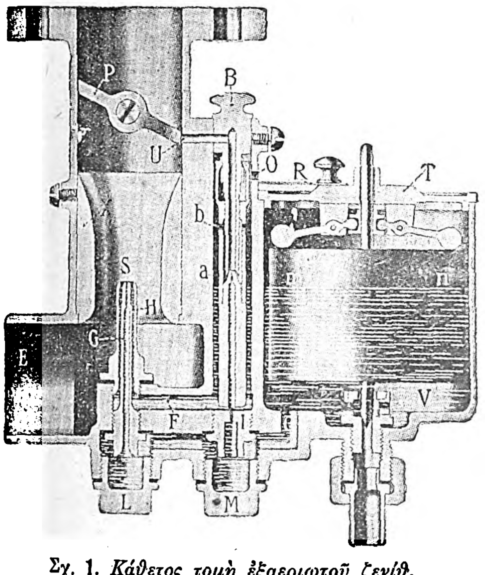

Σχ. 1. *Κάθετος τομὴ ἐξαεριωτοῦ ζενίθ.*
(m n ἐλευθέρα ἐπιφάνεια καυσίμου. V πλωτήρ. T πῶμα. R κομβίον ἐλατηρίου πρὸς στερέωσιν τοῦ πώματος. P Δικλείς. E εἴσοδος ἀέρος. L, M πώματα πρὸς καθαρισμὸν τῶν ἀναβρυτήρων.)

τοῦ M. Baverey (1906), διακρίνονται δὲ τῶν λοιπῶν τύπων, διότι διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς τρίτου ἀναβρυτῆρος (gicleur) a (σχ. 1), ἐπιτυγχάνεται εὐχερὴς ἐκκίνησις τοῦ κινητῆρος καὶ ὁμαλὴ βραδεῖα κίνησις αὐτοῦ (ralenti). Πράγματι, λόγῳ τῆς μικρᾶς ὑποπιέσεως, ἥτις σχηματίζεται ἐν τῷ *ἀκροφυσίῳ* (difuseur) S κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἢ βραδεῖαν λειτουργίαν τοῦ κινητῆρος, τὸ παρατηρούμενον καύσιμον ἦτο ἀνεπαρκές, διὰ τῆς προσθήκης ὅμως τοῦ ἀναβρυτῆρος a ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν εἰς τὸ σημεῖον u δημιουργουμένην ὑποπίεσιν, ὅταν ἡ *δικλεὶς* (papillon) παρουσιάζῃ μικρὸν ἄνοιγμα. Οὕτως ἐκ τῆς ὑποπιέσεως ταύτης δημιουργεῖται ρεῦμα ἀέρος ἐκ τοῦ ἀνοίγματος O πρὸς τὸ a, ὅπερ σχηματίζον ὑποπίεσιν ἄνωθεν τοῦ τρίτου ἀν. βρυτῆρος παρασύρει ἱκανὴν ποσότητα καυσίμου διὰ

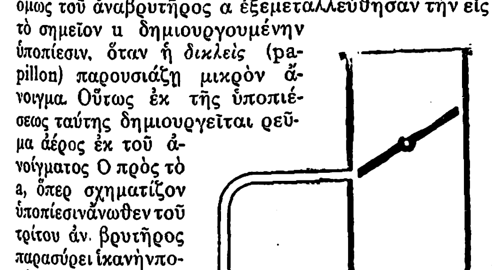

Σχ. 2. *Ἐξαεριωτὴς ζενὶθ μετὰ πολλαπλοῦ ἀκροφυσίου.*

τὴν ἐκκίνησιν καὶ διατήρησιν τῆς βραδείας κινήσεως τοῦ κινητῆρος. Διὰ μεγαλύτερον ἄνοιγμα τῆς δικλεῖδος ὁ ἀναβρυτὴρ a παύει παρέχων, διότι ἡ ὑποπίεσις εἰς τὸ ἀκροφύσιον S ἔχει αὐξηθῆ ἀρκετὰ καὶ τὸ καύσιμον, τὸ ἐν τῷ δοχείῳ BM περιεχόμενον, παρασύρεται πρὸς τὸν ἀναβρυτῆρα ἀντισταθμίσεως (gicleur compensateur) H (βλ. λ. *αὐτοκινητον* τ. ΣΤ', σελ. 255 β). Διὰ τοῦ ρυθμιστοῦ B ἐπιτυγχάνεται τελεία ρύθμισις τῆς βραδείας κινήσεως τοῦ κινητῆρος, χωρὶς νὰ παραβλαφθῇ ἡ κατανάλωσις εἰς τὰς μεγάλας ταχύτητας.

Εἰς νεωτέρους τύπους ἐξαεριωτῶν Ζενὶθ ἐπιτυγχάνουν τελείαν ἀνάμιξιν τοῦ καυσίμου μὲ τὸν ἀναρροφώμενον ἀέρα δι' ὑποδιαιρέσεως τοῦ ἀκροφυσίου εἰς περισσοτέρας βαθμῖδας (σχ. 2). Ἐπίσης προσετέθη καὶ ρυθμιστὴς τοῦ ἀέρος (correcteur), χειριζόμενος ὑπὸ τοῦ ὁδηγοῦ εἰς ἑκάστην στιγμὴν καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται εὔκολος ἐκκίνησις δι' ἐμπλουτίσεως τοῦ μείγματος εἰς καύσιμον, μέχρις ὅτου ἡ μηχανὴ ἀποκτήσῃ τὴν κανονικὴν αὐτῆς θερμοκρασίαν, καὶ ἐλάττωσις τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ποσοστοῦ τοῦ καυσίμου, συμφώνως πρὸς τοὺς ἀτμοσφαιρικοὺς ὅρους καὶ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ κινητῆρος. Διὰ τοῦ ρυθμιστοῦ τούτου ἐπέρχεται μεγάλη οἰκονομία καυσίμου, χωρὶς νὰ καταστρέφεται ἡ αὐτοματικότης τοῦ ἐξαεριωτοῦ.

Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

ζενίθιος, *—α, —ον*, καὶ ***ζενιθιακός***, καὶ ***ζενιθικός***· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ζενίθ: «σημεῖον ζενιθιακόν», «ζενιθιακὴ ἀπόστασις».

— **ζενιθία *ἀπόστασις ἀστέρος*** *['Αστρον.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ τόξον τοῦ κατακορύφου κύκλου τοῦ διερχομένου διὰ τοῦ ἀστέρος, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ τοῦ ζενίθ, ἢ ἡ γωνία ἡ σχηματιζομένη μεταξὺ τῆς κατακορύφου τοῦ τόπου καὶ τῆς πρὸς τὸν ἀστέρα ἀγομένης ὀπτικῆς ἀκτῖνος. Ἡ ζενιθία ἀπόστασις, οὖσα συμπλήρωμα τοῦ ὕψους ἀστέρος ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος, μετρεῖται ἀπὸ 0° μέχρι 180°. Σ. Π.

— **ζενιθιακὸν *τηλεσκόπιον*** *['Αστρον.]*. Τηλεσκόπιον χρησιμεῦον πρὸς προσδιορισμὸν ζενιθίων ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων καὶ δι' αὐτῶν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους τοῦ τόπου τῆς παρατηρήσεως (βλ. *τηλεσκόπια*). Σ. Π.

Ζενισσιὲ (Genissieu), ***Ἰωάννης-Ἰωσὴφ-Βίκτωρ***. Γάλλος πολιτικὸς (1749—1804). Εὔγλωττος ρήτωρ, διεκρίθη εἰς τὴν συνέλευσιν μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν καὶ ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος πρόεδρός της. Διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Βοναπάρτου καὶ ἔκτοτε ἀποσυρθεὶς τῆς πολιτικῆς ἀπέθανεν εἰς τὴν θέσιν ἐφέτου τοῦ Σηκουάνα.

Ζένκινς (Jenkins), ***Ἐρρῖκος***. Μακρόβιος Ἄγγλος γεννηθεὶς ἐν Βόλτων τῷ 1501 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1670, διατηρήσας δὲ σῶας τὰς φρένας κατὰ τὰ 169 ἔτη τῆς ζωῆς του. Ἐκλήθη ὡς μάρτυς εἰς τὸ δικαστήριον περὶ γεγονότος συμβάντος πρὸ 140 ἐτῶν. Ἔχαιρεν ἄκρας ὑγείας, ὅτε ἐν Λονδίνῳ σύλλογός τις θελήσας νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν βασιλέα τὸν πρεσβύτερον τῶν ὑπηκόων του ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον. Ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη τὸν Ζένκινς φιλοφρονέστατα, ἀλλ' αἱ γενόμεναι ὑποδοχαὶ καὶ τὰ δοθέντα πρὸς τιμήν του γεύματα μετέβαλον τὴν δίαιταν αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἐπῆλθεν ἀσθένεια ἐπενεγκοῦσα μετ' ὀλίγον τὸν θάνατόν του. Θ. Β.

Ζεννβιλλιὲ (Gennevilliers) *[Γεωγρ.]*. Προάστειον τῶν Παρισίων ἐπὶ τοῦ Σηκουανα, 4 χιλμ. μακρὰν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Κάτοικοι 17.154. Μ. Ν. Δ.

Ζεννεβὰλ (Jenneval), ***Ἱππόλυτος-Λουδοβῖκος-Ἀλέξανδρος***. Γάλλος ἠθοποιὸς καὶ συγγραφεὺς (1801—1830). Ἔπαιξεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ Ὠδείου, τῆς Μονναΐ τῶν Βρυξελλῶν καὶ τῆς Γαλλικῆς κωμῳδίας. Τὸ ποίημά του «Βραβανσόν», τοὺς στίχους τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὡς στρατιώτης εἰς τὸ Βέλγιον κατὰ τὰς μάχας τῶν Βέλγων στρατιωτῶν κατὰ τῶν ὀλλανδικῶν στρατευμάτων, ἔγινεν ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τοῦ Βελγίου. Ἐφονεύθη ὑπὸ ὀβουζίου εἰς τὴν ἔξοδον τῆς Λιέρ.

Ζὲννt (Jundt), ***Γουσταῦος - Ἀδόλφος***. Γάλλος ζωγράφος (1830—1884). Τὸ πρῶτον ἐξέθεσεν ἔργα εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1856. Οἱ κυριώτεροι πίνακές του εἶναι: «Ἡ πρόσκλησις εἰς γάμον» «Μία ἑορτὴ εἰς τὸ γειτονικὸ χωριό», «Μετὰ τὴν Σάδοβα», «Ζήτω ἡ Γαλλία», «Ἡ αὐγὴ καὶ τὸ λυκόφως», «Αἱ πρῶται ἀκτῖνες» καὶ ἄλλα. Ἄλλοτε εἴρων καὶ ἄλλοτε ποιητικὸς ἐγοήτευσε διὰ τῶν πινάκων του μέγα μέρος τῆς κοινῆς γνώμης.

Ζενουγιάκ, *Γκαλλιὸ ντὲ* — (Galliot de Genouillac)· βλ. λ. *Γκαλλιὸ* ντὲ Ζενουγιάκ.

—**Ζενουγιάκ, *Γκουρντὸν ντὲ*** — (Gourdon de Genouillac)· βλ. λ. *Γκουρντὸν* ντὲ Ζενουγιάκ, Νικόλαος.

Ζενοὺντ (Genoud), ***Ἀντώνιος - Εὐγένιος***. Γάλλος δημοσιολόγος (1792—1849). Κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ναπολέοντος ὑπηρέτησεν εἰς τὸ Πεδεμόντιον ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ πρίγκιπος Πολινιάκ. Εἰσελθὼν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν διεκρίθη διὰ τὴν σφοδρὰν πολιτικήν του καὶ τὰς συντηρητικὰς ἰδέας του, λαβὼν δι' αὐτὰς τίτλους εὐγενείας. Ἐξελέγη βουλευτὴς Τουλούζης, διεξήγαγε πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου - Φιλίππου καὶ μετὰ τὴν ἐκθρόνισίν του περιῆλθεν εἰς τὴν ἀφάνειαν περιβληθεὶς τὸ ἱερατικὸν σχῆμα. Ἔγραψε καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ «Μίμησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ζέντα (Zenta ἢ Zentha) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σερβίας ἐν τῇ Βοϊβοδίνᾳ, ἀνήκουσα πρὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Κάτοικοι 30.697 (1921). Ἡ Ζέντα εἶναι περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τῷ 1697 νίκην τοῦ πρίγκιπος τῆς Σαβοΐας Εὐγενίου κατὰ τῶν Τούρκων, συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς καὶ ὁ βαθμιαῖος περιορισμὸς τῶν Τούρκων ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου.

— **Ζέντα** *[Εεωγρ.]*· βλ. *Ζέτα*.

Ζεντὰλζ (Gedalge), ***Ἀνδρέας***. Γάλλος συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1856. Καθηγητὴς τῆς ἀντιστίξεως τοῦ Ὠδείου τῶν Παρισίων, ἐγένετο γνωστὸς ὡς συνθέτης διὰ τῆς παντομίμας «Ὁ μικρὸς Σαβογιάρδος» (1891), τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος, «Πιασμένος στὴν παγίδα» (1895), δύο συμφωνιῶν, μιᾶς σουΐτας δι' ὀρχήστραν, τεμαχίων διὰ κλειδοκύμβαλον κτλ. Ἄξιον λόγου εἶναι ἐπίσης τὸ «Ἐγχειρίδιον φυγῆς», ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ εἴδους του. Γ. Σ.

Ζεντὲ (Zédé), ***Γουσταῦος - Ἀλέξανδρος***. Γάλλος μηχανικὸς (1825—1891). Ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν ναυπηγικὴν καὶ ἐτραυματίσθη κατά τινα ἔκρηξιν συμβᾶσαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἑνὸς χημικοῦ πειράματος. Ἐξεπόνησε τὰ σχέδια τοῦ πρώτου τοῦ γαλλικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ὑποβρυχίου «Gymnote», τὸ ὁποῖον ἐξεπλήρου τοὺς ὅρους τῆς ὑποβρυχίου ναυσιπλοΐας. —Β.

Ζέντενα *[Γεωγρ.]*. Ὄρος κείμενον ἐν τῇ σερβικῇ Μακεδονίᾳ μεταξὺ Σκοπίων καὶ Καλκανδύλης. Ἀποτελεῖ τὸ βορειοανατολικὸν ἀντιστήριγμα τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς *Σοῦχα Γκόρα* (Suha - Gora), ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ βαθείας κοιλάδος, ἣν παρακολουθεῖ ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Καλκανδύλης - Σκοπίων. Τὰ ὄρη Σοῦχα - Γκόρα καὶ Ζέντενα χωρίζουσι τὰ ὕδατα τοῦ ἄνω Ἀξιοῦ, ἤτοι τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Τέτοβο, ἀπὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀξιοῦ Τρέσκα, οὗτινος ἡ κοιλὰς διευκολύνει τὴν συγκοινωνίαν τῆς περιοχῆς τοῦ Ἐριγῶνος μετὰ τῆς περιοχῆς τῶν Σκοπίων. Τὸ ὄρος Ζέντενα φθάνει εἰς τὸ βορειότερον αὐτοῦ τμῆμα εἰς ὕψος 1360 μ. Τὰς δυτικάς, βορείας καὶ ἀνατολικὰς κλιτῦς αὐτοῦ παρακολουθεῖ ὁ Ἀξιὸς πρὸ τῆς διόδου αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως Σκοπίων. Ὁ κάτοχος τῆς μεταξὺ Ζέντενα καὶ Σοῦχα Γκόρα κοιλάδος καὶ τῆς διὰ ταύτης ἑνούσης τὴν Καλκανδύλην καὶ Σκόπια ὁδοῦ ἔχει μεγάλα πλεονεκτήματα διὰ τὰς πρὸς τὸν Ἄνω Ἀξιόν, πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Τρέσκα καὶ τὰς πρὸς τὸν μέσον Ἀξιὸν ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ.

Ν. ΚΟΚΚΙΔΗΣ

Ζὲντζ (καὶ ***Ζάντζ***). Ὄνομα διδόμενον ὑπὸ τῶν Ἀράβων γεωγράφων εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Μαύρων (ζεντζῆ) κατοικούμενον μέρος τῆς Ἀφρικῆς, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰς Ν τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βὰβ - ἐλ - Μανδὲβ ἀνατολικὰς τῆς ἠπείρου ταύτης παραλίας. Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης παράγεται ἡ ὀνομασία *Ζανζιβάρη*.
Τὸ ὄνομα *Ζὲντζ* ἔφερεν ἀρχικῶς μία ἀραβικὴ φυλὴ τῆς Μεσοποταμίας. Ν. Μ.

Ζεντζίδερε *[Εεωγρ.]*. Κώμη τῆς Καππαδοκίας ἐν τῷ σημερινῷ νομῷ Καισαρείας, εἰς ἀπόστασιν 2 ὡρῶν ΝΑ τῆς πόλεως Καισαρείας. Εἶναι γνωστὴ κυρίως διὰ τὴν παρ' αὐτὴν μονὴν τοῦ *Τιμίου Προδρόμου*, ἥτις ἦτο προσκύνημα οὐχὶ μόνον τῶν Ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀρμενίων καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ἔχουσα καὶ ναὸν μὲ ὡραίας τοιχογραφίας. Ἐντὸς τῆς μονῆς, ἥτις δὲν εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ μοναχούς, εἶχεν ἱδρυθῆ τῷ 1804 σχολή, ἥτις, ἀναδιωργανώθη τῷ 1884 ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Καισαρείας Ἰωάννου τοῦ Ἀναστασιάδου, συνετηρεῖτο δὲ δι' ἐτησίας χορηγίας τοῦ Θ. Ροδοκανάκη, διὸ καὶ ἐκλήθη *Ροδοκανάκειος*. Ἦτο ἱερατικὴ σχολὴ μὲ πλῆρες γυμνάσιον, συντελέσασα σπουδαίως εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καθ' ὅλην τὴν Καππαδοκίαν καὶ πέραν ταύτης. Τὴν ἀξίαν αὐτῆς ἀναγνωρίζει καὶ ὁ V. Cuinet λέγων, ὅτι τὸ διδάσκον προσωπικὸν ἐξελέγετο ἐπιμελῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἐκτὸς τῆς Ροδοκανακείου ὑπῆρχε καὶ παρθεναγωγεῖον, ὡς καὶ ὀρφανοτροφεῖον ἀρρένων καὶ θηλέων, τὰ δύο τελευταῖα ἱδρυθέντα δαπάναις τοῦ Συμεὼν Σιντόσογλου, ἐμπόρου καὶ τραπεζίτου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης ἀνήρχοντο εἰς 1500 περίπου. Ἐκ τούτων οἱ Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι μετηνάστευσαν τῷ 1923 εἰς Ἑλλάδα, οἱ δὲ Ἀρμένιοι διεσκορπίσθησαν.
Ἐκτὸς τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου ὑπάρχει καὶ ἀρμενικὸν μοναστήριον τοῦ *Σοὺρπ-Γκαραμπέτ*, ἀμφισβητοῦν εἰς τὸ ἡμέτερον τὴν δόξαν τοῦ ὅτι διατηρεῖ τὸ λείψανον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐδόθη μία μόνον χεὶρ εἰς τὸν Ἀρμένιον ἅγιον Γρηγόριον τὸν Φωτιστήν, τὸν διαδόσαντα τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ἀρμενίᾳ. Οἱ Ἀρμένιοι νομίζουσιν ὅτι τὸ μοναστήριον αὐτῶν ἐκτίσθη εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἡ ὑπὸ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον συνο-

Digitized by Google

δεία ἡ μεταφέρουσα τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἔκαμε τὸν πρῶτον σταθμόν, ὅπου τὸ φέρον τὰ λείψανα ὑποζύγιον ἔμεινεν ὁριστικῶς, μὴ θέλον νὰ προχωρήσῃ. Κατ' ἄλλην ὅμως φήμην τὰ λείψανα μετεφέρθησαν εἰς Ταροῦ τῆς ἀρμενικῆς ἐπαρχίας Τουρουμπεράν. Ν. Μ.

Ζέντρ (Gindre) ***Ἰωάννης-Βαπτιστής,*** Γάλλος δημοσιογράφος (1797—1872). Διετέλεσεν ὑπάλληλος τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων, συγγράψας καὶ «Ἐπίσημον λεξικὸν τῶν κοινοτήτων τῆς Γαλλίας». Γνωστότατος εἰς τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῶν Παρισίων, ἐσύχναζε τακτικῶς εἰς τὰ φιλολογικὰ σαλόνια τοῦ Βίκτωρος Οὑγκώ, τοῦ Νοδιὲ καὶ τοῦ Σαὶν Μπὲβ καὶ ἐλάμβανεν ἐνεργότατον μέρος εἰς πᾶσαν ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων κίνησιν. Μεταξὺ ἄλλων ἀφῆκε συλλογὴν ποιημάτων καὶ πλεῖστα ἄρθρα καὶ στίχους ἐσκορπισμένους εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά.

—Ζέντρ (Gindre), ***Κλεμὰν-Φραγκῖσκος.*** Γάλλος λόγιος, υἱὸς τοῦ φιλέλληνος *Ἰ. Ζέντρ* (1833—1880). Ἀπόφοιτος τῆς École Normale, διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν φιλολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ κριτικῶν μελετῶν. Μ. Ν. Δ.

ζένω καὶ *ζέω* καὶ *ζέχνω*, ἀόρ. *ἔζεξα*· δημοτ., ὄζω, ἀπόζω, βρωμῶ: «ζένει ὁ τόπος», «βρωμᾷ καὶ ζέει», «ἔζεξε τὸ κρέας» ἄλλως «—ἐβρόμησε».

Ζὲξ (Gex, λατιν. Geniensis pagus *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ περιοχὴ τῆς Γαλλίας, ἐν τῇ Βουργουνδίᾳ, μεταξὺ τοῦ ὄρους Ἰούρα καὶ τῶν Ἄλπεων, μήκους 28 καὶ πλάτους 20 χιλιομ. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς κόμιτας τῆς Γενεύης.

Ἡ περιοχὴ αὐτή, κειμένη εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σαβοΐας τοποθεσίαν, περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τὰς δημοκρατίας τῆς Βέρνης καὶ τῆς Γενεύης, τὸ δὲ 1601 παρεχωρήθη εἰς τὴν Γαλλίαν. Μ. Ν. Δ.

ζεόλιθοι (οἱ) (Zeolithe) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὁμὰς ὀρυκτῶν, περιλαμβάνουσα ἔνυδρα πυριτικὰ ἅλατα, κυρίως τοῦ ἀργιλίου, τοῦ νατρίου καὶ τοῦ ἀσβεστίου.

Τὰ ὀρυκτὰ ταῦτα, ἂν καὶ ἔχουσι διάφορον χημικὴν σύνθεσιν, παρουσιάζουν τόσῳ πολλὰ ἄλλα κοινὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ὥστε ἀποτελοῦν φυσικὴν οἰκογένειαν. Τὰ κοινὰ ταῦτα γνωρίσματά των εἶναι ἡ ἐξωτερική των ὄψις καὶ ἐμφάνισις, ἡ γενική των χημικὴ σύστασις (ὅλα εἶναι πραγματικὰ ἔνυδρα πυριτικὰ ἅλατα), ἡ ἀντίδρασίς των πρὸς τὰ ὀξέα καὶ πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐνέργειαν τῆς φλογὸς τοῦ καμινευτῆρος αὐλοῦ καὶ ἰδιαιτέρως ὁ τρόπος τῆς γεωλογικῆς ἐμφανίσεώς των καὶ τῆς γενέσεώς των.

Οἱ ζεόλιθοι παρουσιάζουν τάσιν νὰ ἐμφανίζωνται εἰς μιμητικοὺς διδύμους καὶ πολυδύμους κρυστάλλους. Εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄχροοι ἕως λευκοί, καὶ παρουσιάζονται κεχρωσμένοι μόνον ὑπὸ ξένων προσμίξεων. Ἔχουν σκληρότητα 3—5ου βαθμοῦ καὶ μικρὸν εἰδικὸν βάρος. Εὐκόλως ἀναγνωρίζονται, διότι ἀποσυντίθενται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ὀξέων, ἀποχωριζομένου βλεννοειδοῦς πυριτικοῦ ὀξέος (SiO_2) καὶ διότι πυρούμενοι ὑπὸ τῆς φλογὸς τοῦ αὐλοῦ διογκοῦνται, ἀναδίδουν φυσαλίδας (ὡσὰν νὰ βράζουν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά των) καὶ τήκονται εἰς σμάλτον. Πυρούμενοι ἐντὸς κορυνίου ἐκλύουσιν ὕδωρ.

Εὑρίσκονται ἐν τῇ φύσει σχεδὸν πάντοτε ἐπιπεφυκότες κατὰ προτίμησιν ἐντὸς τῶν πομφολυγογενῶν κοιλωμάτων νεοηφαιστειογενῶν πετρωμάτων καὶ τῶν τόφφων των, ἰδιαιτέρως δ' ἐντὸς βασαλτῶν καὶ φωνολίθων. Ἐν τούτοις παρουσιάζονται καὶ ἐντὸς ὀπῶν καὶ ρωγμῶν ἀρχαιοτέρων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων, κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων καὶ γρανιτῶν, ὡς καὶ ἐντὸς μεταλλευτικῶν φλεβῶν.

Ἀπὸ γενετικῆς ἀπόψεως παρουσιάζονται ὡς προϊόντα ἀποθεμάτων θερμῶν πηγῶν ἢ ὡς προϊόντα ἀμέσου κατακρημνίσεως καὶ κρυσταλλώσεως ἐκ διαλυμάτων κυκλοφορούντων ἐντὸς τῶν ρωγμῶν καὶ τῶν ἄλλων κοιλωμάτων τῶν πετρωμάτων ἢ ὡς δευτερογενῆ (ἐπιγενῆ) ὀρυκτὰ εἰς ψευδοκρυστάλλους κατὰ ὀρυκτὰ τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστρίων* καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν ὀρυκτῶν. Ἡ πρὸς σχηματισμὸν τῶν ζεολίθων ἀπαιτουμένη ὕλη προέρχεται ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ ἀποπλύσεως τῶν πετρωμάτων ἐκείνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων παρουσιάζονται.

Τὰ κυριώτερα ὀρυκτὰ τῆς ὁμάδος τῶν ζεολίθων εἶναι τὸ *ἀνάλκιμον*, ὁ *ἀποφυλλίτης*, ὁ *νατρόλιθος*, ὁ *κομπτονίτης*, ὁ *λωμοντίτης*, ὁ *δεσμίνης*, ὁ *φιλλιψίτης*, ὁ *ἁρμότμητος*, ὁ *χαβασίτης*, κ. τ. λ.

Ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη ἐντὸς ἀποσαθρωμένης λάβας εἰς τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς νήσου Θήρας (παρὰ τὸ Ἀκρωτήρι) ὁ *ραϊσσίτης*. Γ. Κ. Γ.

ζεόλιθος (ὁ) *[Βιομηχ. Χημ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ἐκχύλισμα πυκνότατον μελιτώδους συστάσεως, λαμβανόμενον κατὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ζύθου. Πρὸς κατασκευὴν ἐξ αὐτοῦ ζύθου, διαλύομεν αὐτὸ εἰς τὸ τετραπλάσιον ποσὸν ὕδατος, προσθέτομεν ὀλίγην ζύμην ζύθου καὶ ἀφίνομεν εἶτα εἰς τόπον θερμόν, μέχρις οὗ ἀρχίσῃ ἡ ζύμωσις καὶ προαχθῇ ὁ ζῦθος. Ι. Γ. ΜΠ.

ζέον (τὸ) *[Λειτουργ.]*. Μικρόν τι σκεῦος τῆς Ἐκκλησίας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θερμαίνεται ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ὁ ἱερουργῶν χύνει ἐντὸς τοῦ ἁγίου Ποτηρίου κατὰ τὴν λειτουργίαν, ὅταν πρόκειται νὰ κοινωνήσῃ. Τοῦτο γίνεται πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ θερμοῦ αἵματος καὶ ὕδατος τοῦ ἐξελθόντος ἐκ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος (*Ἰωάν. ιθ'* 34). Τὸ θερμὸν ὕδωρ συμβολίζει καὶ τὴν ζέσιν τῆς πίστεως, μετὰ τῆς ὁποίας ὀφείλουσι νὰ κοινωνῶσιν οἱ πιστοί. Ἡ χρῆσις τοῦ δοχείου τούτου ἐν τῇ λατρείᾳ ἐπεκράτησε μετὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Δ. Ν. Μ.

ζεορίνη (ἡ) (Zeorin) *[Φαρμ.]*. Χιονόλευκος κρυσταλλικὴ κόνις δυσδιάλυτος ἐν ψυχρῷ εἰς ἀλκοόλην, αἰθέρα, χλωροφόρμιον καὶ βενζόλιον, εὐκολώτερον δ' ἐν θερμῷ διαλυτή. Τήκεται εἰς 230°—

μευσεν ὡς ταχυδρόμος μεταξὺ τοῦ Σαλαδδίνου καὶ τῶν Σταυροφόρων. Ν. Μ.

Ζέπος, Ἰωάννης *Δημ.* Σύγχρονος νομικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Πύλῳ (Μεσσηνίας) τὸ 1871. Νεώτατος ἤρχισε τὴν ἔκδοσιν τῶν «Βασιλικῶν» μετὰ πλείστων ἑρμηνευτικῶν σχολίων καὶ παραπομπῶν εἰς πέντε τόμους (β' ἔκδ. 1910—1912). Τὸ 1902 ἀνήγγειλε τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Jus Graecoromanum», ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς «Πείρας Εὐσταθίου τοῦ Ρωμανοῦ» ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ Zachariae von Liegenthal. Ἀπὸ τοῦ 1901—1905 ἐξέδωκε τὸ περιοδικὸν «Νομικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἔκτοτε ἐδικηγόρησεν ἐν Ἀθήναις, τὸ δὲ 1923 ἵδρυσε μετ' ἄλλων τὸ περιοδικὸν «Δικαιοσύνη». Ἔγραψε πλείστας διατριβὰς εἰς νομικὰ περιοδικά, ἰδιαιτέρως ἀσχοληθεὶς περὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

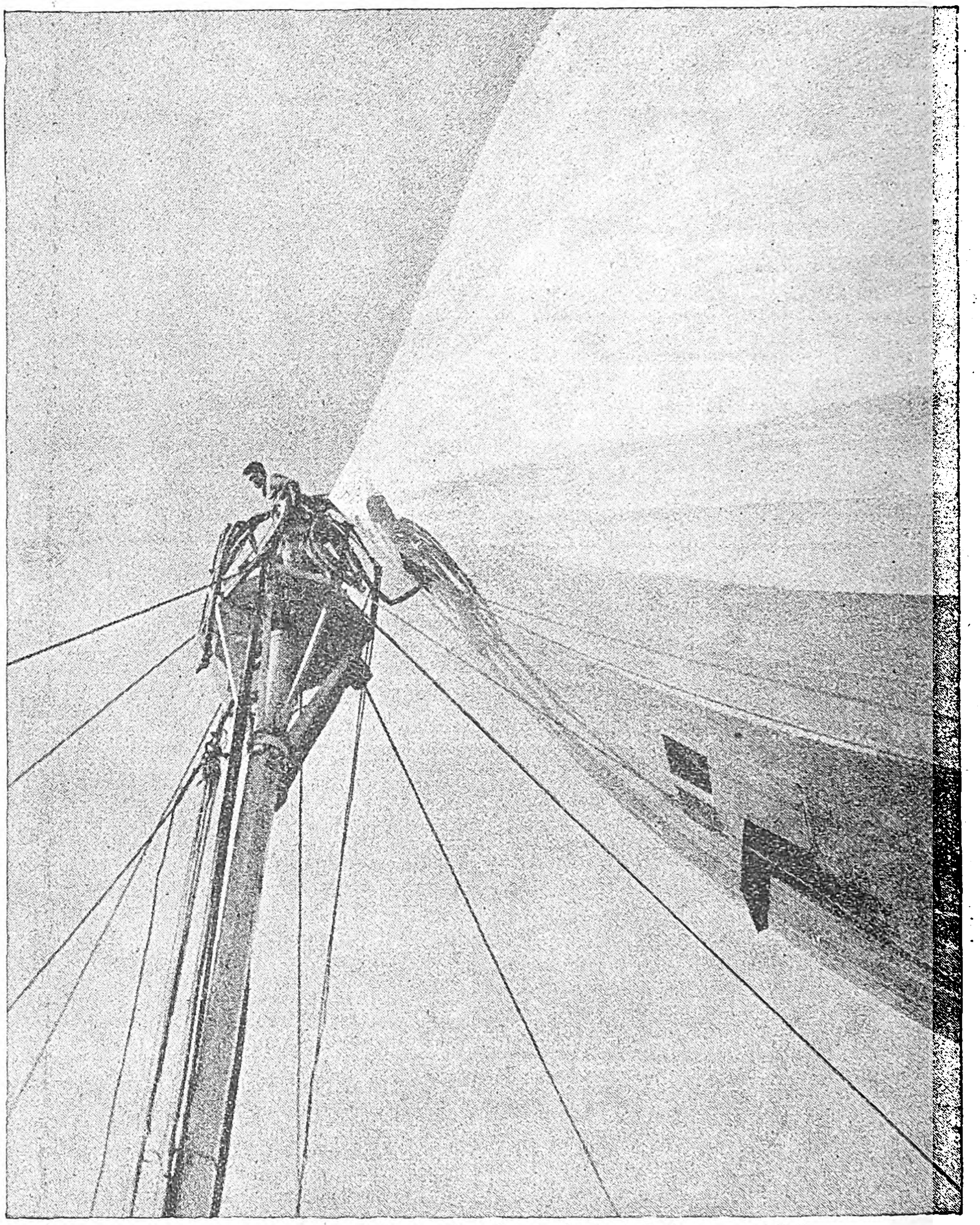

Πρόσδεσις ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τοῦ κόμητος Ζέππελιν κατὰ τὸ περὶ τὴν γῆν ταξίδιόν του.

231°, κατὰ Zopf δὲ εἰς 245—247°. Ἡ ζεορίνη ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{52}H_{88}O_4[=(C_{13}H_{22}O)_4]$. Κ. Γ. Μ.

ζεορομβίμορφοι (οἱ) *[Ζῳολ.—Παλαιοζῳολ.]*. Κατηγορία τῆς ὑποτάξεως τῶν *ἀκανθοπτερυγίων τελεοστέων ἰχθύων*. Τὸ σῶμά των εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσύμμετρον πλατύ. Τὰ ραχιαῖα καὶ τὰ ἑδραῖα πτερύγια τὸ περιβάλλουν σχεδὸν ὁλόκληρον, τὸ δὲ οὐραῖον πτερύγιον εἶναι κανονικόν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται αἱ ἑξῆς οἰκογένειαι: α') τῶν *κυττιδῶν*, ζῶσα ἀπὸ τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος μέχρι καὶ σήμερον· β') τῶν *ἀμφιστιδῶν*, ἐκλείψασα καὶ ἀντιπροσωπευομένη διὰ τοῦ γένους *ἀμφίστιον* (βλ. λ.)· καὶ γ') τῶν *πλευρονηκτιδῶν*, ἡ ὁποία ζῇ ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ μέχρι καὶ σήμερον. Γ. Κ. Γ.

Ζέπ. Μογγόλος κατακτητής (βλ. *Ἀουραγκζέμπ*).

Ζεπντανὶ *[Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς Συρίας μεταξὺ Δαμασκοῦ καὶ Βααλβέκ. Κάτοικοι 30000 περίπου. Εἶναι πατρὶς τοῦ Ἄδλ-ἰ-Ζεπντανί, ὅστις ἐχρησί-

— ***Ζέπος, Παναγιώτης.*** Ἀγωνιστὴς τοῦ 1821 γεννηθεὶς εἰς Κουρτσαοῦσι (νῦν Σπερχογεῖαν) τοῦ Δήμου Θουρίας Καλαμῶν. Μετέσχεν εἰς τὰς μάχας τῆς Τριπολιτσᾶς, Ἄργους, Μανιάκι κλπ.

Ζέππελιν (Zeppelin, προφ. Τσέππελιν), ***Φερδινάνδος, κόμις—.*** Γερμανὸς μηχανικὸς (1838—1917). Μετὰ σπουδὰς εἰς τὸ πολυτεχνεῖον τῆς Στουτγάρτης καὶ εἶτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Λούντβιγκσμπουργ, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τῷ 1860. Μετέβη τῷ 1862 εἰς Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ συμμετέσχεν ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν πόλεμον τῶν Βορείων κατὰ τῶν Νοτίων, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του συμμετέσχε μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Βυρτεμβέργης εἰς τοὺς πολέμους, Αὐστροπρωσσικὸν 1866 καὶ Γαλλογερμανικὸν 1870. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον περίφημος κατέστη ἀναγνώρισις (2 Αὐγούστου 1870) τοῦ ἰλάρχου τότε Ζέππελιν πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Βάϊσσενμπουργ, καθ' ἥν, μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἴλης, εἰσέδυσεν ἐντὸς τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους καὶ ἀπώθησεν ὁλόκληρον σύνταγμα γαλλικοῦ ἱππικοῦ. Προαχθεὶς εἰς στρατηγόν, προσελήφθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως τῆς Βυρτεμ-

Digitized by Google

βέργης, εἶτα δ' ἀπεστάλη ὡς πρεσβευτὴς εἰς Βερολῖνον. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1901.

Ὁ Ζέππελιν ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν κατασκευὴν ἀεροπλοίων, ἐν Friedrichshafen, διὰ τὴν πρόοδον τῶν ὁποίων καὶ ἀτομικὰς ἱκανότητας καὶ περιουσίαν ἐπανειλημμένως διέθεσεν, ἐγένετο ὁ ἐφευρέτης καὶ κατασκευαστὴς τοῦ ἐξ αὐτοῦ κληθέντος ἀεροπλοίου «*Ζέππελιν*» (βλ. λ.). Ν. Θ. Κ.

«Ζέππελιν».- Ὁ κυριώτερος τύπος τῶν ἀκάμπτων ἀεροπλοίων (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀερόπλοια μεταβλητοῦ σχήματος), ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ ἐφευρέτου Γερμανοῦ κόμιτος *Ζέππελιν* (βλ. λ.)· εἰς τὸν τύπον αὐτὸν ὁλόκληρον τὸ ἐλαφρότερον τοῦ ἀέρος σῶμα τοῦ ἀεροπλοίου περιβάλλεται ὑπὸ μεταλλίνου πλέγματος, διατηρουμένου οὕτω τοῦ σχήματος τοῦ ἀεροπλοίου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ τύπος οὗτος εὑρίσκει ἐφαρμογὴν μόνον εἰς μεγάλα σκάφη, καθόσον εἰς μικρὰ τὸ βάρος τοῦ περιβλήματος θὰ ὑπερίσχυε τῆς ὡς ἐκ τῆς γομώσεως ἀνώσεως. Ἡ ἱστορία τῶν ἀεροπλοίων Ζέππελιν ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1898, ὁπότε ὁ κόμις Ζέππελιν ἵδρυσεν ἀνώνυμον ἑταιρείαν πρὸς κατασκευὴν ἀεροπλοίων. Τὰ κεφάλαια τῆς ἑταιρείας ἀνήρχοντο εἰς 800.000 μάρκα. Τὴν 2αν Ἰουλίου 1900 ἐγένετο ἡ ἀνύψωσις τοῦ πρώτου Ζέππελιν *LZ 1*, ἰσχύος 32 ἵππων, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετεύχθη μεγίστη ταχύτης 27,5 χιλιομέτρων ἀνὰ ὥραν. Παρὰ τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης αὐτῆς κατασκευῆς, ἡ ἑταιρεία, εὑρεθεῖσα πρὸ μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὰς ἐγκαταστάσεις της ὡς ἄχρηστον ὑλικόν. Ἀλλ' ὁ κόμις Ζέππελιν καὶ οἱ συνεργάται του (μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ μηχανικοὶ Kober καὶ Dürr), κατώρθωσαν κατόπιν μακρῶν κόπων νὰ ἐξεύρουν τὰ διὰ τὴν κατασκευὴν νέου ἀεροπλοίου ἀπαιτούμενα κεφάλαια, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐργοστασιάρχου ἀλουμινίου Levg. Κατὰ τὸν χειμῶνα 1905—1906 ἀνυψώθη τὸ δεύτερον ἀερό-

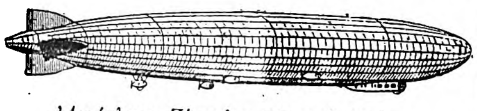

Ἀερόπλοιον Ζέππελιν LZ 1 (1900).

πλοιον Ζέππελιν *LZ 2*, ἠτύχησεν ὅμως καὶ τοῦτο, ἐξ αἰτίας θυέλλης, πρὶν ἢ σημειώσῃ ἀξιολόγους πτήσεις. Μετὰ ἓν ἔτος ἐπετεύχθη διὰ τοῦ τρίτου ἀεροπλοίου Ζέππελιν *LZ 3* πτῆσις 110 χιλιομέτρων ἐντὸς 2 ½ περίπου ὡρῶν· ἐπηκολούθησαν μετ' ὀλίγους μῆνας τετράωροι καὶ ὀκτάωροι πτήσεις (ἀπὸ τῆς λίμνης Bodensee, ὅπου εὑρίσκοντο τὰ ἐργοστάσια κατασκευῆς του), κατὰ τὰς ὁποίας ἐσημειώθησαν μέσαι ταχύτητες 45 περίπου χιλιομέτρων καθ' ὥραν. Ἡ πτῆσις αὐτὴ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν μεταστροφὴν τῆς τεχνικοεπιστημονικῆς καὶ τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις ἤρχισε νὰ θεωρῇ ὅτι τὰ σχέδια τοῦ κόμιτος Ζέππελιν, ὀνομαζομένου μέχρι τότε ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ «ὁ γηραιὸς τρελλὸς κόμις τοῦ Μποντενζέε», δὲν ἦσαν ἀπραγματοποίητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν παραγγελίαν δύο ἀεροπλοίων ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν γερμανικῶν ἀρχῶν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ στρατιωτικαὶ γερμανικαὶ ἀρχαὶ ἀπῄτησαν ὡς ὅρον παραλαβῆς τὴν δυνατότητα συνεχοῦς πτήσεως 24 ὡρῶν καὶ τῆς προσγειώσεως ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους (δεδομένου ὅτι τὰ πρῶτα Ζέππελιν μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης Bodensee ἐξετέλουν τόσον τὰς προσγειώσεις, ὅσον καὶ τὰς ἀπογειώσεις των), ἐπεχείρησεν ὁ κόμις Ζέππελιν μὲ τὸ τέταρτον κατὰ σειρὰν κατασκευῆς ἀερόπλοιον *LZ 4* μακρὰς πτήσεις ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς τῶν τελευταίων ἠναγκάσθη τὸ Ζέππελιν νὰ προσγειωθῇ ἕνεκα βλάβης τοῦ κινητῆρός του. Καὶ ἔγινε μὲν ἡ προσγείωσις ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους ἐπιτυχῶς, τὴν νύκτα ὅμως τῆς ἐπομένης τὸ LZ 4 κατεστράφη τελείως, λόγῳ ἐκρήξεως.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἄρχεται νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ζέππελιν. Διὰ παγγερμανικῶν ἐράνων κατέστη δυνατὴ ἡ ἵδρυσις τῆς «Ἀνωνύμου Ἑταιρείας Ἀεροπλοίων Ζέππελιν», ἡ ὁποία συνεχίζει τὰς κατασκευάς, διαρκῶς μεγεθύνουσα τὰς διαστάσεις καὶ τὰς δυνάμεις τῶν ἀεροπλοίων, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίας μεταβολὰς εἰς τὸν τρόπον κατασκευῆς, ἐκτὸς μικρῶν τινων τροποποιήσεων τοῦ πηδαλίου καὶ τῆς ἕλικος. Ὁ ἐπελθὼν Μέγας πόλεμος ἀνέκοψε τὴν πρόοδον τῶν ἀεροπλοίων Ζέππελιν. Μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ κατεσκευάσθησαν ἐν Bodensee δύο νέα μικρὰ συγκοινωνιακὰ Zeppelin, τὸ «Bodensee» καὶ τὸ «Nordstein», τὰ ὁποῖα ὅμως παρεδόθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Τῷ 1924 τὸ ἐργοστάσιον Zeppelin κατεσκεύασε κατὰ παραγγελίαν τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως τὸ *LZ 126* (ἀμερικανικὴ ὀνομασία *ZR III* ἢ «Los Angeles»), τὸ ὁποῖον διήνυσεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κυβερνήτου Ἔκκενερ τὸ διάστημα μεταξὺ Friedrichshafen—Bodensee καὶ Lakehurst—New-York, ἀνερχόμενον περίπου εἰς 8000 χιλιόμετρα, ἐντὸς 81 ὡρῶν, ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1924. Τὸ LZ 126 κατεστράφη ὀλίγον βραδύτερον τυχαίως ἐν Ἀμερικῇ.

Τὴν τελευταίαν κατασκευὴν τῶν ἐργοστασίων Ζέππελιν ἀποτελεῖ τὸ ἀερόπλοιον *LZ127* ἢ «Graf Zeppelin» (βλ. κατωτ. πίνακα). Φέρει πέντε ξυλίνους ἕλικας, ἀντιστοίχους πρὸς τοὺς πέντε κινητῆράς του, τύπου Maybach. Ἡ διατομή του παρουσιάζει

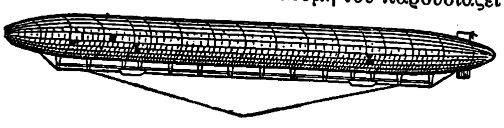

Ἀερόπλοιον Ζέππελιν LZ 126 (1923).

εἰκοσιεπτάπλευρον, τὸ δὲ περιβάλλον πλέγμα ἔχει κατασκευασθῆ ἐκ ντουραλουμινίου, καὶ περιβάλλεται ὑπὸ στερεοῦ ἐπαργυλλιωμένου ὑφάσματος. Διάφοροι διάδρομοι διασχίζουν κατὰ μῆκον τὸ ἀερόπλοιον καὶ ἐπιτρέπουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων λέμβων (λέμβων μηχανῶν, λέμβου κυβερνήτου, λέμβου ἐπιβατῶν κλπ.). Τὸ «Graf Zeppelin» ἐξετέλεσε μετ' ἐπιτυχίας ταξίδιον ἀπὸ Friedrichshafen εἰς Ἀμερικὴν καὶ τἀνάπαλιν, συναντῆσαν καθ' ὁδὸν σφοδρὰς θυέλλας, αἵτινες ἠλάττωσαν κατὰ πολὺ τὴν μέσην ταχύτητά του. Κατὰ τὸ δεύτερον ταξίδιον, ὑπὲρ τὴν Μεσόγειον, τὸ «Graf Zeppelin» διῆλθεν ἄνωθεν τῶν Ἀθηνῶν τῇ 27 Μαρτίου 1929, ὥραν 6.50' π. μ., φέρον περὶ τοὺς 70 ἐπιβάτας καὶ πλήρωμα, ὡς καὶ ταχυδρομεῖον ἐκ Γερμανίας. Ὡς καύσιμον ἀέριον χρησιμοποιεῖ τὸ Blaugas (ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Μονάχῳ χημικοῦ Dr. Blau), ὅπερ παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι, ἔχον τὸ αὐτὸ περίπου εἰδικὸν βάρος μὲ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, δὲν ἐπιφέρει κατὰ τὴν καῦσίν του μεταβολὴν τοῦ βάρους τοῦ ἀεροπλοίου.

Τὸ τελευταῖον ταξίδιον τοῦ Graf Zeppelin ἔδειξεν ὅτι αἱ μεγάλαι ἐλπίδες, τὰς ὁποίας ἐστήριξαν ἐπ' αὐτοῦ τόσον οἱ ἐφευρέται καὶ κατεσκευασταί του, ὅσον καὶ ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη, προεξαρχούσης τῆς γερμανικῆς, δὲν ἦσαν πλήρως δικαιολογημέναι, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους των, τ' ἀερόπλοια ταῦτα παρουσίαζον μεγίστην ἀντίστασιν εἰς τὰς θυέλλας καὶ ἐν γένει τοὺς ἀνέμους. Ἑπομένως εἶναι ἀκόμη πολὺ πρόωρον νὰ ἐκφράσῃ τις κατηγορηματικὴν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ρόλου ὃν πρόκειται νὰ παίξουν τὰ ἀερόπλοια Ζέππελιν ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀερόπλοια εἰς τὸ μέλλον.

Αἱ κυριώτεραι κατασκευαὶ Zeppelin ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι σήμερον.

Χρονολογία κατασκευῆς	Ὀνομασία	Ἰσχὺς μηχανῶν εἰς ἵππους	Μῆκ. εἰς μέτρα	Μεγίστη διάμετρ. εἰς μέτρα	Μεγίστη ταχύτης εἰς χιλιομ./ὥρας	Ὄγκος εἰς m^3
1900	LZ 1	2× 16	128	11.7	27.5	11300
1911	«Schwabeu»	3×150	140	14.0	75.0	17800
1924	LZ 126 ἢ «Los Angeles»	5×400	200	27.6	126	70000
1927-8	LZ 127 ἢ «Graf Zeppelin»	5×550	234	30.4	—	105000

Ζὲρ (Gers) */Γεωγρ./.* Εἷς ἐκ τῶν νομῶν τῆς Γαλλίας, λαβὼν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ διασχίζοντος αὐτὸν ποταμοῦ *Ζέρ*. Συνορεύει πρὸς Β μὲ τὸν νομὸν τοῦ Λὸτ-ὲ-Γκαρόν, πρὸς Ν μὲ τοὺς νομοὺς τῶν Ἄνω καὶ Κάτω Πυρηναίων, Α μὲ τὸν νομὸν τοῦ Ἄνω Γκαρὸν καὶ Δ μὲ τὸν νομὸν Λάνδ. Ἔχει ἐπιφάνειαν 658.031 ἑκταρίων καὶ πληθυσμὸν 261.064. Ἡ θερμοκρασία ποικίλλει· τὸν χειμῶνα κατέρχεται πολλάκις καὶ 10° ὑπὸ τὸ μηδέν, τὸ δὲ θέρος ἀνέρχεται μέχρι τῶν 30° καὶ 36°, συνήθως δὲ μετὰ θυελλῶν. Ἡ ὡραιοτέρα ἐποχὴ εἶναι ἡ τοῦ φθινοπώρου. Ἡ μεγαλυτέρα περιοχὴ τοῦ νομοῦ εἶναι κυρίως γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφική. Ἐν αὐτῇ διεξάγεται μέγα ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ ἰδίως σίτου παντὸς εἴδους, καὶ ἐμπόριον ἡμιόνων. Ἀντιθέτως ἡ βιομηχανία εἶναι ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη· ὑπάρχουν ἐν τούτοις πολυάριθμα διυλιστήρια οἰνοπνεύματος καὶ ὑπὲρ τοὺς 1200 ἀνεμομύλους καὶ ὑδρομύλους. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ἐξαιρετικὰ εὔφορον καὶ λίαν κατάλληλον δι' ὀπωροφόρα δένδρα καὶ δι' ἀμπέλους. Μ. Ν. Δ.

Ζὲρ-*ἐφσὰν* */Γεωγρ./.* Ποταμὸς τοῦ Τουρκεστὰν πηγάζων πρὸς Α τῆς Βουχάρας, ρέων διὰ τῶν παρὰ τὴν Σαμαρκάνδην ὀρέων, καὶ κατόπιν παρὰ τὴν πόλιν ταύτην καὶ παρὰ τὴν πόλιν Βουχάραν, χανόμενος κατόπιν ἐντὸς τῶν ἄμμων τῆς ἐρήμου. Ἔχει μῆκος 600 χμ.

Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔδωκαν οἱ Ρῶσοι εἰς μίαν ἐπαρχίαν τοῦ Τουρκεστάν, ἔχουσαν περὶ τὰς 300 χιλιάδας κατοίκους, ἅπαντας Μουσουλμάνους. Ν. Μ.

Ζερὰ ὁ *Αἰθίοψ*. Ἀρχηγὸς ἰσχυροῦ αἰθιοπικοῦ καὶ λιβυκοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῆς Παλαιστίνης τῷ 945 π. Χ. ἐπὶ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἀσᾶ, προήλασε μέχρι Μαρεσὰ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἰουδαίας. Ἐκεῖ κατὰ τὴν κοιλάδα Σεφαθᾶ ὁ Ἀσᾶ κατετρόπωσε τοὺς Αἰθίοπας καὶ κατεδίωξε μέχρι Γεράρων, ἀπαγαγὼν ἄπειρα λάφυρα. Οὐδὲν τὸ ἐξηκριβωμένον εἶναι περὶ τοῦ Ζερὰ τούτου, ἐὰν δηλαδὴ ἦτο βασιλεὺς ἢ ἁπλῶς στρατηγὸς τῆς Αἰθιοπίας ἢ τῆς Αἰγύπτου. Πιθανῶς ἡ ἐκστρατεία ἐγένετο ἐξ Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν χώραν Αἰθιόπων. Γ. Α. Α.

Ζεραλντὺ (Géraldy), ***Παῦλος*.** Γάλλος ποιητὴς καὶ δραματογράφος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1885. Ἐνεφανίσθη λίαν ἐνωρὶς διὰ στίχων καὶ ἐμμέτρων θεατρικῶν ἔργων, ἅτινα ἔτυχον ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Τῷ 1901 ἐξέδωκε τὸν «Binion», ἔργον γραφὲν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Πέτρου Κολόμπ, τῷ 1906 τοὺς «Θεατὰς» καὶ τῷ 1908 τὴν «Κωμῳδίαν τῆς οἰκογενείας», ἥτις ἐδιδάχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ «Ὠδείου». Συγχρόνως περίπου ἐδημοσίευσε τὴν πρώτην του ποιητικὴν συλλογήν: «Αἱ μικραὶ ψυχαί». Ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται πυκνότατα διὰ ποικίλων ἔργων, συνεργαζόμενος εἰς τὰ πλεῖστα τῶν φιλολογικῶν περιοδικῶν τῆς Γαλλίας. Τῷ 1913 ἐδημοσίευσε τὴν πασίγνωστον λυρικήν του συλλογὴν «Ἐσὺ κ' ἐγώ», ἐν ᾗ διεκτραγῳδεῖ δι' ἁπλοῦ, οἰκείου καὶ ἑλκυστικοῦ ὕφους τὰς στενοχωρίας τοῦ ἔρωτος καὶ τὰς μικρὰς καθημερινὰς ἀνησυχίας τῆς ζωῆς. Βραδύτερον παρουσίασε «Τὰ μεγάλα παιδιὰ» (1921) καὶ τὸ «Ἀγαπᾶν» (1922), θεατρικὸν ἔργον θαυμαστῆς φυσικότητος, ἐξαιρέτου ἁπλότητος καὶ πανθωμολογημένης χάριτος. Ὁ Ζεραλντὺ ἀφιερώθη ἰδίᾳ εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐλευθέρου στίχου, ἐπιτυχὼν νὰ προσδώσῃ εἰς τοῦτον ἐλαστικότητα, ἁρμονίαν καὶ χάριν ἀναμφισβητήτους. Ι. Μ. Π.

Ζεραντὸ (Gerando), ***Ἰωσὴφ-Μαρία*, *βαρῶνος* —.** Γάλλος δημοσιογράφος καὶ φιλόσοφος (1772—1842). Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀντεπαναστατῶν. Καταδικασθεὶς εἰς θάνατον κατέφυγεν εἰς Ἑλβετίαν, ὁπόθεν ἐπιστρέψας, μετὰ τὴν 9ην Θερμιδώρ, διετέλεσεν ἀνώτατος διοικητικὸς ὑπάλληλος. Τῷ 1832 ἐγένετο ἑταῖρος τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Θεωρεῖται εἷς τῶν γονιμωτέρων Γάλλων συγγραφέων, γράψας μέγαν ἀριθμὸν νομικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Συγκριτικὴ ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων», «Κατάργησις τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου», ὁ «Ἐπισκέπτης τοῦ πτωχοῦ», ἔργον βραβευθὲν ὑπὸ πλείστων Ἀκαδημιῶν κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ἰωσὴφ Ζεραντό.

Ζερὰρ (Gerard). Πρῶτος κληρονομικὸς δοὺξ τῆς Λωρραίνης (1024—1070), ἐκλεγεὶς τῷ 1048 ὑπὸ τῆς διαίτης τῆς Βόρμς. Ἀνῆκεν εἰς τὸν ἰσχυρὸν οἶκον τῆς Ἀλσατίας. Ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ πόλις *Ζεραρμὲ* (βλ. λ.). Μ. Ν. Δ.

—**Ζερὰρ** (Gerard), ***Αὔγουστος*.** Γάλλος διπλωμάτης γεννηθεὶς τῷ 1852. Διέπρεψεν ἰδίως ὡς πρεσβευτὴς ἐν Πεκίνῳ ἀπὸ τοῦ 1893—1897.

— **Ζερὰρ** (Gérard), ***Βαλτάσσαρ*.** Θρησκόληπτος (1558—1584), γνωστὸς ὡς δολοφονήσας τὴν 10 Ἰουλίου 1584, τῇ προτροπῇ τῆς ἱσπανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν καθολικῶν, τὸν Γουλιέλμον τοῦ Νασσάου, πρίγκιπα τῆς Ὀράγγης. Συλληφθεὶς ἐθανατώθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας ἀπήλλαξε πάσης φορολογίας τὴν οἰκογένειάν του, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Καθολικῶν κατέταξαν τὸν Βαλτάσσαρ μεταξὺ τῶν μαρτύρων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μ. Ν. Δ.

— **Ζερὰρ** (Gérard), ***Ἰωάννης*·** βλ. λ. *Γκρανβίλ*.

— **Ζερὰρ** (Gerard), ***Μαργαρίτα*.** Γαλλὶς ζωγράφος (1762—1837). Ἦτο γυναικαδέλφη τοῦ Φραγκονὰρ καὶ ἐχρημάτισε μαθήτρια αὐτοῦ. Ἐζωγράφησε μικρογραφίας καὶ ριπίδια, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ διδασκάλου της καὶ σκηνὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ἐκ τῶν καλλίστων ἔργων αὐτῆς εἶναι: «Τὸ πρωτοπερπάτημα», «Δύο νεόγαμοι ἀναγινώσκοντες τὴν ἐρωτικήν των ἀλληλογραφίαν», «Κοιμήσου, παιδάκι μου» κτλ. Ἔγραψε πρὸς τούτοις διαφόρους προσωπογραφίας, ἐν αἷς τὰς τοῦ Ταλλιὲν καὶ τῆς κυρίας Ρεκαμιέ, εἰς πλείστας δὲ συνθέσεις της περιέλαβε τὴν μορφὴν τοῦ Φραγκονάρ. Θ. Β.

— **Ζερὰρ** (Gérard), ***Πέτρος-Αὔγουστος*.** Βέλγος νομομαθὴς καὶ ἱστορικὸς (1800—1882), ὑπηρετήσας εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον. Ἔγραψεν ἔργα νομολογικὰ καὶ ἱστορικά.

— **Ζερὰρ** (Gérard), ***Στέφανος-Μαυρίκιος*, *κόμις* —.** Γάλλος στρατάρχης (1773—1852). Καταταχθεὶς ὡς ἐθελοντὴς ἐκέρδησε τοὺς βαθμούς του ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν. Ὡς λοχαγὸς ἐγένετο ὑπασπιστὴς τοῦ Μπερναντόττι καὶ μετέσχεν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ρήνου καὶ τῆς Ἰταλίας. Μετὰ

Digitized by Google

τὴν συνθήκην τοῦ Κάμπο-Φόρμιο ἠκολούθησεν εἰς Βιέννην τὸν ἀρχηγόν του, τοποθετηθέντα ὡς πρεσβευτὴν καὶ ἔσωσε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἔκ τινος εναντίον του ἀποπείρας. Ἔπειτα ἠκολούθησε διαφόρους ἐκστρατείας καὶ ἐλάμβανε τοὺς βαθμοὺς του ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν· ὅτε δὲ ὁ Μπερναντόττι ἐγένετο στρατάρχης, τὸν προσέλαβεν ὡς πρῶτον ὑπασπιστήν του. Προαχθεὶς εἰς συνταγματάρχην ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀούστερλιτζ (1805) καὶ προαχθεὶς εἰς στρατηγὸν μετέσχε τῆς ἐναντίον τῆς Πρωσσίας ἐκστρατείας, πάντοτε διαπρέπων. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ Τιλσὶτ διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τῆς στρατιᾶς τοῦ Μπερναντόττι, κηρυχθέντος δὲ τοῦ ἐναντίον τῆς Αὐστρίας (1809) πολέμου, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἠνδραγάθησε κατὰ τὴν μάχην τῆς Βαγκράμ.

Στέφανος Ζεράρ.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ὡς διοικητὴς σώματος στρατοῦ, ὅτε δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ρωσίας, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος νὰ μετάσχῃ αὐτῆς καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Σμόλενσκ καὶ τὴν μάχην τοῦ Μοσχόβα. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐκ Μόσχας ὑπεστήριξε τὴν διάβασιν τοῦ Βερεζίνα, διασώσας ἱκανὰς χιλιάδας ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἀντιβασιλεὺς πρίγκιψ Εὐγένιος ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὴν ὀπισθοφυλακήν, ἀποτελουμένην ἐκ 12.000 ἀνδρῶν, μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς δὲ τούτου σώματος ἔφθασεν ἐν πλήρει τάξει ὑποχωρῶν μέχρι τῆς Φραγκφούρτης. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1813 ὁ Ζεράρ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν μεραρχίας ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μακντόναλντ καὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Μπάουτζεν, διὰ τολμηρᾶς ἐπιθέσεως, παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου, ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν τὴν νίκην. Μετὰ τινας ἡμέρας τραυματισθεὶς ἐπικινδύνως ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ ἐπί τινα χρόνον τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ὅταν ἡ συνθήκη τοῦ Πλέτζβιτς διερράγη, ὁ Ζεράρ εὑρέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μεραρχίας του καὶ κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Γκολπέργ, ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Πρώσσων, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ δουκὸς τοῦ Μεκλεμβούργου, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν. Συνεχιζομένης τῆς μάχης ταύτης προήχθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς ἀρχηγὸν τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος. Τραυματισθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Κατζμπὰχ ἠναγκάσθη καὶ πάλιν ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Ναπολέοντος εἰς Ἔλβαν, ὁ Ζεράρ ἐτοποθετήθη ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μπελφόρ. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὅμως τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἀνετέθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ γενικὴ διοίκησις τοῦ στρατοῦ τοῦ Μοσσέλα, τὴν δὲ 16 Ἰουνίου 1814 ἐκαλύφθη ὑπὸ δόξης ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Λινύ. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ, εὑρισκόμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Γκρουσύ, ἐτραυματίσθη σοβαρῶς καὶ ἐτέθη ἐκτὸς μάχης. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας Ντεκαζὲ ν' ἀπέλθῃ ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ἐζήτησε καταφύγιον εἰς Βέλγιον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του ἐν Βιλλέρ, ὅθεν τῷ 1822 οἱ ἐκλογεῖς τοῦ Σηκουάνα ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς τὴν Βουλήν, ἔνθα ἐτάχθη ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει. Τῷ 1824 ἀπώλεσεν εἰς τὸ κυνήγιον τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν του. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830 ἔσπευσε νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν τὸ ξίφος του, ὁ δὲ ἀνελθὼν τὸν θρόνον Λουδοβῖκος-Φίλιππος ὠνόμασεν αὐτὸν στρατάρχην τῆς Γαλλίας καὶ ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν. Τῷ 1831 ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Βορρᾶ, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἐνίσχυσις τῆς βελγικῆς ἐπαναστάσεως, ἐντὸς δὲ ὀλιγίστων ἡμερῶν ἐπέτυχε τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Βελγίου ἀπὸ τῶν ὀλλανδικῶν στρατευμάτων, καὶ τὴν 15 Νοεμβρίου 1832 ἐξηνάγκασε τοὺς κατέχοντας τὸ φρούριον τῆς Ἀμβέρσης Ὁλλανδοὺς νὰ συνθηκολογήσουν. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία πολεμικὴ πρᾶξις τοῦ ἐν μέσῳ μαχῶν διελθόντος τὸν βίον του στρατάρχου. Τῷ 1834 ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διεδέχθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς τὸν στρατάρχην Μορτιέ. Ὅταν ὁ Ναπολέων Γ' ἐγένετο αὐτοκράτωρ, διώρισεν αὐτὸν γερουσιαστήν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε καὶ ὁ νεκρός του ἐτέθη εἰς τὸ Μέγαρον τῶν Ἀπομάχων πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Θ. Β.

— **Ζεράρ ντὲ Νερβὰλ** (Gerard de Nerval). Γάλλος λογοτέχνης, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις (1808—1855). Υἱὸς ἰατροῦ ὑπηρετήσαντος εἰς τὴν Μεγάλην Στρατιὰν τοῦ Ναπολέοντος, ὃν ὅμως οὐδέποτε ἀνεγνώρισεν ὡς πατέρα του, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὁ Νερβὰλ δὲν ἔτυχεν ἐξαιρετικῆς μορφώσεως, ἡ δὲ ἐπιτυχία του ἐν τῇ Γαλλικῇ φιλολογίᾳ ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἰσχυρὸν ταλέντον του. Τὸ στάδιόν του ὡς λογίου ἤρχισε διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ «Φάουστ» τοῦ Γκαῖτε, ὅστις ἦτο ὁ προσφιλής του συγγραφεύς. Προσληφθεὶς ἀκολούθως εἰς τὸν «Ἑρμῆν τῆς Γαλλίας» κατώρθωσε νὰ ἀναβιβάσῃ τὴν κωμῳδίαν του «Ὁ Ταρτοῦφος παρὰ τῷ Μολιέρῳ», ἀπέτυχε ὅμως νὰ πείσῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Ὀντεὸν» ὅπως ἀναβιβασθοῦν δύο δράματά του, «Ὁ πρίγκιψ τῶν Ἀνοήτων» καὶ ὁ «Κάρολος ΣΤ'». Ἔκτοτε ὁ Νερβὰλ ἐπεδόθη εἰς μεταφράσεις ξένων ἔργων. Τῷ 1830 ἐρωτεύθη παραφόρως τὴν περίφημον *Τζέννυ Κολόν*, ἥτις ὅμως δὲν ἀντεπεκρίθη εἰς τὸ αἴσθημά του. Ὁ Νερβὰλ ἐταξίδευσε τότε εἰς Ἰταλίαν, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ λησμονήσῃ τὴν Κολόν, ὁ θάνατος τῆς ὁποίας ὑπῆρξε διὰ τὴν εὐπαθῆ καὶ ποιητικὴν ψυχήν του καίριον πλῆγμα. Μετὰ τὴν Ἰταλίαν ὁ ἀτυχὴς Ζεράρ μετέβη εἰς Γερμανίαν καὶ Ὁλλανδίαν, καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Τῷ 1841 προσεβλήθη ὑπὸ τῆς πρώτης κρίσεως παραφροσύνης. Θεραπευθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν ἔργων, αἱ δὲ γραφεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σελίδες κατέχουν θέσιν μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων τῆς Γαλλικῆς λογοτεχνίας. Ἐκτὸς τούτων ἔγραψε πλῆθος ἄρθρων καὶ διατριβῶν, διηύθυνε δὲ μετὰ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιὲ τὴν δραματικὴν ἐπιφυλλίδα τοῦ «Τύπου». Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὑπῆρξαν θλιβερά, ἡ δὲ χαρωπὴ ἀφροντισία τῆς πρώτης του νεότητος ἔσβησεν εἰς τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν παραφροσύνην. Μίαν παγερὰν νύκτα τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1855 εὑρέθη ἀπηγχονισμένος ἄνωθεν μιᾶς ὑπονόμου τῆς ὁδοῦ Βιέγι-Λαντέρν.

Ὁ Ζεράρ ντὲ Νερβὰλ ὑπῆρξε μορφὴ ἰδιότυπος καὶ συμπαθής, ψυχὴ ποιητικὴ καὶ καλλιτεχνική, ὡραιοπαθής, ἀναζητοῦσα παντοῦ τὸ ὡραῖον καὶ τὸ σπάνιον. Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ του ὑπῆρξεν ἓν ὄνειρον, ματαίως δὲ ἐζήτησε, πότε εἰς τὰ ταξίδιά του καὶ πότε εἰς τὰς κατακόμβας τῶν Παρισίων, νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἀσύλληπτον πραγματικότητα. Οἱ στίχοι του εἶναι ἡ ἠχὼ τῶν πρωτοτύπων ἐρώτων του, τῶν περιέργων ὀπτασιῶν του, τῆς παραφροσύνης του. Ἐν τούτοις τὸ ὕφος τῶν ὡραίων διηγημάτων του παραμένει ἁπλοῦν καὶ δροσερόν, ἂν καὶ πανταχοῦ διαφαίνονται τὰ σκοτεινὰ προαισθήματα, ἅτινα τὸν ἐβασάνιζον. Συνέγραψε δράματα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀ. Δουμᾶ («Piquilo», «L'Alchimiste») καὶ μετὰ τοῦ Μερὺ («Le Chariot d'enfant», «L' Imagier de Harlem»), ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ ταξίδιά του («Scènes de la vie orientale», «Les nuits du Ramazan», «Lorely, souvenirs d'Allemagne»), διηγήματά του περιληφθέντα εἰς συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Les filles de feu» (1854) καὶ πλεῖστα ἄλλα διηγήματα καὶ νουβέλλες («Aurelia ou le Rêve et la vie», «La Bohême galante», «Le Marquis de Fayolle». Ἐκ τῶν ἔργων του ὡραιότερα θεωροῦνται «Les Filles du feu» καὶ «Le voyage en Orient». Ω.—

— **Ζεράρ** (Gérard), ***Φραγκῖσκος - Πασχάλης-Σίμων, βαρῶνος***—. Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ (1770—1837). Ὁ πατήρ του ἦτο θυρωρὸς τῆς ἐν Ρώμῃ γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ἡ μήτηρ του Ρωμαία. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπανέφερον αὐτὸν οἱ γονεῖς του δωδεκαετῆ. Κατ' ἀρχὰς ἐμαθήτευσεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ γλύπτου Παζοῦ, παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὴν πλαστικήν, εἶτα ἠκολούθησε μαθήματα γραφικῆς παρὰ τῷ ζωγράφῳ τῆς Ἀκαδημίας Μπρενέ, δεκαεξαετὴς δὲ ἔγραψε τὸν «Ὁράτιον», πίνακα προκαλέσαντα τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του καλλιτεχνῶν, μεθ' ὃ ὁ νεαρὸς ζωγράφος εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Δαβίδ. Τῷ 1789 ἐβραβεύθη τὸ ἔργον του «Ὁ Ἰωσὴφ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του». Τῷ 1793 ἐξέθεσε τὸν «Βελισσάριον». Τὸν πίνακα τοῦτον, ὅστις κοσμεῖ σήμερον τὴν πινακοθήκην τοῦ Μονάχου, προεκάλεσε δὲ τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς συγχρόνους του, ἔφερεν εἰς πέρας τῇ συνδρομῇ τοῦ ἄλλοτε συμμαθητοῦ του ζωγράφου Ἰζαμπάν. Τὸν «Βελισσάριον» ἠκολούθησεν ἡ ἔκθεσις ἑτέρου πίνακος: «Ψυχὴ δεχομένη τὸ πρῶτον φίλημα ὑπὸ τοῦ Ἔρωτος». Αἱ δύο αὗται συνθέσεις ἔδωκαν τὸ μέτρον τῆς ποικίλης καὶ ἀνεξαρτήτου ἰδιοφυΐας τοῦ Ζεράρ, παρουσιάζον δὲ αὐτὸν ὡς δυνάμενον νὰ εἰκονίζῃ τὰ μᾶλλον σκληρὰ καὶ τὰ τρυφερώτερα πάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὁ Δαβὶδ ἔκρινε τὸν τελευταῖον πίνακα ἔργον ἐκτάκτου κομψότητος, σπανίας πλαστικότητος, διαπνεόμενον δὲ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς αἰσθήσεως, ὡς τὴν ἐδιδάχθη ὁ Ζεράρ παρὰ τοῦ Δαβίδ. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦτο παρέμεινεν ἐπὶ τρία ἔτη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ καλλιτέχνου, ὅπως κατόπιν, μεταβιβαζόμενον ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, πωληθῇ ἀντὶ 30.000 φρ. κατὰ τὴν ἐκποίησιν τῆς πινακοθήκης τοῦ στρατηγοῦ Ράπ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ζεράρ, ὅπως ζήσῃ καὶ συντηρήσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἔγραφε σχέδια, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ Διδότοι ἐκόσμουν τὰς πολυτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ρακίνα. Οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Ζεράρ καθίστατο διάσημον, ἀνετίθετο δὲ εἰς αὐτὸν ἡ ἐκτέλεσις διαφόρων προσωπογραφιῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ Βοναπάρτου ἐπιστρέφοντος ἐκ Μαρέγγου, ἥτις προεκάλεσε τοιοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε ὁ ἱστορικὸς ζωγράφος εἱλκύετο πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης. Ὁ Ναπολέων τοῦ ἀνέθεσεν ἐπίσης τὴν ἀπεικόνισιν τῆς μάχης τῆς Ἀούστερλιτς, ἥτις εὑρίσκεται ἀνηρτημένη εἰς τὴν πινακοθήκην τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου.

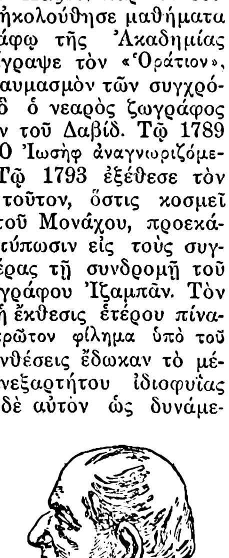

Φραγκῖσκος Ζεράρ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Ζεράρ προσεβλήθη ἐξ ὀφθαλμικῆς νόσου, ἥτις ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὴν ἐργασίαν του. Βελτιωθείσης τῆς καταστάσεώς του ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν τέχνην τὸ πλῆθος τῶν πινάκων, οἵτινες κοσμοῦσιν ὅλα σχεδὸν τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1816 ἐξέθεσε τὸν περίφημον πίνακά του «Ἡ εἴσοδος τοῦ Ἑρρίκου Δ'», ὅτε ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ΙΗ', ἑρμηνεύων τὸ γενικὸν αἴσθημα τῆς ἐκτιμήσεως πρὸς τὸ τάλαντόν του, ὠνόμασεν αὐτὸν πρῶτον ζωγράφον αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου. Ἀλλ' ὁ Ζεράρ, ἱππότης τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ τάγματος τούτου, μέλος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας καὶ ὅλων τῶν ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης, οὐδεμίαν διάθεσιν ἔδειξε ν' ἀνταλλάξῃ τὴν ζωὴν τοῦ σπουδαστηρίου του μὲ τὴν αὐλικὴν τοιαύτην. Ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ', βλέπων τὴν ἀπροθυμίαν αὐτοῦ ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὰς αὐλικὰς ἑορτάς, εἶπε τὴν γνωστὴν ἔκφρασιν, ὅτι ὁ βαρῶνος Ζεράρ ἦτο ὁ πνευματωδέστερος ἀνὴρ τῆς Γαλλίας.

Τὰ σπουδαιότερα ἔργα τοῦ Ζεράρ, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, εἶναι: «Τὸ ὄνειρον τοῦ Ὀσσιανοῦ», «Ὁ Ὅμηρος», «Ἡ Κορίννα», «Ὁ Φίλιππος Ε'», «Ἡ Θέτις», «Ὁ Τάφος τῆς ἁγίας Ἑλένης», «Ὁ Δάφνις καὶ ἡ Χλόη», «Ἡ Στέψις τοῦ Καρόλου Ι'», «Ἡ πανώλης τῆς Μασσαλίας», καὶ «Ὁ Λουδοβῖκος-Φίλιππος δεχόμενος τὴν ἀρχιστρατηγίαν». Ἡ φήμη αὐτοῦ ἔφερεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του ὅλας σχεδὸν τὰς διασήμους προσωπικότητας τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παλινορθώσεως τῶν Βουρβώνων μετέβησαν παρ' αὐτῷ, ὅπως εἰκονισθῶσιν, οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α', ὅπως ἄλλοτε ἡ μήτηρ τοῦ Ναπολέοντος, ἡ αὐτοκράτειρα Ἰωσηφίνα, ἡ κυρία Σταέλ, ἡ κυρία Ρεκαμιέ, ὁ Κανόβας, ἡ δεσποινὶς Μάρς. Πᾶσαι αἱ διασημότητες τῆς ἐποχῆς ἐθεώρουν τίτλον τιμῆς νὰ εἰκονισθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ζεράρ. Τὰ ἔργα του ἐχαράχθησαν ὑπὸ τῶν ἀρίστων χαλκογράφων τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ντενουὲρ ἐχάραξε τὸν «Βελισσάριον» καὶ τὰς προσωπογραφίας τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ Ταλλεϋράνδου, ὁ Μασσὰρ τὸν «Ὅμηρον», ὁ Γκοντεφρουὰ τὴν «Ψυχὴν» καὶ τὴν «Μάχην τοῦ Ἀούστερλιτς», ὁ Μόργκεν «τὰς τρεῖς ἡλικίας», ὁ Ζιρὰρ τὸν «Λουδοβῖκον ΙΗ' εἰς τὸ σπουδαστήριόν του», ὁ Τόσκι τὴν προσωπογραφίαν τοῦ δουκὸς Ντεκὰζ κτλ. Ὁ ἀνεψιός του *Ἐρρῖκος Ζεράρ* ἐξέδωκε τῷ 1857 τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνου, περιλαμβάνον εἰς ὡραιοτάτας χαλκογραφίας τὰς ὡραιοτέρας τῶν εἰκόνων του. Θ. Β.

—**Ζεράρ** (Gerhardt). ***Κάρολος-Φρειδερῖκος***. Γάλλος χημικὸς (1816—1856). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Λήμπιγ καὶ τοῦ Σεβρεὺλ καὶ διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Μομπελλιὲ καὶ Στρασβούργῳ. Μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν συγγράμματα τοῦ Μπερζέλιου καὶ τοῦ Λήμπιγ, ἐδημοσίευσε πολλὰς πρωτοτύπους πραγματείας καὶ τὰ συγγράμματα: «Ὀργανικὴ χημεία» (1844), «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς χημείας» (1848), «Ὀργανικὴ χημεία» (1853—1856). ΑΝ. Δ.

Ζεραρμὲ (Gerardmer) *[Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Γαλλίας (Βόσγια) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Τὴν ὀνομασίαν της ὀφείλει εἰς τὸν πρῶτον δοῦκα τῆς Λωρραίνης Ζεράρ, κτίσαντα ἐκεῖ τῷ 1070 ὀχυρὸν πύργον, πέριξ τοῦ ὁποίου ἐγκατεστάθησαν ἁλιεῖς καὶ κυνηγοί, ἀποτελέσαντες τὸν πυρῆνα τῆς σημερινῆς πόλεως. Ἡ Ζεραρμὲ κεῖται ἐπὶ ἐξόχου τοποθεσίας, περιβάλλεται ὑπὸ θαυμασίων τοπίων, αἱ δὲ οἰκίαι της εὑρίσκονται ἐν μέσῳ κήπων μὲ ἀφθονίαν ὑδάτων. Ἔχει ὑδροθεραπευτήρια, νηματουργεῖα, σημαντικὸν ἐμπόριον τυροῦ καὶ ξυλείας.

— **Ζεραρμὲ** (Gerardmer) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν Βοσγίων, πλησίον τῆς ὁμωνύμου πόλεως, μήκους 3 χιλμ. καὶ πλάτους 1500 μέτρων περίπου, μὲ ἀνώτατον βάθος 75 μέτρων. Μ. Ν. Δ.

Ζέρας, *Ἀθανάσιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Βονίτσης, γεννηθεὶς τῷ 1790 καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὑπηρετήσας τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἠκολούθησε τὸν Βαρνακιώτην, ἀλλὰ τῷ 1823 ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπολέμησε γενναίως εἰς πλείστας μάχας. Τῷ 1825 προήχθη εἰς ὑποχιλίαρχον, ἔδρασεν εἰς Μεσολόγγιον κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν χωροφυλακήν,

Digitized by Google

ὑπῆρξε δὲ ἀμείλικτος διώκτης τῆς λῃστείας ἐπὶ Ὄθωνος. Ἀπέθανε τῷ 1850. Γ. Δ. Κ.

Ζερβαὶ (Gervais), ***Παῦλος.*** Γάλλος φυσιοδίφης (1816—1879). Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας ἀπὸ τοῦ 1868. Τῷ 1867 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐδημοσίευσε μεταξὺ ἄλλων: «Ἱστορίαν τῶν θηλαστικῶν» (1855), «Γενικὴν Ζῳολογίαν καὶ Παλαιοντολογίαν» (1867—1875) «Ὀστεογραφίαν τῶν κητῶν» (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Βὰν Μπενέντεν) κλπ. —Β.

Παῦλος Ζερβαί.

— Ζερβαὶ (Gervais), ***Παῦλος.*** Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Τουλούζῃ τῷ 1859. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1900 ἐτιμήθη μὲ ἀργυροῦν μετάλλιον διὰ τὸ ἔργον του «Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος». Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου καὶ τῆς Ἀριάδνης», «Φλωρεντιναὶ Χάριτες», «Πρὸς τὸ φῶς», ἡ ἀλληγορικὴ σύνθεσις «Σκληρὸς ὁ νόμος ἀλλὰ νόμος», «Κένταυροι καὶ Δρυάδες» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζέρβαινη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 185. Ἤδη καλεῖται *Ἅγιος Ἀντώνιος.*

Ζέρβας. Ἐπώνυμον διαφόρων οἰκογενειῶν, αἵτινες κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος. Ἐξ αὐτῶν κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: —1) Οἰκογένεια ἐκ τῶν εὐπορωτέρων τῆς Ἠλείας, ἥτις πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπέστη ἀπηνῆ διωγμὸν ἐκ μέρους τῶν Λαλαίων καὶ κατέφυγε διὰ τοῦτο εἰς Ὕδραν. Οἱ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀδελφοὶ ***Νικόλαος*** καὶ ***Σπῦρος*** μετέσχον ἐκθύμως τοῦ Ἀγῶνος, ὑπηρετήσαντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ὁ δεύτερος ἐκ τούτων διετέλεσεν ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς, κατόπιν δὲ καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγῶνος ἐνήργησε δι' ἰδιοκτήτου πλοιαρίου καὶ ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Χίου. —2) Οἰκογένεια καταγομένη ἐκ τοῦ χωρίου Μερζὲ τῆς Γορτυνίας, ἀποτελοῦσα κλάδον τῆς οἰκογενείας Κολοκοτρώνη, ἀλλ' ἀποβαλοῦσα τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὅπως ἀποφύγῃ τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων. Ὁ ***Γεώργιος*** διετέλεσεν ὁπλαρχηγὸς τμήματος τῆς Καρυταίνης, μετασχὼν εἰς πολλὰς μάχας. —3) Οἰκογένεια ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων τῶν Σουλίου, διαπρέψασα κατὰ τοὺς ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπὸ τοῦ 1790, ἀρξαμένους ἀγῶνας, καθὼς καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀξιολογώτερα ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι: —1) ***Ἀθανάσιος.*** Μετέσχε τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς ὁπλαρχηγός, διακριθεὶς εἰς πολλὰς μάχας καὶ λαβὼν κατὰ τὸ 1824 τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. Μετέσχεν ἐπίσης τῆς ἀμύνης τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη ἐν τῇ ἐφόδῳ τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1825. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1826 ἀπεστάλη μετ' ἄλλων εἰς Ὕδραν, ἵνα ζητήσῃ τὸν ταχὺν ἐπισιτισμὸν τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἐπανελθὼν δὲ κατὰ Μάρτιον εἰς τὴν ἀγωνιῶσαν πόλιν, ἔπεσε κατὰ τὴν Ἔξοδον. —2) ***Βασίλειος.*** Διετέλεσεν ἑκατόνταρχος εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐν Κερκύρᾳ λεγεῶνα τῶν Ἠπειροτοσουλιωτῶν. Ἠγωνίσθη τῷ 1820 κατὰ τῶν Τούρκων, πολιορκούντων τὰ Ἰωάννινα, διεξήγαγε κατόπιν μετὰ τοῦ Γεωργίου Ζέρβα τὰς πρὸς αὐτοὺς διαπραγματεύσεις καὶ κατέλαβε μετὰ τοῦ Ζυγούρη Τζαβέλλα τὴν ὀχυρὰν θέσιν Γλυκύ. —3) ***Γεώργιος.*** Κατὰ τὸ 1820 ἐπανῆλθε μετὰ τῶν ἄλλων Σουλιωτῶν ἐξ Ἑπτανήσου εἰς Ἤπειρον καὶ ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Τούρκων. Διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Βασιλείου Ζέρβα τὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ὑπέγραψε τὴν καταρτισθεῖσαν τῇ 4ῃ Μαρτίου 1821 συνθήκην. Μετέσχε κατόπιν τοῦ Ἀγῶνος διακριθείς, ἀπενεμήθη δ' αὐτῷ ὁ βαθμὸς τοῦ ὑποστρατήγου, ἀναγνωρισθείσης εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν του Ἀθανάσιον ὀφειλῆς ἐκ μέρους τοῦ κράτους 40,300 γροσίων καὶ 1320 φοινικῶν. Συνέγραψε περιγραφὴν τῶν ἀγώνων τοῦ Σουλίου, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Φιλήμων κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας του. —4) ***Διαμάντης.*** Κατὰ τὸ 1820 ἐπέστρεψε μετὰ τῶν ἄλλων Σουλιωτῶν ἐξ Ἑπτανήσου εἰς Ἤπειρον, ταχθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς σώματος 250 ἀνδρῶν. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐνίσχυσε μετὰ τοῦ Φωτομάρα καὶ Δαγκλῆ τοὺς Παργίους μαχομένους πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς διὰ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Πάργας. Ἠγωνίσθη κατόπιν ἐκθύμως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως, μετασχὼν εἰς πλείστας μάχας καὶ διαπρέψας ἰδίᾳ κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης. Ἀπενεμήθη αὐτῷ ὁ βαθμὸς τοῦ ὑποστρατήγου. Μετέσχε τῆς γενομένης τῷ 1835, ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ στάσεως, ἀμνηστευθεὶς κατόπιν. —5) ***Κωνσταντῖνος.*** Μετέσχεν ὡς ἀρχηγὸς ἰδίου σώματος τοῦ Ἀγῶνος, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διακριθείς. —6) ***Νικόλαος,*** ἀδελφὸς τοῦ Διαμάντη. Εἷς τῶν ἡρωϊκωτέρων πολεμάρχων τοῦ Ἀγῶνος. Ἦτο βραχύσωμος, πλὴν εἶχε ῥώμην ἡράκλειον, κατὰ δὲ τὰς ἐκ τοῦ συστάδην ἰδίᾳ μάχας ἐπετέλεσεν ἀπαράμιλλα κατορθώματα. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως, παρὰ τὴν νεαράν του ἡλικίαν, ἡγήθη ἰδίου σώματος, συγκειμένου ἐκ Σουλιωτῶν καὶ Αἰτωλοακαρνάνων, δι' οὗ μετέσχεν εἰς πλείστας ἐκστρατείας καὶ μάχας, πανταχοῦ διαπρέψας καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν Ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τοῦ Ἀναλάτου (1827) ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἐκ τῶν ἡγητόρων, ὅστις διετήρησε μέχρι τέλους τὴν ψυχραιμίαν του καὶ κατώρθωσε προμαχῶν μετ' ἀφθάστου ἡρωϊσμοῦ νὰ συγκεντρώσῃ τὰ συντρίμματα τῆς φάλαγγος τῆς ἐπιθέσεως. Τῷ 1828 συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ταχεῖαν ἀνάκτησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 1835 μετέσχε τῆς ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ στάσεως, ἀμνηστευθεὶς κατόπιν καὶ προαχθεὶς εἰς ὑποστράτηγον. Μετέσχεν ἐπίσης τῆς κατὰ τὸ 1854 ἐν Ἠπείρῳ γενομένης ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν ἔφθασε μαχόμενος μέχρι τῶν Πέντε Πηγαδίων, ἔνθα ἠμύνθη κρατερῶς ἐπὶ διήμερον κατὰ πολλαπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος διετέλεσε πληρεξούσιος ἐν τῇ Β' ἐθνοσυνελεύσει τοῦ 1862. Ἀπέθανε τῷ 1867 ἐν Ἀγρινίῳ. Διὰ τὰς κατὰ τὸν Ἀγῶνα ὑλικὰς θυσίας του τῷ ἀνεγνωρίσθη ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ὀφειλὴ 120.320 γροσίων καὶ 11.355 φοινίκων, ἥτις ὅμως οὐδέποτε ἐπληρώθη. —7) ***Τούσιας.*** Διετέλεσεν ἑκατόνταρχος εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐν Κερκύρᾳ λεγεῶνα τῶν Ἠπειροτοσουλιωτῶν. Διεπραγματεύθη ἐπανειλημμένως μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ὁπλαρχηγῶν πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Σουλίου καὶ ὑπέγραψε τὰς σχετικὰς συνθήκας. Ἡγούμενος ἰδίου σώματος μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος, διακριθεὶς διὰ τὸν ἡρωϊσμόν του καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ. Τὸ ὄνομά του ἀνεγράφη εἰς τὸν κατάλογον τῶν 143 Ἀγωνιστῶν, τῶν προσενεγκόντων ἐξόχους ὑπηρεσίας. —8) ***Τζήμας.*** Διέπρεψεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις ἀποτυχὼν εἰς τὰς ἐπιθέσεις του ἀπετάθη πρὸς αὐτὸν τῷ 1800 καὶ τοῦ προσέφερεν 800 πουγγία, ἵνα τοῦ παραδώσῃ τὸ Σοῦλι. Εἰς τὴν πρότασιν ταύτην ὁ Τζήμας Ζέρβας ἀπήντησε περιφρονητικῶς δι' ἐπιστολῆς. Καταφυγὼν εἰς Κέρκυραν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Σουλίου διετέλεσεν ἑκατόνταρχος εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν ἐν Κερκύρᾳ λεγεῶνα τῶν Ἠπειρωτοσουλιωτῶν. —9) ***Χρῆστος,*** ἀδελφὸς τοῦ Διαμάντη καὶ τοῦ Νικολάου. Τῷ 1825 διωρίσθη χιλίαρχος, συνεστρατεύετο δὲ συνήθως ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον. Μετασχὼν μετὰ τῶν ἀδελφῶν του τῆς γενομένης τῷ 1835 στάσεως ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τὰ βασιλικὰ στρατεύματα. Ε. Ι. Μ.

— Ζέρβας. —1) ***Κωνσταντῖνος.*** Ὁπλαρχηγὸς καταγόμενος ἐκ Κρανιδίου, μετασχὼν τοῦ Ἀγῶνος ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ θείου του Ἀρσενίου Κρέστα, ὃν φονευθέντα διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχηγίαν. Ἔτυχε τοῦ ἀργυροῦ ἀριστείου. — 2) ***Ἀναγνώστης,*** ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ ἡγήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγῶνος ἰδίου σώματος. Διετέλεσε πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνικὴν συνέλευσιν καὶ ἔκτοτε τῷ ἀνετέθησαν ἐπανειλημμένως ἐμπιστευτικαὶ ὑπηρεσίαι. Ἠγωνίσθη ἐκθύμως κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ διετέλεσε πληρεξούσιος καὶ ἐν τῇ Γ' Ἐθνικῇ συνελεύσει. Ἀπέθανε τῷ 1854. Ε. Ι. Μ.

— ***Ζέρβας, Δημήτριος.*** Ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὸν Ἀγῶνα, καταγόμενος ἐκ Ζαβίτσης τοῦ Ξηρομέρου. Διετέλεσε κατὰ τὸ 1832 πολιτάρχης τῶν φρουρίων Μεθώνης καὶ Κορώνης.

— ***Ζέρβας, Κωνσταντῖνος.*** Ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὸν Ἀγῶνα, καταγόμενος ἐξ Εὐβοίας καὶ ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Ν. Κριεζώτην. Ἔλαβε κατὰ τὸ 1830 τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου, βραδύτερον δὲ κατετάχθη εἰς τὴν Ε' τάξιν τῶν ἀγωνιστῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς. Ε. Ι. Μ.

Ζερβᾶτα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σάμης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 285. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Αὐγό. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Μουζακᾶτα* (κάτ. 116) καὶ *Ἀλευρᾶτα* (κάτ. 49).

Ζερβάτικα *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λογγᾶς τῆς ἐπαρχίας Παξῶν τοῦ νομοῦ Κερκύρας. Κάτ. (1928) 38.

Ζερβέας, *Δημήτριος.* Ἐμπειρικὸς ἰατροχειρουργὸς ἐκ Μάνης, ὑπηρετήσας τὰ διάφορα στρατόπεδα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπολέμησε καὶ ὡς ἀξιωματικὸς ὑπὸ τὸν Γιατράκον, καὶ εἰς τὸ Νεόκαστρον ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ΣΤ' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζερβὲξ (Gervex), ***Ἑρρῖκος.*** Σύγχρονος Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1852. Διεκρίθη ἰδίως ὡς ἱστορικὸς ζωγράφος, εἰκονίσας πλείστας μάχας. Ἐκ τῶν πινάκων του, οἵτινες ἔχουν θέματα σκηνὰς τοῦ καθημερινοῦ βίου, κάλλιστοι θεωροῦνται: «Ἡ ἐπάνοδος ἐκ τοῦ χοροῦ», «Τὸ γραφεῖον τῆς φιλανθρωπικῆς ἑταιρείας», «Ἡ συνεδρίασις τῆς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς τῶν καλλιτεχνῶν», «Ἡ ἐργατικὴ ὁμάς». Τῷ 1913 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῶν Παρισίων.

Ζέρβη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀρνίσσης (τέως Ὀστρόβου) τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης, τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. (1928) 304.

Ζερβὶ *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τῆς Ἀττικῆς (ἀνατολικῆς) ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ (πλάτ. 37° 47' 30" Β, μηκ. 23° 47' 30" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens) ἀντικρύζον τὴν νῆσον τῶν Φλεβῶν, μεθ' ὧν σχηματίζει τὸν φερώνυμον δίαυλον. Εἶναι ἡ ΝΑ ἄκρα τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς τοῦ ἀκρωτηρίου *Ζωστὴρ* τῶν ἀρχαίων. Σ. Ε. Λ.

Ζερβιανὰ *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Λαρδᾶ τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 62.

Ζερβὶλλ-Ρεὰς (Gerville-Réache), ***Γάστων-Θεόφιλος.*** Γάλλος πολιτικὸς (1854—1908). Ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτὴς τῆς Γουαδελούπης καὶ ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν συνταγματικῶν νόμων ἐπιτροπῆς. Ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς τῷ 1904, ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ κράτους ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Ζερβίτσης. —1) ***Νικόλαος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἠπείρου, πολεμήσας εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεάν. Κατελθὼν εἰς Κρήτην ἐτραυματίσθη τῷ 1824 ὑπὸ Εὐρωπαίου ἀξιωματικοῦ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων, τοῦ Χουσεῒν μπέη, τὸν ὁποῖον ἐξύβρισεν εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἀναγνωρισθεὶς ὡς Χριστιανός, συνελήφθη καὶ ἤγετο πρὸς ἀποκεφαλισμόν, ὅτε ὁ Χουσεῒν μπέης παρενέβη καὶ ἐξήτησε νὰ τοῦ ἀποσπάσῃ διαφόρους πληροφορίας περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, ἐπειδὴ ἐπέκειτο ἡ εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατεία τῶν Αἰγυπτίων. Ἄγνωστον τί κατώρθωσεν ὁ Χουσεῒν ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Ζερβίτσην· ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ ἐν Κρήτῃ Αἰγύπτιοι ἀπεφάσισαν νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν ὡς κατάσκοπον καὶ τὸν ἀπέστειλαν εἰς Πελοπόννησον. Αὐτὸς ὅμως, προσελθὼν εἰς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀνεκοίνωσε τὰ διατρέξαντα καὶ παρέμεινεν ἔκτοτε ἀγωνιζόμενος εἰς Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἐχρησιμοποιήθη εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἐν Ἄργει καὶ Ναυπλίῳ, ἀπέθανε δὲ τῷ 1838 εἰς τὰς Ἀθήνας. — 2) ***Κωνσταντῖνος,*** υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω. Διέπρεψε μεταξὺ τῶν διδασκάλων, ἀλλ' ἀπεβίωσε νεώτατος. Γ. Δ. Κ.

Ζερβὸ *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Γαλατᾶ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππιάδος τοῦ νομοῦ Πρεβέζης. Κάτ. (1928) 186.

ζερβόδεξος, —η, —ο· ὁ ἐπαρίστερος, ὁ χρησιμοποιῶν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ὡς δεξιάν, ἄλλως *ζερβοκούταλος, ζερβός* ‖ ὁ ἀμφιδέξιος, ὁ χρησιμοποιῶν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπίσης καλῶς.

— *[Λαϊκὴ τέχνη] Ζερβόδεξα* καλοῦνται τὰ ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος κεντώμενα θέματα κατ' ἀντίθετον, πρὸς ἄλλα τοῦ αὐτοῦ εἴδους, διεύθυνσιν. «Πέρδικες ζερβόδεξες» (Ἀστυπάλαια) αἱ τοποθετημέναι κατ' ἀντιρραχιαίαν διάταξιν. Κατ' ἄλλην ἔκφρασιν ἀλλαχοῦ: «πάπιες ἀνάποδες», «πάπιες ἴσιες» κλπ. Α. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

— **Ζερβὸ** ***Μπουλμέτι*** *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φιλιππιάδος, ἤδη καλούμενον *Γαλατᾶς* (βλ. λ.).

Ζερβομπεάκος, *Ἀντώνιος.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Μάνης, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ζερβάκου, τοῦ γνωστοτέρου ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τίτλον *Ζερβόμπεη.* Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας *Ζερβάκου* κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐτάχθη ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ συνετήρει ἐξ ἰδίων σῶμα ἐκ πεντήκοντα Μανιατῶν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ εἰς ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ, ἐπὶ Καποδιστρίου δὲ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Πετρόμπεη. Θεωρούμενος ὡς ἐπικίνδυνος ἐπαναστάτης, ἐπὶ τῆς βαυαροκρατίας, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων τῷ 1834, καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ διασωθῇ εἰς Πετροβούνιον, ὅπου ὁ ὀχυρὰ του ἔπαυλις κατεστράφη, ἐντολῇ τῆς ἀντιβασιλείας. Ἔκτοτε ἡσύχασεν ἀποσυρθεὶς εἰς Γύθειον. Γ. Δ. Κ.

— ***Ζερβομπεάκος, Πέτρος.*** Μανιάτης ἀρχηγὸς ἐθελοντικοῦ σώματος κατὰ τὴν μεγάλην Κρητικὴν ἐπανάστασιν 1866—1869, γεννηθεὶς ἐν Πετροβουνίῳ τοῦ Γυθείου τῷ 1840. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως κατῆλθεν ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὸν

Digitized by Google

ἀγῶνα ἐπὶ κεφαλῆς ἐκλεκτῶν Μανιατῶν καὶ συμμετέσχε, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς πλείστας ἐπιχειρήσεις ἀνὰ τὰς ἀνατολικάς τε καὶ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου, διακριθεὶς πανταχοῦ διὰ τὴν ἀνδρείαν του, τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν του καὶ τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς ἔσπευδε πάντοτε, ὅπου τὸ καθῆκον ἐκάλει αὐτόν.

Παρέμεινεν ἐν Κρήτῃ μέχρι πέρατος τοῦ ἀγῶνος, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ὁποίου, ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ ὄρη τῶν Σφακίων μετὰ τῶν ἀρχηγῶν Πετροπουλάκη, Μήτσα, Χριστοδουλάκη, Χιονιουδάκη, Γογωνῆ, Σήφακα κλ., ἀγόντων εὐαρίθμους μόνον ἄνδρας, κατώρθωσε μετ' ἐκείνων νὰ διασπάσῃ τὰς ἀποκλειούσας αὐτοὺς τουρκικὰς φάλαγγας ὑπὸ τοὺς Σεφκὲτ-πασᾶν, Μεχμὲτ-πασᾶν, 'Ομὲρ Ναϊλῆ-πασᾶν καὶ Μεχμὲτ 'Αλῆ-πασᾶν, καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Χῶσες τοῦ 'Αποκορώνου (15 Δεκεμβρίου 1868), ὁπόθεν μετὰ πολλὰς ἡρωϊκὰς περιπετείας ἀπῆλθεν εἰς 'Ελλάδα. 'Απέθανε τῷ 1875.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ζερβονικόλας. Παρεπώνυμον τοῦ ὁπλαρχηγοῦ *Νικολάου Ρόκα*, γεννηθέντος περὶ τὸ 1780 εἰς Κούντουρα τῆς Μεγαρίδος. 'Επαρίστερος ὢν ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν ἀλβανοφώνων συμπολιτῶν του «*Κὸλ-ζέρβα*» καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Κρητῶν συμπολεμιστῶν του *Ζερβονικόλας*, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀπηθανατίσθη διὰ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων του. Παιδίον ἔτι ὢν ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (1790), παρ' ὧν ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὀνομασθεὶς *Μουσταφᾶς* καὶ διὰ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτῆρός του *Νταῆ-Μουσταφᾶς*. Ἔχων συνείδησιν τῆς καταγωγῆς του καὶ διαπνεόμενος ὑπὸ μίσους ἀδιαλλάκτου κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν εἰς Μ. 'Ασίαν, ἔνθα διέπρεψε μεταξὺ τῶν ἐκεῖ Κλεφτῶν, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Κρῆτες, μεθ' ὧν συνδεθεὶς κατῆλθεν εἰς Κρήτην ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας 'Αγῶνος τῷ 1821. 'Αφοῦ συμμετέσχεν εἰς τὰς πρώτας ἐκεῖ μάχας, καθ' ἃς ἐθαυμάσθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του, μετέβη εἰς Πελοπόννησον, συμμετέσχε καὶ ἐκεῖ εἰς διαφόρους μάχας (Ναύπλιον κλπ.) καὶ εἶτα, ἀρχομένου τοῦ 1822, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξ ἐθελοντῶν Μικρασιατῶν σώματος τοῦ φονευθέντος Ποντίου ἥρωος 'Αλεξίου Μαυροθαλασσίτου. Διοικῶν τὸ σῶμα ἐκεῖνο συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Μυλοποτάμου, Μαλεβυζίου, Μεραμπέλλου, Λασιθίου καὶ 'Ιεραπέτρας. Κατὰ τὴν ἔφοδον ἐναντίον τοῦ φρουρίου 'Ιεραπέτρας ἀνῆλθε ξιφήρης ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ φονεύσας πέντε Τούρκους ἰδιοχείρως. 'Η κρητικὴ κυβέρνησις, ἐκτιμῶσα τὴν ἀξίαν του, διώρισεν αὐτὸν (Σεπτέμβριος 1822) γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀνατολικῶν τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν μὲ τὸν ἀνώτατον τότε βαθμὸν τοῦ πεντακοσιάρχου. 'Ο γενναῖος καὶ εὐγενὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐδέχθη μὲν τὸν βαθμόν, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν θέσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ, ἵνα μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, μεθ' ὧν συνέπραττεν ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ. 'Ασθενήσας κατὰ 'Ιανουάριον τοῦ 1823 ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Νεαπόλει τοῦ Μιραμπέλλου. 'Ο θάνατός του ἐχαιρετίσθη ὑπὸ τῶν τρομοκρατηθέντων Τούρκων διὰ πυροβολισμῶν, ὅταν δὲ βραδύτερον εἰσῆλθον οὗτοι εἰς Νεάπολιν, ἀνέσκαψαν τὸν τάφον του καὶ ἔρριψαν εἰς τοὺς κύνας τὸ πτῶμα αὐτοῦ.

Ν. ΚΛΣ

Ζερβόπουλος, *Γεώργιος*. 'Αγωνιστὴς ἐκ Πυλίας. 'Επολέμει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 'Επαναστάσεως εἰς διαφόρους μάχας τῆς Πελοποννήσου καί τινας τῆς Στερεᾶς. Τῷ 1825 προήχθη εἰς ἑκατόνταρχον. Ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου, μαχόμενος κατὰ τῶν ὀρδῶν τοῦ 'Ιμβραήμ. 'Η ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξε μετὰ θάνατον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν.

Γ. Δ. Κ.

ζερβός,—*ή*,—*ό*, καὶ **ζαρβός**, καὶ **ζαρβύς**· δημοτ., ἀριστερός, εὐώνυμος, ἀντίθ. τοῦ *δεξιός*: «τὸ ζερβό μου χέρι»· ‖ *ζερβόδεξος* (βλ.λ.) ἐπαρίστερος.—'Επίρρ. **ζερβά**· ἀριστερόθεν: «ζερβὰ δεξιὰ 'ς τὸ δρόμο».

— **ζερβὸ ξύλο** (τό). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου χαρακτηρίζουν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς 'Ελλάδος (Θεσσαλία, Στερεὰ 'Ελλάς, Εὔβοια) τὰ ἐξ ἀνηλίων δασῶν προερχόμενα καυσόξυλα, ἢ τὰ καυσόξυλα τὰ κοπτόμενα ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν δύσιν πλευρὰν τοῦ δένδρου. Τὰ ζερβὰ ξύλα θεωροῦνται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὅτι ἔχουν ἐλαχίστην θερμαντικὴν δύναμιν καὶ ὅτι ἀνάπτουν μετὰ μεγάλης δυσκολίας.

Κ. Φ.

Ζερβός. 'Επίθετον κεφαλληνιακῆς οἰκογενείας, παλαιοτάτης καταγωγῆς, ἑλκούσης τὸ γένος ἐκ Βυζαντίου, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ βυζαντινοῦ μολυβδοβούλλου, εὑρισκομένου εἰς τὸ ἐν 'Αθήναις Νομισματικὸν μουσεῖον. Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο εἶναι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος· φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος *'Ιωάννου Ζερβοῦ*, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀνῆκεν. 'Εκ Βυζαντίου φαίνεται ὅτι μετῴκησαν εἰς Κεφαλληνίαν οἱ Ζερβοὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων ὅμως ἀπόγονοι δὲν διεσώθησαν. Οἱ νῦν ἐν Κεφαλληνίᾳ κατοικοῦντες Ζερβοὶ εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐκ Κορώνης εἰς τὴν νῆσον μεταφερθέντων πολεμιστῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ πολεμισταὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ *Δῆμος*, *Γεώργιος*, *'Ανδρόνικος* καὶ *'Ανδρέας*, ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τῶν Stradeoti, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νικολάου Μενάγια. Εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τούτους ἡ Βενετία ἐδώρησε τῷ 1502 διάφορα κτήματα ἐκ τῶν κατασχεθέντων τότε διαφόρων εὐγενῶν, φίλων τῆς καταλυθείσης δυναστείας τῶν Τόκκων. Οἱ Ζερβοὶ κατῴκησαν εἰς τὴν Σάμην, ὅπου καὶ χωρίον *Ζερβᾶτα* ἔκτοτε ὑπάρχει. 'Εκ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν εἷς μὲν μετῴκησεν εἰς Κέρκυραν, γενάρχης γενόμενος τῶν Ζερβῶν τῆς Λευκίμμης, ἕτερος δὲ εἰς Σούλιον γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς φάρας *Ζέρβα* (βλ. λ.). Οἱ ἐν Κεφαλληνίᾳ διαμείναντες ἐπληθύνθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, δημιουργήσαντες διαφόρους κλάδους, ὡς λ. χ. τοὺς *'Αλεξανδράτους* (ἐκ τοῦ 'Αλεξάνδρου), *Μικελάτους* (ἐκ τοῦ Μιχαήλ), *Σπυράτους* *Στεφανάτους*, *'Ιακωβάτους*, *Παπαδάτους*, *Φλέγγους*, *Λιναρδάτους*, *Σάππαίους*, *Καναλάτους*, *Τρεμουντάνας*, *Ζαφειράτους* κ. ἄ. 'Εκ τῶν κλάδων τούτων διεκρίθησαν πολλοὶ ὡς κληρικοί, πολιτικοί, ἐπιστήμονες κ.λ.π. Οἱ Ζερβοὶ ἀνεγράφησαν ἐν τῇ Χρυσῇ βίβλῳ τῆς Κεφαλληνίας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1593—1604. Τῆς οἰκογενείας ταύτης κυριώτερα μέλη εἶναι οἱ ἑξῆς:

— 1) ***'Ηλίας.*** Εἷς τῶν σπουδαιοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Κεφαλληνίας κατὰ τὴν ἀγγλοκρατίαν, ἐκ τοῦ κλάδου τῶν 'Ιακωβάτων. 'Εγεννήθη ἐν Γριζάτοις τῆς Κεφαλληνίας τὴν 27ην 'Οκτωβρίου 1814 καὶ ἀπέθανε τῷ 1894. 'Εν ἀρχῇ ἐσπούδασεν εἰς τὴν 'Ιόνιον 'Ακαδημίαν, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν Πίζαν, ὅπου καὶ ἔλαβε τὸ δίπλωμά του ὡς διδάκτορος τῆς νομικῆς (1839). 'Επιστρέψας εἰς τὴν γενέτειραν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ ἡμερῶν τῆς δικηγορίας του ἦλθεν εἰς προστριβὴν πρὸς τὰς ἀγγλικὰς ἀρχὰς τῆς νήσου· κατηγορηθεὶς ὅτι ἐξύβρισε τὸν Ἄγγλον τοποτηρητὴν Θόμψων κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν καὶ πρόστιμον. 'Η αὐθαίρετος ἐκείνη ποινὴ ὑπῆρξε τὸ ἔναυσμα τῆς μετέπειτα δράσεώς του. Ταχθεὶς ἀμέσως εἰς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ὑπέθαλπε τὴν ἰδέαν τῆς ἑνώσεως, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ὡς ἐπαναστάτης, καὶ ἀρχικῶς μὲν ἐτέθη ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, βραδύτερον δὲ ἐξωρίσθη εἰς 'Οθωνούς, ὁπόθεν μετὰ τετράμηνον διαμονὴν ἀνεκλήθη. 'Η ἀνακήρυξις τοῦ συντάγματος (1843) ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ 'Ελλάδι ἀνερρίπισε τοὺς πόθους τῶν 'Επτανησίων, ὁ δὲ Ζερβός, θεωρηθεὶς ὡς ὑποκινητὴς τῶν ἐκραγεισῶν τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ ταραχῶν, ὑπεβλήθη εἰς ἐγγυοδοσίαν ἐπὶ ἑπτάμηνον. Τῷ 1849 ἐξέδωκε τὸν «Φιλελεύθερον» μὲ πρόγραμμα τὴν διαφώτισιν τοῦ λαοῦ περὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. 'Η ἔκδοσις τοῦ 3ου φύλλου τῆς ἐφημερίδος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας καταδιώξεις, ἀπεφασίσθη δὲ ἡ κάθειρξις τοῦ Ζερβοῦ εἰς τὸ φρούριον τῆς Μάλτας, μετριασθείσης τῆς ποινῆς εἰς ἐξορίαν εἰς Παξούς, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ τετράμηνον. Μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του ἐξέδωκε τὸ 4ον φύλλον τοῦ «Φιλελευθέρου», καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἐν τῇ νήσῳ ἐπανάστασις (1849), θεωρηθεὶς δὲ ὡς εἷς ἐκ τῶν ὑποκινητῶν τῶν ταραχῶν ἐξωρίσθη διὰ τρίτην φορὰν εἰς Κύθηρα.

'Ηλίας Ζερβός.

'Εν τῷ μεταξὺ διετάσσοντο αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 9ου κοινοβουλίου, συμφώνως μὲ τὰς νέας συνταγματικὰς διαρρυθμίσεις, τὸ δὲ ριζοσπαστικὸν κόμμα περιέλαβε μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων του τοὺς ἓξ ἀρχηγούς του, ἐν οἷς καὶ τὸν Ζερβόν. Οὗτοι ἐπιτυχόντες καὶ παρακαθήσαντες ἐν τῇ βουλῇ ὑπέβαλον κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 26ης Νοεμβρίου 1850 τὸ περὶ ἑνώσεως ἱστορικὸν ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν βίᾳ διάλυσιν τῆς συνεδριάσεως ἐκείνης, πρὶν ἢ περατωθῇ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ψηφίσματος, καὶ τὴν λῆψιν βιαίων μέτρων κατὰ τῶν ριζοσπαστῶν. 'Ο Ζερβὸς ἐξωρίσθη εἰς 'Αντικύθηρα, ἐκ δὲ τῶν συντρόφων του ἄλλοι κατεδικάσθησαν εἰς φυλάκισιν καὶ ἄλλοι εἰς ἐξορίαν. Μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του ἐκ τῆς ἐξορίας, ὁ Ζερβὸς ἀνεχώρησε (1857) εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν πρόθεσιν, ὅπως δικηγορήσῃ ἐκεῖ· κενωθείσης ὅμως μιᾶς θέσεως ἐν τῷ 11ῳ κοινοβουλίῳ ἡ πατρίς του ἐξέλεξε καὶ πάλιν αὐτὸν βουλευτήν, δὲν παρεκάθισεν ὅμως ἐν αὐτῷ διαλυθέντι ἐν τῷ μεταξύ. 'Επιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν τῷ 1860 ἐξελέγη καὶ πάλιν βουλευτὴς καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς, διαφωνήσας ὅμως μὲ τοὺς συναδέλφους του ριζοσπάστας παρῃτήθη τῷ 1862. Τῷ 1864, μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν 'Ιονίων νήσων μετὰ τῆς 'Ελλάδος, ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Β' ἐν 'Αθήναις 'Εθνικῆς συνελεύσεως, παρῃτήθη ὅμως τοῦ ἀξιώματος. Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἐν 'Ελλάδι διωρίσθη μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επικρατείας, τούτου δὲ διαλυθέντος ἀπεσύρθη πλέον τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, μὴ δεχθεὶς τὸ παρὰ διαφόρων κυβερνήσεων προσενεχθὲν ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον. 'Ο Ζερβὸς διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεύς, γράψας πολιτικά, ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ ἔργα.

Γ. Ε. Τ.

— 2) ***'Ιωάννης.*** Συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1875. 'Εσπούδασε νομικὰ ἐν 'Αθήναις καὶ κατόπιν ἠκολούθησε μαθήματα κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφίας ἐν Παρισίοις. 'Εγκατασταθεὶς ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ἤσκησεν ἐκεῖ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐγένετο, ὑπό τε τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ψευδώνυμον *'Αρέτας*, συνεργάτης φιλολογικῶν περιοδικῶν, κριτικὸς τοῦ περιοδικοῦ «Παναθήναια» (1908), φιλολογικὸς διευθυντὴς τῶν ἐκδόσεων Φέξη (1909—1914). 'Εδημοσίευσεν εἰς τόμους μεταξὺ ἄλλων: «'Ιστορία τῆς ἰδέας» (1910), «Αἱ ὑλιστικαὶ θεωρίαι» (1914), «'Εργατοκρατία», «Μῦθοι τῆς ζωῆς» (1911), «Διηγήματα» (1912), «Τραγούδια τοῦ καλοῦ καιροῦ» (1916), προλεγόμενα εἰς λογοτεχνικὰς ἐκδόσεις καὶ κριτικὰς μελέτας. 'Εξέδωκε μεταφράσεις του τῆς 'Ιλιάδος, τοῦ Θουκυδίδου, τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τῆς «Πολιτείας», τοῦ 'Αριστοτέλους κ. ἄ.

— 3) ***Παναγιώτης.*** 'Αδελφὸς τοῦ προηγουμένου, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ 'Αθηνῶν. 'Εγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1878, ἐσπούδασε μαθηματικὰ ἐν 'Αθήναις καὶ εἶτα ἐν Παρισίοις. 'Επανελθὼν εἰς τὴν 'Ελλάδα ἐγένετο ὑφηγητὴς τῶν ἀνωτέρων μαθηματικῶν, καθηγητὴς τῆς φυσικῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Δοκίμων, λειτουργὸς τῆς Μ. 'Εκπαιδεύσεως ἐν 'Αθήναις, ἀπὸ δὲ τοῦ 1917 τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Ἔγραψε: «Variations d'un polynôme» (1901), «Sur le théorème de Descartes» (1901), «Sur les racines des équations algébriques» (1904), «Sur le développement d'une fonction en série ordonnée suivant les puissances entières et positives d' une autre fonction» (1904), «Sur les équations algébriques» (1904), «Sur le problème de Monge» (1905), «Γενίκευσις ἑνὸς θεωρήματος τοῦ Comes Teixeira» (1906), «Sur une méthode de M. Goursat dans le problème de Monge» (1908), «Sur la correspondance entre les théories d'intégration des équations aux dérivées partielles du premier ordre et l'intégration des systémes de Monge» (1909), «Sur les équations aux dérivées partielles du premier ordre à trois variables indépendantes» (1912), «Sur l'intégration de certains systèmes indéterminés d'équations differentielles» (1913), «Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῶν ἐξισώσεων μὲ μερικὰς παραγώγους πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως» (1917), «Δελτίον ἀνωτέρων μαθηματικῶν σπουδῶν» (1918—1919), «Sur l'intégration de certains systèmes différentiels indéterminés» (1920), «Remarques sur certaines transformations des équations aux dérivées partielles» (1921), «Sur quelques transformations des équations aux dérivées partielles du second ordre» (1920), «Sur quelques transformations d'équations aux dérivées partielles» (1923), «Sur l'équivalence des systèmes d'équation différentiels» (1919), «Über einige unbestimte differentialsysteme» (1926), «Sur une théorie nouvelle du problème d'intégration des systèmes de Monge» (1928), «Sur quelques courbes intégrales» (1928) κ. ἄ. 'Εδημοσιεύθησαν εἰς τὰ εἰδικὰ περιοδικά: «L'Enseignement Mathématique», «Nouvelles Annales κλπ.» «Journal für die reine und angewandte Mathematik», «Menschen und Menschen Werke» εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Παρισινῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιστημῶν, τοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου τῆς Ρώμης (1909), τοῦ Καΐμπριτζ (1912), τοῦ Στρασβούργου (1920), τῆς Βολωνίας (1928). εἰς τὴν «'Επετηρίδα» τοῦ 'Εθν. πανεπιστημίου (1906), τὸ «Δελτίον τῆς 'Ελλην. Μαθ. 'Εταιρείας» (1919) καὶ εἰς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις, ὅπως ὁ «'Απειροστικὸς Λογισμός». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης 'Ελληνικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας».

—4) ***Σεραφείμ.*** Κληρικὸς γεννηθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Λίαν εὐπαίδευτος, ἐξελέγη τῷ 1662 ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἀντὶ τοῦ καταβιβασθέντος τότε ὑπό τε τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ κλήρου ἀρχιεπισκόπου 'Ιερωνύμου Περιστιάνου, ἀλλ' ἡ ἐκλογή του δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ κέντρου. 'Ο Σεραφεὶμ ἀνεκαίνισε τὸ ἔτος 1664 τὴν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἱστορικὴν μονὴν τῶν 'Αγίων Φανέντων.

Γ. Ε. Τ.

— **Ζερβός.** —1) ***Γκίκας.*** 'Υδραῖος 'Αγωνιστὴς ὑπηρετήσας εἰς πυρπολικά. Μετέσχε τῆς εἰς Ντὰρ-Μπογὰζ τῆς Σάμου πυρπολήσεως τουρκικῆς φρεγάτας τῷ 1824. 'Επίσης εἰς Σάμον ἔκαυσε τουρκικὸν βρίκιον. —2) ***Νικόλαος.*** Πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας, ἐξάδελφος τοῦ προηγουμένου. 'Εκδικούμενος τὸν

Digitized by Google

φόνον τοῦ πατρός του, ἱερέως ἐν Κρανιδίῳ, τὸν ὁποῖον ἔσφαξαν Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου τῷ 1820, ἐνήργησεν ἐπιδρομὴν εἰς τουρκοχώριόν τι τοῦ Ἀργολικοῦ, παρὰ τὸ Ἄστρος, καὶ συλλαβὼν μίαν οἰκογένειαν τὴν κατέσφαξε. Τοῦτο ἐγένετο τὴν παραμονὴν τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Ὕδρας ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου. Ταχθεὶς ἐνθουσιωδῶς μὲ τὸ μέρος αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σωματοφυλάκων του. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Οἰκονόμου, ὁ Ζερβὸς ἐφυλακίσθη ἐπὶ μῆνας. Κατόπιν ἐπολέμησιν ἐπιβαίνων διαφόρων πλοίων, καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς πειρατείας ἐξήγειρε πάλιν τὰ πλήθη τῶν πενομένων ναυτῶν ἐναντίον τῶν καραβοκυρίων. Τῷ 1826 συνελήφθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπρόκειτο νὰ δικασθῇ, ἀλλ' ὑποσχεθεὶς ὅτι θὰ πολεμήσῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀφέθη ἐλεύθερος. Πράγματι μετέσχε τῶν μαχῶν τοῦ Χαϊδαρίου, τοῦ Καματεροῦ, τοῦ Κερατσινίου καὶ τοῦ Ἀναλάτου. Ἐκεῖ ἐφονεύθη ἀφοῦ ἠνδραγάθησε, διασώσας πολλοὺς πολεμιστὰς ἀγομένους εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπὸ σῶμα Τούρκων ἱππέων. —3) ***Τηλέμαχος***. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ὅστις ὑπηρετῶν εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν ἐφονεύθη κατά τινα συμπλοκὴν πρὸς Μικρασιάτας λαθρεμπόρους καὶ πειρατάς, ἔξωθι τῆς τῆς Σύρου, τῷ 1845. Γ. Δ. Κ.

Ζερβοῦ *Μετόχι* (ἢ ***Μαλάδες***) *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς ὑπαγόμενος εἰς τὸν δῆμον Ἡρακλείου τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 33. Ε. Γ.

Ζερβουδάκης. —1) ***Γεώργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σφακίων. Τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν συμπατριωτῶν του, ἐπολέμησε τῷ 1821 καὶ ἀνεδείχθη ἑκατόνταρχος ἐπὶ Ἀφεντούλιεφ Κομνηνοῦ. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς Σφακιὰ τῷ 1823. —2) ***Θεόδωρος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Εὑρισκόμενος ἐν Σάμῳ καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι εἰς τὴν πατρίδα του ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἀνεχώρησε μὲ ἄλλους Σφακιανοὺς καὶ ἀποβιβασθεὶς εἰς Σητείαν ἤρχισε τὸν πόλεμον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸν ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1827, ὁπότε ἀπεστάλη εἰς Ἀττικήν. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζερβουδάκης, *Γεώργιος*. Ἕλλην ἔμπορος ἐν Αἰγύπτῳ, ἐκ Χίου καταγόμενος (1850—1911). Ἀναλαβὼν ἀπὸ τοῦ 1882 τὴν διεύθυνσιν τοῦ πατρικοῦ ἐμπορικοῦ γραφείου, κατέστη τάχιστα ὁ ἰσχυρότερος οἰκονομικὸς συντελεστὴς τῆς νειλωτικῆς κοιλάδος. Διηύθυνε ταυτοχρόνως τεραστίας ἐπιχειρήσεις εἰς Αἴγυπτον, εἰς Μ. Ἀσίαν, εἰς Αἰθιοπίαν, ἐνῷ προΐστατο πάσης κοινωφελοῦς δράσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Παθὼν ὑπερκόπωσιν καὶ χρεοκοπήσας, ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς. Εἰς τὴν διανοητικήν του ταύτην κατάπτωσιν συνετέλεσεν ἡ τραγικὴ αὐτοκτονία τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀμβροσίου. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν λειτουργεῖ ἡ Ζερβουδάκειος σχολὴ ἐκ δωρεᾶς αὐτοῦ.

— **Ζερβουδάκης, *Παναγιώτης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τυλίσσου τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1790 καὶ νεώτατος ἀπεδήμησεν εἰς Νέαν Ἔφεσον τῆς Μ. Ἀσίας, ἔνθα ἐγκατεσάθη ὡς ἔμπορος μέχρι τοῦ 1821, ὅτε, κηρυχθείσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπεβιβάσθη μετὰ πολλῶν Κρητῶν εἰς Σάμον καὶ ἔλαβε μετ' αὐτῶν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐκ Μ. Ἀσίας ἐπελθόντων Τούρκων (Ἰούλιος 1821). Εἶτα κατῆλθεν εἰς Κρήτην συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ πολλῶν Κεφαλλήνων, Κυπρίων, Μυτιληναίων καὶ Μικρασιατῶν ἐθελοντῶν· λαβὼν μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαρυπέτρου (Δεκέμβριος 1821) καὶ εἰς τὴν ἀτυχῆ ὑπὸ τὸν Γάλλον φιλέλληνα Βαλέστραν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ φρουρίου Ρεθύμνης (14 Ἀπριλίου 1822), μετέβη εἰς Μαλεβύζιον, ἔνθα ἐκηρύχθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας καὶ ὡς τοιοῦτος ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας μέχρι τοῦ 1824, ὅτε, καταβληθέντος τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀγῶνος ὑπὸ τῶν στρατιῶν τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, κατέφυγε μετὰ χιλιάδων Κρητῶν πολεμιστῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἠγωνίσθη ὑπὸ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ. Ἐπανελθὼν εἰς Κρήτην τὸ ἑπόμενον ἔτος διωρίσθη μέλος τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, τῆς ἐπιφορτισθείσης τὴν προσωρινὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν τῇ νήσῳ πραγμάτων καὶ κατόπιν, σχηματισθείσης μονίμου κρητικῆς κυβερνήσεως, διωρίσθη μέλος τοῦ πενταμελοῦς «Στραταρχείου Κρήτης». Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτιμήθη διὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου τῆς ἐνεργοῦ φάλαγγος. Ἀπέθανεν ἐν Προνοίᾳ τῆς Ναυπλίας τῷ 1849. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ζερβοχέρης (ὁ), θηλ. *—έρα*· ὁ χρησιμοποιῶν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἀντὶ τῆς δεξιᾶς, ἐπαρίστερος.

Ζερβοχιὰ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Νεοχωρίου* τῆς ἐπαρχίας Βόλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 47.

Ζερβοχώρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Χουμνικοῦ* (τέως *Χούμκου*) τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας (τέως Νιγρίτης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 248.

— **Ζερβοχώρι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ἀγγελοχωρίου* (τέως *Βετίστης*) τῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας (τέως Βερροίας) τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 466.

ζερβύλα· (ἡ) ἰδιωμ., τόπος ἀνήλιος, ἀποσκιαδερός.

ζεργίνα (ἡ) *[Ναυτ.]*. Ἡ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ναυτικῶν μας γλῶσσαν ὀνομασία κυλιστηρίου ἀποτελουμένου ἐκ κεκλιμένου ἐπιπέδου καὶ σχοινίνου συσκεύου, περιβάλλοντος ἀντικείμενον ἐπιδεκτικὸν κυλινδήσεως (οἷον βαρέλιον) καὶ ἑλκύοντος ἢ χαλῶντος αὐτὸ πρὸς ἐπιβίβασιν ἢ ἀποβίβασιν (γαλλ. trevire, ἀγγλ. parbacle, Ναυτ. ὀνομ. ἄρθρ. 398). Σ. Ε. Λ.

Ζεργκὲλ (Sergel), ***Ἰωάννης-Τωβίας***. Σουηδὸς γλύπτης (1740—1814). Ἁπλοῦς λιθοξόος κατ' ἀρχάς, ἔλαβε μαθήματα παρὰ τοῦ Λαρσεβὲκ καὶ ἠκολούθησε τὸν διδάσκαλόν του εἰς Παρισίους. Ἐκ τῶν ἔργων του κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμπνευσμένων ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν, κυριώτερα εἶναι: «Ἡ καλλίπυγος Ἀφροδίτη», «Ὁ ἐξαπλωμένος Φαῦνος», «Ἔρως καὶ Ψυχὴ» καὶ ἡ «Ἀνάστασις», εἰς γύψινον ἀνάγλυφον τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου ἐν Βιέννῃ.

Ζεργκὸνν (Gergonne), ***Ἰωσὴφ-Νιέζ***. Γάλλος μαθηματικὸς (1771—1859). Διετέλεσεν ἐν ἀρχῇ στρατιωτικός, συμμετασχὼν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἱσπανίας. Τῷ 1795 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν École Centrale τῆς Νίμ. Ἐξέδωκεν ἰδίαις δαπάναις τὰ «Χρονικὰ τῶν Μαθηματικῶν» (1810—1831), μετεκλήθη τῷ 1816 εἰς Μομπελλιὲ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας καὶ ἐγένετο τῷ 1830 πρύτανις τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μομπελλιέ. —Β.

Ζερδὲ-*Κοὺχ* (=κίτρινον ὄρος) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Περσίας εἰς τὴν χώραν τῶν Βαχτιάρων (Μαχτιαρέ), δυτικῶς τοῦ Ἰσπαχάν, ἔχον ὕψος 4.000 μέτρων περίπου. Ν. Μ.

ζερδελιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *βερικοκκέα ἡ κοινὴ* (Armenica vulgaris).

ζερὲθ (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Μέτρον μήκους παρ' ἀρχαίοις Ἑβραίοις (22—24) ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου). Γ. Λ. Α.

Ζερεμὶ (Jerémie) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Ἀϊτῆς, ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Λεογκάνου. Ἔχει ἐμπόριον ξυλείας, καφὲ καὶ κακάου. Κάτ. 6000. Μ. Ν. Δ.

Ζερὲντ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Περσίας, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κιρμάν, μεταξὺ Ἰσπαχὰν καὶ Σαβέ. Ν. Μ.

Ζέρες, *Ἀθανάσιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Βονίτσης. Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Μετέσχε καὶ τῆς ἀμύνης τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ τὴν ἔξοδον ἐσώθη καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Κατόπιν ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ζ' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζερέτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 631.

Ζέρζοβα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας ἤδη καλούμενον *Παναγιὰ* (βλ. λ.).

Ζερζούλης ἢ ***Ζερτζούλης, Νικόλαος***. Ἕλλην λόγιος καὶ συγγραφεὺς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Μετσόβῳ τῆς Ἠπείρου. Μαθητεύσας ἐν τῇ ἐν Ἰωαννίνοις σχολῇ τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου, ἐχρημάτισε μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν διδάσκαλος ἐν Τρικκάλοις (1740—1750). Εἶτα ἀπῆλθεν εἰς Βενετίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης μέχρι τοῦ 1759, κατορθώσας νὰ μάθῃ τὴν λατινικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς συνόδου διευθυντὴς τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Μετὰ διετίαν διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἐν Ἰασίῳ Ἀκαδημίας, διδάξας ἐν αὐτῇ εὐδοκίμως μέχρι τοῦ θανάτου του (1773). Μετέφρασεν ἐκ τοῦ λατινικοῦ τὴν ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν τοῦ Οὐολφίου, τὴν φυσικὴν πειραματικὴν τοῦ Πέτρου Μοσχεμβαίμ, μέρος τῶν «Στοιχείων» τοῦ Νεύτωνος καὶ ἔγραψε λόγους ἐγκωμιαστικοὺς εἰς Αἰκατερίνην Β', ἑρμηνείας εἰς τοὺς χρησμοὺς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ «Ἀκολουθίαν ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐκ Μετσόβου» (1757). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Ζέρη, ἢ κατ' ἄλλους *Ξέρη [Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κωμόπολις τῆς Ἠπείρου γειτνιάζουσα πρὸς τὴν Πάργαν. Οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν ἠπειρωτικῶν τούτων πόλεων, καίπερ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἐμίσουν ἀλλήλους εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ἰδίως περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἐξόντωσιν οἱ μὲν τῶν δέ. Ἀπὸ τοῦ 1695 μέχρι τοῦ 1705 δὲν ἀφῆκαν μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ μὴ ἐπιδιώξουν τὸ ποθούμενον. Ὡς ἀποτέλεσμα ὅμως εἶχεν ὁ ἀγὼν αὐτὸς τὴν βαθμιαίαν ἐξαδυνάτισιν τῶν δύο κωμῶν. Τέλος, τῷ 1705, ἐνῷ εἰς τὴν Ζέρην ἐτελεῖτο ἡ τοπικὴ πανήγυρις τοῦ ἁγίου Γεωργίου, οἱ Παργινοί, ἐνδυθέντες τὰ ἑορτινὰ τῶν συζύγων των, ἐνεφανίσθησαν ὡς γυναῖκες, ἐμέθυσαν τοὺς Ζεριανούς, καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς κραιπάλης ἐπέπεσαν μὲ τὰς μαχαίρας, τὰς ὁποίας ἔκρυπτον ὑπὸ τὰ πλούσια γυναικεῖα φορέματα, καὶ προέβησαν εἰς θηριώδη σφαγήν. Ἡ Ζέρη κατεστράφη, τὰ διασωθέντα γυναικόπαιδα ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τοὺς Οὐσκόκους πειρατάς, τὰ δὲ κτήματα τῆς καταστραφείσης κωμοπόλεως περιῆλθον εἰς τοὺς Παργινούς. Λέγεται ὅμως, κατὰ τοπικὴν παράδοσιν, ὅτι ἡ ἁμαρτία των αὕτη ἐπληρώθη μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα, διὰ τῆς περιβοήτου πωλήσεως τῆς Πάργας καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς μετοικεσίας τῶν Παργινῶν. Γ. Δ. Κ.

Ζέριγγ (Sering), ***Μάξ***. Γερμανὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1857. Διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βόννης καὶ εἶτα καθηγητὴς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ Ἀγρονομικὸν Ἰνστιτοῦτον τοῦ Βερολίνου. Ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἐξέθεσεν εἰς τὸ ἔργον του: «Κληρονομικὴ μεταβίβασις τῆς ἐγγείου γεωργικῆς ἰδιοκτησίας ἐν Πρωσσίᾳ». Ἐπὶ πλέον συνέγραψεν: «Ὁ γεωργικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ», «Αἱ ἐργατικαὶ ἐπιτροπαὶ ἐν τῇ γερμανικῇ βιομηχανίᾳ», «Ἡ πτῶσις τῆς τιμῆς τῶν σιτηρῶν καὶ ὁ ξένος ἀνταγωνισμὸς» κ. ἄ. Ἀπὸ τοῦ 1903 διευθύνει τὴν ἐπιθεώρησιν «Μελέται ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν». Μ. Ν. Δ.

Ζερίκια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 1102.

Ζερικὼ (Gericault), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος-Ἀνδρέας-Θεόδωρος***. Ἐπιφανὴς Γάλλος ζωγράφος (1791—1824). Εἰς ἡλικίαν δεκαπέντε ἐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ διασήμου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ζωγράφου Καρόλου Βερνιέ, ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον ἀπεμακρύνθη τούτου, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον ἑτέρου πεφημισμένου τότε καλλιτέχνου, τοῦ Γκερέν. Τῷ 1817 ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· παρέμεινε διαδοχικῶς εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν Νεάπολιν, κατεθέλχθη δὲ ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ ἀπὸ τοὺς πίνακας τοῦ Γκουερτσῖνο. Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἐπεδόθη μετὰ φλέγοντος ζήλου εἰς τὴν δημιουργίαν ἀλλεπαλλήλων πινάκων, εἰς οὓς διωχέτευσε καὶ ἐξέφρασεν ὅλην τὴν εὐρωστίαν, τὴν παθητικότητα καὶ τὴν εὐκινησίαν τοῦ ταλάντου του. Τῷ 1819 ἐξέθηκε τὸ μεγαλειῶδές του ἔργον: «Ἡ σχεδία τῆς Μεδούσης», ἐπὶ θέματος εἰλημμένου ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Ὑπέροχος εἶναι εἰς τὸν πίνακα τοῦτον ἡ διαδοχικὴ ἀποτύπωσις ὅλης τῆς κλίμακος τῶν ἀνθρωπίνων συναισθημάτων, ἡ ἐπίτευξις δραματικῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ ταξιθέτησις τῶν ὁμάδων, ἡ ἁρμονία τῶν χρωματικῶν τόνων, ἡ αὐστηρὰ λογικὴ τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἑνότης τῆς σκέψεως. Ἄλλα ἐξαίρετα ἔργα τοῦ Ζερικὼ εἶναι: «Ἡ προσωπογραφία τοῦ ἐφίππου Ντιεντοννέ», «Ὁ πληγωμένος θωρακοφόρος», «Ἡ κυνηγετικὴ σκηνή», «Αἱ ἱπποδρομίαι τοῦ Ἔψομ». Εἰς τινα τῶν ἔργων τούτων, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν τὴν λοιπὴν καλλιτεχνικήν του παραγωγήν, ὁ Ζερικὼ ἀποδεικνύεται θαυμάσιος ζωγράφος ἵππων, οἵτινες ὑπῆρξαν ἡ μεγάλη του εἰδικότης. Προσβληθεὶς ὑπ' ἀσθενείας, τῆς ὁποίας κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπωπτεύθη τὴν σοβαρότητα καὶ ἡ ὁποία αἰφνιδίως ἐπεδεινώθη, ἀπέθανε πρὶν προφθάσῃ νὰ τελειώσῃ «Τὸ ἄνοιγμα τῶν

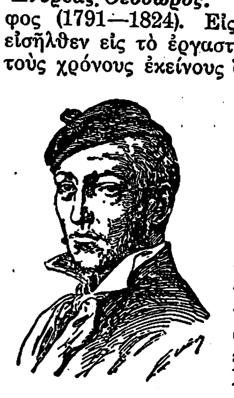

Θεόδωρος Ζερικώ.

Ζερικώ: «Ὁ σταῦλος».

[Μουσεῖον Λούβρου.]

Digitized by Google

θυρῶν τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐν Ἱσπανίᾳ ὑπὸ τῶν Γάλλων», ὅπερ κατέλιπε μόνον εἰς σχεδιάσματα.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἔργου τοῦ Ζερικὼ ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γαλλικῆς τέχνης ὑπῆρξε μεγίστη. Εἶναι εἷς ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἐκείνους καλλιτέχνας, οἱ ὁποῖοι ᾐσθάνθησαν ὅτι πέραν τῶν νεκρῶν σχημάτων, τῶν εὐγράμμων σωμάτων καὶ τῶν ὡραίων μορφῶν, ὑπάρχει ὁλόκληρος ἡ εὐαισθησία, ἡ ὀδύνη καὶ ἡ ἡδονὴ τοῦ ἀνθρώπου. Κληρονόμος τῆς τέχνης του ὑπῆρξεν ὁ *Ντελακρουά*.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ζέρκα Μαΐν *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Ἰορδάνου πηγάζων ἀπὸ τὰ ὄρη της Χαυρωνίτιδος (Χαρουὰν) καὶ μετὰ ροῦν 4 χλμ. χυνόμενος εἰς Ἰορδάνην. Εἰς τὴν γραφὴν ἀναφέρεται *Ἰαββώκ*, ἦτο δὲ σύνορον τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ Ἀμορριτῶν.

Γ. Λ. Α.

Ζερκούν. Εἷς ἐκ τῶν Ἀράβων ἐμιρῶν τῆς Κρήτης, ζήσας κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Ἐπ' αὐτοῦ ἤρξατο νὰ καταρρέῃ ἡ ἐν Κρήτῃ ἀρχὴ τῶν Ἀράβων, ἣν δὲν ἐβράδυνε νὰ καταλύσῃ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς.

Ζερλὰς (Gerlache) ***Ἀδριανός, ντὲ***—. Βέλγος ναυτικὸς καὶ ἐξερευνητής, γεννηθεὶς τῷ 1866. Διηύθυνε τῷ 1897—1899 τὴν ἐξερεύνησιν τῆς «Belgica» εἰς τὰς ἀνταρκτικὰς θαλάσσας καὶ μετέσχεν ἐπί τινα χρόνον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Charcot. Τῷ 1905 διετέλεσε τεχνικὸς διευθυντὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τῆς Ὀρλεάνης ὀργανωθείσης ἀποστολῆς εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας. Ἐδημοσίευσεν, ἐκτὸς διαφόρων τεχνικῶν μελετῶν, ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ταξιδίου τῆς «Belgica», καὶ ἔκθεσιν τῆς ἀποστολῆς τιτλοφορουμένην: «Δέκα πέντε ἡμέραι εἰς τὸν Ἀνταρκτικὸν» (1901). Μ.Ν.Δ.

—**Ζερλὰς** (Gerlache), ***Στέφανος-Κωνσταντῖνος***, *βαρῶνος ντὲ* —. Βέλγος ἀνώτερος δικαστικὸς καὶ πολιτικὸς (1785—1871), εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ βελγικοῦ καθολικοῦ κόμματος. Μ. Ν. Δ.

Ζερλὰς (Gerlache), ***πορθμὸς*** *τοῦ — [Γεωγρ.]*. Πορθμὸς ἀνακαλυφθεὶς καὶ ἐξερευνηθεὶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1898 ὑπὸ τῆς ἀνταρκτικῆς ἀποστολῆς τῆς «Belgica», διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ντὲ *Ζερλὰς* (βλ. λ.). Εὑρίσκεται ἐν τῇ δυτικῇ περιοχῇ τοῦ πολικοῦ ἀρχιπελάγους. Μ. Ν. Δ.

Ζερλέντης, *Περικλῆς*. Ἕλλην ἱστοριοδίφης, γεννηθεὶς ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου τὴν 26 Αὐγούστου 1852 καὶ ἀποθανὼν αὐτόθι τὴν 5 Ἰουνίου 1925. Ἦτο υἱὸς τοῦ *Γεωργίου Ζερλέντη* καὶ τῆς *Ἀργυρῶς Μαξίμου*, ἀμφοτέρων Χίων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1822 καταστροφὴν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῆς πατρίδος των κατώρθωσαν, ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, νὰ διασωθοῦν εἰς Σῦρον. Διακούσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐν Ἑρμουπόλει καὶ εἶτα ἐν Μασσαλίᾳ, ἀπεστάλη κατὰ τὸ 1870 εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ ἐμπορικὸν οἶκον τῶν συγγενῶν του Μαξίμων. Φαίνεται ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ συμπολίτου του Κοραῆ ἤσκησεν ἱκανὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν Ζερλέντην, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς ἤρχισε, παραλλήλως πρὸς τὰς ἐμπορικάς του ἀσχολίας, νὰ καταγίνεται καὶ εἰς φιλολογικὰς καὶ ἰδιαίτατα εἰς ἱστορικὰς μελέτας, ἐγγενῆ ἔχων τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ ἱστοριοδίφου. Ἕνεκα τῶν μελετῶν του τούτων ἐγκαταλείψας ταχέως τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένα ταξίδια χάριν ἱστορικῶν ἐρευνῶν εἰς Ὁλλανδίαν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν, Τουρκίαν καὶ πολλὰς τοῦ Αἰγαίου νήσους, ἀποθησαυρίσας ἄφθονον ἀρχειακὸν ὑλικὸν καὶ ἀρχέτυπα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνους, οἵτινες καὶ ἀπετέλουν κυρίως τὸ ἀντικείμενον τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν του. Μελετητὴς ἀκούραστος, εὐμοιρῶν δὲ παρατηρητικότητος καὶ κριτικῆς δεινότητος, ἤλεγξεν οὐχὶ ἅπαξ μετὰ πικρίας, ἀλλὰ καὶ εὐστόχως, πολλοὺς ἐκ τῶν ἀβασανίστως παρ' ἡμῖν γραφόντων καὶ ἐπηνώρθωσε τὰ πλημμελῶς παρὰ τούτων εἰρημένα, τοῦθ' ὅπερ ἐδημιούργησεν εἰς αὐτὸν ἐχθρούς.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Ζερλέντη δημοσιευθέντα ἔργα εἶναι: «Περὶ τῶν δυτικῶν κοινοτήτων καὶ ἐκκλησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους» (ἐν «Παρνασσῷ» τ. Θ', 1885, σ. 125—129), «Περὶ τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς σχολῆς» (1805—1835, ἐνθ. ἀν. σ. 323—340), «Ἰγνατίου, πρῴην μὲν Ἄρτης, εἶτα δὲ Οὐγγροβλαχίας μητροπολίτου, Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς τὸν στρατηγὸν Ἐμμ. Παπαδόπουλον» (ἐν «Παρνασσῷ» τ. ΙΑ' 1887, σ. 201—206), «Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα. Ἡ ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας τοῦ Περραιβοῦ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀξιοπίστου ἐξεταζομένη» (ἐν «Παρνασσῷ» τ. ΙΒ' 1888, σ. 311—324 καὶ 366—368), «Περὶ τοῦ ἀξιοπίστου τοῦ συναξαρίου Θεοκτίστης τῆς Ὁσίας» (ἐν Byz. Zeitschrift, τ. 10 1900, σ. 159—165), «Ἰωάννου Καρυοφύλλου, Ἐφημερίδες» (ἐν «Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρείας», τ. Γ' 1891, σ. 275—315), «Θεσσαλονικέων μητροπολῖται», (ἐν Byz. Zeitschrift, τ. XII 1903, σ. 131—135 καὶ 254—256 καὶ ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ Κωνσταντινουπόλεως», τ. ΛΑ' 1911, σ. 260—261), «Γράμματα Φράγκων δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους», (ἐν Byz. Zeitschrift, τ. XIII (1904), σ. 136—157), «Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος» (ἐν Byz. Zeitschrift, τ. XVI 1907, σ. 241—253), «Ρωμανοῦ Νικηφόρου καὶ Δανιὴλ Καστρισίου ἐπιστολαὶ» (ἐν «Βυζαντίδι» τ. Β' 1912, σ. 281—296), «Ἱστορικαὶ Ἔρευναι», (τεύχη 1—2, ἐν Ἑρμουπόλει 1913 καὶ 1922), «Οἱ Νικλιᾶνοι τῆς Μάνης» (ἐν «Ἀθηνᾷ», τ. ΚΗ' 1917, σ. 275—284), «Φραγκίσκου Μοροζίνου, Γράμματα διατακτικὰ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», (ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρείας», τ. Ζ' 1918, σ. 434—438), «Νησιωτικὴ Ἐπετηρὶς» (ἐν Ἑρμουπόλει 1918), «Παναγιώτου Νικουσίου πρὸς Φερδινάνδον τὸν Γ' αὐτοκράτορα τῶν Γερμανῶν καὶ τὸν αὐτοῦ μυστικὸν σύμβουλον Ἑρρῖκον Σχλίκιον ἐπιστολαὶ» (ἐν Πεντηκονταετηρίδι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολ. Συλ.», 1921, σ. 221—263), «Ἱστορικὰ Σημειώματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν ἐν Νάξῳ Καπουκίνων» (ἐν Ἑρμουπόλει 1922, σ 144), «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἑνετῶν (ἐν Ἑρμουπόλει 1921 σ. 40), «Συνθήκη Ἑπτανησίων καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἐν ἔτει 1803» (ἐν Ἑρμουπόλει 1921, σ. 40), «Μακαρίου Καλογερᾶ πρὸς Νεόφυτον τὸν πρῴην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ἐπιστολὴ» (ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 32), «Παυλάκις Κριτόπουλος» (ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 24), «Σημειώματα περὶ Ἑλλήνων ἐκ τῶν Μαρτίνου Κρουσίου Σουηκικῶν» (ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 37), «Αἱ Μητροπόλεις Χριστιανουπόλεως καὶ Ἄργους καὶ Ναυπλίας» (ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 31), «Μεθόδιος, Παρθένιος, Διονύσιος, οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι ἔτεσι 1668—1673» (ἐν Ἑρμουπόλει 1923, σ. 24), «Γράμματα τῶν τελευταίων Φράγκων δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (1438—1565) κλπ.» (ἐν Ἑρμουπόλει 1924, σ. 124), «Σύστασις τοῦ κοινοῦ τῶν Μυκονίων» (ἐν Ἑρμουπόλει 1924, σ. 96), «Διαθήκη Μακαρίου ἐπισκόπου Πολυανῆς» (ἐν περιοδ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκης, τ. Η' σ. 525—527), «Παραλειπόμενα τοῦ οἴκου Ζυγομαλᾶ. Ἐπροστάτευσαν οἱ πάπαι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα;» (ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 24), «Ἰγνάτιος Ρόσας» (ἐν Ἑρμουπόλει 1925, σ. 20), «Φεουδαλικὴ πολιτεία ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ» (ἐν Ἑρμουπόλει 1925, σ. 100), «Ἰγνάτιος ὁ ἀπὸ Ἀχριδῶν πρόεδρος Χίου» (ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς» τ. ΣΤ' 1926, σ. 106—125), «Πατριαρχῶν Γράμματα διατακτικὰ πρὸς τοὺς νησιώτας περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς κρατοῦντας» (ἐν «Δελτίῳ Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρείας», τ. Θ' 1926, σ. 97—116). Τὰ δύο τελευταῖα ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως.

Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

Ζερλιὲρ (Gerlier), ***Εὐτύχιος***. Γάλλος ἰατρὸς (1840—1913), γνωστὸς ἐκ τῆς ὁμωνύμου νόσου (βλ. κατ.).

—**Ζερλιέρ, *Νόσος*** *τοῦ — [Ἰατρ.]*. Νόσος αἰτιολογίας ἀσαφοῦς, ἀναφαινομένη ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι Σεπτεμβρίου εἴς τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ζῷα εἰς τὴν χώραν τοῦ Gex καὶ εἰς τὴν γαλλόφωνον Ἑλβετίαν. Παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Εὐτυχίου Ζερλιὲρ τῷ 1884· κατόπιν δ' αἱ παρατηρήσεις του ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Τὰ κύρια τῆς νόσου ταύτης συμπτώματα συνίστανται εἰς παροδικὴν τῆς ὁράσεως συσκότισιν, εἰς πτῶσιν, διπλωπίαν, εἰς κινητικὰς διαταραχὰς τῆς γλώσσης καὶ τῶν χειλέων, καὶ εἰς παραλυτικὰ φαινόμενα τῶν μυῶν τοῦ αὐχένος καὶ τῶν ἄκρων. Ἡ διάρκεια τῆς προσβολῆς διαρκεῖ ἀπὸ ἑνὸς ἕως δέκα λεπτῶν.

Ι. Σ. Κ.

Ζέρμα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 403. Κεῖται ἐπὶ ὀροπεδίου παρὰ τὸν ποταμὸν Σαραντάπορον, ἔχει κλῖμα ἑλῶδες καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Παράγει ὀλίγα δημητριακὰ (60.000 ὀκ. σίτου), ἐκτρέφονται δ' ἐν αὐτῇ 3000 αἰγοπρόβατα μὲ ἀπόδοσιν 10000 ὀκ. τυροῦ καὶ 5000 ὀκ. βουτύρου. Παρὰ τὸ χωρίον κεῖται ἡ παλαιὰ μονὴ τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* μὲ τοιχογραφίας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Δ. Ε. Μ.

—**Ζέρμας *μονή***. Ἀρχαία κοινοβιακὴ μονὴ κειμένη παρὰ τὸ χωρίον τῆς Κονίτσης Ζέρμα εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους Γράμμου καὶ τιμωμένη εἰς μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἱδρύθη μετὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὑπέστη δὲ ἀλλεπαλλήλους καταστροφὰς ὑπὸ ἐπιδρομῶν τῶν γειτόνων Ἀλβανῶν. Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον σπουδαιότατα χειρόγραφα καὶ διάφορα ἀντικείμενα βυζαντινῆς τέχνης. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Ζερμαὶν (Germain). Ἐξέχουσα οἰκογένεια Παρισινῶν χρυσοχόων, ἐξ ὧν διαπρεπέστεροι ὑπῆρξαν: —1) ***Πέτρος*** (1647—1684). Ἀνέλαβε τὴν ἐπίχρυσον διακόσμησιν τοῦ περικαλύμματος τῶν βιβλίων, ἅτινα ἀνέφερον τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. —2) ***Θωμᾶς***, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἐπίσης χρυσοχόος (1673—1748). Μετὰ μακρὰς σπουδὰς εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ Ἀκαδημίαν τῆς Γαλλίας, ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους καὶ διωρίσθη χρυσοχόος - γλύπτης τοῦ βασιλέως, καταστὰς γνωστὸς καὶ εἰς τὰς ξένας αὐλάς. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀργυρῶν σκευῶν τῶν ἀνακτόρων ἦτο ἔργον αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Θωμᾶ Ζερμαὶν εἶναι ἡ ἐκ χρυσοῦ μεγάλη ἐνδυμασία τῆς νύμφης τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν περιεβλήθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων της. Ὅταν τῷ 1759 διετάχθη ἡ διάλυσις ὅλων τῶν πολυτίμων βασιλικῶν καὶ ἰδιωτικῶν μετάλλων, ἡ ἐνδυμασία αὕτη ἐξῃρέθη. —3) ***Φραγκῖσκος-Θωμᾶς***. Τεταρτότοκος υἱὸς τοῦ Θωμᾶ Ζερμαὶν (1726—1791), διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὴν θέσιν τοῦ χρυσοχόου - γλύπτου τοῦ βασιλέως, διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν δεξιοτεχνίαν του. Ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἔργα του θεωροῦνται τρία ἀργυρᾶ ἐπιτραπέζια σκεύη, παραγγελία τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπεικόνισε θαυμασίως τὸν Βάκχον καὶ τὸν Ἔρωτα. Τῷ 1757 ἐφιλοτέχνησεν ἅπαντα τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας. Μ. Ν. Δ.

Ζερμαὶν (Germaine), ***ἁγία***. Πτωχὴ καὶ ἀνάπηρος Γαλλὶς (1579—1601), διήρχετο τὸν καιρόν της εἰς τοὺς ἀγροὺς βόσκουσα τὸ ποίμνιόν της. Διακρινομένη διὰ τὴν ἄκραν αὐτῆς εὐσέβειαν καὶ φιλευσπλαγχνίαν, ἀπεβίωσεν εἰς ἡλικίαν εἴκοσι δύο ἐτῶν, ὁ δὲ τάφος της κατέστη λαϊκὸν προσκύνημα. Ὁ πάπας Πίος ὁ Θ' ἀνεκήρυξεν αὐτὴν ἁγίαν τῷ 1867, ὁ δὲ Λουΐ Βεγιὼ περιέγραψε τὸν βίον της (1854). —Ω.

—**Ζερμαὶν** (Germain), ***Ἀλέξανδρος - Κάρολος***. Γάλλος ἱστορικὸς (1809—1887). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν Μομπελλιὲ ἀπὸ τοῦ 1839—1886. Ἀπὸ τοῦ 1839 ἐδημοσίευσεν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Nimes, ἱστορίαν τῆς κοινότητος τοῦ Μομπελλιὲ (1861) καὶ ἱστορίαν τοῦ ἐμπορίου τοῦ Μομπελλιέ. Ἕτερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Ἀνάμικτα ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας» (εἰς 6 τόμους ἀπὸ τοῦ 1847—1882) καὶ τὸ περίφημον «Liber instrumentorum memorialium».

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Ἀλφόνσος***. Γάλλος λόγιος γεννηθεὶς ἐν Λυὼν τῷ 1861. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἔλαβε μέρος εἴς τινας παρισινὰς ἐκθέσεις. Πολὺ ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν ζωγραφικήν, ἀπορροφηθεὶς ἀπὸ τὰς αἰσθητικὰς μελέτας. Συνειργάσθη εἰς πλείστας ἐφημερίδας καὶ ἐπιθεωρήσεις, διακριθεὶς διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν ἀπόψεών του. Ἐδημοσίευσε: «Διὰ τὸ ὡραῖον» (1893), «Ἡ Γαλλικὴ τέχνη» (1894), «Αἴσθημα τῆς τέχνης», βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, «Ἐπίδρασις τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης» (1903) κ. ἄ.

— **Ζερμαὶν** (Germaine), ***Αὔγουστος***. Γάλλος χρονογράφος καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1862. Εἶναι γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὰ ψευδώνυμα «Monsieur tout le monde» καὶ «Capitaine Fracasse». Ἡ «Οἰκογένειά» του, παιχθεῖσα τῷ 1894, ἔσχε μεγίστην ἐπιτυχίαν. Ἕτερα ἔργα αὐτοῦ: «Ξένος», «Θερινὴ νύξ», «Ἄστρα» «Agences dramatiques» «Polichinelles» κ. ἄ.

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Αὔγουστος-Ἰωάννης***, *κόμις ντὲ* ***Μονφορτόν***. Γάλλος πολιτικὸς (1786—1821). Διατελέσας πλειστάκις νομάρχης, συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας ἐν Γαλλίᾳ, ταχέως ὅμως ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς λόγῳ τῶν ὑπερβασιῶν τῶν ἀδιαλλάκτων βασιλοφρόνων.

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Ἑρρῖκος***. Γάλλος πολιτικὸς καὶ οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1824. Διετέλεσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1863, πρόεδρος τοῦ Δ. συμβουλίου τοῦ Κρεντὶ - Λυωναί, ἀπὸ τοῦ 1869 δὲ μέχρι τοῦ 1893 ἐξελέγη πλειστάκις βουλευτής, ἡγηθεὶς ἐπί τι διάστημα τοῦ κέντρου τῆς ἀριστερᾶς. Τῷ 1886 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδημοσίευσε πραγματείαν περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, κοινοβουλευτικοὺς λόγους ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν κ. ἄ.

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Θωμᾶς***. Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης πολυτίμων μετάλλων (1673—1748). Ἐτεχνούργησεν ἱερὰ σκεύη διὰ τοὺς Ἰησουΐτας, λάβαρα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων καὶ ἕνα θαυμάσιον ἥλιον ἐκ χρυσοῦ, τὸν ὁποῖον Λουδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἐδώρησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ρέϊμς. Ὡς ἀρχιτέκτων ἀνήγειρε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου τοῦ Λούβρου, ἀπὸ πολλοῦ κατεδαφισθέντα, τὸν ὁποῖον ὁ Βολταῖρος ἀπηθανάτισεν εἰς τὸ ἔργον του «Les Vous et les Tu».

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Πέτρος***, ὁ ἐπιλεγόμενος *Ρωμαῖος*. Γάλλος χρυσοχόος - χαράκτης (1716—1783). Τῷ 1748 ἐδημοσίευσε, τὰ «Στοιχεῖα τῆς χρυσοχοΐας» καὶ τῷ 1751 ἕτερον σχετικοῦ περιεχομένου. Μ. Ν. Δ.

— **Ζερμαὶν** (Germain), ***Σοφία***. Γαλλὶς μαθηματικὸς (1776—1831). Τῷ 1815 ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τὴν μελέτην της «Ὑπόμνημα ἐπὶ τῶν κραδασμῶν τῶν ἐλαστικῶν ἐλασμάτων». Συνέγραψε: «Περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς ἐξισώσεως εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἐλαστικῶν ἐπιφανειῶν» (1824), «Περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ προβλήματος τῶν αὐτῶν ἐπιφανειῶν» (1826), «Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἀνθήσεώς των» (1833). —Β.

Digitized by Google

— **Ζερμαὶν-*Πουανέ*, *'Αλέξανδρος*** (Germain-Poinet). Γάλλος ἠθοποιὸς γεννηθεὶς εἰς Παρισίους τῷ 1847. Ἔπαιξεν εἰς διάφορα θέατρα διαπρέψας, καὶ ἔκαμε διαφόρους περιοδείας ἀνὰ τὴν Ρωσίαν, 'Αμερικὴν καὶ ἀλλοῦ, προσληφθεὶς τῷ 1891 εἰς τὸ θέατρον τῆς Νουβωτέ. —Ω.

Ζέρμας *[Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος παραπόταμος τοῦ Νισαύα, μήκους ὑπὲρ τὰ 50 χλμ. Πηγάζων ἐκ τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Τυρνόβου, ἐν Βουλγαρίᾳ, ρέει μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Ν. πρὸς Β. καὶ συγκεντρώνει τὰ ὕδατα τῆς μεγάλης ὀρεινῆς περιοχῆς, ἥτις περικλείει τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο· ἐξακολουθῶν τὸν πρὸς τὸν Νισαύαν ροῦν του καταλήγει παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Σουκούβου· ἀπὸ τοῦ σημείου δὲ τούτου λαμβάνει τὸ ὄνομα *Σουκόβσκα*. —Μ.

Ζερμὲν *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ὀνομασθεὶς ἐξ ὁμωνύμου χωρίου. Πηγάζει ἐκ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Ρίλου, διαρρέει δὲ μετὰ ἄλλων παραποταμίων αὐτοῦ τὸ κλειστὸν ὀροπέδιον τῆς Δουπνίτσης, ἔχον μέσον ὕψος 550 μ. καὶ ἐπιφάνειαν περὶ τὰ 100 τετρ. χλμ. Μετὰ τὴν συμβολὴν τῶν παραποταμίων αὐτοῦ κατὰ τὴν πολίχνην Δούπνιτσαν, ἀκολουθεῖ ΝΔ διεύθυνσιν διὰ στενωποῦ κατ' ἀρχάς, ἔπειτα ὅμως δι' εὐρέος αὐλῶνος μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Στρυμόνος (8 χλμ. ἀπὸ τῆς Δουπνίτσης καὶ 26 χλμ. βορείως τῆς Ἄνω Τζουμαγιᾶς). Ἡ κοιλὰς τοῦ Ζερμὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, διότι ταύτην ἀκολουθεῖ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Σόφιαν καὶ εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Κιουστενδίλ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ κατὰ μῆκος τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ χάραξις τῆς ὁδοῦ (βορειότερον τῆς μετ' αὐτοῦ συμβολῆς τοῦ Ζερμὲν) εἶναι ἀδύνατος, λόγῳ τοῦ ἀποτόμου καὶ τοῦ σκολιοῦ τῆς διασφάγος, ἣν ἔχει διανοίξει ἐνταῦθα ὁ ποταμός. Ι. Σ. Σ.

Ζερμῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως (τέως Πρεβέζης), ἤδη καλούμενον *Βρυσοῦλα* (βλ. λ.).

Ζερμινὰλ (Germinal). Ὁ ἕβδομος μὴν τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 22 Μαρτίου, ἀνῆκε δὲ εἰς τὴν τρίτην ἐποχὴν τοῦ ἔτους, τὴν τοῦ ἔαρος, καὶ ἔληγε τὴν 21 'Απριλίου (Φλωρεάλ). Διῃρεῖτο καὶ οὗτος, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ μῆνες, εἰς τρεῖς δεκάδας ἡμερῶν, αἵτινες ἔφερον τὸ ἀριθμητικὸν ὄνομα. Ἡ 12 τοῦ μηνὸς τούτου τοῦ 1795 εἶναι ἀξιοσημείωτος, διότι κατ' αὐτὴν τὰ ἐξεγερθέντα προάστεια τῶν Παρισίων ἐστράφησαν κατὰ τῆς συνελεύσεως πρὸς καταπολέμησιν τῆς θερμιδωριανῆς ἀντιδράσεως καὶ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς παραπομπῆς εἰς δίκην τοῦ Μπιγιὰ-Βαρέν, Κολλὸ-ντ' Ἑρμπουᾶ, Βαντιέ, Μπαρὲρ κτλ. Οἱ στασιασταὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων ζητοῦντες τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ Συντάγματος, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν θερμιδωριανῶν τμημάτων, οἱ δὲ κατηγορούμενοι, ἕνεκα τοῦ κινήματος τούτου, ἐξωρίσθησαν ἀδίκαστοι κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα. Θ. Β.

Ζερμινιάδης, *Δημήτριος*. 'Αγωνιστὴς ἐκ Κυδωνιῶν. Καταστραφείσης τῆς πατρίδος του ἔσπευσεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ ἐκεῖ ἐπέβη τοῦ πλοίου «'Επαμεινώνδας», μὲ τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς θαλασσομαχίας. Τῷ 1824, εὑρισκόμενος εἰς Ναύπλιον, κατετάχθη εἰς τὰ σώματα τῆς κυβερνήσεως, τὰ ταχθέντα ὅπως διώξουν τοὺς ἀντάρτας. 'Επὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ 'Ιμβραὴμ ἐπολέμησε γενναίως, καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. Γ. Δ. Κ.

Ζερμοδίγεστος. Φίλος τοῦ Αὐδολέοντος, βασιλέως τῶν Παιόνων. Οὗτος δολίως φερόμενος πρὸς αὐτὸν ἐπρόδωκε τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸν Λυσίμαχον, βασιλέα τῆς Θρᾴκης (323—281 π. Χ.), τοὺς ὁποίους εἶχε κρύψει ἐκεῖνος ὑπὸ τὸν ποταμὸν Σαργέντιον. Α. Θ. Ϛ.

Ζερμὸντ *ντὲ Μομπελλιὲ* (Germonde de Montpellier). Προβηγκιανὴ ποιήτρια, ἀκμάσασα κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, συγγραφεὺς ὕμνου πρὸς τιμὴν τῆς Ρώμης, εἰς ἀπάντησιν τοῦ κατὰ τῆς παπωσύνης λιβέλλου τοῦ Φιγκουέϊρα.

Ζερμπὲ (Gerbet), ***Φίλιππος-'Ολύμπιος***. Γάλλος κληρικὸς (1798—1864). Τῷ 1833 ἐξελέγη ἐπίσκοπος τοῦ Περπινιάν. Ἔγραψε: «Σύντομος ἀνασκόπησις τῶν δογματικῶν συζητήσεων παρὰ Χριστιανοῖς» (1831), «Σύντομος περιγραφὴ τῆς χριστιανικῆς Ρώμης» (1844—1850). —Ω.

Ζέρμπελ, *Νικήτας Στεφάνοβιτς*. Ρῶσος ποιητὴς (1827—1899). Ἡ ἀξία του ἔγκειται εἰς τὴν προσπάθειαν, ὅπως καταστήσῃ γνωστοὺς τοὺς μεγάλους Γερμανοὺς καὶ Ἄγγλους ποιητὰς εἰς τὸ ρωσικὸν κοινόν, ἐπὶ μακρὸν δὲ κατεγίνετο νὰ δημοσιεύῃ μεταφράσεις, ἰδίως τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Σέλεϋ, τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Σίλλερ. 'Επὶ πλέον προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων πλείστων Ρώσων συγγραφέων, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα εἶχον ταφῆ εἰς τοὺς τόμους πολυαρίθμων περιοδικῶν· αἱ ἐκδόσεις δ' αὗται ὑπῆρξαν ἐκ τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας. Θ. Β.

Ζερμπιγιὸν (Gerbillon), ***'Ιωάννης-Φραγκῖσκος***. Γάλλος ἰησουΐτης καὶ ἱεραπόστολος (1654—1707). 'Αποσταλεὶς εἰς Σιὰμ (1685) καὶ ἀκολούθως εἰς Κίναν (1686), ἐκέρδησε τὴν φιλίαν τοῦ αὐτοκράτορος Κὰνγκ-Χί, ὅστις τοῦ παρέσχε πᾶσαν εὐκολίαν πρὸς μελέτην τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ταρτάρων. Τῷ 1699 ἐπέτυχε τὴν ἔκδοσιν αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, δι' οὗ παρείχετο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κίνας πλήρης ἐλευθερία τελέσεως τῶν λειτουργιῶν των. Ἵδρυσε μικρὸν παρεκκλήσιον εἰς Πεκῖνον, διηύθυνε τὸ γαλλικὸν κολλέγιον τῆς πόλεως ταύτης καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν ἀνώτερος ἐπόπτης τῶν ἐν Κίνᾳ ἱερῶν ἀποστολῶν. Συνέγραψεν: «'Εγχειρίδιον γεωμετρίας» (κινεζ. καὶ ταρταριστί), «Ἱστορικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μεγάλης Ταρταρίας» κ. ἄ. —Ω.

Ζερμπῖνος. —1) ***Ἄνθιμος***. Κληρικὸς (ἀρχιμανδρίτης) ἐκ Κορώνης, ὅστις προσήνεγκεν εἰς τὸ Γένος πολλὰς ὑπηρεσίας. 'Ανατραφεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ρωσίαν, ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον εἰς διαφόρους ἀποστολὰς ἐν Ρωσίᾳ καὶ Μολδοβλαχίᾳ, ἐπέτυχε δὲ πάντοτε τὰς καλυτέρας λύσεις. 'Επίσης εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἔσωσε τὴν καθεστῶσαν ὑπὲρ τῆς 'Ορθοδοξίας κατάστασιν, χάρις εἰς ἔγκαιρον καὶ εὐφυεστάτην παρέμβασίν του πλησίον τοῦ πασᾶ, ὅστις ἐκυβέρνα τὸ σαντζάκιον τῆς Παλαιστίνης. Γνωρισθεὶς ἐν Μόσχᾳ μετὰ τοῦ 'Ιωάννου Βαρβάκη, ἐστάλη παρ' αὐτοῦ μετὰ πολλῶν χρημάτων εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἤλπιζον οἱ ἐν Ρωσίᾳ Ἕλληνες. Ὁ Ζερμπῖνος διέθεσεν ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1824 σημαντικὰ ποσὰ διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν διαφόρων σωμάτων καὶ πλοίων. Κατιδὼν δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς γενετείρας του, ἀποτελούσης σπουδαῖον ἔρεισμα διὰ τὸν κατέχοντα αὐτήν, ἐπεχείρησε τῷ 1823 τὴν περίφημον ἐκστρατείαν τῆς Κορώνης. Ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα Κορωναῖοι 'Αγωνισταὶ ὡρκίσθησαν ν' ἀναβῶσι πρῶτοι τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου. 'Επίσης καὶ πολλοὶ Μανιᾶται κατετάχθησαν εἰς τὸ σῶμα. Διὰ πολλὰς ὅμως αἰτίας ἡ ἐκστρατεία ἐβράδυνε νὰ πραγματοποιηθῇ, ἡ δὲ ἔφοδος κατὰ τῆς Κορώνης, γενομένη βραδύτερον (1824), ἀπέτυχε, μετὰ σημαντικὴν φθορὰν τῶν Ἑλλήνων. Πολλοὶ ὅμηροι κρατούμενοι ἐν τῷ φρουρίῳ ἐσφάγησαν πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν ἐπιτιθεμένων. Καὶ ἐν γένει ἡ ἐπίθεσις αὕτη παρώξυνε τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων. Τότε ὁ Ζερμπῖνος, ἀπελπισθεὶς ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, μετέβη εἰς τὰ Ψαρὰ διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν δημογεροντίαν. 'Αλλ' ἡ νῆσος ὑπέστη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Χοσρέφ, καὶ κατὰ τὴν καταστροφὴν ὁ Ζερμπῖνος συνελήφθη, ἐξεδάρη ζῶν καὶ ἀλειφθεὶς διὰ ρητίνης ἐθανατώθη ἐπὶ τῆς πυρᾶς.—2) ***Γεώργιος***. 'Αδελφὸς τοῦ προηγουμένου. 'Επολέμησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 'Αγῶνος, ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κορώνης καὶ μετέσχε τῶν μαχῶν Νεοκάστρου, Μανιακίου, Κρεμμυδίου καὶ ἄλλων ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τῆς κατατάξεώς του μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν. Γ. Δ. Κ.

Ζερμπίσια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 384. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Λακακούκια* (κάτ. 167). Παράγει δημητριακά, σταφίδα, γλεῦκος, ἔλαιον καὶ κηπευτικά. Μετὰ τῆς Μεσσήνης συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χλμ. 23). Δ. Ε. Μ.

— **Ζερμπίσια** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 340. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κουτουμουλᾶς* (κάτ. 158).

Ζερμπίτσης ***μονὴ*** *[Γεωγρ.]*. Κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Φάριδος τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος, ὑπαγομένη εἰς τὴν κοινότητα *Καμινίων*. Μοναχοὶ (1928) 12.

Ζερμπιτσιώτης, *Γαβριήλ*. 'Αγωνιστὴς ἐκ Μεσσηνίας. Ἦτο καλόγηρος εἰς τὴν μονὴν τῆς Ζερμπίτσης, ὅτε ἐξερράγη ὁ 'Αγών. Ἔδραξεν ἀμέσως τὰ ὅπλα μετὰ τῶν νεωτέρων μοναχῶν τοῦ μοναστηρίου καὶ ἔσπευσεν εἰς Καλάμας, ἔπειτα εἰς Καρύταιναν, εἰς τὸ Λάλα, Βαλτέτσι, Γράναν καὶ τέλος εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως. Ὁρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν κανονικὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑποσπόνδων 'Αλβανῶν τοῦ Κεχαγιᾶ-Μουσταφᾶ μπέη, προεκάλεσε τὴν δυσαρέσκειαν ἑνὸς τῶν Ἑλλήνων συνοδῶν καὶ ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἡ συνοδεία ἀνεπαύετο εἰς μίαν κλεισοῦραν τοῦ Χελμοῦ. Γ. Δ. Κ.

Ζερμπὼ (Gerbault), ***Ἑρρῖκος***. Γάλλος ἰχνογράφος γεννηθεὶς τῷ 1863. 'Εχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Κολέν, τοῦ Ντυμπουὰ καὶ τοῦ Ζερβέ, συνειργάσθη δὲ εἰς διαφόρους γαλλικὰς καὶ ἀγγλικὰς σατυρικὰς ἐφημερίδας. Τὰ σκίτσα του διακρίνει ἁπλότης, φυσικότης καὶ χάρις. Ὁ Ζερμπὼ εἰκονογράφησε τὰς «'Επιστολὰς τῶν γυναικῶν» τοῦ Μαρσὲλ Πρεβώ. Μερικὰ ἐκ τῶν ἔργων του ἐξεδόθησαν τῷ 1903 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Bonjour M'sieu, dames!». —Ω.

ζέρμων,— *ωνος* (ὁ)· εἶδος πολεμικοῦ βυζαντινοῦ πλοίου· συνηθέστερον φέρεται μὲ τὸ ὄνομα *σέρμων* (βλ. λ.).

ζέρνα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κύπειρος ἡ στρογγυλόρριζος* (Cyperus rotundus).

Ζέρνη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρεται παρὰ Προκοπίῳ (Περὶ κτισμάτ. IV, 6) ἡ πόλις τῆς Δακίας *Δίερνα* (βλ. λ.).

Ζέρνης (ὁ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ Ἄνω Μοισίᾳ, κείμενον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ΝΑ τοῦ Βιμινακίου (νῦν Κοστολάτς) ἐπὶ τῶν σερβορρουμανικῶν συνόρων. Τοῦτο μετὰ τῶν γειτονικῶν φρουρίων Τανάτα ἢ Ταλιάτα (νῦν Μιλανοβάτς), Δουκεπράτου καὶ ἄλλων ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ 'Ιουστινιανὸς (527—565) «ἅπασιν ἐρύματα περιβαλὼν ἐχυρώτατα, προβόλους εἶναι τῆς πολιτείας ἀνταγωνίστους» (*Προκ.* Περὶ κτισμ. IV, 6). Α. Θ. Σ.

Ζερνοβίτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας, ἤδη καλούμενον *Καστανόχωμα* (βλ. λ.).

Ζερνουχῆ *Μπουρχανεδδίν*. Ἄραψ σοφὸς γράψας ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταλὶμ-ὲλ-ταλούμ», ἐκδοθὲν τῷ 1709 ἐν Οὐτρέχτῃ μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Enchiridion studiosi», ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῇ 'Εθνικῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων. Ν. Μ.

***Ζερντέστ**· περσικὸν ὄνομα τοῦ *Ζωροάστρου* ἢ *Ζαραθούστρα*.

Ζερντὶλ (Gerdil). ***Ὑάκινθος-Σιγισμοῦνδος***. Γάλλος καρδινάλιος (1718—1802). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν Τουρίνῳ, παιδαγωγὸς τοῦ πρίγκιπος τοῦ Πιεμόν, ἐξελέγη καρδινάλιος τῷ 1777 καὶ συνώδευσε τὸν πάπαν Πίον ΣΤ' εἰς Σιένvην. 'Αξιομνημόνευτοι ἐκ τῶν συγγραφῶν του: «Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς» (1747), «Ὁ 'Αντιαιμίλιος» (1763), «Φιλοσοφικαὶ διατριβαὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς» (1782). —Ω.

Ζερντὺ (Gerdy), ***Πέτρος-Νικόλαος***. Γάλλος χειρουργὸς (1787—1856). Διετέλεσε χειρουργὸς τῶν νοσοκομείων (1825), καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ (1833), μέλος τῆς 'Ακαδημίας τῆς ἰατρικῆς (1837), καὶ κατέλιπε πλεῖστα ἔργα πλουτίσαντα μὲ νέας γνώσεις τήν τε 'Ανατομικὴν καὶ τὴν Φυσιολογίαν. Κυριώτερα τούτων «Μορφολογικὴ 'Ανατομικὴ» (1829), «'Ιατρικὴ καὶ διδακτικὴ Φυσιολογία» (1832), «Πρακτικὴ Χειρουργικὴ» (1852). Ο. Ρ.

ζερὸ (τὸ) (ἐκ τοῦ γαλλ. zero, ὅπερ ἐκ τοῦ λατιν. zero)· τὸ μηδέν.

Ζερὸμ (Gérôme), ***'Ιωάννης-Λέων***. Γάλλος ζωγράφος (1824—1904). Τῷ 1841 εἰσήχθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Πὼλ Ντελαρός, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ὁποίου ἠκολούθησε μαθήματα εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον, συνοδεύσας ἔκτοτε τὸν διδάσκαλον εἰς 'Ιταλίαν. 'Επανελθὼν εἰς Παρισίους διεκρίθη διὰ τοῦ πίνακός του «'Αλεκτρυονομαχία» τὸν ὁποῖον ἐξέθεσεν εἰς τὸ Σαλὸν τοῦ 1847, κερδήσας τρίτον μετάλλιον. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐνεφανίσθη μὲ τὸν πίνακα «Ἡ Παρθένος, τὸ Βρέφος 'Ιησοῦς καὶ ὁ ἅγιος 'Ιωσήφ». Μεταπηδῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς θέματος εἰς τὸ ἄλλο μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ἔδωκε τοὺς πίνακας «Ὁ Βάκχος καὶ ὁ Ἔρως μεθύοντες», «Ἑλληνικὸν ἐσωτερικόν», «'Ανάμνησις ἐξ 'Ιταλίας», «Ἄποψις τῆς Παιστοῦ», «'Ιδύλλιον».

'Ιωάννης Ζερόμ.

Ὁ Ζερὸμ ἔσχε πολλοὺς ζωγράφους μιμητάς, κληθέντας «πομπηϊστὰς» ἢ «νεο-ελληνιστὰς» καὶ περιγράφοντας σκηνὰς ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου. Ὁ Θεόφιλος Γκωτιὲ τὸν ἀνακήρυξεν ἀρχηγὸν νέας σχολῆς, ἥτις ἔφθανε μέχρι τῆς πορνογραφίας, ὡς μαρτυρεῖ τὸ «Ἑλληνικὸν ἐσωτερικόν», τὸ ὁποῖον, ὅταν ἐξετέθη τῷ 1851, προὐκάλεσε διαμαρτυρίας τῶν κριτικῶν. Τῷ 1854 ὁ Ζερὸμ ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως, βραδύτερον δὲ περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον συναποκομίσας πολυάριθμα σχέδια. Τῷ 1855 ἀπέστειλεν εἰς τὸ Σαλὸν τὰ ἔργα του «Πιφφεράνο», «Ποιμήν», «Ρωσικὴ συναυλία» καὶ τὴν μεγάλην ἱστορικὴν σύνθε-

Digitized by Google

σιν «Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ Γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ταχέως ὅμως ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἱστορικῆς ζωγραφικῆς κατέπεσεν εἰς τοὺς ἀνεκδοτικοὺς πίνακας, μιμηθεὶς τὸν διδάσκαλόν του Ντελαρός. Ἠκολούθησαν οὕτω οἱ πίνακες ἡ «Ἔξοδος ἐκ χοροῦ μετημφιεσμένων», «Μονομαχία τοῦ Πιερρότου». Προσεπάθησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν τέχνην μὲ τὸν «Θάνατον τοῦ Καίσαρος» ἐκτεθέντα εἰς τὸ Σαλὸν τῷ 1859. Τὸ ἔργον ἔσχε μετριωτάτην ἐπιτυχίαν. Μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ προσελκύσῃ περισσότερον τὸ κοινόν, ἐξέθεσε, τῷ 1861, τοὺς

Ἰ. Λ. Ζερόμ: Ἔφιππον ἄγαλμα τοῦ Βοναπάρτου.
[Ἐπίχρυσος βροῦνζος. Μουσεῖον Λουξεμβούργου.]

πίνακας «Ἡ Φρύνη πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου» καὶ ὁ «Σωκράτης ζητῶν τὸν Ἀλκιβιάδην παρὰ τῇ Ἀσπασίᾳ». Οἱ πίνακες οὗτοι μαρτυροῦν πλήρη περιφρόνησιν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ ἠθικῆς. Ἠκολούθησαν πλεῖστα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ γνωστότερα: «Κλεοπάτρα», ὁ «Περίπατος τοῦ Χαρεμιοῦ», ὁ «Λουδοβῖκος ΙΔ' καὶ ὁ Μολιέρος» ὁ «Θάνατος τοῦ στρατάρχου Νέϋ» κλπ. Τέλος ἐπεδόθη εἰς τὴν γλυπτικήν, τὰ δὲ ἔργα του «Ναπολέων», ὁ «Ξιφομάχος» καὶ ἡ «Τανάγρα» ἔσχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν. Δ. Σ. Δ.

Ζερὸν *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Γερακίου τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλιδος. Κάτοικοι (1928) 81.

Ζερὸς (ὁ) *[Γεωγρ.]*. Μικρά, ἀρκετὰ ὅμως βαθεῖα, λίμνη τῆς Ἠπείρου, εἰς δίωρον ἀπόστασιν ΒΔ τῆς Φιλιππιάδος καὶ εἰς 1½ χλμ. δυτικῶς τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων—Πρεβέζης. Πρὸς βορρᾶν περιβάλλεται ὑπὸ τῶν ἀποκρήμνων καὶ βραχωδῶν ἀντερεισμάτων, εἰς ἃ ἀπολήγει ἡ μικρὰ Ὀλύτσικα, πρὸς νότον δὲ ὑπὸ λόφων χθαμαλῶν καὶ καταφύτων, ἐξ ὧν πηγάζει ποταμὸς μήκους 5 χλμ., χυνόμενος εἰς τὴν λίμνην *Μαυρήν*.

Παρὰ τοῖς περιοίκοις καὶ δὴ εἰς τὸ χωρίον Παπαδάτες, ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι ὁ Ζερὸς προῆλθεν ἐκ καθιζήσεως χωρίου καὶ ὅτι οἱ παρ' αὐτὸν διερχόμενοι ἀκούουν καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν φωνὴν πετεινοῦ σῳζομένου εἰσέτι ἐντὸς τῶν ἐν τῷ βυθῷ τῆς λίμνης ἐρειπίων. Χ. Ι. Σ.

Ζεροτὲν (Zerotin), ***Κάρολος***. Μοραβὸς εὐγενὴς (1564—1636), ὑπηρετήσας εἰς τὰς τάξεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ Μοραβίᾳ, τῆς ὁποίας διετέλεσε καὶ κυβερνήτης. Ἀφῆκεν ἀριθμόν τινα ἔργων καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαν ἀλληλογραφίαν, δημοσιευθεῖσαν τῷ 1870—1872.

Ζερουζὲζ (Gerouzez), ***Εὐγένιος***. Γάλλος λόγιος (1799—1865). Διετέλεσεν ἐπὶ 19 ἔτη ἀναπληρωτὴς τοῦ Βιλλεμαὶν ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς γαλλικῆς ῥητορικῆς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ συνέγραψε σειρὰν ἀξιοσημειώτων ἔργων καὶ μελετῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄξια μνείας εἶναι: «Μαθήματα φιλοσοφίας», «Ἱστορία τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ῥητορικῆς ἐν Γαλλίᾳ», «Μαθήματα φιλολογίας» καὶ «Ἱστορία τῆς γαλλικῆς φιλολογίας μέχρι τοῦ 1789», βραβευθεῖσα τῷ 1861. Ἐπὶ πλέον ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν ἄρθρων εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Μ. Ν. Δ.

— **Ζερουλὲζ** (Geruzez), ***Ἰωάννης-Βαπτιστὴς-Φραγκῖσκος***. Γάλλος λόγιος (1764—1830). Μοναχὸς κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, διετέλεσε, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν θρησκευτικῶν ταγμάτων, ὑπάλληλος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ βραδύτερον ἐγένετο καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Γραμματικῆς ἐν Ῥέϊμς. Μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε: «Λόγοι περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν προόδων τῆς γαλλικῆς γλώσσης», «Μελέται τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν» κλπ. Μ. Ν. Δ.

Ζεροὺντ-οὐὲντ (Zeroud-oued) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Τύνιδος πηγάζων ἐκ Καιρουάν. Κατὰ τὸν ῥοῦν του λαμβάνει διάφορα ὀνόματα, συνεχῶς δὲ σμικρυνόμενος μετατρέπεται εἰς ἁπλοῦν ῥύακα κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Καιρουάν. Μ. Ν. Δ.

ζέρσεϋ. Ὕφασμα συνήθως μεταξωτόν, παραγόμενον διὰ πλεκτικοῦ μηχανήματος. Α. Χ.

Ζερσὸν (Gerson), ***Ἰωάννης-Σαρλιέ***, λεγόμενος-***Ἰωάννης ντὲ***—. Γάλλος θεολόγος (1362—1428). Διδάκτωρ τῷ 1392, ἀρχιγραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων τῷ 1395, ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Βρυγῶν. Μεγάλην ἐπιρροὴν ἀσκῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, ἐξεμεταλλεύθη ταύτην, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἕνωσιν, αἰρομένου τοῦ δυτικοῦ σχίσματος. Πρὸς τοῦτο ἐπέτυχε τὴν παραίτησιν τοῦ πάπα τῆς Ἀβινιὸν Βενεδίκτου ΙΓ' καὶ τοῦ Γρηγορίου ΙΒ', ἑδρεύοντος ἐν Ῥώμῃ, ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὴν σύνοδον τῆς Πίζης (1409), ἐξακολουθούσης ὅμως τῆς διαιρέσεως ἐπέτυχε τὴν σύγκλησιν καὶ ἑτέρας Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν Κωνσταντίᾳ (1414), ἥτις καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἕνωσιν. Μετὰ τὴν σύνοδον ταύτην καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῆς βουργουνδικῆς μερίδος κατέφυγεν εἰς Τυρόλον, εἶτα εἰς Βενετίαν παρὰ τῷ Φερδινάνδῳ τῆς Αὐστρίας, ὁπόθεν ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν (1410) ἀπεσύρθη εἰς Λυών, ὅπου διῆλθε τὸν ὑπόλοιπον βίον μελετῶν, συγγράφων καὶ ἀγαθοεργῶν. Ὑπὸ τῶν θαυμαζόντων αὐτὸν συγχρόνων του ὠνομάσθη «διδάσκαλος ὁ χριστιανικώτατος». Τὰ ἅπαντά του ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1706. Εἰς αὐτὸν ἀπεδόθη ἐπὶ μακρὸν καὶ τὸ ἔργον «Imitation de Jésus-Christ». —Ω.

Ἰωάννης Ζερσόν.

Ζερσὸν (Gerson), ***Ἰωάννης***. Γάλλος θεολόγος, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1384—1434). Εἰσῆλθεν εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν κελεστίνων καὶ διετέλεσε, περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ «Οἴκου τῆς Λυῶνος». Τούτου σῴζεται «Epistola ad R. P. Anselmum coelestinum de operibus Joannis cancellarii», περιληφθεῖσα εἰς τὰ «Ἅπαντα» τοῦ ἀδελφοῦ του. —Ω.

Ζερσπὰκ (Gerspach), ***Ἐδουάρδος***. Γάλλος δημοσιολόγος (1833—1906), διακριθεὶς ὡς ὀργανωτὴς τῆς βιομηχανίας τῶν μωσαϊκῶν. Συνέγραψε: «Διοικητικὴν ἱστορίαν τοῦ ἐναερίου τηλεγράφου ἐν Γαλλίᾳ», «Ἡ μωσαϊκή», «Ἡ ἐθνικὴ βιομηχανία τῶν Γοβελίνων» κ. ἄ.

Ζερτύρνερ (Sertürner), ***Φρειδερῖκος-Γουλιέλμος***. Ἐπιφανὴς Γερμανὸς χημικὸς (1783—1841). Οὗτος κατά τινα χημικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὀπίου (1803), ἀνεκάλυψεν οὐσίαν βασικὴν κρυσταλλοποιήσιμον, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσε *μορφίνην* (βλ. λ.). Ι. Σ. Κ.

Ζερὼ (Géraud), ***Ἀνδρέας***. Γάλλος δημοσιογράφος (βλ. *Πέρτιναξ*).

— **Ζερὼ** (Géraud), ***Ἐδμόνδος***. Γάλλος λόγιος καὶ ποιητὴς (1780—1831). Ἐδημοσίευσε: «Τὸ ταξίδιον τῆς Μαρίας Στούαρτ», ἐλεγεῖα καὶ φιλολογικὰ ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά.

— **Ζερὼ** (Géraud), ***Πέτρος-Ἡρακλῆς-Ἰωσὴφ-Φραγκῖσκος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ ἱστορικὸς (1812—1844). Ἔγραψεν: «Οἱ Παρίσιοι ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Ὡραίου», βιβλίον κριθὲν ἄξιον νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐγγράφων περὶ τῆς γαλλικῆς ἱστορίας καὶ τιμηθῇ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν διὰ μεταλλίου. Ἡ μονογραφία του «Ἴγγελμπεργκ, σύζυγος τοῦ Φιλίππου-Αὐγούστου» ἐβραβεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου.

— **Ζερὼ-Ρισὰρ** (Gerault-Richard), ***Ἀλφρέδος-Λέων***. Γάλλος πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος (1860—1911). Ταπητουργὸς κατ' ἀρχάς, μετέβη τῷ 1880 εἰς Παρισίους καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, συνεργασθεὶς εἰς πλείστας ἐφημερίδας. Τῷ 1893 ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Chambard» καὶ κατεδικάσθη διὰ τὴν ἐπαναστατικήν του ἀρθρογραφίαν εἰς 1 ἔτους φυλάκισιν. Ἐξελέγη κατόπιν ἐπανειλημμένως βουλευτὴς Παρισίων, ὡς τοιοῦτος δ' ἐζήτησε τὴν κατάργησιν τοῦ κατὰ τῶν ἀναρχικῶν νόμου. Μ. Ν. Δ.

ζεσιγόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων ζέσιν, βρασμόν: «ζεσιγόνος βαθμὸς» ὁ βαθμὸς τῆς θερμοκρασίας, καθ' ὃν ἀναπτύσσεται βρασμὸς διαφόρων οὐσιῶν ὑπὸ κανονικὴν πίεσιν 760 χμ.: «ὁ ζεσιγόνος βαθμὸς τοῦ ὕδατος εἶναι 100°».

ζεσιοσκοπία (ἡ) *[Φυσ.-Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ πειραματικαὶ μέθοδοι εὑρέσεως τοῦ μοριακοῦ βάρους οὐσιῶν ἐν διαλύσει διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἀνυψώσεως τοῦ σημείου ζέσεως διαλυμάτων. Ἡ μέθοδος συνίσταται εἰς τὸν λίαν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ σημείου ζέσεως τοῦ διαλυτικοῦ μέσου, εἰς τὴν ἐν αὐτῷ διάλυσιν ὡρισμένης ποσότητος τοῦ ὑπὸ ἔρευναν σώματος καὶ τὴν μέτρησιν τῆς ἐκ ταύτης προκαλουμένης ἀνυψώσεως τοῦ σημείου ζέσεως τοῦ διαλύματος, τέλος δὲ εἰς τὸν ἐκ τῆς ἀνυψώσεως προσδιορισμὸν τοῦ *μοριακοῦ βάρους* τοῦ σώματος. ΑΝ. Δ.

ζέσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζεῖν*, βρασμός: «βαθμὸς ζέσεως» ἄλλως «ζεσιγόνος βαθμός»· || μεταφ. θέρμη, ὁρμή, προθυμία: «ἐργάζεται μετὰ ζέσεως», «τὸν ὑπερησπίσθη μὲ ζέσιν».

— **ζέσεως σημεῖον** (τὸ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ θερμοκρασία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑγρόν τι βράζει, ἤτοι ὅταν παράγωνται ἀθρόως καὶ ἐξ ὅλης του τῆς μάζης φυσαλλίδες ἀτμοῦ (βλ. καὶ λ. *βρασμός*). ΑΝ. Δ.

ζέστα (ἡ)· θερμότης, θαλπωρή: «δὲν τὸ κουνῶ ἀπὸ τὴ ζέστα μου», «αὐτὸ τὸ ροῦχο βαστάει ζέστα», (πρβλ. καὶ *ζέστη*).

ζεστά· ἐπίρρ. τοῦ *ζεστός*· θερμῶς, ἐν θαλπωρῇ: «κοιμῶμαι ζεστά», «εἶναι ζεστά», ἄλλως «κάνει ζέστη», «ἐδῶ μέσα εἶναι ζεστά»· || μεταφ. μετὰ ζέσεως, μετὰ θέρμης: «τὸ πῆρε τὸ ζήτημα ζεστά».

ζεσταίνω· ἀόρ. *ἐ)ζέστανα—ἐ)ζεστάθηκα*, παραχ. παθ. μετχ. *ζεσταμένος*· κάμνω τι ζεστόν, θερμόν, θερμαίνω: «ζεσταίνω νερό,—τὸ φαγητόν,—τὸ ροῦχό μου,—τὰ χέρια μου κτλ.»· || ἀμετβ. γίνομαι ζεστός, θερμαίνομαι: «ἔβαλα τὸ νερὸ 'ς τὴ φωτιὰ νὰ ζεστάνῃ», «ὁ καιρὸς ὅσο πάει καὶ ζεσταίνει», «ζέσταναν οἱ μέρες»· || παθ. *ζεσταίνομαι*· γίνομαι ζεστός, θάλπομαι: «κάθομαι 'ς τὸν ἥλιο καὶ ζεσταίνομαι», «ἐτυλίχτηκα 'ς τὰ ροῦχα καὶ ζεστάθηκα»· || μεταφ. ἀναλαμβάνω θάρρος, ἐγκαρδιοῦμαι, αἰσιοδοξῶ: «ἔλαβα μίαν καλὴν εἴδησιν καὶ ζεστάθηκα», «εἶναι ζεσταμένος»· || ἀντίθ. *κρυώνω*.

ζέσταμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζεσταίνω*, θέρμανσις: «ἔλειωσε τὸ κερὶ ἀπὸ τὸ πολὺ ζέσταμα».

ζεστασιὰ (ἡ)· ζέστα, θερμότης, θαλπωρή: «ἐδῶ ἔχομε ζεστασιά», «δὲ φεύγω ἀπὸ τὴ ζεστασιά μου».

ζέστη (ἡ)· ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου, καῦμα, ἄλλως *κάψα* ἢ *κάψη*: «σήμερα κάμνει ζέστη», «ἐφέτος εἴχαμε πολλὲς ζέστες», «— μεγάλες ζέστες»· || πυρετός, θέρμη: «τὸ παιδὶ ἔχει ζέστη», «ἔπεσε ἡ ζέστη», «τοῦ 'ρθε ζέστη».

ζεστοκόπημα (τό)· ἀκτινοβολία θερμότητος, θαλπωρῆς.

ζεστοκοπῶ *(—άω)*· ἀκτινοβολῶ θερμότητα, θάλπω ἀφθόνως.

ζεστολουσία (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Τὸ διὰ θερμοῦ ὕδατος λούσιμον πρὸς καθαρισμὸν τοῦ σώματος· χρῆσις αὐτῆς ἐγίνετο εἰς τὰς παλαίστρας, τὰ γυμνάσια καὶ τὰ βαλανεῖα.

ζεστός, *—ή, —όν*· ὁ θερμός, ὁ διατηρῶν θερμοκρασίαν, ἀντίθ. *κρύος, ψυχρός*: «ζεστὸ σπίτι,—δωμάτιον», «ροῦχα ζεστά»· || θερμός, καυστικός, ὑψηλῆς θερμοκρασίας: «ζεστὸ νερό»· || ἐπὶ ἀσθενοῦς, ὁ πυρέσσων: «εἶναι ζεστὸ τὸ παιδί», «σὰ ζεστὸς μοῦ φαίνεται».

Ζὲτ (Gette) *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς τοῦ Βελγίου γνωστὸς διὰ τὴν παρ' αὐτὸν ἄμυναν τῶν Βέλγων κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ἡττηθέντες (18—19 Αὐγούστου 1914) ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν Ἀμβέρσαν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας. Μ. Ν. Δ.

Ζέτα (***Ζέττα***, ἢ ***Ζέντα***) *[Γεωγρ.]*. Εὐφορωτάτη πεδιὰς ἐν Μαυροβουνίῳ, διαρρεομένη ὑπὸ ὁμωνύμου μικροῦ ποταμοῦ. Αὕτη ἀπετέλεσε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα τὴν κοιτίδα κράτους ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Σερβίας. Βαθμιαίως ἐπεκταθὲν περιέλαβεν ὁλόκληρον τὸ Μαυροβούνιον, μέρος τῆς Ἀλβανίας, τὴν Ἑρζεγοβίνην καὶ τμῆμα τῆς Δαλματίας μετὰ τοῦ Καττάρου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὸ κράτος τοῦτο κατέφευγον οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Σέρβοι πατριῶται. Βραδύτερον ἔλαβε τὸ ὄνομα *Μαυροβούνιον* (βλ. λ.). Μ. Ν. Δ.

Ζευγολατὴ *[Γεωγρ.]*. Οὕτως εἶχε μετονομασθῆ τῷ 1927 τὸ χωρίον *Δούσια* τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας, μεταγενεστέρως μετονομασθὲν εἰς *Κεφαλάρι* (βλ. λ.).

Ζευγαράκι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 700.

Digitized by Google

ζευγάρι (τό)· ζεῦγος, δύο τινὰ ὁμοειδῆ συμπληροῦντα ἄλληλα: «ἕνα ζευγάρι παπούτσια, —κάλτσες κττ.», «δυὸ περιστέρια ζευγάρι» ἤτοι τὸ μὲν ἄρρεν, τὸ δὲ θῆλυ, «αὐτὸ τὸ ἀντρόγυνο εἶναι ταιριασμένο ζευγάρι»· || καταχρηστικῶς, δύο τινὰ ὁμοειδῆ: «ἕνα ζευγάρι κόττες, — γάλλους, —ἀβγά»· || κατ' ἐξοχήν, ζεῦγος βοῶν ἀροτήρων: «ἔχει καλὸ ζευγάρι, —νέο ζευγάρι»· || ἡ ἄροσις, ἡ διὰ τοῦ ἀρότρου καλλιέργεια τῆς γῆς: «κάμνω ζευγάρι», ἀροτριῶ, «εἶναι 'ς τὸ ζευγάρι»· || ἔκτασις γῆς ἢ ἀγροὶ τοσοῦτοι, ὅσους δύναται νὰ καλλιεργήσῃ τις ἀπασχολούμενος καθ' ὅλην τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρότου: «ἔχει ἕνα ζευγάρι χωράφια» ἢ «— ἕνα ζευγάρι τόπο», «τσιφλίκι —, μετόχι τριῶν ζευγαριῶν» ἤτοι καλλιεργούμενον ὑπὸ τριῶν ζευγῶν βοῶν· ὑπολογίζεται δὲ τὸ ζευγάρι εἰς 80 περίπου στρέμματα.

Ζευγάρι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. 'Ακρωτήριον τῆς Κύπρου, δυτικὴ ἄκρα (πλάτ. 34° 33′ 50″ Β, μῆκ. 32° 56′ 20″ 'Αν, χάρτ. ὑδρογρ. ἀγγλ. 2074: Cyprus) τῆς χερσονήσου *'Ακρωτήρι* (ἀρχ. *Κουριάς*), νοτίας τῆς μεγαλονήσου ἐσχατιᾶς. Σ. Ε. Λ.

ζευγαριάζω· τάσσω κατὰ ζευγάρια, ἄλλως *ζευγαρώνω* (βλ. λ.).

ζευγαρίζω· κάμνω ζευγάρι, ἀροτριῶ τὴν γῆν, καλλιεργῶ διὰ τοῦ ἀρότρου.

ζευγάρισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζευγαρίζειν*, ἀροτρίασις, ἄροσις τῆς γῆς.

ζευγάρωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζευγαρώνειν, ἡ κατὰ ζεύγη κατάταξις, ἡ σύζευξις ἄρρενος καὶ θήλεος: «τὸ ζευγάρωμα τῶν πτηνῶν».

ζευγαρώνω· τάσσω κατὰ ζεύγη, κάμνω ζευγάρια, συνδέω ἀνὰ δύο: «ζευγαρώνω τὶς κάλτσες,—τὰ μαντήλια»· || συνδέω ἄρρεν μετὰ θήλεος: «ζευγαρώνω τὰ περιστέρια»· || ἀμεταβ. «ζευγαρώνουν τὰ πουλιά,—οἱ πέρδικες» συνδέονται ἀνὰ δύο, ἄρρεν μετὰ θήλεος.

ζευγαρώσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ ζευγαρωθῇ.

ζευγαρωτός, *—ή, —όν*· ὁ ζευγαρωμένος, ὁ ἀποτελῶν μετ' ἄλλου ζεῦγος. — 'Επίρρ. **ζευγαρωτά**· ἀνὰ δύο.

ζευγᾶς, *—ᾶ* (ὁ)· ὁ ἔχων ζεῦγος βοῶν ἀροτήρων, ἄλλως *ζευγολάτης*, γεωργός: παροιμ. «ἢ παπᾶς παπᾶς, ἢ ζευγᾶς ζευγᾶς» ἕκαστος πρέπει νὰ ἀσκῇ ἓν ἔργον, ἵνα εὐδοκιμήσῃ.

ζευγηλασία (ἡ)· τὸ ζευγηλατεῖν, ἡ διὰ ζεύγους βοῶν ἀροτρίασις, ἄροσις.

ζευγηλάτης (ὁ), κοιν. *ζευγολάτης*· ὁ ἐλαύνων ζεῦγος βοῶν ἀροτήρων, ὁ ἀσκῶν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ἄροσιν τῆς γῆς, ἄλλως *ζευγᾶς*.

ζευγηλατῶ (*—έω*)· εἶμαι ζευγηλάτης, ἀροτριῶ τὴν γῆν.

Ζευγιτανὴ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς βορείου 'Αφρικῆς ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν νῦν βόρειον Τύνιδα. Κατ' ἀρχὰς ἀπετέλει τὴν βορειοτέραν χώραν τῶν Καρχηδονίων, ἀργότερον δὲ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ τῆς πρὸς νότον αὐτῆς κειμένης Βυζακηνῆς, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς 'Αφρικῆς· ἐκαλεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων Africa propria, ἡ Proconsularia. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς, ἀρδευόμενον ὑπὸ τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ (νῦν Medjerda), ἦτο εὐφορώτατον καὶ πλούσιον εἰς δημητριακὰ καὶ ἐλαίας, πολλοὶ δὲ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων κατεῖχον αὐτόθι ἐκτεταμένα κτήματα. Τὰ παράλια καὶ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ἦσαν πυκνότατα κατῳκημένα, κυριώτεραι δ' αὐτῆς πόλεις ἦσαν: ἡ Καρχηδών, ἡ Οὐτική, ἡ Θάψος, Ἱππὼν ἡ Διάρρυτος, ἡ Ζάμα καὶ ἄλλαι. 'Επὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀπετέλει μίαν τῶν ἑπτὰ ἐπαρχιῶν τῆς διοικήσεως (Dioecesis) τῆς 'Αφρικῆς. Α. Θ. Σ.

ζευγίτης (ὁ) *['Αρχ.]*. —1) 'Εκαλεῖτο παρ' ἀρχαίοις 'Αθηναίοις ὁ πολίτης ὁ ἀνήκων εἰς τὴν κατὰ τὴν σολώνειον διαίρεσιν τρίτην κοινωνικὴν τάξιν («τέλος»). Οἱ ζευγῖται ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ζεῦγος βοῶν, ἤτοι νὰ ἔχουν εἰσόδημα διακοσίων τοὐλάχιστον μετρητῶν οἴνου ἢ ἐλαίου ἐτησίως. Ὁ πλησιέστερος συγγενὴς «ἐπικλήρου» κόρης ἐὰν ἦτο ζευγίτης ἔπρεπε νὰ προικίσῃ αὐτὴν δι' ἑκατὸν πεντήκοντα δραχμῶν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν ἐνυμφεύετο αὐτὸς ταύτην. —2) *Ζευγῖται* ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὀργανοποιίᾳ οἱ κάλαμοι, οἱ κατάλληλοι πρὸς κατασκευὴν γλωττίδων ἐπ' αὐλῶν, ἐφύοντο δὲ τοιοῦτοι ἄφθονοι ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν Κωπαΐδα καὶ ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ.

—*[Στρατ.]* 'Εκαλεῖτο *ζευγίτης* ἐν τῷ πυροβολικῷ κατὰ τὰς ἐποχὰς 1833—1877 ὁ σήμερον καλούμενος *ἐλάτης* (βλ. λ.). Ν. Θ. Κ.

ζευγίτης (ὁ) (Zeugites) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνδροπωγωνιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα εἰς τὰς 'Αντίλλας. Δ. Ν. Π.

ζεύγλη (ἡ) καὶ *ζεῦγλα*, κοιν. *ζεύλα*· τὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ τὸ συνέχον τὸν τράχηλον τοῦ ἐλαύνοντος ζῴου.

ζευγλοδοντίδαι (οἱ) (Zeuglodontidae) *[Παλαιοζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *ἀρχαιοκήτων κητωδῶν* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶχον στόμα ἐπιμεμηκυσμένον καὶ μικρὰν ἐγκεφαλικὴν κοιλότητα. Τὸ ρύγχος των ἦτο μακρόν, συμπεπιεσμένον, ἡ κάτω σιαγὼν των μακρά, χαμηλή, ἄνευ στερεᾶς συμφύσεως. Οἱ κοπτῆρες καὶ οἱ κυνόδοντης ὡς καὶ ὁ πρῶτος προγόμφιος ἦσαν ὁμοιομόρφως κωνικοί, μονόρριζοι, οἱ τραχηλικοὶ καὶ οὐραῖοι σπόνδυλοι βραχεῖς. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνήκουν τὰ γένη *πρωτόκητος, παππόκητος, ἠώκητος* (ἢ *μεσόκητος*) καὶ *ζευγλόδους*.

Τὰ ζῷα ταῦτα εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, 'Αγγλίᾳ, νοτίῳ Νιγερίᾳ καὶ 'Αλαβάμᾳ. Γ. Κ. Γ.

ζευγλόδους (ὁ) (Zeuglodon Owen) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ζευγλοδοντιδῶν ἀρχαιοκήτων κητωδῶν* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα ὡμοίαζον κατὰ μὲν τὴν κατασκευὴν τοῦ σκελετοῦ των πρὸς τὰ κήτη, κατὰ δὲ τοὺς ὀδόντας πρὸς τὰς φώκας. Τὸ μῆκος τοῦ σώματός των ἔφθανε μέχρις 20 μέτρων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρω-

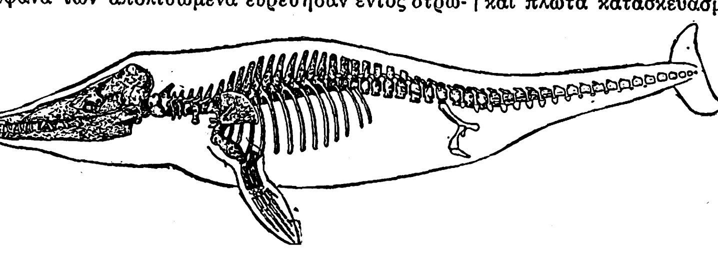

Ζευγλόδους ὁ Ὄσιρις.
['Εκ στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τὸν O. Abel.]

μάτων τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Αἰγύπτῳ (τὰ εἴδη *ζευγλόδους ὁ Ὄσιρις, ζευγλόδους τοῦ Zittel* καὶ *ζευγλόδους ἡ Ἶσις* ἢ *ζευγλόδους atrox*). 'Επίσης ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς 'Αλαβάμας εὑρέθησαν τὰ εἴδη *ζευγλόδους ὁ κητοειδής, ζευγλόδους serratus, ζευγλόδους ὁ βραχυσπόνδυλος* καὶ εἰς τὴν 'Αγγλίαν *ὁ ζευγλόδους τοῦ Wanklyni.* Γ. Κ. Γ.

ζεῦγμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζευγνύειν*, ἡ διὰ ζεύξεως σύνδεσις τῶν δύο διεστώτων τόπων, γέφυρα, φράγμα: «ζεῦγμα μεταξὺ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ, — τῶν ἀκτῶν τοῦ πορθμοῦ»· ὁμοίως ζεῦγμα εἶναι καὶ τὸ φράγμα τοῦ λιμένος· || σχῆμα λόγου (βλ. κατωτ.).

—*[Συντακτ.]* Καλεῖται *ζεῦγμα* τὸ εἶδος τῆς *ἐλλείψεως* (βλ. λ.), κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων ἢ προσδιορισμῶν τοῦ ρήματος ἁρμόζει εἰς ἄλλο ρῆμα, συγγενὲς ἢ διάφορον κατὰ τὴν σημασίαν. Οὕτω λ. χ. εἰς τὸ ὁμηρικὸν «ἔδουσί τε πίονα μῆλα οἶνόν τ' ἔξαιτον μελιηδέα», τὸ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων «οἶνον» θὰ ἥρμοζεν εἰς τὸ ρῆμα «πίνουσι», ὅπερ ἐκ βραχυλογίας παρελείφθη. Εἰς τοὺς ὡσαύτως ὁμηρικοὺς στίχους «ἡ μὲν ἔπειτα εἰς ἅλα ἆλτο βαθεῖαν ἀπ' αἰγλήεντος 'Ολύμπου, Ζεὺς δὲ ἑὸν πρὸς δῶμα», ὁ δεύτερος ἐμπρόθετος διορισμὸς «ἑὸν πρὸς δῶμα» λογικῶς ἀνήκει οὐχὶ εἰς τὸ εἰς ὃ ἀναφέρεται ρῆμα «ἆλτο», ἀλλ' εἰς τὸ παραλειφθὲν «ἔβη» ἤ τι τοιοῦτον. Τὸ αὐτὸ συντακτικὸν σχῆμα παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς γνωστοὺς δημώδεις στίχους «παίρνω κ' ἐγὼ τὸ μαῦρό μου νὰ πάω νὰ τὸν ποτίσω, νὰ τὸν ποτίσω κρύο νερὸ καὶ δροσερὸ χορτάρι», ἀντί: «νὰ τὸν ποτίσω κρύο νερὸ καὶ νὰ τὸν ταγίσω δροσερὸ χορτάρι» κ. οὕ. κ. —Ω.

—*[Ρητορ.]* Καλεῖται *ζεῦγμα* ἢ *συνεζευγμένον* τὸ σχῆμα καθ' ὃ ἔκ τινος λέξεως, ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν τέλει κειμένης, ἐξαρτῶνται πολλὰ κῶλα ἢ κόμματα, ὅταν δηλαδὴ πρὸς ἀποφυγὴν ταυτολογίας συζευγνύωνται μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν πολλαὶ ἄλλαι, οἷον: «ἄξιον δὲ καὶ τοὺς ξένους τοὺς ἐνθάδε κειμένους ἐπαινέσαι, οἳ τῷ πλήθει βοηθήσαντες, καὶ περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας μαχόμενοι, πατρίδα τὴν ἀρετὴν ἡγησάμενοι, τοιαύτην τοῦ βίου τελευτὴν ἐποιήσαντο» (*Λυσ.* 'Επιτ. ια', 1)· «ὅσα γὰρ νῦν ἐρεῖ περὶ τῶν Φωκέων, ἢ τῶν Λακεδαιμονίων, ἢ τοῦ Ἡγησίππου, ἢ ὡς Πρόξενον οὐχ ὑπεδέξαντο, ἢ ὡς ἀσεβεῖς εἰσιν......πάντα δήπου ταῦτα πρὸ τοῦ τοὺς πρέσβεις δεῦρ' ἥκειν ἐπέπρακτο» (*Δημοσθ.* κατὰ Μειδ.). —Π.

—*[Τεχν.]* Τὸ *ζεῦγμα* εἶναι συρματόσχοινον ἑνοῦν τὴν μίαν ὄχθην τῆς διώρυγος ἢ ποταμοῦ πρὸς τὴν ἀντίπεράν της καὶ δυνάμενον νὰ ἐντείνεται ὑπὲρ τὸ ὕδωρ, ἢ νὰ βυθίζεται χαλαρούμενον ἐν αὐτῷ. Καὶ ὅταν μὲν εἶναι ἐντεταμένον, χρησιμοποιεῖται ὡς χειραγωγός, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου, δι' ἕλξεως, μετακινεῖται ἀπὸ τῆς μιᾶς ὄχθης εἰς τὴν ἄλλην σχεδία, ἢ ἄλλου τύπου πορθμεῖον (κοιν. *πέραμα*, διεθν. ferry), δι' ἧς διαπορθμεύονται ἄνθρωποι, ἅμαξαι ἢ κτήνη· ὅταν δὲ χαλαροῦται, βυθιζόμενον, ἀφίνει ἄνωθεν αὐτοῦ ἀρκετὸν ὕψος ὕδατος, ὥστε νὰ διαπλέῃ πλοῖον ἄνευ κινδύνου ἐμπλοκῆς εἰς τὸ ὑποκάτω αὐτοῦ ζεῦγμα. Σχεδὸν κατὰ κανόνα τοιαῦτα ζεύγματα ἑνοῦσι τὰ δύο χείλη ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἧς τὴν συνέχειαν διακόπτει ἡ διῶρυξ. Πληθώραν δὲ τοιούτων ζευγμάτων ἀπαντᾷ τις εἰς τὴν μεγάλην ναυτικὴν διώρυγα Kaiser Wilhelm Canal τοῦ Κιέλου. Σ. Ε. Λ.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ζεῦγμα* (κοιν. *τὸ φερμάρισμα τοῦ ταρσανᾶ*, γαλλ. la chaîne de fermeture, ἀγγλ. the boom or chain of a dock) ἀμυντικὸν μέσον πρὸς προφύλαξιν λιμένος ἢ νεωρίου, κυρίως ἅλυσις ἐντεινομένη ἀπὸ ἀκροχηλίου εἰς ἀκροχήλιον τοῦ στομίου τοῦ λιμένος. Τοιαῦται ἁλύσεις ἐτοποθετοῦντο εἰς τοὺς πολεμικοὺς λιμένας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς λ. χ. εἰς τὸ στόμιον τὸ χωρίζον τὸν Κρυπτὸν λιμένα ἀπὸ τοῦ 'Εμπορικοῦ λιμένος τῆς Αἰγίνης (βλ. λ. *Αἴγινα:* Οἱ λιμένες τῆς Αἰγίνης), καὶ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, τοιοῦτον δὲ ζεῦγμα ἦτο ἡ ἅλυσις ἡ κλείουσα τὸν Κεράτιον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) καὶ κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους, ὡς καὶ τοὺς λιμένας τοῦ Λοριὰν καὶ τοῦ Ροσφόρ· αἱ τοιαῦται δὲ ἁλύσεις ἔκλειον τοὺς πολεμικοὺς λιμένας, ἐντεινόμεναι, καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Διὰ ζεύγματα ἐπίσης ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ πλωτὰ κατασκευάσματα ἐκ κορμῶν δένδρων, σχεδιῶν καὶ συνενουμένων διὰ καλώων συρματίνων ἢ ἁλύσεων, ἐντεινομένων μεταξὺ τῶν κεράτων τῶν στομίων τῶν λιμένων. Ἡ ἄμυνα τοῦ Μεγάλου λιμένος τῶν Συρακουσῶν, κατὰ τὴν μοιραίαν διὰ τοὺς 'Αθηναίους ναυμαχίαν (413 π. Χ.) ἀπετελεῖτο ἐκ τοιούτου ζεύγματος καὶ ἐκ ξυλίνων σταυρῶν, τοὺς ὁποίους οἱ Συρακόσιοι εἶχον ἐμπήξει ἐν τῇ θαλάσσῃ πρὸ τῶν νεωσοίκων των, πρὸς προφύλαξιν τῶν πλοίων των ἀπὸ ἐμβολισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων (*Θουκ.* Ζ, κε). 'Εξέλιξις ἐν μεγάλῃ κλίμακι τῶν ζευγμάτων, παίξασα σπουδαῖον πρόσωπον κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον, ἦσαν τὰ ἁπλᾶ ἀνθυποβρυχιακὰ δίκτυα, τὰ κεκαλυμμένα συρματοπλέγματα καὶ ὁ φραγμὸς ἐπιφανείας (βλ. λ. *ἄμυνα* τ. Δ' σ. 383 καὶ σχήματα). *Ζεύγματα* ὡσαύτως καλοῦνται πλωταὶ γέφυραι, αἵτινες ἀποτελούμεναι ἐκ δύο τμημάτων συγκειμένων ἐξ ἐπιπλεόντων βαρελίων, ἐφ' ὧν στερεοῦται κατάστρωμα, συνενοῦσι δύο ἀντικειμένας ὄχθας διώρυγος καὶ δύνανται νὰ ἀνοίγωνται πρὸς διάπλουν πλοίων, ἑκάστου τμήματος πλευριζομένου πρὸς τὴν ἐφ' ἧς ἡ ρίζα του ὄχθην. Τοιαύτη πλωτὴ γέφυρα, κατασκευασθεῖσα προσωρινῶς ἐν Λευκάδι καὶ εἰς τὴν πρὸ τοῦ φρουρίου διώρυγα, πρὸς ἐξυπηρέτησιν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, τῷ 1881, διετηρήθη μέχρι τοῦ 1901, ἐξυπηρετοῦσα τὴν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίαν Λευκάδος—'Ακαρνανίας καὶ ἐπιτρέπουσα τὴν διέλευσιν τῶν πλοίων τῶν ἐκτελούντων τὴν ἀκτοπλοΐαν τῆς 'Ακαρνανίας καὶ τῆς 'Ηπείρου. Σ. Ε. Λ.

Ζεῦγμα *[Γεωγρ.]*. 'Αρχαία πόλις τῆς Μεσοποταμίας κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος Σελεύκου (354—281 π. Χ.) ἐπὶ τῆς δεξιᾶς (δυτικῆς) ὄχθης τοῦ Εὐφράτου καὶ ΝΔ τῆς 'Εδέσσης (νῦν Οὔρφας), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν 75 χιλιόμετρα. 'Ωνομάσθη οὕτω, διότι ἐζεύγνυντο διὰ γεφυρῶν, τὰς ὁποίας ἵδρυσεν αὐτόθι ὁ Σέλευκος συγχρόνως μὲ τὴν πόλιν. Περιεβάλλετο διὰ τειχῶν ἅτινα ἐρειπωθέντα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀνῳκοδόμησεν ὁ βασιλεὺς 'Ιουστινιανὸς Α' (527—565).

'Επὶ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τοῦ Εὐφράτου καὶ ἔναντι τοῦ Ζευγμίου ἐκτίσθη βραδύτερον ἡ 'Απάμεια (νῦν Μπιρετζίκ). Ν. ΚΛΣ

ζευγνύω καὶ **ζεύγνυμι**, ἀόρ. *ἔζευξα—ἐζεύχθην*, παθ. μετχ. *ἐζευγμένος*· συνδέω, ἑνώνω τὰ διεστῶτα: «ζευγνύω τὸν ποταμόν, — τὸν πορθμόν, — τὸ στόμιον τοῦ λιμένος» (βλ. *ζεύγω*).

ζευγολατειὸ (τό)· ἀγρὸς ἐσπαρμένος, καλλιεργημένος· || ἀγροικία (ἀντὶ *ζευγηλατεῖον*).

ζευγολάτης (ὁ)· δημοτ. τύπος τοῦ *ζευγηλάτης* (βλ. λ.): «τί δουλειὰ κάμνει;—ζευγολάτης εἶναι».

Ζευγολατιὸ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας (τέως Νιγρίτης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 438. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δραγάτσι* ἢ *Δραγός*. Κεῖται παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν, ἔχει κλῖμα ἀνθυγιεινὸν ὡς ἐκ τῆς ἑλονοσίας καὶ ὑδρεύεται ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Μακρυώτισσα* (τέως *Τοῦρπες*, κάτ. 185). Ἡ περιφέρεια παράγει δημητριακὰ καὶ καπνὸν ἐπὶ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων 4.000 στρεμ. Μετὰ τῆς πόλεως

Digitized by Google

Σερρῶν τὸ Ζευγολατιὸ συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 30). Δ. Ε. Μ.

— **Ζευγολατιὸ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 1065. Μετὰ τῶν Καλαμῶν συνδέεται διὰ τοῦ σιδηροδρόμου (χμτρ. 32). Δ. Ε. Μ.

— **Ζευγολατιὸ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας, ἤδη καλούμενον *Ἑλίκη* (βλ. λ.).

— **Ζευγολατιὸ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 602.

— **Ζευγολατιὸ** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1756. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Καλέντζι* (κάτ. 69) καὶ *Ράχιανη* (κάτ. 11).

ζευγοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζευγοποιεῖν*, ἡ εἰς ζεύγη κατάταξις, κοιν. *ζευγάρωμα*.

ζευγοποιὸς (ὁ) (ἀρχ.)· ὁ κατασκευάζων πᾶν ἐκ ζεύγους μερῶν συνιστάμενον προϊόν, ἰδίως δὲ ὁ τεχνίτης τῶν διπλῶν αὐλῶν. —Π.

ζευγοποιῶ *(—έω)*· ποιῶ ζεύγη, κατατάσσω εἰς ζεύγη, ζευγαρώνω.

ζευγοπτερύγιοι (οἱ) *[Ζωολ.]*. Οὕτω ἐκλήθησαν ὑπό τινων φυσιοδιφῶν οἱ ἰχθύες, οἵτινες ἔχουσι τὰ πτερύγιά των κατὰ ζεύγη διατεταγμένα. Δ. Ν. Π.

ζεῦγος, *—ους* (τό)· δύο τινὰ ὁμοειδῆ συμπληροῦντα ἄλληλα, κοιν. *ζευγάρι*: «ζεῦγος ὑποδημάτων, χειροκτίων κττ.»· ‖ ἄρρεν καὶ θῆλυ ὁμοῦ ἡνωμένα: «ἐρωτικὸν ζεῦγος», «ζεῦγος συζυγικόν», «ζεῦγος περιστερῶν»· ‖ δύο τινὰ οἱαδήποτε ὡς ἓν ὅλον λαμβανόμενα: «ζεῦγος βοῶν,—πτηνῶν», «πωλοῦνται κατὰ ζεύγη», πβλ. καὶ *ζευγάρι*· ‖ (ἀρχ.) σπανιωτάτη ὀνομασία τοῦ πλέθρου, ὡς ἐπιφανείας γῆς καλλιεργουμένης ὑπὸ ζεύγους βοῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. —Π.

— *[Στρατ.]* *Ζεῦγος* καλοῦνται ἐν τῷ στρατῷ οἱ δύο ἵπποι ἢ ἡμίονοι, οἱ παραπλεύρως ζευγνύμενοι, εἴτε ἐν ἡνιοχουμένῳ ὀχήματι, εἴτε ἐν ἐλαυνομένῳ τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ, ὁπότε, κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν, τὸ ζεῦγος ἀποτελοῦσιν οἱ ἵπποι *ἐλατοφόρος* καὶ *ρυταγωγούμενος*. Ν.Θ.Κ.

— **ζεῦγος** ***δυνάμεων*** *[Φυσ.]*. Δύο δυνάμεις ἴσαι, ἀντίθετοι καὶ παράλληλοι, ἐνεργοῦσαι κατὰ τ' ἄκρα εὐθείας (σχ. 1) ἀποτελοῦσι *ζεῦγος δυνάμεων*. Τὸ ζεῦγος δυνάμεων δὲν δύναται ν' ἀντικατασταθῇ διὰ μιᾶς δυνάμεως, ἤτοι τὸ σύστημα δυνάμεων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ζεῦγος δυνάμεων, δὲν ἔχει συνισταμένην, ἀλλὰ τείνει νὰ δώσῃ περιστροφικὴν κίνησιν εἰς τὸ σῶμα ἐφ' οὗ ἐπενεργεῖ. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο παραλλήλων δυνάμεων καλεῖται *βραχίων τοῦ ζεύγους*, τὸ δὲ γινόμενον τοῦ βραχίονος α ἐπὶ τὴν ἔντασιν μιᾶς τῶν δυνάμεων F καλεῖται *ροπὴ τοῦ ζεύγους*, ἤτοι:

$$\text{Ροπὴ ζεύγους} = \alpha \times F$$

Ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ζεύγους δυνάμεων δεικνύεται, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν δύο ἢ πλειότερα ζεύγη δι' ἑνὸς μόνον ζεύγους, *συνισταμένου ζεύγους*, ὅπερ εἶναι μηχανικῶς ἰσοδύναμον πρὸς τὰ δοθέντα. Ἡ πρᾶξις αὕτη καλεῖται *σύνθεσις ζευγῶν*, δεικνύεται δὲ ὅτι αὕτη εἶναι πάντοτε δυνατή.

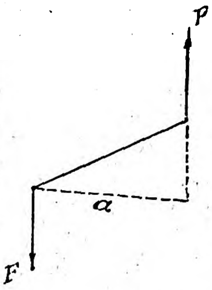

Σχ. 1. *Ζεῦγος δυνάμεων.*

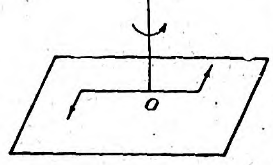

Σχ. 2. *Ἄξων ζεύγους.*

Θεωρήσωμεν τὸ ζεῦγος ὅπερ εἰκονίζεται ἐν σχ. 2· καλεῖται ἄξων ζεύγους τὸ τμῆμα ΟΑ κάθετον ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ζεύγους, καὶ οὗτινος τὸ μῆκος λαμβάνεται ἴσον πρὸς τὴν ροπὴν τοῦ ζεύγους. Ἡ φορὰ τοῦ ἄξονος εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν προχωρεῖ κοχλίας στρεφόμενος κατὰ τὴν φορὰν τοῦ ζεύγους, δεικνύεται δὲ ὅτι ὁ ἄξων τοῦ συνισταμένου ζεύγους ἰσοῦται πρὸς τὸ γεωμετρικὸν ἄθροισμα τῶν συνιστώντων ζευγῶν. Ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ζευγῶν δεικνύεται ὅτι ζεῦγος, ἐφ' ὅσον ἡ ροπὴ αὐτοῦ παραμένει ἀμετάβλητος, δύναται νὰ μετακινηθῇ ὁπωσδήποτε ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου του ἢ καὶ νὰ μετατεθῇ ὁπωσδήποτε παραλλήλως ἑαυτῷ. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ζευγοστάσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σπηλαίων (τέως Ζουζίλτσης) τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Κάτ. (1928) 207. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δόλιανη*.

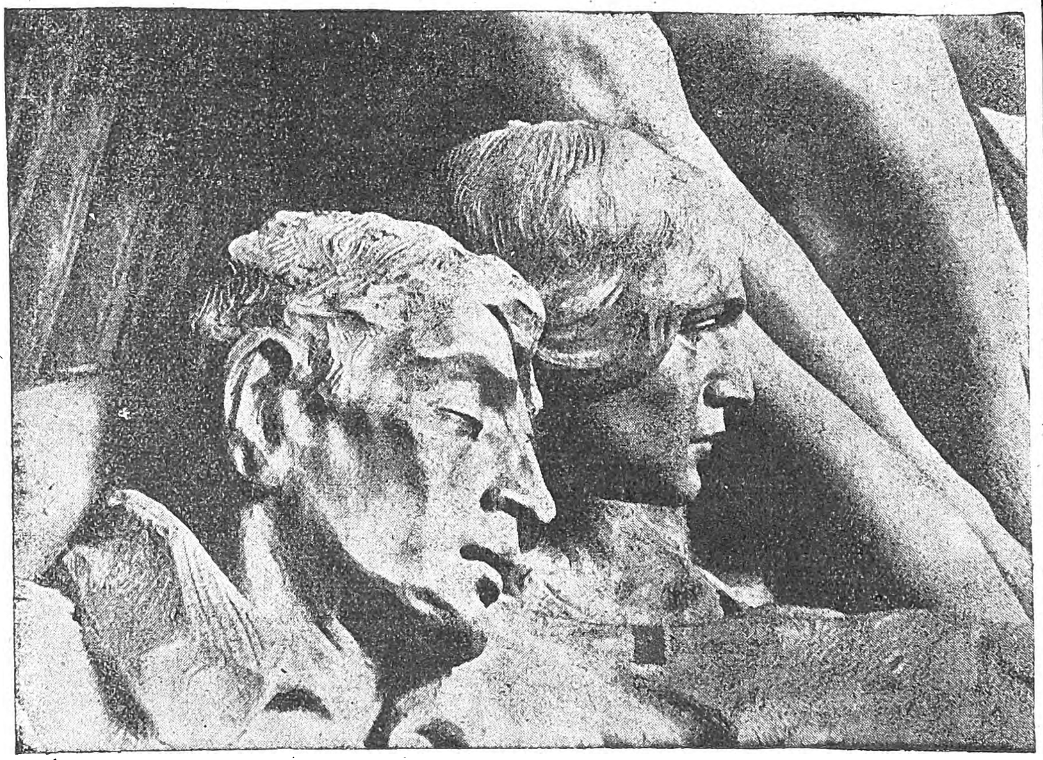

***Γ. Ζευγώλη**: Τμῆμα ἡρῴου Γιαννιτσῶν.*

ζευγοφόρος (ὁ) (Zeugophorus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κριοκηριδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ὧν 5 ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ζεύγω καὶ **ζεύω**· δημοτ. ἀντὶ τοῦ *ζευγνύω*, ἀόρ. *ἔζεψα*, παθ. μετχ. *ζεμένος*· θέτω ὑπὸ τὸν ζυγὸν πρὸς ἔλασιν: «ζεύγω τὰ βόδια 'ς τὸ ζευγάρι, — τὸ ἄλογο 'ς τὴν ἅμαξα, 'ς τὸ κάρρο»· ‖ μεταφ. ἐξαναγκάζω τινὰ νὰ ἐργασθῇ: «μικρὸν τὸν ἔζεψε 'ς τὴ δουλειά», «ζέφ' τον 'ς τὴ δουλειὰ νὰ τοῦ περάσῃ ὁ καημός».

Ζευγώλης, ***Γρηγόριος***. Ἕλλην γλύπτης γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1886. Διπλωματοῦχος τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐπὶ πενταετίαν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις École des Beaux Arts, ὅπου ἐπῃνέθη εἰς διαγωνισμοὺς καὶ ἐτιμήθη διὰ δύο διακριτικῶν μεταλλίων. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐξετέλεσε πολλὰ γλυπτικὰ ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα ἐξέθεσεν εἰς ἀτομικήν του ἔκθεσιν τῷ 1919 καὶ ἄλλα εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν. Ἰδιαιτέρως ἠσχολήθη εἰς κατασκευὴν ἡρῴων, ἀνετέθησαν δὲ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κράτους, κατόπιν διαγωνισμοῦ, τὰ τῆς Κερατέας (1916), Μυτιλήνης (1919) καὶ Γιαννιτσῶν (1925). Ι. Μ. Π.

ζευζέκης (ὁ) (τουρκ.)· εὐήθης, ἀνόητος, ὁ λέγων πολλὰ καὶ ἀνόητα λόγια.

ζευζεκιὰ (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζευζέκη, ἰδιοτροπία, στραβοκεφαλιά, κακοριζικιά.

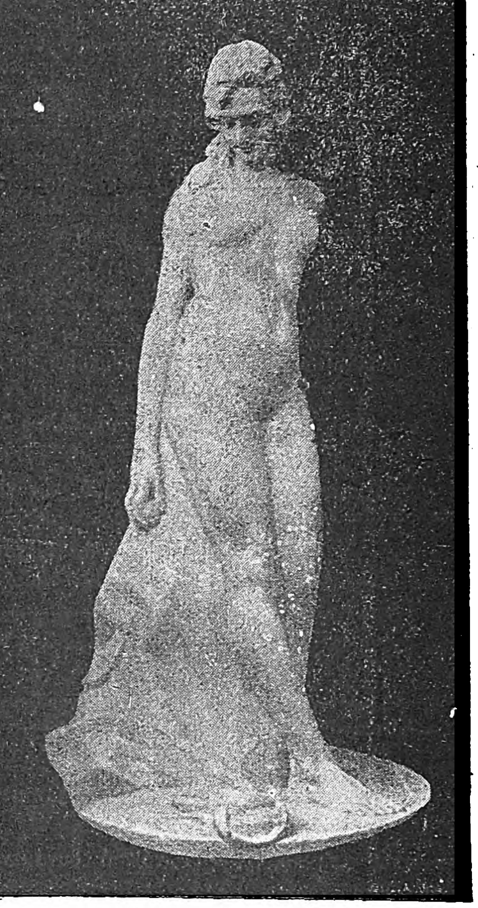

***Γ. Ζευγώλη**: Ἡ Εὔα.*

ζευζέρη (ἡ) (Zeuzere) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζευζεριδῶν*. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου ἔχουσι τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: κεφαλὴν καὶ σῶμα κεκαλυμμένον ὑπὸ λεπτοτάτου, μεταξοειδοῦς τριχώματος, θώρακα ᾠοειδῆ, τὰς ἀνωτέρας πτέρυγας ἐπιμήκεις, στενὰς καὶ εἰς αἰχμὴν ἀποληγούσας, καὶ τὰς κατωτέρας κατὰ πολὺ βραχυτέρας τῶν προηγουμένων. Αἱ κάμπαι ἔχουσι σῶμα κυλινδρικὸν καὶ ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν ρωγμῶν τοῦ κορμοῦ τῶν δένδρων, ἐκ τοῦ χυμοῦ τῶν ὁποίων καὶ τρέφονται. Αἱ χρυσαλίδες ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες, κυλινδρικόν, κυρτὸν κατὰ τὸ ραχιαῖον αὐτοῦ τμῆμα, μετὰ δύο σειρῶν ἀκανθῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ζευζέρη ἡ τῆς κασταvέας* (Zeuzere castanea), ἥτις ἔχει μικρὸν μέγεθος, μὲ πτέρυγας λευκάς, κεκοσμημένας ὑπὸ πολλῶν κυανομελανῶν κηλίδων, θώρακα λευκὸν μὲ μελανὰ στίγματα καὶ κοιλίαν κυανομελανήν. Ἡ θήλεια φέρει κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κοιλίας της τέρετρον ὑποκιτρίνου χρώματος. Αἱ κάμπαι τοῦ εἴδους τού-

***Γ. Ζευγώλη**: Κεφαλὴ Ἐλευθερίας.*
[Ἡρῷον Μυτιλήνης.]

Digitized by Google

του ἔχουσι σῶμα κυλινδρικὸν ὠχροκίτρινον, μὲ κεφαλὴν μελανὴν καὶ πλῆθος μελανῶν κηλίδων ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἐνδιαιτᾶται ἐν ταῖς ρωγμαῖς τοῦ κορμοῦ τῶν καστανεῶν καὶ ἀπαντᾷ ἐν Ἰνδίαις καὶ σπανιώτερον ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

ζευζερίδαι (οἱ) (Zeuzeridae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον ἡ *ζευζέρη* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζεῦκι (τό)· (τουρκ.) διασκέδασις, ἀπόλαυσις: «τὴν Κυριακὴν ἔχομε μεγάλο ζεῦκι», «τί κάθεσαι καὶ τὸν ἀκοῦς; — Κάνω ζεῦκι».

ζευκτήρ, —ῆρος (ὁ)· ὁ ζευγνύων· || τὸ δι' οὗ ζευγνύομεν, ἑνώνομεν, ὁ ἱμὰς διὰ τοῦ ὁποίου δένουν τὸν βοῦν εἰς τὸν ζυγόν, κοιν. *ζευλόλουρο*.

ζευκτηρία (ἡ)· τὸ δι' οὗ ζευγνύομεν, συνδέομεν, ὁ ἱμὰς τοῦ ζυγοῦ, ἄλλως *ζευκτήρ*.

—*[Ναυτ.]* Καλοῦνται *ζευκτηρίαι* (κοιν. *μπότσοι τοῦ τιμονιοῦ*) δύο τεμάχια ἁλύσεως, ἀνὰ ἓν ἑκατέρωθεν τοῦ ποδοστήματος, συνδέοντα ἑκάτερον τῶν γλουτῶν τοῦ πλοίου πρὸς ἑκατέραν τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ πηδαλίου. Χρησιμεύουσι πρὸς συγκράτησιν τοῦ πηδαλίου, ἐὰν τοῦτο ἤθελεν ἐξαρμοσθῇ, συνεπείᾳ κλυδωνισμοῦ τοῦ σκάφους ἢ προσαράξεως διὰ τῆς πρύμνης, κατόπιν ἐκφυγῆς τῶν γομφώσεων ἀπὸ τοὺς θαιρούς. Σ. Ε. Λ.

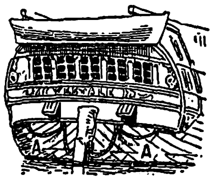

Ζευκτηρίαι (Α, Α).

ζευκτήριος, —α, —ον· ὁ χρησιμοποιούμενος πρὸς ζεῦξιν, πρὸς σύνδεσιν· || ὁ πρὸς ζεῦξιν κατάλληλος, ὁ ἱκανὸς νὰ τεθῇ ὑπὸ τὸν ζυγόν: «ζευκτήριος ἵππος», ἄλλως «ἵππος ἑλάσεως».

—ζευκτηρία *σαγὴ [Στρατ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐν τῷ στρατῷ χρησιμοποιουμένη σαγὴ διὰ τὴν ζεῦξιν τῶν ὀχημάτων (ὡς π. χ. τῶν τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ ἢ τῶν πάσης φύσεως ἡνιοχουμένων), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *σαγὴν φορτώσεως*, τὴν χρησιμοποιουμένην εἰς τὰ φορτηγὰ κτήνη (ὡς π.χ. τὰ τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ). Ν. Θ. Κ.

ζευκτὸν (τό)· τὸ ἐζευγμένον, τὸ διὰ ζεύξεως ἀποτελεσθέν, τὸ διὰ συναρμογῆς μερῶν εἰς ἓν ὅλον, ὁ χρησιμοποιούμενος πρὸς κατασκευὴν τῆς στέγης τριγωνικὸς σκελετός, κοιν. *ψαλίδι*: «ξύλινον —, σιδηροῦν ζευκτόν».

—*[Δομ.]* Καλεῖται *ζευκτὸν* τὸ μέρος τῆς στέγης τὸ ὑποβαστάζον τὴν ἐπικάλυψιν. Τὰ ζευκτὰ κατασκευάζονται, ἀναλόγως τοῦ ἀνοίγματος αὐτῶν, ξύλινα, μεταλλικὰ ἢ μικτά. Ἡ κλίσις τῆς ἀνωτέρας ἐπιφανείας των ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν ἐπικάλυψιν ὑλικῶν (κέραμοι, κυματοειδῆ ἐλάσματα κλπ.) καὶ ἐκ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, εἶναι δ' αὕτη τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον τὰ χρησιμοποιούμενα ὑλικὰ εἶναι ὀλιγώτερον λεῖα καὶ ἡ ποσότης τῆς χιόνος καὶ τῆς βροχῆς μεγαλυτέρα.

Ξύλινα ζευκτά. Διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν γίνεται συνήθως χρῆσις ἐλάτης ξηρᾶς. Τὰ ζευκτὰ ταῦτα εἶναι οἰκονομικὰ διὰ μικρὰ σχετικῶς ἀνοίγματα, 8 — 10 μ. Διὰ μέσα ἀνοίγματα, ἀπὸ 10 ἕως 20 μ., καθίστανται ὀγκώδη καὶ χάνουσι τὸ πλεονέκτημα τῆς οἰκονομίας. Καταφεύγομεν τότε εἰς μερικὴν ἢ ὁλικὴν χρῆσιν τοῦ σιδήρου.

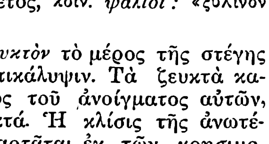

Σχ. 1.

Τὸ σχ. 1 δίδει τὴν μορφὴν ξυλίνου ζευκτοῦ δυναμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ μέχρις ἀνοίγματος 3.0 μ. Τὰ κεκλιμένα ξύλα καλοῦνται *ἀμείβοντες*, τὸ δὲ ὁριζόντιον *πέλμα*. Τὰ πέλματα ἑδράζονται ἐπὶ ξύλου διήκοντος κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου, τὸ ὁποῖον καλεῖται *στρωτήρ*. Ὅταν τὸ μῆκος τοῦ πέλματος ὑπερβῇ τὰ 3.0 μ., προστίθενται καὶ ἄλλα ξύλα διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ζευκτοῦ. Προκύπτουσιν οὕτω συνθετώτεραι μορφαὶ ζευκτῶν: μετὰ ὁριζοντίων ἀντηρίδων, μετὰ μηκίδων κτλ. Τέλος διὰ μεγάλα ἀνοίγματα τὸ ζευκτὸν μορφοῦται ὡς δικτύωμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἁπλουστέρα μορφὴ παρίσταται εἰς τὸ σχ. 2. Τὸ μεσαῖον κατακόρυφον ξύλον καλεῖται *ὀρθοστάτης*.

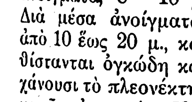
Σχ. 2.

Μεταλλικὰ ζευκτά. Ταῦτα πλεονεκτοῦσι τῶν ξυλίνων εἰς τὰ μεγάλα ἀνοίγματα, διότι ἕνεκα τῆς μεγαλυτέρας ἀντοχῆς τοῦ σιδήρου προσλαμβάνουσι μικροτέρας διαστάσεις, καθιστάμενα ἐλαφρότερα καὶ κομψότερα. Ἁπλῆ μορφὴ μεταλλικοῦ ζευκτοῦ παρέχεται εἰς τὸ σχ. 3. Τὸ κάτω πέλμα λαμβάνει εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ ὄνομα *ἐλκυστήρ*, κατασκευάζεται δ' ἐκ ῥάβδου σιδηρᾶς (τομῆς κυκλικῆς) καὶ ἀπαρτίζεται ἐκ δύο τεμαχίων συνδεομένων εἰς τὸ μέσον διὰ κοχλιοφόρου τεμαχίου Κ, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει τὴν δέουσαν τάνυσιν εἰς τὸν ἐλκυστῆρα καὶ δέχεται συγχρόνως τὸ κάτω μέρος τοῦ ὀρθοστάτου. Ἐφόσον τὸ ἄνοιγμα αὐξάνει, τὸ ζευκτὸν μορφοῦται ὡς δικτύωμα πολυπλοκωτέρων μορφῶν, ἐξ ὧν συνηθέστεραι εἶναι ἡ τοῦ λεγομένου *ζευκτοῦ Πολονσὼ* (σχ. 4, ἐφαρμοσθὲν παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Νέᾳ ἀγορᾷ) καὶ ἡ μετὰ διαγωνίων καὶ ὀρθοστατῶν.

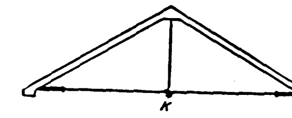

Σχ. 3.

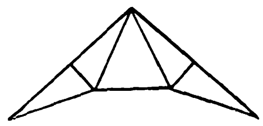
Σχ. 4.

Μικτὰ ζευκτά. Ταῦτα κρίνονται πλεονεκτικὰ εἰς τὰ μέσα ἀνοίγματα, ὡς παρέχοντα ἐμφάνισιν ἐλαφρὰν καὶ ὡραίαν, μὴ παρουσιάζοντα δὲ τὰς δυσκολίας κατασκευῆς καὶ τὴν ἀπαίτησιν εἰδικότητος ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν, ὡς τὰ σιδηρᾶ. Εἰς τὰ ζευκτὰ τοῦ εἴδους τούτου κατασκευάζονται γενικῶς ἐκ ξύλου οἱ ἀμείβοντες καὶ αἱ ἀντηρίδες, τὰ δὲ πέλματα καὶ οἱ ὀρθοστάται ἐκ σιδήρου. Αἱ ἀναφερθεῖσαι ἀνωτέρω μορφαὶ ζευκτῶν εἶναι αἱ ἁπλούστεραι· λόγοι ὅμως ἀρχιτεκτονικοί, ἐξοικονομήσεως χώρου ὑπὸ τὴν στέγην, φωτισμοῦ κλπ. ὡδήγησαν εἰς τὴν ἐπινόησιν πολυπλοκωτέρων μορφῶν. Ι. Π.

ζευκτός, —ή, —όν· ὁ δυνάμενος νὰ ζευχθῇ, νὰ συνδεθῇ διὰ ζεύξεως· || ὁ ἐζευγμένος, ὁ συνδεδεμένος· || τὸ οὐδ. *ζευκτὸν* ὡς οὐσ. (βλ.λ.)—Ἐπίρρ. **ζευκτῶς**.

ζεύλα, —ας (ἡ)· δημοτ., μέρος τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἀρότρου, τὸ συνέχον τὸν λαιμὸν τοῦ βοός, ἀρχ. *ζεύγλη*.

ζευλόρραμμα (τό)· ράμμα, λωρίον τῆς ζεύλας, ἄλλως *ζευλόλουρο*.

ζευλόσχοινο (τό)· τὸ σχοινίον τῆς ζεύλας, ἄλλως *ζευλόλουρο*.

Ζευξαντίδαι (οἱ) *[Ἀρχ. Ἱστ.]*. Γένος Ἀθηναίων εὐπατριδῶν ἀναφερόμενον ὑπὸ Ἡσυχίου ὡς «γένος ἰθαγενῶν». —Π.

ζευξία (ἡ) (Zeuxia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Δ. Ν. Π.

Ζευξιάδης. Ἀρχαῖος Ἕλλην καλλιτέχνης, μαθητὴς τοῦ χαλκοπλάστου Σιλανίωνος (320—317 π.Χ.).

Ζευξίδαμος. Σπαρτιάτης βασιλεὺς τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυποντιδῶν, υἱὸς τοῦ Ἀναξιδάμου καὶ ἔγγονος τοῦ Θεοπόμπου, ὃν καὶ διεδέχθη τῷ 718 π. Χ. *(Παυσαν. Δ' 15,3)*. Π. Ν. Π.

ζεύξιμος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ ζευχθῇ, ὁ ἁρμόδιος νὰ τεθῇ ὑπὸ ζυγόν.

ζευξίνη (ἡ) (Zeuxine) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον πέντε εἴδη φυόμενα ἐν Ἰνδίαις. Δ. Ν. Π.

Ζευξίππη *[Μυθολ.]*. —1) Σύζυγος τοῦ Ἀντιφάνους, θυγάτηρ τοῦ Ἱπποκόωντος καὶ μήτηρ τοῦ Οἰκλέους καὶ Ἀμφάλκους *(Διόδ. Σικελ. Δ' 68)*.—2) Θυγάτηρ τοῦ Λαμέδοντος δοθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ὡς σύζυγος εἰς τὸν Σικυῶνα, ὅπως μετ' αὐτοῦ ἐπιτεθῇ κατὰ Ἀρχιτέλους καὶ Ἀρχάνδρου, τῶν υἱῶν τοῦ Ἀχαιοῦ. Ἦτο μήτηρ τῆς Χθονοφύλης *(Παυσαν. Β' 6,5)*.—3) Ναϊάς, ἀδελφὴ τῆς Πασιθέας, κατὰ μὲν τὸν Ἀπολλόδωρον σύζυγος τοῦ Πανδίωνος καὶ μήτηρ τῆς Προάνης, Φιλομήλας, Ἐρεχθέως καὶ Βούτα, κατὰ δὲ τὸν Ὑγῖνον, θυγάτηρ τοῦ Ἐριδάμου, σύζυγος τοῦ Τελέοντος καὶ μήτηρ τοῦ Βούτα. Π. Ν. Π.

Ζεύξιππος. Ζωγράφος, κατ' ἄλλους μὲν καταγόμενος ἐξ Ἡρακλείας τοῦ Πόντου, κατ' ἄλλους δὲ τῆς Ἰταλίας καὶ ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Οὗτος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἤκμασε καὶ ὁ ἐπίσης ἐξ Ἡρακλείας καταγόμενος περίφημος ζωγράφος *Ζεῦξις* (βλ. λ.), εἰκάζεται ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

Ζευξίππου λουτρά. Τετράστοον οἰκοδόμημα ἀνεγερθὲν ἐν Βυζαντίῳ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου (193—211). Ἐπισκεφθεὶς οὗτος τὴν πόλιν καὶ θαυμάσας τὴν τοποθεσίαν της, ἐκαλλώπισεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν (ναῶν, θεάτρου, ἱπποδρόμου), ἐν αἷς καὶ τὰ ἐν λόγῳ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ *Ζευξίππου*, ἔνθα ὑπῆρχε παλαιόθεν ἡ στήλη τοῦ Ἡλίου, ἣν μετεκόμισεν εἰς ἄλλο μέρος τῆς πόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ ὀνομασθῶσι τὰ λουτρὰ ἐκ τοῦ ὀνόματός του, «*τοῦ Σεβήρου*», οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς πόλεως ἀπεκάλουν πάντοτε αὐτὰ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος τῆς πλατείας.

Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐντεῦθεν τὰ λουτρὰ ταῦτα ἔκειντο ἐπὶ τῆς πολυτελεστάτης πλατείας τοῦ Αὐγουσταίου, ἥτις ἐξετείνετο (σχεδὸν ὅπως καὶ σήμερον) νοτιοδυτικῶς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ μεταξὺ ταύτης, τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τοῦ περιβόλου τῶν βασιλικῶν παλατίων, ἀκριβῶς δὲ τὸ κτίριον τῶν λουτρῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς πλατείας καὶ μεταξὺ τοῦ *Μιλίου* καὶ τῆς *Χαλκῆς* κυρίας εἰσόδου τῶν παλατίων. Κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα (532) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν μεγάλην πυρκαϊάν, ἀπετεφρώθη μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ λοιπῶν οἰκοδομῶν, καὶ ἡ τῶν λουτρῶν τοῦ Ζευξίππου, ἀλλ' ἀμέσως ἀνῳκοδομήθη πολυτελεστέρα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', ἐξωραΐσθη δὲ κατόπιν καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων βασιλέων.

Τὰ ἐν λόγῳ λουτρὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, ἐλούοντο ὅμως ἐνίοτε ἐν αὐτοῖς καὶ οἱ βασιλεῖς. Ὁ βασιλεὺς Φιλιππικὸς (711—713), ἀφοῦ ἐτέλεσεν ἱππικοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ τὴν 3 Ἰουνίου 713, ἐλούσθη εἰς τὰ λουτρὰ τοῦ Ζευξίππου καὶ εἶτα παρέθεσεν εἰς τοὺς συγκλητικοὺς τὸ μοιραῖον γεῦμα, κατὰ τὸ ὁποῖον συνελήφθη καὶ ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Βουράφου καὶ Μυακίου.

Τὰ λουτρὰ ταῦτα διετηρήθησαν μέχρι τέλους τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἀλλ' εἰς ἐρειπιώδη πλέον κατάστασιν. Ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης γράφει ὅτι ταῦτα τῷ 1185 μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδύναντο «τοῖς βουλομένοις ὀπτάνεσθαι». Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204) δὲν ἀναφέρονται πλέον. Ν. ΚΛΣ

ζεῦξις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζευγνύειν*, σύνδεσις: «ζεῦξις ποταμοῦ» ἡ διὰ γεφύρας σύνδεσις, γεφύρωσις, «ἡ ζεῦξις τοῦ Ἑλλησπόντου, —τοῦ Εὐρίπου»· || ἡ θέσις ὑπὸ ζυγόν, κοιν. *ζέψιμο*: «ἡ ζεῦξις τῶν βοῶν εἰς τὸ ἄροτρον, —τῶν ἵππων εἰς τὴν ἅμαξαν», «ζεῦξις μονόζυγος, —δίζυγος, —πολύζυγος» ὅταν τίθεται ὑπὸ ζυγὸν εἷς, δύο, πολλοί.

—*[Στρατ.]* Ἡ *ζεῦξις* τοῦ ὀχήματος ἐκτελεῖται ἐν τῷ στρατῷ εἴτε δι' ἵππων ἢ ἡμιόνων ἡνιοχουμένων (κοινὰ ὀχήματα), εἴτε δι' ἵππων ἐλαυνομένων (ὀχήματα πεδινοῦ πυροβολικοῦ), ὁπότε, κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ζευγνύεται ἢ ἓν μόνον κτῆνος (ὄχημα δίτροχον) ἢ ζεῦγος κτηνῶν (ὄχημα τετράτροχον), κατὰ δὲ τὴν δευτέραν 3 ἕως 4 ζεύγη ἵππων (βλ. καὶ λ. *ἔλασις*). Ν. Θ. Κ.

—*[Ὁπλομαχ.]* Καλεῖται *ζεῦξις διπλῆ* ἡ ἐνέργεια δύο ζεύξεων ἄνευ διακοπῆς καὶ ταχέως. Ἡ διπλῆ ζεῦξις ἐκτελεῖται συνήθως πρὸς ἀπασχόλησιν τοῦ ἀντιπάλου καὶ κάλυψιν τῆς προχωρήσεως· διότι ἂν ὁ ἀντίπαλος σφάλῃ τὴν πρώτην κίνησιν διαζευγνύων, ἡ δευτέρα ζεῦξις γινομένη ἀμέσως χρησιμεύει ὡς ἀπόκρουσις. Βεβαίως ἱκανὸς ἀντίπαλος δύναται νὰ σφάλῃ καὶ τὴν διπλῆν ζεῦξιν διαζευγνύων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο μεγάλη ἐπιτηδειότης καὶ ἑτοιμότης. Κατὰ τὴν προχώρησιν ἡ μὲν πρώτη ζεῦξις ἐκτελεῖται, ὅταν ὁ δεξιὸς ποὺς ὑψοῦται ὅπως προβῇ, ἡ δὲ δευτέρα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἀριστερὸς πατεῖ. Τ. Ι. Κ.

Ζεῦξις. Εἷς ἐκ τῶν μεγάλων καὶ μᾶλλον ὀνομαστῶν ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐγεννήθη, κατὰ τὸν Πλίνιον καὶ τὸν Αἰλιανόν, ἐν Ἡρακλείᾳ τοῦ Πόντου ἢ τῆς Κάτω Ἰταλίας, παραδίδεται ὅμως ὡς πατρίς του καὶ ἡ Ἔφεσος, ἴσως ἐκ συγχύσεως πρὸς τὸν σύγχρονόν του Παρράσιον. Ἐνωρὶς ἤρχισε πλάνητα καλλιτεχνικὸν βίον καὶ ἐπεσκέφθη διάφορα καλλιτεχνικὰ κέντρα, ἐργασθεὶς εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἐγκατασταθεὶς τελικῶς—πιθανώτατα—εἰς τὴν Ἔφεσον. Ὁ Πλούταρχος (Περικλ. 13) τὸν φέρει ὡς σύγχρονον τοῦ Ἀθηναίου ζωγράφου Ἀγαθάρχου. Τὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἦτο σύγχρονος μὲν ἀλλὰ νεώτερός του, ἀκμάσας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, καὶ δὴ κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἤδη κατὰ τὸ 425 π. Χ. ὁ Ἀριστοφάνης ὑπαινίσσεται εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς» του ἕνα πίνακα τοῦ Ζεύξιδος, παριστάνοντα ροδοστεφάνωτον Ἔρωτα καὶ εἰσερχόμενον εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ναὸν τῆς Ἀφροδίτης. Ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Πλάτωνος πληροφορούμεθα ἀσφαλῶς, ὅτι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ Ζεῦξις εὑρίσκετο ἐν Ἀθήναις, ὅπου συνεδέθη καὶ μετὰ τοῦ Σωκράτους καὶ ἔζησεν ἐπ' ἀρκετόν, ἀναγνωρισθεὶς ὡς καλλιτέχνης ἰσάξιος τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Εἰς τὰς Ἀθήνας φαίνεται ὅτι ἦλθεν ὁ Ζεῦξις ἀρκετὰ νέος καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ζωγράφῳ τῆς ἐποχῆς, τῷ Ἀπολλοδώρῳ, παρὰ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἐδιδάχθη. Ἀργότερον ἐκλήθη εἰς Μακεδονίαν, ὅπου ἐκόσμησε τὰ ἐν Πέλλῃ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου ἀντὶ 400 μνῶν, ἐπιβεβλημένος δὲ πλέον καλλιτέχνης ἀπήτησεν ἐν Κρότωνι νὰ τοῦ παρουσιάσωσι γυμναὶ αἱ καλαὶ νεάνιδες τῆς πόλεως καὶ ἐκ τοῦ συμφυρμοῦ τῶν στοιχείων τοῦ κάλλους πέντε, τῶν καλυτέρων, ἐξωγράφησε τὸ περίφημον πίνακά του, τὸν παριστάνοντα τὴν ὡραίαν

Digitized by Google

Ἑλένην, ὅστις βραδύτερον ἀπήχθη εἰς Ρώμην, ἴσως καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περὶ τοῦ ἰδίου πίνακος ἀναφέρεται ὅτι διὰ πρώτην φορὰν ὁ Ζεῦξις τὸν εἶχεν ἐκθέσει εἰς κοινὴν θέαν ἀντὶ πληρωμῆς, δι' ὃ καὶ τὸ ἔργον ἀπεκλήθη «ἑταίρα», γενόμενος οὕτω εἰσηγητὴς τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἔζη ζωὴν μεγαλοπρεπῆ, σπάταλον καὶ ἰδιότροπον κάπως, ἐμφανιζόμενος κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ὀλυμπίας μὲ πολυτελὲς ἱμάτιον πεποικιλμένον διὰ τῶν χρυσῶν γραμμάτων τοῦ ὀνόματός του. Εἶχεν ἀποβῆ ὁ ἠγαπημένος ζωγράφος τῆς ἐποχῆς καὶ δὲν παρέβλεπε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν φήμην του καὶ πρὸς ἴδιον πλουτισμόν, πωλῶν εἰς ὑψηλὰς τιμὰς τὰ ἔργα του. Διὰ τὴν τέχνην του ἦτο ὑπερήφανος μέχρι κομπασμοῦ, ἀναγράφων ἐπὶ τῶν ἔργων του τὸν καὶ εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον ἀποδιδόμενον στίχον «μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται» καὶ προσφέρων ἐνίοτε δωρεὰν αὐτά, καθόσον οὐδεμίαν πληρωμὴν εὕρισκεν ἀνταξίαν αὐτῶν. Οὕτως ἐδώρησεν εἰς τοὺς Ἀκραγαντίνους πίνακα παριστάνοντα τὴν Ἀλκμήνην καὶ εἰς τὸν Ἀρχέλαον Πᾶνα.

Πλὴν τῶν ἀναφερθέντων ἔργων του, παραδίδεται ὅτι ὁ Ζεῦξις ἐζωγράφησεν ἔτι καὶ Δία καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ἴσως κατ' ἐπίδρασιν τοῦ χρυσελεφαντίνου τῆς Ὀλυμπίας ἔργου τοῦ Φειδίου, Πηνελόπην, Μαρσύαν, Ἡρακλῆ, Μενέλαον, οἰκογένειαν Κενταύρων ἀναπαυομένην εἰς τὴν χλόην, πρὸς ἣν προσερχόμενος ὁ πατὴρ κένταυρος ἐπεδείκνυε σκύμνον λέοντος πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν μικρῶν, παῖδα μὲ σταφυλὰς καὶ μίαν γραῖαν. Ἐκ τοῦ παραδιδομένου τούτου καταλόγου φαίνεται, ὅτι τὰ ἔργα του εἶχον θέμα μυθολογικὸν ἀλλὰ καὶ ρωπογραφικόν, ἠσμενίζετο δὲ μᾶλλον εἰς τὴν παράστασιν μεμονωμένων μορφῶν καὶ δὴ ὡραίων γυναικῶν, παρὰ εἰς τὰς πολυπροσώπους συνθέσεις. Τὸ περισσότερον φημιζόμενον ἔργον του ἦτο ἡ Ἑλένη τῆς Κρότωνος, ἥτις παρεστάθη ἐν ὅλῃ τῇ δαιμονίᾳ καλλονῇ, ὄχι τῆς μορφῆς μόνον ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος, καθόσον εἰκονίζετο γυμνὴ ἢ ἡμίγυμνος. Λέγεται ὅτι ὁ ἴδιος ὑπερηγάπα τὸ ἔργον του αὐτὸ καὶ εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ἀναγράψει τοὺς θρυλικοὺς ὁμηρικοὺς στίχους:

> οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
> τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.

Ἔναντι τῆς μορφῆς ταύτης παρετίθετο ὁ πίναξ τῆς Πηνελόπης, εἰς τὴν ὁποίαν διέκριναν τὴν προσωποποίησιν τῆς σεμνῆς ἀρετῆς. Ὁ πίναξ τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις θὰ ἦτο πολυπρόσωπος, εἰκόνιζε τὸν ἥρωα βρέφος πνίγον τοὺς ὑπὸ τῆς Ἥρας ἀποσταλέντας δράκοντας, ἀνάμνησις δὲ τοῦ πίνακος τούτου πιθανῶς ὑπάρχει εἴς τινα τοιχογραφίαν τῆς Πομπηίας τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἐπίσης εἰς τὸν Ζεῦξιν ἀποδίδουν τινὲς ἕνα πίνακα, τοῦ ὁποίου ἀντίγραφον θεωροῦν τὸ περίφημον ψηφιδωτὸν τὸ εὑρεθὲν εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὸ Tivoli, τὸ παριστάνον ἀγῶνα Κενταύρων πρὸς ἄγρια θηρία. Χαρακτηριστικὸς ὅμως, ὄχι μόνον διὰ τὰς ρωπογραφικὰς τάσεις τοῦ Ζεύξιδος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τεχνοτροπίαν του, εἶναι ὁ πίναξ ὁ παριστάνων παῖδα μὲ σταφυλάς. Ἡ παράδοσις—οὐχὶ βεβαία—ἀναφέρει ὅτι διὰ τοῦ πίνακος αὐτοῦ ὁ Ζεῦξις διηγωνίσθη πρὸς τὸν σύγχρονόν του Παρράσιον, ἦτο δὲ τόση ἡ φυσικότης τῶν σταφυλῶν, ὥστε ἐξαπατώμενα τὰ πτηνὰ ἐπεχείρουν νὰ τὰς ραμφίσουν. Ἐκ τοῦ ἀνεκδότου αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν καταφαίνεται, ὅτι ὁ Ζεῦξις κυρίως ἐπετύγχανεν εἰς τὴν πιστὴν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως καὶ ὅτι ὁ χρωματισμὸς κυριώτατα ἦτο τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐθριάμβευε. Ἦτο, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, κυρίως κολορίστας. Ἀντιθέτως εἰς τὸ σχέδιον φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο δυνατός. Κατηγορεῖται ὅτι αἱ κεφαλαί του καὶ τὰ ἄκρα ἦσαν δυσανάλογα, ἴσως ὅμως διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ αἱ μορφαὶ ἐκέρδιζον εἰς ἐπιβλητικότητα. Ἐπίσης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καλλιτέχνης μεγάλου ψυχικοῦ βάθους καὶ ἀναλόγου ἐκφράσεως, αὐστηρὸς δὲ κριτικός, στηριζόμενος ἐπὶ ἠθικῆς βάσεως, ὁ Ἀριστοτέλης, κατεδίκαζεν ἀνεπιφυλάκτως τὰ ἔργα τοῦ Ζεύξιδος ὡς στερούμενα ἀπολύτως ἤθους, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα τοῦ παλαιοῦ Πολυγνώτου. Πραγματικῶς ἡ ἀντίληψις τοῦ Ζεύξιδος διὰ τὴν τέχνην εἶχε πολλὴν ἀκαδημαϊκότητα, ἀλλ' ὅ,τι ἔχανεν εἰς βάθος τὸ ἐκέρδιζεν εἰς ὡραιότητα καὶ εἰς ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὴν διὰ καθαρῶν ζωγραφικῶν μέσων ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως. Ἡ μεγάλη ἱκανότης τοῦ καλλιτέχνου ἐδείχθη κυρίως εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς τεχνικῆς τῆς ἐποχῆς του, ἥτις συνίστατο εἰς τὴν «φθορὰν» τῶν χρωμάτων, δηλαδὴ εἰς βαθμιαίαν μετάβασιν τῶν χρωματικῶν τόνων καὶ εἰς τὴν φωτοσκίασιν, διὰ τῶν ὁποίων ἐπετυγχάνετο ἡ σωματικότης τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ παραίσθησις τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο δικαίως ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὅτι ὁ Ζεῦξις εἰσῆλθεν εἰς τὴν θύραν τῆς τέχνης τὴν ὁποίαν ἤνοιξεν ὁ διδάσκαλός του Ἀπολλόδωρος.

Ὁ Ζεῦξις ἀνταπεκρίθη πλήρως εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς του. Ὡραῖαι μορφαί, ὡς τῆς Ἑλένης, ἠδύναντο νὰ κεντήσουν τὸν ἀνεπτυγμένον καλλιτεχνικὸν ἡδονισμὸν τῶν πλουσίων ἀστικῶν τάξεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου μᾶλλον, παρὰ τοῦ Περικλέους καὶ τῶν μηδικῶν, εἰδυλλιακαὶ δὲ σκηναί, ὡς ἐκεῖναι τῶν Κενταύρων, εἰς τὰς ὁποίας μὲ χαρίεσαν τόλμην καὶ ἐκπλήσσουσαν καινοτομίαν μετεβίβαζε μαλακὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα, ἀσφαλῶς ἐξεκούραζον τοὺς βεβαρημένους ἀπὸ τὸν φόρτον τῶν μνημειακῶν τοιχογραφιῶν, τῶν ὁποίων θέμα ὑπέκειτο μία μυθολογικὴ ἢ ἱστορικὴ παράστασις, μεστὴ σοβαροῦ νοήματος ἢ καὶ συμβολικὴ ἐνίοτε. Ὁ Ζεῦξις ἐσκόρπισε χαράν, ὡραιότητα, φῶς εἰς τὴν τέχνην του καὶ μὲ ἑλκυστικὴν οἰκειότητα τὴν ἐπλησίασεν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἀποδεδειγμένως λεπτοὶ τεχνοκρίται, ὅπως ὁ Λουκιανός, ἐκτιμοῦν δεόντως τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, καὶ ἂν σήμερον θεωροῦνται κοινὰ πλέον, τότε ὅμως ἀπετέλουν μίαν πραγματικὴν κατάκτησιν· διότι δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι νῦν διὰ πρώτην φορὰν ὁ ἀρχαῖος κόσμος ὁλόκληρος ἀνακαλύπτει τὴν πραγματικὴν καὶ πλήρη ζωγραφικήν, τὴν ἀναπτύξασαν ὅλας τὰς χρωματικάς της δυνατότητας πρὸς ἐπιτυχίαν ἐντυπώσεως (effet), ἀγνώστου ἕως τότε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Brunn*, Geschichte der griechischen Künstler.—*Woltmann-Wörmann* Geschichte der Malerei.—*E. Pfuhl*, Malerei und Zeichnung der Griechen.—*Τσούντα*, Ἱστορία ἀρχ. ἑλληνικῆς τέχνης.

Γ. ΜΗΛΑΔΗΣ

—**Ζεῦξις.** Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Τάραντος, ζήσας περὶ τὸ 250 π. Χ. καὶ γράψας ὑπομνήματα εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἱπποκράτους.

—**Ζεῦξις** ὁ *νεώτερος*. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ τῶν Ἡροφιλείων, ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὑπομνηματιστὴς τῶν ἔργων τοῦ Ἱπποκράτους. Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλαλήθους ἀνήγαγεν εἰς περιωπὴν τὴν παρὰ τὴν Λαοδίκειαν ἱδρυθεῖσαν σχολὴν τῶν Ἡροφιλείων.

ΑΡ. Π. Κ.

Χάλκινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εὑρεθὲν ἐν Ἀκαρνανίᾳ.

Ζεὺς (ὁ), γεν. *Διὸς* καὶ *Ζηνὸς* (λατ. Jupiter) /*Μυθολ.*/. Ὁ ὑπέρτατος τῶν θεῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας Ρώμης καὶ παλαιότατος θεὸς τῶν Ἀρίων λαῶν. Ὁ «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε» κατὰ τὸν Ὅμηρον. Ἦτο ὁ θεὸς τῆς ἰσορροπίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας ἐν τῷ κόσμῳ, ἥτις ἐπῆλθε μετὰ μακρὰν περίοδον ἀνατροπῶν καὶ ἀναστατώσεων, αἵτινες εἶναι ἡ πάλη τῶν ἀτάκτων δυνάμεων τῆς φύσεως κατὰ τοῦ θριαμβεύσαντος ἐναντίον των θεοῦ τούτου τῆς τάξεως.

Οἱ μῦθοι τῆς γεννήσεως τοῦ Διός. Ἀφορμὴν διὰ νὰ πλασθοῦν οἱ μῦθοι τῆς καταγωγῆς τοῦ Διὸς ἔδωκε κυρίως ἡ ἐπικράτησις τοῦ θεοῦ τούτου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἐνῷ κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ πρώτου πληθυσμοῦ τῆς χώρας ταύτης τὸ ἀρχέγονον ζεῦγος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπήγασεν ἡ παγκόσμιος ζωή, εἶχον ἀποτελέσει ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γαῖα καὶ τὰ ἀρχαιότατα ἐπίθετά του Κρονίων καὶ Κρονίδης. Αἱ ἀφορμαὶ αὗται προεκάλεσαν τὴν ἐπινόησιν τῆς σχέσεως καὶ συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους ἐκείνους θεούς. Ἐπλάσθησαν λοιπὸν οἱ μῦθοι τῆς ἀνατροπῆς τοῦ πατρὸς καὶ πάππου τοῦ Διὸς ἐκ τῶν θρόνων των, τοὺς ὁποίους μύθους ἐξέφρασεν ὁ Ἡσίοδος εἰς τὴν «Θεογονίαν» του μὲ τὴν μεγαλειώδη ἰδέαν, ὅτι ὁ κόσμος ἔφθασεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας δι' ἀλλεπαλλήλων προόδων εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους βασιλείας, τὴν τοῦ Οὐρανοῦ, τὴν τοῦ Κρόνου καὶ τὴν τοῦ Διός. Ὢν θεὸς παλαιότατος πάντων τῶν Ἀρίων λαῶν ὁ Ζεύς, ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὡς Ζεὺς πελασγικός, ὡς Ζεὺς ἑλληνικὸς καὶ ὡς Ζεὺς τοπικός, πάσης δηλαδὴ ἑλληνικῆς χώρας, γενόμενος οὕτως ἡ περιεκτικὴ μορφὴ τῆς ἐννοίας τῆς θεότητος. Πελασγικῆς καταγωγῆς εἶναι ἰδίως ὁ Ζεὺς τῆς ἐν Κρήτῃ Δίκτης, ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς τῆς Ἠπείρου, καὶ ὁ ἀρκαδικὸς τοῦ Λυκαίου· καὶ οἱ τρεῖς ὅμως οὗτοι ἔλαβον ἐνωρὶς τὴν σφραγῖδα τῶν ἑλληνικῶν ἀντιλήψεων. Ἐκ τῶν μύθων τῶν τριῶν τούτων θεῶν ἐπεκράτησαν οἱ τοῦ Κρηταγενοῦς Διός. Κατὰ τούτους, ὅτε ὁ νεώτατος τῶν Τιτάνων, ὁ Κρόνος, ὁπλισθεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του Γαίας μὲ «ἀδαμαντίνην ἅρπην» (δρέπανον), ἠκρωτηρίασε καὶ ἐξεθρόνισε τὸν πατέρα του Οὐρανόν, διότι εἶχε παύσει τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας (ἐβύθιζεν εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς τὰ γεννώμενα τέκνα του), συνεφώνησε μὲ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του ὅτι θὰ βασιλεύσῃ μὲν αὐτός, ἂν καὶ ἦτο ὁ νεώτατος τῶν Τιτάνων, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ καταπίνῃ πᾶν νεογεννώμενον τέκνον του (κατ' ἄλλον μῦθον ἔπραττε τοῦτο ὁ Κρόνος, διότι Γαῖα καὶ Οὐρανὸς «ἐθεσπιῴδουν» εἰς αὐτὸν ὅτι ἓν τῶν τέκνων του θὰ στερήσῃ αὐτὸν τῆς βασιλείας του). Τηρῶν τὴν συμφωνίαν του ὁ Κρόνος εἶχε καταπίει πέντε ἐκ τῆς Ρέας, ἀδελφῆς καὶ συζύγου του, γεννηθέντα τέκνα του, τὴν Ἑστίαν, τὴν Δήμητρα, τὴν Ἥραν, τὸν Πλούτωνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα· ὅτε ὅμως ἐγεννήθη ὁ Ζεύς, ἡ Ρέα ἐξηπάτησε τὸν Κρόνον καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔδωκε νὰ καταπίῃ ἐσπαργανωμένον λίθον, τὸν δὲ Δία ἀπέστειλεν εἰς Λύκτον τῆς Κρήτης, ἔνθα παρεδόθη εἰς τὰς Νύμφας Ἴδην καὶ Ἀδράστειαν, θυγατέρας τοῦ Μελισσέως, αἵτινες ἔτρεφον τὸ βρέφος ἐντὸς ἄντρου μὲ γάλα τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας καὶ μὲ μέλι (κατ' ἄλλας παραδόσεις ὁ νεαρὸς θεὸς δὲν ἐτράφη μὲ γάλα καὶ μέλι, ἀλλὰ μὲ ἀμβροσίαν, τὴν ὁποίαν ἔφερον ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ περιστεραί, καὶ νέκταρ, τὸ ὁποῖον μέγας ἀετὸς ἤντλει ἔκ τινος βράχου). Διὰ νὰ μὴ ἀκούῃ δὲ ὁ Κρόνος τὴν φωνὴν τοῦ κλαίοντος παιδίου, Κουρῆτες συνέκρουον ἔξωθι τοῦ σπηλαίου τὰς ἀσπίδας των μὲ τὰ δόρατα. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων παραδόσεων περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Διός, ἐκυκλοφόρουν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μυρίαι ἄλλαι τοπικαὶ παραδόσεις, διότι ἑκάστη ἑλληνικὴ χώρα καὶ πόλις ἀντεφιλοτιμεῖτο νὰ φανῇ αὐτὴ ὡς πατρὶς καὶ τροφὸς τοῦ μεγάλου θεοῦ. Οὕτως ἐν Κρήτῃ ἐκυκλοφόρουν δύο παραδόσεις, μία ὅτι ἐγεννήθη ἐν Ἴδῃ καὶ ἄλλη ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῷ Δικταίῳ ὄρει· ἐν Μεσσήνῃ ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῷ ὄρει Ἰθώμῃ, ἐξ οὗ καὶ Ἰθωμάτας ἐκαλεῖτο· ἐν Θήβαις καὶ ἐν Αἰγίῳ ὅτι ἐγεννήθη ἐν αὐταῖς, ἐν Ἀρκαδίᾳ ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῷ ὄρει Θαυμασίῳ ἢ Λυκαίῳ, κ. ο. κ. Διάφοροι ἐπίσης εἶναι καὶ αἱ περὶ τῆς ἀνατροφῆς του παραδόσεις. Οὕτω, πλὴν τῆς παραδόσεως περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνατροφῆς του, ἐκυκλοφόρουν αἱ παραδόσεις ὅτι ἀνετράφη ἐν τῷ ὄρει Ἀργαίῳ (κατὰ τὸν Ὅμηρον) ὑπὸ τῶν Νυμφῶν αὐτοῦ, ὅτι ἀνετράφη ἐν Ἰθώμῃ ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου Νύμφης καὶ τῆς Νύμφης Νέδας, ὅτι ἀνετράφη ἐν τῷ Λυκαίῳ ὑπὸ τῶν Νυμφῶν Θεισόας, Νέδας καὶ Ἁγνοῦς, καὶ ἀκόμη ὅτι καὶ ἄγρια ζῷα, σύες καὶ ἄρκτοι καὶ κύνες, ὑπῆρξαν τροφοὶ αὐτοῦ.

Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Κρόνου. Ὅταν ἐμεγάλωσεν ὁ Ζεύς, ἔχων συνεργόν του τὴν Μῆτιν, θυγατέρα τοῦ Ὠκεανοῦ, κατώρθωσε διὰ τοῦ φαρμάκου τὸ ὁποῖον ἔδωκεν αὕτη εἰς τὸν Κρόνον, νὰ ἐξεμέσῃ οὗτος κατὰ πρῶτον μὲν τὸν ἐσπαργανωμένον λίθον, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ἐν Δελφοῖς, ἔπειτα δὲ τὰ καταποθέντα τέκνα του, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπολέμησεν ὁ Ζεὺς ἐπὶ δέκα ἔτη κατὰ τοῦ πατρός του Κρόνου καὶ τῶν ἀδελφῶν του Τιτάνων, τοὺς ὁποίους καὶ κατέβαλε τῇ βοηθείᾳ τῶν Κυκλώπων, οἵτινες λυθέντες ὑπ' αὐτοῦ τῶν δεσμῶν των ἔδωσαν εἰς αὐτὸν μὲν ἀστραπήν, βροντὴν καὶ κεραυνόν, εἰς τὸν Πλούτωνα κυνέην καὶ τὸν Ποσειδῶνα τρίαιναν, ἢ τῶν τριῶν Γιγάντων, οἵτινες ἀνέτρεψαν καὶ

Digitized by Google

ἐβύθισαν εἰς τὸν Τάρταρον τοὺς Τιτᾶνας, ἐκσφενδονίσαντες ἐναντίον των 300 βράχους. Μετὰ τὴν νίκην του ὁ Ζεὺς τοὺς μὲν Τιτᾶνας καὶ τὸν Κρόνον ἐφυλάκισεν εἰς τὸν Τάρταρον ὑπὸ τὴν φρούρησιν τῶν Ἑκατογχείρων, μετὰ τῶν ἀδελφῶν του δὲ διένειμε διὰ κλήρου τὸν κόσμον· ἔλαχε δὲ εἰς αὐτὸν μὲν ἡ δυναστεία τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἡ τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὸν Πλούτωνα ἡ τοῦ ᾅδου. Κατ' ἄλλας παραδόσεις τὸν πατέρα τοῦ Διὸς Κρόνον ἐξεθρόνισαν οἱ ἀδελφοί του Τιτᾶνες καὶ ὁ Ζεύς, ἄγων ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους τότε, ἐβοήθησεν αὐτόν, ὡπλισμένος μὲ τὸν κεραυνὸν τὸν ὁποῖον ἔδωσαν εἰς αὐτὸν οἱ Κύκλωπες. Ὁ Κρόνος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Διός, κατὰ τὴν δευτέραν παράδοσιν, ἐνίκησε τοὺς Τιτᾶνας, ἀλλ' ἀντὶ νὰ εἶναι εὐγνώμων πρὸς τὸν υἱόν του ἐφρόντιζε διὰ διαφόρων παγίδων, τὰς ὁποίας ἔστηνε κατ' αὐτοῦ, νὰ τὸν ἐξολοθρεύσῃ. Ἡ διαγωγή του αὕτη ἐξηνάγκασε τὸν Δία νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ καὶ νὰ τοῦ ἐπιβάλῃ τὴν προρρηθεῖσαν ποινήν. Κατὰ παραλλαγὴν ὅμως μεταγενεστέραν, ὁ Ζεὺς ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐκθρόνισιν μόνον τοῦ πατρός του, ὅστις ἐκθρονισθεὶς κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας Ἰανόν.

Μάχαι κατὰ Τυφωέως, Γιγάντων καὶ Ἀλωαδῶν. Καὶ μετὰ τὴν νίκην του ὅμως κατὰ τῶν Τιτάνων, ἥτις εἶναι ποιητικὴ ἀναπαράστασις μεγάλης τινὸς γεωλογικῆς ἀνατροπῆς, δὲν ἐπεβλήθη ἀμέσως ὁ θεὸς τῆς ἁρμονίας καὶ τάξεως· εἶχε καὶ ἄλλους ἀγῶνας νὰ φέρῃ εἰς πέρας κατὰ τῶν ἀτάκτων στοιχείων τῆς φύσεως· οὕτως ἐπάλαισε κατὰ τοῦ Τυφωέως, νέου Τιτᾶνος, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ Γῆ ἐκ τοῦ Ταρτάρου διὰ νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὸν ὄλεθρον τῶν ἀδελφῶν του. Ἀλλὰ καὶ τὸν Τυφωέα, ὅστις εἶναι ἡ προσωποποίησις σφοδρᾶς ἡφαιστειώδους ἐκρήξεως, κατέβαλεν ὁ παντοδύναμος θεός. Μετὰ ταῦτα ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἐξεγερθέντων Γιγάντων, ἐκπροσωπούντων εἰς τὰς παραδόσεις τῶν Ἀρίων λαῶν τὰς ἡφαιστειώδεις ἐκρήξεις καὶ ἐν γένει τὰς βιαίας καὶ καταστρεπτικὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Τούτους κατέβαλε τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἡρακλέους. Κατά τινα παράδοσιν, κατὰ τὴν Γιγαντομαχίαν οἱ ἄλλοι θεοὶ φοβηθέντες μετεμορφώθησαν εἰς ἄλλα ὄντα καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν νίκην του ταύτην κατέστη ἀπόλυτος κύριος θεῶν, πλὴν τῆς Μοίρας, καὶ ἀνθρώπων, τῆς κυριαρχίας του στηριχθείσης ἐπὶ τῆς ἰσχύος του. Τελευταῖα ἄτακτα στοιχεῖα τῆς φύσεως, κατὰ τῶν ὁποίων ἐπολέμησεν ὁ Ζεύς, ἦσαν οἱ Ἀλωάδαι, τερατόμορφα ὄντα τῶν καταιγίδων. Μετὰ τὴν νίκην καὶ τούτων ἐπέβαλεν ὁ παντοδύναμος Ζεὺς τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ θεὸς τοῦ φωτεινοῦ οὐρανοῦ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν πάντας τοὺς δαίμονας τοῦ σκότους.

Ζεὺς ἐπὶ θρόνου.
[Τοιχογραφία τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος εὑρεθεῖσα ἐν Ἐλευσῖνι.]

Σύζυγος καὶ τέκνα τοῦ Διὸς καὶ μεταμορφώσεις αὐτοῦ. Πλὴν τῆς Ἥρας, μόνης νομίμου συζύγου τοῦ κυριάρχου τῶν θεῶν (κατὰ τὴν ὁμηρικὴν παράδοσιν, καταστᾶσαν γενικὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα), μετὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ κοινοῦ ὡς Ζεὺς Τέλειος ἦτο καὶ προστάτης τοῦ γάμου, ἐνυμφεύθη ὁ Ζεύς, ἀφ' ὅτου ὑπέστη τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, κατὰ διαφόρους παραδόσεις, πολλὰς ἄλλας θεὰς (κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἑπτὰ μετὰ τῆς Ἥρας), καὶ συνεκοιμήθη μετὰ πολλῶν Νυμφῶν καὶ θνητῶν γυναικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων εἶχε πολλὰ τέκνα, θεοὺς καὶ ἥρωας. Πρώτην ἐνυμφεύθη τὴν Μῆτιν, «πλεῖστα θεῶν τε ἰδυῖαν ἰδὲ θνητῶν ἀνθρώπων» (Θεογ. 886), προσωποποίησιν τῆς σοφίας ἢ ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἀφωμοίωσε μὲ τὸν ἑαυτόν του ἐγκλείσας ἐντὸς τῶν ἰδίων σπλάγχνων του. Κατέστη δηλαδὴ αὕτη ἀναγκαία ἰδιότης τῆς θεότητός του (κατά τινα παράδοσιν κατέπιεν αὐτὴν ἔγκυον οὖσαν, διότι ὁ Οὐρανὸς «ἐθεσπιῴδει», ὅτι τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον τέκνον του θὰ ἦτο ἰσχυρότερον τοῦ πατρός. Τὸ τέκνον αὐτῆς ἐγεννήθη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς καὶ ἦτο ἡ Ἀθηνᾶ). Μετ' αὐτὴν ἐνυμφεύθη τὴν Θέμιν, προσωποποίησιν τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν αἱ Ὧραι (ἐποχαὶ τοῦ ἔτους), δημιουργοί, διὰ τῆς ἀλληλοδιαδοχῆς των, τῆς φυσικῆς τάξεως, καὶ ἡ Εὐνομία, ἡ Δίκη, ἡ Εἰρήνη καὶ αἱ Μοῖραι (τὰς ὁποίας ὁ Ζεὺς ἐπεφόρτισε νὰ κατανέμουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς ζωῆς), αἵτινες συναποτελοῦσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς τάξεως. Τρίτη σύζυγός του ὑπῆρξεν ἡ Μνημοσύνη, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν αἱ ἐννέα Μοῦσαι. Ἐκ τῆς ἑνώσεώς του δηλαδὴ ταύτης ἔγινεν ὁ Ζεὺς ἡ πηγὴ τῆς μνήμης καὶ τοῦ χαρίσματος τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Αἱ ἀλλεπάλληλοι λοιπὸν αὗται σύζυγοί του εἶναι ἰδιότητες συνδεόμεναι μετὰ τῆς θείας ὑποστάσεώς του καὶ τὰ τέκνα του ἀπόρροιαι τῆς κυριάρχου ἰσχύος καὶ σοφίας του. Ὁ γάμος του μετὰ τῆς Δήμητρος, ἐκ τῆς ὁποίας ἔγινε πατὴρ τῆς Περσεφόνης, εἶναι ἀλληγορικὸς μῦθος τῆς διὰ τῶν βροχῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θερμότητος, φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ Διός, γονιμοποιήσεως τοῦ κόλπου τῆς γῆς, ἥτις παράγει τὴν λαμπρὰν βλάστησιν τοῦ ἔαρος, τὴν ἀποθνήσκουσαν κατὰ τὸ φθινόπωρον. Φυσικοῦ φαινομένου προσωποποιήσεις εἶναι καὶ ἡ ἕνωσίς του μετὰ τῆς Λητοῦς (Νυκτός), ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις, προσωποποιήσεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ τῆς Εὐρυνόμης (Αὐγῆς πιθανώτατα), ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν αἱ Χάριτες, προσωποποιήσεις τῶν ἵππων τοῦ ἅρματος τοῦ ἡλίου. Αἱ ἀπειράριθμοι ἑνώσεις τοῦ Διὸς μετὰ Νυμφῶν καὶ θνητῶν γυναικῶν προῆλθον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς δημιουργικότητος τῆς φαντασίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἱκανῆς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυσικοῦ φαινομένου νὰ πλάττῃ διαφόρους παραλλαγὰς ἑνὸς μύθου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς φιλοδοξίας τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, ν' ἀποδίδωσι καὶ τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους των καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν βασιλέων των εἰς τὴν ἕνωσιν τοῦ Διὸς μετὰ τῆς ἐπωνύμου τῆς χώρας των Νύμφης ἢ ἡρωΐδος. Οὕτως ἐν Λακωνίᾳ εἶχεν ἑνωθῆ μετὰ τῆς Λήδας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης καὶ ἡ ὡραία Ἑλένη, ἐν Βοιωτίᾳ μετὰ τῆς Ἀντιόπης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν οἱ Θηβαῖοι Διόσκουροι Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, καὶ μετὰ τῆς Ἀλκμήνης, θυγατρὸς τοῦ Ἠλεκτρύωνος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Ἡρακλῆς. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἑνώσεις ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς θέας ἡλιακῶν φαινομένων. Ἐν Αἰγίνῃ ἡνώθη μετὰ τῆς ὁμωνύμου Νύμφης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Αἰακός, ὁ πρόγονος τῶν εὐκλεῶν Αἰακιδῶν (Ἀχιλλέως, Αἴαντος) καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν καταγομένων (βασιλέων Ἠπείρου καὶ ἄλλων), ἐν Ἀρκαδίᾳ μετὰ τῆς Νύμφης Καλλιστοῦς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ πρόγονος τῶν Ἀρκάδων Ἀρκάς, καὶ τῆς Μαίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀρκαδικὸς θεὸς Ἑρμῆς, ἐν Λακωνικῇ μετὰ τῆς Νύμφης Ταϋγέτης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Λακεδαίμων, ὁ ἐπώνυμος τῆς χώρας ἥρως, ἐν Κρήτῃ μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Μίνως καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τῆς Ἰοῦς θυγατρὸς τοῦ Ἰνάχου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Ἔπαφος. Πλὴν τούτων μνημονεύονται ὡς προσελκύσασαι τὰ ἐρωτικὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ συγκοιμηθεῖσαι μετ' αὐτοῦ ἡ θυγάτηρ τοῦ Αἰθέρος καὶ τῆς Γαίας Διώνη, ἐκ τῆς ὁποίας, κατά τινα παράδοσιν, εἶχε γεννηθῆ ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Δανάη, ἥτις ἐξ αὐτοῦ ἐγέννησε τὸν Περσέα, ἡ Ἠλέκτρα, ἡ μήτηρ τοῦ Δαρδάνου, ἡ Σεμέλη, ἡ μήτηρ τοῦ Διονύσου, ἡ Ἐλάρη ἡ μήτηρ τοῦ Τιτυοῦ, ἡ Νιόβη, ἡ Ἰνὼ καὶ πλῆθος ἄλλο θνητῶν γυναικῶν.

Νόμιμος ὅμως σύζυγος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Ἥρα, τῆς ὁποίας τὰ ἄγρυπνα ἐκ ζηλοτυπίας βλέμματα διέφευγεν ὁ Ζεὺς μεταμορφούμενος. Οὕτω μετεμορφώθη εἰς κύκνον διὰ νὰ συνέλθῃ μετὰ τῆς Λήδας, εἰς ταῦρον διὰ ν' ἀπαγάγῃ τὴν Εὐρώπην, εἰς φλόγα διὰ νὰ ἑλκύσῃ τὴν Αἴγιναν, εἰς χρυσῆν βροχὴν διὰ νὰ γονιμοποιήσῃ τὴν Δανάην, ἔλαβε τὴν μορφὴν τοῦ Ἀμφιτρύωνος, συζύγου τῆς Ἀλκμήνης, διὰ ν' ἀποπλανήσῃ αὐτήν, καὶ ἔδωκε τὴν μορφὴν ἄρκτου εἰς τὴν Καλλιστὼ διὰ ν' ἀπολαύσῃ τὸν ἔρωτά της χωρὶς νὰ καταστῇ ὕποπτος εἰς τὴν Ἥραν. Οἱ μετὰ θνητῶν γυναικῶν ἔρωτες τοῦ Διὸς δὲν ἦσαν ἄρθρα πίστεως διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν, ὡς μαρτυροῦν αἱ παρῳδίαι τῶν ἀρχαίων κωμικῶν, καὶ τῶν φλυακογράφων τῆς Σικελίας, καὶ ἦσαν μόνον γόνιμον ὑλικὸν διὰ τὴν ποίησιν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ἐκ τῆς Ἥρας τέκνα τοῦ Διὸς ἦσαν ἡ Ἥβη, ἡ Εἰλείθυια, ὁ Ἄρης καὶ ὁ Ἥφαιστος, περὶ τῶν δύο ὅμως τελευταίων ἐλέγετο καὶ ὅτι ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς Ἥρας μόνης· διὰ τοῦτο καὶ προσετίθετο εἰς τὰς παραδόσεις ταύτας, ὅτι, ὅτε μὲν ἐγεννήθη ὁ Ἄρης, ὁ ἀπερίσκεπτος ὁρμητικὸς θεὸς τοῦ πολέμου, ὁ Ζεὺς ἀγανακτήσας διότι ἄνευ συναινέσεώς του ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸ φῶς τοῦ κόσμου ἡ Ἥρα, ἐγέννησεν ἐκ τῆς κεφαλῆς του τὴν σώφρονα θεὰν τοῦ πολέμου Ἀθηνᾶν, ὅτε δὲ ἐγεννήθη ὁ Ἥφαιστος ἔρριψεν αὐτὸν διὰ λακτίσματος εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον ἐξ ἀηδίας διὰ τὴν δυσμορφίαν του (κατ' ἄλλην παράδοσιν διότι ἠθέλησε νὰ λύσῃ τῶν δεσμῶν της τὴν μητέρα του Ἥραν, δεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Διός).

Ὁ ἀρχικὸς χαρακτὴρ τοῦ Διὸς καὶ αἱ ἄλλαι ἰδιότητες αὐτοῦ. Τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα τοῦ θεοῦ τούτου δίδει ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς συγγενεῖς γλώσσας τῆς ἰνδογερμανικῆς ὁμοφυλίας, τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἐπιθέτων αὐτοῦ καὶ οἱ παλαιότατοι τῶν μύθων του. Τὸ θέμα div, ὅπερ διετηρήθη ἄθικτον εἰς τὴν ἰνδικὴν γλῶσσαν, κοινὸν ὂν εἰς τὰς λέξεις dyaus (οὐρανός, ἡμέρα) τῆς σανσκριτικῆς, deus καὶ Jovis (γεν. τῆς λ. Jupiter) καὶ Janus (Ἰανὸς) τῆς λατινικῆς, Διὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ dieu τῆς γαλλικῆς, διεγείρει τὴν ἰδέαν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ θέα καὶ ἡ μελέτη φαίνεται ὅτι ἐγέννησεν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τὸ πρῶτον περὶ θεότητος αἴσθημα (ἕτεροι τύποι ἑλληνικοὶ τῆς λέξεως Ζεὺς γεν. Διὸς εἶναι *Δάς, Ζὰν* καὶ *Ζὰς* δωρικοί, *Τὴς* κρητικός, *Ζεῦς* αἰολικός, *Δεὺς* (καὶ *Σδεὺς*) λακωνικὸς καὶ βοιωτικός, *Ζὴν* ποιητικός). Καταστὰς προσωπικὸς θεὸς ὁ θεοποιηθεὶς οὐρανός, ἔγινε καὶ ὁ κύριος πάντων τῶν οὐρανίων φαινομένων. Κατοικεῖ τὴν ἤρεμον καὶ φωτεινὴν χώραν τὴν ἄνωθεν τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας (ἥτις συχνὰ σκιάζεται ὑπὸ τῶν νεφῶν καὶ ταράσσεται ὑπὸ τῶν θυελλῶν), τὸν αἰθέρα, χώραν τῆς ἀναλλοιώτου καὶ αἰθρίας αἴγλης. Εἶναι ὁ «ἐν αἰθέρι ναίων» καὶ αἰθέριος Ζεὺς τοῦ Ὁμήρου, ὁ κατοικῶν ἐν μέσῳ τοῦ αἰωνίου φωτός. Μόνον οἱ ἀνερχόμενοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς ἐγγύτατα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν οὐρανίων θεῶν (Οὐρανιώνων)· ἐκεῖ ἐπίστευον ὅτι ἐγίνοντο εὐπρόσδεκτοι αἱ δεήσεις καὶ προσφοραί των ἐπὶ τῶν λελαξευμένων εἰς τοὺς βράχους βωμῶν του, εἰς τοὺς ὁποίους συγκατετίθετο ἐνίοτε νὰ καταβαίνῃ. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶσαι αἱ κορυφαὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων, ἀπὸ Μακεδονίας μέχρι Κρήτης, ἔφερον τὰ ἴχνη μιᾶς ἀρχεγόνου λατρείας τοῦ Διός. Ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων λατρείας του ἔφερε τὰ ἐπίθετα *Ὕπατος, Ὑπέρτατος* καὶ *Ὕψιστος*, ἅτινα βραδύτερον μόνον ἐξέφραζον τὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων θεῶν κυριαρχίαν τοῦ Διός, *Κορυφαῖος, Καραιὸς* (κάρη = κεφαλή), *Ἀκραῖος, Ἀγχέσμιος, Παρνήθιος* καὶ *Ὑμήττιος* ἀπὸ τῶν ἐν Ἀττικῇ ὀρέων, *Κιθαιρώνιος* ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος, *Ἰθωμάτας* ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἰθώμης, *Ἀπεσάντιος* ἀπὸ τοῦ Ἀπέσαντος τῆς Νεμέας, *Ἰδαῖος* ἀπὸ τῆς τρωϊκῆς Ἴδης, *Αἰτναῖος* ἀπὸ τῆς Αἴτνης, *Αἰνήσιος* ἀπὸ τοῦ Αἴνου τῆς Κεφαλληνίας, *Δικταῖος* ἀπὸ τῆς Δίκτης τῆς Κρήτης, *Κύνθιος* ἀπὸ τοῦ Κύνθου τῆς Δήλου, *Κηναῖος* ἀπὸ τοῦ Κηναίου τῆς Εὐβοίας, *Ἀταβύριος* ἀπὸ ὄρους τῆς Ρόδου, *Λαφύστιος, Ἐπάκριος* κ.ο.κ. Τῆς αὐτῆς προελεύσεως εἶναι καὶ τὰ ἐπίθετα αὐτοῦ *Πανόπτης, Ἐπόπτης* καὶ *Ἐποπτεύς, Ἐπόψιος*, ὡς τὰ πάντα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων ἐποπτεύων. Ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ οὐρανίου φωτὸς ἐστέρει ἐνίοτε τούτου τοὺς ἀνθρώπους, καλύπτων διὰ νεφῶν τὸν ὡραῖον κυανοῦν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο τότε ὁ *νεφεληγερέτης* καὶ *κελαινεφὴς* Ζεὺς καὶ ὁ ἐξαπολύων τὴν καταιγίδα *αἰγίοχος* θεὸς καὶ ὁ κύριος τῶν ἀνέμων, εὐεργετικῶν *(εὐάνεμος, οὔριος)* καὶ βλαπτικῶν *(δυσαὴς)* καὶ πάντων ἐν γένει τῶν μετεωρολογικῶν φαινο-

Digitized by Google

μένων. Μὲ τὰς ἀστραπὰς καὶ τοὺς κεραυνοὺς (διὰ τοῦτο καὶ *κεραύνιος* καὶ *τερπικέραυνος* καὶ *ἀστραπαῖος* καὶ *καταιβάτης* καὶ *ὑψιβρεμέτης* καὶ *ἐρίγδουπος* ἐκαλεῖτο) ἐξεδηλοῦτο ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως τούτου τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ δημιουργὸς τῶν βροχῶν, *Ὄμβριος*, *Μαιμάκτης* καὶ *Ὑέτιος* ἐπικαλούμενος διὰ τοῦτο, καὶ ἐδέχετο τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπικλήσεις τῶν Ἀθηναίων «Ὗσον, ὗσον, ὦ φίλε Ζεῦ» κατὰ τοὺς χρόνους ξηρασίας. Κατερχόμενος ἐν ζωογόνοις βροχαῖς εἰς τὸν κόλπον τῆς συζύγου του, τῆς Γῆς, ὁ Ὑέτιος Ζεὺς ἐγονιμοποίει πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σπέρματα (τοῦτο ἐσήμαινον αἱ μετὰ θνητῶν γυναικῶν, ἡρωΐδων διαφόρων τόπων, ἐρωτικαὶ σχέσεις του) καὶ ἐγίνετο ὁ δημιουργὸς τῆς φυτικῆς βλαστήσεως, καὶ τῶν καρπῶν καὶ ἀνθέων, προσωποποιουμένων εἰς τὰ διάφορα κατὰ τόπους τέκνα του. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεκαλεῖτο Ζεὺς *τροφοδότης* (τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ἐν Λεβαδείᾳ *Τροφώνιος)*, καὶ Ζεὺς *γεωργός*, καὶ *δώτωρ ἑάων* (ἀγαθῶν), καὶ *ἐπικάρπιος*, καὶ *μηλώσιος* (προστάτης τῶν προβάτων, ἅτινα ἐτρέφοντο ἐκ τῆς φυσικῆς βλαστήσεως), καὶ *συκάσιος* (καθάρσιος ἀπὸ τῶν σύκων ὡς καθαρτικοῦ), καὶ *μόριος* (ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ φύλαξ) κ. ο. κ. Δι' αὐτοῦ, θεοῦ τῶν ὑδρατμῶν, ἔλαμπεν εἰς τοὺς ἐκθάμβους ὀφθαλμοὺς τῶν θνητῶν τὸ θαυμάσιον φυσικὸν φαινόμενον, ἡ Ἶρις, ὁ ἄγγελος τοῦ Διός, καὶ αὐτὸς ἦτο ἐν ἀρχῇ ὁ ζωογόνος θεὸς Ἥλιος (Ζεὺς Ἥλιος), ὅστις βραδύτερον ἔγινεν υἱός του ἢ κατ' ἄλλους μύθους ὅλως χωριστὴ θεότης. Ὡς θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων ἔβλεπε καὶ ἐγνώριζε πάντα τὰ γινόμενα, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν βουλῶν αὐτοῦ ἐξηρτῶντο τὰ πάντα, αὐτὸς ἦτο καὶ ὁ προγινώσκων τὰ μέλλοντα καὶ προλέγων αὐτὰ διὰ χρησμῶν εἰς τὰ ἱερά του ἐν Δωδώνῃ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα αἱ βουλαὶ αὐτοῦ ἐγινώσκοντο δι' ἐμπυρομαντείας, καὶ ἐν Λιβύῃ (εἰς τὴν ὄασιν τοῦ Διὸς Ἄμμωνος), καὶ ἐν Δελφοῖς διὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἦτο προφήτης τοῦ Διός, καὶ διὰ σημείων (διοσημιῶν) καὶ ὀμφῶν (μυστηριωδῶν φωνῶν), προσωποποιηθεισῶν εἰς τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ Ὄσσαν καὶ Φήμην. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἰδιοτήτων του προέρχονται τὰ ἐπίθετα αὐτοῦ *Σημαλέος*, *Φήμιος*, *Εὔφημος*, *Πανομφαῖος* καὶ *Τεράστιος* ἀκόμη, διότι εἰς αὐτὸν ἀπεδίδοντο τὰ ἀσυνήθη καὶ θαυμάσια.

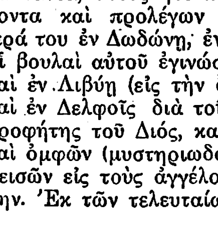

Ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου.
[Νόμισμα τῶν Ἠλείων.]

Ἀρχικὸς λοιπὸν καὶ κύριος χαρακτὴρ τοῦ Διὸς ἦτο ὁ τοῦ βασιλέως καὶ κυριάρχου τοῦ οὐρανοῦ καὶ κυρίου πάντων τῶν ἐν αὐτῷ φαινομένων. Ἡ ἑλληνικὴ ὅμως διάνοια δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τὴν φυσιολατρικὴν μόνον ἀντίληψίν της· προεχώρησε περισσότερον. Ἔπλασεν αὐτόν, παρὰ τὰς περὶ γεννήσεώς του παραδόσεις, αἰώνιον, καταστήσασα οὕτως αὐτὸν τὸν κατ' ἐξοχὴν θεόν. Τὴν περὶ αὐτοῦ ἀντίληψιν ταύτην ὑπεδήλου καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Πελειάδων τῆς Δωδώνης ψαλλομένη ᾠδὴ «Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστί, Ζεὺς ἔσεται· ὦ μεγάλε Ζεῦ» *(Παυσ. Ι.* 12. 10), καὶ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἔχων περὶ αὐτοῦ ὁ Ὅμηρος πλάττει αὐτὸν ἀπόλυτον κύριον θνητῶν καὶ ἀθανάτων, πανίσχυρον ὄν, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀμετάκλητοι αἱ ἀποφάσεις καὶ ἀκαταμάχητος ἡ θέλησις. Ἀλλ' ὁ πανίσχυρος αὐτὸς θεὸς ἦτο καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν συνετὸς καὶ βαθυγνώμων θεὸς (μητίετα Ζεύς, ὕπατος μήστωρ), τοῦ ὁποίου αἱ βουλαὶ ἦσαν ἀνεξερεύνητοι διὰ πάντας τοὺς θεούς, καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν Ἥραν. Γνωρίζει τὰ πάντα καὶ οὐδὲν διαφεύγει τὸ διαπεραστικὸν βλέμμα του. Μόνος αὐτὸς ἔχει πλήρη ἀνεξαρτησίαν, «ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός», λέγει ὁ Αἰσχύλος (Προμ. 50). Ἀλλὰ καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Διὸς περιώρισεν ἡ ἑλληνικὴ σκέψις, μὲ τὴν πεῖράν της ἀπὸ τὴν σκληρὰν ἐπὶ τῆς γῆς πραγματικότητα, ἀπὸ τὴν ἀναλλοίωτον ἀνάγκην τῶν αἰωνίων νόμων τῆς φύσεως (ζωῆς, θανάτου), προσωποποιηθέντων εἰς τὴν Μοῖραν, τῆς ὁποίας ὅμως πάλιν τὴν δύναμιν συνεταύτισαν μὲ τὰ βουλεύματα τοῦ Διὸς *(Μοιραγέτου)*, κοσμήτορος καὶ ὑπερτάτου ρυθμιστοῦ καὶ τῶν φυσικῶν νόμων. Ἄλλη ἰδιότης, ἥτις ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὸν Δία, ἦτο ἡ τοῦ κοινοῦ πατρός, ὀφειλομένη

Οἱ ἔρωτες τοῦ Διός. Ὁ Ζεὺς πρὸ τῆς οἰκίας τῆς Ἀλκμήνης.
[Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου.]

ὄχι τόσον εἰς τὴν πίστιν των ὅτι οἱ διογενεῖς καὶ διοτρεφεῖς βασιλεῖς των κατήγοντο ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ἦτο ὁ δημιουργὸς τῶν γενναίων πολεμιστῶν καὶ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ δίδων καὶ ἀφαιρῶν

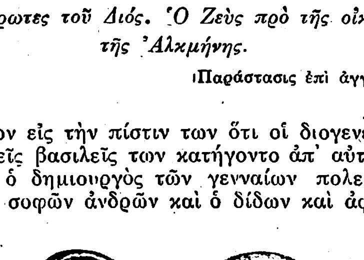

Ἀετὸς καὶ Γοργόνειον.—Κεραυνὸς ἐν στεφάνῳ ἐκ κοτίνου.
[Νόμισμα τῶν Ἠλείων.]

τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τὸ αἴσθημα τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ αἴσθημα τῆς προελεύσεως τῆς ὑπάρξεώς του ἀπὸ τοῦ θείου. Ὡς ἐξηρτᾶτο δὲ ἡ ὕπαρξις παντὸς ἀνθρώπου ἀπ' αὐτοῦ, οὕτως εἰς τὰς χεῖράς του εὑρίσκετο καὶ ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία πάσης ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὠφείλετο καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις, μία τῶν μεγάλων ἀρετῶν τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀδιαμαρτύρητος ὑποταγὴ εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν βασιλέων, τοποτηρητῶν τοῦ βασιλέως τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ γῇ. Ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, ἔχοντος, ὡς ἐπιστεύετο, σύνεδρον τὴν παρθένον Δίκην, ἀπένεμον καὶ οὗτοι τὴν δικαιοσύνην, σκληρῶς τιμωρούμενοι ἂν ἐφαίνοντο ἀνάξιοι τῆς θείας ταύτης ἐντολῆς. Οὕτως διὰ τῶν περὶ τοῦ Διὸς ἀντιλήψεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπήρχετο παρ' αὐτοῖς ἡ ἠθικὴ πρόοδος. Ὁ ὅρκος, ὅστις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον κώλυμα τῆς μόνης θριαμβευούσης εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας βίας, ἐπιστεύετο ὡς θεῖος θεσμός, ὑπὸ τοῦ Διὸς δοθεὶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐπεκαλεῖτο *Ὅρκιος*, *Ὅριος* (προστάτης τῶν ὁρίων) καὶ *Πίστιος*. Ὁ ἐπίορκος ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς, ἀνατιθεμένης τῆς τιμωρίας του εἰς τὰς Ἐρινῦς. Ἡ θρησκεία τοῦ Διὸς ἐκράτυνε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸν ἰσχυρὸν δεσμὸν τῆς φιλοξενίας, ὀφειλομένης εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως, γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους, πλουσίους καὶ πτωχούς. Ἡ παράβασίς της ἐπέσυρε σκληρὰν τὴν τιμωρίαν τοῦ Διός, ὅστις πολλάκις ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀνθρώπου περιέρχεται τὸν κόσμον καὶ λαμβάνει πεῖραν τῆς πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὁ Ζεὺς δὲν ἦτο μόνον ὁ θεὸς ὁ *Τιμωρὸς* καὶ *Ἐκδικητὴς* καὶ *Παλαμναῖος* καὶ *Ἀλάστωρ* τῶν ἐπιόρκων, τῶν ἀφιλοξένων τῶν φονέων καὶ τῶν ἄλλων ἐν γένει ἐγκληματιῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς τῆς συγγνώμης (*Μειλίχιος, Καππώτας* Ζεύς), διὰ τὸν μεταμεληθέντα ἐγκληματίαν, ὁ ἀποκοιμίζων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἐνόχων τὰς τύψεις τῆς συνειδήσεως. Οὕτω διὰ τῆς θρησκείας τοῦ Διὸς ἐδαμάζετο ἡ βία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ὑπερηφάνεια καὶ ἐδημιουργεῖτο ὁλόκληρος κῶδιξ θρησκευτικῆς ἠθικῆς. Ὁ Ζεὺς ἐξήρθη εἰς ἠθικὸν μεγαλεῖον ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν λυρικῶν (Πινδάρου ἰδίως) καὶ τραγικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, ὅτε καὶ ἐπληθύνθησαν αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀποδοθέντα εἰς αὐτὸν πολυάριθμα ἐπίθετα. Κατὰ τὸν Αἰσχύλον ἦτο ὁ βασιλεὺς (ἐτιμᾶτο καὶ ἐν Λεβαδείᾳ ὡς Ζεὺς βασιλεὺς) τῶν βασιλέων καὶ εὐδαιμονέστατος τῶν εὐδαιμόνων, ὁ αἰθήρ, ἡ γῆ, ὁ οὐρανός, τὰ πάντα «χὤτι τῶν δ' ὑπέρτερον», δηλαδὴ αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς θεότητος, κατὰ τὸν Ἀρχίλοχον τῷ Διῒ «ὕβρις καὶ δίκη μέλλει». Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνεπτύχθη διὰ τῆς θρησκείας τοῦ Διὸς ἡ ἰδέα τῆς κληρονομικότητος τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, ἥτις συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἠθικότητα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας καὶ κατέστη ὁ Ζεὺς ὁ θεὸς τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας (*Ἐφέστιος*, *Ἑρκεῖος*) καὶ προστάτης τῶν ἀγαθῶν τῆς οἰκογενείας *(Πλούσιος, Κτήσιος)*, τοῦ συζυγικοῦ δεσμοῦ *(Ζύγιος, Γαμήλιος)*, τοῦ δεσμοῦ τῆς φιλίας *(Φίλιος)* τοῦ γένους *(Πατρῷος, Φράτριος, Γενέθλιος)*, τῆς πόλεως *(Πολιεύς)*, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ δήμου *(Ἀγοραῖος)*, τῶν ἑλληνικῶν ὁμοσπονδιῶν *(Ὁμαγύριος, Ὁμάριος, Ὁμολώϊος)* καὶ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους *(Πανελλήνιος)*, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπιζε κατὰ τῶν β α ρ β ά ρ ω ν, ξένων πρὸς τὴν λατρείαν του. Ἐν Πλαταιαῖς ἐτιμᾶτο ὡς *Ἐλευθέριος* Ζεὺς δι' ἀναμνηστικῶν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγώνων. Ἦτο ἀκόμη ὁ *Ἀλεξίκακος*, *Ἄρειος* καὶ *Σωτὴρ* Ζεὺς κ.ο.κ. Ἦτο τέλος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, δημιουργὸν πολυθεΐας, ὁ κατ' ἐξοχὴν θεός, ὁ πεπροικισμένος μὲ ὅλας τὰς ἰδιότητας καὶ μὲ τὴν τελειότητα τοῦ Ὄντος, ἦτο ὁ Θεός.

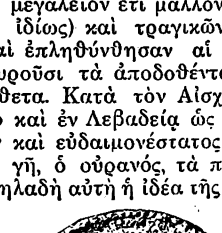

Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου.
Χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ἠλείων.]

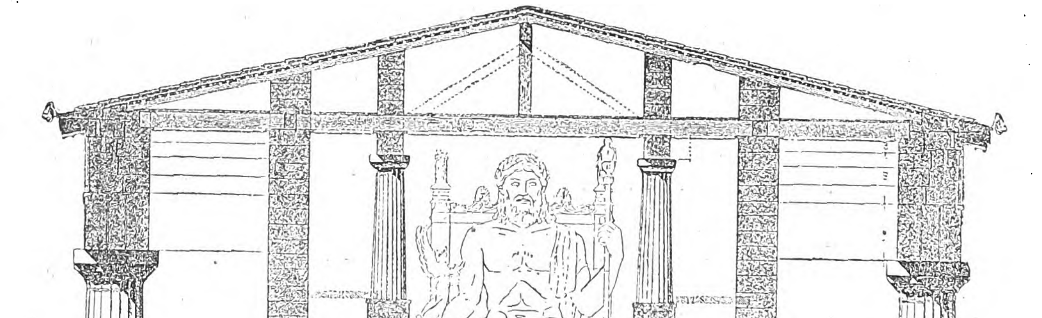

Ὁ ναὸς τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ. Διατομή.
[Κατὰ τὸν Dörpfeld.]

Σύμβολα τοῦ Διός. Τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια σύμβολα τοῦ Διός, ὁ κεραυνός, τὸ σκῆπτρον, ἡ αἰγὶς καὶ ὁ ἀετός. Τὸν κεραυνόν, σύμβολον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ παντοδυναμίας του, κρατεῖ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα· τὸ σκῆπτρον, σύμβολον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ κυριαρχίας του, κρατεῖ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, μὲ τὴν αἰγίδα, ὑπενθυμίζουσαν τὸν αἰγίοχον θεὸν (θεὸν τῶν καταιγίδων), περιβάλλει ἐνίοτε τὸ σῶμά του ἢ τὸν ἀριστερὸν βραχίονά

του, καὶ τὸν ἀετόν, σύμβολον τῶν ταχειῶν ἀποφάσεών του, ἔχει εἰς τοὺς πόδας του (ἐνίοτε οὗτος, ὡς εἰς τὸν χρυσελεφάντινον Δία τοῦ Φειδίου, κάθηται ἐπὶ τοῦ σκήπτρου). Πλὴν τῶν συμβόλων ὅμως τούτων παρατηροῦνται, σπανιώτερον, καὶ ἄλλα, κοσμοῦντα τὰς εἰκόνας του, ὡς στέφανος ἐκ φύλλων δρυὸς (δένδρου ἀφιερωμένου εἰς αὐτόν), ὅστις περιβάλλει τὴν σεπτὴν κεφαλήν του, πέπλος καταπίπτων ἐκ τῆς κεφαλῆς του ἐπὶ τῶν ὤμων του, ὅστις ὑποδηλοῖ τὸ χρυσοῦν νέφος τοῦ νεφεληγερέτου Διός, τὸ ὁποῖον περιεκάλυψε, κατὰ τὸν ὁμηρικὸν μῦθον, τοὺς μετὰ τῆς Ἥρας ἔρωτάς του, δύο κύπελλα πλήρη, τὸ ἓν ἀγαθῶν καὶ τὸ ἄλλο κακῶν, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου του, ἅτινα συμβολίζουσιν ὅτι ὁ Ζεὺς διαμοιράζει τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν κ.ἄ.

Σχέσεις τοῦ Διὸς μετ' ἄλλων θεῶν. Ἐκ τῶν θεῶν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ὁ Ποσειδῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαχε τὸ κράτος τῶν ὑδάτων, προσπαθεῖ ἐνίοτε ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλ' εἶναι ἀνίσχυρος εἰς τοῦτο, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν ἐκ τοῦ Διὸς ἐξάρτησίν του· ὁ Ἅδης (Πλούτων), ἔχων ὅλως ἀσαφῆ ἰδίαν προσωπικότητα, εἶναι ὁ καταχθόνιος καὶ χθόνιος καὶ Εὐβουλεὺς Ζεύς· οἱ ἄλλοι πάντες καλοῦσιν αὐτὸν πατέρα, ὄχι διότι πάντες εἶναι τέκνα του, ἀλλ' εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίας του. Ἐκ τῶν θεῶν τῶν λαῶν, οἵτινες ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, συνεταυτίσθησαν μὲ τὸν Δία κυρίως ὁ Ἄττις τῶν Φρυγῶν (ὅπως ἡ Φρυγία Κυβέλη μὲ τὴν μητέρα του Ῥέαν), ὅπερ εἶναι κατάδηλον ἰδίᾳ εἰς τοὺς μύθους τοῦ Κρηταγενοῦς Διός, ὅστις γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει (σύμβολον τῆς ἐτησίας ἐξαφανίσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς φυτικῆς ζωῆς), ὅπως ὁ Ἄττις, ὁ Ζαγρεύς, θεότης μικρασιατική, ὅπερ μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν μυσταγωγιῶν του πρὸς τὰς τοῦ Ἰδαίου Διός, ὅστις καὶ μόνος εἶχε μυστυριώδη χαρακτῆρα ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ Διός, αἱ φοινικικαὶ ἡλιακαὶ θεότητες πρὸς τὸν Ἀστέριον Δία τῆς Γόρτυνος, τὸν Fελχανὸν τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸν Ταλλαῖον, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σύμβολά των ταῦρος καὶ ἀλέκτωρ, σύμβολα τῶν ἡλιακῶν θεοτήτων, καὶ ὁ αἰγύπτιος ἡλιακὸς θεὸς Ἀμοὺν πρὸς τὸν Δία Ἄμμωνα, τὸν κερασφόρον, ὅστις ἀπεικονίζεται εἰς νομίσματα τῆς Κυρήνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγινε καὶ ὁ συνταυτισμός.

Τόποι καὶ ποικιλίαι λατρείας τοῦ Διός. Ὁ Ζεὺς κατ' ἀρχὰς ἦτο ὁ Οὐρανός, τὸν ὁποῖον ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια παρεδέχθη ὡς ζῶν ὄν, καὶ οἱ μῦθοι αὐτοῦ ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἑκάστης τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ οὕτως ἐδημιουργήθησαν ποικίλα ἐπίθετα (ἄλλα ἀπὸ τὰ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ) καὶ ποικίλοι τύποι λατρείας αὐτοῦ. Τούτων κυριώτερα ἦσαν τὰ ἐπίθετα *Ὀλύμπιος, Δωδωναῖος, Λυκαῖος* καὶ *Κρηταγενής*. Τὸ ἐπίθετον *Ὀλύμπιος*, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους περιελάμβανε τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπερτάτου μεγαλείου τοῦ θεοῦ καὶ τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ καὶ ἦτο τὸ μᾶλλον διαδεδομένον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἕνεκα τῶν ἐνεργειῶν τῶν βασιλέων καὶ τῶν τυράννων, οἵτινες ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐπεδίωκον νὰ τιμήσουν τὸ ἰδεῶδες τῆς ἰδίας των ἐξουσίας καὶ ἕνεκα τῆς αἴγλης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει ἐν Ὀλυμπίᾳ (ἥτις ἦτο τὸ σημαντικώτερον ἐθνικὸν κέντρον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων), ἰδίως μετὰ τὴν εἰς τὸ ἱερόν του ἀφιέρωσιν τοῦ χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου, εἶχε τὴν προέλευσίν του ἀπὸ τοῦ κατὰ τὰ ὅρια Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὄρους. τοῦ ὁποίου ὁ ἐπιβλητικώτατος ὄγκος καὶ αἱ ὑψηλαὶ κορυφαί, ὑψηλότεραι τῶν κορυφῶν ὅλων τῶν ὀρέων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐφαίνοντο θρόνος ἀντάξιος τοῦ μεγαλείου τοῦ βασιλέως τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου πόλεως Δίου καὶ ἡ εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν λατρεία μετὰ ἑορτῶν τοῦ Διὸς Πελώρου, ὅστις κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν διὰ τοῦ γιγαντίου βραχίονός του διέρρηξε τὸ ὄρος καὶ ἔδωκεν ὁρμητικὴν διέξοδον εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ, ἐνεθύμιζον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὴν ἀρχικὴν ταύτην λατρείαν. Ὁ *Δωδωναῖος* Ζεύς, τοῦ ὁποίου ἡ θρησκεία ἀνήρχετο μέχρι τῶν ἀρχικῶν τῆς Ἑλλάδος πληθυσμῶν, τῶν Πελασγῶν, μὲ τὰς ποικιλίας τῆς λατρείας του ἐν τῷ ὄρει Τομάρῳ, ἀφιερωμένῳ εἰς τὸν

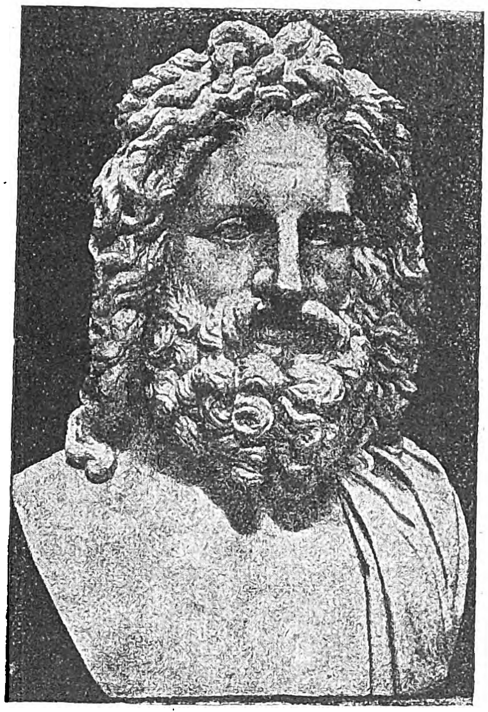

Ὁ Ζεὺς τοῦ Ὀτρίκολι.
[Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ ἐν Ῥώμῃ.]

θεὸν τοῦ κεραυνοῦ, καὶ ἐν τῇ κοιλάδι, ἔνθα ἐτιμᾶτο ὡς Ζεὺς Νάϊος, μὲ τὴν διχοτόμησίν του εἰς ἄρρενα καὶ θήλειαν θεότητα, τὴν Διώνην, ἥτις

Ὁ Ζεὺς μαχόμενος κατὰ τῶν Γιγάντων.

καὶ Δωδωνὶς καὶ Δωδὼ ἐκαλεῖτο, μὲ τὴν ἱερὰν φηγὸν (δρῦν), τῆς ὁποίας οἱ βάλανοι ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρξαν ἡ τροφὴ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς χώρας καὶ ἥτις ἐνεθύμιζε τὴν κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς Ἀρίους λαοὺς παράδοσιν τοῦ οὐρανίου δένδρου, μὲ τὰς ἱερείας Πελειάδας, ταυτωνύμους μὲ τὰς ἱερὰς περιστερὰς (πελείας), εἰκόνας τῆς ἱπταμένης ἀστραπῆς, μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεως τοῦ Διὸς διὰ τοῦ θορύβου τῶν κλώνων τῆς δρυός, ταρασσομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἐνεθύμιζε τὸν αἰγίοχον θεὸν μὲ τὴν βροντώδη φωνήν του (τὴν βροντὴν) καὶ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν τῆς φύσεως. Ὁ *Λυκαῖος* Ζεύς, ὡς καὶ τὸ ὄνομά του δηλοῖ (Λυκαῖος θέμα *λυκ*, ἐξ οὗ *λυκαυγές, λυκόφως*), καὶ οἱ ἐν τῷ ὄρει δύο στῦλοι, οἵτινες ἔφερον εἰς τὰς κορυφάς των δύο ἀετοὺς ἐστραμμένους πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον, ἐμαρτύρουν, ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανίου φωτός. Ὁ *Κρηταγενὴς* ἦτο τὸ πρότυπον ἑλληνικοῦ θεοῦ συγχωνευθέντος μετὰ θεῶν ξένων λαῶν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν εἰρημένων τόπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ λατρεία τοῦ Διὸς εἶχε μεγάλην σημασίαν, κυρίως διότι ἦσαν τὰ ἀρχαιότατα κέντρα τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου, ὅστις ἐλατρεύετο εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν γωνίαν, εἶναι ἄξιοι μνείας ἐπίσης καί τινες ἄλλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτελοῦντο ἰδίως μεγάλαι ἑορταὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, αἵτινες συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τῶν τόπων τούτων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ὁ μεγαλοπρεπὴς δωρικοῦ ρυθμοῦ ναὸς αὐτοῦ, τὸ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Φειδίου ποιηθὲν χρυσελεφάντινον ἄγαλμά του, πλῆθος βωμῶν αὐτοῦ (*Ὀλυμπίου—Ἀρείου—Καθαρσίου—Χθονίου—Ἑρκείου—Καταιβάτου—Ἀγοραίου—Μοιραγέτα—Ὑψίστου κ.ο.κ.*), δάσος ὅλον ἀγαλμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ κοινὸν ἀνάθημα τῶν ἐν Πλαταιαῖς νικησάντων τοὺς Πέρσας, καὶ ἔνθα ἐτελοῦντο οἱ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ πανελλήνιοι ἀγῶνες, οἵτινες εἶχον καταστήσει τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν τὸ ἐθνικώτερον κέντρον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μετὰ τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν ἀξιομνημόνευτος τόπος τῆς λατρείας τοῦ Διὸς ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἔνθα εἶχεν ἀνεγερθῆ ὁ μέγιστος τῶν ἐν Ἑλλάδι ναῶν του, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερωθῆ καὶ χρυσελεφάντινον ἄγαλμά του ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ναοὶ καὶ βωμοί του, καὶ ἐτελοῦντο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἑορταὶ (τὰ *Διιπόλια* καὶ τὰ *Διισωτήρια*) πρὸς τιμήν του, καὶ ἡ εἰκών του ἐδέσποζεν εἰς τὸν ἀνάγλυπτον κόσμον τῶν κυριωτέρων ναῶν τῆς πόλεως (Παρθενῶνα, Θησεῖον κ. ἄ.)· ἡ Νεμέα, ἔνθα ἐτελοῦντο πρὸς τιμήν του τὰ *Νέμεια* καὶ ὑπῆρχεν ἀρχαιοτάτη λατρεία αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπερκείμενον ὄρος Ἀπέσαν, ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι ἐτέλεσε τὴν πρώτην πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς θυσίαν ὁ ἥρως Περσεύς· τὸ Ἄργος, ἔνθα ἐτελοῦντο πρὸς τιμήν του οἱ ἀγῶνες *Σθένια*, διότι ὡς θεὸς τῆς σωματικῆς εὐεξίας ἦτο ἔφορος πάντων τῶν ἀγώνων καὶ ἐπεκαλεῖτο διὰ τοῦτο *Ἀγώνιος* καὶ *Σθένιος* καὶ *Νέμειος*· ἡ Αἴγινα, ἡ Κόρινθος, ἡ μακεδονικὴ πόλις Δῖον κ. ἄ. Ἡ ἀρχαιοτάτη λατρεία τοῦ Διός, θεότητος τῶν Ἀρίων φυλῶν, ἴσως ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν μινωϊκὴν ἐποχήν, ἀφοῦ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ ἔχει χαραχθῆ πολλαχοῦ ὁ διπλοῦς πέλεκυς (λάβρυς), σύμβολον, ἀναμφισβητήτως, θρησκευτικόν, ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ἐν Καρίᾳ λατρευομένου Διὸς Λαβρανδέως. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς εἶχε φθάσει εἰς μίαν θαυμαστὴν ἠθικὴν τελειότητα, προσεγγίζουσαν πρὸς τὴν σημερινὴν περὶ θεότητος ἔννοιαν ἡμῶν, οἱ παραστατικώτατοι μῦθοι αὐτοῦ περὶ γονιμοποιήσεως τῆς γῆς διὰ τῶν βροχῶν, αἰσθητοποιηθέντες ὡς ἔρωτες τοῦ Διὸς πρὸς Νύμφας καὶ θνητὰς γυναῖκας, παρηρμηνεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀπολογητῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐστιγματίσθησαν ὡς ἀνήθικα κατασκευάσματα.

Τὸ σύμπλεγμα τοῦ Διὸς μαχομένου κατὰ τῶν Γιγάντων.
[Ἐκ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τῆς Περγάμου.]

Λατρεία τοῦ Διὸς ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Ζεὺς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν γένει, Jup(p)iter καλούμενος, εἶχε τὰς αὐτὰς περίπου ἰδιότητας μὲ τὸν ἑλληνικὸν Δία· διὰ τοῦτο καὶ ἐταυτίσθη μετὰ τούτου, γενόμενος καὶ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Κρόνου (Σατούρνου) καὶ τῆς νομίμου γυναικός του, ἥτις ἐκαλεῖτο Ops καὶ ἐταυτίζετο πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ῥέαν ἢ φρυγικὴν Κυβέλην. Ἦτο θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἰδίως τοῦ φωτός· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἦσαν ἱεραὶ ἡμέραι αὐτοῦ αἱ Εἰδοί, ὡς ἡμέραι τῆς πανσελήνου, καὶ ἐλατρεύετο ὡς Lucetius, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἐπίθετον Λύκειος (φωτεινός). Τοῦτον ἐπεκαλοῦντο εἰς τὰ ᾄσματά των

Digitized by Google

οἱ Σάλιοι. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐλατρεύετο ὡς Fulgur (ἀστραπαῖος), τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἀρχαιότατος ναὸς εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως, ὡς Fulminans (κεραυνοβόλος), Tonans (ἐρίγδουπος) καὶ Fluvius (ὑέτιος) θεός. Ἐτιμᾶτο ἀκόμη ὡς Αἰθέριος θεὸς (sub jove=ἐν ὑπαίθρῳ), ὡς Οὔριος (Jupiter Secundus), ὡς Χθόνιος (Stygins), ὡς Ὀρθώσιος (Stator), ὡς Τροπαῖος ἢ Νικητὴς (Victor). Πασῶν ὅμως τῶν εἰρημένων ἰδιοτήτων αὐτοῦ ἀρχαιοτέρα φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ τοῦ προφητικοῦ Διὸς (Jupiter Fagutalis, ἐκ τοῦ fagus = φηγός, ὀξυά), ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ Δωδωναίου Διός. Ὁ Jupiter Fagutalis ἐλατρεύετο ἐπί τινος τῶν ἑπτὰ λόφων τῆς Ρώμης, ἴσως τοῦ Ἠσκιλίνου, ὅπου καὶ δάσος ἱερὸν αὐτοῦ ἐκ δρυῶν ὑπῆρχε, καὶ πρὸ τῆς κτίσεώς της. Ἐπίσης ἀρχαία ἦτο ἡ λατρεία τοῦ Διός, ὅστις ἔφερε τὸ ἀγνώστου σημασίας ἐπίθετον Elicius, τὸν ὁποῖον ἐπεκαλοῦντο ὅτε δεινὴ ξηρασία ἐπεκράτει εἰς τὴν χώραν (ἴσως ἦτο θεὸς Τροφοδότης), καὶ ἡ τοῦ Διὸς τοῦ φέροντος τὸ ἐπίθετον Liber, ὡς θεότητος δημιουργικῆς τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς (εἶχεν ἰδιότητας ἀναμείκτους τῶν ἑλληνικῶν θεῶν Διὸς καὶ Διονύσου). Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς ἐδέχετο σπονδὰς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὁ Jupiter Dapalis. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἐπίθετα τοῦ Διὸς Κτήσιος καὶ Ἑρκεῖος ἦσαν τὰ ρωμαϊκὰ Penetralis καὶ Herceus. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ὁ Ζεὺς ἐν Ρώμῃ ἔπαυσε νὰ εἶναι ὁ θεὸς τῆς φύσεως μόνον καὶ ὁ προστάτης τῆς γεωργίας καὶ ἔγινεν ὁ προστάτης τῆς πόλεως καὶ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐν γένει, ὁ ἀσφαλίζων τὴν τάξιν ἐν αὐτῇ, καὶ δωρῶν τὴν νίκην κατὰ τοὺς πολέμους κατ' ἀλλοφύλων, ὁ καλύτερος καὶ ἰσχυρότερος θεὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ πανθέου, εἰς τὸν ὁποῖον ὤφειλον ὑποταγὴν πάντες οἱ ἄλλοι θεοί. Κέντρον τῆς λατρείας αὐτοῦ ἔγινε τότε τὸ Καπιτώλιον, ἔνθα εἶχεν ὡς συννάους θεότητας τὴν Ἥραν καὶ τὴν Ἀθηνᾶν (Junonem et Minervam). Ἐκεῖ ὁ Jupiter Capitolinus ἐλατρεύετο ὡς Optimus maximus, δηλαδὴ ὡς ὁ καλύτερος καὶ ἰσχυρότερος θεὸς τοῦ κόσμου. Κατὰ τὴν 13ην Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους, ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ του, ἀνήρχοντο εἰς τὸ Καπιτώλιον οἱ ὕπατοι, ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν (καὶ βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ), ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῆς συγκλήτου, τῶν ἱερέων καὶ πάντων τῶν ἀρχόντων καὶ ἐτέλουν θυσίαν. Εἰς τὸν ναόν του ἐφυλάσσοντο τὰ προφητικὰ βιβλία τῶν Σιβυλλῶν, αἱ πρὸς τοὺς ξένους λαοὺς συνθῆκαι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν νόμων. Ἐκτὸς τοῦ Καπιτωλίου Διός, ναοὺς εἶχον ἐν Ρώμῃ ὁ Jupiter Feretrius, οὗτινος ἡ κτίσις ἀνήρχετο εἰς τὸν Ρωμύλον, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Jupiter Stator καὶ ὁ Jupiter Victor ἢ Invictus (ἀήττητος). Ὁ τόσον πανίσχυρος ὅμως καταστὰς ἐν Ρώμῃ Ζεὺς ἐν ἀρχῇ ἦτο θεότης πολὺ κατωτέρα τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἦτο ἡ πρωτεύουσα ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ρώμῃ θεότης. Ὁ Ζεὺς ἐλατρεύετο προσέτι καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὅτε αὕτη ἦτο διῃρημένη εἰς ἀνεξάρτητα ἀλλήλων κράτη καὶ ἰδίως ἐν Λατίῳ καὶ μάλιστα ὡς Jupiter Latiaris, θεὸς δηλαδὴ τῆς λατινικῆς ὁμοσπονδίας. Νομίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐτιμᾶτο καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Ὄσκων, τῶν Λευκανῶν, τῶν Σαμνιτῶν, τῶν Σαβίνων, τῶν Οὔμβρων κ.ο.κ. ὑπό τινα τῶν ἀπειροπληθῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ καὶ ὅτι ἦτο ἐν γένει θεότης πανιταλικὴ καὶ πρὶν ἢ καθυποτάξῃ καὶ ἑνώσῃ μεθ' ἑαυτῆς τὴν χερσόνησον ἡ Ρώμη.

Ὁ Ζεὺς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ τέχνῃ. Αἱ καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις τοῦ Διὸς ἡρμήνευον διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὰς ἐννοίας τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον περὶ τοῦ ὑπερτάτου τῶν θεῶν των. Πολλάκις μάλιστα δι' αὐτῶν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι εἶχον ἐπιτύχει νὰ ἐξυψώσωσι τὰς λαϊκὰς δοξασίας καὶ νὰ ἐξευγενίσωσι τὴν κοινὴν πίστιν, συντελέσαντες οὕτω νὰ διατηρηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑψηλὴ ἔννοια καὶ βαθὺ αἴσθημα τῆς θεότητος. Ἀρχικῶς δὲν εἶχεν ὁ Ζεὺς οὔτε ναούς, οὔτε εἰκόνας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Σωρὸς χώματος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων ἢ βωμός, ὁ ὁποῖος εἶχε σκαλισθῇ ἐντὸς τοῦ βράχου αὐτῶν, ἦσαν οἱ πρῶτοι τόποι τῆς λατρείας του. Ἐκεῖ οἱ λατρευταὶ ἐπίστευον ὅτι προσήγγιζον τὸν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν των θεὸν τοῦ οὐρανοῦ. Εἰς τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων καὶ τὰς κοιλάδας ᾐσθάνοντο τὴν παρουσίαν του, διὰ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῶν μεγαλοπρεπῶν δρυῶν, αἵτινες κατὰ τὴν ἀντίληψίν των δὲν ἦσαν, ὡς παρὰ τοῖς Κέλταις, εἰκόνες τοῦ Διός, ἀλλὰ προσωριναὶ κατοικίαι του, εἰς τὰς ὁποίας ἐνίοτε συγκατένευε νὰ κατοικῇ. Ὑπὸ μορφὴν ἀξέστων λίθων φαίνεται ὅτι δὲν ἐλατρεύθη ὁ Ζεύς, διότι καὶ αἱ ἀρχαιόταται ἀπεικονίσεις του, μία πυραμὶς ἐν Σικυῶνι, καὶ εἷς ὀβελίσκος ἐν Τέῳ (ἀπεικονίζεται εἰς τὰ νομίσματα αὐτῆς) φέρουσι τὰ ἴχνη τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης. Ἡ ἀνθρωπίνη μορφή του ἐσκαλίσθη εἰς τὸ ξύλον προτοῦ νὰ χυθῇ εἰς τὸν χαλκὸν ἢ νὰ λαξευθῇ ἐπὶ τοῦ μαρμάρου. Ἦσαν δὲ ἀπειράριθμα τὰ ξόανα τοῦ Διὸς ἐν Ἑλλάδι, ἀξιολογώτερα ὅμως ἦσαν δύο, τὸ τοῦ Λαρισαίου Διὸς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους, καὶ τὸ τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων ἐν Ὀλυμπίᾳ. Τὸ πρῶτον εἶναι γνωστὸν καὶ ὡς ξόανον τοῦ Διὸς Τριόπα, διότι ἔφερε τρεῖς ὀφθαλμούς, δύο εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν των καὶ ἕνα ἐπὶ τοῦ μετώπου, πρὸς δήλωσιν, κατὰ τὸν Παυσανίαν (II. 24. 3), τῆς κυριαρχίας του καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν μερῶν τοῦ κόσμου (οὐρανοῦ, γῆς καὶ θαλάσσης) ἤ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, πρὸς δήλωσιν ὅτι ἦτο ξόανον τοῦ Ἐπόπτου Διός. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον

Ἀρχαϊκὴ κεφαλὴ Διὸς ἐκ χαλκοῦ.
[Μουσεῖον ἀρχαίας Ὀλυμπίας.]

παράδοσιν ἦτο λάφυρον τοῦ Σθενέλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Καπανέως, κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας. Τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνῆκεν εἰς τὰ ζῴδια κέδρου, τὰ «χρυσῷ διηνθισμένα», τῆς μάχης Ἡρακλέους - Ἀχελῴου, εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταντο καὶ ὁ Ζεύς, ὡς κριτής, καὶ ἡ Δηϊάνειρα, τὸ ἔπαθλον τῆς Νίκης, καὶ ἡ σύμμαχος τοῦ Ἡρακλέους Ἀθηνᾶ. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ Λακεδαιμονίου Δόντα, μαθητοῦ, ὡς ἐλέγετο, τῶν Δαιδαλιδῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Μετὰ τὰ ξόανα αὐτά, ὡς ἀρχαιότερον ἄγαλμα τοῦ Διὸς μνημονεύεται τὸ ἐν Σπάρτῃ χαλκοῦν (ἐκ σφυρηλατημένων φύλλων) τοῦ Ὑπάτου Διός, ἔργον Κλεάρχου τοῦ Ρηγίνου, καλλιτέχνου

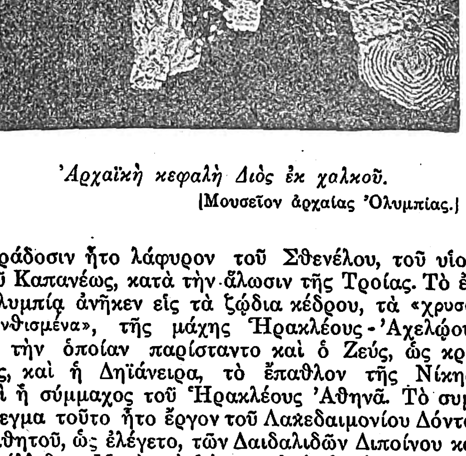

Κεφαλὴ τοῦ Διός.
[Μουσεῖον Δρέσδης.]

τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Οὐδὲν ὅμως ἄγαλμα τοῦ Διὸς τῆς ἐποχῆς ταύτης διεσώθη. Μόνον ἐπὶ ἀγγείων τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἔχομεν παραστάσεις μελανομόρφους διαφόρων ἐπεισοδίων τῶν μύθων τοῦ Διός. Τῶν παραστάσεων τούτων συνηθέστεραι εἶναι ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, καθημένου ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων θεῶν, οἵτινες ἐκπλήσσονται ἐκ τοῦ θαύματος ἐκείνου, ἡ σκηνὴ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ἡφαίστου εἰς τὸν Ὄλυμπον, οἱ γάμοι τῆς Θέτιδος, εἰς τοὺς ὁποίους μεταβαίνει ὁ Ζεὺς ἐπὶ τεθρίππου, ἡ παρουσία τοῦ Διὸς εἰς τὴν ἔριν Ἀπόλλωνος καὶ Ἡρακλέους περὶ τοῦ τρίποδος, ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ὄλυμπον, ὁ ἱερὸς γάμος τοῦ Διὸς καὶ Ἥρας καὶ αἱ μάχαι του κατὰ τοῦ Τυφῶνος, τῶν Γιγάντων, κ.ο.κ. Ὁσάκις εἰς τὰς μάχας του ὁ Ζεὺς μάχεται πεζός, εἶναι ὡπλισμένος ὡς ὁπλίτης. Πρῶτον ἄγαλμα τοῦ Διός, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν, ἦτο τοῦ Ἀργείου γλύπτου Ἀγελάδα, ὅστις δι' αὐτοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ἐδημιούργησεν ὡραῖον τύπον τοῦ Διός, ὅστις διεσώθη εἰς πολλὰ χαλκᾶ ἀγαλμάτια. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὸν ἐν Ἰθώμῃ τῆς Μεσσηνίας ναὸν τοῦ Ἰθωμάτα Διὸς καὶ ἀπεικόνιζε τὸν Δία γυμνόν, ὁρμῶντα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κρατοῦντα ἐπὶ μὲν τῆς ἀπειλητικῶς ὑψωμένης δεξιᾶς κεραυνόν, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ἀετόν. Παρεμφερὴς τύπος εἶναι καὶ ὁ τοῦ ἀρχαϊκοῦ Διὸς εἰς νομίσματα τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦ Ἀγελάδα ἔργον ἦτο καὶ εἷς ἀγένειος Ζεὺς ἐν Αἰγίῳ, τοῦ ὁποίου ἱερεὺς ἐγίνετο ὁ νικῶν εἰς ἀγῶνα κάλλους παῖς, ὅστις ἀντικαθίστατο εὐθὺς ὡς ἤρχιζεν ὁ πώγων αὐτοῦ νὰ φύῃ τρίχας. Ἡ εἰκὼν τοῦ Διὸς τούτου ἐκόσμει καὶ νομίσματα τῶν Αἰγιέων, ὡς ἡ τοῦ Ἰθωμάτα τὰ τῶν Μεσσηνίων μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα κτίσιν τῆς Μεσσήνης. Τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος εἶναι καὶ ὁ σῳζόμενος Ζεὺς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός, ὅστις ἵστατο ὄρθιος ἐν τῷ μέσῳ, κρατῶν δόρυ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, καὶ μία μετόπη τοῦ ἐν Σελινοῦντι ναοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὁ ἱερὸς γάμος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ὁ τέλειος ὅμως τύπος τοῦ Διός, ὁ ἄφθαστος εἰς μεγαλεῖον ἐκφράσεως καὶ κάλλος γραμμῶν τοῦ σώματος, ὁ ἰδεώδης, ὅστις ἔγινεν ὑπόδειγμα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους καλλιτέχνας, ἦτο ὁ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς τοῦ Φειδίου, τὸ χρυσελεφάντινον δηλαδὴ ἄγαλμα τοῦ Διός, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν οὗτος, ὅτε ἐξόριστος ἐξ Ἀθηνῶν (451 — 448 π. Χ.) κατέφυγεν εἰς Ἦλιν. Ὁ Ζεὺς παρίστατο καθήμενος καὶ εἶχεν ἐν τῷ προσώπῳ του τὴν ἔκφρασιν γαλήνης καὶ μεγαλείου ἠρέμου, ἀνταξίου τοῦ κυριάρχου τοῦ κόσμου. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει σκῆπτρον μὲ ἀετὸν ἐν τῇ κορυφῇ, σύμβολον τῆς ἐξουσίας ἐκείνου εἰς τὸν ὁποῖον πάντες, θεοὶ καὶ ἄνθρωποι, ὤφειλον ὑποταγήν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἔφερε Νίκην κρατοῦσαν χρυσῆν ταινίαν, σύμβολον τῆς κατὰ τῶν Τιτάνων νίκης του, διὰ τῆς ὁποίας περιῆλθεν εἰς αὐτὸν τὸ κράτος τοῦ κόσμου. Ὁ μεγαλοπρεπὴς θρόνος του εἶχε κοσμηθῇ μὲ χρυσόν, ἐλεφαντοστοῦν, ἔβενον καὶ πολυτίμους λίθους καὶ τὸ ἐρεισίνωτον αὐτοῦ ἐστέφετο ἐν τῇ κορυφῇ μὲ δύο συμπλέγματα, ἀνὰ ἓν ἑκατέρωθεν, τὸ τῶν τριῶν Ὡρῶν καὶ τὸ τῶν τριῶν Χαρίτων. Ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ θρόνου ἀπεικονίζετο ἀνάγλυπτος ἡ γέννησις τῆς Ἀφροδίτης. Εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς ἡλικίαν ὡρίμου ἀνδρὸς καὶ μὲ ἀνεπτυγμένας πάσας τὰς σωματικὰς δυνάμεις του, ὡς ὁ τελειότερος τύπος τῆς ἀνδρικῆς εὐεξίας καὶ ἀρετῆς. Ἀπὸ τὴν ὅλην εἰκόνα, πρὸς διακόσμησιν τῆς ὁποίας εἶχον συνεργασθῇ γλυπτική, ζωγραφικὴ καὶ σμιλευτική, διὰ τῆς ποικιλίας τῶν ἀποχρώσεων χρυσοῦ, ἐλεφαντόδοντος καὶ τῶν ἄλλων πολυτίμων ὑλῶν, καὶ διὰ τῶν κολοσσιαίων διαστάσεων τοῦ ἀγάλματος (14 μέτρ. ὕψος μετὰ τῆς βάσεως) ἐγεννᾶτο εἰς τοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητὰς ἐν ἀρχῇ μὲν ἡ κατάπληξις ἐκ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ ἡ ἐντύπωσις ἰσχυρᾶς λάμψεως καὶ πλουσίας ἁρμονίας. Μετὰ τὴν παρέλευσιν δὲ τῆς πρώτης ἐντυπώσεως ἐκ τῆς θέας τῆς θεσπεσίας κεφαλῆς, τῆς ὁποίας τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐρὺ μέτωπον ἠκτινοβόλει τὴν ἄπειρον διάνοιαν καὶ σοφίαν, αἱ πυκναὶ ὀφρύες ἐνεθύμιζον τὸν Ὁμηρικὸν Δία, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβει, ὡς ἐλέγετο, ὡς ὑπόδειγμα ὁ καλλιτέχνης (Ἰλ. Α, 228), καὶ αἱ γραμμαὶ τοῦ στόματος ἐφανέρωνον τὸν γλυκὺν καὶ πρᾶον πατέρα θεόν, ἐγίνετο μία ἀποκάλυψις τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ κυριάρχου θεοῦ. Ὀρθῶς λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς τοῦ Φειδίου ἀντικείμενον ἐνθουσιώδους θαυμασμοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἐθεωρεῖτο δυστύχημα ν' ἀποθάνῃ τις χωρὶς νὰ ἴδῃ αὐτόν. Τῆς θείας ταύτης μορφῆς διεσώθη ἡ εἰκὼν μόνον εἰς δύο νομίσματα τῶν Ἠλείων. Αἱ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ἐπέφερον εἰς τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς οἱ καλλιτέχναι Ἀγοράκριτος (τούτου ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς), Πολύκλειτος, Πραξιτέλης, Κηφισσόδοτος, Λεωχάρης, Λύσιππος καὶ ἄλλοι, δὲν διετάραξαν τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου καὶ ἰδίως τὴν τῆς παντοδυναμίας τοῦ βασιλέως τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ἄγαλμα τοῦ Φειδίου καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀγελάδα ὑπῆρξαν οἱ δύο ἐπικρατήσαντες τύποι τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Διός, ὁ τοῦ καθημένου ἐν θρόνῳ Διός, καὶ ὁ τοῦ ὀρθίου. Ὁ πρῶτος τύπος, μετερρυθμισμένος ἢ οὐχί, ἦτο ὁ τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος καὶ εὑρίσκετο, συνήθως, ἐν τοῖς σηκοῖς τῶν ναῶν τοῦ Διός, ὁ δεύτερος, τύπος μαχομένου Διός, εὑρίσκετο ὡς ἀνδριὰς εἰς ἀκαλύπτους ἱεροὺς χώρους, συνήθως, καὶ εἰς ἀνάγλυπτα συμπλέγματα (τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων, τῆς ζωφόρου τοῦ

Digitized by Google

μεγάλου βωμοῦ τῆς Περγάμου κ. ο. κ.). Ἐνίοτε ἀντὶ κεραυνοῦ ἐκράτει φιάλην. Ἐν Ἀθήναις ἀπεικονίζετο ὁ νικητὴς τῶν Τιτάνων Ζεὺς καὶ εἰς τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς. Ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένος τούτου τύπος ἦτο ὁ τοῦ Διὸς στρατηγοῦ, ὅστις εἶχεν ὑπερήφανον στάσιν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς δημιούργημα τοῦ Λυσίππου. Ὅλως ἰδιόρρυθμος τύπος εἶναι ὁ τοῦ Διὸς φερομένου διὰ τοῦ αἰθέρος ἐπὶ τῶν νώτων ἀετοῦ, ὅστις συναντᾶται ἐπὶ νομισμάτων. Ἰδιόρρυθμος τύπος ἦσαν καὶ οἱ *Ζᾶνες* (ἐξ ὀνομαστ. Ζάν), ἀφιερωτικὰ εἰς τὸν Δία ἀγάλματα τῶν Ἠλείων, κατασκευαζόμενα ἐκ τῶν προστίμων ἅτινα ἐπέβαλλον οἱ ἑλλανοδίκαι εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων τῶν ἀγώνων. Κατὰ τὰς δύο προειρημένας κατηγορίας ὑποδιαιροῦνται καὶ αἱ μέχρι σήμερον σῳζόμεναι εἰκόνες τοῦ Διὸς ἐπὶ μαρμάρου ἢ χαλκοῦ καὶ ἐπὶ ἀγγείων ἢ νομισμάτων ἢ πολυτίμων λίθων. Τοῦ τύπου τοῦ Ὑψίστου θεοῦ (τύπου τοῦ Φειδίου) ἐν τῇ παντοδυνάμῳ μεγαλοπρεπείᾳ του καὶ τῇ ἀπείρῳ σοφίᾳ του κάλλιστος ἀντιπρόσωπος εἶναι κυρίως ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ προτομὴ τοῦ Διός, ἡ λεγομένη τοῦ Otricoli, τοῦ δὲ τύπου τοῦ Ἀγελάδα, τοῦ Διὸς νικητοῦ τῶν Τιτάνων, κολοσσιαία προτομὴ τοῦ μουσείου Λούβρου. Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν ἔργων, ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τῶν δύο μεγάλων κατηγοριῶν τῶν εἰκόνων τοῦ Διός, διεσώθησαν καὶ πλεῖσται ἄλλαι εἰκόνες αὐτοῦ, ὡς τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς καθημένου τοῦ Βατικανοῦ, ἄριστος τύπος ἐκφράσεως πραότητος καὶ ἀγαθότητος, τὰ χαλκᾶ ἀγαλμάτια τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας τοῦ τύπου τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀγελάδα καὶ δύο γενειοφόροι κεφαλαὶ τοῦ Διὸς (χαλκῆ καὶ πηλίνη), εὑρεθεῖσαι ἐπίσης ἐν Ὀλυμπίᾳ, τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ χαλκοῦν ἀγαλμάτιον, ἀντίγραφον θαυμασίου ἀνδριάντος τοῦ Ε′ π. Χ. αἰῶνος, τὸ χάλκινον ἀγαλμάτιον τοῦ Διὸς ἐξακοντίζοντος κεραυνόν, τὸ εὑρεθὲν ἐν Ἀκαρνανίᾳ, αἱ εἰκόνες τοῦ Διὸς ὁλοκλήρου ἢ τῆς κεφαλῆς μόνον αὐτοῦ τῶν νομισμάτων, ἰδίως τῶν Ἠλείων (κατὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου), τῆς Μεσσήνης (κατὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τοῦ Ἀγελάδα), τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (Διὸς ἀετοφόρου) καὶ τῶν Σελευκιδῶν (Διὸς νικηφόρου) καὶ τῶν βασιλέων τῆς Βιθυνίας, αἱ ἐπὶ ἀναγλύφων καὶ νομισμάτων εἰκόνες καὶ τὰ πήλινα εἰδώλια κατὰ τὸν τύπον τοῦ Διὸς τοῦ Λυσίππου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τεσσάρων ἀγαλμάτων τοῦ Διὸς (διὰ τὴν Σικυῶνα, τὸ Ἄργος, τὰ Μέγαρα καὶ τὸν Τάραντα), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ διὰ τὸν Τάραντα ἦτο δεύτερον χαλκοῦν ἄγαλμα εἰς κολοσσιαίας διαστάσεις (40 πήχ. ὕψους), τοῦ κολοσσοῦ τῆς Ρόδου (70 πήχ.), τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τῆς Γάζης (ὡς καλεῖται) τοῦ μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐν Παλέρμῳ, κατὰ τὸν τύπον τοῦ Διὸς στρατηγοῦ, μία κεφαλὴ Σαράπιδος (κατὰ τὸν Δία Σάραπιν τοῦ Βρυάξιος), τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς τὸ ἐπικαλούμενον Evreux, ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεώς του καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι μὲν ρωμαϊκῆς τέχνης, ἀνήκει ὅμως κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν εἰς τὴν λυσίππειον σχολήν. Ἄλλα ἀγάλματα τοῦ Διός, ρωμαϊκῆς τέχνης (ἀρχαιοτάτον ἦτο τὸ τοῦ Διὸς Καπιτωλίνου, ἀφιέρωμα Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου), δὲν διεσώθησαν. Μόνον ἐπὶ νομισμάτων καὶ μεταλλίων διεσώθη ἡ εἰκὼν τοῦ Διός, ἥτις ὁμοιάζει μὲ τὰς ἑλληνικὰς εἰκόνας αὐτοῦ. Ἐκ τῶν μεταλλίων τὰ ὡραιότερα εἶναι τὰ τοῦ Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου (Εὐσεβοῦς), ἅτινα φέρουσι τὴν εἰκόνα τῆς Καπιτωλίου Τριάδος (Διὸς ἐν μέσῳ, Ἀθηνᾶς καὶ Ἥρας). Δὲν ὑπελείφθησαν εἰς ἔμπνευσιν ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ τὰ διάφορα ἐρωτικὰ ἐπεισόδια τοῦ Διὸς καὶ οἱ νεώτεροι καλλιτέχναι, ἰδίως οἱ ζωγράφοι. Οὕτως ἡ γέννησις τοῦ Διὸς ἐνέπνευσε τὸν Ἰταλὸν ζωγράφον Τζιούλιο Ρομάνο, ἡ διαφύλαξίς του ὑπὸ τῶν Κορυβάντων τὸν προειρημένον ζωγράφον, τὸν Φλαμανδὸν Jordaens καὶ τὸν Γάλλον Πουσέν. Ζεὺς καὶ Ἀλκμήνη εἶναι ἕτερον θέμα τοῦ Τζ. Ρομάνο, Ζεὺς καὶ Ἀντιόπη τὸ θέμα ἑνὸς ἀριστουργήματος τοῦ Κορρέτζιο, μιᾶς τοιχογραφίας τοῦ Ραφαήλ, ἑνὸς πίνακος τοῦ Τισιανοῦ, ἑνὸς τοῦ Βατὼ καὶ ἄλλων πολλῶν· Ζεὺς καὶ Καλλιστώ, καὶ Ζεὺς καὶ Δανάη, καὶ Ζεὺς καὶ Γίγαντες, καὶ Ζεὺς καὶ Ἰώ, τὸ θέμα πινάκων τοῦ Ρομάνο καὶ ἄλλων· Ζεὺς καὶ Εὐρώπη τὸ θέμα τοῦ πίνακος τοῦ Κλ. Λωραίν, Ζεὺς καὶ Ἥρα τὸ θέμα πινάκων τοῦ Τισιανοῦ καὶ Ἀν. Καράτσιο κ. ο. κ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Βοηθήματα*. *Overbeck*. Zeus.—*E. Hoffmann*, Kronos und Zeus.—*A. Cook*, Zeus.—*Sybel*, Das Bild des Zeus. —*Maury*, La relig. de la Grèce.—*Brunn*, Griech. Götterideale.—*Welcker*, Griech. Gotterlehre.—Αἱ μυθολογίαι, *L. Preller* καὶ *P. Descharme*.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

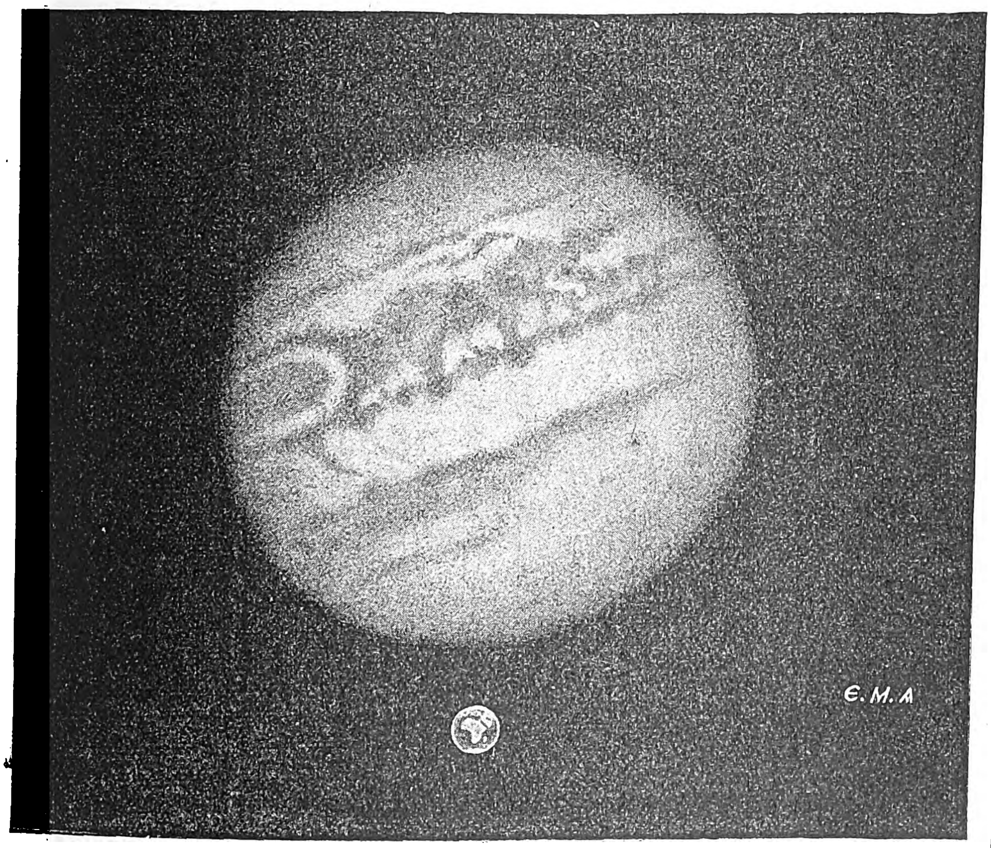

Σχ 1. *Σχετικὰ μεγέθη τοῦ πλανήτου Διὸς καὶ τῆς Γῆς.*

[Ὁ Ζεὺς παρίσταται ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐρυθρᾶς κηλῖδος καὶ τῆς μεγάλης διαταράξεως αὐτοῦ, ὡς ἐφάνη τῇ 21ῃ Μαΐου 1910, ἐν 21 ὡρ. 51 λ, ἐν τῷ διαθλαστικῷ τηλεσκοπίῳ 0 μ, 83 τοῦ Ἀστροφυσικοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Μεδών. Ἡ ἐρυθρὰ κηλίς, ἣν περιστοιχίζει λευκὴ στεφάνη, δύει πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἡ δὲ μεγάλη διατάραξις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς σωρείας λευκῶν καὶ σκιερῶν κηλίδων ἐπὶ φαιοῦ ἐδάφους, ἣν παρατηρεῖ τις ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει τῆς εἰκόνος.]

[Ἰχνογράφημα Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.]

—[ΑΣΤΡΟΝ.] Εἷς ἐκ τῶν πλανητῶν, ὁ μέγιστος καὶ ἐν ταὐτῷ ὁ πέμπτος κόσμος τοῦ πλανητικοῦ συστήματος ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασιν.

Ὁ πλανήτης Ζεὺς ἐκαλεῖτο παρ' Αἰγυπτίοις *Ὧρος*, καί, ὡς ὁδηγὸς τῶν μυστηριωδῶν διαστημάτων, *Ἄρ ταπ σετὰ οὐ*. Κατὰ τὸν Τάτιον Ἀχιλλέα, ὁ Ζεὺς ἦτο ἐν Αἰγύπτῳ ἰδίᾳ ὁ «Ὀσίριδος ἀστὴρ» (Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου Φαινόμενα, ιζ′). Οἱ Βαβυλώνιοι ὠνόμαζον αὐτὸν *Νιβούρ*, ὡς διαβαίνοντα τὸν μεσονυκτικὸν μεσημβρινόν, ἔτι δὲ καὶ *Μαρδοὺκ* καὶ *Μεροδάχ*, τὸν κατ' ἐξοχὴν δηλονότι πλανητικὸν

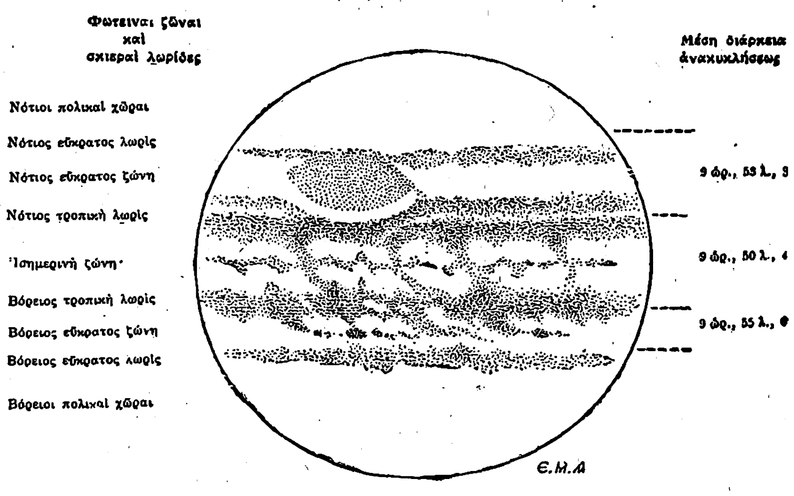

Σχ. 2. *Ἡ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ Διὸς ὀνοματολογία.*

θεόν, γενόμενον ἀκολούθως τὸν μέγαν θεὸν τῆς Βαβυλῶνος. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖ. ἐκαλεῖτο *Βριχάσπατι*, κυριάρχης δηλονότι τῆς αὐξήσεως. Ὠνομάζετο τέλος *Ζεὺς* καὶ *Φαέθων* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, καὶ Jupiter παρὰ Ρωμαίοις. Τὸ δὲ ἔμβλημα τοῦ πλανήτου ἦτο «ἀὴρ οὐράνιος», καθὰ λέγει ὁ Διάδοχος Πρόκλος (ἔκδ. Teubner, τ. Β′ σ. 48), ἀκολούθως δὲ κασσίτερος, ἐν ᾧ τινες ἀνεγνώρισαν τὸ ἀρχικὸν Ζ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ μετὰ σκήπτρου, ἐνῷ ἄλλοι πάλιν εἶδον ἐνταῦθα ὁμοίωμα δῆθεν τοῦ κεραυνοῦ. Ἀστρολογικῶς ὁ Ζεὺς ἐθεωρεῖτο κύριος τοῦ μέλλοντος τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ἔτι δὲ καὶ πρωταίτιος τῶν καταιγίδων, ὡς καὶ πληρεξούσιος ἐπὶ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου. Ἡ ἡμέρα τῆς Πέμπτης ἦτο τέλος καθιερωμένη τῷ πλανήτῃ τούτῳ (Jovis dies λατινιστί, jeudi γαλλιστί). Ἡ δὲ ἀρχαιοτέρα παρατήρησις τοῦ Διός, ἥτις περιῆλθεν ἡμῖν, χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 240 π. Χ.

Λαμπρότης, χρῶμα, διαστάσεις καὶ ἀστρονομικὰ δεδομένα. Ὁ Ζεὺς ἔρχεται τρίτος τῶν πλανητῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν λάμψιν, μετὰ τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν Ἄρην ἐν περιγείοις, καὶ τὸ ἀστρῷον αὐτοῦ μέγεθος ἐναλλάσσει ἀπὸ —1,4 ἕως —2,5. Ὁ Γαλιλαῖος παρετήρησεν, ὅτι ἡ λαμπρότης τοῦ πλανήτου εἶναι ἱκανὴ ἵνα ρίπτῃ σκιὰς τῶν ἀντικειμένων. Ὁ Πλάτων εὗρε τὸ χρῶμα τοῦ Διὸς «λευκότατον» (Πολιτεία, Ι′, 14), ὅπερ εἶναι λευκὸν κιτρινωπὸν ἐν τοῖς τηλεσκοπίοις. Ὁ Ζεὺς εἶναι κατὰ πολὺ ὁ μεγαλύτερος τῶν πλανητῶν (σχ. 1), ζυγίζων δύο φορὰς καὶ ἡμίσειαν περισσότερον ὅλων τῶν ἄλλων κόσμων τοῦ συστήματος ὁμοῦ. Ἰδοὺ δὲ τὰ ἀφορῶντα αὐτὸν διδόμενα:

Μέση ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασις (Γῆ=1)	5,202803
» » » » » ἐν χιλιομέτροις	777.600.000 χλμ.
Διάρκεια τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς	11 ἔτ., 862
Μέση ταχύτης ἐπὶ τῆς τροχιᾶς ἀνὰ δευτερόλεπτον	13,05 χλμ.
Ἐκκεντρότης τῆς τροχιᾶς	0,04837
Κλίσις τῆς τροχιᾶς ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς	1° 18′ 28″
Μῆκος τοῦ περιηλίου	13° 2′ 1″
Κλίσις τοῦ ἄξονος ἐπὶ τῆς καθέτου τῇ τροχιᾷ	3° 5′
Περίοδος τῆς περὶ τὸν ἄξονα ἀνακυκλήσεως, *συνήθως*	9ὡρ. 50λ—9ὡρ. 56λ
Μέση διάμετρος { Γῆ=1	10,95
Μέση διάμετρος { Ἐν χιλιομέτροις	139.560 χλμ.
Ἐπιφάνεια, Γῆ=1	120
Ὄγκος, Γῆ=1	1.312
Πυκνότης { Γῆ=1	0,212
Πυκνότης { Ὕδωρ=1	1,34
Μᾶζα, Γῆ=1	317
Βαρύτης ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, Γῆ=1	2,61
Ταχύτης ἐκφυγῆς ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἀνὰ δευτερόλεπτον	60 χλμ.

Ἕνεκα τῆς ταχείας ἀνακυκλήσεως αὐτοῦ, ὁ Ζεὺς παρίσταται ὡς πεπιεσμένη σφαῖρα, ἧστινος ἡ πολικὴ διάμετρος ἐλαττοῦται τῆς ἰσημερινῆς, τῆς πλατύνσεως ἀνερχομένης εἰς $\frac{1}{15,5}$. Ἡ δὲ γωνιώδης ἰσημερινὴ αὐτοῦ διάμετρος ἀλλάσσει ἀπὸ 30″,5 ἕως 49″,8.

Ἡ περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ ἀνακύκλησις τοῦ Διός. Ὡς ὁ Ἥλιος καὶ ὁ Κρόνος, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ Οὐρανὸς καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὁ πλανήτης οὗτος στρέφεται περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ μετὰ μείζονος γωνιώδους ταχύτητος ἐν τῷ ἰσημερινῷ ἢ ἐν ὑψηλοῖς πλάτεσιν. Τοῦτο ἀνεκάλυψεν ὁ Ἰ. Δ. Κασσίνης. Ὅθεν καὶ ὁ Ζεὺς δὲν περιστρέφεται ὡς στερεὸν σῶμα, ἀλλ' ὡς ἀεριῶδες. Τὸ σχ. 2 παρέχει ἰδέαν τοῦ φαινομένου τούτου. Οὕτως, ἐνῷ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπιφανείας στρέφεται τοὐλάχιστον ἐν 9ὡρ 55½λ, ἡ ἰσημερινὴ ζώνη κινεῖται ταχύτερον, ἐν 9ὡρ 50½λ κατὰ μέσον ὅρον. Αἱ διάρ-

Digitized by Google

κειται αὗται περιστροφῆς ἀλλάσσούσιν ὅμως αἰωνίως, καὶ κηλῖδές τινες ὤφθησαν μετατοπιζόμεναι ἐν 9ὥρ 43λ μόνον, ἐνῷ ἄλλαι ἐν 9ὥρ 59λ. Ἡ ἐν τῷ ἰσημερινῷ ἀνακύκλησις τοῦ Διὸς εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε ὑπερβαίνει τὰ 12 χιλιόμετρα ἀνὰ δευτερόλεπτον, ἐξισουμένη σχεδὸν τῇ ταχύτητι τῆς ἐν τῇ τροχιᾷ περιφορᾶς.

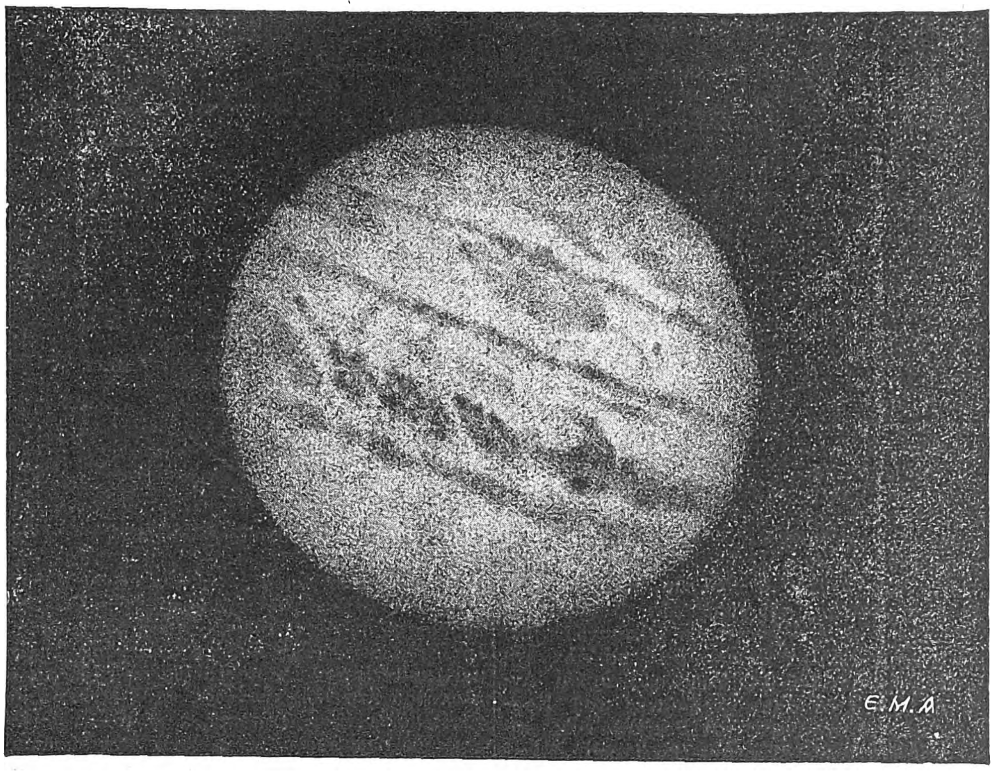

Σχ. 3. Ὁ Ζεὺς μετὰ τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς αὐτοῦ κηλῖδος ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ, παρατηρηθεὶς ἐν Μεδὼν τῇ 5ῃ Αὐγούστου 1926, ἐν 23 ὡρ. 47 λ.

[Ἰχνογράφημα Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.]

Φυσικὴ ἄποψις, ζηνογραφία. Ὁ Ζεὺς παρίσταται σκιερώτερος πρὸς τὸν γῦρον αὐτοῦ ἢ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δίσκου αὐτοῦ, ὅπερ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, τοῦ Κρόνου, τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀτμοσφαιρικοῦ στρώματος, ἀπορροφοῦντος τὸ ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἀντανακλώμενον ἢ μᾶλλον διαχεόμενον ἡλιακὸν φῶς, τῆς τοιαύτης ἀπορροφήσεως τυγχανούσης, ὡς εἰκός, ἐντονωτέρας πρὸς τὸν γῦρον, ἔνθα ἡ ὀπτικὴ ἀκτὶς διέρχεται διὰ παχυτέρου ἀτμοσφαιρικοῦ στρώματος. Ἡ ὁρατὴ ἐπιφάνεια τοῦ πλανήτου ποικίλλεται διὰ μεταβλητῶν σκιερῶν λωρίδων καὶ φωτεινῶν ζωνῶν, παραλλήλων ἐν γένει τῷ ἰσημερινῷ. Αὗται (σχ. 2) ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1630 ὑπὸ τοῦ Zucchi, ἐν Ρώμῃ. Ὡσαύτως βλέπει τις πάντοτε σκοτεινὰς καὶ φωτεινὰς προσκαίρους κηλῖδας, παρατηρηθείσας τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Hooke καὶ τοῦ Κασσίνη. Ὁ τελευταῖος τῶν ἀστρονόμων τούτων ἀνεγνώρισεν, ἀπὸ τοῦ 1665 ἄχρι τοῦ 1694, τὰ πλεῖστα τῶν φαινομένων τοῦ ἐν λόγῳ κόσμου.

Ἡ φωτεινότης τοῦ Διὸς εἶναι μεγάλη, 0,5, ὅθεν καὶ ὁ πλανήτης ἀντανακλᾷ τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ὅπερ λαμβάνει. Ἔχοντες δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ σχ. 2 θὰ περιγράψωμεν ἐν ὀλίγοις τὰ κυριώτερα φαινόμενα τοῦ Διός. Ὁ Arago εὗρεν, ὅτι τὸ ἐκ τῶν πόλων τοῦ πλανήτου διαχεόμενον κυανωπὸν φῶς ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἥμισυ μόνον τῆς ἐντάσεως τοῦ ἰσημερινοῦ. Αἱ νότιοι πολικαὶ χῶραι τοῦ Διὸς εἶναι συνήθως φαιαί, κυαναῖ κάπως ἢ πρασινωπαί· ἀλλὰ τῷ 1927 ἦσαν χρυσομηλοειδεῖς ἐν Μεδών, οὗτινος τὸ μέγα τηλεσκόπιον ἔδειξεν ἐνταῦθα τῷ ὑποφαινομένῳ κοκκώδη διάταξιν σκιῶν, ἔτι δὲ καὶ ἀνωμάλους ὀδοντωτὰς λευκὰς κηλῖδας, ὑπενθυμιζούσας τὰς δᾶδας τοῦ Ἡλίου.

Ἡ *σκιερά, εὔκρατος νότιος λωρὶς* φαίνεται ἰόχρους ἢ ροδόχρους, ἐνίοτε δ' ἔντονος καὶ συχνάκις διακεκομμένη· ἐξαφανίζεται δὲ πρὸς καιρόν, ὡς ἅπασαι αἱ λωρίδες τοῦ πλανήτου. Στενοτέρα δὲ λωρὶς παρατηρεῖται κατὰ καιροὺς νοτιώτερον. Ἡ ἐμφάνισις λευκῶν κηλίδων δὲν εἶναι σπανία ἐνταῦθα.

Ἡ δὲ *φωτεινή, εὔκρατος νότιος ζώνη* στρέφεται ταχύτερον τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς κηλῖδος, ἣν περιέχει. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ἐφάνη τῷ 1901 ἡ λεγομένη μεγάλη διατάραξις (great disturbance), ἀναπτυχθεῖσα διὰ τῆς πρὸς νότον ἐκροῆς σκιερᾶς ὕλης τῆς μεγάλης νοτίου τροπικῆς λωρίδος (σχ. 1). Ἐκταθεῖσα δ' ἀκολούθως ἐν ζηνογραφικῷ μήκει, ἐνηγκαλίζετο τῷ 1918 τὸ ἥμισυ τῆς περιφερείας τοῦ Διός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γωνιώδης ταχύτης αὐτῆς ἦτο μεγαλυτέρα τῆς τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς κηλῖδος, ἡ διατάραξις εὑρέθη ὀκτάκις ἐν συνόδῳ μετὰ τῆς ἐν λόγῳ κηλῖδος, ὁπότε καὶ ὤθει ταύτην πρὸς δυσμὰς (σχ. 5). Ὁ χρωματισμὸς τῶν φωτεινῶν κηλίδων τῆς διαταράξεως ἐφάνη κιτρινωπὸς ἐν Μεδών, ὁ τῶν σκιερῶν ἐνίοτε μὲν ἰόχρους, ἐνίοτε δὲ ροδόχρους. Ἡ διατάραξις ἐξηφανίσθη τῷ 1919, ἀνεφάνη τῷ 1920, καὶ πάλιν ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ 1926. Τὰ σχέδια τοῦ Κασσίνη δεικνύουσιν, ὅτι ἦτο ἤδη ὁρατὴ τῷ 1665, ἀναγνωρίζει δέ τις αὐτὴν ἐπὶ τῶν εἰκονογραφημάτων τοῦ Ἑρσχέλου τῷ 1780 καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Dawes τῷ 1857· ὅθεν καὶ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀνωμάλως περιοδικοῦ φαινομένου. Σημειωτέον δ' ὅτι τῷ 1927, ἐκλιπούσης τῆς διαταράξεως, ἡ νότιος εὔκρατος ζώνη ἐφάνη ἐκτάκτως κυανῆ ἐν τῷ τηλεσκοπίῳ 0 μ., 83, ὅπερ εἶναι σπανιώτατον.

Πρόσκαιροι μεγάλαι ἐρυθραὶ κηλῖδες ἐφάνησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐν τῇ ἐν λόγῳ ζώνῃ: τῷ 1885, τῷ 1891 καὶ τῷ 1927. Διήρκεσαν δὲ ὀλίγας ἑβδομάδας ἢ μῆνας, ἐνῷ ἡ κατ' ἐξοχὴν μεγάλη ἐρυθρὰ κηλὶς τοῦ Διὸς παρατηρεῖται ἀπὸ τοῦ 1665.

Ἐν νοτίῳ πλάτει 22°, ὁ Graff παρετήρησε τῷ 1920 κηλῖδα σκιεράν, στρεφομένην βραδέως, ἐν 9ὥρ. 58λ,1, οἱ δὲ Peek καὶ Phillips εἶδον ἐνταῦθα τῷ 1928 σκιερὰς κηλῖδας, ἔτι βραδύτερον κινουμένας, ἐν 9ὥρ. 59λ, καὶ ἐκταθείσας ἐν μήκει ἕως ὅτου ἐκύκλωσαν τὸν Δία.

Ἡ *μεγάλη νότιος τροπικὴ λωρὶς* παρίσταται συχνάκις δυαδική, ὁπότε καὶ ἡ μεσημβρινὴ αὐτῆς ράβδωσις παρουσιάζει κοιλότητα ὑπὸ τὴν ἐρυθρὰν κηλῖδα (σχ. 2). Τῷ 1875 ἐξηφανίσθη, ἐφάνη δὲ στενὴ καὶ ἀμυδρὰ τῷ 1926—1927. Ὁ βόρειος αὐτῆς γῦρος παρίσταται διεσχισμένος καὶ κηλιδωτός. Ἡ λωρὶς ἦτο, κατὰ τὸ σύνηθες, ροδόχρους τῷ 1910, εἶτα φαιὰ ἰόχρους τῷ 1911, καὶ πάλιν ροδόχρους τῷ 1924 καὶ τῷ 1926.

Ἡ *ἰσημερινὴ ζώνη* ἔχει συνήθως εὖρος 15° ζηνοκεντρικῶν, κεῖται δὲ πρὸς νότον πως τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ παρουσιάζεται σχεδὸν πάντοτε φωτεινή. Ἐνταῦθα ἀναπτύσσονται ἀενάως μεγάλαι λευκαὶ κηλῖδες, χωριζόμεναι δι' ἀμυδρῶν φαιῶν ταινιῶν, αἵτινες σχετίζονται συχνότατα μετὰ τῶν σκιερῶν κηλίδων τῶν ἑκατέρωθεν λωρίδων (σχ. 1 καὶ 3). Ἐνίοτε δὲ παρατηρεῖ τις καὶ στενὴν *ἰσημερινὴν λωρίδα* (σχ. 2). Τὸ χρῶμα τῆς ἰσημερινῆς ζώνης εἶναι ἐν γένει κίτρινον, ὑπόφαιον, ἀλλ' ἀποβαίνει ἐνίοτε κασταν[ό]χρουν, σπανιώτατα δὲ καὶ κυανοῦν.

Ἡ *μεγάλη βόρειος τροπικὴ λωρὶς* παρουσιάζει φαινόμενα κάπως διαφορετικὰ τῆς νοτίου, ὅπερ παράδοξον· ὅθεν καὶ ὤφθη σπανίως δυαδική, καὶ ὁ βόρειος αὐτῆς γῦρος τυγχάνει λίαν ὀδοντωτὸς καὶ ἀνώμαλος, ἐνῷ δεικνύει περισσοτέρας κηλῖδας, σκιερὰς ἢ λευκάς, παρὰ ἡ μεσημβρινή. Πρὸς τούτοις διασχίζεται λοξῶς συχνάκις διὰ λευκῶν ταινιῶν, ἐχουσῶν βορειοανατολικὴν τάσιν (σχ. 3), ὅπερ ἐξηγήσαμεν διὰ τῆς πρὸς ἄρκτον ἐκροῆς τῆς ὕλης τῆς ἰσημερινῆς ζώνης. Καὶ δὴ ἡ ὕλη αὕτη, ὑψουμένη διὰ τῆς μείζονος κεντρόφυγος δυνάμεως, καὶ διαστελλομένη διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, τείνει νὰ ἐκχέηται πρὸς βορρᾶν καὶ νότον· καὶ ἐπειδὴ ἡ γωνιώδης ἀνακύκλησις τυγχάνει ἐλάσσων ἑκατέρωθεν τῆς ἰσημερινῆς ζώνης, ἡ ὕλη ταύτης δέον νὰ ρέῃ λοξῶς, βορειοανατολικῶς μὲν ἐν τῇ μεγάλῃ βορείῳ λωρίδι, νοτιοανατολικῶς δ' ἐν τῇ νοτίῳ, ὅπου ὅμως τὸ ἐν λόγῳ φαινόμενον εἶναι σπανιώτερον. Ἡ βόρειος λωρὶς ἐξέλιπε τῷ 1905 καὶ τῷ 1912. Ἐν γένει δὲ εἶναι ροδόχρους ἢ χαλκίνου χρώματος, καὶ οὕτως ἐφάνη ἀπὸ τοῦ 1926, ἐπὶ δὲ τοῦ νοτίου γύρου αὐτῆς ἀναπτύσσονται ἐνίοτε κυαναῖ σαπφειροειδεῖς κηλῖδες.

Ἡ *βόρειος εὔκρατος ζώνη* παρατηρεῖται συνήθως φωτεινή. Ἐνταῦθα ἀναφαίνονται συχνάκις πορφυραῖ κηλῖδες, αἵτινες σχετίζονται μετὰ τῶν προβολῶν τῆς ἄνωθεν λωρίδος. Τῷ 1880 ὤφθησαν ἔκτακτοι μέλαιναι κηλῖδες ἐν τῇ ἐν λόγῳ ζώνῃ, ὧν ἡ διάρκεια ἀνακυκλήσεως ἦτο βραχυτέρα καὶ αὐτῆς τῆς ἰσημερινῆς ζώνης, καὶ δὴ 9 ὥρ. $49^1/_2$ λ., ἀντὶ τῆς συνήθους 9 ὥρ. $55^1/_2$ λ. Ἐκταθεῖσαι δ' ἐν ζηνογραφικῷ μήκει, ἐκύκλωσαν ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ὁλόκληρον τὸν γῦρον τοῦ πλανήτου, ἀποτελέσασαι πραγματικὴν λωρίδα ἐνταῦθα.

Τέλος, ἡ *βόρειος εὔκρατος λωρὶς* παρατηρεῖται ἧττον κηλιδωτὴ τῆς μεσημβρινῆς καὶ ἐξαφανίζεται πρὸς καιρόν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι. Μολονότι δὲ εἶναι φαιά, ροδόχρους, ἐν γένει, παρουσιάζεται οὐχ ἧττον ἐνίοτε πρασινωπή. Πρὸς ἄρκτον δ' αὐτῆς φαίνεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἄλλη στενοτέρα λωρίς.

Αἱ βόρειοι πολικαὶ χῶραι τοῦ πλανήτου εἶναι φαιαί, κυαναῖ πως ἢ πρασινωπαί, καὶ δεικνύουσι τὰς αὐτὰς δᾶδας, ὡς καὶ αἱ μεσημβριναί. Πρὸς τούτοις παρουσιάζουσι σμικροτάτας ἐλλειψοειδεῖς σκιερὰς κηλῖδας, ἐχούσας τὴν ὄψιν, οὕτως εἰπεῖν, ψύλλων ἐν ἰσχυροῖς τηλεσκοπίοις.

Ἡ μεγάλη ἐρυθρὰ κηλὶς τοῦ Διός. Τὸ κατ' ἐξοχὴν παράδοξον φαινόμενον τοῦ πλανήτου εἶναι ἡ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ ἐρυθρὰ κηλίς, τρὶς ἐπιμηκεστέρα τῆς διαμέτρου τῆς Γῆς, καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὸ μόνον μόνιμον ἀντικείμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ (σχ. 3 καὶ 4). Ἀνεκάλυψε δ' αὐτὴν τῷ 1665 ὁ Κασσίνης, ὅστις ὅμως δὲν ἀνεγνώρισε τὸ ἐρυθρὸν αὐτῆς χρῶμα, ἕνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ φακοῦ αὐτοῦ. Παρετήρησε δ' αὐτὴν ἄχρι τοῦ 1694, ἀλλ' οὐχὶ συνεχῶς, διότι ἡ κηλὶς ἐξηφανίζετο ἐνίοτε. Ἀνεφάνη δὲ κατὰ τὴν ΙΘ' ἑκατοντα-

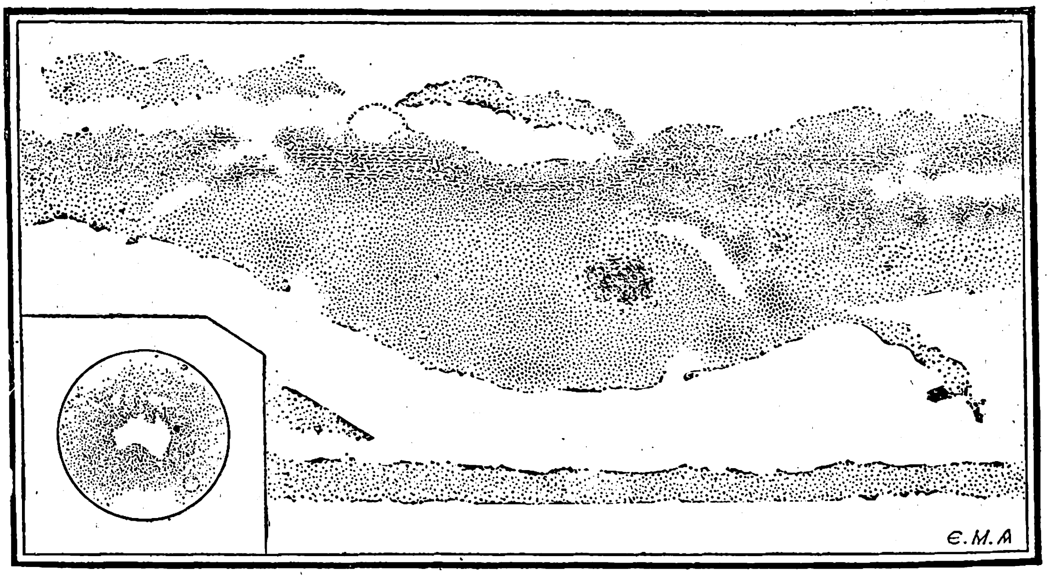

Σχ. 4. Καθ' ἕκαστα τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς κηλῖδος τοῦ Διός, τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1927, ἐν 21 ὥρ. 30 λ.

[Τὰ εἴδωλα ἦσαν τέλεια κατὰ τὴν ἄνω παρατήρησιν καὶ ἡ ἀτμοσφαῖρα ἤρεμος. ὅθεν καὶ τὸ μέγα τηλεσκόπιον, ὡπλισμένον διὰ μεγεθύνσεως 540, ἔδειξε πληθὺν ἀνωμαλιῶν καὶ κηλίδων μὴ φανεισῶν ἄλλοτε. Ἐν τῇ αὐτῇ κλίμακι παρίσταται ἡ Γῆ, οὕτως ὥστε ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ σχηματίσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν γιγαντιαίων τῆς κηλῖδος διαστάσεων.]

ετηρίδα, καὶ δὴ τῷ 1843, παρατηρηθεῖσα ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ 1857 ἕως τοῦ 1860, εἶτα ἀπὸ τοῦ 1870 ἄχρι τοῦ 1873 καὶ κατόπιν. Ἔχομεν συνεχεῖς παρατηρήσεις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1876, καὶ ἀπὸ τοῦ 1878 ἄχρι τοῦ 1882 ἐφάνη ἐρυθροτάτη, ἤ πως ροδόχρους, τόσον καταφανὴς δέ, ὥστε τῷ 1881 ὁ Green ἔβλεπεν αὐτὴν διὰ διόπτρου σμικροτάτου, χρησιμεύοντος εἰς τὴν θήραν ἐλάφων. Ὠχρίασε δ' ἡ κηλὶς τῷ 1882, παρουσιαζομένη ἀμυδροτάτη ἄχρι τοῦ 1890, ὅτε ἐπῆλθεν ἐλαφρὰ μέν, ἀλλὰ πρόσκαιρος αὔξησις τῆς ἐρυθρότητος αὐτῆς. Τῷ 1908 ἦτο μόλις ὁρατὴ ἐν ἰσχυροῖς ὀργάνοις· εἶτα ἀνεφάνη αὖθις ὀλιγώτερον ἀμυδρά, ἄχρι τοῦ 1926, ὁπότε ἦτο πάλιν εὐκρινής, ὡς καὶ τῷ 1927, ἀλλ' ἵνα ὠχριάσῃ ἐκ νέου τῷ 1928. Παρετηρήσαμεν ἐσχάτως ὅτι αἱ ἀλλαγαὶ αὗται ἐντάσεως τῆς ἐρυθρᾶς κηλῖδος σχετίζονται τῇ καταστάσει τῆς μεγάλης νοτίου τροπικῆς λωρίδος. Οὕτως ἡ ἔντονος ἐρυθρότης τῆς κηλῖδος συμπίπτει μετὰ μεγάλης στενεύσεως, ἐξασθενήσεως ἢ καὶ ὁλοκλήρου ἐξαφανίσεως τῆς ῥηθείσης λωρίδος, ἐνῷ ἡ ὠχρίασις αὐτῆς παρατηρεῖται ὅταν ἡ αὐτὴ λωρὶς τυγχάνῃ εὐρεῖα, διπλῆ καὶ ροδόχρους, σχηματίζουσα καμπὴν ὑπὸ τὴν κηλῖδα. Τὰ φαινόμενα ἐξηγοῦμεν διὰ τῆς πιθανότητος, ὅτι ἡ ποσότης ἐρυθρᾶς ὕλης ἐπὶ τοῦ Διὸς εἶναι ὡρισμένη, καὶ ὅτι ἡ ἐρυθρότης τῆς μεγάλης κηλῖδος ἀναπτύσσεται τῇ ζημίᾳ τῇ τῆς

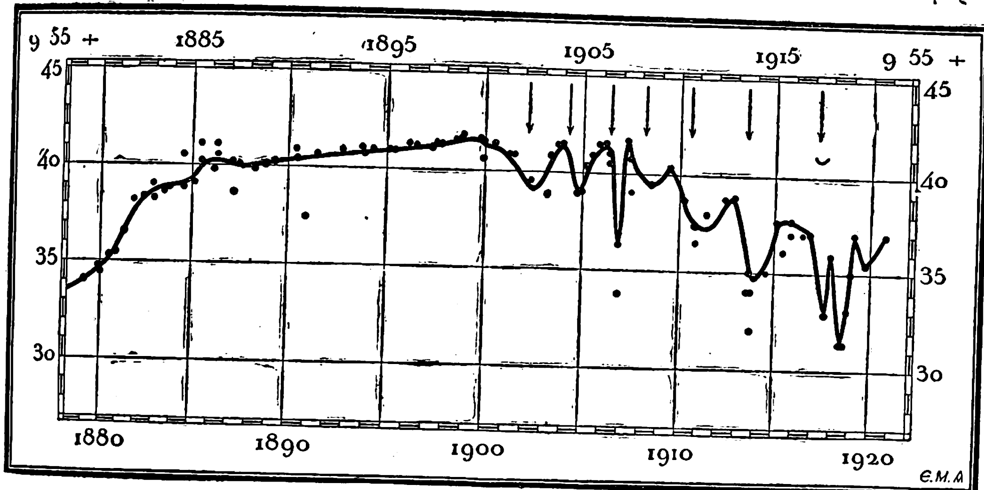

Σχ. 5. *Ἀλλαγαὶ ἐν τῇ περιόδῳ ἀνακυκλήσεως τῆς ἐρυθρᾶς κηλῖδος τοῦ Διὸς ἀπὸ τοῦ 1878 ἄχρι τοῦ 1922.*
[Ἐν ἀποτετμημέναις φέρονται αἱ χρονολογίαι, ἐν δὲ διατεταγμέναις αἱ διάφοροι περίοδοι ἀνακυκλήσεως. Τὰ βέλη δεικνύουσι τὰς ἐποχὰς συναντήσεως τῆς κηλῖδος μετὰ τῆς μεγάλης διαταράξεως, ὁπότε ἡ κηλίς, ὠθουμένη πρόσθεν, ἐκινεῖτο ταχύτερον ἐπί τινα χρόνον.]

λωρίδος, καὶ ἀντιθέτως. Ἄλλο παραδοξότατον φαινόμενον τῆς ἐρυθρᾶς κηλῖδος εἶναι ἡ ἀπωστικὴ δύναμις, ἣν αὕτη ἐξασκεῖ ἐπὶ πάσης ὕλης πλησιαζούσης αὐτήν. Οὕτως ὅταν σκιερά τις κηλὶς προσεγγίζῃ εἰς αὐτήν, ἡ ῥηθεῖσα ἀπωστικὴ δύναμις αὐτῆς ἀναγκάζει τὴν πλησιάζουσαν κηλῖδα νὰ διαστρέφῃ τὴν πορείαν αὐτῆς καὶ νὰ διέλθῃ πρὸς βορρᾶν ἢ πρὸς νότον τῆς ἐρυθρᾶς κηλῖδος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀπωστικὴν δύναμιν ἀποδοτέα τέλος καὶ ἡ ὑπὸ τὴν μεγάλην κηλῖδα καμπὴ τῆς τροπικῆς λωρίδος.

Φυσικὴ κατάστασις τοῦ Διός. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ G. H. Darwin, υἱοῦ τοῦ φυσιοδίφου, ἡ μᾶζα τοῦ πλανήτου δέον νὰ εἶναι συγκεκεντρωμένη ἰδίᾳ βαθέως, πρὸς τὸ μέσον τοῦ ὁρατοῦ σφαιροειδοῦς. Ἡ δὲ λίαν πυκνὴ ἀτμοσφαῖρα πρέπει νὰ εἶναι, συνεπείᾳ τῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κρατούσης μεγάλης βαρύτητος, συνεπτυγμένη ἐν σχετικῶς μικρῷ ὕψει, ὅθεν καὶ αἱ παρατηρήσεις ἀστέρων ἢ δορυφόρων ἐντὸς δῆθεν τοῦ δίσκου τοῦ Διὸς ὀφείλονται εἰς κακὰ εἴδωλα καὶ εἰς ὀπτικὴν ἀπάτην. Ὁ παραλληλισμὸς τῶν λωρίδων εἶναι βεβαίως ἀποτέλεσμα τῆς ταχείας ἀνακυκλήσεως, ἥτις εἶναι ταχίστη τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Εἶτα ἡ μεγάλη φωτεινότης τῆς ἐπιφανείας προσεγγίζει τῇ τῶν ἡμετέρων νεφῶν, καὶ αἱ λευκαὶ κηλῖδες φαίνονται κείμεναι ἐν μείζονι ὑπὲρ τὴν γενικὴν ἐπιφάνειαν ὕψει ἢ αἱ σκιεραί, ὡς προβαλλόμεναι, κατὰ τὸν Green, ἐνίοτε ἐπὶ τούτων. Τὰ φαινόμενα τοῦ πλανήτου, ὡς ἀπεδείξαμεν (Comptes rendus τῆς Ἀκαδημίας ἐπιστημῶν Παρισίων, τ. 183, σ. 1089), εἶναι ἄσχετα μετὰ τῶν ἐνδεκαετῶν μεταβολῶν τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐνδεχόμενον νὰ κυβερνῶνται ἐν γένει διὰ δωδεκαετοῦς περιόδου. Τὸ φάσμα τοῦ Διὸς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμοιον τῷ τοῦ Ἡλίου, ἀλλὰ παρουσιάζει ἔντονον καὶ εὐρεῖαν σκιερὰν ῥάβδωσιν ἐν λ 6192, ἐν τῷ ἐρυθρῷ, ὀφειλομένην πιθανῶς, καθὼς ἰσχυρίσθη ὁ πρῶτος παρατηρήσας αὐτὴν Huggins τῷ 1864, εἰς ἀπορροφητικὴν δρᾶσιν ἀγνώστου ἀερίου, ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ πλανήτου εὑρισκομένου καὶ ἀπαντῶντος ὡσαύτως, μετ' αὐξανούσης ἐντάσεως, ἐν τῷ φάσματι τοῦ Κρόνου, τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Johnstone Stoney ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Ζεύς, ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ μάζης, δύναται νὰ συγκρατῇ ἅπαντα τὰ γνωστὰ ἀέρια, τοῦ ὑδρογόνου μὴ ἐξαιρουμένου. Ἐπὶ τῆς ὁρατῆς δ' ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου δὲν ὑπάρχει τίποτε σταθερὸν καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα παρασύρονται ὑπὸ ρευμάτων μεταβλητῆς ταχύτητος. Ὁ παρατηρητὴς δὲν βλέπει ἐπὶ τοῦ Διὸς εἰμὴ διάφορα κινούμενα ἀέρια καὶ νέφη προερχόμενα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅπου ἐπικρατοῦσι συνεχεῖς σφοδραὶ ἐκρήξεις συνεπείᾳ τῆς μεγάλης ἰδίας θερμότητος τοῦ πλανήτου. Ὅταν δὲ φθάσωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, τὰ ἐν λόγῳ νέφη καὶ ἀέρια ψύχονται, ὅθεν καὶ ἡ ἐκ τοῦ Διὸς ἐκπεμπομένη θερμότης εἶναι μικρά. Τὰ παρατηρούμενα φαινόμενα καὶ οἱ ἀκατάπαυστοι ἐκεῖνοι γιγαντιαῖοι κλύδωνες, ἀνεμοζάλαι καὶ ἀνατροπαὶ ἀποδεικνύουσι τρανῶς μεγίστην ἰδίαν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν, καὶ δὴ θερμότητα, διότι αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, 27κις ἀσθενέστεραι ἢ παρ' ἡμῖν, εἶναι παντάπασιν ἀνίκανοι, ὅπως προξενήσωσι τοιαῦτα ἀποτελέσματα. Πολλὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Διὸς εἶναι παρεμφερῆ τοῖς τοῦ Ἡλίου. Ταῦτα δὲ εἶναι· ἡ ὁμοία σχεδὸν πυκνότης, ἡ σκιὰ τοῦ γύρου, ἡ ταχυτέρα γωνιώδης ἀνακύκλησις ἐν τῷ ἰσημερινῷ ἢ πρὸς τοὺς πόλους, ἡ εἰδικὴ ἐνέργεια, ἡ ἀλληλοδιάδοχος ἐνεργητικότης ὁτὲ μὲν ἐν τῷ βορείῳ, ὁτὲ δ' ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ, ἡ μεγαλυτέρα ἐνεργητικότης ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ ἢ πρὸς τοὺς πόλους, αἱ σκιεραὶ καὶ φωτειναὶ κηλῖδες καὶ ὁ πρόσκαιρος αὐτῶν χαρακτήρ, ἡ συχνὴ σχέσις ἀναμεταξὺ τῶν σκοτεινῶν καὶ λαμπρῶν κηλίδων, ἡ ἐκ τῶν δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς παραπλησία εὐθυγράμμησις σωρειῶν κηλίδων, ἡ ἐξασκουμένη ἀπωστικὴ δύναμις, καὶ τέλος ὁ ἄστατος χαρακτὴρ τῶν καθ' ἕκαστα, ὑπὸ ρευμάτων ἀεὶ παρασυρομένων. Ὅθεν καὶ ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ζεὺς εἶναι κάπως ἐσβεσμένος μέν, ἀλλ' εἰσέτι θερμὸς ἥλιος ἀληθεύει, τοῦ πλανήτου ἐκτοξεύσαντος λίαν βραδέως τὴν θερμότητα αὐτοῦ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ μάζης, ὡς ὀρθῶς ἐπενόησεν ὁ Buffon. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι πλέον αὐτόφωτος, διότι ὅταν οἱ δορυφόροι αὐτοῦ εἰσέρχωνται εἰς τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἐξαφανίζονται καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μεγίστοις τηλεσκοπίοις. Καὶ τοιουτοτρόπως ὁ πλανήτης Ζεὺς παρίσταται ἰδίᾳ ὡς μεγίστη σφαιροειδὴς μᾶζα ἀερίων καὶ νεφῶν, ἔχουσα θερμότατον ἐσωτερικὸν καὶ ἀενάως τεταραγμένην ἐπιφάνειαν, ἄνευ φλοιοῦ, γῆς καὶ ὠκεανῶν, οὕτως ὥστε διατελεῖ βεβαίως ἔρημος καὶ ἀκατοίκητος πρὸς τὸ παρόν. Ἡ ζωὴ δὲν θὰ ἀναπτυχθῇ ἐπ' αὐτοῦ, εἰμὴ ὅταν ἡμέραν τινὰ ἡ συμπύκνωσις καὶ ἡ δι' ἀκτινοβολίας ἀπώλεια θερμότητος ἐπιφέρουσι τὴν ἐμφάνισιν φλοιοῦ καὶ θερμοκρασίαν +60° τοῦ ἑκατομβάθμου. Παρεκτὸς τέλος τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν βλέπομεν ἐπὶ τοῦ Διὸς εἰμὴ ἐπιφάνειαν ἀερίων καὶ ἀτμῶν, αἱ γνώσεις ἡμῶν τοῦ κόσμου ἐκείνου εἶναι λίαν περιωρισμέναι καὶ ἡ ἀκριβὴς σύστασις τῶν ζωνῶν καὶ κεχρωματισμένων λωρίδων, λόγου χάριν, τῆς μεγάλης ἐρυθρᾶς κηλῖδος, ἢ τῶν σκιερῶν καὶ λευκῶν κηλίδων καὶ σαπφείρων, διατελεῖ παντάπασι μυστηριώδης.

Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Ζέϋτερ (Geyter), ***Ἰούλιος.*** Φλαμανδὸς ποιητὴς (1830—1905). Ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Ἆσμα τῶν ἐπαιτῶν» (Geuzenlied), καὶ στροφὰς ἀντικληρικάς, αἵτινες τονισθεῖσαι ἀπέβησαν πολυθρύλητοι κατὰ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας τῶν Φλαμανδῶν φιλελευθέρων.

Μ. Ν. Δ.

ζευτικὸν (τό)· ἰδιωμ., τὸ ζεῦγος τῶν ἀροτήρων βοῶν.

ζευτὸν (τό)· ἰδιωματ., ὁ στοῖχος τῶν ἁλωνιζόντων ζῴων.

Ζεύχαρις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Μικρᾶς Σύρτεως μεταξὺ Λοκρῶν καὶ Γέργεως, *Ζοῦχις* παρὰ Στράβωνι, *Ξοῦχις* ἐν τῇ «ἐπιτομῇ» τοῦ Ἀρτεμιδώρου (παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ), *Χουζὶς* παρὰ Πτολεμαίῳ, αἱ *Ταριχεῖαι* τοῦ Σκύλακος· εἶναι ἡ σύγχρονος λιμνοθάλασσα *Μπαΐρὲ ἐλ Μπιμπὰν* τῆς Τύνιδος, ΝΑ τῆς νήσου Ζεζιρὰτ ἐλ Ζίρμπα κειμένη, ἔχουσα μεγάλην μὲν ἔκτασιν ἀλλὰ μικρὸν βάθος. Παλαιότερον ὠνομάζετο *Σιμπὰς ἐλ Κελὰμπ* καὶ *Ντοὺν-Χασὶ-ἐλ-Σουλτάν*. Πρὸ τοῦ στόματός της ἡ μικρὰ νῆσος *Μπιμπὰν* (πλάτ. 33°16′ Β, μῆκ. 11°19′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 249: Mahedia to Ras Makhabez), τὸ νησίον «φρούριον ἔχον πύργον, ὁ δὲ πύργος λιμὴν ἐστι ἐπίσημος» (Σταδ. Μεγ. θαλασ. 101), καὶ ὅπερ ἐν τῷ Πεουτιγγεριανῷ χάρτῃ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Praesidium.

Σ. Ε. Λ.

Ζέφτι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νησίον μεταξὺ Λευκάδος καὶ Πρεβέζης (πλάτ. 38°53′20″ Β, μῆκ. 20°45′50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca and Cephallonia) ἐν τῷ κολπίζοντι ὅρμῳ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ἐγγὺς καὶ κατέναντι, πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Κόκκινα.

Σ. Ε. Λ.

Ζεφύρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη ὀνομασία τῆς Ἁλικαρνασοῦ (*Στράβ.* Did. 560,23).

Σ. Ε. Λ.

ζεφυρανθὲς (τὸ) (Zephyranthes) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀμαρυλλιδιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 28 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἶναι φυτὰ βολβόρριζα, καλλιεργοῦνται δὲ πρὸς κόσμον χάριν τοῦ ὡραίου φυλλώματος καὶ τῶν ἀνθέων των. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ζεφυρανθὲς τὸ ἀλλοιόχρουν* (Zephyranthes Versicolor), *ζεφυρανθὲς τὸ ἀνδερσόνειον* (Zephyranthes andersonii) καὶ *ζεφυρανθὲς τὸ μεγανθὲς* (Zephyranthes grandiflora).

Κ. ΠΑΠ.

Ζεφύρη, ἡ ***Ζεφυρία*** (Zephyria) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς Λατίνους γεωγράφους ὀνομασία νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ δή: —1) Νησίου μεταξὺ Ἀστυπαλαίας καὶ Κρήτης, πιθανῶς τῆς συγχρόνου *Σοφράνα* (=«προσήνεμα», πλάτ. 36°04′ Β, μῆκ. 26° 41′ Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 2835 a: Archipelago, southern sheet). —2) Τῆς νήσου *Μήλου*, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν τὴν δυτικωτέραν τῶν Κυκλάδων. —3) Μιᾶς τῶν δυτικῶς τῆς Ἀστυπαλαίας, προσκειμένων δὲ αὐτῇ νησίδων, ἧς ἡ ταυτότης ἄγνωστος.

Σ. Ε. Λ.

ζεφύρι (τό)· ὕφασμα χρωματιστὸν κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ὅμοιον, βαμβακερόν, λεπτόν.

Ζεφυρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ζεφύρη* καὶ *Ζεφύριον*.

ζεφυρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ζέφυρον, ὁ τοῦ ζεφύρου, ἄλλως *ζεφύριος*: «ζεφυρικὰ πνεύματα» ἢ «ζεφυρικοὶ ἄνεμοι».

Ζεφυρῖνος. Κληρικὸς καθολικὸς γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ β' αἰῶνος. Τῷ 199 ἀνῆλθε τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ρώμης, ἐν τῷ ὁποίῳ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (217). Ἔδειξε μεγάλην δραστηριότητα κατὰ τὸν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (193—211) διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν, πολλάκις ἐκτεθεὶς εἰς κίνδυνον. Κατεδίκασε τὸν αἱρετικὸν *Ἀρτέμωνα* καὶ ἀπέκοψε τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Ὅτε δ' ὅμως ὁ *Ἐπίγονος*, ὁ μαθητὴς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν αἱρετικῶν πατροπασχιτῶν *Πραξέα*, ἦλθεν ἐξ Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Ρώμην μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαδώσῃ καὶ ἐν τῇ Δύσει τὰς δοξασίας τοῦ διδασκάλου του, εἵλκυσε καὶ ἄλλους πολλοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ τὸν ἐλάχιστα περὶ τὰς θεωρητικὰς μελέτας ἀσχολούμενον ἀγαθὸν Ζεφυρῖνον, ὃν ἐπὶ τούτῳ σφοδρῶς κατόπιν ἤλεγξεν ὁ Ἱππόλυτος (*Mourret* «Histoire générale de l'Eglise» Paris 1928, Α' 317 κ. ἑξ.).

Ε. Γ. Π.

Ζεφύριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Βυζαντινὴ κωμόπολις πρὸς δυσμὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀνομασθεῖσα οὕτω διὰ τὸ εὐάερον καὶ τὴν γραφικότητα τῆς τοποθεσίας. Σήμερον ὀνομάζεται *Ζάφρα* ἢ *Ζαφρᾶ*, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 50—60 περίπου οἰκογενειῶν.

Α. Θ. Σ.

— Ζεφύριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς χερσονήσου τῆς Ἁλικαρνασσοῦ (*Στράβ.* 561,45). Εἶναι τὸ ἀντικρύζον τὴν Κάλυμνον σύγχρονον ἀκρωτήριον *Χουσεῒν* (πλάτ. 36°58′ Β, μῆκ. 27°18′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1899: Kalimno, Kappari and Kos island). —2) Ἀκρωτήριον τῆς ΝΔ ἀκτῆς τῆς Κύπρου ἐν τῷ Παμφυλίῳ πελάγει μεταξὺ Πάφου Νέας καὶ Πάφου Παλαιᾶς (*Πτολεμ.* Ε, ιδ, 1. *Στράβ.* 583,5)· εἶναι τὸ εἰς 7 μίλ. ΝΑ τοῦ φάρου τῆς Πάφου ἀκρωτήριον *Ζεφύρι* (πλάτ. 34°41′10″ Β, μῆκ. 32°32′20″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2074: Cyprus).—3) Ἀκρωτήριον τῆς Β. ἀκτῆς τῆς Κρήτης μεταξὺ Χερσονήσου καὶ Ἡρακλείου (*Πτολ.* Γ, ιζ', 5)· ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ *Ζεφύρινος* ἢ *Ζεφύριος* (*Πτολ.* Γ, ιε, 4). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Ἀφωρεσμένος* ἢ *Ἅγιος Γιάννης* (πλάτ. 35°20′ Β, μῆκ. 25°47′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 b: Eastern part of Candia) ΒΔ κέρας τοῦ κόλπου τοῦ Μεραμπέλλου.—4) Ἀκρωτήριον τῆς ΝΑ ἀκτῆς (Γαλατίας) τοῦ Εὐξείνου Πόντου (*Πτολεμ.* Ε, δ, 2) μεταξὺ Καράμβιος ἄκρας καὶ Καλλιστρατίας, ἢ κατὰ τὸν Περίπλουν τοῦ Εὐξείνου (§ 19) μεταξὺ Καλλιστράτιδος καὶ Γαρίου. Ὁ ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἀναφερόμενος σταδιασμὸς ταυτίζει τὸ Ζεφύριον πρὸς τὸ σύγχρονον

Digitized by Google

Φακὰζ-μπουρνοὺ (πλάτ. 42°01′ 1/2 Β, μῆκ. 33°22′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2214: The Euxinus), μεταξὺ τοῦ φάρου τοῦ Κερεμπὲ καὶ τοῦ ἀγκυροβολίου Ζάρπανα. —5) ’Ακρωτήριον τῆς Καππαδοκίας, πόλις μεσόγειος μεταξὺ Μεγαλοσσοῦ καὶ ῎Αζας (*Πτολεμ.* Ε, στ, 10) καὶ τὸ ἐπίνειόν της, χωρίον καὶ «ὅρμος ναυσὶν» εἰς 120 στάδια ἀπὸ τῆς ’Αρκτιάδος νήσου καὶ εἰς 90 μίλ. ἀπὸ τῆς Τριπόλεως (*’Ανων.* Περίπλ. Εὐξ. § 36)· εἶναι τὸ μεταξὺ Τερεμπολοὺζ καὶ Κερασοῦντος ἀκρωτήριον (πλάτ. 41°00″, μῆκ. 38°38′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2214: The Euxinus). —6) ’Ακρωτήριον τῆς Αἰγύπτου, δυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου *Πλινθινίτου* (τανῦν *’Αράβων* κόλπου: Arabs' Gulf) εἰς 75 μίλ. παράπλου δυτικῶς τῆς ’Αλεξανδρείας (*’Ανων.* Σταδ. § 9. *Στράβ.* 679, 18). Εἶναι τὸ παλαιότερον ὀνομαζόμενον *Ρὰς-῎Αμμεϊτ*, τανῦν δὲ *Ρὰς ’Ελ Νταμπὰ* (πλάτ. 31°04′1/2 Β, μῆκ. 28° 43′ 1/2 ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 374: Mersa Matruh to Alexandria). —7) ’Ακρωτήριον τῆς ἀκτῆς τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν Ταπόσυριν, ἐφ’ οὗ ὁ ναύαρχος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου Καλλικράτης ἔσχε τὴν ὑποβολιμαίαν πρωτοβουλίαν νὰ ἀνεγείρῃ ναΐσκον τῆς ’Αφροδίτης, ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ζεφυρίτιδα ’Αφροδίτην ἢ ’Αρσινόην ’Αφροδίτην, θεοποίησιν τῆς ὡραίας ’Αρσινόης, ἀδελφῆς καὶ συζύγου τοῦ βασιλέως του (*Στράβ.* ΙΖ, α, 16)· εἶναι τὸ πρὸ τοῦ *’Αράβων πύργου* ἀγκυροβόλιον.— 8) ’Ακρωτήριον τῆς Αἰγύπτου μεταξὺ Παραιτονίου καὶ ῎Απιος (Σταδ. Μεγ. θαλ. §§ 20—21), τὸ σύγχρονον *Ρὰς Οὺμ-ἐλ-Ραχὰμ* (πλάτ. 31° 23′ 1/2 Β, μῆκ. 27° 16′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 374: Mersa Matruh to Alexandria). —9) ’Ακρωτήριον τῆς Κιλικίας Κητίδος μεταξὺ νησιζούσης ῎Ακρας καὶ ’Αφροδισιάδος ῎Ακρας πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καλυκάδνου (*Στράβ.* 572, 6. Σταδ. Μεγ. Θαλ. § 185)· εἶναι τὸ σύγχρονον *Κάβο Καβαλιέρε* (πλάτ. 36° 08′ Β, μῆκ. 33° 42′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 237: Kara Burnù to Karadash Burnù). —10) ’Ακρωτήριον τῆς Κιλικίας τῆς ἰδίως μεταξὺ Κύδνου ἐκβολῶν καὶ Σόλων ἢ Πομπηιουπόλεως (*Πτολεμ.* Ε, η, 4. Σταδ. Μεγ. θαλ. § 170. *Πλιν.* V, 22 § 91. Πεουτιγγεριανὸς χάρτης), «ὁμώνυμον τῷ πρὸς Καλυκάδνῳ» (*Στράβ.* 573, 26) καὶ παρ’ αὐτὸ πόλις (*Σκύλ. Καρυανδ.* Περίπλ. 102). Τὸ χθαμαλὸν ἀκρωτήριον προσσεπιχώνουν αἱ ἰλύες τοῦ Γκοζὲλ Τορὲκ (πλάτ. 36° 47′ Β, μῆκ. 34° 37′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 237: Kara Burnù to Karadash Burnù), ἡ δὲ πόλις κατέχεται ὑπὸ τῆς συγχρόνου *Μερσίνας*, ἐν ᾗ εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια ἐκείνης.—11) ’Ακρωτήριον τῆς Μεγάλης ‘Ελλάδος (*Στράβ.* 215, 25 καὶ 224, 18). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Κάπο Μπρουτσάνο* (Capo Bruzzano: πλάτ. 38°01′ Β, μῆκ. 16°10′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1800: Malta to cape Malea, καὶ 1976: Cape Bonifati to Strait of Mersina) τὸ εἰς 20 μίλ. πρὸς ’Αν. τοῦ ἀκρωτηρίου Κάπο Σπαρτιβέντο Καλάμπρο (ἀρχ. ‘Ηράκλειον). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ζεφύριος, *—ία, —ιον*· ὁ τοῦ ζεφύρου, ζεφυρικός: «ζεφύριος ἄνεμος» ὁ ἀπὸ Δυσμῶν πνέων.

Ζεφύριος *λιμὴν [’Αρχ. Γεωγρ.].* Λιμὴν τῆς Μ. ’Ασίας ἐπὶ τῶν ΝΑ. παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μοσσυνοίκων, μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ Τραπεζοῦντος, ἀναφερόμενος ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 86). ‘Ο ’Αρριανὸς (Περίπλ. Εὐξ. Πόντ. 24) ὀνομάζει αὐτὸν «Ζεφύριον ὅρμος ναυσίν», ὁ δὲ ’Ανώνυμος (36) «Ζεφύριον χωρίον». ‘Υπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται σήμερον *Σεφρὲ* ἢ *Καϊκ-Λιμάν.* Α. Θ. Σ.

Ζεφυρῖτις ***’Αφροδίτη*** *[’Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *’Αρσινόη* ’Αφροδίτη.

ζέφυρος (ὁ)· ὁ δυτικὸς ἄνεμος, *κοιν. πονέντες.*

—*[Μυθολ.]* ‘Ο *Ζέφυρος* ἦτο εἷς τῶν τεσσάρων κυριωτέρων ἀνέμων, οἵτινες καὶ μόνοι εἶναι γνωστοὶ παρ’ ‘Ομήρῳ. Κατὰ τὴν Θεογονίαν τοῦ ‘Ησιόδου, εἶναι υἱὸς τῆς ’Ηοῦς καὶ τοῦ ’Αστραίου, τῆς

Μπαργκερώ: *Φλώρα καὶ Ζέφυρος.*

αὐγῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ. Εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν δυτικῶν ἀνέμων καὶ ἐν μὲν τῇ ’Ιλιάδι χαρακτηρίζεται ὡς σφοδρὸς καὶ τρικυμιώδης, κατοικῶν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Βορέου τὰ ἄγρια σπήλαια τῆς Θρᾴκης, ἐν δὲ τῇ ’Οδυσσείᾳ ὡς ἐλαφρὸς ἄνεμος, ὅστις δροσίζει μὲ τὴν γλυκεῖαν πνοήν του τὰ ’Ηλύσια πεδία, κατοι-

Προυντών: *‘Ο Ζέφυρος λικνίζεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερά.*
[Μουσεῖον Λούβρου.]

κίαν τῶν μακάρων, αὐξάνει τὴν βλάστησιν καὶ ὡριμάζει τοὺς καρπούς. Εἶναι ὁ θελκτικὸς ἐραστὴς τῆς Χλωρίδος (προσωποποιήσεως τῆς χλόης) καὶ πατὴρ ἐξ αὐτῆς τοῦ Καρποῦ (προσωποποιήσεως τῶν καρπῶν). ’Εκ τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῆς ‘Αρπυίας Ποδάργης ἐγεννήθησαν οἱ ταχεῖς ἵπποι τοῦ ’Αχιλλέως (Ξάνθος καὶ Βαλίος), οἱ ὁποῖοι «ἅμα πνοιῇσι πετέσθην». ’Ελατρεύετο, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνεμοι, πολλαχοῦ τῆς ἀρχαίας ‘Ελλάδος, ἐν ’Αθήναις δὲ εἶχεν ἴδιον βωμὸν ἐν τῇ ἀπ’ ’Αθηνῶν εἰς ’Ελευσῖνα ‘Ιερᾷ ὁδῷ (*Παυσ.* Ι. 37.1). Σύμβολον εἶχεν ὁ Ζέφυρος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνεμοι, τὸν ἵππον· εἶναι ἄλλως τε γνωστὴ ἡ δοξασία τῶν ἀρχαίων (‘Ελλήνων καὶ Ρωμαίων) περὶ γονιμοποιήσεως τῶν φορβάδων κατὰ τὴν ἄνοιξιν ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ Ζεφύρου. ’Εν τοῖς μνημείοις τῆς τέχνης ἀπεικονίζετο ὁ Ζέφυρος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνεμοι, μὲ πτέρυγα καὶ μὲ νεαρὰν μορφὴν καὶ ἀγένειος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἐλαφροὶ ἄνεμοι (οἱ σφοδροὶ ἀπεικονίζοντο μὲ πυκνὸν γένειον καὶ ὡς ἄνθρωποι ὡρίμου ἡλικίας). Οὕτως ἀπεικονίζεται καὶ εἰς τὸ ἐν ’Αθήναις ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου, ἔνθα ἔχει εἰς τοὺς κόλπους του, ὡς προάγγελος τοῦ ἔαρος, καὶ ἄνθη. ΚΑΨ.

—*[Ναυτ.]* ‘Η διεύθυνσις τοῦ ἀζιμοὺθ τῶν 270°, δηλαδὴ ἡ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου κατὰ τὰς ἰσημερίας. ῏Ων ὁ Favonius τῶν Ρωμαίων, δὲν πρέπει νὰ συγχέηται ἀπὸ ἀπόψεως διευθύνσεως οὔτε πρὸς τὴν τῶν χειμερινῶν δύσεων, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν τοῦ Λιβὸς ἢ Africus, οὔτε πρὸς τὴν τῶν θερινῶν δύσεων, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸν ’Αργέστην ἢ Corus. ’Απὸ ἀντιστοιχιακῆς δὲ ἀπόψεως χαρακτηρίζεται ὁ Ζέφυρος ὡς ἀληθής, ἐὰν τὸ ἀζιμοὺθ του τῶν 270° λογίζεται ἀπὸ τοῦ Βορρᾶ τοῦ κόσμου καὶ ὡς μαγνητικὸς ἂν τὸ ἀζιμοὺθ του, τῶν 90° ἀλλὰ δυσμικῶς, λογίζεται ἀπὸ τοῦ βορρᾶ τῆς πυξίδος. ‘Υπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς δυτικῆς ‘Ελλάδος ἐκαλεῖτο ’*Ορνιθίας* ἢ *Χελιδονίας*, ὡς ἐπιβοηθῶν τὴν ἔλευσιν τῶν ἐπιδημητικῶν πτηνῶν, δι’ ὃν ἀκριβῶς λόγον διὰ τοὺς Λατίνους Ornithiens ἦτο ὁ ’Απηλιώτης, ὁ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος τῷ Ζεφύρῳ. Σ. Ε. Λ.

— **Ζεφύρου** ***ἡμικύκλιον*** *[Ναυτ.].* Τὸ ἡμικύκλιον τὸ ἔχον διάμετρον τὴν γραμμὴν Ν—Β (Νότου—Βορρᾶ) καὶ περιλαμβάνον τὸν Ζέφυρον. Οὕτως, αἱ ἐν αὐτῷ ἀντιστοιχίαι εἶναι πάντοτε πρὸς Ζέφυρον, ἔχουσαι σύμβολον τελικὸν Ζ, εἴτε ἀπὸ νότου λογίζονται αὗται εἴτε ἀπὸ βορρᾶ (λ. χ. Β 78° Ζ ἢ Ν 23° Ζ), εἴτε ἀληθεῖς εἶναι αὗται, ἤτοι ἔχουσαι ἀφετηρίαν μετρήσεως τὴν μεσημβρινὴν γραμμὴν τοῦ κόσμου (π.χ. Ν 36° 1/2 Ζ, ἀλ.) εἴτε μαγνητικαί, ἤτοι ἔχουσαι ἀφετηρίαν τὴν τῆς μαγνητικῆς τοῦ πλοίου βελόνης. Σημειωτέον ὅμως ὅτι αἱ πρὸς Ζέφυρον ὡς ἄνω τοιαῦται ἀληθεῖς ἀντιστοιχίαι δὲν εἶναι πλέον ἐν χρήσει, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ τῶν ἀπὸ 180°—360° ἀντιστοιχιῶν μετρουμένων ἀπὸ τοῦ νότου τοῦ κόσμου (180°) κατὰ τὸ ὁλοκυκλικὸν σύστημα (Β=0° καὶ δεξιοστρόφως). Οὕτω Ν 70° Ζ ἀλ. κατὰ τὸν ἐν χρήσει εἰς τὸ ἄλλοτε ναυτικὸν τρόπον, δέον νὰ γραφῇ τανῦν 250° (δηλαδὴ 70°+180°) καὶ ἡ Β 23° Ζ ἀλ. νὰ γραφῇ 337° ἁπλῶς [δηλαδὴ (188°+90°)+(90°—23°)]. Σ. Ε. Λ.

Ζέφυρος *[Παραλ. Γεωγρ.]*.—1) ’Ακρωτήριον τῆς νήσου Τήνου (πλάτ. 37°33′10″ Β, μῆκ. 25°07′00″ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1815: Tinos, Mykonos, Rhenea and Delos islands) ἡ Ν. ΝΑ τῆς νήσου ἐσχατιά.— 2) ’Ακρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου Μήλου (πλάτ. 36°39′30″ Β, μῆκ. 24°29′1/2 ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2051: Milos, Kimolos and Polino islands) 4 μίλ. Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου Στέλι ΝΔ τῆς νήσου ἐσχατιᾶς· ἀνατολ. κέρας τοῦ ὅρμου Πρόβατα. —3) ῞Ορμος καὶ χωρίον τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, ἀμέσως πρὸς δυσμὰς τῆς Τριπόλεως (πλάτ. 40°57′ Β, μῆκ. 38°42′ ’Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasùn to Fort Anakria). Σ. Ε. Λ.

Ζεφφρουὰ (Jeffroy), ***Βικέντιος.*** Γάλλος χαράκτης πολυτίμων λίθων (1749—1826). Διηύθυνε τὴν ἐν Παρισίοις χαρακτικὴν σχολὴν τοῦ ἱδρύματος τῶν κωφαλάλων καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς ’Ακαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν (1803). Διέπρεπεν ἰδίως εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν γυναικείων κεφαλῶν. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: Οἱ τρεῖς ὕπατοι τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, τὸ πνεῦμα τοῦ Βάκχου ἐφ’ ἁμάξης, Νικητὴς πίνων ἐντὸς κυπέλλου, μία κεφαλὴ Μεδούσης, ἡ φυλακὴ τοῦ Temple, ἡ ’Αφροδίτη τῶν Μεδίκων, μία Βακχίς, κεφαλὴ Διός, αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Μιραμπώ, τῆς κυρίας d'Espremenil καὶ τῆς κυρίας Regnault de Saint Jean-d'Angely. Πολλὰ τῶν μεταλλίων τοῦ Ζεφφρουὰ εὑρίσκονται ἐν τῇ ’Εθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων.

—**Ζεφφρουὰ** (Geffroy), ***Γουσταῦος.*** Γάλλος δημοσιογράφος, λόγιος καὶ κριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1856. Μέλος τῆς ’Ακαδημίας Γκονκούρ, διετέλεσε συνεργάτης πολλῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἀπὸ τοῦ 1900 δὲ ἀφιερώθη εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην. ’Εδημοσίευσε: «Λοῦβρον», «Βρεττανικὸν Μουσεῖον», «’Αριστουργήματα τῶν Βερσαλλιῶν», «‘Ολλανδία», καὶ «Βέλγιον». Εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐνδόξων καλλιτεχνῶν ἐδημοσίευσε κριτικὴν περὶ τοῦ Ρούμπενς. ’Επίσης ἔγραψε μυθιστορήματα καὶ ἱστορικὰ καὶ θεατρικὰ ἔργα, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Σημειώσεις ἑνὸς δημοσιογράφου», «Γεώργιος Κλεμανσώ», ἡ «Μαθητευομένη» κλπ.

—**Ζεφφρουὰ** (Geffroy), ***’Εδμόνδος - Αἰμὲ - Φλορεντέν.*** Γάλλος δραματικὸς ἠθοποιὸς καὶ ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1806. ’Ενεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐπὶ σκηνῆς τῷ 1829, ὑποδυθεὶς τὸν ’Ορέστην, ἠδυνήθη δὲ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς ἐπικρατούσης τότε ἀδιαφορίας πρὸς τὴν τραγῳδίαν, νὰ ἐπιβληθῇ ταχέως εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φιλολογικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ κόσμου καὶ νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἠθοποιῶν καὶ νὰ ἑλκύσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀκροατῶν του. ‘Ο Ζεφφρουὰ ἦτο καὶ διαπρεπὴς ζωγράφος. Τὰ ἔργα του ἐκρίνοντο εὐμενῶς, πολλάκις δὲ ἐτιμήθη καὶ διὰ μεταλλίου. ’Εκ τῶν πινάκων του ὡς ἄριστοι θεωροῦνται: ἡ «Παρθένος καὶ ὁ ’Ιησοῦς» ἡ «’Αριάδνη καὶ ὁ Θησεύς», ὁ «Μολιέρος» καὶ οἱ «‘Εταῖροι τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας». ‘Ο Ζεφφρουὰ φέρεται ἐπίσης καὶ ὡς συνεργάτης εἰς διάφορα θεατρικὰ ἔργα.

’Εδμόνδος Ζεφρουά.

—**Ζεφφρουὰ** (Geffroy), ***Ματθαῖος - Αὔγουστος.*** Γάλλος ἱστορικὸς (1820—1895). Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Σορβόννῃ, ἐξελέγη μέλος τῆς ’Ακαδημίας τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν (1874), καὶ κατόπιν ἐχρημάτισε διευθυντὴς τῆς ἐν Ρώμῃ γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς (1875—1883 καὶ 1888—1895). Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψεν: «’Ανέκδοτοι ἐπιστολαὶ Καρόλου τοῦ ΙΒ′», Γαλλικὴ ἀποστολὴ εἰς Σουηδίαν καὶ Δανίαν», «Γουσταῦος ὁ Γ′ καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Γαλλίας», «Μαρία - ’Αντουανέττα», «Μυστικὴ ἀλληλογραφία μεταξὺ Μαρίας-Θηρεσίας καὶ τοῦ κόμιτος Mercy-Argenteau», «‘Η Ρώμη καὶ οἱ Βάρβαροι», «Μελέτη περὶ τῆς Γερμανίας τοῦ Τακίτου». Μ. Ν. Δ.

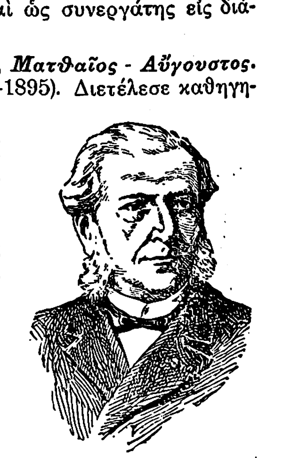

Ματθαῖος Ζεφφρουά.

ζέφω· ἰδιωματ. τύπος τοῦ *ζένω* (βλ. λ.)· ἀπόζω, βρομῶ· || ἰδιωματ. τύπος τοῦ *ζεύγω* (βλ. λ.)· θέτω εἰς τὸν ζυγόν: «ζέφω τὸ βόδι».

Ζεχιρά· βλ. λ. *Γιαρτσάϊτ.*

Digitized by Google

Ζέχιστα *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Ἐξοχὴ* (βλ. λ.) τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων.

ζέχνω· ἰδιωματ. τύπος τοῦ *ζένω* (βλ. λ.).

Ζεχρᾶ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν εἰς ἀπόστασιν 6 μιλλίων ἀπὸ τῆς Κορδούης ὁ Ὀμεϊάδης χαλίφης Ἀβδουρραχμὰν-ἐν-Νασίρ. Οἱ Ἄραβες ποιηταὶ τῆς Ἀνδαλουσίας ὕμνησαν πολλάκις τὴν ὡραιότητά της. Ν. Μ.

Ζεχραβῆ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται δύο διάσημοι Ἄραβες ἰατροὶ ἀκμάσαντες ἐν Ἀνδαλουσίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ὀμεϊαδῶν καὶ συγγράψαντες διάφορα ἰατρικὰ ἔργα. Ν. Μ.

ζέψιμο (τό)· δημοτ., ἡ ζεῦξις: «ζέψιμο τοῦ βοδιοῦ».

ζέω· ἰδιωματ. τύπος τοῦ *ζένω* (βλ. λ.).

Ζη—. Τὰς ἀπὸ *Zie* ἢ *Sie* (ἔνθα τὸ *s*=ζ) ἀρχομένας λέξεις βλ. ἐν *Ζι—* ἢ *Ζιε—*.

Ζηάπας, *Σπῦρος*. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής, ὅστις ἐπολέμησεν ὡς μπουλουκτζῆς ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην. Κυρίως διεκρίθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1827 καὶ μάλιστα εἰς τὰς μάχας τοῦ Καματεροῦ καὶ τοῦ Κερατσινίου. Γ. Δ. Κ.

Ζῆδρος. Ἀρματολὸς τοῦ ΙΗ' αἰ. (βλ. *Ζῆτρος*).

Ζῆεν (Zeehan) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νήσου Τασμανίας, πλουσία εἰς ὀρυχεῖα ἀργυρούχου μολύβδου. Κάτ. 5800. Ἐν αὐτῇ λειτουργεῖ καὶ μεταλλειολογικὴ σχολή. Μ. Ν. Δ.

Ζήθα *ἄκρα* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Σύρτεως ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (βλ. λ. *Ζουάρα*). Σ. Ε. Λ.

Ζῆθος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, θυγατρὸς τοῦ βοιωτικοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ (κατ' ἄλλον μῦθον τοῦ Νυκτέως), καὶ δίδυμος

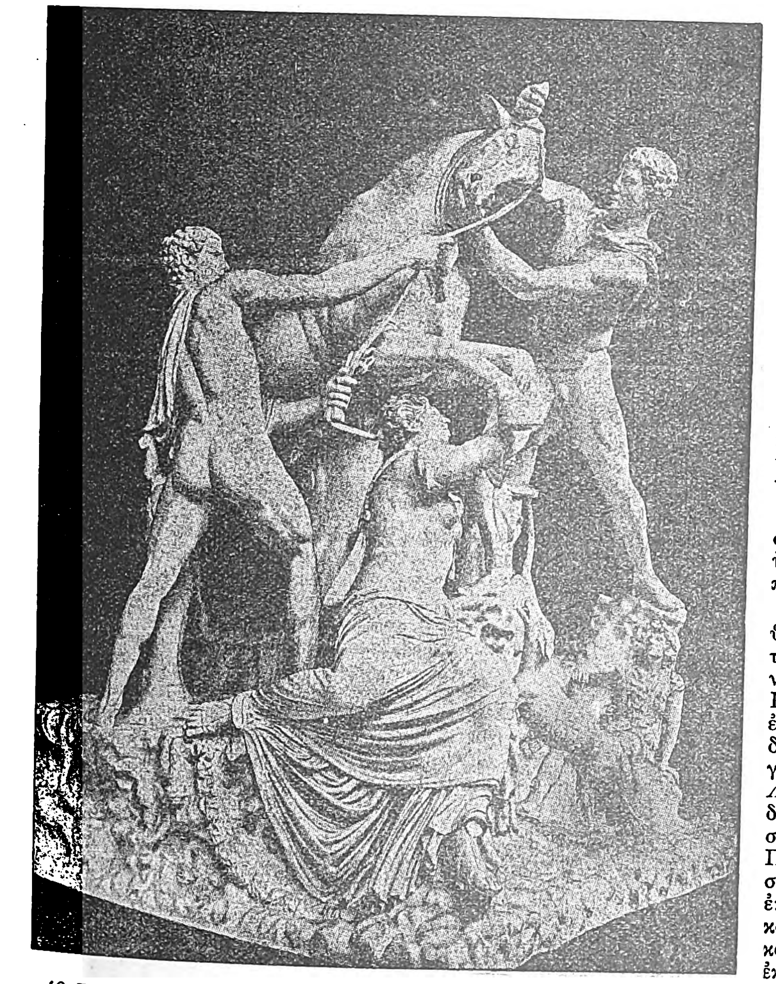

Ὁ Ζῆθος καὶ ὁ Ἀμφίων δένουσι τὴν Δίρκην ἐπὶ τῶν κεράτων ταύρου.

[Μουσεῖον Νεαπόλεως.]

ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος, τοῦ ὁποίου ἦτο ρωμαλεώτερος· διὰ τοῦτο κατὰ τὴν κτίσιν τῶν Θηβῶν οὗτος μὲν ἐκόμιζε τοὺς ἀποσπασθέντας ἀπὸ τὰ γειτονικὰ ὄρη βράχους, ὁ δὲ Ἀμφίων μὲ τοὺς μαγευτικοὺς ἤχους τῆς λύρας του ἔκαμνε τοὺς λίθους νὰ κινῶνται καὶ νὰ τοποθετῶνται ἀφ' ἑαυτῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων. Ὁ Ἀμφίων καὶ ὁ Ζῆθος ἦσαν οἱ βοιωτικοὶ Διόσκουροι (βλ. καὶ λ. *Ἀηδὼν* καὶ *Ἀμφίων*). ΚΑΨ.

Ζηκίδης, *Γεώργιος Δημ.* Ἕλλην φιλόλογος γεννηθεὶς ἐν Βίτσῃ τῆς Ἠπείρου τῷ 1852 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1920. Ἀποφοιτήσας τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, ἐδίδαξεν εὐδοκίμως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος καὶ διευθυντὴς ἡμιγυμνασίων ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν περίπου. Διδάσκων ἐν Ἠπείρῳ κατέγινε, συμφώνως πρὸς τὰς προκηρύξεις καὶ ὁδηγίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ συλλόγου, καὶ εἰς συλλογὴν γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ὕλης τοῦ Ζαγορίου καὶ τοῦ Πωγωνίου. Αἱ συλλογαί του ἐβραβεύθησαν πολλάκις ἐν τῷ Ζωγραφείῳ ἀγῶνι. Φοιτήσας κατόπιν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ (1890). Ἔκτοτε ἐδίδαξεν ὡς σχολάρχης καὶ καθηγητής, ἐπὶ ἱκανὰ δ' ἔτη καὶ ὡς γυμνασιάρχης. Ἔγραψε: «Νεοελληνικὰ ἠπειρωτικὰ ἀνάλεκτα», «Γραμματικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν» (1885), «Μεγάλη γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» (1885), «Μεγάλη Ὁμηρικὴ γραμματικὴ» (1889), «Λεξικὸν ἁπάντων τῶν ῥημάτων τῆς ἀττικῆς διαλέκτου» (1888), «Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν καὶ χρηστικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» (β' ἔκδ. 1924), «Γραμματικαὶ παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητάς»· ἐξέδωκε συνάμα πλῆθος διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἐσχολιασμένα κείμενα τοῦ Ξενοφῶντος, Πλάτωνος, Πλουτάρχου, Θουκυδίδου (βιβλ. α—γ'). Ἀνέκδοτα παρέμειναν: «Λεξικὸν ἁπάντων τῶν ὁμηρικῶν ῥημάτων μετὰ ποικίλων παρατηρήσεων», «Λεξικὸν προσηγορικῶν καὶ ἐπιθέτων, συνωνύμων, ἀντιθέτων κλπ.», «Λεξικὸν 5.500 ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων, ἀθησαυρίστων ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένοις λεξικοῖς», «Συλλογὴ ἀρχαίων παροιμιῶν», «Δεισιδαιμονίαι ἠπειρωτικαὶ παραβαλλόμεναι πρὸς ὁμοίας ἀρχαίας». Δ. Μ. Σ.

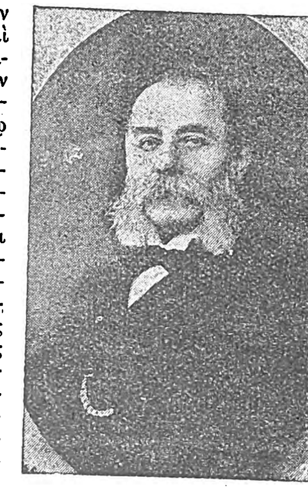

Γεώργιος Ζηκίδης.

Ζηκοβίστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοΐου, ἤδη καλούμενον *Σπήλιος* (βλ. λ.).

Ζῆκος. Ἐπώνυμον σουλιωτικῆς οἰκογενείας, ἧς κυριώτερα μέλη ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Γάκης.*** Ἐγεννήθη τῷ 1830 ἐν Ζορίστῃ τοῦ Σουλίου καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1907. Κατὰ τὴν ἐν Ἠπείρῳ ἐπανάστασιν τοῦ 1854 διεκρίθη ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὸ σῶμα τοῦ *Λάμπρου Ζήκου* καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς περιφερείας Παραμυθιᾶς, καθ' ἅς, συμπράττων μετὰ τῶν ἐκεῖ ὁπλαρχηγῶν Ζέρβα καὶ Κάσκαρη, ἐξηνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐκκενώσωσι τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τῆς Παραμυθιᾶς. Διεκρίθη ὡσαύτως εἰς τὰς μάχας Κουτσουλιοῦ καὶ Σκουληκαριᾶς, μεθ' ἃς ἀπῆλθεν εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ἐγκατεστάθη. Κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 σχηματίσας σῶμα ἐκ 200 ἀνδρῶν κατῆλθεν εἰς τὴν νῆσον (Ἰούνιος 1867) καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας, καθ' ἃς καὶ ἐτραυματίσθη. Τέλος μετέσχε τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐν Ἀννίνῳ μάχην.

—2) ***Ζῆκος.*** Ἀδελφὸς τοῦ Λάμπρου Ζήκου καὶ ὑπαρχηγὸς αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 καὶ 1878. Διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του τραυματισθεὶς δίς, εἰς τὴν μάχην τοῦ Κουτσουλιοῦ (1854) καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἀννίνου (1878).

—3) ***Λάμπρος.*** Κατήγετο ἐκ Ζορίστης τοῦ Σουλίου. Κατὰ τὴν ἐν Ἠπείρῳ ἐπανάστασιν τοῦ 1854, διαμένων εἰς τὸ χωρίον του, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σουλιωτῶν συνῆψε πολλὰς μάχας κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Διεκρίθη πανταχοῦ διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ ἰδίως εἰς τὴν μάχην τοῦ Κουτσουλιοῦ, καθ' ἣν σπεύσας εἰς βοήθειαν τῶν ὑπὸ πολυαρίθμου στρατοῦ πολιορκηθέντων ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, κατώρθωσε μετὰ πεισματώδη ἐκ τοῦ συστάδην πάλην, καθ' ἣν ἀπώλεσεν 100 ἐκ τῶν ὀπαδῶν του, νὰ τρέψῃ τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν καὶ νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς μέχρις Ἰωαννίνων. Οἱ ἐπαναστάται τότε ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ καθ' ὑπόδειξιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως (πιεσθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας) παρῃτήθησαν τοῦ περαιτέρω ἀγῶνος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 σχηματίσας σῶμα ἐξ 800 Σουλιωτῶν εἰσέβαλε διὰ Τζουμέρκων εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ διεξήγαγε μακροὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας μέχρι πέρατος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

—4) ***Νικόλαος.*** Ἐξάδελφος τῶν προηγουμένων, διακριθεὶς ὡς ὁπλαρχηγὸς Σουλιωτῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ζῆλα (τὰ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῷ Γαλατικῷ Πόντῳ μεταξὺ Ἀμασείας πρὸς βορρᾶν καὶ Σεβαστουπόλεως πρὸς νότον, εἰς βόρ. πλάτ. 67° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 41° 20' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 6, 9), ἱδρυθεῖσα, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος (*Στράβ.* XII, 559). Ὑπῆρξεν ἓν τῶν κυριωτέρων κέντρων τῆς λατρείας τῆς θεᾶς *Ἀναΐτιδος*, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχιερεὺς ἦτο ὁ ὕπατος ἄρχων τῶν Ζήλων καὶ τῆς περὶ αὐτὰ χώρας καλουμένης *Ζηλίτιδος* (βλ. λ.). Ἡ πόλις κατέστη περιώνυμος ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν παρ' αὐτὴν νίκην τοῦ Καίσαρος κατὰ τοῦ Φαρνάκου βασιλέως τοῦ Πόντου (47 π. Χ.). Κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 701, 5) ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς βυζαντινῆς ἐπαρχίας Ἑλενοπόντου. Τῶν Ζήλων σῴζονται αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τοῦ Σεβήρου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ», παριστῶντα τὸν ναὸν τῆς Ἀναΐτιδος. Σήμερον καλεῖται *Ζήλια*, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων *Zileh*. Α. Θ. Σ.

ζηλαδέρφια (τά)· οἱ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί, ἀντὶ *ἀλληλαδέρφια* κατὰ παρετυμολογίαν (πβλ. *μηλαδέρφια*).

Ζηλανδία (ὁλλανδ. Zeeland=χώρα τῆς θαλάσσης) *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Ὁλλανδίας κειμένη μεταξὺ τοῦ Βελγίου, τῆς μεσημβρινῆς Ὁλλανδίας καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης. Σύγκειται ἐκ τμήματος ἠπειρωτικοῦ τῆς *Φλάνδρας* καὶ ἐκ τῶν νήσων *Βαλχέρεν, Μπέβελανδ, Ντουΐβελανδ, Φίλιπσλανδ* καὶ *Τόλεν*. Ἡ ὁλικὴ αὐτῆς ἐπιφάνεια ἀνέρχεται εἰς 1785 τ. χλμ. καὶ ἔχει 400 περίπου χιλ. κατοίκων. Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας, εὑρισκόμενον κάτω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἀπετελέσθη ἀπὸ ἐπιχωματώσεις, καὶ προστατεύεται κατὰ τῶν κυμάτων διὰ τεχνητῶν φραγμάτων, ὕψους πολλάκις 4—5 μέτρων. Παράγει ἐν ἀφθονίᾳ λίνον καὶ δημητριακά. Μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ἁλιείαν. Ἐπὶ πλέον ἔχει σπουδαῖα ἐργοστάσια ὑφασμάτων, βαφεῖα, διυλιστήρια καὶ ζυθοποιεῖα. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Ζηλανδία ἀπετέλει κομιτεῖαν καὶ περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1839 εἰς τὴν Ὁλλανδίαν. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶναι ἡ *Μίδελμπουργ*. Μ. Ν. Δ.

— Ζηλανδία, *νέα* — *[Γεωγρ.]*. Συστὰς νήσων (καλουμένων ὡσαύτως καὶ *γῆ τοῦ Κούκ*), ἐν τῇ Πολυνησίᾳ, 900 χλμ. ΝΑ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Αὐστραλίας. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυρίων νήσων, τῆς βορείου *Τασμανίας* (καλουμένης ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν *Ἴκανδ-Μάβι*) καὶ τῆς νοτίου Τασμανίας *(Ταβάϊ-Πουναμοῦ)*. Ἡ πρώτη ἔχει μῆκος 750 χλμ., ἡ δευτέρα 800· τὸ πλάτος αὐτῶν ποικίλλει ἀπὸ 200—280 χλμ. Νοτίως τῆς Ν Τασμανίας κεῖται ἡ νῆσος *Σλιοῦγορδ*. Ἡ συνολικὴ ἐπιφάνεια καὶ τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶναι 230.000 τ. χλμ. μὲ πληθυσμὸν κατοίκων 200.000 ἰθαγενῶν, καλουμένην *Μαόρις*, καὶ 600 περίπου χιλιάδων Εὐρωπαίων. Αἱ νῆσοι τῆς Νέας Ζηλανδίας εἶναι ἡφαιστειογενεῖς, διαρρέονται ὑπὸ πλείστων ποταμῶν ὠφελίμων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ ἔχουσι πολλὰς λίμνας καὶ μέγαν ἀριθμὸν μεταλλικῶν πηγῶν· ἀνεκαλύφθησαν προσέτι ἀρκετὰ κοιτάσματα γαιανθράκων καὶ μεταλλεῖα χρυσοῦ, ἀφθόνου σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὸ κλῖμα εἶναι ὑγιεινότατον καὶ κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν παντὸς εἴδους εὐρωπαϊκοῦ προϊόντος. Οἱ ἰθαγενεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν μεγάλην πολυνησιακὴν οἰκογένειαν, ἔχουν φυσιογνωμίαν συμπαθῆ, ἀσχολοῦνται μόνον εἰς τὴν κατασκευὴν ψαθῶν καὶ λέμβων, ἐπιδιώκουν διὰ παντὸς μέσου τὴν ἀπόκτησιν πυροβόλων ὅπλων καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐνδύωνται

ὡς Εὐρωπαῖοι. Τρέφονται μὲ ἰχθῦς καὶ μὲ γεώμηλα, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀνθρωποφάγοι· θεωροῦν θρησκευτικὸν καθῆκον νὰ καταβροχθίσουν τοὺς αἰχμαλώτους των. Εἶναι διῃρημένοι εἰς πολυαρίθμους ἀνεξαρτήτους φυλάς, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἔχει καὶ τὸν ἀρχηγόν της, ἐστερημένον ὅμως ἀπολύτου ἐξουσίας.

Ἡ Νέα Ζηλανδία ἀνεκαλύφθη τῷ 1642 ὑπὸ τοῦ Τασμάν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐπιδειχθείσης ἐχθρότητος τῶν κατοίκων, οὗτος ἀπέφυγε ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηράν. Μετὰ ἕνα αἰῶνα ὁ Κοὺκ μετὰ τῶν συντρόφων του κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ γνωστὰ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, τὸ σχῆμα, τὰ προϊόντα, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων κλπ. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐπὶ μακρὸν ἠρνοῦντο νὰ ἔλθωσιν εἰς σχέσεις μετὰ τῶν Εὐρωπαίων, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεδέχθησαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ οὕτως ἡ Ν. Ζηλανδία ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1842, ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἐγένετο ἀποικία ἀγγλική, ἀπέβη μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας χώρας τοῦ κόσμου. Ἔχει μέγα εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον καὶ συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 1876 διὰ τηλεγραφικοῦ καλωδίου. Μ. Ν. Δ.

Ζήλας. Βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας (βλ. *Ζιαήλας*).

Ζηλάσιον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Φθιώτιδος, πιθανῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ *Ποσείδιον* (*Πτολεμ.* Γ, ιγ', 17), τὸ «μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Παγασιτικοῦ» (*Στράβ.* 279,31). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Σταυρὸς* (πλάτ. 39° 02' 25' Β, μῆκ. 23° 04' 55'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with the Oreos and Talanta channels), τὸ ἀντικρύζον πρὸς Ν τὸ ἀκρωτήριον Καβούλια, δυτικὴν τῆς Μαγνησίας ἐσχατιάν, ἀριστερὸν δὲ κέρας, διὰ τοὺς εἰσπλέοντας, τοῦ τε κολπίσκου τοῦ Φτελιοῦ καὶ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου. Σ. Ε. Λ.

ζήλεια (ἡ), καὶ *ζούλεια*· δημοτ., τὸ νὰ ζηλεύῃ τις, ἐπιθυμία τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, φθόνος ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς: «τὸν ἔφαγε ἡ ζήλεια», «δὲ μπορεῖ νὰ παχύνῃ τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴ ζήλεια του»· || ζηλοτυπία (ἀπὸ τοῦ *ζηλεύω*, πρβλ. *νήστεια—νηστεύω*).

ζηλευτός, *—ή, —όν*· δημοτ., ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ζηλεύει τις, ἐξαίρετος, ἔκτακτος, ἄλλως *ζηλεμένος*, ἰδίᾳ ἐπὶ ἀνθρώπου: «ζηλευτὸ παιδί,—κορίτσι», «ζηλευτὸς ἄντρας».

ζηλεύω καὶ ἰδιωματικώτερον *ζουλεύω*, ἀόρ. *ἐζήλεψα*, παθ. μετχ. *ζηλεμένος*· ἐπιθυμῶ τὰ ἀλλότρια ἀγαθά, φθονῶ: «κατηγορεῖ τοὺς καλυτέρους του γιατὶ τοὺς ζηλεύει», «ζηλεύει τὴν ἀδερφή της»· || ζηλοτυπῶ: «ζηλεύει τὴ γυναῖκά του καὶ τὴν κακομεταχειρίζεται», «ζηλεύει τὸν ἄντρα της»· || ζηλῶ, μιμοῦμαι: «ὁ μικρὸς ἐζήλεψε ἀπὸ τὸ μεγάλο»· || μακαρίζω, καλοτυχίζω, ἀναγνωρίζω εἴς τινα ἀρετήν τινα: «σὲ ζηλεύω γιὰ τὰ καλά σου παιδιά», «τί τοῦ ζήλεψε καὶ τὸν πῆρε ἄντρα;» «ζήλεψε τὰ νιάτα του, — τὴν περιουσία του,—τὴ θέσι του»· || παθ. *ζηλεύομαι*· ἀλληλοπαθῶς: «αὐτὰ τ' ἀδέρφια ζηλεύονται», «ζηλεύονται καὶ τρώγονται σὰν τὰ σκυλλιά»· || παθ. μετχ. *ζηλεμένος, —η, —ο*· ζηλευτός, ἐπίζηλος, ἐξαίρετος: «ζηλεμένο παλληκάρι», «μιὰ ζηλεμένη κόρη».

ζήλια (ἡ)· ὀρθότερον *ζήλεια* (βλ. λ.).

ζηλιάρης (ὁ)· θηλ. *ζηλιάρα*, οὐδ. *ζηλιάρικο*· αὐτὸς ποῦ ζηλεύει: «ζηλιάρικο παιδί», «εἶναι ζηλιάρης καὶ γι' αὐτὸ γρυνιάζει»· || ζηλότυπος: «ὁ ἄντρας της εἶναι ζηλιάρης καὶ τὴν παιδεύει».

Ζηλιάχωβα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος (τέως Ζίχνης), ἤδη καλούμενον *Ζίχνη* Νέα (βλ. λ.).

Ζῆλις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Τιγγιτανῆς Μαυριτανίας (νῦν Μαρόκκον), ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ ἀποίκων Καρχηδονίων. Κατὰ τὸν Πλίνιον (V, 3) ἀπεῖχε πρὸς νότον τῆς Τίγγιδος (Ταγγέρης) 25 μίλλια, κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 1, 7), ὅστις ὀνομάζει αὐτὴν Ζίλιαν, ἔκειτο εἰς βόρ. γεωγρ. πλάτ. 6° 10' καὶ ἀνατ. μῆκ. 35°, 30'. Ὑπὸ δὲ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καλεῖται «Ζῆλος, πόλις ἑσπερίων Αἰθιόπων. Ὁ πολίτης αὐτῆς Ζηλίτης». Εἶναι ἡ σημερινὴ *Ἀζίλα* ἢ *Ἀρζίλα*, 40 χιλμτ. πρὸς νότον τῆς Ταγγέρης, ἀριθμοῦσα περὶ τοὺς 10 χιλ. κατοίκους. Τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (III, 140', οἱ Ρωμαῖοι μετέφερον εἰς τὴν Ἰουλίαν Ἰόζαν τῆς Ἱσπανίας, πόλιν ἄγνωστον ἄλλοθεν. Ἐπὶ Αὐγούστου ἡ Ζῆλις ἦτο ρωμαϊκὴ ἀποικία, ἐξαρτωμένη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν ἀνθύπατον τῆς Βαιτικῆς. Ὑπῆρξε πάλαι ποτὲ ἕδρα ἐπισκόπου, κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Πορτογάλων, μέχρι τῆς ἐν Ἀλκάσαρ-Κιβὶρ (Alcazar-Quivir), φονικωτάτης μάχης μεταξὺ τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Πορτογάλων Δὸν Σεβαστιανοῦ, καθ' ἣν ἐνικήθησαν οἱ Ἱσπανοὶ καὶ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς αὐτῶν (4 Αὐγούστου 1578'.

Τῆς Ζήλιος σῴζονται αὐτόνομα χαλκᾶ νομίσματα μετὰ καρχηδονιακῆς ἐπιγραφῆς, φέροντα κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ κηρύκειον, ὄπισθεν δὲ δύο στάχυς ὀρθοὺς (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τόμ. Β, σελ. 557). Α. Θ. Σ.

Ζηλίστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας, ἤδη καλούμενον *Κυδωνιὰ* (βλ. λ.).

Ζηλῖτις *(χώρα) ['Αρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῷ Γαλατικῷ Πόντῳ, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, παραποτάμου τοῦ Ἴριδος, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ πόλεως *Ζῆλα* (βλ. λ.). Κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα, ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου, ἡ Ζηλῖτις μετὰ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν, τῆς Φαναροίας καὶ τῆς Μεγαλοπολίτιδος, ὑπήγετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς βασιλίσσης τοῦ Πολεμωνιακοῦ λεγομένου Πόντου, Πυθοδωρίδος (8 π. Χ.—21 μ. Χ.).

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτῆς Πολέμωνος τοῦ Β', ὅτε ὁ Πολεμωνιακὸς Πόντος μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος (62 μ. Χ.) εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, τὴν τύχην αὐτοῦ ἠκολούθησε καὶ ἡ Ζηλῖτις. Α. Θ. Σ.

ζῆλος (ὁ)· ἀφοσίωσις, ἰσχυρὰ προσήλωσις εἴς τι, δραστηριότης: «ἐκτελεῖ τὴν ὑπηρεσίαν του μετὰ ζήλου», «ὁ ζῆλός του μαραίνεται», «δὲν χρειάζεται τόσος ζῆλος», «ἠμείφθη διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα ζῆλόν του»· || μίμησις ἀγαθοῦ τινος, φιλοτιμία, τὸ συναίσθημα τῆς μειονεξίας καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν, ἀντιδιαστέλλεται τοῦ *φθόνου*.

Ζῆλος *['Αρχ. Θρησκ.]*. Ἑλληνικὴ θεότης, προσωποποίησις τῆς φιλοπονίας, ταὐτὴ πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν Aemulatio. Ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου (Θεογον. 384) φέρεται ὡς τέκνον τοῦ Πάλλαντος καὶ τῆς Στυγός, ἀδελφὸς τῆς Βίας, τοῦ Κράτους καὶ τῆς Νίκης. —Π.

ζηλοτυπία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ζηλότυπος, φθόνος, λύπη ἐπὶ τῇ ἀλλοτρίᾳ ὑπεροχῇ, κατὰ τοὺς στωικούς: «λύπη ἐπὶ τῷ ἄλλοις παρεῖναι, ὧν αὐτὸς ἐπεθύμησε»· || ἡ κατ' ἀλλήλων καχυποψία τῶν συζύγων, ὁ φόβος, ἡ ἀνησυχία διὰ τὴν τήρησιν τῆς συζυγικῆς πίστεως: «τὸν βασανίζει ἡ ζηλοτυπία».

— *[Ψυχολ.-Ἠθικ.] Ζηλοτυπία*, καθόλου, εἶναι τὸ ἐγωϊστικὸν ἐκεῖνο συναίσθημα, τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς ἐπιθυμίαν διηνεκοῦς διατηρήσεως κεκτημένου τινὸς ἀγαθοῦ, ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν. Ἡ ζηλοτυπία ἔχει τὸν χαρακτῆρα δευτερογενοῦς ἐκδηλώσεως τοῦ ἐνστίκτου τῆς ἀτομικῆς κτήσεως καὶ δύναται νὰ περιλάβῃ μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων της πᾶν εἶδος ἀγαθοῦ, ἠθικοῦ ἢ ὑλικοῦ. Οὕτω τὴν ζηλοτυπίαν δύναται νὰ προκαλέσῃ οἱοσδήποτε φόβος ἀπωλείας ὑπεροχῆς τινος ἐν τῷ ἠθικῷ ἢ ὑλικῷ πεδίῳ. Διαφέρει δὲ τὸ συναίσθημα τοῦτο τοῦ συναισθήματος τοῦ *φθόνου* κατὰ τὸ ὅτι ἡ μὲν ζηλοτυπία γεννᾶται παρὰ τῷ κατέχοντι καὶ ἐπιθυμοῦντι ἀποκλειστικὴν κατοχήν, ἐνῷ ὁ φθόνος προκαλεῖται ὑπὸ τῆς σκέψεως, ὅτι ἄλλος τις κατέχει ἀγαθά, τῶν ὁποίων ἡμεῖς στερούμεθα.

Κατ' ἐξοχὴν ὅμως ὡς ζηλοτυπία χαρακτηρίζεται τὸ (μέχρις ἑνὸς σημείου κανονικὸν) συναίσθημα ἐκεῖνο, ὅπερ, ἀποτελοῦν ἐπιγέννημα τοῦ βασικοῦ ἐρωτικοῦ συναισθήματος, συνίσταται εἰς τὸν φόβον ἀπωλείας τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου. Ὁ ἐρῶν, μὲ τὴν ἀποκλειστικότητα ἡ ὁποία τὸν διακρίνει, εὑρίσκεται εἰς διαρκῆ ἀνησυχίαν μήπως τὸ ἐρώμενον πρόσωπον δὲν ἀνταποκρίνεται πράγματι εἰς τὸ συναίσθημά του καὶ βλέπει εἰς τὰς πλέον ἀσημάντους πράξεις καὶ ἐκδηλώσεις του ἀνυπάρκτους κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ἐντείνουν τὰς ὑπονοίας του καὶ καθιστοῦν τὸν βίον του ἀγωνιώδη Τὸ ὀδυνηρὸν καὶ ταπεινὸν τοῦτο πάθος, ἀποτέλεσμα συνήθως σφοδροῦ ἔρωτος κοινοποιηθέντος ἤδη, ἢ διὰ διαφόρους λόγους παραμένοντος μυστικοῦ, προδίδει ἔστιν ὅτε ἔλλειψιν αὐτοπεποιθήσεως καὶ φόβον ἐνδεχομένης ἀνωτερότητος ὑπαρκτοῦ ἢ ἀνυπάρκτου ἀντιπάλου, ἔχει δὲ πολλάκις ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πρόκλησιν ἐκείνου ἀκριβῶς τοῦ κακοῦ, ὁ φόβος τοῦ ὁποίου τὸ ἐγέννησε. Ἡ ζηλοτυπία προσβάλλει εἰς τὰς ἐρωτικάς των σχέσεις ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀνθρώπους, ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ πάσης ἡλικίας, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, καὶ παρ' ὅλην τὴν ταπεινότητά της, λόγῳ τοῦ βιαίου χαρακτῆρος της, ἀποτελεῖ δεῖγμα, ἂν ὄχι γενικῆς, τοὐλάχιστον ἐρωτικῆς ζωτικότητος.

Ἡ ἔντασις τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὸ συναίσθημα τοῦτο καὶ αἱ μορφαὶ τὰς ὁποίας ὑποδύεται ποικίλλουν, ἀναλόγως τῆς ἀτομικῆς ἑκάστου ἰδιοσυγκρασίας, τῆς ἡλικίας, τοῦ φύλου, τοῦ φυλετικοῦ χαρακτῆρος, τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι τὸ προκαλοῦν. Ἀπὸ ἁπλῆς καὶ σιωπηρᾶς θλίψεως, μὲ μοναδικὴν ἐξωτερίκευσιν ἱκετευτικόν τι βλέμμα, δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ πλέον ἀποτροπαίου ἐγκλήματος. Οἱ ἐσωτερικώτεροι τύποι ἀποφεύγουν νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ζηλοτυπίαν των διὰ λόγων ἢ ἔργων, καὶ δρέπουν μόνοι των τοὺς πικροὺς καρποὺς τῆς ἐνδομύχου τραγῳδίας των. Ἄλλοι δημιουργοῦν καθημερινὰς σκηνάς, ἐν αἷς συμφύρεται πολλάκις εἰς ἀδιόριστον κρᾶμα τὸ τραγικὸν καὶ κωμικὸν στοιχεῖον, καθιστοῦν ἀβίωτον τὸν βίον τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον ἀγαποῦν καὶ ὁσάκις δὲν καταλήγουν εἰς τὸ ἔγκλημα γίνονται οἱ ἴδιοι ἀφορμὴ ἀπωλείας τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου διὰ τῆς διαγωγῆς των, διότι συνήθως αἱ ἀντικειμενικαὶ αἰτίαι, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν ζηλοτυπίαν των, ἢ εἶναι μηδαμιναὶ ἢ ἐλλείπουν παντελῶς, δημιουργούμεναι τότε ὑπὸ τῆς φαντασίας τοῦ ζηλοτυποῦντος. Ἡ ζηλοτυπία, ὡς ἀνθρώπινον συναίσθημα μὲ τὴν ἀναμφισβήτητον τραγικότητα τὴν ὁποίαν ἐνέχει, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἀναλύσεως ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ καὶ ἐνέπνευσε πολλὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἀριστούργημα πραγματικόν, εἶναι ὁ «Ὀθέλλος» τοῦ Σαίξπηρ. Θ. Π.

— *[Ψυχοπαθολ.]* Παθολογικὴ *ζηλοτυπία* εἶναι ἡ διαρκής, ἔξω τῶν ὁρίων καὶ ἀποκλειστικὴ ἀπασχόλησις περὶ τὴν διατήρησιν τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου τοῦ ἄλλου φύλου. Τὸ πάθος τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ ἐσφαλμένων συλλογισμῶν (ὁ βὴξ π. χ. τοῦ εἰς τὸ παραπλεύρως δωμάτιον ἐνοίκου ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ πάσχοντος ζηλοτύπου ὡς σημεῖον συνεννοήσεως μετὰ τῆς ἀπίστου), ἐπὶ ψευδαισθήσεων τῆς ὁράσεως ἢ τῆς ἀκοῆς (ὁ πάσχων λ. χ. νομίζει ὅτι βλέπει τὴν σύζυγόν του εἰς τὰς ἀγκάλας φανταστικοῦ ἐραστοῦ, ἢ ὅτι ἀκούει τοὺς γείτονας νὰ συζητῶσι περὶ τοῦ παθήματός του μὲ χαρακτηριστικὰς λέξεις) κλπ. Ἡ παθολογικὴ ζηλοτυπία εἶναι συχνὴ εἰς τὸν χρόνιον ἀλκοολισμόν, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ παθογνωμονικὸν γνώρισμα, εἰς τὴν κοκαϊνομανίαν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεροντικῆς ἀνοίας, ἄγει δὲ εἰς ὕβρεις, εἰς βιοπραγίας καὶ ἐνίοτε εἰς ἀνθρωποκτονίαν. [Πρβλ. *Victor Parant*, Les délires de jalousie (Toulouse)]. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ζηλοτυπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζηλοτυπίαν, ὁ τῆς ζηλοτυπίας: «ἀνησυχία ζηλοτυπική».

ζηλότυπος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λυπούμενος ἐπὶ τῇ ἀλλοτρίᾳ ὑπεροχῇ· || ἐπὶ τῶν συζύγων, ὁ καχύποπτος, ὁ ἀνησυχῶν διὰ τὴν συζυγικὴν πίστιν τοῦ ἑτέρου. —Ἐπίρρ. ***ζηλοτύπως***· μετὰ ζηλοτυπίας· || μεταφ. μετὰ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀνυπερβλήτως.

ζηλοτυπῶ *(—έω)*· εἶμαι ζηλότυπος, ζηλεύω, ἀποβλέπω εἴς τι μετὰ φθόνου· || ἐπὶ τῶν συζύγων, φοβοῦμαι, ἀνησυχῶ διὰ τὴν συζυγικὴν πίστιν.

ζηλοφθονία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζηλοφθόνου, φθόνος, ἐπιθυμία τῆς δυστυχίας τοῦ πλησίον.

ζηλόφθονος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· φθονερός, ὁ λυπούμενος διὰ τὰ ἀλλότρια ἀγαθά, ὁ ἐπιθυμῶν τὴν δυστυχίαν τοῦ πλησίον.

ζηλοφθονῶ *(—έω)*· εἶμαι ζηλόφθονος, φθονῶ, λυποῦμαι διὰ τὰ ἀλλότρια ἀγαθά, ἐπιθυμῶ τὴν δυστυχίαν τοῦ πλησίον.

ζηλῶ *(—όω)*, ἀόρ. *ἐζήλωσα*· ζηλεύω, ἐπιθυμῶ νὰ ἀποκτήσω, προσπαθῶ νὰ ἐξομοιωθῶ πρὸς ἄλλον, ἔχω ὡς πρότυπον: «ἐζήλωσα δόξαν κατακτητοῦ».

Ζηλωταὶ (οἱ). Οὕτω (καὶ ἀραμαϊστὶ *Καναναγιὰ*) ὠνομάσθη ἡ ἀδιάλλακτος ἐκ τῷ θρησκευτικῷ ἅμα καὶ πατριωτικῷ φανατισμῷ μερὶς τῶν Φαρισαίων. Ἡ μερὶς αὕτη, μορφωθεῖσα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ἐπαναστάτου Ἰούδα, τοῦ ἐπιλεγομένου Γαλιλαίου, καὶ τοῦ Φαρισαίου Σαδδοὺκ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξεγέρσεως, ἣν προεκάλεσεν ἐν ἔτει 6 ἢ 7 μ. Χ. ἡ δευτέρα ἀπογραφὴ τοῦ Κυρηνίου, δὲν ἀνέμενεν ἐν ὑπομονητικῇ ἀφοσιώσει πρὸς τὸν Θεὸν τὴν πραγματοποίησιν τῆς μεσσιακῆς περὶ λυτρώσεως ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ (ρωμαϊκοῦ) ζυγοῦ ἐλπίδος, ἀλλ' ἤθελε διὰ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πραγματοποίησιν τῆς κοσμικόφρονος αὐτῆς μεσσιανῆς ἐλπίδος. Ἡ μερὶς αὕτη, ἐξ ἧς προήρχετο λίαν πιθανῶς καὶ εἷς τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου, ὁ Σίμων ὁ ἐπιλεγόμενος Καναναῖος ἢ Ζηλωτής, συνετέλεσε διὰ τῆς ἀδιαλλάκτου καὶ προκλητικῆς στάσεως αὐτῆς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κατὰ τῶν Ρωμαίων πολέμου ἐν ἔτει 66 μ. Χ. καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν καταστροφήν. Εἰς τὸ *ζηλωτὴς* ἐξυπακούεται ἡ γενικὴ τοῦ *Νόμου* (δηλαδὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ). Π. Ι. Μ.

— **Ζηλωταὶ** (οἱ). Ἀστικὴ ὀργάνωσις φιλελευθέρων ἀρχῶν, συσταθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐν Θεσσαλονίκῃ, μὲ πρόγραμμα τὴν προστασίαν τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν πάσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἀντὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν μόνον. Ἡ συγκρότησις τῆς ὀργανώσεως ταύτης εἶναι μία ἐκδήλωσις τῶν φιλελευθέρων φρονημάτων τῶν ἀναπτυχθέντων ἐκ τῆς γενικευθείσης μελέτης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκ τῆς μεγίστης οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἐν αὐτῇ τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα ἱστορικὰ γεγονότα, ἔριδες αἱματηραὶ περὶ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δῃώσεις καὶ καταστροφαὶ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν στασιασάντων μισθοφορικῶν στιφῶν τῶν

Digitized by Google

Καταλάνων, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων καὶ τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν στάσεων, ἀπεστέρησαν τὴν Θεσσαλονίκην τῆς ἐνδοχώρας της, ἐνέκρωσαν τὸ ἐμπόριον αὐτῆς καὶ εἰς ἐπίμετρον ἐπλήρωσαν αὐτὴν πλήθους ἀγροτῶν προσφύγων. Πάντα ταῦτα ἐπήνεγκον μίαν σοβαρὰν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, μεγίστην ἀνεργίαν καὶ ἀσυγκράτητον πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀναρχίαν μὲ ὅλας τὰς καταστρεπτικὰς συνεπείας των. Ἡ φοβερὰ ἐκείνη κατάστασις ἐκορυφώθη τῷ 1341 διὰ τῆς στάσεως τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὅστις θεωρῶν ἑαυτὸν παραγκωνιζόμενον ὑπὸ τῆς Ἄννης (χήρας τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου ἐπιτροπευούσης τὸν ἀνήλικον υἱόν της βασιλέα Ἰωάννην Ε΄) ἐστασίασεν ἵνα καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τότε οἱ Ζηλωταί, ἀγόμενοι ὑπὸ ἀδιαλλάκτου κομματικοῦ πείσματος, παρεξέκλιναν ἐκ τῶν εὐγενῶν δημοκρατικῶν αὐτῶν ἀρχῶν, μετεβλήθησαν εἰς κοινοὺς κακούργους καὶ διέπραξαν τὰ φοβερώτερα ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων συμπολιτῶν των καὶ τὰς μυσαρωτέρας προδοσίας κατὰ τῆς πατρίδος των, καὶ τοῦτο διότι, ἐνῷ ἡ ὀργάνωσίς των ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἐκ τῆς πλέον ἀνεπτυγμένης τάξεως, τῶν διανοουμένων καὶ τῶν πλουσίων ἐμπόρων κλ. ἀστῶν, περιῆλθε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν ἐκμεταλλευτῶν, οἵτινες, ἵνα ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ πόλει καὶ κορέσωσι τὴν φιλοδοξίαν των καὶ τὰ βαλάντιά των, ὑπέθαλψαν τὰ ἁρπακτικὰ ἔνστικτα τῶν ἀνθρώπων τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς ὑποστάθμης, εἰς τὰ ὄμματα τῶν ὁποίων ἐχθροὶ ἦσαν πάντες οἱ πολῖται, παρὰ τῶν ὁποίων εἶχον κάτι νὰ ἁρπάξωσιν. Ὁ στασιαστὴς Ἰωάννης Καντακουζηνός, μετὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κινήματός του ἐν Ἀδριανουπόλει, διηυθύνθη πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, διοικητὴς τῆς ὁποίας ἦτο ὁ Θ. Συναδινός· ὅστις ἦτο ἕτοιμος νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' οἱ Ζηλωταί, οἵτινες μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λαοῦ εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου, ἀντέστησαν αὐτῷ καὶ τέλος, ἐπωφελούμενοι τῆς βραδείας προελάσεως τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐξηνάγκασαν τὸν Συναδινὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως μετὰ πλείστων ἐκ τῶν ὀπαδῶν του καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς *Γυναικόκαστρον* (βλ. λ.), ἔνθα συνηντήθη μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Οἱ Ζηλωταί, ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των Μιχαὴλ Παλαιολόγον, γενόμενοι κύριοι τῆς καταστάσεως, κατεδίωξαν καὶ ἐφόνευσαν ἀγρίως τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀπομείναντας φίλους τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ διήρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν τε καὶ τῶν μετὰ τοῦ Συναδινοῦ φυγόντων. Ταῦτα καὶ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἀφιχθέντα εἰς Θεσσαλονίκην βασιλικὰ στρατεύματα, ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἀνδρέαν καὶ Θωμᾶν Παλαιολόγους, Συγὴν καὶ Μονομάχον, καθὼς καὶ ὁ καταπλεύσας ὑπὸ τὸν πρωθυπουργὸν Ἀλέξιον Ἀπόκαυχον στόλος, ἀπεθάρρυναν τὸν εἰς Λαγκαδᾶν ἐστρατοπεδευμένον ἤδη Ἰωάννην Καντακουζηνὸν καὶ ἠνάγκασαν αὐτόν, ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου 1342, νὰ στραφῇ πρὸς τοὺς Σέρβους καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ κράλη αὐτῶν Στεφάνου Ντουσάν.

Ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυχος, ἐξασφαλίσας τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμπιστευθεὶς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τὸν υἱόν του Ἰωάννην, ἀλλὰ καὶ ὁ Καντακουζηνός, ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς προσχωρήσεως τῆς Βεροίας, τῶν Σερβίων καὶ τοῦ Πλαταμῶνος καὶ λαβὼν ἰσχυρὰς ἐπικουρίας Σέρβων, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Γαλλικὸν ποταμὸν ἀπειλῶν πάλιν τὴν Θεσσαλονίκην, χωρὶς ὅμως οὐδὲ τώρα νὰ ἐπιτύχῃ τι, διότι ἐγκαταλειφθεὶς μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Σέρβων περιῆλθεν εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ εἰς Βέροιαν, ἔνθα ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μονομάχου.

Ἐνισχυθεὶς μετ' ὀλίγον ἐκ Θεσσαλίας καὶ ἐκ τουρκικῶν στρατευμάτων ἀφιχθέντων ἐκ Μ. Ἀσίας ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦ Ἀϊδινίου Οὐμούρβεην, οὐ μόνον ἠνάγκασε τὸν Μονομάχον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Βεροίας, ἀλλὰ καὶ ἐνεφανίσθη ἐκ νέου πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ζηλωταί, πρωτοστατοῦντες εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως, ἔλαβον τότε δρακόντεια μέτρα, ἵνα προλάβωσι πᾶσαν προδοσίαν, φονεύοντες μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος πάντα ὕποπτον φιλίας πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Ἡ ἄγρυπνος ἄμυνα τῆς πόλεως καὶ ἡ αἰφνιδία ἀποχώρησις τῶν Τούρκων ἐπικούρων, δωροδοκηθέντων ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Ἄννας, ἠνάγκασαν καὶ πάλιν τὸν Καντακουζηνὸν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Θράκην.

Τοιουτοτρόπως ἡ πόλις ἀπηλλάγη καὶ τῆς νέας ἀπειλῆς, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ κατάστασις κάθε ἄλλο ἢ ὁμαλὴ ἦτο. Πραγματικοὶ κύριοι· αὐτῆς ἦσαν οἱ Ζηλωταί, οἵτινες κατεδίωκον καὶ ἐξώντωνον πάντα δυνάμενον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ὑπεροχήν των καὶ περιεφρόνουν τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως Ἰωάννην Ἀπόκαυχον. Ἐν τέλει οὗτος (τῷ 1345), ἀποφασίσας νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀναρχικὴν ταύτην κατάστασιν, προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν νομοταγεστέρων πολιτῶν, ἐφόνευσε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ζηλωτῶν Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ κατεδίωξεν ἀπηνῶς τοὺς λοιπούς, ἄλλους φυλακίσας καὶ ἄλλους ἐξορίσας μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐξασφαλίσας οὕτω τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐσκέφθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ τὴν ὕπαιθρον, προερχόμενος εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ ἐν Βεροίᾳ διαμένοντος Ματθαίου Καντακουζηνοῦ (υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου)· καθ' ὃν ὅμως χρόνον διεξήγοντο αἱ σχετικαὶ διαπραγματεύσεις, προλαβὼν ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος, πρόεδρος τοῦ σωματείου τῶν ναυτικῶν, ἐκίνησεν αὐτοὺς εἰς στάσιν κατὰ τοῦ Ἀποκαύχου. Οἱ Ζηλωταὶ ἀναθαρρήσαντες ἡνώθησαν μετὰ τῶν ναυτικῶν καὶ παρασύραντες μέγα μέρος τοῦ λαοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπολιόρκησαν τὸν Ἀπόκαυχον ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ ἐν τέλει ᾐχμαλώτισαν αὐτὸν μετὰ τῶν ὀπαδῶν του.

Ἡ ἐκδίκησις τῶν Ζηλωτῶν ὑπῆρξεν ἀγρία· ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυχος καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν ὀπαδῶν του, ὁδηγηθέντες γυμνοὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων, κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ εἶτα κατεκόπησαν εἰς μυρία τεμάχια ὑπὸ τῶν Ζηλωτῶν, οἵτινες διεσπάρησαν ἀνὰ τὴν πόλιν διαρπάζοντες τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων καὶ κατεδαφίζοντες αὐτάς. Ὠμότητες σοβαραὶ διεπράχθησαν τότε, «ἐνταῦθα δοῦλος μέν, λέγει ὁ σύγχρονος Δημήτριος Κυδώνιος, τὸν δεσπότην ὤθει· τὸν δὲ πριάμενον τὸ ἀνδράποδον, τὸν δὲ στρατηγὸν ὁ ἀγροῖκος καὶ τὸν στρατιώτην ὁ γεωργός». Εὐτυχὴς ἐθεωρεῖτο ὅστις ἐφονεύετο, διότι οἱ ἐπιζῶντες μυρία ὑφίσταντο βασανιστήρια, πεῖναν, δίψαν, προπηλακισμούς. «Οἰκίαι διηρευνῶντο, ὑπόνομοι, ἄντρα, τάφη, πᾶν ὅ,τι κρύπτειν ἠδύνατο. Καὶ οἱ μὲν συλληφθέντες ἀπήγοντο, οἱ δ' ἐκεῖνους ὁρῶντες καὶ φεύγοντες ὡς πολεμίαν τὴν πόλιν, ἔξω σφᾶς αὐτοὺς ἔρριπτον ἀπὸ τῶν τειχῶν, τοσοῦτον κερδαίνοντες ὅσον μὴ τὸ τῶν κακούργων τρόπον ἀπολωλέναι. Βοὴ δὲ καὶ δάκρυα πανταχοῦ τῶν ἑλκομένων, τῶν φευγόντων, τῶν πατουμένων, τῶν εὑρισκομένων, τῶν σφαττομένων» κλπ. Οἱ Ζηλωταὶ ἐπεκράτησαν ὁριστικῶς ἐν τῇ πόλει, τὴν ὁποίαν διῴκουν ἔκτοτε, ἕνα ἔχοντες νόμον: τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν βίαν.

Τῷ 1347 ἔληξεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος διὰ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναγνωρισθέντος τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὡς συμβασιλέως τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου. Τότε ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονίκην διοικητὴς ὁ Ἀλέξιος Μετοχίτης, ὅστις ὅμως κατ' ὄνομα μόνον ἦν τοιοῦτος· πραγματικὸς ἄρχων ἐκεῖ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ζηλωτῶν Ἀνδρέας Παλαιολόγος, ὅστις διῴκει κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν συμμοριτῶν του, περιφρονῶν καὶ βασιλεῖς καὶ κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καίων τὰς διαταγάς των. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἀναρχία καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν ἐκτραχηλισθέντων Ζηλωτῶν προεκάλεσαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Θεσσαλονικέων, οἵτινες διὰ τοῦ διοικητοῦ Ἀλεξίου Μετοχίτου ἐπεκαλέσθησαν τὴν σύντονον ἐπέμβασιν τῶν βασιλέων, ἵνα τεθῇ ἓν τέρμα εἰς τὴν ἀφόρητον ἐκείνην κατάστασιν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐνεθάρρυναν τὸν διοικητήν, ἵνα συλλάβῃ τὸν Ἀνδρέαν Παλαιολόγον καὶ διαλύσῃ τοὺς Ζηλωτὰς ὀπαδούς του.

Ἐννοήσας τοῦτο ὁ Παλαιολόγος ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ ἐκάλεσε τὸν κράλην τῶν Σέρβων Στέφανον Ντουσὰν νὰ σπεύσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ κράλης τῶν Σέρβων, ἐποφθαλμιῶν ἀπὸ μακροῦ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς, ἡτοιμάσθη ἀμέσως νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀπέστειλεν ἄφθονα χρήματα εἰς τοὺς Ζηλωτὰς «εἰδὼς ὡς εἰ γένοιτο κύριος τῆς πόλεως τά τε ἀναλωθέντα ἀνασώσεται καὶ μέρος οὐ μικρὸν τῆς Ρωμαίων ἡγεμονίας ἕξει, τηλικαύτην πόλιν ταῖς προκατειλημμέναις τοσαύταις ἐπιθείς». Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μετοχίτης τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατηγανακτημένων Θεσσαλονικέων, κατεδίωξε τοὺς Ζηλωτὰς καὶ μετὰ αἱματηροὺς ἀγῶνας κατετρόπωσεν αὐτούς, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθησαν οἱ Σέρβοι πρὸ τῆς πόλεως καὶ ἤρξαντο τῆς πολιορκίας.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1349 κατέπλευσαν εἰς Θεσσαλονίκην μετά τινων πλοίων οἱ βασιλεῖς Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός, ἐνῷ ὁ υἱὸς τούτου Ματθαῖος Καντακουζηνὸς ἐπήρχετο μετὰ στρατοῦ διὰ ξηρᾶς, ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Οἱ κάτοικοι ἀνεθάρρησαν, ἀλλ' ὁ Ματθαῖος, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸν Τούρκων ἐπικούρων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιμετωπίσῃ, μετὰ τῶν ὑπολειφθεισῶν αὐτῷ δυνάμεων, τοὺς Σέρβους, ὑπεχώρησε. Τοῦτο ἐξηνάγκασε τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συγκρότησιν νέου στρατοῦ καὶ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπιόντος ἔτους (1350) ἐπανῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ νέων στρατευμάτων (ἐν οἷς καὶ ἰσχυρὸν σῶμα Τούρκων συμμάχων), εὐφημούμενος ὡς σωτὴρ ὑπὸ τῶν κατοίκων. Συγκαλέσας τότε τὸν λαὸν ἐκατηγόρησε τὴν στάσιν τῶν Ζηλωτῶν, ἀποδείξας ὅτι οὗτοι ἐκηρύχθησαν ἐξ ἀρχῆς ἐναντίον του οὐχὶ ἐξ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν νεαρὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον, ἀλλ' ἵνα προκαλέσωσι ταραχὰς ἐν τῇ πόλει καὶ δυνηθῶσιν οὕτω νὰ λαφυραγωγήσωσιν αὐτήν, καὶ τέλος ὅτι ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως ἐκάλεσαν τοὺς Σέρβους ἵνα ὑποδουλώσωσι τὴν πόλιν εἰς αὐτούς.

Οἱ Ζηλωταὶ τρέμοντες ἐκρύβησαν ὅπου ἕκαστος ἠδύνατο, φοβούμενοι οὐχὶ τόσον τὴν τιμωρίαν τοῦ νόμου ὅσον τὰς ἀντεκδικήσεις τῶν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατατυραννηθέντων ὑπ' αὐτῶν κατοίκων· ἀλλ' ὁ Καντακουζηνός, συγκρατήσας τὴν τάξιν, προέλαβε τὰς αὐθαιρεσίας τῶν πολιτῶν, ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν σύλληψιν τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῶν Ζηλωτῶν, ὧν ἄλλους μὲν ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλους ἐξώρισεν ἐκ Θεσσαλονίκης.

Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἡ ὀλεθρία δρᾶσις τῶν Ζηλωτῶν, οἵτινες ἀπὸ νομιμόφρονος, προοδευτικοῦ καὶ φιλελευθέρου σωματείου ἐξελίχθησαν εἰς αἱμοσταγεῖς τρομοκράτας, συσσωρεύσαντας τοσαύτας καταστροφὰς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τέλος ἀποφασίσαντας τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τοὺς Σέρβους, προδοσίαν προληφθεῖσαν χάρις εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Θεσσαλονικέων καὶ εἰς τὴν ἔγκαιρον ἄφιξιν τῶν στρατευμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ζηλωτή *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Εὐλάλου τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 152. Παρ' αὐτὸ καὶ ὁμώνυμος προσφυγικὸς συνοικισμὸς (κάτ. 361).

ζηλωτὴς (ὁ)· ὁ ζηλῶν, ὁ χρησιμοποιῶν ὡς πρότυπόν τινα, μιμητής, θαυμαστής: «ζηλωτὴς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων».

ζηλωτός, —ή, —όν· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ζηλεύει τις, λίαν ἐπιθυμητός, ζηλευτός: «ζηλωτὸς καὶ εὐδαιμονιζόμενος».

Ζηλωτὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 305. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζέλη*.

Ζημάρκου *[Βυζαντ.]*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν Θρᾴκῃ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Αἱμιμόντου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

Α. Θ. Σ.

Ζήμαρχος. Βυζαντινὸς στρατηγὸς καὶ συγκλητικὸς ἐπὶ Ἰουστίνου Β΄ (565—578). Τοῦτον ἀπέστειλε τῷ 568 ὁ Ἰουστῖνος πρὸς τὸν χαγάνον τῶν Τούρκων Διζάβουλον, ὅστις καὶ τὸν ἐδέχθη μετὰ ἐξαιρετικῶν τιμῶν, ὡς περιγράφει ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Μένανδρος ὁ προτήκτωρ, ἵνα διαπραγματευθῇ τοὺς ὅρους τῆς συμμαχίας κατὰ τῶν Περσῶν.

Ὁ χαγάνος Διζάβουλος, ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου φιλίας, ἐκινήθη ἀμέσως κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ πόλεμος ὅμως ἀπεσοβήθη διὰ τῆς ἐγκαίρου πρὸς αὐτὸν ἀποστολῆς πρέσβεων ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόη Α΄, ὅστις συγχρόνως ἔπεμψε πρὸς τοὺς Ἀλανοὺς χρήματα, ἵνα φονεύσωσι τὸν Ζήμαρχον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του, ὅταν θὰ διήρχοντο, ἐπιστρέφοντες, διὰ τῆς χώρας των. Ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν προεκλήθη μακρὸς μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Περσίας πόλεμος, παραταθεὶς ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον εἰκοσαετίαν.

Ν. ΚΛΣ

ζημία (ἡ), κοιν. *ζημιά*· βλάβη, ἀπώλεια, *ἀντίθ. κέρδος, ὠφέλεια*: «ζημίαι ἐκ τῶν πλημμυρῶν, — ἐκ τῆς χαλάζης, — ἐκ τῆς ἀκρίδος», «θὰ ἀποβῇ πρὸς ζημίαν σου», «κέρδη καὶ ζημίαι»· ‖ φθορά, βλάβη: «μοῦ 'καμε ζημιὰ 'ς τὸν κῆπο, — 'ς τὸ ἀμπέλι, — 'ς τὸ χωράφι», «κάθε μέρα κάμνει κι' ἀπὸ μιὰ ζημιά»· ‖ ποινή, τιμωρία (ἀρχ.): «ἔταξαν θάνατον τὴν ζημίαν».

— *[Ἀρχ. Δίκ.]* Ἡ λέξις *ζημία* εἶναι γενικὸς ὅρος παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν, δηλῶν τὴν ὑπὸ ἰδιώτου πρὸς τὸ δημόσιον ἢ ὑπὸ πολιτείας πρὸς πολίτεια καταβαλλομένην χρηματικὴν ποινήν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐξ ἀστικῆς εὐθύνης καταβαλλομένην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἰδιώτου πρὸς ἰδιώτην.

Ἡ ἐπιβολὴ χρηματικῆς ποινῆς ὡς μέσου καταστολῆς τῶν ἀδικημάτων τοῦ δημοσίου δικαίου ἀναφέρεται ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, αἱ περιπτώσεις ὅμως, ὡς καὶ τὰ ποσὰ τῶν τοιούτων ποινῶν, φαίνεται ὅτι παλαιότερον δὲν καθωρίζοντο ἐκ τῶν προτέρων διὰ νόμου, ἀλλ' ἀφίεντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δικαστῶν, ὡς νομοθεσία δὲ τὸ πρῶτον ὁρίζουσα τὰ τῆς χρηματικῆς ποινῆς ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῆς κοινῆς παραδόσεως ἡ τοῦ Ζαλεύκου. Τὰ ἐπιφέροντα ζημίαν ἀδικήματα ἦσαν ποικίλα, ἀπαντοῦν δὲ πλεῖστα ἐν τῇ νομοθεσίᾳ καὶ ἐν δικαστικαῖς ἀποφάσεσι πολλῶν πόλεων. Τὰ ποσὰ ὁτὲ μὲν ἦσαν καθωρισμένα ὑπὸ τοῦ νόμου σταθερῶς, ὁτὲ δὲ ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδικήματος ἐπιφερομένην δημοσίαν βλάβην. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐλαφροτέρα τῶν ἀπαντωμένων «ζημιῶν» ἡ ἐν Τεγέᾳ ἐξ 1 ὀβολοῦ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἀμνοῦ βόσκοντος ἐν ἱερῷ χώρῳ, ἐκ τῶν βαρυτάτων δὲ ἡ ἐν Ἀθήναις ἐξ 100 ταλάντων (600,000 ἀττικῶν δραχμῶν) ἐπὶ τῆς «παρανόμου γραφῆς»· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τοιαῦτα ποσὰ καθίστατο ἀδύνατον νὰ εἰσπραχθῶσιν, ἐπηκολούθει δή-

Digitized by Google

μευσις τῆς περιουσίας καὶ πώλησις αὐτῆς («δημιόπρατα»), ὡς ἐν Ἀθήναις, Ἐρετρίᾳ, Ἴσσᾳ, Ναυπάκτῳ, Ρόδῳ, κ.ἄ. Ζημίαι κατ' ἀναλογίαν τῆς γενομένης δημοσίας βλάβης γνωστότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: ἡ τοῦ ἰσαξίου ἐπὶ ἀκουσίων συνήθως ἀδικημάτων, καθ' ἣν ὁ καταδικαζόμενος κατέβαλλε πρόστιμον ἴσον πρὸς τὴν βλάβην· ἡ τοῦ «ἡμιολίου» (λατ. sescuplum), κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἰδίως ἀπαντῶσα· ἡ τοῦ διπλασίου, ὡς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῶν κληρούχων τῆς Σαλαμῖνος ἐὰν προέβαινον εἰς ἐνοικίασιν τοῦ κλήρου των, ἐν Παλμύρᾳ ἐπὶ λαθρεμπορίου, ἐν Λοκρίδι ἐπὶ ψευδομαρτυρίας· ἡ τοῦ ἑξαπλασίου καὶ ἑπταπλασίου ἐν Δελφοῖς ἐπὶ κλοπῆς ἱερῶν καὶ δημοσίων χρημάτων· ἡ τοῦ δεκαπλασίου, ὡς ἐπὶ κλοπῆς δημοσίων τροφίμων, ἐγ Κυπαρισσίᾳ ἐπὶ καταχρήσεως τῆς πεντηκοστῆς τοῦ τελωνειακοῦ δασμοῦ, ἐν Τιθοραίᾳ κ.ἄ. Τέλος ἐν Ἀθήναις, Ἀνδανίᾳ, Κῷ κ.ἄ. οἱ πρὸς τὸ δημόσιον ὀφείλοντες ὑπεχρεοῦντο τὴν εἰς τὸ διπλοῦν καταβολὴν τοῦ χρέους, ἐὰν καθυστέρουν τοῦτο πέραν τῆς νενομισμένης προθεσμίας. Ζημίαι συνήθως ἐπεβάλλοντο μόνον εἰς ἐλευθέρους πολίτας καὶ μάλιστα ἐνηλίκους, ἐνῷ οἱ παῖδες καὶ δοῦλοι ὑφίσταντο τὰς διαφόρους σωματικὰς ποινὰς (φυλάκισιν, μαστίγωσιν, θάνατον).

Ζημίαι ἐπεβάλλοντο καὶ εἰς περιπτώσεις ἐξωτερικοῦ δημοσίου δικαίου, ἀπέρρεον δὲ αἱ χρηματικαὶ αὐταὶ ποιναὶ ἐκ συμβάσεων προβλεπουσῶν ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἀδίκημα, ἐξ ἀποφάσεων ἢ νόμων διεθνῶν σωμάτων (ἀμφικτιονιῶν κλπ.), ἢ τέλος ἐκ διαιτητικῶν ἀποφάσεων τρίτης πολιτείας. Ὑπὸ μορφὴν ῥήτρας ἀναφέρονται ζημίαι εἰς συμβάσεις Ἀθηναίων—Ἐτεοκαρπαθίων (50 τάλαντα), Ἐρετρίας—Ἱστιαίας (10 τάλαντα), Ἀθηναίων—Φασηλιτῶν (10.000 δραχμαί), Κνωσοῦ—Δρηροῦ (100 στατῆρες) κ. ἄ. Ἀδικήματα διεθνοῦς δικαίου, ἅτινα ἐπέφερον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα χρηματικὰς ποινάς, γνωστότερα εἶναι ἡ πειρατεία (Δόλοπες), ἡ προστασία τῶν πειρατῶν (Μιλήσιοι), ἰδιοποίησις ἱερᾶς γῆς ἐν Δελφοῖς, παραβίασις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀσυλίας, παράνομος σύλληψις πολίτου ξένης ἐπικρατείας, διάφορα ἀθλητικὰ ἀδικήματα εἰς πανελληνίους ἀγῶνας κ. ἄ. Ἐκ τῶν ἐπιβαλλόντων ζημίας εἰς πολιτείας σωμάτων γνωστὰ εἶναι αἱ ἀμφικτιονίαι τοῦ Ἄργους, Δήλου, Δελφῶν, οἱ ἑλλανοδίκαι τῆς Ὀλυμπίας, οἱ ἀγωνοθέται τῆς Ἐπιδαύρου, κ. ἄ., ὡς ἐκ τῶν αὐστηροτέρων δὲ ζημιῶν δύναται νὰ λογισθῇ ἡ ποινὴ τῶν 500 ταλάντων (3 ἑκατομμυρίων ἀττικῶν δραχμῶν), ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ὠρωποῦ.

Γνωστότεραι ἐκ τῶν περιπτώσεων ἀποζημιώσεως ἰδιωτῶν εἶναι: ἡ «κακηγορία» ἐν τῇ Σολωνείῳ νομοθεσίᾳ, ἥτις ἐπέφερεν ἀποζημίωσιν 3 δραχμῶν ἐπὶ ἐξυβρίσεως ζῶντος καὶ 500 δραχμῶν ἐπὶ ἐξυβρίσεως νεκροῦ, καταβαλλομένων εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ τελευταίου· ἡ ἐκ ῥήτρας ἰδιωτικοῦ συμβολαίου ἀπορρέουσα ἀποζημίωσις· ἡ ἀποζημίωσις διὰ βλάβας ἐπὶ ἰδιωτικῆς περιουσίας ὑπὸ μεθύσου διαπραχθείσας· ἀποζημίωσις διὰ βλάβας ἐπιχειρήσεων, προελθούσας ἐξ ἀργοπορίας τοῦ ἐργολάβου ἢ ἐκ κακοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων, κ. ἄ. Ἐπὶ ἀκουσίων βλαβῶν ἡ καταβαλλομένη ἀποζημίωσις ἦτο συνήθως ἴση πρὸς τὴν διαπραχθεῖσαν βλάβην, ἡ εἰς τὸ ἴσον δὲ ἀποζημίωσις ἴσχυεν ἐν Γόρτυνι ἐπὶ βλαβῶν διαπραχθεισῶν ὑπὸ πτωχῶν κατὰ πλουσίων. Εἰς ῥήτρας συμβολαίων τῆς Ἀμοργοῦ ἀπαντᾷ ἡ εἰς τὸ διπλοῦν ἢ διπλοῦν καὶ ἥμισυ ἐπὶ πλέον ἀποζημίωσις, ἡ τοῦ διπλοῦ δὲ ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένη ἐν Ρώμῃ (stipulatio duplae)· εἰς διπλοῦν κατεβάλλετο κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Πιττακοῦ ἡ ἐν καταστάσει μέθης γενομένη βλάβη, ἐν Γόρτυνι δὲ ἡ γενομένη ὑπὸ πλουσίου κατὰ πτωχοῦ. Περιπτώσεις καταβολῆς ἀποζημιώσεως ὑπὸ δούλου εἶναι γνωσταὶ ἐν Ἀνδανίᾳ κ. ἄ., ὑπεχρεοῦτο δὲ συνήθως νὰ ἐκτελέσῃ τὰς χρηματικὰς ὑποχρεώσεις τοῦ δούλου ὁ κύριος αὐτοῦ. Ἐνίοτε ὅταν τὸ ἀδίκημα συνεπήγετο ταυτοχρόνως καταβολὴν χρηματικῆς ποινῆς εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἀποζημιώσεως εἰς ἰδιώτην, τὸ αὐτὸ δικαστήριον καὶ ὁ αὐτὸς νόμος ὥριζεν ἀμφοτέρας τὰς «ζημίας»· οὕτω κατὰ τὴν ἀναφερθεῖσαν περίπτωσιν κακηγορίας, ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος ὥριζε πλὴν τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ παθόντος καὶ χρηματικὴν ποινὴν πρὸς τὸ δημόσιον καταβαλλομένην, 2 δραχμῶν μὲν ἐπὶ καθυβρίσεως ζῶντος, 500 δὲ δραχμῶν ἐπὶ νεκροῦ.

Τὰ ποσὰ τῶν ζημιῶν, πλὴν τῶν καταβαλλομένων εἰς ἰδιώτας, περιήρχοντο εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν ἢ εἰς διάφορα ἱερά, εἰς ἱερὰ δὲ κατεβάλλοντο συνήθως αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ ἐπὶ διεθνῶν ἀδικημάτων· τοιαῦτα ἱερὰ ἀναφέρονται τὰ τοῦ Διὸς Ὀλυμπίου, Διὸς Ὁμαρτίου, Ἀθηνᾶς, Ἀπόλλωνος κ. ἄ. Εἴς τινας περιπτώσεις ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς ζημίας παρεχωρεῖτο ποσοστὸν («μήνυτρα») εἰς τὸν καταγγείλαντα τὸ ἀδίκημα ἰδιώτην· ἐν Μαγνησίᾳ, Μυκόνῳ, Δελφοῖς μνημονεύεται τοιαύτη παραχώρησις τοῦ $1/2$ τῆς ζημίας, ἐν Γυθείῳ καὶ Ἐρετρίᾳ τοῦ $1/4$, ἐν Μυλάσοις τοῦ $1/7$, ὁλοκλήρου τῆς ζημίας ἐν Ἡρακλείῳ, ἀλλαχοῦ τοῦ $1/8$ ἢ $2/8$· εἴς τινας περιπτώσεις σοβαροῦ δημοσίου ἀδικήματος πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς δικαιοσύνης παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς καταδότας τὸ ἡμιόλιον τῆς ζημίας, ἐπὶ δούλων δὲ μνημονεύεται παραχώρησις $1/4$ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Συνώνυμοι τοῦ ὅρου ζημία, ἐπὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς εὐρύτητος ἢ κατὰ μέρος μόνον, ὑπῆρξαν καὶ οἱ ὅροι *θωὴ* καὶ *θωϊή*, *(ἐπι)ζημίωμα* καὶ *ἐπιζήμιον*, *εὔθυνα* καὶ *ἴθυνα*, *ἐπίτιμον* ἢ *ἐπιτίμιον* καὶ *πρόστιμον*, ἔτι δὲ καὶ *τιτῦς*, *ἄτα*, *τίμη*, *διάφορον*, *καταδίκη*, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἀπαντοῦν μόνον ἐπιχωριάζοντες. Τὸν δὲ ὅρον *ζημία* ὁ Κούρτιος παράγει ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ jam (=κρατεῖν, δεσμεύειν).

[Πρβλ. *Lepsius*, Das Attische Recht (Λειψία 1905—1912). — *Thonissen*, Le droit pénal de la république Athénienne, Paris 1875]. Π. Ν. Π.

— *[Ἐμπορ. Δίκ.] Ζημία* εἶναι ἡ ἀπώλεια ἀξία ἄνευ ὠφελείας (ἀντισταθμίσματος). Προέρχεται ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν πραγμάτων εἰς τιμὴν κατωτέραν τοῦ κόστους, ἐκ φθορᾶς, ἐκ κλοπῆς, ἐξ ἀπωλείας, ἐκ παλαιώσεως, ἐκ τῆς ἀφερεγγυότητος τῶν χρεωστῶν, ἐξ οἱουδήποτε γεγονότος, τέλος, ἐπιφέροντος βλάβην ἢ καταστροφὴν εἰς μίαν ἀξίαν. Ἡ ζημία ἀποτελεῖ ἐλάττωσιν τοῦ κεφαλαίου μιᾶς ἐπιχειρήσεως. Συχνότατα ἡ ζημία συγχέεται, ὡς μὴ ὤφελε, πρὸς τὴν δαπάνην, ἐνῷ δαπάνη εἶναι ἀξία καταναλωθεῖσα πρὸς σκοπὸν παραγωγικόν. Μόνον δὲ ὅταν αἱ δαπάναι δὲν καλύπτωνται ὑπὸ τῶν παραγομένων κερδῶν καταλήγουσι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, εἰς ζημίαν, ἤτοι εἰς ἐλάττωσιν τῆς καθαρᾶς περιουσίας τῆς ἐπιχειρήσεως.

Τὰς διαφόρους ζημίας δοθείσης ἐπιχειρήσεως παρακολουθοῦμεν διὰ σχετικῶν λογαριασμῶν, τὰ ποσὰ τῶν ὁποίων συγκεντροῦνται κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου εἰς τὸν λογαριασμὸν *Ἀποτελεσμάτων χρήσεως*, ἐγγραφόμενα ἀριστερᾷ αὐτοῦ (εἰς τὴν χρέωσιν) πρὸς ἐλάττωσιν τῶν κερδῶν, ἅτινα ἀναγράφονται δεξιᾷ (εἰς τὴν πίστωσιν) τοῦ συγκεντρωτικοῦ τούτου λογαριασμοῦ.

Οἱ λογαριασμοὶ *Ζημιῶν* εἶναι, κατ' ἀρχήν, ἀντίθετοι ἢ ἀρνητικοὶ λογαριασμοὶ *Ἀποτελεσμάτων* ἢ *Καθαρᾶς Περιουσίας*.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς καταστάσεως *Κερδῶν καὶ Ζημιῶν* αἱ διάφοροι ζημίαι συγκεντροῦνται πρὸς ἐλάττωσιν τῶν κερδῶν. Προσδιορίζεται δὲ καὶ ἡ σχέσις ἑνὸς ἑκάστου εἴδους ζημίας ὡς πρὸς τὰς πωλήσεις διὰ λόγους ἀναλύσεως, συγκρίσεως καὶ διερμηνεύσεως τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν αὐξήσεων καὶ τῶν ἐλαττώσεων τῶν κερδῶν καὶ τῶν ζημιῶν δύο ἢ περισσοτέρων χρήσεων προσδιορίζονται καὶ αἱ αἰτίαι τῶν ζημιῶν. Αἱ ζημίαι δυνατὸν νὰ προέρχωνται καὶ ἐκ προηγουμένων χρήσεων.

Αἱ ζημίαι πολλάκις προκύπτουσι καὶ ἐξ ἐπιτηδείων χειρισμῶν τῶν ἀριθμῶν διὰ λόγους σκοπιμότητος διαπραττομένων. Ὅταν, ἐπὶ παραδείγματι, λειτουργῶσιν οἱ λογαριασμοὶ τῶν ἐμπορευμάτων ὡς μικτοὶ (ἐνεργητικοῦ καὶ καθαρᾶς περιουσίας), κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀποτελεσμάτων ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα προσοχή, ὅπως τὰ μένοντα ἐμπορεύματα ἐκτιμῶνται εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κόστους, διότι, ἐὰν μὲν ἐκτιμηθῶσιν εἰς μεγαλυτέραν τιμήν, προκύπτει κέρδος εἰκονικόν, ἐὰν δὲ εἰς μικροτέραν, ζημία εἰκονική. Ἐπιβάλλεται ὅμως νὰ γίνῃ ἡ ἐκτίμησις εἰς τὴν τρέχουσαν τιμὴν ἐν περιπτώσει ὑποτιμήσεως, ἵνα καταδειχθῇ ἡ προκύπτουσα ἐκ τῆς ἐπελθούσης ὑποτιμήσεως τῶν ἐμπορευμάτων ζημία.

Ὡς ζημίαν δυστυχῶς χαρακτηρίζουσι πολλάκις καὶ τὰς ἀποσβέσεις. Ἡ ἀπόσβεσις ὅμως τῶν ἀξιῶν, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς παραγωγήν, δὲν ἀποτελεῖ ζημίαν, ἀλλὰ δαπάνην εἰσερχομένην εἰς τὸ κόστος τῶν παραγομένων προϊόντων, ἑπομένως καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἡ φθαρεῖσα αὕτη ἀξία, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ἡ ἀπόσβεσις, ἐπανέρχεται εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Αἱ ἀποσβέσεις ἔχουσι τὴν θέσιν των μεταξὺ τῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν ἐξόδων τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἀξιῶν, αἵτινες ὑφίστανται τὴν ἀπόσβεσιν.

Ἡ συντηρητικότης τῆς διοικήσεως μιᾶς ἐπιχειρήσεως πολλάκις ἐπιβάλλει τὸν σχηματισμὸν εἰδικῶν ἀποθεματικῶν δι' ἐνδεχομένας ζημίας, ἤτοι τὴν ἐλάττωσιν τῶν κερδῶν δι' ἐνδεχομένην ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας διαφόρων στοιχείων τοῦ ἐνεργητικοῦ λόγῳ ὑποτιμήσεως ἐμπορευμάτων, χρεογράφων κλπ., ἢ ἀφερεγγυότητος τῶν χρεωστῶν, ἢ δι' ἐνδεχομένην ζημίαν ἐκ μελλούσης ἐπιβολῆς φόρων, ἐκ τῆς δυσμενοῦς ἐκβάσεως μιᾶς δίκης, ἐξ ἀπειλουμένης καταστροφῆς κλπ.

Αἱ ζημίαι εἶναι δυνατὸν νὰ προλαμβάνωνται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς διερμηνεύσεως τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων ἐξάγωνται πορίσματα διδακτικὰ διὰ τὴν μελλοντικὴν κατεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Διὰ δὲ τοῦ συστήματος τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν κερδῶν, τῶν ἐξόδων καὶ τῶν ζημιῶν, δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὰς ζημίας, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῆς μὴ πραγματοποιήσεως τῶν προϋπολογισμένων, ὡς καὶ τὰ αἴτια εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλονται αἱ προκύψασαι διαφοραί. Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Ποινικ. Δίκ.]*. Κατὰ τὸ ἄρθρον 403 Ποινικοῦ νόμου, ὅστις ζημιοῖ δι' ἀπάτης τὸ δημόσιον κατὰ τοὺς εἰς αὐτὸ ὀφειλομένους φόρους ἢ δασμούς, ἐκτὸς τῆς ποινῆς, τὴν ὁποίαν ἐπισύρει ἡ πρᾶξις δι' ἄλλων περιστάσεων, τιμωρεῖται καὶ μὲ τὸ τετραπλοῦν τοῦ προσδοκηθέντος κέρδους. Μειώσεις καὶ ἀπάται, ἀφορῶσαι τὰ περὶ δασμῶν, τελωνείων, ἁλυκῶν, ταχυδρομείων καὶ χαρτοσήμου, τιμωροῦνται κατὰ τὰς περὶ τούτου ἰδίως ἐκδεδομένας διατάξεις. Συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ ἄρθρου 403 προκειμένου περὶ ἀπάτης ἀφορώσης ὀφειλὰς πρὸς τὸ δημόσιον ἐκ τελωνειακῶν δασμῶν, ταχυδρομικῶν τελῶν καὶ χαρτοσήμου, ἐφαρμόζονται αἱ περὶ αὐτῶν διατάξεις ὡς εἰδικαί, ἔστω καὶ ἂν αἱ πράξεις ἐκεῖναι πληροῦν τὴν τυπικὴν μορφὴν τῆς ἀπάτης τοῦ ἄρθρου 396 Ποινικοῦ νόμου. Οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐὰν οἱ εἰδικοὶ ἐκεῖνοι νόμοι οὐδὲν προβλέπουν, τότε ἐφαρμόζεται ὁ Ποινικὸς νόμος. Περὶ ἀπάτης δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐπὶ ἁπλῆς ὑπεκφυγῆς ἢ ἀρνήσεως πρὸς καταβολὴν τῶν νενομισμένων φόρων, διότι ἐπὶ ταύτης οὐδὲν τῶν στοιχείων τῆς ἀπάτης πρόκειται. Τὸ προκείμενον ἄρθρον προβλέπει τὴν περίπτωσιν καθ' ἥν τις δὲν ἀρνεῖται ἁπλῶς νὰ καταβάλῃ τοὺς ὀφειλομένους φόρους, ἀλλὰ παραστήσας ψευδῆ πράγματα ὡς ἀληθῆ ἐξημίωσε τὸ δημόσιον κατὰ τοὺς εἰς αὐτὸ ὀφειλομένους φόρους ἢ δασμούς. Ὡς φόροι νοοῦνται ἐνταῦθα μόνον οἱ ἄμεσοι. Οὕτως ὁ Κωστῆς, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν αἰτιολογιῶν τοῦ βαυαρικοῦ νόμου τοῦ 1813. Διὰ τοῦ νόμου ΞΗ' τοῦ 1847 ἐπεξετάθη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 403 καὶ ἐπὶ τῶν δημοτικῶν φόρων. Εἰδικοὶ νόμοι προβλέποντες μειώσεις καὶ ἀπάτας εἶναι οἱ περὶ γραμματοσήμων (ΚΦΚΘ' τοῦ 1910), χαρτοσήμου κτλ.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 436 Ποινικοῦ νόμου, ὅστις εἰς δημοσίους πλειστηριασμοὺς ἐμποδίζει βιαίως ἢ δι' ἀπειλῶν τὸν ἐλεύθερον διαγωνισμὸν ἢ διὰ δώρων ἢ ὑποσχέσεων ἀπομακρύνει τοὺς πλειστηριάζοντας ἢ γίνεται ἐπίτηδες αἴτιος νὰ μένουν ἀπομεμακρυσμένοι, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον (κατὰ Κωστῆν: τὸ πολὺ) τριῶν μηνῶν. Ἡ διάταξις ἐλήφθη ἐκ τοῦ Code pénal (art. 812). Ἐλλείπουσι καὶ ἐν τῷ βαυαρικῷ νόμῳ τοῦ 1813 καὶ τῷ ἰσχύοντι γερμανικῷ ποινικῷ κώδικι. Ὡς πλειστηριασμοὶ νοοῦνται οὐ μόνον οἱ πλειοδοτικοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ μειοδοτικοί, ὡς καὶ οἱ ἀναπλειστηριασμοί. Τὸ ἀντικείμενον τοῦ πλειστηριασμοῦ εἶναι ἀδιάφορον. Ἡ τιμωρουμένη πρᾶξις εἶναι ἡ καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ πλειστηριασμοῦ τῶν προσερχομένων ὅπως μετάσχουν αὐτοῦ προσώπων, ἐν γνώσει ὅτι τὰ πρόσωπα ταῦτα πρόκειται νὰ μετάσχουν τοῦ πλειστηριασμοῦ. Ἕτερον στοιχεῖον διὰ τὸν δόλον δὲν ἀπαιτεῖται. Ὑποτίθεται ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις αὕτη γίνεται πρὸς ἴδιον ὄφελος. Τὰ ἀπομακρυνόμενα πρόσωπα (π.χ. δι' ὑποσχέσεως περὶ ἀποζημιώσεως) δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς «συμμέτοχοι» τῆς προκειμένης πράξεως. Οὕτως ὀρθῶς ὁ Κωστῆς.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 437 Ποινικοῦ νόμου, ὅστις συνάπτει κρυφίως συμβόλαιον ἐπιζήμιον μὲ ἀφήλικα (ἀνήλικον, minderjährig) ἢ ἄλλον τινά, τοῦ ὁποίου δύναται νὰ γνωρίζῃ τὴν πρὸς τὸ ἐλευθέρως διαθέτειν τὰ ἑαυτοῦ ἀνικανότητα ἄνευ προηγουμένης εἰδήσεως καὶ συναινέσεως ἐκείνων, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐξουσίαν ὑπόκειται οὗτος, καταδικάζεται εἰς φυλάκισιν τὸ πολὺ τριῶν μηνῶν, καὶ εἰς χρηματικὴν ποινὴν τὸ πολὺ πεντακοσίων δραχμῶν, ἐκτὸς τῶν ὅσα τὸ πολιτικὸν δίκαιον ὁρίζει ὡς πρὸς τὸ ἄκυρον τοιαύτης πράξεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ πρόσωπον μεθ' οὗ συνάπτεται τὸ ἐπιζήμιον δι' αὐτὸ συμβόλαιον δέον νὰ μὴ συνεπλήρωσε τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἢ ἕνεκα οἱουδήποτε ἄλλου λόγου νὰ μὴ δύναται νὰ διαθέσῃ ἐλευθέρως τὰ τῆς περιουσίας αὐτοῦ (ἀπηγορευμένοι κλπ.). Ὡς ἐπιζήμιον συμβόλαιον δὲν νοεῖται οἱαδήποτε πρᾶξις συναλλαγῆς τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνα τὰ συναλλάγματα, ἐξ ὧν ἐκπορεύονται περαιτέρω ἐνοχικαὶ σχέσεις. Κατὰ Κωστῆν, ἡ ἐκ τοῦ συναφθέντος συμβολαίου ζημία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπῆλθε· ἀρκεῖ καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐνδεχομένης ζημίας. Ὁ τιμωρούμενος συμβαλλόμενος δέον νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ μεθ' οὗ συμβάλλεται δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ ἐλευθέρως τὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀρκεῖ δὲ καὶ δόλος ἐνδεχόμενος, τουτέστιν ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἱκανότητος ἢ ἀνικανότητος τοῦ προσώπου καὶ ἡ ἀδιαφορία κατέναντι τοῦ ἐνδεχομένου τῆς ἀνικανότητος.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 438 τοῦ Ποινικοῦ νόμου, ἐὰν ὁ ἔνοχος ἐτιμωρήθη δὶς ἤδη ἕνεκα πλημμελήματος, περὶ οὗ διέλαβε τὸ προηγούμενον ἄρθρον (437 Ποινικοῦ νόμου), ἢ ἐὰν πρόκειται νὰ τιμωρηθῇ ἕνεκα τριῶν πράξεων τοῦ εἰρημένου εἴδους, γενομένων μετὰ διαφόρων προσώπων, καταγιγνώσκεται τότε ἐκτὸς χρηματικῆς ποινῆς χιλίων τὸ πολὺ δραχμῶν καὶ φυλάκισις τοὐλάχιστον τριῶν μηνῶν. Περὶ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἀποφάσεως ἰσχύουν τὰ εἰς τὸ ἄρθρον 434 διδαχθέντα. Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ καθορίζεται εἰδικῶς ἡ ποινὴ τῆς ὑποτροπῆς καὶ τῆς συρροῆς.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 439 τοῦ Ποινικοῦ νόμου, ἐπίτροποι ἢ κηδεμόνες, κηδεμόνες ὁμάδος, ἐπιμεληταὶ κτημάτων, διαχειρισταὶ μεσεγγύων, ἐκτελεσταὶ διαθηκῶν, διοικηταὶ τῆς περιουσίας δήμων ἢ ἀγα-

Digitized by Google

θοεργῶν καὶ θρησκευτικῶν καταστημάτων, οἵτινες, ἂν καὶ χωρὶς ὑπεξαιρέσεως ἢ ἀπάτης, ἐνεργοῦσιν ἐκ προθέσεως πρὸς βλάβην τῶν ἐπιτετραμμένων εἰς τὴν ἐπιμέλειάν των, τῶν ὁμάδων ἢ τῶν καταστημάτων ἢ τῶν δήμων, τιμωροῦνται, 1) ἐὰν ἐντεῦθεν ἀπέλαυσαν ἴδιον ὄφελος, μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον μὲν δύο ἐτῶν, ἐὰν τοῦτο ὑπερβαίνῃ τὰς 50 δραχμάς, ἓξ δὲ μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, ἐὰν τὸ κέρδος εἶναι μικρότερον, 2) ἄλλως δὲ μὲ φυλάκισιν τὸ πολὺ ἓξ μηνῶν. Συγχρόνως δὲ ἀποστεροῦνται τῆς εἰς αὐτοὺς διαπεπιστευμένης ἐπιτροπείας, κηδεμονίας ἢ ἄλλης διοικήσεως. Ὑποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος δύναται νὰ εἶναι μόνον τὰ ἐν τῷ νόμῳ ρητῶς κατονομαζόμενα πρόσωπα, εἰς ἃ δέον νὰ προστεθῇ, ὡς ἐγένετο δεκτόν, καὶ ὁ παρεπίτροπος ὁσάκις ἀναπληροῖ τὸν ἐπίτροπον. Ὡς κηδεμόνες ὁμάδος νοοῦνται (Massecuratoren) οἱ κηδεμόνες σχολαζούσης κληρονομίας, οἱ ἐκκαθαρισταὶ ἑταιρικῆς περιουσίας κλπ. Ὡς ἐπιμεληταὶ κτημάτων νοοῦνται οἱ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τοῦ ἐπικαρπωτοῦ κλπ. διοριζόμενοι ἐπιστάται τοῦ κτήματος. Ἡ πρᾶξις δέον νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐν γνώσει, ὅτι ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ ἀπορρεύσῃ ζημία εἰς τὴν ἐμπεπιστευμένην περιουσίαν, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπέλθῃ καὶ πράγματι ζημία. Ἡ ποινὴ ἐπιμετρεῖται ἀναλόγως τοῦ ἂν ὁ δράστης ἀπέλαυσεν ὄφελος ἢ οὐ καὶ ὁποῖον.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 440 Ποινικοῦ νόμου, μὲ φυλάκισιν τὸ πολὺ ἑνὸς ἔτους τιμωροῦνται πραγματογνώμονες καὶ ἐκτιμηταὶ ἐπισήμως διωρισμένοι, οἵτινες εἰς πράγματα διαφιλονικούμενα ἐνώπιον δικαστηρίου, ζημιοῦσί τινα ἐκ προθέσεως διὰ τῆς γνωματεύσεώς των, ἢ δι' ἐπίτηδες ὑπερτιμήσεως. Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ προϋποτίθεται ὅτι οἱ πραγματογνώμονες καὶ οἱ ἐκτιμηταὶ (διαιτηταὶ) δὲν διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων προσώπων καὶ ὅτι τὸ λειτούργημα αὐτῶν εἶναι ἐξώδικον. Διότι ἄλλως ἐφαρμόζονται τὰ ἄρθρα 266 καὶ 270 Ποινικοῦ νόμου. Προαπαιτούμενον τῆς τιμωρήσεως εἶναι ὅτι ἐπῆλθε ζημία καὶ ὅτι τὴν ζημίαν ταύτην οἱ πραγματογνώμονες προὐξένησαν ἐκ δόλου καὶ οὐχὶ ἐξ ἀμελείας, π. χ. ἀπειρίας ἢ ἀνικανότητος.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 441 Ποινικοῦ νόμου, μὲ εἱρκτὴν τιμωρεῖται, ὅστις καθ' ἑαυτὸν ἢ ὡς μέλος τινὸς ἑταιρείας, λαμβάνων μέρος εἰς προμηθεύσεις ἢ ἐργολαβίας ὁποιουδήποτε εἴδους διὰ λογαριασμὸν τοῦ κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν στρατεύματος, δὲν ἐκπληροῖ ἐν γένει ἢ ἐν μέρει τὰς ὁποίας ἀνέλαβεν ὑποχρεώσεις, χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ πρὸς τοῦτο ἀπὸ κρείττονά τινα δύναμιν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 442 Ποινικοῦ νόμου, εἰς τὴν αὐτὴν τῶν προμηθευτῶν ποινὴν καταδικάζονται καὶ οἱ ἐπιστάται καὶ οἱ πράκτορες αὐτῶν, καὶ ἄλλοι εἰς τοιαύτας ἐργολαβίας διωρισμένοι, ἐὰν ἔπραξαν τὸ εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον ὡρισμένον κακούργημα ἢ συμμετέσχον εἰς τοῦτο. Κατὰ τὸ ἄρθρον 443 Ποινικοῦ νόμου, μὲ φυλάκισιν τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν τιμωρεῖται ὅστις, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 441, ἀναβάλλει μόνον ἐξ ἀμελείας, ἀπροσεξίας ἢ δι' ἔλλειψιν προνοίας, τὰς ὁποίας ἀνεδέχθη προμηθείας ἢ ἄλλας ἐργασίας. Κατὰ τὸ ἄρθρον 444 Ποινικοῦ νόμου, τὰ κακουργήματα καὶ πλημμελήματα, περὶ ὧν διέλαβον τὰ ἄρθρα 441—443, ἀνακρίνονται καὶ τιμωροῦνται μόνον κατ' αἴτησιν τῆς κυβερνήσεως. Τὰ ἄρθρα 441—444 ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Code pénal (art. 430—433). [Πρβλ. *Κωστῆν* 3, 290 ἑπ. *Olshausen* II ὑπὸ τὰ ἄρθρα 263, 266, 329.]

—*['Αστ. Δίκ.]* Βλ. λ. *'Ακουΐλιος νόμος καὶ διαφέρον.*

—*[Διεθν. Δίκ.]* Βλ. λ. *πολέμου δίκαιον* καὶ *Παγκόσμιος πόλεμος* (ἐπανορθώσεις).

Ζημιανὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἤδη καλούμενον *Δίκαστρον* (βλ. λ.).

ζημιάρης, (ὁ), θηλ. *ζημιάρα* οὐδ. *ζημιάρικο*· δημοτ. αὐτὸς ποῦ κάμνει ζημιές: «ἡ ὑπηρέτριά μας εἶναι ζημιάρα», «ζημιάρης γάτος» καὶ «ζημιαρόγατος».

ζημιῶ (*—όω*)· προξενῶ ζημίαν.

ζήμιωμα (τό)· δημοτ., ἡ γενομένη ζημία, φθορά, βλάβη: «δὲν σοῦ 'καμε δὰ καὶ μεγάλο ζήμιωμα».

ζημιωτὴς (ὁ)· ὁ ζημιώνων, ὁ προξενῶν ζημίαν.

Ζημνιάτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν, ἤδη καλούμενον *Παλιουριὰ* (βλ. λ.).

Ζήμυθος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς μεταξὺ Βάρκης καὶ Ἀρτάμιδος. Ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὴν πόλιν *Ζήβυττιν* τῆς Λιβύης, ἀναφερομένην ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, ἢ τὴν μεταξὺ Πτολεμαΐδος καὶ Ταυχείρων *Ζηνέρτιδα* τοῦ Σκύλακος. Ὁ Müller, ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πτολεμαίου, τοποθετεῖ αὐτὴν παρὰ τὴν νῦν *Ρὰς Σέμ.* Ἡ Ζήμυθος ἀναφέρεται καὶ ὡς *Ζύμηθος, Ζίμιθος, Σύμαιθος* καὶ *Ζήμυθος.* Π. Ν. Π.

ζῆν· ἀπαρέμφ. τοῦ ζῶ· μετὰ τοῦ ἄρθρου τὸ ὡς οὐσιαστικόν: «μετὰ δυσκολίας ἐξοικονομεῖ τὰ πρὸς τὸ ζῆν», «τὸ εὖ ζῆν» τὸ εὐτυχεῖν.

Ζηνΐας, *ἁγία*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν μνημονεύονται φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ἡ θαυματουργός, ἥτις κατά τινα παράδοσιν ἐμαρτύρησεν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μετὰ τῆς *Κυρίας, Βαλερίας* καὶ *Μαρκίας,* ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· ἑορτάζεται τὴν 7 Ἰουνίου καθ' ἡμᾶς, τὴν 5 δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν μαρτυρολόγιον. —2) Ἡ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἥτις μετὰ τῆς ἀδελφῆς *Φιλονίλλης* καταλήξασαι εἰς τὴν πόλιν Δημητριάδα ἔν τινι σπηλαίῳ διῆγον τὸν βίον. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἑορτάζεται τὴν 11 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

Ζηνᾶς. Ἕλλην γλύπτης ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ' π.Χ. αἰῶνα. Ἔργα τούτου εἶναι δύο προτομαὶ ἀποκείμεναι ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βατικανοῦ, ὧν ἡ ἑτέρα εἰκονίζει τὸν Φωκίωνα. Ἀμφότερα τὰ ἔργα στεροῦνται ζωῆς καὶ ἐκφράσεως. Τὸν τεχνίτην τοῦτον ταυτίζουσί τινες πρὸς τὸν σύγχρονόν του *Ζήνωνα* τὸν ἐξ Ἀφροδισιάδος τῆς Μ. Ἀσίας. Ν. Χ. Κ.

—**Ζηνᾶς.** Χριστιανὸς συνιστώμενος ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Τίτ. γ', 13) πρὸς τὸν Τίτον καὶ τοὺς ἐν Κρήτῃ Χριστιανούς. Κατά τινα παράδοσιν ἐγένετο ἐπίσκοπος Διοσπόλεως ἐν Παλαιστίνῃ. Ε. Γ. Π.

Ζηνερτὶς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος καὶ πόλισμα τῆς χώρας τῶν Μαρμαριδῶν (*Σκύλ. Καρυανδ.*, Περίπλ. 108). Ἐκ τῆς σειρᾶς διαδοχῆς ἐν τῇ γεωγραφικῇ περιγραφῇ, φαίνεται ταυτιζομένη πρὸς τὴν σύγχρονον *Ζεϊνὰ* (πλάτ. 31° 10' Β, μῆκ. 20° 07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 241: Benghazi to Derna) 6 μιλ. ΒΑ τῆς Βεγγάζης. Σ. Ε. Λ.

Ζήνης, *Σταμάτιος.* Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν θανόντων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ. Γ. Δ. Κ.

Ζηνικέτης. Περιβόητος λῃστὴς ἐκ Κιλικίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἔχων ὡς ὁρμητήριον ἀκρώρειάν τινα τοῦ Ταύρου παρὰ τὸ ὄρος Ὄλυμπον, εἰς τὰ ἀνατολικὰ τῆς Λυκίας, ὀνομασθὲν ἀπ' αὐτοῦ *Ζηνικέτου πειρατήριον.* Ἦτο ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος τῶν περιοίκων, ἀφοῦ καὶ πόλεις, ὅπως ὁ Κώρυκος καὶ ἡ Φάσηλις καὶ ἄλλα χωρία τῆς Παμφυλίας, ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Τὸν Ζηνικέτην ἐξωλόθρευσεν ὁ Ρωμαῖος ὕπατος Πόπλιος Σερβίλιος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἰσαυρικὸς (74 π. Χ.), ἀπαλλάξας τὴν χώραν ἀπὸ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν πειρατῶν τῆς Ἰσαυρίας καὶ Κιλικίας. Ὁ λῃστὴς μαθὼν ὅτι τὸ πειρατήριόν του περιεκυκλώθη, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὸ καὶ κατεκάη μετὰ τῆς ἀκολουθίας του. Α. Θ. Σ.

—**Ζηνικέτου, *Πειρατήριον τοῦ*—** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ζηνικέτης.*

Ζηνοβία. Σύζυγος Ραδαμίστου βασιλέως τῆς ἐν Καυκάσῳ Ἰβηρίας καὶ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Μιθριδάτου, κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ Ραδάμιστος ἐφόνευσε τὸν πενθερόν του καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐξεγερθέντες τὸν κατεδίωκον. Κατὰ τὴν φυγήν των ἡ Ζηνοβία, ἔγκυος οὖσα καὶ δι' αὐτὸ βραδύνουσα τὴν πορείαν, παρεκάλεσε τὸν σύζυγόν της νὰ τὴν φονεύσῃ διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ καὶ ὑποστῇ ἀτιμώσεις. Ὁ Ραδάμιστος τὴν ἔπληξε δι' ἐγχειριδίου καὶ τὴν ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμὸν Ἄραξον. Ἀλλὰ τὸ ρεῦμα τὴν παρέσυρε καὶ οὕτως ἀπεσύρθη ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ χωρικῶν οὖσα ἀκόμη ἐν ζωῇ. Προσκομισθεῖσα εἰς τὸν Τιριδάτην, βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, ἔτυχε πολλῆς φιλοφροσύνης καὶ ἐπέζησε (53 μ. Χ.). Τὴν μυθιστορηματικὴν αὐτὴν περιπέτειαν ἀφηγεῖται ὁ Τάκιτος, ὁ δὲ Γάλλος δραματικὸς Crébillon ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τῆς τραγῳδίας του «Rhadamiste».

—**Ζηνοβία.** Βασίλισσα τῆς Παλμύρας (267—273 μ. Χ.), ἡ ἱστορία τῆς ὁποίας εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἑλκυστικώτερα ἐπεισόδια τοῦ τόσον πολυκυμάντου ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἀνατολῆς, καὶ συγχρόνως μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας ἐκδηλώσεις τῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους. Τὴν παράδοξον ἱστορίαν τῆς Ζηνοβίας γνωρίζομεν καλῶς, διότι τὸ ὄνομά της συνεδέθη μὲ μεγάλα γεγονότα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἔσχε δὲ ἀπήχησιν μεγάλην καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τὸ ὄνομά της συνδέεται ἀναποσπάστως μὲ τὸ ὄνομα τῆς *Παλμύρας* (βλ. λ.), τῆς *Ταδμὼρ* τῆς ἐρήμου, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ πολυθρύλητος βασίλισσα. Ἡ Παλμυρηνὴ βασίλισσα ἔχει σκοτεινὴν τὴν καταγωγήν. Τὸ ὄνομά της δεικνύει γυναῖκα τῆς Ἀνατολῆς, Συρίαν, ἴσως καὶ Ἄραβα, ἐνῷ ἀραβικοὶ μῦθοι τὴν θέλουν Ἰουδαίαν. Αὐτὴ ἡ ἰδία ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο ἀπόγονος τῆς Σεμιράμιδος· συνηθέστερον ἔλεγεν ὅτι κατήγετο ἀπὸ τοὺς Πτολεμαίους, τοὺς Ἕλληνας βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν πολυθρύλητον Κλεοπάτραν, τῆς ὁποίας, ὡς φαίνεται, καὶ ἐλάμβανεν ἐνίοτε τὸ ὄνομα. Εἰς τὰ νομίσματα ὀνομάζεται τακτικὰ καὶ *Σεπτιμία.* Τὸ ὅλον ὄνομα εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν νομισμάτων εἶναι: *Σεπτιμία Ζηνοβία Σεβαστή.* Τοῦτο δὲ δύναται νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο κόρη Ρωμαίου ἐξελληνισθέντος ἐν Αἰγύπτῳ. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, σημασίαν ἀποκτᾷ αὐτὴ ἡ ἀπαίτησις τῆς Ζηνοβίας νὰ θεωρῆται ἀπόγονος τῆς Κλεοπάτρας, διότι καὶ κατὰ τὰ χαρίσματα τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τὰ μεγάλα σχέδια ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς διάδοχος τῆς μεγάλης ἐκείνης Ἑλληνίδος βασιλίσσης.

Ἡ Ζηνοβία ἦτο γυνὴ ἐξαιρετικοῦ κάλλους. Εἶχε τὸ χρῶμα πολὺ μελάγχρουν, τοὺς ὀφθαλμοὺς μαύρους καὶ γεμάτους φλόγας, τοὺς ὀδόντας λευκοὺς ὡς μαργαριτάρια, τὴν φωνὴν ἠχηρὰν καὶ δυνατήν, τὸ πρόσωπον φαιδρὸν καὶ τὸ σύνολόν της γεμᾶτον ἐξαισίαν χάριν. Τὸ παραδοξότερον εἰς τὴν ἐκπληκτικὴν ταύτην γυναῖκα ἦτο ἡ σωματικὴ αὐτῆς ρώμη. Ἦτο ρωμαλεωτέρα καὶ ἀνδρειοτέρα καὶ ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον καὶ ρωμαλέον σύζυγόν της, τὸν βασιλέα Ὀδέναθον. Ὑπέροχος θὰ ἦτο, ἀληθὴς Ἀθηνᾶ, ὁσάκις ἐδημηγόρει πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτῆς, φοροῦσα κράνος εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ἔχουσα πάντοτε γυμνοὺς τοὺς βραχίονας. Ἐκπλήττεταί τις ὅταν ἀναλογισθῇ, ὅτι διετήρει τὴν σωματικὴν καλλονὴν παρ' ὅλους τοὺς μόχθους, τοὺς ὁποίους ὑφίστατο ὁδηγοῦσα αὐτὴ εἰς τὴν μάχην τὸν στρατόν. Θαυμαστὴ δὲ ἰδίως ἦτο διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος αὐτῆς. Κατεῖχε τελείως τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν, ὡς ἀληθὴς Ἑλληνὶς βασίλισσα. Εἶχε διδάσκαλον τὸν περίφημον ρήτορα Λογγῖνον, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν καὶ ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος σύμβουλός της. Ἐγνώριζε τόσον καλὰ τὴν ἱστορίαν καὶ δὴ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ὥστε λέγεται ὅτι εἶχεν ἐκπονήσει καὶ μίαν ἱστορικὴν σύνοψιν. Ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐγνώριζε καλῶς τὴν λατινικήν, ἐξόχως δὲ τὴν αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν καὶ πλείστας ἄλλας ἀνατολικάς. Ἦτο γενναιόψυχος, σώφρων καὶ συνετὴ εἰς τὰς σκέψεις αὐτῆς, σταθερὰ ὅμως εἰς τὰς ἀποφάσεις. Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς ἀρρενωπὰς καὶ πολεμικὰς αὐτῆς ἀρετάς, δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι γυνὴ καὶ νὰ ἔχῃ καὶ τὰς γυναικείας κλίσεις. Ἠγάπα εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν πολυτέλειαν, αἱ ἐσθῆτες αὐτῆς ἦσαν πλουσιώταται καὶ γεμᾶται πολυτίμους λίθους. Ἐμιμεῖτο τὴν πολυτέλειαν τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Περσίας, ἠγάπα δέ, ὅπως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, τὰ συμπόσια καὶ τοὺς πότους, ἔπινε πολὺ μὲ τοὺς ἀξιωματικούς της, ἀλλὰ διετήρει πάντοτε τὴν νηφαλιότητα αὐτῆς, καὶ ἠρέσκετο νὰ πίνῃ, ὅπως ἡ πρόγονός της, ὡς ἔλεγε, Κλεοπάτρα, εἰς κύλικας χρυσοῦς, κατακόσμους ἀπὸ πολυτίμους λίθους.

Ἡ Ζηνοβία ἦτο σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Παλμύρας *Ὀδενάθου,* ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ξένος· κατήγετο ἀπὸ αὐτὴν τὴν Παλμύραν («ἀνὴρ Παλμυρηνός»), καὶ ἀπὸ ταπεινὴν καταγωγὴν («ἀφανὴς τὰ πρῶτα καὶ ἄγνωστος») κατώρθωσε καὶ ἔγινε βασιλεὺς τοῦ Παλμυρηνοῦ κράτους. Ὁ Ὀδέναθος εἶχεν ἀπὸ τὴν πρώτην σύζυγόν του υἱὸν ὀνομαζόμενον Ἡρώδην, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνατραφῆ μὲ ἑλληνικὴν παίδευσιν. Ἀπὸ τὸν γάμον μὲ τὴν Ζηνοβίαν ἐγεννήθησαν δύο υἱοί. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος καὶ ἡ συμβίωσις τοῦ Ὀδενάθου μὲ τὴν Ζηνοβίαν δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν εὐτυχής· εἰς ἓν μόνον συνεφώνησαν οἱ σύζυγοι, εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς αὔξησιν τῆς Παλμύρας καὶ ἐκτέλεσιν πολεμικῶν ἄθλων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπροξένουν τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός των. Ὁ Ὀδέναθος εἶχεν ἤδη συνηθίσει εἰς τὴν σκληραγωγίαν, διότι ἀπὸ νέος ἐκυνήγει πάνθηρας, λέοντας καὶ ἄλλα θηρία εἰς τὰ δάση πρὸς τὰ ΒΔ τῆς Παλμύρας, καὶ ὁ βίος οὗτος ἦτο ἡ καλλίστη προπόνησις διὰ τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Περσῶν· καὶ ὅμως παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι μέγα μέρος τῆς δόξης ὁ Ὀδέναθος ὀφείλει εἰς τὴν σύζυγόν του Ζηνοβίαν, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, ἦτο ἀνδρειοτέρα ἀπὸ αὐτόν.

Τὸ Παλμυρηνὸν κράτος ἦτο ἕως τότε κράτος ὑποτελὲς εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ διετήρει τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν συριακήν, καὶ εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν. Ἀλλ' ὅταν οἱ Πέρσαι, ἐπανακτήσαντες τὴν παλαιὰν δύναμιν ἐπὶ τῶν Σασσανιδῶν βασιλέων, κατέστησαν ἀπειλητικοὶ διὰ τὴν Ρώμην, οἱ Παλμυρηνοὶ ἐτάχθησαν ὑπέρμαχοι ταύτης καὶ ἀπέκτησαν μεγάλα προνόμια. Καὶ ὅτε ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπώρη, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων Βαλεριανόν, κατέστη ἀνυπόφορος, ὑψώθη ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ὀδέναθος, ἔσωσε τὰς πολιορκουμένας πόλεις καὶ τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ ἀπεδίωξε τὸν Σαπώρην ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Δύσις εὑρίσκετο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς κίνδυνον ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ ἡ Ρώμη ἦτο ἀνίσχυρος, διότι τὸ κράτος ἐταράσσετο ἐκ τῆς λεγομένης στρατιωτικῆς ἀναρχίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Γαλλιηνός, ἀνίκανος νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν κινδυνεύουσαν Ἀνατολήν, ἀνίκανος προσέτι ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Ὀδενάθου, ἐθεώρησε φρονιμώτερον νὰ περιποιηθῇ τὸν σωτῆρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ὀδέναθον στρατηγὸν αὐτῆς. Τότε φαίνεται ὅτι ὁ ἀνδρεῖος ἡγεμὼν τῆς Παλμύρας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (τῷ 261 μ. Χ.). Ἀργότερον ὁ τίτλος οὗτος ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος, ἐδόθη δὲ τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Ὀδέναθον νὰ κόψῃ νομίσματα μὲ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ

Digitized by Google

μὲ τὰ σύμβολα τῶν νικῶν αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν. Ἔκτοτε καὶ ἡ Ζηνοβία ἔλαβε τὸ ὄνομα βασίλισσα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ὁ Ὀδέναθος μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἡρώδου ἐδολοφονήθησαν εἰς τὴν Ἔμεσαν, καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ὀδενάθου, τοῦ ἥρωος, ἀνεφάνη ἤδη ὡς μόνη βασίλισσα σύζυγός του, ἡ ἡρωὶς τῆς Ἀνατολῆς Ζηνοβία. Ἡ βαρεῖα κατηγορία, ὅτι αὕτη ὑπεκίνησε τὸν φόνον τοῦ συζύγου της, δὲν στηρίζεται παρὰ μόνον εἰς ἁπλῆν διάδοσιν καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς πηγῆς βεβαιοῦται, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς τὸν ὑψηλόφρονα καὶ σώφρονα χαρακτῆρα τῆς Ζηνοβίας δύναται νὰ συμβιβασθῇ. Ἀνελθοῦσα εἰς τὸν θρόνον ἡ Ζηνοβία (τέλος τοῦ 267 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 268 μ. Χ.) ὡς μόνη κυρίαρχος, ἠθέλησε νὰ εἶναι ἡ ἀληθὴς βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔδειξεν ἑαυτὴν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ἐβασίλευεν ὡς ἐπίτροπος τῶν δύο υἱῶν αὐτῆς, περιέβαλεν ὅμως αὐτοὺς μὲ τὰ βασιλικὰ ἐμβλήματα αὐτὴ ἡ ἰδία καὶ ἐφαίνετο ὁ ἀληθὴς βασιλεύς, ἀπέκτησε δ' ἔκτοτε φήμην ὁμοίαν μὲ τὰς προγόνους αὐτῆς, τὰς ὁποίας ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχε, τὴν Σεμίραμιν καὶ τὴν Κλεοπάτραν. Οἱ μεγάλοι σκοποὶ τῆς Ζηνοβίας δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ρώμης. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς κατὰ ποίας περιστάσεις διέλυσε τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἀλλὰ βλέπομεν τὴν Ζηνοβίαν, εὐθὺς μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Ἡρακλειανοῦ καὶ νὰ νικᾷ αὐτόν. Ἡ κατὰ τῶν Ρωμαίων αὕτη νίκη ἐξύπνησεν εἰς τὴν φιλόδοξον ψυχὴν τῆς Ζηνοβίας μεγάλας ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας ἐβοήθει ὁ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ (268 μ.Χ.) καὶ αἱ περιπλοκαὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Κλαυδίου (τοῦ Β') μὲ τοὺς Ἀλαμαννοὺς καὶ τοὺς Γότθους. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἀνεκηρύσσετο εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὴν Γαλατίαν, αὐτοκράτειρα (αὐγούστα) ἡ Βικτωρία, καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἐκραύγασεν ἑπτάκις πρὸς τὸν Κλαύδιον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον: «Claudi Auguste, tu nos a Zenobia et a Victoria libera». Ἦτο κατάλληλος ἡ περίστασις, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελήθη αὐτῆς μὲ γενναιότητα καὶ ἀδάμαστον θάρρος ἡ Ζηνοβία, διὰ νὰ γίνῃ πραγματικὴ βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ πρώτη ἧττα τῶν Ρωμαίων εἶχε κάμει τὴν Ζηνοβίαν κυρίαν τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Ὅτε κατόπιν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Κλαύδιος, καὶ καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἦτο ἀπησχολημένος εἰς τὴν Δύσιν, ἡ Ζηνοβία ἐπεδίωξε τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, πρὸς τὴν ὁποίαν εἵλκυον αὐτὴν κληρονομικὰ δικαιώματα, ὡς ἀπόγονον τῶν Πτολεμαίων. Ἔστειλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν στρατηγὸν Ζαβδᾶν, ἀξιωματικὸν ἀνδρεῖον καὶ ἔμπειρον, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν χώραν κατόπιν μεγάλης μάχης. Ὁ παλμυρηνὸς στρατός, συγκείμενος ἀπὸ 70.000 Σύρους καὶ ἄλλους βαρβάρους, συνεκρούσθη μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν (ρωμαϊκόν), ἀριθμοῦντα 50.00 ἄνδρας καὶ ἐνίκησεν αὐτόν. Ὁ Ζαβδᾶς ἀφῆκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, προφανῶς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σῶμα 5.000 ἀνδρῶν, αὐτὸς δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Παλμύραν. Ἐπροσπάθησε κατόπιν ὁ στρατηγὸς τοῦ Κλαυδίου Πρόβος νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Παλμυρηνούς, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐνικήθη, συνελήφθη μάλιστα αἰχμάλωτος καὶ ηὐτοκτόνησεν ἐκ τῆς ἀπελπισίας. Οὕτως ἐστερεώθη ἡ κυριαρχία τῆς Ζηνοβίας ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ οὕτως ἔκτοτε οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ν' ἀντιμετωπίσουν τὸ μέγα πρόβλημα τῆς κτήσεως ἢ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία ἦτο μοιρασμένη μεταξὺ δύο μεγάλων δυνάμεων αὐτῆς, τῆς Περσίας τῶν Σασσανιδῶν καὶ τῆς Παλμύρας τῆς Ζηνοβίας. Διότι εἶχεν ἤδη ἡ μεγάλη αὕτη βασίλισσα καταλάβει ὄχι μόνον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ρωμαϊκὴν Ἀραβίαν, ἀκόμη καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἕως τὴν Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας, καὶ μάλιστα ἡ κυριαρχία αὐτῆς εἶχε φθάσει ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι οἱ στρατοί της εἶχον καταλάβει καὶ τὴν Χαλκηδόνα. Ἡ Ζηνοβία ἐδείκνυεν ἤδη τὰ μεγάλα κοσμοκρατορικὰ σχέδια αὐτῆς, ὡς ἀληθὴς ἀπόγονος τῆς Ἀσιανῆς Σεμιράμιδος καὶ τῆς Ἑλληνίδος Κλεοπάτρας.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας του, ὁ Κλαύδιος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ βαδίσῃ ὁ ἴδιος ἐναντίον τῆς Ζηνοβίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν του, διοτι ἀπέθανεν ἐκ λοιμοῦ εἰς τὸ Σίρμιον τῆς Παννονίας. Τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀνατολῆς ἐπραγματοποίησεν ὁ διάδοχός του, εἷς ἀπὸ τοὺς ἀνδρειοτέρους Ρωμαίους αὐτοκράτορας, ὁ Αὐρηλιανός, ὁ ὁποῖος ἀνεστήλωσε τὴν γοητείαν τοῦ ρωμαϊκοῦ ὀνόματος καὶ τὴν κοσμοκρατορίαν τῆς Ρώμης.

Ὁ Ὀδέναθος καὶ ἡ Ζηνοβία ἀπὸ ἓν μικρὸν ἔδαφος τῆς ἐρήμου εἶχον κατορθώσει νὰ ἱδρύσουν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς κίνδυνον τὴν Ρώμην. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν μιᾶς γυναικός, ἡ ὁποία καυχᾶται ὅτι εἶναι διάδοχος Ἑλλήνων βασιλέων καὶ ἔχει μόρφωσιν καὶ χαρακτῆρα ἑλληνικόν, ἱδρύεται κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. ἓν ἀπέραντον ἑλληνιστικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει πλουσίας χώρας, ἰσχυρὰ κράτη καὶ πρὸ παντὸς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνθεῖ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Τὰ ἄλλοτε μεγάλα ἑλληνικὰ βασίλεια τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκιδῶν ἀποτελοῦν μέρος τοῦ κράτους τῆς μεγάλης ταύτης γυναικός, καὶ ἡ Ζηνοβία, ἡ ὁποία ἦτο κλεισμένη εἰς τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους τῆς Παλμύρας, εἶναι ἤδη βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκτείνει τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἕως τὸν Βόσπορον. Αἱ μεγάλαι καὶ πλούσιαι χῶραι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦρχεν ἡ Ζηνοβία, ἦσαν ἀκριβῶς αἱ ἔνδοξοι χῶραι τῶν παλαιῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων καὶ αἱ μέλλουσαι ἔνδοξοι χῶραι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς αἴγλης τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἠγείρετο λοιπὸν διὰ τὴν Ρώμην ἓν ἀληθὲς κοσμοϊστορικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο ὁ Αὐρηλιανὸς νὰ λύσῃ παρὰ μόνον διὰ τοῦ ξίφους.

Καὶ πραγματικῶς, μόλις ὁ σιδηροῦς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ ἐνίκησε τοὺς Γερμανοὺς εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν καὶ τοὺς Γότθους εἰς τὸν Δούναβιν, διῆλθε τὸν Βόσπορον καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς (272 μ. Χ.). Κατέλαβε χωρὶς ἀντίστασιν τὴν Βιθυνίαν καὶ τὴν Γαλατίαν μὲ τὴν πρωτεύουσάν της Ἄγκυραν, ἐκυρίευσε τὰ Τύανα τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἐβάδισεν εἰς τὴν Συρίαν, ὅπου ἤρχισαν αἱ πεισματώδεις μάχαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ζηνοβίας περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἀνατολῆς. Συνεκροτήθησαν τρεῖς ἢ δύο μάχαι (οἱ συγγραφεῖς δὲν εἶναι σύμφωνοι). Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ μεγάλαι μάχαι συνεκροτήθησαν περὶ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔπειτα περὶ τὴν πόλιν Ἔμεσαν. Καὶ εἰς τὰς δύο μάχας, παρὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς προσπαθείας τῆς Ζηνοβίας, ἡττήθησαν οἱ Παλμυρηνοί. Εἰς μάτην ἡ βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς διέτρεχε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ αὐτῆς ἐμψυχώνουσα αὐτὸν διὰ δημηγοριῶν, εἰς μάτην ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς αὐτῆς Σαβδᾶς καὶ τὰ ἐμπειροπόλεμα παλμυρηνὰ τάγματα ἠγωνίσθησαν κρατερῶς· οἱ πολεμισταὶ τῆς ἐρήμου ἠναγκάσθησαν νὰ καμφθοῦν ἐνώπιον τῆς δεξιότητος καὶ τῆς στρατηγικῆς τῶν Ρωμαίων στρατηγῶν. Ὁ πολυάριθμος στρατὸς τῆς Ζηνοβίας εἰς τὴν μάχην τῆς Ἐμέσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ βασίλισσα εἶχε παρατάξει 70.000 ἄνδρας, ἔτρεψε κατ' ἀρχὰς εἰς φυγὴν τοὺς ρωμαϊκοὺς λεγεῶνας. Οἱ ἀτρόμητοι ἰδίως Παλμυρηνοὶ ἱππεῖς κατεδίωξαν μακρὰν τοὺς ἐσκορπισμένους Ρωμαίους πολεμιστάς. Ἀλλ' οὗτοι, προσποιούμενοι ἴσως, ὑπεχώρησαν, ἀνασυνετάχθησαν αἰφνιδίως καὶ ἐπέπεσαν ὁρμητικῶς ἐναντίον τῶν Παλμυρηνῶν. Τὸ ἐλαφρὸν πεζικὸν τῆς Ζηνοβίας, ἀφοῦ ἐξήντλησεν ὅλα τὰ βέλη αὐτοῦ, ἔμεινεν ἐκτεθειμένον καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸ ξίφος τῶν λεγιοναρίων. Ὁ στρατὸς τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ παλιμμάχους τοῦ Ἄνω Δουνάβεως, στρατιώτας χωρικοὺς καὶ ρωμαλέους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντισταθοῦν οἱ Ἀσιανοὶ τῆς Ζηνοβίας, παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν ὁρμητικότητά των.

Μετὰ τὴν ἧτταν εἰς τὴν Ἔμεσαν ἐπροσπάθησεν ἡ Ζηνοβία, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε, νὰ συγκεντρώσῃ ἄλλον στρατόν, διότι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ὑπήκουον εἰς αὐτήν, εἶχον ἀποστατήσει καὶ εἶχον συνταχθῇ μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Αὐρηλιανὸς μάλιστα εἶχε στείλει εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν καλύτερον ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ν' ἀνακτήσῃ τὴν χώραν. Δὲν ἔμενεν ἄλλο τίποτε εἰς τὴν Ζηνοβίαν παρὰ ἡ ὑποχώρησις καὶ ἡ ἄμυνα εἰς τὴν Παλμύραν. Περιεκλείσθη λοιπὸν εἰς τὴν πρωτεύουσάν της, ἔκαμε πολλὰς παρασκευὰς πρὸς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, καὶ ἐκήρυξε μετὰ θάρρους ὅτι ἡ βασιλεία αὐτῆς δὲν θὰ ἐτελείωνε παρὰ μόνον μὲ τὴν ζωήν της.

Πολὺ δύσκολος ὑπῆρξεν ἡ πορεία τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Παλμύραν. Οἱ πολεμισταὶ τῆς ἐρήμου διαρκῶς ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Ρωμαίων, καὶ ἡ διάβασις τῆς αὐχμηρᾶς ἐρήμου, ἡ ὁποία ἐχώριζε τὴν Ἔμεσαν ἀπὸ τὴν Παλμύραν, ἔγινεν ἐν μέσῳ κακουχιῶν καὶ διαρκῶν ἀγώνων κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι παρεμόνευον τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἐπέπιπτον κατὰ τῶν λεγεώνων αἰφνιδίως καὶ ἐχάνοντο ἀστραπιαίως ἐπὶ τῶν εὐκινήτων ἵππων αὐτῶν. Οἱ βαρεῖς Ρωμαῖοι στρατιῶται ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν εἰς τὴν φυγήν των. Τέλος ἔφθασεν ὁ Αὐρηλιανὸς εἰς τὴν Παλμύραν, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία παρεῖχεν ἀκόμη μεγαλυτέρας δυσκολίας. Ὁ αὐτοκράτωρ κατενόησε τὴν δυσκολίαν ταύτην καὶ ἐθεώρησε φρονιμώτερον νὰ καταφύγῃ εἰς ὠφέλιμον δι' αὐτὸν συνθήκην. Εἰς τὴν Ζηνοβίαν ἐπρότεινεν ἀποχώρησιν μὲ ὅλας τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούτη αὐτῆς, εἰς τοὺς κατοίκους ἔδωκεν ἀσφάλειαν, ὄχι μόνον ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν προνομίων αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ὑψηλόφρων βασίλισσα ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις ταύτας μὲ ἰσχυρογνωμοσύνην. Εἶχεν ἐλπίδα εἰς τὴν βοήθειαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἰδίως τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας, ὁ ὁποῖος θὰ ἔσπευδε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν κινδυνεύουσαν, διότι θὰ ἐφοβεῖτο καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας του. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Σαπώρης ἀπέθανε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ αἱ ἀνωμαλίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν τὸν θάνατόν του, ἠμπόδισαν τὴν ἀποστολὴν σπουδαίων βοηθειῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ Αὐρηλιανὸς εἶχε φροντίσει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς συγκοινωνίας αὐτοῦ καὶ ἐλάμβανε συνεχῶς ζωοτροφίας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Συρίας· προσέτι ἦλθεν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλη βοήθεια, ὁ στρατὸς ὁ ὁποῖος εἶχε καθυποτάξει τὴν Αἴγυπτον.

Οὕτως ἡ ἐλπὶς τῆς Ζηνοβίας ὅτι οἱ Ρωμαῖοι θὰ ἠναγκάζοντο νὰ διέλθουν πάλιν ἄπρακτοι τὴν ἔρημον ἐδεικνύετο ματαία. Δὲν ἔμενεν εἰς αὐτὴν ἄλλη ἐλπὶς παρὰ ἡ φυγὴ καὶ ἡ προσπάθεια ἡ προσωπική, ὅπως σῳζομένη ἐξεγείρῃ τοὺς Πέρσας, Πάρθους, Ἀρμενίους, Σαρακηνοὺς ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Ἡ ἀκατάβλητος αὕτη γυνὴ διὰ τῆς φυγῆς δὲν ἐζήτει τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τὸν τρόπον νέας προσπαθείας πρὸς ἀναστήλωσιν τῆς δυνάμεώς της. Ἐκλέγει τὴν ταχυτέραν δρομάδα κάμηλον καὶ σπεύδει εἰς φυγήν. Ὁ Αὐρηλιανὸς στέλλει ἐλαφροὺς ἱππεῖς εἰς καταδίωξιν, ἡ Ζηνοβία ἐπλησίαζεν ἤδη νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Εὐφράτην, ὅτε καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν διωκτῶν καὶ προσάγεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ζηνοβίας παρεδόθη εἰς τὸν νικητήν, ὁ ὁποῖος προσηνέχθη καλῶς πρὸς τοὺς κατοίκους, καὶ ἀφοῦ παρέλαβε τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους, τὰ ὅπλα καὶ ἀμύθητα πλούτη, ἔλαβε πάλιν τὴν πρὸς τὴν Ἔμεσαν ὁδόν. Ἀργότερον οἱ Παλμυρηνοὶ ἐπανεστάτησαν, καὶ τότε ὁ Αὐρηλιανὸς ἐπιστρέψας κατέστρεψε τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ταύτην πόλιν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔπεσεν εἰς τὴν ἀφάνειαν. Σήμερον μόνον τὰ ὑπέρλαμπρα καὶ ἀπέραντα ἐρείπια τῆς Παλμύρας εἶναι οἱ ἄφωνοι μάρτυρες τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ μεγαλείου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑψώσει μίαν μικρὰν πόλιν τῆς ἐρήμου ἡ βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ, λέγει ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Ζώσιμος (σ. 49, ἔκδ. Βόννης), ἐχάρη μεγάλως ὅτε εἶδε προσαγομένην ἐνώπιόν του τὴν Ζηνοβίαν, ἀλλ' ἐστενοχωρήθη, διότι ὁ ἐγωϊσμός του δὲν ἐπέτρεπε νὰ δείξῃ ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μιᾶς γυναικός. Τὴν ἠρώτησε πῶς ἐτόλμησε νὰ ἐγείρῃ πόλεμον ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, ἡ δὲ Ζηνοβία ἔδωκεν ἀπάντησιν πλήρη συνέσεως καὶ ἀξιοπρεπείας: «Διότι, εἶπε, θὰ ἠσχυνόμην ν' ἀναγνωρίσω ὡς αὐτοκράτορα ἕνα Γαλλιηνὸν καὶ ἕνα Αὐρίολον. Μόνον σὲ τὸν νικητήν μου δύναμαι ν' ἀναγνωρίσω ὡς κυρίαρχόν μου». Ἀλλὰ τὸ θάρρος ἐγκατέλειψε τὴν βασίλισσαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου. Εἰς τὴν δίκην, ἡ ὁποία διεξήχθη κατ' αὐτῆς εἰς τὴν Ἔμεσαν, ἐσκίασε τὴν ἀνδρείαν ἡ φύσις τῆς γυναικός, καὶ ἡ Ζηνοβία, διὰ νὰ σώσῃ ἑαυτήν, ἐδικαιολογήθη ὅτι ἄλλοι τὴν προέτρεψαν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Αὐρηλιανὸς δὲν ἤθελε νὰ θανατώσῃ τὴν Ζηνοβίαν, ἐπωφελήθη λοιπὸν τὴν δικαιολογίαν αὐτῆς, διὰ νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν ὀργήν του καὶ τιμωρήσῃ τοὺς συμβούλους τῆς βασιλίσσης. Τότε καὶ ἄλλοι ἐθανατώθησαν, καὶ ὁ ἐπιφανὴς ρήτωρ Λογγῖνος, ὁ ὁποῖος ἐβάδισε μὲ ἤρεμον ὑπερηφάνειαν πρὸς τὸν θάνατον, παρηγορῶν τοὺς κλαίοντας φίλους καὶ οἰκτίρων τὴν δυστυχίαν τῆς βασιλίσσης αὐτοῦ.

Ἡ Ζηνοβία δὲν ἐμιμήθη τὴν ὑπερήφανον διαγωγὴν τῆς Ἑλληνίδος βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὡς παράδειγμα αὐτῆς. Ἡ ἱστορία δύναται νὰ κατηγορήσῃ αὐτὴν ὅτι ἐγκατέλειψε τοὺς φίλους καὶ συμβούλους αὐτῆς καὶ ὅτι παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν δήμιον, διὰ νὰ σώσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ζωήν. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν Ζηνοβίαν ἀπὸ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, ἐπιρρίπτων τὴν αἰτίαν εἰς τὴν πονηρίαν τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος, ὅστις πιθανὸν ὅτι ἐσκέφθη νὰ σώσῃ τὴν βασίλισσαν διὰ νὰ τὴν σύρῃ αἰχμάλωτον εἰς τὴν Ρώμην καὶ δι' αὐτῆς νὰ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβόν του. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἄλλοτε ἀδάμαστος γυνὴ ἐκάμφθη πρὸ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου καὶ ἐδέχθη ὄχι μόνον νὰ μεταβῇ αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ μὲ ἄλλους ἐπιφανεῖς αἰχμαλώτους τὸν μέγαν θρίαμβον, τὸν ὁποῖον κατήγαγεν ὁ Αὐρηλιανὸς ὡς εἰρηνευτὴς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐβάδιζεν ὄπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ ἅρματος πεζῇ ἡ ἀγέρωχος βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς, φορτωμένη μὲ χρυσᾶς ἁλύσεις. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴν διαπόμπευσιν ταύτην ἡ ἀγέρωχος βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ ἑαυτὴν εἰς τόσον μέγαν βαθμόν, ὥστε νὰ ζήσῃ βίον κοινὸν καὶ ἀφανῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου λέγεται μάλιστα ὅτι ἐνυμφεύθη ἐκ νέου καὶ ἀπέκτησε καὶ ἄλλα τέκνα. Μολονότι τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ζηνοβίας, μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτῆς τῷ 273 μ. Χ., διῆλθον ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ἡρωϊκοὺς χρόνους αὐτῆς, ἐν τούτοις δὲν δύναται παρὰ νὰ θαυμάσῃ ὁ ἱστορικὸς τὴν ὑπέροχον ἐκείνην ἐξηλληνισμένην ἡρωΐδα, ἡ ὁποία ἐσχεδίασε νὰ ἱδρύσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μίαν ἑλληνιστικὴν κοσμοκρατορίαν ἀντίπαλον τῆς Ρώμης. Ἡ μεγάλη μορφὴ τῆς Ζηνοβίας ἑλκύει ὄχι μόνον τοὺς ἱστορικοὺς (ὁ ἐπιφανὴς Ἄγγλος Γίββων διέγραψεν ἐξαισίαν εἰκόνα αὐτῆς), ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιητάς. Ὁ μέγας Ἱσπανὸς δραματικὸς Καλδερὼν δὲ λὰ Βάρκας ἐξιδανίκευσε θαυμασίως μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα ὑψηλῆς ποιήσεως τὴν μεγάλην ἐκείνην «βασίλισσαν τῆς Ἀνατολῆς».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ κατὰ τὴν Ζηνοβίαν διέσωσαν μὲ ἱκανὰς λεπτομερείας οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς καὶ δὴ ὁ Βυζαν-

Digitized by Google

τινὸς *Ζωναρᾶς* καὶ ὁ Λατῖνος *Βοπίσκος*. — Ἐκτὸς τῶν ρωμαϊκῶν ἱστοριῶν καὶ ἰδίως τῆς ἱστορίας τοῦ *Γίββωνος* εὑρίσκονται πολλὰ εἰς τὸ παλαιόν, ἀλλ' ἀξιόλογον βιβλίον «Les ruines de Palmyre, autrement dite Tedmor au désert» (1819) καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἄρθρον Zenobia παρὰ *Pauly-Wisowa*.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— **Ζηνοβία** καὶ ***Ζηνόβιος (μάρτυρες)***. Ὁ Ζηνόβιος, ζῶν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐπαγγελλόμενος τὸν ἰατρόν, ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Ζηνοβίας, διότι αὐτὸς μὲν κατήχει τοὺς πάσχοντας εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ ἀδελφή του μετὰ τὴν σύλληψίν του ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Χριστιανή. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἑορτάζεται τὴν 30ὴν Ὀκτωβίου μετ' ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος.

Ε. Γ. Π.

Ζηνοβία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἠπείρου ἀκμάσασα κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους. Ἔκειτο πιθανῶς περὶ τὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας καὶ δὴ περὶ τὴν θέσιν Τουράνι, ὅπου σῴζονται ἀξιόλογα ἐρείπια. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἦτο ἕδρα ἐπισκοπῆς, ὑπαγομένης εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Λευκάδος.

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

—**Ζηνοβία** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἀραβικὴ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, κτισθεῖσα ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Παλμύρας Ζηνοβίας.

—**Ζηνοβίας** ***ὕφαλος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐπικίνδυνος ὕφαλος, ἧς τὴν ὕπαρξιν ἀνεκάλυψε (1864) καὶ ἀνέφερεν ἡ γαλλικὴ φρεγάτα «Zénobie», ναυαρχὶς τοῦ ἐν Πειραιεῖ «σταθμοῦ τῆς Ἀνατολῆς» («Station du Levant»). Καὶ ἡ μὲν θέσις της εἶχεν ἐξακριβωθῆ εἰς $^1/_2$ μίλ. βορείως τῆς ὑφάλου *Μουζελίμ*, ἐν τῷ φερωνύμῳ βορείως τῆς Λέσβου διέκπλῳ, πλὴν παρ' ὅλας τὰς μεταγενεστέρας ἐρεύνας οὐδαμοῦ ἀνευρέθη.

Σ. Ε. Λ.

Ζηνόβιεφ, *Γεώργιος*. Ρῶσος κομμουνιστής, πολιτικὸς καὶ θεωρητικός, γεννηθεὶς τῷ 1883. Νεώτατος ἀνεμείχθη εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῆς πατρίδος του κατὰ πρῶτον ἐν Ἐλισάβετγκραντ καὶ ὑπέστη ἐπανειλημμένας καταδιώξεις καὶ ἐξορίας ἐκ μέρους τοῦ τσαρικοῦ καθεστῶτος. Τῷ 1901, κατὰ τὴν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ρωσικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος γενομένην συζήτησιν περὶ τῆς τακτικῆς καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ ἀγῶνος, ὡς καὶ περὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος, καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ρῆξιν, ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς ἀριστερᾶς μετὰ τοῦ Λένιν. Κατόπιν, λόγῳ τῶν καταδιώξεων, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου ἐσπούδασε χημείαν καὶ νομικά Τῷ 1904 ἐπανῆλθεν εἰς Ρωσίαν καὶ μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1905, ἐκλεγεὶς καὶ μέλος τοῦ σοβιὲτ τῆς Πετρουπόλεως. Ὅταν ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμα, ὁ Ζηνόβιεφ ἔφυγεν ἐκ νέου εἰς Ἑλβετίαν. Τῷ 1907 ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ συγκροτηθὲν συνέδριον τῶν Ρώσων σοσιαλιστῶν καὶ ἐξελέγη μέλος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος. Ἐπανελθὼν εἰς Ρωσίαν ἐξέδωκε παρανόμως ἐν Πετρουπόλει τὴν ἐφημερίδα «Ραμπότνικ» (Ἐργάτην), ἀποκαλυφθεὶς ὅμως κατεδιώχθη καὶ κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ νέου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τῷ 1909 ἔγινε μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐπισήμου δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου τοῦ κόμματος «Σοσιαλδημοκράτης». Τῷ 1912 ἐγκατεστάθη ἐν Γαλικίᾳ καὶ μετὰ τοῦ Λένιν κατηύθυνεν ἐκεῖθεν τὴν ἐν Ρωσίᾳ ἐπαναστατικὴν κίνησιν καὶ τὴν πολιτικὴν τακτικὴν τῶν ἐν τῇ Δούμᾳ μπολσεβίκων βουλευτῶν. Ὅταν ἐκηρύχθη ὁ Παγκόσμιος πόλεμος, ὁ Ζηνόβιεφ ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν καὶ κατέφυγεν εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου μετέσχε τῶν δύο συγκροτηθέντων ἐν Τσίμμερβαλντ καὶ Κίνταλ σοσιαλιστικῶν συνεδρίων, καὶ συνειργάσθη μετὰ τῶν ἀριστερῶν Γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν Κ. Λίμπνκνεχτ καὶ Ρόζας Λούξεμπουργκ. Μετὰ τὴν φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917 ἐν Ρωσίᾳ, τὴν ὑπὸ τὸν Κερένσκυ κηρυχθεῖσαν, ὁ Ζηνόβιεφ ἐπέστρεψεν εἰς Ρωσίαν καὶ εἰργάσθη ἐντόνως ὑπὲρ τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἐν Πετρουπόλει. Ἔχων τὴν γνώμην, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Λένιν, ὅτι μία καθαρῶς μπολσεβικικὴ ἐπανάστασιν πρὸ τῆς πλήρους φθορᾶς τοῦ ἑρμαφροδίτου καθεστῶτος τοῦ Κερένσκυ, ἦτο καταδεδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, ὑπεστήριξε τοῦτον ἐρρωμένως. Ὅταν ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Λένιν ἀπεφασίσθη ἡ κήρυξις τῆς δευτέρας ἐπαναστάσεως κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1917, ὁ Ζηνόβιεφ μετέσχεν αὐτῆς καὶ ἔγινε πρόεδρος τοῦ σοβιὲτ τῆς Πετρουπόλεως. Τῷ 1919, ἱδρυθείσης τῆς τρίτης Διεθνοῦς, ἐξελέγη πρόεδρος αὐτῆς καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ 1926. Ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὴν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Διεθνοῦς καὶ τοῦ ρωσικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος προκύψασαν θεωρητικὴν διαφωνίαν περὶ τὸ βασικὸν πρόβλημα τοῦ δυνατοῦ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς μίαν μόνην χώραν καὶ περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς τακτικῆς, μετὰ τὴν ἐγκαινίασιν τῆς «Νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς» ὁ Ζηνόβιεφ ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Λ. Τρότσκυ ἀριστερᾶς ἀντιπολιτεύσεως, διαφωνήσας πρὸς τὴν πλειοψηφίαν τοῦ ρωσικοῦ κόμματος, ἧς ἡγεῖτο ὁ Στάλιν. Λόγῳ τῆς διαφωνίας του ταύτης ἀπεχώρησε τῆς προεδρίας τῆς Διεθνοῦς, διεγράφη ἐκ τοῦ κόμματος καὶ ἐξωρίσθη. Τῷ 1928 ὅμως ἐγένετο δεκτὸς ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, προσχωρήσας εἰς τὰς θεωρητικὰς ἀπόψεις τῆς ὁμάδος τοῦ Στάλιν.

Ὁ Ζηνόβιεφ, πλὴν τῆς πρακτικῆς ἐργασίας του, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἀξιόλογον θεωρητικὴν τοιαύτην. Στενὸς συνεργάτης τοῦ Λένιν ἔγραψε σειρὰν ἄρθρων κατὰ τὴν περίοδον τῶν προεπαναστατικῶν θεωρητικῶν ἀναζητήσεων τοῦ ρωσικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν μετὰ σχετικῶν ἄρθρων τοῦ Λένιν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Contre le courant». Ἐπίσης ὁ Ζηνόβιεφ ἔγραψεν ἔργα: «Περὶ τοῦ Λενινισμοῦ» «Ἱστορίαν τοῦ ρωσικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος», τὸν «Βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Λένιν», «Τί εἶναι ἰμπεριαλισμός» κλπ., ὧν τὰ δύο τελευταῖα μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν.

—Ω.

— **Ζηνόβιεφ, *Ἰβὰν Ἀλέξιεβιτς***. Ρῶσος διπλωμάτης γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ, διακριθεὶς κυρίως ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Στοκχόλμῃ καὶ κατόπιν ἐν Κωνσταντινουπόλει (1898—1908), ὅπου διεδέχθη τὸν Νελίδωφ. Ἐλλείψει κεφαλαιώδους ἐν τῇ διπλωματίᾳ δράσεως ὁ Ζηνόβιεφ, πιστὸς ἐκτελεστὴς τοῦ προγράμματος τῆς ἐν Μόσχα σλαυϊκῆς (πανσλαυϊστικῆς) ἀγαθοεργοῦ «Ἀδελφότητος», ἐπολέμει τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἀντέδρα κατ' αὐτοῦ εἰς ὅλα τὰ ζητήματα (Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Ἁγίου Ὄρους). Ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πολιτικῇ ἠκολούθει τὸ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀντιπροσώπων τῶν δυνάμεων ἀκολουθούμενον τότε σύστημα τῆς καλλιεργείας προσωπικῶν σχέσεων μετὰ τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμίτ, χάρις εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἔναντι προσωπικῶν πρὸς αὐτὸν παραχωρήσεων ἐλύοντο τὰ τρέχοντα ρωσικὰ ζητήματα καὶ ἐξήσκει σημαντικὴν ἐπιρροὴν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Γιλδὶζ ἡ τσαρικὴ Ρωσία.

Ν. Μ.

Ζηνόβιεφσκ *[Γεωγρ.]* βλ.λ. *Ἐλισάβετγκραντ*.

Ζηνόβιος. Ἕλλην σοφιστὴς ζήσας ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸν Β' μ. αἰῶνα ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ. Ὁ Σουΐδας τὸν ἀναφέρει ὡς συγγραφέα ἑνὸς πανηγυρικοῦ λόγου ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ὡς μεταφραστὴν τῶν «Ἱστοριῶν» τοῦ Σαλλουστίου. Τὸ μόνον σωθὲν ἔργον του εἶναι μία ἐπιτομὴ τῶν παροιμιῶν Διδύμου τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Λουκιλίου τοῦ Ταρραίου, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1487 μὲ τὸν τίτλον: «Epitome proverbiorum Lucil. Tarrhaei et Didymi Alexandrini secundum ordinem alphabeticum graece». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπανεξεδόθη τῷ 1612 ὑπὸ André Schott εἰς τὴν συλλογὴν «Adagia sive proverbia graecorum» (ἐν Ἀμβέρσῃ) καὶ τελευταῖον ὑπὸ Leutsch, Schneidewin κ. ἄ. ἐν τῇ συλλογῇ «Ἕλληνες παροιμιογράφοι».

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ζηνόβιος**. Διάκονος, μαθητὴς τοῦ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, ζήσας κατὰ τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα. Ἔγραψε κατὰ Μαρκίωνος καί τινος Παμφύλου βιογραφίαν τοῦ διδασκάλου του Ἐφραὶμ καὶ ἐπιστολάς τινας.

Ε. Γ. Π.

— **Ζηνόβιος** ***ἱερομόναχος***. Ἀρχιμανδρίτης, μαθητὴς τοῦ ἑνὸς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τοῦ νέου γραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, Χρυσάνθου μητροπολίτου Προύσης. Προυσαεὺς τὴν καταγωγήν, ὑπῆρξε διακεκριμένος μουσικὸς καὶ ἄριστος καλλιγράφος. Ἐμελοποίησε διάφορα ἔντεχνα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα, ὧν τινα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ «Ἀπανθίσματι» Χατζῆ Παναγιώτου Κηλτζανίδου τοῦ Προυσαέως (Κωνσταντινούπολις 1861). Ἀπέθανε τῷ 1868.

Ι.Χ.Κ.—Ν.Α.Χ.

— **Ζηνόβιος, *μάρτυς*** βλ. *Ζηνοβία*.

Ζηνοβίου ***νῆσοι*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία συστάδος νήσων ἐν τῷ Σαχαλίτῃ κόλπῳ (τανῦν Ἀραβικῇ θαλάσσῃ, Arabian sea, τῇ πρὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ἄδεν), ἐγγὺς τῶν ἀκτῶν τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας. Τόσον ὁ Πτολεμαῖος (ΣΤ, ζ, 46), ὅσον καὶ ὁ Ἀνώνυμος τοῦ «Περίπλου τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης» συγγραφεύς, ὁ Ἀρριανός, ὡς φέρεται, (§ 33), λογίζουσιν αὐτὰς ὡς ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν. Ἡ ὀνομασία των ὀφείλεται εἰς μεταφθογγισμὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῆς φυλῆς Δζενουμπί, ἥτις οἰκεῖ τὰ κατέναντι τῆς ἠπείρου παράλια. Ὁ Ἄραψ γεωγράφος Ἐδριζὶ ὀνομάζει τὴν συστάδα *Κχαρτὰν-Μαρτάν*, ἣν οἱ γράψαντες λεπτομερῶς περὶ τῶν νήσων της, ὁ Owen (Narrative of voy to explore the shores of Africa I, 348) καὶ ὁ Hulton (Account of the Curia-Muria islands εἰς τὸ Journ. of the Lond. geogr. society, τόμ. XI, 158), ὀνομάζουν *Κούρια-Μούρια*, τῆς συγχρόνου ὀνομασίας της οὔσης *Κχόργια-Μόργια* (Red sea and gulf of Aden Pilot ἔκδ. 1921 σελ. 477: Khorya-Morya islands). Πάντως, ὑπὸ πάντων τῶν προμνησθέντων μὴ Ἑλλήνων γεωγράφων φέρονται οὖσαι πέντε, αἱ: Hallaniya, Kirzwet (ἢ Rotondo τῶν Πορτογάλων θαλασσοπόρων: πλάτ. 17°36'Β, μῆκ. 56°07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 6 b: South east coasts of Arabia), Soda (Suadie τῶν Πορτογάλων), Kabliya (ἢ Djebeliyah) καὶ Haski (ἢ Hasiki), τῶν ἄλλων δύο πιθανῶς διαβρωθεισῶν ὑπὸ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν μουσσώνων καὶ μεταβληθεισῶν εἰς ὑφάλους. Ἀπὸ τοῦ 1854 παραχωρηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἰμάμη τῆς Μασκάτης ἀποτελοῦν βρεττανικὴν κτῆσιν. Εἶναι ὅμως ἀγρίως πετρώδεις καὶ ἀκατοίκητοι, πλὴν τῆς Ἀλλανιγιά. Ἡ τελευταία αὕτη ἠρίθμει τῷ 1883 τριάκοντα ἓξ κατοίκους, ζῶντας εἰς καλύβας ἐκ ξηρολιθίας, ἐστεγασμένας διὰ ξύλων ἀπὸ ναυαγίων, ὀστέων μεγάλων ἰχθύων καὶ φυκίων. Τῷ 1901 οἱ κάτοικοί της εἶχον προσκαίρως ἐγκαταλείψει τὴν νῆσόν των, ἄγνωστον πῶς, ἀφοῦ δὲν ἔχουν λέμβους. Ζῶσιν ἀπὸ τὰς ἐπὶ τῆς νήσου ὑπαρχούσας αἶγας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἰχθυοφάγοι, ἁλιεύοντες κατὰ τὸν τρόπον τοῦ πρωτογενοῦς ἀνθρώπου, διὰ καταδύσεων.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ζηνοδότιον, ἢ ***Ζηνοδοτία*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ φρούριον τῆς Ὀσροηνῆς κατὰ τὰ Β μέρη τῆς Μεσοποταμίας, παρὰ τὸ Νικηφόριον (*Στέφ. Βυζ.*). Κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, δὲν ἀπεσπάσθη τῆς συμμαχίας τῶν Πάρθων κατὰ τὴν αὐτόθι ἄφιξιν τοῦ Κράσσου (*Δίων Κασσ.* Μ' 13).

—Π.

Ζηνόδοτος. —1) Σπουδαῖος κριτικὸς φιλόλογος καὶ γραμματικὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, γεννηθεὶς ἐν Ἐφέσῳ περὶ τὸ 325 καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὸ 260 π. Χ. Διετέλεσε μαθητὴς Φιλητᾶ τοῦ Κῴου, ἔχων ὡς συμμαθητὴν Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον, μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ ὁποίου εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτης βιβλιοθήκης, προσφάτως τότε ἱδρυθείσης. Βοηθούμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ Λυκόφρονος ἀνέλαβε τὴν τακτοποίησιν τῶν πλουσιωτάτων χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης. Ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὰ ἐπικὰ ποιήματα καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῆς κριτικῆς τῶν κειμένων, πρῶτος ἐκδοὺς κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τῆς ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης. Ὡς βάσιν τῆς κριτικῆς ἐργασίας του ἔθεσε τὴν ἀντιβολὴν τῶν πολλαπλῶν καὶ διαφορωτάτων χειρογράφων, ἅτινα εἶχεν ὑπ' ὄψιν του, καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποκαθάρῃ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐκ τῶν ποικίλων ἀνωμαλιῶν καὶ ἀντιφάσεων καὶ νὰ τὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν των. Διὰ τοῦτο ἐλέχθη ὅτι ἐξήγαγε τὸν Ὅμηρον ἐκ τοῦ Ὁμήρου. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῇ τολμηρὰ καὶ αὐθαίρετος προσθαφαίρεσις στίχων καὶ χωρὶς νὰ φθαρῇ ἡ ἐκ τῆς παραδόσεως προελθοῦσα γλωσσικὴ ποικιλία τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἐπίσης προσεπάθησε νὰ ἠθικοποιήσῃ κατὰ τὴν σύγχρονόν του ἀντίληψιν τὸ ἔπος, ἀπαλείφων τὰς ἀπρεπεῖς πράξεις τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, τὰς ὁποίας ἀνέφερεν ἡ παράδοσις, φθείρων ὅμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔπους. Εἰς τὸν Ζηνόδοτον ὀφείλεται ὁ καθορισμὸς τῶν ποιητῶν πολλῶν ἔργων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, ἅτινα οὐχὶ ὀρθῶς ἐθεωροῦντο ὁμηρικά, ὡς ἡ «Βατραχομυομαχία», τὰ κυκλικὰ ἔπη, οἱ ὁμηρικοὶ ὕμνοι κ. ἄ. Πλὴν τοῦ Ὁμήρου ἐξεπόνησε κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς «Θεογονίας» τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, ἴσως δὲ καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Αἱ ἐργασίαι του ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία διὰ τοὺς κατόπιν αὐτοῦ ἀκμάσαντας μεγάλους γραμματικούς, τὸν μαθητήν του Ἀριστοφάνην τὸν Βυζάντιον καὶ Ἀρίσταρχον τὸν Σαμόθρακα.

—2) Στωϊκὸς φιλόσοφος ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα καὶ ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του οὐδὲν ἐσώθη.

—3) Ἀρχαῖος Ἕλλην γεωμέτρης (ἄλλως *Ζηνόδωρος*), ἀκμάσας τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα ὀλίγον πρὸ τοῦ Πλάτωνος. Εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀρχαιοτέρου ἔργου γεωμετρίας μὲ τὸν τίτλον «Περὶ ἰσομέτρων σχημάτων», οὗτινος ἐσώθη παραβολή τις. Ὁ Ζηνόδοτος ἐπεχείρει νὰ ἀνατρέψῃ τὴν κρατοῦσαν θεωρίαν, ὅτι αἱ ἴσαι περίμετροι περικλείουν ἴσας ἐπιφανείας.

—4) Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Ἔζησεν ἐν Ἀθήναις καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν, διαδεχθεὶς τὸν Ἡγίαν. Τοῦ Ζηνοδότου διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Δαμάσκιος.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ζηνόδωρος. Τύραννος τῆς Πανιάδος καὶ μέρους τῆς Συρίας τῷ 32 π. Χ. Ὑπὸ Αὐγούστου ἐγένετο τετράρχης, ἐπειδὴ ὅμως ὑπεστήριζε τοὺς λῃστὰς τῆς Τραχωνίτιδος ἠγέρθησαν κατ' αὐτοῦ διαμαρτυρίαι καὶ ὁ Αὔγουστος καθῄρεσεν αὐτὸν τῆς τετραρχίας. Γενόμενος ἐκ νέου ἁπλοῦς τύραννος Πανιάδος, κατέβαλε ματαίως πλείστας προσπαθείας, ὅπως ἀποσπάσῃ παρὰ τοῦ διαδόχου του Ἡρῴδου τὸ ἀξίωμα τῆς τετραρχίας. Ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ 20 π. Χ. ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅπου εἶχε μεταβῇ διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Αὔγουστον.

—Π.

— **Ζηνόδωρος**. Ἕλλην ἀγαλματοποιός, ἀγνώστου πατρίδος, ἀκμάσας κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα. Οὐ-

Digitized by Google

τος κατὰ Πλίνιον (34, 18, 6) κατεσκεύασε κολοσσικὸν ἄγαλμα Ἑρμοῦ, προοριζόμενον διὰ τὰς Ἀβέρνας τῆς Γαλατίας. Ἡ διὰ τὴν κατασκευὴν τούτου ἐργασία διήρκεσε δέκα ἔτη καὶ ἐστοίχισε 400.000 σηστερτίους (8.000.000 φρ.). Γνωστὸς ἐκ τοῦ ἔργου τούτου γενόμενος, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος εἰς Ρώμην, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνδριάντος του. Ἐν τῷ πρὸς τοῦτο κατασκευασθέντι προπλάσματι, τὸ ὁποῖον εἶδε καὶ αὐτὸς ὁ Πλίνιος, ἔχυσεν εἰς χαλκὸν τεράστιον κολοσσὸν τοῦ Νέρωνος, ὑπερβαίνοντα καὶ αὐτὸν τὸν κολοσσὸν τῆς Ρόδου, καθ' ὅσον τὸ ὕψος του ἦτο 110 ποδῶν. Ὁ ἀνδριὰς οὗτος ἱδρύθη πρὸ τοῦ χρυσοῦ οἴκου τοῦ αὐτοκράτορος, μετὰ τὸν θάνατον δ' αὐτοῦ μετενεχθεὶς ἐκεῖθεν ἀφιερώθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Ὁ Ζηνόδωρος ἐδείκνυε ἴσην ἱκανότητα καὶ διὰ τὰ μικρὰ ἀγάλματα. Οὕτω μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ Ἑρμοῦ τῶν Ἀβερνῶν κατεσκεύασε διὰ τὸν διοικητὴν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας Δούβιον Ἄβιτον δύο ἀντίτυπα τῶν τορευτῶν ποτηρίων τοῦ Καλάμιδος, τὰ ὁποῖα ὁ Γερμανικὸς Καῖσαρ εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Κάσσιον Σιλανόν, θεῖον τοῦ Ἀβίτου. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ὁμοιότης τῶν ἀντιτύπων πρὸς τὰ πρωτότυπα, ὥστε ἀπέβαινε σχεδὸν ἀδύνατος ἡ ἀπ' ἀλλήλων διάκρισις.

Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

Ζηνόθεμις. Ἕλλην φυσιοδίφης ζήσας κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. Συνέγραψε περὶ τῶν μερῶν τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἤντλησε κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ Πλίνιος τὰς πληροφορίας διὰ τὸ ἔργον του «Historia Naturalis». Ν. Α.

Ζηνόπουλος, *Γεώργιος*. Ἀνώτερος ὑπάλληλος καὶ πολιτευτὴς (1836—1896). Κατήγετο ἐξ Εὐρυτανίας, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του δὲ ἐκ τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου ἐγένετο δημόσιος ὑπάλληλος, φθάσας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀπὸ τοῦ 1875 ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπανειλημμένως ἐξελέγη βουλευτὴς Εὐρυτανίας, διακριθεὶς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ διὰ τὴν εὐρυμάθειαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν του. Κατὰ τὸ 1879 ἀπετέλεσε μέλος τῆς ἑλληνοτουρκικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις συνῆλθεν εἰς Πρέβεζαν πρὸς διακανονισμὸν τῆς μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Βερολινείου συνεδρίου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μεθορίου γραμμῆς. Μετὰ τοῦ Θ. Δηλιγιάννη ἐξέδωκε τὴν «Ἑλληνικὴν νομοθεσίαν ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1875». Ε. Ι. Μ.

Ζῆνος. —1) ***Ἀλέξανδρος*.** Λόγιος κληρικὸς ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν ἐν Φερράρᾳ μετὰ τὸν Δημήτριον Χαλκοκονδύλην. —2) ***Ἀπόστολος*.** Λόγιος Ἕλλην γεννηθεὶς ἐν Βενετίᾳ τῷ 1688 ἐκ γονέων Κρητῶν, καταφυγόντων ἐκεῖσε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δραματικὴν καὶ τὴν λυρικὴν ποίησιν, ἐγένετο δὲ γνωστὸς εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον τῆς Ἰταλίας δι' ἄρθρων του δημοσιευθέντων εἰς τὴν ἐν Βενετίᾳ ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Galleri di Minerva». Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς βενετικῆς Ἀκαδημίας «Degli Animosi», ἀπὸ τοῦ 1710—1718 ἐξέδιδε μόνος τὸ περιοδικὸν «Giornale de Litterati» καὶ ἠσχολήθη σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μὲ τὴν συγγραφὴν βίων ἐπισήμων ἀνδρῶν. Κατέλαβε θέσιν περίβλεπτον ἐν τῇ ἰταλικῇ φιλολογίᾳ τῆς ἐποχῆς του, προσκληθεὶς δὲ εἰς Βιέννην ὑπὸ Καρόλου ΣΤ' τῆς Αὐστρίας, ἐφιλοξενήθη ἐπ' ἀρκετὸν καὶ ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ «Καισαρικοῦ ποιητοῦ». Ἐπιστρέψας εἰς Βενετίαν ἀπέθανε τὴν 11 Νοεμβρίου τοῦ 1750. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐξεδόθησαν μεταξὺ ἄλλων: «Dissertazioni Vossiane, cioè giunte κλπ.» (Venezia 1752, τόμ. 23) κ. ἄ, ἐπιστολαὶ εἰς 6 τόμους (1785). —3) ***Δημήτριος*.** Λόγιος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καταγόμενος ἐκ Ζακύνθου. Ἐξέδωκε τὸ γνωστὸν δημῶδες κείμενον «Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών», ὅπερ πολλάκις μετὰ ταῦτα ἐδημοσιεύθη. Γ. Ι. Κ.

Ζήνου, *Ἀναγνώστης*. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστὴς μετασχὼν τῶν διαφόρων περιπετειῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἀττικῇ. Ἀπεβίωσε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῷ 1827. Γ. Δ. Κ.

Ζηνοφάνης. Σύγχρονος τοῦ Καίσαρος, τύραννος τῆς Ὄλβης, κειμένης ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ταύρου. Τοῦ Ζηνοφάνους τούτου ἡ θυγάτηρ *Ἄβα* ἐγένετο βασίλισσα τῆς παρὰ τὴν Ταρσὸν Ἀγχιάλης, συγγενεύσασα οὕτω μετὰ τῆς ἱερατικῆς δυναστείας τῶν Τευκριδῶν, ἱδρυτῶν καὶ βασιλέων τῆς χώρας. Ἡ Ἄβα ὑπῆρξεν εὐνοουμένη τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας, ἐξαγοράσασα τὴν εὔνοιαν ταύτην διὰ πολλῶν δώρων καὶ χρημάτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῶν ἐξεθρονίσθη καὶ αὕτη, περιελθούσης τῆς βασιλείας εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐπί τινα χρόνον καὶ μετὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς Κιλικίας εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (64 μ.Χ.).

Α. Θ. Σ.

Ζηνόφρων *['Αρχ.]*. Ἐπίκλησις τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς διερμηνεύοντος διὰ τῶν χρησμοδοτήσεών του εἰς τοὺς θνητοὺς τὰς θελήσεις τοῦ Διός. —Π.

Ζήντας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ἀρκαλοχωρίου* τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτ. (1928) 206.

Ζήνων ὁ *Ἐλεάτης*. Ὁ τρίτος χρονολογικῶς ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἥτις ἤκμασεν ἐν Ἐλέᾳ τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἀκριβῶς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του. Κατά τινας ἡ ἀκμή του τοποθετεῖται κατὰ τὸ 464—460 π. Χ., ἀλλ' ἂν πιστεύσωμεν τὸν «Παρμενίδην» τοῦ Πλάτωνος ἦτο τεσσαρακονταετὴς ὅταν ἦλθε μὲ τὸν διδάσκαλόν του Παρμενίδην εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὰ Παναθήναια καὶ ἐγνωρίσθησαν καὶ συνεζήτησαν μὲ τὸν Σωκράτη. Ἀλλ' οὗτος, γεννηθεὶς τῷ 470 π. Χ., δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ συζητήσῃ περὶ φιλοσοφίας πρὸ τοῦ 450, ὁ Ζήνων ἄρα θὰ ἐγεννήθη περὶ τὸ 490 π. Χ. Ὡς προσωπικότης διαφέρει ἀπὸ τοὺς διδασκάλους καὶ προκατόχους του ὅσον καὶ οἱ σοφισταὶ ἀπὸ τοὺς Ἴωνας φιλοσόφους· ἂν δὲν ἔχῃ πλέον τὸ ἠθικὸν κῦρος καὶ τὴν μυστηριώδη βαθύτητα τῆς σκέψεως ἐκείνων, ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντός του ἀπεριόριστον, ἀλλὰ καθαρῶς ἀτομικήν, ἐπιβολήν, καὶ ἡ πνευματική του εὐστροφία καταπλήσσει καὶ ἐκβιάζει τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἀκροατῶν. Ὁ Πλάτων μᾶς τὸν περιγράφει ὡς ὑψηλόσωμον καὶ ὡραῖον, πιστὸν ἀκόλουθον τοῦ Παρμενίδου. Ἡ φιλοσοφία του, μολονότι ἀποσκοπεῖ τὴν ἔμμεσον στήριξιν τῶν ἑνιαίων μεταφυσικῶν δογμάτων τῆς σχολῆς (βλ. *Ἐλεατικὴ σχολή*), κινεῖται διαρκῶς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀναλυτικῆς διανοήσεως, τῆς λογικῆς. Κοινὴν ἔχει ἐπίσης πρὸς τοὺς σοφιστὰς τὴν περὶ τὴν πολιτικὴν ἀπασχόλησιν· τὴν ἐκλαμβάνει ὅμως ἰδεαλιστικώτερον ἐκείνων καὶ θυσιάζει τέλος τὴν ζωήν του ἐν ἀποπείρᾳ ἐναντίον ἑνὸς τυραννίσκου τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, Νεάρχου ἢ Διοδήμονος ὀνομαζομένου. Δραματικῶς διηγεῖται ὁ Διογένης Λαέρτιος (IX, 5) τὴν σκηνήν, καθ' ἣν συλληφθεὶς βασανίζεται καὶ καταδικάζεται εἰς μαρτυρικὸν θάνατον, ἐξεγείραντα κατόπιν τὴν λαϊκὴν ὀργὴν ἐναντίον τοῦ τυράννου. Ἐρωτηθεὶς τίνες ἦσαν οἱ ἄλλοι συνωμόται, ὠνόμασεν ὅλους τοὺς φίλους τοῦ τυράννου καὶ τέλος αὐτὸν τὸν ἴδιον ὡς ὀλετῆρα τῆς πόλεως· βασανιζόμενος δὲ ἀνεφώνησεν ὅτι ἀπορεῖ πῶς διὰ τόσον ἀσήμαντον πρᾶγμα φοβοῦνται οἱ συμπολῖταί του τὴν τυραννίαν· καὶ τέλος ἀποκόψας τὴν γλῶσσάν του μόνος του «προσέπτυσεν αὐτὴν τῷ τυράννῳ» καὶ ἀπέθανεν ἀπτόητος. Ἡ ζωή του ἐξειλίχθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ μικρᾷ του πατρίδι, τῇ ἀποικίᾳ τῶν Φωκέων, ἡ ὁποία ἀπετέλει δυσανάλογον στίβον πρὸς τὴν διανοητικὴν ἔντασιν καὶ τὴν διαλεκτικὴν μαχητικότητα τοῦ ἀνδρός· ἐπεδήμησεν ὅμως πολλάκις εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδαξεν ἐπὶ πληρωμῇ, ἥτις ἦτο συχνὰ ἁδροτάτη, φαίνεται δὲ ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ σοφιστής, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν «Ἀπολογίαν» καὶ εἰς τὸν ὁποῖον Καλλίας ὁ Ἱππονίκου ἐπλήρωσεν ἑκατὸν μνᾶς διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν δύο υἱῶν του. Τὰ ἔργα του ἦσαν πολλά, ἀλλὰ δὲν διεσώθησαν εἰμὴ μόνον οἱ τίτλοι καὶ ἀσυνάρτητά τινα ἀποσπάσματα, ἡ οὐσία ὅμως τῆς διδασκαλίας του ἀποδίδεται ἐξαιρετικὰ πιστῶς καὶ ὁμοφώνως καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν «Παρμενίδην» καὶ ὑπὸ τοῦ Διογένους Λαερτίου, τοῦ Σουΐδα καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων πηγῶν. Χαρακτηριστικὴ ἐκτὸς τῶν τίτλων («Ἔριδες», «Πρὸς τοὺς φιλοσόφους περὶ φύσεως», «Ἐξήγησις τοῦ Ἐμπεδοκλέους», «Γράμματα», κλπ.) εἶναι καὶ ἡ μορφὴ τῶν ἔργων του. Ὁ Ζήνων εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὅστις ἔγραψεν ἐν πεζῷ, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ πρόδρομος τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ διαλογικὸν εἶδος.

Ζήνων ὁ Ἐλεάτης.

Ὅ,τι μᾶς παρεδόθη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του εἶναι ὅλα συλλογισμοί, αὐστηροὶ τυπικῶς καὶ ὁδηγοῦντες εἰς παράλογον συμπέρασμα, διότι ἐκκινοῦν ἀπὸ τὴν ὑποθετικὴν παραδοχὴν αὐτονοήτου δόγματος τοῦ κοινοῦ νοῦ ἢ τῆς ἐν μέρει γενικῶς τότε παραδεδεγμένης φιλοσοφίας τοῦ Ἡρακλείτου. Αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας οὕτω προσέφερεν εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἐξονύχισιν καὶ τῶν ἁπλουστέρων προτάσεων τῆς ἁπλοϊκῆς θεωρίας τῆς γνώσεως εἶναι ἀνυπολόγιστοι, καὶ ὀρθῶς τὸν ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης ἐφευρέτην καὶ πατέρα τῆς διαλεκτικῆς. Ὁ σκοπός του ὅμως εἰς ὅλας τὰς ἀπορίας ἢ τὰ διλήμματα, εἰς τὰ ὁποῖα φέρει τὸν κοινὸν νοῦν, ἦτο ν' ἀποδείξῃ διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς τὸ ἀδύνατον πάσης ἀντιθέτου πρὸς τὰς ἐλεατικὰς ἀρχὰς μεταφυσικῆς θεωρίας. Αἱ ἀπορίαι αὗται ἢ «λόγοι» ἀρνοῦνται πᾶσαν πολλαπλότητα, μεταβολὴν καὶ κίνησιν, ἀποδεικνύουν τὰς ἀντινομίας, αἵτινες εἰσάγονται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου καὶ εἶναι τὸ πρῶτον πρότυπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας τῶν «Ἀντινομιῶν» τοῦ Κάντ. Ἀπὸ τοῦ ΙΖ' ἤδη αἰῶνος, ὁπότε ἡ γνωσιολογικὴ ἀνάλυσις ὠξύνθη καὶ ἀνεπτύχθη βαθύτερον, ὁ Bayle εἰς τὸ «Λεξικόν» του τὰς εὑρίσκει ἀναντιρρήτους. Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα μανθάνομεν ἀκόμη ὅτι εἰς τὰ «Γράμματα», τὸ σύγγραμμα τῆς νεότητός του, ὅπου εἶχε περιλάβει τὰς πλείστας τῶν τοιούτων ἀποδείξεων καὶ τὸ ὁποῖον διεδόθη ἄνευ τῆς ἀδείας του, ἕκαστος «λόγος», ἕκαστον δηλαδὴ τμῆμα διαλαμβάνον περὶ ὡρισμένου θέματος, ἦτο ὑποδιῃρημένος εἰς πλείονας «ὑποθέσεις», εἰς ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐλαμβάνετο ὡς βάσις καὶ ἓν δόγμα τῆς ἁπλοϊκῆς καὶ ἀνεξετάστου κοσμοθεωρίας. Τέσσαρες τοιοῦτοι λόγοι ἦσαν περὶ κινήσεως. Αἱ ἀπορίαι ἢ τὰ παράδοξα τοῦ Ζήνωνος δύνανται ν' ἀναχθοῦν εἰς ὀκτώ: α) Ἂν τὰ πολλὰ ὑπάρχουν, πρέπει νὰ εἶναι συγχρόνως ἀπείρως μικρὰ καὶ ἀπείρως μεγάλα· ἀπείρως μὲν μικρά, διότι ἀνάγονται μετὰ πᾶσαν περαιωμένην διαίρεσιν εἰς μέρη ἀδιαίρετα καὶ χωρὶς μέγεθος, καὶ ἀπείρως μεγάλα, διότι διὰ νὰ χωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων οἱαδήποτε δύο μέρη, πρέπει νὰ εἶναι παρεντεθειμένα ἄπειρα ἄλλα. β') Τὰ πολλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀριθμητικῶς καὶ πεπερασμένα καὶ ἄπειρα. γ') Ἐὰν πᾶν τὸ ὑπάρχον εὑρίσκεται ἐν χώρῳ, τότε καὶ ὁ χῶρος ὁ ἴδιος, ὡς ὑπάρχων, πρέπει νὰ εὑρίσκεται εἰς ἄλλο περιέχον μέσον, δηλαδὴ εἰς ἄλλον χῶρον καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπ' ἄπειρον. δ') Ἂν εἷς μέδιμνος σίτου σκορπιζόμενος εἰς τὸ πάτωμα προξενῇ κρότον, πρέπει ὄχι μόνον καὶ κάθε κόκκος, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀπειροστὸν μόριον κόκκου νὰ προκαλῇ θόρυβον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές· ἄρα καὶ ὁλόκληρος ὁ μέδιμνος δὲν προκαλεῖ θόρυβον. ε') Διὰ νὰ κινηθῇ ἓν σῶμα ἐξ ἑνὸς σημείου εἰς ἄλλο, πρέπει νὰ διανύσῃ πρῶτον τὸ ἥμισυ τοῦ διαστήματος, καὶ ἀκόμη προτύτερα τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμίσεος καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπ' ἄπειρον, ὥστε σῶμά τι δὲν κινεῖται παρὰ εἰς τὸν ἄπειρον χρόνον, δὲν κινεῖται ἄρα καθόλου. Παραστατικώτερον ἐκφραζόμενον τὸ σόφισμα τοῦτο εἶναι τὸ τοῦ «Ἀχιλλέως», ὅστις δὲν δύναται νὰ προφθάσῃ χελώνην προτρέχουσαν αὐτοῦ ἔστω καὶ κατὰ ἓν βῆμα. στ') Ἓν σῶμα εὑρίσκεται εἰς ὡρισμένην θέσιν, ἀλλὰ κινούμενον μεταβάλλει ταύτην· εὑρίσκεται ἄρα εἰς θέσιν ὅπου δὲν εἶναι· ὅπερ ἄτοπον. ζ') Ἐφόσον ἓν σῶμα εὑρίσκεται εἰς ὡρισμένην θέσιν, ἠρεμεῖ· τὸ ριπτόμενον βέλος εὑρίσκεται καθ' ἑκάστην στιγμὴν τῆς πτήσεώς του εἰς ὡρισμένην θέσιν· ἄρα τὸ ριπτόμενον βέλος ἠρεμεῖ ἑκάστην στιγμὴν τῆς διαδρομῆς του. η') Δύο σώματα κινούμενα κατ' ἀντίθετον φορὰν θὰ συναντηθοῦν μὲ διπλῆν ταχύτητα παρ' ὅ,τι θὰ συναντήσουν ἠρεμοῦν σῶμα εἰς τὴν ἄκραν τῆς τροχιᾶς των· ἄρα ἡ αὐτὴ ἀπόστασις διανύεται συγχρόνως μὲ ταχύτητα α καὶ μὲ ταχύτητα 2α· ὅπερ ἄτοπον.

Διὰ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ζήνωνος ἐγενικεύθη καὶ ἐστηρίχθη λογικῶς ἡ θεωρία, ὅτι τὰ ἄμεσα δεδομένα τῶν αἰσθήσεων εἶναι ἀνεπαρκῆ καὶ ἀπατηλά, καὶ διὰ τῶν σοφιστῶν, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ Πρωταγόρου καὶ τοῦ Γοργίου, ἡ τάσις αὕτη ἔφερε μίαν κριτικὴν καὶ σκεπτικιστικὴν διάθεσιν προσομοιάζουσαν ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν νεωτάτην πραγματιστικὴν ἢ οὑμανιστικὴν κίνησιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἥτις ἠπείλησε πρὸς στιγμὴν αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξιν τῆς μεταφυσικῆς θεωρίας (spéculation), μέχρις ὅτου ὁ Πλάτων τὴν ἀνεσκεύασεν ὄχι τόσον λογικῶς, ὅσον διὰ τῆς ἐπιβλητικῆς ἐνοράσεως τοῦ ἰδανιστικοῦ μεταφυσικοῦ του συστήματος καὶ ἀνέτρεξεν εἰς τὴν πρώτην πηγήν της, τὰς θεωρίας τοῦ Παρμενίδου, παραβλέπων τὸν σκεπτικισμὸν τῶν συλλογισμῶν. Οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι πραγματικῶς ἐκλαμβάνονται μὲν ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος μόνον ὡς μέσον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὀντολογικῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Παρμενίδου, ἀλλὰ διὰ τῆς σημασίας, ἣν ἀποδίδουν ὄχι τόσον εἰς τὴν κατάφασιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν ἐναντίων, ὁδηγοῦν ἀκουσίως εἰς τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν παντοδυναμίαν τῆς κριτικῆς καὶ τὴν διανοητικὴν αὐτοκαλλιέργειαν ἀσχέτως πρὸς τὰ συμπεράσματα. Ἀποδεικνύοντες, ὅτι κάθε πολλαπλότης, κάθε μεταβολὴ καὶ τέλος κάθε τοιαύτη ἢ τοιαύτη κρίσις εἶναι ἁπλούστατα ἀκατανόητα, δὲν στηρίζουν τὴν ἀναγκαστικὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀντιθέτων των, ἐμφανίζονται δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς παραδοξολογίας, καταπλήσσουν καὶ ἐντυποῦνται βαθύτατα. Ὁ Β. Ράσσελ τὰς ἑρμηνεύει καὶ τὰς ὑπερασπίζει ἐνθέρμως, ὁ δὲ Μπέρξον διαβλέπει ἐν τῷ σοφίσματι τοῦ «Ἀχιλλέως» καὶ τοῦ «βέλους» τὴν πρώτην διαίσθησιν περὶ τῆς ἀκαταλύτου ἀντιθέσεως τοῦ συνεχοῦς πρὸς τὸ ἀσυνεχές, τοῦ λογικοῦ πρὸς τὸ ζωντανόν. Ἄλλη παραδοξολογία τῆς σχολῆς, ἀναγομένη πιθανώτατα εἰς τὸν Ζήνωνα, χωρὶς ν' ἀναφέρεται ρητῶς ὑπὸ τὸ ὄνομά του, εἶναι ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατηγορηθῇ ὅ,τιδήποτε ἐπὶ οἱουδήποτε πράγματος, διότι εἴτε σημαίνει τὸ κατηγόρημα τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ τὸ ὑποκείμενον, ὁπότε εἶναι ταυτολογία, εἴτε σημαίνει

Digitized by Google

κάτι ἄλλο, ὁπότε τὸ ὑποκείμενον παύει νὰ εἶναι οἷον ἦτο. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπησχόλησε πολὺ τὸν Πλάτωνα καὶ ἕνα αἰῶνα περίπου ἀργότερον ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τοὺς κυνικοὺς ὡς ἀνασκευὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιφάσεως, κατέληξαν δὲ οὗτοι νὰ κηρύξουν ἀπαράδεκτον πᾶν κατηγόρημα ἐκτὸς τοῦ ταυτολογικοῦ. Ἡ συνεπὴς μέχρι τέλους ἐξέλιξις τῶν παραδοξολογιῶν τούτων ὁδηγεῖ βεβαίως εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς δυνατότητος πάσης συνεννοήσεως καὶ πάσης λογικῆς, καὶ ὁ Γοργίας ἐξήγαγε τὰ συμπεράσματα ταῦτα μὲ πάθος καὶ χωρὶς κανένα φόβον· ὁ Ζήνων ὅμως ἀναγνωρίζει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς λογικῆς καὶ ἀγωνίζεται εἰλικρινῶς μὲ τὰ σοβαρώτερα καὶ ἀμεσώτερα λογικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔπαυσαν τώρα πλέον νὰ ἐμποιοῦν οἱανδήποτε ἐντύπωσιν, ἐπειδὴ ἡ διατύπωσίς των ἀπέβη κοινοτυπία, ἀλλ' ὄχι ἐπειδὴ ἐλύθησαν. Χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν Ζήνωνα εἶναι, ὅτι δὲν ἀναφέρεται οὐδεμία φράσις του σχετιζομένη πρὸς τοὺς θεούς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν πόσον ἠσχολήθη ὁ Ξενοφάνης, ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐλεατικῆς σχολῆς, μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ θείου. Δὲν μᾶς εἶναι ἐπίσης γνωστὴ καμμία ἠθική του ἀρχή, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐξαιρετικῶν ἐκφράσεων τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ σεβασμίου ἤθους καὶ τῆς ἀσκητικῆς λιτότητος τοῦ διδασκάλου του Παρμενίδου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ζήνωνος ὡς ὑπερβολικὰ ὑπεροπτικοῦ, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὸν ἐνθουσιώδη φανατισμὸν τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου του καὶ τὴν ἀνυπόμονον καὶ ὑπερήφανον περιφρόνησιν πρὸς πάντα μὴ νοοῦντα τὸ σύστημά του, ἥτις ἐπήγαζεν ἀπὸ τὴν ὀξεῖαν καὶ μαχητικήν του διάνοιαν· δὲν εἶναι δὲ δύσκολον νὰ συμπεράνωμεν τὴν δευτερεύουσαν θέσιν, ἣν θὰ κατεῖχεν ἡ καθαρὰ ἠθικὴ εἰς τὸ σύστημά του καὶ τὴν ἀδιαφορίαν (κοινὴν καὶ ταύτην πρὸς τοὺς σοφιστὰς) πρὸς τὰς ὑποθέσεις περὶ τοῦ θείου καὶ τὰς μυστικοπαθεῖς μεταφυσικὰς διαθέσεις. Ἡ ὑπὸ τῆς ὑστερωτέρας περιπατητικῆς σχολῆς συνταχθεῖσα μελέτη, ἡ φερομένη ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ Ξενοφάνους, Ζήνωνος, Γοργίου», ὑποτίθεται νῦν, ὅτι διαλαμβάνει μᾶλλον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει περὶ Ζήνωνος, κατ' ἄλλους δὲ εἶναι ὀρθοτέρα ἡ λατινική της ἐπιγραφὴ «De Melisso, Xenophane, Gorgia» καὶ δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀξιόπιστος· πάντως δεικνύει, ὅτι δὲν ἐπεκράτει παρ' ἀρχαίοις ὁ ἀπόλυτος χωρισμὸς μεταξὺ μεταφυσικῆς φιλοσοφίας καὶ διαλεκτικῆς σοφιστικῆς, ὅστις ἀπέβη συνήθης ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας.

Πάντως ὁ Ζήνων ἐκπροσωπεῖ ἐντόνως ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλεατικῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς ὀντολογίας πρὸς τὸν διαλεκτικὸν μηδενισμόν, ὅστις ἐξεδηλώθη βραδύτερον εἰς τὴν μεγαρικὴν σχολήν, καθὼς καὶ τὴν μεγάλην της διανοητικὴν τόλμην, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ὅπερ ἀπέδιδε μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν θέσιν τῶν προβλημάτων ἢ εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν, καὶ παρὰ τὴν αὐστηρὰν διάκρισιν μεταξὺ «ἐπιστήμης» καὶ «δόξης», διετήρει ἀκόμη ἀδικαιολόγητά τινα λείψανα (ὀντολογικοῦ) δογματισμοῦ. Ὁ Ζήνων παραμένει μία ἀπὸ τὰς ἰσχυρὰς καὶ δι' ἡμᾶς κάπως ἀκαταλήπτους προσωπικότητας τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Wellmann,* Jeno's Beweise gegen die Bewegung (1870).—*P. Tannery,* Le concept scientifique du continu (ἐν «Revue philos.» 1885).—*G. Frontera.* Étude sur les arguments de Zénon contre le mouvement (1891).—*R. Salinger,* Kant's Antinomien u. Jeno's Beweise gegen die Bewegung (εν «Arch. f. Gesch. d. Philos.» 1906).—*G. Noel, V. Broebard, G. Milhaud,* Ἄρθρα περὶ Ζήνωνος ἐν «Rev. Met et Mor.» (1893).—*M. Schneiderin,* Von griechischen Trugschlüssen (Sokrates IV, 1916).

Ε. Λ.

— Ζήνων ὁ **Κιτιεύς.** Ἕλλην φιλόσοφος, ἀρχηγὸς τῆς στωϊκῆς σχολῆς, γεννηθεὶς περὶ τὸ 335 π. Χ. ἐν Κιτίῳ τῆς Κύπρου, ἑλληνικῇ ἀποικίᾳ, ὅπου τὸ φοινικικὸν στοιχεῖον ἐπλεόναζε. Ὁ Ζήνων παρὰ τὴν ἀδιαφιλονίκητον ἑλληνικότητα τῆς καταγωγῆς του, δὲν ἔμεινεν ἐντελῶς ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὸ περιβάλλον ὅπου διῆλθε ὁλόκληρον τὴν νεανικήν του ἡλικίαν μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου του ἔτους, περιβάλλον μὲ ἐκδεδηλωμένην πρακτικὴν κατεύθυνσιν, ὅπου περιεφρονεῖτο ἡ ρητορικὴ ἐπίδειξις καὶ ἡ κομψότης τόσον τοῦ σώματος ὅσον τοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ Κιτιέως ἐμπόρου Μνασέου ἢ Δαμέου θὰ ἐνεποίει παράδοξον ἐντύπωσιν εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ αἱρέσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ μάλιστα ἄν, ὅπως παραδίδεται, ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἐκεῖ κατόπιν ναυαγίου ἔξω τοῦ Πειραιῶς τοῦ φορτωμένου μὲ πορφύραν πλοίου, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ὁ πατήρ του. Κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοσιν ηὐλόγει κατόπιν ὁ Ζήνων πολλάκις τὸ ναυάγιον ἐκεῖνο ὡς ἀφορμὴν τῆς εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἐπιδόσεώς του, ἣν κατ' ἄλλους εἶχεν ἤδη ἐνωρίτερον ἀποκτήσει ἀναγινώσκων τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔφερεν ἑκάστοτε ὁ πατήρ του ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ Διογένης Λαέρτιος (VII, 1) μᾶς περιγράφει χαρακτηριστικώτατα τὸν ἰσχνὸν καὶ μελαχροινὸν ἐκεῖνον νεανίαν, ὁ ὁποῖος ἔκλινε πάντοτε τὸν λαιμὸν πρὸς τὸ ἓν πλευρόν, τὸν βραχύσωμον, μὲ τὰς παχείας κνήμας καὶ τὴν ἀσταθῆ ἰσορροπίαν κατὰ τὸ βάδισμα καὶ τὸ ἀφῃρημένον βλέμμα, ὅπερ ἐζήτει, οὕτως εἰπεῖν, νὰ διασπάσῃ τὰς θεωρητικὰς καὶ ἠθικὰς δυσχερείας, αἵτινες ἐρρυτίδωνον τόσον ἐνωρὶς τὸ πρόσωπόν του καὶ ἔδιδον τόσην πικρίαν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν χειλέων του. Ἡ ὁμιλία του ἦτο βραχύλογος, ἀκριβὴς καὶ ψυχρά, πολλάκις δὲ διὰ νὰ ἐκφρασθῇ συμφωνότερον πρὸς τὸ βαθύτατον νόημά του μετεχειρίζετο νεολογισμοὺς κάπως βαρβαρικοὺς ἢ σολοίκους δι' ἀττικὰ ὦτα. Τὸν κατηγόρησαν ἀργότερον ὅτι ἐνεωτέριζε μᾶλλον εἰς τὴν ἔκφρασιν ἢ εἰς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ πιθανὸν κατ' ἀρχὰς ν' ἀπέδιδε διαφορετικὴν χροιὰν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου λειανθέντα καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν του ἐκ νέου διατυπωθέντα ἀποφθέγματά του. Ἐκ τῶν ἔργων του δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ οἱ τίτλοι καὶ ἀτελῆ τινα ἀποσπάσματα, ἀλλὰ πλούσιαι εἶναι αἱ περὶ αὐτοῦ ἀρχαῖαι πηγαί, μολονότι ἐν πολλοῖς τὸν συγχέουν μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ κατόπιν διαδόχους του εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς σχολῆς. Πάντως ὁ Ζήνων εἶχε μᾶλλον δεκτικὴν ἢ παραγωγικὴν ἰδιοφυΐαν, ὅλως ἐξαιρετικὸν ὅμως ἦτο τὸ ἠθικόν του κῦρος καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ χαρακτῆρός του, ὀφειλομένη εἰς τὴν λιτότητα τοῦ βίου του, τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν του καὶ τὴν ἐξ ἐνστίκτου ἐγκράτειαν καὶ ἀπομόνωσίν του. Τὸ μόνον πάθος του ἦτο ἡ φιλοσοφία, καὶ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη σχεδὸν παρηκολούθησε τοὺς μᾶλλον φημισμένους τότε διδασκάλους, κατ' ἀρχὰς μὲν Κράτητα τὸν κυνικόν, ὃν ἐγκατέλειψεν ἀηδιάσας τὰ χονδροειδῆ ἤθη τῆς σχολῆς, εἶτα τὸν ἐριστικὸν Στίλπωνα τῆς μεγαρικῆς σχολῆς, τοῦ ὁποίου αἱ αὐστηραὶ ἀρχαὶ τὸν προσείλκυσαν, εἶτα τὸν διαλεκτικὸν Διόδωρον Κρόνον καὶ τέλος τὸν Ξενοκράτη καὶ τὸν Πολέμωνα, διαδόχους τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Μόλις τεσσαρακονταετὴς ἵδρυσεν ἰδικήν του σχολὴν ὑπὸ τὴν Ποικίλην Στοάν, συναθροίζων ὀλίγους καὶ κάποτε τοὺς τυχόντας ἀκροατὰς περὶ αὐτὸν καὶ ἀπαιτῶν ἐνίοτε καὶ ὀβολὸν ὡς τίμημα τῆς ἀκροάσεως, ὄχι χάριν κέρδους, ἀλλ' ὅπως ἀπομακρύνῃ τὸν ὄχλον. Πολλάκις δὲν παρίσταντο παρὰ δύο ἢ τρεῖς, ἂν καὶ ὁ Τίμων ὁ σιλλογράφος τὸν περιπαίζει, διότι εἶχε δῆθεν καταντήσει τὴν στοὰν ἄσυλον ἀλητῶν καὶ ἀέργων, ἐπειδὴ προφανῶς οἱ μαθηταί του δὲν θὰ ἦσαν τοῦ τύπου τῶν πλουσίων καὶ καλῆς οἰκογενείας νέων, οἵτινες ἐσύχναζον εἰς τὰς ἀκμαζούσας τότε σωκρατικάς, ρητορικὰς καὶ σοφιστικὰς σχολάς. Ἐπὶ πεντήκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔμεινε, κατά τινα παράδοσιν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σχολῆς του, διατηρῶν τὸ φιλάσθενον σῶμά του δι' ἐγκρατοῦς διαίτης ἐκ καρπῶν καὶ ἄρτου καὶ διὰ τῆς ἡλιοθεραπείας, ἀντικείμενον τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ, τιμηθεὶς ὑπὸ μαθητῶν βασιλέων, ὡς ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ὅστις ἐπανειλημμένως τὸν ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ καὶ οἱ ἑκάστοτε πρέσβεις τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου, οἵτινες εἶχον ρητὴν ἐντολὴν νὰ φοιτήσουν εἰς τὴν σχολήν του ὁσάκις μετέβαινον εἰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀναφέρουν τ' ἀποφθέγματα τῆς διδασκαλίας του. Ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχεν εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἰς κρισίμους περιστάσεις τοῦ ἐνεπιστεύοντο τὰς κλεῖδας τῶν τειχῶν των καὶ τοῦ ἀπένειμαν χρυσοῦν στέφανον καὶ τάφον ἐν τῷ Κεραμεικῷ. Εἰς ἡλικίαν ἐνενήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν ηὐτοκτόνησε. Ἡ σχολή του ἤκμαζεν ἐπὶ μακρὸν μετ' αὐτόν.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ζήνωνος εἶναι κάπως ἀσυστηματοποίητος καὶ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐκλεκτική· ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν δὲν ἀπομακρύνεται πολὺ τοῦ Κράτητος· εἰς τὴν φυσικὴν παρέλαβε πλεῖστα ἐκ τῶν θεωριῶν τοῦ Ἡρακλείτου, ἴσως ἐξωτερικώτερον ἀντιλαμβανόμενος αὐτά, εἰς δὲ τὴν λογικὴν ἀκολουθεῖ μὲ ἀρκετὰς τροποποιήσεις τὰ «Ἀναλυτικὰ» τοῦ Ἀριστοτέλους. Αὐτὰ εἶναι τὰ τρία μέρη τοῦ στωϊκοῦ συστήματος· τὰ δύο ὅμως τελευταῖα εἶναι ἁπλῶς ἐξυπηρετικὰ τοῦ πρώτου, παρὰ τὴν θεωρητικὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἡ φυσικὴ (ἥτις περιλαμβάνει καὶ τὰ περὶ τοῦ θείου) κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ λογικὴ διαιρεῖται εἰς ρητορικὴν καὶ διαλεκτικήν, τινὲς τῶν στωϊκῶν προσθέτουν καὶ μέρος περὶ ὁρισμοῦ, ἀρχίζει δὲ δι' ἀναλύσεως τῶν αἰσθησιακῶν ἐντυπώσεων καὶ περιέχει τὰς βάσεις συνεποῦς αἰσθησιοκρατίας (sensualisme), εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὅμως τοῦ ὅλου παρεμβάλλονται καὶ πολλὰ νοησιαρχικὰ στοιχεῖα. Αἱ γενικαὶ ὑποκειμενικαὶ ἔννοιαι σχηματίζονται δι' ἀφαιρέσεως, πραγματικὰ δὲ εἶναι μόνον τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα· ἡ ψυχὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι ἄγραφος χάρτης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ αἴσθησις καὶ ἡ παράστασις (φαντασία) φέρει ἀποτυπώματα δημιουργοῦντα ἀλλοιώσεις. Καταληπτικὴ φαντασία εἶναι ἡ ἐποπτικὴ παράστασις ἑνὸς πράγματος, ἡ συνεπιφέρουσα τὴν ἀπόλυτον πεποίθησιν περὶ τῆς ὑπάρξεώς του καὶ οὖσα ἑπομένως κριτήριον τῆς ἀληθείας, δυναμένη δὲ νὰ προέρχεται εἴτε κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῶν αἰσθήσεων (αἰσθητική), εἴτε ὄχι, ὁπότε εἶναι διανοητικὴ (ἀλλ' ὄχι ἀφῃρημένη). Ἐκτὸς αὐτῆς ἔχομεν ὡς κριτήριον καὶ τὴν «πρόληψιν», ἥτις εἶναι ἔμφυτος γενικὴ ἔννοια, «ἔννοια φυσικὴ τῶν καθόλου». Ἡ γνῶσις εἶναι κατὰ ταῦτα ἡ «κατάληψις ἀσφαλὴς» ἢ «ἕξις ἐν φαντασιῶν προσδέξει ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου».

Εἰς τὴν φυσικὴν συγχέουν οἱ στωϊκοὶ τὴν σωματικὴν μὲ τὴν πραγματικὴν ὕπαρξιν. Μία εἶναι ἡ πρώτη ὕλη, ἐξ ἧς πάντα ἀπορρέουν, ἡ φύσις, ἥτις ταυτίζεται μὲ τὸ θεῖον. Ὁ θεὸς εἶναι πῦρ τεχνικόν, αἰθήρ, παγκόσμιος νόμος· οἱ κοινῶς πιστευόμενοι θεοὶ εἶναι φυσικαὶ δυνάμεις, καὶ ἡ ψυχή, ὡς ἀπόρροια ἐκ τοῦ θείου, εἶναι πνεῦμα ἔνθερμον. Ἕπονται τὰ διάφορα ἄλλα σώματα καὶ ζῷα κατὰ κατιοῦσαν κλίμακα χονδροειδεστέρας ὑφῆς. Εἰς τὴν ὑπὸ ἀτέγκτων ὅμως νόμων κυβερνωμένην πορείαν τῆς φύσεως ἔρχεται περίοδος, καθ' ἣν τὰ πάντα ἐπανέρχονται εἰς τὴν πρώτην ὕλην· ἡ περίοδος αὕτη λέγεται «ἐκπύρωσις». Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ὁμοειδὴς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἕπεται ὅτι ὑπάρχει κοινὸς ἠθικὸς νόμος καὶ κοινὸν ἀγαθόν. Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὸ σύνολον καὶ ὄχι διὰ νὰ ζήσῃ ὡς ἄτομον. Ἡ στωϊκὴ ἠθικὴ διαιρεῖται εἰς τοὺς λόγους περὶ ὁρμῆς, περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, περὶ παθῶν καὶ περὶ ἀρετῆς, περὶ τέλους, περὶ τῆς πρώτης ἀξίας, περὶ τῶν καθηκόντων, περὶ προτροπῶν καὶ ἀποτροπῶν κτλ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πρῶτος ὁ Ζήνων διετύπωσε καὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος μὲ τὴν σημερινὴν σημασίαν. Τὸ ζῷον ἔχει ὡς πρώτην ὁρμὴν τὴν πρὸς αὐτοσυντήρησιν, τὸ δὲ λογικὸν εἶναι τελειότερον ὄργανον προστασίας, ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι τὸ κατὰ λόγον ζῆν εἶναι τὸ «ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν». Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἡ ἀρετή, ἥτις εἶναι τὸ μόνον ἄψογον καὶ ἀπόλυτον (δι' ἑαυτὸ) ἀγαθόν, μία «εὔροια βίου», ὅταν ὅλα γίνωνται σύμφωνα μὲ τὴν διοίκησιν τοῦ ὅλου κόσμου. Ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἄλλα μὲν εἶναι σχετικὰ μὲ τὴν ψυχήν, ἄλλα δ' ἐκτὸς αὐτῆς, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἀδιάφορα· ἐκ τούτων ὅμως ἄλλα πάλιν συντελοῦν εἰς τὴν «εὔροιαν» καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς καὶ λέγονται «προηγμένα», ἄλλα δὲ τείνουν νὰ τὴν ἐμποδίσουν, «ἀποπροηγμένα», ἄλλα τέλος εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορα. Τὸ καθαυτὸ ἀγαθὸν δὲν ἐπιδέχεται βαθμούς, εἶναι πάντοτε πλῆρες καὶ ἴσον πρὸς ἑαυτό. Ὁ σπουδαῖος ἢ σοφὸς πρέπει νὰ εἶναι ἀδιάφορος πρὸς ὅλα ἐκτὸς τῆς ἀρετῆς, ἥτις ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Οἱ μὴ σπουδαῖοι ἢ ἄσοφοι εἶναι ἐχθροὶ καὶ δοῦλοι. Ἡ ἀρετὴ εἶναι αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν, καὶ φέρει τὴν ἐπιθυμητὴν ἀταραξίαν. Ἡ ἡδονὴ δὲν εἶναί τι πρωταρχικὸν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ δευτερεῦον συνεπακολούθημα (ἐπιγέννημα) ὡρισμένων πράξεων, δὲν ἀξίζει ἄρα νὰ τὴν ἐπιδιώκωμεν δι' ἑαυτήν. Καθῆκον εἶναι τὸ ἀπολύτως ὀρθὸν ἐν τῇ πράξει· ὁ σοφὸς πράττει τὸ δίκαιον, δὲν γνωρίζει εὐσπλαγχνίαν καὶ συγκινήσεις. Ἀλλὰ τὸ δίκαιον εἶναι ἑνιαῖον δι' ὅλους. Οὕτως ἐκδηλώνεται διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τόσον σαφῶς τὸ ἰδανικὸν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Κατόρθωμα εἶναι ἡ πλήρης ἐκτέλεσις τῶν καθηκόντων.

Ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ζήνωνος, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς του ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη ἐπίδρασις τῆς στωικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ ὅλων τῶν ἀνεπτυγμένων διανοιῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ κατόπιν καὶ ἡ μεγάλη ἐπιτυχία καὶ διάρκεια τῆς σχολῆς. Εἶναι τὸ ἰδανικὸν μιᾶς κουρασμένης περιόδου, μιᾶς ψυχῆς ἥτις ἐξήντλησε τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὰς πρὸς ἐνέργειαν ὁρμὰς τῆς ζωῆς καὶ ἥτις ζητεῖ νὰ εὕρῃ μίαν στάσιν, οὕτως εἰπεῖν ἰσορροπίας, διὰ νὰ μὴ βυθισθῇ εἰς τὴν ἀπελπισίαν ἢ τὸν ἔκλυτον ζῳώδη βίον. Αἱ διανοητικαὶ ἀναζητήσεις ἔπαυσαν νὰ ἔχουν τὸ ἄμεσον ἐκεῖνο, πλῆρες πάθους θέλγητρον, ὅπερ ἀσκοῦν ἐπὶ τῶν νεαρῶν ψυχῶν, αἱ γενναῖαι πράξεις δὲν ἔχουν οὔτε σκοπὸν οὔτε ἀφορμήν, ἔχουν ἀναλυθῆ καὶ ἐπαναληφθῆ πολλάκις, τὰ ἀποτελέσματά των ἀπέβησαν συχνὰ ἀντίθετα τῶν προθέσεων. Πρὸ τῆς εἰρωνικῆς διαθέσεως καὶ τῆς φιληδόνου ἢ κυνικῆς ἐγκαταλείψεως ὀρθοῦται ἀκόμη μίαν φορὰν ἡ ἀτομικὴ ἀξιοπρέπεια, ἡ μακραίων παράδοσις τοῦ ὀρθοῦ καὶ τοῦ δικαίου, ἥτις περιφρονεῖ τὸ πλῆθος, ἀλλ' εὑρίσκει τὸ θεωρητικόν της στήριγμα εἰς τὴν συναίσθησιν ἑνὸς κοινοῦ νόμου μιᾶς κοινῆς οὐσίας, ὑποστρώματος τῶν ποικιλοτρόπων διαφορῶν. Τὸ συνολικὸν ἀποτέλεσμα τῆς διαθέσεως ταύτης εἶναι ἡ στωικότης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σουΐδας,* ἐν λ. στωϊκοί, Ζήνων Μνασέου.—*Διογένης Λαέρτιος,* VII, 1.—*Dom. Comparetti,* Papyro erculanese inedito (1875).—*Jacoby,* Apollodor's Chronik 362 κ.ἑ.—*Κικέρωνος,* Definibus-*Γαληνὸς-Σέξτος Ἐμπειρικὸς-Πλούταρχος:* Πρὸς στωικούς.—*Joh. v. Arnimm,* Stoicorum veterum fragmenta I 1905.—*A. C. Pearson,* The fragments of Zeno and Kleanthes.—*W. Crönert,* Kolotes und Menedemus.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΟΥ

— Ζήνων ὁ **Σιδώνιος.** Ἐπικούρειος φιλόσοφος «καὶ νοῆσαι καὶ ἑρμηνεῦσαι σαφής», μαθητὴς τοῦ Ἀπολλοδώρου, σύγχρονος τοῦ ἐπικουρείου Φαίδρου, τοῦ Ποσειδωνίου καὶ τοῦ Κικέρωνος, γεννηθεὶς πιθανώτατα τῷ 154 π. Χ. Ὁ Κικέρων διήκουσεν ἐν Ἀθήναις τὰ μαθήματά του. Πολὺ εὔγλωττος, ἀνεμίγνυεν εἰς τοὺς λόγους του βιαίας προσβολὰς καὶ ὕβρεις κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Εἰς τοὺς παπύρους τοῦ Ἡρακλείου ἀνευρέθησαν ἀποσπάσματα τῶν φιλοσοφικῶν του διενέξεων πρὸς τοὺς στωικοὺς περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν. Ἔργα του: «Ἤθη καὶ κακίαι» (τῶν φιλοσόφων), «Σχολαί». [Πρβλ. *Comparetti,* Papyro erculanese inedito (1875).]

Ε. Λ.

Digitized by Google

— **Ζήνων ὁ *Σιδώνιος*.** Στωικός, ἐπικαλούμενος *Ζήνων ὁ νεώτερος*, υἱὸς τοῦ Μουσαίου, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Κρόνου καὶ διδάσκαλος ἢ μαθητὴς τοῦ Κιτιέως. Ἡ ὕπαρξίς του ἀμφισβητεῖται. Ε. Λ.

— **Ζήνων ὁ *Ταρσεύς*.** Στωϊκὸς φιλόσοφος, υἱὸς τοῦ Διοσκορίδου, μαθητὴς τοῦ Χρυσίππου, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς στοᾶς. Μετέβαλε κάπως τὴν διαίρεσιν τῆς φιλοσοφίας, ἀρνούμενος τὴν περὶ ἐκπυρώσεως θεωρίαν. Ε. Λ.

— **Ζήνων.** —1) Ἀθηναῖος ἐπώνυμος ἄρχων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. —2) Ἀθηναῖος ρήτωρ, παρὰ τοῦ ὁποίου «τὸ περὶ τὴν τέχνην ἀκριβὲς» ἐδιδάχθη ὁ ἐξ Ἱεροπόλεως σοφιστὴς Ἀντίπατρος (*Φιλόστρ.* Βίοι σοφ. Β' 24). —3) Ἀθηναῖος ἀρεοπαγίτης, Φλυεὺς τὸν δῆμον, ἀναφερόμενος ἐν τῷ «Περὶ τοῦ στεφάνου» λόγῳ τοῦ Δημοσθένους. —Π.

— **Ζήνων.** Υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος τοῦ Α', ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου αὐτοῦ Πυθοδωρίδος, καὶ ἀδελφὸς Πολέμωνος τοῦ Β'. Ἀνηγορεύθη τῷ 18 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Γερμανικοῦ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, λαβὼν τὸ ὄνομα *Ἀρταξίας* ὁ Γ', ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀρτάξατα, πρωτευούσης τῆς Ἀρμενίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο εἶναι γνωστός, βασιλεύσας μέχρι τοῦ 35 μ. Χ. (*Τακίτ.* Χρονικά, ΙΙ, 56). Τοῦ Ἀρταξίου σῴζονται νομίσματα παριστῶντα τὸν Γερμανικὸν στέφοντα τὸν Ἀρταξίαν. [Πρβλ. *Head.-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ., τόμ. Β' *σελ.* 340.] Α. Θ. Σ.

— **Ζήνων.** Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (474—491). Ἡ βυζαντινὴ ἱστορία διετήρησε ζωηρὰν τὴν μνήμην του, ἂν καὶ οὗτος ὑπῆρξε μέτριος βασιλεύς, διότι τὸ ὄνομά του συνεδέθη μὲ κοσμοϊστορικὰ γεγονότα, πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά. Ἀπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ., ἐπιτελεῖται ὁ ὁριστικὸς χωρισμὸς τῆς Δύσεως ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία ἀρχίζει νὰ βαδίζῃ τὸν ἴδιον ἑαυτῆς ἱστορικὸν δρόμον, τελείως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως, καὶ προσέτι νὰ γίνεται ὁλονὲν γνησιωτέρα ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ζήνωνος εἶναι μυθιστορηματική. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Α' (457—474) ἐκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕνα ἀρχηγὸν τῶν Ἰσαύρων διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φύλαξιν αὐτῆς. Οἱ Ἴσαυροι ἦσαν λαὸς ἐξελληνισθεὶς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατοικῶν εἰς τὰ νότια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς βορρᾶν τῆς Κύπρου, μεταξὺ Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Ὁ λαὸς τῶν Ἰσαύρων, ζῶν βίον ὀρεινὸν εἰς ἀπόκρημνα καὶ ἔρημα ὀροπέδια καὶ χαράδρας, εἶχε καταστῆ λαὸς ρωμαλέος καὶ σκληρός, ἐφημίζοντο δὲ οἱ Ἴσαυροι ὡς στρατιῶται καὶ πολεμικοὶ ἀρχηγοί. Ὁ κύριος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Λέων ὁ Α' εἶχεν αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τοῦ γενναίου τούτου Ἰσαύρου ἀρχηγοῦ, ἦτο ἡ φύλαξις τοῦ θρόνου καὶ τῆς πρωτευούσης, ὄχι τόσον ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικούς, ὅσον ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἴσχυον μεγάλως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Γότθοι, ἤτοι Γερμανοὶ ἀρχηγοί, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀναθέσει ὁ αὐτοκράτωρ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Τοὺς μεγάλους δὲ τούτους ἀρχηγοὺς περιεστοίχιζε πολὺ ἄλλο πλῆθος Γότθων, οἱ ὁποῖοι εἶχον πλημμυρίσει τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὕτως ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία διέτρεχε τὸν ἴδιον κίνδυνον μὲ τὴν δυτικήν, τὸν κίνδυνον τοῦ ἐκγερμανισμοῦ. Ἐσώθη ὅμως, διότι οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ ἔχουν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ στήριγμα τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα ἐχώριζον αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τοὺς βαρβάρους Γότθους. Εἰς τὸ Βυζάντιον ἠγέρθη σφοδροτάτη ἀντίδρασις ἐναντίον τῶν Γότθων, ἰσχυρὰ κατακραυγὴ κατ' αὐτῶν, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς ἀληθῆ ἐξέγερσιν καὶ τέλος εἰς μεγάλην σφαγὴν τῶν Γότθων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Συνέπεια δὲ ἦτο ἡ καταστολὴ τῆς δυνάμεως τῶν Γότθων καὶ ὁ φόνος ἑνὸς ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἄσταρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει τόσον μεγάλην δύναμιν, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ ἀνέλθῃ καὶ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον.

Ἐναντίον λοιπὸν τῆς δυνάμεως ταύτης τῶν Γότθων μετεχειρίζοντο καὶ ἄλλα ὑψηλότερα μέσα οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλ' ἀντέτασσον καὶ μέσα ὑλικώτερα. Ἓν ἐκ τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἰσαυρίας μετάκλησις εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ τῶν Ἰσαύρων πολεμιστῶν Ζήνωνος.

Ὁ Ζήνων οὗτος ἦτο καὶ αὐτὸς βάρβαρος, εἶχε δὲ παλαιὸν ὄνομα ἐντελῶς βαρβαρικόν, ὠνομάζετο *Τρασκαλισαῖος* ἢ *Ταρασισκωδίσεος*, μετωνομάσθη δὲ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον Ζήνων. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἴσαυρος οὗτος ἀρχηγὸς ἦτο ἐπιφανὴς εἰς τὴν ὀρεινὴν καὶ μακρινὴν πατρίδα του, διότι μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὸ ἐπίφθονον ἀξίωμα τοῦ πατρικίου καὶ μάλιστα τοῦ ἔδωκεν εἰς γάμον μίαν ἀπὸ τὰς θυγατέρας του, ἡ ὁποία ἐλέγετο Ἀριάδνη. Ἔκαμε δὲ τότε ἀξίαν μνήμης προσπάθειαν ὁ Λέων ὁ Α' τοῦ νὰ καταρτίσῃ στρατὸν ἀπὸ ἰθαγενεῖς, ἐνῷ ἕως τότε τὰ μαχιμώτερα τάγματα προήρχοντο ἀπὸ ἀλλοφύλους βαρβάρους καὶ δὴ Γερμανούς. Διὰ τοῦ Ζήνωνος ἐπροσπάθησεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς ἐθνικοῦ στρατοῦ, ἐπεχείρησε τοὐλάχιστον νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ μέγα τοῦτο σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος θὰ ἐσῴζετο ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ξένων βαρβάρων στρατηγῶν, ὅπως τὸ δυτικὸν κράτος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ζήνωνα νὰ συγκροτήσῃ στρατιωτικὴν μοῖραν ἀπὸ ἰθαγενεῖς, καὶ τότε συνεκροτήθη μία δύναμις, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ ἀντίρροπον τῆς δυνάμεως τῶν ἀλλοφύλων βαρβάρων Γότθων.

Ἡ ἐνάρετος καὶ πιστὴ σύζυγος τοῦ Ζήνωνος Ἀριάδνη, παρὰ τὴν θέλησιν τῆς μητρὸς αὐτῆς Βηρίνης, κατώρθωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της νὰ στεφθῇ εἰς τὸν ἱππόδρομον αὐτοκράτωρ ὁ σύζυγός της Ζήνων (474—491). Ἐκτὸς τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος, ἡ βασιλεία τοῦ Ζήνωνος εἶναι γεμάτη ἀπὸ παραδόξους καὶ μυθιστορηματικὰς περιπετείας. Κέντρον τῶν ὡς μυθιστορικῶν φαινομένων συμβάντων τούτων καὶ ἡρωῒς συνάμα ὑπῆρξεν ἡ χήρα τοῦ Λέοντος Α' καὶ πενθερὰ τοῦ Ζήνωνος, ἡ φιλόδοξος καὶ γενναία Βηρίνα, ἡ ὁποία ἀντετάχθη σφοδρῶς κατὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ ἐπεζήτησε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, διὰ ν' ἀνέλθῃ ἡ ἰδία εἰς τὸν θρόνον. Ἡ Βηρίνα, ἂν καὶ ἦτο ἡλικιωμένη, εἶχεν ἐραστὴν τὸν μάγιστρον Πατρίκιον, τὸν ὁποῖον ἤθελε ν' ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου διὰ νὰ συμβασιλεύσῃ μετ' αὐτοῦ. Ἐπωφελουμένη ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀπὸ τὴν σπατάλην τοῦ δημοσίου χρήματος, ἡ ὁποία ἐπέφερε τοὺς γογγυσμοὺς τοῦ λαοῦ, ἐκίνησεν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ γαμβροῦ της, τὸν ὁποῖον ἔλεγεν ἀγνώμονα, διότι διετείνετο ὅτι αὐτὴ τὸν εἶχε κάμει αὐτοκράτορα. Ὁ Ζήνων ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν πατρίδα του Ἰσαυρίαν μετὰ τῆς συζύγου του Ἀριάδνης· ἡ Βηρίνα ὅμως ἠπατήθη εἰς τὰς ἐλπίδας της, διότι βασιλεὺς δὲν ἔγινεν ὁ ἐραστὴς αὐτῆς, ἀλλ' ὁ ἀδελφός της Βασιλίσκος. Ἀλλ' ἡ βασιλεία τοῦ σφετεριστοῦ τούτου ὑπῆρξε τρικυμιώδης καὶ βραχυχρόνιος. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων σφαλμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέπεσεν ὁ Βασιλίσκος, εἶχε τὴν ἀφροσύνην νὰ φονεύσῃ τὸν ἐραστὴν τῆς ἀδελφῆς του Βηρίνας, καὶ προσέτι νὰ καθυβρίσῃ τὸν ἀνεψιόν του, ἀλλὰ καὶ ἐραστὴν τῆς γυναικός του Ζηνωνίδος Ἀρμᾶτον, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τοῦ στρατοῦ, γεμᾶτος ἀπὸ οἴησιν καὶ κενοδοξίαν. Καὶ τοιουτοτρόπως οἱ δυσηρεστημένοι, ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ Βηρίνα, διηυκόλυναν τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπιστροφὴν τοῦ Ζήνωνος. Ὁ σκληρὸς Ἴσαυρος κατεδίκασε τὸν Βασιλίσκον, τὴν σύζυγόν του Ζηνωνίδα καὶ τὰ τέκνα του εἰς ἐξορίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ὅπου καὶ ἐθανάτωσεν αὐτοὺς ἀπανθρώπως.

Ὁ Ζήνων ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὸν θρόνον, ἐφαίνετο δὲ ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἡσύχαζον. Ἀλλ' ἡ Βηρίνα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἥσυχος, καὶ ἐστράφη ἐναντίον ἑνὸς Ἰσαύρου στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Ἴλλος καὶ ἦτο παντοδύναμος, ἀκριβῶς δὲ ἡ μεγάλη ἰσχὺς αὐτοῦ ἐξέκαιε τὴν ὀργὴν τῆς Βηρίνης. Ὁ Ἴλλος παρετήρησεν εἰς τὸν Ζήνωνα, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἡσυχάσουν, ἐφ' ὅσον ἡ Βηρίνα ἔμενεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐδίσταζε νὰ λάβῃ μέτρα ἐναντίον τῆς πολυπράγμονος ἐκείνης γυναικός, διὰ νὰ μὴ λυπήσῃ τὴν καλὴν σύζυγόν του Ἀριάδνην. Τέλος κατώρθωσεν ὁ Ἴλλος τὴν ἐξορίαν τῆς Βηρίνης εἰς τὴν Ἰσαυρίαν, αὐτὸς δ' ἀπέκτησεν ἀκόμη μεγαλυτέραν ἰσχὺν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἡ κόρη τῆς Βηρίνης καὶ βασίλισσα Ἀριάδνη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπομένῃ τὴν καταδίωξιν τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ τὸν χωρισμόν. Τότε συνέβησαν ἀκόμη παραδοξότερα πράγματα. Ὁ Ἴλλος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσαυρίαν, συνεμάχησε μὲ τὴν παλαιὰν ἐχθράν του Βηρίναν καὶ ἐκίνησαν καὶ οἱ δύο ἰσχυρογνώμονες καὶ γενναῖοι σύμμαχοι σφοδρὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐφαίνετο ὡς ἐὰν ἡ Βηρίνα ἐδημιούργει νέον κράτος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἔχουσα ὁρμητήριον τὴν Ἰσαυρίαν, καὶ νέον αὐτοκράτορα, τὸν εὐνοούμενον τώρα αὐτῆς Ἴλλον. Οἱ ἀντάρται, μία ἡρωϊκὴ γραῖα καὶ εἷς ἀνδρεῖος πολεμιστὴς Ἴσαυρος, συνεκρότησαν στρατὸν 70.000 ἀνδρῶν καὶ ἀνεστάτωσαν ἐπὶ ἔτη τὴν Ἀνατολήν, ἕως ὅτου ἡ μὲν Βηρίνα ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον, ὁ δὲ Ἴλλος συνελήφθη τέλος καὶ ἐθανατώθη. Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ἡ ταραχώδης καὶ παράδοξος αὕτη οἰκογενειακὴ τρόπον τινὰ περιπέτεια ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ζήνωνος.

Κατὰ τὴν βασιλείαν ὅμως ταύτην συνέβησαν σπουδαιότερα, αὐτόχρημα κοσμοϊστορικά, γεγονότα. Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔσχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ἔκδοσις διατάγματος πρὸς εἰρήνευσιν αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται «Ἑνωτικόν». Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐταράσσετο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν περίφημον αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς, ἡ ὁποία δὲν ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν Χριστὸν παρὰ σχεδὸν μίαν μόνην φύσιν, τὴν θείαν φύσιν. Ἡ αἵρεσις αὕτη τῶν εὐτυχιανῶν, ἤτοι μονοφυσιτῶν, εἶχε καταδικασθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' μεγάλης Οἰκουμενικῆς συνόδου (451), ἐπὶ τῆς βασιλείας ὅμως τοῦ Ζήνωνος εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὴν Ἀνατολήν· ἰδίως δὲ εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον οἱ μονοφυσῖται ἦσαν πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος μήπως αἱ μεγάλαι αὗται χῶραι ἀποσχισθῶσιν ἀπὸ τὸ κράτος. Μεγάλη τιμὴ ὀφείλεται εἰς τὸν Ζήνωνα, ὅτι ἐπροσπάθησε διὰ τοῦ «Ἑνωτικοῦ» νὰ καθησυχάσῃ τὴν μεγάλην θρησκευτικὴν ἔριδα καὶ κατώρθωσεν οὕτω νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἑνότητα τοῦ κράτους.

Ἀκόμη δὲ μεγαλυτέραν ὑπηρεσίαν παρέσχεν ὁ Ζήνων διὰ τῆς συνετῆς καὶ ὄντως ἐθνικωτάτης πολιτικῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς γείτονας βαρβάρους Ὀστρογότθους. Πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῶν Θεοδώριχον, τὸν κατόπιν μέγαν βασιλέα τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ὀστρογοτθικοῦ κράτους, προσηνέχθη μὲ ἀξιοπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ φιλοφρόνησιν. Ὁ Θεοδώριχος εἶχεν ἀνατραφῆ ὡς ὅμηρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχε λοιπὸν λάβει ποιάν τινα μόρφωσιν ἑλληνικὴν καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε ν' ἀναδειχθῇ εἷς ἀπὸ τοὺς μᾶλλον πολιτισμένους βαρβάρους βασιλεῖς. Ὁ Ζήνων ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὸν Θεοδώριχον παντὸς εἴδους τιμάς, ἔδωκεν ἀξιώματα μεγάλα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἡ χαρὰ καὶ ἡ ὑπερηφάνεια τῶν βαρβάρων ἀρχηγῶν καὶ βασιλέων. Ἀνέδειξεν αὐτὸν πατρίκιον καὶ ὕπατον, τὸν ἀπεκάλεσεν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπεσχέθη σύζυγον εὐγενῆ καὶ πλουσίαν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ὁ Θεοδώριχος ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐφάνη πιστὸς καὶ εὐγνώμων· ὅταν ὅμως ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ νὰ λάβῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸ ἔθνος του, τὸ ὁποῖον εἶχεν οἰκήσεις εἰς τὴν Παννονίαν, τότε οἱ Ὀστρογότθοι κατέστησαν κίνδυνος μέγας διὰ τὸ κράτος. Ἡ πτωχεία τῶν ἀδαμάστων ἐκείνων πολεμιστῶν ἦτο διαρκὲς κακόν, καὶ διαρκὴς ἐπιθυμία αὐτῶν ἦτο ἡ κατάκτησις εὐφόρων χωρῶν. Ὁ Ζήνων, διὰ νὰ σώσῃ τὸ κράτος του, κατώρθωσε νὰ στρέψῃ τὸν χείμαρρον ἐκεῖνον πρὸς τὴν Δύσιν. Καὶ τότε ὁ Θεοδώριχος μὲ ὅλον τὸν λαόν του, μὲ ἑκατοντάδας χιλιάδων πολεμιστάς, μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τὰ κατοικίδια ζῷα, ἔλαβε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν κατέκτησεν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἵδρυσε τὸ περίφημον ὀστρογοτθικὸν βασίλειον (493), τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ ὁ Ἰουστινιανός. Ὀλίγα ἔτη πρότερον, τῷ 476, εἶχε καταλυθῆ ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ κατὰ τύπους τὸ ρωμαϊκὸν κράτος τῆς Δύσεως καὶ ἤρχιζον διὰ τὴν Δύσιν οἱ μεσαιωνικοὶ χρόνοι, καθ' ὃν χρόνον ἡ αὐτοκρατορικὴ ἑνότης καὶ ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς πολιτισμὸς διετηρεῖτο εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρεύοντος αὐτοκράτορος. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— **Ζήνων *(ἅγιοι)*.** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἑξῆς: — 1) Ὁ καὶ *Ζηνᾶς* καλούμενος, ἑορταζόμενος τὴν 27ην Σεπτεμβρίου. —2) Ὁ κατὰ τὸν φοβερὸν διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἐν Νικομηδείᾳ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ (286—305) ἀποκεφαλισθείς· ἑορτάζεται τὴν 28 Δεκεμβρίου. —3) Ὁ ἐν Μελιτηνῇ τῆς Ἀρμενίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ πιθανῶς μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετὰ τοῦ φίλου του *Εὐδοξίου* τὴν 6 Σεπτεμβρίου. —4) Ὁ μετὰ *Ζωΐλου* πιθανῶς ἐν Συρίᾳ «ἐν εἰρήνῃ τελειωθεὶς» καὶ ἑορταζόμενος τὴν 3 Μαρτίου. —5) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας μὲ φρικωδέστατον θάνατον, ἑορταζόμενος τὴν 5 Ἀπριλίου. —6) Ὁ ἐπὶ Δεκίου (249—251) ἐν Ἀφρικῇ μετὰ *Ἀλεξάνδρου* καὶ *Θεοδώρου* μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 10 Ἀπριλίου. —7) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 3 Σεπτεμβρίου. —8) Ὁ ἄγνωστος ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 12 Ἰουνίου. —9) Ὁ μαθητὴς τοῦ μεγάλου γέροντος *Σιλουανοῦ*, ἑορταζόμενος ὡς ἅγιος τὴν 19 Ἰουνίου. —10) Ὁ μαρτυρήσας μετὰ *Νεοφύτου, Γαΐου, Μάρκου, Μακαρίου* καὶ *Γαϊανοῦ* καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 11 Αὐγούστου. —11) Ὁ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ ὑπὸ τοῦ κόμιτος τῆς Νικομηδείας Εὐτολμίου ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τοῦ Θεοπρεπίου καὶ τοῦ Ἀκινδύνου καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 22 Αὐγούστου. —12) Ὁ ἐν Φιλαδελφείᾳ (Rabbath—Ammon) τῆς Ἀραβίας τῷ 303 μαρτυρήσας μετὰ τοῦ Ζηνᾶ· συνεορτάζονται νῦν τὴν 22 Ἰουνίου.—13) Ὁ ὅσιος, ὅστις ἀποσυρθεὶς εἴς τι παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν ὄρος, ἐν αὐτῷ ἐν αὐστηροτάτῃ ἀσκήσει τὸν βίον διήγαγεν· ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 10 Φεβρουαρίου. —14) Ὁ μετὰ *Εὐσεβίου* (βλ. λ.) καὶ *Νεστάβου* μαρτυρήσας.

Ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἀπαντῶσιν οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ μετὰ *Βιταλίου* καὶ *Φελικούλης* μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 14 Φεβρουαρίου. —2) Ὁ μετὰ *Βίκτωρος, Ζωτικοῦ* καὶ ἄλλων Χριστιανῶν μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 20 Ἀπριλίου. —3) Ὁ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Ρώμῃ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῷ 304 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Ἰουλίου.—

Digitized by Google

4) Ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα δικαστὴς Τεργέστης, ὅστις παρευρεθεὶς εἰς τὸν θάνατον τοῦ μάρτυρος *Ἰουστίνου* καὶ ὁμολογήσας ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι Χριστιανὸς ὑπέστη μετ' αὐτοῦ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορτάζονται τὴν 18 Ἰουλίου.—5) Ὁ μετὰ *Φιλίππου, Ναρσῆ* καὶ δέκα ἄλλων Χριστιανῶν κατὰ τοὺς πρώτους διωγμοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 15 Ἰουλίου.—6) Ὁ μετὰ τῶν δύο υἱῶν του ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 302 ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 2 Σεπτεμβρίου. —7) Ὁ μετὰ *Ἄμμωνος, Πτολεμαίου, Θεοφίλου* καὶ ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μαρτυρήσας· συνεορτάζονται τὴν 20 Δεκεμβρίου. —8) Ὁ ἐν Νικομηδείᾳ ἀποκεφαλισθεὶς καὶ ἑορταζόμενος ὡς μάρτυς τὴν 22 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Ζήνων,** ἐπίσκοπος ***Βερόνης.*** Ἐγεννήθη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἀφρικῇ. Ἀνελθὼν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Βερόνης (362) διέπρεψεν εἰς τὸν κατὰ τὸν ἀρειανῶν ἀγῶνα καὶ εἰς προσηλυτισμὸν τῶν ἐθνικῶν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀποθανὼν τῷ 380 κατέλιπε πολυαρίθμους ὁμιλίας, ὧν πολλαὶ εἶναι ἀντιρρητικοῦ περιεχομένου κατὰ Ἰουδαίων, ἐθνικῶν καὶ ἀρειανῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Bardenhewer - Godet*, «Les pères de l'Église» (Paris 1899, Β' 295 κ. ἑξ.) — *Labrielle*, «Histoire de la littérature latine chrétienne (Paris 1924, 400 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

— **Ζήνων,** ἐπίσκοπος ***Γάζης.*** Κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Δ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ἀκμάσας· ἐγένετο κατὰ τὸν ἱστορικὸν Σωζόμενον «διαβόητος ἐπ' ἀρετῇ». Τὴν αὐτὴν δὲ πρὸς τὸν Ζήνωνα ἀρετὴν εἶχε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Αἴας*, ὅστις εὐδοκίμως τὴν τοῦ Βοτωλίου ἐκκλησίαν ἐπιτρόπευσε. Ε. Γ. Π.

ζηπούνι (τό)· βλ. *ζιπούνι.*

Ζήρας, *Γεώργιος.* Ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ (1878—1928), προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου ὑπαξιωματικῶν, προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Μετέσχε τῶν βαλκανικῶν πολέμων 1912—1913, τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιχειρήσεων 1917—1918 καὶ τέλος τοῦ μικρασιατικοῦ πολέμου 1920—1922, ὅτε, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, ὑπηρέτησεν ὡς διοικητὴς συντάγματος καὶ ἐπ' ἀρκετοὺς μῆνας ὡς διοικητὴς ἀνεξαρτήτου ἀποσπάσματος εἰς Μπίλετζικ. Ὑπῆρξε συναρχηγὸς τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ὀκτωβρίου 1923, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὁποίου κατέφυγε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν εἰς Σερβίαν, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ ἀρκετοὺς μῆνας, ἐπανελθὼν μετὰ τὴν ἀπονομὴν χάριτος ἐπὶ τῆς καταγνωσθείσης αὐτῷ ποινῆς. Ν. Θ. Κ.

— **Ζήρας.** —1) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλαμῶν πολεμήσας ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους εἰς τὴν Τρίπολιν, τὰ Δερβενάκια καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης διεκρίθη εἰς τὰς μάχας κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐν Μάνῃ, Ἠλείᾳ καὶ Καλαβρύτοις. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον. — 2) ***Μήλιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὀλυμπίας, ἐκ τῶν λεγομένων Δρέδων. Μετέσχε διαφόρων μαχῶν. Ἐφονεύθη εἰς τὴν Ἀκράταν τῷ 1823. Γ. Δ. Κ.

Ζηράφ, *Μπὰχρ ἐλ—* *[Γεωγρ.].* Παραπόταμος τοῦ Λευκοῦ Νείλου, 891 χλμ. νοτίως τοῦ Καρτοὺμ καὶ 80 χλμ. περίπου βορείως τῆς λίμνης Νό, ὅπου συμβάλλοντες οἱ δύο μεγάλοι ποταμοὶ Μπὰχρ ἐλ Δζέμπελ καὶ Μπὰχρ ἐλ Γκάζαλ ἀποτελοῦν τὸν Λευκὸν Νεῖλον. Τὸ μέρος γέμει ἀπὸ ἐλέφαντας, βουάδους καὶ ἀντιλόπας.

ζηρβήλα (ἡ)· ἀντὶ *ζερ?ύλα* (βλ. λ.).

Ζήρια *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοήλιδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 538. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Λαμπίρη* (κάτ. 128), *Σαρκουνᾶ* (κάτ. 69), *Χροῦτσα* (κάτ. 125) καὶ *Παλαιοχώριον* (κάτ. 3).

Ζῆρος (ἡ) *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασιθίου τῆς Κρήτης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 742. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία : *Ἁγία Τριὰς* (κάτ. 288), *Ἀχλάδι* (κάτ. 26), *Καλὸ-χωριὸ* (κάτ. 155) καὶ *Χαμαίτουλο* (κάτ. 37). Τὸ διαμέρισμα εἶναι ὀρεινὸν καὶ ποιμενικόν, εὔφορον δὲ εἰς τὰ μικρά του ὀροπέδια. Ἡ κοιλὰς τῆς Ζήρου εἶναι γυμνὴ δένδρων, περιβάλλεται δὲ ὑπὸ ὑψηλῶν βουνῶν καὶ τὰ ὄμβρια αὐτῆς ὕδατα ἐκρέουν ἀπό τινος ὀπῆς, ἥτις ὀνομάζεται *Χῶνος.* Οἱ κάτοικοι ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον Τοῦρκοι. Τῷ 1821 ἐσφάγησαν ἐνταῦθα ἐν θέσει Κεφαλάκια περὶ τοὺς 100 Ἕλληνες. Ε. Γ.

Ζῆρος. —1) ***Βασίλειος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὀλυμπίας. Ὁρισθεὶς ὑπὸ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως ὑποχιλίαρχος, ἐπολέμησεν ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ πολλοῦ ζήλου. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραὴμ ἐπολέμησε καὶ ἐφονεύθη εἰς τὸ Παλαιὸν Ναυαρῖνον. —2) ***Γεώργιος,*** υἱὸς τοῦ προηγουμένου, πολεμήσας ὑπὸ τὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχηγίαν μικροῦ σώματος Ὀλυμπιτῶν. Γ. Δ. Κ.

Ζήρυνθος *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Παράλιος πόλις τῆς Θρᾴκης, κειμένη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Αἴνου, ὅπου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἄντρον τῆς Ἑκάτης, τὸ λεγόμενον «Ζηρύνθιον ἄντρον», εἰς τὴν ὁποίαν προσεφέροντο κύνες εἰς θυσίαν. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἐπίθετα «Ζηρύνθιος Ἀπόλλων» καὶ «Ζηρυνθία Ἑκάτη». Α. Θ. Σ.

ζήση (ἡ)· δημοτ., ζωή, ὁ χρόνος καθ' ὅν τις ἔζησε, διεβίωσε, βίος : «'ς τὴ ζήση μου τέτοιο πρᾶγμα δὲν εἶδα».

Ζήσης. —1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λοκρίδος. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον καὶ μετέσχε τῆς μάχης τῆς Γραβιᾶς, τῶν Βασιλικῶν καὶ ἄλλων εἰς τὴν Εὔβοιαν. Ἀκολουθήσας κατόπιν τὸν Γκούραν εἰς ὅλας τὰς περιπετείας του, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἐξελθόντων μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη ἐκ τῆς πολιορκουμένης Ἀκροπόλεως καὶ τότε προσεκολλήθη εἰς τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην, τὸν ὁποῖον ἀπὸ καιροῦ ἐγνώριζεν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς παρὰ τὸ Φάληρον καὶ τὸν Πειραιᾶ συχνὰς μάχας, ἐφονεύθη δὲ εἴς τινα σύρραξιν κατὰ τὴν πολυαρχίαν. —2) ***Ἀθανάσιος,*** ἕτερος, ἐκ Λοκρίδος ἐπίσης καὶ πιθανῶς ἐξάδελφος τοῦ προηγουμένου. Ἠκολούθησε τὸν Ὀδυσσέα καὶ τέλος τὸν Καραϊσκάκην. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ΣΤ' τάξεως. —3) ***Ἠλίας.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Τρικκάλων. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Πέτρον καὶ τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην καὶ μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Λιβάνου. Εἰς τὸν Ἀνάλατον τῆς Ἀττικῆς ἐτραυματίσθη σοβαρῶς, ἀλλὰ διεσώθη. Κατετάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. —4) ***Κωνσταντῖνος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Πηλίου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τρίκκερι κατῆλθεν εἰς Εὔβοιαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἐπολέμησε μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος. Ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν κυριευσάντων τὸ Παλαμήδιον τῷ 1822. —5) ***Μελιδώνης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Κρήτης. Ἐπολέμησε κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀντεπροσώπευσε δὲ τὴν ἐπαρχίαν Ρεθύμνου. Ἠνδραγάθησεν εἰς Γραμβοῦσαν καὶ μετέσχε τοῦ ἀντιπειρατικοῦ ἀγῶνος τοῦ Χάμιλτων, ὡς πλοηγός. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἀντημείφθη διὰ γαιῶν εἰς Ἄργος. Γ. Δ. Κ.

Ζήσιμος. —1) ***Ἀθανάσιος.*** Πρόκριτος ἐκ Μπαρμπασαίνης τῆς Ἠλείας, ἐπιλεγόμενος καὶ ***Ἀθηναγόρας Δασκαλάκης.*** Ἐγγράμματος ὢν ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς ὡς γραμματεὺς τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, κατόπιν ὅμως, εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραήμ, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς διαφόρους μάχας, κατὰ τὰς ὁποίας προσεπάθει νὰ ἐνθουσιάζῃ τοὺς συμπολεμιστάς του, μὲ αὐτοσχέδια θούρια καὶ μὲ τὴν ἀπαράμιλλον διαγωγήν του. Παροιμιώδης κατέστη ἡ καρτερία του, ἐξ ἧς καὶ τὸ πλασθὲν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν λόγιον: «σὰν τὸ Δασκαλάκη», προκειμένου περὶ ὑπομονητικοῦ ἀνθρώπου. Τῷ 1826 ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ ὑπουργοῦ Ζωγράφου, ἐξελέγη δὲ ἐπανειλημμένως πληρεξούσιος τῆς Ἠλείας καὶ μάλιστα εἰς τὰς συνελεύσεις τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Τροιζῆνος. Τῷ 1832 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Γαστούνης.— 2) ***Ἀναγνώστης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μπαρμπασαίνης. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Λάλα, τοῦ Σαραβαλίου, τῶν Πατρῶν, εἰς τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀναφέρεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ὡς μπουλουκτσῆς καὶ ὅτι ἐτραυματίσθη ἐπανειλημμένως. Γ. Δ. Κ.

Ζησίου, *Κωνσταντῖνος.* Φιλόλογος καὶ συγγραφεὺς γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις (1848—1928) ἐκ γονέων καταγομένων ἐξ ἁρματολῶν τῶν Ἀγράφων (ὁ πάππος του ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Κατσαντώνη). Ὑπηρέτησεν ἐπὶ 40 καὶ πλέον ἔτη ὡς καθηγητὴς διαφόρων γυμνασίων τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ριζαρείου σχολῆς καὶ τοῦ Ἀρσακείου καὶ ἐχρημάτισε πρόεδρος τῆς Βυζαντινῆς ἑταιρείας καὶ τοῦ Κεντρικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συλλόγου. Ἐνθουσιώδης μύστης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ Ζησίου, ἀκάματος μελετητὴς τῆς ὅλης ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ θαυμαστὴς τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, ἀφῆκε βαθεῖαν τὴν μνήμην εἰς τοὺς ἀκούσαντας τὴν ἐπαγωγὸν διδασκαλίαν του καὶ τὰς πλήρεις πατριωτισμοῦ ὁμιλίας του ἀπὸ τῆς ἕδρας τῆς «Ἑταιρείας τῶν φίλων τοῦ λαοῦ». Οὐδένα ἄλλον χρηματικὸν πόρον ἔχων ἢ τὸν μικρὸν ὑπηρεσιακὸν μισθόν του, οὐκ ὀλίγους μαθητὰς καὶ μαθητρίας, τέκνα πτωχῶν Ἀγωνιστῶν, καὶ χρηματικῶς ἐβοήθει καὶ παντοιοτρόπως εἰργάζετο ὑπὲρ αὐτῶν. Τὰς ἀπὸ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἀφιερῶν ὁ Ζησίου εἰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἐκδρομάς, συνέγραψε πλεῖστα καὶ κάλλιστα ἔργα, δημοσιευθέντα εἰς πολλὰ περιοδικά, ἤτοι ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, ἀθλητικά, παλαιὰ καὶ νέα παράλληλα, γραμματολογικά, τὸ ἔθνιον πάνθεον (βιογραφίαι ἐπιφανῶν τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου μέχρι τοῦ Χριστοδούλου Σώζου) καὶ παντοῖα ἄλλα. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐξέδωκεν: «Ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ ἡ ἐρήμωσις τῶν Ἀθηνῶν» (1885), «Νικοτσάρας» (1889), «Σύμμικτα, ἤτοι ἐπιγραφαὶ Λακωνικῆς, Ναυπλίας, χριστιανικῶν χρόνων, Ἀθηναϊκὰ ἱστορικὰ κτλ.» (1891), «Κεφαλληνίας χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες» (1901), «Γυναικῶν κύρια ὀνόματα ἐν Κυνουρίᾳ» (1902), «Ἱστορία τῶν καλῶν τεχνῶν» (1910), «Μακεδονίας χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες» (1912), καὶ ἐκ τῶν ἀρίστων «Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους» (1915). Ε. Γ. Π.

ζῆτα (τό)· ἄκλιτον, τὸ ἕκτον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

— *[Ἐγκυκλ.]* Βλ. *Ζ.*

Ζηταῖος, *Χρύσανθος.* Ἐν Ἰωαννίνοις γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον ἐγγραφεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἠλία. Μεταβὰς κατόπιν εἰς Τρανσυλβανίαν ἐχρημάτισεν ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων. Ἐπανελθὼν ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρῶτον μὲν ὑπηρέτησεν ὡς διδάσκαλος, ἐν τῇ σχολῇ τῆς Σιατίστης τῆς Μακεδονίας, κατόπιν δὲ ὡς σχολάρχης ἐν Μοσχοπόλει καὶ Ἄρτῃ. Τελευταῖον δ' ἐπιστρέψας εἰς Ἰωάννινα ἡσύχασεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ προφήτου Ἠλία, τῆς ὁποίας κατέστη καὶ ἡγούμενος. Ὁ Ζηταῖος, ἱκανῶς ἔμπειρος τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, διατρίβων ἐν Οὐγγαρίᾳ τῷ 1715 συνέγραψεν: «Ὄργανον προγυμναστικὸν» (*Κ. Σάθα*, «Νεοελληνικὴ φιλολογία» ἐν Ἀθήναις 1868, 464 καὶ «Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη» ἐν Βενετίᾳ 1872, 489). Ε. Γ. Π.

ζητακισμὸς (ὁ). Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ ὀρθοφωνητικῇ τὸ σύμπτωμα τῆς διαταραχῆς τοῦ λόγου, καθ' ὃ τραυλίζεται μερικῶς τὸ σύμφωνον ζ ἢ γενικώτερον πολλὰ ὁμοῦ σύμφωνα, ἐν οἷς περιλαμβάνεται καὶ τὸ ζ. Κατὰ τὴν διαταραχὴν ταύτην τοῦ λόγου τὸ ζ προφέρεται ὡς τὸ γαλλικὸν j. Σ.Γ.Σ.

ζήτεια (ἡ)· ἐπαιτεία, τὸ ἐπαιτεῖν: «βγῆκε 'ς τὴ ζήτεια», ἄλλως *ζητιανιλίκι* (ἀπὸ τοῦ *ζητεύω,* πβλ. *ζήλεια — ζηλεύω*).

ζητεύω· ζητῶ ἐλεημοσύνην, ἐπαιτῶ, ἄλλως *ζητιανεύω.*

ζήτημα (τό)· τὸ ζητούμενον, τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως, τῆς ἐρεύνης: «ζήτημα ἱστορικόν,—ἀριθμητικόν,—γεωμετρικόν», «ζητήματα πρὸς λύσιν»· ‖ φρ. «δὲν εἶναι ζήτημα» δὲν εἶναι σπουδαῖον, ὥστε νὰ γίνεται ἰδιαίτερος λόγος: «σοῦ εἶπε ἕνα λόγο παραπάνω, δὲν εἶναι ζήτημα», «δὲν θὰ τὸ κάμωμε ζήτημα» δὲν θὰ ἀποδώσω σπουδαίαν σημασίαν εἰς αὐτόν· ‖ φρ. «τὸ ζήτημα εἶναι» τὸ ἀποσχολοῦν ἡμᾶς, τὸ δύσκολον σημεῖον: «τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ εὑρεθοῦν τὰ κεφάλαια»· ‖ καθόλου, ὑπόθεσις οἱαδήποτε: «αὐτὸ εἶναι ζήτημα ἐμπορικόν,—ἐπιστημονικόν,—πολιτικόν», «δὲν ὑπάρχει ζήτημα μεταξύ μας», «ζήτημα τιμῆς,—ἠθικῆς,—εὐσυνειδησίας», «ζήτημα ὑπηρεσιακόν», «αὐτὸ εἶναι δικό μου ζήτημα»· ‖ «ζήτημα περιωπῆς», «τὸ ἔκαμε ζήτημα», «δημιουργεῖ ζητήματα καθ' ἑκάστην»· ‖ «ζητήματα κύρια», «ζητήματα δευτερεύοντα»· ‖ οὐδέτ. πληθ. ***ζητήματα***· τὰ εἰς τοὺς ἐνόρκους ὑποβαλλόμενα ἐρωτήματα ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν συνέδρων.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἀνεφύησαν καὶ δημιουργοῦνται ἑκάστοτε *ζητήματα,* πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἰδίᾳ χαρακτῆρος, ἀποκτῶντα σὺν τῷ χρόνῳ ἰδίαν ἱστορίαν, οἷον: ζήτημα ἀγροτικόν, — ἐργατικόν, — κοινωνικόν, — Ἀνατολικόν, — Δωδεκανησιωτικόν, — Κρητικὸν κ.λ.π. Τὰ περὶ τούτων ἀναζητητέα εἰς τὰ ἄρθρα *ἀγροτικὸν* —, *ἐργατικὸν* — κλπ., εἴτε εἰς τὰ ἄρθρα *Ἀνατολικὸν* κλπ., εἴτε εἰς τὰ ἄρθρα *Δωδεκάνησος, Κρήτη, Κύπρος* κλπ.

—***ζητήματα ἐνόρκοις*** *[Ποιν. Δικον.].* Ὀνομάζονται *ζητήματα* αἱ ἐρωτήσεις, αἵτινες ὑποβάλλονται εἰς τοὺς ἐνόρκους, περὶ τοῦ ἂν ὑφίστανται τὰ γνωρίσματα τοῦ ποινικοῦ νόμου ἔν τινι συγκεκριμένῃ ποινικῇ περιπτώσει καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν.

Τὰ ζητήματα ἀποτελοῦσι τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ ὁρκωτικοῦ συστήματος, διότι τιθεμένης τῆς βάσεως, ὅτι οἱ ἁπλοῖ πολῖται, οἱ συμπληροῦντες τὸ δικαστήριον τῶν ἐνόρκων, δὲν ἔχουσι τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὰς εἰδικὰς νομικὰς γνώσεις ὅπως καταρτίσουν νομότυπον καὶ ἔγκυρον δικαστικὴν ἀπόφασιν, διεμορφώθη τὸ σύστημα, ὅπως παρουσιάζηται ἕτοιμον τὸ μέλλον νὰ συγκροτήσῃ τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν ὑλικόν, ὥστε δι' ἑνὸς ναὶ ἢ δι' ἑνὸς ὄχι ἐκ μέρους τῶν ἐνόρκων νὰ καταρτίζηται ἡ ἀπόφασις αὐτῶν *(ἐτυμηγορία).* Ἐντεῦθεν ὅμως καὶ ἡ ἀνάγκη, ὅπως τὸ μὲν ἐν τοῖς ζητήμασι διαλαμβάνωνται πάντες οἱ ὅροι τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος, τὸ δὲ ἀπαγορεύηται εἰς τοὺς ἐνόρκους ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ πλαισίου τῶν ζητημάτων, δι' ἀλλοιώσεως, προσθήκης ἢ παραλείψεως. Μοιραίως οὕτω ἐν τῇ περὶ ζητημάτων διδασκαλίᾳ προβάλλει τὸ πρόβλημα περὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ ἐνόρκων καὶ συνέδρων, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀσθενῆ πλευρὰν τοῦ ὅλου ὁρκωτικοῦ συστήματος, ἤτοι ἂν εἰς τοὺς ἐνόρκους δέον νὰ ὑποβάλλωνται ξηρὰ πραγματικὰ γεγονότα ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ νομικὰ γεγονότα, τὰ ἑκάστοτε συνιστῶντα τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν. Ἡ σπουδαιοτέρα διάκρισις τῶν ζητημάτων εἶναι εἰς τὸ κύριον καὶ εἰς τὰ ἰδιαίτερα. *Κύριον* εἶναι τὸ πε-

Digitized by Google

ριέχον τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν, ὡς αὕτη διαμορφοῦται ἐν τῷ βουλεύματι τῆς παραπομπῆς, *ἰδιαίτερα* δὲ τὰ ἐκ τῆς διαδικασίας τοῦ ἀκροατηρίου προκύπτοντα, δι' ἃ ἐπιβάλλεται ἡ μετατροπὴ τῆς κατηγορίας, διακρίνονται δὲ τὰ τελευταῖα εἰς βοηθητικά, ἤτοι τὰ περιέχοντα ἕτερον ἐλαφρότερον ἢ βαρύτερον ἀδίκημα (ἐν ἐπιτρεπτῇ μεταβολῇ), ἅτινα ἵστανται ἔναντι τοῦ κυρίου ζητήματος εἰς ἀμοιβαίαν σχέσιν ἀρνητικῆς προϋποθέσεως, καὶ εἰς παρεπόμενα, ἅτινα ἐπηρεάζουσι τὸ μέτρον τῆς ποινῆς, ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ κυρίου ἢ τοῦ βοηθητικοῦ πρὸς ὃ συνάπτονται.

Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει σπουδαιοτάτας πρακτικὰς συνεπείας καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημα τίνα τὰ λυτέα ὑπὸ τῶν ἐνόρκων ζητήματα, καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς θέσεως αὐτῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸν διάδικον, ὅστις δέον νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποβολὴν αὐτῶν. Τὰ ζητήματα διακρίνονται ἐπίσης εἰς *ἐπιβαρυντικὰ* καὶ *ἐλαφρυντικά*, *ἁπλᾶ* καὶ *σύνθετα*, *συμπλεκτικὰ* καὶ *διαζευκτικά*. Τὰ ζητήματα τίθησιν ὁ πρόεδρος τῶν συνέδρων, ὑπαρχούσης δ' ἀντιρρήσεως ἀποφασίζει τὸ δικαστήριον, ἀλλ' αἰτήσει καὶ ἑτέρου τινὸς τῶν διαδίκων δύνανται νὰ τεθῶσιν ἰδιαίτερα (βοηθητικὰ καὶ παρεπόμενα) ζητήματα, ὑπὸ δὲ τοῦ κατηγορουμένου πᾶν τοιοῦτον ἐλαφρυντικὸν τίθεται ὑποχρεωτικῶς, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν προέκυψεν ἢ οὒ ἐκ τῆς συζητήσεως. Ὡς εἰκὸς τὰ ζητήματα συντίθενται ἐγγράφως, ἀναγινώσκονται ἐπ' ἀκροατηρίου εἰς τοὺς διαδίκους καὶ προκαλεῖται ἐλευθέρως ἡ ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῶν συζήτησις, ἂν ὑπάρξῃ ἀντίρρησίς τις, ἐφ' ἧς ἀποφαίνονται οἱ σύνεδροι. Κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἡμετέρας δικονομίας, οἱ ἔνορκοι δὲν δικαιοῦνται νὰ ζητήσουν τὴν θέσιν ζητήματός τινος ἢ νὰ συζητήσουν ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἢ μὴ θέσεως αὐτῶν. Κατὰ περιεχόμενον τὰ ζητήματα δέον νὰ περιέχωσι πάντα τὰ κατὰ νόμον στοιχεῖα τοῦ ἐγκλήματος καὶ δὴ μὲ τὴν ἀκριβῆ διατύπωσιν τοῦ νόμου, ὥστε ἐν ἐπιγνώσει τῶν ὅρων τοῦ νόμου νὰ ἀποφαίνωνται οἱ ἔνορκοι περὶ αὐτῶν, ὡς πρὸς δὲ τὸ πραγματικὸν ὑλικόν, ὅπερ δέον νὰ συνοδεύῃ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου, δέον νὰ περιέχωνται πρὸ παντὸς τὰ γεγονότα, δι' ὧν ἡ κρινομένη ποινικὴ περίπτωσις διακρίνεται ἀπὸ πάσης ἄλλης. Μεγίστη ἡ ἐπικρατοῦσα ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ ἂν τὰ ζητήματα δέον νὰ τίθενται ἀναλυτικῶς ἢ συνεπτυγμένως· σημειωτέον ὅτι ἐκ τῆς ἀνεπιτρέπτου ἀναλύσεως ἢ συνθέσεως δύνανται νὰ προκύψωσιν ἀπρόοπτα ἀποτελέσματα κατισχύσεως τῶν μειοψηφιῶν διὰ σχηματισμοῦ εἰκονικῆς πλειοψηφίας, ἵνα γεννηθῇ ἀσάφεια ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ βούλησιν τῶν ἐνόρκων· οὕτω, χωριζομένων τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ ἀδικήματος, ἂν αἱ ψῆφοι τῶν ἐνόρκων διαιρεθῶσι καὶ τέσσαρες μὲν ἐξ αὐτῶν δεχθῶσι τὴν ὕπαρξιν πάντων τῶν στοιχείων, τέσσαρες τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἑνὸς καὶ τέσσαρες τοῦ ἑτέρου, τιθεμένου μὲν ἑνιαίως τοῦ ζητήματος, ἡ ἀπάντησις θὰ εἶναι ἀρνητική, ἀφοῦ ὀκτὼ ἔνορκοι ἀπαρνοῦνται τὴν συνύπαρξιν τῶν δύο στοιχείων, τιθεμένου ὅμως ὑπ' ὄψιν κεχωρισμένως, οἱ τέσσαρες, οἵτινες δέχονται τὰ δύο στοιχεῖα, θὰ προστίθενται ἑκάστοτε εἰς τοὺς ἄλλους τέσσαρας, ἐν τῇ χωριστῇ ἐφ' ἑκάστου ψηφοφορίᾳ καὶ οὕτω θὰ ὑπάρξῃ καταφατικὴ ἀπάντησις. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συνθέτου ὑποβολῆς ζητήματος, διαλαμβάνοντος καὶ παρεπόμενον ζήτημα, εἶναι ἐνδεχόμενον οἱ ἔνορκοι νὰ ἀπαντήσωσιν ἀποφατικῶς, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπαρνοῦνται μόνον τὸ παρεπόμενον· πάντως δημιουργεῖται ἡ φυσικὴ δυσχέρεια εἰς τὸν προσκαλούμενον ν' ἀπαντήσῃ διὰ τοῦ ναὶ ἢ ὄχι ἐπὶ συμπεπλεγμένου ζητήματος. Τὰς αὐτὰς μείζονας ἔτι ἐμφανίζει δυσχερείας τὸ διαζευκτικὸν ζήτημα, καθόσον πλειστάκις ἡ κατάφασις αὐτοῦ δημιουργεῖ ἀντίφασιν, ἡ δ' ἄρνησις καθιστᾷ ἀμφίβολον τὸν λόγον τῆς ἀρνήσεως, ἂν τουτέστιν οἱ ἔνορκοι ἠρνήθησαν, διότι ἐφρόνουν ἀπαραίτητον τὴν συνύπαρξιν τῶν σκελῶν τῆς διαζεύξεως. Πάντα ταῦτα διέπονται ὑπὸ πολυπλόκων κανόνων, τοὺς ὁποίους ἔθηκεν ἡ ἑρμηνεία, διότι ἀτυχῶς ὁ νόμος ἐν ὅλῃ τῇ περὶ ζητημάτων θεσμοθεσίᾳ ὑπῆρξεν ἀσαφής, μὴ τολμῶν νὰ ρυθμίσῃ τ' ἀνακύπτοντα προβλήματα.

Τὰ ζητήματα παραδίδονται εἰς τὸν προϊστάμενον τῶν ἐνόρκων, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ πρόεδρος τῶν συνέδρων ἀναπτύξῃ τὴν νομικὴν ἔννοιαν αὐτῶν καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀπαντήσεων, μεθ' ὃ οἱ ἔνορκοι ἀποχωροῦσιν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν διασκέψεών των, πρὸς ἔκδοσιν τῆς ἐτυμηγορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλὴν τῶν ἔργων τοῦ *Κωστῆ*, Ἐγχειρίδιον τῆς Ποιν. Δικονομίας ἔκδ. 3η, καὶ *Κωνσταντοπούλου*, Ἑρμηνεία τῆς Ἑλλ. Ποιν. Δικονομίας ἔκδ. 5η, πρβλ. προσέτι *Garraud*, Traité d'instruction criminelle et de procédure pénale τόμ. IV (1926) σελ. 333 καὶ ἑπ.— *Oetker*, Das Verfahren vor den Schwur-und den Schöffengerichten (1907) σελ. 117 καὶ ἑπ.— *Dalcke*, Fragestellung und Verdikt im schwurgerichtlichen Verfahren ἔκδ. 2α (1898).

Σ. Α. ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ

—**ζητήματα** *προδικαστικὰ [Νομ.]*· βλ. *προδικαστικὰ* ζητήματα.

Ζήτης *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Βορέου καὶ τῆς Ὠρειθυίας, θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως. Ἀδελφὸν εἶχε τὸν Κάλαϊν (βλ. λ. *Βορεάδαι*).

ζήτησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζητεῖν, ἀναζήτησις, ἔρευνα: «ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας»· || ἐμπορ. «ζήτησις ἐμπορευμάτων,— προϊόντων», κοιν. *τράβηγμα* ἢ *τράβηξις*: «τὸ λάδι ἔχει μεγάλην ζήτησιν», «ἡ ζήτησις τῆς σταφίδος ἐμετριάσθη», ἀντίθ. *προσφορά*: «ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως»· || φρ. «εἰς πρώτην ζήτησιν» εὐθὺς ὡς ζητηθῇ: «θὰ σοῦ ἐπιστρέψω τὰ χρήματα εἰς πρώτην ζήτησιν».

— *[Ἀρχ.]*. —1) Εἰδικὴ δικαστικὴ ἀνάκρισις ἢ φορολογικὴ ἔρευνα διενεργουμένη ὑπὸ τῶν *ζητητῶν* (βλ. λ.), ἐπὶ ἐξαιρετικῶν πολιτικῶν, θρησκευτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων. —2) Ἐκαλεῖτο ἐπίσης *ζήτησις* παρ' ἀρχαίοις μία τῶν φάσεων τῆς τελετῆς τῶν *Ἰσίων*, καθ' ἣν ἀνεζητεῖτο ὁ θεὸς Ὄσιρις, ἔθιμον ἀνάλογον μὲ τὴν παρὰ τοῖς Ρώσοις ὀρθοδόξοις ἀναζήτησιν τοῦ Ἐσταυρωμένου ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαζομένου πλήθους κατὰ τὴν ἱεροτελεστίαν τῆς νυκτὸς τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.—3) Διὰ τῆς λέξεως *ζήτησις* ἀποδίδεται ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ κώδικι ὁ λατινικὸς νομικὸς ὅρος «ἀννόνα» (annona). —π.

— *[Πολ. Οἰκον.]* Βλ. *προσφορά*.

ζητηταὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐδηλοῦτο παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι κατηγορία ἐκτάκτων δημοσίων ὑπαλλήλων, ἐκλεγομένων μόνον ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη, ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων καὶ ἀξιοπιστοτέρων πολιτῶν. Οὗτοι διεξῆγον τὰς ἀνακρίσεις τῶν σπουδαίων ζητημάτων τῆς δικαιοσύνης, ἔτι δὲ κατήρτιζον πίνακας τῶν καθυστερούντων πρὸς τὸ δημόσιον χρέη ἢ κατακρατούντων δημόσια κτήματα. Τινὲς τῶν νεωτέρων δέχονται ὅτι οἱ δικαστικὰ καθήκοντα τελοῦντες ζητηταὶ ἀπετέλουν μίαν κατηγορίαν ὑπαλλήλων μετὰ τῶν οἰκονομικὰ ζητήματα διεξαγόντων ζητητῶν, ἄλλοι δὲ πάλιν δέχονται δύο διακεκριμένας τάξεις δημοσίων λειτουργῶν, ὀνομαζομένων ζητητῶν, αἵτινες οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλας εἶχον σχέσιν.

Δικαστικοί. Περίπτωσις συγκεκριμένη, καθ' ἣν ἐξελέγησαν ἔκτακτοι ἀνακριταί, ἀναφέρεται μόνον παρ' Ἀθηναίοις καὶ μία μόνη, ἡ περίπτωσις τῶν Ἑρμοκοπιδῶν· ἐν τούτοις ὅμως ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Ἀνδοκίδου, κατηγορηθέντος καὶ αὐτοῦ τότε, φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο νέον τι ἀξίωμα τὸ τοῦ ζητητοῦ, εἰκάζεται δὲ ὅτι ζητηταὶ ὡρίσθησαν ἀσφαλῶς τοὐλάχιστον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἁρπάλου, εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀποστολῆς εἰς Ἑλλάδα 300 ταλάντων τῷ 335 π. Χ. καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Φειδίου κατηγορίαν κλοπῆς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐκ παραπόνου τοῦ Θουκυδίδου, διότι δὲν ὡρίσθησαν ζητηταὶ πρὸς ἔλεγχον τῶν Τετρακοσίων, φαίνεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ζητητῶν ἦτο συνήθης ἐπὶ ἀδικημάτων, ἅτινα συνεπήγοντο τὴν μῆνιν τῶν θεῶν, τὸν κλονισμὸν τοῦ πολιτεύματος ἢ τὴν παρακώλυσιν διὰ παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλεγομένων ζητητῶν δὲν εἶναι γνωστός· ὁ Ἀνδοκίδης ἀναφέρει τρεῖς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, τοῦτον δὲ ἐκ τῶν συγχρόνων ἀκολουθεῖ ὁ Houssaye, ἐνῷ οἱ Schœll καὶ Golbert φρονοῦν ὅτι ἐξελέγοντο τοὐλάχιστον δέκα. Οἱ ζητηταὶ ἐβοήθουν τοὺς κανονικοὺς ἀνακριτάς· ἡ θητεία των ἀγνοεῖται ἐὰν ἔληγε μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πορίσματος τῶν ἀνακρίσεων ἢ διήρκει καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν δίκην· ὁ Perrot ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐκδοχῆς. Οἱ ζητηταὶ ἦσαν ἐνίοτε ἀρεοπαγῖται ἢ βουλευταί.

Οἰκονομικοί. Τὸ ἀξίωμα τῶν ζητητῶν τούτων ὑπὸ μὲν τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἀναφέρεται ὡς «ἀρχή», ὑπὸ δὲ τοῦ Πολυδεύκους ὡς «δημοσία διακονία». Οὗτοι ἐξελέγοντο εἰς στιγμὰς μεγάλων οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν κρίσεων καὶ ἐλλείμματος ἐν τῷ δημοσίῳ θησαυρῷ. Τὰ καθήκοντά των συνίσταντο εἰς ἐξεζητημένην ἀνασκάλευσιν τῶν ἀρχείων τοῦ δημοσίου («τὰ λανθάνοντα ἀνεζήτουν») καὶ καταρτισμὸν λεπτομερῶν καταλόγων τῶν ὀφειλόντων εἰς τὸ δημόσιον ἢ κατακρατούντων δημόσια χρήματα, εἰς τούτους δὲ ἠδύνατο πᾶς πολίτης νὰ καταγγείλῃ οὓς ἐγνώριζεν «ἱερὰ ἢ ὅσια» χρήματα κρατοῦντας· ἐνίοτε οἱ ζητηταὶ ἐνήργουν καὶ τὴν *ἀπογραφὴν* (βλ. λ.). Περὶ τοῦ χρόνου τῆς θητείας καὶ τούτων τῶν ζητητῶν ἀγνοοῦμεν. Κατὰ πρῶτον τοιοῦτοι ζητηταὶ ἀναφέρονται παρ' Ἀνδοκίδῃ, πάντως ὅμως ὁ θεσμὸς ἦτο παλαιότερος τούτου· ἀργότερον ἀντὶ ζητητῶν ἀναφέρονται οἱ «σύνδικοι» καὶ οἱ «συλλογεῖς», τελοῦντες καθήκοντα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ζητητῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 387 π. Χ. οἱ μὲν συλλογεῖς καὶ σύνδικοι δὲν ἀναφέρονται πλέον, ἐνῷ ἐπανευρίσκομεν τοὺς ζητητὰς παρὰ Δημοσθένει.

Ἀνάλογοι πρὸς τοὺς ζητητὰς ἦσαν παρὰ Ρωμαίοις οἱ quaesitores, οἱ «μάστροι» τῆς Παλλήνης, Δελφῶν καὶ Ἀνδανίας, ἴσως οἱ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενοι «μαστῆρες», ἀσφαλέστατα δὲ οἱ «ἀνευρεταὶ τῶν χωρίων τοῦ δημοσίου» ἐν Ζελείᾳ. Ἐκ τῶν τελευταίων, ἐννέα ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφῇ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· εἶναι ἰδιῶται ἁπλοῖ, ἐκ τῶν μὴ κατεχόντων κτήματα τοῦ δημοσίου, ἀντικαθιστοῦν δὲ οὐ μόνον τοὺς ἀνακριτὰς ἀλλὰ καὶ τοὺς δικαστάς.

[Πρβλ. *P. Giraud*, La propriété foncière en Grèce jusqu' à la conquête romaine. Παρίσιοι 1893 σελ. 358 κ. ἑ.] —π.

ζητητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἱκανός, ὁ δεξιὸς πρὸς ζήτησιν, ἐρευνητικός: «ζητητικὴ διάνοια», «ἄνθρωπος ζητητικός»· || ἀρσ. πληθ. ***ζητητικοὶ*** ὡς οὐσιαστ., οἱ ἄλλως *σκεπτικοὶ* καλούμενοι φιλόσοφοι· || θηλ. ***ζητητικὴ*** ὡς οὐσιαστ.· ἡ φιλοσοφία, τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα τῶν ζητητικῶν.

— **Ζητητικὴ** (ἡ) *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται *ζητητικὴ* ἡ θεωρία τῶν σκεπτικῶν, ἐφ' ὅσον δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ἀρνητικὸν μέρος, ἀλλ' ἀρνουμένη τὰ ἑκάστοτε συμπεράσματα τῆς φιλοσοφίας, ζητεῖ νὰ εὕρῃ τρόπον ἐξευρέσεως τῆς ἀληθείας.

Ζητητικὴ ἀνάλυσις εἶναι εἰς τὰ μαθηματικὰ ὁ δεύτερος τύπος τῆς ἀναλύσεως παρ' ἀρχαίοις. Μὲ σκοπὸν τὴν ἐπινόησιν λύσεων (ἤτοι ταυτοσήμων προτάσεων), ὑποθέτομεν τὸ πρόβλημα ὡς ἤδη λελυμένον καὶ καθορίζομεν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ὅρων ἄνευ διακρίσεως μεταξὺ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων, καταλήγομεν δὲ δι' ἀποκλεισμοῦ εἰς τὴν διατύπωσιν τελικῆς σχέσεως περιεχούσης ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαχίστους ἀγνώστους. Ε. Λ.

—**ζητητικοὶ** (οἱ). Καλοῦνται οὕτω φιλόσοφοι τῆς σχολῆς τοῦ Πύρρωνος. Οὗτοι ὠνομάζοντο κατὰ τέσσαρας τρόπους, ἀναλόγως τῆς ἰδιαιτέρας τάσεως, ἣν ἐλάμβανεν ὁ σκεπτικισμός των: *ζητητικοί*, *σκεπτικοί*, *ἐφεκτικοὶ* καὶ *ἀπορητικοί*. Ἡ σκεπτικιστικὴ τάσις διηρέθη εἰς τρεῖς σχολὰς ἢ κατευθύνσεις, τὸν πυρρωνισμόν, τὴν δευτέραν ἢ μέσην Ἀκαδημίαν καὶ τὴν μεταγενεστέραν σκέψιν, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ὁρμᾶται κυρίως ἐκ τῆς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἠθικῆς κρίσεως, ἥτις ἐπεκτείνεται ἀργότερον καὶ εἰς γνωσιολογικὴν ἀκαταληψίαν (τὸν ἰσχυρισμὸν δηλαδὴ ὅτι δὲν νοοῦμεν οὔτε τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, οὔτε οὐδεμίαν κρίσιν ἀκριβῶς ὡς ἐκφέρεται, ἑπομένως δὲν ἐπιτρέπεται οὐδόλως κατηγορηματικὴ κρίσις, ἀλλὰ μόνον ἓν «δοκεῖ») καὶ καταλήγει εἰς τὸν θετικὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι πᾶσα κρίσις ἀξίζει ὅσον καὶ κάθε ἄλλη, δηλαδὴ τὴν «ἰσοσθένειαν τῶν λόγων» καὶ ἑπομένως τὴν ἀπαίτησιν νὰ εἶναι ὁ σοφὸς ἐφεκτικός, νὰ ἀπέχῃ δηλαδὴ πάσης ἀποφάνσεως ἐπὶ οἱουδήποτε ζητήματος καὶ νὰ μὴ ρέπῃ οὔτε πρὸς τὸ ναὶ οὔτε πρὸς τὸ οὒ (ἀρρεψία). Ὁ Αἰνησίδημος ἐπενόησε καὶ δέκα «ζητητικοὺς τρόπους», οἵτινες συμπεριλαμβάνουν ὅλους τοὺς λόγους ὑπὲρ τῆς ἐποχῆς. Ε. Λ.

ζητητός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος ἢ ὁ ἄξιος νὰ ζητηθῇ, ὁ ἄξιος ζητήσεως.

ζητιανειὰ (ἡ)· τὸ νὰ ζητιανεύῃ τις, ἐπαιτεία, ἄλλως *ζήτεια*.

ζητιανεύω· ἐπαιτῶ, ζητῶ ἐλεημοσύνην, ἄλλως *ζητεύω*.

ζητιᾶνος (ὁ), θηλ. *ζητιάνα*· ὁ ἄνθρωπος τῆς ζήτειας, ἐπαίτης: «γυρίζει τὶς πόρτες σὰν ζητιᾶνος».

ζήτουλας (ὁ)· ὁ φορτικῶς ζητῶν, ἐπαίτης, ἄλλως *ζητιᾶνος*.

Ζητουλιάρικα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ρίζας (τέως Κρινακεΐκων) τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας. Κάτ.(1928) 136.

Ζητούνι (τό). Τουρκικὸν ὄνομα τῆς *Λαμίας* (βλ. λ.).

Ζητουνιάτης —1) ***Ἀντώνιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λαμίας. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην, τὸν Ὀδυσσέα καὶ ἄλλους, καὶ ἐπολέμησεν εἰς Βοδονίτσαν, Ὑπάτην, Βασιλικά, τὴν Γραβιάν, τὸ Γαρδίκι, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν Κρήτην μὲ τὰ Λαζόπουλα, εἰς τὴν Χίον μὲ τὸν Φαβιέρον, εἰς τὴν Πέτραν μὲ τὸν Χατζῆ-Χρῆστον. —2) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λαμίας, ὅστις ἐμπορεύετο πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Λεβαδείᾳ. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ Ἀγῶνος ἠκολούθησε τὸν Διάκον καὶ τὸν Ὀδυσσέα, ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐπολέμησεν εἰς Ψαρὰ τῷ 1824 καὶ εἰς Πελοπόννησον τῷ 1825, ὁπότε καὶ ᾐχμαλωτίσθη ἐν Νεοκάστρῳ. Δραπετεύσας μετ' ὀλίγον, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ὡς μπουλουκτσῆς, καὶ μετὰ ταῦτα κατετάχθη εἰς τὸ τακτικὸν ἱππικὸν τοῦ Ἀλμέϋδα, μὲ τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐναντίον τῆς Τριπόλεως ἐπίθεσιν. Κατόπιν μετέσχε τῶν ἐκστρατειῶν Καρύστου, Χαλκίδος, Ἀττικῆς καὶ Χίου. Ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς κατετάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Ε' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

—**Ζητουνιάτης,** ***Ἀπόστολος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Λαμίας. Ἠκολούθει τὸν Κατσικογιάννην. Μετ' αὐτοῦ συνεκλείσθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 1826 καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθη. Γ. Δ. Κ.

— **Ζητουνιάτης,** ***Πέτρος.*** Ἕλλην λόγιος καὶ δημοσιογράφος, γεννηθεὶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1875 ἐν Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας, ὅπου καὶ ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Ἐνωρὶς ἀπορφανισθεὶς πατρὸς καὶ καταστὰς ὁ προστάτης ἀνηλίκων ἀδελφῶν, εἰς

Digitized by Google

τὴν εὐπαίδευτον μάμμην του ὀφείλει τὴν περὶ τὰ γράμματα ἔφεσιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὴν πρὸς τὴν ποίησιν ἰδιαιτέραν κλίσιν.

Τὰς σπουδάς του συνεπλήρωσεν ἐν Ἀθήναις, λαβὼν τὸ πτυχίον τῆς νομικῆς. Ἀλλὰ τὸ ποιητικόν του τάλαντον ἀνεπτύχθη κυρίως εἰς Παρισίους, ὅπου ἐπὶ ἑπταετίαν διέμεινε, γενόμενος φίλος τῶν Γάλλων διανοουμένων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Μορεάς, τὸν ὁποῖον βραδύτερον ἐφιλοξένει ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν ἱκανὰ ποιήματα τοῦ Ζητουνιάτη.

Ἐκτὸς πολυαριθμοτάτων παντὸς εἴδους ἄρθρων, τὰ ὁποῖα ὁ Ζητουνιάτης ἔγραψεν εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν τύπον τῆς ἐποχῆς του, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Κηφισσός», κατέλιπε τρία αὐτοτελῆ βιβλία. Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γραμμὲς» (1895) ἐξέδωκεν εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν· περιέχει δὲ διηγήματα πεζά, εἰς ὀρθόδοξον ψυχαρικὴν γλῶσσαν, ὅπου ὁ Ζητουνιάτης παρουσιάζεται θερμὸς θιασώτης τῆς δημοτικιστικῆς ἰδεολογίας. Πέντε ἔτη κατόπιν ἐξεδόθησαν τὰ «Ἀστέρια», συλλογὴ ἑβδομήκοντα περίπου ποιημάτων, ποικιλωτάτων ἐμπνεύσεων καὶ τεχνοτροπιῶν· ἰδίᾳ ὅμως ἐν αὐτοῖς φαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ Γρυπάρη, ὅσον ἀφορᾷ τὰ πλεῖστα θέματα, τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν στιχουργίαν. Τῷ 1910 ἐξεδόθη μεταθανάτιος ἡ συλλογὴ αὐτοῦ «Λήκυθος», ἀποτελουμένη ἐκ στροφῶν διῃρημένων εἰς ἓξ βιβλία, ὅπου ἰσχυρὰ ἐπίσης, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς εὐτυχής, καταφαίνεται ἡ ἐπίδρασις ἐκ τῶν τότε ἐκδοθεισῶν «Στροφῶν» τοῦ Ζὰν Μορεάς.

Πέτρος Ζητουνιάτης.

Ἡ γλῶσσα τῆς «Ληκύθου» δὲν εἶναι πλέον ἡ δημοτική, ἀλλ' ἡ μεικτή· ἡ τοιαύτη σύστασις αὐτῆς ὅμως, καθὼς καὶ ἡ ἀφθονία ἀρχαϊκῶν λέξεων, ὀφείλονται μᾶλλον εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς συλλογῆς.

Ἡ ποιητικὴ φυσιογνωμία τοῦ Ζητουνιάτη, χαρακτηριζομένη ὑπὸ τοῦ πεσσιμισμοῦ καὶ τοῦ στωικισμοῦ καὶ ἐξωτερικευομένη μὲ ἀξιόλογον ἁβρότητα μορφῆς, δὲν ἐπρόφθασεν, ἀτυχῶς, νὰ ὁλοκληρωθῇ. Ἡ ἄοκνος ἐργατικότης, ἥτις τὸν διέκρινε, καὶ αἱ μέριμναι κοπιώδους ζωῆς ἐπέφεραν τὸν πρόωρον αὐτοῦ θάνατον (1909). ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Ζῆτρος, *Πᾶνος*. Διάσημος ἁρματολὸς τῶν Κλεισωρειῶν τῆς Πίνδου, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν τῆς Ἐλασσόνος, ἥτις ἐπολέμησε μετὰ μεγίστης ἀποτελεσματικότητος τοὺς καλουμένους «Ἰβλιᾶ-Φατιχιὲ» τῆς μέσης Μακεδονίας, ἤτοι τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀποκατασταθέντων εἰς τὰς εὐφόρους ἐκείνας γαίας κατακτητῶν τιμαριούχων. Διὰ νὰ ἐξευμενισθῇ ἡ οἰκογένεια αὕτη καὶ παύσῃ τὸν λυσσώδη ἀγῶνά της, τὸν ὁποῖον ἐνήσκει κυρίως διὰ τῶν λεγομένων «μπρουτζοβλάχων», ὁ μέγας βεζύρης Ἀχμὲτ Κιοπρουλῆς ἀπεφάσισε νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ διὰ τῆς εἰς αὐτὴν παραδόσεως τοῦ ἁρματολικίου Γρεβενῶν, καὶ τῶν ἐκ τούτου πολλαπλῶν προσόδων. Τὸ ἁρματολίκιον ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἔφθασε μέχρι τοῦ Πάνου Ζήτρου, ὅστις, ἀφοῦ κατέστη δημοτικώτατος καὶ πανίσχυρος, ὡς μᾶς πληροφοροῦν διάφορα δημοτικὰ τραγούδια, ἐν τέλει ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς ἀντιζήλου οἰκογενείας τῶν Ἀρβανιτοσέρβων Λαππαίων (Χλάππαν), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν ἀνελήφθη καὶ τὸ ἁρματολίκιον. Διότι τοῦτο ἀνετέθη εἰς τὸν γαμβρὸν τοῦ Ζήτρου, θανόντος ἄνευ ἄρρενος παιδός, τὸν ***Πάνο Τσάραν***, πατέρα τοῦ ἀκμάσαντος τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος περιφήμου *Νίκο-Τσάρα*. Ὁ Κουλᾶς τοῦ Ζήτρου, ἤτοι ὁ πύργος του, σῴζεται εἰσέτι παρὰ τὰ Γρεβενά. Γ. Δ. Κ.

ζήτω· προστακτ. γ' ἑν. προσώπ. τοῦ ῥήμ. *ζῶ*, ὡς ἐπιφώνημα· ἂς ζήσῃ, νὰ ζήσῃ: «ζήτω ὁ λαός», καὶ «ζήτω τοῦ λαοῦ»· || «μᾶς εἶπαν ζήτω», «θὰ μᾶς φωνάξουν ζήτω» θὰ μᾶς δεχθοῦν ἐνθουσιωδῶς· || φρ. «εἶναι γιὰ ζήτω» εἶναι ἀνάξιος προσοχῆς, ἄξιος εἰρωνείας.

ζητῶ (*—έω*), κοιν. *ζητάω*, *ἀόρ. ἐζήτησα—ἐζητήθην*· ἐρευνῶ νὰ εὕρω: «ἄνθρωπον ζητῶ», «ὁ ζητῶν εὑρίσκει», «ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε»· || ἀναζητῶ, γυρεύω, προσπαθῶ νὰ συναντήσω: «ποιὸν ζητεῖς;», «ἂν μὲ ζητήσῃ κανείς, μήνυσέ μου»· || ἐπιζητῶ, ἐπιδιώκω: «ζητεῖ εὐκαιρίαν νὰ κακολογήσῃ», «ἀφορμὴ ζητάει», «ζητεῖ νὰ τὸν ἐκθέσῃ»· || ζητῶ νὰ λάβω, αἰτῶ: «ζητεῖ χρήματα, ἀλλὰ δὲν εὑρίσκει», «ἐζήτησε καὶ ἔλαβε συγχώρησιν», «ζητῶ τὸ δίκαιόν του», «ζητεῖ σπίτι,—θέσιν,—δάνειον»· || προστακτ. *ζήτα*· δημοτ.: «ὅταν θέλῃς, ζήτα μου»· || παθ. *ζητοῦμαι*· ἐμπορ.: «ζητοῦνται ἔλαια, — σῦκα, — προϊόντα», «ἐφέτος ἐζητήθη πολὺ ἡ σταφίς», «τὰ κρασιὰ δὲν ζητοῦνται διόλου»· || «ζητεῖται ὑπηρέτης,—παιδαγωγός», «ζητοῦνται ἐργάται».

ζητωκραυγάζω· κραυγάζω, φωνάζω ζήτω, ἐπευφημῶ ἐνθουσιωδῶς: «ὁ λαὸς ἐζητωκραύγαζε πρὸ τῆς Βουλῆς».

ζητωκραυγὴ (ἡ)· κραυγή, ἀναφώνησις *ζήτω*, ἐπευφημία δι' ἀναφωνήσεως ζήτω: «ἠκούσθησαν ὀλίγαι ζητωκραυγαί», «τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ ζητωκραυγῶν».

Ζῆφος. —1) ***Γεώργιος.*** Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἐπολέμησε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του Περικλῆ μέχρι τοῦ 1824, ὁπότε ἐφονεύθη εἴς τινα συμπλοκὴν παρὰ τὸν Ὠρωπόν. —2) ***Ἰωάννης,*** ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸ Χαϊδάρι τῷ 1826. —3) ***Περικλῆς,*** πρεσβύτερος ἀδελφός, σχηματίσας μικρὸν σῶμα καὶ ἀγωνισθεὶς μέχρι τοῦ 1829. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, ἀπέθανε δὲ βαθύγηρως τῷ 1885. Γ. Δ. Κ.

ζηχούνι, *ζηχουνιάρης*· βλ. *σιχούνι κλπ.*

Ζία *[Γεωγρ.]*. Ὑψηλὸν ὄρος τῆς νήσου Νάξου, οὗ ἡ κορυφὴ παρέχει τὸ μέγιστον ὑψόμετρον τῆς νήσου (3290 ποδ.). Ἄριστον «γνώρισμα» καὶ στοιχεῖον πρὸς προσδιορισμὸν στίγματος διὰ διοπτεύσεως καὶ ὑποτεινομένης τῷ ὕψει γωνίας. Σ. Ε. Λ.

Ζιᾶ *πασᾶς*. Τοῦρκος ποιητὴς καταγόμενος ἐξ Ἐρζερούμ, ἀκμάσας δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Διετέλεσεν ἀρχιγραμματεὺς τῶν σουλτανικῶν ἀνακτόρων ἐπὶ σουλτάνου Ἀζίζ, ἐπὶ δὲ Ἀβδοὺλ Χαμίτ, προβιβασθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν βεζύρου, διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς Ἀδάνων. Ἀπέθανεν ἐν Προύσῃ τῷ 1878. Ν. Μ.

Ζιαζιάκον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πιερίας (τέως Κατερίνης), ἤδη καλούμενον *Λόφος* (βλ. λ.).

Ζιαήλας (καὶ ***Ζήλας***). Βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 250—228 π. Χ. Ἦτο ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικομήδους ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του, ἐπειδὴ δὲ ἐφοβεῖτο τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὰς ῥαδιουργίας τῆς μητρυιᾶς του, ἔφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Τιγράνην, παρὰ τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, ὅστις διὰ διαθήκης ἀπέκλεισε τῆς διαδοχῆς καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς ἀδελφούς του καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς διαδόχους του τοὺς ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του υἱούς, τοὺς ὁποίους, ἐπειδὴ ἦσαν πολὺ μικροί, ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν βασιλέων Αἰγύπτου Πτολεμαίου καὶ Μακεδονίας Ἀντιγόνου καὶ τῶν πόλεων Βυζαντίου, Ἡρακλείας καὶ Κίου. Ὁ Ζιαήλας μόλις ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον περιελαμβάνοντο καὶ Γαλάται, νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας τὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις του· δὲν τὸ κατώρθωσεν ὅμως, διότι οἱ Βιθυνοὶ συζεύξαντες τὴν χήραν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐξοπλίσαντες στρατὸν ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Ζιαήλα. Μετὰ πολλὰς ἀμφιρρόπους μάχας συνωμολογήθη, τῇ μεσιτείᾳ τῶν Ἡρακλεωτῶν, συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας, φαίνεται, ὡρίσθη νὰ συμβασιλεύσωσιν ὁ Ζιαήλας καὶ ὁ διὰ τῆς διαθήκης ὁρισθεὶς διάδοχος ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Τιβοίτης, ὁ ὁποῖος ὅμως ἔφυγεν ἀμέσως, ἐκ φόβου ἴσως, εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Τιβοίτου ὁ Ζιαήλας ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισίν του ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν βασιλέων τῆς Συρίας Σελεύκου τοῦ Β' καὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἱέρακος πόλεμον (243—239), ὁ Ζιαήλας συνεμάχει μετὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἱέρακος, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅμως βραδύτερον, κατὰ τὸν δεύτερον μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν πόλεμον (238—235 π. Χ.), συνεκρούσθη καὶ ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου. Ἀπέθανε φονευθεὶς ὑπὸ τῶν φιλοξενουμένων ὑπ' αὐτοῦ Γαλατῶν ὁπλαρχηγῶν, διότι ἐπεβούλευσεν αὐτούς, κατὰ τὸν Φύλαρχον. Τὸν Ζιαήλαν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Βιθυνίας ὁ υἱός του Προυσίας, ὁ ἐπικαλούμενος χωλός. Τοῦ Ζιαήλα διεσώθη καὶ ἀργυροῦν νόμισμα. ΚΑΨ.

Ζιάκας. Οἰκογένεια περιφήμων ἁρματολῶν καταγομένη ἐκ Μακρυνόρους τῶν Γρεβενῶν: —1) Ὁ ***Γέρο-Ζιάκας.*** Διάσημος Κλέφτης τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, καὶ καπετᾶνος τῆς Ἀνασελίτσης. Ἡ παράδοσις καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τὸν θέλουν ἁρματολὸν τῶν κλεισουρῶν ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Κονίτσης, ἐλθόντα μάλιστα εἰς συρράξεις πρὸς τοὺς δερβεναγάδες, ἤτοι τοὺς Μουσουλμάνους κλεισουράρχας, οἱ ὁποῖοι καὶ κατεῖχον πράγματι τὰ στενὰ ἀρχικῶς μὲν ὑπὸ τὸν Κοὺρτ πασᾶν, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τὸν περιώνυμον Ἀλῆ πασᾶν τὸν Τεπελενλῆν, λαβόντα τὸ ἀξίωμα τοῦ δερβὲν ναζίρη ὅλης τῆς Ρούμελης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ γέρο-Ζιάκας ἔλαβε μέρος εἰς τὸ κίνημα τοῦ Ορλὼφ περὶ τὸ 1769 καὶ ἐζήτησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μέχρι τῆς καρδίας τῶν μακεδονικῶν ὀρέων. Ἡ δίωξις ὅμως ἣν ὑπέστη αὐτός, ἡ οἰκογένειά του καὶ τὰ γῦρο τῆς περιφερείας του ἑλληνοχώρια καὶ βλαχοχώρια ὑπῆρξεν ἀφάνταστος. Ἡ Μοσχόπολις κατεστράφη, καὶ οἱ Σαριγκιολῆδες μετὰ τῶν Ἰβλιᾶ-Φατιχιέδων, ἤτοι οἱ Μουσουλμᾶνοι κάτοικοι ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Σαριγκιὸλ καὶ τῶν Κονιαροχωρίων τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας, ἔθυσαν καὶ ἀπώλεσαν εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν, ἐξ αἰτίας τοῦ γέρο-Ζιάκα. Ἄγνωστον εἶναι ἐὰν ἐπέζησε τῆς μεγάλης καταστροφῆς τοῦ 1770, ὁπότε τριάκοντα Ζιάκηδες τῆς οἰκογενείας του, ἀδελφοί του, τέκνα του καὶ συγγενεῖς, ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐφονεύθη ὁ γέρο-Ζιάκας τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, καὶ ὅτι υἱός του εἶναι ὁ νεώτερος —2) ***Ζιάκας,*** ὅστις ἐπίσης ὑπὸ τὸ τιμητικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ «***Γέρο-***» ὡς ἀρχηγὸς τῆς κλεφτικῆς οἰκογενείας τῶν Ζιάκηδων ἐξηκολούθησε τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν εἰς τὰ Γρεβενὰ μέχρι τοῦ 1810. Οὗτος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Βλαχάβα καὶ μετέσχεν ὅλων τῶν περιπετειῶν της. Δὲν ἠκολούθησεν ὅμως τὴν τελικὴν τύχην τῶν παλαιῶν του συντρόφων, διότι συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἀπέκτησε τὸ ἁρματολίκι τῶν Γρεβενῶν, διὰ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὸν υἱόν του Γιαννούλαν. —3) ***Γιαννούλας.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου· δεκαεξαετὴς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πατρικοῦ σώματος, ἀνεγνωρίσθη δὲ ἁρματολὸς εἰς τὰ Γρεβενά, καταργηθείσης τῆς τουρκικῆς κλεισουραρχίας (ντερβεναλίκι). Ὁ Γιαννούλας ἦτο πεπαιδευμένος, ἐγνώριζε δὲ καὶ ἰταλικά. Ὑπῆρξε πιστὸς εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ζητημάτων, ὅσα τοῦ ἀνέθετεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, καὶ εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην του. Προφανὲς εἶναι ὅτι ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Διότι μεμονωμένως εἰργάσθη πρὸς ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐπροδόθη ἀπὸ τουρκίζοντας καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν δίωξιν τῶν ὀργάνων τοῦ Μπεχλιβὰν πασᾶ. Πολλὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἐφονεύθησαν τότε περὶ τὰ Γρεβενὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνασελίτσαν. Ἐξευμενίσας ὅμως τὸν σερασκέρην Χουρσίτ, ἐπειδὴ τὸν ἐβοήθησεν εἰς τὸν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγῶνά του, ἐπέτυχε πάλιν τὸ ἁρματολίκι του. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὴν πρόσκλησιν τῶν Μεσολογγιτῶν, τῷ 1823, νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πόλιν των καὶ ν' ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ὁ Γιαννούλας ἐν τούτοις ἀπέστειλε πολλοὺς ἐπιλέκτους Μακεδόνας ὑπὸ τὸν Ἀπόστολον Κυρίμην. Διὰ νὰ τὸν ἑλκύσῃ ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτη, τῷ 1825, ἐπικειμένης τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰμβραήμ, ἔστειλεν εἰς τὸν Γιαννούλαν δίπλωμα χιλιαρχίας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν τὸν εἵλκυσε, διότι φαίνεται ὅτι ἐπέτυχε ν' ἀποκτήσῃ τ' ἁρματολίκια καὶ τῶν Ζαγοροχωρίων της Ἠπείρου, τὰ ὁποῖα ἐπεδίωκεν ἀπὸ τοῦ 1824, ὡς βεβαιώνει δημοτικὸν τραγούδι. Ἐν τούτοις ὁ Ζιάκας ἐφθονήθη ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, νικητὴν ἤδη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῇ διαταγῇ του ἀπεκεφαλίσθη διὰ προδοσίας. Ἡ κεφαλή του ἐστάλη εἰς τὸν Κιουταχῆν, εὑρισκόμενον ἐν Λαμίᾳ τῷ 1827, καὶ ἐξετέθη ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὴν ἀγοράν. —4) ***Θεόδωρος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ὀπαδὸς αὐτοῦ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη καὶ ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματός του, ὅπερ εἶχε καταστῇ ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρξε φοβερώτερος ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν. Δὲν ἀνεγνωρίσθη ἁρματολὸς ἐν τούτοις. Εἰς ἐκδίκησιν ἐφόνευσε περὶ τοὺς τριάκοντα ἐχθροὺς τῶν Ζιάκηδων. Κατόπιν ἐξηκολούθησεν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα εἰς Μακεδονίαν, παρὰ τὰς συστάσεις τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τοὺς Θεσσαλούς, Ἠπειρώτας καὶ Μακεδόνας νὰ παραμένωσιν ἥσυχοι. Διὰ τοὺς ἀγῶνάς του αὐτούς, ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Ε' τάξεως. Ὁ Θεόδωρος ἐξηκολούθει βίον λῃστρικὸν μέχρι τοῦ 1854, ὁπότε ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Χατζῆ-Πέτρου, καὶ ἐφονεύθη εἰς τὸ Σπήλιο τῶν Γρεβενῶν, πάλιν κατόπιν προδοσίας. —5) ***Νικόλαος,*** υἱὸς τοῦ Γιαννούλα. Ἐπολέμησεν εἰς Μεσολόγγιον μέ τινας συγγενεῖς του. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν Δ' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζιάκας *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 655. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τίστα*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Περιβολάκι* (τέως Λεπίνιστα, κάτ. 118).

Ζιαμίατιν, *Εὐγένιος*. Σύγχρονος Ρῶσος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1884. Ἀνήκων κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν σχολὴν τῶν νεορρεαλιστῶν, τὴν διαδεχθεῖσαν τὴν καλουμένην τῆς καθαρᾶς τέχνης, ἐφαίνετο ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀλεξίου Ρεμίζωφ. Τάχιστα ὅμως ἀπεσπάσθη αὐτῆς καὶ ἠκολούθησεν ἰδίας κλίσεις. Ἐνεφανίσθη ὡς διηγηματογράφος λίαν ἰδιόρρυθμος καὶ εἰσελθὼν

Digitized by Google

εἰς τὴν ἔρευναν τῆς συγχρόνου ζωῆς, προσεπάθησεν ἐκ τῆς λαϊκῆς φιλοσοφίας ν' ἀποκαλύψῃ τὸν βίον τοῦ μέλλοντος. Ἔχων ὡς ἀρχὴν ὅτι ὁ ρωσικὸς ἀγροτικὸς καὶ ἐργατικὸς λαὸς εἶναι ὁ μόνος ὅστις δύναται νὰ καλλιεργήσῃ ἄκρας δημοκρατικὰς ἀρχάς, κατέγινεν εἰς τὴν περισυλλογὴν λεπτομερεστάτων πληροφοριῶν περὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ τῶν κρατουσῶν ἐν ταῖς λαϊκαῖς τάξεσιν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας διετύπωσεν εἰς τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ «Ἡμεῖς». Καίτοι μετασχὼν τῆς μεταπολιτευτικῆς κινήσεως τῆς Ρωσίας, εὗρε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του, ὅπερ μόλις πρὸ τριετίας ἐξεδόθη. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ διακρύνει ἡ κομψότης τοῦ ὕφους τῶν συγγραφέων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετίας, ἀλλ' ἡ πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἡ ἀνάλυσις τῶν κρατουσῶν ἰδεῶν καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῶν περιγραφῶν προκαλοῦσιν ἐντύπωσιν, κατέστη δὲ οὕτω εἰς τῶν μᾶλλον ἀναγινωσκομένων νεωτέρων συγγραφέων τῆς Ρωσίας. Θ. Β.

Ζιάνι (Ziani). —1) ***Σεβαστιανός.*** Δόγης τῆς Βενετίας, τριακοστὸς ἕνατος κατὰ σειράν, θανὼν τῷ 1179, διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Βιτάλε Μιχαὴλ Β', τὸν ὁποῖον ἐξεδικήθη. Ἀναδιωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης μεταξὺ πάπα καὶ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ Α' μετὰ τὴν μάχην τοῦ Λεγκράνο. Ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων οἱ Βενετοὶ ἐπωφελήθησαν πλεῖστα ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐμπόριον. Ὁ Ζιάνι παρῃτήθη τῷ 1178, ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀπέθανε μετὰ ἓν ἔτος.

—2) ***Πέτρος.*** Υἱὸς τοῦ Σεβαστιανοῦ, ἐκλεγεὶς δόγης τῆς Βενετίας τῷ 1205 ὡς διάδοχος τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου. Ἡγεμόνευσεν ἐπὶ 23 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἠσχολήθη ἐντατικῶς μὲ τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς, κυρώσας τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μαρίνου Ζένου ὡς «ποντεστά». Εἰς τὸν Ζιάνι ἀποδίδεται ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας τὴν Κωνσταντινούπολιν. —Π.

Ζιανίδαι, ἢ ***Μπενὶ - Ζιάν.*** Μικρὰ ἀραβικὴ δυναστεία βασιλεύσασα εἰς ἓν τμῆμα τοῦ Ἀλγερίου. Ἱδρυτὴς αὐτῆς ἦτο ὁ *Γιαγμοὺρ - ἐσὲν - Μπὲν Ζιγιάτ.*

Ζιαρὲτ */Γεωγρ./.* Ἀκρωτήριον τῆς Μικρασίας (Συρίας), ἐφ' οὗ εἶναι ἐκτισμένη ἡ κωμόπολις *Λατακιγιὲ* (πλάτ. 35° 30′ 0″ Β., μῆκ. 35° 46′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2632: Gulf of Iskenderum to Markhab). Σ. Ε. Λ.

Ζιὰτ *(Μπενὶ - Ζιάδ).* Ἀραβικὴ δυναστεία κυβερνήσασα τὴν Ὑεμένην ἐπὶ τῶν Ἀβασιδῶν χαλιφῶν τῆς Βαγδάτης.

Ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς *Μεχμὲτ - μπὲν - Ζιὰτ* ἀπεστάλη τῷ 819 μ. Χ., ἐπὶ χαλίφου Ἀλ - Μααμούν, εἰς τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν, ὅπου κατέκτησε τὰς πεδινὰς περιοχὰς τοῦ Τεχαμᾶ καὶ κατόπιν ὁλόκληρον τὴν Ὑεμένην, κτίσας τὸ φρούριον Ζομπεΐτ. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐκυβέρνησεν ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη. Ν. Μ.

Ζιάτα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Σοφηνῆς. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον ἡ πόλις *Χαρπούτ.* Α. Θ. Σ.

ζιαφέτι καὶ **διαφέτι**· συμπόσιον, εὐωχία: «γάμος χωρὶς διαφέτι», «μᾶς ἔκαμε διαφέτι ὁ κουμπᾶρος» (λ. τουρκ.).

ζίβα (ἡ)· βλ. *τζίβα.*

Ζιβὲ (Givet) *[Γεωγρ.].* Πόλις καὶ παραμεθόριον ὀχυρὸν φρούριον τῆς Γαλλίας, εὑρισκομένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀρδεννῶν. Ἐκτείνεται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Maas. Ἔχει 5519 κατοίκους (τῷ 1921) καὶ μικρὰς βιομηχανίας. Μέχρι τοῦ 1678 ἀνῆκεν εἰς τὰς Ἱσπανικὰς Κάτω Χώρας. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν μετάλλων. Ἡ πόλις αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀπὸ τῆς 24 Αὐγούστου 1914 μέχρις 9 Νοεμβρίου 1918. Γ. Κ. Γ.

Ζίβερς (Siebers), ***Γουλιέλμος.*** Γερμανὸς περιηγητὴς καὶ γεωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ἀμβούργῳ τῷ 1860. Τῷ 1891 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Giessen. Μ. Ν. Δ.

— **Ζίβερς** (Siebers), ***Ἐδουάρδος.*** Γερμανὸς γλωσσολόγος γεννηθεὶς τῷ 1850. Ἐδίδαξεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰένας, τῆς Τυβίγγης καὶ τῆς Λειψίας. Συνέγραψε: «Στοιχεῖα φωνητικῆς» (1874), «Γραμματικὴ ἀγγλοσαξωνική» (1882), «Ἀρχαία γερμανικὴ μετρική» (1892) κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

ζιβέτιος (Givetien) ***βαθμὶς*** *[Γεωλογ.].* Ὄψις τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῆς μέσης δεβονίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, καθορισθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Βελγίῳ καὶ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν ***βαθμῖδα τῶν στριγγοκεφάλων.*** Ἄλλα χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα αὐτῆς εἶναι τὰ *κρινοειδῆ* (ἰδίᾳ δὲ τὰ γένη *κουπρεσσόκρινος, ποτηριόκρινος, μελόκρινος, ριπιδόκρινος κτλ.*). Πετρογραφικῶς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐγκλειομένης ἐν αὐτῇ ἀπολιθωμένης πανίσκης, ἡ ζιβέτιος βαθμὶς ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ὑποβαθμῖδας, τὴν *ἀνωτέραν* καὶ τὴν *κατωτέραν.* Στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης (ἀσβεστόλιθοι κυρίως) παρουσιάζονται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ρηνικῶν σχιστολιθικῶν ὀρέων, δηλαδὴ ἐν Βελγίῳ, Aachen, Ἄϊφελ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὠνομάσθη *ζιβέτιος* ἀπὸ τῆς πόλεως *Ζιβὲ* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ζιβετόνη (ἡ), ἢ ***κυκλοεπταδεκενόνη*** *[Ὀργ. Χημ.].* Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

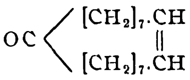

Ἀποτελεῖ τὸ κύριον συστατικὸν τοῦ *ζιβετίου* (βλ. λ.). Εἶναι σῶμα στερεὸν κρυσταλλικόν, κρυσταλλούμενον εἰς ἀχρόους διαφανεῖς κρυστάλλους, τηκομένους εἰς 32°,5 καὶ βράζοντας ὑπὸ πίεσιν 17 χστμ. εἰς 205°. Εἶναι δυσδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ λίαν σταθερὰ ἕνωσις ἀποσταζομένη μεθ' ὑδρατμῶν. Ἐν λίαν ἀραιᾷ καταστάσει ἔχει εὐχάριστον ὀσμὴν μόσχου. Χημικῶς ἔχει μεγάλην σχέσιν πρὸς τὸ ἐλαϊκὸν ὀξύ, ἀποτελοῦσα ἁπλοῦν προϊὸν μετατροπῆς αὐτοῦ. Σ. Γ.

ζίβλις (ὁ) (ghibli) *[Μετεωρολ.].* Ἄνεμος θερμὸς καὶ ξηρός, νότιος ἢ νοτιοανατολικός, *πνέων* ἐν Τριπολίτιδι, εἰδικῶς κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ φθινόπωρον. Εἶναι λίαν κονιορτοβριθής, καὶ ἡ θόλωσις αὕτη ἐκ τῆς ἄμμου καθιστᾷ ἀφανεῖς τοὺς λιμένας διὰ τὰ πλοῖα, ἅτινα πρόκειται νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς αὐτούς. Θ. Θ. Φ.

Ζιβὸρ (Givors) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ροδανοῦ, ἀπέχουσα 21 χιλμ. τῆς Λυῶνος. Ἔχει πληθυσμὸν 12.310 κατοίκων, ἐργοστάσια μεταλλουργίας, πλῆθος ὑελοποιείων, ἀνθρακωρυχεῖα καὶ λιγνιτωρυχεῖα. Κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους ἐλεηλατήθη πολλάκις, ἐκ δὲ τῆς ἀρχαίας πόλεως σῴζεται μόνον ἡ ἀκρόπολις κτισθεῖσα τὸν ΙΓ' αἰῶνα μ. Χ. Μ. Ν. Δ.

Ζιβρὺ (Givry) */Γεωγρ./.* Πολίχνη τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Σὼν - ἐ - Λουάρ. Σῴζονται ἐν αὐτῇ ἐρείπια παλαιῶν τειχῶν. Μ. Ν. Δ.

Ζιγαβηνὸς (***Ζυγαβηνὸς*** ἢ ***Ζιγαδηνός***), ***Εὐθύμιος.*** Βυζαντινὸς θεολόγος, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118), ὅστις ἔχων διαφέρον διὰ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ ὡς συγγραφεὺς θεολογικῶν ἔργων διακρινόμενος, μεγάλως ἐτίμα αὐτόν. Καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ τοῦ Ἀλεξίου Ἄννα, ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς ἔργῳ μετ' ἐπαίνων ἀναφέρουσα τὸν Εὐθύμιον, «γραμματικῆς δὲ εἰς ἄκρον ἐληλακότα καὶ ρητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα καὶ τὸ δόγμα ὡς οὐκ ἄλλος τις ἐπιστάμενον» (*Migne* 131, 1176), σημειοῖ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἔργου αὐτοῦ «Πανοπλία δογματική» προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Ζιγαβηνὸν τὴν ἰδέαν τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τούτου καὶ ὑλικῶς ὑπεστήριξεν αὐτόν. Καὶ ὁ ἴδιος τέλος ὁ Ζιγαβηνὸς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἔργου του ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἔμπνευσις τῆς συγγραφῆς ὀφείλεται εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὃν καὶ ἐγκωμιάζει. Ἡ κοινῶς παραδεδεγμένη γνώμη, ὅτι ὁ Ζιγαβηνὸς ἦτο μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἐσφαλμένη, προελθοῦσα ἐκ συγχύσεως τοῦ ἡμετέρου Εὐθυμίου πρὸς ἄλλον Εὐθύμιον μοναχὸν τῆς Περιβλέπτου, ὡς ὁ Jugie ἀπέδειξεν.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων τοῦ Ζιγαβηνοῦ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) «Πανοπλία δογματική». Αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ 28 τίτλων. Κατ' ἀρχὰς ἐκθέτει ὁ συγγραφεὺς θετικῶς τὴν περὶ Τριάδος, ἐνανθρωπήσεως καὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου χριστιανικὴν διδασκαλίαν· ἔπειτα καταπολεμεῖ τὰς πρὸ αὐτοῦ αἱρέσεις, συντομώτερον μὲν τὰς ἀρχαιοτέρας, εὐρύτερον δὲ τὰς νεωτέρας καὶ δὴ τὰς ἀντιτριαδικὰς καὶ χριστολογικάς, ὡς καὶ τὴν τῶν εἰκονομάχων, καὶ τέλος καταπολεμεῖ τὰς συγχρόνους αἱρέσεις τῶν Ἀρμενίων, Παυλικιανῶν, Μεσσαλιανῶν, Βογομίλων καὶ Σαρακηνῶν. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ μέρει δεικνύει ὁ συγγραφεὺς πρωτοτυπίαν, ἐνῷ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀρκεῖται εἰς τὴν παράθεσιν χωρίων διαφόρων πατέρων. Σκοπὸς τῆς δογματικῆς πανοπλίας ἦτο ἡ ὑπεράσπισις τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας κατὰ τῶν αἱρέσεων. Τὸ λατινικὸν καὶ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ τῶν παραλειφθέντων τίτλων ἐξεδόθη ἐν τῇ Πατρολογίᾳ Migne (130,20 — 1360). 2) «Ὑπομνήματα ἑρμηνευτικά». Ὁ Ζιγαβηνὸς φαίνεται ὅτι ἔγραψεν ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα ἂν μὴ εἰς ὅλην τὴν ἁγίαν Γραφήν, τοὐλάχιστον εἰς πολλὰ τῶν βιβλίων αὐτῆς. Ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τούτων σῴζονται ἐκδοθέντα: 1) τὰ ὑπομνήματα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς (*Migne* 128, 41—1326)· 2) τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια (*Migne* 129, 9—1501), ἅτινα ἐξεδόθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Θεοκλήτου Φαρμακίδου (1842) εἰς δύο τόμους· καὶ 3) τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰς 14 ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἅτινα ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου Καλογερᾶ (1887) εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ ἑρμηνεία εἰς τὰς ΙΔ' ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὰς Ζ' καθολικάς». Ἡ ἑρμηνεία ὅμως εἰς τὰς ἑπτὰ καθολικὰς ἐπιστολάς, ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καλογερᾶ, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Ζιγαβηνοῦ. Τὸ ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου εἶναι ἁπλοῦν ἐράνισμα, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ φαίνεται «φιλοπόνως ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρων πατέρων». Ἄλλα ἔργα τοῦ Ζιγαβηνοῦ εἶναι: «Ἐξήγησις εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως» (*Migne* 131, 9—36), «Διάλεξις Χριστιανοῦ καὶ Ἰσμαηλίτου περὶ τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν Χριστιανῶν» (131, 37—40), «Ἔλεγχος καὶ θρίαμβος τῆς βλασφήμου καὶ πολυειδοῦς αἱρέσεως τῶν ἀθέων Μασσαλιανῶν καὶ τῶν Φουνδαϊτῶν καὶ Βογομίλων, καλουμένων καὶ Εὐχιτῶν καὶ Ἐνθουσιαστῶν καὶ Ἐγκρατιτῶν καὶ Μαρκιωνιστῶν» (131, 40—48) καὶ «Συγγραφὴ στηλιτευτικὴ τῆς τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν αἱρετικῶν, τῶν λεγομένων Ρουνδαγιατῶν, αἱρέσεως» (131, 48—58). Τῶν δύο πρώτων ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης. Σῴζονται ἔτι ἀνέκδοτοι ἀντιρρήσεις κατὰ Λατίνων καὶ Ἀρμενίων, ἐπιστολαὶ καὶ ὁμιλίαι εἰς θεομητορικὰς καὶ τῶν ἁγίων ἑορτάς. Ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τούτων ἐξεδόθη μόνον ἡ εἰς τὸν Ἱερόθεον ὑπὸ τοῦ Καλογερᾶ, ἥτις ὅμως, ὡς φαίνεται, ἐγράφη ὑπὸ ἄλλου τινὸς Εὐσταθίου. Κ. Ι. Δ.

ζιγγιβερέλαιον (τὸ) */Χημ./.* Τὸ ἐκ τῶν ριζῶν *ζιγγιβέρεως τῆς φαρμακευτικῆς* ἐξαγόμενον αἰθέριον ἔλαιον. Ἡ παραλαβὴ τοῦ ἐλαίου ἐκ τῶν ριζῶν, αἵτινες περιέχουσι ποσότητα κυμαινομένην μεταξὺ 2,5 καὶ 4 %, ἐπιτελεῖται δι' ἀποστάξεως. Εἶναι ὑποκίτρινον ὑγρὸν τῆς χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς τῆς ζιγγιβέρεως καὶ περιέχει ὡς χημικὰ συστατικὰ κιτράλην, λιναλόλην, βορνεόλην, μεθυλεπτενόνην, ἐννεϋλικὴν ἀλδεΰδην κλπ. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ἀρωματοποιΐᾳ. Σ. Γ.

ζιγγιβερένιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.].* Εἶναι μονοκυκλικὸν σεσκιτερπένιον, ἀπαντῶν εἰς τὸ *ζιγγιβερέλαιον.* Εἶναι ἀριστεροστρόφον, ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,8684, δείκτην διαθλάσεως 1,4956 καὶ βράζει ὑπὸ πίεσιν 32 χλμ. εἰς 160°. Σ. Γ.

ζιγγίβερις (ἡ) (Zingiberis) */Βοτ./.* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιταμνοειδῶν.* Γνωστότερον εἶδος τοῦ γένους εἶναι *ζιγγίβερις ἡ φαρμακευτικὴ* (Zingiberis officinalis), πόα πολυετής, μὲ παχέα ριζώματα, ἅτινα κατὰ διαστήματα φέρουσι κόμβους ἐν εἴδει ἀρθρώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων φύονται δύο εἰδῶν ὑπέργειοι βλαστοί. Τούτων οἱ μὲν εἶναι ἄγονοι, φέροντες ἐναλλασσόμενα φύλλα λογχοειδῆ, οἱ δ' ἄλλοι γόνιμοι, τελευτῶντες εἰς στροβιλοειδῆ στάχυν ἀνθοφόρον, ὅστις ἀναφαίνεται κατὰ τὴν μασχάλην πλατέος βρακτείου ὠχροκιτρίνου χρώματος. Ἕκαστον ἄνθος ἀποτελεῖται ἐκ μοναδικοῦ γαμοσεπάλου κάλυκος, ὑποπρασίνου χρώματος καὶ ἑνὸς ἐσωτερικοῦ περιανθίου, ὅπερ διαιρεῖται εἰς τρία ὁμοιομεγέθη τμήματα πορτοκαλλιόχροα. Ἡ φοθήκη εἶναι ὑποφυής, τριμερὴς καὶ μεταβάλλεται κατὰ τὴν ὠρίμανσίν της εἰς καρπὸν κάψαν περικλείουσαν πλεῖστα σπέρματα. Ἡ ζιγγίβερις ἡ φαρμακευτικὴ εἶναι ἰθαγενὴς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, τῆς Μαλαισίας καὶ τῶν περὶ τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν νήσων καὶ μετηνέχθη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὅπου καὶ καλλιεργεῖται εἰς πλείστας χώρας ταύτης. Ἡ ρίζα τῆς ζιγγιβέρεως κονιοποιουμένη χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀρωματισμὸν τοῦ σαλεπίου καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *πιπερόρριζα.*

Ζιγγίβερις ἡ φαρμακευτική.

— **ζιγγιβέρεως *ζῦθος*** */Χημ. Τροφ./.* Τὸ ποτὸν τοῦτο (κοιν. *τσιτσιμπίρα*) ἀπολαμβάνεται ὡς ἑξῆς: Ζέομεν 4 γραμμάρια ρίζης ζιγγιβέρεως, 100 γραμ. σακχάρεως, 16 γραμ. ζωμοῦ λεμονίων μετὰ 2 λιτρῶν ὕδατος. Μετὰ τὴν ψῦξιν τοῦ διαλύματος τούτου προσθέτομεν μικρὸν ποσὸν ζύμης τοῦ ζύθου καὶ ἀφίνομεν τὸ ὅλον μεῖγμα ἐπί τινας ἡμέρας, μέχρις οὗ ἀρχίσῃ ἡ ζύμωσις, ἀκολούθως θέτομεν αὐτὸ ὅσον τὸ δυνατὸν κεκαθαρμένον εἰς καλὰς καὶ στερεὰς ὑελίνας ἢ πηλίνας φιάλας. Μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ πώματος ἐξέρχεται τὸ ρευστὸν τοῦτο, ὅπερ εἶναι δροσιστικὸν καὶ εὔχυμον. Ι. Γ. Π.

—**ζιγγιβέρεως *ρίζωμα*** (rhizoma Zingiberis) *[Φαρμακ. Χημ./.* Προέρχεται ἐκ τοῦ φυτοῦ ζιγγίβερι τὸ φαρμακευτικὸν (Zingiber officinale). Ἐκγειοῦται κατὰ τὸ φθινόπωρον, πλύνεται, ἀπαλλάσσεται τῶν ριζῶν καὶ εἶτα κτυπᾶται ἰσχυρῶς διὰ ψηκτρῶν καὶ ξηραίνεται ὑπὸ τὸν ἥλιον. Τὰ ριζώματα ταῦτα διαβρέχονται εἶτα εἰς γάλα ἀσβέστου ἢ εἰς χλωριοῦχον ἄσβεστον, ὅπως προσλάβουν ὁμοιόμορφον ἀπόχρωσιν. Ἡ δρόγη ἀποτελεῖ τε-

Digitized by Google

μάχια πεπλατυσμένα, σκληρᾶς συστάσεως, ἀρκετὰ μεγάλης πυκνότητος, ὀσμῆς εἰδικῶς ἀρωματικῆς, γεύσεως δὲ θερμῆς καὶ ἀρωματικῆς. Ἀναγράφεται εἰς δόσεις ὡς ἐρεθιστικὸν τοῦ βλεννογόνου τοῦ στομάχου, ὡς εὐκάρδιον πρὸς ἀτονίαν τοῦ στομάχου καὶ δυσπεψίας, εἶτα δὲ ὡς ἀντισκορβουτικὸν καὶ ὡς στυπτικὸν τοῦ ἐντέρου. Ἐπίσης παραγγέλεται εἰς γαργαρισμοὺς ὡς ἀντισηπτικόν. Εἰς τὴν φαρμακοτεχνίαν χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τοῦ βάμματος καὶ τοῦ σιροπίου ζιγγιβέρεως, λαμβάνει δὲ μέρος εἰς τὰ σκευάσματα τοῦ βαλσαμικοῦ πνεύματος, τῆς ἀρωματικῆς κόνεως κλπ. Τὸ ζιγγίβερι χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν εἰδῶν τινων οἴνου, ποτῶν καὶ εἰδῶν σακχαροπλαστικῆς. Κ. Γ. Μ.

Ζίγγις-*Χάν*· βλ. *Δζιγκὶς*-Χάν.

ζὶγκ (ἡ) (jig ἢ jigg). Ἀρχαῖος χορὸς χορευόμενος ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Δεδομένου ὅτι ὁ ἀγγλικὸς τύπος τῆς λέξεως εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τοῦ γαλλικοῦ (Gigue) ἢ τοῦ ἰταλικοῦ (Giga), ἕπεται ὅτι ὁ χορὸς οὗτος εἶναι ἀγγλικῆς προελεύσεως. Ἡ ζὶγκ εἶναι χορὸς ρυθμοῦ τριμεροῦς καὶ σπανίως τετραμεροῦς, χαρακτῆρος δὲ γοργοῦ καὶ ζωηροῦ· ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων ἐξ ὀκτὼ μέτρων μετ' ἐπαναλήψεων· ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μπὰχ λαμβάνει μεγάλην σημασίαν καὶ ἀναπτύσσεται πολλάκις ἐν εἴ-

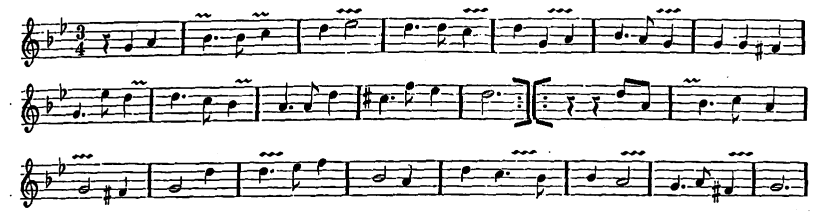

δει φυγῆς. Τὰ πρῶτα ὑποδείγματα τῆς ζὶγκ συναντῶμεν εἰς τὸ Virginal Book τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀργότερον εἰς συνθέσεις τοῦ Φρόμπεργκερ (1649) καὶ J. E. Riech (1658).

—ζὶγκ (Gigue)· διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐχαρακτήριζον ἐν Γαλλίᾳ τὰς ἀρχαίας βιόλας τοῦ παλαιοῦ τύπου, ὅστις ἔμεινεν ἐν χρήσει ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης, δώσας μάλιστας τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸ μετέπειτα βιολίον (γερμ. Geige, ἐκ τοῦ Gigue). Τὸ ὄργανον τοῦτο, ὅπερ πρῶτος ἀναφέρει εἰς τὸ λεξικόν του, τῷ 1230, ὁ Ἰωάννης ντὲ *Γκαρλάντο* (βλ. λ.), φαίνεται ὅτι εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ μανδολίνου, ἀλλὰ μὲ χορδὰς βιόλας παιζομένας διὰ τόξου. Γ. Σ.

Ζίγκβαρτ (Sigwart), ***Χριστόφορος.*** Γερμανὸς φιλόσοφος (1830—1904). Διεδέχθη ἐν Τυβίγγῃ τῷ 1863 τὸν Ἐμμανουὴλ Φίχτε, εἰς τὴν ἕδραν τῆς φιλοσοφίας. Κυρίως ἀφιερώθη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς λογικῆς. Μολονότι ἀναγνωρίζει τὴν σχέσιν τῆς λογικῆς πρὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ πολλάκις ἐξηγεῖ διὰ τῆς τελευταίας πλείστους λογικοὺς κανόνας, ἐν τούτοις τελειοποιεῖ τὴν λογικὴν κυρίως ὡς τεχνικὴν μέθοδον τῆς διανοήσεως καὶ οὕτω τὴν καθιστᾷ γόνιμον διὰ τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας· ἀποκρούει ὅμως πάντα συσχετισμόν της πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν οὐσίαν τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, τὴν θεωρεῖ δηλαδὴ καθαρῶς εἰδολογικήν. Ἔγραψε: «Λογικὴ» (2 τόμοι 1873—1878), «Μικραὶ συγγραφαὶ» (1881), «Προκαταρκτικὰ ζητήματα τῆς ἠθικῆς» (1886) κ. ἄ. Ε. Λ.

Ζίγκεν (Siegen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐπὶ τοῦ Sieg, παραποτάμου τοῦ Ρήνου, μὲ πληθυσμὸν 19.303 κατοίκων. Ἔχει σχολὴν μεταλλειολογίας καὶ εἶναι κέντρον σιδηρουργικῆς βιομηχανίας καὶ κατεργασίας δερμάτων. Προσέτι ἔχει ἐργοστάσια ὑφασμάτων, χάρτου, μηχανῶν καὶ σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ. Πατρὶς τοῦ Ρούμπενς. Μ. Ν. Δ.

ζιγκενίτης (ὁ) (Zinkenit) *[Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι θειοῦχος μόλυβδος καὶ θειοῦχον ἀντιμόνιον, του χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $Pb\ Sb_2S_4$.
Παρουσιάζεται εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἰσομόρφως μὲ τὸ *σκληρόσχιστον*. Ἔχει σκληρότητα 3—$3^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,3—5,35, θραῦσιν ἀνώμαλον, μεταλλικὴν λάμψιν καὶ χρῶμα σκοτεινόφαιον μέχρι μολυβδοφαίου, ἐνίοτε ποικιλόστικτον ἢ κατ' ἐπιπολὴν κυανοῦν. Συρόμενος ἐπ' ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν μέλαιναν. Ἀπαντᾷ ἐπὶ φλεβῶν μαζὶ μὲ ἀντιμονίτην, εἰς τὸ Hausach τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ, εἰς τὸ San Juan τοῦ Κολοράδου καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

ζὶ(γ)κ-ζά(γ)κ· ἐπίρρ. καθ' ἑλιγμοὺς γωνιώδεις: «γραμμὴ—, κέντημα ζὶκ-ζάκ», «ὁ δρόμος πάει ὡς τὴν κορφὴ ζὶκ-ζάκ», ἰδιωματ. *αγανιά* (λ. γαλλ. zig-zag).

ζιγκίτης (ὁ) (Zinkit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου ZnO. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαντᾶται μόνον χειροπληθὴς εἰς κοκκώδη, χονδροκρυσταλλικὰ καὶ φλοιώδη συσσωματώματα. Ἔχει σχισμὸν τέλειον, θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 4—$4^1/_2$ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 5,4—5,7, λάμψιν ἀδαμαντοειδῆ καὶ χρῶμα αἱματέρυθρον μέχρις ὑακινθερύθρου. Εἶναι διαφώτιστος κατὰ τὰ ἄκρα καὶ συρόμενος ἐπὶ πλακὸς ἐκ πορφυρᾶς γῆς δίδει γραμμὴν ἐρυθρωποκιτρίνην. Ἐμπεριέχει πάντοτε μαγγάνιον, οὕτως ὥστε ὁ χημικός του τύπος εἶναι μᾶλλον (Zn Mn) O, ὀξείδιον δηλαδὴ ψευδαργύρου καὶ ὀξείδιον τοῦ ὑπομαγγανίου. Ὑπὸ τῆς φλογὸς τοῦ αὐλοῦ πυρούμενος παραμένει ἄτηκτος, μετὰ σόδας δὲ πυρούμενος ἐπ' ἄνθρακος δίδει ἐπάνθημα ψευδαργύρου. Διαλύεται εἰς τὰ ὀξέα. Ἀπαντᾷ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νέας Ἰερσέης, ὅπου εὑρίσκεται εἰς μεγάλας ποσότητας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελεῖ σπουδαῖον μετάλλευμα ψευδαργύρου. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην παρουσιάζεται κοιτασματοειδῶς μεταξὺ ἰσχυρῶς μεταμορφωμένων κοκκωδῶν ἀσβεστολίθων προσιλουρίου γεωλογικῆς ἡλικίας, εἰς χαρακτηριστικὴν παραγένεσιν μαζὶ μὲ ὀρυκτὰ μαγγανίου, ψευδαργύρου καὶ σιδήρου (*φραγκλινίτην, βιλλεμίτην, κ.λ.π.*). Γ. Κ. Γ.

Ζιγκλὲρ (Ziegler), ***Κλαύδιος-Λουδοβῖκος.*** Γάλλος ζωγράφος (1804—1856). Μαθητὴς τοῦ Ἔγγρ, ἐγένετο γνωστὸς ἔκ τινων ἱστορικῶν πινάκων, οὓς εἶχεν ἐκθέσει εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκθέσεις τῶν Παρισίων. Ὁ πίναξ αὐτοῦ «ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων», ἐκτεθεὶς τῷ 1842, προεκάλεσε τὴν προσοχὴν τῶν τεχνοκριτῶν καὶ ἠγοράσθη ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὸ ὡραιότερον τῶν ἱστορικῶν του ἔργων «ὁ Τζιόττο καὶ ὁ Τσιμαμπουὲ» εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λουξεμβούργου. Ὁ Ζιγκλὲρ συνέγραψε καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην «Ἔρευναι τῶν ἀρχῶν τοῦ καλοῦ ἐν τῇ κεραμευτικῇ τέχνῃ, τῇ ἀρχιτεκτονικῇ κ.τ.λ.». Θ. Β.

Ζίγκμπαν (Siegbahn), ***Μάννε.*** Σουηδὸς φυσικὸς γεννηθεὶς τῷ 1886. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πειραματικῆς φυσικῆς ἐν Λούντα ἀπὸ τοῦ 1920, μετακληθεὶς τῷ 1923 εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλας. Τῷ 1925 ἐτιμήθη διὰ τοῦ δοθέντος τῷ 1924 βραβείου Νόμπελ τῆς φυσικῆς διὰ τὰς ἐρεύνας του ἐπὶ τῆς φασματοσκοπίας δι' ἀκτίνων Ραῖντγκεν. ΑΝ. Δ.

Ζίγκμπουργ (Siegburg) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Sieg. Κάτοικοι 10.850. Ἔχει μεγάλην βιομηχανίαν ὅπλων. Μ. Ν. Δ.

Ζιγκὸ (Gigot), ***Ἀλβέρτος.*** Γάλλος διοικητικὸς ὑπάλληλος. Διατελέσας πλειστάκις νομάρχης καὶ διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας Παρισίων, συνέγραψεν: «Ἡ ἰταλικὴ ἀλήθεια κατὰ τὸν μεσαίωνα», ἡ «Πολωνία κατὰ τὸ 1859», ὁ «Κύριος Τοκεβίλ», ὁ «Στρατηγὸς Ἀνδρέας Ζάκσον», καὶ μετέφρασε τὰ «Συνταγματικὰ ζητήματα» τοῦ Γλάδστωνος. Μ. Ν. Δ.

ζιγκογραφία (ἡ)· βλ. *τσιγκογραφία*.

ζιγκογραφῶ (*—έω*) καὶ ***τσιγκογραφῶ***· τυπώνω διὰ τσιγκογραφίας.

ζιγκοϊσμὸς (ὁ) (Jingoism). Ἀγγλικὴ λέξις ἐκφράζουσα τὸ φιλοπόλεμον καὶ ἐπιθετικὸν πατριωτικὸν πνεῦμα, συνώνυμος πρὸς τὴν γαλλικὴν σωβινισμός. Προῆλθεν ἐκ τῆς ἀγνώστου προελεύσεως λαϊκῆς λέξεως Jingo, ἀναφανείσης τὸ πρῶτον τῷ 1878 εἰς στίχον λαϊκοῦ ᾄσματος: «We dont want to fight, but, by Jingo, if we do» (=Δὲν θέλομε νὰ πολεμήσωμε, ἀλλά, μὰ τὸν Ζίγκο, ἂν πολεμήσωμε»). Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἦτο ἡ ἀπήχησις τῆς δυσμενείας τῶν Ἄγγλων κατὰ τῶν Ρώσων, οἵτινες προήλαυνον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐνθάρρυνσις τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Δισραέλλι, ὅστις πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς προελάσεως ταύτης ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μοῖραν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ν. Ι. Θ.

ζιγκοϊστής. Ὁ ὀπαδὸς τοῦ *ζιγκοϊσμοῦ* (βλ. λ.) ὁ ἐμφορούμενος ὑπὸ φιλοπολέμου καὶ σωβινιστικοῦ πνεύματος. Ν. Ι. Θ.

ζιγκολὲτ (ἡ)· τὸ κορίτσι τοῦ δρόμου, ἡ ἐλευθέρων ἠθῶν νεᾶνις ἢ γυνή, ἡ ἀναμιγνυομένη μετὰ κακοποιῶν στοιχείων, ἀπάχηδων κττ.
Ἡ λέξις (γαλλ. *gigolette*) παράγεται πιθανώτατα ἐκ τῆς λέξεως *gigue* (ἐκ τοῦ *giguer*=χορεύειν), ἥτις σημαίνει κυρίως μὲν τὴν *κνήμην*, κατ' ἐπέκτασιν δὲ τὴν γυναῖκα τὴν ἔχουσαν ἀνεπτυγμένας τὰς κνήμας, καί, συνεπῶς, εὐκίνητον. Ἀρχικῶς *ζιγκολὲτ* ἐκαλοῦντο ἐν Γαλλίᾳ πᾶσαι αἱ νεάνιδες αἱ ὥριμοι πρὸς γάμον. Ἀφ' ἧς ὅμως τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα, ὀργανωθέντα τρόπον τινὰ καὶ ἀποκτήσαντα ἰδίαν συνθηματικὴν διάλεκτον (βλ. *άργκό*), ἐχρησιμοποίησαν τὴν λέξιν πρὸς ὀνομασίαν τῶν νεανίδων τοῦ κύκλου των, αἵτινες διεδραμάτιζον τὸν διπλοῦν ρόλον τῶν ἐρωμένων καὶ τῶν βοηθῶν των, ἡ λέξις *ζιγκολὲτ* παρέμεινεν ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ἐλευθέρων ἠθῶν νεάνιδος, τῆς trotteuse.
Αἱ ζιγκολὲτ ἀποτελοῦσιν, ἰδίως ἐν Παρισίοις, ἰδίαν τάξιν ἐλευθέρων γυναικῶν, ἀποτελοῦν δὲ μετὰ τῶν *ἀπάχηδων* (βλ. λ.) τὴν χαρακτηριστικὴν ἰδιοτυπίαν τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, καὶ ἔχουν ἰδιάζοντα ἤθη καὶ ἔθιμα. Γ. Α. Κ.

ζιγκολὸ (ὁ) (γαλλ. gigolo)· τὸ ἄρρεν τῆς *ζιγκολέτ*· ὁ ζῶν δι' ἐξόδων γυναικῶν, ὁ *ἀγαπητικὸς* ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐκμεταλλευομένου τὴν φίλην του, γυναῖκα ἐλευθέρων γενικῶς ἀρχῶν.
Ἡ λέξις, δημιουργηθεῖσα κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῆς *ζιγκολέτ*, ἐσήμαινεν ἀρχικῶς «τὸν ἀηδῆ ἀλφόνσον τῶν καταγωγίων» *(G. Jollivet)*, κατόπιν ὅμως γενικῶς τὸν ἀποζῶντα ἐκ τῶν γυναικῶν, καὶ εἰδικῶς τὸν «ἐπ' ἀμοιβῇ ἐραστὴν» γηραιῶν κυρίως γυναικῶν. Κατ' ἀναλογίαν ὁ ὅρος *ζιγκολισμὸς* ἀντικατέστησε τὸν *ἀλφονσισμὸν* (βλ. λ.). Γ. Α. Κ.

ζίγκος (ὁ), καὶ ***τσίγκος***· ψευδάργυρος (γαλλ. zinc).

«Ζιγκοσιοτόκι» (Zinkociotoki). Τίτλος (κατὰ μετάφρ. «Ἱστορία τῆς ἀληθοῦς διαδοχῆς τῶν θείων μοναρχῶν») ἔργου ἑξατόμου τοῦ Ἰάπωνος πολιτικοῦ Τσικαφούζα, διαδραματίσαντος σπουδαῖον πρόσωπον κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐν Ἰαπωνίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τὸ ἔργον ἐγράφη διὰ νὰ καταδειχθῇ, ὅτι οἱ μικάδοι τῆς μεσημβρινῆς αὐλῆς ἦσαν οἱ νόμιμοι ἡγεμόνες τῆς Ἰαπωνίας. Ὁ πρῶτος τόμος εἶναι καθαρῶς μυθικός. Οἱ τέσσαρες ἑπόμενοι περιέχουν σύντομον ἱστορίαν τῶν βασιλέων τῆς Ἰαπωνίας (660 μ. Χ.—1288 μ. Χ.) καὶ ὁ ἕκτος ἀναφέρεται εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου, καθ' ἣν ἔζησεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου. Μ. Ν. Δ.

ζιγκοσίτης (Zinkosit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι θειικὸς ψευδάργυρος τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $ZnSO_4$. Εὑρίσκεται εἰς μικροὺς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἰσομόρφους πρὸς τὸν *βαρύτην*. Ἔχει σκληρότητα 3ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4,331 καὶ χρῶμα κιτρινωπόλευκον μέχρις οἰνοκιτρίνου. Συνοδεύει τὸν *σφαλερίτην* εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ Jarcso τῆς ὀροσειρᾶς Almagrera (ἐξ οὗ καλεῖται καὶ *ἀλμαγρετίτης*) τῆς Ἱσπανίας. Γ. Κ. Γ.

Ζιγκοὺ (Gigout), ***Εὐγένιος.*** Γάλλος συνθέτης καὶ ὀργανοκρούστης τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μαθητεύσας εἰς τὴν «Σχολὴν Niedermayer» τῶν Παρισίων καὶ σπουδάσας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον ὑπὸ τὸν Σαὶν-Σάνς. Ὀργανοκρούστης τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου τῶν Παρισίων, ἵδρυσε «Σχολὴν ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου καὶ αὐτοσχεδιασμοῦ», ἐξ ἧς ἐξῆλθε πλῆθος μαθητῶν. Αἱ κυριώτεραι συνθέσεις του, κυρίως δι' ὄργανον καὶ ἁρμόνιον, περιλαμβάνουν πρελούντια καὶ φυγάς, διασκευάς, τόμον ἐξ «ἑκατὸν μικρῶν τεμαχίων» εἰς τοὺς τόνους τοῦ Γρηγοριανοῦ ᾄσματος, «Γρηγοριανὸν λεύκωμα» ἐκ 300 τεμαχίων, ὕμνους τοῦ ἑσπερινοῦ, μελῳδίας, ἔργα διὰ κλειδοκύμβαλον κλπ. Γ. Σ.

— **Ζιγκοὺ** (Gigoux), ***Ἰωάννης-Φραγκῖσκος.*** Γάλλος ζωγράφος (1809—1894). Ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δημόσιον διά τινων θρησκευτικῶν πινάκων του. Μεταβὰς τῷ 1832 εἰς Παρισίους ἐξέθηκεν εἰς τὴν Καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τρεῖς προσωπογραφίας, αἵτινες προεκάλεσαν τὴν προσοχὴν τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐξετέλεσε δὲ ταυτοχρόνως σχέδια λιθογραφιῶν καὶ κοσμηματογραφίας διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀσμάτων» τοῦ Βερανζέρου καὶ διὰ τὸ περιοδικὸν «Καλλιτέχνης». Ἐπεφορτίσθη ἐπίσης νὰ εἰκονογραφήσῃ πολυτελῆ τινα ἔκδοσιν τοῦ «Ζὶλ Μπλᾶς» καὶ ἐξετέλεσεν ἑξακόσια σχέδια διὰ τὸ βιβλίον τοῦτο, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Μετὰ μικρὸν ἐζωγράφησε μέγαν πίνακα, τὸν «Θάνατον τοῦ Λεονάρδου Ντὰ Βίντσι», εὑρισκόμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μπεζανσόν. Ὁ Ζιγκοὺ ἀνεμίχθη ἐπίσης μετ' ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ φιλολογικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς.

Ἰωάννης Ζιγκού.

Αἱ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου εὑρισκόμεναι προσωπογραφίαι τοῦ Φουριέ, τοῦ στρατηγοῦ Νταντζελό, τοῦ πρίγκιπος Ραντζιβίλ, τοῦ κριτικοῦ Λαβιρὼν κτλ., ἀνέδειξαν τὸν Ζιγκοὺ μεγάλως εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γραφικῆς. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν πινάκων του οἱ μᾶλλον γνωστοὶ εἶναι: «Ὁ θάνατος τῆς Κλεοπάτρας», «Ἡ Καρλόττα Κορνταί», «Ἡ παραμονὴ τῆς μάχης τοῦ Ἀούστερλιτς» (ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Μπεζανσόν), «Ὁ καλὸς Σαμαρείτης» (ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου), «Μία σύλληψις ἐπὶ τρο-

Digitized by Google

μοκρατίας», «Ἡ ἁγία Μαγδαληνὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ», «Ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ», «Ἡ πηγὴ τοῦ Λουάρ», «Τὸ ἔαρ τῆς ζωῆς» κτλ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐπεδίωξε τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ταλάντου του, ἔγραψε δὲ τὴν περίφημον προσωπογραφίαν «Τῆς νέας Κόρης», εὑρισκομένην ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου, εἰς ἣν ἔδωκε φωνεινότερα χρώματα καὶ διάφορον τεχνοτροπίαν. Ὁ Ζιγκοὺ ἐξετέλεσεν ἐπίσης πολυαρίθμους εἰκόνας καὶ διακοσμήσεις εἰς τὰς ἐν Παρισίοις ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ Λ' Ὠξερουᾶ, τοῦ Ἁγίου Μερρὺ καὶ τοῦ Ἁγίου Γερβασίου. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος διακριθεὶς εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῆς γραφικῆς, τῆς κοσμηματογραφίας καὶ τῆς βιβλικῆς εἰκονογραφήσεως, διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς συγγραφεύς, δημοσιεύσας ὑπὸ τὸν τίτλον «Causeries sur les artistes de mon temps» βιβλίον μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ γέμον ἀνεκδότων τῶν καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του. θ. β.

Ζιγκουρὰτ (Ziggourat) *['Αρχ.]*. Πυραμιδοειδεῖς, κλιμακωτοὶ ναοὶ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων, ἐρείπια τῶν ὁποίων σῴζονται μέχρι τῆς σήμερον

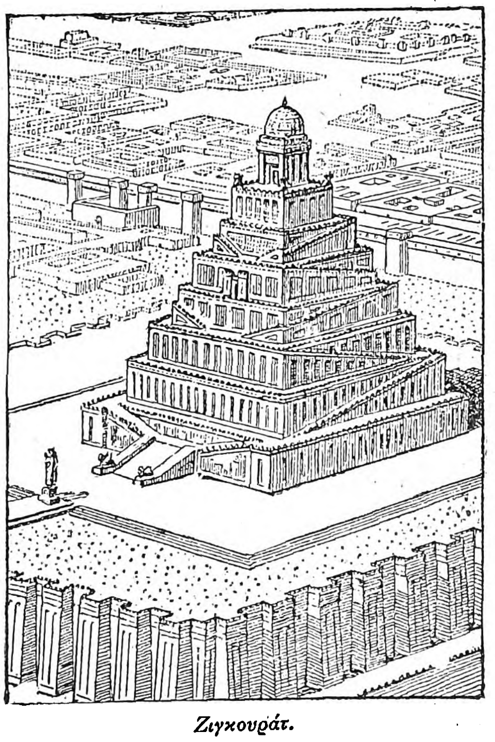

Ζιγκουράτ.

κατὰ μῆκος τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ἕκαστος τοιοῦτος ναὸς ἀπετελεῖτο ἐξ ἑπτὰ ἀλλεπαλλήλων ἀνίσων ὀρόφων. Μ. Ν. Δ.

Ζίγκυρο *[Βυζαντ.]*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῇ μεσογείῳ Θρᾴκῃ, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11). Ἡ θέσις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Α. Θ. Σ.

Ζιγὺ (Gilly) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σαρλουά. Κάτοικοι 25,000. Ἔχει σημαντικὰ γαιανθρακωρυχεῖα καὶ λιγνιτωρυχεῖα. Μ. Ν. Δ.

Ζὶδ (Zide)· βλ. *Ζίντ.*

Ζιδκίας. Βασιλεὺς τῆς Ἀσκάλωνος, ὁ μόνος τῶν ἡγεμόνων τῆς Δυτ. Μικρασίας, ὅστις ἀντέταξεν ἄμυναν εἰς τὴν νικηφόρον προέλασιν τοῦ Ἀσσυρίου Σεναχερὶβ (700 π. Χ.). Ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐξωρίσθη μεθ' ὅλης του τῆς οἰκογενείας εἰς Ἀσσυρίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Σαρλουδάρκ, υἱὸς Ρουκιβτῆ.

Ζιὲ (Zier), ***Ἐδουάρδος***. Γάλλος ζωγράφος καὶ ἰχνογράφος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1856. Ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ Σαλὸν τοῦ 1874 μὲ τὸν «Κάτωνα», ἀγορασθέντα ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἔκτοτε ἀπέστειλεν «ἱστορικὰς σκηνάς», γυμνὰς εἰκόνας καὶ προσωπογραφίας. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν καλλιτεχνικὸς συνεργάτης τῶν εἰκονογραφημένων περιοδικῶν «Illustration» καὶ «Le Monde Illustré». Μεταξὺ τῶν πολλῶν του ἔργων διακρίνονται: «Κάρολος ὁ ΣΤ' καὶ ἡ Ὀδέττη», «Ἐσθήρ», «Κόρα Λαπαρσερὴ εἰς τὸν ρόλον τῆς Φαύστας», «Λυκαυγές», «Ἀράχνη», «Ὀνειροπόλος» κ.ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζιὲ (Gié), ***Πέτρος ντὲ Ροάν***. Γάλλος στρατάρχης (1451—1513) ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν *Ροάν*, διακριθεὶς κατὰ τὸ 1473 εἰς τὰς πολιορκίας τῆς Περπινιὰν καὶ τοῦ Lectoure. Τῷ 1477 ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Γαλλίας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ, ἀναγνωρισθεὶς στρατάρχης τῆς Γαλλίας εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν. Ἐν Ἰταλίᾳ πολεμῶν ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Καρόλου Η', ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν ἅμα τῇ ἀνόδῳ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' καὶ προέβη εἰς τὴν πλήρη ἀναδιοργάνωσιν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Τῷ 1503 ἐγένετο δοὺξ τῆς Νεμύρ. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἐξυβρίσει τοῦ βασιλέως παρεπέμφθη εἰς δίκην. Μολονότι ἠθῳώθη, ἐν τούτοις, ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν δυσμενείας τῆς Ἄννης τῆς Βρετάνης, ἐστερήθη τῶν ἀξιωμάτων του καὶ ἐξωρίσθη. Μ.Ν.Δ.

Ζιελίνσκι (Zielinski), ***Θαδδαῖος***. Πολωνὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος γεννηθεὶς τῷ 1859 παρὰ τὸ Κίεβον. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ παρὰ τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας ρωσικῷ φιλολογικῷ σεμιναρίῳ καὶ ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ τῆς φιλολογίας τῷ 1880. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πετρουπόλεως, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βαρσοβίας. Ὁ Ζιελίνσκι ἐγένετο μέλος πολλῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ἀνεκηρύχθη ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας τῶν πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Γκρόνιγγεν καὶ τῆς νομικῆς τῆς Ὀξφόρδης. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κωμῳδίαν καὶ ἰδίως τὴν ἀττικήν, εἰς ἣν ἀφιέρωσε καὶ τὰς ἐργασίας του: «De lege Antimachea scaenica» (Πετρούπολις 1884), «Die Gliederung der Altattischen Komedie» ἡ ὁποία ἔταμε νέας ὁδοὺς εἰς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς (Λειψία 1885), «Die Marchenkomedie in Athen» (Παρίσιοι 1885), «Quaestiones comicae» (Παρίσιοι 1887). Ἐπίσης ἔγραψε: «Τί ὀφείλομεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα» (ἀγγλιστὶ 1909), «Θρησκεία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» (ἀγγλιστὶ 1926), «La Sibylle» (1925), «Ὁ Κικέρων διὰ τῶν αἰώνων» (1897), «Τραγῳδούμενον» (1925) κ. ἄ., ὡς καὶ διάφορα διηγήματα εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ γερμανικήν. Σειρὰ διαλέξεων αὐτοῦ περὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν σπουδῶν, ἐκδοθεισῶν γερμανιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Die Antike und wir» (β' ἔκδ. 1905) μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῷ 1928 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» (μετάφρ. *Ἰ. Συκουτρῆ*). Ὁ Ζιελίνσκι ἐξέδωκε καὶ τραγῳδίας τοῦ Σοφοκλέους, τὸ ΚΑ' βιβλίον τοῦ Λιβίου μετὰ σημειώσεων κ.λ.π. —ω.

Ζιὲμ (Ziem), ***Φῆλιξ***. Γάλλος ζωγράφος (1821—1911). Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1900 ἐνεφανίσθη μὲ τοὺς πίνακας: «Ἀπόψεις τῆς Βενετίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως», «Βενετία» καὶ «Ὁλλανδία». Ἐπίσης τῷ 1902 ἐξέθεσε σπουδαῖον πίνακα παραγγελθέντα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν: «Ἡ ἐπίσκεψις τῆς ἰταλικῆς μοίρας ἐν Τουλῶνι» καὶ τοποθετηθέντα εἰς αἴθουσαν τοῦ ὑπουργείου. Ὁ Ζιὲμ ἐδώρησε τῷ 1905 εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων 55 ἔργα του, μεταξὺ τῶν ὁποίων «Ὁ κανονιοβολισμός», «Ὁ λευκὸς πέπλος», «Ἀπόψεις τῆς Βενετίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἀντιγραφὰς ἔργων τοῦ Ρέμπραντ καὶ τοῦ Βερονέζε, 74 μελέτας, 41 ὑδατογραφίας καὶ 5 πολύτιμα λευκώματα πλήρη ἀπὸ croquis, ἀναγόμενα εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ εἰς Ὁλλανδίαν, Βενετίαν καὶ Ἀνατολὴν ταξίδια. Μ. Ν. Δ.

Φήλικος Ζιέμ: «Βενετία».

[Μουσεῖον Λουξεμβούργου.]

Ζιὲν (Gien) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ Λείγηρος ποταμοῦ. Κάτ. 8271. Ἔχει ἐμπόριον δημητριακῶν, οἴνων, ξυλείας καὶ ἐρίων, βιομηχανίαν πορσελλάνης, φαγεντιανῶν ἀγγείων καὶ βυρσοδεψεῖα. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε πόλις ρωμαϊκή, βραδύτερον κομιτεία, προσαρτηθεῖσα εἰς τὰς βασιλικὰς κτήσεις τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου. Κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατὰ τὸν Ἑκατονταετῆ πόλεμον, κατὰ δὲ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1871 ἦτο σημεῖον ἐρείσματος τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς τοῦ Λείγηρος. Μ. Ν. Δ.

ζιζανία (ἡ) (Zizania) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ νοτίου Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ πολυετῆ, ποώδη, ὑδροχαρῆ, μὲ καρποὺς χρησιμοποιουμένους ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν πρὸς παρασκευὴν ἄρτου. Γνωστὸν εἶδος *ζιζανία ἡ ἑλοχαρὴς* (Zizania aquatica), ἧς οἱ καρποὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν διατροφὴν τῶν πτηνῶν. Κ. ΠΑΠ.

ζιζάνιον· ἄγριον χόρτον μετὰ τοῦ σίτου παραφυόμενον καὶ ἐμποδίζον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, οἷον ἡ αἶρα· || μεταφ. σκάνδαλον, ἀφορμὴ ἐρίδων: «σπείρει ζιζάνια μεταξὺ τῶν συγγενῶν»· || ὁ προκαλῶν ἔριδας, ταραξίας: «ἔχει κάτι παιδιά, ζιζάνια», «κάθισε φρόνιμα, ζιζάνιο».

— *[Βοτ.]* Καλοῦνται *ζιζάνια* πάντα τὰ φυτὰ τὰ φυόμενα ἔν τινι ἀγρῷ καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἄσχετα πρὸς τὴν ἀναμενομένην συγκομιδήν. Οὕτω ζιζάνια φυόμενα ἐν ἀγρῷ σίτου εἶναι ἄκανθαι διαφόρων εἰδῶν (σινάπια, παπαροῦναι κτλ.). Ἐπίσης ὁ βίκος, ἡ κριθή, ἡ βρόμη. Τὰ τελευταῖα ταῦτα, φυόμενα ἐν ἀγρῷ ἐσπαρμένῳ διὰ σίτου, εἶναι ζιζάνια, ὡς καὶ ὁ σῖτος φυόμενος ἐν ἀγρῷ ἐσπαρμένῳ διὰ κριθῆς ἀποτελεῖ ἐπίσης ζιζάνιον. Κατ' ἐξοχὴν ζιζάνιον τοῦ σίτου ὀνομάζεται ἡ *αἶρα ἡ μεθυστική*. Τὰ ζιζάνια συναγωνιζόμενα τὰ χρήσιμα εἰς τὸν γεωργὸν φυτά, ἐλαττώνουσι τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν ἀπορροφῶντα τὰς θρεπτικὰς οὐσίας τοῦ ἐδάφους, ἀφαιροῦντα τὸ φῶς ἀπὸ τὰ χρήσιμα φυτὰ καὶ κυρίως ἐξαντλοῦντα τὴν ὑγρασίαν τοῦ ἐδάφους. Πρὸς καταστροφήν των ἐκτελοῦμεν καταλλήλως ἀρόσεις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἀγρὸς δὲν κατέχεται ὑπὸ καλλιεργείας τινός. Τὰ ἐντὸς τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν ζιζάνια καταστρέφονται εἴτε διὰ βοτανισμάτων, εἴτε διὰ σκαλισμάτων, εἴτε διὰ ραντίσματος διὰ διαλύσεως θειικοῦ ὀξέος τοῦ ἐμπορίου 8%. Ἡ διάλυσις αὕτη ἐλάχιστα προσβάλλει τὰ σιτηρά. Εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος τὰ ζιζάνια εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀζοῦρες*. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *ἀγρόστεμμα τὸ κοινὸν* (Agrostemma vulgarum), διάφορα εἴδη ἀκανθῶν, *ἀνθεμὶς ἡ ψωρόσπερμος* (Anthemis psorosperma), *βατράχιον τὸ ἀρουραῖον* (Ranunculus arvensis), *βρόμος ὁ βριζοειδὴς* (Bromus secalinus), *δράβη ἡ ἐαρινὴ* (Draba verna), *θήσειον τὸ ταπεινὸν* (Thesium humile), *καυκαλὶς ἡ δαυκοειδὴς* (Caucalis daucoides), *καψάκιον τὸ βαλάντιον* (Capsella bursa-pastoris), *κενταύριον ὁ κύανος* (Centaurea cyanus), *κυνόδους ὁ δάκτυλος* (Cynodon dactylon), *κύπειρος ὁ στρογγυλόρριζος* (Cyperus rotundus), *λεοπολδία ἡ πολύκομος* (Leopoldia graeca), *μελάμπυρον τὸ ἀρουραῖον* (Melampyrum arvense), *μήκων ἡ ροιὰς* (Papaver rhoeas), *ξιφίον τὸ ἀρουραῖον* (Gladiolus segetum), *ραφανὶς ὁ ραφανίσκος* (Raphanus raphanistrum), *σίναπι τὸ ἀρουραῖον* (Sinapis arvensis), *σκάνδιξ ἡ κτεὶς τῆς Ἀφροδίτης* (Scandix pecten Veneris), *σόργον τὸ χαλέπιον* (Sor-

Digitized by Google

ghum halepense', *συκόρριζα ἡ βατραχιοειδὴς* (Ficaria ranunculoides), *τριφύλλιον τὸ ἀρουραῖον* (Trifolium arvense), *χαμαίμηλον τὸ κοινὸν* (Matricaria Chamomilla) *καὶ χρυσάνθεμον τὸ σιτόφιλον* (Chrysanthemum segetum). Σ. Λ. Π.—Δ. Ν. Π.

—*[Κ. Διαθ.]* Ἡ λέξις *ζιζάνιον* ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ Ταλμοὺδ ὑπὸ τὸν τύπον *ζεζανεὶν*. Ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν σιτηρῶν βλαστήσεως τῶν ζιζανίων ἔλαβε τὴν εἰκόνα τῆς ὡραίας παραβολῆς τῶν ζιζανίων ὁ Ἰησοῦς Χριστὸ: (*Ματθ.* ιγ' 25), δι' ἧς ἐσκόπει νὰ διασαφήσῃ πως τὸ μέγα μυστήριον τῆς θείᾳ προνοίᾳ σοφῆς καὶ φιλανθρώπου ἀνοχῆς τοῦ κακοῦ πρὸς καιρὸν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ μέχρι τῆς μελλούσης κρίσεως, ὅτε θέλει λάβει χώραν ἡ ὁριστικὴ ἀνταπόδοσις. Εἶναι δὲ ἡ παραβολὴ αὕτη, ἥτις ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν παρὰ τῷ Μάρκῳ (δ' 26—29) περὶ αὐτομάτου βλαστήσεως χωρὶς νὰ ταυτίζηται πρὸς αὐτήν, ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν δύο παραβολῶν, ὧν τὴν ἑρμηνείαν παρέσχεν εἰς τοὺς μαθητάς του αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς (*Ματθ.* ιγ' 36—43). Ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ἐφηρμόσθη ἡ παραβολὴ αὕτη εἰς τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σχέσεις τῶν αἱρετικῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, περὶ ὧν λέγει ὁ Χρυσόστομος «οὐ τοίνυν κατέχειν αἱρετικοὺς καὶ ἐπιστομίζειν καὶ ἐκκόπτειν αὐτῶν τὴν παρρησίαν εἰς τὰς συνόδους καὶ τὰς σπονδὰς διαλύειν κωλύει (δηλαδὴ ὁ Χριστός), ἀλλ' ἀναιρεῖν καὶ κατασφάττειν». Πρὸς τὸ πνεῦμα δὲ τῆς παραβολῆς ταύτης εἶναι ἀσυμβίβαστος ἡ μεσαιωνικὴ ἱερὰ ἐξέτασις, παρὰ τὰς δικαιολογίας τῶν παπικῶν θεολόγων, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀνάθεμα (πρβ. καὶ Α' Κορ. ιβ' 3, ΙΣΤ' 22, βλ. καὶ λ. *ἀνάθεμα* καὶ *παραβολαί*). Π. Ι. Μ.

Ζιζάνι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Καπλανίου* τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας. Κάτ. (1928) 170.

Ζίζηλας, *Παναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας. Ἠκολούθησε τὸν Ἠλίαν Θερμησιώτην, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπολέμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας, μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, τῆς ἐκστρατείας τῆς Εὐβοίας, ἔλαβε μέρος εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ. Ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς στ' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

Ζίζια (Jijia) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Προύθου, πηγάζων ἐκ τοῦ νομοῦ Δοροχόϊ τῆς Μολδαυΐας καὶ διαρρέων τοὺς νομοὺς Μποτοσάνι καὶ Ἰασίου. Μ. Ν. Δ.

ζιζία (ἡ) (Zizie) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὴν νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

Ζιζίνιοι. Χιακὴ οἰκογένεια ἐκ Βυζαντίου καταγομένη, δράσασα κυρίως ἐν Αἰγύπτῳ. Κυριώτερα μέλη ταύτης ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: —1) ***Στέφανος.*** Ἐγκατεστάθη ἐν Αἰγύπτῳ ὡς πρόσφυξ τῷ 1821, συνεπείᾳ τῶν ἐν Χίῳ σφαγῶν. Ἐπεδόθη ἀμέσως εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος καὶ εὐφυΐας, ὥστε τῷ 1840 ὁ οἶκος οὗτος ἐγένετο ὁ σπουδαιότερος τῆς Μεσογείου. Ἀμύθητα πλούτη συγκεντρώσας, ἐγένετο ἰσχυρὸς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καΐρου καὶ κατέστη ὁ μέγιστος ἰδιοκτήτης ἀκινήτων: μεγάρων, οἰκοπέδων καὶ γαιῶν ἐν τῇ χώρᾳ. Τῷ 1862 ᾠκοδόμησε τὸν ἐν Ραμλίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅστις χρησιμεύει καὶ ὡς οἰκογενειακὸς τάφος, ὡς βεβαιώνει τὸ σχετικὸν χεδιβικὸν διάταγμα. Τῷ 1865 ᾠκοδόμησε τὸ «Θέατρον Ζιζίνια» ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἐφ' ὅσον ἔζη ἔφερεν ἰδίαις δαπάναις τοὺς ἐκλεκτοτέρους θιάσους τῆς Εὐρώπης. —2) ***Μένανδρος.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Τὸ μέγαρόν του ἐφιλοξένει ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πάντας τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν Αἴγυπτον ἡγεμόνας, πρίγκιπας καὶ ἐπιφανεῖς ξένους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀραμπῆ (1882) ἐπυρπολήθη, καὶ ἀπώλετο τότε ἀμύθητος θησαυρὸς τέχνης καὶ ἐπιστήμης· 60 χιλ. τόμοι, ὧν πλεῖστοι δυσεύρετοι σήμερον, πάπυροι, πινακοθήκη καὶ αἰγυπτιακὴ ἀρχαιολογικὴ συλλογή. Ἡ οἰκογένεια ἔχει τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Βελγίου ἀπονεμηθέντα. Γ. Λ. Α.

Ζιζιφὲς *[Γεωγρ.]*· βλ. *Τζιτζιφές*.

Ζίζκα (Zizka), ***Ἰωάννης***· βλ. *Ζίσκα*.

Ζίζκωφ (Zizkow) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας, οὐχὶ μακρὰν τῆς Πράγας. Κάτ. 71.725. Ἔχει ἐργοστάσια πυρείων καὶ βιομηχανίαν χημικῶν προϊόντων. Μ. Ν. Δ.

Ζιζὸρ (Gizors) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ΒΑ τῶν Παρισίων. Κάτ. 4.681. Εἶναι σπουδαία ἀγορὰ ζωοτροφιῶν διὰ τοὺς Παρισίους καὶ ἔχει ἐργοστάσια κατασκευῆς μαλλίνων καὶ λινῶν ὑφασμάτων, κατασκευῆς ἐξαρτημάτων στρατιωτικοῦ ὁπλισμοῦ, ὑελοποιίαν, βυρσοδεψεῖα, χυτήρια χαλκοῦ κλπ. Ἡ θέσις τῆς πόλεως εἶναι ὀχυρά, τὰ δὲ φρούριά της εἶναι τὰ ἀρχαιότερα τῆς Γαλλίας, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 1095. Μ. Ν. Δ.

Ζιζὸρ (Zisors), ***Ἐρρῖκος'-Ἀλφόνσος-Γκύ.*** Γάλλος ἀρχιτέκτων (1796—1866). Ἀνήγειρε διαδοχικῶς τὸ νοσοκομεῖον, τὴν κλινικήν, τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ ἀστεροσκοπείου, τὸ διδασκαλεῖον καὶ εἶτα διωρίσθη ἀρχιτέκτων τοῦ Λουξεμβούργου. Ὡς τοιοῦτος ᾠκοδόμησε τὴν προσωρινὴν αἴθουσαν τῶν δικαστικῶν συνεδριάσεων, ὅπου ἐδικάσθησαν οἱ Ἀβρὶλ καὶ Φλεσὺ τῷ 1830· ἀργότερον διερρύθμισε σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ἀνάκτορον καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὴν σημερινήν του ὄψιν, γράψας καὶ σχετικὴν μονογραφίαν. Τῷ 1823 ἔτυχε τοῦ δευτέρου μεγάλου βραβείου τῆς Ρώμης, βραδύτερον δ' ἐξελέγη καὶ μέλος τοῦ ἰνστιτούτου. Μ. Ν. Δ.

ζιζυφιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ζίζυφος ἡ κοινὴ* (Zizyphus vulgaris).

ζίζυφον (τὸ) *[Βοτ.]*. Ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου *ζίζυφος* (βλ. λ.). Τὰ ζίζυφα βραζόμενα μετ' ἄλλων μαλακτικῶν παρέχουν ἀφέψημα ἀντιβηχικὸν (Syrupus antibechicus), ἐν Εὐρώπῃ δὲ παρασκευάζουν καὶ εὐάρεστον γλύκισμα ἀντιβηχικὸν ἐξ ἀφεψήματος ζιζύφων μετὰ σακχάρεως, εἰς ὃ διαλύουν ἀραβικὸν κόμμι.

ζιζυφόρος (ὁ) (Zizyphorus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον 15 εἴδη φυόμενα ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ. Οἱ ζιζυφόροι γενικῶς εἶναι πόαι ἐτήσιαι ἢ πολυετεῖς μὲ φύλλα ἀκέραια ἢ ὀδοντωτά, ἄνθη μικρότατα κατὰ βότρυς διατεταγμένα καὶ καρπὸν ἀχαίνιον μὲ λεῖον περικάλυμμα. Δ. Ν. Π.

ζίζυφος (ὁ) (Zizyphus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ραμνοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δένδρα διαδεδομένα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς γῆς. Γενικῶς τὰ φυτὰ ταῦτα ἔχουσι φύλλα ἐναλλασσόμενα, συνήθως σαρκώδη μετὰ παραφύλλων, ἅτινα ἐνίοτε μεταβάλλονται εἰς ἀκάνθας. Τὰ ἄνθη εἶναι μικρὰ καὶ συνήθως ὑποκίτρινα καὶ κατὰ σκιάδιον διατεταγμένα. Ὁ καρπός των εἶναι δρύπη, καλεῖται δὲ κοινῶς *τζίτζυφο*, καὶ ἔχει πυρῆνα ξυλώδη, ὅστις περιβάλλεται ὑπὸ ἐδωδίμου σαρκὸς γλυκοϋποξύνου.

Γνωστὰ 50 εἴδη, ὧν ἀξιολογώτερα: *ζίζυφος ὁ κοινὸς* (Zizyphus vulgaris), *ζίζυφος ὁ κεντροφόρος* (Zizyphus spina) καὶ *ζίζυφος ὁ λωτὸς* (Zizyphus lotus), *ζίζυφος ὁ κοινὸς* (κοιν. *τζιτζυφιά*). Εἶναι τὸ περισσότερον διαδεδομένον εἶδος τοῦ γένους καὶ ἀπαντᾷ αὐτοφυὲς πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν. Οἱ καρποὶ τούτου ἐν τελείᾳ ὡριμάνσει ἔχουσι χρῶμα ἐρυθροκίτρινον ἢ πυρρόν, εἶναι ᾠοειδεῖς καὶ ἔχουσι περίπου τὸ μέγεθος μικρᾶς ἐλαίας· οὗτοι κατ' ἐξοχὴν καλοῦνται *(τ)ζί(τ)ζυφα*.

Ζίζυφος ἡ κεντροφόρος. Εἶναι δένδρον ἱκανοῦ μεγέθους, ἰθαγενὲς τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, σπανίως ἀπαντῶν καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Ζίζυφος ὁ λωτός. Εἶναι θάμνος ἱκανοῦ ἀναστήματος, ἀπαντῶν αὐτοφυὴς πολλαχοῦ τῆς γῆς καὶ παρ' ἡμῖν εἰς τὰς παρὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἐκτάσεις. Ὁ καρπός του εἶναι ἀπεστρογγυλωμένος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, μικρός, ὑποξίνου γεύσεως καὶ ἐδώδιμος. Δ. Ν. Π.

ζὶκ-*ζάκ*· βλ. *ζίγκ-ζάγκ*.

Ζίκα. Σέρβος ἐπαναστάτης τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, φονευθεὶς κατὰ τοὺς διωγμοὺς τοὺς ὁποίους ἐνήργησεν ὁ Χουρσὴτ πασᾶς. Γ. Δ. Κ.

Ζὶ-Κὰ-Οὐέϊ. Μεγάλη μονὴ Ἰησουϊτῶν ἐν Σαγγάῃ τῆς Κίνας, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ περιλαμβάνουσα μεγάλην βιβλιοθήκην, μουσεῖον, μετεωρολογικὸν σταθμόν, σχολεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖα. Εἰς ἀπόστασιν 20 χλμ. ἀπ' αὐτῆς εὑρίσκεται τὸ ὁμώνυμον ἀστεροσκοπεῖον. Μ. Ν. Δ.

Ζικκὲλ *ντὲ Τοὺς* (Gicquel des Touches), ***Πέτρος-Γουλιέλμος.*** Γάλλος θαλασσοπόρος (1770—1824). Ὁ ἀνεψιός του ναύαρχος *Ἀλβέρτος-Αὔγουστος Ζικκὲλ* διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν τῷ 1877. Μ. Ν. Δ.

Ζικρὶ *Ἰβραήμ*. Τοῦρκος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1796 ἐν Οὐζίτσῃ τῆς Σερβίας, ὅπου καὶ διῆλθε τὸν βίον του, γενόμενος γνωστὸς κυρίως ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κιουτσοὺκ-ἀγᾶ*.

Ζικχοὶ (κατὰ *Στράβ. **Ζυγοὶ** καὶ **Ζύγιοι***) *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος λαὸς τῆς Σαρματίας, ἐξηπλωμένος κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου μεταξὺ τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης. Κατῴκουν εἰς μικρὰ καὶ ἄγονα χωρία, ἀπέζων δὲ ἐκ τῆς πειρατείας, τὴν ὁποίαν διεξῆγον κατὰ τῶν διαπλεόντων τὸν Εὔξεινον ἐμπορικῶν πλοίων. Ἐχρησιμοποίουν πρὸς τοῦτο μικρὰ ἐλαφρὰ μονόξυλα ἀκάτια, τὰ ὁποῖα ὅταν ἐξήρχοντο εἰς τὴν ξηρὰν ἐλάμβανον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἔκρυπτον ἐντὸς τῶν χωρίων των. Ν. Α.

Ζὶλ (Gilles), ***ἅγιος***· βλ. ***Αἰγίδιος ἅγιος***.

— **Ζὶλ** (Gilles)· βλ. *Ζίλλ*.

— **Ζίλ, *Βισέντε*.** Πορτογάλος δραματικὸς ποιητὴς (βλ. *Βισέντε*).

Ζίλε *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ νομῷ Τοκάτ. Κάτ. (1927) 14608. Ἄλλοτε εἶχεν ἐπὶ πλέον 4000 Ἀρμενίους, σφαγέντας τῷ 1915 ἢ διασκορπισθέντας, καὶ 300 Ἕλληνας προσφυγόντας τῷ 1923 εἰς Ἑλλάδα. Ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις περιλαμβάνει 600 χωρία μὲ 53.200 κατοίκους (1927). Πρὸ τῶν ἀρμενικῶν σφαγῶν καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ὑπῆρχον καὶ 3600 Ἕλληνες ὀρθόδοξοι ὡς καὶ 10500 Ἀρμένιοι. Τὴν ὑποδιοίκησιν διαρρέει ὁ Τσεκερὲκ-τσάϊ. Ἡ σημερινὴ πόλις Ζίλε κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Ζήλας* (βλ. λ.) Ν. Μ.

ζίλι (τὸ) (περσ. *ζίλ*)· κύμβαλον (μουσικὸν ὄργανον).

Ζιλίνα (Zolina ἢ Zsolna) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βάαγκ. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν στρατιωτικῶν εἰδῶν καὶ χημικῶν λιπασμάτων. Κάτ. 9.200. Μ. Ν. Δ.

Ζιλίνσκυ (Zhilinsky), ***Ἰάκωβος.*** Ρῶσος στρατηγὸς (1853—1918). Διαρκοῦντος τοῦ Ἱσπανοαμερικανικοῦ πολέμου διετέλεσε στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Ρωσίας ἐν τῷ ἀμερικανικῷ στρατηγείῳ. Κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον (1904—1905) ἐτοποθετήθη ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς ναυάρχου Ἀλέξιεφ καὶ τῷ 1909 διωρίσθη ἐπιτελάρχης τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων τοῦ στρατιωτικοῦ διαμερίσματος τῆς Βαρσοβίας, κατὰ τὴν κήρυξιν δὲ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τοῦ βορειοδυτικοῦ μετώπου. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου, ἣν ὑπέστη ἐν τῇ ἀνατολικῇ Πρωσσίᾳ, ἀνεκλήθη. Κατὰ τὸ 1915 καὶ 1916 διετέλεσε στρατιωτικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας ἐν τῷ γαλλικῷ στρατηγείῳ. Ὁ Ζιλίνσκυ λέγεται ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Μπολσεβίκων τῷ 1918. Μ. Ν. Δ.

Ζιλιτὲν *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς Ἀφρικανικῆς Τριπολίτιδος (πλάτ. 32° 30' Β, μῆκ. 14° 36' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 246: Pas Makhabez to Benghazi) 9 μίλ. ΝΑ τοῦ λιμένος Μάρσα Οὔγγρα καὶ ἀμέσως πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Ρὰς ἐλ Ζαάρ, οὐδεμίαν παρέχων ἐξασφάλισιν ἀπὸ πελαγίας κακοκαιρίας. Ἀνώνυμος παρὰ τοῖς Ἕλλησι γεωγράφοις, ἀναγράφεται ὡς Sug-olin παρὰ τῷ Πεουτιγγεριανῷ χάρτῃ καὶ ὡς Sug-Gera παρὰ τῷ «Ὁδοιπορικῷ». Σ. Ε. Λ.

Ζίλκεν (Gilkin), ***Ἰβάν.*** Βέλγος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1858. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὰ δὲ πρῶτα δημοσιευθέντα ποιήματά του εἰς φιλολογικὰς ἐπιθεωρήσεις ἐφείλκυσαν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Γαλλίας. Αἱ δημοσιευθεῖσαι βραδύτερον συλλογαὶ αὐτοῦ: «La Nuit» καὶ «Le Cerisier fleuri», ἐνεφάνισαν αὐτὸν ποιητὴν τρυφερώτατον καὶ σπανίας εὐρρυθμίας. Τῷ 1893 ἀνεβίβασεν εἰς τὸ θέατρον τῶν Βρυξελλῶν τὴν τραγῳδίαν του «Σαβοναρόλας». Ἔκτοτε κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν Βέλγων ποιητῶν. Θ. Β.

Ζίλλ (Gilles). Σχολαστικὸς διδάσκαλος (1247—1316), ἄλλως λεγόμενος *Αἰγίδιος Κολόννα* ἢ *Ρωμαῖος*. Νεαρώτατος κατετάγη εἰς τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, βραδύτερον δὲ μεταβὰς εἰς Παρισίους διήκουσεν αὐτόθι τὸν ἅγιον Θωμᾶν τὸν Ἀκινᾶτον. Τῷ 1294 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μποὺρζ καὶ κατόπιν ἐδίδαξεν ἐν Παρισίοις τὴν θεολογίαν καὶ σχολαστικὴν φιλοσοφίαν. Ὡς διδάσκαλος ἀπέκτησε μεγίστην φήμην, ἐπονομασθεὶς «βασικώτατος διδάσκαλος» (doctor fundatissimus) καὶ «ἡγεμὼν τῶν θεολόγων» (theologorum princeps). Ἔγραψε περὶ τὰ 64 ἐν ὅλῳ θεολογικὰ ἔργα, ἐξ ὧν ὁ Μπέρτι συνέλεξε καὶ ἐξέδωκέ τινα ἐν Βενετίᾳ (1617), τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἀπωλέσθησαν.

[*Scholz*, Aegidius von Rom, Στουτγάρτη, 1902.] —Π.

—**Ζίλλ** (Gille), ***Βαλέριος.*** Βέλγος ποιητὴς γεννηθεὶς τῷ 1867. Ἐνεφανίσθη εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν «Τὸ νέον Βέλγιον», ἣν ἀπὸ τοῦ 1890, θανόντος τοῦ διευθύνοντος ταύτην Μὰξ Βάλλερ, διηύθυνεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς γαλλικῆς παραδόσεως ἐν Βελγίῳ. Διεκρίθη τόσον ὡς ποιητὴς κομψοτάτων λυρικῶν συλλογῶν, διαπνεομένων ἀπὸ θαυμασίαν λεπτότητα αἰσθημάτων, ὅσον καὶ ὡς δόκιμος δραματουργός. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Ὁ πύργος τῶν θαυμάτων» (1893), «Ἡ κιθάρα» (1897), πλήρης ἑλληνικῶν ἀναμνήσεων, βραβευθεῖσα ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, «Τὸ ὀπάλινον περιδέραιον» (1899), «Οἱ τάφοι» (1900), «Τὸ ἐβένινον κιβωτίδιον» (1901), «Τὸ ὀκτωβριανὸν κάνιστρον» (1901), «Δὲν ἦτο παρὰ ὄνειρον» (1902), «Ὁ Σκαραμούς», «Ὁ ὡραῖος Μάϊος», «Ὅλοι οἱ γάτοι εἶναι γκρίζοι» κλπ. Ι. Μ. Π.

—**Ζίλλ** (Gill), ***Λουδοβῖκος-Ἀλέξανδρος-Γκοσσὲ ντὲ Γκίν***, ὁ ἐπιλεγόμενος *Ἀνδρέας*. Γάλλος σχεδια-

Digitized by Google

στής (1840—1885). Ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς σκιτσογράφος εἰς τὰς παρισινὰς ἐφημερίδας. Τῷ 1877 ἐξέδωκε τοὺς «Βουλευτάς μας», σειρὰν προσωπογραφιῶν τῶν δημοκρατικῶν βουλευτῶν μετὰ σημειωμάτων. Ὡς ζωγράφος ἐξέθηκεν εἰς τὸ Σαλὸν μεταξὺ πολλῶν ἄλλων τ' ἀκόλουθα ἔργα: «Χαρούμενος σύντροφος», «Τὸ τραγούδι τοῦ τρελλοῦ», «Ἀνάμνησις ἑνὸς μεγάλου κωμικοῦ», «Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν πίπαν», «Τὸ σχοινὶ στὸν λαιμό», «Κατερίνα», «Ὁ μεθυσμένος ἄνθρωπος» «Ὁ καπετάνιος» κλ.

Ἀνδρέας Ζίλλ.

Ἐπὶ πλέον ἐδημοσίευσε μερικοὺς ὡραίους στίχους καὶ μίαν μικρὰν σειρὰν πεζογραφημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἴκοσι παρισινὰ χρόνια» (1883) μὲ πρόλογον τοῦ Ἀλφόνσου Ντωντέ. Ἰδίᾳ ὅμως ὁ Ζίλλ κατέστη διάσημος ὡς πολιτικὸς γελοιογράφος. Ι. Μ. Π.

— **Ζὶλλ ντὲ λὰ Τουρὲττ** (Gilles de la Tourette). Γάλλος ἰατρὸς (1857—1904). Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων μαθητῶν τοῦ Charcot καὶ ὁ πρῶτος βοηθός του ἐπὶ μακρὸν ἐν Σαλπετριέρῃ. Βραδύτερον ἐξελέγη ὑφηγητὴς ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, ἐκθύμως ἐργασθεὶς διὰ τὴν δωρεὰν παροχὴν τῆς ἰατρικῆς περιθάλψεως εἰς τοὺς ἀπόρους. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρεται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ *σύνδρομον ἐκ διαφόρων τίκ*, συνοδευομένων ὑπὸ κοπρολαλιᾶς κλπ., ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἐπεισοδιακῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κληρονομικοῦ ἐκφυλισμοῦ. Ἐμφανίζεται συνήθως περὶ τὸ ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας διὰ μιμικῶν σπασμῶν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ μικρὸν κατὰ μικρὸν συμπληροῦται τὸ σύνολον τῶν σημείων, δύναται δ' ἡ πάθησις νὰ καταλήξῃ καὶ εἰς ἄνοιαν. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὅμως ἡ νοσηρὰ ἐκδήλωσις περιορίζεται μόνον εἰς τὸ τίκ, ὅπερ συχνάκις ἀποβαίνει καὶ αὐτὸ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπάνιον. Σ. Γ. Σ.

— **Ζὶλλ** (Gille), ***Φίλιππος-Αἰμίλιος-Φραγκῖσκος***. Γάλλος δραματουργὸς καὶ δημοσιογράφος (1831—1901). Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς γλυπτικήν, εἶτα δὲ νομικά. Διετέλεσε συνεργάτης τῆς «Μικρᾶς ἐφημερίδος», τοῦ «Ἡλίου» καὶ τοῦ «Φιγκαρώ». Τῷ 1899 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν. Συνέγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων πλεῖστα θεατρικὰ ἔργα καὶ μερικὰ κείμενα μελοδραμάτων, ἐν οἷς τῆς «Λακμὲ» τοῦ Ντελὶβ μετὰ τοῦ Γκουτινέ, τῆς «Μανὸν» τοῦ Μασσενὲ μετὰ τοῦ Μεϋλὰκ κλπ. Ἕτερα ἔργα του εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Οἱ ποιμένες», «Ἡ αὐλὴ τοῦ βασιλέως Πετώ», «Ἠγγυημένος ἐπὶ δεκαετίαν», «Ὁ δόκτωρ Ὄξ», «Τὰ τριάκοντα ἑκατομμύρια τοῦ Μονομάχου», «Οἱ ἀνθρακοποιοί», «Ζὰν ντὲ Νιβὲλλ» κλπ. Συνέλεξεν εἰς ἕνα τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ φιλολογικὴ μάχη» τὰ δημοσιευθέντα εἰς τὸν «Φιγκαρὼ» κριτικὰ ἄρθρα του, τέλος δ' ἐξέδωκε: «Περίπατος ἀνὰ τὰς Βερσαλλίας καὶ τὸ Τριανόν», «Συνομιλίαι περὶ τῆς τέχνης καὶ τῶν καλλιτεχνῶν» κλπ. Ι. Μ. Π.

Ζίλλ, *Σαὶν* — (Saint Gilles) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Σαὶν-Ζίλλ*.

Ζιλλαὶν (Gillain), ***Ὀκτάβιος-Βίκτωρ-Ἐρνέστος***. Γάλλος στρατηγὸς (1849—1909). Μετέσχεν ὡς κατώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἐπληγώθη εἰς τὴν μάχην τῆς Γκραβιλὸτ καὶ ᾐχμαλωτίσθη. Τῷ 1901 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ἱππικοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν, ἣν διηύθυνεν ἐπὶ τετραετίαν, ἐπιδείξας ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ ἐπενεγκὼν πλείστας ὠφελίμους μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἱππικοῦ. Διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ 9ου σώματος στρατοῦ ἐν Τούρ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Μ. Ν. Δ.

Ζιλλὲ (Gillet), ***Ἐρνέστος***. Γάλλος συνθέτης, γεννηθεὶς τῷ 1856. Ὡρισμένα ἐλαφρὰ ἔργα του, ὡς τὸ «Loin du bal» κλπ., εἶχον καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Γ. Σ.

—***Ζιλλὲ ντὲ Γκρανμὸν*** (Gillet de Grandmont), ***Πέτρος-Ἀνατόλιος***. Γάλλος ὀφθαλμολόγος (1834—1894). Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1864. Διετέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας, ἰατρὸς τῶν ἱδρυμάτων τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς καὶ ἀξιωματικὸς ταύτης. Ἔγραψε: «Ριζικὴ θεραπεία τῶν δακρυϊκῶν ὄγκων καὶ συριγγίων» (1860), «Ὀφθαλμοσκοπικὴ ἐξέτασις πρὸς διάγνωσιν τῶν ἐγκεφαλικῶν ὄγκων» (1861), «Ἡ πιλοκαρπίνη εἰς τὰς νόσους τοῦ ὀφθαλμοῦ» (1878), «Δύο νέαι μορφαὶ κερατίτιδος—περιοπτομετρία καὶ χρωματοψία» (1888) κλπ. Ο. Ρ.

Ζίλλερ, *Ἀγάθων*. Πολωνὸς συγγραφεὺς (1831 1894). Ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξωρίσθη ἐπί τινα χρόνον εἰς Σιβηρίαν, εἶτα δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὅπου ἐδημοσίευσε τὰ ἔργα αὐτοῦ: «Ταξίδιον εἰς Σιβηρίαν», «Περιγραφὴ τῆς Βαϊκάλης», «Ἱστορία τῆς πολωνικῆς ἐπαναστάσεως» κ. ἄ. Θ. Β

Ζιλλιερὸν (Gilliéron), ***Αἰμίλιος***. Ἑλβετὸς καλλιτέχνης (1850—1924). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, διέπρεψε δ' ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν κατασκευὴν ἐκμαγείων ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων. Ἐλθὼν λίαν ἐνωρὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν παρὰ τῇ αὐλῇ ὡς καθηγητὴς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Εἰς Ἀθήνας παρέμεινεν ἐπὶ 45 συναπτὰ ἔτη, ἐξεργασθεὶς ἀπειρίαν ἀντιγράφων ἀρχαίων ἔργων, θαυμαζομένων διὰ τὴν ἐντέλειαν τῆς κατασκευῆς των καὶ κοσμούντων πλεῖστα ἑλληνικὰ καὶ ξένα ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα. Ὁ Ζιλλιερὸν ὑπῆρξεν ὁ θεμελιώσας τὴν φήμην τοῦ ἐργαστηρίου ἐκμαγείων τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ μουσείου. Ι. Μ. Π.

— **Ζιλλιερὸν** (Gilliéron), ***Ἰούλιος***. Ἐπιφανὴς Γάλλος γλωσσολόγος (1854—1926). Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐφοίτησε κατὰ πρῶτον εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ἐν τῇ γερμανικῇ Ἑλβετίᾳ Βασιλείας, ἐν τῷ ὁποίῳ ᾐσθάνθη θερμὸν καὶ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον πρὸς τὰς γλωσσολογικὰς μελέτας, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἐτράπη ἔκτοτε ὁριστικῶς. Κατόπιν μετέβη εἰς Παρισίους πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ τὸν προσείλκυσαν ἰδιαιτέρως αἱ παραδόσεις τοῦ ἐπιφανοῦς ρωμανιστοῦ Gaston Paris, ὅστις διήνοιξεν εἰς τὴν ψυχήν του νέους καὶ εὐρυτέρους ὁρίζοντας, τὸν ἐχειραγώγησεν εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἰσχυρὰν ὤθησιν πρὸς τὰς διαλεκτολογικὰς ἐρεύνας ἐν τῷ κύκλῳ τῶν νεολατινικῶν (ρωμανικῶν) γλωσσῶν. Ἡ εὐδοκίμησίς του ἦτο τοσοῦτον γοργὴ καὶ μεγάλη, ὥστε ταχέως (τῷ 1883) διωρίσθη, εἰσηγήσει τοῦ διδασκάλου του, ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν τῇ «École Pratique des Hautes Etudes», τῷ δὲ 1893 ἱδρύθη ἐν αὐτῇ χάριν τοῦ Gilliéron εἰδικὴ τακτικὴ ἕδρα τῆς ρωμανικῆς διαλεκτολογίας, τὴν ὁποίαν ἐτίμησε καὶ κατεῖχε μέχρι τοῦ θανάτου του. Αἱ γλωσσολογικαὶ ἐργασίαι του, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ἔκτακτος καὶ σπανία πρωτοτυπία, εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι, ἐξ ὧν κυριώτεραι: «Le patois de Vionnaz» (1880), «Atlas phonétique du Valais» (1881), ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ἐκδοθεὶς γλωσσικὸς χάρτης, «Atlas linguistique de la France», ὁ τελειότερος καὶ πληρέστερος τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων γλωσσικῶν χαρτῶν, ὑποδειγματικὸς εἰς τὸ εἶδός του, ὃν συνέταξε τῇ βοηθείᾳ τοῦ βοηθοῦ του E. Edmont· διὰ τοῦ χάρτου τούτου ἀνεκαινίσθησαν αἱ διαλεκτολογικαὶ ἔρευναι καὶ ἱδρύθη νέος κλάδος τῆς γλωσσολογίας: ἡ *γλωσσογεωγραφία* (géographie linguistique, γερμ. Sprachgeographie). Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Scier, dans la Gaule romane du sud et de l' est» (1905), ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ J. Mongin, «Les études de géographie linguistique» (1912), ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν J. Mongin καὶ Mario Rocques, «L' aire Clavellus (1912), «La généalogie des mots, qui désignent l' abeille» (1918), «Pathologie et thérapeutique verbales» (1915—1921), «Thaumaturgie linguistique» (1923) κ.λ. Μετὰ τοῦ Rousselot ἐξέδωκε τὴν «Revue des patois gallo-romans» (1887—1892), εἰς τὰ ὁποῖα κατέθετεν ἐπιμελῶς τὰ πορίσματα τῶν διαλεκτολογικῶν ἐρευνῶν του, ἵδρυσε τὴν «Ἑταιρείαν τῶν γαλλικῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων» (Société des parlers de France), διὰ τῆς ὁποίας προσεπάθησε νὰ ὀργανώσῃ καὶ συστηματοποιήσῃ τὰς ἐν Γαλλίᾳ διαλεκτολογικὰς ἐρεύνας (1893—1900). Ὁ Gilliéron ἔδωκε νέαν τροπὴν εἰς τὰς γλωσσικὰς ἐρεύνας, διὰ δὲ τοῦ γλωσσικοῦ χάρτου ἔδωκε τέλειον πρότυπον παρομοίων χαρτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐδημοσιεύθησαν ἤδη εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης, ἄλλοι δὲ παρασκευάζονται πρὸς δημοσίευσιν. Γ. Π. Α.

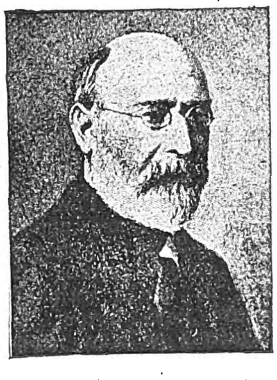
Ἰούλιος Ζιλλιερόν.

Ζιλλὸ (Gillot), ***Κλαύδιος***. Γάλλος ζωγράφος καὶ χαλκογράφος (1673—1772). Γοητευθεὶς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἤρξατο συνθέτων μυθολογικὰς σκηνάς, ἐν αἷς τοὺς πίνακας: «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πανός», «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Βάκχου», «Ἡ θήρα τῆς Ἀρτέμιδος» κτλ. Εἶτα ἀνέμιξε μετὰ τῆς μυθολογίας τὴν ζωήν, τὰ πάθη καὶ τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς του, οἱ δὲ πίνακες οὗτοι, πλήρεις κομψότητος, χάριτος καὶ παιγνιώδους ἐλαφρότητος, εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῆς γαλλικῆς σχολῆς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ εἶδος τῆς γραφικῆς τῶν ἀγροτικῶν ἑορτῶν, τῶν ἐρωτικῶν σκηνῶν εἰς τοὺς παραδείσους καὶ τοὺς κήπους τῶν ἐξοχικῶν ἀνακτόρων, παρουσίασε κατὰ πρῶτον ὁ χρωστὴρ τοῦ Ζιλλό, ὅστις ἐσχημάτισε σχολήν, εἰς ἣν ἀνεδείχθησαν ὁ Βαττὼ καὶ ὁ Λανκρέ. Ὁ Ζιλλὸ εἶχεν ἐν μέρει τὸ πνεῦμα τοῦ Βαττώ, ἀλλὰ μᾶλλον εὐρὺ καὶ μᾶλλον εὔθυμον. Φύσις ὅλως ἰδιόρρυθμος, ἐφέρετο εἰς ἀτελευτήτους ἐκτροπάς, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἔδιδεν εἰς τὸν χρωστῆρά του τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν χάριν. Τὸ Μελόδραμα τῶν Παρισίων ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν σκηνογραφιῶν καὶ τῶν ἀμφιέσεων. Φιλοδοξήσας νὰ διαπλάσῃ τύπους καλλιτεχνικοὺς τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης, ἐδημοσίευσε τὸ «Βιβλίον τῶν διακοσμήσεων, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῶν σχεδίων». χαλκογραφηθὲν παρὰ τοῦ Huquier. Διὰ τὴν βασιλικὴν ταπητουργίαν παρεσκεύασε πλεῖστα σχέδια, τὰ ὁποία συνέλεξε καὶ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιβλίον τῶν παραπετασμάτων». Ὅταν ἡ ἀντιβασιλεία ἐγκατέστησε τὴν Ἰταλικὴν Κωμῳδίαν, ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν σκηνογραφιῶν καὶ τῶν ἀμφιέσεων. Τότε ἐδημοσίευσεν ἕτερον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰταλικὸν θέατρον, βιβλίον κωμικῶν σκηνῶν», τοῦ ὁποίου τὰς χαλκογραφίας οἱ κριτικοὶ τῆς τέχνης θεωροῦσιν ὡς ἀληθῆ ἀριστουργήματα. Ὅτε ὁ Βαττὼ παρουσίασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸν περίφημον πίνακά του «L'Embarquement pour Cythère» ὁ Ζιλλὸ ὄχι μόνον ἔσπευσε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ ταλάντου τοῦ νεαροῦ ζωγράφου, ἀλλὰ τοῦ παρεχώρησε καὶ τὴν θέσιν του, παραιτηθεὶς τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν χαλκογραφίαν, ἥτις τὸν κατέστησεν ἔνδοξον, ἡ δὲ εἰκονογράφησις παρ' αὐτοῦ τῶν «Μύθων» τοῦ Λαφονταὶν ἔθεσεν εἰς δευτέραν μοῖραν τὰ ἔργα τοῦ χρωστῆρος του. Ὁ Ἀρσένιος Houssaye γράφει περὶ τοῦ Ζιλλό: «Ὑπῆρξεν ὁ κάλλιστος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἁπλοῦς, ἄφροντις, αἰωνίως φιλόσοφος καὶ αἰωνίως πένης, ἔζησε μὲ τὴν τέχνην εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἀπέθανε μὲ κενὰ θυλάκια, ψιθυρίζων στίχους τοῦ Μολιέρου». Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ζιλλὺ (Gilly), ***Ἰάκωβος-Λαυρέντιος***. Γάλλος στρατηγὸς (1769—1829). Καταταχθεὶς ὡς ἐθελοντὴς τῷ 1792, διεκρίθη ἐν τῇ στρατιᾷ τῶν Πυρηναίων καὶ τῆς Ἰταλίας, προβιβασθεὶς ταχέως εἰς στρατηγόν. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ὑπὸ τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλὼ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀμερικήν. Καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐσώθη χάρις εἰς τὸν δοῦκα τῆς Ἀγγουλέμης. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1824. Μ. Ν. Δ.

Ζιλμπὲρ (Gilbert), ***Ἀντώνιος-Πέτρος-Μαρία***. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1785—1858). Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς μητροπολικῆς βασιλικῆς τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ θησαυροφυλακίου της», «Ἱστορικαὶ σημειώσεις τῆς Παναγίας τῆς Σάρτρης», «Περιγραφὴ τοῦ βασιλικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου», πρὸς δὲ ἐδημοσίευσε πλείστας ἄλλας ἱστορικὰς μελέτας εἰς εἰδικὰ περιοδικά. Θ. Β.

— **Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Αὐγουστῖνος***. Γάλλος ἰατρὸς γεννηθεὶς ἐν Buzancy τῷ 1858. Ὠνομάσθη ἰατρὸς τῶν νοσοκομείων τῷ 1888 καὶ ὑφηγητὴς τῷ 1889, διευθύνων τὸ ἐργαστήριον θεραπευτικῆς τοῦ πανεπιστημίου καὶ διδάσκων κλινικὴν καὶ θεραπευτικὴν εἰς τὰ νοσοκομεῖα Tenon καὶ Broussais. Τῷ 1901 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς θεραπευτικῆς καὶ τῷ 1905 μέλος τῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας. Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι εἶχον κυρίως ὡς ἀντικείμενον τὴν πειραματικὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς μικροβιακὰς παθήσεις, τὰς νόσους τοῦ ἥπατος καὶ τὰ θεραπευτικὰ μέσα. Μετὰ τοῦ Bruardel ἐδημοσίευσε τῷ 1895 «Πραγματείαν ἰατρικῆς καὶ θεραπευτικῆς»· μετὰ τοῦ Carnot τῷ 1898 συγγραφὴν «Περὶ ἡπατικῶν λειτουργιῶν καὶ ὀποθεραπείας»· μετὰ τοῦ Yvon δὲ συνέγραψε (1892—1905) «Συνταγολόγιον θεραπευτικῆς καὶ φαρμακευτικῆς». Συνειργάσθη ἐπίσης εἰς τὴν «Περὶ Ἰατρικῆς» πραγματείαν τῶν Charcot—Bouchard, ὡς καὶ εἰς τὴν «Γενικὴν Παθολογίαν» τοῦ Bouchard. Σ. Γ. Σ.

Αὐγουστῖνος Ζιλμπέρ.

— **Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Βίκτωρ-Γαβριήλ***. Γάλλος ζωγράφος (1847—1910). Διεκρίθη ἰδίως εἰς τὸ εἶδος τῶν nature-morte, εἰς ὃ παριστάνει τὰ φονευμένα ζῷα καὶ τοὺς καρποὺς μετ' ἀκριβείας σχεδίου καὶ ρεαλιστικοῦ χρωματισμοῦ. Ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων του θεωροῦνται: «Μία γωνία τῶν ἰχθυοπωλείων», «Τὸ καλὸ ψάρεμα», «Ἡ φθινοπωρινὴ ἀγορὰ» κ. τ. λ. Θ. Β.

— **Ζιλμπὲρ** (Cilbert), ***Νικόλαος-Ἰωσὴφ-Λαυρέντιος***. Γάλλος ποιητὴς (1751—1780). Τῷ 1769 μετήρχετο τὸν διδάσκαλον. Συνέγραψε τὸ μυθιστόρημα «Les familles de Darius et Éridame», τὴν δὲ πρώτην ἐκδοθεῖσαν ποιητικὴν συλλογήν του «Début poetique» ἠκολούθησε τὸ «Carnaval des Auteurs» καὶ «Le siècle», δι' ὧν διεκωμῴδει τοὺς συγχρόνους του συγγραφεῖς καὶ τὰ ἤθη τοῦ αἰῶνος

Digitized by Google

του. Μεταβὰς εἰς Παρισίους, ἀπέκτησεν ἀπείρους ἐχθροὺς μεταξὺ τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου, δυσμενῶς δ' ἐκρίθη καὶ ἔργον του ὑποβληθὲν εἰς διαγωνισμὸν ἐν τῇ 'Ακαδημίᾳ. Περιστατικόν τι ἔτρεψεν αὐτὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ φύσιν του, τὴν σάτιραν εἰς ἣν ἀνεδείχθη. Ἄριστα θεωροῦνται τὰ ἔργα του: «Le Dix-huitième Siècle» καὶ «Mon Apologie». 'Αφῆκεν ἐπίσης ὀκτὼ ᾠδάς, αἱ ὁποῖαι δὲν στεροῦνται κινήσεως καὶ ζωῆς, πρὸς δὲ τὰ ποιήματα «Le jugement», «Le Combat d'Ouessant» καὶ τὸ ὡραιότερόν του «Les Adieux à la vie», συντεθὲν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, ὀφειλομένου εἰς πτῶσιν ἀπὸ ἵππου. Τὰ ἔργα του ἀπὸ τοῦ 1780 ἀριθμοῦν πλείστας ἐκδόσεις. Θ. Β.

Νικόλαος Ζιλμπέρ.

—**Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Πέτρος.*** Γάλλος ἀξιωματικὸς καὶ ἀρχαιολόγος (1782—1823). 'Εξελθὼν τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναυτικὸν μηχανικὸν καὶ ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τραφαλγκὰρ (1865), εἶτα μετατεθεὶς εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς μετέσχε τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ 1809 καὶ 1810, κατὰ δὲ τὴν ἐναντίον τῆς Ρωσίας ἐκστρατείαν ἀνέλαβε τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τοῦ μηχανικοῦ τῆς Μεγάλης στρατιᾶς. Συνέγραψε περὶ τῆς τότε ἀναφαινομένης ἀτμοπλοΐας σπουδαιοτάτην πραγματείαν καὶ πλείστας μελέτας περὶ τῆς κελτικῆς ἀρχαιολογίας. Θ. Β.

—**Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Πέτρος - 'Ιουλιανός.*** Γάλλος ζωγράφος (1783—1860). Σπουδάσας μηχανικήν, ἀφωσιώθη εἰς τὴν γραφικήν, ἐπιδοθεὶς κυρίως εἰς θαλασσογραφίας, ὅπου καὶ ἀνεδείχθη. Ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ μουσείου τῶν Βερσαλλιῶν ἐπεφορτίσθη νὰ εἰκονίσῃ τὰ σημαντικώτερα ναυτικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς. Οὕτως ἔγραψε τοὺς πίνακας: «Combat de la Surveillante et du Québec» (1822), «Attaque du fort Santi Pietri», «Combat du Niemen contre l'Amethyste» (1824), «La Prise d'Alger» (1833), «Débarquement de Sidi Ferruh», οἵτινες εὑρίσκονται ἐν τῷ μουσείῳ τῶν Βερσαλλιῶν, ἕτεροι δὲ αὐτοῦ πίνακες εἰς ἄλλα γαλλικὰ μουσεῖα. Ὁ Ζιλμπὲρ διακρίνεται κυρίως διὰ τὴν λεπτομερῆ γνῶσιν τῆς ναυπηγήσεως σκαφῶν, τὴν ἀερώδη προοπτικὴν καὶ τὸν χρωματισμόν. Θ. Β.

—**Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Ρενέ.*** Σύγχρονος Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1863. 'Απέκτησε τάχιστα μεγίστην φήμην διὰ τῶν ἐκτεθέντων εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκθέσεις τῶν Παρισίων τοῦ 1888: «L' Atelier de teinture aux Gobelins» καὶ τοῦ 1889 «Un Aquafortiste» ἔργων του. Ὁ Ρενὲ διακρίνεται διὰ τὸν νατουραλισμόν του, ὅστις ὅμως δὲν περιπίπτει εἰς χυδαιότητα. Θ. Β.

—**Ζιλμπὲρ** (Gilbert), ***Φραγκῖσκος - 'Αμβρόσιος.*** Γάλλος γλύπτης (1816—1891). Κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὰς διακοσμητικὰς τέχνας καὶ ἐσχεδίαζε πρότυπα διὰ τοὺς χρυσοχόους, ἐπιδείξας σπανίαν ἰδιοφυΐαν καὶ λεπτότητα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τέχνης. Τὰ ἐκτεθέντα εἰς τὴν παγκόσμιον ἔκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1855, παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα ἐπιτραπέζια σκεύη τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἀπέσπασαν τὸν θαυμασμόν. Εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Κορτὸ ἐσπούδασε γλυπτικήν. Εἰς τὸν Ζιλμπὲρ ἀνετέθη ἡ ἐπανόρθωσις τῶν βλαβέντων γλυφικῶν ἔργων τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ρημῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ὑπῆρξεν ἀμίμητος. 'Ανέλαβε κατόπιν τὴν διακόσμησιν διαφόρων δημοσίων ἱδρυμάτων, ἀξιομνημόνευτοι δὲ εἶναι αἱ προτομαὶ τοῦ χρηματιστηρίου Μασσαλίας καὶ τοῦ στρατῶνος τοῦ 'Αγίου Καρόλου τῆς αὐτῆς πόλεως, ὡς καὶ τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ δικαστικοῦ μεγάρου τῶν Παρισίων, τῆς ζωφόρου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λούβρου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αγίου Αὐγουστίνου. Θ. Β.

Ζίλμπεργ (Gillberg), ***'Ιάκωβος.*** Σουηδὸς χαλκογράφος (1724—1793). Σπουδάσας εἰς Παρισίους ἐχαλκογράφησε τὰ σχέδια τοῦ Παρροσέλ. 'Επιστρέψας εἰς Στοκχόλμην ἵδρυσε τὴν σχολὴν χαρακτικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξῆλθον πλεῖστοι διάσημοι χαλκογράφοι, τῷ δὲ 1763 ἐγένετο μέλος τῆς 'Ακαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Σουηδίας. 'Εχάραξε πλεῖστα ἔργα τοῦ Κράφτ, τοῦ Πάς, καὶ ἄλλων, πρὸς δὲ πλεῖστα τοπία καὶ θαλασσογραφίας. Μετὰ τοῦ Χόλλαντ παρεσκεύασεν ὀγδοήκοντα ἑπτὰ πλάκας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Γουσταύου Γ'. Ὁ Ζίλμπεργ εἶχε δύο υἱούς, τὸν *'Ιάκωβον - 'Αλέξιον* (1769—1845), γενόμενον πρόεδρον τῆς 'Ακαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν (1840), καὶ *Κάρολον - Γουσταῦον* (1774—1855) διάσημον ὑδατογράφον καὶ λιθογράφον. Θ. Β.

Ζιλολό, ἢ ***Χαλμαχέρα*** (Gilolo ἢ Halmahera = ἡ μεγάλη γῆ) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Μαλαισίας, ἡ μεγαλυτέρα τῶν Μολούκων νήσων, ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ τῶν Πορτογάλων καὶ ἀνήκουσα σήμερον εἰς τὴν 'Ολλανδίαν. Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς νήσου παραμένει ἀνεκμετάλλευτος. Τὰ ἐκ τῆς ἁλιείας καὶ τοῦ κυνηγίου προϊόντα ἀνταλλάσσονται μὲ ὄπιον ἐκ Κίνας καὶ ἄλλα τινὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ ἰαπωνικὰ εἴδη. Μ. Ν. Δ.

Ζίλπα, ἢ ***Ζελφά.*** Θεράπαινα τῆς Λείας θυγατρὸς τοῦ Λάβαν καὶ πρώτης συζύγου τοῦ 'Ιακώβ. Ὅταν ἡ Λεία εἶδεν ὅτι ἔπαυσε νὰ γεννᾷ τέκνα, συνηγωνίζετο δὲ πρὸς τοῦτο μετὰ τῆς ἀδελφῆς της Ραχήλ, ἐπίσης συζύγου τοῦ 'Ιακώβ, τότε «εἰσήγαγε παρ' αὐτῷ τὴν Ζελφὰ καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς πρῶτον τὸν Γάδ, ἔπειτα δὲ τὸν 'Ασήρ».

Ζιλσὸν (Gilson). Βέλγος συνθέτης (1865). Πρῶτον μέγα βραβεῖον τοῦ ᾠδείου τῶν Βρυξελλῶν, εἰς τὴν σύνθεσιν, ὠνομάσθη καθηγητὴς τῆς ἁρμονίας ἐν αὐτῷ, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐδίδασκε καὶ εἰς τὸ ᾠδεῖον τῆς 'Αμβέρσης. 'Επὶ κεφαλῆς τῆς συγχρόνου βελγικῆς σχολῆς, παρουσίασε μέχρι σήμερον τὴν συμφωνίαν «Ἡ θάλασσα» (1892)· μίαν «Φαντασίαν» δι' ὀρχήστραν ἐπὶ καναδικῶν θεμάτων (1898)· μίαν «Σκωτικὴν ραψωδίαν»· τὰ συμφωνικὰ ποιήματα «Halia», «Τὸ πεπρωμένον»· μίαν «Ποιμενικὴν σουΐταν»· τὰ μελοδράματα «Θαλασσινοί» (Βρυξέλλαι 1902), «Princes Jonnenschijn» ('Αμβέρσα 1908)· μουσικὴν σκηνῆς διὰ τὰ δράματα «Alvar», «Liefdebloem», «Rooversliefde»· τὸ μπαλλέτο «Ἡ αἰχμάλωτος», τὴν δραματικὴν καντάταν «Francesca da Rimini», εἰσαγωγάς, ἔργα μουσικῆς δωματίου, χορῳδίας, μελῳδίας κτλ. Ὡς μουσικολόγος ὁ Ζιλσὸν συνειργάσθη εἰς τὴν «Μεγάλην μουσικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν» τοῦ Λαβινιὰκ καὶ ὡς μουσικοκριτικὸς εἰς τὴν «Ἑσπέραν» κλπ. Ἔγραψεν ἐπίσης διαφόρους «'Ασκήσεις ἁρμονίας» καὶ ἓν «'Εγχειρίδιον ἐνοργανώσεως» διὰ στρατιωτικὴν μουσικήν. Γ. Σ.

—**Ζιλσὸν** (Gilson), ***Στέφανος.*** Γάλλος φιλόσοφος γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1884. Σπουδάσας τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως καθηγητὴς ἐν τοῖς λυκείοις τοῦ Bourg, τῆς Tours καὶ τῆς Angers, ἐπιθεωρητὴς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ καθηγητὴς τῶν πανεπιστημίων τῆς Λίλλης καὶ τοῦ Στρασβούργου. Σήμερον διδάσκει τὴν μεσαιωνικὴν φιλοσοφίαν ἐν Σορβόννῃ καὶ διευθύνει τὸ τμῆμα τῶν θρησκευτικῶν σπουδῶν τῆς «École des Hautes Études». Ὁ Ζιλσὸν ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα: «La liberté chez Descartes et la théologie» (1912), «Études de philosophie mediévale» (1921), «La philosophie au moyen âge» (τ. 2, 1922), «Le Thomisme» (β' ἔκδ. 1923), καὶ εἶναι μέλος τοῦ συλλόγου τῆς πανεπιστημιακῆς προσεγγίσεως καὶ τῆς γαλλικῆς φιλοσοφικῆς ἑταιρείας. —Ω.

ζιλύκι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς 'Ελλάδος τοῦ φυτοῦ *λύκιον τὸ κοινὸν* (Lycium vulgare). Δ. Ν. Π.

Ζὶμ-*Μοὺ* (Zim-Mou=*θεῖος πολεμιστής*). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὸς ὁ Α' μικάδος τῆς 'Ιαπωνίας καὶ ἱδρυτὴς τῆς σημερινῆς ἰαπωνικῆς δυναστείας. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἔζησεν 137 ἔτη (722—585 π. Χ.) καὶ ἀναφέρεται ὅτι ὠνομάζετο *Καμὶ-γιαμάτο-νὸ-'Ιβαρὲ-Χίκο*, καὶ ὥρισεν ὡς πρωτεύουσάν του τὴν Γιαμάτο. Μ. Ν. Δ.

Ζίμαρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. 'Ασίας ἐν τῇ Μικρᾷ 'Αρμενίᾳ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ εἰς βόρ. πλάτ. 71° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 40° 40' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 6, 18). 'Απεῖχε τῆς ἐν τῷ Πολεμωνιακῷ Πόντῳ Νικοπόλεως 75 μίλλια, ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Σατάλας (νῦν Sadagh) εἰς Μελιτινὴν (νῦν Μαλατίας) ὁδοῦ. Σήμερον καλεῖται *Ζιμάρρα*, διασώσασα διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα. Α. Θ. Σ.

Ζιμβλέτη (ὀρθότ. ***Τζιμπλέτη***). Οἰκογένεια ἐκ Κύπρου ἐγκατασταθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ πρὸ τοῦ 1562 καὶ ἐγγραφεῖσα εἰς τὴν χρυσόβιβλον τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου ταύτης μέχρι τοῦ 1583, ὅτε ἀντικατέστη διὰ τῆς τῶν Τζαννετίνη. Τῆς οἰκογενείας Ζιμβλέτη διεκρίθησαν οἱ: —*Εὐθύμιος*, ὅστις σπουδάσας ἐν 'Ιταλίᾳ τὴν φιλολογίαν καὶ ἐλθὼν εἰς Ζάκυνθον μετήρχετο τὸν συμβολαιογράφον. Τούτου τὰ πρακτικὰ ἀπὸ τοῦ 1576—1612 τηροῦνται ἐν τῷ ἀρχειοφυλακείῳ Ζακύνθου. Ὁ Εὐθύμιος λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ καταδίκῃ τοῦ υἱοῦ του δι' ἐγκληματικὴν πρᾶξιν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μονὴν τοῦ 'Αγ. Γεωργίου τῶν Κρημνῶν, ἧς τὰς ὑποθέσεις διηυθέτησε, ἐσχημάτισε τὸν κώδικα καὶ ἐκεῖ συνέγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα. —*Βενέδικτος*, συμβολαιογράφος, Ζακύνθου, οὗ τὰ πρακτικὰ ἀπὸ τοῦ 1609—1623 τηροῦνται παρὰ τῷ ἐκεῖ ἀρχειοφυλακείῳ. —*Βικέντιος*, συμβολαιογράφος Ζακύνθου, οὗ τὰ πρακτικὰ ἀπὸ τοῦ 1674—1692 τηροῦνται παρὰ τῷ ἀρχειοφυλακείῳ Ζακύνθου. [Πρβλ. *Χιώτου*, Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν περιοδ. «Μοῦσαι», τόμ. ΚΒ', τεῦχ. 513. —*'Ι. Βελούδου*, «Ἑλλήνων Ὀρθ. ἀποικία», σελ. 173. —*Ν. Κατραμῆ*, «Φιλολ. 'Ανάλεκτα Ζακύνθου», σελ. 308. —*Σπ. Λάμπρου*, «Ν. Ἑλληνομνήμων», τόμ. ΙΓ' τεῦχ. Δ'. —*Λ. Χ. Ζώη*, «Λεξικὸν Ζακύνθου», σ. 1117.]

Ζιμβοῦργος, *Κάρολος.* Αὐστριακὸς στρατηγός, ἀρχηγὸς τῶν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1826 ἀποβιβασθέντων ἐν Νάξῳ αὐστριακῶν στρατευμάτων ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κατ' 'Απρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπισυμβάντος ἐπεισοδίου μετὰ τοῦ αὐτόθι Αὐστριακοῦ ὑποπροξένου Φραγκίσκου Γιράρδη. 'Εν ταῖς πρὸς τὸν λαὸν τῆς νήσου διακηρύξεσι τῆς 25ης καὶ 26ης Αὐγούστου (Δελτίον Ἱστ. καὶ 'Εθνολ. Ἑταιρ. τόμ. Δ' σ. 263—265) ὑπογράφεται ὁ Ζιμβοῦργος «διοικητὴς τῶν βασιλικῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, ἱππότης τοῦ βασιλικοῦ τάγματος τοῦ Χριστοῦ, εὐγενὴς τῆς Ρεϊνέρτζας». —Π.

Ζίμιδρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Αρχαία κώμη (vicus) τῆς Θράκης, περὶ τὴν Φιλιππούπολιν, γνωστὴ ἔκ τινος λατινικῆς ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν Ρώμῃ. Ὁ πολίτης αὐτῆς Ζιμιδρηνὸς (παρὰ *Dnmont-Homolle*, σελ. 483). Α. Θ. Σ.

Ζίμιθος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς (βλ. *Ζήμυθος*).

Ζιμνίτσεα (Zimnicea) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρουμανίας, ἐν τῷ νομῷ τοῦ Τελεορμάν, πλησίον ἑλώδους περιοχῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως. Σημαντικὸς λιμὴν ἐξαγωγῆς δημητριακῶν. Μ. Ν. Δ.

Ζιμπαμπυὲ (Zimbabyé). 'Ονομάζονται οὕτως εἰς τὴν διάλεκτον τῶν Μπαντοῦ ὡρισμένα ἐρείπια τῆς Νοτιοανατολικῆς 'Αφρικῆς. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1868 ὑπὸ τοῦ 'Αδὰμ Ρένιερς καὶ ἐξηρευνήθησαν ὑπὸ τοῦ Κὰρλ Μάουχ τῷ 1871, ἐγένοντο δὲ λίαν γνωστὰ ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ 'Ιω. Μπὲντ «Αἱ ἠρειπωμέναι πόλεις τῆς Μασοναλάνδης». Αἱ γενόμεναι τῷ 1905 ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα δὲν διαφέρουν ἀπὸ ἄλλα παρόμοια ἐν Ροδεσίᾳ παρὰ μόνον κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν κτιρίων. 'Ανήκουν εἰς περίοδον οὐχὶ ἀρχαιοτέραν τοῦ ΙΔ' ἢ ΙΕ' αἰῶνος π. Χ. καὶ εἶναι ἔργον τοῦ ἰδίου λαοῦ τῶν Μπαντοῦ, οὗτινος λιθόκτιστα κράαλ ἔχουν εὑρεθῆ εἰς πολλὰ μέρη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λιμπόπο καὶ Ζαμβέζη. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία χωριστὰ συγκροτήματα, γνωστὰ ὑπὸ τὰ ὀνόματα «'Ελλειπτικὸν Τέμπλον», τὸ καὶ περιφημότερον, «'Ακρόπολις» καὶ «'Ερείπια τῆς Κοιλάδος». 'Αποτελοῦνται ἀπὸ ἀσύμμετρον περίβολον 800 ποδῶν περιμέτρου μὲ ἀνώτατον μῆκος 292 ποδῶν καὶ 220 πλάτος, περικλειόμενον ὑπὸ τείχους ἐκτισμένου ἄνευ συγκολλητικῆς οὐσίας, ἐξαιρετικῆς πυκνότητος. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἔχει εἴς τινα μέρη ὕψος 30 καὶ πλάτος 14 ποδῶν, ἀλλ' εἶναι ἀκανόνιστον ἐξωτερικῶς. Ἡ νοτία καὶ νοτιοανατολικὴ πλευρά του εἶναι διακεκοσμημένη μὲ ἀκατεργάστους μονολίθους γρανίτου, κάτωθι τῶν ὁποίων ὑπάρχει διπλῆ γραμμὴ διακοσμητική. Τὸ ἐσωτερικόν του εἶναι λίαν κατεστραμμένον ἀπὸ τοὺς χρυσοθήρας καὶ τοὺς ἐρασιτέχνας ἀνασκαφεῖς. Πρόκειται περὶ λιθοκτίστου κράαλ, ὡς τὸ τῆς Νανατάλης μετὰ σχεδίου φρουρίου ὡς τὸ τῆς 'Ινυάγκα. Τὸ μόνον ἐξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν ἐνταῦθα ἀποτελεῖ κωνικὸς πύργος, πρὸς τὸ νότιον ἄκρον, τὸν ὁποῖον ὁ Μπὲντ καὶ ἄλλοι θεωροῦν ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὸν ἀνδρικὸν φαλλόν. Ἡ «'Ακρόπολις», ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου ὕψους 300 ποδῶν, εἶναι ἀπό τινων ἀπόψεων ἐπίσης ἐνδιαφέρουσα. 'Ολιγώτερον δὲ τὰ ἐρείπια τῆς κοιλάδος, περιλαμβάνοντα μικρὰ κτίρια. Τὸ Ζιμπαμπυὲ ἦτο πιθανώτατα τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τοῦ χρυσοῦ. Ν. Ι. Θ.

Ζιμπὰρ *[Γεωγρ.]*. Ὑποδιοίκησις τοῦ ἄλλοτε τουρκικοῦ νομοῦ Μοσούλης, ὅστις σήμερον ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἀραβικοῦ βασιλείου τοῦ 'Ιράκ. Κεῖται παρὰ τὰ περσικὰ σύνορα, συνορεύουσα μὲ τὸν σημερινὸν τουρκικὸν νομὸν Χακιάρι. Περιλαμβάνει τοὺς δήμους Σιρβὰν καὶ Μερουζὶ-ἰ-μπολὸ καὶ 185 χωρία. Ν. Μ.

Ζίμπεκ ***Ἕρμανν.*** Γερμανὸς φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1842. Ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑρβάρτου καὶ κατόπιν τοῦ Κάντ, προσειλκύσθη ἀργότερον ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Λότσε, τὸ ὁποῖον διέδωκε, μετατρέψας αὐτὸ σημαντικῶς κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς καθηγεσίας του εἰς τὸ Γκίσσεν. Ἡ κυρία σημασία αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τὴν ἱστορικήν του ἐργασίαν (ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ψυχολογίας) καὶ τὰς μελέτας του περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας, ἐν ᾗ ἀντιτίθεται κατ' ἀρχὴν πρὸς πᾶσαν φυσικήν, βιολογικὴν ἢ κοινωνικὴν ἐξήγησιν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον, κατ' αὐτόν, προϋποθέτει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς ὑπερφυσικὸν ὂν ἢ ὄντα. Στοιχεῖα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἡ πεποίθησις ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ θείου καὶ ἡ βαθεῖα αἴσθησις ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς κακίας. 'Εκ τῶν διαφόρων δυνατῶν συνδυασμῶν μεταξὺ τῶν στοιχείων τούτων ἔχομεν τὰς πρὸ τῶν πολιτισμῶν ἐπικυρωτικὰς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου θρησκείας, κατόπιν τὰς ἠθικὰς καὶ τέλος τὰς ἀπολυτρωτικάς, ὧν τελειότατον καὶ μό-

Digitized by Google

νον θετικὸν παράδειγμα θεωρεῖ ὁ Ζίμπεκ τὸν Χριστιανισμόν, διότι ὁ βουδισμός, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως θείου προσώπου, ἔχει τι τὸ ἀρνητικόν. Ἡ πίστις εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἐλευθερίας, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀτόμου διαμόρφωσιν χαρακτῆρος. Εἰς τὴν αἰσθητικὴν συνέβαλεν ἐπίσης δημιουργικῶς ὁ Ζίμπεκ. Κατ' αὐτὸν τὸ αἰσθητικὸν ἀντικείμενον δημιουργεῖται ὑπὸ τῆς φαντασίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνήθους ἀντικειμενικῆς ἐμπειρίας. Ἔγραψε: «Βασικὰ προβλήματα τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς αἰσθητικῆς εἰς τὴν μουσικήν», «Ἡ οὐσία τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως», «Περὶ τῆς συνειδήσεως ὡς φραγμοῦ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως», «Περὶ τῆς θεωρίας τῆς γενετικῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος», «Θρησκεία καὶ ἐξέλιξις» (ἐν Zeitschr. f. Phil. 1903), «Διὰ τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας», «Περὶ ἐλευθερίας, ἐξελίξεως καὶ θείας προνοίας» (ἐν «Zeits. f. Ph. 1911») κ.ἄ. Ε. Λ.

Ζιμπὲρ (Gibert), ***Κάμιλλος - Μελχιόρ***. Γάλλος ἰατρὸς (1797—1866). Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1822, εἶτα δὲ ἐγένετο ὑφηγητὴς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, ἰατρὸς τοῦ νοσοκομείου Saint-Louis καὶ τῷ 1847 μέλος τῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας. Ἀφιερώθη εἰς τὴν λύσιν ζητημάτων θεραπευτικῆς ἐπὶ νόσων λίαν κοινῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν δερματικῶν. Ἐκτὸς πλείστων ἄρθρων του ἐπιστημονικῶν, δημοσιευθέντων εἰς διάφορα περιοδικά, λεξικὰ ἰατρικῆς κλπ., ἐδημοσίευσεν ἐπίσης: «Ὑπόμνημα ἐπὶ τῶν πυρετῶν» (1825), «Ἐπὶ τοῦ ἱπποκρατισμοῦ» (1833), «Ἐγχειρίδιον δερματικῶν νόσων» (1834), «Ἐγχειρίδιον ἀφροδισίων νόσων» (1836), «Πρακτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐξελκώσεων τοῦ τραχήλου τῆς μήτρας» (1837) κλπ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρεται μορφὴ πιτυριάσεως, ὡς καὶ τὸ γνωστὸν σιρόπιον διὰ τὴν συφίλιδα ἐξ ὑδραργύρου καὶ ἰωδιούχου καλίου. Ο. Ρ.

Ζιμπέρ, *Νικόλαος - Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1844 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1888. Τῷ 1871 ὑπέβαλε τὴν διατριβὴν «Ἡ θεωρία τῆς ἀξίας καὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ Ρικάρντο κλπ.» καὶ ἀνηγορεύθη ὑφηγητὴς τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας. Μετέσχε τῶν κατὰ τὴν ἐποχήν του γενομένων συζητήσεων ἐπὶ τοῦ μαρξισμοῦ, ταχθεὶς κατὰ τῶν ἐπικριτῶν τοῦ «Κεφαλαίου» τοῦ Κ. Μὰρξ καὶ ἔγραψε προσέτι: «Ὁ Ἀ. Ρικάρντο καὶ ὁ Κ. Μὰρξ» (Πετρούπολις 1885), «Σκιαγραφίαι τοῦ πρωτογόνου πολιτισμοῦ» (1883) κλπ. —Ω.

Ζίμπερν, *Φρειδερῖκος-Χριστιανός*. Δανὸς φιλόσοφος (1785—1872), δράσας ὡς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Κοπεγχάγῃ. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του ἐπιγράφεται: «Περὶ τῆς πνευματικῆς οὐσίας καὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου» (τ. 2 1819—1828) ἐπανεκδοθὲν ἀργότερον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ψυχολογία». Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ «Στοιχεῖα λογικῆς», καθὼς καὶ οὐτοπιστικὸν σύγγραμμα, ὅπου ἐκθέτει τὰ κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικά του ἰδανικά, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἀνακοινώσεις ἐκ τοῦ περιεχομένου συγγράμματός τινος τοῦ ἔτους 2135 μ. Χ.». Ἐπηρεασμένος κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸν Σέλλιγκ, οὗτινος αἱ θεωρίαι ἔγιναν τὸ πρῶτον γνωσταὶ διὰ τῶν διαλέξεων τοῦ Δανοῦ Στέφφενς, ἔδειξε καθ' ὅλον τὸν βίον του μεγάλην πνευματικὴν ἐλαστικότητα καὶ ἐξελισσόμενος ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὰ ρωμαντικὰ κατασκευάσματα καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀξίαν τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τῆς ἐμπειρίας εἰς τὴν ψυχολογίαν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν δανικὴν διανόησιν ἕνα ὑποκειμενισμόν, ὅστις συνεδέθη παραδόξως πρὸς ἰδιότυπον πολυαρχίαν. Κατ' αὐτὸν ἡ ἐξέλιξις προχωρεῖ σποραδικῶς, ἐκκινοῦσα ἀπὸ πολλὰ συγχρόνως σημεῖα, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς ὑπάρξεως εἶναι ἑνιαία. Ἔργα τῆς δευτέρας περιόδου εἶναι: «Ψυχολογικὴ παθολογία», «Θεωρητικὴ κοσμολογία» (περιέχουσα τὴν κοσμοθεωρίαν του), «Σχέσις μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος» (1849) κ. ἄ. Ε. Λ.

Ζιμπερτσὲ *[Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς Γιουγκοσλαυΐας ἐπὶ τῆς εἰς Νύσσαν ἀγούσης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ἦτο ἄλλοτε τελωνειακὸς σταθμὸς παρὰ τὰ τουρκοσερβικὰ σύνορα.

Ζιμπλέ, *Ἐρνοὺλ ντὲ*— βλ. λ. *Ἐρνούλ*.

ζιμπούλι (τὸ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑάκινθος ὁ ἀνατολικὸς* (Hyacinthus orientalis).

Ζίμρι. —1) Συμεωνίτης, υἱὸς τοῦ Σαλοῦ, ἐπιφανοῦς οἰκογενείας ἰσραηλιτικῆς. Ὅταν οἱ Ἰσραηλῖται ἐν Μαδιανίτιδι προσεκύνησαν τὸν ἰθαγενῆ θεὸν Βέελ-Φεγὼρ καὶ ἐπόρνευσαν μετὰ τῶν γυναικῶν τῆς χώρας, ὁ Ζίμρι ἔσχε τὸ θράσος νὰ εἰσαγάγῃ ἀπροκαλύπτως εἰς τὴν σκηνήν του τὴν Χασβί, θυγατέρα τοῦ Σούρ, εὐγενοῦς τῆς Μαδιάμ. Τότε ὁ Φινεές, ἔγγονος τοῦ ἱερέως Ἀαρών, εἰσώρμησεν εἰς τὴν σκηνὴν καὶ διὰ δόρατος ἐφόνευσεν ἀμφοτέρους. —2) Υἱὸς Ζάρα, ἔγγονος τοῦ Ἰούδα, πατὴρ δὲ τῶν τεσσάρων, τοὺς ὁποίους ἡ Γραφὴ θεωρεῖ ἰσοτίμους πρὸς τὸν Σολομῶντα κατὰ τὴν σοφίαν. —3) Πέμπτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, πρῴην ἀξιωματικὸς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ προκατόχου του εἰς τὸν θρόνον Ἠλοῦ τοῦ οἴκου Βαασᾶ, ἑδρεύοντος εἰς Θερσά. Δολοφονήσας τοῦτον ἐν συμποσίῳ ἀνέλαβε τὸ στέμμα (928 π. Χ.). Αὐθημερὸν ἔσπευσε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰ μέλη τοῦ οἴκου Βαασᾶ, ὅπως ὁ Θεὸς προήγγειλε διὰ τοῦ προφήτου Ἰηοῦ. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅστις εὑρίσκετο εἰς Γιββεθών, πόλιν Φιλισταίαν, ἅμα μαθὼν τὸ ἔγκλημα ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν στρατηγόν του Ἀμρὶ καὶ ἐλθὼν ἐπολιόρκησε τὴν Θερσά. Ὅταν ἡ πόλις κατελήφθη, ὁ Ζίμρι ἐκλείσθη εἰς τὸ ἀνάκτορον καὶ ἐκεῖ θέσας πῦρ ἐκάη μετὰ τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν θησαυρῶν.

Ζίμροκ (Simrock), ***Κάρολος***. Γερμανὸς ποιητὴς (1802—1876). Διετέλεσε καθηγητὴς ἐν Βόννῃ ἀπὸ τοῦ 1850, μετέφρασε πλῆθος παλαιῶν γερμανικῶν ποιημάτων καὶ ἐδημοσίευσεν: «Ἡρῷον» (1843—1849, εἰς 6 τόμους), «Ποιήματα» (1863), «Γερμανικὰ λαϊκὰ βιβλία» (1839—1867) κλπ. Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν ἔργων του ἐξεδόθησαν τῷ 1909 εἰς 7 τόμους. —Β.

ζὶν (Gin), ἢ ***τζὶν*** *[Χημ. Τροφ.]*. Καλοῦνται οὕτω διάφορα ἐν Ἀγγλίᾳ χρησιμοποιούμενα ἀποστάγματα ζυμωθέντων δημητριακῶν τῇ προσθήκῃ καὶ διαφόρων ἀρωματικῶν ὑλῶν. Ἡ εἰς οἰνόπνευμα περιεκτικότης κυμαίνεται μεταξὺ 45 καὶ 50 %. Σ. Γ.

Ζιναὶν (Ginain), ***Λουδοβῖκος-Εὐγένιος***. Γάλλος ζωγράφος (1818—1886). Ἐνεφανίσθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ παρισινὸν Σαλὸν τῷ 1839. Τῷ 1844 ἐπεσκέφθη τὴν Ἱσπανίαν συνοδεύων τὸν δοῦκα de Montpensier. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Ὁ δοὺξ ντ' Ὠμὰλ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τένιας», «Ἡ μάχη τοῦ Μαρέγκο», «Οἱ Ζουάβοι», «Ἡ ἐπάνοδος εἰς Παρισίους τῆς στρατιᾶς τῆς Ἰταλίας», «Ἡ 12η Αὐγούστου 1859», «Τὸ ταξίδιον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Ἀλγέριον», «Ὁ μέγας σερίφης Σίντι-Ἀλὶ μεταβαίνων εἰς τὸ τζαμί», «Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλγερίου τῷ 1840», «Ἡ ἐπιθεώρησις» κ.λ.π. Ι. Μ. Π.

— **Ζιναὶν** (Ginain), ***Παῦλος-Ρενὲ-Λέων***. Γάλλος ἀρχιτέκτων, ἀδελφὸς τοῦ ζωγράφου Λουδοβίκου Εὐγενίου Ζιναὶν (1825—1898). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Lebas, ἔλαβε δὲ τῷ 1852 τὸ μέγα βραβεῖον Ρώμης. Κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ διαμονήν του ὁ Ζιναὶν ἐξειργάσθη ἐξαίρετον ἀναστήλωσιν τοῦ θεάτρου τῆς ἐν Σικελίᾳ Ταορμίνας. Τῷ 1881 ἐγένετο μέλος τοῦ γαλλικοῦ ἰνστιτούτου, τῷ δὲ 1880 καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν καλῶν τεχνῶν τῶν Παρισίων. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται ὁ ἐν Παρισίοις ναὸς τῆς Notre-Dame-des-Champs, ἡ πρακτικὴ ἰατρικὴ σχολὴ καὶ ἡ μαιευτικὴ κλινική. Ι. Μ. Π.

Ζινὰτ (Zinat) *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τοῦ Μαρόκκου, βορειοανατολικῶς τῆς Ταγγέρης, ἔχουσα ἑκατοντάδα περίπου οἰκιῶν πέριξ φρουρίου τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Διετέλεσεν ἕδρα καὶ καταφύγιον τοῦ Μαροκκινοῦ λῃστάρχου Ραϊσουλῆ, ἐκτοπισθέντος ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ μαροκκινοῦ στρατοῦ κατ' ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων. Τὸ φρούριον κατεστράφη ὑπὸ ὀβίδων τοῦ πυροβολικοῦ. Μ.Ν.Δ.

ζινέβρα (ἡ) *[Χημ. Τροφ.]*· βλ. *ζενιέβρ*.

Ζίνζεντορφ (Zinzendorf), ***Νικόλαος - Λουδοβῖκος***. Αὐστριακὸς πολιτικὸς (1671—1742), ἐγένετο ἀλληλοδιαδόχως μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ στέμματος (1695), πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ρύσβικ (1697), ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος (1705) καὶ διεδραμάτισε μέγα πρόσωπον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωσὴφ Α'. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου ΣΤ' ἀντικατέστησε τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν κήρυξιν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας, Γαλλίας καὶ τῆς τετραπλῆς συμμαχίας πολέμων, οἵτινες, ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων των, κατέστησαν αὐτὸν ἀντιδημοτικόν. Ἀνελθούσης εἰς τὸν θρόνον τῆς αὐτοκρατείρας Μαρίας Θηρεσίας, ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔζησεν ἰδιωτεύων τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Θ. Β.

Ζίνζιρος. Εἷς τῶν ἓξ μυθικῶν βασιλέων τῆς Χαλδαίας, εὐθὺς μετὰ τὸν κατακλυσμόν, οὓς ἀναφέρει ὁ Σύγκελλος, βασιλεύσαντας 125 ἔτη. Κατὰ τὸν Βηρωσσὸν ἡ πρώτη αὕτη ἀνθρωπίνη δυναστεία ἦτο χαλδαία καὶ ἠρίθμησεν 86 βασιλεῖς.

Ζινζιφίτσης. Γελωτοποιὸς τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς ἀκμάσας ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ (1183—1185). Ἀναφέρεται ὑπὸ Νικήτα Χωνιάτου (ἔκδ. Βόννης, σελ. 410) ὡς «ἀνδράριον εἰδεχθέστατον». Ἦτο βραχὺς τὸ σῶμα καὶ εὔσαρκος, βωμολόχος, ἀλλ' εὐτράπελος. —Π.

Ζινζιφώφ, *Ράϊκο*. Βούλγαρος ποιητής, γεννηθεὶς τῷ 1839 παρὰ τὸ Μοναστήριον καὶ ἀποθανὼν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1877. Τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρός του Ἰβὰν Ζινζιφώφ, ὑπηρέτησεν ἐπὶ τριετίαν ὡς διδάσκαλος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τῷ 1864 μετέβη, δι' εὐρυτέρας σπουδάς, εἰς Μόσχαν, ἐπιδοθεὶς εἰς ἱστορικο-φιλολογικὰς μελέτας. Ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπαγγελλόμενος τὸν διδάσκαλον καὶ συγγράφων μὲ τὸ ψευδώνυμον *Ξενοφῶν*. Κυρίως εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸ ἔργον του «Τὸ ματωμένο πουκάμισο», ποίημα γραφὲν εἰς τὴν μακεδονικὴν διάλεκτον (Βραΐλα 1870). Ἐξέδωκεν ὅμως καὶ στίχους του: «Νεοβουλγαρικὴ συλλογὴ» (Μόσχα 1863) καὶ μερικοὺς εἰς τὸ «Περιοδικὸν» τῆς Βραΐλας (1870). Τῷ 1867 ἐδημοσίευσεν εἰς τοὺς «Καιροὺς» (Βρέμε) τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορικὴν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ σχέσις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τὴν Βουλγαρίαν». Συνειργάσθη εἰς πολλὰ ρωσικὰ περιοδικά, μετέφρασε βουλγαρικὰ δημοτικὰ τραγούδια εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. [Πρβ. *Σ. Σ. Μπόμπτσεφ* «Ζινζιφὼφ» (Φιλιππούπολις 1882).] Τ. Β.

ζιννβαλδίτης (ὁ) (Zinnwaldit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *μαρμαρυγιῶν*. Εἶναι λιθιοσιδηρομιγὴς μαρμαρυγίας τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $F_2(KLi)_8\ FeAl_8Si_5O_{16}$.

Εὑρίσκεται εἰς κρυστάλλους τοῦ μονοκλινοῦς κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι πινακοειδεῖς μὲ ἑξάπλευρον περίμετρον καὶ ἡνωμένοι δεσμοειδῶς ἢ ριπιδιοειδῶς. Εὑρίσκονται ἐπίσης καὶ δίδυμοι κρύσταλλοί του.

Ὁ ζιννβαλδίτης ἔχει σχισμὸν ὑπερβαλλόντως τέλειον, σκληρότητα 2—3ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,9—3,1, λάμψιν μαργαριτώδη πρὸς τὴν μεταλλικὴν καὶ χρῶμα ὠχρὸν ἰοειδές, ἀργυρόφαιον, κιτρινωπόν, ἀνοικτοκαστανόφαιον, ἢ καὶ σκοτεινοκαστανόφαιον, σπανίως δὲ σκοτεινοπράσινον. Ἔχει χημικὴν σύνθεσιν πολύπλοκον. Ἐμπεριέχει 5—13% ὀξειδίου τοῦ καλίου (K_2O), 1—5% ὀξειδίου τοῦ λιθίου (Li_2O), ὀλίγον νάτριον (Na), 10—12% ὀξειδίου τοῦ ὑποσιδήρου (FeO), 44—47% διοξειδίου του πυριτίου (SiO_2) καὶ 2—8% φθορίου (F), ἐκ τοῦ ὁποίου μέρος τι δύναται νὰ ἔχῃ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς ρίζης ὑδροξυλίου (OH).

Ὁ ζιννβαλδίτης εὑρίσκεται ἐντὸς γρανίτου καὶ γνευσίου μετὰ κασσιτερίτου ὡς προϊὸν πνευματολυτικῆς ἐπιδράσεως. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Zinnwald (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του) εἰς πινακίδια (μεγέθους 1—2 ἑκατοστομέτρων καὶ πλέον) ἐπὶ χαλαζίου μετὰ κασσιτερίτου, φθορίτου καὶ σχεελίτου. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Κορνουάλλην τῆς Ἀγγλίας. Γ.Κ.Γ.

ζίννειος *ζώνη* (ἢ ***δακτύλιος***) *['Οφθαλμ.]*. Ὀνομάζεται οὕτω σύστημα ἰνῶν, λεπτῶν, διαφανῶν, ἀνίστων, αἵτινες ἐκφυόμεναι ἐκ τοῦ ἀκτινωτοῦ τμήματος τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καταφύονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ φακοῦ. Ἡ ἔκφυσις τῶν ἰνῶν γίνεται ἐκ τῆς πριονωτῆς ἢ ὀδοντωτῆς περιφερείας, τῆς πρὸ αὐτῆς χώρας καὶ τῶν κλιτύων τῶν κρασπέδων τῶν ἀκτινωτῶν προβολῶν. Ἡ κατάφυσις τῶν ἰνῶν γίνεται κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὀπισθίαν περιφερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ φακοῦ, καθὼς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περιφέρειαν, οὕτω δὲ ὁ φακὸς εὑρίσκεται κρεμάμενος πανταχόθεν ἀπὸ τὰς ἶνας τῆς ζιννείου ζώνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζώνη αὕτη ὀνομάζεται *κρεμαστὴρ σύνδεσμος τοῦ φακοῦ*. Ἐκ τῆς καταφύσεως τῶν ἰνῶν κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὀπισθίαν περιφερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ φακοῦ καὶ ἐκ τῆς κατὰ σύγκλισιν πορείας τῶν ἰνῶν πρὸς τὴν περιφέρειαν του φακοῦ σχηματίζεται τριγωνικός τις χῶρος, ὀνομαζόμενος *σωλὴν τοῦ Hannover*. Τὸ ἐμπρόσθιον καὶ τὸ ὀπίσθιον τοίχωμα τοῦ σωλῆνος αὐτοῦ, ἀποτελουμένου ἀπὸ τὰς ἶνας τῆς ζώνης, φέρει φυσικῷ τῷ λόγῳ κενὰ διαστήματα. Κατὰ τὸν Beauvieux (1922) ὅμως μεταξὺ τῶν ἰνῶν ὑπάρχει συνεχής, λεπτοτάτη, διαφανεστάτη, ἄνιστος καὶ ἀχρωμάτιστος διὰ τῶν σημερινῶν χρωστικῶν οὐσιῶν μεμβρᾶνα, ἥτις μεταβάλλει τὸν σωλῆνα τοῦ Hannover εἰς κλειστὸν χῶρον. Ὁ χῶρος οὗτος κατὰ τὸν Beauvieux ἐμπεριέχει ὑγρόν, τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει μὲ τὸ ὑαλῶδες σῶμα, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον πρὸς τὸ ὑδατῶδες ὑγρόν.

Ἡ ἐξέτασις τῆς ζιννείου ζώνης γίνεται διὰ τοῦ *ὀφθαλμοσκοπίου* (+16) καὶ δι' *ἐμβιοσκοπίας*, τότε μόνον, ὅταν ὑπάρχῃ ἰριδερημία, κολόβωμα τῆς ἴριδος καὶ ἐκτοπισμὸς τοῦ φακοῦ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει διαστέλλομεν τὴν κόρην. Ἡ ἐξέτασις φανερώνει ἶνας λεπτάς, ἰσοπαχεῖς, λαμπράς, κειμένας πλησίον ἀλλήλων καὶ διευθυνομένας κατὰ δεσμίδας πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ φακοῦ. Συγγραφεῖς τινες παρετήρησαν μεμβρανώδη ἀποκόλλησιν τῆς καταφύσεως τῆς ζιννείου ζώνης ἐπὶ τοῦ φακοῦ. Α. ΓΑΒΡΗΛΙΔΗΣ

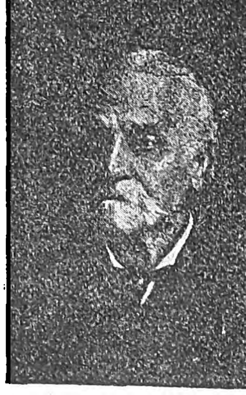

Ἀναστάσιος Ζίννης.

Ζίννης, *Ἀναστάσιος*. Ἕλλην ἰατρὸς ἐξ Ἰωαννίνων καὶ καθηγητὴς τῆς παιδιατρικῆς ἐν τῷ

Digitized by Google

Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ (1829—1899). Ἠσχολήθη ἐν Παρισίοις παρὰ τοῖς Bouchut, Guillot καὶ Blache περὶ τὴν παιδιατρικὴν (1856—1858) καὶ τῷ 1858 ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Μετὰ ἓν ἔτος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ βρεφοκομείου. Τῷ 1879 ἐγένετο ἔκτακτος καὶ τῷ 1881 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς παιδιατρικῆς. Ἔγραψε: «Περὶ τῆς θνησιμότητος τῶν βρεφῶν» (Ἀθῆναι 1877), «Περὶ τῆς προφυλάξεως ἐκ τῶν μεταδοτικῶν νόσων» (1878, ἔργον βραβευθέν), «Περὶ τῶν κυριωτέρων θανατηφόρων αἰτίων παρὰ τοῖς παισὶ» (1880, ἔργον βραβευθέν), «Περὶ ὀδοντοφυΐας» «Περὶ νόσων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων τῶν παίδων» κλπ. Ο. Ρ.

ζιννία ἡ) (Zinnia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ δέκα εἴδη ἰθαγενῆ τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ καὶ λίαν κοσμητικά. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ζιννία ἡ κομψὴ* (Zinnia elegans), ἀπαντῶσα καὶ παρ' ἡμῖν ὅπως καὶ πολλαχοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Κ. ΠΑΠ.

Ζινόβιεφ, *Γεώργιος*· βλ. λ. *Ζηνόβιεφ*.

ζινόλη (ἡ) (Zinol) *[Φαρμ.]*. Οὕτω καλεῖται μῖγμα ὀξικοῦ ψευδαργύρου καὶ ἀλουμνόλης. Ἀνεγράφη εἰς διαλύματα 3:1000 πρὸς ἀντισηπτικὰς πλύσεις τῶν λεχωΐδων. Κ. Γ. Μ.

Ζὶντ (Gide), ***Ἀνδρέας***. Γάλλος μυθιστοριογράφος καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1869. Μεταξὺ τῶν μυθιστορημάτων του: ὁ «Ἀνήθικος» (1902), ἡ «Στενὴ θύρα» (1909), ἡ «Ποιμενικὴ συμφωνία» (1920), εἰς τὰ ὁποῖα συνειδητοποιεῖται ἡ ἀνησυχία τῆς συγχρόνου ζωῆς καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῶν τάσεων τοῦ πνεύματος, ἔσχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης τὰ θεατρικὰ ἔργα του καὶ δὴ ὁ «Σαοὺλ» (1904), ὡς καὶ αἱ δύο σειραὶ μελετῶν, τὰς ὁποίας ἐξέδωκε τῷ 1905 καὶ 1911 ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Προφάσεις» καὶ «Νέαι προφάσεις», ὑπῆρξαν ἀφορμὴ ζωηρῶν συζητήσεων εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα. Τὸ ἔργον τοῦ Ζὶντ εἶναι πολυσχιδές. Ὁ «Κακῶς δεσμευμένος Προμηθεὺς» εἶναι φιλοσοφικὸν διήγημα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ντιντερό, ἐνῷ τὸ μυθιστόρημά του ἡ «Στενὴ θύρα» εἶναι καθαρῶς ψυχολογικόν. Ὁμοίως τὸ ρωμαντικὸν μυθιστόρημά του «Τὰ ὑπόγεια τοῦ Βατικανοῦ», εἰς ἄκρον διαφέρει τῆς «Ποιμενικῆς Συμφωνίας», ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀνάλυσις χαρακτήρων καὶ καταστάσεων. Ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, δύο ὄντα συγκρούονται εἰς τὴν ψυχήν του. Ἀφ' ἑνὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς παραδόσεως καὶ τῆς θρησκείας του (εἶναι διαμαρτυρόμενος) ἀρέσκεται εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν, εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, εἰς τὴν θυσίαν, καὶ ὁ ἕτερος, ὅστις προσπαθεῖ νὰ διαφύγῃ τῶν στενῶν ὁρίων τῆς πραγματικότητος. Τὴν διττὴν ταύτην τάσιν τῆς ψυχῆς του κατώρθωσε νὰ ἀναλύσῃ δι' ἁδρῶν καὶ ζωηρῶν γραμμῶν εἰς τὴν «Ποιμενικὴν Συμφωνίαν», ὅπου συγκρούονται χαρακτῆρες βίαιοι ἢ ἀσκητικοί, ἐμπαθεῖς ἢ μοιρολατρικοί, καὶ εἰς τὴν «Στενὴν θύραν». Ἡ δεξιοτεχνία τῆς ἀναλύσεως, ὁ πλοῦτος τῶν ἰδεῶν, ἡ κομψότης τοῦ ὕφους φέρουν τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζὶντ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς συγχρόνου λογοτεχνικῆς παραγωγῆς. Α. Σ. Β.

— **Ζὶντ** (Gide), ***Καζιμίρ***. Γάλλος συνθέτης (1804—1868). Συνέθεσε τὰ μελοδράματα: «Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σικελίας» (1830), «Οἱ τρεῖς Κατερίνες», «Οἱ δίδυμοι τῆς Ρεόλ», «Τὸ Ἀντζελύς», «Μπελφεγκόρ». Γ. Σ.

— **Ζὶντ** (Gide), ***Κάρολος***. Διάσημος Γάλλος οἰκονομολόγος. Γεννηθεὶς ἐν Uzès τῷ 1847 ἐκ διαμαρτυρομένων γονέων, ἐφοίτησεν εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, ἀνακηρυχθεὶς δὲ διδάκτωρ ἐπέτυχε τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑφηγητοῦ τοῦ δικαίου κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1874 καὶ προσελήφθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βορδώ. Κατὰ τὴν ἐνταῦθα παραμονήν του ἀπεφασίσθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μαθήματος τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν ταῖς νομικαῖς πανεπιστημιακαῖς σχολαῖς. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ κλάδου τούτου ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἕδρας τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν Βορδῶ κατὰ τὸ 1879, μετὰ τριετῆ δὲ αὐτόθι παραμονὴν κατέλιπε τὴν θέσιν ταύτην καὶ μετέβη ὡς καθηγητὴς τοῦ αὐτοῦ μαθήματος ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ τοῦ Μομπελλιὲ (1881). Ὁ Ζὶντ— καθηγητὴς νῦν τοῦ συνεργατισμοῦ ἐν τῷ Collège de France— εἶναι εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων οἰκονομολόγων τῆς Γαλλίας, ἀρχηγὸς ἰδίας οἰκονομολογικῆς σχολῆς, τῆς σχολῆς τοῦ συνεργατισμοῦ (école coopérative), ἥτις ἐπιζητεῖ τὴν λύσιν τῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ ἀναφυομένων ζητημάτων, ἰδίᾳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, εἰρηνικῶς διὰ τῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν, ἐπιτυγχανομένης διὰ τῆς βαθμιαίας συμμετοχῆς καὶ τῶν ἐργατῶν εἰς ποσοστόν τι ἐκ τῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, οὕτως ὥστε καὶ ὁ ἐργάτης νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ συνεργάζεται διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἐπιτυχίαν αὐτῆς.

Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καθηγεσίας του ἐν Μομπελλιὲ εἶχεν ἐπιδοθῆ ἐνεργῶς εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ συνεργατισμοῦ. Μετέσχε τοῦ διεθνοῦς συνεργατιστικοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖον συνεκλήθη ἐν Παρισίοις τῷ 1889 καὶ ὑπερήσπισε τὴν ἄποψίν του, ζητήσας παρὰ τοῦ συνεδρίου τὴν ψήφισιν προγράμματος ἐξασφαλίζοντος τὴν ἄμυναν τῶν καταναλωτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1903 βλέπων τὰ ἄτοπα εἰς τὰ ὁποῖα ὡδήγει τὸ συνεργατιστικὸν κίνημα ἡ διαίρεσις, ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ συνεργατιστικῆς ἑνώσεως (union coopérative) καὶ τῆς ὁμάδος τῶν σοσιαλιστικῶν συνεργατικῶν (Bourse de Coopératives socialistes), ἐπεδόθη εἰς τὴν ἑνοποίησιν τῶν δύο τούτων μεγάλων συνεργατιστικῶν ὀργανώσεων, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχεν ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1912.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ζίντ, τὰ ὁποῖα διακρίνει, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας, πρωτοτυπία σκέψεως, δύναμις παρατηρητικότητος καὶ ἀπόλυτος ἀμεροληψία, ἔχουν μεταφρασθῆ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας καὶ ἐπέτυχον τὴν διάδοσιν τῆς συνεργατιστικῆς ἰδέας ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ Ζὶντ εἶναι ἱδρυτὴς τοῦ ὀνομαστοῦ οἰκονομολογικοῦ περιοδικοῦ «Revue d' Économie politique» (1887), εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσε πλείστας οἰκονομικῆς φύσεως μελέτας. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: «La coopération» (1900, δ' ἔκδ. 1922), ἔνθα κυρίως ἀναπτύσσει τὰς ἐπὶ τοῦ συνεργατισμοῦ ἀρχάς του, «Les sociétés coopératives de consommation (γ' ἔκδ. 1916), «Oeuvres choisies de Fourier» (1890), «Économie Sociale» (δ' ἔκδ. 1911), «Cours d'Économie Politique» (δ' ἔκδ. 1918, ἑλληνικὴ μετάφρασις *Σ. Κροκιδᾶ* ὑπὸ τὸν τίτλον: «Μαθήματα πολιτικῆς οἰκονομίας»), «Premières notions d' économie politique» (1921, ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ *Ε. Τσουδεροῦ*, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρῶτα στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας»), «Principes d'économie politique» (1883, κγ' ἔκδ. 1922, ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ *Σ. Κορώνη* ὑπὸ τὸν τίτλον: «Γενικαὶ ἀρχαὶ Πολιτικῆς οἰκονομίας»), «Histoire des doctrines économiques» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Rist (1909, δ' ἔκδ. 1922), «Les institutions du progrès social» (ε' ἔκδ. 1921), «Le relévement économique de la Grèce» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ε. Τσουδεροῦ κλπ. —Ω.

— **Ζὶντ** (Gide), ***Φραγκῖσκος-Θεόφιλος-Στέφανος***. Γάλλος ζωγράφος (1822—1890). Αἱ κυριώτεραι συνθέσεις του εἶναι: «Ὁ Σουλλὺ ἐγκαταλείπων τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ'», «Κάρολος ὁ Θ'», «Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων», «Κάρολος ὁ Θ' ὑπογράφων τὴν διαταγὴν τῆς σφαγῆς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου» καὶ «Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα ἐν τῇ φυλακῇ». Συνέθεσεν ὡσαύτως μέγαν ἀριθμὸν πινάκων ἠθογραφικῶν, ἐζωγράφησε τοπία ἐκ τῶν γαλλικῶν Πυρηναίων, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Βενετίας, τῆς Νικαίας, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ Saint-Roch τῶν Παρισίων ἐξετέλεσε τὸ «Θαῦμα τῶν ἀνθέων». Μ. Ν. Δ.

Ζιντὰν-*καπουσοῦ* (=πύλη τῆς εἱρκτῆς) *[Γεωγρ.]*. Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Κερατίου κόλπου, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τοῦ παρὰ τὴν πύλην πύργου, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς φυλακὴ (ζιντὰν) τῶν πολιτικῶν καταδίκων. Ἐκεῖ ἐκρατήθη καὶ ἐβασανίσθη σκληρῶς ἐπὶ τριάκοντα πέντε ἡμέρας ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, καρατομηθεὶς τῷ 1807. Ν. Μ.

Ζίντερ (Zinder) *[Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τοῦ σουλτανάτου τοῦ Σουδάν, ἐν τῇ ζώνῃ τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς. Τὰ κυριώτερα εἴδη τοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεως, ὅπερ ἄλλοτε ἤκμαζεν, εἶναι ὁ βάμβαξ, πτερὰ στρουθοκαμήλου καὶ ἐλεφαντόδους. Τὰ ὅρια τοῦ σουλτανάτου τῆς Ζίντερ κατόπιν μακρῶν συζητήσεων καθωρίσθησαν ὁριστικῶς διὰ τῆς ἀγγλογαλλικῆς συμφωνίας τῆς 8 Ἀπριλίου 1904. Μ.Ν.Δ.

Ζιντζὶρ *Μποζὰν* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἐπικίνδυνος καὶ ἐκτεταμένη ὕφαλος πρὸ τοῦ πρὸς τὴν Προποντίδα στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου (πλάτ. 40°25' Β, μῆκ. 26°46' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2429: The Dardanelles) προσκειμένη εἰς τὴν Λαμψακηνὴν ἀκτήν, ΒΑ τοῦ φάρου Τσαρδὰκ καὶ κατέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ζιντζὶρ Μποζὰν τσάϊ (ἀρχ. *Παισός*). Ὀνομαζομένη καὶ Diana Shoal (=Ἀρτέμιδος φάρος), ἔχει ἐπισημανθῆ διὰ δύο ἀλεωρίων πλωτῶν, ὧν τὸ ἓν φωτοβόλος σημαντήρ. Σ. Ε. Λ.

Ζιντζιρέλλος *(κάβο)* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀκαρνανίας, ἀντικρύζον τὴν Ν ἄκραν τῆς νήσου Καστὸς (πλάτ. 38° 31' 45'' Β, μῆκ. 21° 01' 25'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca and Cephallonia islands), 2 1/2 μίλ. ΒΒΔ τοῦ ἀκρωτηρίου Τουρκοβίγλα. Ὀνομάζεται καὶ *Ἰνδιάνος* καὶ *Μπούμπης*. Σ. Ε. Λ.

Ζιντλὲρ (Gidler), ***Γουσταῦος-Μαρία-Ἐρρῖκος***. Γάλλος ποιητής, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1862. Ἔγραψε τὸ μονόπρακτον «Φίλημα πρὸς τὸν Μολιέρον», τὸν «Χριστόφορον Κολόμβον», ἔμμετρον τετράπρακτον δρᾶμα, καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν εἴδους τινὸς ἐποποιίας τῆς ἀνθρωπίνης στοργῆς· εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀφιέρωσε τὸ ποίημα τοῦ «Ἀθύρματος», εἰς τὴν ἐφηβικὴν τὸν «Μῦθον τῶν μαθητῶν τῆς Γαλλίας», εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ «Βιβλίον τῆς γλυκείας ζωῆς» καὶ εἰς τὴν πατρίδα τὸ διήγημα τῆς «Θείας γῆς». Μ. Ν. Δ.

Ζιόλι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καλογήρων τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 200.

Ζίουαρ *πασᾶς*. Αἰγύπτιος πολιτικός. Μετὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Εὐρώπῃ σπουδάς του εἰσῆλθεν εἰς τὴν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν. Λόγῳ τῆς ἱκανότητός του προσελήφθη τῷ 1917 ὡς ὑπουργὸς τῶν Βακουφίων. Ἔκτοτε ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ τῆς Συγκοινωνίας, μετὰ τὴν δολοφονίαν δὲ τοῦ σιρδάρη Στὰρκ πασᾶ ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον (24 Νοεμβρίου 1924) καὶ διηυθέτησεν ἐπιτυχῶς τὴν ὀξύτητα τῆς ἀγγλοαιγυπτιακῆς διαφορᾶς, τὴν ὁποίαν ἡ δολοφονία ἐκείνη προὐκάλεσε. Γ. Λ. Α.

ζίου-ζίτσου (Jiu-Jitsu). Λέξις ἰαπωνικὴ σημαίνουσα τέχνη τῆς εὐκαμψίας καὶ χαρακτηρίζουσα μέθοδον σκοποῦσαν τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ἄνευ ὅπλων ἄμυναν αὐτοῦ. Λέγεται ἐπίσης *ζοὺ-ζίτσου* ἢ ἁπλῶς *ζίτσου*. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφηρμόζετο ἄλλοτε ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς πολεμικῆς τάξεως τῶν σαμουράϊ, τῶν ἱπποτῶν τουτέστι τῆς Ἰαπωνίας, οἵτινες δι' αὐτῆς, ὑπερέχοντες τοῦ λοιποῦ πληθυσμοῦ, ἐπετύγχανον καὶ τὴν διατήρησιν τῆς πολιτικῆς των κυριαρχίας. Σήμερον τὸ ζίου-ζίτσου ἐξελαϊκεύθη καθ' ὅλην τὴν Ἰαπωνίαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ θεωρῆται ἐθνικὸν ἀγώνισμα. Κατὰ τοὺς Ἰάπωνας ἡ μέθοδος αὕτη καθιστᾷ τὸ σωματικῶς ἀδύνατον ἄτομον ἱκανὸν ν' ἀναπτύξῃ ἐπιδεξιότητα καὶ εὐκαμψίαν τοιαύτην, ὥστε νὰ δύναται νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον. Στηρίζεται δὲ κυρίως εἰς συνδυασμοὺς πληγμάτων ἐπὶ εὐπαθῶν μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ὡς εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ στομάχου, τῆς καρδίας, αἱ κάτω πλευραὶ τοῦ θώρακος, αἱ κνῆμαι, τὰ νεφρά, ὅπου καὶ καταφέρονται κυρίως τὰ κτυπήματα. Μ. Ν. Δ.

Ζιόφη, ἢ ***Ζιώψη*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ἤδη καλούμενον *Ἀσπρόκαμπος* (βλ. λ.).

Ζιποίτης. —1) Ἡγεμὼν τῆς Βιθυνίας (διάδοχος τοῦ Βᾶ) καὶ βραδύτερον καὶ βασιλεὺς αὐτῆς. Κατὰ τὸ 315 π.Χ., πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους του, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἀνεξαρτήτων παραλίων ἑλληνίδων πόλεων Ἀστακοῦ καὶ Ἡρακλείας. Ἠνάγκασεν ὅμως αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ δώσῃ καὶ ὁμήρους ὡς ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ παρενοχλήσῃ τοῦ λοιποῦ τὰς ἐλευθέρας ταύτας πολιτείας ὁ ἀνεψιὸς καὶ στρατηγὸς τοῦ Ἀντιγόνου Πτολεμαῖος. Κατὰ τὸ ἔτος 298—297 π. Χ., νικήσας τὸν βασιλέα τῆς Θρᾴκης Λυσίμαχον, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα ὁ Ζιποίτης καὶ κατέστησε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του ἀφετηρίαν τῆς ἰδιαιτέρας χρονολογίας τοῦ βασιλείου του. Κατὰ δὲ τὸ 281 π.Χ., ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ μεταξὺ Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου πολέμου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐν Ἡρακλείᾳ ταραχῶν, ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του καὶ λῃστρικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Ἡρακλεωτῶν ἔκαμε διὰ τῶν μισθοφόρων του Γαλατῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε μετακαλέσει εἰς Μ. Ἀσίαν ἐκ Θρᾴκης. Καὶ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 280 π. Χ. ἐπιπεσὼν ὡς σύμμαχος τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἐξ ἐνέδρας, κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος ἐξωλόθρευσεν αὐτόν. Μετὰ τὴν νίκην του ταύτην ἀπέθανεν, ἐκ χαρᾶς, ὡς λέγεται, δι' αὐτήν, ἀφήσας διάδοχόν του τὸν υἱόν του Νικομήδη τὸν Α'.

— 2) Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ὅστις μὴ ἀναγνωρίσας τὸν ἀδελφόν του Νικομήδη ὡς βασιλέα κατέλαβεν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὴν Θυνιάδα ἄκραν τῆς Βιθυνίας καὶ τὰ παρ' αὐτὴν χωρία. Τὸ τμῆμα τοῦτο ὅμως τῆς χώρας του (Θυνιάδα, Τῖον καὶ Κίερον) ὁ Νικομήδης παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἡρακλεώτας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συμμαχίαν των κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου· διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου, πολεμίου τοῦ ἀδελφοῦ του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Ζιποίτης ὑπῆρξεν εὐτυχής, νικήσας τοὺς Ἡρακλεώτας, βραδύτερον ὅμως κατεπολεμήθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις, καὶ διὰ νὰ καταβάλῃ τοῦτον καὶ διὰ νὰ δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν κατάληψιν τῆς Βιθυνίας βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου, προσέλαβεν ἐπὶ μισθῷ τὰ ὑπὸ τὸν Λεοννόριον γαλατικὰ στίφη ἐν Θρᾴκῃ. Οὕτω κατώρθωσε καὶ τὴν χώραν τοῦ Ζιποίτου νὰ καταλάβῃ καὶ τὸν Ἀντίοχον ἠνάγκασε νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν καὶ στόλον του, χωρὶς νὰ τολμήσῃ νὰ συνάψῃ μάχην πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Νικομήδους. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ζιποίτιον *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βιθυνίας, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας ταύτης *Ζιποίτου* μετὰ τὴν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος Πατροκλέους νίκην του κατὰ τὸ ἔτος 280 π. Χ., «ὑπὸ τῷ Λιπερῷ ὄρει» κατὰ τὸν Μέμνονα (κεφ. 20). Τῆς πόλεως ταύτης γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου,

Digitized by Google

ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μεταγενεστέρου. Φαίνεται ὅτι δὲν διετήρησε τὸ ὄνομά της. ΚΑΨ.

ζιποῦνι (τό)· εἶδος ἐνδύματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων καὶ ἤδη ἀχρηστευομένων, καλύπτοντος τὸν κορμὸν πλὴν τοῦ στήθους, εἶδος γιλέκου μετὰ χειρίδων.

Ζιππένσα ***Ἴκκου.*** Ἰάπων μυθιστοριογράφος καὶ ποιητὴς ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων, ἀποθανὼν τῷ 1831. Ὁ βίος του ὑπῆρξε πολυτάραχος. Ἐνυμφεύθη τρὶς καὶ τρὶς διεζεύχθη. Κατὰ τοὺς βιογράφους του ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὰ εὐτράπελος καὶ ἐκκεντρικός. Ὅταν εἰργάζετο, ἐξηπλώνετο ἐπὶ μιᾶς ψάθας, ἐνῷ εἰς τὸ δωμάτιόν του ἔκειντο φύρδην μίγδην τὰ βιβλία του, ἡ μελάνη, τὰ προσκέφαλα καὶ ἡ στρωμνή του. Κανεὶς ὑπηρέτης δὲν ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἱερὸν αὐτὸν βωμὸν τῆς ἀταξίας. Ἐπίσης οἱ βιογράφοι του ἀναφέρουν πλῆθος ἀνεκδότων του, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὡραιότερον ἀσφαλῶς εἶναι τὸ τελευταῖόν του. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκάλεσε τοὺς φίλους καὶ μαθητάς του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ὅπως κάψουν τὸ σῶμά του. Ταυτοχρόνως παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς καί τινα δέματα σφραγισμένα διὰ νὰ τὰ θέσουν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Πράγματι οἱ μαθηταί του συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ ποιητοῦ, καί, καθ' ἣν ὥραν ἐκαίετο τὸ σῶμά του, ἔθεσαν καὶ τὰ σφραγισμένα δέματα ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἐπηκολούθησε δαιμονιώδης κρότος, ἐκ δὲ τοῦ τάφου ἐφάνη ἀναπηδῶσα δέσμη ἀστέρων. Οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ φίλοι του ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἐπρόκειτο περὶ πυροτεχνήματος.

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ζιππένσα Ἴκκου ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει τὸ «Χιζακουριγκὲ» ἐκ 12 μερῶν, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη τῷ 1802 καὶ τὸ τελευταῖον περὶ τὸ 1822, θεωρεῖται δὲ ὡς τὸ κωμικώτερον καὶ διασκεδαστικώτερον βιβλίον τῆς ἰαπωνικῆς γλώσσης. Εἰς τὸ «Χιζακουριγκὲ» ὁ Ζιππένσα περιγράφει τὰ ταξίδια καὶ τὰς περιπετείας δύο προσώπων, τοῦ Γιαζὺ καὶ Κίδα, ἀνὰ τὴν Ἰαπωνίαν, κατὰ τρόπον χαριέστατον καὶ πρωτοτυπώτατον.

ζιρὰ (ἡ) *['Αρχ.].* Εἶδος ἐπενδύτου· βλ. *ζειρά.*

Ζιρὰρ (Girard), ***Ἰούλιος-Αὐγουστῖνος.*** Γάλλος ἑλληνιστὴς (1825—1902). Σπουδάσας ἐν Παρισίοις τὴν φιλολογίαν, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς εἰς τὸ κολλέγιον τῆς Βανδόμης, εἶτα δ' ἐστάλη ὡς ἑταῖρος εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις γαλλικὴν σχολήν. Παραμείνας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1851, ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς εἰς τὸ κολλέγιον τῆς Λίλλης καὶ εἶτα τοῦ Μομπελιέ, ὅπου ἐδίδαξε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Τῷ 1873 ἐξελέγη μέλος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας, διαδεχθεὶς τὸν Στανίσλαον Ζουλιέν. Τῷ 1874 κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, τῷ δὲ 1891 ἐγένετο ἐπίτιμος καθηγητὴς αὐτῆς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων του σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα: «Des caractères de l'atticisme dans l'éloquence de Lysias», «Essai sur Thucydide», «Hypéride, sa vie et ses écrits», «Un procès de corruption chez les Athéniens», «Les sentiments religieux en Grèce», «Études sur l' éloquence attique: Lysias, Hypéride, Démosthène», «Études sur la poésie grecque». Ἐκτὸς τῶν κυρίων αὐτοῦ ἔργων ἐδημοσίευσε πλείστας πραγματείας εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν τῶν δύο κόσμων», εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῶν ἐπιστημόνων» καὶ πλεῖστα ὑπομνήματα εἰς τὰ δελτία τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Θ. Β.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Ἰωάννης-Βαπτιστής.*** Ἑλβετὸς κληρικὸς καὶ παιδαγωγὸς γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Φριβούργῳ (1765—1850). Ἀνῆκεν εἰς τὸ ἱερατικὸν τάγμα τῶν Κορδελιέρων καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῶν ἰδεῶν τοῦ Καντίου ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον αὐτοῦ σύγγραμμα «Ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα δι' ὅλην τὴν Ἑλβετίαν», ἀπὸ δὲ τοῦ 1804 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, παρέμεινε δὲ ὡς λειτουργὸς ἐν αὐτῇ καθ' ὅλον τὸν βίον του. Εἰς βαθὺ γῆρας ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον του «Ὀρθὴ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης» εἰς 6 τόμους, τὸ ὁποῖον ἔστεψεν ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία. Ἕτερον ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ ἐπίσης προεκάλεσε γενικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶναι τὰ «Μαθήματα φιλοσοφίας», ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Καντίου, δημοσιευθὲν γερμανιστὶ ἐν Λουκέρνῃ τῷ 1831. Θ. Β.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Νικόλαος.*** Γάλλος ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1868. Προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου τοῦ Sain-Cyr προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ὡς κατώτερος ἀξιωματικὸς συμμετέσχε τῶν ἐκστρατειῶν τῆς Ἀλγερίας καὶ Τύνιδος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, ἦτο διοικητὴς τάγματος κυνηγῶν, κατόπιν δὲ προαχθεὶς διετέλεσε διοικητὴς συντάγματος καὶ μεραρχίας. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1925—1928, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου, διετέλεσεν ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς. Ν. Θ. Κ.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Μαρία-Φραγκῖσκος-Φιρμέν.*** Γάλλος ζωγράφος (1838—1905). Μαθητὴς τοῦ Gleyre ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ἤρξατο διακρινόμενος κατ' ἀρχὰς ὡς ζωγράφος ἱστορικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν συνθέσεων, τῷ δὲ 1857 ἐξέθεσεν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τὸν «Ἅγιον Σεβαστιανὸν» καὶ τῷ 1861 τὸν «Ἅγιον Κάρολον Βορομαῖον κατὰ τὴν πανώλην τοῦ Μιλάνου». Μετά τινα χρόνον ὁ καλλιτέχνης ἀφῆκε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γραφικῆς καὶ ἐτράπη εἰς τὴν ἀπεικόνισιν σκηνῶν τῆς συγχρόνου ζωῆς, αἵτινες εἵλκυσαν πλειότερον τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ. Τοιαῦτα ἔργα του εἶναι τὰ ἐπιγραφόμενα: «Μετὰ τὸν χορόν», «Ἡ ἰαπωνικὴ ἀμφίεσις», «Ἡ ἀνθοπῶλις», «Ἡ λουομένη», «Οἱ μνηστευμένοι», «Ἡ προκυμαία τῶν ἀνθέων», «Γάμος κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα», «Τὰ βαφτίσια», «Ἡ παγοδρομία», «Οἱ φαῦνοι», «Οἱ προσκεκλημένοι εἰς τὴν ἑορτὴν» κτλ. Τὸν Φιρμὲν Ζιρὰρ διακρίνει ἡ ὡραία ἔμπνευσις καὶ ἡ γραφικότης τῆς ἐκλογῆς τῶν θεμάτων, πρὸς δὲ ἡ λεπτότης τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἡ ἀκρίβεια, φθάνουσα μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῆς λεπτομερειῶν. Πλεῖστα τῶν ἔργων του εὑρίσκονται εἰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς πινακοθήκας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Θ. Β.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Παῦλος.*** Γάλλος ἑλληνιστὴς (1852—1922). Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ τῷ 1879 ἐγένετο μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του δὲ εἰς Γαλλίαν διωρίσθη εἰς τὴν φιλολογικὴν σχολὴν τῆς Τουλούζης καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλολογικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ὑποβαλὼν εἰς αὐτὴν τὰς μελέτας του: «L'Asclépieion d' Athènes d' après de récentes découvertes» καὶ «De Locris Opuntiis». Τῷ 1883 ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλολογίας εἰς τὸ λύκειον Φενελόν. Τῷ 1893 ἀντικατέστησεν εἰς τὴν ἀνωτέραν σχολὴν τῶν Παρισίων τὸν Μαυρίκιον Κρουαζὲ ὡς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, καὶ τῷ 1908 ἐξελέγη μέλος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας. Ὁ Παῦλος Ζιρὰρ συνειργάσθη ἀπὸ τοῦ 1877 μέχρι τοῦ 1881 εἰς τὸ «Bulletin de Correspondance hellénique», εἰς τὰ «Monuments grecs», εἰς τὸ «Annuaire des Études grecques», εἰς τὴν «Revue de philologie», διηύθυνε τὰ «Bulletins de critique annuels», ἰδίως τὸ τμῆμα τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων, ἔγραψε δὲ πλεῖστα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἄρθρα εἰς τὴν «Μεγάλην γαλλικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν». Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πραγματείαν περὶ Ἀριστοφάνους, τὴν «Êducation athénienne au V et au IV siècle av. J. C.», ἔργον στεφθὲν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας, καὶ «La peinture antique». Θ. Β.

Παῦλος Ζιράρ.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Φίλιππος.*** Διάσημος Γάλλος μηχανικὸς καὶ ἐφευρέτης (1775—1845). Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας εἶχε κλίσιν εἰς τὴν μηχανικήν. Δεκαοκταετὴς ἐπενόησε περίεργον μηχάνημα σκοποῦν τὴν χρησιμοποίησιν τῆς κινήσεως τῶν κυμάτων. Ἔκτακτον ἔχων κλίσιν πρὸς πάσας τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, κατεγίνετο εἰς τὴν μηχανικήν, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν ζωγραφικήν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ κινήματα τῶν ὁμοσπονδιακῶν ἐν Προβηγκίᾳ, ἠναγκάσθη νὰ μεταναστεύσῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ μετῆλθε τὸν ζωγράφον εἰς Μαὸν τῆς νήσου Μινόρκας, ἔπειτα δὲ συνέστησε σαπωνοποιεῖον εἰς τὸ Λιβόρνον, ὅπου ἐπενόησε μηχανὴν πρὸς γλυφὴν σκληρῶν ὑλῶν καὶ ἠλεκτρικὸν συμπυκνωτῆρα. Ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν μετὰ τὴν πτῶσιν τὸν Ροβεσπιέρρου (1794), ἵδρυσεν ἐργοστάσιον χημικῶν προϊόντων ἐν Μασσαλίᾳ, ἀλλ' ἡ ἧττα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1795 ἐξηνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀποδημήσῃ καὶ πάλιν, κατέφυγε δὲ εἰς Νίκαιαν, ὅπου διωρίσθη καθηγητὴς τῆς χημείας καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐπιστρέψας εἰς Μασσαλίαν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Διευθυντηρίου (1799), ἐδίδαξεν εἰς τὸ κολλέγιον τῆς πόλεως ταύτης χημείαν, τῷ δὲ 1806, μεταβὰς εἰς Παρισίους, ἐπέδειξε νέας αὐτοῦ ἐφευρέσεις, ἐν αἷς νέον ἀχρωματικὸν φακόν, ἐλάσματα σιδήρου βερνικωμένα κατὰ νέαν μέθοδον, ὡς καὶ τὰς ἐχούσας σταθερὸν τὸ ὕψος τοῦ ἐλαίου ὑδροστατικὰς λυχνίας, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετέβαλον ἐντελῶς τὸ κρατοῦν φωτιστικὸν σύστημα. Τῷ 1810 ὁ Ναπολέων, ὅπως ἐπιφέρῃ καίριον τραῦμα κατὰ τῆς ἀγγλικῆς βαμβακουργίας, προεκήρυξε βραβεῖον ἑνὸς ἑκατομμυρίου φράγκων πρὸς ἐφεύρεσιν μηχανῶν διὰ τὴν κλῶσιν τοῦ λίνου. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, ὁ Ζιρὰρ ἐπεδόθη εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, καὶ μετὰ δύο μῆνας ἐλάμβανε δίπλωμα εὑρεσιτεχνίας. Αἱ μηχαναὶ τοῦ Ζιρὰρ ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν εἰς δύο κλωστήρια τῶν Παρισίων, ἡ ἐφεύρεσις δὲ αὕτη ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἔκτοτε. Ὅταν οἱ ξένοι στρατοὶ ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλουν εἰς Γαλλίαν ἐφεῦρεν ἀτμοκίνητα τηλεβόλα, δυνάμενα νὰ βάλλουν 180 βολὰς τὸ λεπτόν.

Πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἐφευρέσεώς του τῆς λινοκλωστικῆς μηχανῆς ὁ Ζιρὰρ εἶχε δαπανήσει τὴν μικράν του περιουσίαν, καταχρεωθεὶς δὲ ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἁγίας Πελαγίας διὰ χρέη. Ἠναγκάσθη τότε νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ὅπως συστήσῃ πλησίον τῆς Βιέννης κλωστήριον. Διαμένων εἰς τὴν πόλιν ταύτην κατεσκεύασεν ἀτμόπλοιον κινούμενον ὑπὸ μηχανῆς, εἰς ἣν εἶχε τὸ πρῶτον ἐφαρμόσει τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθέντας στενοὺς σωλῆνας, ἵνα αἱ τυχὸν συμβαίνουσαι ἐκρήξεις καθίστανται ἀβλαβεῖς. Ἐν τῷ μεταξὺ προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ὅπως ἱδρύσῃ μέγα κλωστήριον πλησίον τῆς Βαρσοβίας, περὶ τὴν βιομηχανικὴν δὲ ταύτην ἐπιχείρησιν ἱδρύθη μικρὰ πόλις, λαβοῦσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ κληθεῖσα *Ζιραρντόβα.* Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσεν ὁ Ζιρὰρ παρουσιάζων νέας ἐφευρέσεις. Ἐτελειοποίησε τὴν μεταλλουργίαν τοῦ ψευδαργύρου, κατεσκεύασε νέον τροχὸν πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν καταρρακτῶν καὶ συνέστησε τὸν καταγραφικὸν μετεωρογράφον εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῆς Βαρσοβίας, πρὸς δὲ ἐφεῦρε μηχάνημα πρὸς θέρμανσιν τοῦ ἀέρος εἰς τὰς ὑψηλὰς καμίνους, ἀτμομηχανὰς ἄνευ ῥυθμομέτρου, ἄλλας τοιαύτας πρὸς κατασκευὴν κεράμων καὶ μεταλλικῶν συρμάτων. Ὅταν ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπισήμως τὰ δικαιώματα τοῦ Ζιράρ, οὗτος εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Τῷ δὲ 1853, ὅτε τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἐψήφισεν ὡς ἐθνικὴν ἀμοιβὴν τὴν ἀπονομὴν συντάξεως εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ μεγάλου ἐφευρέτου, ὁ μόνος ζῶν ἀδελφός του Ἰωσήφ, ἐνενηκοντούτης ἤδη, ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας. Θ. Β.

— **Ζιρὰρ** (Girard), ***Φραγκῖσκος.*** Γάλλος νομικὸς γεννηθεὶς τῷ 1852. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του διωρίσθη εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Μομπελιέ, ὅπου ἐδίδαξε τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον μέχρι τοῦ 1880, τῷ δὲ 1891 καθηγητὴς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων. Ἔγραψεν ἀξιόλογα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα: «Études historiques sur la formation du système de la garantie d'éviction cn droit Romain» καὶ τὰ «Textes de droit Romain». Ἐπίσης ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ «Δημοσίου Ρωμαϊκοῦ Δικαίου» τοῦ Γερμανοῦ νομικοῦ Μόμμσεν καὶ ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας καὶ ἄρθρα. Ν. Ι. Θ.

Ζιραρντὲ (Girardet), ***Κάρολος.*** Ἑλβετὸς ζωγράφος (1810—1871). Μαθητὴς τοῦ Λέοντος Κονιέλ, ἠσχολήθη ἀρχικῶς εἰς ἀπεικόνισιν σκηνῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ἐγένετο κατόπιν διάσημος διὰ τῶν ἱστορικῶν πινάκων του, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Assemblée de protestants surprise par des troupes catholiques» (1842), «Gaucher de Chatillon défendant l'entrée du faubourg de Minieh» (1844), εὑρισκόμενον ἐν τῷ μουσείῳ τῶν Βερσαλλιῶν, «La Bataille de Granson» εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βέρνης, «La Fille de Cromwell réprochant à son père la mort de Charles Ier» εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Νεφσατέλ, «La Bataille d'Héliopolis» κτλ. Ἔπειτα ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὁπόθεν ἀπεκόμισε πλεῖστα τοπία γενόμενα περιζήτητα. Ἐκ τούτων τὰ ὡραιότερα εἶναι: «Une rue du Caire», «Café sur le Nil», «L'Odalisque», «Mosquée au Caire», «Une prairie au bord de l' Aar» κτλ. Ἐξετέλεσε προσέτι καὶ μέγαν ἀριθμὸν σχεδίων πρὸς εἰκονογράφησιν βιβλίων, ἰδίως δὲ διὰ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ὑπατείας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος».

Ὁ ἀδελφός του ***Ἐδουάρδος Ἐρρῖκος Ζιραρντὲ*** (1819—1880) ὑπῆρξε διακεκριμένος ζωγράφος καὶ ἐγένετο δημοφιλέστατος ἐν Γαλλίᾳ. Συνώδευσε τὸν ἀδελφόν του εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐζωγράφησε τὴν «Ἅλωσιν τῆς Ἰόππης ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος» καὶ πλεῖστα αἰγυπτιακὰ τοπία. Ἐπίσης ἐσχεδιαγράφησε πρὸς χαλκογράφησιν «Τοὺς Γιρονδίνους», «Τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν» τοῦ Ντελαρός, «Τὸν Μολιέρον γευματίζοντα παρὰ τῷ βασιλεῖ Λουδοβίκῳ ΙΔ'» τοῦ Ζερόμ, «Τὸν Ἱσπανικὸν γάμον» τοῦ Φορτυνὺ κτλ.

Ὁ ἀδελφός του ***Παῦλος Ζιραρντὲ*** (1821—1894) ὑπῆρξε διάσημος χαλκογράφος, αἱ ἄρισται δὲ τῶν χαλκογραφιῶν του εἶναι αἱ τῆς Ἱστορικῆς στοᾶς τῶν Βερσαλλιῶν. Θ. Β.

Ζιραρντὲν (Girardin), ***Αἰμίλιος*** *ντὲ* —. Γάλλος δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς (1806—1881). Ἡ πρᾶξις τῆς γεννήσεώς του ἔφερεν αὐτὸν ὡς τέκνον ἀγνώστων γονέων ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰμίλιος Ντελα-

Digitized by Google

μότ, ἀλλὰ τῷ 1827 ἀντεποιήθη τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξάνδρου ντὲ Ζιραρντέν, ὡς ἀληθοῦς αὐτοῦ ὀνόματος, ὁ δὲ στρατηγὸς μετὰ παρέλευσιν δεκαετίας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς υἱόν του, γεννηθέντα ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῆς κυρίας Dupay, συζύγου δικαστοῦ τινος. Τῷ 1823 διωρίσθη ὑπάλληλος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ μετὰ μικρὸν παρά τινι τραπεζιτικῷ πράκτορι, ὅπου ἀνεπτύχθη εἰς αὐτὸν ἡ διάθεσις τῶν χρηματιστικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς ἃς ἀπώλεσε τὴν μικρὰν περιουσίαν, ἣν τοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσει ὁ πατήρ του.

Αἰμίλιος Ζιραρντέν.

Ταυτοχρόνως, ἐπιδοθεὶς εἰς ποικίλας μελέτας, ἐδημοσίευσε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο δύο μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἡ ἀτομικὴ αὐτοῦ ἱστορία, ὑπὸ τοὺς τίτλους «Émile» (1827) καὶ «Au Hasard, fragments sans suite d'une histoire sans fin». Γενόμενος ἔφορος τῶν καλῶν τεχνῶν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Μαρτινιάκ, παρῃτήθη ὅπως ἀφιερωθῇ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν ὁποίαν ἀνεστάτωσε διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐφημερίδων «Κλέπτης» (5 Ἀπριλίου 1828) καὶ «Συρμὸς» (1 Ὀκτωβρίου 1829). Τὴν τελευταίαν ταύτην ἔθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς δουκίσσης ντὲ Μπερρύ, ἔσχε δ' ἐκ τῆς διπλῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Ὁ τελεσθεὶς μετὰ τῆς Δελφίνης Γκαὶ γάμος του, τῷ 1831, γυναικὸς σπανίου λογοτεχνικοῦ ταλάντου, συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἑδραίωσιν τῆς ἐπιρροῆς του. Κατανοήσας τῷ 1831 ὁποῖον ὄφελος ἠδύνατο νὰ πορισθῇ τις ἐκ τοῦ τύπου διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς τιμῆς τοῦ φύλλου, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Καζιμὶρ Περιὲ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ «Μηνύτορος» εἰς πέντε λεπτὰ κατὰ φύλλον. Μὴ γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεώς του, ἐξέδωκεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν «Ἐφημερίδα τῶν ὠφελίμων γνώσεων» τῷ 1831, ἀντὶ ἐτησίας συνδρομῆς τεσσάρων φράγκων, ἡ δὲ ἐφημερὶς αὕτη ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν εἶχεν ἀποκτήσει ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας συνδρομητῶν. Ἔπειτα ἐξέδωκε τὴν «Ἐφημερίδα τῶν δημοδιδασκάλων», ἀντὶ ἐτησίας συνδρομῆς 1 φρ. 50, «Τὸ οἰκογενειακὸν μουσεῖον», τὸ «Almanach de France», ὅπερ ἀμέσως ἐξετυπώθη εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἀντίτυπα. Ἐξέδωκεν ἐπίσης τοὺς «Ἄτλαντας» εἰς μικροτάτας τιμὰς καὶ ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Γκυζὸ τὴν μεγάλην ἐκδοτικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ «Φιλολογικοῦ Πανθέου»· ἀνεμιγνύετο ἐπίσης καὶ εἰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ὅμως ἐδυσφήμουν αὐτόν. Ἀπὸ τοῦ 1836 ἤρξατο ἐκδίδων τὴν ἐφημερίδα «Τύπος», τῆς ὁποίας ὥρισε τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν εἰς 40 φράγκα. Ἡ κυκλοφορία τῆς ἐφημερίδος ταύτης ὑπῆρξε τεραστία, κατέστησε ταύτην ὄργανον τοῦ συντηρητικοῦ κόμματος καὶ ἐπέφερε γενικὴν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν ἐφημεριδογραφίαν. Ὁ Ζιραρντὲν προσεβάλλετο πανταχόθεν ὑπὸ τῶν συναδέλφων του, ἐκ τούτου δὲ προεκλήθη μονομαχία μετὰ τοῦ ἀρχισυντάκτου τῆς «Ἐθνικῆς» Ἀρμάνδου Καρρὲλ τῷ 1836, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη μὲν αὐτός, ἀλλ' ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλόν του. Ἦτο ἡ τετάρτη τοιαύτη μονομαχία του.

Τῷ 1834 ἐξελέγη βουλευτὴς ὑπὸ τοῦ κολλεγίου τοῦ Μπουργκανέφ, ἀλλὰ κατηγορήθη ὡς δολιευθεὶς τὰς ἐκλογὰς καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἠκυρώθη, ὅπως καὶ αἱ τοῦ 1837 καὶ 1839 τοιαῦται. Ἀλλὰ τῷ 1847 εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλήν, ἡ ἐν αὐτῇ ὅμως ἐπίδρασις αὐτοῦ δὲν ἦτο ἀξία λόγου. Παρὰ τῇ κοινῇ ὅμως γνώμῃ, ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν, χάρις εἰς τὴν σπανίαν πολεμιστικὴν δημοσιογραφικήν του ἰδιοφυΐαν. Ἡ ἐφημερίς του «Τύπος» ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξε δύναμις, τὴν ὁποίαν αἱ κυβερνήσεις εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑπολογίζουν. Τῷ 1847 ἐνήχθη πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐπὶ ἐξυβρίσει κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας. Ὁ Ζιραρντὲν βλέπων προσεγγίζουσαν τὴς ἐπανάστασιν παρῃτήθη τὴν 14 Φεβρουαρίου τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τὴν 24 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐμφανισθεὶς εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ διεβίβασεν εἰς τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον-Φίλιππον ἔγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφήν του, δι' οὗ προστακτικῶς ἐζήτει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄμεσον παραίτησίν του καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀντιβασιλείας εἰς τὴν δούκισσαν τῆς Ὀρλεάνης, ἐστράφη δὲ πρὸς τὰς δημοκρατικὰς ὁμάδας.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου (1848), ἐξελέγη πληρεξούσιος ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει, καίτοι διὰ τοῦ περιβοήτου ἄρθρου του «Confience! Confience!» ἔδωκε τὸ σύνθημα τοῦ συνασπισμοῦ τῶν δημοκρατικῶν μερίδων. Μετὰ πολλὰς ὑποψηφιότητάς του εἰσῆλθεν εἰς τὴν νομοθετικὴν συνέλευσιν τῷ 1851 καὶ παρεκάθησε μετὰ τῶν Ὀρεινῶν, προσήγγισε μάλιστα τοὺς σοσιαλιστάς. Ἐξορισθεὶς κατὰ τὸ γενόμενον πραξικόπημα τῆς 10 Δεκεμβρίου 1851, ἔλαβε τὴν ἄδειαν προσωρινῆς ἐπανόδου εἰς τὴν Γαλλίαν, λόγῳ δὲ τῆς ἀρχαίας φιλίας του πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ' κατώρθωσε νὰ μείνῃ διὰ παντὸς εἰς Γαλλίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Τύπου», τὸν ὁποῖον ὅμως τῷ 1855 ἐπώλησεν εἰς τὸν χρηματιστὴν Μιγιώ, ἀντὶ 800.000 φράγκων. Βραδύτερον ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος «Ἐλευθερία». Τὸ φύλλον τοῦτο, ἄγνωστον ἐντελῶς, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ζιραρντέν, μετά τινας ἡμέρας, κατηνάλισκε πλείονας τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων φύλλων. Ἡ βιαία κατὰ τοῦ ὑπουργείου Ρουὲρ πολεμικὴ ἐστοίχισεν εἰς τὸν Ζιραρντὲν δύο καταδίκας εἰς πρόστιμον 5.000 φρ. καὶ διὰ τοῦτο ὑπέγραφε τὰ ἄρθρα του ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὁ κατάδικος τῆς 6 Μαρτίου». Ἕνεκα τῆς σφοδρᾶς ταύτης πολεμικῆς ἀπηγορεύθη ἡ πώλησις τῆς ἐφημερίδος του.

Κατὰ τὰς γεννηθείσας γαλλοπρωσικὰς διενέξεις τοῦ 1870, ὁ Ζιραρντὲν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Κάτω-Ρήνου. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ τὰ ἐν τοῖς συνόροις ἀτυχήματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὁ Ζιραρντὲν μετέφερε τὴν ἐφημερίδα του εἰς Τοὺρ καὶ κατόπιν εἰς Βορδώ, ἐκδίδων αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν πολεμικὴν περίοδον, δὲν ἐπέστρεψε δὲ εἰς Παρισίους εἰμὴ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης, ὅπου ὑπὸ τὸν τίτλον «Union Française» ἵδρυσε νέαν ἐφημερίδα, τῆς ὁποίας τὴν ἔκδοσιν ἀπηγόρευσαν οἱ κομμουνισταί. Διὰ τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἐπεζήτησε νὰ μεταβάλῃ τὴν Γαλλίαν εἰς ὁμοσπονδίαν ἐκ δέκα πέντα ἀνεξαρτήτων κρατῶν. Τῷ 1872 ἠγόρασε τὸ φύλλον «Petit Journal», τοῦ ὁποίου τὴν κυκλοφορίαν ἐντὸς ἓξ ἑβδομάδων ἀνεβίβασεν εἰς 500.000 φύλλα, ὑπεστήριξε δὲ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν παγίωσιν τῆς δημοκρατίας. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τοὺς δημοσιογραφικούς του θριάμβους, συνέγραψε πλεῖστα θεατρικὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγονται τὰ δράματα: «Le Supplice d'une femme», «Deux Sœurs», «La fille du millionaire», «Le mariage d'honneur», «Une heure d'oubli» κτλ. Χηρεύσας τὸν Ἰούνιον 1855, ἐνυμφεύθη τὸ ἑπόμενον ἔτος τὴν κόμισσαν Μίκου Τιεφφεμπάχ, χήραν τοῦ πρίγκιπος τοῦ Νασσάου, τὴν ὁποίαν βραδύτερον ἐχωρίσθη ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης. Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ζιραρντέν, ἅτινα τοσάκις προεκάλεσαν τὴν συγκίνησιν τοῦ γαλλικοῦ δημοσίου, εἶναι ἀπειράριθμα.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ζιραρντὲν** (Girardin), ***Δελφίνη ντὲ—***. Γαλλὶς ποιήτρια (1804—1855). Ἦτο θυγάτηρ τῆς Σοφίας Gay, μυθιστοριογράφου καὶ δραματικῆς συγγραφέως. Τῷ 1822 ἤρατο ἔκτακτον βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὸ ποίημα «Les Soeurs de Saint Camille». Τῷ 1824 ἐδημοσίευσε τὴν πρώτην ποιητικὴν συλλογήν της ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιητικὰ δοκίμια», εἰς ἣν περιλαμβάνονται τὰ ὡραῖα ποιήματα, «Μαγδαληνή» «le bonheur d'être belle», τὸ ἐλεγεῖον «Οὐρίκα», «Ὕμνος πρὸς τὴν ἁγίαν Γενεβιέβην» καὶ «Ἡ ὀπτασία τῆς Ἰωάννας ντ' Ἄρκ». Εἶτα ἐξύμνησε τοὺς ὡραίους πίνακας τοῦ Γκρὸ ἐν τῷ Πανθέῳ καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Ι' ἀπένειμεν εἰς αὐτὴν σύνταξιν ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου του ταμείου. Αἱ διάφοροι συνθέσεις αὐτῆς εἰς τὸν «Θάνατον τοῦ Ναπολέοντος», τὸν «Θάνατον τοῦ στρατηγοῦ Φουᾶ» καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλγερίας, τῆς ἔδωκαν τὸν τίτλον τῆς «Μούσης τῆς πατρίδος». Ὅτε τῷ 1826 μετέβη εἰς Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεξαν αὐτὴν μέλος τῆς ἀκαδημίας τοῦ Τιβέρεως καὶ ἤγαγον αὐτὴν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἀρνηθεῖσα ἐν Ἰταλίᾳ προταθέντα γάμον, ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους καὶ τῷ 1831 ὑπανδρεύθη τὸν διάσημον δημοσιογράφον Αἰμίλιον ντὲ *Ζιραρντὲν* (βλ. λ.), ἤρξατο δὲ συγγράφουσα μυθιστορήματα καὶ διηγήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Le lorgnon», «Contes d'une vieille fille à ses neveux», «La canne de Balzac» κλπ., εἰς τὰ ὁποῖα καταφαίνεται ἡ ὀξύτης τῆς παρατηρήσεως, ἡ ζωηρότης τοῦ πνεύματος καὶ ἡ γλαφυρότης τοῦ ὕφους τῆς συγγραφέως. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ *κόμιτος ντὲ Λωναί*, ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ συζύγου της «Τύπος» πεντήκοντα ἑπτὰ «Παρισινὰς ἐπιστολάς», σπινθηροβολούσας εὐφυΐαν καὶ πραγματευομένας ποικίλα θέματα, ἰδίως περὶ λογοτεχνίας, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς κινήσεως, ἐκδοθείσας εἰς τρεῖς τόμους τῷ 1856 ὑπὸ τοῦ συζύγου της. Μὲ τὸ αὐτὸ ψευδώνυμον συνειργάσθη τῷ 1846 μετὰ τοῦ Μερύ, τοῦ Θεοφίλου Γκωτιὲ καὶ τοῦ Ἰουλίου Σαντώ. Ἀπὸ τοῦ 1836 ἤρξατο ἀσχολουμένη εἰς τὸ θέατρον, ἡ πρώτη δὲ ἀναβιβασθεῖσα πεντάπρακτος κωμῳδία της «L'école des journalistes» ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς λογοκρισίας, ὡς θίγουσα πολιτικὰ ζητήματα. Ἀλλὰ τῷ 1843 ἐπαίχθη μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας ἡ τραγῳδία της «Ἰουδὴθ» καὶ τῷ 1847 ἡ «Κλεοπάτρα». Συνέθεσεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς κωμῳδίας: «C'est la faute du mari», «Lady Tartuffe», «La joie fait peur» καὶ «Le chapeau de l'horloger», αἵτινες ἐξηκολούθουν παιζόμεναι ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ θέατρα τῆς Εὐρώπης, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔγραψε τὰ μυθιστορήματα: «Marguerite» καὶ «Il ne faut pas jouer avec la douleur», ἅτινα θεωροῦνται τὰ ἀριστουργήματα αὐτῆς. Τὰ ἅπαντα αὐτῆς ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Νέᾳ βιβλιοθήκῃ».

Κα Ζιραρντέν.

Θ. Β.

— **Ζιραρντὲν** (Girardin), ***Ἐρνέστος-Στανίσλαος, μαρκήσιος ντὲ—***. Γάλλος πολιτικὸς (1802—1874), υἱὸς τοῦ *Λουδοβίκου-Στανισλάου*. Ἐξελέγη βουλευτὴς κατὰ τὰ ἔτη 1831, 1834, 1840 καὶ 1842, μετὰ δὲ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου ἀπεστάλη πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν. Μετασχὼν εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς 2ας Δεκεμβρίου, ἐγένετο γερουσιαστὴς τῷ 1852 καὶ ἀπεχώρησε τῆς πολιτικῆς μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ναπολέοντος Γ'.

Θ. Β.

— **Ζιραρντὲν** (Girardin), ***Σαὶν-Μάρκ***· βλ. *Σαὶν-Μὰρκ* Ζιραρντέν.

Ζιραρντὸν (Girardon), ***Φραγκῖσκος***. Γάλλος γλύπτης (1628—1715). Ὑπῆρξεν υἱὸς ἁπλοῦ μεταλλοχύτου, ἐμαθήτευσε δὲ παρὰ τῷ Φραγκίσκῳ Ὠγκιὲ καὶ ἐστάλη, δαπάναις τοῦ Séguier, εἰς Ρώμην. Ἐπανακάμψας εἰς Παρισίους προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων τῶν Βερσαλλιῶν καὶ τοῦ Τριανὸν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Lebrun. Τῷ 1657 ὁ Ζιραρντὸν ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς, δύο ἔτη δὲ βραδύτερον ὠνομάσθη καθηγητὴς ταύτης. Τῷ 1669 μετέβη ἐκ νέου εἰς Ρώμην διὰ νὰ ἐκτελέσῃ καλλιτεχνικὰς ἐντολὰς ἀνατεθείσας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κολμπέρ. Ἐνυμφεύθη τὴν γνωστὴν κατὰ τὴν ἐποχήν της καλλιτέχνιδα Κατερίναν Ντυσμέν, θανοῦσαν τῷ 1698. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Ὁ Ἀπόλλων ὑπηρετούμενος ὑπὸ τῶν Νυμφῶν», «Ὁ Κρόνος περιστοιχούμενος ὑπὸ τεσσάρων τέκνων του», «Ἡ νίκη τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Ἱσπανίας», «Ὁ χειμών», «Τὸ ἐπιτάφιον μνημεῖον τοῦ Ρισελιέ», ἓν κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ «Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης».

Ι. Μ. Π.

Ζίριε (Zirje) */Παρ. Γεωγρ./*. Νῆσος τοῦ Ἀδριατικοῦ παρὰ τὴν Δαλματικὴν ἀκτήν, ἀνήκουσα εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν καὶ ὑπαγομένη εἰς τὸν νομὸν Σεμπένικο (φάρος Ροζενίκ: πλάτ. 43°43' Β, μῆκ. 15°49' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1581: Approaches to Sebenico), Ἔχει ἐμβαδὸν 16 τ. χ. καὶ 550 περίπου κατοίκους ἀποζῶντας ἐκ τῆς ἁλιείας.

Σ. Ε. Λ.

Ζιρικζέε (Zierrikzee) *[Εεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὁλλανδίας εὐλίμενος ἐν τῇ νήσῳ Σιοῦβεν, ἔχουσα νηματουργεῖα καὶ ὡραῖον δημαρχεῖον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Κάτ. 6.800.

Ζιρῖναι, ἢ ***Ζειρηνία*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Παίτων (βλ. λ. *Ζειρηνία*).

Α. Θ. Σ.

ζιρκόνιον (τὸ) (Zirkonium, Zr) *[Χημ.]*. Στοιχεῖον ἀτομικοῦ βάρους 90,6. Εἶναι μέταλλον ἀργυρόλευκον στιλπνόν, παρασκευασθὲν ἐν μεταλλικῇ καταστάσει κατὰ πρῶτον τῷ 1824 ὑπὸ τοῦ Berzelius. Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει πάντοτε ἡνωμένον, κυρίως ὡς ὀξείδιον ζιρκονίου καὶ ὡς πυριτικὸν ἅλας, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ἔκπαλαι ὑπὸ τὸ ὄνομα *ζιρκόνιον* (Zirkon), ἐρυθρᾶς ἀποχρώσεως· κρύσταλλοι τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου ὀνομάζονται *ὑάκινθοι* καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς πολύτιμοι λίθοι.

Διὰ συντήξεως φθοριούχου καλιο-ζιρκονίου μετὰ μεταλλικοῦ νατρίου λαμβάνεται τὸ ζιρκόνιον ὡς ἄμορφος μελανὴ κόνις. Ἐν τελείως καθαρᾷ καταστάσει λαμβάνεται διὰ συντήξεως φθοριούχου καλιο-ζιρκονίου μετὰ μεταλλικοῦ ἀργιλλίου ἐντὸς χωνευτηρίου σιδηροῦ. Τὸ τῆγμα παραλαμβάνεται δι' ἀραιοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ὅτε ἀπομένουσι τεφρόχροοι φυλλοειδεῖς κρύσταλλοι ἐκ κράματος ἀργιλλίου καὶ ζιρκονίου· οὗτοι πιέζονται εἰς ραβδία καὶ τίθενται ἐντὸς ἠλεκτρικῶν καμίνων ὑπὸ ἰσχυρῶς ἠλαττωμένην πίεσιν, σχηματίζεται τόξον μεταξὺ αὐτῶν, καὶ τὸ μὲν ζιρκόνιον τήκεται εἰς σταγόνας, τὸ δὲ ἀργίλλιον ἐξατμίζεται. Εἶναι μέταλλον μὴ ὀξειδούμενον ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ· θερμαινόμενον ἀποκτᾷ ὀρειχάλκινον χρῶμα. Ἔχει σημεῖον τήξεως 1530°, σκληρότητα 7—8 καὶ εἰδικὸν βάρος 6,4. Δὲν προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, τῶν ἀραιῶν ὀξέων καὶ τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων. Ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ ὕδατος ὀξειδοῦται εὐκόλως, τὸ δὲ ὑδροφθόριον διαλύει τὸ μέταλλον, σχηματιζομένου τετραφθοριούχου ζιρκονίου.

Ζιρκονίου ἑνώσεις. Τὸ ζιρκόνιον σχηματίζει μίαν μόνον σειρὰν ἑνώσεων, ὡς τετραδύναμον. Πρὸς παρασκευὴν τούτων χρησιμεύει ὡς πρώτη ὕλη τὸ ὀξείδιον τοῦ ζιρκονίου, τὸ ὁποῖον λαμβάνεται ἐκ τῶν ὀρυκτῶν του κατὰ τὰς ἑξῆς μεθόδους: Ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ ὀξειδίου, τὸ ὁποῖον περιέχει ὡς προσμείξεις ὀξείδια ἀργιλλίου, τιτανίου καὶ πυριτίου, ἀπομακρύνονται ταῦτα κατὰ μέγα μέρος διὰ βρασμοῦ μετὰ ὑδροχλωρικοῦ

Digitized by Google

ὀξέος. Εἶτα διὰ κατεργασίας μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος λαμβάνεται τὸ εὐδιάλυτον θειικὸν ζιρκόνιον, ἐκ τοῦ ἐν ὕδατι δὲ διαλύματος τούτου τῇ προσθήκῃ ἀμμωνίας σχηματίζεται ὑδροξείδιον, τὸ ὁποῖον κατόπιν πυρούμενον παρέχει τὸ καθαρὸν ὀξείδιον. Ἐκ τοῦ πυριτικοῦ δὲ ὀρυκτοῦ διὰ κατεργασίας αὐτοῦ μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, ἢ διὰ συντήξεως αὐτοῦ μετὰ ὀξίνου θειικοῦ νατρίου, λαμβάνεται τὸ θειικὸν ἅλας, τὸ ὁποῖον κατόπιν κατεργάζονται ὡς ἀνωτέρω. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἑνώσεων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀνθρακικὸν ζιρκόνιον Βασικὰ ἀνθρακικὰ ἅλατα σχηματίζονται διὰ προσθήκης ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων εἰς διαλύματα ἁλάτων τοῦ ζιρκονίου ὑπὸ μορφὴν λευκῶν ἰζημάτων, ἀναδιαλυομένων εἰς περίσσειαν ἀνθρακικοῦ νατρίου.

Ἀνθρακοῦχον ζιρκόνιον (ZrC). Λαμβάνεται διὰ πυρώσεως μείγματος ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου μετ' ἄνθρακος ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀναγωγικῇ, καὶ λόγῳ τῆς σκληρότητος αὐτοῦ χρησιμεύει ὡς λειαντικὸν καὶ πρὸς κοπὴν τῆς ὑάλου.

Θειικὸν ζιρκόνιον. $Zr(SO_4)_2$. Λευκὴ κρυσταλλικὴ μᾶζα παραγομένη διὰ κατεργασίας τοῦ ὀξειδίου μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος εἰς 400°. Θερμαινόμενον εἰς 750° σχάζεται εἰς τριοξείδιον θείου καὶ ὀξείδιον ζιρκονίου. Τὰ ἐν ὕδατι διαλύματά του ὑφίστανται ὑδρόλυσιν.

Νιτρικὸν ζιρκόνιον. Διὰ διαλύσεως ὑδροξειδίου τοῦ ζιρκονίου ἐν νιτρικῷ ὀξεῖ καὶ ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος εἰς 75°, λαμβάνεται λευκὴ κόνις τῆς συστάσεως $ZrO(NO_3)_2+2H_2O$, ἥτις χρησιμοποιεῖται μεμειγμένη μετὰ μεταλλικοῦ ζιρκονίου ἐν τῇ πυροτεχνίᾳ.

Ὀξείδιον ζιρκονίου (ZrO_2). Λευκὴ σκληρὰ κόνις λίαν δύστηκτος· ἔχει σημεῖον τήξεως μεταξὺ 2700° καὶ 2900°, ἄνω δὲ τῶν 3000° ἄρχεται ἐξαχνούμενον. Διαλύεται εἰς τὰ ἀραιὰ ὀξέα, ἐκτὸς ἐὰν ἔχῃ προηγουμένως πυρωθῆ ἰσχυρῶς καὶ ἐπὶ μακρόν· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ διαλύεται μόνον ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ ὑπὸ τοῦ ὑδροφθορικοῦ ὀξέος. Λαμβάνεται διὰ πυρώσεως τοῦ ὑδροξειδίου του ὡς καὶ τῶν ἁλάτων του. Λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων του, τοῦ νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς δύστηκτον καὶ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν ἐπίδρασιν χημικῶν ἀντιδραστηρίων, ἀποτελεῖ πολύτιμον ὑλικὸν πρὸς κατασκευὴν χωνευτηρίων ἀντεχόντων εἰς λίαν ὑψηλὰς θερμοκρασίας. Τοιαῦτα χωνευτήρια παρουσιάζουσι καὶ ἐξαιρετικὴν ἀντοχὴν εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς θερμοκρασίας· οὕτω δύναταί τις νὰ πυρώσῃ αὐτὰ εἰς τὴν ὀξυυδρικὴν φλόγα καὶ ἀμέσως κατόπιν νὰ τὰ ρίψῃ εἰς ψυχρὸν ὕδωρ χωρὶς νὰ θραυσθῶσι. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ἀντὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ κασσιτέρου ὡς θολωτικὸν κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐφυαλωμάτων (émail) καὶ φέρεται πρὸς τοῦτο εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα Terrar. Εἰς τὰς λυχνίας Nernst χρησιμοποιεῖται μεῖγμα 85 % ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου καὶ 15 % ὀξειδίου τοῦ ὑττρίου· ἐπίσης εἰς τὸν λύχνον τοῦ Drummond ἀντὶ τῆς ἀσβέστου. Ἐν τῇ ἀκτινοθεραπείᾳ, τέλος, χρησιμοποιεῖται ὡς μὴ δηλητηριῶδες μέσον, ἵνα καταστήσῃ ὁρατὸν τὸν πεπτικὸν σωλῆνα.

Χλωριοῦχον ζιρκόνιον ($ZrCl_4$). Λευκὴ κρυσταλλικὴ κόνις, ἥτις παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως εἰς 950° ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου εἰς ρεῦμα τετραχλωριούχου ἄνθρακος, ἢ δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ ἀνθρακούχου ζιρκονίου. Ὑδρολύεται εὐκόλως καὶ τῇ ἐπιδράσει ὕδατος παρέχει διαλυτὸν ἅλας τοῦ τύπου $ZrOCl_2$, τὸ ὁποῖον λαμβάνεται κρυσταλλικὸν δι' ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος.

Ὑδροξείδιον ζιρκονίου ($Zr(OH)_4$). Λευκὸν ἄμορφον ἵζημα σχηματιζόμενον διὰ προσθήκης ἀμμωνίας εἰς διαλύματα ἁλάτων ζιρκονίου. Ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ προσροφᾷ μεταλλοξείδια καὶ ὑδροξείδια. Χρησιμοποιεῖται μετὰ διθειώδους νατρίου ὡς πρόστυμμα ἐν τῇ βαφικῇ. σ. χ.

— *[Ὀρυκτολ.]*. Τὸ ὀρυκτὸν *ζιρκόνιον* εἶναι ἰσόμορφος παράμειξις ὀξειδίου τοῦ στοιχείου ζιρκονίου καὶ διοξειδίου τοῦ πυριτίου, τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου ZrO_2+SiO_2. Εὑρίσκεται εἰς κρυστάλλους ὁλοεδρικοὺς τοῦ τετραγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἰσομόρφως πρὸς τὰ ὀρυκτὰ ρουτίλιον, κασσιτερίτην καὶ θορίτην. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι μεμονωμένοι, ἐμπεφυκότες καὶ σπανίως ἐπιπεφυκότες, μὲ ἐξωτερικὴν ὄψιν πρισματικὴν ἢ πυραμιδικήν. Συχνὰ ἐπίσης τὸ ζιρκόνιον εὑρίσκεται εἰς ἐκλύτους ἀπεστρογγυλωμένους κρυστάλλους καὶ κοκκία, οὐδέποτε δ' εἰς χειροπληθεῖς μάζας. Τὸ ζιρκόνιον ἔχει σχισμὸν ἀτελῆ, θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 7 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,9—4,8, ἰσχυρὰν ἀδαμαντοειδῆ (ἐπὶ θραυσιγενῶν ἐπιφανειῶν στεατώδη) λάμψιν. Δὲν ἔχει χαρακτηριστικὸν χρῶμα, συνήθως παρουσιάζεται καστανόφαιον καὶ καστανέρυθρον, σπανιώτερον κίτρινον, φαιόν, πράσινον καὶ ἄχρουν. Αἱ εὐγενεῖς παραλλαγαί του εἶναι διαφανεῖς μέχρι διαφώτιστοι, αἱ ἄλλαι εἶναι θολαὶ καὶ ἀδιαφανεῖς. Αἱ διαφανεῖς παραλλαγαί, αἱ ἔχουσαι χρῶμα ὡραῖον κιτρινέρυθρον (ὑακινθέρυθρον), χρησιμεύουσιν ὡς πολύτιμοι λίθοι, φέρονται δὲ μὲ τὸ ὄνομα *ὑάκινθοι*. Αἱ παραλλαγαί, αἱ ἄχροοι μέχρις ὠχρῶς ἀχυροκίτρινοι, φέρονται ἐπίσης ὡς ἡμιπολύτιμοι λίθοι, *γιαργκὸν* (Jargon) καλούμενοι. Τὸ ζιρκόνιον ἐμπεριέχει 67,12 % ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου (ZrO_2), 32, 88 % διοξειδίου τοῦ πυριτίου (SiO_2) καὶ ὀλίγον ὀξείδιον τοῦ σιδήρου, τὸ ὁποῖον ἐμπεριέχεται ὡς χρωστικὴ οὐσία. Τὸ ζιρκόνιον ἐμφανίζεται ἐμπεφυκὸς ὡς μικροσκοπικὸν συστατικόν, πολὺ διαδεδομένον, πολλῶν πυριγενῶν πετρωμάτων (γρανιτῶν, χαλαζιακῶν πορφυριτῶν, τραχειτῶν, κλπ.), κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων, ὡς ἐπίσης καὶ ἐντὸς θραυσματοπαγῶν πετρωμάτων (π. χ. ψαμμιτῶν). Μεγάλοι κρύσταλλοι ζιρκονίου, ὡς συστατικὸν τοῦ πετρώματος ζιρκονιακοῦ συηνίτου, εὑρίσκονται εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἀκτὴν τῆς Νορβηγίας, εἰς τὸ Miask, εἰς τὴν Βραζιλίαν. Ἐπίσης ἀπαντᾷ εἰς τὴν Κοννεκτικούτην, τὰ Siebengebirge, Ὠβέρνην (ἐντὸς βασαλτικῶν τόφφων), Καναδᾶν, Hammond τῆς Νέας Ὑόρκης, Βόρειον Καρολίναν.

Εἰς τὴν νῆσον Κεϋλάνην παρουσιάζεται ἐντὸς ἄμμων, περιεχουσῶν πολυτίμους λίθους, ὑπὸ μορφὴν ἐκλύτων, ἀπεστρογγυλωμένων κρυστάλλων καὶ κοκκίων, μετὰ σπινελλίου καὶ κορουνδίου. Εὑρίσκεται ἐπίσης ἐντὸς τῶν χρυσοφόρων ἄμμων τοῦ Beresowsk τῶν Οὐραλίων καὶ τοῦ Siebenbürgen. Ἐπίσης καὶ εἰς κοινοὺς ἄμμους παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Τυρρηνίας. Ἐν Ἑλλάδι τὸ ζιρκόνιον παρουσιάζεται ὡς ἐπουσιῶδες μικροσκοπικὸν συστατικὸν εἰς πολλὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα καὶ εἰς μερικὰ κρυσταλλοσχιστώδη (ἐντὸς τοῦ γλαυκοφανοῦς π. χ. τῆς Σύρου).

Τὸ ζιρκόνιον, ἀποσαθρούμενον, προσλαμβάνει ὕδωρ καὶ καθίσταται μαλακώτερον. Κατὰ τὴν τοιαύτην ἀποσάθρωσίν του παράγονται πολλὰ ὀρυκτὰ προϊόντα ἀποσαθρώσεως, τὰ ὁποῖα φέρουσι καὶ διάφορα ὀνόματα, κυρίως ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου εὑρίσκονται. Τοιαῦτα εἶναι τὸ *μαλακόν*, ὁ *κυρτόλιθος*, ὁ *ταχυαφαλτίτης*, ὁ *ἀουερβαχίτης*, ὁ *οἱρστεδίτης* καὶ ὁ *ἐρδμαννίτης*. γ. κ. γ.

ζιρκονοξείδιον (τὸ) (Zirkonoxyd) *[Ὀρυκτολ.]* Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς δευτέρα μορφὴ τοῦ ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου (ZrO_2). Παρουσιάζεται συνήθως ἢ ὑπὸ μορφὴν ἐπιφλοιωμάτων (κρουστῶν), ἐχόντων πάχος 5—6 χιλιοστομέτρων καὶ χρῶμα πρασινωπόφαιον, μὲ ὑελοκεφαλοειδῆ ἐπιφάνειαν καὶ ἀκτινωτὸν ἰνώδη ἱστὸν ἐπὶ ἀποσαθρωμένων συηνιτικῶν ἐδαφῶν (ὁπότε ὀνομάζεται καὶ *ζιρκονικὸς ὑελοκέφαλος*) ἢ ὑπὸ μορφὴν πολυαρίθμων μικρῶν κροκαλῶν ποταμίων, ἐχουσῶν χρῶμα καστάνινον μέχρι φαιοῦ (ὁπότε καλεῖται *ζιρκὸν-φαβὰς*-Zirkon-Favas) εἰς τὴν ὀροσειρὰν τοῦ Caldas (ὀρυχεῖα Geraïs) τῆς Βραζιλίας. Τελευταίως εὑρέθη καὶ εἰς φλέβας εἰς τὰς αὐτὰς περιοχὰς τῆς Βραζιλίας.

Ἔχει σκληρότητα 6½—7½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 4, 64—5,4, περιέχει 97% ὀξειδίου τοῦ ζιρκονίου καὶ ὑπό τινων θεωρεῖται ὡς προϊὸν ἀποσυνθέσεως τοῦ ὀρυκτοῦ ζιρκονίου. γ. κ. γ.

Ζιρὸν (Giron), ***Αἰμέ.*** Γάλλος δικηγόρος, ποιητὴς καὶ δημοσιογράφος (1840—1915). Συνειργάσθη εἰς τὴν «Revue de Paris», τὴν «Revue de Races latines», τὸν «Figaro» καὶ εἰς πλείστας ἄλλας ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἔγραψε ποιήσεις καὶ μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Οἱ στίχοι του εἶναι πλήρεις ρυθμοῦ καὶ μουσικότητος, ἐκ τῶν πολλῶν δὲ μυθιστορημάτων του τὰ ὡραιότερα εἶναι: «Le Sabot de Nöel», «Les Amours étranges», «La Maison de Nazareth», «Chez l'oncle Aristide», «La Maison qui pleure» κλπ. θ. β.

Ζιρόνα (Zirona) *[Γεωγρ.]*. Δύο δαλματικαὶ νῆσοι τῆς Νοτιοσλαυΐας, ἡ *Ζιρόνα Γκράντε* καὶ ἡ *Ζιρόνα Πίκκολα*, κείμεναι ΒΔ τῆς νήσου Σόλτα καὶ ΝΑ τῆς χερσονησιζούσης προβολῆς τῆς Δαλματίας, τῆς τερματιζομένης εἰς τὸ ἀκρωτήριον Πλάνκα. Σχηματίζουσιν οὕτω δύο διέκπλους, δι' ὧν ἐπικοινωνεῖ ὁ κολπίζων διέκπλους τοῦ Σπαλάτο πρὸς τὸ Ἀδριατικόν. Ἐπὶ τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς *Μεγάλης Ζιρόνα* ἡ κωμόπολις καὶ λιμὴν Πόρτο *Σὰν Τζιόρτζιο* (πλάτ. 43° 27′ Β, μῆκ. 16° 08′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2712: Zirona channel to Curzola), εἰς ἣν εἶναι συγκεντρωμένος ὅλος ὁ ἐκ 2.000 τῆς νήσου πληθυσμός. σ. ε. λ.

Ζιρὸντ (Gironde) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς ΝΔ Γαλλίας· βλ. *Γιρόνδη*.

—**Ζιρὸντ** (Gironde) *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τοῦ ποταμοῦ *Γαρούνα* (βλ. λ.) ἀπὸ τοῦ σημείου ἔνθα ἑνοῦται μετὰ τοῦ ποταμοῦ Ντορντόνι, μέχρι μήκους 75 χλμ. περίπου.

Ζιροντὲ-*Τριοζὸν* (Girodet-Trioson), ***Ἄννας-Λουδοβῖκος ντὲ Ρουσσύ.*** Γάλλος ζωγράφος (1767—1824). Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὁ Ζιροντὲ ἐπέδειξε τοιαύτην κλίσιν πρὸς τὰς τέχνας, ὥστε ὁ Δαβὶδ προσέλαβεν αὐτὸν ὡς μαθητὴν καὶ ἐνίσχυσε τὴν κλίσιν του πρὸς τὴν ζωγραφικήν. Ἀκολουθῶν τὰς περὶ τέχνης ἰδέας τοῦ διδασκάλου του, διεκρίθη ταχέως καὶ τῷ 1789 ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς Ρώμης ἐκθέσας τὸν πίνακα αὐτοῦ «Ὁ Ἰωσὴφ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του». Ἀπελθὼν εἰς Ρώμην ἐμελέτησε τὴν ἀρχαίαν τέχνην καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἀναγεννήσεως, ἔγραψε δὲ τὸν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου εὑρισκόμενον πίνακα «Ὁ ὕπνος τοῦ Ἐνδυμίωνος», ἔργον δι' οὗ ἐπεζήτησε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἀπομιμήσεως τοῦ διδασκάλου του.

Ζιροντὲ-Τριοζόν.

Μετὰ τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ 1792, ὁ Ζιροντὲ καταλιπὼν τὴν Ρώμην κατέφυγεν εἰς Νεάπολιν. Τῷ 1794 διατρίβων ἐν Βενετίᾳ συνεδέθη μετὰ τοῦ ζωγράφου Πεκυνιό, ὅστις συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ αἰσθήματός του πρὸς τὴν τοπιογραφίαν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἱστορικῶν πινάκων του. Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἐγκατέστησε τὸ ἐργαστήριόν του εἰς τὸ Λοῦβρον, τάχιστα δὲ ἀνεδείχθη μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς ἐποχῆς καὶ ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν σύνθεσιν ἱστορικῶν πινάκων καὶ εἰς προσωπογραφίας. Ἕτεροι πίνακες αὐτοῦ εἶναι: «Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων λαμβάνων τὰς κλεῖδας τῆς Βιέννης», εὑρισκόμενος εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Βερσαλλιῶν, «Ἡ Ἀταλὰ ἐν τῷ τάφῳ», εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου, «Ἡ στάσις ἐν Καΐρῳ», εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Βερσαλλιῶν, «Ὁ Ἱπποκράτης ἀρνούμενος τὰ δῶρα τοῦ Ἀρταξέρξου», εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, «Σκηνὴ τοῦ κατακλυσμοῦ», εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου.

Ὁ Ζιροντὲ συνέθεσε πλῆθος σχεδίων, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐνέπνευσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς. Ὑπῆρξεν ἐπίσης διακεκριμένος συγγραφεύς, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τῷ 1829 ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Ρενουάρ. Κατείχετο πρὸς τούτοις ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦ καταρτισμοῦ συλλογῶν ἀρχαίων ἐπίπλων καὶ ἄλλων ποικίλων ἀντικειμένων. Ἐξελέγη τῷ 1815 μέλος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Παρὰ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς τῆς ἐπιρροῆς τοῦ διδασκάλου του Δαβίδ, καὶ εἶναι ὁ πλειότερον παντὸς ἄλλου προσεγγίζων αὐτόν, παρ' οὗ ἐκληρονόμησε τὸ ἀκριβὲς σχέδιον, τὸ καθαρῶς ἀκαδημαϊκόν, καὶ τὴν ἤρεμον ἀπεικόνισιν τῶν θεμάτων του. θ. β.

Ζιρὺ (Giry), ***Ἰωάννης-Μαρία-Ἰωσὴφ-Ἀρθοῦρος.*** Γάλλος ἱστορικὸς (1848—1899). Ἐχρημάτισεν ἀλληλοδιαδόχως καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν, τῆς σχολῆς τῶν χαρτῶν καὶ τῆς σχολῆς τῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions», «Les établissements de Rouen», «Manuel de diplomatique» κλπ. Εἶτα ὁ Ζιρὺ διηύθυνε τὴν ἔκδοσιν τῶν «Annales de l' histoire de France à l' époque carolingienne», συνειργάσθη εἰς πλεῖστα καθημερινὰ φύλλα καὶ εἰς διάφορα εἰδικὰ περιοδικά, ὑπῆρξε δὲ καὶ εἷς τῶν διευθυντῶν τῆς «Μεγάλης ἐγκυκλοπαιδείας». θ. β.

Ζιρῶ (Giraud), ***Ἀλβέρτος.*** Βέλγος λογοτέχνης γεννηθεὶς ἐν Λουβαὶν τῷ 1860. Φοιτητὴς ἀκόμη τῆς νομικῆς ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἱδρυτῶν τοῦ «Νέου Βελγίου», τοῦ ὁποίου ἐπί τινα χρόνον διετέλεσε καὶ διευθυντής. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἔργα ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι: «Ὁ γραφεύς», «Ὁ πιερρότος τῆς σελήνης», «Ἐκτὸς τοῦ αἰῶνος», «Ἥρωες καὶ Πιερρότοι», «Αἱ τελευταῖαι ἑορταί» κ.ἄ. Τῷ 1893 ἔτυχε τοῦ πενταετοῦς φιλολογικοῦ βραβείου. Εἰς τὸν «Παρνασσὸν τοῦ Νέου Βελγίου» ἀντιπροσωπεύεται μὲ 17 ἔργα.

— **Ζιρῶ** (Giraud), ***Βίκτωρ.*** Γάλλος ζωγράφος (1840—1871), υἱὸς τοῦ Εὐγενίου Ζιρῶ. Ἔγραψε πλείστους ὡραίους πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων «Ὁ ἔμπορος τῶν δούλων» εὑρίσκεται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου. θ. β.

—**Ζιρῶ** (Girault), ***Ἰωάννης.*** Γάλλος πολιτικὸς (1826—1909). Συνεχίζων κατ' ἀρχὰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός του ὡς μυλωθρός, ἀνεμείχθη βραδύτερον εἰς τὴν πολιτικήν. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ 1851 συνέβαλεν εἰς τὸν κατευνασμὸν τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτου. Τῷ 1869 ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς Σέρ, ἐν δὲ τῇ Βουλῇ διεξῆγε σφοδρὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος. Τὰς παρομονὰς τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας ἡνώθη μετὰ τοῦ Θιέρσου καὶ τοῦ Γαμβέττα πρὸς ματαίωσιν αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ἐστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἐπὶ εἰδικῇ ἀποστολῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἐξελέγη πλειστάκις βουλευτής, τῷ δὲ 1885 γερουσιαστής. Ἀνήκων εἰς τὸ κόμμα τῶν ριζοσπαστῶν-σοσιαλιστῶν ἐψήφισε τὸν νόμον περὶ χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους. Ὁ Ζιρῶ εἶχεν ὑποβάλει ὡς βουλευτὴς πρότασιν περὶ φορολογίας τῶν ὀκνηρῶν. μ. ν. δ.

— **Ζιρῶ** (Giraud), ***Ἰωάννης κόμις*** —. Ἰταλὸς θεατρικὸς συγγραφεὺς (1776—1834). Εἰς 22 ἐτῶν ἡλικίαν

Digitized by Google

ἐνεφανίσθη ὡς συγγραφεὺς τοῦ δράματος «L'Onesta non si vince», παιχθέντος ἐν Ρώμῃ καὶ Βενετίᾳ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας. Διακόψας ἐπί τινα χρόνον τὴν συγγραφικὴν ἐργασίαν του, ὅπως προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν πάπαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀπομιμούμενος τὸν Γολδόνην καὶ ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς κωμῳδίας του «Gelosie per equivoco» καὶ «L'Ajo nell'imbarazzo», τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε τεραστία καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Διωρίσθη εἶτα γενικὸς διευθυντὴς τῶν ἰταλικῶν θεάτρων. Τὰ ἔργα του ὑπὸ τοὺς τίτλους «Comedie» καὶ «Teatro domestico» ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις ἐν Μιλάνῳ καὶ Φλωρεντίᾳ. Θ. Β.

— **Ζιρὼ** (Giraud), ***Ἰωάννης - Βαπτιστής.*** Γάλλος γλύπτης (1752—1830). Γενόμενος κληρονόμος πλουσιωτάτου τινὸς θείου του ἐν Μασσαλίᾳ, διέθεσε μεγάλα ποσὰ πρὸς ἐκτέλεσιν ἀντιτύπων εἰς χαλκὸν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας Βανδὸμ μέγαρόν του εἰς στοὰν προσιτὴν εἰς τοὺς νέους καλλιτέχνας. Τὰ ἔργα του εἶναι σπανιώτατα, μεταξὺ δὲ τῶν καλυτέρων ἐξ αὐτῶν τάσσονται: ὁ «Ἑρμῆς», εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἀγγλικὴν Γλυπτοθήκην, «Ὁ Ἀχιλλεὺς θνήσκων» εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Αἰξ, ὁ «Ἡρακλῆς», ὁ «Φαῦνος» καὶ «Ὁ ἀγρότης στρατιώτης». Θ. Β.

— **Ζιρὼ** (Giraud), ***Κάρολος - Ἰωάννης - Βαρθολομαῖος.*** Γάλλος νομομαθὴς (1802—1881). Τῷ 1830 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ Αἰξ, τῷ δὲ 1835 κατέλαβε τὴν ἕδραν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Συγχρόνως ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον του «Introduction historique aux éléments de droit romain d'Heineccius», ἀληθὲς ἀριστούργημα ἐρεύνης καὶ ἐπιστημονικῆς κρίσεως. Ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πραγματεῖαι, ἡ δὲ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τὸν ἐξέλεξεν ἀντεπιστέλλον μέλος καὶ τῷ 1842 τακτικόν. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Παρισίοις ἐγένετο γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν νομικῶν σχολῶν τῆς Γαλλίας. Τῷ 1851, ὅτε ὁ πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ προσλαμβάνῃ ὑπουργοὺς ἐκτὸς τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ζιρὼ τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Τὴν 2 Δεκεμβρίου ὁ Ναπολέων διὰ λακωνικοῦ σημειώματος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ζιρὼ τὴν συνδρομήν του εἰς τὸ κατὰ τοῦ πολιτεύματος πραξικόπημα, ἣν οὗτος ἠρνήθη. Ὁ αὐτοκράτωρ μὴ μνησικακήσας τὸν διώρισε σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας, μετ' ὀλίγον δὲ (1852) κατέλαβε τὴν ἕδραν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, διδάξας ἐπὶ δεκατρία ἔτη. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «La France et les princes allemands au XVI siècle», «La Réunion de l'Alsace à la France», «Les Hohenzollern et le nouvel empire d' Allemagne», «Ninon de Lenclos», «Le Maréchal de Villars et son temps». Θ. Β.

— **Ζιρὼ** (Giraud), ***Πέτρος - Φραγκῖσκος - Γρηγόριος.*** Γάλλος γλύπτης (1783—1836). Διαγωνισθεὶς διὰ τὸ βραβεῖον τῆς Ρώμης, ἔλαβεν αὐτὸ ἐκθέσας τὸ ἀνάγλυφόν του «Ὁ Φιλοκτήτης τραυματίας». Ἐν Ρώμῃ ἐμελέτησεν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ τὰ ἀρχαῖα γλυπτικὰ ἔργα καὶ ἔγλυψε τὸν «Ρωμαῖον θριαμβευτὴν» καὶ τὸν «Θησέα». Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἐξετέλεσεν ἕτερον ἀνάγλυφον τὸν «Θάνατον τῆς Παλλάδος», καὶ τὸ ἄγαλμα «Ὁ Φαῦνος παίζων μετὰ ἱερῶν ὄφεων». Πάντα τὰ ἔργα του φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, ὑπὲρ ἧς κατέβαλε μεγάλας προσπαθείας. Θ. Β.

— **Ζιρὼ** (Giraud), ***Πέτρος - Φραγκῖσκος - Εὐγένιος.*** Γάλλος ζωγράφος καὶ χαράκτης (1806—1881). Ἐξετέλεσε μεταξὺ ἄλλων πλείστας προσωπογραφίας, ἐν αἷς τοῦ Ἐρόλ, τοῦ Ἰουλίου Ζανέν, τῆς πριγκιπίσσης Ματθίλδης κτλ. Ὡς χαλκογράφος ἐχάραξε πλείστας εἰκόνας Ἰταλῶν καὶ Ὁλλανδῶν ζωγράφων, θαυμάζονται δὲ κυρίως μία Παναγία καὶ ἡ προσωπογραφία τοῦ Ἰωάννου Ρισαρντό, τοῦ Ρούμπενς. Θ. Β.

— **Ζιρὼ** (Giraud), ***Σεβαστιανὸς-Κάρολος.*** Γάλλος ζωγράφος (1819—1886). Μαθητὴς τοῦ ἀδελφοῦ του Εὐγενίου Ζιρώ, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον δι' ἔργων του εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1839. Ἐκ τῶν πινάκων του γνωστότεροι εἶναι: «Ρωσικὸν ἔλκυθρον ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Φινλανδίας», «Τέλος τοῦ πολέμου τῆς Ταϊτῆς», «Ταβέρνα ἐν Βρετάνῃ», «Συγγνώμη τοῦ ἁγίου Ματθαίου» κ. ἄ. Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων του εὑρίσκονται εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Λουξεμβούργου καὶ τῆς Μπεζανσόν. Μ. Ν. Δ.

Ζιροντὲ (Giraudet), ***Ἀλφρέδος - Αὔγουστος.*** Γάλλος ἀοιδὸς καὶ καθηγητὴς τοῦ ᾄσματος, γεννηθεὶς τῷ 1845. Τῷ 1888 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὸ Ὠδεῖον τῶν Παρισίων. Συνέγραψε «Μιμική, φυσιογνωμιστικαὶ κινήσεις», ἔργον, ὅπερ ἀποτελεῖ πρακτικὴν μέθοδον ἀποδόσεως τῶν αἰσθημάτων διὰ τῆς φυσιογνωμίας. Ν. Ι. Θ

Ζίσκα (Ziska ἢ Zizka), ***Ἰωάννης.*** Ἥρως τῆς Βοημίας γεννηθεὶς ἐν Τρόζνωβ τῷ 1360 καὶ θανὼν πρὸ τοῦ Πριμπυσλὰβ τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1424. Καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Βενσελάου. Μολονότι ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἶχεν ἀπολέσει τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν του, διεκρίθη ὡς πολεμιστής, συμπολεμήσας μετὰ τῶν Τευτόνων ἱπποτῶν ἐν Τάννεμπεργ τῷ 1410, μετὰ τῶν Οὔγγρων ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ εἰς τὰς ἀγγλικὰς τάξεις ἐν Ἀζινκοὺρ τῷ 1415. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Οὖς, ὁ Ζίσκα μετὰ τοῦ Νιεσλάου Οὐσινὲτζ ἐγένοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν *Οὐσσιτῶν* (ὀπαδῶν τοῦ Οὖς). Ὁ Ζίσκα τοὺς ὠργάνωσε στρατιωτικῶς καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Ὠστίας τὸ φρούριον τοῦ Θαβὼρ (1420). Ἀκολούθως ὑπερήσπισε τὴν Πράγαν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Πολωνίας Σιγισμόνδου. Ὠχυρωμένος μετὰ 4000 ἀνδρῶν ἐν Βίτκωβ (νῦν Ζίσκαμπεργ) ἀπέκρουσε τὰς ἐπιθέσεις 40.000 ἀνδρῶν (14 Ἰουλίου 1420). Ἐπειδὴ δ' ἐστερεῖτο ἱππικοῦ περιέβαλε τὸ στρατόπεδόν του μὲ ἁμάξας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐθραύοντο αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Τὴν 1ην Νοεμβρίου 1420 ἐνίκησε τὸν Σιγισμόνδον ἐν Πανκρὰτζ καὶ τὴν ἐπομένην κατέλαβε τὸ ὄρος Βίσεχραντ πλησίον τῆς Πράγας. Θανόντος τοῦ Οὐσινὲτζ ἀπέμεινε μόνος ἀρχηγὸς τῶν Οὐσσιτῶν.

Καίτοι ἀπώλεσε καὶ τὸν δεύτερον ὀφθαλμόν του, βληθεὶς ὑπὸ βέλους κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ράμπυ, ἐξηκολούθησε νὰ διοικῇ τὰ στρατεύματά του. Τὴν 8ην Ἰανουαρίου 1422 ἐνίκησεν ἐκ νέου τὸν Σιγισμόνδον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μοραβίαν τῆς Αὐστρίας. Τῷ 1424 κατέστειλε στάσιν ἐκραγεῖσαν ἐν Πράγᾳ ἐναντίον του, ὀλίγον δὲ κατόπιν ἀπέθανε. Ν. Ι. Θ.

Ζίσο καὶ ***Κιζέκι.*** Ἰάπωνες λόγιοι ἀκμάσαντες περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Λέγεται ὅτι ὁ Κιζέκι ἐδέχθη κατ' ἀρχάς, ὅπως τὰ ἔργα του ὑπογράφῃ μόνον ὁ Ζίσο. Ὅτε ὅμως ἐγένοντο ταῦτα δημοφιλῆ, ὁ Κιζέκι ἀπῄτησε νὰ τεθῇ καὶ τὸ ἰδικόν του ὄνομα εἰς τὸ ἐξώφυλλον. Ὁ Ζίσο ἠρνήθη, καὶ ὁ Κιζέκι ἤνοιξεν ἰδικόν του κατάστημα καὶ τυπογραφεῖον, ὅπου καὶ ἐξετύπωσε πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του. Τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Ζίσο οὐδέποτε ἔγραψε καὶ ὅτι τὰ φέροντα τὸ ὄνομά του βιβλία ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Κιζέκι, ἢ ἄλλων Ἰαπώνων συγγραφέων πτωχῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰ ἐξηγόρασεν. Ὁπωσδήποτε τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα, τοῦ Ζίσο καὶ τοῦ Κιζέκι, θεωροῦνται ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων ἀχώριστα. Ὁ πρῶτος ἀπέθανε τῷ 1745, ὁ δὲ δεύτερος τῷ 1736. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ζίσο κυριώτερα εἶναι: «Τύποι νέων», «Τύποι ἐμπορουπαλλήλων», «Τύποι νεανίδων». Τὸ ἔργον του «Κεϊσέϊ-Κεντάκι» κατέστη περιβόητον λόγῳ τῆς ἀχαλινώτου ἀθυροστομίας τοῦ συγγραφέως. —Β.

Ζίτα (Zita). Αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, θυγάτηρ τοῦ πρίγκιπος Ροβέρτου τῶν Βουρβώνων τῆς Πάρμας, γεννηθεῖσα τῷ 1892. Συνεζεύχθη τὴν 21 Ὀκτωβρίου 1911 τὸν ἀρχιδοῦκα τῆς Αὐστρίας Κάρολον, διαδεχθέντα εἰς τὸν θρόνον τῆς Αὐστροουγγαρίας τὸν θεῖόν του Φραγκῖσκον Ἰωσὴφ (21 Νοεμβρίου 1916). Ἡ αὐτοκράτειρα Ζίτα ἐπεδίωξεν, ὅπως προέλθῃ ἡ Αὐστρία εἰς συνομολόγησιν μονομεροῦς εἰρήνης μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἀλλ' αἱ προσπάθειαί της αὗται ἀπέτυχον. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἀπώλεσε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά του ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Α', καὶ τὴν 3 Ἀπριλίου 1919 ἐξεδιώχθη ἐκ τοῦ κράτους του καὶ κατέφυγεν εἰς Ἑλβετίαν μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ἡ Ζίτα ἀπῆλθεν εἰς Ἱσπανίαν, ἐκτοτε δὲ ἐγκατεστάθη εἰς Λεκέϊτο. Εἶναι μήτηρ ὀκτὼ ζώντων τέκνων. Θ. Β.

Ζιτομὶρ *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Τετερὲβ (πλάτ. βορ. 50° 15' 26", μήκ. ἀνατ. 26° 20' 21"). Κάτ. 80.880, ἐκ τῶν ὁποίων μέγα μέρος εἶναι Ἰσραηλῖται. Ἔχει ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν, ἰδίως βυρσοδεψίας καὶ πιλοποιίας, διεξάγει δὲ μέγα ἐμπόριον οἴνων μετὰ τῆς Ρουμανίας καὶ Οὐγγαρίας. Θ. Β.

Ζίτσα *[Γεωγρ.].* Κωμόπολις τῆς Ἠπείρου ΒΔ. τῶν Ἰωαννίνων, μεθ' ὧν συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χλμ. 25) ἐπὶ πετρώδους καὶ ἀνύδρου ἐδάφους. Ἔχει 300 οἰκογενείας καὶ εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ βουνοῦ Ἁγίου Ἠλία (ὑψ. 775 μ.). Τὴν Ζίτσαν ἐπεσκέφθη τῷ 1809 ὁ ποιητὴς Βύρων, ἔμεινε δὲ ἐν τῇ ὑπερκειμένῃ μονῇ αὐτῆς ἀρκετὰς ἡμέρας, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐγκωμίων ἣ εἰς τὸ «Ταξίδι τοῦ Ἄρολδ» (Ἆσμα Β' 48, 49, 50, 52, *μετάφρ. Γ. Πολίτου σ.* 112) γράφει: «ἂν ὅ,τι βλέπω εἶναι ὁ Ἅδης (διότι ἐξέλαβε τὸν κάτωθεν τῆς Ζίτσης διερχόμενον Καλαμᾶν ὡς τὸν Ἀχέροντα), ἂς κλεισθοῦν 'πὸ αἰσχύνης αἱ πύλαι τῶν Ἠλυσίων' ἡ ψυχή μου οὐδὲν ἕτερον θὰ ἐπιθυμήσῃ». Ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἶχε κτίσει ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπὲς σαράγι, ἐν ᾧ ἐγνώρισεν αὐτὸν κατὰ πρῶτον ὁ Πουκεβὶλ (Voyage en Grèce τ. Α' κεφ. 9). Ἡ ὑπερκειμένη μονὴ τοῦ προφήτου Ἠλία ἐχρησίμευεν ὡς σχολεῖον, ἐν αὐτῇ δὲ ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ὁ κατὰ τὰ 1520—1558 ἀκμάσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας ὁ ἐκ Ζίτσης. Τῷ 1737 ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Προκόπιος διὰ σιγιλλίου κατέστησε ταύτην σταυροπηγιακὴν καὶ συνέδεσε μετὰ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις σχολῆς τοῦ Γκούμα. Τῷ 1820 δι' ἐξόδων τοῦ Κωνσταντίνου Βουζαίου τῆς Ρουμανίας ἱδρύθη ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐκλήθη καὶ ἐδίδαξεν ὁ Γεώργιος Αἴσωπος ἢ Κρανᾶς. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο ἐξεπαιδεύθη ὁ Δοσίθεος Φιλίτης ἐκ Ζίτσης, μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, καὶ ὁ ἰατρὸς Δ. Νικολαΐδης. Ἀργότερον ἡ Ζίτσα διὰ δωρεᾶς τοῦ Δ. Φιλίτη ἀπέκτησε καὶ παρθεναγωγεῖον. Ἡ Ζίτσα, κέντρον τῶν Κουρέντων, χάρις εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν οἰνοπαραγωγήν της ὡς καὶ τὰ μεγάλα ἔσοδα, ἅτινα ἀποφέρουν τὰ κληροδοτήματά της, προοδεύει καθημερινῶς. Ἰδιαίτερα περὶ τῆς Ζίτσης πραγματείας ἔγραψαν ὁ Ἐμ. Γεωργιάδης (Ἀθ. 1889) καὶ ἡ Ἀμαλία Παπασταύρου (Ἀθ. 1895). ΧΡ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Ζίτσυ (Zichy). Οὐγγρικὴ οἰκογένεια ἀναμιχθεῖσα ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἔχουσα ἀπὸ τοῦ 1679 τὸν τίτλον κόμητος. Μέλη αὐτῆς ἐχρημάτισαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑπουργοί, διοικηταὶ καὶ ὀφφικιάλιοι τῆς αὐλῆς. Εἷς ἐκ τῶν κομίτων Ζίτσυ, ὁ ***Φερδινάνδος Ζίτσυ,*** ἦτο στρατηγὸς καὶ φρούραρχος Βενετίας, ὅτε ἡ πόλις αὕτη μεθ' ὁλοκλήρου τῆς Λομβαρδοβενετίας ἀνῆκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Διαπραγματευθεὶς οὗτος τῇ 22 Μαρτίου 1848 μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν Ἰταλῶν, παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν διοίκησιν, διὸ καὶ κατεδικάσθη εἰς δεκαετῆ εἱρκτήν, ἔτυχεν ὅμως κατόπιν τῆς αὐτοκρατορικῆς χάριτος.

Γνωστότερος εἶναι ὁ κόμις ***Φραγκῖσκος Ζίτσυ,*** γεννηθεὶς τῷ 1811, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐστρίας διετέλεσε πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει (1874—1880), ἀντιπροσωπεύσας ὡς τοιοῦτος τὴν Αὐστροουγγαρίαν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς διακανόνισιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος τῷ 1876 συνελθοῦσαν διεθνῆ συνδιάσκεψιν.

Ὁ υἱὸς τούτου, κόμης ***Γκέζο Ζίτσυ*** ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ κλειδοκυμβάλου.

Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης κατάγεται μητρόθεν καὶ ὁ κόμης ***Ρούμπιδο-Ζίτσυ,*** ἤδη πρέσβυς τῆς Οὐγγαρίας ἐν Λονδίνῳ. Ν. Μ.

Ζιττελία (ἡ) (Zittelia Gemm.) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κολουμπελλινιδῶν κτενοβραγχίων προσωβραγχίων γαστεροπόδων* μαλακίων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

Ζὶφ *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Παλαιστίνης, καὶ σήμερον καλουμένη οὕτως, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης (Νεκρᾶς θαλάσσης), ἐπὶ τῆς ἀπὸ Χεβρὼν εἰς Ἀρὰδ ὁδοῦ. *Ζὶφ* ἐπίσης ἐκαλεῖτο καὶ ἡ παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν πρὸς τὰ ΝΑ. τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκτεινομένη ἔρημος, περιέχουσα πολλὰ σπήλαια. Α. Θ. Σ.

Ζιφιίδαι (οἱ) (Ziphiidae) *[Παλαιοζωολ.].* Λείψανα ἀπολιθωμένα τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν κητωδῶν θηλαστικῶν εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου καὶ πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸ Βέλγιον, Γαλλίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, Β. Ἀμερικὴν (Καρολίναν) κ.λ.π. Γ. Κ. Γ.

Ζιφιοδελφὶς (ὁ) (Ziphiodelphis Dal Piaz) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ζιφιιδῶν κητωδῶν* θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὸ Belluno. Γ. Κ. Γ.

Ζίφκοβιτς, *Στέφανος.* Σέρβος εὐπατρίδης, ἐκ τῶν ἀκολουθούντων τὸν Καραγεώργην εἰς τὴν κίνησιν τῶν Σέρβων ἐναντίον τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς βελτιώσεως τῶν βορείων ἐπαρχιῶν, εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ χρήματα καὶ ὅπλα, ὥστε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἐν Σερβίᾳ ἀγῶνά του. Ὅταν ὅμως, ἀπὸ τοῦ 1913, ὁ Χουρσὴτ πασᾶς ἤρχισε τὴν ἀπηνῆ δίωξιν τῶν Σέρβων πρὸς καταστολὴν τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Ζίφκοβιτς κατέφυγεν εἰς Ρωσίαν, παρὰ τῷ Κ. Ὑψηλάντῃ. Μυηθεὶς τῷ 1820 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας παρὰ τοῦ Μάνθου Ριζάρη εἰργάσθη πρὸς κοινὴν ἐπανάστασιν Σέρβων καὶ Ἑλλήνων. Ἐστάλη μάλιστα μὲ χρήματα δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Φιλικοῦ Ξάνθου καὶ μὲ διαβατήρια, τὰ ὁποῖα ἐφρόντισεν αὐτὸς οὗτος ὁ Καποδίστριας. Ἐν τούτοις ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ ἀπέτυχε, καὶ ὁ Ζίφκοβιτς ἠναγκάσθη, μετὰ τὰς περιπετείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ρωσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε μετ' οὐ πολύ. Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἀνήκουν οἱ τελευταῖως ἀναδειχθέντες ἐν Σερβίᾳ *Ζίφκοβιτς*. Γ. Δ. Κ.

Ζίφκωφ. —1) ***Γεώργιος.*** Μέλος τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὰ ἔτη τὰ μετὰ τὴν

Digitized by Google

παραίτησιν τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Βάτεμβεργ μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φερδινάνδου, ἐκλεγεὶς ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1886, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καραβέλωφ. Ἐγεννήθη ἐν Τυρνόβῳ τῷ 1844 καὶ ἐσπούδασεν ἐν Βουλγαρίᾳ. Ὑπηρέτησεν ὡς σχολάρχης ἐν Ρουχτσουκίῳ, Βάρνῃ κ. ἄ., καὶ ἐξέδιδε παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγώνων τῆς πατρίδος του, εἰργάσθη διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων (τσέτι) κατὰ τὰ ἔτη 1867 καὶ 1868, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν «Ἀπριλιανὴν ἐπανάστασιν» τοῦ Τυρνόβου (1876) καὶ ὑπῆρξε συνεργάτης τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπαναστατικοῦ φύλλου τοῦ Καραβέλωφ «Σβομποντά» (=ἐλευθερία). Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ὑπηρέτησεν εἰς πολλὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, ὑπῆρξεν ὁ πρόεδρος τῆς Γ' μεγάλης Ἐθν. Συνελεύσεως τοῦ Τυρνόβου (1887) καὶ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡγεμονίας ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου (1887), μέχρι τῆς παραιτήσεως τοῦ Στ. Σταμπούλωφ (1894). Εἰς τὸν Ζίφκωφ ὀφείλεται ἡ πρωτοβουλία τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ: «Σμπόρνικ ζὰ ναρόντνα ούμοτβορένια, ναούκα ἡ κνιζνίνα». Τῷ 1898 ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διεύθυνσις τοῦ βουλγαρικοῦ γυμνασίου Θεσσαλονίκης.

—2) **Νικόλαος.** Βούλγαρος διδάσκαλος καὶ λογοτέχνης, γεννηθεὶς ἐν Τυρνόβῳ τῷ 1847. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ποιητοῦ Π. Ρ. Σλαβέϊκωφ. Ὡς πράκτωρ βιβλιοπωλείου περιέτρεξεν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔγραψε «Ταξιδιωτικὰς σημειώσεις» μὲ τὸ ψευδώνυμον «Ἀλήτης» (1869) εἰς τὴν ἐφημερίδα Κωνσταντινουπόλεως «Πράβο» (=Δίκαιον). Ἐξουσιοδοτημένος ἀπὸ τὴν Ἐξαρχίαν καὶ τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «Τσιταλίστε», ἤνοιξε πολλὰ σχολεῖα καὶ ἀναγνωστήρια πανταχοῦ τῆς Βουλγαρίας. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς πατρίδος του καὶ ἐξέδωκε μετὰ τοῦ Χρ. Μπότεφ τὴν «Νέαν Βουλγαρίαν» (1876). Ὑπῆρξε συντάκτης τῶν πολιτικῶν φύλλων «Τελεγκράφ» (Σιλίστρια 1880), «Μακεδών» (Ρουστσούκ, 1885) καὶ τοῦ σατυρικοῦ «Κομάρ» (Ρουστσούκ, 1885). Ὁ Ζίφκωφ εἶναι καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν δραμάτων «Ἥλιο βοϊβόδα», «Σβετούλκα», τῆς κωμῳδίας «Κράλ Μιχάν», τῆς ἱλαροτραγῳδίας «Ἐλμάζενα ταμπακέρα» (=«Διαμαντένια καπνοθήκη») κ. ἄ. Τ. ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ

Ζίφτα *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ πόλις τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου μὲ ἑλληνικὴν κοινότητα διατηροῦσαν μικτὴν ἀστικὴν σχολὴν καὶ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ὑπάγεται εἰς τὴν μουδηρίαν Σαρκίας καὶ τὴν μητρόπολιν Λεοντοπόλεως. Ἔχει 16 χιλ. κατοίκων καὶ κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (Δ) ὄχθης τοῦ βραχίονος τῆς Δαμιέττης. Ὑδραυλικὸν μεγαλούργημα εἶναι ὁ παρ' αὐτὴν νειλοφράκτης, περατωθεὶς τῷ 1903 μὲ 50 κλεῖθρα, ἔργον τοῦ Ἕλληνος μηχανικοῦ Γενηδουνιᾶ. Γ. Λ. Α.

Ζιφφάρ (Giffard), *Ἐρρῖκος*. Γάλλος μηχανικὸς (1825—1882). Ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀτμοκινήτου ἀεροπλοΐας, ἐφεῦρεν *ἐγχυτῆρα* (βλ. λ.) διὰ τὴν τροφοδότησιν τῶν ἀτμολεβήτων, κατεσκεύασε τὸ ἀερόστατον τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως τοῦ 1878 καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν βιομηχανικὴν παρασκευὴν τοῦ ὑδρογόνου. —Β.

— Ζιφφάρ (Giffard), **Παῦλος.** Γάλλος μηχανικός, ἀδελφὸς τοῦ *Ἐρρίκου*, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησε σημαντικῶς εἰς τὰς ἐργασίας του. Ἀνεκάλυψεν ὅπλον δι' ὑγροῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὡς καὶ τηλέγραφον διὰ πεπιεσμένου ἀέρος. —Β

Ζίχνα *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Νέας *Ζίχνης* (βλ. λ.) ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φυλλίδος τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Ἔχει ἔδαφος λοφῶδες καὶ εὔφορον καὶ 81 κατ. (1928) ἀγρότας. Ἄλλοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ζίχναι* ὑπὸ ἀκμαία πολίχνη καὶ ἕδρα κατ' ἀρχὰς ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῶν Σερρῶν, ἀκολούθως δέ, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, προήχθη εἰς ἰδίαν μητρόπολιν. Ι. Σ. Σ.

— Ζίχνα, *Νέα* — *[Γεωγρ.]*. Κοινότης καὶ ἕδρα τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος (τέως Ζίχνης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτοικοι (1928) 3266 μετὰ τῶν εἰς τὴν κοινότητα ὑπαγομένων συνοικισμῶν *Ζίχνης* (κάτ. 81) καὶ *Τσέκοβας* (κάτ. 50). Ἔχει ἐπαρχεῖον, ταμεῖον, εἰρηνοδικεῖον, οἰκονομικὴν ἐφορείαν, ὑποδιοίκησιν χωροφυλακῆς, μικτὸν, ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον, ἡμιγυμνάσιον καὶ δύο ναούς. Παράγει καπνὸν (200.000 ὀκ.), σῖτον (400.000), κριθὴν (100.000 ὀκ.) κτλ. Ἔχει ἰδιωτικὸν καπνεργοστάσιον, καὶ ἐργοστάσια ποτοποιίας. Οἱ κάτοικοι, κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοί, εἶναι ὠργανωμένοι εἰς τρεῖς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς ἀριθμοῦντας συνολικῶς 800 μέλη. Ἡ Ζίχνα ἔχει ἐμπορικὸν σύλλογον, φιλανθρωπικὸν σύλλογον κυριῶν, κυνηγετικόν, καὶ τὸν «Ἐθνικὸν» γυμναστικόν. Ἡ κωμόπολις συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ 25 χιλμ. μετὰ τῶν Σερρῶν. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζηλιάχωβα*.

Ζίχνη *[Γεωγρ.]* ὄρος ἐν Ἀ. Μακεδονίᾳ (περιοχὴ Σερρῶν) βλ. *Μενοίκιον*.

— **Ζίχνης ἐπαρχία** *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἤδη καλουμένη *Φυλλίδος* (βλ. λ.).

Ζιχρί. Προύχων τῆς φυλῆς Ἐφραΐμ, ὅστις ἐπωφελούμενος τὴν νίκην τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Φεκᾶ κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα, εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐφόνευσε τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Μαασίαν, τὸν ἐπιστάτην τοῦ ἀνακτόρου Ἀζρικὰμ καὶ Ἐλκανᾶ, τὸν «δεύτερον μετὰ τὸν βασιλέα» (Β' Χρον. ΚΗ').

Ζίφα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας, ἤδη καλούμενον *Τιμόθεος* (βλ. λ.).

Ζλαρὶν (Zlarin) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος καὶ διέπλους (Zlarin channel) τῆς Δαλματίας (πλάτ. 43° 41' Β, μηκ. 15° 49' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zironna channel) ἐπίσημος διὰ τὸν εἰς Σεμπένικο ἐκ νότου κατάπλουν. Σ. Ε. Λ.

Ζλάταρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον ἐν τῇ Σερβικῇ Μακεδονίᾳ ἔχον πληθυσμὸν 400 περίπου κατοίκων.

Ζλατάρσκι, Γεώργιος. Βούλγαρος γεωλόγος γεννηθεὶς τῷ 1854 ἐν Τυρνόβῳ. Ἐσπούδασεν εἰς Κωσταντινούπολιν καὶ εἰς Ἄγραμ (Ζάγρεμπ) καὶ προσελήφθη ἅμα τῷ πέρατι τῶν σπουδῶν του ὡς γεωλόγος εἰς τὸ ὑπουργεῖα Οἰκονομικῶν καὶ Γεωργίας τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ ταῦτα διετέλεσε διευθυντὴς τῆς γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῆς Βουλγαρίας καὶ διωρίσθη (1897) καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Σοφίας. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας, σχετικὰς μὲ τὴν γεωλογίαν τῆς Βουλγαρίας, καὶ συγκεκριμμένως «Ἱστορίαν τῆς Γεωλογίας τῆς Βουλγαρίας» μετὰ γεωλογικοῦ χάρτου αὐτῆς. Ἐκ τούτου μέρος μόνον ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ, καθόσον ὁ θάνατός του, ἐπισυμβὰς τῷ 1909, διέκοψε τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ὁ Ζλατάρσκι διετέλεσε καὶ μέλος τῆς ἑταιρείας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Σόφιας, ὡς καὶ μέλος (ἀνταποκριτὴς) τῶν γεωλογικῶν ἑταιρειῶν τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ Βελγίου. Θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων γεωλόγων ἐπιστημόνων τῆς Βαλκανικῆς. Γ. Κ. Γ.

Γεώργιος Ζλατάρσκι.

Ζλάτινα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (τέως Ἐνωτίας), ἤδη καλούμενον *Χρυσῆ* (βλ.λ.).

Ζλάτισκα Πλάνινα *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Βουλγαρίας, ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Αἵμου. Κεῖται Α τοῦ ποταμοῦ Ἴσκερ. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ του ἔχει ὕψος 2030 μ.

Ζλατοβράτσκι, Νικόλαος-Νικολάγιεβιτς. Ρῶσος συγγραφεὺς (1845—1913). Ὁ πατήρ αὐτοῦ ὑπηρέτει ὡς διάκονος παρὰ τῇ Χρυσῇ Πύλῃ τοῦ κυβερνείου Βλαδιμίρ, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ τὸ ὄνομα Ζλατοβράτσκι (=Χρυσοσπηλαιώτης), καὶ ἡ μήτηρ του δὲ ἦτο θυγάτηρ ἱερέως. Ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ὑπὸ συγγενῶν του ἱεροσπουδαστῶν, ἐπεράτωσε δὲ τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Βλαδιμίρ. Ὁ πατήρ του τυχὼν τῆς συνδρομῆς τοῦ συλλόγου τῶν εὐπατριδῶν, συνέστησεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην δημοσίαν βιβλιοθήκην, εἰς ἣν ἐγκατεστάθη ὁ Νικόλαος, βοηθῶν τὸν πατέρα του καὶ ἀναγινώσκων ποικίλα βιβλία. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς βιβλιοθήκης ἐξεδιώχθησαν αἱ πρῶται τάσεις τοῦ Ζλατοβράτσκι εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἔγραφε δὲ ποιήματα, ἐξέδιδε χειρόγραφον περιοδικὸν καὶ ἑλκυόμενος πρὸς τὸ θέατρον συνέθεσε δρᾶμα ἐκ τοῦ λαϊκοῦ βίου. Ἀπελπισθεὶς ὅτι θὰ ἐνεγράφετο ποτε φοιτητής, εἰσῆλθεν εἰς τὸ τεχνολογικὸν ἰνστιτοῦτον τῆς Πετρουπόλεως, καὶ εἰργάζετο ὅπως κερδίζῃ τὸν ἄρτον του. Προσελήφθη τότε ὡς διορθωτὴς εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ὁ υἱὸς τῆς Πατρίδος», ὅπου ἐδοκίμασε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τῷ 1866 ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον διήγημά του «Ἡ ἐπιζωτία», ἐξηκολούθησε δὲ νὰ δημοσιεύῃ βραχείας εἰκόνας ἐκ τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ὑπὸ διάφορα ψευδώνυμα. Νοσήσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ἐρημίᾳ δὲ τοῦ ἐπαρχιακοῦ βίου συνέλαβε καὶ ἔγραψε τὸ πρῶτον ἐκτενὲς αὐτοῦ ἔργον, «Οἱ χωρικοὶ ἔνορκοι», ὅπερ δημοσιευθὲν εἰς τὸ διάσημον περιοδικὸν τοῦ Νεκράσωφ ἐσημείωσε τὴν περαιτέρω τύχην τοῦ Ζλατοβράτσκι, ταχθέντος εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν μετὰ τῶν ἐγκρίτων λογογράφων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Ζλατοβράτσκι γράφων ἀνεζήτει κοινωνικὰς καὶ ἠθικὰς βάσεις εἰς τὴν κοινότητα τῆς συντεχνίαν μετὰ τῶν ἀτομικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῶν ἰδανικῶν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος, παγιουμένων ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ κοινῇ ἀπολαβῇ τῶν καρπῶν αὐτῆς. Ἐκ τῆς τοιαύτης κοσμοθεωρίας του ἐκπηγάζει ἡ ἀπαισιόδοξος ἰδέα αὐτοῦ περὶ τῆς ρωσικῆς ἀριστοκρατίας, τὴν ὁποίαν συναντᾷ τις εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ συγγραφέως. Ἔργα του τοιαῦτα εἶναι: «Αἱ χρυσαῖ καρδίαι», «Ὁ ἐρημίτης», «Ἡ οἰκογένεια Κρέμλεφ», «Οἱ κύριοι Καραβέγιεφ» καὶ πλεῖστα ἄλλα. Εἰς αὐτὰ ὁ Ζλατοβράτσκι παρουσιάζει τοὺς ἀνεπιτυγμένους ἀνθρώπους ὡς ἀπολωλότα πρόβατα, καὶ τὸ μόνον ἄξιον σημειώσεως τῆς τάξεως αὐτῶν, ὅπερ παρατηρεῖ, εἶναι ἡ προσπάθεια τινῶν ἐκ τούτων, ὅπως ἀφομοιωθῶσι πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐπανακτήσωσιν οὕτω τὸν ἀπολεσθέντα παράδεισόν των. Εἰς τὰ μυθιστορήματά του «Αἱ χωρικαὶ καθημεριναί», «Αἱ βάσεις», «Ἡ ἱστορία ἑνὸς χωρίου» κτλ., εἰσήγαγεν οὐσιώδεις τύπους διαδραματίσαντας σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν ρωσικὴν ἱστορίαν, καὶ τοὺς ὁποίους συναντᾷ τις εἰς πάσας τὰς ἐποχὰς τῆς ρωσικῆς ἱστορίας. Οἱ τύποι οὗτοι ἐκλήρωσαν βραδύτερον ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ρωσίας καὶ ὅλας τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα, ἀπὸ τῶν ἐμπόρων τῆς Μόσχας μέχρι τῶν ἡρώων τοῦ «Νεκροῦ οἴκου» τοῦ Δοστογιέβσκι. Ἕτερος γενικὸς τύπος τοῦ Ζλατοβράτσκι εἶναι ὁ ἥρως τοῦ μυθιστορήματός του «Οὐστούγιεφ», ὁ Πέτρος Βόχων, ὅστις εἶναι ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους συναντᾷ τις ἐπίσης εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν, ἑτοίμους ν' ἀπαρνηθῶσι τὰ πάντα ἐν ὀνόματι τοῦ ἰδεώδους τῆς «νοητικότητος». Εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους ὀφείλει ἡ Εὐρώπη τὸ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῶν τελευταίων διακοσίων ἐτῶν, χάριν τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀτόμου ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν προλήψεων, ἀπεσπάσθησαν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ κοινοτικοῦ βίου παρὰ τοῖς ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς.

Ὁ Ζλατοβράτσκι δὲν ἐπεζήτησε νὰ ἐξιδανικεύσῃ τοὺς Ρώσους ἀγρότας, ἀλλὰ τοὺς παρουσιάζει βασιζομένους ἐπὶ τῆς ὁρμεμφύτου καὶ ἀπολύτου πίστεως εἰς τὰς παραδόσεις. Ἡ ἰδέα του περὶ τοῦ ἀχρήστου τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀριστοκρατίας, ὡς στερουμένης ἠθικῶν βάσεων καὶ μὴ ἐχούσης ὡρισμένον τινὰ σκοπόν, προῆλθεν ἐκ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως λόγῳ τῆς χειραφετήσεως τῶν δουλοπαροίκων, τῆς στερησάσης τοὺς πόρους τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ μεταβαλούσης αὐτοὺς εἰς εὐγενεῖς προλεταρίους. Ἡ μερὶς αὐτὴ τῶν ἀριστοκρατῶν, μὴ δυνηθεῖσα οὕτω ν' ἀποβάλῃ τὰς παλαιὰς ἕξεις της οὔτε ν' ἀφομοιωθῇ πρὸς τὸν λαόν, περιέπεσεν εἰς ἀδράνειαν καὶ κατέστη ἄχρηστον σκεῦος εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν. Τοὺς τύπους τούτους ἀπεικόνισε θαυμασίως ὁ Ζλατοβράτσκι, καὶ εἰς τὰ μυθιστορήματα αὐτοῦ ἀντανακλᾶται ἡ ζωὴ τῆς ἀσταθοῦς ἐκείνης περιόδου, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψαν αἱ παράφοροι ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι, αἱ φθάσασαι μέχρι τῶν τελευταίων συνεπειῶν. Τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζλατοβράτσκι ἔσχον μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀρχομένου νὰ μορφοῦται ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῶν στεππῶν ἀνέλαβον νὰ διαδραματίσουν τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων του, μεταβληθέντες εἰς ἀποστόλους τῶν νέων ἰδεῶν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ζλατοὺστ (Zlatoust) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας τῶν Βασκίρων ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄϊ, ἐν τῇ γραφικῇ κοιλάδι τῶν Οὐραλίων καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Οὔφα—Τσελιαβίνσκ. Ἔχει ἐργοστάσια ἀγχεμάχων ὅπλων. Κάτοικοι 48.000, τὸ πλεῖστον ἐργάται. Μ. Ν. Δ.

Ζλίβια ἢ **Σλίβια** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ὀξυᾶς τῆς ἐπαρχίας Δράμας, μετονομασθὲν εἰς *Δαμασκηνιά* (βλ. λ.).

Ζλοσέλα (Zlosela) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Κόλπος τῆς Δαλματίας καὶ λιμὴν καὶ πόλις ἐν αὐτῷ (πλάτ. 43°50' Β, μηκ. 15°37' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel), ἀνήκων εἰς τὴν Νοτιοσλαυΐαν. Σ. Ε. Λ.

Ζλότα-Λίπα (Zlota-Lipa) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Δνειστέρου ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ, μήκους περίπου 110 χλμ. Πηγάζει ἀπὸ τῶν νοτίων κλιτύων τῆς λοφώδους περιοχῆς, παρὰ τὸ Γκολογκόρι (Gologory), τῆς χωριζούσης τὰ ὕδατα τῶν παραποτάμων τοῦ Δνειστέρου ἀπὸ τῶν παραποτάμων τοῦ Βιστούλα, καὶ χύνεται εἰς τὸν Δνείστερον εἰς τὸν ἀνάρρουν τῆς πόλεως Νιζνιώφ (Nizniow). Ἔχων κατεύθυνσιν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ παραπόταμοι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δνειστέρου, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἐδύνατο νὰ καταστῇ γραμμὴ ἀμύνης κατὰ τὰς ἀπὸ τῆς Πολωνίας πρὸς τὴν νότιον Ρωσίαν ἐπιχειρήσεις. Ὡς τοιαύτη ἐχρησιμοποιήθη παρὰ τῶν αὐστρογερμανικῶν στρατευμάτων (νότιος στρατιὰ τοῦ φὸν Βότμερ) κατ' Αὔγουστον τοῦ 1915 κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Γαλικίας, διατηρηθεῖσα ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρις Ὀκτωβρίου τοῦ 1916. Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

Ζλότσωφ (Zloczow) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν τῇ ἀνατολικῇ Γαλικίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λεμβέργης—Ταρνοπόλ. Κάτοικοι 13.212 (1910), ἐξ ὧν πολλοὶ Ἑβραῖοι. Μ.Ν.Δ.

Digitized by Google

Ζλότυ (τό)· νομισματικὴ μονὰς τῆς Πολωνίας (βλ. *Πολωνία* [Νομισματ.]).

Ζλουκούκιανη /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς σερβικῆς Μακεδονίας (περιοχὴ Μοναστηρίου) ἔχον πληθυσμὸν μικτὸν 600 περίπου κατοίκων.

Ζμαγιὰν (Zmajàn [*Γεωγρ.*] Νῆσος δαλματική, ἀνήκουσα εἰς τὴν Νοτιοσλαυίαν καὶ σχηματίζουσα τὴν κεφαλὴν ἓξ μικροτέρων νήσων (πλάτ. 43° 39' Β, μηκ. 150° 50' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel), ἀποτελουσῶν τὰ πρόσγεια τῷ λιμένι τοῦ Σεμπενίκο. Σ. Ε. Λ.

Ζμεΐνογκόρσκ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Σιβηρίας ἐν τῷ κυβερνείῳ τοῦ Τόμσκ, ἀριθμοῦσα 15.600 κατοίκους, πλουσία εἰς μεταλλεῖα ἀργύρου, χρυσοῦ καὶ μολύβδου. Θ. Β.

Ζμιὲβ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ρωσίας ἐν Οὐκρανίᾳ, ἀριθμοῦσα 3 000 κατοίκους. Εἶναι βιομηχανικὸν κέντρον καὶ ἔχει πλεῖστα ἐργοστάσια κατεργασίας δερμάτων. Ἡ βιομηχανία της αὐτὴ ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς χειραφετήσεως τῶν δουλοπαροίκων (1863). Θ. Β

Ζμινὶ /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ ὅρμου τοῦ Κὲρτς (πλάτ. 45° 20' Β., μηκ. 36° 31' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2205: Kertch Strait). Ἔχει σηματοφόρον συντηρούμενον ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ Λόϋδ πρὸς περαιτέρω διαβίβασιν διὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ὁδοῦ σημάνσεων ἀπὸ τῶν διαπλεόντων πλοίων καὶ ἀντιστρόφως. Σ.Ε.Λ.

Ζμπεῖρος (ὁ) [*Ναυτ.*]. Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης σημαίνων τὸν *στρόφον* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ζμπίγκνιεβ. Δοὺξ τῆς Βοημίας γεννηθεὶς περὶ τὸ 860. Προσηλωμένος εἰς τὸ δυτικὸν δόγμα καὶ συνδεθεὶς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ηὐνόησε μεγάλως τὰς προσπαθείας τῶν καθολικῶν εἰς τὴν χώραν του, ἐτέθη ὑπὸ τὴν γερμανικὴν προστασίαν καὶ διέκοψε πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Μοραβίαν. ἐξηνάγκασε δὲ τοὺς Τσέχους τῷ 910 νὰ ὑποκύψουν εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ρατισβόννης. Ὁλόκληρος ἡ περίοδος τῆς ἡγεμονίας του διακρίνεται διὰ τὰς μεγάλας ἀνωμαλίας, τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ἡ διαίρεσις τῶν ἐκκλησιῶν. Θ. Β.

— **Ζμπίγκνιεβ.** Πολωνὸς πρίγκιψ, νόθος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Βλαδισλάβου (1084—1115). Τῷ 1102, ἀποθανόντος τοῦ φυσικοῦ του πατρός, ἐγένετο κύριος μεγάλου τμήματος τῆς Πολωνίας. Λόγῳ ὅμως τῆς γεννήσεώς του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεύς, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ νεώτερος ἀδελφός του Βολεσλὰς Γ'. Ὁ Ζμπίγκνιεβ δὲν ἔπαυσε διεκδικῶν τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματά του καὶ ἐξεγείρων τοὺς Τσέχους, τοὺς Πρώσσους καὶ τοὺς Πομερανοὺς κατὰ τοῦ νέου ἡγεμόνος, ὅστις πολλάκις συνεχώρησεν αὐτόν. Οὗτος ὅμως μετὰ πᾶσαν συγγνώμην προεκάλει καὶ νέαν ἐπανάστασιν, μέχρις οὗ ἐδολοφονήθη κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1115. Θ. Β.

Ζνὰ [*Γεωγρ.*] Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται δύο ποταμοὶ τῆς Ρωσίας. Ὁ πρῶτος δέχεται τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Μουσᾶ, ἀπὸ τοῦ σημείου δὲ Μοράνσκ καθίσταται πλωτὸς καὶ ἐξυπηρετεῖ μεγάλως τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν τοῦ κυβερνείου Ταμπόβ. Τὸ μῆκος του εἶναι 300 χιλιομέτρων.

Ὁ δεύτερος εἶναι ἐπίσης πλωτὸς καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην Μύστινο εἰς τὸ σημεῖον Βίσνε-Βολότσκ, ἀποτελεῖ δὲ μέρος τοῦ μεγάλου συμπλέγματος τῶν ρωσικῶν διωρύγων, δι' ὧν κινεῖται τὸ ἐμπόριον ἐν Ρωσίᾳ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας. Ἡ ἔκτασις αὐτοῦ εἶναι 149 χιλιόμετρα. Θ. Β.

Ζνάϊμ (τσεχ. *Ζνόϊμο*) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἄλλοτε αὐστριακῆς Μοραβίας, σήμερον τῆς δημοκρατίας τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἕδρα νομοῦ, ἐπὶ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν Βιέννης—Teschen καὶ Grussbach—Schönau. Ἔχει 15000 περίπου κατοίκους Τσέχους καὶ Γερμανούς. Εἶναι πόλις βιομηχανική, ἔχουσα βυρσοδεψεῖα, ἐριουργεῖα καὶ ὑφαντουργεῖα. Ἦτο ἄλλοτε ἕδρα δουκάτου ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Βοημίας, καταστραφεῖσα τῷ 1145 καὶ συνοικισθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὀττοκὰρ τοῦ Α' διὰ Γερμανῶν ἐποίκων. Ἡ πόλις ἦτο ἐπὶ αὐστριακῆς κατοχῆς ἕδρα συντάγματος, τοῦ ὁποίου ἐπίτιμος ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ νομὸς Ζνάϊμ ἔχει 100000 περίπου κατοίκους, ἐν μέρει Γερμανούς. Ν. Μ.

Ζὸ (Zo), **'Ερρῖκος.** Γάλλος ζωγράφος, γεννηθεὶς τῷ 1873, υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως Ζό, οὗτινος ὑπῆρξε καὶ μαθητής. Μαθητεύσας καὶ εἰς τὸ ἀτελιὲ τοῦ Μποννὰ καὶ τὴν σχολὴν τῶν καλῶν τεχνῶν, ἐξέθεσεν εἰς τὸ σαλὸν τὰ ἔργα: «Ὁ θάνατος ἑνὸς ταυρομάχου», «Πρὸ τῆς ταυρομαχίας», «Ἥλιος καὶ ἤσκιος», «Ἐπεισόδιον», «Πρὸς τοὺς ταύρους», «Ἐπευφημίαι», «Εἴδωλα», «Μασκαράτα» «Ὑδροφόρος», «Ἱσπανικὴ οἰκογένεια» κλπ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν βιαίων χαρακτήρων. Ν. Ι. Θ.

— **Ζὸ** (Zo), **'Ιωάννης - Βαπτιστὴς - 'Αχιλλεύς.** Γάλλος ζωγράφος (1826—1871). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Κοντύρ, τοῦ Πυβὶ ντὲ Σαβὰν καὶ τοῦ Μανέ. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Salon τῶν Παρισίων τοῦ 1867 ἐτέθη ἐκτὸς συναγωνισμοῦ μὲ τὸν θαυμάσιον πίνακά του «Δικαστήριον τῶν Μαυριτανῶν βασιλέων», ὅστις ἐκτεθεὶς ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸ Λουξεμβοῦργον ἐτοποθετήθη ἐν τέλει εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀποικιῶν. Ὑπῆρξεν ἀκριβὴς σχεδιαστὴς καὶ ἐξαιρετικὸς ζωγράφος. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἐφιλοτέχνησε καὶ τοὺς κατωτέρω: «Ἡ πλατεῖα τοῦ δημαρχείου», «Ὁ τυφλὸς τοῦ Τολέδου» κλπ. Ν. Ι. Θ.

Ζοα—. Τὰ ἀπὸ Ζοΐ— ἢ Joï— γαλλικὰ ὀνόματα βλ. ἐν *Ζουα—*.

Ζοὰν [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Τάνις*).

Ζοὰν (Joanne), **'Αδόλφος-Λαυρέντιος.** Γάλλος φιλόλογος καὶ γεωγράφος (1823—1881). Σπουδάσας νομικὰ καὶ γενόμενος δικηγόρος ἐν Παρισίοις, ἐγκατέλειψε τὴν δικηγορίαν καὶ ἤρξατο δημοσιογραφῶν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐφημερίδα «Journal de l'instruction publique», εἶτα δὲ εἰς διάφορα ἄλλα παρισινὰ φύλλα. Μετὰ τοῦ Σαρτὸν καὶ Πουλὲν ἵδρυσε τῷ 1843 τὴν «Illustration» καὶ μετέφρασε τὰς «Μελέτας» τοῦ Μακώλεϋ. Εἶτα ἐξέδωκε τοὺς ὁδηγούς, οἵτινες εἶναι γνωστοὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Guides-Joanne» καὶ διακρίνονται διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν πληροφοριῶν. Ἡ ἔκδοσις τούτων ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1852 ἐξηκολούθησεν ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον μέχρι τοῦ 1866. Τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Ζοὰν ἤρχισεν ἐκδίδων νέαν σειρὰν ὑπὸ τὸν τίτλον «Guides-Diamants», περιλαμβάνουσαν τοὺς ὁδηγοὺς τῆς Γαλλίας, Γερμανίας, Ἑλβετίας, Σκωτίας, Ἑλλάδος κτλ. Τῷ 1869 ἐξέδωκε τὸ «Λεξικὸν τῶν γαλλικῶν δήμων» καὶ τὴν «Γεωγραφικὴν συλλογὴν τῶν διαμερισμάτων τῆς Γαλλίας», μετὰ προλόγου τοῦ Ἐλισαίου Ρεκλύς. Ὁ Ἀδόλφος Ζοὰν ἵδρυσε τὸ «Club Alpin Français», ἔγραψε δὲ καὶ ἓν μυθιστόρημα φέρον τὸν τίτλον «Albert Fleuvier». Θ. Β.

— **Ζοὰν** (Joanne) **«ὁδηγοί»** βλ. λ. *Ζοὰν* 'Αδόλφος.

— **Ζοὰν** (Joanne), **Παῦλος.** Γάλλος γεωγράφος, υἱὸς τοῦ Ἀδόλφου Ζοὰν (1847—1914). Σπουδάσας τὰ νομικὰ ἐν Παρισίοις καὶ γενόμενος δικηγόρος, ἀπεσύρθη τῶν δικαστηρίων ὅπως βοηθήσῃ τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ὁδηγῶν-Ζοάν», μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκδόσεως τούτων ἐπενεγκὼν πλείστας βελτιώσεις. Τὸ κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ «Dictionnaire géographique et administratif de la France et de ses colonies» ἐκδοθὲν τῷ 1890. Θ. Β.

Ζοάννα [*Γεωγρ.*]. Νῆσος ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ (βλ. λ. *Γιοχάννα*).

Ζοαννὸ (Johannot), **'Αλφρέδος - Κάρολος -'Ερρῖκος.** Γάλλος ζωγράφος καὶ χαράκτης (1800—1837). Διεκρίθη ἰδιαιτέρως διὰ τὰς χαλκογραφίας του, δι' ὧν εἰκονογραφήθησαν τὰ ἔργα τοῦ Βύρωνος, τοῦ Οὐάλτερ Σκὼτ καὶ τοῦ Φενιμὼρ Κοῦπερ. Ἀπὸ τοῦ 1831 ἀφωσιώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γραφικήν, ἐνεφανίσθη δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τῶν Παρισίων διὰ τοῦ ἔργου του: «Ὁ δὸν Ζουὰν ναυαγός». Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἐξέθεσεν ἕτερα ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ ἐπιγραφόμενα: «Ἡ εἴσοδος τῆς Μονπανσιὲ εἰς τὴν Ὀρλεάνην κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σφενδόνης», «Ἡ μάχη τοῦ Μπραττελέν», «Ὁ Φραγκῖσκος τῆς Λωρραίνης μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ντρά», «Ἡ Μαρία Στούαρτ ἐγκαταλείπουσα τὴν Σκωτίαν». Θ. Β.

— **Ζοαννὸ** (Johannot), **'Αντώνιος.** Γάλλος ζωγράφος καὶ χαράκτης, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλφρέδου Ζοαννὸ (1803—1852). Ἤρξατο τὸ στάδιόν του ὡς χαλκογράφος, εἰκονογράφησε δὲ τὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου, τὸν «Δὸν Κιχώτ», τὴν «Αἰσθηματικὴν ἀποδημίαν», τὴν «Μανὸν Λεσκό», τὰ διηγήματα τοῦ Νουτιὲ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἔργα. Μεταξὺ τῶν πινάκων του οἱ σπουδαιότεροι εἶναι: «Ἡ μάχη τοῦ Ρόζμπεκ» καὶ «Ὁ Λουδοβῖκος Ζ' ἐκβιάζων τὴν δίοδον τοῦ Μαιάνδρου», «Ὁ Λουδοβῖκος - Φίλιππος προσφέρων εἰς τὴν βασίλισσαν Βικτωρίαν γοβελιανοὺς τάπητας», «Σκηνὴ λεηλασίας κατὰ τὸ 1525». Θ. Β.

Ζοάρα [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ φρούριον τῆς Παλαιστίνης ἐν τῇ Μωαβίτιδι, ΝΑ τῆς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης (Νεκρᾶς θαλάσσης) κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 16, 4) εἰς βορ. πλάτ. 67° 20' καὶ ἀνατ. μηκ. 30° 30'. Ἑβραϊστὶ ἐκαλεῖτο *Σηγώρ*, ἐκτίσθη δὲ εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἐν τῇ κοιλάδι Σιδδίμ, φέρουσα κατ' ἀρχὰς τὸ ὄνομα *Βαλὰ* ἢ *Βααλά*. Ἐπὶ τῶν βιβλικῶν χρόνων ἀπετέλει μέρος τῆς Πενταπόλεως, εἶναι δὲ ἡ μόνη διασωθεῖσα ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων, Γομόρων, Ἀδαμὰ καὶ Σεβωείμ, ὅπου κατέφυγεν ὁ Λὼτ μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ (Γεν. XIX, 24).

Τὴν Ζοάραν κατέλαβεν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους μετ' ἄλλων ἕνδεκα πόλεων τῆς Πετραίας Ἀραβίας ὁ βασιλεὺς καὶ μέγας ἀρχιερεὺς συνάμα τῶν Ἰουδαίων Ἀλέξανδρος ὁ Ἰανναῖος (103—76 π.Χ.), υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ, ἀλλ' ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ὑρκανοῦ τοῦ Β'.

Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἕδρα φρουρᾶς ρωμαϊκῆς. Κατὰ δὲ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἕδρα ἐπισκόπου, ἐξαρτωμένου ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 721) ὡς μία τῶν 10 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Παλαιστίνης, ὑπὸ ἡγεμόνα. Κατὰ δὲ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἄραβος γεωγράφου Ἀμποὺλ-Φέδα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ζογγάρ*.

Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον τὸ χωρίον *Μάσρα - Γκὸρ - ἐλ Σαφιέ*, κατοικούμενον ὑπὸ 300 περίπου οἰκογενειῶν Ἀράβων, ἐπιδιδομένων εἰς τὴν γεωργίαν. Α. Θ. Σ.

Ζοβεΐδι, 'Αμποῦ Βὲκρ Μωχάμμετ. Ἄραψ φιλόλογος γεννηθεὶς ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Κορδούῃ τῷ 941 μ. Χ. Διεκρίθη ὡς συγγραφεὺς «Ἀραβικῆς γραμματικῆς» καὶ «Ἱστορίας τῶν γραμματικῶν», ἔπειτα δὲ ὡς διατάξας μεθοδικῶς τὴν ὕλην τοῦ ἀρχαιοτάτου γνωστοῦ ἀραβικοῦ λεξικοῦ Κιτὰπ ἐλαΐν, ἔργου τοῦ διασήμου λογίου Χαλήλ. Ὁ Ζοβεΐδι κατέλιπε καί τινα ποιήματα. Νομίζεται πατὴρ τοῦ Ἀμποῦ Βὲκρ Χάσαν, υἱοῦ Ζοβεΐδι, θανόντος τῷ 989, συγγράψαντος «Ἱστορίαν τῶν νομοδιδασκάλων τῆς Κορδούης». Γ. Λ. Α.

Ζοβεῒρ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τουρκικὴ ἐν Μ. Ἀσίᾳ εἰς τὸν νομὸν τῆς Βασσόρας καὶ 15 χλμ. ΝΔ τῆς πόλεως ταύτης. Ἱδρύθη ὑπὸ οἰκογενειῶν αἵτινες ἔφευγον τότε τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βαχαβιτῶν. Ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ Ζοβεΐρ, ἑνὸς τῶν ἀμέσων μαθητῶν τοῦ προφήτου, οὗτινος ὁ τάφος εὑρέθη ἐκεῖ που πλησίον.

Ζόβολλο [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῆς Πελοποννήσου, ἀντικρύζον τὰ Κύθηρα, ἡ νοτία τῆς χερσονήσου τοῦ *Ἕλους* ἐσχατιὰ (πλάτ. 36°27' 44" Β, μηκ. 23°08'40" 'Αν, χάρτ. ἀγγλ. 1685: Venetico to Spezzia) εἰς 3½ μίλλ. δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέας. Ἐπ' αὐτοῦ ἐτοποθετήθη (1922) φάρος Ἄγκα πρὸς φωτισμὸν τοῦ νοτίου ὁρίου τῆς ἀκτῆς ἐκείνης εἰς τοὺς ἐκ δυσμῶν ἐρχομένους, δι' οὓς ὁ φάρος τῆς Μαλέας εἶναι ἀθέατος. Τῶν ναυτικῶν κρατούντων, ἔκτοτε, τῶν μὲν ἐκ δυσμῶν τὴν γραμμὴν Ταίναρον—Κύθηρα, τῶν δ' ἐξ ἀνατολῶν Ζόβολλο - Ταίναρον, οὐδεμία σύγκρουσις ἐσημειώθη πλέον εἰς τὸν πολυσύχναστον ἐκεῖνον διέκπλουν τῆς *Ἐλαφονήσου* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

Ζογγός, Βασίλειος. Ὑδραῖος πυρπολητὴς κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Ἐπολέμησε τῷ 1822 ὑπὸ τὸν Πιπῖνον εἰς Χίον, καὶ ὑπὸ τὸν Δημαρᾶν εἰς Μεσολόγγιον. Τῷ 1825 ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ματρόζον ὡς ναύκληρος, τῷ δὲ 1824 μετέσχε τῆς πυρπολήσεως τουρκικῆς φρεγάτας εἰς τὸν Καφηρέα. Ἐπληγώθη εἰς τὸ Ναυαρῖνον τῷ 1825, ἠχμαλωτίσθη δὲ κατά τινα πειρατικὴν ἐπιδρομήν, τὴν ὁποίαν ἐνήργει δι' ἰδιοκτήτου πλοιαρίου τῷ 1826. Ἐλευθερωθεὶς μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, προσελήφθη ἀπὸ τὸν Σαχίνην, καὶ διακριθεὶς εἰς τὴν «Ὕδραν» προήχθη ἐπὶ Ὄθωνος, καὶ ἀπέθανε μὲ τὸν βαθμὸν ὑποπλοιάρχου, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ὑπηρέτησεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου «Καρτερία». Γ. Δ. Κ.

Ζογεριὰ [*Γεωγρ.*]. Μικροσυνοικισμὸς τῶν Σπετσῶν. Κάτ. (1928) 42.

Ζόγκα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας, ἤδη καλούμενον *Καστράκι* (βλ. λ.).

Ζόγκλον [*Γεωγρ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ *Ναυαρίνου* (βλ. λ.) κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ζογλώπι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης, ἤδη καλούμενον *Ραχοῦλα* (βλ. λ.).

Ζογριὰ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ νῆσος πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου, ἔχουσα ὑποκρήμνους κλιτῦς (ὑψόμ. κορυφῆς 286 ποδ., πλάτ. 39° 07' 30" Β, μηκ. 23° 31' 10" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with the Oreos and Talanta channels, καὶ 496: Skiathos harbour) πρὸς νότον τοῦ νησίου Μαραγκὸς καὶ πρὸς Α τοῦ νησίου Ζογριάκι. Ὀνομάζεται καὶ *Παχειὰ* καὶ *Ζουγγριά*, γράφεται δὲ καὶ *Ζωγρηά*. Σκέπει τὸν λιμένα Σκιάθου ἀπὸ τῶν Ν ἀνέμων. Σ. Ε. Λ.

Ζογριάκι [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νησίον πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου (ὑψόμ. 178 ποδ., πλάτ. 39° 07' 30" Β, μηκ. 23° 29' 55" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with the Oreos and Talanta channels, καὶ 1196: Skiathos harbour) μεταξὺ νήσου Ζογριᾶς καὶ ἀκρωτηρίου Καλαμάκι, δεξιὰ δὲ τῷ εἰσπλέοντι τὸ ΝΔ στόμιον τοῦ λιμένος. Σ. Ε. Λ.

ζογούρι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀνάγυρις ἡ δύσοσμος* (Anagyris foetida).

Ζοδοκὴ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Σάμου (ὑψόμ. 1228 ποδ.), προβάλλον ἐπὶ 2½ μίλ. πρὸς

Digitized by Google

ἀνατολὰς τῆς μικρᾶς χερσονήσου Ντομοὺς Μπουρνοὺ (πλάτ. 37° 47′ Β., μῆκ. 27° 06′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1530: Strait of Samos) καὶ ἀπολῆγον εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Πρᾶσον*. Ἄριστον γνώρισμα διὰ τὴν προσγείωσιν τῷ στενῷ τῆς Μυκάλης. Σ. Ε. Λ.

Ζοέγκα (Zoega), ***Ἰωάνης-Γεώργιος***. Δανὸς ἀρχαιολόγος (1755—1809). Ἐπιφορτισθεὶς νὰ ταξινομήσῃ τὴν νομισματικὴν συλλογὴν τῆς Κοπεγχάγης, ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν ταύτην μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ κατέλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν κρατίστων ἀρχαιολόγων τῆς ἐποχῆς του. Εἶτα δαπάναις τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας ἀπεστάλη εἰς Ρώμην πρὸς νομισματικὰς μελέτας. Ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου ΣΤ′ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἑρμηνεία τῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἐν Ρώμῃ εὑρισκομένων ὀβελίσκων, κατόπιν δὲ διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου. Τὰς ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ πραγματείας περισυνέλεξε καὶ ἐδημοσίευσε τῷ 1817 ὁ Βέλκερ. Θ. Β.

Ζοζέ. Οὕτως ἀποδίδεται κακῶς τὸ ἱσπανικὸν Zosé (προφ. *Χοσέ*), ὡς λέγεται εἰς τὴν ἱσπανικὴν ὁ *Ἰωσὴφ* (βλ. *Χοσέ*).

Ζοζερτιτί. Τέταρτος φαραὼ τῆς Γ′ μεμφιτικῆς δυναστείας, ὁ κατὰ Μανέθωνα Σέσωχρις.

Ζοϊνβίλλη (Joinville) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἁγίας Αἰκατερίνης τῆς Βραζιλίας (βλ. *Ζουαγβίλ*).

Ζοιρνικάβιος (Zoernikavius), ***Ἀδάμ***. Πρῶσσος Λουθηρανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1652. Προσελθὼν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν συνέγραψεν ἐναντίον τῶν δυτικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Ὀνομαστὸν κατέστησε τοῦτον τὸ δίτομον σύγγραμμα περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξέδωκεν ἐν Πετρουπόλει μεταφράσας ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ Εὐγ. Βούλγαρις, εὐμενῶς δὲ ἐξεφράσθη περὶ αὐτοῦ ὁ Overbeck. Κατὰ τὸν Χρύσανθον ὁ Ζοιρνικάβιος διέτριψεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγ Νικολάου παρὰ τὸ Κίεβον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μαξαποῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν Ρωσίᾳ ἐγένετο νέα ἐπιμεμελημένη ἔκδοσις τοῦ ἔργου του. Γ. Ι. Κ.

Ζοιτία, καὶ ***Ζοίτιον*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη μικρὰ πόλις τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὰ ΝΔ τῶν Τρικολώνων καὶ εἰς ἀπόστασιν 15 σταδίων (2460 μέτρ. περίπου). Ὁ Παυσανίας διελθὼν ἐκ τῆς πολίχνης ταύτης τῷ 150 κάμνει λόγον περὶ δύο ναῶν αὐτῆς, τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, οἱ ὁποῖοι διετηροῦντο ἀκέραιοι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ κάτοικοί της ἀνήκοντες εἰς τὴν φυλὴν τῶν Εὐτρησίων, μετῳκίσθησαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν κατὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Τὰ ἴχνη τῆς πόλεως καὶ τῶν ναῶν ἀνευρέθησαν μεταξὺ τῶν σημερινῶν χωρίων Ζουνατίου καὶ Παλαιομιρίου τῷ 1828 ὑπὸ Πετιέ. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ζοκύνθιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κυρηναϊκῆς (ἀπαντῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Κοζύνθιον*), «ἄκρα τραχεῖα, ὅρμος καλὸς ἄνυδρος δὲ» μεταξὺ Μενδρίου καὶ Ἀμμωνίου πηγῶν (Σταδ. Μεγ. θαλάσ. 81—82). Ὁ Beechy καὶ ὁ Smyth ταυτίζουσιν αὐτὸ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τὸ τερματίζον τὸ ὄρος Μουράτο, 13 μίλ. ΒΑ τῆς Μάρσα-Μπρέγκα (πλάτ. 30° 25′ Β, μῆκ. 19° 35′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 246: Ras Makhabez to Ben-Ghazi), ὅπερ ἐπιστέφεται ἀπὸ ρωμαϊκὸν φρούριον· αἱ ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ρωμαϊκὰ κτίσματα, νομίσματα τοῦ Αὐγούστου, καὶ τὰ στόμια φρεάτων ἐξικνουμένων εἰς ἑκατοντάδας ποδῶν καὶ παρεχόντων παρὰ τὸ ἀρνητικὸν ὑψόμετρον τῆς στάθμης των ὕδωρ γλυκύτατον. Σ.Ε.Λ.

Ζολᾶ (Zola), ***Αἰμίλιος***. Γάλλος μυθιστοριογράφος γεννηθεὶς τῷ 1840. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ἐν Παρισίοις προσελήφθη ὡς ὑπάλληλος εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Ἀσέτ, ἀλλὰ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του ἐπεδίδετο εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἔγραφε κριτικὰς διὰ βιβλία καὶ θεατρικὰ ἔργα εἰς διάφορα λογοτεχνικὰ περιοδικά. Συγχρόνως ἀπεπειράθη νὰ γράψῃ μυθιστορήματα, ἀλλ᾿ οὔτε εἰς «Τὰ μυστήρια τῆς Μασσαλίας», οὔτε εἰς «Τὴν ἐπιθυμίαν μιᾶς νεκρᾶς» φαίνεται τὸ μεγάλο τάλαντον, τὸ ὁποῖον δίδει τόσην δύναμιν εἰς τὸ μετέπειτα ἔργον του. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς «Διηγήσεις πρὸς τὴν Νινὸν» (1864), αἵτινες ἀντιθέτως ἔγιναν εὐμενῶς ἀποδεκταὶ παρὰ τοῦ κοινοῦ. Ἀλλ᾿ ἤδη ὁ Ζολᾶ λαμβάνει τὴν ροπὴν πρὸς τὸν νατουραλισμόν, ὁ ὁποῖος καὶ προσέδωκε τὸν ὁριστικὸν χαρακτῆρα εἰς τὸ ἔργον του. «Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Κλὼντ» (1865) στηρίζεται ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων, εἰς δὲ τὴν «Τερέζα Ρακὲν» (1867) ἀναλύει τοὺς ἐφιάλτας καὶ τὰς τύψεις τῆς ἐνόχου ἡρωΐδος του ἀπὸ καθαρῶς φυσιολογικῆς ἀπόψεως. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς «Μαντλὲν Φερὰ» (1868), ὁ Ζολᾶ, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν Φλωμπέρ, τοὺς ἀδελφοὺς Γκονκοὺρ καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν «Ἀνθρωπίνην κωμῳδίαν» τοῦ Μπαλζάκ, ἐγκαινιάζει τὸν πολύκροτον κύκλον τῶν μυθιστορημάτων του ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Οἱ Ρουγκὸν-Μακάρ, φυσικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία μιᾶς οἰκογενείας κατὰ τὴν β′ αὐτοκρατορίαν». Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν σειρὰν ταύτην μυθιστορημάτων, τὸ ὁποῖον ἔσχε πραγματικὴν ἐπιτυχίαν εἶναι «Τὸ ρόπαλον» (1877) τὸ πλέον χαρακτηριστικόν, εἰλικρινὲς καὶ δυνατὸν τῶν νατουραλιστικῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ζολᾶ. Ὁ,τιδήποτε ἐπιφυλάξεις καὶ ἂν διατηρῇ τις ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιστημονικὰς βάσεις τοῦ συγγραφέως, δέον ν᾿ ἀναγνωρισθῇ ἡ μεγάλη ἀνθρωπιστικὴ πνοή, ἡ ἀπίστευτος περιγραφικὴ δεινότης, ἡ ἀπαράμιλλος ζωηρότης τοῦ ἔργου του. Ἄλλωστε ἡ ἐπιθυμία του νὰ εἶναι ἁπλῶς συγγραφεὺς ρεαλιστής, πιστὸς ἀντιγραφεὺς φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων ἢ καταστάσεων, πολλάκις παραμερίζεται, καὶ τότε ἐμφανίζεται εἶδος ἐπικοῦ ποιητοῦ, ὅστις θραύων τὰ ὑπὸ τοῦ ρεαλιστοῦ τεθέντα δεσμά, ἀναπαριστᾷ ἀναγλυφικῶς τὰς μάζας τοῦ στασιάζοντος ὄχλου, ἢ τὴν ψυχολογικὴν πάλην τῆς ἐνόχου γυναικός. Μετὰ «Τὸ ρόπαλον» τὰ βιβλία του κυκλοφοροῦν εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀντιτύπων. Οὕτως ἡ «Νανὰ» ἔφθασε τὰς 300.000 καὶ ἡ «Γῆ» τὰς 150.000 ἐντὸς διετίας. Κατὰ τὸν Ζολᾶ, ἡ ζωὴ ἑνὸς ἀτόμου καθορίζεται μαθηματικῶς ὑπὸ τῆς κληρονομικότητος καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Τὴν θεωρίαν ταύτην μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιμελείας ἀναπτύσσει εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ τὴν οἰκογένειαν Ρουγκὸν-Μακὰρ μυθιστορημάτων του. Ἀλλ᾿ ὁ ρεαλισμός του, συνιστάμενος εἰς τὴν ἀνεπιφύλακτον ἐπίδειξιν τῶν ἀσχημιῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τῆς σαρκός, ἐκρίθη ὑπὸ πάντων σκανδαλώδης. Ἡ «Νανᾶ» ἐφάνη τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ τολμηροῦ νατουραλισμοῦ τοῦ Ζολᾶ. Ἐν τούτοις ἡ «Γῆ» τὴν ὑπερεπήδησεν εἰς κυνικότητα. Τότε ἓν μέρος τῶν ἀφωσιωμένων μέχρι τοῦδε ὀπαδῶν του ἀπεσχίσθη. Ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν τὸ μυθιστόρημα εἰς ἰδανικώτερα ἐπίπεδα. Ὁ ἴδιος ὁ Ζολᾶ ἐπεχείρησε διὰ τοῦ «Ὀνείρου», εἰδυλλιακοῦ μυθιστορήματος, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συντηρητικότητα, ἀλλὰ τὸ κοινὸν παρηκολούθησε τὴν ἀπόπειραν ταύτην μετὰ ψυχρότητος. Ἄλλωστε, ἐκατηγορήθη ὅτι ἐσυνθηκολόγει ἔχων βλέψεις εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Πράγματι ἀπὸ τοῦ 1893 ἀπεπειράθη ἐπανειλημμένως νὰ εἰσέλθῃ, ἀλλὰ κατόπιν συνεχῶν ἀποτυχιῶν, ἐν τέλει παρῃτήθη τοῦ σχεδίου του. Τὸ πραγματικὸν ἀριστούργημα τοῦ Ζολᾶ εἶναι τὸ «Ζερμινὰλ» (1885), δέκατον τέταρτον εἰς τὴν σειρὰν τῶν «Ρουγκὸν-Μακάρ», θαυμασία μελέτη τῆς ζωῆς τῶν ὀρυχείων. Τερματίζων τὸν κύκλον τῶν εἴκοσι μυθιστορημάτων του, ἔγραψε μίαν τριλογίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Λούρδη, Ρώμη, Παρίσιοι» (1894—1898)· ἀλλ᾿ ἤδη ἤρχισεν ἡ παρακμή. Ἑτέρα τετραλογία, ἣν γράφει ἀκολούθως ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια», διέρχεται ἀπαρατήρητος.

Παρὰ τὸ μυθιστοριογραφικὸν ἔργον του, ὁ Ζολᾶ ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν κριτικήν, γράψας πολυάριθμα ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἡ αὐστηρότης του ὅμως ἐδημιούργησε πολλοὺς ἐχθροὺς εἰς βάρος του, δι᾿ ὃ καὶ ὁ πρῶτος τόμος τῶν κριτικῶν του ἐπιγράφεται χαρακτηριστικῶς «Τὰ μίση μου» (1866), ἓν δὲ ἄρθρον του, δημοσιευθὲν εἰς τὸν «Ταχυδρόμον» τῆς Μόσχας καὶ μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ Φιγκαρώ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ζολᾶ ἐκφράζει βαθεῖαν περιφρόνησιν δι᾿ ἅπαντας τοὺς συγχρόνους του Γάλλους συγγραφεῖς, προὐκάλεσε τὴν μῆνιν τῶν τελευταίων τούτων. Ὁ Ζολᾶ ἐπεχείρησεν ἐπίσης νὰ ἀναβιβάσῃ ἐπὶ σκηνῆς, εἴτε μόνος, εἴτε τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Γουλιέλμου Μπούσναχ, τὰ μυθιστορήματά του. Ἀλλ᾿ ἐκτὸς τοῦ «Ροπάλου» καὶ τῆς «Κοιλίας τῶν Παρισίων», τὰ πλεῖστα ἀπέτυχον παταγωδῶς. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ὁ διακαὴς πόθος τοῦ συγγραφέως, ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν πολιτικήν. Καὶ ναὶ μὲν τῷ 1870, μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ′, ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῷ ἀνέθεσε τὴν ὑπονομαρχίαν τοῦ Καστελσαρραζέν, ἀλλ᾿ ὁ Γαμβέττας ἀκολούθως ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογήν του. Ὁ Ζολᾶ, μένεα πνέων, ἐκαραδόκει τὴν στιγμήν, καθ᾿ ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν προσγενομένην αὐτῷ προσβολὴν καὶ ἀπεδύθη ἀκάθεκτος εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅτε τῷ 1898 οἱ φίλοι τοῦ λοχαγοῦ Ντρεϋφοὺς ἐζήτησαν τὴν ἀναθεώρησιν τῆς δίκης του. Ὁ θαρραλέος ρόλος του εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀπεμάκρυνεν ὁριστικῶς ἀπ᾿ αὐτοῦ τὸ γαλλικὸν κοινόν. Δημοσιεύσας εἰς τὸ φύλλον τῆς 13 Ἰανουαρίου 1898 τῆς ἐφημερίδος «Αὐγὴ» σφοδρότατον κατηγορητήριον ὑπὸ τὸν τίτλον «Κατηγορῶ» κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου, καὶ ἰδίως κατὰ τῶν στρατηγῶν Μερσιὲ καὶ Μπουαντὲφρ καὶ τοῦ συνταγματάρχου Κλάμ, κατεδιώχθη ποινικῶς καὶ κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον τρισχιλίων φράγκων καὶ φυλάκισιν ἑνὸς ἔτους. Ἀπέθανε τῷ 1902, τὰ δὲ ὀστᾶ του μετεκομίσθησαν εἰς τὸ Πάνθεον.

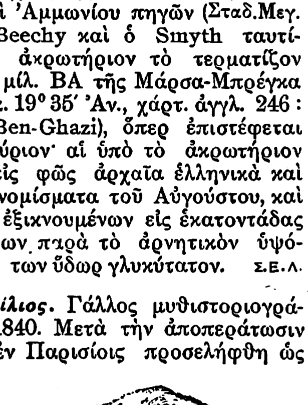

Αἰμίλιος Ζολᾶ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πὼλ Ἀλεξίς*, Αἰμίλιος Ζολᾶ, σημειώσεις φίλου (1882). — *Ζ. Μπρὶνκ*, Ὁ Αἰμίλιος Ζολᾶ, καὶ τὸ ἔργον του (1887). — *Λαπόρτ*, Αἰμίλιος Ζολᾶ, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον του (1894). — *Τουλούζ*, Αἰμίλιος Ζολᾶ (1896). Α. Σ. Β.

Ζόλγκερ (Solger), ***Κάρολος-Γουλιέλμος-Φερδινάνδος***. Γερμανὸς φιλόσοφος (1780—1819). Τῷ 1811 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Βερολίνῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Χαρακτηριστικὸν τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ἡ μυστικοπάθεια, ἥτις τὴν διαπνέει. Ἔγραψε: «Τέσσαρες ὁμιλίαι περὶ τοῦ ὡραίου καὶ τῆς τέχνης» (1815), «Φιλοσοφικοὶ διάλογοι» (1817), «Διαλέξεις περὶ αἰσθητικῆς» (ἔκδ. ὑπὸ *Heyse* τῷ 1829). Ε. Λ.

Ζολιὲ (Joliet), ***Κάρολος***. Γάλλος φιλόλογος (1832—1901). Ἔγραψε ποιήματα, δράματα, μυθιστορήματα καὶ ἄλλα ποικίλης ὕλης συγγράμματα. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «L’ esprit de Diderot», «Les Athéniennes», συλλογὴ ποιημάτων, «La bougie rose» κωμῳδία, «Le train de maris». «La Vierge», κλπ. Θ. Β.

Ζολίνα (Zolina) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Ζιλίνα*).

Ζολκιέβσκι, *Στανίσλαος*. Διάσημος Πολωνὸς στρατηγὸς (1553 — 1617), διαπρέψας κατὰ τὴν ἐν Ρωσίᾳ περίοδον τῆς ἀναρχίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου Βόριδος Γκοντουνώφ. Κατ᾿ ἐντολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Σιγισμούνδου, ἐπιδιώκοντος νὰ καταστήσῃ τὴν Ρωσίαν τμῆμα τοῦ βασιλείου του καὶ ν᾿ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Μόσχας τὸν υἱόν του Βλαδίσλαον, ἐβάδισεν ἐναντίον τοῦ συνηθροισμένου ρωσικοῦ στρατοῦ, ἀνερχομένου εἰς 30.000 μετὰ 5.000 Σουηδῶν εἰς Κλοῦσιν. Συναντηθεὶς μετ᾿ αὐτῶν τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος καὶ αὐθημερὸν ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Τσαρέβο-Ζαΐμισκ· καταλαβὼν καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐπέβαλεν εἰς τὰς κατακτωμένας πόλεις τὴν ἀναγνώρισιν ὡς τσάρου τοῦ Βλαδισλάου, ὑπογράψας συνθήκην μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Μόσχας, ὅπως ἀναγνωρίσωσιν οὗτοι ὡς τσάρον των τὸν Βλαδίσλαον, ὅστις θὰ ἐστέφετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ κλήρου τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ πλέον δ᾿ ὤμοσεν ἐξ ὀνόματος τοῦ Σιγισμούνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του, ὅτι θὰ ἐτήρει τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης. Ἀλλ᾿ ὁ Σιγισμοῦνδος τὸν διέταξεν, ὅπως καταλάβῃ τὴν Μόσχαν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Ὁ Ζολκιέβσκι ἠρνήθη νὰ παραβιάσῃ τὴν συνθήκην καὶ ἐνήργησε πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ Βλαδισλάου εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις τῆς Ρωσίας, εἰσῆλθε δὲ εἰς τὴν Μόσχαν τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1610, ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως καὶ στερεώσας τὴν ἡσυχίαν εἰς αὐτήν. Λόγῳ ὅμως τῶν διαρπαγῶν, εἰς ἃς προέβη ὁ στρατὸς τοῦ Σιγισμούνδου, ὁ Ζολκιέβσκι ἀπῆλθε τῆς Μόσχας ὅπως πείσῃ τὸν Σιγισμοῦνδον ν᾿ ἀναγνωρίσῃ τὴν παρ᾿ αὐτοῦ ὑπογραφεῖσαν συνθήκην. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ κακουργήματα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ προεκάλεσαν αἱματηρὰν στάσιν ἐν Μόσχᾳ καὶ σφαγάς. Ὁ Ζολκιέβσκι ἀρνηθεὶς νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἣν τῷ ἐπρότεινεν ὁ Σιγισμοῦνδος, ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ ἀπέθανε. Θ Β.

Ζολκιὲφ (Zolkiew) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν Γαλικίᾳ. Κάτ. 9.000. Ἔχει βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα καὶ ζυθοποιεῖα· ὡσαύτως γοτθικὸν ναόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται οἱ τάφοι τῶν οἰκογενειῶν Σομπιέσκι καὶ Ζολκιέβσκι, καὶ ἀρχαῖον φρούριον, ὅπου παρέμενεν ἄλλοτε ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Ἰωάννης Σομπιέσκι. Μ. Ν. Δ.

ζολλερνία (ἡ) (Zollernia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χεδροπῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἱκανοῦ ὕψους φυόμενα ἐν Βραζιλίᾳ. Δ. Ν. Π.

Ζόλνα (Zsolna) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Ζιλίνα*).

Ζολοτάγια *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ μέγα καὶ ἐπικίνδυνον ὑφαλοπλαίσιον τὸ παραθέον νοτίως τῆς Λακεδαιμονόφκα τὴν βόρειον ἀκτὴν τοῦ κόλπου τοῦ Ταϊγανίου (Ταγανρόκ), διαρκῶς προσεπιχούμενον ὑπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Μίου καταφερομένων ἰλύων. Ἡ ἐλευθέρα ἀποχή του φωτίζεται ὑπὸ τῆς πυρσωρίδος (καραβοφανάρου) τοῦ Μπγιεγκλίτζσκυ (πλάτ. 47° 01′ Β, μῆκ. 38° 89′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3389: Taganrog Gulf). Εἰς τὸ χθαμαλὸν ἄκρον Ζολοτάγια ναυαγοσωστικὸς σταθμὸς μετὰ σωστικῶν λέμβων διὰ τὰ πολλὰ ἐκεῖ ἐπισυμβαίνοντα ναυάγια. Σ. Ε. Λ.

Ζολώτας, *Γεώργιος*. Ἕλλην φιλόλογος γεννηθεὶς ἐν Καρδαμύλοις τῆς Χίου τῷ 1845. Τὰ πρῶτα γράμματα διήκουσεν ἐν Χίῳ, τὰ δὲ γυμνασιακὰ ἐν Ἑρμουπόλει, ὅπου εἶχε μετοικίσει ἡ οἰκογένειά του. Εἰκοσαετὴς ἐξέδωκεν ἐν Σύρῳ τὸ «Ἐθνικὸν πνεῦμα», μετέφρασε τὰς «Θρησκευτικὰς μελέτας» τοῦ

Digitized by Google

Γκυζώ, καὶ ἐδημοσίευσε (1878) εἰς τὴν Πανόπην σειρὰν ἄρθρων διὰ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ φιλολογίαν καὶ νομικήν, καὶ ἐχρημάτισεν ἀρχισυντάκτης τοῦ «Νεολόγου Ἀθηνῶν» καὶ τῆς «Ἐφημερίδος» καὶ γραμματεὺς τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων». Τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν συμπατριωτῶν του ἀπῆλθε τῷ 1885 εἰς Χίον, ἔνθα ἐπὶ εἰκοσαετίαν διηύθυνε τὸ γυμνάσιον καὶ τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νήσου. Ἐπεμελήθη τῆς ἱδρύσεως δημοτικῶν σχολείων εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς νήσου, τῆς ἱδρύσεως ἐμπορικῆς σχολῆς καὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ γυμνασίου.

Τῷ 1901 τῷ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Παύλου Σκυλίτση ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας τὸ πλούσιον ὑλικὸν εἶχε συλλέξει ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὸ ἔργον του, διότι τὸν προέλαβεν ὁ θάνατος (Ἰούνιος 1906). Μετά τινα ἔτη ἐπιτροπὴ ἐκ Χίων, τῇ βοηθείᾳ συνδρομῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διαμενόντων συμπολιτῶν των, ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του, ἀναθέσασα τὴν σύνταξιν καὶ συμπλήρωσιν εἰς τὴν δευτερότοκον θυγατέρα του Αἰμιλίαν Κ. Σάρου. Τοῦ Γ. Ζολώτα ἐξεδόθησαν μέχρι σήμερον: «Συναγωγὴ Ἐρυθραϊκῶν καὶ Χιακῶν ἐπιγραφῶν», «Ἱστορία τῆς Χίου» εἰς πέντε τόμους, ἀπομένουν δ' ἀκόμη ἀνέκδοτα οἱ λόγοι αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπιγράμματα, ἄφθονον λαογραφικὸν ὑλικὸν ὡς καὶ γλωσσικὸν τοιοῦτον. —Ω.

— Ζολώτας, *Ἐμμανουήλ*. Θεολόγος, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Θολοποταμίῳ τῆς Χίου τῷ 1859. Ἐδιδάχθη ἐν Σύρῳ τὰ πρῶτα γράμματα, ἐφοίτησεν ἐν τῇ Ριζαρείῳ σχολῇ καὶ κατόπιν ἐνεγράφη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, ἀναγορευθεὶς προλύτης τῷ 1884. Ἀκολούθως μετέβη εἰς Λειψίαν καὶ Δρέσδην πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, μεθ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διορισθεὶς τῷ 1886 καὶ διατελέσας μέχρι τοῦ 1892 καθηγητὴς διαφόρων γυμνασίων ἐν Ἀθήναις. Βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ εὐρείας ἐγκυκλοπαιδικότητος, ἐγένετο τῷ 1890 ὑφηγητὴς τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἑρμηνείας τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τῷ 1892 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἕδρας ταύτης ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ, ὡς διάδοχος τοῦ Νικολάου Δαμαλᾶ, διδάσκων συνάμα καὶ ἐγκυκλοπαιδείαν τῆς θεολογίας καὶ βιβλικὴν ἱστορίαν. Τῷ 1912 διωρίσθη καὶ ἐπίτιμος καθηγητὴς ἐν τῇ Ριζαρείῳ σχολῇ, ἧς ἐπί τινα χρόνον εἶχε προδιατελέσει καὶ σύμβουλος. Ἀπέθανε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1919. Τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων του εἶναι: «Δοκίμιον ἱστορίας τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς δουλώσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἑρμηνευτικῶν σπουδῶν» (1892), «Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου» (1904), «Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον» (1907). Π. Ι. Μ.

— **Ζολώτας, *Ξενοφῶν*.** Οἰκονομολόγος γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1904. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Λειψίαν καὶ Παρισίους πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν. Τῷ 1928 διωρίσθη ὑφηγητὴς τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης. Ἐδημοσίευσεν: «Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως» (Ἀθῆναι 1926), «Ἡ ποσοτικὴ θεωρία τοῦ χρήματος καὶ αἱ διακυμάνσεις τῶν τιμῶν» (1927), «Αἱ συναλλαγματικαὶ θεωρίαι» (1927), «Νομισματικὰ καὶ συναλλαγματικὰ φαινόμενα ἐν Ἑλλάδι» (1928), «Αἱ νεώτεραι τάσεις τῆς θεωρητικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς» (1929), «Νομισματικὴ σταθεροποίησις» (τόμ. 2, 1929). —Ω.

Ζομάρ (Jomard), ***Ἐδμὸς-Φραγκῖσκος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ ζωγράφος (1777—1862). Μετασχὼν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τοῦ 1798 κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείαν τοῦ Βοναπάρτου, συνέταξε περισπούδαστα ὑπομνήματα καὶ μελέτας περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ τοπογραφικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν, περιλαμβανομένας εἰς ὀκτὼ τόμους. Τῷ 1818 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας, τῷ δὲ 1839 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ τμήματος σχεδίων καὶ χαρτῶν τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα συγγράμματα καὶ μονογραφίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Sur les Ligues numériques des anciens Égyptiens», «Étalon métrique trouvé à Memphis», «Voyage à l'oasis de Syouah», «Aperçus et coups d'oeil sur les nouvelles découvertes dans l'Afrique centrale», «Les monuments de la géographie» κτλ. Ε. Β.

Ζομινὶ (Zomini), ***Ἀλέξανδρος - Χενρίκοβιτς***, βαρῶνος—. Ρῶσος διπλωμάτης (1814—1888). Ὡς σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπεμελήθη ὅλα τὰ διπλωματικὰ ντοκουμέντα, τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον εἶχε σταλῆ μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν εἰς Βερολῖνον καὶ τῷ 1861 εἰς Παρισίους. Τῷ 1875 διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν δὲ πόλεμον (1877—1878) ἠκολούθησεν εἰς Βουκουρέστιον τὸν πρίγκιπα Γκορτσακώφ. Ἔγραψεν: «Étude diplomatique sur la guerre de Crimée 1852—1856 par un ancien diplomate» (Παρίσιοι 1874 καὶ Πετρούπολις 1878) ἀνωνύμως. Ρωσιστὶ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα «Εὐρώπη» (1886) ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Ρωσία καὶ ἡ Εὐρώπη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου». Τ. Β.

— **Ζομινὶ** (Zomini), ***Ἐρρῖκος***. Ἑλβετὸς (1779—1869), καταταχθεὶς νεώτατος εἰς τὰ ὑπηρετοῦντα τότε τὴν Γαλλίαν μισθοφορικὰ ἑλβετικὰ σώματα, μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ὁποίων (1792) ἀπεμακρύνθη τοῦ στρατεύματος καὶ εὗρεν ἐργασίαν παρά τινι γαλλικῇ τραπέζῃ. Τῷ 1798 ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλβετίαν καί, λαβὼν τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπολοχαγοῦ, προσελήφθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, προαχθεὶς δὲ ταχέως εἰς ἀνωτέρους βαθμοὺς προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἑλβετικῶν πολιτοφυλακῶν (milices). Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς, ἐπανελθὼν δ' εἰς Γαλλίαν ἐξέδωκε τῷ 1805 τὸ πρῶτον αὐτοῦ πεντάτομον σύγγραμμα «Traité des grandes opérations militaires», ἐν τῷ ὁποίῳ πραγματεύεται περὶ τῶν μαχῶν τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου μετ' εὐρείας κριτικῆς ἀναλύσεως αὐτῶν.

Ἐρρῖκος Ζομινί.

Ὁ Ζομινὶ ἀπέκτησε τότε φήμην τόσον μεγάλην, ὥστε κατὰ τὸ ἴδιον τοῦτο ἔτος (1805) ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ στρατάρχου Ney· τότε ἐπέδειξε τόσον μεγάλην σταθερότητα ἐπιστημονικῶν γνωμῶν, ὥστε, ὁσάκις διέβλεπε κίνδυνον ἀποτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεων, ἠρνεῖτο νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνέταξε μελέτην περὶ πολέμου τῆς Γαλλίας ἐναντίον τῆς Πρωσσίας, ἑφελκύσασαν τὴν προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος, δι' ὃ κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμον προσέλαβε τὸν Ζομινὶ εἰς τὸ ἐπιτελεῖόν του. Λόγῳ τῶν προσενεχθεισῶν ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τοῦ Ζομινὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἰένας, προήχθη οὗτος εἰς συνταγματάρχην. Ἐπηκολούθησαν κατόπιν προστριβαὶ μεταξὺ τοῦ Ζομινὶ καὶ τοῦ Νέϋ, ὧν ἕνεκα ἐπεζήτησεν ὁ Ζομινὶ νὰ προσληφθῇ εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, ἀλλὰ τῇ παρεμβάσει τοῦ Ναπολέοντος ὄχι μόνον ἐματαιώθη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο προαγωγὴ τοῦ Ζομινὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου. Τῷ 1813 ἐτοποθετήθη ὁ Ζομινὶ ὡς ἐπιτελάρχης τοῦ σώματος στρατοῦ τοῦ Νέϋ, καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν νίκην τῆς Bautzen, δι' ὃ προὐτάθη διὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου· ἐπειδὴ ὅμως ἀντετάχθη κατὰ τῆς προαγωγῆς ταύτης ὁ γενικὸς ἐπιτελάρχης Berthier, ἀπεφάσισεν ὁ Ζομινὶ νὰ ἐκτελέσῃ ὁριστικῶς τὴν πρὸ καιροῦ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν περὶ κατατάξεώς του ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ, ἐπωφεληθεὶς δὲ τῆς ἀνακωχῆς τῆς Parschwitz, μετέβη τὸν Αὔγουστον 1913 εἰς Πράγαν, καὶ εὐθὺς ἀμέσως προσελήφθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ ἐκεῖ παραμένοντος τσάρου τῆς Ρωσίας.

Ὁ Ζομινί, ὄχι μόνον οὐδεμίαν πληροφορίαν περὶ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ παρέσχεν εἰς τοὺς Ρώσους, ἀλλ' ἠρνήθη κατηγορηματικῶς νὰ διοικήσῃ ρωσικὴν μονάδα κατὰ τῶν Γάλλων, περιορισθεὶς κατὰ τὰς ἐκστρατείας 1814 καὶ 1815 εἰς τὸ νὰ προλαμβάνῃ τὰ σφάλματα τῶν συμμαχικῶν στρατῶν· δι' ὃ ὁ Μέγας Ναπολέων γράφει ἐν τοῖς συνταχθεῖσιν ἐν Ἁγίᾳ Ἑλένῃ ἀπομνημονεύμασί του «Ὁ Ζομινὶ δὲν ἐπρόδωσε τὰς σημαίας του· ἐπρόκειτο περὶ παραπόνου κατὰ τῆς προσγενομένης εἰς αὐτὸν ἀδικίας· ἐτυφλώθη ὑπὸ ἐντίμου συναισθήματος· δὲν ἦτο Γάλλος, πατριωτικὴ ἀγάπη δὲν τὸν συνεκράτησεν». Ἀφοῦ ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολὰς καὶ ἐχημάτισε στρατιωτικὸς ἐκπαιδευτὴς τοῦ μεγάλου δουκὸς Νικολάου, συμμετέσχε κατόπιν εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ 1828, καὶ τέλος τῷ 1830 ὠργάνωσε τὴν στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ρωσίας, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα «τοῦ Νικολάου», ὑφισταμένην δὲ μέχρι τῆς μπολσεβικικῆς ἐπικρατήσεως.

Ἀπεστρατεύθη τῷ 1834 καὶ ἔκτοτε ἐγκατεστάθη εἰς Βρυξέλλας, μέχρις οὗ τῷ 1854 ἀνεκλήθη εἰς Ρωσίαν, ἵνα προσφέρῃ καὶ πάλιν τὰς συμβουλάς του εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας Κριμαϊκὸν πόλεμον, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποίου ἐπανῆλθεν εἰς Βέλγιον καὶ κατόπιν εἰς Παρισίους, καταστρώσας τότε τὸ κατὰ τὸν Ἰταλικὸν πόλεμον 1859 χρησιμοποιηθὲν σχέδιον ἐπιχειρήσεων τῶν Γάλλων ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν. Ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δράσεως, διεκρίθη ὁ Ζομινὶ ὡς στρατιωτικὸς συγγραφεὺς ἐκ τῶν ἀρίστων, ἀφήσας συγγράμματα ἀποτελοῦντα μέχρι σήμερον πολύτιμον συμβολὴν εἰς τοὺς περὶ τὴν στρατηγικὴν καὶ τακτικὴν ἀσχολουμένους. Τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων του, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος, εἶναι: «Principes de la stratégie» (τρίτομον, 1818), «Ἱστορικὴ κριτικὴ μελέτη ἐπὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως» (πεντάτομον, 1806), «Πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ζωὴ τοῦ Ναπολέοντος» (τετράτομον, 1827), «Précis de l'art de la guerre» (δίτομον, 1836). Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ζομπὲ-Ντυβάλ (Jobbé-Duval), ***Αἰμίλιος***. Γάλλος νομομαθὴς γεννηθεὶς ἐν Βρέστῃ τῷ 1851. Τῷ 1881 διορισθεὶς ὑφηγητὴς εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων ἐδίδαξε Διοικητικὸν καὶ Ἀστικὸν δίκαιον, καὶ ἀκολούθως Ἱστορίαν τοῦ γαλλικοῦ δικαίου, γενόμενος δὲ καθηγητὴς ἐν τῇ ἰδίᾳ σχολῇ ἐδίδαξε κατ' ἀρχὰς μὲν Ρωμαϊκὸν δίκαιον, εἶτα δὲ Βιομηχανικόν. Τῷ 1892 ὠνομάσθη ἐπίτιμος καθηγητὴς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἐδημοσίευσεν: «Ἱστορικὴ μελέτη περὶ διεκδικήσεως τῶν ἐπίπλων κατὰ τὸ Γαλλικὸν δίκαιον», «Μελέται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀστικῆς δικονομίας τῶν Ρωμαίων», «Ἀνναμιτικὴ κοινότης». Ν. Ι. Θ.

— **Ζομπὲ - Ντυβάλ** (Jobbé-Duval), ***Ἀρμάνδος-Μαρία-Φελίκιος***. Γάλλος ζωγράφος (1821—1889). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Παύλου Ντελαρός, ἔγραψε δὲ προσωπογραφίας, θρησκευτικοὺς πίνακας καὶ εἰκόνας τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ἀνήκων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν «Νεοελλήνων», ἐνεφανίσθη ταυτοχρόνως ὡς καλλιτέχνης καὶ ὡς πολιτικός. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ 15ου τμήματος τῆς πόλεως τῶν Παρισίων τῷ 1870 κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν δὲ τῆς 4 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου, καθ' ἣν κατελύθη ἡ δευτέρα αὐτοκρατορία, ἐγένετο δημοτικὸς σύμβουλος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ Ζομπὲ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γονιμωτέρων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του. Ἐκ τῶν καλλίστων πινάκων του οἱ: «L'évanouissement de la Vierge», «La Moisson», εὑρισκόμενοι εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως Μαιζ, «L'Oaristis» κτλ. Ἐζωγράφησεν ἐπίσης πλείστας εἰκόνας εἰς ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, ἐξετέλεσε τὴν διακόσμησιν τῆς αἰθούσης τῶν ἑορτῶν τοῦ δημαρχείου τῆς Λυών, τὴν «Γεωργίαν», τὴν «Ἐμπορίαν», τὴν «Βιομηχανίαν» καὶ τὴν «Καλλιτεχνίαν» τοῦ ἐμποροδικείου τοῦ Σηκουάνα κτλ. Θ. Β.

Ζομπεΐδα (κυρίως *Ζεμπὶ ἐλ Κχεουατὶν*=«ἄνθος τῶν κυριῶν»). Πριγκίπισσα τοῦ καλιφικοῦ οἴκου τῶν Ἀβασσιδῶν. Ὑπανδρεύθη τὸν ἐξάδελφόν της, τὸν περιώνυμον Ἀροὺν ἀλ Ρασσήδ, ἐξ οὗ ἐγέννησε τὸν Ἀμήν. Τοῦτον ὁ καλίφης ἀνεκήρυξε διάδοχον, ἀλλ' ὁ Ἀμὴν μετ' ὀλίγον ἔχασε τὸ στέμμα καὶ τὴν ζωήν. Ἡ Ζομπεΐδα παρέμεινεν εἰς Βαγδάτην ἀπολαύουσα πάσης τιμῆς ὑπὸ τοῦ καλίφου Μαμοὺν καὶ ἀπέθανε τῷ 831. Ἀναφέρεται συχνὰ εἰς τὸ γνωστὸν μυθολογικὸν βιβλίον «Χίλιαι καὶ μία νύξ», ἀφῆκε δὲ μνήμην λίαν εὐσεβοῦς καὶ γενναιοψύχου ἡγεμονίδος. Κατὰ τοὺς Πέρσας ἱστορικοὺς αὕτη ἔκτισε τῷ 791 τὴν ὀνομαστὴν πόλιν τῆς Περσίας Ταμπρίτζ.

Ζομπεΐρ. Ἐξάδελφος τοῦ προφήτου Μωάμεθ. Μετασχὼν εἰς τὰς πρὸς διάδοσιν τοῦ μωαμεθανισμοῦ μάχας ἐτραυματίσθη ἐπανειλημμένως. Ἐφονεύθη καθ' ἣν στιγμὴν προσηύχετο. Ν. Μ.

Ζόμπο (Zombo) *[Γεωγρ.]*. Ὄνομα διδόμενον εἰς τὰ ὑψίπεδα τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς πορτογαλικῆς ἀποικίας τῆς Ἀγκόλας. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο ἄλλοτε ἀνεξάρτητον βασίλειον, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον ὁ ἰσχυρότερος τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν, οὓς οἱ Πορτογάλοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσουν, φέρει τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.

Τὸ ὑψίπεδον, εὑρισκόμενον εἰς ὕψος 800 - 1000 μέτρων, ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἱερέως Θωμᾶ Λέβις τῷ 1897 καὶ 1898. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔδαφος γρανιτικῆς συνθέσεως καὶ εἶναι τὸ κέντρον τῆς διανομῆς τῶν ὑδάτων ὁλοκλήρου τῆς ἀποικίας. Ἐκεῖθεν πηγάζουν οἱ ποταμοὶ Μεζίρης, Παζάρα, Λουφούδιος, Λουβοῦ, Φουλέζι κλπ.

Ἀρκετὸν μέρος τοῦ ὑψιπέδου καλλιεργεῖται ἀρκετὰ ἐπιμελῶς μὲ δημητριακοὺς καρποὺς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν, οἵτινες εἶναι βραχύσωμοι μαῦροι. Ὑπάρχουν ἐπίσης ὑπάρχουν παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἀνύπαρκτος παρὰ τοῖς μαύροις, οἵτινες διαρκῶς μετακινοῦνται, ἀναζητοῦντες εὐφορώτερα ἐδάφη πρὸς καλλιέργειαν μανιόκας, γλυκοπατατῶν, κριθῆς κλπ., ἅτινα εἶναι τὰ κυριώτερα προϊόντα. Κτηνοτροφία κυρίως δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μόνον πουλερικὰ καὶ χοῖροι. Τὸ κλίμα εἶναι ἀπολύτως ὑγιεινὸν διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Ν. Ι. Θ.

Ζόμπορ (Zombor) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐπὶ ἀπεράντου πεδιάδος βορείως τῆς ἑνώσεως τὸν Δούναβιν μὲ τὸν Τίτσαν διώρυγος τοῦ

Digitized by Google

Φραγκίσκου. Ἔχει σημαντικὸν ἐμπόριον δημητριακῶν καὶ κτηνῶν. Κάτ. 30.000. Μ. Ν. Δ.

Ζοννὰρ (Jonnart), ***Κάρολος - Αὔγουστος.*** Γάλλος πολιτικὸς γεννηθεὶς ἐν Φλεσὲν τῷ 1857. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας ἐν Παρισίοις. Τῷ 1881 μετέβη ὡς διοικητικὸς ὑπάλληλος εἰς Ἀλγέριον, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ τετραετίαν. Μετὰ δὲ τὸ 1885 διωρίσθη τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Μετασχὼν εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1889, ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ δὲν ἔπαυσεν ἐκλεγόμενος τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1914, ὅτε ἐξελέγη γερουσιαστὴς τοῦ Πὰ - ντὲ - Καλαί. Συνειργάσθη μετὰ τῶν μετριοπαθῶν, ἐνδιαφερόμενος κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀποικιακὰ ζητήματα. Τὸ 1893—1894 ἔγινεν ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων. Λόγῳ σοβαροῦ τραυματισμοῦ του κατὰ τὸ 1894 ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ τῆς πολιτικῆς. Μετὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ δευτέρου ὑπουργείου Βαλντὲκ - Ρουσὼ (1900), διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τοῦ Ἀλγερίου, τὴν θέσιν δὲ ταύτην διετήρησε μέχρι τοῦ 1911 μὲ μικρὰν διακοπήν. Κατὰ τὴν ἐν Ἀλγερίῳ παραμονήν του ἐπέδειξεν ἔκτακτον διοικητικὴν ἱκανότητα, ἐπέτυχε δὲ τὴν ψήφισιν ἰδιομόρφου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀποικίας. Κατεσκεύασεν ὁδούς, ἵδρυσε σχολάς, ἐνίσχυσε τὰς μουσουλμανικὰς τέχνας καὶ τῷ 1909 ἵδρυσε τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἀλγερίου. Ἐπίσης συνέβαλε καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀλγερομαροκκινῆς μεθορίου. Ἐπιτυχὼν πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Σαχάρας, ἔχων δὲ ὡς συνεργάτην τὸν στρατάρχην Λυωτὲ καὶ ἄλλους, κατώρθωσε νὰ ἑνώσῃ τὴν Β. μετὰ τῆς Δ. Ἀφρικῆς. Λόγῳ τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων ὁ Κλεμανσὼ τῷ ἀνέθεσε (1918) τὴν ἐντολήν, ὅπως μεταβῇ καὶ πάλιν εἰς Ἀλγέριον πρὸς κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων καὶ ἀποτροπὴν τοῦ ἀπειλήσαντος τὴν γαλλικὴν ταύτην κτῆσιν κινδύνου. Ἐντὸς διμήνου ὁ Ζοννὰρ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Τῷ 1913 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ κυβερνήσεως Μπριάν. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς. Μέλος τῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ἐπιτροπῆς τῆς γερουσίας ὑπεστήριξεν, ὅτι ἐκ τῆς στάσεως τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐκινδύνευον τὰ γαλλικὰ συμφέροντα καὶ δι' ἐκθέσεώς του πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς γερουσίας, ὑποβληθείσης τὴν 17 Μαΐου τοῦ 1917, ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην συνεννοήσεως τῶν συμμάχων δυνάμεων καὶ τῆς ἀναθέσεως εἰς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον, ὡς ἐντολοδόχον, τοῦ διακανονισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ὁ Ριμπώ, πρωθυπουργὸς τότε τῆς Γαλλίας, ἀπεδέχθη τὰς ἀπόψεις τοῦ Ζοννὰρ καὶ εἰς τὴν γενομένην ἐν Λονδίνῳ διάσκεψιν ὑπεστήριξε ταύτας. Κατόπιν τριημέρου συζητήσεως ὁ Λόϋδ Τζώρτζ συγκατετέθη εἰς τὸν διορισμὸν ὑπάτου ἁρμοστοῦ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπεδείχθη ὁμοθύμως ὁ Ζοννάρ, παρὼν κατὰ τὴν διάσκεψιν. Λαβὼν τὴν ῥηθεῖσαν ἐντολὴν ὁ Ζοννὰρ ἐζήτησε πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, ἥτις καὶ κατ' ἀρχὴν τῷ παρεσχέθη, χωρὶς ὅμως νὰ καθορισθῇ σαφῶς εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς διασκέψεως. Τὴν 9 Ἰουνίου ἀφίκετο εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἡγούμενος στόλου φέροντος ἀγήματα, ἠξίωσε δὲ παρὰ τῆς τότε κυβερνήσεως Ζαΐμη μεγαλυτέρας ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ συμμαχικῶν στρατευμάτων, αὐστηρὰν τήρησιν τοῦ Συντάγματος, παραίτησιν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐξ Ἑλλάδος. Παρὰ τὴν ἐναντίωσιν τῶν πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσίας, ὁ Ζοννάρ, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὁποίου κατελήφθη ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου καὶ ἡ Θεσσαλία ὑπὸ συμμαχικῶν στρατευμάτων, ἐπέμεινε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κωνσταντίνου ἐξ Ἑλλάδος. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ζοννὰρ ἐπιδοθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τελεσίγραφον περιελάμβανε καὶ τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀναχωρήσεως ὁλοκλήρου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἀφεθέντος εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ ὑποδείξῃ, ἀντικαταστάτην οἱονδήποτε ἐκ τῶν υἱῶν του, πλὴν τοῦ πρωτοτόκου Γεωργίου. Αἱ ἀξιώσεις τοῦ Ζοννὰρ ἐγένοντο δεκταὶ καὶ τὴν 12ην Ἰουνίου 1917 ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀλέξανδρος ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον, ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ἀδελφῶν του ἀπήρχετο ἐξ Ἑλλάδος. Ταυτοχρόνως ὁ Ζοννάρ, δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος, ἀνήγγειλε τὴν ἀπόφασίν του περὶ ἀποβιβάσεως εἰς Πειραιᾶ τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του εὑρισκομένων συμμαχικῶν στρατευμάτων· δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς ἠξίωσε τὴν ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀπομάκρυνσιν διαφόρων ἀνεπιθυμήτων τοῖς συμμάχοις προσώπων καὶ τὴν παρουσίασιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Πειραιεῖ ἀποβιβασθέντων στρατευμάτων. Μετὰ ταῦτα ἐκάλεσεν ἐκ Θεσσαλονίκης τὸν Ἐ. Βενιζέλον, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν.

Κάρολος Ζοννάρ.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ὁ Ζοννὰρ διετέλεσεν ἐπί τινα χρόνον πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐπανορθώσεων καὶ τῷ 1921 διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας παρὰ τῷ Βατικανῷ. Ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν τῷ 1918 καὶ τῷ 1923 μέλος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας εἰς τὴν ἕδραν τοῦ Ντεσσανέλ. Ἀπέθανε τῷ 1927. Μ. Ν. Δ.

Ζόννυξος, καὶ ***Ζόννυζος.*** Διαλεκτικὴ μορφὴ τοῦ ὀνόματος Διονύσου ἀπαντῶσα ἐν τῇ αἰολικῇ γλώσσῃ τῆς ἀρχαίας Λέσβου.

Ζόνραϋ (Sohnrey), ***Ἐρρῖκος.*** Γερμανὸς λαϊκὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1859. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλος, κατόπιν δημοσιογράφος καὶ τέλος ἐν τῇ κρατικῇ ὑπηρεσίᾳ περιθάλψεως ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ. Συνέγραψε λίαν ἐμπνευσμένα καὶ πλήρη σατίρας διηγήματα: «Οἱ ἄνθρωποι τῆς καλύβις» (1886—1887), «Ὁ Ροβινσὼν εἰς τὴν καλύβην» (1907), «Γκρέτε Λέντς» (1909), «Οἱ Ζόλινγκερ» (1923) κλπ. Ἐκδίδει τὴν ἐπιθεώρησιν: «Das Land». —Β.

Ζονσιὲρ (Joncières), ***Φῆλιξ - Λοῦτζερ - Ροσσινιόλ,*** ἐπιλεγόμενος ***Βικτωριανὸς** ντὲ* — (1839—1903). Γάλλος δραματικὸς συνθέτης. Ἀσχοληθεὶς σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ θέατρον, ἔγραψεν ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου του τὴν μουσικὴν διὰ τὸν «Ἀμλέτον» τοῦ Σαίξπηρ, ἥτις, ἐκτελεσθεῖσα κατ' ἀρχὰς εἰς ἰδίαν συναυλίαν, ἠκούσθη ἐπισήμως ἀπὸ τοῦ θεάτρου τῷ 1867 μετ' ἀρκετῆς ἐπιτυχίας. Ἀντιθέτως τὰ μελοδράματά του «Σαρδανάπαλος» (Λυρικὸν θέατρον 1867) καὶ «Ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς Πομπηΐας» (1869) ἐγένοντο δυσμενῶς δεκτὰ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ. Τὸ σχετικῶς καλύτερον ἔργον τοῦ Ζονσιὲρ «Dimitri», παιχθὲν τῷ 1877, παρουσίαζε μεγάλην πρόοδον ἐν σχέσει μὲ τὰ προηγούμενα μελοδράματα τοῦ συνθέτου καὶ ἀπεκάλυπτεν ἀληθινὸν δραματικὸν τάλαντον· οὐδέποτε ἐν τούτοις ἐγένετο κτῆμα τοῦ μεγάλου κοινοῦ. Ἡ «Βασίλισσα Βέρθα» (1878), ὁ «Ἱππότης Ἰωάννης», ὁ «Λανσελότος» (1900), συνήντησαν ἀποτυχίαν, ἥτις, καὶ ἡ μὴ ἐκλογή του εἰς τὸ ἰνστιτοῦτον τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ὡδήγησαν εἰς τὸν τάφον τὸν Ζονσιέρ. Γ. Σ.

Ζὸντ (Jode), ***Πέτρος** ντὲ* —. Διάσημος χαλκογράφος, γεννηθεὶς ἐν Ἀμβέρσῃ (1560—1631). Ἐδιδάχθη κατ' ἀρχὰς τὴν τέχνην παρὰ τοῦ πατρός του, εἶτα δ' ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Γκόλζιους καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του τῷ 1601 καὶ ἐξετέλεσε μέγαν ἀριθμὸν ἱστορικῶν χαλκογραφιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν «Τελευταίαν Κρίσιν» τοῦ Κουζέν, ἀποτελουμένην ἐκ δώδεκα πλακῶν, ἥτις καὶ ἀποτελεῖ μίαν τῶν μεγαλυτέρων χαλκογραφιῶν.

Ὁ υἱός του ***Πέτρος** ντὲ **Ζόντ**,* ὁ νεώτερος (1606—1670), εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ὡς χαλκογράφος καὶ διακρίνεται διὰ τὴν ἐλαφρότητα τῆς χαράξεως. Τινὰ τῶν ἔργων του τάσσουσιν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀρίστων χαρακτῶν τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ υἱὸς τούτου ***Ἀρνόλδος** ντὲ **Ζὸντ*** (1636—1702) ἐπεδόθη καὶ οὗτος εἰς τὴν χαλκογραφίαν, ἀλλὰ δὲν διέπρεψεν ὅπως ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ. Ἐλάχισται εἶναι αἱ ἱστορικαὶ χαλκογραφίαι του, αἱ ὁποῖαι ὑπερέβησαν τὴν μετριότητα. Θ. Β.

Ζοντὲλ (Jodelle), ***Στέφανος.*** Γάλλος ποιητὴς (1532—1573). Ἐγένετο εἷς τῶν ἑπτὰ ἀστέρων τῆς πλειάδος τοῦ Καρόλου Θ', τῆς ὁποίας κυριαρχῶν ἀστὴρ ἦτο ὁ Ρονσάρ. Πρῶτος ὁ Ζοντὲλ ἐτόλμησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν κλασσικισμὸν διὰ τῆς παραστάσεως δραματικῶν του ἔργων, ὁ νεωτερισμός του ὅμως οὗτος ἐκίνησε κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων του τὸν πόλεμον τῶν ἐραστῶν τῆς γαλατικῆς σχολῆς, οἵτινες ἠπείλουν ὅτι θὰ ἔκαιον αὐτοὺς ζῶντας. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Ζοντὲλ συνέθεσε μετὰ προλόγων καὶ χορῶν τὰς τραγῳδίας «Cléopatre captive» καὶ «Didon se sacrifia», πρὸς δὲ τὰς κωμῳδίας «L' Eugène» καὶ «La Rencontre». Ἡ τελευταία αὐτὴ οὐδέποτε ἐδημοσιεύθη, ὡς ἐκ τούτου πλεῖστοι τῶν βιογράφων τοῦ ποιητοῦ ἐφαντάσθησαν ὅτι ὁ «Eugène» καὶ ἡ «Rencontre» εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον. Ὁ Ζοντὲλ διὰ τῶν ἔργων του, ἐμπνέων τοὺς φίλους του πρὸς ἀπομίμησιν αὐτοῦ, ὤθει τούτους πρὸς μεταφράσεις ἔργων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καὶ λατινικοῦ θεάτρου.

Ὁ Ζοντὲλ κατέστη ἔνδοξος κυρίως ἐκ τῆς τραγῳδίας του «Κλεοπάτρας», παρασταθείσης ἐκ δευτέρου εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦ Μονκοὺρ καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου Β' ἀμοιβὴν πεντακοσίων χρυσῶν σκούδων. Μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν παράστασιν οἱ φίλοι τοῦ ποιητοῦ συνηθροίσθησαν εἰς Arcueil, ἔψαλλον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ παιᾶνα καὶ τοῦ προσέφερον ταῦρον ἀνθοστεφῆ.

Μετὰ τοῦ ποιητικοῦ ταλάντου, ὁ Ζοντὲλ συνήνου γνώσεις ἀρχιτεκτονικῆς, γραφικῆς καὶ μηχανικῆς. Ἵδρυσε πρόχειρον θέατρον, ἐζωγράφησε τὰς σκηνογραφίας καὶ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὸ μηχανάς. Συμφώνως πρὸς τὰ σχέδιά του εἴσοδοι εἰς τὴν σκηνὴν δὲν εἶχον ἐκτελεσθῇ, ὁ δὲ ἐπιφορτισθεὶς τεχνίτης ὅπως ζωγραφήσῃ βράχον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐρρίπτετο θυσιαζομένη ἡ ἡρωῒς τοῦ ὁμωνύμου δράματος Διδώ, προετίμησε νὰ παρασκευάσῃ τεράστιον κωδωνοστάσιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καθίστατο ἀδύνατος ἡ θυσία της. Ἡ ἀποτυχία αὐτὴ παρέσχεν ἀφορμὴν ἀγρίας πολεμικῆς κατ' αὐτοῦ τῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες διέθεσαν ἐναντίον του τὴν αὐλήν. Ἐξ ἄλλου τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς, ἅτινα ἔδωσαν ἄλλην κατεύθυνσιν εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα, ἔρριψαν αὐτὸν εἰς πενίαν καὶ ἀποκαρδίωσιν. Τὰ ἔργα του, ἐν οἷς αἱ τραγῳδίαι του, «Ὁ ὕμνος του πρὸς τὸν βασιλέα Κάρολον Θ'», «Οἱ ἔρωτες», «Τὰ ἐπίκαιρα ποιήματα», τὰ «Σοννέτα» καὶ αἱ «Ὠδαί» του ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις, περιελήφθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν συλλογὴν τῆς «Pleiade Française». Θ. Β.

Στέφανος Ζοντέλ.

Ζοντελὲ (Jodelet), ***Ἰούλιος - Ζοφρέν.*** Γάλλος ἠθοποιός, γεννηθεὶς λήγοντος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1660. Ἤρξατο τοῦ σταδίου του ὡς γελωτοποιὸς τοῦ ἐν Παρισίοις λαϊκοῦ θεάτρου τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ἕλους εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆλθε τῷ 1610. Ἐκεῖ διεπλάσθη εἰς ἕνα τῶν ἐπιφανεστέρων καλλιτεχνῶν τῆς θεατρικῆς τέχνης. Αἱ σκηνικαὶ ἀρεταὶ τοῦ Ζοντελὲ κατεφάνησαν ἀμέσως καὶ ἐντολῇ τοῦ βασιλέως Λουδοδίκου ΙΓ' εἰσήχθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ Μεγάρου τῆς Βουργουνδίας, ὅπου ἔπαιζον ἠθοποιοί, οἷοι ὁ Μπελλερὸζ καὶ ὁ Φλοριντόρ. Μεταξὺ τῶν διασήμων τούτων καλλιτεχνῶν ὁ Ζοντελὲ μετὰ μικρὸν ἀνεδείχθη ὡς ὑπέροχος κωμικὸς καὶ ἐγένετο ὁ ἀγαπητὸς ἠθοποιὸς τοῦ θεάτρου τούτου. Ἡ παρισινὴ κοινωνία ἐπλήρου τὸ θέατρον, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ὑποδυθῇ νέον ῥόλον ὁ Ζοντελέ. Εἰς τοῦτον ἀνέθεσεν ὁ Πέτρος Κορνήλιος νὰ ἀναπλάσῃ τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος τῆς κωμῳδίας του «Le Menteur», ὁ δὲ Θωμᾶς Κορνήλιος τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος τοῦ σκηνικοῦ ἔργου του «l'Amour à la mode» καὶ τοῦ «Don Bertrand de Cigarral». Ἡ δημιουργία τῶν ῥόλων τούτων ἦτο τόσον πρωτότυπος, ἔδωκε τοιαύτην ζωὴν εἰς τὰς κωμῳδίας ταύτας τῶν μεγάλων ποιητῶν, ὥστε οἱ διασημότεροι τῶν θεατρικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ὄχι μόνον ἐπεδίωκον ὅπως ὑποκρίνεται οὗτος τοὺς ἥρωάς των, ἀλλ' ἵνα καθιστῶσι τὰ ἔργα των ἀρεστότερα εἰς τὸ κοινόν, ἔδιδον εἰς τοὺς τίτλους των τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου ὑποκριτοῦ. Οὕτως ἀνεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς δύο κωμῳδίαι τοῦ Σκαρὼν φέρουσαι τὸν τίτλον «Jodelet duelliste» καὶ «Jodelet maître valet», παιχθεῖσαι τῷ 1645, τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ὁ Ντουβὶλ ἀνεβίβασεν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν κωμῳδίαν του «Jodelet prince». Οἱ σύγχρονοι τοῦ Γάλλου κωμικοῦ ἀναφέρουσιν, ὅτι οὗτος ἐκέκτητο τοιαύτην ὑπέροχον ἰδιοφυΐαν, ἡ φυσιογνωμία του εἶχε τοιαύτην κωμικὴν ἔκφρασιν, ὥστε αὕτη καὶ μόνη προεκάλει τὴν ἱλαρότητα τοῦ κοινοῦ, ἥτις ἐξέσπα εἰς ἀκρατήτους γέλωτας κατὰ τὴν πρόοδον τῆς παραστάσεως διὰ τῶν ἀπροσδοκήτων ἐκπλήξεων τὰς ὁποίας παρεσκεύαζεν οὗτος κατὰ τὴν ὑπόκρισίν του. Ὡμίλει, ἀναφέρει εἷς τῶν βιογράφων του, διὰ τῆς ῥινός, τὸ μειονέκτημα δὲ τοῦτο διὰ πάντα ἄλλον, διὰ τὸν Ζοντελὲ καθίστατο πλεονέκτημα καὶ ἓν ἐκ τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ὑποκριτικῆς του. Πολλάκις ἔργα ἀσήμαντα ἐκρατήθησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν σκηνὴν χάρις εἰς αὐτὸν καὶ συνήθως μία κίνησίς του, ἡ μία ἔκφρασις τοῦ προσώπου του, ἔδιδε τὸν χαρακτῆρα του ἥρωος πλειότερον ἢ μακραὶ περίοδοι στίχων τοῦ δράματος. Ὁ Λορὲ συνέθεσεν ἐπιτάφιον δημοσιευθέντα εἰς τὴν «Muse historique». Ὁ διάσημος οὗτος ἠθοποιὸς εἶχεν υἱὸν τὸν ***Κλαύδιον Ζοφρέν,*** ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καταταχθεὶς μοναχὸς εἰς τὸ τάγμα τῶν Φαγιὰν καὶ ἐγένετο διάσημος ἱεροκήρυξ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰὼν Ἱερώνυμος.* Θ. Β.

Ἰούλιος Ζοντελέ.

Digitized by Google

ζόππη (ἡ) (Joppe) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰχνευμονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ζὸρ [*Γεωγρ.*]. Μεγάλη ἐπαρχία τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας, ἀποτελοῦσα ὑπὸ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν ἰδιαίτερον σαντζάκιον, ἐκτεινόμενον μεταξὺ 34° —37° 10' Β. πλάτους καὶ 35° 15'—39° 25' Α. μήκους (Παρισίων) ἑκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, σήμερον περιληφθεῖσα κατὰ τὸ μεγαλύτερον μὲν μέρος εἰς τὸ κράτος τῆς Συρίας, κατὰ δὲ τὸ μικρότερον εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰράκ, ἐνῷ τὸ Β. τῆς γραμμῆς τοῦ Ρὰς-ἐλ-Ἀῒν μικρὸν τρίγωνον παρέμεινε τουρκικόν. Ἔχει ἐν τῷ συνόλῳ του ἐπιφάνειαν 100.000 τετρ. χιλιομέτρων καὶ 100.000 κατοίκων, ἐξ ὧν μόνον 800 Χριστιανοί (400 Ἀρμένιοι), οἱ δὲ λοιποὶ Μουσουλμάνοι. Διῃρεῖτο δὲ εἰς τέσσαρας ὑποδιοικήσεις *Δεὶρ-ἐλ-Ζόρ*, *Ἀσάρα*, *Ρὰς-οὐλ-Ἀῒν* καὶ *Ἀλ-μπου-Κεμάλ)*, μετὰ τεσσάρων δήμων καὶ 158 χωρίων ἐν ὅλῳ. Εἷς τῶν δήμων εἶναι ὁ τῆς Ταδμούρ, τῆς ἀρχαίας Παλμύρας.

Τὸ κλίμα τῆς χώρας εἶναι ὑγιεινότατον, πλὴν τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀλ-μπου-Κεμάλ, ὅπου ὑπάρχουσιν ἑλειογενεῖς πυρετοί. Τὸ θέρος ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται μέχρι 56° Κ. Τὰ προϊόντα εἶναι κυρίως δημητριακά. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν (βοῶν, ἵππων, καμήλων, ὄνων, προβάτων). Ἐν τῷ δήμῳ Ταδμοὺρ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἁλυκαὶ καὶ θειοῦχοι θερμοπηγαί. Τὴν χώραν διαρρέει ὁ Εὐφράτης καὶ οἱ παραπόταμοι αὐτοῦ, ὧν κυριώτερος ὁ Χαμπούρ. Κυριωτέρα πόλις εἶναι ἡ *Δεὶρ-ἐλ-Ζόρ*, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, ὑπὸ 35° Β. πλάτους καὶ 38° Α. μήκους, τέως ἕδρα τῆς διοικήσεως, ἔχουσα 20.000 κατοίκους, ἐξ ὧν 400 Ἀρμένιοι καὶ 400 Συροκαθολικοί, πρὸς δὲ καὶ 50 Ἑβραῖοι. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ζορᾶ [*Γεωγρ.*]. Οὕτω (ἀραβ.=ταπείνωμα) καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων τὸ ἐπὶ τῆς δυτικῆς (δεξιᾶς) ὄχθης τοῦ Τίγρητος τμῆμα τῆς πόλεως Βαγδάτης καὶ ἐν γένει ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τῆς ὄχθης ταύτης. Ν. Μ.

Ζοράβα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Δεκαπόλεως, ΒΔ τῆς Ρανὰθ (νῦν Ρουναβάτ), γενομένη γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῶν. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον τὸ χωρίον Zor' as-Ezra. Α. Θ. Σ.

Ζοράμβας [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Γεδρωσίας τῆς ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδικῆς, ἐκβάλλων εἰς τὴν Ἐρυθραίαν θάλασσαν (νῦν θάλασσαν ἢ κόλπον τοῦ Ὀμάν), ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀλαμβατὴρ καὶ τοῦ λιμένος Κώφαντος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεῖχε 200 σταδίους. Σήμερον καλεῖται Bhawar. Α. Θ. Σ.

Ζόργιαννη, Νέα— [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀφιδνῶν (τέως Κιούρκων) τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας. Κάτ. (1928) 303 ἅπαντες πρόσφυγες.

Ζορὲ (Joret), **Κάρολος**. Γάλλος φιλόλογος (1829—1914). Διετέλεσε καθηγητὴς τῶν ξένων φιλολογιῶν ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Αἰξ. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν πλείστων διατριβῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ρωμανικὴν καὶ γερμανικὴν φιλοσοφίαν κατέκτησεν ἐπιφανῆ θέσιν καὶ ἐγένετο ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν τῷ 1887. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἔργων του ἐπίζηλον θέσιν κατέχουν τά: «Mélanges de philologie normande», «Rapports intellectuels de la France avec l' Allemagne avant 1789», «Flore populaire de la Normandie» κτλ. Ὁ Ζορὲ ἐδημοσίευσεν ἐπίσης διάφορα μέρη τῆς «Histoire des plantes», ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐπιγραφόμενον «la Rose dans l' antiquité et au moyen âge, histoire, légendes et symbolisme» εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων προϊόντων τοῦ καλάμου του. Θ. Β

ζόρι (τό)· πίεσις, βία, καταναγκασμός: «θὰ φᾶς, μὲ τὸ ζόρι», «μὲ τὸ ζόρι δουλειὰ δὲ γίνεται», «παντρειὰ μὲ τὸ ζόρι» (λ. περσ.).

Ζοριάνον [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Ζωριάνον*.

ζόρικος, —η, —ο· δημοτ., δύσκολος, δυσυπότακτος: «εἶσαι ζόρικος ἄνθρωπος», «ζόρικη δουλειά», «ζόρικα τὰ 'χομε, — τὰ βρήκαμε».

ζορίλλα (ἡ) (Zorilla) [*Ζῳολ.*]. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μουστελιδῶν*, περιλαμβάνον ἰκτίδας ἰθαγενεῖς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

ζορκάδι (τό)· ἄλλως τύπος τοῦ *ζαρκάδι*.

ζορκάς [*Ζῳολ.*]· βλ. λ. *δορκάς*.

ζορκιὰ (ἡ) ἢ **ζαρκιά**· ἰδιωμ., ἡ γυμνότης.

ζόρκος, —α, —ον, ἢ **ζάρκος**· ἰδιωμ., ὁ γυμνός.

ζορμπαλίκι (τό)· ἡ πρᾶξις καὶ διαγωγὴ τοῦ ζορμπᾶ, αὐθαιρεσία, καταπιεστικὴ συμπεριφορά.

Ζορμπανᾶς, *Ἐμμανουήλ*. Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐκ τοῦ Ἀμαρίου τῆς Κρήτης. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ κατετάχθη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Γκουβερνάτις, ὅπερ ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν ὁ πυρὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐπολέμησεν εἰς Κρήτην, Κάσον, Πελοπόννησον καὶ Ἀττικήν, διεκρίθη δὲ εἰς τὰς μάχας τῆς Ἀραχώβης καὶ τοῦ Κερατσινίου, εἰς ἣν καὶ ἐτραυματίσθη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐπὶ Ὄθωνος εἰς διαφόρους κρατικὰς ὑπηρεσίας. Ἔλαβε τὸ χαλκοῦν νομισματόσημον. Γ. Δ. Κ.

ζορμπᾶς (ὁ)· βίαιος, τυραννικός, ὁ ἐνεργῶν αὐθαιρέτως: «μωρὲ τί ζορμπᾶς εἶναι αὐτός».

Ζορμπᾶς [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γιαννιτσῶν, ἤδη καλούμενον *Μοναστήρι Μικρὸ* (βλ. λ.).

Ζορμπᾶς. —1) ***Γεώργιος***. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής, ἰδιοκτήτης ἑνὸς μιστίκου, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπολέμησεν εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ ἀλλαχοῦ. Τῷ 1824 χαρακτηρισθεὶς ὡς πειρατὴς ὑπὸ τοῦ περιπλέοντος τὸ Αἰγαῖον αὐστριακοῦ στόλου συνελήφθη καὶ αὐτὸς μὲν ἀπελύθη μετ' ὀλίγον, τὸ μίστικόν του ὅμως κατεστράφη. Ἔκτοτε ἐπολέμησε κατὰ ξηράν, διεκρίθη δ' ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὴν ἀντίστασιν ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήμ. —2) ***Κωνσταντῖνος*** ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἐπολέμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Κάρυστον, ὅπου ἠκολούθησε τῷ 1826 τὸν Φαβιέρον. Ἐπίσης διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τῆς Πέτρας. Ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰ ἐλαφρὰ τάγματα, καὶ προήχθη εἰς ἀξιωματικὸν ἐπὶ πολυαρχίας. —3) ***Νικόλαος***. Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τῶν ἀνωτέρω. Ἦτο ἔμπορος εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ζαχαρίτσαν καὶ τὸν Ἰωάννην Γκούραν. Μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλήμ. Κατελθὼν κατόπιν εἰς Πελοπόννησον, ἐφονεύθη εἴς τινα συμπλοκὴν μετὰ τῶν Αἰγυπτίων παρὰ τὴν Τρίπολιν. Γ. Δ. Κ.

—**Ζορμπᾶς, *Νικόλαος***. Ἕλλην στρατιωτικὸς (1844—1920), γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις. Ἦτο υἱὸς στρατιωτικοῦ καταγομένου ἐκ Μαγνησίας. Ἀποφοιτήσας τῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς Γαλλίαν, προήχθη δὲ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποστρατήγου. Συμμετέσχε τῶν συμπλοκῶν τοῦ 1886 ὡς ταγματάρχης διοικητὴς μοίρας πυροβολικοῦ, ἐχρημάτισεν ἐπὶ μακρὸν (1882—1885, 1887—1891) προσωπάρχης τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν καὶ συγχρόνως καθηγητὴς τῆς πυροβολικῆς παρὰ τῷ σχολείῳ Εὐελπίδων, συγγράψας τρίτομον σύγγραμμα «Πυροβολική». Ἀπὸ τοῦ 1892—1895 ὑπηρέτησεν ὡς ἀντισυνταγματάρχης ὑποδιοικητὴς συντάγματος πυροβολικοῦ, μεθ' ὃ προσελήφθη ὡς ἐπιτελάρχης τοῦ ἐν Ἀθήναις 3ου ἀρχηγείου στρατοῦ. Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1897 διῴκει τὸ 3ον σύνταγμα πυροβολικοῦ καὶ διετέλει συγχρόνως ἀρχηγὸς πυροβολικοῦ τῆς 1ης μεραρχίας, προσωρινῶς δέ, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δομοκοῦ, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ἀμφοτέρων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ συνταγμάτων πυροβολικοῦ 2ου καὶ 3ου (βλ. λ. *Δερβὲν Φοῦρκα*). Μετὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ἐτοποθετήθη ὡς διοικητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου Εὐελπίδων, ἔνθα παρέμεινεν ἀπὸ τοῦ 1898—1906, τῷ δὲ 1907, προαχθεὶς εἰς συνταγματάρχην, ἐτοποθετήθη διοικητὴς τῆς διευθύνσεως ὑλικοῦ πολέμου. Κατ' Αὔγουστον 1909 ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου», καὶ τὴν νύκτα 14—15 Αὐγούστου 1909 ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδί, μεθ' ἣν ἀνέλαβεν ἀρχικῶς μὲν τὴν διοίκησιν τῆς ἐν Ἀθήναις 2ας μεραρχίας, κατόπιν δὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἐξακολουθῶν νὰ τιτλοφορῆται «ἀρχηγὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου» καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην νὰ ἐνεργῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ προήχθη εἰς ὑποστράτηγον, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπεστρατεύθη τῷ 1911. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— **Ζορμπᾶς *Παπαλουκᾶς***· βλ. *Παπαλουκᾶς*.

Ζὸρν (Zorn), **Ἀνδρέας**. Σουηδὸς χαράκτης καὶ ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1860. Τῷ 1889 ἐτιμήθη εἰς τὴν παγκόσμιον ἔκθεσιν τῶν Παρισίων διὰ χρυσοῦ μεταλλίου, τῷ 1900 ἔλαβε μέγα βραβεῖον διὰ τοὺς τρεῖς πίνακάς του «Μητέρα», «Νὺξ τῆς 24 Ἰουνίου» καὶ «Ὄσκαρ ὁ Β'» καὶ τρεῖς ὑδατογραφίας, καὶ τῷ 1906 ἔκαμεν ἔκθεσιν τοῦ συνόλου τῶν ἔργων του ἐν Παρισίοις προκαλέσασαν μέγιστον ἐνδιαφέρον. Τὰ ἐκ χαλκοῦ ἔργα του, ἐνῷ ἐκ τοῦ πλησίον παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν πολλῆς ἀσυναρτησίας, μακρόθεν καταπλήσσουν. Μ. Ν. Δ.

ζορνὲς (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *στραμώνιον τὸ δενδρῶδες* (Datura arborea). Δ. Ν. Π.

ζορνία (ἡ) (Zornia) [*Ζῳολ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μηκωνοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ πόας μὲ φύλλα παλαμοειδῆ καὶ ἄνθη κατὰ στάχυς διατεταγμένα καὶ καρπὸν κάψαν. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Ζοροβάβελ. Ἔγγονος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα Ἰωαχίν, ἀχθέντος τῷ 597 π.Χ. εἰς Βαβυλῶνα. Τὸ βέβαιον περὶ αὐτοῦ εἶναι ὅτι διωρίσθη ὑπὸ τῶν Περσῶν ἔπαρχος ἐν Ἱερουσαλήμ, ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ δευτέρου ναοῦ τῆς πόλεως καὶ προέβη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς λατρείας καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητος. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀνεζωογόνησαν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἰουδαίων περὶ ἐπανιδρύσεως τοῦ κράτους των καὶ συνέτεινον, ὥστε ὁ ἐκ τοῦ Δαυὶδ καταγόμενος Ζοροβάβελ νὰ χαιρετισθῇ ὡς βασιλεὺς τοῦ ἱδρυθησομένου βασιλείου τοῦ Ἰούδα. Ἄλλαι πληροφορίαι περὶ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουν.

[*Gabriel*, Zorobabel 1927.] Β. ΒΕΛΛΑΣ

—[*Τεκτον.*] Ἡ παράδοσις περὶ *Ζοροβάβελ* καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ προφητεῖαι τοῦ Ζαχαρίου εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀφιερώσεως τοῦ 13ου βαθμοῦ τοῦ σκωτικοῦ τεκτονικοῦ δόγματος καὶ τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ τοῦ ἀγγλικοῦ τῆς Ὑόρκης (τῆς βασιλικῆς ἁψῖδος). Ὁ βαθμὸς οὗτος κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν μελέτην τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν λόγῳ τῆς ἀτελείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς θελήσεως πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκαιούντων μέσων διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχικῆς αἰτίας τῶν ὄντων καὶ τοῦ γνῶθι σαυτόν. Κ. Κ. Κ.

Ζορούγγ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς ἀφρικανικῆς Τριπολίτιδος (πλάτ. 32°22' Β, μηκ. 15°13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 246: Ras Makhabez to Benghasi), δυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς Μεγάλης Σύρτεως· «Ἄκρα ὑψηλὴ καὶ ὑλώδης, ἀρχὴ τῆς Μεγάλης Σύρτεως· καλοῦσι δὲ αὐτὴν Κεφαλάς» (*Στράβων*). Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Πτολεμαίου («Ἀφρικῆς θέσις» Δ, γ, 13) προκύπτει ὅτι τὸ ἀκρωτήριον εἶχε δύο ἄκρας: ***Κεφαλαὶ ἄκρα*** καὶ τὴν *Τρήρον* ἢ *Τρηρῶν ἄκρον*. Πράγματι δὲ ἔχει δύο τοιαύτας νῦν: τὴν *Ρὰς Ζορούγγ* καὶ τὴν *Ρὰς Μισράτα*. Σ. Ε. Λ.

Ζοσσ(ε)λὲν (Josselin) [*Γεωγρ.*]. Μικρὰ πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Μπορμπιάν, γνωστὴ διὰ τὴν παρ' αὐτὴν γενομένην τῷ 1351 μάχην τῶν Τριάκοντα. Εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀνηγέρθη πυραμὶς ἐκ γρανίτου. Μ. Ν. Δ.

Ζοσσ(ε)λὲν (Josselin ἢ Joscelin) **ντὲ *Κουρτεναί***· βλ *Κουρτεναί*.

Ζοστσιέγκο, *Μιχαὴλ Μιχαήλοβιτς*. Σύγχρονος Ρῶσος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1895 ἐν Πολτάβᾳ. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Μ. Γκόρκι ὁμάδα τῶν λογοτεχνῶν τῆς Πετρουπόλεως, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Σεραπιόνβοι μπράτγια». Γράφει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰ διηγήματα, ἡ δὲ φράσις του εἶναι σύντομος, «προσιτὴ εἰς τοὺς προλεταρίους». Ἐξέδωκε πολλὰς συλλογὰς διηγημάτων.

Ζοτάπατα, ἢ ***Ἰωτάπατα*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὀχυρωτάτη πόλις τῆς Γαλιλαίας ἐν Παλαιστίνῃ, κειμένη πρὸς τὰ ΒΔ τῆς πόλεως Κανά. Ἐνταῦθα κατέφυγε κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 67 μ. Χ. ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος Φλάβιος, εἷς τῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐπαναστάντων Ἰουδαίων, μαθὼν ὅτι ὁ Βεσπασιανός, στρατηγὸς τοῦ Νέρωνος, καταλαβὼν τὰ Γάβαρα, διηυθύνετο κατ' αὐτῶν. Μετὰ γενναίαν ὑπεράσπισιν ἐπὶ 27 ἡμέρας, ἐκάμφθησαν τέλος οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὸ φρούριον ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου. Ἡ πόλις κατεστράφη ἐξ ὁλοκλήρου, ἅπαντες δὲ οἱ κάτοικοι, περὶ τὰς 40.000, ἔπεσαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ νικητοῦ. Συλληφθεὶς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰώσηπος, μόλις ἐσώθη ἀπὸ βεβαίου θανάτου, διότι προεφήτευσεν εἰς τὸν Βεσπασιανὸν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ (*Suet.* Vesp. 5 *Ἰωσ.* Ἰουδ. πόλ. ΙΙΙ 7). Σήμερον ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῶν κεῖται τὸ χωρίον Δζεφάτ. Α. Θ. Σ.

Ζότεφ, *Βλαδίμιρος Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος συγγραφεὺς καὶ δημοσιογράφος (1821—1889). Διεκρίθη ὡς κριτικός, ἔγραψε ποιήματα, κωμῳδίας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπαίζοντο εἰς τὰ ρωσικὰ θέατρα, μυθιστορήματα καὶ ἠθογραφικὰ διηγήματα, ὑπῆρξε δὲ ἐκ τῶν κυρίων συντακτῶν τῆς φιλελευθέρας ἐφημερίδος «Φωνὴ» καὶ ἀφῆκεν ἀδημοσίευτον πολύτομον «Ἱστορίαν τῆς παγκοσμίου φιλολογίας». Θ. Β.

Ζοῦ [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς ἐν Κρήτῃ κοινότητος *Σητείας* τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτ. (1928) 42.

ζουάβος (ὁ) (γαλλ. zouave). Ἐκλήθησαν *ζουάβοι* ὁπλῖται εἰδικῶν σωμάτων πεζικοῦ ἐν Γαλλίᾳ, συγκροτηθέντων διὰ τὴν Ἀλγερίαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως ταύτης, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ ἰθαγενῶν καὶ ἀλλοδαπῶν, εἶτα ἐξ ἰθαγενῶν καὶ Γάλλων καὶ ἐν τέλει ἐκ Γάλλων μόνον. Ἡ πρώτη σύστασις τῶν σωμάτων τούτων ἐγένετο τῷ 1831, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συμπληρώσεως τῶν κενῶν τοῦ ἐκεῖ ἐνεργοῦντος στρατεύματος, τῶν παραχθέντων ἐκ τῆς ἀνακλήσεως συνταγμάτων τινῶν εἰς τὴν μητρόπολιν· ὁ ἀριθμὸς τῶν πρὸς συγκρότησιν ταγμάτων παρέμενεν ἀόριστος καὶ μόνον ἡ

Digitized by Google

σύνθεσις αὐτῶν, ἐξ ὀκτὼ λόχων, καθωρίζετο. Ἐκ τῶν δύο ταγμάτων, ὧν ἐπεδιώχθη ἀρχικῶς ἡ συγκρότησις, μόνον τοῦ ἑνὸς κατωρθώθη ἡ συμπλήρωσις τῆς δυνάμεως· διὰ τὸ ἕτερον ἐγένετο ἀναπόφευκτος ἡ προσφυγὴ εἰς ἐθελοντὰς ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἕνεκα τῆς ἀπροθυμίας τῶν ἰθαγενῶν· ἢ ἐξ ἀντιθέτου μεγάλη εἰσροὴ τῶν ἀλλοδαπῶν ἤγαγεν εἰς τὴν σύστασιν τῆς *Λεγεῶνος τῶν ξένων*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ταγμάτων τῷ 1837 ἀνῆλθεν εἰς τρία, ἅτινα τῷ 1841 συνηνώθησαν εἰς ἓν σύνταγμα, μετὰ σημαίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰθαγενῶν, προτιμώντων τὴν εἰς τοὺς ἀκροβολιστὰς τοῦ Ἀλγερίου κατάταξίν των, ἐμειώθη σημαντικῶς καὶ ἰδίως, ἕνεκα λιποταξιῶν, ἀφ' ἧς ἐκηρύχθη τῷ 1840 ὁ ἱερὸς πόλεμος ὑπὸ τοῦ Ἀμπτ-ἐλ-Καντὲρ (Abd-el-Kader), οὕτως ὥστε, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἐξέλιπον οὗτοι ἐντελῶς. Τῷ 1852 τὰ τρία ταῦτα τάγματα ἀπετέλεσαν ἰσάριθμα συντάγματα, συμπληρωθείσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν διὰ Γάλλων ἐθελοντῶν, προερχομένων ἐξ ὑπηρετησάντων ἤδη ἐν τῷ στρατῷ. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔλαβον μέρος 6 τάγματα ζουάβων, ἀνὰ δύο ἐξ ἑκάστου συντάγματος· κατὰ τὸν Ἰταλικὸν τοῦ 1859—1861, ὡς καὶ τὸν Γαλλογερμανικὸν τοῦ 1870—1871, ἀπεστάλησαν εἰς τὰ σχετικὰ θέατρα πολέμου ἅπαντα τὰ συντάγματα.

Μετὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον πόλεμον, κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, εἰς τὰ τρία ἀνασυγκροτηθέντα συντάγματα προσετέθη καὶ τέταρτον, ὅπερ εἶχε προσωρινῶς σχηματισθῆ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ὡς *σύνταγμα πορείας ζουάβων*. Ἀπὸ τοῦ 1899, ἕκαστον σύνταγμα συνετίθετο ἐκ πέντε ταγμάτων.

Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1914—1918 ὁ ἀριθμὸς τῶν συνταγμάτων τῶν ζουάβων ἀνῆλθεν εἰς 6, ἐκ τριῶν ταγμάτων ἑκάστου. Αἱ μονάδες αὗται ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ μητροπολιτικοῦ στρατοῦ καὶ ἑδρεύουσιν ἐν Ἀλγερίῳ, Μαρόκκῳ καὶ Τύνιδι.

Οἱ *ζουάβοι τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς* ἀπετέλουν ἓν σύνταγμα, συγκροτηθὲν τῷ 1854, ἐστρατολογοῦντο δὲ ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῶν λοιπῶν τριῶν τότε συνταγμάτων, ἐκ τῶν πεζῶν κυνηγῶν καὶ ἐκ τῶν ἀκροβολιστῶν τοῦ Ἀλγερίου. Τὸ σύνταγμα τοῦτο ἔπαυσεν ὑφιστάμενον μετὰ τὴν ἐν Μὲτς αἰχμαλωσίαν του.

Οἱ *ζουάβοι τοῦ ποντίφηκος* (zouaves pontificaux) ἀπετέλουν σύνταγμα ἐκ δύο ταγμάτων, ἐκ Γάλλων ἐθελοντῶν, διατελοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πάπα ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1870, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προασπίσεως τῆς Ρώμης ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν ἐθνικιστῶν. Ἔλαβον μέρος εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν *ἐθελονταὶ τῆς δύσεως*, μετὰ τὴν ἀνάκλησιν ἐξ Ἰταλίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, καθὼς καὶ μετ' αὐτὸν κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Κουμμούνας ἀγῶνα.

Ἡ λέξις ζουάβος προέρχεται ἐκ τοῦ ὀνόματος zaoua, φυλῶν τινῶν τῆς Καβύλης ἐν Ἀφρικῇ· ἐν τῇ ἐν Ἀλγερίῳ ὁμιλουμένῃ γλώσσῃ ἡ λέξις zaouaf σημαίνει ἄνδρα μαχόμενον εἰς ἀκροβολισμόν.

Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

Ζουάγγα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Τριπολίτιδος, 18 μίλ. Ἀν. τῆς Μάρσα Ζουάρα εἰς τὸ τέρμα τῆς ὀάσεως (πλάτ. 32°51' Β, μηκ. 12°07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 216: Ras Makhabez to Benghazi) καὶ κωμόπολις φερώνυμος. Ἔχει βιομηχανίαν κονσερβῶν τόννων (θύννων). Πρὸ αὐτοῦ μύρμηκες καὶ σκόπελοι καὶ ἀφθονία σπόγγων, οὓς ἡλίευον οἱ Αἰγηνῖται καὶ Ὑδραῖοι δύται. Ἡ ἀρχαία ὀνομασία τοῦ λιμένος δὲν εἶναι γνωστή· πάντως ὅμως ἡ τοποθεσία του ἦτο εἰς 6 μίλ. πρὸ τοῦ Ἀβροτόνου τοῦ Σκύλακος ἢ τῆς Σαβάθρας τοῦ «Σταδιασμοῦ τῆς μεγ. θαλάσσης». Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ζουαγιὲζ (Joyeuse), ***Βιλλαρὲ*** *ντὲ* —· βλ. λ. *Βιλλαρέ*.

— **Ζουαγιὲζ** (Joyeuse), ***Ἐρρῖκος*** *ντὲ* —. Γάλλος καπουκῖνος καὶ στρατάρχης (1567—1608). Κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Αἰκατερίνην ντὲ λὰ Βαλέτ, ἀδελφὴν τοῦ δουκὸς ντ' Ἐπερόν. Ὁ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπισυμβὰς θάνατός της κατέθλιψεν αὐτὸν τόσον, ὥστε ἐδέχθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, εἰσαχθεὶς εἰς τὴν μονὴν τῶν Καπουκίνων ἐν Παρισίοις καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα Ἄγγελος. Μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν ὁδοφραγμάτων (1588) ὡδήγησεν εἰς τὸν βασιλέα Ἐρρῖκον Γ', καταφυγόντα εἰς Σάρτρην, τοὺς ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπιφορτισθῆ νὰ παρακαλέσουν τὸν βασιλέα ὅπως ἐπανέλθῃ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, χηρεύσαντος τοῦ τίτλου τοῦ δουκός, ὁ Ζουαγιὲζ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κοσμικὸν βίον. Ἔγινεν ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξεν ἐν Λαγκεδόκῃ εἷς τῶν τελευταίων ὑποστηρικτῶν τῆς Ἑνώσεως (Ligue). Ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ' ὠνομάσθη στρατάρχης τῆς Γαλλίας. Τῷ 1959 ἀνέλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἀπέθανε κατά τινα περιοδείαν του εἰς Ἰταλίαν. Θ. Β.

Ζουαγιὼ (Joyaut), ***Αἰμὲ-Αὐγουστῖνος-Ἀλέξιος***. Ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν κατοίκων τῆς Βανδέας, οἱ ὁποῖοι ἀπεκλήθησαν Χουάνοι (Chouans), γεννηθεὶς ἐν Λενὸκ τῷ 1778 καὶ ἀποκεφαλισθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1804. Γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ντ' Ἀσσὰς* κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, προσεχώρησε κατὰ τὸ 1799 εἰς τὸν Γεώργιον Καντουντάλ. Κατὰ τὴν δολοφονικὴν ἀπόπειραν τὴν γενομένην ἐναντίον τοῦ Βοναπάρτου ἐν τῇ ὁδῷ Saint-Nicaise, ὁ Ζουαγιὼ ὡδήγει τὴν ὑδροφόρον ἅμαξαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἡ καταχθόνιος μηχανή, ἡ ὁποία ἐκραγεῖσα ἐφόνευσεν εἴκοσι δύο καὶ ἐπλήγωσε πεντήκοντα ἕξ. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς δολοφονίας ὁ Ζουαγιὼ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν. Ἐκεῖ ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν νέαν κατὰ τοῦ Βοναπάρτου συνωμοσίαν τοῦ Γεωργίου Καντουντὰλ καὶ Πισεγκρύ, ἀπεβιβάσθη μετ' αὐτῶν εἰς Γαλλίαν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἀπεκεφαλίσθη τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καντουντὰλ ἡμέραν. Θ. Β.

Ζουάν. Οὕτως ἀπεδόθη κακῶς τὸ ἱσπανικὸν *Zuan* (= *Ἰωάννης*), ὅπερ ἱσπανιστὶ προφέρεται *Χουὰν* (βλ. λ.).

— **Ζουάν, δὸν** —· βλ. *Δὸν Ζουάν*.

— **Ζουὰν (δὸν—) ὁ Αὐστριακός**· βλ. *Δὸν Ζουὰν ὁ Αὐστριακός*.

Ζουάν, κόλπος (Golfe de Jouan). Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων κόλπων τῆς μεσογειακῆς παραλίας τῆς Γαλλίας. Εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Croisette καὶ Antibes τῆς Προβηγκίας καὶ δεσπόζεται ὑπὸ τῶν ὀρέων Esterel. Προφυλασσόμενος ὑπὸ τῶν ἀνέμων καὶ ὢν βαθύτατος, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀγκυροβόλιον καὶ τῶν μεγαλυτέρων πλοίων. Μ. Ν. Δ.

Ζουάνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ Β.ΒΔ τῆς νήσου Λευκάδος ἐσχατιὰ (πλάτ. 38° 49' 45'' Β, μηκ. 20° 40' 00'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephallonia islands), ΝΔ δὲ κέρας τοῦ ὅρμου Φλέβα, ὃν τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο σχηματίζει μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου *Γερόντρυπα*. Ὀνομάζεται καὶ *Ζουάνας* καὶ *Τζουάννη*. Σ. Ε. Λ.

Ζουανβὶλ (Joinville), *Ἰωάννης ντὲ* —. Γάλλος χρονικογράφος θανὼν τῷ 1317. Ἔγραψεν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν τὰς «Ἀναμνήσεις τοῦ Σὶρ Ζουανβὶλλ», ἐν αἷς ἀφηγεῖται τὴν σταυροφορίαν τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου εἰς θαυμάσιον ὕφος. Ν. Ι. Θ.

— **Ζουανβὶλ** (Joinvill), ***Φραγκῖσκος-Φερδινάνδος-Φίλιππος-Λουδοβῖκος-Μαρία*** *τῆς* ***Ὀρλεάνης***, *πρίγκιψ ντὲ* —. Τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου-Φιλίππου, ναύαρχος τοῦ γαλλικοῦ στόλου (1818—1900). Τῷ 1840 διεκόμισεν εἰς Γαλλίαν τὰ λείψανα τοῦ Ναπολέοντος Α'. Τῷ 1844 διῴκει τὸν στόλον, ὅστις ἐβομβάρδισε τὸ Μογκαδόρ. Ἡ ἐχθρότης του πρὸς τὸ ὑπουργεῖον Γκιζὼ τὸν ἔκαμε λαοφιλῆ. Ἠκολούθησε κατόπιν τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἐξορίαν (1848). Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 προσήνεγκε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ἐθνικὴν Ἄμυναν, ἥτις τὰς ἀπεποιήθη. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὸν βαθμόν του. Ἐκτὸς ἄλλων μελετῶν του ἐπὶ ναυτικῶν ζητημάτων ἐδημοσίευσε καὶ ἕνα τόμον «Παλαιῶν Ἀναμνήσεων» (1894).

Φραγκῖσκος Ζουανβίλ.

Ν. Ι. Θ.

Ζουανβὶλ (Joinville) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Ἄνω Μάρνη, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μάρνη καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Παρισίων—Σωμόν. Κατὰ τὸν μεσαίωνα πολιορκηθεῖσα καὶ λεηλατηθεῖσα πολλάκις ἀποτελεῖ σήμερον σημαντικὸν κέντρον βιομηχανίας τοῦ σιδήρου. Ἔχει ἐργοστάσια καὶ χυτήρια χαλκοῦ καὶ κατασκευῆς σιδηρῶν ἐλασμάτων κλπ. Μ. Ν. Δ.

— **Ζουανβὶλ** (Joinville) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας, ἀπέχουσα πέντε χιλιόμετρα ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καὶ κειμένη ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ Κασόειρα. Εἶναι πρωτεύουσα τῆς γεωγραφικῆς περιφερείας τῆς Ντόνα Φραγκίσκα. Κάτ. 40.300 (1920), Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοί.

— **Ζουανβὶλ** (Joinville) *[Γεωγρ.]*. Μία ἐκ τῶν βορείων νήσων τῆς δυτικῆς περιφερείας τοῦ Ἀνταρκτικοῦ ὠκεανοῦ, ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ Βέδελ (Weddell). Ἀνεκαλύφθη τῷ 1838 ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐξερευνητοῦ Δυμὸν Δυρβίλ.

— **Ζουανβὶλ-λὲ-Πὸν** (Joinville-le-Pont) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σηκουάνα καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Μάρνη. Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς καὶ σημαντικὸν κέντρον ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Χάρις εἰς τὴν θαυμασίαν αὐτῆς τοποθεσίαν προσελκύει κατ' ἔτος πολυαρίθμους περιηγητάς. Κάτ. 9.500 περίπου.

Τὸ Ζουανβὶλλ-λὲ-Πὸν εἶναι γνωστὸν διὰ τὴν ἐκεῖ λειτουργοῦσαν περιώνυμον στρατιωτικὴν σχολὴν «École normale de gymnastique et d'escrime de Joinville». Ἱδρύθη τῷ 1853 εἰς τὸ φρούριον Faisanderie πλησίον τοῦ Joinville-le-Pont, προμηθεύει δὲ στρατιωτικοὺς προγυμναστὰς τῆς γυμναστικῆς καὶ διδασκάλους τῆς ὁπλομαχητικῆς. Ἡ εἰσαγωγή, προαγωγὴ καὶ ἡ ἀπόλυσις πραγματοποιοῦνται κατόπιν ἐξετάσεων. Εἰς τοὺς διακρινομένους ἀπονέμονται διπλώματα καὶ μετάλλια. Εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τὸν δυνηθέντα νὰ πρωτεύσῃ εἰς ἀμφότερα τὰ τμήματα γυμναστικῆς καὶ ὁπλομαχίας ἀπονέμεται εἰδικὸν ὀνομαστικὸν μετάλλιον καὶ δίπλωμα τιμῆς «Le Prix Unique d'Ensemble».

Γ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ

Ζουὰνγκ (Jouang). Ἰνδικὴ φυλὴ νάνων. Τὸ ἀνάστημα τῶν ἀνδρῶν κατὰ μέσον ὅρον δὲν ὑπερβαίνει τοὺς πέντε πόδας, τῶν δὲ γυναικῶν τοὺς 4 πόδας καὶ 8 δακτύλους.

Ζουανιὼ (Joigneaux), ***Πέτρος***. Γάλλος γεωπόνος δημοσιολόγος καὶ πολιτικὸς (1815—1892). Ἐξελθὼν τῆς ναυτικῆς σχολῆς καὶ γενόμενος δημοσιογράφος κατεδικάσθη τῷ 1838 εἰς τεσσάρων ἐτῶν φυλάκισιν δι' ἄρθρα του δημοσιευθέντα εἰς τὸν «Ἐλεύθερον Ἄνθρωπον». Ἐκλεγεὶς μέλος τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ 1851. Ἀπὸ τοῦ 1871 μέχρι τοῦ 1889 ἀντεπροσώπευσε τὴν Χρυσῆν ἀκτὴν ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, μετέπειτα εἰς τὸ κοινοβούλιον, τέλος δὲ ἐν τῇ γερουσίᾳ. Κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του: «Λεξικὸν τῆς Πρακτικῆς Γεωργίας» καὶ «Τὸ βιβλίον τοῦ ἀγροκηπίου καὶ τῆς ἐξοχικῆς οἰκίας». Ν. Ι. Θ.

ζουανουλλόα (ἡ) (Juanulloa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στρυχνοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια εὐθυτενῆ καὶ σπανιώτερον ἕρποντα, μὲ φύλλα πλατέα, σαρκώδη, ἄνθη μικρότατα καὶ καρπὸν μικρὸν καὶ ἀπεστρογγυλωμένον. Γνωστὰ 5 εἴδη φυόμενα ἐν Κολομβίᾳ, Περοῦ καὶ Μεξικῷ. Δ. Ν. Π.

Ζουανὺ (Joigny) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Ὑὸν ἐπὶ λόφου δεσπόζοντος τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Jonne καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Παρισίων—Λυῶνος—Μασσαλίας. Ἔχει ἐμπόριον σιτηρῶν καὶ οἴνων. Κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ματαίως ἀπεπειράθη ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων. Κάτ. 5.697 (1911). Μ. Ν. Δ.

Ζουχρα *[Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον ὂν ἐγγύτατα τῶν πρὸς τὴν Τύνιδα συνόρων τῆς Τριπολίτιδος, ἡ *Ζεῖθα ἄκρα* (ἡ *Ζήθα*) τοῦ Πτολεμαίου (Δ, γ, 12). —2) βλ. *Ζουάγγα*. —3) Πόλις ἐκτισμένη ἐν τῷ μέσῳ μεγίστου ἄλσους φοινίκων καὶ συνδεομένη σιδηροδρομικῶς πρὸς τὴν Τρίπολιν, ἧς ἀπέχει 105 χλμ. Κάτ. 5000. Σ. Ε. Λ.

Ζουὰρρ (Jouarre) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σηκουάνα—Μάρνη. Κάτ. 2.313. Ἔχει λατομεῖα, ἐν αὐτῇ δὲ σῴζονται ἐρείπια μοναστηρίου καλογραιῶν ἱδρυθέντος τῷ 634 καὶ καταστραφέντος κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Τούτου διεσώθη τὸ παρεκκλήσιον τὸ καλούμενον σήμερον ἡ κρύπτη τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ θεωρούμενον ὡς ἱστορικὸν κειμήλιον τῆς Γαλλίας. Μ.Ν.Δ.

Ζοὺβ (Zouve), ***Γουσταῦος***. Γάλλος ἀρχαιολόγος, συγγραφεὺς καὶ μουσικοσυνθέτης γεννηθεὶς τῷ 1805. Ἐγκαταλείψας τὰς σπουδάς του εἰς τὴν νομικὴν ἐγένετο κληρικός, χρηματίσας ἱεροκήρυξ εἰς πλείστας πόλεις τῆς Γαλλίας. Εἷς ἐκ τῶν πλέον πολυγράφων Γάλλων κληρικῶν συγγραφέων, συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα: «Ἱστορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ μελέται περὶ τῶν κυριωτέρων μουσικῶν σχολῶν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα», «Φιλοσοφία τοῦ λειτουργικοῦ ᾄσματος», «Λεξικὸν χριστιανικῆς αἰσθητικῆς ἢ θεωρία τοῦ ὡραίου ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἀρχιτεκτονικῇ μουσικῇ, ζωγραφικῇ καὶ γλυπτικῇ» (1856), θεωρούμενον ὡς τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων του. Ἐπίσης συνέθεσεν ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα.

Ζουβανσὺ (Jouvency), ***Ἰωσήφ***. Γάλλος Ἰησουΐτης καὶ ἀνθρωπιστὴς (1643—1719). Ἐδίδαξε ρητορικὴν εἰς Καὲν καὶ εἰς Παρισίους, ἀκολούθως δὲ ἐκλήθη εἰς Ρώμην διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐξέδωκε τὸν Ἰουβενάλην, τὸν Ὁράτιον, τὸν Ὀβίδιον καὶ πολλοὺς ἄλλους Λατίνους συγγραφεῖς. Συνέγραψεν ἐπίσης λατινικά τινα ποιήματα καὶ τινα παιδαγωγικὰ ἔργα. —Θ.

Ζούβελος, Ἀργύρης. Ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὰ Μαγούλιανα τῆς Γορτυνίας. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Πάγκον καὶ εἶτα ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην, διεκρίθη δὲ εἰς τὴν Πιάναν, εἰς τὸ Λεβίδι καὶ εἰς τὴν Γράναν. Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐπολέμησεν εἰς τὰ Δερβενάκια, ὅπου καὶ ἐτραυματίσθη. Εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἰμπραὴμ ἐπολέμει πλησίον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τὸν ὁποῖον μεγάλως ἐξυπηρέτησε, δι' ὃ καὶ ὑπεστηρίχθη μετὰ τὴν ἀπο-

Digitized by Google

κατάστασιν. Παρέμεινεν εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατὸν καὶ ἀπέθανε ταγματάρχης εἰς τὰ 1850. Γ. Δ. Κ.

Ζουβενὲ (Jouvenet), *Ἰωάννης*. Γάλλος ζωγράφος (1644 ἢ 1647—1717). Κατήγετο ἐξ οἰκογενείας καλλιτεχνῶν διαμενούσης ἐν Ρουένῃ, ἐγκατεστάθη δὲ λίαν ἐνωρὶς εἰς Παρισίους, ἔνθα ἐξετέλεσε μέγαν ἀριθμὸν μεταλλίων καὶ διακοσμητικῶν πινάκων. Κατὰ πρῶτον ἐγένετο εὐρύτατα γνωστὸς διὰ τοῦ μεγάλου του ἔργου «Ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τὸν παραλυτικὸν» (1673), ὅπερ προσεφέρθη εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Παρισίων ὑπὸ τῆς συντεχνίας τῶν χρυσοχόων καὶ ὅπερ ἐθαυμάσθη διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σχεδίου του καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ χρωματισμοῦ του. Τῷ 1675 παρουσιάσας τὴν «Ἐσθὴρ τεταραγμένην πρὸ τοῦ Ἀχασβήρου», ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ 1713 ὁ Ζουβενὲ παρήγαγε τὰ ἐξοχώτερα τῶν ἔργων του, ἐν οἷς: «Ἡ ἀποκαθήλωσις», «Ὁ Χριστὸς θεραπεύων ἀσθενῆ» καὶ «Ἡ θαυματουργὸς ἁλιεία», ἅτινα ἐξετελέσθησαν διὰ τὸ ἀββαεῖον τοῦ Saint-Martin-des-Champs, νῦν δ' ἀπόκεινται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Κατὰ παραγγελίαν Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ὁ Ζουβενὲ ἐξετέλεσε τὴν «Πεντηκοστὴν» ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Βερσαλλιῶν καὶ τοὺς «Δώδεκα Ἀποστόλους» ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀπομάχων. Τῷ 1681 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ Βασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ, ἧς ἐγένετο διευθυντὴς τῷ 1707. Ι. Μ. Π.

Ζουβενὲλ (Jouvenel), *Ἐρρῖκος*. Γάλλος δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1876, ἀρχισυντάκτης τῆς παρισινῆς «Πρωΐας» γερουσιαστὴς τῆς Κορρέζ. Διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐθνῶν. Μ. Ν. Δ.

— **Ζουβενὲλ** (Jouvenel), *Ροβέρτος*. Γάλλος λόγιος καὶ δημοσιογράφος συνεργάτης πλείστων παρισινῶν ἐφημερίδων καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ παρισινοῦ «Ἔργου». Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψεν: «Ἡ Δημοκρατία τῶν συντρόφων», «Ἡ Δημοσιογραφία εἰς εἴκοσι μαθήματα» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζουγάβαρι [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Ζουχάβαρι*.

Ζουγγαρία [*Γεωγρ.*]· βλ. *Τζουγγαρία*.

Ζουγγουλδὰκ [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Τουρκίας, ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, Α. τῆς Ποντοηρακλείας, ἄλλοτε ἀσήμαντος, ὑπαγομένη εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Ἐρεκλὶ (Ποντοηρακλείας) τῆς διοικήσεως Μπολοῦ (τοῦ νομοῦ Κασταμονῆς), ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐκεῖ γαιανθρακοφόρων κοιτασμάτων ἀναχθεῖσα εἰς ἕδραν ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως, ἥτις ἀπὸ τῆς τουρκικῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1923 ἀνυψώθη εἰς νομὸν (βιλαέτιον). Ὁ νέος οὗτος νομὸς περιλαμβάνει τὰς ὑποδιοικήσεις Ζουγγουλδάκ, Μπαρτὶν (Παρθενίου), Δεβρέκ, Ἐρέγλι (Ἡρακλείας) καὶ Ζαγράμπολου, ἔχει δὲ ἐπιφάνειαν 7610 τέτρ. χλμ. καὶ 267.965 κατοίκους (1927). Ἡ πόλις Ζουγγουλδὰκ φέρεται εἰς τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1927 μὲ 11.797 κατοίκους καὶ ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις μὲ 44.613 κατοίκους ἐπὶ 660 τετρ. χλμ., ἤτοι 68 κατοίκους κατὰ τετρ. χιλ., οὖσα οὕτω λόγῳ τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ τῶν γαιανθρακωρύχων μία τῶν πυκνότερον κατοικουμένων περιοχῶν τῆς Τουρκίας. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν γαιανθρακοφόρων στρωμάτων τῆς ὅλης περιοχῆς Ποντοηρακλείας—Ζουγγουλδὰκ βαίνει αὔξουσα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1902 τόννοι 388.122, 1927 τόννοι 896.074). Τὸ προνόμιον τῆς κατασκευῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ λιμένος τοῦ Ζουγγουλδὰκ παρεχωρήθη ἀρχικῶς εἰς τὸν Ἕλληνα Γιάγκο βέην Ἰωαννίδην δι' αὐτοκρατορικοῦ φιρμανίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Νοεμβρίου 1892 ὁμοῦ μετὰ τοῦ προνομίου τῆς κατασκευῆς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ὀρυχείων. Βραδύτερον ἱδρύθη, κατὰ Μάϊον τοῦ 1896, μὲ γαλλικὰ κεφάλαια ἡ ἑταιρεία Ἡρακλείας διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λιμένος καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ὀρυχείων (βλ. καὶ *Ἡράκλεια*). Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Ζούγγουρλου [*Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ ὑποδιοίκησις τοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Ὑοσγάτης (βλ. *Σούγγουρλου*).

Ζουγγράνης [*Γεωγρ.*]. Νησίον τῆς νήσου Καλύμνου (πλάτ. 37° 01' Β, μῆκ. 26° 59' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 1666: Lero and Kalimnos) ἐν τῷ κολπίζοντι ὅρμῳ Ἄργανο. Ὀνομάζεται καὶ *Ἀγαθὸς* καὶ *Καλαβρὸς* καὶ *Καβάσιλλας*. Σ. Ε. Λ.

Ζουγγριὰ [*Γεωγρ.*]. Νησίον τῆς Σκιάθου (βλ. λ. *Ζογριά*).

Ζούγεβο [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ρωσίας, ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Βόλγα Κλιάσμα, ἐν τῷ κυβερνείῳ τῆς Μόσχας. Τὸ Ζούγεβο ἔχει βιομηχανίαν μεταξωτῶν καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, πολλὰ βαφεῖα καὶ βυρσοδεψεῖα. Κάτοικοι 13.000. Κ. Μ. Κ.

Ζοὺγκ (Zug) [*Γεωγρ.*]. Λίμνη καὶ καντόνιον ἐν Ἑλβετίᾳ (βλ. *Τσούγκ*).

Ζουγκὲ (Jouguet), *Πέτρος*. Γάλλος ἀρχαιολόγος (1869—1929). Τῷ 1898 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λίλλης, τῷ δὲ 1928 διευθυντὴς τῆς ἐν Καΐρῳ γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, συγχρόνως δ' ἐξελέγη ἑταῖρος τῆς ἐν Παρισίοις ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν. Ἔγραψεν: «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ δήμου ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Αἰγύπτῳ» (1911), «Ἡ μακεδονικὴ καὶ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς». Μ. Ν. Δ.

Ζουγκεροὺ (Zungeru) [*Γεωγρ.*]. Πρωτεύουσα τῆς Βορείου Νιγηρίας, ἐν τῇ ἀγγλικῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Καδούνα, συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς ἐν τῇ Κάτω Νιγηρίᾳ πόλεως Μπάρο. Μ. Ν. Δ.

ζουγκρανιὰ (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *εὐώνυμον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Euonymum europaeum).

ζουγκρανίζω· προξενῶ ἀμυχὰς (βλ. *τσουγκρανίζω*).

Ζούγρα [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ξυλοκάστρου τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας. Κάτ. (1928) 139.

Ζόϋδερ, λίμνη [*Γεωγρ.*]· βλ. *Ζοϊντερζέ*.

ζούδι (τὸ) καὶ **ζούδιον**· δημοτ. τύπος τοῦ *ζῴδιον*· μικρὸν ζῷον, ζωύφιον· || εὐτελιστικῶς: «ποιός σὲ λογαριάζει, βρὲ ζούδιο»· || νυκτερινὸν φάσμα, φάντασμα, στοιχειό.

Ζουδιανός, *Ἀναγνώστης*. Ὁπλαρχηγὸς κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878.

— **Ζουδιανός**, *Γεώργιος*. Ἐκ Δαφνῶν τῆς ἐπαρχίας Τεμένους τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου (Κρήτης) καταγόμενος, διεκρίθη καθ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821—1830 ὡς ὁπλαρχηγὸς τῶν συγχωρίων του.

— **Ζουδιανός**, *Δημήτριος*. Υἱὸς τοῦ Γεωργίου Ζουδιανοῦ, ἔλαβε μέρος ὡς ὁπλαρχηγὸς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν τῷ 1858. Ὁμοίως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866—1869 διεκρίθη ὡς ὁπλαρχηγὸς καὶ ὡς πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας του. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπαναστάσεως, φέρων βαρὺ τραῦμα εἰς τὴν κεφαλήν, κατώρθωσε μεταμφιεσθεὶς εἰς μοναχὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, ὅτε κατῆλθε πάλιν εἰς Κρήτην καὶ ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας του εἰς τὴν ἐν Ἀποκορώνῳ συνελθοῦσαν κατὰ Ἰανουάριον 1878 ἐπαναστατικὴν συνέλευσιν. Ν. ΚΛΣ

ζούδιαρης (ὁ)· πληθ. *ζουδιαραῖοι*, ὁ κατάλληλος διὰ τὰ ζούδια, ὁ μάγος ὁ δυνάμενος νὰ ἐκδιώξῃ τὰ ζούδια.

— [*Λαογρ.*] Καλοῦνται *ζουδιαραῖοι* ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μάγοι τινὲς ἰατροί, εἰδικοὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξόντωσιν τῶν ζουδίων. Οἱ ζουδιαραῖοι ὡς ἀλαφροήσκιωτοι πιστεύεται ὅτι βλέπουσι τὰ εἰς τοὺς ἄλλους ἀόρατα *ζούδια* (βλ. λ.), τὰ μαγεύουν προφέροντες ἀκαταλήπτους μαγικοὺς λόγους, τὰ προσελκύουν, τὰ καταδιώκουν διὰ κραυγῶν, κρότων καὶ πυροβολισμῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τὰ συλλαμβάνουν, τὰ καρφώνουν καὶ τὰ καθιστοῦν οὕτω τελείως ἀβλαβῆ. Πλῆθος ζουδιαραίων ἔζη ἄλλοτε ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἤλιδι, ὅπου, ἂν τυχὸν συνέβαινον αἰφνίδιοι θάνατοι, αὐτοκτονίαι ἢ ἐπιζῳοτίαι, προσεκαλοῦντο διὰ νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐκδίωξιν τοῦ ζουδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεδίδοντο αἱ συμφοραί. Οἱ ζουδιαραῖοι δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ἰατρομάγους τῶν κατὰ φύσιν λαῶν, οἵτινες δι' ἀναλόγων μεθόδων θεραπεύουσι τὰς ἀσθενείας, ἐκδιώκοντες τοὺς δαίμονας, τοὺς κατὰ τὴν πρωτόγονον ἀντίληψιν προξενοῦντας αὐτάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις Β' σ. 1119 κ. ἑ.—*M. Bartels*, Die Medizin der Naturvölker (Leipzig 1893).—*Σ. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν σ. 116 κ. ἑ. Μ. Ι.

ζούδιο (τό), καὶ *ζούδι* (ἐκ τῆς λ. *ζῴδιον*)· μικρὸν ζῷον· || μεταφ. ὁ εὐτελής, ὁ ἀηδής, ὁ μισητὸς ἄνθρωπος· || δαιμόνιον, στοιχειό.

— [*Λαογρ.*] Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος *ζούδιο* καὶ *ζῴδιο* ὀνομάζουν τὰ κοινῶς ἄλλως λεγόμενα *στοιχειά*, τὰ δαιμονικὰ ἐν γένει ὄντα καὶ νυκτερινὰ φαντάσματα, ἐνῷ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Ἠπείρῳ, Αἰτωλίᾳ, τὰ μικρὰ ζῷα, ἔτι δὲ τοὺς δυσειδεῖς καὶ ἀνοήτους ἀνθρώπους. Ἡ λέξις ζῴδιον, σημαίνουσα κυρίως τὸ μικρὸν ζῷον, ἔτι δὲ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, εὔκολον ἦτο νὰ περιλάβῃ τὴν σημασίαν τοῦ στοιχειοῦ. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ στοιχεῖα εἶχον ὀνομασθῆ καὶ τὰ ζῴδια τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, ἡ δὲ λέξις στοιχεῖον ἀπέκτησε βαθμηδὸν τὴν σημασίαν τοῦ δαίμονος, ἐκλήθησαν ζῴδια καὶ τὰ στοιχειά, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε καὶ ὑπὸ μορφὴν διαφόρων ζῴων ἐμφανίζονται. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐκάλουν καὶ ζῴδια τὸ γενικώτερον ὀνομαζόμενα *τελέσματα*. Τὰ ζούδια ἐπιφέρουσι τὸν αἰφνίδιον θάνατον εἰς ἀνθρώπους καὶ ζῷα. Ἀσθένειαι καὶ ἄλλαι συμφοραὶ ἀποδίδονται εἰς αὐτά, καὶ ἐν γένει ὡς κακοποιὰ δαιμονικὰ ὄντα παντοειδῶς βλάπτουσι τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουσιν ὅτι ἀπαλλάσσονται τούτων τῇ ἐπεμβάσει τοῦ *ζούδιαρη* (βλ. λ.). Μ. Ι.

ζουελανία (ἡ) (Zuelania) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βιζοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ μὲ φύλλα ἐναλλασσόμενα, ἐλλειπτικά, κεκαλυμμένα ὑπὸ μεταξοειδῶν τριχῶν κατὰ τὴν ἄνω αὐτῶν ἐπιφάνειαν καὶ διαστίκτων κατὰ τὴν κάτω, καὶ ἄνθη ἀπέταλα, κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων ἀναφαινόμενα. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἀντιλλῶν. Δ. Ν. Π.

Ζουὲν (Jouin), *Ἐρρῖκος - Αὔγουστος*. Γάλλος συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1841. Ἤρχισε τὸ στάδιόν του δι' ἄρθρων περὶ τέχνης εἰς ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψεν: «Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ γλύπτου», «Κάρολος Λὲ Μπρὺν καὶ αἱ τέχναι ὑπὸ Λουδοβῖκον τὸν ΙΔ'», «Δαβὶδ Ντ' Ἀνζέρ», τὸ θεατρικὸν ἔργον «Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μπωμαρσέ» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

— **Ζουὲν** (Jouin), *Νικόλαος*. Γάλλος ποιητὴς γεννηθεὶς εἰς Σάρτρ τῷ 1684, θανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1757. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξε χρυσοχόος, ἀκολούθως δὲ τραπεζίτης. Ὀπαδὸς τῆς μερίδος τῶν Ἰανσενιστῶν ἐδημοσίευσε πολλὰς σατίρας καὶ λιβέλλους κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν. Μεταξὺ τῶν ἀξιομνημονεύτων ἔργων του συγκαταλέγονται τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ πορτοφόλι τοῦ διαβόλου» (1732), «Θλίψεις τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν σχέσει μὲ τὸ νέον εὐλογητάριον τῶν Παρισίων» (1736), «Τραγούδια ἑνὸς ἀγνώστου» (1740) καὶ ἄλλα. —Ω.

Ζουετίνα, ἢ **Ζουϊτάνα** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ὅρμος τῆς Κυρηναϊκῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Σίδρα καὶ εἰς 7 μίλ. βορ. τοῦ ὅρμου Μέρσα Βασίλη (Εὐσχοίνου), ἔχων φάρον (πλάτ. 30° 57' Β, μῆκ. 20° 07' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 241: Benghazi to Derna). Τὸ ἀγκυροβόλιον τοῦ ὅρμου εἶναι ἐπισφαλές. Εἶναι τὸ *Καινὸν* (ἐξυπακούεται φρούριον) τοῦ Σταδιασμοῦ τῆς μεγάλης θαλάσσης (71—72). Σ. Ε. Λ.

Ζούζιλτσα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας ἤδη καλούμενον *Σπήλαια* (βλ. λ.).

Ζούζουλη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 351. Ἔχει δάση ἐκ παχυκόρμων πευκῶν, ὀξυῶν, ἐλατῶν καὶ δρυός. Μετὰ τῆς Καστορίας συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὥρ. 17). Δ. Ε. Μ.

ζούζουλο (τό)· ζωύφιον, ἄλλως *ζουζούνι*· || φάντασμα (ἡ λέξις εἶναι σλαυική).

ζουζούνι (τό)· πᾶν μικρὸν ἔντομον, ὁποῖα τὰ ἀναπτυσσόμενα εἰς τὸν σῖτον, εἰς τὰ ὄσπρια.

Ζούζρα *Μιστράτα* [*Γεωγρ.*]. Νησίον τῆς Κυρηναϊκῆς (πλάτ. 32°43' Β, μῆκ. 20°53' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 241: Benghazi to Derna) πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Τολμέϊτα. Σ. Ε. Λ.

Ζουΐζ-ντὲ-Φόρα (Juiz-de-Fora), ἢ ***Παραϋμπούνα*** [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Παραϋμπούνα, εἰς ἀπόστασιν 176 χλμ. ΒΔ τοῦ Ρίου Ἰανεΐρου, μεθ' οὗ συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Κάτ. 30.000. Μ. Ν. Δ.

Ζούκας. —1) ***Ἀντώνιος***. Ἐθνομάρτυς Ζακύνθιος, ἀπαγχονισθεὶς ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν Ζάκυνθον τῷ 1821, μετ' ἄλλων τεσσάρων συμπατριωτῶν του, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ καταστολὴ τῆς ἐξεγερθείσης νεολαίας, ἥτις ἐζήτει νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Πελοπόννησον. Τὰ πτώματα τῶν μαρτύρων ἐξετέθησαν ἐντὸς κλωβῶν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ὑψώματα πρὸς σωφρονισμὸν τῶν λοιπῶν Ζακυνθίων. —2) ***Γούσιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σουλίου. Ἀνῆκεν εἰς τὴν φάραν τῶν Μποτσαραίων, μὲ τοὺς ὁποίους συνεπολέμει κατὰ τὰς τελευταίας περιπετείας τῆς πατρίδος του. Ἀκολουθήσας τὸν Νώτην Μπότσαρην, ἐπολέμησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, πάντοτε διακρινόμενος διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Μετέσχε τῆς μεγάλης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδον ἐνεκλείσθη εἰς τὸν Ἀνεμόμυλον, μετὰ τῶν συντρόφων του, ἐκεῖ δὲ εὗρεν ἔνδοξον θάνατον, ὢν χιλίαρχος. —3) ***Κωνσταντῖνος***. Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, μεθ' οὗ ἐπολέμει ἀπὸ νηπιακῆς ἡλικίας. Ἐφονεύθη εἰς Μεσολόγγιον, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐξόδου. —4) ***Παναγιώτης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πόρου. Ἦτο πλοιοκτήτης καὶ παρέσχε τὴν ἀρωγήν του εἰς τὸν Μεθενίτην καὶ τὸν Θερμησιώτην. Τὸ πλοῖόν του κατεστράφη εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν τῷ 1823. Κατόπιν ἐπολέμησεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἠκολούθησε τὸν Λύκον Χελιώτην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπου καὶ ἐφονεύθη τῷ 1827. Γ. Δ. Κ.

Digitized by Google

Ζουκίδαυα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Κάτω Μυσίας τῆς «Λεγεῶνος πρώτης Ἰταλικῆς» κατὰ τὴν ἐπὶ Πτολεμαίου (Γ, ι, 11) στρατιωτικὴν διαίρεσιν, κειμένη μεταξὺ Τρομαρίσκας καὶ Ἀξιουπόλεως. Ἀναφέρεται ἐν τῷ Πεουτιγγεριανῷ χάρτῃ ὡς πόλις τῆς Dacia Maluensis μεταξὺ τῶν ὀρέων Serrorum καὶ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Δουνάβεως· ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (IV, 7) καὶ τοῦ «Ἀντωνινιανοῦ ὁδοιπορικοῦ». Ἀπαντᾷ καὶ ἡ γραφὴ *Σουκίδανα*. Πιστεύεται ὅτι τὴν θέσιν της ἐπέχει ἡ ἐγγὺς τοῦ Ρουχτσουκίου κωμόπολις *Σατονοῦ*. Σ. Ε. Λ.

ζουκκαγνία (ἡ) (Zuccagnia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἀνεπτυγμένας ἰθαγενεῖς τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

ζουκκαρινία (ἡ) (Zuccarinia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἰθαγενῆ τῆς Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

Ζουκόφσκυ, Βασίλειος - Ἀνδρέγιεβιτς. Ρῶσος ποιητὴς (1783—1852). Ἦτο νόθον τέκνον δούλης τινὸς τοῦ γαιοκτήμονος Βοῦνιν, υἱοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ φίλου του Ἀνδρέου Ζουκόφσκυ, ὅστις τὸ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ φυσικοῦ πατρός

Βασίλειος Ζουκόφσκυ.

του Σόνιαν Ἰούσκοβα, κατοικοῦσαν εἰς Τούλαν. Λόγῳ τῆς εὐφυΐας του ἀπεστάλη εἰς Μόσχαν, ἵνα σπουδάσῃ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπέθανεν ἡ Ἰούσκοβα, ὁ δὲ θάνατός της ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ποιητὴν τὸ ποίημά του «Σκέψεις ἐπὶ ἑνὸς τάφου», ὅπερ εἶναι ἀπομίμησις τοῦ «Κοιμητηρίου» τοῦ Γκρέϋ. Ἐγκατασταθεὶς ἐν Δορπάτῃ ἐμελέτησε κατὰ βάθος τοὺς Γερμανοὺς ποιητάς, ἐγένετο φίλος τοῦ Ζάϊντλιτς καὶ μετέφρασε τὸν Οὔλαντ. Ὅτε ὁ Ναπολέων Α´ εἰσέβαλεν εἰς Ρωσίαν, ὁ Ζουκόφσκυ κατετάχθη εἰς τὸν στρατόν, μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Βοροδίνο καὶ προήχθη εἰς λοχαγόν, μετὰ τὴν ὑποχώρησιν δὲ τῶν Γάλλων συνέθεσε τὸ πρῶτον μέγα αὐτοῦ ποίημα «Ὁ βάρδος ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν», πλῆρες αἰσθηματολογίας καὶ κλασσικῶν εἰκόνων, προκαλέσαν τοιοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε ἐγένετο κοινὸν κτῆμα καθ' ὅλην τὴν Ρωσίαν. Μετὰ τὴν κατάληψιν ὑπὸ τῶν συμμάχων τῶν Παρισίων, ὁ Ζουκόφσκυ συνέθεσεν ἕτερον ποίημα ἀφιερωμένον εἰς τὸν νικητὴν τσάρον. Ἡ αὐτοκράτειρα ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν ποιητὴν προσωπικῶς καὶ προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ἀναγνώστην της. Ἐγκατασταθεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐγένετο διδάσκαλος τῆς μεγάλης δουκίσσης Ἀλεξάνδρας Θεοδωρόβνας, μετὰ τὴν ἄνοδον δὲ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Νικολάου Α´ προσελήφθη ὡς παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου Ἀλεξάνδρου Νικολάγιεβιτς. Τῷ 1847 ἐδημοσίευσεν ὡραίαν μετάφρασιν τῆς «Ὀδυσσείας» καὶ μετὰ δύο ἔτη τὸ ποίημα τοῦ Πέρσου ποιητοῦ τοῦ Σὰχ Ναμὲχ «Ρουστὲμ καὶ Ζοράμπ». Ὁ θάνατος εὗρεν αὐτὸν εἰς Βάδεν-Βάδεν καταγινόμενον εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδος». Κυρίως ὁ Ζουκόφσκυ εἶναι μεταφραστὴς κλασσικῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ρῶσοι χρονογράφοι τοῦ ἐνέπνεον φρίκην, ἡ δὲ σλαυονικὴ γλῶσσα τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων, «ἡ γλῶσσα τῶν μανδαρίνων, τῶν δούλων καὶ τῶν Τατάρων», ὡς τὴν ὠνόμαζε, τὸν ἀπήλπιζεν. Ἡ μυστικοπάθεια, ἐκ τῆς ὁποίας εἶχε καταληφθῆ, ἀπεμάκρυνεν ἀπ' αὐτοῦ τὰς νεωτέρας ἰδέας, αἵτινες εἶχον ἀναπτυχθῆ ἐν τῇ Δύσει. Ἡ θέσις του ἐν τῇ αὐλῇ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἠδυνήθη νὰ σώσῃ πλείστους συγγραφεῖς κινδυνεύοντας νὰ ἐξορισθῶσιν εἰς Σιβηρίαν, περιέθαλψε δὲ καὶ ὑπεστήριξεν ἄλλους, οἵτινες ἡγήθησαν τῆς νεωτέρας κινήσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὅμως ἔμεινε ξένος ὁ Ζουκόφσκυ. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ζοὺλ (Suhl) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ μὲ πληθυσμὸν 11.900 κατοίκων. Ἔχει ἐργοστάσια κατασκευῆς ὅπλων καὶ ἐργοστάσια πορσελλάνης. Μ. Ν. Δ.

Ζούλα, ἢ *Ζάϊλα* [*Γεωγρ.*]. Σημερινὴ ὀνομασία τῆς ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς αἰθιοπικῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης Ἀδουλίδος (βλ. λ. *Ἄδουλις*). Κ.Μ.Κ.

ζουλάπι (τό)· (ἰδιωμ. ἰδίως ἐν Ἠπείρῳ) ἄγριον ζῷον, κυρίως ὁ λύκος· ‖ μεταφ. βλάξ, εὐήθης.

Ζουλάτι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἀλβανικῆς Ἠπείρου κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Δελβίνου. Κεῖται παρὰ τὸ ὄρος Πλατοβοῦνι (Μάλι - ἰ - Γὲρ) καὶ εἰς μικρὸν ὀροπέδιον (500—600 μ. ὑψ.), ἐκ τοῦ ὁποίου ἄφθονοι πηγαὶ κατέρχονται εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Δελβίνου. Ι. Ε. Σ.

Ζουλάτικα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 279. Ἤδη καλεῖται *Ἀετορράχη*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ὄχθια* (τέως Καραχασάνι, κάτ. 178) καὶ *Κοκκινορράχη* (τέως Μπούγα, κάτ. 74). Δ. Ε. Μ.

Ζουλεϊχᾶ. Ἀραβικὸν ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Πετεφρῆ, ἥτις ἐσυκοφάντησε τὸν *Ἰωσήφ* (βλ. λ.) εἰς τὸν σύζυγόν της. Τὰ περὶ αὐτῆς ἐστιχούργησαν οἱ Πέρσαι ποιηταὶ Νιζαμῆ καὶ Δζαμῆ, ὡς καὶ ὁ Τοῦρκος Φουζουλῆ.

Ζουλὲν *ντὲ λὰ* **Σὰλλ** (Jouslin de la Salle). Γάλλος δραματικὸς συγγραφεὺς (1794—1863). Κατ' ἀρχὰς μετήρχετο τὸν δικηγόρον, εἶτα δ' ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν δημοσιογραφίαν συνειργάσθη εἰς πολλὰς ἐφημερίδας. Τῷ 1832 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου. Συνέγραψε μετ' ἄλλων πολλὰ θεατρικὰ ἔργα, ἐν οἷς: «Ὁ ταμίας» (1826), «Ἡ οἰκογένεια τοῦ τσαρλατάνου» (1824), «Τὰ ἄγρια ἀδελφάκια» (1825) κλ. Ἐξέδωκεν ἐπίσης: «Δοκίμια» (1817), «Ἐγχειρίδιον φιλολογικῆς οἰκονομίας» (1818) κλ. —Ω.

Ζουλευκάρι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης, ἤδη καλούμενον *Συννόρι* (βλ. λ.).

ζούλη(γ)μα (τό)· τὸ *ζούλισμα* (βλ. λ.).

Ζούλια [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἐπίσημον ἀκρωτήριον τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης (πλάτ. 45° 26′ ½ Β, μηκ. 36° 36′ Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 2233: Kertch strait) τῆς ΒΔ ἀκτῆς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, πορθμοῦ τοῦ Κέρτς. Ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μας, ἐπιβαλλόντων τὴν ὀνομασίαν καὶ εἰς τοὺς ξένους, ὠνομάζετο *Χρόνι*. Σ. Ε. Λ.

Ζουλία (Zulia) [*Γεωγρ.*]. Πολιτεία τῆς Βενεζουέλας ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν *Μαρακάϊμπο* ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πολιτείας ταύτης εἶναι δασῶδες, ὑγρὸν καὶ μαστίζεται ὑπὸ πυρετῶν. Μ. Ν. Δ.

Ζούλιανη [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 641.

Ζουλιάτα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς Βορείου Ἠπείρου (Ἀλβανίας) ΒΔ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς εὔυδρον μικρὸν ὀροπέδιον (ὑψόμ. 520), ἐξ οὗ τὰ ὕδατα κατέρχονται διὰ ποταμίου εἰς τὸν παραπόταμον τοῦ Ἀώου Δρῖνον. Ὁ Ἀραβαντινὸς (ἐν Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου Ι, ἐν Ἀλφαβ. πίνακι, σ. 60) πιθανῶς παράγει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ *Ζωϊλάται* καὶ εἰκάζει ὕπαρξιν ἐνταῦθα ἀρχαίας πόλεως ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ζωΐλη*. Ι. Σ. Σ.

Ζουλκαδρίδαι (οἱ). Τουρκομανικὴ δυναστεία (*ζουλκαδριέζ*), ἱδρύσασα μικρὸν κράτος εἰς τὸ Μαρὰς τῆς Κιλικίας καὶ εἰς μέρος τῆς Καππαδοκίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ´ αἰῶνος. Γενάρχης αὐτῆς εἶναι ὁ *Ζουλκαρνεΐν Καρατζᾶ*, Τουρκομᾶνος φύλαρχος κατακτήσας τῷ 1378 τὸ Μαρὰς καὶ τὸ Ἐλμπιστάν. Τὸ οὕτως ἱδρυθὲν κράτος, ἐπεκτεινόμενον ἢ περιοριζόμενον διὰ πολέμων ἢ συμμαχιῶν μετὰ τῶν Ὀσμανίδων Τούρκων, τῶν δυναστῶν τῆς Καραμανίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλων, διήρκεσεν 140 ἔτη ἀριθμήσαν ἐννέα ἡγεμόνας. Τὸ κράτος τῶν Ζουλκαδριδῶν κατέλυσεν ὁριστικῶς ὁ Ὀσμανίδης σουλτᾶνος Σελὶμ ὁ Α´ μετὰ τὴν μεγάλην ἐν Τσαλδιρὰν νίκην κατὰ τῶν Περσῶν, ἀποστείλας ἐναντίον αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Σινὰν πασᾶν, ὅστις ἐφόνευσε τὸν τελευταῖον ἡγεμόνα Ἀλαεδδὶν ὡς καὶ ὅλους τοὺς υἱοὺς καὶ τὸν ἀδελφὸν τούτου (1515). Ν. Μ.

Ζουλκαρνεΐν (=δίκερως). Ὄνομα διδόμενον εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ Περσῶν ἱστορικῶν, κατά τινας μέν, διότι κατέκτησε τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν, κατ' ἄλλους δὲ διότι παρίστατο φέρων ἐπὶ τοῦ διαδήματός του δύο προεξοχὰς (καρνέϊν).

Τὸ κύριον ὄνομα Ζουλκαρνεΐν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ Κοράνιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ τοῦτο φέρων μέγας κατακτητὴς ἔφθασε μέχρι Κίνας, ὅπου ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Γιε - Τζοὺτζ Μεε - Τζοὺτζ (;), κτίσας καὶ μέγα τεῖχος ἐναντίον τοῦ Σίνου τούτου ἡγεμόνος. Κατὰ τὰ μυθεύματα ταῦτα ὁ Ζουλκαρνεΐν ἀνεζήτησε κατόπιν εἰς μάτην τὸ «ὕδωρ τῆς ζωῆς» (τὸ ἀθάνατο νερό), ὅπερ κατ' ἄλλας ἀσιατικὰς παραδόσεις ἔπιεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων ὁρμώμενοι Ἄραβές τινες ἱστορικοί, ὡς ὁ Ἴμπν - Ἀθὴρ καὶ ἄλλοι, ὑπεστήριξαν, ὅτι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε καὶ εἰς Κίναν, ὅτι δὲ οὗτος εἶναι καὶ ὁ κτίσας ἀρχικῶς τὸ μέγα Σινικὸν τεῖχος. Ἄλλοι Ἄραβες ἱστορικοὶ νομίζουσιν, ὅτι ὁ Ζουλκαρνεΐν ἦτο προφήτης προγενέστερος τοῦ Ἀβραὰμ ἢ Ἄραψ βασιλεὺς τῆς Ὑεμένης ἐπεκτείνας τὰς κατακτήσεις του μέχρις Ἰνδοκίνας.

Πάντως ἡ ἐν τῷ Κορανίῳ ὕπαρξις τοῦ εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν δοθέντος ἐπιθέτου δεικνύει, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Ἑλληνομακεδόνος κατακτητοῦ ἔφθασεν ἀσαφῶς μέχρι Μέκκας, περιληφθὲν εἰς τὴν ἱερὰν βίβλον τῶν Μωαμεθανῶν. Ν. Μ.

Ζουλκεφέλ. Ἑβραῖος προφήτης ἀναφερόμενος ἐν τῷ Κορανίῳ. Ἄγνωστον ὅμως ποίου πραγματικοῦ προφήτου παρεμορφώθη τὸ ὄνομα διὰ τῆς ἀραβικῆς τοιαύτης λέξεως. Κατά τινας Εὐρωπαίους ἱστορικοὺς ἦτο Ἄραψ. Ν. Μ.

Ζουλλιὲν (Jullien), *Ἰωάννης - Λουκιανὸς - Ἀδόλφος*. Διακεκριμένος Γάλλος μουσικολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1845, υἱὸς τοῦ *Μαρκέλου-Βερνάρδου Ζουλλιέν*, ἀσχοληθέντος ὁμοίως εἰς τὴν μουσικολογίαν καὶ γράψαντος: «De quelques points des sciences dans l' antiquité: physique, métrique, musique» (1854), «Thèses supplémentaires de métrique et de musique ancienne e. t. c.» (1861), κτλ. Ὁ Ἰωάννης ἀποπερατώσας τὰς σπουδὰς τῆς νομικῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μουσικοκριτικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν, συγγράψας πλῆθος ἀξιολόγων ἔργων, ὡς: «Τὸ μελόδραμα κατὰ τὸ 1788» (1873), «Ἡ μουσικὴ καὶ οἱ φιλόσοφοι κατὰ τὸν ΙΗ´ αἰῶνα» (1873), «Ἱστορία τοῦ θεάτρου τῆς Κας Πομπαδοὺρ» (1874), «Ἡ κωμῳδία ἐν τῇ αὐλῇ Λουδοβίκου ΙΣΤ´, τὸ θέατρον τῆς βασιλίσσης εἰς τὸ Τριανὸν» (1873), «Τὸ μυστικὸν μελόδραμα κατὰ τὸν ΙΗ´ αἰῶνα» (1881), «Μουσικὸς τῆς σήμερον» (1891) κτλ. Ἐκτὸς τούτων ὁ Ζουλλιὲν συνειργάσθη ὡς μουσικοκριτικὸς εἰς πλεῖστα περιοδικά. Γ. Σ.

ζουλόβατος (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σμῖλαξ ἡ τραχεῖα* (Smilax aspera).

Ζουλοῦ (οἱ). Φυλὴ ἰθαγενὴς τῆς νοτίου Ἀφρικῆς κατοικοῦσα τὴν περιοχὴν ἥτις περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς ἐρήμου Καλαχάρι καὶ τῆς θαλάσσης καὶ συνορεύει πρὸς τὴν Νατάλην καὶ τὸ Τράνσβααλ.

—[*Ἐγκυκλ.*] Οἱ Ζουλοῦ εἶναι, μετὰ τῶν Μπαζοῦτος, οἱ γνησιώτεροι, ῥωμαλεώτεροι καὶ νοημονέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς ὁμάδος τῶν *Κάφρων* ἢ *Μπαντοῦ*. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουν φυσιογνωμίαν ἐλάχιστα ὁμοιάζουσαν πρὸς τὸν τύπον τῶν νέγρων, ἐν γένει δὲ διαφέρουν ἀπὸ τούτους κατὰ τὴν ἐγκεφαλικὴν χωρητικότητα, ἣν ἔχουν ἱκανῶς ἀνεπτυγμένην, καὶ κατὰ τὰς σωματικὰς ἀναλογίας. Τὸ ἀνάστημά των εἶναι κατὰ κανόνα ὑψηλόν, τὰ δὲ κάτω ἄκρα των, ἀντιθέτως, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων νέγρων, κανονικὰ καὶ μυώδη. Αἱ γυναῖκές των, ὀλιγώτερον μεγαλόσωμοι, ἔχουν ἀνδρικὰ χαρακτηριστικά, στῆθος συνήθως πλούσιον, ἰσχία ἐξαιρετικῶς εὐρέα, μηροὺς δὲ καὶ κνήμας εὐσάρκους.

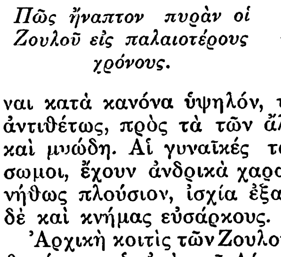

Πῶς ἤναπτον πυρὰν οἱ Ζουλοῦ εἰς παλαιοτέρους χρόνους.

Ἀρχικὴ κοιτὶς τῶν Ζουλοῦ ὑπῆρξε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ ἀπὸ τοῦ Λίμποπο ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀφρικανικὴ παραλία, ἢ κυρίως δηλαδὴ χώρα τῶν Κάφρων. Ἐκεῖθεν εἰσεχώρησαν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, ἀναλόγως δὲ τοῦ ἐδάφους ἡ φυλὴ ἐξελίσσετο εἰς ποικιλλούσας ἀπ' ἀλλήλων μορφάς. Οὕτω προῆλθον: οἱ βορείως τοῦ Λίμποπο κατοικοῦντες Ματεμπέλες· εἰς τὸν κόλπον τῆς Δελαγόας οἱ Μπᾶ-Ρόγγκα· μεταξὺ τῆς ἐρήμου Καλαχάρι καὶ τῶν κρατῶν τῆς Ὀράγγης καὶ τοῦ Τράνσβααλ οἱ Μπετχουάνας, ἐκ τῆς μίξεως τῶν

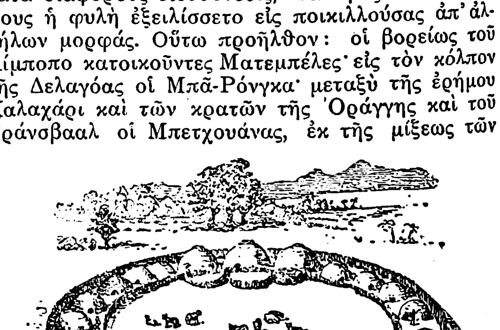

Χωρίον («κράαλ») τῶν Ζουλοῦ μετ' ἀμυντικοῦ περιβόλου.

ὁποίων πρὸς τοὺς Βοσχιμάνους καὶ τοὺς Ὀττεντότους διεμορφώθησαν ἄλλαι ἐνδιάμεσοι φυλαί· εἰς τὴν Ὀράγγην τέλος οἱ Μπαζοῦτος.

Οἱ κυρίως Ζουλοῦ—οἵτινες ζῶσι σήμερον πολυπληθέστεροι εἰς τὴν Νατάλην παρὰ εἰς τὴν ἰδίαν των χώραν, τὴν Ζουλουλάνδην—διακρίνονται εἰς τρία φῦλα: τοὺς *Ἀμᾶ-Ζουλοῦ* πρὸς Ν., τοὺς *Ἀμᾶ-Τόνγκα* εἰς τὸ κέντρον καὶ τοὺς *Ἀμᾶ-Σουάζι* πρὸς Β.

Ἀπὸ ἀπόψεως χαρακτῆρος οἱ Ζουλοῦ συνδυάζουν τὸ μειλίχιον καὶ εὔθυμον ὕφος πρὸς τὴν ἐκδικητικότητα καὶ τὴν πολεμικὴν ἀγριότητα. Ἀνθρωποφάγοι δὲν εἶναι· εἰς παλαιοτέρους ὅμως χρόνους ἐσημειοῦντο ἐνίοτε καὶ παρ' αὐτοῖς ἀνθρωποφαγίαι ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης (*Gardiner:* «Narr. of a journey to the Zulu Country, 188). Πάντως αἱ περιπτώσεις αὐταὶ φαίνεται ὅτι θὰ ἦσαν σπάνιαι,

Digitized by Google

ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Μπαζοῦτος, τῶν ὁποίων φῦλά τινα, μολονότι κατοικοῦντα εὐφόρους χώρας, ἐτρέφοντο, μέχρι πρό τινων ἀκόμη δεκαετηρίδων, ἀποκλειστικῶς μὲ ἀνθρωπίνους σάρκας.

Τὸ ἔνδυμά των ἀποτελεῖται γενικῶς διὰ μὲν τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τεμάχιον δέρματος ἢ δέμα χόρτων ἀνηρτημένον πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω, διὰ δὲ τὰς γυναῖκας ἀπὸ ἓν εἶδος κροσσωτῆς ζώνης. Τίποτε ἄλλο. Ἀρέσκονται ἐν τούτοις πολὺ εἰς τοὺς στολισμοὺς καὶ διὰ τοῦτο αἱ

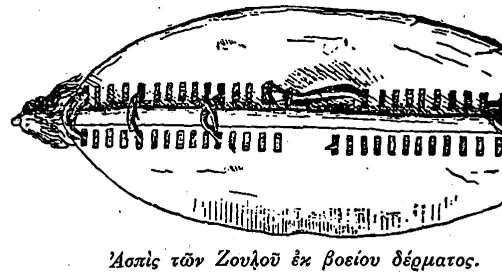

Ἀσπὶς τῶν Ζουλοῦ ἐκ βοείου δέρματος.

ἑορτάσιμοι καὶ αἱ πολεμικαί των ἀμφιέσεις, χωρὶς νὰ σκεπάζουν πλειότερον μέρος τοῦ σώματος, εἶναι κατάφορτοι ἀπὸ πολυπλόκους διακοσμήσεις.

Οἱ Ζουλοῦ ἔχουν ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένον τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, τόσον ὥστε νὰ προτιμοῦν συχνὰ τὴν αὐτοκτονίαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὰς μάχας. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ διανοητικοῦ ἐπιπέδου ὑπερτεροῦσιν ἀσφαλῶς ὅλων τῶν φυλῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν Νέγρων. Δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν τύπον ἐκεῖνον τῶν ἰθαγενῶν, τοὺς ὁποίους οἱ Εὐρωπαῖοι ἄποικοι ἢ οἱ πλειότερον πολιτισμένοι γείτονές των ἐκμεταλλεύονται πρὸς ἴδιόν των καὶ μόνον ὄφελος. Αὐτοὶ παρέχουν μὲν προθύμως τὴν ἐργασίαν των εἰς τοὺς ὁμόρους των Μπόερς διὰ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους διὰ τὰ μεταλλεῖα, ἀλλ' ὄχι ἄνευ ἱκανοποιητικοῦ ἀνταλλάγματος. Ἐργάζονται ἐξ ἄλλου μὲ λογικὰ ἡμερομίσθια εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις τῆς Ὀράγγης καὶ τοῦ Τράνσβααλ, κατὰ δὲ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐπιδεικνύουν ἀξιόλογον ἐπίδοσιν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὰς κηπουρικὰς καλλιεργείας, εἰς τὰ κοινὰ ἐπαγγέλματα, καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀκόμη. Ἰδιαιτέρως φημίζονται ὡς ἄριστοι κυνηγοί.

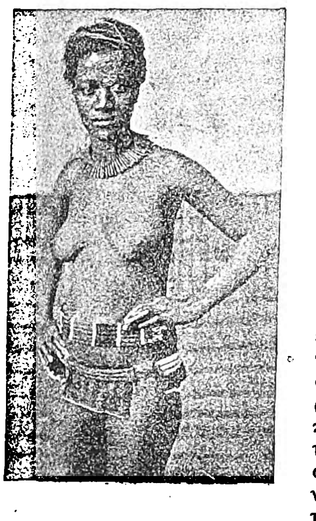

Ζουλοῦ νεᾶνις.

Θρησκείαν οἱ Ζουλοῦ δὲν ἔχουν· εἶναι ἁπλῶς «φετιχισταί». Δὲν ἔχουν δηλαδὴ οὔτε τύπους λατρείας οὔτε εἴδωλα· πιστεύουν μόνον εἰς τὴν ὕπαρξιν ἀοράτων πνευμάτων, καλῶν καὶ κακῶν, τὰ ὁποῖα συνήθως φαντάζονται ἐνοικοῦντα ἐντὸς ὄφεων. Εἶναι ὀπαδοὶ τῆς πολυγαμίας, αἱ διατυπώσεις ὅμως τοῦ γάμου εἶναι πολύπλοκοι, δυσχερεῖς δὲ αἱ οἰκογενειακαὶ συνθῆκαι. Διὰ τοῦτο πολλοὶ μένουν ἄγαμοι. Ἀλλ' ἅμα νυμφευθοῦν ἡ πρώτη σύζυγος φροντίζει ἡ ἰδία νὰ εὕρῃ διὰ τὸν ἄνδρα της καὶ δευτέραν, διὰ νὰ τῆς μεταβιβάσῃ μέρος τῶν φροντίδων τοῦ οἴκου καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἀγροῦ. Δὲν διακρίνονται ἄλλως τε αἱ γυναῖκες τῶν Ζουλοῦ δι' αὐστηρὰν συζυγικὴν πίστιν, ἰδιαιτέραν δὲ κλίσιν ἐπιδεικνύουν πρὸς τοὺς λευκούς. —Μ.

Ζουλουλάνδη (Zoulouland) *[Γεωγρ.]*. Χώρα κειμένη ΒΑ. τῆς Νατάλης ἐν τῇ Ν. Ἀφρικῇ. Ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ἄγγλους τῷ 1881 ἀπετέλει χωριστὴν βρεττανικὴν ἀποικίαν μέχρι τοῦ 1897, ὁπότε προσηρτήθη εἰς τὴν τῆς Νατάλης. Ἔχει ἐπιφάνειαν 27.970 τ. χλμ. Οἱ κάτοικοί της εἶναι ἰθαγενεῖς Ζουλοῦ. Μ. Ν. Δ.

—*[Ἱστορ.]* Ὁ δημιουργὸς τῆς ἑνότητος τῶν Ζουλοῦ ὡς λαοῦ, ὡς ἐθνότητος, ὑπῆρξεν εἷς φύλαρχος ὀνομαζόμενος *Τσάκα*, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν εἶχε φιλοξενηθῆ ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν μιᾶς ἄλλης ἰθαγενοῦς φυλῆς, τῶν Οὐμπτετούα, ὅστις ἐγνώριζεν, ἐξ ἐπαφῆς μὲ τοὺς Ἄγγλους τοῦ Ἀκρωτηρίου, τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ τακτικῶν στρατιωτικῶν σωμάτων. Ὁ Τσάκα ἀπεκόμισεν ἐκ τῆς φιλοξενίας ταύτης πολύτιμα διδάγματα καὶ τὰ ἐχρησιμοποίησεν ὅταν τῷ 1810 ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς ἰδικῆς του φυλῆς, ἡ ὁποία τότε περιελάμβανε μόλις 2000 ἄνδρας, ἀσχολουμένους εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ. Δημιουργήσας μικρὸν ἐν ἀρχῇ ἀλλὰ συντεταγμένον πολεμικὸν σῶμα, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ὅλας τὰς γειτονικὰς φυλάς, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ μίαν δεκαετίαν ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρατάξῃ ἐπὶ ποδὸς πολέμου 100.000 μαχητῶν. Τὸ κράτος του ἐξετείνετο τότε ἐπὶ ὅλης τῆς ΒΑ τοῦ Ἀκρωτηρίου περιοχῆς, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Δελαγόα, περιλαμβάνον τὴν Νατάλην, τὴν Ζουλουλάνδην καὶ μέρος τοῦ Τράνσβααλ. Ἡ κατακτητικὴ αὕτη δρᾶσις τοῦ Τσάκα ἐστοίχισε πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων νεκρῶν, προὐκάλεσε δ' ἐξ ἄλλου ὁμαδικὰς μεταναστεύσεις ἄλλων φύλων, εἰδικῶς τῶν Ματεμπέλες, οἵτινες ἀνελθόντες πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς χώρας τῶν Μᾶ-Χόνα μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λίμποπο καὶ τοῦ Ζαμβέζη. Ἄλλαι πάλιν φυλαὶ ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ξένων ἱεραποστολῶν, ὅπως οἱ Μπαζοῦτος (τῷ 1833)· ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν τελευταίων τούτων μέγα μέρος ἔχει ἤδη ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμόν.

Τὸν Τσάκα ἐδολοφόνησεν ὁ ἀδελφός του Ντανγκάαν, ὅστις, γενόμενος βασιλεύς, ἔσφαξε τῷ 1838 πολυαρίθμους Μπόερς καὶ ἑκατὸν Ὁλλανδοὺς ἀποίκους. Οἱ Μπόερς ἐκδικούμενοι εἰσέβαλον εἰς τὸ ἔδαφός του καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ζουλοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ντανγκάαν ἐξεθρονίσθη ἀπὸ τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Μπάντα, ὅστις ἐβασίλευσεν εἰρηνικῶς μέχρι τοῦ 1872.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τούτου Τσεττιβάγιο, δυσφορῶν κατὰ τῶν Ἄγγλων τοῦ Ἀκρωτηρίου, οἵτινες εἶχον κηρύξει τότε τὴν προσάρτησιν τοῦ Τράνσβααλ εἰς τὴν Νατάλην, δὲν ἐδίστασε τῷ 1879 νὰ κινήσῃ ἐναντίον των πόλεμον, παραταθέντα ἐπὶ διετίαν καὶ πλέον. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἐφονεύθη ἐν τοῖς ἄλλοις ὁ ὑπηρετῶν ὡς ἐθελοντὴς παρὰ τῷ ἀγγλικῷ στρατῷ Γάλλος πρίγκιψ Εὐγένιος Λουδοβῖκος, υἱὸς τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ἐν τέλει ὁ Τσεττιβάγιο ἡττηθεὶς ᾐχμαλωτίσθη, πᾶσα δὲ ἡ χώρα του ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἄγγλους. Βραδύτερον ἐν τούτοις (τῷ 1883), λόγῳ σημειωθεισῶν ἐξεγέρσεων, οἱ Ἄγγλοι τὸν ἐπανέφεραν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ζουλουλάνδης, τὴν ὁποίαν ὅμως τῷ 1897 προσήρτησαν εἰς τὴν Νατάλην.

Ἔκτοτε ἡ ἐξουσία τῶν Ζουλοῦ βασιλέων εἶναι εἰκονική. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τσεττιβάγιο υἱὸς αὐτοῦ Ντινιζουλοῦ, ἀναμιχθεὶς εἰς ἐκραγεῖσαν τῷ 1905 ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ἄγγλων, ἐδικάσθη παρ' αὐτῶν καὶ κατεδικάσθη εἰς 4ετῆ φυλάκισιν, μετὰ τὴν ἔκτισιν τῆς ὁποίας ἐξωρίσθη εἰς Τράνσβααλ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ὁ υἱὸς τούτου Σολομὼν ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1913.

— *[Φιλοτελ.]* Ἡ *Ζουλουλάνδη* διετήρησεν ἴδια γραμματόσημα ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1898, ὁπότε τὰ γραμματόσημα τῆς γειτονικῆς ἀποικίας Νατάλης ἐτέθησαν εἰς κοινὴν κυκλοφορίαν καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας ἀποικίας. Τὰ πρῶτα γραμματόσημα ἦσαν τὰ ἀγγλικὰ τοῦ 1881—1887 μὲ τὸ ἐπισήμασμα ZULULAND καὶ ἡ σειρὰ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ 11 κλάσεων, ἤτοι ἀπὸ ἡμισείας πέννας μέχρι 5 σελλινίων. Ταυτοχρόνως ἐπεσημάνθησαν μὲ τὸ ἴδιον ἐπισήμασμα καὶ δύο γραμματόσημα τῆς Νατάλης τῶν 6 πεννῶν καὶ τῆς ἡμισείας πέννας. Τέλος τῷ 1894 ἐξεδόθη ἰδία σειρὰ ἐκ δέκα ἀξιῶν μὲ τὴν εἰκόνα τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, ἄνωθεν τῆς ὁποίας ἦτο ἡ λέξις ZULULAND καὶ κάτωθι ἡ ἀξία τοῦ γραμματοσήμου. Ἡ σειρὰ αὕτη ἀρχίζουσα ἀπὸ ½ πέννας καταλήγει εἰς γραμματόσημον τῶν πέντε λιρῶν, εἶναι δέ, ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη, σπανιωτάτη, καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἀξία ἀμφοτέρων σημαντική. Κατὰ τὸ ἔτος 1888 ἐπίσης ἐκυκλοφόρησαν ταυτοχρόνως καὶ χαρτόσημα κινητὰ τῆς Νατάλης, λαβόντα τὸ πρῶτον ἐπισήμασμα, καὶ χρησιμοποιηθέντα ὡς γραμματόσημα. Ταῦτα ἦσαν κυρίως μεγάλων ἀξιῶν, ἤτοι ἐκτὸς τῆς 1 πέννας, καὶ 1, 3, 5, 9 σελλινίων, 1, 5, 20 λιρῶν. Καὶ τούτων ἡ ἐμπορικὴ ἀξία, ὅταν φέρωσι ταχυδρομικὴν σφραγῖδα, εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη «Ε. Φ. Ε.»

Ζουλούμης. —1) ***Ἀναγνώστης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὑπάτης, ἀκολουθῶν τὸν ὁπλαρχηγὸν Δημήτριον Κοντογιάννην. Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, πολλάκις δὲ διῴκει τὸ σῶμα τοῦ Κοντογιάννη καὶ τῷ 1825 προήχθη εἰς χιλίαρχον. Ἀποσταλεὶς εἰς Σάλωνα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγιον, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν, μετὰ δὲ τὴν Ἔξοδον ἐφονεύθη ἐν Ναυπακτίᾳ κατά τινα συμπλοκὴν πρὸς τὸ ἱππικὸν τοῦ Κιαφαζέζη, ὁδεύοντος πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα —2) ***Θεόδωρος.*** Ἀδελφὸς αὐτοῦ πρεσβύτερος. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐγκρίτων πολιτῶν τῆς Ὑπάτης καὶ χάρις εἰς τὴν φιλίαν του μὲ τοὺς ἐν τῇ γενετείρᾳ Τούρκους δὲν ἔπαθε, τοὐναντίον δὲ ἐπροστάτευσε πολλοὺς Χριστιανούς. Ὅταν ὅμως τῷ 1823 ἠπειλήθη ὑπὸ τοῦ νέου Τούρκου ἀρχιστρατήγου Γιουσοὺφ Μπερκόφτσαλη, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ τῆς Ὑπάτης καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς Πελοπόννησον. Μετέσχεν ὡς πληρεξούσιος τῆς πατρίδος του τῶν διαφόρων συνελεύσεων καί, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Γ. Δ. Κ.

ζουλῶ, καὶ ***ζουλάω,*** καὶ ***ζουλίζω,*** *ἀόρ. ἐ)ζούλισα, —ἐ)ζουλίστηκα, παρακ. παθ. μετχ. ζουλισμένος·* πιέζω, θλίβω, κάμνω τι νὰ ὑποχωρήσῃ: «ζουλάω τὸ ἀχλάδι,—τὸ πεπόνι,—τὸ ψωμί», «τὰ ἀχλάδια εἶναι ζουλισμένα ἀπὸ τὸ κοφίνι».

ζούλισμα (τό)· συμπίεσις, σύνθλιψις.

Ζουλούφι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ Β ΒΔ ἐσχατιὰ τῆς Πάτμου (βλ. *Ζουτούφι*).

ζουλφαρὶ (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φασίολος ὁ καρακάλλειος* (Phaseolus caracalla).

ζουμάκι (τό)· ὑποκορ. τοῦ *ζουμί·* ὀλίγον ζουμὶ ἢ ἁπλῶς ζουμί: «ἡ *σάλσα ἔγινε ζουμάκι*» εἰρωνικῶς, ὁμοία πρὸς ζωμόν.

ζουμᾶτος, *—η, —ο·* ὁ περιέχων χυμόν, ἄλλως *ζουμερός:* «ζουμᾶτο λεμόνι».

ζουμερὰ (τὰ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κοτυληδὼν ὁ ὀμφαλὸς* (Cotyledon umbilicus).

Ζουμερὴ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χαλκιοπούλων τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας. Κάτ. (1928) 92.

ζουμερός, *—ή, —ό·* ὁ πλήρης ζωμοῦ, ὁ περιέχων πολὺν χυμόν, εὔχυμος, *ἀντίθ. στεγνός:* «ζουμερὸ λεμόνι, —πορτοκάλλι» κλπ.· || μεταφ. ἐπικερδής, προσοδοφόρος: «ζουμερὴ ὑπόθεσις,—δουλειά,—ἐπιχείρησις».

ζουμὶ (τό)· ὁ ἀπὸ τοῦ κρέατος καθόλου λαμβανόμενος *ζωμὸς* (βλ. λ.): «ζουμὶ ἀπὸ κρέας,—ἀπὸ κόττα», «κρέας ζουμὶ» κρέας βραστό, «ἡ παλιὰ κόττα κάμνει καλὸ ζουμὶ» ἢ «—ἔχει ζουμί»· || ὁ χυμὸς τῶν καρπῶν: «το ζουμὶ τοῦ λεμονιοῦ,—τοῦ πορτοκαλλιοῦ»· || μεταφ. κέρδος: «αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις ἔχει ζουμί», «αὐτὲς οἱ δουλειὲς ζουμὶ δὲν ἔχουν»· || φρ. «βράζει μὲ τὸ ζουμί του» θλίβεται, ἀγανακτεῖ, στενοχωρεῖται, συνήθως ἐπὶ ἀνθρώπου μοχθηροῦ.

ζουμιάζω, *ἀόρ. ἐ)ζούμιασα·* ἀποκτῶ ζωμόν, γίνομαι ζουμερός: «ζούμιασε τὸ φαΐ» ἔγινε περισσότερον τοῦ δέοντος ζουμερό.

ζουμινάλη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. ***λουμινάλη***.

Ζούμνα, ἢ ***Τζούμνα*** *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ἰωμάνης* ἢ *Ἰωβάρης* καλούμενος. Μ. Ν. Δ.

Ζοῦμοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Γερμανικὸς λαός, κατοικῶν ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Βιαδούα ποταμοῦ (νῦν Ὀδέρου), μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄλβιος καὶ Βιστούλα (*Στράβ.* VII, 290). Τούτους καθυπέταξε μετὰ τῶν Λουγίων, Γουτώνων, Σουήβων καὶ ἄλλων γερμανικῶν φυλῶν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἔπειτα βασιλεὺς τῶν Μαρκομάννων Μαρόβοδος ἐπὶ Αὐγούστου. Α. Θ. Σ.

Ζουμπαλάνδη *[Γεωγρ.]*. Χώρα ἐν Ἀφρικῇ (βλ. *Τζουμπαλάνδη*).

Ζουμπάρα *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Αἰγύπτου (ὕψ. 1361) κείμενον εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀσσουὰν μεταξὺ τοῦ Νείλου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς. Εἰς τοὺς ΝΔ. πρόποδάς του κεῖνται τὰ ὀρυχεῖα τῶν σμαράγδων, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ Ἄραβες μέχρι τοῦ 1370 μ. Χ. Ὁ Μωχάμμετ Ἀλῆς ἐδοκίμασεν ἀνεπιτυχῶς νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐκμετάλλευσίν των.

ζουμπᾶς. Χαλύβδινον ἐργαλεῖον ξυλουργῶν, σιδηρουργῶν, μηχανουργῶν, ὑποδηματοποιῶν (μήκ. 0,10—0,25, πάχ. 0,01—0,05), καταλῆγον εἰς ἀπεστρογγυλωμένον ἄκρον καὶ χρησιμεῦον πρὸς ἀπώθησιν πρὸς τὰ ἔσω τῶν ἐξεχουσῶν κεφαλῶν τῶν ἥλων. Τὰ ἐκ τῆς ἀπωθήσεως ταύτης (ζουμπάρισμα) παρουσιαζόμενον κενὸν πληροῦται διὰ στόκου ἢ ξύσματος.

Ζουμπάδες καλοῦνται ὑπὸ τῶν χωρικῶν τῆς Θεσσαλίας, Ἠπείρου Δ. Μακεδονίας καὶ οἱ ἰδικῆς των κατασκευῆς σουγιάδες, οἱ ἔχοντες λαβὴν ξυλίνην συνήθως, σπανιώτερον δὲ ὀστεΐνην, καὶ ἀποτελοῦντες ἄλλοτε ἀπαραίτητον ἐξάρτημα τῆς στολῆς τῶν γυναικῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος. Κέντρον σημαντικὸν κατασκευῆς ζουμπάδων εἶναι τὸ Μέτσοβον. Σ. Κ.—Κ. Φ.

Ζουμπάτες, ἢ ***Ζουμπάταις*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης, ἤδη καλούμενον *Τρίλοφον* (βλ. λ.).

Ζουμπάτυ (Zubaty), ***Ἰωσήφ.*** Τσέχος φιλόλογος γεννηθεὶς τῷ 1855. Βαθὺς γνώστης τῆς σλαυϊκῆς καὶ σανσκριτικῆς φιλολογίας, διωρίσθη τῷ 1881 καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας καὶ ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί: «Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς

Digitized by Google

λιθουανικῆς γλώσσης», «Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰνδικοῦ δράματος καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικόν», «Περὶ λιθουανικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων» κ. ἄ.
Μ. Ν. Δ.

Ζουμπὲ (Jubé), ***Αὔγουστος, βαρῶνος ντὲ λὰ Περέλλ.*** Γάλλος στρατηγὸς καὶ ἱστορικός, γεννηθεὶς καὶ θανὼν εἰς Ντουρντὰν (1765—1824). Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς παλινορθώσεως διωρίσθη ἱστοριογράφος τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Συνέγραψε πολλὰ ἱστορικὰ ἔργα. —Ω.

Ζουμπὲν (Joubin), ***Λουδοβῖκος-Μαρία-'Αδόλφος-'Εδουάρδος.*** Γάλλος φυσιοδίφης καὶ ὠκεανογράφος, γεννηθεὶς ἐν Épinal τῷ 1861. Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς τῷ 1883 καὶ τῷ 1888 διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1888 ἐγένετο ἐν Ῥένναις καθηγητὴς τῆς ζῳολογίας καὶ συγκριτικῆς ἀνατομικῆς, καὶ τῷ 1903 καθηγητὴς τῆς ζῳολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Πρῶτος αὐτὸς ὠργάνωσε τὸ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Monaco ἱδρυθὲν ἐν Παρισίοις τῷ 1911 ὠκεανογραφικὸν ἰνστιτοῦτον, ἐδίδαξεν ἐν αὐτῷ τὴν βιολογικὴν ναυτικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐξέδωκε τὰ «Ὠκεανογραφικὰ χρονικὰ τοῦ ἰνστιτούτου», περιέχοντα πάσας τὰς ἐργασίας καὶ προόδους τῆς ἐναλίου ἐπιστήμης. Αἱ πλεῖσται σχετικαὶ ἐργασίαι του ἀνάγονται εἰς τὴν μελέτην καὶ διαπίστωσιν τῶν λεπτομερεστέρων στοιχείων τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν κεφαλοπόδων, τοῦ παραγωγικοῦ συστήματος τοῦ φωτὸς αὐτῶν καὶ τῆς τόσον περιέργου χρωματοφόρου των, ὡς καὶ εἰς τὴν ἔρευναν ἑτέρας ὁμοταξίας ἀσπονδύλων, τῶν βραχυπόδων, ὧν τὰ λείψανα εὑρηνται ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν προκαμβρικῶν διαστρώσεων. Ἐπίσης ἐνέκυψεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς μορφολογίας τῶν θαλασσίων σκωλήκων νημερτῶν καὶ χαιτογνάθων. Ἐπὶ τούτῳ ἐξέδωκε γεωγραφικοὺς χάρτας θαλασσίων ζῴων καὶ τῶν φυσικῶν ζωνῶν, ἐν αἷς ταῦτα διαβιοῦσιν. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἄτλαντα τῶν γαλλικῶν ἀκτῶν, καθορίζοντα τὴν γεωγραφικὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἐδωδίμων μαλακίων, τὴν ἔκτασιν τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν, τὴν ἐμπορικήν των σημασίαν, τὴν φύσιν τοῦ θαλασσίου ἐδάφους, τῶν ρευμάτων κ.λ. καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς εὐρείας ἁλιείας. Τῷ 1905 ἐγένετο πρόεδρος τῆς ζῳολογικῆς ἑταιρείας τῆς Γαλλίας, καὶ τῷ 1921 ἐκλήθη εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ζῳολογικοῦ καὶ ἀνατομικοῦ τμήματος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Πλὴν τῶν διαφόρων πραγματειῶν του ἐξέδωκε πλεῖστα εἰδικὰ συγγράμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων σημειοῦμεν: «Les Nemertiens» (1894), «Contribution à l'étude des céphalopodes de l'Atlantique» (1895), «Les céphalopodes des campagnes de la Princesse-Alice» (1900), ὡς καὶ ἕτερα γενικῆς φύσεως ἔργα: «La vie dans les océans» (1912), «Le fond de la mer» (1920) καὶ τὸ ἔργον «Les animaux», ἀποτελοῦν ἀληθῆ ζῳολογικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν, πλουσιωτάτην εἰς ἐκλεκτὴν ὕλην καὶ εἰκονογραφίας.
Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

Ζουμπὲρ (Joubert), ***Ἀνδρέας.*** Γάλλος φιλόλογος (1848—1891). Συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἱστορικῶν μελετῶν, ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐν αἷς: «Ἱστορίαν τῶν ἀγγλικῶν εἰσβολῶν ἐν Ἀνζοὺ κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα», «Μελέτην περὶ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς ἐν Ἀνζοὺ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα», «Ἱστορίαν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς κατὰ τὸν ΙΕ'», «Ἱστορίαν τοῦ ἁγίου Διονυσίου τῆς Ἀνζοῦ» κ.ἄ.

— **Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Βαρθολομαῖος-Αἰκατερίνης.*** Γάλλος στρατηγὸς (1769—1799). Ἦτο φοιτητὴς τῆς νομικῆς, ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις (1789) Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐθελοντικῶν ταγμάτων ἐξελέγη δεκανεὺς τοῦ 3ου τάγματος τῆς Αἲν τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1791, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας προαχθεὶς εἰς λοχίαν μετέβη ὅπως ὑπηρετήσῃ εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Ῥήνου. Προαχθεὶς εἰς ἀνθυπολοχαγὸν τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ στρατιάν· ἐκεῖ διακριθεὶς εἰς τὴν μάχην τῆς Ἴζολα προήχθη εἰς ὑπολοχαγὸν καὶ ἠμύνθη ἡρωϊκῶς εἰς τὸν αὐχένα τοῦ Τέντε ἐπὶ κεφαλῆς τριάκοντα γρεναδιέρων κατὰ πεντακοσίων Αὐστριακῶν, ὅπου τραυματισθεὶς ἠχμαλωτίσθη, ἀλλὰ ταχέως ἐλευθερωθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν πρὸς θεραπείαν. Τὴν 17 Δεκεμβρίου 1793 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν στρατιὰν τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κέλερμαν, διακριθεὶς δὲ εἰς τὰς μάχας τοῦ Μελόνιο καὶ τοῦ Λοάνο προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ταξιαρχίας. Μὲ τὸν βαθμὸν τοῦτον μετέσχε τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην. Ἔλαβεν ἐνεργητικώτατον μέρος εἰς ταύτην, ἐπὶ τοῦ πεδίου δὲ τῆς μάχης προήχθη ἐκ νέου καὶ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μοντενόττο προεκάλεσε τὴν προσοχὴν τοῦ Βοναπάρτου, ὅστις διέκρινεν εἰς αὐτὸν τὰς ἀρετὰς στρατιώτου μεγάλης ἀξίας. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς τὰς μάχας τοῦ Ντέγκο, τοῦ Τανάρο καὶ τοῦ Μοντόβι. Ἡ γαλλικὴ στρατιὰ προήλασεν εἰς τὸ Τουρῖνον, κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ὁ Ζουμπὲρ ἐγένετο κύριος τῆς σπουδαιοτάτης θέσεως τοῦ Κεράσκο καὶ προελαύνων διαρκῶς κατέλαβε τὴν Βερώναν. Ὁ Ζουμπὲρ μετέσχεν ἐπίσης τῶν μαχῶν τοῦ Φάνο, τοῦ Λογκάτο, τοῦ Καστελιόνε, τοῦ Κομπάρα καὶ τοῦ Μοντεμπάλντο, καθ' ἃς ἐπέδειξεν ἀξιοθαύμαστον ἐνεργητικότητα καὶ προήχθη ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης διοικητὴς μεραρχίας. Ἀρξαμένης τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1797, ὁ Ζουμπὲρ ἐπέδειξεν ἐκ νέου τὴν καταπληκτικὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν του, συντελέσας κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν νίκην τοῦ Ῥίβολι (14 Ἰανουαρίου 1797) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἰσβολὴν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ εἰς Τυρόλον, ἥτις ἔταξε τὸν Ζουμπὲρ μεταξὺ τῶν ἀρίστων στρατηγῶν τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βοναπάρτου εἰς Αἴγυπτον, ἡ Αὐστρία καὶ Ῥωσία παρεσκευάζοντο, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν Ἰταλίαν. Ἡ πρώτη μέριμνα τοῦ Ζουμπὲρ ὑπῆρξεν ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῶν πατριωτῶν τοῦ Πεδεμοντίου, ὅπως ἀνατρέψωσιν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Σαβοΐας. Βραδύτερον ὁ Ζουμπὲρ ἐστράφη κατὰ τοῦ Λιβόρνου, ἀλλ' ἀντίθετοι διαταγαὶ τοῦ διευθυντηρίου ἀνέτρεψαν τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἠναγκάσθη δ' οὕτω νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του.

Βαρθολομαῖος Ζουμπέρ.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς 30 Πραιριάλ, ὅτε ἡ ἐκστρατεία τοῦ Σουβάρωφ εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς δημοκρατίας, τὸ διευθυντήριον ἐστράφη πρὸς αὐτόν. Μεταβὰς εἰς τὸ στρατόπεδον κατέβαλε πᾶσαν τὴν ἐνεργητικότητα αὐτοῦ, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ τοῦ Ῥώσου ἀρχιστρατήγου Σουβάρωφ. Οἱ Αὐστριακοὶ στρατηγοὶ Φρέϊ καὶ Μπελεγκάρτε ἔβαινον, ὅπως καταλάβουν τὴν Μαντούην καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ Σουβάρωφ, ἀνερχομένου εἰς 60.000. Ὁ Ζουμπὲρ πρὸ τῆς τοιαύτης ἐπικινδύνου θέσεως ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ἀπέννινα, ἀναμένων ἐκεῖ ἐνισχύσεις ἐκ Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ Σουβάρωφ ἐπισπεύδων τὴν προέλασίν του συνηντήθη μετ' αὐτοῦ εἰς Νόβι, ἐπηκολούθησε δὲ μάχη, καθ' ἣν ὁ Ζουμπὲρ ἐφονεύθη εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν. Θ. Β.

— **Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Ἰούλιος-Φραγκῖσκος.*** Γάλλος φυσικὸς γεννηθεὶς τῷ 1834. Ἀπὸ τοῦ 1876—1878 διετέλεσε συνεργάτης τοῦ Παστὲρ εἰς πλείστας φυσιολογικὰς μελέτας, εἶναι δὲ κυρίως γνωστὸς διὰ τὰς περὶ ἠλεκτρισμοῦ μελέτας του, καὶ ἰδίως ἕνεκα τῶν θαυμασίων του ἐρευνῶν ἐπὶ τῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων. Ἐδημοσίευσε πλῆθος σημειώσεων εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, μαθήματα ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ μαγνητισμοῦ, ἐγχειρίδιον ἠλεκτρισμοῦ κ. ἄ. Ἅπαντα ἔργα κλασσικά, κατατασσόμενα μεταξὺ τῶν καλυτέρων τοῦ εἴδους των. Μ. Ν. Δ.

—**Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Ἰωσήφ.*** Γάλλος λόγιος (1754—1824). Μεταβὰς εἰς Παρισίους, ἀρχομένου τοῦ 1778, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν καὶ ἐσχετίσθη μὲ τοὺς Λααρπ, Μαρμοντέλ, Ἀλαμπὲρ καὶ Διδερότον. Ἐκραγείσης τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξελέγη δικαστὴς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του τοῦ Μοντινιάκ. Τῷ 1793 ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους διορισθεὶς τῷ 1809 ἐπιθεωρητὴς καὶ εἶτα σύμβουλος τοῦ πανεπιστημίου. Τὰς ἰδέας του καὶ ἐντυπώσεις του ἐπὶ τῆς ζωῆς ἐξέδωκεν εἰς συλλογὴν τῷ 1842 ὁ Σατωμπριάν. Βραδύτερον ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Παῦλος Ραϋνάλ* ἐδημοσίευσεν εἰς δύο τόμους πληρεστέρας τὰς σκέψεις τοῦ συγγραφέως, εἰς ἃς περιέλαβε μέρος τῆς ἀλληλογραφίας του. Ἐν τέλει, τῷ 1882, ἐδημοσιεύθη τόμος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀλληλογραφία τοῦ Ζουμπὲρ» περιλαμβάνουσα ἐπιστολὰς πρὸς τὴν κυρίαν ντὲ Μπωμόν, μετὰ τῆς ὁποίας συνεδέετο τρυφερῶς οὗτος, τὸν Σατωμπριάν, τὸν Γκυντώ, τὸν Γλωζέλ, τὸν Μπονὰλ ντὲ Σὲζ κτλ. Θ. Β.

Ἰωσὴφ Ζουμπέρ.

— **Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Ἰωσὴφ-Ἀντώνιος-Ῥενέ,*** *ὑποκόμις*—. Γάλλος στρατηγὸς (1772—1843). Μετέσχεν ὅλων τῶν ἐκστρατειῶν ἀπὸ τοῦ 1791—1814 καὶ διεκρίθη ἐπὶ γενναιότητι τρὶς τραυματισθεὶς καὶ λαβὼν πάντας τοὺς βαθμοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν. Ἡ δημοκρατία τοῦ ἀπένειμε, τιμῆς ἕνεκεν, ξίφος ἀδαμαντοστόλιστον, ὁ Ναπολέων Α' τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ΙΗ' τὸν τίτλον τοῦ ὑποκόμιτος. Εἶτα ἀνετέθησαν εἰς αὐτὸν διάφοροι στρατιωτικαὶ ὑπηρεσίαι, καὶ ἀπεσύρθη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας τῷ 1830, μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως Καρόλου Ι'. Θ. Β.

— **Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Λαυρέντιος.*** Γάλλος ἰατρὸς (1529—1583). Καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς, ἀρχιγραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου (1573), ἰατρὸς Ἑρρίκου τοῦ Γ' καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας, μετὰ τόλμης ἐπολέμησε διὰ τῶν «Παραδόξων» αὐτοῦ διάφορα ἐνδιαφέροντα σημεῖα τοῦ συστήματος τοῦ Γαληνοῦ, ἀποδώσας τὴν ἰαματικὴν ἐνέργειαν εἰς φυσικοὺς νόμους ὡς καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀντιδράσεως. Τὰ κυριώτερα αὐτοῦ ἔργα εἰσὶ τὰ ἑξῆς: «Πλήρης ἱστορία τῶν ἰχθύων» (1588), «Πλημμελεῖς λαϊκαὶ δοξασίαι περὶ ἰατρικῆς καὶ διαιτητικῆς» (1578). «Φαρμακοποιία» (1579), «Μεγάλη χειρουργικὴ τοῦ Guy de Chauliac» (1598). Ο. Ρ.

— **Ζουμπὲρ** (Joubert), ***Πέτρος-Ἰάκωβος.*** Πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς τῶν Μπόερς (1831—1900). Τὸ στάδιόν του ἤρχισεν ὡς καλλιεργητής, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Κάφρων, διετέλεσεν εἰρηνοδίκης, καὶ ὅτε οἱ Ἄγγλοι ἐπεδίωξαν (1880) τὴν κατάκτησιν τοῦ Τράνσβααλ, ὁ Ζουμπὲρ ἐξελέγη μέλος τῆς τριανδρίας καὶ ἀρχιστράτηγος, ἐπανειλημμένως νικήσας τοὺς Ἄγγλους. Τῷ 1893 ἔθεσεν ὑποψηφιότητα διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τῷ 1899, ὅτε οἱ Ἄγγλοι συνεκέντρωσαν πολυάριθμα στρατεύματα ἐπὶ τῆς μεθορίου τοῦ Τράνσβααλ, ὁ Ζουμπὲρ διωρίσθη καὶ πάλιν ἀρχιστράτηγος. Εἰσβαλὼν εἰς Νατάλην ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Λαϊδισμὶθ καὶ τὴν Κίμπερλεϋ. Κατηγορηθείς, ὅτι ἀντικατέστησε τὸν κλεφτοπόλεμον, εἰς ὃν οἱ Μπόερς διέπρεπον, δι' ἄλλων μεθόδων, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πραιτώριαν ὅπου καὶ ἀπέθανε. Μ. Ν. Δ.

Πέτρος Ζουμπέρ.

ζούμπερα (τὰ) *[Βοτ.].* Ὑπὸ τὸ κοινὸν τοῦτο ὄνομα εἶναι γνωστὰ πλεῖστα εἴδη *ἀλγῶν* (Algae).

ζούμπερο (τό)· ἰδιωματ., ὀνειδιστικὸν δυσειδοῦς. Ἐν Κρήτῃ τὸ ζῷον (ἡ λ. εἶναι σλαβ. καὶ σχετίζεται πρὸς τὴν ρουμανικὴν zimbru).

Ζουμπινὰλ (Jubinal), ***Μιχαὴλ-Λουδοβῖκος.*** Γάλλος πολιτικὸς καὶ λογογράφος (1810—1875). Ἐδίδαξε ξένην φιλολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Μομπελιέ, καὶ ἐχρημάτισε βουλευτὴς εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα τοῦ 1871. Ὑπῆρξεν ἀρχισυντάκτης τοῦ «Κλέπτου» καὶ συνεργάτης εἰς πολλὰ περιοδικά. Ἀξιομνημόνευτα ἐκ τῶν ἔργων του: «Τὰ μυστήρια τοῦ ΙΕ' αἰῶνος» (1836—1837), «Νέα συλλογὴ μύθων, ἐκ τῶν καλουμένων φαμπλιῶ» (1839—1842), κλπ. —Ω.

ζουμπούλι (τὸ) */Βοτ./.* Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὑάκινθος ὁ ἀνατολικὸς* (Hyacinthus orientalis).

Ζούμπουσχ (Zumbusch), ***Γάσπαρ-Κλεμάν.*** Αὐστριακὸς γλύπτης (1830—1915). Μαθητὴς τοῦ Χάλμπιγκ, ἐφιλοτέχνησε τὸ μνημεῖον τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ ἐν Μονάχῳ, τὸ μνημεῖον τοῦ Μπετόβεν ἐν Βιέννῃ, τῆς Μαρίας-Θηρεσίας, κατ' ἐπιθυμίαν δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου τοῦ Β' ἐλάξευσε σειρὰν ὁλόκληρον μικρῶν μαρμαρίνων ἀνδριάντων, παριστώντων τοὺς ἥρωας τῶν Βαγνερίων μελοδραμάτων. Μ. Ν. Δ.

Ζοῦμπτζοβ (Zoubtzov) *[Γεωγρ./.* Πόλις τῆς Ῥωσίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζβὲρ καὶ ἐπὶ τοῦ Βόλγα. Ἔχει σπουδαῖον ἐμπόριον σιτηρῶν, βυρσοδεψεῖα, διυλιστήρια οἰνοπνεύματος καὶ 5.500 κατοίκους. Μ. Ν. Δ.

Ζούμπωφ, ***Πλάτων-Ἀλεξάνδροβιτς,*** *πρίγκιψ*—. Ὁ τελευταῖος τῶν εὐνοουμένων τῆς Αἰκατερίνης Β' (1767—1817). Νεαρώτατον ἀνθυπολοχαγὸν τὸν προσέλαβεν ὡς ὑπασπιστήν της, δώσασα εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ διοικητοῦ πυροβολικοῦ καὶ πλούτη ἄφθονα. Ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερίνης, τσάρος Παῦλος Α' ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ Ζούμπωφ τὸ ἀξίωμά του καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥωσίαν. Ἐταξίδευσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπ' ἀρκετόν, ἀλλὰ ἐπέτυχε κατόπιν, τῇ μεσολαβήσει τοῦ Πάλεν, τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἐν Ῥωσίᾳ, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐγένετο μέτοχος τῆς τελευταίου τούτου ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας, ἥτις ἀνέτρεψε καὶ ἐθανάτωσε τὸν Παῦλον Α'. Ν. Ι. Θ.

Ζουνάκι. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Συρίλι τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων Κρήτης, εὔφορος καὶ μὲ κλῖμα ὑγιεινόν. Κάτοικοι (1928) 57. Ε. Γ.

ζουνάρι (τό)· ἰδιωμ., ἡ ζώνη, ἄλλως τὸ *ζωνάρι* (βλ. λ.).

Digitized by Google

Ζουναρίτσα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον τῆς βουλγαρικῆς ἀκτῆς (πλάτ. 42° 16′ 10″ Β, μήκ. 27° 49′ Ἀν. χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to cape Kaliakra) ἐν τῷ, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον *Ζεϊτούν* (βλ. λ.) τῆς Σωζοπόλεως, ὅρμῳ Ἀθάνατος. Σ. Ε. Λ.

Ζουνάτι /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας, ἤδη καλούμενον *Ζώνη* (βλ. λ.).

Ζούνης, Ἀντώνιος. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν φονευθέντων εἴς τινα μάχην γῦρο τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ *Ἰωάννης*. Γ. Δ. Κ.

«Ζουνίμεα» (Junimea) (ρουμαν.=νεότης). Φιλολογικὸς σύλλογος ἱδρυθεὶς εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Ρουμανίας περὶ τὸ 1867, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη καθηγηταὶ δικηγόροι καὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ἐκλήθησαν *Ζουνιμίστ* (=οἱ νέοι). Τὰ μέλη αὐτοῦ προέβαινον εἰς διαλέξεις, ἀνάγνωσιν τῶν ποιητικῶν των ἔργων καὶ ἄλλων, χωρὶς νὰ ἀσχολοῦνται περὶ πολιτικῶν ζητημάτων. Βραδύτερον, πολλὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τούτου ἐπιδοθέντα εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐσχημάτισαν κοινοβουλευτικὸν ὅμιλον (βλ. *Ζουνιμίστ*). Μ. Ν. Δ.

Ζουνιμίστ (Junimist). Ὀνομασία Ρουμανικοῦ πολιτικοῦ κόμματος, σχόντος ὡς ἀρχηγὸν τὸν πολιτευτὴν *Π. Κάρπ* ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Φιλολογικοῦ συλλόγου «*Ζουνίμεα*» (βλ. λ.) τοῦ Ἰασίου, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ τοῦ ὁποίου πλεῖστα μέλη ἀπετέλεσαν τὸ κόμμα τοῦτο. Πολλοὶ ἐκ τῶν βουλευτῶν τοῦ κόμματος δὲν ὑπῆρξαν κἂν μέλη τοῦ «Ζουνίμεα», ἀλλ' ἐκλήθησαν οὕτως ὡς ἀκολουθήσαντες τὴν πολιτικὴν γραμμὴν τοῦ Κάρπ. Οἱ Ζουνιμίστ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδεῶν των, ἄκρως συγκεντρωτικῶν ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν μὲ ποιάν τινα ἀπόχρωσιν Κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐξέδιδαν καὶ ἰδιαίτερον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τὴν «Ἐπόχα» (=Ἐποχή). Ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν οἱ Ζουνιμίστ ἦσαν ὑπὲρ τῆς τριπλῆς συμμαχίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάρπ ἀρχηγὸς ἀνεδείχθη ὁ *Μαργιλομὰν* διατελέσας καὶ πρωθυπουργὸς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Μ. Ν. Δ.

Ζοῦνοι (οἱ) (Zunis). Φυλὴ Ἰνδῶν ἐρυθροδέρμων τοῦ Νέου Μεξικοῦ (Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι) κατεσκηνωμένων σήμερον εἴς τινα περιοχὴν κειμένην βορείως τοῦ 35 παραλλήλου. Παρ' αὐτοῖς συναντῶνται ὑπολείμματα ἀρχαίου πολιτισμοῦ ὑπενθυμίζοντος τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἀζτέκων.

Ζοϋντερζέε (Zuyderzee) /*Γεωγρ.*/. Κόλπος τῆς Ὀλλανδίας (ὀλλανδ.=Νότιος θάλασσα) μεταξὺ 52°26′ καὶ 52° 20′ Β. πλ., ἑνούμενος μὲ τὴν Βόρειον θάλασσαν διὰ τοῦ πορθμοῦ Νόρδερ Γὰτ καὶ εὑρισκόμενος μεταξὺ τῆς βορείου ἠπειρωτικῆς Ὀλλανδίας καὶ τῶν νήσων Τέξελ, Βίλανδ καὶ Ἄμελανδ.

Πρὸς τὸ βόρειον μέρος τὸ πλάτος αὐτοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 17 χλμ., νοτιώτερον ὅμως σχηματίζει ἀπέραντον κυκλικὴν λεκάνην, τὸν κυρίως κόλπον *Ζοϋντερζέε*, πλάτους 75 χλμ. Τὸ ὁλικὸν αὐτοῦ μῆκος εἶναι 220 χλμ. Νοτιοδυτικῶς, εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηράν, ὅπου σχηματίζει τὸν μικρὸν κόλπον τοῦ *Υ*, ἑνούμενον μετὰ τοῦ Ζοϋντερζέε διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Πάμπας, ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς ὁποίας εὑρίσκεται τὸ Ἀμστελλόδαμον. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου ὑπάρχουσι μικραί τινες νῆσοι. Ὁ μεγαλύτερος ἐκβάλλων εἰς αὐτὸν ποταμὸς εἶναι ὁ Ἔϋσσελ, βραχίων τοῦ Ρήνου. Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ὁ Ζοϋντερζέε ἦτο λίμνη καλουμένη *Φλέβο*, ἡ ὁποία, συνεπείᾳ πλημμύρας ἐπισυμβάσης τῷ 1282, ἡνώθη μετὰ τῆς θαλάσσης. Ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴν πλήμμυραν ταύτην 72 πόλεις καὶ χωρία ἐβυθίσθησαν καλυφθεῖσαι ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ ἐπνίγησαν ὑπὲρ τοὺς 100 χιλ. ἄνθρωποι.

Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ Ὀλλανδοὶ ἐσκέφθησαν τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ κόλπου τούτου. Ὑπελογίσθη ὅτι διὰ ταύτης θ' αὐξηθῇ τὸ ἔδαφος τῆς Ὀλλανδίας κατὰ 176 χιλ. στρέμματα. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1875 ἡ βουλὴ ἐψήφισεν εἰδικὸν κονδύλιον διὰ καταμετρήσεις τοῦ Ζοϋντερζέε καὶ δι' ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ βυθῷ γαιῶν. Τὴν ἰδέαν τῆς ἀποξηράνσεως πρῶτος συνέλαβε τῷ 1865 ὁ Ροχοῦζεν ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων ἔργων ἐπὶ τῆς πρώτης πρωθυπουργίας τοῦ Ἔμσκερχ. Οὗτος ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπὴν μηχανικῶν τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της τῷ 1865 καὶ ὑπέβαλε τὰ πορίσματά της, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἐγκατελείφθη θεωρηθὲν ὑπὸ πλείστων ὡς ἀπραγματοποίητον. Ὁ Ἔμσκερχ γενόμενος ἐκ νέου πρωθυπουργὸς τῷ 1875 ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος καὶ διὰ βασιλικοῦ λόγου τοῦ 1875 ἀνηγγέλθη εἰς τὴν βουλὴν τὸ σχέδιον τῆς ἀποξηράνσεως τοῦ Ζοϋντερζέε. Ἡ ἐπιτροπὴ ὁμοθύμως ἐκήρυξε τὸ ἔργον πραγματοποιήσιμον, ἀλλὰ δαπάναις τοῦ κράτους, λόγῳ τῶν μεγάλων κεφαλαίων, ἅτινα θ' ἀπῃτοῦντο πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Τὰ ἔξοδα τῆς κολοσσιαίας αὐτῆς ἐπιχειρήσεως ὑπελογίσθησαν εἰς 250 ἑκατομμ. προπολεμικά φρ.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1920 ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ μεγάλου ὑδατοφράκτου ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Β. Ὀλλανδίας πρὸς τὴν νῆσον Μπίριγκε καὶ ἐκεῖθεν εἰς Φρίσλανδ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγράφεται κατ' ἔτος εἰς τὸν προϋπολογισμὸν εἰδικὸν κονδύλιον. Εἰς τὸν περυσινὸν προϋπολογισμὸν ἡ ἀναγραφεῖσα πίστωσις ἀνέρχεται εἰς 19.918 χιλ. ὀλλανδικὰ φιορίνια. Μ. Ν. Δ.

Ζουντιάϋ (Jundiahy) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἁγίου Παύλου, σημαντικὸν βιομηχανικὸν καὶ σιδηροδρομικὸν κέντρον. Κυριώτερα προϊόντα σακχαροκάλαμον, καφὲς καὶ δέρματα. Κάτ. 16.000 (1925). Μ. Ν. Δ.

Ζούπαινα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 645. Κεῖται παρὰ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τοῦ Πάρνωνος, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Παράγει κυρίως σμιγὸν καὶ ἔλαιον. Ἔχει κτηνοτροφίαν (5000 αἰγοπρόβατα). Ἔχει διτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον (μαθ. 82). Συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς Σπάρτης δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 25). Δ. Ε. Μ.

Ζουπάν, ἢ *Ζουπάνιον* /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοΐου ἤδη καλούμενον *Πεντάλοφον* (βλ. λ.).

Ζουπάνιστα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας, ἤδη καλούμενον *Λεύκη* Ἄνω (βλ. λ.).

ζουπᾶνοι (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἄρχοντες τῶν Σλαύων, τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι ἦσαν κυρίως λαὸς ποιμενικός, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἦσαν κύριοι μεγάλων ποιμνίων. Προϊόντος τοῦ χρόνου, οἱ Ζουπᾶνοι μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπέβαλον τὰ ἀρχικὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν δικαιώματα, οὕτω δὲ καὶ ἡ σημασία τῆς λέξεως, ἐκπεσοῦσα, ἐχαρακτήριζεν ἁπλῶς τὸν κεκτημένον, κυρίως δὲ τὸν ποιμένοντα ποίμνια, αἰγῶν καὶ προβάτων, τουτέστι τὸν *τσουπάνον*. Ν. Δ. Λ.

Ζούπας, Σπυρίδων. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Βασιλόπουλον τοῦ Ἀστακοῦ, ἀνεδείχθη κατὰ τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου χιλίαρχος καὶ ἀφοῦ ὑπηρέτησεν ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Ε' τάγματος τοῦ τακτικοῦ, ἠμείφθη διὰ τοῦ χαλκοῦ ἀριστείου. Γ. Δ. Κ.

Ζοῦππερ (Supper), **Αὐγούστα.** Γερμανὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα τῷ 1867. Συνέγραψε χαρακτηριστικώτατα διηγήματα ἐκ τοῦ Σβάρτσβαλτ: «Ὑπὸ τοὺς Ἰησουΐτας» (1899), «Ἐκεῖ κάτω κοντά μας» (1905), τὰ μυθιστορήματα «Ὁ μύλος» (1912), «Ὁ υἱὸς τοῦ Κυρίου» (1916), ποιήματα κλπ. —Β.

ζοῦρα (ἡ)· ἰδιωματ., ἡ ὑποστάθμη, τὸ καταπάτι: «ἡ ζοῦρα ἀπὸ τὸ βούτυρο».

Ζουράβνο (Zurawno) /*Γεωγρ.*/. Μικρὰ πόλις τῆς Πολωνίας ἐν Γαλικίᾳ, ἐπὶ τοῦ Δνειστέρου ποταμοῦ. Εἶναι περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἡρωϊκὴν ἐπὶ 23 ἡμέρας ἄμυναν τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι μετὰ 10 χιλ. Πολωνῶν ἐναντίον 90 χιλ. Τούρκων καὶ 130 χιλ. Τατάρων, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ σύναψις ἐντίμου συνθήκης. Κάτ. 3.500. Μ. Ν. Δ.

Ζουράφα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἐπικινδυνωδέστατος σκόπελος ἐν τῷ Β. Αἰγαίῳ (τὸ κέντρον του: πλάτ. 40°27′½ Β, μήκ. 25°50′⅓ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1087: Thasso to Dardanelles), εἰς 22 μίλ. νοτίως τοῦ φάρου Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρουπόλεως) καὶ εἰς 6½ μίλ. πρὸς Α τοῦ ἀκρωτηρίου Σκεπαστό, ἀνατολικῆς τῆς νήσου Σαμοθράκης ἐσχατιᾶς. Εἶναι ὑπόλειμμα μικρᾶς ἡφαιστειογενοῦς νήσου, ἣν ἡ διαβρωτικὴ τῶν κυμάτων ἐπεξεργασία κατέστησε χοιράδα ἐν χρῷ τῆς θαλάσσης, ἔχουσαν 35 μέτρων μεγίστην διάστασιν καὶ ἧς αἱ δύο ἀκραῖαι κεφαλαὶ εἶναι ξηραὶ ἐν γαλήνῃ καὶ ἀναπαυτήρια γλάρων. Τὸ σύγχρονον ὑφαλοπλαίσιον τῶν 15 ὀργυιῶν, ἔχον μεγίστην διάστασιν μιλλίου, εἶναι λίαν διάφορον ἐκείνου, ὅπερ τῷ 1880 ὑδρογράφησεν ὁ Βρεττανὸς πλοίαρχος Wharton τοῦ ὑδρογραφικοῦ «Fown». Ὑπὸ μετριώτατον λιβόνοτον ἡ θάλασσα θραύεται μετὰ τόσης ὁρμῆς, ὥστε ἡ στήλη ἣν ὑπεγείρει, εἶναι ὁρατὴ ἀπὸ 4 μίλ. καὶ καθίσταται γνώρισμα. Τὸ περὶ τὸν σκόπελον ρεῦμα εἶναι ἐντατικόν, φθάνον τὰ 2 μίλλια ὡριαίως. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ζούρβα /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἀκρωτήριον καὶ ἀνατολικὴ ἐσχατιὰ (πλάτ. 37°21′48″ Β, μήκ. 23°05′34″ Ἀνατ., χάρτ. ἀγγλ. 1525: Hydra, Spezzia and Dhoko islands), ἀπέχον εὐθὺ 35 μίλλια πρὸς νότον τοῦ στομίου τοῦ προλιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον προσγειώσεως τοῦ Σαρωνικοῦ διὰ τὰ ἀπὸ δυτικῆς Εὐρώπης, μέσῳ Μαλέας, προσπλέοντα πρὸς Πειραιᾶ πλοῖα· διὰ τοῦτο εἶχε φωτισθῆ (1883) διὰ φάρου λευκοῦ σταθεροῦ φωτὸς 17 μιλ., ποικιλλομένου ὑπὸ λευκῆς ἀναλαμπῆς ἀνὰ δύο λεπτά, οὗ τὸ μηχάνημα ἀντικατεστάθη (1923) διὰ τοιούτου διὰ πυρακτώσεως Τσὰνς Βίρμιγχαμ, ἐκπέμποντος τριάδα λευκῶν ἐκλάμψεων 36 μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

— **Ζούρβα** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος *Μεσκλῶν* τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, κείμενον ἐπὶ τῶν ἀρκτικῶν κλιτύων τῶν Λευκῶν ὀρέων. Κάτ. (1928) 170.

Τὴν 10 Νοεμβρίου 1867 οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Χουσεὶν πασᾶν, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Λάκκων, κατόπιν πολυημέρων μαχῶν, ἐπετέθησαν πανστρατιᾷ κατὰ τῶν ἐν Ζούρβᾳ ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπ' αὐτῶν ὁδηγουμένων ὑπὸ τῶν Ἰω. Ζυμπρακάκη, Χατζῆ-Μιχάλη, Κορκίδη, Φιλίππου, Βούλγαρη κλ. Τὴν 23 Νοεμβρίου οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ζούρβας, ἀλλὰ μετὰ ἐπανειλημμένας ἐφόδους ἀπεκρούσθησαν καὶ πάλιν μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Λάκκους. Εἰς τὰς μάχας ταύτας ἔλαβον μέρος καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Ζούρβας, ὧν τινες (ἡ Μαρία Τζιράκη καὶ ἡ Ἀντωνοῦσα Βουλγαράκη) σοβαρῶς ἐτραυματίσθησαν. Τὴν 1 Δεκεμβρίου ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐβάδισε κατὰ τοῦ Θερίσου, ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκ Ζούρβας ἐξορμησάντων ἐπαναστατῶν ὑπεχώρησε. Μετά τινας ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι προσέβαλον τὰς ἐν Ζούρβᾳ ἑλληνικὰς θέσεις, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες καὶ πάλιν ὑπεχώρησαν εἰς Μεσκλά. Φθίνοντος τοῦ ἰδίου μηνὸς οἱ Ἕλληνες ἐλλείψει τροφῶν ἐγκατέλιπον τὴν Ζούρβαν μετεστρατοπεδεύσαντες εἰς Κάμπους, Μαδαρὸ καὶ Στέρνας, ὁπότε καὶ τὴν κατέλαβον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἐκκενώσουν. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ζουρὲ (Jouret). Βέλγος συνθέτης καὶ καθηγητὴς τοῦ ᾠδείου τῶν Βρυξελλῶν (1828—1905), γενόμενος γνωστὸς διὰ σημαντικοῦ ἀριθμοῦ μελῳδιῶν, χορῳδιῶν, ἐκκλησιαστικῶν ἔργων, τῶν μελοδραμάτων «Quentin Metsys» καὶ «Le tricorne enchanté», τῆς μουσικῆς διὰ τὴν «Ἐσθὴρ» τοῦ Ρακίνα κ.λ.π. Γ. Σ.

Ζούρη /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Β ἀκτῆς τῆς Μεγάλης Σύρτεως, ἀναφερομένη ἐν τῷ Πεουτιγγεριανῷ χάρτῃ (Zure) ὡς κειμένη μεταξὺ Μακομάδων (Macomades Selorum) καὶ Χάρακος καὶ ἀποτελοῦσα τὴν ΝΑ ἐσχατιὰν τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἐν τῷ Ὁδοιπορικῷ ἀναφέρεται ὡς Zaures. Ἐρείπιά της εὑρίσκονται (πλάτ. 31°09′ Β καὶ μήκ. 16°54′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 246: Ras Makhabez to Benghazi) περὶ τὸν χθαμαλὸν λόφον Γιεμπὲλ Μπενῆ ἐλ Ἀδίδ, 10 μίλλια ἀνατολικῶς τῆς Μέρσα Ζαφρὰν (βλ. λ. *Εὐφράνται*) Σ. Ε. Λ.

Ζοῦρι (Zuri) /*Γεωγρ.*/. Δαλματικὴ νῆσος, ἡ δυτικωτέρα καὶ πελαγιωτέρα τῶν πρὸ τοῦ Σεμπενίκο νήσων. Χθαμαλὴ (ὑψόμ. 430 ποδ., πλάτ. 43° 39′ Β, μήκ. 15°40′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel) καλλιεργεῖται καλῶς καὶ ἔχει πλεῖστα ρωμαϊκὰ ἐρείπια. Ἐκτεταμένον τὸ ὑφαλοπλαίσιόν της προσελκύει Νεαπολιτάνους διὰ τὴν ἁλιείαν τῶν κοραλλίων ὧν βρίθει. Σ. Ε. Λ.

ζούρια (ἡ)· μαρασμός, ἀτροφία, καχεξία: «ζούρια ἔπαθε τὸ παιδὶ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ πάρῃ ἀνάστημα».

ζουριάζω, *ἀόρ. ἐζούριασα, παθ. μετχ. ζουριασμένος, ἄλλως κατσιάζω*· παθαίνω ἀπὸ ζούρια, μαραίνομαι, ἀτροφῶ, φθίνω, δὲν λαμβάνω ἀνάπτυξιν: «τὸ παιδὶ ἀρρώστησε καὶ ζούριασε», «τὰ δέντρα εἶναι ζουριασμένα ἀπὸ τὴν ἀνυδριά» ‖ παθ. μετχ. *ζουριασμένος*· μικρὸς τὸ ἀνάστημα, καχεκτικός.

ζούριασμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζουριάζω*, μαρασμός, ἀτροφία, καχεξία, ἄλλως *ζούρια*.

Ζουρίδης. Ὄνομα οἰκογενείας ἐκ Λάκκων τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας (Κρήτης), ἀναδείξασα πλείστους ἡρωϊκοὺς πολεμιστὰς κατὰ τὰς διαφόρους κρητικὰς ἐπαναστάσεις ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1912, ὅτε ἡ Κρήτη ἡνώθη μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τούτων διασημότεροι ὑπῆρξαν οἱ:

—1) **Χριστόδουλος.** Ὁπλαρχηγὸς διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1866 καὶ πεσὼν ἐν Ἁγίᾳ Ρουμέλῃ Σφακίων τὴν 8 Ἰανουαρίου 1867.

—2) **Ἐμμανουήλ.** Ἀπετέλεσε μέρος τοῦ ἡρωϊκοῦ «Ἐξαρίου» τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ Κυδωνίας Χατζῆ-Μιχάλη Γιάνναρη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1866—1869 (βλ. λ. *Ἐξάρι*), διακριθεὶς εἰς τὴν μάχην τῆς Μαλάξης (1866), καθ' ἣν ἐνεργήσας ὁρμητικὴν ἔφοδον ἐνέπηξε τὴν σημαίαν του εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν θέσεων. Ὁμοίως καὶ τὴν εἰς θέσιν Ξυλοστὲ μάχην τῆς 15 Ἀπριλίου 1867, εἰς τὴν ἐπίθεσιν Νεροκούρου (1867), καθ' ἣν ἐτραυματίσθη, εἰς τὰς περὶ τὴν Ζάρβαν μάχας (1867), καθὼς καὶ τὰς περὶ τὴν Ἀγιάν, Ὁμαλὸν κλ. κλ. μάχας μέχρι πέρατος τοῦ ἀγῶνος (1869). Διεκρίθη ὡσαύτως εἰς τὰς μάχας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1878 (μάχαι Κεραμειῶν, Ἀλικιανοῦ κλ.). Ν. ΚΛΣ

Ζουρίδι /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Ρεθύμνης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 209. Κεῖται ἐπὶ μικροῦ λόφου παρὰ τὸν ποταμὸν *Λάκου*. Οἱ κάτοικοί του συνοικίσθησαν ἐνταῦθα μεταγενεστέρως, κατοικοῦντες εἰς τὴν νῦν πλησίον θέσιν *Πέρα Βρύση*, καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ νοσηροῦ κλίματος καὶ τοῦ

Digitized by Google

ὑπὸ τῶν Τούρκων εὐπροσβλήτου τῆς προτέρας θέσεως. Παράγει ὀλίγα δημητριακὰ καὶ ὄσπρια ὡς καὶ ἔλαιον, ἔχει δὲ μικρὰν κτηνοτροφίαν αἰγοπροβάτων. Ἔχει γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ δημοτικὸν σχολεῖον (μαθ. 40). Ἄλλοτε εἶχε καὶ σχολαρχεῖον.

Τὸ Ζουρίδι εἶναι πατρὶς πολλῶν ἀγωνιστῶν, ὡς τῶν Σταυριανοῦ Μπίρη φονευθέντος τῷ 1905 κατὰ τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Θερίσου ὑπὸ τῶν Ρώσων, Ἀναγνώστη Δρανδάκη πεσόντος εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαρσαμονέρου, Ἀνδρέου καὶ Κώστα Σπαντιδάκη τραυματισθέντων, Μανούσου Γρύλλου καὶ τοῦ ἀναδειχθέντος εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς ἀγῶνας Μιχαὴλ Σταύρ. Μπίρη, υἱοῦ τοῦ ἀναφερθέντος ἀνωτέρω.

Ζουριὲν - ντὲ - λὰ - Γκραβιὲρ (Jurien de la Gravière), ***Ἰωάννης - Πέτρος - Ἐδμόνδος.*** Γάλλος ἀντιναύαρχος, ἀκαδημαϊκὸς καὶ διάσημος ναυτικὸς ἱστοριογράφος γεννηθεὶς τῷ 1812 ἐν Βρέστῃ καὶ ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1892. Καταταχθεὶς τῷ 1828 ὡς δόκιμος εἰς τὸ ναυτικόν, διεκρίθη ταχέως διὰ τὴν ἱκανότητά του. Τῷ 1841 προήχθη εἰς ἀντιπλοίαρχον καὶ τῷ 1850 εἰς πλοίαρχον. Διεκρίθη κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας (1853—1854), καθ' ὃν διετέλεσεν ἀρχιεπιστολεὺς τοῦ ναυάρχου Μπρουά. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν προήχθη τῷ 1855 εἰς ὑποναύαρχον. Κατὰ τὸν πρὸς τὴν Αὐστρίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Πεδεμοντίου πόλεμον (1859) ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἀποκλειούσης τὴν Ἐνετίαν γαλλικῆς μοίρας.

Πέτρος Ζουριὲν - ντὲ - λὰ - Γκραβιέρ.

Τῷ 1861 ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γαλλικοῦ στόλου ἀπεστάλη εἰς Μεξικόν, ἔνθα κατέλαβε τὸ Ταμπίκο, Κάρμεν καὶ Ἀλβαράδο. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν προήχθη εἰς ἀντιναύαρχον (1862). Τῷ 1864 προσελήφθη ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' καὶ διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Τῷ 1866 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1871 ἐγένετο μέλος τοῦ ναυαρχείου. Τῷ 1888 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας.

Συνέγραψε, πλὴν διαφόρων ἄρθρων ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ, δημοσιευθέντων εἰς τὴν «Revue des Deux Mondes» τὰ κάτωθι συγγράμματα, ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τὴν ναυτικὴν ἱστορίαν: «Voyage en Chine pendant les années 1847, 1848, 1849 et 1850» (1854, τόμ. 2), «Souvenirs d'un amiral» (1860, τόμ. 2), «Guerres Maritimes sous la Republique et l'Empire» (1860, τόμ. 2), «La Marine d'autrefois» (1865, τόμ. 1), «La Marine d'aujourd'hui» (1872, τόμ. 1), «La station du Levant» (1876, τόμ. 2), «Les Marins du XVe et XVIe siècles (1879, τόμ. 2), «La Marine des Anciens» (1880, τόμ. 2), «Les campagnes d'Alexandre» (1883—1884, τόμ. 5), «La Marine des Ptolémées et la Marine des Romains» (1884, τόμ. 2), «Les derniers jours de la Marine à rames» (1885 τόμ. 1) «Les derniers jours de la Marine à voiles» (1885, τόμ. 1), «Doria et Barberousse» (1886, τόμ. 1), «Les corsaires Barbaresques et la Marine de Soliman le grand» (1887, τόμ. 1), «Les Chevaliers de Malte et la Marine de Philippe II» (1887, τόμ. 2), «L'Amiral Roussin» (1888, τόμ. 1), «L'Amiral Bandin» (1888 τόμ. 1), «La Guerre de Chypre et la Bataille de Lepante» (1888, τόμ. 2), «Les Anglais et les Hollandais dans les Mers Polaires et dans la Mer des Indes» (1890, τόμ. 2), «Les origines de la Marine et la Tactique naturelle» (1891, τόμ. 1). Τὰ συγγράμματά του περιγράφουσι τὸ ναυτικὸν καὶ τὰς σπουδαιοτέρας κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας μέχρι καὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, πλὴν τῆς περιόδου τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, δι' ἣν λέγεται ὅτι εἶχε συγγράψει ἰδιαίτερον τόμον, ὅστις ἀπωλέσθη ἀνέκδοτος. Οἱ δύο τόμοι τοῦ «Station du Levant», περιγράφοντες τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Ν. Ράδου. Γ. Ν. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

— **Ζουριὲν - ντὲ - λὰ - Γκραβιὲρ** (Jurien de la Gravière), ***Πέτρος.*** Γάλλος ἀντιναύαρχος γεννηθεὶς τῷ 1772 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1849. Δεκατετραετὴς καταταχθεὶς εἰς τὸ ναυτικόν, ταχέως κατὰ τοὺς ἐπὶ γαλλικῆς ἐπαναστάσεως πολέμους κατέλαβε τοὺς ἀνωτέρους βαθμούς, προαχθεὶς τῷ 1803 εἰς πλοίαρχον ἐν ἡλικίᾳ μόλις 30 ἐτῶν. Τῇ 24 Φεβρουαρίου 1809 ἡγούμενος μοίρας τριῶν φρεγατῶν κατεναυμάχησεν ἀγγλικὴν μοῖραν ἐξ 6 πλοίων. Τῷ 1817 προήχθη εἰς ὑποναύαρχον καὶ τῷ 1831 εἰς ἀντιναύαρχον. Γ. Ν. Ν.

ζούρλα (ἡ), καὶ *ζούρλια*· μωρία, παραφροσύνη, **τρέλλα**: «ζούρλα τοῦ 'ρθε καὶ παντρεύτηκε;» || μωρά, ἀκόλαστος, ἄτακτος πρᾶξις: «δὲν ἀφίνει τὶς ζούρλιες».

ζουρλαίνω, *ἀόρ. ἐ)ζούρλανα—ἐ)ζουρλάθηκα*· κάμνω τινὰ ζουρλόν, τρελλαίνω, ξετρελλαίνω, ἄλλως *ξεμυαλίζω*: «τὸν ἐζούρλανε μιὰ θεατρῖνα», «μᾶς ζουρλαίνει μὲ τὶς φωνές του», «τὴν εἶδε καὶ ζουρλάθηκε», «ζουρλάθηκε ἀπ' τὴ χαρά του,—ἀπὸ τὸ φόβο του».

ζουρλαμάρα (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ *ζουρλοῦ*, μωρία, ἀνοησία, τρέλλα: «τί ζουρλαμάρα τοῦ 'ρθε».

ζούρλια (ἡ)· μωρία, παραφροσύνη κλπ., ἄλλως *ζούρλα* (βλ. λ.).

Ζουρλοκοπάνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς τῆς ἱστιοφόρου μας ναυτιλίας ὀνομασία τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος (πλάτ. 40°54' Β, μηκ. 29°09' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2286: Approaches to Bosporus) τοῦ παρὰ τὰ νότια πρόσγαια τοῦ Βοσπόρου καὶ τὸν διέκπλουν τῶν Πριγκιποννήσων. Διεθνῶς εἶναι γνωστὸν ὡς *Μαλ-Τεπὲ* Μπουρνοῦ. Σ. Ε. Λ.

ζουρλομανδύας,—α (ὁ)· ὁ μανδύας τῶν ζουρλῶν, ὁ μανδύας διὰ τοῦ ὁποίου περιβάλλουσι τοὺς παράφρονας πρὸς προφύλαξιν: φρ. «σοῦ χρειάζεται ζουρλομανδύας» πρὸς ἄνθρωπον ἀνοηταίνοντα ἢ ἀκοσμοῦντα.

—*['Εγκυκλ.]* Βλ. *μανδύας* τῶν φρενοβλαβῶν.

ζοῦρλος (ὁ)· *σιέλμα* (βλ. λ.).

ζουρλός,—*ή*,—*όν*· δημοτ., παράφρων, μωρός, ἀνόητος, ἄλλως *μουρλός, τρελλός*: παροιμ. «ζουρλὸς παπᾶς σὲ βάφτισε» ἐπὶ ἀνθρώπου μωρολογοῦντος ἢ ἄλλως ἀκοσμοῦντος.

ζουρνᾶς (ὁ) (τουρκ. *ζουρνᾶ*, ἐκ τοῦ περσ. *σορνᾶ*)· ὀξύαυλος, εἶδος κλαρίνου, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται οἱ πλανόδιοι μουσικοί (ἰδιωμ. Κρήτη) τὸ κλάψιμο.

Ζουρνὲ (Journet), ***Ἰωάννης,*** ἐπιλεγόμενος *ὁ ἀπόστολος Ζουρνέ*. Γάλλος οὐτοπιστὴς (1799—1861). Ἐνεγράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν φαρμακευτικὴν σχολήν, μετ' ὀλίγον δὲ ἀσπασθεὶς μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς κοινωνικὰς δοξασίας τοῦ Fourier ἐγκατέλειψε τὴν οἰκογένειάν του ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτῶν, ἐκδώσας πρὸς τοῦτο πλῆθος ἐπαναστατικῶν φυλλαδίων. Συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη ὡς παράφρων. Ἀφεθεὶς μετ' ὀλίγον ἐλεύθερος τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Montgolfier μετέβη πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας. Ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους μετῆλθε τὸν ἀνθοπώλην καὶ δὲν ἔπαυσε κηρύττων τὰς ἀρχὰς τοῦ Fourier, ἀλλὰ συνελήφθη καὶ πάλιν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς. Μ. Ν. Δ.

Ζοὺρντ (Jourde), ***Γιλβέρτος.*** Γάλλος πολιτικὸς (1757—1837). Ἐκλεγεὶς πληρεξούσιος τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως τῷ 1798, διωρίσθη παρ' αὐτῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ διευθυντηρίου παρὰ τῷ ἀκυρωτικῷ δικαστηρίῳ. Κατόπιν ἐστάλη εἰς τὸ Πεδεμόντιον, διὰ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν, διωρίσθη γενικὸς εἰσαγγελεὺς καὶ κατόπιν σύμβουλος εἰς τὸ ἀκυρωτικὸν δικαστήριον. Ἔγραψε: «Δελτία ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Πεδεμοντίου» καὶ «Ὁδηγίαι διὰ τὴν διοίκησιν τῆς δικαιοσύνης». Ν. Ι. Θ.

— **Ζοὺρντ** (Jourde), ***Φραγκῖσκος.*** Μέλος τῆς κομμούνας τῶν Παρισίων (1843—1893), ἐπιδείξας ὡς οἰκονομικὸς ἀντιπρόσωπος ἱκανότητα καὶ ἐντιμότητα ἐν τῇ διαφυλάξει τῶν καταθέσεων τῆς Τραπέζης τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν στρατευμάτων εἰς Παρισίους ἐξωρίσθη εἰς τὴν Νέαν Καληδονίαν, ὁπόθεν ὅμως ἐδραπέτευσε μετὰ τοῦ Ροσεφὸρ (1874). Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν ἀπεβίωσε πτωχὸς καὶ σεβαστὸς γενόμενος τῶν πάντων. Ἐξέδωκεν: «Οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι ἐν Νέᾳ Καληδονίᾳ» (1876) καὶ «Ἀναμνήσεις ἑνὸς μέλους τῆς κομμούνας» (1877). —Ω.

Ζουρντά, *Νοὲλ ντὲ —, κόμις ντὲ Βῶ* (Vaux)· βλ. λ. *Βῶ*.

Ζουρνταὶν (Jourdain), ***Ἀλφόνσος.*** Κόμις τῆς Τουλούζης, γεννηθεὶς παρὰ τὴν Τρίπολιν τῆς Συρίας τῷ 1103 καὶ βαπτισθεὶς εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία του. Τῷ 1112 διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Bertrand, ὡς κόμις τῆς Τουλούζης, δοὺξ τῆς Narbonne καὶ μαρκήσιος τῆς Provence, δυνηθεὶς νὰ διατηρήσῃ τὰς κτήσεις του μέχρι τοῦ 1141. Ἀφορισθεὶς δίς, λόγῳ διενέξεων μετὰ τοῦ κλήρου, μετέβη τῷ 1147 εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους. Λέγεται ὅτι ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς τῇ ἐπιρροῇ τῆς συζύγου τοῦ Λουδοβίκου Ζ'.

— **Ζουρνταὶν** (Jourdain), ***Κάρολος - Μαρία.*** Γάλλος φιλόσοφος καὶ λόγιος (1817—1886). Μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας (1863), διετέλεσε γενικὸς διευθυντὴς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ εἶτα (1875) γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων του κυριώτερα εἶναι: «Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος» (1838), «Ἱστορία τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα» (1862—1886), «Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν γυναικῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα» (1871) κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ζουρντὰν (Jourdan), ***Ἀλφρέδος,*** Γάλλος οἰκονομολόγος (1825—1891), διδάξας Πολιτικὴν οἰκονομίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Αἴξ, τοῦ ὁποίου διετέλεσε καὶ πρύτανις. Ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, ἐδημοσίευσεν ἀρκετὰ ἔργα οἰκονομικῆς φύσεως καὶ ἵδρυσε μετὰ τοῦ Καρόλου Ζὶδ τὴν «Ἐπιθεώρησιν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας».

— **Ζουρντὰν** (Jourdan), ***Ἰωάννης - Βαπτιστής, κόμις—.*** Στρατάρχης τῆς Γαλλίας (1762—1833). Ἀφοῦ ἐπολέμησεν ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἀμερικῆς, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐπολέμησε (1792) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Δουμουριὲ ὡς ὑπολοχαγὸς τῶν ἐθελοντῶν τῆς Ἄνω Βιέννης. Λόγῳ τῆς ἐξαιρέτου διαγωγῆς του προυβιβάσθη τῷ 1793 εἰς στρατηγόν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος τῶν στρατιῶν τοῦ βορρᾶ καὶ τῶν Ἀρδεννῶν ἐνίκησε τὸν πρίγκιπα τοῦ Κοβούργου ἐν Wattignies, ἀρνηθεὶς ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καθηρέθη· μετὰ τινας ὅμως μῆνας τοῦ ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ τοῦ Μόζα. Τὴν 26 Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους κατήγαγε τὴν νίκην τοῦ Fleurus, ἐνίκησε καὶ πάλιν τὸν πρίγκιπα τοῦ Κοβούργου καὶ κατέλαβε τὴν Κολωνίαν, τὸ Κόπλεντζ καὶ τὴν Ντούσσελδορφ. Ἡττηθεὶς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1796 ἐν Altenkirchen περιέπεσεν ὑπὸ δυσμένειαν. Οἱ συμπολῖταί του τὸν ἀπέστειλαν τότε ὡς ἀντιπρόσωπόν των εἰς τὸ συμβούλιον τῶν πεντακοσίων. Τῷ 1799 ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπανεκλεγεὶς εἰς τὸ συμβούλιον τῶν πεντακοσίων ἀπεδοκίμασε τὸ πραξικόπημα τῆς 18 Brumaire. Ἐν τούτοις ὁ Ναπολέων τὸν διώρισε σύμβουλον τοῦ κράτους (1802) καὶ τὸν ἐπροβίβασε (1804) εἰς στρατάρχην τῆς Γαλλίας. Κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος συνεμάχησε μετὰ τῶν Βουρβώνων καὶ προήδρευσε τοῦ στρατοδικείου, πρὸ τοῦ ὁποίου εἶχε παραπεμφθῇ ὁ στρατάρχης Ney. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830 ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὰ στρατιωτικά του ἀπομνημονεύματα ἐδημοσιεύθησαν παρὰ τοῦ ὑποκόμιτος ντὲ Γκρουσύ. Μ. Ν. Δ.

Ἰωάννης-Βαπτιστὴς Ζουρντάν.

Ζουρόβαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς δυτικῆς Δακίας (Dacia Apulensis), ἀναφερομένη μόνον ὑπὸ τοῦ Πολεμαίου (Γεωγρ. Γ. 8, 4) εἰς βόρ. πλάτ. 45° 40' καὶ ἀνατ. μῆκ. 45° 40'. Α. Θ. Σ.

Ζουρουὰ (Zurua) *'Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἐν Βραζιλίᾳ, παραπόταμος τοῦ Ἀμαζόνος, μήκους 2.000 χλμ. καὶ πλωτὸς διὰ μὲν τὰ ἀτμόπλοια ἐπὶ 1560 χλμ., διὰ δὲ τὰ ἱστιοφόρα ἐπὶ 1825. Μ. Ν. Δ.

ζούρτης (ὁ) (πιθανῶς ἐκ τοῦ τουρκ. *ζουγκιούρτ*)· ἀπένταρος, πτωχός.

ζουρτλούκι (τό)· ἀπενταρία, ἀχρηματία.

Ζούρτσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας, ἤδη καλούμενον *Φιγαλία* Κάτω (βλ. λ.).

Ζουσερὼ *ντὲ Σαὶν - Ντενὶ* (Juchereau da Saint-Denis), ***Ἀντώνιος.*** Γάλλος στρατηγὸς (1778—1842). Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὢν μαθητὴς τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς, μετηνάστευσε μετὰ τὴν καρατόμησιν τοῦ πατρός του εἰς Ἀμερικὴν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐπανελθὼν τῷ 1802 εἰς Εὐρώπην ὑπηρέτησεν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ τῷ 1807 ἀνέλαβε τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν ἐστάλη εἰς Ἰσπανίαν ὡς συνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ. Τῷ 1815 μετέσχε τῶν μαχῶν τῆς Ligny καὶ τοῦ Βατερλώ. Τῷ 1828 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου μετὰ τοῦ Μαιζῶνος, καὶ κατόπιν (1830) εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλγερίου ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, προαχθεὶς μετ' ὀλίγον εἰς στρατηγόν. Ἔγραψεν ἀξιόλογον ἔργον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Γενιτσάρων ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1807 καὶ 1808. Μ. Ν. Δ.

ζουσία (ἡ) (Zoysia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἐθαγενῆ τῆς Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ καὶ χρήσιμα εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ζουσία ἡ νύσσουσα* (Zoysia pungens), καλλιεργουμένη εἰς τὰς ἀμμώδεις ἀκτὰς τῆς Νέας Ζηλανδίας ὡς νομευτικόν. Κ. ΠΑΠ.

Ζουσίδαβα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δακίας, μεταξὺ τῶν Τρανσυλβανικῶν ὀρέων καὶ τοῦ κάτω

Digitized by Google

ροῦ τοῦ Δουνάβεως, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ, 8, 4) εἰς βόρ. γεωγρ. πλάτ. 52° 40′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 46° 15′. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Κατὰ τὸν C. Müller (ἐκδ. Πτολεμαίου, ἐν τῇ βιβλιοθ. τοῦ Didot, σελ. 448) πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ Rusidava τῆς Tab. Peutingeriana, κειμένη ἐπὶ τοῦ Ἀλούτα, ἀριστεροῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως. Α. Θ. Σ.

Ζουσσὲ *ντὲ Μπελλὲμ* (Jousset de Bellesme) ***Γεώργιος - Λουδοβῖκος - Μαρία - Φῆλιξ.*** Γάλλος φυσιολόγος καὶ ἰχθυοτρόφος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1839. Ἐδίδαξε φυσιολογίαν εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τῆς Νάντης (1875—1882) καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ ἐνυδρείου τῶν Παρισίων (1882—1891). Ἐπέφερε μεταβολὰς ἐν τῇ ἰχθυοκομίᾳ, καταδείξας τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναθρέψεως ἰχθυδίων καὶ ἐνεκλιμάτισεν εἰς τοὺς παραποτάμους τοῦ Σηκουάνα πέστροφαν τὴν ἰριδώδη καὶ τὸν σολωμὸν τῆς Καλιφορνίας, τῷ δὲ 1893 διωργάνωσε τὰ ἰχθυοτροφεῖα τῆς Τουρκίας. Μ. Ν. Δ.

Ζουσσεραντὼ (Jousserandot), ***Λουδοβῖκος.*** Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διοικητικὸς ὑπάλληλος (1813—1887). Δικηγόρος ἐν Μπεζανσὼν καὶ φλογερὸς δημοκράτης, διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ πραξικοπήματος τοῦ 1851 καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμά του εἰς Σαβοΐαν καὶ εἰς Γενεύην. Τῷ 1870 ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν γενόμενος νομάρχης τῶν ἀνατολικῶν Πυρηναίων καὶ ἀκολούθως τοῦ Μάρνη. Παυθεὶς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Θιέρσου ἐπανέκαμψεν εἰς Γενεύην. Συνέγραψε διάφορα νομικὰ καὶ θεατρικὰ ἔργα, ὡς καὶ μυθιστορήματα, κυριώτερον τῶν ὁποίων: «Περὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ὀργανώσεώς της ἐν Γαλλίᾳ». —Ω.

Ζοὺτ (Zut) *[Γεωγρ.].* Νῆσος τῆς κροατικῆς ἀκτῆς (πλ. 43° 51′ Β., μῆκ. 15°18′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2774: Grossa island to Zirona channel). Ὁμοίως ὁ διέκπλους (Zut channel) ὁ χωρίζων τὴν νῆσον ταύτην ἀπὸ τῆς νήσου *Ινκορονάτα.* Σ. Ε. Λ.

Ζουτούφι *[Παρ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τῆς Πάτμου (πλάτ. 37° 22′ 45″ Β., μῆκ. 26° 33′ 20″ Ἀ., χάρτ. ἀγγλ. 1574: Patmos, Arki and Lipso islands), ἡ Β. ΒΔ τῆς νήσου ἐσχατιά. Οἱ ξένοι τὸ ὀνομάζουν *Ζουλούφι.* Σ. Ε. Λ.

Ζούτπανσπεργ (Zoutpansberg) *[Γεωγρ.].* Ὀρεινὴ περιοχὴ ἀποτελοῦσα τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Τράνσβααλ ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ. Ὁρίζεται πρὸς Β. καὶ πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Λίμποπο, πρὸς Δ. ὑπὸ τινος παραποτάμου τοῦ Λίμποπο καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ὀροσειρᾶς Mangouele. Μ. Ν. Δ.

Ζουῦ (Jouy), ***Βίκτωρ-Ἰωσὴφ-Στέφανος.*** Γάλλος λόγιος καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς (1764—1846). Ὑπηρέτησεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸν στρατόν, μετέσχε διαφόρων ἐκστρατειῶν, ἐφυλακίσθη καὶ ἐξωρίσθη κατ' ἐπανάληψιν ὡς βασιλόφρων, τῷ δὲ 1830 ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους ἐχρημάτισεν ἐπί τινα χρόνον δήμαρχος καὶ ἀκολούθως ἔφορος τοῦ Λούβρου. Μέλος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1815, ἔγραψε τὰς τραγῳδίας: «Βελισσάριος» καὶ «Σύλλας», τὰ κείμενα πολλῶν μελοδραμάτων καὶ τὰς ἠθογραφίας: «Ὁ ἐρημίτης τῆς ὁδοῦ Ἀντέν», «Ὁ ἐρημίτης τῆς Γουϊάνης», «Ὁ ἐρημίτης τῆς ἐπαρχίας» καὶ «Ὁ ἐρημίτης τῆς φυλακῆς». Μ. Ν. Δ.

Ζουῦλεν ***βὰν Νύεβελτ βὰν Χάαρ*** (Zuylen van Nyevelt van Haar), ***Ἑλένη,*** *βαρώνη τοῦ—.* Γαλλὶς συγγραφεὺς ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ρότσχιλδ, γεννηθεῖσα ἐν Παρισίοις τῷ 1868. Ἐδημοσίευσε τόμον συντόμων ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Effeuillements» (1904) καὶ τόμον διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Copeaux», τὸ μυθιστόρημα ἡ «Ἀκατόρθωτος εἰλικρίνεια» καὶ δύο μονόπρακτα δράματα, τὴν «Mascarade interrompue» καὶ τὴν «Comédie dans un jardin». Μ. Ν. Δ.

ζουφάκι (τό)· πρᾶγμα ζουφό, ἰσχνόν, ἀτροφικόν || *ζουφάκια* (τά)· ἰδιωματ. οἱ ὄρχεις.

Ζουφὰν (Suphan), ***Βερνάρδος.*** Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς (1845—1911). Διετέλεσε κατὰ τὰ ἔτη 1887—1910 διευθυντὴς τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Γκαῖτε καὶ Σύλλερ» ἐν Βαϊμάρῃ, ἐξέδωκε τὰ ἔργα τοῦ Herder (32 τόμοι, 1877—99, ἐκλογὴ αὐτῶν 1901) καὶ διηύθυνε τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Γκαῖτε ἐν Βαϊμάρῃ. —Β.

ζουφία (ἡ) (Zuphia) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν,* περιλαμβάνον κανθάρους μετρίου μεγέθους μὲ μεταλλικὰ χρώματα. Γνωστὰ 7 εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀφρικῇ. Δ. Ν. Π.

ζούφιος, *—α, —ο* καὶ ***τζούφιος***· ἰσχνός, ἀτροφικός, ἀρχ. *σομφὸς* (ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ προῆλθε): «ζούφιο καρύδι, — μύγδαλο» ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου τὸ ἐδώδιμον, ἡ ψίχα εἶναι ἰσχνή.

ζουφός, *—ή, —ό·* δημοτ., ἰσχνός, ἀτροφικός, ἀμούστωτος, ἄλλως *ζούφιος* (βλ. λ.).

Ζουφφρουὰ *ντ' Ἀμπὰνς* (Jouffroy d'Abbans), ***Κλαύδιος,*** *μαρκήσιος ντὲ—.* Γάλλος μηχανικός, γεννηθεὶς τῷ 1751 καὶ θανὼν τῷ 1832. Πρῶτος αὐτὸς συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀτμοῦ ἐν τῇ ναυσιπλοΐᾳ. Τῷ 1776 κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μικρὸν πλοιάριον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ντούμπς. Τῷ 1783 καθείλκυσε πλησίον τῆς Λυὼν ἕτερον πλοιάριον τοῦ αὐτοῦ συστήματος μὲ πλήρη ἐπιτυχίαν. Διαρκούσης τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐγκατέλειψε τὴν Γαλλίαν. Παρέστη εἰς τοὺς πρώτους πειραματισμοὺς τοῦ Φούλτωνος καὶ μόνον τῷ 1816 ἐσκέφθη νὰ διεκδικήσῃ τὴν προτεραιότητά του ἐν τῇ ἐφευρέσει διὰ τοῦ ἔργου: «Les bateaux à vapeur». Ὁ Φούλτων ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα τοῦ Ζουφφρουὰ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τῆς Νέας Ὑόρκης.

Ὁ υἱός του *Ἀχιλλεὺς* (1785—1859) ἐπεχείρησε τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀτμοπλοίου. Συνέγραψε πολλὰ ἔργα ἐν οἷς: «Des bateaux à vapeur, précis historique de leur invention» (1839—1841), «Chemin de Fer», «Système Jouffroy» (1844) κλπ. —Ω.

—**Ζουφφρουὰ** (Jouffroy), ***Θεόδωρος.*** Γάλλος φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1796 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1842. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν École Normale, ὅπου διήκουσε τοῦ Κουζὲν καὶ τῷ 1816 ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ διὰ τῶν διατριβῶν του «Du beau et du sublime» καὶ «De la causalité», προσληφθεὶς συνάμα καὶ ἔκτακτος καθηγητὴς αὐτῆς Ὅταν ἐκλείσθη ἡ École Normale (1822), ὁ Ζουφφρουὰ ἤνοιξεν ἰδικήν του ψυχολογικὴν σχολὴν καὶ ἤρχισε δημοσιεύων ἄρθρα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Κόσμος», ὧν σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Πῶς τελειώνουν τὰ δόγματα». Μὲ τὴν ἄνοδον τῆς κυβερνήσεως Μαρτινιὰν ὁ Ζουφφρουὰ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν École Normale, τῷ δὲ 1833 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν.

Θεόδωρος Ζουφφρουά.

Ὁ Ζουφφρουὰ κατέστησε γνωστὴν ἐν Γαλλίᾳ τὴν φιλοσοφίαν τῆς σκωτικῆς σχολῆς καὶ ηὔξησε τὸν ζῆλον τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἔργων του εἶναι μία μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ D. Stewart «Στοιχεῖα ἠθικῆς φιλοσοφίας» (1826), μία μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Th. Reid «Περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς» (1828—1836), «Φιλοσοφικὰ σύμμεικτα» (1833), «Μαθήματα φυσικοῦ δικαίου» (1835), «Νέα φιλοσοφικὰ σύμμεικτα (1842), «Μαθήματα αἰσθητικῆς» (1843) κλπ. —Ω.

— **Ζουφφρουὰ** (Zouffroy), ***Φραγκῖσκος.*** Γάλλος γλύπτης (1806—1882). Τῷ 1832 ἔλαβε τὸ μέγα βραβεῖον Ρώμης διὰ τὸ ἔργον του: «Ὁ Καπανεὺς κεραυνούμενος ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Θηβῶν». Τῷ 1857 ἐξελέγη μέλος τοῦ γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐξετέλεσε δὲ σειρὰν ἔργων, διακρινομένων διὰ τὴν ζωηρότητα, τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης των. Μεταξὺ τούτων τάσσονται: «Ναπολιτάνος βοσκὸς ἐπὶ τάφου», «Ὁ κατηραμένος Κάϊν», «Νεαρὰ κόρη ἐμπιστευομένη τὸ πρῶτόν της μυστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην», «Ὁ Λαμαρτῖνος», «Ἄνοιξις καὶ φθινόπωρον», «Ἡ τιμωρία», «Ἡ προστασία», «Ὁ ἅγιος Βερνάρδος» κλπ. Ι. Μ. Π.

ζουφῶ· κάμνω τι ζουφόν, ἰσχνόν, ἀπισχναίνω.

Ζουχάββαρι *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ὄρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐν Λιβύῃ, πρὸς νότον τῶν δύο Σύρτεων «οὗ τὰ πέρατα ἐπέχει μοίρας 40°—26° 15′ καὶ 43° 30′—26° 40′» κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Δ, 3, 5). Ἀπὸ τοῦ ὄρους τούτου πηγάζων ὁ μικρὸς ποταμὸς Κίνυψ ἢ Κίνυφος (νῦν Κίνιφο), ἐκβάλλει πρὸς ἀνατολὰς τῆς Νεαπόλεως ἢ Λέπτεως τῆς Μεγάλης (νῦν Lebda) ἐν Τριπολίτιδι. Α. Θ. Σ.

Ζουχάνι. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Φιλλανδοῦ ποιητοῦ *Ἄχο* (βλ. λ.).

Ζουχδῆ, ***Ἰσμαήλ.*** Τοῦρκος ποιητὴς καὶ μεγιστάν, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1800, χρηματίσας ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν. Ν. Μ.

Ζουχεῖρ. Ἀρχαῖος Ἄραψ ποιητὴς τῆς πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐποχῆς, στιχουργήσας ἓν τῶν ἑπτὰ «ἀνηρτημένων» (μουαλλακᾶ) ποιημάτων. Μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Μωάμεθ ἐδέχθη τὸν ἰσλαμισμόν. Ν. Μ.

ζουχελλία (ἡ) (Zuchellia) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδοειδῶν,* περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Ζουχέρ, ***Ἔμπου-Μπὲκρ μπὲν—***· βλ. λ. *Ἔμπου* Μπὲκρ μπὲν Ζουχέρ.

Ζοῦχις *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Λιμνοθάλασσα τῆς Μικρᾶς Σύρτεως. «Μετὰ δὲ τὴν Σύρτιν Ζοῦχίς ἐστι λίμνη σταδίων τετρακοσίων στενὸν ἔχουσα εἴσπλουν καὶ παρ' αὐτὴν πόλις ὁμώνυμος πορφυροβαφεῖα ἔχουσα καὶ ταριχείας παντοδαπάς» *(Στράβ.* Didot 708,44), ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σκύλακος. Καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὸν μυχόν της εἶναι μέγιστα ἐργοστάσια κονσερβῶν τόννων, ἀντσουγιῶν καὶ σαρδινῶν Εἶναι ἡ σύγχρονος *Μπαϊρὲ-ἀλ-Μπιμπὰν* (βλ. καὶ λ. *Ζεύχαρις).* Σ. Ε. Λ.

Ζουχουρῆ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται: —1) Τοῦρκος ποιητὴς καταγόμενος ἐκ Μοναστηρίου, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος, χρηματίσας μαθητὴς τοῦ διασήμου Κεμὰλ-πασᾶ-ζαδέ. —2) Ἄλλος Τοῦρκος ποιητής, καταγόμενος ἐκ Δαμασκοῦ. —3) Τρεῖς Πέρσαι ποιηταί, ὧν ὁ πρῶτος, ὁ καὶ γνωστότερος, ἤκμασε τὸν ΙΖ′ αἰῶνα. Ν. Μ.

Ζουὼ (Jouhaud), ***Αὔγουστος.*** Βέλγος δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ κωμειδυλλιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Βρυξέλλαις ἐκ γονέων Γάλλων (1806—1888). Πνευματώδης καὶ εὔστροφος, διεκρίθη ἰδίως εἰς τὸ κωμειδύλλιον. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Οἱ μικροὶ αἰχμάλωτοι», «Ναπολέων ἢ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ συνταγματάρχης», «Γουλιέλμος ὁ πεισματάρης», τοῦ ὁποίου ἥρως ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Ὁλλανδίας, «Ὁ Βέλγος ἐθελοντής», «Κάρολος ὁ Γ′ ἢ αἱ συνέπειαι ἑνὸς πραξικοπήματος», «Ἡ ἅλωσις τῆς Ἀμβέρσης», «Ἡ κόρη τοῦ πασᾶ», «Ὁ Διογένης τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου» κ.ἄ.

Ὁ υἱός του, ὀνόματι ἐπίσης *Αὔγουστος,* γεννηθεὶς τῷ 1836 ἐν Βρυξέλλαις, συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν μονοπράκτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀπερεττῶν καὶ κωμειδυλλίων. Μ. Ν. Δ.

— **Ζουὼ** (Jouhaux), ***Λέων.*** Γάλλος σοσιαλιστὴς καὶ συνδικαλιστικὸς ἡγέτης, γεννηθεὶς τῷ 1878. Ἀναμιχθεὶς ἐνωρὶς εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον καὶ ἐν τῇ πατρίδι του καὶ εἰς διεθνῆ κλίμακα. Γραμματεὺς ὢν τῆς ὁμοσπονδίας τῶν ἐργατῶν πυρείων, ἐξελέγη τῷ 1909 γραμματεὺς τῆς γενικῆς συνομοσπονδίας τῶν ἐργατῶν τῆς Γαλλίας. Τῷ 1911 ἐξέδωκε τὴν ἐφημερίδα «Συνδικαλιστικὴ μάχη». Μετὰ τὸν πόλεμον ἀντεπροσώπευσε τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν ἐργατικὴν διάσκεψιν τῆς Οὐασιγκτῶνος, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ ὀκτάωρον τῆς ἐργασίας. Ἀπὸ τοῦ 1919 ἀντιπροσωπεύει τὴν Γαλλίαν εἰς τὸ Διεθνὲς γραφεῖον ἐργασίας τῆς Γενεύης. Εἶναι μετὰ τοῦ Ἐρριὼ καὶ ἄλλων Γάλλων σοσιαλιστῶν ἐκ τῶν κυριωτέρων συντακτῶν τῆς ἐφημερίδος «Quotidien», καὶ ἔγραψεν: «Ὁ συνδικαλισμὸς καὶ ἡ γενικὴ συνομοσπονδία τῶν ἐργατῶν» (1920), «Ἡ Διεθνὴς ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας» (1921). —Ω.

ζοφάδα (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ *ζουφοῦ* ἢ τοῦ *ζούφιου,* ἰσχνότης, ἀτροφικότης· || τὸ σπογγῶδες.

ζοφερός, *—ά, —όν·* ὁ πλήρης ζόφου, σκότους, σκοτεινός: «ζοφερὰ νύξ»· || μεταφ. μελαγχολικός, ἀπαισιόδοξος: «ζοφεραὶ σκέψεις», «διαλογισμοὶ ζοφεροί».

ζοφερότης *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζοφεροῦ, σκοτεινότης, μαυρίλα.

ζοφιάζω καὶ ***ζουφιάζω***· γίνομαι *ζούφιος:* «τὰ καρύδια ζούφιασαν».

ζόφος (ὁ)· τὸ σκότος τῆς νυκτός, καὶ καθόλου, τὸ σκότος· || τὸ σκοτεινὸν καὶ ἐσκιασμένον μέρος (ἀρχ.)· || «πρὸς ζόφον», πρὸς δυσμάς, ἀντιθ. *πρὸς ἠῶ.*

Ζὸφρ (Joffre), ***Ἰωσήφ.*** Γάλλος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1852, προερχόμενος ἐκ τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατάρχου. Ὡς ἀνθυπολοχαγὸς μετέσχε τῆς ἀμύνης τῶν Παρισίων τῷ 1870—1871, ἐργασθεὶς εἰς τὴν ὀχύρωσιν αὐτῶν, κατόπιν δ' ἡ σταδιοδρομία του διεξήχθη μᾶλλον εἰς τοὺς ἀποικιακοὺς πολέμους, Φορμόζης, Τογκίνου, Σουδάν, Μαδαγασκάρης, διακριθεὶς μάλιστα διὰ τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Diégo Suarez, μέχρις οὗ τῷ 1900, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, ἀνεκλήθη εἰς Γαλλίαν καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ μηχανικοῦ τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν. Τῷ 1902 προήχθη εἰς ὑποστράτηγον, τῷ δὲ 1905 εἰς ἀντιστράτηγον, ὁπότε διῴκησεν ἀρχικῶς μεραρχίαν καὶ εἶτα τὸ 2ον σῶμα στρατοῦ εἰς Amiens. Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1911 παραίτησιν τῶν προέδρου καὶ ἀντιπροέδρου τοῦ ἀνωτάτου πολεμικοῦ συμβουλίου, στρατηγῶν Michel καὶ Nivelle, ἕνεκα διαφωνίας των πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀμύνης τῆς χώρας, καὶ μετὰ τὰς ἐπακολουθησάσας πολιτικὰς συζητήσεις καὶ ἀντεκλήσεις μεταξὺ τῶν

Ἰωσὴφ Ζόφρ.

Digitized by Google

διαφόρων πολιτικῶν μερίδων, διωρίσθη τὸν Ἰούλιον 1911 πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τούτου καὶ συγχρόνως ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν ἰδίαν ὅμως ἐποχήν, ἀπεφασίσθη ἐν Γαλλίᾳ, ὅπως ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἐμπολέμου στρατοῦ ἐκτελῆται τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τοῦ μέλλοντος νὰ διοικήσῃ τὸν στρατὸν ἐν περιπτώσει πολέμου· συνεπῶς τὸ πρόσωπον τοῦτο ἔπρεπε νὰ καθορίζηται ἐκ τῶν προτέρων, λαμβάνον μάλιστα δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ σχολείου πολέμου, καὶ συγχρόνως δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν. Τότε ἐθεσπίσθη ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, ὁ καὶ συγχρόνως πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου πολεμικοῦ συμβουλίου, θὰ ἦτο ἀρχιστράτηγος ἐν πολέμῳ. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν προπολεμικὴν ἐποχὴν ἠσχολήθη ὁ Ζὸφρ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἐπιδείξας πνεῦμα ὀργανωτικὸν καὶ πνεῦμα διαλλακτικόν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀντικρουομένας ἐπιστημονικὰς γνώμας, ἀποδεχόμενος μάλιστα καὶ χρησιμοποιῶν πᾶσαν γνώμην, ἔστω καὶ κατωτέρου του, ἥτις θὰ τῷ ἐφαίνετο λογικὴ καὶ ὀρθή. Ὁ Ζὸφρ ἠκολούθησε τὴν ἀρχὴν ὅτι διὰ τὴν ἐν πολέμῳ ἐπιτυχίαν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς εἰρήνης ἡ ἐν παντὶ κατάλληλος προπαρασκευή. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ζὸφρ ὅμως ὀργάνωσις καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνεῖχε πολλὰ τὰ βασικὰ μειονεκτήματα καὶ τὰ πεπλανημένα, δυνάμενα νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ κάτωθι: 1ον) Εἰς τὴν μὴ εὐρεῖαν χρῆσιν τῶν ἐφεδρικῶν κλάσεων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς τριετοῦς θητείας εἶχον ὡς βάσιν τὸ ὅτι αἱ πρῶται πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἔπρεπε νὰ διεξάγωνται διὰ τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ, ἐλαχίστως ἐνισχυμένου δι' ἐφέδρων (πρόκειται περὶ ζητήματος ἀπασχολήσαντος πολὺ τὴν Γαλλίαν κατὰ τὴν προπολεμικὴν ἐποχήν)· 2ον) εἰς τὴν ὑπέρμετρον ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τοῦ πεδινοῦ πυροβόλου 75, τοῦ ἀποκληθέντος μάλιστα τότε «τὸ 75 μας» (notre 75'), ἧς συνέπεια ἦτο ἡ γνωστὴ ἐλαχίστη ἀναλογία βαρέος πυροβολικοῦ (0,07 ἀνὰ χιλίους πεζούς)· μολονότι δ' ὁ Ζὸφρ ἦτο εἷς τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἰδέας ὅτι τὸ βλῆμα θὰ κατισχύῃ πάντοτε ἀπέναντι τοῦ θώρακος, ἐν τούτοις μόνον μετὰ τὸ 1916 συνετελέσθη ἡ κατασκευὴ βαρέος πυροβολικοῦ ἐν μεγάλῃ ἀναλογίᾳ· 3ον) εἰς τὴν ἐπίτασιν τῆς μετὰ τὸ 1870 γεννηθείσης ἐν Γαλλίᾳ ἰδέας ὅτι ἡ νίκη θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ἀκατασχέτου καὶ ὁρμητικῆς προχωρήσεως τοῦ πεζικοῦ ἐν τῇ τακτικῇ ἐνεργείᾳ, τῇ ὑποστηρίξει ὑπὸ τοῦ ἐλαφροῦ μόνον πυροβολικοῦ. Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα κατεφάνησαν εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου.

Ἡ κήρυξις τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εὗρε τὸν Ζὸφρ ἀρχιστράτηγον τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἅμα ὡς τὸ ἀρχικὸν γαλλικὸν σχέδιον ἐπιχειρήσεων, δηλαδὴ ἐκεῖνο καθ' ὃ θ' ἀνελαμβάνετο ἐπίθεσις μόνον ἐν τοῖς θεάτροις Ἀλσατίας καὶ Λορραίνης, ἀμυντικὴ δ' ἐπιτήρησις ἐπὶ τοῦ βελγικοῦ καὶ λουξεμβουργικοῦ μετώπου, ἀπέτυχε, λόγῳ τῆς προελάσεως τῶν Γερμανῶν διὰ Λουξεμβούργου καὶ Βελγίου καὶ τῆς ἀπειλῆς ὑπερκεράσεως ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ του, τῶν ἐξαναγκασασῶν τὸν γαλλικὸν στρατὸν εἰς ὑποχώρησιν, ἀνέλαβεν ὁ Ζὸφρ τὴν παρακεκινδυνευμένην ἀπόφασιν τῆς ἐγκαταλείψεως ὁλοκλήρου τῆς βορείου Γαλλίας, καὶ τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ ὄπισθεν τοῦ Μάρνη. Διὰ τὴν ἐνέργειαν ταύτην πλεῖστοι ὅσοι Γάλλοι καταφέρονται, λόγῳ τοῦ ὅτι, καθ' ἃ διατείνονται, εἶχεν ἐγκαίρως εἰδοποιηθῆ ὁ Ζὸφρ περὶ τῆς διὰ Βελγίου καὶ Λουξεμβούργου εὐρείας γερμανικῆς προελάσεως.

Ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐπειδὴ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην γαλλικὴν ὑποχώρησιν ἐπέδειξεν ὁ Ζὸφρ ψυχραιμίαν, ἀποφασιστικότητα καὶ ἀπεριόριστον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν, πρὸς δὲ διηύθυνε τὴν στρατηγικὴν ὑποχώρησιν κατὰ τρόπον ὄντως ἀριστοτεχνικόν, τοιουτοτρόπως δ' ἐσώθη, χάρις εἰς τὸν Ζὸφρ, ἡ δύσκολος κατάστασις εἰς ἣν κατὰ Σεπτέμβριον 1914 εἶχε περιέλθει ὁ γαλλικὸς στρατός, δι' αὐτὸ κατηυνάσθησαν τὰ πνεύματα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ζὸφρ καὶ παρέμεινεν οὗτος ἐν τῇ ἀρχιστρατηγίᾳ.

Ἀλλ' ἡ τύχη δὲν ἐφάνη εὔνους εἰς τὸν Ζὸφρ οὐδὲ κατὰ τὸν κατόπιν χρόνον, διότι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισαν αἱ κατ' αὐτοῦ πολιτικαὶ δολοπλοκίαι διαφόρων πολιτικῶν μερίδων, ἕνεκα τοῦ ὅτι ὁ Ζὸφρ δὲν ἠνείχετο ἐπεμβάσεις τῆς βουλῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἕνεκα τῶν ἐπὶ ἀκαταλληλότητι μεταθέσεων πλείστων στρατηγῶν ἐκ τῆς ζώνης τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ ἐσωτερικόν, δολοπλοκίαι ἐπιταθεῖσαι βραδύτερον λόγῳ τῶν ἀποτυχιῶν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Βερντέν. Προὐτάθησαν διάφοροι τρόποι εὐσχήμου ἀπαλλαγῆς τοῦ Ζὸφρ ἐκ τῆς ἀρχιστρατηγίας. Εἷς τούτων ἦτο ἡ εἰς τὸν Ζὸφρ ἀνάθεσις τῆς ἀνωτάτης διευθύνσεως ἐκ Παρισίων τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, ὅστις τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐματαιώθη. Ἐξευρέθη τέλος ὁ τρόπος τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ Ζὸφρ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου (βαθμὸν διὰ πρώτην φορὰν ἀπονεμόμενον μετὰ τὸ 1870) καὶ τοῦ διορισμοῦ του ὡς μέλους τοῦ ἐν Παρισίοις ἀνωτάτου διασυμμαχικοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου· οὕτω τὸν Δεκέμβριον 1916 ἀντικατεστάθη ὁ Ζὸφρ ἐν τῇ ἀρχιστρατηγίᾳ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Nivelle. Τῷ 1917 ἀπεστάλη ὁ Ζὸφρ μὲ διπλωματικοστρατιωτικὴν ἀποστολὴν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, τὸν Δεκέμβριον 1918 ἐξελέγη ἀκαδημαϊκός, ἡ δὲ γαλλικὴ βουλὴ τὸν ἀνηγόρευσεν ἄξιον τῆς πατρίδος. Ἔκτοτε ὁ Ζὸφρ παραμένει μέχρι σήμερον (1929) ἐν Γαλλίᾳ ἰδιωτεύων. Τῷ 1920 ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα «Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ πολέμου καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν ἐπιχειρήσεων τῷ 1914—1915». Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

Ζοφφρουὰ (Geoffroy)· βλ. *Ζωφφρουά*.

ζοφῶ (*—όω*)· κάμνω τι ζοφερόν, σκοτεινόν· ‖ παθ. *ζοφοῦμαι*· σκοτοῦμαι, καθίσταμαι σκοτεινός: «ἡ κατάστασις ὁσημέραι ζοφοῦται».

ζοφώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης ζόφου, ζοφερός, σκοτεινός.

ζόφωσις *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζοφοῦν*, δημιουργία ζόφου, σκότους.

ζοχάδα (ἡ) καὶ **ζωχάδα**· συνήθ. πληθ. **ζοχάδες** (οἱ)· αἱ αἱμορροΐδες ἐκ τοῦ δακτυλίου· παρὰ Γαληνῷ λέγονται *ἐσοχάδες* καὶ *ἐξοχάδες*, ὡς ἀπὸ τοῦ *ἐσέχω* καὶ *ἐξέχω*, οἱονεὶ *ἐσέχοντα* καὶ *ἐξέχοντα* κονδυλώματα ἢ *ἐσωχάδες* καὶ *ἐξωχάδες*, ὡς ἀπὸ τοῦ *ἔσω* καὶ *ἔξω*· ‖ μεταφ. ἰδιοτροπία, νευρικὴ ὑπερευαισθησία: «αὐτὸς ἔχει ζοχάδες» ἢ «— εἶναι 'ς τὶς ζοχάδες του».

ζοχαδιακός, *—ή*, *—ό*· καὶ **ζωχαδιακός**· αὐτὸς ποὺ ἔχει ζοχάδες, ὁ ὑποφέρων ἀπὸ αἱμορροΐδας· ‖ συνήθ. μεταφ., ἰδιότροπος, νευρικός: «μὴ τὸν συνερίζεσαι, γιατὶ εἶναι ζοχαδιακός».

ζοχαδόχορτο (τό) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *συκόρριζα ἡ μεγανθής* (Ficaria grandiflora).

«Ζόχαρ» ἢ **«Σέφερ χά' Ζόχαρ»** (=Βίβλος τῆς λάμψεως) καὶ **«Ζόχαρ χά' καδώς»** (=ἡ Ἱερὰ λάμψις). Τίτλος τῆς κατ' ἐξοχὴν Βίβλου τῶν Ἰουδαίων καββαλιστῶν, οἵτινες ἀποδίδουσι τὴν συγγραφήν της εἰς τὸν ἐπιφανῆ Ταναΐτην διδάσκαλον *Σιμεὼν μπὲν Γιοχάϊ* καὶ τὸν υἱόν του ραββῆ *Ἐλεαζάρ*. Οὗτοι, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς των, συνέθεσαν ὁλόκληρον τὸ ἔργον διαρκούσης τῆς δεκατριετοῦς διαμονῆς των ἔν τινι σπηλαίῳ παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, κατὰ τοὺς ἀνθεβραϊκοὺς ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων διωγμοὺς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον ἦτο παντελῶς ἄγνωστον, μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὁ καββαλιστὴς Μωϋσῆς ντὲ Λεὼν ἔφερεν εἰς φῶς τὸ κείμενον τοῦ Ζόχαρ, ὡς ἔργον αὐτούσιον τοῦ εἰρημένου Ταναΐτου ἔκ τινος ἀρχαιοτάτου, ὡς ἰσχυρίζετο, χειρογράφου.

Σύνθεσις. Τὸ νῦν σῳζόμενον Σέφερ χά' Ζόχαρ διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον, τὸ κυρίως Ζόχαρ, περιέχει: 1) πολλὰ σύντομα τεμάχια ἀναφερόμενα εἰς ἐσωτερικὰς καὶ μυστικὰς θεωρίας ὑπὸ τοὺς τίτλους «Ματνιθίν», «Τοσεφθά», «Σιθρὲ-Τορά» κλ.· 2) καββαλιστικὰς ἑρμηνείας ἐπὶ βιβλικῶν κειμένων, γνωστὰς ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Ἰνταρὰ ραμπά» (=ἡ Μεγάλη συνέλευσις), «Ἰνταρὰ ζουτά» (=μικρὰ συνέλευσις) «Σαφρὰ ντί' τσνιουθά» (=βίβλος τοῦ κεκαλυμμένου μυστηρίου) κλ.· 3) ποικίλας μικρὰς προσθήκας ἐκ μέρους ἀνωνύμων συγγραφέων καὶ ἀντιγραφέων. Τὸ δεύτερον μέρος, διαιρούμενον ὡσαύτως εἰς τρία τμήματα, περιλαμβάνει: 1) «Τικουνὲ χά' Ζόχαρ» (=παραρτήματα εἰς τὸ Ζόχαρ) 2) «Ρεΐγιὰ μεχιμνά» (=ὁ πιστὸς ποιμήν), «Πεκουδεὶν» (=διατάξεις). Τὸ τρίτον τέλος μέρος ἀποτελεῖ ἡ «Μιδρὰς νεελάμ» (=ἀποκρυφολογικὴ Μιδράς).

Τὸ Ζόχαρ, συντεταγμένον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χαλδαϊκὴν διάλεκτον καὶ ὑπὸ τύπον σχολίων εἰς τὴν Βίβλον καὶ δὴ τὴν Πεντάτευχον, συνοψίζει τὸ σύνολον τῶν καββαλιστικῶν θεωριῶν εἰς ὃ σημεῖον εἶχον συστηματοποιηθῆ αὗται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεώς του εἰς τὸ πολὺ ἰουδαϊκὸν κοινόν. Ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῷ τὴν θεωρίαν τῶν δέκα Σεφιρὼθ καὶ τῶν τεσσάρων Κόσμων ἢ Δημιουργιῶν (ἀτσιλούθ, μπεριά, γετσιρὰ καὶ ἀσιγιά) καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ πρωτεύοντος προσώπου, ὅπερ διαδραματίζει ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐν τῇ γενικῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Σύμπαντος. Ἐκεῖνο ὅπερ προξενεῖ ἰδιαιτέραν αἴσθησιν εἶναι ἡ ἀνθρωπομορφικὴ φρασιολογία, ἥτις χρησιμοποιεῖται πρὸς ἔκφρασιν τῶν μεταφυσικῶν ἀπόψεων. Ἰδίως ἐκπλήττει ἡ χρῆσις εἰκόνων δανεισμένων ἐκ τῆς συζυγικῆς καὶ ἐρωτικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων· οὕτω, τὸ δημιουργὸν στοιχεῖον εἶναι τὸ ἄρρεν, ὁ πατὴρ (Ἀμπά), ὅστις ἀντιστοιχεῖ, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν Σεφιρώθ, πρὸς τὴν χάριν καὶ τὴν ἀγαθότητα. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ἐγκυμονεῖ τὸν δέκτην, τουτέστι τὸ θῆλυ ἢ τὴν μητέρα (Ἰμά), ἥτις ἀντιπροσωπεύει τοὺς Σεφιρὼθ· δικαιοσύνην καὶ ὀργήν. Ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο ἀντιθετογενῶν στοιχείων γεννᾶται ὁ υἱός, (μπὲν ἢ μπερά), τουτέστιν ὁ μεσιτεύων, ὅστις παράγει τὰς δύο Σεφιρώθ: τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν σωτηρίαν.

Ἡ αὐθεντικότης τοῦ Ζόχαρ. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ζόχαρ εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν κόσμον, ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ντὲ Λεών, ὡς ἔργου τοῦ ἀρχαίου νομοδιδασκάλου, οἱ διάφοροι καββαλισταὶ περιέβαλον αὐτὸ μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐκλαϊκευτοῦ του ἤρχισε νὰ γεννᾶται ποιά τις ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸν μῦθον τῆς συγγραφῆς του (πρβλ. «Σέφερ Γιοχασίν» ἔκδοσις Κωνσταντινουπόλεως, σελ.143). Πρῶτος ἠμφεσβήτησε τὴν ἀπόλυτον αὐθεντικότητα τοῦ ἔργου ὁ Ἰωσὴφ Βακὰρ (ΙΔ' αἰὼν) διακρίνας ἐν αὐτῷ ξενικὰς παρεμβολὰς καὶ πολλὰ σφάλματα. Τὴν ἰδέαν τῆς ἀρχαίας καταγωγῆς του κατεπολέμησεν ἐπίσης ὁ καθόλου ἀντίπαλος τῆς Καββάλας Ἠλίας ντὲλ' Μεντιγκὼ (ΙΕ' αἰὼν) ἐν τῷ ἔργῳ του «Behinath ha' dath» (Wien 1833) καθὼς καὶ ὁ Jean Morin (περὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, «Exercitationes biblicœ» 363 κ. ἑξ.) διὰ σοβαρωτάτων κριτικῶν παρατηρήσεων· τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Λεὼν Μοντένα ἐν «Hari Nohem» (Leipz. 1840). Ὁ δὲ καββαλιστὴς Ἰακὼβ Ἔμντεν ἐν τῇ κριτικῇ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ζόχαρ «Μιτπάχαθ Σεφαρείμ», ἀπαριθμεῖ περὶ τὰ διακόσια χωρία, ἅτινα δέον νὰ θεωρηθοῦν ὡς μεταγενέστεραι παρεμβολαί, ἐὰν θέλωμεν νὰ παραδεχθῶμεν τὸ Ζόχαρ ὡς ἔργον τῆς ἐποχῆς τῶν Ταναΐτων καὶ Ἀμοραίων. Ὁσονδήποτε ὅμως ἄρχαια καὶ ἂν εἶναι ἡ καταγωγὴ ἐνίων θεωριῶν, ἐκτεθειμένων εἰς διάφορα μέρη τοῦ Ζόχαρ, οὐδεμία χωρεῖ νῦν ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἔργον, ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφήν, ἀποτελεῖ ἐράνισμα ἐκ διαφόρων βιβλίων συγγραφέντων ὑπὸ Ἑβραίων λογίων ἀκμασάντων ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ὅτι ἡ περισυλλογὴ αὕτη δὲν ἐγένετο πρὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ὀλίγον ἐνδιαφέρει ἐὰν αὕτη ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Μωϋσέως ντὲ Λεών, ὡς ἰσχυρίσθησάν τινες τῶν κριτικῶν, ἢ ἄλλου ἀνωνύμου συγγραφέως. Οὐχ ἧττον ἀστήρικτος φαίνεται, κατόπιν τῶν γενομένων κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς διαμορφώσεως τοῦ ἑβραϊκοῦ μυστικισμοῦ, ὁ ἰσχυρισμός τινων ὅτι ὁλόκληρον τὸ Ζόχαρ ἀποτελεῖ ἔργον καθαρᾶς ἐπινοήσεως καὶ ἀγυρτείας. Πιστεύεται ἐπίσης ὅτι ὁ συλλέκτης τοῦ Ζόχαρ εἶχεν ὑπ' ὄψει του καί τινα «μιδρασείμ», μὴ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν ἐν ἰδιαιτέραις συγγραφαῖς. Αἱ παρατηρήσεις, ἐφ' ὧν στηρίζουν τὴν ἄποψίν των οἱ διαμφισβητοῦντες τὴν ἀρχαίαν καταγωγὴν τοῦ Ζόχαρ κριτικοί, εἶναι ἐν συντόμῳ: 1) ὅτι εἰς αὐτὸ ἀναφέρονται πολλὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, ἅτινα ἔδει νὰ ἦσαν ἄγνωστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ νομιζομένου συγγραφέως τοῦ Ζόχαρ· 2) ὅτι ἐκτίθενται φιλοσοφικαὶ ἔννοιαι καὶ ὅροι, οἵτινες ἀνήκουν εἰς τὴν περιπατητικὴν φιλοσοφίαν τοῦ μεσαίωνος· 3) ὅτι περιέχονται πολλὰ γλωσσικὰ σφάλματα καὶ σολοικισμοί, καὶ 4) ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ Ζόχαρ δὲν ὁμοιάζει πρὸς οὐδεμίαν τῶν ἀραμαϊκῶν διαλέκτων, ἐν αἷς εἶναι συντεταγμέναι ἥ τε ταργκουμικὴ, ταλμουδικὴ καὶ μιδρασικὴ φιλολογία τῶν πρώτων π. καὶ μ. Χ. αἰώνων, ἀποτελοῦν ἁπλῶς τεχνητὸν κρᾶμα ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.

Ἐπίδρασις τοῦ Ζόχαρ. Τὸ Σέφερ χά' Ζόχαρ, σχὸν τεραστίαν ἀνὰ τὸν ἑβραϊκὸν κόσμον διάδοσιν, ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ πνεύματος τοῦ μεσαίωνος. Τὸ περιεχόμενόν του, ἀνταποκρινόμενον κατὰ τρόπον πρωτότυπον εἰς ὡρισμένας ἐσωτερικὰς καὶ μεσσιανικὰς τάσεις ἀναπτυχθείσας παρ' Ἑβραίοις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἦλθε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ρασιοναλιστικὸν ρεῦμα τὸ δημιουργηθὲν ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Σααντιὰ καὶ Μαϊμονίδου. Οἱ πλέον ἔνθερμοι μύσται τῆς Καββάλας ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ τοποθετήσουν τὸ Ζόχαρ ὑπεράνω τοῦ Ταλμοὺδ καὶ αὐτῆς τῆς Βίβλου καὶ νὰ ἀναζητοῦν εἰς τοὺς στροφνοὺς καὶ σκολιοὺς συλλογισμοὺς του μεσσιανικὰς προρρήσεις καὶ προφητείας. Τὸ συναγωγικὸν μάλιστα τυπικὸν τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος δανείζεται τὴν ζοχαρικὴν φρασεολογίαν, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὸ Σάββατον ὡς μνηστὴν τοῦ Ἰσραὴλ κλ. (βλ. *Ἀλκαβίτς*).

Ἰδιαιτέρας ὅλως συμπαθείας ἀπέλαυε τὸ Ζόχαρ παρά τισι χριστιανικοὺς κύκλοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες ἀνεύρισκον, ὡς διετείνοντο, εἰς τοὺς μυστικιστικοὺς στοχασμοὺς τῆς καββαλιστικῆς Βίβλου τὴν ἰδέαν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, τῆς πτώσεως τοῦ πρωτοπλάστου καὶ ἄλλα ἴχνη χριστιανικῆς μεταφυσικῆς. Εἰς τὴν πλειάδα τῶν ἐν λόγῳ θαυμαστῶν ἀνήκουν ὁ Pic de la Mirandole (ὅστις τὸ μετέφρασε λατινιστί), ὁ Reuchlin καὶ ὁ Egidio di Viterbo.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης ἀποκρυφολογικῆς ἐπιστήμης τῶν χρόνων ἐκείνων, μέχρι καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐλευθέρου Τεκτονισμοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, αἱ ἰδέαι τοῦ Ζόχαρ ἔσχον ἰσχυρὰν ἀπήχησιν.

Ἡ ζοχαρικὴ φιλοσοφία, ἐκπεσοῦσα ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα εἰς ἀπλῆν ἀγυρτικὴν σοφιστείαν, κατέληξεν εἰς τὰς μυστικὰς ἑνοράσεις

Digitized by Google

τοῦ ψευδομεσσία Σαμπεθάϊ Τσεβῆ καὶ τῶν ὀπαδῶν του, χάριν τῶν ὁποίων ὁ διεθνὴς ἑβραϊσμὸς τῶν χρόνων ἐκείνων οὐκ ὀλίγας διῆλθεν ἀγωνίας. Ἕνα αἰῶνα ἀργότερον ἐσχηματίσθη καὶ ἡ αἵρεσις τῶν *Ζοχαριτῶν*, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φράγκ, οἵτινες, ἀποσκορακίσαντες ὁλοτελῶς τὰς μονοθεϊστικὰς παραδόσεις τῆς Βίβλου καὶ τοῦ Ταλμούδ, διεκήρυττον ἀναφανδὸν τὴν πίστιν των εἴς τινα θεϊκὴν τριάδα, ἧς τὴν μυστικὴν ἀλήθειαν ἀνεύρισκον, ὡς ἔλεγον, ἐν τῷ Ζόχαρ. Κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἡ μυστικὴ αἵρεσις τῶν *Χασσιδεὶμ* (ἐν Πολωνίᾳ) ἐπανέφερε τὸ Ζόχαρ εἰς τὴν παλαιάν του αἴγλην, ἑδραιώσασα ἐπ' αὐτοῦ τὴν νέαν φιλοσοφίαν της. Πλὴν ὅμως καὶ ἡ ἐχθρικὴ πρὸς τὸν χασσιδισμὸν ταλμουδικὴ σχολὴ τῶν Μιθναγκεδὶμ δὲν ἀπέρριψε τὴν διδασκαλίαν του, ὁ δὲ ἀρχηγός της Ἡλιὰς Γκαὸν ὁ ἐκ Βίλνας ἐσχολίασε τὸ Ζόχαρ ὑπὸ πνεῦμα συμπαθείας καὶ ἐκτιμήσεως.

Ἐκδόσεις: Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ Ζόχαρ ἐγένετο ἐν Μαντούῃ καὶ Κρεμώνᾳ τῷ 1558 μετὰ μακροτάτου προλόγου τοῦ ραββὶ Ἰούδα Ντελάτες. Ἀποσπασματικῶς μετεφράσθη ἀγγλιστὶ ὑπὸ τοῦ Mac Gregor Mathers ἐν The Kabbala Unveiled (Lond. 1887), ὁλόκληρον γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ Jean de Pauly εἰς 6 τόμους (ἔκδοσις Lafuma Giraud, Paris 1906—1911), ἀποσπασματικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου: «Le livre du Zohar. Pages traduites du Chaldaïque par J. d. P. ἔκδοσις Rieder 1924). Ὑπάρχει καὶ ἑβραϊκὴ μετάφρασις ἐν χειρογράφοις (München) σῳζομένη, ἔργον τοῦ Μπαρχιὲλ μπὰρ Κουρβά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Is. Broyde*, Οὐσιῶδες ἄρθρον ἐν Jewish Encyclopedia XII, 689—693. — *Gaster*, ἐν Encyclop. of religion and ethics τοῦ Hastings XII, 858—862. — *H. Hyvernat*, Sepher ha'Zohar ἐν Revue biblique 1908, 588—592. — *Jellinek*, Moses ben schem - Tob und sein Verhältniss zum Zohar, Leipz. 1851. — *A. Jounet*, La clef du Zohar, Paris 1909. — *D. Jöel*, Die Religionsphilosophie des Sohar, ἐπανέκδοσις Berlin 1922. — *S. Karppe*, Étude sur les origines et la nature du Zohar, Paris 1891. — *S. D. Luzzato*, «Διάλογοι περὶ Κοββάλας καὶ Ζόχαρ» (ἑβραϊστί, Gorice 1852). — *Ernst Müller*, «Der Sohar und seine Lehre» (Wien 1923) καὶ πλεῖστα ἄλλα.

Γ. ΕΛΙΓΙΑ

Ζοχαρῖται (οἱ). Ἰουδαϊκὴ αἵρεσις· (βλ. *Φρὰγκ Ἰακὼβ* καὶ *Φραγκισταί*).

ζοχὸς (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *σόγχος ὁ λαχανώδης* (Sonchus oleraceus).

—**ζοχὸς** ***ἄγριος*** (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἑλμινθία ἡ ἐχιοειδὴς* (Helminthia echioides).

Ζοχρὰπ ***Κρικόρ***. Ἀρμένιος νομομαθὴς καὶ πολιτευόμενος, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, χρηματίσας δικηγόρος καὶ ἐπίτιμος διερμηνεὺς τῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Τῷ 1908 ἐξελέγη βουλευτὴς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν πρώτην μετὰ τὴν νεοτουρκικὴν μεταπολίτευσιν βουλήν, παρέμεινε δὲ τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1912. Συγχρόνως ἐδίδασκε ποινικὸν δίκαιον εἰς τὴν τουρκικὴν νομικὴν σχολήν. Ἦτο ρήτωρ λίαν εὔγλωττος, ἁδρὸς εἰς ἐπιχειρήματα καὶ πειστικός. Πολλάκις αἱ ἀγορεύσεις του ἐξήγαγον τὴν κυβέρνησιν ἐκ δυσχεροῦς θέσεως εἰς περιπτώσεις κρισίμων ψηφοφοριῶν Κατὰ τὴν ἀντεπανάστασιν τῶν ἀντιδραστικῶν τῆς 31 Μαρτίου (13 Ἀπριλίου) 1909, ἔσωσε τὸν πρόεδρον τῆς βουλῆς καὶ κατόπιν ὑπουργὸν καὶ ἡγέτην τοῦ νεοτουρκικοῦ κόμματος Χαλὶλ βέην, κρύψας αὐτὸν εἰς τὴν ἐν Πριγκήπῳ οἰκίαν του ἐπὶ δεκαπενθήμερον. Καὶ ὅμως κατὰ τὰς ἀρμενικὰς σφαγὰς τοῦ 1915 συνελήφθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀπεστάλη μετ' ἄλλων Ἀρμενίων εἰς Χαλέπιον, φονευθεὶς μετ' αὐτῶν καθ' ὁδόν.

Ὁ Ζοχρὰπ διεκρίθη καὶ ὡς Ἀρμένιος λογοτέχνης, κυρίως δὲ ὡς διηγηματογράφος. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ζράζι (Zrazi). Εἶδος φαγητοῦ ἐκ βοείου κρέατος λίαν διαδεδομένον ἐν Πολωνίᾳ.

Ζρίνυ (κροατιστὶ Zrinyi ἢ Zrin). Ὄνομα εὐγενοῦς οὑγγρικῆς οἰκογενείας, κροατικῆς προελεύσεως, ἥτις διετείνετο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν τῶν Σουλπικίων (Gens Sulpicia). Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' μέχρι ΙΣΤ' αἰῶνος ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦτο ἰσχυροτάτη ἐν ταῖς χώραις τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον ἐν Κροατίᾳ καὶ Δαλματίᾳ. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἡ οἰκογένεια αὕτη ὠνομάζετο *Σούμπιτς* (Subich) καὶ κατὰ τὸν ΙΓ' *Μπρεμπὶρ* (Brebir). Ἀξιολογώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἦσαν:

—1) ***Παῦλος***, υἱὸς τοῦ Παύλου Μπρεμπίρ, βᾶνος τῆς Κροατίας καὶ Βοσνίας (1274—1312). Υἱὸς τοῦ *Παύλου Μπρεμπίρ*, ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ζρίνυ* ἐξ ὁμωνύμου πύργου τῆς Κροατίας.

—2) ***Νικόλαος*** (1508—1566). Τῷ 1529 διεκρίθη κατὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Βιέννης πολιορκουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὀπαδὸς τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Α' ἐν Κροατίᾳ, διεκρίθη κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῷ 1542, ὀνομασθεὶς τὸ ἴδιον ἔτος βᾶνος τῆς Κροατίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1543, 1553 καὶ 1556 ἦρεν ἐπανειλημμένας νίκας κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τῷ 1566 ὁ σουλτᾶνος Σουλεϊμὰν τὸν ἐπολιόρκησε μετὰ μεγάλων δυνάμεων ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Σζίγκετβαρ. Ὁ Ζρίνυ, ὅστις δὲν διέθετε εἰμὴ 3000 ἀνδρῶν, ἀντέταξεν ἐπὶ μῆνα ἡρωϊκὴν ἄμυναν. Ὅταν ὅμως τὰ τείχη τοῦ φρουρίου κατέρρευσαν, ἀνατιναχθέντα δι' ὑπονόμων καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ Ζρίνυ μετὰ τῶν ἐναπομεινάντων 600 ὑπερασπιστῶν ἐκλείσθησαν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τὴν μεθεπομένην ὁ Νικόλαος Ζρίνυ ἔκαμεν ἔφοδον κατὰ τῶν Τούρκων, καθ' ἣν ἐφονεύθη. Οἱ ἐπιζήσαντες τῆς ἐφόδου ταύτης Οὖγγροι ἀνετίναξαν τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἐφονεύθησαν μετὰ 3000 ἐκ τῶν πολιορκητῶν. Μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς νίκης εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῇ σκηνῇ του καὶ ὁ σουλτᾶνος Σουλεϊμάν.

—3) ***Νικόλαος*** (1616—1664). Ἀπόγονος τοῦ προηγουμένου, υἱὸς τοῦ *Γεωργίου Ζρίνυ*, βάνου τῆς Κροατίας. Ὑπῆρξε ποιητής, ἀλλὰ καὶ πολεμιστὴς συγχρόνως. Ἐνωρὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ διεκρίθη ἐν αὐτῷ διορισθεὶς βᾶνος τῆς Κροατίας (1647). Ἐπολέμησε λαμπρῶς πρὸς τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ πάπας καὶ οἱ καθολικοὶ μονάρχαι τὸν ἐπλήρωσαν τιμῶν. Ἡ καταστροφὴ τῆς γεφύρας τοῦ Ἔσζεκ ἔσχε μεγάλην ἀπήχησιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἐχθρὸς τοῦ Αὐστριακοῦ στρατηγοῦ Μοντεκουολί, παρῃτήθη τοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βασβὰρ καὶ ἐφονεύθη ἐν κυνηγίῳ, πιθανῶς δολοφονηθείς. Ὡς ποιητὴς ἵδρυσεν ἐν Οὑγγαρίᾳ, διὰ τῆς ἐποποιίας του «Obsidio Szigetiana» (καλουμένης συνήθως *Ζρινιάδος*) τὴν ἐπικὴν φιλολογίαν. Ἡ διαρκὴς μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Τάσσου τοῦ ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν νὰ ψάλῃ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ προγόνου του Νικολάου Ζρύνι κατὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Σζίγκετβαρ. Ἐκτὸς τῆς ἐποποιίας του ταύτης, ἀποτελουμένης ἀπὸ 15 τραγούδια, ἥτις καὶ τὸν ἀνέδειξεν, ἔγραψε καὶ εἰδύλλια, ἐλεγείας καὶ ἔργα πολεμικῆς τακτικῆς.

—4) ***Πέτρος*** (1621—1671). Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπίσης γενναῖος πολεμιστής, ὅσον καὶ ὁ ἀδελφός του, διεκρίθη ἰδίως κατὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Κροατίας καὶ ἐνίκησε τὸν πασᾶν τῆς Βοσνίας ἐν Ὀττοσάκς. Διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του ὡς βᾶνος τῆς Κροατίας, ἀλλ' ἡ εἰρήνη τοῦ Βασβάρ, ὑπογραφεῖσα εἰς ὄφελος τῶν Οὔγγρων ὑπὸ Λεοπόλδου τοῦ Α', τὸν ἔκαμεν ἐχθρὸν τῆς Αὐστρίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βεσσελένυ ἐγένετο ἡ ψυχὴ τῆς ἐναντίον τῆς Αὐστρίας συνωμοσίας, ἐλθὼν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας. Ἡ αὐλὴ τῆς Βιέννης τὸν ἔπαυσεν ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του τῷ 1669 καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Σπανκάου. Ὁ Ζρίνυ ἐλπίζων νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος μετέβη συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Φραγκιπάνι εἰς Βιέννην, ὅπου ὅμως ἀμφότεροι ἐφυλακίσθησαν καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν.

—5) ***Ἰωάννης*** ἢ ***Βαλτάσσαρ*** (1650—1703). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐμεγάλωσεν ἐν Πράγᾳ καὶ κατόπιν ἐν Βιέννῃ ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ὅταν ὁ Λεοπόλδος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῶν Τούρκων ἐν Λὶνζ (1683), ὁ Ζρίνυ κατηγορήθη ὅτι ἔδειξε τὸν δρόμον εἰς τοὺς Ταρτάρους, οἵτινες κατεδίωκον τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ συκοφαντία αὕτη ἔγινεν αἰτία νὰ διέλθῃ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη τῆς ζωῆς του ἐν τῇ φυλακῇ. Μετὰ τοῦ Ἰωάννου ἐξέλιπεν ἡ οἰκογένεια τῶν Ζρίνυ.

—6) ***Ἑλένη*** (1643—1703). Ἀδελφὴ τοῦ προηγουμένου. Νυμφευθεῖσα μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Α' Ρακόκζυ, ἀπέκτησεν ἐξ αὐτοῦ δύο τέκνα, ἐξ ὧν ὁ εἷς, Φραγκῖσκος Β', ὑπῆρξε σύμμαχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ τελευταῖος πρίγκιψ τῆς Τρανσυλβανίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἡ Ἑλένη ἐνυμφεύθη τῷ 1682 μετὰ τοῦ Ἔμερικ Τοκόλυ, τοῦ ὁποίου ἐμοιράσθη τὴν πολυτάραχον ζωήν. Ὑπερησπίσθη ἐπὶ δύο ἔτη τὸ φρούριον τοῦ Μουνκὰκζ ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν καὶ τὸ παρέδωκε μόνον ὅταν ἐπιέσθη καὶ ἠπειλήθη ὑπὸ τῆς φρουρᾶς. Ὁδηγηθεῖσα εἰς Βιέννην μετὰ τῶν δύο τέκνων της ἐνεκλείσθη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Οὐρσουλίνων. Τῷ 1692 τῆς ἐπετράπη νὰ μεταβῇ πλησίον τοῦ συζύγου της, ἀποχωριζομένη ὅμως τῶν τέκνων της. Συνώδευσε τὸν Τοκόλυ ἐν Τουρκίᾳ, ἀρχικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀκολούθως εἰς Νικομήδειαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἡ τέφρα της φυλάσσεται εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναστήριον τῶν Φραγκισκανῶν πλησίον τῆς τέφρας τοῦ υἱοῦ της Φραγκίσκου Β' Ρακόκζυ.

Ν. Ι. Θ.

ζύ. Πρόσωπον ἐν τῷ ἰαπωνικῷ δράματι, ἀντιπροσωπεῦον καθ' ὅλα τὸν χορὸν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ χρησιμεῦον ὡς «ποιητικὸς μεσάζων» μεταξὺ ἠθοποιῶν καὶ θεατῶν, χωρὶς νὰ φαίνεται ἀπὸ σκηνῆς, ἀλλ' ἀκουόμενον μόνον. Ν. Ι. Λ.

ζύαινα (ἡ)· ἰδιωματ., ἀντὶ *ζύγαινα* (βλ. λ.).

Ζυγαβηνός· βλ. *Ζιγαβηνός*.

ζυγαδενίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς ἀπαντῶν εἰς τοὺς βολβοὺς τοῦ *ζυγαδένου τοῦ νουτταλίου*, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν λειριανθῶν. Ἔχει τὸν τύπον $C_{39}H_{63}NO_4$ καὶ εἶναι σῶμα λευκὸν κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 201°. Εἶναι εὐδιάλυτος εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ ὑγρὰ καὶ ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ. Ἔχει φυσιολογικὰς ἰδιότητας ἀναλόγους πρὸς τὴν *βερατρίνην* (βλ. λ.). Σ. Γ.

ζύγαινα (ἡ) (Zygaena) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χονδροπτερυγίων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *καρχαριδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἰχθῦς μὲ σῶμα ἐπίμηκες, ὑποκυλινδρικόν, φέρον δύο ραχιαῖα πτερύγια. Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἀκανονίστως εὐρεῖα κατὰ τὴν πλαγίαν αὐτῆς κάτοψιν, λόγῳ τῆς ἐπιμηκύνσεως τῶν κογχιακῶν ὀστῶν, ἅτινα κατὰ τὸ ἄκρον των ἀπολήγουσιν εἰς χόνδρους. Ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν χονδροειδῶν τούτων ἀποφύσεων εἶναι τοποθετημένοι οἱ ὀφθαλμοί. Τὸ στόμα εἶναι βαθέως ἐσχισμένον καὶ αἱ ἰσχυραὶ σιαγόνες φέρουσιν ὁμοιομόρφους ὀδόντας. Ἐκ τῶν ἐλαχίστων εἰδῶν τοῦ γένους γνωστότερον εἶναι *ζύγαινα ἡ γιγάντειος* (Zygaena gigas), ἥτις ἔχει μῆκος 250 ἑκατοστομέτρων καὶ ἀπαντᾷ συνήθως εἰς τὰς τροπικὰς θαλάσσας. Ἐνίοτε ἀναφαίνεται καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἔχει χρῶμα ὑποκύανον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ἐρυθρόλευκον κατὰ τὰ κάτω μέρη. Εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς ἁλιεῖς τῶν κοραλλίων, τοὺς ὁποίους πολλάκις πληγώνει θανατηφόρως διὰ τῶν κτυπημάτων της.

—**ζύγαινα** (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζυγαινιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου γενικῶς ἔχουσι κεραίας παχείας, λίαν διωγκωμένας καὶ ἀμβλείας κατὰ τὸ ἄκρον των, τὸ ρύγχος μακρὸν καὶ ἀπολῆγον εἰς σπειροειδῆ ἀπόφυσιν, τὰς ἀνωτέρας πτέρυγας ζωηρῶς κυανᾶς, ἐνίοτε ὑποπρασίνους καὶ κεκοσμημένας διὰ συμμετρικῶν ἐρυθρῶν καὶ σπανιώτερον κιτρίνων κηλίδων. Αἱ κατώτεραι πτέρυγες ἔχουσι χρῶμα ἐρυθρὸν καὶ λεπτὴν κυανῆν ταινίαν κατὰ τὴν περίμετρον αὐτῶν. Ὁ θώραξ, ἡ κοιλία καὶ οἱ πόδες ἔχουσι χρῶμα ἐρυθρόφαιον. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων ἔχουσι σῶμα βραχὺ ὑπὸ μικρῶν λεπτῶν τριχῶν κεκαλυμμένον καὶ λεπτότατον κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ πέρατα. Ζῶσιν ἐπὶ διαφόρων ποωδῶν φυτῶν καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀγρωστωδῶν. Διὰ νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς νύμφην ὑφαίνουσι λεπτὸν ἀράχνιον, ὅπερ ἐπικρέμαται ἀπὸ τῶν ἄκρων του ἐπὶ δύο παρακειμένων κλωνίων. Αἱ χρυσαλλίδες ἔχουσι χρῶμα κιτρινέρυθρον καὶ σῶμα κωνικόν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ζύγαινα ἡ λαμπρὰ* (Zygæna elegans), ἥτις διακρίνεται διὰ τὰς ποικιλοχρώμους πτέρυγάς της καὶ ἐνδιαιτᾶται κυρίως ἐπὶ διαφόρων ἀνθέων. Ἡ ὀχεία λαμβάνει χώραν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος καὶ διαρκεῖ 14—24 ὥρας. Μετὰ τὴν ὀχείαν ὁ ἄρρην ζῇ 2—3 ἡμέρας καὶ εἶτα ἀποθνῄσκει. Δ. Ν. Π.

ζυγαινίδαι (οἱ) (Zygaenidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτίων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον ἡ *ζύγαινα* (βλ. λ.).

Ζυγάκτης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἠδωνῶν (ΝΑ Μακεδονία), ἐκβάλλων εἰς τὴν Κερκινίτιδα λίμνην.

ζυγάρι (τό)· ἰδιωματ., τὸ ἐπὶ τοῦ ὤμου τιθέμενον ξύλον, ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ ὁποίου ἀναρτῶνται κομιζόμενα βάρη, ἀρχ. *ἀνάφορον*.

ζυγαριὰ (ἡ)· ζυγός, τρυτάνη.

ζυγαρίζω· αἰωροῦμαι, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ἱέρακος, ὅταν ἀναζητῇ τὴν λείαν του πρὸς τὰ κάτω.

ζύγαστρον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ξύλινον κιβώτιον, ἰδίως δὲ τὸ χρηματοκιβώτιον. Τοιαῦτα ἀναφέρονται ὑπὸ Σοφοκλέους («ζύγαστρον κοῖλον») καὶ Ξενοφῶντος («χρήματα ἐν ζυγάστροις»), ἐν ἐπιγραφαῖς δὲ τῶν Δελφῶν διαφόρων ἐποχῶν (353—273 π. Χ.) *ζύγαστρα* καλοῦνται τὰ πρὸς τοποθέτησιν τῶν ἀρχείων γραφεῖα, τὰ ἄλλως «γραμματοφυλάκια» ὀνομαζόμενα. —Π.

ζυγηδόν· ἐπίρρ., κατὰ ζεύγη, ζευγαρωτά.

ζύγι (τό)· ζύγισμα, ἡ διὰ τοῦ ζυγοῦ στάθμησις βάρους τινός: «τὰ πορτοκάλλια πωλοῦνται μὲ τὸ ζύγι», «κάμνει καλὸ ζύγι», «σὲ γελᾷ 'ς τὸ ζύγι»· || τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ζυγίζει τις ἐφ' ἅπαξ: «δὲν τὰ σηκώνει ὅλα ἡ ζυγαριά, θὰ τὰ κάμωμε δυὸ ζύγια»· || ἡ στάθμη τῶν τεκτόνων, τῶν κτιστῶν· || τὸ οὐδ. πληθ. *ζύγια* ὡς οὐσιαστ., τὰ σταθμά, ἄλλως *δράμια*: «ζύγια πολίτικα»· || «τὰ ζύγια τοῦ χαρταετοῦ» τρεῖς βραχεῖς ἰσομήκεις θώμιγγες, ἀναχωροῦντες οἱ μὲν δύο ἐκ περιφερικῶν σημείων, ὁ δὲ τρίτος ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ χαρταετοῦ καὶ συνδεόμενοι εἰς ὕψος τι μετὰ τοῦ ἀνυψωτικοῦ θώμιγγος τοῦ χαρταετοῦ.

Ζυγία *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο παρ' Ἕλλησι, καὶ παρὰ Ρωμαίοις Juga, ἡ Ἥρα, ὡς προστατεύουσα τὸν γάμον καὶ τὴν συζυγικὴν εὐημερίαν, εἰς τὴν ἰδιότητα δὲ ταύτην ἀναφέρονται καὶ ἕτερα ἐπίθετα αὐτῆς, ὡς Γαμήλιος, Γαμόστολος, Συζυγία, Pronuba (=παράνυμφος) κ. ἄ. Ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἡ Ἥρα ἐτιμᾶτο ὑπὸ δύο κυρίας ἰδιότητας, τὴν τῆς *Ζυγίας* (Juga) καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν τῆς *Λουκίνης* (Lucina=προστάτις τῶν τοκετῶν) καθ' ἅπασαν τὴν Δύσιν. Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους *ζύγιοι* ἐπεκαλοῦντο ἐπίσης ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἀφροδίτη.

Π. Ν. Π.

Digitized by Google

ζυγία (ἡ) (Zygia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μελυριδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

— **ζυγία** (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου τὸ φυτὸν *σφένδαμνος ἢ ψευδοπλάτανος* (Acer pseudoplatanus).

ζυγιὰ (ἡ)· ζεῦγος μουσικῶν ὀργάνων ἐκ βιολίου καὶ λαγούτου: «'ς τὸ πανηγύρι ἦσαν πέντε ζυγιὲς βιολιὰ» (ἀπὸ τοῦ *ζυγή*).

ζυγιάζω· ἰδιωματικώτερον ἀντὶ *ζυγίζω* (βλ. λ.)· || ἰσορροπῶ, αἰωροῦμαι, ἐπὶ τῶν πτηνῶν, οἷον ἐπὶ τοῦ ἱέρακος.

ζύγιασμα (τό)· ἰδιωματικώτερον ἀντὶ *ζύγισμα* (βλ. λ.)· || ἡ αἰώρησις τοῦ πτηνοῦ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἄνευ κινήσεως τῶν πτερύγων, οἷον τοῦ ἱέρακος.

ζυγίδες (αἱ) (Barres traversières) *[Ναυτ.]*. Ξύλινα τεύχη (κοιν. *τραβέρσες*), ἅτινα τιθέμενα ἐγκαρσίως ἐπὶ τῶν σκελῶν τοῦ θωρακίου πρώραθεν καὶ πρύμνηθεν τοῦ ἱστοῦ εἶναι προωρισμένα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ θωρακίου. Ἡ πρώραθεν τοῦ ἱστοῦ κειμένη ζυγὶς ἀφίνει ἐπαρκῆ χῶρον πρὸς διάβασιν τῆς ἕδρας τοῦ ἐπιστηλίου. Γ. Ν. Ν.

ζυγίζω, *ἀόρ. ἐ]ζύγισα—ἐζυγίσθην, παθ. μετχ. ζυγισμένος*· σταθμῶμαι διὰ τοῦ ζυγοῦ τὸ βάρος σώματός τινος, προσδιορίζω τὸ βάρος: «ζυγίζω τὸ ρύζι, —τὸ κρέας, —τὸ ψωμί», «δὲ ζυγίζεις καλά» || ἀμεταβ. «πόσο ζυγίζεις; —ζυγίζω πενήντα ὀκάδες», «ἐλαφρὸ πρᾶγμα, δὲ ζυγίζει οὔτε δέκα δράμια» || κάμνω τινὰ νὰ εἶναι εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν μετ' ἄλλων, μεταβατικὸν τοῦ *ζυγῶ* (βλ. λ.)· || μεταφ. «ζυγίζω τὰ λόγια μου» σταθμῶμαι τοὺς λόγους μου, προσέχω τί λέγω, «ζυγισμένα λόγια» λόγοι μεμετρημένοι, συνετοί || (ναυτ.) ἐξασφαλίζω τὴν συμμετρίαν, ὡς πρὸς ὡρισμένον ἄξονα, τῶν νομέων τῆς στείρας· «ζυγίζω τὸ πλοῖον» φέρω ἐκ τοῦ μακρόθεν τὸ διάμηκες ἐπίπεδον τοῦ πλοίου ἐν ταυτισμῷ πρὸς τὸν ἄξονα διώρυγος, ἢ ἐπισεσημασμένου πόρου, ὃν πρόκειται νὰ διαπλεύσω.

ζύγιον (τό)· μικρὸς ζυγός, μικρὴ ζυγαριά.

ζυγὶς (ἡ) *[Βοτ.]*· βλ. *θύμος ἢ ζυγίς*.

ζύγισις, *-εως* (ἡ)· ἐνέργεια τοῦ *ζυγίζειν*, κοιν. *ζύγισμα*.

ζύγισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζυγίζειν*, ἡ διὰ τοῦ ζυγοῦ εὕρεσις τοῦ βάρους σώματός τινος, στάθμησις, ζύγισις.

ζυγιστὴς (ὁ)· ὁ ζυγίζων, ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν ζύγισιν, οἷον ἐμπορευμάτων, μεταλλευμάτων κττ.

ζυγιστικὰ (τά)· ἡ ἀμοιβὴ τῆς ζυγίσεως, τὰ πληρωνόμενα τέλη διὰ τὴν ζύγισιν, οἷον ἐμπορευμάτων κ.τ.τ.

ζυγίτης (ὁ)· ὁ ἐπὶ τοῦ *ζυγοῦ* (βλ. λ.) τοῦ πλοίου καθήμενος κωπηλάτης.

Ζυγιῶται (οἱ). Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας *Ζυγοῦ*, ἥτις κατὰ τὴν ἐπὶ Καποδιστρίου γενομένην διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους περιελάμβανε τὸν δῆμον Λεύκτρου τῆς δυτικῆς Μάνης (τέως ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας) καί τινα ἄλλα χωρία τῶν ὁμόρων δήμων. Τινὲς τῶν κατοίκων τοῦ Ζυγοῦ, ἀπόγονοι τῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐγκατασταθέντων εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ Ταϋγέτου Σλαύων Μελιγκῶν, εἶχον διατηρήσει, φαίνεται, καὶ τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ σλαυικὰ ἤθη τῶν προγόνων των Μελιγκῶν (ἢ Μιληγκῶν), καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων κατάκτησιν τῆς χώρας καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀκόμη, ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος σημειώματος χειρογράφου τῆς βιενναίας αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, γραφέντος κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφονται αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας περιῆλθεν ὁ Ἕλλην περιηγητὴς Κανανὸς Λάσκαρις. Τὸ σημείωμα αὐτό, ἔχον ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἐπαρχία τῆς Σθαβουνίας (κατὰ τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης) ἔχει προκαθεζομένην πόλιν Λουπὴκ ὀνομαζομένην. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουσιν οἱ Ζυγιῶται οἱ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐπεὶ ἐκεῖ ὑπάρχουσι πλεῖστα χωρία, ἅτινα διαλέγονται τὴν γλῶσσαν τῶν Ζυγιωτῶν...», ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ προκληθῇ εὐρεῖα ἐπιστημονικὴ συζήτησις περὶ τῆς πόλεως Λουπήκ, περὶ τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον κατῴκουν οἱ Ζυγιῶται καὶ περὶ τῆς ἐθνότητος αὐτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεμίχθησαν καὶ Γερμανοὶ ἐπιστήμονες καὶ οἱ Ἕλληνες Σ. Λάμπρος, Κ. Σάθας καὶ Ν. Πολίτης. Καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς των (ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων μὲν ὅτι ἦσαν Ἀτσίγγανοι, ὑπ' ἄλλων δὲ ὅτι ἦσαν Γερμανοὶ ἢ Σλαῦοι) καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα γνώμη, ὑποστηριχθεῖσα δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου (βλ. Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Α' 134—141). ΚΑΨ.

Ζυγιώτης, *Ἀντώνιος*· βλ. λ. *Γαβαλιώτης Ἀντώνιος*.

Ζυγκόλιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοίου, ἤδη καλούμενον *Παρόχθειον* (βλ. λ.).

ζυγνὶς (ἡ) (Zygnis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιγγιδῶν*, περιλαμβάνον σαύρους μετρίου μεγέθους, ὀφιοειδεῖς καὶ κεκαλυμμένους ὑπὸ στιλπνῶν καὶ λείων λεπίων. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀφρικῇ.

ζυγοβάτης (ὁ) (Zygobates) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χονδροπτερυγίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βατιδιδῶν*, περιλαμβάνον 2 εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ παράλια τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

Ζυγοβίστι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας, ἤδη καλούμενον *Ζυγὸς* (βλ. λ.).

ζυγοβράγχια (τὰ) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ἰχθύων περιλαμβάνουσα τοὺς ἰχθῦς τοὺς φέροντας ἄρτιον ἀριθμὸν βραγχίων.

ζυγόγομφα (τὰ) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα, ὧν οἱ γόμφιοι ὀδόντες εἶναι διατεταγμένοι κατὰ ζεύγη. Δ. Ν. Π.

ζυγοδάκτυλα (τὰ) *[Ζωολ.]*. Ζῷα θηλαστικὰ τῆς ὁμοταξίας τῶν *ὁπλωτῶν*, τὰ ἄλλως καλούμενα *ἀρτιοδάκτυλα* (βλ. λ.).

— **ζυγοδάκτυλα** (τὰ) *[Ζωολ.]*. Οὕτω καλοῦνται τὰ πτηνά, τὰ ἔχοντα δύο δακτύλους προσθίους καὶ δύο ὀπισθίους, ὅπως π. χ. οἱ *κόκκυγες*, οἱ *δρυκολάπται*, οἱ *ψιττακοὶ* κλπ. Ὁ ὅρος οὗτος ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Κυβιέρου διὰ τοῦ ὅρου *ἀναρριχητικά*, ὅστις καὶ εἶναι ἐν χρήσει σήμερον. Δ. Ν. Π.

ζυγοδάκτυλος (ὁ, ἡ), *– ον* (τό)· ὁ ἔχων τοὺς δακτύλους ζυγούς, ἤτοι ἀρτίους, ἀρτιοδάκτυλος: «ζυγοδάκτυλα πτηνά».

ζυγόδεσμον, ἢ **ζυγόλωρον** (τό), καὶ **ζυγόδεσμος**, ἢ **ζυγοδέτης** (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ὁ ἱμὰς δι' οὗ προσεδένετο ὁ ζυγὸς ἐπὶ τοῦ ρυμοῦ, τὸ παρ' ἡμῖν *ζυγολοῦρι*. Συνήθως περιετυλίσσετο κατὰ τὸν ὀμφαλὸν τοῦ ζυγοῦ μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ἕστωρος, εἴδους ἐμβόλου (καβίλιας), καὶ τὴν προσαρμογὴν κρίκου τινός. Τὸ ζυγόδεσμον ἦτο ἐνίοτε μακρότατον («ἐννεάπηχυ» παρ' Ὁμήρῳ), ἀφοῦ δὲ περιειλίσσετο πλειστάκις ἐπὶ τοῦ διὰ τοῦ ζυγοῦ καὶ τοῦ ρυμοῦ σχηματιζομένου σταυροῦ, ἐδένετο, πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα («γλωχῖνες») ἐπὶ τῆς ἄντυγος τοῦ ἅρματος. Τὸ ζυγόδεσμον ἐλέγετο καὶ *μεσάβοιον* (μέσον-βοῦς). —Π.

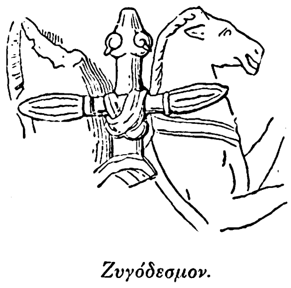

Ζυγόδεσμον.

ζυγοδόκη (ἡ) *[Ναυτ.]*. Ἐσωτερικὴ ζώστρα (κοιν. *τὸ κάτω κουρζέτο*, γαλλ. la bauquière, ἀγγλ. the clamp) συνδέουσα διαμήκως τοὺς νομεῖς, εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων γομφοῦται, καὶ ὑποβαστάζουσα τὰ ζυγὰ (βλ. σχήματα εἰς λ. *ἐντερόνεια* καὶ *δρύφακτον*). Σ. Ε. Λ.

ζυγοδοντίδαι (οἱ) (Zygodontidae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια μυκήτων τῆς κατηγορίας τῶν *ζυγομυκήτων* (βλ. λ.).

ζυγόδους (ὁ) (Zygodus) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζυγοδοντιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης.

ζυγόθυρον (τό)· ὁ μοχλὸς δι' οὗ κλείεται ἡ θύρα, ὁ διήκων ἀπὸ τῆς μιᾶς παραστάδος μέχρι τῆς ἄλλης.

Ζυγοὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Σκυθικὸς λαός, κατοικῶν τὰ ΒΑ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου παρὰ τὸν Καύκασον, μεταξὺ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἡνιόχων, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (XI, 492, 496). Οἱ Ζυγοὶ οὗτοι ὑπὸ μὲν τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 8 12) καλοῦνται *Ζίγχοι*, τοὺς ὁποίους ἐχώριζεν ἀπὸ τοὺς Σανίγας ὁ ποταμὸς Ἀχαιοῦς, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ (Περιπλ. Εὐξ. Πόντ. 27) *Ζίλχοι*, τῶν ὁποίων βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Σταχέμφαξ, σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ. Α. Θ. Σ.

ζυγόκερας (ὁ) (Zygoceras) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας.

ζυγοληστὴς (ὁ) (Zygolestes Ameghino) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *καινοληστινῶν καινοληστιδῶν διπρωτοδοντίων μαρσυποφόρων θηλαστικῶν*. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως εἰς τὴν βαθμῖδα Παράνα τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὴν Ἀργεντινήν. Γ. Κ. Γ.

ζυγολόγιον (τό)· ὁ πίναξ ἢ τὸ βιβλίον, ὅπου σημειοῦνται τὰ βάρη τῶν ἑκάστοτε ζυγιζομένων, οἷον τῶν παραλαμβανομένων ἐμπορευμάτων κττ.

ζυγόλουρο (τό)· τὸ λουρὶ τῆς ζεύλας, ἄλλως *ζευλόλουρο*.

Ζυγομαλᾶς, ***Ἀνδρέας***. Ἀγωνιστὴς καὶ πολιτευόμενος, γεννηθεὶς ἐν Χίῳ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἀκολουθήσας τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη. Πολεμήσας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Κιουταχῆ Μεχμὲτ Ρεσσήτ, διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς πολλὰς περιστάσεις. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1827 εἶχε καταρτίσει ἴδιον σῶμα, ἠγωνίσθη δὲ καὶ κατὰ θάλασσαν, ὡς βεβαιοῦν τὰ ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν Ἀγωνιστῶν ἔγγραφά του. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

— **Ζυγομαλᾶς**, ***Ἀντώνιος***. Ἕλλην πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1854. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν Παρισίοις. Νεώτατος εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, διορισθεὶς γραμματεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας, ἀλλ' ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν ὅπως πολιτευθῇ. Ἐξελέγη βουλευτὴς Ἀττικῆς τῷ 1880 καὶ τὴν 19 Ἀπριλίου 1885 μετέσχε τῆς κυβερνήσεως Θεοδώρου Δηλιγιάννη, ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Τὴν 24 Νοεμβρίου 1902 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Θ. Β.

— **Ζυγομαλᾶς**, ***Θεοδόσιος***. Υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ* γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1544. Κατὰ τὸ 1555 ἐγκατεστάθη μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα ὁ πατήρ του ἐδίδασκεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ. Ὁ Θεοδόσιος δὲν ἠδυνήθη νὰ σπουδάσῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ὡς ὁ ἴδιος γράφει πρὸς τὸν Κρούσιον, ἠγνόει δὲ καὶ τὴν λατινικήν. Ἐν τούτοις διὰ τῆς φιλομαθείας καὶ μελέτης ἀπέκτησε πλείστας γνώσεις, τὸ δὲ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου καὶ ἔπειτα τοῦ πρωτονοταρίου καὶ τέλος τοῦ δικαιοφύλακος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. Πότε ἀκριβῶς ἀπέκτησε τὰ ἀξιώματα ταῦτα ὁ Θεοδόσιος δὲν γνωρίζομεν, πάντως ὅμως πρὸ τοῦ 1563 ἦτο νοτάριος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ 1576 ἀπεστάλη μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Σαββατιανοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πρὸς εἴσπραξιν τῶν πατριαρχικῶν δικαιωμάτων καὶ ζητειῶν. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη διήρκεσεν ἓν περίπου ἔτος, μέχρι δηλαδὴ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου τοῦ 1577. Κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην ἐκπληρῶν ὁ Θεοδόσιος ἐπιθυμίαν τοῦ Γερλαχίου, συνήθροισεν ὑπογραφὰς ἀρχιερέων, συνέταξε περιγραφὴν τῆς περιοδείας αὐτοῦ, ἴσως δὲ καὶ τὴν περιγραφὴν περὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ Ἄθωνος. Τῇ 2 Νοεμβρίου τοῦ 1578 ἐνυμφεύθη ὁ Θεοδόσιος τὴν Εἰρήνην θυγατέρα τῆς Μόσχως καὶ τοῦ Γεωργίου, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τέσσαρα τέκνα, τὸν Φώτιον ἢ Φωτεινὸν γεννηθέντα τῷ 1582 καὶ γενόμενον ἔπειτα νοτάριον τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, τὴν Χρυσόθεμιν γεννηθεῖσαν τῷ 1585, τὴν Σουσάνναν τῷ 1590 καὶ τὸν Ἰωάννην τῷ 1593. Ὀλίγον μετὰ τὸ 1581 ἀπέθανεν ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδοσίου, κατὰ δὲ τὸ 1600 ἐνεθυμήθη ὁ Θεοδόσιος τοὺς ἐν Γερμανίᾳ φίλους του, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε διακόψει ἀπό τινος τὰς σχέσεις ἕνεκα ἰδίᾳ τῶν παρεξηγήσεων τῶν προκυψασῶν ἐκ τῶν σχέσεων τούτων, μάλιστα μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Τουρκογραικίας», τῆς ὁποίας τὸ περισσότερον ὑλικὸν εἶχε σταλῆ τῷ Κρουσίῳ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου. Ὁ Θεοδόσιος, ὅστις εἶχε χάσει τὴν περιουσίαν του, δι' ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπανδρεύσῃ τὰ τέκνα του, τῶν ὁποίων ἡ Σουσάννα ἦτο ἤδη μεμνηστευμένη, ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ ἐν Τυβίγγῃ φίλοι θὰ ἐβοήθουν αὐτὸν χρηματικῶς, ἔγραψε πρὸς τὸν Μαργούνιον ἐπιστολὴν παρακαλῶν αὐτὸν νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κρούσιον πρὸς παροχὴν χρηματικῆς βοηθείας, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλεν οὗτος καὶ ἐκ μέρους τοῦ Γερλαχίου. Ἡ τελευταία εἴδησις, ἣν ἔχομεν περὶ τοῦ Θεοδοσίου, εἶναι ἡ περιεχομένη ἐν κώδικι Paris. 2902 Α φύλλῳ 26 α': «Καὶ νῦν ἐγὼ Θεοδόσιος εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ δεκάτῳ τετάρτῳ». Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἔζη ἔτι κατὰ τὸ 1614. Ἐὰν ἔζησε μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔτη τινὰ καὶ πόσα δὲν γνωρίζομεν. Ἤδη κατὰ τὸ 1614 ἦτο 70 ἐτῶν.

Ὁ Θεοδόσιος ἔγραψε τὰ ἑξῆς ἔργα: 1) Αἰτήσει τοῦ Κρουσίου πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1391 μέχρι τοῦ 1578, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 1—43) καὶ ἀνατυπωθεῖσαν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τῆς Βόννης. 2) «Περὶ τῶν πολιορκιῶν καὶ τῆς παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς τωρεσινῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος», διεξοδικὴ ἐπιστολὴ σταλεῖσα τῷ 1581 τῷ Κρουσίῳ καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 74—98). 3) «Τοῖς τὰ Ἑλλήνων μετιοῦσι καὶ διδα-

Digitized by Google

σκομένοις μαθήματα νέοις εὐφυέσι καὶ εὐγενέσιν ἐγχειρισθείη», ἐπιστολὴ σταλεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τῷ Κρουσίῳ καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 435). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι σχεδὸν κατὰ γράμμα εἰλημμένη ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου. 4) «Θεματοεπιστολαί», αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κρουσίου ἐν «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 349—369). 5) Διάφοροι ἐπιστολαὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 73. 100. 216. 428. 458 καὶ 466). 6) «Ὁδοιπορικὸν» τὸ κατὰ παράκλησιν τοῦ Γερλαχίου γραφέν, ἐκδοθὲν ὑπὸ E. Legrand ἐν «Notice biogr. sur Jean et Théodose Zygomalas» (σ. 123—132). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξεδόθησαν αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἐπισκόπων (ἔνθ. ἀν. σ. 134—135) τὸ «Περὶ ὧν ἰδίως ἠρώτησας ὡς ἔμαθον» (σ. 133—134), καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς ἄλλους καὶ ἄλλων πρὸς αὐτὸν (ἔνθ. ἀν. σ. 163—168 καὶ 168—170), 7) «Περὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ», «Περὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους» καὶ «Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», ἐκδοθέντα ὑπὸ Κ. Ἰ. Δυοβουνιώτου ἐν τῷ ἔργῳ «Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς» (σ. 39—46). Μετέφρασεν ἔτι ὁ Θεοδόσιος εἰς τὴν ἁπλῆν τὸν «Στεφανίτην καὶ Ἰχνηλάτην» καὶ τὴν «Ἑξάβιβλον» τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ τὴν σύνοψιν τῶν νόμων τοῦ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου. Αἱ μεταφράσεις αὗται δὲν ἔχουσιν ἔτι τύποις ἐκδοθῆ, ἀποκείμεναι ἐν διαφόροις χειρογράφοις. Ἡ γνώμη ὅτι ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς εἶναι οἱ κύριοι συντάκται τῶν ἀπαντήσεων τοῦ Ἱερεμίου πρὸς τοὺς θεολόγους τῆς Τυβίγγης δὲν εἶναι ὀρθή. Οὗτοι συνειργάσθησαν βεβαίως εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἀπαντήσεων τούτων, ἀλλὰ δὲν ἦσαν οἱ κύριοι συντάκται αὐτῶν. Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

— **Ζυγομαλᾶς,** ***Ἰωάννης.*** Ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1498. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν Ναυπλίῳ, σχὼν ὡς διδασκάλους τὸν Ἀρσένιον Ἀποστόλιον, ἀρχιεπίσκοπον Μονεμβασίας, καὶ τὸν Ἰωάννην Φορέστον, ὅστις ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν λατινικήν. Καὶ ἄλλου δέ τινος διδασκάλου, οὗτινος ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα, εἶχεν ἀκροασθῆ ὁ Ἰωάννης ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα ἔτη ἐν Ναυπλίῳ, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σταυρακίου Μαλαξοῦ. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν μετέβη πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν εἰς Πάδουαν, ὡς ὁ Κρούσιος ἀναφέρει ἐν τῇ «Τουρκογραικίᾳ» (σ. 205). Πότε μετέβη εἰς Πάδουαν καὶ ἐπὶ πόσα ἔτη παρέμεινε σπουδάζων ἐν Ἰταλίᾳ δὲν γνωρίζομεν. Ἡ εἴδησις τοῦ Legrand, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο ἱερεὺς χειροτονηθεὶς πρὸ τοῦ 1530, εἶναι σφαλερά, στηριζομένη ἐπὶ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Νερούλη δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Legrand ἐν «Notice biogr. sur Jean et Théodose Zygomalas» (σ. 87), ἥτις ὅμως δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Ζυγομαλᾶν, ὡς νομίζει ὁ Legrand, ἀλλὰ πρός τινα Ἰωάννην ἱερέα. Ἡ εἴδησις τοῦ Γερλαχίου ὅτι ὁ Ἰωάννης μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του, συμβάντα τῷ 1574, ἐσκέπτετο νὰ συνάψῃ δεύτερον γάμον, εἶναι ἀρκοῦσα νὰ ἀνατρέψῃ τὴν γνώμην τοῦ Legrand ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς ἦτο ἱερεύς. Ὅτε οἱ Ἑνετοὶ ἀπεφάσισαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ 1540, ὁ Ἰωάννης δὲν ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν αὐτῇ, ἤ, καὶ ἐὰν ἐγκατέλιπε ταύτην, τοῦτο ἐγένετο ἐπί τινα μόνον χρόνον. Τῷ 1546 εὑρίσκομεν τὸν Ἰωάννην ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ μητροπολίτης δηλαδὴ Καισαρείας, ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Β' νὰ περιοδεύσῃ ἐξαρχικῶς, συνήντησεν ἐν Ἀγκῶνι τῆς Ἰταλίας τὸν Ἰωάννην, ὃν γνωρίζοντα τὴν ἰταλικὴν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα. Ὁ μητροπολίτης οὗτος ἔγραψε, πιθανῶς τῷ 1546, πρὸς τὸν Διονύσιον, παρακαλῶν αὐτόν, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ἱερεμίου τὸν τίτλον τοῦ νοταρίου Ναυπλίου, ἔπειτα δ' ἐδόθη οὗτος εἰς τὸν ἱερέα Ἰωάννην Γαβαλᾶν, νὰ ἀφαιρεθῇ ὁ τίτλος οὗτος ἀπὸ τοῦ Γαβαλᾶ, ἀνικάνου ὄντος, καὶ νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, ἄξιον ὄντα τοῦ τίτλου τούτου καὶ ἐργαζομένου ὑπὲρ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας μετ' αὐταπαρνήσεως (Τουρκογρ. σ. 288—289).

Κατὰ τὸ 1549 εὑρίσκομεν τὸν Ἰωάννην διαμένοντα ἐν Ναυπλίῳ καὶ σκοπεύοντα μὲν νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον, τὴν ὁποίαν καὶ πρότερον εἶχεν ἐπισκεφθῆ, ἀναβαλόντα ὅμως τὸ ταξίδιον τοῦτο ἕνεκα προσκλήσεως τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, προκειμένου νὰ συγκληθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος (*Legrand*, ἔνθ. ἀν. σελ. 91 ἑ.). Τούτου ἕνεκα μετέβη ὁ Ἰωάννης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἔμεινε καὶ ἐδίδαξεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῇ σχολῇ αὐτῆς. Ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπέστρεψεν ὁ Ἰωάννης εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1551. Κατὰ τὸ 1555, ἀποφασίσας νὰ ἐγκατασταθῇ ὁριστικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσεκάλεσεν ἐκεῖ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐκ Ναυπλίου. Ὁ Ἰωάννης εἶχε τέσσαρα τέκνα, δύο ἄρρενα, τὸν Θεοδόσιον καὶ Σταμάτιον. καὶ δύο θήλεα, τὴν Ἄνναν καὶ τὴν Μαρίαν (Τουρκογ. σ. 92). Ἐκ τῶν τέκνων τούτων ὁ Θεοδόσιος ἐγένετο νοτάριος καὶ ἔπειτα πρωτονοτάριος καὶ δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ Σταμάτιος ἐγένετο νοτάριος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου (Τουρκογ. 223 καὶ 275), ἡ Ἄννα ὑπανδρεύθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1555 τὸν Μιχαὴλ Παυλιώτην (Τουρκ. 324) καὶ ἡ Μαρία ῥάπτην τινὰ καλούμενον Ἀδάμην καὶ διαμένοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει (Τουρκογ. 223 καὶ 324). Ὁ Ἰωάννης ἐδίδασκεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λαβὼν τῷ μὲν 1555 τὸν τίτλον τοῦ ῥήτορος καὶ γραμματέως τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας (Türk. Tag. τοῦ *Γερλαχίου σ.* 270), τῷ δὲ 1576 τὸν τοῦ μεγάλου ἑρμηνευτοῦ τῶν ἁγίων Γραφῶν (ἔνθ. ἀν. σ. 183). Πότε ἀκριβῶς ἀπέθανεν ὁ Ἰωάννης δὲν γνωρίζομεν. Μέχρι τοῦ 1581 ἔζη (*Legrand*, ἔνθ. ἀν. σ. 167), μετὰ ὅμως τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐδὲν μανθάνομεν περὶ αὐτοῦ, ἐκ τῆς σιωπῆς δὲ ταύτης δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀφοῦ ἄλλως ἦτο ἤδη κατὰ τὸ 1581 ἐτῶν 83.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων τοῦ Ἰωάννου εἶναι: 1) «Βίος τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγίου καὶ ἀοιδίμου πατρὸς ἡμῶν Σταυρακίου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ καὶ σκευοφύλακος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ναυπλίου»· τὸ ἔργον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand (ἔνθ. ἀν. σ. 95—111). 2) «Ἐπιτομὴ τῆς καθ' Ἕλληνας γραμματικῆς» (πρβλ. *Legrand* ἔνθ. ἀν. σ. 112). 3) Ἐπιστολαὶ ὧν πολλαὶ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Τουρκογραικίᾳ» καὶ παρὰ τῷ Legrand (ἔνθ. ἀν. σ. 85. 91. 93. 117. 193. 194. 196. 197 καὶ 198). 4) Ἐπιγράμματα (πρβλ. *Ζαβίρα* «Ν. Ἑλλ.» σ. 116).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῆς «Τουρκογραικίας» τοῦ *Κρουσίου*.— *E. Legrand,* Notice biogr. sur Jean et Théodose Zygomalas.— *Μ. Παρανίκα,* Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς καὶ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος ὁ Λῄσταρχος (ἐν Περιοδ. Ἑλλ. φιλ. συλ. Κωνσταντινουπόλεως τόμ. 11 σ. 35 ἑ.).— *Κ. Δυοβουνιώτου,* Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς (Ἀθῆναι 1923). Κ. Ι. Δ.

ζυγομορφία (ἡ) [*Βοτ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ τὰ ἀνθικὰ ὄργανα εἶναι ὅμοια μεταξύ των καὶ ὁ ἀριθμός των ἄρτιος. Δ. Ν. Π.

ζυγομύκητες (οἱ) (Zygomycetes) [*Βοτ.*]. Κατηγορία μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυκομυκήτων*, περιλαμβάνουσα μύκητας ἐγγενῶς μὲν πολλαπλασιαζομένους διὰ συνενώσεως δύο ὁμοειδῶν κλαδίσκων, ἀγενῶς δὲ διὰ γονιδίων ἢ σποριαγγείων. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται πλεῖσται οἰκογένειαι, ὧν ἀξιολογωτέρα οἱ *ζυγοδοντίδαι* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζύγον (τὸ) [*Μουσ.*]· βλ. λ. *λύρα*.

ζυγὸν (τό)· ἄλλος τύπος τοῦ ἀρσενικοῦ *ζυγὸς* ἐπί τε τοῦ ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων ἐφαρμοζομένου καὶ ἐπὶ τῆς ζυγαριᾶς: «τοὺς ἐξευρόντας σταθμά τε καὶ ζυγὰ καὶ μέτρα» (*ἀρχ.*)· || πληθ. *ζυγά*· τὰ δι' ὧν γίνεται ἡ ζύγισις, τὰ σταθμά, ἄλλως *ζύγια*· || τὸ ξυλάριον τῆς λύρας τὸ παρὰ τοὺς κόλλοπας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπακουμβῶσιν αἱ χορδαί· || αἱ σανίδες τοῦ πλοίου αἱ διήκουσαι ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς μέχρι τῆς ἄλλης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηνται οἱ κωπηλάται, οἱ καλούμενοι *ζυγῖται*· || ἱμὰς τῶν ἀρχαίων γυναικείων ὑποδημάτων συνέχων τοὺς δακτύλους· || *ζυγὰ* (τά)· τὰ δι' ὧν συνδέεταί τι, ξύλινα ἢ μετάλλινα ζεύγματα: «ζυγὰ ἐρεισματικά,—ἀνακουφιστικὰ κττ.».

—[*Μηχαν.*] Καλεῖται *ζυγὸν* χονδρὴ τετραγωνισμένη σανὶς (τραβέρσα ἢ τρέσσα) ἢ καὶ γωνία σιδηρά, χρησιμοποιουμένη εἰς τὰς ξυλίνας κατασκευὰς πρὸς στερέωσιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς καταπονήσεως αὐτῶν. Γενικώτερον χρησιμοποιοῦνται ὡς ζευκτῆρες πρὸς σύνδεσιν δοκῶν ἢ πασσάλων. Α. Π. Μ.

—[*Ναυτ.*] Καλεῖται *ζυγὸν* (κοιν. *καμάρι*, γαλ. le bau, ἀγγλ. the beam) ἕκαστον τῶν τμημάτων τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου (βλ. σχ. ἐν λ. *ἐντερόνεια* καὶ *δρύφακτον*), τῶν συνδεόντων τὰ σκέλη τῶν ἐγκοιλίων ἢ τῶν νομέων, ὑποβασταζόντων τὰ καταστρώματα καὶ ἀντερειδόντων τοὺς τοίχους τοῦ πλοίου. Στερεοῦνται δὲ διὰ μὲν τῶν ἄκρων των ἐπὶ τῶν ζυγοδοκῶν, κατὰ δὲ τὸ μέσον των, ἢ καὶ ἐνδιαμέσως, διὰ στυλίσκων (πουντέλια) ὑποβασταζόντων αὐτὰ καὶ διηκόντων κατακορύφως ἀπὸ καταστρώματος εἰς κατάστρωμα. Τὸ σχῆμά των παρουσιάζει ἐλαφρὰν κύρτωσιν στρέφουσαν τὰ κοῖλα πρὸς τὰ κάτω, τὰ δὲ ἄκρα των στερεοῦνται ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν κατὰ μῆκος τοῦ πλοίου διηκουσῶν ὑδρορροῶν· ἡ κύρτωσις αὕτη τῶν ζυγῶν, ἣν ἀκολουθεῖ καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν ἡλούμενον κατάστρωμα, ἐπιτρέπει τὴν εὔκολον ῥοὴν τῶν ὑδάτων πρὸς τὰς ὑδρορρόας καὶ ἀπ' αὐτῶν, διὰ τῶν εὐδιαίων, εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ ὑπὸ τὸ κατάστρωμα μέρος τῶν ζυγῶν, εἰς τὰ ὑποστρώματα, εἶναι ἐστερεωμένοι οἱ κόρακες (γάντζοι), εἰς οὓς ἀγκυρίζονται οἱ κρίκοι τῶν αἰωρῶν κατὰ τὴν κατάκλισιν τοῦ πληρώματος. Τὸ κατὰ τὸν μέγιστον νομέα τοῦ πλοίου ζυγὸν ὀνομάζεται μέγιστον ζυγόν, καὶ ὑπ' αὐτό, μεταξὺ τῶν ἀντικρυζουσῶν ἀλλήλας ἐπιφανειῶν τῶν ἐγκοιλίων, λογίζεται τὸ μέγιστον πλάτος τοῦ πλοίου. Τὰ ζυγὰ δὲν εἶναι εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ πλοίου συνεχῆ ἀπὸ ἐγκοιλίου εἰς ἐγκοίλιον, λόγῳ τῆς διακοπῆς τῆς συνεχείας τοῦ καταστρώματος ὑπὸ τῶν βαλβίδων τῶν καθόδων, τῶν καθεκτῶν, τῶν πεδῶν τοῦ ἱστοῦ, τῶν ἀναφωτίδων κτλ.· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ζυγά, ὀνομαζόμενα τότε *μεσόζυγα*, στερεοῦνται διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς ἄκρου των ἐπὶ τῆς ζυγοδόκης καὶ ὑπὸ τὴν ὑδρορρόην, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐπὶ διαδοχίδος. Τὰ ζυγὰ τῶν ξυλίνων σκαφῶν **ἀποτελοῦνται ἐκ δοκῶν, εἴτε ἑνιαίων καθ'** ἅπαν τὸ μῆκος ἑκάστου ζυγοῦ, εἴτε ἐκ τεμαχιστῶν τοιούτων καὶ ὧν τὰ τμήματα, δύο ἕως ἕξ, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ πλοίου, ἑνουμένων δι' ὀνυχωτῆς ἢ ὀδοντωτῆς συμβολῆς· τῶν σιδηρῶν ὅμως σκαφῶν ἀποτελοῦνται ἐκ σιδηρογωνιῶν ὀρθῆς τομῆς, «γάμα» «ταῦ» ἢ διπλοῦ «ταῦ», ὧν τὰ πτερύγια εἶναι ὁριζόντια· συνηθέστατα ἄλλως τε τοποθετοῦνται σιδηρᾶ ζυγὰ καὶ εἰς ξύλινα σκάφη ἔχοντα μέγα πλάτος. Πάντως τὰ ζυγὰ στερεοῦνται καὶ δι' ὁριζοντίων ἀγκώνων (μπρατσολιῶν)· εἰς δὲ τὰ τροχήλατα πλοῖα ἐξέχουσι τῶν πλευρῶν τοῦ σκάφους, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κανθηλίων τῶν τροχῶν. Σ. Ε. Λ.

ζυγὸν (τὸ) [*Ἀρχ.*]. Μία τῶν ὑποδιαιρέσεων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ χοροῦ. Καὶ ὁ μὲν τραγικὸς Χορὸς εἶχε πέντε *ζυγὰ* ἐκ τριῶν προσώπων συγκείμενα, ὁ δὲ κωμικὸς ἐκ τεσσάρων προσώπων. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ζυγῶν, κατὰ τὴν εἰς τὴν ὀρχήστραν εἴσοδόν των, κατεῖχον τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν καὶ ἦσαν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους καταφανεῖς, ἐκαλοῦντο δὲ μετὰ τοῦ κορυφαίου *ἀριστεροστάται*, διότι «τοὺς καλοὺς τῶν χορευτῶν ἔταττον εἰσιόντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἀριστεροῖς ἵνα εὑρεθῶσι πρὸς τὸν δῆμον ὁρῶντες». Ν. Ι. Λ.

ζυγόνευρος (ὁ) (Zygoneurus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις μυίας ἰθαγενεῖς τῶν βορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ζυγόνημα (τὸ) (Zygonema) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ζυγονηματιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη, διαδεδομένα πανταχοῦ τῆς γῆς. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν γνωστὰ τὰ εἴδη τῆς οἰκογενείας ταύτης, διότι ἀποσυντιθέμενα παρέχουσιν ἄφθονον γλυκεῖαν οὐσίαν (τὴν ὀνομαζομένην *γλύκωμα*), ἥτις ἕλκει πολλὰ ἔντομα καὶ ἰδίως μελίσσας. Ἐκ τῶν γνωστότερον θεραπευομένων εἰδῶν εἶναι καὶ τὸ *ζυγόνημα τὸ σταυρωτὸν* (Zygonema cruces), ἰθαγενὲς τῶν γλυκῶν ὑδάτων, ἁπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν εἰς ἑλώδεις τόπους. Κ. ΠΑΠ.

ζυγονηματίδαι (οἱ) (Zygonematidae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυκομυκήτων*, περιλαμβάνουσα μύκητας μὲ θαλλὸν ἀποτελούμενον ἐξ ἁπλοῦ νηματίου, ὅπερ περιβάλλεται κατὰ τὴν κορυφήν του ὑπὸ κυλινδρικῶν κυτταριδίων, ὧν τὰ τοιχώματα ἀκανονίστως διασταυροῦνται. Τὰ ζυγοσπόρια σχηματίζονται ἐκ τῆς συγχωνεύσεως δύο γειτονικῶν νηματίων, ἅτινα ἀναστομοῦνται κατὰ τὴν κορυφήν των. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων γενῶν τῆς οἰκογενείας εἶναι τὸ *ζυγόνημα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζυγοπελτίδη (ἡ) (Zygopeltide) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θλασπιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας Δ. Ν. Π.

ζυγοπέταλον (τὸ) (Zygopetalum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 60 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν. Εἶναι φυτὰ μονοετῆ, διετῆ καὶ πολυετῆ, ποώδη καὶ λίαν κοσμητικὰ ὡς ἐκ τοῦ μακροῦ φυλλώματος καὶ τῶν μεγάλων γραμμωτῶν ἀνθέων των. Γνωστότερα ἐκ τῶν θεραπευομένων εἰδῶν εἶναι τρία: *ζυγοπέταλον τὸ ἀρωματικὸν* (Zygopetalum aromaticum) διὰ τὸ ἰδιάζον ἄρωμά του, *ζυγοπέταλον τὸ βραχυπέταλον* (Zygopetalum brachypetalum) καὶ *ζυγοπέταλον τὸ κήρινον* (Zygopetalum cerinum). Κ. ΠΑΠ.

Ζυγόπολις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Παραλία πόλις τῶν ΒΑ. παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ζυγῶν, ἀρχαίου Σκυθικοῦ λαοῦ, κειμένη παρὰ τὴν Κολχίδα (*Στράβ.* XII, 548). Α. Θ. Σ.

ζυγὸς (ὁ)· τὸ ἐπὶ τοῦ ῥυμοῦ τοῦ ἀρότρου προσαρζόμενον ξύλον, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου ζευγνύονται οἱ βόες· || μεταφ. σύμβολον ὑποταγῆς, ὑποτελείας: «διατελεῖ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ δανειστοῦ του», «δουλικὸς ζυγὸς» «ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν»· || ἡ φάλαγξ, ὁ κανὼν τῆς ζυγαριᾶς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται αἱ πλάστιγγες· || συνεκδ. ἡ ὅλη συσκευὴ τῆς ζυγαριᾶς, τὸ ὄργανον τῆς σταθμήσεως, τῆς εὑρέσεως τοῦ βάρους τῶν σωμάτων, ἄλλως *τρυτάνη*: «ζυγὸς φαρμακευτικός», «ἡ εὐαισθησία τοῦ ζυγοῦ»· || γραμμή, σειρὰ στρατιωτῶν τασσομένων πλησίον καὶ παραπλεύρως ἀλλήλων, ἐχόντων δὲ τοὺς ὤμους ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας γραμμῆς: «ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ», «ἐπὶ δύο —, τριῶν —, τεσσάρων ζυγῶν», «τοὺς ζυγοὺς ἀραιώσατε, —πυκνώσατε, — λύσατε»· || δημοτ. ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἄλλως *βουνοκορφή*· || ἀστερισμὸς τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου.

—[*Ἀρχ.*] Ὁ παλαιότατος ἁπάντων τύπος ζυγοῦ συνίσταται εἰς ἐπιμήκη εὐθεῖαν ξυλίνην φάλαγγα, ἐφαρμόζουσαν κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ῥυμοῦ τῆς ἁμάξης καὶ χωριζομένην οὕτως εἰς δύο ἡμίση, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐζευγνύοντο τὰ δύο ζῷα. Τοιοῦτος ζυγὸς περιγράφεται παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Ω 267 κ. ἑ.), εἰκονίζεται ἐπὶ ἀναγλύφων τῆς ἀσσυριακῆς αἰθούσης τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, ἐπὶ ἀγγείων τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἦτο δὲ ὁ αὐτὸς διὰ τὴν ζεῦξιν βοῶν καὶ δι'

Digitized by Google

ἵππους. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ προκειμένου περὶ ἵππων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν διασωθεισῶν ἐξεικονίσεων τῶν ἁρμάτων τοῦ Τριπτολέμου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, συνίστατο εἰς τὴν λεπτότητα τῆς κατασκευῆς, ἣν ἀπαιτοῦν αἱ ταχεῖαι κινήσεις τοῦ ἵππου καὶ εἰς τὴν πολυτέλειαν.

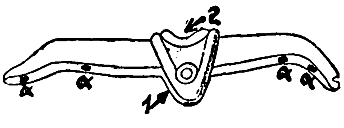

Εὐθύγραμμος ζυγὸς βοῶν.
[1 Ὀπὴ εἰσόδου τοῦ ζυγοῦ. 2 Ὀπὴ εἰσόδου τῆς στερεούσης τὸν ρυμὸν ἐν τῷ ζυγῷ σφηνός. α Ὀπαὶ τῶν συγκρατούντων τὰ ζῷα λωρίων.]

Τελειότερος τύπος διεσώθη ὁ κυρτὸς (jugum curvum) συγκλίνων κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα, ὅπως συσφίγγῃ τὸν λαιμὸν τῶν ζῴων, καὶ χρησιμοποιηθεὶς εὐρέως ὑπὸ τῶν αὐτῶν λαῶν. Ἐν τῇ ἀναπτύξει του ὁ κυρτὸς τύπος ζυγοῦ παρήγαγεν ἔτι τελειότερον τύπον, ὅστις κατὰ τὰ μέρη τῆς ζεύξεως τῶν ζῴων ἐπὶ ἑκάστου ἡμίσεος ἐσχημάτιζεν ἀνὰ ἓν τόξον (ζεῦγλαι)· κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ τῶν ζῴων διήρχετο ἱμὰς συγκρατῶν τὸν λαιμὸν ἐντὸς τῶν τόξων· τοιοῦτος ζυγὸς εἰκονίζεται εἰς παραστάσεις τῶν ἐν Ρώμῃ λουτρῶν τοῦ Τίτου, εἰς ρωμαϊκὰ νομίσματα καὶ ἀλλαχοῦ.

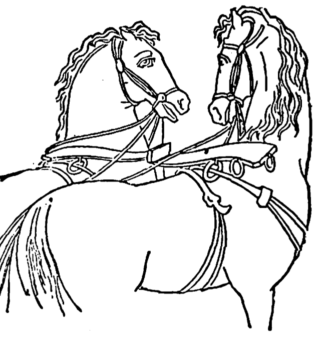

Εὐθύγραμμος ζυγὸς ἵππων, μετὰ κρίκων.
[Ἐξ εἰκόνος τῆς Πομπηίας.]

Ὅμοιος πρὸς τὸν τύπον τοῦτον εἶναι ἕτερος ἀπαντῶν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντὶ τόξων ἐπὶ ἑκάστου ἡμίσεος τοῦ ζυγοῦ ἐφαρμόζουν ἐν σχήματι V δύο πάσσαλοι καὶ ἐντὸς αὐτῶν τίθενται οἱ λαιμοὶ τῶν ζῴων. Τέλος, ἐν εὐρυτάτῃ διαδόσει ἦτο καὶ ὁ διπλοῦς ζυγός, ἀποτελούμενος ἐκ μιᾶς φάλαγγος εὐθυγράμμου ἢ τοξωτῆς, ἐπικειμένης τοῦ λαιμοῦ τῶν ζῴων, καὶ δύο ξυλίνων τόξων (subjuga), τὰ ὁποῖα προσαρμοζόμενα κάτωθι τοῦ στέρνου τῶν ζῴων συνείχοντο μετὰ τῆς ἐπικειμένης φάλαγγος δι' ἱμάντων (λέπαδνα, ζευκτῆρες), σχηματιζομένων οὕτω δύο πλήρων περιλαιμίων.

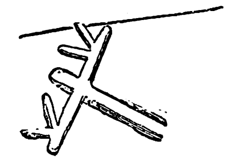

Εὐθύγραμμος ζυγὸς μετὰ ἐνθέτων ξύλων ἐν σχήματι V.
Ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου.

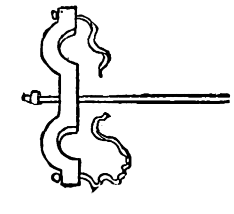

Τοξωτὸς ζυγὸς μὲ ἱμάντας.
Εἰκονογραφία λουτρῶν Τίτου ἐν Ρώμῃ.

Ὁ ζυγὸς συνήθως κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ ἔφερεν ὁριζοντίαν ὀπήν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰσήρχετο ὁ ρυμὸς τῆς ἁμάξης, καὶ ἑτέραν ἐγκαρσίαν (ὀμφαλὸς) διασταυρουμένην μετὰ τῆς πρώτης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐτίθετο σφὴν (ἔστωρ). Πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν περιετυλίσσετο κατὰ τὸν ὀμφαλὸν καὶ ἱμάς, ὁ καλούμενος *ζυγόδεσμον*.

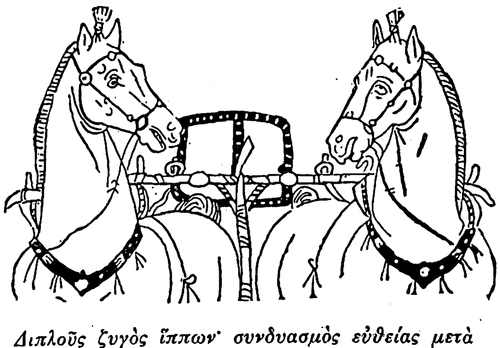

Διπλοῦς ζυγὸς ἵππων· συνδυασμὸς εὐθείας μετὰ κυρτῶν φαλάγγων.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας.]

Ἐνίοτε ὁ ζυγὸς συνείχετο καὶ μετὰ τῆς ἁμάξης δι' ἱμάντων, οὕτως ὥστε εἰς περίπτωσιν θραύσεως τοῦ ρυμοῦ νὰ κατορθοῦται ἡ συνέχισις τῆς ἐλάσεως. Ὁ ζυγὸς σπανιώτατα καὶ κατὰ παλαιὰς ἐποχὰς ἐτίθετο ἐπὶ τῶν κεράτων τῶν βοῶν, συνήθως ὅμως, ὡς καὶ ἐπὶ ἵππων, ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ κατὰ τὸ παχύτερον αὐτοῦ μέρος· ἐνίοτε δὲ ἡ ἔλασις γίνεται διὰ τοῦ στήθους τοῦ ζῴου, τοῦ ζυγοῦ τιθεμένου κατὰ τὴν ράχιν. Οἱ διὰ τοῦ ζυγοῦ ἐλαύνοντες ἵπποι καὶ βόες ἐκαλοῦντο *ζύγιοι, ζυγῖται* (jugales), διακρινόμενοι τῶν *παρηόρων, σειραίων, παρασείρων, σειρα(σ)φόρων* (λατ. funales, funarii), οἱ ὁποῖοι ἤλαυνον προσδεδεμένοι εἰς σειράδα (σχοινίον). Μεταξὺ τοῦ ζυγοῦ καὶ τοῦ λαιμοῦ τῶν ζῴων παρενεβάλλετο ἐφίππιον ἢ μαξιλάριον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τριβῆς, τοιαῦτα δὲ εἰκονίζονται εἰς ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα, εἰς ἀνάγλυφα τοῦ ἐν Δελφοῖς θησαυροῦ τῶν Κνιδίων κ. ἄ.· ἡ παράλειψις τούτων εἰς πολλὰς παραστάσεις ἀποδίδεται μᾶλλον εἰς τοὺς καλλιτέχνας.

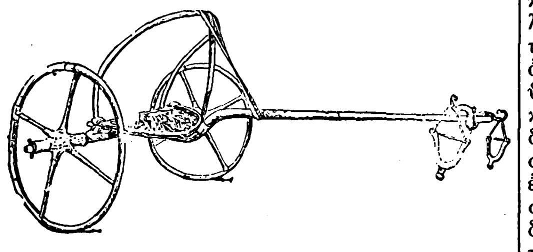

Διπλοῦς ζυγὸς αἰγυπτιακοῦ ρυθμοῦ.
[Ἀνάγλυφον μουσείου Φλωρεντίας.]

Οἱ ζυγοὶ κατεσκευάζοντο ἐξ ἰσχυροῦ ξύλου, ἐκ πύξου παρ' Ὁμήρῳ, ἐκ φιλύρας (Βιργίλιος), ἔτι δὲ ἐκ μελίας, σφενδάμνου ἢ ζυγίας. Σπανιώτατα ἀπαντοῦν καὶ ζυγοὶ διὰ τρία ζῷα, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην τὸ τρίτον ζῷον ἐζευγνύετο ὡς βοηθητικὸν ἢ διὰ νὰ ἐξασκηθῇ εἰς τὴν ἔλασιν. Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ τιθεμένων κοσμημάτων περίφημα ἦσαν τὰ τῶν Περσῶν· ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἅρματος π. χ. τοῦ Κύρου, πλὴν διαφόρων πολυτίμων λίθων, ὑπῆρχον δύο χρυσαῖ εἰκόνες τῶν θεῶν Βήλου καὶ Νίνου, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀετὸς μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας. Παρ' Ὁμήρῳ μνημονεύεται ζυγὸς κεχοσμημένος διὰ κρίκων. Π. Ν. Π.

—[*Μηχανολογ.*] Βλ. λ. *αἰώρα*.

—[*Μεταλλευτ.*] Καλεῖται *ζυγός*: 1) δοκὸς χρησιμοποιουμένη εἰς τινα συστήματα γεωτρήσεων διὰ κρούσεων. Ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄκρου αὐτῆς ἐξαρτᾶται τὸ στέλεχος τοῦ γεωτρυπάνου καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου μεταδίδεται ἡ παλινδρομικὴ κίνησις. Ἀντίβαρον εἰς τὸ αὐτὸ ἄκρον ἰσορροπεῖ τὸ βάρος τοῦ στελέχους καὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ τρυπάνου. 2) Εἰς τὴν ἔρευναν τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε ἡ στρεπτικὴ ζυγὸς τοῦ Eötvös, (γαλλ. balance de torsion, γερμ. Drehwage), ἥτις ἐπιτρέπει τὴν μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τῆς βαρύτητος ἐνεργούσης ἐπὶ μιᾶς μάζης διὰ τῆς στρέψεως λεπτοτάτου νήματος κράματος πλατίνης καὶ ἰριδίου. Ἡ στρέψις μετρεῖται δι' ὀπτικῆς καὶ φωτογραφικῆς μεθόδου. Ἡ σπουδὴ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐντάσεως τῆς βαρύτητος ἐπιτρέπει τὸν προσδιορισμὸν τῆς μεταβολῆς κατὰ τόπους τῆς πυκνότητος τῶν πετρωμάτων. Ἐκ τούτων συμπεραίνεται (ἐν συναφείᾳ καὶ τῶν ἄλλων γεωλογικῶν στοιχείων) ἡ ὕπαρξις μεταλλευμάτων (πυκνότερα πετρώματα), ἁλάτων ἢ πετρελαίου (ἀραιότερα). Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου ταύτης, ἥτις εἶναι μᾶλλον νέα, εἶναι ἀρκετὰ δυσχερὴς καὶ μᾶλλον περιωρισμένη.
Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

—[*Φυσ.*] Καλοῦνται *ζυγοὶ* τὰ ὄργανα τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν μέτρησιν τῆς μάζης σώματός τινος διὰ προσδιορισμοῦ τοῦ βάρους αὐτοῦ. Οἱ ζυγοὶ διαιροῦνται εἰς τέσσαρας κατηγορίας: α') εἰς ζυγοὺς μὲ ἴσους βραχίονας, β') εἰς ζυγοὺς μὲ ἀνίσους βραχίονας, γ') εἰς ζυγοὺς τάσεως καὶ δ') εἰς αὐτομάτους ζυγούς. Ἡ λειτουργία τῶν ὀργάνων τῆς τρίτης κατηγορίας βασίζεται ἐπὶ τῆς διαφόρου ἐπιμηκύνσεως, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν ἐλατήρια κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῶν διαφόρου βάρους σωμάτων. Εἰς τὰ ὄργανα τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν τὸ βάρος τοῦ σώματος ἀντισταθμίζεται τῇ βοηθείᾳ συστήματος ἀξόνων πρὸς ἕτερον ἴσον καὶ γνωστὸν βάρος (α' κατηγορία: βραχίονες ἴσοι) ἢ πρὸς ἕτερον ἄνισον βάρος, τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος ἔχει ὡρισμένην σχέσιν ὡς πρὸς τὸν λόγον τῶν δύο βραχιόνων (β' καὶ δ' κατηγορία).

Ὁ ζυγὸς εἶναι τὸ εὐπαθέστερον τῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα διαθέτει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη. Ἐπιτρέπει πράγματι τὴν ἐκτίμησιν τοῦ βάρους σώματος, ὅταν τοῦτο εἶναι μάζης ὀλίγων χιλιογράμμων, μὲ ἀκρίβειαν δεκάκις ἑκατομμυριοστοῦ τῆς τιμῆς του διὰ ζυγῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνέχονται βάρη μέχρι 10 χιλιογράμμων καὶ παρέχουν ἀκρίβειαν χιλιοστογράμμου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρίβεια αὕτη δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθείσης. Οἱ Deville καὶ Mascart ἔφθασαν νὰ ζυγίσουν βάρος ἑνὸς χιλιογράμμου μὲ ἀκρίβειαν ἑκατοστοῦ τοῦ χιλιοστογράμμου. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ζυγοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μοχλοῦ. Δύο δυνάμεις παράλληλοι, ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὰ πέρατα ἑνὸς μοχλοῦ, ἰσορροποῦν, ὅταν τὰ μήκη τῶν δύο βραχιόνων ἀπὸ τοῦ σημείου ὑποστηρίξεως τοῦ μοχλοῦ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα τῶν ἐντάσεων τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Ὡς ζυγὸς ὅμως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πᾶς ἁπλοῦς μοχλός, διότι διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ βάρους σώματός τινος τῇ βοηθείᾳ τῶν προτύπων βαρῶν, τῶν σταθμῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ μετρηθοῦν μετὰ μεγάλης ἀκριβείας τὰ μήκη τῶν δύο βραχιόνων. Ἀντ' αὐτοῦ κατασκευάζεται ὁ ζυγὸς μὲ βραχίονας καθωρισμένου μήκους, ἐξαρτᾶται δὲ τὸ μετρητέον βάρος ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄκρου καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τόσον βάρος ἐκ σταθμῶν μέχρι τῆς πλήρους ἰσορροπίας.

Ζυγοὶ μὲ βραχίονας ἴσους. Οὗτοι ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ ὁριζοντίαν ἄκαμπτον μεταλλικὴν φάλαγγα, ἡ ὁποία φέρει προσηρμοσμένα ἐπ' αὐτῆς τρία πρίσματα τριγωνικὰ καὶ κάθετα ἐπὶ τὸν ἄξονα τῆς φάλαγγος. Τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν εἶναι τοποθετημένον εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς φάλαγγος καὶ μὲ τὴν ὀξεῖαν ἀκμὴν πρὸς τὰ κάτω, τὰ ἕτερα δύο εἰς τὰ δύο ἄκρα, εἰς ἴσας ἀκριβῶς ἀποστάσεις ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ μὲ τὰς δύο ὀξείας ἀκμὰς ἐστραμμένας πρὸς τὰ ἐπάνω. Τὸ πρίσμα τοῦ μέσου στηρίζεται ἐπὶ βάσεως μονίμου, ἀπὸ δὲ τῶν δύο ἀκραίων ἐξαρτῶνται δύο δίσκοι, εἰς τὸν ἕνα τῶν ὁποίων τοποθετεῖται τὸ πρὸς μέτρησιν σῶμα καὶ εἰς τὸν ἄλλον τὰ σταθμά. Τέλος εἶναι προσηρμοσμένος εἰς τὸ μέσον τῆς φάλαγγος κατακόρυφος δείκτης μεγάλου σχετικῶς μήκους, διὰ τοῦ ὁποίου καθίστανται ἐμφανεῖς καὶ μικραὶ τυχὸν ταλαντώσεις τῆς φάλαγγος. Ὁ ζυγὸς εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, ὅταν ὁ δείκτης ἠρεμῇ κατακορύφως ἢ ὅταν οὗτος ταλαντεύεται κατ' ἴσα πλάτη ἑκατέρωθεν τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας. Μικραὶ διαφοραὶ εἰς τὸ μῆκος τῶν δύο βραχιόνων τῆς φάλαγγος, ἀνισότης τοῦ βάρους τῶν δίσκων ἢ καὶ ἀνομοιομορφία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς φάλαγγος προκαλοῦν μόνιμον ἐκτροπὴν τοῦ ζυγοῦ ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας. Αἱ ἐκτροπαὶ αὗται διορθώνονται κατὰ κανόνα διὰ μικρῶν προσθέτων βαρῶν κοχλιουμένων ἐπὶ δύο κοχλιῶν εὑρισκομένων εἰς τὰ πέρατα ἑκάστου βραχίονος. Διὰ κοχλιώσεως τῶν βαρῶν αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς φάλαγγος ἢ πρὸς τὰ ἔξω ἐπιτυγχάνεται αὔξησις ἢ ἐλάττωσις τῆς ροπῆς ἑκάστου βραχίονος, διὰ τῆς ὁποίας ἀντισταθμίζεται τὸ ἀπὸ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς πλεονάζον ἢ ἐλλεῖπον βάρος.

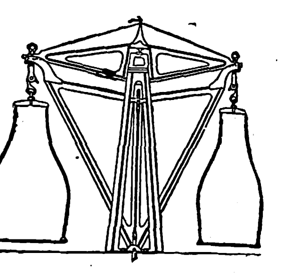

Ζυγὸς ἀκριβείας.

Οἱ ὅροι, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ πληροῦνται ὑφ' ἑκάστου ζυγοῦ, εἶναι δύο: ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ εὐπάθεια. Μεταξὺ τῶν δύο ὅμως μᾶλλον βαρύνουσαν θέσιν ἔχει ἡ εὐπάθεια, διότι ὑπάρχουν πολλαὶ καὶ λίαν ἀσφαλεῖς μέθοδοι ἐξουδετερώσεως τῶν σφαλμάτων τῶν προερχομένων ἐξ ἐλαττωματικῆς ἀκριβείας τοῦ ζυγοῦ. Διὰ νὰ εἶναι ζυγὸς μὲ ἴσους βραχίονας ἀκριβής, δέον νὰ πληροῦνται οἱ ἀκόλουθοι ὅροι: α') οἱ δύο βραχίονες τῆς φάλαγγος ὀφείλουν νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἴσοι, τοῦ μήκους αὐτῶν μετρουμένου ἀπὸ τοῦ σημείου στηρίξεως τῆς φάλαγγος διὰ τοῦ μεσαίου πρίσματος μέχρι τῶν σημείων ἐξαρτήσεως τῶν δίσκων ἀπὸ τῶν ἀκραίων πρισμάτων, β') οἱ δύο βραχίονες πρέπει νὰ εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς βάρους, γ') οἱ δύο δίσκοι πρέπει νὰ εἶναι ὁμοίως τοῦ αὐτοῦ βάρους, καὶ δ') τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς φάλαγγος μετὰ τῶν δίσκων κλπ. δὲν πρέπει νὰ κεῖται ἐπὶ τῆς γραμμῆς

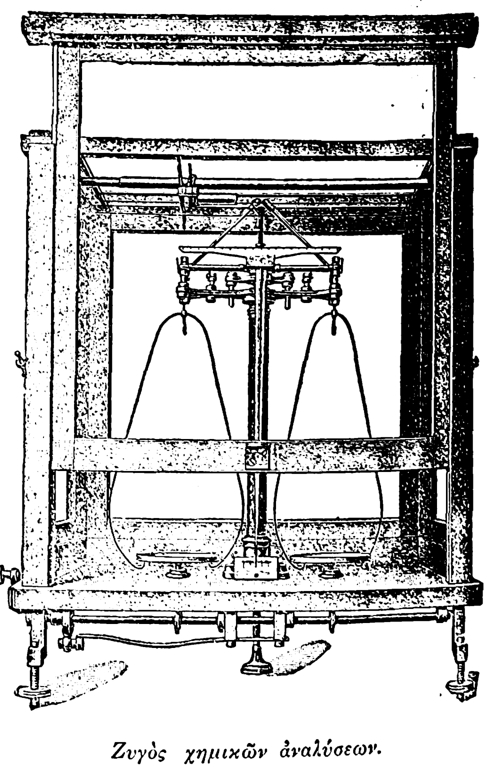

Ζυγὸς χημικῶν ἀναλύσεων.

Digitized by Google

στηρίξεως αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ εὑρίσκεται ἐπὶ μιᾶς εὐθείας καθέτου πρὸς τὴν ἑνοῦσαν τὰ σημεῖα στηρίξεως τῶν δύο δίσκων καὶ πάντως κάτω τοῦ σημείου στηρίξεως τῆς φάλαγγος. Ἡ ἀκρίβεια τοῦ ζυγοῦ δύναται νὰ ἐλεγχθῇ εὐκόλως διὰ τοποθετήσεως ἐπὶ τῶν δίσκων δύο βαρῶν φερόντων τὸν ζυγὸν εἰς ἰσορροπίαν. Ἂν δι' ἀντικαταστάσεως τῶν βαρῶν ἐπὶ τῶν δίσκων ἐξακολουθῇ ὑφισταμένη ἡ ἰσορροπία, ἕπεται ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀκριβής. Διὰ νὰ εἶναι ζυγὸς εὐπαθὴς ἢ διὰ ν' αὐξηθῇ ἡ εὐπάθεια ζυγοῦ, δέον νὰ πληροῦνται οἱ ἀκόλουθοι ὅροι: α') ἡ φάλαγξ πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸν μεγάλη, β') τὸ βάρος τῆς φάλαγγος πρέπει νὰ εἶναι ἐλαφρόν, καὶ γ') τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς φάλαγγος πρέπει νὰ κεῖται κατὰ τὸ δυνατὸν πλησιέστερον πρὸς τὴν γραμμὴν στηρίξεως αὐτῆς. Ἡ εὐπάθεια ζυγοῦ τινος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ

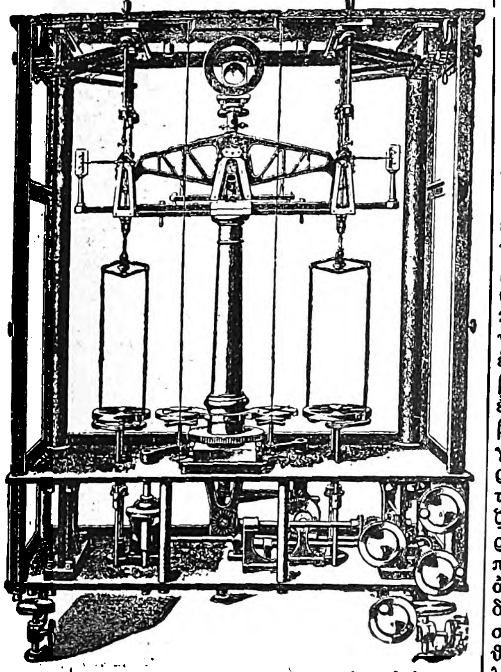

Ζυγὸς χημικῶν ἀναλύσεων ὑψίστης ἀκριβείας.

ὑπερβῇ ὡρισμένα μηχανικὰ ὅρια ἕνεκα λόγων ἀντοχῆς. Τὸ ὑπερβολικῶς μέγα μῆκος τῆς φάλαγγος ἐπιφέρει ἀναγκαστικῶς καὶ αὔξησιν τοῦ βάρους αὐτῆς· τὴν καθιστᾷ δὲ ἐπὶ πλέον καὶ εὔκαμπτον, ἡ παραμόρφωσις δὲ αὐτῆς παραβλάπτει τὴν ἀκρίβειάν της. Διὰ λόγους μεγαλυτέρας ἀντοχῆς κατασκευάζονται αἱ φάλαγγες μὲ διάφορα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἡ μεγάλη τέλος πλησίασις τοῦ κέντρου βάρους τοῦ ζυγοῦ πρὸς τὰ σημεῖον ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐπιφέρει καὶ σύγχρονον μεγάλην αὔξησιν τοῦ χρόνου αἰωρήσεως τῆς φάλαγγος. Ὡς ἐκ τούτου προτιμᾶται συνήθως ἡ κατασκευὴ ζυγῶν διὰ ταχείας ζυγίσεις, τῶν ὁποίων ἡ εὐπάθεια κρατεῖται εἰς ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον δι' ἑτέρων μηχανικῶν διατάξεων. Οὕτω δὲν ὑπελογίσθησαν μέχρι τοῦδε αἱ μηχανικαὶ τριβαὶ αἱ ἀναφαινόμεναι κατὰ τὴν αἰώρησιν τῆς φάλαγγος. Αὗται ἐξουδετεροῦνται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως πρισμάτων μὲ ὀξυτάτην ἀκμήν, ὡς καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ἡμιπολυτίμων λίθων (ἀχάτου κλπ.) ἢ μὴ ὀξειδουμένου χάλυβος διὰ τὴν κατασκευὴν τόσον τῶν πρισμάτων ὅσον καὶ τῶν πλακιδίων ὑποστηρίξεως τῆς φάλαγγος καὶ τῶν δίσκων.

Ἡ ἀκρίβεια ζυγοῦ δύναται νὰ ἐπαληθευθῇ δι' ἀλλαγῆς τῆς θέσεως τῶν ἐπιφερόντων τὴν ἰσορροπίαν σωμάτων ἐπὶ τῶν δύο δίσκων. Ἀλλ' ἂν ἡ ἰσορροπία διαταραχθῇ κατὰ τὴν ἀλλαγὴν ταύτην καὶ ὁ ζυγὸς ἑπομένως δὲν ἀποδειχθῇ ἀκριβής, εἶναι καὶ πάλιν δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ δι' αὐτοῦ ἀκριβὴς ζύγισις διὰ μιᾶς τῶν κατωτέρω περιγραφομένων μεθόδων. 1) Δι' ἀντικαταστάσεως. Τὸ πρὸς ζύγισιν σῶμα τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς δίσκου καὶ ἰσορροπεῖται διὰ προσθέσεως σταθμῶν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δίσκου. Ἀφαιρεῖται κατόπιν τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ δίσκου καὶ τοποθετοῦνται ἐπ' αὐτοῦ σταθμὰ μέχρις ἐπαναφορᾶς τῆς ἰσορροπίας. Τὰ σταθμὰ ταῦτα, ἰσορροπήσαντα ἐκ νέου τὸν ζυγόν, ἀντιπροσωπεύουν τὸ βάρος τοῦ ἐν ἀρχῇ ζυγισθέντος σώματος. 2) Διὰ διπλῆς ζυγίσεως. Τὸ πρὸς ζύγισιν σῶμα τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ ἑνὸς δίσκου καὶ ἰσορροπεῖται δι' ὡρισμένων σταθμῶν β ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δίσκου. Ἔπειτα τοποθετεῖται τὸ πρὸς ζύγισιν σῶμα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δίσκου καὶ ἰσορροπεῖται καὶ πάλιν διὰ σταθμῶν Β, διαφόρων τοῦ β. Ἂν τὸ βάρος τοῦ ζυγιζομένου σώματος εἶναι Χ καὶ ἂν α καὶ Α εἶναι οἱ ἀντίστοιχοι βραχίονες τῆς φάλαγγος, δι' ὧν ἔγινε ἡ εὕρεσις τῶν σταθμῶν β καὶ Β, ἔχομεν τὰς ἀναλογίας:

$X : \beta = A : \alpha$ καὶ $B : X = A : \alpha$, ἐκ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ἡ ἀναλογία: $X : \beta = B : X$, ἐξ αὐτῆς δὲ $X^2 = \beta B$ καὶ $X = \sqrt{\beta B}$. Κατὰ ταῦτα τὸ πραγματικὸν βάρος τοῦ σώματος ἰσοῦται πρὸς τὴν τετραγωνικὴν ῥίζαν τοῦ γινομένου τῶν δύο βαρῶν τῶν εὑρεθέντων κατὰ τὰς δύο ζυγίσεις. Οἱ ζυγοὶ μὲ ἴσους βραχίονας διακρίνονται ἀναλόγως τῆς εὐπαθείας των εἰς τέσσαρας κατηγορίας: α') Εἰς τοὺς *ἁπλοῦς* ζυγούς, ἐπιτρέποντας ἀκρίβειαν ἑνὸς δεκάτου τοῦ γραμμαρίου, β') εἰς τοὺς *φαρμακευτικοὺς* ζυγοὺς μὲ ἀκρίβειαν ἑνὸς ἑκατοστοῦ, γ') εἰς τοὺς ζυγοὺς *διὰ χημικὰς ἀναλύσεις* μὲ ἀκρίβειαν δεκάτου τοῦ χιλιοστογράμμου, καὶ δ') εἰς τοὺς ζυγοὺς *μεγάλης εὐπαθείας* μὲ ἀκόμη μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν.

Ζυγὸς μὲ ἀνίσους βραχίονας. Στατὴρ ἢ ρωμαϊκὸς ζυγός. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν ζυγὸν τὰ δύο σκέλη τῆς φάλαγγος τοῦ στατῆρος δὲν εἶναι ἴσα. Ἀπὸ τοῦ μικροτέρου κρέμαται εἷς μόνον δίσκος, ἀπὸ δὲ τοῦ μεγαλυτέρου ἀντὶ δίσκου κινητὸν βάρος. Διὰ μετακινήσεως τούτου ἐπιτυγχάνεται ἡ αὔξησις τῆς ῥοπῆς μέχρι σημείου, ὥστε ἡ ἰσορροπία ν' ἀποκατασταθῇ πλήρως. Οὕτως, ἐνῷ εἰς τὸν ζυγὸν αὐξάνεται τὸ βάρος, διὰ ν' αὐξηθῇ ἡ ῥοπὴ βάρους—μήκους βραχίονος (ὄντος σταθεροῦ μήκους), εἰς τὸν στατῆρα αὐξάνεται τὸ μῆκος τοῦ βραχίονος διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τοῦ βάρους ὄντος σταθεροῦ. Ἡ μετακίνησις τοῦ βάρους εἶναι ἀνάλογος τοῦ διανυθέντος διαστήματος καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις τοῦ βραχίονος πρέπει ἑπομένως νὰ εἶναι συμμετρική. Τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἑκάστην μονάδα μῆκος βραχίονος ὑπολογίζεται ἐκ τοῦ λόγου τῶν δύο βραχιόνων, ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ κινητοῦ βάρους καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς μονάδος. Διὰ τὴν ζύγισιν μεγαλυτέρων βαρῶν τοποθετοῦνται, ἀντὶ πλάστιγγος, ἓν ἢ πλείονα ἄγκιστρα. Ὁ στατὴρ δύναται νὰ κατασκευασθῇ διὰ διαφόρους εὐπαθείας δι' ἐκλογῆς ἄλλου λόγου μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς φάλαγγος. Ἐπιτυγχάνει λίαν ταχείας ζυγίσεις, δὲν παρέχει ὅμως μεγάλην ἀκρίβειαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐφαρμόζεται εἰς βιομηχανικὰς μετρήσεις μόνον.

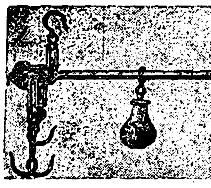

Ρωμαϊκὸς ζυγός.

Πλάστιγξ. Αὕτη ἔχει μὲν δύο δίσκους, ὡς ὁ ζυγός, ἀλλ' ἀντὶ μιᾶς φάλαγγος ἔχει σύστημα ἀρθρωτῶν μοχλῶν. Τὸ παρατιθέμενον σχῆμα δεικνύει σαφῶς τὸν τρόπον λειτουργίας τῆς πλάστιγγος. Χάρις εἰς τὸ ἀρθρωτὸν σύστημα τῶν μοχλῶν, ἡ σχεδὸν κατακόρυφος μετακίνησις τῆς φερούσης τὸ βάρος πλάστιγγος ἐπιφέρει ὁμοίως κατακόρυφον μετακίνησιν τοῦ προωρισμένου νὰ δεχθῇ τὰ σταθμὰ δίσκου. Λόγῳ διαφόρου λόγου μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς ἐκ τοῦ συστήματος τῶν μοχλῶν σχηματιζομένης νοητῆς φάλαγγος, ὅστις εἶναι συνήθως 1:10, τὸ μετρούμενον βάρος ἰσορροπεῖται μὲ σταθμὰ ἀντιπροσωπεύοντα τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ βάρους.

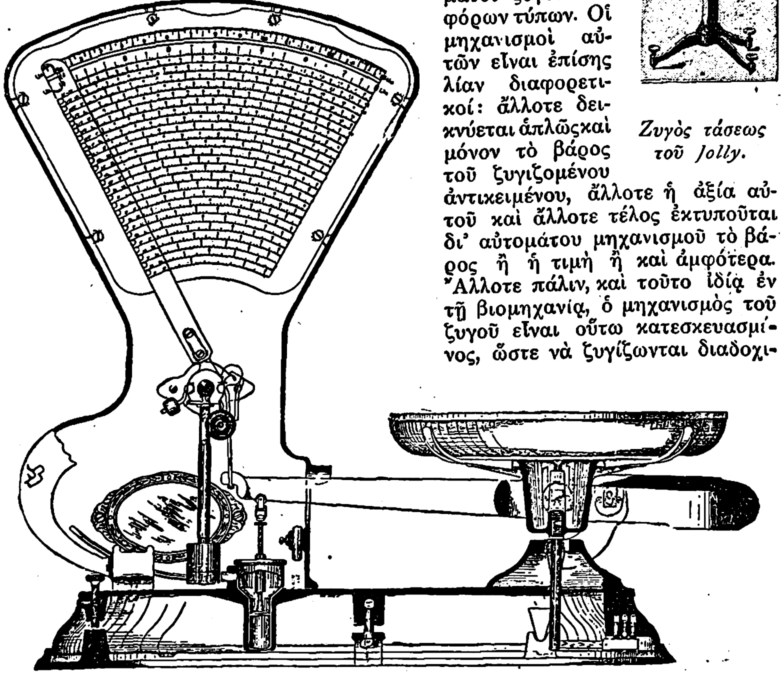

Αὐτόματος ζυγὸς ἐνδείξεως βάρους εἰς ἀγγλικὰς λίβρας καὶ τιμῆς εἰς σελίνια καὶ πέννας.

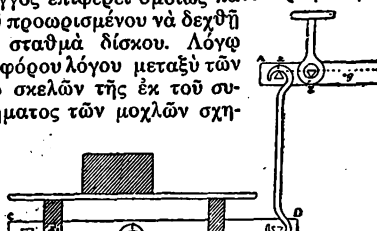

Διάγραμμα τομῆς πλάστιγγος.

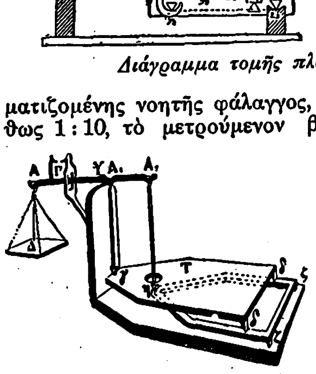

Δεκαδικὴ πλάστιγξ.

Ζυγὸς τοῦ Roberval. Ὁ ζυγὸς οὗτος εἶναι εἶδος πλάστιγγος μὲ ἴσους βραχίονας. Οἱ δύο δίσκοι ὑποστηρίζονται ὑπὸ δύο κατακορύφων μοχλῶν συνδεομένων ὑπὸ δύο ὁριζοντίων, σχηματιζόντων ὀρθογώνιον. Κατὰ τὴν μετατόπισιν τῶν δίσκων, τὸ ὀρθογώνιον μετασχηματίζεται εἰς παραλληλόγραμμον καὶ ἡ κίνησις αὐτῶν παραμένει κατακόρυφος καὶ ἴση. Διὰ τὴν ἰσορροπίαν ἑπομένως τοῦ ζυγοῦ τοῦ Roberval ἀπαιτοῦνται σταθμὰ τόσου βάρους, ὅσον καὶ τὸ βάρος τοῦ ζυγιζομένου σώματος.

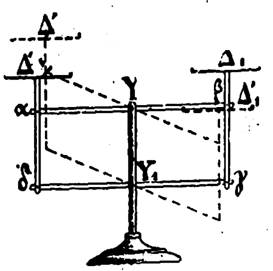

Ὑπόδειγμα ζυγοῦ τοῦ Roberval.

Ζυγοὶ τάσεως. Λίαν εὔχρηστοι, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλην ἀκρίβειαν, εἶναι οἱ ζυγοί, ἡ ἔνδειξις τῶν ὁποίων στηρίζεται εἰς τάσιν ἐλατηρίου. Οἱ ζυγοὶ οὗτοι, ἓν εἶδος τῶν ὁποίων εἶναι τὰ παρ' ἡμῖν «κανταράκια», παρέχουν ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἀρκούντως ἱκανοποιητικὰς ἐνδείξεις, ἀλλ' αὗται ἐπηρεάζονται σημαντικῶς ἐκ τῆς θερμοκρασίας. Χρησιμοποίησις αὐτῶν δι' ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς δύναται νὰ γίνῃ μόνον ἐπὶ συσκευῶν μὲ ἐξαιρετικῶς ἐπιμεμελημένην κατασκευήν, ὡς ἡ τῶν δυναμομέτρων μὲ ἐλατήριον.

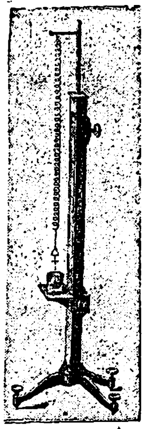

Ζυγὸς τάσεως τοῦ Jolly.

Αὐτόματοι ζυγοί. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατασκευάζονται καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς μεγάλην κλίμακα, τόσον εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, αὐτόματοι ζυγοὶ διαφόρων τύπων. Οἱ μηχανισμοὶ αὐτῶν εἶναι ἐπίσης λίαν διαφορετικοί: ἄλλοτε δεικνύεται ἁπλῶς καὶ μόνον τὸ βάρος τοῦ ζυγιζομένου ἀντικειμένου, ἄλλοτε ἡ ἀξία αὐτοῦ καὶ ἄλλοτε τέλος ἐκτυποῦται δι' αὐτομάτου μηχανισμοῦ τὸ βάρος ἢ ἡ τιμὴ ἢ καὶ ἀμφότερα. Ἄλλοτε πάλιν, καὶ τοῦτο ἰδίᾳ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ὁ μηχανισμὸς τοῦ ζυγοῦ εἶναι οὕτω κατεσκευασμένος, ὥστε νὰ ζυγίζωνται διαδοχικῶς διάφοροι ποσότητες ὑλῶν καὶ νὰ παρουσιάζηται κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίμου ἡμέρας τὸ σύνολον τῆς διὰ τῆς ζυγοῦ διελθούσης πρώτης ὕλης. Αὗται χρησιμοποιοῦνται συνήθως διὰ τὴν συ-

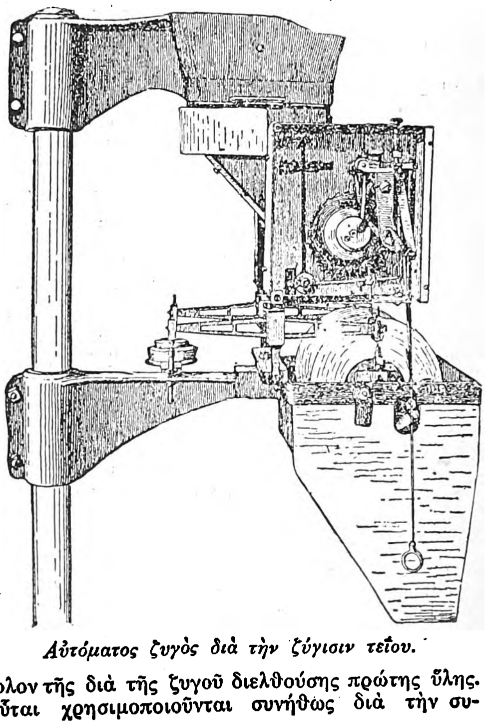

Αὐτόματος ζυγὸς διὰ τὴν ζύγισιν τεΐου.

Digitized by Google

νεχῆ ζύγισιν ἄνθρακος καὶ μεταλλευμάτων. Ἡ ἀκρίβεια τῶν τοιούτων μηχανημάτων δὲν εἶναι βεβαίως τοιαύτη, οἵαν παρέχουν οἱ ἁπλοῖ ζυγοί. Οἱ αὐτόματοι ζυγοὶ ὅμως χρησιμοποιοῦνται λίαν ἐπωφελῶς τόσον εἰς τὰ καταστήματα διὰ ταχείας ζυγίσεις, ὅσον καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν διὰ τὴν ἐκ-

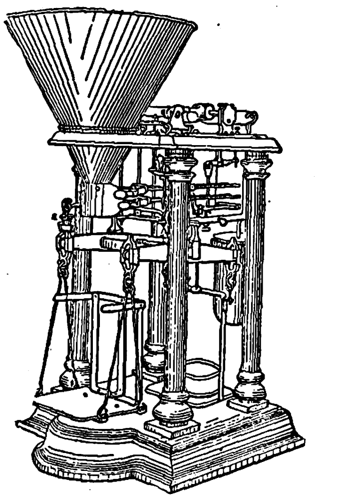

Αὐτόματος ζυγὸς διὰ τὴν ζύγισιν σακχάρου.

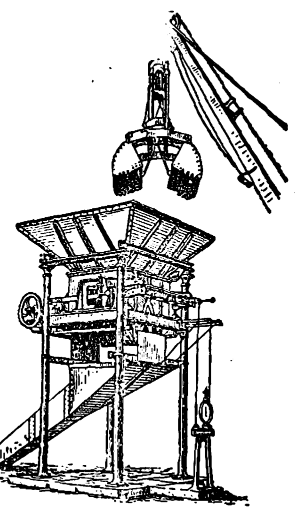

Αὐτόματος ζυγὸς διὰ τὴν ζύγισιν ἄνθρακος.

τέλεσιν σειρᾶς ὅλης ζυγίσεων, ὅπου δὲν ἀποβλέπουσι τόσον εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ὅσον εἰς τὴν ταχύτητα ἐκτελέσεως. Τὰ παρατιθέμενα σχήματα ἀπεικονίζουν σειρὰν αὐτομάτων ζυγιστικῶν μηχανῶν διὰ χρησιμοποίησιν τόσον ἐν τῷ ἐμπορίῳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

— *[Γεωπον.]* *Ὁ ζυγὸς* χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ζεῦξιν τῶν ἀροτριώντων ζῴων καὶ ἰδίως τῶν βοῶν, οἵτινες ζεύγνυνται κατὰ ζεύγη καὶ σπανιώτερον μεμονωμένοι.

Διπλοῦς ζυγός. Οὗτος τοποθετεῖται ἢ ἀμέσως ὄπισθεν τῶν κεράτων, ὁπότε καλεῖται *αὐχενικὸς ζυγός*, ἢ πρὸ τοῦ ἀκρωμίου, ὁπότε *ἀκρώμιος ζυγὸς* καλεῖται. Ὁ διπλοῦς ζυγὸς ἀποτελεῖται ἐκ ξύλου μελίας ἢ καρυᾶς, μήκους 150 ἑκατοστομέτρων, τοῦ ὁποίου τὰ δύο ἄκρα, *λοπάδες*, κάμπτονται πρὸς τὰ ἔσω ἀφίνοντα εἰς τὸ μέσον ὑποδοχὴν δυναμένην νὰ προσαρμοσθῇ εὐκόλως εἰς τὸν αὐχένα τοῦ ζῴου. Ἱμὰς ἐκ λευκοδεψημένου δέρματος, προσαρμοζόμενος εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ζυγοῦ, συγκρατεῖ τοῦ-

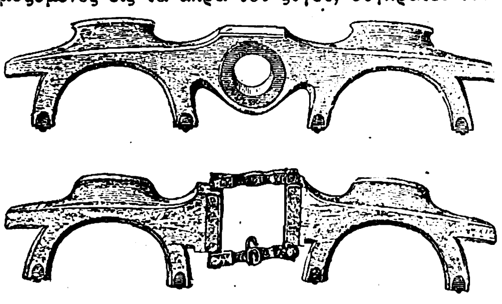

Διπλὸς ζυγός.
(1 Κοινός. 2 Διηρθρωμένος.)

τον σταθερῶς ἐπὶ τοῦ αὐχένος, περιελισσόμενος πρὸ τῶν κεράτων, εἶτα περὶ τὰ κέρατα, τὸν ζυγὸν καὶ τὸ μέτωπον καὶ τέλος περὶ τὸν ζυγὸν καὶ ὄπισθεν τῶν κεράτων. Κατὰ τοὺς μεγάλους καύσωνας προσδένουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου δικτυωτόν, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται τὰ ζῷα ὑπὸ τῶν μυιῶν. Τὰ ἄροτρα. ἐφ' ὧν ζευγνύουσι διὰ διπλοῦ ζυγοῦ τοὺς βοῦς, φέρουσιν ἀνθεκτικὸν ἄξονα (τιμόνι). Ὁ διπλοῦς ζυγὸς εἶναι ὁ περισσότερον χρησιμοποιούμενος ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως εἰς τὰς παραμεσογειακὰς χώρας.

Ὁ ἀκρώμιος ζυγὸς εἰς ἐλάχιστα μέρη ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἐν χρήσει καὶ τοποθετεῖται πρὸ τοῦ ἀκρωμίου καὶ παρὰ τὸν πρῶτον ραχιακὸν σπόνδυλον τοῦ ζῴου. Διὰ νὰ μὴ μετακινῆται κατὰ τὰς διαφόρους κινήσεις τοῦ σώματος τοῦ ζῴου, συγκρατεῖται ὑπὸ λωρίου ἢ σχοινίου προσδενομένου ἐπὶ τοῦ τραχήλου. Δι' ἀκρωμίου ζυγοῦ ζευγνύουσι κυρίως τοὺς ἵππους, τοὺς ὄνους καὶ τοὺς ἡμιόνους ἐπὶ διτρόχων ἢ τετρατρόχων ἁμαξῶν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ. Δ. Ν. Π.

— *[Στρατ.] Ζυγὸς ὀχήματος* πεδινοῦ πυροβολικοῦ καλεῖται ἓν ἕκαστον μεταλλικὸν στέλεχος ἀναρτώμενον ἐκ τοῦ προσθίου μέρους τοῦ προολκαίου, ἑκατέρωθεν τοῦ ρυμοῦ, καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πρόσδεσιν τῶν σειράδων τῶν ὀπισθίων ἵππων τῆς ὁμοζυγίας. Ν. Θ. Κ.

— *[Ἁλιευτ.]* Ὁ *ζυγὸς* εἶναι εἶδος δικτύου χρησιμοποιουμένου ἰδίως εἰς τὴν ἁλιείαν τῶν καρίδων (βλ. λ. *ἁλιεία* τ. Γ' σ. 778 γ').

— *[Ὀντογον.] Ζυγὸς* καλεῖται μονοφυὲς χόνδρινον τεμάχιον, δι' οὗ κατὰ τὴν διάπλασιν τοῦ σπλαγχνικοῦ κρανίου ἑκάστη βραγχιακὴ παγὶς (ἢ βραγχιακὸν τόξον) ἑνοῦται ἐν τῇ κοιλιακῇ μέσῃ γραμμῇ μετὰ τῆς τοῦ ἀντιθέτου πλαγίου. Ὡσαύτως *ζυγοὶ* καλοῦνται τὰ ἀρχέγονα τοῦ στέρνου ὀστᾶ, τὰ στερνίδια, ἅτινα συγκολλώμενα ἀκολούθως πρὸς ἄλληλα συναποτελοῦσιν ἑνιαῖον ὀστοῦν, τὸ στέρνον. Ι. Π.

— *[Βυζαντ. Μουσ.]. Ζυγὸς* καλεῖται μία τῶν τριῶν χροῶν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, καλουμένη καὶ *χρόα τοῦ Νενανώ*, ὡς παραγομένη ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλουμένου μέλους τοῦ Νενανὼ (καθ' ἡμᾶς τρίφωνος τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου ἦχος ἐκ τοῦ Δι). Ἡ χρόα αὕτη εἶναι γνωστὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὸ ξενικὸν (ἀραβοπερσικὸν) ὄνομα *μουσταχάρ*. Ὁ ζυγός, ἐνεργῶν ἐπὶ ὁλοκλήρου ἐπὶ τὸ βαρὺ πενταχόρδου, τίθεται ἐπὶ τοῦ φθόγγου Δι καὶ ἀπαιτεῖ τοὺς φθόγγους Γα καὶ Πα ἐν διέσει, τὸν δὲ φθόγγον Βου φυσικόν. Τιθέμενος καὶ ἐπὶ ἑτέρου μουσικοῦ φθόγγου, ὅστις φθέγγεται ὡς Δι, ἀκολουθεῖ τὰ αὐτὰ ὡς ἀπὸ τοῦ Δι τονιαῖα διαστήματα. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ζυγοῦ διατηρεῖται μέχρι λύσεως δι' ἑτέρου τινὸς φθορικοῦ σημείου.

Τὰ μήκη τῶν τονιαίων διαστημάτων τοῦ ἐπὶ τὸ βαρὺ πενταχόρδου, ἐφ' οὗ ἐκτείνεται ἡ ἐνέργεια τῆς χρόας ταύτης, εἶναι τὰ ἑξῆς:

Δι		Γα		Βου		Πα		Νη
	$^{24}/_{25}$		$^{125}/_{144}$		$^{24}/_{25}$		$^{5}/_{6}$	

Τὰ διαστήματα ταῦτα ἰσοῦνται ἀκριβῶς πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς χορδῆς μῆκος τοῦ πενταχόρδου ($={}^{2}/_{3}$), διότι: $^{24}/_{25} \times {}^{125}/_{144} \times {}^{24}/_{25} \times {}^{5}/_{6} = {}^{2}/_{3}$. Ἐν τοῖς ἐν χρήσει κρηπῖσι καὶ θεωρητικοῖς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, τὰ τονιαῖα διαστήματα τῆς χρόας ταύτης ἐκφράζονται διὰ τῶν μὴ ἐχόντων ἀκρίβειαν τμημάτων (δωδεκατημορίων ὡς τόνου), ὡς ἑξῆς:

Δι		Γα		Βου		Πα		Νη
	4 ἢ 3,		16,		4 ἢ 5		18 ἢ 16.	

Αἱ μαρτυρίαι τοῦ φθορικοῦ μέλους τῆς χρόας ταύτης εἰσὶν αἱ ἐν τῷ πίνακι σημειούμεναι. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **ζυγὸς ἀτιμωτικὸς** (λατ. jugum ignominiosum) *['Αρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω *παρ' ἀρχαίοις* ὁ ἐν σχήματι Π ζυγός, σχηματιζόμενος ἐκ τριῶν πασσάλων καταλλήλως τοποθετημένων. Τὸ ὕψος αὐτοῦ ἦτο κατὰ πολὺ χαμηλότερον τοῦ μέσου ἀνθρωπίνου ὕψους, ὑπ' αὐτὸν δὲ ὑπεχρεοῦντο νὰ διέλθουν ἄοπλοι, καὶ κατὰ σειρὰν βαθμοῦ, οἱ ἡττημένοι ἐχθροί, ἐμπαιζόμενοι ὑπὸ τοῦ συγκεντρουμένου πλήθους καὶ ἐνίοτε τυπτόμενοι καὶ λιθοβολούμενοι μέχρι θανάτου. Ὅτε οἱ Σαμνῖται μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καυδίου ὑπεχρέωσαν τοὺς Ρωμαίους νὰ διέλθουν ὑπὸ τὸν ζυγόν, οἱ τελευταῖοι ἐδυστρόπησαν· τότε οἱ Σαμνῖται ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν καὶ διὰ ξιφισμῶν ἐφόνευσαν ἀρκετούς, τῶν λοιπῶν ἀναγκασθέντων νὰ ὑποκύψουν. Ἐν Ρώμῃ ἡ διὰ τοῦ ζυγοῦ ἀτίμωσις ἐπεβάλλετο ὡς ποινὴ καὶ εἰς πολίτας. —Π.

— **ζυγὸς** *βὰττ [Φυσ.]*· βλ. λ. *βὰττ ζυγός*.

Ζυγὸς *[Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐπὶ τουρκοκρατίας: — 1) Ἡ περιοχὴ τοῦ Κάρλελι (Ἀκαρνανίας), ἥτις περιελάμβανε τὸ Παναιτωλικὸν ὄρος. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος, καπετᾶνος τοῦ Ζυγοῦ ἐλογίζετο ὁ *Δημήτριος Μακρῆς*. Ἐπὶ Καποδιστρίου, ἡ ὅλη ἐπαρχία αὕτη, περιλαμβάνουσα τὴν ἐπαρχίαν Μεσολογγίου, ἐκλήθη *ἐπαρχία τοῦ Ζυγοῦ*, μετὰ δὲ τὸν ὁριστικὸν καθορισμὸν τῶν συνόρων, ἐπὶ Ὄθωνος, ἀπετέλεσε τμῆμα τοῦ νομοῦ, ὅστις ἔκτοτε ὀνομάζεται Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.—2) Ἡ βορειοτάτη περιφέρεια τοῦ Ταϋγέτου, ἡ περιλαμβάνουσα τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς Μάνης, ὅπερ γειτνιάζει πρὸς τὴν Λακεδαίμονα, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Χρῆσις τοῦ ὀνόματος τούτου ἐγίνετο μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, διότι ἔκτοτε περιελήφθη καὶ ἡ περιφέρεια αὕτη εἰς τὴν ἀπὸ αἰῶνος ἤδη συγκροτηθεῖσαν ἡγεμονίαν τῆς Μάνης, δὲν ὑπήγετο δὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ βαλῆ τῆς Πελοποννήσου. Γ. Δ. Κ.

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 507. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζυγοβίτσι*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ράδον*.

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Μακρυνιῶν τοῦ νομοῦ Ἄρτης. Κάτ. (1928) 229.

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κερκύρας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928), 484.

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καβάλλας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928), 1518. Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας λοφίσκου, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Παράγει κυρίως σιτηρά. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον, τηλέφωνον καὶ σταθμὸν χωροφυλακῆς. Μετὰ τῆς Καβάλλας συγκοινωνεῖ δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 15), ὁμοίως δὲ καὶ μετὰ τῆς Δράμας (χμτρ. 30). Δ. Ε. Μ.

— **Ζυγὸς Νέος** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Χιονίστρας τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 605.

— **Ζυγὸς Παλαιὸς** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Χιονίστρας τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 420.

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεσολογγίου τῆς Αἰτωλίας ὄρους *Ἀράκυνθος* (βλ. λ.).

— **Ζυγὸς** *[Γεωγρ.]*. Κορυφὴ τοῦ ὄρους *Δάκμωνος* (βλ. λ.) ἐν Ἠπείρῳ.

Ζυγὸς *[Ἀστρον.]*. Ἀστερισμὸς τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, καὶ τὸ ζ' αὐτοῦ σημεῖον, εὑρισκόμενος ἀναμεταξὺ τῆς *Παρθένου* καὶ τοῦ *Σκορπίου*. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἀστερισμὸς οὗτος δὲν ἦτο εἰμὴ τὸ δυτι-

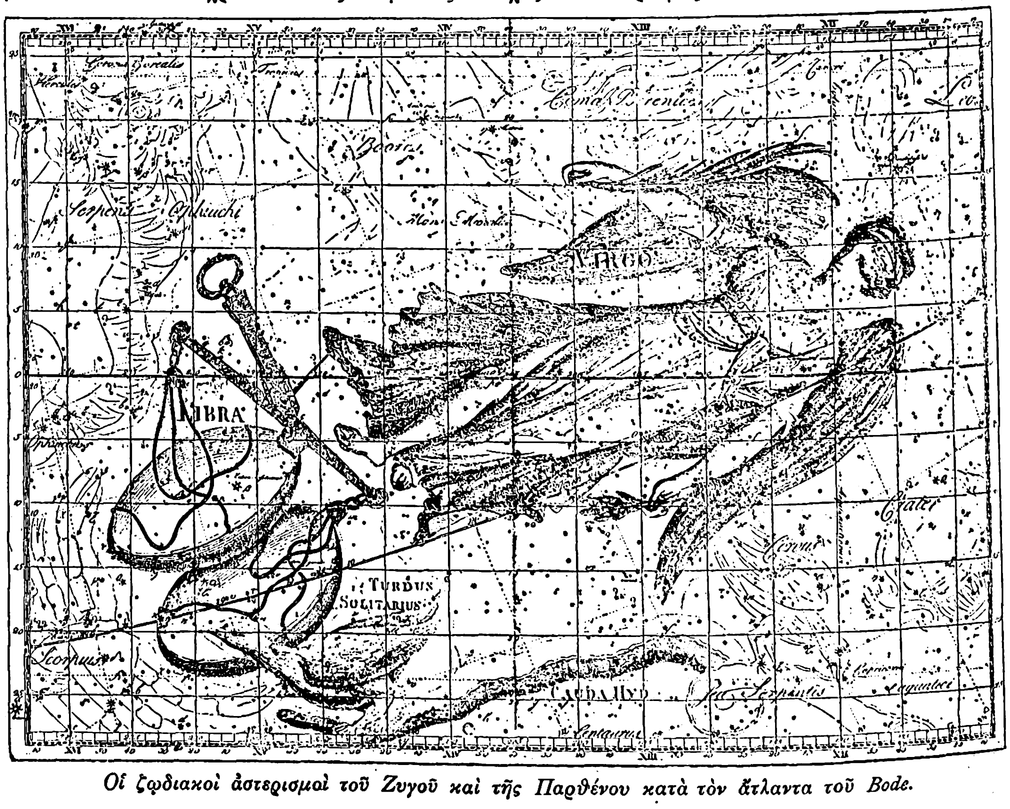

Οἱ ζῳδιακοὶ ἀστερισμοὶ τοῦ Ζυγοῦ καὶ τῆς Παρθένου κατὰ τὸν ἄτλαντα τοῦ Bode.

κὸν μέρος τοῦ μεγίστου ζῳδιακοῦ ἀστερισμοῦ, τοῦ τοῦ Σκορπίου, καὶ δὴ οἱ μεγάλοι πόδες τοῦ ζῴου ἐκείνου, ἐκτεινόμενοι ἄχρι τῆς Παρθένου καὶ ὀνομαζόμενοι Χηλαί. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ Σκορπίου ὁ Ἐρατοσθένης λέγει, ὅτι «οὗτος διὰ τὸ μέγεθος εἰς δύο δωδεκατημόρια διαιρεῖται· καὶ τὸ μὲν

Digitized by Google

ἐπέχουσιν αἱ Χηλαί, θάτερον δὲ τὸ σῶμα καὶ τὸ κέντρον» (Καταστερισμοί, Σκορπίος). Ὁ ἐν λόγῳ ἀστερισμὸς ὠνομάζετο σχεδὸν πάντοτε *Χηλαὶ* ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀλλ' ἡ ὀνομασία *Ζυγὸς* ἀπαντᾷ παρ' Ἱππάρχῳ: «Ἀπὸ Παρθένου γ' ἕως Ζυγοῦ ι'» (Τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου Φαινομένων ἐξήγησις, Γ', α', 5). Ἦτο δ' ὁ Ζυγὸς ἄρρεν σημεῖον, ἔχον ἀνθρώπινον πρόσωπον, κατὰ τὸν Μανίλιον, ὅστις διαβεβαιοῖ, ὅτι οἱ ζῳδιακοὶ ἀστερισμοὶ ἦσαν ἐναλλὰξ ἄρρενες καὶ θήλεις. Κατὰ τὸν αὐτὸν Ρωμαῖον ποιητήν, ὁ Ζυγός, «ἀκολουθῶν τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, δὲν βλέπει εἰμὴ τὸν Κριὸν καὶ ἀγαπᾷ τὸν Σκορπίον» (Astronomicon Β', στ. 501—502). Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ ἀπονέμειν τὸ ὄνομα τοῦ Ζυγοῦ τῷ ἐν λόγῳ ἀστερισμῷ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, ὅταν ὁ Ἥλιος ἐφαίνετο ἄλλοτε εἰσερχόμενος εἰς αὐτόν, ἡ διάρκεια τῶν ἡμερῶν ἰσάζετο τῇ τῶν νυκτῶν. Τοῦτο σαφῶς ἐξηγεῖ ὁ Μανίλιος:

«Æquato tum Libra die cum tempore noctis
Attrahit ardenti fulgentem Scorpion astro».

(Astronomicon, Α', στ. 159—260).

καί:

«Bis recepit, lucem qui circulus æquat et umbras,
Lanigeri et Libræ signo sua fila secantem».

(Αὐτ. Α' στ. 678—679),

ὅπερ ἀφορᾷ τὰ ἐν τῷ Ζυγῷ καὶ τῷ Κριῷ σημεῖα, ὅπου ἡ ἐκλειπτικὴ διέτεμνεν ἄλλοτε τὸν οὐράνιον ἰσημερινόν. Συνεπείᾳ ὅμως τῆς πρὸς δύσιν μεταπτώσεως τῶν ἰσημεριῶν, τὸ φθινοπωρινὸν σημεῖον μετετοπίσθη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐκ τοῦ Ζυγοῦ εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Παρθένου, τὸ δὲ ἐαρινὸν ἀπὸ τοῦ Κριοῦ εἰς τοὺς Ἰχθῦς. Κατὰ τὸν Μανίλιον, ὁ Ζυγὸς ἦτο ἔργον τοῦ Ἡφαίστου. Ὁ Ἄρατος ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι: «Ἀστέρες οὐ μάλα πολλοὶ Χηλάων» (Φαινόμενα, στ. 520—521). Ὁ δὲ Πτολεμαῖος μνημονεύει 8 ἀστέρας ἐν ταῖς Χηλαῖς καὶ 9 ἀμορφώτους ὁλόγυρα τούτων. Ὁ ἀστὴρ δ τοῦ Ζυγοῦ παρίσταται τάχιστα περιοδικῶς ἀλλάσσων, ἀπὸ 4,9 ἄχρι 6,1 μεγέθους, ἐντὸς 2 ἡμ. 7 ὡρ. 51 λ. Ὁ ἀστὴρ γ φαίνεται ὅτι παρέστη ἀμυδρότερος πρὸ 300 ἐτῶν, ἐνῷ ὁ ε εἶναι σκοτεινότερος σήμερον ἢ ἀπὸ τοῦ 1590 ἄχρι τοῦ 1756. Ὁ ι ἦτο 3ου μεγέθους τῷ 1590, 5ου σήμερον. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀστὴρ κ παρίσταται ἧττον λαμπρὸς τανῦν ἢ ἄλλοτε. Ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ζυγοῦ τέλος ὤφθη ὁ μέγας κομήτης, ὁ φανεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ ἐνόμιζεν, ὅτι ἔβλεπε τὴν ψυχὴν τοῦ δικτάτωρος ἀνιπταμένην εἰς τὸν οὐρανόν. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ — Χ. Τ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

ζυγός, *—ή, —ό·* δημοτ., ὁ ἐκ δύο συνιστάμενος, ὁ διὰ τοῦ 2 διαιρούμενος, ἀντίθ. *μόνος* ἢ *μονουχός*: «τὰ περιστέρια πάνε ζυγὰ» ζευγαρωτά, ᾆσμ. «ὅλα τὰ πουλλάκια ζυγὰ-ζυγά, τὸ ἔρημο τ' ἀηδόνι τὸ μοναχό»· || φρ. «μονὰ ζυγὰ» ἢ «μονὰ ἢ ζυγά», ἢ «μονὰ γιὰ ζυγά», «παίζομε μονὰ-ζυγά;» ἀρχ. παιδιὰ *ἀρτιασμὸς* (βλ. λ.).

—*[Στρατ.] Ζυγὸς στρατιωτῶν* καλεῖται ἡ ἐπὶ μιᾶς εὐθείας γραμμῆς τάξις ἀνδρῶν, παρατασσομένων τοῦ ἑνὸς παραπλεύρως τοῦ ἄλλου, δηλαδὴ κατ' ἀγκῶνα ἐὰν πρόκειται περὶ πεζῶν, κνήμης πρὸς κνήμην ἐὰν πρόκειται περὶ ἱππέων. Ὁ *ζυγὸς* ἀποτελεῖ σχηματισμὸν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *στοῖχον*, ἀποτελοῦντα τοιοῦτον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βάθους (βλ.λ. *στοῖχος, σχηματισμός*).

ζυγοσακχαρομύκης (ὁ) *[Βοτ.]*· βλ. *σακχαρομύκης*.

ζυγοσέπαλον (τὸ) (Zygosepalum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀρχεοειδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα ἐν Βραζιλίᾳ. Δ. Ν. Π.

ζυγόσπειρα (ἡ) (Zygospira Halle) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀτρυπιδῶν σπειριφερακειοειδῶν ἀρθρωτῶν* (ἀρτικουλάτων) *βραγχιοπόδων* μαλακιοειδῶν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ σκελετοῦ τῶν ζῴων τούτων ὡμοίαζε πρὸς τὴν τῆς *ἀτρύπας* (βλ. λ.), ἀλλ' οἱ σπειροειδεῖς κῶνοι ἦσαν περισσότερον συγκλίνοντες, μὲ ὀλιγωτέρας περιελίξεις καὶ ὁ ζυγὸς (ὁ ἑνωτικὸς σύνδεσμος τῶν δύο σπειρῶν) ἤρχιζεν ἀρκούντως βαθέως ἀπὸ τῆς πρώτης περιελίξεως. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς σιλουρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζῳικοῦ εἰς τὴν Β. Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

ζυγοσπόρια (τὰ) *[Μικροβ.]*. Καλοῦνται οἱ σπόροι ἐκεῖνοι τῶν νηματομυκήτων, οἵτινες παράγονται κατόπιν συντάξεως πρὸς ἄλληλα δύο κορυνοειδῶν κυττάρων τοῦ καρποφόρου νηματίου, τῶν ὁποίων τὸ γένος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῇ. Τὰ ζυγοσπόρια περιβάλλονται ὑπὸ μεμβράνης παχείας, ἐκκολάπτονται δ' ἐπὶ καταλλήλων θρεπτικῶν ὑποστρωμάτων (βλ. *νηματομύκητες*). Κ. Κ.

ζυγοστάθμησις, *—εως* (ἡ)· διὰ τοῦ ζυγοῦ στάθμησις, ζύγισις, ζύγισμα.

—**ζυγοστάθμησις** ἢ *ἰσορρόπησις τῶν μαζῶν [Μηχαν.]*. Ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξουδετέρωσις τῶν κραδασμῶν τῶν μηχανῶν, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἐκ δυνάμεων ἢ ροπῶν ἐξωτερικῶν, αἵτινες προκαλοῦνται ἀπὸ τὰς ἀντιδράσεις τῶν κινουμένων μαζῶν. Οἱ κραδασμοὶ οὗτοι κυρίως προέρχονται ἐκ τῆς μεταθέσεως τοῦ κέντρου βάρους τῶν παλινδρομουσῶν μαζῶν, ἐν ταῖς παλινδρομικαῖς μηχαναῖς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως αὐτῶν. Πρέπει ὅθεν νὰ παρακολουθηθῇ ἡ κίνησις τοῦ κέντρου βάρους ἐν σχεδιαγράμματι καὶ εἶτα, δι' ἀντιβάρων ἢ καταλλήλου διατάξεως τῶν στροφάλων ἐπὶ τοῦ ἄξονος (προκειμένου περὶ πολυκυλίνδρων μηχανῶν), νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπόλυτος ἀκινησία αὐτοῦ, ἢ τοὐλάχιστον ἡ κατὰ τὸν ἄξονα τῆς μηχανῆς κίνησίς του (μονοκύλινδροι μηχαναί). Ἀνάγκην ἀκριβοῦς ζυγοσταθμήσεως ἔχουν καὶ τὰ περιστρεφόμενα τύμπανα τῶν ἀτμοστροβίλων καὶ ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν ἀριθμοῦ στροφῶν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει πρέπει τὸ κέντρον βάρους τοῦ τυμπάνου νὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ αὐτοῦ ἄξονος, πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν μεγάλων φυγοκέντρων δυνάμεων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐπικινδύνων συνεπειῶν. Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ κέντρου βάρους ἀπὸ τοῦ φανταστικοῦ ἄξονος προέρχεται ἢ ἐξ ἀνομοιογενείας τοῦ ὑλικοῦ, ἢ ἐκ κακῆς κατασκευῆς. Γενικῶς ἡ ἀνάγκη τῆς ζυγοσταθμήσεως αὐξάνει μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ στροφῶν. Καὶ διὰ μὲν τὰ τύμπανα ἡ ζυγοστάθμησις ἐπιτυγχάνεται πειραματικῶς (στατικὸς ἔλεγχος ἰσορροπίας). Εἰς τὰς παλινδρομικὰς ὅμως μηχανὰς τὸ πρόβλημα παρουσιάζει πλείστας ὅσας δυσχερείας, ἰδίως δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ζυγοστάθμησιν ροπῶν.

Ἡ τελειότης τῆς ζυγοσταθμήσεως αὐξάνει μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κυλίνδρων. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ κυλίνδρων, ἡ ζυγοστάθμησις εἶναι ἀτελής. Ἀντιθέτως αἱ βενζινομηχαναί, ὡς καὶ αἱ πολυκύλινδροι μηχαναὶ Diesel, παρουσιάζουν ἄριστα ἀπὸ ἀπόψεως ζυγοσταθμήσεως ἀποτελέσματα. Καὶ διὰ μὲν τὰς παγίας μηχανὰς οἱ ἐξ ἀτελοῦς ζυγοσταθμήσεως κραδασμοὶ ἀπορροφῶνται ὑπὸ τῆς ἐκ σκυροδέματος μεγάλης αὐτῶν σχετικῶς βάσεως, ἐνῷ εἰς τὰς μεταθετάς, καὶ ἰδιαιτέρως τὰς τῶν ἀεροπλάνων καὶ αὐτοκινήτων, ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν τελειοτέρα ζυγοστάθμησις ἢ δι' αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κυλίνδρων καὶ καταλλήλου αὐτῶν διατάξεως (κατ' ἀστέρα, V κλπ.), ἢ διὰ καταλλήλου διατάξεως τῶν στροφάλων ἐπὶ τοῦ ἄξονος (μηχαναὶ κατωπτρισμέναι κλπ.). Εἰς τὰς ναυτικὰς ἀτμομηχανὰς ἡ ζυγοστάθμησις ὑστερεῖ, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ κυλίνδρων, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδιώκεται ἐλάττωσις τοῦ βάρους τῶν παλινδρομουσῶν μαζῶν διὰ χρησιμοποιήσεως ἐλαφρῶν κραμάτων (ἀλουμινίου-μαγνησίου κττ.). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

ζυγοσταθμῶ *(—έω)*· σταθμῶμαι διὰ τοῦ ζυγοῦ, ζυγίζω, ἄλλως *ζυγοστατῶ*.

ζυγοστασία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζυγοστατεῖν, ζύγισις.

ζυγοστάσιον (τό)· ὁ τόπος ὅπου γίνεται ἡ ζυγοστασία, ζυγιστήριον.

ζυγοστάτης (ὁ)· ὁ ζυγοστατῶν, ὁ ζυγιστής.

ζυγοστατῶ *(—έω)*· βάλλω τι εἰς τὴν ζυγαριάν, ζυγίζω.

Ζυγόστι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν, ἤδη καλούμενον *Μεσόλακκος* (βλ. λ.).

ζυγοταξία (ἡ) *[Βιολ.]* Βλ. *ᾠόν*.

ζυγότρυπα (ἡ) *[Γεωργ.]* Βλ. λ. *ἄροτρον*.

Ζυγούρης. Εἷς ἐκ τῶν γενναιοτέρων πλοιάρχων τοῦ καταδρομικοῦ στολίσκου τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, κυβερνήτης τοῦ «Ἀχιλλέως», τριϊστίου 24 πυροβόλων. Κατὰ τὴν παρὰ τὸν Καφηρέα ναυμαχίαν τοῦ Κατσώνη πρὸς τὴν ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέραν τουρκοαλγερινὴν ναυτικὴν δύναμιν, ὁ Ζυγούρης διὰ τῆς παρατόλμου γενναιότητός του καὶ τῆς ἐμπειρίας του κατώρθωσε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιτεθείσης κατ' αὐτοῦ τουρκικῆς ναυαρχίδος (δικρότου τῶν 74 πυροβόλων) ὑποχωρησάσης. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν ἀγώνων τοῦ Κατσώνη (1787—1792) ἠκολούθησε τοῦτον γενναίως ἀγωνιζόμενος. Γ. Ν. Ν.

— **Ζυγούρης,** ***Λουκᾶς Ἰωάννης,*** ἐπιλεγόμενος —. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λεβαδείας. Ἐπολέμησεν εἰς Ἄμπλιανην, Προφήτην Ἠλίαν, Ἀράχωβαν, Δίστομον, Πειραιᾶ καὶ κατόπιν εἰς τὰς τελευταίας μάχας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1828 προήχθη εἰς ἀξιωματικόν. Ἠμείφθη διὰ γαιῶν καὶ τοῦ χαλκοῦ ἀριστείου. Γ. Δ. Κ.

ζυγούρι (τό)· ἀρνίον εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

ζυγοφιοῦραι (οἱ) (Zygophiurae Bell.) *[Ζῳολ.—Παλαιοζῳολ.]*. Τάξις τῶν *ὀφιουροειδῶν ἀστεροζῴων ἐχινοδέρμων*, ζῶσα καὶ σήμερον ἐντὸς τῶν θαλασσῶν καὶ χαρακτηριζομένη ἐκ τῶν ἑξῆς: Τὰ σκελετικὰ μέλη τῶν βραχιόνων τῶν ζῴων τούτων ἔχουν καλῶς διαπεπλασμένα τὰ τμήματα τῶν ἀρθρώσεων. Οἱ βραχίονες δὲν διακλαδίζονται οὔτε δύνανται νὰ περιελιχθῶσι. Τὰ ζῷα φέρουν ραχιαίας πλευρικὰς καὶ κοιλιακὰς ἀσπίδας. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ ἐντεῦθεν. Γ. Κ. Γ.

ζυγοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων ζυγόν, ὁ ὑπὸ τὸν ζυγόν: «ζυγοφόρος ἵππος».

ζυγοφυλλοειδῆ (τὰ) (Zygophyllaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα φυτὰ θαμνώδη καὶ ξυλώδη, ὀλίγα δενδρώδη, τινὰ κοσμητικὰ καὶ ἄλλα ἄλλως χρήσιμα. Γνωστὰ περὶ τὰ 22 γένη. Τὰ φύλλα τῶν ζυγοφυλλοειδῶν εἶναι ἀντίθετα μετὰ παραφύλλων, ἄλλα τριχωτά, σαρκώδη ἢ δερματώδη, τὰ δὲ ἄνθη κανονικά, ἑρμαφρόδιτα. Γνωστότερα ἐκ τῶν γενῶν: *ζυγόφυλλον* (Zygophyllum), *λάρρεια* (Larrea), *μελίανθος* (Melianthus) κ.λ.π. Κ. ΠΑΠ.

ζυγόφυλλον (τὸ) (Zygophyllum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ζυγοφυλλοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 65 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη ἢ θάμνοι πολυετεῖς, τινὰ κοσμητικὰ καί τινα χρήσιμα εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Γνωστότερον ἐκ τῶν εἰδῶν *ζυγόφυλλον τὸ κυαμοειδὲς* (Zygophyllum major). Κ. ΠΑΠ.

Ζυγραὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀδυρμαχιδῶν, λιβυκοῦ λαοῦ, κατοικοῦντος μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κυρηναϊκῆς, πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Δρέπανον. Ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ζυγρὶς κώμη», εἰς βόρ. γεωγρ. πλάτ. 55°15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 31°10'. Ὁ δὲ Ἱεροκλῆς (Συνέκδ. 733) ἀναφέρει αὐτὴν ὡς μίαν τῶν ἓξ πόλεων τῆς Κάτω Λιβύης, ὑπὸ ἡγεμόνα. Α. Θ. Σ.

Ζύγρις. *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὑφ' ἣν ἀπαντᾷ ἐν τῷ «Σταδιασμῷ» τοῦ Ἀνωνύμου ἡ ἀρχαία *Ἰυζὶς* (βλ. λ.).

ζυγῶ *(—έω)*· εἶμαι εἰς τὸν ζυγόν, εἰς τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν γραμμὴν μετ' ἄλλων, ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ καθόλου ἐπὶ τῶν γυμναζομένων: «ζυγεῖτε ἐπὶ δεξιά, — ἐπ' ἀριστερά».

—**ζυγῶ** *(—όω)*· συνδέω τινὰ διὰ ζυγοῦ, ἑνώνω· || ὑποβάλλω τινὰ εἰς τὸν ζυγόν, δαμάζω, ὑποτάσσω.

ζυγωθρίζω· κλείω, ἀσφαλίζω τὴν θύραν διὰ τοῦ ζυγώθρου.

ζύγωθρον (τό)· ὁ τὰ δύο φύλλα τῆς θύρας ἢ τοῦ παραθύρου συνέχων μοχλός, ὁ μοχλὸς ὁ ἀπὸ τῆς μιᾶς παραστάδος μέχρι τῆς ἄλλης διήκων καὶ ἐμποδίζων τὸ ἄνοιγμα, κοιν. *μάνταλο*· || ὄργανον μηχανισμοῦ οἱονδήποτε, δυνάμενον νὰ κινῆται παλινδρομικῶς· || (στρατ.) εἶδος πυροδοτικοῦ μηχανήματος.

ζύγωμα (τό)· πλησιασμός: «ζύγωμα τοῦ χειμῶνα, —τῆς Λαμπρῆς»· || συμπλησιασμός, συνένωσις: «ζύγωμα τῆς ἄκρης, —τῶν κομματιῶν».

—**ζύγωμα** (τό)· ὁ συνέχων ἢ κλείων τὴν θύραν μοχλός: «στροφεῖς καὶ ζυγώματα»· || τὸ ζυγωματικὸν ὀστοῦν.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *ζύγωμα* χαλύβδινον τεμάχιον σχήματος ἡμισταύρου, χρησιμεῦον πρὸς σύνδεσιν διαφόρων τεμαχίων τῆς μηχανῆς καὶ ἰδίως τοῦ βάκτρου τοῦ ἐμβόλου μετὰ τοῦ διωστῆρος. Γ. Ν. Ν.

— *[Μηχαν.]* Καλεῖται *ζύγωμα* ἢ καὶ *σταυρὸς* μηχανικὸν στοιχεῖον τῶν παλινδρομικῶν μηχανῶν. Χρησιμεύει ὡς σύνδεσμος τοῦ βάκτρου τοῦ ἐμβόλου καὶ τῆς ἀντιστοίχου κεφαλῆς τοῦ διωστῆρος, ἐκμηδενίζει δὲ καὶ τὰς καμπτικὰς τάσεις τοῦ πρώτου, αἵτινες προκαλοῦνται ὑπὸ δυνάμεων, ὧν ἡ διεύθυνσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φορᾶς περιστροφῆς τοῦ στροφάλου. Τὸ ζύγωμα ὀλισθαίνει μεταξὺ δύο κυλινδρικῶν ἢ ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν ἢ καὶ μιᾶς ἐπιπέδου, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἐμφανίζονται καθέτως αἱ προαναφερθεῖσαι δυνάμεις. Εἰς τὰς ἀτμομηχανὰς τῶν σιδηροδρόμων, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον κινοῦνται κατὰ μίαν διεύθυνσιν, τὸ ζύγωμα ὀλισθαίνει ἐπὶ μιᾶς ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Τὸ ζύγωμα ἔχει ποικίλας μορφὰς ἐξαρτωμένας ἐκ τῆς φύσεως τῆς μηχανῆς. Οὕτως εἰς τὰς μηχανὰς τῶν

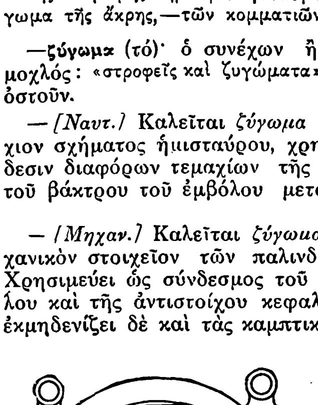

Ζύγωμα ἠλεκτρικῆς μηχανῆς μετὰ τῶν μαγνητικῶν αὐτῆς πόλων.

Digitized by Google

ἀτμοπλοίων, λόγῳ τῆς ἀνάγκης τοῦ περιορισμοῦ τῶν κραδασμῶν (οἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῆς θέσεως τοῦ κέντρου βάρους τῶν παλινδρομουσῶν μαζῶν), ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐλάττωσις τοῦ βάρους τοῦ ζυγώματος. Εἰς τὰς ἁπλῆς ἐνεργείας μηχανὰς (μηχαναὶ αὐτοκινήτων, ἀεριομηχαναὶ κλπ.) ὁ διωστὴρ συνδέεται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου, ὁπότε καὶ τὸ ζύγωμα παύει ὑφιστάμενον.

— *['Ηλεκτρ.]* Καλεῖται *ζύγωμα μαγνητικὸν* τὸ ζύγωμα, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ μαγνητικοῦ ὑλικοῦ καὶ χρησιμεύει τὸ μὲν ὡς φορεὺς τοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος τῆς μηχανῆς, τὸ δὲ ὡς μηχανικὸν μέσον στερεώσεως τῶν κυρίων μαγνητικῶν πόλων καὶ τῶν βοηθητικῶν τοιούτων (ἀντισταθμίσεως). Τὸ ζύγωμα ἢ εἶναι ἀκίνητον καὶ περιβάλλει τὸ

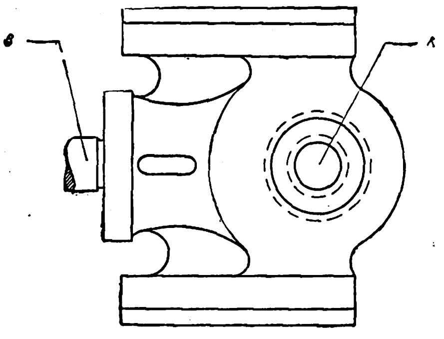

Ζύγωμα παγίας ἀτμομηχανῆς.

[B βάκτρον τοῦ ἐμβόλου, K κομβίον τοῦ ζυμώματος, πέριξ τοῦ ὁποίου στρέφεται ἡ ἀντίστοιχος κεφαλὴ τοῦ διωστῆρος.]

ἐπαγώγιμον (μηχαναὶ συνεχοῦς ρεύματος), ὁπότε χρησιμεύει καὶ ὡς βάσις τῆς μηχανῆς, ἢ εἶναι στρεπτὸν καὶ περιβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ (μηχαναὶ ἐναλλασσομένου ρεύματος). Εἰς τὰς μεγάλας μηχανάς, διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κατασκευῆς, τὸ ζύγωμα ἀποτελεῖται ἐκ δύο τεμαχίων, φέρει δὲ ἐπ' αὐτοῦ καὶ εἰδικοὺς δακτυλίους διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ.

Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

— **ζύγωμα σφηνοειδὲς** *['Ανατομ.]*. Ταπεινὴ ἐγκαρσία τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ ἀκρολοφία, ἥτις πρὸς μὲν τὰ πρόσω ἀφορίζει τὴν ὀσφρητικὴν ἐπιφάνειαν, πρὸς δὲ τὰ πλάγια μεταβαίνει εἰς τὰς ἐλάσσονας πτέρυγας. Ι. Π.

ζυγωματικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ζύγωμα: «ζυγωματικὸν *ὀστοῦν*» τὸ συνδέον τὴν κάτω σιαγόνα μετὰ τοῦ κρανίου.

— **ζυγωματικὰ ὀστᾶ** *['Ανατομ.]*. 'Οστᾶ τοῦ προσώπου, δύο τὸν ἀριθμόν, κείμενα ἐν τοῖς πλαγίοις αὐτοῦ, ἔχοντα δὲ σχῆμα πετάλου τετραπλεύρου καὶ ἀποτελοῦντα τὸ μᾶλλον προέχον μέρος τῶν παρειῶν. 'Εκ τῶν τεσσάρων γωνιῶν αὐτοῦ ἡ μὲν προσθία κάτω εἶναι ἀμβλεῖα, ἡ δὲ προσθία ἄνω καὶ ἀμφότεραι αἱ ὀπίσθιαι προεκτείνονται εἰς τρεῖς ἀποφύσεις, τὴν *γναθιαίαν*, τὴν *μετωπιαίαν* καὶ τὴν *κροταφικήν*, δι' ὧν συζευγνύονται τὰ ὀστᾶ τοῦ προσώπου μετὰ τῶν τοῦ κυρίως κρανίου.

— **ζυγωματικὴ ἀπόφυσις** *['Ανατομ.]*. —1) *Τῆς ἄνω γνάθου.* Αὕτη ἐκφυομένη ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἄνω μέρους τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ σώματος τῆς ἄνω γνάθου καὶ ὁριζοντίως πρὸς τὰ ἔξω τείνουσα συνάπτεται μετὰ τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ. —2) Τοῦ *κροταφικοῦ ὀστοῦ·* ἀπόφυσις μακρά, ἥτις ἐξορμωμένη ἐκ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ λεπιδοειδοῦς μέρους τοῦ κροταφικοῦ ὀστοῦ φέρεται ὁριζοντίως ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἐκτὸς καὶ συντάσσεται μετὰ τῆς κροταφικῆς ἀποφύσεως τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ, ἀποτελοῦσα μετ' αὐτῆς τὸ *ζυγωματικὸν τόξον.* —3) Τοῦ *μετωπιαίου ὀστοῦ·* ἀπόφυσις τῆς μετωπιαίας μοίρας αὐτοῦ, τρίγωνος καὶ πρισματική, συντασσομένη μετὰ τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ.

— **ζυγωματικοὶ πόροι** *['Ανατομ.]*. Οὗτοι, δύο ὄντες, ἄρχονται ἀπὸ τῆς κογχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ διὰ κοινοῦ στομίου ἢ διὰ χωριστοῦ, τοῦ ζυγωματοκογχικοῦ τρήματος. Καὶ ὁ μὲν εἷς, καλούμενος *ζυγωματοπροσωπικός*, φέρεται πρὸς τὰ κάτω καὶ πρόσω καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν προσωπικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὀστοῦ διὰ τοῦ ζυγωματοπροσωπικοῦ τρήματος, ὁ δ' ἕτερος, καλούμενος *ζυγωματοκροταφικὸς πόρος*, πορεύεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὀπίσω καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν κροταφικὴν ἐπιφάνειαν διὰ τοῦ ζυγωματοκροταφικοῦ τρήματος. Διὰ τῶν πόρων τούτων διέρχονται ὁμώνυμα νεῦρα.

— **ζυγωματικὸν νεῦρον** *['Ανατομ.]*. Κλάδος τοῦ ἄνω γναθικοῦ νεύρου (δευτέρου κλάδου τοῦ τριδύμου νεύρου), ὅστις φέρεται διὰ τοῦ ὑποκογχίου σχίσματος εἰς τὸ ἔξω τοίχωμα τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου, ἔνθα, ἀφοῦ σχηματίσῃ ἀναστόμωσιν μετὰ τοῦ δακρυϊκοῦ νεύρου, εἰσδύεται εἰς τὸν ζυγωματικὸν πόρον καὶ ἀποσχίζεται εἰς τὸ ζυγωματοκροταφικὸν καὶ τὸ ζυγωματοπροσωπικὸν νεῦρον.

— **ζυγωματικὸν τόξον** *['Ανατομ.]*. Τοῦτο σχηματίζεται ἐκ τῆς συντάξεως τῆς ζυγωματικῆς ἀποφύσεως τοῦ κροταφικοῦ ὀστοῦ μετὰ τῆς κροταφικῆς ἀποφύσεως τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ. Τὸ ζυγωματικὸν τόξον ἀποτελεῖ τὸ ἔξω τοίχωμα τοῦ κροταφικοῦ βόθρου.

— **ζυγωματικὸς ἢ ὑποκροτάφιος βόθρος** *['Ανατομ.]*. Λάκκος πυραμιδοειδὴς ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κρανίου, κείμενος μεταξὺ τοῦ κυρτώματος τῆς ἄνω γνάθου καὶ τῆς πτερυγοειδοῦς ἀποφύσεως τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ καὶ κοινωνῶν εὐρέως ἄνωθεν μὲν πρὸς τὸν κροταφικὸν βόθρον, κάτωθεν δὲ πρὸς τὸν πτερυγοϋπερώιον βόθρον. Κατὰ ταῦτα οἱ τρεῖς οὗτοι βόθροι κεῖνται ὁ εἷς ὕπερθεν τοῦ ἄλλου, κοινωνοῦντες εὐρέως πρὸς ἀλλήλους, καὶ δὴ ὑψηλότερον πάντων κεῖται ὁ κροταφικός, εἶτα ἕπεται ὁ ζυγωματικὸς ἢ ὑποκροτάφιος καὶ τέλος ὁ πτερυγοϋπερώιος βόθρος.

— **ζυγωματικὸς μῦς** *['Ανατομ.]*.—1) *Ζυγωματικὸς ἐλάσσων·* οὗτος ἀποτελεῖ μίαν τῶν τριῶν μοιρῶν τοῦ τετραγώνου μυὸς τοῦ ἄνω χείλους τοῦ στόματος, ὅστις καταλαμβάνει τὴν ὑποκόγχιον καὶ τὴν ἄνω χειλικὴν χώραν. —2) *Ζυγωματικὸς μείζων·* οὗτος, ἐπιμήκης καὶ ἱκανῶς παχὺς ὤν, κεῖται ἐν τῇ ζυγωματικῇ, βυκανητικῇ καὶ στοματικῇ χώρᾳ. Ἕλκει τὴν γωνίαν τοῦ στόματος πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὀπίσω ἀνευρύνων τὴν στοματικὴν ὀπήν, ὡς λ. χ. κατὰ τὸν πλατὺν γέλωτα. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ζυγωματοκογχικὸν τρῆμα *['Ανατομ.]*. Σμικρὸν στόμιον ἐπὶ τῆς κογχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ζυγωματικοῦ ὀστοῦ, ἁπλοῦν ἢ διπλοῦν, ὅπερ ἄγει εἰς τοὺς *ζυγωματικοὺς* πόρους (βλ. λ.). Ι. Π.

ζυγωματοκροταφικὸς *πόρος ['Ανατομ.]*· βλ. *ζυγωματικοὶ* πόροι.

ζυγωματοπροσωπικὸς *πόρος ['Ανατομ.]*· βλ. *ζυγωματικοὶ* πόροι.

ζυγώνω, ἀόρ. *ἐζύγωσα·* κάμνω τι νὰ πλησιάσῃ: «ζύγωσέ το πιὸ κοντά», «ζύγωσα τὶς δυὸ ἄκρες καὶ τὶς ἔρραψα»· ‖ ἀμεταβ. πλησιάζω: «ζύγωσε ὁ καιρός, — ὁ χειμῶνας, — ἡ Λαμπρή»· ‖ ἰδιωματ. καταδιώκω: «ζυγώνει ὁ σκύλλος τὸ λαγό».

ζυγώτης, ἢ **σκωλήκιον** *[Μικροβ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ σωμάτιον, ὅπερ παράγεται κατὰ τὸν διὰ γονιμοποιήσεως (σπορογονίας) πολλαπλασιασμὸν τῶν πρωτοζῴων, κατόπιν τῆς συντήξεως τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων γαμετῶν. 'Επὶ τοῦ πλασμωδίου τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ ζυγώτης αὐτοῦ παράγεται ἐντὸς τοῦ στομάχου τῶν θηλέων ἀνωφελῶν κωνώπων, οὗτινος τὸ τοίχωμα διατρυπᾷ, διὰ βραδείας πρὸς τὰ πρόσω κινήσεως αὐτοῦ, εἰσδύεται δ' εἰς αὐτό, παράγων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ στομάχου ἔπαρμα σφαιροειδές. Ἄρχεται δὲ μεγεθυνόμενον καὶ καλεῖται τότε *φόκυστις*. Κ. Κ.

Ζυδρεῖται *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Σκυθικὸς λαός, κατοικῶν τὰ ΒΑ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου πρὸς βορρᾶν τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ, παρὰ τοὺς Ἡνιόχους, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Αρριανοῦ (Περίπλ. Εὔξ. Πόντ. 15). Α. Θ. Σ.

ζυθόγαλα (τό)· μῖγμα ζύθου καὶ γάλακτος πρὸς πόσιν.

ζυθόγλευκος (τὸ) *[Βιομ. Χημ.]*· βλ. *ζῦθος*.

ζύθοξος (ὁ) *[Χημ. Τροφ.]*. Εἶδος ὄξους λαμβανόμενον δι' ὀξικῆς ζυμώσεως ζύθου. Τὸ ζύθοξος ἔχει χρῶμα κίτρινον, ὀσμὴν ζύθου καὶ εἶναι πλούσιον εἰς ἐκχυλισματικὰς ὕλας καὶ πτωχὸν εἰς ὀξικὸν ὀξὺ (περίπου 3°/₀). Σ. Γ.

ζυθοποιεῖον (τό)· τὸ ἐργοστάσιον ὅπου κατασκευάζεται ζῦθος.

ζυθοποιία (ἡ)· ἡ τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ *ζύθου* (βλ. λ.).

ζυθοποιὸς (ὁ)· ὁ κατασκευαστὴς ζύθου, ὁ εἰδικὸς ἐργάτης ζυθοποιείου.

ζυθοποσία (ἡ)· ἡ ὑπερβολικὴ πόσις ζύθου.

ζυθοπότης (ὁ)· ὁ καθ' ὑπερβολὴν πίνων ζῦθον, ὁ πότης τοῦ ζύθου.

ζυθοποτῶ *(—έω)·* εἶμαι ζυθοπότης, πίνω ζῦθον καθ' ὑπερβολήν.

ζυθοπωλεῖον (τό)· κατάστημα πωλήσεως ζύθου, ὅπου δύναταί τις νὰ πίῃ ζῦθον, κοιν. *μπιραρία*.

ζυθοπώλης (ὁ)· ὁ πωλῶν ζῦθον, ὁ ἔχων κατάστημα πωλήσεως ζύθου, κοιν. *μπιραριέρης*.

ζῦθος (ὁ) *[Βιομ. Χημ.]*. 'Αλκοολοῦχον ποτὸν παρασκευαζόμενον δι' ἀλκοολικῆς ζυμώσεως ζυθογλεύκους λαμβανομένου ἐκ βύνης, λυκίσκου, ζύμης καὶ ὕδατος καὶ εὑρισκόμενον εἰσέτι ἐν ἀσθενεῖ μεταζυμώσει. Ὁ ζῦθος, πλὴν τῆς ἀλκοόλης, τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ὡρισμένης ποσότητος μὴ ζυμωσίμων ὑλῶν, περιέχει ἀκόμη καὶ μικρὰς ποσότητας ζυμωσίμων ὑλῶν.

Εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας ζῦθος παρασκευάζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ κριθῆς, εἴς τινας ὅμως ἐπιτρέπεται καὶ ἡ χρῆσις ἄλλων ἀμυλούχων ἢ σακχαρούχων ὑλῶν.

'Ιστορία. Ὁ ζῦθος ἀνήκει εἰς τὰ ἀρχαιότατα *εὐφραντικὰ* τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πρώτη παρασκευὴ αὐτοῦ, γενομένη ἐν τῷ οἴκῳ, ἀνάγεται εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατ' ἀρχάς, ὡς καὶ ἡ παρασκευὴ τοῦ ἄρτου, ἡ παρασκευὴ τοῦ ζύθου ἀνῆκεν εἰς τὰς ἐν τῷ οἴκῳ ἀσχολίας τῆς γυναικὸς καὶ μόνον μετὰ τὴν συστηματοποίησίν του εἰς βιοτεχνίαν περιῆλθεν εἰς τὸν ἄνδρα.

Αἱ ἀρχαιόταται ἱστορικαὶ πληροφορίαι περὶ τῆς παρασκευῆς τῆς βύνης καὶ τοῦ ζύθου εὑρίσκονται εἰς τὰς ζωγραφικὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνίων. Οὗτοι παρεσκεύαζον ἤδη ζῦθον 7000 ἔτη π. Χ. καὶ ἐχρησιμοποίουν τοῦτον ὡς ἀπαραίτητον καὶ σπουδαῖον μέρος τῆς τροφῆς των. 5000 ἔτη π. Χ. ἐμφανίζονται βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια παρασκευῆς ζύθου καὶ πεπειραμένοι ζυθοποιοί. Παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐξέμαθον τὴν παρασκευὴν τῆς βύνης καὶ τοῦ ζύθου οἱ Αἰγύπτιοι ὁμοῦ μὲ τὴν γνῶσιν τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν. 'Αργότερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἰσήχθη ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ὡς εὐφραντικοῦ καὶ ὁ ζῦθος παρέμεινεν ὡς ποτὸν τῶν ἀπολιτίστων λαῶν (Θρακῶν, Σκυθῶν, Κελτῶν καὶ ἰδίως τῶν Γερμανῶν). Ὁ ζῦθος τῆς παλαιοτάτης ἐποχῆς παρεσκευάζετο πιθανῶς ἀποκλειστικῶς ἐκ φρυχθέντων ἢ μὴ φρυχθέντων δημητριακῶν (κριθῆς, κέγχρου, βρόμης κλπ.), τὸ ἄρωμα δὲ αὐτοῦ ἀπέκτα ἐκ διαφόρων ἀρωματικῶν ὑλῶν, ὡς μέλιτος, φλοιῶν δένδρων, μυκήτων, διαφόρων ἀρωματικῶν φυτῶν καὶ διὰ φυσικῆς ὀξικῆς ζυμώσεως, καὶ ἡ ζύμωσις ἐπήρχετο δι' ἐλευθέρως προσπιπτούσης ζύμης. Κατὰ τοὺς πρώτους δηλαδὴ τρόπους τῆς παρασκευῆς τοῦ ζύθου ἔλειπεν ἡ προσθήκη τοῦ λυκίσκου, ὅστις εἰς τὸν σημερινὸν ζῦθον παρέχει πρωτίστως τὴν γεῦσιν καὶ τὸ ἄρωμα. Διὰ τῶν νεωτάτων ὑπὸ τῆς «Ἑταιρείας διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ βιβλιογραφίαν τῆς ζυθοποιίας» προκληθεισῶν ἐρευνῶν ἀπεδείχθη ἡ χρησιμοποίησις τοῦ λυκίσκου ὡς χορηγητοῦ τοῦ ἀρώματος ἤδη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ τῶν μέσων τῆς πρώτης προχριστιανικῆς χιλιετηρίδος ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς αἰχμαλωσίας τῶν 'Ιουδαίων, ἐνῷ πρότερον ὑπῆρχον ἐνδείξεις περὶ χρησιμοποιήσεως τοῦ λυκίσκου μόνον ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐν Γερμανίᾳ ἐκαλλιεργήθη λυκίσκος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ πρῶτον παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Freising, ἀναφέρεται δὲ ὡς πρώτη χρησιμοποίησίς του κατὰ τὸ 1079. Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα ἡ προσθήκη τοῦ λυκίσκου εἶχεν ἤδη γενικευθῆ. Ἡ πρώτη χρησιμοποίησις προσθήκης λυκίσκου ἐγένετο κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις εἰς τὴν περιοχὴν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεξετάθη βαθμηδὸν εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Κατ' ἀρχὰς ἐν Εὐρώπῃ ἡ παρασκευὴ τοῦ ζύθου ἐγίνετο εἰς τὰς μονὰς καὶ τὰ δημαρχιακὰ καταστήματα, ἐκεῖθεν δὲ ἐπεξετάθη καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τελειοτέρων μηχανικῶν μέσων καὶ καθαρῶν καλλιεργειῶν ζύμης ἔφθασεν εἰς τὴν περιωπὴν ἣν σήμερον κατέχει.

Α') ***Αἱ πρῶται ὗλαι τῆς ζυθοποιίας.*** Ὡς πρῶται ὗλαι διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζύθου θεωροῦνται τὸ ὕδωρ, ἡ κριθὴ καὶ ὁ λυκίσκος.

1) Τὸ *ὕδωρ*. Τὸ πρὸς παρασκευὴν τοῦ ζυθογλεύκους χρησιμοποιούμενον ὕδωρ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχον μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ποιότητα τοῦ ζύθου· κατόπιν ὅμως πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν ἀπεδείχθη ὅτι κάθε καλὸν πόσιμον ὕδωρ εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν ζυθοποιίαν.

2) Ἡ *κριθή*. Ἡ διὰ τὴν ζυθοποιίαν χρησιμοποιουμένη κριθὴ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ καλῆς ποιότητος καὶ νὰ ἔχῃ μεγάλην ἀπόδοσιν εἰς ἐκχύλισμα, δι' ὃ καὶ ἡ κριθὴ αὕτη τιμᾶται κατὰ 20—30 °/₀ περισσότερον τῆς κοινῆς κριθῆς. Διὰ τὴν ποιότητα τῆς κριθῆς ἔχουσι σημασίαν τὸ εἶδος, ἡ ποικιλία, τὸ κλῖμα, τὸ ἔδαφος, ἡ λίπανσις ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς καλλιεργείας καὶ συγκομιδῆς.

Χημικὴ σύστασις τῆς κριθῆς. α') 'Ελεύθεραι ἀζώτου ὀργανικαὶ ἑνώσεις. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουσιν οἱ ὑδατάνθρακες, καὶ δὴ τὸ ἄμυλον, ὅπερ περιέχεται εἰς ποσότητα 60—70 °/₀. Σάκχαρα περιέχει ἡ κριθὴ τὸ καλαμοσάκχαρον εἰς ποσότητα 0,5—2,0 °/₀ καὶ δὴ συγκεντρωμένον πλησίον τοῦ φύτρου. 'Ιμβερτοσάκχαρον δὲν ἀπαντᾷ εἰς ξηρὰν ὥριμον κριθήν. 'Επίσης ἡ κριθὴ περιέχει ἱκανὴν ποσότητα κελλουλόζης (κυτταρίνης), ἥτις κατὰ τὴν βλάστησιν διαλυτοποιεῖται διὰ τοῦ φυράματος *κυτάσης*. Εἰς τὰς ἐλευθέρας ἀζώτου ὕλας τῆς κριθῆς ἀνήκει ἐπίσης τὸ *λίπος*, περιεχόμενον εἰς ποσότητα 2—3 °/₀. Τὸ λίπος τοῦτο συνίσταται ἐξ ἐλευθέρων λιπαρῶν ὀξέων, οὐδετέρου λίπους, λεκιθίνης καὶ χοληστερίνης. Κατὰ τὴν φρῦξιν τὸ λίπος ὀξειδοῦται ἐν μέρει. Περαιτέρω ἡ κριθὴ περιέχει ἀκόμη α— καὶ β-*ἀμυλάσην*, ὡς καὶ *κόμμι*. Κατὰ τὴν ὑδρόλυσιν αἱ πρῶται παρέχουν δεξτρόζην καὶ τὸ τελευταῖον γαλακτόζην καὶ ξυλόζην.

Digitized by Google

β') *Ἀζωτοῦχα συστατικά.* Εἰς ταῦτα ἀνήκουσι τὰ λευκώματα καὶ τὰ προϊόντα διασπάσεως αὐτῶν. Ἡ περιεκτικότης τῆς κριθῆς εἰς λεύκωμα κυμαίνεται μεταξὺ 8 καὶ 14 %. Τὰ λευκώματα τῆς κριθῆς εἶναι κυρίως *γλοβουλῖναι*, ἐξ ὧν καλύτερον ἔχουσι μελετηθῆ ἡ *ἐδεστίνη* καὶ ἡ *λευκοζίνη*. Περαιτέρω *χορδεΐνη* καὶ *φυτοκαζεΐνη* τις. Περαιτέρω εἰς τὴν κριθὴν ἀπαντῶσι προϊόντα διασπάσεως τοῦ μορίου τῶν λευκωμάτων, ὡς ἀλβουμόζαι, πεπιόναι, ἀμίδια καὶ ἀμινοξέα.

Ἐκ τῶν εἰς τὴν κριθὴν ἀπαντώντων *ἐνζύμων* σπουδαιότερα εἶναι ἡ *ἀμυλάση*, ἥτις προσβάλλει τὸ διαλυτοποιηθὲν ἄμυλον, ἡ *γλυκάση*, ἥτις διασπᾷ τὴν μαλτόζην εἰς δεξτρόζην, καὶ ἡ *ἰμβερτάση*, ἥτις ἰμβερτοποιεῖ τὸ καλαμοσάκχαρον. Ἡ ἰμβερτάση δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὥριμον κριθήν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑγρὰν καὶ ἄωρον. Συχνάκις ἀπαντῶσιν εἰς τὴν κριθὴν καὶ *πρωτεάσαι*, αἵτινες σχηματίζονται κατὰ τὴν μετατροπὴν αὐτῆς εἰς βύνην καὶ ἐπιφέρουσι τὴν διάσπασιν τοῦ λευκώματος. Τέλος ἀπαντᾷ ἡ *φυτάση*, ἥτις ἐπιφέρει κατὰ τὴν βυνοποίησιν καὶ ἐκχύλισιν τὴν διάσπασιν τῆς *φυτίνης* (ἰνοζιτοφωσφορικοῦ ἐστέρος) εἰς ἰνοζίτην καὶ ἀνόργανα ἅλατα τοῦ φωσφορικοῦ ὀξέος.

γ') *Ἀνόργανα ἅλατα.* Τὸ ποσὸν τῶν ἀνοργάνων ὑλῶν τῆς κριθῆς κυμαίνεται ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους, τῆς λιπάνσεως, τοῦ κλίματος, τοῦ καιροῦ, τὸ δὲ μεγαλύτερον ποσὸν εἶναι κάλι καὶ φωσφορικὸν ὀξύ. Περαιτέρω δὲ ἀπαντῶσι μαγνησία, ἄσβεστος, θειικὸν ὀξύ, ἴχνη χλωρίου καὶ ὡς κύριον συστατικὸν τοῦ φλοιοῦ τὸ πυριτικὸν ὀξύ.

3) Ὁ *λυκίσκος*. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Urticeen. Διὰ τὴν ζυθοποιίαν ἔχει σημασίαν ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν ὁ *εὐρωπαϊκὸς λυκίσκος* (Humulus Lupulus L.), ὅστις φύεται ἀγρίως εἰς τὴν Εὐρώπην, Μέσην Ἀσίαν καὶ Ἀμερικὴν καὶ καλλιεργεῖται ἐντατικῶς διὰ τὰς χρήσεις τῆς ζυθοποιίας. Ὁ λυκίσκος ἀνήκει εἰς τὰ ἀναρριχητικὰ φυτὰ καὶ φθάνει εἰς μῆκος 5—8 μ. Τὰ ἄνθη τοῦ λυκίσκου εἶναι δίοικα, ἤτοι τὰ ἄρρενα καὶ θήλεα ἄνθη εὕρηνται ἐπὶ κεχωρισμένων φυτῶν. Ὁ λυκίσκος τῆς ζυθοποιίας (εἰκ. 1) ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ὡρίμων θηλέων ἀνθέων καὶ τῶν προσκειμένων φυλλιδίων. Παρὰ τὰ πρῶτα φυλλίδια εὑρίσκονται ἄφθονοι πρασινοκίτρινοι στίλβοντες ἀδένες, ἐκκρίνοντες κολλῶδες ὑγρόν. Οἱ ἀδένες οὗτοι τοῦ λυκίσκου καλοῦνται ἐπίσης *λουπολίνη* ἢ *λυκισκάλευρον*. Εἰς τὸ ἔκκριμα τῶν ἀδένων τούτων εὑρίσκονται τὰ ἀρωματικὰ καὶ πικρὰ συστατικὰ τοῦ λυκίσκου.

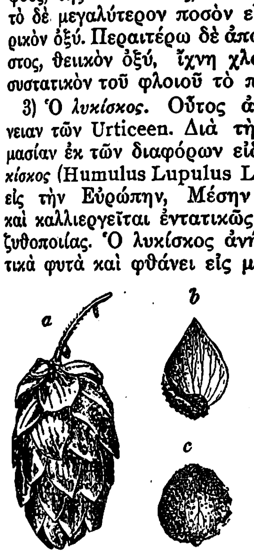

Εἰκ. 1. *Λυκίσκος.*
(a Καρπικὸν συγκρότημα. b Καλυπτικὸν φύλλον τοῦ καρποῦ. c Καρπίσκος περικεκαλυμμένος δι' ἀδένων.)

Χημικὰ συστατικὰ τοῦ λυκίσκου. Ὁ λυκίσκος εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζύθου. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδὲν ἀναπλήρωμα τούτου δυνάμενον νὰ παράσχῃ εἰς τὸν ζῦθον τὴν εὐχάριστον πικρὰν γεῦσιν καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν λεπτὸν ἄρωμα καὶ νὰ συντελῇ ἐπίσης εἰς τὴν συντήρησιν καὶ τὸν ἀφρισμὸν τοῦ ζύθου. Ὅλαι αἱ δράσεις αὗται ὀφείλονται εἰς τὰ εἰδικὰ συστατικὰ τοῦ λυκίσκου, ἅτινα περιέχονται εἰς τὴν λουπουλίνην. Τὰ σπουδαιότερα τῶν συστατικῶν τούτων εἶναι: τὸ *αἰθέριον ἔλαιον* τοῦ λυκίσκου, ὅπερ παρέχει τὴν χαρακτηριστικὴν ὀσμήν, αἱ *πικραὶ ὗλαι*, αἱ *ρητῖναι τοῦ λυκίσκου*, ἡ *δεψικὴ ὕλη*, τὰ *λευκώματα τοῦ λυκίσκου*, ὁ *κηρός*, τὰ *ἀνόργανα ἅλατα* κλπ.

Β') *Ἡ παρασκευὴ τοῦ ζύθου.* Ἡ παρασκευὴ τοῦ ζύθου διέρχεται τρία μεγάλα στάδια: 1) Τὴν παρασκευὴν τῆς βύνης ἐκ τῆς κριθῆς, συνισταμένην εἰς τὸ καθάρισμα, διαλογήν, διαβροχὴν καὶ βλάστησιν τῆς κριθῆς ὡς καὶ εἰς τὴν ξήρανσιν τῆς πρασίνης βύνης. 2) Τὴν παρασκευὴν τοῦ ζυθογλεύκους, περιλαμβάνουσαν τὴν ἄλεσιν καὶ ἐκχύλισιν τῆς βύνης ὡς καὶ τὸν βρασμὸν τοῦ ζυθογλεύκους μετὰ τοῦ λυκίσκου καὶ τὴν ψῦξιν τοῦ ζυθογλεύκους· καὶ 3) Τὴν μετατροπὴν τοῦ ζυθογλεύκους εἰς ζῦθον διὰ τῆς κυρίας ζυμώσεως καὶ μεταζυμώσεως (ἐναποθηκεύσεως).

Ἡ *παρασκευὴ τῆς βύνης*. Ἡ κριθὴ εἶναι ἡ κυρία πρώτη ὕλη τῆς ζυθοποιίας· αὕτη παρέχει τὸ ἐκχύλισμα τοῦ ζυθογλεύκους, ὅπερ διὰ τῆς ζύμης παρέχει κατὰ τὴν ζύμωσιν τὴν ἀλκοόλην τοῦ ζύθου. Ἡ κριθὴ δὲν χρησιμοποιεῖται ἀμέσως πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἐκχυλίσματος, διότι ἡ χημικὴ καὶ φυσικὴ αὐτῆς σύστασις δὲν ἐπιτρέπει τὴν παραλαβὴν διὰ θερμοῦ ὕδατος τῶν ὑλῶν, αἵτινες θὰ παράσχουν τὸ ἐκχύλισμα. Αἱ ἐφεδρικαὶ ὗλαι τοῦ σπορίου τῆς κριθῆς ἀποτελοῦνται κυρίως ἐξ ὑδατανθράκων, ἀζωτούχων ἑνώσεων, ἁλάτων καὶ λίπους, καὶ μόνον μικρὰ ποσότης αὐτῶν εἶναι διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ. Τὸ ἄμυλον, τὸ σπουδαιότερον τοῦτο συστατικὸν τῆς κριθῆς, εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ νὰ παραληφθῇ τοῦτο, πρέπει προηγουμένως νὰ μετατραπῇ εἰς σάκχαρον καὶ σακχαροειδεῖς ὕλας. Τοῦτο ἐπιτελεῖται διὰ τῆς *διαστάσης*. Ἡ κριθὴ περιέχει ἤδη μίαν διαστάσην, ἥτις δύναται νὰ μετατρέψῃ διαλυτοποιηθὲν ἄμυλον εἰς σάκχαρον, ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαλύσῃ τὸ ἄμυλον ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν εὑρίσκεται εἰς τὸν κόκκον τῆς κριθῆς καὶ νὰ μετατρέψῃ τοῦτο εἰς σάκχαρον. Ἡ διαστάση, ἥτις δύναται καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην νὰ ἐπιτελέσῃ, σχηματίζεται τὸ πρῶτον κατὰ τὴν μετατροπὴν τῆς κριθῆς εἰς βύνην, ἤτοι κατὰ τὴν βυνοποίησιν. Ὁ σχηματισμὸς τῆς διαστάσης ταύτης ὡς καὶ ἄλλων ἐνζύμων καὶ ἡ ἐπενέργεια τῶν ἐνζύμων τούτων ἐπὶ τῶν ἐφεδρικῶν ὑλῶν τοῦ κόκκου τῆς κριθῆς ἀποτελοῦν ὁμοῦ μετ' ἄλλων κατὰ τὴν βυνοποίησιν ἐπερχομένων αὐτομάτως μεταβολῶν καὶ κυρίως τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν μεταξὺ τῶν κυτταρικῶν τοιχωμάτων περικεκλεισμένων κόκκων τοῦ ἀμύλου τὸν κύριον σκοπὸν τῆς βυνοποιήσεως.

Ἡ διαστάση καὶ τὰ ἄλλα φυράματα σχηματίζονται κατὰ τὴν βλάστησιν τῶν σιτηρῶν καὶ ἑπομένως καὶ τῆς κριθῆς. Πρὸς μετατροπὴν τῆς κριθῆς εἰς βύνην ἀφίνεται αὕτη πρῶτον νὰ βλαστήσῃ καὶ δὴ ἐπὶ τόσον, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῶσι τὰ φυράματα εἰς ἀρκοῦσαν ποσότητα καὶ νὰ ἀρχίσῃ ἡ χημικὴ δρᾶσις αὐτῶν ἐπὶ τῆς μάζης τοῦ κόκκου, ὡς εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζύθου. Ὅταν τοῦτο ἐπιτελεσθῇ, διακόπτεται ἡ βλάστησις διὰ ξηράνσεως εἰς θερμοκρασίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλάς. Τὸ οὕτω λαμβανόμενον προϊὸν εἶναι ἡ *βύνη*, ἡ ψυχὴ ὡς ἐκλήθη τοῦ ζύθου, διότι αἱ σπουδαιότεραι ἰδιότητες τοῦ ζύθου βασίζονται εἰς αὐτὴν καὶ τὴν καλὴν καὶ ἐπιμελῆ παρασκευήν της.

Ἡ παρασκευὴ τῆς βύνης ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀκολούθων πράξεων:

1) Καθαρισμὸς καὶ διαλογὴ τῆς κριθῆς. Ἡ ὑπὸ τῶν ζυθοποιῶν ἀγοραζομένη παρὰ τοῦ ἐμπορίου κριθὴ δὲν εἶναι συνήθως ἀμέσως καταλλήλως πρὸς βυνοποίησιν, διότι εἶναι προσμεμιγμένη μετ' ἀκαθαρσιῶν, κονιορτοῦ, λιθαρίων, ἀχύρων, θραυσμένων κόκκων κτλ., ἐκ τούτων δὲ εἶναι ἀνομοιοειδὴς εἰς μέγεθος κόκκων, περιέχουσα καὶ ἀκαταλλήλους τοιούτους. Ὅθεν εἶναι ἀπαραίτητος ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ διαλογή, ἐπιτελούμενα δι' εἰδικῶν μηχανῶν.

2) Διαβροχὴ τῆς κριθῆς. Ἡ διαβροχὴ τῆς κριθῆς ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν, διότι ἡ εἴσοδος τοῦ ὕδατος εἰς τὸν κόκκον συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν διαφόρων δράσεων καὶ ἐπίσης εἰς τὴν καλὴν βλάστησιν αὐτῆς. Ἡ πρόσληψις τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν διαβροχὴν ἐπιτελεῖται βραδέως καὶ ἡ ταχύτης αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ κόκκου. Διὰ τῆς προσλήψεως τοῦ ὕδατος ἀρχίζει ἡ ζωϊκὴ δρᾶσις τοῦ κόκκου ἐξωτερικευομένη τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἀναπνοῆς. Ἡ ἀναπνοὴ αὕτη πρέπει νὰ ὑποβοηθηθῇ διὰ τοῦ ἀφθόνου ἀερισμοῦ.

Ὁ χρόνος τῆς διαβροχῆς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ τύπου τῆς παραχθησομένης βύνης, τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς κριθῆς. Ἡ ζωϊκὴ δρᾶσις τοῦ κόκκου ἄρχεται ἀμέσως μὲ τὴν διαβροχήν. Τὸ σάκχαρον διαλύεται καὶ φέρεται πρὸς θρέψιν τοῦ φύτρου, ἐν μέρει δὲ ἀναπνέεται, καὶ ἀρχίζει ὁ σχηματισμὸς τῶν φυραμάτων καὶ πρὸ παντὸς τῆς ἀμυλολυτικῆς διαστάσης. Τὰ κύτταρα τοῦ πρωτογενοῦς ριζιδίου πολλαπλασιάζονται καὶ γενικῶς ἡ κριθὴ κατὰ τὴν διαβροχὴν δὲν θεωρεῖται ὡς νεκρὰ ὕλη, ἀλλ' ὡς ζῶν ὀργανισμός. Τὸ χρησιμοποιούμενον ὕδωρ πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸν καθαρὸν καὶ μέσης θερμοκρασίας, ἡ δὲ κριθὴ πρέπει νὰ εἶναι καλῶς καθαρισμένη καὶ διαλεγμένη.

3) Ἡ βλάστησις τῆς κριθῆς. Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας ὁ ἀκολουθούμενος κατὰ τὴν πρὸς βλάστησιν ἄφεσιν τῆς κριθῆς ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν συντελεστῶν, ἤτοι ἐκ τοῦ εἴδους, τῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν ἰδιοτήτων τῆς κριθῆς, τοῦ εἴδους τῶν βυνοποιητικῶν ἐγκαταστάσεων, τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους, τῆς θερμοκρασίας καὶ τοῦ τύπου τοῦ παραχθησομένου ζύθου. Ἡ γενικὴ πάντως πορεία δύναται νὰ καθορισθῇ. Κατὰ τὴν βυνοποίησιν βαίνουσι παραλλήλως δύο δράσεις, ἤτοι μετατροπὴ ὕλης καὶ κατανάλωσις ὕλης. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς ὕλης ἐπιφέρει τὴν μετατροπὴν τῆς κριθῆς εἰς βύνην καὶ δέον νὰ κατευθύνεται αὕτη κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ λαμβάνεται ὡρισμένων καὶ ἐπιθυμητῶν ἰδιοτήτων βύνη. Ἡ μεταβολὴ τῆς ὕλης αὕτη προκαλεῖται ἐκ τῆς δράσεως τῶν φυραμάτων. Αἱ ἐν τῇ βλαστανούσῃ κριθῇ μεταβολαὶ αὗται συνεπάγονται καὶ ἀπώλειαν ὕλης (ἀναπνοή). Κατὰ τὴν βλάστησιν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται, ὅπως ἡ ἀπώλεια αὕτη περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἐπιτελουμένης τῆς ἀναπνοῆς εἰς τὸν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον βαθμόν.

Ὁ βαθμὸς τῆς βλαστήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους τῆς βύνης, δὲν συνδέεται δὲ στενῶς μὲ τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς ἰδιότητας αὐτῆς, διότι εἶναι δυνατὴ ἡ παρασκευὴ προχωρημένης μεταβολῆς βύνης διὰ βραχείας αὐξήσεως τοῦ φύτρου καὶ τοῦ ριζιδίου, ὡς καὶ ἀντιθέτως κακῶς διαλυτοποιημένη βύνη παρὰ τὴν μακρὰν αὔξησιν τοῦ φύτρου καὶ τοῦ ριζιδίου.

Οὕτω π. χ. διὰ σκοτεινοχρόους ζύθους (τύπος Μονάχου) ἀπαιτεῖται καλὴ ἕως ἄφθονος διαλυτοποίησις τῆς βύνης, ἐνῷ διὰ τὸν ἀνοικτόχρουν (τύπος Πίλσεν) ἀπαιτεῖται περιωρισμένη. Ἡ διάρκεια τῆς βλαστήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῆς βυνοποιήσεως καὶ δὲν δύνανται νὰ τεθῶσιν ὡρισμένα ὅρια, κανονίζεται δὲ μόνον ὅπως κατὰ τὸ τέλος τῆς βλαστήσεως ἔχῃ ἡ βύνη τὸν ἀπαιτούμενον βαθμὸν διαλυτοποιήσεως. Ὁ χρόνος τῆς διαλυτοποιήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους, τῆς προελεύσεως καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς κριθῆς, ὡς καὶ ἐκ τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ τῶν κλιματολογικῶν ἐπιδράσεων.

Εὐθὺς ὡς ἐπιτευχθῇ ὁ ἀπαιτούμενος βαθμὸς διαλυτοποιήσεως, πρέπει νὰ διακοπῇ ἡ βλάστησις, ἡ οὕτω δὲ παραχθεῖσα βύνη καλεῖται *πρασίνη βύνη*.

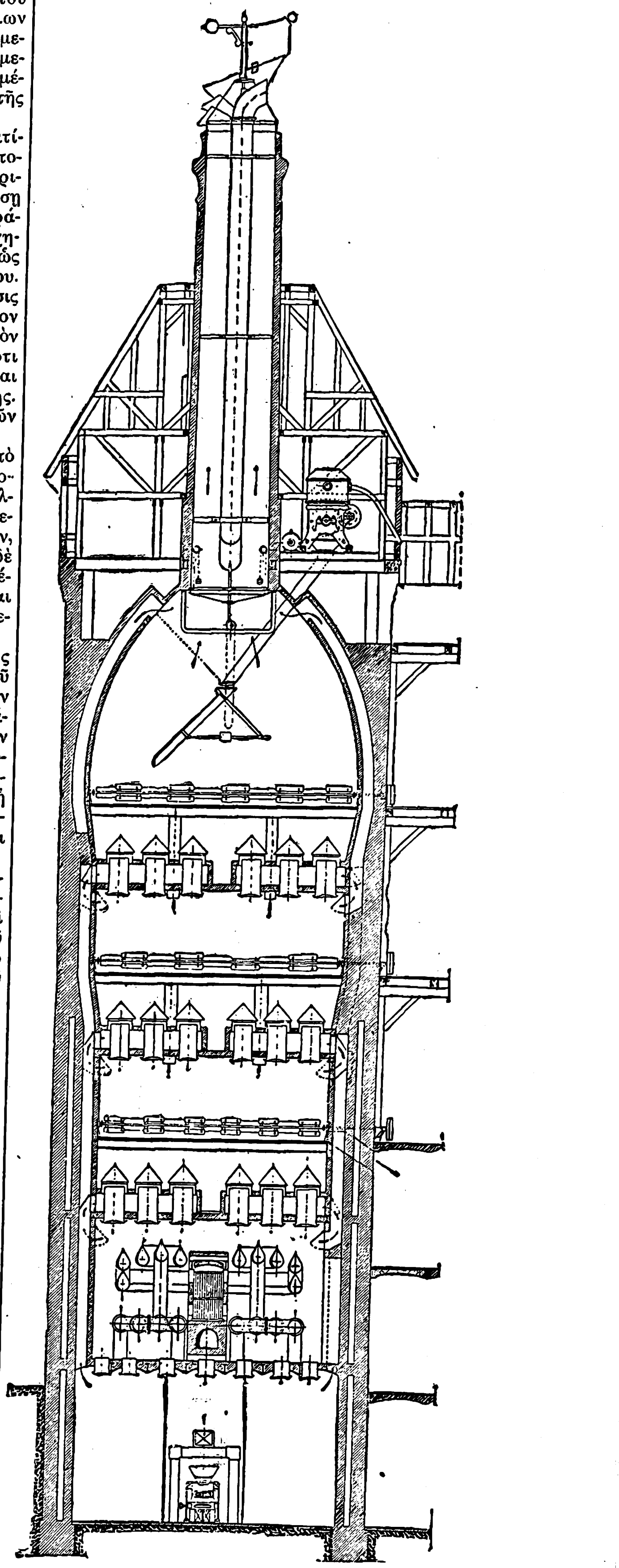
Εἰκ. 2. *Ἐγκατάστασις ξηράνσεως τῆς βύνης.*

Αἱ ἰδιότητες τῆς πρασίνης βύνης πρέπει νὰ κανονίζωνται ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παραχθησομένου ζύθου. Ὁ βοημικὸς ζῦθος ἀπαιτεῖ πρασίνην βύνην μετὰ βραχέος φύτρου καὶ περιωρισμένης διαλυτοποιήσεως, ἐνῷ ὁ τοῦ Μονάχου ἀπαιτεῖ μακρὸν φύτρον καὶ προχωρημένην διαλυτοποίησιν.

Digitized by Google

4) Ξήρανσις καὶ φρῦξις τῆς βύνης. Ἡ πρασίνη βύνη δὲν εἶναι διατηρήσιμον προϊόν, οὔτε δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἔχει διὰ τὴν ζυθοποιίαν καὶ πρέπει νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τεχνητῆς θερμότητος, ἵνα καταστῇ διατηρήσιμος καὶ ἵνα ἀποκτήσῃ τὰς ἰδιότητας τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἡμετέρου συγχρόνου ζύθου. Ἡ θέρμανσις καὶ ξήρανσις τῆς πρασίνης βύνης ἄρχεται διὰ κατωτέρων καὶ περατοῦται δι' ἀνωτέρων θερμοκρασιῶν, δι' αὐτῶν δὲ καθίσταται ἡ βύνη ξηρὰ καὶ εὔθραυστος. Διακρίνονται δύο σαφῆ στάδια, ἤτοι πρῶτον ἡ *ξήρανσις* καὶ δεύτερον ἡ *φρῦξις*, τὸ δὲ ἕτοιμον προϊὸν καλεῖται *πεφρυγμένη βύνη* ἢ ἁπλῶς *βύνη*. Κατὰ τὴν φρῦξιν μεταβάλλεται αἰσθητῶς φυσικῶς καὶ χημικῶς ἡ βύνη, ἤτοι μεταβάλλεται ἡ περιεκτικότης εἰς ὕδωρ, ὁ ὄγκος, ἡ ὄψις, ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ γεῦσις αὐτῆς.

Ἡ πρασίνη βύνη περιέχει 40—45 % ὕδωρ, ἐνῷ ἡ φρυχθεῖσα ἔχει ἀναλόγως τοῦ εἴδους της 1—3%, συγχρόνως δὲ ἐπέρχεται ἐλάττωσις τοῦ ὄγκου αὐτῆς. Ἐπίσης ἰσχυρῶς μεταβάλλεται ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ γεῦσις τῆς βύνης καὶ τὸ χρῶμα καθίσταται σκοτεινότερον. Αἱ φυσικαὶ αὗται μεταβολαὶ συνοδεύονται καὶ ἐν μέρει προκαλοῦνται ὑπὸ σειρᾶς χημικῶν δράσεων, αἵτινες ἐκτελοῦνται κατὰ τὴν ξήρανσιν καὶ φρῦξιν. Αἱ χημικαὶ αὗται δράσεις ἐν μέρει ὀφείλονται εἰς ἔνζυμα. Διὰ τὴν δρᾶσιν δὲ τῶν ἐνζύμων τούτων πρέπει νὰ ὑπάρχουν εὐνοϊκαὶ θερμοκρασίαι καὶ ἱκανὴ περιεκτικότης εἰς ὕδωρ.

Κατὰ τὴν φρῦξιν πρέπει ἰδιάζουσα νὰ καταβάλλεται φροντὶς πρὸς σχηματισμὸν καλοῦ χρώματος καὶ ἀρώματος, πρὸς τοῦτο δὲ ἡ θερμοκρασία ἐν τῇ φρυκτικῇ συσκευῇ πρέπει νὰ ἀνέρχεται βραδέως καὶ νὰ ἀπομακρύνεται ὁ ὑγρὸς ἀὴρ διὰ καταλλήλων ἀνεμιστήρων (εἰκ. 2). Γενικῶς κατὰ τὴν φρῦξιν οἱ ἀκόλουθοι παράγοντες ἐπιδροῦν ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς βύνης: Τὸ πάχος τῆς στιβάδος τῆς πρασίνης βύνης, ὁ τρόπος τῆς ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας, ἡ διάρκεια τῆς φρύξεως καὶ τέλος ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ διατήρησις αὐτῆς.

Ἡ παρασκευὴ τοῦ ζυθογλεύκους. Τὸ ζυθογλεῦκος λαμβάνεται δι' ἐκχυλίσεως τῆς βύνης δι' ὕδατος καθ' ὡρισμένους κανόνας. Ἵνα ἡ ἐκχύλισις καταστῇ ταχυτέρα καὶ πληρεστέρα, πρέπει προηγουμένως ἡ βύνη νὰ ἀλεσθῇ διὰ καταλλήλων μύλων (εἰκ. 3) μετὰ τὸν προγενέστερον καθαρισμὸν αὐτῆς. Ἡ ἐκχύλισις ἔχει σκοπόν, ὅπως παραλη-

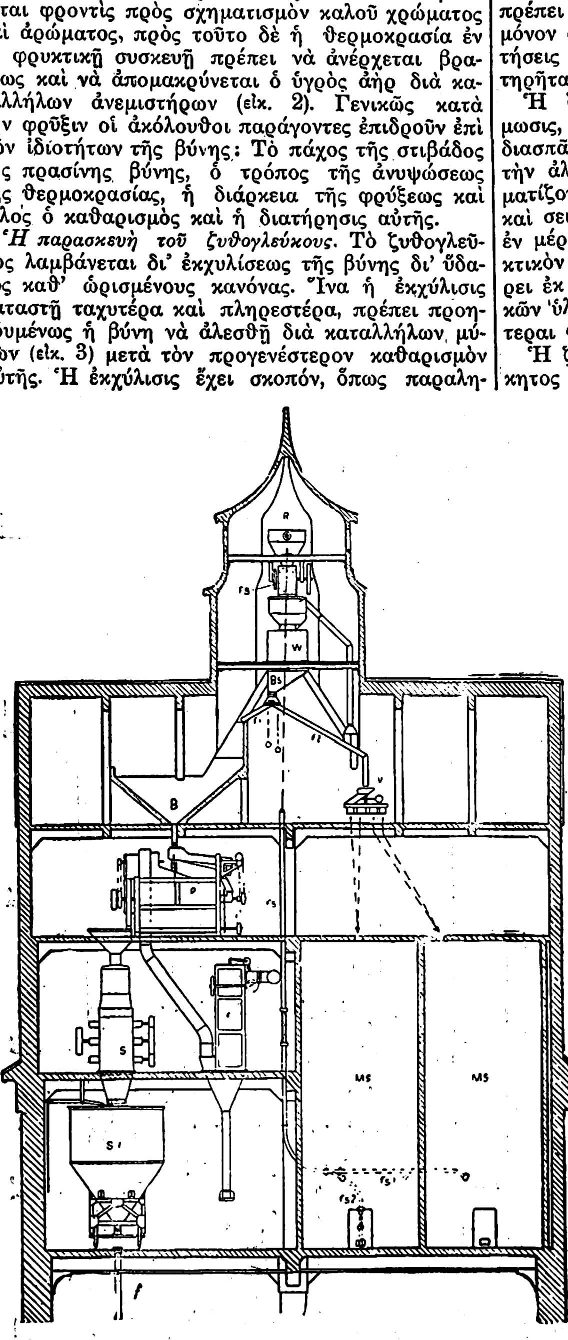

Σχ. 3. *Ἐγκατάστασις ἀλέσεως τῆς βύνης.*

φθοῦν ὑπὸ τοῦ ὕδατος ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα συστατικὰ τῆς βύνης. Διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς χρησιμοποιηθησομένης μεθόδου ἐκχυλίσεως πρέπει πρωτίστως νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ὁ τύπος τοῦ ζύθου, εἰς ἕκαστον δὲ ζυθοποιεῖον ἀναλόγως τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται καὶ ἰδία μέθοδος. Συνήθως ἡ ἐκχύλισις ἐπιτελεῖται δι' ἁπλοῦ βρασμοῦ τῆς ἀλεσθείσης βύνης μεθ' ὕδατος. Μετὰ τὸν βρασμὸν ἀκολουθεῖ ἡ διήθησις διὰ καταλλήλων μεγάλων φίλτρων (ἠθμῶν), ὁπότε ἀποχωρίζεται τὸ διάλυμα ἀπὸ τῶν ἀδιαλύτων εἰς τὸ ὕδωρ συστατικῶν (πιτύρων). Ἀκολούθως προστίθεται ἡ ἀνάλογος ποσότης λυκίσκου καὶ βράζεται τὸ ὅλον. Ὁ σκοπὸς τῆς προσθήκης τοῦ λυκίσκου καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ βρασμὸς ἔχει πολλαπλῆν σημασίαν καὶ δὴ δι' αὐτοῦ: 1) Καταστρέφονται τὰ φυράματα καὶ ἰδίως ἡ διαστάση. 2) Συμπυκνοῦται τὸ γλεῦκος. 3) Ἀποστειροῦται τὸ γλεῦκος. 4) Καθιζάνουν τὰ πηχθέντα λευκώματα καὶ 5) Παραλαμβάνει τὸ γλεῦκος τὰ διαλυτὰ συστατικὰ τοῦ λυκίσκου. Τέλος μετὰ τὸν μετὰ τοῦ λυκίσκου βρασμὸν τὸ ζυθογλεῦκος διηθεῖται καὶ φέρεται πρὸς ταχεῖαν ψῦξιν εἰς εἰδικὰ ψυγεῖα ὀφιοειδῆ (εἰκ. 4).

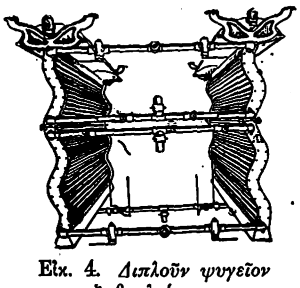

Εἰκ. 4. *Διπλοῦν ψυγεῖον ζυθογλεύκους.*

Ἡ κυρίως ζύμωσις τοῦ ζυθογλεύκους. Τὸ δι' ἐκχυλίσεως τῆς βύνης τοῦ λυκίσκου λαμβανόμενον γλεῦκος διὰ ζυμώσεως μετατρέπεται εἰς ζῦθον. Ἡ ζύμωσις προκαλεῖται διὰ τῆς ζυθοζύμης (Saccharomyces cerevisiae) καὶ ἐπιτελεῖται διάσπασις τῶν ὑδατανθράκων (σακχάρων) καὶ τῶν ζυμωσίμων ἀζωτούχων ὑλῶν (ἀμιδίων, ἀμινοξέων, ἀμμωνιακῶν ἀλάτων). Κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζύθου πρέπει ἡ ζύμωσις νὰ ἐκτελῆται οὕτως, ὥστε οὐχὶ μόνον ὁ λαμβανόμενος ζῦθος νὰ πληροῖ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καταναλωτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ζύμη νὰ διατηρῆται καθαρὰ καὶ δραστική.

Ἡ ζύμωσις τοῦ ζύθου εἶναι ἀλκοολικὴ ζύμωσις, καθ' ἣν τὸ σάκχαρον τοῦ ζυθογλεύκους διασπᾶται εἰς ἀλκοόλην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Κατὰ τὴν ἀλκοολικὴν ζύμωσιν τοῦ ζυθογλεύκους σχηματίζονται πλὴν τῶν ἀνωτέρω κυρίων προϊόντων καὶ σειρὰ ὅλη παραπροϊόντων, ἅτινα προέρχονται ἐν μέρει ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ σακχάρου (γαλακτικὸν ὀξύ, ἠλεκτρικὸν ὀξύ, γλυκερίνη) καὶ ἐν μέρει ἐκ τῆς διασπάσεως τῶν ἀζωτούχων θρεπτικῶν ὑλῶν τοῦ ζυθογλεύκους (γαλακτικὸν ὀξύ, ἀνώτεραι ἀλκοόλαι, ἐστέρες κλπ.).

Ἡ ζυθοζύμη εἶναι καλλιέργεια τοῦ σακχαρομύκητος (Saccharomyces cerevisiae), ἀποτελουμένη ἐκ πλείστων ποικιλιῶν καὶ εἰδῶν αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἐξαρτῶνται πολλαχῶς αἱ ἰδιότητες τοῦ ζύθου. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ ζυθοποιὸς ἐκλέγει ἐξ αὐτῶν τὰς διὰ τὰς ἀνάγκας του καταλληλοτέρας.

Πλὴν τῶν καλλιεργειῶν τούτων τῆς ζύμης ὑπάρχουν ἀκόμη αἱ καλούμεναι ἄγριαι ζῦμαι, ἐξ ὧν τινες ἐπιδροῦν βλαπτικῶς ἐπὶ τῆς γεύσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ζύθου, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ ἀποκλείωνται τῆς ζυθοποιίας.

Ὁ Hansen εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1883 παρατηρήσει, ὅτι ὑπάρχουσι πολλαὶ ποικιλίαι καὶ εἴδη τῆς ζυθοζύμης, ἅτινα δεικνύουσι διάφορον συμπεριφορὰν κατὰ τὴν ζύμωσιν, περαιτέρω δὲ πρῶτος παρετήρησεν ὅτι συχνάκις αἱ καθαραὶ καλλιέργειαι τῆς ζύμης μολύνονται δι' ἀγρίων ζυμῶν καὶ ὅτι αὗται πολὺ συχνότερον τῶν βακτηρίων προκαλοῦν ἐπικινδύνους ἀσθενείας εἰς τὸν ζῦθον Αἱ ἀσθενεῖς ζῦμαι εἶναι ἐν μέρει μορφολογικῶς διάφοροι τῶν καλλιεργημένων, δι' ὃ καὶ δύνανται μικροσκοπικῶς νὰ διακριθῶσι, πλὴν τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε μετ' ἀσφαλείας. Αἱ εἰς τὴν ζυθοποιίαν χρησιμοποιούμεναι ζῦμαι λαμβάνονται διὰ καθαρᾶς καλλιεργείας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Hansen.

Γενικῶς διακρίνομεν *καλλιεργημένας ζύμας* ἢ *ἡμεροζύμας* καὶ *ἀγρίας ζύμας*. Αἱ καλλιεργημέναι δὲ ζῦμαι διακρίνονται εἰς ἀφροζύμας ἢ ἐπιζύμας καὶ βυθοζύμας ἢ ὑποζύμας ἢ τρυγοζύμας. Αἱ βυθοζῦμαι κατὰ τὴν ζύμωσιν καθιζάνουσιν ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ δοχείου τῆς ζυμώσεως, ἐνῶ αἱ ἀφροζῦμαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιπλέουν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ. Αἱ βυθοζῦμαι δρῶσιν εἰς χαμηλὰς θερμοκρασίας 5—9°, ἐνῷ αἱ ἀφροζῦμαι εἰς 15—20°, μικροσκοπικῶς ὅμως ἐλάχιστα διαφέρουσιν ἀλλήλων.

Ὁ συνήθης ζῦθος λαμβάνεται διὰ βυθοζύμης, ἐνῶ δι' ἀφροζύμης παρασκευάζονται εἰδικοί τινες τύποι ζύθων, ὡς λ. χ. ὁ Βερολίνειος λευκὸς ζῦθος κ.λ.π.

Ὁ ζῦθος μετὰ τὴν κυρίαν ζύμωσιν. Μετὰ τὴν κυρίως ζύμωσιν ὁ ζῦθος δὲν εἶναι ἀκόμη καταναλώσιμος. Ἡ ζύμωσις δὲν ἔχει πλήρως περατωθῆ, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ μεταζύμωσις ἐντὸς τῶν δοχείων τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἐκεῖ δὲ ἀκριβῶς πρέπει ὁ ζῦθος νὰ διαυγασθῇ καὶ νὰ ὡριμάσῃ.

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν πρέπει ὁ ζῦθος νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς ἀποθήκας πρὸς ὡρίμανσιν, δὲν δύναται ἀπολύτως νὰ καθορισθῇ. Ἐκ τῆς παλαιώσεως τοῦ ζύθου ἐξαρτᾶται πολὺ καὶ ἡ ποιότης αὐτοῦ. Διὰ τῆς παραμονῆς εἰς ψυχρὰς ἀποθήκας κερδίζει ὁ ζῦθος εἰς γεῦσιν καὶ διατηρητικότητα, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ παραμένῃ σχετικῶς ἐπὶ μακρόν. Γενικῶς δύναται νὰ τεθῇ ὡς κανών, ὅτι ὁ ζῦθος πρέπει νὰ παραμένῃ τόσον μακρότερον, ὅσον μᾶλλον ὑψηλῶς εἶχεν οὗτος ζυμωθῇ καὶ μᾶλλον ψυχρὰ ἦτο ἡ ἀποθήκη. Γενικῶς ὁ πρὸς ὡρίμανσιν χρόνος κυμαίνεται μεταξὺ 6 καὶ 20 ἑβδομάδων ἀναλόγως τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν. Μετὰ τὴν ὡρίμασιν ὁ ζῦθος μεταγγίζεται εἰς βαρέλλια ἢ φιάλας καὶ φέρεται εἰς τὴν κατανάλωσιν· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ μεταγενεστέρων καὶ κυρίως παθολογικῶν ζυμώσεων, πρέπει αἱ φιάλαι μετὰ τὴν πλήρωσιν αὐτῶν νὰ ἀποστειρωθῶσιν ἐπιμελῶς (βλ. εἰκ. 5, 6, 7).

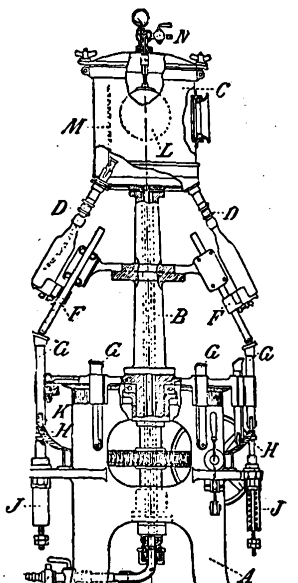

Εἰκ. 5. *Συσκευὴ πληρώσεως φιαλῶν.*

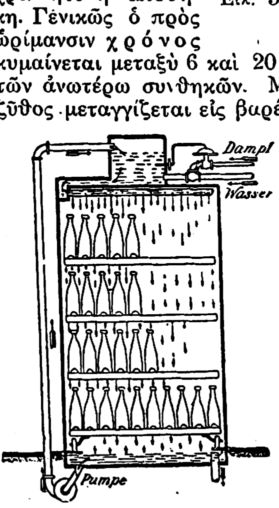

Εἰκ. 6. *Συσκευὴ ἀποστειρώσεως πληρωθεισῶν φιαλῶν.*

Ὑγειονολογικῶς. Ὁ ζῦθος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἄλλα ἀλκοολοῦχα ποτά, ἔχει μικρότερον ποσὸν ἀλκοόλης (3—5%) καὶ σχετικῶς μεγαλύτερον ποσὸν θρεπτικῶν ὑλῶν, δι' ὅ, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς εἶναι ὀλιγώτερον βλαπτικός, ἀφ' ἑτέρου παρέχει εἰς τὸν ὀργανισμὸν καὶ θρεπτικὰς ὕλας. Μικρὰ ποσότης ζύθου δὲν εἶναι βλαπτική, ἐνῷ ὑπέρμετρος χρῆσις ἐπιφέρει σοβαρὰς βλάβας, ὡς διάτασιν τοῦ στομάχου, διαταραχὴν τῆς πέψεως, βλάβας τῆς καρδίας, παχυσαρκίαν, σακχαρώδη διαβήτην κ.λ.π.

Ἡ ζυθοποιία ἐν Ἑλλάδι. Τὸ πρῶτον ἐργοστάσιον ζυθοποιίας ἱδρύθη ἐν Ἑλλάδι τῷ 1864 ὑπὸ τοῦ *Ἰωάννου Γ. Φὶξ* εἰς τὴν συνοικίαν Κολωνακίου. ἦτο δὲ τελείως πρωτόγονον καὶ ὑποτυπῶδες. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐργοστάσιον ἐλειτούργησεν ἐπὶ τριακονταετίαν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, μὲ μόνην ἐπέκτασιν τὴν ἵδρυσιν πρατηρίων εἰς ἄλλας συνοικίας καὶ ἐπαρχιακὰς πόλεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἱδρύθησαν ὑπὸ πολλῶν ἄλλων, κυρίως Γερμανῶν, ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς ἄλλας πόλεις μικρὰ χειροκίνητα ζυθοποιεῖα, ἅτινα ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ διέκοψαν τὰς ἐργασίας των.

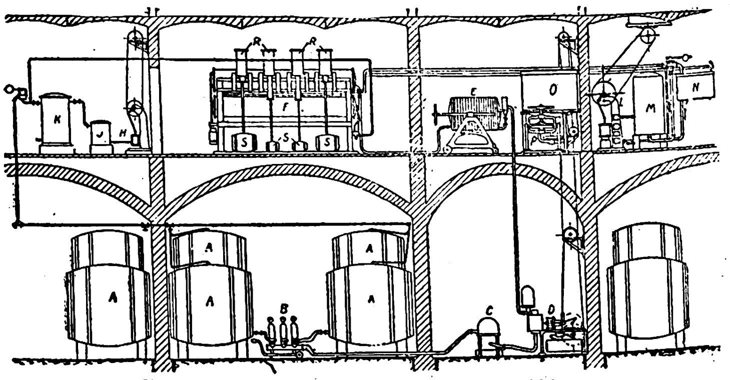

Εἰκ. 7. *Ἐγκατάστασις πληρώσεως βαρελλίων.*

Ὁ διάδοχος τοῦ Γεωργίου Φὶξ, *Κάρολος Φὶξ*, κατὰ τὸ ἔτος 1893 μετέφερεν ἐπεκτείνας σημαντικῶς τὸ ἐργοστάσιον εἰς τὴν λεωφόρον Συγγροῦ, ὅπου καὶ τὸ νῦν τελειότατον ἐργοστάσιον.

Περὶ τὸ 1906 ἱδρύθη ἐν Πατησίοις ὑπὸ τῆς εταιρ-

Digitized by Google

ρείας «Μιλτιάδης Κλωναρίδης καὶ Σία» ἐργοστάσιον ζυθοποιίας, ὅπερ μετ' ὀλίγα ἔτη διέκοψε τὰς ἐργασίας του. Τῷ 1890 εἶχεν ἱδρυθῆ εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ ἰσραηλιτικῆς ἑταιρείας τὸ ἐργοστάσιον «Ὄλυμπος» καὶ τῷ 1908 ὑπὸ Ἑλλήνων ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὸ ζυθοποιεῖον «Νάουσα».

Σήμερον λειτουργοῦν, πλὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπὶ τῆς λεωφόρου Συγγροῦ ἐργοστασίου Φίξ, τὸ πρώην ἐργοστάσιον Κλωναρίδου, λειτουργοῦν ὡς βυνοποιεῖον μόνον, τὸ ἐν Πάτραις ἐργοστάσιον *Μάμου* καὶ τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ «Ὄλυμπος» καὶ «Νάουσα», ἀπαρτίζοντα ἅπαντα τὴν ἀνώνυμον ἑταιρείαν «Κάρολος Φίξ», διευθυνομένην παρὰ τῶν υἱῶν τοῦ Κ. Φὶξ *Ἰωάννου* καὶ *Ἀντωνίου Φίξ*. Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

ζυθόχορτο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λυκίσκος τὸ ζυθοβότανον* (Humulus lupulus).

Ζυκάδι *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Νικηφόρου (τέως Νουσρατλῆ) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 12. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ντεντελῆ*.

Ζυλιὲν (Julien), ***Νοὲλ-Στανίσλαος.*** Γάλλος ἀνατολιστής (1799—1873). Τῷ 1821 διεδέχθη τὸν Gail εἰς τὴν ἕδραν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας. Διετέλεσε διαδοχικῶς ὑποβιβλιοθηκάριος τοῦ Ἰνστιτούτου (1827), καθηγητὴς τῆς κινεζικῆς εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας (1832), μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν (1833), τέλος διευθυντὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας (1859). Ἀφῆκε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων, ἰδίως μεταφράσεων, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Vindiciae philologicae in linguam sinicam, dissertatio» (1820), «Πρακτικαὶ ἀσκήσεις ἀναλύσεως, συντάξεως καὶ λεξικογραφίας τῆς κινεζικῆς γλώσσης», «Μέθοδος πρὸς κατανόησιν τῶν εἰς τὰ κινεζικὰ βιβλία εὑρισκομένων σανσκριτικῶν λέξεων» (1861), «Ἱστορία καὶ κατεργασία τῆς κινεζικῆς πορσελλάνης», «Ἀρχαῖαι καὶ νεώτεραι βιομηχανίαι τῶν Κινέζων» (1860), «Νέα σύνταξις τῆς κινεζικῆς γλώσσης» (1870) κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

— **Ζυλιὲν** (Julien), ***Πέτρος.*** Γάλλος γλύπτης (1731—1804). Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Κουστόν, ἔλαβε δὲ τὸ μέγα βραβεῖον Ρώμης τῷ 1765 καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ μακρόν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του ἐξετέλεσε σειρὰν ἀντιγράφων ἀρχαίων ἔργων, ἐν οἷς «Ὁ Ἀπόλλων» τοῦ Μπελβεντέρε, «Ὁ μαχόμενος ξιφομάχος», κλπ. Ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους εἰργάσθη μετὰ τοῦ Κουστὸν εἰς τὸ μαυσωλεῖον τοῦ υἱοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', βραδύτερον δ' ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν τεχνῶν διὰ τὸ ἔργον του «Μονομάχος ἐκπνέων» (Μουσεῖον Λούβρου). Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων του ἀξιολογώτερα εἶναι: «Ὁ Γανυμήδης χύνων τὸ νέκταρ» (Συλλογὴ Ρότσχιλδ), «Νύμφη περικόπτουσα τὰς πτέρυγας τοῦ Ἔρωτος» «Ἡ αἲξ Ἀμάλθεια» «Ἀταλάντη», «Ποιμὴν φονεύων ἑρπετόν», «Ἡ λουομένη», «Ἡ ὑγεία», τὰ ἀγάλματα τοῦ Λαφονταὶν καὶ Πουσσὲν κλπ. Ὁ Ζυλιὲν εἶναι ὀπαδὸς τοῦ κλασσικισμοῦ ἄνευ ὑπερβολῶν καὶ σχολαστικῶν ἀντιλήψεων. Ι. Μ. Π.

Ζυλιὲρ (Juliers), *δουκᾶτον [Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ἡγεμονία τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου, μὲ ἐπιφάνειαν 4.130 τ. χλμ. καὶ 400 χιλ. κατοίκους. Κόμητες τῆς Ζυλιέρ, ὑποτελεῖς τῶν δουκῶν τῆς Κάτω Λωρραίνης, ἀπαντῶνται τὸ πρῶτον περὶ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Τῷ 1336 Γουλιέλμος ὁ Ε' ἐγένετο μαργράβος καὶ μετὰ εἴκοσιν ἔτη δούξ. Γουλιέλμος ὁ Η' ἀποβιώσας τῷ 1511 ἀφῆκε τὰς κτήσεις του εἰς τὴν θυγατέρα του Μαρίαν, συζευχθεῖσαν τὸν δοῦκα τοῦ Κλὲβ Ἰωάννην. Ἔκτοτε τὸ δουκᾶτον Ζυλιὲρ ἠκολούθησε τὰς τύχας τοῦ οἴκου τοῦ Κλὲβ μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τῆς δουκικῆς οἰκογενείας τῷ 1609. Τὰ δουκᾶτα περιῆλθον κατόπιν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Νιούμπουργ (1668), εἰς τὴν Γαλλίαν (1801) καὶ τέλος διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης (1815) περιῆλθον εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ρηνανίαν. Μ. Ν. Δ.

Ζυλλιὰν (Jullian), ***Κάμιλλος.*** Γάλλος ἱστορικὸς γεννηθεὶς ἐν Μασσαλίᾳ τῷ 1859. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ Ρώμῃ, εἶτα μετέβη εἰς Βερολῖνον ἐπιφορτισθεὶς μέ τινα ἀποστολήν, ὅπου ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσῃ τὰς παραδόσεις τοῦ διασήμου ἱστορικοῦ Θεοδώρου Μόμμσεν. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν διωρίσθη κατ' ἀρχὰς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν Βορδώ. Ἔγραψεν: «Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων» (1883), «Ρωμαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ Βορδὼ» (1887—1890), «Γαλλία» (1892), «Ἱστορία τοῦ Βορδὼ» (1894), «Βερκιγγετόριξ» (1901), «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς γαλατικῆς θρησκείας» (1903), «Ἱστορία τῆς Γαλατίας» (1907), κ. ἄ. Τῷ 1908 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας. —Ω.

Ζυλλιὲν (Julliеn), ***Ἰωάννης-Λουκιανὸς-Ἀδόλφος.*** Γάλλος λόγιος καὶ μουσικογράφος, γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1845. Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ μουσικὴν καὶ ἀπέβη ἐκ τῶν καλυτέρων μουσικῶν κριτικῶν, ἐργασθεὶς εἰς πλεῖστας ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῶν Παρισίων. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἔργων ἄξια μνείας εἶναι: «Ἡ μουσικὴ καὶ οἱ φιλόσοφοι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα», «Ἱστορία τοῦ θεάτρου τῆς κυρίας Πομπαδοὺρ», «Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ μελόδραμα», «Ἡ αὐλὴ καὶ τὸ μελόδραμα ὑπὸ Λουδοβῖκον τὸν ΙΣΤ'», «Ὁ Γκαῖτε καὶ ἡ μουσική», κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

—**Ζυλλιὲν** (Jullien), ***Μᾶρκος-Ἀντώνιος,*** ἐπονομαζόμενος *Ζυλλιὲν ντὲ λὰ Ντρόμ*. Γάλλος πολιτικὸς (1744—1821). Καθηγητὴς τῆς φιλολογίας καὶ φίλος τοῦ Μαλμπύ, ὑπῆρξεν εἷς τῶν θερμοτέρων ἐπαναστατῶν. Ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τοῦ διαμερίσματος Ντρὸμ εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐψήφισε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἄνευ παραπομπῆς εἰς τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ τῆς ἀποφάσεως. Ἐπίτροπος τοῦ ἐκτελεστικοῦ διευθυντηρίου ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Ντρόμ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἰδιωτικὸν βίον μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 10 Νοεμβρίου 1799. Ἡ σύζυγός του κατέλιπε μακρὰν ἀλληλογραφίαν λίαν ἐνδιαφέρουσαν, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ δισέγγονος αὐτῆς Ἐδουάρδος Λοκρουᾶ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Journal d'une bourgeoise pendant la Révolution» (1881). Θ. Β.

— **Ζυλλιὲν** (Jullien), ***Μᾶρκος-Ἀντώνιος,*** ἐπονομαζόμενος *Ζυλλιὲν τῶν Παρισίων*. Γάλλος πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος, υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1775—1848). Νεανίσκος ἐνεφανίσθη εἰς τὸ βῆμα τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ὁ δὲ Κοντορσέ, ὅστις προήδρευε τοῦ διπλωματικοῦ τμήματος, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον μετὰ τῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς πρὸς συνεννόησιν τῶν Γιρονδίνων μετὰ τῶν φιλελευθέρων Ἄγγλων. Εἶτα ἠκολούθησε τὸν Ροβεσπιέρρον καὶ ἀπεστάλη ὡς ἐπίτροπος τῆς συνελεύσεως εἰς τὸν στρατὸν τῶν Πυρηναίων, βραδύτερον δὲ ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κοινῆς σωτηρίας εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας μετὰ πλήρους δικαιοδοσίας. Εἰς Βορδὼ εὑρισκόμενος ἐνετάλη τὴν σύλληψιν καὶ τὴν καταδίκην εἰς θάνατον τῶν καταφυγόντων ἐκεῖ Γιρονδίνων, τὴν ἐντολὴν δὲ ταύτην ἐξετέλεσε μετ' ἀγρίου ζήλου. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ροβεσπιέρρου (9 Θερμιδώρ), συνελήφθη ὡς ὀπαδὸς αὐτοῦ καὶ ἀπελύθη μετὰ τὴν παραχωρηθεῖσαν ἀμνηστείαν κατὰ τὸ Δ' ἔτος τῆς δημοκρατίας. Ἐπὶ τοῦ Διευθυντηρίου συνέτασσε τὴν ἐφημερίδα «Orateur plébéien», ἀνεμίχθη δὲ εἰς τὴν συνωμοσίαν τοῦ Μπαμπὲφ καὶ ἐδραπέτευσεν εἰς Μιλᾶνον, γενόμενος ἐκεῖ λοχαγὸς τοῦ λομβαρδικοῦ στρατοῦ. Ὁ Βοναπάρτης ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Ταχυδρόμου τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας», εἶτα δὲ ἠκολούθησεν εἰς τὴν Αἴγυπτον αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του τοῦ ἀνετέθη ἡ ὀργάνωσις τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τοῦ Μιλάνου, ἐκεῖ δὲ διαμένων ἔγραψεν ἐναντίον τοῦ αὐταρχισμοῦ τοῦ Ναπολέοντος. Κατὰ τὴν πρώτην παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωσιν τοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλὰ περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, λόγῳ τῶν φιλελευθέρων του φρονημάτων, ἀπεμακρύνθη τῆς θέσεως ταύτης, ἔκτοτε δὲ ἀφωσιώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Indépendant» καὶ ἀπὸ τοῦ 1816 τὴν «Revue encyclopédique». Ἐδημοσίευσε πλεῖστα συγγράμματα, ἀφῆκε δὲ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματα, τῶν ὁποίων ὁ Σαρρὺ ἐδημοσίευσε τῷ 1893 ἀποσπάσματα ὑπὸ τὸν τίτλον «Une Mission en Vendée». Θ. Β.

ζυλονίτης (ὁ) (Zylonit) *[Φαρμακοτ.]*. Οὕτω καλεῖται προϊὸν παραπλήσιον πρὸς τὸν στιλπνὸν χάρτην, παρασκευαζόμενον ἐκ νιτρωθείσης κυτταρίνης, καφουρᾶς καὶ ἀλκοόλης. Τὸ προϊὸν τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη ὡς χάρτης ζυγίσεως κατὰ τὴν σταθμικὴν ποσοτικὴν ἀνάλυσιν. Ὁ ζυλονίτης εἶναι ὀξυάντοχος καὶ ἀλκαλιάντοχος, δὲν μαλακύνεται ἐν ὕδατι καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀποκοπτόμενα φύλλα δύνανται μετὰ τὴν κάθαρσιν αὐτοῦ ἐν ὕδατι ἐκ νέου νὰ χρησιμοποιηθῶσι. Κ. Γ. Μ.

ζυμάζη (ἡ) *[Χημ.]* βλ. *ζυμάση*.

ζυμαμυλικὴ ἀλκοόλη *[Χημ.]* βλ. *ἀμυλικὴ ἀλκοόλη*. Σ. Γ.

Ζυμὰν (La Jument) *[Γεωγρ.]*. Ἐπικινδυνωδέστατος ὕφαλος εἰς 2 μίλ. νοτίως τοῦ φάρου Κρεὰκ (Créack), δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς νήσου *Οὐσὰν* (Ushant ἢ Ouessant). Τὸ ἐν ὀμίχλῃ ἀθέατον τοῦ ἠλεκτρικοῦ φάρου τοῦ Κρεάκ, παρὰ τὸ μέγιστον τοῦ φέγγους του, ἐγένετο ἀφορμὴ πλείστων ναυαγίων, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων τῶν παραπλεόντων τὴν ὕφαλον ὑπελογίσθη εἰς 24.000 ἐτησίως κατὰ μέσον ὅρον. Εἷς Γάλλος Μαικήνας ἐκληροδότησεν εἰς τὸ γαλλικὸν κράτος 16.000 £ πρὸς ἀνέγερσιν φάρου ἐπί τινος ἐπικινδύνου σημείου τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ γαλλικῶν ἀκτῶν, προτιμηθέντος ὡς καταλληλοτέρου τοῦ βράχου *Ζυμὰν* (πλάτ. 48° 25' ½ Β, μήκ. 5° 07' ⅔ Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 2694: The channels between île d'Ouessant and the mainland). Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου, ἀρξαμένη τὴν 18 Νοεμβρίου 1904, παρετάθη μέχρι τοῦ 1911 λόγῳ τῶν συνεχῶν διακοπῶν ἕνεκα τῶν τρικυμιῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Ἀπητήθησαν οὕτω 449 προσεγγίσεις εἰς τὴν ὕφαλον, 2973 ὧραι ἐργάσιμοι κατὰ χώραν, τοῦ βάρους τοιχοποιίας τοῦ ἔργου ἀνελθόντος εἰς 4180 τόννους. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ δευτέρας, τελευταίας θελήσεως τοῦ διαθέτου, ἐτοποθετήθη γρανιτικὴ πλὰξ μετ' ἐπιγραφῆς γαλλιστὶ «ὁ φάρος οὗτος ἀνηγέρθη διὰ κληροδοτήματος τοῦ Charles Eugène Potron, περιηγητοῦ καὶ μέ-

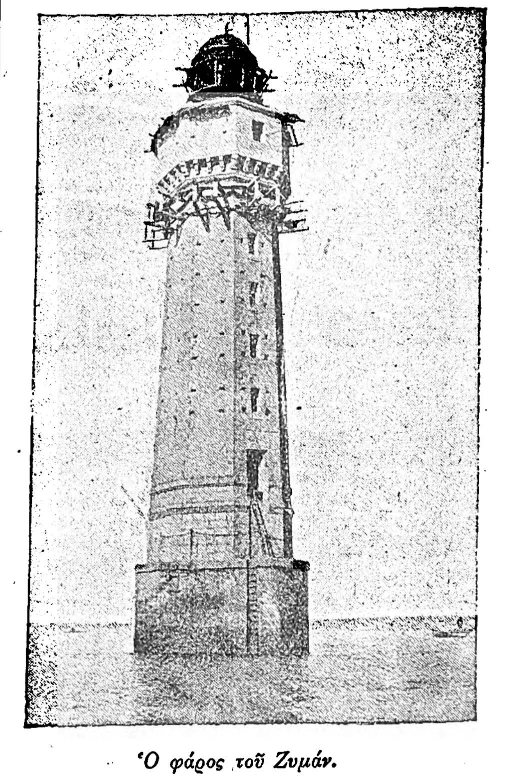

Ὁ φάρος τοῦ Ζυμάν.

λους τῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας τῶν Παρισίων», ἂν καὶ τὸ γαλλικὸν δημόσιον προσέθεσε 18.000 £ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μὴ ἐπαρκέσαντος κληροδοτήματος. Τὸ μηχάνημα τοῦ φάρου, ἔχοντος ἑστιακὸν ὕψος 36 μέτρων ἀπὸ θαλάσσης καὶ 46,3 ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ πύργου, ἑδρασθέντος ἐπὶ τοῦ θαλασσίου βυθοῦ, ἐκπέμπει τριάδα λευκῶν ἐκλάμψεων, σήματα ἠχηρὰ ὁμίχλης καὶ σήματα κινδύνου. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ζυμάρι (τό)· φύραμα ἐξ ἀλεύρων: «τὸ ψωμὶ εἶναι ζυμάρι» οὐχὶ καλῶς ψημένον.

ζυμαρικὰ (τὰ) *[Χημ. Τροφ.]*. Σπουδαιότατοι διὰ τὴν θρέψιν τοῦ ἀνθρώπου ὕλαι (κοιν. *πάσται*) συνιστάμεναι ἐκ πλουσίου εἰς γλουτένην σιταλεύρου, ὕδατος καὶ ἅλατος, σπανιώτερον δὲ καὶ ᾠῶν (ζυμαρικὰ μετ' ᾠῶν) καὶ ἄλλων θρεπτικῶν ὑλῶν. Τὰ ζυμαρικὰ παρασκευάζονται κατὰ προτίμησιν ἐξ ἀλεύρου σκληροῦ καὶ στιλπνοῦ σίτου (σεμίδαλις) τῆς ποικιλίας Triticum durum, κατὰ τὴν παρασκευὴν δ' αὐτῶν δὲν χρησιμοποιεῖται μέσον διογκώσεως (ζύμη), οὔτε ἕψησις, ἀλλ' ἁπλῶς ξήρανσις εἰς τὸ ὕπαιθρον τῆς μάζης ἐν τῷ ἀέρι ἢ εἰς εἰδικοὺς θαλάμους. Ἀναλόγως τοῦ σχήματος αὐτῶν διακρίνομεν *μακαρόνια, φιδές, νούλια, κριθαράκι, ἀστράκι* κλπ. Πατρὶς τῶν ζυμαρικῶν θεωρεῖται κοινῶς ἡ Ἰταλία. Καλὰ ζυμαρικὰ πρέπει νὰ ἔχωσιν ὀσμὴν καὶ γεῦσιν εὐχάριστον, χρῶμα κιτρινωπὸν καὶ κατὰ τὸν βρασμὸν δὲν πρέπει νὰ διαρρηγνύωνται εἰς μικρὰ τεμάχια, ἀλλὰ νὰ σχηματίζωσιν ἐλαστικὴν μᾶζαν διπλασίαν ἕως τριπλασίαν εἰς ὄγκον τῆς ἀρχικῆς. Τὸ ὕδωρ δὲ τέλος τοῦ βρασμοῦ πρέπει νὰ παραμένῃ διαυγές. Σ. Γ.

ζυμάση ἢ *ζυμάζη* *[Χημ.]* βλ. *ἔνζυμα* καὶ *ζύμη*.

Ζυμβρακάκης· βλ. *Ζυμπρακάκης*.

Ζυμὲ (Jumet) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου ἐν τῷ νομῷ τοῦ Σαρλορουὰ μὲ πληθυσμὸν 28 χιλιάδων κατοίκων. Ἔχει ἀνθρακωρυχεῖα καὶ βιομηχανίαν ὑελοποιίας καὶ μεταλλουργίας. Μ. Ν. Δ.

ζυμεγέρτης (ὁ). Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀ. Ρουσοπούλου διὰ τὰ *ἔνζυμα* (βλ. λ.).

ζυμέλαια (τὰ) *[Χημ.]* βλ. *ἀμυλικὴ ἀλκοόλη*.

ζύμη (ἡ), δημοτ. *προζύμι* ἢ *μαγιά*· ὄξινον φύραμα ἀλεύρου προκαλοῦν ζύμωσιν μεγάλης ποσότητος ἀλεύρου, μεθ' οὗ ἀναμειγνύεται τῇ βοηθείᾳ ὕδατος· συνεκδ. ἡ κακὴ ἕψησις τοῦ ἄρτου: «τὸ ψωμὶ εἶναι μιὰ ζύμη», ἄλλως *ζυμάρι* (βλ. λ.) ‖ μεταφορ. ἡ ποιότης: «τὸ παιδὶ εἶναι καλὴ ζύμη, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαπαιδαγωγηθῇ».

— *[Ὀργ. Χημ.]* *Ζύμη* καλεῖται χημικῶς ἡ ἐκ σακχαρομυκήτων συνισταμένη μᾶζα, ἥτις ἐπιτελεῖ τὴν καλουμένην ἀλκοολικὴν ζύμωσιν, δηλαδὴ

Digitized by Google

τὴν διάσπασιν τῶν ζυμωσίμων σακχάρων εἰς ἀλκοόλην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἡ ζύμη δρᾷ διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ περιεχομένου φυράματος *ζυμάση*, διακρίνεται δέ, ἀναλόγως τοῦ ἂν παραμένῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ζυμουμένου ὑγροῦ ἢ ἂν καταβυθίζεται εἰς τὸν πυθμένα, εἰς *ἀφροζύμην* καὶ *βυθοζύμην*. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καλυτέρας διατηρήσεως καὶ εὐκολωτέρας μεταφορᾶς ἀπαλλάσσεται κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ συγκρατουμένου ὑγροῦ τῆς ζυμώσεως, μετατρεπομένη εἰς τὴν καλουμένην *πεπιεσμένην ζύμην*. (Πλείονα βλ. εἰς λ. *ἀλκοόλη*: ζύμη τ. Γ′ σ. 879 β′, καὶ εἰς λ. *ἄρτος* τ. Ε′ σ. 708 α′, *ζῦθος*, *οἶνος* κ.λ.π.).

Λόγῳ τῆς μεγάλης περιεκτικότητος τῆς ζύμης εἰς λεύκωμα (ἄνω τοῦ 50%) λίαν εὔπεπτον, ἐπεδιώχθη ἐσχάτως καὶ κυρίως ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀπορριπτομένων ὑπὸ τῶν ζυθοποιείων μεγάλων ποσοτήτων αὐτῆς πρὸς παρασκευὴν λίαν θρεπτικῶν τροφῶν. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐπέτυχε πλήρως, κατόπιν ἰδίως τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ ζύμη περιέχει μεγάλας ποσότητας βιταμινῶν ὅλων τῶν εἰδῶν. Σ. Γ.

— *[Κ. Διαθ.]* Ἡ λέξις *ζύμη* εἶναι εὔχρηστος α′) ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ *(Ματθ.* 13, 33) καὶ β′) ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ, δηλοῦσα ἐπὶ μὲν καλοῦ τὴν ἀξιοθαύμαστον δύναμιν τοῦ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὅπερ εἰσδῦον εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας καθαίρει ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ παντὸς μολυσμοῦ καὶ ἀπεργάζεται αὐτὰς δεκτικὰς τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν *(Ματθ.* 13,33, *Λουκ.* 13,21), ἐπὶ δὲ κακοῦ τὴν ἐπενέργειαν τῆς σφαλερᾶς διδασκαλίας καὶ τοῦ κακοῦ βίου *(Ματθ.* 16,6.11,12, *Μᾶρκ.* 8,15, *Λουκ.* 12,1), διὸ «ἡ παλαιὰ ζύμη» (1 Κορ. 5,7.8) δηλοῖ τὴν προτέραν ἁμαρτωλὸν ὕπαρξίν τινος.

Ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἡ λέξις λέγεται περὶ παντὸς μείγματος μεταβάλλοντος γενικῶς τὴν μεθ' ἧς ἀναμείγνυται ὕλην. Ἐν 1 Κορ. 5,6 καὶ Γαλ. 5,9 «μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ» ἔχομεν γνωμικὸν δηλοῦν, ὅτι ὀλίγοι κακοὶ χαρακτῆρες δύνανται νὰ διαφθείρωσι μέγα πλῆθος, ὅλον λαόν. Ἡ μὴ χρῆσις τῆς ζύμης ἐν ὡρισμέναις περιστάσεσιν ἦτο οὐσιῶδες μέρος τοῦ ἰουδαϊκοῦ τυπικοῦ (Ἐξόδ. 12,15.19). Ν. Κ. ΚΑΨΗΣ

—ζύμη-*προζύμι* *[Λαογρ.]*. Παιδιὰ παιζομένη ὑπὸ 10—20 ἀτόμων, κοινοτάτη δὲ παρ' ἡμῖν καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Πρὸς διεξαγωγὴν τῆς παιδιᾶς ταύτης χαράσσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους περιφέρεια κύκλου ἢ ἡμιπεριφέρεια, ἂν ἡ ὑπ' αὐτῆς περικλειομένη ἐπιφάνεια εὑρίσκηται ἐγγὺς τοίχου. Ἡ ἐπιφάνεια αὕτη καλεῖται «γκεζί». Γίνεται κατόπιν διαβάθμισις τῶν παικτῶν, εἴτε δι' ἀγωνίσματος ἅλματος ἁπλοῦ εἴτε διὰ βολῆς λίθου πρὸς στόχον, καὶ ὁ ἀναδεικνυόμενος νικητὴς γίνεται «μάνα» καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κύκλον, καλῶν καὶ ἕνα ἔτι συμπαίκτην, ὃν ὀνομάζουν «πουλί». Οἱ λοιποὶ συμπαῖκται διασκορπίζονται πέριξ εἰς διαφόρους ἀποστάσεις καὶ ἀναμένουν τὴν ἐξόρμησιν τοῦ πουλιοῦ. Εἰς εὔθετον στιγμὴν ἡ μάνα ἐκφωνεῖ «ζύμη» καὶ τότε τὸ πουλί, ἀπαντῶν «προζύμι», ἐξέρχεται καὶ καταδιώκει τοὺς λοιποὺς «μὲ τὸν κουτσό». Ὁ συλλαμβανόμενος δέχεται τὰ πλήγματα ὅλων τῶν ἄλλων, μέχρις οὗ κατορθώσῃ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ γκεζὶ καὶ γίνῃ αὐτὸς πουλί. Τὸ παιγνίδιον ἀρχίζει τότε ἐκ νέου. Ἂν ὅμως τὸ πρῶτον πουλὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἀλλάξῃ πόδα ἢ πατήσῃ κατὰ γῆς τὸν ἄλλον πόδα (διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὠθεῖται παρὰ τῶν δυναμένων νὰ τὸ πλησιάσουν καὶ τὸ ὠθήσουν), τότε πάντες ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ καὶ τὸ ξυλοκοποῦν δι' ἀνοικτῆς παλάμης. Τὸ οὕτω πληττόμενον πουλὶ ἐκφωνεῖ «ζύμη», καὶ τότε ἐξορμᾷ ἀπὸ τὸ γκεζὶ ἡ μάνα, ἀπαντῶσα «προζύμι», καὶ τὸ ἐλευθερώνει καταδιώκουσα τοὺς πλήττοντας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ὑπ' αὐτῆς πληγεὶς ὑποχρεοῦται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ γκεζὶ καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς πουλί. Ἡ παιδιὰ ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐξάγω χωλὸν τραγίσκον».Ἐν Γαλλίᾳ καλεῖται clochepied ἢ mère Geruche. Ἐν Κρήτῃ δὲ ἡ παιδιά, παρηλλαγμένη πως, παίζεται γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «προζύμι». Σ. Γ. Σ.

—ζύμη *τεχνητὴ* *[Χημ.]*· βλ.λ. *ἄρτος* (τ. Ε′ σ. 708 β′).

ζυμήεις *—εντος, —εσσα, —εν*· ὁ περιέχων ζύμην, ἔνζυμος, ζυμίτης.

Ζύμηθος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς (βλ. *Ζήμυθος)*.

Ζυμιὲζ (Jumièges). Ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ τοῦ Κάτω Σηκουάνα, 27 χιλ. μακρὰν τῆς Ρουὲν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σηκουάνα. Ἡ φήμη αὐτῆς ὀφείλεται εἴς τι μοναστήριον κτισθὲν τῷ 654 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Φιλιμπέρ, περιθάλψαντος, κατά τινα παράδοσιν. δύο υἱοὺς τοῦ βασιλέως Κλόβιος τοῦ Β′, τιμωρηθέντας δι' ἀκρωτηριασμοῦ δι' ἐξέγερσίν τινα κατὰ τοῦ πατρός των. Ἡ μονὴ λεηλατηθεῖσα καὶ καταστραφεῖσα περὶ τὸ 851 ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, ἀνηγέρθη ἐκ νέου μετ' ὀλίγον καὶ κατέστη περίφημος διὰ τὰς σχολάς της καὶ διὰ τὴν περίθαλψιν ἣν παρεῖχε πρὸς τοὺς πτωχούς, λαβοῦσα, ὡς ἐκ τούτου, τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐλεήμων». Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας συχνὰ μετέβαινον ἐκεῖ χάριν διασκεδάσεως. Κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν οἱ μοναχοὶ αὐτῆς ὡρκίσθησαν πίστιν εἰς τὴν δημοκρατίαν. Ἐκ τῆς μονῆς σῴζονται μέχρι σήμερον πλεῖστα ἀξιόλογα ἐρείπια, ἰδίως ἡ κυρία εἴσοδος μετὰ τῶν δύο αὐτῆς πύργων, τὸ περιστύλιον τοῦ νάρθηκος, τεμάχια ἐκ τῆς βασιλικῆς τοῦ Θ′ αἰῶνος, μέρος τῶν τοίχων, τὸ ἡγουμενεῖον τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος, μέρος τῆς βιβλιοθήκης κ.ἄ. Μ. Ν. Δ.

ζυμίνη (ἡ) (Zymin) *[Φαρμακοτ.]*. Οὕτω καλεῖται εἶδός τι ζύμης λαμβανόμενον ἐκ ζυθοζύμης, ἥτις μετὰ τὴν ξήρανσιν διαβρέχεται ἐν ἀκετόνῃ, εἶτα πλύνεται δι' αἰθέρος καὶ ξηραίνεται εἰς 45°. Λευκὴ κόνις χρησιμοποιουμένη ἐξωτερικῶς ἐπὶ παθήσεων τοῦ δέρματος. Τὰ ραβδία τῆς ζυμώσεως σύγκεινται ἐκ 40% ζυμίνης, 40% σακχάρου καὶ 20% ἀδιαφόρου διαλυτοῦ ἐν ὕδατι συστατικοῦ, καὶ εὑρίσκουν ἐφαρμογὴν ὡς ἀντιγονορροϊκὰ εἰς τὴν γυναικολογίαν. Κ. Γ. Μ

ζυμογόνον (τὸ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω πᾶσα οὐσία ἔχουσα τὴν ἰδιότητα νὰ σχηματίζῃ *ἔνζυμον*, ὡς καὶ γενικώτερον πᾶς μικροργανισμὸς δυνάμενος τὰ προκαλέσῃ *ζύμωσιν*. Ζυμογόνα εἶναι π. χ. τὸ *θρυψινογόνον*, ὅπερ παρέχει τὴν θρυψίνην, τὸ *πεψινογόνον* παρέχον τὴν πεψίνην κλπ. Σ. Γ.

ζυμοδιαγνωστική, καὶ ***ζυμοδιάγνωσις*** *[Ἰατρ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐκσημαίνεται ἡ διάγνωσις τῆς φύσεως ἐξιδρώματός τινος τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων ζυμεγερτῶν (ferments)· τὰ μετὰ πολυπυρήνων κυττάρων ἐξιδρώματα ἔχουσι πρωτεϊνολυτικὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουσι τὰ μετὰ λεμφοκυττάρων ἐξιδρώματα. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις συμβάλλεται πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς κυτταροδιαγνωστικῆς, εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀποσυντεθειμένα καὶ ἐν διαλύσει λευκοκύτταρα δυσχερῶς ἀναγνωρίζονται· *(N. Fiessinger* καὶ *P. L. Marie*, 1909). Μ. Ν. Κ.

ζυμοειδὴς (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ζύμην, αὐτὸς ποῦ εἶναι σὰν ζυμάρι: «ζυμοειδὴς μᾶζα».

ζυμολιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ποικιλίας τινὸς τοῦ φυτοῦ *ἐλαία ἡ κοινὴ* (Olea europaea).

ζυμολογία (ἡ)· ἡ περὶ τὰ τῆς ζύμης καὶ τὰς ζυμώσεις ἐπιστημονικὴ πραγματεία.

ζυμόμετρον (τό)· ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ἐξακριβοῦται ἡ δύναμις τῆς ζύμης.

ζυμομύκης, ἢ ***σακχαρομύκης*** *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *ζύμη*.

— *[Μικροβ.]* Καλοῦνται *ζυμομύκητες* ἐκεῖνοι ἐκ τῶν βλαστομυκήτων, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἰδιότητα ν' ἀναπτύσσωσιν ἐντὸς σακχαρούχων ὑγρῶν οἰνοπνευματικὴν ζύμωσιν. Ὡς πρὸς τὴν μορφολογίαν αὐτῶν ὁμοιάζουσι τελείως πρὸς τοὺς λοιποὺς *βλαστομύκητας* (βλ. λ.). Κ. Κ.

— *[Βοτ.]* Καλεῖται οὕτως ὁ μύκης, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ οἰνοπνευματικὴ ζύμωσις εἰς τὰ σακχαροῦχα ὑγρά.

ζυμονουκλεϊνικὸν *ὀξὺ* *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι φυτικῆς προελεύσεως νουκλεϊνικὸν ὀξύ, ἀπαντῶν εἰς τὴν ζύμην. Δι' ὑδρολύσεως διασπᾶται εἰς φωσφορικὸν ὀξύ, ἀδενίνην, γουανίνην, κυτοσίνην, οὐρακίλην καὶ d-ριβόζην, ἑπομένως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τετρανουκλεοτίτης. Σ. Γ.

ζυμοσθενικὸς (ὁ) (zymosthénique). Ὁ ὅρος οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν ἐνέχουσι ζυμεγέρται τινές, ὅπως ἐνισχύωσι τὴν ἐνέργειαν ἄλλων ἀναλόγων ζυμεγερτῶν (ferments), ὅταν οὗτοι ἀπώλεσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζυμωτικὴν δύναμιν. Μ. Ν. Κ.

ζυμοτεχνία (ἡ)· ἡ περὶ τὰ τῆς ζύμης καὶ τὰς ζυμώσεις τέχνη.

— *[Μικροβ.]* Ἡ *ζυμοτεχνία* εἶναι κλάδος τῆς ἐπιστήμης, οὗτινος σκοπὸς εἶναι ἡ μελέτη τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἐπέλευσιν τῶν διαφόρων ζυμώσεων. Ἀφ' ἧς διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Pasteur ἀπεδείχθη ὅτι αἱ ζυμώσεις προκαλοῦνται ὑπὸ τῶν μικροργανισμῶν, μεγάλως προήχθη ἡ ζυμοτεχνία, ἐπωφελουμένη τῶν προόδων τῆς μικροβιολογίας. Οὕτω, προσδιορισθέντος τοῦ εἰδικοῦ ζυμωσιογόνου μικροβίου, ὅπερ παράγει ἑκάστοτε ὡρισμένην τινὰ ζύμωσιν, καὶ ἀπομονωθέντος τούτου εἰς καθαρὰ καλλιεργήματα, κατέστη εὐχερῶς δυνατὸν ν' ἀναπαράγεται (ὑπὸ ἀρίστους δὲ ὅρους) ἡ ζύμωσις αὕτη. Τὰ τοιαῦτα καθαρὰ καλλιεργήματα τῶν ζυμωσιογόνων μικροβίων φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ἐν μεγίστῃ ποικιλίᾳ. Αἱ πρόοδοι αὗται τῆς ζυμοτεχνίας εὐρέως ἐφηρμόσθησαν κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζύθου, τοῦ τυροῦ, τοῦ βουτύρου κλπ., ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ποικιλωτάτων εἰδῶν τῶν τοιούτων προϊόντων. Κ. Κ.

ζυμοτεχνικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζυμοτεχνίαν: «ζυμοτεχνικαὶ μελέται,—παρατηρήσεις».

Ζύμπερ (Zuber), ***Βύχλερ - Φρίτζ.*** Ἑλβετὸς ζωγράφος (1822—1896), μαθητὴς τοῦ Πικὸ καὶ τῆς σχολῆς τῶν Καλῶν τεχνῶν τῶν Παρισίων. Πραγματεύεται ἰδίως θέματα ἱστορικὰ καὶ ἀλληγορικά, ὡς: ἡ «Ποίησις» καὶ ἡ «Κοῦκλα» (Μουσεῖον Νεφσατέλης), ἡ «Νηπιότης τοῦ Βάκχου», «Νουμᾶς ὁ Πομπίλιος καὶ ἡ Ἐγερία» κ. ἄ. Ἐπίσης εἰς τὸν Ζυμπὲρ ὀφείλονται καὶ πλεῖσται προσωπογραφίαι. Πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του εὑρίσκονται εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Ἑλβετίας. Μ. Ν. Δ.

Ζυμπὲρ (Zuber), ***Ἰωάννης - Ἐρρῖκος.*** Γάλλος ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1844. Ἀποφοιτήσας μετὰ ἑπταετῆ φοίτησιν ἐκ τῆς ναυτικῆς σχολῆς μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ σημαιοφόρου, παρῃτήθη διὰ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ζωγραφικήν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέπρεψεν. Ἐκ τῶν πολλῶν του πινάκων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν: «Troupeau d'oies», «Ὁ Δάντης καὶ ὁ Βιργίλιος», «Φθινοπωρινὴ ἑσπέρα» «Παρελθόν», «Les Marches de marbre rose», «Χειμὼν» κ.ἄ. Ἐπίσης εἰς τὸν χρωστῆρα τοῦ Ζυμπὲρ ὀφείλονται καὶ πολλαὶ ὡραιόταται ὑδατογραφίαι. Μ. Ν. Δ.

Ζυμπραγοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 203. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται τὸ χωρίον *Κακόπετρος* (κάτ. 252), καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ξεναλιανὰ* (κάτ. 9), *Περδικιανὰ* (κάτ. 19), *Χασιανὰ* (κάτ. 35), *Χατζῆ-Μεμεθιανὰ* (κάτ. 18). Τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἶναι εὔφορον εἰς οἶνον καὶ ἔλαιον. Συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὰ Χανιά. Τῷ 1866 συνεκροτήθη ἐνταῦθα μεγάλη μάχη, τῷ δὲ 1897 μετὰ τὴν μάχην Δρομονέρου ἦτο στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων. Ε. Γ.

Ζυμπρακάκης, ***Ἐμμανουήλ.*** Υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου*, γεννηθεὶς τῷ 1856. Καταταχθεὶς εἰς τὴν χωροφυλακὴν διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας Ἀθηνῶν καὶ εἶτα ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1921.

— **Ζυμπρακάκης,** ***Ἐμμανουήλ.*** Υἱὸς τοῦ *Χαραλάμπους*, γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1858. Εἰσαχθεὶς εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων ἐξῆλθεν ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ τῷ 1880. Τῷ 1897 μετέσχε τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἀρχηγὸς τῆς φοιτητικῆς φάλαγγος. Διετέλεσεν ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α′, μέραρχος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ 11ης μεραρχίας, καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις (1917—1920) ὡς διοικητὴς τοῦ σώματος στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ἀπέθανε τῷ 1928.

— **Ζυμπρακάκης,** ***Ἐπαμεινώνδας.*** Υἱὸς τοῦ *Χαραλάμπους*, γεννηθεὶς τῷ 1863. Εἰσαχθεὶς εἰς τὸ Σχολεῖον Ὑπαξιωματικῶν, ἐξῆλθεν ἀνθυπίλαρχος, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Γαλλίαν καὶ Βέλγιον. Ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου 1909 καί, βραδύτερον, μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος Θεσσαλονίκης (1916). Μετέσχε τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων Μακεδονίας τῷ 1918 ὡς μέραρχος. Ἀπέθανε τῷ 1922.

— **Ζυμπρακάκης,** ***Ἰωάννης.*** Ἀδελφὸς τοῦ *Χαραλάμπους*, γεννηθεὶς εἰς Περιβόλια τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας (Κρήτης) τῷ 1818. Τῷ 1833 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, ἐξ ἧς ἐξῆλθε τῷ 1839 μὲ τὸν βαθμὸν ἀνθυπασπιστοῦ τοῦ πυροβολικοῦ. Τῷ 1843, ἀνθυπολοχαγὸς ὤν, ἀπεστάλη πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς Γαλλίαν, ἐπανελθὼν δ' ἐκεῖθεν μετὰ τετραετίαν διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων καὶ εἶτα μετετέθη εἰς τὸ σῶμα τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν. Τῷ 1866, ὅτε ἐξερράγη ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, ταγματάρχης ὤν, ἐξελέγη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν Κρητῶν γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐπαρχιῶν Σελίνου, Κισάμου, Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου καὶ συγκροτήσας ἀμέσως σῶμα ἐκ 275 ἐπιλέκτων ἀνδρῶν (ἐν οἷς πολλοὶ ἀξιωματικοί, ἐπιστήμονες καὶ φοιτηταὶ τοῦ πανεπιστημίου), κατῆλθεν εἰς Κρήτην τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1866 καὶ μετέσχεν εἰς τὰς ἐν Ἀποκορώνῳ ἐπιχειρήσεις κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ-πασᾶ (μάχη Βαφὲ τῆς 12 Ὀκτωβρ.), εἰς τὰς ἐν Κυδωνίᾳ (μάχαι Λάκκων, Ζούρβας, Φωκῶν κλ. Νοεμβρ.-Δεκεμβρίου 1866), τὰς ἐν Σφακίοις (μάχη Ἁγ. Ρουμέλης, 7 Ἰανουαρίου 1867), ἐκεῖθεν δὲ σπεύσας πάλιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίας, ὅπου εἶχεν εἰσβάλει ὁ Ἀλῆ-Σαρχος-πασᾶς, ἀποκρούει τὴν εἰς Ὁμαλὸν ἄνοδον αὐτοῦ (31 Ἰανουαρίου) καὶ τὸν καταδιώκει μέχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀλικιανοῦ μεθ' ὃ καταλαβὼν τὴν ἄνωθεν τῶν Λάκκων ὀχυρὰν θέσιν Μπουρμαδοκεφάλαν ἀποκρούει τὰς νέας ἐπιθέσεις τῶν ἡνωμένων δυνάμεων τοῦ Ἀλῆ-Σαρχὸς-πασᾶ καὶ τοῦ Μεχμὲτ-πασᾶ καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὁ μὲν εἰς Ἀποκόρωνον, ὁ δὲ εἰς Κίσαμον (ἀρχαὶ Φεβρουαρίου 1867).

Μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου εὑρίσκεται εἰς Ἀποκόρωνον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀφιχθέντων στρατευμάτων (25

Digitized by Google

χιλ. ἀνδρῶν) ὑπὸ τοὺς 'Ομέρ, Σουλεϊμάν, Ρεσίτ, Δερβίς, Μεχμὲτ-'Αλῆ καὶ Διλαβὲρ πασάδες, οἵτινες, ἑνωθέντες μετὰ τοῦ Μεχμὲτ-πασᾶ, ἀπεπειράθησαν νὰ ἀνέλθωσι διὰ τῆς φάραγγος τοῦ 'Ασκύφου εἰς Σφακιά, καὶ μετὰ πεισματώδεις μάχας περὶ τὸ Μπρόσνερον, Κράπην κλ. (18—23 'Απριλ. 1867) ἀναγκάζει αὐτὰς νὰ ὑποχωρήσωσι. Τὴν 20ὴν Μαΐου ἀποκρούει νέαν ἐπίθεσιν τοῦ Μεχμὲτ-πασᾶ εἰς Βαφέ, καὶ ἑτέραν τὴν 23ην Μαΐου εἰς Νίπος, μεθ' ὃ συμμετέχει εἰς τὰς ἐν Σφακίοις ἐπιχειρήσεις ('Ιουλ.—Αὐγ. 1867). Λήγοντος τοῦ 1867 μάχεται ἐν Κυδωνίᾳ κατὰ τοῦ νέου ἀρχιστρατήγου Χουσεῒν 'Αβνῆ-πασᾶ (μάχη Θερίσου, Ζούρβας, Καρανοσκαφίδων κλ. (Νοεμβρ.-Δεκ. 1867), μεθ' ἃς σπεύδει εἰς 'Αποκόρωνον κατὰ τοῦ ἐκεῖ εἰσβαλόντος Σάββα-πασᾶ (μάχαι Μελιδονίου, Βαφὲ κλ. κατ' 'Απρίλιον 1868) καὶ εἶτα πάλιν εἰς Κυδωνίαν κατὰ τοῦ Μεχμὲτ-πασᾶ (μάχη εἰς Φώκας, 'Οφαλόν, 'Αλιάκες, Τσιχλοπήγαδον κλπ. κατὰ 'Ιούνιον καὶ 'Ιούλιον 1868). 'Η ἐπανάστασις διέτρεχε τότε σοβαρωτάτην κρίσιν, καὶ ὁ Ζυμπρακάκης, κατ' ἐντολὴν τῶν συναγωνιστῶν του, μετέβη (λήγοντος τοῦ 'Ιουλίου 1868) εἰς 'Αθήνας, ἵνα συστήσῃ εἰς τοὺς ἁρμοδίους κύκλους τὰ ἐπιβαλλόμενα πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος μέτρα, μὴ ἐπιτυχὼν ὅμως τὴν ὑπ' ἐκείνων ἀποδοχὴν τῶν προταθέντων μέτρων παρῃτήθη καὶ δὲν ἐπανῆλθε πλέον εἰς Κρήτην. Μετ' ὀλίγους μῆνας ἔληξεν ἡ μακρὰ ἐκείνη ἐπανάστασις. Τῷ 1877 διωρίσθη διοικητὴς τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου Εὐελπίδων καὶ παρέμεινε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1879.

Κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1885—1886 καὶ τὰς ἐπακολουθησάσας ἑλληνοτουρκικὰς συμπλοκὰς ἀνὰ τὴν ὁροθετικὴν γραμμήν, διετέλεσεν ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Τρικκάλοις Γ' ἀρχηγείου στρατοῦ.

Τῷ 1891 προήχθη εἰς ὑποστράτηγον. 'Απεστρατεύθη τῇ αἰτήσει του τῷ 1896 καὶ ἀπέθανεν ἐν 'Αθήναις τῷ 1900. Ν. ΚΛΣ

— **Ζυμπρακάκης, *Χαράλαμπος*.** 'Εγεννήθη εἰς Περιβόλιον τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας (Κρήτης) τῷ 1812. Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐκεῖ ἐπανάστασις τοῦ 1821, φονευθέντος τοῦ πατρός του *'Εμμανουὴλ* ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέφυγε μετὰ τῆς μητρός του εἰς Σφακιὰ καὶ εἶτα εἰς Ναύπλιον, ὅπου κατετάχθη ὡς ναυτόπαις εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ὕδρας. Μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Καποδιστρίου εἰς 'Ελλάδα (1828) καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνασύνταξιν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, κατετάχθη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸ πεζικὸν καὶ εἶτα εἰσῆλθεν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον, ἐξ οὗ ἐξῆλθεν ἀνθυπασπιστὴς τοῦ πυροβολικοῦ τῷ 1832. Τῷ 1864 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γεωργίου ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Τῷ 1866 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς κρητικῆς ἐπαναστατικῆς συνελεύσεως γενικὸς ἀρχηγός, δὲν ἀπεδέχθη ὅμως τὸ ἀξίωμα λόγῳ τῆς θέσεως τοῦ ὑπουργοῦ ἣν κατεῖχεν. Ἔκτοτε διετέλεσε τρὶς ἔτι ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν (1870, 1871 καὶ 1877) καὶ ἅπαξ τῶν Ναυτικῶν, πρὸς δὲ διοικητὴς τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου Εὐελπίδων.

'Απεβίωσεν ἐν 'Αθήναις τῷ 1880, φέρων τὸν βαθμὸν ἀντιστρατήγου. Ν. ΚΛΣ

Ζυμπροῦ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ροδοβανίου τῆς ἐπαρχίας Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων Κρήτης. Κάτ. (1928) 34. Ε. Γ.

ζυμῶ (*—όω*)· θέτω, βάλλω ζύμην πρὸς χημικὴν ἐξεργασίαν· || παθ. *ζυμοῦμαι*· ὑφίσταμαι ζύμωσιν: «ὁ οἶνος ζυμοῦται» κοιν. βράζει.

ζύμωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζυμώνειν*, φύρασις: «θέλει ζύμωμα ἀκόμη τὸ ψωμί».

ζυμώνω *ἀόρ. ἐ)ζύμωσα—ἐ)ζυμώθην*, *παθ. μετχ. ζυμωμένος*· φυρῶ τι μετὰ ζύμης καὶ καθόλου φυρῶ: «ζυμώνω ἀλεύρι,—ψωμί», «εἶναι τὸ ἀλεύρι δυνατὸ καὶ δὲν ζυμώνεται εὔκολα».

ζυμωσιογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων ζύμωσιν: «ζυμωσιογόνα μικρόβια».

—*[Μικροβ.] Ζυμωσιογόνος δύναμις τῶν μικροβίων* καλεῖται ἡ ἱκανότης, ἣν κέκτηνται πλεῖστα μικρόβια νὰ προκαλῶσι ζυμώσεις. 'Αποτελεῖ αὕτη μετὰ τῆς παθογόνου δράσεως τὴν σημαντικωτέραν τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν τῶν μικροβίων. 'Η ζυμωσιογόνος αὕτη δύναμις δύναται διὰ τῆς τέχνης νὰ προσδιορισθῇ, χρησιμοποιουμένων πρὸς τοῦτο διαφόρων μεθόδων, ὧν προτιμοτέρα, ὡς λίαν εὐχερὴς καὶ ἀκριβής, εἶναι ἡ διὰ τῶν *ζυμωτικῶν* καλουμένων *σωληναρίων*. Ὡς βάσις τῶν μεθόδων τούτων λαμβάνεται τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ζυμωσιογόνα μικρόβια ἐπὶ θρεπτικῶν ὑποστρωμάτων, ἅτινα περιέχουσιν εἶδός τι σακχάρου, προκαλοῦσι τὴν ἀνάπτυξιν φυσαλλίδων ἀερίων. Κ. Κ.

ζύμωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ζυμοῦσθαι*, ἡ χημικὴ ἐνέργεια, καθ' ἣν ὀργανικὰ σώματα ἀποσυντίθενται βραδέως ἀναπτύσσοντα ἀέρια καὶ αὐτοθέρμανσιν, οἷον ἡ ζύμωσις τοῦ οἴνου, τοῦ ἐξ ἀλεύρων φυράματος κττ.

—*[Όργ. Χημ.] Ζύμωσις* καλεῖται γενικῶς ἡ ὑπὸ μικροοργανισμῶν προκαλουμένη διάσπασις ἐνώσεων μεγάλου μοριακοῦ βάρους εἰς ἑνώσεις μικροτέρου μοριακοῦ βάρους καὶ μικροτέρας θερμότητος καύσεως. Συνήθως ἡ ζύμωσις συνοδεύεται ὑπὸ ἐκλύσεως θερμότητος καὶ σχηματισμοῦ ἐν μέρει ἀερίων προϊόντων. Τὰ προκαλοῦντα τὴν ζύμωσιν εἶναι κατώτερα φυτά, μονοκύτταροι ὀργανισμοὶ ἄνευ χλωροφύλλης καὶ εἰδικῶς ζῦμαι, εὐρωτομύκητες καὶ βακτήρια, ἡ δὲ ζύμωσις προκαλεῖται διὰ τῶν ἐνζύμων ἢ φυραμάτων, τὰ ὁποῖα περιέχουν. Τὰ ἔνζυμα ταῦτα παράγονται ὑπὸ τῶν ζώντων κυττάρων καὶ εἶναι προωρισμένα δι' ὡρισμένας ζωϊκὰς δράσεις· εἰς πολλὰς ὅμως περιπτώσεις ταῦτα δύνανται καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ ζῶντος πρωτοπλάσματος νὰ ἐπιτελοῦν εἰδικὰς χημικὰς ἀντιδράσεις.

Ζυμώσεων ὑπάρχουσι πολλὰ εἴδη, ὀνομαστίζονται δὲ αἱ διάφοροι ζυμώσεις εἴτε ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ σχηματιζομένου προϊόντος, εἴτε ἐκ τῆς ὑφισταμένης τὴν ζύμωσιν ὕλης, εἴτε ἐπίσης ἐκ τοῦ προκαλοῦντος τὴν ζύμωσιν μικροργανισμοῦ. 'Η κυρία ὕλη διὰ τὰς τυπικὰς ζυμώσεις εἶναι οἱ ὑδατάνθρακες καὶ τὰ διάφορα λευκώματα. Οἱ μεγάλου μοριακοῦ βάρους ὑδατάνθρακες καὶ λευκώματα δὲν εἶναι ἀπ' εὐθείας ζυμώσιμοι, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητος ἡ προγενεστέρα διάσπασις αὐτῶν εἰς ἁπλουστέρας ἑνώσεις δι' ὑδρολυτικῶς δρώντων ἐνζύμων (ὡς ἡ κελλουλάση, ἀμυλάσαι, πεκτινάσαι, μαλτάση, ἰμβερτάση, λακτάση κλπ. καὶ πεπτάσαι, θρυπτάσαι κλπ.), ἤτοι εἰς κυρίως ζύμωσιν ὑπόκεινται οἱ ἐκ τῶν ὑδατανθράκων καὶ λευκωμάτων προκύπτοντες *μονοσακχαρῖται* (γλυκόζη, φρουκτόζη, γαλακτόζη κλπ.) καὶ *ἀμινοξέα* (γλυκόκολλα, ἀλανίνη, λευκίνη, βαλίνη, τυροζίνη, θρυπτοφάνη κλπ.). Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ζυμώσεων εἶναι:

Ζύμωσις ἀλκοολικὴ ἢ οἰνοπνευματική. Εἶναι ἡ διάσπασις τῶν σακχαρούχων ὑγρῶν εἰς ἀλκοόλην καὶ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἐπιτελουμένη ὑπὸ εἰδικῶν μικροργανισμῶν, τῶν καλουμένων *ζυμομυκήτων* ἢ *σακχαρομυκήτων* καὶ διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς περιεχομένου ἐνζύμου τῇ ζυμάσης (τὰς θεωρίας περὶ τῆς ἀλκοολικῆς ζυμώσεως βλ. εἰς λ. *ἀλκοόλη* τ. Γ' σ. 874 β' καὶ *ἀλκοολοῦχα ποτὰ* τ. Γ' σ. 897 β'). Ὅτε κυρίως κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον παρετηρήθη εἰς τὰς τότε κεντρικὰς αὐτοκρατορίας σπάνις γλυκερίνης διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, οἱ Γερμανοὶ ζυμοχημικοὶ ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ἔρευναν μήπως ὑπῆρχε τρόπος διὰ μεταβολῆς τῶν συνθηκῶν τῆς τροφοδοτήσεως τῆς ζύμης τῆς ἀλκοολικῆς ζυμώσεως νὰ ἐπαυξηθῇ ἡ ποσότης τῆς ὡς παραπροϊόντος κατὰ τὴν ἀλκοολικὴν ζύμωσιν λαμβανομένης γλυκερίνης. Καὶ οὕτως ἐπετεύχθη κυρίως διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Neuberg τὸ ἀκόλουθον ἀποτέλεσμα: Ὅταν κατὰ τὴν ζύμωσιν καταστῇ τὸ γλεῦκος ἀλκοολικὸν διὰ τῆς προσθήκης ἀνθρακικοῦ καὶ φωσφορικοῦ νατρίου, τότε προκύπτει ἐκ τοῦ σακχάρου ἀντὶ τῆς ἀλκοόλης καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, κυρίως γλυκερίνη, ἀλδεΰδη καὶ ἀνθρακικὸν ὀξὺ περίπου κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$C_6H_{12}O_6 = C_3H_8O_3 + C_2H_4O + CO_2$$

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπετεύχθη ἡ μετατροπὴ πλέον τοῦ ἑνὸς τρίτου τοῦ σακχάρου εἰς γλυκερίνην. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1910 ὁ Carl Neuberg εἶχεν ἀνακαλύψει, ὅτι ἡ ζύμη πλὴν τοῦ σακχάρου ἠδύνατο νὰ διασπάσῃ καὶ τὸ γνωστὸν πυροσταφυλικὸν ὀξύ, $CH_3.CO.COOH$, καὶ δὴ εἰς ἀκεταλδεΰδην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ἤτοι εἰς τελικὰ προϊόντα σχεδὸν τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῆς διασπάσεως τοῦ σακχάρου κατὰ τὴν ἀλκοολικὴν ζύμωσιν, διότι ἡ ἀκεταλδεΰδη δὲν χρειάζεται ἢ δύο ὑδρογόνα διὰ νὰ μετατραπῇ εἰς ἀλκοόλην. Καὶ οὕτως εἶχεν ἐπιτελεσθῇ μία πρόοδος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐνδιαμέσων προϊόντων τῆς ἀλκοολικῆς ζυμώσεως. 'Η ἀνωτέρω δρᾶσις προκαλεῖται ὑπὸ τῆς ζυμάσης καὶ δὴ ἑνὸς μέρους αὐτῆς, ὅπερ βραδύτερον ἐκλήθη *καρβοξυλάση*.

Τὸ πυροσταφυλικὸν ὀξὺ ὅμως, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἀνωτέρω ζυμώσεως δύναται νὰ σχηματισθῇ δι' ὀξειδωτικῆς δράσεως διαφόρων βακτηρίων καὶ μυκήτων. Διὰ συνδυασμοῦ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι τὸ σάκχαρον θὰ ἔδει κατ' ἀρχὰς νὰ διασπᾶται εἰς δύο μόρια ἑνώσεως μετὰ 3 ἀτόμων ἄνθρακος καὶ ὡς τοιαύτη ἕνωσις προσέπεσεν ἀμέσως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν χημικῶν ἡ *μεθυλογλυοξάλη*, ἥτις δύναται εὐκόλως νὰ ληφθῇ ἐκ τοῦ σακχάρου δι' ἐπιδράσεως ἀλκαλικῶν μέσων. 'Εκ τῶν διαφόρων ἀλκαλικῶν μέσων ἐπροτιμήθησαν τὰ βασικὰ φωσφορικὰ ἅλατα, ἅτινα δύνανται νὰ ἑνωθῶσιν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν μονοσακχαριτῶν. 'Η μεθυλογλυοξάλη ἔχει τὸν τύπον $C_3H_4O_2$ καὶ τὴν σύνταξιν $CH_3.CO.COH$, δύο μόρια δὲ μεθυλογλυοξάλης δύνανται τῇ προσλήψει ὕδατος νὰ παράσχωσιν ἀκριβῶς ἓν μόριον πυροσταφυλικοῦ ὀξέος καὶ ἓν γλυκερίνης καὶ ἡ γλυκερίνη εἶναι εἰς μικρὰς ποσότητας κανονικὸν προϊὸν τῆς ἀλκοολικῆς ζυμώσεως, πλὴν ἐννοεῖται τῆς περιπτώσεως τοῦ ἀλκαλικοῦ μέσου, ὅπου αὐξάνεται αὕτη ἁλματωδῶς. 'Εκ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν μίαν σύντονον παράστασιν τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀλκοολικὴν ζύμωσιν ἐπιτελουμένων χημισμῶν: Κατὰ πρῶτον τὸ μόριον τοῦ σακχάρου διασπᾶται εἰς γλυκερίνην καὶ πυροσταφυλικὸν ὀξύ. 'Η γλυκερίνη εἶναι τοιουτοτρόπως κανονικὸν προϊὸν κάθε ἀλκοολικῆς ζυμώσεως καὶ δύναται ἐν ἀλκαλικῷ περιβάλλοντι νὰ καταστῇ τὸ κύριον προϊόν. Τὸ πυροσταφυλικὸν ὀξὺ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φυράματος καρβοξυλάση διασπᾶται εἰς ἀλδεΰδην καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. 'Η γλυκερίνη περαιτέρω διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀλδεΰδης, ἥτις εἶναι ἰσχυρὸς δέκτης ὑδρογόνου, ἀνάγεται εἰς σάκχαρον, ἐνῷ ἡ ἀλδεΰδη μετατρέπεται εἰς ἀλκοόλην. Τὸ ἐκ τῆς γλυκερίνης ἀνασχηματιζόμενον σάκχαρον ὑφίσταται πάλιν τὴν ἰδίαν ἐξ ἀρχῆς διάσπασιν. Οἱ ἀνωτέρω χημισμοὶ δύνανται νὰ παρασταθῶσι διὰ τοῦ κατωτέρω σχήματος:

$$2\,C_6H_{12}O_6 = 2\,C_3H_8O_3 + 2\,C_3H_4O_3$$

$$\downarrow \qquad \searrow \qquad \searrow \qquad \searrow$$

$$C_6H_{12}O_6 + 2H_2 + 2C_2H_4O + 2\,CO_2$$

$$\searrow \quad \swarrow$$

$$2\,C_2H_6O$$

Αὗται εἶναι ἐν συντόμῳ αἱ σήμερον ἐξηκριβωμέναι θεωρίαι τῆς ἀλκοολικῆς ζυμώσεως.

Ζύμωσις βουτυρικὴ (βλ. λ. *βουτυρικὰ ὀξέα* τ. Ζ' σ. 729 β' καὶ *βουτυρικὴ ζύμωσις* τ. Ζ' σ. 730 α').

Ζύμωσις γαλακτικὴ (βλ. λ. *γαλακτικὸν ὀξὺ* τ. Η' σ. 32 β καὶ *γαλακτικὴ ζύμωσις* τ. Η' σ. 32 β).

Ζύμωσις ἀμμωνιακή. Εἶναι ἡ διὰ τοῦ φυράματος *οὐρεάση* τῇ προσλήψει ὕδατος διάσπασις εἰς ἀμμωνίαν καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ. 'Η οὐρεάση σχηματίζεται ὑπὸ ἰδίας τάξεως βακτηρίων, τῶν οὐροβακτηρίων, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν συνήθων βακτηριδίων τῆς σήψεως. Τὰ βακτήρια ταῦτα εἶναι λίαν διαδεδομένα ἐν τῇ φύσει, ἀπαντῶντα εὐρύτατα εἰς τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔδαφος, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον εὐθὺς ὡς τὰ οὖρα ἐξέλθουν τοῦ ὀργανισμοῦ ἄρχεται ἡ διάσπασις τῆς ἐν αὐτοῖς οὐρίας, ἀναδιδομένης τῆς χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς τῆς ἀμμωνίας.

Ζύμωσις βλεννώδης. Εἶναι ἡ ζύμωσις ἐκείνη δι' ἧς ὁ οἶνος, ὁ ζῦθος τὸ γάλα κλπ. καθίστανται βλεννώδη καὶ ἰξώδη. Δι' αὐτῆς ἐπέρχεται μετατροπὴ τοῦ ὀπωροσακχάρου εἰς μαννίτην καὶ κομμιώδη τινὰ ὕλην. Αἴτιον τῆς ζυμώσεως ταύτης εἶναι τὰ καλούμενα ἰξώδη βακτηρίδια.

Ζύμωσις ὀξικὴ (βλ. *ὀξικὸν ὀξύ*).

Ζύμωσις ἀπονιτρωτικὴ ἢ ἀπονίτρωσις (βλ. λ. *ἀπονίτρωσις* τ. Ε' σ. 207α).

Ζύμωσις νιτροποιητικὴ ἢ νιτροποίησις (βλ. λ.).

Ζύμωσις κυτταρίνης. Κατ' αὐτὴν ἡ διάσπασις τῆς κυτταρίνης ἐπιτελεῖται εἴτε διὰ μικροργανισμῶν, οἵτινες ἐπιφέρουσι τὸν σχηματισμὸν ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ὑδρογόνου, εἴτε δι' ἄλλων οἵτινες σχηματίζουσιν ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ μεθάνιον ἢ ἑλῶδες ἀέριον (βλ. καὶ *ἀέριον ἑλῶδες* τ. Α' σ. 696 β).

Ζύμωσις ἄρτου (βλ. λ. *ἄρτος* τ. Ε' σ. 707 γ).

Τέλος μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων γνωστῶν ζυμώσεων κατατάσσεται ἡ κατὰ τὴν ὡρίμανσιν τοῦ τυροῦ ἐπερχομένη ζύμωσις (βλ. λ. *τυρὸς*) καὶ ἡ *σηπεδονώδης ζύμωσις* ἢ *σῆψις* (βλ. λ.). Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

ζυμωταριά (ἡ), καὶ ***ζυμωτήρι*** (τό)· δημοτ., ἡ σκάφη, ἡ κάρδοπος, ἐντὸς τῆς ὁποίας γίνεται ἡ ζύμωσις τῶν ἀλεύρων, ἀρχ. *μάκτρα*.

ζυμωτήριον (τό)· ζυμωταριά· || μηχανικὴ συσκευή, διὰ τῆς ὁποίας τελεῖται αὐτόματος ἡ ζύμωσις τῶν ἀλεύρων· || τὸ τμῆμα τοῦ ἐργοστασίου, ὅπου γίνεται ἡ ζύμωσις τῶν ἀλεύρων.

—*['Εγκυκλ.]* Καλοῦνται *ζυμωτήρια* αἱ μηχανικαὶ διατάξεις αἱ χρησιμοποιούμεναι πρὸς λεπτομερῆ ἀνάμιξιν εὐπλάστων μαζῶν δι' ἀναδεύσεως καὶ μαλάξεως αὐτῶν. Τὰ ζυμωτήρια χρησιμοποιοῦνται εἰς πολλὰς βιομηχανίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὴν ἀρτοποιίαν πρὸς μάλαξιν τῆς ζύμης, εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ καουτσούκ, τῆς σοκολάτας κλπ. 'Αποτελοῦνται ταῦτα ἐκ δοχείου ἡμισφαιρικοῦ, ἡμικυλινδρικοῦ ἢ κυλινδρικοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται ἡ πλαστικὴ μᾶζα καὶ ἀναταράσσεται διὰ πτε-

Ζυμωτήριον κατασκευῆς Werner - Pfleiderer.

Digitized by Google

ρύγων διαφόρου μορφῆς. Τὰ ζυμωτήρια διακρίνονται εἰς ζυμωτήρια μὲ μόνιμον καὶ ἀναστρεφόμενον δοχεῖον, καὶ εἰς ζυμωτήρια μὲ περιστρεφόμενον ἀλλὰ μὴ ἀναστρεπτὸν δοχεῖον. Ἡ ἐξαγωγὴ τῆς ζυμωθείσης μάζης ἐκ τῶν μηχανῶν τῆς πρώτης κατη-

Ζυμωνήρια κατασκευῆς F. Herbst & Co.

γορίας γίνεται δι' ἀναστρέψεως τοῦ δοχείου, ὁπότε ἡ μᾶζα παραλαμβάνεται ἐντὸς δοχείου φέροντος τροχαλίας, διὰ τοῦ ὁποίου μεταφέρεται αὕτη πρὸς περαιτέρω κατεργασίαν. Αἱ κατασκευῆς F. Herbst & Co ἀπεικονιζόμεναι μηχαναὶ ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν. Ἡ μεταφορὰ τῆς ζυμωθείσης μάζης γίνεται ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ δοχείου τοῦ ζυμωτηρίου, τὸ ὁποῖον φέρει πρὸς τὸν σκο-

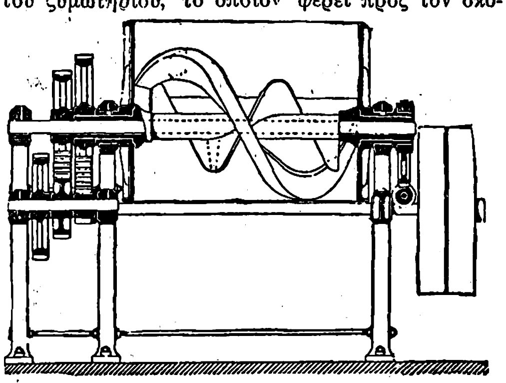

Ζυμωτήριον τύπου Bergedorbeck.

πὸν τοῦτον τροχαλίας. Μικρότερα ζυμωτήρια εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι χειροκίνητα εἰς μικρὰς ἐγκαταστάσεις, ἢ καὶ μηχανοκίνητα. Τὰ ὁπωσδήποτε μεγαλύτερα ὅμως ζυμωτήρια κατασκευάζονται ἀποκλειστικῶς μηχανοκίνητα, πολλάκις μάλιστα μὲ ἠλεκτροκινητῆρα συνδεδυασμένον μονίμως ἐπ' αὐτοῦ. —Ρ.

ζυμωτὴς (ὁ)· ὁ ζυμώνων, ἐργάτης ἀρτοποιείου εἰδικὸς διὰ τὴν ζύμωσιν.

ζυμωτικὸν (τὸ) *[Χημ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ *ἐνζύμου* (βλ. λ.).

ζυμωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιτήδειος, ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἐπίτευξιν ζυμώσεως: «οἱ ἐρέβινθοι ζυμωτικοί» ‖ «ζυμωτικὴ μηχανή» ἄλλως *ζυμωτήριον* ‖ ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζύμωσιν: «ζυμωτικαὶ ἐνέργειαι, — ἀσθένειαι» ‖ *ζυμωτικὰ* (τά)· ἡ ἀμοιβή, τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ζύμωσιν τῶν ἀλεύρων.

ζυμωτός, *—ή, —όν*· ὁ μετὰ ζύμης, ὁ ἔνζυμος· ‖ ἰδιωματ. *ζυμωτὸ* (τό), τὸ ζυμωθὲν ποσὸν τῶν ἀλεύρων: «*αὐτὴ τὴ βδομάδα θὰ κάμω δυὸ ζυμωτά, γιατὶ θὰ 'χωμε ἀργάτες*».

ζυμώτρια (ἡ), καὶ *ζυμώτρα*· ἡ ζυμώνουσα, ἡ ἐπ' ἀμοιβῇ καλουμένη γυνὴ νὰ ζυμώσῃ τὰ ἄλευρα: «*ἐπῆρα ζυμώτρα, γιατὶ ἤμουνα ἄρρωστη*».

ζύμωτρον (τό)· τὸ δοχεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζυμώνονται τὰ ἄλευρα, *ζυμωτήρι, μάκτρα*.

Ζυνὼ (Junot), ***Ἀντός, δοὺξ ντ' Ἀμπραντές***. Γάλλος στρατηγὸς (1771—1813). Φοιτητὴς τῆς νομικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, κατετάχθη ἐθελοντὴς εἰς ἓν τῶν συνταγμάτων καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ σύνορα, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀπειλουμένην ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνασπισμοῦ. Διεκρίθη κατὰ τὰς μάχας διὰ τὴν τόλμην του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλῶν (1796), ἀπεσπάσθη ὡς λοχίας παρὰ τῷ Βοναπάρτῃ καὶ προαχθεὶς εἰς ἀξιωματικὸν ἐγένετο ὑπασπιστής του. Μετὰ τὴν 7 Θερμιδὼρ ὁ Ζυνὼ ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ ἔθεσε πολλάκις τὸ πτωχόν του βαλάντιον εἰς τὴν διάθεσίν του. Ὅταν ὁ Βοναπάρτης ἐγένετο ἀρχηγὸς

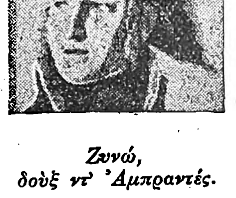

Ζυνώ, δοὺξ ντ' Ἀμπραντές.

τῆς στρατιᾶς τῆς Ἰταλίας, προσέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ, διεκρίθη δὲ κατὰ τὰς μάχας τοῦ Μιλέσσιμο καὶ τοῦ Λουάτο, ὅπου ἐτραυματίσθη καὶ προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἠκολούθησεν εἶτα τὸν Βοναπάρτην εἰς Αἴγυπτον, ὅπου προήχθη εἰς στρατηγόν, διαπρέψας κατὰ τὴν μάχην τῆς Ναζαρέτ. Τραυματισθεὶς ἐπικινδύνως, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Βοναπάρτην ἀπερχόμενον εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐπιχειρήσας τοῦτο βραδύτερον ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν πλοίων. Ἀφεθεὶς ἐλεύθερος ἀπεβιβάσθη εἰς Μασσαλίαν τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς τῆς νίκης τοῦ Μαρέγγου, μετὰ ἕνα δὲ μῆνα ἐγένετο στρατιωτικὸς διοικητὴς τῶν Παρισίων. Κληθεὶς εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Γερμανίας διέπρεψεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀούστερλιτς, μετὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ἀπεστάλη ὡς γενικὸς διοικητὴς ἐν Πάρμᾳ καὶ Πλακεντίᾳ. Ἐπιστρέψας τῷ 1806 εἰς Παρισίους διωρίσθη διοικητὴς τῆς πρωτευούσης. Τῷ 1807 ὁ Ναπολέων ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὴν στρατιάν, ἥτις ἑνωθεῖσα μετὰ τοῦ ἱσπανικοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πορτογαλίαν καὶ τὴν 10 Νοεμβρίου 1807 εἰσῆλθεν εἰς Λισαβῶνα. Τὴν 1 Φεβρουαρίου τοῦ 1808 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Πορτογαλίας. Ἀλλ' ὡς παρῆλθον αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ πανικοῦ, οἱ Πορτογάλοι, βλέποντες ὅτι εἶχον ἐνώπιόν των δράκα μόνον ἀνδρῶν καταπεπονημένων, ἐξηγέρθησαν, αἱ δὲ στρατιωτικαὶ ἀποβάσεις εἰς Πορτογαλίαν τῶν Ἄγγλων ἔθεσαν εἰς κρισιμωτάτην θέσιν τὸν Ζυνώ. Ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πορτογαλικὴν πρωτεύουσαν, μετὰ τὴν ἀτυχῆ δ' ἔκβασιν τῆς μάχης τοῦ Βιμέϊρο ἐπηκολούθησεν ἡ συνθηκολόγησις (30 Αὐγούστου 1808), ἥτις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Ναπολέων ἐδέχθη ψυχρότατα τὸν Ζυνώ. Βραδύτερον συνδιαλλαγεὶς μετ' αὐτοῦ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ἱσπανίαν ὡς διοικητὴν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν πολιορκίαν τῆς Σαραγόσσης σώματος. Ἀλλὰ καταπεπονημένος καὶ ἐξησθενημένος οὗτος ἀντικατεστάθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λάν. Κατὰ τὸν Αὐστριακὸν πόλεμον ὁ Ναπολέων ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς καὶ διώρισεν αὐτὸν κυβερνήτην τῆς Ἰλλυρίας. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπιδεινωθείσης τῆς ὑγείας του, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Θ. Β.

—**Ζυνὼ** (Junot), ***Ἰωσηφίνα-Λαύρα****, δούκισσα ντ' Ἀμπραντές*. Γαλλὶς λογογράφος, σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ *Ζυνὼ* (1784—1838). Σπάταλος, ὡς ὁ σύζυγός της, ἐδαπάνα ἀφειδῶς τὴν περιουσίαν της· ἀνῆκεν εἰς τὸν κύκλον τῆς Μαλμαιζόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας ἐδέχετο εἰς τὰς αἰθούσας της τοὺς ἐπανερχομένους μετανάστας καὶ διέθεσε δυσμενῶς κατ' αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Συνεδέθη διὰ στενῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ πρίγκιπος Μέτερνιχ καὶ εὑρίσκετο εἰς ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ. Τὰ πρῶτα ἔργα δι' ὧν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν δημοσιότητα ἦσαν: «Mémoires» ἢ «Souverirs historiques sur Napoléon, la Révolution, le Directoire, le Consulat, l'Empire et la Restauration» δημοσιευθέντα εἰς δέκα ὀκτὼ τόμους ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1835. Τὰ ἔργα ταῦτα διακρίνει χαριέστατον ὕφος, περιλαμβάνουσι δὲ πλῆθος ἐνδιαφερόντων ἀνεκδότων καὶ ζωηρῶν σκιαγραφιῶν τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἔδρασαν κατὰ τὴν πολυκύμαντον ἐκείνην περίοδον. Τὰ πρῶτα ταῦτα δημοσιεύματα ἠκολούθησαν ἄλλα, ὡς: «Les mémoires sur la Restauration», «La révolution de 1830», «Les premières années du regne de Louis-Philippe». Ἔπειτα ἐδημοσιεύθησαν: «Les Souvenirs d'une ambassade en Espagne» καὶ «Une histoire des salons de Paris». Τὰ μυθιστορήματά της: «Catherine II», «Amirante de Castille», «Scènes de la vie espagnole», «Blanche», «Étienne Saulnie» κτλ., εἶναι μικροτέρας ἀξίας. Θ. Β.

Ζὺπ (Gyp). Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τῆς Γαλλίδος συγγραφέως *Γαβριέλλας Ρικέττι ντὲ Μιραμπώ, κομίσσης ντὲ Μαρτὲλ ντὲ Ζανβίλ*, γεννηθείσης τῷ 1850. Ἐπεδόθη λίαν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλολογίαν, ἀρχίσασα μὲ τὴν δημοσίευσιν εἰς τὴν «Παρισινὴν Ζωὴν» σατυρικῶν σκαριφημάτων περὶ τῶν παρισινῶν κοσμικῶν ἠθῶν καὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς ἀριστοκρατίας. Τολμηρά, εὐφάνταστος καὶ εἴρων, ἐσατύρισε μετὰ μεγάλης ὀξύτητος τὴν ζωὴν τῶν συγχρόνων της πολιτικῶν. Ἐκ τῶν ὑπερεκατὸν μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων τὰ ὁποῖα συνέγραψε κυριώτερα εἶναι: «Ὁ μικρὸς Μπόμπ», «Ἡ ἀρετὴ τῆς βαρώνης», «Γῦρο ἀπὸ τὸν γάμον», «Ὅ,τι θέλει ἡ γυναῖκα», «Ἐκείνη καὶ ἐκεῖνος», «Ὁ εὐτυχέστερος ὅλων», «Χωρὶς πέπλα», «Γύρω ἀπὸ τὸ διαζύγιον», «Συζυγικαὶ χαραί», «Ἡ δεσποινὶς Λουλού», «Οἱ διαφθορεῖς», «Δυστυχισμένες γυναῖκες», «Ὢ! οἱ ψυχολόγοι», «Ἡ δεσποινὶς Εὔα», «Ἡ ἀνατροφὴ ἑνὸς πρίγκιπος», «Ὁ κύριος δούξ», «Ἡ κυρία δούκισσα», «Ἡμερολόγιον φιλοσόφου», «Αἱ ψυχαί των», «Ἡ δροσιά», «Τὸ κουρελάκι», «Ἰσραήλ» κ. ἄ. Ἡ Ζὺπ διεσκεύασεν ἐπιτυχῶς τινὰ ἐκ τῶν μυθιστορημάτων της εἰς θεατρικὰ ἔργα. Μ. Ν. Δ.

Ζυρὰ ἢ ***Ἰούρας*** (Jura) *[Γεωγρ.]*. Διαμέρισμα τῆς Γαλλίας σχηματιζόμενον ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τῆς Φρανσκοντέ. Διασχίζεται ὑπὸ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ἰούρα, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ διαμερίσματος. Ὁρίζεται ὑπὸ τῶν νομῶν Σὼν-Λουάρ, Αἴν, Ὤτ-Σὼν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Ἑλβετίας καὶ ἔχει ἐμβαδὸν 5.054 τετρ. χιλιομέτρων. Μ. Ν. Δ.

Ζύρας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμίσκος τῆς Θράκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ, ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον πρὸς νότον τῆς Διονυσουπόλεως (νῦν Βαλτσὶκ) παρὰ τὴν Κρανιὰν (Ecrenè). Περὶ τὰς

Ζυρίχη*: Ἡ μητρόπολις, ὁ ποταμὸς Λίμματ καὶ ἡ Φράουμίνστερ.*

ἐκβολάς του σχηματίζει μικρὸν καταρράκτην καὶ ἐκβάλλει εἰς μικρὸν λιμένα, πολὺ πιθανῶς τὸν ὑπὸ τοῦ Π. Μέλα ἀναφερόμενον (II 22) λιμένα τῶν Κρουνῶν (portus Crunos). Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ζύρας ἐχώριζε τοὺς Θρᾷκας τῆς Νοτίου Θράκης ἀπὸ τοὺς Κροβύζους, θρακικὸν λαὸν καὶ τοῦτον, κατοικοῦντας περὶ τὴν Διονυσούπολιν, Καλλατίαν καὶ Τόμους (*Στράβ.* VII, 318). Σήμερον ὀνομάζεται *Βάτοβσκα*. Α. Θ. Σ

Ζύρια *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους *Κυλλήνη* (βλ. λ.).

Ζυριανοί. Φυλὴ ρωσικὴ ἀνήκουσα εἰς τὸν φιννοουγγρικὸν κλάδον καὶ κατοικοῦσα εἰς τὸ ΝΑ ἄκρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας. Ἀπὸ τοῦ 1921 ἀπετέλεσαν τὴν αὐτόνομον Δημοκρατίαν τῶν Ζυριανῶν, περιλαμβάνουσαν τμήματα τῶν παλαιῶν κυβερνείων Βολόγδα καὶ Ἀρχαγγέλου, ἐπιφανείας 434.149 τ.χλμ. Πρωτεύουσα αὐτῆς ἡ *Οὔστ-Σύσολσκ* μὲ πληθυσμὸν 207.000 (1926). Μ. Ν. Δ.

Ζυρίχη (γερμ. Zürich, γαλλ. Zurich, ἰταλ. Zurigo, ἢ Turicum τῶν Ρωμαίων). Ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς Ἑλβετίας, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου καντονίου, ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας.

—*[Γεωγρ.]* Ἡ Ζυρίχη κεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἑλβετίας παρὰ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς ὁμωνύμου λίμνης, ἐπὶ τῶν ποταμῶν Λίμματ καὶ τοῦ παραποτάμου του Σίλ. Κάτ. 212.600.

Ὁ Λίμματ ποταμὸς χωρίζει τὴν πόλιν εἰς δύο τμήματα: τὸ δεξιόν, ὅπερ καλεῖται ἡ *Μεγάλη Πόλις* (Grosse Stadt) καὶ τὸ ἀριστερόν, καλούμενον

Digitized by Google

ἡ *Μικρὰ Πόλις* (Kleine Stadt) καὶ διασχιζόμενον ἀπὸ τὸν ποταμὸν Σίλ, ὅστις συμβάλλει εἰς τὸν Λίμματ, ὀλίγον βορειότερον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Ἐπὶ τοῦ Λίμματ ὑπάρχουν ἐννέα γέφυραι συνδέουσαι τὰ δύο τμήματα τῆς πόλεως, ἐπὶ δὲ τοῦ Σὶλ ἕτεραι ἕνδεκα. Αἱ κυριώτεραι τῶν γεφυρῶν τούτων εἶναι ἡ τῆς Προκυμαίας (Quaibrücke), κειμένη ἐπὶ τοῦ στομίου διὰ τοῦ ὁποίου ἡ λίμνη ἐκχύνεται πρὸς τὸν Λίμματ καὶ ἔχουσα μῆκος 165 μ., ἡ τοῦ Μύνστερ (Münsterbrücke) ἢ γέφυρα τῆς Μητροπόλεως, κειμένη εὐθὺς μετὰ ταύτην καὶ ἀποτελουμένη ἀπὸ τέσσαρα ὡραῖα τόξα, ἡ τοῦ Σταθμοῦ, ἡ τοῦ Τελωνείου, ἡ Στρατιωτική, ἡ τοῦ Σὶλ κτλ.

Ἡ Ζυρίχη εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων τῆς Ἑλβετίας, περιεστοιχίζετο δὲ ἄλλοτε ὑπὸ τειχῶν, τὰ ὁποῖα κατηδαφίσθησαν τῷ 1833. Ἡ κατεδάφισις τῶν τειχῶν ἐπέτρεψε τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς καὶ τὴν δημιουργίαν νέων συνοικιῶν μετὰ μεγάλων ἀρτηριῶν καὶ ὡραίων οἰκοδομῶν. Ἡ παλαιὰ πόλις εἶναι ἐκτισμένη ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Λίμματ καὶ ἔχει στενὰς καὶ σκολιὰς ἀλλὰ καθαρωτάτας ὁδούς, μετὰ παλαιῶν ἰδιορρύθμων οἰκιῶν καὶ μεσαιωνικῶν μεγάρων. Τὰ κατεδαφισθέντα τείχη ἐπὶ μὲν τῆς Μεγάλης Πόλεως μετεβλήθησαν εἰς εὐρεῖαν λεωφόρον τοῦ Χίρσενγκράμπεν, ἐπὶ δὲ τῆς Μικρᾶς Πόλεως εἰς τὴν διώρυγα Σχέντσενγκράμπεν, μαιανδρικοῦ σχήματος, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς λίμνης καὶ καταλήγουσαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Σὶλ γέφυραν Γκέσσνερ.

Μνήματα καὶ κτίρια. Τὰ ἀρχαιότερα τῶν μνημείων τῆς Ζυρίχης εἶναι αἱ ἐκκλησίαι της, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: Ἡ μητρόπολις *Γκροσσμύνστερ*, ἡ ἀρχαιοτέρα ὅλων, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία συνοψίζει τὴν ἱστορίαν ὁλοκλήρου τῆς πόλεως. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἄλλης ἐκκλησίας, κτισθείσης κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καρολιγγείων, τῆς ὁποίας σῴζονται σήμερον μόνον τὰ θεμέλια καὶ ἡ κρύπτη. Ἡ Γκροσσμύνστερ εἶναι ρωμανικοῦ ρυθμοῦ βασιλική, μετὰ περιστυλίου καὶ δύο γοτθικῶν πύργων, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν ὁποίων εὑρίσκεται τὸ ἄγαλμα Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἐν αὐτῇ ἐκήρυξε κατὰ πρῶτον τὴν μεταρρύθμισιν ὁ Ζβίγγλιος τῷ 1519. Ἡ *Βάσσερκίρχε*, μικρὰ ἐκκλησία τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, μετὰ βιβλιοθήκης τοῦ δήμου ἐξ 160.000 τόμων καὶ 4.500 χειρογράφων. Ἡ *Φράουμύνστερ*, ἐκκλησία ἀρχαία σχεδὸν ὅσον καὶ ἡ μητρόπολις, ἀλλὰ τὸ νέον κτίριον αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον διεσκευάσθη κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα μεθ' ὑψηλοῦ κωδωνοστασίου, παρὰ τὸν Λίμματ. Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς *Παναγίας*, ἰταλικοῦ ρωμανικοῦ ρυθμοῦ, καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ *Ἁγίου Πέτρου*, ὅπου ὁ τάφος τοῦ φιλοσόφου Λαβατέρ, εἶναι σχετικῶς νεώτεραι.

Μεταξὺ τῶν πολυπληθῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ἄλλων κτιρίων καὶ μνημείων τῆς πόλεως κυριώτερα εἶναι: Τὸ *Ἐθνικὸν Μουσεῖον*, ἓν τῶν πλουσιωτέρων τῆς Ἑλβετίας, ὀνομαστὸν ἰδίως διὰ τὰς προϊστορικάς του συλλογάς, τὰς συλλογὰς κοσμημάτων, ἐθνικῶν στολῶν κτλ. Ἡ *Πινακοθήκη τοῦ Κούνστλεργκοντ*, μετ' ἀξιολόγων ἔργων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἰδίως πινάκων τοῦ Μπαῖκλιν καὶ τοῦ ἐκ Ζυρίχης τοπιογράφου Κόλλερ. Τὸ *μουσεῖον τοῦ Πεσταλότσι* (Pestalozzianum) περικλείει λίαν ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἑλβετοῦ παιδαγωγοῦ. Τὸ *Τονχάλλε*, πολυτελέστατον οἰκοδόμημα, οὗ αἱ αἴθουσαι εἶναι διερρυθμισμέναι εἰδικῶς διὰ μουσικὰς συναυλίας. Παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Λίμματ, ἐπὶ ὑψιπέδου, εὑρίσκονται τὰ διάφορα κτίρια τοῦ πανεπιστημίου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς πολυτεχνείου, ὅπερ εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ἀνώτερον πάντων τῶν ὁμοίων ἱδρυμάτων τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας. Τὸ πολυτεχνεῖον ἐκτίσθη τῷ 1860 καὶ εἶναι ρυθμοῦ ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Περιλαμβάνει σχολὰς ἀρχιτεκτονικῆς, μηχανικῶν, μηχανουργῶν, χημείας, γεωργίας καὶ δασῶν, διδασκαλεῖον, τμήματα Πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ γενικῆς φιλοσοφίας καὶ στρατιωτικῆς τέχνης. Τὸ δημαρχεῖον εἶναι ἐπιβλητικὸν κτίριον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τὸ δὲ ἐπαγγελματικὸν ἐπιμελητήριον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1750.

Πνευματικὴ κίνησις, ἐμπόριον, βιομηχανία. Ἡ Ζυρίχη εἶναι ἓν τῶν σπουδαιοτέρων πνευματικῶν κέντρων τῆς Ἑλβετίας καὶ ἔχει μεγίστας ἀναλογίας πρὸς τὴν Γενεύην, ὄχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως τοποθεσίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως πνευματικῆς κινήσεως, τῆς μὲν Γενεύης φερούσης καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς γαλλικῆς ἐπιδράσεως, τῆς δὲ Ζυρίχης τῆς γερμανικῆς. Ἐπίσημος γλῶσσα τῆς πόλεως εἶναι ἡ γερμανική. Ἔχει σχολὰς πάσης φύσεως, ἡ δὲ παιδεία καὶ ἡ παιδαγωγικὴ εὑρίσκονται εἰς μεγίστην ἀκμήν.

Ἡ Ζυρίχη εἶναι ἡ βιομηχανικωτέρα καὶ ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τῆς Ἑλβετίας, ἔχουσα πλῆθος ἐργοστασίων ἐντὸς καὶ εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ εὐρυτάτας συγκοινωνίας, δι' ὧν εὐκόλως συγκεντρώνει καὶ ἐξάγει παντοειδῆ προϊόντα καὶ ἐμπο-

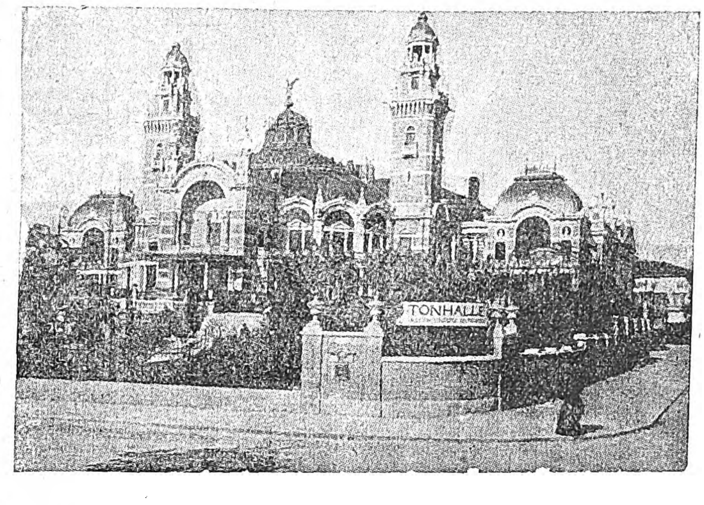

Ζυρίχη: Τὸ «Τονχάλλε».

ρεύματα. Εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἑλβετικῆς μεταξουργίας, ἔχουσα ἐπίσης πολλὰ ἐργοστάσια βαμβακερῶν, μηχανημάτων, τυπογραφεῖα, βυρσοδεψεῖα, χαρτοποιεῖα, ναυπηγεῖα, ἐργοστάσια εἰδῶν πορσελλάνης, φωτογραφίας, σαπωνοποιίας, ὑφαντουργικῆς κλπ. Ἡ βιομηχανία τῶν ὡρολογίων καὶ ἡ βιομηχανία τοῦ γάλακτος εἶναι ἐπίσης εἰς μέγιστον βαθμὸν ἀνεπτυγμέναι. Ἐν Ζυρίχῃ ἔχει ἐπίσης, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη, ἀναπτυχθῆ μεγάλως καὶ ἡ ὑδραυλική, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν μέγα μέρος τῶν ἐργοστασίων της καὶ τῶν σιδηροδρόμων κινοῦνται δι' ἠλεκτρισμοῦ. Ἡ Ζυρίχη εἶναι ἐπίσης μία τῶν πόλεων τῆς Ἑλβετίας, ἥτις συγκεντρώνει μέγαν ἀριθμὸν περιηγητῶν καὶ ξένων ἐν γένει, ἕνεκα τῶν πολυαρίθμων κέτρων ἀναψυχῆς καὶ εὐχαρίστου διαμονῆς, τὰ ὁποῖα περιέχει, καὶ τῶν θαυμασίων περιχώρων καὶ ὡραίων τοπίων τοῦ καντονίου της.

—*[Ἱστορ.]* Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν πότε ἐκτίσθη ἡ Ζυρίχη. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ κατέλαβον τὴν περὶ τὴν λίμνην τῆς Ζυρίχης χώραν, τῷ 58 π. Χ., ἡ Ζυρίχη ἦτο μικρὸν χωρίον καὶ παρέμεινε τοιοῦτον ἐπὶ μακρόν. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Δέκιος ἀπεκεφάλισεν ἐνταῦθα τοὺς τρεῖς Χριστιανοὺς μάρτυρας Εὐτύχιον, Βασίλειον καὶ Ἐλπίδιον, τῶν ὁποίων ἡ εἰκὼν ἀναπαρίσταται ἐπὶ τῆς σφραγῖδος τοῦ σημερινοῦ καντονίου. Ἐπὶ τοῦ ὑποτιθεμένου τόπου τοῦ μαρτυρίου ὁ Καρλομάγνος ἔκτισεν ἐκκλησίαν, ὁ δὲ Λουδοβῖκος ὁ Γερμανικὸς ἵδρυσε παρ' αὐτὸν μοναστήριον γυναικῶν, τοῦ ὁποίου πρώτη ἡγουμένη ὑπῆρξεν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Χιλδεγάρδη. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται ἡ μεγάλη εὐημερία τῆς Ζυρίχης, ἥτις ἀνεπτύχθη πέριξ τοῦ μοναστηρίου τούτου.

Ἡ πόλις ἐπεξετάθη κατόπιν μεγάλως καὶ ταχέως χάρις εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐμπορικὴν σημασίαν καὶ τὴν τοποθεσίαν, εὐνοοῦσαν τὰς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν βορείων καὶ νοτίων τμημάτων τῆς χώρας. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀλαμάνων καὶ κατόπιν περιῆλθεν εἰς τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Γερμανούς. Ἀργότερον περιετειχίσθη καὶ ἀπετέλεσεν ὀχυρὰν πόλιν ὑπὸ τοὺς δοῦκας τοῦ Ζαίχρινγκεν. Τῷ 1218 ἀπετέλεσεν ἐλευθέραν αὐτοκρατορικὴν πόλιν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῶν Αὐστριακῶν, συμμαχήσασα μετὰ τῆς πολιτείας τῶν Τεσσάρων Καντονίων. Τῷ 1351 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἑλβετικὴν ὁμοσπονδίαν, ὅπου διεδραμάτισε, μετὰ τὴν Βέρνην, πρωτεύοντα ρόλον. Ἐπὶ μακρὸν δ' ἐχρημάτισε μία ἐκ τῶν τριῶν πρωτευουσῶν τῆς ὁμοσπονδίας.

Ἡ Ζυρίχη διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον καὶ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, κατὰ δὲ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν συνήφθησαν παρ' αὐτὴν τὸν Ἰούνιον καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1799 δύο αἱματηραὶ μάχαι μεταξὺ Γάλλων ἀφ' ἑνὸς καὶ Ρώσων καὶ Αὐστριακῶν ἀφ' ἑτέρου. Τῷ 1833 κατηδαφίσθησαν τὰ περιστοιχίζοντα αὐτὴν τείχη, κατὰ δὲ τὸ 1839 ἔλαβε χώραν ἐν αὐτῇ, μεταξὺ ἐλευθεροφρόνων καὶ συντηρητικῶν, ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ Ζυρίχη διοικεῖται ὑπὸ κοινοτικοῦ συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐκ 118 μελῶν ἐκλεγομένων ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ δημαρχιακοῦ συμβουλίου ἐξ 9 μελῶν. Ἐν Ζυρίχῃ ὑφίσταται καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ δημοψηφίσματος πρὸς ἔγκρισιν ἢ ἀπόρριψιν ἀποφάσεων τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου.

Μ. Δ. Β.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]*.—1) Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1799 (βλ. λ. *Διευθυντηρίου* πόλεμοι τ. Θ' σ. 341 α'), ἡ γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Μασένα (Masséna) εὑρίσκετο τεταγμένη ἐπὶ ἀμυντικῆς τοποθεσίας ἀνατολικῶς τῆς Ζυρίχης, ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἄμυναν τῆς γραμμῆς τοῦ Ρήνου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Γάλλων τὰ ἑλβετικὰ καντόνια, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ στρατιὰ τοῦ Λεκοὺρμπ (Lecourbe) ἀπωθήθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς στρατιᾶς τοῦ Μπέλλγκαρντ (Bellegarde) ἐκ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἁγίου Γοτθάρδου (Saint Gothard) καὶ ὑπεχώρησε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Reuss (βλ. σχ.). Τὴν 27 Μαΐου, ἡ αὐστριακὴ στρατιὰ τοῦ ἀρχιδουκὸς Καρόλου ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἀμυντικῆς ταύτης τοποθεσίας τοῦ Μασένα καί, μετὰ τριήμερον ἀγῶνα (27—29 Μαΐου), ἐξηνάγκασε τοῦτον νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Linth καὶ νὰ ταχθῇ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων Albis. Ὁ ἀγὼν οὗτος φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *πρώτη μάχη τῆς Ζυρίχης*. Ἡ στρατιὰ τοῦ Λεκοὺρμπ ἠδυνήθη ν' ἀνακαταλάβῃ τὴν διάβασιν τοῦ Ἁγίου Γοτθάρδου.

—2) Κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1799, ἡ στρατιὰ τοῦ Μασένα ἠπειλεῖτο, ὑπὸ μὲν τῆς στρατιᾶς τοῦ Κορσακὼφ (Korsakoff) κατὰ μέτωπον, ἅτε προερχομένης ἐκ τῆς κατευθύνσεως τῆς Κωνσταντίας, ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ Σουβάρωφ (Souwaroff) κατὰ νῶτα, ἅτε προερχομένης ἐκ τῆς κατευθύνσεως τοῦ Ἁγίου Γοτθάρδου εὐθὺς ὡς ἀπωθεῖτο ἡ κατέχουσα ταύτην γαλλικὴ στρατιὰ τοῦ Λεκούρμπ. Ὁ Μασένα ὅμως προκατέλαβε τοὺς Ρώσους, ἀναλαβὼν αὐτὸς πρῶτος τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐνεργήσας κατ' ἐσωτερικὰς γραμμάς, ἀρχικῶς μὲν ἐναντίον τοῦ Κορσακώφ, εἶτα δ' ἐναντίον τοῦ Σουβάρωφ· ὄντως, διελθὼν τὸν Λίμματ τὴν 25 Σεπτεμβρίου, ἀπώθησε τὸν Κορσακὼφ κατὰ τὰς 26 καὶ 27, ἐξαναγκάσας αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἀπώλεσε 15.000 ἄνδρας καὶ 100 πυροβόλα, κατόπιν δέ, συγκεντρώσας ὅλας τὰς γαλλικὰς δυνάμεις, ἐπετέθη τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου κατὰ τοῦ Σουβάρωφ, καί, μετὰ ἀγῶνα δοθέντα εἰς Altdorf, κατετρόπωσε τοῦτον καὶ τὸν ἐξηνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψεν ἅπαν τὸ πυροβολικόν του, μόλις δὲ δυνηθέντα νὰ διεκφύγῃ διὰ τῶν Ἄλπεων τοῦ Glaris

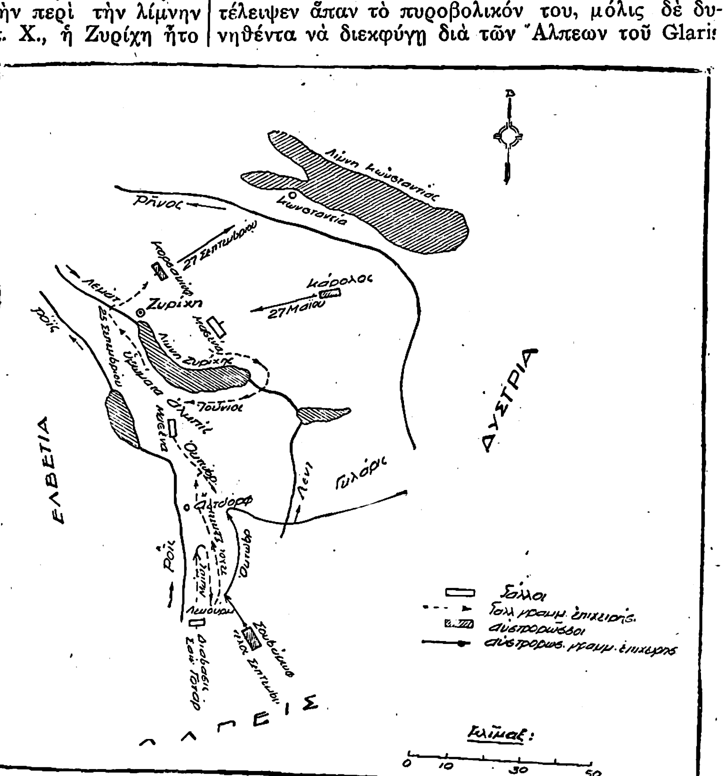

εἰς Αὐστρίαν. Ὁ ἀγὼν τῶν ἡμερῶν τούτων φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *δευτέρα μάχη τῆς Ζυρίχης*.

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—**Ζυρίχης καντόνιον** *[Γεωγρ.]*. Εἶναι ἓν τῶν βορειοτέρων τῆς Ἑλβετίας καὶ ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν γερμανικῶν συνόρων ἐπὶ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ καντονίου Σαφφχάουζεν, πρὸς Α ὑπὸ τῶν καντονίων Τουγοβίας καὶ Ἁγ. Γάλλου, πρὸς Ν ὑπὸ τῶν καντονίων Σβύτς καὶ Ζοὺγκ καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ καντονίου Ἀργοβίας. Εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καντόνιον τῆς Ἑλβετίας, τὸ δεύτερον ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, τὸ τρίτον ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν κα-

Digitized by Google

τοίκων (311 κατὸ τετρ. χλμ.) καὶ τὸ ἕβδομον ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν. Ἔχει ἔκτασιν 1329 τετρ. χλμ. καὶ 555.100 κατ.

Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ εἶναι πεδινὸν πρὸς Β. καὶ Δ. καὶ ὀρεινὸν πρὸς Ν καὶ Α. Αἱ παρὰ τὸν Ρῆνον πεδιάδες, ἐφ' ὅσον ἐκτείνονται πρὸς Ν, ἀπολήγουν εἰς ὀροσειράς, αἵτινες ἀποτελοῦν προέκτασιν τῶν Ἄλπεων. Μεταξὺ τῶν ὀροσειρῶν τούτων αἱ κυριώτεραι εἶναι: πρὸς Α αἱ *Ἴρκελ* (696 μ. ὕψους), *Ἄλλμανς* (1083 μ.), *Χαίρνλι* (1136 μ.), *Μπάχτελ* (1119 μ.) καὶ *Σνέμπελχορν* (1295 μ.) καὶ πρὸς Δ αἱ *Ἄλμπις* (πρὸς δυσμὰς καὶ κατὰ μῆκος τῆς λίμνης τῆς Ζυρίχης), *Οὔτλιμπεργκ* (873 μ.) καὶ *Λαΐγκερν* (864 μ.).

Τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης διαρρέεται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, οἵτινες πάντες εἶναι παραπόταμοι τοῦ Ρήνου, ὅστις παραρρέει τὰ βόρεια σύνορα τοῦ καντονίου. Μεταξὺ τῶν ποταμῶν τούτων οἱ κυριώτεροι εἶναι, ἐξ Α πρὸς Δ, ὁ *Τούρ*, ὁ *Ταῖς*, ὁ *Γκλάττ*, ὁ *Λίμματ*, κτλ. Λίμνας τὸ καντόνιον ἔχει τὰς τῆς *Ζυρίχης*, τοῦ *Γκράϊφεν* καὶ τοῦ *Πφαίφφικον*.

Τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης εἶναι ἓν τῶν εὐφορωτέρων καὶ τῶν ἄριστα καλλιεργουμένων καντονίων τῆς Ἑλβετίας. Ἔχει ἐκτεταμένα δάση, πλουσίους λειμῶνας καὶ ἀφθόνους καλλιεργημένας κοιλάδας. Ἡ ἄμπελος καλλιεργεῖται ἐντατικώτατα, ἡ δὲ βιομηχανία εἶναι ἀκμαιοτάτη. Αἱ κυριώτεραι βιομηχανίαι, αἵτινες ἀπασχολοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι ἡ μεταξουργία, ἡ βαμβακουργία, ἡ μεταλλουργία, ἡ χαρτοποιία, ἡ βυρσοδεψία, ἡ μηχανουργία, ἡ οἰνοποιία κτλ.

Αἱ σιδηροδρομικαὶ συγκοινωνίαι εἶναι πυκνόταται, τόσον μετὰ τῆς βορείου καὶ νοτίου, ὅσον καὶ μετὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἐν τῷ καντονίῳ τῆς Ζυρίχης εἶναι εὐρύτατα ἀνεπτυγμένος καὶ ὁ τουρισμός, ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους πλείστους ξένους καὶ ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων πηγῶν πλούτου τῶν κατοίκων, ἕνεκα τῶν φυσικῶν καὶ τῶν τεχνητῶν καλλονῶν μετὰ τελειοτάτων ἐγκαταστάσεων καὶ ἑλκυστικῶν κέντρων, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν οἱ κάτοικοι εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς χώρας των, ἐπὶ τῶν ὀρέων, παρὰ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς λίμνας.

Τὸ καντόνιον διοικεῖται ὑπὸ συμβουλίου ἐκ 370 μελῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑκάστοτε πληθυσμοῦ (1 ἐπὶ 1500 κατοίκων). Τὸ συμβούλιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν (βουλὴν) καὶ ἐκλέγει τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ μέλη. Τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης ἀποστέλλει 27 μέλη εἰς τὴν βουλὴν τῆς Ὁμοσπονδίας ἐν Βέρνῃ (*Ἐθνικὸν Συμβούλιον*). Οἱ κυριώτεροι ὅμως νόμοι, αἱ συμφωνίαι μετ' ἄλλων καντονίων καὶ τὰ σπουδαῖα οἰκονομικὰ μέτρα ὑποβάλλονται εἰς δημοψήφισμα, τὸ ὁποῖον ἐν τῷ καντονίῳ τούτῳ ἐφαρμόζεται συχνότερον ἢ εἰς πᾶν ἄλλο.

Τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης προσεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλβετικὴν ὁμοσπονδίαν ἀπὸ τοῦ 1351. Μ. Δ. Β.

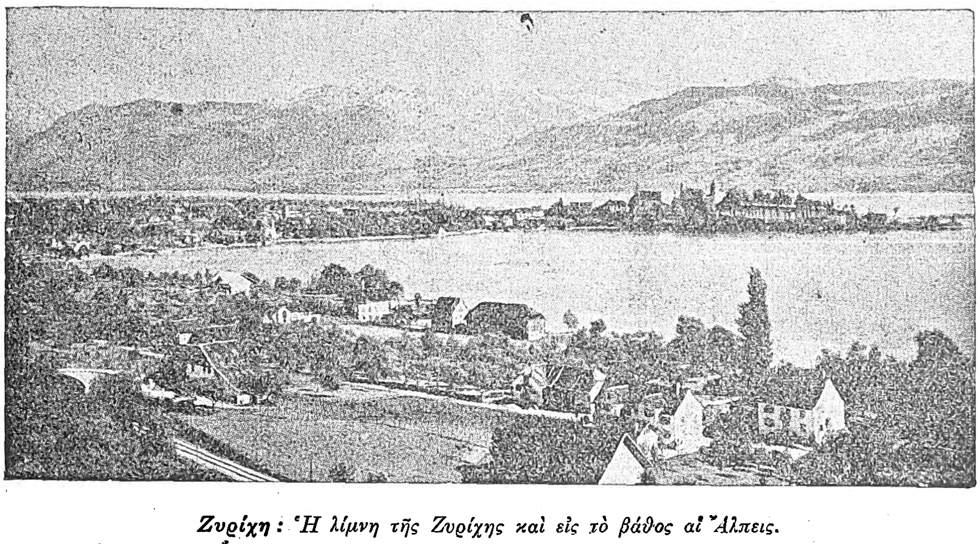

Ζυρίχη: Ἡ λίμνη τῆς Ζυρίχης καὶ εἰς τὸ βάθος αἱ Ἄλπεις.

— **Ζυρίχης** ***λίμνη*** *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Ἑλβετίας, κειμένη πρὸς τὸ βόρειον αὐτῆς τμῆμα μεταξὺ τῶν καντονίων Ζυρίχης, Σβὺτς καὶ Ἁγίου Γάλλου. Ἔχει ἐπιφάνειαν 88 τετρ. χλμ., μῆκος 40 χλμ. καὶ πλάτος μέγιστον 4 χλμ. Εὑρίσκεται εἰς ὕψος 409 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει βάθος 143 μ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῆς ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Λίντ, ἐκ δὲ τοῦ βορείου ἄκρου, ὅπου κεῖται ἡ πόλις Ζυρίχη, ἄρχεται ὁ ποταμὸς Λίμματ, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα τῆς λίμνης ἐξέρχονται πρὸς τὸν Ἄαρ, παραπόταμον τοῦ Ρήνου.

Κατὰ μῆκος τῶν δύο ὀχθῶν τῆς λίμνης ὑπάρχουν δύο σιδηροδρομικαὶ γραμμαί. Ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ὄχθη εἶναι ἡ βορειοανατολική, ἕνεκα τῆς ὡραίας θέας τὴν ὁποίαν παρέχουν αἱ πρὸς νότον ἐκτεινόμεναι χιονοσκεπεῖς ὀροσειραὶ τῶν Ἄλπεων καὶ τὸ πλῆθος τῶν γραφικῶν τοπίων καὶ ἐπαύλεων. Ἡ λίμνη ἐξυπηρετεῖται καὶ διὰ τακτικῶν γραμμῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὁποῖα διασχίζουν ταύτην κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Μεταξὺ τῶν πολλῶν πόλεων, χωρίων καὶ τοποθεσιῶν, αἵτινες ὑπάρχουν εἰς τὰς ὄχθας τῆς λίμνης, καταλέγονται ἡ Ζυρίχη, ἡ Τσόλλικον, ἡ Κούσναχτ, ἡ Μάϊλεν, ὅπου τῷ 1854 ἀνεκαλύφθησαν τὰ πρῶτα ἴχνη τῶν προϊστορικῶν κατοικιῶν, τὸ Κίλχμπεργκ, ὅπου ὁ τάφος τοῦ βάρδου τῆς λίμνης ποιητοῦ Κόνραντ Μάγιερ, ἡ Τάλβιλ, ὁ Χόργκεν, ἡ χερσόνησος τοῦ Ὤ, τὸ Βαίντενσβιλ, ὅπερ θεωρεῖται ἓν τῶν ὡραιοτέρων χωρίων τῆς Ἑλβετίας κλπ. Παρὰ τὴν λίμνην λειτουργεῖ μεγάλη γεωργικὴ σχολή. Μ. Δ. Β.

— **Ζυρίχης** ***συνθῆκαι*** *[Διεθν. Δίκ.]*. Ἐν τῇ συνδιασκέψει τοῦ Πλομπιὲρ (20—21 Ἰουλίου 1858) ἐπῆλθε συνεννόησις μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου περὶ τῆς τηρητέας ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας στάσεως. Βραδύτερον, τοῦ Πεδεμοντίου ἀπορρίψαντος τὸ αὐστριακὸν τελεσίγραφον, τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν, τὴν 26 Ἀπριλίου 1859, εἰς Γένουαν. Ἡ νίκη τῆς Μαγέντας (4 Ἰουνίου) ἀπηλευθέρωσε τὴν Λομβαρδίαν ἀπὸ τῆς αὐστριακῆς κυριαρχίας. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἠθέλησε ν' ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων του, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡττήθη καὶ αὖθις ἐν Σολφερίνο τὴν 24 Ἰουνίου. Τὴν 8 Ἰουλίου συνωμολογήθη ἐν Βιλλαφράγκᾳ ἡ μεταξὺ Αὐστρίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Γαλλίας καὶ Σαρδηνίας ἀφ' ἑτέρου σύμβασις περὶ γενικῆς ἀνακωχῆς, ταύτην δ' ἐπηκολούθησε, τὴν 11 Ἰουλίου, ἡ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας προκαταρκτικὴ εἰρήνη. Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης ταύτης ἐθεωρήθησαν βαρεῖς διὰ τὸ Πεδεμόντιον, οὗ ἡ ὑπὸ τὸν Καβοὺρ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν της, αἱ δὲ θυσιασθεῖσαι ἐπαρχίαι συνεκάλεσαν ἐθνοσυνελεύσεις, αἵτινες ἐξέδωκαν ψηφίσματα προσαρτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τοῦ Β'. Τὴν 10 Νοεμβρίου 1859 συνωμολογήθη ἐν Ζυρίχῃ ἡ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αὐστρίας ὁριστικὴ συνθήκη περὶ εἰρήνης, ἧς αἱ ἐπικυρώσεις ἀντηλλάγησαν τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης διεπραγματεύθησαν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας ὁ γερουσιαστὴς βαρῶνος Βουρκενοὺ καὶ ὁ μαρκήσιος Βάννβιλ, ἐκ μέρους δὲ τῆς Αὐστρίας ὁ κόμις Καρολύϊ καὶ ὁ βαρῶνος Μάϊζενβουκ. Κατὰ τὸ 4 ἄρθρον τῆς συνθήκης, ἡ Αὐστρία παρῃτεῖτο ὑπὲρ τῆς Γαλλίας πάντων τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς ἐπὶ τῆς Λομβαρδίας, ἐξαιρέσει τῶν φρουρίων της Πεσκιέρας καὶ τῆς Μαντούης καὶ τῶν ἐδαφῶν, ἅτινα καθωρίσθησαν διὰ τῆς νέας διαρρυθμίσεως καὶ ἅτινα θὰ παρέμενον εἰς τὴν Αὐστρίαν. Στρατιωτικὴ ἐπιτροπή, διοριζομένη ὑπὸ τῶν οἰκείων κυβερνήσεων, θὰ διέγραφεν ἐπὶ τόπου τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων. Ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων Ναπολέων ὁ Γ' διεκήρυττεν ἐν τῷ ἄρθρῳ 5 τὴν πρόθεσίν του, ὅπως παραχωρήσῃ εἰς τὴν Σαρδηνίαν τὴν περιελθοῦσαν αὐτῷ Λομβαρδίαν. Τὰ ἄρθρα 7—8 ἐκανόνιζον διάφορα ζητήματα οἰκονομικῆς φύσεως καὶ ἰδίᾳ τὰ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ἱδρύματος τοῦ καλουμένου Monte lombardo-veneto, ἣν θὰ ἀνελάμβανε διεθνὴς ἐπιτροπή. Κατὰ τὸ ἄρθρον 9 ἡ νέα κυβέρνησις τῆς Λομβαρδίας θὰ ἀνελάμβανε πάσας τὰς ὑποχρεώσεις ὡς καὶ πάντα τὰ δικαιώματα, τὰ ἀπορρέοντα ἀπὸ συμβόλαια κανονικῶς συναφθέντα ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διοικήσεως καὶ ἀφορῶντα εἰς ἀντικείμενα δημοσίου συμφέροντος, ἰδίᾳ εἰς τὰ παραχωρηθέντα ἐδάφη.

Διὰ τοῦ ἄρθρου 11 ἡ νέα κυβέρνησις τῆς Λομβαρδίας ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀναγνωρίσῃ, καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς διατάξεις καὶ δι' ὅλην τὴν διάρκειαν, τὰς ἐκχωρήσεις κατασκευῆς σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἃς εἶχε παράσχει ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐπὶ τῶν παραχωρηθέντων ἐδαφῶν. Ἡ ἀνάληψις τῆς ἀνωτέρω ὑποχρεώσεως θὰ ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐπικυρώσεων τῆς συνθήκης. Οἱ κάτοικοι τῶν προσαρτηθέντων ἐδαφῶν θ' ἀπολαύωσι, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ 12 ἄρθρου, ἐπὶ ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐπικυρώσεων καὶ δυνάμει εἰδικῆς δηλώσεως, ὑποβληθησομένης εἰς τὴν ἁρμοδίαν ἀρχήν, τῆς πλήρους εὐχερείας νὰ ἐξαγάγωσι τὴν κινητήν των περιουσίαν ἐν τελωνειακῇ ἀτελείᾳ καὶ νὰ μεταβῶσιν οἰκογενειακῶς εἰς Αὐστρίαν, ὁπότε θὰ διετήρουν τὴν ἰδιότητα τοῦ Αὐστριακοῦ ὑπηκόου. Ἡ αὐτὴ εὐχέρεια παρεχωρεῖτο ἀμοιβαίως εἰς τὰ ἐκ Λομβαρδίας καταγόμενα ἄτομα, τὰ ἐγκατεστημένα εἰς αὐστριακὰ ἐδάφη, οἱ ποιούμενοι δὲ χρῆσιν αὐτῆς θ' ἀπέβαλλον τὴν αὐστριακήν των ἰθαγένειαν. Οἱ Λομβαρδοί, οἵτινες θὰ ἐποιοῦντο χρῆσιν τῶν ἀνωτέρω εὐκολιῶν, δὲν θὰ ἐπετρέπετο νὰ ἐνοχληθῶσι, διὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἐπιλογῆς, εἰς ἣν θὰ προβῶσιν ἢ προέβησάν, οὔτε προσωπικῶς οὔτε εἰς τὴν περιουσίαν των. Τὸ ἄρθρον 14 ἐκανόνιζε τὰ τῆς περαιτέρω συνεχίσεως τῆς καταβολῆς τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν συντάξεων ἐν Λομβαρδίᾳ, ἃς θ' ἀνελάμβανε πλέον ἡ νέα κυβέρνησις. Κατὰ τὸ ἄρθρον 18, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Αὐστρία ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐνοήσωσι τὴν σύμπηξιν ὁμοσπονδίας (confédération) μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὴν τιμητικὴν προεδρείαν τοῦ πάπα καὶ ἧς σκοπὸς θὰ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ ἀπαραβίαστον τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν συμφερόντων των καὶ νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἰταλίας διὰ συγκροτήσεως ὁμοσπόνδου στρατοῦ. Ἡ Ἑνετία, παραμένουσα ὑπὸ τὴν Αὐστρίαν, θ' ἀπετέλει μέλος τῆς ὁμοσπονδίας καὶ θὰ μετεῖχε τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμφώνου, τοῦ ὁποίου οἱ ὅροι θὰ καθωρίζοντο ὑπὸ συνελεύσεως ἀπαρτιζομένης ἐξ ἀντιπροσώπων πάντων τῶν ἰταλικῶν κρατῶν. Τὸ ἄρθρον 20 καθώριζεν ὅτι ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γαλλία θὰ συνεκέντρουν τὰς προσπαθείας των διὰ νὰ ἐπιτύχωσι παρὰ τοῦ πάπα, ὅπως ἡ ἀνάγκη τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τῇ διοικήσει τῶν κρατῶν του τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκείνων, αἵτινες θὰ ἐθεωροῦντο ἀπαραίτητοι, ληφθῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν.

Τὴν 10 Νοεμβρίου 1859 συνήφθη ἑτέρα ἰδιαιτέρα συνθήκη ἐν Ζυρίχῃ, ἧς αἱ ἐπικυρώσεις ἀντηλλάγησαν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν 21 τοῦ ἰδίου μηνός, καὶ ἧς μετέσχε καὶ ἡ Σαρδηνία. Αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης ταύτης ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμοιαι πρὸς τὰς τῆς συνομολογηθείσης τὴν αὐτὴν ἡμέραν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αὐστρίας. Τὸ ἄρθρον 17 διελάμβανεν, ὅτι πᾶσαι αἱ συνθῆκαι καὶ συμβάσεις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σαρδηνίας, αἵτινες διετέλουν ἐν ἰσχύϊ πρὸ τῆς 1 Ἀπριλίου 1859, θὰ ἐπεβεβαιοῦντο, ἐφ' ὅσον δὲν κατηργήθησαν διὰ τῆς παρούσης συνθήκης. Οὐχ ἧττον, τὰ δύο κράτη ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποβάλωσιν ἐντὸς ἑνὸς ἔτους τὰς συνθήκας καὶ συμβάσεις ταύτας εἰς γενικὴν ἀναθεώρησιν, ἵνα οὕτω δυνηθῶσι νὰ ἐπιφέρωσι, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν, τροποποιήσεις ἐπιβαλλομένας ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῶν δύο χωρῶν. Τὸ ἄρθρον 22 προεκήρυττε γενικὴν ἀμνηστείαν πρὸς καθησύχασιν τῶν πνευμάτων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 10 Νοεμβρίου 1859, συνήφθη ἐπίσης εἰδικὴ συνθήκη μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σαρδηνίας, ἧς αἱ ἐπικυρώσεις ἀντηλλάγησαν τὴν 21 τοῦ ἰδίου μηνός. Διὰ τοῦ 1 ἄρθρου τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Γαλλία παρεχώρει τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν Σαρδηνίαν, ἥτις ἀπεδέχετο ταύτην (ἄρθρον 2). Κατὰ τὸ 4 ἄρθρον ἡ κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ποσὸν 60 ἑκατομ. φράγκων πρὸς ἐλάφρυνσιν οὕτω τῶν χρηματικῶν βαρῶν τῆς τελευταίας ταύτης ἐκ τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε. Τὸ ἄρθρον ἐκανόνιζε περαιτέρω τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς ὑπὸ τύπον δημοσίου δανείου, οὗ τοὺς τίτλους, ἀποδίδοντας τόκον 5% ἐτησίως, θὰ κατεῖχεν ἡ Γαλλία. Ὁ τόκος θὰ ἤρχετο ὑπολογιζόμενος ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῶν τίτλων, ἥτις θὰ ἐλάμβανε χώραν ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπικυρώσεων τῆς συνθήκης.

Ἔνιαι διατάξεις τῶν ἀνωτέρω τριῶν συνθηκῶν, καθ' ὧν εἶχεν ἐξεγερθῇ σύσσωμος ὁ ἰταλικὸς λαός, ζητῶν τὴν πολιτικήν του ἑνότητα, δὲν ἐφηρμόσθησαν, ὡς ἰδίᾳ ἡ περὶ συστάσεως ὁμοσπονδίας μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Ἰταλίας. Τὴν 20 Ἰανουαρίου 1860 ἐγένετο πάλιν πρωθυπουργὸς ὁ Καβούρ, ὅστις ἀμέσως ἤρξατο διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Γαλλίας, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Τουρίνου, δι' ἧς ἡ Γαλλία ἐλάμβανε τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν, συγχρόνως ὅμως, εἰς ἀντιστάθμισμα, ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσαν δι' ἐπαναστάσεων πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ. Τὰ αὐστροσαρδικὰ σύνορα καθωρίσθησαν ὁριστικῶς διὰ τῆς ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1860 τελικῆς πράξεως, ὑπογραφείσης ἐν Πεσκιέρᾳ ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Σαρδηνίας. Τὰ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ διανομὴν τῶν κεφαλαίων τοῦ Monte lombardo-veneto ἐκανόνιζεν ἡ ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου 1860 εἰδικὴ σύμ-

Digitized by Google

βασις, ἥτις, συγκειμένη ἐκ 39 ἐν ὅλῳ ἄρθρων, ὑπεγράφη ἐν Μιλάνῳ. Δ. ΔΡΟΣΟΣ

Ζύρνοβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κάτω Νευροκοπίου (τέως Ζυρνόβου), ἤδη καλούμενον *Νευροκόπιον* Κάτω (βλ. λ.).

—**Ζυρνόβου ἐπαρχία** *[Γεωγρ.]*. Προτέρα ὀνομασία τῆς ἐν τῷ νομῷ Δράμας ἐπαρχίας Κάτω *Νευροκοπίου* (βλ. λ.).

Ζυσβάες. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν Ἄνω Μοισίᾳ (Δαρδανία) παρὰ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Μάργου ποταμοῦ (νῦν Μοράβα), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4). Α. Θ. Σ.

Ζυσσεράν (Jusserand), *Ἰωάννης - Ἀντώνιος - Ἰούλιος*. Γάλλος διπλωμάτης καὶ λογογράφος, γεννηθεὶς ἐν Λυὼν τῷ 1855. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, τάχιστα δὲ κατέλαβεν ἀνωτέρας θέσεις ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰκοσιπενταετὴς ἐγένετο ὑποδιευθυντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, μεταβὰς δὲ εἰς διπλωματικὴν ἀποστολὴν εἰς Τύνιδα τῷ 1881 καὶ ἐπιστρέψας ἐτοποθετήθη ὡς διευθυντὴς τοῦ γραφείου τῶν ὑποθέσεων τῆς Τύνιδος, καὶ βραδύτερον διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας εἰς Κοπεγχάγην.

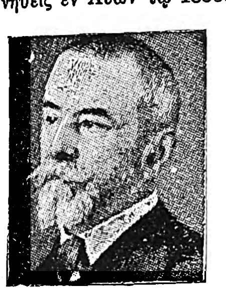

Ἰωάννης Ζυσσεράν.

Ὁ Ζυσσερὰν ἐκτὸς τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας ἠσχολήθη εἰς τὰ γράμματα καὶ γενόμενος διδάκτωρ τῆς φιλολογικῆς σχολῆς ἐδημοσίευσε τῷ 1877 τὴν πραγματείαν του: «De Josepho Exoniensi vel Iscano». Παραμείνας ἐπὶ μακρὸν ὡς σύμβουλος πρεσβείας εἰς Λονδῖνον, κατέγινεν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐδημοσίευσε πλεῖστα σχετικὰ συγγράμματα, ἐν οἷς: «Le Théatre d'Angleterre depuis la conquête jusqu' aux prédecesseurs immédiats de Shakespeare» «Les Anglais au moyen âge», «La Vie nomade et les routes d' Angleterre au XIV siècle», ἔργον στεφθὲν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, «Le Roman anglais», «Le Roman au temps de Shakespeare», «Histoire littéraire du peuple anglais», «Le Roman d' un roi d' Écosse», καὶ ἵδρυσε τὴν ἐκδοτικὴν ἑταιρείαν τῶν «Grands écrivains Français». Θ. Β.

Ζυσσιὲ (Jussieu), *Ἀδριανός, ντὲ*—. Γάλλος βοτανικός, υἱὸς τοῦ *Ἀντωνίου Λαυρεντίου Ζυσσιὲ* (1797-1853). Διεδέχθη τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς τὴν ἕδραν τῆς βοτανικῆς ἐν τῷ μουσείῳ, ἀφῆκε μονογραφίας τινάς, μίαν ἐνδιαφέρουσαν ἐργασίαν ἐπὶ τῶν μονοκοτυληδόνων ἐμβρύων καὶ «Στοιχεῖα Βοτανικῆς», πλειστάκις ἐπανεκδοθέντα. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῷ 1831. Ο. Ρ.

— **Ζυσσιὲ** (Jussieu), *Ἀντώνιος, ντὲ* —. Γάλλος ἰατρὸς καὶ βοτανικὸς (1866—1758). Διετέλεσε καθηγητὴς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Συνέγραψε ζῳολογικὰς καὶ βοτανικὰς πραγματείας ὡς καὶ σύγγραμμα περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν φυτῶν. Ο. Ρ.

— **Ζυσσιὲ** (Jussieu), *Ἀντώνιος Λαυρέντιος, ντὲ*—. Γάλλος βοτανικὸς ἀνεψιὸς τῶν *Ἀντωνίου, Βερνάνδου* καὶ *Ἰωσὴφ Ζυσσιὲ* (1748—1836). Ἐγένετο καθηγητὴς τῆς σχολῆς τοῦ βασιλικοῦ κήπου, διευθυντὴς τοῦ μουσείου καὶ μέλος τοῦ ἰνστιτούτου. Κληθεὶς πρὸς διοργάνωσιν τῆς σχολῆς τοῦ βοτανικοῦ κήπου τῶν Παρισίων, ἐξέθηκεν εἰς δύο πραγματείας του, ὑποβληθείσας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῷ 1773 καὶ 1774, τὰς ἀρχάς, αἵτινες θὰ ἐχρησίμευον ὡς βάσις τῆς φυσικῆς μεθόδου, καὶ αἵτινες θεωροῦνται θεμελιώδεις ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βοτανικῶν. Τῷ 1788 ἐδημοσίευσε τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Genera plantarum secundumo rdines naturales disposita», ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ σύστημα τοῦ Λινναίου. Ο. Ρ.

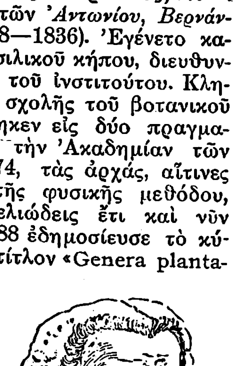

Βερνάνδος Ζυσσιέ.

— **Ζυσσιὲ** (Jussieu), *Βερνάνδος, ντὲ* —. Γάλλος βοτανικός, ἀδελφὸς τοῦ *Ἀντωνίου Ζυσσιὲ* (1699—1777). Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ βασιλικοῦ κήπου καὶ ἐγένετο ὁ δημιουργὸς βοτανικοῦ κήπου εἰς Τριανὸν κατ' ἐντολὴν Λουδοβίκου ΙΔ'. Οὗτος διῄρεσε τὰ φυτὰ εἰς 65 κατηγορίας, ὑποδιαιρέσας ταῦτα εἰς ὁμοταξίας εἰδῶν καὶ γενῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμβρυολογικῶν των χαρακτήρων. Ἐπὶ τῆς ἀκολουθηθείσης ὑπ' αὐτοῦ μεθόδου οὐδὲν ἐδημοσίευσε, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ordines naturales in Ludovici XIV horto Trianonensi dispositi» ἀποτελεῖ ἁπλοῦν κατάλογον. Τῷ 1734 μετεκόμισεν ἐξ Ἀγγλίας δύο κέδρους, ἐξ ὧν ὁ εἷς εὑρίσκεται ἔτι εἰς τὸν βοτανικὸν κῆπον τῶν Παρισίων. Ο. Ρ.

— **Ζυσσιὲ** (Jussieu), *Ἰωσὴφ ντὲ* —. Γάλλος φυσιοδίφης, ἀδελφὸς τῶν *Ἀντωνίου* καὶ *Βερνάνδου Ζυσσιὲ* (1704 — 1779). Ἐξηρεύνησε τὴν νότιον Ἀμερικήν, εἰσήγαγεν εἰς τὴν Εὐρώπην διάφορα διακοσμητικὰ φυτὰ καὶ ἀφῆκεν ἔγγραφά τινα ἐν τῷ μουσείῳ. Ο. Ρ.

— **Ζυσσιὲ** (Jussieu), *Λαυρέντιος-Πέτρος ντὲ* —. Γάλλος πολιτικὸς καὶ ἠθικολόγος, ἀνεψιὸς τοῦ *Ἀντωνίου-Λαυρεντίου Ζυσσιὲ* (1792—1886). Γενικὸς γραμματεὺς τοῦ νομοῦ Σηκουάνα (1831), εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν τῷ 1839. Ἐγένετο ἰδίως γνωστὸς ἐκ τῶν προσπαθειῶν του πρὸς διάδοσιν τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως, ὡς καὶ ἐκ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἔργων: «Simon de Nantua ou le Marchand forain» (1818), «Le village de Valdoré ou sagesse et prospérité» (1820), «Antoine et Maurice» (1821), «Histoire de Pierre Giberne» (1825) κλπ. Ο. Ρ.

Ζὺστ (Juste), *Θεόδωρος*. Βέλγος ἱστορικὸς (1818—1888), διατελέσας καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Βρυξελλῶν καὶ μέλος τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας. Συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἱστορικῶν συγγραμμάτων, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: «Ἱστορία τοῦ Βελγίου», «Ἱστορία τῆς βελγικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1790», «Κάρολος ὁ Ε' καὶ ἡ Μαργαρίτα τῆς Αὐστρίας», «Ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου 1830, οἱ ἱδρυταὶ τῆς βελγικῆς μοναρχίας» (1862—1881) κλπ. Μ. Ν. Δ.

Ζυστὲν (Justin), *Ἰωάννης - Κύριλλος*. Γάλλος φιλέλην. Ἀνήκων εἰς τοὺς ἀποστράτους τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Φαβιέρου εἰς Ἱσπανίαν καὶ Ἀμερικήν, τὸν ἠκολούθησε δὲ εἰς Ἑλλάδα, ὅπου ὑπηρέτησεν εἰς τὸ τακτικόν, τοῦ ὁποίου ὠργάνωσε καὶ διῴκει ἓν τάγμα. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Ἄργος, μετὰ τὸ τέρμα τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ὑποδειγματικὴν καλλιέργειαν εἰς τὰ εὔφορα ἀλλὰ νοσηρὰ κτήματα τῆς περιοχῆς, προσεβλήθη ὑπὸ ἑλονοσίας καὶ ἀπέθανε συνεπείᾳ αὐτῆς τὴν 25 Ἰουλίου 1830 ἐν Ἄργει. Γ. Δ. Κ.

Ζύτφεν (Zutphen) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ὀλλανδίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὑσσὲλ μὲ πληθυσμὸν 18 χιλ. κατοίκων. Περίφημος διὰ τὰς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Βαλπουργίας τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΕ' αἰῶνος μετὰ πανυψήλου πενταορόφου πύργου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος. Μ. Ν. Δ.

Ζυφιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Χίου ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 376.

ζω *[Βυζ. Μουσ.]*. Μονοσύλλαβος μουσικὸς φθόγγος, χρησιμεύων διὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ νέου γραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ὁ φθόγγος οὗτος, κατέχων τὴν ἑβδόμην θέσιν ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ φθόγγου *νη* φυσικῇ διατονικῇ κλίμακι (ἧς ποιοῦνται χρῆσιν ἥ τε βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἡ δημώδης ἑλληνικὴ τοιαύτη), ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν φθόγγον si τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἢ πρὸς τὴν *παραμέσην* τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἥτις ἐφθέγγετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι διὰ τοῦ μονοσυλλάβου μουσικοῦ φθόγγου τα. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ζῶ (τό)· δημοτ. ἀντὶ *ζῷον* (βλ. λ.), πληθ. *ζά (τά)*· τὸ οἰκόσιτον, τὸ κατοικίδιον ζῷον, ἰδίᾳ τὸ ὑποζύγιον: «πηγαίνει νὰ ποτίσῃ τὰ ζά», «τὸ πρόβατο εἶναι εὐλογημένο ζῶ», «τί χακορρίζικο ζῶ ποὺ εἶναι ἡ κατσίκα» || μεταφ. χαρακτηριστικὸν ἀνθρώπου ἀνοήτου: «μὰ ζῶ εἶσαι καὶ δὲν καταλαβαίνεις;», «σκύβουν καὶ πίνουν 'ς τὸ ποτάμι σὰν τὰ ζά».

ζῶ (—ήω), *ζῇς, ζῇ, ζῆτε, ἀόρ. ἔζησα*· εἶμαι, διατηροῦμαι ἐν τῇ ζωῇ, ὑπάρχω, ἐπὶ παντὸς ὅ,τι γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει: «λέγουν ὅτι ὁ κόραξ ζῇ διακόσια ἔτη», «ἡ ἐλαία ζῇ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας», «ὅτε ἔζη ὁ βασιλεύς», «ζῶντος τοῦ βασιλέως», «θὰ σὲ ἐνθυμοῦμαι ἐν ὅσῳ ζῶ» || φρ. «ζῇ καὶ βασιλεύει» εὐτυχεῖ, ἀπολαύει πάντα τὰ ἀγαθά || παροιμ. ὅσο ζῶ καὶ δὲν πεθαίνω τόσο πιὸ πολλὰ μαθαίνω» οἱονεὶ ἀπόδοσις τῆς ἀρχαίας «γηράσκω δ' αἰὲν πολλὰ διδασκόμενος» || διάγω, περνῶ τὰς ἡμέρας μου: «ζοῦν ἀγαπημένοι», «ζῇ μὲ τὴν ἐλπίδα», «ζῇ πλούσια, — καλά, — κακά, — στενοχωρημένα», «ζῇ εἰς τὴν ἐξοχήν,—εἰς τὸ βουνό», «μόνος του κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ», «ζῇ σὰν καλόγηρος 'ς τὸ κελλί του» || φρ. «ποῦ ζῇς;», «'ς τὰ σύνεφα ζῇς;» ἐπὶ ἀνθρώπου μὴ προσαρμοζομένου εἰς τὰ πράγματα || πορίζομαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐξευρίσκω τὰ μέσα τῆς ζωῆς: «ζῇ μὲ τὶς ψευτιές», «ζῶμεν ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου μας», «εἶναι θαῦμα πῶς ζῇ χωρὶς δουλειά», «μὲ τὴν τέχνη ποὺ ξέρει ὅπου κι' ἂν πάῃ ζῇ», «ζῇ ἐκμεταλλευόμενος τοὺς ἀφελεῖς» || «ζῶ μετά τινος» ἢ «— μὲ κάποιον» συνοικῶ, συνοικῶ ἀθέσμως: «γήρασε καὶ ζῇ μὲ τὰ παιδιά του» || ἐπὶ γυναικός, μιν, τὴν ἱκανότητα τῆς ζωῆς, διατηροῦμαι ἐν τῇ ζωῇ: «τὰ ἑφταμηνίτικα παιδιὰ δὲν ζοῦν», «τὰ φυτὰ τοῦ ἰσημερινοῦ δὲν ζοῦν εἰς τὰ βόρεια κλίματα», «μὲ ὅλα του τὰ γεροντάματα ζῇ» || μεταφ. κάμνω τινὰ νὰ ζῇ, διατηρῶ τινα ἐν τῇ ζωῇ, παρέχω εἴς τινα τὰ πρὸς τὸ ζῆν: «δουλεύει καὶ ζῇ τοὺς γονεῖς του», «δὲν ἔχει μὲ τί νὰ ζήσῃ τὰ παιδιά του», «τὰ χέρια μου μὲ ζοῦνε» || κάμνω τι νὰ ζήσῃ ἐν ἐμοί, καθιστῶ τι στοιχεῖον τῆς ὑποστάσεώς μου, αἰσθάνομαι ἰδέαν τινὰ ζῶσαν ἐν ἐμοί, ἴσως πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ γερμ. erleben: «ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ τὴν ζήσῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον», «διὰ νὰ ζήσῃς τὴν ἐλευθερίαν πρέπει πρῶτον νὰ ὑπάρξῃς δοῦλος» || προστ. ζήτω=νὰ ζήσῃ, ἂς ζήσῃ, ὡς ἐπιφώνημα θειαστικόν: «ζήτω ὁ πόλεμος», «ζήτω ἡ ἐλευθερία» || ἀπαρέμφ. *ζῆν* (βλ. λ.). Β. Φ.

ζωαγορὰ (ἡ)· ζῴων ἀγορά, τόπος ὅπου γίνεται ἡ πώλησις καὶ ἀγορὰ ζῴων.

ζωάγρια (τά)· ἀμοιβὴ τῆς διασώσεως τῆς ζωῆς· θυσίαι εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ ἄλλους θεοὺς ἐπὶ διασώσει ἀπὸ ἀσθενείας *(ἀρχ.)*.

ζωάμαξα (ἡ)· σιδηροδρομικὴ ἅμαξα, δι' ἧς μεταφέρονται τὰ ζῷα.

ζωαμῖναι (αἱ) *[Χημ. Τροφ.]* βλ. *βιταμῖναι*.

ζωανθάρια (τά) (Zoantharia) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κοιλεντερωτῶν*. Τὰ ζῷα τῆς κατηγορίας ταύτης ἔχουσι σῶμα κανονικὸν ἐν εἴδει ἄνθους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπίμηκες, ἐλεύθερον ἢ προσκεκολλημένον, φέρον κεντρικὸν ἐντερικὸν σωλῆνα ἀπολήγοντα εἰς μικρὸν τρῆμα περιβαλλόμενον ὑπὸ σκληρῶν φυματιδίων. Τὰ ζωανθάρια ὑποδιαιροῦνται εἰς τρεῖς διακεκριμένας ὑποκατηγορίας, τά: *ζωανθάρια μὲ σῶμα μαλακόν, ζωανθάρια μὲ σῶμα σκυτῶδες* καὶ *ζωανθάρια μὲ σῶμα ἀσβεστολιθικόν*. Εἰς τὰ πρῶτα ὑπάγονται τὰ γένη *μοσχάτη, ἀκτινία, διοκόσωμον, μητριδία ἀκτινόκερως* καὶ *ἀκτινόλοβος*. Εἰς τὰ δεύτερα ὑπάγονται τὰ γένη *μαμελιφέρη* καὶ *κορτικοφέρη* καὶ εἰς τὰ τρίτα τὰ γένη, *μεανδρίνη, ἀστραία, μαδρεπόρα* κτλ. Δ. Ν. Π.

ζωανθὴς (ὁ) (Zoanthes) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἀνθοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *ζωανθιδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα θαλάσσια μὲ σῶμα σαρκῶδες ἢ σκυτῶδες, σχεδὸν κυλινδρικὸν ἢ κωνικόν, ἐπίμηκες, διευρυσμένον κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα, μὲ σῶμα καταληκτικόν, περιβαλλόμενον ὑπὸ βραχέων φυματίων. Τὰ ζῷα ταῦτα προσομοιάζουσι πρὸς τὰ ἀκτίνια, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ νὰ εἶναι ἐλεύθερα, ὅπως ἐκεῖνα, εὑρίσκονται προσκεκολλημένα κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας εἰς κοινὸν κορμόν. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς βραχώδεις ἀκτὰς τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ζωανθίδαι (οἱ) (Zoanthidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἀνθοζῴων τῆς κατηγορίας τῶν *ζωανθαρίων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν κυριώτερον ὁ *ζωανθὴς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζωανθοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ζωανθές.

ζωάνθραξ (ὁ) *[Χημ.]*. Ὁ δι' ἀπανθρακώσεως ὀστῶν (ὀστεάνθραξ), αἵματος (αἱματάνθραξ) καὶ κρεάτων λαμβανόμενος πορώδης ἄνθραξ (βλ. λ. *ἄνθραξ* τ. Δ' σ. 741 β' καὶ *ἄνθραξ ζωϊκὸς* τ. Δ' σ. 749 γ'). Σ. Γ.

ζωανθρωπία (ἡ) *[Νευροπαθ.]*. Ψυχοπαθολογικὴ διαστροφή, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι μετεμορφώθη εἰς ζῷον. Ἡ κατάστασις αὕτη λαμβάνει μορφὴν ἐμμόνου ἰδέας καὶ πολλάκις συνοδεύεται ὑπὸ ζωανθρωπικοῦ παραληρήματος. Ν. Ν. Δ.

ζωανθρωπικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωανθρωπίαν: «παραίσθησις ζωανθρωπική».

ζωάνθρωπος (ὁ)· ἄνθρωπος πιστεύων ὅτι μετεβλήθη εἰς ζῷον, ὁ παθὼν τὴν μανίαν ζωανθρωπίαν.

Ζώαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πετραίας Ἀραβίας ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (Ε, ιζ', 5). Σ. Ε. Λ.

ζωάριον (τό)· μικρὸν ζῷον (κυριολεκτικῶς καὶ ἐμπαικτικῶς).

ζωάρκεια (ἡ)· ἐπάρκεια τῶν πρὸς τὸ ζῆν, τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀρκοῦντα.

ζωαρκὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ἐπαρκὴς πρὸς τὸ ζῆν, ὁ ἀρκῶν πρὸς τὴν ζωήν.

ζωαρκὴς (ὁ) (Zoarques) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *γωβιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῶν θαλασσῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Ζῶγα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σταυροχωρίου (πρῴην Λαλουσίου) τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλίδος. Κάτοικοι (1928) 110.

ζωγιέρα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἄνθεμις ἡ χία* (Anthemis chia).

Digitized by Google

Ζώγου *'Αχμέτ*. Βασιλεὺς 'Αλβανίας (βλ. *'Αχμὲτ* Ζώγου).

Ζωγράφειον *γυμνάσιον*. Οὕτως ἐκλήθη τῷ 1890 ἡ ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγερθεῖσα ἐνοριακὴ σχολὴ τῆς Παναγίας, κατόπιν χορηγίας ὑπὲρ αὐτῆς 10.000 λιρῶν ὑπὸ τοῦ Χ. Ζωγράφου. 'Εκ τοῦ ποσοῦ τούτου αἱ 6.500 διετέθησαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἔμεινεν ὡς κεφάλαιον διὰ τὴν λειτουργίαν.

Β. Ι. Δ.

Ζωγράφειος *βιβλιοθήκη*. 'Εν ἔτει 1874 ὁ Χρ. Ζωγράφος ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως 450 λίρας ἐτησίως πρὸς σύστασιν βιβλιοθήκης τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐκδιδομένων μετὰ σχολίων καὶ κριτικῆς ἐπεξεργασίας ὑπὸ ἐπιστημόνων καὶ λογίων, ἡμετέρων καὶ ξένων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προέτεινεν ὁ διαθέτης τὴν σύστασιν διαγωνισμοῦ διὰ τὴν βράβευσιν τῶν ἀρίστων ἐκδόσεων. 'Η πρότασις ὅμως αὕτη δὲν ἐκρίθη πρόσφορος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἀνάθεσις τῶν ἐκδόσεων εἰς διαπρέποντας φιλολόγους ἐπὶ ὡρισμένῃ μετ' αὐτῶν συμφωνίᾳ. Οὕτω τὸ «Ζωγράφειον διαγώνισμα», ὡς προετάθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ διαθέτου, μετωνομάσθη «Ζωγράφειος ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη». Διὰ τῆς συστάσεως τῆς βιβλιοθήκης ἐσκοπεῖτο: 1) ὅπως οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς κοινότερον καὶ ὡς οἷόν τε εὔληπτον καὶ ἐπωφελὲς καταστῶσιν ἀνάγνωσμα πάντων, ὅσοι, διακούσαντες τὰ μαθήματα τῆς ἐκπαιδεύσεως, τρέπονται εἰς ἄλλας ἐπιστήμας, ἢ τέχνας πρακτικάς. καὶ 2) ὅπως κατανοηθῇ πληρέστερον ἡ ἀρχαία φιλολογία διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ τῆς ἀρχαίας γλώσσης πρὸς τὴν νέαν. 'Αλλ' ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1885, μολονότι κατετίθεντο ἐτησίως τὰ χρήματα, οὐδεὶς λόγιος ἐκδότης ἀνεφάνη. 'Επιθυμῶν ὅμως ὁ διαθέτης νὰ μὴ ναυαγήσῃ ἡ ἰδέα τῆς συστάσεως τῆς βιβλιοθήκης, κατέθεσεν εἰς τὴν 'Εθνικὴν Τράπεζαν τῆς 'Ελλάδος τὸ σύνολον 15 ἐτησίων δόσεων μετὰ τῶν τόκων αὐτῶν, ἀνελθουσῶν εἰς 8000 λίρας, ὡς κεφάλαιον ἄθικτον καὶ ἀναφαίρετον, ἵνα ἐκ τῶν ἐτησίων τόκων ἐκδίδωνται οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς. Ἐν περιπτώσει διαλύσεως τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὥριζε τὴν σύγκλητον τοῦ 'Εθνικοῦ πανεπιστημίου, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐποπτείαν τῆς βιβλιοθήκης. Ἔναρξις τῶν ἐκδόσεων ἐγένετο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1885. 'Η «Ζωγράφειος βιβλιοθήκη» ἀπετελέσθη ἔκτοτε ἐκ τῶν κατωτέρω ἐκδόσεων: 1) Εὐριπίδης τόμ. 1—3 ὑπὸ Δ. Βερναρδάκη. 2) Σοφοκλέους «'Αντιγόνη» ὑπὸ Δ. Σεμιτέλου. 3) Σοφοκλέους «'Ηλέκτρα» ὑπὸ Π. Παπαγεωργίου. 4) Αἰσχύλος τόμ. 1—3 ὑπὸ Wecklein (ἐξελληνισθεὶς ὑπὸ Ζωμαρίδου). 5) 'Ησιόδου ἅπαντα ὑπὸ Καρ. Sittl. 6) Ξενοφῶν ὑπὸ Ι. Πανταζίδου. 7) Λυσίας ὑπὸ 'Αν. Ζάκα. 8) Πλάτων ὑπὸ Σπ. Μωραΐτου. 'Εκάστη ἔκδοσις ἀπετελεῖτο ἐκ 1000 ἀντιτύπων, ἐκ τῶν ὁποίων 330 ἐλάμβανεν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ διένειμεν αὐτὰ δωρεὰν εἰς τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα κατόπιν αἰτήσεώς των. 'Η Ζωγράφειος βιβλιοθήκη ἀπὸ καθαρῶς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως παρέσχε σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν.

Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

ζωγράφημα τό)· τὸ ἐζωγραφημένον, ἔργον ζωγραφικῆς, ἄλλως *ζωγραφία*· ‖ ἡ ἐνέργεια τοῦ *ζωγραφεῖν*, ἄλλως *ζωγράφισμα*.

ζωγραφία (ἡ), κοιν. *ζωγραφιά*· τὸ ἐζωγραφημένον, ἔργον ζωγραφικῆς, εἰκὼν προσώπου ἢ τόπου κττ. εἰκονογραφία, ζωγράφημα ἰδίᾳ διὰ χρωμάτων: «βιβλίο μὲ ζωγραφιές», «ὁ τοῖχος εἶναι γεμᾶτος ζωγραφιές»· ‖ χαρακτηριστικὸν ὡραίου ἀνδρὸς ἢ γυναικός: «τὴν βλέπεις καὶ θαρρεῖς πὼς εἶναι ζωγραφιά», «τὸ πρόσωπό του εἶναι μιὰ ζωγραφιά».

ζωγραφίζω· ὀρθότερον *ζωγραφῶ* (βλ. λ.).

Ζωγραφική. Μία ἐκ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, σκοπὸν ἔχουσα τὴν διὰ χρωμάτων καὶ γραμμῶν ἀναπαράστασιν τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν. 'Αντιγράφει, ἀλλὰ καὶ κατά τινα τρόπον διερμηνεύει τὴν φύσιν. Εἶναι τέχνη ἐξαιρέτως ἐκφραστική, μὴ ἀρκουμένη εἰς ἁπλῆν μίμησιν τῆς φύσεως, ἀλλὰ πειρωμένη νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ ν' ἀποδώσῃ πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐσωτερικὴν τούτων ὑπόστασιν δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῶν μέσων, ἅτινα κατέχει καὶ διαθέτει. Εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ καθόλου τέχνη. Προϋπῆρξε σχεδὸν πάσης ἄλλης τέχνης. Συνεβλάστησε μετὰ τῆς γλυπτικῆς, τῆς ὁποίας εἶναι οἱονεὶ δίδυμος ἀδελφή. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὑπῆρξεν εἷς τῶν μᾶλλον ἐμφύτων καὶ μᾶλλον ἐνδιαθέτων τρόπων, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἐπειράθη ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων ν' ἀποδώσῃ τὰ πέριξ αὐτοῦ ἀντικείμενα, προβάλλων ἐπ' αὐτῶν τὴν ἰδίαν του ἀτομικότητα, τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα, ἅτινα ἐγέννων ἐν τῇ συνειδήσει του ταῦτα. 'Η ζωγραφικὴ περιλαμβάνει εἰς τὸ εὐρύ της πλαίσιον ὁλόκληρον τὴν πολιτιστικὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς κατά τινα τρόπον ὑπερέχουσα τῆς γλυπτικῆς ἡ ζωγραφική, διά τε τὴν ἀφθονίαν τῶν μέσων, ἅτινα διαθέτει, καὶ τὴν εὐρύτητα τῆς περιοχῆς, ἐν ᾗ δρᾷ. Διὰ τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρώματος ἀποδίδει καὶ τὰς μᾶλλον φευγαλέας καὶ δυσεξιχνιάστους ἀποχρώσεις τῶν ἀντικειμένων, ἐνῷ ἡ γλυπτικὴ ἀποβλέπει ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι οὐσιωδέστερον καὶ χαρακτηριστικώτερον ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει. Δηλαδὴ ἡ γλυπτικὴ περιορίζεται μᾶλλον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων, ἐνῷ ἡ ζωγραφικὴ κατορθώνει νὰ ἐγγίσῃ πᾶσαν λεπτομέρειαν καὶ νὰ σταθεροποιήσῃ, ν' ἀντικειμενικοποιήσῃ τρόπον τινὰ καὶ τὰ περισσότερον ἀμφίβολα σημεῖα. Καθηλώνει καὶ ἀποκρυσταλλώνει εἰς ἀμετάβλητα σύνολα τὰς μᾶλλον ἀσυλλήπτους διαθέσεις, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα ἐν τῇ ἀποδόσει τοῦ φευγαλέου καὶ τοῦ παροδικοῦ ἀποκτᾷ καταπληκτικὴν ρευστότητα καὶ θαμβώνει μὲ ἓν εἶδος κυμαινομένης ἀοριστίας.

Δὲν δύναται ἴσως ν' ἀποδώσῃ εἰς ὃν βαθμὸν ἡ γλυπτικὴ τὸν ὄγκον τῶν ἀντικειμένων. Τὴν ἔλλειψιν ὅμως ταύτην ἀναπληρώνει γενναίως διὰ τῆς προοπτικῆς, διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐπιπέδων, διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἀπόψεων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατορθώνει ἀποτελεσματικώτατα ν' ἀπαλλαγῇ τῆς δουλείας τοῦ πρώτου καὶ μόνου ἐπιπέδου καὶ διὰ θαυμασίας δεξιοτεχνίας, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς καλλιτεχνικῆς μαγγανείας, νὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιον τοῦ θεατοῦ ζῶσαν καὶ παλλομένην τὴν φύσιν. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ ἀγὼν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ τριδιαστάτου τῶν ἀντικειμένων καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀναπαραστάσεων ἀπὸ τὴν τόσον καταθλιπτικὴν ἔλλειψιν βάθους, ὑπῆρξεν ἡ διέπουσα γραμμὴ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωγραφικῆς. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος τούτου συνετέλεσε πολὺ οὐ μόνον ἡ τελειοποίησις τῆς δεξιοτεχνίας, ἡ εὔρυνσις τῶν καλλιτεχνικῶν ἀπόψεων καὶ ἡ διηνεκὴς ἀνανέωσις τῶν μεθόδων, ἀλλὰ καὶ ἡ καταλληλοτέρα ὁσημέραι χρῆσις τῶν ἁρμοδίων ὑλῶν.

Διαιρέσεις τῆς ζωγραφικῆς. 'Απὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ὑλῶν, ἃς χρησιμοποιεῖ ἡ ζωγραφικὴ πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν ἀντικειμένων, διαιρεῖται εἰς ὅλως διακεκριμένους ἀπ' ἀλλήλων κλάδους. Καὶ αἱ ἐπιφάνειαι δέ, ἐφ' ὧν ἀποδίδει τ' ἀντικείμενα, εἶναι ποικιλώταται. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ζωγραφικὴν ἐπὶ λίθου, πηλοῦ, ξύλου, ὀστοῦ, μετάλλου, χάρτου, ὑφάσματος, μεμβράνης κλπ. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς ζωγράφησιν ὑλῶν: α′) Τὴν *ἐλαιογραφίαν*, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ τελειότερον καὶ μᾶλλον χρησιμοποιούμενον ἀπὸ τοῦ ΙΕ′ ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν εἶδος ζωγραφικῆς. β′) Τὴν *νωπογραφίαν* (al fresco, peinture à fresque), καθ' ἣν τὰ χρώματα τίθενται ἐπὶ τοῦ νωποῦ εἰσέτι ἐπιχρίσματος τοῦ τοίχου· ἐπειδὴ δ' ἡ ἐργασία αὕτη πρέπει νὰ γίνεται μετὰ σπουδῆς καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπαιτεῖ ὅλως ἐξαίρετον καλλιτεχνικὴν δεξιότητα, πολλάκις προετοιμάζεται ἐπὶ τεμαχίων σκληροῦ χάρτου ὁλόκληρος ἡ σύνθεσις, εἶτα δὲ μεταφέρονται ἐπὶ τοῦ τοίχου μὲ κάρβουνον τὰ χαρακτηριστικώτερα σημεῖα ταύτης καὶ μετὰ ταῦτα πληροῦνται τὰ κενὰ διὰ χρωμάτων. γ′) Τὴν *ἐγκαυστικὴν* (peinture à l'encaustique), τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις ἦτο γνωστὴ καὶ λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν· ἡ μέθοδος αὕτη συνίστατο εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν χρωμάτων διὰ κηροῦ καὶ τὴν θέρμανσιν τούτων διὰ πεπυρακτωμένου σιδηροῦ ραβδίου, καλουμένου κέστρου, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὁριστικῆς διαμορφώσεως τῆς συνθέσεως, τὸ μυστικὸν δὲ ταύτης φαίνεται ὅτι δὲν ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦδε πλήρως. 'Ο Πλίνιος διηγεῖται, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ζωγραφικῆς ἦτο ἰδίᾳ ἐν χρήσει ἐν 'Ελλάδι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πολυγνώτου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ′ αἰῶνος π. Χ. 'Αλλ' ἡ δόξα τῆς τελειοποιήσεως τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς χρήσεως τῶν χρωμάτων διὰ τῆς ἐγκαυστικῆς ἀνήκει εἰς τὸν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε′ αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσαντα 'Απολλόδωρον, ὅστις ἐπετύγχανε καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς πλαστικότητος τῶν σωμάτων διὰ τῆς σκιαγραφίας. 'Ο Πραξιτέλης ἀνεκαίνισε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν ἐγκαυστικήν, ἥτις περιελάμβανε πλείστας μεθόδους καὶ πλείστους τρόπους χρήσεως. δ′) Τὴν *κρητιδογραφίαν*, καθ' ἣν τὰ χρώματα ἀποτίθενται ἐπὶ τῆς πρὸς ζωγράφησιν ἐπιφανείας διὰ μαλακῶν χρωματιστῶν κονδυλίων· ἡ τέχνη αὕτη ἤκμασεν ἰδίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα. ε′) Τὴν *ὑδατογραφίαν*, (peinture à l'aquarelle, ἀκουαρέλλα), ἥτις ἐργάζεται διὰ διαλυτῶν ἐν ὕδατι χρωμάτων. στ′) Τὴν peinture en détrampe (ἰταλ. a tempera), ἥτις χρησιμοποιεῖ χρώματα συντεθεμένα διὰ κόλλας ἢ λευκώματος ᾠοῦ. ζ′) Τὴν *ἄχρωμον* ἢ *ἔγχρωμον ἰχνογραφίαν*. η′) Τὴν *ὑαλογραφίαν*, ἥτις καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλλιεργήθη καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους παρήγαγεν ἔργα λίαν ἀξιοπαρατήρητα. θ′) Τὴν *σμαλτογραφίαν* (peinture sur émail). ι′) Τὴν *μικρογραφίαν*, ἥτις ἔφθασεν εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἀνθήσεως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἰδίᾳ χρόνους. ια′) Τὴν *χαλυβογραφίαν* κλπ. Εἰς ταύτας θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ *ψηφοθεσία* (mosaïque), ἡ ὁποία, μολονότι κατὰ τὴν μέθοδον καὶ τὰς ὕλας, ἃς χρησιμοποιεῖ, διαφέρει οὐσιωδέστατα τῆς ζωγραφικῆς, συνάπτεται στενῶς πρὸς ταύτην διὰ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα ἐπιτυγχάνει.

Δύναται δὲ καὶ γενικώτερον νὰ διαιρεθῇ ἡ ζωγραφικὴ εἰς τρεῖς μεγάλους κλάδους: τὴν *ἰχνογραφίαν* (dessin), ἥτις προσπαθεῖ ἰδίᾳ διὰ γραμμῶν καὶ ἐλαφρῶν *σκιῶν* ν' ἀποδώσῃ τ' ἀντικείμενα, τὴν *τοιχογραφίαν* (peinture de muraille), ἥτις ἀνωτέρω ἐπεκλήθη *νωπογραφία* καὶ ἥτις κατά τινα τρόπον ἀποτελεῖ τὸ ἐπικὸν εἶδος τῆς ζωγραφικῆς, καὶ τὴν *ὀκριβαντογραφίαν* ἢ *πινακογραφίαν* (peinture de chevalet), ἥτις κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀποτελεῖ τὸ μᾶλλον διαδεδομένον εἶδος ζωγραφικῆς καί, διὰ νὰ ὁμιλήσῃ τις ἀποκλειστικώτερον, αὐτὴν ταύτην τὴν κατὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν ζωγραφικήν. Μέγιστος εἶναι ὁ ρόλος, τὸν ὁποῖον παίζει τὸ χρῶμα εἰς τὴν ζωγραφικήν. Διότι εἶναι τοῦτο τὸ σημαντικώτερον τῶν μέσων, δι' ὧν ἐκδηλοῦται αὕτη, τὸ ὄργανον ἐκεῖνο, δι' οὗ ἀποδίδεται ἡ τοσαύτην ποικιλίαν ἀποχρώσεων παρουσιάζουσα φύσις. 'Εφ' ὅσον ἡ ζωγραφικὴ κατ' ἀρχὴν ἐνδιαφέρεται ἄκρως διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν ἀντικειμένων, εἶναι ἐντελῶς αὐτονόητον, ὅτι ἄνευ τοῦ χρώματος δὲν δύναται οὐδὲ κατὰ βῆμα νὰ προχωρήσῃ. 'Αλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως τῶν ὄντων, τὸ χρῶμα παρέχει εἰς αὐτὴν τὰς σημαντικωτέρας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας ὑπηρεσίας. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ δ' ἄλλοτε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα ἢ καὶ ἀναλόγως τῆς καλλιτεχνικῆς ἐξελίξεως μιᾶς ἐποχῆς ἢ τῆς τεχνοτροπίας, ἣν ὑπηρετεῖ ὁ καλλιτέχνης, τὸ χρῶμα ἢ τίθεται εἰς λεπτὸν στρῶμα ἐπὶ τοῦ πίνακος ἢ συσσωρεύεται ἐπ' αὐτοῦ κατὰ κηλῖδας. 'Εξ ἄλλου δ' ἡ ἀνάμιξις τῶν χρωμάτων ἄλλοτε μὲν γίνεται ἐπὶ τῆς παλέττας, ἄλλοτε δ' ἐπὶ τοῦ πίνακος ὀπτικῆς, παρατιθεμένων τούτων ἐπαλλήλως. Εἶναι δὲ τὰ θεμελιώδη χρώματα, ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν ὁποίων παράγονται πάντα τὰ ἄλλα, τρία: τὸ ἐρυθρόν, τὸ κίτρινον καὶ τὸ κυανοῦν. Τὸ μέλαν παριστάνει τὴν ἔλλειψιν παντὸς φωτισμοῦ, τὸ δὲ λευκὸν τὸν φωτισμὸν ἐν πάσῃ τῇ πληρότητί του. Τὰ χρώματα, τὰ ὁποῖα κλίνουν πρὸς τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κίτρινον, ὀνομάζονται θερμά, ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα πλησιάζουν πρὸς τὸ κυανοῦν ἢ τὸ πράσινον ψυχρά. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ 'Απελλοῦ, τὰ ἐν χρήσει χρώματα ἦσαν τέσσαρα: τὸ ἐρυθρόν, τὸ λευκόν, τὸ κίτρινον ἢ ξανθὸν καὶ τὸ μέλαν.

'Αξιοπαρατήρητον εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ παραστάσει τῶν ἀντικειμένων ἐπὶ ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν, ἡ ζωγραφικὴ ἄλλοτε μὲν πληροῖ δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρώματος ἓν περίγραμμα, ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν πλαστικότητα τῶν ἀπεικονιζομένων μορφῶν, ἄλλοτε δὲ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ζωηροτέραν ἀπόδοσιν τῶν φυσικῶν προτύπων διὰ τῆς χρήσεως τῆς γραμμικῆς προοπτικῆς (perspective linéaire), τῆς διαβαθμίσεως τῶν χρωματισμῶν καὶ τῆς φωτοσκιάσεως (chiaro scuro). 'Η ἐπιτυχὴς διαβάθμισις τῶν χρωμάτων συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν μετ' ἀληθοφανείας ἀπόδοσιν τοῦ βάθους τῶν συνθέσεων, τοῦ χώρου, ἐν ᾧ κεῖνται τ' ἀντικείμενα ἢ τὰ συμπλέγματα ἀντικειμένων· τὸ ἐπιχείρημα δὲ τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν *ἀτμοσφαιρικὴν* καλουμένην *προοπτικήν*. Καὶ ὁ χῶρος δὲ καθόλου διαιρεῖται εἰς *ἐσωτερικὸν* καὶ *ἐξωτερικόν*. Καὶ περὶ ἐσωτερικοῦ μὲν χώρου ὁμιλοῦμεν ὁσάκις ἡ ὅλη παράστασις ὑπόκειται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἑνὸς οἰκοδομήματος, περὶ ἐξωτερικοῦ δ' ὁσάκις ἡ σύνθεσις ὑπόκειται εἰς τὸ ὕπαιθρον. 'Η ἀπόδοσις τοῦ ὑπαίθρου εἶναι ἔργον τῆς *τοπιογραφίας*, ἥτις ἰδίᾳ ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν ΙΘ′ αἰῶνα. 'Επειδὴ δὲ τὰ τοπία κατὰ κανόνα περιέχουν πλῆθος ἀντικειμένων ἐκτεινομένων εἰς ἄνισον ἕκαστον ἀπὸ τοῦ θεατοῦ ἀπόστασιν, ὁμιλοῦμεν, προκειμένου περὶ αὐτῶν, περὶ *πρώτου ἐπιπέδου*, ἐκτεινομένου μέχρι τοῦ σημείου, εἰς ὃ παύουν νὰ διακρίνωνται τὰ μικρὰ ἀντικείμενα, *μέσου ἐπιπέδου*, εἰς ὃ ἡ λεία ἐπιφάνεια τῆς εἰκόνος παρέχει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ βάθους, καὶ *ὀπισθίου ἐπιπέδου*.

Διαιρεῖται δ' ἡ ζωγραφική, ἀναλόγως τοῦ ἀντικειμένου, εἰς οὗ τὴν ἀπεικόνισιν ἀσχολεῖται, εἰς: *ἱστορικήν*, ἥτις ἀπεικονίζει σκηνὰς καὶ ἐπεισόδια ἐκ τῆς ἱστορίας· αὕτη προϋποθέτει κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν χρῆσιν εὐρυτάτων ἐπιφανειῶν, τὴν ταξιθέτησιν πολυπροσώπων συνόλων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τούτων διὰ στόμφου καὶ μεγαληγορίας· *θρησκευτικήν*, ἥτις ὁμοιάζει εἰς πολλὰ σημεῖα μὲ τὴν προηγουμένην, διαφέρει δὲ ἰδίᾳ κατὰ τὸ ὅτι τὰ θέματα τῶν συνθέσεών της ἐκλέγονται ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἢ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως ἐπεισοδίων· *πολεμικὴν* ἢ ἄλλως *ζωγραφικὴν τῶν μαχῶν*, ἥτις ἀποτελοῦσα κατ' ἀρχὰς ὑποδιαίρεσιν τῆς ἱστορικῆς ζωγραφικῆς ἐξειλίχθη μετὰ ταῦτα εἰς αὐθυπόστατον κλάδον· *μυθολογικὴν* καὶ *ἀλληγορικὴν* ζωγραφικήν, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν μυθολογικῶν σκηνῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἀλληγορικῶν συνθέσεων. Πάντα τὰ εἴδη ταῦτα τῆς ζωγραφικῆς παρουσιάζουσιν ἄφθονα τὰ μεταξύ των κοινὰ σημεῖα, ἐκαλλιεργήθησαν δὲ πλειστάκις ἀδιαφόρως ὑπὸ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου. Λίαν διάφορον εἶδος εἶναι ἡ *προσωπογραφία*, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπεικόνισιν προσώπων ἢ ὁμάδων προσώπων κατὰ

Digitized by Google

τρόπον, ὥστε οὐ μόνον ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὑπόστασις τοῦ προτύπου ν' ἀποδίδεται μὲ ἁπλότητα, εἰλικρίνειαν καὶ πειστικότητα. Σημαντικωτάτη δὲ διὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, ἣν ἔλαβεν, εἶναι ἡ προμνημονευθεῖσα *τοπιογραφία*, ἥτις εἰσάγει ἐντὸς στενοῦ πλαισίου ὁλόκληρον τὴν ἄφθαστον εἰς ποικιλίαν καὶ τὴν καταπλήσσουσαν εἰς ἰσχὺν ἐντυπώσεων φύσιν. Ἡ τοπιογραφία, κατὰ τοὺς νεωτέρους ἰδίᾳ χρόνους, ἀπετέλεσε θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, τὸ ἥμισυ ἢ ἔτι τὰ τρία τέταρτα τῆς καθόλου ζωγραφικῆς. Ἄλλοι τινὲς κλάδοι τῆς τέχνης ταύτης εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: ἡ *ρωπογραφία* (genre), ἥτις ἀπεικονίζει γεγονότα τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἡ *θαλασσογραφία*, ἥτις ὑπάγεται εἰς τὴν τοπιογραφίαν, δέον ὅμως νὰ μνημονεύεται διακεκριμένως, διότι ἔλαβεν ἰδιάζουσαν ἀνάπτυξιν, ἡ *ζωγραφικὴ τῆς νεκρᾶς φύσεως*, ἥτις ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν νεκρῶν ζῴων, ἀνθέων, καρπῶν, σκευῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιτραπεζίων κτλ., ἡ *ζωγραφικὴ ἀρχιτεκτονημάτων*, ἥτις ἀποδίδει παλαιὰ μνημεῖα, ἐρειπιῶνας, ἀρχιτεκτονήματα νεωτέρων χρόνων κτλ., ἡ *κοσμηματογραφία*, ἄλλως καλουμένη *ζωγραφικὴ κοσμημάτων* καὶ *ἀραβουργημάτων* καὶ ἀποτελοῦσα τὸ κατώτερον εἶδος τῆς ζωγραφικῆς, καὶ ἡ *ζωγραφικὴ ζῴων*, ἣν ἀσκοῦν καλλιτέχναι εἰδικευόμενοι εἰς ταύτην, οἱ *ζῳογράφοι* (peintres animaliers).

Ἱστορία τῆς ζωγραφικῆς. Ἡ ἱστορία τῆς ζωγραφικῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀρχομένη κατὰ τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχήν, διότι ἤδη εἰς τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους καιροὺς ὁ τρωγλοδύτης καὶ σπηλαιόβιος ἄνθρωπος ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ποικίλλῃ καὶ νὰ ἐξαγνίζῃ τρόπον τινὰ τὰς ἀτελευτήτους ὥρας τῆς σκοτεινῆς του μονώσεως διὰ τῆς ἀπεικονίσεως ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν σπηλαίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διῆγε τὸ πολύπονον βίοντου, παραστάσεων ζῴων ἐκ τῶν οἰκειοτέρων εἰς αὐτόν. Αἱ μέχρις ἡμῶν περιελθοῦσαι τοιαῦται ἀπεικονίσεις, γενόμεναι οὐχὶ δι' ἀμέσου ἀντιγραφῆς τοῦ προτύπου, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς μνήμης τοῦ καλλιτέχνου, μαρτυροῦν σταθερὰν ὁπωσδήποτε ἀντίληψιν συμμετρίας, λεπτὴν παρατήρησιν τῆς φύσεως, προσοχὴν εἰς τὰς ἀναλογίας, ἐλαφρὰν τάσιν πρὸς διακοσμητικὰ ἀποτελέσματα ἀνωτέρας ἀξίας. Τὰ ὡραιότερα τῶν ἔργων τούτων ἀνευρέθησαν εἰς τὰ ἐν Menton σπήλαια Grimaldi, εἰς τὰ ἐν Combacelles (Dordogne), ἐν Tuc d'Andoubert (Ariège), ἐν Lorthet καὶ τῇ Altamira σπήλαια, τὰ δ' ἀπεικονισθέντα ζῷα ἦσαν ἵπποι, βόνασοι καὶ ἰχθύες ἰσχυρῶς κεχρωσμένοι δι' ἐρυθροῦ ἢ μέλανος χρώματος. Ἡ ζωγραφικὴ αὕτη ἦτο ἐξαιρέτως ρεαλιστική· περιωρίζετο εἰς ὅ,τι προσεκόμιζεν εἰς αὐτὴν ἡ πραγματικότης καὶ οὐδόλως ἐξετείνετο εἰς νεφελώδεις ἀναζητήσεις. Ὠφείλετο οὐχὶ εἰς ὀνειροπόλους καλλιτέχνας, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους τῆς δράσεως καὶ τοῦ τραχέος ἀγῶνος τῆς ζωῆς.

Νεολιθικὴ ἐποχή. Τὸ ἀντίθετον συνέβη κατὰ τὴν ἑπομένην, τὴν νεολιθικήν, ἐποχήν. Ὁ ἁλιεὺς καὶ κυνηγὸς τρωγλοδύτης, ὁ ἀποζῶν ἐκ τοῦ κρέατος τῶν περὶ αὐτὸν ζῴων ἐν διηνεκεῖ ἀγωνίᾳ καὶ πάλῃ, ἐξημεροῦται. Ἀναπτύσσεται μέσα εἰς τὴν καρδίαν του τὸ αἴσθημα τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου, τῆς θαλπωρῆς ἐν τῇ ὁμαδικῇ συμβιώσει· γίνεται γεωργός, ἀποκτᾷ μᾶλλον συνθέτους καὶ μᾶλλον περιπλόκους ἀνάγκας καὶ κατὰ συνέπειαν χρειάζεται ποικίλα σκεύη πρὸς πλήρωσιν τούτων. Ἕνεκα τούτου μεταβάλλεται εἰς ἀγγειοπλάστην καὶ ἀγγειογράφον. Ἀγγεῖα εὑρεθέντα εἰς τὴν Δανίαν, εἰς τὸ Μπούτμερ τῆς Βοσνίας (ἔνθα ἀνεσκάφη ἀξιόλογος νεολιθικὸς συνοικισμός), εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Βοημίαν, τὴν Γαλικίαν, τὴν Ἀγγλίαν κλπ., φέρουν ὡραίας ἐγχαράκτους καὶ πεπληρωμένας διὰ χρωμάτων διακοσμήσεις ἀπὸ εὐθείας, τεθλασμένας καὶ καμπύλας γραμμὰς ἢ στιγμὰς τοποθετημένας κατ' ἀλλεπαλλήλους στίχους. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ φέρουν καλὰς λαβάς, ἕτερα δ' εἶναι κεχρωσμένα διὰ ζωηροῦ μέλανος χρώματος ἢ διακοσμοῦνται δι' ἀλλοτρόπων καὶ παραδόξων σχημάτων. Γενικῶς δὲ παρουσιάζουν προφανῆ τάσιν πρὸς τὰς ἀφῃρημένας, γραμμικὰς διακοσμήσεις.

Αἰγύπτιοι. Ἡ ζωγραφικὴ τῶν Αἰγυπτίων εὑρίσκεται εἰς πολὺ περισσότερον προηγμένον σημεῖον. Δὲν ἀποτελεῖ πλέον ἀποσχόλησιν ἀργοσχόλων, οὐδ' ἁπλῆν προσπάθειαν διακοσμήσεως χρησίμων εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον σκευῶν, ἀλλ' ἀληθῆ τέχνην, ἀσκουμένην ὑπὸ πολυπληθῶν καλλιτεχνῶν ἐπὶ τῇ βάσει παγίας παραδόσεως καὶ κατέχουσαν εὐρύτατον πεδίον δράσεως. Ἡ ἀνεξαρτησία της δὲν εἶναι μεγάλη. Ὑπηρετεῖ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικήν, μετὰ τῶν ὁποίων συνάπτεται στενῶς, οὐχὶ ἐπ' ὠφελείᾳ της πάντοτε, δημιουργεῖ ὅμως ἐνίοτε θελκτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξιν ἰσχυρῶν καλλιτεχνικῶν προσωπικοτήτων. Ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Δ' δυναστείας, ἤτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Δ' χιλιετηρίδος π. Χ., ἀνευρίσκομεν εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους ποικίλας ἀπεικονίσεις ἐκ τοῦ δημοσίου, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Αἰγυπτίων, συνήθως οὐχὶ πιστῶς συναπτομένας πρὸς τὰ φυσικὰ πρότυπα, ἀλλὰ πάντοτε ἐξειργασμένας μετὰ λεπτολόγου παρατηρητικότητος καὶ ἐξαντλητικῆς σαφηνείας. Ἀγνοεῖ ἡ αἰγυπτιακὴ ζωγραφικὴ εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν προοπτικήν, ἣν, παρά τινας μεμονωμένας ἐπιδιώξεις, οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ ὁριστικῶς. Πέραν τοῦ πρώτου ἐπιπέδου δὲν ὑπάρχει περιοχὴ δράσεως δι' αὐτήν. Προκειμένου ν' ἀπεικονίσῃ τοὺς δύο ὤμους ἑνὸς ἀνθρωπίνου σώματος ἐν κινήσει ἢ ἐν στάσει παρισταμένου, δὲν διστάζει νὰ τοὺς παρουσιάσῃ τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἐπὶ τῆς ἰδίας γραμμῆς, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται ὁπωσδήποτε τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποδηλώσῃ τὴν διάφορον θέσιν τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Ἄτομα καὶ ἀντικείμενα ἐκτεινόμενα εἰς μέγα βάθος διαδοχικῶς τ' ἀπεικονίζει ὡς ἐὰν εὑρίσκωνται ὅλα ὁμοῦ εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρώτου ἐκ τούτων. Ἀποδίδει τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατ' ἐνώπιον, ἐνῷ διὰ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος ἀδιαφορεῖ: τ' ἀποδίδει καὶ αὐτὰ κατ' ἐνώπιον ἤ, εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις, ἐν κατατομῇ. Αἱ φωτοσκιάσεις της εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἄγνωστοι. Ἐπιπροσθέτως ἀγνοεῖ τὰς ἀποχρώσεις. Δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ χρώματα εἰς τὰς ποικίλας των ἐναλλαγάς, ἀλλ' εἰς τὸν θεμελιώδη των τόνον· δι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὰ ἔργα τῆς αἰγυπτιακῆς ζωγραφικῆς προσβάλλουν τόσον ἐντόνως τὸν ὀφθαλμόν, ὡς μία θορυβώδης συναυλία χρωμάτων. Εἶναι δὲ τὰ ἔργα ταῦτα: ἐπικεχρισμένοι πλίνθοι, ὡς οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς πρώτας μεμφιτικὰς δυναστείας, ἔγχρωμα ἀνάγλυφα, ὡς τὰ τοῦ Τὲλλ-ἐλ-Ἀμάρνα καὶ τοῦ Μεντινὲ Χαμποῦ, διακεκοσμημέναι σαρκοφάγοι, ἀπεικονίσεις ἐπὶ ἐπιταφίων παπύρων καὶ θαυμασίως γεγραμμένα ἀγγεῖα. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων παλαιότερα μὲν εἶναι τὰ ἐρυθρὰ μὲ τὰ μελανοβαφῆ χείλη, νεώτερα δὲ τὰ καθ' ὁλοκληρίαν ἐρυθρά, τὰ ἐρυθρὰ μὲ τὴν λευκὴν γεωμετρικὴν καὶ ζῳόμορφον διακόσμησιν καὶ τὰ λευκὰ ἢ μᾶλλον ροδίζοντος κιτρίνου χρώματος μὲ τὴν ἐρυθρὰν ροδακοειδῆ κατὰ τὸ πλεῖστον διακόσμησιν. Μεταξὺ τῶν ἀρετῶν τῆς αἰγυπτιακῆς καθόλου ζωγραφικῆς τίθεται ἡ ἐξαίρετος τελειότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἔντονος διακοσμητικὴ τάσις, ἡ ὁποία τὴν διακρίνει.

Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι. Συγγενὴς πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν ζωγραφικὴν εἶναι ἡ ζωγραφικὴ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. Αἱ προσόψεις τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν Ziggurats, ἔτι δ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων ἐκοσμοῦντο δι' ἐγχρώμων ἀναγλύφων ἀποτελουμένων ἐκ πλίνθων, ἐφ' ὧν προσετίθετο σμάλτον ἐξαιρόμενον δι' ἐντόνων χρωμάτων. Τὰ εὑρήματα τοῦ Χορσαβὰδ παρέχουν ἱκανὸν ὑλικὸν πρὸς μελέτην τῆς τεχνοτροπίας ταύτης. Τὰ μᾶλλον χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῆς ἀσσυρο-βαβυλωνιακῆς ζωγραφικῆς χρώματα ἦσαν τὸ κυανοῦν καὶ τὸ ἐρυθρόν, κατ' ἐλάσσονα δὲ λόγον τὸ κίτρινον. Τὸ σχέδιόν της ἦτο θελκτικὸν καὶ ἀκριβές, ἀλλ' ἡ προοπτική της ἦτο τόσον ἐλαττωματική, ὅσον καὶ παρ' Αἰγυπτίοις. Τὰ ἄτομα παρίσταντο ἐν κατατομῇ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατ' ἐνώπιον. Ἡ ἀπεικόνισις τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἱκανῶς ἀφελής· ἐστερεῖτο πρωτοτυπίας καὶ κινήσεως, ἀλλὰ τὰ ζῷα, καὶ δὴ τὰ οἰκειότερα τούτων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Μεσοποταμίας, ὡς ὁ κύων, ὁ ἵππος, ὁ λέων, ἀπεδίδοντο μὲ θέλγουσαν ἀληθοφάνειαν καὶ ζωηρότητα, πρᾶγμα ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι εἰς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἔζησαν κατὰ τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους χρόνους peintres animaliers ἄξιοι πολλῆς προσοχῆς. Ὁ λέων τοῦ ἐσμαλτωμένου διαζώματος τοῦ γυναικωνίτου τῶν ἀνακτόρων τοῦ Χορσαβὰδ μὲ τὴν πλουσίαν χαίτην, τὸ χαῖνον, ἀνήσυχον στόμα καὶ τὴν εὐλύγιστον σπονδυλικὴν στήλην, ἀποτελεῖ ἱκανὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Ὁ χρωματισμὸς τῶν ἀναγλύφων παρ' Ἀσσυρίοις καὶ Βαβυλωνίοις ἐγίνετο μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ κατάταξιν δυναμένην νὰ ἐξάρῃ ὡρισμένα σημεῖα καὶ νὰ παραγάγῃ εὐχάριστα διακοσμητικὰ ἀποτελέσματα. Πλὴν τῶν διακριτικῶν γνωρισμάτων τοῦ προσώπου, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν βλεφάρων, τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου, ἐχρωματίζοντο ἐντόνως αἱ τιάραι, τὰ ὅπλα καὶ πᾶν ἄλλο ἐξέχον προσάρτημα τῆς ἐνδυμασίας, ἐνῷ κατελείποντο γυμνὰ τὰ λοιπὰ μέρη, προκαλοῦντα διὰ τῆς φαιᾶς ἐπιφανείας τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ κατεσκευάζετο τὸ ὅλον ἀνάγλυφον, ἐξαιρέτως ἐνδιαφέρουσαν ἀντίθεσιν. Στερεότυπά τινα θέματα διακοσμήσεως, ὧν τὰ πλεῖστα εἰκεῖα καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον (ρόδακες, ἀνθέμια, κλῶνοι μὲ καρπούς, κεχρωσμένοι διὰ βαθέος κιτρίνου χρώματος, μικροὶ ταῦροι ἐντὸς ταινιῶν ἐκ τεθλασμένων καὶ σπειροειδῶν γραμμῶν, ὡς οἱ ἐν Nimrud ἀποκαλυφθέντες), ἀνευρίσκονται συχνὰ εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀσσυρο-βαβυλωνιακῆς τέχνης.

Φοίνικες καὶ Πέρσαι. Ἐν Φοινίκῃ ἡ ζωγραφικὴ μέχρι τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων ἐλαχίστην ἔσχεν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις. Βέβαιον εἶναι μόνον, ὅτι οἱ Φοίνικες ἐχρησιμοποίουν τὸ χρῶμα εἰς τ' ἀνάγλυφα καὶ εἰς τὰ ἀγάλματά των. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Περσίαν, ὡς μαρτυρεῖται ἰδίᾳ ἐκ τοῦ διαζώματος τῶν ἀνακτόρων τῶν Σούσων, ἡ ἐπίθεσις χρωμάτων ἀντιτιθεμένων καὶ συμπληρούντων τὴν κυανῆν ἁρμονίαν τῶν χρησιμοποιουμένων ἐσμαλτωμένων πλακῶν ἐγίνετο μετ' εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων. Οἱ «Δορυφόροι» τοῦ προμνησθέντος διαζώματος τοῦ ἀνακτόρου τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἀποκείμενοι νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου, θεωροῦνται ὡς τὸ ἀρτιώτερον ἔργον τῆς περσικῆς ζωγραφικῆς. Τὸ ἔνδυμά των ἔχει τὸ κίτρινον χρῶμα τοῦ χρυσοῦ, διαστιζόμενον ἀπὸ λευκοὺς ἀστέρας, ἀλλαχοῦ δ' εἶναι λευκὸν μὲ ἐπαλλήλως τοποθετημένα τετραγωνίδια, φέροντα εἰς τὸ βάθος των ἐν μικρογραφίᾳ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Σούσων. Τὰ πρόσωπα καὶ αἱ χεῖρές των εἶναι μελαψά, ἡ ὑπόδησίς των κιτρίνη, τὸ δόρυ μέχρι τῆς αἰχμῆς βαθὺ κίτρινον, ἡ ἀπέραντος φαρέτρα των ἔχει ὁμοίως πρὸς τὸ πρόσωπόν των χρωματισθῆ καὶ διακοσμεῖται διὰ μικρῶν κυκλοτερῶν πρασίνου χρώματος σχημάτων, αἱ δὲ παρυφαὶ τοῦ ἐνδύματός των εἶναι πράσινοι ἢ φαιαί, διαστιζόμεναι διὰ λευκῶν στιγμῶν καὶ λευκῶν γωνιωδῶν διακοσμήσεων· ἡ κόμη των καὶ τὸ γένειόν των τέλος εἶναι πρασινόφαια. Ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη τῶν χρωματισμῶν μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς τὴν σημασίαν, ἥτις ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν Περσῶν καλλιτεχνῶν εἰς τὴν ἐπίτευξιν διακοσμητικῶν ἀποτελεσμάτων.

Κρῆτες. Ἀξία πάσης ἐξάρσεως εἶναι ἡ θαυμασία ζωγραφικὴ τῆς Κρήτης, ἥτις ἤρξατο ἀναπτυσσομένη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Β' χιλιετηρίδος π. Χ. Αἱ ἔξοχοι τοιχογραφίαι τῶν κρητικῶν ἀνακτόρων, ἐν αἷς ἀπεικονίζονται ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου, ἄνευ προοπτικῆς, πολυσύνθετοι σκηναὶ ἐκ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Κρητῶν, καταπλήσσουν διὰ τῆς ἐναργείας καὶ τῆς ζωηρότητός των. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται, ἐκτελεσθεῖσαι al fresco, διατηροῦνται καὶ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Ἡ παλαιοτέρα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων (1800 π. Χ. περίπου) εἶναι ὁ διάσημος «Κροκοσυλλέκτης» τῆς Κνωσοῦ, ὁ «Blue boy» ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων ἐπικληθείς. Ἐξαίρετος εἶναι καὶ ἡ ἐξ Ἁγίας Τριάδος σύνθεσις, ἐν ᾗ ἀπεικονίζονται βράχοι καλυπτόμενοι ὑπὸ ἀφθόνου καὶ θελκτικῆς ἀνθήσεως, λαγωὸς δρομαίως τρέχων, αἴλουρος ἐνεδρεύων φασιανόν, καὶ οἰκοδόμημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου γυνὴ ἐκτελεῖ λατρευτικὸν χορὸν καὶ ἑτέρα γυνὴ παρίσταται γονυκλινὴς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἕτεραι ἄξιαι ἀμερίστου ἐνδιαφέροντος κρητικαὶ τοιχογραφίαι εἶναι: α) ἡ ἐκ τοῦ μεγάρου τῆς βασιλίσσης προερχομένη, ἐν ᾗ ἀπεικονίζονται δελφῖνες καὶ ἰχθύες, β') ἡ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «la Parisienne», ἐκ Κνωσοῦ, ἀπεικονίζουσα νεάνιδα φέρουσαν περικόρμιον, μὲ τὴν κόμην διακεχυμένην εἰς ἀτιθάσους πλοκάμους καὶ εἰρωνικόν τινα τόνον εἰς τὴν ὅλην ἔκφρασιν, καὶ γ) ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Αἱ κυαναῖ κυρίαι» (The ladies in blue), ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας των. Πάντα τὰ ἔργα ταῦτα, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀνευρεθέντα ἐν Κρήτῃ, ἐνέχουν γραφικότητα, φυσικότητα, δροσερότητα καὶ παράδοξόν τινα χάριν. Οἱ Κρῆτες ζωγράφοι τῶν μακρινῶν τούτων χρόνων, φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐμπαθεῖς μελετηταὶ τῆς φύσεως, μετ' ἀκορέστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐνδιαφέροντος σπουδάζοντες καὶ προσπαθοῦντες ν' ἀπεικονίσωσι καὶ τὰς μᾶλλον ἐπουσιώδεις λεπτομερείας τῶν φυσικῶν προτύπων. Ἀρέσκονται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ζῴων, τῶν δένδρων, τῶν βράχων, τῶν ἀνθέων, τοῦ ἐναλίου κόσμου. Μὲ ταχείας κινήσεις, μὲ ὀλίγας γραμμάς, μὲ ἐλαφρὸν καὶ διαυγὲς σχέδιον καὶ μὲ ἐξαιρέτως ἐντυπωτικὸν χρωματισμὸν δημιουργοῦν θελγούσας παραστάσεις πλήρεις σφοδρᾶς ζωῆς καὶ ταραχώδους ἐνίοτε αἰσθήματος.

Ἕλληνες. Ἡ κρητικὴ αὕτη τέχνη κατὰ τὰ μέσα τῆς Β' χιλιετηρίδος π. Χ. μετηνέχθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ δὲ σῳζόμεναι τοιχογραφίαι τῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων ὁμιλοῦν περὶ τῆς μεταβολῆς ἣν ὑπέστη. Ἐλθοῦσα εἰς ἐπαφὴν μὲ λαοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον κτηνοτροφικοὺς καὶ γεωργικούς, ἀπέβαλε τὴν ἐλαφρότητα ἐκείνην, τὴν αἴσθησιν τοῦ γραφικοῦ, τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὰ διακοσμητικὰ θέματα, ἰδιότητας δι' ὧν διεκρίνετο ἐν μέσῳ παιγνιωδῶν καὶ καλαισθήτων ναυτίλων. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν ἐγκλιματισμόν της ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἀπέκτησε κανονικότητα καὶ καθηλώθη εἰς ἐσχηματοποιημένας παραστάσεις, αἵτινες προσέδωσαν εἰς αὐτὴν βαρύτητά τινα καὶ μονοτονίαν. Παρήγαγεν ὅμως αὕτη καί τινα ἔργα ἐξαιρέτως ἀξιοπαρατήρητα, ὡς εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ἐν Τύρινθι νέου ἀνακτόρου. Ἡ κυρίως ἑλληνικὴ ζωγραφική, ἀναπτυχθεῖσα πολὺ μετὰ τὴν γλυπτικήν, δυσχερέστατα δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ὁλοσχερῶς ἀπηκριβωμένην της ἱστορίαν. Τοῦτο δ' ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν μνημειακῶν πηγῶν· ἐλάχιστα λείψανά της διεσώθησαν. Κατὰ συνέπειαν πᾶσα σπουδὴ αὐτῆς δέον νὰ στηριχθῇ: α) ἐπὶ φιλολογικῶν μαρτυριῶν, β') ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀγγειογραφίας, παρακολουθούσης εἰς τὰ πλεῖστα σημεῖα κατὰ πόδας τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς, γ) ἐπί τινων ἐπιτυμβίων στηλῶν καὶ δ) ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς μέσης καὶ τῆς μεσημβρινῆς ἰδίᾳ Ἰταλίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀνέφερον ὡς πατρίδας τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Σικυῶνα. Καὶ πράγματι, αἱ πόλεις αὗται, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τοὺς Βακχιάδας καὶ τοὺς Κυψελίδας, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ

Digitized by Google

τοὺς Ὀρθαγορίδας ἐγνώρισαν ἡμέρας λαμπρᾶς ἀκμῆς, θὰ ἠδύναντο ἄριστα, ὅπως παρατηρεῖ ὁ L. Girard, νὰ χρησιμεύσουν ὡς κοιτίδες καὶ λίκνα τῆς ζωγραφικῆς. Ὡς ἀρχαιότεροι ζωγράφοι μνημονεύονται Κλεάνθης ὁ Κορίνθιος, εἰς ὃν ἀπεδίδοντο μία «Ἅλωσις τῆς Τροίας» καὶ μία «Γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς», καὶ Φιλοκλῆς ὁ Αἰγύπτιος· ἡ προσωνυμία τοῦ δευτέρου αὐτοῦ Ἕλληνος, προφανῶς μαρτυρεῖ τὴν στενὴν σχέσιν, ἥτις ὑφίστατο μεταξὺ τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀσκουμένης κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ζωγραφικῆς. Ἐπίσης ὡς ἐπιφανεῖς ἀρχαϊκοὶ ζωγράφοι ἀναφέρονται: Ἀριδίκης ὁ Κορίνθιος, Τηλεφάνης ὁ Σικυώνιος, Ἔκφαντος ὁ Κορίνθιος, Βούλαρχος ὁ ἐξεργασθεὶς χάριν τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Κανδαύλου πίνακα ἀπεικονίζοντα ἐν ἐπεισόδιον τοῦ μεταξὺ Ἐφεσίων καὶ Μαγνήτων πολέμου, Σαυρίας ὁ Σάμιος, Κράτων ὁ Σικυώνιος, Δεινίας, Χαρμάδας, Εὔμαρος ὁ Ἀθηναῖος, πατὴρ τοῦ γλύπτου Ἀντήνορος, ἐπαινούμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς καινοτόμος καὶ ἀπεικονίσας κυρίως θέματα ἐκ τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος, Κίμων ὁ Κλεωναῖος, ὅστις μνημονεύεται ὡς σπουδαῖος καλλιτέχνης καὶ τολμηρὸς νεωτεριστής, διαπρέψας ἰδίᾳ εἰς τὴν μετ' εὐκινησίας καὶ πραγματισμοῦ ἐξεργασίαν εἰκόνων ἀθλητῶν, καὶ ὁ Ἀντιφάνης.

Τὰ παλαιότερα ἔργα τῆς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον μονόχρωμα, τὰ νεώτερα ὅμως παρουσιάζουν εὐαρέστους συνθέσεις χρωμάτων. Τὸ κατὰ κόρον χρησιμοποιούμενον προγενεστέρως μέλαν χρῶμα ἀντικαθίσταται ἤδη διὰ τοῦ ἐρυθροῦ, τοῦ λευκοῦ, τοῦ κιτρίνου καὶ ἄλλων. Ὁ Εὔμαρος πρῶτος διέκρινε τὰς γυναῖκας τῶν ἀνδρῶν· ἐχρωμάτισε τὸ σῶμα τῶν γυναικῶν διὰ λευκοῦ χρώματος, ἐνῷ διὰ τὴν δήλωσιν τοῦ ἀνδρικοῦ σώματος ἐχρησιμοποίησε τὸ ὑπέρυθρον καὶ τὸ ὑπομέλαν χρῶμα συγχρόνως. Ἡ πολυχρωμία μετὰ ταῦτα κατέστη γενικὸς κανὼν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Ἀλλ' ὁ μέγας καλλιτέχνης, εἰς ὃν ἡ ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ ὀφείλει τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἀνθήσεως της κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα εἶναι ὁ Θάσιος Πολύγνωτος, υἱὸς τοῦ Ἀγλαοφῶντος, ζωγράφου καὶ τούτου, ἐνωρὶς ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις καὶ συνεργασθεὶς μὲ τὸν Μίκωνα καὶ τὸν Πάναινον, τοὺς δύο ἄλλους σπουδαίους ζωγράφους τῆς ἐποχῆς. Ὁ Πολύγνωτος ἐμαθήτευσε παρὰ Κίμωνι τῷ Κλεωναίῳ, διεκόσμησε δὲ τὴν Ποικίλην στοάν, τὸ Ἀνάκειον, τὸν ἐν Πλαταιαῖς ναὸν τῆς Ἀρείας Ἀθηνᾶς, τὴν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν πινακοθήκην, τὴν ἐν Δελφοῖς λέσχην τῶν Κνιδίων κλπ., καὶ ἐθαυμάσθη διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ χάριν τοῦ σχεδίου του, τὴν ἐπιτηδειότητά του εἰς τὴν διάταξιν πολυπροσώπων συνόλων, τὴν λαμπρότητα τοῦ χρωματισμοῦ του, μολονότι ὑπῆρξε μέγας ὡς σχεδιαστὴς μᾶλλον ἢ ὡς χρωματιστής. Θαυμασία ἦτο ἡ δεξιοτεχνία εἰς τὴν διάταξιν τῶν συμπλεγμάτων, τὴν αὐστηρὰν διαγραφὴν τῶν μορφῶν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐσωτερικῆς των ἐκφράσεως. Ἡ ἀττικὴ σχολὴ τῆς ζωγραφικῆς εἰς αὐτὸν ὀφείλει τὴν ἵδρυσίν της, τὰς τάσεις της καὶ τὴν λαμπρότητά της. Ὀνομαστοὶ μαθηταὶ καὶ συνεργάται τοῦ Πολυγνώτου ὑπῆρξαν ὁ Μίκων καὶ ὁ Πάναινος, ὅστις συνειργάσθη μετὰ τοῦ Φειδίου εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ θρόνου τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Σύγχρονοι δὲ τούτων ὁ διακρινόμενος διὰ τὸν πραγματισμὸν τῆς τεχνοτροπίας του καὶ τὴν ξηρότητα τῶν θεμάτων του Παύσων καὶ ὁ περίφημος ὡς σκηνοθέτης Ἀγάθαρχος, συχνάκις ἐμπνευσθεὶς ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ἀνεφάνη ὁ μέγας Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, διαπρέψας διὰ τὸν ἐξαίρετον χρωματισμὸν τῶν εἰκόνων του καὶ ὀνομασθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *σκιαγράφος*, διότι ἔδιδεν εἰς τὰ σώματα πλαστικότητα, χρησιμοποιῶν τὴν σκιάν, διὰ τῆς ὁποίας ταῦτα ἐξῄροντο ὡς ἀνάγλυφα. Ἀπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ ἐφεξῆς ἡ τέχνη προσεπάθησε διὰ τῆς σκιαγραφίας καὶ τοῦ χρωματισμοῦ νὰ μιμηθῇ τὴν φύσιν μέχρι παραισθήσεως καὶ ὀφθαλμαπάτης. Εἰς τοῦτο δὲ διέπρεψεν ἡ ἰωνικὴ σχολή, τῆς ὁποίας κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι ὑπῆρξαν ὁ Ζεῦξις, ὁ Παρράσιος καὶ ὁ Τιμάνθης. Ὁ Ζεῦξις, μαθητεύσας κατὰ τὴν παράδοσιν παρὰ Δαμοφίλῳ τῷ Ἱμεραίῳ καὶ τῷ Ἀπολλοδώρῳ, εἰργάσθη ἰδίᾳ ἐπὶ μυθολογικῶν θεμάτων, ἀνέπτυξε δ' ἔκτακτον δεξιοτεχνίαν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ πανθομολογηθεῖσαν ἱκανότητα εἰς τὴν ἐξεργασίαν πολυπροσώπων πινάκων. Ἐπὶ πλέον δ' ἐπλησίασε τὰ ὑπερφυσικὰ ὄντα τῆς μυθολογίας μὲ περισσοτέραν τόλμην καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὰ πάθη ἀνθρώπινα, προτερήματα καὶ ἐλαττώματα προσιδιάζοντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ κατέστησε τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις περισσότερον πιθανὰς καὶ τὰς μετέβαλεν εἰς πρόσφορον ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ζωγραφικῆς ἐπιδιωκούσης ἐσωτερικώτερα ἀποτελέσματα. Παρὰ τὰ θέματα ταῦτα, ἐχρησιμοποίησε μὲ ἄφθαστον χάριν σκηνὰς εἰλημμένας ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ ἀπέκτησε τὸν τίτλον θαυμασίου ζωγράφου γυναικείων μορφῶν, τὰς ὁποίας ἀπεικόνισε μὲ εὐγένειαν καὶ λεπτότητα ἀπαραμίλλους. Ὁ Ζεῦξις ὑπῆρξε μέγας σχεδιαστὴς καὶ μέγας χρωματιστής. Ἡ τέχνη του εἶναι πλήρης πάθους, θελγήτρου καὶ κάλλους. Ὅμοιος πρὸς αὐτὸν ἦτο ὁ Παρράσιος. Οὗτος ἐπεξειργάσθη θέματα τραγικά, ἐμπνευσμένα δηλονότι ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν τραγικῶν ποιητῶν τῆς μεγάλης ἀκμῆς, σκηνὰς εἰλημμένας ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ἀλληγορικὰς παραστάσεις. Ἐθαυμάσθη πολὺ ἡ ἐπιτηδειότης του εἰς τὴν σύνθεσιν, ἡ συμμετρία, τὴν ὁποίαν παρουσίαζεν ἡ διάταξις τῶν προσώπων εἰς τοὺς πίνακάς του, ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου του, ἡ ἐξαίρετος δεξιοτεχνία του εἰς τὸ σκιόφως, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ σταθερότης, μὲ τὰς ὁποίας ἐπετύγχανε τὴν διαβάθμισιν τῶν ἀποχρώσεων, ἡ ὅλη του γενικῶς τεχνικὴ κατάρτισις. Ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ φυσικότης τῶν εἰκόνων του κατέστησαν παροιμιώδεις. Ὁ Τιμάνθης, τέλος, ὁ τρίτος μέγας ζωγράφος τῆς ἰωνικῆς σχολῆς, ἐθεωρεῖτο ἀνυπέρβλητος εἰς τὴν ἰσχύν, μεθ' ἧς ἐξέφρασε τὰ μεγάλα ἄλγη, τὰ σφοδρὰ πάθη καὶ τὰς ἰσχυρὰς συγκινήσεις. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κύθνον καί, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐνίκησε τὸν Παρράσιον εἰς καλλιτεχνικὸν ἀγῶνα, λαβόντα χώραν ἐν Σάμῳ, διὰ πίνακος ἀπεικονίζοντος τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Αἴαντα διαμφισβητοῦντας πρὸς ἀλλήλους τὴν κατοχὴν τῶν ὅπλων τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀλλ' ὁ πίναξ αὐτὸς δὲν ὑπῆρξε τόσον περίφημος, ὅσον ὁ ἄλλος ἐκεῖνος πίναξ τοῦ Τιμάνθους, ὅστις διεσώθη ἐν ἀντιγράφῳ εἰς τὴν Πομπηίαν καὶ ὅστις ἀπεικόνιζε τὴν «Θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας».

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰωνικὴν τεχνοτροπίαν, ἡ ἐν Σικυῶνι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀναπτυχθεῖσα ζωγραφικὴ ἐκπροσωπεῖ τὸν αὐστηρὸν καὶ σταθερόν, οἱονεὶ δωρικόν, χαρακτῆρα τῆς καθόλου πελοποννησιακῆς τέχνης. Τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ σικυωνίου ἐργαστηρίου ὑπῆρξεν ἡ μακρὰ καὶ πολύπονος σπουδή, δι' ἧς ἀπεκτᾶτο ἡ ἀπαιτουμένη τεχνικὴ ἐμπειρία. Ὁ Εὔπομπος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς ταύτης, ἀπῄτει ἀπὸ τοὺς μαθητάς του βαθεῖαν θεωρητικὴν μόρφωσιν καὶ εὐρεῖαν πεῖραν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι τοῦ ἐργαστηρίου τούτου ὑπῆρξαν ὁ Πάμφιλος, ὅστις καὶ ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀπελλοῦ μνημονεύεται, μαθητὴς τοῦ Εὐπόμπου, μαθηματικὸς συγχρόνως καὶ φιλόσοφος, ἐκτελεστὴς πινάκων πλήρων σκέψεως καὶ διακεκριμένων διὰ τὸ θαυμάσιον σχέδιόν των, εἰσηγητὴς τῆς διδασκαλίας τοῦ σχεδίου εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα· ὁ Παισίας, μαθητὴς τοῦ Παμφίλου, τελειωτὴς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου εἰσαχθείσης ἐγκαυστικῆς μεθόδου καὶ ἐξαίρετος διακοσμητής, ζωγράφος μικρῶν χαριτωμένων πινάκων καὶ διερμηνευτὴς τῆς παιδικῆς ζωῆς· καὶ ὁ Μελάνθιος, μαθητὴς καὶ οὗτος τοῦ Παμφίλου, διακριθεὶς εἰς τὴν διάταξιν πολυπροσώπων συνόλων. Ἀξιοσημείωτον εἶναι καὶ τὸ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσαν θηβαιοαττικὸν ἐργαστήριον, οὗ μέγας ἐκπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστείδης, τοῦ ὁποίου ἐπῃνοῦντο πολὺ «Ἡ πολιορκουμένη πόλις», «Ὁ ἀσθενὴς» καὶ «Ὁ τραγικὸς ἠθοποιός», ὁ Νικόμαχος, ὁ Εὐξενίδας, ὁ Εὐφράνωρ, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν διάσημοι αἱ ἀπεικονίσεις ἱππικῶν ἀγώνων, καὶ ὁ Νικίας, ὅστις καὶ μετὰ τοῦ Πραξιτέλους συνειργάσθη, χρωματίζων τὰ ἀγάλματα τούτου. Ὁ μέγιστος τῶν ζωγράφων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ὁ Ἀπελλῆς. Οὗτος κατήγετο ἐξ Ἐφέσου ἢ μᾶλλον ἐκ Κολοφῶνος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἐφεσίῳ Ἐφόρῳ, τῷ Μελανθίῳ καὶ τῷ Παμφίλῳ, διέμεινεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰς πλείστας μεγάλας πόλεις τῆς ἐποχῆς του καὶ ὑπῆρξεν ὁ εὐνοούμενος προσωπογράφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἀπηγόρευεν εἰς πάντα ἄλλον πλὴν αὐτοῦ νὰ τὸν ἀπεικονίσῃ. Θαυμασταὶ ἦσαν αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς ὁποίας ἐπεξειργάσθη ὁ Ἀπελλῆς, ἰδίως δ' ἐκείνη, ἡ ὁποία τὸν παρίστανε «κεραυνοφόρον». Τὸ ἐξοχώτερον ὅμως τῶν ἔργων του ὑπῆρξεν ἡ «Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη», ἣν ἐξετέλεσε διὰ τὸν ἐν Κῷ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὁ Ἀπελλῆς ἀνεδείχθη ἀνυπέρβλητος εἰς τὸ σχέδιον καὶ εἰς τὸν χρωματισμόν, ἀποδίδων τὰ φυσικὰ πρόσωπα μετὰ καταπλησσούσης ἐναργείας, λαμπρότητος καὶ γοητείας. Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Καύνου τῆς Καρίας Πρωτογένης, ὑπομονητικός, σεμνὸς καὶ λεπτολόγος τεχνίτης. Τούτου ὀνομαστὰ ἔργα ὑπῆρξαν: «Ὁ Ἰάλυσος», ἱδρυτὴς τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων τῆς Ρόδου, τῆς Λίνδου δηλαδὴ τῆς Ἰαλύσου καὶ τῆς Καμείρου, «Ὁ ἀναπαυόμενος σάτυρος», αἱ δύο δημόσιαι νῆες τῶν Ἀθηναίων (ἡ «Πάραλος» καὶ ἡ «Ἀμμωνιάς») καὶ τὸ «Συνέδριον τῶν θεσμοθετῶν». Ἕτεροί τινες καλλιτέχναι τῶν ὑστάτων τούτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ Ἀετίων, ὁ Ἀθηνίων, ὁ Θέων, ὁ Τιμόμαχος καὶ ὁ Ἀντίφιλος. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι ἀσφαλῶς ἡ μᾶλλον ἐξέχουσα φυσιογνωμία εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἱστορίας τῆς ζωγραφικῆς τῶν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρόνων. Εἰς τὸν Ἀντίφιλον ἀποδίδονται εἰκόνες τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἱππολύτου, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν ἔλειπεν οὔτε ἡ εὐχέρεια τῆς ἐκτελέσεως, οὔτε ἡ ἐνάργεια τῆς ἀπεικονίσεως. Ἀλλ' ἡ ἰδιαιτέρα του σημασία εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν καλῶν τεχνῶν προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ καλλιτέχνης οὗτος ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τῆς *γελοιογραφίας*. Ἀγγειογραφίαι ἀνήκουσαι εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους παρέχουν ἀφθόνους ἀποδείξεις τῆς λεπτῆς εἰρωνείας, ἡ ὁποία διέπνεε τὰ ἔργα τοῦ Ἀντιφίλου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ἄλλα τινὰ εἴδη τῆς ζωγραφικῆς, ἀναπτυχθέντα κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρόνους, εἶναι ἡ *ρωπογραφία*, ἡ *τοπιογραφία* καὶ ἡ *ψηφοθεσία*. Τῆς ἀναπτύξεως τούτων λαμπρὰς ἀποδείξεις ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ ἐν Πομπηίᾳ καὶ Ἡρακλείῳ ἀποκαλυφθέντα ἔργα. Εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκουσι καὶ αἱ ἐπιτύμβιοι στῆλαι τῶν Παγασῶν, αἵτινες εὐρύνουν ἀρκούντως τὰς περὶ τῆς ἀρχαίας ζωγραφικῆς γνώσεις μας, ἐξ ἄλλου δ' ἀποτελοῦν μνημεῖα καὶ ἀπὸ καλαισθητικῆς ἀπόψεως ἐξαιρέτως ἐνδιαφέροντα.

Ἐτροῦσκοι καὶ Ρωμαῖοι. Ἐπὶ τῇ βάσει ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων καὶ δι' Ἑλλήνων ἐνίοτε τεχνιτῶν ἐκαλλιεργήθη εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν ἡ ζωγραφικὴ ἐν Ἐτρουρίᾳ. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν σχετικῶν ἔργων ἀνευρέθη εἰς τὰς ἐτρουσκικὰς νεκροπόλεις. Οἱ τοῖχοι τῶν τάφων ἦσαν πλουσιώτατα διακεκοσμημένοι διὰ ποικίλων παραστάσεων καὶ αἱ σαρκοφάγοι ἔφερον ἐνδιαφερούσας διακοσμήσεις. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ πᾶν προϊὸν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἢ γλυπτικῆς τῶν Ἐτρούσκων ἐξῄρετο διὰ πολυχρωμίας. «Εἰς τὰς ἐτρουσκικὰς τοιχογραφίας, γράφει ὁ P. Girard, ὑπάρχει μίμησις ἀφ' ἑνός, ἐπινόησις ἀφ' ἑτέρου. Ἡ μίμησις ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐθνικῶν ἠθῶν, εἰς τὸν σκοτεινὸν ρεαλισμὸν τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Ἅδην καὶ τὰς βασάνους του εἰκόνων· ἡ μίμησις ἀνευρίσκεται εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν κινήσεων, εἰς τὸν ρυθμὸν τῶν κινήσεων καὶ τῶν στάσεων, εἰς τὴν προτίμησιν ὡρισμένων διακοσμητικῶν μορφῶν, εἰς τὸ χρῶμα, εἰς τὸ σχέδιον». Οἱ Ἐτροῦσκοι ἐμελέτησαν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς ἀγγειογραφίας καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐστηρίχθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἰδικήν των ζωγραφικήν. Ἐπιπροσθέτως δὲν ἔμειναν στάσιμοι. Παρηκολούθησαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀγγειογραφίας αὐτῆς καὶ εἰσήγαγον καὶ ἰδικά των στοιχεῖα, εἰς ὅσα ἐξ αὐτῆς παρέλαβον. Αἱ ἐτρουσκικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος ἰδίως τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐφεξῆς παρουσιάζουν τὴν μίμησιν τῶν κορινθιακῶν ἀγγείων μὲ τὰς διατεταγμένας τὴν μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ζώνας ζωικῶν καὶ φυτικῶν μορφῶν. Περαιτέρω ἐμιμήθησαν τὰ ἀρχαϊκὰ ἑλληνικὰ ἀγγεῖα, τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα τῆς Ἀττικῆς καὶ τὰς λευκὰς ληκύθους. Τὰ χρώματα, ἅτινα ἐχρησιμοποίουν ἐν ἀρχῇ, ἦσαν ὡρισμένα: τὸ κόκκινον, τὸ μέλαν καὶ τὸ κίτρινον ἐπὶ ὑπωχροῦ βάθους· μετὰ ταῦτα μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ κυανοῦν καὶ τὸ πράσινον καὶ τὸ ρόδινον. Ἐπροσέξαν τὰς ἐναλλαγὰς τῶν ἀποχρώσεων καὶ προσεπάθησαν ν' ἀποδώσουν τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν πιστῶς. Τὰ θέματά των εἶναι ποικίλα: μυθολογικὰ ἐπεισόδια, σκηναὶ ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, συμπόσια, κυνήγια, ἀπεικονίσεις ἐλλήνων ἢ αὐλητῶν, ἢ ὀρχουμένων ἀτόμων κλπ. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἐτρούσκων ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκαν νεκρὰ καὶ αὐτοὶ τὰ ἐθνικά των κεφάλαια, μετασχηματίσαντες τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις κατὰ τὰς ἰδίας παραδόσεις, δοξασίας, συνήθειας κλπ. Μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ρωμαϊκῆς ζωγραφικῆς. Γνωρίζομεν, ὅτι λίαν ἐνωρὶς Ἕλληνες ζωγράφοι εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, διακοσμήσαντες ναούς, στοάς, βαλανεῖα, μέγαρα πλουσίων ἰδιωτῶν κλπ. διὰ θαυμασίων ἔργων. Ὁ Δαμόφιλος καὶ ὁ Γόργασος, ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Σεραπίων, ὁ Σώπολις καὶ ὁ Ἀντίοχος, ὁ Μητρόδωρος καὶ ἡ Κυζικηνὴ Λαΐα μεταβάντες εἰς Ρώμην ἀπέδειξαν δι' ἐξαιρέτων ἔργων τὴν γονιμότητα τοῦ ταλάντου των. Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαῖοι ζωγράφοι σπουδαιότατοι ἀνεφάνησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ σημειωθῇ ὁ Μ. Φάβιος Πίκτωρ, ὅστις ἐδιδάχθη παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν τὴν ζωγραφικήν, καὶ ὁ Μ. Πακούβιος, τραγικὸς ποιητής, ὁμοίως πρὸς τὸν προηγούμενον ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ ζήσας καὶ αὐτός. Διὰ τῶν διασωθεισῶν εἰς τὰς ἰταλικὰς πόλεις καὶ τὴν Πομπηίαν τοιχογραφιῶν καὶ ψηφοθεσιῶν, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἐπαρκῆ ἰδέαν τῆς ρωμαϊκῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Αἱ ἐν Πομπηίᾳ τοιχογραφίαι, τὰ ψηφοθετημένα δάπεδα καὶ αἱ παντοειδεῖς ἄλλαι ἀπεικονίσεις εἶναι ἐξαίρετως ἐνδιαφέρουσαι· ἀναφέρονται εἰς τραγικὰς καὶ εἰδυλλιακὰς σκηνάς· εἶναι ρωπογραφίαι, τοπιογραφίαι, γελοιογραφίαι, ἁπλῶς διακοσμητικαὶ παραστάσεις, σκηναὶ διαφόρων εἰδῶν, ἀναμνήσεις ἐπικῶν ἀγώνων (ὡς τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης), ὅλαι ἐκτελεσθεῖσαι μὲ ἄφθαστον λεπτότητα καὶ μοναδικὴν χάριν, μὲ ἀκρίβειαν σχεδίου, μὲ ἁρμονικὰς συγχρωμίας, μὲ ἀξιοθαύμαστον ἐκφρασιν. Σύγχρονοι τούτων εἶναι καὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐν Φαγιοὺμ τῆς Αἰγύπτου προσωπογραφίαι, τῶν ὁποίων ὁ καταπλήσσων ρεαλισμὸς μαρτυρεῖ περὶ μιᾶς σχεδὸν αἰφνιδιαστικῆς ἀνθήσεως τῆς ζωγραφικῆς.

Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, ἡ ζωγραφικὴ ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ ραγδαίως. Ἀπομακρυνθεῖσα τῆς φύσεως διὰ τῆς σχηματοποιήσεως καὶ τῆς γραμμικῆς παραστάσεως,

Digitized by Google

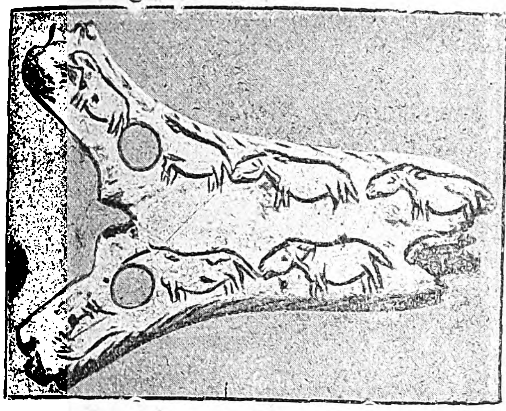
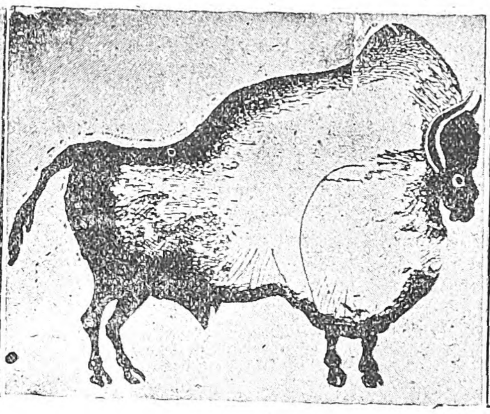
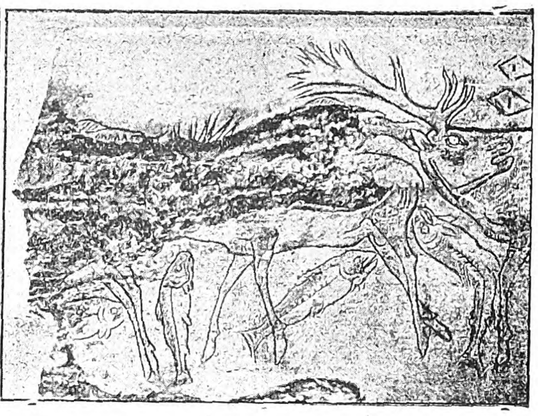

Αριστερά: *Ὀστοῦν εὑρεθὲν ἐν τῷ σπηλαίῳ Madeleine (ἐν Δορδόνῃ τῆς Γαλλίας), ἐφ' οὗ εἶναι κεχαραγμέναι εἰκόνες ζῴων (Μαγδαληναία ἐποχή.)*—Εἰς τὸ μέσον: *Βόνασος ἐν τῷ σπηλαίῳ Font-de Gaume (ἐν Δορδόνῃ τῆς Γαλλίας), κεχαραγμένος καὶ ἐζωγραφισμένος μὲ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν χρῶμα (τέλος Μαγδαληναίας ἐποχῆς)*.—Δεξιά: *Ὀστοῦν ρέννου, εὑρεθὲν ἐν τῷ ἐν Λούρδῃ σπηλαίῳ Lortet ("Ανω Πυρηνναῖα), ἐφ' οὗ εἶναι ἐζωγραφισμένοι ρέννοι καὶ ἰχθύες.*

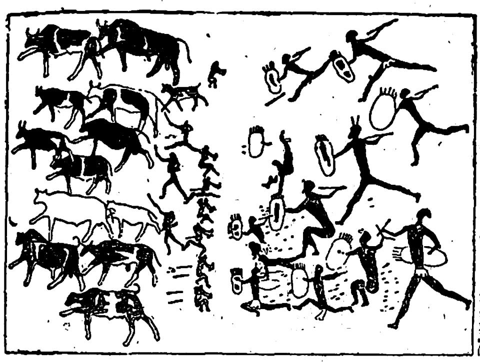
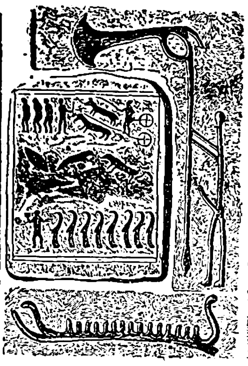

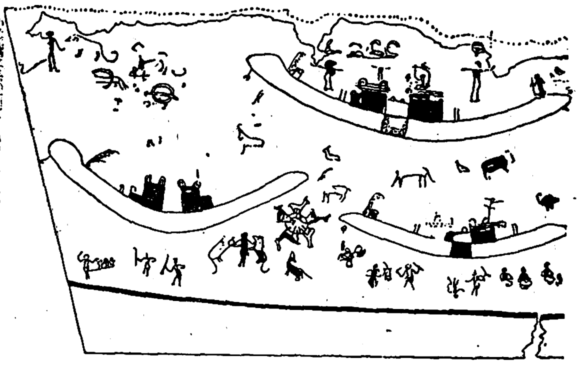

Ἀριστερά: *Χρωματισμένα σχεδιάσματα Βουσμάνων (ἀγρίων) ἐν ταῖς παρειαῖς σπηλαίου ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ ἅτινα ὁμοιάζουν καταπληκτικῶς πρὸς τὰ παρατιθέμενα προϊστορικὰ σχεδιάσματα. Ἡ πρωτόγονος αὕτη ζωγραφικὴ τέχνη δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὁρμηθεῖσα ἐκ ξενικῆς τινος ἐπιδράσεως, ὡς προϊὸν μιμήσεως ἢ διδασκαλίας, ἀλλ' ὡς τέχνη κατὰ φύσιν, ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ λαοῦ ἔχοντος ἔμφυτον ἰδιάζουσαν εἰς τοῦτο ἱκανότητα, ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς φύσεως διατελοῦντος καὶ ἐκ τῶν ἀμέσων ἐξ αὐτῆς ἐντυπώσεων ὁρμωμένου.*—Εἰς τὸ μέσον: *Σχεδιάσματα ἐπὶ βράχων τῆς Σουηδίας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰκόνος εἶναι μία τῶν πλακῶν τοῦ ἐν Κιβὶκ τῆς Σουηδίας περιφήμου μεγαλιθικοῦ τάφου (Χαλκῆ ἐποχή).*—Δεξιά: *Τοιχογραφία ἐν τάφῳ τῆς Ἱεραπόλεως (Αἰγύπτου), ἀναγομένη εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχήν. Ἐν ταύτῃ εἰκονίζονται ναυσιπλοΐα ἐν ποταμῷ καὶ ἄλλαι πράξεις τοῦ τότε βίου.*

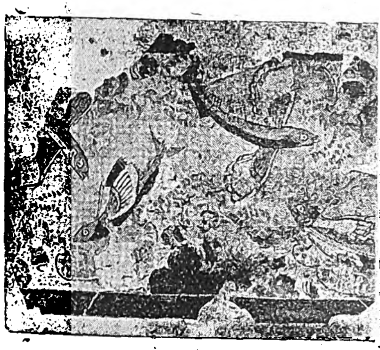
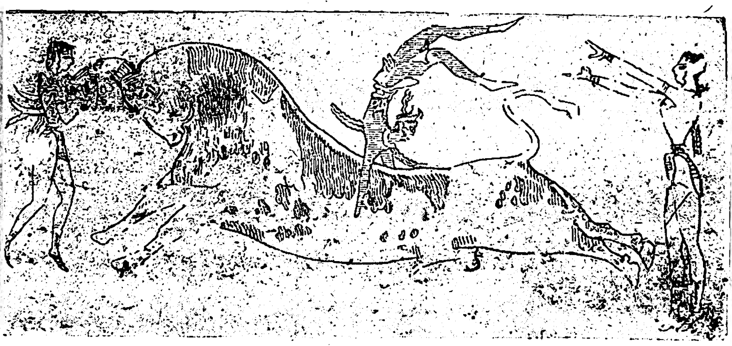
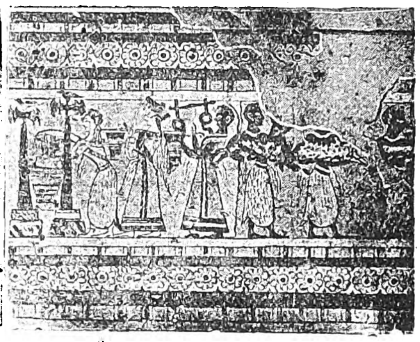

Ἀριστερά: *Τοιχογραφία ἐκ Φυλακωπῆς τῆς Μήλου (ἐκ τῆς δευτέρας πόλεως) ἐν ᾗ εἰκονίζονται ἰχθῦες φεύγοντες (Β' χιλιετηρὶς π. Χ.).*—Εἰς τὸ μέσον: *Τοιχογραφία ἐν Κνωσσῷ τῆς Κρήτης παριστῶσα ταυρομαχίαν, σύνηθες, ὡς φαίνεται, ἐλευθέριον ἀγώνισμα τῶν κρητικομυκηναϊκῶν χρόνων, οὗτινος μετεῖχον καὶ γυναῖκες.*—Δεξιά: *Τμῆμα ἐκ τῆς παραστάσεως τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς εὑρεθείσης εἰς τὴν παρὰ τὴν Φαιδὸν Ἁγίαν Τριάδα (3η μεσομινωϊκὴ ἐποχή). Ἐν τῇ λάρνακι ταύτῃ εἰκονίζονται προφανῶς θυσίαι καὶ σπονδαὶ ἀναγόμεναι εἰς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν.*

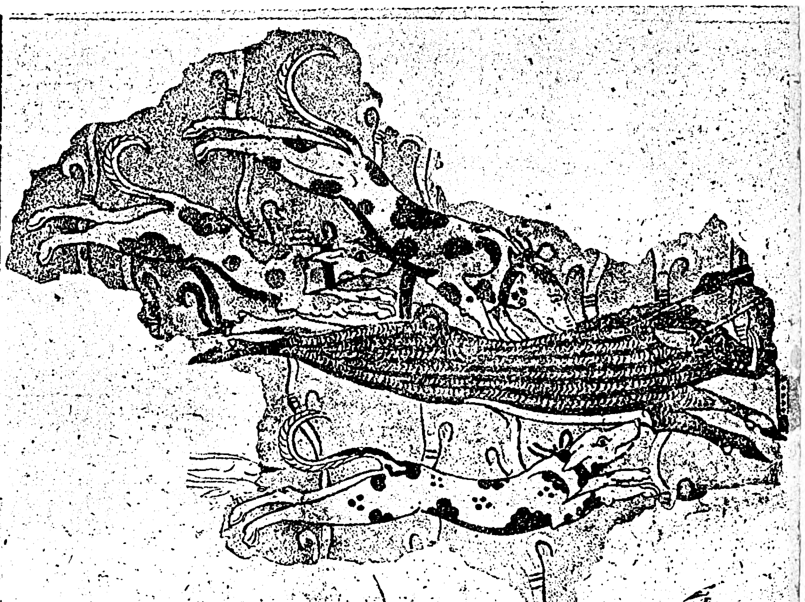

Ἀριστερά: *Τοιχογραφία ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσσοῦ (μέσα Β' χιλιετηρίδος π. Χ.)*—Εἰς τὸ μέσον: *Τοιχογραφία ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰκονίζεται κυνήγιον κάπρου.*—Δεξιά: *Τοιχογραφία ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰκονίζεται γυνὴ εἰς φυσικὸν σχεδὸν μέγεθος. Τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου καὶ τῶν γυμνῶν ἐν γένει μερῶν τῆς μορφῆς εἶναι δεδηλωμένον διὰ μελαίνης γραμμῆς.*

Digitized by Google

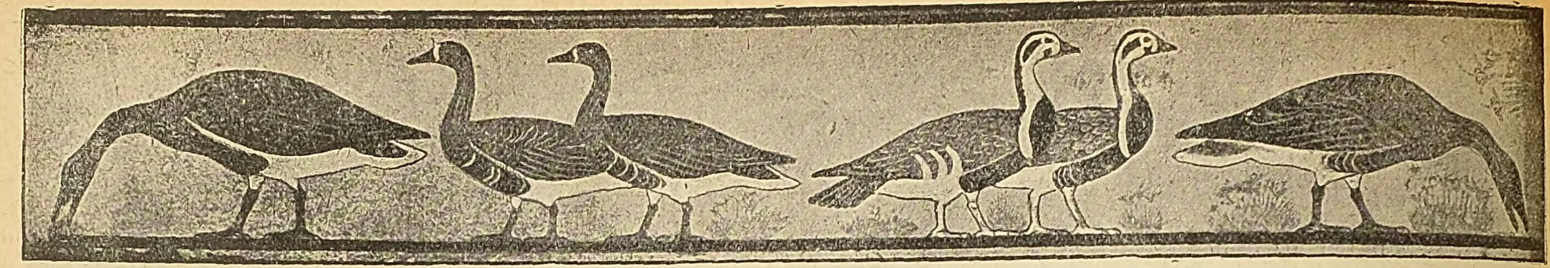

Αἱ χῆνες τοῦ Μέϊντουμ. [Αἰγυπτιακὴ τέχνη. Μουσεῖον Καΐρου.]

Σκηνὴ κωμῳδίας. [Πομπηΐα.]

Τρωΐλος καὶ Ἀχιλλεύς. [Ἐξ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀγγείου.

Παίκτριαι ἀστραγάλων. [Ἡρακλείῳ.]

Μία τῶν εἰκόνων τοῦ Φαγιούμ.

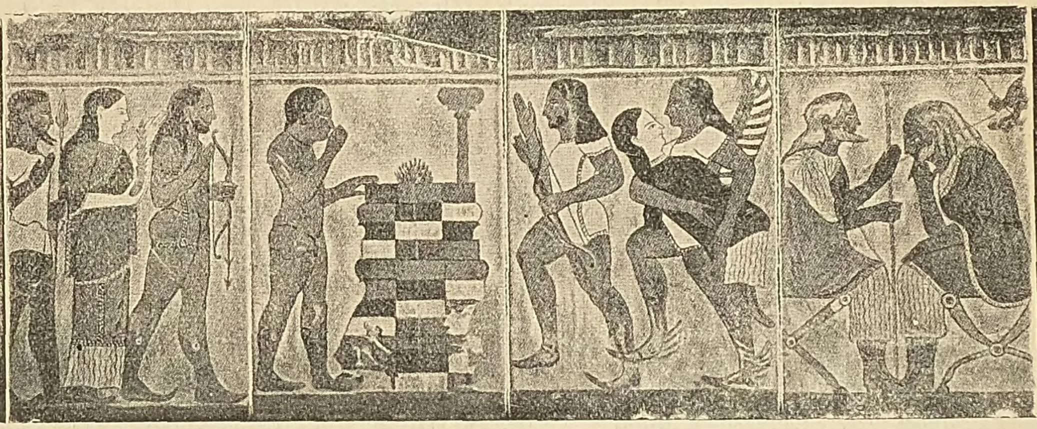

Ἐπικήδειοι προετοιμασίαι [Ἐτρουσκικὴ τέχνη.]

Ἑτέρα τῶν εἰκόνων τοῦ Φαγιούμ.

Θυσία τῆς Ἰφιγενείας. [Πομπηΐα.]

Μωσαϊκὸν παριστῶν τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην.

Τὸ μαρτύριον τοῦ Ἰξίονος [Πομπηΐα.]

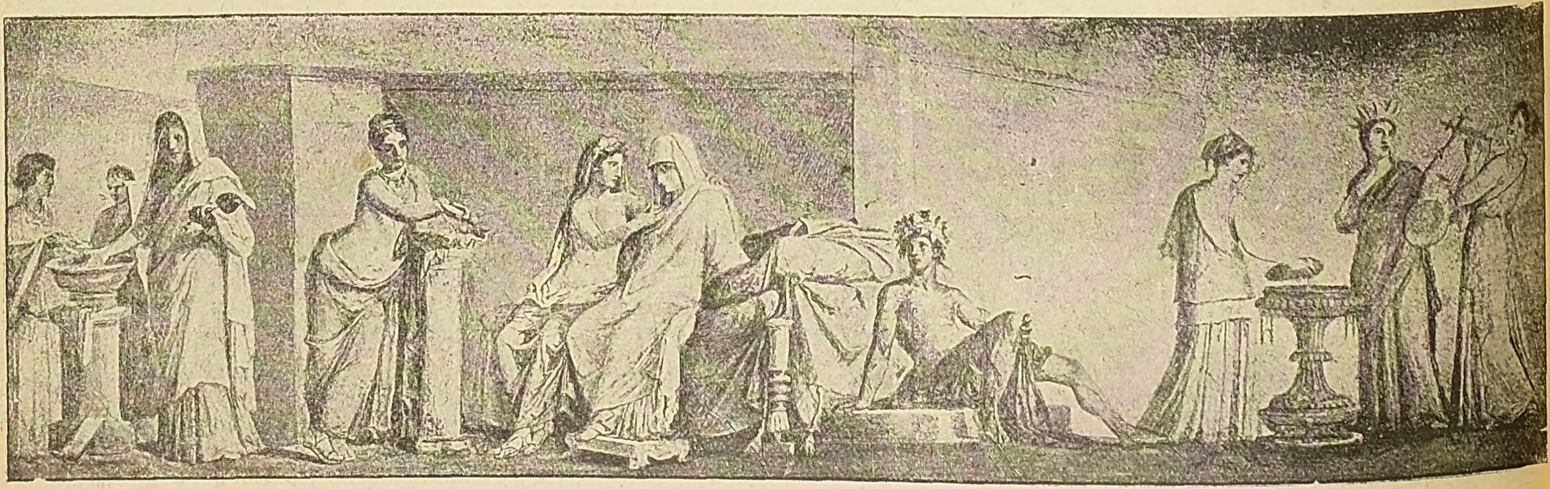

Ἡ σκηνὴ τῶν λεγομένων Ἀλδοβρανδίνων γάμων. [Πομπηΐα.]

Digitized by Google

Ὁ Ἅγιος Παῦλος
[Κοιμητήριον Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου.]

Ἡ ζωγραφικὴ τῶν κατακομβῶν: 1) Ὁ παράδεισος καὶ ὁ καλὸς ποιμήν. 2) Εἴσοδος τῆς Βιβίας εἰς τὸν παράδεισον.

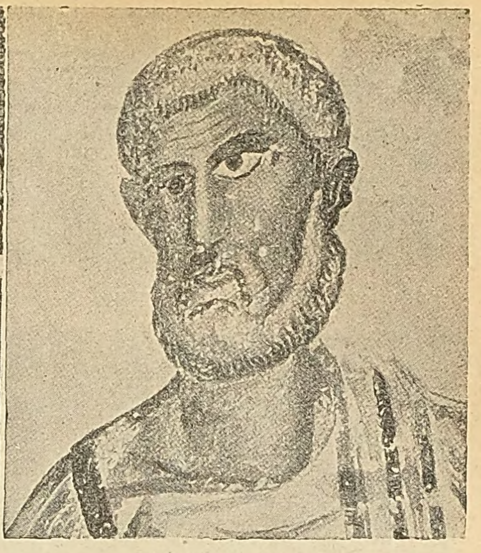

Ὁ Ἅγιος Πέτρος.
[Κοιμητήριον Πέτρου καὶ Μαρκελλίνου.]

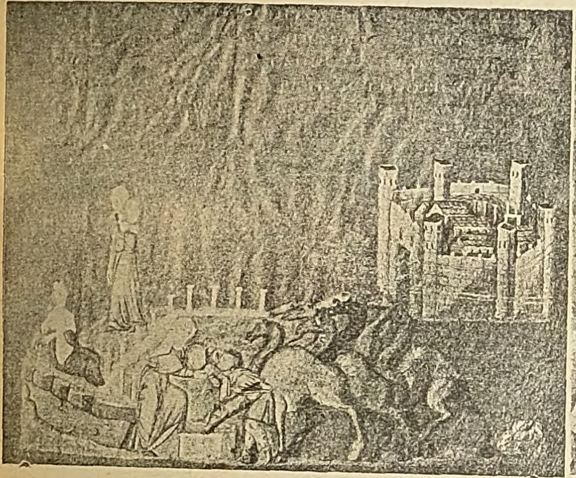

Ρεβέκκα καὶ Ἐλεάζαρ.
[Ἐν τῇ Βιενναίᾳ Γενέσει.]

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα κατὰ τὸ ψηφιδωτὸν τῆς Ραβέννης.

Ὁ Δαυὶδ παίζων τὴν λύραν του.
[Παρίσιοι, Ἐθν. Βιβλιοθήκη.]

Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ.
[Τοιχογραφία ἐν Ἄθῳ.]

Ἡ Παναγία.
[Μωσαϊκὸν ἐν τῷ Καχριγὲ-Τζαμὶ τῆς Κων)πόλεως.]

Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου.
[Μωσαϊκὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαφνίου.]

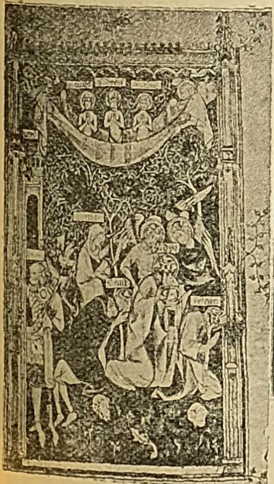

1) Ἡ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. [Παρίσιοι, Ἐθν. Βιβλιοθήκη.] 2) Οἱ τρεῖς μάγοι πρὸ τοῦ Ἡρώδου (μικρογρ. ψαλτηρίου). 3) Ὁ Donito παραδίδει εἰς τὴν μαρκησίαν Ματθίλδην τὸ ποίημα τοῦ ἐγκωμίου. [Βατικανόν.] 4) Ἡ δημιουργία τῆς Εὔας. [Βιβλιοθήκη Βιέννης.] 5) Ψαλτήριον τοῦ Arundel. [Βρετταν. Μουσεῖον.]

Digitized by Google

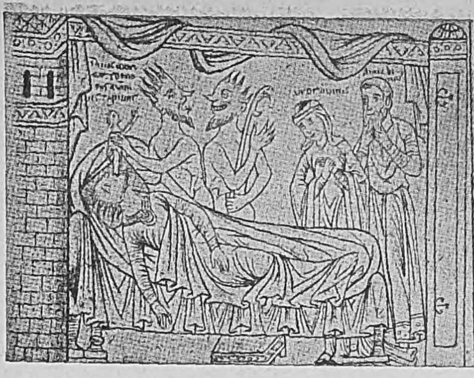

Ἀριστερά: *Ὁ θάνατος τοῦ ἁμαρτωλοῦ* (ΙΓ' αἰών).—Εἰς τὸ μέσον: *Ἡ κατάληψις τῆς Ἀγγλίας* (ΙΑ' αἰών).—Δεξιά: *Σκηνὴ ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως.* [Βιέννη.]

Ἀριστερά: ***Ἀλτιγκιέρι καὶ Ἀβάντζο**: Ἡ δίκη τῆς Ἁγίας Λουκίας.*—Εἰς τὸ μέσον: ***Τζιόττο**: Ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης.*—Δεξιά: *Ἡ κυρία μὲ τὸ κάνιστρον τῶν ῥόδων. (Ζωγραφικὴ ἐπὶ τάπητος.)*

Ἀριστερά: ***Βὰν ντὲρ Κόες**: Ἡ Ἁγ. Μαγδαληνή, ἡ Ἁγ. Μαργαρίτα, ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Φ. Πορτινάρι.*—Εἰς τὸ μέσον: ***Οὐμβ. καὶ Ἰωάν. Βὰν Αἴκ**: 1) Οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ. 2) Οἱ καλοὶ δικασταί.*—Δεξιά: ***Θιέρρυ Μπούτς**: Ὁ αὐτοκράτωρ Ὄθων ἐπανορθώνων μίαν ἀδικίαν του.*

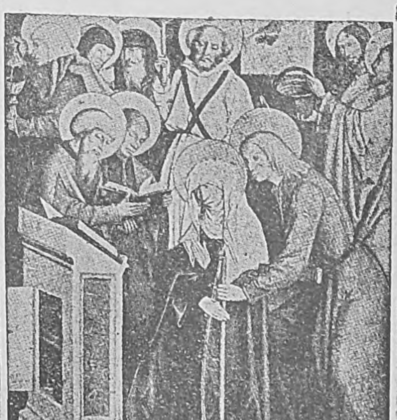

*1) **Χολμπάϊν τοῦ πρεσβυτέρου**: Ἡ Ἁγία Ἐλισάβετ τῆς Οὐγγαρίας. 2) **Στέφαν Λόχνερ**: Ἡ Παρθένος. 3) **Μαρτίνου Σογγάουερ**: Ἡ Παρθένος. 4) **Σάϊτμπλομ**: Ὁ ἐξαγνισμὸς τῆς Θεοτόκου. 5) **Χολμπάϊν τοῦ πρεσβυτέρου**: Ἡ Ἁγία Βαρβάρα.*

Digitized by Google

μετέβαλε τ' ἀντικείμενα εἰς ἁπλᾶς συμβολικὰς ἀπεικονίσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Καὶ ἔσχε μὲν παροδικάς τινας ἀνθήσεις, ἀλλὰ μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 'Αναγεννήσεως ἠδυνήθη νὰ ἐπανεύρῃ ἑαυτὴν καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ μεγάλα της πεπρωμένα. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔχομεν νὰ μελετήσωμεν τέσσαρας ἐξαιρέτως σημαντικὰς περιοχάς: τὴν βυζαντινήν, τὴν ἀραβικὴν ἢ μουσουλμανικήν, τὴν ρωμανικὴν καὶ τὴν γοτθικὴν τέχνην.

Βυζαντινὴ ζωγραφική. 'Η βυζαντινὴ ζωγραφικὴ ἐξεδηλώθη ἰδίᾳ ὡς τοιχογραφία, πινακογραφία, ψηφοθεσία καὶ μικρογραφία, ἀφορμηθεῖσα δ' ἀπὸ ἑλληνιστικῶν καὶ ἀνατολικῶν προτύπων ἐξειλίχθη λίαν ἐνωρὶς εἰς αὐθύπαρκτον καὶ αὐθυπόστατον τέχνην. Τὰ σημαντικώτερα τῶν μειονεκτημάτων της ὑπῆρξαν ἡ ἔλλειψις ἐλευθερίας κινήσεων καὶ ἡ ἀπουσία σφοδρῶν καὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως οὐσιωδῶν μεταλλαγῶν. Κλεισμένη ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ δόγματος, χρησιμεύουσα πολλάκις ὡς ἁπλοῦς διερμηνευτὴς τῶν ἱερῶν κειμένων, ἀποδίδουσα καιριωτάτην σημασίαν εἰς τὸ θέμα παρὰ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θέματος, ἀγνοοῦσα κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ὕπαρξιν πολλῶν ἐπιπέδων καὶ ἐπιμένουσα πεισμόνως εἰς ὡρισμένα στερεότυπα πρότυπα, δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ ἔργα πλήρη φλογερᾶς ἀκτινοβολίας καὶ κινήσεως. 'Αλλ' ἐὰν κριθῇ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἔθηκεν εἰς τὸν ἑαυτόν της καὶ ἀκόμη, ἀπολύτως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πλεονεκτημάτων της, δηλαδὴ τῆς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὰ δημιουργήματά της, τῆς διαθέσεως, τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ κατὰ τρόπον ἐξόχως ἐκδηλωτικόν, τῶν χρωματικῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας ἐπραγματοποίησε καὶ τῆς σημασίας τῶν λεπτομερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατελείφθη, θ' ἀνακύψῃ εὐθὺς ἀμέσως ἐπιβλητικὸν ὁλόκληρον τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας της καὶ τῆς σπουδαιότητός της. 'Η καθόλου διαμόρφωσίς της δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς δύο περιόδους: τὴν *ἱστορικὴν* (ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος) καὶ τὴν *δογματικὴν* (ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος μέχρι σήμερον). Κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν ἡ ζωγραφικὴ διακόσμησις τοῦ ναοῦ ἀφίνεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ζωγράφου, ὅστις χρησιμοποιεῖ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του πᾶν πρόσφορον ἐπεισόδιον ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Κατὰ τὴν δευτέραν κυριαρχοῦν δογματικαὶ παραστάσεις καθοριζόμεναι εἰς ἰδιάζοντας εἰκονογραφικοὺς κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατ' ἀναπόδραστον ὑποχρέωσιν κινεῖται ὁ καλλιτέχνης. Παρὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ σημασία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν χειρογράφων διὰ μικρογραφιῶν, αἵτινες, ἀναφερόμεναι εἰς ἀτελεύτητον ποικιλίαν θεμάτων, ἀποβαίνουν ζωντανὸς καὶ θαυμάσιος ἑρμηνευτὴς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μεταξὺ τῶν γνωστοτέρων Βυζαντινῶν ζωγράφων τάσσονται ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Β', ὁ Εὐλάλιος, ὁ Λάζαρος, ὁ 'Ανδρέας ὁ υἱὸς τοῦ πρωθιερέως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει 'Αγίας Σοφίας 'Αρταβάσδου, ὁ Ναυκράτιος, ὁ Ζαχαρίας τῆς ἐν 'Αγίῳ "Ορει μονῆς τῶν 'Ιβήρων, ὁ Εὐφραίμ, ὁ 'Ανδρόνικος, ὅστις διεκόσμησε διὰ τοιχογραφιῶν τὴν μονὴν τοῦ 'Αγίου Παύλου (ἐν 'Αγίῳ "Ορει) καὶ ὁ περίφημος Μανουὴλ Πανσέληνος, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μακεδονικῆς σχολῆς, ἥτις ἔμεινε πιστὴ εἰς ὅ,τι ἀπετέλει τὴν οὐσίαν τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κρητικὴν σχολήν, μᾶλλον προσκειμένην πρὸς τὰς τάσεις τῆς Δύσεως.

'Αραβικὴ ζωγραφική. 'Η ζωγραφικὴ δὲν ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν 'Αράβων ἐξ ἀφορμῆς ρητῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ Κορανίου, προσομοίας πρὸς τὴν παρ' 'Εβραίοις ἰσχύουσαν. 'Ο Μωάμεθ καταδικάζει τὴν ζωγραφικὴν μὲ ἀσυνήθους δριμύτητος ἐκφράσεις. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ "Αραβες ὑπῆρξαν μεγάλοι διακοσμηταὶ καὶ οὐχὶ ζωγράφοι. 'Εστράφη δ' ἡ ἀραβικὴ διακοσμητικὴ πρὸς τὸν φυτικὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐδανείσθη ἀπειρίαν συνθέσεων, εἰς γεωμετρικὰς συνθέσεις καὶ εἰς πολυπλόκους χιμαιρικὰς ἀπεικονίσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέκυψε τὸ ἀραβούργημα.

Ρωμανικὴ ζωγραφική. 'Η ρωμανικὴ τέχνη, ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἰδίᾳ μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Καρλομάγνου, ἠσκήθη κυρίως ὡς ἀρχιτεκτονικὴ καὶ γλυπτική. 'Ως ζωγραφικὴ ἐκαλλιεργήθη μόνον ἐπὶ μικρογραφιῶν εἰς χειρόγραφα, κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῶν ἐξ 'Ανατολῆς προτύπων, καὶ ἐπὶ ὑαλοπινάκων ἐκκλησιῶν, διακοσμουμένων δι' ἀπεικονίσεων ἁγίων προσώπων.

Γοτθικὴ ζωγραφική. 'Η ζωγραφικὴ δὲν ἠσκήθη εἰς ὅσην ἔκτασιν θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀναμένῃ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς γοτθικῆς τέχνης, μολονότι ἡ πολυχρωμία ἦτο λίαν διαδεδομένη τόσον εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν φυτοσχήμων κατὰ τὸ πλεῖστον γοτθικῶν κιονοκράνων, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐξεργασίαν ποικίλων ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἢ γλυπτικῶν ἔργων. 'Ο λόγος τοῦ φαινομένου αὐτοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθῇ καὶ εἰς τὴν ὕπαρξιν μεγίστου ἀριθμοῦ παραθύρων, τὰ ὁποῖα διετρύπων πανταχόθεν τοὺς τοίχους τῶν ναῶν. 'Εξ ἀφορμῆς τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς ἐκτεταμένων ἐπιφανειῶν πρὸς εἰκονογράφησιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν, ἐκρίθη σκόπιμον λίαν ἐνωρὶς νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ ὑαλοπίνακες τῶν παραθύρων, εἰς τὴν ἔγχρωμον διακόσμησιν τῶν ὁποίων κατηναλώθησαν ἀξιολογώταται καλλιτεχνικαὶ δυνάμεις, δημιουργήσασαι μακρὰν παράδοσιν καὶ ἀναγαγοῦσαι τὸν κλάδον τοῦτον τῆς γοτθικῆς τέχνης εἰς ἀπολύτως ἀξιόζηλον περιωπήν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ καὶ ἡ μικρογραφία. 'Επὶ ἀνατολικῶν προτύπων στηριχθεῖσα κατ' ἀρχάς, συνεκροτήθη μετὰ ταῦτα εἰς ἐξαίρετον αὐτοτελῆ τέχνην, καλλιεργηθεῖσαν ὄχι μόνον εἰς ὁλόκληρον τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν κεντρικήν, τὴν βόρειον καὶ τὴν δυτικωτάτην Εὐρώπην. Θαυμάσια ἔργα μικρογραφίας διεσώθησαν εἰς τὰς πλείστας συλλογὰς μεσαιωνικῶν χειρογράφων τῶν εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν.

'Αναγέννησις. Διὰ τῆς γοτθικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς βυζαντινῆς ἀφ' ἑτέρου τέχνης εἰσερχόμεθα εἰς τὴν 'Αναγέννησιν. Εἶναι δ' ἡ 'Αναγέννησις ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ ζωγραφικὴ ἐστράφη ἐκ νέου πρὸς τὴν φύσιν, ὡς εἶχε κάμει ἀπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκμῆς μέχρι τοῦ τέλους τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, καὶ ἀνεζήτησεν εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῶν φυσικῶν προτύπων τὰ μέσα, δι' ὧν θὰ ἐπετύγχανε τὸν μέγιστον προορισμόν της. 'Ο πρῶτος ἄξιος προσοχῆς καλλιτέχνης τῆς 'Αναγεννήσεως εἶναι, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Βαζάρι, ὁ Τσιμαμποῦε. 'Εκ τῆς ἐργασίας του οὐδεὶς πίναξ σῴζεται. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι ὑπῆρξεν ἁπλοῦς ψηφιδωτής. Πάντως ἡ φήμη τοῦτον θεωρεῖ ὡς τὸν πρῶτον, μετὰ μακροὺς αἰῶνας ξηρότητος καὶ σκότους, κηρύξαντα τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ ἡλιοχαρὲς ὕπαιθρον, εἰς τὸ φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὰ θερμὰ χρώματα τῆς θαλλούσης φύσεως. Παρ' αὐτὸν ὁ Δούτσιο ντὶ Μπουονινσένια, Σιενναῖος καλλιτέχνης, ἐκαλλιέργησε τέχνην πλήρη φαιδρᾶς ἁρμονίας, συνεχίζουσαν ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως, συμπληρώνουσαν ἀφ' ἑτέρας τὴν παντοδύναμον ἐν Σιέννῃ ἰδίᾳ βυζαντινὴν παράδοσιν. 'Απὸ τοῦ Δούτσιο τούτου κατάγονται οἱ διάσημοι καλλιτέχναι τῆς Σιέννης: Σιμόνι Μαρτίνι, ὁ ἐπικαλούμενος Μέμμι, Λορεντζέττι καὶ Γκάννυτι, ἰδίᾳ ὁ Θαδδαῖος Γκάννυτι. 'Αλλ' οἱ Σιενναῖοι ζωγράφοι εἶναι ὁ Σόντομα, ὁ Βαλτάσαρ Περοῦτζι καὶ ὁ Μπεκαφφοῦμι. Καὶ οὗτοι ὅμως δὲν δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τοὺς μεγάλους τεχνίτας τῆς φλωρεντινῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἀκμῆς. 'Η δόξα τῆς *φλωρεντινῆς* σχολῆς ἄρχεται διὰ τοῦ Τζιόττο ντὶ Μποντόνε (1276—1336). 'Ο Τζιόττο, ἐπηρεασθεὶς κατά τινας παρὰ τοῦ Σιενναίου Δούτσιο, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μέγας καινοτόμος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ζωγραφικῆς, εἰς ἀληθὴς ἐμψυχωτής. "Εχυσε τὸ κῦμα θερμοῦ αἵματος μέσα εἰς τὰς ἀπεξηραμένας σάρκας τῆς παραδόσεως, κατέλιπε τὰ ἀπωστεωμένα σύμβολα, ἐστράφη μὲ νεανικὴν σφοδρότητα καὶ τόλμην πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐξετέλεσε μακρὰν σειρὰν ἔργων, τὰ ὁποῖα, μολονότι παρουσιάζουν κατὰ μέγα μέρος πολλὰ ἐλαττώματα, διακρίνονται ὡς σύνολα διὰ τὴν θαυμαστὴν των διαύγειαν καὶ τὴν ζωογόνον πνοὴν τῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία τὰ περιβάλλει. 'Εκ τῶν μαθητῶν τοῦ Τζιόττο μέγιστος ὑπῆρξεν ὁ Φρὰ 'Ατζέλικο (1387—1455). 'Ο Φρὰ 'Ατζέλικο, παρὰ τὴν σχετικὴν μονοτονίαν τῆς τέχνης του, παραμένει πάντοτε ὁ ἁγνότερος τῶν ἐκπροσώπων τῆς ζωγραφικῆς, συνάμα δὲ ὁ ὑπεροχώτερος διερμηνευτὴς τῶν αἰσθημάτων ἐκείνων τῆς εὐλαβείας, τῆς βαθείας πίστεως πρὸς τὸν οὐρανόν, τῆς ὑπὲρ κόσμον ἡδονῆς, τὰ ὁποῖα δοκιμάζουν αἱ ὑπεράνω τοῦ βίου τούτου ἠρμέναι διάνοιαι. Μοναχὸς ἦτο καὶ ὁ Φρὰ Φίλιππο Λίππε (1406—1469), ὁ ἐξαιρέτως ὑπὸ τῶν Μεδίκων εὐνοηθείς, ὅστις εἰργάζετο ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων μὲ ἰσχὺν συγχρόνως καὶ ἁβρότητα, ἐπὶ πᾶσι δὲ μετὰ λίαν ἀξιοπαρατηρήτου ἀναζητήσεως τοῦ ρεαλισμοῦ. Μαθηταὶ τοῦ Φρὰ Φίλιππο Λίππε ὑπῆρξαν ὁ Βερόκκιο (1435—1488) καὶ ὁ Σάντρο Μποτιτσέλλι (1444—1510), ὅστις διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὴν θαυμασίαν ποίησιν τῶν πινάκων του, τὸ λυρικὸν αἴσθημα καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας, μεθ' ὧν ἀπεικόνισε τὴν ποικιλότροπον ἁρμονίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς. Μεταξὺ τῶν χρωματιστῶν ζωγράφων ὁ Μποτιτσέλλι κατέχει ὅλως ἰδιάζουσαν θέσιν. Τὸ μᾶλλον γνωστὸν καὶ τὸ σημαντικώτερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀποκειμένη «'Αλληγορία τῆς 'Ανοίξεως», ἐν ᾗ διαλάμπει ὅλη ἡ λαμπρότης καὶ ἡ ἐρασμιότης συνάμα τοῦ ταλάντου τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου. 'Ομοίως κομψὸς καὶ μανιώδης ἐραστὴς τοῦ διαυγοῦς σχεδίου καὶ τῶν ζωηρῶν γραμμῶν ὑπῆρξεν ὁ Δομένικος Γκιρλαντάγιο (1449—1494), παραγωγικώτατος καὶ μεγαλόπνοος καλλιτέχνης, ὅστις πρῶτος ἐν τῇ φλωρεντινῇ τέχνῃ ἀνέμιξε τὸ ἐγκόσμιον μετὰ τοῦ θείου. 'Ο Γκιρλαντάγιο διετέλεσεν ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Μιχαὴλ 'Αγγέλου. Θελκτικὰ ἔργα ὀφείλονται καὶ εἰς ἕτερόν τινα Φλωρεντῖνον ζωγράφον, τὸν Φιλιππῖνο Λίππε (1460—1505), νόθον υἱὸν τοῦ Φρὰ Φίλιππο Λίππε καὶ μαθητὴν τοῦ Μποτιτσέλλι, ὅστις παρὰ τὴν μικράν του ἐφευρετικότητα κατέλιπε πίνακας διακρινομένους διὰ τὸν πλοῦτον, τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν διακοσμητικήν των χάριν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν φλωρεντινὴν σχολὴν ἤκμασε καὶ ἡ *βενετικὴ* κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, προερχομένη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἐπὶ τῆς παρὰ τὴν Βενετίαν νησῖδος Μουράνο καλλιεργηθεῖσαν ἐπὶ μακρὸν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀπὸ τὴν σχολὴν τῆς Σιέννης, ἧς κυρίως ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν. Οἱ παλαιότεροι ἐκπρόσωποι τῆς βενετικῆς σχολῆς ὑπῆρξαν οἱ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Βιβαρίνι καταγόμενοι καλλιτέχναι ἀφ' ἑνός, οἱ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Μπελλίνι, ἐκ Παδούης ἑλκούσης τὴν καταγωγήν, καταγόμενοι καλλιτέχναι ἀφ' ἑτέρου. 'Ο 'Ιάκωβος Μπελλίνι ἐκόμισεν ἐκ Παδούης εἰς τὴν Βενετίαν τὸν ἐν τῇ γενετείρᾳ του ἐπικρατοῦντα συνδυασμὸν τῆς φλωρεντινῆς κομψότητος καὶ χάριτος πρὸς τὴν εὐρυθμίαν τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Υἱοὶ τούτου ὑπῆρξαν ὁ Τζεντίλε καὶ ὁ 'Ιωάννης Μπελλίνι, ὅστις ἔζησεν ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἓξ ἔτη (1430—1516) καὶ ὅστις μολονότι κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο πλήρως ὑποδουλωθεὶς εἰς τὴν ξηρὰν εὐρυθμίαν τῶν μορφῶν τοῦ διασήμου Παδουανοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ζωγράφου Μαντένια (1431—1506), βραδύτερον ἐξειλίχθη εἰς δαιμόνιον καλλιτέχνην, εἰς ἄκρον θαυμασθέντα διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ χρώματός του καὶ τὴν διαύγειαν τῆς φωτοσκιάσεώς του. "Ετερος Βενετὸς ζωγράφος, ὁ Κριτέλλι, παρέμεινε πάντοτε πρωτόγονος, ὁ Καρπάτσιο δὲ (1460—1522) καὶ ὁ Τσίμα ντὰ Κονελιάνο (1460—1517) ὑπῆρξαν καλλιτέχναι πλήρεις ἐξαιρέτου θελκτικῆς χάριτος. 'Ο Τζιορτζόνε (1478—1510) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βραχείας ζωῆς του διέπρεψεν ὡς σχεδιαστὴς συνάμα καὶ χρωματιστής, συνδυάσας τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν εὐγραμμίαν τῶν προγενεστέρων του καλλιτεχνῶν μετὰ τῆς χρωματικῆς πλαστικότητος, τῆς λαμπρᾶς φωταυγείας καὶ τῆς παλλομένης ζωῆς, αἵτινες κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζουν τὴν τέχνην τῆς βενετικῆς σχολῆς. 'Ο Τζιορτζόνε ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ 'Ιωάννου Μπελλίνι καὶ διδάσκαλος πλείστων διαπρεψάντων καλλιτεχνῶν, διατρέξας, κατά τινα ἔκφρασιν, διὰ τοῦ ἔργου του ὅλον τὸ διάστημα, ὅπερ χωρίζει τὸν Μαντένια ἀπὸ τὸν Τισιανόν. 'Υπῆρξε δ' ὁ Τισιανὸς Βετσέλλι (1477 ἢ 1490—1577) εἷς ἐκ τῶν ὑπεροχωτέρων ζωγράφων, ὅσοι ποτὲ ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς γῆς. "Εζησεν ἐπὶ ἕνα αἰῶνα περίπου, ἐδημιούργησε δὲ εὐρύτατον, μεγαλοπρεπές, ποικίλον καὶ πολυσύνθετον ἔργον, δι' οὗ ἔταμε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ κατέκτησε τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῆς καλλιτεχνικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου. 'Απὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας μέχρι βαθέος γήρατος ἔβαινεν ἀπὸ προόδου εἰς πρόοδον, ἀπὸ ἐξελίξεως εἰς ἐξέλιξιν. 'Αφιερώθη εἰς ὅλα τὰ εἴδη ζωγραφικῆς. Διεκρίθη ὡς μέγας χρωματιστής, ὡς μέγας σχεδιαστής, ὡς μέγας ψυχογράφος καὶ ὡς μέγας ταξιθέτης συνόλων. Σύγχρονος περίπου τούτου ὑπῆρξεν ὁ Πάλμα ὁ πρεσβύτερος (1480—1528), ὅστις δύναται ὡς χρωματιστὴς νὰ θεωρηθῇ περίπου ἰσάξιος τοῦ Τισιανοῦ. Τὸ αὐτὸ ἔτος μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου Πάλμα ἐγεννήθη καὶ ὁ Λαυρέντιος Λόττο (1480—1556), ὅστις ἐξειργάσθη πίνακας πλήρεις γλυκείας καὶ θελγούσης μελαγχολίας, πέντε ἔτη δὲ βραδύτερον τούτων ὁ Σεβαστιανὸς ντὲλ Πιόμπο (1485—1545), ὅστις ὑπέστη ἀλληλοδιαδόχως τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ Τζιορτζόνε, τοῦ Ραφαὴλ καὶ τοῦ Μιχαὴλ 'Αγγέλου.

Δύο ἄλλοι μεγάλοι ἐκπρόσωποι τῆς βενετικῆς ζωγραφικῆς ὑπῆρξαν ὁ Ζάκοπο Ρομποῦστι, κοινῶς ἐπιλεγόμενος Τιντορέττο (1518 ἢ 1512—1594) καὶ ὁ Παῦλος Καλιάρι, ὁ ἐπιλεγόμενος Βερονέζε (1528 ἢ 1532—1588). 'Ο πρῶτος τούτων διέπρεψεν ἰδίᾳ ὡς μεγαλοφυὴς χρωματιστής, πλήρης θελγήτρου καὶ φαντασίας, ὁ δεύτερος δὲ ὡς δαιμόνιος ταξιθέτης συνόλων, θαυμαζόμενος διὰ τὴν ἐξαισίαν δεξιοτεχνίαν, μεθ' ἧς ἀπέδιδε τὸν πλοῦτον μεγαλοπρεπῶν διαμερισμάτων, πολυτελῶν ἀμφιέσεων καὶ συνθέτων ἀρχιτεκτονημάτων. 'Ο Παῦλος Βερονέζε ὑπῆρξε καλλιτέχνης ἄκρως προσεκτικὸς εἰς τὰς λεπτομερείας, συνάμα δὲ μεγαλοπρεπὴς καὶ θελκτικός, καταυγάζων τὰς ἀπεικονίσεις του διὰ λαμπροῦ φωτὸς καὶ ἀποδίδων μετ' ἄκρας ἐπιτυχίας τὰς διακεκριμένας ἐκφράσεις πολυπροσώπων ὁμάδων. 'Η βενετικὴ σχολὴ δὲν ἐξηφανίσθη τόσον ταχέως ὅσον αἱ ἄλλαι μεγάλαι σχολαὶ τῆς 'Αναγεννήσεως. "Ηδη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐξεπροσωπεῖτο ὑπὸ τοῦ μεγάλου Τιέπολο (1696—1770), ὅστις ὑπῆρξε διάσημος διακοσμητής, πλήρης εὐρυθμίας καὶ ἀριστοκρατικῆς λεπτότητος. 'Η ἐπίδρασις τοῦ ἔργου τούτου ἐπὶ πλείστων ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ζωγράφων ὑπῆρξε λίαν καταφανής. Καὶ καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ βενετικὴ σχολὴ ἤσκησε γόνιμον ἐπιρροὴν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἀκμῆς της καὶ μετ' αὐτὴν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ποικίλων ἄλλων σχολῶν, ὡς αἱ τῆς Βικεντίας, τῆς Βερώνης καὶ τῆς Μπρέσκιας.

'Η *λομβαρδικὴ* σχολή, ἐπισημοτάτη μεταξὺ τῶν σχολῶν τῆς ἰταλικῆς 'Αναγεννήσεως, καταυγάζεται ἀπὸ τὴν ἐκπληκτικὴν μεγαλοφυΐαν ἑνὸς κολοσσοῦ: τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι (1452—1519). 'Ο Λεονάρντο ντὰ Βίντσι ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀπὸ πάσης

Digitized by Google

ἀπόψεως τέλειος ζωγράφος τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀνυπέρβλητος σχεδιαστὴς καὶ χρωματιστὴς ὑπερόχου ἀξίας, διηυθέτησεν ἀπέραντα σύνολα μετὰ καταπλησσούσης δυνάμεως καὶ ἀπέδωκε τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν μετ' ἐξαισίας ἱκανότητος. Ὁλόκληρον τὴν τέχνην του διαπνέει μία εὐγένεια καὶ μία τάσις πρὸς τὸ ἰδεῶδες ὑψηλοτάτη. Ὁ δὲ ρεαλισμός του εἶναι ἀπηλλαγμένος ταπεινοτήτων, πλήρης ἀληθείας, ἰσχύος καὶ ζωῆς. Ὁ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι ἵδρυσε σχολήν, ἥτις ἀριθμεῖ δεξιωτάτους καλλιτέχνας. Ὁ δοκιμώτερος τούτων ὑπῆρξεν ὁ Μπερναρντῖνο Λουΐνι ἢ Λοβῖνο (1465—ἴσως 1540). Ἀπὸ τοῦ ντὰ Βίντσι πηγάζει καὶ ἡ τέχνη τοῦ Σιενναίου ζωγράφου Τζιαναντόνιο Μπάτζι Σόντομα ἢ Σόντονα (1479—1546) καὶ τοῦ Πιντουρίκκιο (1454—1513) ἐκ τῶν εἰσηγητῶν τῆς ὡρίμου τέχνης τοῦ Τσινκουετσέντο.

Ἄλλη μεγάλη σχολὴ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν ἡ *ουμβριακή*. Ταύτης μεγαλοφυέστατος ἐκπρόσωπος εἶναι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δράσεώς του ὁ Ραφαὴλ Σάντζιο ἢ Σάντι (1483—1520), τὴν ἐξαισίαν τέχνην τοῦ ὁποίου προεσήμαναν διὰ τῶν καινοτομιῶν των διακεκριμένοι καλλιτέχναι, ὡς ὁ Τζεντίλε ντὲ Φαμπριάνο (1360—1428), ὁ Βαννοῦτσι ἰλ Περουτζῖνο (1446) καὶ ὁ Μπέττι Πιντουρίκκιο. Ὁ Ραφαὴλ διήγαγε βίον σύντομον, ἀλλ' ἐργώδη· ἠδυνήθη νὰ ὠφεληθῇ ἐκ πάσης πρὸ αὐτοῦ γενομένης καλλιτεχνικῆς προόδου, διὰ συνεχοῦς δὲ καὶ ἀκαμάτου προσπαθείας ἀπέβαλεν ἐκ τῆς τέχνης του πᾶν ἴχνος προσκολλήσεως εἰς τὴν στενὴν παράδοσιν, σχολαστικισμοῦ ἢ περιωρισμένης ἀντιλήψεως. Προικισμένος ἐκ φύσεως μὲ εὐρεῖαν φαντασίαν, μὲ ἐξαίρετον αἴσθησιν τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρώματος, ἐδημιούργησε σειρὰν ἔργων αὐτόχρημα καταπληκτικῶν καὶ ἀνύψωσε τὴν τέχνην εἰς ἄφθαστον ὕψος τελειότητος. Ὑπῆρξεν ὁ γλυκύτερος ζωγράφος ὅλων τῶν αἰώνων. Ηὐνοήθη ἐξαιρέτως ἀπὸ τοὺς πάπας Ἰούλιον τὸν Β' καὶ Λέοντα τὸν Ι'. Διεκόσμησε δὲ δι' ἀθανάτων τοιχογραφιῶν τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ.

Ἡ μετάβασις τοῦ Ραφαὴλ εἰς τὴν Ρώμην ἔδωκε λαμπρὰν αἴγλην εἰς τὴν *ρωμαϊκὴν* σχολήν, τῆς ὁποίας τὴν δόξαν μοιράζεται οὗτος μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐμεσουράνησε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἣν εἶχε λαμπρύνει διὰ τῆς τέχνης του ὁ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι, οὗ ὅμως πάντες οἱ ὀπαδοὶ καὶ μαθηταὶ ὑπῆρξαν Μεδιολανῖται. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὑπερέχουν πάντων τρεῖς καλλιτέχναι: ὁ Φρὰ Μπαρτολομέο (θαν. 1517), ὁ Ἀνδρέας ντὲλ Σάρτο (θαν. 1531) καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Μπουοναρόττι (1475—1564). Ὁ πρῶτος τούτων διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τῶν συνθέσεών του καὶ τὸν προσεκτικόν του χρωματισμόν. Ὁ δεύτερος, μαθητεύσας παρὰ τῷ Φρὰ Μπαρτολομέο, κατέλιπεν ἔργον, ἐν ᾧ ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμοσφαίρας ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν γλυκεῖαν χάριν τῶν μορφῶν καὶ πρὸς τὴν ἐντέλειαν καὶ φαιδρὰν λαμπρότητα τῶν συνθέσεων. Ὁ δὲ τρίτος, μολονότι Φλωρεντινός, συνέδεσεν ἰδίᾳ τ' ὄνομά του μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς σχολῆς, τὴν ὁποίαν καλύπτει κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἰσχυροτάτης μεγαλοφυΐας του. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος ὑπῆρξε κάτοχος ποικιλωτάτου ταλάντου. Ἦτο ποιητής, ἀρχιτέκτων, γλύπτης, ζωγράφος, φιλόσοφος. Ἐπροτίμα μᾶλλον ν' ἀποκαλῆται γλύπτης. Καὶ ὡς ζωγράφος δὲ ἐξεδήλωσε καθαρῶς πλαστικὰς ἀρετάς. Τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ οὗτος μετὰ πάθους καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠγάπησεν, ὑπῆρξε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Πρὸς τὸ ἀνθρώπινον δὲ τοῦτο σῶμα ὑψώθη ὡς μεγαλοπρεπὴς καὶ ἁρμονικώτατος αἶνος ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ γιγάντιον ἔργον του. Τὸ θαυμασιώτερον τῶν ζωγραφικῶν του ἀριστουργημάτων εἶναι ἡ ὀροφὴ τοῦ Σιξτείου παρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ, ἐν ᾗ συνεσώρευσε μορφὰς πλήρεις ἰσχύος, διαπνεομένας ἀπὸ ἀκαταγώνιστον πνοὴν πρωτοτυπίας, διακρινομένας διὰ τὴν παράδοξον ὡραιότητά των, τὴν τόλμην τῶν κινήσεών των, τὸ ταραχῶδες καὶ ὑπερφυσικὸν των θέλγητρον. Ἕτεροι σημαίνοντες ἐκπρόσωποι τῆς ρωμαϊκῆς σχολῆς ὑπῆρξαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ραφαὴλ ἀφ' ἑνός: Τζούλιο Ρομάνο, Πιερῖνο ντὲλ Βάγκα κ. ἄ., τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἀφ' ἑτέρου, ἐν οἷς ἐξαίρετον θέσιν κατέχουσιν ὁ Σεβαστιανὸς ντὲλ Πιόμπο, συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ Δανιὴλ ντὰ Βολτέρρα, οὗ περίφημον ἔργον εἶναι ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὴν Ρώμην «Ἀποκαθήλωσις».

Τῆς *παρμικῆς* τέλος σχολῆς κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι ὑπῆρξαν ὁ Κορρέτζιο (1494—1534), ὁ Παρμιτζιανῖνο (θαν. 1540) καὶ ὁ Βαρότσιο (θαν. 1612). Ὁ Κορρέτζιο εἶναι σημαντικώτερος πάντων τούτων, καθόλου δ' εἰπεῖν ἐν ἐκ τῶν πρωτοτυπωτέρων καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερόντων πνευμάτων τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὸ ἔργον του διακρίνει χάρις ἐμπνεύσεως, ἐλαστικὸν σχέδιον, χρῶμα ἁπαλόν. Οἱ πίνακές του στηρίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς σκηνὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ εἰς ἐπεισόδια ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἔχουν δὲ θαυμασίως ἐπιτυχῆ φωτοσκίασιν, ἡδυπάθειαν, μαγικότητα καὶ γοητεύουσαν ἀφέλειαν.

Ἀλλ' ἡ Ἀναγέννησις δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεξετάθη εἰς τὸ μέγιστον μέρος τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἤνθησεν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἱσπανίαν. Εἰς τὰς Κάτω Χώρας γεννᾶται ἡ *φλαμανδικὴ* σχολή. Οἱ ἀδελφοὶ Οὐμβέρτος καὶ Γιὰν φὸν Ἄϋκ, οἵτινες διὰ τῶν μαθητῶν των καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν ἐν τῇ ἰταλικῇ Ἀναγεννήσει διαπρέψαντα Ἀντωνέλλον τὸν ἐκ Μεσσήνης παρέσχον διδάγματα, ἐκαλλιέργησαν μετ' ἐπιτυχίας τὴν ἐλαιογραφίαν, ὑπερβάντες κατὰ τὴν λεπτότητα τοῦ χρωματισμοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς καλλιτέχνας. Παρ' αὐτοὺς ἕτεροι Φλαμανδοὶ ζωγράφοι, ὡς ὁ Μελχιὼρ Βραίδερλαμ ντ' Ὕπρ, ὁ Ρογῆρος βὰν ντὲρ Βάϋντεν, ὁ Ἀλβέρτος βὰν Οὐβάτερ, ὁ Τιερρὺ Βούτς, ὁ Οὖγος βὰν ντὲρ Γκόες, ὁ Γεράρδος Δαβίδ, ὁ Ἰωάννης Μέμλιγκ, περαιτέρω δὲ ὁ Κεντὲν Μασσάϋς, ὁ Ἱερώνυμος Βός, ὁ Γ. Μαβύζ, ὁ Λουκᾶς φὸν Λέϋντεν, ὁ Ἰωακεὶμ Πατὴρ (ὅστις ἵδρυσε τὴν τοπιογραφίαν τοῦ Βορρᾶ) καὶ ὁ Μπρόϋγκελ ἀνήγαγον τὴν φλαμανδικὴν τέχνην εἰς ἐξαίρετον περιωπὴν καὶ ἡτοίμασαν τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μεγαλοφυῶν φυσιογνωμιῶν τῶν ἑπομένων αἰώνων. Κοινὴ παραμένει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς καλλιτέχνας αὐτοὺς ἡ ἀγάπη τοῦ ἠρέμου χρωματισμοῦ, ἡ τάσις πρὸς πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος, ἡ μετὰ κατανύξεως ἐνατένισις τοῦ ἀντικειμένου.

Διὰ τῆς φλαμανδικῆς ἐπιδράσεως ἐδημιουργήθη ἡ γαλλικὴ Ἀναγέννησις, ἥτις καὶ γαλλο-φλαμανδικὴ καλεῖται. Ἔλαβε δὲ χώραν αὕτη, ἕνεκα τῶν πολικῶν συνθηκῶν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τῆς φιλοκαλίας καὶ ἐλευθεριότητος τῶν Βουργουνδίων ἡγεμόνων, οὐχὶ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, τοὺς Παρισίους, ἀλλ' εἰς τὴν Βουργουνδίαν, ἔνθα Φλαμανδοὶ καλλιτέχναι ἐπὶ μακρὸν εὐδοκιμώτατα εἰργάσθησαν. Κυριώτατοι ἐκπρόσωποι τῆς γαλλικῆς ταύτης Ἀναγεννήσεως εἶναι ὁ ἐξ Ἀβινιὸν Φρομάν, ὁ Ἰωάννης Φουκὲ (1415—1485), καλλιτέχνης ἀνωτέρου ταλάντου, καὶ οἱ μετὰ λιτότητος καὶ δυνάμεως καλλιεργήσαντες τὴν προσωπογραφίαν ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Φραγκῖσκος Κλουὲ (1480 καὶ 1485—1545).

Φλαμανδικὴν σχολὴν ἐν τῇ ζωγραφικῇ τῆς Ἀναγεννήσεως συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπίσης ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀπαντῶσαν ἰταλικὴν σχολήν· τῆς πρώτης κυριώτατος ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ Λουδοβῖκος ντὲ Μοραλὲς (θαν. 1586), τῆς δὲ δευτέρας οἱ: Ἀλόνσο Μπερρουγκουέτε (θαν. 1561), Λ. Βάργκας (θαν. 1568) καὶ Β. Χοάνες (θαν. 1579). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἤτοι κατὰ α' ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διαμορφοῦται καὶ ἡ ὁλλανδικὴ σχολή, τῆς ὁποίας κοιτὶς καὶ λίκνον ὑπῆρξε τὸ Λέϋντεν. Ταύτην ἐκπροσωποῦν ὁ ἐκ Λέϋντεν Λουκᾶς (1494—1533), ὁ ἐξ Ἄμστερνταμ Ἰάκωβος Κορνέλις καὶ ὁ Ἰάκωβος βὰν Σκόρελ.

Πλουσία εἰς μεγαλοφυσιογνωμίας ὑπῆρξεν ἡ γερμανικὴ Ἀναγέννησις. Ἀφωρμήθη αὕτη ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ ἰταλικῶν διδασκαλιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ φλαμανδικῶν ἐπιδράσεων. Ἡ πρώτη γερμανικὴ σχολὴ ζωγραφικῆς ἱδρύθη τῷ 1360 ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Τομμάζο εἰς τὴν Πράγαν, μικρὸν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Κολωνίαν, τὴν διάσημον ταύτην γενέτειραν τῆς καθαρῶς γερμανικῆς τέχνης, διεφημίσθησαν δύο ἱκανώτατοι καλλιτέχναι: ὁ Βίλελμ καὶ ὁ προφανῶς φλαμανδίζων Λόχνερ, ὁ ἀποκληθεὶς Γερμανὸς φρὰ Ἀτζέλικο. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ καθόλου γερμανικὴ καλλιτεχνικὴ παραγωγὴ ἔχει τι τὸ ἄκομψον, τὸ βαρὺ καὶ τὸ στερούμενον τῆς τόσον οἰκείας εἰς τοὺς Ἰταλοὺς λεπτότητος καὶ χάριτος. Λίαν ταχέως ὅμως πλῆθος φιλοπόνων Γερμανῶν ζωγράφων κατακτᾷ διὰ τραχείας προσπαθείας τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῆς τέχνης καὶ καταρρίπτει τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο πάντα τὰ ἐπιπροσθοῦντα ἐμπόδια.

Μέτριαί τινες σχολαί, ὡς ἡ τῆς Σουηβίας, ἐκπροσωπουμένη διὰ τοῦ Μαρτίνου Σογκάστερ (1459—1491) καὶ τοῦ Τσάϊτμπλομ (θαν. 1517) καὶ ἡ τῆς Ἄουξμπουργκ μὲ τὸν Μπούργκμαιρ (1473—1531) καὶ Χολμπάϊν τὸν πρεσβύτερον (1460—1523), δὲν καταλείπουν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀξιοσημείωτα ἔργα. Ἀλλ' ἡ σχολὴ τῆς Νυρεμβέργης, ἣν ἵδρυσεν ὁ Μιχαὴλ Βόλγκεμοντ (1434—1519), μὲ τὸν Ἀλβέρτον Ντύρερ (1471—1528), τὸν Χὰνς Χολμπάϊν τὸν νεώτερον (1497—1543) καὶ τὸν Λουκᾶν Κράναχ (1472—1553), ἀνήχθη εἰς ἐξαίρετον περιωπήν. Ἐκ πάντων τῶν καλλιτεχνῶν τούτων ὑπέρτερος, ἀληθὴς γίγας, ὑπῆρξεν ὁ Ντύρερ, ὅστις ὑπερέβη πάντα καλλιτέχνην ὡς χαράκτης καὶ ὡς ζωγράφος ἐν τῇ δημιουργίᾳ τύπων ὑπερανθρώπων, πλήρων ἀληθείας καὶ τελειότητος. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ντύρερ, μεγίστην ἀσκήσαντος ἐπίδρασιν ἐπὶ πάσης τῆς ἐξελίξεως τῆς παλαιᾶς τέχνης τῆς Γερμανίας, λίαν ἀξιομνημόνευτος εἶναι ὁ Χὰνς φὸν Κοῦλμπαχ καὶ ὁ Ἀλβ. Ἀλδτόρφερ. Ἄλλοι δὲ τινες τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων ζωγράφοι εἶναι: ὁ Ματθίας Γκρύνεβαλντ, δεινὸς χρωματιστής, ὁ Χὰνς Βάλδουγκ Γκρήν, ὁ Ζὸς φὸν Κλὲβδ καὶ ὁ Βαρθολομαῖος Μπράουν.

Νεώτεροι χρόνοι. Βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς ἡ τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξαφανίζεται. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ καιρὸς τῶν μεγάλων δημιουργῶν παρέρχεται. Τούτους διαδέχονται κατὰ τὸ πλεῖστον εὐσυνείδητοι καὶ φιλόπονοι καλλιτέχναι· τοὺς μεγαλοφυεῖς καινοτόμους ἀντικαθιστοῦν οἱ συγκεκρατημένοι ἐκλεκτικοί· τοὺς ἰδανιστὰς οἱ ὠμοὶ πραγματισταί. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ νατουραλισμὸς καθίσταται ἐντονώτερος, ἡ ἔκφρασις βιαίων παθῶν συχνοτέρα, ἡ διάσπασις τῆς γραμμικῆς ἁρμονίας συνήθης. Τὰς παλαιὰς πόλεις τῆς ἀνθήσεως τῆς τέχνης τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως ἀντικαθιστοῦν ἤδη νέα κέντρα καλλιτεχνικοῦ ὀργασμοῦ. Εἰς τὴν Βολωνίαν ἀκμάζουν οἱ ἐκλεκτικοί, οἵτινες στηρίζουν τὴν παραγωγήν των ἐπὶ τῆς σπουδῆς τοῦ ἔργου τῶν μεγάλων διδασκάλων τῶν παρελθόντων αἰώνων· εἶναι δὲ οὗτοι: ὁ Λουδοβῖκος (1555—1619), ὁ Αὐγουστῖνος (1558—1601) καὶ ὁ Ἀννίβας Καράτσι (1560—1609), ὁ Ντομενικῖνο (θαν. 1461), ὁ Γκουΐντο Ρένι (θαν. 1642), ὁ Γκουερτσῖνο (θαν. 1666) καὶ ἄλλοι. Εἰς τὴν Νεάπολιν ὁ Καραβάτζιο (1569—1609), δουλεύων εἰς ἄκρατον νατουραλισμόν, ἀποδίδει μετὰ ζωηρότητος καὶ ὠμότητος τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν· ὁ Σαλβάτωρ Ρόζα (1615—1673) καθίσταται διάσημος ὡς τοπιογράφος· καὶ ὁ Λουκᾶς Τζιορντάνο (1632—1705) μεταφέρει εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὰ δόγματα τοῦ Ρωμαίου Πέτρου ντὲ Κορτόνα. Εἰς τὴν Ρώμην ἡ κατάπτωσις εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ προφανής. Ἀμυδρῶς διατηροῦν τὴν ἀναλαμπὴν τῆς παρελθούσης ἀκμῆς μετριώτατοί τινες καλλιτέχναι, ὡς ὁ Τζιανβαττίστα Σάλβι, ὁ ἐπονομαζόμενος Σασσοφερράτο (1605—1685). Εἰς δὲ τὴν Φλωρεντίαν διαφημίζονται μόλις ἀξιομνημόνευτοι δημιουργοί, ὡς οἱ: Ἀλέξανδρος (1535—1607) καὶ Χριστόφορος Ἀλλόρι (1577—1621) καὶ ὁ Κάρολος Ντόλτσι (1616—1686).

Καλλιτέχναι τινές, ὡς ὁ Ριμπέρα, διατελέσας μαθητὴς τοῦ Καραβάτζιο, μεταφέρουν τὴν ἰταλικὴν παρακμὴν εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ προσπαθοῦν διὰ τοῦ ψευδοῦς ἰταλικοῦ ἀκαδημαϊσμοῦ νὰ δημιουργήσουν τέχνην βιώσιμον. Ἀλλὰ λίαν ἐνωρὶς μεγαλοφυεῖς δημιουργοὶ προκαλοῦν τὴν ἀναγκαίαν ἀντίδρασιν, κηρύσσουν τὴν ἀληθῆ καὶ ἐνσυνείδητον ἐπιστροφὴν πρὸς τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν καὶ ἱδρύουν τὴν ἐθνικὴν σχολὴν τῆς Ἱσπανίας. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων καλλιτεχνῶν μέγιστοι εἶναι οἱ εἰς τὴν σχολὴν τῆς Σεβίλλης ἀνήκοντες Φραγκῖσκος Χερρέρα (θαν. 1656) καὶ Φρ. Θουρβαρὰν (θαν. περίπου 1662) καὶ ὁ τῆς σχολῆς τῆς Βαλεντίας Χουὰν ντὲ Ριμπάλτα. Ἀλλ' οἱ σημαντικώτατοι τῶν Ἱσπανῶν ζωγράφων τῶν χρόνων τούτων (ΙΣΤ'—ΙΗ' αἰὼν) εἶναι ὁ Διέγος Βελάσκουεθ ντὲ Σίλβα (1599—1660), ὁ Βαρθολομαῖος Στέφανος Μουρίλλο (1618 — 1682), ἀνήκοντες εἰς τὴν σχολὴν τῆς Σεβίλλης, καὶ ὁ Ἕλλην Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστότερος ὡς El Greco, ἀληθὴς τιτὰν τῆς ζωγραφικῆς, μόνος αὐτὸς ἐκπροσωπῶν καὶ δοξάζων τὴν διάσημον σχολὴν τοῦ Τολέδου (θαν. 1614). Ὁ Βελάσκουεθ ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς τελειοτέρους ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καλλιτέχνας τοῦ κόσμου. Ὁ βίος του διέρρευσεν ἐν τῷ μέσῳ χλιδῆς καὶ τιμῶν, ἀπὸ θριάμβου εἰς θρίαμβον. Ἡ προσπάθειά του ἦτο συνεχής, ἡ παραγωγή του πληθωρική. Κατ' ἀρχὰς ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰς ἰταλικὰς σχολάς. Ἀλλὰ λίαν ἐνωρὶς κατώρθωσε νὰ καταστῇ ἀπολύτως ἀνεξάρτητος ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς τέχνης του. Κατώρθωσε νὰ μὴ ὑποδουλωθῇ, νὰ μὴ δουλεύσῃ εἰς καμμίαν τεχνοτροπίαν, νὰ μὴ παρασυρθῇ ἀπὸ καμμίαν αἴγλην, ὁσῳδήποτε λαμπράν. Ἡ τεχνική του ὑπῆρξεν ἄμεμπτος. Ἡ ἀπόδοσις τῆς φύσεως πλήρης ἀληθείας καὶ σφριγώσης ζωῆς. Ὁ χρωματισμός του διαυγής, λαμπρὸς καὶ ἁρμονικός. Ἐξειργάσθη εὐρείας θρησκευτικὰς ἢ ἐκ τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων του εἰλημμένας συνθέσεις· ἀπεικόνισε μυθολογικὰς σκηνὰς καὶ ἱστορικὰ ἐπεισόδια· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ταῦτα κατέλιπε μακροτάτην σειρὰν προσωπογραφιῶν, αἵτινες παραμένουν πάντοτε ἀνυπέρβλητα ὑποδείγματα καλλιτεχνικῆς δυνάμεως. Λίαν διάφορος καὶ ἀναμφισβητήτως κατώτερος τούτου ὑπῆρξεν ὁ Βαρθολομαῖος Στέφανος Μουρίλλο, ἀσταθὴς κατὰ τὸ σχέδιον καὶ οὐχὶ ὡς ὁ Βελάσκουεθ ρωμαλέος, ἀλλὰ θαυμάσιος εἰς τὴν μετὰ χάριτος καὶ φυσικότητος ἀπόδοσιν σκηνῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ γλυκύτατος εἰς τὴν ἀπεικόνισιν θρησκευτικῶν θεμάτων. Ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς μᾶλλον ἀγαπηθέντας καὶ ἐκτιμηθέντας καλλιτέχνας, μολονότι στερεῖται ἐπαρκοῦς ψυχολογικῆς διεισδυτικότητος καὶ εἶναι πολὺ ὀλίγον ἀριστοκράτης. Μυστηριώδης καὶ παράδοξος εἶναι ὁ μέγας Ἕλλην Θεοτοκόπουλος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἐσχάτως τυχὸν ζωηρᾶς προσοχῆς καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην ἐμπαθέστερον μελετώμενον, τὸν τάσσει εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγάλων πρωτοπόρων, τῶν μεγάλων ἀνανεωτῶν τῆς τέχνης. Ὁ Θεοτοκόπουλος ὑπῆρξε καλλιτέχνης πλήρης ἐσωτερικοῦ μεγαλείου. Ἡ φαντασία του εἶναι τολμηροτάτη, ἡ ἐκφραστική δύναμίς του αὐτόχρημα κολοσσική. Ἀποβλέπων μετὰ πάθους εἰς τὴν ἐξιδανίκευσιν τῶν μορφῶν, διασπᾷ τὰ σχήματα καὶ καταστρέφει τὰς μορφάς. Οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ προσημάνῃ ἐναργέστερον τὸ μέλλον τῆς τέχνης. Ὑπῆρξε, κατά τινα λίαν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν, «ὁ τολμηρότερος καὶ μᾶλλον θαυμαζόμενος, καὶ εἰς τὰς φαντασιοπληξίας του ἀκόμη, πρόδρομος τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ». Ἡ Ἱσπανία ὀλίγο-

Digitized by Google

Φρὰ Ἀντζέλικο: Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Σταυρώσεως [Φλωρεντία.]

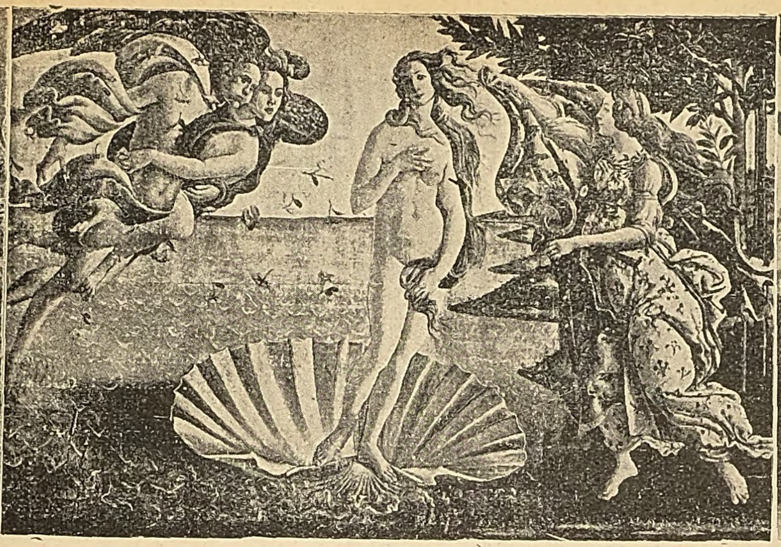

Μποτιτσέλλι: Ἡ Γέννησις τῆς Ἀφροδίτης. [Φλωρεντία.]

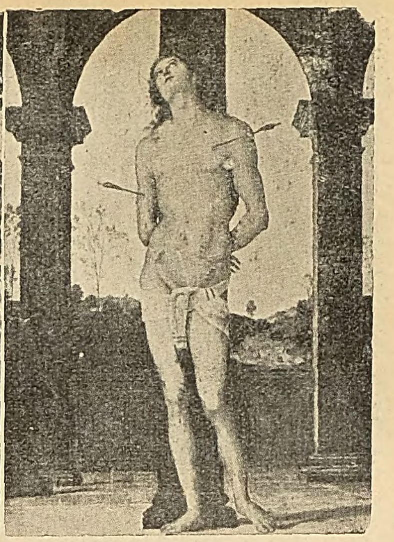

Περουτζίνο: Ἅγιος Σεβαστιανός. [Λοῦβρον.]

Πιέρο ντὲ λὰ Φραντσέσκα: Ἡ βασίλισσα τοῦ Σαββᾶ ἐπισκεπτομένη τὸν Σολομῶντα. [Ἀρέτζο.]

Μελότζο ντὲ Φόρλι: Ἄγγελος μέλπων. [Ρώμη.]

Λουκᾶ Σινιορέλλι: Ἡ προφητεία περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. [Μητρόπολις τοῦ Ὀρβιέτο.]

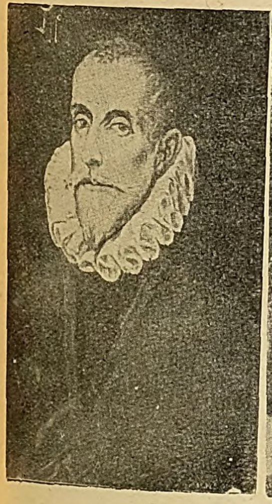

Γκρέκο: Προσωπογραφία τοῦ Δὸν Ροδρίγου Βάσκουεθ.

Χὰνς Χολμπάϊν: Λαῒς ἡ Κορινθία.

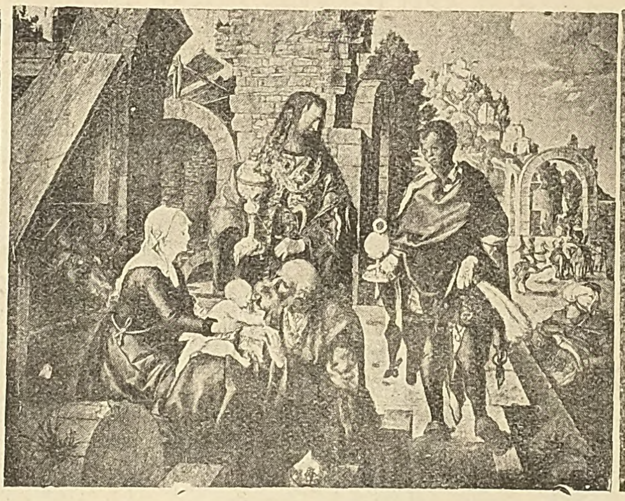

Ἀλβ. Ντύρερ: Τὸ προσκύνημα τῶν μάγων. [Φλωρεντία.]

Μέτσυλ: Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Μαρτίνου ντὲ Βόλ: Ἡ ἀπιστία τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ.

Μπρεγκὲλ τοῦ πρεσβυτέρου: Ἡ σφαγὴ τῶν ἀθώων [Βιέννη.]

Βὰν Κόξυεν: Τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Σεβαστιανοῦ.

Digitized by Google

Τισιανοῦ: «Ἡ Ὡραία τοῦ Τισιανοῦ».
[Φλωρεντία.]

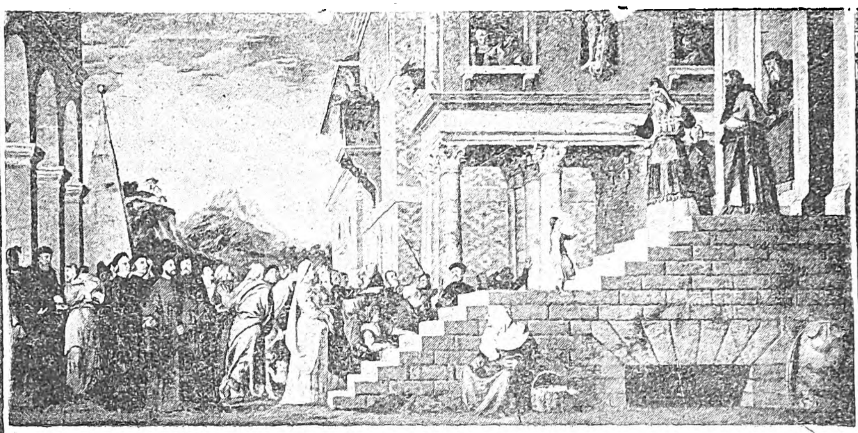

Τισιανοῦ: Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου.
[Βενετία]

Μπρονζίνο: Προσωπογραφία τῆς Ἐλεονώρας τοῦ Τολέδου.
[Βερολῖνον.]

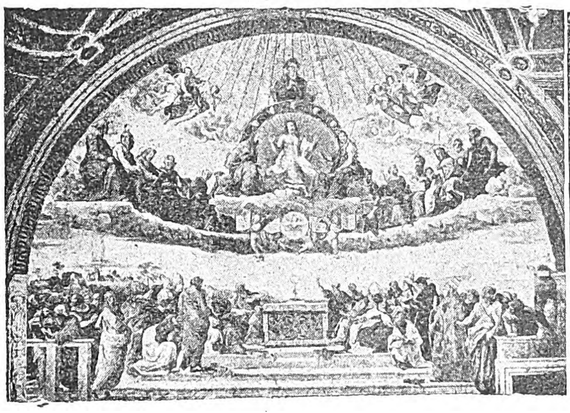

Ραφαήλ: Ἡ ἔρις περὶ τῆς Ἁγίας-Δωρεᾶς.
[Βατικανόν, Ρώμη.]

Λ. ντὰ Βίντσι: Ἡ Ὡραία Φερρονιέρα.

Τισιανοῦ: Ἡ Βαχχίς.
[Μαδρίτη.]

Ἀνδρ. Σολάριο: Ἡ Παρθένος.

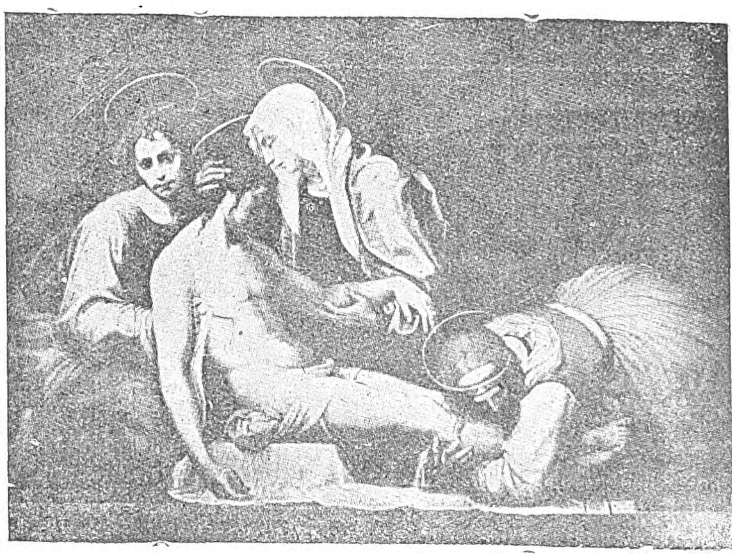

Φρὰ Μπαρτολομέο: Ἡ ἀποκαθήλωσις.

Κορέτζιο: Ἡ Παναγία.

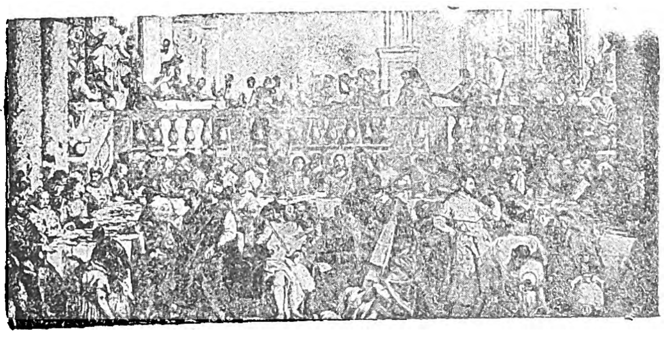

Βερονέζε: Ὁ ἐν Κανὰ Γάμος.
[Παρίσιοι.]

Ἀ. Μόρο: Μαξιμιλιανὸς Β'.
[Μαδρίτη.]

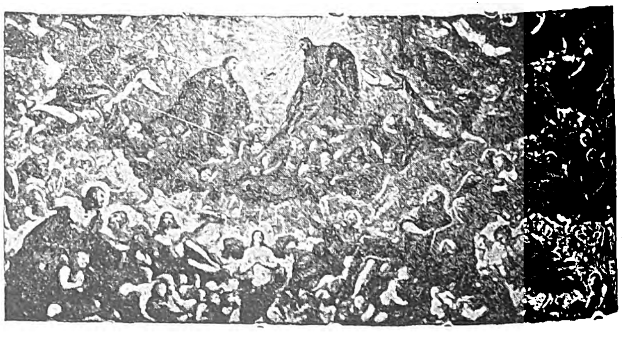

Τιντορέτο: Ὁ Παράδεισος.
[Βενετία.]

Digitized by Google

Γκουΐντο : Σαμψών.

Σασσοφεράτο : Ἡ Παρθένος.

Ντομινικίνο : Ἡ μετάληψις τοῦ Ἁγίου Ἱερωνύμου.

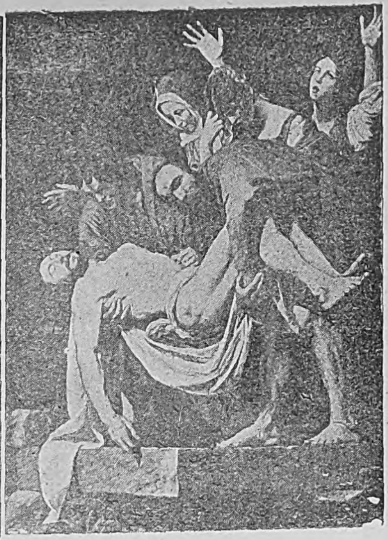

Καραβάτζιο : Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Ἰησοῦ.

Ροῦμπενς : Ἡ Ἁγία οἰκογένεια.

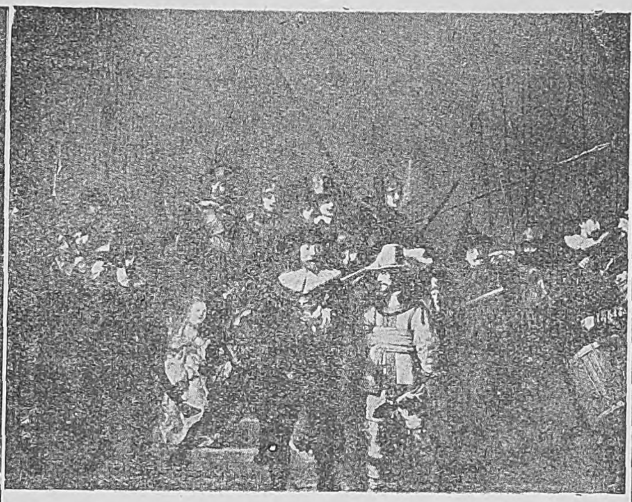

Ρέμπραντ : Νυκτερινὸ γλέντι.

Βὰν Ντάϊκ : Ὁ μυστικὸς γάμος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης.

Μουρίλλο : Ὁ μικρὸς ἐπαίτης.

Βελάσκεθ : Αἱ δεσποινίδες τῆς τιμῆς.

Ριμπέρα : Τὸ προσκύνημα τῶν ποιμένων.

Σιμὸν Βουέ : Ὁ πλοῦτος.

Πουσέν : Οἱ ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας.

Μινιάρ : Προσωπογραφία τῆς Μαρίας Μαντζίνι-Κολόννα.

Digitized by Google

Φραγκονάρ : Τὸ ψηφίον τοῦ ἔρωτος.

Βατώ : Τὸ ξεκίνημα διὰ τὰ Κύθηρα.

Λανγκρέ : Ἰταλικὴ κωμῳδία.

Le Moyne : Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη.

Μπουσέ : Ἀφροδίτη καὶ Ἥφαιστος.

Σαρντέν : Ἡ προσευχὴ πρὸ τοῦ γεύματος.

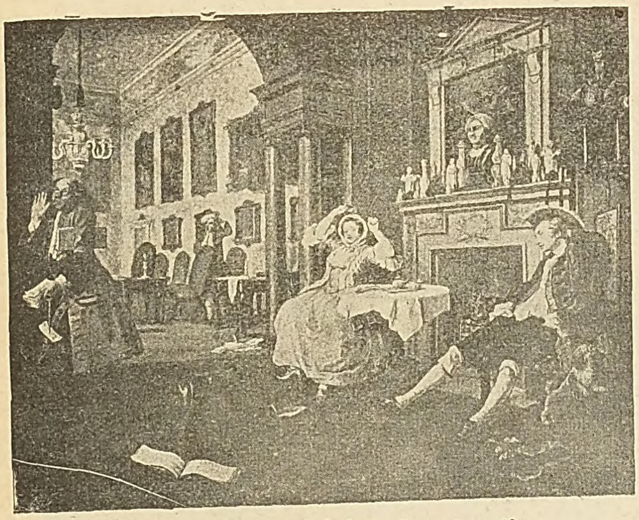

Χόγκαρτ : Σκηνὴ ἀπὸ ἕνα γάμο τῆς μόδας.

Τιέπολο : Ὁ Ἅγιος Δομίνικος κηρύσσων.

Κρέζ : Ἡ συμφιλίωσις τοῦ χωρίου.

Ρόμνεϋ : Λαίδη Ἀραβέλλα Γουάρντ.

Γκαίνσμπορο : Ἡ κυρία Ρόμπινσον.

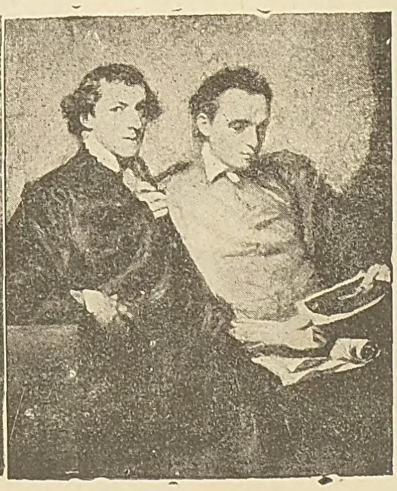

Ρέϋνολντς : Δύο τζέντελμαν.

Γκόγια : Προσωπογραφία γυναικός.

Digitized by Google

τερον πάσης ἄλλης χώρας ὑπέστη τὰ δεινὰ τοῦ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ ἀκαδημαϊσμοῦ. Τοῦτο ἴσως ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν θερμὸν χαρακτῆρα τῶν Ἱσπανῶν, οἵτινες ἠννόησαν καὶ διεφύλαξαν τὴν ζωγραφικὴν ὡς τέχνην πλήρη χρώματος, ζωῆς καὶ κινήσεως.

Διάφορος ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὰς Κάτω Χώρας, αἵτινες ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διατελοῦσαι ὑπὸ ἄλλο ἑκάστη πολιτικὸν καθεστώς, ἀπεσχίσθησαν ἀλλήλων ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν καλλιτεχνικῶν ἰδεωδῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐλευθέρα καὶ διαμαρτυρομένη Ὁλλανδία ἐτράπη εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ ἐκαλλιέργησε μετὰ θαυμαστῆς ἐπιτυχίας ὅλως ἰδιαιτέρως τὴν ρωπογραφίαν· τὸ δὲ Βέλγιον, παραμεῖναν ὑπὸ τὴν ἱσπανικὴν κατοχὴν καὶ μὴ ἀπομακρυνθὲν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐξηκολούθησε νὰ δημιουργῇ μεγάλας θρησκευτικὰς συνθέσεις, μολονότι ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καί τινας ἀξιολογωτάτους ρωπογράφους. Πρῶτος μέγας ἐκπρόσωπος τῆς ὁλλανδικῆς σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ Φράντς Χὰλς (περίπου 1584—1666), ὅστις διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὴν χρωματικήν του ἱκανότητα καὶ δύναμιν τῆς ἐκφράσεώς του. Ὅλως ἰδιαιτέρως ὁ καλλιτέχνης οὗτος προτιμᾷ σκηνὰς εὐθυμίας καὶ ἀπολαύσεως, αἱ δὲ μορφαί του καταυγάζονται ἀπὸ τὴν λάμψιν ἐξόχου φαιδρότητος. Ὁ Φράντς Χὰλς τάσσεται ἀμέσως μετὰ τὸν Ρέμπραντ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν Ὁλλανδῶν προσωπογράφων. Μαθηταί του ὑπῆρξαν ὁ Ἀδριανὸς Μπροῦβερ (1606—1638) καὶ ὁ Ἀδριανὸς βὰν Ὀστάδε (1610—1685), οἵτινες ἀπεικόνισαν μετ' ἐντελείας καὶ εὐφυΐας χαρακτηριστικὰς σκηνὰς τοῦ βίου τῶν Ὁλλανδῶν χωρικῶν. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ καλλιτέχνου κατάγονται καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ρουϊσντάλ, ἰδίᾳ δ' ὁ Ἰάκωβος Ρουϊσντὰλ (θαν. 1682), ὅστις διὰ τεχνοτροπίας παλλομένης ἀπὸ ζωήν, διὰ τῆς ἀποδόσεως κατὰ τρόπον ἀριστουργηματικὸν τῆς διαυγείας τοῦ ἀέρος, τῆς διαφανείας τοῦ ὕδατος, τῆς τεφρᾶς ἀπειλῆς τῶν νεφῶν, τῆς μεγαλοπρεποῦς ἠρεμίας τῶν μελαγχολικῶν δασῶν καὶ τῆς ἀνησύχου ἐπιφανείας τῶν θαλασσῶν, κατέστη ὁ μέγιστος τῶν Ὁλλανδῶν τοπιογράφων καὶ εἷς τῶν μεγαλοφυεστέρων ζωγράφων πάσης ἐποχῆς. Σύγχρονός του ὁ Φίλιππος Βούβερμαν (1619—1668) διέπρεψεν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν σκηνῶν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ ἀνεδείχθη διάσημος ζωγράφος ἵππων. Ἀλλ' ἡ μεγάλη δόξα τῆς Ὁλλανδίας εἶναι ὁ Ρέμπραντ βὰν Ρὺν (1606—1669), ὅστις εἰς τὸ τεράστιον ἔργον του συνεκέντρωσε πάντα τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ὁλλανδικῆς ψυχῆς καὶ φύσεως. Ἡ μεγίστη τῶν ἀρετῶν τοῦ Ρέμπραντ εἶναι ἡ μνημειώδης ἐπιτυχία, μεθ' ἧς διανέμει εἰς τοὺς πίνακάς του τὰς σκιὰς καὶ τὸ φῶς, ἡ ἐξαίρετος χρῆσις τοῦ σκιόφωτος. Ὁ δὲ πραγματισμός του, ἡ δύναμις τῆς ψυχολογικῆς του παρατηρήσεως, ἡ συγκλονιστικὴ ἀπόδοσις τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας τῶν ἀντικειμένων θεωροῦνται δικαίως ἀνώτεραι παντὸς μέτρου συγκρίσεως. Ἕτεροι διάσημοι Ὁλλανδοὶ καλλιτέχναι τῶν χρόνων τούτων ὑπῆρξαν: ὁ βὰν ντὲρ Χὲλστ (1618—1685), ὁ Πέτερ ντὲρ Χὸχ (1632—1681), ὀνομαστὸς ρωπογράφος, ὁ Γιὰν βὰν ντὲρ Μέερ (1632—1695), ὁ πολὺς Χομπέμα (1638—1709), ὁ Τὲρ Βόρχ, ὁ Πάουλ Πόττερ, ὁ Μετσοῦ, ὁ Στέεν, ὁ Μιέρις καὶ ἀπειροπληθεῖς ἄλλοι. Ἡ ὁλλανδικὴ τέχνη τοῦ ΙΖ' τούτου αἰῶνος ἀσχολεῖται ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀπόδοσιν σκηνῶν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου εἰλημμένων. Ἀπεικονίζει ἐσωτερικὰ οἰκιῶν· ζωγραφίζει ἄνθη, πτηνά, καρπούς, ἐπιτραπέζια σκεύη, θηράματα, σφάγια, ἰχθῦς μετὰ θαυμαστῆς ἐπιτυχίας· ἀλλὰ δημιουργεῖ καὶ μίαν ὁλόκληρον σειρὰν τοπιογραφιῶν, εἰς ἃς ἡ ὁλλανδικὴ φύσις ἀπεικονίζεται ἐν ὅλῃ τῇ ἐπιβλητικῇ της μεγαλοπρεπείᾳ, μὲ ὅλον τὸ μελαγχολικόν της θέλγητρον.

Τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων πρῶτος μέγας ἐκπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ **Πέτρος - Παῦλος Ρούμπενς (1577—1640)**, μέγας χρωματιστής, ἐραστὴς τῆς θερμῆς, παλλομένης σαρκός, δημιουργὸς εἰς ἄκρον εὐφάνταστος, λάτρης τοῦ φωτὸς μανιώδης, μεγαλοφυὴς ταξιθέτης πολυπροσώπων συνθέσεων. Ὁ Ρούμπενς διήγαγε βίον πλήρη ἀνέσεων· ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον, ἐτιμήθη δι' ὑψηλῶν εὐνοιῶν καὶ ἀξιωμάτων, περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυπληθῆ καὶ ἀφωσιωμένον ὅμιλον μαθητῶν. Παραγωγικώτατος καλλιτέχνης, κατέλιπε σωρείαν πινάκων, τοὺς ὁποίους ἐξειργάζετο μετὰ καταπλησσούσης εὐχερείας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν του. Τὰ θέματα, ἅτινα τὸν ἀπησχόλησαν, ἦσαν ποικιλώτατα· περιελάμβανον περίπου πάντας τοὺς κλάδους τῆς ζωγραφικῆς, πλὴν τῆς τοπιογραφίας. Νεώτερος τούτου, ὁ Γ. Γιορντάενς (1593—1678), ἐδημιούργησε πίνακάς τινας πλήρεις ἐντόνου ζωῆς καὶ τὸν ἐμιμήθη οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς. Ἀλλ' ὁ διασημότερος τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ρούμπενς ὑπῆρξεν ὁ Ἀντώνιος βὰν Ντάϊκ (1569—1641), ἀληθὴς τύπος εὐπατρίδου, διαγαγὼν τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ἔτυχε βασιλικῶν τιμῶν καὶ ἀνέσεων, καὶ δημιουργήσας ἀπέραντον ἔργον πλῆρες ἀριστοκρατικῆς ἀβρότητος, εὐγενείας καὶ χάριτος. Ὁ βὰν Ντάϊκ εἰργάσθη ἐπὶ θρησκευτικῶν συνθέσεων, μυθολογικῶν θεμάτων καὶ προσωπογραφιῶν, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν ἐντέλειαν τῆς τεχνικῆς των, τὴν ψυχολογικήν των ἀξίαν καὶ τὴν ἄκραν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεώς των.

Τελευταῖος ἐκ τῶν μεγάλων ζωγράφων τῆς Φλάνδρας ὑπῆρξεν ὁ Δαβὶδ Τενὶρς (1610—1690), ὅστις κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἐξειργάσθη ἀπειροπληθεῖς σκηνὰς ἐκ τοῦ καθημέραν βίου μετὰ φυσικότητος καὶ αἰσθήσεως τοῦ γραφικοῦ.

Μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἡ γαλλικὴ τέχνη, καλλιεργουμένη ἰδίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰταλικῶν προτύπων, δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀληθεῖς πρωτοτύπους καὶ ἀνεξαρτήτους καλλιτέχνας. Εἷς φημισθεὶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καλλιτέχνης, ὁ Ἰωάννης Κουζέν, εἶναι κατ' οὐσίαν πολὺ μέτριον τάλαντον. Ὁ δὲ Philippe de Champaigne, τοῦ ὁποίου ἀξιόλογοι προσωπογραφίαι ἀπόκεινται εἰς τὸ Λοῦβρον, εἶναι Βέλγος ἐργασθεὶς ἐν Γαλλίᾳ. Ἰδιαιτέρως ἀξιομνημόνευτος ἐκ τῶν Γάλλων καλλιτεχνῶν τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι μόνον ὁ ἐκ Νανσὺ Ἰάκωβος Καλλό, ὅστις ἐσχεδίασε καὶ ἐχάραξε πολεμικὰς κατὰ τὸ πλεῖστον σκηνὰς μετὰ καταπλήσσοντος ρεαλισμοῦ, ἔτι δὲ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Λεναίν, ἐφ' ὧν εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπίδρασις τοῦ Καραβάτζιο. Ὁμοίως μιμητὴς τοῦ Καραβάτζιο εἶναι ὁ Σίμων Βουέ, ζωγράφος ἀλληγοριῶν καὶ μυθολογικῶν σκηνῶν, ὅστις πολὺ ἐφημίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ'. Ἐκ τῆς σχολῆς τούτου προῆλθον ἀξιολογώτατοί τινες ζωγράφοι, ὡς ὁ Le Brun, ὁ Le Sueur καὶ Mignard, οἵτινες μετὰ τῶν: Poussin, Jouvenet, Lorrain, Rigaud, Largillière λαμπρύνουν τὴν γαλλικὴν τέχνην ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ἐκ τούτων, ὁ Le Brun (1619—1690) εἶναι πιστὸς τηρητὴς τῶν παλαιῶν παραδόσεων, ψυχρὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς εἰς τὰς συνθέσεις του, φιλόπονος καὶ ἀκριβὴς εἰς τὸ σχέδιόν του. Ὁ Νικόλαος Πουσσὲν (1594—1665), τοῦ ὁποίου πολὺ ἐφημίσθησαν οἱ ἐν τῷ Λούβρῳ «Ἀρκάδες βοσκοί», εἶναι ὁ πρωτοτυπώτερος καλλιτέχνης τῶν χρόνων του. Διαγαγὼν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ μακρόν, ἐγοητεύθη μᾶλλον ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀρχαιότητος ἢ ἀπὸ τὴν ζῶσαν τέχνην τῶν μεγάλων διδασκάλων. Μολονότι δὲ κατεῖχε τὴν αἴσθησιν τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ τοπίου καὶ λεπτοτάτην ψυχήν, ἐξειργάσθη ἔργα ψυχρά, μορφὰς χωρὶς ἐσωτερικὴν ἔκφρασιν, σάρκας χωρὶς φρικίασιν, «βακχίδας χωρὶς μειδίαμα καὶ χωρὶς ἡδονικὴν συγκίνησιν». Ὁμοίως ἐνδιαφέρων, ἀλλ' οὐχὶ ἑλκυστικός, πάντως δὲ λίαν κατώτερος τοῦ Πουσσὲν ὑπῆρξεν ὁ Le Sueur (1616—1655), ὅστις ἐν τούτοις εἰς τοὺς 22 πίνακας, ἐν οἷς ἀφηγεῖται τὸν βίον τοῦ ἁγίου Βρούνου, δεικνύει ἀρίστην ἀντίληψιν συνθέσεως καὶ εὐάρεστον ἁρμονίαν εἰς τὰς μορφάς. Ὁ Ζουβενὲ (1644—1717) συνεκάλυψε τὸν ξηρόν του ἀκαδημαϊσμὸν διὰ κενῆς ρητορείας. Ὁ δὲ Κλαύδιος Λορραὶν (1600—1682), ὅστις ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν τοπιογράφων τῶν χρόνων τούτων, παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπῆρξεν ὁ εὐνοούμενος τριῶν παπῶν. Τὸ τοπίον του ἀποτελεῖ ἀπομίμησιν τοῦ ψευδοῦς καὶ συμβατικοῦ ἰταλικοῦ τοπίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον λείπει ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. Εἶναι ὅμως θαυμάσιος εἰς τὴν τεχνικήν, ἡ δὲ ποιητικὴ αἴσθησις τοῦ διαστήματος, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ὕδατος, τοῦ φωτός, ἣν μαρτυροῦν οἱ πίνακές του, θέτει τοῦτον εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα. Τὸ φῶς τοῦ Λορραίν, καταυγάζον ἐν πάσῃ λαμπρότητι τὰς συνθέσεις του, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν φήμην μεγάλου «φωτιστοῦ», ἐγοήτευσε δὲ καὶ ἐπηρέασε πλείστους τῶν μεταγενεστέρων ζωγράφων. Ὁ Ὑάκινθος Ριγκώ, ὁ Λαρζιγιὲρ καὶ ὁ Μινιὰρ ὑπῆρξαν ξηροὶ καὶ σχολαστικοὶ προσωπογράφοι. Ἀνώτερος πάντων τῶν λοιπῶν ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ γαλλικὴ τέχνη, ἀναλαμβάνουσα ἤδη τὴν θέσιν πρωτοπόρου ἐν τῇ παγκοσμίῳ καλλιτεχνικῇ ἐξελίξει, εἰς ἣν αὐτὴ δίδει τὴν ἀκολουθητέαν κατεύθυνσιν, ἐκφράζει κατὰ θελκτικὸν τρόπον τὸν πλήρη κομψότητος, χάριτος καὶ ἐλαφρότητος βίον τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ θάνατος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἐλθὼν μετὰ μακρὰν περίοδον ἀγωνίας, ἥτις ἔδιδε τὸν κυριαρχοῦντα τόνον εἰς τὴν ζωὴν ὅλου τοῦ ἔθνους, ἐπέφερεν εἰς τὴν Γαλλίαν μεταβολήν, ἥτις λίαν ζωηρῶς ἐξεδηλώθη εἰς πάντα κλάδον τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου. Ἡ τέχνη ἀπέκτησεν εὐρυτέρας ἀπόψεις. Μολονότι δὲν ἀπηλλάγη τοῦ παλαιοῦ σχολαστικοῦ κλασσικισμοῦ, ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐμποτισθῇ ἀπὸ τὴν προσιδιάζουσαν ἐκείνην εἰς τὸ γαλλικὸν πνεῦμα χάριν καὶ δροσερότητα, ἐν εἴδει ἀντιδράσεως πρὸς τὸ ξηρὸν καὶ ἀπωστεωμένον παρελθόν. Ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι ὁ Ἀντώνιος Βαττὼ (1684—1721), τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἐκφράζει πιστότερον παντὸς ἄλλου τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Ἡ τεχνοτροπία τοῦ Βαττὼ ἔχει τι τὸ τεχνητόν, τὸ συμβατικὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένον. Συγχρόνως ὅμως ματυρεῖ μίαν τόσον χαριτωμένην καὶ παιγνιώδη ἀντίληψιν τῆς ζωῆς, μίαν τόσον ἄνετον καὶ ἀβρὰν ἀμεριμνησίαν, τόσην κομψότητα καὶ τόσην ἐπαφρόδιτον καλαισθησίαν, ὥστε κατορθώνει νὰ ἀσκήσῃ ἑλκυστικωτάτην γοητείαν ἐπὶ τοῦ θεατοῦ. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ Βαττὼ εἶναι πλήρης ροδολεύκων ἀτμῶν, διαφανὴς **καὶ λεπτός**, τὸ σχέδιόν του κομψότατον. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος δὲν βλέπει εἰμὴ τὴν εὔθυμον πλευρὰν τῆς ζωῆς. Ἀγνοεῖ τὸν στοχασμὸν καὶ τὴν περισυλλογήν. Εἶναι πλήρης ἀμεριμνησίας καὶ ἐπιπολαιότητος. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ κλασσικόν του ἔργον «Ἀπόπλους εἰς Κύθηρα» παραμένει πάντοτε ὡς μία θελκτικωτάτη σελὶς τῆς παγκοσμίου τέχνης. Ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν ὁ Μπουσὲ (1704—1770) ὑπῆρξε κακὸς χρωματιστής, πλήρης ξηρότητος καὶ συμβατισμοῦ. Ἀγνοεῖ σχεδὸν τελείως τὴν φύσιν. Τὸ σχέδιόν του εἶναι κυματῶδες. Ἀλλὰ κατέχει ἐξαιρέτους διακοσμητικὰς ἀρετὰς καὶ ζωγραφίζει μὲ ἀριστοκρατικὴν ἀβρότητα καὶ κομψοπρέπειαν. Ἀπείρως ἀνώτερος τούτου ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Ὁνορὲ Φραγκονὰρ (1702—1806), ὅστις ὑπερέχει καὶ αὐτοῦ τοῦ Βαττὼ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν ὀρθὴν γνῶσιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς σημασίας τῶν διακοσμητικῶν στοιχείων. Χαρακτηριστικὸν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι τὸ ἔργον του «Chiffre d'amour», ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ μουσεῖον τοῦ Hertford House. Παραλείποντες τὴν ἐπισκόπησιν τοῦ ἔργου μετρίων τινῶν καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ Λαγκρέ, Ναττιὲ καὶ ἡ Βιζὲ Λεμπρέν, κλείομεν τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην τῶν Γάλλων ζωγράφων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ παστιλογράφου Λατούρ, ὅστις διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐξαίρετον λάμψιν τοῦ χρωματισμοῦ του, τοῦ J. Chardin (θαν. 1779), ὅστις κατέλιπεν ὡραιοτάτας σκηνὰς ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου εἰλημμένας καὶ τοῦ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Γκρὲζ (1725—1805), ὅστις διεφημίσθη διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν ἔριδάς του. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος, τοῦ ὁποίου πασίγνωστα ἔργα εἶναι «Ἡ κόρη μὲ τὸ πρόβατον» καὶ «Ἡ γαλακτοπῶλις» καὶ ὅστις κρίνεται ἤδη μᾶλλον ὡς δεξιὸς προσωπογράφος, ἐχαιρετίσθη κατὰ τοὺς χρόνους του ὑπὸ τοῦ Diderot ὡς μέγας ἀνακαινιστὴς τῆς γαλλικῆς τέχνης.

Καθ' οὓς χρόνους ἐν Γαλλίᾳ μεσουρανοῦν οἱ ἀνωτέρω ζωγράφοι, εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ὁποία ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ πουριτανισμοῦ εἶχε μείνει ἐπὶ μακρὸν μακρὰν ἀπὸ τὴν τέχνην, ἀρχίζει νὰ παρατηρῆται ἀξιολογωτάτη καλλιτεχνικὴ κίνησις. Πρῶτοι ἐμφανίζονται οἱ ζωγράφοι μικρογραφιῶν τοῦ ΙΣΤ' καὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Εἶναι δὲ οὗτοι ἰδίᾳ ὁ Νικόλαος Χίλλιαρντ (Nicolas Hilliard, 1547—1619) καὶ ὁ Ἰσαὰκ Ὄλιβερ (Isaac Oliver, 1555—1617). Ἔτι δ' ὁ ἐκ Σκωτίας Τζαῖμσον (Jamesone), ὅστις ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ρούμπενς, καὶ ὁ Γουλιέλμος Ντόμπσον (W. Dobson), ὅστις ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἐπὶ μακρὸν διαμείναντος εἰς τὴν Ἀγγλίαν βὰν Ντάϊκ. Ἡ μεγίστη ἄνθησις τῆς ἀγγλικῆς τέχνης σημειοῦται κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ταύτην ἀντιπροσωπεύουν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, διασημότατοι καλλιτέχναι, ὡς ὁ Γουλιέλμος Χόγαρτ (1697—1764), ὁ Γιοσουᾶ Ρέϊνολτς (1723—1792), ὁ Θωμᾶς Γκαίνσμπορω (1727—1788), ὁ Γεώργιος Ρόμνεϋ (1734—1802) καὶ ὁ Λῶρεντς (1769—1830). Ὁ Χόγγαρτ ὑπῆρξεν εὐφυέστατος καλλιτέχνης, δριμύτατος σατυριστής, δεξιώτατος ταξιθέτης συνόλων καὶ πρωτοτυπώτατος σχεδιαστής. Οἱ δὲ λοιποὶ ὑπῆρξαν κυρίως, τινὲς δὲ καὶ ἀποκλειστικῶς, προσωπογράφοι, ἀναγαγόντες εἰς μεγίστην ἀκμὴν τὴν ἀγγλικὴν προσωπογραφίαν διὰ τεχνοτροπίας πλήρους ἐλαφρότητος, διαφανείας καὶ ἀριστοκρατικῆς ἀβρότητος. Σημειωτέον μόνον, ὅτι ὁ Γκαίνσμπορω, ὡς καί τινες ἄλλοι ζωγράφοι, συνεχίζων τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ Ryisdael ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας ρεαλιστικῆς τοπιογραφίας.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἔχομεν νὰ σειμειώσωμεν ἐνδιαφέροντάς τινας καλλιτέχνας, ὡς οἱ τῆς οἰκογενείας Τίσβαϊν, ὁ Ἐλσχάϊμερ, ὁ Φ. Χάκκερτ, ὁ Ε. Ρίδιγγερ κλπ., ἐν δὲ τῇ Ἑλβετίᾳ τὴν διάσημον Ἀγγελικὴν Κάουφφμαν καὶ ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ τὸν Γκόγια (1746—1828) ὅστις, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ S. Reinach, ὑπῆρξεν εἷς δεύτερος Βελάσκουεθ, καθ' ἣν ἐποχὴν οὐδεὶς ἐν Εὐρώπῃ ἐγνώριζε νὰ ζωγραφίζῃ. Ὁ Γκόγια ὑπῆρξεν εἷς μεγαλοφυὴς χρωματιστής. Ἐραστὴς τῆς φυσικῆς ἀληθείας καὶ τῆς πραγματικότητος, ὤθησε πολλάκις τὸν ρεαλισμόν του μέχρι χυδαιότητος, ἀλλ' ἦτο τόσον γνήσιον καὶ πηγαῖον τὸ τάλαντόν του, τόση ἑλκυστικὴ ἡ σατιρική του διάθεσις, τόσον ἐπιτυχὴς ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκαυτηρίασε τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀσχημίας τῆς ἐποχῆς του, ὥστε δικαίως ἡ θέσις του εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν μεγάλων ζωγράφων πάσης ἐποχῆς. Τὰ ἔργα του τὰ χαρακτηρίζει, παρὰ πάντα ταῦτα, καὶ δραματική τις πνοή, ἥτις δίδει ἐξαίρετον ζωηρότητα εἰς τὴν τέχνην του, τὴν ὁποίαν ὁ Γκόγια ἠννόησε πέραν παντὸς συμβατισμοῦ καὶ πάσης κλασσικῆς ξηρότητος. Μεταξὺ τῶν διασημοτέρων πινάκων του τάσσονται «Αἱ γυναῖκες εἰς τὸν ἐξώστην», «Ἡ γυμνὴ γυναῖκα», «Ἡ Ἱσπανὶς κυρία» τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης τοῦ Λονδίνου κλπ.

Ὁ ΙΘ' αἰὼν ὑπῆρξεν ἐποχὴ κρισιμωτάτη διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς ζωγραφικῆς. Ἀπὸ τῶν πρώτων του ἐτῶν μέχρι τῆς λήξεώς του πνοὴ ἀναδημιουργίας, ἀνανεώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τὸν διατρέχει. Αἱ παραδόσεις δοκιμάζονται, αἱ ἀξίαι προσβάλλονται ἢ ἀναστηλώνονται, πᾶν στοιχεῖον

Digitized by Google

ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ ἐκ τῆς πείρας ἢ ἐκ τῆς διαισθήσεως εἰλημμένον καθυποβάλλεται εἰς βάσανον. Ἡ μία σχολὴ διαδέχεται τὴν ἄλλην. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν τεχνοτροπιῶν καθίσταται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας ὀξύτερος. Καὶ εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν κίνησιν ἡ Γαλλία πρωτοστατεῖ· οἱ Παρίσιοι ἀντικαθιστοῦν τὴν Ρώμην, τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, τὴν Σεβίλλην, τὸ Λονδῖνον. Καθίστανται ἡ καλλιτεχνικὴ καρδία τῆς Εὐρώπης, τὸ κέντρον τῆς ταραχώδους αὐτῆς κινήσεως, ἥτις μεταδίδεται εἰς πᾶσαν χώραν. Ἡ ἔναρξις τοῦ αἰῶνος τούτου εὑρίσκει ἐν Γαλλίᾳ μεσουρανοῦντα τὸν Ἰάκωβον Λουδοβῖκον Δαβὶδ (1748—1825) καὶ τοὺς μαθητάς του. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος καλύπτει ἤδη διὰ τῆς προσωπικότητός του καὶ μέγα μέρος τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος. Εἶναι μεγάλη φυσιογνωμία. Κυριαρχεῖ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν πολιτικήν. Εἶναι πείσμων εἰς τὰς ἀντιλήψεις του, αὐστηρὸς εἰς τὰς κρίσεις του, ἀνώτερος εἰς τὴν τεχνικήν του ἢ εἰς τὰ καλλιτεχνικά του δόγματα. Ἐμποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς ἀρχαιότητος, προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ζωγραφικὴν τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν ἁρμονικὴν συμμετρίαν τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων. Ἡγεῖται τῶν κλασσικιστῶν. Ἐξεργάζεται εὐρυτάτας συνθέσεις (ὡς «Ὁ διαχωρισμὸς Σαβίνων καὶ Ρωμαίων ὑπὸ τῶν Σαβίνων γυναικῶν»), ταξιθετεῖ τεράστια σύνολα, ἀπεικονίζει πολυπροσώπους μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς σκηνάς. Ἀλλ' εἶναι ξηρός, τραχύς, συμβατικός, ἄνευ ψυχικοῦ βάθους· μεγαλοπρεπής, ἀλλὰ καὶ ῥητορικός. Οἱ σύγχρονοί του μιμοῦνται τὴν τεχνοτροπίαν του μετὰ μείζονος ἢ ὀλιγωτέρας ἀνεξαρτησίας καὶ πρωτοτυπίας, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τοῦ ταλάντου των καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς των ἰδιοσυγκρασίας. Ὁ Ζερὰρ διὰ τοῦ «Ἔρωτος καὶ τῆς ψυχῆς» δεικνύεται γλυκὺς καὶ θελκτικός, ἀλλὰ δὲν προκαλεῖ ἐσωτερικώτερον ἐνδιαφέρον. Ὁ Ζιροντὲ δεικνύεται κλασσικιστὴς εἰς τὴν τεχνοτροπίαν, ἀλλὰ σχεδὸν ρωμαντικὸς εἰς τὴν σκέψιν. Πολὺ ριζοσπαστικώτερος, ἀληθὴς προάγγελος τοῦ ρωμαντισμοῦ ἀποβαίνει ὁ Γκρό, ὁ διάσημος ζωγράφος τῶν «Πανωλοβλήτων τῆς Ἰόππης» καὶ τοῦ «Ναπολέοντος εἰς τὸ Ἐϋλώ», ὅστις πολὺ ἐπίκρανε τὸν Δαβὶδ διὰ τῆς ἀνταρσίας του, τὴν ὁποίαν περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἠθέλησε νὰ ἐξιλεώσῃ καταστρέφων τὴν τέχνην του. Ὁ δὲ Πρυντόν, ὁ πρωτοτυπώτερος τῶν ζωγράφων τῶν ναπολεοντείων χρόνων, διακρίνεται ὡς ἁρμονικὸς χρωματιστὴς καὶ ὡς δεξιώτατος σκιοφωτιστής· ἀπεικονίζει ἐνδιαφερούσας μορφάς, ἀλλ' ἐκλέγει θέματα κλασσικά.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὀπαδοὶ τοῦ Δαβὶδ προαισθάνονται καὶ προαναγγέλλουν τὸν ρωμαντισμόν, δηλαδὴ τὴν διάσπασιν τῆς συμβατικῆς ἀκινησίας τῶν μορφῶν, τὴν εἰσαγωγὴν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ζωγραφικῆς τῶν μεγάλων ἐξάρσεων καὶ ταραχῶν τῆς ψυχῆς, τὴν ἀνύψωσιν εἰς περιωπὴν οὐχὶ πλέον τῆς ξηρᾶς μιμήσεως τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ τῆς ἐκφράσεως τῆς παλλομένης προσωπικότητος τοῦ ζωγράφου. Ὁ Ζερικὼ (1791—1824), συνεχίσας τὴν παράδοσιν τοῦ Γκρό, ἔδωκεν εἰς τὴν ζωγραφικὴν τὴν ρώμην, τὴν ὁποίαν τῆς εἶχεν ἀρνηθῆ ἡ σχολὴ τοῦ Δαβίδ. Διὰ τοῦ πίνακός του «Ἡ σχεδία τῆς Μεδούσης», εἰσήγαγε διὰ θριαμβευτικοῦ τρόπου τὴν κίνησιν καὶ τὴν παθητικότητα εἰς τὴν τέχνην. Διάδοχος τούτου ὑπῆρξεν ὁ Ντελακρουᾶ (1798—1863), ὅστις ὡμολογήθη παγκοίνως ὡς ἡ μόνη μεγαλοφυΐα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, ὁ ἀληθὴς ἀρχηγὸς ταύτης. Εἰς τὸ πυρετῶδές του ἔργον διαλάμπει ὅλη ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ ρώμη τῆς προσωπικότητός του. Ἀπέσεισε τὴν τυραννίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἐδανείσθη τὰ θέματά του ἀπὸ τὸν Ντάντε, ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ, ἀπὸ τὸν Μπάϊρον, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν σταυροφοριῶν, τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ἔσχε θαυμασίαν αἴσθησιν τῆς κινήσεως καὶ τοῦ χρώματος καὶ μολονότι τὸ σχέδιόν του δὲν ὑπῆρξε πανταχοῦ διαυγὲς καὶ ἀκριβές, ἐξεπόνησεν ἔργα πλήρη ἐκφράσεως καὶ ἐπωνομάσθη «Ἀσθενὴς Ροῦμπενς» καὶ «Ἀνήσυχος Βερονέζε». Σύγχρονος τοῦ Ντελακρουᾶ ὑπῆρξεν ὁ Ἔγκρ (1780—1867), ὅστις διετήρησε τὴν λατρείαν τῆς ἀρχαϊκῆς παραδόσεως, τῆς συμβατικῆς εὐρυθμίας καὶ συμμετρίας· διεκρίθη ὅμως ὡς θαυμάσιος σχεδιαστὴς καὶ ὡς ἄκρως ἐνδιαφέρων προσωπογράφος. Τὰ γνωστότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ἡ πηγή», «Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ὁμήρου» καὶ «Ἡ ὀδαλίσκη». Μέγας ρωμαντικὸς ὑπῆρξε κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ὁ Ὁράτιος Βερνὲ (θαν. 1879), ὁ σημαντικώτερος τῶν ἀντιπροσώπων τῆς καλλιτεχνικῆς οἰκογενείας τῶν Βερνέ, μέγας ζωγράφος πολεμικῶν σκηνῶν. Ἔτι δ' ὁ Π. Ντελαρός, ὅστις κατάγεται ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὸν Ζιροντὲ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὸν Ἔγκρ, καὶ οὗ γνωστότατος πίναξ εἶναι: «Τὰ τέκνα τοῦ Ἐδουάρδου ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Λονδίνου» (Μουσεῖον Λούβρου). Πάντες οὗτοι εἰργάζοντο ἐντὸς τῶν ἐργαστηρίων των. Τὸ τοπίον, τὸ ὕπαιθρον, ἡ προσέγγισις πρὸς τὴν φύσιν δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐκδηλωθῆ ἐν ὅλῃ τῇ παντοδυναμίᾳ της εἰς τὴν γαλλικὴν τέχνην. Τοῦτο συνέβη διὰ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς σχολῆς τοῦ Φονταινεμπλώ. Ὁ Κορὸ (1796—1875), μέγας ἐκπρόσωπος τῆς γαλλικῆς τοπιογραφίας, δὲν ἀνήκει ἐν τούτοις εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην. Ὁ Κορὸ ἐβάδισεν ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαϊσμοῦ μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ. Προικισθεὶς διὰ κλασσικῆς μορφώσεως, ἐνεψύχωσε τὰ τοπία δι' ὄντων τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Ὑπῆρξεν ὅμως ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξαίρετος ποιητής, ἐξαίσιος λυρικός, μανιώδης ἐραστὴς τῆς φύσεως, τῆς λαμπρᾶς ἀτμοσφαίρας, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ φωτός.

Τὴν σχολὴν τοῦ Φονταινεμπλὼ ἀντιπροσωπεύουν ὁ Θ. Ρουσσὼ (1812—1867), ὁ Ντωμπινὺ (1817—1878), ὁ Ντυπρὲ καὶ ὁ ζωογράφος Τρουαγιὸν (θαν. 1865). Οἱ καλλιτέχναι οὗτοι, πλὴν τοῦ τελευταίου, ἀνύψωσαν εἰς τὴν πρώτην θέσιν τὴν λατρείαν τοῦ ζωντανοῦ γαλλικοῦ τοπίου καὶ κατήνεγκον τὰ τελευταῖα καίρια πλήγματα κατὰ τοῦ συμβατικοῦ τοπίου τῶν ἰταλιζόντων καλλιτεχνῶν. Ἕτεροι ἀξιολογώτατοι καλλιτέχναι τῶν χρόνων τούτων ὑπῆρξαν οἱ: Ντεκὰν καὶ Φρομαντέν, ζωγράφοι σκηνῶν τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, Καμπανὲλ καὶ Μορώ, ζωγράφοι ἱστορικῶν σκηνῶν, Ρόζα Μπονὲρ καὶ Μπρασκασά, ζωογράφοι, καὶ ὁ Μεσσονιέ, τοῦ ὁποίου ἐθαυμάσθη πολὺ ὁ πίναξ «1814» Αἱ ὑπερβολαί, εἰς ἃς μοιραίως ἐξετράπη ὁ ρωμαντισμός, καὶ ἡ συνεχιζομένη μετὰ πείσματος ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ ὡδήγησαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ρεαλισμοῦ. Οἱ μέγιστοι ἐκπρόσωποι τούτου ὑπῆρξαν ὁ Κουρμπὲ (1819—1877), ὁ Μανὲ (1833—1884) καὶ ὁ Μιλλὲ (θαν. 1875). Ὁ Κουρμπὲ οὐδέποτε διενοήθη νὰ ζωγραφίσῃ ἀντικείμενον μὴ ὑποπῖπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις του. «Οὐδέποτε εἶδα πτερωτοὺς ἀνθρώπους, ἔλεγε, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν θ' ἀπεικονίσω ποτὲ ἀγγέλους». Ἐμίσησεν ἐξ ἴσου τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς καὶ τοὺς ρωμαντικούς. Ἡ ἰδιοσυγκρασία του ἦτο ἰδιοσυγκρασία ἐπαναστάτου. Ἦτο τραχύς, ρωμαλέος καὶ βίαιος. Ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχει εἰς τὸ ἔργον του περισσοτέρα ποίησις ἢ ὅσην ὑπωπτεύετο καὶ ἐπεθύμει. Ὁ Μανὲ ὡδήγησε τὴν γαλλικὴν ζωγραφικὴν πολὺ πλέον μακράν. Διὰ τοῦ μνημειώδους του πίνακος τῆς «Ὀλυμπίας» ἠθέλησε νὰ ἐξαφανίσῃ καὶ νὰ καταστηλιτεύσῃ ὁλόκληρον τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἰδεωδῶν ἐκείνων, συμβατικῶν γυναικείων τύπων, τοὺς ὁποίους ἐν τοσαύτῃ ἀφθονίᾳ ἐξειργάσθη ἡ πρὸ αὐτοῦ ζωγραφική. Διὰ δὲ τῆς τεχνικῆς του, διὰ τῆς παραλλήλου ἐπιθέσεως τῶν χρωμάτων ἐπὶ τοῦ πίνακος, προελείανε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν ἐμπρεσσιονισμόν. Ὁ Μιλλέ, τέλος, μολονότι πολὺ συνδεόμενος πρὸς τὴν τοπιογραφίαν τοῦ Φονταινεμπλώ, βλέπει τὸ τοπίον κατὰ τρόπον λίαν διάφορον. Δὲν μεταφέρει εἰς τοὺς πίνακάς του τὴν φύσιν μόνον ὡς περιβάλλον διακοσμητικὸν ἢ ὡς ζῶντα ὀργανισμόν, πλήρη χυμῶν, διατελοῦντα ἐν ἀενάῳ ἀναδημιουργίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖον κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ὡς ἀντίπαλον, τὸν ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ τιθασεύσῃ ὁ ἐπίμονος καὶ ἀγωνιώδης μόχθος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μιλλὲ ὑπῆρξε σοσιαλιστής. Οἱ πίνακές του δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰ καλύτερα διηγήματα κοινωνιστικοῦ περιεχομένου. Χωρὶς ρητορείαν καὶ χωρὶς περισσολογίαν ἐξέφρασεν ὅλην τὴν πολύπονον ζωὴν τῶν ἀγρῶν.

Σύγχρονος τῶν καλλιτεχνῶν τούτων ὑπῆρξεν ὁ Πυβὶ ντὲ Σαβὰν (1824—1898, ὁ ἀληθὴς δημιουργὸς τῆς νεωτέρας διακοσμητικῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὸ ἔργον του ὑπάρχει συμβολισμὸς καὶ ἰδεαλισμός, ἐξαίρετος ποίησις καὶ θαυμασία λογική. Ὁ Πυβὶ ντὲ Σαβὰν ἠγάπησε τὰς εὐρείας συνθέσεις, τὰ δὲ σημαντικώτερα τῶν ἔργων του ἀπόκεινται εἰς τὸ Πάνθεον καὶ τὴν Σορβόννην. Ἔθηκεν ὡραίας σκέψεις εἰς καθαράς, σταθερὰς καὶ εὐρύθμους μορφάς. Κυρίως ἐγκατελείφθη εἰς ἀλληγορίας. Μεταξὺ τούτων ἀξιολογώταται εἶναι: «Ἡ εἰρήνη», «Ὁ πόλεμος», «Αἱ ἐποχαί», «Τὸ ἱερὸν δάσος» καὶ «Ἡ παράδοσις τῆς ἁγίας Γενεβιέβης». Ὁ Ἐδουάρδας Μανὲ προῃσθάνθη καὶ προητοίμασε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν ἐμπρεσσιονισμόν. Ἀλλ' ὁ μέγας δημιουργὸς καὶ ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς τεχνοτροπίας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Κλαύδιος Μονέ, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἐφεξῆς κατέκτησε δι' ἀλλεπαλλήλων ἔργων τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ διεθνοῦς κοινοῦ. Ὁ καλλιτέχνης οὗτος παρήγαγε τὰ καταπληκτικώτερα, μᾶλλον ἐμψυχωμένα καὶ μᾶλλον ἀληθῆ εἰς φῶς τοπία. Συνέλαβε κατὰ μοναδικὸν τρόπον τὴν στιγμιαίαν ἐκείνην διάθεσιν τῆς ἀτμοσφαίρας, ἥτις δημιουργεῖ τὴν προσωπικότητα τοῦ τοπίου καὶ παρέχει εἰς τὰ ἀντικείμενα τὴν ἔκφρασίν των. Διὰ τὸν Μονέ, ὡς διὰ πάντας τοὺς ἐμπρεσσιονιστάς, σημαντικὰ εἶναι οὐχὶ τ' ἀντικείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν παρέχουν ταῦτα ἐν ὡρισμένῃ ἀτμοσφαιρικῇ καταστάσει Κατὰ συνέπειαν ὅ,τι προέχει εἰς τὸν ἐμπρεσσιονισμὸν εἶναι ἡ μελέτη τῆς ἀτμοσφαίρας, ἡ σπουδὴ τοῦ φωτός. Παρὰ τὸν Μονὲ ἐπιφανεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ ὑπῆρξαν ὁ Σίσλεϋ, ὁ Πισσαρό, ὁ Γκιγιωμέν, ὁ Γκωγκέν, πρὸ παντὸς δὲ ὁ Αὔγουστος Ρενουάρ, ὅστις ἀπεικόνισεν εὐρύτατα ὕπαιθρα μετὰ λαμπρότητος εἰς τὸν χρωματισμὸν καὶ ἰσχυρᾶς ἡδυπαθοῦς διαθέσεως καὶ γυμνά, εἰς ἃ διεκρίθη ὡς μέγας ζωγράφος τοῦ γυναικείου σώματος· ὁ Μπενάρ, ὁ ἐξελιχθεὶς βραδύτερον εἰς διακοσμητικὸν ζωγράφον καὶ εἰσαγαγὼν τὸν ἐπιστημονικὸν συμβολισμὸν εἰς τὴν τέχνην· καὶ ὁ Ντεγκά, ὅστις ὑπῆρξε λεπτὸς σχεδιαστὴς καὶ παράδοξος δημιουργός.

Προέκτασις τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ εἶναι ὁ πουαντιλλισμός, ὅστις καὶ νεοεμπρεσσιονισμὸς ἐπεκλήθη. Οὗτος ἠσχολήθη μέχρι μανίας εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ φωτός, ὅπερ ἐπέθηκε κατὰ στίγματα ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ ἔσχεν ὀνομαστοὺς ἐκπροσώπους του τὸν Seurat, τὸν Siniac, τὸν Luce κλπ. Τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερον ἦτο ἡ ἀπουσία ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἡ ἐξαντικειμενίκευσις τῆς τέχνης, προσεπάθησε νὰ θεραπεύσῃ ὁ ἐξπρεσσιονισμός, ἡ ἄλλως ἐκφραστικὴ καλουμένη τέχνη, ὃν ἐδημιούργησαν καλλιτέχναι ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ ἐκπηδήσαντες, ὡς ὁ Παῦλος Σεζάν, ὁ καλλιτέχνης ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐννοήσας τὴν σημασίαν τῶν ὡραίων γεμάτων τόνων, ὁ Παῦλος Γκωγκέν, ὁ Βικέντιος βὰν Γκόγκ, ὁ Ἐρρῖκος Ρουσσώ, ὁ Μᾶρκος Σαγκάλ, ὁ Κάμιλλος Πικασὸ καὶ ἄλλοι. Ὁ ἐξπρεσσιονισμός, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν σύγχρονον τέχνην, περιλαμβάνει ἐντὸς τῶν κόλπων του πολλοὺς ἰδιοτύπους ἐπαναστάτας, ριζοσπάστας τῶν ἄκρων, ἀμοίρους ταλάντου νεωτεριστάς. Κρινόμενος ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων τῶν καλυτέρων ἐκπροσώπων του, ἀποδεικνύεται τέχνη πλήρους ἐκφράσεως, ἐσωτερικῆς ζωῆς καὶ κραδασμοῦ. Ἕτεροί τινες, λίαν ἀξιομνημόνευτοι, πλὴν τῶν προμνημονευθέντων, σύγχρονοι ἐκπρόσωποι τῆς γαλλικῆς ζωγραφικῆς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: Ματίς, Βλάμινκ (ὁ δραματικὸς τοπιογράφος), Ντεραίν, Οὐτριλλό, Ντελωναί, Γκρομαὶρ κλπ.

Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην τῆς ζωγραφικῆς ἐν Γαλλίᾳ παρηκολούθησαν ἐγγύθεν ἢ ἄπωθεν τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Ὁλόκληρος ὁ ΙΘ´ αἰὼν καὶ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ Κ´ γέμουν προσωπικοτήτων, αἵτινες δύνανται νὰ προκαλέσουν τὸ μέγιστον γενικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐν Γερμανίᾳ δέον νὰ μνημονευθοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀρχαϊζούσης τέχνης Κάρστενς, Φύσσλι καὶ Γονέλλι, τῆς ρωμαντικῆς τάσεως Ὄμπερβεκ, Κορνέλιους, Κάουλμπαχ, τῆς ρεαλιστικῆς κατευθύνσεως Μάκαρτ, Σάντοβ, Ρέτσελ, φὸν Μέντσελ, τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ Λάϊμπλ, Στάϊνχάουζεν, Λίμπερμανν. Ἐπὶ πλέον ὁ ἐν Μονάχῳ ἐργασθεὶς διδάσκαλος τοῦ ἡμετέρου Γύζη, Πιλότυ, ὁ Σάξων Μὰξ Κλίγκερ, καλλιτέχνης ἰδιοτύπου ταλάντου, ὁ Οὖντε, ὅστις ἀπέκλινε πρὸς τὸν μυστικισμόν, ὁ Λέμπαχ, ὅστις διεκρίθη ὡς προσωπογράφος, ὁ Κόριντ, ὁ τοπιογράφος Φρίντριχ, ὁ ζωγράφος ζῴων Τσύγελ. Τέλος δὲ οἱ σήμερον δρῶντες Ρώλφς, Νόλντε, Πεχστάϊν, Χέκελ, Γκρὼς κλπ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ α´ ἥμισυ τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος μεσουρανεῖ ὁ μέγος τοπιογράφος Τῶρνερ (1775—1851), μανιώδης ἐραστὴς τοῦ φωτός, ρωμαντικὸς καὶ οἱονεὶ ἐμπύρετος, ἐνίοτε δὲ θεατρικός. Τῷ 1848 ἐδημιουργήθη ἐν αὐτῇ διὰ τῶν Hunt, Rossetti καὶ Millais ἡ προρραφαηλιτικὴ κίνησις, ἧς ὀπαδοὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ ὀνομαστοὶ καλλιτέχναι Μπύρν-Τζὼνς καὶ Οὐώττς. Διάσημος δ' ὑπῆρξε διὰ τὰς πλήρεις ἐσωτερικῆς ἐκφράσεως προσωπογραφίας του ὁ Ἀμερικανὸς συμβολιστὴς Οὐΐστλερ. Ἕτεροι ὀνομαστοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ προσωπογράφοι ὑπῆρξαν οἱ: Orchardson, Herkomer, Oulers καὶ Lavery, τοπιογράφοι δὲ οἱ: H. Moore καὶ B. Leader.

Εἰς τὸ Βέλγιον ὁ μὲν κλασσικισμὸς ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ Ναβέ, ὁ δὲ συμβολισμὸς ὑπὸ τοῦ Βίρτς, ὁ ρεαλισμὸς τοῦ Μιλλὲ ὑπὸ τοῦ τοπιογράφου Καρόλου ντὲ Γκροὺ καὶ ὁ ἐμπρεσσιονισμὸς ὑπὸ τοῦ Κλάους, τοῦ Χάϋμανς, τοῦ Μπαῖρτσεν, τοῦ Ρυσσελμπέργκε καὶ τοῦ Ἐβενέπολ. Ἐκ τῶν λοιπῶν Βέλγων καλλιτεχνῶν ἀξιολογώτατοι εἶναι οἱ: Γουσταῦος βὰν ντὲ Βαίστινε, ὁ μυστικοπαθὴς Ἔνσορ, ὁ Βαλέριος ντὲ Σαιντελέερ, ὁ Σμίτς, ὁ Εὐγένιος Λαῖρμανς, ὁ Ρὶκ Βοῦτερς καὶ ὁ Μπραίκελερ. Ἐν Ὁλλανδίᾳ καλλιεργοῦν τὴν παλαιὰν τοπιογραφίαν ὁ Σελφχάουτ καὶ ὁ Κούκκουκ, διακρίνονται δ' εἰς τὰς νεωτέρας τεχνοτροπίας ὁ θαλασσογράφος Μέσδαγ, ὁ πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ βὰν Γκόγκ, ὅστις εἰργάσθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὁ ὁμοίως ἐν Γαλλίᾳ ζῶν βὰν Ντόγκεν. Εἰς τὴν Δανίαν διαφημίζονται μερικοὶ διακεκριμένοι τοπιογράφοι, προσωπογράφοι καὶ ρωπογράφοι. Ἐκ τούτων τὰς παλαιοτέρας μὲν κατευθύνσεις ἀντιπροσωπεύει ὁ Μάρστραντ, τὰς νεωτέρας δὲ τάσεις ὁ Κραῖγερ, ὁ Γιόχανσεν, ὁ Πάουελσεν κλπ. Ὁμοίως εἰς τὴν Νορβηγίαν καὶ τὴν Σουηδίαν καλλιεργεῖται ἰδίᾳ τὸ τοπίον καὶ ἡ προσωπογραφία. Ἔτι δὲ ἡ ζωγραφικὴ ζῴων. Ὀνομαστοὶ καλλιτέχναι εἶναι οἱ: Ντάλ, Φέρνλυ, Τσώρν, Λάρσον, Λίλιεφορς, Βέρενσκιολδ, Πέτερσεν, Μούνχ. Εἰς τὴν Ἑλβετίαν δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν τὸν τοπιογράφον Καλάμ, τὸν ρεαλιστὴν καὶ ρωμαντικὸν συγχρόνως Μπαῖκλιν, ζωγράφον καὶ στοχαστήν, τὸν Χόντλερ καὶ τὸν Ἀμιέ. Εἰς τὴν Ρωσίαν τούς: Βενετσιάνωρ, Φεδότωφ, Σόμωφ, τοὺς προσωπογράφους Ριέπιν καὶ Σέρωφ, τοὺς τοπιογράφους Στσεδρὶν καὶ Βογκολγιούμπωφ καὶ τὸν ἐξπρεσσιονιστὴν Σαγκάλ, ἐν Γαλλίᾳ ἐργαζόμενον. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, τέλος, παλαιότερον μὲν τὸν ἀκαδημαϊκὸν Ἀππιάνι, τοὺς ρεαλιστὰς Παλίτσι, Μο-

Digitized by Google

Ἔνγκρ: Φραντζέσκα ντὰ Ρίμινι.

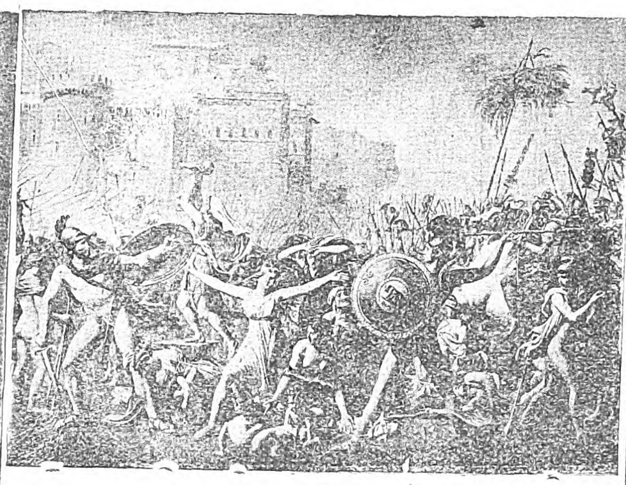

Δαβίδ: Ἡ ἁρπαγὴ τῶν Σαβίνων.

Προυντόν: Ἡ ἁρπαγὴ τῆς ψυχῆς.

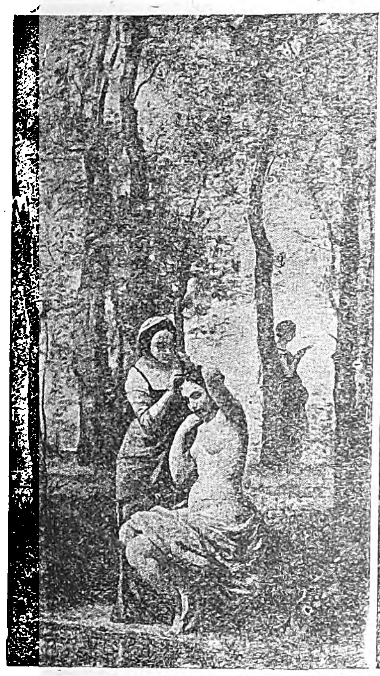

Κορό: Ἡ τουαλέττα.

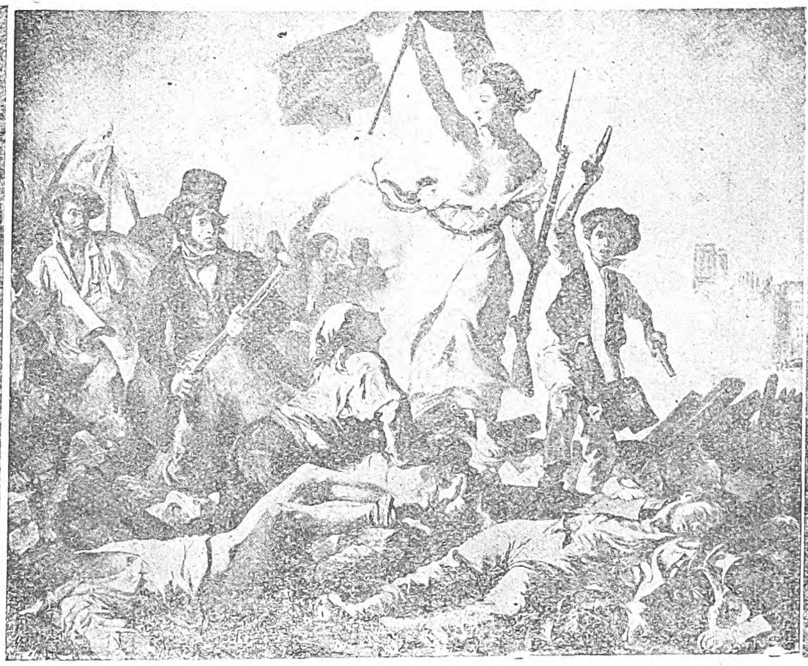

Δελλακρουά: Ἡ 28η Ἰουλίου 1830.

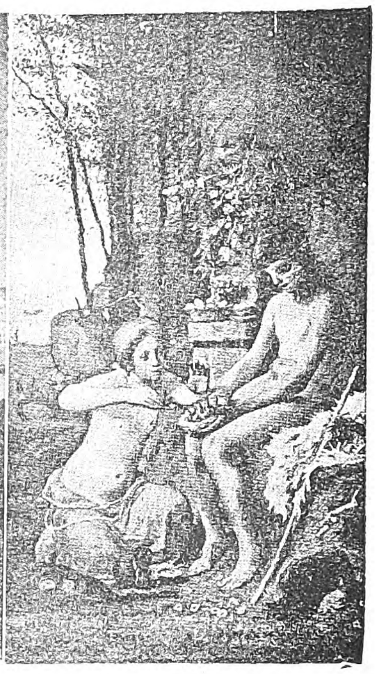

Μιλλέ: Ἡ ἄνοιξις.

Ρενουάρ: Τὸ τριαντάφυλλο.

Σερέ: Διακοσμητικὸς πίναξ.

Ντεκά: Ἡ τουαλέττα

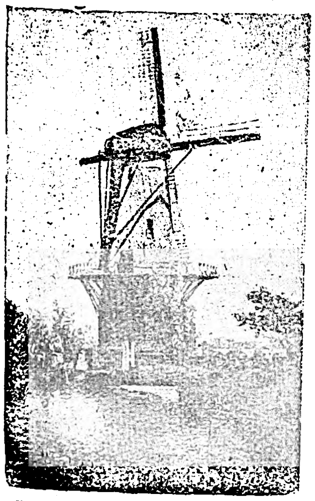

Jonkind: Ὁλλανδικὸς μύλος.

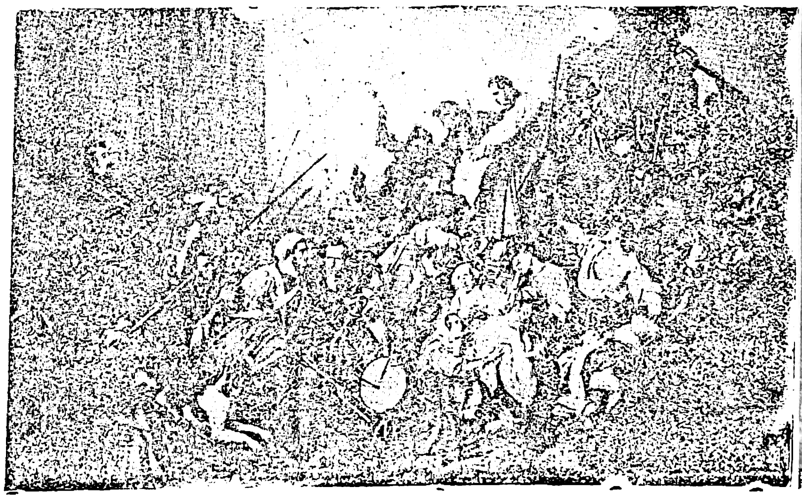

Wappers: Ἓν ἐπεισόδιον ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἐπανάστασιν.

Μπαϊκλιν: Αὐτοπροσωπογραφία.

Digitized by Google

Ὄλνταχ : Προσωπογραφία τῆς μητρὸς τοῦ καλλιτέχνου.

Φρ. Πρέλλερ : Ὀδυσσεὺς καὶ Πολύφημος.

Ζ. Κλίμτ : Ἡ ἐνάτη συμφωνία τοῦ Μπετόβεν.

Λάϊγκτον : Αἱ ἑσπερίδες.

Περόφ : Λιτανεία στὸ χωριό.

Γουώτς : Ἡ νεότης τοῦ Διός.

Χάνσεν : Δανοὶ καλλιτέχναι εἰς Ρώμην.

Α. Γκαλλέν : Kullervo.

A. Zorn : Εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Φαβρέττο : Τὸ μπάνιο.

J. Sargent : Ἡ Καρμενθίτα.

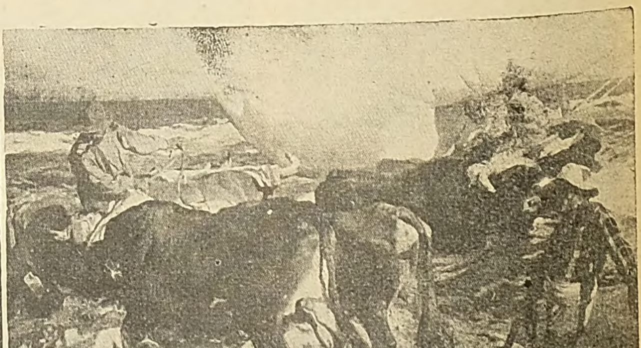

Σορόλλα ὑ Μπαστίδα : Βραδινὸς ἥλιος.

Digitized by Google

Κινεζική τέχνη ρυθμοῦ Χὰν (Γ΄ αἰῶν).

Διακοσμητικὸς πίναξ (ἐπὶ τῆς δυναστείας Γιουέν.

Ἰάπων ἱερεὺς (βασιλεία Φουζιβάρα).

Κινεζικὴ τέχνη Γ΄ αἰῶνος.

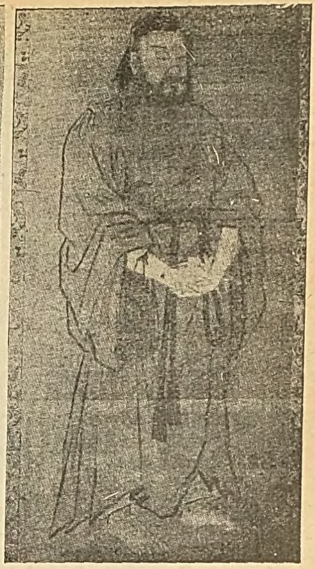

Προσωπογραφία τῆς ἐποχῆς τῶν Μίνγκ.

Σεσσοῦ: Τοπίον.

Ὀκύο: Τὰ σκυλάκια.

Χοκουσάϊ: Ἄνθρωπος παίζων μὲ κύνα.

Σαρακού: Ἠθοποιὸς μὲ γυναικεῖον ἔνδυμα.

Χαρουνόβου: Στὸ χιόνι.

Κιγιονάγκα: Ἐξώστης παρὰ τὴν θάλασσαν.

Οὐταμάρο: Θηλασμός.

Σαρακού: Ἠθοποιὸς μὲ στολὴν εὐγενοῦς.

Χοκουσάϊ: Πελαργός.

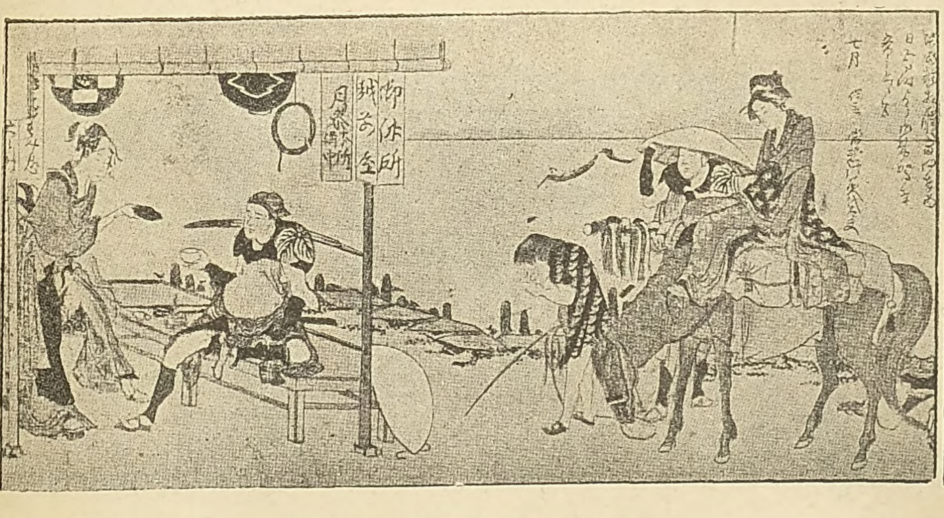

Χοκουσάϊ: Σταθμὸς εἰς πανδοχεῖον.

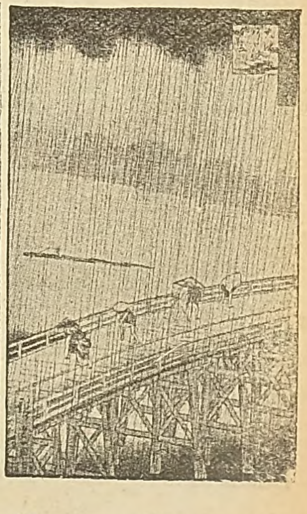

Χιποσίγκε: Ὑπὸ βροχήν.

Digitized by Google

Ἑρρ. Ματίς : Ἡ ὀδαλίσκη.

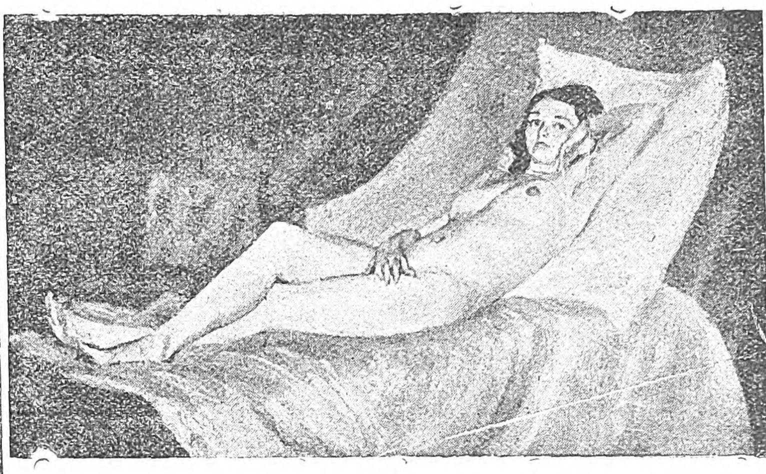

Ρενὲ Τομσέν : Ἀνάπαυσις.

Βὰν Ντόνγκεν : Πορτραῖτο τῆς κ. Εὔας Φράνσις.

Ραντά : Γυμνόν.

Κίσλιγκ : Προσωπογραφία.

Σαγκάλλ : Πορτραῖτο τῆς κ. Chagall (1924).

Ἀνδρ. Φαβορύ : Γυμνόν.

Οὐτρίλλο : Τοπίον.

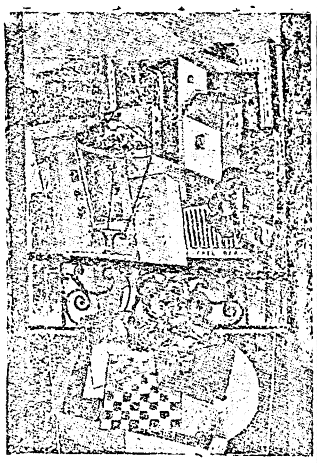

Μὰξ Στέρλινγκ : (;)

Walter Sickert : «Καρατερίστα» ἑνὸς Μιοῦζικ-Χώλ.

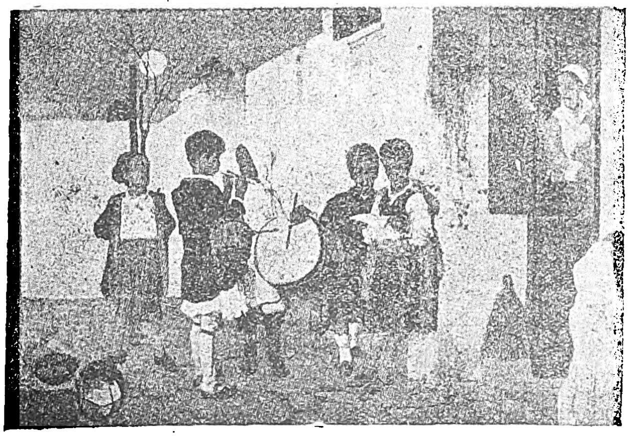

Νικηφ. Λύτρα : Τὰ κάλαντα.

Γ. Ἰακωβίδου : Τὰ μικρὰ βάσανα.

Γ. Ροϊλοῦ : Πὰν καὶ Νύμφαι.

Digitized by Google

ρέλλι καὶ Μικέττι καὶ τὸν ὀνομαστὸν τοπιογράφον Σεγκαντίνι· σήμερον δὲ τοὺς φουτουριστὰς καὶ κυβιστὰς Βοτσιόνι, Καρρά, Σεβερίνι καὶ ντὲ Κιρίκο.

Ἡ ἁπλῆ ἀπαρίθμησις τῶν ὀνομάτων τούτων ἀποδεικνύει πόσον ἔντονος ὑπῆρξεν εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἡ καλλιέργεια τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν μᾶλλον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην τέχνην ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ ἐκφράσῃ τὸ ταρασσόμενον καὶ ἀνήσυχον ἰδεῶδες τῆς νεωτέρας ἀνθρωπότητος. Καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἔθηκεν αὕτη τεράστια προβλήματα εἰς ἑαυτὴν καὶ ἐπελήφθη μετ' ἀσυνήθους τόλμης τῆς λύσεώς των. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ Κ' αἰῶνος τὴν εὗρεν ἐν τῷ μέσῳ ἀνησυχιῶν, ἀμφιταλαντεύσεων καὶ ἀγώνων. Ὁ Παγκόσμιος πόλεμος τὴν ὡδήγησεν εἰς πλήρη ἀναθεώρησιν τῶν παλαιῶν ἀξιῶν. Ἐδημιούργησε δι' αὐτὴν νέους ὅρους ζωῆς, νέας συνθήκας δράσεως. Ἀκολουθοῦσα τὴν χίμαιράν της ἡ σύγχρονος ζωγραφικὴ διεσπάσθη, ὠθήθη εἰς ποικίλους δρόμους ἀναζητήσεων, περιέπεσεν εἰς ὑπερβασίας. Ἀμφιβάλλουσα περὶ πάντων, ἐρρίφθη εἰς δυσχερεῖς ἀγῶνας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀκόμη δὲν ἐξῆλθε καὶ οὔτε φαίνεται πιθανὸν νὰ ἐξέλθῃ πολὺ ἐνωρίς. Θὰ ἦτο κατὰ συνέπειαν πολὺ τολμηρὸν νὰ προβλέψῃ τις, ὅτι ἐν τέλει δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ φανῇ ἀνταξία τῆς μεγάλης ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀναμένει ἀπὸ αὐτὴν μίαν τελειωτικὴν ἔκφρασιν.

[Περὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς βλ. λ. *Ἑλλάς*.]

Ἀνατολή. Ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων καὶ μετ' ἐπιτυχίας ἀξίας ἐνίοτε ἀπεριορίστου θαυμασμοῦ ἐκαλλιεργήθη ἡ ζωγραφικὴ ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ, ὑπὸ τῶν Σινῶν καὶ τῶν Ἰαπώνων. Ἡ ζωγραφικὴ ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτέρα καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωσις τῶν Σινῶν, ἐργαζομένη ἰδίως ἐπὶ μεταξίνων ὑφασμάτων καὶ τεμαχίων χάρτου ἀπὸ φύλλα μπαμποῦ διὰ χρώματος λαμβανομένου ἀπὸ φυτικὰς καὶ ὀρυκτὰς οὐσίας καὶ μελάνης. Ἀπὸ τὰ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ βουδισμοῦ εἰς τὴν Κίναν δημιουργηθέντα ἔργα ζωγραφικῆς ἐλάχιστα ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν. Φαίνεται ὅμως, ὅτι γενικῶς ἡ ζωγραφικὴ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐστρέφετο περὶ τὴν ἀπεικόνισιν θεμάτων ἐκ τῆς μυθολογίας καὶ τῶν ἡρωϊκῶν παραδόσεων τῶν Σινῶν. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ βουδισμοῦ εἰς τὴν Κίναν διωχετεύθη νέον αἷμα εἰς τὴν σινικὴν ζωγραφικήν. Διὰ τῆς ἐπαφῆς της πρὸς τὴν ἰνδοελληνικὴν τέχνην τῆς Γκαντάρας ἀπέκτησεν αὕτη τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν κίνησιν, τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Τὰγκ ἔζησαν μεγάλοι τινὲς καλλιτέχναι, ὡς ὁ Βοῦ-Τάο-Τσέ, ὁ Λὶ-Σέο-Χιοὺν (651—715 ἢ 720 μ. Χ.), ὁ Λὶ-Τσάο-Τάο καὶ ὁ Βὰγκ-Βέϊ (699—759), δημιουργήσαντες μίαν ἀληθῆ ἀναγέννησιν τῆς σινικῆς ζωγραφικῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σοὺγκ ἐφημίσθη εἷς τοπιογράφος μεγάλης ἀξίας, ὁ Τὸγκ-Γιουάν, καὶ εἷς διδάσκαλος τοῦ σκιόφωτος καὶ τῆς προοπτικῆς, ὁ Χιὰ-Κουέϊ. Ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Μογγόλων Γιουὰν ἀνεφάνησαν ὁ διάσημος τοπιογράφος καὶ ζῳογράφος Τσάο-Μὸγκ-Φοῦ, ὁ Τσιὲν Σούαν καὶ ὁ Χουὰγκ-Κὸγκ-Βάγκ. Μετὰ τοὺς Γιουὰν ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ ἡ ζωγραφική, αἱ ἐλευθέριοι ἀντιλήψεις νὰ ἀτονοῦν, ὁ ξηρὸς ἀκαδημαϊσμὸς τῶν παναρχαίων χρόνων νὰ κατακτᾷ ἐκ νέου ἔδαφος. Μόλις κατὰ τὴν τελευταίαν σινικὴν δυναστείαν τῶν Μαντζοῦ, ἐκθρονισθεῖσαν τῷ 1911, παρετηρήθη παροδική τις ἄνθησις τῆς τοπιογραφίας. Ὀνομαστοὶ καλλιτέχναι τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς ἱστορίας τῆς σινικῆς ζωγραφικῆς (1644—1911) ὑπῆρξαν οἱ: Τέου-Σὲ-Μιέν, Σὲν-Κί, Λοῦ-Φοῦ, Βὰγκ-Γιουὰν-Τσάγκ, Γιοῦ-Σουέ, Γιοὺν-Σέου-Πίγκ, Τσὲν-Νὰν-Πίγκ καὶ Χουὰγκ-Γὶν-Πιάο.

Διάφορος καὶ μᾶλλον θριαμβευτικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος διατρέχει αὕτη τὴν πρωτόγονόν της περίοδον, δημιουργοῦσα ἔργα μὲ ἐμφανεῖς ἐπ' αὐτῶν τὰς διὰ τῆς Κίνας μετενεχθείσας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἰνδικὰς καὶ περσικὰς παραδόσεις. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐμφανίζεται ἡ οὑμοριστικὴ ἰαπωνικὴ ζωγραφική, διὰ τοῦ Toba Sojo, τοῦ ὁποίου διασῴζονται μερικὰ ἔργα ἐν Κιότο. Κατὰ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου αἰῶνος σχηματίζεται ἡ πρώτη καθαρῶς ἐθνικὴ σχολὴ ζωγραφικῆς, ἡ σχολὴ τοῦ Τόζα· ἢ καὶ ἄλλως σχολὴ τοῦ Γιαμάτο κληθεῖσα. Ἀντίπαλος ταύτης ὑπῆρξεν ἡ σχολὴ τοῦ Κάνο, ἥτις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν πρώτην, ἐργαζομένην μεθ' ἁβρότητος καὶ λαμπροῦ χρωματισμοῦ ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἡρωϊκῶν παραδόσεων, ἐμπνέεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν σινικὴν τέχνην καὶ διαπρέπει ἰδίᾳ εἰς τὴν τοπιογραφίαν. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ Ματαχέϊ, μαθητὴς ἀμφοτέρων τούτων τῶν σχολῶν, ἱδρύει τὴν σχολὴν τῶν ἀνεξαρτήτων, ἥτις ἐκλήθη καὶ λαϊκὴ σχολή, διότι λαμβάνει τὰ θέματά της ἰδίᾳ ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐμφανίζεται ὁ Κορίν, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἀληθινὴ μεγαλοφυΐα εἰς τὴν περιοχὴν ἰδίᾳ τῆς διακοσμητικῆς ζωγραφικῆς, κατὰ δὲ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Ὄκυο, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἰαπώνων νατουραλιστῶν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σόσεν, ὅστις διέπρεψεν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἰχθύων καὶ τῶν πιθήκων.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀναφαίνονται αἱ μεγάλαι δόξαι τῆς ἰαπωνικῆς ζωγραφικῆς, καλλιτέχναι διεθνοῦς φήμης. Εἶναι δ' οὗτοι: ὁ μέγας Χοκουζάϊ (1760—1849), ὁ Χιροσίγκε (1792—1858), ὁ Κιγιονάγκα (1742—1815) καὶ ὁ Οὐταμάρο (1754—1806). Ὁ πρῶτος τούτων διήγαγε βίον μακρόν, πλήρη ἀγῶνος καὶ πάλης, κατέκτησε δ' ἓν πρὸς ἓν πάντα τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τῆς τέχνης του, τὴν προοπτικήν, τὸ σχέδιον, τὸ χρῶμα, τὸ φῶς, καθηλώσας καὶ ἀποκρυσταλλώσας εἰς θαυμασίαν καὶ μακροτάτην σειρὰν συνθέσεων ὁλόκληρον τὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του. Ὁ Χιροσίγκε ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν τοπιογράφων τῆς Ἰαπωνίας καὶ ἀσφαλῶς εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τοπιογράφους τοῦ κόσμου, κατορθώνων διὰ τῶν ἔργων του νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν θεατὴν τὴν βαθυτάτην αἴσθησιν, αὐτὴν ταύτην τὴν ψυχὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν ὄντων. Ὁ Κιγιονάγκα ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρωματισμοῦ. Ὁ δὲ Οὐταμάρο ἐφημίσθη ἰδίᾳ ὡς ζωγράφος τῆς γυναικός, ἀπεικονίσας τὴν Ἰαπωνίδα εἰς πᾶσαν κοινωνικὴν κατάστασιν, ἡλικίαν, διάθεσιν καὶ θέσιν κατὰ τρόπον ἀληθῶς μνημειώδη καὶ διὰ μανιώδους σπουδῆς τοῦ σχεδίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γενικὰ βοηθήματα*: *Berger*, Maltechnik des Altertums, des Mittelalters, der Renaissance und der Folgezeit (1901—1904, τόμοι 4). — *Frimmel*, Handbuch der Gemäldekunde (1901, β' ἔκδ.). —*Woltmann* und *Woermann*. Geschichte der Malerei (3 τόμοι, *Muther*, Geschichte der Malerei (1921, δ' ἔκδ., τόμοι 3. — *K. Voll*, Vergleichende Gemäldestudien (1907—1910, 2 τόμοι. — *S. Reinach*, Apollo (Paris 1924).—*D. Maillart*, Athéna (Paris).— *C. Bayet*, Precis de l'histoire de l'Art (Paris). —*L. Hourticq*, L'initiation artistique (Paris).—*Τοῦ ἰδίου*, Encyclopédie des Beaux-arts (Paris).— *Élie Faure*, Histoire de l'art (Paris).— *A. Michel*, Histoire de l'art (Paris). *Προϊστορικὴ ζωγραφική*: *J. Déchelette*, Manuel d'archéologie préhistorique (4 τόμοι, 1910—1914, Paris). — *J. de Morgan*, L'humanité préhistorique (Paris, 1921). *Ζωγραφικὴ ἀνατολικῶν λαῶν*: *G. Perrot* καὶ *Ch. Chipiez*, Histoire de l'art dans l'antiquité (Paris, 1882—1890).— *G. Maspéro*, Égypte (Paris, 1924).—*P. Girard*, La peinture antique (Paris).— *G. Jéquier*, Histoire de la civilisation égyptienne (Paris, 1925).—*W. Spiegelberg*, Geschichte der aegyptischer Kunst (Leipzig, 1903).— *H. Schafer*, Von aegyptischer Kunst (Leipzig, 1920). — *G. Contenau*, La civilisation Assuro-babylonienne (Paris, 1922).—*L. Delaporte*, Les civilisations babylonienne et assyrienne (1923). — *L. Heuzey*, Catalogue des antiquités Chaldéennes du Musée du Louvre (Paris, 1902).— *G. Contenau*, La civilisation Phénicienne (Paris, 1926).— *E. Reclus*, La Phénicie et les Phéniciens (Neuchâtel, 1900). — *Clément-Huart*, La Perse antique et la civilisation Iranienne (Paris, 1925).— *Marcel Dieulafoy*, L'acropole de Suse (Paris, 1890). *Ἀρχαία ἑλληνικὴ ζωγραφική*: *Perrot* et *Chipiez* (ἔνθ' ἀνωτέρω).— *P. Girard* (ἔνθ' ἀνωτέρω).—*Π. Καββαδία*, Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης (Ἀθῆναι, 1916). — *Ἀλ. Ραγκαβῆ*, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας (Ἀθῆναι, 1865). — *Κωνστ. Ζησίου*, Ἱστορία τῶν Καλῶν τεχνῶν (1910). — *Χ. Τσούντα*, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης (Ἀθῆναι, 1927). — *W. Doerpfeld*, Troja und Ilion (2 τόμοι, Ἀθῆναι. 1902).— *E. Pottier*, Catalogue des vases antiques du Louvre (3 τόμοι, Paris, 1896—1906).— *G. Glotz*, La civilisation égéenne (Paris, 1923).— *F. Poulsen*, Der Orient und die frühgriechische Kunst (Leipzig, 1912).—*S. Klein*, Geschichte der griechische Kunst (3 τόμοι. Leipzig, 1904—1907).— *K. Woermann*, Die Malerei des Altertums (Leipzig, 1878).— *Cros* et *Henry*, L'Encaustique et les autres procédés de peinture chez les anciens (Paris, 1884).—*Ed. Pottier*, Le dessin chez les Grecs d'après les vases peints (Paris, 1926).—*Τοῦ ἰδίου*, Douris et le peintres des vases Grecs (Paris, 1905). — *Buschor*, Griechische Vasenmalerei (München, 1913).— *Furtwaengler*, *Hauser* und *Reichhold*, Griechische Vasenmalerei (München, 1900). — *Ἐτρουσκικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ζωγραφική*: *Martha*, L' art étrusque (Paris, 1889). — *F. Weege*, Etruskische Malerei (Halle, 1921).—*Urlichs*, Die Malerei im Rom vor Caesar's Dictatur (Würzburg, 1876). — *Presuhn*, Die Pompeianischen Wanddecorationen (Leipzig, 1873).— *H.-B. Walters*, The Art of the Romans (London, 1911). *Μεσαιωνικὴ ζωγραφικὴ (παλαιοχριστιανική, βυζαντινή, γοτθική, μουσουλμανική)*. *Γ. Ε. Μαυρογιάννη*, Βυζαντινὴ τέχνη καὶ βυζαντινοὶ καλλιτέχναι (Ἀθῆναι, 1893). — *H. Cabrol*, Dictionnaire d'Archéologie chrétienne (Paris, 1903).— *M. Laurent*, L'art chrétien primitif (2 τόμοι, Bruxelles, 1911).— *J. Wilpert*, Die Malereien die Katakomben (Friburg, 1903). — *O. Dalton*, Byzantine art und Archäology (Oxford, 1911). — *Ch. Diehl*, Manuel d'art byzantin (β' ἔκδ., 2 τόμοι, Paris, 1925). — *Didron* et *Durand*, Manuel d'iconographie chrétienne (Paris, 1845). —*Kondakof*, Histoire de l'art byzantin considéré principalement dans les miniatures (Paris, 1886—1891). — *Riechter* und *Tagor*, The golden age of classic christian art (London, 1904).— *G. Millet*, Recherches sur l'iconographie de l'Evangile (Paris, 1916). — *Gonse*, L'art gothique (Paris, 1891).— *O. Merson*, Les vitraux (Paris, 1895).—*H. Oldtmann*, Geschichte der Glasmalerei (1903).— *H. Martin*, La miniature française (Paris, 1923).— *Al. Gayet*, L'art arabe (Paris). —*G. Miglon*, Manuel d'Art Musulman (Paris, 1907). — *H. Saladin*, Manuel d'art musulman Paris, 1907).—*P. Ricard*, Pour comprendre l'art musulman (Paris, 1924). *Ζωγραφικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως*: *E. Müntz*, Histoire de l'art pendant la Renaissance en Italie (3 τόμοι, Paris, 1889). — *L. Palustre*, La Renaissance en France Paris, 1879).— *J. Crowe* et *Cavalcaselle*, Storia della pittura italiana.— *G. Lafenestre*, La peinture italienne jusqu' à la fin du XV siècle (Paris, 1900). —*A. Venturi*, Storia del Arte italiana (Milano, 1901). — *E. Müntz*, Les precurseurs de la Renaissance (Paris, 1882). —*L. Venturi*, Pittura Veneziana (Venezia, 1907). — *T. Borenius*, Painters of Vicenza (London, 1909). — *B. Berenson*, The Florentine painters of the Renaissance (3 ἔκδ., London, 1909).—*Τοῦ ἰδίου*, The North Italian painters (London, 1907). — *Τοῦ ἰδίου*, The central Italian painters (London, 1898). — *L. Hourticq*, Histoire de l'art en France (Paris, 1911). — *Crowe* et *Cavalcaselle*, Les anciens peintres flamands γαλλ. μετ. 2 τόμοι, Bruxelles, 1862—1863). — *A. Michiels*, Histoire de Peinture flamande (10 τόμοι. Paris 1865—1874).—*E. Gevaert*, La Renaissance Septentrionale (Bruxelles, 1905). — *L. Dimier*, French painting in the XVI Century (London, 1904).— *P. Mantz*, La Peinture française du IXe au XVIe siècle (Paris, 1898).—*Dhome*, *Bode*, *Janitschek*, *Lippmann* und *Lessing*, Geschichte der deutschen Kunst (5 τόμοι, Berlin, 1885—1890). — *F. Bürger*, Die deutschen Malerei (Berlin, 1913).—*L. Réau*, Les primitifs allemands (Paris, 1910). *Ζωγραφικὴ τῶν νεωτέρων χρόνων*: *P. Lefort*, La peinfure espagnole (Paris, 1894).— *E. Fromentin*, Les Maîtres d'autrefois (Paris, 1876).—*A. J. Wauters*, La peinture flamande (Paris, 1883).— *H. Havard*, La peinture hollandaise (Paris, 1881). — *Ch. Blanc*, L'École française de peinture (Paris, 1862).—*J. Foster*, French Art from Watteau to Prudhon (London, 1906). — *E. Chesnau*, La peinture anglaise (Paris).— *R. de la Sizéranne*, La peinture anglaise contemporaine (Paris, 1895). — *G. Lafenestre*, La peinture français du XIXe siècle (Paris, 1898). — *C. Mauclair*, L'Impressionisme (Paris, 1903). — *Ch. Saunier*, Anthologie de l'art français (3 τόμοι, Paris, 1889—1920). — *K. Schmidt*, Französische Malerei, 1800 — 1900 (Leipzig, 1903).— *L. Rosenthal*, La peinture romantique, 1815 — 1830 (Dijon, 1900).— *A. Michel*, Notes sur l'Art moderne (peinture) (Paris, 1896). — *G. Lecomte*, L'art impressioniste (Paris, 1892). — *A. Soergel*, Im Banne des Expressionismus (1925).— *T.-L. Klingsor*, L'art français depuis vingtans—La Peinture (Paris).— *C. Lemmonier*. Histoire des Beaux-Arts en Belgique, 1830—1887 (Bruxelles, 1887).—*A. Koeppen*, Die moderne Malerei im Deutschland (Bielefeld, 1903).— *Sir W. Armstrong*, L'Art en Grande Bretagne (Paris, 1910). *Σινικὴ καὶ Ἰαπωνικὴ ζωγραφική*: *R. Petrucci*, Les peintres Chinois (Paris).—*O. Kummel* (μεταφρ. *Ch. Marchand*), L'art de l'Extrême-Orient (Paris).— *M. Paléologue*, L'art chinois (Paris, 1887).— *S. W. Bushell* (γαλλ. μετάφρ.), L'art chinois (Paris, 1910).— *H. A. Giles*, Chinese pictorial Art (Σαγκάη, 1905). — *L. Gonse*, L'art japonais (2 ἔκδ. Paris, 1900). — *Hayashi*, Histoire de l'art du Japon (Paris, 1900).—*O. Münsterberg*, Japanische Kunstgeschichte (3 τόμοι, Brunswick, 1904).— *A. Morisson*, The painters of Japan (London, 1911). —*S. Hartmann*, Japanese Art (London, 1904).

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΕΜΦΑΙΝΩΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΣ ΤΗΝ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Α'. ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Παλαιολιθικοὶ καὶ νεολιθικοὶ χρόνοι: Γραφαὶ ἐν σπηλαίοις, ἔγχρωμοι χαράξεις ἐπὶ λίθου ἢ ὀστοῦ, ἔγχρωμοι διακοσμήσεις ἀγγείων (Brassempouy, Menton, Combarelles, Lorthet, Altamira, Tuc d'Andoubert κλπ.).

Β'. ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Αἴγυπτος: Παραστάσεις εἰλημμέναι ἐκ τοῦ βίου τῶν θεῶν καὶ τῶν βασιλέων, πολεμικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ σκηναί, ἐπεισόδια τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀπεικονίσεις ζῴων, τοπίων, δένδρων, καρπῶν κ. ἄ. ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν τάφων.

Ἀσσυρία καὶ Βαβυλωνία: Προσόψεις καὶ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ziggurats, διακεκοσμημέναι δι' ἐγχρώμων ἀπεικονίσεων πολεμικῶν καὶ θρησκευτικῶν σκηνῶν, συμποσίων καὶ μορφῶν ζῴων. Διακόσμησις δι' ἐσμαλτωμένων πλίνθων.

Περσία: Διάζωμα τῶν ἀνακτόρων τῶν Σούσων. Οἱ «Δορυφόροι» τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου.

Ἰνδίαι: Τοιχογραφίαι εἰς τοὺς ἐντὸς τῶν σπηλαίων ναοὺς τοῦ Βούδδα. Μικρογραφίαι ἐπὶ χειρογράφων.

Κίνα: Ἔργα ἰδίως ἐπὶ μεταξίνων ὑφασμάτων καὶ χάρτου ἐκ φύλλων βαμβοῦ. Ἀκμὴ τῆς σινικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυναστείας τῶν Τὰγκ (618—907 μ.Χ.). Κατάπτωσις τῆς σινικῆς ζωγραφικῆς ἰδίᾳ μετὰ τοὺς χρόνους τῶν Γιουάν.

Ἰαπωνία: Ἀνάπτυξις τῆς ζωγραφικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σινικῶν παραδόσεων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Φουζιβάρα (844—1185) καὶ ἐντεῦθεν ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς ζωγραφικῆς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐπὶ σινικῶν ἐπιρροῶν ἑδραζομένης τοιαύτης.

Ἑλλάς: Κρητομυκηναϊκὴ ἐποχὴ-τοιχογραφίαι ἀνακτόρων Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, Μυκηνῶν, Τύρινθος, Θηβῶν. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος: γεωμετρικὸς ρυθμὸς (ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ). Ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἀνάπτυξις τῆς καθαρᾶς ἑλληνικῆς ἀγγειογραφίας. Ε' αἰών: Ἀττικὴ σχολή: Πολύγνωτος, Ἀγάθαρχος ὁ Σάμιος, Ἀπολλόδωρος ὁ σκιογράφος. Ὑπερτάτη ἀκμὴ τῆς ἀγγειογραφίας. Ἰωνικὴ σχολή: Ζεῦξις, Παρράσιος, Τιμάνθης (ἀρχαὶ Δ' αἰῶνος). Δ' αἰών: Σχολὴ Σικυῶνος: Εὔπομπος, Πάμφιλος, Παυσίας. Θηβαιοαττικὴ σχολή: Ἀριστείδης, Εὐφράνωρ, Νικόμαχος, Νικίας. Ἰωνικὴ σχολή: Ἀπελλῆς, Πρωτογένης, Φιλόξενος, Ἀντίφιλος. Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι: Ἀετίων, Τιμόμαχος, τοπιογραφίαι, μωσαϊκά, προσωπογραφίαι Φαγιούμ.

Ἐτρουρία. Τοιχογραφίαι τάφων (πολεμικαὶ σκηναί, ρωπογραφίαι κλπ.), ἀγγειογραφίαι.

Ρώμη. Ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τοιχογραφίαι καὶ μωσαϊκὰ Πομπηίας. Φάβιος Πίκτωρ (τέλη Δ' αἰῶνος), Σέξτος Τάδιος ἐπὶ Αὐγούστου.

Γ'. ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Παλαιοχριστιανικὴ ζωγραφικὴ (300—600 μ.Χ.). Τοιχογραφίαι Γ' καὶ Δ' αἰῶνος, ἐπὶ τῇ βάσει παλαιοτέρων προτύπων, μὲ συμβολικὰς παραστάσεις καὶ ἀλληγορίας εἰς κατακόμβας τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ρώμης. Ψηφιδωτὰ πλήρη ἁπλότητος καὶ μεγαλοπρεπείας (Ε' καὶ ΣΤ' αἰών, ἰδίᾳ ἐν Ρώμῃ ναοὶ Ἁγ. Κωνσταντίας, Ἁγ. Παύλου ἔξω τῶν τειχῶν, Ἁγ. Σαβίννης κλπ. Βαπτιστήριον ὀρθοδόξων, ναοὶ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου τοῦ νέου καὶ Ἁγ. Βιταλίου ἐν Ραβέννῃ· Ἅγ. Δημήτριος Θεσσαλονίκης).

Βυζαντινὴ ζωγραφικὴ (ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν). Μετὰ τὴν εἰκονομαχικὴν περίοδον ἀκμὴ τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν εἰς τοιχογραφίας καὶ ψηφιδωτὰ (Ἁγ. Σοφία, Ὅσιος Λουκᾶς, μονὴ Δαφνίου, Νέα μονὴ Χίου, ρωσικὴ ζωγραφικὴ κλπ.). Μικρογραφίαι ἐπὶ χειρογράφων. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀναγέννησις τῆς βυζαντ. τέχνης: τοιχογραφίαι Μιστρᾶ, Μετεώρων καὶ Ἁγίου Ὄρους· φορηταὶ εἰκόνες· μωσαϊκὰ μονῆς τῆς Χώρας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ρωμανικὴ τέχνη. Τοιχογραφίαι (αὐστηρῶς μεγαλοπρεπεῖς) ἐν Ποατοὺ Γαλλίας (ναὸς Ἁγίου Σαβίνου, ΙΑ' αἰών) καὶ ἐν Γερμανίᾳ κλπ.

Γοτθικὴ τέχνη. Ἀκμὴ τῆς ὑαλογραφίας (ΙΓ' αἰών) καὶ ἀνάπτυξις τῆς ἐπὶ χειρογράφων μικρογραφίας ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀκμὴ τῶν κοσμαϊκῶν μωσαϊστῶν (ΙΓ' αἰών). Ἐμφάνισις τῆς πρωΐμου Ἀναγεννήσεως: Τσιμαμπουέ, Τζιόττο, Ὀρκάνια (ΙΔ' αἰών) ἐν τῇ σχολῇ τῆς Φλωρεντίας· Ντουτσιο ντὶ Μπουνινσένια, Σιμόνε Μαρτίνι, ἀδελφοὶ Λορεντζέττι (ΙΔ' αἰών) ἐν τῇ σχολῇ τῆς Σιέννης. Ἐν Γερμανίᾳ ἀνάπτυξις τῆς σχολῆς τῆς Βοημίας (Θεοδώριχος ὁ ἐκ Πράγας), τῆς σχολῆς τῆς Νυρεμβέργης (βωμὸς Ἴμχοφ, βωμὸς Τοῦχερ κλπ. ΙΕ' αἰών) καὶ τῆς σχολῆς τῆς Κολωνίας (Βίλχελμ, Λόχνερ κλπ. ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰών)

Δ'. ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ (1400—1560)

Ἐν Ἰταλίᾳ. Σχολὴ Φλωρεντίας: Μαζάτσιο († 1428), Φρὰ Ἀτζέλικο ντὰ Φιέζολε († 1455), Φρὰ Φίλιππο Λίππε († 1560), Μπενότσο Γκότσολι († 1498), Γκιρλαντάγιο († 1494), Σάντρο Μποτιτσέλλι († 1510), Λεονάρντο ντὰ Βίντσι (1452—1519), Φρὰ Μπαρτολομαῖο († 1517), Ραφαὴλ Σάντσιο (1483—1520), Ἀνδρέας ντὲλ Σάρτο († 1531). Μιχαὴλ Ἄγγελος Μπουοναρόττι (1475—1564). — Οὐμβρικὴ σχολή: Πιέρρο ντὲ λὰ Φραντσέσκα († 1492). Περουτζῖνο († 1524). Ραφαὴλ Σάντσιο (1483—1520), Πιντουρίκκιο († 1513). Σικορέλλι († 1523), Φράντσια († 1517) — Σχολὴ Παδούης: Μαντένια († 1506). — Λομβαρδικὴ σχολή: Λεονάρντο ντὰ Βίντσι (1452—151)9, Μπερναντῖνο Λουΐνι, Τσέζαρε ντὰ Σέστο, Γ.

Digitized by Google

Φερράρι, Ἀνδρέας Σολάριο, Σόντομα († 1549). — Ρωμαϊκὴ σχολή: Ραφαὴλ Σάντσιο (1483—1520), Ἰούλιος Ρωμάνο († 1546), Πιερῖνο ντὲλ Βάγκα († 1547). Μιχαὴλ Ἄγγελος Μπουοναρόττι (1475—1564) Δανιὴλ ντὰ Βολτέρρα. — Σχολὴ Βενετίας: Βιβαρίνι, Καρπάτσιο, Τζεντίλε καὶ Τζιοβάννι Μπελλίνι, Τσίμα ντὰ Κονελιᾶνο († 1517), Τζιορτζόνε († 1511), Πάλμα ὁ Πρεσβύτερος († 1528), Τιτσιανὸς Βετσέλλι (1477—1576), Μορέττο († 1555). Σεβαστιανὸς ντὲλ Πιόμπο († 1547), Πορντενόνε († 1539), Μπορντόνε († 1570), Τιντορέττο († 1594), Π. Βερονέζε († 1588), Βασσάνο († 1592, ἱδρυτὴς τῆς ρωπογραφίας). — Σχολὴ Πάρμας: Κορρέτζιο (1494—1534), Παρμετζιανῖνο († 1540), Βαρότσιο († 1612).

Ἐν Κάτω Χώραις Οὐμβέρτος βὰν Ἄϋκ († 1426), Ἰωάννης βὰν Ἄϋκ (1384—1441), Ρογῆρος βὰν ντὲρ Βάϋντεν († 1464), Ἰωάννης Μέμλιγκ († 1494), Γεράρδος Δαυῒδ († 1523), Κεντὶν Ματσάϊς (1466—1530), Ἱερώνυμος Βὸς († 1516), Γ. Μαβὺζ († 1541), Λουκᾶς βὰν Λέϋντεν († 1533), Ἀλβέρτος βὰν Οὐβάτερ, Τιερρὺ Μποὺτς, Οὖγος βὰν ντὲρ Γκόες, Ἰωακεὶμ Πατενίρ, Π. Μπρόϋγκελ κ. ἄ.

Ἐν Γερμανίᾳ. Σχολὴ τῆς Σουηβίας καὶ τοῦ Ἄνω Ρήνου: Ἰ. Μοῦλτσερ († 1467), Λουκᾶς Μόζερ († 1491), Ἰωάννης Χολμπάϊν πρεσβύτερος († 1521), Ἰ. Μπουργκμάϊρ († 1531), Ἰωάννης Χολμπάϊν ὁ νεώτερος (1497—1543), Ματθίας Γκρύνεβαλντ († 1530), Ἰωάννης Βάλντουγκ Γκρὺν († 1545) — Σχολὴ Φραγκονίας: Μιχαὴλ Βόλκεμοντ (1434—1519), Ἀλβέρτος Ντύρερ (1471—1528), Σέβαλδ καὶ Βάρτελ Βέχαμ, Ἰωάννης Σοϋφφελάϊν, Ἰωάννης φὸν Κούλμπαχ, Ἀλβέρτος Ἀλτντόρφερ κ. ἄ. — Σχολὴ Σαξωνίας: Λουκᾶς Κράναχ (1472—1553).

Ἐν Γαλλίᾳ. Φουκὲ († 1480), ὁ ἄγνωστος ἐκ Μουλὲν ζωγράφος († περίπου 1499), Μαρμιὸν († 1489), Φρομάν, Κλουὲ πατὴρ καὶ υἱὸς († 1541, † 1572).

Ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἰταλικὴ σχολή: Ἀλόνσος Μπερρουγκουέτε († 1561), Λ. Βάργκας († 1568), Β. Χοάνες († 1579) κ. ἄ. — Φλαμανδικὴ σχολή: Λουδοβῖκος ντὲ Μοραλὲς († 1586).

Ε΄. ΧΡΟΝΟΙ ΡΥΘΜΩΝ ΜΠΑΡΟΚ ΚΑΙ ΡΟΚΟΚΟ (1560—1800)

Ἰταλία. Ἐκλεκτικοί: Λουδοβῖκος Καρράτσι († 1619), Αὐγουστῖνος Καρράτσι († 1602), Ἀννίβας Καρράτσι († 1609), Ντομενικῖνο († 1641), Γκουΐντο Ρένι († 1642), Γκουερτσῖνο († 1666), Σασσοφερρᾶτο († 1685), Χριστ. Ἀλλόρι († 1621), Κάρολος Ντόλτσι († 1686). Νατουραλισταί: Μ. Καραβάτζιο († 1609), Μ. Στρότσι († 1614). Ζωγράφοι μαχῶν: Τσερκονότσι († 1660), Μπουργκινιὸν († 1676). Ζωγράφοι ὀροφῶν: Πιέτρο ντὰ Κορτόνα († 1669), Λ. Τζορντάνο († 1705), Τζ. Β. Τιέπολο († 1770). Τοπιογράφοι: Φρ. Γκριμάλντι († 1680), Σαλβ. Ρόζα († 1673). Ζωγράφοι ἀρχιτεκτονημάτων: Ἀντ. Κανάλε († 1768), Φρ. Γκουάρντι († 1793).

Κάτω Χῶραι. Ἱστορικὴ ζωγραφικὴ καὶ προσωπογραφία: Π. Π. Ροῦμπενς (1577—1640), Ἀντώνιος βὰν Ντάϊκ (1599—1641), Ἰάκ. Γιορντάενς († 1678), Φραντς Χάλς († 1666), Ρέμπραντ († 1669), Φ. Μπὸλ († 1680), Γ. Φλίνκ († 1660), Ἰ. Λίβενς († 1674), Σαλ. Κόνινκ († 1656), Βὰν ντὲρ Χὲλστ († 1670). Ρωπογραφία: Ἀδριανὸς Μπράουερ († 1638). Δαυῒδ Τενίρ ὁ νεώτερος († 1690), Ἰ. καὶ Ἀ. βὰν Ὀστάντε († 1649, † 1685), Γιὰν Στέεν († 1679), Πέτερ βὰν Λάαρ (1642), Γερ. Τέρμπορχ († 1681). Πέτερ ντὲ Χόοχ † περίπου 1681), Φερμέερ βὰν Ντέλφτ († 1675), Γερ. Ντάου († 1675), Γ. Μέτσου († 1667), Φρ βὰν Μέρις († 1681), Νέτσερ († 1684), Γ. Σάλκεν († 1706), Ἀδρ. βὰν ντὲρ Βὲρφ († 1722). Τοπιογραφία: Π. Βρὶλ († 1626), Ἰωάννης Μπρόϋγκελ († 1625), Ρ. Σαβερὺ († 1639), Λουκᾶς βὰν Οὔντεν († 1672), Ἡρ. Σέγερς († περίπου 1650), Ἰωάννης βὰν Χόαϊεν († 1656) βὰν ντὲρ Νέερ († 1677), Ἰ. Βῶτ († 1652). Ἰ. βὰν Ρόϊσνταλ († 1682), Χόμπεμμα († 1709), Α. βὰν Ἐμπέρντιγκεν († 1675), Σ. ντὲ Φλίγκερ († 1653), Γ. βὰν ντὲ Καπέλλε († 1679), Β. βὰν ντὲ Φέλντε († 1707) Λουδ. Βακχώϋζεν († 1708). Ε. ντὲ Βίττε († 1692), Γιὰν βὰν ντὲρ Χάϋντεν († 1712). Τοπιογραφία μετὰ σκηνῶν ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου: Α. Κόϋπ († 1691), Φ. Βούβερμανς († 1668), Ν. Βέρχεμ († 1683), Α. βὰν ντὲ Φέλντε († 1672. Ζῳογράφοι καὶ ἀνθογράφοι: Π. Πόττερ († 1654), Φρ. Σνάϋντερς († 1657), Ἰ. Φάϋτ († 1661), Ἰωάν. Βεένιξ, Μ. Χοντεκοῦτερ, Ἰ. Βρέχελ († 1625), Ἰ. Δ. ντὲ Χέεμ († 1684), Β. Κάλφ († 1693), Ἀ. βὰν Βάϊγερεν († 1674), Β. βὰν Ἄλστ († 1679), Ἰωάν. βὰν Χόϋσυμ († 1749).

Γερμανία. Ἱστορικὴ ζωγραφικὴ καὶ προσωπογραφία: Σάντραρτ († 1688), Χρ. Ντίτριχ († 1774), οἰκογένεια Τίσβαϊν, Ραφ. Μὲγκς († 1779), Ἀγγελ. Κάουφμαν († 1807), Κουπέτσκυ († 1740), Ντέννερ († 1749), Ἀντ. Γκρὰφ († 1813). Τοπιογραφία: Α. Ἐλσχάϊμερ († 1610), Φ. Χάκκερτ († 1807), Ἐ. Ρίντιγγερ († 1767), Φ. Κόβελ († 1799). Ἐνταῦθα περιλαμβάνονται καὶ καλλιτέχναι ἐκ γερμανοφώνων χωρῶν, Ἑλβετοὶ κλπ.

Γαλλία. Ἱστορικὴ ζωγραφικὴ καὶ προσωπογραφία: Ν. Πουσσὲν († 1665), Φίλιππος ντὲ Σαμπαὶν († 1674), Λὲ Συὲρ († 1655), Μινιὰρ († 1695), Λεμπρὲν († 1690), Ριγκὼ († 1743). Ρωπογραφία: Ἰ. Καλλὼ († 1635), Α. Βαττὼ († 1721), Μπουσὲ († 1770), Φραγκονάρ, Σαρντὲν († 1779), Γκρὲζ († 1805). Τοπιογραφία: Ν. Πουσσέν, Κασπὰρ Ντυγὲ († 1675), Κλ. Λορραὶν († 1682), Ἰ. Βερνὲ († 1789).

Ἱσπανία. Ἱστορικὴ ζωγραφικὴ καὶ προσωπογραφία: Σχολὴ Σεβίλλης: Ἰωάν. ντὲ λὰς Ροέλας († 1625), Φρ. ντὲ Ἑρρέρα († 165), Φρ. Θουρμπαρὰν († περίπου 1662), Ντιέγκο Βελάσκουεθ (1599—1660), Ἐστεμπὰν Μουρίλλο (1618—1682). Σχολὴ Μαδρίτης: Ἀντ. Περέντα († 1669), Ἰ.Κ. ντὲ Μιράντα († 1685), Κλ. Κοέλο († 1693). Σχολὴ Βαλεντίας: Φραγκ. ντὲ Ριμπάλτα († 16 8), Ριμπέρα († 1652). Σχολὴ Τολέδου: Ἐλ Γκρέκο (Δ. Θεοτοκόπουλος, † 1614).

Ἀγγλία. Ἱστορικὴ ζωγραφικὴ καὶ προσωπογραφία: Θόρνχιλλ († 1734), Β. Οὐὲστ († 1820), Κόπλεϋ († 1815), Π. Λέλυ († 1680), Γ. Νέλλερ († 1723), Θ. Γκαίνσμπορω (1788), Ρέϋνολδς († 1792), Ρόμνεϋ († 1802), Ραίμπαρν († 1823). Ρωπογραφία: Γουλ. Χόγκαρτ († 1764).

ΣΤ΄. Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ ΙΘ΄ ΑΙΩΝΟΣ

Γαλλία. Κλασσικισταί: Ἰ. Λ. Δαυΐδ (1748—1825), Πρυντὸν (1758—1823). Ζερὰρ (1770—1837), Ἔγκρ (1780—1867). Ρωμαντικοί: Ζερικὼ (1791—1824), Γκρὸ († 1835), Ὁράτιος Βερνὲ († 1863). Εὐγ. Ντελακρουᾶ (1798—1863), Π. Ντελαρὸς († 1856). Κοντὶρ († 1879) Ρεαλισταί: Κουρμπὲ (1819—1877), Μιλλὲ († 1875). Τοπιογράφοι: Κορὼ (1796—1875), Ντυπρὲ († 1889), Θ. Ρουσσὼ (1812—1867). Ζῳογράφοι: Τρουαγιὸν († 1865). Ζωγράφοι ἀνατολικοῦ βίου: Ντεκὰν († 1860), Φρομαντεν († 1876). Ποικίλων κατευθύνσεων καλλιτέχναι ἐμφανισθέντες κατὰ τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος: Καμπανελ († 189), Πυβὶ ντὲ Σαβὰν (1824—1898), Γ. Μορὼ († 1898) Φαντὲν-Λατοὺρ († 1904), Μποννά, Μεσσονιὲ († 1891), Μπαστιὲν Λεπὰζ († 1884). Ἐμπρεσσιονισταί: Μανὲ (1833—1884). Ντεγκὰ († 1917), Μονὲ († 1926), Ρενουὰρ († 1919). Πρώιμοι ἐξπρεσσιονισταί: Σεζὰν († 1906), Γκωγκὲν († 1900).

Γερμανία. Ἀρχαΐζοντες: Κάρστενς († 1798), Φύσλι († 1825), Γκενέλλι († 1868). Ρωμαντικοί: Ὄμπερβεκ († 1869), Φ. Φάϊτ (1877), Π. Κορνελιους (1783—1867), Β. Κάουλμπαχ († 1874), Σβὶντ († 1871) Ρεαλισταί: Πιλότυ († 1886). Μάκαρτ († 1884) Δέφρεγκερ († 1921), Λέμπαχ († 1904), φὸν Οὔντε († 1911), Στοὺκ κλπ. (σχολῆς Μονάχου). Σάντωβ († 1862), Α. Ρετελ († 1859), φὸν Γέμπχαρτ († 1925), Ἀ. Σρέτερ († 1875) (σχολῆς Ντύσσελντορφ), Κ. Βέγας († 1854), Ἀ. φὸν Μέντσελ († 1906) (σχολῆς Βερολίνου). Βιέννη: Φ. Βαλντμύλλερ († 1865), Ἄγγελι († 1925), Μούνκατσυ († 1900), Κλὶμτ († 1918). Γερμανοὶ ἐν Ρώμῃ: Α. Φώϋερμπαχ (1880), Χ. φὸν Μαρέες († 1887). Ἐμπρεσσιονισταί: Λάϊμπλ († 1900). Τρύμπνερ († 1917), Στάϊνχάουζεν († 1924), Λίμπερμανν, Κόριντ († 1925), Φ. φὸν Οὔντε. Τοπιογράφοι: Ἰ. Α. Κὸχ († 1839) Κ. Δ. Φρίντριχ († 1840), Κ. Ρόττμαν († 1850), Ε. Σλάϊχ († 1874), Λαΐστικοβ († 1908). Ἀνεξάρτητοι καλλιτέχναι: Τόμα († 1924), Κλίγκερ († 1920). Ζῳογράφος: Τσύγελ.

Ἑλβετία. Α Καλὰμ († 1864). Ἀρ. Μπαῖκλιν († 1901), Χόντλερ († 1918) Φρ. Ντινταί, Μπίντερμανν, Λαΐρερ, Σίτερ, Καρόντι, Μπρύνερ, Ντυμόν, Γκινιόν, Τσίμμερμανν, Πφύφφερ, Ρομπέρ, Χόρνουγκ, Σ. Ραΐ.

Ἰταλία. Ἀππιάνι († 1817), Φ. Παλίτσι, Δ Μορέλλι († 1901), Φαβρέττο († 1887), Μικέττι, Σεγκαντίνι.

Ἱσπανια. Γκόγια (1746—1828), Ἀλβάρεθ († 1901), Πραντίλια († 1921), Θουλοάγκα.

Ἀγγλία. Ἤστλεικ († 1865), Λέτον († 1896), Λῶρενς († 1830), Ἔρκσμερ († 1914), Ὄλδ Κρὼμ († 1821), Κάνσταιβλ († 1837), Τῶρνερ († 1851), Οὐΐλκι († 1841), Λέσλι († 1851), Λάντσηρ († 1873), Μιλλαὶ († 1896), Ροσσέτι († 1882) Μπὲρν-Τζῶνς († 1900), Γουὼττς († 1904)

Ἀμερική. Οὐΐσλερ († 1903), Σάρτζεντ (1925).

Βέλγιον. Ναβὲ († 1869), Γκαλλαὶ († 1887) Ντὲ Κάϋζερ († 1887), Βὺρτς († 1865), Φ. ντὲ Μπραίκελερ († 1883), Ἀ. Στέβενς († 1906), Λαρμάνς, Κουρτάνς, Ἰ. Στέβενς, Βερμέερ, Φ. Κνόπφ, Ἰ. Ἔνσορ.

Ὀλλανδία. Σέλφχαουτ († 1870), Κούκκουκ († 1862), Ἴσραελς († 1911), Μάρις, Μὼβ († 1888) Μέσνταγ (1915) Βὰν Γκὸγκ († 1890).

Δανία. Μάρστραντ († 1873). Κραΐγερ († 1909), Γιόχανσεν, Ἄνχερ, Πάουλσεν.

Σουηδία καὶ Νορβηγία Ντὰλ († 1857), Φέρνλυ († 1842), Τσὼρν (1920), Λάρσον († 1919), Ἔστερμαν. Βιόρκ, Νόρντστρεμ, Λιλιεφορς, Βέρενσκιολντ, Πέτερσεν, Τάουλοβ († 1906).

Ρωσια. Βενετσιάνωφ († 1817), Φεδότωφ († 1852), Βρύλωφ († 1852), Ριέπιν, Σέρωφ († 1911). Σόμωφ, Στσεδρὶν († 1804), Βογκολγιούμπωφ († 1896).

Ἰαπωνία. Χοκονζάϊ, Χιροσίγκε, Κιγιονάγκα, Οὐταμάρο.

Ζ΄. Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Γαλλία. Μ. Ντενίς, Ε. Ματίς, Ἐ. Βλάμινκ, Ρουσσὼ († 1910). Α. Ντεραίν, Οὐτρίλλο, Πικασσό, Ντελωναί, Γκρομαίρ.

Γερμανία. Ρώλφς, Γαΐκελ, Βέκμαν, Νόλντε, Πεχστάϊν, Χαΐκελ, Κίρχνερ, Μὰρκ († 1916), Κλέε, Κάνολτ, Γκρώς.

Ἰταλία. Βοτσιόνι, Κ. Καρρά, Τζ. Σεβερίνι, Τζ. ντὲ Κιρίκο.

Ἑλβετία. Κ. Ἀμιέ, Χόντλερ.

Αὐστρία. Κοκόσκα.

Ὀλλανδια. Ἰ. Τὸρν-Πρίκκερ, Γ. Τόροπ, Κ. βὰν Ντόγκεν (ἐν Παρισίοις).

Νορβηγία καὶ Σουηδία. Ε. Μούνκ, Λ. Ἔνγκστραιμ.

Ρωσία. Καντίνσκυ, Μ. Σαγκὰλ (ἐν Παρισίοις).

Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ζωγραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωγραφίαν: «ζωγραφικὴ δεξιότης, —ἰδιοφυΐα»· || *ζωγραφικὴ* (ἡ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.), κατὰ παράλειψιν τοῦ *τέχνη*.

—**ζωγραφικὸς σχιστόλιθος** *[Πετρογρ.]*· βλ. λ. *ἀργιλλικὰ* πετρώματα.

ζωγράφισμα (τὸ)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωγραφεῖν.

ζωγραφιστός, *—ή, —ό*· ζωγραφητός, ὁ διὰ ζωγραφίας παρασταθείς, ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ *σκαλιστός*: «*εἰκόνες ζωγραφιστὲς καὶ σκαλιστές*»· || ὁ οἱονεὶ ἐζωγραφημένος, ὁ ὡραῖος ὡς ζωγραφία, ὡραῖος: «ζωγραφιστὸ παλληκάρι», «ζωγραφιστὴ κόρη»· || φρασ.: «οὐδὲ ζωγραφιστὸν δὲν θέλω νὰ τὸν ἰδῶ».

ζωγράφος (ὁ. ἡ)· ὁ ζωγραφῶν, ὁ ἔχων τὴν τέχνην ἢ τὴν ἱκανότητα νὰ εἰκονίζῃ ἐπὶ ἐπιπέδου πρόσωπα ἢ πράγματα· || μεταφ. ὁ διὰ τῆς διηγήσεως παριστάνων τὰ πράγματα ὡς ἐν ὑλικῇ εἰκόνι.

Ζωγράφος. —1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἰατρός, καταγόμενος ἐκ Πελοποννήσου, σπουδάσας δ' ἐν Παταυΐῳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Μέλος τῆς Φιλομούσου ἑταιρείας, ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς τῷ 1820 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Διονυσίου. Ἠκολούθει τὰς οἰκογενείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ ἐν Σαλαμῖνι καταφύγια, καθ' ἑκάστην ἐπιδρομήν, παρεῖχε δὲ ἀφιλοκερδῶς τὴν ἰατρικὴν περίθαλψιν εἰς πάσχοντας καὶ τραυματίας. Κατὰ τὰς διαφόρους ἐπιδρομὰς κατεστράφη ἡ περιουσία του. —2) ***Ἀντώνιος.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐστάλη εἰς Πελοπόννησον, ἐκεῖ δὲ προαχθεὶς εἰς ἀξιωματικὸν μετέσχε τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων. Τῷ 1821, ἐπιβαίνων σπετσιωτικοῦ πολεμικοῦ, μετέβη εἰς Σάμον καὶ μετέσχε τῆς ἐπιθέσεως κατὰ ὀκτὼ τουρκικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα προσεπάθουν ἐκ Νέας Ἐφέσου νὰ μεταφέρουν στρατεύματα εἰς Πελοπόννησον. Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ, πληγωθεὶς ἐν Ἀγουλινίτσῃ, κατόπιν δὲ ἠγωνίσθη εἰς τὴν Ἀττικήν, καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1826—1827. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς δ΄ τάξεως. —3) ***Δημήτριος.*** Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Εἶχε πλοιάριον κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος. Ὁπλίσας τοῦτο ἐπολέμησε δι' αὐτοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ διεκρίθη εἰς τὸν Εὐβοϊκόν, εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Πελοπόννησον. Καταβυθισθέντος τοῦ πλοιαρίου του εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου, ἠγωνίσθη μὲ τὸ πλήρωμά του κατὰ ξηράν, πληγωθεὶς δὲ εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου ἀπέθανεν ἐν Σαλαμῖνι τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1827 συνεπείᾳ γαγγραίνης. Τὰ τέκνα του, ἂν καὶ μικρὰ τὴν ἡλικίαν, ἠκολούθουν αὐτὸν καὶ συνεπολέμουν. —4) ***Παναγιώτης.*** Νεώτερος ἀδελφὸς τῶν ἀνωτέρω. Ἐπολέμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπληγώθη κατὰ τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Σερπεντζὲ καὶ κατόπιν εἰς μίαν σύρραξιν παρὰ τὸ Χαλάνδρι πρὸς ἱππεῖς τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη. Ἠκολούθησε τὸν Νικήταν Σταματελλόπουλον καὶ ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας ὑπ' αὐτόν. Ἐτραυματίσθη τῷ 1827 εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἀπέθανε τῷ 1867. —5) ***Δημήτριος.*** Ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὰ Χαλκιάνικα τῶν Καλαβρύτων. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν καὶ κατόπιν τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Τραυματισθεὶς ἐπανειλημμένως, ἐκρίθη ἀξιωματικὸς ε΄ τάξεως καὶ ἠμείφθη μὲ γαίας καὶ τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον. —6) ***Νικόλαος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Τὸν ἠκολούθησε μέχρι τοῦ 1825, ὁπότε, ἀποσπασθεὶς παρὰ τῷ Σισίνῃ εἰς Γαστούνην, ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸ Χλωμούτζι.

Γ. Δ. Κ.

— **Ζωγράφος, *Ἀντώνιος*** (ἢ ***Ξανθουδίδης***). Κρὴς πατριώτης ἐκ Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν κίνησιν ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως 1858. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866, λαβὼν ἐκ τῶν πρώτων τὰ ὅπλα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν καὶ συμμετέσχεν εἰς τὴν κατ' Αὔγουστον 1866 συνελθοῦσαν συνέλευσιν τῶν πληρεξουσίων καὶ ὁπλαρχηγῶν τῆς νήσου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τοῦ ἐπιδραμόντος εἰς Λασίθιον Ὀμὲρ-πασᾶ (Μάϊος 1867) καὶ εἶτα εἰς τὰς ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας Πεδιάδος καὶ Μαλεβυζίου μάχας, καθ' ἃς διεκρίθη, ὥστε, ὅταν (κατὰ Μάρτιον 1868) ἐφονεύθη ὁ ἀρχηγὸς Πεδιάδος Ἡρακλῆς Κοκκινίδης, ἀνέλαβεν οὗτος τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐπαρχιωτῶν του. Τὴν 13 Ἀπριλίου 1868 ἐκλεγεὶς ὑπὸ τῆς κρητικῆς συνελεύσεως ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Κρήτην ἐν τῷ ἑλληνικῷ κοινοβουλίῳ, ἠρνήθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, θεωρήσας ἀναγκαίαν τὴν ἐν τῷ ἀγῶνι παραμονήν του, καὶ ἔκτοτε ἐσυνέχισε τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιθέσεις του ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῶν νομῶν Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου, ὧν ἀνεκηρύχθη ὑπαρχηγὸς ὑπὸ τὸν Μιχ. Κόρακαν, μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος (Ἰανουάριος 1869).

Ν. ΚΛΣ

— **Ζωγράφος, *Γεώργιος.*** Υἱὸς τοῦ *Χρηστάκη Ζωγράφου*, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1863. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ Μονάχῳ, ὅπου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν γεωργικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, παρασχὼν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Σόλωνος πρότυπον καλλιεργείας εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς γεωργοὺς τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπέραντα κτήματά του. Ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀγροτικοῦ ζητήματος, συνέγραψεν ἰδίαν περὶ αὐτοῦ πραγματείαν: «Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Θεσσαλίᾳ», ὅπου ὑποστηρίζει τὴν ὁμαλὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀγροτῶν εἰς ἰδιοκτήτας διὰ τῆς ἑκουσίας ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγροκτημάτων μὲ λογικὰς τιμάς, κανονιζομένας ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ τοῦ κράτους. Τὰς ἰδέας του ταύτας ἔθεσεν ὁ ἴδιος εἰς ἐφαρμογήν, πωλήσας ἑκουσίως διάφορα ἐν Θεσσαλίᾳ ἀγροκτήματά του εἰς τοὺς ἀγρότας μὲ τιμὰς ἐξαιρετικῶς συμφερούσας εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνεμίχθη τὸ πρῶτον τῷ 1905 ἐκλεγεὶς βουλευτὴς Καρδίτσης. Κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1909 σχηματισμὸν κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Δημ. Ράλλην προσελήφθη ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν συνεχῶν τότε ἀπειλῶν τῶν Νεοτούρκων, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνάρξεως διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Βουλγαρίας πρὸς σύναψιν συμμαχίας. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τῆς Βουλγαρίας. Ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Ἠπείρου ἐστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου ὡς γενικὸς διοικητὴς αὐτῆς. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1914, παραιτηθεὶς τῆς θέσεως ταύτης, ἐτέθη ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις συγκληθέντος Ἠπειρωτικοῦ συνεδρίου, μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ ἐκκενώσεως τῆς Β. Ἠπείρου, ἐπὶ κεφαλῆς αὐτονομιακοῦ ἐν αὐτῇ κινήματος ὡς πρόεδρος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἑδρευούσης ἐν Ἀργυροκάστρῳ. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐξελέγη τῇ 18 Μαΐου 1914 βουλευτὴς Ἀττικῆς ἐν ἐπαναληπτικῇ ἐκλογῇ, ὡς ὑποψήφιος τῶν Ἠπειρωτῶν. Μετ' ὀλίγον ἀποχωρήσας τῆς πολιτικῆς ἐξελέγη συνδιοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Τῷ 1915 ἐκλήθη διὰ δευτέραν φορὰν ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ κυβερνήσεως Γούναρη, μὲ πρόγραμμα τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Μὴ πραγματοποιηθέντος ὅμως τοῦ προγράμματός του, παρῃτήθη μετὰ τρίμηνον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ θέσιν του, ἀπὸ τῆς ὁποίας παρῃτήθη τῷ 1917, διαφωνήσας πρὸς τὴν τότε κυβέρνησιν. Ἔκτοτε παρέμενεν ἰδιωτεύων μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπελθόντος ἐκ χρονίου καρδιακοῦ νοσήματος τῇ 24 Ἰουνίου 1920.

Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

—**Ζωγράφος, *Δημήτριος.*** Ἕλλην συγγραφεὺς γεννηθεὶς ἐν Ναυπλίῳ καὶ εἰδικῶς περὶ τὰ γεωργικὰ ἐπιδοθείς. Ἐδημοσίευσεν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας» εἰς τρεῖς τόμους, «Ἱστορίαν τῆς ἱδρύ-

Digitized by Google

σεως τῆς «Ἐθνικῆς Τραπέζης» εἰς δύο, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος» οὗτινος ἔχει ἐκδοθῆ ὁ α' τόμος. Προϊστάμενος τοῦ γραφείου γεωργικῶν δημοσιεύσεων τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

—Ζωγράφος, *Ἰωάννης*. Οἰκονομολόγος καὶ πολιτευτής, γεννηθεὶς ἐν Σόλῳ Καλαβρύτων τῷ 1844. Ἀποφοιτήσας τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου μετέβη εἰς Ἀϊδελβέργην, ἔνθα ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1865. Ἐπιστρέψας εἰς Ἑλλάδα ἐγένετο ὑφηγητὴς (1878) τῶν Οἰκονομικῶν μαθημάτων καὶ τῷ 1879 ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Δημοσιονομίας (διδάξας μέχρι τοῦ 1881). Ἐχρημάτισε κατόπιν γραμματεὺς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, βουλευτὴς τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοήλιδος (1890) καὶ ἐπὶ δεκαετίαν γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας παρὰ τῷ Ἐλεγκτικῷ συνεδρίῳ. Συνέγραψε πλείστας οἰκονομολογικὰς μελέτας, ἐν αἷς: «Μελέτη περὶ χρήματος», «Περὶ δασμῶν καὶ δασμολογίου τοῦ σταφιδοκάρπου», «Δημοσιονομικαὶ μελέται» (1925). Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1927. Θ. Β.

—Ζωγράφος, *Κωνσταντῖνος*. Ἕλλην πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, γεννηθεὶς ἐν Καλαβρύτοις τῷ 1796 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μπελβὺ (πλησίον τῶν Παρισίων) τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1856. Ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821, ἔσπευσε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως συμμερισθῇ τὰς περιπετείας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνός της. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον ἐκλεγεὶς πληρεξούσιος εἰς πάσας τὰς ἐπαναστατικὰς ἐθνοσυνελεύσεις καὶ ὑπὸ τὸν κ. Ζαΐμην ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐξηκολούθησε προσφέρων τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ κράτος, ὀλίγον δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου μετέσχε τὰς σχηματισθείσης ὑπὸ τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην κυβερνήσεως, ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, παρέμεινε δὲ εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 3 Ἀπριλίου 1833, ὅτε ἡ Βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία ἐσχημάτισε τὴν πρώτην βασιλικὴν κυβέρνησιν. Νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ τέως ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Μιχαὴλ Βοεβόδα Σούτσου, ἀπεστάλη ὡς πρῶτος πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν (1834). Ἡ βαυαρικὴ ἀντιβασιλεία διὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ζωγράφου ἐπεδίωξε τὴν καλλιέργειαν ἀγαθῶν σχέσεων μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ συνέλαβε τὸ σχέδιον μεταβάσεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Οὗτος ὅμως δὲν ἀπέκρουσε τὴν τοιαύτην πρότασιν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος Ζωγράφον ἤθελε νὰ δεχθῇ. Οὗτος μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως ταύτης ἐζήτησε παρὰ τῆς πύλης τὴν ἄδειαν ἐπισκέψεως τοῦ Ὄθωνος τῆς Σμύρνης. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Ζωγράφου, ὑποστηριχθὲν ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσίας, ἐγένετο δεκτόν, καὶ ὁ Ὄθων μετέβη εἰς Σμύρνην incognito. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσις τοῦ Ζωγράφου ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ ἐπέβλεπε πᾶν τὸ ἑλληνικόν, ἀπέδιδε πάσας τὰς ἀτυχίας του εἰς τοὺς Ἕλληνας καί, παρὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος, ζητῶν συνομολόγησιν πρῶτον Ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης. Ὁ Ζωγράφος δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν Πύλην κατέστησεν εἰς αὐτὴν γνωστόν, ὅτι πρὸ πάσης διομολογήσεως ἔπρεπε νὰ ἐπιδώσῃ εἰς τὸν σουλτάνον τὰ διαπιστευτήρια αὐτοῦ γράμματα καὶ ὑπέβαλε πίνακα παραπόνων περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Τουρκίας, τὴν ἰθαγένειαν τῶν ὁποίων ἠρνεῖτο ν' ἀναγνωρίσῃ ἡ Πύλη. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Ἕλληνος πρεσβευτοῦ ὑπεστήριξεν ἡ Ἀγγλία, τῇ ἐπεμβάσει τῆς ὁποίας ἤρξαντο διαπραγματεύσεις πρὸς λύσιν τῶν ἀπειραρίθμων ἐκκρεμῶν ἑλληνοτουρκικῶν ζητημάτων. Μέχρι τῆς 8 Δεκεμβρίου 1837, ὅτε ἀνεκλήθη ὁ Ζωγράφος διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαυαροῦ πρωθυπουργοῦ Ρούδαρτ, οὔτε εἰς τὸν σουλτάνον παρουσιάσθη, οὔτε ἐπέτυχε τὴν λύσιν τῶν ἄλλων ζητημάτων. Ὁ Ζωγράφος παρέμεινεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μέχρι τῆς 10 Φεβρουαρίου 1841. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀβδοὺλ Μετζὴτ (19 Ἰουνίου 1839), ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀτμοπλοίου «Ὄθων» ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ζωγράφος, ὅπως ἐπιδώσῃ αὐτόγραφον συγχαρητήριον ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος πρὸς τὸν νέον σουλτάνον, ἔχων ταυτοχρόνως τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσῃ καὶ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκην. Ὁ Ἀβδοὺλ Μετζὴτ ὑπεδέχθη τὸν Ἕλληνα ὑπουργὸν μετὰ φιλοφρονήσεων, ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν ἀνώτερον παράσημον καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του περὶ συνάψεως φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ὁ Ζωγράφος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην πολιτικὸς ὁ ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον σουλτάνου, καὶ ὁ πρῶτος τιμηθεὶς διὰ τουρκικοῦ παρασήμου Ἑλλην. Ἀμέσως ἤρξαντο μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας καὶ αὐτοῦ διαπραγματεύσεις, αἵτινες κατέληξαν μετὰ δύο μῆνας εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 3 Μαΐου 1840. Δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίζετο πανδήμως ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία· ὡς ἐγνώσθη ὅμως τὸ κείμενον ταύτης ἐν Ἀθήναις, προεκλήθη μέγας θόρυβος καὶ ἐξέσπασε κατὰ τοῦ Ζωγράφου τρομερὰ ἡ λαϊκὴ θύελλα. Ἡ συνθήκη αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια ἦτο δεκαετής, δὲν διέφερε τὴν συνομολογηθείσης τῷ 1850. Ὑπῆρχεν ἀναπόδραστος ἡ ἀνάγκη τῆς συνομολογήσεως συνθήκης μετὰ τῆς Τουρκίας, ὅπως διακανονισθῶσι τὰ συμφέροντα τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων πολιτῶν, καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην ταύτην ἀποβλέψας ὁ Ζωγράφος, παρέβλεψε τὰς λεπτομερείας αὐτῆς. Ταύτας ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος, καὶ ὅταν ἐπανέκαμψεν ὁ Ζωγράφος ἐξυβρίσθη, ἐπροπηλακίσθη, ἐλιθοβολήθη καὶ ἀπελύθη ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἐξεγερθέντος ὄχλου. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ ὁ Ζωγράφος μετέσχε τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀπολυταρχικοῦ πολιτεύματος καὶ ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυρίων ὀργανωτῶν τοῦ κινήματος τῆς νυκτὸς τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843, ὅπερ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος τὸ σύνταγμα. Ἐν τούτοις δὲν μετέσχε τῆς ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν κυβερνήσεως, καμφθεὶς ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἐναντίον του λαϊκῆς κατακραυγῆς. Μόλις τῷ 1850 εἰσῆλθεν αὖθις εἰς τὸν δημόσιον βίον, διορισθεὶς πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ἀντωνίου Κριεζῆ. Παρέμεινεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Νοσήσας κατὰ τὸ 1856 μετέβη πρὸς θεραπείαν εἰς Γαλλίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε πλησίον τῶν Παρισίων. Θ. Β.

— Ζωγράφος, *Παναγιώτης*. Ἕλλην ζωγράφος ζήσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Παρ' οὐδενὸς διδαχθεὶς ἀνέπτυξεν ἀξιοπαρατήρητον ἱκανότητα διὰ μόνης τῆς ἐμφύτου κλίσεώς του. Ἡ τέχνη του εἶναι πρωτόγονος καὶ ἀφελής, ἀλλ' ἡ φιλοπονία του ἀξιόλογος. Ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1839 ἠσχολήθη εἰς τὴν εἰκονογράφησιν τῶν «Πολεμικῶν ἀπομνημονευμάτων» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, ἐκτελέσας εἴκοσι καὶ τέσσαρας ἐν ὅλῳ ἀπεικονίσεις τῶν μαχῶν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, αἵτινες ἀπωλέσθησαν τῷ 1840 εἰς Βενετίαν, ἔνθα ἀπεστάλησαν, ἵνα λιθογραφηθοῦν. Ἀνευρεθεῖσαι περιῆλθον αἱ ἀπεικονίσεις αὗται εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἰ. Γενναδίου. Ὡραιόταται φωτοτυπίαι των εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὴν «Γεννάδειον βιβλιοθήκην» τῶν Ἀθηνῶν. Ι. Μ. Π.

— Ζωγράφος, *Χρηστάκης*. Ἕλλην βαθύπλουτος γεννηθεὶς ἐν Κεστορατίῳ τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου τῆς Β. Ἠπείρου τὴν 6η Δεκεμβρίου τοῦ 1820. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὰ κοινὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του, ἀπεστάλη ἑνδεκαετὴς

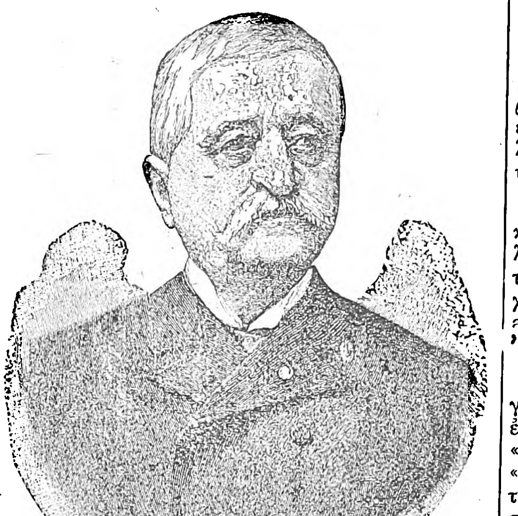

Χρηστάκης Ζωγράφος.

εἰς τὴν Ζωσιμαίαν σχολήν. Μετὰ δύο ἔτη μετέβη πλησίον τοῦ πατρός του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἔφηβος γενόμενος ἐτράπη εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἱδρύσας μετὰ τοῦ συμπατριώτου του Μιχ. Δήμου εἰς Γαλατᾶν τραπεζιτικὸν κατάστημα. Μετὰ μικρόν, ἀποθανόντος τοῦ συνεταίρου του, ἐξηκολούθησε μόνος τὸν τὰς ἐργασίας καὶ εἰς ὀλίγον χρόνου διάστημα κατώρθωσε νὰ συγκαταριθμῆται μεταξὺ τῶν πρώτων τραπεζιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ἐργασίαι του προώδευον τοσοῦτον, ὥστε μετά τινα ἔτη εὑρέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν τραπεζῶν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰ πλεῖστα δάνεια τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Συνέστησε μετ' ἄλλων τὴν Γενικὴν Ἑταιρείαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ τὴν ἑταιρείαν τῶν τροχιοδρόμων Κωνσταντινουπόλεως. Διετέλει πάντοτε μέλος τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους ἐπιτροπῆς καὶ ἔτυχεν ἐπὶ τριῶν σουλτάνων τῶν ἀνωτάτων τιμῶν. Ἀπὸ τοῦ 1860 ἀνεμίχθη ἐνεργῶς καὶ εἰς τὰ τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, μέχρι τοῦ 1877, πρόεδρος τοῦ ἐθνικοῦ μικτοῦ συμβουλίου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ζωγράφου εἶναι στενότατα συνδεδεμένον μὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλην κίνησιν πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἑλληνικῶν ἐν γένει σπουδῶν. Αὕτη ἤρξατο διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν εὐεργέτης καὶ ἐπίτιμος πρόεδρος. Δι' ἐτησίας χορηγίας ἐξ ἑκατὸν λιρῶν ἐξησφάλισε τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐπετηρίδος τοῦ συλλόγου, ὅπου πλὴν τῶν πεπραγμένων δημοσιεύονται καὶ περισπούδαστοι ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Καταστραφέντος ἐκ πυρκαϊᾶς τοῦ πρώτου κτιρίου τοῦ συλλόγου, ὁ Χρ. Ζωγράφος ἀνήγειρε τοῦτο μεγαλοπρεπέστατον. Ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ ἵδρυσε καὶ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα «πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ὁρίσας ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν ἐξ ἑκατὸν λιρῶν πρὸς βράβευσιν κατ' ἔτος δέκα συλλογῶν. Τὸ Ζωγράφειον τοῦτο διαγώνισμα ἔδωκε τὴν πρώτην σημαντικὴν ὤθησιν εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν ἐν Ἑλλάδι. Διατηρηθὲν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου του, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποθησαύρισιν πολυτίμου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, μέρος τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη δαπάναις αὐτοῦ καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος. Ἕτερον διαγώνισμα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἵδρυσεν ἐν Παρισίοις καὶ Μονάχῳ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐβραβεύετο ἐτησίως διὰ 1000 φράγκων ἡ καλυτέρα συγγραφή, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Σημαντικώτατον ἐπίσης ἔργον τοῦ Χρ. Ζωγράφου εἶναι ἡ ἀφειδὴς παροχὴ τῶν οἰκονομικῶν μέσων πρὸς σύστασιν τῆς *Ζωγραφείου* βιβλιοθήκης (βλ. λ.), διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν ποιητῶν καὶ πεζῶν. Ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ του πατρίδι, τῇ Ἠπείρῳ, ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1873 ἐν Κεστορατίῳ τὸ Ζωγράφειον διδασκαλεῖον (ὅθεν ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1892), προικοδοτήσας αὐτὸ δι' ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως 27600 φράγκων. Δαπάναις τούτου διηγῶντο ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἐπὶ πενταετίαν 30 νέοι καὶ 30 νεάνιδες, οἱ ὁποῖοι ἐξήρχοντο κατόπιν ὡς διδάσκαλοι. Ἵδρυσεν ἐπίσης καὶ ἐπροίκισε τὸ ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου Ζωγράφειον παρθεναγωγεῖον, ἐνίσχυσε διὰ δωρεῶν τὴν Θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης, συνετρέξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἠπειρωτικὸν σύλλογον εἰς τὸ ἔργον του πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐν Ἠπείρῳ, καὶ τέλος ἵδρυσεν ἐν Σταυροδρομίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ *Ζωγράφειον* γυμνάσιον (βλ. λ.). Εἰς ἐκδήλωσιν τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου κατὰ πρότασιν τοῦ τότε πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' μέγας εὐεργέτης τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

ζωγράφος (ὁ) (Zographus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λαμιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη ἔντομα συνήθως μελανοῦ χρώματος μὲ λευκὰς καὶ πυρρὰς κηλῖδας ἐπὶ τῆς ῥάχεως, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

Ζωγράφου *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Σιθωνίας χερσονήσου, εἰς οὗ τὸν μυχὸν (πλάτ. 40° 07' 1/4 Β, μηκ. 23° 52' 3/4 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos islands) μετόχιον τῆς φερωνύμου Ἁθωνιάδος μονῆς. Σ. Ε. Λ.

Ζωγράφου, *Εὐγενία*. Σύγχρονος Ἑλληνὶς συγγραφεύς, γεννηθεῖσα ἐν Ναυπλίῳ καὶ σπουδάσασα ἐν Ἀθήναις. Ἔγραψε τὰ δράματα: «Μοναχή», «Ἐξιλασμός», «Κλεφτοποῦλα», «Ὅταν λείπῃ τὸ χρῆμα», «Ἡ Τζένη μὲ τὸ γέλιο της», «Ἡ ἄνοιξις». Ἐξ αὐτῶν τὰ πέντε πρῶτα ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τρεῖς τόμους διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Διηγήματα», ἕνα τόμον «Δημοσιευμάτων» καὶ ἓν ἱστορικὸν μυθιστόρημα τὴν «Γκούραινα». Ἀπὸ εἴκοσι δύο ἐτῶν, πλὴν τῆς ἄλλης φιλολογικῆς καὶ δημοσιογραφικῆς της ἐργασίας, διευθύνει τὸ γυναικεῖον ἐγκυκλοπαιδικὸν περιοδικὸν «Ἑλληνικὴ ἐπιθεώρησις». Εἰς τὰ 1921—1922 διηύθυνε τὴν «Νίκην», τὸ στρατιωτικὸν περιοδικὸν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. «Ἡ Τζένη μὲ τὸ γέλιο της» μετεφράσθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν καὶ «Ἡ ἄνοιξις» εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν. —Ω.

Ζωγράφου *μονή*. Κεῖται ἐπὶ τῆς ΝΔ πλευρᾶς τοῦ Ἄθω, ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς Βουλγάρους. Κατ' ἀρχὰς ἦτο κελλίον, ἔλαβε δὲ τὸ σχῆμα μονῆς κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Αἱ μεγάλαι ἀνοικοδομήσεις αὐτῆς, ἥτις πολλάκις κατεστράφη ὑπὸ τῶν πειρατῶν, ἀνακαινιζομένη ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολ-

Digitized by Google

Τὸ ἐν Τεντύριδι κυκλοτερὲς ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ζῳδιακόν.

Τοῦτο ἀνεκάλυψεν ὁ Γάλλος στρατηγὸς Desaix τῷ 1798, εὑρίσκεται δ ταννῦν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων. Τὰ δώδεκα ζῴδια παρατηροῦνται ἐκκεντρικῶς πρὸς τὸ μέσον.

δαυΐας, ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1860—1895. Ἡ μονὴ αὕτη ἀνῆκε, φαίνεται, κατ' ἀρχὰς εἰς Σέρβους καὶ Βουλγάρους, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι ἄρχονται πιθανῶς ἐπικρατοῦντες κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα· ὑπάρχουν ὅμως πληροφορίαι ὅτι τῷ 1845 ὑπῆρχον καὶ ἀρκετοὶ Ἕλληνες. Πλεῖσται ἐπιγραφαὶ τοῦ καθολικοῦ καὶ ὀκτὼ τῶν παρεκκλησίων εἶναι ἑλληνικαί. Ἐκ τῶν παρεκκλησίων τούτων ἓν τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου. Εἰς τὴν μονήν, ἀριθμοῦσαν πρότερον μὲν 180 μοναχούς, νῦν δὲ 128, ἀνήκουν μία σκήτη καὶ ἓξ κελλία.

Ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἡ μονὴ δέχεται πλουσίας δωρεὰς ἐν Μακεδονίᾳ, Βλαχίᾳ καὶ Βεσσαραβίᾳ, εἶναι δὲ κάτοχος πλείστων μετοχίων, ἐξ ὧν ἑπτὰ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Τέχνην ἀξιόλογον παρουσιάζει μόνον τὸ παρεκκλήσιον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ μονὴ ἔχει καὶ βιβλιοθήκην, ἥτις, κατανεμημένη εἰς δύο ὀρόφους, περιέχει πλεῖστα χρυσόβουλλα καὶ 259 σλαυϊκοὺς καὶ 107 ἑλληνικοὺς κώδικας τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος, ὧν πολλοὶ ἐπὶ περγαμηνῆς. Ἑορτὴν ἄγει τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Γ. Ι. Κ.

ζωγραφῶ (**—έω**), κοιν. *ζωγραφίζω*· εἰκονίζω ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας πρόσωπα ἢ πράγματα: «ἐζωγράφησε τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγία»· ‖ καθόλου, σχεδιάζω προχείρως διαφόρους μορφάς: «ὅταν ὁ καθηγητὴς διδάσκῃ, αὐτὸς ζωγραφίζει»· ‖ πληρῶ διὰ ζωγραφιῶν: «ζωγραφίζει τὴν ἐκκλησία, — τὴν αἴθουσαν, — τὸν τοῖχο, — τὸν θόλον».

ζώγρησις,—*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωγρεῖν, σύλληψις ζῶντος, αἰχμαλώτισις.

Ζωγριὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων (βλ. λ. *Ζογριά*).

Ζωγριάκι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων (βλ. λ. *Ζογριάκι*).

ζωγρῶ (**—έω**)· συλλαμβάνω τι ζωντανόν, αἰχμαλωτίζω: «ἄνδρας ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐζώγρησαν».

ζωγυριὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀνάγυρις ἢ δύσοσμος* (Anagyris foetida).

Ζώδια, *Κάτω*— (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Κώμη ἐν Κύπρῳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λευκωσίας καὶ τῷ διαμερίσματι Μόρφου, ἀπέχουσα 22 ἀγγλ. μίλλια ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Κυρηνείας καὶ ἔχει ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἀνερχόμενον εἰς 1047 (1921) κατοίκους.

Μετὰ τῆς παρακειμένης *Πάνω Ζώδιας* ἔχει κοινὸν δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων, ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον θηλέων καὶ νηπιαγωγεῖον, ὡς καὶ εὐρύτατον γυμναστήριον, ἐν ᾧ τελοῦνται παναγροτικοὶ ἀγῶνες. Ὁ πληθυσμὸς εἶναι καθαρῶς γεωργικός, ἀσχολούμενος εἰς τὴν παραγωγὴν δημητριακῶν καρπῶν καὶ λίνου, διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου ἔχει ἱδρυθῆ ἀπὸ τοῦ 1923 ἐργοστάσιον. Ἡ Κάτω Ζώδια εἶναι ὀνομαστὴ διὰ τὴν παραγωγὴν εἴδους πεπονιῶν καλουμένων «ταμποῦρες» καὶ διὰ τὰ καρπούζια της τὰ ὁποῖα θεωροῦνται μοναδικὰ διὰ τὴν Κύπρον. Ἐν Κάτω Ζώδια ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ συνεργατικὴ πιστωτικὴ ἑταιρεία.

—Ζώδια, *Πάνω*— (ἡ) *[Γεωγρ.]*. Κώμη ἐν Κύπρῳ ἐν τῷ διαμερίσματι Μόρφου τῆς ἐπαρχίας Λευκω-

Digitized by Google

σίας, ἀπέχουσα 22 ½ ἀγγλ. μίλλια ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Ἔχει πληθυσμὸν περίπου 755 (1921) κατοίκους, πάντας Ἕλληνας, οἵτινες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν. Δημοτικὸν σχολεῖον θηλέων. Α. Κ. Α.

ζῳδιακός,—*ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ *ζῴδια*: «ζῳδιακὸς κύκλος», «ζῳδιακὸν φῶς» (βλ. κατ.).

—**ζῳδιακὴ** ***ζώνη*** *[Ἀστρον.]*. Αὕτη εἶναι ἡ 17° εὖρους ζώνη, ἡ περικυκλοῦσα τὴν οὐράνιον σφαῖραν ἑκατέρωθεν τοῦ *ζῳδιακοῦ* κύκλου, ἢ τῆς *ἐκλειπτικῆς* (βλ λ.), καὶ ἀποτελοῦσα γωνίαν 23 ½° μετὰ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ. Ἐν αὐτῇ κινοῦνται ὅ τε Ἥλιος, ἡ Σελήνη καὶ οἱ ὀκτὼ κύριοι πλανῆται ἔτι δὲ καὶ πολλοὶ μικροὶ πλανῆται. Διαιρεῖται δ' ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων εἰς δώδεκα σημεῖα 30°, ἀντιστοιχοῦντά ποτε πρὸς τοὺς δώδεκα ζῳδιακοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ Κριοῦ, τοῦ Ταύρου, τῶν Διδύμων, τοῦ Καρκίνου, τοῦ Λέοντος, τῆς Παρθένου, τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ Σκορπίου, τοῦ Τοξότου, τοῦ Αἰγόκερω, τοῦ Ὑδροχόου καὶ τῶν Ἰχθύων. Ἡ ἐφεύρεσις τῶν ζῳδιακῶν ἀστερισμῶν ἀποδοτέα τοῖς Αἰγυπτίοις. Κατὰ τὸν Λουκιανόν, οἱ Αἰγύπτιοι «οὐδαμὰ κινεομένων δυώδεκα μοίρας ἐτάμοντο ἐν τοῖσι κινεομένοισι, καὶ οἰκεῖα ζώια ἐόντα ἕκαστον αὐτῶν ἐς ἄλλην μορφὴν μεμιμέαται, τὰ μὲν ἐνάλια, τὰ δὲ ἀνθρώπων, τὰ δὲ θηρῶν, τὰ δὲ πτηνῶν, τὰ δὲ κτηνέων» (Περὶ τῆς ἀστρολογίας, 6). Καὶ πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι «κριὸν μὲν σέβουσιν ὁκόσοι ἐς Κριὸν ἀπέβλεπον, ἰχθύας δὲ οὐ σιτέονται ὁκόσοι ἰχθύας ἐπεσημήναντο, οὐδὲ τράγον κτείνουσι ὅσοι αἰγόκερων ἤδεσαν, καὶ οἱ ἄλλοι τἄλλα ὡς ἕκαστοι ἱλάσκονται. Ναὶ μὴν καὶ ταῦρον ἐς τιμὴν τοῦ ἠερίου ταύρου σεβίζονται, καὶ ὁ Ἆπις αὐτέοις χρῆμα ἱρώτατον τὴν χώραν ἐπινέμεται» (αὐτόθι, 7). Ἀκολούθως ἡ ζῳδιακὴ δωδεκαμερὴς διαίρεσις ἐξετάθη εἰς Φοινίκην, ὅθεν καὶ ὁ Μάξιμος μνημονεύει τὸν «Σιδόνιον Ταῦρον», ἤτοι τὸ β' ζῴδιον τῆς ζώνης. Ὡσαύτως ἐγνώριζον τὸ ζῳδιακὸν καὶ οἱ Χαλδαῖοι. «Τῶν θεῶν δὲ κυρίους εἶναί φασι δώδεκα τὸν ἀριθμόν, λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὧν ἑκάστῳ μῆνα καὶ τῶν δώδεκα λεγομένων ζῳδίων ἓν προσνέμουσι. Διὰ δὲ τούτων φασὶ ποιεῖσθαι τὴν πορείαν τόν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πέντε τοὺς πλάνητας ἀστέρας» (Ἱστορικὴ βιβλιοθήκη, Β', 31). Κατὰ τὸν Πλούταρχον, «Πυθαγόρας πρῶτος ἐπινενοηκέναι λέγεται τὴν λόξωσιν τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, ἣν τινα Οἰνοπίδης ὁ Χῖος ὡς ἰδίαν ἐπίνοιαν σφετερίζεται» (Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β', 12). Ὁ δὲ Γεμῖνος παρατηρεῖ, ὅτι «συμβαίνει δὲ τούτοις [τοῖς ζῳδίοις], ὅταν τὸ ἕτερον αὐτῶν ἀνατέλλῃ, τὸ κατὰ διάμετρον δύνειν, καὶ τοὐναντίον» (Εἰσαγωγὴ εἰς Ἀράτου Φαινόμενα, α'). Μανθάνομεν δ' ἐκ τοῦ Μανιλίου, ὅτι οἱ ζῳδιακοὶ ἀστερισμοὶ ἦσαν ἐναλλὰξ ἄρρενες καὶ θήλεις, ὧδε:

Ἄρρενες ἀστερισμοὶ	*Θήλεις ἀστερισμοὶ*
Κριὸς	Ταῦρος
Δίδυμοι	Καρκίνος
Λέων	Παρθένος
Ζυγὸς	Σκορπίος
Τοξότης	Αἰγόκερως
Ὑδροχόος	Ἰχθύες

Ὁ αὐτὸς Μανίλιος λέγει, ὅτι οἱ δυαδικοὶ ζῳδιακοὶ ἀστερισμοὶ χωρίζονται δυσὶ πάντοτε ζῳδίοις· οὕτως ἔχομεν δύο Ἰχθύας καὶ δύο Διδύμους, τῆς Παρθένου θεωρουμένης διπλῆς ἕνεκα τῶν δύο πτερύγων αὐτῆς καὶ τοῦ Τοξότου συγκειμένου ἐξ ἀνδρὸς καὶ ἵππου. Τέλος, ζῴδιά τινα εἶχον δύο ἢ πλείονας ὀνομασίας παρ' Ἕλλησιν· οὕτως ὁ Κριὸς ἐκαλεῖτο καὶ *Ἀρνειός*, ὁ Ταῦρος *Σιδόνιος Ταῦρος*, ὡς προερρέθη, ἔτι δὲ καὶ *Βοῦς*, οἱ Δίδυμοι *Κοῦροι* καὶ *Ἠίθεοι*, ἡ Παρθένος *Ἰκαριώνη*, *Σταχυφόρος*, *Ἀστραία κούρη* καὶ *Δίκη*, ὁ Ζυγὸς *Χηλαὶ* καὶ ὁ Τοξότης *Τοξευτὴρ* καὶ *Κένταυρος*.

Ἡ σύμπτωσις ἀναμεταξὺ τῶν ζῳδιακῶν σημείων καὶ ἀστερισμῶν πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπε συνεπείᾳ τῆς μεταπτώσεως τῶν ἰσημεριῶν, καὶ ἐνῷ ὁ Ἥλιος εἰσέρχεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦ Κριοῦ τῇ 20ῇ ἢ 21ῃ Μαρτίου, δὲν εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Κριοῦ εἰμὴ τῇ 15ῃ Ἀπριλίου. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

—**ζῳδιακὸν** ***φῶς*** *[Ἀστρον.]*. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρίσταται ὡς μεγάλη φακοειδὴς λάμψις, ἐκ τοῦ Ἡλίου ἐξαρτωμένη, καθίσταται δ' ὁρατὸν ἐν ἀσελήνοις νυξί, ἰδίᾳ ὅταν ἡ ἐκλειπτικὴ σχηματίζῃ μεγάλην γωνίαν μετὰ τοῦ ὁρίζοντος, τὴν ἑσπέραν δηλονότι ἐν τῷ λυκόφωτι, κατὰ Φεβρουάριον, Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον, ἢ τὴν πρωΐαν ἐν τῇ ἠοῖ, κατ' Αὔγουστον, Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ. Ἀρχαία περιγραφὴ τοῦ φωτὸς τούτου δὲν περιῆλθεν ἀτυχῶς ἡμῖν, παρετηρήθη δὲ τὸ πρῶτον, καθ' ἃ γνωρίζομεν, ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου καὶ τοῦ Κεπλέρου, καὶ ἀκολούθως λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Κασσίνη. Τὸ φῶς, ὅπερ ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου (ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ), εἶναι ἰδίᾳ λαμπρόν, ὑπερτεροῦν τὸ τοῦ Γαλαξίου, ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἥλιον αὐτοῦ μέρεσιν, καὶ ἐξασθενεῖ ἠρέμα μακρὰν τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας. Φαίνεται δ' ἔχον συνήθως βάσιν 20° ἢ καὶ 30° ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος καὶ ὕψος 50° ἢ 70°, ἀλλ' ἐν τῇ καθαρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς διακεκαυμένης ζώνης, μακρὰν τοῦ φωτισμοῦ τῶν πόλεων, παρατηρεῖται κυκλοῦν ἀμυδρῶς ὅλον τὸν οὐρανόν, παρουσιάζον ζωηράν πως ἐλλειψοειδῆ συμπύκνωσιν 12° μήκους καὶ 9° πλάτους ἐν ἀποστάσει 180° ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Τὴν ἐν λόγῳ ἀνθήλιον συμπύκνωσιν ὀνομάζουσιν *ἀντίλαμψιν* (γερμ. Gegenshein, ἀγγλ. counter-glow). Ὑπὸ τὸν διαφανῆ ἀέρα τῶν τροπικῶν καὶ ὑψηλῶν ὀρέων, τὸ ζῳδιακὸν φῶς ὤφθη καὶ ἄχρι 45° πρὸς ἄρκτον ἢ νότον τοῦ Ἡλίου. Αἱ παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ φῶς περιστοιχίζει τὸν Ἥλιον ἐν εἴδει συγκεντρικοῦ αὐτῷ φακοῦ, καὶ ὅτι, ἐκτεινόμενον ἐπέκεινα τῆς γηΐνης τροχιᾶς, ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ διάμετρον παρὰ τὴν ἐκλειπτικήν, ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ. Λοιπὸν παρίσταται ὡς ἐξωτερικὴ τρόπον τινὰ ἀτμοσφαῖρα τοῦ Ἡλίου, ἀλλ' ἄγνωστον κατὰ πόσον σχετίζεται τῇ ἡλιακῇ κορωνίδι. Τὸ φάσμα αὐτοῦ δὲν παρουσιάζει ζωηρὰς ραβδώσεις, ἀλλὰ μόνον τὰς κυριωτέρας σκιερὰς τοῦ Ἡλίου. Ἡ δὲ μερικὴ πόλωσις τοῦ φωτὸς αὐτοῦ ἀποδεικνύει τρανῶς, ὅτι ἡ λάμψις προέρχεται ἐκ τῆς ἀντανακλάσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐπὶ ἀναριθμήτων μυριάδων σμικρῶν μετεώρων ἢ μορίων ἀερίων, ὧν ἕκαστον δέον νὰ περιφέρηται ἐν ἰδίᾳ περὶ τὸν Ἥλιον τροχιᾷ, ἐκτὸς ἐὰν συγκρατῆται διὰ τῆς πιέσεως τῆς ἀκτινοβολίας, ὅπερ ἀπίθανον. Τέλος τὸ σύνολον τῶν ἀπειραρίθμων, οὕτως εἰπεῖν, σωματίων τῶν παρεχόντων τὴν λάμψιν τοῦ ζῳδιακοῦ φωτὸς ἀποτελεῖ ἀσήμαντον μᾶζαν, πάντῃ ἀνίκανον ὅπως κωλύῃ ἐν τῷ παραμικρῷ τὴν περιφορὰν τοῦ πλανήτου Ἑρμοῦ ἢ τὴν τῶν κομητῶν. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

—**ζῳδιακὸς** ***κύκλος*** *[Ἀστρονομ.]*. Οὗτος ταυτίζεται κυρίως τῇ *ἐκλειπτικῇ* (βλ. λ.) ἢ φαινομενικῇ ἐτησίᾳ τροχιᾷ τοῦ Ἡλίου. Ὠνομάζετο δὲ καὶ *ζῳοφόρος κύκλος*. Ὁ Κλεομήδης λέγει: «Ἔστι δὲ ὁ ζῳδιακὸς κύκλος λοξός, διά τε τῶν τροπικῶν καὶ τοῦ ἰσημερινοῦ βεβλημένος καὶ ἑκατέρου μὲν τῶν τροπικῶν καθ' ἓν ψαύων σημεῖον, τὸν δὲ ἰσημερινὸν εἰς δύο ἴσα τέμνων» (Κυκλικὴ θεωρία μετεώρων, Α', δ'). Καταχρηστικῶς δὲ ἡ σημασία τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου ἐξετάθη ἀκολούθως εἰς τὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς τῆς ζῳδιακῆς ζώνης. Οὕτως Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος μνημονεύει «τοὺς τριάκοντα ἓξ δεκανούς, μέσους τοῦ παντὸς κύκλου καὶ τοῦ ζῳδιακοῦ», προσθέτων, ὅτι «ἔφαμέν σοι περὶ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, τοῦ καὶ ζῳοφόρου, καὶ τῶν πέντε πλανήτων καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τοῦ ἑκάστου τούτων κύκλου» (*Στοβαίου* Φυσικά, Α. 12). Ε. Μ. Α.

ζῴδιον (τό)· μικρὸν ζῷον· ‖ ἕκαστον τῶν δώδεκα σημείων τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου, τὸ ζῷον δι' οὗ χαρακτηρίζεται ἕκαστον τῶν σημείων τούτων.

—*[Ἀστρον.] Ζῴδιον* καλεῖτοι ζῳδιακὸς ἀστερισμός, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, τῶν *δωδεκατημορίων* λεγομένων (βλ. λ. *ζῳδιακὸς* κύκλος καὶ *ζῳδιακὴ* ζώνη). Ε. Μ. Α.

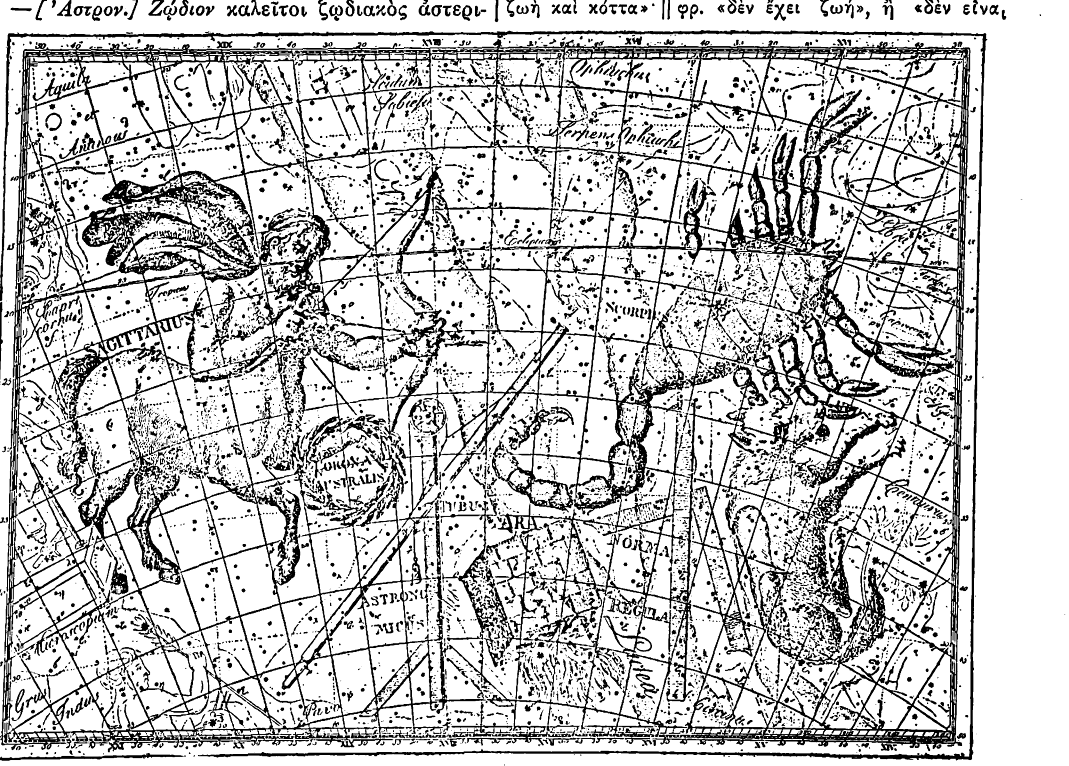

Τὰ ζῴδια τοῦ Τοξότου καὶ τοῦ Σκορπίου, κατὰ τὸν ἄτλαντα τοῦ Bode.

—*[Λαογρ.]* Βλ. *ζούδιο*.

ζώδιον (τὸ) (Zodium) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν μυϊδῶν, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ζῳεμπορία (ἡ)· ἡ ἐμπορία τῶν ζῴων, τῶν σφαγίων καὶ τῶν ὑποζυγίων.

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὰ τῆς *ζῳεμπορίας* ἐν Ἑλλάδι ρυθμίζονται ἐν πολλοῖς ὑπὸ ἀρχαιοτάτων πατροπαραδότων ἐθίμων. Εἰς τὰς ἐτησίας ἐμποροπανηγύρεις διεξάγεται σημαντικώτατον ἐμπόριον ζῴων παντὸς εἴδους, ἰδίως ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων, βοῶν, ἐνῷ εἰς τὰς ἑβδομαδιαίας πανηγύρεις γίνεται εἰς μικροτέραν κλίμακα ἐμπόριον μεγάλων ἀλλὰ καὶ μικροτέρων ζῴων. Γενικῶς ὅμως αἱ ἐμπορικαὶ πανηγύρεις καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βαλκανικῆς εἶναι κατὰ μέγα μέρος πα ηγύρεις ἀγοραπωλησίας καὶ ἀνταλλαγῆς μεγάλων ζῴων, ἐνεργούμεναι ἀπὸ τοὺς ζῳεμπόρους καὶ τοὺς κτηνοτρόφους.

Ἡ Ἑλλὰς εἰσάγει ἐκ τῆς Σερβίας, Βουλγαρίας, Ρωσίας, Ἀλβανίας, βοῦς καὶ πρόβατα πρὸς σφαγήν, ἐκ δὲ τῆς Τουρκίας ἴδιον εἶδος προβάτων γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα *καραμάνικα*. Ὁμοίως εἰσάγονται ἐξ Ὁλλανδίας, Ἑλβετίας καὶ Ρωσίας γαλακτοφόροι ἀγελάδες καὶ ταῦροι ἐπιβήτορες· ἐκ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἄλλων ἱπποτρόφων μερῶν ἵπποι καὶ ἡμίονοι, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ καὶ δι' ἰδιωτικὴν χρῆσιν, καὶ ἐκ Κύπρου ὄνοι. Τέλος εἰσάγονται, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν μᾶλλον περιωρισμένον καὶ χοῖροι, ἰδίως ἐκ Σερβίας. Κ. Φ.

ζῳεμπορικός,—*ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳεμπορίαν: «ζῳεμπορικὴ πανήγυρις».

ζῳέμπορος (ὁ)· ὁ ἔμπορος τῶν ζῴων, ὑποζυγίων καὶ σφαγίων.

ζωὴ (ἡ)· τὸ νὰ ζῇ τις, τὸ νὰ ὑπάρχῃ, ἡ ὕπαρξις, κατ' Ἀριστοτέλην ἡ διαμονὴ τοῦ γεννηθέντος, ὁ βίος, ἀντίθ. *θάνατος*: «λίγη εἶναι ἀκόμη ἡ ζωή του», «εὑρίσκεται ἐν ζωῇ», «σοῦ ὁρκίζομαι 'ς τὴ ζωή μου», «'ς τὴ ζωή σου! μὴν τὸ κάμῃς αὐτὸ τὸ κακό», «βαρέθηκα τὴ ζωή μου», «τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του διήγαγε μονάζων», «ἐπέρασε τὴ ζωή του 'ς τὸν πόλεμο», «ἀσφάλεια ζωῆς», ᾆσμ. «καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή»· ‖ «ζωὴ σὲ λόγου σας» συλλυπητήριος ρῆσις πρὸς συγγενῆ ἀποθανόντος, «ζωὴ νὰ 'χετε» ἀπάντησις τοῦ δεχομένου τὰ συλλυπητήρια· ‖ «ζωὴ 'ς τὰ μουλάρια σου» παιγνιώδης ἀναγγελία ἀποτυχίας τινός· ‖ ἡ διάρκεια τοῦ βίου: «εἶναι 'ς τὴ φυλακὴ ἐπὶ ζωῆς» ἢ «κατεδικάσθη ἐπὶ ζωῆς», «θὰ σὲ εὐγνωμονῶ ἐφ' ὅρου ζωῆς», «'ς τὴ ζωή μου τέτοιο πρᾶγμα δὲν εἶδα», «ἐπέρασε τὴ ζωή του μὲ μίαν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν εἶδε πραγματοποιουμένην», ἀρχ. «τῶν φυτῶν τὰ μὲν ἐπέτειον, τὰ δὲ πολυχρόνιον ἔχει ζωὴν» *(Ἀριστοτελ.)*· ‖ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν: «ἡ ζωὴ τοῦ γεωργοῦ,—τοῦ ναυτικοῦ,—τοῦ ποιμένος,—τοῦ ἐπιστήμονος κττ.», «ζωὴ βασανισμένη,—κακή», «περνᾷ ζωὴ κακή», «δὲν εἶναι ζωὴ αὐτή», «ζωὴ χαρισάμενη» ἀπὸ τοῦ ἐκκλησ. «ζωὴν χαρισάμενος»· ‖ φρ. «ζωὴ καὶ κόττα» ἐξαίρετη, πάντων τῶν ἀγαθῶν πλήρης: «περάσαμε ζωὴ καὶ κόττα»· ‖ φρ. «δὲν ἔχει ζωή», ἢ «δὲν εἶναι γιὰ ζωὴ» ἐπὶ ἑτοιμοθανάτου· ‖ δύναμις, ἀκμή, δρᾶσις, ζωηρότης: «ἔχει ζωὴ μέσα του», «γεμᾶτος ζωή», «ἡ συγκοινωνία ἔδωσε ζωὴν εἰς τὸν τόπον». Β. Φ.

—*[Βιολ.]* Οἱ ὁρισμοὶ τῆς *ζωῆς*, τοὺς ὁποίους ἐπιχειροῦσι κατὰ καιροὺς διάφοροι βιολόγοι, φυσιολόγοι, χημικοὶ κλ., εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεπαρκεῖς, ἀτελεῖς καὶ μονομερεῖς· ἐντεῦθεν καὶ αἱ διαρκεῖς ἀπόπειραι, αἱ ὁποῖαι διαδέχονται ἀλλήλας. Τινὲς ἀρκοῦνται εἰς περιγραφικὸν ὁρισμόν, ὅστις οὐδὲν σχεδὸν λέγει· ἄλλοι ὁρμῶνται ἀπὸ τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν μόνον φαινομένων, τὰ ὁποῖα αὐτὰ μόνα οὐδὲν ἐξηγοῦσιν· ἄλλοι ἀπ' ἐναντίας προσέχουσι περισσότερον εἰς τὸ ψυχικὸν στοιχεῖον, ὅπερ εἶναι ἀρρήκτως συνδε-

Digitized by Google

δεμένον μετὰ τῶν ὑλικῶν φαινομένων τοῦ ὀργανισμοῦ. Μερικοὶ τέλος προσπαθοῦν νὰ συνδυάσουν ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἡ ζωή, τὴν ψυχικὴν δηλονότι καὶ τὴν σωματικήν. Ταῦτα πάντα δεικνύουσιν, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, ὅπερ εἶναι ἀπείρως πλούσιον, πολυσχιδὲς καὶ πολύπλοκον, δὲν ἀπεκάλυψεν ἔτι τὸ μυστικόν του εἰς τὸν ἐρευνῶντα ἄνθρωπον καὶ ὅτι χρειάζονται ἀκόμη αἰῶνες ἐρεύνης, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐρωτήματα ἡμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ πλήρης ὁρισμὸς τῆς ζωῆς. Διότι ὁ ὁρισμὸς προϋποθέτει τελείαν καὶ σαφῆ γνῶσιν τοῦ συνόλου τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων, ὄχι μόνον τῶν καθαρῶς βιολογικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχολογίας. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν καὶ μηδέποτε νὰ ἐμφανισθῇ, οἱ ὁρισμοὶ τῆς ζωῆς θὰ διαδέχωνται ἀλλήλους, ὅπως αἱ θεωρίαι, διὰ τῶν ὁποίων πειρώμεθα νὰ λύσωμεν τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα προβάλλει τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτήν. Ἀλλ' οὕτω θὰ ἐξαρτώμεθα ὡς πρὸς τὸν ὁρισμὸν οὐ μόνον ἐκ τῶν πειραματικῶν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταφυσικῶν προϋποθέσεων· διότι ἡ ἑρμηνεία τῶν δεδομένων τούτων θὰ συμπληροῦται ὑπὸ τῆς μεταφυσικῆς. Ὅτι τοῦτο εἶναι μέχρι τῆς στιγμῆς τοὐλάχιστον ἀληθές, ἀποδεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι βιολόγοι, ἐπὶ τῶν αὐτῶν δεδομένων στηριζόμενοι, καταλήγουσιν εἰς συμπεράσματα περὶ τῆς φύσεως τῆς ζωῆς ὅλως διάφορα καὶ αἴροντα ἄλληλα κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἀρκεῖ νὰ παραβάλῃ τις λ.χ. τὰς περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν Haeckel, Wallace, Verworn, Romanes, Ostwald, Driesch καὶ Reinke, διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπόψεων ὑφ' ἃς θεωρεῖται ἡ ζωή, ὡς εἶναι ὁ *βιταλισμὸς* ἤ, ὡς ἀπεδόθη ὅρος εἰς τὴν ἑλληνικήν, ἡ *ζωτικοκρατία*, ὁ *ἀνιμισμός*, ἡ *μηχανικὴ θεωρία*, ὁ ἐπὶ ψυχικῶν κυρίως δεδομένων στηριζόμενος *βιταλισμὸς* ἢ *ψυχοβιταλισμὸς* κ.λ.π. Πᾶσαι ἐν τούτοις αἱ κατευθύνσεις αὗται δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς δύο κυρίως, τὴν τελολογικήν, ἥτις ἀποδέχεται ἀρχὴν τελολογικῶς ἐπενεργοῦσαν, ψυχοειδεῖς δυνάμεις ρυθμιζούσας τὴν ζωήν, καὶ τὴν μηχανικήν, ἥτις πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς διὰ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας.

Ἐν τῇ γενικωτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ ἡ ζωὴ περιλαμβάνει τόσον τὸν ὀργανικὸν ὅσον καὶ τὸν ἀνόργανον κόσμον· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀπόπειρα ὅπως ἑρμηνευθῇ ἐκ πρωτοργανικοῦ τινος, ὅπερ γίνεται τὸ μὲν ὀργανικόν, τὸ δὲ ἀνόργανον. Ἐπίσης παρουσιάζει δύο ὄψεις, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν ἢ πνευματικήν, ἥτις ἐμφανίζεται ὡς βαθμὶς τῆς ἐπὶ σκοποὺς καθόλου κατευθυνομένης ζωῆς, ὡς πραγμάτωσις ἰδανικῶν σκοπῶν καὶ ἀξιῶν προαγουσῶν τὴν ζωὴν αὐτὴν καθόλου. Ἐν τῇ γενικωτάτῃ ἐκείνῃ ἐννοίᾳ καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτῆς ὄψεις λαμβανομένη ἡ ζωὴ εἶναι διαρκὴς κίνησις, δρᾶσις καὶ ροή. Ἐν στενοτέρᾳ ὅμως βιολογικῇ ἐννοίᾳ, ζωὴν λέγοντες νοοῦμεν τὴν ὀργανικὴν ζωήν, ἥτις εἶναι μὲν τρόπος ὑπάρξεως τῆς καθολικῆς ζωῆς, τῆς διαρκῶς νέας μορφὰς παραγούσης, ἀλλὰ καὶ διαφέρει αὐτῆς εἰς οὐσιώδη σημεῖα. Ἡ ὀργανικὴ ζωὴ εἶναι σύστημα δυνάμεων ἑνιαῖον, ὁρίζον καὶ συντηροῦν ἑαυτὸ ἔσωθεν καὶ τοῦ ὁποίου ἑκάστη τῶν ἐπὶ μέρους δυνάμεων ὑπηρετεῖ τὸ ὅλον, ὡς ἐξ ἄλλου τὸ ὅλον ἐργάζεται διὰ τὰς ἐπὶ μέρους δυνάμεις. Εἶναι εἰδικὸς σύνδεσμος δυνάμεων, ὅστις ἐμφανίζει δύο ὄψεις, σωματικὴν καὶ ψυχικήν, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἑρμηνευτὴς μηχανικῶς καὶ τελολογικῶς ἐν ταὐτῷ, τὸ μὲν κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπὶ σκοποὺς κατευθύνσεως αὐτοῦ. Δι' ὅσων εἴπομεν καταφαίνεται ἡ διαφορὰ τῆς ὀργανικῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου· ἡ διαφορὰ αὕτη καθίσταται περισσότερον σαφής, ἐὰν ἐξετάσωμεν ἀναλυτικώτερον τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ὀργανικὴ ζωὴ ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα εἶναι ἡ μορφή, συντήρησις καὶ ἀναπαραγωγὴ αὐτῆς, ἐνέργεια καὶ παραγωγικότης, σχετικὴ αὐτοτέλεια ἔναντι τῶν ἔξωθεν ἐρεθισμῶν, σκοπιμότης ἐν τῇ κατασκευῇ καὶ λειτουργίᾳ τῶν μερῶν καὶ τοῦ ὅλου, ἡ ἰδιότης τῆς μνήμης, ἡ ἐπίδρασις τοῦ παρελθόντος τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ εἴδους ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἐναλλαγὴ τῆς ὕλης, ἡ συντήρησις καὶ ἀεὶ νέα δημιουργία ὡρισμένων καὶ ἀτομικῶν μορφῶν, παραμενουσῶν σταθερῶν κ. ἄ. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τὰ ἐνόργανα ἢ γενικώτερον τὰ ἔμβια ὄντα ἀποτελοῦνται ἐκ κυττάρων, ἱστῶν καὶ ὀργάνων, τῶν ὁποίων στεροῦνται τὰ ἀνόργανα ὄντα. Αἱ χημικαὶ ἑνώσεις, εἰς τὰς ὁποίας συνδυάζονται τὰ χημικὰ στοιχεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς τὸ ἄμυλον, τὰ λευκώματα, τὸ σάκχαρον, διαφέρουσι τῶν χημικῶν ἑνώσεων τῆς ἀνοργάνου φύσεως καὶ ἰδιάζουσι μόνον εἰς αὐτόν. Πρὸς τούτοις τὰ ἐνόργανα ὄντα κέκτηνται ἐρεθιστικότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιδρῶσι ψυχικὰ φαινόμενα, φαινόμενα τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου, τὰ ὁποῖα ἀσκοῦσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ρυθμίζουσι τὰς λειτουργίας αὐτοῦ, τὸ φαινόμενον τῆς προσαρμογῆς εἰς τὰς ἐξωτερικὰς συνθήκας καὶ τὰ τοιαῦτα. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ ὀργανισμοὶ καλοῦνται καὶ ψυχοφυσικὰ ὄντα, ἡ δὲ πλήρης κατανόησις αὐτῶν ἀπαιτεῖ τὸν διαρκῆ συνδυασμὸν κυρίως βιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἐρεύνης· διότι τὸ νόημα τῶν ἐνεργημάτων τῶν ὀργανικῶν ὄντων δὲν δύναται νὰ συλληφθῇ ἄνευ ψυχολογικῆς γνώσεως αὐτοῦ, ἄνευ τοῦ παράγοντος τοῦ ἐνστίκτου, τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς βουλήσεως, ἄνευ τουτέστι τῆς ὑποκειμενικῆς τελολογίας. Στοιχειώδης μονὰς τοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι τὸ κύτταρον· ἐκ τῶν κυττάρων ἀποτελοῦνται οἱ ἱστοί, ἐκ τούτων τὰ ὄργανα καὶ ἐκ τῶν ὀργάνων ὁ ὅλος ὀργανισμός. Τὸ κύτταρον δὲ πάλιν εἶναι καὶ αὐτὸ σύστημα δυνάμεων, ἐλάχιστος εἰδικὸς σύνδεσμος, κατασκεύασμα πολυπλόκως ὠργανωμένον. Ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀναζήτησιν ἐν αὐτῷ μικροτέρων ζώντων μερῶν ὡδήγησεν εἰς διαφόρους θεωρίας, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότεραι εἶναι αἱ τοῦ Nägeli, τοῦ Verworn καὶ τοῦ Weissmann. Ἀλλὰ καὶ ἡ τυχὸν ἀνακάλυψις τοιούτων μικροτέρων ζώντων μερῶν ἐν τῷ κυττάρῳ οὐδαμῶς θὰ προῆγε τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς· διότι θὰ ἐπλούτιζε μὲν τὰς περὶ αὐτῆς γνώσεις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ οὐσία αὐτῆς καὶ τὸ παραγωγὸν αἴτιον θὰ παρέμενον καὶ πάλιν ἄγνωστα. Ὡς πρὸς τὸ αἴτιον τῆς ζωῆς ἐξηνέχθησαν διάφοροι ὑποθέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: Πρῶτον ἡ *κοσμοζωϊκὴ* λεγομένη ὑπόθεσις τοῦ Helmholz καὶ ἄλλων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ζωὴ κατάγεται ἐξ ἄλλων οὐρανίων σωμάτων· δεύτερον ἡ *κοσμοοργανικὴ* θεωρία τῶν Schelling καὶ Fechner, κατὰ τὴν ὁποίαν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνοργάνου προηγήθη ἡ ὕπαρξις τοῦ πρωτοργανικοῦ, ὅτε τὸ ἀνόργανον εἶναι κατὰ φυσικὸν λόγον προϊὸν τοῦ ἐνοργάνου· ἡ ὑπόθεσις τρίτου, τοῦ περιφήμου χημικοῦ Liebig, τῇ ὁποίᾳ στοιχεῖ καὶ ὁ Bergson, καθ' ἣν τὸ ὀργανικὸν ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς, ὡς καὶ τὸ ἀνόργανον· τέλος ἡ θεωρία τῆς *αὐτομάτου γενέσεως*, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ ὀργανικὸν παρήχθη ἐκ τοῦ ἀνοργάνου. Εἰς ταύτας δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ περὶ *δημιουργίας* θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὀργανικὴ ζωὴ εἶναι ἰδιαιτέρα πρᾶξις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ὁποία δὲν ἀντιπροσωπεύεται μόνον ὑπὸ θεολόγων καὶ φιλοσόφων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀξίων λόγου βιολόγων, φυσιολόγων καὶ φυσικῶν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι οὐδεμία τῶν ὑποθέσεων τούτων κατίσχυσεν, ἐπειδὴ κατ' οὐδεμίαν αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ πλήρως ὁ ἄπειρος πλοῦτος τῆς ζωῆς καὶ τὰ φαινόμενα αὐτῆς. Τὰ φαινόμενα τῆς ὀργανικῆς ζωῆς συνδέονται ἀναποσπάστως πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς, οὕτως ὥστε ἔρευνα τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς καὶ ἐμβάθυνσις εἰς αὐτὸ νὰ εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν συνθηκῶν ἐκείνων τῆς ζωῆς. Τὴν μίαν τῶν συνθηκῶν τούτων ἀποτελεῖ τὸ περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ ὁ ὀργανισμός, τὸ ὁποῖον διακρίνεται εἰς ὀργανικὸν καὶ εἰς ἀνόργανον. Ἡ θερμοκρασία, τὸ φῶς, ἡ ποιότης τοῦ ἐδάφους, τὸ γεωγραφικὸν πλάτος, ἡ τροφή, τὰ συμβιοῦντα ζῷα καὶ φυτά, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ κ.τ.τ. ἀποτελοῦσι τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντας τῆς ὑπάρξεως, συντηρήσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς ὀργανικῆς ζωῆς. Ἡ ἑτέρα τῶν συνθηκῶν τούτων τῆς ζωῆς συνίσταται εἰς τὰς φυσικάς, χημικὰς καὶ μορφολογικὰς ἰδιότητας, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ ὀργανισμοὶ ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων τῆς ἀνοργάνου φύσεως, καθὼς καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ὀργάνωσιν τῶν ὀργανισμῶν τούτων. Διὰ τοῦτο τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν καλοῦμεν ἐσωτερικοὺς παράγοντας. Μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων παραγόντων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑφίσταται συνεχὴς ἀλληλεπίδρασις, διὰ τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἡ συντήρησις, ἡ ἐξέλιξις, ἡ δημιουργία τοῦ νέου καὶ ἡ μεταμόρφωσις τοῦ δημιουργουμένου. Ἡ ὀργανικὴ ζωὴ δύναται νὰ νοηθῇ, ὡς εἴπομεν, ὡς ἐκδήλωσις καθολικῆς τινος ζωῆς τοῦ σύμπαντος καὶ ὡς τρόπος ὑπάρξεως αὐτῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πραγματοποιεῖ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μέρος τοῦ ἐν αὐτῇ νοήματος, παράγουσα νέας μορφὰς ἢ συντηροῦσα καὶ ἀναπαράγουσα τὰς δημιουργημένας ἤδη. Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὕτη τῆς ζωῆς παρουσιάζει διαφόρους βαθμῖδας, ἐκδηλουμένη κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ βαθμούς. Τοὺς δύο κυριωτέρους, οἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ τὰ δύο ἄκρα, καλοῦμεν *λανθάνουσαν* ζωήν, οἵαν βλέπομεν αὐτὴν εἰς τὸ ᾠὸν καὶ τὰ διάφορα σπέρματα, καὶ *ἐνεργὸν* ζωήν, ἡ ὁποία ὑποπίπτει διαρκῶς εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν καὶ τῆς ὁποίας ὑψίστη ἐκδήλωσις εἶναι ἡ παραγωγὴ τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀπειραρίθμων εἰδῶν τῶν ὀργανισμῶν, ἡ συντήρησις αὐτῶν καὶ ἡ ἐξέλιξις. Τὰ φαινόμενα, τὰς συνθήκας καὶ τὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς ἐρευνᾷ σειρὰ ὅλη ἐπιστημῶν, ὡς ἡ χημεία, ἡ φυσιολογία, ἡ βοτανικὴ καὶ ἡ ζῳολογία, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι κλάδους γενικωτέρας τινὸς ἐπιστήμης, τῆς βιολογίας. Ἐκεῖναι παρέχουσιν εἰς αὐτὴν τὸ ὑλικόν, ὅπερ αὕτη ταξινομεῖ, συνδέει καὶ ἐνάγει εἰς γενικὰς ἀρχάς, ἐλέγχουσα τὰς ἐπὶ μέρους θεωρίας καὶ ἐπιχειροῦσα τὴν συγκρότησιν γενικωτέρων περὶ τῆς ζωῆς θεωριῶν κατὰ τὰ ἑκάστοτε πορίσματα τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς ἐπισκοπήσεως τῶν διδαγμάτων ὅλων τῶν καθ' ἕκαστον ἐκείνων ἐπιστημῶν.

(Βλ. καὶ λ. *βίος, βιολογία, βιταλισμός, Ντρίς*, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς βιβλιογραφίαν.) Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— *[Φυσιολ.]* Βλ. *ζωϊκὴ* θερμότης.

— *['Ιατροδ.]* Συνήθως τὸ νεογνόν, εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς μητρὸς ἐξόδῳ του, ἄρχεται ἀναπνέον καὶ κραυγάζον, ἐρεθιζομένου τοῦ ἀναπνευστικοῦ αὐτοῦ κέντρου ὑπό τε τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, δι' οὗ κορέννυται τὸ φλεβικὸν αὐτοῦ αἷμα, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνακλαστικῶς διὰ τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων αὐτοῦ ὑμένων ἐπιδρῶντος ἐξωτερικοῦ ἀέρος. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις, νεογνὸν γεννηθὲν ζῶν, νὰ μείνῃ ἐν ἀπνοίᾳ ἐπ' ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα, καὶ μέχρι δύο ἐνίοτε ὡρῶν, ν' ἀρχίσῃ δὲ ν' ἀναπνέῃ κατόπιν εἰδικῶν φροντίδων. Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς νεκροφανείας, ἥτις παρουσιάζεται εἴτε ὡς *συμφορητικὴ* εἴτε ὡς *ἀναιμικὴ ἀσφυξία*, ὀφείλεται ἡ μὲν πρώτη εἰς μακρὰν διάρκειαν τοῦ τοκετοῦ καὶ εἰς ἀπόφραξιν τῶν πρώτων ἀναπνευστικῶν ὁδῶν τοῦ ἐμβρύου διὰ ξένων οὐσιῶν, ἡ δὲ δευτέρα εἰς ἐλλιπῆ ἐναλλαγὴν τῶν ἀερίων μεταξὺ μητρὸς καὶ ἐμβρύου, ἕνεκα συμπιέσεως ἢ προώρου ἀποκολλήσεως τοῦ πλακοῦντος ἢ ἕνεκα συμπιέσεως τῆς ὀμφαλίδος. Ἂν τὸ νεογνόν, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ πυελογεννητικοῦ σωλῆνος ἔξοδον αὐτοῦ, ἐξακολουθῇ νὰ ἐπικοινωνῇ διὰ τῆς ὀμφαλίδος καὶ τοῦ μήπω ἀποκολληθέντος πλακοῦντος πρὸς τὴν μητέρα, δύναται ἐπί τινα ὥραν ν' ἀνεχθῇ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἀέρος. Συνήθως ὅμως ἐνεργεῖται ἡ δέουσα ἐπέμβασις, ἀποκοπτομένης τῆς ὀμφαλίδος, ἐλευθερουμένων τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν τοῦ νεογνοῦ καὶ ἐκτελουμένης τεχνητῆς ἀναπνοῆς, μετὰ κατάλληλον λουτρὸν καὶ ἐρεθιστικὰς ἐντριβάς. Σ.Γ.Σ.

— *[Θεολ.]* Κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὁ Θεὸς εἶναι ἡ αὐτοζωή, ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν καὶ παρέχων αὐτὴν εἰς πάντα τὰ κτίσματα καὶ ἑπομένως καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος, συνιστάμενος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ζῇ διπλῆν *ζωήν*, φυσικὴν καὶ πνευματικήν, ἀμφοτέρας οὔσας δῶρα τοῦ Θεοῦ. Τὴν πνευματικὴν ζωήν, ἥτις εἶναι ἀνωτέρα τῆς σωματικῆς, παρέχει ἡμῖν ὁ Χριστός, ὅστις εἶναι ἡ ζωὴ (*'Ιωάνν.* 11, 25), ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ τρέφων εἰς ζωὴν τὴν ψυχὴν (*'Ιωάν.* 6, 35), τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν (*'Ιωάν.* 4, 10. 7, 38), ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς (Ἑβρ. 10, 20), ἡ ζῶσα ἐλπὶς (Α' *Πέτρ.* 1, 3), ὁ ζῶν λίθος (Α' *Πέτρ.* 2, 4) καὶ ὁ ζῶν λόγος (Ἑβρ. 4, 12). Διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν λαμβάνομεν τὴν αἰώνιον ζωὴν (*'Ιωάν.* 3, 36. 6, 40. 47). Ἡ ζωὴ αὕτη ἄρχεται ἐν τῷ παρόντι βίῳ (Α' *'Ιωάν.* 5, 12. *'Ιωάν.* 3, 36. 6, 47. 17, 3. Ἑβρ. 6, 5). Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ παρόντι βίῳ αἰώνιος ζωὴ εἶναι μόνον ἡ ἀρχή, ἡ ρίζα τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἶναι πρόγευσίς τις αὐτῆς, ἥτις θὰ πληρωθῇ μετὰ τὴν δευτέραν ἔλευσιν καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Χριστοῦ (Κολ. 3, 4). Κ. Ι. Δ.

— *[Δογμ.]* Κατὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, μετὰ τὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, τὸ μὲν σῶμα θαπτόμενον διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνεστάθη, ἡ δὲ ψυχὴ ζῇ ἀναμένουσα τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων καὶ προαπολαύουσα σχετικῆς τιμωρίας ἢ μακαριότητος. Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ τὰ σώματα τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων θὰ ἐγερθῶσι καὶ ἑνούμενα μετὰ τῶν ψυχῶν θὰ κριθῶσιν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. Διὰ τῆς κρίσεως ταύτης οἱ ἄνθρωποι θὰ διακριθῶσιν εἰς ἀγαθοὺς καὶ κακούς· καὶ οἱ μὲν θὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν παράδεισον ἀπολαμβάνοντες ἐν αὐτῷ τὴν *αἰώνιον ζωήν*, οἱ δὲ εἰς τὴν κόλασιν, ἀπολαμβάνοντες ἐν αὐτῇ τὴν αἰώνιον τιμωρίαν. Ἡ γνώμη τινῶν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἡ ὑπό τινων καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων γενομένη δεκτή, καθ' ἣν οἱ κακοὶ διὰ τῆς κολάσεως ἐξαγνιζόμενοι καθίστανται ἀγαθοὶ καὶ οὕτω μεταβαίνουσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν παράδεισον, ἐπερχομένης οὕτω τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, ἀπορριφθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή, ὡς καὶ ἡ γνώμη τῶν δεχομένων τὸν διὰ τῆς κολάσεως ἐκμηδενισμὸν τῶν ψυχῶν τῶν κακῶν. Κ. Ι. Δ.

— *[Θεοσοφ.]* Ἡ θεία δύναμις, ἡ διατηροῦσα τὸ σύμπαν ὡς μορφὴν καὶ ζωογονοῦσα τὴν μορφὴν ταύτην. Ἡ θεία αὕτη *ζωή*, κατὰ τὴν θεοσοφικὴν διδασκαλίαν, εὑρίσκεται πανταχοῦ· τόσον ἐντὸς τοῦ ἀτόμου ἢ τοῦ ἠλεκτρονίου, ὅσον καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου. Οὐδὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς θείας ζωῆς, διότι ἡ θεία ζωὴ εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ὕπαρξις. Καὶ αὐτὴ ἡ γνωστή μας φυσικὴ ὕλη δὲν εἶναι παρὰ εἷς ἰδιαίτερος τρόπος ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς. Ἄλλωστε, κατὰ τὴν θεοσοφίαν, ὕλη, ζωὴ καὶ συνείδησις εἶναι αἱ τρεῖς ὄψεις τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου μονάδος. Ἡ ἀντίληψις αὕτη συμφωνεῖ καὶ μὲ τὰς νεωτέρας βλέψεις τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία διαβλέπει ἤδη εἰς τὴν ὕλην μίαν ἐνέργειαν ἐν ἰσορροπίᾳ. Ἡ ζωὴ αὕτη, ἡ ὁποία ζωογονεῖ τὸ πᾶν, ἐξελίσσεται. Ἐξέλιξις ὅμως διὰ τὴν ζωὴν δὲν σημαίνει, ὅπως διὰ τὴν μορφήν, τελειοποίησιν, καθ' ὅσον ἡ ζωὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι τελεία κατ' οὐσίαν. Ἐξέλιξις τῆς ζωῆς εἶναι ἡ πληρεστέρα ἔκφρασίς της εἰς τὴν ὕλην, ἡ ἀπόκτησις περισσοτέρων καὶ

Digitized by Google

πληρεστέρων τρόπων ἐκφράσεως. Σκοπὸς δὲ τῆς τοιαύτης της ἐξελίξεως εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις μεγαλυτέρας ποσότητος συνειδήσεως, ἡ μετατροπὴ δηλαδὴ εἰς ἱκανότητας τῶν δυνατοτήτων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν λανθάνουσαι εἰς ἑκάστην χωριστὴν μονάδα, εἰς ἕκαστον δηλαδὴ κέντρον ἀτομικῆς συνειδήσεως, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ζωῆς. Ἡ ζωὴ λοιπόν, ἂν καὶ οὐσιαστικῶς μία, εὑρίσκεται εἰς διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεώς της, κατέχει δηλαδὴ εἰς διαφόρους βαθμοὺς τὴν ἱκανότητα τῆς ἐκφράσεως, τῆς ἐκδηλώσεώς της διὰ τῆς ὕλης. Ἡ ἱκανότης δὲ αὐτὴ ἀποκτᾶται μόνον διὰ τῆς πείρας. Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς εἶναι αἱ ἑξῆς:

1ον) Ἡ ζωὴ ἀναπτύσσεται ἀποκρινομένη εἰς ἕνα ἐξωτερικὸν ἐρεθισμόν. Οὗτος εἶναι μία παλμικὴ δόνησις ἐν τῇ ὕλῃ, ἡ ὁποία προκαλεῖ μίαν ἀλλαγὴν ἐν τῇ συνειδήσει. Θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ συναίσθησις τῆς ἀλλαγῆς ταύτης εἶναι ἡ γέννησις τῆς συνειδήσεως.

2ον) Ἡ ζωὴ αὐξάνει οἰκοδομοῦσα καὶ καταστρέφουσα, μεταχειριζομένη διαρκῶς νέας μορφὰς καταλληλοτέρας, καὶ ἐγκαταλείπουσα τὰς ἀχρήστους πλέον καταστάσας.

3ον) Ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται, μεγαλυτέρα ποσότης συνειδήσεως ἐλευθεροῦται. Μία μορφὴ ἑπομένως εἶναι κατὰ τοσοῦτον ἐπιτυχεστέρα, ὅσον πληρέστερον ἐκδηλοῦται δι' αὐτῆς ἡ ἐν τῇ ζωῇ ἐγκεκλεισμένη συνείδησις.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ζωὴ δημιουργεῖ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰς μορφάς, ἀρχίζουσα, εἰς τὸν φυσικόν μας κόσμον, ἀπὸ τὰς πλέον ἀτελεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰς πλέον καταλλήλους δι' αὐτήν, λόγῳ τοῦ σημείου τῆς ἐξελίξεως εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται. Οὕτω βλέπομεν τὴν ζωὴν δημιουργοῦσαν καὶ ζωογονοῦσαν τὰ στοιχεῖα καὶ ὀρυκτά, τὰ φυτά, τὰ ζῷα καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον. Ὅσον ἀφορᾷ αὐτὸ τὸ ὁποῖον συνήθως οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζουν ζωήν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τὴν γέννησιν καὶ παύει, ὡς νομίζουν, μὲ τὸν θάνατον, κατὰ τὴν θεοσοφίαν δὲν εἶναι παρὰ ἓν ἐλάχιστον τμῆμα μιᾶς ἁλύσεως, δύο συχνὰ καὶ ἀσήμαντα σχεδὸν γεγονότα εἰς τὸν ὅλον κύκλον τῆς ζωῆς. Τὸ μικρὸν αὐτὸ τμῆμα τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης ζωῆς τοῦ «ἐγώ», δὲν εἶναι παρὰ μία ἡμέρα σχολείου διὰ τὸν πραγματικὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Ὁ πραγματικὸς ἄνθρωπος, ἢ τὸ «ἐγώ», ἔχει ἀνάγκην διὰ τὴν ἐξέλιξίν του ἀποκτήσεως ὡρισμένης πείρας, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον δύναται ν' ἀποκτήσῃ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ζῇ καθ' ὡρισμένα διαστήματα, ἐντὸς ἑνὸς φυσικοῦ σώματος. Ἐκ τούτου ἐννοοῦμεν τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ἡ θεοσοφία εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς.

Ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, χωρὶς νὰ παύῃ ἡ βασική της ἑνότης καὶ ἡ διὰ τῆς ἐξελίξεως ταύτης ἢ τῆς ἀποκτήσεως πείρας ἀπελευθέρωσις τῆς ἐν αὐτῇ, εἰς λανθάνουσαν κατάστασιν, εὑρισκομένης συνειδήσεως εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα, ἀλλὰ καὶ δυσκολωτέρα ἴσως θεοσοφικὴ διδασκαλία, ἡ πλήρης ἐσωτερικὴ κατανόησις τῆς ὁποίας φαίνεται νὰ δίδῃ ὄχι μόνον τὴν κλεῖδα τοῦ ὅλου συστήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀληθινὴν κατανόησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. P. Blavatsky*, Secret Doctrine.—*Annie Besant*, Étude sur la conscience.—*C. Jinarajadasa*, Ἡ ἀπόκρυφος ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος.

—Ω.

—*[Ἀστ. Δίκ.]* Πρὸς τὴν *ζωὴν* τὸ δίκαιον συνδέει σπουδαιοτάτας συνεπείας, ἰδίᾳ ὅτι δι' αὐτῆς ἄρχεται τὸ πρῶτον ἡ δικανικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἱκανότης, ἡ ἱκανότης τουτέστι τοῦ εἶναι ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἄρχεται ἡ ζωὴ διὰ τὸ δίκαιον ἀπὸ τῆς τελειώσεως τοῦ τοκετοῦ, ἀφ' ἧς δηλαδὴ τὸ νεογνὸν ἐξέλθῃ τελείως τοῦ μητρικοῦ σώματος καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἀποκοπῇ ὁ ὀμφάλιος λῶρος (βλ. λ. *γέννησις*). Πρὸ τοῦ τελείου ἀπὸ τοῦ μητρικοῦ σώματος ἀποχωρισμοῦ τὸ τεχθὲν δὲν εἶναι ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, δὲν εἶναι πρόσωπον ὑπὸ τὴν τεχνικὴν νομικὴν ἔννοιαν, οὐχ ἧττον καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον *κυοφορούμενον* (βλ. λ.) τὸ δίκαιον συνδέει ἐννόμους συνεπείας. Ὅπως ὑπάρξῃ ἐξ ἄλλου πρόσωπον, ὑποκείμενον δηλαδὴ δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, ἀνάγκη τὸ γεννηθὲν νὰ ζήσῃ μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ τοκετοῦ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον. Ἡ ζωὴ οὕτως ἐμφανίζεται ὡς ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς κατὰ τὸ δίκαιον προσωπικότητος. Δὲν ἀπαιτεῖται, ὅπως θεωρηθῇ τὸ τεχθὲν ὡς ζῶν, νὰ ἐκβάλῃ τοῦτο φωνήν, ἀλλ' ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο οἱαδήποτε κίνησις προδίδουσα τὴν ζωήν. Ἐν ἀμφιβολίᾳ δέ, ἂν τὸ τεχθὲν ἐγεννήθη ζῶν ἢ νεκρόν, τεκμαίρεται, ὅτι τοῦτο ἐγεννήθη ἐν ζωῇ. Ἀνάγκη ἐπίσης τὸ γεννηθὲν νὰ μὴ ᾖ τέρας, νὰ ἔχῃ δηλαδὴ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἡ περὶ τέρατος ὅμως θεωρία ἀποκρούεται σήμερον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ οὕτω διὰ τοῦ ὁριστικοῦ ἀπὸ τῆς μητρικῆς κοιλίας ἀποχωρισμοῦ ἀρξαμένη ζωὴ περατοῦται φυσικῶς διὰ τοῦ θανάτου, νομίμως ἀποδεικνυομένου, πλὴν τινων περιπτώσεων, καθ' ἃς τὸ δίκαιον τάσσει ὡρισμένα τεκμήρια, λ. χ. τὸ τεκμήριον τῶν συναποθανόντων. Ἡ ζωὴ διαρκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου. Τούτου μὴ βεβαιουμένου, ὁ νόμος ὁρίζει τὰς διατυπώσεις, καθ' ἃς εἶναι δυνατὴ ἡ ἁπλῆ πιθανολόγησις αὐτοῦ (βλ. λ. *ἀφάνεια*). Παρ' ἡμῖν οὕτως οὐδεμίαν ἀξίαν κέκτηνται διατάξεις καὶ θεωρίαι περὶ διαρκείας τῆς ζωῆς. Οὐχ ἧττον καὶ τὸ ἡμέτερον δίκαιον, πραγματευόμενον περὶ τῶν εἰς τὸν κληροδόχον καταλειφθέντων δικαιωμάτων τῶν συνδεομένων πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, παρέχει ὡρισμένους κανόνας πιθανῆς διαρκείας αὐτῆς, καὶ δὴ ὑπολογίζει τριάκοντα εἰσέτι ἔτη ζωῆς διὰ τὸν νεώτερον τῶν τριάκοντα ἐτῶν καὶ ὅσα ὑπολείπονται μέχρι τῶν ἑξήκοντα διὰ τὸν ὑπερβάντα τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, δίδει δὲ καὶ ἀναλυτικώτερον πίνακα, ὡς ἐκτίθεται ἐν Βασιλικοῖς 41-1-67. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ περὶ ἀφανείας νόμος, μιμούμενος διάταξιν Ρωμαϊκοῦ δικαίου (Βασ. 16-1-56), καθ' ἣν ἡ ἐπικαρπία τῆς πόλεως καὶ ἐν γένει τῶν νομικῶν προσώπων σβέννυται διὰ τῆς παρελεύσεως ἑκατὸν ἐτῶν «ὡς ὁ μακροχρόνιος ἄνθρωπος», ἀπαλλάσσει τοὺς κληρονόμους καὶ κληροδόχους τῆς πρὸς παροχὴν ἀσφαλείας ὑποχρεώσεώς των, ὁσάκις ὁ ἐξαφανισθεὶς ἤθελεν ἔχει συμπληρώσει τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

—*[Κανον. Δίκ.]* Βλ. *ἐπιβουλὴ* κατὰ τῆς ἰδίας ζωῆς.

—*[Οἰκονομ. Μαθημ.]*. Ἐὰν λάβωμεν ἓν πλῆθος ἀνθρώπων τῆς αὐτῆς ἡλικίας καὶ παρακολουθήσωμεν τούτους ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των, θὰ σχηματίσωμεν πίνακα δεικνύοντα πόσοι ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης καὶ πέραν ἔζησαν 1 μόνον ἔτος, πόσοι 2 ἔτη, πόσοι 3 κλπ. Γενικώτερον: Ἐὰν ἔχωμεν ἀριθμόν τινα ὁμοειδῶν ἀντικειμένων, ὧν τινα ἐξέρχονται τοῦ συνόλου μεθ' ἑκάστην χρονικὴν περίοδον καθ' οἱονδήποτε νόμον, οὕτως ὥστε μετὰ ἀριθμόν τινα χρονικῶν περιόδων νὰ μὴ μένῃ οὐδέν, τότε δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν πίνακα, ὅστις κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν προηγούμενον εἴθισται τεχνικῶς νὰ λέγεται *πίναξ ζωῆς* τῶν ἀντικειμένων τούτων· π. χ. ὁ πίναξ δανείου δι' ὁμολογιῶν κληρουμένων κατὰ κανονικὰς χρονικὰς περιόδους πρὸς ἐξόφλησιν ἀποτελεῖ πίνακα ζωῆς τῶν ὁμολογιῶν τοῦ δανείου.

Εἰς τοιοῦτον πίνακα καλοῦμεν: *ζωὴν* ἀντικειμένου τινὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν περιόδων, αἵτινες παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πίνακος μέχρι τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Μέσην ζωὴν τῶν ἀντικειμένων τῆς ὁμάδος δι' ἣν ὁ πίναξ, τὸ πηλίκον τοῦ ἀθροίσματος τῶν περιόδων ἃς ἕκαστον τῶν ἀντικειμένων τῆς ὁμάδος ζῇ διὰ τοῦ ἀρχικοῦ πλήθους τῶν ἀντικειμένων. Ἡ μέση ζωὴ παριστᾷ τὸν χρόνον, ὃν θὰ ἔζων ἅπαντα τὰ ἀντικείμενα τῆς ὁμάδος, ἂν ταῦτα ἔζων ἐξ ἴσου.

Πιθανὴν ζωὴν τῶν ἀντικειμένων τῆς ὁμάδος δι' ἣν ὁ πίναξ, τὸν χρόνον καθ' ὃν ζῇ τὸ ἥμισυ τῶν ἀντικειμένων τῆς ὁμάδος, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ἔχει ἐκλείψει.

Παράδειγμα: δάνειον 1.000.000 δρ. ἐκδίδεται εἰς 1.000 ὁμολογίας τῶν 1.000 δρ. ὀνομαστικῆς ἀξίας, ἐξοφλητέας τοκοχρεωλυτικῶς εἰς 5 ἔτη κατὰ τὸν ἑξῆς πίνακα: Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1ου ἔτους 207, τοῦ 2ου 203, τοῦ 3ου 200, τοῦ 4ου 196, τοῦ 5ου 194. Ἐπὶ τούτου 194 ὁμολογίαι ἔζησαν ἀνὰ 5 ἔτη, 196 ἀνὰ 4, 200 ἀνὰ 3, 203 ἀνὰ 2 καὶ 207 ἀνὰ 1. Συνεπῶς ἡ μέση ζωὴ ἔσται

$$\frac{194\times5+196\times4+200\times3+203\times2+207\times1}{1.000}=2.967 \text{ ἔτη},$$

ἡ δὲ πιθανὴ ζωὴ κεῖται μεταξὺ τοῦ 3ου ἢ 4ου ἔτους, διότι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου ἔτους ζῶσι 590 ὁμολογίαι ἤτοι πλείονες τοῦ ἡμίσεος, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 4ου 390, ἐλάσσονες τοῦ ἡμίσεος.

Προκειμένου περὶ πίνακος δανείου:

1) Ἵνα εὕρωμεν τὴν μέσην ζωήν, παραστήσωμεν διὰ $M_1, M_2, M_3, \ldots, M_\nu$ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁμολογιῶν τῶν κληρουμένων τὴν 1ην, 2αν,...., ν στὴν περίοδον καὶ διὰ N τὸν ὅλον ἀρχικὸν ἀριθμὸν ὁμολογιῶν· τότε ἡ μέση ζωὴ ἔσεται:

$$\frac{M_1+2M_2+3M_3+\ldots+\nu M_\nu}{N}.$$

Ἐὰν εἰς τύπον τοῦτον ἀντικαταστήσωμεν τὰ $M_1, M_2, \ldots, M_\nu$ διὰ τῶν ἴσων των συναρτήσεων τοῦ N, τοῦ ἐπιτοκίου τοῦ δανείου i καὶ τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τῶν ὁμολογιῶν (βλ. λ. *δάνεια* [Μαθημ.]), τότε ὁ τύπος τῆς μέσης ζωῆς δανείου εἶναι $\frac{1}{i}\left(\frac{\nu}{a_{\overline{\nu}|}}-1\right)$, ἔνθα $a_{\overline{\nu}|}$ εἶναι ἡ παροῦσα ἀξία ράντας ἀμέσου, ληξιπροθέσμου, ὅρου 1.

2) Ἵνα εὕρωμεν τὴν πιθανὴν ζωήν, δέον νὰ εὕρωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ ζῶντες τίτλοι εἶναι $\frac{N}{2}$. Ἔστω ὅτι τοῦτο συμβαίνει μετὰ χ περιόδους· τότε (βλ. λ *δάνεια*) ὁ τύπος ὁ δίδων τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπολοίπων ἐν ζωῇ ὁμολογιῶν εἶναι

$$\frac{N}{2}=N\left(1-\frac{P_{\overline{\nu}|}}{P_{\overline{x}|}}\right),$$

ἔνθα $P_{\overline{\mu}|}$ εἶναι τὸ χρεωλύσιον 1 νομισμ. μονάδος διὰ μ περιόδους πρὸς ἐπιτόκιον i. Ἐὰν εἰς τὸν τύπον τοῦτον ἀντικατασταθῶσι τὰ $P_{\overline{\nu}|}$ καὶ $P_{\overline{x}|}$ διὰ τῶν ἴσων των συναρτήσει τοῦ i, ἡ πιθανὴ ζωὴ δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου

$$x=\frac{\text{λογ}\left[(1+i)^\nu-1\right]-\text{λογ}\,2}{\text{λογ}\,(1+i)}.$$

Οἱ τύποι οὗτοι δεικνύουσιν ὅτι ἡ πιθανὴ καὶ μέση ζωὴ ἔν τινι δανείῳ ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τοῦ ἐπιτοκίου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ περιόδων ἐξοφλήσεως τοῦ δανείου.

Ἤτοι πιθανὴ καὶ μέση ζωὴ οὐδεμίαν πρακτικὴν χρησιμότητα ἔχουσιν.

3) Καλοῦμεν *μαθηματικὴν ζωὴν* τῶν ὁμολογιῶν δανείου τινὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν περιόδων, μεθ' ἃς ἔδει νὰ ἐξοφλῶνται ἐφάπαξ πᾶσαι αἱ ζῶσαι κατά τινα στιγμὴν ὁμολογίαι, ἵνα κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην αὗται ἔχωσι δοθεῖσαν τιμὴν καὶ ἀποφέρωσι δοθὲν πραγματικὸν ἐπιτόκιον τοποθετήσεως. Ἔστω ὅτι αἱ ζῶσαι ὁμολογίαι εἶναι N, ἡ τιμή των T, ἡ ὀνομαστική των ἀξία K, τὸ ὀνομαστικὸν ἐπιτόκιον τοῦ δανείου i, τὸ πραγματικὸν ἐπιτόκιον τοποθετήσεως j καὶ ὅτι ζητεῖται ἡ μαθηματικὴ ζωὴ αὐτῶν, δηλαδὴ μετὰ πόσον χρόνον, ἂν αὗται ἐξοφληθῶσιν ἐφάπαξ εἰς τὴν τιμὴν K, δέον νὰ τιμῶνται ἤδη T καὶ νὰ ἀποφέρωσιν ἐπιτόκιον j. Ἐὰν ἡ μαθηματικὴ ζωὴ εἶναι x περίοδοι, τότε ἐπὶ x περιόδους θὰ εἰσπράττωνται τόκοι NKi καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν x περιόδων θὰ πληρωθῇ ἡ ὀνομαστική των ἀξία NK, συνεπῶς τούτων ἡ παροῦσα ἀξία δέον νὰ ᾖ ἡ τιμὴ τῶν NT, ἄρα σχηματίζεται ἡ ἐξίσωσις $NT=NKi\,a_{\overline{x}|}(j)+NK\,v^x(j)$ (βλ. λ. *δάνεια* [Μαθημ.])· αὐτὴ λυομένη ὡς πρὸς x δίδει

$$x=\frac{\text{λογ}\,K+\text{λογ}\,(j-i)-\text{λογ}\,(Tj-Ki)}{\text{λογ}\,(1+i)}.$$

Ἡ μαθηματικὴ ζωὴ ἔχει πρακτικὴν χρησιμότητα, π. χ. διὰ τὴν μετατροπὴν δανείου τοκοχρεωλυτικοῦ εἰς δάνειον ἐξοφλητέον ἐφάπαξ ἐπὶ τῇ βάσει δεδομένης πραγματικῆς τιμῆς καὶ πραγματικοῦ ἐπιτοκίου τοποθετήσεως.

Προκειμένου περὶ πίνακος θνητότητος:

Ἐὰν παραστήσωμεν τοὺς ζῶντας ἐν ἡλικίᾳ x διὰ τοῦ V_x τοὺς θνήσκοντας κατὰ τὸ 1ον ἔτος δηλαδὴ ἐν ἡλικίᾳ x+1 διὰ l_{x+1}, κατὰ τὸ 2ον ἔτος διὰ l_{x+2} κ. ο. κ., ἡ μέση ζωὴ ἔσται

$$\frac{l_{x+1}+2\,l_{x+2}+3\,l_{x+3}+\ldots}{V_x}.$$

Τ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ

—**ζωῆς ἀσφάλεια** *[Ἰδιωτ. Ἀσφαλ. Δίκ.]* βλ. λ. *ἀσφάλεια* (τ. ΣΤ' σ. 27β').

—**ζωῆς δένδρον** *[Χειρομαντ.]*. Καλεῖται ἡ γραμμή, ἡ ὁποία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ μεταξὺ ἀντίχειρος καὶ δείκτου ἄκρου τῆς παλάμης εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σημεῖον, ὁπόθεν ἀρχίζει καὶ ἡ λεγομένη γραμμὴ τῆς κεφαλῆς (βλ. λ. *χειρομαντεία*), περιβάλλει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀντίχειρος (ὄρος τῆς Ἀφροδίτης), βαίνει σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς τύχης καὶ λήγει εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς χειρὸς πρὸς τὸν καρπόν. Τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς δίδουν κατὰ τὴν χειρομαντείαν τὰ ἑξῆς προγνωστικά:

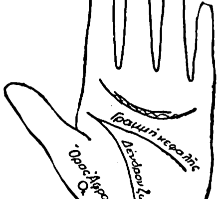

Δένδρον ζωῆς.

Μακρὸν καθαρόν, καλῶς διαγεγραμμένον: μακροβιότης ἀπηλλαγμένη ἀσθενειῶν.

Ὠχρὸν καὶ κοῖλον: ἔνδειξις ἐπισφαλοῦς ὑγείας.

Διακεκομμένον εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ ἐξακολουθοῦν εἰς τὴν ἑτέραν: σοβαρὰ νόσος μὴ ἐπιφέρουσα θάνατον.

Διακοπτόμενον εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας: θανατηφόρος νόσος.

Δένδρον ζωῆς διπλοῦν: εὐζωΐα, σταθερὰ εὐδαιμονία.

Βαθὺ στίγμα ἐπὶ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς: σοβαρὰ νόσος.

Κλάδοι ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς καὶ διευθυνόμενοι πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς κεφαλῆς: τιμαὶ καὶ πλοῦτος κλπ.

Διὰ νὰ ὁρίσῃ ἡ ἐποχὴ τῶν ὑπὸ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς προαναγγελλομένων γεγονότων, οἱ ἀρχαῖοι χειρομάντεις διῄρουν ταύτην εἰς 8 τόξα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀντεπροσώπευε περίοδον δέκα ἐτῶν. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ χειρομαντείᾳ, χάριν μείζονος ἀκριβείας εἰς τὰ χρονικὰ διαστήματα, τὸ δένδρον τῆς ζωῆς διαιρεῖται εἰς 8 διαστήματα ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ ἔτη ἀπὸ 10ου μέχρι τοῦ 90οῦ τῇ βοηθείᾳ διαβήτου, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἀκίνητον σκέλος τοποθετεῖται εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ ἀντίχειρος, τὸ δὲ κινητὸν σκέλος περιγράφει ὁμόκεντρα τόξα τέμνοντα τὸ δένδρον τῆς ζωῆς καὶ σχηματίζοντα οὕτως ἐπ' αὐτοῦ τμήματα ἀντιστοιχοῦντα εἰς περίοδον δέκα ἐτῶν, ἐξ ὧν τὰ μὲν πρῶτα πέντε εἶναι ἴσα (διὰ τὰ ἔτη ἀπὸ 10ου μέχρι 60οῦ), τὰ δὲ ἑπόμενα 3 βαίνουσιν ἐλαττούμενα κατὰ τὸ τρίτον

Digitized by Google

(μέχρι τοῦ 90οῦ ἔτους) (λεπτομερείας βλ. ἐν λ. *χειρομαντεία*). Η. Π. Γ.

— **ζωῆς εἴδη** /*Ψυχολ.*/. *Ζωῆς εἴδη* λέγονται αἱ μορφαί, αἵτινες διακρίνουσι ψυχικῶς τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἀλλήλων ἀναλόγως τοῦ θεμελιώδους νόμου, ὅστις ζῇ ἐν αὐτοῖς ἢ ἀκριβέστερον ἀναλόγως τῆς ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως τῆς φύσεως αὐτῶν ἢ τῆς ἀξίας, ἥτις προέχει ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν καὶ κυριαρχεῖ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἀξιῶν. Κατὰ τὰς ἀξίας ταύτας καὶ τὴν ἑκάστοτε ὑπεροχὴν μιᾶς ἐξ αὐτῶν διακρίνομεν ἓξ κύρια εἴδη ἢ ἓξ θεμελιώδεις μορφάς· τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐπιστήμης, τὸν αἰσθητικὸν ἢ καλλιτεχνικόν, τὸν θρησκευτικόν, τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἄνθρωπον τῆς δυνάμεως. Οὕτω τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων διακρίνεται εἰς τύπους, τῶν ὁποίων ἕκαστος ἀντιπροσωπεύει μίαν ἀξίαν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν φύσιν αὐτοῦ, τὸ κέντρον καὶ τὸν νόμον, ὅστις διέπει αὐτόν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι μία μόνη ἀξία ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ τῶν εἰς ἕκαστον τῶν τύπων τούτων ὑπαγομένων ἀνθρώπων· διότι ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν ζῶσι πᾶσαι συλλήβδην αἱ θεμελιώδεις ἐκεῖναι ἀξιολογικαὶ κατευθύνσεις. Διὰ τοῦτο συμπλέκονται αὗται πρὸς τὴν κυριαρχοῦσαν ἑκάστοτε ἀξίαν, ἡ δὲ τοιαύτη ἢ τοιαύτη σχέσις αὐτῶν πρὸς αὐτὴν δημιουργεῖ τὰ ἄπειρα δευτερεύοντα εἴδη, τὰ ὁποῖα λέγονται καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι. Ἀναλόγως ἐξ ἄλλου τῆς ἐν ἑκάστῳ κυριαρχούσης ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως, δημιουργεῖται καὶ ἰδιάζουσα αὐτοῦ σχέσις πρὸς τὰς λοιπὰς ἀξίας· οὕτως οἰκονομικὸς ἄνθρωπος βλέπει τὴν τέχνην λ. χ. ὑπὸ φῶς ὅλως διάφορον τοῦ καλλιτέχνου ἢ τοῦ ἀνθρώπου τῆς θρησκείας κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πνευματικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ συνόλου τῶν ἀξιολογικῶν τούτων κατευθύνσεων τῶν ἀτόμων ὡς ὅλου λαμβανομένων, ἕπεται ὅτι τὰς κατευθύνσεις ταύτας ἔστιν εὑρεῖν καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ βίῳ, ὅστις προβάλλεται τρόπον τινὰ πρὸς τὰ ἔξω καὶ καθίσταταί τι ἀντικειμενικὸν διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἱστορίας. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ ἱστορία, ἑκάστη ἱστορικὴ ἐποχὴ καὶ τὸ ἑκάστοτε περιβάλλον, διακρίνεται εἰς κύκλους ἢ πεδία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς οἰκονομίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τῆς θρησκείας, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους. Ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν κυριαρχεῖ μία ἀξιολογικὴ κατεύθυνσις, διὰ τῆς ὁποίας καθίστανται ὑπαρκτά, ὅλα δὲ ὁμοῦ ἀποτελοῦν ἑνιαῖον ὀργανικὸν ὅλον, νοήματος ἐκφραστικόν, ὅπερ καλοῦμεν *πολιτισμὸν* γενικῶς ἢ πολιτισμὸν μιᾶς ἐποχῆς. Μεταξὺ τῶν εἰδῶν τούτων καὶ τῶν εἰδῶν τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων ὑφίσταται στενὴ σχέσις καὶ ἀλληλεπίδρασις. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ κατανόησις τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς ἐμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὅλον ἀξιολογικὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ καὶ ἀναπτύσσεται. Ἔργον καὶ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ψυχολογικῆς μεθόδου τῆς ἐρεύνης εἶναι ἡ εὕρεσις τῆς κυριαρχούσης ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως τόσον ἐν τῷ καθ' ἕκαστον ὅσον καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ ἑκάστης ἐποχῆς, ἡ ἀναζήτησις τοῦ κέντρου τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς θεμελιώδους ἀξίας, ἵνα οὕτως ἑρμηνευθῇ καὶ νοηθῇ τόσον ὁ ἄνθρωπος ὅσον καὶ ὁ πνευματικὸς βίος ἑκάστης ἱστορικῆς περιόδου. Ἡ ψυχολογία αὕτη, τῆς ὁποίας εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Dilthey καὶ ἣν προήγαγεν ὁ Spranger, ἐκλήθη διὰ τοῦτο νοοῦσα ἢ ἑρμηνεύουσα ψυχολογία καὶ τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἁπλῶς ἐμπειρικὴν καὶ τὴν πειραματικήν, τὰς ὁποίας ἐν πάσῃ περιπτώσει συμπληροῖ, ἅτε κινουμένας εἰς τὴν περιφέρειαν μᾶλλον καὶ τὸν ἁπλοῦν μηχανισμὸν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἐπειδὴ δὲ τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς καθορίζονται τύποι, ὑφ' οὓς ὑπάγονται οἱ πολιτισμοὶ τῶν διαφόρων ἐποχῶν, τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται, καὶ οἱ καθ' ἕκαστον, ἐκλήθη καὶ τυπολογικὴ ψυχολογία. Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ῥοπὴ ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν φαινομένων, τελεῖ δὲ εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν ἀφ' ἑτέρου καὶ τὴν καθόλου φιλοσοφίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνῶσις τῶν τύπων, ἡ μελέτη τῶν εἰδῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν κατὰ τὰς ἱστορικάς, θρησκειολογικάς, παιδαγωγικάς, κοινωνιολογικὰς ἐρεύνας εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς κατανόησιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων τοῦ πνευματικοῦ βίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Spranger*, Lebensformen, ε' ἔκδ. 1925. Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς πρώτης ἐκδόσεως ὑπὸ Ν. Λούβαρι, 1917.—Τοῦ *αὐτοῦ* Psychologie des Jugendaeters, γ' ἔκδοσις 1925. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Ν. Λούβαρι.—*Γ. Παλαιολόγου*. ἄρθρα σαφῆ καὶ ἐνδιαφέροντα ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑρμῆς» 1927—1928. Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— **ζωῆς ξύλον, ἢ — δένδρον** /*Παλ. Διαθ.*/. Κατὰ τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως (β' 9) τὸ ἕτερον τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ φυτευθέντων μυστηριωδῶν δένδρων ἦτο τὸ *δένδρον* (*ξύλον* κατὰ τοὺς Ο') *τῆς ζωῆς*, φυτευθὲν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Παραδείσου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἠμποδίσθησαν νὰ φάγωσιν οἱ πρωτόπλαστοι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα μὴ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος αἰωνίως δυστυχὴς (γ' 22). Ἐν τῇ βιβλικῇ καὶ ἔπειτα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ φιλολογίᾳ τὸ *δένδρον τῆς ζωῆς* προσέλαβε συμβολικὴν ἔννοιαν. Ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παροιμιῶν καταντᾷ νὰ σημαίνῃ τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν (γ' 18, ια' 30, ιγ' 12 κλπ.). Ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει τῆς Κ. Διαθήκης οἱ καρποὶ τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ πεφυτευμένου δένδρου τῆς ζωῆς δίδονται εἰς τὸν νικῶντα (β' 7), τὰ δὲ φύλλα αὐτοῦ θεραπεύουσι τοὺς ἁγίους καὶ προσδίδουσιν εἰς αὐτοὺς αἰώνιον νεότητα (κβ' 1, 2, 14). Οἱ δὲ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συνεδύασαν καὶ συνέκριναν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς πρὸς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ ἀπεδόθη καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ διὰ τοῦ πταίσματος τοῦ Ἀδὰμ ἀπολομένη αἰώνιος ζωὴ (πρβλ. ὑμνογραφίαν ἑορτῆς τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ τῇ 14 Σεπτεμβρίου). Κατὰ τὸν Θεοδώρητον τὸν Κύρου ὁ καρπὸς τοῦ παραδεισίου δένδρου τῆς ζωῆς προέκειτο εἰς τὸν Ἀδὰμ ὡς ἔπαθλον τοῦ κατὰ τοῦ πειρασμοῦ ἀγῶνος. Ἐνιαχοῦ τῆς ῥαββινικῆς φιλολογίας παρίσταται τὸ δένδρον τοῦτο ὡς ὑπερμέγεθες σφόδρα. Ἄξιον δὲ σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι καὶ ἡ παλαιοτάτη κινεζικὴ θρησκευτικὴ παράδοσις μνημονεύει *δένδρου τῆς ζωῆς* εὑρισκομένου ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐπίσης καὶ ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ δὴ καὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ, αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις γνωρίζουσιν ἱερὰ δένδρα. Ἀλλ' ὡς παρατηρεῖ ἐρευνητὴς σύγχρονος, ὁ Jizku (Altoriental. Kommentar zum A Test. 1923, σελ. 21), παράδοσις περὶ δένδρου τῆς ζωῆς ὁμοία πρὸς τὴν βιβλικὴν ἐν οὐδενὶ τῶν φιλολογικῶν μνημείων τῆς παλαιᾶς Ἀνατολῆς δὲν ἔχει εἰσέτι ἀνευρεθῆ. Εἰδικῶς δὲ ὡς πρὸς τὸν βαβυλωνιακὸν περὶ *Ἀδαπὰ* μῦθον παρατηρεῖται, ὅτι ἡ ἐν τούτῳ παρεχομένη πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀθανασίας τροφή, ἡ ἀμβροσία, εὑρίσκεται ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἑπομένως οὐδεμίαν ἔχει ὁ μῦθος οὗτος σχέσιν πρὸς τὸ βιβλικὸν δένδρον τῆς ζωῆς. Αὐθαίρετος δὲ καὶ ἄκαρπος ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Friedr. Delitzsch γενομένη συσχέτισις τῆς βιβλικῆς περὶ δένδρου τῆς ζωῆς διηγήσεως πρὸς τὴν πρό τινων ἐτῶν ἀνευρεθεῖσαν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ καλλιτεχνικὴν παράστασιν προβληματικῆς εἰκόνος δένδρου τινὸς ἱεροῦ, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου κάθηνται δύο πρόσωπα ἐνδεδυμένα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Beckenstedt*. Das Paradies und die Bäume des Paradieses (1896).—*A. Wünsche*, Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser (1905).—*J. Feldmann*, Paradies und Sündenfall (1913. Π. Ι. Μ.

Ζωή. Ὄνομα χριστιανικόν, προερχόμενον ἀπὸ τὴν προφητικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως *ζωή*. Οὕτως ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ζωή: «νεκροὶ διὰ σοῦ ζωοποιοῦνται, λέγει ὁ ὑμνογράφος· ζωὴν γὰρ τὴν ἐνυπόστατον ἐκύησας», διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀποκαλεῖται *Ζωοδότης*. Συνήθως ζωὴ ἀποκαλεῖται ἡ Θεοτόκος, «Πηγὴ ζωῆς». Ἡ Θεοτόκος παρέχει τὸν ἄρτον ζωῆς, ἐπίσης καὶ ἀναβλύζει τὸ ὕδωρ ζωῆς. Ἡ ἔννοια δ' αὕτη παρήγαγε τὴν *Ζωοδόχον Πηγήν*. «Χαῖρε, πέτρα, ἡ ποτίσασα τοὺς διψῶντας τὴν ζωήν» κ.τ.τ. εἰς τὸν «Ἀκάθιστον ὕμνον» καὶ εἰς τὰ τροπάρια. Οὕτως ἔχομεν τὸ ὄνομα *Ζωὴ* ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους ὡς ὄνομα προσώπων, καὶ δή, ὡς εἰκός, γυναικῶν μαρτύρων. Ἀναφέρονται δὲ δύο ὁσιομάρτυρες: ἡ μία ἤθλησεν εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (ἑορτάζει τὴν 2 Μαΐου), ἡ ἑτέρα πάλιν εἰς τὴν Ρώμην τὸ 286, προσηλυτισθεῖσα καὶ λαβοῦσα τὸ ὄνομα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ (ἑορτάζει τὴν 3 Ἰουλίου). Τὸ ὄνομα εἶναι σύνηθες εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν· γνωσταὶ ἰδίως εἶναι μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο τρεῖς βασίλισσαι, μία δέσποινα τοῦ Μυστρᾶ, καὶ πολλαὶ ἀρχόντισσαι. Σήμερον τὸ ὄνομα *Ζωὴ* εἶναι συνηθέστατον παρ' ἡμῖν ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα. ΑΔ.ΑΔ.

— **Ζωὴ** *ἡ* ***Ἀσανῖνα***. Θυγάτηρ τοῦ Παύλου Ἀσάνη, ἑνὸς ἐκ τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν ἀρχόντων, καὶ δευτέρα σύζυγος τοῦ δεσπότου Δημητρίου. Φαίνεται ὅτι ἡ κόρη αὕτη τοῦ Ἀσάνη ἦτο ὡραιοτάτη, ἴσως ὅμως πολὺ ζωηρά· διότι ὁ Φραντζῆς διηγεῖται ὅτι ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ κὺρ Δημήτριος εἶχεν ἐρωτευθῆ αὐτήν, ἀλλ' οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ, οὔτε ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος, οὔτε οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ἠνείχοντο ν' ἀκούσουν γάμον μεταξὺ τοῦ Δημητρίου καὶ τῆς Ἀσανίνας (*Φραντζῆς*, σ. 193, ἔκδ. Βόννης). Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ πατὴρ αὐτῆς Παῦλος Ἀσάνης νὰ παραλάβῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν πόλιν τῆς Θράκης Μεσημβρίαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ κρυφίως καὶ ὁ δεσπότης Δημήτριος καὶ ἔλαβε τὴν Ἀσανῖναν «εἰς νόμιμον γυναῖκα». Ταῦτα συνέβησαν τῷ 1441, ἓν ἔτος δηλαδὴ μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Δημητρίου, τὸ μικρὸν δὲ τοῦτο διάστημα δεικνύει τὸν σφοδρότατον ἔρωτα τοῦ δεσπότου. Ἡ Ἀσανῖνα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πρώτην σύζυγον, ἔζησε μακρὸν χρόνον μὲ τὸν Δημήτριον καὶ εἶδεν ὅλα τὰ μεγάλα γεγονότα τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῶν Τούρκων. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1470 ἐν θλίψει καὶ μονώσει εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ὁρισθεῖσαν ἐν Θράκῃ ἐξορίαν αὐτῆς τὸ αὐτὸ ἔτος μὲ τὸν σύζυγον αὐτῆς, τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Δημήτριον. ΑΔ. ΑΔ.

— **Ζωὴ** *ἡ* ***Ζαούτσα***. Θυγάτηρ τοῦ Στυλιανοῦ Ζαούτσα (Βυζαντινοῦ ἄρχοντος, παντοδυνάμου πλησίον τοῦ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ), ἡ ὁποία συνέζη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν μοιχείᾳ. Ἡ συμβίωσις αὕτη εἶχε μεγίστην πολιτικὴν συνέπειαν, διότι ἔγινεν ἀφορμὴ μεγάλου πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, τὸν ὁποῖον ἐκίνησεν ὁ τσάρος αὐτῶν Συμεών. Ὁ πόλεμος δ' οὗτος ὑπῆρξεν ὀλέθριος εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Τόσην μεγάλην ἐπίδρασιν εἶχεν ἡ Ζωὴ αὕτη ἐπὶ τοῦ Λέοντος, ὥστε κατώρθωσε νὰ μὴ εἰσακουσθῶσιν αἱ παραστάσεις τοῦ τσάρου Συμεὼν ὑπὲρ τῶν ἐμπορευομένων Βουλγάρων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑποβληθῆ εἰς ἐπαχθεῖς ὑποχρεώσεις, «εἰς βαρέα τελωνήματα». Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχε πολὺ μεγάλα θέλγητρα ἡ κόρη αὕτη τοῦ Ζαούτσα Ζωή, διότι χάριν αὐτῆς ὁ αὐτοκράτωρ Λέων προέβη καὶ εἰς ἄλλα σπουδαῖα ὀλισθήματα. Ἐν πρώτοις ὁ Λέων ὁ ΣΤ' συνέζη μετὰ γυναικός, ἡ ὁποία εἶχε δηλητηριάσει τὸν νόμιμον σύζυγον αὐτῆς, συνέζη δὲ μετ' αὐτῆς καθ' ὃν χρόνον ἔζη ἡ πρώτη σύζυγός του Θεοφανώ. Καὶ ταῦτα ἔπραττεν ὁ Λέων παραβαίνων τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ νόμους, διότι ὁ ἴδιος εἶχεν ἀπαγορεύσει διὰ τῆς 91 νεαρᾶς αὐτοῦ τὴν μετὰ παλλακῆς συμβίωσιν, ἀποκαλέσας τὴν συμβίωσιν ταύτην «ὕβριν οὐ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως». Ὅτε ἀπέθανεν ἡ πρώτη σύζυγός του Θεοφανώ, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐδίστασε νὰ νυμφευθῇ εἰς δεύτερον γάμον τὴν παλλακὴν αὐτοῦ. Ἐπροξένησε δὲ μέγα σκάνδαλον ὁ γάμος οὗτος, καὶ ὁ μὲν πατριαρχῶν Ἀντώνιος ὁ Κουλέας ἠρνήθη νὰ εὐλογήσῃ τὸν γάμον, ἐξηναγκάσθη δὲ εἷς κληρικὸς τοῦ παλατίου νὰ πράξῃ τοῦτο, ὁ ὁποῖος ἀμέσως καθῃρέθη. Ἀλλ' ἡ Ζωή ἡ ὁποία εἶχε κατορθώσει νὰ σαγηνεύσῃ εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν τὸν αὐτοκράτορα, δὲν ἐχάρη τὴν πορφύραν πολὺ χρόνον, διότι ἀπεβίωσε μετὰ βασιλείαν εἴκοσι μόνον μηνῶν. ΑΔ. ΑΔ.

— **Ζωὴ** *ἡ* ***Καρβωνοφῖνα***. Αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου, σύζυγος Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ. Ἔγινε πολυθρύλητος εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, διότι χάριν αὐτῆς ἠγέρθη μέγας σάλος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον ἀπηγορεύετο ἐν μέρει ὁ τρίτος καὶ καθόλου ὁ τέταρτος γάμος καὶ ἐτιμωροῦντο οἱ παραβάται. Ὁ Λέων ὁ ΣΤ' διὰ τῆς 90 νεαρᾶς αὐτοῦ ἐπεκύρωσε τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον καὶ ὥρισε «τοὺς εἰς τριγαμίαν καταστάντας ὑποκεῖσθαι τῇ δίκῃ, ἥνπερ αὐτοῖς ὁ ἱερὸς κανὼν ἐξενήνοχεν». Ὁ ἴδιος ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ζωῆς τῆς Ζαούτσης ἔλαβε τρίτην σύζυγον, τὴν Εὐδοκίαν, ἡ ὁποία καὶ αὕτη ἀπέθανε μετὰ τοῦ νεογεννήτου κατὰ τὸν πρῶτον τοκετόν. Τότε μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι δὲν εἶχε διάδοχον, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τετάρτην σύζυγον καὶ ἐξέλεξε τὴν Ζωήν, μετὰ τῆς ὁποίας κατ' ἀρχὰς ἔζησεν ἐν παλλακείᾳ καὶ μόνον ἀφοῦ αὕτη ἐγέννησεν εἰς αὐτὸν διάδοχον, τὸν ὀνομαστὸν κατόπιν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, διέταξε τὸν πατριάρχην νὰ εὐλογήσῃ τὸν γάμον, Ἡ Ζωὴ ἦτο ἔγγονος ἢ δισέγγονος τῆς ἀδελφῆς τοῦ χρονογράφου Θεοφάνους τοῦ Ὁμολογητοῦ. Ἐκάθητο τότε ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Νικόλαος ὁ Μυστικὸς (901—907, τὸ δεύτερον 911—925). Πρὶν ζητήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ εὐλογηθῇ ὁ τέταρτος αὐτοῦ γάμος, ἐζήτησε νὰ βαπτισθῇ τὸ παιδίον, καὶ ὁ πατριάρχης, φερόμενος ἐπιεικῶς, καὶ χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ κράτους, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τοῦτο, ἐπέβαλεν ὅμως ὅρον εἰς τὸν βασιλέα, ὅτι θέλει παύσει συζῶν μὲ τὴν μητέρα τοῦ παιδίου. Ὁ βασιλεὺς ἔδωσε τὸν ὅρκον καὶ τὸ παιδίον ἐβαπτίσθη ἐπισήμως. Μόλις ὅμως παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι, ὁ Λέων εἰσήγαγεν εἰς τὸ παλάτιον πανηγυρικῶς τὴν παλλακὴν αὐτοῦ καὶ ἐστεφανώθη αὐτήν, ὁ ἴδιος ἐπιθέσας τὸν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ὁ ἴδιος τελέσας τὴν ἱερολογίαν, μετ' ὀλίγον δὲ εὗρε καὶ ἱερέα τινά, ὁ ὁποῖος ἐπανέλαβε τακτικώτερον τὸ μυστήριον τῆς τελέσεως τοῦ γάμου. Ὁ πατριάρχης μαθὼν τὴν καταπληκτικὴν εἴδησιν, καθῄρεσε τὸν ἱερέα καὶ παρεκάλεσε τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸν παράνομον τοῦτον γάμον, ὑπέδειξε δὲ εἰς αὐτὸν τὰς κακὰς συνεπείας, τὸς ὁποίας ἠδύναντο νὰ ἔχουν τοιαῦται παρανομίαι ἐκ μέρους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε ταχθῆ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ νὰ εἶναι τὸ ζωντανὸν παράδειγμα εἰς πάντας. Ὁ πατριάρχης ὑπεχώρησε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ προτείνῃ εἰς τὸν βασιλέα προσωρινὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ζωήν, ἕως ὅτου ἔλθουν ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν ἀπὸ κοινοῦ καὶ εὕρουν τὴν συμφέρουσαν λύσιν. Ἀλλ' ὁ Λέων ἐδήλωσε διαρρήδην, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ οὔτε μίαν ἡμέραν χωρὶς τὴν Ζωήν, καὶ τότε ὁ πατριάρχης ἠναγκάσθη ν' ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ν' ἀφορίσῃ αὐτόν. Ὁ Λέων ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἴσως διὰ νὰ λάβῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπεκύρωσε τὰ γενόμενα. Κατόπιν τούτου καλέσας ὁ αὐτοκράτωρ τὸν πατριάρχην εἰς γεῦμα διέταξε νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ σταλῇ εἰς ἐξορίαν. Ὁ νέος πατριάρχης Εὐθύμιος, διὰ νὰ

Digitized by Google

προλάβῃ μεγαλύτερα κακά, ἔλυσεν ἀμέσως τὸν ἀφορισμὸν τοῦ βασιλέως καὶ ἐνομιμοποίησε τὸν γάμον. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Λέων ἐταράχθη ἀπὸ τύψεις τῆς συνειδήσεως, ὀλίγας δὲ ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (912), συνήνεσε ν' ἀνακληθῇ ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Νικόλαος ὁ Μυστικὸς καὶ ν' ἀναβιβασθῇ πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἡ τόσον μεγάλα σκάνδαλα προκαλέσασα Ζωὴ ἀπεβλήθη ἀπὸ τὸ παλάτιον, κατώρθωσεν ὅμως μετὰ ἓν ἔτος ν' ἀνακληθῇ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— Ζωὴ ἡ **Παρασπονδηλῖνα.** Ἡ Βυζαντινὴ αὐτὴ ἀρχόντισσα, ἡ ὁποία ἔγινε καὶ δέσποινα τοῦ Μυστρᾶ, ἤκμασε κατὰ τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος. Ἦτο κόρη τοῦ μεγάλου δουκὸς Παρασπονδήλου καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ βασιλικὴν τριήρη τῷ 1436 διὰ νὰ συζευχθῇ μὲ τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Δημήτριον, ἀδελφὸν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ἡ ἀτυχὴς ὅμως δέσποινα ὀλίγον χρόνον ἔζησεν εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον τοῦ Μυστρᾶ, διότι ἀπέθανε τὸ ἔτος 1440 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτάφη «ἐν τῇ τῆς κυρίας Μάρθας μονῇ» (*Γ. Φραντζῆς* σ. 161,191 ἐξ. ἔκδ. Βόννης).

ΑΔ. ΑΔ.

— Ζωὴ ἡ **Πορφυρογέννητος.** Αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου. Ὁ βίος καὶ αἱ ἐρωτικαὶ περιπέτειαι αὐτῆς εἶναι καλῶς γνωσταὶ ἀπὸ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχουν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ ἰδίως ὁ Μιχαὴλ Ψελλός. Ἡ Ζωὴ ἡ Πορφυρογέννητος ἦτο θυγάτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Η΄ καὶ ὑπανδρεύθη διὰ πρώτην φορὰν εἰς ἡλικίαν 48 ἐτῶν τὸν πατρίκιον *Ρωμανὸν Ἀργυρὸν* ἢ *Ἀργυρόπουλον*, ἐξαναγκασθέντα ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὅπως χωρίσῃ τὴν πρώτην του σύζυγον ἣν ἠγάπα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Η΄ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον αἱ δύο κόραι αὐτοῦ (Ζωὴ καὶ Θεοδώρα) μὲ τὸν γαμβρόν του Ρωμανὸν Ἀργυρόν. Ὅταν ἡ Ζωὴ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, παρὰ τὰ 48 ἔτη αὐτῆς, ἦτο ἀκόμη θελκτικωτάτη. Μετρίου ἀναστήματος, λεπτοφυὴς καὶ κομψή, εἶχεν ἐμφάνισιν νεαρᾶς κόρης. Ἐφρόντιζε πάντοτε νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν ὡραιότητα τοῦ σώματός της, φέρουσα ἐλαφρὰς ἐσθῆτας, καὶ ἠγάπα τὰ ἀρώματα καὶ τὰ διάφορα καλλυντικά, τὰ ὁποῖα ἔφερεν ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὰς Ἰνδίας. Πνευματικὰ προτερήματα δὲν εἶχεν· ἐστερεῖτο μορφώσεως καὶ ἐδεικνύετο πολὺ ζωηρὰ καὶ εὐέξαπτος εἰς θυμόν. Δὲν ἠρέσκετο οὔτε εἰς τὰς ἀσχολίας τῆς διοικήσεως, οὔτε εἰς τὰς γυναικείας ἐργασίας, ἀλλ' ἦτο εἰς μέγαν βαθμὸν ὀκνηρά, ἀνόητος καὶ παιδαριώδης.

Παρ' ὅλα τὰ θέλγητρά της, ὁ αὐτοκράτωρ ταχέως ἐβαρύνθη τὴν Ζωήν, ἡ ὁποία, δυσαρεστηθεῖσα διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν, ἐζήτησεν ἀμέσως νὰ εὕρῃ παρηγορίαν. Καὶ πραγματικῶς εὗρε δύο ἐραστάς, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο ἀμφότεροι Κωνσταντῖνοι, τοὺς ὁποίους ὅμως ταχέως ἐγκατέλειψεν, ἀνεκάλυψεν δὲ ἕνα ἄλλον νέον ὡραιότατον καὶ κομψότατον, ὀνομαζόμενον Μιχαήλ. Ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ, ὁ Ἰωάννης, εὐνοῦχος δραστήριος καὶ πονηρός, εἶχε μεγάλην θέσιν πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διέμενε πάντοτε εἰς τὸ παλάτιον, διὰ τούτου δὲ κατώρθωσεν ἡ Ζωὴ νὰ ἔχῃ συχνὰς συνεντεύξεις μὲ τὸν Μιχαήλ.

Ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἤργησε μὲ τοὺς προκλητικοὺς τρόπους αὐτῆς νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὴν τὸν ὡραῖον ἐκεῖνον νεανίαν. Ὁ Μιχαήλ, μετὰ τοὺς πρώτους δισταγμούς, κατενόησε τὸ συμφέρον του καὶ ἐρρίφθη μετὰ πάθους εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ζωῆς καὶ μετ' αὐτῆς καὶ τοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποπτευθῇ ὅτι ἡ Ζωή, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς, εἶχεν ἐραστὴν καὶ μάλιστα τόσον νεαρόν. Ἀλλ' ὁ ἔρως τῆς ὑπερήλικος ἐκείνης αὐτοκρατείρας ἔγινε τόσον «δαιμονιώδης καὶ μανικός», κατὰ τὸν Βυζαντινὸν ἱστορικὸν Κοδρηνόν, ὥστε παρέσυρεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς βιαίας ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν σύζυγον. Ἡ σφοδρὰ φιλαρχία τοῦ εὐνούχου Ἰωάννου, τοῦ ἀδελφοῦ του, ἡ ὑπεκκαυθεῖσα φιλοδοξία τοῦ ἐραστοῦ, ὁ σφοδρὸς ἔρως τῆς Ζωῆς δὲν ἤργησαν νὰ ἐπιφέρουν τραγικὸν ἀποτέλεσμα, τὸν βραδὺν κατ' ἀρχὰς δηλητηριασμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔπειτα τὸν πνιγμὸν αὐτοῦ εἰς τὸ λουτρόν. Τὴν ἰδίαν νύκτα ἡ Ζωή, μίαν νύκτα τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος, καθ' ἣν ἐψάλλοντο τὰ ἅγια πάθη (τὴν 11 Ἀπριλίου 1034), χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ διὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς, ἐνέδυσε τὸν Μιχαὴλ μὲ τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα καὶ τὰ ἄλλα παράσημα τῆς βασιλείας, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου, αὐτὴ ἡ ἰδία ἔλαβε θέσιν πλησίον του, καὶ διέταξε τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ νὰ χαιρετίσουν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ὁ πατριάρχης, ἡ σύγκλητος, οἱ ἄρχοντες τοῦ κράτους ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδεχθοῦν τὰ γενόμενα καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὸν νέον βασιλέα.

Οὕτως ἤρχισεν ἡ βασιλεία τοῦ *Μιχαὴλ Δ΄ τοῦ Παφλαγόνος* (1036—1041), κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλη ἡ δύναμις συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου, πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ νέου βασιλέως. Ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν πρωθυπουργοῦ οὕτως εἰπεῖν, ἀλλὰ μὲ τὸ φανερὸν καὶ ἐπίσημον ἀξίωμα τοῦ ὀρφανοτρόφου. Ἡ Ζωή, ἡ ὁποία εἶχε νομίσει ὅτι ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἰδικόν της δημιούργημα καὶ εἶχε νομίσει ὅτι θὰ ἔχῃ τὸν Μιχαὴλ δοῦλον καὶ παίγνιον τῶν ἐρώτων αὐτῆς, ταχέως εἶδεν ὅτι εἶχεν ἀπατηθῆ. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μιχαήλ, ἐξ ὑπολογισμοῦ βεβαίως, προσηνέχθησαν μὲ μεγάλην λεπτότητα πρὸς τὴν Ζωήν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤλλαξαν στάσιν ἀπέναντι αὐτῆς. Ἐν πρώτοις ὅλαι αἱ σπουδαῖαι θέσεις τοῦ κράτους κατελήφθησαν ἀπὸ συγγενεῖς ἢ φίλους τῶν ἐκ Παφλαγονίας τυχοδιωκτῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι εἶχον λάβει εἰς χεῖρας τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν μιᾶς μεγάλης αὐτοκρατορίας, συγχρόνως ὅλοι οἱ φίλοι καὶ εὐνοούμενοι αὐτῆς ἔλαβον τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας. Ἔπειτα ἤρχισε καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς Ζωῆς. Ἡ βασίλισσα δὲν εἶχε πλέον οὐδεμίαν ἐπίσημον ἐμφάνισιν, ἀλλὰ μὲ ἐπιτηδειότητα ἀπεμονώθη εἰς τὰ γυναικεῖα ἐν μέσῳ τῶν θαλαμηπόλων αὐτῆς. Τὸ χειρότερον ἦτο ὅτι ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν της ἔχασεν ἡ Ζωή, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρωτά της, διότι ὁ Μιχαήλ, εἴτε ἐκ τύψεως συνειδήσεως διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην, εἴτε καὶ ἕνεκα τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ (ἔπασχεν ἐξ ἐπιληψίας), ἀπέφευγε νὰ συναντᾶται μετ' αὐτῆς. Κατ' ἀρχὰς ἡ αὐτοκράτειρα ἐπροσπάθησε νὰ προσελκύσῃ καὶ πάλιν τὸν σύζυγον διὰ τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς ὑπομονῆς· εἰς τὸ τέλος ἐξηγέρθη καὶ ἤρχισε νὰ σκέπτεται κακὰ ἐναντίον τοῦ συζύγου αὐτῆς, καὶ ἴσως θὰ ἐπήρχοντο καὶ ἄλλα τραγικὰ γεγονότα, ἂν δὲν προελάμβανεν ὁ φυσικὸς θάνατος ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸν Μιχαήλ.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ Δ΄ ἡ Ζωὴ ἔμεινε μόνη κυρία τῶν πραγμάτων. Εἶχε κατορθώσει ὁ εὐνοῦχος Ἰωάννης, προβλέπων τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, νὰ ὑψώσῃ εἰς μέγα ἀξίωμα ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀνεψιούς του, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ὠνομάζετο Μιχαήλ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Δ΄ ἡ Ζωὴ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ υἱοθετήσῃ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ συζύγου της, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐξορίσῃ ὅλους τοὺς θείους αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ τὸν πανίσχυρον τότε πρωθυπουργὸν Ἰωάννην. Τοιουτοτρόπως ἡ Ζωὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἔστεψε βασιλέα τὸν *Μιχαὴλ Ε΄*, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπωνόμασεν εἰρωνικῶς *Καλαφάτην*, ἕνεκα τοῦ ταπεινοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1041—1042). Κατ' ἀρχὰς ὁ νέος βασιλεὺς περιεποιήθη τὴν βασίλισσαν καὶ θετὴν αὐτοῦ μητέρα, κατόπιν ὅμως ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξορίσῃ τὴν εὐεργέτιδα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἀνεκήρυξεν ἐπισήμως ὡς αὐγούστας τὰς δύο πορφυρογεννήτους Ζωὴν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς· *Θεοδώραν* (1042).

Ἀλλ' ἡ Ζωὴ δὲν ἦτο χαρακτῆρος, ὥστε νὰ συμμερισθῇ πολὺν χρόνον μὲ τὴν ἀδελφήν της τὸν θρόνον, οὔτε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κλίσιν αὐτῆς εἰς τὰς ἐρωτικὰς περιπετείας. Ἐπροσπάθησε λοιπὸν ν' ἀπομακρύνῃ τὴν ἀδελφήν της, ἀλλ' ὁ λαὸς ἔδειξε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ βλέπῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τὰς δύο νομίμους διαδόχους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν της ἐρρίφθη μὲ ὅλον τὸ σύνηθες καὶ τὸ γεροντικὸν πάθος αὐτῆς εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἐραστῶν καὶ ἔπειτα συζύγου. Ἐσκέφθη πολλοὺς ὑποψηφίους: τὸν ἐπιφανῆ ἄρχοντα Κωνσταντῖνον τὸν Θαλασσηνόν, ἀλλ' οὗτος ἔβαλεν αὐστηροὺς ὅρους καὶ φυσικὰ ἕνεκα τοῦ ἰσχυροῦ χαρακτῆρός του δὲν ἦτο ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐχρειάζετο εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου ἐκυβέρνων τότε γυναῖκες καὶ εὐνοῦχοι. Ἔπειτα ἡ ἐκλογὴ τῆς Ζωῆς ἔπεσεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Ἀρτοκλίνην, παλαιὸν εὐνοούμενον αὐτῆς· ἀλλ' οὗτος ἦτο ἔγγαμος, ἡ δὲ σύζυγός του δὲν ἦτο τόσον ἐπιεικής, ὅσον ἡ σύζυγος τοῦ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ καὶ ἔσπευσε νὰ δηλητηριάσῃ τὸν ἄνδρα της, διὰ νὰ μὴ ἐξαναγκασθῇ νὰ τὸν παραχωρήσῃ εἰς ἄλλην. Ἀλλ' ἡ Ζωή, ἂν καὶ εἶχε φθάσει ἤδη εἰς τὰ ἑξήκοντα καὶ δύο ἔτη τῆς ἡλικίας της, δὲν ἦτο γυνή, ἡ ὁποία εὐκόλως ἠδύνατο ν' ἀποτραπῇ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὀρέξεών της, καὶ μετὰ πολλὰς ἀκάρπους ἀναζητήσεις ἐνεθυμήθη πάλιν ἕνα παλαιὸν φίλον αὐτῆς, τὸν Κωνσταντῖνον Μονομάχον. Ὁ τρίτος οὗτος Κωνσταντῖνος κατεῖχε πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἐπιφανῆ θέσιν εἰς τὴν αὐλήν, εἶχε δὲ προσελκύσει μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν ὡραιότητα αὐτοῦ τὰς εὐνοίας τῆς Ζωῆς, καὶ ἐγένετο μάλιστα λόγος ὅτι θὰ ἐκέρδιζε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ὁ ὀρφανοτρόφος Ἰωάννης εἶχε λάβει τὰ μέτρα του καὶ τὸν εἶχε στείλει εἰς ἐξορίαν. Ἡ Ζωὴ δὲν εἶχε λησμονήσει τὸν παλαιὸν ἐραστὴν καὶ μόλις ἐπανέκτησε τὴν ἀρχὴν τῷ 1042 ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἐξορίαν καὶ τὸν ὠνόμασε «δικαστὴν Ἑλλήνων», ἤτοι κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ τὸν κάμῃ σύζυγόν της καὶ νὰ τὸν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὅλοι εἰς τὸ παλάτιον τὴν παρεκίνουν εἰς τὸν γάμον τοῦτον.

Ὁ νέος βασιλεὺς *Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος* εἶχε πολλὰ χαρίσματα, καὶ σωματικὰ καὶ ἠθικά, δὲν ἦτο ὅμως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐχρειάζετο τότε εἰς τὸ κράτος. Δὲν ἠγάπα τὸν πόλεμον, ἠγάπα τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν ἦτο καιρὸς διὰ τὰς λαμπρότητας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ὁ Μονομάχος ἔχει τὴν τιμὴν ὅτι ἀνεκαίνισε τὸ πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπροστάτευσεν ἐν γένει τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἀλλ' ἠγάπα εἰς τόσον βαθμὸν τὴν καλὴν ζωὴν καὶ τὰς διασκεδάσεις, ὥστε παρημέλει χάριν αὐτῶν τὰ πρὸς τὸ κράτος καθήκοντά του. Αἱ ἐρωτικαί του περιπέτειαι εἶχον κάμει μέγαν θόρυβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅτε ἐνυμφεύθη τὴν Ζωήν, μὴ δυνάμενος φυσικὰ νὰ αἰσθανθῇ ἀγάπην πρὸς τὴν γραῖαν ταύτην, εἶχεν ἀφοσιωθῆ εἰς μίαν νέαν καὶ ὡραιοτάτην γυναῖκα ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Σκληρῶν, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ὠνόμαζε *Σκλήραιναν*. Φαίνεται ὅτι ἡ νεαρὰ αὕτη γυνὴ ἦτο θελκτικωτάτη καὶ προεκάλει τὸν γενικὸν θαυμασμὸν μὲ τὴν γλυκύτητα τῶν τρόπων καὶ τὰ φυσικὰ χαρίσματά της, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Ψελλὸς ἐκφράζει χαρακτηριστικώτατα τὸν ἐνθουσιασμόν του. Ἡ σχέσις τοῦ Κωνσταντίνου μὲ τὴν Σκλήραιναν ἦτο παλαιὰ καὶ εἶχεν ἀναπτυχθῆ πραγματικὴ ἀφοσίωσις μεταξὺ τῶν δύο ἐραστῶν. Κατὰ τὴν μακρὰν ἐξορίαν τοῦ Μονομάχου ἡ Σκλήραινα τὸν εἶχεν ἀκολουθήσει καὶ συνέζησε μετ' αὐτοῦ 7 ἔτη εἰς τὴν Μυτιλήνην, δώσασα εἰς αὐτὸν ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν της, παρηγοροῦσα καὶ δίδουσα θάρρος εἰς αὐτόν. Καὶ ὅτε ἡ τύχη ἀνεβίβασε τὸν Μονομάχον ἐπὶ τοῦ θρόνου, δὲν ἠδύνατο βεβαίως οὗτος νὰ λησμονήσῃ τὴν πιστὴν σύντροφον τῶν ἀτυχιῶν του. Κατώρθωσε μάλιστα καὶ ἔπεισε τὴν σύζυγόν του Ζωὴν νὰ γράψῃ ἡ ἰδία εἰς τὴν Σκλήραιναν καὶ νὰ τὴν παρακαλέσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου θὰ εἶχε τὴν εὔνοιάν της. Παραδόξως δὲ ἡ βασίλισσα Ζωὴ ἐδέχθη μὲ μεγάλην ὑπομονὴν νὰ βλέπῃ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Μονομάχου πρὸς τὴν Σκλήραιναν, πρὸς τὴν ὁποίαν προσηνέχθη ὡς πρὸς νόμιμον σύζυγον καὶ τῆς ἔδωσε τὸν τίτλον σεβαστή. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι ἡ Ζωή, ἡ ὁποία εἶχε πλέον γηράσει καὶ εἶχεν ἐντελῶς ἀλλάξει χαρακτῆρα, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παύσῃ πᾶσαν σχέσιν μαζί της καὶ τοῦ ἔδωκε πλήρη ἐλευθερίαν καὶ μάλιστα ὑπέγραψεν ἐπίσημον πρᾶξιν, ὡς ἓν «συμβόλαιον φιλίας». Ὁ αὐτοκράτωρ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Σκλήραιναν ἕως τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἰφνιδία ἀσθένεια τὴν ἔφερεν εἰς τὸν τάφον.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς της διῆλθεν, ἡ τόσον ἄλλοτε φαιδρὰ καὶ ἀνήσυχος αὕτη γυνή, ἐν ἡσυχίᾳ κλεισμένη εἰς τὴν γυναικωνίτην. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος εἶχε καταβληθῇ ἐνωρὶς ἀπὸ τὸν φιλήδονον βίον· δὲν εἶχε πλέον τὴν κομψότητα καὶ τὴν ρώμην τὴν παλαιάν, διότι ἔπασχε ἀπὸ τὸν στόμαχον καὶ ἀπὸ ὀδυνηρὰν ποδάγραν. Ἐν τούτοις δὲν ἐλησμόνει οὔτε τὰς ἐρωμένας, οὔτε τὰς διασκεδάσεις του· διεσκόρπιζε τὰ χρήματα τοῦ κράτους εἰς ἐπιπολαίας καὶ παιδαριώδεις δαπάνας, καθ' ὃν χρόνον πολυάριθμοι ἐχθροὶ ἠπείλουν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κράτους καὶ ἐσωτερικῶς. Τὸ στρατιωτικὸν κόμμα, δυσηρεστημένον ἀπὸ τὴν χαλάρωσιν ταύτην τῆς διοικήσεως, παρεσκεύαζεν ἐπικινδύνους ἐπαναστάσεις.

Τέλος ἡ Ζωὴ ἡ Πορφυρογέννητος ἀπέθανε τῷ 1050 εἰς ἡλικίαν ἑβδομήκοντα ἐτῶν. Μετὰ τέσσαρα ἔτη (1054) ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ· καὶ τότε ὁ λαός, ἡ σύγκλητος καὶ ὁ στρατός, πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ ἔνδοξον Μακεδονικὴν δυναστείαν, ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτειραν τὴν τελευταίαν πορφυρογέννητον *Θεοδώραν* (1054—1056). Μὲ τὰς πορφυρογεννήτους Ζωὴν καὶ Θεοδώραν ἔληξεν ἡ μακρὰ περίοδος τοῦ ἐνδόξου Μακεδονικοῦ οἴκου, ὁ ὁποῖος διήρκεσε σχεδὸν δύο αἰῶνας (867—1056).

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

«Ζωή». Ἀδελφότης θεολόγων ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ματθοπούλου τῷ 1907, συνδιαιτωμένη κοινοβιακῶς, ἀριθμοῦσα ὑπὲρ τὰ τριάκοντα τακτικὰ μέλη, πτυχιούχους τῆς θεολογίας, κληρικοὺς καὶ λαϊκούς. Καίτοι τὸ πλεῖστον τῶν μελῶν αὐτῆς εἶναι λαϊκοί, οὐδεμίαν περὶ ἀγαμίας εὐχὴν δώσαντες καὶ ἐλεύθεροι ὄντες μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀδελφότητος ἀποχώρησιν αὐτῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς γάμον, ἐν τούτοις ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀδελφότητος εἶναι μοναστικός. Ἐν τῷ οἰκοτροφείῳ αὐτῆς προσλαμβάνει καὶ πολλοὺς φοιτητὰς τῆς θεολογίας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, οὓς καταρτίζει εἰς ἐργάτας τοῦ θείου κηρύγματος καὶ ἀσκεῖ ἐν τῷ κατηχητικῷ ἔργῳ, χρησιμοποιοῦσα αὐτοὺς ὡς ἐπικούρους εἰς τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ἱδρυμένα κατηχητικὰ σχολεῖα. Μόνον ἐν Ἀθήναις τὰ σχολεῖα ταῦτα ἀριθμοῦνται εἰς δέκα τρία, ἔνθα εἰς μαθητὰς σχολείων πάσης ἡλικίας παρέχεται δωρεὰν χριστιανικὴ μόρφωσις. Ἡ ἀδελφότης, θεραπεύουσα κατ' ἐξοχὴν τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, συγκαταριθμεῖ εἰς τὰ μέλη της δοκίμους ἱεροκήρυκας.

Τῆς ἀδελφότητος ὄργανον τυγχάνει ὁ ὁμώνυμος ἐκδοτικὸς οἶκος, ἔχων τυπογραφικὴν ἐγκατάστασιν καὶ βιβλιοπωλεῖον μετὰ βιβλιοδετείου. Ἐκτὸς πλείστων ἄλλων εὐωνοτάτων ἐκδόσεων, ἀποσκοπουσῶν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐποικοδομὴν τοῦ λαοῦ, ὁ ἐκδοτικὸς οὗτος οἶκος κυκλοφορεῖ καὶ τὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανον «Ζωή», οὗ οἱ συνδρομηταὶ ἀνέρχονται εἰς 50 χι-

Digitized by Google

λιάδας. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐκδόσεων τοῦ οἴκου τούτου συγκαταλέγονται καὶ αἱ ἅγιαι Γραφαὶ ἑλληνιστί, ὧν ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο´ ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1928, ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη (κείμενον Οἰκουμ. Πατριαρχείου) κατὰ τὸ ἔτος 1929, πωλούμεναι ἀμφότεραι εἰς τιμὰς κατωτέρας τῆς Βρεττανικῆς Ἑταιρείας. —ω.

Ζωή, *Νέα*— *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σωτήρας (τέως Λούκοβιτς) τῆς ἐπαρχίας Ἐδέσσης τοῦ νομοῦ Πέλλης. Κάτ. (1928) 266.

ζωρεύω· δημοτ., γίνομαι ζωηρός, πληροῦμαι ζωῆς, ἀκμῆς, δυνάμεως, ζωογονοῦμαι, ἐμψυχοῦμαι: «ἔφαγε καλὰ καὶ ζωήρεψε», «πιὲ κρασὶ νὰ ζωηρέψῃς».

ζωηρός, *—ά, —όν·* ὁ πλήρης ζωῆς, ἀκμαῖος, ἕτοιμος πρὸς δρᾶσιν, ἐμψυχωμένος: «ζωηρὸς ἄνθρωπος»· || ὁ πέραν τοῦ δέοντος ὁρμητικός, προκλητικός: «ζωηρὸ παιδί», «κόρη πολὺ ζωηρά»· || «ζωηρὸν ὕφος» τραχύ, προκλητικόν· || «ζωηρὰ συζήτησις» ἡ προσεγγίζουσα πρὸς τὴν φιλονικίαν· || «ζωηρὸν χρῶμα» τὸ λίαν ἔντονον, ἀρχ. *ὀξύ*, ἀντίθ. *ἁπαλόν*· || «ζωηρὸν ἐνδιαφέρον» ἰσχυρόν, ἔκδηλον. —Ἐπίρρ. ***ζωηρῶς***.

Ζωηρὸς *πασᾶς, Ἀλέξανδρος*. Διαπρεπὴς Ἕλλην ἰατρὸς καὶ καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας. Ἐγεννήθη ἐν Βηρυττῷ τῷ 1842 καὶ ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1917. Τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς διήνυσεν ἐν τῷ γυμνασίῳ Σερουΐου τῆς Σύρου, διακούσας εἶτα, ἐπὶ διετίαν, μαθήματα καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου. Τὰς ἰατρικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐποιήσατο ἐν Πίζῃ τῆς Ἰταλίας, Παρισίοις καὶ Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1863 καὶ μετὰ διαγωνισμὸν τῷ 1864 κατέλαβε τὴν θέσιν ὑφηγητοῦ τῆς παθολογικῆς κλινικῆς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἰατρικῇ σχολῇ. Μετά τινα ἔτη ἐγένετο ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ καθηγητὴς τῆς γενικῆς παθολογίας, διαδεχθεὶς ἀργότερον τὸν καθηγητὴν Fauvel εἰς τὴν ἕδραν τῆς παθολογικῆς κλινικῆς καὶ παραμείνας ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μέχρι τοῦ 1909. Ἀποσυρθεὶς εἶτα ἐκ τῆς σχολῆς οἰκείᾳ βουλήσει ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ τῆς σχολῆς.

Ἡ ἰατρικὴ δρᾶσις τοῦ Ζωηροῦ πασᾶ ὑπῆρξε πολυσχιδὴς ὡς ἐκ τῆς εὐρείας ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεώς του, ἥτις μετὰ τοῦ ἀμέμπτου ἤθους καὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτῆρός του, ἀνήγαγεν αὐτὸν εἰς περιωπήν, χρησιμοποιηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐπωφελῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς τε αὐτοκρατορίας ὡς καὶ τοῦ γένους. Διετέλεσε γενικὸς ἐπιθεωρητὴς κατὰ τὴν ἐνσκήψασαν ἐν Κωνσταντινουπόλει χολέραν τῷ 1865, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ συμβουλίου τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς, γενικὸς γραμματεὺς τῆς διευθύνσεως τῶν ἰατρικῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ πρόεδρος ἐπὶ 24ετίαν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν ἐξ ἀλλοδαπῶν πανεπιστημίων προερχομένων ἰατρῶν. Ἀντεπροσώπευσε τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν εἰς τὰ διάφορα συνέδρια ὑγιεινῆς, τῆς Κοπεγχάγης, Χάγης, Λονδίνου, Βουδαπέστης καὶ Ρώμης. Τῷ 1886 ἐπέδωκε τῷ Pasteur τὸ παράσημον Μετζητιὲ Α´ τάξεως μετὰ κυβερνητικῆς δωρεᾶς ἐκ 10 χιλ. φράγκων διὰ τὸ ἰνστιτοῦτον αὐτοῦ, οὗτινος καὶ ἐμελέτησεν ἐπὶ ἔτος τὴν διοργάνωσιν καὶ τὰς ἐργασίας· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπέβαλε τῷ ἄνακτι Χαμὴτ λεπτομερῆ ἔκθεσιν καὶ κατ'. ἐντολὴν αὐτοῦ διωργάνωσε τὸ πρῶτον ἐν τῇ ὀθωμανικῇ πρωτευούσῃ λυσσιατρεῖον, ὡς καὶ βακτηριολογικὸν ἐργαστήριον, διευθύνας ταῦτα ἐπὶ 13 ἔτη. Μέλος καὶ παλαιὸς πρόεδρος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας, ἰατρὸς τῶν ἀνακτόρων, τῶν τέκνων τοῦ σουλτάνου Ἀζήζ, καὶ ἰδιαίτερος τοιοῦτος τῶν πριγκίπων Μουρὰτ καὶ Χαμήτ, τῶν μετέπειτα σουλτάνων, ὑπῆρξεν ἐπίσης μέλος τῆς ἐν Παρισίοις ἑταιρείας τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς, τοῦ Sanitary Institute τοῦ Λονδίνου, ἐπίτιμον μέλος τῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας Ρώμης, ἐκλεγεὶς ἅμα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπίτιμος πρόεδρος τοῦ ἐν Παρισίοις περιοδικῶς συνελθόντος πρὸς μελέτην τῆς φθίσεως ἰατρικοῦ συνεδρίου. Διῆλθε ταχύτατα τὴν στρατιωτικὴν ἱεραρχίαν μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ ἐτιμήθη διὰ τῶν παρασήμων Μετζητιὲ καὶ Ὀσμανιὲ Β´ τάξεως, Ἰμπτιὰρ καὶ Ἰφτιχάρ· ὑπῆρξεν ἅμα ταξιάρχης τοῦ δανικοῦ παρασήμου Danebrog καὶ ἀξιωματικὸς τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

Εὐρεῖα ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσίς του ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διετέλεσεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου καὶ πρόεδρος αὐτοῦ, εἰσηγηθεὶς κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς πεντηκονταετηρίδος τὴν κατὰ τὴν διαρρεύσασαν περίοδον ἱστορίαν αὐτοῦ (4 Μαρτίου 1912)· ἐπίσης ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Ζαππείου παρθεναγωγείου καὶ καθηγητὴς τῆς ὑγιεινῆς ἐν αὐτῷ· τέλος ἐπὶ μακρὸν ἔφορος τῶν ἐθνικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων καὶ πρόεδρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ἰατρικῶν αὐτοῦ μονογραφιῶν ἀναφέρομεν τὴν ἀνακοινωθεῖσαν πραγματείαν αὐτοῦ εἰς τὸ διεθνὲς συνέδριον τῆς ὑγιεινῆς ἐν Χάγῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «L'Islamisme et l'hygiène» (1885) καὶ τὰς ἀκολούθους πραγματείας: «Pasteur et ses découvertes et spécialement de la méthode preventive contre la rage» (1887), «Le récent congrès d'hygiène de Londres et la question des quarantaines» (1891). Ἐκ δὲ τῶν φιλολογικῶν αὐτοῦ ἔργων: «Βιογραφία τοῦ Saint Marc-Girardin καὶ ἀνάλυσις τοῦ περὶ δραματικῆς ποιήσεως συγγράμματος αὐτοῦ» (1862), «Περί τινος θεμελιώδους ἐλλείψεως ἐν τῇ παρ' ἡμῖν ἀγωγῇ τῶν παίδων» (1874), «Περιηγητικὸν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Μαυροβουνίῳ ἢ ἀπὸ Ποδγορίτσης εἰς Θεσσαλονίκην διὰ ξηρᾶς», «Ἀναμνήσεις—Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἰδίως τὸ Σταυροδρόμιον κατὰ τὸ 1860, ἡ Πόλις καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἡ ἵδρυσις τοῦ Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου 1905». Ἔτι δὲ τὰ κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν γραφέντα ποιήματα, ὧν τινα ἐτονίσθησαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικήν, ὡς καὶ τὰ ἐκ δύο τόμων δράματα αὐτοῦ, διδαχθέντα ἀπὸ σκηνῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν οἷς καὶ τὸ πολλάκις παρασταθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Πάτροκλος». Περὶ τῶν ἔργων του τούτων πολὺν λόγον κάμνει ὁ Nicolai («Geschichte der Neugriechische litteratur»). Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

ζωηρότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζωηροῦ, ἐκδήλωσις ἀκμῆς, δράσεως: «ζωηρότης νεανίου, — νεάνιδος, — παιδίου»· || «ζωηρότης φαντασίας, —μνήμης»,— «τῶν χρωμάτων», «—τοῦ τρόπου, — τῆς συμπεριφορᾶς».

Ζώης, *Λεωνίδας Χαραλ.* Ἕλλην ἱστοριοδίφης γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1865. Ἐφοίτησεν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέτειραν ἐπιδοθεὶς εἰς ἱστορικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς μελέτας. Διωρίσθη βοηθὸς καὶ κατόπιν ἀρχειοφύλαξ τοῦ ἀρχειοφυλακείου Ζακύνθου, τὸ ὁποῖον καὶ ἐταξινόμησε, διὰ δὲ τὰς καλλιτεχνικὰς μελέτας του διωρίσθη ἐπιμελητὴς τοῦ Βυζαντινοῦ μουσείου Ζακύνθου, διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ ὁποίου σπουδαίως συνετέλεσε. Τυγχάνει μέλος πολλῶν ἑταιρειῶν καὶ φιλολογικῶν συλλόγων. Συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε: «Ugo Foscolo», «Στατιστικὴ Ζακύνθου», «Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου», «Αἱ ἐν Ζακύνθῳ μοναί», «Αἱ ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι ἐπὶ βενετοκρατίας», «Πατριδογραφία Ζακύνθου», «Ὁ ἅγιος Διονύσιος», ἱστορικὰ σημειώματα καὶ περὶ τὰς 400 ἄλλας μελέτας καὶ διατριβὰς κατεσπαρμένας εἰς περιοδικά, ἡμερολόγια καὶ ἐφημερίδας Ἑλλάδος, Ἰταλίας, Γαλλίας, Τουρκίας, Βουλγαρίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἐκδίδει ἀπὸ τοῦ 1892 τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν «Αἱ Μοῦσαι». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

—Ζώης, *Χρῆστος*. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τῆς 8 Αὐγούστου 1826 ἐν Χαϊδαρίῳ τῆς Ἀττικῆς. Γ. Δ. Κ.

Ζωητάδα *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ θέσις παρὰ τὰς Πάτρας, εἰς τὴν ὁποίαν ὠχυρώθη μετὰ τοῦ σώματός του ὁ Παναγιώτης Καραντζᾶς. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο προσῆλθον ἐκ τῶν πρώτων καὶ οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα Ζακύνθιοι Ἀγωνισταί, οἵτινες ἐπετίθεντο ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ παρηνώχλουν αὐτούς. Διὰ σφοδρᾶς ὅμως ἀντεπιθέσεως, ὑπὸ γενιτσάρων τοῦ Γιουσοὺφ Σέρεζλη ἐνεργηθείσης, οἱ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέσιν. Γ. Δ. Κ.

ζωηφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων ζωήν, ζωοδότης, σωτήριος, ἀντίθ. *θανατηφόρος*.

Ζωϊάδ. Ἄραψ πολεμιστής, νόθος υἱὸς τοῦ Ἀβοῦ Σοφνὰν καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μωαβία Α´ (622—673). Κατὰ τὸν ἐκραγέντα πόλεμον μεταξὺ τοῦ Μωαβία Α´ καὶ Ἀλῆ περὶ διαδοχῆς τῆς καλιφείας, ὁ Ζωϊὰδ ἐτάχθη μετὰ τῶν Ἀχαμιτῶν, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Ἀλῆς καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Γενόμενος στρατηγὸς ἀπέκρουσε τὰ ὑπὸ τοῦ Μωαβία Α´ σταλέντα τῷ 659 στρατεύματα πρὸς κατάληψιν τῆς Βασσόρας καὶ ἔτρεψεν αὐτὰ εἰς φυγήν, τηρήσας ὑπὸ τὴν κατοχήν του τὴν χώραν. Ὁ Μωαβίας Α´ βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς Ἀχαμίτας, ἐφόνευσε τὸν Ἀλῆν διὰ συνωμοσίας τῷ 661, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Χασὰν περιελθὼν εἰς πλήρη ἀδυναμίαν κατέλιπε τὴν ἀρχήν. Ὁ Ζωϊὰδ ἐξηκολούθει κατέχων τὴν κτηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ χώραν, ὁ δὲ Μωαβίας κατώρθωσε νὰ τὸν προσεταιρισθῇ, διορίσας αὐτὸν διοικητὴν τῆς Βασσόρας, τῆς Κούφας, τοῦ Βαχρεῖν καὶ τοῦ Ὀμάν. Μετέσχεν ὅλων τῶν ἐκστρατειῶν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ταρταρίᾳ, ὡς καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις παρετάθη ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἄνευ ἀποτελέσματος. Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του, ὅπου ἐκυβέρνησε μετ' αὐστηρότητος ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης. Θ. Β.

ζωικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωήν: «ζωικὴ θερμότης», «ζωικὰ φαινόμενα»· || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ζῷον: «ζωικὸς μαγνητισμός», «ζωικὸν παράσιτον»· || «ζωικὸν βασίλειον» κεφάλαιον τῆς φυσικῆς ἱστορίας περιλαμβάνον πάντα τὰ ζῷα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «φυτικὸν βασίλειον»· || «ζωικὸς ἄνθραξ» ὁ ἐξαγόμενος ἐκ τοῦ σώματος τῶν ζῴων, «ζωικὸν λίπος» τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῶν ζῴων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «φυτικὸν λίπος».

— ζωικὰ *παράσιτα* *[Μικροβ.]*. Εἶναι ζωικοὶ ὀργανισμοὶ παρασιτοῦντες ἐν τῷ σώματι διαφόρων ζῴων, ἐκ τῶν ὁποίων δύνανται εὐχερῶς νὰ μεταδοθῶσι καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, προκαλοῦντες βλάβην τῆς ὑγείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαρεῖαν. Ἐκ τῶν ζωϊκῶν παρασίτων τὰ συχνότερον μεταδιδόμενα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι: 1) ἡ *μονήρης ταινία*, παρασιτοῦσα συνήθως ἐντὸς τῶν χοίρων· 2) ἡ *ἄοπλος* ἢ *μεσαυλακωτὴ ταινία*, ἡ συχνοτάτη τῶν ταινιῶν τοῦ ἀνθρώπου, παρασιτοῦσα ἐντὸς τῶν βοῶν ἀποκλειστικῶς· 3) *διβοθριοκέφαλος ὁ πλατύς*, συνήθως παρασιτῶν ἐν τῷ σώματι μικρῶν καρκίνων καὶ ἰχθύων τινῶν τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ 4) ἡ *ἐχινόκοκκος ταινία*, ζῶσα ἐν τοῖς ἐντέροις τῶν κυνῶν. Ἐπίσης οἱ διάφοροι σκώληκες, ὡς αἱ *ἀσκαρίδες*, οἱ *ὀξύουροι*, ἡ *τριχίνη ἡ σπειροειδής*, ζῶσα ἐντὸς τῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῶν χοίρων, μεταδιδομένη δὲ εἰς τὸν ἄνθρωπον γεννᾷ τὴν νόσον *τριχίνωσιν*, δυναμένην νὰ καταλήξῃ καὶ εἰς θάνατον.

Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ζωικὰ παράσιτα μὴ μεταδιδόμενα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸ *ἡπατικὸν δίστομον*, τὸ *ἀγκυλόστομον τοῦ δωδεκαδακτύλου* κλπ. Κ. Κ.

— ζωικὴ *ἄσβεστος* *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *ἄσβεστος* (τ. Ε´, σ. 794 β´).

— ζωικὴ *θερμότης* *[Φυσιολ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς λανθανούσης ἐνεργείας τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν κατὰ τὴν ὀξείδωσιν αὐτῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ. Ἡ ὀξείδωσις (καῦσις) τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν ἐν τῷ σώματι γίνεται ἠπίως καὶ ἄνευ ἐκπυρώσεως· ἐκ τούτου ἠδύνατό τις νὰ συναγάγῃ, ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς καύσεως ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ ζῴου καὶ ἐκτὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, καθ' ὅτι ἡ παραγομένη ἐνέργεια εἶναι ἡ αὐτή, ἐφ' ὅσον καὶ τὰ τελικὰ προϊόντα τῆς καύσεως εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ἐκτὸς τοῦ σώματος ὀξειδώσεως τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν. Τὸ ποσὸν δὲ τῆς λανθανούσης ἐνεργείας, ἥτις ὑπάρχει ἐντὸς τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, μετρεῖται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς θερμότητος. ὅπερ παράγεται κατὰ τὴν καῦσιν αὐτῶν.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς παραγομένης θερμότητος τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν γίνεται δι' ὀργάνων, ἅτινα καλοῦνται *θερμομοναδόμετρα* ἢ *θερμιδόμετρα*, τὸ ποσὸν δὲ τοῦτο τῶν θερμίδων καλεῖται *θερμαντικὴ ἀξία τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν*.

Αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι, αἵτινες καίονται ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, τῇ δράσει τοῦ εἰσπνεομένου ὀξυγόνου, εἶναι λίαν ἐπίπλοκοι, ὡς τὰ λευκώματα, τὰ λίπη, καὶ οἱ ὑδατάνθρακες, τὰ ἐκ τῆς καύσεως ὅμως προϊόντα εἶναι ἁπλούστερα καὶ ἐξέρχονται τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐκ τῶν ἀποβαλλομένων τούτων προϊόντων τινὰ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς μικρὰν λανθάνουσαν ἐνέργειαν, καθ' ὅτι δὲν ὀξειδοῦνται τελείως ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ὡς εἶναι ἡ οὐρία (προϊὸν ἀτελοῦς ὀξειδώσεως τῶν λευκωμάτων). Ἑκάστη δὲ τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν παράγει τὰς ὡρισμένας *θερμίδας* (Θ) (ἢ *μονάδας θερμότητος*)· οὕτως 1 γραμ. λευκώματος παράγει 4,1 Θ, 1 γραμ. λίπους 9,3 Θ, καὶ 1 γραμ. ὑδατάνθρακος 4,1 Θ. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι 2,3 γραμ. λευκώματος ἰσοῦνται πρὸς 1 γραμ. λίπους καὶ πρὸς 2,3 γραμ. ὑδατάνθρακος.

Ἡ θερμότης προέρχεται ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι γινομένων καύσεων. Ἐπειδὴ δ' αὗται γίνονται πανταχοῦ τοῦ σώματος, ἕπεται ὅτι πάντα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος συμβάλλουσιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς θερμότητος, τὸ ποσὸν ὅμως τῆς θερμότητος ὅπερ παράγεται ὑπὸ τῶν διαφόρων ὀργάνων εἶναι διάφορον, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντάσεως τῶν χημικῶν ἐπεξεργασιῶν, αἵτινες τελοῦνται ἐντὸς τῶν ὀργάνων. Ἐκ πάντων ὅμως τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος τὸ πλεῖστον μέρος τῆς θερμότητος παράγεται ὑπὸ τῶν μυῶν, διότι οὗτοι κατέχουν μέγαν ὄγκον ἐν τῷ σώματι, σχεδὸν τὰ 40 % τοῦ ὅλου βάρους αὐτοῦ. Κατὰ τὴν σωματικὴν ἐργασίαν αὐξάνεται λίαν τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος. Αὕτη ἐκπηγάζει τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν ἐπιτελοῦσιν οἱ μύες, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν μυῶν.

Ἐκτὸς τῶν μυῶν καὶ οἱ ἀδένες κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν παράγουσι μεγάλην ποσότητα θερμότητος. Τὸ ποσὸν δὲ τῆς θερμότητος, τὸ ὁποῖον παράγεται ὑπὸ ἀνθρώπου ἐν τελείᾳ ἀσιτίᾳ εὑρισκομένου καὶ ἐν πλήρει ἠρεμίᾳ, εἶναι 1 Θ. καθ' ὥραν. Τὸ δὲ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ παράγεται ὑπὸ τελείου ἀνθρώπου ἔχοντος βάρος 70 χιλιογρ. εἰς τὸ 24ωρον, εἶναι 1680 Θ.

Ἡ θερμότης ἥτις παράγεται ἐν τῷ ὀργανισμῷ πρέπει καὶ νὰ ἀποβάλληται, διότι ἄλλως θὰ ἐπήρχετο καῦσις τῶν ὀργανισμοῦ, λόγῳ αὐξήσεως τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ. Ἡ ἀποβολὴ δὲ τῆς θερμότητος ἐκ τοῦ σώματος πρὸς τὸ περιβάλλον γίνεται εἴτε δι' ἀγωγῆς καὶ ἀκτινοβολίας, εἴτε δι' ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος, εἴτε διὰ τῆς θερμάνσεως τῶν εἰσα-

Digitized by Google

γομένων σιτίων καὶ τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος. Τὴν θερμότητα ἥτις ἀποβάλλεται δι' ἀκτινοβολίας καὶ ἀγωγῆς εὑρίσκομεν δι' ὀργάνων, ἅτινα καλοῦνται θερμιδόμετρα ἢ θερμομοναδόμετρα· τοιαῦτα δὲ εἶναι εἴτε δι' ὕδατος εἴτε δι' ἀέρος.

Τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος ὅπερ ἀποβάλλεται κατὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος καὶ ἐκ τῶν ἀεραγωγῶν ὀργάνων προσδιορίζομεν, ἐὰν εὕρωμεν τὸ ποσὸν τοῦ ἐξατμιζομένου ὕδατος, γνωστοῦ ὄντος ὅτι πρὸς ἐξάτμισιν ἑνὸς γραμ. ὕδατος ἀπαιτοῦνται 0,6 Θ. Τὸ δὲ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ καταναλίσκεται πρὸς θέρμανσιν τῶν εἰσαγομένων σιτίων μέχρι τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος, εὑρίσκεται, ἐὰν γνωρίζωμεν τὸ ποσὸν τῶν σιτίων, τὴν εἰδικὴν θερμότητα, τὴν θερμοκρασίαν αὐτῶν καὶ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος, ὁ δὲ Rubner διὰ σειρᾶς πειραμάτων ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἀποβολὴ τῆς θερμότητος τελείου ἀνθρώπου ἐπὶ ὁλικῆς παραγωγῆς θερμότητος 2700 Θ. διανέμεται ὡς ἑξῆς:

183 Θ. δι' ἀγωγῆς.
1181 Θ. δι' ἀκτινοβολίας.
558 Θ. εἰς τὴν ἐξάτμησιν τοῦ ὕδατος.
35 Θ. εἰς τὴν θέρμανσιν τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος.
42 Θ. εἰς τὴν θέρμανσιν τῆς τροφῆς.
51 Θ. εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐργασίαν.

Οἱ ἀριθμοὶ ὅμως οὗτοι κυμαίνονται ἀναλόγως τῆς ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας, τῆς περιβολῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς· οὕτως ἡ ἐκ τοῦ δέρματος ἀποβαλλομένη θερμότης δι' ἀγωγῆς καὶ ἀκτινοβολίας εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλυτέρα, ὅσον ταπεινοτέρα εἶναι ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος. Τὸ ποσὸν ὅμως τῆς παραγομένης θερμότητος εὑρίσκεται καὶ ἐκ τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, αἵτινες εἰσάγονται εἰς τὸν ὀργανισμόν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ ποσοῦ τῆς θερμότητος ὅπερ παράγει ἑκάστη τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν τελείως ὀξειδουμένη ἐν τῷ σώματι. Τοιαῦτα δὲ πειράματα ὑπὸ τοῦ Rubner γενόμενα ἀπέδειξαν ὅτι ὅση ἐνέργεια προσάγεται εἰς τὸν ὀργανισμόν, τόση καὶ ἀποβάλλεται, ἤτοι καὶ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπόκειται εἰς τὸν νόμον τοῦ ἀνωλέθρου τῆς ἐνεργείας.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς παραγομένης θερμότητος καὶ ἐκ τοῦ εἰδικοῦ θερμαντικοῦ τοῦ σώματος. Καλεῖται δὲ θερμοκρασία ἡ θερμικὴ τῶν σωμάτων κατάστασις καὶ διαφορὰ τῆς θερμότητος, καθ' ὅτι ἡ μὲν θερμοκρασία εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ θερμότης εἶναι ἡ αἰτία. Ἡ σχέσις μεταξὺ θερμότητος καὶ θερμοκρασίας καταφαίνονται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς: Ἐὰν εἰς δοχεῖον περιέχον ἀέρα προσαχθῇ νέα ποσότης ἀέρος, ὁ ἀὴρ ὅστις ἀρχικῶς ὑπῆρχε συμπιέζεται· ὁ προσαχθεὶς οὗτος ἀὴρ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν θερμότητα, ἡ δὲ ἐπερχομένη πίεσις πρὸς τὴν θερμοκρασίαν.

Ὅτι δὲ θερμότης καὶ θερμοκρασία εἶναι δύο ἐντελῶς διάφορα, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου τῆς μετρήσεως αὐτῶν· καθ' ὅτι τὴν μὲν θερμότητα μετροῦμεν εἰς μονάδας θερμότητος διὰ τοῦ θερμομοναδομέτρου, τὴν δὲ θερμοκρασίαν εἰς βαθμοὺς θερμότητος διὰ τοῦ θερμομέτρου. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὁμοιοθέρμων ζῴων εἶναι σταθερά, ἐφ' ὅσον ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος δὲν ὑπερβαίνει ὅριά τινα. Εἶναι δὲ σταθερὰ οὐχὶ ἐπὶ τῶν περιφερικῶν μερῶν τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὰ κεντρικά, ὡς π. χ. εἰς τὸ στόμα, εἰς τὸ ἀπευθυσμένον καὶ εἰς τὸν κολεόν. Συνήθως τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀνθρώπου μετροῦμεν ἐὰν θέσωμεν τὸ θερμόμετρον ἐν τῇ μασχάλῃ, ἐν τῇ βουβωνικῇ χώρᾳ, ἐν τῷ στόματι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θερμομέτρου ὑπὸ τὴν γλῶσσαν καὶ κλειομένου καλῶς τοῦ στόματος, ὥστε νὰ μὴ γίνεται δι' αὐτοῦ ἀναπνοή. Συνήθως τὸ στόμα δεικνύει θερμοκρασίαν κατὰ 0,2° ἀνωτέραν τῆς μασχάλης, ἡ δὲ εἰσαγωγὴ τοῦ θερμομέτρου εἰς τὸ ἀπευθυσμένον δεικνύει θερμοκρασίαν κατὰ 0,5° ἀνωτέραν τῆς μασχάλης.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἐντελῶς σταθερά, ἀλλ' ἐμφανίζει ἐντὸς τοῦ εἰκοσιτετραώρου διακυμάνσεις, οὕτως ὥστε κατὰ μὲν τὰς πρωϊνὰς ὥρας εἶναι ἐλαχίστη, βαθμηδὸν ὅμως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἀνέρχεται, ὥστε κατὰ τὴν 6—7 ἑσπερινὴν φθάνει εἰς τὸ μέγιστον, καὶ κατὰ τὴν νύκτα πάλιν κατέρχεται. Αἱ διακυμάνσεις αὗται τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος ὀφείλονται εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς ἐντάσεως τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, καὶ προέρχονται ἐκ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας, ἐξ ἧς αὐξάνεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ἀποβαλλομένου διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος (CO_2).

Αὔξησις τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος ἐπέρχεται κατὰ τὴν ἔντονον σωματικὴν ἐργασίαν· οὕτω παρετηρήθη ὅτι ταχεῖα βάδισις μιᾶς ὥρας δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος κατὰ 1°, μετὰ ἀνάπαυσιν ὅμως δύο ὡρῶν περίπου ἐπανέρχεται αὕτη εἰς τὸ κατὰ φύσιν. Διαφοραὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀνθρώπου δὲν παρατηροῦνται οὔτε ἐκ κλιματολογικῶν λόγων, οὔτε ὡς πρὸς τὰς ἐποχάς, οὔτε ἐπὶ διαφόρων φυλῶν· μόνον κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν ἐποχὴν ἐπὶ τῶν ἐμβρύων ἡ θερμοκρασία αὐτῶν εἶναι ὑψηλοτέρα τῆς μητρός, λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης ἥτις γίνεται ἐν αὐτοῖς.

Ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος τῶν ὁμοιοθέρμων ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου παραμένει σταθερά, πλὴν μικρῶν τινων διακυμάνσεων, καίτοι ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος μεταβάλλεται. Τοῦτο ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς προασπιστικὰ ἀπὸ τῆς ἀποβολῆς τῆς θερμότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς διαρρυθμιστικὸν μηχανισμόν, διὰ τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἰσορροπία μεταξὺ τῆς παραγομένης καὶ τῆς ἀποβαλλομένης θερμότητος. Τὰ προασπιστικὰ δὲ μέσα, δι' ὧν παρεμποδίζεται ἡ ἀποβολὴ τῆς θερμότητος, εἶναι ὁ ὑποδόριος λιπώδης ἱστός, αἱ τρίχες καὶ τὰ πτερὰ ἐπὶ τῶν πτηνῶν. Ὁ ὑποδόριος λιπώδης ἱστὸς εἶναι κακὸς ἀγωγὸς τῆς θερμότητος, ἕνεκα δὲ τούτου πολὺ βραδέως ἡ θερμότης μεταδίδεται ἐκ τῶν κεντρικῶν μερῶν πρὸς τὸ δέρμα. Ὅσον δὲ παχύτερος εἶναι ὁ λιπώδης ἱστὸς τοσοῦτον μικροτέρα εἶναι ἡ ἀποβαλλομένη θερμότης, καὶ οἱ μύες προασπίζονται ὑπ' αὐτοῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ θηλαστικὰ ζῷα, ἅτινα βιοῦσιν εἰς θαλάσσας πεπηγυίας, διατηροῦσι τὴν θερμοκρασίαν αὐτῶν σταθεράν, ὡς ἔχοντα παχὺν ὑποδόριον λιπώδη ἱστόν, ὅστις προασπίζει τοὺς μῦς καὶ τὰ ἔσω ὄργανα ἀπὸ τῆς ἀποβολῆς τῆς θερμότητος.

Τὰ ζῷα προασπίζονται ἀπὸ τῆς ἀποβολῆς τῆς θερμότητος διὰ τῶν τριχῶν καὶ τῶν πτερῶν, ἀποτελουμένων ἐκ κερατίνης, ἥτις εἶναι κακὸς ἀγωγὸς τῆς θερμότητος· πολὺ ὅμως μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει ὁ ἀήρ, ὅστις περικλείεται ἐντὸς αὐτῶν καὶ ὅστις εἶναι κακὸς ἀγωγὸς τῆς θερμότητος. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχον αἱ τρίχες καὶ τὰ πτερὰ καὶ τὸ σῶμα ἦτο γυμνόν, ἡ στιβὰς τοῦ ἀέρος ἥτις περιβάλλει τὸ γυμνὸν σῶμα θερμαινομένη θὰ ἀνήρχετο πρὸς τὰ ἄνω, τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ θὰ κατελάμβανε ψυχρότερος ἀὴρ κ.ο.κ. Τὴν κίνησιν ὅμως τοῦ περιβάλλοντος τὸ σῶμα ἀέρος ἐμποδίζουσιν αἱ τρίχες καὶ τὰ πτερά, διότι ὁ ἀήρ, ὅστις ὑπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ, θερμαινόμενος ἠρεμεῖ καὶ σχηματίζει περὶ τὸ σῶμα θερμὸν στρῶμα. Διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν ζῴων τὸ τρίχωμα κατὰ τὸν χειμῶνα ἐμφανίζει μακροτέρας καὶ πυκνοτέρας τρίχας ἢ κατὰ τὸ θέρος. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τὰς τρίχας καὶ τὰ πτερὰ ἀναπληροῦσι τὰ ἐνδύματα, ἅτινα παρεμποδίζουσι τὴν ταχεῖαν κίνησιν τοῦ ἀέρος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος.

Ἡ ἀποβολὴ τῆς θερμότητος παρεμποδίζεται οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ ἀέρος, ὅστις εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τοῦ σώματος, ὡς καὶ μεταξὺ τοῦ στρώματος τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀέρος ὅστις εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ἰνῶν τῶν ἐνδυμάτων. Δὲν πρέπει ὅμως ὁ ἀὴρ τῶν ἐνδυμάτων νὰ μένῃ καὶ τελείως ἀκίνητος, διότι οὗτος ἤθελε κορεσθῆ ὑδρατμῶν καὶ οὕτω θὰ καθίστατο καλὸς ἀγωγὸς τῆς θερμότητος. Τὰ ἐνδύματα προσέτι συντελοῦσιν εἰς τὴν ὀλιγωτέραν ἀποβολὴν τῆς θερμότητος δι' ἀκτινοβολίας, διότι ταῦτα, ὡς κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος, ἀπορροφῶσι τὴν ὑπὸ τοῦ δέρματος ἀκτινοβολουμένην θερμότητα, ἥτις παραμένει περισσότερον χρόνον περὶ τὸ σῶμα καὶ τοιουτοτρόπως θερμαίνει τὸν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ σώματος ἀέρα. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ θερμότης ἀποβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τῶν ἐνδυμάτων καὶ δὲν αἰσθανόμεθα ῥῖγος, διότι ἡ ἐξίσωσις τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ σώματος γίνεται διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ σώματος.

Τὰ προασπιστικὰ ὅμως ἅτινα ἀνεφέραμεν, δηλαδὴ ὁ ὑποδόριος συνεκτικὸς ἱστὸς ἐπὶ ζῴων καὶ τὰ ἐνδύματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ διατηρήσωσι τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος σταθερὰν εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὁμοιοθέρμων ζῴων ἐκτελοῦνται διάφοροι ἐπεξεργασίαι, διὰ τῶν ὁποίων, καίτοι ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος μεταβάλλεται, ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος παραμένει σταθερά. Τὸ σύνολον δὲ τῶν ἐπεξεργασιῶν τούτων, αἵτινες γίνονται τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καλοῦμεν διαρρύθμισιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος. Γίνεται δ' αὕτη διττῶς, εἴτε δι' αὐξήσεως τῆς παραγομένης καὶ ἐλαττώσεως τῆς ἀποβαλλομένης, εἴτε δι' ἐλαττώσεως τῆς παραγομένης καὶ αὐξήσεως τῆς ἀποβαλλομένης. Ἡ διαρρύθμισις τῆς θερμότητος εἶναι εἴτε χημικὴ εἴτε φυσική. Ἡ χημικὴ διαρρύθμισις συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν ἢ εἰς τὴν ἐλάτωσιν τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης (δηλαδὴ τῶν καύσεων, αἵτινες τελοῦνται ἐν τῷ ὀργανισμῷ)· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐλάττωσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος παρατηρεῖται αὔξησις τῶν καύσεων τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἐπομένως μεγαλυτέρα παραγωγὴ θερμότητος, κατὰ δὲ τὴν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος γίνονται ὀλιγώτεραι καύσεις καὶ ἐπομένως μικροτέρα παραγωγὴ θερμότητος. Μεγάλη παραγωγὴ θερμότητος ἐπέρχεται ἐκ τῶν καύσεων τῶν μυῶν κατὰ τὴν ἐλάττωσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος. Αἱ καύσεις δ' αὗται τῶν μυῶν εἶναι εἴτε ἑκούσιαι εἴτε ἀκούσιαι, ὅπως κατὰ τὸ ψῦχος ὁ τρόμος τῶν μυῶν, λόγῳ ἐρεθισμοῦ τοῦ δέρματος. Κυρίως ὅμως εἰς τὴν χημικὴν διαρρύθμισιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος συμβάλλει ἡ πρόσληψις τῆς τροφῆς, ἥτις εἶναι μεγαλυτέρα κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ τοιαύτη, ὥστε νὰ παράγεται μεγαλυτέρα ποσότης θερμότητος, ὡς τὰ λίπη, τῶν ὁποίων κάμνουσι μεγάλην χρῆσιν οἱ κάτοικοι τῶν βορείων χωρῶν. Τοὐναντίον δὲ κατὰ τὸ θέρος ἡ ὄρεξις εἶναι ἠλαττωμένη καὶ ἐνστίκτως ἀποφεύγομεν τὰ λίπη. Ἡ δὲ φυσικὴ διαρρύθμισις συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀποβαλλομένης θερμότητος ἐκ τοῦ σώματος διὰ τοῦ δέρματος, ἐκ τῆς συρροῆς τοῦ αἵματος πρὸς αὐτό. Ὅσον δὲ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ συρροὴ τοῦ αἵματος πρὸς τὸ δέρμα, τόσον καὶ ἡ ἀποβολὴ τῆς θερμότητος αὐξάνεται, ὅσον δὲ ὀλιγωτέρα, τόσον καὶ ἡ ἀποβαλλομένη θερμότης ἐλαττοῦται. Ἡ συρροὴ δ' αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς εὐρύνσεως ἢ τῆς στενώσεως τῶν ἀγγείων τοῦ δέρματος, ἥτις τελεῖται ὑπὸ τῶν καλουμένων ἀγγειοκινητικῶν νεύρων· καὶ διεύρυνσις μὲν ἐπέρχεται ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ὑψηλή, στένωσις δὲ ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ταπεινή. Τὸ δέρμα συμβάλλει εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος καὶ διὰ τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος, διὰ τῆς ὁποίας ἀποβάλλεται θερμότης ἐκ τοῦ σώματος. Τούτου ἕνεκεν ἄνθρωπος δύναται νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς θερμοκρασίαν πολὺ μεγαλυτέραν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἂν καὶ ἡ παραγωγὴ θερμότητος δὲν παύει. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῆς μεγάλης ἀποβολῆς θερμότητος λόγῳ αὐξήσεως τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος καὶ ἐξατμίσεως αὐτοῦ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι πρὸς ἐξάτμισιν 1 γραμμ. ὕδατος ἀπαιτοῦνται 0,54 Θ. Ἡ ἀποβαλλομένη δὲ θερμότης ἐκ τοῦ δέρματος διὰ τῆς ἐφιδρώσεως δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς μέγα ποσόν. Οἱ κάτοικοι τῶν τροπικῶν χωρῶν, ὅπου ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος ἐκ 40° ἢ 45°, διατηροῦσι τὴν θερμοκρασίαν αὐτῶν σταθερὰν μόνον διὰ τῆς ἀποβολῆς ἐκ τοῦ δέρματος εἰς τὸν ἀέρα τῶν 2400 Θ., τὰς ὁποίας παράγει ὁ ἐνήλικος κατὰ τὸ 24ωρον· πρέπει δὲ πρὸς ἀποβολὴν τῶν 2400 Θ. νὰ ἐξατμισθῶσι 4,5 λ. ὕδατος· δι' ὃ οἱ ἄνθρωποι τῶν θερμῶν χωρῶν πίνουσι μεγάλην ποσότητα ὕδατος, ἀνερχομένην διὰ τοὺς κατοίκους τῶν τροπικῶν χωρῶν εἰς 10—15 λίτρα, ἐξ ὧν ἀποβάλλονται διὰ τοῦ ἱδρῶτος 12 λίτρα. Ἡ ἔκκρισις τοῦ ἱδρῶτος εἶναι πολὺ ἀφθονωτέρα ἐπὶ τῶν παχυσάρκων ἢ ἐπὶ τῶν ἰσχνῶν. Ἡ ἐφίδρωσις εἶναι τοσοῦτον μεγαλυτέρα, ὅσον ξηρότερος εἶναι ὁ θερμὸς ἀήρ, διὰ τοῦτο εἰς ἀτμοσφαῖραν ξηρὰν γίνεται ἀνεκτὴ θερμοκρασία 50—60°, τοὐναντίον δὲ εἰς ὑγρὸν θερμὸν ἀέρα ὁ ἱδρὼς οὐδόλως ὠφελεῖ, διότι δὲν γίνεται ἐξάτμισις εἰς τὸν πέριξ ἀέρα, ὅστις εἶναι κεκορεσμένος ὑδρατμῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν ζῴων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν γίνεται ἐφίδρωσις, ἡ ἀποβολὴ τῆς θερμότητος γίνεται διὰ τῆς ταχυπνοίας. Οἱ κύνες λ. χ. οἵτινες στεροῦνται ἱδρωτικῶν ἀδένων καὶ ἐπομένως δὲν ἔχουσιν ἐφίδρωσιν, κατὰ τὰ μεγάλα κυνικὰ καύματα ποιοῦσι συχνοτάτας ἀναπνευστικὰς κινήσεις, ἔχοντες τὸ στόμα ἀνοικτὸν καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς τὰ ἔξω. Κατὰ τὰς συχνὰς ταύτας ἀναπνοὰς τὸ ποσὸν τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος φθάνει εἰς τὰς 50—75 λίτρας ἀπὸ 2 λίτρας κατὰ 1′ ὡς συνήθως κατὰ τὴν ἤρεμον ἀναπνοήν.

Ἐπομένως κατὰ τὴν ταχύπνοιαν ταύτην γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος ἐπὶ τῶν βλεννογόνων τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, διὰ τῆς ὁποίας ἀποβάλλεται θερμότης ἐκ τοῦ σώματος, ὅπως καὶ διὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἱδρῶτος ἐπὶ τῶν ζῴων ἅτινα ἱδροῦσι. Τὸ ποσὸν δὲ τοῦ ὕδατος ὅπερ ἐξατμίζεται κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν δύναται νὰ φθάσῃ τὰς 200 λίτρας καθ' ὥραν.

Πρὸς τῇ χημικῇ καὶ φυσικῇ ὅμως διαρρυθμίσει συμβάλλουσιν, ὡς εἴπομεν, καὶ ἄλλοι μηχανισμοί, ὡς οἱ μύες, ἡ διεύρυνσις τῶν ἀγγείων, ἡ ἔκκρισις τοῦ ἱδρῶτος, αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις κλπ. Τῶν μηχανισμῶν τούτων ἡ λειτουργία ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, τὰ δὲ κέντρα τῶν διαφόρων τούτων λειτουργιῶν συνεργάζονται ταυτοχρόνως ἢ καὶ διαδοχικῶς πρὸς διαρρύθμισιν τῆς παραγομένης καὶ ἀποβαλλομένης θερμότητος. Ἡ συνεργασία αὕτη τῶν κέντρων, ἅτινα εὑρίσκονται εἰς διάφορα μέρη τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐκτελεῖται δι' ἰδίου κέντρου, τοῦ κέντρου τῆς θερμότητος, ὅπερ προΐσταται, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἄλλων κέντρων καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκπέμπονται ὤσεις πρὸς αὐτὰ διὰ νευρικῶν ἰνῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ συμπαθητικοῦ συστήματος.

Τὸ κέντρον δὲ τῆς θερμότητος, ὡς ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Ρ. Νικολαΐδη καὶ Σ. Δοντᾶ ἀπεδείχθη διὰ πλείστων πειραμάτων, εὑρίσκεται εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ῥαβδωτοῦ σώματος καὶ τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου. Τὸ ὁμόλογον δὲ ἐρύθημα τοῦ κέντρου τούτου εἶναι ἡ θερμοκασία τοῦ δι' αὐτοῦ κυκλοφορουμένου αἵματος. Πᾶσα δὲ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας τοῦ αἵματος διεγείρει τὸ κέντρον, τοῦτο δὲ τὰ κέντρα τῶν διαφόρων διαρρυθμιστικῶν μηχανισμῶν, καὶ οὕτω διὰ τῆς αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος ἐπιτυγχάνεται ἐν τέλει ἡ κανονικότης αὐτῆς. Διατηρεῖται δὲ κανονικὴ ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος, ἐφ' ὅσον

Digitized by Google

τὸ κέντρον εὑρίσκεται ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει καὶ ἡ διεγερσιμότης αὐτοῦ κανονική. Μεταβαλλομένης ταύτης ἕνεκεν αἰτίας τινός, μεταβάλλεται καὶ τὸ ὕψος τῆς διαρρυθμίσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος· ὥστε, ὅταν ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τῆς ἐγερσιμότητος τοῦ κέντρου, ἡ διαρρύθμισις αὐτοῦ γίνεται εἰς ὑψηλότερον βαθμόν, διότι τότε ἀπαιτεῖται ἰσχυρότερον ἐρέθισμα θερμικόν, ἵνα διεγείρῃ τὸ κέντρον. Ἐὰν δὲ ἡ ἐγερσιμότης τοῦ κέντρου εἶναι ηὐξημένη, ἡ διαρρύθμισις αὐτοῦ γίνεται εἰς χαμηλότερον βαθμόν, διότι καὶ ἀσθενέστερον ἐρέθισμα θερμικὸν εἶναι ἱκανὸν νὰ διεγείρῃ τὸ κέντρον τῆς θερμότητος.

Τῇ ἐπιδράσει διαφόρων αἰτίων εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ ἡ διεγερσιμότης τοῦ κέντρου τῆς θερμότητος, ὁπότε ἡ διαρρύθμισις τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος γίνεται εἰς διάφορον ὕψος, ἀναλόγως τῆς ἐλαττώσεως ἢ τῆς αὐξήσεως τῆς διεγερσιμότητος αὐτοῦ. Καὶ αὔξησιν μὲν διεγερσιμότητος τοῦ κέντρου ἐπιφέρουσι φάρμακά τινα, ὡς ἡ κινίνη, ἡ ἀντιπυρίνη, ἡ μορφίνη κτλ. Ἐλάττωσιν δὲ τῆς διεγερσιμότητος φέρουσι τὸ χλωροφόρμιον, ὁ αἰθήρ, ἡ χλωραλόζη, ὡς καὶ αἱ τοξῖναι τῶν διαφόρων μικροβίων. Ὥστε ὁ πυρετὸς ἐπέρχεται λόγῳ ἐλαττώσεως τῆς διεγερσιμότητος τοῦ κέντρου τῇ δράσει τῶν τοξινῶν τῶν μικροβίων· ὅταν δὲ παρέλθῃ ἡ παθολογικὴ κατάστασις καὶ ἡ διεγερσιμότης τοῦ κέντρου ἐπανέλθῃ εἰς τὸ φυσιολογικόν, ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος κατέρχεται εἰς τὸ κανονικόν. Ι. Ν. ΜΕΝΕΓΑΚΗΣ

—**ζωικὴ κόλλα** *[Χήμ.]*· βλ. λ. *κόλλα*.

—**ζωικὸν ἄλευρον** *['Οργ. Χημ.]*. Ἑτέρα, οὐχὶ λίαν εὔχρηστος, ὀνομασία τοῦ *γλυκογόνου* (βλ. λ.).

—**ζωικὸν ἄμυλον** *['Οργ.Χημ.]*· βλ. λ. *γλυκογόνον*.

—**ζωικὸν ἔριον** *['Εμπορευμ.]*· βλ. λ. *ἔριον*.

—**ζωικὸς ἄνθραξ** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ἄνθραξ* (τ. Δ' σ. 741 β').

—*[Φαρμ.]* Τὸ κυριώτερον εἶδος τοῦ *ζωικοῦ ἄνθρακος* εἶναι ὁ *ὀστεάνθραξ*, ὅστις παράγεται δι' ἀπανθρακώσεως ἐκλιπανθέντων ὀστῶν ἐντὸς σιδηρῶν κερατινῶν, ὅτε λαμβάνεται ὡς παραπροϊὸν καὶ τὸ ζωικὸν ἔλαιον (Oleum animale Dippeli s. Oleum animale foedite). Ὑπόλειμμα τῆς ἀποστάξεως παραμένει ὁ ζωικὸς ἄνθραξ, ὅστις καθαιρόμενος δίδει τὸν καθαρὸν ζωικὸν ἄνθρακα (Carbo animalis depuratus). Ὁ ζωικὸς ἄνθραξ ἔχει εἰς μεγάλον βαθμὸν τὴν ἰδιότητα νὰ προσλαμβάνῃ ἐξ ὑγρῶν χρωστικὰς οὐσίας ἀποχρωματίζων ταύτας, ἰδίᾳ δὲ ἐν θερμῷ καὶ ὅταν τὰ ὑγρὰ εἶναι οὐδέτερα. Εἴδη τοῦ ζωικοῦ ἄνθρακος εἶναι καὶ ὁ *αἱματάνθραξ* (Carbo animalis e sauguine), ὁ *κρεατάνθραξ* (Carbo carnis) καὶ ὁ *λευκωματάνθραξ* (Carbo animalis ex albuminae). Κ. Γ. Μ.

—**ζωικὸς ἠλεκτρισμὸς** *['Ιατρ.]*. Ὁ Galvani, θέτων ἐπὶ μυϊκοῦ ἱστοῦ τὸ ἄρτι παρασκευασθὲν ἰσχιακὸν νεῦρον τοῦ ἑτέρου τῶν σκελῶν βατράχου, ἐπέτυχε νὰ προκαλέσῃ συστολὴν τῶν μυῶν τοῦ σκέλους τούτου, παραδεχθεὶς ὅτι εἰς τὸν μυϊκὸν ἱστὸν ἐνυπάρχει ἠλεκτρικὸν ρευστόν, ὁ κληθεὶς *ζωικὸς ἠλεκτρισμός*. Περὶ τὸν ἠλεκτρισμὸν τοῦτον ἐνησχολήθησαν μετὰ τὸν Galvani πλεῖστοι ὅσοι φυσιοδῖφαι, ὡς οἱ Pfaff, Humboldt, Ritter, Nobili καὶ ἄλλοι, ἰδίως ὅμως ὁ πολὺς du Bois-Reymond, τοῦ ὁποίου αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο κλασσικαί. Οὗτος ἠρεύνησεν οὐ μόνον τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ σπουδαῖα φαινόμενα τῶν ἠλεκτρικῶν ἰχθύων, οἵτινες δι' ἠλεκτρογόνου ἐν αὐτοῖς συσκευῆς παράγουν κατὰ βούλησιν ἠλεκτρικοὺς σπινθῆρας, εἴτε πρὸς ἄμυναν, εἴτε πρὸς σύλληψιν θηράματος. Ἡ ὕπαρξις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἰς τοὺς μῦς, εἰς τὰ νεῦρα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ ὀργανισμοῦ ἀποδεικνύεται διὰ διαφόρων ὀργάνων καὶ δὴ διὰ τοῦ ἐγχόρδου γαλβανομέτρου τοῦ Einthoven ἢ τοῦ τριχοειδοῦς ἠλεκτρομέτρου. Ἐὰν ὄντως συνάψωμεν δι' ἠλεκτροδίων μῦν τινα πρὸς τὸ γαλβανόμετρον, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ μυὸς ἐκπορεύονται ρεύματα, διάφορα τὴν φορὰν καὶ τὴν ἔντασιν, ἀναλόγως πρὸς τὰ μέρη τοῦ μυὸς τὰ πρὸς τὸ γαλβανόμετρον συναπτόμενα. Δυνάμεθα δὲ νὰ μετρήσωμεν τὴν ἠλεκτροκινητικὴν δύναμιν τοῦ μυϊκοῦ ρεύματος διοχετεύοντες διὰ τοῦ γαλβανομέτρου συγχρόνως πρὸς τὸ μυϊκὸν ρεῦμα, ἀλλὰ κατ' ἀντίθετον φοράν, κλάσμα τι τοῦ ρεύματος τοῦ στοιχείου Daniell. Τὸ ρεῦμα τοῦτο αὐξάνομεν ἢ μειοῦμεν, ἄχρις οὗ ἀντισταθμίσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ μυϊκοῦ ρεύματος προκληθεῖσαν ἀπόκλισιν καὶ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸ μηδὲν τὴν μαγνητικὴν βελόνην τοῦ γαλβανομέτρου. Τὸ ζωικὸν ἠλεκτρικὸν ρεῦμα παρατηρεῖται, ἐφόσον οἱ μύες διατηροῦν τὴν ἐγερσιμότητα αὐτῶν, ἐξαφανιζόμενον βαθμηδὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ζῴου, ἐν ἀρχῇ μὲν μετὰ μείζονος ταχύτητος, εἶτα δὲ βραδέως. Ὁλοκλήρου τοῦ μυὸς θανόντος, ρεῦμα δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν αὐτῷ.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

—**ζωικὸς κινητὴρ** *[Μηχανολογ.]*. Καλοῦνται *ζωικοὶ κινητῆρες* οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῷα, ὁσάκις ἡ ἐνέργεια αὐτῶν χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐπιτέλεσιν μηχανικοῦ ἔργου, π.χ. πρὸς ἄρσιν βαρῶν δι' εἰδικοῦ μηχανήματος, πρὸς ἄροσιν τῆς γῆς κ.τ.λ. (βλ. καὶ λ. *ἄνθρωπος* [Μηχανολ.], τ. Δ' σ. 767). Α. Μ.

—**ζωικὸς μαγνητισμὸς** *['Ιατρ.]*. Ἐκλήθη οὕτως ἡ ἐπὶ προσώπων ἢ ἀντικειμένων ἐπίδρασις ἀτόμου τινός, ἀσκοῦντος ταύτην δι' ἰδίου ρευστοῦ, *μαγνητικοῦ* ἢ *ζωικοῦ* καλουμένου, ἢ διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τῆς θελήσεώς του. Τὴν περὶ ζωικοῦ μαγνητισμοῦ ἀντίληψιν ἀνάγουν εἰς τὸν Παράκελσον. Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις πολὺ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐνδιέτριψε καὶ ὅστις ἐδημιούργησεν ἰδίαν θεωρίαν, εἶναι ὁ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀκμάσας Γερμανὸς ἰατρὸς Μέσμερ. Κατὰ τοῦτον, ὁ μαγνητισμὸς εἶναι ρευστόν, ὅπερ πληροῖ τὸ σύμπαν καὶ διατηρεῖ τὰς μεταξὺ τῶν οὐρανίων σωμάτων σχέσεις. Ὡς δὲ ὁ γήινος μαγνητισμός, ἐπιδρῶν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μαγνήτου, καθορίζει ἐν αὐτῷ δύο ἀντιθέτους πόλους, οὕτω καὶ τὸ παγκόσμιον ρευστόν, ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν ζῴων, ἐγκαθιστᾷ ἐν αὐτοῖς ὁμοίους πόλους. Τὸ ρευστὸν τοῦτο, δι' οὗ πληροῦται ὁ ἄνθρωπος, δύναται κατὰ βούλησιν νὰ ἐκπέμψῃ οὗτος καὶ νὰ παραγάγῃ δι' αὐτοῦ διάφορα ἀποτελέσματα. Ἡ θεωρία τοῦ Μέσμερ εὗρε πολλοὺς ὀπαδοὺς ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ καταλάβῃ καὶ θέσιν τινὰ ὡρισμένην ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Τέλος ὁ ζωικὸς μαγνητισμός, ἀπὸ τοῦ Charcot (1860) καὶ ἐντεῦθεν, ἔλαβεν ἄλλην σημασίαν, τὴν σημασίαν τοῦ συνόλου τῶν θεωριῶν καὶ τῶν γεγονότων τῆς ὑπνώσεως καὶ τῆς ὑποβολῆς.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ζωικότης, *—ητος* (ἡ)· ἡ ἰδιότης, ἡ φύσις τοῦ ζῴου.

Ζωΐλος.—1) Ἀρχαῖος γραμματικὸς καὶ ρήτωρ, ἐξ Ἀμφιπόλεως ἢ ἐξ Ἐφέσου μὲν καταγόμενος, διαμένων δὲ εἰς Ἀμφίπολιν (διὸ καὶ ὁ Πλίνιος τὸν ἀποκαλεῖ *Μακεδονικόν*), ἀκμάσας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα. Τὸ ὄνομά του κατέστη παροιμιῶδες ἐπὶ παντὸς μικρολόγου κριτικοῦ, εὐαρεστουμένου ν' ἀνακαλύπτῃ ἀφορμὰς ἐλέγχου καὶ ψόγου· καὶ τοῦτο λόγῳ ἀπηνοῦς κριτικῆς ἣν ἤσκησε κατὰ τοῦ Ὁμήρου, δι' ἣν κατὰ Βιτρούβιον (Ι, 1) καὶ Σουΐδαν ἐσταυρώθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἐκλήθη καὶ Ὁμηρομάστιξ ἢ κύων ρητορικός. Τὰ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀναφερόμενα ἔργα του εἶναι: Κατὰ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως λόγοι ἐννέα, ψόγος Ὁμήρου, Περὶ Ἀμφιπόλεως, Ἱστορία ἀπὸ Θεογονίας ἕως τῆς Φιλίππου τελευτῆς, Κατὰ Πλάτωνος, Κατὰ Ἰσοκράτους τοῦ ρήτορος, κ. ἄ.

—2) Θεῖος τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις τὸν ἐφιλοξένησεν ἐν Λέσβῳ καὶ τὸν συνέστησεν εἰς τὸν Φερεκύδην κατὰ Διογένη Λαέρτιον (VIII, 1, 2).

—3) Φιλόσοφος Περγαῖος, ἴσως τῆς κυνικῆς σχολῆς, διότι ἀναφέρεται ὑπὸ Διογένους Λαερτίου (VI 2, 37) ὡς συγγράψας περὶ Διογένους.

—4) Ἀρχαῖος νομισματογλύφος, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Γνωστὸς ἔκ τινων ἀργυρῶν τετραδράχμων κοπέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Περσέως (178—168 π. Χ.). Τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουσιν ἔνθεν μὲν ἀετὸν μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας ἐντὸς στεφάνου καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «βασιλέως Περσέως», ἔνθεν δὲ τὴν προτομὴν τοῦ Περσέως φέροντος πώγωνα καὶ διάδημα ἐν τῇ κεφαλῇ. Κάτωθεν δὲ τῆς προτομῆς ὁ νομισματογλύφος ἀνέγραψε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα. Ε. Λ.—Ν. Χ. Κ.

—**Ζωΐλος (ἅγιοι).** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναφέρονται μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα τρεῖς μάρτυρες ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσαντες καὶ ἑορταζόμενοι τὴν 3 Μαρτίου, τὴν 13 Ἀπριλίου καὶ τὴν 22 Δεκεμβρίου, δύο δὲ ἐν τῷ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἑορταζόμενος τὴν 24 Μαΐου μετὰ τεσσάρων ἄλλων καὶ ὁ ἐν Κορδούῃ τῆς Ἱσπανίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—306) πιθανῶς μαρτυρήσας μετὰ δεκαεννέα ἄλλων Χριστιανῶν καὶ ἑορταζόμενος τὴν 7 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

—**Ζωΐλος.** Ἐπίσκοπος Ἄνδρου ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος, ὁ ἀρχαιότερος τῶν γνωστῶν ἐπισκόπων τῶν Κυκλάδων. Γ. Ι. Κ.

Ζωιόπουλος, Θρασύβουλος· βλ. *Δάφνης* Στέφανος.

—**Ζωιοπούλου Αἰμιλία**· βλ. *Δάφνη* Αἰμιλία.

Ζώιππος. Γαμβρὸς τοῦ Ἱερωνύμου βασιλέως τῶν Συρακουσῶν, ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρέσβυς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ Πτολεμαίῳ Δ' τῷ Φιλομήτορι.

ζωισίτης (ὁ) (Zoïsit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι πυριτικὸν ἅλας τοῦ ἀσβεστίου καὶ ἀργιλλίου μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον

$HCa_2\,Al_3\,Si_3\,O_{13}$ (ἢ $Ca^2\,Al_2\,[Al.\,OH]\,[Si\,O_4]^3$).

Εὑρίσκεται εἰς κρυστάλλους ὁλοεδρικοὺς τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι ἐμπεφυκότες, ἐπιμήκεις, συχνότερον κεκαμμένοι ἢ καμπυλωμένοι. Συνήθως παρουσιάζεται εἰς χειροπληθῆ εὐρυραβδοειδῆ τεμάχια ἢ εἰς συσσωματώματα ραβδώδη μέχρις ἰνώδη.

Ὁ ζωισίτης ἔχει σχισμὸν τέλειον, θραῦσιν ἀνώμαλον, σκληρότητα 6ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,25—3,37, λάμψιν ὑελοειδῆ ἢ μαργαριτοειδῆ καὶ χρῶμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεφρόχρουν, ἀλλὰ καὶ κιτρινωπὸν ἢ πρασινωπόφαιον, σπανίως δὲ πράσινον (ὅπως οἱ ὡραῖοι κρύσταλλοι ἐκ τῆς Ducktown τῆς Tennessee) καὶ καστανωπόν. Ροδέρυθρος ζωισίτης, ὅπως ὁ εἰς τὴν Souland τοῦ Telemarken καὶ ἀλλαχοῦ εὑρισκόμενος καλεῖται θουλίτης. Ἔχει τὴν ἰδίαν χημικὴν σύνθεσιν μὲ τὸ *ἐπίδοτον* (βλ. λ.), στερεῖται ὅμως τοῦ σιδήρου, τοῦ ἐπιδότου, ἂν καὶ ὀλίγον ὀξείδιον ἀργιλλίου (Al_2O_3) ἀντικαθίσταται ὑπὸ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου (Fe_2O_3).

Ὁ ζωισίτης εἶναι μεταμορφωσιγενὲς ὀρυκτόν. Ἀπαντᾷ ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν, κυρίως κεροστιλβούχων σχιστολίθων, ὡς π. χ. ἐντὸς ἀμφιβολιτῶν καὶ ἐκλογιτῶν, ἐντὸς γάββρων διὰ δυναμομεταμορφώσεως ἐξηλλοιωμένων, σπανίως ἐντὸς γρανίτου, μεμονωμένως εἴς τινα κοιτάσματα μεταλλευμάτων σιδήρου καὶ χαλκοῦ, ὡς καὶ εἰς ἀσβεστούχους κερατίτας.

Εὑρέθη ἄχρι τοῦδε εἰς τὰ Fichtelgebirge, εἰς τὴν Μοραβίαν, τὴν Καρινθίαν, τὸ Σαλτζβοῦργον, εἰς τὸ Τυρόλον, εἰς τὴν Ducktown τῆς Tennessee καὶ ἀλλαχοῦ. Ὡς *θουλίτης* εἰς τὴν Τραβερσέλλαν τοῦ Πεδεμοντίου, εἰς τὴν Souland τοῦ Telemarken.

Ἐν Ἑλλάδι παρουσιάζεται ὡς κύριον συστατικὸν τοῦ σωσσυρίτου μὲ ἀλβίτην, ἐπίδοτον, παραγονίτην καὶ χαλαζίαν, εἰς τὸν σωσσυριτικὸν γάββρον καὶ εἴς τινας γλαυκοφανίτας τῆς νήσου Σύρου. Μεγάλοι ἐπίσης κρύσταλλοί του εὑρέθησαν εἰς τὴν Σύρον εἰς φλέβας μὲ ἐπίδοτον καὶ χαλαζίαν. Γ. Κ. Γ.

Ζωκοὺρ (Zaucourt). Οἰκογένεια διαδραματίσασα μέγα πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας, ἐξ ἧς κατήγετο. Διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ κλάδους, οἵτινες πάντες ἐξυπηρέτησαν τὴν Γαλλίαν κατὰ διαφόρους περιόδους. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης διεκρίθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν διοίκησιν καὶ τὸν στρατόν, εἷς δὲ τῶν κλάδων της παρέμεινεν εἰς τὸν προτεσταντισμόν. Θ. Β.

—**Ζωκοὺρ** (Jaucourt) ***Ἀρνόλδος - Φραγκῖσκος***, *μαρκήσιος ντέ—*. Ἀνεψιὸς τοῦ *Λουδοβίκου Ζωκούρ*. Γάλλος πολιτικὸς (1757—1852). Δεκαεξαετὴς κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πρίγκιπος Κοντὲ ὡς ὑπολοχαγὸς εἰς τὸ σύνταγμα τῶν δραγόνων τοῦ Λαγγεντόκ, προήχθη τῷ 1777 εἰς λοχαγὸν καὶ ἠκολούθησε τῷ 1780 τὴν ἐκστρατείαν τῆς Γενεύης, καθ' ἣν προήχθη εἰς συνταγματάρχην. Τῷ 1791 ἐξελέγη πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἐγένετο μέλος τῆς ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτροπῆς, παραιτηθεὶς βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς 10 Αὐγούστου 1792 κατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς. Ἀφεθεὶς ἐλεύθερος τῇ ἐπεμβάσει τῆς κυρίας Στάελ κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν σφαγῶν τοῦ Σεπτεμβρίου ἀπεμακρύνθη τῆς Γαλλίας, ἀκολουθήσας τὸν Ταλλεϋράνδον ὡς γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς εἰς Λονδῖνον. Μετὰ τὴν καρατόμησιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἐγκατεστάθη εἰς Ἑλβετίαν. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Βοναπάρτου τῆς 10 Νοεμβρίου 1799, ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ φίλου του Ταλλεϋράνδου, καὶ διωρίσθη δικαστὴς καὶ εἶτα πρόεδρος δικαστηρίου, τῷ δὲ 1803 διωρίσθη γερουσιαστὴς καὶ ἐγένετο ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ Ἰωσὴφ Βοναπάρτου, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν εἰς Νεάπολιν καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος. Ὅταν ἤρξατο κλίνων πρὸς τὴν δύσιν του ὁ ἀστὴρ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὁ Ζωκούρ, εὑρισκόμενος εἰς Παρισίους, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς πάσας τὰς πολιτικὰς ραδιουργίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἐγένετο τὸ μέγαρον τοῦ Ταλλεϋράνδου. Τὰ παλαιὰ φιλοβασιλικὰ αἰσθήματά του ἀνέζησαν καὶ τὸν Ἀπρίλιον 1814 μετέσχε τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἥτις, σχηματισθεῖσα κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν συμμάχων εἰς Παρισίους, ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Λουδοβῖκον ΙΗ'. Κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Ταλλεϋράνδου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ συνέδριον, ὁ Ζωκοὺρ ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, κατὰ τὴν ἐπάνοδον δὲ ἐξ Ἔλβας τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξεν εἷς τῶν πέντε πολιτικῶν ἀνδρῶν, οὓς ἔθεσεν ἐκτὸς νόμου ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ προτοῦ φθάσῃ οὗτος εἰς Παρισίους, ὁ Ζωκοὺρ ἀπεμακρύνθη τῆς Γαλλίας, ἀκολουθήσας τὸν Λουδοβῖκον ΙΗ' εἰς Γάνδην. Ἡ μάχη τοῦ Βατερλὼ ἐπανέφερεν αὐτὸν εἰς Παρισίους, καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ΙΗ' ἀνέθεσεν εἰς τοῦτον τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ἐξ οὗ παρῃτήθη μετά τινας μῆνας, γενόμενος μέλος τοῦ ἰδιαιτέρου συμβουλίου τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Καρόλου Ι' ὁ Ζωκοὺρ ἠκολούθει εἰς τὴν Γερουσίαν τὴν τακτικὴν τοῦ Ταλλεϋράνδου καὶ ἀνεμίχθη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830, ἥτις ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Λουδοβῖκον-Φίλιππον, μεθ' οὗ συνεδέθη καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτὸν πιστὸς μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848, ἥτις κατέρριψε τοῦτον τοῦ θρόνου, ἀπεμάκρυνε δὲ καὶ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς τὸν Ζωκούρ, ὅστις διήρχετο ἤρεμον βίον εἰς τὸ κτῆμα αὐτοῦ Πρέλ. Τῷ 1851 ὑπεστήριξε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Ναπολέοντος ὡς προέδρου τῆς δημοκρατίας καὶ ἐπιστοέ-

Digitized by Google

ψας εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον ἀπέθανε τὸ ἑπόμενον ἔτος. θ. β.

—Ζωκοὺρ (Jaucourt), *Λουδοβῖκος, ἱππότης ντὲ—*. Γάλλος λόγιος καὶ συγγραφεὺς (1704—1779). Ἐσπούδασε τὴν θεολογίαν, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐν Ὁλλανδίᾳ, ὅπου συνεδέθη μετὰ τοῦ Τροσέν. Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους τῷ 1736 διῆλθε τὴν ζωήν του ἐν μέσῳ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ φιλολογικοῦ κύκλου τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἔργον ὅπερ ἐξυψώνει τοῦτον εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων εἶναι ἡ συμμετοχή του εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας» τοῦ Ἀλαμπὲρ καὶ τοῦ Διδερότου, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἄρθρων. Ἡ βαθεῖα γνῶσις τῶν κυριωτέρων γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν φιλολογιῶν αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ μέγας βοηθὸς τῶν γλωσσολογικῶν καὶ ἀναλυτικῶν αὐτοῦ ἔργων, ἅτινα ἐδημοσίευεν ἐκτὸς τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας». Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐνδόξων φίλων του ἐγένετο εἷς τῶν σπουδαιοτέρων κηρύκων τῶν νέων ἰδεῶν περὶ ἐλευθερίας, αἵτινες παρεσκεύασαν τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τῆς ὁποίας ἑστία καὶ ὄργανον ὑπῆρξεν ἡ «Ἐγκυκλοπαιδεία». Κατέλιπεν ἐπίσης πλῆθος ἐπιστημονικῶν ὑπομνημάτων πρὸς διαφόρους Ἀκαδημίας καὶ ἐπιστημονικὰς ἑταιρείας, πρὸς δὲ βιογραφίαν τοῦ Λεϊβνιτίου. Περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του ἀπῆλθε τῶν Παρισίων καὶ ἐγκατέστη εἰς Κομπιένην, ὅπου καὶ ἀπέθανε. θ. β.

Ζῶλα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πάλης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 181.

ζῶμα (τό)· τὸ περὶ τὴν ὀσφὺν ζωννύμενον ἔνδυμα· || ζώνη, ζωστήρ, κοιν. *ζωνάρι*.

— *[Ἀρχ.]* Τὸ ζῶμα (*ζῶσμα, περίζωμα, διάζωμα, περιζώστρα*, λατ. cinctus) ἐσήμαινεν εἰδικώτερον: 1) Γυναικεῖον ἔνδυμα, κεκοσμημένον κατὰ τὰ ἄκρα διὰ κροσσῶν καὶ φερόμενον ἐξωτερικῶς, ἰδίως ὑπὸ τῶν γραιῶν. 2) Ἐλαφρὸν ὕφασμα περιτυλισσόμενον περὶ τὰ αἰδοῖα («τὸ ὑπὸ τὰ αἰδοῖα σκέπασμα») καὶ φερόμενον ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων εἰς βαρείας ἐπιχειρήσεις καὶ ὑποχρεωμένων νὰ μένουν γυμνοὶ («ἀχίτωνες»). Παρ' Ὁμήρῳ ζῶμα φέρουν μάγειροι καὶ ἐργάται ἐπεξεργασίας μετάλλου. Ἐπὶ ἀναγλύφου τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου παρίστανται φέροντες τοῦτο ἀθληταί, ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως φέρουν ζῶμα ἐν σχήματι σημερινῆς ποδιᾶς κήρυκες, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ σάτυροι, ἀγρόται κ. ἄ. 3) Στερεὸν ὕφασμα ἢ μετάλλινον περίβλημα φερόμενον περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τὰ αἰδοῖα ἐπὶ τοῦ δέρματος ἢ καὶ ἄνωθεν τοῦ χιτῶνος ὑπὸ τῶν μαχητῶν, πυκτῶν καὶ παλαιστῶν· τοιοῦτον ἦτο πιθανῶς καὶ τὸ ὑπὸ Στράβωνος ἀναφερόμενον «ζῶμα χαλκοῦν» τῶν γυναικῶν τῶν Κίμβρων, αἵτινες συνώδευον τοὺς ἄνδρας των εἰς τοὺς πολέμους λευχειμονοῦσαι καὶ γυμνόποδες. —π.

ζωμήρυσις (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Εἶδος μαγειρικοῦ ἀγγείου ἀναφερομένου ὑπὸ Ἀντιφάνους τοῦ κωμικοῦ ἔν τινι καταλόγῳ «δημιοπράτων» κ. ἄ. Ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἐξάφρισμα τῶν βραζομένων φαγητῶν («λίπους ἀφρηλόγος») καὶ πρὸς μετάγγισιν τοῦ ζωμοῦ ἐκ μεγαλυτέρων δοχείων εἰς τὰ πινάκια, ὅπως δηλαδὴ ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ «οἰνήρυσις» διὰ τὴν μετάγγισιν τοῦ οἴνου. Τινὲς ὑποθέτουν τὴν ζωμήρυσιν ὡς εἶδος μεγάλης κουτάλας παραλλαγὴν τῆς τρυηλίδος ἢ τορύνης (λατ. trulla). —π.

ζωμοδόχος (ἡ)· ἀγγεῖον δεχόμενον τὸν ζωμόν, τὸ εἰς ὃ κενοῦται ὁ ζωμός, κοιν. *σουπιέρα*.

ζωμοθεραπεία (ἡ)· ἡ διὰ ζωμοῦ θεραπεία, ἡ χρῆσις τοῦ ζωμοῦ κρέατος ὡς θεραπευτικοῦ ἢ διαιτητικοῦ μέσου.

— *[Ἰατρ.]* Ἡ *ζωμοθεραπεία* ἢ *ὠμοθεραπεία* εἶναι μέθοδος θεραπευτική, χρησιμοποιοῦσα τὸν χυμὸν τοῦ ὠμοῦ κρέατος ἢ τὸ μυϊκὸν πλάσμα. Τὴν μέθοδον ταύτην εἰσήγαγον οἱ Ρισὲ καὶ Ἑρικούρ ἐναντίον τῆς φυματιάσεως καὶ τῶν καχεκτικῶν ἢ ἐξαντλητικῶν καταστάσεων, ἤτοι τῆς ἀναιμίας, τῆς χλωριάσεως, τῆς παιδικῆς ἀτροφίας, τῆς νευρασθενείας, τῆς κοπώσεως κλπ., κατόπιν ἐρευνῶν, ἃς ἐνήργησαν οὗτοι διὰ πειραματικῆς φυματιάσεως τῶν κυνῶν. Τὸν χυμὸν τοῦ κρέατος ἀπολαμβάνομεν χρησιμοποιοῦντες διαφόρους συσκευάς, οἷα ἡ τοῦ A. Petit, εἶδος πιεστηρίου ἐν ᾧ τὰ τεμάχια τοῦ κρέατος συνθλίβονται μεταξὺ διατρήτων δίσκων, τοῦ προϊόντος τῆς συνθλίψεως ἐκρέοντος δι' εἰδικοῦ κρουνοῦ τοῦ στομίου. σ. γ. σ.

ζωμόκυβοι (οἱ) *[Χημ. Τροφ.]*. Εἶναι εἰς στερεὰν κατάστασιν καὶ ὑπὸ μορφὴν κύβων φερόμενα εἰς τὸ ἐμπόριον μίγματα, συνιστάμενα ἐξ ἐκχυλίσματος κρέατος, ἅλατος μαγειρικοῦ, φυτικῶν ἐκχυλισμάτων καὶ ἀρτυμάτων (μπαχαρικῶν). Δι' ἁπλῆς διαλύσεως εἰς θερμὸν ὕδωρ παρέχουσιν εὐγευστότατον ζωμόν. Εἰς τὸ ἐμπόριον ἐπίσης κυκλοφοροῦσιν ἀναπληρώματα τούτων, συνιστάμενα ἐκ τῶν αὐτῶν ὑλῶν πλὴν τοῦ ἐκχυλίσματος κρέατος, ὅπερ ἔχει ἀναπληρωθῆ δι' εἰδικῶς κατειργασμένης καζεΐνης ἢ ἄλλων ὑλῶν. σ. γ.

ζωμὸς (ὁ)· τὸ διὰ βρασμοῦ μεθ' ὕδατος λαμβανόμενον ἀφέψημα κρέατος συνήθως ἢ καὶ λαχάνων, κοιν. *ζουμί* ἢ *σούπα*: «ζωμὸς κρέατος — ὄρνιθος» || «μέλας ζωμός» (βλ. κατωτ.).

— *[Ἐγκυκλ.]* Ὁ *ζωμὸς* εἶναι τροφὴ ἐξόχως τονωτική, κατάλληλος διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἀδυνάτους ὀργανισμούς, θρεπτικώτερος δὲ καθίσταται ὅταν εἶναι θερμός. Ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τοῦ γεύματος ὁ ζωμὸς ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔχει ἀφαιρεθῆ τὸ πάχος εἶναι τὸ καλύτερον ὀρεκτικὸν καὶ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πεψίνης εἰς τὸ γαστρικὸν ὑγρόν. Οἱ ρευματικοὶ ἐν τούτοις πρέπει ν' ἀποφεύγουν τὸν ζωμόν, διότι αὐξάνει τὸ οὐρικὸν ὀξύ.

Ὁ ζωμὸς παρασκευάζεται ὡς ἑξῆς: θέτομεν τὸ κρέας ἐντὸς πηλίνου κατὰ προτίμησιν δοχείου καὶ καλύπτομεν ἐξ ὁλοκλήρου μὲ ὕδωρ ψυχρόν. Εἰς αὐτὸ προσθέτομεν ἀνάλογον ἅλας καὶ πιπέρι, μίαν ἢ καὶ δύο πατάτας καθαρισμένας, ὀλίγα καρότα, σέλινον καὶ ὁλόκληρον κρόμμυον. Θέτομεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ μόλις βράσῃ τὸ νερὸ ἀφαιροῦμεν ἐπανειλημμένως μὲ τρυπητὴν κουτάλαν τὸν ἀφρόν, ὁ ὁποῖος ἐπιπολάζει («ξαφρίζομεν»). Κατόπιν κανονίζομεν τὴν πυρὰν νὰ εἶναι μετρία (σιγανὴ) καὶ ἀφίνομεν τὸ κρέας νὰ βράσῃ ἐπὶ 2—3 ὥρας τοὐλάχιστον, τῆς διαρκείας τῆς βράσεως ἐξαρτωμένης ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ κρέατος. Μόλις βράσῃ τὸ κρέας περνοῦμεν τὸ ὅλον ἀπὸ τὸ τρυπητόν.

Τὸν ζωμὸν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὴν κατασκευὴν διαφόρων εἰδῶν σούπας ἢ καὶ πιλαφιοῦ ἢ καὶ νὰ τὸν σερβίρωμεν ὅπως ἔχει, ζεστὸν ἢ παγωμένον, ἐντὸς κυπέλλων. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ἀφαιροῦμεν τὸ πάχος του περνῶντες τὸν ζωμὸν ἀπὸ λεπτὸν λινοῦν πανίον. Τὸ χρῶμα τοῦ ζωμοῦ καθιστῶμεν κατὰ προτίμησιν βαθύτερον, χρωματίζοντες αὐτὸν μὲ ὀλίγην ζάχαρην καμμένην.

— **ζωμὸς θρεπτικὸς** *[Μικροβ.]*. Ἀποτελεῖ οὗτος τὸ συνηθέστερον καὶ καταλληλότατον θρεπτικὸν ὑλικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ δύνανται εὐχερῶς ν' ἀναπτυχθῶσι τὰ πλεῖστα τῶν γνωστῶν μικροβίων. Παρασκευάζεται διὰ βρασμοῦ βοείου κρέατος ἄνευ λίπους καὶ τενόντων καὶ εἰς τὸ οὕτω λαμβανόμενον ὕδωρ ἐκ κρέατος προστίθεται ποσότης μαγειρικοῦ ἅλατος καὶ ξηροῦ πεπτοῦ τοῦ Witte. Σημασίαν μεγίστην διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ζωμοῦ ἔχει ἡ ἀντίδρασις αὐτοῦ, ἥτις πρέπει νὰ εἶναι οὐδετέρα ἢ ἀσθενῶς ἀλκαλική. Ὑπάρχουσι δὲ διάφοροι τρόποι διακανονισμοῦ τῆς τοιαύτης ἀντιδράσεως. Εἰς τὸν οὕτω παρασκευασθέντα ζωμὸν δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλας οὐσίας, ὡς σταφυλοσάκχαρον, γλυκερίνην κλπ. κ. κ.

— **ζωμὸς μέλας** *[Ἀρχ.]*. Τοῦτο τὸ ὄνομα ἔλαβεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους (*Πλουτ. Λυκ.* 12) ἡ *βαφὰ* ἢ *αἱματία* τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἥτις ἦτο τὸ κυριώτερον ἐν τοῖς ἀνδρείοις ἢ φειδιτίοις (συσσιτίοις) τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ἔδεσμα. Ἦτο δὲ τὸ φαγητὸν τοῦτο κρέας χοίρειον, τὸ ὁποῖον εἶχε βρασθῆ ἐντὸς αἵματος καὶ εἶχεν ἀρτυθῆ μὲ ἅλας καὶ ὄξος. Ἐκ τοῦ φαγητοῦ τούτου ἐλάμβανεν ἕκαστος ὡρισμένην μερίδα, τὴν ὁποίαν συνέτρωγε μετὰ μάζης (κριθίνου ἄρτου), ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ὅσην ἤθελεν, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸν παρατιθέμενον οἶνον. Ὁ μέλας οὗτος ζωμός, ἡ μᾶζα καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συμπαρατιθέμενα εἰς τὴν τράπεζαν τραγήματα, ἐλαῖαι, τυρός, σῦκα, συναπετέλουν τὸ συνήθες γεῦμα, αἶκλον ἢ ἄϊκλον καλούμενον, τῶν συσσιτούντων Σπαρτιατῶν. Πολλάκις ὅμως προσεφέροντο, πλὴν τῶν εἰρημένων τροφῶν, ὑπό τινος τῶν φειδιτῶν καὶ ἄλλαι τροφαὶ πολυτελέστεραι καὶ ποικιλώτεραι, αἵτινες ὠνομάζοντο ματτύη καὶ συναπετέλουν τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν φαγητῶν, ἥτις ἐκαλεῖτο ἐπαικλα ἢ ἐπαΐκλα, καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ψητὸν κρέας, προερχόμενον ἐκ θυσίας, ἢ πτηνά, ἄγρια ἢ ἥμερα, ἢ ἰχθῦς, ἢ ἀμνούς, ἢ ἄρτον ἐκ σίτου, ὅστις διὰ τὴν σπάνιν ἐθεωρεῖτο ἀπολαυστικώτατον ἔδεσμα κ.ο.κ. Ὁ βαφὰ ἐθεωρεῖτο εὐτελὲς καὶ ἀηδὲς ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων φαγητόν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διεκωμῳδουν τοὺς Σπαρτιάτας οἱ ἐν Ἀθήναις κωμικοὶ ποιηταί. Τὸν μέλανα ὅμως ζωμὸν καθίστων τροφὴν εὔγευστον καὶ εὔπεπτον αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὰ λουτρὰ αὐτῶν εἰς τὸν Εὐρώταν.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται ἔπαυσαν νὰ εἶναι λιτοδίαιτοι, ὁ μέλας ζωμὸς προσεφέρετο μόνον πρὸς ψιλὴν δήλωσιν, ὅτι ἐτηρεῖτο τὸ πάτριον ἔθος. καψ.

ζωμοτάριχος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Εἶδος φαγητοῦ, ἅπαξ μόνον μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀλέξιδος ἐν «Γυναικοκρατίᾳ», πρὸς τὸν ὁποῖον παραβάλλεται ὁ ὑποκριτὴς Ἱπποκλῆς. Τινὲς θεωροῦν τὸν ζωμοτάριχον ὡς σοῦπαν ἐκ ταριχευμένου κρέατος ἢ ἰχθύων, ἄλλοι δὲ ὡς πεπηγμένον ζωμόν, ἐστεγνωμένον καὶ ἁλατισμένον δι' ὁδοιπορίαν. — π.

Ζωμπὲρ (Jaubert), *Πέτρος-Ἀμεδαῖος-Αἰμιλιανὸς-Πρόβος*. Γάλλος ἀνατολιστὴς (1779—1847). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σιλβέστρου de Sacy, συμμετασχὼν εἰς τὴν εἰς Αἴγυπτον ἀποστολήν, ἔγινε καθηγητὴς τῆς τουρκικῆς, ἠκολούθησε κατόπιν τὸν Sebastiani εἰς τὴν Ἀνατολὴν (1802), τὸν Brune εἰς Κωνσταντινούπολιν (1804) καὶ ἀπεστάλη τῷ 1805 εἰς Περσίαν, ἵνα διαπραγματευθῇ συνθήκην μετὰ τοῦ σάχου. Διετέλεσεν ἐπίσης γραμματεὺς καὶ διερμηνεὺς τοῦ βασιλέως τῷ 1819, καθηγητὴς τῆς περσικῆς ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας καὶ διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Συνέγραψε: «Ταξίδιον εἰς Ἀρμενίαν καὶ Περσίαν τῷ 1805—1808» (1821), «Στοιχεῖα τουρκικῆς γραμματικῆς» (1823—1824) κλπ. —β

Ζωναῖος. Τεχνογράφος καὶ ἐπιστολογράφος, πιθανῶς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, γνωστὸς μόνον ἐκ τοῦ Σουΐδα, ἀναφέροντος, ὅτι ἔγραψεν ἐρωτικὰς καὶ ἀγροικικὰς ἐπιστολάς. Εἰς τὸν Ζωναῖον τοῦτον ὑπέβαλεν ὁ νοθευτὴς Παλαιόκαππας ἐν τῷ Παρισινῷ κώδικι 2929 καὶ τὸ ἀνώνυμον βιβλίον «Περὶ σχημάτων», ὡς ἀπέδειξεν ὁ L. Cohn (Phil. Abhandl. an Hertz σ. 128 ἑ.). —π.

Ζωναρᾶς, *Ἰωάννης*. Βυζαντινὸς χρονογράφος «μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης καὶ πρωτασηκρῆτις», ἤτοι διοικητὴς τῆς σωματοφυλακῆς καὶ συγχρόνως προϊστάμενος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραφείου. Κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἤκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν πρώτων Κομνηνῶν (τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' ἕως τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος). Ἄγνωστον εἶναι πόσα ἔτη διεχειρίσθη τὸ ἀνώτατον λειτούργημα αὐτοῦ, γνωρίζομεν δέ, ὅτι, ὅπως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους Βυζαντινοὺς ἄρχοντας, κατέληξεν ὡς μοναχὸς εἰς ἓν μοναστήριον τῶν Πριγκιποννήσων, καὶ ἠσχολήθη ἐν τῇ μονώσει αὐτοῦ εἰς τὴν συγγραφὴν μακροῦ ἱστορικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐθεώρει ὡς «Σύνοψιν ἱστοριῶν».

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὅπως συνηθίζουν οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ἐκθέτει ὁ Ζωναρᾶς ἀφ' ἑνὸς μὲν γενικὰς σκέψεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν αἰτίαν τῆς συγγραφῆς καὶ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι προέβη εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου του, διότι παρεκινήθη ὑπὸ τῶν φίλων του, «σύντομον ἱστορίαν ἐκδεδωκέναι, συνοπτικῶς διδάσκουσαν τοὺς ἐπιόντας τὸ σύγγραμμα τὰ καιριώτερα τῶν πεπραγμένων» (*Ζωναρᾶ*, Χρονικόν, τ. Α' σ. 3—7, ἐκδ. *Βόννης*). Τὸ σύγγραμμα τοῦ Ζωναρᾶ δὲν εἶναι ἱστορία, ἀλλὰ χρονογραφία. Εἰς τὰ χειρόγραφα ὑπάρχουν οἱ παράτιτλοι: «Ἐπιτομὴ ἱστοριῶν συλλεγεῖσα καὶ συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ» καὶ «Χρονικὸν τοῦ τιμιωτάτου μοναχοῦ κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ». Εἰς τὸ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης τρίτομον τοῦτο ἔργον περιλαμβάνεται χρονογραφικῶς ἡ γενικὴ ἱστορία ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τὰς ἡμέρας τοῦ συγγραφέως. Ὡρισμένως δὲ ἡ ἐξιστόρησις λήγει εἰς τὸ ἔτος 1118, τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.

Τὸ χρονικὸν τοῦ Ζωναρᾶ διεσώθη εἰς πολλὰ χειρόγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι δύο κώδικες τοῦ Μονάχου (Monacensis 324 καὶ 93) καὶ ὁ Παρισινὸς (Parisinus), ὁ ὁποῖος φέρει καὶ τὸ σημείωμα τῆς χρονολογίας τῆς ἀντιγραφῆς: «Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τάχα καὶ μοναχοῦ Μωχίου τοῦ Ταράνη, μηνὶ Ἀπριλλίῳ πεντεκαιδεκάτῃ, ἡμέρα ς', ἰνδ. β', ἔτους ,ςψϞζ'· δόξα σοι ἁγία Τριὰς πάντων ἕνεκα» (ἢ χρονολογία ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6797 = 1289 μ. Χ.). Ὁ πρῶτος ἀσχοληθεὶς περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ζωναρᾶ, ὁ ἐπιφανὴς Δουκάγγιος (β' ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος), διήρεσεν αὐτὸ κατὰ τὸ περιεχόμενον εἰς 18 βιβλία, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν εἰς τὰς ἐκδόσεις, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Ζωναρᾶς διήρεσεν αὐτὸ εἰς δύο μεγάλα κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὴν ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Ἰωσήπου, ἔπειτα τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ρώμης ἕως τὴν ἵδρυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξιστορεῖται διεξοδικώτερον ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις χρονογράφοις ἡ ἱστορία τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ἔπειτα τῶν Βυζαντινῶν ἕως τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1118).

Εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστοριογραφίαν καταλαμβάνει τὸ σύγγραμμα τοῦ Ζωναρᾶ ὑπερέχουσαν θέσιν, διότι καὶ μέγα ὑλικὸν ἱστορικὸν παρέχει ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀπὸ πολλὰς πηγὰς ἤντλησεν. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀληθῶς πολύτιμον τὸ χρονικὸν τοῦ Ζωναρᾶ εἶναι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει καὶ πηγάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀπολεσθῆ. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς δίδει νὰ ἐννοήσωμεν εἰς τὸν πρόλογόν του μὲ πόσον εὐσυνειδησίαν ἀνέλαβε τὸ ἔργον καὶ πόσα βοηθήματα μετεχειρίσθη. Οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι συνήθως ἀντλοῦσιν ἀπὸ παλαιότερα βυζαντινὰ ἔργα γενικῆς ἱστορίας, ὁ Ζωναρᾶς τοὐναντίον ἐξεμεταλλεύθη πλεῖστα παλαιὰ ἱστορικὰ ἔργα καὶ ἤντλησεν ἐξ αὐτῶν νέον ὑλικόν. Συνήθως οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἔχουσιν ὡς πηγὴν τὸν Μαλάλαν, τὸν Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα, τὸν Θεοφάνην, τὸν Γεώργιον τὸν Μοναχόν. Ὁ

Digitized by Google

Ζωναρᾶς, ἐκτὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ Ἰωσήπου, εἶχεν ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τὸ χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου καὶ τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἐκκλησίας Θεοδώρητον, διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τῶν Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Περσῶν καὶ Αἰγυπτίων τὸν Ἡρόδοτον, ἐπίσης καὶ τὸν Ξενοφῶντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μάλιστα παραλαμβάνει ἐπιτομὴν τῆς «Κύρου Παιδείας», διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Ἀρριανόν. Ἡ παλαιοτέρα ρωμαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τὸν Αἰνείαν ἕως τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ἐξετέθη κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ ἰδίως κατὰ τὸν Δίωνα Κάσιον. Διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν περίοδον ἴσως μετεχειρίσθη τὸν Πολύβιον καὶ τὸν Ἀππιανόν. Καὶ τέλος τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν ἐξέθηκε κατὰ τὸν Προκόπιον, τὸν Νικηφόρον Πατριάρχην, τὸν Γεώργιον Μοναχόν, τὸν Κεδρηνόν, τὸν Λέοντα τὸν διάκονον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου. Διὰ τὴν μεταγενεστέραν βυζαντινὴν ἐποχήν, ἤτοι διὰ τὸ τέλος τοῦ ἔργου (965—1118), εἶχεν ὡς πηγὰς τὸν Σκυλίτσην καὶ τὸν Ψελλόν.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ζωναρᾶς παρέχει σπανιώτατον παράδειγμα, ἀπὸ ὅλους τοὺς μεσαιωνικοὺς ἱστορικούς, φιλεργίας καὶ εὐσυνειδησίας. Ὁ ἴδιος λέγει ὅτι δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν συγγραφήν του, διότι δὲν εἶχε τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα τὸ ἐχρειάζοντο, ἂν καὶ πολλάκις ἐζήτησεν αὐτά. Ἰδίως δὲ πολυτιμοτάτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ συγγραφὴ τοῦ Ζωναρᾶ, διότι περιέσωσεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἀγνώστους πηγάς. Τοιουτοτρόπως χρησιμεύει ὁ Ζωναρᾶς πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Δίωνος Κασίου, τοῦ ἔργου τοῦ ὁποίου μόνον τὸ μεσαῖον μέρος εἶναι ἀκέραιον παραδεδομένον. Προσέτι τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν ἕως καὶ τὸν Θεοδόσιον Β' (322—350 μ. Χ.) φαίνεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς καὶ ἀπολεσθεῖσαν πηγήν, ἐπίσης καὶ ἡ ἱστορία ἀπὸ τὸν Λέοντα Α' ἕως Ἰουστῖνον Β' (457—565). Πιθανὸν εἶναι ὅτι δὲν μετεχειρίσθη ὁ Ζωναρᾶς πάντοτε τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἐκ πρώτης χειρός, ἀλλ' ἴσως προσέτρεξεν, ἐκτὸς τῶν πρωτοτύπων ἔργων, καὶ εἰς μεταγενεστέρας συμπιλήσεις. Πάντως εἶναι πολὺ μεγάλη ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν ἡ ἀξία τοῦ Ζωναρᾶ, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορίας τῆς ἱστοριογραφίας, διότι τὸ χρονικὸν αὐτοῦ, περιλαμβάνον ὁλόκληρον τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, δίδει εἰς ἡμᾶς πλουσιωτάτην εἰκόνα τῆς θαυμαστῆς ἱστοριογραφικῆς δραστηριότητος τῶν Ἑλλήνων τοῦ μεσαίωνος.

Ἡ ἔκθεσις καὶ τὸ ὕφος τοῦ Ζωναρᾶ εἶναι καλύτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Βυζαντινοὺς χρονογράφους. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἀρχαϊκή, ἀλλ' ὄχι ἐπιτετηδευμένη, οὔτε ἄκομψος καὶ ἀκαλαίσθητος, ἀποφεύγει δέ, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, τὰς σολοίκους ἐκφράσεις καὶ τὰς ἰδιωτικάς, ἤτοι χυδαίας λέξεις. Ἀξιολογωτάτη εἶναι ἡ καλολογικὴ παρατήρησις, τὴν ὁποίαν κάμνει διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ὅτι «ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου ποικίλλεται». Διότι ἐκ πολλῶν ἀρχαίων βιβλίων ἐρανισθεὶς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἠναγκάσθη, ὡς λέγει, νὰ προσαρμόσῃ τὸν λόγον του πρὸς τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων βίβλων, τὰς ὁποίας ἑκάστοτε εἶχεν ἀνὰ χεῖρας, ὑπέστη δηλαδή, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τὴν γλωσσικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἑκάστοτε πρωτοτύπων αὐτοῦ. Οὕτως ἄλλοτε μὲν ἡ φράσις τοῦ Ζωναρᾶ εἶναι ἀρχαΐζουσα, ἄλλοτε ἔχει ἐκκλησιαστικὸν χρῶμα καὶ ἄλλοτε εἶναι ἁπλουστέρα. Μέγα δὲ ἐνδιαφέρον παρέχει ὁ συγγραφεὺς κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ κάμνει λόγον καὶ περὶ γεγονότων τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, παρέχει δὲ προσέτι διαφόρους ἄλλας ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας, ἐπιφέρων καὶ κρίσεις ἐκ χρηστῆς καὶ μεγαλοψύχου διαθέσεως. Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τοῦ Ζωναρᾶ δὲν εἶναι ἁπλῆ χρονογραφικὴ ἐπιτομή, ἀλλ' ἀληθὲς ἱστορικὸν ἔργον, ἐν διαγράμματι χρονογραφικῷ ἐκτιθέμενον καὶ ἀπευθυνόμενον εἰς τὰς ἀνωτέρας καὶ μορφωμένας τάξεις τῆς κοινωνίας.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους, καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν ἱκανότητα καὶ διὰ τὸ πολύτιμον καὶ πλουσιώτατον ἱστορικὸν ὑλικόν, ὁ Ζωναρᾶς ἀπέκτησε ταχέως μεγάλην δημοτικότητα. Τὸ χρονικὸν αὐτοῦ ἦτο προσφιλὲς ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν, ὡς δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι μεταγενέστεροι χρονογράφοι, ὅπως ὁ Μανασσῆς καὶ ὁ Γλυκᾶς, ἀντέγραψαν καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτό, ὡς δεικνύουν καὶ τὰ πολυάριθμα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα διέσωσαν τὸ κείμενον. Ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς εἶχε μεγάλην διάδοσιν, διότι μετεφράσθη εἰς τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν σερβικήν, ἔδωκε δὲ ὕλην εἰς ἐπιτομὰς Ρώσων χρονογράφων. Ἡ σπουδαιοτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀξίας τοῦ Ζωναρᾶ εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, δηλαδὴ εἰς ἐποχὴν πνευματικῆς ἀναπτύξεως, τὸ χρονικὸν αὐτοῦ ἀνεγινώσκετο εἰς εὐρὺν κύκλον, ὡς δεικνύει ἡ ὕπαρξις λατινικῆς, γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς μεταφράσεως. Σημειωτέα καὶ μία νεοελληνικὴ μετάφρασις «εἰς τὴν ἁπλὴν καὶ πεζὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν», τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησεν ὁ Μανουὴλ Χαρτοφύλαξ ἀπὸ τὰς Κυδωνίας τῆς Κρήτης.

Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότης τοῦ Ζωναρᾶ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὸ ἀπέραντον πεδίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας, τὸ ὁποῖον ἦτο τόσον ἀγαπητὸν εἰς τοὺς Βυζαντινούς. Ὑπάρχουν πολυάριθμα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα φερόμενα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ζωναρᾶ, δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεὶς λόγος νὰ μὴ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Βυζαντινὸς ἱστοριογράφος, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ μοναχός, κατέγινε καὶ εἰς τὴν σύνταξιν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων. Εἶναι δὲ ταῦτα ἑρμηνεῖαι εἰς τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἀποφάσεις τῶν συνόδων καὶ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαιον, δογματικαὶ καὶ βιογραφικαὶ συνθέσεις κλπ. Διὰ τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν εἶναι σπουδαῖον τὸ σύγγραμμά του «Περὶ τῶν ὀνομάτων κανών, εἱρμός, τροπάριον, ᾠδή». Σπουδαῖος δὲ εἶναι εἷς ὕμνος τοῦ Ζωναρᾶ καὶ ἰδίως ἐξηγητικὸν σύγγραμμα εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Ἓν λεξικόν, «Συναγωγὴ λέξεων», τὸ ὁποῖον φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ζωναρᾶ, ἴσως δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. Ἀρκεῖ ὅμως διὰ τὴν ὑστεροφημίαν τοῦ Ζωναρᾶ ἡ μακροτάτη ἱστορικὴ αὐτοῦ ἐργασία, τὴν ὁποίαν ἐγκωμιάζει καὶ παλαιὸν ἐπίγραμμα:

«Χάρις μακρά σοι τῶν μακρῶν πόνων χάριν,
Ἰωάννη, τὸ θαῦμα τῶν χρονογράφων».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ παλαιοτάτη ἔκδοσις τοῦ Ζωναρᾶ ἔγινεν εἰς τὴν Βασιλείαν τῷ 1557 ὑπὸ τοῦ *Ἱερωνύμου Βολφίου*. Κατόπιν ἐξεδόθη εἰς τὴν Παρισινὴν ὑπὸ τοῦ *Δουκαγγίου* (1686—1687). Αἱ σήμερον ἐν χρήσει ἐκδόσεις εἶναι τῆς Βόννης (1841—1844) καὶ ἡ Λειψιανὴ του *Dindorf* εἰς ἓξ τόμους (1868—1875). Συνολικὴ ἔκδοσις ὅλων τῶν συγγραφῶν τοῦ Ζωναρᾶ, ἱστορικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, εὑρίσκεται εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ *Migne*, Patrologia graeca, τ. 134 καὶ 135 (1865).— Αἱ νεώτεραι καὶ καλύτεραι μελέται εἶναι: *Wilh. Ad Schmidt*, Ueber die Quellen des Zonaras (εἰς τὴν Λειψιανὴν ἔκδοσιν, τ. Δ').— *Th. Büttner - Wobst*, Studia Byzantina (1890).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Die Abhängigkeit des Geschichtschreibers Zonaras von den erhaltenen Quellen (1890).— *C. de Boor*, Römische Kaisergeschichte in byzantinischer Fassung (Byzant. Zeitschrift, τ. Α' 1892).— *E. Patzig*, Ueber einige Quellen Zonaras (Byzant. Zeitschr. 1896).— *C. Wachsmuth*, Einleitung in das Studium der alten Geschichte (1895), σ. 122—125, 597 ἑξ.— Βλέπε καὶ τὰς συνοπτικὰς ἐκθέσεις τοῦ *Rud. Nicolai* καὶ *K. Krumbacher* εἰς τὰς Ἱστορίας των τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Βυζαντινῆς λογοτεχνίας (τοῦ *Nicolai* 1877, τ. Γ', σ. 111—115, τοῦ *Κρουμβάχερ* 1897, σ. 370—376).— Αἱ ξέναι μεταφράσεις, πλὴν τῶν σλαυικῶν καὶ τῆς νεοελληνικῆς, ἐξεδόθησαν: ἡ λατινικὴ τῷ 1856, ἡ ἰταλικὴ τῷ 1560, ἡ γαλλικὴ το ἴδιον ἔτος.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— **Ζωναρᾶς, *Χριστοφόρος*.** Πρωτοσεκρετάριος, πιθανῶς συγγενὴς τοῦ προηγουμένου, γράψας συνέκδημον τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου «καταλείψαντα τὸ σχέδος» (τὸ στοιχειῶδες σχολεῖον). Σῴζεται ἐν τῇ ρητορικῇ συλλογῇ τοῦ Ἐσκουριὰλ (κῶδιξ V. II. 10 τοῦ ΙΓ' αἰῶνος). —Π.

ζωνάρι (τό), ***καὶ ζουνάρι*·** ὑποκορ. τοῦ *ζώνη* ἄνευ ὑποκοριστικῆς σημασίας, τὸ δι' οὗ τις ζώννυται, ἡ ζώνη: «μεταξωτὸ—, βαμβακερὸ ζωνάρι»· || «ἔχει κρεμασμένο τὸ ζωνάρι του γιὰ καβγᾶ» ἐπὶ προκαλοῦντος φιλονικίαν· || «τὸ ζωνάρι τοῦ οὐρανοῦ» ἢ «τὸ ζωνάρι τῆς κυρᾶς, — τῆς Παναγίας, — τῆς καλογριᾶς» τὸ οὐράνιον τόξον, ἡ ἶρις.

—*[Ναυτ.]* Διὰ τῆς λέξεως *ζωνάρι* ἐν τῇ κοινῇ τῶν ναυτικῶν μας γλώσσῃ σημαίνονται: —1) Οἱ ζωστῆρες καὶ αἱ ζῶστραι τῶν ξυλίνων σκαφῶν.— 2) Τὰ ὑποζώματα τῶν λέμβων.—3) Αἱ ἐναλλὰξ λευκαὶ λωρίδες, καθ' ἃς ἐχρωματίζοντο ἐξωτερικῶς τὰ πλευρὰ (ὁ τοῖχος) τῶν ἱστιοφόρων ἢ ἀμφικινήτων πολεμικῶν τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ, αἵτινες ἀντεστοίχουν μία εἰς ἕκαστον πυροβολεῖον. Οὕτως αἱ φρεγάται καὶ αἱ κορβέται εἶχον ἓν ζωνάριον, τὰ δίκροτα δύο, τὰ τρίκροτα τρία. Διεχωρίζοντο δὲ τὰ ζωνάρια ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ διαμήκων λωρίδων μελαινῶν, παλαιότερον δὲ κανελλοχρόων, διατεμνόμεναι κατακορύφως ὑπὸ ὁμοίου χρώματος ὀρθογωνίων, τῶν δικλείδων τῶν κανονοθυρίδων (μπουκαπόρτες). Σ. Ε. Λ.

—**ζωνάρι** *τῆς **καλόγριας*** *[Λαογρ.]*. Δημώδης ὀνομασία τῆς ἴριδος, τῆς ὁποίας ἡ πρὸς ζώνην παρομοίωσις εἶναι κοινὴ παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ ἄλλοις λαοῖς. (ἄλλως «ζουνάρι τῆς Παναγίας», «ζουνάρι τοῦ οὐρανοῦ» κ.λ.π.). Ἐν Κρήτῃ λέγουσι «τῆς γρῆς τὸ λουρί». Ἐν Ἀχαΐᾳ ὀνομάζουν «ζωνάρι τῆς καλόγριας» τὸν Γαλαξίαν. Μ. Ι.

Ζωνάρι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ρόδου (πλάτ. 36° 27' Β, μηκ. 28° 16' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1667: Rhodos island), ἡ ΒΑ τῆς μεγαλονήσου ἐσχατιά, εἰς 9 1/2 μίλ. πρὸς 139° ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Πρινάρι. Ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀνεμομύλων ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Πούντα Μολίνο. Ἡ τουρκικὴ ὀνομασία του εἶναι *Κουμ-Μπουρνοῦ*. Σ. Ε. Λ.

Ζωνᾶς· βλ. *Διόδωρος ὁ ἐκ Σάρδεων*.

Ζωνδήλα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης, ἤδη καλούμενον *Δίκορφον* (βλ. λ.).

— **Ζωνδήλα**, ἢ ***Ζονδίλλα*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῶν Κουρέντων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 259.

ζώνη (ἡ)· τὸ δι' οὗ ζωννύμεθα, λωρὶς οἱαδήποτε περὶ τὴν ὀσφὺν περιβαλλομένη εἴτε πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἐνδύματος, εἴτε πρὸς κόσμον, εἴτε πρὸς ἀνάρτησιν ὅπλου κττ.: «ζώνη ἐξ ὑφάσματος,—ἐκ δέρματος,—ἐκ μετάλλου,—ἐξ ἐλαστικοῦ», «πλατεῖα—, στενὴ ζώνη», «ζώνη ἁλυσιδωτή»· || «ζώνη κοιλίας» εἶδος ἐπιδέσμου πρὸς συγκράτησιν τῆς μετὰ τὸν τοκετὸν προπεπτωκυίας κοιλίας· || τὸ ἁρμόδιον πρὸς κατασκευὴν ζωνῶν ὕφασμα: «μιὰ πῆχυ, δυὸ πῆχες ζώνη»· || μεταφ. πᾶν ὅ,τι ὁμοιάζει πρὸς ζώνην, πρὸς ταινίαν περιφερικήν: «ζώνη ὀβίδος», «αἱ ζῶναι τοῦ Κρόνου»· || «ὑγειονομικὴ ζώνη» σειρὰ φυλακείων ἀπαγορεύουσα τὴν συγκοινωνίαν πρὸς ἀποφυγὴν μεταδόσεως ἐπιδημίας τινός· || «στρατιωτικὴ ζώνη» ἡ κατεχομένη ὑπὸ στρατευμάτων ἔκτασις· || «ζώνη ἐπιχειρήσεων», «ἐπικίνδυνος ζώνη», «αἱ ζῶναι τῆς γῆς» (βλ. κατωτ.).

— **[ΕΓΚΥΚΛ.]** Καλεῖται *ζώνη* τὸ μέρος τοῦ ἐνδύματος, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ τὴν στερέωσιν αὐτοῦ περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τεμαχίου ὑφάσματος. Ἡ ζώνη ὁτὲ μὲν εἶναι ἀπαραίτητον μέρος τοῦ ἐνδύματος, ὁτὲ δὲ χρησιμεύει μόνον ὡς στολισμός. Ἡ ζώνη ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἔνδυμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὸ μόνον. Εἰς τὰς ἀγρίας φυλὰς τῶν Κάφρων, Ὀττεντότων, Γκάλλας, Μπέρτας καὶ πολλῶν ἄλλων, καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι τὸ μόνον ἔνδυμα. Εἶναι εἶδος σχοινίου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ νὰ στηρίζῃ τὴν μικρὰν ποδιὰν ἢ φοῦσταν τῆς αἰδοῦς. Ὡς μέρος τοῦ ἐνδύματος ἡ ζώνη ἠκολούθησεν αὐτὸ εἰς τὴν ἐξέλιξίν του καὶ εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ κατήντησεν ἡ ἰδία ἀπὸ ἀπαραίτητον ἔνδυμα εἰς εἶδος στολισμοῦ. Ἡ διακόσμησις τῆς ζώνης ἤρχισεν ἀπὸ τὴν πόρπην. Αἱ πρῶται πόρπαι κατεσκευάζοντο ἐξ ὀστέων. Βαθμηδόν, μὲ τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων, εἰσήχθη ἡ κατασκευὴ καὶ μεταλλίνων πορπῶν, ἢ καὶ ζώνης ὁλοκλήρου ἐκ χαλκοῦ ἢ σιδήρου. Ἡ κατασκευὴ ὅμως ζωνῶν ὁλοκλήρων ἐκ μετάλλου εἶναι κατὰ πολλοὺς αἰῶνας μεταγενεστέρα τῆς φιλοτεχνίας μεταλλίνων πορπῶν. Τὰ διασωθέντα τεμάχια ζωνῶν προϊστορικῆς ἐποχῆς δεικνύουν μεγάλην

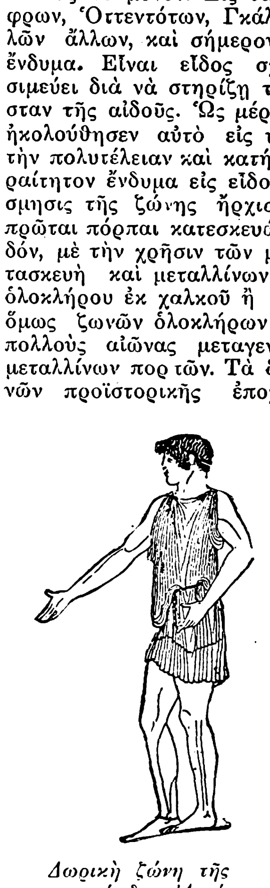

Δωρικὴ ζώνη τῆς κυνηγέτιδος Ἀρτέμιδος.

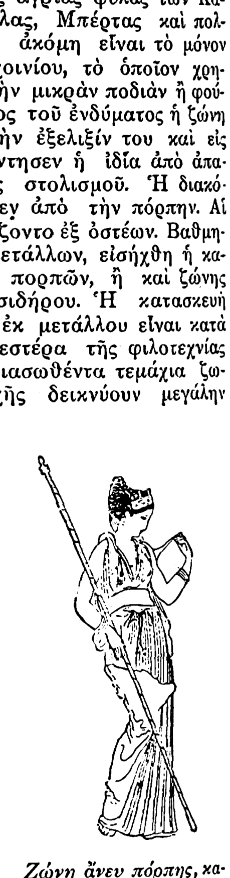

Ζώνη ἄνευ πόρπης, κατὰ παράστασιν τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ ἀγγείου.

τέχνην καὶ πολυτέλειαν ὡς πρὸς τὰ σκαλίσματα καὶ τὰς λοιπὰς διακοσμήσεις. Αἱ μετάλλιναι ζῶναι ἐχρησίμευον διὰ νὰ κρεμῶσιν ὅπλα ἢ ἄλλα χρήσιμα ἀντικείμενα.

Οἱ Αἰγύπτιοι συνεκράτουν τὴν ποδιάν, ἣν ἐφόρουν ὡς μόνον ἔνδυμα, διὰ μιᾶς ζώνης, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα ἐδένοντο ἐμπρὸς εἰς κόμβον. Τὰ ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα μᾶς ἀναπαριστάνουν βασιλεῖς ἢ πρόσωπα ἀνωτέρων τάξεων, φέροντα πλατείας ζώνας μὲ πλούσια κεντήματα. Οἱ ἀνήκοντες εἰς κατωτέρας τάξεις ἄνθρωποι ἔφερον ζώνας πολὺ ἁπλουστέρας.

Ὀρειχάλκιναι πόρπαι πολεμικῆς ζώνης.

Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὰς περιοδείας των ἐφόρουν πάντοτε ζώνας, οἱ μὲν πλούσιοι ἀπὸ βαρύτιμα ὑφάσματα, οἱ δὲ πτωχότεροι ἀπὸ δέρμα. Διὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ὤφειλον ὅλοι νὰ ἔχουν ἀνὰ μίαν ζώνην περὶ τὴν ὀσφύν των. Οἱ ἀρχιερεῖς ἐφόρουν ζώνας ὡς διακριτικὸν σημεῖον τοῦ ἀξιώματός των. Αὗται κατεσκευάζοντο ἐκ «χρυσίου καθαροῦ καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου διανενησμένου καὶ βύσσου κεκλωσμένης» («Ἔξοδος» ΚΗ' 8). Τὰς ζώνας αὐτὰς οἱ ἀρχιερεῖς ἔφερον μόνον κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἱεροτελεστίας.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ ζώνη (ζωστήρ, κεστὸς) ἐχρησίμευε διὰ νὰ δένῃ τὸ ἔνδυμα εἰς τὴν μέσην, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ νὰ τὸ ἀνασηκώνῃ, ὥστε ν' ἀφίνῃ τὰ πόδια ἐλεύθερα διὰ τὸ βάδισμα. Τὸ ἔνδυμα ἐσχημάτιζε τότε πτυχὰς ἄνωθεν τῆς ζώνης, αἱ ὁποῖαι συνε-

Digitized by Google

κρατοῦντο πάλιν διὰ δευτέρας ζώνης περὶ τοὺς γοφούς.

Τὰ πρόσωπα τῶν τραγῳδιῶν ἔφερον ζώνας ἐχούσας ἐξαρτήματα διασταυρούμενα εἰς τὸ στῆθος καὶ τὴν πλάτην. Πολλάκις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφόρουν θώρακα εἰς τὴν μάχην, ἀλλὰ μόνον ζώνην μεταλλίνην, ἐξ ἧς ἐκρέματο εἶδος ποδιᾶς ἐκ μικρῶν μεταλλίνων πλακῶν. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ζωνῶν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώριζον: α′) Τὸν *ἀπόδεσμον* (λατ. fascia), τεμάχιον ὑφάσματος, μὲ τὸ ὁποῖον αἱ γυναῖκες περιετύλισσον τὸ στῆθος κατάσαρκα. Ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ ταινία (cingulum). β′) Τὴν *ζώνην* (λατ. strophium) ὕφασμα, δενόμενον ὑπὲρ τὸ φόρεμα. Ἡ ζώνη αὕτη ἦτο πολυτελὴς καὶ ποικίλη. Ἡ Ἥρα (Ἰλ Σ. 181) ἐφόρει ζώνην «ἑκατὸν θυσάνοις ἀραρυῖαν». γ′) Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ὑπῆρχεν εἰδικὴ ζώνη διὰ νὰ συγκρατῇ τὴν θήκην τῆς σπάθης (cingulum). Ἡ στρατιωτικὴ ζώνη ὑπέστη καὶ αὐτὴ μεγάλην ἐξέλιξιν. Ἐπὶ αὐτοκρατορίας ἡ ζώνη ἦτο ἔμβλημα τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ στρατηγῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐποίκιλλον τὰς ζώνας αὐτὰς μὲ πολυτίμους λίθους καὶ βαρύτιμα κεντήματα.

Ζῶναι τῶν χριστιανικῶν χρόνων (Δ′ αἰὼν μ. Χ.) κεκοσμημέναι διὰ πολυτίμων λίθων.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπίσης ἡ ἔκφρασις «φορεῖ τὴν ζώνην», δι᾽ ἕνα κρατικὸν ὑπάλληλον ἐσήμαινεν ὅτι εὑρίσκετο ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν καθηκόντων του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καρλομάγνου αἱ γυναῖκες ἔφερον τὴν ζώνην πολὺ ὑψηλά, ἀκριβῶς κάτω τοῦ στήθους. Οἱ ἄνδρες τὴν ἐγκατέλειψαν κατὰ τὸν ΙΒ′ αἰῶνα, ὅταν δηλαδὴ ἤρχισαν πάλιν νὰ φοροῦν ποδήρεις χιτῶνας. Κατὰ τὸ 1360 ἡ ζώνη ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸ ὕψος τῶν γοφῶν. Αἱ πενθοῦσαι γυναῖκες δὲν ἐφόρουν διόλου ζώνην. Οἱ μεσαιωνικοὶ χρονογράφοι ἀναφέρουν παραδείγματα χηρῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς ἔνδειξιν πένθους ἀπέθετον τὴν ζώνην των εἰς τὸν τάφον τοῦ συζύγου των. Διάταγμα τοῦ δημάρχου τῶν Παρισίων τοῦ ἔτους 1446 ἀπηγόρευεν εἰς τὰς γυναῖκας ἐλαφρῶν ἠθῶν νὰ φέρουν ζώνας ἐπὶ ποινῇ φυλακίσεως. Τόσον ἐπληθύνθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ κατασκευασταὶ μεταλλίνων ζωνῶν καὶ πορπῶν, ὥστε ἐσχημάτισαν ἐν Γαλλίᾳ ἰδίαν συντεχνίαν, ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ 1550. Κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἔφερον ζώνας μὲ τὰ τρία χρώματα τῆς ἐπαναστάσεως.

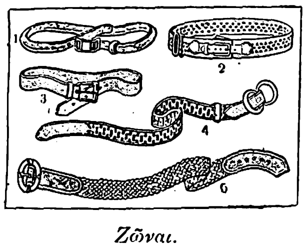

Ζῶναι.

1 Ζώνη δερματίνη ἀνδρική. 2 Ζώνη σφικτὴ ἀνδρική. 3 Ζώνη δερματίνη ἀνδρική. 4, 5 Ζῶναι δερμάτιναι πλεκταὶ γυναικεῖαι.

Σήμερον ἡ ζώνη εἶναι ἀπαραίτητον ἐξάρτημα τῆς στολῆς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ ἐνδύματος τῶν κληρικῶν. Διὰ τὴν γυναικείαν ἀμφίεσιν δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητος καὶ ἐπέχει θέσιν μᾶλλον διακοσμητικήν. Διὰ τὴν ἀνδρικὴν ἐνδυμασίαν ἔχει καθιερωθῆ ἡ δερματίνη ζώνη, ἡ ὁποία κρατεῖ τὸ παντελόνι, ἐφ᾽ ὅσον τοῦτο δὲν κρατεῖται ἀπὸ τιράντες.

Μεγάλον ρόλον ἔπαιξεν ἡ ζώνη εἰς τὰς λαϊκὰς προλήψεις καὶ παραδόσεις. Καὶ πρώτη ἡ ζώνη τῆς Ἀφροδίτης, ἐν ᾗ «ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ᾽ ἵμερος ἐν δ᾽ ὀαριστὺς πάρφασις, ἥ τ᾽ ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων» (Ἰλ. Ξ. 215). Εἶχε δὲ ἡ ζώνη αὐτὴ τὴν ἰδιότητα νὰ κάμνη ἀξιέραστον τὸ φέρον αὐτὴν πρόσωπον. Ἡ Ἀφροδίτη τὴν ἔδωσεν εἰς τὴν Ἥραν, διὰ νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ κάπως παραστρατήσαντος Διός.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα αἱ ζῶναι ἐκ δέρματος λέοντος ἐθεωροῦντο προφυλακτικαὶ κατὰ τῶν τραυματισμῶν. Αἱ ζῶναι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Χριστίνης, ἐθεωροῦντο ὡς παρέχουσαι καλὴν ἐγκυμοσύνην καὶ εὔκολον τοκετόν. Τὴν αὐτὴν ἰδιότητα ἀπέδιδον εἰς ζώνας ἐκ δέρματος ὄφεως. Α. ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

— [ΛΕΙΤΟΥΡΓ.] Ἡ *ζώνη* ἐφέρετο ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ στιχαρίου καὶ ἐπιτραχηλίου· εἶχεν ἑπομένως ἀρχικῶς πρακτικὸν μόνον λόγον, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως προσέλαβε καὶ συμβολικὴν σημασίαν. Πρώτη μνεία αὐτῆς ὡς λειτουργικοῦ ἀμφίου γίνεται περὶ τὸ 800 μ. Χ. ὑπὸ τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως Rabanus, Walafried καὶ Amalar. Κατὰ τὸν ΙΑ′ αἰῶνα ἡ ζώνη ἦτο ἀκόμη ἁπλῆ καὶ ἄνευ κοσμημάτων, κατόπιν ὅμως διακοσμεῖται ποικιλοτρόπως καὶ κατασκευάζεται πολλάκις ἐκ πολυτίμων ὑφασμάτων (μετάξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ λινοῦ, μαλλίου, ἢ καννάβεως)· τὸ χρῶμα αὐτῆς εἶναι ἀνοικτόν. Τὸ ἀρχικὸν σχῆμα αὐτῆς ἦτο τὸ τῆς ταινίας, ἢ τοῦ σχοινίου (τὸ τελευταῖον κατὰ τὸν ΙΕ′ αἰῶνα ἐν τῇ Δύσει). Τὸ πρῶτον λειτουργικὸν χειρόγραφον, ὅπερ μνημονεύει τὴν ζώνην, ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΓ′ αἰῶνα καὶ εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Πάτμου (ὑπ᾽ ἀριθ. 719, κατὰ τὸν Engdahl DC 170). Τὴν ζώνην ἐνδύεται ὁ ἱερεύς, κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦτο, μετὰ τὸ στιχάριον καὶ πρὸ τῶν ἐπιμανικίων, λέγων τὸ τοῦ ψαλμοῦ μς′ (με′) 4, 5: «Περίζωσον τὴν ρομφαίαν σου κλπ.» Σήμερον ὁ ἱερεὺς λέγει κατὰ τὴν περίζωσιν τὰ ἑξῆς: «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου». Τὴν ζώνην ὡς ἄμφιον ἔχει καὶ ὁ κλῆρος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας· ὀνομάζεται ἐν αὐτῇ cingulum ἢ cinctorium.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Braun*, Die liturgische Gewandung in Okzident und Orient (1907).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Handbuch der Paramentik (1912).— *Boek*, Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters κλπ. Δ. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

— [ΣΤΡΑΤ.] *Ζώνη* τῆς στολῆς τῶν ἀξιωματικῶν ἐκαλεῖτο ἡ ἀργυροῦφαντος, ἡ φερομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν 1914—1922 (ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πεζικοῦ ἀπὸ τοῦ 1905) περὶ τὴν ὀσφύν, ἄνωθεν εἴτε τοῦ χιτωνίου τῆς μικρᾶς στολῆς, εἴτε τοῦ χιτῶνος τῆς μεγάλης, ὡς σημεῖον ὑπηρεσίας. Ν. Θ. Κ.

— [ΑΣΤΡΟΝ.] Καλεῖται *ζώνη* τμῆμα σφαιρικῆς ἐπιφανείας περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο παραλλήλων κύκλων. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γηΐνης σφαίρας διακρίνομεν πέντε ζώνας (βλ. *ζῶναι* τῆς γῆς), ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Διὸς ὀνομάζονται ζῶναι αἱ παράλληλοι πρὸς ἀλλήλας φωτειναὶ περιοχαί, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς σκοτεινάς, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται *ταινίαι* (βλ. λ. *Ζεὺς [Ἀστρον.]* τ. ΙΒ′, σ. 32α). Ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαίρας καλοῦνται ζῶναι τμήματα αὐτῆς περιλαμβανόμενα μεταξὺ παραλλήλων, κύκλων, αὐθαιρέτως ὁριζομένων ὑπὸ τῶν ἀστεροσκοπείων, ἅτινα ἀναλαμβάνουσι τὸν προσδιορισμὸν τῶν θέσεων τῶν ἐν ταῖς ζώναις ταύταις περιλαμβανομένων ἀπλανῶν ἀστέρων διὰ μεσημβρινῶν ἢ φωτογραφικῶν παρατηρήσεων. Σ. Π.

—[ΓΕΩΛΟΓ.] Καλεῖται *ζώνη* ἄθροισμα στρωμάτων πετρωμάτων, τὸ ὁποῖον εἶναι τμῆμα τῆς γεωλογικῆς *βαθμῖδος* (βλ. λ.) καὶ χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ πετρώματα ἐμπερικλείουν ὡρισμένα ἀπολιθώματα (βλ. καὶ λ. *αἰῶνες*). Μία ζώνη στρωμάτων ἐσχηματίσθη κατὰ χρονικόν τι διάστημα τοῦ γεωλογικοῦ παρελθόντος τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον καλεῖται *ὁρίζων γεωλογικός*. Γ. Κ. Γ.

—[ΚΡΥΣΤΑΛΛΟΓΡ.] *Ζώνην* καλοῦμεν εἰς τὴν κρυσταλλογραφίαν τὸ σύνολον τῶν ἑδρῶν ἑνὸς κρυστάλλου, αἱ ὁποῖαι τέμνονται κατὰ ἀκμὰς παραλλήλους. Ἑκάστη ζώνη καθορίζεται ἐκ τοῦ ἄξονος αὐτῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι παράλληλος πρὸς τὰς ἀκμάς, καθ᾽ ἃς τέμνονται αἱ ἀνήκουσαι εἰς αὐτὴν ἕδραι. Ὅπως μία ζώνη χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς ἀκμῆς δύο ἑδρῶν τεμνομένων, οὕτω καὶ μία ἕδρα εἶναι καθωρισμένη κρυσταλλογραφικῶς, ἐφ᾽ ὅσον βαίνει παραλλήλως πρὸς δύο διαφόρους ἀκμὰς τοῦ κρυστάλλου, ἤτοι ἀνήκει εἰς δύο ζώνας. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβαία σχέσις μεταξὺ ἑδρῶν καὶ ζωνῶν ἑνὸς κρυστάλλου, καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου δυνατὸν ἐκ δύο δοθεισῶν ἑδρῶν νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ζώνη αὐτῶν, καὶ ἀντιστρόφως ἀπὸ δύο ζώνας νὰ ληφθῇ ἡ ἕδρα, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὴν συνάντησίν των. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς στηρίζεται ὁ νόμος τῶν ζωνῶν ὁ ὁποῖος διατυποῦται ὡς ἀκολούθως: Εἰς ἕνα κρύσταλλον ἐμφανίζονται μόνον ἐκεῖναι αἱ ἕδραι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθοῦν καὶ δι᾽ ὑπολογισμοῦ, ἐὰν εἶναι γνωσταὶ τέσσαρες τοὐλάχιστον ἕδραι αὐτοῦ, ἢ ὅλαι αἱ δυναταὶ ἕδραι ἑνὸς κρυστάλλου εὑρίσκονται πάντοτε εἰς τὴν συνάντησιν τῶν ζωνῶν αὐτοῦ. Γ. Β

— [ΣΤΡΑΤΗΓ. - ΤΑΚΤ.] *Ζώνη ἐδάφους* καλεῖται ἔκτασις ἔχουσα ὅρια σαφῶς καθωρισμένα διὰ χαρακτηριστικῶν ἐδαφικῶν διαμορφώσεων (ὀρέων, ποταμῶν, φαράγγων, χωρίων, λιμνῶν, δασῶν, ὁδῶν κτλ.), κατά τε τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους καὶ κατὰ τὴν τοῦ βάθους. Ζῶναι ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς.

Α. Κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βάθους χωρίζεται ἡ χώρα κράτους τινὸς εἰς *ζώνην ἐπιχειρήσεων*, περιλαμβάνουσαν ἅπασαν τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἐν ᾗ διεξάγονται αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ διοικουμένην ἐν παντὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου, δηλαδὴ ἀπολύτως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐν αὐτῇ στρατεύματα, ἔν τινι δὲ μέτρῳ ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοίκους καὶ τὴν ἐν αὐτῇ διεξαγωγὴν τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας· εἰς *ζώνην ἐσωτερικοῦ*, περιλαμβάνουσαν ἅπασαν τὴν ὑπόλοιπον ἐδαφικὴν ἔκτασιν τῆς χώρας καὶ διοικουμένην ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ στρατεύματα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅσον δ᾽ ἀφορᾷ τοὺς κατοίκους καὶ τὰς ὑπηρεσίας ὑπὸ τῶν συνήθων κρατικῶν μέσων. Τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὰς δύο ταύτας ζώνας καθορίζονται ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913, ἡ μὲν ζώνη ἐπιχειρήσεων περιελάμβανεν ἅπαντα τὰ βορείως τῆς τότε θεσσαλικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἐδάφη, ἤτοι ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἤπειρον, ἡ δὲ ζώνη τοῦ ἐσωτερικοῦ ἅπασαν τὴν ὑπόλοιπον χώραν, ἤτοι νοτίως ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀκαρνανίας κατὰ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν 1919—1922 ὡς ζώνη ἐπιχειρήσεων ἐθεωρεῖτο ἐν μὲν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἅπασα ἡ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατεχομένη ἑκάστοτε ἐδαφικὴ ἔκτασις, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ ἅπασα ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου ἔκτασις, ὡς ζώνη δὲ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἅπασα ἡ ὑπόλοιπος Ἑλλάς.

Ἡ ζώνη τῶν ἐπιχειρήσεων χωρίζεται: εἰς *ζώνην τῶν πρόσω*, περιλαμβάνουσαν τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἐν ᾗ διεξάγονται αἱ μαχητικαὶ ἐπιχειρήσεις, καὶ εἰς *ζώνην τῶν μετόπισθεν*, περιλαμβάνουσαν ἅπασαν τὴν ὑπόλοιπον πρὸς τὰ ὀπίσω ἔκτασιν τῆς ζώνης ἐπιχειρήσεων. Τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὰς δύο ταύτας ζώνας καθορίζονται ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Αὐτονόητον καθίσταται ὅτι ἅπασαι αἱ τοιαῦται ζῶναι νοοῦνται ἔχουσαι πλάτος ἴσον τῷ στρατηγικῷ μετώπῳ, βαθος δ᾽ ἀνάλογον ἑκάστοτε. Ἐνίοτε, ἅμα ἡ ζώνη τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι πολὺ μεγάλου βάθους, χωρίζεται εἰς *ζώνην τῶν πρόσω*, εἰς *ζώνην ἐνδιάμεσον*, καὶ εἰς *ζώνην τῶν μετόπισθεν*, τῆς ἐνδιαμέσου θεωρουμένης καὶ ταύτης ὡς μετόπισθεν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ, ἀλλ᾽ ὑπαγομένης ὑπὸ ἰδίαν διοίκησιν διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας (οὕτως ἐγένετο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπικειμένων τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ θέρους 1921). Ἐνῷ τὰ ὅρια τοῦ καθορισμοῦ μεταξὺ ζώνης ἐπιχειρήσεων καὶ ζώνης ἐσωτερικοῦ μεταβάλλονται μόνον ἐν τῇ περιπτώσει ἀτυχοῦς πολέμου, τοὐναντίον τὰ μεταξὺ τῆς ζώνης τῶν πρόσω καὶ τῆς τῶν μετόπισθεν μεταβάλλονται συνεχῶς, ἀνεξαρτήτως τῆς εὐτυχοῦς ἢ ἀτυχοῦς ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων (προχωρήσεως ἢ ὑποχωρήσεως).

Β. Κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους χωρίζεται μόνον ἡ ζώνη τῶν πρόσω, καὶ τότε ἀποτελοῦνται ζῶναι διάφοροι ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς τε στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς ἐνεργείας· τοιαῦται δ᾽ εἶναι αἱ παραχωρούμεναι εἰς ἑκάστην μονάδα στρατοῦ ἀπὸ τῶν μεγάλων (στρατιᾶς, σώματος στρατοῦ, μεραρχίας) μέχρι τοῦ τάγματος συμπεριλαμβανομένου, ἵνα χρησιμεύσωσιν αὐτῇ εἴτε κατὰ τὰς πορείας εἴτε κατὰ τὴν στάθμευσιν εἴτε πρὸς διατροφὴν εἴτε κατὰ τὴν ἐπίθεσιν, καλούμεναι τότε, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς χρησιμοποιήσεως, *ζώνη πορείας* ἢ *ζώνη σταθμεύσεως* ἢ *ζώνη ἐκμεταλλεύσεως* ἢ *ζώνη ἐπιθέσεως* (*μέτωπον*) τῆς τάδε μονάδος. Τὰ ὅρια τῶν ζωνῶν τούτων καθορίζονται ὑπὸ τοῦ σχετικοῦ διοικητοῦ, π. χ. τοῦ τῆς στρατιᾶς διὰ τὰ σώματα στρατοῦ, τοῦ τῆς μεραρχίας διὰ τὰ συντάγματα κτλ., μεταβαλλόμενα ἑκάστοτε ἀναλόγως τῆς στρατηγικῆς ἢ τακτικῆς καταστάσεως. Ἡ μόνη περίπτωσις, καθ᾽ ἣν αἱ κατὰ πλάτος ζῶναι αὗται δὲν καλοῦνται σήμερον *ζῶναι* ἀλλὰ *τομεῖς*, *ὑποτομεῖς*, *λωρίδες*, *ὑπολωρίδες*, ἀναλόγως τῆς ἐν αὐταῖς μονάδος, εἶναι ὅταν πρόκειται περὶ ἀμυντικῆς ὀργανώσεως σταθεροποιημένου μετώπου.

Γ. Διὰ τῶν γερμανικῶν διατάξεων τοῦ 1917 εἰσήχθη ἐν τῇ γερμανικῇ φρασεολογίᾳ ὁ ὅρος *ζώνη*, προκειμένου περὶ ἀμυντικῶς ὠργανωμένου σταθεροποιημένου μετώπου, ἀλλ᾽ οὗτος δὲν ὑπενόει ζώνην κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους, ἀλλὰ τοιαύτην κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ βάθους· ἐκάλουν δὲ *ζώνην* εὐρυτάτην ἐδαφικὴν ἔκτασιν ἀμυντικῶς ὠργανωμένην, δηλαδὴ τὴν παρὰ τοῖς Γάλλοις καὶ Ἕλλησι καλουμένην *τοποθεσίαν*, χωριζομένην δ᾽ εἰς *ζώνην προκαλύψεως*, ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς τὴν *τοποθεσίαν ἀσφαλείας*, εἰς *ζώνην τοῦ κυρίου ἀγῶνος*, ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς τὴν *τοποθεσίαν ἀντιστάσεως*, καὶ εἰς *ζώνην τῶν ὄπισθεν*, ἰσοδυναμοῦσαν πρὸς τὰς 2αν, 3ην κτλ. τοποθεσίας ἀντιστάσεως.

Δ. Ζώνη προσβολῆς ἀερίων καλεῖται ἐν τῷ σταθεροποιημένῳ μετώπῳ ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις ἡ δυναμένη νὰ προσβληθῇ δι᾽ ἀερίων ἐκπεμπομένων ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους, εἴτε διὰ κύματος ἐκπομπῆς, εἴτε διὰ βομβαρδισμοῦ ὑπὸ πυροβολικοῦ, ἡ ζώνη δηλαδὴ ἐν ᾗ ἅπαν τὸ ἔμψυχον ὑλικόν, μηδὲ τῶν ἵππων ἐνίοτε ἐξαιρουμένων, ὀφείλει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς προσωπίδας, ἅμα ὡς δοθῇ τὸ σῆμα τοῦ κινδύνου.

Ε. Ζώνη ἐνεργείας μονάδος πυροβολικοῦ καλεῖται ἡ περὶ τὴν μονάδα ταύτην κυκλοτερὴς ἐδαφικὴ ἔκτασις, ἐφ᾽ ἧς ἡ μονὰς θὰ βάλλῃ πρὸς ὑποστήριξιν φιλίου στρατεύματος, ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ πυροβολικοῦ (ἐλαφροῦ ἢ βαρέος) καὶ ἐκ τῆς ἐδαφικῆς διαμορφώσεως, προκειμένου δὲ περὶ ἀντιαεροπορικοῦ πυροβολικοῦ, ὁ περὶ τὴν μονάδα ταύτην σφαιροειδὴς ἐναέριος χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ μονὰς τοῦ πυροβολικοῦ τούτου θὰ βάλλῃ, ὁ ἐξαρτώμενος κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῆς δυνατῆς μείζονος θετικῆς γωνίας βολῆς τοῦ χρησιμοποιουμένου πυροβόλου.

ΣΤ. Ζώνη χαρακώματος καλεῖται ἡ μικρὰ ταινία τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, πλάτους περὶ τὸ ἓν μέτρον, ἀφιεμένη μεταξὺ τοῦ πρανοῦς καὶ τοῦ κρημνοῦ τῆς τάφρου, χρησιμεύουσα δ᾽ εἰς τὸ νὰ

Digitized by Google

παρακωλύῃ τὸ κατακύλισμα τῶν γαιῶν τοῦ προπετάσματος ἐν τῇ τάφρῳ κατὰ τὰς βροχὰς ἢ κατὰ τὴν βολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ τοιαύτη ζώνη ναὶ μὲν ἦτο ἀνέκαθεν ἐνδεδειγμένη, σήμερον ὅμως καθίσταται ἀπαραίτητος, καθ' ὅσον τὰ χαρακώματα δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῶσι δι' ὥρας μόνον ἢ ἔστω ἡμέρας, ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ διὰ πολὺν χρόνον.

Ζ. *Ζώνη μεθοριακὴ* καλεῖται ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1923 ἐδαφικὴ ἔκτασις παράλληλος τῇ μεθορίῳ καὶ ἐντεῦθεν αὐτῆς, ἔχουσα ὅρια καθοριζόμενα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, χωριζομένη δὲ κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους εἰς διαφόρους ζώνας, ἑκάστη τῶν ὁποίων καλεῖται *συνοριακὸς τομεὺς* (τάδε).

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— [ΒΛΗΤ.] Εἰς ὡρισμένον βεληνεκὲς καὶ διὰ ὡρισμένον ὕψος στόχου, καλεῖται *ἐπικίνδυνος ζώνη* ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις, καθ' ἣν ὁ στόχος οὗτος διαπερᾶται ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸ σημεῖον τῆς πτώσεως τμή-

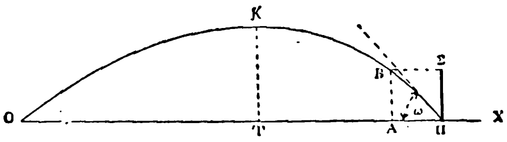

Σχ. 1

Σχ. 1. *Ἐπικίνδυνος ζώνη.*

ματος τῆς τροχιᾶς τοῦ βλήματος. Ἐὰν (σχ. 1) ΟΚΠ εἶναι ἡ τροχιὰ τοῦ βλήματος διὰ βεληνεκὲς ΟΠ καὶ ΣΠ=υ, ὁ στόχος, εἶναι καταφανές, ὅτι ἡ ἀντιστοιχοῦσα ἐπικίνδυνος ζώνη θὰ εἶναι ἡ ΑΠ=z. Θεωρουμένου τοῦ τμήματος ΒΠ τῆς τροχιᾶς ὡς εὐθυγράμμου καὶ συμπίπτοντος μετὰ τῆς εἰς τὸ σημεῖον πτώσεως ἐφαπτομένης, ἐὰν ω εἶναι ἡ γωνία θέσεως, προκύπτει:

$$z = υ. σφ. ω.$$

Ἡ τιμὴ αὕτη τῆς z θεωρεῖται ἀρκούντως ἀκριβὴς ἐν τῇ πράξει· ἀκριβέστερον ὅμως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ τὸ μέγεθος τῆς ΑΠ, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τετμημένην τῆς τροχιᾶς ἴσην πρὸς υ, ἀντικαθισταμένου τοῦ πρὸς τὸ σημεῖον τῆς πτώσεως τόξου τῆς βλητικῆς καμπύλης διὰ τοῦ τῆς παραβολικῆς τοιαύτης, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς βεληνεκὲς Χ=ΟΠ καὶ γωνίαν βολῆς ω.

Ἡ ἐπικίνδυνος ζώνη αὐξάνει μετὰ τοῦ ὕψους τοῦ στόχου καὶ ἐφ' ὅσον ἡ γωνία πτώσεως εἶναι μικροτέρα (πλεονέκτημα τῶν τεταμένων τροχιῶν). Ἐὰν τὸ βέλος τῆς τροχιᾶς ΚΤ εἶναι ἴσον ἢ μικρότερον τοῦ στόχου, ἡ ἐπικίνδυνος ζώνη ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλου τοῦ βεληνεκοῦς. Τὸ μέγεθος τῆς πρακτικῆς ἐπικινδύνου ζώνης ἐξαρτᾶται πρὸς τούτοις ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ στόχου· δι' ἔδαφος κατωφερές, ὡς πρὸς τὸν βάλλοντα, αὐξάνει, τοὐναντίον δὲ δι' ἀνωφερὲς ἐλαττοῦται· ἐν περιπτώσει ἐδάφους ἐλαφρῶς κυματοειδοῦς, κατὰ τὰ τμήματα αὐτοῦ τὰ παρουσιάζοντα κατατομὴν κατὰ καμπύλην παράλληλον πρὸς τὴν τροχιὰν (π. χ. ὄπισθεν κορυφογραμμῆς τινος), ἡ ἐπικίνδυνος ζώνη δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ταύτην. Ἡ ἔκτασις τῆς ἐπικινδύνου ζώνης κέκτηται μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν πυροβόλων ὅπλων καὶ κυρίως τῶν φορητῶν, διότι ἐπιτρέπει διὰ τῆς αὐτῆς ὑψώσεως ἐπὶ τοῦ κλισιοσκοπίου νὰ βάλλωνται ἐπιτυχῶς εὐρεῖαι ἐδαφικαὶ ζῶναι καὶ νὰ ἐξουδετεροῦνται συγχρόνως τὰ σφάλματα ἐκτιμήσεως τῆς ἀποστάσεως. Εἰς τοὺς πίνακας βολῆς τῶν πυροβόλων ὅπλων ἀναγράφονται αἱ θεωρητικαὶ ἐπικίνδυνοι ζῶναι διὰ τὰ διάφορα (ἀνὰ 100 μ. διαφέροντα) βεληνεκῆ καὶ διὰ ὕψη στόχων ἀντιστοιχοῦντα κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἱππέα μ. 2,50 καὶ πεζόν, τούτου βάλλοντος ἐκ τῶν τριῶν συνήθων θέσεων, τοῦ ὀρθίως μ. 1,70, γονυπετῶς μ. 1,00 καὶ πρηνηδὸν μ. 0,55.

Ἐὰν ἡ τροχιὰ τοῦ βλήματος διέρχεται διὰ τῆς κορυφῆς Β προκαλύμματός τινος (σχ. 2), τὸ διάστημα ΑΠ ἀποτελεῖ τὴν *προκεκαλυμμένην* ἢ τὴν *ἄβλητον* ζώνην· ἡ ἔκτασις ταύτης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ προκαλύπτοντος ὄγκου, τοῦ βεληνεκοῦς καὶ τοῦ τεταμένου τῆς τροχιᾶς, πρὸς δὲ ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους. Παρατηρητέον ἐν τούτοις ὅτι πραγματικὴ ἀσφάλεια, διὰ στόχον ὡρισμένου ὕψους ΓΣ, ὑφίσταται μόνον ἐν τῷ διαστήματι ΑΓ, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ζώνην *ἀσφαλείας*, ἧς τὸ μέγεθος εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς ἐπικινδύνου ζώνης ἀπὸ τῆς προκεκαλυμμένης τοιαύτης.

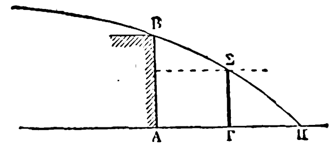

Σχ 2

Σχ. 2 *Προκεκαλυμμένη ἢ ἄβλητος ζώνη.*

Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

—[ΧΕΙΡΟΥΡ. ΠΟΛΕΜΟΥ] Ἐν πολέμῳ ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία, ὡς καὶ ἡ τοῦ στρατεύματος ἐν γένει, διαιρεῖται εἰς τὴν τῆς *ζώνης τῶν πρόσω* ἢ *τῆς ἐνεργείας* καὶ εἰς τὴν τῆς *ζώνης τῶν μετόπισθεν*. Καὶ ἡ μὲν ζώνη τῶν πρόσω περιλαμβάνει τὰς *στάσεις καταφυγίων*, αὐτοσχεδιαζομένας ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς μάχης, τοὺς *σταθμοὺς ἐπιδέσεως*, τὰ *χειρουργεῖα*, τὴν *μοῖραν τραυματιοφόρων* καὶ τὰ *τμήματα νοσηλευτικοῦ ὑλικοῦ*· ἡ δὲ ζώνη τῶν μετόπισθεν περιλαμβάνει τοὺς *ἀκραίους ὑγειονομικοὺς σταθμούς*, τὰ *νοσοκομεῖα διακομιδῆς*, τὰ *πρόσκαιρα νοσοκομεῖα* (ἤτοι τὰ ἐν εἰρήνῃ λειτουργοῦντα στρατιωτικὰ ἢ πολιτικὰ νοσοκομεῖα, ἢ ἄλλα ἱδρύματα, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐρυθροῦ σταυροῦ καὶ παντὸς ἐπικούρου τῶν τραυματιῶν συλλόγου καταρτιζόμενα νοσοκομεῖα) τὰ *νοσοκομεῖα ἀπομονώσεως*, τὰ *ἀναρρωτήρια* ἢ τοὺς σταθμοὺς ἀναρρωννυόντων καὶ ἐλαφρῶς πασχόντων, τὸ ἔφεδρον ὑγειονομικὸν προσωπικὸν καὶ τὰς ἐφέδρους ὑγειονομικὰς ἀποθήκας, διενεργεῖ δ' αὕτη τοῦτο μὲν τὴν νοσηλείαν τῶν βαρέως τετραυματισμένων (ἢ ἀσθενούντων), ὧν ἡ περαιτέρω διακομιδὴ εἶναι ἀδύνατος ἢ ἐπιβλαβής, τοῦτο δὲ τὴν διακομιδὴν τῶν τραυματιῶν καὶ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῶν πρόσω. Καὶ ἡ μὲν ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία τῆς ζώνης τῶν πρόσω ἀποτελεῖ μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ ἐμπολέμου στρατοῦ καὶ κινεῖται μετ' αὐτοῦ, ἡ δὲ τῆς ζώνης τῶν μετόπισθεν ἀνήκει μὲν εἰς τὴν ἐμπόλεμον δύναμιν τοῦ στρατοῦ, δὲν παρακολουθεῖ ὅμως τὰς κινήσεις αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ ζώνῃ τῶν πρόσω ἡ πρὸς τοὺς τραυματίας ἐπικουρία εἶναι κατ' ἐξοχὴν χειρουργικὴ ἐπείγουσα, διεξαγομένη ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιβολὴν τοῦ πολεμικοῦ περιβάλλοντος, ἐν δὲ τῇ ζώνῃ τῶν μετόπισθεν ἡ χειρουργικὴ ἀσκεῖται ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ἐξομοιουμένη πρὸς τὴν ἐν εἰρήνῃ χειρουργικήν. Ἡ τακτικὴ δ' ὅμως τῆς ἐν πολέμῳ χειρουργικῆς ἐπὶ τῆς ζώνης τῶν πρόσω ὑπέστη ῥιζικὴν ἀνατροπὴν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Ἐνῷ κατὰ τοὺς προηγουμένους τούτου πολέμους ἔν τε τοῖς σταθμοῖς ἐπιδέσεως καὶ τοῖς χειρουργείοις ἐκυριάρχει ἀγωγὴ συντηρητική, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς πείρας τῶν μαχῶν, κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἕνεκα τῆς βαρύτητος καὶ τῆς περισσείας τῶν τραυμάτων τῶν προξενουμένων ὑπὸ τῶν βλημάτων τοῦ πυροβολικοῦ, τῶν χειροβομβίδων καὶ τῶν παντοίων ἐκρηκτικῶν ὅπλων, τῶν ἀπὸ χαρακώματος εἰς χαράκωμα βαλλόντων, ἀναγκαία περιέστη ἡ ἄμεσος καὶ ἐνεργὸς χειρουργικὴ ἐπέμβασις· καὶ ἐπεβλήθη ἐπιτακτικὴ ἡ μείζων προσπέλασις τῆς ἐνεργοῦ χειρουργίας πρὸς τοὺς τραυματίας διὰ τῆς ὅσον ἐνεστιν ἐγγυτέρω τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐπὶ τῆς ζώνης τῶν πρόσω, ἐγκαταστάσεως χειρουργικῶν κέντρων ἢ ἱδρυμάτων (ἐν χωρίοις ἢ πόλεσιν), ἅτινα ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν βολῶν, ἰδίᾳ τοῦ πυροβολικοῦ (ἐν ἀποστάσει 15—10—5 καὶ 3 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν χαρακωμάτων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σκέπην φυσικῶν ἢ τεχνητῶν προκαλυμμάτων) ἐλειτούργουν ὡς νοσοκομειακὰ ἱδρύματα μετ' εἰδικῶν χειρουργῶν, κεκτημένα πάντα τὰ πρὸς ἐπειγούσας ἐγχειρήσεις χρειώδη (σὺν τοῖς ἄλλοις κλιβάνους ἀποστειρωτικούς, συσκευὰς ἀκτινογραφίας καὶ ἀκτινοσκοπίας κλπ.).

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

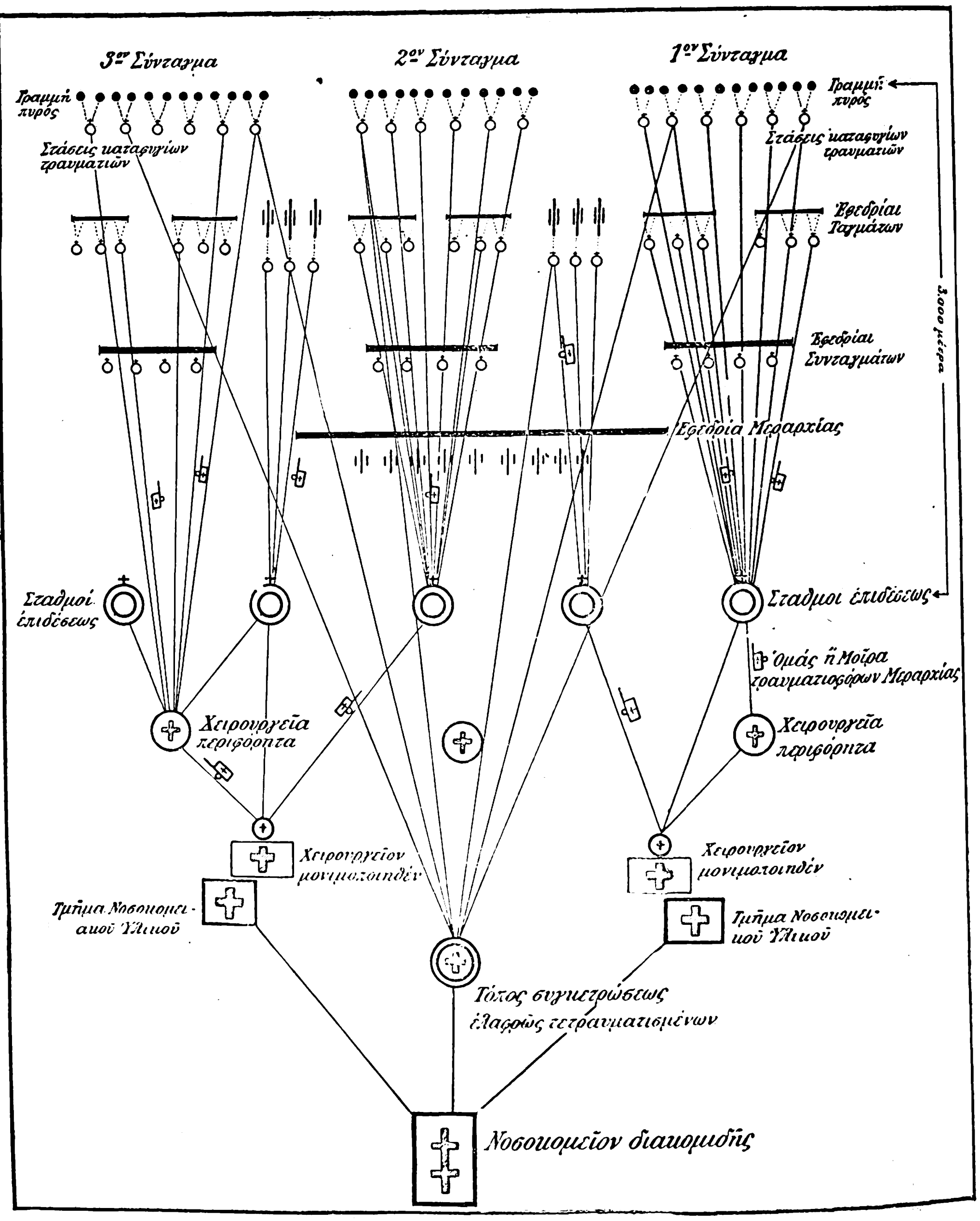

Ὑγειονομικὴ ζώνη τῶν πρόσω καὶ τῶν μετόπισθεν ἐν πολέμῳ.

— [ΑΡΧΙΤΕΚΤ.] Καλεῖται *ζώνη* γεῖσον διατιθέμενον ὁριζοντίως καὶ ἐσωτερικῶς ἢ ἐξωτερικῶς ἐπὶ τῶν τοίχων οἰκοδομῆς καὶ χρησιμεῦον πρὸς διάκρισιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ὕψους τῶν ὀρόφων αὐτῆς.

Α. Μ.

— [ΝΑΥΤ.] *Ζώνη* (κοιν. *μπαλιέτα* ἢ *μπαγιέτο*, γαλλ. la tresse ἢ la sangle, ἀγγλ. the senit, Ναυτ. ὀνομ. ἄρθρ. 383) καλεῖται εἶδος *ἐχματίου* κατασκευαζομένου ἐκ *διστρόφου* χειροποιήτως καὶ στερεοῦντος ἀνακρεμαμένην λέμβον πρὸς τὰς ἐπωτίδας, ἵνα μὴ προσκρούηται αὕτη ἐπ' αὐτῶν κατὰ τοὺς διατοιχισμούς. Σχεδὸν πάντοτε, λόγῳ φιλοκαλίας, ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ζώνης ἐπικαλύπτεται ὑπὸ λωρίδος ὀθόνης ἐλαιοχρωματισμένης λευκῆς.

Σ. Ε. Λ.

— [ΕΡΑΛΔ.] Ἡ *ζώνη* (fasce) ἀνήκει εἰς τὰ πρώτης τάξεως τιμητικὰ σχήματα (pièces honorables de première classe), καταλαμβάνουσα τὸ μεσαῖον τρίτον τοῦ ὅλου ὕψους τοῦ θυρεοῦ διὰ δύο παραλλήλων ὁριζοντίων γραμμῶν, εὐθειῶν ἢ τεθλασμένων. Δύναται νὰ εἶναι ἁπλῆ ἢ καὶ νὰ φέρῃ ἓν ἢ καὶ πλείονα ἐμβλήματα ἑτέρου χρωματισμοῦ. Ὅταν ὁ θυρεὸς ἔχῃ ἄνωθεν τῆς ζώνης ἔμβλημά τι, αὕτη τίθεται εἰς θέσιν κατωτέραν τῆς κανονικῆς, ὅτε καὶ λέγεται *καταβιβασμένη* (abaissée), τὸ δὲ ἐπ' αὐτῆς ἔμβλημα καλεῖται *ἐπικείμενον* (surmonté). Ἡ ζώνη παριστᾷ τὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σώματος

Digitized by Google

του φερόμενον ὑπὸ τοῦ ἱππότου ζωστῆρα. Αἱ ζῶναι δύνανται νὰ εἶναι πλείονες τῆς μιᾶς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θυρεοῦ μέχρι τῶν δέκα συνήθως κατὰ ζεύγη, ἐναλλασσομένων τοῦ μετάλλου καὶ τοῦ χρώματος. Ὅταν αἱ ζῶναι εἶναι δύο, τὸ δὲ πλάτος αὐτῶν περιορίζεται εἰς τὸ ἥμισυ τῆς μόνης ζώνης, καλοῦνται *ζῶναι διῃρημέναι* (divises), ἐὰν δὲ πλείονες τῶν δύο καὶ εἰς ἄρτιον ἀριθμὸν (6, 8, 10) λέγονται *ἱμάντες* (burèles). Ἡ ζώνη δύναται νὰ εἶναι καὶ *κυρτὴ* (courbée). Γ. Ε. Τ.

— **ζῶναι *ἀληγῶν*** *[Μετεωρολ.-Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι τῆς Γῆς*.

— **ζῶναι *ἀνέμων*** *[Μετεωρολ.-Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι τῆς Γῆς*.

— **ζῶναι *ἀτμοσφαίρας*** *[Μετεωρολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ στρώματα, εἰς ἃ διαιρεῖται ἡ ἀτμοσφαῖρα μετὰ τοῦ ὕψους. Κατὰ τὸν L. Teisserenc de Bort διαιρεῖται αὕτη εἰς τὰς ἑξῆς ζώνας: 1) Εἰς τὴν ζώνην τῶν *διαταράξεων* (zone des perturbations), ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ φθάνει μέχρι 4000 μέτρων ὕψους καὶ εἰς τὴν ὁποίαν παράγονται τὸ πλεῖστον τῶν μεγάλων ἀτμοσφαιρικῶν διαταράξεων. 2) Εἰς τὴν ζώνην τῶν *θυσάνων* (zone des cirrus), ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν 4000 μ. καὶ φθάνει μέχρις 11.000, χαρακτηριζομένη κυρίως ὑπὸ τῶν καθέτων κινήσεων μεταφορᾶς (convection). Ἀμφότεραι αἱ ζῶναι αὗται ἀποτελοῦσι τὴν *τροπόσφαιραν*. 3) Εἰς τὴν ζώνην τῆς *στρατοσφαίρας* ἢ *στρωματοσφαίρας*, ἥτις ἄρχεται διὰ τῆς ζώνης τῶν θυσάνων, φθάνει μέχρις 80.000 μέτρων, ἔνθα παρατηρεῖται σχεδὸν τελεία ἠρεμία τῶν ἀερίων τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὅπου οὐδέποτε σχηματίζονται νέφη. Ἡ σποδὸς τῶν ἡφαιστείων ἀνερχομένη κατακορύφως διὰ μέσου τῆς τροποσφαίρας ἐξαπλοῦται ὑπὸ μορφὴν ὁριζοντίων ταινιῶν ἐντὸς τῆς στρατοσφαίρας, οὕτω δὲ ἀποδεικνύεται ὅτι ἀνοδικὰ ρεύματα ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ δὲν παρατηροῦνται. Ἄνωθεν τῶν 80 χλμ. ἡ ἀτμοσφαῖρα ἀποτελεῖται ἐξ ὑδρογόνου, ἡλίου καὶ γεωκορωνίου. Θ. Θ. Φ

— **ζῶναι *τῆς Γῆς*** *[Μετεωρολ.—Κλιματολ.]*. Τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς οἱ τροπικοὶ καὶ οἱ πολικοὶ κύκλοι διαιροῦσιν εἰς πέντε μεγάλας ζώνας: 1) Εἰς τὴν *διακεκαυμένην* ζώνην ἢ *τροπικήν*, τεμνομένην ὑπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ ἐκτεινομένην ἑκατέρωθεν μέχρι τοῦ τροπικοῦ τοῦ Καρκίνου ($23^{\circ}27'$ βορ. πλ.) καὶ τοῦ Αἰγόκερω (23° $27'$ νοτ. πλ.). Τὸ πλάτος τῆς ζώνης ταύτης εἶναι περίπου 5000 χλμ. καὶ καταλαμβάνει τὰ 398 χιλιοστὰ τῆς ὅλης ἐπιφανείας τῆς Γῆς. 2) Εἰς τὴν *βόρειον εὔκρατον* ζώνην, κειμένην ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ καὶ ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ τροπικοῦ τοῦ Καρκίνου ($23^{\circ}27'$) μέχρι τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου ($66^{\circ}33'$). 3) Εἰς τὴν *νότιον εὔκρατον* ζώνην, κειμένην ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ καὶ ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ τροπικοῦ τοῦ Αἰγόκερω ($23^{\circ}27'$) μέχρι τοῦ νοτίου πολικοῦ κύκλου ($66^{\circ}33'$). Τὸ πλάτος ἑκατέρας τῶν εὐκράτων ζωνῶν εἶναι ὡσαύτως 5000 χλμ. καὶ κατέχουσιν ὁμοῦ τὰ 519 χιλιοστὰ τῆς ὅλης ἐπιφανείας τῆς Γῆς. 4 καὶ 5) Εἰς τὰς δύο *κατεψυγμένας* ζώνας, ἑκατέρα τῶν ὁποίων περιορίζεται ὑπὸ τῶν δύο πολικῶν κύκλων καὶ ἔχει πλάτος 2500 χλμ., καταλαμβάνουσι δὲ ὁμοῦ τὰ 83 χιλιοστὰ τῆς Γῆς. Ἡ τροπικὴ ζώνη ἔχει τὴν ἐλαχίστην ἐτησίαν μεταβολὴν τῆς ἡλιοφανείας καὶ τὸ μέγιστον ἐτήσιον ποσὸν αὐτῆς, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν μεσουράνησιν αὐτοῦ φθάνει δὶς τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενὶθ καὶ οὐδέποτε κατέρχεται κάτω τῶν 43° καὶ τὸ μῆκος οὐδέποτε εἶνα ὀλιγώτερον τῶν 10ω 30λ. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐτησία κύμανσις τῆς θερμοκρασίας εἶναι λίαν ἀσήμαντος καὶ προκαλεῖται μᾶλλον διὰ τῆς ἐκπεφρασμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐναλλαγῆς τῶν ἐποχῶν τῆς βροχῆς καὶ ξηρασίας παρὰ διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς θέσεως τοῦ ἡλίου. Εἶναι κυριολεκτικῶς ἡ *θερινὴ* ζώνη τῆς γῆς, ἥτις συνήθως διὰ τῆς μετατοπίσεως τῶν ὁρίων της καλεῖται καὶ *τροπικὴ* ζώνη. Πέραν τῶν τροπικῶν αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν ἐποχῶν καθίστανται περισσότερον φανεραί, καὶ ὑπὸ ἔποψιν κλίματος τὰ πλάτη ταῦτα παρουσιάζουσιν ἀξιοσημείωτα κράσπεδα. Αἱ πέραν τῶν πλατῶν τούτων πολικαὶ ζῶναι δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ὑπὸ κλιματολογικὴν ἔποψιν καὶ *χειμεριναὶ* ζῶναι, ἔχουσι δὲ τὴν μεγίστην μεταβολὴν τῆς ἡλιοφανείας μεταξὺ θώρακος καὶ χειμῶνος, καὶ ὡσαύτως τὸ ἐλάχιστον ποσὸν ἡλιοφανείας δι' ὁλόκληρον τὸ ἔτος. Αἱ εὔκρατοι ζῶναι εἶναι ἐνδιάμεσοι μεταξὺ τῆς τροπικῆς καὶ τοῦ πολικοῦ ἀπὸ ἀπόψεως ἐτησίου ποσοῦ καὶ ἐτησίας μεταβολῆς ἡλιοφανείας. Ἡ τριμερὴς αὕτη διαίρεσις ἑκάστου ἡμισφαιρίου τῆς γῆς, γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῆς ἡλιοφανείας, εἶναι λίαν χρήσιμος προκειμένου περὶ ἁπλῆς περιγραφῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν ὀργανικὸν κόσμον, διότι δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς μέσης ἐτησίας θερμοκρασίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς παρουσίας ἢ ἐλλείψεως μιᾶς ἐπαρκῶς δροσερᾶς ἢ θερμῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Ὡς ἐκ τούτου ἐπροτάθη ὅπως αἱ ζῶναι περιορίζωνται διὰ τῶν ἰσοθέρμων καὶ ἡ διαίρεσις νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῶν ἰσοθέρμων τοῦ χειμῶνος καὶ θέρους μᾶλλον παρὰ διὰ τῶν παραλλήλων πλάτους. Ἡ διακεκαυμένη ζώνη ἐκτείνεται κάπως ἄνωθεν τῶν ἠπείρων, κυρίως ἕνεκα τῆς κινήσεως τῶν ὠκεανικῶν ὑδάτων, ὅπου παρατηρεῖται τάσις πρὸς ἰσορρόπησιν τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ ἰσημερικοῦ καὶ τῶν πόλων εἰς τοὺς ὠκεανούς, ἐνῷ αἱ ἀκίνητοι ξηραὶ κέκτηνται θερμοκρασίαν ἀντίστοιχον τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτῶν πλάτους. Περαιτέρω ἡ ἀσυμμετρικὴ διανομὴ τῆς ξηρᾶς εἰς τὰ χαμηλὰ πλάτη τοῦ βορείου καὶ νοτίου ἡμισφαιρίου ἐπιφέρει μίαν ἀσυμμετρικὴν θέσιν τῆς διακεκαυμένης ζώνης ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν τῆς ζώνης ταύτης, ἐκτεινομένης μᾶλλον πρὸς βορρᾶν παρὰ πρὸς νότον τοῦ ἰσημερινοῦ. Τὰ πολικὰ ὅρια τῶν εὐκράτων ζωνῶν καθορίζονται ὑπὸ τῆς ἰσοσέρμου τῶν 10° διὰ τὸν θερμότερον μῆνα. Ἡ θερινὴ θερμότης εἶναι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν βλάστησιν παρὰ ὁ ψυχρὸς χειμών, καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁ θερμὸς μὴν ἔχει θερμοκρασίαν κατωτέραν τῶν 10°, δημητριακὰ καὶ δασικὰ δένδρα δὲν φύονται· οὕτως ἔχει τις τὸ μέσον ὁ ἴδιος νὰ κρίνῃ ὡς πρὸς τὰς ἰδιαζούσας κλιματικὰς συνθήκας κατὰ ἀκριβῆ μέθοδον. Αἱ δύο πολικαὶ ζῶναι δὲν εἶναι συμμετρικαὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ πλάτη ἅτινα κατέχουσιν. Ἡ παρουσία ἐκτεταμένων μαζῶν ξηρᾶς εἰς τὰ ὑψηλὰ βόρεια πλάτη μεταφέρει τὴν θερμοκρασίαν τῶν 10° κατὰ τὸν θερμότερον μῆνα μᾶλλον πρὸς τὸν πόλον, παρὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀντιστοίχων πλατῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν ὠκεανῶν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, ἅτινα θερμαίνονται ἧττον εὐκόλως καὶ εὑρίσκονται διαρκῶς ἐν κινήσει. Ἐντεῦθεν ἡ νότιος ψυχρὰ ζώνη, ἥτις ἔχει τὰ ἰσημερινὰ ὅρια αὐτῆς περίπου εἰς πλάτος 50° νοτίως, εἶναι πολὺ μεγαλυτέρας ἐκτάσεως παρὰ ἡ βόρειος ψυχρὰ ζώνη. Ἡ βόρειος εὔκρατος ζώνη, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ἡ μεγαλυτέρα ἔκτασις ξηρᾶς, εἶναι περισσότερον εὐρυτέρα παρὰ ἡ νότιος εἰδικῶς ἄνωθεν τῶν ἠπείρων. Αἱ ζῶναι αὗται τῆς θερμοκρασίας ἀπεικονίζουσι τὰς φυσικὰς συνθήκας τοῦ κλίματος περισσότερον παρὰ εἰς τὴν περίπτωσιν οἱασδήποτε ἄλλης ὑποδιαιρέσεως διὰ τῶν κύκλων πλάτους καὶ ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰς ζώνας διαίρεσιν τῶν Ἑλλήνων.

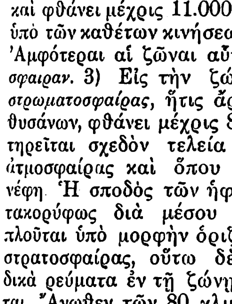

Αἱ ζῶναι τῆς Γῆς.

[ΒΒ'=βόρειος πολικὸς κύκλος. —ΚΚ =βόρειος τροπικὸς κύκλος.—ΙΙ =ἰσημερινός.—ΒΠΒ' =βορεία κατεψυγμένη ζώνη.—ΒΒ'ΚΚ'=βορεία εὔκρατος ζώνη.—ΝΝ =νότιος πολικὸς κύκλος.—ΑΑ'=νότιος τροπικὸς κύκλος. — ΚΚ'ΑΑ =διακεκαυμένη ζώνη. — ΝΠ'Ν =νοτία κατεψυγμένη ζώνη —ΑΑ'ΝΝ' =νοτία εὔκρατος ζώνη.]

Ταξινόμησις τῶν ζωνῶν τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀνέμων. Αἱ θερμαὶ ζῶναι βασίζονται ἐπὶ τῆς θερμοκρασίας, ἀποκλειομένων ἄλλων στοιχείων, ὅπως εἶναι ὁ ἄνεμος καὶ ἡ βροχή. Τόσον εὐδιάκριτα εἶναι τὰ κύρια κλιματικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν μεγάλων περιοχῶν τῶν ἀνέμων τῆς γῆς, ὥστε ἐπροτάθη μία ταξινόμησις τῶν κλιμάτων συμφώνως πρὸς τὰ συστήματα τῶν ἀνέμων. Ἐπειδὴ αἱ περιοχαὶ τῶν βροχῶν ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι στενῶς συνδεδεμέναι μὲ ἐκείνας τῶν συστημάτων τοῦ ἀνέμου, μία ταξινόμησις τῶν ζωνῶν διὰ τῶν ἀνέμων ἐπίσης ἀντικατοπτρίζει τὰς συνθήκας βροχῆς. Εἰ. τὴν ταξινόμησιν ταύτην ἡ τροπικὴ ζώνη περιορίζεται πρὸς βορρᾶν καὶ νότον ὑπὸ τῶν κρασπέδων τῶν ζωνῶν τῶν *ἀληγῶν* καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου μεγαλυτέρα παρὰ ἡ κλασσικὴ διακεκαυμένη ζώνη. Ἡ ζώνη τῶν ἀληγῶν εἶναι κάπως εὐρυτέρα πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὠκεανοῦ καὶ περικλείει καταλλήλως ἐντὸς τῶν ὁρίων της τὰ ὁμοιόμορφα θαλάσσια κλίματα τῶν ἀνατολικῶν κρασπέδων τῶν ὠκεανικῶν λεκανῶν καὶ μάλιστα μέχρι πλάτους 30° ἢ 35°. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εὑρίσκονται οὕτως ἐντὸς τῶν πλέον τραχειῶν καὶ μεταβλητῶν συνθηκῶν τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης. Διὰ τοῦ μέσου τῆς ζώνης τῶν ἀληγῶν ἐκτείνεται ἡ *ὑποϊσημερινὴ* ζώνη μὲ τὰς μετακινουμένας αὐτῆς νηνεμίας, βροχὰς καὶ μουσσῶνας. Ἐπὶ τῶν πολικῶν κρασπέδων τῆς ζώνης τῶν ἀληγῶν εὑρίσκονται αἱ *ὑποτροπικαὶ* ζῶναι τῶν ἐναλλασσομένων ἀληγῶν. Αἱ εὔκρατοι ζῶναι ἐναγκαλίζουσι τὰ πλάτη τῶν θυελλωδῶν δυτικῶν ἀνέμων, ἔχουσιν εἰς τὰ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν κράσπεδά των τὰς ὑποτροπικὰς ζώνας καὶ εἰσὶ κάπως στενότεραι παρὰ αἱ κλασσικαὶ εὔκρατοι ζῶναι. Πρὸς τοὺς πόλους δὲν ὑπάρχει καταφανὲς ὅριον ὡς πρὸς τὰς εὐκράτους ζώνας, καθότι οἱ ἐπικρατοῦντες δυτικοὶ ἄνεμοι ἐκτείνονται πέραν τῶν πολικῶν κύκλων.

Κλιματολογικὸς χαρακτὴρ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Τὸ ἐπικρατοῦν χαρακτηριστικὸν αὐτῆς εἶναι ἡ ἁπλότης καὶ ἡ ὁμαλότης τῶν κλιματικῶν χαρακτήρων. Ἡ τροπικὴ στερεῖται τῆς ἀβεβαιότητος καὶ μεταβλητότητος τοῦ καιροῦ τῶν ὑψηλῶν πλατῶν. Ἐπικρατοῦσιν ἐνταῦθα περιοδικὰ φαινόμενα ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς ἡμερησίας καὶ ἐτησίας πορείας τοῦ ἡλίου, αἱ δὲ μὴ περιοδικαὶ μεταβολαὶ ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα, ἐκτὸς εἰς εἰδικὰς περιοχὰς μόνον καὶ εἰς ὡρισμένας ἐποχάς, ὅτε διακόπτεται ἡ καιρικὴ συνέχεια προσωρινῶς ὑπό τινος τροπικοῦ κυκλῶνος. Οἱ κυκλῶνες οὗτοι, ἂν καὶ σχετικῶς σπάνιοι, εἶναι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ κλίματος τῆς περιοχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν συμβαίνουσι, καὶ προκαλοῦσι γενικῶς λίαν σημαντικὰς βροχὰς καὶ καταστροφάς.

Θερμοκρασία. Ἡ μέση θερμοκρασία εἶναι ὑψηλὴ καὶ λίαν ὁμαλὴ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ζώνης, παρατηρεῖται δὲ μικρὰ μεταβολὴ καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Ἡ μέση ἐτησία ἰσόθερμος τῶν 20° Κελσίου εἶναι τὸ σχετικὸν ὅριον πρὸς τὰ πολικὰ κράσπεδα τῆς ζώνης, ἡ δὲ τῶν 26° 27 περιλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς περιοχῆς τῆς ξηρᾶς, ὅσον καὶ τῶν τροπικῶν ὠκεανῶν. Ὁ θερμότερος κύκλος πλάτους διὰ τὸ ἔτος δὲν εἶναι ὁ ἰσημερινός, ἀλλὰ τὸ πλάτος 10° Β. Αἱ ὑψηλότεραι μέσαι ἐτήσιαι θερμοκρασίαι παρίστανται ὑπὸ τῆς ἰσοθέρμου τῶν 29° 44 Κελσίου καὶ εὑρίσκονται ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ, εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὴν Βόρειον Αὐστραλίαν καὶ Κεντρικὴν Ἀμερικήν. Ἐξαιρουμένης τῆς πρώτης αἱ περιοχαὶ αὗται εἶναι μικραί. Αἱ ὑψηλαὶ μέσαι θερμοκρασίαι παρατηροῦνται ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει ὀλίγη βροχή. Κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον ὑπάρχουσι μεγάλαι περιοχαὶ ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀσίᾳ καὶ Βορείῳ Ἀφρικῇ μὲ θερμοκρασίας ἄνω τῶν 32° περίπου. Ἄνωθεν ὁλοκλήρου τῆς ζώνης ταύτης ἡ μέση ἐτησία μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας εἶναι μικροτέρα τῶν 10° περίπου καὶ ἄνωθεν μεγάλου τμήματος αὐτῆς, εἰδικῶς εἰς τοὺς ὠκεανούς, εἶναι μικροτέρα τῶν 5°, καὶ μάλιστα πλησίον τῶν κρασπέδων τῆς ζώνης παρατηροῦνται μεταβολαὶ μικρότεραι τῶν 25°, ὅπως ἐν Καλκούττᾳ, Ρίῳ Ἰανείρῳ καὶ Χαρτούμ. Ἡ μέση *ἡμερησία μεταβολὴ* εἶναι συνήθως μεγαλυτέρα τῆς μέσης ἐτησίας. Ἄνωθεν τῆς περιοχῆς ἥτις καλύπτεται ὑπὸ τμημάτων τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἀπὸ τῆς Ἀραβίας μέχρι τῶν νήσων τῆς Καρολίνας καὶ ἀπὸ τῆς Ζανζιβάρης μέχρι τῆς Νέας Γουϊνέας, αἱ ἐλάχισται θερμοκρασίαι κανονικῶς δὲν πίπτουσι κάτω τῶν 20°, τοὐναντίον πρὸς τὰ ἄκρα τῆς ζώνης αἱ ἐλάχισται ἐπὶ τῶν ἠπείρων πίπτουσι μέχρι καὶ πολλάκις κάτω τοῦ μηδενός. Μέγισται θερμοκρασίαι 46° ἀκόμη καὶ 49° παρατηροῦνται ἄνωθεν τῶν ἐρήμων τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Εἰς περιοχὴν ἐκτεινομένην ἄνω τῆς Δυτικῆς Σαχάρας μέχρι τῆς τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄνωθεν τῆς κεντρικῆς Αὐστραλίας παρατηρεῖται μέση μεγίστη θερμοκρασία 45° Κελσίου. Πλησίον τοῦ ἰσημερινοῦ αἱ μέγισται δὲν εἶναι τόσοι ὑψηλαί, ὅπως αἱ τῶν εὐκράτων κλιμάτων. Εἰς τοὺς τροπικοὺς ὠκεανοὺς παρατηροῦνται σημαντικῶς μικραὶ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας.

Ἐποχαὶ τοῦ ἔτους. Εἰς τροπικὸν κλῖμα αἱ ἐποχαὶ δὲν ταξινομοῦνται συμφώνως πρὸς τὴν θερμοκρασίαν, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τῶν ἐπικρατούντων ἀνέμων. Ἡ ζωὴ τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν εἰς τοὺς τροπικοὺς καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἀνθρώπου κανονίζεται εἰς μεγάλην κλίμακα, εἴς τινας μάλιστα περιπτώσεις σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, ὑπὸ τῆς βροχῆς. Ἂν καὶ ἡ τροπικὴ βροχερὰ ἐποχὴ συμβαίνει ὅταν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες πίπτωσι καθέτως, ἐν τούτοις ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν εἶναι ἀναγκαστικῶς καὶ ἡ θερμοτέρα ἐποχὴ τοῦ ἔτους, καὶ καλεῖται συνήθως χειμερινὴ ἐποχή, ἐφ' ὅσον δὲ προχωροῦμεν πρὸς τὰ κράσπεδα τῆς ζώνης μετὰ τῆς αὐξανομένης ἐτησίας μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας ἐμφανίζονται βαθμιαίως καὶ αἱ ἐποχαὶ ὑπὸ τὴν ἐξωτροπικὴν ἔννοιαν.

Φυσιολογικὴ ἐπίδρασις τῆς θερμότητος καὶ ὑγρασίας. Ἡ τροπικὴ θερμότης συνοδεύεται ὑπὸ μεγάλης σχετικῶς ὑγρασίας, ἐκτὸς ἄνωθεν τῶν ἐρήμων καὶ κατὰ τὰς ξηρὰς ἐποχάς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀὴρ εἶναι πνιγηρὸς καὶ καταθλιπτικός. Αἱ ὑψηλαὶ θερμοκρασίαι εἶναι δυσάρεστοι καὶ δυσκόλως ὑποφέρονται. Ἡ φυσικὴ καὶ διανοητικὴ ἐνέργεια εἶναι συχνάκις δύσκολος ἢ μάλιστα ἀδύνατος. Ἡ τονωτικὴ ἐπίδρασις τοῦ ψυχροῦ χειμῶνος ἐλλείπει. Οἱ πλέον δραστήριοι ἰθαγενεῖς εἶναι οἱ κάτοικοι τῶν ἐρήμων. Ἡ μονότονος ἀποχαυνωτικὴ θερμότης τῶν ὑγρῶν τροπικῶν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εὐαίσθητον εἰς τὰς ἀσθενεῖς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας.

Ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις. Ἡ ὁμαλὴ διανομὴ τῆς θερμοκρασίας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας συνεπάγεται ὁμαλὴν διανομὴν τῆς πιέσεως. Αἱ *βαροβαθμῖδες* (βλ. λ.) εἶναι ἀσθενεῖς. Αἱ ἐτήσιαι κυμάνσεις τῆς πιέσεως εἶναι μικραί, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν ἠπείρων. Ἡ ἡμερησία κύμανσις τοῦ βαρομέτρου εἶναι τόσον κανονική, ὥστε, ὡς παρετήρησεν ὁ Humboldt, ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας δύναται νὰ προλεχθῇ ἐντὸς εἴκοσι λεπτῶν ἐκ μόνης τῆς μελέτης τοῦ βαρομέτρου.

Ἄνεμοι καὶ βροχή. Κατὰ μῆκος τοῦ βαρομετρικοῦ ἰσημερινοῦ, ἔνθα αἱ βαροβαθμῖδες εἶναι ἀσθενέσταται, εὑρίσκεται ἡ *ἰσημερινὴ ζώνη τῶν νηνεμιῶν* ἢ *ἀπνοιῶν* τῶν μεταβλητῶν ἀνέμων καὶ τῶν βροχῶν. Ἡ ζώνη αὕτη παρέχει ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὰς συνθήκας δι' ἀφθόνους βροχὰς καὶ εἶναι

Digitized by Google

μία τῶν βροχερωτέρων περιοχῶν τοῦ κόσμου, εἰς ἣν πίπτουσι κατὰ μέσον ὅρον περὶ τὰ 254 ἑκ. ὕψους βροχῆς. Ἐνταῦθα ὁ οὐρανὸς εἶναι κατ' ἐπικράτησιν νεφελώδης, ὁ ἀὴρ θερμὸς καὶ καταθλιπτικός, αἱ δὲ ῥαγδαῖαι βροχαὶ καὶ καταιγίδες εἶναι συχναὶ κυρίως κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς καὶ ἑσπερινὰς ὥρας. Ἐνταῦθα εὑρίσκονται τὰ πυκνὰ τροπικὰ δάση τῆς Amazon καὶ τῆς ἰσημερινῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ζώνη αὕτη τῶν νηνεμιῶν καὶ βροχῶν μετατοπίζεται βορείως καὶ νοτίως τοῦ ἰσημερινοῦ μετὰ τοῦ ἡλίου. Ἐκπληκτικὴν ἀντίθεσιν προκαλοῦσιν οἱ ἀνατολικοὶ ἀληγεῖς ἄνεμοι, οἵτινες πνέουσι μεταξὺ τῶν τροπικῶν ζωνῶν ὑψηλῆς πιέσεως καὶ τῆς ἰσημερινῆς ζώνης χαμηλῆς πιέσεως. Ἕνεκα τῆς μεγάλης κανονικότητος καὶ τῆς εὐρείας ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ὁμοιομορφίας τῶν τροπικῶν κλιμάτων, ἀπὸ μακροῦ θεωροῦνται ὡς εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν λόγῳ τῆς σταθερότητος τῆς ἐντάσεως αὐτῶν, τῆς ἐλλείψεως θυελλῶν, τῆς αἰθριότητος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς δροσερότητος τοῦ ἀέρος. Οἱ ἀληγεῖς ὑπόκεινται εἰς πλείστας μεταβολάς. Τὸ βόρειον καὶ νότιον ἄκρον αὐτῶν μετατοπίζεται πρὸς βορρᾶν καὶ νότον μετὰ τοῦ ἡλίου. Καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς διακόπτονται, συχνάκις ἄνωθεν τῶν ἐκτεταμένων πεδίων πλησίον τῶν πρὸς τὸν ἰσημερινὸν κρασπέδων αὐτῶν, διὰ τῆς κινητῆς ζώης τῶν ἰσημερινῶν βροχῶν, ὡς καὶ διὰ τῶν μουσσώνων, πλησίον τῶν ἠπείρων παρεμβάλλονται θαλάσσιαι καὶ ἀπόγειαι αὖραι καὶ ὡρισμέναι περιοχαὶ προσβάλλονται ὑπὸ βιαίων κυκλωνικῶν θυελλῶν. Οἱ ἀληγεῖς, ἐξαιρέσει ὅταν πνέωσιν εἰς τὰς ἐκτεθειμένας τοῖς ἀνέμοις ἀκτὰς ἢ ἐπὶ τῶν ὀρέων, θεωροῦνται γενικῶς ὡς ξηροὶ ἄνεμοι, δημιουργοῦσι τὰς ἐρήμους τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῶν γειτονικῶν τμημάτων τῆς Ἀσίας, τῆς Αὐστραλίας, τῆς νοτίου Ἀφρικῆς καὶ νοτίως τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Οἱ μουσσῶνες, οἱ πνέοντες εἰς τὰς νοτίους καὶ ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, εἶναι οἱ σπουδαιότεροι καὶ οἱ καλύτερον γνωστοὶ ἐκ τῆς κατηγορίας ταύτης τῶν ἀνέμων. Κατὸ τὸ θέρος ὁ νοτιοδυτικὸς μουσσὼν πνέει ὡς θερμὸς καὶ πνιγηρὸς ἄνωθεν τῶν πλατῶν ἀπὸ περίπου 10^{0} βορ. πλάτ. μέχρι καὶ πέραν τοῦ βορείου τροπικοῦ, μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ τῶν Φιλιππίνων, προκαλουμένων βροχῶν εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὸ ἀνατολικὸν Ἰνδικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Κίνας. Κατὰ τὸν χειμῶνα, ὁ βορειοανατολικὸς μουσσὼν (ἡ κανονικὴ ψυχρὰ ἐποχὴ) πνέει ἀπὸ τῆς Ἀσίας συνδυαζόμενος μετὰ τοῦ βορειοανατολικοῦ ἀληγοῦς γενικῶς ὡς ψυχρὸς καὶ ξηρός, καὶ προσβάλλει τὴν αὐτὴν ἔκτασιν, ἐκτεινόμενος πρὸς βορρᾶν μέχρι πλάτους 30^{0}. Διασχίζοντες τὸν ἰσημερινὸν οἱ ἄνεμοι οὗτοι φθάνουσι μέχρι τῆς βορείου Αὐστραλίας καὶ τῶν δυτικῶν νήσων τοῦ νοτίου Εἰρηνικοῦ ὡς βορειοδυτικὸς βροχερὸς μουσσών, ἐνῷ ἡ περιοχὴ αὕτη κατὰ τὴν ἀντίθετον ἐποχὴν ἔχει τὸν κανονικὸν νοτιοανατολικὸν ἀληγῆ. Ἕτεροι μουσσῶνες πνέουσιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Γουϊνέας καὶ εἰς τὴν ἰσημερινὴν Ἀφρικήν. Ὅπου ἐμφανίζονται ἀντιπροσωπεύουσι τὰς ἐποχικὰς μεταβολάς. Αἱ τροπικαὶ βροχαὶ παρατηροῦνται γενικῶς ὡς θεριναὶ βροχαί, συμβαίνουσι δὲ ὅταν ὁ κανονικὸς ἀληγὴς ἀπομακρύνεται πρὸς τὴν ἰσημερινὴν ζώνην τῶν βροχῶν, ἢ ὅταν ἀποκαθίσταται ὁ θερινὸς μουσσών. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις πολλαὶ περιπτώσεις βροχερᾶς ἐποχῆς, ὅταν ὁ ἥλιος εὑρίσκεται χαμηλά, εἰδικῶς παρὰ τὰς ἀκτὰς τὰς ἐκτεθειμένας πρὸς τοὺς ἀληγεῖς. Αἱ τροπικαὶ βροχαὶ συνήθως παρατηροῦνται ὑπὸ χειμαρρώδη μορφήν, μετὰ ἐκπεφρασμένης ἡμερησίας περιόδου, τοῦ μεγίστου αὐτῶν μεταβαλλομένου μετὰ τοῦ τόπου μεταξὺ μεσημβρίας καὶ μεσονυκτίου. Αἱ τοπικαὶ ἐπιδράσεις εἶναι ἐν τούτοις λίαν ἐνδιαφέρουσαι καὶ εἰς πολλοὺς τόπους τὰ μέγιστα τῆς βροχῆς παρατηροῦνται κατὰ τὴν νύκτα.

Θαλασσία καὶ ἀπογαία αὖρα. Ἡ θαλασσία αὖρα εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων κλιματικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν πλείστων τροπικῶν ἀκτῶν. Λόγῳ τῆς κανονικῆς ἐμφανίσεώς των καὶ τῆς ψυχρότητος αὐτῶν ἀποκαθαίρουσι τὸν ἀέρα καὶ καθιστῶσι πολλὰς περιοχὰς κατοικησίμους ὑπὸ τῶν λευκῶν ἀποίκων, εἰς πολλὰς δὲ τῶν ἀκτῶν ἡ θαλασσία αὖρα εἶναι ὁ πραγματικὸς ἐπικρατῶν ἄνεμος.

Καταιγίδες. Τοπικαὶ καταιγίδες συχνάκις παρατηροῦνται εἰς τὰ ὑγρὰ τμήματα των τροπικῶν καὶ ἔχουσιν ἐκπεφρασμένην ἡμερησίαν περιοδικότητα, εὑρίσκουσαι τὴν εὐνοϊκωτέραν ἀτμοσφαῖραν εἰς τὴν ἰσημερινὴν ζώνην τῶν ἀσθενῶν βαροβαθμίδων καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας· ἐπισυμβαίνουσι συνήθως κατὰ τὴν βροχερὰν ἐποχὴν καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ περὶ τὰ τέλη τῶν κανονικῶν βροχῶν. Εἰς πολλοὺς τόπους παρατηροῦνται καταιγίδες ἡμερησίως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς των μετ' ἐξαιρετικῆς κανονικότητος καὶ μεγάλης ἐντάσεως.

Νέφωσις. Γενικῶς ἡ τροπικὴ ζώνη δὲν εὐνοεῖται ὑπὸ αἰθρίου οὐρανοῦ. Τὸ μέγιστον τῆς νεφώσεως παρατηρεῖται εἰς τὴν *ἰσημερινὴν ζώνην τῶν νηνεμιῶν καὶ βροχῶν,* ὅπου ὁ οὐρανὸς εἶναι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον νεφελώδης. Τὸ ἐλάχιστον τῆς νεφώσεως εὑρίσκεται εἰς τὰ πλάτη τῶν ἀληγῶν, ἔνθα ἐπικρατεῖ ἐν γένει οὐρανὸς αἴθριος. Ἡ ἰσημερινὴ ζώνη νεφῶν μετακινεῖται πρὸς βορρᾶν καὶ νότον μετὰ τοῦ ἡλίου. Ἐντελῶς αἴθριοι ἡμέραι εἶναι ἐν γένει λίαν σπάνιαι ἐν τῇ τροπικῇ, εἰδικῶς πλησίον τοῦ ἰσημερινοῦ, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βροχερᾶς ἐποχῆς κατώτερα νέφη καλύπτουσι συνήθως τὸν οὐρανόν. Νεφοσκεπεῖς καὶ πληκτικαὶ ἡμέραι, οἷαι παρατηροῦνται συνήθως κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας, εἶναι συνήθεις μόνον ἐπὶ τῶν τροπικῶν ἀκτῶν πλησίον τῶν ψυχρῶν ὠκεανίων ῥευμάτων, ὅπως εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Περοῦ καὶ ἐπὶ τμημάτων τινῶν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς.

Κλιματικαὶ ὑποδιαιρέσεις τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Ἡ ταξινόμησις τῶν μεγάλων κλιματικῶν ἐπαρχιῶν τῆς ζώνης ταύτης στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γενικοῦ συστήματος τῶν ἀνέμων καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς βροχῆς. Οὕτω παρατηροῦνται: 1) ἡ *ἰσημερινὴ* ζώνη, 2) αἱ ζῶναι τῶν *ἀληγῶν*, 3) αἱ ζῶναι τῶν *μουσσώνων*. Ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποδιαιρέσεων τούτων ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ ὀφειλόμεναι εἰς θαλασσίας ἢ ἠπειρωτικὰς ἐπιδράσεις. Ἐν γένει τά τε ἐποχικὰ καὶ ἡμερήσια φαινόμενα εἶναι περισσότερον ἐκπεφρασμένα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἠπείρων παρὰ ἐπὶ τῶν νήσων τῶν ὠκεανῶν καὶ τῶν ἀκτῶν τῶν ἐκτεθειμένων πρὸς τοὺς ἀνέμους. Ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὕψους εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ προστεθῇ εἰς τὰς ἀνωτέρω ὑποδιαιρέσεις καὶ ἐκείνη ἡ ζώνη τῶν *ὀρεινῶν κλιμάτων.*

1) Ἡ ἰσημερινὴ ζώνη. Ὀλίγας μοίρας ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ ὅταν δὲν ἐπιδρῶσιν ἄλλα αἴτια, ἡ ἐτησία καμπύλη τῆς θερμοκρασίας παρουσιάζει δύο μέγιστα, παρακολουθοῦντα τὰς δύο ζενιθιακὰς θέσεις τοῦ ἡλίου, καὶ δύο ἐλάχιστα περίπου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἡλιοστασίων. Ὁ τύπος οὗτος τῆς ἐτησίας πορείας τῆς θερμοκρασίας καλεῖται *ἰσημερινός.* Ἐπειδὴ ἡ *ζώνη τῶν βροχῶν* ταλαντεύεται ἐντὸς τοῦ ἰσημερινοῦ μετὰ τοῦ ἡλίου, διὰ τοῦτο παρατηροῦνται δύο βροχεραὶ ἐποχαί, ὑπὸ ἥλιον κάθετον, καὶ δύο ξηραὶ ἐποχαί, ὅταν ὁ ἥλιος εὑρίσκεται εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ζενίθ, καθ' ἣν ἐποχὴν πνέουσιν οἱ ἀληγεῖς. Αἱ συνθῆκαι αὗται δεσπόζουσιν ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ, τόσον πρὸς βορρᾶν ὅσον καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ (περίπου 10^{0}—12^{0}), κατὰ τρόπον παρέχοντα τὴν διάκρισιν τῆς καιρικῆς καταστάσεως μεταξὺ τῶν δύο ζενιθιακῶν θέσεων τοῦ ἡλίου διὰ τὰς δύο βροχερὰς ἐποχάς. Συνεπῶς ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ, ὑπὸ ὁμαλὰς συνθήκας, δὲν παρατηρεῖται ξηρὰ ἐποχὴ οἱασδήποτε μεγάλης διαρκείας. Ἡ διπλῆ βροχερὰ ἐποχὴ παρατηρεῖται σαφῶς ἐν τῇ ἰσημερινῇ Ἀφρικῇ καὶ εἰς τμήματά τινα τῆς ἰσημερινῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Τὰ μέγιστα ἐπιβραδύνονται κάπως τῆς καθέτου θέσεως τοῦ ἡλίου, παρατηρούμενα κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ Νοέμβριον, καὶ εἶναι ἀσυμμέτρως ἀνεπτυγμένα, τοῦ πρώτου μεγίστου ὄντος τοῦ κυρίου τοιούτου. Ἐπίσης καὶ τὰ ἐλάχιστα εἶναι ἀσυμμέτρως διανεμημένα. Ὁ τύπος οὗτος τῆς βροχῆς μὲ διπλᾶ μέγιστα καὶ ἐλάχιστα καλεῖται *ἰσημερινός,* αἱ δὲ διπλαῖ αὗται βροχεραὶ καὶ ξηραὶ ἐποχαὶ εὐκόλως τροποποιοῦνται ὑπὸ ἄλλων συνθηκῶν, ὡς ὑπὸ τῶν μουσσώνων τῆς ἰνδο-αὐστραλιανῆς περιοχῆς, ὥστε δὲν ὑπάρχει μόνιμος ζώνη *ἰσημερινῶν βροχῶν* ἐκτεινομένων πέριξ τῆς γῆς. Ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ, ἀνατολικῶς τῶν Ἄνδεων, ἡ διάκρισις μεταξὺ βροχερῶν καὶ ξηρῶν ἐποχῶν συχνάκις εἶναι δύσκολος. Ἡ νέφωσις ἐν τῇ ἰσημερινῇ ζώνῃ εἶναι μεγάλη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ἀνερχομένη κατὰ μέσον ὅρον εἰς 7 μέχρι 8 δέκατα καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ μιᾶς σχετικῶς μικρᾶς ἐτησίας περιόδου, ἥτις μεγάλως ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν. Εἰς μεγαλυτέρας ἀποστάσεις τῶν 10^{0} ἢ 12^{0} περίπου ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ὁ ἥλιος μένει ἐπίσης κάθετος δὶς κατὰ τὸ ἔτος ἐντὸς τῆς τροπικῆς ζώνης, ἀλλὰ τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν εἶναι τόσον βραχύ, ὥστε αἱ δύο βροχεραὶ ἐποχαὶ ἑνοῦνται εἰς μίαν, κατὰ τὸ θέρος. Ἐπίσης παρατηρεῖται μία μόνον ξηρὰ ἐποχὴ κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ βροχὴ αὕτη καλεῖται *τροπικὸς τύπος*, καὶ παρατηρεῖται ἐκεῖ ὅπου αἱ ζῶναι τῶν ἀληγῶν προσβάλλονται ὑπὸ τῶν ἰσημερινῶν βροχῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μετατοπίσεως τῶν βροχῶν τούτων ἐντὸς ἑκάστου ἡμισφαιρίου. Αἱ ἐκτάσεις τῶν τροπικῶν βροχῶν τοῦ τύπου τούτου εὑρίσκονται κατὰ μῆκος τῶν ἰσημερινῶν κρασπέδων τῆς διακεκαυμένης ζώνης, ἔξω τῶν πλατῶν τοῦ *ἰσημερινοῦ τύπου* βροχῶν. Ἡ βροχερὰ ἐποχὴ καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βραχυτέρα, καθ' ὅσον αὐξάνεται ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ.

Ἡ μεμονωμένη ξηρὰ ἐποχὴ διαρκεῖ περισσότερον πάσης ἄλλης ὁμοίας τῆς ἰσημερινῆς ζώνης, ἐξακολουθοῦσα κανονικῶς ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, μεθ' οὓς ἄρχεται ἡ ὑγρὰ ἐποχή. Αἱ χαμηλαὶ πεδιάδες συχνάκις καθίστανται ξηραὶ καὶ αὐχμηραὶ διαρκούσης τῆς μακρᾶς ξηρᾶς ἐποχῆς τῶν ἀληγῶν (χειμὼν) καὶ ἡ βλάστησις ἐξαφανίζεται, λαμβάνουσα νέαν ζωηρότητα ὅταν ἐπικρατῇ ἡ ἰσημερινὴ βροχερὰ ζώνη μὲ τὰς νηνεμίας, μεταβλητοὺς ἀνέμους καὶ ἀφθόνους βροχὰς (θέρος) αὐτῆς. Εἰς τὸ Σουδὰν αἱ βροχαὶ πίπτουσι καὶ ἡ βλάστησις αὐτοῦ αὐξάνεται μεγάλως, ὅταν ἡ ζώνη τῶν «dolddrums» (νηνεμιῶν) εὑρίσκεται βορείως τοῦ ἰσημερινοῦ (Μαΐου—Αὐγούστου), ἀλλ' ὅταν πνέωσιν οἱ ἀληγεῖς (Δεκεμβρίου—Μαρτίου) τὸ ἔδαφος εἶναι θερμὸν καὶ κονιορτοβριθές. Εἰς τὰ «llanos» τῆς Βενεζουέλας παρατηρεῖται ἡ ξηρὰ ἐποχὴ πρὸς βορρᾶν κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅταν πνέωσιν οἱ ἀληγεῖς, αἱ δὲ βροχαὶ πίπτουσιν ἀπὸ Μαΐου μέχρις Ὀκτωβρίου. Εἰς τὰ «campos» τῆς Βραζιλίας, νοτίως τοῦ ἰσημερινοῦ, αἱ βροχαὶ πίπτουσιν ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρις Ἀπριλίου καὶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους παρατηρεῖται ἀνομβρία. Ὁ Νεῖλος πλημμυρίζει λόγῳ τῶν βροχῶν ἐπὶ τῶν ὀροσειρῶν τῆς Ἀβησσυνίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸς βορρᾶν μετατοπίσεως τῆς ζώνης τῶν ἰσημερινῶν βροχῶν.

Ὁ καλούμενος *τροπικὸς τύπος* μεταβολῆς θερμοκρασίας μὲ ἓν μέγιστον καὶ ἓν ἐλάχιστον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ Wadi Halfa τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς βροχερᾶς ἐποχῆς δεικνύεται συχνάκις διὰ μιᾶς μετατοπίσεως τοῦ χρόνου τῆς μεγίστης θερμοκρασίας κατὰ ἕνα μῆνα ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους.

2) Αἱ ζῶναι τῶν ἀληγῶν. Αἱ ζῶναι τῶν ἀληγῶν πλησίον τῆς θαλάσσης χαρακτηρίζονται ὑπὸ ὡραίου καιροῦ, σταθερῶν ἀνέμων, σπανίων ἀσθενῶν βροχῶν, μάλιστα δὲ καὶ ὑπὸ σχεδὸν παντελοῦς ἐλλείψεως βροχῶν, ὑπὸ λίαν κανονικῶν, ἂν καὶ ἀσημάντων, ἐτησίων καὶ ἡμερησίων μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας καὶ ὑπὸ σταθερότητος καὶ κανονικότητος καιροῦ. Τὸ κλῖμα τῶν ὠκεανικῶν περιοχῶν εἰς τὰς ζώνας τῶν ἀληγῶν εἶναι τὸ ἁπλούστερον καὶ τὸ πλέον ὁμοιόμορφον ἐπὶ τῆς γῆς, τῶν μεγαλυτέρων ἀκροτήτων ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν τούτων εὑρισκομένων πρὸς τὰ ὑπήνεμα τῶν μεγαλυτέρων ἠπείρων. Αἱ χαμηλαὶ περιοχαὶ διατρέχονται ὑπὸ τῶν ἀληγῶν, πέραν δὲ τῶν πολικῶν ὁρίων τῆς ἰσημερινῆς ζώνης βροχῆς (περίπου μεταξὺ τῶν πλατῶν 20^{0} καὶ 30^{0}) εὑρίσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ μεγαλύτεραι ἔρημοι τῆς γῆς. Αἱ ἔρημοι αὗται ἐκτείνονται καθέτως πρὸς τὸ ὑγρὸν ὅριον ἐπὶ τῶν ὑπηνέμων δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Αὐστραλίας, νοτίου Ἀφρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς. Αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ ἄκραι θερμοκρασίαι εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι ἄνωθεν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἠπείρων παρὰ ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν τῶν ζωνῶν τῶν ἀληγῶν. Ἐλάχιστα 0^{0} ἢ μικρότερα τοῦ βαθμοῦ τούτου παρατηροῦνται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰθρίων καὶ ἠρέμων νυκτῶν, καὶ ἡμερήσιαι μεταβολαὶ ἄνω τῶν 10^{0} εἶναι συνήθεις. Τοῦ κυρίως θέρους ἡ μέση θερμοκρασία ἀνέρχεται ἄνωθεν τῶν 32^{0} περίπου, τοῦ μεγίστου τῆς μεσημβρίας ἀνερχομένου εἰς τοὺς 43^{0} ἢ καὶ ἄνωθεν κατὰ τὰς ἀνεφέλους ξηρὰς ἡμέρας. Αἱ νυκτεριναὶ θερμοκρασίαι εἶναι οὐχὶ σπανίως λίαν χαμηλαί, καὶ κατὰ τὴν ψυχροτέραν ἐποχὴν σχηματίζονται λεπτὰ κρυστάλλια πάγου. Ἐνῷ οἱ ἀληγεῖς εἶναι ξηροὶ ἄνεμοι, ὅταν πνέωσιν ἰσχυρῶς ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν ἢ ἄνωθεν τῶν χαμηλῶν πεδιάδων, μετατρέπονται εὐκόλως εἰς βροχερούς, ὅταν ψυχθῶσι συνεπείᾳ ἀνοδικῆς κινήσεώς των ἐπὶ τῶν ὀρέων ἢ ἐπὶ ὑψηλοῦ ὀροπεδίου. Ὡς ἐκ τούτου αἱ προσήνεμοι (ἀνατολικαὶ) πλευραὶ τῶν ὀροσειρῶν ἢ ἀποκρήμνων ἀκτῶν εἰς τὰς ζώνας τῶν ἀληγῶν ἀφθονοῦσιν εἰς ὕδατα, ἐνῷ εἰς τὰς ὑπηνέμους πλευρὰς ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν παρατηρεῖται ξηρασία. Ὀρειναὶ νῆσοι ἐντὸς τῶν ἀληγῶν, ὅπως εἶναι αἱ νῆσοι Hawaiian, αἱ πλεῖσται τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν Ἰνδιῶν, αἱ Φιλιππῖναι, ἡ Βόρνεος, ἡ Κεϋλάνη, ἡ Μαδαγασκάρη, ἡ Τενερίφφα κλπ., παρουσιάζουσι σημαντικὰς διαφορὰς τῆς μορφῆς ταύτης. Αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ τῆς Γουϊνέας, τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς, τῆς νοτιοανατολικῆς Βραζιλίας, τῆς νοτιοανατολικῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Αὐστραλίας ἀφθονοῦσιν εἰς ὕδωρ, ἐνῷ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν παρατηρεῖται ξηρασία. Ἡ νότιος Ἀμερικὴ ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ ζώνῃ τῶν ἀληγῶν δὲν φράσσεται καλῶς πρὸς ἀνατολάς, καὶ τὸ πλέον ἄνυδρον τμῆμα εἶναι μία ἐσωτερικὴ περιοχὴ κλειομένη πρὸς τὴν ἀνατολικὴν βάσιν τῶν Ἄνδεων, ὅπου ἡ ξηρὰ εἶναι χθαμαλή. Ἀκόμη καὶ πέραν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν Ἄνδεων παρατηροῦνται βροχαὶ κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς αὐτῶν βάσεως. Τὰ ψυχρὰ ὠκεάνια ὕδατα, μὲ τοὺς ἐπικρατοῦντας νοτίους (ξηροὺς) ἀνέμους, συντελοῦσιν ἐπιπροσθέτως εἰς τὴν ἀνυδρίαν. Τὰ ὑψηλὰ ὀροπέδια εἰς τὰς ζώνας τῶν ἀληγῶν εἶναι ὡς ἐκ τούτου ὑγρὰ πρὸς τὰς προσηνέμους κλιτῦς καὶ μεταβάλλονται εἰς ὄασεις πολυτελοῦς φυτικῆς ἀναπτύξεως, ἐνῷ εἰς τὰς ἀμέσους ὑπηνέμους πλευρὰς ξηραὶ σαβάνναι ἢ ἔρημοι εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσιν. Ἡ ὑγρὰ βροχερὰ καὶ δασώδης προσήνεμος πλευρὰ τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς εἶχεν ἀφεθῆ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς κατοχῆς εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, τῶν Εὐρωπαίων ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευράν. Ἡ βροχὴ ἥτις παρακολουθεῖ τὰς συνθήκας ὡς ἀκριβῶς περιεγράφησαν ἀνωτέρω, εἶναι γνωστὴ ὡς βροχὴ *ἀληγοῦς τύπου.* Αἱ βροχαὶ αὗται ἔχουσιν ἓν μέγιστον κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅταν οἱ ἀληγεῖς ἔχωσι τὴν μεγαλυτέραν αὐτῶν δρᾶσιν. Εἰς τὰς ἐκτάσεις καθ' ἃς οἱ ἀληγεῖς πνέουσι σταθερῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους πρὸς τὰς ὀρεινὰς ἢ ἀποτόμους ἀκτάς, ὅπως ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς, δὲν παρατηρεῖται

Digitized by Google

πραγματική ξηρὰ ἐποχή. Αἱ βροχομετρικαὶ παρατηρήσεις τοῦ Hilo (μέσον ἐτήσιον ὕψος βροχῆς 3689.1 χμ.) ἐπὶ τῆς προσηνέμου πλευρᾶς τῶν νήσων Hawaiian ἀποδεικνύουσι τὸν τυπικὸν τοῦτον χάρακτῆρα. Ὁ ἀληγὴς τύπος τῆς βροχῆς συχνὰ περιπλέκεται πολὺ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτοῦ μετὰ τοῦ τροπικοῦ τύπου ὡς καὶ ἐκείνου τῶν μουσσώνων. Εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος Malay ὑπάρχουσιν ἐπίσης συνδυασμοὶ ἰσημερινοῦ καὶ βροχῶν τῶν ἀληγῶν, ὅπως εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας.

3) Αἱ ζῶναι τῶν μουσσώνων. Εἰς μίαν τυπικὴν περιοχὴν μουσσώνων αἱ βροχαὶ παρακολουθοῦν τὴν κάθετον θέσιν τοῦ ἡλίου καὶ συνεπῶς ἔχουσι μίαν ἁπλῆν ἐτησίαν περίοδον πολὺ προσομοιάζουσαν πρὸς ἐκείνην τοῦ τροπικοῦ τύπου. Ἡ βροχὴ τοῦ θερινοῦ μουσσῶνος ὀφείλεται εἰς εἰσβολὴν ὑγροῦ ἀέρος πνέοντος ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ξηράν, λαμβάνει δὲ χώραν καὶ ἐπιβράδυνσις τῆς ταχύτητος τῶν ρευμάτων τοῦ ἀέρος, συνεπείᾳ τῆς τριβῆς, καὶ ἀνοδικὴ κίνησις, τῆς βροχῆς πιπτούσης ἀφθόνως ἐκεῖ ὅπου οἱ ἄνεμοι ἀναρριχῶνται ἐπὶ ὑψηλῶν ὀροπεδίων. Εἰς τὰς Ἰνδίας ἡ βροχὴ ἀφθονεῖ ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης (ἐπὶ τοῦ Cherrapunji εἰς ὕψος 1358 μέτρων, εἰς τοὺς λόφους τοῦ Khasi πίπτει μέσον ἐτήσιον ὕψος βροχῆς 10160 μέχρι 12700 χμ.) κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου ἀντερείσματος τῶν Ἰμαλαΐων (1500—2500 χμ.), ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων δυτικῶν ἀκτῶν τῆς χερσονήσου (2000 μέχρι 3000 καὶ ἄνω) καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων Burma (ἄνω τῶν 2500 χμ.). Ἡ ἐπικρατοῦσα διεύθυνσις τοῦ βροχεροῦ ἀνέμου τῶν μουσσώνων εἰς τὰς Ἰνδίας εἶναι ἡ ἀπὸ νοτιοδυτικά, ἐπὶ δὲ τῆς Εἰρηνικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀσίας ἡ νοτιοανατολική. Ἡ περιοχὴ αὕτη τῶν μουσσώνων εἶναι εὐρυτάτη, περιλαμβάνουσα τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, τὴν Ἀραβικὴν θάλασσαν, τὸν Βεγγαλικὸν κόλπον καὶ τὰς γειτονικὰς ἠπειρωτικὰς περιοχάς, τὴν Εἰρηνικὴν ἀκτὴν τῆς Κίνας, τὰς θαλάσσας τῶν Yellow καὶ τῆς Ἰαπωνίας, τὰς πολυαρίθμους νήσους ἀπὸ τῆς Βόρνεο μέχρι τῆς Sakhalin πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι τῶν νήσων Ladrone πρὸς ἀνατολάς. Χαρακτηριστικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς θερμοκρασίας διὰ περιοχὴν μουσσώνων καὶ ἐπὶ τῆς νεφώσεως παρέχει τὸ Nagpur εἰς τὸ Deccan, τοῦ μεγίστου αὐτῆς παρατηρουμένου ὑπὸ τὴν κάθετον θέσιν τοῦ ἡλίου, κατὰ τὴν βροχερὰν ἐποχήν, καὶ τὸ ἐλάχιστον κατὰ τὴν ξηράν. Ἐν τῇ αὐστραλιανῇ περιοχῇ τῶν μουσσώνων, ἥτις περιλαμβάνει τὴν Νέαν Γουϊνέαν καὶ τὰς νήσους Sunda, ὡς καὶ τὰ δυτικὰ τῆς Αὐστραλίας ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ἄνωθεν τῶν πλατῶν ἀπὸ 0 μέχρι 10° νοτίως, αἱ βροχαὶ τῶν μουσσώνων προκαλοῦνται ὑπὸ τῶν βορειοδυτικῶν ἀνέμων κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ Νοεμβρίου μέχρι Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου. Ὁ γενικὸς κανὼν ὅτι αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ τῆς τροπικῆς ζώνης ἀφθονοῦσιν εἰς βροχὰς δὲν ἰσχύει ἐπὶ τῶν βροχερῶν δυτικῶν ἀκτῶν ἐν Ἰνδίαις καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν μετὰ παρομοίων μουσσωνικῶν βροχῶν. Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ κόλπου τῆς Γουϊνέας π.χ. παρατηρεῖται μία μικρὰ βροχερὰ μουσσωνικὴ περιοχὴ κατὰ τὸ θέρος, καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ πίπτουσιν εἰς τὰς πρὸς θάλασσαν κλιτῦς τῶν ὀρέων τοῦ Cameroon. Ἡ Gorée (Β. πλ. 15°) ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Σενεγαμβίας παρέχει ἄριστον ἀντιπρόσωπον ἑνὸς βροχεροῦ θερινοῦ καὶ ἑνὸς ξηροῦ χειμερινοῦ μουσσῶνος. Αἱ νῆσοι τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν παρέχουσι πλεῖστα παραδείγματα περιέργων συνδυασμῶν, ἰσημερινῶν, ἀληγῶν καὶ μουσσωνικῶν βροχῶν, οἵτινες ὁσάκις παρατηροῦνται μεγάλως περιπλέκουσι τὰ φαινόμενα.

4) Ζώνη τῶν ὀρεινῶν κλιμάτων. Ἐν τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ τὸ ὕψος παίζει σπουδαῖον ρόλον, διότι λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐλαττοῦται ἡ θερμότης τῶν χαμηλῶν πεδιάδων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν νύκτα. Ἐὰν τὰ τροπικὰ ὄρη εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλά, προκαλοῦσι χιόνας πέριξ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ. Τὰ ὑψιπέδια καὶ τὰ ὄρη ἐντὸς τῶν τροπικῶν συναγωνίζονται συχνὰ ὡς πρὸς τὴν βλάστησιν τὰς πεδιάδας καὶ παρέχουσι περισσότερον εὐαρέστους καὶ ὑγιεινὰς συνθήκας διὰ τὴν διαμονὴν τῶν λευκῶν, ἐπιζητοῦνται δὲ συχνὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ψυχροτέρων πλατῶν. Εἰς τὰς Ἰνδίας εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν λόφων σταθμοὺς συγκεντροῦνται κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί. Τὸ κλῖμα πλείστων τροπικῶν ὀροπεδίων καὶ ὀρέων ἔχει φήμην συνεχοῦς ἔαρος. Οὕτως εἰς τὰ ὀροπέδια πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τροπικῶν Κορδιλλιέρων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ ἐπὶ ὀροπεδίων τῆς τροπικῆς Ἀφρικῆς, ἡ θερμότης μετριάζεται μετὰ τοῦ ὕψους, ἐνῷ αἱ πεδιάδες καὶ αἱ ἀκταὶ εἶναι λίαν θερμαί. Αἱ βροχαὶ ἐπὶ τῶν τροπικῶν ὀρέων καὶ ὑψιπεδίων συχνὰ διαφέρουσι σημαντικῶς κατὰ ποσὸν τῶν βροχῶν τῶν πεδιάδων, παρατηροῦνται δὲ ἐπίσης καὶ ἕτερα χαρακτηριστικὰ συνήθη εἰς τὰ ὀρεινὰ κλίματα.

Χαρακτῆρες εὐκράτων ζωνῶν. Ἐν συνόλῳ, αἱ εὔκρατοι ζῶναι εἶναι εὔκρατοι μόνον κατὰ τὸ ὅ,τι κατέχουσι τὸ μέσον ὡς πρὸς τὴν θερμοκρασίαν καὶ τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα μεταξὺ τῶν τροπικῶν καὶ τῶν πολικῶν ζωνῶν. Ἐμφανὲς χαρακτηριστικὸν τῶν ζωνῶν τούτων εἶναι ἡ σημαντικὴ μεταβολὴ τοῦ καιροῦ. Φαινομενικῶς ἀκανόνιστοι καὶ τυχαῖαι αἱ ἠπειρωτικαὶ καιρικαὶ αὗται μεταβολαί. ἂν καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν μὴ περιοδικαί, ἐν τούτοις παρατηροῦνται κατὰ ἀρκούντως συστηματικὰς σειράς. Κλῖμα καὶ καιρὸς δὲν εἶναι ποσῶς συνώνυμοι ἔννοιαι εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τῶν ἐξωτροπικῶν πλατῶν.

Θερμοκρασία. Αἱ μέσαι ἐτήσιαι θερμοκρασίαι εἰς τὰ ὅρια τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης διαφέρουσιν ἄνω τῶν 20°. Τὰ πλάτη μεταξὺ τῶν μέσων θερμοκρασιῶν τοῦ ψυχροτέρου καὶ θερμοτέρου μηνὸς ἀνέρχονται εἰς 49° κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν πρὸς ΒΑ τῆς Σιβηρίας καὶ 26°7 ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ. Μέσος ὅρος Ἰανουαρίου — 51° καὶ τοῦ Ἰουλίου 35° καὶ μέγιστα ἄνωθεν τῶν 49° καὶ ἐλάχιστα —68° παρατηροῦνται ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ.

Τοιαῦται μεγάλαι μεταβολαὶ χαρακτηρίζουσι τὰ ἄκρα ἠπειρωτικὰ κλίματα. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὠκεανῶν αἱ προσήνεμοι ἀκταὶ ἔχουσι πολὺ μικροτέρας μεταβολάς. Τὸ ἐτήσιον εὖρος εἰς τὰ μέσα καὶ ὑψηλὰ γεωγραφικὰ πλάτη ὑπερβαίνει τὸ ἡμερήσιον τῶν περισσοτέρων μερῶν τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Ἄνωθεν τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τῶν ὠκεανῶν τῶν εὐκράτων ζωνῶν τὸ ἐτήσιον εὖρος εἶναι μικρότερον τῶν 10°. Ἐν τῇ νοτίῳ εὐκράτῳ ζώνῃ δὲν ὑπάρχουσιν ἄκραι μεταβολαί, τῶν μεγίστων παρατηρουμένων πλησίον τοῦ κρασπέδου τῆς ζώνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, Νοτίου Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας. Εἰς αὐτὰς τὰς ἰδίας ἐκτάσεις αἱ ἡμερήσιαι μεταβολαὶ ἀνταγωνίζονται ἐκείνας τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης. Ὁ βορειοανατολικὸς Ἀτλαντικὸς καὶ βορειοδυτικὴ Εὐρώπη εἶναι περίπου κατὰ 2° θερμότεροι κατὰ τὸν Ἰανουάριον παρ' ὅσον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰ πλάτη των, ἐνῷ ἡ βορειοανατολικὴ Σιβηρία εἶναι κατὰ 1° ψυχροτέρα. Αἱ χῶραι βορείως τοῦ Χουδσωνείου κόλπου εἶναι κατὰ 4° ψυχρότεραι καὶ ἡ θάλασσα τοῦ κόλπου τῆς Ἀλάσκας κατὰ 7° θερμοτέρα.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον αἱ ἀνωμαλίαι εἶναι μικραί. Αἱ χῶραι, αἵτινες εἶναι τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ, κατὰ μέσον ὅρον εἶναι λίαν θερμαὶ ὡς πρὸς τὰ πλάτη των. Ἡ ἡμερησία μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην ἢ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὁ αὐτὸς μὴν δύναται νὰ διαφέρῃ μεγάλως εἰς τὰ διάφορα ἔτη. Ἡ πορεία τῆς ἐτησίας θερμοκρασίας ἔχει ἓν μέγιστον καὶ ἓν ἐλάχιστον. Εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν τύπον οἱ χρόνοι τοῦ μεγίστου καὶ ἐλαχίστου συμβαίνουσι κατὰ ἕνα μῆνα βραδύτερον τῆς μεγίστης καὶ ἐλαχίστης ἡλιοφανείας. Εἰς τὸν θαλάσσιον τύπον ἡ ἐπιβράδυνσις αὕτη δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς δύο σχεδὸν μῆνας. Εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους παρατηρεῖται τάσις ἐπικρατήσεως ψυχροῦ ἔαρος καὶ θερμοῦ φθινοπώρου, εἰς τὰς ἠπείρους δὲ ὁμοιομόρφου θερμοκρασίας κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐποχάς.

Ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις καὶ ἄνεμοι. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ἐπικρατοῦσιν οἱ δυτικοί, οἵτινες εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον κανονικοὶ παρὰ οἱ ἀληγεῖς, μεταβάλλονται μεγάλως κατὰ τὴν ταχύτητα εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς καὶ ἐποχάς, ὄντες ἰσχυρότεροι κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ κατὰ τὸ θέρος. Ἐπιδρῶσι πολὺ ἐπ' αὐτῶν, εἰδικῶς εἰς τὰ ὑψηλότερα βόρεια πλάτη, αἱ ἐποχικαὶ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας καὶ πιέσεις ἄνωθεν τῶν ἠπείρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπικράτησιν ἑνὸς συστήματος πλαγίως πνεόντων ἀνέμων κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ ὁμοίως κατὰ τὸ θέρος. Κατὰ τὸ θέρος, ὅταν αἱ ξηραὶ ἔχωσι χαμηλὰς πιέσεις, οἱ βόρειοι ὠκεανοὶ καλύπτονται ὑπὸ μεγάλων ἐλλειψοειδῶν πεδίων ὑψηλῶν πιέσεων, συνοδευομένων ὑπὸ πνεόντων σπειροειδῶν ἀνέμων, ἐνῷ κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅταν αἱ βόρειοι ἤπειροι ἔχωσιν ὑψηλὰς πιέσεις, ἐπὶ τῶν βορείων τμημάτων τῶν ὠκεανῶν ἀναπτύσσονται κυκλωτικὰ συστήματα ἀνέμων πνεόντων ἄνωθεν τῶν θερμῶν αὐτῶν θαλασσῶν. Οἱ δυτικοὶ ἐπίσης συγχύζονται καὶ διακόπτονται ὑπὸ τῶν θυελλῶν, ἐξ οὗ ἡ ὀνομασία των «θυελλώδεις δυτικοὶ» «stormy westerlies». Τόσον συνήθεις εἶναι αἱ τοιαῦται διακοπαί, ὥστε ἡ ἐπικρατοῦσα δυτικὴ διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου συχνὰ εἶναι δύσκολον νὰ διακριθῇ ἄνευ προσεκτικῆς παρατηρήσεως. Κυκλωνικαὶ θύελλαι εἶναι πολυαριθμότεραι καὶ καλῶς ἀνεπτυγμέναι κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἂν καὶ μεγάλως ἐπηρεάζονται παρὰ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς θαλάσσης ὑπὸ τῶν ἠπειρωτικῶν μεταβολῶν τῆς πιέσεως, τῶν κυκλωνικῶν καὶ ἀντικυκλωνικῶν στροβίλων, καὶ ὑπὸ τοπικῆς ἀνομοιομορφίας τῆς ἐπιφανείας, ἡ πρὸς ἀνατολὰς κίνησις τῆς ἀτμοσφαίρας παραμένει λίαν σταθερὰ ὑψηλά. Τῆς νοτίου εὐκράτου ζώνης καλυπτομένης κυρίως ὑπὸ θαλάσσης, οἱ δυτικοὶ εἶναι ἐλάχιστα διανεμημένοι λόγῳ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐπιδράσεων. Μεταξὺ τῶν πλατῶν 40° καὶ 60° νοτίως οἱ ἰσχυροὶ δυτικοὶ ἄνεμοι πνέουσι μετὰ σταθερότητος καὶ ταχύτητος, παρατηρουμένης εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον μόνον ἐπὶ τῶν ὠκεανῶν καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τροποποιημένην μορφήν. Συχναὶ καὶ ἰσχυραὶ θύελλαι εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν δυτικῶν (westerlies) τούτων τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, ἀνατολικοὶ δὲ ἄνεμοι παρατηροῦνται προσωρινῶς. Ταξίδια πρὸς δυσμὰς περὶ τὸ Cape Horn, κατὰ τὰς θυέλλας καὶ κατὰ τοὺς ψυχροὺς ὑγροὺς καιρούς, εἶναι λίαν ἐπικίνδυνα. Νοτίως τῆς Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας ἐπίσης οἱ δυτικοὶ εἶναι ἀξιοσημειώτως σταθεροὶ καὶ ἰσχυροί, ὁ χειμὼν εἰς τὰ πλάτη ταῦτα εἶναι θυελλωδέστερος παρὰ κατὰ τὸ θέρος, ἀλλ' ἡ ἐποχικὴ διαφορὰ εἶναι μικροτέρα παρὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἰσημερινοῦ.

Βροχή. Ἡ βροχὴ εἶναι ἀρκούντως ἄφθονος ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν καὶ ἐπίσης ἄνωθεν ἑνὸς σημαντικοῦ τμήματος τῶν ἠπείρων (700—2000 χμ. καὶ ἄνω) καὶ προέρχεται κυρίως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ μετὰ τῶν συνήθων κυκλωνικῶν θυελλῶν ἢ ἐκ τῶν καταιγίδων. Τοσοῦτον μεγάλαι εἶναι αἱ διαφοραὶ (γεωγραφικαὶ καὶ περιοδικαὶ) εἰς τὴν βροχήν, ὀφειλόμεναι εἰς τὰς διαφορὰς τῆς θερμοκρασίας, εἰς τὰς τοπογραφικὰς καὶ κυκλωνικὰς συνθήκας κτλ., ὥστε μόνον οἱ πλέον γενικοὶ κανόνες δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει. Τὸ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν κράσπεδον τῶν βροχῶν τῆς εὐκράτου ζώνης σαφῶς καθορίζεται ἐπὶ τῶν δίσκων αὐτῶν, εἰς τὰ σημεῖα ὅπου αἱ ἀκταὶ τῶν ἐρήμων ἀντικαθίστανται ὑπὸ τῶν ζωνῶν τῶν ἀσθενῶν ἢ μετρίων βροχῶν. Αἱ ἀπόκρημνοι δυτικαὶ ἀκταὶ ἐπὶ τῆς πολικῆς πλευρᾶς τοῦ πλάτους 40° εἶναι λίαν βροχεραὶ (2500 χμ. καὶ ἄνω τὸ ἔτος εἰς τὰς πλέον εὐνοϊκὰς τοποθεσίας). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἠπείρων μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ ἰδίᾳ ὅταν περικλείεται καλῶς ὑπὸ τῶν ὀρέων, ἢ ὅταν πνέωσιν ἄνωθεν αὐτοῦ ψυχροὶ θαλάσσιοι ἄνεμοι, οἵτινες θερμαίνονται ὅταν διασχίζωσι τὴν ξηράν, παρατηροῦνται ἀσθενεῖς βροχαὶ (ὀλιγώτερον τῶν 250—500 χμ.). Αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ εἶναι ὑγρότεραι τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλὰ ξηρότεραι τῶν δυτικῶν. Ὁ χειμὼν εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ μεγίστου τῆς βροχῆς ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν, τῶν νήσων καὶ δυτικῶν ἀκτῶν, καθότι οἱ δυτικοὶ εὑρίσκονται τότε εἰς τὴν μεγαλυτέραν αὐτῶν ἔντασιν, κυκλωνικαὶ θύελλαι εἶναι λίαν πολυάριθμοι καὶ αἱ ψυχραὶ ξηραὶ ψύχουσι τὸν πνέοντα ἄνωθεν αὐτῶν ὑγρὸν ἀέρα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν τούτοις αἱ χαμηλαὶ θερμοκρασίαι, ὑψηλαὶ πιέσεις καὶ ἡ τάσις εἰς τὸ νὰ πνεύσωσιν ἄνεμοι ἄνωθεν τῶν ἠπείρων δὲν εὐνοοῦσι τὴν βροχήν, καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐκτάσεις τῶν ἠπείρων ἔχουσι τότε κατὰ κανόνα τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν. Οἱ θερμότεροι μῆνες φέρουσι τὸ μέγιστον τῆς βροχῆς ἄνωθεν τῶν ἠπείρων, καὶ αἱ συνθῆκαι εἶναι τότε εὐνοϊκαὶ διὰ τοὺς πνέοντας ὑγροὺς ἀνέμους ἀπὸ τῶν παρακειμένων ὠκεανῶν· παρατηρεῖται τότε ἡ καλυτέρα περίπτωσις διὰ μεταφορὰν (convection), καὶ προκαλοῦνται πραγματικῶς ραγδαῖαι βροχαὶ μετὰ καταιγίδων κατὰ τὰς θερμὰς ἀπογευματινὰς ὥρας, ἡ δὲ ἀτμοχωρητικότης τοῦ ἀέρος εἶναι μεγίστη. Ὁ θαλάσσιος τύπος βροχῆς μὲ ἓν χειμερινὸν μέγιστον ἐκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρων τῶν δυτικῶν ὁρίων τῶν ἠπείρων καὶ παρατηρεῖται ἐπίσης κατὰ τὴν χειμερινὴν βροχὴν τῶν ὑποτροπικῶν ζωνῶν. Αἱ βροχαὶ εἶναι ραγδαῖαι κατὰ μῆκος τῶν τροχιῶν τῶν πλέον συχνῶν κυκλωνικῶν θυελλῶν. Διὰ τοὺς ἠπειρωτικοὺς σταθμοὺς ἡ κανονικὴ ἡμερησία πορεία τῆς βροχῆς δεικνύει ἓν κυρίως μέγιστον κατὰ τὸ ἀπόγευμα καὶ ἓν δευτερεῦον κατὰ τὴν νύκτα ἢ ἐνωρὶς τὴν πρωΐαν. Τὸ κυρίως ἐλάχιστον παρατηρεῖται μεταξὺ τῆς 10 π. μ. καὶ 2 μ. μ. Οἱ παράκτιοι σταθμοὶ ἔχουσι γενικῶς ἓν νυκτερινὸν μέγιστον καὶ ἓν ἐλάχιστον μεταξὺ τῆς 10 π. μ. καὶ 4 μ. μ.

Ὑγρασία καὶ νέφωσις. Ἡ μέση νέφωσις κατὰ τὸν Arrhenius εἰς τὰ διάφορα πλάτη εἶναι ἡ ἑξῆς: *70° Β.* 60° 50° 40° 30° 20° 10° *Ἰσημ.* 10° 20° 30° 40° 50° *60° Ν.* 59 61 48 49 42 40 50 58 57 48 46 56 66 75. Τὰ ὑψηλὰ πλάτη τῶν εὐκράτων ζωνῶν ἔχουσιν οὕτω μέσην νέφωσιν, ἥτις ἰσοῦται καὶ μάλιστα ὑπερβαίνει ἐκείνην τῆς ἰσημερινῆς ζώνης. Τὰ μεγέθη εἶναι μεγαλύτερα ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν καὶ ἀκτῶν παρὰ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Αἱ ζῶναι τοῦ ἐλαχίστου τῆς νεφώσεως παρατηροῦνται περίπου εἰς τὸ πλάτος 30° Β καὶ Ν. Ἄνωθεν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἠπείρων ἡ τῆς μεγίστης νεφώσεως ἐποχὴ εἶναι τὸ θέρος, οὐδέποτε ὅμως αὕτη εἶναι πολὺ μεγάλη· ἐξ ἄλλου ὁ χειμὼν εἶναι γενικῶς ἡ τῆς μεγίστης νεφώσεως ἐποχὴ μὲ ἀρκετὰ ὑψηλὴν μέσην ἐτησίαν νέφωσιν. Ἡ ἀπόλυτος ὑγρασία ἐν γένει ἐλαττοῦται καθ' ὅσον ἡ θερμοκρασία πίπτει. Ἡ σχετικὴ ὑγρασία κατὰ μέσον ὅρον ἀνέρχεται εἰς 90% πλέον ἢ ἔλαττον, ἄνωθεν τῶν ὠκεανῶν.

Ἐποχαί. Αἱ ἐποχαὶ εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας ταξινομοῦνται ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας καὶ οὐχὶ ὅπως εἰς τὴν τροπικὴν ἀναλόγως τῆς βροχῆς. Αἱ 4 ἐποχαὶ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικά, εἰδικῶς τῶν μέσων πλατῶν τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης. Πρὸς τὰ ἰσημερινὰ ὅρια τῶν ζωνῶν ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος καθίσταται μικροτέρα καὶ αἱ μεταβατικαὶ ἐποχαὶ ἐξασθενοῦν καὶ μάλιστα ἐξαφανίζονται. Εἰς τὰ πολικὰ ὅρια ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ θέρος, καὶ ἀντιστρόφως, εἶναι τόσον αἰφνιδία, ὥστε καὶ ἐκεῖ ἐπίσης αἱ μεταβατικαὶ ἐποχαὶ ἐξαφανίζονται. Αἱ ἐποχικαὶ αὗται μεταβολαὶ ἔχουσι μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μονότονος θερμότης τῆς τροπικῆς καὶ τὸ συ-

Digitized by Google

νεχὲς ψῦχος τῶν πολικῶν ζωνῶν εἶναι ἀμφότερα καταθλιπτικά.

Καιρός. Ἕτερον σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ μία ἄκρα ἀστασία τοῦ καιροῦ ὀφειλομένη εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν κυκλώνων καὶ ἀντικυκλώνων. Διὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους καὶ μεγαλυτέρου μέρους τῆς ζώνης εἶναι ἄγνωστος ὁ ἤρεμος καιρός. Αἱ μεταβολαὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταχεῖαι εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης, εἰδικῶς δὲ ἐπὶ τῶν ἠπείρων, ὅπου οἱ κυκλῶνες κινοῦνται ταχέως.

Ἡ φύσις τῶν μεταβολῶν τούτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεως, τῆς ταχύτητος μεταβάσεως, τῆς τροχιᾶς καὶ ἄλλων συνθηκῶν τῆς διανομῆς, ὑπὸ τῶν ὁποίων προκαλοῦνται· εἰς τοὺς εἰδικοὺς τύπους καιροῦ, οἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τούτων δίδουσι τὰ κλίματα τὸν διακριτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Οἱ τύποι μεταβάλλονται ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως. Προέρχονται ἐξ ἑνὸς συνδυασμοῦ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκανονίστου, περιοδικῶν ἡμερησίων στοιχείων, ὑπὸ τὴν κανονικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀπεριοδικῶν κυκλωνικῶν καὶ ἀντικυκλωνικῶν στοιχείων. Κατὰ τὸ θέρος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου τὰ κυκλωνικὰ στοιχεῖα εἶναι ἐξησθενημένα καὶ ἡ ἡλιακὴ ἐπίδρασις εἶναι ἡ μεγίστη, οἱ ἐπικρατοῦντες τύποι συνοδεύονται ὑπὸ κανονικῶν μεταβολῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς νυκτός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἐμφάνισις νεφῶν σωρειτῶν, ἡμερησία μεταβολὴ εἰς τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου, καταιγίδες κατὰ τὸ ἀπόγευμα, μετ' ἐξαιρετικῆς κανονικότητος, χαρακτηρίζουσι τοὺς θερμοτέρους μῆνας ἄνωθεν τῶν ἠπείρων, παρουσιάζοντες ἀναλογίας μὲ τὰς τροπικὰς συνθήκας. Τὴν κανονικότητα τῶν ἡμερησίων τύπων διασπῶσιν αἱ κυκλωνικαὶ καὶ ἀντικυκλωνικαὶ περίοδοι θερμοτέρου ἢ ψυχροτέρου (βροχεροῦ ἢ ξηροῦ) καιροῦ μετὰ μεταβαλλομένων ἀνέμων. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ ἀπεριοδικὴ κυκλωνικὴ ἐπίδρασις εἶναι μεγίστη. Αἱ ἀκανόνιστοι μεταβολαὶ ἀπὸ τοῦ αἰθρίου μέχρι τοῦ νεφελώδους, ἀπὸ τοῦ θερμοῦ πρὸς τὸν ψυχρόν, ἀπὸ τοῦ ξηροῦ ἀέρος εἰς τὴν βροχὴν ἢ χιόνα, ἐκτείνονται ἄνωθεν μεγάλων ἐκτάσεων καὶ ἀποδεικνύουσι μικρὰν ἡμερησίαν ἐπίδρασιν. Ἄνοιξις καὶ φθινόπωρον εἶναι αἱ μεταβατικαὶ ἐποχαὶ καὶ ἔχουσι μεταβατικοὺς τύπους καιροῦ.

Αἱ θάλασσαι τῆς νοτίου εὐκράτου ζώνης ἔχουσι μίαν σταθερότητα μεταβολῶν ἀπεριοδικοῦ κυκλωνικοῦ καιροῦ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ἥτις παρατηρεῖται ἄνωθεν τῶν θαλασσῶν τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Οἱ χειμερινοὶ τύποι ὀλίγον διαφέρουσι τῶν τοῦ θέρους. Ἡ ἡμερησία ἐπίδρασις οὐδέποτε εἶναι λίαν ἰσχυρά. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἐπικρατεῖ θυελλώδης καιρός, ἂν καὶ αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ εἶναι συχνότεραι καὶ ἰσχυρότεραι κατὰ τοὺς ψυχροὺς μῆνας.

Κλιματικαὶ ὑποδιαιρέσεις. Μεταξὺ τῆς βορείου καὶ νοτίου εὐκράτου ζώνης παρατηροῦνται οὐσιώδεις διαφοραί. Ἡ νότιος ζώνη εἶναι ἀρκούντως ἀνεξάρτητος. Αἱ τῶν κρασπέδων *ὑποτροπικαὶ ζῶναι* δέον ἐπίσης νὰ θεωρῶνται αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ὡς μία χωριστὴ ὁμάς. Ἡ βόρειος εὔκρατος ζώνη ὡς σύνολον περικλείει μεγάλας ἐκτάσεις ξηρᾶς, ἐκτεινομένη ἄνωθεν πολλῶν μοιρῶν πλάτους τόσον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης· ὡς ἐκ τούτου περιλαμβάνει τόσην σημαντικὴν ποικιλίαν κλιμάτων, ὥστε οὔτε ὡς ἁπλῆ περιοχὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ τυπικὴ τοῦ συνόλου. Ἡ πλέον ἁπλῆ καὶ λίαν σχετικὴ βάσις διὰ ταξινόμησιν τῶν κλιμάτων τούτων στηρίζεται ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν διαφορῶν, αἵτινες ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς, ἐκ τῶν ἐπικρατούντων ἀνέμων καὶ ἐκ τοῦ πλάτους. Οὕτως ὑπάρχουσιν αἱ ἐκτάσεις τῶν ὠκεανῶν καὶ τῶν ἠπείρων, αἵτινες ὑποδιαιροῦνται εἰς δυτικὰς (προσηνέμους) καὶ ἀνατολικὰς (ὑπηνέμους) ἀκτὰς καὶ εἰς ἐσωτερικόν. Τὰ ὀρεινὰ κλίματα παραμένουσιν ὡς μία χωριστὴ ὁμάς.

1) *Νότιος εὔκρατος ζώνη.* Λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπιφανείας τῶν ὠκεανῶν, τὸ σύνολον τοῦ μετεωρολογικοῦ συστήματος ἐν τῇ νοτίῳ εὐκράτῳ ζώνῃ εἶναι περισσότερον ὁμαλὸν παρὰ πρὸς βορρᾶν. Ἡ νότιος εὔκρατος ζώνη δύναται νὰ κληθῇ κυρίως «*εὔκρατος*». Αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας αὐτῆς εἶναι μικραί, οἱ ἐπικρατοῦντες ἐν αὐτῇ ἄνεμοι εἶναι ἰσχυρότεροι καὶ σταθερώτεροι παρὰ εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, αἱ ἐποχαί της ὁμαλώτεραι, ὁ καιρὸς κατ' ἐπικράτησιν θυελλωδέστερος, περισσότερον μεταβλητός, καὶ μᾶλλον ὑπὸ τὴν κυκλωνικὴν ἐπίδρασιν. Τὸ θέρος παρατηρεῖται ἧττον θυελλῶδες παρὰ ὁ χειμών, ἐν τούτοις καὶ αἱ θεριναὶ ἀκόμη θερμοκρασίαι δὲν εἶναι ὑψηλαί. Τοιαύτη ἔκτασις, ὡς ἡ τῆς Νέας Ζηλανδίας, μὲ τὸ γλυκὺ κλῖμα καὶ ἀρκούντως κανονικὰς βροχάς, εὑρίσκεται πράγματι εἰς τὰ κράσπεδα τῆς ζώνης καὶ ἔχει πολὺ περισσοτέρας εὐνοϊκὰς συνθήκας παρὰ αἱ νῆσοι πέραν πρὸς νότον. Αἱ νῆσοι αὗται ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ζώνης ταύτης ἔχουσι πληκτικά, μελαγχολικὰ καὶ ἀφιλόξενα κλίματα. Ἡ ζώνη φημίζεται ὡς ὑγιεινή, καὶ τοῦτο ἀποδίδεται κυρίως εἰς τὴν ἰσχυρὰν καὶ ζωηρὰν κίνησιν τοῦ ἀέρος, εἰς τὸν σχετικῶς ξηρότερον ἀέρα, τῶν ἀντιστοίχων βορείων πλατῶν, καὶ εἰς τὰ ψυχρὰ θέρη. Δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι αἱ ξηραὶ εὑρίσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὑποτροπικὴν ζώνην, ἥτις ὡς γνωστὸν κατέχει ἰδιάζοντα κλιματικὰ πλεονεκτήματα.

2) *Ὑποτροπικαὶ ζῶναι.* Εἰς τὰ τροπικὰ ὅρια τῶν εὐκράτων ζωνῶν εὑρίσκονται αἱ καλούμεναι *ὑποτροπικαὶ ζῶναι.* Τὸ σύστημα τῆς βροχῆς εἶναι ἐναλλὰξ τὸ τῶν δυτικῶν καὶ τὸ τῶν ἀληγῶν. Συνδέονται οὕτως ὁτὲ μὲν μετὰ τῶν εὐκράτων, ὁτὲ δὲ μετὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ μετακίνησις τῶν ὑψηλῶν πιέσεων καὶ τῶν συστημάτων τοῦ ἀνέμου φέρει τὰ πλάτη ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν δυτικῶν, ὧν αἱ συχναὶ ἀνώμαλοι θύελλαι δίδουσι μετρίας χειμερινὰς βροχάς, αἵτινες δὲν εἶναι σταθεραὶ καὶ συνεχεῖς, ἀλλὰ διακόπτονται ὑπὸ παρεμβολῶν θαυμασίου ἡλιολούστου καιροῦ. Τὰ ὕψη τῶν βροχῶν μεταβάλλονται μεγάλως. Κατὰ τὸ θέρος, ὅταν οἱ ἀληγεῖς ἐκτείνωνται πρὸς τὸν πόλον καὶ πνέωσι πρὸς τὸν ἰσημερινὸν ἄνεμοι ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν ὠκεανικῶν ἀντικυκλώνων, ἐπικρατεῖ γλυκύς, ξηρὸς καὶ σχεδὸν συνεχὴς ὡραῖος καιρός, μὲ ἀνέμους γενικῶς ἀπὸ βορρᾶ. Αἱ ὑποτροπικαὶ ζῶναι τῶν χειμερινῶν βροχῶν καὶ ξηροῦ θέρους δὲν καθορίζονται λίαν σαφῶς, περιορίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῶν ἠπείρων καὶ εἰς τὰς παρὰ τὰς ἀκτὰς ταύτας εὑρισκομένας νήσους εἰς τὰ πλάτη μεταξὺ περίπου 28° καὶ 40°. Ἡ ὑποτροπικὴ ζώνη εἶναι ἐξαιρετικῶς μεγάλη εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον καὶ φθάνει καὶ πέραν ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ, περιλαμβάνουσα τὰς χώρας τὰς γειτονικὰς τῆς Μεσογείου ἐν τῇ Νοτίῳ Εὐρώπῃ καὶ Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἐκτεινομένη πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Δαλματίας καὶ τοῦ νοτίου τμήματος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἐντὸς τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Ἀραβίας βορείως τοῦ τροπικοῦ, Περσίας καὶ τῶν πέριξ χωρῶν. Τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ χῶραι τῆς Μεσογείου εἶναι οὕτω γενικῶς περικεκλεισμέναι, ἤγαγεν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος «Μεσογειακὰ κλίματα». Λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀνωμαλίας, τῆς τοπογραφίας καὶ τῆς περιμέτρου, ἡ μεσογειακὴ περιοχὴ περιλαμβάνει πολλὰς κλιματικὰς ποικιλίας, ἐν τούτοις τὰ ἐπικρατοῦντα χαρακτηριστικὰ εἶναι αἱ εὐάρεστοι θερμοκρασίαι, ἐξαιρέσει τῶν ὑψηλῶν τοποθεσιῶν καὶ τῶν ὑποτροπικῶν βροχῶν. Ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Β καὶ Ν Ἀμερικῆς ἡ ὑποτροπικὴ ζώνη τῶν χειμερινῶν βροχῶν παρατηρεῖται σαφῶς ἐν Καλιφορνίᾳ καὶ εἰς τὴν βόρειον Χιλήν, ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὀροσειρῶν τῆς ἀκτῆς. Μεταξὺ τῆς περιοχῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει βρέξει καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους λόγῳ τῶν θυελλωδῶν δυτικῶν, καὶ τῶν ἐκτάσεων, αἵτινες εἶναι διαρκῶς ἄνυδροι ὑπὸ τοὺς ἀληγεῖς, παρατηρεῖται μία ἀόριστος ζώνη, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ βροχαὶ παρατηροῦνται τὸν χειμῶνα. Εἰς τὴν νότιον Ἀφρικήν, ἥτις ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν πεδίων τῆς ὑψηλῆς πιέσεως τοῦ νοτίου Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν θαλασσῶν τοῦ νοτίου Ἰνδικοῦ, ἡ νοτιοδυτικὴ παράκτιος ζώνη ἔχει χειμερινὰς βροχὰς ἐλαττουμένας πρὸς βορρᾶν, ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει θερινὰς βροχὰς λόγῳ τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἀληγοῦς. Ἡ νότιος Αὐστραλία κλιματολογικῶς προσομοιάζει πρὸς τὴν νότιον Ἀφρικήν. Κατὰ τὸ θέρος οἱ ἀληγεῖς προκαλοῦσι βροχὰς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, ἐλαττουμένας πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Κατὰ τὸν χειμῶνα οἱ δυτικοὶ προκαλοῦσι μετρίας βροχάς, κυρίως ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἀκτῆς. Τὰ ὑποτροπικὰ κλίματα παρακολουθοῦσι τὰς ζώνας τῶν τροπικῶν ὑψηλῶν πιέσεων διὰ τῶν ὠκεανῶν, ἀλλὰ δὲν διατηροῦσι τὸν διακριτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα πέραν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῶν ἠπείρων (ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τῆς Μεσογείου) μήτε ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ θερινοὶ μουσσῶνες καὶ ἡ σύμπτωσις τῶν γενικῶν θερινῶν βροχῶν παρεμβάλλονται, ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ ἐν Φλωρίδι. Πραγματικῶς χειμεριναὶ βροχαὶ παρατηροῦνται κανονικῶς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων τῆς ζώνης ταύτης. Αἱ πλέον ἠπειρωτικαὶ ἐκτάσεις ἔχουσι τάσιν πρὸς ἐαρινὰς καὶ χειμερινὰς βροχάς. Αἱ βροχεραὶ καὶ ξηραὶ ἐποχαὶ εἶναι περισσότερον διαγεγραμμέναι πρὸς τὰ ἰσημερινὰ κράσπεδα τῆς ζώνης. Αὐξανομένου τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους ἡ βροχὴ διανέμεται ὁμαλώτερον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, καὶ τὸ θέρος καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βροχερόν, μέχρις ὅτου (εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἠπείρων τῶν ὑψηλοτέρων πλατῶν) τὸ θέρος καταστῇ ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης βροχῆς. Τὴν μηνιαίαν διανομὴν τῆς βροχῆς εἰς δύο *ὑποτροπικὰς περιοχὰς* δύναταί τις νὰ ἐξακριβώσῃ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς Μάλτας καὶ τῆς δυτικῆς Αὐστραλίας. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἡ ξηρὰ ἐποχὴ διαρκεῖ σχεδὸν ἐπὶ 8 μῆνας, ἐν Παλαιστίνῃ ἀπὸ ἓξ μέχρις ἑπτὰ μῆνας, καὶ ἐν Ἑλλάδι περίπου τέσσαρας μῆνας. Αἱ ὑποτροπικαὶ βροχαὶ εἶναι ἰδιαζόντως ἀνεπτυγμέναι ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Αἱ χειμεριναὶ βροχαί, αἵτινες μετατοπίζονται πρὸς τὸν ἰσημερινόν, διαχωρίζονται ὑπὸ τῆς Σαχάρας ἀπὸ τῶν ἰσημερινῶν βροχῶν, αἵτινες μετακινοῦνται πρὸς τὸν πόλον. Μία ἀσυνήθης ἐκτεταμένη μετατόπισις μιᾶς τῶν βροχερῶν τούτων ζωνῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν συνένωσιν αὐτῶν, ἀφίνουσα ὅμως μικρὸν τμῆμα τῆς οἱασδήποτε παρεμβαλλομένης ἐρήμου πραγματικῶς ἄνυδρον. Ἡ ἔρημος τῆς Ἀραβίας κατέχει κάπως παρομοίαν θέσιν. Μεγάλαι μεταβολαὶ εἰς τὸ ἐτήσιον ὕψος βροχῆς δύναται νὰ παρατηρηθῶσι πρὸς τὰ ἰσημερινὰ κράσπεδα τῶν ὑποτροπικῶν ζωνῶν. Τὰ κύρια γνωρίσματα τῶν ὑποτροπικῶν βροχῶν ἀνατολικῶς τοῦ Ἀτλαντικοῦ παρατηροῦνται ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ τῆς Β καὶ Ν Ἀμερικῆς. Ἐν βορείῳ Ἀμερικῇ ἡ βροχὴ ἐλαττοῦται ἀπὸ τῆς Ἀλάσκας, Οὐασιγκτῶνος καὶ βορείου Oregon πρὸς νότον τῆς κάτω Καλιφορνίας καὶ αὐξάνει ἡ διάρκεια τῆς θερινῆς ξηρᾶς ἐποχῆς. Εἰς τὸ San Diego ἓξ μῆνες (ἀπὸ Μαΐου μέχρις Ὀκτωβρίου), ἔχουσιν ὀλιγώτερον τῶν 5 % τῆς ἐτησίας κατακρημνίσεως καὶ τέσσαρες 1 %. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς Χιλῆς, περίπου ἀπὸ τοῦ πλάτους 38° Ν. πρὸς νότον, παρατηροῦνται ἰσχυραὶ βροχαὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους λόγῳ τῶν δυτικῶν, μὲ ἓν μέγιστον κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ βόρειος Χιλὴ εἶναι σταθερῶς ξηρά. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων παρατηροῦνται βροχεροὶ χειμῶνες καὶ ξηρὰ θέρη. Οὔτε ἡ Ἀφρικὴ οὔτε ἡ Αὐστραλία ἐκτείνονται ἀρκετὰ μακρὰν πρὸς νότον, ἵνα δείξωσι καλῶς τὰς διαφόρους ποσότητας τοῦ συστήματος τούτου. Ἡ Νέα Ζηλανδία εὑρίσκεται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῇ ἐπικρατούσῃ δυτικῇ ζώνῃ. Αἱ βόρειοι Ἰνδίαι ἀποκλειστικῶς ἔχουσι θερινὰς βροχὰς τῶν μουσσώνων καὶ ἐπίσης χειμερινὰς τοιαύτας ὀφειλομένας εἰς τὰς ἀσθενεῖς κυκλωνικὰς θυέλλας, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰς ὑποτροπικὰς χειμερινὰς βροχάς. Λόγῳ τῆς θέσεως τῶν ὑποτροπικῶν ζωνῶν ὑπηνέμως τῶν ὠκεανῶν καὶ παρὰ τὰ ἰσημερινὰ κράσπεδα τῶν εὐκράτων ζωνῶν, ἕπεται ὅτι αἱ θερμοκρασίαι αὐτῶν δὲν εἶναι ὑψηλαί. Ἐπίσης ἡ προστασία ἡ ὀφειλομένη εἰς τὰς ὀροσειράς, ὅπως τῶν Ἄλπεων ἐν Εὐρώπῃ καὶ τῆς Sierra Nevada τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, εἶναι σπουδαῖος συντελεστὴς διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἄκρων θερμοκρασιῶν τοῦ χειμερινοῦ ψύχους. Ἡ ἐτησία πορεία καὶ αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θέσεως, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἠπειρωτικῶν ἢ θαλασσίων ἐπιδράσεων. Τοῦτο ἀποδεικνύουσιν αἱ παρατηρήσεις τῶν ὑποτροπικῶν σταθμῶν Κόρδοβας (Ἀργεντινῆς), Βαγδάτης, Bermuda καὶ Auckland. Ἡ λεκάνη τῆς Μεσογείου ἰδιαιτέρως εὐνοεῖται κατὰ τὸν χειμῶνα οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῆς προστασίας τῶν ὀρέων ἀπὸ τοῦ ψύχους, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας αὐτῆς ταύτης τῆς θαλάσσης. Ἡ νότιος ἀλπινικὴ κοιλὰς καὶ ἡ Ριβιέρα ἔχουσιν ἀρίστην τοποθεσίαν, προφυλασσόμεναι καλῶς, καὶ ἐκτιθέμεναι πρὸς νότον.

Ὁ ψυχρότερος μὴν ἔχει συνήθως μέσην θερμοκρασίαν πολὺ ἄνωθεν τοῦ 0°, αἱ μέσαι ἐλάχισται θερμοκρασίαι εἶναι ὀλίγον κατώτεραι ταύτης, ἡ δὲ πῆξις παρατηρεῖται εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς περιοχῆς, καὶ εἰς τὰς πλέον ἠπειρωτικὰς τοποθεσίας ἔχουσι παρατηρηθῆ ἐλάχιστα πολὺ μικρότερα. Μέσαι μέγισται θερμοκρασίαι περίπου 35° παρατηροῦνται εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ εἰσέτι ὑψηλότεραι εἰς τὰ νότια τμήματα. Κάπως παρόμοιαι συνθῆκαι παρατηροῦνται εἰς τὴν ὑποτροπικὴν περιοχὴν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν διαβατικῶν κυκλωνικῶν θυελλωδῶν πεδίων, θερμοὶ ἢ ψυχροὶ ἄνεμοι, οἵτινες συχνάκις ὀφείλουσι μερικὰ τῶν εἰδικῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν εἰς τὴν τοπογραφικὴν διαμόρφωσιν, φέρουσιν εἰς τὰς ὑποτροπικὰς ζώνας, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἢ χαμηλοτέρων πλατῶν, ἀκαίρους ὑψηλὰς ἢ χαμηλὰς θερμοκρασίας. Εἰς τοὺς ἀνέμους τούτους ἔχουσι δοθῆ εἰδικὰ ὀνόματα, ὅπως εἶναι ὁ μαΐστρος (Mistral), ὁ σιρόκκος, ἡ μπόρρα κτλ. Αἱ ζῶναι αὗται εἶναι μεταξὺ τῶν ἐχουσῶν τὴν μικροτέραν νέφωσιν περιοχῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Αἱ χειμεριναὶ βροχαὶ δὲν ἐπιφέρουσι συνεχῶς νεφοσκεπῆ οὐρανὸν καὶ δὲν εἶναι ἐξαιρετικὸν εἰς τὰ ξηρότερα τμήματα τῶν ὑποτροπικῶν θερινοὶ μῆνες μὲ μέσην νέφωσιν 10 %. Λόγῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος αἰθρίου οὐρανοῦ, καὶ μάλιστα τῶν θερμοκρασιῶν καὶ τῶν μετρίων βροχῶν εἰς τὰς ὑποτροπικὰς ζώνας, παρατηροῦνται πλεῖστα κλιματικὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα καθιστῶσι ταύτας ὑγιεινὰ κέντρα.

3) *Βόρειος εὔκρατος ζώνη.* Οἱ θαλάσσιοι κλιματικοὶ τύποι ὀφείλονται εἰς τοὺς ἐπικρατοῦντας δυτικοὺς ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῶν ἠπείρων, παρέχοντες εἰς αὐτὰς ἠπίους χειμῶνας καὶ ψυχρὰ θέρη, ἀφθόνους βροχάς, μεγάλην νέφωσιν καὶ σχετικὴν ὑγρασίαν. Ἡ βορειοδυτικὴ Εὐρώπη ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν σημαντικῶς ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν τοῦ βορείου Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Μέσαι θερμοκρασίαι Ἰανουαρίου 4° μέχρι 10° εἰς τὰς Βρεττανικὰς νήσους καὶ ἐπὶ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Γαλλίας παρατηροῦνται εἰς τὰ αὐτὰ πλάτη ὡς ἐκεῖνα τῶν 0° καὶ 10° βαθέως ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας, ἐπίσης μέσαι θερμοκρασίαι τοῦ Ἰουλίου ἀπὸ 15°5 μέχρι 21°1. Εἰς τὴν πρώτην περιοχὴν ἀντισταθμίζονται μὲ 21°1 μέχρις 26°7 εἰς τὰς τελευταίας περιοχάς. Κάπως παρόμοιαι συνθῆκαι παρατηροῦνται εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς

Digitized by Google

βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης αἱ μέσαι ἐτήσιαι μεταβολαὶ παρατηροῦνται κάτω τῶν -4°, αἵτινε πραγματικῶς δὲν εἶναι μεγαλύτεραι μερικῶν ἐξ ἐκείνων, αἵτινες παρατηροῦνται ἐντὸς τῶν τροπικῶν· ἐν τούτοις ἔχουσι παρατηρηθῆ ἐν τῇ εὐκράτῳ ζώνῃ ἀνώμαλοι κυκλωνικαὶ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας, αἵτινες ἐλλείπουσιν εἰς τὴν τροπικήν. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν νήσων Scilly, τοῦ Thorshavn καὶ τῶν νήσων Faröe δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὁ νησιωτικὸς τύπος τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν. Ἡ ἐτησία πορεία τῆς βροχῆς μὲ τὸ ἐκπεφρασμένον μέγιστον κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ χειμῶνα, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ θαλασσίου συστήματος, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς βορειοδυτικῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ βορείου Εἰρηνικοῦ τῆς βορείου Ἀμερικῆς προσομοιάζει ἡ διανομή, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ, αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ πρὸς νότον τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἡ Tasmania καὶ ἡ Νέα Ζηλανδία ἔχουσι τὸν αὐτὸν τύπον. Ἡ νέφωσις καὶ ἡ ὑγρασία κατὰ μέσον ὅρον εἶναι μεγαλύτεραι ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν, μὲ τὸ μέγιστον κατὰ τὴν ψυχροτέραν ἐποχήν. Αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ ὡς ἐκ τούτου, συμπεριλαμβανομένης τῆς σπουδαίας κλιματικῆς ἐπαρχίας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν παρακτίων ἐπαρχιῶν τῆς βορειοδυτικῆς Β. Ἀμερικῆς, Νέας Ζηλανδίας καὶ νοτίου Χιλῆς, ἔχουσιν ἐν συνόλῳ γλυκεῖς χειμῶνας, ὁμοιομόρφους θερμοκρασίας, μικρὰς μεταβολάς, ἀφθόνους βροχὰς καὶ οὐρανὸν αἴθριον, ὁμαλῶς διανεμημένον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, τὸ δὲ θέρος εἶναι σχετικῶς ψυχρόν.

Τὸ ὁμοιόμορφον κλῖμα τῶν δυτικῶν ἀκτῶν μεταβάλλεται, βαθμιαίως ἢ ἀποτόμως, πρὸς τὰ πλέον ἄκρα κλίματα, ἐφόσον βαίνομεν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου δὲν παρεμβάλλονται ὑψηλαὶ ὀροσειραί, ἡ μεταβολὴ εἶναι βαθμιαία, καὶ μεγάλαι ἐκτάσεις χωρῶν ἔχουσι τὰ πλεονεκτήματα τῆς συγκεκερασμένης ἐπιδράσεως τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἡ μεταβολὴ εἶναι ἀπότομος καὶ παρατηρεῖται ὅτι διασχίζει τὸ ὑψηλὸν διάφραγμα τῶν δυτικῶν ὀρέων. Αἱ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν νήσων Scilly, τῆς Πράγας, Charkow, Semipalatinsk, Kiakta, Blagovyeskchensk, Sakhalin, Thorshavn καὶ Ὑακούτσκης ἀποδεικνύουσι σαφέστατα τὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς ἠπειρωτικότητος τοῦ κλίματος, αὐξανομένης τῆς ἀποστάσεως πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἠπείρων τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης παρατηροῦμεν τὰς μεγίστας ἀκρότητας ἐπὶ τῆς γῆς. Πρὸς τὸν ἀρκτικὸν κύκλον οἱ χειμῶνες εἶναι ἄκρως δριμεῖς, καὶ μέσαι θερμοκρασίαι Ἰανουαρίου τῶν $-23^{\circ},3$ καὶ $-28^{\circ},9$ παρατηροῦνται ἄνωθεν σημαντικῶν ἐκτάσεων. Εἰς τὸν ψυχρὸν πόλον τῆς βορειοανατολικῆς Σιβηρίας ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου ἰσοῦται πρὸς $-51^{\circ},1$. Αἱ μέσαι ἐλάχισται θερμοκρασίαι -40° παρατηροῦνται ἐν τῇ περιοχῇ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ρωσίας, ἄνωθεν τῆς Σιβηρίας καὶ κάτω μέχρι περίπου πλάτους 50° βορείου. Ἄνωθεν οὐχὶ μικροῦ τμήματος τῆς Σιβηρίας εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσιν εἰς ἕκαστον χειμῶνα ἐλάχισται θερμοκρασίαι κάτω τῶν $-56^{\circ},7$. Τὸ Thorshavn καὶ ἡ Ὑακούτσκη εἶναι ἄριστα παραδείγματα διαφορῶν τῆς θερμοκρασίας κατὰ μῆκος τοῦ αὐτοῦ κύκλου πλάτους. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ταύτῃ περιοχῇ ἐπικρατεῖ ἐκπεφρασμένη ὑψηλὴ πίεσις, καὶ ἐν γένει ὁ καιρὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι καλὸς καὶ ἤρεμος. Μεγάλαι ἐκτάσεις ἐδάφους ψύχονται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἰς μικρὸν βάθος. Αἱ ἐξαιρετικῶς χαμηλαὶ θερμοκρασίαι εἶναι λίαν δυσάρεστοι, ὅταν αἱ στέππαι δοκιμάζωνται ὑπὸ παγερῶν θυελλωδῶν ἀνέμων (τῶν καλουμένων buran καὶ purga, οἵτινες φέρουσι ψαθυρὰν χιόνα καὶ συχνάκις προκαλοῦσιν ἀνθρώπινα θύματα. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Β. Ἀμερικῆς τὸ χειμερινὸν ψῦχος εἶναι κατά τι ἧττον δριμύ. Ὁ ἐν τῇ Β Ἀμερικῇ χειμερινὸς καιρὸς εἰς τὰ μέσα πλάτη διακόπτεται συχνὰ ὑπὸ τῶν κυκλώνων, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀπότομον πρὸς τὸν πόλον θερμοβαθμίδα, ἥτις ἐπικρατεῖ τότε, προκαλοῦσι συχνὰ αἰφνιδίας μεταβολὰς τῆς διευθύνσεως τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῶν κεντρικῶν καὶ ἀνατολικῶν Ἡν. Πολιτειῶν. Ψυχρὰ καὶ θερμὰ κύματα εἶναι συνήθη καὶ οἱ blizzards προσομοιάζουσι πρὸς τοὺς buran ἢ purga τῆς Ρωσίας καὶ Σιβηρίας. Μὲ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους, αἱ θερμοκρασίαι κάτωθεν τοῦ μηδενὸς μεταφέρονται μακρὰν νοτίως πρὸς τὴν τροπικὴν ζώνην. Αἱ μέσαι θερμοκρασίαι τοῦ Ἰανουαρίου εἰς τὰ νότια τμήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἠπείρων ἀνέρχονται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 10° ἢ 15°. Κατὰ τὸ θέρος τὸ βόρειον ἠπειρωτικὸν ἐσωτερικὸν εἶναι θερμόν, μὲ μέσας θερμοκρασίας Ἰουλίου $15^{\circ},5$. Αἱ θερμοκρασίαι αὗται δὲν εἶναι τόσον ὑψηλαὶ ὅπως τῶν δυτικῶν ἀκτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ βορείου ἐσωτερικοῦ οἱ χειμῶνες εἶναι πολὺ ψυχρότεροι τῶν ἐπικρατούντων εἰς τὰς ἀκτάς, αἱ ἐσωτερικαὶ μεταβολαὶ εἶναι πολὺ μεγάλαι. Μέσαι μέγισται θερμοκρασίαι 30° παρατηροῦνται πέραν τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Σιβηρίαν καὶ πέραν τοῦ πλάτους 60° εἰς τὴν Β. Ἀμερικήν. Παρὰ τὸ ἐξαιρετικὸν χειμερινὸν ψῦχος, ἡ γεωργία ἐκτείνεται πολὺ πέραν πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας ἕνεκεν τοῦ θερμοῦ, ἂν καὶ βραχέος, θέρους καὶ τῆς καταλλήλου διανομῆς τῆς βροχῆς. Ἡ θερινὴ θερμότης εἶναι ἀρκετή, ἵνα τήξῃ τὴν ἀνωτέραν ἐπιφάνειαν τοῦ παγωμένου ἐδάφους καὶ ἡ βλάστησις εὐνοεῖται κατὰ τὴν βραχεῖάν της ἐποχήν, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο μεγάλαι ἐκτάσεις ὁμαλῆς ἐπιφανείας μεταβάλλονται εἰς ἕλη. Τὰ ἐσωτερικὰ πρὸς νότον ἔχουσι τὴν τῆς διακεκαυμένης θερμότητα κατὰ τὸ θέρος, ἔχουσι δὲ παρατηρηθῆ θερμοκρασίαι ἄνω τῶν 32° πρὸς νοτιοδυτικὰ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν καὶ πρὸς νότον τῆς Ἀσίας. Εἰς τὰς ἐκτάσεις ταύτας αἱ ἡμερήσιαι κυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας εἶναι λίαν μεγάλαι, συχνὰ ἀνέρχονται μέχρι τῶν 40°, αἱ δὲ μέγισται θερμοκρασίαι μέχρι τῶν $43^{\circ},3$.

Τὸ χειμερινὸν μέγιστον τῆς βροχῆς τῶν δυτικῶν ἀκτῶν παρατηρεῖται ὡς θερινὸν μέγιστον εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἡ μεταβολὴ ἐν Εὐρώπῃ εἶναι βαθμιαία καὶ μόνον ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ εἶναι ἀπότομος. Τὸ θερινὸν μέγιστον καθίσταται περισσότερον ἐκπεφρασμένον, αὐξανομένου τοῦ ἠπειρωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ κλίματος. Παρατηρεῖται ἐπίσης ἐλάττωσις τοῦ ποσοῦ τῆς βροχῆς εἰς τὰς ἐνδοχώρας. Εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἡ βροχὴ ἀνέρχεται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 500 μέχρι 750 χμ. μὲ πολὺ μεγαλύτερα ποσὰ (ἀνερχόμενα εἰς 2000—2500 χμ. καὶ ἄνω) ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων δυτικῶν ἀκτῶν, ὅπως π. χ. παρὰ τὰς Βρεττανικὰς νήσους καὶ ἐν Σκανδιναυΐᾳ, ὅπου οἱ ὑγροὶ ἄνεμοι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἐκτρέπονται πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἐπίσης τοπικῶς ἐπὶ τῶν ὀροσειρῶν, ὅπως ἐπὶ τῶν Ἄλπεων. Παρατηροῦνται μικραὶ βροχαὶ (κάτω τῶν 500 χμ.) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Σκανδιναυΐας καὶ ἐπὶ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης παρατηρεῖται γενικῶς ὀλιγώτερον τῶν 500 χμ., ἐπὶ τῆς δυτικῆς Σιβηρίας περίπου 380 χμ. καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Σιβηρίας περίπου 250 χμ. Εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς μεγάλης καλλιεργημένης ἠπείρου τῆς Ἀσίας, ἐπὶ ἐκτεταμένης περιοχῆς στεππῶν καὶ ἐρήμων, παρατηροῦνται κατὰ τὸ θέρος ξηροὶ βόρειοι ἄνεμοι καὶ ἐτήσιον ποσὸν βροχῆς ὀλιγώτερον τῶν 250 χμ., δι' ὃ καὶ ὁ πληθυσμὸς εἰς τὴν ἐνδοχώραν ταύτην τῆς Ἀσίας εἶναι ἀναποφεύκτως ὀλίγος. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς βορείου Ἀμερικῆς εὐνοεῖται περισσότερον ὑπὸ τῶν βροχερῶν συνθηκῶν παρὰ ἡ Ἀσία. Αἱ ἄφθονοι βροχαὶ ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς ἀκτῆς τοῦ Εἰρηνικοῦ ἀντιστοιχοῦσι κατὰ γενικὸν κανόνα πρὸς ἐκείνας τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Εὐρώπης ἂν καὶ εἶναι ἀφθονώτεραι (κατὰ μέγιστον ἄνω τῶν 2500 χμ.). Ἐν τούτοις ἡ ἄμεσος ἐγγύτης τῶν ὀρέων πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ἐπιφέρει μίαν πολὺ ταχυτέραν ἐλάττωσιν τῆς βροχῆς εἰς τὴν ἐνδοχώραν παρ' ὅσον ἐν Εὐρώπῃ, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ χάραξις τῶν *ἰσοβρόχων καμπύλων* τῶν δύο περιοχῶν. Εἰς σημαντικὴν ἐσωτερικὴν περιοχὴν παρατηρεῖται ἀσθενὴς βροχὴ (ὀλιγωτέρα τῶν 250 χμ.) πρὸς νοτιοδυτικά. Τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς ἠπείρου εἶναι τελείως ἀνοικτὸν πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ, εἰς τρόπον ὥστε εἰσβάλλουσιν ὑγροὶ κυκλωνικοὶ ἄνεμοι καὶ προκαλοῦσι βροχὰς ἄνω τῶν 500 χμ. πανταχοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ 100οῦ μεσημβρινοῦ, αἱ συνθῆκαι δὲ αὗται εἶναι περισσότερον εὐνοϊκαὶ τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας. Εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βορείου Ἀμερικῆς παρατηροῦνται αἱ συνήθεις τῆς θερμῆς ἐποχῆς βροχαί. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν λεκάνην μεταξὺ τῶν Βραχωδῶν ὀρέων καὶ τῆς Sierra Nevada, τὰ ὑψηλότερα ὀροπέδια καὶ ὄρη δέχονται πολὺ περισσοτέραν βροχὴν παρὰ αἱ ἔρημοι πεδιάδες. Δάση ἀναπτύσσονται ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν τοποθεσιῶν, καὶ ἡ ἄρδευσις εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν γεωργίαν ἐπὶ τῶν πεδιάδων· αἱ βροχαὶ ἐνταῦθα ὀφείλονται κυρίως εἰς τὰς καταιγίδας. Εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἡ στενὴ λωρὶς τοῦ Εἰρηνικοῦ ἔχει ἀφθόνους βροχὰς (ἄνω τῶν 2000 χμ.). Ἀνατολικῶς τῶν Ἄνδεων αἱ πεδιάδες εἶναι ξηραὶ (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πίπτουν ὀλιγώτερα τῶν 250 χμ.), καὶ τὸ νότιον τμῆμα τῆς ἠπείρου εἶναι λίαν στενόν, ἀνοικτὸν δὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μᾶλλον ἀναπεπταμένον λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ βροχὴ αὐξάνει κατά τι πρὸς νότον, συνδυαζομένη μετὰ τῶν διαβατικῶν κυκλώνων. Ἐπὶ τῆς Tasmania καὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας παρατηρεῖται μεγαλυτέρα βροχὴ παρὰ ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων. Εἰς τὸ τυπικῶς ἠπειρωτικὸν κλῖμα ὁ χειμών, ἐξαιρουμένης τῆς ἐξ ἀκτινοβολίας ὁμίχλης, εἶναι αἴθριος, τὸ δὲ θέρος εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης νεφώσεως. Εἰς μᾶλλον μέτριον ἠπειρωτικὸν κλῖμα, ὅπως εἶναι τὸ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, ὁ χειμὼν εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης νεφώσεως. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ μέση νέφωσις εἶναι μικρά, εἰς τὴν δευτέραν παρατηρεῖται μεγάλη ποσότης νεφῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους.

Ἡ ἐπικράτησις ὡρισμένων ἀνέμων συντελεῖ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἠπειρωτικῶν κλιμάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῶν χωρῶν τῆς εὐκράτου ζώνης, καὶ μάλιστα εἰς ἀπόστασίν τινα ἐντὸς τῶν πέριξ ὠκεανῶν· ὡς ἐκ τούτου αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ ἔχουσιν ἠπειρωτικὰ κλίματα μὲ τὰς σχετικὰς τροποποιήσεις λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ὠκεανῶν πρὸς τὰ ὑπήνεμα μέρη, καὶ διακρίνονται ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πολὺ ὀλίγα κοινὰ ἔχουσιν. Ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῶν χωρῶν τῆς βορείου ζώνης αἱ ἰσόθερμοι ἀπομακρύνονται πολὺ μεταξύ των καὶ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν συμπλησιάζουσιν. Αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταί, ὡς καὶ ἡ ἐνδοχώρα, ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων ἐτησίων κυκλωνικῶν κυμάνσεων τῆς θερμοκρασίας. Οἱ χάρται τῶν ἰσοθέρμων τῆς γῆς ἀποδεικνύουσι σαφῶς πόσον ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν λόγῳ τῆς θέσεώς της πρὸς τὰ ὑπήνεμα μέρη, ὑπὸ τῶν θερμῶν ὑδάτων τοῦ βορείου Ἀτλαντικοῦ, ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν βόρειον Ἀμερικήν. Παρομοία ἀντίθεσις, ἧττον ἐκπεφρασμένη, παρατηρεῖται ἀνατολικῶς τῆς Ἀσίας καὶ δυτικῶς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ἀνατολικῶς τῆς Ἀσίας παρατηρεῖται προστασία ὑπὸ τῶν παρακτίων ὀρέων ἀπὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ψύχους τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν δὲν ὑπάρχει τοιοῦτος φραγμὸς καὶ δριμεῖς ψυχροὶ ἄνεμοι πνέουσιν ἐπὶ τῶν κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ πολιτειῶν, ἀκόμη καὶ πέραν πρὸς νότον. Λόγῳ τῶν ἐπικρατούντων παρακτίων ἀνέμων, οἱ ὠκεανοὶ εἰς τὰ ὑπήνεμα μέρη ἔχουσι σχετικῶς μικρὰν ἐπίδρασιν. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ βροχὴ αὐξάνει ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἀκτάς. Εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν ἡ διανομὴ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἶναι λίαν ὁμαλὴ μὲ τάσιν ἑνὸς θερινοῦ μεγίστου, ὅπως εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν οἱ χειμῶνες εἶναι σχετικῶς ξηροί, μὲ οὐρανὸν αἴθριον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ψυχρῶν παρακτίων μουσσώνων, καὶ τὰ θέρη θερμὰ καὶ βροχερά. Βροχαὶ ὕψους 1000 χμ. παρατηροῦνται ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Κορέας, Καμτσάτκας καὶ Ἰαπωνίας, ἐνῷ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν, ἥτις εἶναι μᾶλλον ἐκτεθειμένη, παρατηροῦνται πέραν εἰς τὴν ἐνδοχώραν αὐτῆς. Ἡ Ἰαπωνία, ἂν καὶ κατέχει νησιωτικὴν θέσιν, ἔχει μᾶλλον ἠπειρωτικὸν τροποποιημένον παραθαλάσσιον κλῖμα. Ὁ χειμερινὸς μουσσών, ἀφοῦ διέλθῃ ἄνωθεν τῆς θαλάσσης, ρίπτει ἀφθόνους βροχὰς ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς, ἐνῷ ὁ χειμὼν εἶναι σχετικῶς ξηρὸς εἰς τὰς ὑπηνέμους πλευρὰς τῶν ὀρέων πρὸς ἀνατολάς.

Ὀρεινὰ κλίματα. Τὰ ὀρεινὰ κλίματα τῆς εὐκράτου ζώνης ἔχουσι τὰ συνήθη χαρακτηριστικά, ἅτινα εἶναι συνέπεια τοῦ ὕψους. Ἐὰν τὸ ὕψος εἶναι ἀρκούντως μέγα, ἡ ἐλαττουμένη θερμοκρασία δίδει ἐπὶ τῶν ὀρέων πολικὸν κλῖμα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ θέρη εἶναι σχετικῶς ψυχρά, ἐνῷ οἱ χειμῶνες εἶναι ἤπιοι λόγῳ τῶν *ἀναστροφῶν τῆς θερμοκρασίας* κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀντικυκλωνικοῦ καιροῦ, συνεπῶς αἱ ἐτήσιαι κυμάνσεις εἶναι ἀσθενέστεραι ἢ ἐπὶ τῶν πεδιάδων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀντιστροφῆς, αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων συχνὰ παρουσιάζονται ὡς τοπικαὶ ἐκτάσεις ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας εἰς μίαν γενικὴν περιοχὴν ψυχροῦ ἀέρος ἄνωθεν τῶν κοιλάδων καὶ πεδιάδων. Ἡ αὔξουσα ἔντασις ἡλιοφανείας πρὸς τὰ ἄνω συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσωσιν ὡρισμέναι ὀρειναὶ τοποθεσίαι τὴν γνωστὴν φήμην διὰ τὸν χειμῶνά των, ὅπως εἶναι π. χ. τὸ Davos καὶ τὸ Meran. Τὰ ἡμερήσια ἀνοδικὰ ρεύματα ἀέρος τοῦ θέρους συνήθως δίδουσιν ἐπὶ τῶν ὀρέων τὴν μεγίστην αὐτῶν νέφωσιν καὶ τὴν μεγαλυτέραν σχετικὴν ὑγρασίαν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας, ἐνῷ ὁ χειμὼν εἶναι ἡ ξηροτέρα ἐποχή. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦσι τὰ κατώτερα νέφη καὶ κατὰ τὸ θέρος τὰ ἀνώτερα, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐτησία πορεία τῆς νεφώσεως ἐπὶ τῶν ὀρέων εἶναι συνήθως ἀντίθετος ἐκείνης τῶν πεδιάδων.

Χαρακτῆρες τῶν πολικῶν ζωνῶν. Αἱ εὔκρατοι ζῶναι εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν πολικῶν ζωνῶν παρὰ τοὺς ἀρκτικοὺς καὶ ἀνταρκτικοὺς κύκλους, ἤ, θεωρουμένης ὡς βάσεως ταξινομήσεως τῆς θερμοκρασίας, εἰς τὴν ἰσόθερμον τῶν 10° διὰ τὸν θερμότερον μῆνα, ὡς προτείνει ὁ Supan. Ἡ μακρὰ ἢ βραχεῖα ἀπουσία τοῦ ἡλίου προσδίδει εἰς τὸ κλῖμα ἰδιάζοντα χαρακτῆρα μὴ παρατηρούμενον ἀλλαχοῦ. Πέραν τῆς ἰσοθέρμου τῶν 10° διὰ τὸν θερμότερον μῆνα δασικὰ δένδρα καὶ δημητριακὰ δὲν καλλιεργοῦνται. Εις τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἡ ἰσόθερμος αὕτη παρατηρεῖται σαφῶς βορείως τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν κλῖμα τῆς Ἀσίας, καὶ βορείως αὐτοῦ ἐπίσης πρὸς βορειοδυτικὰ τῆς Ἀμερικῆς καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Σκανδιναυΐας, ἀλλὰ πίπτει σαφῶς πρὸς νότον εἰς τὴν ἀνατολικὴν βρεττανικὴν Ἀμερικήν, Λαβραδὸρ καὶ Γροιλλανδίαν ὡς ἐπίσης εἰς τὸν βόρειον Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον ἡ ἰσόθερμος αὕτη διασχίζει τὸ νότιον ἄκρον τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ διατρέχει πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς ὁλόκληρον τὴν γῆν. Αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς εἶναι ἀναγκαστικῶς εἰδικαί, ἕνεκα τῶν ἰδιαζόντων κλιματικῶν χαρακτηριστικῶν, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τὰς ζώνας ταύτας. Παρατηρεῖται ἓν ἐλάχιστον ζωῆς, ἀλλὰ μεγαλύτερον εἰς τὴν βόρειον πολικὴν ζώνην παρὰ εἰς τὴν νότιον·

Digitized by Google

τὰ φυτὰ εἶναι ὀλίγα καὶ χαμηλά, καὶ συνεπῶς ζῷα, ὧν ἡ ὕπαρξις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φυτικῆς τροφῆς, εἶναι ὀλίγα, ἐλλείπει δὲ ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία· ὁ πληθυσμὸς εἶναι ὀλίγος καὶ διεσπαρμένος, καὶ δὲν ὑπάρχουσι μόνιμοι ἐποικισμοὶ ἐντὸς τοῦ ἀνταρκτικοῦ κύκλου. Ὁ ἄνθρωπος τρέφεται διὰ τοῦ κυνηγίου καὶ κυρίως διὰ τῆς ἁλιείας, ζῇ κατὰ μῆκος ἢ πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης. Αἱ ἐνδοχῶραι μακρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἶναι ἔρημοι. Ἰσχυραὶ θύελλαι καὶ χιόνες ἐπιφέρουσι πολλοὺς θανάτους ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὡς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἁλιείας. Ὑπὸ τοιαύτας σκληρὰς συνθήκας ἐξασφαλίσεως τροφῆς ὁ λιμὸς μαστίζει πάντοτε τὰς περιοχὰς ταύτας. Εἰς τὰ ἀρκτικὰ κλίματα ἡ βλάστησις ἀναπτύσσεται μόνον κατὰ τὸ βραχὺ καὶ ψυχρὸν θέρος, εἰς δὲ τὰ ὑψηλὰ πλάτη αἱ θεριναὶ θερμοκρασίαι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλαί, ἵνα τήξωσι τὴν χιόνα ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας καὶ ἑπομένως εἶναι μεγάλης σημασίας τὸ ἀναπτεταμένον τοῦ ἐδάφους· διὰ τοῦτο τὰ ἀρκτικὰ φυτὰ φύονται καὶ ἀνθίζουσι μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ ἐν ἀφθονίᾳ ἐκεῖ ὅπου εὐνοοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀναπεπταμένου τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκεῖ ὅπου τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς τήξεως τῆς χιόνος δύναται νὰ διαφεύγῃ. Ἐπίσης ἡ προστασία ἀπὸ τῶν ψυχρῶν ἀνέμων εἶναι σπουδαῖος συντελεστὴς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βλαστήσεως. Ἄνωθεν τῶν μεγάλων ἐκτάσεων τῶν βορείων πεδιάδων τήκεται μόνον ἡ ἐπιφάνεια κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας καὶ παρατηροῦνται ἄνωθεν τοῦ αἰωνίως παγωμένου ἐδάφους ἕλη, βρύα καὶ λειχῆνες. Ἡ ἄμεσος ἡλιοφάνεια εἶναι λίαν ἀποτελεσματικὴ εἰς τὰ ὑψηλὰ πλάτη. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ἔκθεσις εἶναι εὐνοϊκή, ἡ χιὼν τήκεται ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐνῷ ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος ὑπὸ σκιὰν εἶναι πολὺ κάτω τοῦ σημείου πήξεως. Αἱ ἀρκτικαὶ καὶ ἀνταρκτικαὶ ζῶναι πολὺ διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὴν διανομὴν καὶ διευθέτησιν τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πέριξ καὶ ἐντὸς αὐτῶν. Ἡ νότιος ζώνη περιβάλλεται ὑπὸ εὐρείας λωρίδος ἀνοικτῆς θαλάσσης, ἡ βόρειος ὑπὸ ἐκτάσεων ξηρᾶς. Ἡ βόρειος ὡς ἐκ τούτου πολὺ ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῶν γειτονικῶν ἠπειρωτικῶν μαζῶν· οὐχ ἧττον τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ προσομοιάζουσι πολὺ καὶ εἶναι τὰ αὐτὰ εἰς ἀμφοτέρας, καὶ καθ' ὅσον εἶναι νῦν γνωστὸν ἡ ἀνταρκτικὴ διαφέρει τῆς ἀρκτικῆς κυρίως λόγῳ τοῦ ψυχροτέρου θέρους καὶ ἕνεκεν τῆς κανονικότητος τῆς πιέσεως καὶ τῶν ἀνέμων αὐτῆς. Ἀμφότεραι αἱ ζῶναι ἔχουσι τὰς ἀσθενεστέρας ἐτησίας θερμοκρασίας, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰ ἡμισφαίρια αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δύνανται κυριολεκτικῶς νὰ κληθῶσι *ψυχραὶ ζῶναι.*

Θερμοκρασία. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἡλιοστασίων, καίτοι οἱ δύο πόλοι δέχονται τὰ μεγαλύτερα ποσὰ τῆς ἡλιοφανείας ἢ οἱονδήποτε τμῆμα τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, ἐν τούτοις αἱ θερμοκρασίαι εἰς τοὺς πόλους εἶναι καὶ αἱ μικρότεραι, διότι τὸ πλεῖστον τῆς ἐνεργείας τῆς ἡλιοφανείας, ὅπερ φθάνει μέχρι τῆς ἐπιφανείας, δαπανᾶται διὰ τὴν τῆξιν τῆς χιόνος καὶ τοῦ πάγου τῶν πολικῶν ἐκτάσεων, καὶ διότι αἱ ὑδάτινοι ἐκτάσεις εἶναι καὶ ἐκτενεῖς καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἡλιοφανείας μικρά. Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Βορείου πόλου κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας παρατηροῦνται τρεῖς πόλοι ψύχους, ἐν Σιβηρίᾳ, Γροιλλανδίᾳ, ὡς καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ πόλου. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον αἱ μέσαι θερμοκρασίαι εἰς τοὺς τρεῖς τούτους ψυχροὺς πόλους εἶναι ἀντιστοίχως — 45°, — 40° καὶ — 40°. Ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ πόλου τῆς Σιβηρίας παρατηρεῖται ἓν μέγιστον τῆς θερμοκρασίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους, ἀλλὰ τὰ ἐλάχιστα τῆς Γροιλλανδίας καὶ τοῦ πόλου παρατηροῦνται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Κατὰ τὸν Ἰούλιον ἡ διανομὴ τῆς θερμοκρασίας παρουσιάζει σημαντικὴν ἀνομοιομορφίαν, καὶ αἱ θερμοβαθμῖδες εἶναι σχετικῶς ἀσθενεῖς. Μία μεγάλη ἔκτασις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γροιλλανδίας καὶ μία περίπου τῶν αὐτῶν διατάσεων περὶ τὸν πόλον εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς ἰσοθέρμου 0°. Ὡς πρὸς τὴν ἐτησίαν θερμοκρασίαν μία μεγάλη ἔκτασις πέριξ τοῦ πόλου περικλείεται ὑπὸ τῆς ἰσοθέρμου τῶν — 20° μὲ ἰσότιμον ἰσόθερμον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γροιλλανδίας, ἂν καὶ ἐπί τινος τοπικῆς περιοχῆς ἐπὶ τῆς Γροιλλανδίας παρατηρεῖται θερμοκρασία ἴση πρὸς —22°, καὶ μία τιμῆς — 24° σημειοῦται εἰς πλάτος 80° Β καὶ μῆκος 170° Α. Ἡ ἐτησία κύμανσις τῆς θερμοκρασίας παρουσιάζει μίαν μεγίστην μεταβολὴν περίπου 43° ἐν Σιβηρίᾳ, 25° ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, 24° ἐν τῷ Βορείῳ πόλῳ καὶ 22° ἐν Γροιλλανδίᾳ. Ὁ Βόρειος πόλος προφανῶς ἔχει ἠπειρωτικὸν κλῖμα. Αἱ ἀσθενέστεραι κυμάνσεις παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Αἱ μέσαι ἐτήσιαι *ἰσοανωμαλίαι* δεικνύουσιν ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γροιλλανδίας ἔχει ἀρνητικὴν ἀνωμαλίαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μηνῶν. Ἡ θάλασσα τῆς Νορβηγίας εἶναι λίαν θερμὴ κατὰ 7° κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον. Ἐν Σιβηρίᾳ παρατηρεῖται κατὰ τὸ θέρος θερμοκρασία —12° καὶ —43° κατὰ τὸν Ἰανουάριον. Μεταξὺ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ καὶ τοῦ πόλου παρατηρεῖται ἀρνητικὴ ἀνωμαλία καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μηνῶν, ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις τοῦ ῥεύματος τοῦ κόλπου (Gulf Stream) εἶναι καταφανὴς καὶ ἐπὶ τῶν μέσων ἐτησίων κυμάνσεων.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐξερευνητικῶν ἀποστολῶν συνάγεται, ὅτι ἡ περιοχὴ περὶ τὸν Βόρειον πόλον εἶναι ἡ ψυχροτέρα τοποθεσία τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, ὡς πρὸς τὸν ἐτήσιον μέσον, καὶ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ παγερὰ ἔρημος τῆς Γροιλλανδίας ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐσωτερικῆς πολικῆς ἐκτάσεως εἶναι τὰ ψυχρότερα τμήματα τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου κατὰ τὸν Ἰούλιον. Ἐν τούτοις κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἐν Verkhoyansk ἐν τῇ βορείῳ Σιβηρίᾳ, ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ ἀρκτικοῦ κύκλου, παρατηρεῖται μέση θερμοκρασία περίπου —51°, ἐνῷ ἡ ἐσωτερικὴ πολικὴ ἔκτασις καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γροιλλανδίας ἔχουσι μόνον — 40°, οὕτως ὥστε δὲν ἔχουσι παρατηρηθῆ ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ τόσον πολὺ μικρότερα ἐλάχιστα, ὅσον ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς Σιβηρίας.

Αἱ γνώσεις ἡμῶν διὰ τὸν ἀνταρκτικὸν εἶναι λίαν ἐλλιπεῖς καὶ ἀναφέρονται κυρίως εἰς τοὺς θερινοὺς μῆνας. Κατὰ τὸν Hann αἱ μέσαι θερμοκρασίαι τῶν ὑψηλοτέρων νοτίων πλατῶν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Νότιον πλάτος:	50°	60°	70°	80°
Μέσος ἐτήσιος:	5°.5	—2°.0	—11°.5	[illegible]
Ἰανουάριος:	8°.3	5°.2	—0°.8	—6°.5
Ἰούλιος:	2°.9	—7°.6	—22°.2	—31°.5

Κατὰ τὸν Hann ἐπίσης ἀπὸ τοῦ πλάτους 70° νοτ. πρὸς τὸν πόλον, τὸ νότιον ἡμισφαίριον εἶναι ψυχρότερον τοῦ βορείου, τὸ δὲ θέρος τοῦ ἀνταρκτικοῦ εἶναι σαφῶς ψυχρόν, αἱ μέσαι ἐτήσιαι θερμοκρασίαι κυμαίνονται περὶ τοὺς —12° καὶ τὰ ἐλάχιστα ἑνὸς συνήθους ἀνταρκτικοῦ χειμῶνος κατέρχονται μέχρις καὶ κάτω τῶν —40°· ἐν τούτοις μέχρι τοῦδε δὲν ἔχουσι παρατηρηθῆ ἐνταῦθα τὰ ἐλάχιστα τῆς ψυχροτάτης Σιβηρίας. Τὰ μέγιστα κυμαίνονται μεταξὺ 2° καὶ 10°. Αἱ θερμοκρασίαι αὐτοῦ τούτου τοῦ Νοτίου πόλου παρέχουσιν ἐνδιαφέρον θέμα μελέτης, καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι πλησίον τοῦ Νοτίου πόλου ἀποδεικνύεται ὅτι εὑρίσκεται τὸ ψυχρότερον σημεῖον τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διανομῆς τῆς ἡλιοφανείας καὶ καθὼς παρέχουσιν αἱ συνθῆκαι ἐκεῖ τῆς ξηρᾶς, τοῦ πάγου καὶ τῆς χιόνος. Αἱ μικρότεραι χειμεριναὶ καὶ θεριναὶ θερμοκρασίαι εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον παρατηροῦνται σχεδὸν εἰς τὰς ἐνδιαμέσους περιοχὰς τοῦ πόλου, καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι αἱ ἰσόθερμοι ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀνταρκτικοῦ ὁδεύουσι παραλλήλως πρὸς τὰς γραμμὰς πλάτους, ἀλλὰ κάμπτονται πρὸς τὸν πόλον καὶ τὸν ἰσημερινὸν εἰς τοὺς διαφόρους μεσημβρινούς, ἂν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον παρὰ εἰς τὰς ἀρκτικὰς περιοχάς. Ἡ ἐτησία πορεία τῆς θερμοκρασίας ἐν τῇ βορείῳ πολικῇ ζώνῃ, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχομεν τὰς καλυτέρας παρατηρήσεις, εἶναι χαρακτηριστικὴ λόγῳ τῆς λίαν ἐπιβραδύνσεως τοῦ ἐλαχίστου κατὰ τὸν Φεβρουάριον, μάλιστα καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον, ἀποτέλεσμα τοῦ μακροῦ καὶ ψυχροῦ χειμῶνος. Ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται ταχέως πρὸς τὸ θέρος καὶ φθάνει εἰς τὸ μέγιστον αὐτῆς κατὰ τὸν Ἰούλιον, τὸ δὲ φθινόπωρον εἶναι θερμότερον παρὰ ἡ ἄνοιξις. Αἱ ἤπειροι δὲν εἰσέρχονται ἀρκετὰ ἐντὸς τῆς ἀρκτικῆς ζώνης, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῇ ἓν καθαρῶς ἠπειρωτικὸν κλῖμα εἰς τὰ ὑψηλότερα πλάτη. Τὸ Verhoyansk εἰς πλάτος 67°, 6′ βορ. παρέχει ἐξαίρετον παράδειγμα ὑπερβολικοῦ ἠπειρωτικοῦ τύπου εἰς τὰ ὅρια τῆς ζώνης ταύτης μὲ ἐτησίαν κύμανσιν 43°. Τὰ πολικὰ κλίματα ἔχουσι γενικῶς μεγάλας ἐτησίας καὶ μικρὰς ἡμερησίας κυμάνσεις, ἀλλ' ἀπότομοι μεταβολαὶ τοῦ ἀνέμου δύνανται νὰ προκαλέσωσι χαρακτηριστικὰς ἀκανονίστους κυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας ἐντὸς τοῦ 24ώρου καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα. Αἱ ἀσθενέστεραι κυμάνσεις συνοδεύονται ὑπὸ τῆς μεγαλυτέρας νεφώσεως καὶ ἀντιστρόφως. Ἡ μέση ἡμερησία μεταβολὴ εἶναι πολὺ μικρὰ κατὰ τὸ θέρος καὶ φθάνει εἰς τὸ μέγιστον αὐτῆς κατὰ τὸν χειμῶνα.

Ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις καὶ ἄνεμοι. Λόγῳ τῆς μᾶλλον συμμετρικῆς διανομῆς τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς τὴν νότιον παρὰ εἰς τὴν βόρειον πολικὴν περιοχήν, αἱ πιέσεις καὶ οἱ ἄνεμοι εἶναι ἁπλούστερον διανεμημένοι εἰς τὴν πρώτην.

Ἡ ταχεῖα πρὸς νότον ἐλάττωσις τῆς πιέσεως, ἥτις εἶναι ἴδιον χαρακτηριστικὸν τῶν μεγαλυτέρων πλατῶν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου ἐπὶ τοῦ χάρτου τῶν ἰσοβαρῶν τῆς γῆς, δὲν συνεχίζεται μέχρι τοῦ Νοτίου πόλου, οὔτε οἱ ἐπικρατοῦντες δυτικοὶ ἄνεμοι, οἱ ἀποτελοῦντες τοὺς «περιπολίους στροβίλους», οἵτινες παρατηροῦνται σαφῶς ἄνωθεν τῶν νοτίων τμημάτων τῶν ὠκεανῶν τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, πνέουσι μέχρι τοῦ Νοτίου πόλου. Αἱ ἀπότομοι πρὸς τὸν πόλον βαροβαθμῖδες τῶν νοτίων τούτων ὠκεανῶν καταλήγουσιν εἰς μίαν «σκάφην» χαμηλῆς πιέσεως, περιζώνουσαν τὴν γῆν περίπου εἰς τὸν Ἀνταρκτικὸν κύκλον· ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἡ πίεσις αὐξάνει ἐκ νέου πρὸς τὸν Νότιον πόλον, καὶ ἐκεῖ ὅπου παρατηρεῖται μία μόνιμος ἐσωτερικὴ πολικὴ ἀντικυκλωνικὴ ἔκτασις μὲ τοὺς ἀνέμους ἀποκλίνοντας λόγῳ τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς καὶ νοτιοανατολικὰς διευθύνσεις. Οἱ ἀνατολικοὶ οὗτοι ἄνεμοι ἔχουσι παρατηρηθῆ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξερευνητικῶν ἀποστολῶν, αἵτινες εἰσεχώρησαν ἀρκετὰ ἐντὸς πρὸς νότον, διασχίσασαι τὴν σκάφην ταύτην τῆς χαμηλῆς πιέσεως. Τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν ἐπικρατούντων δυτικῶν καὶ τῶν πνεόντων ἀπὸ τῶν πόλων ἀνατολικῶν ἀνέμων μεταβάλλονται μετὰ τοῦ μήκους καὶ ἐκτείνονται μετὰ τῶν ἐποχῶν. Ἡ μεταβολὴ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς συστήματος τῶν ἀνέμων εἰς τὸ ἕτερον παρατηρεῖται εὐκόλως. Ὁ νότιος οὗτος πολικὸς ἀντικυκλὼν μὲ τὴν περιβάλλουσαν ζώνην χαμηλῆς πιέσεως ἐκτείνεται μετὰ τῆς ἐποχῆς, τοῦ κέντρου μετακινουμένου πρὸς τὸν πόλον κατὰ τὸ θέρος καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἡμισφαίριον κατὰ τὸν χειμῶνα. Οἱ πνέοντες πρὸς τὰ ἔξω ἄνεμοι ἀπὸ τῶν πολικῶν ἀντικυκλώνων ὁρμῶσι διασχίζοντες τοὺς πάγους τῆς ἐνδοχώρας, ὑπὸ ὡρισμένας τοπογραφικὰς συνθήκας κατερχόμενοι τὰς ὀροσειράς, ὅπως π. χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὀροσειρᾶς Admiralty εἰς τὴν Βικτωρίαν. Οἱ ἄνεμοι οὗτοι δύνανται ν' ἀποκτήσωσι μεγάλην ταχύτητα καὶ νὰ προσλάβωσι τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ ἑνὸς föhn, παρατηρεῖται δὲ καὶ ἀσυνήθης αὔξησις τῶν βαθμῶν τῆς θερμοκρασίας. Τοιοῦτοι ἄνεμοι föhn εἶναι ἐπίσης λίαν γνωστοὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν τῆς Γροιλλανδίας, ὅπου αἱ διαβατικαὶ κυκλωνικαὶ ὑφέσεις παρασύρουσι τὸν ἀέρα πρὸς τὰ κάτω ἐκ τοῦ παγεροῦ ἐσωτερικοῦ. Οἱ föhn οὗτοι τῆς Γροιλλανδίας εἶναι σπουδαῖα κλιματικὰ στοιχεῖα, καθότι πνέουσι πρὸς τὰ κάτω θερμοὶ καὶ ξηροί, ἀναβιβάζοντες τὴν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ χειμῶνος κατὰ πολλοὺς βαθμούς, τήκοντες τὰς χιόνας.

Εἰς τὰς ἐκτάσεις τῶν ἀρκτικῶν τὰ συστήματα τῶν ἀνέμων παρατηροῦνται ἧττον σαφῶς, καὶ ἡ διανομὴ τῆς πιέσεως εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον κανονική, λόγῳ τῆς ἀκανονίστου διανομῆς τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Οἱ ἰσοβαρικοὶ χάρται δεικνύουσιν ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς βορειοατλαντικῆς χαμηλῆς πιέσεως παρατηρεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μηνῶν. Ἡ ὑοειδὴς αὕτη σκάφη χαμηλῆς πιέσεως παρατηρεῖται εἰς τὸ στενὸν του Davis (ἐξαιρέσει τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, ἔνθα εὑρίσκεται ἄνωθεν τῆς νοτίου Γροιλλανδίας) πρὸς νοτιοδυτικὰ ἢ δυτικὰ τῆς Ἰσλανδίας καὶ ἄνωθεν τῆς θαλάσσης τῆς Νορβηγίας.

Κατὰ τὸν χειμῶνα μεγάλως ἐκτείνει τὰ ὅριά της περαιτέρω πρὸς ἀνατολὰς ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ἀρκτικοῦ ὠκεανοῦ, πρὸς βορρᾶν τῆς Ρωσίας καὶ Σιβηρίας. Τὸ ἐλάχιστον τῆς πτώσεως τοῦ Εἰρηνικοῦ παρατηρεῖται νοτίως τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ καὶ ἐν Ἀλάσκᾳ, μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων περιοχῶν τῆς χαμηλοτέρας πιέσεως ἡ διαχωρίζουσα ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς βορείου Ἀμερικῆς μέχρι τῆς ἀνατολικῆς Σιβηρίας. Ἡ διαχωρίζουσα αὕτη ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Supan «Arktische Windscheide» (=Ἀρκτικὸς διαχωρισμὸς τοῦ ἀνέμου). Αἱ βαροβαθμῖδες εἶναι μεγαλύτεραι κατὰ τὸν χειμῶνα, εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν πόλον ἡ πίεσις παρατηρεῖται ὑψηλοτέρα κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ χαμηλοτέρα ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι Σεπτεμβρίου καὶ ἡ ἐτησία κύμανσις εἶναι μόνον περίπου 5 χμ. Οἱ ἐπικρατοῦντες δυτικοί, οἵτινες εἰς τὰ ὑψηλὰ νότια πλάτη εἶναι διανεμημένοι τόσον συμμετρικῶς, ἐπηρεάζονται μέχρι τοιούτου σημείου ὑπὸ τῶν μεταβλητῶν ἐπιδράσεων τῆς πιέσεως ἄνωθεν τῶν βορείων ἠπείρων καὶ ὠκεανῶν κατὰ τὸ θέρος καὶ χειμῶνα, ὥστε συχνὰ δυσκόλως ἀναγνωρίζονται ἐπὶ τῶν χαρτῶν τοῦ ἀνέμου. Οἱ χάρται τῶν ἰσοβαρῶν καὶ τοῦ ἀνέμου ἀποδεικνύουσιν ὅτι γενικῶς οἱ ἄνεμοι πνέουσιν ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πολικῆς λεκάνης, ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἄνοιξιν.

Βροχαὶ καὶ χιόνες. Αἱ βροχαὶ ἐν γένει ἐλαττοῦνται σταθερῶς ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους. Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς ὀφείλει ἀναγκαστικῶς νὰ εἶναι σχετικῶς μικρὸν εἰς τὰς πολικὰς ζώνας, κυρίως λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀτμοχωρητικότητος τοῦ ἀέρος ὑπὸ τὰς χαμηλὰς θερμοκρασίας, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν ἐκεῖ, ἐν μέρει, ἐπίσης λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως ἢ ἐλλείψεως τοπικῶν θυελλῶν μεταφορᾶς (convection) καὶ ῥαγδαίων βροχῶν ἐκ καταιγίδων. Τοπικῶς, ὑπὸ ἐξαιρετικὰς συνθήκας, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Νορβηγίας, αἱ βροχαὶ εἶναι κατὰ ποσὸν μεγαλύτεραι, καὶ αἱ κυκλωνικαὶ θύελλαι ἀκόμη δὲν δύνανται νὰ παρέξωσι μέγα ποσὸν βροχῆς. Τὰ ἐκτεταμένα πεδία τῶν χιόνων καὶ πάγου τείνουσι νὰ δώσωσι μίαν ἰδέαν τοῦ πραγματικοῦ ποσοῦ τῆς βροχῆς· ἐν τούτοις δέον νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἐξάτμησις εἶναι βραδεῖα ὑπὸ τὰς χαμηλὰς θερμοκρασίας καὶ ἡ τῆξις δὲν εἶναι ὑπερβολική, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ πολικὴ παρακαταθήκη τῆς πιπτούσης χιόνος συντηρεῖται καλῶς καὶ σχηματίζονται πεδία χιόνων, πάγου καὶ παγετώνων. Ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῶν κατακρημνίσεων εἶναι φυσικὰ ἡ χιών, τῆς ὁποίας τὸ θερινὸν ὅριον εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον παρατηρεῖται πλησίον τοῦ Ἀρκτικοῦ κύκλου, ἐξαιρουμένης τῆς Νορβηγίας. Ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν παρατηρήσεων εἰς τὰ μεγαλύτερα πλάτη, αἱ βροχαὶ πίπτουσι κατὰ τὸ θέρος

Digitized by Google

καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν ὑπάρχωσι τοποθεσίαι, εἰς ἃς ὁλόκληρος ἡ κατακρήμνισις νὰ πίπτη ὑπὸ μορφὴν χιόνος, ἥτις εἰς τὰς πολικὰς περιοχὰς εἶναι χαρακτηριστικῶς λεπτὴ καὶ ξηρά. Εἰς τὰς χαμηλὰς πολικὰς θερμοκρασίας δὲν παρατηροῦνται νιφάδες χιόνος, ἀλλ' ἡ κατακρήμνισις εἶναι ὑπὸ μορφὴν αἰχμηρῶν παγοκρυστάλλων. Συχνὰ ἡ ἀτμοσφαῖρα πληροῦται ὑπὸ λεπτοτάτων ὡραίων βελονῶν πάγου, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς αἰθρίας ἡμέρας καὶ ὑπὸ νηνεμίαν, βαθμιαίως κατερχομένων μέχρις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ προστιθεμένων εἰς τὸ ὕψος τῆς χιόνος. Ξηρὰ χιὼν ἐπίσης ἔρχεται καὶ ἐκ τῶν χιονοσκεπῶν πεδίων κατὰ τὰς ἀνεμώδεις ἡμέρας, ἐπηρεάζουσα οὕτω τὴν διαφάνειαν τῆς ἀτμοσφαίρας.

Ὑγρασία, νέφωσις καὶ ὀμίχλη. Ἡ ἀπόλυτος ὑγρασία εἶναι χαμηλὴ εἰς τὰ πολικὰ πλάτη, ἰδίᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα, λόγῳ τῶν χαμηλῶν θερμοκρασιῶν, ἡ δὲ σχετικὴ ὑγρασία ποικίλλει μεγάλως, παρατηροῦνται δὲ συχνὰ λίαν χαμηλαὶ τιμαὶ ταύτης. Ἡ νέφωσις ἐλαττοῦται κάπως πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς πολικὰς ἐκτάσεις, μετὰ τὴν διάβασιν τῆς ζώνης τῆς μεγάλης νεφώσεως τῶν ὑψηλῶν πλατῶν τῶν εὐκράτων ζωνῶν. Εἰς τὰ θαλάσσια κλίματα τῶν ὑψηλῶν πλατῶν τὸ θέρος, ὅπερ εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης ἠρεμίας, ἔχει τὴν μεγίστην νέφωσιν, ὁ δὲ χειμὼν μὲ τὴν μᾶλλον ἰσχυρὰν κίνησιν τοῦ ἀνέμου εἶναι ἡ αἰθριωτέρα ἐποχή. Τὸ θερινὸν μέγιστον ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς ὀμίχλας, αἵτινες σχηματίζονται ἐκεῖ, ὅπου ὑγρὸς καὶ θερμὸς ἀὴρ ψύχεται ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πάγου· αὗται σχηματίζονται ἐπίσης ἄνωθεν ἐκτεταμένων ὑδατίνων ἐκτάσεων, ὅπως π.χ. εἰς τὰς νήσους Φέρου καὶ ἐν τῷ μέσῳ παγοσκεποῦς θαλάσσης. Αἱ ὀμίχλαι εἶναι ἧττον συνήθεις κατὰ τὸν χειμῶνα, τότε δὲ παρατηροῦνται ὡς ὀμίχλαι ἀκτινοβολίας οὐχὶ μεγάλου πάχους. Ἡ μικρὰ χειμερινὴ νέφωσις, ἥτις προέρχεται ἐπίσης ἐκ τῆς ἀνταρκτικῆς ζώνης, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν χαμηλὴν ἀπόλυτον ὑγρασίαν καὶ εἰς τὴν μικροῦ ὕψους βροχήν. Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων, αἵτινες περιβρέχονται ὑπὸ τῶν θερμῶν ὑδάτων τοῦ ρεύματος τοῦ κόλπου (Gulf Stream) παρατηρεῖται μεγαλυτέρα νέφωσις κατὰ τὸν χειμῶνα παρὰ κατὰ τὸ θέρος. Ἀντὶ ὀμίχλης παρατηρεῖται κατὰ τὸν χειμῶνα πτῶσις λεπτῶν κρυστάλλων χιόνος, οἵτινες συχνάκις θολοῦσι τὸν ἀέρα ὡς ὀμίχλη, ὅταν ἰσχυροὶ ἄνεμοι ἀνυψοῦσι τὴν ξηρὰν χιόνα. Σχηματισμοὶ νεφῶν σωρειτῶν εἶναι σπάνιοι ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν τὰ νέφη παρατηροῦνται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τὴν τυπικὴν αὐτῶν μορφήν. Ἡ κατηγορία τῶν νεφῶν στρωμάτων εἶναι πιθανὸν ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῶν νεφῶν τῶν ὑψηλῶν πλατῶν, ἅτινα συχνάκις καλύπτουν τὸν οὐρανὸν ἐπὶ ἡμέρας ἄνευ διακοπῆς. Αἱ μορφαὶ τῶν νεφῶν θυσάνων ἐλαττοῦνται πρὸς τοὺς πόλους.

Κυκλῶνες καὶ καιρός. Ἡ ἐπικράτησις τῶν δυτικῶν ἀνέμων ἐξακολουθεῖ ἐντὸς τῶν κρασπέδων τῶν πολικῶν ζωνῶν. Πλεῖσται τῶν κυκλωνικῶν αὐτῶν θυελλῶν ἐπίσης ἐξακολουθοῦσι μέχρι τῶν πολικῶν ζωνῶν, προκαλοῦσαι αἰφνιδίας καὶ ἀκανονίστους μεταβολὰς τῆς πιέσεως καὶ τοῦ καιροῦ. Αἱ ἐσωτερικαὶ πολικαὶ ἐκτάσεις φαίνεται ὅτι ἐκτείνονται καὶ πέραν τῆς θέσεως τῶν συχνῶν καὶ βιαίων κυκλωνικῶν διαταράξεων, αἱ ἠρεμίαι εἶναι συνηθέστεραι, ὁ καιρὸς εἶναι ἥσυχος καὶ καλός, καὶ αἱ βροχαὶ ὀλίγαι. Τὸ πλεῖστον τῶν παρατηρήσεων ἐκ τοῦ ἀνταρκτικοῦ προέρχονται ἐκ τῆς κρασπεδώδους ζώνης τῆς μεγάλης κυκλωνικῆς δράσεως, τῶν ὁρμητικῶν ἀνέμων, τοῦ ὑγροῦ, δυσαρέστου καὶ ἐνοχλητικοῦ καιροῦ καὶ συνεπῶς δὲν δεικνύουσι τοὺς χαρακτῆρας τοῦ πραγματικοῦ νοτίου πολικοῦ κλίματος.

Ἡ διεύθυνσις μετακινήσεως κατὰ μέσον ὅρον λαμβάνει χώραν σχεδὸν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἡ ὡριαία ταχύτης ἀνέρχεται ἀπὸ 27 μέχρι 34 μέτρων, τοιαύτη οἵα παρατηρεῖται περίπου εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Αἱ κύριαι κυκλωνικαὶ τροχιαὶ εἶναι τοιαῦται, ὥστε οἱ ἄνεμοι χαρακτηριστικῶς ἐνισχύονται ὄπισθεν ἐν Ἰσλανδίᾳ καὶ ἔτι περισσότερον ἐν Jan Mayen, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Γροιλλανδίας, τῶν περιοχῶν τούτων εὑρισκομένων βορείως καὶ δυτικῶς τῆς τροχιᾶς μετακινήσεως αὐτῶν. Ἐνίοτε καταστρεπτικαὶ χειμεριναὶ θύελλαι παρατηροῦνται κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Γροιλλανδίας καὶ Σπιτσβέργης. Διὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους εἰς τὰς πολικὰς ζώνας ἡ ἐπίδρασις τῆς ἡμέρας εἶναι ἀσθενὴς ἢ ἐλλείπει. Αἱ διαδοχικαὶ περίοδοι θυελλώδους ἢ καιροῦ ὡραίου ἐπηρεάζονται ἐν γένει ὑπὸ τῶν κυκλώνων. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀνέμου καὶ ἡ θερμοκρασία μεταβάλλονται ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν τοῦ κυκλῶνος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μονοτόνου χειμερινῆς νυκτὸς ἡ θερμοκρασία πίπτει μέχρι τῶν λίαν χαμηλῶν τιμῶν. Χιονοθύελλαι καὶ λαίλαπες ἐναλλάσσονται ἐντὸς ἀκανονίστων βραχέων διαστημάτων μὲ περιόδους ἠρεμίας ἐξαιρετικοῦ ψύχους καὶ αἰθρίου οὐρανοῦ. Αἱ περίοδοι τοῦ μεγίστου ψύχους κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι νήνεμοι, ἄνεμος δὲ οἱασδήποτε διευθύνσεως προκαλεῖ ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας.

Τοῦτο πιθανὸν προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ψῦχος εἶναι συνέπεια τοπικῆς ἀκτινοβολίας, καὶ ὁ ἄνεμος ἀναβιβάζει σημαντικῶς τὰς θερμοκρασίας ἢ προκαλεῖ τὴν ἀνάμιξιν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων στρωμάτων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μακρῶν θερινῶν ἡμερῶν ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται πολὺ ἄνωθεν τοῦ χειμερινοῦ μέσου καὶ ὑπὸ εὐνοϊκὰς συνθήκας ὡρισμένα φαινόμενα, ὅπως π. χ. ἡ ἡμερησία μεταβολὴ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου, μαρτυροῦσι τὴν ἡμερησίαν ἐπίδρασιν, ἀλλὰ αἱ ἀκανόνιστοι κυκλωνικαὶ καιρικαὶ μεταβολαὶ συνεχίζονται ὑπὸ τροποποιημένην μορφήν. Πραγματικῶς θερμὴ ἐποχὴ δὲν παρατηρεῖται, ἡ δὲ χιὼν πίπτει συχνάκις. Τὸ θέρος εἶναι οὐσιωδῶς ἕνας τροποποιημένος χειμὼν εἰδικῶς ἐν τῇ ἀνταρκτικῇ περιοχῇ. Κατὰ τὸ θέρος αἱ αἴθριαι περίοδοι εἶναι σχετικῶς θερμαὶ καὶ οἱ ἄνεμοι προκαλοῦσι χαμηλὰς θερμοκρασίας. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν, τὸ βόρειον πολικὸν θέρος πλησίον τῶν ὁρίων τῆς ζώνης ἔχει πολλὰς ἑλκυστικὰς ἰδιότητας ὡς πρὸς τὸν διαφανῆ, καθαρόν, ζωηρὸν καὶ ξηρὸν αὐτοῦ ἀέρα, τὸν ἀπηλλαγμένον παντὸς κονιορτοῦ καὶ τῶν ἄλλων προσμίξεων, καὶ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἡλιοφανείας καὶ ἀσθενῶν βροχῶν.

Λυκόφως καὶ ὀπτικὰ φαινόμενα. Ἡ μονοτονία καὶ τὸ σκότος τῆς πολικῆς νυκτὸς ἐλαττοῦνται μεγάλως διὰ τοῦ παρατεταμένου λυκόφωτος. Τὸ φῶς τῆς σελήνης, τῶν ἀστέρων καὶ τοῦ σέλαος ἐπίσης ἐλαττοῦσι τὸ σκότος καὶ παρέχουσι συνήθως πολύπλοκα, ποικίλα καὶ μεγαλοπρεπῆ ὀπτικὰ φαινόμενα. Ἡλιακαὶ καὶ σεληνιακαὶ ἅλω καὶ στέμματα καὶ ψευδοήλιοι καὶ ψευδοσελῆναι παρατηροῦνται συχνάκις ἐνταῦθα. Τὸ σέλας φαίνεται ὅτι εἶναι ἧττον σύνηθες καὶ ἧττον λαμπρὸν εἰς τὴν ἀνταρκτικὴν περιοχὴν παρὰ εἰς τὴν ἀρκτικήν. Ἀποχρώσεις κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοῦ ἡλίου ἐντὸς τῶν πολικῶν ζωνῶν εἶναι ἐξαιρετικῶς λαμπραὶ καὶ θεαματικαί.

Φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα. Τὸ βόρειον πολικὸν θέρος, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, παρὰ τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ θεωρεῖται ἀπό τινων ἀπόψεων εὐάρεστος καὶ ὑγιεινὴ ἐποχή, ἐν τούτοις ἡ πολικὴ νὺξ εἶναι μονότονος, καταθλιπτικὴ καὶ ἀποκρουστική. Οὐδὲν ἄλλο παρατηρεῖται εἰμὴ ἓν ἀπέραντον ὁμοιόμορφον κάλυμμα χιόνος, οὐδεὶς ἄλλος θόρυβος ἀκούεται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μυκηθμὸν τῆς λαίλαπος καὶ τὸν θόρυβον ἐκ τῆς θραύσεως τῶν πάγων, ἀλλὰ καὶ μικρὰ θεάματα παρουσιάζονται, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ πολικὴ νὺξ πολλάκις ἐκπλήττει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἡ πρώτη ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι πολλάκις μία μεγάλη ἐπιθυμία πρὸς ὕπνον καὶ ἀδιαφορίαν, ταύτην δὲ ἀκολουθεῖ ἀϋπνία καὶ νευρικότης, τείνουσαι εἰς παραφροσύνην, ἀναιμίαν καὶ πεπτικὰς διαταράξεις. Ἐξαιρετικῶς χαμηλαὶ χειμεριναὶ θερμοκρασίαι εὐκόλως προκαλοῦνται, ὅταν ὁ ἀὴρ εἶναι ξηρὸς καὶ ἤρεμος· ὁ καιρὸς φαίνεται τότε εὐχάριστος καὶ δροσιστικός, ἀλλὰ μεγάλη σχετικὴ ὑγρασία καὶ ἄνεμος ἀκόμη, ἔστω καὶ ἀσθενοῦς ἐντάσεως, προκαλοῦσι βαθὺ αἴσθημα ρίγους. Μεγάλαι κυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας ὑποφέρονται ἄνευ κινδύνου κατὰ τὸν πολικὸν χειμῶνα, ὅταν ὁ ἀὴρ εἶναι ξηρός. Τὸ δέρμα ὅταν ἐκτίθεται εἰς τὴν ἄμεσον ἡλιοφάνειαν καίεται καὶ σχηματίζονται ἐπ' αὐτοῦ φλύκταιναι καὶ τὰ χείλη ἐξογκοῦνται καὶ ραγίζονται. Ἡ δίψα μαστίζει πολὺ τοὺς ἐξερευνητάς, ὀφείλεται δὲ εἰς τὴν μεγάλην ἐξάτμισιν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ σώματος πρὸς τὸν ξηρὸν καὶ σχετικῶς ψυχρὸν ἀέρα. Ὁ πολικὸς ἀὴρ ἐξαιρετικῶς ἀπηλλαγμένος τῶν μικροοργανισμῶν, λόγῳ κυρίως τῆς ἐλλείψεως ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς γῆς, τηρεῖται ἀμόλυντος ἀπὸ πλείστας ἀσθενείας, αἵτινες εἶναι συνήθεις εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας· τὰ κρυολογήματα σπανίζουσιν ἐνταῦθα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Rob. de Caursy-Ward*, The Climate Encycl. Brittan.).—*D. Köppen* Die Klimate der Erde.— *I. Hann-R. Süring*, Lehrbuch der Meteorologie.— *P. Klein-J. Sanson*, Météorologie et physique agricoles. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— **ζῶναι ἐπινεφριδίων** *['Ανατομ.].* Ἡ φλοιώδης οὐσία τῶν ἐπινεφριδίων διακρίνεται εἰς τρεῖς ζώνας, αἵτινες ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔνδον εἶναι: ἡ *τολυπώδης*, ἡ *στηλιδωτὴ* καὶ ἡ *δικτυωτὴ* ζώνη, αἵτινες συνίστανται ἐξ εὐμεγέθων καὶ πολυγώνων κυττάρων, παρεμφερῶν πρὸς τὰ ἡπατικὰ κύτταρα, ἐχόντων κοκκῶδες πρωτόπλασμα καὶ σφαιροειδῆ πυρῆνα. Ι. Π.

— **ζῶναι εὔκρατοι** *[Μετεωρολογ.—Κλιματολογ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

— **ζῶναι** *κατὰ* **Ζουπὰν** *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—**ζῶναι σιγῆς** (Zones de silence) */Φυσ. Μετεωρολ./.* Οὕτω καλοῦνται περιοχαὶ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, εἰς ἃς δὲν ἀκούονται ποσῶς οἱ ἦχοι πλησίον αὐτῶν εὑρισκομένης ἠχογόνου πηγῆς, ἐνῶ εἰς περιοχὰς ἀπεχούσας περισσότερον οἱ αὐτοὶ ἦχοι ἀκούονται.

Εἶναι γνωστόν, ἰδίᾳ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων, ὅτι ἡ ἀνώμαλος μεταβίβασις τοῦ ἤχου εἶχε πολλάκις ἀποφασίσει τὴν ἔκβασιν μαχῶν. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος παρέσχεν ἐκ νέου εὐκαιρίας διαπιστώσεως καὶ μελέτης τοῦ φαινομένου. Ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου De Bilt τῆς Ὁλλανδίας E. Van Everdingen, ὅστις ἐμελέτησε τοῦτο κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβέρσης, γράφει ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἀπεδείχθη αὔξησις τῆς ἀκουστότητος πέραν τῶν 160 χλμ. καὶ ὅτι ἔξωθι τοῦ κύκλου τούτου ἠκούοντο οἱ κρότοι τῶν τηλεβόλων ἰσχυρότεροι παρὰ ἐν τῇ ζώνῃ πλάτους 40—60 χλμ. ἔσω τοῦ κύκλου τούτου. Ὁ De Quervain, διευθυντὴς τῆς Ἑλβετικῆς μετεωρολογικῆς ὑπηρεσίας, ἐσημείωσε τὴν ὕπαρξιν ζωνῶν σιγῆς ἀπὸ τοῦ 1908. Ὁ Ἰάπων Fujiwara εὗρεν, ὅτι, ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας αὐξήσεως τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου μετὰ τοῦ ὕψους, ἡ ζώνη σιγῆς δέον νὰ καταλήγῃ 120 σχεδὸν χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ κέντρου τῆς δονήσεως. Κατὰ τὰς φοβερὰς ἐκπυρσοκροτήσεις τοῦ πυριτιδοποιείου τῆς Vergiate τῷ 1920 ἀπεδείχθη ἡ ὕπαρξις δύο διαδοχικῶν ἐναερίων ζωνῶν σιγῆς, ὧν ἑκάστη εἶχε πλάτος ἑξήκοντα χιλιομέτρων. Ὁ Oddone ἀπέδωκε τὸ φαινόμενον εἰς πρώτην τινὰ ὁλικὴν ἀνάκλασιν, ὀφειλομένην εἰς τὴν θερμικὴν κατάστασιν τῆς ἀτμοσφαίρας.

Ὀλίγον μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου ὁ ἐν Ζυρίχῃ καθηγητὴς de Quervain ἔρριψε τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ ἠδύνατο ἡ καταστροφὴ πλεοναζουσῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν διαφόρων πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἀνωμαλιῶν τῆς μεταδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ θεωριῶν. Ἡ πρώτη τοιαύτη πειραματικὴ ἐκπυρσοκρότησις, γενομένη ἐν Oldbroeck τῆς Ὁλλανδίας κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1922, ἠκούσθη ἢ κατεγράφη δι' ὀργάνων εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Ἀγγλίας, νοτίως τοῦ Βελγίου, βορείως τῆς Γαλλίας καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ Αὐστρίᾳ. Ἡ κανονικὴ ζώνη ἀκοῆς ἔφθασε μόνον μέχρις ἀποστάσεως 19.312 χλμ. πρὸς βορειοανατολικὰ καὶ 64,37 χλμ. πρὸς νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως. Πέραν τοῦ πλάτους τῆς ζώνης σιγῆς ὁ ἦχος ἠκούσθη εἰς ἀπόστασιν περίπου 193,1 χλμ. πρὸς νοτιοδυτικὰ καὶ ἀνατολικά. Ἡ μεγίστη ἀπόστασις, εἰς ἣν ἐλήφθησαν παρατηρήσεις, ἦτο περίπου 724,144 χλμ. πρὸς βορειοδυτικά, 643.68 χλμ. πρὸς νοτιοδυτικὰ καὶ 563,224 χλμ. πρὸς νότον. Αἱ ἀκραῖαι αὗται ἀποστάσεις ἦσαν μεγαλύτεραι ἐκείνων, αἵτινες εἶχον μέχρι τότε καταγραφῆ, ἐξαιρουμένης τῆς τοῦ Krakatoa, ἥτις ἠκούσθη μέχρι 3218 χλμ.

Αὐτὸς οὗτος ὁ ἰδιόρρυθμος χαρακτὴρ τῶν φαινομένων καὶ ἡ θέσις τῶν περιοχῶν σιγῆς καὶ ἀκοῆς ἤγαγε τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὴν διανομὴν καὶ μεταβολὴν τῶν μετεωρολογικῶν στοιχείων (ἀνέμου καὶ θερμοκρασίας) ἐν τοῖς ἀνωτέροις στρώμασι τῆς ἀτμοσφαίρας.

Εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον, ὅτι ἐν τῷ ἐν κινήσει ἀέρι ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου εἶναι τὸ ἄθροισμα τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἠρεμοῦντι ἀέρι. Ὁ ὁμοιόμορφος ἄνεμος μικρὰν μόνον ἐπιφέρει διαφορὰν μεταδόσεως κατὰ τὴν φορὰν τοῦ ἀνέμου καὶ κατὰ τὴν ἀντίθετον· αἱ ἠχητικαὶ ὅμως ἀκτῖνες μένουσιν εὐθύγραμμοι.

Ἄλλως συμβαίνουσι τὰ πράγματα, ὅταν ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου μεταβάλληται μετὰ τοῦ ὕψους. Ἄνεμος αὐξανόμενος πρὸς τὰ ἄνω κατὰ τὴν ταχύτητα, ἔχει κατὰ τὴν φοράν του τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐπιφέρει ἡ ὕψωσις πρὸς τὰ ἄνω τῆς θερμοκρασίας, ἤτοι τὴν κάμψιν τῶν ἠχητικῶν ἀκτίνων πρὸς τὰ κάτω. Ἄνεμος ἐλαττούμενος κατὰ τὴν ταχύτητα πρὸς τὰ ἄνω θὰ ἔχῃ τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ αὔξησις τῆς ἀκοῆς θὰ παρατηρῆται ἀντιθέτως τῷ ἀνέμῳ. Δυνάμεθα ἄρα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ αὔξησις τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνέμου παύει εἰς ὡρισμένον ἐπίπεδον, ἢ ὅτι ὁ ἄνεμος καταλήγει ἀλλάσσων διεύθυνσιν. Ἀκτῖνες ἀνυψώσεως α δὲν θὰ καμπυλῶνται πρὸς τὸ ἔδαφος, καὶ ἡ πρώτη ζώνη ἀκοῆς θὰ καταλήξῃ ἐκεῖ, ὅπου θὰ δύνανται νὰ ἐπανέλθωσιν αἱ ἀκτῖνες αἱ ἔχουσαι κλίσιν κατά τι μικροτέραν τῆς τῶν α. Ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι εἰς μεγαλύτερον ὕψος ὑπάρχει νέα αὔξησις τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνέμου, εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρήσωμεν εἰς μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἄλλην ζώνην ἀκοῆς. Ἴσως ἡ ἀνώμαλος αὕτη ἀκοὴ παρατηρηθῇ καὶ πρὸς ἄλλην πλευρὰν τῆς ἠχογόνου πηγῆς. Ὁ αὐτὸς ἀντίθετος ἄνεμος, ὁ καθορίζων τὸ ὅριον τῆς πρώτης ζώνης, θὰ καταστῇ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ταχύτητός του, τὸ αἴτιον τῆς ἐπανόδου πρὸς τὸ ἔδαφος τῶν ἀκτίνων, αἵτινες παρὰ τὸ ἔδαφος ἀνυψώθησαν ὑπὸ τοῦ ψαύοντος τὴν γῆν ἀνέμου. Ἡ ἐξήγησις αὕτη, διδομένη μεταξὺ ἄλλων ὑπὸ τῶν Mohn, Rayleigh καὶ Fujiwara, εἶναι ἱκανοποιητικὴ διὰ τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, εἰδικώτερον δὲ διὰ τὰς ἡφαιστειογενεῖς ἐκρήξεις ἢ προώσεις θερμῶν ἀερίων, πεφορτισμένων διὰ σποδοῦ καὶ παραγόντων βιαίας διαταράξεις εἰς τὴν διανομὴν τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς θερμοκρασίας. Ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη ἔτι νὰ ἀποδειχθῇ διὰ μετρήσεων, καὶ δὴ δι' ἐκτιμήσεων τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ.

Ἄλλη ἐξήγησις, φυσικὴ αὐτή, ἀπέδωκε τὸ φαινόμενον εἰς τὴν ἀνομοιόμορφον σύστασιν τῆς ὑψηλῆς ἀτμοσφαίρας περὶ τὸ ὕψος τῶν 80 χιλιομέ-

Digitized by Google

τρων (A. Wegener). Ὁ Van den Borne ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν ἐξηγοῦμεν μόνον ποιοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ποσοτικῶς, παραδεχόμενοι, ὅτι τὸ μέρος τοὐλάχιστον τῶν παρατηρουμένων ζωνῶν σιγῆς δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς μεταβολὴν συνθέσεως τῆς ἀτμοσφαίρας. Δεδομένου, ὅτι εἰς μέγα ὕψος τὰ βαρέα ἀέρια ἀπαντῶσιν εἰς ἐλαχίστην ἀναλογίαν, ἐνῷ τὰ ἐλαφρὰ συστατικὰ—ἐξ ὧν τὸ ὑδρογόνον μᾶλλον γνωστὸν —ἐπικρατοῦν, ἡ ταχύτης δὲ τοῦ ἤχου εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὸ ὑδρογόνον παρὰ εἰς τὸ ἄζωτον καὶ ὀξυγόνον, ἕπεται ὅτι εἰς πολὺ μεγάλα ὕψη ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου αὐξάνεται εἰς τὸ σημεῖον, καθ' ὃ αἱ ἠχητικαὶ ἀκτῖνες καμπυλοῦνται πρὸς τὸ ἔδαφος.

Οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Van den Borne ἔδωσαν 114 χλμ. ὡς ὅριον τῆς ζώνης σιγῆς. Ὁ Everdingen ἐπανῆλθεν εἰς τὰ 160 χλμ. καί, ἀναχωρῶν ἔκ τινος πίνακος περιεκτικότητος εἰς ὑδρογόνον τῆς ἀτμοσφαίρας, ὃν εἶχεν ὑπολογίσει ὁ Van den Borne, εὗρεν ὅτι ἡ ἠχητικὴ ἀκτὶς κάμπτεται εἰς τὸ ὕψος τῶν 80 χλμ. καὶ φθάνει τὸ ἔδαφος εἰς τὰ 103 χλμ. ἀπὸ τῆς ἠχογόνου πηγῆς. Οὕτως ἡ θεωρία τοῦ Van den Borne ἐπαληθεύεται ποσοτικῶς, ἐὰν οἱ ὑπολογισμοὶ βασισθοῦν ἐπὶ πολὺ μικρᾶς ἀναλογίας ὑδρογόνου. Ὁ Wegener παραδέχεται προσέτι διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων, τὴν ὕπαρξιν ἀρκετὰ ἰσχυρᾶς περιεκτικότητος (29%) γεωκορωνείου εἰς ὕψος 100 χιλμ. Τέλος ὑπὸ τοῦ Lindemann καὶ τοῦ Dobson ὑποστηρίζεται, ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς περιοχῆς τῆς ἀτμοσφαίρας, ἐν ᾗ τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα εἶναι εὐκρινῆ, εἶναι πιθανῶς τόσον τοὐλάχιστον ὑψηλή, ὅσον καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—ζῶναι ὑποτροπικαὶ *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζῶναι χειμεριναὶ *[Μετεωρολ.-Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζῶναι ψυχραὶ *[Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ἀβεβαιότητος *[Ναυτ.]*. Ἡ λόγῳ τῆς ἀτελείας τῶν ναυτιλιακῶν ὀργάνων καὶ τῶν περὶ τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις δυσκολιῶν περιβάλλουσα τὸ καθ' ὑπολογισμὸν στίγμα τοῦ πλοίου ἔκτασις ἀμφιβολίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται πάντως τὸ πραγματικὸν τοιοῦτον. Δὲν δυνάμεθα ὅθεν, ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, νὰ ὁρίζωμεν τὸ *θεωρητικὸν στίγμα* ὡς τομὴν δύο εὐθειῶν ὕψους, ἀλλ' ὡς τοιαύτην δύο λωρίδων ἢ *ζωνῶν ἀβεβαιότητος*, ὧν τὸ πλάτος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῶν εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ στίγματος ἐπεισελθόντων σφαλμάτων. Ἐν τῇ πράξει ὅμως τὸ εὖρος τοῦτο ὁρίζεται εἰς 8 μίλλια. Διὰ τοῦτο, ὅταν πλέωμεν πλησίον ἐπικινδύνων σημείων, ἀδυνατοῦμεν δὲ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ στίγματος διὰ διοπτεύσεων σημείων τῆς ἀκτῆς, δέον νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τάς, λόγῳ τῆς ζώνης ἀβεβαιότητος, ἀμφιβολίας. Πρὸς τοῦτο μετατοπίζομεν, κατὰ τὴν φορὰν τῆς ἀκολουθητέας πλεύσεως, λωρίδα χαρτίνην ἔχουσαν πλάτος 8' τῆς κλίμακος τοῦ χάρτου καὶ βεβαιούμεθα οὕτως ὅτι δὲν διερχόμεθα ἐπικινδύνως ἐγγὺς τῶν κινδύνων, οὓς δέον νὰ ἀποφύγωμεν. Σ. Ε. Λ.

—ζώνη ἁγνείας. Καλοῦσιν οὕτω σιδηροῦν σκεῦος, τὸ ὁποῖον ἐτοποθετεῖτο περὶ τὴν μέσην τῆς γυναικὸς καὶ περιέσφιγγεν ὅλην τὴν λεκάνην. Ἔκλειε διὰ κλειδὸς καὶ ἐχρησίμευε πρὸς προφύλαξιν τῆς τιμῆς τῆς γυναικός, ὅταν ὁ σύζυγος ἔλειπεν εἰς τοὺς πολέμους. Τὴν ζώνην αὐτὴν ἐφήρμοσε τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὁ Φραγκῖσκος τῆς Καράρας, ὁ ὁποῖος εὗρε κατόπιν καὶ ἄλλους μιμητὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ πρῶτον, μετέπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, Γερμανίαν, Ἱσπανίαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν. Ἐν τούτοις δὲν δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ζώνης αὐτῆς ὑπῆρξε καθιερωμένον ἔθιμον. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφήρμοζον ἀνάλογα μέτρα ὄχι τόσον διὰ τὰς γυναῖκας, ὅσον διὰ τὰ παιδία καὶ τοὺς δούλους, τῶν ὁποίων ἤθελον νὰ προφυλάξουν τὴν ἠθικήν, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἀοιδούς, τῶν ὁποίων ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν φωνήν. Εἰς τὸ «Glossatorium eroticum linguae latinae» περιγράφονται διάφορα εἴδη ζωνῶν τοιαύτης χρήσεως.

Ἡ ζώνη ἁγνείας ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γαλλικὴν ἰδίως φιλολογίαν νὰ γραφοῦν πολλὰ διηγήματα καὶ κωμῳδίαι ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ παρὰ μεγάλων ἀκόμη συγγραφέων, ὡς ὁ Rabelais. Ἐπίσης ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς Middleton τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ ἀναφέρει τὴν ζώνην αὐτὴν εἰς μίαν κωμῳδίαν. Εἰς τὰς κωμῳδίας ταύτας ἡ σύζυγος κατασκευάζει ἄλλην κλείδα καὶ ἐξαπατᾷ τὸν ἄνδρα της.

Ἐλάχισται ζῶναι ἁγνείας ἐπισῴζονται σήμερον. Τινὲς ἐξ αὐτῶν φυλάσσονται εἰς τὸ μουσεῖον Κλυνὺ τῶν Παρισίων καὶ εἰς τὴν Βενετίαν. Α. Σ.

—ζώνη ἀκτινωτή, ἡ *ζίννειος [Ἀνατομ.]*. Ἡ ζώνη αὕτη συνάπτει κύκλῳ τὸν ἰσημερινὸν (περιφέρειαν) τοῦ φακοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ μετὰ τοῦ ἀκτινωτοῦ σώματος· σύγκειται δ' ἐξ ἰνῶν, τῶν *ζωναίων ἰνῶν,* αἵτινες ἐκφύονται ἐκ τῶν ἀκτινοειδῶν προβολῶν καὶ ἐκ τῶν αὐλάκων τοῦ ἀκτινωτοῦ σώματος. Ἡ ἀκτινωτὴ ζώνη διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀκτινωτοῦ ἢ τείνοντος τὸν χοριοειδῆ μυός. Συστελλομένου δηλαδὴ τοῦ μυὸς τούτου χαλᾶται ἡ ζώνη, ὁ δὲ φακὸς κυρτοῦται προσαρμοζόμενος διὰ τὴν ἐγγύθεν ὅρασιν· ἐν χαλάσει δὲ διατελοῦντος τοῦ μυός, διατείνεται ἡ ζώνη καὶ τὸ περιφάκιον, οὗ ἕνεκεν ὁ φακὸς ἀποπλατύνεται. Ι. Π.

—ζώνη ἄλπειος, ἢ **ὑποαλπινικὴ** *[Γεωγρ. Μετεωρολ.]*. Ὅταν ἀνέρχεταί τις τὰς κλιτῦς τῶν ὀρέων, παρατηρεῖ, ὅτι οἱ χαρακτῆρες τῆς βλαστήσεως μεταβάλλονται προοδευτικῶς, ἐξαφανιζομένων ὡρισμένων φυτικῶν εἰδῶν καὶ ἀντικαθιστωμένων τούτων ὑπὸ ἑτέρων. Οὕτω π. χ. ὅσον ἀνερχώμεθα τὰς Ἄλπεις τῆς ἄνω Σαβοΐας, ἡ σύστασις τῆς χλωρίδος μεταβάλλεται. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὕψους τῶν 700 μέτρων ἄρχεται ἡ καλουμένη *ἄλπειος* ἢ *ὑποαλπινικὴ ζώνη* (zone subalpine ἢ alpestre), ἥτις ἐκτείνεται μέχρις ὕψους 1300 μέτρων. Αἱ καλλιέργειαι περιορίζονται καὶ τὰ ὑπέργηρα φυλλοφόρα δένδρα παραχωροῦσι τὴν θέσιν των εἰς τὰ κωνοφόρα. Ἡ δρῦς καὶ ἡ φηγὸς (κοιν. ὀξυά) εἶναι σπάνιαι, παραμένουσι δὲ αἱ μελίαι, αἱ σημύδαι, τὰ σουρβία. Ὡς δένδρα παρατηροῦνται ἡ ἐλάτη, ἡ λάριξ, ἐκ τῶν θάμνων τὸ ἀγριόκλημα, ἡ ἀγριοφραγκοσταφυλιά, τὸ ροδόδενδρον, ἡ γεντιανὴ ἡ ἄκαυλος, τὸ ἠράνθεμον, τὸ κυκλάμινον ἡ ἀνθεμίς, τὸ μελάμπυρον, ὁ κρόκος. Εἰς ὕψος ἀνώτερον τῶν 1000 μέτρων δημητριακὰ δὲν παρατηροῦνται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Klein-J. Sanson*, Météorologie et physique agricoles.— *Θ. Χελδράϊχ-Σπ. Μηλιαράκη*, Τὰ δημώδη ὀνόματα τῶν φυτῶν. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—ζώνη ἀλπινική *[Γεωγρ.—Μετεωρολ.]*. Ζώνη φυτικὴ παρατηρουμένη ἐπὶ τῶν Ἄλπεων τῆς ἄνω Σαβοΐας, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὕψους 1300 μέτρων. Ἡ ζώνη αὕτη διαιρεῖται συνήθως εἰς δύο περιοχάς: 1) εἰς τὴν κατωτέραν *ἀλπινικὴν* (région alpine inférieure) καὶ 2) εἰς τὴν *χειμωνανθῆ* (nivale), ἐκεῖ ὅπου σχηματίζονται οἱ πάγοι. Καθ' ὅσον ἀνέρχεταί τις τὴν ζώνην ταύτην, τὰ δένδρα διαδοχικῶς ἐξαφανίζονται. Τὰ δενδρύλλια παραμένουσιν εἰς τὴν κατωτέραν ἀλπινικὴν ζώνην καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξαφανίζονται, παρατηροῦνται δὲ τὰ ροδόδενδρα, ἡ ἄρκευθος, ἡ κέδρος (κυπαρισσοειδές), τὰ ἰτεώδη. Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν φυτῶν τῆς πόας συναντᾷ τις εἰδικῶς τὸ γναφάλιον τὸ λεοντοπόδιον, τὸ ὠκιμοειδὲς καὶ τὴν ἀλπινικὴν ἀνεμώνην. Εἰς τὴν χειμωνανθῆ περιοχὴν τὰ ἀγγειόσπερμα φυτὰ εἶναι ἐλάχιστα, παρατηρουμένων ὀλίγων μόνον εἰδῶν, ὡς τὸ βατράχιον (κοιν. νεραγκοῦλες), τὸ ὠκιμοειδές, καὶ γενικῶς ἐπικρατούντων τῶν κρυπτογάμων ὑπὸ μορφὴν βρύων, πρὸ πάντων δὲ ὑπὸ μορφὴν λειχήνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Klein-J. Sanson*, Météorologie et Physique agricoles.—*Θ. Χελδράϊχ- Σπ. Μηλιαράκη*, Τὰ δημώδη ὀνόματα τῶν φυτῶν. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—ζώνη ἀνταρκτική *[Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ἀρκτικὴ *[Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη αὐξητικὴ *[Ἀνατομ.]*. Ἡ ζώνη, ἥτις σχηματίζεται ἐγγὺς καὶ πέριξ τῆς τετιτανωμένης ζώνης διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν γειτνιαζόντων χονδρικῶν κυττάρων, καθ' ὃν χρόνον τὰ ἐν τῇ τετιτανωμένῃ ζώνῃ ἐγκεκλεισμένα κύτταρα ἀτροφοῦσι καὶ καταστρέφονται. Ι. Π.

—ζώνη διακεκαυμένη *[Μετεωρολ.—Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη διαφανὴς *[Ὀντογον.]*. Παχὺ καὶ ὁμογενὲς ἔλυτρον, περικαλύπτον τὸ ἄωρον ᾠάριον τῆς ᾠοθήκης παρὰ τῇ γυναικί, παρ' ᾗ λεκιθικὸς ὑμὴν δὲν διαπλάσσεται, ὡς παρὰ τοῖς θηλαστικοῖς, καλούμενον καὶ *ζώνη ἀκτινωτὴ* ἢ *γραμμωτή*. Ι. Π.

—ζώνη διεθνοῦς δουλείας *[Διεθν. Δίκ.]*· βλ. λ. *διεθνὴς* δουλεία.

—ζώνη ἐλευθέρα *[Διεθν. Δίκ.]* Καλεῖται οὕτως ἡ ὡρισμένη περιοχὴ λιμένος, ἥτις δὲν ὑπόκειται εἰς τελωνειακὸν ἔλεγχον καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ ἀποθηκευόμενα ἐμπορεύματα εἶναι ἐλεύθερα τελωνειακῶν δασμῶν καὶ διατυπώσεων. Κύριον γνώρισμα τοῦ θεσμοῦ τούτου εἶναι, ὅτι τὰ εἰς τὴν ἐλευθέραν ζώνην εἰσερχόμενα καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐξερχόμενα ἐμπορεύματα εἰς οὐδένα εἰσαγωγικὸν ἢ ἐξαγωγικὸν ὑποβάλλονται δασμόν, πλὴν ἂν παραδοθῶσιν εἰς τὴν κατανάλωσιν τῆς χώρας, ἐν ᾗ ὁ λιμὴν εὑρίσκεται. Ἐν τῇ σημερινῇ ἐξελίξει τοῦ Διεθνοῦς δικαίου ἡ ἵδρυσις ἐλευθέρων ζωνῶν ἐκρίθη ἀπαραίτητος, κυρίως πρὸς διευκόλυνσιν τῆς διαμετακομίσεως τῶν ξένων ἐμπορευμάτων, καθότι τὸ διεθνὲς ἐμπόριον τότε μόνον δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ, ὅταν δύναται μετὰ πάσης εὐκολίας νὰ ἐνεργῇ τὰς μεταφορὰς του διὰ τῶν ξένων ἐδαφῶν, ἀπηλλαγμένον τελωνειακῶν δασμῶν ἢ ὀχληρῶν διατυπώσεων.

Ἡ ἀνάγκη τῆς κατασκευῆς ἐλευθέρων ζωνῶν διὰ τὴν ἐλευθέραν διαμετακόμισιν τῶν ξένων ἐμπορευμάτων διὰ τοῦ ἐδάφους ἑτέρας πολιτείας ἀνεγνωρίσθη ἰδίως διὰ μερικὰ νεοσυσταθέντα μεταπολεμικῶς κράτη, ὡς ὅρος ἀπαραίτητος διὰ τὸ βιώσιμον αὐτῶν, καθότι τὰ κράτη ταῦτα οὐδεμίαν ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν ἔχοντα καὶ περικεκλεισμένα ἐντὸς τῆς Εὐρώπης θὰ κατεδικάζοντο εἰς τὸν ἐξ ἀσφυξίας θάνατον. Οὕτω λ. χ. καθωρίσθη ἐλευθέρα ζώνη ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πόλει Δάντζιγ διὰ τὸ νεοσύστατον καὶ ἄνευ ἐξόδου πρὸς τὴν θάλασσαν κράτος τῆς Πολωνίας (συνθήκη Βερσαλλιῶν ἄρθρ. 100—108 καὶ συνθήκη Πολωνίας καὶ ἐλευθέρας πόλεως τοῦ Δάντζιγ 9ης Νοεμβρίου 1920). Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν (28 Ἰουνίου 1919) ὑπεχρέωσεν ὡσαύτως τὴν Γερμανίαν νὰ διατηρήσῃ εἰς ὡρισμένους λιμένας της ἐλευθέρας ζώνας (ἄρ. 65,328 κλπ. 363). Ἐπίσης δυνάμει τῆς ἐν Βελιγραδίῳ ὑπογραφείσης τῇ 10 Μαΐου 1923 συνθήκης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβοκροατοσλοβενίας ἡ Ἑλλὰς ὑποχρεοῦται, ὅπως ἐπιτρέψῃ διὰ τῶν ἐδαφῶν της οἰκονομικὴν διέξοδον τῆς Σερβοκροατοσλοβενίας εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τῆς ἱδρύσεως σερβικῆς ζώνης ἐν Θεσσαλονίκῃ (περὶ ταύτης βλ. *Θεσσαλονίκη*). Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ (ἄρθρ. 48), ἐν συνδυασμῷ μετά τινων ὑπευθύνων δηλώσεων τῆς ἑλληνικῆς ἐν Λωζάννῃ ἀντιπροσωπείας κατὰ τὸ 1923, ἡ Ἑλλὰς φαίνεται διατεθειμένη νὰ ἐπιτρέψῃ τῇ Βουλγαρίᾳ οἰκονομικὴν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν ἐλευθέρων ζωνῶν, λόγῳ τῆς παρατηρουμένης διεθνοῦς ἀλληλεγγύης καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν πολιτειῶν, τείνει νὰ κυριαρχήσῃ τῆς διεθνοῦς πρακτικῆς. Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

—ζώνη ἐπικίνδυνος *[Μετεωρολ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ τμῆμα τοῦ *κυκλῶνος*, ὅπερ εὑρίσκεται δεξιὰ τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ (εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, ἀριστερὰ εἰς τὸ νότιον), διότι οἱ ἄνεμοι πνέουσι πρὸς τὸ κέντρον. Τὸ τμῆμα τοῦτο καλεῖται καὶ *ἐπικίνδυνον ἡμικύκλιον*, τὸ δὲ λοιπὸν *χειριστὴ ζώνη* ἢ *χειριστὸν ἡμικύκλιον*. Εἰς πάντα κυκλῶνα ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι ὀλιγώτερον μέγας ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἢ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὰ πλοῖα δὲν ἔχουσι μόνον νὰ παλαίσωσι πρὸς τὰς ἐξαιρετικὰς ἐντάσεις τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς τὰ μεγάλα κύματα τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ κεντρικὸν τμῆμα τοῦ κυκλῶνος τὰ κύματα φθάνουσιν ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, ἀνυψοῦνται ὑπὸ μορφὴν τεραστίων μαζῶν καὶ ἐπιπίπτουσιν εἶτα θραυόμενα παταγωδῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῶν πλοίων, ἅτινα κινδυνεύουσιν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ καταποντισθῶσι· διὰ τοῦτο οἱ ναυτικοὶ προσπαθοῦσι πάντοτε καὶ μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποφύγωσι τὴν κεντρικὴν νηνεμίαν, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ ἡ διαίρεσις τοῦ κυκλῶνος εἰς ζώνην ἐπικίνδυνον (zone dangereuse) καὶ ζώνην χειριστὴν (zone maniable). Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—ζώνη, ἡ **σφαῖρα ἐπιρροῆς** *[Διεθν. Δίκ.]*. Καλεῖται ἡ δυνάμει εἰδικῆς συμβάσεως δύο ἢ πλειόνων πολιτειῶν ὑπαγωγὴ ὡρισμένης ἐκτάσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρας τινὸς (ἐσωχώρας) ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν μιᾶς τῶν συμβαλλομένων πολιτειῶν. Ὁ θεσμὸς οὗτος, ἐφαρμογὴν ἔχων ἰδίως ἐν τῇ ἀποικιακῇ πολιτικῇ καὶ δὴ διὰ τὰς χώρας τὰς κατοικουμένας ὑπὸ φυλῶν ἀγρίων ἢ ἡμιαγρίων, ἄνευ σοβαρᾶς πολιτικῆς διοικήσεως, καὶ αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀδέσποτοι, παρουσιάζεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς αἱ πλεῖσται τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν ἐπέδραμον, ὅπως ἐπεκτείνωσι τὰς ἀφρικανικὰς αὐτῶν ἀποικίας. Αἱ ἀποικίζουσαι πολιτεῖαι πράγματι ἐθεώρησαν ἀπαραίτητον πρὸς ἀποφυγὴν διεθνῶν συγκρούσεων, ὅπως καθορίσωσιν ἐκ τῶν προτέρων δι' εἰδικῶν συμβάσεων τὴν ἔκτασιν τῆς ἐσωχώρας, δηλαδὴ τὰς ζώνας ἐφ' ὧν ἑκάστη πολιτεία ἤθελεν ἔχει ἀποκλειστικὴν ἐπιρροήν, τῶν ἑτέρων συμβαλλομένων πολιτειῶν παραιτουμένων τῆς ἐξασκήσεως πάσης πολιτικῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς ζώνης τῆς ἀναγνωρισθείσης τῇ ἑτέρᾳ τούτων. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, τουτέστι τῆς ἀποφυγῆς διεθνῶν διενέξεων, αἱ πολιτεῖαι πολλάκις ἀνεγνώρισαν ὡρισμένας ἐκτάσεις τοῦ ἀφρικανικοῦ ἐδάφους προσκειμένας εἰς ζώνας ἐπιρροῆς, ὡς ζώνας οὐδετέρας, δηλαδὴ ἀνεπιδέκτους πάσης πολιτικῆς ἐπιρροῆς καὶ καταλήψεως ὑπ' αὐτῶν. Ὁ θεσμὸς τῶν ζωνῶν ἐπιρροῆς παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς *ἐσωχώρας* (Hinterland), οὕτως ὥστε οἱ δύο οὗτοι θεσμοὶ νὰ συγχέωνται ἀμοιβαίως, ἀμφότεροι δὲ οἱ ἐκφράζοντες αὐτοὺς ὅροι νὰ θεωροῦνται συνώνυμοι. Ἡ περὶ σφαιρῶν ἐπιρροῆς θεωρία κατεκρίθη καὶ κατεδικάσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Διεθνοῦς δικαίου, καθότι ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πολιτείας νὰ δημιουργοῦν ἀποικιακὰ προτεκτοράτα ἄνευ οὐδεμιᾶς πραγματικῆς καταλήψεως, ἀλλ' ἁπλῶς διὰ μιᾶς εἰδικῆς συμβάσεως, εὑρίσκεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ νομικὸν ἀξίωμα τῆς προσκτήσεως τῆς κυριαρχίας χώρας τινὸς διὰ πραγματικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς καταλήψεως. Διὰ τοῦτο αἱ εἰδικαὶ συμβάσεις αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν σφαιρῶν τῆς ἐπιρροῆς ἑκάστης τῶν συμβαλλομένων πολιτειῶν, δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μὴ ἐφαρμοστέαι εἰμὴ μόνον μεταξὺ τῶν συμβληθεισῶν πολιτειῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, τοῦ κύρους αὐτῶν μὴ ἐπεκτεινομένου πέραν τῶν συμβαλλομένων, πᾶσα τρίτη ξένη πρὸς τὴν σύμβασιν πολιτεία δύναται διὰ καταλήψεως τῆς ζώνης

Digitized by Google

ἐπιρροῆς ν' ἀποκτήσῃ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματα. Τοιαύτας εἰδικὰς συμβάσεις σφαιρῶν ἐπιρροῆς ἐν Ἀφρικῇ πλείστας ὅσας παρέχει ὁ ΙΘ΄ αἰών, ἀναφέρομεν δὲ ἰδίως τὴν κατὰ τὸ 1890 μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, δι' ἧς ἡ πρώτη ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ ζώνης ἐκτεινομένης νοτίως τῶν γαλλικῶν ἀφρικανικῶν κτήσεων μέχρι γραμμῆς διαγραφομένης ἀπὸ τοῦ Νίγηρος μέχρι τῆς λίμνης τοῦ Τσάδ, τὰς μεταξὺ Γερμανίας καὶ Γαλλίας εἰδικὰς συμβάσεις τοῦ 1893 καὶ 1894 τὰς ἀφορώσας τὰς ζώνας ἐπιρροῆς ἑκάστης ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Γουϊνέας, τοῦ Καμερούν, τοῦ γαλλικοῦ Κογκὸ καὶ ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν λίμνην Τσὰδ ἐκτάσεων. Ὡσαύτως ὁ περὶ σφαιρῶν τῆς ἐπιρροῆς θεσμὸς ἐφηρμόσθη καὶ ἐν Ἀσίᾳ διὰ τῆς ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1896 εἰδικῆς συμβάσεως μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ τοῦ Σιὰμ καὶ τῶν εἰδικῶν συμβάσεων μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας τῆς 11 Μαρτίου 1895 καὶ 31 Αὐγούστου 1907, καθορισθεισῶν τῶν σφαιρῶν ἐπιρροῆς ἑκάστης τῶν δύο συμβληθεισῶν πολιτειῶν εἰς Περσίαν, Ἀφγανιστὰν καὶ Θιβέτ. Διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου πλεῖσται ὅσαι εἰδικαὶ συμβάσεις περὶ σφαιρῶν ἐπιρροῆς ἐγένοντο μεταξὺ τῶν συμμάχων κρατῶν, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς εὐχεροῦς λύσεως τῶν ἀποικιακῶν ζητημάτων κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης, ὡς ἡ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας σύμβασις (16 Μαΐου 1916), δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία διῃρέθησαν εἰς πέντε ζώνας ἐπιρροῆς, αἱ εἰδικαὶ συμβάσεις μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας (9 καὶ 16 Μαρτίου 1914) διὰ τὸν ἐν τῷ μέλλοντι καθορισμὸν ζωνῶν ἐπιρροῆς ἑκάστης αὐτῶν κλπ. Κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης, καθιερωθέντος διὰ τοῦ συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (ἄρθρ. 22) τοῦ θεσμοῦ τῶν διεθνῶν ἐντολῶν, πᾶσαι αἱ ἐν Ἀφρικῇ ζῶναι γερμανικῆς ἐπιρροῆς ὑπήχθησαν καὶ διατελοῦσιν ἔτι σήμερον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας ὡς ἐντολοδόχου δυνάμεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Hasenjaeger*, Der Völkerrechliche Begriff der Interressensphaeres und des Hinterlandes (1907).—*Pierrat*, Le procédé de l'hinterland (1906). Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

—ζώνη ***ἐπωθήσεων*** *[Γεωλ.]*· βλ. λ. *ἐπώθησις*.

—ζώνη ***θερινὴ*** *[Μετεωρολ. — Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ***ἰσημερινὴ*** *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι τῆς Γῆς*.

—ζώνη ***ἰσημερινῶν ἀπνοιῶν*** ἢ ***νηνεμιῶν*** *[Μετεωρολ.—Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ***ἰσημερινῶν βροχῶν*** *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ***κωνοειδὴς*** *[Ἀνατομ.]*. Αὖλαξ ἡμικυκλοτερής, δι' ἧς ὁ κόνδυλος τοῦ κάτω ἄκρου τοῦ βραχιονίου ὀστοῦ χωρίζεται ἀπὸ τῆς τροχιλίας αὐτοῦ· καλεῖται δ' οὕτω, διότι παριστᾷ σχῆμα κώνου, οὗ ἡ ἀποτετμημένη κορυφὴ στρέφεται πρὸς τὰ ἔξω. Ι. Π.

—ζώνη ***μεθοριακὴ*** *[Διοικητ.]*. Ἡ παρὰ τὴν συνοριακὴν γραμμὴν ἐδαφικὴ ἔκτασις, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος ποικίλλει ἀναλόγως πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας ἀσφαλείας. Εἰς τὴν μεθοριακὴν ζώνην ἐφαρμόζονται παρ' ἑκάστου κράτους ἰδιάζοντα μέτρα καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐν καιρῷ πολέμου, ἀποβλέποντα εἰς τὴν κατοχύρωσιν τῶν συμφερόντων αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀσφαλείας. Μεταξὺ τῶν μέτρων τούτων εἶναι ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων διὰ τῶν συνόρων, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐκτελέσεως τοπογραφικῶν ἐργασιῶν εἰς τοὺς μὴ ἐφωδιασμένους δι' εἰδικῆς ἀδείας, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ἐποικισμὸς τῶν παρὰ τὰ σύνορα τμημάτων τοῦ κράτους διὰ πληθυσμῶν παρεχόντων τὰ πιστὰ εἰς αὐτό. Ε. Ι. Μ.

—ζώνη ***μουσσώνων*** *[Μετεωρολ.—Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ***νωτιαία*** καὶ ***ζώνη πλαγία*** *[Ἐμβρ.]*. Ἡ ἐμβρυϊκὴ ἅλως ἐν τῇ προϊούσῃ διαπλάσσει αὐτῆς ἐπιμηκυνομένη ἐμφανίζει δύο περιοχὰς ἢ ζώνας, τὴν *νωτιαίαν ζώνην*, ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν μεταμερῆ μοῖραν τοῦ μέσου βλαστικοῦ δέρματος, καὶ τὴν *πλαγίαν ζώνην*, ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν πλαγίαν μοῖραν αὐτοῦ. Ι. Π.

—ζώνη ***τῶν ὀρεινῶν κλιμάτων*** *[Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

—ζώνη ***οὐδετέρα*** *[Διεθν. Δίκ.]*. Πρὸς πρόληψιν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπεισοδίων καὶ προστριβῶν μεταξὺ τῶν ἀντιμετώπων ἐχθρικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἡ συναφθεῖσα σύμβασις περὶ γενικῆς ἀνακωχῆς εἴθισται νὰ προβλέπῃ καὶ νὰ καθορίζῃ τὸν σχηματισμὸν εἰδικῆς τινος ζώνης μεταξὺ αὐτῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένης ἐδαφικῶς, ἥτις καλεῖται *οὐδετέρα ζώνη*. Τὸ μέτρον τοῦτο, δι' οὗ τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα, χωριζόμενα διὰ τῆς καθορισθείσης μεταξὺ αὐτῶν τοιαύτης ζώνης, δὲν θὰ ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς ἄλληλα, κέκτηται μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προλαμβάνονται προκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις, αἵτινες δὲν θὰ ἦτο βεβαίως πάντοτε δυνατὸν νὰ ἐντοπισθῶσιν εὐκόλως, ἐνίοτε δὲ μάλιστα ὡς ἐκ τῆς μοιραίας φορᾶς τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο δυνατόν, τοὐναντίον, νὰ λάβωσι διαστάσεις οὐ μόνον θλιβεράς, ἀλλὰ καὶ ἐπικινδύνους προσέτι καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν περαιτέρω διάρκειαν τῆς ὑφισταμένης γενικῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων κρατῶν. Πάντα ταῦτα τὰ ἄτοπα ἀποφεύγονται διὰ τοῦ κατ' ἐξοχὴν συνετοῦ καὶ πρακτικοῦ μέτρου τοῦ καθορισμοῦ οὐδετέρας ἐδαφικῆς ζώνης μεταξὺ τῶν ἀντιμετώπων ἐχθρικῶν στρατευμάτων.

Ἡ σύμβασις τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς δέον νὰ καθορίζῃ ἀκριβῶς τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν τῆς οὐδετέρας ζώνης, ὡς καὶ πᾶν ἕτερον ζήτημα δυνάμενον ν' ἀναφέρηται εἰς τὸν σχηματισμὸν ταύτης ἢ τὰ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν ἐμπολέμων κρατῶν. Οἱ πληρεξούσιοι τῶν κρατῶν τούτων, οἵτινες διαπραγματεύονται τοὺς ὅρους τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς, ἔχουσιν ἐπιτακτικὸν καθῆκον, ὅπως διευθετήσωσι πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς ταύτην ζητήματα καὶ συνεπῶς καὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐγκατασταθεῖσαν τυχὸν οὐδετέραν ζώνην, κατὰ τρόπον σαφῆ, ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὰ ἐν τῇ οὐδετέρᾳ ζώνῃ δικαιώματα καὶ καθήκοντα τῶν ἐμπολέμων κανονίζονται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν διατάξεων τῆς συναφθείσης γενικῆς ἀνακωχῆς καὶ οὐδὲν ἐν γένει σοβαρὸν ζήτημα θὰ ἠδύνατο νὰ προκληθῇ ἐντεῦθεν. Ἂν ὅμως ἡ γενικὴ ἀνακωχὴ καθορίσῃ ἁπλῶς οὐδετέραν ζώνην, χωρὶς νὰ διευθετήσῃ κατηγορηματικῶς καὶ πάντα τὰ διάφορα ζητήματα, ἅτινα θὰ ἀνεφέροντο εἰς τὴν λειτουργίαν της, ἡ τοιαύτη παράλειψις θὰ ἐπέφερε μετὰ ταῦτα σοβαρὰς ἀμφισβητήσεις καὶ διενέξεις μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τῆς οὐδετέρας ζώνης προσδιορίζεται ἑκάστοτε ἀναλόγως τῆς ὑφισταμένης πραγματικῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως ἐν τῷ μετώπῳ καὶ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δέον νὰ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένη, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποκλείεται πᾶσα πρὸς ἄλληλα ἐπαφὴ τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων. Πρὸς διάκρισιν τῆς ζώνης ταύτης καὶ σεβασμὸν αὐτῆς εἴθισται νὰ τίθενται ἐπὶ τῶν δύο συμβατικῶν γραμμῶν, αἵτινες καθορίζουσι ταύτην, λευκαὶ σημαῖαι, καθιστῶσαι εὐδιάκριτον μακρόθεν ἑκάστην ἐκ τῶν γραμμῶν τούτων.

Ποῖα δικαιώματα κέκτηται ὁ ἐμπόλεμος ἐντεῦθεν τῆς γραμμῆς, ἥτις προσδιορίζει τὸ ὅριον τῆς οὐδετέρας ζώνης, τουτέστιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ καθορισθέντος δι' αὐτὸν ἐδάφους; Ἔνιοι συγγραφεῖς διατυποῦσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἐμπόλεμος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ μόνον πᾶν ὅ,τι ὁ ἀντίπαλος (ἂν τυχὸν συνεχίζοντο αἱ ἐχθροπραξίαι) δὲν θὰ παρημπόδιζεν ἢ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρεμποδίσῃ στρατιωτικῶς. Τὸ κριτήριον ἐν τούτοις τοῦτο, ὡς ὅλως ἀφῃρημένως καὶ ἀορίστως διατυποῦται, δὲν εἶναι βεβαίως οὔτε ἀσφαλὲς οὔτε σταθερόν. Διότι, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν διαρκῶν ἐναλλαγῶν, ἃς ὑφίσταται ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις, θὰ ἦτο, ἂν μὴ ἀπολύτως ἀδύνατον, τοὐλάχιστον ὅμως κατ' ἐξοχὴν δυσχερὲς νὰ δυνηθῇ τις ν' ἀποφανθῇ ἑκάστοτε ἐν ἐπιγνώσει τί θὰ παρημπόδιζεν ἐν δεδομένῃ περιπτώσει ὁ ἀντίπαλος καὶ δὴ τί θὰ ἠδύνατο στρατιωτικῶς νὰ παρεμποδίσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ γενικοῦ στρατηγικοῦ σχεδίου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐνεργεῖ. Ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ ἐκδοχή, καθ' ἣν δύναται ἕκαστος τῶν ἐμπολέμων, ἐν τῷ καθορισθέντι δι' αὐτὸν ἐσωτερικῷ ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν τῆς οὐδετέρας ἐδαφικῆς ζώνης, νὰ λάβῃ ἀκωλύτως παντὸς εἴδους μέτρα βελτιοῦντα τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Θὰ ἠδύνατο κατὰ ταῦτα ὁ ἐμπόλεμος νὰ προβῇ ἐλευθέρως εἰς στρατιωτικὰς μετακινήσεις, εἰς νέαν στρατολογίαν, εἰς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων κλπ. Ἄλλως τε, ἐν καταστάσει γενικῆς ἀνακωχῆς, δὲν ἐπιβάλλεται πλήρης καὶ ἀπόλυτος παθητικότης καὶ ἀδράνεια ἐν τῇ τηρητέᾳ περαιτέρω στάσει, ἀλλ' ἡ πιθανότης ἐπαναλήψεως τῶν ἀνασταλεισῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπιβάλλει, ἐκ λόγων στοιχειώδους προνοίας, τὴν λῆψιν ἐνίων μέτρων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς στρατιωτικῆς θέσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐμπολέμου. Τοιούτου δὲ εἴδους μέτρα ἁπλῶς ἐνισχυτικὰ τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ καταστάσεως δὲν θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἐχθροπραξίαι, ὁπότε ἀναμφιβόλως ἡ λῆψις τούτων θ' ἀντέκειτο πρὸς τὴν ὑφισταμένην ἐπισήμως κατάστασιν τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς.

Ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τοῦ μετώπου, ἐκεῖθεν τῆς ὁποίας ἄρχεται ἡ οὐδετέρα μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ζώνη, ἐπιτρέπονται νέα ἀμυντικὰ μέτρα ἢ συντηρητικὰ τυχὸν προϋπαρχόντων τοιούτων, βελτιοῦντα πάντως τὴν θέσιν τοῦ ἐμπολέμου; Τὸ ζήτημα δέον νὰ ἐπιλυθῇ οὕτως ἢ ἄλλως ἐν τῇ συμβάσει τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς καὶ δὴ κατὰ τρόπον κατηγορηματικόν, ἀποκλείοντα πᾶσαν διφορουμένην ἑρμηνείαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἐμπόλεμοι γινώσκουσιν ἀκριβῶς τὰ ἀμυντικὰ ἢ συντηρητικὰ μέτρα, ἅτινα θὰ ἠδύναντο ν' ἀναλάβωσιν ἢ θὰ ἔπρεπε ν' ἀποφύγωσιν. Ἂν ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν καθορισθῇ διὰ τῆς συμβάσεως, δέον πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει σαφεῖς καὶ προφανεῖς ἐνδείξεις περὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης θελήσεως τῶν συμβληθέντων μερῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἂν οὐδὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠδύνατο νὰ διακανονισθῇ τὸ ἀναφυὲν ζήτημα, τότε δέον νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ὁ ἐμπόλεμος ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα νὰ προβῇ εἰς μέτρα, οἷα τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα. Ἂν δ' ἐντεῦθεν ὠφελῆται ὁ εἷς τῶν ἐμπολέμων ἐπὶ προφανεῖ βλάβῃ τοῦ ἀντιπάλου του, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τελευταῖος οὗτος δέον αὐτὸς ἑαυτὸν νὰ μέμφηται διὰ τὴν ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε, μὴ μεριμνήσας νὰ κανονίσῃ τὸ ζήτημα ῥητῶς ἐν τῇ συνομολογηθείσῃ συμβάσει περὶ γενικῆς ἀνακωχῆς.

Τὸ ζήτημα τῆς διὰ τῆς οὐδετέρας ζώνης διαβάσεως καὶ κυκλοφορίας ἰδιωτῶν ἐν γένει παρέχει πολλὰς ὡσαύτως δυσχερείας. Συγγραφεῖς τινες φρονοῦσιν, ὅτι τὸ τοιοῦτον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτραπῇ ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ γενικὴ ἀνακωχὴ ἔχει συνομολογηθῇ διὰ μακρὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρονικὸν διάστημα, ἢ εἶναι βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς ὅτι αὕτη θὰ καταλήξῃ εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης. Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἦτο εὐκταῖον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ὅπως διακανονίζηται ῥητῶς οὕτως ἢ ἄλλως ἐν τῇ συμβάσει τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς. Οὕτω, κατὰ τὸ 10 ἄρθρον τῆς ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου 1871 γενικῆς ἀνακωχῆς τῶν Βερσαλιῶν, πᾶς ὅστις θ' ἀπήρχετο ἐκ Παρισίων θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐφωδιασμένος διὰ κανονικῆς ἀδείας ἐκ μέρους τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς, ἥτις ἄδεια θὰ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν γερμανικῶν προφυλακῶν. Ἡ κυκλοφορία θὰ ἐπετρέπετο ἀπὸ τῆς 6 ὥρας τῆς πρωΐας μέχρι τῆς 6 τῆς ἑσπέρας. Ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως οὐδεμία μνεία ἐγένετο ἐν τῇ συναφθείσῃ γενικῇ ἀνακωχῇ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἕκαστον ἐκ τῶν ἐμπολέμων μερῶν θὰ ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα νὰ κανονίσῃ τὸ ζήτημα καθ' ὃν τρόπον θὰ ἐθεώρει προσφορώτερον διὰ τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ συμφέροντα. Διὰ τῆς συνομολογήσεως γενικῆς ἀνακωχῆς δὲν αἴρεται ἡ ὑφισταμένη ἐμπόλεμος κατάστασις, οὐδ' ἐπέρχεται ἡ κατάστασις τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, ἀλλ' ἁπλῶς ἀναστέλλονται αἱ ἐχθροπαξίαι. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ ἐλευθέρα κυκλοφορία ἰδιωτῶν διὰ τῆς οὐδετέρας ἐδαφικῆς ζώνης θὰ ἠδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως πλεῖστα ὅσα ἄτοπα καὶ νὰ διευκολύνῃ ἰδίᾳ τὴν κατασκοπείαν. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἐπιβάλλεται, ὅπως ἀφεθῇ εἰς ἕκαστον τῶν ἐμπολέμων μερῶν τὸ δικαίωμα, ὅπως, ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε παρουσιαζομένης πραγματικῆς καταστάσεως, ἀπογορεύσῃ τὴν κυκλοφορίαν ἰδιωτῶν ἢ ἐπιτρέψῃ ταύτην ἀπολύτως ἢ ὑπὸ ὡρισμένους περιορισμούς, ἐξασφαλίζοντας τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ συμφέροντα. Τὸ ἄρθρον 4 τῆς ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1917 γενικῆς ἀνακωχῆς, ἥτις συνωμολογήθη ἐν Μπρὲστ-Λιτὸβσκ μεταξὺ Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας, Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας ἀφ' ἑτέρου, προσδιώριζε λεπτομερῶς τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς θὰ ἐπετρέπετο ὠργανωμένη ἐπικοινωνία πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τῶν ὡς ἄνω κρατῶν. Κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 3 καὶ 6 τῆς ἀπὸ 12 Ὀκτωβρίου 1920 γενικῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ Ρωσίας καὶ Οὐκρανίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Πολωνίας ἀφ' ἑτέρου καθωρίζετο οὐδετέρα ζώνη πλάτους 15 καὶ 30 χιλιομέτρων μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, ἐντὸς τῆς ὁποίας θ' ἀπηγορεύετο (ἄρθρον 7) διαμονὴ στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἐξαιρέσει τῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἐδαφῶν τοῦ ἄρθρου 4 ἀναγκαιούντων ἀποσπασμάτων πολωνικοῦ στρατοῦ. Τὸ ἄρθρον 10 ἀπηγόρευε πᾶσαν ἐπικοινωνίαν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐμπολέμου μέρους πρὸς τὸ ἕτερον, εἴτε κατὰ ξηρὰν εἴτε κατὰ θάλασσαν εἴτε καὶ διὰ τοῦ ἀέρος. Ἐν τούτοις, ἡ μικτὴ στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ ἐξαιρέσεις τινάς.

Τὰ ἀντιμέτωπα στρατεύματα ἀποσύρονται ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν τῆς οὐδετέρας ζώνης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀπαγορεύεται παρουσία ἐνόπλων δυνάμεων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐμπολέμου. Ὡσαύτως ἀπαγορεύεται κατασκευὴ ὀχυρωμάτων ἐν αὐτῇ οἱασδήποτε φύσεως. Ἂν εὕρηνται ἐντὸς τῆς ζώνης ταύτης χωρία ἢ πολίχναι, αἱ διοικητικαί, κοινοτικαὶ καὶ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ αὐτῶν θὰ ἠδύναντο νὰ παραμείνωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐν γένει καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ἅτινα δέον νὰ συνδυάσωσι πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑφισταμένης ἐμπολέμου καταστάσεως.

Εἰς πάσας σχεδὸν τὰς μέχρι τοῦδε συνομολογηθείσας συμβάσεις γενικῆς ἀνακωχῆς προβλέπεται καὶ καθορίζεται σύστασις οὐδετέρας ζώνης. Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τῆς ἀπὸ 9 Δεκεμβρίου 1885 γενικῆς ἀνακωχῆς, ὑπογραφείσης ἐν Πιρότ, ἡ μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Σερβίας ὑφισταμένη συνοριακὴ γραμμὴ θὰ ἐχρησίμευεν ὡς γραμμὴ διαχωρίσεως τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὅμως ἑκάστου τῶν δύο κρατῶν περαιτέρω ζώνη ἐκτάσεως τριῶν χιλιομέτρων θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς οὐδετέρα ζώνη, εἰς τρόπον ὥστε στρατεύματα δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εὑρίσκωνται ἐν αὐτῇ. Θὰ ἐγίνετο μόνον ἐξαίρεσις διὰ τὰ ὄργανα τῆς δημοσίας δυνάμεως, εἰς ἣν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ ἐξασφάλισις τῆς τάξεως, ὡς καὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς τε-

Digitized by Google

λωνειακῆς ὑπηρεσίας. Τὴν 10 Μαΐου 1897 ὑπεγράφη ἑλληνοτουρκικὸν πρωτόκολλον περὶ καθορισμοῦ οὐδετέρας ζώνης, ἥτις προσδιωρίζετο λεπτομερῶς ἐν αὐτῷ. Αἱ ἑλληνικαὶ προφυλακαὶ θὰ κατεῖχον τὰς κορυφὰς τῶν λοφίσκων, τῶν ὑπερκειμένων τῆς Ταράτσας, αἱ δ' ὀθωμανικαὶ τοιαῦται τὰς κορυφάς, αἵτινες ἄρχονται ἀπὸ τοῦ μεμονωμένου λοφίσκου τοῦ κειμένου βορείως τοῦ ἄκρου τοῦ ἀνατολικοῦ σημείου τῆς οὐδετέρας ζώνης καὶ εἰς ἀπόστασιν 800 μέτρων. Τὸ μέτωπον τῶν δύο ἀντιμετώπων ἐχθρικῶν στρατευμάτων θὰ ἐσχημάτιζεν ἡ γραμμὴ τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων τῆς Ὄθρυος, ἧς αἱ δίοδοι θὰ ἦσαν οὐδέτεραι πλὴν τῆς Δερβὲν Φούρκας, κατεχομένης ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Συμφώνως ὡσαύτως πρὸς τὸ 1ον ἄρθρον τῆς ἀπὸ 22ας Μαΐου 1897 νέας πράξεως γενικῆς ἀνακωχῆς, πάντες οἱ ὅροι τοῦ προηγουμένου πρωτοκόλλου, οἵτινες ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἀνωτέρω συμβατικὰς γραμμάς, θὰ παρέμενον ἔγκυροι. Οὐχ ἧττον, ὀθωμανικὰ στρατεύματα διὰ πλαγίας ἀπηγορευμένης κινήσεως κατέλαβον, παρὰ τὰς διατάξεις τῆς ὑφισταμένης γενικῆς ἀνακωχῆς, διάφορα χωρία τὴν 25 καὶ 26 Μαΐου. Τῆς προτάσεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς σύστασιν μικτῆς διεθνοῦς στρατιωτικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις θὰ ἐπετήρει τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῆς ἀνακωχῆς, μὴ γενομένης δεκτῆς ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων, συνῆλθεν εἰδικὴ ἑλληνοτουρκικὴ ἐπιτροπὴ ἐξ ἀξιωματικῶν πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς οὐδετέρας ζώνης. Τὴν 19 Ἰουνίου ὑπεγράφη εἰδικὸν πρωτόκολλον, οὗ τὸ ἄρθρον 1 καθώριζε λεπτομερῶς τὴν οὐδετέραν ζώνην. Τὰ στενά, αἱ χαράδραι, ὡς καὶ τὸ χωρίον Ρεντίνα θὰ ἐκηρύσσοντο οὐδέτερα. Κατὰ τὸ 3 ἄρθρον θὰ ἐπετρέπετο εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῶν ἐν τοῖς πέριξ χωρίων νὰ ὑπερβαίνωσι τὴν οὐδετέραν ζώνην, διὰ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ τυχὸν ἐκεῖθεν τῆς συμβατικῆς γραμμῆς χωρία, ἐν ᾗ περιπτώσει εἶχον κτήματα ἢ ἀγρούς, οἵτινες θὰ καθίστων ἀναγκαίαν τὴν ἐκεῖ παρουσίαν των.

Τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1905 συνωμολογήθη ἐν Πορτσμούθῃ μεταξὺ τῶν Ρώσων καὶ τῶν Ἰαπώνων πληρεξουσίων πρωτόκολλον περὶ γενικῆς ἀνακωχῆς, ὅπερ θὰ ἐτίθετο ἐν ἰσχύϊ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης, γενομένην τὴν 5 Σεπτεμβρίου. Κατὰ τὸ 4 ἄρθρον τοῦ πρωτοκόλλου δὲν θὰ ἐπετρέπετο, διαρκούσης τῆς γενικῆς ἀνακωχῆς, ἀποστολὴ ἐνισχύσεων εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Τὸ ἄρθρον 3 τῆς ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1913 γενικῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Βουλγαρίας ἀφ' ἑτέρου, συνομολογηθείσης ἐν Βουκουρεστίῳ, καθώριζεν ὅτι αἱ στρατιωτικαὶ μετακινήσεις, ὡς καὶ ὁ ἀνεφοδιασμός, οἱασδήποτε φύσεως καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ παρημποδίζοντο ὄπισθεν τῶν γραμμῶν τῶν προφυλακῶν. Τὴν 11 Νοεμβρίου 1918 ὑπεγράφη σύμβασις γενικῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν νικητριῶν δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως καὶ τῆς Γερμανίας, προβλέπουσα τὴν σύστασιν οὐδετέρας ἐδαφικῆς ζώνης. Τὸ ἄρθρον 3 τῆς ἀπὸ 13 Δεκεμβρίου 1918 πράξεως περὶ περαιτέρω παρατάσεως τῆς ἀρχικῆς γενικῆς ἀνακωχῆς προσέθετεν εἰς ταύτην εἰδικὴν νέαν διάταξιν, καθ' ἣν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἠδύναντο νὰ καταλάβωσιν, ὅταν θὰ ἐθεώρουν τοῦτο προσῆκον καὶ ὑπὸ τὸν τύπον νέας ἐγγυήσεως, τὴν καθορισθεῖσαν οὐδετέραν ζώνην τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἡ κατάληψις θὰ ἐγίνετο ἓξ ἡμέρας μετὰ σχετικὴν προειδοποίησιν τοῦ ἀνωτάτου συμμαχικοῦ ἀρχηγείου. Ἐν τέλει, κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἀπὸ 22 Μαρτίου 1922 τηλεγραφήματος πρὸς τὰς κυβερνήσεις Ἀθηνῶν, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀγκύρας τῆς ἐν Παρισίοις συνδιασκέψεως τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, οἱ ἐμπόλεμοι, διατηροῦντες τὰς θέσεις των, τὰς ὁποίας κατεῖχον τὰ κύρια αὐτῶν σώματα, θὰ ὤφειλον νὰ συμπτύξωσι πρὸς τὰ ὀπίσω τὰς προφυλακάς των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων καὶ νὰ σχηματισθῇ ζώνη πλάτους τοὐλάχιστον 10 χιλιομέτρων μεταξὺ τῶν δύο μετώπων, ἀπηλλαγμένη τῆς παρουσίας στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη τῆς ἐν Παρισίοις συνδιασκέψεως πρὸς συνομολόγησιν τριμήνου γενικῆς ἀνακωχῆς δὲν ἐπέτυχε συνεπείᾳ τῆς ἀδιαλλάκτου στάσεως τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἀγκύρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δρόσου*, Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνακωχῶν (1917).—*Robert*, Des effets de l'armistice géneral (1906).—*Resch*, Das Kriegsrecht (1890).—*Zorn*, Kriegsmittel und Kriegsführung im Landkriege (1902).—*Brucy*, Les traités et la réglementation du droit de la guerre (1917).—*Guelle*, Précis des lois de la guerre sur terre (1884).—*Pillet*, Les lois actuelles de la guerre (1901).

Δ. ΔΡΟΣΟΣ

—**ζώνη ὀφθαλμική**, ἢ ***ἕρπης ζωστὴρ*** *['Οφθαλμ.]*. Νόσος τῶν γαγγλίων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐκπορευομένων νεύρων. Τὴν ἀκριβῆ αἰτίαν τοῦ πάθους ἀγνοοῦμεν, διότι τὰ μὲν περιγραφέντα μικρόβια δὲν ἐθεωρήθησαν ἱκανὰ ὡς κύρια αἴτια τῆς νόσου, τὰ δὲ πειράματα μὲ τὰ ἄνω μικρόβια καὶ τὸ ὑγρῶν τῶν φλυκταινῶν τῆς ζώνης δὲν ἔδωσαν σταθερὰ καὶ πειστικὰ ἀποτελέσματα. Πάντως ἔχομεν διδόμενα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ νόσος εἶναι τοξινογενής, τῆς τοξίνης παρασκευαζομένης ὑπὸ μικροβίων ἢ καὶ μή. Ἡ τοξίνη αὕτη ἐπενεργεῖ βλαβερῶς ἐπὶ τῶν γαγγλίων καὶ νεύρων, ἅτινα ἱστολογικῶς πάσχουσι. Τὸ νόσημα ὠνομάσθη *ζώνη*, διότι εἰς τὸν συνηθέστερον αὐτῆς ἐντοπισμόν, κατὰ τὸν θώρακα, περιβάλλει αὐτὸν δίκην ζώνης, ἢ κάλλιον περιβάλλει τὸ ἥμισυ τοῦ θώρακος, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία Semizona (Hardy).

Ἡ ζώνη ἐκδηλοῦται κλινικῶς δι' ἀλλοιώσεων, αἵτινες ἀναφαίνονται κατὰ τὴν χώραν τὴν ἐννευρουμένην ὑπὸ τοῦ πάσχοντος νεύρου. Ἐν τῇ ὀφθαλμολογικῇ ζώνῃ πάσχει τὸ γασσέριον γάγγλιον καὶ τὸ νεῦρον, ὁ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενος ὀφθαλμικὸς τοῦ τριδύμου κλάδος καὶ οἱ κλῶνοι αὐτοῦ, ὁ μετωπιαῖος, ὁ ρινικὸς (nasociliaire) καὶ ὁ δακρυϊκὸς μετὰ τῶν ἀκροτελευταίων αὐτοῦ κλωναρίων. Ἐννευροῦσι δὲ τὰ νεῦρα ταῦτα τὸ μέτωπον, τὸ τριχωτὸν τοῦ μετωπιαίου ὀστοῦ μέχρι τῆς λαμδοειδοῦς ραφῆς, τὴν μεσόφρυον χώραν, τὸ ἄνω βλέφαρον μετὰ τοῦ ἐπιπεφυκότος αὐτοῦ, τὴν βάσιν τῆς ρινὸς καὶ τὰς πλευρὰς μέχρι τῶν πτερύγων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς βλεννομεμβράνης τῆς κοιλότητος τῆς ρινός. Ἐν τέλει ἐννευροῦσι τὸν ἐπιπεφυκότα τοῦ βολβοῦ, τὸ ἐπισκλήριον, τὸν κερατοειδῆ, τὸν χοριοειδῆ, τὸ ἀκτινωτὸν σῶμα καὶ τὴν ἴριδα. Ἑπομένως ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη δύνανται νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῆς ζώνης, μεμονωμένως ἢ τὸ καὶ συνηθέστερον ἐν συνδυασμῷ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυμερεῖ. Πᾶσα προσβολὴ εἶναι ἑτερόπλευρος καὶ ἀντίστοιχος πρὸς τὸ πάσχον νεῦρον, τοῦτο δὲ βοηθεῖ μεγάλως τὴν διάγνωσιν, διότι αἱ διπλαῖ καὶ συμμετρικαὶ ζῶναι εἶναι μεγάλη ἐξαίρεσις. Ἐκ τῶν ἄνω μνημονευθέντων ὀφθαλμικῶν μερῶν ἡ συνηθέστερον προσβαλλομένη χώρα, εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν δύο μετωπιαίων ἐννευρούμενον μέτωπον καὶ ἄνω βλέφαρον. Εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ὁτὲ μὲν μετά τινα προδρομικὰ φαινόμενα (ἀδιαθεσία γενική, μικρὸς πυρετός, πόνοι καὶ νευραλγία μετωπιαία κλπ.), ὁτὲ δὲ ἀποτόμως ἄνευ προειδοποιήσεως ἀναφαίνονται καθ' ὅλην τὴν ἄνω χώραν πλάκες ἐρυθραί, κατά τι πεπαχυσμέναι, μὲ ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν. Ἐπὶ τῶν πλακῶν παρουσιάζονται φλύκταιναι (vesicules) μεμονωμέναι ἢ καθ' ὁμάδας. Ἡ ἐμφάνισις τῶν φλυκταινῶν τούτων συνοδεύεται ἐνίοτε ὑπὸ πόνων ἢ νευραλγιῶν. Αἱ φλύκταιναι ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς ὑπερκογχίου χώρας ἀνέρχονται καὶ συνεχίζονται μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ κρανίου. Τὸ περιεχόμενον τῶν φλυκταινῶν εἶναι ὑγρὸν διαφανὲς ἢ κιτρινωπόν, τὸ ὁποῖον πρὸ ἢ μετὰ τὴν ρῆξιν τῶν φυσαλίδων διαπυεῖται καὶ ἡ φυσαλὶς μεταβάλλεται εἰς ἕλκος ὑγρόν, ξηρόν, ἐπικαλυπτόμενον ὑπὸ ἐφελκίδος. Ὅλη ἡ ἐρυθρὰ καὶ φλεγμαινομένη χώρα μετὰ 8—15 ἡμέρας ἀποκαθίσταται πρὸς τὸ ὑγιὲς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἕλκη ἐπουλοῦνται, σχηματίζουσι μικρὰς κοιλάνσεις, μὲ χρῶμα λευκὸν ἢ μελανωπόν. Αἱ οὐλαὶ εἶναι ἀνεξίτηλοι καὶ δύνανται νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὸν ὕστερον χρόνον ὡς μέσον διαγνωστικόν, ὄχι μόνον ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῆς κατὰ ριπίδιον, οὕτως εἰπεῖν, διαθέσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὑπερκογχίου χώρας μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ κρανίου. Ἕτερον σπουδαῖον διαγνωστικὸν σύμπτωμα εἶναι ὅτι αἱ οὐλαὶ εἶναι δυσαίσθητοι, ἢ ἀναίσθητοι, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ ἐπώδυνοι, ὡς συμβαίνει συνήθως. Τὸ ἄνω βλέφαρον, ὡς καὶ τὸ μέτωπον, εἶναι οἰδηματῶδες. Τὸ οἴδημα εἶναι ἐντονώτερον πρὸς τὸ ἔσω τμῆμα τοῦ βλεφάρου, δηλαδὴ πρὸς τὸ τμῆμα τὸ ἐννευρούμενον ὑπὸ τῶν μετωπιαίων κλωναρίων, ἐπιλαμβάνεται δὲ ἐνίοτε καὶ τοῦ ἄνω βλεφάρου τοῦ ἄλλου ὀφθαλμοῦ. Τὸ ἔξω τμῆμα τοῦ βλεφάρου τὸ ἐννευρούμενον ὑπὸ τοῦ δακρυϊκοῦ νεύρου, συνήθως, δὲν εἶναι ἐντόνως προσβεβλημένον. Τὸ κάτω βλέφαρον μένει ἀμέτοχον εἰς τὴν πάθησιν, διότι αὐτὸ ἐννευροῦται ὑπὸ τοῦ δευτέρου κλάδου τοῦ τριδύμου, τοῦ νεύρου τῆς ἄνω γνάθου, ἐκτὸς ἐὰν ὁ κλάδος οὗτος πάσχῃ ἀπὸ τὴν ζώνην, ὅπερ συμβαίνει πολὺ σπανίως. Τὸ βλέφαρον βεβαίως φέρει καὶ φυσαλίδας ἐπί τε τοῦ δέρματος καὶ ἐπὶ τοῦ ταρσικοῦ ἐπιπεφυκότος αὐτοῦ. Ὁ ἐπιπεφυκὼς τοῦ βλεφάρου καὶ τοῦ βολβοῦ συμμετέχει, κατὰ κανόνα, τῆς ζώνης, δι' ἐρυθρότητος, οἰδήματος, χυμώσεως, ἐκκρίσεως βλεννοπυώδους, δακρυορροίας κτλ. Αἱ φυσαλίδες αὐτοῦ εἶναι ὀλίγαι καὶ ἐφήμεροι. Εἴς τινας περιπτώσεις ἡ ἐπιπεφυκῖτις προηγεῖται τῆς μετωπιαίας ζώνης. Μαζὶ μὲ τὸ μέτωπον καὶ τὸ βλέφαρον συνήθως ὑποφέρει καὶ ἡ μεσόφρυος χώρα, ἡ βάσις τῆς ρινός, ἡ ὁμόλογος πλευρὰ τῆς ρινὸς μέχρι τοῦ πτερυγίου αὐτῆς καὶ μέχρι τῆς βλεννομεμβράνης τῆς συστοίχου κοιλότητος τῆς ρινός. Ὅταν ὁ ἐπιπεφυκὼς πάσχῃ, δὲν εἶναι ἀσύνηθες νὰ συνυπάρχει καὶ κερατῖτις. Ἡ κερατῖτις αὕτη χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐπιπολαίας διηθήσεως, μὲ ὀλιγοώρους κύστιγγας, αἵτινες ἐκρηγνύμεναι δίδουσι γένεσιν εἰς ἀβαθῆ ἑλκίδια. Ἡ κερατῖτις αὕτη ἕνεκεν τῶν ἐπιπροσθέτων μικροβίων δύναται νὰ λάβῃ διαστάσεις μέχρις ὑποπύου καὶ πανοφθαλμίας καὶ μάλιστα ὅταν ἡ κανονικὴ δυσαισθησία ἢ ἀναισθησία τοῦ κερατοειδοῦς εἶναι ἔντονος καὶ βαθεῖα. Εἰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις μετὰ τὴν ἴασιν τῆς κερατίτιδος μένουν νεφέλια ἢ λευκώματα. Ἐκτὸς τῆς κερατίτιδος ταύτης δύναται, κατὰ τὴν μετωπορρινικὴν ζώνην, νὰ ὑπάρξῃ καὶ αὐτοτελὴς διάμεσος κερατῖτις (Sultzer, Μορὰξ κτλ.). Ὅταν ὑπάρχῃ ζώνη τοῦ ἐπιπεφυκότος, πρέπει νὰ ἐξετάζηται πάντοτε διὰ τῆς ἐμβιοσκοπίας καὶ ὁ κερατοειδὴς καὶ ἡ ἶρις, διότι ἐνδέχεται ἡ πάθησις τῶν χιτώνων αὐτῶν ν' ἀνακαλυφθῇ μόνον διὰ τοιαύτης ἐξετάσεως. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἴριδος ἡ κόρη πρέπει νὰ διασταλῇ διὰ τῆς εὐοφθαλμίνης. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἰρῖτις μόνη ἢ μετὰ ἰριδοκυκλίτιδος δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ χωρὶς ὁ ἐπιπεφυκὼς καὶ ὁ κερατοειδὴς νὰ εἶναι προσβεβλημένοι. Κατὰ τὴν ζώνην παρετηρήθη σπανίως καὶ χοριοειδῖτις καὶ ἀμφιβληστροειδῖτις. Ἐπίσης ἐσημειώθησαν καὶ περιπτώσεις ἐπισκληρίτιδος, αἵτινες μετὰ τὴν ἴασίν των ἄφησαν μέλανα ἴχνη. Ὅλως ἰδιαιτέρως ἀναφέρομεν τὰς παρέσεις καὶ παραλύσεις τοῦ τρίτου ζεύγους (μερικὰς ἢ γενικάς), τοῦ VI, τοῦ IV καὶ τοῦ VII. Ἐπίσης παρετηρήθησαν καὶ ἀτροφίαι τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, ἐπελθοῦσαι ὡς συνέπεια ζωνικῆς μηνιγγίτιδος.

Θεραπεία. Ἡ θεραπεία τῆς ζώνης εἶναι τοπικὴ καὶ γενική. Τοπικῶς ἐπὶ τοῦ δέρματος μεταχειρίζονται ἀλοιφάς, κόνεις κτλ.· ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλοιφὰς καὶ διάφορα κολλύρια διὰ τὴν ἐπιπεφυκίτιδα καὶ κερατίτιδα (ἐπίδεσμος, βλεφαρορραφία). Διὰ τὴν ἰρίτιδα, ἀτροπίνην κτλ. Κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἀτροπίνης, ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι φαινόμενα ὑπερτονίας καὶ συμπτωματικοῦ γλαυκώματος ἢ ὁ πάσχων νὰ εἶναι ὑποψήφιος διὰ γλαύκωμα, δέον πρὸ πάσης ἐνστάξεως τῆς ἀτροπίνης νὰ ἐξετασθῇ ὁ βολβὸς ὑπὸ ἔποψιν γλαυκώματος.

Ἡ γενικὴ θεραπεία περιορίζεται εἰς ἀντινευραλγικὰ μέχρις ἐνέσεως νοβοκαΐνης κατὰ τὴν ἔκφυσιν τοῦ πονοῦντος νεύρου, εἰς μακρὰν ἀντιμεταμειπτικὴν θεραπείαν ὅλου τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ εἰς εἰδικὴν θεραπείαν αὐτοῦ. Ἐὰν ἡ ζώνη παρουσιασθῇ ἐπὶ ἐδάφους συφιλιδικοῦ, φυματικοῦ, διαβητικοῦ, ἀρσενικο— ἢ μολυβδοπαθοῦς κτλ., ἡ θεραπεία θὰ εἶναι ἀνάλογος.

Α. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

—**ζώνη περιεντεριώνιος** *[Βοτ.]*· βλ. λ. *περιεντεριώνιος* ζώνη.

—**ζώνη περιφερής**, ἢ ***δακτυλιοειδὴς σύνδεσμος*** *['Ανατομ.]*. Εἷς τῶν κρατυνόντων τὸν ἀρθρικὸν θύλακον τῆς κατ' ἰσχίον διαρθρώσεως συνδέσμων, ὁ ἐν τῷ βάθει κείμενος· ἀπεργάζεται οὗτος περὶ τὸν αὐχένα τῆς κεφαλῆς τοῦ μηριαίου ὀστοῦ λωρίδα, ἥτις περιβάλλει δίκην κρίκου τὸν αὐχένα, μὴ προσφυομένη παντάπασιν εἰς τὸ ὀστοῦν· διὸ καὶ *ζώνη περιφερὴς* ὠνομάσθη. Συνίσταται δ' ἡ ζώνη αὕτη ἔνθεν μὲν καὶ κυρίως ἐξ αὐτοτελῶν ἰνῶν, ἔνθεν δ' ἐξ ἰνῶν προερχομένων ἐκ τοῦ λαγονομηρικοῦ, τοῦ ἡβομηρικοῦ καὶ τοῦ ἰσχιομηρικοῦ συνδέσμων, οἵτινες καλύπτουσιν αὐτὴν ἔξωθεν. Ἕνεκα τῆς στενῆς συναφείας αὐτῆς μετὰ τῶν τριῶν τούτων ἐπιμήκων συνδέσμων, ἡ εἰρημένη ζώνη, διατεινομένων αὐτῶν, προσθλίβεται ἐπὶ τῆς περιφερείας τῆς κεφαλῆς καὶ συμβάλλεται ἄρα εἰς τὴν στερρὰν συγκράτησιν αὐτῆς ἐντὸς τῆς κοτύλης· τούτου ἕνεκεν ἡ κεφαλὴ τότε μόνον ἐκπίπτει τῆς κοτύλης, ὅταν καὶ ἡ ζώνη ἐκκοπῇ.

Ι. Π.

—**ζώνη πυελική**, ἢ ***ἀνώνυμα ὀστᾶ*** *['Ανατομ.]*. Ἡ πυελικὴ ζώνη, ἀπαρτιζομένη ἑκατέρωθεν ὑπὸ τριῶν ὀστῶν, ἤτοι τοῦ λαγονίου, τοῦ ἡβικοῦ καὶ τοῦ ἰσχιακοῦ, περιζωννύει τὴν ἱερὰν μοῖραν τοῦ σκελετοῦ τοῦ κορμοῦ. Τὰ δύο δηλαδὴ ἀνώνυμα ὀστᾶ, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ πυελικὴ ζώνη, συνδέονται πρὸς ἄλληλα ἔμπροσθεν ἐν τῇ ἡβικῇ συμφύσει, ἀφίστανται δ' ὄπισθεν ἀλλήλων, περιγράφοντα οὕτως ἀτελῆ κρίκον, ἀνοικτὸν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ συμπληρούμενον. Διὰ τοῦ κρίκου τούτου ἀφορίζεται χῶρος εὐρύς, ἡ *λεκάνη* ἢ *πύελος*. Τὸ ἀνώνυμον ὀστοῦν διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, τὸ *λαγόνιον*, τὸ *ἡβικὸν* καὶ τὸ *ἰσχίον* ἢ *ἰσχιακόν*, ἅτινα συνενοῦνται εἰς τὴν μεγάλην ἀρθρικὴν κοιλότητα, τὴν *κοτύλην*, ἐν ᾗ τὰ ὅρια τῶν ὀστῶν τούτων εἶναι καταφανῆ μέχρι τῆς ἡβικῆς ἡλικίας, ἐξαφανιζόμενα μετὰ τὸ 16ον ἔτος. Καὶ τὸ μὲν λαγόνιον ὀστοῦν κεῖται ἄνωθεν τῆς κοτύλης, τὸ δὲ ἡβικὸν ἐπὶ τὰ ἐντὸς ταύτης, τὸ δὲ ἰσχίον κάτωθεν αὐτῆς. Ἀμέσως ὑπὸ τὴν κοτύλην καὶ ἔμπροσθεν ταύτης ὑπάρχει εὐρὺ ᾠοειδὲς τρῆμα, τὸ *θυροειδὲς τρῆμα*. Ἑκατέρου ἀνωνύμου ὀστοῦ τὸ ἐν τῷ μέσῳ στενώτερον μέρος, τὸ χωρίζον τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω μοῖραν αὐτοῦ, καλεῖται *αὐχήν*, κείμενος ὀλίγον ἄνωθεν τῆς κοτύλης.

Ἐπὶ τοῦ ἑνιαίου ἀνωνύμου ὀστοῦ ἄξια σημειώσεως εἶναι:

1) Τὸ *ἄνω χεῖλος* ἢ ἡ *λαγόνιος ἀκρολοφία*, ἥτις ἀπολήγει ἔμπροσθεν μὲν εἰς τὴν *προσθίαν ἄνω λαγόνιον ἄκανθαν*, ὄπισθεν δὲ εἰς τὴν *ὀπισθίαν ἄνω λαγόνιον ἄκανθαν*.

2) Τὸ *κάτω χεῖλος*, βραχύτερον, ὅπερ περατοῦται ἔμπροσθεν μὲν εἰς τὴν *ἡβικὴν γωνίαν*, ὄπισθεν δὲ εἰς τὴν ὑποστρόγγυλον *ἰσχιακὴν γωνίαν*. Ἡ προσθία μοῖρα αὐτοῦ, πλατεῖα καὶ ἀνώμαλος, συντάσσεται μετὰ τῆς ἀντιθέτου δι' ἰνοχονδρίνου δίσκου εἰς ἀποτέλεσιν τῆς *ἡβικῆς συμφύσεως*.

3) Τὸ *πρόσθιον χεῖλος*, ἐφ' οὗ ὑπὸ τὴν προσθίαν ἄνω λαγόνιον ἄκανθαν ὑπάρχουσιν· α') ἡ *προσθία λαγόνιος ἐντομή*· β') κάτωθεν ταύτης ἡ *προσθία*

Digitized by Google

κάτω λαγόνιος ἄκανθα· γ') ἐπὶ τὰ ἐντὸς καὶ κάτωθεν αὐτῆς ἑτέρα ἐλάσσων *ἐντομὴ* ἢ *αὔλαξ τοῦ λαγονοψοΐτου μυός*· δ') ἐπὶ τὰ ἐντὸς ταύτης ἀμβλὺ καὶ πρόμηκες ἔπαρμα, τὸ *λαγονοκτενικὸν ὄγκωμα* (τὸ ὅριον μεταξὺ τοῦ λαγονίου καὶ τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ), εἰς ὃ προσφύεται προσεκβολὴ τοῦ ποιπαρτείου συνδέσμου, ὁ *λαγονοκτενίτης σύνδεσμος*· ε') ἐπὶ τὰ ἐντὸς τοῦ λαγονοκτενικοῦ ὀγκώματος καὶ ἐπὶ τοῦ ἄνω (ὁριζοντίου) κλάδου τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ, τρίγωνος ἐπιφάνεια, ἡ *κτενιαία ἐπιφάνεια*, ρέπουσα πρὸς τὰ πρόσω καὶ κάτω, ἀφοριζομένη ὑπὸ δύο χειλέων, ὧν τὸ μὲν πρόσθιον, ἀμβλύτερον, ὀνομάζεται *θυροειδὴς ἀκρολοφία*, μεταβαίνουσα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ *θυροειδοῦς τρήματος*, τὸ δὲ ὀπίσθιον, ὀξύτερον, *κτενιαία ἀκρολοφία*, ἧς ἡ κορυφὴ ἢ τὸ ἔσω πέρας ἀπολήγει εἰς τὸ *ἡβικὸν φῦμα*, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ ἔξω στόμιον τοῦ βουβωνικοῦ πόρου καὶ ἀπέχον περὶ 1 ½ ἑμ. ἀπὸ τοῦ ἄνω χείλους τῆς ἡβικῆς συμφύσεως.

4) Τὸ *ὀπίσθιον χεῖλος*, ἐφ' οὗ διακριτέα: α') ἡ *ὀπισθία ἄνω λαγόνιος ἄκανθα*· β') κάτωθεν ταύτης ἡ *ὀπισθία ἀνώνυμος* ἢ *λαγόνιος ἐντομή*· γ') ἡ *ὀπισθία κάτω λαγόνιος ἄκανθα*, ἧς ἡ ἔσω ἐπιφάνεια περικεχονδρωμένη ἀνήκει εἰς τὴν *ὠοειδῆ ἐπιφάνειαν*, τὴν συντασσομένην μετὰ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ· δ') ἡ *μείζων ἰσχιακὴ ἐντομή*, βαθεῖα καὶ μεγάλη, ἥτις διὰ τοῦ ἰσχιοϊεροῦ συνδέσμου μεταβάλλεται εἰς τὸ *μεῖζον ἰσχιακὸν τρῆμα* (δι' οὗ ἐξέρχονται τῆς πυέλου ὁ πυραμοειδὴς μῦς, ἀγγεῖα, νεῦρα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἰσχιακὸν νεῦρον)· ε') ἡ *ἰσχιακὴ ἄκανθα*· στ') ὑπὸ ταύτην ἡ *ἐλάσσων ἰσχιακὴ ἐντομή*, τελευτῶσα ζ') εἰς τὸ *ἰσχιακὸν κύρτωμα*, τὸ ἔρεισμα τοῦ σώματος ἐν τῇ καθίσει.

5) Ἡ *ἔξω ἐπιφάνεια*· αὕτη διῄρηται διὰ τῆς κοτύλης εἰς τὴν ἄνω μοῖραν, ἀνήκουσαν εἰς τὸ λαγόνιον ὀστοῦν, καὶ εἰς τὴν κάτω καὶ πρόσω, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸ ἡβικὸν καὶ τὸ ἰσχιακὸν ὀστοῦν, καὶ διατιτραίνεται ὑπὸ τοῦ θυροειδοῦς τρήματος. Ἡ *κοτύλη*, βαθεῖα ἀρθρικὴ κοιλότης, εἰς ἣν ἐμβαίνει ἡ κεφαλὴ τοῦ μηριαίου ὀστοῦ, περιβάλλεται ὑπὸ χείλους προέχοντος, τῆς *ὀφρύος*, ἥτις διακόπτεται ὑπὸ τριῶν ἐντομῶν, τῆς προσθίας, τῆς ὀπισθίας καὶ τῆς κάτω, ἥτις, κάτω, καλεῖται *κοτυλιαία ἐντομὴ* καὶ κεῖται ἀμέσως ὕπερθεν τοῦ θυροειδοῦς τρήματος. Ἡ κεντρικὴ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐμφανίζει τὸν *κοτυλιαῖον βόθρον*, ἄχονδρον ὄντα καὶ τραχύν, ἐφ' οὗ προσφύεται ὁ στρογγύλος σύνδεσμος τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ, ἡ δὲ περιφερική, περικεχονδρωμένη οὖσα, καλεῖται *μηνοειδὴς ἐπιφάνεια*. Ὕπερθεν τῆς κοτύλης ἐκτείνεται ἡ *λαγόνιος μοῖρα* τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ, ἧς ἡ ἔξω ἐπιφάνεια ἐμφανίζει τὰς δύο τοξοειδεῖς *γλουτιαίας γραμμάς*, δι' ὧν αὕτη διῄρηται εἰς τρεῖς περιοχάς, τὴν *ὀπισθίαν*, τὴν *μέσην* καὶ τὴν *προσθίαν*, χρησιμευούσας εἰς ἔκφυσιν τῶν τριῶν γλουτιαίων μυῶν. Κάτωθεν τῆς κοτύλης ἕπεται ἡ *ἡβοϊσχιακὴ μοῖρα* τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ, καταλαμβανομένη κυρίως ὑπὸ τοῦ *θυροειδοῦς τρήματος*, οὗ τὸ μὲν πρόσθιον ἡμιμόριον ἀποτελεῖται ὑπὸ τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ, τὸ δὲ ὀπίσθιον ὑπὸ τοῦ ἰσχιακοῦ ὀστοῦ. Τὸ ἀφορίζον τὸ τρῆμα τοῦτο χεῖλος εἶναι ὀξύ, πλὴν κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἄνω γωνίαν, τὴν ἐγγὺς τῇ κοτύλῃ, ἔνθα κοιλαινόμενον γίνεται αὐλακωτὸν καὶ καλεῖται *θυροειδὴς αὔλαξ*, ἄγουσα εἰς τὴν θυροειδῆ ἀκρολοφίαν.

6) Ἡ *ἔσω ἐπιφάνεια*, ἐφ' ἧς σημειωτέα· α') ἄνωθεν κατὰ μὲν τὰ δύο πρόσθια τριτημόρια ὁ *λαγόνιος βόθρος*· β') κατὰ δὲ τὸ ὀπίσθιον τριτημόριον ἡ ἀρθρικὴ *ὠοειδὴς ἐπιφάνεια*, συντασσομένη μετὰ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ· γ') ὕπερθεν ταύτης τραχεῖα καὶ ἀνώμαλος ἐπιφάνεια, τὸ *λαγόνιον κύρτωμα*· δ') ἰσοϋψῶς τῷ αὐχένι τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ ἡ ἡμικύκλιος *ἀνώνυμος γραμμὴ* ἢ *λαγονοηβική*, ἥτις ἀρχομένη ἐκ τῶν ἄνω καὶ ὀπίσω ἀπὸ τοῦ προσθίου χείλους τῆς ὠοειδοῦς ἐπιφανείας, φέρεται λοξῶς ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ κάτω, μεταβαίνουσα εἰς τὴν *κτενιαίαν ἀκρολοφίαν* τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ καὶ διὰ ταύτης τελευτῶσα εἰς τὸ ἡβικὸν φῦμα· ε') ὑπὸ τὴν γραμμὴν ταύτην πλατεῖα *τετράπλευρος ἐπιφάνεια*, ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν κοτύλην· στ') κάτωθεν ταύτης τὸ *θυροειδὲς τρῆμα* καὶ ἡ ἔσω ἐπιφάνεια τοῦ κλάδου τοῦ ἡβικοῦ καὶ τοῦ ἰσχιακοῦ ὀστοῦ.

Ὡς πρὸς τὰς ἀρθρώσεις τῆς πυελικῆς ζώνης σημειοῦμεν· α') τὴν *ἡβικὴν σύμφυσιν*, δι' ἧς ἔμπροσθεν τὰ ἀνώνυμα ὀστᾶ συνάπτονται πρὸς ἄλληλα· β') τὴν *ἱερολαγόνιον διάρθρωσιν*, δι' ἧς συντάσσονται ὄπισθεν τὰ ἀνώνυμα ὀστᾶ μετὰ τοῦ ἱεροῦ· γ') τὰς *συνδεσμώσεις*, ἀποτελουμένας ἐκ τῶν ἰσχιοϊερῶν συνδέσμων καὶ δ') ἕνα ἴδιον σύνδεσμον, τὸν *θυροειδῆ ὑμένα*, ὅστις ἀποφράσσει τὸ θυροειδὲς τρῆμα.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

—**ζώνη** ***σκληροκερατοειδὴς ἢ στεφάνη*** *['Ανατομ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ κυκλοτερὴς χώρα, καθ' ἣν ἔνθεν μὲν ὁ ἰνώδης χιτὼν τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ συνάπτεται στενώτερον ἢ ἀλλαχοῦ μετὰ τοῦ ἀγγειώδους χιτῶνος αὐτοῦ (ἀκτινωτοῦ σώματος), ἔνθεν δὲ ὁ κερατοειδὴς ἀφίσταται τῆς ἴριδος, οὗ ἕνεκα ἔνδοθεν τοῦ σκληροκερατοειδοῦς ὁρίου σχηματίζεται ἡ γωνία τῆς ἴριδος (θαλαμικὸς κόλπος), τ. ἔ. ἡ περιφέρεια τοῦ προσθίου θαλάμου. Ἡ χώρα αὕτη εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι κατ' αὐτὴν γίνεται ἡ τομὴ ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐνδοφθαλμίων ἐγχειρήσεων, ἀνατομικῶς δέ, διότι ἐν αὐτῇ κατασκηνοῦσι τρία μορφώματα, ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ θαλαμικοῦ ὑγροῦ, ἤτοι· 1) ὁ κτενοειδὴς σύνδεσμος, ἐπαλείφων τὴν γωνίαν τῆς ἴριδος· 2) τὰ διαστήματα τῆς γωνίας τῆς ἴριδος (φονταναῖος χῶρος), καὶ 3) ὁ φλεβώδης κόλπος, κατασκηνῶν ἐντὸς τῆς σκληροκερατοειδοῦς ζώνης.

Ι. Π.

—**ζώνη** ***σταυροειδὴς*** (ἡ) *['Ιππολ.]*. Καλεῖται οὕτω συνήθως ἡ μελανὴ ταινία, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἀκρωμίου ἢ περιβάλλει τοῦτο καὶ διήκει μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ὠμοπλάτης καὶ ἑκατέρωθεν ταύτης. Συνήθως ἡ ζώνη ἡ σταυροειδὴς ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ὄνους καὶ ἡμιόνους καὶ σπανιώτερον εἰς τοὺς ἵππους.

Δ. Ν. Π.

—**ζώνη** ***σφαιρικὴ*** *[Γεωγρ.]*. Καλεῖται *σφαιρικὴ ζώνη* τὸ τμῆμα τῆς σφαιρικῆς ἐπιφανείας, τὸ περιεχόμενον μεταξὺ δύο κύκλων τῆς σφαίρας, ὧν τὰ ἐπίπεδα εἶναι παράλληλα. Οἱ δύο κύκλοι τῆς σφαίρας εἶναι αἱ βάσεις τῆς σφαιρικῆς ζώνης, ἡ δὲ ἀπόστασις τῶν ἐπιπέδων τῶν κύκλων, τὸ ὕψος αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα ἐὰν ἡ ἡμιπεριφέρεια PABP' στραφῇ περὶ τὴν διάμετρον PP' παράγει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σφαίρας, τὸ δὲ τυχὸν αὐτῆς τόξον AB σφαιρικὴν ζώνην, τῆς ὁποίας βάσεις εἶναι οἱ κύκλοι ΑΓ, ΒΔ, οἱ ὑπὸ τῶν σημείων Α καὶ Β γραφόμενοι, ὕψος δὲ ἡ προβολὴ ΓΔ τοῦ τόξου AB ἐπὶ τὴν διάμετρον PP'.

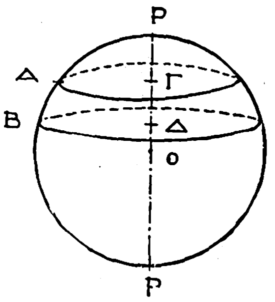

Τὸ ἐμβαδὸν μιᾶς σφαιρικῆς ζώνης εἶναι, ἐξ ὁρισμοῦ, τὸ ὅριον, πρὸς τὸ ὁποῖον τείνει τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς παραγομένης κατὰ τὴν στροφὴν περὶ τὴν διάμετρον PP' ὑπὸ τεθλασμένης γραμμῆς ἐγγεγραμμένης ἐντὸς τοῦ τόξου AB, ὅταν αἱ πλευραὶ αὐτῆς τείνωσι πρὸς τὸ μηδὲν (ἐνῷ τὸ πλῆθος αὐτῶν αὐξάνει ἀπεριορίστως). Ἂν καλέσωμεν E τὸ ἐμβαδὸν τῆς σφαιρικῆς ζώνης, ΓΔ=Υ τὸ ὕψος αὐτῆς, R τὴν ἀκτῖνα τοῦ τόξου AB, δηλαδὴ τὴν ἀκτῖνα τῆς σφαίρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἡ σφαιρικὴ ζώνη, καὶ ε τὸ ἐμβαδὸν τὸ παραγόμενον ὑπὸ τῆς τεθλασμένης γραμμῆς τῆς ἐγγεγραμμένης ἐντὸς τοῦ τόξου AB, α τὸ ἀπόστημα αὐτῆς, ἔχομεν, ἐπειδὴ ἡ προβολὴ τῆς τεθλασμένης γραμμῆς ἐπὶ τὴν PP' εἶναι ἐπίσης Υ, $\varepsilon = Y \cdot 2\pi\alpha$, ὅταν δὲ αἱ πλευραὶ αὐτῆς τείνουν πρὸς τὸ μηδέν, τότε τὸ ε τείνει πρὸς τὸ E καὶ τὸ α πρὸς τὸ R καὶ ἔχομεν ὅτι: $E = Y \cdot 2\pi R$. Ἐκ τοῦ τύπου τούτου ἕπεται τὸ ἑξῆς πόρισμα: Δύο ζῶναι ἀνήκουσαι εἰς ἴσας σφαίρας ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας λόγον ἴσον μὲ τὸν λόγον τῶν ὑψῶν των καὶ ἑπομένως ὅταν καὶ τὰ ὕψη αὐτῶν εἶναι ἴσα, αὗται εἶναι ἰσοδύναμοι.

Σ. ΜΥΛΛΕΡ-ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

— **ζώνη** ***σφηνώσεως*** *[Πυροβολ.]*. Καλεῖται *ζώνη σφηνώσεως* ἡ πρὸς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ κυλινδρικοῦ μέρους τῆς ὀβίδος προσαρμοζομένη μεταλλικὴ ζώνη, ἥτις στερρῶς συνδεομένη πρὸς τὸ βλῆμα καὶ εἰσχωροῦσα ἐντὸς τῶν αὐλακίων τοῦ πυροβόλου ἀναγκάζει τὸ βλῆμα νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην περιστροφικὴν κίνησιν. Τὸ μέσον τοῦτο, τοῦ διὰ μεταλλικῆς ζώνης ἐξαναγκασμοῦ τοῦ βλήματος εἰς περιστροφικὴν κίνησιν, ἀνήκει εἰς τὸν δι' αὐξήσεως τῆς διαμέτρου μερῶν τινων τοῦ βλήματος τρόπον. Λαμβάνουσα οὕτω ἀπὸ κατασκευῆς ἡ ζώνη σφηνώσεως διάμετρον μεγαλυτέραν τῆς κατὰ τὸ τμῆμα τῆς προσαρμογῆς αὐτῆς διαμέτρου τοῦ βλήματος, πλὴν τοῦ κυριώδους αὐτῆς προορισμοῦ, τῆς μεταδόσεως δηλονότι εἰς τὸ βλῆμα περιστροφικῆς κινήσεως, ἐνεργεῖ ἀγαθοποιῶς καὶ πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις. Οὕτω στηριζομένη κατὰ τὴν γέμισιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν αὐλακίων καθορίζει διὰ τὸ βλῆμα τὴν θέσιν τῆς γεμίσεως· ἐρειδομένη ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς θαλάμης δίδει κεντρικὴν κατ' ἄξονα θέσιν εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τοῦ βλήματος· καὶ τέλος εἰσχωρουσῶν τῶν μὲν ραβδώσεων τοῦ σωλῆνος τοῦ πυροβόλου ἐν αὐτῇ, ταύτης δὲ ἐντὸς τῶν αὐλακίων τοῦ σωλῆνος, συντελεῖται ἡ ἔμφραξις καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς πρὸς τὰ πρόσω διαφυγῆς τῶν ἐκ τῆς κατακαύσεως τῆς πυρίτιδος παραγομένων ἀερίων. Ἐξεταστέα ὅθεν ἡ ὕλη, ἐξ ἧς κατασκευάζονται αἱ ζῶναι σφηνώσεως, ἡ θέσις καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, τὸ σχῆμα καὶ ἡ διάμετρος, καὶ τέλος ὁ τρόπος τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βλήματος.

Ὕλη. Ὁ ἐξ ἠλεκτρολύσεως προερχόμενος χαλκός, βαθμοῦ καθαρότητος 99,5%, παρουσιάζει τὰ μείζονα πλεονεκτήματα ἵνα γίνῃ γενικῶς ἀποδεκτός· ἀρκούντως μαλακός, ὥστε ἀφ' ἑνὸς νὰ εἰσχωρῶσιν αἱ ραβδώσεις ἐντὸς τῆς ζώνης καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ προξενῇ φθοράς, κέκτηται ἐξ ἄλλου ἱκανὴν συνεκτικότητα, ὥστε νὰ μὴ προβάλλῃ ὁ κίνδυνος τοῦ ψαλλιδισμοῦ αὐτῆς.

Θέσις — Ἀριθμός. Ἡ θέσις τῆς ζώνης σφηνώσεως ἐπὶ τοῦ βλήματος καθορίζεται ἐκ πείρας, ἐπειδὴ δὲ ἡ δημιουργία ἐγκαθίσεως ἐπὶ τοῦ κορμοῦ συνεπιφέρει μείωσιν τοῦ πάχους τῶν τοιχωμάτων καὶ συνεπῶς μείωσιν τῆς ἀντοχῆς τούτων, ἐνδείκνυται ἡ ὅσον ἔνεστι πρὸς τὸ πυθμένιον τοῦ βλήματος, ὅπου καὶ τὰ τοιχώματα ἰσχυρότερα, τοποθέτησις ταύτης. Ἡ ἀπὸ τούτου ἀπόστασις τῆς ἐγκαθίσεως, ἀνερχομένης εἰς $^6/_{10}$ τοῦ διαμετρήματος περίπου εἰς τὰ κυλινδροειδῆ βλήματα, φθάνει τὰ $^8/_{10}$ τοῦ διαμετρήματος εἰς τὰ κυλινδροκωνικὰ τοιαῦτα (σχ. 1). Βλήματά τινα κατασκευάζονται μετὰ δύο ζωνῶν σφηνώσεως, τῆς αὐτῆς ἢ διαφόρου διαμέτρου (σχ. 2)· ἡ συνύπαρξις δὲ

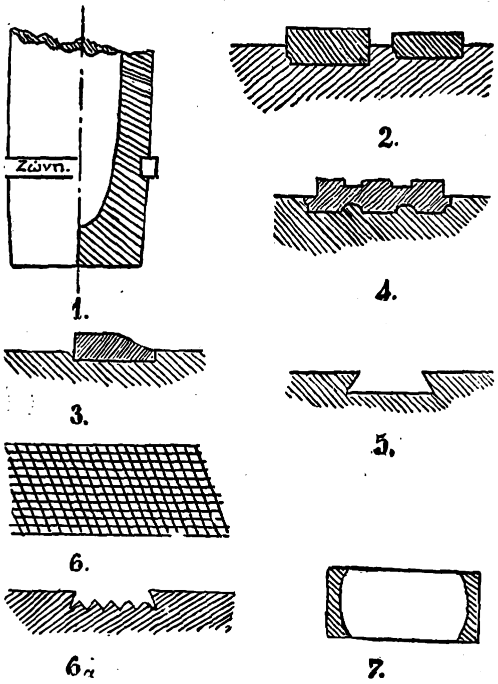

Σχ. 1. *Πυθμένιον ὀβίδος*. — Σχ. 2, 3, 4. *Κορμὸς βλήματος*. — Σχ. 5. *Κορμός*. — Σχ. 6. *Πυθμὴν ἐγκαθίσεως*.—Σχ. 6α. *Τομὴ ἐγκαθίσεως*.—Σχ. 7. *Δακτύλιος ζώνης*.

τούτων ρυθμίζει κάλλιον τὴν ἐν τῷ κοίλῳ κίνησιν τοῦ βλήματος, ἐλαττουμένων πως καὶ τῶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν βολῆς τῶν αὐλακίων ἀναπτυσσομένων πιέσεων. Βλήματα φέροντα δύο ζώνας τῆς αὐτῆς διαμέτρου βάλλονται μόνον ὑπὸ πυροβόλων σταθεροῦ ἑλιγμοῦ· εἰς ζώνας διαφόρου διαμέτρου, ἡ μὲν μεγαλυτέρας τοιαύτης εἰσχωρεῖ ἐντὸς τῶν αὐλακίων, ἡ δὲ μικροτέρας καθοδηγεῖ τὸ βλῆμα ἐν τῷ κοίλῳ.

Σχῆμα—Διάμετρος. Αἱ ζῶναι σφηνώσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρουσιάζουσι σχῆμα κυλινδρικὸν μὲν εἰς τὸ πρὸς τὸ πυθμένιον τοῦ βλήματος τμῆμα, κολουροκωνικὸν δὲ πρὸς τὸ πρόσθιον τμῆμα, συνεχόμενον πρὸς τὸ κυλινδρικὸν (σχ. 3). Τὸ σχῆμα τοῦτο δίδεται, ὅπως ἡ κατὰ τὴν βολὴν κροῦσις τοῦ βλήματος ἐπὶ τοῦ κώνου συναρμογῆς καθίσταται ἠπιωτέρα καὶ ἡ σφήνωσις προοδευτική. Πολλάκις ἡ ζώνη σφηνώσεως φέρει ἓν ἢ πλειότερα αὐλάκια περιφερειακά, ἅτινα ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐχεραίνουσι τὴν εἰσχώρησιν τῶν ραβδώσεων τοῦ πυροβόλου ἐν τῇ ζώνῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ ἐντιθεμένου λίπους ἀπαλύνουσι τὰς ἐν τῷ κοίλῳ τριβὰς (σχ. 4). Ἡ διάμετρος τῆς ζώνης σφηνώσεως εἶναι κατ' ἀρχὴν μεγαλυτέρα τῆς τοῦ πυροβόλου, τῆς διαφορᾶς ταύτης αὐξανούσης μετὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ διαμετρήματος· πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μὴ πρὸς τὰ πρόσω διαφυγῆς ἀερίων τῆς πυρίτιδος, ἡ διάμετρος τῆς ζώνης εἶναι κατὰ δέκατά τινα τοῦ χιλιοστομέτρου μεγαλυτέρα τοῦ διαμετρήματος τοῦ πυροβόλου μετρουμένου εἰς τὸ βάθος τῶν αὐλακίων.

Προσαρμογὴ τῆς ζώνης ἐπὶ τοῦ βλήματος. Ἡ μετὰ τοῦ βλήματος σύνθεσις τῆς ζώνης δέον νὰ ᾖ τοιαύτη, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παρακολουθῇ τὸ βλῆμα κατὰ τὴν ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ πυροβόλου μεταβατικὴν αὐτοῦ κίνησιν, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἀναγκαζομένη εἰς περιστροφὴν ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ εἰσχωρούντων αὐλακίων τοῦ σωλῆνος, νὰ συμπαρασύρῃ τὸ βλῆμα εἰς τὴν περιστροφὴν ταύτην ἄνευ ὀλισθήσεως μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ ἐπίτευξις τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχήματος τῆς ἐπὶ τοῦ βλήματος ἐγκαθίσεως τῆς ζώνης καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς προσαρμογῆς.

Ἡ ἐγκάθισις τῆς ζώνης δύναται νὰ ᾖ τομῆς ὀρθογωνίου (σχ. 2.), τὸ σχῆμα ὅμως τῆς χελιδονουρᾶς προσφέρεται κάλλιον· τὸ βάθος αὐτῆς δέον νὰ ᾖ κατὰ τὸ δυνατὸν (σχ. 5) μικρότερον, ὅπως μὴ ἐξασθενῶνται τὰ τοιχώματα τοῦ βλήματος. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μετὰ τοῦ βλήματος συμφύσεως τῆς ζώνης χαράσσονται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ πυθμένος τῆς ἐγκαθίσεως αὐτῆς βαθέα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χαράγματα (σχ. 6). Ἡ προσαρμογὴ τῶν ζωνῶν ἐπὶ τοῦ βλήματος συντε-

Digitized by Google

λεῖται εἴτε διὰ κυλινδρώσεως μόνον, εἰς τὰ μικροῦ διαμετρήματος βλήματα, εἴτε δι' ὑδραυλικῆς πιέσεως. Καὶ διὰ μὲν τὸν πρῶτον τρόπον αἱ χάλκιναι ζῶναι ἑτοιμάζονται εἰς ταινίας μήκους καὶ διατομῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν καταληφθησομένην θέσιν· μηχάνημα μορφῆς τόρνου περιστρέφει τὸ βλῆμα, καθ' ὃν χρόνον ἄνωθεν τούτου στρέφεται κατ' ἄξονα παράλληλον κύλινδρος χθαμαλός, πιέζων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βλήματος τὴν χαλκίνην ταινίαν, πληροῦσαν οὕτω τὴν ἐγκάθισιν αὐτῆς· ἡ κατόπιν τόρνευσις δίδει τὴν τελικὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τῆς ζώνης. Κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, τὸν τῆς ὑδραυλικῆς πιέσεως, ὁ διὰ τὰς ζώνας χαλκὸς λαμβάνει δι' ὁλκίσεως σχῆμα σωλῆνος, διαμέτρου ἀναλόγου πρὸς τὴν χρῆσιν, καὶ ἐκ τούτου ἀποκόπτεται διὰ τόρνου δακτύλιον· οὗτοι τιθέμενοι περὶ τὴν ἐγκάθισιν τῆς ζώνης, τοῦ βλήματος τεθειμένου ἤδη εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ ὑδραυλικῷ πιεστηρίῳ, ἀναγκάζονται διὰ τούτου νὰ πληρώσωσι τὰς προειργασμένας ἐγκαθίσεις· ὁσάκις ἡ ζώνη ἔχει σημαντικὸν σχετικῶς πλάτος, οἱ δακτύλιοι κοιλοῦνται ἐσωτερικῶς διὰ τορνεύσεως, ὅπως κάλλιον καὶ ἀσφαλέστερον εἰσέρχωνται εἰς τὰς γωνίας τῶν ἐγκαθίσεων (σχ. 7).

Πλὴν τῆς ζώνης σφηνώσεως ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ βλήματος ἡ *ζώνη ἐρείσματος*, ἢ τὸ *ὄγκωμα ἐρείσματος*. Διὰ τῆς ζώνης ταύτης ἀπὸ χαλκοῦ ἢ τῆς πε有ιφερικῆς ἐξοχῆς ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου τοῦ κορμοῦ, οὕτως ὥστε ἡ διάμετρος νὰ ᾖ κατὰ μικρὸν ἐλάσσων τῆς τοῦ πυροβόλου ἐπὶ τῶν αὐλακίων, τιθεμένης ἀμέσως ὑπὸ τὸ ᾠοειδὲς τμῆμα τοῦ βλήματος, ἐπιδιώκεται ἡ ἀποτροπὴ λικνιστικῶν κινήσεων τοῦ βλήματος κατὰ τὴν ἐν τῷ κοίλῳ διαδρομὴν αὐτοῦ, αἵτινες ἐξασκοῦσι βλαβερὰν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἀέρι κινήσεως αὐτοῦ, ἄρα ἐπὶ τῆς ἀκριβείας τῆς βολῆς. Ὅσον ἡ ἀπόστασις ὁδηγήσεως, τουτέστιν ἡ μεταξὺ ζώνης σφηνώσεως καὶ ζώνης ἢ ὀγκώματος ἐρείσματος ἐπὶ τοῦ βλήματος εἶναι μεγαλυτέρα, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κίνησις τούτου ἔσται κανονικωτέρα. Ἐλαττωθείσης ἀναγκαστικῶς τῆς ἀποστάσεως ταύτης διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν κυλινδροκωνικῶν βλημάτων, αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ζωνῶν σφηνώσεως, καὶ δὴ εἰς τὰ μεγάλου διαμετρήματος βλήματα, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν τῷ κοίλῳ κατ' ἄξονα κινήσεως τοῦ βλήματος. Αἱ ζῶναι σφηνώσεως, ἔχουσαι τοιαύτην σημασίαν καὶ πολλαπλᾶς ἀποστολάς, δέον νὰ προφυλάσσωνται μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας καὶ δὴ κατὰ τοὺς χειρισμοὺς καὶ μεταφοράς, ὅπως μὴ ἐπέρχωνται παραμορφώσεις ἐκ κρούσεων· πρὸ τῆς βολῆς ἐλέγχονται αὗται. Ὡς μόνον μειονέκτημα παρουσιαζόμενον ὑπὸ τῶν ζωνῶν σφηνώσεως εἶναι ἡ *ἐπιχάλκωσις τοῦ κ ίλου*. Κ. Γ. ΓΚΙΤΑΡΑΚΟΣ

ζώνη *σωτηρίας* [*Ναυτ.*]. Περιστήθιον ἐξ ὑφάσματος ἁπαλοῦ, ἀλλὰ στερεωτάτου καὶ ἀδιαβρόχου, ἔχον θυλάκους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐντίθεται φελλὸς εἰς τρίμματα ἢ εἰς τεμάχια καὶ οἱ ὁποῖοι περιρράπτονται μετὰ τοῦτο. Φερομένη ὡς τὰ ὑποκάμισα τῶν γυναικῶν μετὰ λωρίδων ἀρτήσεως ἀπὸ τῶν ὤμων (σχ. 1 καὶ 3), ἢ ὡς τὰ περιστήθια ἐσωκάρδια (γιλέκα) τῶν ἀνδρῶν (σχ. 2) καὶ περιδενομένη διὰ ζώνης, ἀποτελεῖ ἄριστον μέσον σωτηρίας τῶν ἐπιβατῶν πλοίου διατρέχοντος κίνδυνον καταποντισμοῦ, πολὺ τελειότερον ἢ τὸ κυκλικὸν σωσίβιον· δι' ὃ καὶ πάντων τῶν κρατῶν οἱ κανονισμοὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐπιβατῶν πλοίων θαλάσσης, λιμνῶν καὶ ποταμῶν ἐπιβάλλουσι τὴν τοποθέτησιν μιᾶς ζώνης εἰς πᾶν ἄγκλιμα (κουκέττα) καὶ τὴν εὐκόλου λύσεως πρόσδεσιν τοιούτων εἰς διάφορα τοῦ πλοίου μέρη. Κατασκευάζονται δὲ τοιαῦται ζῶναι καὶ ἐξ ἐλαστικοῦ, ἀποκτῶσαι δὲ πλευστότητα δι' ἐμφυσήσεως ἀέρος ἐντὸς θυλάκων (σχ. 3) μετὰ βαλβίδων. Αἱ τοιαῦται ὅμως ζῶναι δὲν εἶναι ὑποχρεωτικαί, τῶν ειδικῶν κανονισμῶν (regulation life preserver) ὑποχρεούντων τὰ πλοῖα διὰ μόνας τὰς μετὰ φελλοῦ, αἵτινες δέον νὰ ὑπάρχωσιν εἰς δύο μεγέθη, δι' ἄνδρας καὶ παιδία. Αἱ ζῶναι δέον νὰ ἐπιθεωροῦνται ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν λιμενικῶν ἀρχῶν, σφραγιζόμεναι ἐὰν εἶναι κατάλληλοι πρὸς χρῆσιν ἢ καταστρεφόμεναι ἐὰν δὲ ἐκρίνοντο τοιαῦται.

Σχ 1.

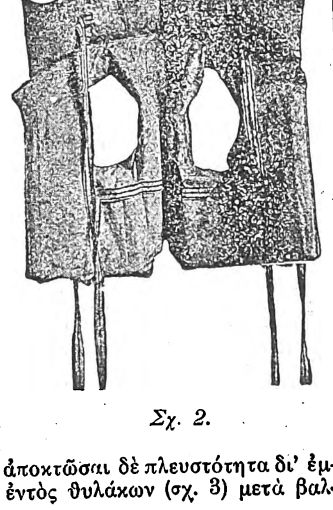

Σχ. 2.

Σχ. 3.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **ζώνη *τετιτανωμένη***, ἢ ***σημεῖον τιτανώσεως*** [*Ἀνατομ.*]. Τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἐνδοχονδρίου ὀστεώσεως τῶν χονδρογενῶν ὀστῶν, τὸ τῆς τιτανώσεως, ὅπερ ἄρχεται διὰ τῆς ἐναποθέσεως τιτανικῶν ἁλάτων κατὰ πρῶτον ἐγγὺς καὶ πέριξ τῶν ἐλύτρων τῶν χονδρικῶν κυττάρων, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ μεταξὺ τῶν ἐλύτρων μεσοκυτταρίῳ οὐσίᾳ, ἧς τὴν ὑποκυανίζουσαν ὄψιν μεταβάλλουσιν εἰς φαιὰν ὕπωχρον. Ι. Π.

— **ζώνη *τιμία*** [*Χριστ. Ἀρχ.*]· βλ. λ. *τιμία* ζώνη.

— **ζώνη *τροπικὴ*** [*Μετεωρ. - Κλιματ.*]· βλ. λ. *ζῶναι* τῆς Γῆς.

— **ζώνη *ὑγειονομικὴ*** [*Ὑγιειν.*]. Σειρὰ σταθμῶν στρατιωτικῶν ὑγειονομικῶν, οἵτινες ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἐτοποθετοῦντο κατὰ τὰ μεθόρια χώρας τινός, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς δι' ἀποκλεισμοῦ παρακωλύσεως τῆς διὰ ξηρᾶς εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν λοιμωδῶν νοσημάτων, ἐνδημούντων ἔξωθεν ταύτης. Ἐπειδὴ δ' ὅμως διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου ἢ διὰ τῆς ἐπί τινα χρόνον παραμονῆς τῶν διαβατῶν παρὰ τὴν μεθόριον ὑπὸ παρατήρησιν διεκόπτετο πᾶσα συγκοινωνία, ἀπέβαινε δ' ἄλλως ὁ τρόπος οὗτος τῆς προφυλάξεως οὐ μόνον ἀνεφάρμοστος καὶ ἀλυσιτελής, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος διά τε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνιῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν διεθνῶν συνδιασκέψεων, ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις τῶν ταξιδιωτῶν κατὰ τὴν μεθόριον. Κατὰ ταύτην οἱ μὲν ὑγιεῖς ἐλευθεροκοινωνοῦσιν ἢ τὸ πολὺ ἐπιβάλλεται αὐτοῖς ἐπί τινας ἡμέρας ὑγειονομικὴ ἐπίσκεψις, ἐκτελουμένη ἐν τῷ τόπῳ τῆς ὁριστικῆς διαμονῆς αὐτῶν ὑπὸ ὑγειονομικοῦ ἰατροῦ, ἂν δέ τις εὑρεθῇ πάσχων, ἀπομονοῦται οὗτος πάραυτα, ἀπολυμαινομένων καὶ τῶν ἀποσκευῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τῆς χρησιμοποιηθείσης ἁμάξης, συνήθους ἢ σιδηροδρομικῆς. Πρὸς παρακώλυσιν τῆς διὰ θαλάσσης εἰσβολῆς τῆς χολέρας, τῆς πανώλους, τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου καὶ τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν λιμένων ἀπὸ τῶν ἐκ μεμολυσμένων μερῶν προερχομένων πλοίων, καὶ πρὸς τοῦτο τὰ πλοῖα διατηροῦνται ἐν καθάρσει ἐπὶ ὡρισμένων μερῶν, ἅπερ καλοῦνται *λοιμοκαθαρτήρια*, ἔχοντα οἰκήματα, νοσοκομεῖον, ἀπολυμαντήριον, μικροβιολογικὸν ἐργαστήριον κλπ., ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος οὗτος τῆς διὰ θαλάσσης παρακωλύσεως τῶν λοιμωδῶν τούτων νόσων οὐ μόνον δὲν ἄγει εἰς πρακτικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ καὶ μεγάλως δυσχεραίνει τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν· διὸ τὰ διάφορα κράτη ἐφαρμόζουσι τανῦν μέτρα κανονισθέντα ὑπὸ διεθνῶν ὑγειονομικῶν συνδιασκέψεων.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— **ζώνη *ᾠαρίου διαφανὴς*** [*Ἀνατομ.*]. Διαφανὲς καὶ γραμμωτὸν ὑμένιον, δι' οὗ τὸ ᾠάριον τῆς ἐνήβου γυναικὸς χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ᾠοφόρου δίσκου (τοῦ ἀκτινωτοῦ στεφάνου). Διελαύνεται ἡ ζώνη αὕτη ὑπὸ σωληναρίων, δι' ὧν εἰσδύονται ἀποφυάδες τῶν κυττάρων τοῦ ἀκτινωτοῦ στεφάνου μέχρις ἐντὸς τοῦ ᾠαρίου, προσκομίζουσαι εἰς τοῦτο θρεπτικὸν ὑλικόν. Ι. Π.

— **ζώνη *ὠμικὴ*** [*Ἀνατομ.*]. Διὰ τῆς ὠμικῆς ζώνης συνάπτεται ὁ σκελετὸς τοῦ ἄνω κώλου πρὸς τὸν τοῦ κορμοῦ. Ἀποτελεῖται δ' ἡ ὠμικὴ ζώνη ἑκατέρωθεν ἐκ δύο ὀστῶν, τῆς κλειδός, κειμένης ἔμπροσθεν, καὶ τῆς ὠμοπλάτης, κειμένης ὄπισθεν. Τὰ δύο ταῦτα ὀστᾶ, συνδεόμενα ἑκατέρωθεν κατὰ τὰ ἔξω ἄκρα αὐτῶν, ἀποτελοῦσι δύο ἡμικρίκια, δίκην ἀτελοῦς ζώνης, ἥτις συμπληροῦται ἔμπροσθεν μὲν ὑπὸ τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου, ὄπισθεν δέ, ἄκλειστος οὖσα, συμπληροῦται ὑπὸ μυῶν, δι' ὧν συνδέεται πρὸς τὴν ῥάχιν. Συντάσσονται δὲ τὰ ὀστᾶ τῆς ὠμικῆς ζώνης πρὸς ἄλληλα μὲν διὰ τῆς ἀκρωμιοκλειδικῆς διαρθρώσεως καὶ διὰ τῆς κορακοκλειδικῆς συνδεσμώσεως, πρὸς τὸν σκελετὸν δὲ τοῦ κορμοῦ διὰ τῆς στερνοκλειδικῆς διαρθρώσεως. Ι.Π.

Ζώνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῶν Κικόνων ἐπὶ τῆς θρᾳκικῆς παραλίας. Ταύτην ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (VII, 59) μετὰ τῆς Σάλης, ὅπου κατέπλευσεν ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου χάριν ἀναπαύσεως. Ἡ Ζώνη μετὰ τῆς Σάλης καὶ Μεσημβρίας ἦσαν ἀποικίαι Σαμοθρᾴκων, τὰς ὁποίας ὁ Ἡρόδοτος (VII, 108) ὀνομάζει «Σαμοθρηΐκια τείχεα». Ἐνταῦθα κατὰ τὸν Πομπώνιον Μέλαν (II, 28) ὁ Ὀρφεὺς διὰ τῆς λύρας του συνεκίνει ζῷα, δάση καὶ ποταμούς. Α. Θ. Σ.

— **Ζώνη** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 375. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζουνάτι*.

— **Ζώνη** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βοΐου (τέως Ἀνασελίτσης) τοῦ νομοῦ Κοζάνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 451. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ζάντσικον*.

ζωνηφόρος (ὁ) (Zonephorus) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σπαριδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰαπωνίας. Δ. Ν. Π.

Ζωνιανὰ [*Γεωγρ.*]. Ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτοικοι (1928) 728. Τὸ χωρίον φέρει καὶ τὴν ὀνομασίαν *Ζοῦ-τὸ-Λάκκο*, ἥτις θεωρεῖται προερχομένη ἐκ τοῦ Διὸς-Λάκκος. Κεῖται εἰς τὰς βορείους κλιτῦς τῆς Ἴδης, ὅπου καὶ τὸ Ἰδαῖον Ἄντρον καὶ τὸ μέγα ὀροπέδιον Νίδα καὶ παρὰ τὸ χωρίον Ἀξός. Ε. Γ.

ζωνικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζώνην.

ζωνίτης (ὁ) (Zonites) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φλυκταινοειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κανθαριδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μὲ κεραίας μακράς, νηματοειδεῖς, ῥύγχος προβοσκιδοειδές, σχεδὸν τετραγωνικόν, σιαγόνας κερατοειδεῖς, τριγωνικάς, κεφαλὴν καρδιόμορφον, σῶμα ἀρκετὰ ἁπαλόν, σχεδὸν κυλινδρικὸν καὶ πόδας ἐπιμήκεις. Γνωστὰ πολλὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Δ. Ν. Π.

ζωνιχθὺς (ὁ) (Zonichtys) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκομβριδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θαλασσῶν τῶν τροπικῶν χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ζωννύω καὶ ***ζώννυμι***, κοιν. *ζώνω*, ἀόρ. ἔζωσα—*ἐζώσθην*, παθ. μετχ. *ἐζωσμένος*· περιβάλλω τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης: «ζῶσέ με» φόρεσέ μου τὴ ζώνη, «ἔζωσε τὸ σπαθί του ἀνάποδα»· ‖ παθ. *ζώνομαι*· φορῶ τὴν ζώνην μου, σφίγγω τὴ μέση μου: «ζώσου καὶ τρέξε», «ζώστηκα μὲ τὸ σχοινί»· ‖ μεταφ. περιβάλλω, περικυκλῶ: «τὸν ἔζωσαν οἱ φωτιὲς καὶ δὲ μπόρεσε νὰ φύγῃ», «τὰ ἀποσπάσματα ἔζωσαν τοὺς ληστάς»· ‖ «ἔζωσαν τὴν ἐκκλησίαν» περιέδεσαν τὴν ἐκκλησίαν μὲ νῆμα κεκηρωμένον, κοιν. *ψυχοκέρι*· ‖ φρ. «τὸν ἔζωσαν τὰ φίδια» συνῃσθάνθη τὸν κίνδυνον, ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ. Β. Φ.

ζωνοειδὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ζώνην, ὁ ἔχων σχῆμα ζώνης.

ζωνοποιὸς (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ποιῶν ζώνας, ὁ κατασκευαστὴς ζωνῶν.

ζωνοσκώληκες (οἱ) (Annelides) [*Ζῳολ.*]. Ἄθροισμα σκωλήκων, περιλαμβάνον ζῷα μὲ σῶμα ἐπιμήκες, φέρον περιοισοφάγιον κρίκον, πλῆθος κοιλιακῶν γαγγλίων καὶ πολύπλοκον ἀγγειῶδες σύστημα. Οἱ περισσότεροι φέρουσιν ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν εἴδει μικροτάτων στιγμάτων καὶ λεπτὰς νηματοειδεῖς κεραίας, κατὰ δὲ τὴν κοιλίαν ἀποφύσεις κεκαλυμμένας ὑπὸ σμηρίγγων ἢ τριχῶν. Ἀναπνέουσι διὰ βραγχίων καὶ οἱ περισσότεροι τούτων εἶναι ὑδρόβιοι.

Οἱ ζωνοσκώληκες διαιροῦνται εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: τοὺς χαιτόποδας, τοὺς γεφυρίους καὶ τὰς βδέλλας.

Χαιτόποδες. Οὗτοι εἶναι οἱ ἁπλούστεροι τῶν ζωνοσκωλήκων καὶ φέρουσι τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: Ἀρθρώσεις εὐδιακρίτους, φερούσας κατὰ τὰς πλευράς των κινητικὰς τρίχας, κοιλότητα σώματος εὐρεῖαν καὶ ζεῦγος νεφριδίων ἐν ἑκάστῃ ἀρθρώσει. Ὑποδιαιροῦνται εἰς *πολυχαίτας* καὶ *ὀλιγοχαίτας*. Οἱ πολυχαῖται εἰς *πλανωμένους* καὶ *στασίμους* καὶ οἱ ὀλιγοχαῖται εἰς *γαιοσκώληκας* καὶ εἰς *ὑδροσκώληκας* ἢ *τελματοσκώληκας*. Αἱ ἀρθρώσεις τῶν σκωλήκων τούτων οὐδόλως διακρίνονται, τὸ δὲ σῶμά των φέρει χιτινώδους συστάσεως κινητικὰ νημάτια. Ὑποδιαιροῦνται εἰς *γεφυρίους ὡπλισμένους* καὶ *γεφυρίους ἀνόπλους*.

Βδέλλαι. Τὸ σῶμά των φέρει δύο σικύας (βεντούζας), μίαν κατὰ τὸ στόμα καὶ ἑτέραν κατὰ τὴν ἕδραν, αἱ δὲ ἀρθρώσεις αὐτῶν εἶναι εὐδιάκριτοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Ὑποδιαιροῦνται εἰς *ῥυγχοβδέλλας* καὶ εἰς *γναθοβδέλλας*. Δ. Ν. Π.

ζωνοσκώληξ (ὁ) [*Ζῳολ.*]· βλ. *ζωνοσκώληκες*.

ζωνουρίδαι (οἱ) (Zonuridae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων*, περι-

Digitized by Google

λαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον, *ζώνουρος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζώνουρος (ὁ) (Zonurus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ζωνουριδῶν*, περιλαμβάνον σαύρους μετρίου μεγέθους, ἰθαγενεῖς τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ζωνοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων ζώνην ἢ ζώνας, ὁ φέρων χρωματιστὰς ζώνας.

ζωντάνευμα (τό)· τὸ νὰ γίνῃ τις πάλιν ζωντανός, ἀναβίωσις, ἐπάνοδος εἰς τὴν ζωήν, ζωογόνησις.

ζωντανεύω, *ἀόρ.* *ἐζωντάνεψα*· δημοτ., γίνομαι πάλιν ζωντανός, ἀναζῶ, ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ζωήν: «ἀπέθανε καὶ ζωντάνεψε πάλι»· || ζωογονοῦμαι, ἐνδυναμοῦμαι, ἀναλαμβάνω ἐκ τῆς ἀσθενείας, συνέρχομαι ἐκ τοῦ φόβου· || μεταβ. ἐπαναφέρω τινὰ εἰς τὴν ζωήν, κάμνω τινὰ νὰ ἀναλάβῃ σωματικῶς ἢ ψυχικῶς, ζωογονῶ.

ζωντανός, *—ή,* *—όν*· ὁ ζῶν, ὁ ἐν τῇ ζωῇ: «ζωντανος εἶναι ἢ πεθαμένος; », «ἀκόμα ζωντανὸς εἶναι», κατάρ. «ζωντανὸ νὰ σὲ θάψουν»· || μεταφ. ζωηρός, δραστήριος: «ζωντανὸς ἄνθρωπος, —νέος»· || «ζωντανὰ ψάρια» καθ' ὑπερβολήν, πρόσφατα, φρέσκα· || ἐπὶ ἐδεσμάτων, ὁ μὴ καλῶς ἑψηθείς: «τὸ κρέας εἶναι ζωντανὸ ἀκόμη, δὲν ἔβρασε»· || *ζωντανὰ* (τὰ) ὡς οὐσ., τὰ κατοικίδια ζῷα: «ἔχω τὰ ζωντανά μου νηστικὰ» (ἀπὸ τοῦ *ζῶντα*: «᾽ς τὰ ζῶντά σου καὶ ᾽ς τὸν ἀποθαμό σου» ἐσχηματίσθη τὸ *ζωντανὸς* κατ' ἀναλογίαν ἄλλων ληγόντων εἰς *—νός*). Β. Φ.

ζωντανοχωρισιὰ (ἡ)· οἱονεὶ διάζευξις ζώντων τῶν συζύγων: «ἡ ξενιτειὰ εἶναι ζωντανοχωρισιά».

ζωντίμι (τό)· ζῷον, κτῆνος (ἀπὸ τοῦ *ζωντιμαῖον,* καθὰ *ἀγρίμι* ἀπὸ τοῦ *ἀγριμαῖον*).

ζωντόβολο (τό)· καὶ συνήθως πληθ. *ζωντόβολα* (τά)· τὰ μεγάλα κατοικίδια ζῷα, οἷον οἱ βόες, οἱ ἡμίονοι κττ.· || εἰδικώτερον, ὁ ὄνος· || μεταφ. μωρὸς ἄνθρωπος, ἀνόητος: «αὐτὸς εἶναι ἕνα ζωντόβολο».

ζωντοχῆρος (ὁ), θηλ. *ζωντοχήρα*· χῆρος ζῶντος τοῦ ἑτέρου μέρους, ὁ διεζευγμένος τὴν γυναῖκά του οὖσαν ἐν ζωῇ.

ζώνω, δημοτ. τύπος τοῦ *ζωννύω* (βλ. λ.).

ζωοαιματίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. λ. *αἱμίνη*.

ζῳόβια (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτως ἔντομά τινα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *διπτέρων,* ἅτινα ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ σώματος ἑτέρων ἐντόμων ἢ φυτοφάγων θηλαστικῶν ζῴων. Δ. Ν. Π.

ζῳοβιολογία (ἡ). Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς βιολογίας ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὰς ὀργανικὰς καὶ ψυχικὰς λειτουργίας τῶν ζῴων (βλ. *φυσιολογία [Ζῳολ.]*). Δ. Ν. Π.

ζῳοβιολογικός, *—ή,* *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ζῳοβιολογίαν: «ζῳοβιολογικαὶ μελέται».

ζῳογένεια (ἡ)· ἡ ἐκ ζῴου γένεσις, καταγωγή.

ζῳογενὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἐκ ζῴου γεννηθεὶς ἢ καταγόμενος, ζῳώδης: «τὸ ζῳογενὲς τῆς ψυχῆς μέρος» *(Πλάτ.)*.

ζῳογενικός, *—ή,* *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ζῳογένειαν: «μελέται ζῳογενικαί».

ζῳογεωγραφία (ἡ) *['Εγκυκλ.]*. Ἡ *ζῳογεωγραφία* εἶναι κλάδος τῆς ζῳολογίας ἀσχολούμενος μὲ τὴν διασπορὰν τῶν ζῴων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων αὐτῆς.

Ἕκαστον εἶδος θεωρεῖται προερχόμενον ἐκ δύο προγεννητόρων, ὧν οἱ ἀπόγονοι πολλαπλασιαζόμενοι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν, ὥστε τὸ εἶδος εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ προελθὸν δι' ἀλλεπαλλήλων μεταβολῶν ἐκ προϋπάρξαντος εἴδους, ὅπερ ἐν δεδομένῳ χρόνῳ εὑρέθη ἔν τινι ὡρισμένῳ τόπῳ τῆς γῆς. Ὁ τόπος οὗτος θεωρεῖται ὡς τὸ κέντρον τῆς διασπορᾶς τοῦ εἴδους τούτου. Ἐκ τοῦ τόπου τούτου οἱ ἀπόγονοι τοῦ εἴδους ἀπεμακρύνθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐξέλεξαν πρὸς ἐγκατάστασίν των ἑτέρους τόπους, ὅπου αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ καὶ βιωτικαὶ συνθῆκαι ἦσαν παραπλήσιαι τοῦ τόπου ἔνθα ἐγεννήθησαν. Οὕτως οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νῦν ἐπὶ τῆς γῆς ζώντων ζῴων εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν εἰς ἓν ἢ πλείονα σημεῖα τῆς γῆς. Ἡ γεωγραφικὴ διασπορὰ εἴδους τινὸς δύναται νὰ καταλαμβάνῃ μεγάλας ἐπὶ τῆς γῆς ἐκτάσεις καὶ ἐνίοτε νὰ ἐπεκτείνεται ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Τοῦτο παρατηρεῖται ἰδίως διά τινα πτηνὰ πεπροικισμένα δι' ἰσχυρῶν πτερύγων, ὥστε νὰ δύνανται ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα νὰ ἵπτανται καὶ νὰ ἀντέχωσιν εἰς τὴν μακρὰν ταύτην πτῆσιν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν, τῶν μακροτάρσων καὶ τῶν στεγανοπόδων. Τὰ ζῷα ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καλοῦνται *κοσμοπολιτικά*. Ὁσηνδήποτε ἔκτασιν καὶ ἂν καταλαμβάνῃ ἡ διασπορά, πάντοτε ἔχει ὅρια ἐπεκτάσεως πέριξ τοῦ κέντρου τῆς δασπορᾶς. Ἐνίοτε τὸ κέντρον τῆς διασπορᾶς δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπομεμακρυσμένον τῆς γεωμετρικῆς ζώνης τοῦ τόπου, ὅπως τοῦτο παρετηρήθη μὲ τὸν ἵππον, ὅστις πρῶτον ἀνεφάνη ἐν Ἀμερικῇ, εἶτα μετεφέρθη καὶ ἐνεκλιματίσθη εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον καὶ τέλος ἐξηφανίσθη τελείως ἐκ τῆς Ἀμερικῆς. Κατὰ τὸν Perrier ἡ γεωγραφικὴ διανομὴ τῶν ζῴων ἀποκαλύπτει πλῆθος φαινομένων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν εὐκόλως εἰμὴ ἐὰν παραδεχθῇ τις τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν. Ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς παρατηροῦμεν, ὅτι οὐ μόνον ἕκαστον εἶδος, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ζῳολογικὸν ἄθροισμα, ἑκάστη οἰκογένεια καὶ ἕκαστον γένος, ὅπερ εἶχε πρωταρχικὸν κέντρον διασπορᾶς, διὰ τῆς περαιτέρω καὶ εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα διασπορᾶς μετέβαλε μορφήν, παρήγαγε νέα εἴδη, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ὅμοια πρὸς τὰ προϋπάρξαντα ἢ καὶ τελείως ἀνόμοια.

Τὰ ζῷα διακρίνονται εἰς τέσσαρας μεγάλας κατηγορίας: ζῷα *θαλάσσια*, ζῷα *τῶν γλυκέων ὑδάτων*, ζῷα *χερσαῖα* καὶ ζῷα *ἀερόβια* ἢ *πτερωτά*. Εὐνόητον τυγχάνει ὅτι ὁ τρόπος τῆς διασπορᾶς εἶναι τελείως διάφορος εἰς ἑκάστην τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων κατηγοριῶν. Εἰς τὴν διασπορὰν γενικῶς τῶν ζῴων διακρίνονται οἱ *πρωτογενεῖς* καὶ οἱ *δευτερογενεῖς* συντελεσταὶ τῆς διανομῆς.

I. ***Θαλάσσια ζῷα.*** Ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἤρχισεν ἀναφαινομένη ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὴν θάλασσαν εὑρίσκονται τὰ περισσότερα ζῷα, ὡς καὶ οἱ πρωτογενεῖς ζωϊκοὶ τύποι καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ἀσπονδύλων ζῴων. Πλεῖστα *πρωτόζῳα*, σχεδὸν πάντα τὰ *κοιλεντερωτὰ* καὶ οἱ *σπόγγοι* καὶ γενικῶς πάντα τὰ *ἐχινόδερμα* εἶναι ζῷα θαλάσσια. Ἐπίσης ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐνδιαιτῶνται μέγα πλῆθος *σκωλήκων*, *μαλακίων* καὶ *μαλακοστράκων*, πάντα τὰ *χιτωνοφόρα* καὶ πλεῖστοι ὅσοι *ἰχθύες*. Τέλος μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων σπονδυλωτῶν ἀπαντῶσιν ἑρπετά τινα, ὡς οἱ *ὑδρόφιλοι*, αἱ *θαλάσσιαι χελῶναι* κτλ. καὶ κατὰ κανόνα πάντα τὰ *κήτη* καὶ τὰ *πτερυγιόποδα*. Γενικῶς ἡ θάλασσα δὲν παρουσιάζει ὁμογένειαν ἀναφορικῶς μὲ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Κυρίως ἀπαντῶσιν ἐν τῇ θαλασσίᾳ λεκάνῃ δύο διακεκριμέναι ζῶναι, ἡ *βενθικὴ* καὶ ἡ *παράκτιος* ζώνη. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὰ μεγάλα ὑποθαλάσσια βάθη, ὧν ὁ πυθμὴν εἶναι στερεὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐνδιαιτώμενα ζῷα ἕρπουσιν ἢ βαδίζουσιν. Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὰ ἀβαθῆ ἢ μετρίου βάθους ὕδατα, μὲ βυθὸν ποικίλης συστάσεως καὶ ὅπου τὰ ἐν αὐτῇ ἐνδιαιτώμενα ζῷα νήχονται ἢ ἐπιπολάζουσιν.

Τὸ βάθος παίζει κεφαλαιώδη ρόλον ἐπὶ τῶν θαλασσίων ζῴων τῶν ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ἐνδιαιτωμένων. Τὰ ὕδατα τῆς ἐπιφανείας καὶ τὰ μικροῦ βάθους, διαπερώμενα ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἀφθονοῦσιν εἰς ἐμφάνισιν ἀλγῶν καὶ ἑτέρων φυτικῶν ὀργανισμῶν καὶ ἐπιτρέπουσι τὴν διαμονὴν εἰς ταῦτα πλήθους φυτοφάγων θαλασσίων ζῴων. Αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ διακυμάνσεις γίνονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αἰσθηταὶ καὶ οἱ ποταμοὶ οἵτινες ἐκβάλλουσιν εἰς τὰς θαλάσσας ἐναποθέτουσιν εἰς ταύτας ποικίλον ὑλικὸν ὀργανικῶν οὐσιῶν. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὰ μεγάλα βάθη, ὅπου ἡ ἡσυχία εἶναι ἀπόλυτος, τὸ σκότος ἐπίσης ἀπόλυτον καὶ ἡ θερμοκρασία σταθερά. Ἡ βενθικὴ ζώνη διακρίνεται εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας, τὴν *παράκτιον βενθικὴν* καὶ τὴν *ἀβυσσικὴν βενθικήν*. Τὴν διαχωριστικὴν γραμμὴν μεταξὺ τῆς ἁπλῆς παρακτίου καὶ τῆς βενθικῆς ζώνης ἀποτελεῖ ἡ *πελαγικὴ* ζώνη.

Εἰς τὴν πελαγικὴν ζώνην, ἡ ἐπίδρασις τοῦ βάθους εἶναι μὲν αἰσθητή, ἀλλ' ἐλαχίστη ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως. Ἐν πρώτοις τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ *πλαγκτοῦ*, τῶν μικροτάτων δηλαδη ζωϊκῶν ζώντων ἢ τεθνεώτων ὀργανισμῶν, οἵτινες φέρονται τῇδε κἀκεῖσε ὑπὸ τῶν θαλασσίων ρευμάτων καὶ χρησιμεύουσιν ὡς τροφὴ τῶν θαλασσίων ζῴων, ἀπαντῶνται εἰς τὴν παράκτιον ζώνην. Πολλοὶ φυσιοδῖφαι ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ μέγας ὄγκος τῶν ὑδάτων, ὅστις διαχωρίζει τὴν ἐπιφανειακὴν πελαγικὴν ζώνην ἀπὸ τῆς ἀβυσσικῆς, ἀμοιρεῖ τελείως πλαγκτοῦ, ἂν καὶ ἐπιστοποιήθη ἡ ὕπαρξις πελαγικῆς πανίδος εἰς τὰ βαθέα ὕδατα, ἥτις *βαθυπελαγικὴ πανὶς* ἐκλήθη καὶ ἥτις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς παρουσίας ἰδιορρύθμων ζωϊκῶν μορφῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ἐπιφανειακὴ πελαγικὴ πανὶς δύναται νὰ συγχέηται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μετὰ τῆς βαθυπελαγικῆς πανίδος τῶν μεγάλων βαθῶν. Πολλάκις παρατηρεῖται ὅτι πλείστων θαλασσίων ζῴων τὰ νεογνὰ ζῶσιν ἐν τῇ παρακτίῳ ἢ καὶ τῇ πελαγικῇ ζώνῃ, ὅπου ἀφθονοῦσι τὰ ὑδρόβια φυτὰ καὶ καθίσταται εὐκολωτέρα ἡ εὕρεσις τῆς τροφῆς. Συγκεκριμένως τὰ νεογνὰ τινῶν *ἐχινοδέρμων, κοιλεντερωτῶν, μαλακίων* καὶ *μαλακοστράκων*, ἐνδιαιτῶνται ἐπιπλέοντα κατὰ πολυπληθῆ σμήνη ἐν τῇ πελαγικῇ ζώνῃ, ἄλλοτε κατὰ τὸ ἐπιφανειακὸν θαλάσσιον στρῶμα, καὶ ἄλλοτε εἰς μικρότερα ἢ μεγαλύτερα βάθη, ὁπότε ἀποτελοῦσι τὴν πλαγκτονικὴν βενθικὴν μορφήν. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως αἱ θάλασσαι διαιροῦνται εἰς πέντε ζῳολογικὰς ζώνας, τὰς ἑξῆς:

Ζῶναι	*Τμήματα ζωνῶν*
Βόρειος ζώνη	Ἀρκτικὴ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ (βορ.) Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ (βορ.)
Ἀτλαντικοῦ, τροπικὴ	Ἀνατολικῆς Ἀμερικῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς Μεσογείου.
Ἰνδοειρηνικὴ	
Δυτικοαμερικανικὴ	
Δυτικὴ	Ἀνταρκτική.

II. ***Ζῷα τῶν γλυκέων ὑδάτων.*** Τὰ ἐνδιαιτώμενα εἰς τοὺς ποταμούς, λίμνας, τέλματα καὶ γενικῶς εἰς διαφόρους ροὰς τῶν ὑδάτων ζῷα ὑπάγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς εἴδη ἀποκλειστικῶς θαλάσσια. Τὰ ζῷα τῶν γλυκέων ὑδάτων ὑπάγονται εἰς διάφορα ζῳολογικὰ ἀθροίσματα, ἅτινα μεμονωμένως μετηνάστευσαν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα καὶ σὺν τῷ χρόνῳ μετέβαλον μορφὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Οὕτως οἱ *σπογγίλοι* καὶ αἱ *ὕδραι* τῶν γλυκέων ὑδάτων εἶναι εἴδη τελείως διάφορα τῶν *σπόγγων* καὶ τῶν *κοιλεντερωτῶν*, εἰς τὰ ἀθροίσματα τῶν ὁποίων ὑπάγονται. Ἀφ' ἑτέρου οἱ *ζωνοσκώληκες* τῶν γλυκέων ὑδάτων ἔχουσι στενοτάτην συγγένειαν πρὸς τοὺς θαλασσίους *ζωνοσκώληκας*. Ἐκ τῶν *πεταλοκέρων μαλακίων*, ὁ *ἀνόδους*, ἡ *ποταμοκόγχη* κτλ., ὡς καὶ πλεῖστα γαστερόποδα τῶν γλυκέων ὑδάτων, συνταυτίζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μὲ τὰ θαλάσσια *πεταλοβράγχια μαλάκια* καὶ τὰ *προσθιοβράγχια γαστερόποδα*. Τέλος πλεῖστα εἴδη *πρωτοζῴων*, *μαλακοστράκων* καὶ *ἰχθύων* τῶν γλυκέων ὑδάτων ἀνήκουσιν ἢ εἰς οἰκογενείας συγγενεῖς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τῶν θαλασσίων ὑδάτων ἢ εἰς εἰδικὰς οἰκογενείας, μὴ ἀπομακρυνομένας ὅμως τῶν παρεμφερῶν θαλασσίων οἰκογενειῶν. Μοναδικὸν ζῳολογικὸν ἄθροισμα ἀπαντῶν μόνον εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα εἶναι τὰ *βατράχια*.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ζῴων τῶν γλυκέων ὑδάτων ἀπετελέσθη ἐκ τῶν εἰδῶν, ἅτινα ἀνῆλθον διὰ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν χειμάρρων ἐκ τῆς θαλάσσης. Τοῦτο εἶναι κατορθωτόν, διότι ζῷά τινα θαλάσσια δύνανται νὰ προσοικειῶνται εἰς διάφορον βαθμὸν ἁλμυρότητος, δι' ὃ καὶ ἐκλήθησαν *εὐρύαλα*. Τοιαῦται ἄνοδοι ζῴων ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ κάθοδοι ἐκ τῶν ποταμῶν πρὸς τὴν θάλασσαν παρατηροῦνται ἰδίως εἰς ὡρισμένα εἴδη ἰχθύων, ἅτινα ἐν ἀρχῇ ἦσαν μεταναστευτικὰ καὶ μετ' ἀλλεπαλλήλους τοιαύτας μεταναστεύσεις παρέμειναν τέλος εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα προσανατολισθέντα τελείως πρὸς τὸ νέον περιβάλλον. Ἡ ἐξάπλωσις εἴδους τινὸς ποταμίας περιοχῆς εἰς ἑτέραν γίνεται διὰ τῆς γειτνιάσεως τῶν δύο τούτων ὑδατικῶν περιοχῶν, αἵτινες συγκοινωνοῦσιν ἢ ἐπιφανειακῶς ἢ ὑπογείως. Ἡ ὑπόγειος συγκοινωνία σπανιώτατα παρατηρεῖται, ἐκ τούτου δ' ὑποτίθεται ὅτι δύο τελείως ἀποχωρισμέναι ἀλλήλων ὑδατικαὶ λεκάναι θὰ ἦσαν μία ἢ τοὐλάχιστον συνδεδεμέναι κατὰ τὰς παρελθούσας γεωλογικὰς ἐποχάς. Ἡ ἀνεύρεσις ὁμοίων ζωϊκῶν μορφῶν εἰς δύο λίαν ἀπομεμακρυσμένα γλυκέα ὕδατα ἐξηγεῖται ἐκ τῆς συμπτωματικῆς μεταφορᾶς ᾠῶν ἢ καὶ νεαρῶν ζῴων ὑπὸ διαφόρων φορέων, ἀνέμου, πτηνῶν, ἀνθρώπου κ.τ.λ. Πάντα τὰ ζῷα τῶν γλυκέων ὑδάτων δὲν προέρχονται ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ πολλὰ ἐκ τούτων ἦσαν δευτερογενῆ χερσαῖα ζῷα, ἅτινα ἐνεκλιματίσθησαν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα. Τοιαῦτα ζῷα εἶναι τὰ *πνευμονώδη μαλάκια* τῶν γλυκέων ὑδάτων, ὡς ὁ *λιμναῖος*, καὶ ἄλλα, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐντόμων ἅτινα ἢ εἶναι καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ὑδρόβια, ὡς ὁ *δυτίσκος*, ὁ *ὑδρόφιλος* καὶ ἄλλα, ἢ μόνον κατὰ τὴν ἐμβρυακὴν αὐτῶν ἡλικίαν, ὡς οἱ κώνωπες. Ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει οὐδὲν κοινὸν παρατηρεῖται μεταξὺ ζῴων γλυκέων ὑδάτων καὶ θαλασσίων, διότι ἡ γεωγραφικὴ αὐτῶν ἐξάπλωσις εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀποτέλεσμα τῆς διασπορᾶς τῶν χερσαίων ζῴων, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα προῆλθον.

Τὰ ἐν ταῖς λίμναις ἢ τέλμασιν ἐνδιαιτώμενα ζῷα ἀνήκουσιν εἰς δύο κατηγορίας: Στάσιμά τινα ὕδατα ἐπλουτίσθησαν εἰς ζωϊκὸν ὑλικὸν ἀναλώμασι τῶν ζῳοτρόφων ρεόντων ὑδάτων μετὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνοῦσι. Τὰ ἐντὸς τῶν ρεόντων ὑδάτων ὑπάρχοντα ζῷα εὐκόλως προσοικειοῦνται μὲ τὸ νέον περιβάλλον τῆς ζωῆς των. Ἕτερα στάσιμα ὕδατα ἔχουσι τελείως διάφορον πανίσκην. Ταῦτα εἶναι λεκάναι, αἵτινες πρότερον ἀπετέλουν τμῆμα θαλάσσης καὶ εἶτα ἀπεχωρίσθησαν λόγῳ προσχώσεων ἢ ἑτέρων γεωλογικῶν αἰτίων, ὁπότε τὰ ὕδατα αὐτῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἀπώλεσαν την πρώτην αὐτῶν ἁλμυρότητα καὶ ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς ὑφάλμυρα καὶ τέλος γλυκέα Θαλάσσιά τινα ζῷα ἠδυνήθησαν νὰ προσαρμοσθῶσιν εὐκόλως καὶ

Digitized by Google

συντόμως μὲ τὸ νέον περιβάλλον τῆς ζωῆς. Ταῦτα ἀκριβῶς καὶ ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον ζῳϊκὸν ὑλικὸν τῶν λιμνῶν.

III. ***Αερόβια ζῷα.*** Τύπος ἀεροβίων ζῴων εἶναι τὰ *πτηνά*, αἱ *νυκτερίδες* καὶ τὰ *ἔντομα* μὲ παρατεταμένην πτῆσιν. Εἰς τὸ ἄθροισμα τοῦτο κυριώτερον μέσον κινήσεως εἶναι ἡ πτῆσις. Ἡ πτῆσις εἶται διάφορος εἰς τὰ διάφορα ἀερόβια ζῷα. Πτηνά τινα δύνανται νὰ διατρέξωσιν ἱπτάμενα παμμεγίστας ἐκτάσεις, χωρὶς νὰ διακόψωσι τὴν πτῆσίν των καὶ νὰ διασχίσωσιν εὐχερῶς καὶ τοὺς ὠκεανούς. Οὕτω πολλὰ τούτων θεωροῦνται ὡς κοσμοπολιτικά, δηλαδὴ ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς. Τοιαῦτα πτηνὰ εἶναι τὰ *ἁρπακτικά*, τὰ *μακρόταρσα* καὶ τὰ *στεγανόποδα*, ὅπως ὁ *πανδίων ὁ ἁλιάετος*, ἡ *γλαῦξ ἡ φλογώδης*, ὁ *φαλακροκόραξ ὁ ἐρυθρόπους*, ἡ *ἐλόρνις* κλπ. Ἐκ τῶν κοσμοπολιτικῶν ἐντόμων εἶναι ἡ *φανήεσσα ἡ λαμπρά*. Ἕτερα πτηνά, μὴ ὄντα κοσμοπολιτικά, ἔχουσιν εὐρεῖαν γεωγραφικὴν διασποράν. Τοιαῦτα κυρίως εἶναι τὰ ἀποδημητικά, ἅτινα πολλάκις διασκορπίζονται εἰς λίαν ἀπομεμακρυσμένας ἀποστάσεις διὰ τὴν εὕρεσιν τροφῆς ἢ διὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς πλεῖστα πτηνά, ἅτινα φωλεοποιοῦσι μὲν ἐν Εὐρώπῃ, κατὰ τὸν χειμῶνα δὲ ἀποδημοῦσιν εἰς θερμότερα κλίματα. Ἕτερα φωλεοποιοῦσιν εἰς τὰ βορειότερα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα μεταναστεύουσιν εἰς τὰ νοτιώτερα. Αἱ μεταναστεύσεις αὗται σπανιώτατα παρατηροῦνται εἰς τὰ κοκκοφάγα πτηνά, ἐνῷ ἀντιθέτως εἰς τὰ ἐντομοφάγα εἶναι συχνόταται, διότι εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα κατὰ τὸν χειμῶνα παρατηρεῖται ἔλλειψις ἐντόμων. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα πτηνά, ἅτινα λόγῳ τῆς βραχύτητος τῶν πτερύγων των δὲν δύνανται νὰ ἐκτελέσωσι μεγάλας πτήσεις, διὸ καὶ ἡ ἀκτὶς τῆς διασπορᾶς των εἶναι μικροτάτη, ὅπως εἶναι τὰ *παραδείσια πτηνὰ* ἰθαγενῆ τῆς Νέας Γουϊνέας, οἱ *πλοκίδαι* πτηνὰ ἰθαγενῆ τῆς Αἰθιοπίας, τὰ *κολύβρια* μικρότατα πτηνὰ τῆς Ἀμερικῆς κλπ. Οἱ κανονικοὶ ἄνεμοι παίζουσιν εἰς τὴν διασπορὰν τῶν ἀεροβίων ζῴων ρόλον παρόμοιον μὲ τὸν ρόλον τῶν ὑποθαλασσίων ρευμάτων εἰς τὴν διασπορὰν τῶν θαλασσίων ζῴων.

IV. ***Χερσαῖα ζῷα.*** Εἰς ταῦτα ὑπάγονται πάντα τὰ θηλαστικά, πλὴν τῶν *κητῶν*, τῶν *πτερυγιοπόδων* καὶ τῶν *χειροπτέρων*, σχεδὸν πάντα τὰ *ἑρπετά*, ἱκανὸς ἀριθμὸς *γαστεροπόδων μαλακίων*, αἱ *ἀράχναι*, τὰ *μυριάποδα* καὶ ἐκ τῶν σκωλήκων οἱ *γαιοσκώληκες*. Ὡς χερσαῖα ζῷα χαρακτηρίζονται καὶ ἐκ τῶν ἐντόμων ἐκεῖνα, ἅτινα ἔχουσι μὲν πτερὰ ἀλλ' ἡ πτῆσίς των εἶναι βαρεῖα καὶ μικρᾶς διαρκείας. Τοιαῦτα ἔντομα εἶναι τὰ *ὀρθόπτερα*, τὰ *κολεόπτερα* καὶ τὰ *ἡμίπτερα*.

Ἡ διασπορὰ τῶν χερσαίων ζῴων ἔχει τὰ πλέον περιωρισμένα ὅρια, διότι ταῦτα λόγῳ τῆς μορφῆς τοῦ σώματός των δὲν δύνανται νὰ διασπαρῶσιν εἰς μακρὰς ἀποστάσεις καὶ πολὺ περισσότερον νὰ μεταβῶσιν ἐκ τῆς μιᾶς ἠπείρου εἰς τὴν ἑτέραν. Συνήθως ἀπαντῶσιν εἰς ἀπόστασιν ἐλαχίστων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των. Λόγῳ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων, φαίνεται λίαν παράδοξον πῶς ἀπαντῶσι παρεμφερῆ ἢ πλείστας ὁμοιότητας παρουσιάζοντα ζῷα εἰς ἠπείρους τελείως κεχωρισμένας σήμερον ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ ἐξήγησις δίδεται, ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισυμβᾶσαι γεωλογικαὶ μεταβολαί, ἤτοι συνενώσεις θαλασσῶν, ἀποχωρισμοὶ χωρῶν, κτλ. Οὕτως ἡ παρουσία ὁμοίας μορφῆς χερσαίων ζῴων ἐπὶ τῆς Σιβηρίας καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἀποδεικνύει ὅτι εἰς παρελθούσας γεωλογικὰς ἐποχὰς αἱ δύο αὗται χῶραι ἦσαν ἡνωμέναι. Ἀντιθέτως ἡ οὐσιώδης διαφορὰ τῆς πανίδος τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς μεσογειακῆς Ἀφρικῆς ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ὑπάρξεως παλαιᾶς λωρίδος θαλάσσης ἥτις ἐκάλυπτε τὴν ἔρημον Σαχάραν καθιστῶσα ἀδύνατον τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ζῴων τῶν δύο τούτων περιοχῶν. Ἐκ τούτου φαίνεται τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἔχει ἡ μελέτη τῶν χερσαίων ζῴων διὰ τὴν γεωλογίαν, διότι διὰ τῆς μελέτης ταύτης εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσι τὰ κοινὰ γνωρίσματα δύο ἢ περισσοτέρων περιοχῶν, αἵτινες σήμερον διίστανται μεγάλως ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης πλεῖστοι γεωλόγοι συμφωνοῦσιν, ὅτι κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἀνθρακικὴν περίοδον ὑπῆρχεν εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον εὐρεῖα ἤπειρος (ἤπειρος Gondwana), παραλλήλως τοῦ ἰσημερινοῦ ἐκτεινομένη καὶ συνδέουσα τὴν Ἀφρικὴν ἀφ' ἑνὸς μὲ τὴν Βραζιλίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Αὐστραλίαν. Ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος καὶ ἡ ὕπαρξις καὶ ἑτέρας ἠπείρου συνδεούσης τὴν Ἀμερικὴν μὲ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν καὶ κατεχούσης μέγα τμῆμα τοῦ σημερινοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Αἱ νῆσοι τῆς Πολυνησίας καὶ τῆς Μικρονησίας μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν μεγάλου ὑποθαλασσίου πλατυπέδου, καὶ θεωροῦνται ὡς ὑπολείμματα τῆς ἐξαφανισθείσης ἠπείρου.

Κατὰ τὴν δευτερογενῆ περίοδον, ἡ ἤπειρος τῆς Gondwana, περιεβάλλετο ὑπὸ εὐρειῶν λωρίδων θαλάσσης, ποικίλης μορφῆς κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους, αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διακριθῶσι τρεῖς ἀνεξάρτητοι ἤπειροι, ἤτοι ἡ *αὐστραλιανή*, μεμονωμένη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν θηλαστικῶν, δι' ὃ καὶ δὲν ἀπαντῶσιν εἰς ταύτην εἰμὴ μόνον *μονοτρήματα* καὶ *μαρσυποφόρα*, ἡ *ἀφρικανοβραζιλιανή*, ἐπεκτεινομένη ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν ἰσημερινὸν τμήματος τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ἡ *ἰνδομαλιασιανή*, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῆς Μαδαγασκάρης. Ἐκ τούτου εὐνόητον τυγχάνει πῶς ἡ πανὶς τῆς Μαδαγασκάρης εἶναι διάφορος τῆς αἰθιοπικῆς πανίδος, καὶ διατὶ ἡ Μαδαγασκάρη περιλαμβάνει ζῷα παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἰδίως *λεμουρίους* (εἶδος πιθήκων) καὶ εἴδη τινὰ *νυκτερίδων*. Ὁμοίως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὕπαρξις συγγενῶν ζῳϊκῶν μορφῶν ἐπὶ τῶν δύο ἀκτῶν τοῦ νοτίου Ἀτλαντικοῦ, αἵτινες σήμερον εἶναι λίαν ἀπομεμακρυσμέναι ἀλλήλων. Οὕτω τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας τῶν *καμηλιδῶν* ἀντιπροσωπεύονται ἐν μὲν τῇ Ἀφρικῇ ὑπὸ τοῦ εἴδους *δρομὰς*, καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τῶν εἰδῶν *λάμα* καὶ *ἀλπάκα*. Αἱ στρουθοκάμηλοι, πτηνὰ οὐσιαστικῶς χερσαῖα, ἀπαντῶσιν ἐν Ἀφρικῇ, καὶ εἰδικῶς τὸ εἶδος *στρουθὸς ἡ κάμηλος* καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸ εἶδος *ρέα*. Τὰ νωδὰ ἐπίσης ἀπαντῶσιν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀμερικῇ. Ἰδίως τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας ἔχουσιν ἀντιστοίχους ποικιλίας εἰς τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἐσταθεροποιήθη ἡ γεωγραφικὴ μορφὴ τῆς γῆς, ὁ Ἰνδικὸς ὠκεανὸς ἔπαθε καθίζησιν καὶ ἀπεχωρίσθη οὕτω ἡ Μαδαγασκάρη ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ καθίζησις ὑπῆρξε μεγαλυτέρα εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ δὲν ἀπέμειναν ἐκ τῆς Ἀτλαντίδος τῆς μεσοζωικῆς περιόδου, εἰ μὴ κορυφαί τινες, αἵτινες σήμερον ἀποτελοῦσι τὰς νησίδας τοῦ Ἁγίου Παύλου, τῆς Ἁγίας Ἑλένης καὶ τῆς Ἀναλήψεως.

Ὅ,τι ἐγένετο ἐν τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ συνέβη καὶ ἐν τῷ βορείῳ. Καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἠπειρωτικαὶ λωρίδες παράλληλοι πρὸς τὸν ἰσημερινόν, αἵτινες ἀφ' ἑνὸς ἥνωνον τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἥτις *βορειοατλαντικὴ* ἤπειρος ἐκλήθη, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν βόρειον Ἀσίαν μὲ τὴν βόρειον Ἀμερικήν, ἤτοι τὴν χερσόνησον τῆς Καμτσιάτκας μὲ τὴν Ἀλάσκαν, ἥτις *σιβηρικὴ* ἤπειρος ἐκλήθη. Ἡ νῆσος τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ εἶναι τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς τοιαύτης ἀσιατικοαμερικανικῆς συνδέσεως, ἐνῷ ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ ὁ παλαιὸς σύνδεσμος μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς δὲν ἀναφαίνεται εἰμὴ εἰς τὸ ὑποβρύχιον ὑψίπεδον τοῦ Δόλφιν, ὅπερ ἑνώνει τὴν Νέαν Γῆν μὲ τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ μελέτη τῆς πανίδος τῶν νήσων ἀποτελεῖ θέμα ἰδιαζούσης ὅλως μελέτης καὶ προσοχῆς τῶν φυσιοδιφῶν. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ των αἱ νῆσοι διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: αἱ μὲν ἀνεφάνησαν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς θαλάσσης συνεπείᾳ συνιζήσεων προελθουσῶν ἐκ τῶν ἡφαιστείων ἢ ἑτέρων γεωλογικῶν αἰτίων, αἱ δὲ δι' ἀποχωρισμοῦ τμήματος ξηρᾶς ἀπὸ τῶν γειτονικῶν ἠπείρων. Αἱ πρῶται οἰκοῦνται ἐκ ζῴων μεταφερθέντων, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διαφοροτρόπως ἐκ τῶν πλησιεστέρων ἠπείρων, ἅτινα ἐν τῇ παρόδῳ τῶν ἐτῶν μετέβαλον μορφὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νέου περιβάλλοντος· τοῦτο σὺν τῷ χρόνῳ τοιαύτας μεταβολὰς ἐπέφερεν ἐπ' αὐτῶν, ὥστε νὰ δημιουργηθῶσι νέαι παραλλαγαὶ καὶ σπανιώτερον καὶ νέα τελείως εἴδη, διάφορα τῶν προγεννητόρων των καὶ τοιαῦτα, ὥστε εἰς ἑκάστην νῆσον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συστάδος νὰ παρουσιάζωνται ἴδια εἴδη ζῴων. Οὕτως εἰς τὰς νήσους τῶν Καλαπάγων, αἵτινες εὑρίσκονται ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ καὶ 800 περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Ἀμερικῆς, πλὴν τῶν διὰ τῶν πλοίων μεταφερθέντων ζῴων, καὶ 70 εἰδῶν πτηνῶν, ὧν τὰ 41 εἶναι ἰθαγενῆ τῆς νήσου, δὲν περιλαμβάνονται ἐκ τῶν σπονδυλωτῶν παρὰ μόνον ἑρπετά, 5 εἴδη σαύρων, 2 εἴδη ὄφεων καὶ 1 εἶδος χερσαίων γιγαντιαίων διαστάσεων χελωνῶν, αἵτινες τείνουν νὰ ἐκλείψωσιν. Αἱ δεύτεραι, αἵτινες σχηματίζονται παρὰ τὰς ἀκτὰς ἠπείρου τινός, εἶναι συνήθως τμήματα ξηρᾶς ἀποχωρισθέντα κατὰ παρελθούσας γεωλογικὰς περιόδους ἀπὸ τῶν ἠπείρων τούτων, ὥστε τὰ ἐν αὐτῇ ζῷα εἶναι παρεμφερῆ ἢ ὅμοια πρὸς τὰ ζῷα τῶν πλησιεστέρων πρὸς ταύτας κειμένων ἠπείρων. Εἶναι παρατηρημένον ὅμως, ὅτι τὰ ζῷα τῶν νήσων, παρ' ὅλον ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος μὲ τὰ τῶν πλησίον κειμένων ἠπείρων, παραλλάσσουσιν ὡς πρὸς τὸ ἀνάστημα καὶ τὸ χρῶμα. Γενικῶς τὸ ἀνάστημα τῶν ζῴων τῶν νήσων εἶναι μικρότερον τοῦ τῶν ἀντιστοίχων ζῴων τῶν γειτνιαζουσῶν ἠπείρων, ὡς ἡ *νᾶνος ἔλαφος* τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κορσικῆς καὶ τῆς Σαρδηνίας, οἱ ἀπολιθωμένοι *νᾶνοι ἐλέφαντες* καὶ *ἱπποπόταμοι*, οἱ εὑρεθέντες εἴς τινας νήσους τῆς Μεσογείου κτλ. Τὸ βραχύτερον τοῦ ἀναστήματος ἐξηγεῖται κυρίως ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου τῆς διαίτης καὶ γενικῶς ἐκ τῶν ἀτελῶν ζῳοτεχνικῶν μεθόδων. Νῆσοι τινές, ἂν καὶ πλησιέστατα πρὸς ἠπείρους κείμεναι, ἔχουσι πανίδα διαφορωτάτην τούτων. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι πάντοτε ἦσαν τελείως ἀνεξάρτητοι τῶν πλησίων ἠπείρων ἢ τοὐλάχιστον ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἐχωρίσθησαν. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰς νήσους τοῦ Μαλαισιανοῦ ἀρχιπελάγους, αἵτινες, ἂν καὶ πλησιέστατα σχετικῶς ἀλλήλων κείμεναι, ἔχουσι διαφορώτατα ζῷα. Αἱ νῆσοι αὗται δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: ἡ Σουμάτρα, ἡ Ἰάβα, ἡ Βόρνεο καὶ ἡ Μπάλι ἔχουσι ζῷα παρεμφερῆ ἢ ὅμοια πρὸς τὰ ζῷα τῆς νοτίου Ἀσίας, ἐνῷ ἡ Λομπόκ, ἥτις μόνον 30 χιλιόμετρα ἀπέχει ἀπὸ τῆς Μπάλι, αἱ Κελέβαι, ἡ Τιμόρη καὶ αἱ Μολοῦκαι ἔχουσι ζῷα παρεμφερῆ ἢ ὅμοια πρὸς τὰ τῆς Αὐστραλίας. Ὁλόκληρος ἡ γῆ, ἀπὸ ἀπόψεως διασπορᾶς τῶν ζῴων, διαιρεῖται εἰς ζώνας, τὴν *παλαιοαρκτικήν*, τὴν *νεοαρκτικήν*, τὴν *ἀνατολικήν*, τὴν *αἰθιοπικήν*, τὴν *νεοτροπικὴν* καὶ τὴν *αὐστραλιανήν*.

Α') Παλαιοαρκτικὴ ζώνη. Αὕτη περιλαμβάνει τὰς ψυχρὰς καὶ τὰς εὐκράτους χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, δηλαδὴ ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, τὴν βόρειον Ἀμερικὴν μέχρι τῆς Σαχάρας, τὰ δυτικὰ τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν Ἱμαλαΐων ὀρέων καὶ τὴν ἔρημον τῆς Ἀραβίας. Ἡ ζώνη αὕτη εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν καὶ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ κλίματός της, ὅπερ πανταχοῦ εἶναι εὔκρατον, τὰ βόρεια τμήματα κατέχονται ὑπὸ μεγάλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δασῶν καὶ τὰ νότια καθορίζονται ὑπὸ ἐρήμων. Τὰ ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ὑπάρχοντα ζῷα παρουσιάζουσιν εἴδη κεκτημένα ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ὅμοια πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἑτέρων ζωνῶν τῆς γῆς. Ἡ ζώνη αὕτη ὑποδιαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιοχάς, τὴν *εὐρωπαϊκήν*, τὴν *μεσογειακήν*, τὴν *σιβηρικὴν* καὶ τὴν *μαντζουριανήν*. 1) *Εὐρωπαϊκὴ περιοχή*. Αὕτη περιλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ ὅριά της ἐξικνοῦνται μέχρι τῶν Πυρηναίων, τῶν Ἄλπεων, τῶν Βαλκανίων, τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τοῦ Καυκάσου πλὴν τῆς Μεσογείου. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀπαντῶσιν ἐκ τῶν *θηλαστικῶν* καὶ *κητῶν* οἱ: *ἀγριόγατος* (Felis gatus), ὁ *λύκος* (Canis lupus), ἡ *ἀλώπηξ* (Canis vulpes) ἡ *ζενέττη ἡ κοινὴ* (Genetta vulgaris), ἡ *ἴκτις ἡ δασόβιος* (Mustela martes), ἡ *ἐνυδρὶς ἡ κοινὴ* (Lutra vulgaris), ὁ *τρόχος ὁ κοινὸς* (Trochus vulgaris), ἡ *ἄρκτος ἡ κοινὴ* (Ursus arctos), ὁ *λὺγξ ὁ κοινὸς* (Felis lynx), ὁ *σκίουρος ὁ κοινὸς* (Sciurus vulgaris), ὁ *ἀρτόμυς ὁ κοινὸς* (Artomys vulgaris), ὁ *κάστωρ ὁ γνήσιος* (Castor fiber), ὁ *μυοξὸς ἡ δρυὰς* (Myoxus dryas), ὁ *μῦς ὁ κοινὸς* (Mus musculus), ὁ *ἀρουραῖος ὁ κοινὸς* (Arvicola vulgaris), ὁ *λαγωὸς ὁ κοινὸς* (Lepus timidus), ὁ *κόνικλος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Lepus coniculus), ὁ *ἀγριόχοιρος ὁ κοινὸς* (Sus scrofa), ἡ *ἔλαφος ἡ κοινὴ* (Cervus elephas), ἡ *ἔλαφος ἡ δάμα* (Cervus dama), ἡ *ἔλαφος τὸ αἰγίδιον* (Cervus capreolus), ἡ *ἀντιλόπη ἡ αἴγαγρος* (Antilope rupicapra), ἡ *αἲξ ἡ αἴγαγρος* (Capra aegagrus), ἡ *αἲξ ἡ ἴβηξ* (Capra ibex), ὁ *δελφὶν ὁ κοινὸς* (Delphinus vulgaris), τὸ *φυλόστομον τὸ φάσμα* (Phyllostoma spectrum), ἡ *νυκτερὶς ἡ κοινὴ* (Vespertilio marinus) κτλ. Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ὑπάρχουσιν ἐν Εὐρώπῃ 533 εἴδη, ὧν *ᾠδικὰ* 180, *μακρόταρσα* 55, *στεγανόποδα* 70, *ἁρπακτικὰ* 38, *ἀλεκτοροειδῆ* 14 καὶ *ἀναρριχητικὰ* 8· δὲ ὑπόλοιπα ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους ἄλλας κατηγορίας. Τὰ *ἑρπετὰ* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ ἐλαχίστων εἰδῶν. Τὰ *βατράχια* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ 37 εἰδῶν καὶ οἱ *ἰχθύες τῶν γλυκέων ὑδάτων* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ πλείστων εἰδῶν, ὧν οἱ περισσότεροι ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κυπρινοειδῶν*. 2) *Μεσογειακὴ περιοχή*. Αὕτη περιλαμβάνει τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας, ὅπως τὴν νότιον Γαλλίαν, τὰ νότια τῆς Ἱσπανίας, τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὰ νότια τῆς Ἑλλάδος, τὴν Τουρκίαν, τὴν βόρειον Ἀφρικήν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὡς καὶ τὴν Περσίαν, τὸ Ἀφγανιστὰν καὶ τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν. Ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἀπαντᾷ ἡ *κάμηλος ἡ βακτριανὴ* (Camelus bactriana), πλεῖστα ζῷα τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱππιδῶν*, ὡς ὁ *ἵππος ὁ γνήσιος* (Equus cabalus), ὁ *ἵππος ὁ ὄνος* (Equus asinus), ὁ *ἡμίονος* (Equus hemionus) καὶ ὁ *ὄναγρος* (Equus onagrus). Ἐκ τῶν *κοιλοκέρων* τὸ *πρόβατον τὸ κοινὸν* (Ovis aries), τὸ *πρόβατον τὸ κορσικανὸν* (Oris corsicus), τὸ *πρόβατον τὸ πλατύουρον* (Oris tragelaphus), ἡ *ἀντιλόπη ἡ δορκὰς* (Antilope dorcas) Ἐκ τῶν *ἐντομοφάγων* ὁ *ἐχῖνος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Erinacheus europaeus), ἡ *μυγαλῆ ἡ ἀραχνοειδὴς* (Sorex aranea), ὁ *ἀσπάλαξ ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Talpa europaea), *ἀσπάλαξ ὁ τυφλόμυς* (Spalax typhlus). Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* ὁ *ἰχνεύμων ὁ ἑρπηστὴς* (Herpestes ichneumon), ὁ *θὼς* (Canis aureus), ὁ *λύκος* (Canis lupus), ἡ *ἀλώπηξ ἡ κοινὴ* (Canis vulpes), ἡ *ἄρκτος ἡ κοινὴ* (Ursus arctos), ἡ *ὕαινα ἡ γραμμωτὴ* (Hyaena striata), ἡ *γαλῆ ὁ λεοπάρδαλις* (Felis leopardalis), ὁ *πάνθηρ ὁ κοινὸς* (Felis pardus). Τὰ πτηνὰ ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ ἐλαχίστων σχετικῶς εἰδῶν. 3) *Σιβηρικὴ περιοχή*. Αὕτη περιλαμβάνει τὰ βόρεια ἀνατολικὰ τμήματα τῆς Ἀσίας καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Ἱμαλαΐων ὀρέων ἀφ' ἑτέρου. Ἐκ τῶν *θηλαστικῶν* ἀπαντῶσιν: ὁ *βοῦς ὁ ὑὰκ* (Bos yack), ὁ *μόσχος ὁ μοσχοφόρος* (Moschus moschiferus), ἡ *μουστέλα ἡ ζιβελίνειος* (Mustela zibellina), ὁ *λύκος ὁ ἀργυρόχρους* (Canis lupus argentatus), ὁ *ἀδηφάγος ὁ βόρειος* (Gulo boralis) καὶ ἡ *ἀλώπηξ ἡ κοιανὴ* (Canis

Digitized by Google

vulpes lapogus). Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἀπαντῶσιν: ἡ *τετραόρνις ὁ ἀγριόρνις* (Tetrao urogalus), *τετραόρνις ἡ τέτριξ* (Tetras tetrix), *τετραόρνις ὁ βανάσιος* (Tetras bonassia), ὁ *λαγόπους ὁ κοινὸς* (Lagopus vulgaris) κτλ. 4) *Μαντζουριανὴ περιοχή*. Αὕτη περιλαμβάνει τὴν βόρειον Κίναν, τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Ἐνταῦθα ἀπαντῶσιν ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν*: ἡ *τίγρις* (Felis tigris) καὶ ὁ *πάνθηρ* (Felis panthere). Ἐκ τῶν λοιπῶν *θηλαστικῶν* ἀπαντῶσιν: ὁ *πετρόμυς* (Petromys), ἡ *ἀντιλόπη* (Antilope), καί τινα ἄλλα. Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἀπαντῶσιν εἴδη τινὰ *ψιττακῶν* (Psittacus) καὶ πλεῖστα εἴδη *φασιανῶν* (Phasianus). Ἐκ τῶν *βατραχίων* ἀπαντῶσιν ἐλάχιστα σχετικῶς εἴδη, ἰδίως εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ὡς ἐπίσης καὶ ἀρκετὸς ἀριθμὸς *ἑρπετῶν*.

Β′) Νεοαρκτικὴ ζώνη. Περιλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τῆς νεοτροπικῆς ζώνης ὑπὸ λωρίδος στεππῶν, αἵτινες ἐκτείνονται βορείως τοῦ Μεξικοῦ. Ἡ ζώνη αὕτη διακρίνεται εἰς *καναδικὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὰ βόρεια τμήματα τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὴν *ἀλεγγανιακὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὰ ἀνατολικὰ τμήματα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τὴν *ζώνην τῶν Βραχωδῶν ὀρέων*, ἥτις περιλαμβάνει τὸ κεντρικὸν σχεδὸν τμῆμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τὰς πέριξ πεδιάδας, καὶ τὴν *καλιφορνιακὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὰ δυτικὰ ὄρη τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰ πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν ἀμερικανικὰ ὄρη. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ ἐκ τῶν *θηλαστικῶν* ἀπαντῶσιν: ὁ *ἀδηφάγος* (Gulo), ἡ *ἀλώπηξ* (Canis vulpes), ἡ *ἐνυδρὶς* (Lutra), ὁ *κάστωρ* (Castor), ἡ *ἔλαφος* (Cerus), ὁ *τάρανδος* (Tarandus), ἡ *ἄρκτος ἡ κυανὴ* (Ursus ferox), ὁ *τρόχος* (Trochus), ὁ *βίσων* (Bos bison), ἡ *ἀντιλόκαρπα* (Antilocarpa), ὁ *προκύων* (Prochyon), ὁ *μῦς* (Mus), ὁ *γαιόμυς* (Geomys) κτλ. Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἀπαντῶσιν: ἡ *μελεαγρὶς* (Meleagris) καὶ πλεῖστα εἴδη ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀλεκτοροειδῶν, τῶν περιστεροειδῶν* καὶ τῶν *ᾠδικῶν*. Τὰ *ἑρπετὰ* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ ἰδιορρυθμοτάτων εἰδῶν καὶ ἰθαγενῶν μόνον τῆς Ἀμερικῆς, ὡς ὁ *κροταλίας* (Crotalus), ὁ *τριγωνοκέφαλος* (Trigonocephalus), ὁ *κροκόδειλος* (Crocodilus), ὁ *ἀλλιγάτωρ* (Alligator). Ἐπίσης ἐπαρκῶς ἀντιπροσωπεύονται τὰ *βατράχια* καὶ οἱ *ἰχθύες* τῶν ἁλμυρῶν καὶ τῶν γλυκέων ὑδάτων.

Γ′) Ἀνατολικὴ ζώνη. Ἡ ζώνη αὕτη καὶ *Ἰνδικὴ* καλουμένη περιλαμβάνει τὴν μεσημβρινὴν Ἀσίαν, δηλαδὴ τὰς Ἰνδίας, τὴν Ἰνδοκίναν, τὴν νότιον Κίναν, τὰς Μαλαισίους νήσους καὶ τὰς νήσους Σουμάτραν, Ἰάβαν, Βόρνεο, Μπάλι καὶ Φιλιππίνας, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς περιοχῶν: Τῆς *Ἰνδικῆς*, ἥτις περιλαμβάνει τὸ Ἰνδοστάν, τῆς *Κεϋλάνης*, ἥτις περιλαμβάνει, πλὴν τῆς νήσου ταύτης, καὶ τὰς νοτίους Ἰνδίας, τῆς *Ἰνδοσινικῆς*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν Ἰνδοκίναν καὶ τὰ νότια τῆς Κίνας, καὶ τῆς *Μαλαισιακῆς*, ἥτις περιλαμβάνει τὰς περὶ τὴν χερσότησον τῆς Μαλάκας νήσους. Ἡ ἀνατολικὴ ζώνη διακρίνεται διὰ τὸν θαυμαστὸν πλοῦτον ζῴων. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἀρίστων κλιματολογικῶν συνθηκῶν τῶν μερῶν ἐκείνων, ἅτινα ἔχουσι συγχρόνως ὑγρὸν καὶ θερμὸν κλῖμα. Ἐκ τῶν πιθήκων ἀπαντῶσι πλεῖστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν χωρῶν τῆς ζώνης ταύτης, ὅπως οἱ *σεμνοπίθηκοι*, οἱ *μακάκοι* καὶ οἱ *κυνοκέφαλοι*. Ἐκ τῶν *ἀνθρωποειδῶν πιθήκων* ἀπαντᾷ ὁ *γίββων* (Gibbon) καὶ ὁ *οὐραγγουτάγγος* (Orong-outangus), ἰδίως εἰς τὰ δάση τῆς Βόρνεο καὶ τῆς Σουμάτρας.

Μεταξὺ τῶν ἁρπακτικῶν ὑπάρχει ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ ἡ *τίγρις* (Felis tigris), ὁ *λέων* (Felis leo), ἡ *ὕαινα* (Hyaena), ὁ *θὼς* (Canis thos), ἡ *ἰκτὶς* (Martes), ἡ *ἀλώπηξ* (Canis vulpes), ὁ *λύκος* (Canis lupus), ἡ *ἄρκτος ἡ μαλαίσιος* (Ursus malaisia) κτλ. Ἐκ τῶν *χειροπτέρων* ἀπαντῶσι τὰ εἴδη *πετρόπους* (Petropus). Ἐκ τῶν *τρωκτικῶν* πλεῖστα εἴδη *μυῶν* (Mus), *λαγωῶν* Lepus), *σκιούρων* (Sciurus), *πετρομυῶν* (Petromys) κτλ. Ἐκ τῶν *προβοσκιδωτῶν* ἀπαντᾷ ὁ *ἐλέφας ὁ ἰνδικὸς* (Elephas indicus), ἐκ τῶν *ὀγκωδῶν* ὁ *ῥινόκερως* (Rhinocerus) καὶ ὁ *τάπιρος ὁ ἰνδικὸς* (Tapirus indicus). Οἱ *ἱππίδαι* τελείως σχεδὸν ἐλλείπουσιν. Ἐκ τῶν *μηρυκαστικῶν* ἀπαντῶσιν ἡ *ἀντιλόπη ἡ τετράκερως* (Antilope tetracerus), ἡ *ἔλαφος ἡ ἀξὶς* (Cervus axis), ὁ *βοῦς* (Bos), ὁ *βοῦς ὁ ζέβας* (Bos indicus). Τὰ *κητώδη* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ ἀρκετῶν εἰδῶν. Τὰ *πτηνὰ* ἀντιπροσωπεύονται πλουσίως καὶ ὑπὸ πλείστων εἰδῶν ἀνηκόντων κυρίως εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀλεκτοροειδῶν*. Τὸ ἄθροισμα τῶν *ἑρπετῶν* ἔχει πλῆθος ἀντιπροσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπουδαιοτέραν θέσιν κατέχουσιν ὁ *κροκόδειλος* (Crocodilus), ὁ *γκέκος* (Gecko), ὁ *πύθων* (Python), ὁ *τριγωνοκέφαλος* (Trigonocephalus) κτλ. Ἵνα λάβῃ τις ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ πλήθους τῶν ἀγρίων ζῴων τῆς περιοχῆς ταύτης, δέον νὰ ἀναφερθῇ, ὅτι κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1920. 22.400 ἄνθρωποι ἐθανατώθησαν ὑπὸ ἑρπετῶν, 853 κατεσπαράχθησαν ὑπὸ τῶν τίγρεων, 351 ὑπὸ πανθήρων, 319 ὑπὸ λύκων, 109 ὑπὸ ἄρκτων, 55 ὑπὸ ἐλεφάντων, 25 ὑπὸ ὑαινῶν κτλ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐθανατώθησαν 89.239 μεγάλα κατοικίδια ζῷα, ἐξ ὧν 9.449 ἐδηλητηριάσθησαν ὑπὸ ὄφεων.

Δ′) Αἰθιοπικὴ ζώνη. Αὕτη περιλαμβάνει τὸ τμῆμα τῆς Ἀφρικῆς τὸ κείμενον πρὸς νότον τῆς Σαχάρας καὶ πέραν τῆς νοτίου Ἀραβίας. Ἡ πανὶς τῆς ζώνης ταύτης εἶναι τελείως διάφορος τῆς μεσογειακῆς περιοχῆς. Ἡ αἰθιοπικὴ ζώνη διακρίνεται εἰς τὰς κατωτέρω περιοχάς: Τὴν *δυτικήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν Γουϊνέαν καὶ τὸ Κόγγον, τὴν *νότιον ἀφρικανικήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν κοιλάδα τῆς Ζαμβεζίας καὶ τὴν Μοζαμβίκην, τὴν *ἀνατολικοκεντρικήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τῆς Ἀφρικῆς, καὶ τὴν *νησιωτικήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν Μαδαγασκάρην, τὰς Κομόρας, τὴν νῆσον τῆς Ἑνώσεως καὶ τὴν νῆσον τοῦ ἁγίου Μαυρικίου. Εἰς τὴν ζώνην ταύτην ἀπαντῶσι πλεῖστα εἴδη *ἀνθρωποειδῶν πιθήκων*, ἐπίσης καὶ ἀρκετὰ εἴδη *κερκοπιθήκων, κυνοκεφάλων* καὶ *λεμουρίων*. Ἐκ τῶν *ἐντομοφάγων* καὶ τῶν *τρωκτικῶν*, πλὴν τῶν ἀπαντώντων καὶ εἰς τὰς ἑτέρας ζώνας, ἀπαντῶσι καὶ τὰ εἴδη *ποταμογαλῆ, χρυσόχλωρος, μῦς ὁ χρυσόχρους* καὶ ἄλλα. Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* ἀπαντῶσιν ἡ *τίγρις*, ἡ *λεοπάρδαλις*, ὁ *σερβάλ*, ὁ *λύγξ*, ὁ *θώς*, ἡ *ὕαινα* κτλ. Ἐκ τῶν *χορτοφάγων θηλαστικῶν* ἀπαντῶσιν ὁ *ἱπποπόταμος*, καὶ ὁ *ῥινόκερως*. Ἐκ τῶν *συϊδῶν* ἀπαντᾷ, ὁ *σῦς ὁ ποταμόχοιρος* (Sus potamochoerus). Ἐκ τῶν *ἱππιδῶν*, ἀπαντᾷ ὁ *ζέβρας* (Equus zebra). Ἐκ τῶν *μυρηκαστικῶν* ἀπαντῶσιν ἐλάχιστα εἴδη, ὧν κυριώτερον ὁ *ὑαίμοσχος ὁ ὑδρόβιος* (Hyaemoschus aquaticus), ὁ *βοῦς ὁ κάφρειος* (Bos Cafer), ἡ *ἀντιλόπη* (Antilope), ὁ *βούβαλος* (Bubalus), ὁ *νωτότραγος* (Nototragus) κτλ. Ἐπίσης πλήρως σχεδὸν ἀντιπροσωπεύονται τὰ νωδὰ καὶ τὰ κητώδη. Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἀφθονοῦσιν οἱ *ψιττακοὶ* (Psittacus). ἀντιπροσωπευόμενοι ὑπὸ μεγάλου πλήθους εἰδῶν. Τέλος τὰ *ἑρπετὰ* ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ τῶν γενῶν *κροταλίας* (Crotalus), *ἔχιδνα* (Vipera), *ἀσπὶς* (Naja) κτλ.

Ε′) Νεοτροπικὴ ζώνη. Αὕτη περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν Νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὸ Μεξικὸν καὶ διακρίνεται εἰς *μεξικανικὴν περιοχήν*, εἰς *βραζιλιανήν*, εἰς τὴν τῶν *Ἀντιλλῶν* καὶ τὴν *παταγονικήν*. Ἡ ζώνη αὕτη παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν ποικιλίαν ζῴων τελείως διαφόρου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μορφῆς τῶν προηγουμένων ζωνῶν, διότι ἐκ τῶν 130 εἰδῶν θηλαστικῶν τῆς ζώνης ταύτης τὰ 103, ἤτοι τὰ 79%, εἰς οὐδεμίαν ἑτέραν ζώνην ἀπαντῶσι, καὶ ἐπὶ 682 εἰδῶν πτηνῶν τὰ 576, ἤτοι τὰ 86%, εἶναι ἀποκλειστικῶς ἰθαγενῆ τῆς ζώνης ταύτης. Οἱ *πίθηκοι* παρουσιάζουσιν ἰδίαν ὅλως μορφήν, ὡς ὁ *ἀτελὴς* (Ateles), ὁ *οὐιστίτι* (Uistiti) κ.τ.λ. Ἐκ τῶν *νυκτερίδων* ἀπαντῶσι πλεῖστα εἴδη *φυλλοστόμων* (Phyllostoma), *δεσμοδόντων* (Desmodonta), κ.τ.λ. Ἐκ τῶν *τρωκτικῶν* ἀφθονοῦσι τὰ εἴδη *δασύπρωκτος* (Dasiproctus), *ὑδρόχοιρος* (Hydrochoerus) *λαγωὸς ὁ χρυσόχρους* (Lepus auratus) *κάστωρ ὁ ποτάμιος* (Castor fluviatilis) κ.τ.λ. Ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* ἀπαντῶσιν ὁ *ἰαγουάριος* (Felis onca), ὁ *ὀκελῶτος* (Felis ocelotus), ὁ *πούμα* (Leo puma), ὁ *κουαγουάριος* (Felis jaguarundi), ἡ *ἄρκτος ἡ πεποικιλμένη* (Ursus ornatus), ὁ *προκύων* (Procyon) κ.τ.λ. Ἐκ τῶν λοιπῶν *θηλαστικῶν* ἀπαντῶσιν ὁ *ἀγριόχοιρος* (Sus), ὁ *πέκαρις* (Pecaris), ἡ *λάμα* (Camelus lama), ὁ *τάπιρος* (Tapirus) κ.τ.λ. Ὁ κόσμος τῶν *πτηνῶν* εἶναι πλουσιώτατος· ἀπαντῶσι περὶ τὰ 500 εἴδη *τροχίλων* (κολυβρίων), 50 εἴδη *μακρορράμφων πτηνῶν*, 150 εἴδη *ἀλεκτοροειδῶν*, 300 εἴδη *αἰγιθάλων*, περὶ τὰ 200 εἴδη *ψιττακῶν*, 160 εἴδη *μελοψιττάκων*, ἀρκετὰ εἴδη *ἁρπακτικῶν* κ.τ.λ. Τὰ *ἑρπετὰ* ἀφθονοῦσιν, ὡς ἐπίσης τὰ *ἔντομα* καὶ πλεῖστα εἴδη ἰδιορρυθμοτάτων *ἰχθύων* ἁλμυρῶν καὶ γλυκέων ὑδάτων.

ΣΤ′) Αὐστραλιανὴ ζώνη. Ἡ ζώνη αὕτη περιλαμβάνει τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ διακρίνεται εἰς τὴν *μαλαισιανὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει τμῆμα τῶν νήσων τῆς Σόνδης, τὴν Τιμόρην, τὰς Κελέβας, μέγα μέρος τῆς Μελανησίας, τὴν Νέαν-Βρεττανίαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Σολομῶντος, τὴν *αὐστραλιανὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει τὴν νῆσον Αὐστραλίαν καὶ Τασμανίαν, τὴν *νεοζηλανδικὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει πλὴν τῆς Νέας Ζηλανδίας καὶ τὰς νήσους τοῦ γειτονικοῦ ἀρχιπελάγους, καὶ τέλος τὴν *πολυνησιακὴν περιοχήν*, ἥτις περιλαμβάνει πάσας τὰς μικρὰς νήσους τῆς Πολυνησίας καὶ τῆς Μικρονησίας. Ἐκ τῶν *θηλαστικῶν* ἀπαντῶσι μόνον πλεῖστα εἴδη *μαρσυποφόρων*· ἐκ τῶν λοιπῶν θηλαστικῶν ἀπαντῶσιν ὁ *ὀρνιθόρρυγχος ὁ παράδοξος* (Ornithorhynchus paradoxus), ὁ *δασύουρος* (Dasyurus) κ.τ.λ. Γενικῶς τὸ εἰς θηλαστικὰ ζῷα περιεχόμενον τῆς Αὐστραλίας εἶναι πτωχότατον.

Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἀφθονοῦσι διάφορα εἴδη *ψιττακῶν, μελοψιττάκων, λυρῶν* καὶ πλῆθος ἑτέρων ᾠδικῶν πτηνῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν δρομέων, ὁ *καζοάριος* (Cazoarius), τὸ *ἐμοῦ* (Emu) κτλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Trouessart*, La géographie zoologique (Paris 1890).— *L. Guénot*, La genèse des espèces animales (Paris 1911).— *J. Allen*, The Geographical Distribution of Mammals (London 1878).— *G. Boulenger*, The Distribution of African Fresh wat. Fishes (London 1905). — *R. Lydekker*, Geographical History of Mammals (Cambridge 1896). — *C. Merriam*, The Geographic Distribution of Life in North America, with special reference to the Mammalia (Washington 1892).— *R. Scharff*, The History of the European Fauna (London 1899). — *W. Sclater*, The Geography of Mammals (London 1899).

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ζῳόγλοια (ἡ) *[Μικροβ.]*. Ἄθροισμα μικροβίων ἐλυτροφόρων, ἅτινα συνενοῦνται πρὸς ἄλληλα καὶ περικλείονται ἐντὸς ἑνὸς κοινοῦ ἐλύτρου. Ζῳόγλοια ἀναπτύσσονται κυρίως ἐπὶ στασίμων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα περιέχουσιν ἀφθονίαν ὀργανικῶν οὐσιῶν. Ἐκ τῶν μικροβίων ὅσα εἶναι πεπροικισμένα δι' ἰδίας κινήσεως σχηματίζουσι ζῳογλοίας μόνον ὅταν ἀπολέσωσι τὴν κίνησιν αὐτῶν. Κ. Κ.

ζῳογλοιακὸς *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳόγλοιαν: «συσσωμάτωσις ζῳογλοιακή».

ζῳογλύφος (ὁ, ἡ)· ὁ γλύφων ζῷα, γλύπτης ζῴων.

ζωογόνησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωογονεῖν, ἐμψύχωσις, ἐνδυνάμωσις, τόνωσις· || γέννησις ζῶντος, ζωογονία.

ζωογονητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωογόνησιν, ἄλλως *ζωογόνος* (βλ. λ.).

ζῳογονία (ἡ)· ἡ γένεσις τῶν ζῴων, πρβλ. *θεογονία, κοσμογονία*.

ζωογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παρέχων ζωήν, ὁ ἐνισχύων τὴν ζωήν, ἐμψυχωτής: «ζωογόνος πνοή, — ἐνέργεια»· || «ζωογόνον ἀέριον» τὸ ὀξυγόνον ὡς ἀπαραίτητον εἰς τὴν ζωὴν τῶν ζῴων.

ζωογονῶ (*—έω*), ἀόρ. *ἐζωογόνησα—ἐζωογονήθην*· παρέχω ζωήν, ἐμψυχώνω, ἐνδυναμώνω: «ὁ ἥλιος ζωογονεῖ»· || κάμνω τινὰ νὰ συνέλθῃ ἐκ τοῦ φόβου, νὰ ἀναθαρρήσῃ.

ζῳογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ τῶν ζῴων ὡς μέρος τῆς ζῳολογίας· || ἡ ἐξεικόνισις τῶν ζῴων ὡς ἰδιαιτέρα ἐπίδοσις.

ζῳογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳογραφίαν: «ζῳογραφικὴ πραγματεία».

ζῳογράφος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζῳογραφίαν εἴτε ὡς περιγραφικὴν τῶν ζῴων εἴτε ὡς ζωγραφικήν.

ζωοδότης (ὁ)· ὁ παρέχων, ὁ δωρούμενος τὴν ζωήν: «ζωοδότης θεός»· || θηλ. *ζωοδότειρα*.

Ζωοδότου *Χριστοῦ*, *μονὴ* —. Ἐκαλεῖτο οὕτως, ὡς νομίζεται, ἡ κατόπιν ὀνομασθεῖσα καὶ γνωστὴ σήμερον ὡραία ἐν Μυστρᾷ μονὴ τῆς Παντανάσσης. Τὸ μόνον ὅμως παλαιὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον, ὡς, φαίνεται, ὁμιλεῖ περὶ μονῆς τοῦ Ζωοδότου εἰς τὴν Σπάρτην (ἐννοεῖται ὁ Μυστρᾶς), εἶναι τοῦ Βυζαντινοῦ χρονογράφου Γεωργίου Φραντζῆ, λέγοντος ὅτι «εἰς τὴν ἐν Σπάρτῃ τοῦ Ζωοδότου μονὴν» ἀνεκομίσθησαν τὰ ὀστᾶ τῆς βασιλίσσης κυρίας Θεοδώρας συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου δεσπότου τοῦ Μυστρᾶ. Εἰς τὴν ἰδίαν μονὴν εἶχε ταφῇ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Α′ Κλεώπα Μαλατέστα: «Καὶ τῷ ϛϡμα′ (1433) ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα θυγάτηρ, γυνὴ τοῦ κῦρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου, ἡ κυρία Κλεώπα τὸ ὄνομα καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ». Σήμερον αἱ καλογραῖαι τῆς Παντανάσσης τοῦ Μυστρᾶ δεικνύουν εἰς πάντα ἐπισκέπτην τοὺς τάφους τῶν δύο ἀοιδίμων δεσποινῶν (βλ. καὶ λ. *Μυστρᾶς* καὶ Παντάνασσα). ΑΔ. ΑΔ

ζωοδοτῶ (*—έω*)· εἶμαι ζωοδότης, παρέχω, δωροῦμαι τὴν ζωήν.

ζωοδόχος (ὁ, ἡ)· ὁ δεξάμενος ἐν ἑαυτῷ τὴν κατ' ἐξοχὴν ζωήν. τὸν Χριστόν, ἐπίθετον τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ τάφου ἔνθα ἐτάφη ὁ Χριστός.

Ζωοδόχος *Πηγή*. Περίφημον ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἁγίασμα, κείμενον παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, 165 μέτρα περίπου ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Σηλυβρίαν (Σηλυβρικαποὺ) πύλης τῶν χερσαίων τειχῶν, ἥτις ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν «Πύλη τῆς Πηγῆς». Τὴν πηγὴν περιέλαβε Λέων ὁ Μέγας εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀνίδρυσις τοῦ ναοῦ τούτου συνδέεται πρὸς θαῦμα, καθ' ὃ ὁ Λέων πρὶν ἢ γίνῃ βασιλεὺς ἀνεῦρεν αὐτόθι τυφλόν, ὃν ἐθεράπευσε λαβὼν ἰλὺν ἐκ τοῦ τέλματος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἰαθεὶς διὰ τοῦ ἁγιάσματος ἀπὸ λιθιάσεως, ἐπεσκεύασε τὸ κτίσμα τοῦτο τῷ 559, καταστήσας αὐτὸ περικαλλέστερον διὰ τοῦ περισσεύσαντος ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑλικοῦ. Κατὰ τὴν ἅλωσιν κατεστράφη ἐκ θεμελίων, ἡ δὲ πηγὴ ἐκαλύφθη. Μετὰ ταῦτα ἐπετράπη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἱδρύσωσι μικρὸν προσκύνημα, εἰς ὃ κατήρχετό τις διὰ βαθμίδων. Τῷ 1732, ἐπὶ Μαχμοὺτ τοῦ Α′, ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρμενίων κίνησις πρὸς ἁρπαγὴν τοῦ ἁγιάσματος, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διεσώθη, ἀναγνωρισθέντων ἐπισήμως τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Τῷ 1825 κατεστράφη ὑπὸ τῶν γενιτσάρων, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων δὲ τούτου ἀνηγέρθη τῷ 1830 ὁ σήμερον σῳζόμενος ναός, τοῦ ἁγιάσματος περιληφθέντος εἰς ναΐσκον, κείμενον εἰς βάθος μέτρων τινῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ.

Ἡ πηγὴ πληροῖ εὐρύχωρον μαρμαρίνην δεξαμενήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχουσι καὶ ὀλίγοι μικροὶ

Digitized by Google

ἰχθύες (βλ. λ. *Μπαλουκλῆ*). Ὁ ναὸς πρὸ τῆς καταστροφῆς ἐκοσμεῖτο μὲ τοιχογραφίας παριστώσας θαύματα, καὶ πέντε εἰκόνας μετ' ἐπιγραμμάτων ἐξυμνούντων τὴν πηγήν. Εἶχε τρία παρεκκλήσια, διετέλεσε δὲ καὶ μονὴ ἀνδρικὴ ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἔχουσα μετόχια. Ἄγνωστον εἶναι πότε ἤρχισε νὰ τελῆται ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καθιερωθεῖσα ἐν τῷ ἑορτολογίῳ τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη συνδέεται ἀναποσπάστως μὲ τὴν ζωὴν τοῦ παλατίου, κατὰ τὰς περιγραφὰς δὲ τῶν Βυζαντινῶν ἦτο μεγαλοπρεπής. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἐπισήμων ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Βουκολέοντος (νῦν Ἐγιοὺπ) καὶ ἐκεῖθεν ἀνήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ ἀρχαία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἀνευρεθεῖσα τῷ 1727, τιμῶνται μεγάλως ὡς θαυματουργά, διὰ τοῦτο δὲ μεγίστη παρατηρεῖται κατ' ἔτος συρροὴ κόσμου. Ἐν τῷ περὶ τὸν ναὸν χώρῳ ὑπάρχει νεκροταφεῖον τῶν ὀρθοδόξων. Ἀνάγλυφον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εὑρισκόμενον ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς παραστάσεως τῆς Θεοτόκου ὡς ζωοδόχου πηγῆς. Γ. Ι. Κ.

Ζωοδόχος ***Πηγὴ*** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς (βλ. λ. *Λειβήσιον* Νέον).

— **Ζωοδόχου** ***Πηγῆς***, *Μονὴ— [Γεωγρ.]*. Κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος *Μπατσίου* τῆς νήσου Ἄνδρου, οὖσα κυρίως γνωστὴ ὡς *μονὴ τῆς Ἁγίας*. Εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1577. Ἀπὸ τοῦ 1926 μετετράπη εἰς γυναικείαν, ἔνθα διαβιοῦσιν ὑπὲρ τὰς 30 μοναχαί, ἀσχολούμεναι εἰς βιοτεχνικὰς ἐργασίας. Ἔχει πλούσιον σκευοφυλάκιον περιλαμβάνον παλαιὰ κειμήλια καὶ χειρόγραφα, ὡς καὶ ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν καταρτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πρότερον ἡγουμένου Ἀθ. Βολίκα. Δ. Ε. Μ.

— **Ζωοδόχου** ***Πηγῆς***, *Μονὴ— [Γεωγρ.]*. Κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος *Βαλεριάνου* τῆς Κερκύρας. Μοναχοὶ 3.

ζωοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ζῷον, ὁ ἔχων σχῆμα ζῴου: «λίθος ζωοειδής», «ζωοειδῆ ὀρυκτά».

ζωοθεϊσμὸς (ὁ)· βλ. *ζωολατρεία*.

ζωοθεραπεία (ἡ)· ἡ θεραπεία, ἡ θεραπευτικὴ τῶν ζῴων, κτηνιατρική.

ζωοθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωοθεραπείαν: «ζωοθεραπευτικὴ μέθοδος».

ζωοίκιον (τὸ) (Zooecium) *[Ζωολ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ περίβλημα, ἐν ᾧ ἐγκλείονται τὰ ζωάρια τὰ ἀποτελοῦντα τὰς ἀποικίας διαφόρων ζῴων καὶ ἰδίως τῶν βρυοζῴων. Τὸ περίβλημα τοῦτο σχηματίζεται ἐκ τῶν ἐκκρίσεων τοῦ ὑποδερμικοῦ στρώματος τοῦ σώματος τῶν ζῴων τούτων. Δ. Ν. Π.

ζωοκαρβονίτης (ὁ) (Zoocarbonit) *[Γεωλογ.]*. Ὀνομασία, διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζονται στρώματά τινα τῆς λιθανθρακοφόρου λεκάνης τοῦ Σαρμπροὺκ (Sarrebruck), συνιστάμενα ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ ζωϊκὰ ἀπολιθωμένα λείψανα, ἰδίως δ' ἰχθύων. Γ. Κ. Γ.

ζωοκηκὶς (ἡ) *[Ζωολ.]*· βλ. *κηκίς*.

ζωοκλέπτης (ὁ)· ὁ κλέπτης ζῴων, ἰδίᾳ βοσκημάτων, ὀρθότερον *ζωοκλόπος*, πβλ. *τυποκλόπος*.

ζωοκλοπὴ (ἡ)· κλοπὴ ζῴων, ἰδίᾳ βοσκημάτων: «ζωοκλοπὴ μαστίζει τὴν ὕπαιθρον», ὀρθότερον *ζωοκλοπία*, πβλ. *τυποκλοπία*.

— **ζωοκλοπὴ** καὶ ***ζωοκτονία*** *[Ποιν. Δικ.]*. Τὰ ἀδικήματα ταῦτα καὶ διότι παρεμποδίζουν πᾶσαν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας, ἀλλὰ καὶ διότι συνοδεύονται ὑπὸ γενικωτέρας διασαλεύσεως τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, προὐκάλεσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν μέριμναν τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἥτις ἐξεδηλώθη διὰ δύο μεθόδων, συγχρόνως ἐφαρμοσθεισῶν πρὸς καταστολὴν αὐτῶν: διὰ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ ἐπιδεινώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου τεταγμένων ποινῶν.

Ὁ εἰσαχθεὶς παρὰ τῆς βαυαρικῆς ἀντιβασιλείας ποινικὸς νόμος δὲν εἶχε προβλέψει εἰδικῶς περὶ τῶν ἀδικημάτων τούτων, τὰ ὁποῖα ὑπήγοντο εἰς τὴν γενικωτέραν κατηγορίαν τῆς κλοπῆς καὶ φθορᾶς ξένης ἰδιοκτησίας. Τῷ 1848 ἐξεδόθη ὁ πρῶτος νόμος περὶ ζωοκλοπῆς καὶ ζωοκτονίας. Ἐπηκολούθησε δὲ κατόπιν σωρεία εἰδικῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου νόμων. Ὁ ΣΛ' τοῦ 1867 καθιέρωσε πλὴν τῶν ἄλλων τὴν ὑποχρέωσιν τῶν δήμων εἰς ἀποζημιώσεις διὰ τὰς διαπραττομένας εἰς τὰς περιφερείας των ζωοκτονίας, ἐτροποποιήθη δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου ΒΥΣΤ' τῷ 1896. Ὁ νόμος ΒΨΝΕ' τῷ 1900 ἐπετάχυνε τὴν διαδικασίαν ἐπὶ τῶν αἰτημάτων τούτων καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς καταδικαζομένους διὰ ταῦτα ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν ἐκτινομένην ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας τῆς κατοικίας των. Κατὰ τὸ 1911 ἐξεδόθη ὁ νόμος ΓΩΛΣΤ', διὰ τοῦ ὁποίου συστηματικώτερον ὡρίσθησαν τὰ τῆς διαδικασίας καὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἀδικημάτων τούτων. Ἀλλ' ὑπέστη καὶ οὗτος ἀλλεπαλλήλους τροποποιήσεις διὰ τοῦ νόμου 2237 τοῦ 1920 καὶ διὰ τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1923 καὶ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1925. Διὰ τῶν διατάξεων τῶν νόμων τούτων ὡρίσθη, ὅτι οἱ κλέπτοντες ἢ ἐκ προθέσεως ἀποκτείνοντες ἵππους, ὄνους, ἡμιόνους, βοῦς, καμήλους, βουβάλους, πρόβατα, αἶγας, χοίρους, ὡς καὶ οἱ κλέπτοντες ἢ ἐκ προθέσεως καταστρέφοντες κυψέλας μελισσῶν τιμωροῦνται, καὶ ἐὰν ἡ ἀξία τοῦ ζῴου ἢ τῆς κυψέλης δὲν ὑπερβαίνῃ τὰς 20 δραχμάς, ἐπὶ πλημμελήματι μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον ἑνὸς μηνὸς προκειμένου περὶ μικρῶν ζῴων, ἒξ δὲ μηνῶν τοὐλάχιστον προκειμένου περὶ μεγάλων ζῴων καὶ μὲ χρηματικὴν ποινήν. Ὡρίσθη ἐπίσης ὅτι οἱ συνεργοὶ τῶν ἀδικημάτων τούτων ὑπόκεινται εἰς οἵας ποινὰς καὶ οἱ αὐτουργοί· ὡσαύτως εἰδικὴ ποινὴ διὰ τοὺς ἀκρωτηριάζοντας μεγάλα ζῷα, ἡ δ' ἔμπρακτος μετάνοια περιωρίσθη εἰς τὸν πρὸ τῆς μηνύσεως χρόνον. Πλὴν τούτου ἐπεβλήθη ἰσοβία στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς καταδικαζομένους διὰ τὰ ἀδικήματα ταῦτα καὶ ἰδιαιτέρα ποινή, ἡ τοῦ ἐκτοπισμοῦ, ἐκτινομένη μετὰ τὴν φυλάκισιν καὶ ὁριζομένη διὰ τῆς ἀποφάσεως ἀπὸ 3 μηνῶν μέχρι 2 ἐτῶν. Οἱ κλέπτοντες ἢ ἐκ προθέσεως ἀποκτείνοντες κυνηγετικοὺς κύνας τιμωροῦνται κατὰ τὸν νόμον 3077 τοῦ 1924 διὰ φυλακίσεως τοὐλάχιστον 3 μηνῶν καὶ χρηματικῆς ποινῆς. Ε. Ι. Μ.

ζωοκλόπος (ὁ, ἡ)· ὁ κλέπτης ζῴων, κοιν. *ζωοκλέπτης* (βλ. λ.).

ζωόκολλα (ἡ)· κόλλα ζωϊκή.

ζωοκομία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ζωοκόμου, ἡ ἐπιστημονικὴ παραγωγὴ καὶ ἀνατροφὴ τῶν ζῴων.

ζωοκόμος (ὁ, ἡ)· ὁ ἐπιστημονικῶς ἐπιμελούμενος τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς τῶν ζῴων.

ζωοκτονία (ἡ)· φόνος ζῴου: «κατηγγέλθη ἐπὶ ζωοκτονίᾳ».

— *[Ποιν. Δίκ.]* Βλ. *ζωοκλοπή*.

ζωοκτόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κτείνων τὰ ζῷα, ὁ φονεὺς ζῴου.

ζωολατρεία (ἡ)· ἡ λατρεία τῶν ζῴων, ἡ θεοποίησις ζῴου.

—*[Θρησκειολ.]* *Ζωολατρεία* εἶναι ἓν ἐκ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων φαινομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θρησκευμάτων, τὸ ὁποῖον δὲν ἐμφανίζεται μόνον ἐν ὡρισμένοις σταδίοις τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται παρηλλαγμένον καὶ εἰς ἀνωτέρας βαθμῖδας αὐτῆς. Ὁ ἀπώτατος ψυχολογικὸς πυρὴν τῆς θρησκείας εἶναι κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας, εἰς τὰς ὁποίας πρωτοστατεῖ ὁ Rudolf Otto, τὸ συναίσθημα ὅτι ἔναντι ἡμῶν, ὄπισθεν τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων, ὀρθοῦται κἄτι τὸ «ἐντελῶς ἄλλο», πρὸς τὸ ὁποῖον ὁρμῶμεν καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον αἰσθανόμεθα σεβασμὸν καὶ δέος, κρατοῦντα ἡμᾶς εἰς ἀπόστασιν. Τοῦτο τὸ «ἐντελῶς ἄλλο» ἀποκαλύπτεται δι' ὅλων τῶν ὄντων, ἀντικειμένων καὶ φαινομένων, ὅπερ περιλαμβάνομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα *φύσις*· διὰ λίθων, δένδρων, φυτῶν καθόλου, ζῴων νεκρῶν ἢ ζώντων, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τεχνητῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα παριστοῦν τοῦτο τὸ ἐντελῶς ἄλλο, τὸ ἅγιον καὶ ἀπροσπέλαστον, καὶ τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν γενικῶς ὡς εἴδωλα. Ἀναλόγως τώρα τοῦ ἐπικρατοῦντος ἑκάστοτε συναισθήματος ἀπέναντι τοῦ ἁγίου ἐκείνου καὶ ὅλως διαφόρου γίνεται καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντικειμένων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα λατρεύουσιν αὐτό. Καὶ εἰδικῶς προκειμένου περὶ τῶν ζῴων, ὡς ἀντικειμένων τῆς λατρείας ταύτης, τὸ μὲν συναίσθημα τῆς συγγενείας πρὸς τὸ ὅλως διάφορον καὶ ἅγιον ὁδηγεῖ εἰς τὴν λατρείαν τῶν χρησίμων ἢ ἡμέρων ζῴων, τὸ δὲ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς διαφορᾶς εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἀγρίων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι ἀμφότεραι αὗται αἱ κατηγορίαι τῶν ζῴων ἔγιναν ἀντικείμενον λατρείας καὶ ὅτι ἡ λατρεία αὕτη, καὶ τούτων καὶ ἐκείνων, συνυπάρχει παρὰ τῷ αὐτῷ λαῷ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ βαθμῖδι τῆς ἐξελίξεως. Ποῖα ὅμως ἀντικείμενα ἢ ὄντα λατρεύονται ὡς σύμβολα ἢ ὡς ἐκδήλωσις τοῦ ἐντελῶς ἄλλου, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου, ὑπὸ τὰς ὁποίας τελοῦσιν αἱ διάφοροι φυλαί· ἐξ αὐτῶν δὲ ἐπίσης ἐξαρτᾶται καὶ ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἐκλογὴ τῶν ζῴων ὡς ἀντικειμένων τῆς λατρείας ἐκείνης. Ἐφόσον οἱ ἄνθρωποι ἔζων ἐν καταστάσει παντελῶς ἀγρίᾳ, προεῖχε τὸ συναίσθημα τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ 'φόβου' τοὐναντίον ὅταν συνεπήχθησαν εἰς κοινωνίας καὶ ὁ βίος αὐτῶν κατέστη μόνιμος, ἐνισχύθη τὸ συναίσθημα τῆς συγγενείας καὶ τῆς ἐλπίδος. Τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, αἵτινες κρύπτονται ὄπισθεν τῶν ἀντικειμένων, φαινομένων καὶ ὄντων, ἐξελάμβανον νῦν μᾶλλον ὡς φιλικάς, ἐπειδὴ ἄλλως τε καὶ ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς κυρίους τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου των. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν τῶν ζῴων φαίνεται ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀντίστροφος πρὸς τὴν τῆς λατρείας τῶν φυτῶν. Τὸ πρῶτον καὶ ἀρχικὸν ἐν αὐτῇ δὲν ἦτο ἡ χρησιμότης, διότι λατρεύουσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγρια ζῷα καὶ ὅλως ἄχρηστα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ ζωολατρείᾳ ἔχομεν δύο περιόδους· κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν ἐπικρατεῖ ἡ λατρεία ἀγρίων ζῴων, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν προστίθεται εἰς αὐτὴν ἡ λατρεία ὠφελίμων ζῴων ὡς συνέπεια προϊούσης ἡμερώσεως. Ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ ζῷον εἶναι κυρίαρχος ὡρισμένων πεδίων τῆς φύσεως (τοῦ δάσους, τοῦ ὕδατος), ἢ αἴτιον διαφόρων φαινομένων (τῆς βροχῆς, τοῦ ἀέρος), ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς ἀντικειμένου λατρείας καὶ ὡς ἐκδηλώσεως τοῦ ὅλως διαφόρου ἐκείνου. Τοιουτοτρόπως λατρεύεται ἡ ἄρκτος ὡς κυρίαρχος τοῦ δάσους, ὁ κάστωρ ὡς δαίμων τοῦ ὕδατος, ὁ κόκκυξ ὡς φορεὺς τῆς βροχῆς, ἡ χελιδὼν ὡς κομίστρια τοῦ ἔαρος. Ἄλλα ζῷα λατρεύονται, ἐπειδὴ θεωροῦνται φρουροὶ τῶν χωρῶν ἢ τῶν τοπίων, εἰς ἃ ἐνδιαιτῶνται· τοιαῦτα εἶναι ἡ γλαῦξ λ. χ. ἐν Ἀθήναις, ἐκ δὲ τῶν ἡμέρων ὁ θεσσαλικὸς ἵππος καὶ ἡ ἀργεία ἀγελάς. Εἰς τὴν λατρείαν ἄλλων πάλιν ζῴων ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ πίστις, ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα εἶναι προστάται τῆς φυλῆς ἢ τῆς πατριᾶς· τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *τοτεμισμὸς* (βλ. λ.), ὅστις ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς λεγομένης πρωτογενοῦς θρησκείας καὶ ὅστις δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὴν κυρίως ζωολατρείαν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ χρησιμότης πολλῶν ζῴων ὡδήγησεν εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν, διότι ἐθεωρήθησαν ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης τοῦ παντελῶς ἄλλου καὶ ἐνισχύθη τὸ συναίσθημα τῆς πρὸς αὐτὸ συγγενείας. Διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν κατοικιδίων ζῴων εἰσάγεται εἰς τὴν ζωολατρείαν νέον ἐλατήριον, ὅπερ βλέπομεν σαφῶς ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ταύρου ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Ζωροάστρου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ ἰρανικῶν λαῶν. Παραπλησίαν μεταβολὴν εὑρίσκομεν καὶ ὡς πρὸς τὸν ἵππον. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τῆς λατρείας τῶν ζῴων δὲν εἶναι ἁπλῆ, οὐδὲ δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς ὡρισμένους καθαροὺς τύπους. Πολλὰ ζῷα εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγιναν ἀντικείμενα λατρείας, ἐπειδὴ πρότερον ἐχρησίμευον πρὸς θυσίαν. Ἄλλα ἡμερώθησαν ἴσως καὶ κατέστησαν κατοικίδια, ἀφοῦ πρότερον ἐλατρεύθησαν ὡς ἅγια. Ἡ ζωολατρεία ἐξ οὐδεμιᾶς θρησκείας ἐλλείπει· ἴχνη τοὐλάχιστον καὶ λείψανα αὐτῆς ἀπαντῶμεν πανταχοῦ. Ἀλλ' ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς λατρείας τῶν ζῴων θεωρεῖται ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος. Πολλὰ ζῷα, ὡς λ. χ. ἡ γαλῆ, λατρεύεται γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς νομοὺς τῆς χώρας ταύτης· ἄλλων, ὡς τοῦ κροκοδείλου, ἡ λατρεία θεραπεύεται εἴς τινας μόνον νομούς, ἐνῷ τὸ ζῷον μισεῖται εἰς ἄλλους. Ἡ λατρεία αὕτη τῶν ζῴων ἐν Αἰγύπτῳ εἶναι τόσον διαδεδομένη καὶ τόσον ποικίλαι αἱ ἐκδηλώσεις αὐτῆς, ὥστε ἡ σπουδὴ τῆς αἰγυπτιακῆς θρησκείας εἶναι συγχρόνως σπουδὴ τοῦ φαινομένου τῆς ζωολατρείας. Πᾶσαι αἱ δυναταὶ θεωρίαι πρὸς ἐξήγησιν τῆς λατρείας τῶν ζῴων ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν θρησκείαν τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τῆς ἀποπείρας πρὸς συμβολικὴν ἑρμηνείαν μέχρι τῆς παραγωγῆς τῆς ζωολατρείας ταύτης ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, τῆς τοῦ *φετιχισμοῦ* (βλ. λ.), ἢ τῆς τοῦ *ἀνιμισμοῦ* (βλ. λ.). Ἡ θεωρία τέλος, καθ' ἣν ἡ ζωολατρεία εἶναι φαινόμενον θρησκευτικῆς παρακμῆς, ἔκτρωμα τρόπον τινὰ γεννηθὲν ἐξ ἀνωτέρας μορφῆς θρησκείας, εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετος, ὡς ἀστήρικτος εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεσις περὶ ἀρχικοῦ μονοθεϊσμοῦ τῶν πρωτογενῶν λαῶν, ἐκφυλισθέντος ἔπειτα εἰς πολυδαιμονισμόν, οὗ ἐκδήλωσις καὶ ἡ λατρεία τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων ὑπὸ μορφὴν ζῴων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Αἱ ἱστορίαι τῶν θρησκευμάτων τῶν *Chkantepie de la Saussave, von Orelli, Thiele - Söderblom, Antwander*.—*Wundt*, Völkerpsychologie (Mythen und Religion) *R. Otto*, Das Heilige, 14η ἔκδ.. Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

ζωολάτρης, *—ου* (ὁ)· ὁ λατρεύων τὰ ζῷα, ὁ πρεσβεύων ὡς θεότητα ζῷόν τι.

ζωολατρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωολατρείαν: «ζωολατρικὴ θρησκεία».

ζωολέα (ἡ) (Zoolea) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μαντιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ζωολιθικός, *—ή, —όν*· ὁ περιέχων ζωολίθους: «πετρώματα ζωολιθικά».

ζωόλιθος (ὁ) (Zoolithe) *[Παλαιοντολ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία, διὰ τῆς ὁποίας ἐχαρακτηρίζοντο ἄλλοτε τὰ ἐντὸς τῶν διαφόρων στρωμάτων τῆς γῆς ἐγκλειόμενα ἀπολιθωμένα λείψανα ζῴων, τὰ ὁποῖα σήμερον καλοῦνται *ἀπολιθώματα* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ζωολογία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τῶν ζῴων, τὴν λειτουργίαν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῶν καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Digitized by Google

—[ΕΓΚΥΚΛ] Ἡ μελέτη τῶν ζῴων δύναται νὰ γίνῃ ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ ζῳολογία διαιρεῖται εἰς διαφόρους κλάδους. Τὰς διαφόρους διαιρέσεις τῆς ζῳολογίας δεικνύει ὁ κατωτέρω πίναξ:

Α'. Γενικὴ Ζῳολογία.

α) *Ὀργανογραφία*:
1. Μορφολογία
2. Ἀνατομία
3. Ἱστολογία
4. Ἐμβρυολογία ἢ ἐμβρυογένεια
5. Τερατολογία

β) *Βιολογία*
γ) *Φυσιολογία*
δ) *Νοσολογία.*

Β'. Εἰδικὴ Ζῳολογία.

α) *Περιγραφικὴ ζῳολογία ἢ Ζῳογραφία*:
1. Ταξινομία ἢ Γλωσσολογία
2. Γεωγραφικὴ ζῳολογία
3. Παλαιοζῳολογία.

β) *Συστηματικὴ ζῳολογία*:
1. Ἀνθρωπολογία
2. Ζῳοτεχνία
3. Παρασιτολογία.

Α') Γενικὴ ζῳολογία. α') Ὀργανογραφία. 1) *Μορφολογία.* Αὕτη ἐξετάζει τὴν γενικὴν μορφὴν ἢ τοὺς ἐξωτερικοὺς χαρακτῆρας τῶν ζῴων, ὡς καὶ τὰς μεταβολὰς ἃς ὑφίστανται οἱ χαρακτῆρες τούτων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ μορφολογία εἶναι ἡ βάσις τῆς ταξινομίας.

2) *Ἀνατομία.* Ἐξετάζει τὴν ὑφὴν καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων τῶν ζῴων. Ἡ ἀνατομία ἔχει στενὴν συγγένειαν πρὸς τὴν μορφολογίαν.

3) *Ἱστολογία.* Ἐξετάζει τὴν ἐσωτερικὴν ὑφὴν τῶν ἱστῶν, οἵτινες σχηματίζονται ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ὀργάνων. Ἡ ἱστολογία κυρίως βασίζεται ἐπὶ τῆς μικρογραφίας.

4) *Ἐμβρυολογία ἢ ἐμβρυογένεια.* Μελετᾷ κυρίως καὶ εἰδικῶς τὸ νεαρὸν ζῷον, ὅπερ εἰσέτι σχηματίζεται ἐν τῷ ᾠῷ, ἢ καὶ ἅμα τῇ ἐκ τοῦ ᾠοῦ ἀπελευθερώσει. Ἡ ἐμβρυολογία ἀκολουθεῖ κατὰ βῆμα τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ὀργάνων τῶν ἀποτελούντων τὸ ᾠὸν καὶ τοῦ νεαροῦ ζῴου, ὅπερ τοῦτο περικλείει.

5) *Τερατολογία.* Ἐξετάζει τὰς φυσικὰς ἢ ἐπικτήτους διαστρεβλώσεις, αἵτινες συνήθως ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ζῷα.

β') Βιολογία. Ἐξετάζει γενικῶς τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὰς ψυχικὰς διαθέσεις τῶν ζῴων, ὡς καὶ τὰς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν φυτῶν σχέσεις.

γ') Φυσιολογία. Ἐξετάζει πάντα τὰ φαινόμενα τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν.

δ') Νοσολογία: Ἐξετάζει τὰς ἀσθενείας, εἰς ἃς συνήθως ὑποκύπτουσι τὰ ζῷα.

Β') Εἰδικὴ ζῳολογία.— α') Περιγραφικὴ ζῳολογία ἢ ζῳογραφία. 1) *Ταξινομία ἢ γλωσσολογία.* Ἡ περιγραφικὴ ζῳολογία ὡς κύριον μέλημα ἔχει τὴν *ταξινομίαν* ἢ *γλωσσολογίαν*, ἥτις ἀσχολεῖται εἰς τὴν κατάταξιν τῶν ζῴων ἀναλόγως τῶν χαρακτήρων αὐτῶν, ὡς παρουσιάζει τούτους ἡ μορφολογία, ἡ ἀνατομία καὶ ἡ ἐμβρυογένεια. Ἀφ' ἑτέρου ἡ γλωσσολογία σκοπεῖ νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον ζῷον τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ὀνομασίαν. Ἡ περιγραφικὴ ζῳολογία ἐξετάζουσα τὰ διάφορα εἴδη, κατατάσσει ταῦτα εἰς γένη, ταῦτα εἰς οἰκογενείας, ὑποταξίας, τάξεις, ἀθροίσματα, ὁμοταξίας καὶ συνομοταξίας, αἵτινες εἶναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι διαιρέσεις τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου.

2) *Γεωγραφικὴ ζῳολογία.* Αὕτη ἐξετάζει τὴν διασπορὰν τῶν νῦν ἐπὶ τῆς γῆς ζώντων ζῴων, ὡς καὶ τὰς μεγάλας μεταναστεύσεις τῶν ζῴων, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς περιόδους.

3) *Παλαιοζῳολογία.* Ἐξετάζει τὰ ἀπολιθωμένα ζῷα, ὡς καὶ τὴν σχέσιν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἐκλειψάντων καὶ τῶν νῦν ὑπαρχόντων ζωϊκῶν ὀργανισμῶν.

β') Συστηματικὴ ζῳολογία. 1) *Ἀνθρωπολογία.* Αὕτη ἐξετάζει ἀποκλειστικῶς τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ πᾶν ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὸν ἄνθρωπον.

2) *Ζῳοτεχνία.* Ἐξετάζει τὰ κατοικίδια ζῷα ὡς καὶ τὴν ὠφελιμότητα τούτων εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ γενικῶς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἑκάστης χώρας.

3) *Παρασιτολογία.* Ἐξετάζει τὰ ζῷα, ἅτινα προξενοῦσι βλάβας εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ὑπόλοιπα ζῷα καὶ τὰ φυτά, καὶ περιγράφει τὰς ἐκ τούτων προξενουμένας νόσους. Ἐκ τούτων μέγιστα ὀφέλη προσεκομίσατο ἡ παθολογία καὶ ἡ ἰατρική.

Ἱστορία τῆς ζῳολογίας. Ι. Ἀρχαιότης. Αἱ ἀρχαιότεραι περὶ ζῳολογίας γνώσεις ἀναφέρονται κατὰ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον, καὶ εἶναι ἀποτυπωμέναι εἰς διαφόρους παραστάσεις ἐπὶ ὀστῶν ἢ ὅπλων ἢ ἐλεφαντοστῶν, ἢ κεχαραγμέναι ἐπὶ τῶν κεράτων ταράνδων (εἶδος ἐλάφου). Εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας εἰκονίζεται ὁ ἄνθρωπος περικυκλούμενος ὑπὸ διαφόρων ζῴων, ὡς ἀγρίων ἵππων, μαμούθ, ταράνδων, ἄρκτων τῶν σπηλαίων, κ.τ.λ. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἀπεικονίζονται διάφοροι παραστάσεις ποικιλοτάτων ζῴων, ἅτινα ἔζων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐξακολουθοῦσιν ἔτι ζῶντα. Αἱ μομμίαι τινῶν ἐκ τῶν ζῴων τούτων διατηροῦνται ἔτι ἐπὶ διαφόρων ὑπογείων κρυπτῶν τῆς πεδιάδος τοῦ Νείλου καὶ δίδουσιν ἰδέαν τινὰ τῶν περὶ τῆς ζῳολογίας γνώσεων τῶν παναρχαίων λαῶν. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς κατ' ἐξοχὴν κυνηγός, διὰ τοῦτο τὰ εὑρισκόμενα παλαιοντολογικὰ εὑρήματα φέρουσι κυρίως ἀπεικονίσεις ἀγρίων ζῴων. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου ἐγένοντο γνωστὰ ὁ βοῦς, ὁ κύων, ὁ ἵππος, ὁ χοῖρος, κ.τ.λ., ἅτινα καὶ ἐξημερώθησαν καὶ κατέστησαν κατοικίδια ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ ἰδίως. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι καὶ Ἑβραῖοι, λαοὶ κατὰ πρῶτον ποιμενικοί, καὶ εἶτα γεωργικοί, ἐξημέρωσαν καὶ κατέστησαν κατοικίδια ἀρκετὰ ζῷα. Τὸ ἀρχαιότερον καὶ τὸ σπουδαιότερον γνωστὸν βιβλίον περ ζῳολογίας, εἶναι «Αἱ περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι» τοῦ Ἀριστοτέλους (384—322 π. Χ.). Ὁ μέγας οὗτος Ἕλλην φιλόσοφος ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς ζῳολογίας καὶ ὁ πρῶτος ταξινόμος τῶν ζῴων. Ἀναφέρει περὶ τὰ 400 εἴδη ζῴων. Αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τῆς βιολογίας, τῆς ἀνατομίας καὶ τῆς φυσιολογίας δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οὗτος μετεχειρίζετο ἄγνωστον τίνα ἀνατομικὰ ὄργανα καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ δοθεὶς γενικὸς τύπος τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νεωτέρας βιολογίας. Ἄγνωστος παραμένει ἡ περὶ ζῳολογίας ἐργασία τῆς περιφήμου Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πτολεμαίου. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔχοντες ὡς βάσιν τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπὶ τῶν ζῴων ἐρεύνας των. Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐλευθέρας πολιτείας δὲν ἐσπούδαζον τὰ ζῷα, εἰμὴ μόνον ἐκεῖνα ἅτινα εἶχον πρακτικὴν ὠφέλειαν. Ὁ Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος συνέγραψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Historia naturalis» (Φυσικὴ ἱστορία), ἧς τέσσαρα βιβλία πραγματεύονται γενικῶς περὶ τῆς ζῳολογίας. Τὸ ἔργον του οὐδὲν σύστημα καὶ οὐδεμία κριτικὴ διέπει, ἐν αὐτῷ δὲ ὁ μῦθος παίζει σπουδαῖον ρόλον. Τὸ ἔργον τοῦ Αἰλιανοῦ (260 μ. Χ.), ὑπὸ τὸν τίτλον «Ζῴων ἱστορίαι» εἶναι μᾶλλον ἀπάνθισμα ἀνεκδότων. Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀππιανοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἁλιευτικὰ» καὶ «Θηρευτικὰ» περιλαμβάνουσι πλείστας ὅσας πληροφορίας ἐπὶ τῶν περισσοτέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γνωστῶν ζῴων.

ΙΙ. Μεσαίων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα οὐδόλως προήχθη ἡ ζῳολογία. Οἱ σοφοί, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠσχολήθησαν μὲ τὴν ζῳολογίαν παρέργως. Οἱ μοναχοί, οἵτινες ἦσαν οἱ κυριώτεροι συγγραφεῖς τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας, προσεπάθουν νὰ διδάξωσι προφορικῶς τὴν ζῳολογίαν εἰς τοὺς πιστούς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερῖκος (ἀποθανὼν τῷ 1250) συνέγραψε διαφόρους περιγραφὰς πτηνῶν, πλεῖσται τῶν ὁποίων διακρίνονται διὰ τὴν διαύγειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν παρατηρητικότητα, μετέφρασε τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἐκόμισεν ἐξ Ἀφρικῆς σπάνια ζῷα, ὅπως ἐλέφαντας, καμηλοπαρδάλεις κτλ. Ὁ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, ἐπίσκοπος τῆς Ρατισβόννης (1280), ἐγκατέλειψεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ζῷα», ἔνθα παραθέτει καὶ προσωπικάς του παρατηρήσεις, ἰδίως ἐπὶ τῆς πανίδος τῆς βορείου θαλάσσης, τῆς φώκης, τῆς φαλαίνης καὶ ἑτέρων τινῶν κητωδῶν. Οὗτος ἐν τῇ περιγραφῇ του ἠκολούθησεν ἀλφαβητικὴν σειράν. Τὸ ἔργον τοῦ δομινικανοῦ Βικεντίου ντὲ Μπωβαὶ (1264), «Speculum Naturae», εἶναι εἶδος ἐπιστημονικῆς ἐγκυκλοπαιδείας, ἧς τὰ ἄρθρα ἠρανίσθησαν ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ζῴων συγγραφῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μετὰ διαφόρων προσθηκῶν ἀναληθοφανῶν καὶ μυθωδῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὁ Ἄραψ Abd-Allatif (1231) ἐν τῷ ἔργῳ του «Ἀφηγήσεις ἐξ Αἰγύπτου» περιγράφει πλεῖστα ζῷα τῆς χώρας ἐκείνης. Οἱ σταυροφόροι οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἐνδιαφέρον ἔδειξαν διὰ τὴν ζῳολογίαν καὶ ἀκουσίως των μετέφερον ἐν Εὐρώπῃ τὸν ποντικὸν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τὴν γαλῆν, ἂν καὶ αὕτη ἦτο γνωστοτάτη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἄξια μνείας ταξίδια πρὸς ὤθησιν τῆς ζῳολογίας ἔκαμον ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τουδέλης, ὁ Rubruquis καὶ ἰδίως ὁ Μᾶρκο Πόλο (1295).

ΙΙΙ. Ἀναγέννησις. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀλλεπάλληλα ταξίδια πλείστων Εὐρωπαίων σοφῶν καὶ φυσιοδιφῶν πρὸς τὸν νέον κόσμον, οἵτινες ἤρχισαν τὴν μελέτην τῶν ἐν αὐτῇ ζῴων, ἀγνώστων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εὐνόητον τυγχάνει, ὅτι λόγῳ τῶν ἀνεξερευνήτων παμμεγίστων αὐτῆς ἐκτάσεων ἐχρειάσθησαν δύο αἰῶνες περίπου μέχρις ὅτου παρατηρηθῇ ἐλάχιστον ποσοστὸν τοῦ συνόλου τῶν ἐν αὐτῇ ζῴων. Γενικῶς ἡ Ἀμερικὴ δὲν ἀπέδωκε, λόγῳ πολλῶν αἰτίων καὶ ἰδίως τῶν γεωλογικῶν μεταβολῶν, ἃς ἐπανειλημμένως ὑπέστη, ἀρκετὰ μεγάλον ἀριθμὸν εἰδῶν ζῴων, καὶ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι περισσότερα ζῷα ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐνεκλιματίσθησαν ἐν τῇ Ἀμερικῇ ἢ ἐκ ταύτης ἐν τῇ Εὐρώπῃ, διότι ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ περισσότερα τῶν κατοικιδίων ζῴων, ὡς ὁ ἵππος, ὁ βοῦς, ὁ χοῖρος, τὸ πρόβατον κτλ. Αἱ πρῶται μελέται, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Βραζιλίᾳ ὑπὸ τοῦ Marcgrave, δαπάνῃ τοῦ Maurice Nassau, ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ὁλλανδίᾳ κατὰ τὸ 1648 εἰς βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire naturelle du Brésil» (Φυσικὴ ἱστορία τῆς Βραζιλίας). Μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ταξιδιωτῶν τοῦ παλαιοῦ κόσμου, οἵτινες διηρεύνησαν ἀπὸ ζῳολογικῆς ἀπόψεως διαφόρους χώρας, εἶναι ὁ Belon (1551), ὅστις ἐξηρεύνησε τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, ὁ Bontius (1631), ὅστις ἔκαμε μακροχρονίους μελέτας ἐν Ἰάβᾳ.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἐργαστηρίοις ἐργαζομένους φυσιοδίφας, οὗτοι πάντες εἶχον ὡς βάσιν εἰς τὰς ἐρεύνας των τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Rondelet (1554) ἐδημοσίευσεν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire des poissons marins» (Ἱστορία τῶν θαλασσίων ἰχθύων), περιλαμβάνον ἰδίως τοὺς ἰχθῦς τῆς Μεσογείου, μετὰ πλήθους εἰκόνων, ὧν ἡ τελεία ἀπόδοσις προκαλεῖ τὴν ἔκπληξιν καὶ τῶν συγχρόνων. Ὁ Gesner ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τοῦ 1551—1587 πέντε ὀγκώδεις τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire des animaux» (Ἱστορία τῶν ζῴων), ὅπου ὑπῆρχον καὶ πλεῖσται ὅσαι προσωπικαὶ γνῶμαι τοῦ συγγραφέως, ἃς οὗτος ἀπεκόμισεν ἐκ διαφόρων ἐρευνῶν. Ὁ Aldobrande, ὅστις ἀπέθανε κατὰ τὸ 1607, ἐκληροδότησεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βολωνίας 20 τόμους μετὰ ἐγχρώμων εἰκόνων τῶν δοκιμωτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλλιτεχνῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire naturelle» (Φυσικὴ ἱστορία). Τοῦ ἔργου τούτου οἱ περισσότεροι τόμοι ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του. Τὴν ἐργασίαν ταύτην εἶχον ὑπ' ὄψει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μπυφφὼν οἱ περισσότεροι φυσιοδῖφαι. Ὁ Ray (1628—1704), μετὰ τὸν Bondelet, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νεώτερος ταξινόμος, καὶ ἡ κατάταξις τῶν πτηνῶν, ὡς ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἔργῳ του «Histoire des oiseaux» (Ἱστορία τῶν πτηνῶν), οὐδόλως μετεβλήθη οὔτε ὑπὸ τοῦ Λινναίου. Ὁ Swammerdan (1637—1680) ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὴν ζωήν του εἰς τὴν ἐντομολογίαν. Ἐν τῷ ἔργῳ του «Histoire naturelle des insectes» (Φυσικὴ ἱστορία τῶν ἐντόμων), ἥτις ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1682, περιγράφονται μὲ θαυμαστὴν παρατηρητικότητα αἱ μεταμορφώσεις τῶν ἐντόμων ἐν ὅλαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ μικροσκοπίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διήνοιξε νέους ὁρίζοντας εἰς τὰς ζῳολογικὰς ἐρεύνας. Ὁ διασημότερος μελετητὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρξεν ὁ Leuwenhoeck (1632—1723) ὅστις μόνος κατεσκεύαζε τὰ μικροσκόπιά του καὶ συνετέλεσεν εἰς τὰς ἁλματικὰς προόδους τῆς ἀνατομίας καὶ τῆς φυσιολογίας. Οὗτος πρῶτος ἀνεκάλυψε τὰ μικροσκοπικὰ ζῷα καὶ φυτά, ἅτινα καὶ *ἐγχυματικὰ* ἐκάλεσε, καὶ πλεῖστα τούτων περιέγραψε καὶ ἀπεικόνισε.

IV. Νεώτεροι χρόνοι. Ἀπὸ τοῦ Λινναίου (1707—1778) ἄρχεται ἡ νέα περίοδος τῶν ζῳολογικῶν ἐρευνῶν. Ἡ διπλῆ ὀνομασία, ἥτις εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα βάσις τῆς σημερινῆς ζῳολογίας καὶ ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ εἴδους, ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σουηδοῦ φυσιοδίφου. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Λινναίου λαμβάνεται ὡς βάσις τὸ εἶδος καὶ ἐκ τούτου γίνεται ἀναγωγὴ εἰς τὰς ἀνωτέρας ζῳολογικὰς διαιρέσεις. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχεν ἤδη διαιρέσει τὰ ζῷα εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: τὰ *ἔναιμα*, δηλαδὴ ἐκεῖνα ἅτινα εἶχον αἷμα ἐρυθρόν, καὶ τὰ *ἄναιμα*, δηλαδὴ ἐκεῖνα ἅτινα εἶχον αἷμα λευκόν. Εἰς τὰ πρῶτα κατέταξε τὰ *σπονδυλωτά*, καὶ εἰς τὰ δεύτερα τὰ *ἀσπόνδυλα*. Ὁ Λινναῖος διῄρεσε τὸ ζωϊκὸν βασίλειον εἰς ἓξ τάξεις: mammalia *(θηλαστικά)*, aves *(πτηνά)*, amphibia *(ἀμφίβια)*, pisces *(ἰχθύες)*, insecta *(ἔντομα)* καὶ vermes *(σκώληκες)*.

Ὁ Μπυφφὼν (1707—1788) δὲν ὑπῆρξε ταξινόμος, ἀλλὰ θαυμαστὸς ζωγράφος τῆς φύσεως, ἔλεγε δὲ ὅτι «ἐν τῇ φύσει δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ μόνον ὄντα· τὰ εἴδη, τὰ γένη καὶ αἱ τάξεις μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ μας ὑφίστανται». Ὁ Μπυφφὼν ἁπλῶς διέκρινε τὰ ζῷα, εἰς *τετράποδα ζωοτόκα, κητώδη, πτηνά, τετράποδα ᾠοτόκα, ὀφίδια, ἰχθῦς, ἔντομα* καὶ *σκώληκας*. Οὗτος ἐν τῷ ἔργῳ του «Histoire naturelle» (Φυσικὴ ἱστορία) οὐδεμίαν διάκρισιν εἰδῶν ποιεῖται, καὶ δέχεται ὅτι τὰ διάφορα εἴδη δὲν εἶναι εἰμὴ ποικιλίαι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἐξ οὗ προῆλθον πάντα τὰ ὅμοια αὐτῷ. Οὗτος ἐπίσης ὑπῆρξε καὶ ἐκ τῶν δημιουργῶν τῆς *ζῳολογικῆς γεωγραφίας*, καὶ κατέδειξεν ὅτι οὐδὲν θηλαστικὸν ἦτο κοινὸν ἐν τῷ παλαιῷ κόσμῳ καὶ τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Ἀπὸ τοῦ Κυβιέρου (1769—1832) δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἄρχεται ἡ νέα περίοδος τῆς ζῳολογίας. Ἡ διαίρεσις, ἣν ἔκαμε (1812—1829), βασίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν ἀνατομικῶν χαρακτήρων τῶν ζῴων. Διαιρεῖ τὸ ζωϊκὸν βασίλειον εἰς τέσσαρας κλάδους ἢ κατηγορίας: *σπονδυλωτά, μαλάκια, ἀρθρωτὰ* καὶ *ἀκτινωτά*. Ὁ Κυβιέρος, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Μπυφφών, εἶναι ὀπαδὸς τοῦ Λινναίου ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ εἴδους. Ἡ διαίρεσις καὶ αἱ περὶ τῶν ζῴων γενικῶς γνῶμαι τοῦ Κυβιέρου ἐκυριάρχησαν μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἂν καὶ τινες μαθηταί του προέτεινον διάφορον τοῦ διδασκάλου των ζῳολογικὴν ταξινόμη-

Digitized by Google

σιν. Ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων φυσιοδιφῶν ἠκολούθησαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ ἐν τῇ ζῳολογίᾳ ἔργον τοῦ Κυβιέρου, οἱ Blainville, Dumeril, Audouin, Valenciennes, καὶ Milne-Edwards. Οἱ Ehrenberg, Dugès καὶ ὁ Milne-Edwards ἐτοποθέτησαν τὰ ἀρθρωτὰ ἀμέσως μετὰ τὰ σπονδυλωτά.

Γενικῶς τὰ διάφορα προταθέντα συστήματα προϋποθέτουν τὴν κατάταξιν τῶν ζῴων εἰς εὐθεῖαν, οὕτως εἰπεῖν, γραμμήν, καθ' ἣν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσι τὰ πολυπλοκώτερα κατὰ τὸν ὀργανισμὸν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς καὶ τὴν τελευταίαν τὰ ἁπλούστατα. Ὁ Λαμὰρκ ἠκολούθησεν ἀντίθετον σύστημα, δηλαδὴ ἐκ τῶν ἁπλουστέρων καταλήγει εἰς τὰ πολυπλοκώτερα. Τὸ σύστημα τοῦ Λαμάρκ, ἰδίᾳ διὰ τῆς σπουδῆς τῆς ἐμβρυολογίας καὶ ἐμβρυογενείας, ἐγένετο ἀποδεκτὸν ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν μετέπειτα φυσιοδιφῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ ζῳολογία ἔκαμεν ἁλματικὰς προόδους. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀξίας μνείας φυσιοδιφῶν προέχουσιν οἱ: Quatrefages, Lacaze-Duthiers, Filhol, Giard, Chatin, Perrier, Delage, Bouvier, Blanchard, Henneguy, Marchal. Gravier, Joubin, Caullery, Roule καὶ Trouessard.

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τον Ἀριστοτέλην

Ἔναιμα	Ζῳοτοκοῦντα ἐν αὐτοῖς Ὄρνιθες Τετράποδα ἢ ἄποδα ᾠοτοκοῦντα Ἰχθύες
Ἄναιμα	Μαλάκια Μαλακόστρακα Ἔντομα Ὀστρακόδερμα

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Λινναῖον (Linnaeus).

Ὁμοταξία	*Τάξις*	*Γένος*
Θηλαστικὰ	Πρώτιστα	Ἄνθρωπος Πίθηκος Λεμούριος Νυκτερις
	Προβοσκιδωτὰ	Ἐλέφα: Βραδ·πους Μυρμηκοφάγος Δασύπους
	Ἄγρια	Φώκη Κύων Γαλῆ Βίβερρα Μουστέλλα Ἄρκτος Ἀδελφυς Μυωξὸς
	Τρωκτικὰ	Ὕστριξ Λαγωὸς Κάστωρ Μῦς Σκίουρος
	Μυρηκαστικὰ	Κάμηλος Μό χος Ἔλαφος Αἲξ Πρόβατον Βοῦς
	Ὀγκώδη	Ἵππος Ἱπποπόταμος Ρινόκερως Χοῖρος
	Κήτη	Δελφὶν Φώκη Μονόδων
Πτηνὰ	Ἁρπακτικὰ	Ἱέραξ Γὺψ Γλαῦξ
	Ὠδικὰ	Τρόχιλος Κερθία Ἔποψ Σίττη Κορακίας Κόραξ Παραδείσιον Ραμφιστὴς Ψιττακὸς Κροτοφάγος Δρυκολάπτης Ἀλκυὼν Μέροψ
	Νηκτικὰ	Νῆσσα Φαέθων Πλωτὶς Ρύγχωψ Διομήδεια Πελεκᾶνος Λάρος Κολυμβητὴς
	Καλοβάμονα	Φοινικόπτερος Τάνταλος Ἀρδέα Σκολόπαξ Ράλλη Ψωφίας Αἱματόπους Χαραδριὸς Ὠτὶς Στρουθὸς
	Ἀλεκτοροειδῆ	Ἰνδόρνις Ταὼς

Ὁμοταξία	*Τάξις*	*Γένος*
		Μελεαγρὶς Κρὲξ Φασιανὸς Ἀλέκτωρ Τετρὰς
	Στρουθοειδῆ	Λοξίας Σπίζα Αἰγοθήλης Ἀμπελὶς Τανάγρα Περιστερὰ
Ἀμφίβια	Ἑρπετὰ	Χελώνη Δράκων Σαῦρος Ράνα
	Ὀφίδια	Κροταλίας Βόας Ἀμφίσβαινα Καικιλια
Ἰχθύες	Ἄποδες	Μύραινα Γύμνωτος Τριχίουρος Ἀναρριχης Ἀμμοδύτης Ὀφίδιον τρωματέος Ξιφίας
	Στηθοπτερύγιοι	Καλλιώνυμος Οὐρανοσκόπος Τράχινος Γάδος Βλέννιος
	Θωρακο-πτερύγιοι	Ἐχενηΐς Κορύφαινα Γωβιὸς Σκόρπαινα Ζεὺς Πλευρονήκτης Χαιτόδων Σπάρος Λάβρος Πέρκη Γαστερόστεος Σκόμβρος Τρίγλη
	Γαστερο-πτερύγια	Κωβίτης Ἄμια Σίλουρος Σαλμὼν Ἔσοξ Ἔλοψ Ἀθερίνα Μουγίλος Ἀρίγγη Κυπρῖνος
Ἔντομα	Κολεόπτερα	Κάραβος Λουκάνη Δερμιστὴς Βύρρος Κυρῖνος Ἀττελάβος Σίλφη Βροῦχος Κοσσίδη Πτηνὸς Χρυσομέλη Μελόη Τενέβριον Λαμπυρὶς Σταφυλῖνος Κεράμβυξ Λέπτουρις Κανθαρὶς Ἐλατὴρ Βουπρέστης Δυτίσκος
	Ἡμίπτερα	Βλαττη Μάντις Γρύλλος Νωτονήκτης Ἀφὶ: Κόκκος Θρὶψ
	Λεπιδόπτερα	Ψυχὴ Σφίγξ Φάλαινα
	Νευρόπτερα	Λιβελλούλη Ἐφήμερον Μυρμηλέων Φρύνανον Αἱμορόβιος Ραφιδία
	Υμενόπτερα	Κύνιψ Τενθρηδὼν Σίρεξ Ἰχνεύμων Μύρμηξ
	Δίπτερα	Οἶστρος Μυῖα Τάβ νος Κώνωψ Ἐμπὶς Ἄσυλος Βομβυλιὸς Ἱππόβοσκος
	Ἄπτερα	Λέπισμα Πόδουρος Ψύλλος Ἄκαρι Φαλάγγιον Ἀράχνη
Σκώληκες	Ἐντερωτὰ	Γόρδιος Ἀσκαρὶς Μυξῖνος
	Μαλάκια	Ἀσκίδιον Ἀκτίνιον Λεῖμαξ Ἀπλυσσία Δωρὶς Τευθὶς Ὁλοθούριον Τρίτων Σηπία

Ὁμοταξία	*Τάξις*	*Γένος*
	Ὀστρακοφόρα	Ἀφροδίτη Μέδουσα Ἀστερίας Ἐχῖνος Χιτὼν Λεπὰς Φωλὰς Σωλὴν Κάρδιον Δόναξ Ἀφροδίτη Σπόνδυλος Ὄστρεον Μυτίλος Πιννη Ἀργοναύτης Ναυτίλος Κῶνος Βούκκινον Ἕλιξ Ἁλιωτὶς
	Λιθόφυτα	Μαδρεπόρα Μυλεπόρα
	Ζωόφυτα	Ἶσις Γοργονία Ἀλκυόνιον Σπόγγος Κοράλλιον Ὕδρα Ταινία Βόλβωξ Χάος

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Λαμὰρκ (Lamarck).

Ἀσπόνδυλα	Ἀπαθῆ ζῷα	Ἐγχυματικὰ Πολύποδες Ἀκτινωτὰ Χιτωνοφόρα Σκώληκες	Γυμνὰ Μανδυοφόρα Ἀνθόζωα Κρινοειδῆ Ὑδροειδῆ Ἀκαλῆφαι Ἐχινόδερμα Ἀσκίδια Νηματοειδεῖς Ἐπιζωϊκοὶ
	Εὐπαθῆ ζῷα	Ἔντομα ἢ ἑξάποδα Ἀραχνοειδῆ Μαλακόστρακα Ζωνοσκώληκες Κιρρίποδα Κογχοφόρα Μαλάκια	Ἄπτερα Δίπτερα Ἡμιπτερα Λεπιδόπτερα Ὑμενόπτερα Νευροπτερα ' ρθόπτερα Κολεόπτερα Ἀράχνια Ἀκάρεα Ἑτεροβράγχια Ὁμοβράγχια Ἄποδες Κεραιοφόροι Πόδουρα Μονόμυα Διμυα Σωληνόκογχα Πτερόποδα Γαστερόποδα Τραχηλοποδα Κεφαλόποδα Ἑτερόποδα
Σπονδυλωτὰ	Νοήμονα ζῷα	Ἰχθύες Ἑρπετὰ Πτηνὰ Θηλαστικὰ	

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Λιούκαρτ (Leuckart).

Κοιλεντερωτα	Πολύποδες Ἀκαλῆφαι	Ἀνθόζωα Κυλικοζῳα Δισκοφόρα Κτενοφόρα
Ἐχινόδερμα	Πελματόζωα Ἀκτινόζωα Σκυτόδερμα	Κυστίδαι Κρινοῖδαι Ἐχινίδαι Ἀστερίδαι Ὁλοθούριοι Κομματίδαι
Σκώληκες	Ἀνέντερα Ἄποδα Βλεφαριδωτὰ Ζωνοσκώληκες	Κεστώδη Ἀκανθοκέφαλοι Νημερτίδαι Σωληνοειδεῖς Τρηματώδεις Βδέλλαι Βρυόζωα Τροχοφόρα Νηματώδη Γαιοσκώληκες
Ἀρθρόποδα	Ὀστρακόδερμα Ἔντομα	Βραγχιοφόρα Ἐντομοστρακα Μαλακόστρακα Μυριάποδα Ἀραχνίδαι Ἑξάποδα
Μαλάκια	Χιτωνοφόρα ᾽. κέφαλα Γαστερόποδα	Ἀσκίδαι Σάλπαι Πεταλοβράγχια Βραγχιόποδα Ἑτεροβράγχια Δερματοβράγχια Ἑτερόποδα Κτενοβράγχια Πνευμονώδη Κυκλοβράγχια
Σπονδυλωτὰ	Κεφαλόποδα	

Digitized by Google

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Κυβιέρον (Cuvier).

Σπονδυλωτά	Θηλαστικὰ	Δίχειρα Τετράχειρα Σαρκοφάγα Μαρσυποφόρα Νωδὰ Παχύδερμα Μηρυκαστικὰ Πτερυγόποδα Κητώδη	
	Πτηνὰ	Ὠδικὰ Ἀναρριχητικὰ Ἁρπακτικὰ Περιστεροειδῆ Ἀλεκτοροειδῆ Καλοβατικὰ Στεγανόποδα Δρομεῖς	
	Ἑρπετὰ	Χελώνια Σαῦροι Ὀφίδια Βατράχια	
	Ἰχθύες	Ἀκανθοπτερύγιοι Γαστεροπτερύγιοι Ὑπογαστεροπτερύγιοι Ἄποδες Λοφοβράγχιοι Πλεκτόγναθοι Σελαχώδεις Κυκλόστομοι	
Ἀσπόνδυλα	Μαλάκια	Κεφαλόποδα Πτερόποδα Γαστερόποδα	Πνευματώδη Γυμνοβράγχια Ἐσωβράγχια Ἑτερόποδα Κτενοβράγχια Σωληνοβράγχια Σκυτοβράγχια Κυκλοβράγχια
		Ἀκέφαλα	Κογχοφόρα Χιτωνοφόρα
		Βραχιόποδα Κιρρίποδα	
Ἀρθρωτὰ	Ζωνοσκώληκες	Σωληνόμορφοι Ἀβράγχιοι	
	Μαλακόστρακα	Δεκάποδα Στοματόποδα Ἀμφίποδα Λαιμοδόποδα Ἰσόποδα Βραγχιόποδα Τριλοβῖται	
	Ἀραχνίδαι	Πνευμονώδη Τραχειώδεις	
	Ἀρθρωτὰ	Ἔντομα	Μυριάποδα Θυσάνουρα Παράσιτα Κολεόπτερα Ὀρθόπτερα Ἡμίπτερα Νευρόπτερα Ὑμενόπτερα Λεπιδόπτερα Ριπίπτερα Δίπτερα
	Ἀκτινωτὰ	Ἐχινόδερμα	Ποδοφόρα Ἄποδα
		Ἀκαλῆφαι Πολύποδες	Ὑδροστατικὸν Σαρκώδεις Πηκτωματώδεις
		Ἐγχυματικὰ	Τρηματόκογχα Πρωτόζῳα Πρωτόφυτα

Πιναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Μίλν - Ἔντουαρντς (Milne - Edwards).

Ὀστεοζῷαρια ἢ Σπονδυλωτὰ	Ἐμμέμβρανα	Θηλαστικὰ	Μονοδελφῆ	Δίχειρα Τετράχειρα Χειρόπτερα Ἐντομοφάγα Τρωκτικὰ Νωδὰ Σαρκοφάγα Ἀμφίβια Παχύδερμα Μυρηκαστικὰ Κητώδη
			Διδελφῆ	Μαρσυποφόρα Μονοτρήματα
		Πτηνὰ		Ἁρπακτικὰ Ὠδικὰ Ἀναρριχητικὰ Ἀλεκτοροειδῆ Μακρόταρσα Στεγανόποδα
		Ἑρπετὰ		Χελώνια Σαῦροι Ὀφίδια
		Βατράχια		Ἄνουρα Κερκοφόρα Ἐμμονοβράγχια Καικιλίαι

	Ἀμέμβρανα	Ἰχθύες	Τελεόστεοι	Ἀκανθοπτερύγιοι Γαστεροπτερύγιοι Ὑπογαστεροπτερύγιοι Ἄποδες Λοφοβράγχιοι Πλεκτόγναθοι
			Χονδροπτερύγιοι	Ἀκηπισίωνες Σελαχώδη Κυκλόστομοι
Ἐντομόζῳα ἢ Κρικωτὰ	Ἀρθρόποδα	Ἔντομα		Κολεόπτερα Ὀρθόπτερα Νευρόπτερα Ὑμενόπτερα Λεπιδόπτερα Ἡμίπτερα Διπτερα Ριπίπτερα Ἀνώπλευρα Θυσάνουρα
		Μυριάποδα		Χηλόγναθα Χηλόποδα
		Ἀραχνίδαι		Πνευμονώδη Τραχειακὰ
		Μαλακόστρακα	Ποδόφθαλμα	Δεκάποδα Στοματόποδα
			Ἑδραιόφθαλμα	Ἀμφίποδα Λαιμιδόποδα Ἰσόποδα
			Βραγχιόποδα	Ὀστράκοδα Φυλλόποδα Τριλοβῖται
			Ἐντομόστρακα	Κωπήποδα Κλαδόκερα Σιφωνόστομα Λερναιίδαι Κιρρίποδα
			Ξιφόσουρα	
	Σκώληκες	Ζωνοσκώληκες Ἕλμινθες Σωληνοειδεῖς Κεστώδεις Τροχοφόροι		
Μαλακοζῷάρια ἢ Μαλάκια	Κυρίως μαλάκια	Κεφαλόποδα Πτερόποδα Γαστερόποδα Ἀκέφαλα		
	Μαλακιοειδῆ	Χιτωνοφόρα Βρυόζῳα		
Ζωόφυτα	Ἀκτινωτὰ	Ἐχινόδερμα Ἀκαλῆφαι Κοράλλια Πολύποδες		
	Σαρκόσωμα	Ἐγχυματικὰ Σπογγώδη		

Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ταξινόμησιν τῶν ζῴων κατὰ τὸν Χαῖκελ (Haeckel).

Φῦλα	*Κλάδοι*	*Τάξεις*
Πρωτόζῳα		Ἀρχαίζῳα Γρεγαρῖναι Ἐγχυματικὰ Πλανόμενα Γαστροειδῆ
Ζωόφυτα	Σπόγγοι Ἀκαλῆφαι	Πορoφόρα Κοράλλια Ὑδρομέδουσαι Κτενοφόρα
Σκώληκες		Πλατέλμιθες Νηματέλμινθες Βρυόζῳοι Χιτωνοφόροι Ρυγχόκοιλοι Γεφύριοι Τροχοβλέφαρα Ζωνοσκώληκες
Μαλάκια	Ἀκέφαλα Εὐκέφαλα	Σπιροβράγχια Πεταλοβράγχια Κοχλίδαι Κεφαλόποδα
Ἐχινόδερμα	Κωλοβράγχια Λιποβράγχια	Ἀστεροειδῆ Κρινοειδῆ Ἐχινίδαι Ὁλοθούρια
Ἀρθρόποδα	Καρίδες Τραχιωτὰ	Μαλακόστρακα Ἀραχνίδαι Μυριάποδα Ἔντομα
Σπονδυλωτὰ	Ἀκράνια Μονόρρινα Ἀνάμνια Ἀμνιωτὰ	Λεπτοκάρδια Κυκλόστομοι Ἰχθύες Δίπνευστα Ἁλοσαυρώδη Ἀμφίβια Ἑρπετὰ Πτηνὰ Θηλαστικὰ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Hoffer,* Histoire de la Zoologie (Paris 1873). — *Milne - Edwards,* «Rapport sur les progrès récents des sciences zoologiques en France» (Paris 1867). — *P. Perrier* «Zoologie» (Paris 1921).

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΛΑΙΟΖΩΟΛΟΓΙΑ. Κλάδος τῆς ζῳολογίας, καὶ γενικώτερον τῆς βιολογίας, ἀναπτυχθεὶς εἰς ἰδίαν πλέον ἐπιστήμην, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν συστηματικὴν τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων, τὰ ὁποῖα ἔζησαν εἰς ἐποχὰς παρῳχημένας καὶ διετηρήθησαν ὡς ἀπολιθώματα ἐντὸς τῶν διαφόρων στρωμάτων τῆς γῆς.

Ἱστορία τῆς παλαιοζῳολογίας. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ἐκ τῶν νεωτάτων δημιουργημάτων τῆς βιολογικῆς ἐρεύνης. Τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα ζῴων ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων τῆς παλαιολιθικῆς καὶ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς ὡς ἀντικείμενα διακοσμήσεως (ὡς π.χ. τὰ ὄστρακα ἀπολιθωμένων κοχλιῶν τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἢ λιθοπυρῆνες τῶν γαστεροπόδων τουριτελλῶν ἐχρησίμευσαν πρὸς κατασκευὴν περιδεραίων προϊστορικῶν κατοίκων τοῦ Κρὲμς καὶ τοῦ Βελγίου, κλπ.). Τὰ ὀστᾶ καὶ οἱ ὀδόντες μεγάλων προϊστορικῶν θηλαστικῶν ἐνωρὶς ὑπέπεσαν εἰς τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἐξηγήθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς λείψανα γιγάντων. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτῶν ἐγεννήθησαν οἱ περὶ Τιτάνων, Γιγάντων, Δρακόντων, κλπ. μῦθοι· ὁ μῦθος τῶν μονοφθάλμων Κυκλώπων κατὰ τὸν Abel συνδέεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μὲ τὰ ἐντὸς σπηλαίων τῆς Σικελίας παρουσιαζόμενα εὑρήματα τῶν κρανίων ἐλεφάντων ἀπολιθωμένων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν κατὰ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον τῆς γῆς. Παρῆλθε δ' ἀρκετὸς χρόνος μέχρις οὗ ἀρχίσῃ νὰ γίνηται ἀντιληπτὴ ἡ ζωϊκὴ φύσις καὶ καταγωγὴ τῶν ἀπολιθωμένων λειψάνων. Ὁ Ξενοφάνης πρῶτος (περὶ τὸ 600 π.Χ.) ἤρχισε νὰ ἐκτιμᾷ τὴν σημασίαν των, καθόσον ἐκ τῆς παρουσίας ἀπολιθωμένων κογχυλίων εἰς τὴν Μελίτην (Μάλταν), Πάρον καὶ ἀλλαχοῦ συμπεραίνει, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς εὑρίσκετο εἰς ἰλυώδη κατάστασιν. Κατόπιν τὰ ἀπολιθώματα τῶν ζῴων ἐθεωρήθησαν ὡς προϊόντα τῆς «πλαστικῆς δυνάμεως» (Vis plastica ἢ Virtus formativa), ἡ ὁποία ἐπίσης ἐθεωρεῖτο ὅτι εὑρίσκετο ἐντὸς τῆς ὑγροθέρμου «ἀρχεγόνου ἰλύος». Καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐξελαμβάνοντο τὰ ἀπολιθώματα ὡς «παίγνια τῆς φύσεως» καὶ ὡς τοιαῦτα περιεγράφησαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς μακρὰς συγγραφὰς (βλ. καὶ λ. *γεωλογία*).

Οὐσιωδεστάτην ὤθησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων ἔδωσαν αἱ μελέται τοῦ Ἄγγλου μηχανικοῦ Οὐΐλλιαμ Σμίθ, τοῦ πατρὸς τῆς γεωλογίας (1769—1839). Ὡς πρῶτος ὅμως ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας παλαιοζῳολογίας θεωρεῖται ὁ Γεώργιος Κυβιέρος (1769—1832), ὁ ὁποῖος ἐξῆρε τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ ἀπολιθώματα τῶν ζῴων διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ζώντων σπονδυλωτῶν, καὶ πρῶτος ἵδρυσε παλαιοζῳολογίαν ἐπὶ θεμελίων συγκριτικο-ἀνατομικῶν ἢ μορφολογικῶν. Ἔκτοτε ἡ ἔρευνα τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Smith περιωρίζετο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν ἀπολιθωμάτων καὶ ἐπεδίωκεν οὕτω νὰ λύσῃ προβλήματα γεωλογικῶν χρονολογιῶν, ἀπέκτησε νέον πεδίον δράσεως καὶ ἐξελίξεως. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ τὰ ἀπολιθώματα ἐξηκολούθουν νὰ μελετῶνται μόνον ὑπὸ τῶν γεωλόγων, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν κυρίως νὰ καθορίσουν τὰ χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα ἑκάστης τῶν διαπλάσεων, ἐβράδυνε πολὺ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀπολιθωμάτων νὰ μετατραπῇ εἰς βιολογικὴν τοιαύτην, χρησιμεύουσα ἕως τότε εἰς καθαρῶς στρωματογραφικοὺς γεωλογικοὺς σκοπούς. Εἰς τὴν τοιαύτην μετατροπὴν κατὰ πολὺ συνετέλεσαν ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ Δαρβίνου. Ὡς πρῶτος ὅμως ἱδρυτὴς τῆς φυλογενετικῆς μεθόδου ἐρεύνης ἐν τῇ παλαιοζῳολογίᾳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Woldemar Kowalevsky (1843—1883). Διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀρχίζει συγχρόνως νέα περίοδος ἀναπτύξεως τῆς μορφολογικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῆς παλαιοντολογικῆς περιοχῆς. Αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι τῆς παλαιοζῳολογίας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κυρίου ἔργου τοῦ Kowalevsky τῷ

Digitized by Google

1874, ὀφείλονται εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν μορφολογικῶν ἐρευνῶν, διὰ τῆς βοηθείας τῶν ὁποίων ἡ παλαιοζῳολογία ἀπηλευθερώθη ὁριστικῶς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς γεωλογίας καὶ ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῇ ὡς αὐτοτελὴς κλάδος τῆς ζῳολογίας. Ἐκ τῶν νεωτέρων παλαιοζῳολόγων μεγάλως συνέβαλεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὁ Κάρολος Ἀλφρέδος φὸν Τσίττελ (1876—1893), ὅστις καὶ συνέγραψε μεγάλην τετράτομον «παλαιοζῳολογίαν». Ὁ Λουδοβῖκος Ντολλὼ ἐν Βρυξέλλαις ἐπελήφθη πρῶτος εἰδικῶν ἐρευνῶν, φυσιολογικῶν καὶ ἠθολογικῶν, ἐπὶ τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων, καὶ κατέδειξεν, ὅτι νέον εὐρὺ πεδίον διανοίγεται εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν τῶν ἀπολιθωμένων ζῴων καὶ τῆς προσαρμογῆς των πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὰ κόσμον. Τέλος ὁ O. Abel τῷ 1912 συμπεριέλαβεν ὅλον τὸ ἄθροισμα τῶν τοιούτων βιολογικῶν προβλημάτων εἰς νέον κλάδον τῆς βιολογίας, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε *παλαιοβιολογίαν*, καὶ ἐχάραξε τὰς θεμελιώδεις γραμμὰς τῶν παλαιοβιολογικῶν μεθόδων ἐρεύνης. Τὸ ὑλικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζονται σήμερον αἱ ἔρευναι τῆς παλαιοζῳολογίας, εἶναι κολοσσιαῖον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε διακριθέντων εἰδῶν ἀπολιθωμένων ζῴων ὑπερβαίνει τὰς 100.000. Αἱ ἔρευναι ἐπὶ ἀνεξερευνήτων χωρῶν καὶ ἡ λεπτομερεστέρα μελέτη τῶν ἀτελῶς μελετηθεισῶν διαφωτίζουν καθημερινῶς πλεῖστα σκοτεινὰ προβλήματα τῆς *ζῳογεωγραφίας* καὶ τῆς συστηματικῆς τῶν ζῴων.

Σημασία τῆς παλαιοζῳολογίας. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς παλαιοζῳολογίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς γεωλογίας καὶ κυρίως τῆς διαπλασιογνωσίας καὶ ἱστορικῆς γεωλογίας, τῆς βιολογίας καὶ τῆς φυσικῆς γεωγραφίας (ζῳογεωγραφίας, παλαιοκλιματολογίας κτλ.). Ἰδιαιτέρως ὅμως ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συστηματικῆς ζῳολογίας. Ὅτε τὰ πρῶτα ἀπολιθωμένα εἴδη ζῴων ἀνεγνωρίσθησαν τὸ πρῶτον ὡς τοιαῦτα καὶ ἐπεχειρήθη νὰ προσαρμοσθῶσι ταῦτα εἰς τὸ σύστημα ταξινομήσεως τῶν ζώντων σήμερον, οὐδεὶς ἐφαντάζετο οἵαν ἀνατροπὴν θὰ ὑφίστατο ἡ συστηματικὴ ταξινόμησις τῶν ζῴων, ἡ ὁποία ἕως τότε ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ τῶν ζώντων. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἐφ' ὅσον προώδευεν ἡ γνῶσις τῶν ἀπολιθωμένων εἰδῶν καὶ γενῶν, κατενοήθη ὅτι ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν καὶ νέαι οἰκογένειαι καὶ τάξεις διά τινας ἀπολιθωμένας ὁμάδας ζῴων, πολλὰς τῶν ὁποίων ἐπεχείρουν νὰ προσαρμόσουν παραλλήλως καὶ καθ' ὁριζόντιον οὕτως εἰπεῖν διάταξιν πρὸς τὰς οἰκογενείας καὶ τάξεις τῶν ζώντων. Ἡ τοιαύτη κατάταξις κατεδείχθη μετ' οὐ πολὺ ὡς ἀδύνατος καὶ ἄγουσα εἰς πεπλανημένας ἀντιλήψεις. Πολλαὶ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τάξεων τούτων δέον νὰ τοποθετηθῶσι βαθύτερον καὶ κατακορύφως οὕτως εἰπεῖν, ὡς φυλογενετικαὶ γραμμαί, ὡς τμήματα τῶν κυρίων κορμῶν ἢ κλάδων τοῦ δένδρου τῆς ἐξελίξεως τῶν ζῴων ἢ καὶ ὡς βαθύτερον κείμενοι αὐτοτελεῖς κλαδίσκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνεπτύχθησαν μέχρι τῆς σήμερον. Ἐπίσης πολλαὶ νέαι ὁμάδες ἀπολιθωμένων ζῴων ἐτοποθετήθησαν βαθύτερον ὡς ὁμάδες προγονικαὶ σημερινῶν οἰκογενειῶν καὶ τάξεων. Καὶ οὕτω πως ἡ παλαιοζῳολογία ἐβοήθησε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τελειοτέραν κατάρτισιν τοῦ δένδρου καταγωγῆς καὶ ἐξελίξεως τῶν ζῴων καὶ εἰς τὴν πληρεστέραν συστηματικὴν κατάταξιν αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ κατίδωμεν, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς δημιουργίας δὲν συνετελέσθη κατ' εὐθύγραμμον καὶ ἁπλῆν διάταξιν, ἀλλ' ἠκολούθησεν ὁδοὺς ἐξαιρετικῶς πολυπλόκους. Τὸ καταρτισθὲν δὲ τῇ βοηθείᾳ τῆς παλαιοζῳολογίας βιολογικὸν σύστημα ταξινομήσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν ζῴων δὲν ἔχει σήμερον τὴν μορφὴν κλίμακος μὲ πολυαρίθμους βαθμῖδας, ἀλλὰ δένδρου πλουσίως διακλαδισμένου, τῶν κλάδων τοῦ ὁποίου αἱ ἀνώταται κορυφαί, αἱ ὁποῖαι ζῶσι σήμερον καὶ ἐξέχουν τῶν προϊστορικῶς σχηματισθέντων στρωμάτων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, παριστῶσι τὰς νεωτάτας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς πλέον τελειοποιημένας μορφὰς ἑκάστου κλάδου. Αἱ ῥίζαι, ὁ κύριος κορμός, πολλοὶ κλάδοι καὶ μέγα μέρος τοῦ φυλλώματος τοῦ δένδρου τούτου εὑρίσκονται τεθαμμένα ἐντὸς τῶν προϊστορικῶν στρωμάτων τοῦ γηΐνου φλοιοῦ, καὶ μόνον τὰ ἀνώτατα πράσινα (ζῶντα) τμήματα, τὰ τελικὰ μέλη τῶν κλάδων, προβάλλουν ἐκτὸς τῶν στρωμάτων, ἀποτελοῦντα τὸν σήμερον ζῶντα κόσμον τῶν ζῴων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *1) Συγγράμματα: K. A. von Zittel*, Handbuch der Paläontologie (Paläozoologie I—IV Bd. 1876-1893). Ἐπιτομὴν τοῦ ἔργου τούτου ἐξέδωκαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως οἱ *F. Broili, E. Koken* καὶ *M. Schlosser* ὑπὸ τὸν τιτλον «Grundzüge de Paläozoologie» (I—II Bd. Berlin 1924).— *Ernst Stromer von Reichenbach*, Lehrbuch der Paläozoologie (Leipzig und Berlin 1900—1912).—*E. Koken*, Die Leitfossilien (Leipzig 1896). — *O. Abel*, Grundzüge der Paläobiologie der Wirbeltiere (Stuttgart 1912). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Die Stämme der Wirbeltiere (Leipzig 1919) καὶ Die vorzeitlichen Säugetiere (Jena 1914). — *H. Osborn*, The Age of Mammals (New York 1919).

2) Περιοδικά: «Revue critique de Paléozoologie», ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ *M. Cossmann*—. «Annales de Paléontologie» ὑπὸ τοῦ *M. Boule* (Paris). — «Journal of Palaeontology» ὑπὸ *J. A. Cushman* (Chicago). — «Palaeontographia italica» ὑπὸ *M. Canavari* (Pisa). — «Palaeontogia Indica» (Calcutta). — «Palaeontologia Sinica» ὑπὸ τῆς γεωλογικῆς ὑπη-

ΠΙΝΑΞ ΕΜΦΑΙΝΩΝ ΤΗΝ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΖΩΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΔ ΠΕΡΡΙΕ (PERRIER

Ὁμοταξ.	Τάξις	Ὑποτάξις	Ἄθροισμα	Γένος καὶ εἶδος
ΠΡΩΤΟΖΩΑ	Ριζόποδα	Ἀμοιβοειδῆ		Ἀμοιβάδες πρωτοπλασματικαί
		Ἡλιόζῳα		Ἀκτίνοφρυς
		Δικτυόζῳα	Τρηματοφόρα	Λάγηνος
			Ἀκτινωτά	Κολλόζοον (θαλάσσιον πλαγκτόν)
	Ἐγχυματικά	Μαστιγωτά		Τριχομονάς
				Τρυπανόσωμον
		Βλεφαρωτά		Σπιροχαίτης
				Ἀκίνητον
	Σποροζῳάρια		Γρεγαρίναι	Γρεγαρίνη τοῦ ἀστακοῦ
			Κοκκίδια	Κοκκίδιον τοῦ κονίκλου
			Αἱμοσπορίδια	Αἱματοζῳάριον
			Σαρκοσπορίδαι	Σαρκοκύστις
			Μυξοσπορίδαι	Ζωνίδιον τρίγλης.
			Μικροσπορίδαι	Πεβρίνα.
ΣΠΟΓΓΩΔΗ	Σπόγγοι πυριτικοί			Σπογγίλος
	Σπόγγοι τιτανώδεις			Ἀσκονία
				Λευκονία
	Σπόγγοι ἰνώδεις			Εὐσπόγγιον (σπόγγος τοῦ ἐμπορίου
ΚΟΙΛΕΝΤΕΡΩΤΑ	Ὑδρομέδουσαι	Ὑδροζῳάρια	Ὑδροειδῆ	Ὕδρα τῶν γλυκέων ὑδάτων
			Ὑδροκοράλλια	Μιλλεπόρα
		Σιφωνοφόρα		Φυσαλίς
	Ἀκαλῆφαι		Μέδουσαι	Πελαγία
				Ριζόστομον
	Ἀνθοζῳάρια	Ἀκτίνια		Ἀνεμώνη ἡ θαλασσία
		Κοράλλια		Μαδρεπόρα
		Ἀλκυόναι		Κοράλλιον
	Κτενοφόρα			Βερόη
ΕΧΙΝΟΔΕΡΜΑ	Ἀστερίδαι			Ἀστερίας
	Ἐχινίδαι			Ἐχῖνος
	Ὀφιουρίδαι			Ὀφίουρος
	Ὁλοθουρίδαι			Ὁλοθούριον
	Κρινοειδῆ			Ριζόκρινος.
ΣΚΩΛΗΚΕΣ	Πλατέλμινθες	Νημερτεῖς		Λινναῖος
		Κυστώδεις		Ταινία
		Σωληνοειδεῖς		Ραβδόκοιλος
		Τρηματώδεις		Δίστομον τὸ ἡπατικὸν
	Κρικωτοί	Ζωνοσκώληκες	Πολυχαῖται	Ἀφροδίτη
			Ὀλιγοχαῖται	Γαιοσκώληξ
			Βδέλλαι	Βδέλλα
	Νηματέλμινθες	Νηματώδεις		Ἀγκυλόστομον
				Ὀξύουρος
				Τριχοκέφαλος
				Στρίγγλος
		Ἀκανθοκέφαλοι		Ἐχινόρρυγχος
		Γόρδιοι		Γόρδιος
		Ἐχινόδεροι		Ἐχινοδέρη
ΣΚΩΛΗΚΟΜΟΡΦΑ	Γεφύριον			Ἐχίουρος
	Βρυόζῳα			Κριστατέλλα
	Ἀξοβράγχια			Κεφαλόδισκος
	Τροχοβλέφαροι			Βραχίονος
	Χαιτόγναθοι			Μικροσκοπικοὶ ὀργανισμοὶ τοῦ θαλασσίου πλαγκτοῦ
	Βραγχιόποδα			Ρυγχονέλλα
ΜΑΛΑΚΙΑ	Πεταλοβράγχια			Μυτίλος
				Κτείς
				Ὄστρεον
				Ποταμοκόγχη
				Φωλάς
				Σωλήν
	Σκαφήποδα			Δενταλία
	Γαστερόποδα			Ἁλωτίς
				Μύρεξ
				Ἅρπη
				Κῶνος
				Λιμναῖος
				Λεῖμαξ
				Κοχλίας
	Πτερόποδα			Κλεόδωρος
				Ἰλυάλη
	Κεφαλόποδα			Ἀργοναύτης
				Ναυτίλος
				Σηπία
				Τευθίς.
ΑΡΘΡΟΠΟΔΑ	Μαλακόστρακα	Ἐντομόστρακα	Φυλλόποδα	Δαφνία
			Ὀστράκοδα	Κύπρις
			Κωπήποδα	Κύκλωψ
			Κιρρίποδα	Ἀνατίφη.
		Μαλακόστρακα	Ἑδραιόφθαλμα	Λυγία
				Γάμαρος
			Ποδόφθαλμα	Μύσις
				Σκύλλα
			Μηρόστομα	Λίμουλος.
	Ἀραχνίδαι	Πυκνογονίδαι		Πυκνογόνον
		Σκορπιονίδαι		Σκορπιός
		Ψευδοσκορπιονίδαι		Ψευδοσκορπιός
		Φυγοφωτίδαι		Θηλύφωνον
		Φαλαγγίδαι		Γαλεύδους
		Ἀράχναι		Ἄπειρος
		Ἀκάρεα		Γάμασις.
	Μυριάποδα	Χηλόποδα		Σκολόπενδρα
		Χηλόγναθα		Ἴουλος
		Ὀνυχοφόρα		Περίπατος.
	Ἔντομα ἢ ἑξάποδα	Θυσάνουρα		Λέπισμα
				Πόδουρος
		Ὀρθόπτερα	Δρομεῖς	Βλάττη
				Μάντις
				Φάσμα
			Πηδητικά	Ἀκρίς
				Γρύλλος
		Ἡμίπτερα	Ἑτερόπτερα	Κορέος τῶν δασῶν
				Κορέος τῶν κλινῶν
				Τίγρις τῆς μηλέας
				Ὑδρομέτης
				Νωτονήκτης
			Ὁμόπτερα	Τέττιξ
				Ψύλλος
				Φθεὶρ τῶν φυτῶν
				Φθεὶρ τῶν ζῴων
				Φθεὶρ τοῦ ἀνθρώπου
		Νευρόπτερα		Μύρμηξ
				Ἡμερόβιος
				Φρύγανον
		Ψευδονευρόπτερα		Ἐφήμερον
				Ἄγριον
				Λιβελλούλη
		Κολεόπτερα	Πενταμερῆ	Σισινδέλη
				Κάραβος
				Δυτίκος
				Ὑδρόφιλον
				Σταφυλῖνος
				Βουπρέστης
				Λάμπυρος
				Νεκροφόρος
				Δερμηστὴς
				Ἐλαφίδιον
			Ἑτερομερῆ	Τενέβριον
				Βροῦχος
			Τετραμερῆ	Κρεόκερως

Digitized by Google

ΟΜΟΤΑΞΙΑ	Τάξις	Ὑποτάξις	Ἄθροισμα	Γένος καὶ εἶδος
ΑΡΘΡΟΠΟΔΑ	Ἔντομα ἢ ἑξάποδα	Κολεόπτερα	Τετραμερῆ	Αἰγόκερως
				Βόστρυχος
			Τριμερῆ	Κογχινέλλη
		Ὑμενόπτερα	Σκιόβια	Σφὴξ
				Τενθρηδὼν
			Κεντροφόρα	Κύνιψ
				Χαλκιδία
				Ἰχνεύμων
				Εὐμενὴς
				Μέλισσα
		Λεπιδόπτερα	Ροπαλόκερα	Νυμφαλὶς
				Λύκαινα
				Ἑσπερὶς
				Ἀπάτουρος
				Φωνήεσσα
				Πιερὶς
				Μαχάων
			Ἑτερόκερα	Βόμβυξ
				Σατουρνία
				Μπαρὶς
				Ἑπτάλη
				Κύσσυς
				Νυκτονέλλη
				Ἀγρότης
				Φάλαινα
				Πυραλὶς
		Δίπτερα	Νηματόκερα	Χειρονόμος
				Κώνωψ
			Βραχύκερα	Μυῖα
				Οἶστρος
				Ὑπόδερμος τοῦ βοὸς
				Ταὼς
			Ἀφανίπτερα	Ψύλλος τῶν ἀνθρώπων
				Ψύλλος τῶν ζῴων
ΧΟΡΔΩΤΑ	....	....	Ἡμιχορδωτὰ	Βαλανόγλωσσος
			Χιτωνοφόρα	Σάλπη
				Δολίολον
				Ἀσκίδιον
			Κεφαλοχορδωτὰ	Ἀμφίοξος
ΣΠΟΝΔΥΛΩΤΑ	Ἰχθύες	Κυκλόστομοι	....	Πετρόμυζον τὸ θαλάσσιον
				Πετρόμυζον τὸ ποτάμιον
		Πλαγιόστομοι	Σελαχιώδεις	Λάμια
				Καρχαρόδους
				Καρχαρίας
				Σκύλλιον
				Νάρκη
				Βατὶς
			Ὁλοκέφαλοι	Χίμαιρα
		Δίπνευστοι	....	Κερατόδους
				Λεπιδοσειρὴν
		Γανοειδεῖς	....	Ἄμια
				Λεπιδόστεος
				Ἀκιπησίων
				Σίλουρος
		Τελεόστεοι	Φυσόστομοι	Ἀτακαῖος
				Πέστροφα
				Ἀρίγγη
				Κάρπα
				Κυπρῖνος
			Ἄποδες	Γόγγρος
				Μύραινα
				Ἔγχελυς
				Γύμνητος
			Φυσόκλιστοι	Πλευρονήκτης
				Θύννος
				Πέρκα
	Βατράχια	Ἄποδα	....	Καικιλία
		Κερκοφόρα	....	Τρίτων
				Ἀμφίουρος
				Σαλαμάνδρα
		Ἄνουρα	....	Βάτραχος
	Ἑρπετὰ	Ρυγχοκέφαλα	....	Ἁττερία
		Σαυρώδη	....	Σαῦρος
		Ὀφίδια	....	Βόας
				Ἔχιδνα
		Χελώνια	....	Χελώνη ἡ χερσαία
				Χελώνη ἡ θαλασσία
		Κροκοδειλοειδῆ	....	Κροκόδειλος
	Πτηνὰ	Ὠδικὰ	Ὀδοντοραμφῆ	Κολύβριον
				Ἀηδὼν
				Κορυδαλὸς
			Κορακοραμφῆ	Κόραξ
				Κίττα
				Ἀετομάχος
			Κωνοραμφῆ	Ἀκανθυλλὶς
				Στρουθίον
				Σπίζα
				Χλωρὶς
			Σχιζοραμφῆ	Χελιδὼν
				Αἰγοθήλας
				Πετροχελίδονον
			Λεπτοραμφῆ	Σιτέλλη
				Ἔποψ
				Κίχλη
		Ἁρπακτικὰ	Ἱερακοειδῆ	Ἀετὸς
				Γυπογέρανος
				Ἱέραξ
			Γυποειδῆ	Γὺψ
				Γυπάετος
			Γλαυκοειδῆ	Γλαῦξ
				Ὦτος
		Ἀναρριχητικὰ	....	Δρυκολάπτης
				Κόκκυξ
				Μυρμηκολόγος
				Ψιττακὸς
		Περιστεροειδῆ	....	Περιστερὰ
				Τρυγὼν
				Γούρα
		Ἀλεκτοροειδῆ	....	Ἀλέκτωρ
				Τετρὰς
				Πέρδιξ
				Ὄρτυξ
				Φασιανὸς
				Ταὼς
		Μακρόταρσα	Κυρτοραμφῆ	Οὐταρδία
				Σχοίνικλος
				Χαραδριὸς
			Μακροραμφῆ	Σκολόπαξ
				Νουμήνιος
			Μακροδάκτυλα	Ράλλη
				Κρὲξ
				Ἑλόρνις
				Ὑδρόρνις
		Στεγανόποδα	Μακρυπτέρυγα	Ἄλβατρος
				Πελεκᾶνος
				Λάρος
			Πλατυραμφῆ	Νῆσσα
				Κύκνος
				Χὴν

ρεσίας τῆς Κίνας. — «Palaeontologische Zeitschrift» ὑπὸ *O Jaeckel* καὶ *F. Drevermann*. — «Palaeontographica» (Stuttgart). — «American Museum novitates» (New York»).

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ζῳολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳολογίαν: «μελέτη ζῳολογική»· ‖ «ζῳολογικὸς κῆπος» τόπος ἔνθα τρέφονται ποικίλα ζῷα ἄγνωστα ἢ περίεργα χάριν τοῦ κοινοῦ· ‖ «ζῳολογικὸν μουσεῖον» μουσεῖον περιλαμβάνον συλλογὰς ζῴων ταριχευμένων ἢ ἄλλως διατηρουμένων (βλ. κατ.).

—**ζῳολογικὸν** ***μουσεῖον*** (τό)· βλ. *μουσεῖον* ζῳολογικόν.

—**ζῳολογικὸς** ***κῆπος*** (ὁ) [*Ἐγκυκλ.*]. Ὁ ἐντὸς ἢ ἐγγὺς πόλεώς τινος κῆπος, διαφόρου ἐκτάσεως, εἰς ὃν ἐνδιαιτῶνται παντοειδῆ ἐκ διαφόρων τῆς γῆς μερῶν προσκομιζόμενα ζῷα, ἅτινα χρησιμεύουσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τέρψιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς σπουδὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τούτων καὶ γενικῶς πρὸς ἐπιστημονικὰς μελέτας. Τὰ ἐν τῷ ζῳολογικῷ κήπῳ διατηρούμενα ζῷα εἶναι κατανεμημένα εἰς εἰδικοὺς κλωβοὺς ἢ καὶ ἐλευθέρας περιοχάς, περιβαλλομένας ὑπὸ σιδηρῶν κιγκλίδων ἢ τάφρων. Ἰδιαιτέρα ὅλως προσοχὴ δίδεται, ἵνα τὸ περιβάλλον καθίσταται ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὅμοιον ἢ παρεμφερὲς πρὸς τὸ περιβάλλον, ἐν ᾧ ἐλεύθερον ἕκαστον εἶδος ἔζη. Οὕτω π. χ. ἐν τῷ ζῳολογικῷ κήπῳ τῆς Ρώμης καὶ εἰς τὸ διαμέρισμα, ὅπου ἐνδιαιτῶνται τὰ διάφορα εἴδη τῶν πιθήκων, ἔχουσι κατασκευασθῆ διάφορα ὑψώματα γῆς, ποικιλώτατοι τὴν μορφὴν καὶ τὸ μέγεθος βράχοι καὶ φυτευθῆ παντοειδῆ δένδρα. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἶναι ἐλεύθερον καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ζῳολογικοῦ κήπου διὰ βαθειῶν τάφρων, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐπικοινωνία τῶν πιθήκων μετὰ τῶν λοιπῶν διαμερισμάτων τοῦ κήπου. Τὸ διαμέρισμα τῶν ἄρκτων, εἰς ὃ εἶναι τοποθετημέναι μεγάλαι δεξαμεναὶ ὕδατος καὶ τεχνητὰ σπήλαια, ἀπομονοῦται διὰ τάφρου διπλῆς.

Εἰς τὸν ζῳολογικὸν κῆπον τοῦ Βερολίνου, τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἀλλαχοῦ, εἰδικῶς διὰ τὰ ἁρπακτικὰ ζῷα, λέοντας, τίγρεις, ὑαίνας κτλ., ἔχουσι κατασκευασθῆ εἰδικὰ διαμερίσματα μεγάλης ἐκτάσεως μετὰ πυκνοτάτης φυτείας ἐκ παντοειδῶν δένδρων παραπλησίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πρὸς τὴν φυτείαν τοῦ τόπου τῆς προελεύσεώς των.

Οἱ ζῳολογικοὶ κῆποι εἶναι παλαιότατα ἱδρύματα, χώρα δέ, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἱδρύθη τοιοῦτος, εἶναι ἡ ἀρχαία Κίνα. Ἡ ἀρχὴ τῶν ζῳολογικῶν κήπων ὀφείλεται εἰς τὰ θηριοτροφεῖα, ἅτινα ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, τῷ 1750 περίπου, ἱδρύθη τὸ πρῶτον θηριοτροφεῖον ἐν Αὐστρίᾳ· τῷ 1636 ἐν Παρισίοις ὁ φυτολογικὸς κῆπος, ἔνθα ὑπῆρχον καὶ ἀρκετὰ ζῷα· καὶ κατὰ τὸ 1828 ὁ τοῦ Λονδίνου, ὅστις καὶ σήμερον θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τοῦ κόσμου. Παρ' ἡμῖν ἱδρύθη ἐν Παλαιῷ Φαλήρῳ ζῳολογικὸς κῆπος κατὰ τὸ 1900, πλουτισθεὶς ὑπὸ διαφόρων ζῴων προελθόντων ἐκ δωρεῶν πλείστων ὁμογενῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅστις ὅμως δὲν διετηρήθη εἰμὴ ἐλάχιστα ἔτη.

Ὑπὸ ἔποψιν ἐκτάσεως πρῶτος ἔρχεται ὁ ζῳολογικὸς κῆπος τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅστις καταλαμβάνει 105 ἑκτάρια, εἶτα ὁ ζῳολογικὸς κῆπος τῆς Οὐασιγκτῶνος, καταλαμβάνων 66 ἑκτ., ὁ τῆς Μαγχεστρίας 32 ἑκτ., ὁ τοῦ Βερολίνου 25 ἑκτ., ὁ τῆς Κιγκινάτης 24 ἑκτ., ὁ τῆς Φιλαδελφείας 14 ἑκτ., ὁ τοῦ Λονδίνου 12 ἑκτ., ὁ τοῦ Μπρεσλάου 10 ἑκτ., ὁ τοῦ Ἀμστελλοδάμου 10 ἑκτ., ὁ τοῦ Ἀννοβέρου 10 ἑκτ. καὶ ὁ τοῦ Μονάχου 4 ἑκτάρια.

Πίναξ ἐμφαίνων τοὺς κυριωτέρους ζῳολογικοὺς κήπους τοῦ κόσμου καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνδιαιτωμένων ζῴων.

Ἀμβέρσης	3.500
Ἀμβούργου	2.689
Ἀμστελλοδάμου	980
Ἀννοβέρου	1.200
Βασιλείας	869
Βερολίνου	3.149
Δουβλίνου	711
Δρέσδης	1.222
Κολωνίας	2.245
Κοπεγχάγης	1.500
Κιγκινάτης	1.954
Λονδίνου	2.913
Μπούφαλου	329
Μπρίστολ	230
Νέας Ὑόρκης	3.756
Οὐασιγκτῶνος	1.272
Σικάγου	1.070
Φιλαδελφείας	2.165

Διὰ τὴν προμήθειαν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν διαφόρων ζῴων οἱ ζῳολογικοὶ κῆποι διαθέτουσι παμμέγιστα ποσά. Οὕτω, τὸ διαμέρισμα τῶν λεόντων εἰς τὸν ζῳολογικὸν κῆπον τοῦ Λονδίνου ἐστοίχισε τῷ 1886 περὶ τὰς 11.000 λίρας στερλίνας, τῆς Βασιλείας κατὰ τὸ 1903 160.000 φράγκα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀντιλοπῶν τοῦ ζῳολογικοῦ κήπου τῆς Νέας Ὑόρκης κατὰ τὸ 1908 περὶ τὰς 500.000 φράγκα κλπ. Τὰ ὑπέρογκα ὅμως ταῦτα ἔξοδα διὰ τὴν ἀγοράν, ἐγκατάστασιν καὶ διατροφὴν τῶν ζῴων καλύπτουσιν ἐν μέρει οἱ ζῳολογικοὶ κῆποι ἐκ τῶν κατ' ἔτος εἰσπραττομένων ἐκ τοῦ δικαιώματος εἰσόδου τοῦ κοινοῦ καὶ ἐκ τῆς πωλήσεως ἐκλεκτῶν εἰδῶν, κυρίως πτηνῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lichtwark*, Park und Gartenstudium

Digitized by Google

ΟΜΟΤΑΞΙΑ	Τάξις	Ὑποτάξις	Ἄθροισμα	Γένος και εἶδος
ΣΠΟΝΔΥΛΩΤΑ	Πτηνά	Στεγανόποδα	Ἄπτερα	Κολυμβητής, Πιγκουΐνος, Γρέβη
		Δρομεῖς		Στρουθοκάμηλος, Καζονάριος, Ἀπτέρυξ
	Θηλαστικά	Μονοτρήματα		Ἐχῖνος, Ὀρνιθόρρυγχος
		Μαρσυπορόρα		Δασύουρος, Δίδελφις, Καγκουρῶ
		Κητώδη		Δελφίν, Φάλαινα, Φαλαινόπτερος
		Ὀνυχωτά	Περισσοδάκτυλα	Ἵππος, Τάπιρος, Ρινόκερως
			Ἀρτιοδάκτυλα	Χοῖρος, Ἱπποπόταμος, Κάμηλος, Αὐχενία, Καμηλοπάρδαλις, Αἴλουρος, Ἀντιλόπη, Βοῦς, Αἴξ, Αἴγαγρος, Δορκάς, Πρόβατον
			Προβοσκιδωτά	Ἐλέφας
		Νωδά		Μυρμηκοφάγος, Βραδύπους
		Τρωκτικά		Λαγωός, Κόνικλος, Μῦς, Σκίουρος, Κάστωρ, Ἀκανθόχοιρος
		Ἐντομοφάγα		Ἐχῖνος, Μυωξός, Ἀσπάλαξ, Μυγαλῆ
		Χειρόπτερα		Νυκτερίς, Βάμπιρος, Πτερόπους
		Ἁρπακτικά		Γαλῆ, Λέων, Τίγρις, Ἄρκτος, Κύων, Ὕαινα, Πάνθηρ, Ἰκτίς
		Πτερυγιόποδα		Φώκη, Τριχέχων, Ὀταρία
		Λεμούριοι		Μάκης
		Πίθηκοι	Ἀρκτοπίθηκοι	Οὐϊστίτι, Ταμαρῖνος
			Πλατύρρινοι	Ἀτελής, Καπουκῖνος
			Κατάρρινοι	Μακάκος, Βαβουῖνος, Οὐραγγοτάγγος, Γορίλλας, Χιμπατζῆς
		Ἀνθρωπίδαι		Ἄνθρωπος

(Berlin 1900).— *Cecil*, London parcs and gardens (London 1907). — *Alphand*, Les promenades de Paris (Paris 1867—1873).— *Stricker*, Geschichte der Menagerien und zoologischen Gärden (Berlin 1880) — *Peel*, The zoological garden of Europe (London 1903).—*Milne-Edwards*. La menagérie du Museum d'histoire naturelle (Paris 1891).—*Lemaitre*, L'Institut de France et nos grands établissemens scientifiques (Paris 1896).— Bulletin de la Société d'acclimatation (Paris).
Δ. Ν. Π.

— **ζωολογικὸς σταθμὸς** (ὁ)· βλ. *βιολογικοὶ σταθμοὶ* (τ. Ζ', σ. 334 γ').

ζωομορφία (ἡ)· ἡ περὶ τὴν μορφήν, περὶ τὸν ἐξωτερικὸν σχηματισμὸν τῶν ζῴων πραγματεία.

ζωομορφισμὸς (ὁ) *[Θρησκειολ.]*. Καλεῖται τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ θεῖον νοεῖται ὡς ἔχον μορφὴν ζῴου καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην λατρεύεται. Εἶναι δὲ ὁ ζωομορφισμὸς στάδιον ἐξελίξεως τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἱστάμενον μέσον μεταξὺ τοῦ *ἀνθρωπομορφισμοῦ* (βλ. λ.), τῆς παραστάσεως καὶ λατρείας δηλαδὴ τοῦ θείου ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνην, καὶ τῆς κυρίως *ζωολατρείας* (βλ. λ.), ἔνθα τὸ ζῷον αὐτὸ ἀπολαμβάνει θείας τιμάς, θεωρούμενον ὡς ἐκδήλωσις ἢ καὶ ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ θείου. Τοῦ ζωομορφισμοῦ τούτου σαφῆ παραδείγματα παρέχει ἡμῖν ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἀπαντῶμεν πολὺν ἀριθμὸν θεῶν φερόντων κεφαλὴν ζῴων, ἢ ὅπου ὡρισμένα ζῷα λατρεύονται ἄντικρυς ὡς θεοί, ἔχοντα ἰδίους ναούς, ἰδίους ἱερεῖς καὶ ἰδίας ἑορτάς. Ἴχνη ὅμως τοῦ ζωομορφισμοῦ τούτου εὕρηνται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας θρησκείας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικήν. Τοιαῦτα ἴχνη εἶναι ἰδιότητες καὶ ἐπίθετα τῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν, εἰλημμένα ἐκ τῶν ζῴων (πρβλ. *βοῶπις, γλαυκῶπις*, τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Διονύσου ὡς «ἀξίου ταύρου», τὸν χαιρετισμὸν τῶν ἱερέων του ὡς «ταύρων» κλπ.)· αἱ μεταμορφώσεις αὐτῶν εἰς ζῷα, ἡ παράστασις αὐτῶν συνοδευομέναν ἀείποτε ὑπὸ ὡρισμένου ζῴου, ἐνδύματα ἱερέων κατ' ἀπομίμησιν ζῴων, ὡς καὶ ὀνόματα αὐτῶν εἰλημμένα ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζῴων, μῦθοι ἐν οἷς σπουδαῖον μέρος διαδραματίζουσι ζῷα, κ. ἄ. π. Ἐν ταῖς σημιτικαῖς θρησκείαις οἱ ὕψιστοι τῶν θεῶν ἔφερον μορφὴν ταύρων, ὡς βλέπομεν καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν ταυρικῶν κοσμημάτων τῶν ὑπὸ σημιτικὴν ἐπίδρασιν ναῶν τῆς Κρήτης. Ὁ Ἴνδρας, ὁ πρῶτος τῶν βεδικῶν θεῶν, παρίσταται ὡς ταῦρος. Ἐν Περσίᾳ ἐμφανίζεται ὁ Βοχουμάνο (βλ. *Ζωροάστρης*) ὑπὸ μορφὴν ταύρου, ἐν δὲ τοῖς μυστηρίοις τοῦ Μίθρα ραντίζονται οἱ μῦσται δι' αἵματος ταύρου, ἵνα κοινωνήσωσι θείας δυνάμεως. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Π. Διαθήκῃ ἀπαντῶμεν ἴχνη ζωομορφισμοῦ, ὡς δεικνύει ὁ χρυσοῦς μόσχος, ὅστις κατεσκευάσθη διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Γιαχβέ. Ἡ προτίμησις αὕτη τοῦ ταύρου ὡς μορφῆς παραστάσεως τοῦ θεοῦ φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν, ἥτις διακρίνει τὸ ζῷον τοῦτο.
Ν. Ι. Λ.

ζωομορφιστὴς (ὁ)· ὁ ἀποδεχόμενος τὴν θεωρίαν τοῦ *ζωομορφισμοῦ* (βλ. λ.).

ζωόμορφος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἔχων μορφὴν ζῴου.

ζωόμυια (ἡ) (Zoomyia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον μυίας ἐνδιαιτωμένας ἐπὶ διαφόρων ζῴων.
Δ. Ν. Π.

ζῷον (τό)· πλάσμα ζῶν, τὸ μετέχον τῆς ζωῆς καὶ δυνάμενον νὰ ἀλλάξῃ τόπον: «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῷον λογικόν»· || ἰδίᾳ, πᾶν ζῷον πλὴν τοῦ ἀνθρώπου: «κατοικίδια ζῷα», «ἥμερα —, ἄγρια ζῷα», «ζῷα χοντρὰ» οἱ βόες καὶ τὰ φορτηγά, «ζῷα λειανὰ» τὰ πρόβατα καὶ αἱ αἶγες· || ἰδιωματ. ζῶ (βλ. λ.), πληθ. ζά· || μεταφ. χαρακτηριστικὸν ἀνθρώπου ἀναισθήτου ἢ μωροῦ: «τί ζῷον εἶναι αὐτός;».

—[ΖΩΟΛ.] Τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς σώματα διακρίνονται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, τὰ *ἀνόργανα* καὶ τὰ *ἐνόργανα* ἢ *ὀργανικά*. Τὰ ἀνόργανα εἶναι ἀκίνητα καὶ στεροῦνται ζωῆς. Τὰ ὀργανικὰ εὐμοιροῦσι κινήσεως, ἥτις ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφορωτάτας μορφάς. Τὰ ἀνόργανα καλοῦνται καὶ *νεκρά*, τὰ δὲ ὀργανικὰ *ζῶντα*. Πάντα τὰ ζῶντα ὄντα διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, τὰ *ζῷα* καὶ τὰ *φυτά*. Τὰ ὀργανικὰ ὄντα ἐκδηλοῦσι τὰ ἑξῆς φαινόμενα τῆς ζωῆς: 1) Ἕκαστον ἔχει ἰδιάζουσαν καὶ ὡρισμένην μορφήν· 2) Εἰς πάντα διακρίνεται τὸ φαινόμενον τῆς ἀφομοιώσεως, ἤτοι ἡ ἰδιοποίησις τῶν ἔξωθεν, ἐκ τῆς φύσεως, προσλαμβανομένων οὐσιῶν, δηλαδὴ ἡ θρέψις καὶ τὸ ἐπακόλουθον ταύτης, ἡ αὔξησις. 3) Ἡ γένεσις νέων ἀπογόνων καὶ 4) Ἡ κίνησις καὶ ἡ αἴσθησις. Παλαιότερον διέκρινον τὰ φυτὰ εἰς ὀργανώσεις, αἵτινες ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶχον τὴν θρέψιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν, τὰ δὲ ζῷα εἰς ὀργανώσεις, αἵτινες πλὴν τῆς θρέψεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ εἶχον προσέτι καὶ ἴδια γνωρίσματα, τὴν ἑκουσίαν κίνησιν καὶ τὴν αἴσθησιν. Τὰ ὀργανικὰ γενικῶς ὄντα ἐξετάζει ἡ *βιολογία*, ἥτις διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὴν *ζωολογίαν*, ἥτις ἐξετάζει τὰ ζῷα, καὶ τὴν *βοτανικήν*, ἥτις ἐξετάζει τὰ φυτά.

Ἡ διάκρισις μεταξὺ ζῴων καὶ φυτῶν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξέτασις ἦτο ἀνεπαρκής, ἐφαίνετο εὐχερής, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μικροσκοπίου, ὁπότε ἡ ἐξέτασις τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν ἐγένετο λεπτομερεστέρα καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὕρεσιν πληθύος ἀτελεστάτων, μικροσκοπικῶν ὀργανικῶν ὄντων, κατέστη δυσκολωτάτη. Τοῦτο συνέβη, διότι, πλὴν ἑτέρων φαινομένων, ἡ κίνησις καὶ ἡ αἴσθησις, αἵτινες ἐθεωροῦντο πρότερον ὡς ἀποκλειστικῶς ζωϊκὰ φαινόμενα, ἐπιστοποιήθησαν καὶ εἰς τὰ τελειότερα φυτά, ἄρα ἡ διάκρισις πλέον μεταξὺ ἀτελεστέρων ζῴων καὶ τελειοτέρων φυτῶν ἦτο ἀμφίβολος. Ἕνεκα τούτου ἐκρίθη ἀναγκαῖον, ὅπως συμπληρωθῇ, οὕτως εἰπεῖν, ὁ ὁρισμὸς τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Οὕτω *ζῷον* καλεῖται τὸ ἐνόργανον ὄν, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἀφομοιώσῃ τὰς ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ ἐδάφους προσλαμβανομένας οὐσίας καὶ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἰδιοποίησιν τῶν ἀνοργάνων οὐσιῶν, αἵτινες ἐγένοντο ὀργανικαὶ ὑπὸ τῶν φυτῶν, καὶ *φυτὸν* καλεῖται τὸ ἐνόργανον ὄν, ὅπερ προσλαμβάνον ἀνόργανον τροφήν, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους διάφορα ἅλατα, ἀφομοιοῖ αὐτὴν καὶ μεταβάλλει εἰς σύνολον ὀργανικῶν ἑνώσεων καὶ εἶτα εἰς φυτικὸν σῶμα. Καὶ παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ διάκρισις καθίσταται δυσχερεστάτη εἰς τὰ κατώτερα ζωολογικὰ ἀθροίσματα, ὡς εἰς τὰ *πρωτόζῳα*, τῶν ὁποίων πολλαὶ μορφαὶ κατατάσσονται εἰς τὰ ἀτελέστατα τῶν φυτῶν, *μύκητας, ἄλγη*, κτλ. Οὕτω π. χ. τὸ *εὔχλαινον τὸ πρασινίζον*, ὅπερ εἶναι μικροσκοπικὸν πρωτόζῳον καὶ ὅπερ μετακινεῖται τῇ βοηθείᾳ τῶν κινητικῶν αὐτοῦ μαστιγίων, φέρει ἐπὶ τοῦ σώματός του ἐρυθρὰν κηλῖδα, ἥτις εἶναι εὐαίσθητος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, ἐπίσης δὲ φέρει καὶ μικρότατον στόμα, δι' οὗ εἰσέρχονται αἱ τροφαί. Τὸ μικροσκοπικώτατον τοῦτο πρωτόζῳον φέρει προσέτι καὶ κόκκους χλωροφύλλης καὶ δύναται νὰ ζῇ προσκεκολλημένον ἐπὶ διαφόρων ἀντικειμένων καὶ νὰ φαίνηται καὶ νὰ δρᾷ ὡς φυτόν. Ὁ Χαῖκελ, εἰδικῶς διὰ τοὺς ἀτελεστάτους τούτους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ἐδημιούργησε καὶ τρίτον ἄθροισμα, τὰ *πρώτιστα*, εἰς τὰ ὁποῖα κατετάσσοντο πάντες οἱ μεταξὺ ζῴων καὶ φυτῶν ἐνδιάμεσοι ζωϊκοὶ τύποι. Γενικῶς τὰ τέλεια φυτὰ καὶ ἀρκετὸν πλῆθος ἐκ τῶν ἀτελεστέρων ἀποσυνθέτουσι τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ τῆς ἀτμοσφαίρας ἢ τὸ ἐν τῷ ὕδατι διαλελυμένον. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ ὑδρόβια φυτά, τὰ ὁποῖα διὰ πολυπλόκων χημικῶν διεργασιῶν, ἐν ἑαυτοῖς τελουμένων, ἀποβάλλουσι τὸ ὀξυγόνον καὶ ἑνοῦσι τὸν ἄνθρακα μετ' ἄλλων στοιχείων τῆς ἀτμοσφαίρας, ἅτινα εἰσάγονται εἶτα εἰς τὸ φυτόν, κατασκευάζοντα οὕτως ἁπλᾶς τοῦ ἄνθρακος ἑνώσεις, αἵτινες διὰ περαιτέρω διεργασίας καθίστανται πολύπλοκοι. Ἐκ τῆς χημικῆς ἐπιδράσεως ἀναφαίνεται ἐντὸς τῶν φυτῶν ἰδιάζουσα λευκωματώδης ἕνωσις, ἤτοι τὸ *πρωτόπλασμα*, ἐξ οὗ ἀπορρέουσι πάντα τὰ ζωϊκὰ φαινόμενα.

Εἰς τὴν γενικὴν ταύτην χημικὴν ἐνέργειαν συντελεῖ τὰ μέγιστα ἡ *χλωροφύλλη*, ἤτοι τὰ μικροσκοπικώτατα πράσινα κοκκίδια τῶν φυτῶν, ἅτινα ἐν μεγάλῃ ποσότητι ἀπαντῶσιν εἰς ταῦτα καὶ παράγουσι τὸ πράσινον αὐτῶν χρῶμα. Ἀντιθέτως τὰ ζῷα δὲν δύνανται ἀφ' ἑαυτῶν νὰ κατασκευάσωσι πρωτόπλασμα, ἂν καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ πρωτοπλάσματος. Τὸ πρωτόπλασμα παραλαμβάνουσι τὰ ζῷα ἢ ἐξ ἑτέρων ζῴων, ὅπως π. χ. τὰ *ἁρπακτικά*, τὰ ὁποῖα τρέφονται ἐκ φυτοφάγων ζῴων, ἢ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν φυτῶν, ὅπως τὰ *φυτοφάγα* ζῷα. Ἄρα τὰ φυτὰ κατασκευάζουσι τὴν ὀργανικὴν ὕλην, ἣν λαμβάνουσιν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐνοργάνου φύσεως, τὰ δὲ ζῷα παραλαμβάνοντα ταύτην ἑτοίμην ἀπὸ τῶν φυτῶν τροποποιοῦσι καταλλήλως ταύτην, λόγῳ τῶν παρουσιαζομένων ἑκάστοτε ἀναγκῶν, ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν σώματι. Κατὰ ταῦτα ἡ χλωροφύλλη συντελεῖ εἰς τὸν διαχωρισμὸν τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος τῆς ἀτμοσφαίρας. Φυτὰ στερούμενα χλωροφύλλης, ὅπως ἡ *ὀροβάγχη*, οἱ *μύκητες* καὶ ἄλλα, ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ ἑτέρων φυτῶν ἢ ζῴων καὶ προσλαμβάνουσιν ἑτοίμους ἀπὸ τούτων τὰς θρεπτικὰς οὐσίας, διότι δὲν δύνανται νὰ ἀφομοιώσωσι τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου λαμβανομένας ἀνοργάνους καὶ νὰ μεταβάλλωσι ταύτας εἰς ὀργανικάς.

Διάκρισις τῶν ζῴων. Τὰ ποικίλα ἐπὶ τῆς γῆς ἐνδιαιτώμενα ζῷα παρουσιάζονται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, τοῦτο δὲ ἐπιτρέπει καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάκρισιν. Πολλάκις παρατηρεῖται ὁμοιότης μεταξὺ διαφόρων ζῴων τοιαύτη, ὥστε εἰς πολλὰ ἐκ τούτων νὰ δίδηται ἡ αὐτὴ ὀνομασία. Αἱ παρουσιαζόμεναι ὁμοιότητες προέρχονται κυρίως ἐκ τῆς διὰ τῆς κληρονομικότητος μεταδόσεως καὶ μεταβιβάσεως πολλῶν ὁμοίων χαρακτήρων. Διὰ τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων ζῴων ὡς βάσις λαμβάνεται τὸ *εἶδος*. Ἡ ὀνομασία *εἶδος* ἀποδίδεται εἰς

Digitized by Google

τὸ ὅλον τῶν ζῴων, ἅτινα κέκτηνται κοινοὺς χαρακτῆρας, προσομοίους πρὸς τοὺς γεννήτορας αὐτῶν. Ἐκ τῆς συνενώσεως πολλῶν ὁμοίων κατὰ τὴν μορφὴν ζωϊκῶν εἰδῶν ἀποτελεῖται τὸ *γένος*, ἐκ τῶν γενῶν αἱ *οἰκογένειαι*, ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τὰ *ἀθροίσματα* ἢ *τάξεις*, καὶ τέλος ἐκ τοῦ συνόλου τῶν τάξεων τὸ *ζωϊκὸν βασίλειον*. Τινὲς φυσιοδῖφαι, πρὸς λεπτομερεστέραν διάκρισιν τῶν γενικῶν τούτων διαιρέσεων τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, ὑποδιαιροῦσι ταύτας καὶ εἰς μικροτέρας διαιρέσεις, ὅπως *ποικιλία* ἢ *παραλλαγή*, *ὑποοικογένεια*, *ὁμοιογένεια*, *τάξις*, *ὑποταξία*, *ὑποάθροισμα*, *ἄθροισμα*, *ὁμοταξία* καὶ *συνομοταξία*. Οὕτω π. χ. *βοῦς ὁ βούβαλος* εἶναι *εἶδος*, ὅπερ ὑπάγεται εἰς τὸ *γένος βοῦς*, ὅπερ ὑπάγεται εἰς τὴν *οἰκογένειαν τῶν βοϊδῶν*, ἥτις ὑπάγεται εἰς τὸ *ἄθροισμα τῶν κοιλοκέρων*.

Ἑτέρα διάκρισις τῶν ζῴων εἶναι ἡ διάκρισις εἰς ἄγρια καὶ εἰς ἥμερα ἢ *κατοικίδια*. Τὰ ἄγρια (ὅπως ὁ *λέων*, ἡ *τίγρις*, ἡ *ἄρκτος* κτλ.) ἢ οὐδόλως δύνανται νὰ τιθασευθῶσιν ἢ καὶ ἂν τιθασευθῶσι διατηροῦσι τὰ ἄγρια αὐτῶν ἔνστικτα. Ἀντιθέτως τὰ ἥμερα ἢ κατοικίδια, ἅτινα πάλιν ἐκ τῶν ἀγρίων προῆλθον (ὡς ἡ *γαλῆ*, ὁ *κύων*, ὁ *βοῦς*, τὸ *πρόβατον*, κτλ.) τιθασεύονται εὐκόλως. Πλὴν τούτων τὰ ζῷα διακρίνονται εἰς *ὠφέλιμα* καὶ *ἐπιβλαβῆ*. Καὶ ὠφέλιμα μὲν καλοῦνται ὅσα προσφέρουσι διαφορoτρόπως τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως π. χ. ὁ *βοῦς*, τὸ *πρόβατον*, ἡ *ἀγελάς*, ἡ *αἴξ*, ἡ *ὄρνις* κτλ., ἢ ὅσα ἐμμέσως ὠφελοῦσι τοῦτον, ὅπως διάφορα *ἐντομοφάγα ζῷα*, ὡς ὁ *μυρμηκοφάγος*, ὁ *ἀσπάλαξ* καὶ ἄλλα, ἢ *ἐντομοφάγα πτηνά*, ὅπως τὸ *στρουθίον*, ὁ *αἰγοθήλας* καὶ σχεδὸν πάντα τὰ πτηνά, ἅτινα τρώγουσιν ἔντομα καὶ προφυλάσσουσι τὴν γεωργίαν ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν διαφόρων ἐντόμων. Ἐπιβλαβῆ δὲ καλοῦνται ὅσα προξενοῦσι διαφόρους βλάβας, ἢ ἀμέσως, ὅπως ὁ *λέων*, ἡ *τίγρις*, ἡ *ἄρκτος*, οἱ διάφοροι *ἰοβόλοι ὄφεις* κτλ., ἢ ἐμμέσως, ὅπως ὁ *λύκος*, ἡ *ἀλώπηξ* καὶ ἄλλα, ἅτινα κατατρώγουσι τὰ κατοικίδια ζῷα, ἢ τέλος διάφορα ἔντομα, ὅπως οἱ *βροῦχοι*, οἱ *κάνθαροι* καὶ πλῆθος ἄλλων, ἅτινα μεγάλας καταστροφὰς ἐπιφέρουσι γενικῶς εἰς τὴν γεωργίαν. Τὰ ζῷα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἀπησχόλησαν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐγένοντο ἀντικείμενον λατρείας, μελέτης καὶ χρησιμοποιήσεως.

Αἰγύπτιοι. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι προσέφερον εἰς τὰ ζῷα ἰδίαν λατρείαν. Ἐτοποθέτουν ταῦτα εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἔτρεφον μετ' ἐξαιρετικῆς ἐπιμελείας. Ἐτιμώρουν τοὺς φονεύοντας τὰ ζῷα διὰ θανατικῆς ποινῆς· ὅταν ἀπέθνῃσκον, ἀνήγειρον εἰς αὐτὰ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα, ὅπου ἐτοποθέτουν ταῦτα, ἀφοῦ πρότερον τὰ ἐμομιοποίουν. Ζῷά τινα ἐλατρεύοντο ὡς θεότητες εἰς ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον, ἕτερα πάλιν μόνον εἰς ὡρισμένας πόλεις. Εἰς τὰ πρῶτα κατετάσσοντο τὰ ὁπωσδήποτε ὠφέλιμα εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἴτε λόγῳ τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς προσέφερον, ὡς ὁ *βοῦς*, ὁ *κύων* κτλ., εἴτε τὰ καταστρέφοντα ἕτερα ἐπιβλαβῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γεωργίαν ζῷα. Τοιαῦτα ἦσαν ἡ *γαλῆ*, ἡ *ἶβις* κτλ. Ὁ Στράβων ἀναφέρει, ὅτι τὸ *πρόβατον* ἐλατρεύετο εἰς τὰς Θήβας καὶ τὴν Σαΐδα, ὁ *λύκος* εἰς τὴν Λυκούπολιν, καὶ ὁ *πίθηκος* εἰς τὴν Ἑρμούπολιν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔδιδον εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν λατρευόμενα ζῷα ἐξόχους καὶ ὑπερανθρώπους δυνάμεις καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ζῴων ἐπροσωποποίουν διάφορα οὐράνια σώματα, ὅπως τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὴν τιμωρὸν δύναμιν, τὴν ἀγαθοποιὸν δύναμιν, τὴν δύναμιν τοῦ κακοῦ κτλ. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἰδέα τῆς ἐνσαρκώσεως, ἣν γενικῶς εἶχον, ἐπέτρεπε νὰ βλέπωσιν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ζῴων διαφόρους θεότητας. Οὕτως ὁ βοῦς ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ Ὀσίριδος, θεοῦ τοῦ ἡλίου, ὁ κριὸς ὡς ἐνσάρκωσις τοῦ Ἄμμωνος, θεοῦ ἰσχυροτάτου, δημιουργοῦ τοῦ κόσμου κτλ.

Ἑβραῖοι. Παρ' Ἑβραίοις ἡ λέξις ζῷον συχνότατα ἀναφέρεται ἐν τῇ Βίβλῳ καὶ ἡ κατάταξις τούτων εἶναι ἁπλουστάτη. Πρῶτος ὁ Μωϋσῆς καὶ ἀκολούθως οἱ Ἑβραῖοι διῄρεσαν τὰ ζῷα εἰς τέσσαρας μεγάλας κατηγορίας, τὰ *τετράποδα*, τὰ *πτηνά*, τὰ *ἑρπετὰ* καὶ τοὺς *ἰχθῦς*. Ἡ ἀτελεστάτη αὕτη κατάταξις ἀναφέρεται εἰς πλεῖστα ἱερὰ βιβλία, ὡς εἰς τὴν «Γένεσιν» (α' 26, θ' 2), εἰς τὸ «Λευϊτικὸν» (ια' 46), εἰς τὸ «Δευτερονόμιον» (δ' 16—18), εἰς τὸ «Βασιλειῶν Γ'» (δ' 33), εἰς τὸν Ἰεζεκιὴλ (λη' 20) κ.τ.λ. Κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὸν τρόπον τῆς κινήσεως τῶν διαφόρων ζῴων. Τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ Βίβλῳ ζῷα εἶναι τὰ ἑξῆς: *μέλισσα*, *ἄδδαξ*, *πρόβατον*, *ἀετός*, *ἁλιάετος*, *ὄνος*, *ὄναγρος*, *ἀντιλόπη*, *ἀράχνη*, *ἀσπίς*, *στρουθοκάμηλος*, *ἰκτίς*, *κριός*, *τρόχος*, *βοῦς*, *τράγος*, *αἴγαγρος*, *βούβαλος*, *ἱέραξ*, *ὄρτυξ*, *χαμαιλέων*, *νῆσσα*, *κεραστής*, *ἔλαφος*, *κητώδη*, *θώς*, *κάμηλος ἢ δρομάς*, *γαλῆ*, *νυκτερίς*, *ἵππος*, *αἴξ*, *ἔριφος*, *τραγέλαφος*, *κύων*, *γλαῦξ*, *πελαργός*, *κιρκάετος*, *κοχινέλλη*, *περιστερά*, *ἀλέκτωρ*, *κοράλλιον*, *κόραξ*, *κορμορᾶνος*, *κόκκυξ*. *κώνωψ*, *βάτραχος*, *ἀκρίς*, *κροκόδειλος* *κύκνος*, *δάμα*, *ἐλέφας*, *κοχλίας*, *μύρμηξ*, *γαζέλλα*, *γκέκος*, *καμηλοπάρδαλις*, *γρύψ*, *γρύλλος*, *σφήξ*, *γυπάετος*, *κάνθαρος*, *ἐχῖνος*, *χαραδριός*, *ἱπποπόταμος*, *χελιδών*, *ἔποψ*, *ὕαινα*, *ἴβηξ*, *ἶβις*, *λεγμός*, *λεοπάρδαλις*, *σαῦρος*, *κόνικλος*, *λέων*, *λύκος*, *γύψ*, *στρουθίον*, *μυῖα*, *λάρος*, *ἡμίονος*, *μυγαλῆ*, *οἶστρος*, *χήν*, *ὄρτυξ*, *ἄρκτος*, *ταώς*, *ψυχή*, *πελεκᾶνος*, *πέρδιξ*, *κολυμβητής*, *ἰχθύς*, *χοῖρος*, *ἀκανθόχοιρος*. *πορφύριος*, *φθείρ*, *ὄρνις*, *ψύλλος*, *πύθων*, *μῦς*, *ἀλώπηξ*, *ῥινόκερως*, *ἀγριόχοιρος*, *βδέλλα*, *σαρκόπτης*, *σκορπίος*, *ὄφις*, *πίθηκος*, *ἀσπάλαξ*, *ταῦρος*, *χελώνη*, *σκώληξ*, *ἔχιδνα* κ.τ.λ.

Πλὴν τῶν ὑπαρκτῶν ζῴων, οἱ Ἑβραῖοι ἐφαντάσθησαν καὶ διάφορα μυθικὰ ζῷα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) *Δράκων*. Περιγράφεται ἐν τῇ Βίβλῳ ὡς ὑπαρκτὸν ζῷον ἀνῆκον εἰς τὰ ἑρπετὰ ἢ τὰ κητώδη. Ἀναπαρίσταται συχνάκις ἐν τοῖς ἀρχαίοις μνημείοις μὲ πτέρυγας, πόδας μετὰ μεγάλων ὀνύχων κλπ. Ἐν τῇ «Ἀποκαλύψει» ἐκλαμβάνεται καὶ ὡς ἔμβλημα τοῦ δαίμονος. 2) *Μυρμηκολέων*. Ἀναφέρεται ἅπαξ ἐν τῷ Ἰὼβ (δ' 11). Κατὰ τοὺς περισσοτέρους συγγραφεῖς τὸ ζῷον τοῦτο ἦτο μυθικόν. 3) *Γρύψ*. Τὸ ζῷον τοῦτο ἀναπαρίσταται εἰς πλεῖστα ἀρχαῖα μνημεῖα ὑπὸ μορφὴν τετραπόδου μὲ πτέρυγας καὶ γαμψοὺς ὄνυχας. Καὶ τοῦτο θεωρεῖται μυθικὸν καὶ ἀναφέρεται ἐν τῷ «Λευϊτικῷ» (ια' 13) καὶ τῷ «Δευτερονομίῳ» (ιδ' 12). 4) *Ὀνοκένταυρος*. Ζῷον κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὄνος. Ἀναφέρεται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ (ιγ' 22). 5) *Σειρήν*. Ζῷον κατὰ τὸ ἥμισυ γυνὴ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἰχθύς. Ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ἰὼβ (λ' 29). 6) *Τραγέλαφος*. Παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν κατὰ τὸ ἥμισυ τράγου καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐλάφου. Ἀναφέρεται ἐν τῷ Ἰὼβ (λθ' 1).

Ὁ ἑβραϊκὸς νόμος διέκρινε τὰ ζῷα εἰς *καθαρὰ* καὶ *ἀκάθαρτα*. Τὰ πρῶτα ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιήσωσιν οἱ Ἑβραῖοι πρὸς βρῶσιν καὶ διὰ τὰς θυσίας των, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δεύτερα, ἅτινα ἐθεωροῦντο ἀκατάλληλα. Ἐν τῷ «Δευτερονομίῳ» (ιδ' 3—21) ἀναφέρονται τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ζῴων.

Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι. Οἱ ἀρχαῖοι διέκρινον τὰ ζῷα εἰς *ζῷα ἄγρια* καὶ *ζῷα ἥμερα* ἢ *κατοικίδια*. Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ τέχνη τῆς τιθασεύσεως τῶν ἀγρίων ζῴων. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις δαμασταὶ ἀγρίων ζῴων, οἵτινες ἐπεδείκνυον λέοντας τιθασευμένους, ἄρκτους ἐκτελούσας διάφορα γυμνάσια κλπ. Οἱ δαμασταὶ οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀγύρται*. Ἐπὶ πλείστων ἀγγείων καὶ πλακῶν ἀπεικονίζονται διάφορα ἄγρια ζῷα τιθασευμένα. Ὁ Θεόκριτος ἀναφέρει πομπὴν τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν τῇ ὁποίᾳ μεταξὺ ἑτέρων τιθασευμένων ζῴων ὑπάρχει καὶ μία λέαινα. Κατὰ τὸν Σενέκαν αἱ τίγρεις, οἱ λέοντες καὶ αἱ ἄρκτοι περιεφέροντο ἐλευθέρως εἰς πλείστας οἰκίας εὐγενῶν καὶ ἐπεζήτουν τὰς θωπείας τῶν κυρίων των. Ἡ Κυβέλη, ἡ μήτηρ τῶν θεῶν, λέγεται ὅτι διετήρει ἐν Θεσσαλίᾳ ζεῦγος λεόντων. Ὁ Πελίας, βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας, προσέφερεν ὡς γυναῖκα

Πάνθηρ τιθασευμένος.

τὴν θυγατέρα του Ἄλκηστιν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἐζεύγνυεν εἰς τὸν ζυγὸν λέοντας καὶ ἀγριοχοίρους. Κατὰ τὰς διονυσιακὰς πομπὰς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἐλάμβανον μέρος καὶ πολύτιμα ἅρματα ἐζευγμένα μὲ ἐλέφαντας, τράγους καὶ λέοντας. Εἰς πλεῖστα μνημεῖα ἀπεικονίζονται ἅρματα ἐζευγμένα μὲ διάφορα ζῷα, πολλάκις ἄγρια. Ὁ Αὔγουστος, ὅστις ἔτρεφεν ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς τὰ σπάνια ζῷα, ἐπέδειξε πρῶτος ἐν Ρώμῃ ἐξημερωμένην τίγριν. Ὁ Δομιτιανὸς διετήρει ἐξημερωμένον λέοντα, ὅστις ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἐξέρχηται καὶ νὰ εἰσέρχηται ἐν τῷ κλωβῷ του κατὰ βούλησιν.

Λέοντες ἐζευγμένοι.

Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ζῴων, ἅτινα ἐτιθάσευον οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα:

Ἐλέφας. Ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἔκαμαν χρῆσιν τῆς ὀξυνοίας του. Οἱ Ρωμαῖοι τὸν συνήντησαν διὰ πρώτην φορὰν εἰς τοὺς πολέμους των ἐναντίον τοῦ Πύρρου ἐν Λευκανίᾳ, ἔκτοτε δὲ τὸν ἐχρησιμοποίησαν εὐρύτατα κατὰ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς θριάμβους των. Βαθμηδὸν τὸν εἰσήγαγον εἰς τὰ ἀμφιθέατρα καὶ κατόπιν διὰ καταλλήλου διδασκαλίας τὸν ἐξέμαθον νὰ ἐκτελῇ διάφορα παιγνίδια ἐπιδεξιότητος, τὰ ὁποῖα ἀπῄτουν λεπτότητα μεγίστην. Ὁ Αἰλιανὸς περιγράφει περιεργοτάτας ἀσκήσεις, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσεν ὁμὰς ἐλεφάντων γεννηθέντων ἐν Ρώμῃ καὶ τοὺς ὁποίους εἶχον διδάξει ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, εἰς ἀγῶνας δοθέντας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ. Παρομοίους ἀγῶνας ἀναφέρει καὶ ὁ Πλίνιος, δοθέντας ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μουκιανοῦ. Εἰς τὰς οἰκίας τῶν εὐγενῶν ὑπῆρχον συχνὰ ἐλέφαντες χρησιμοποιούμενοι δι' ἱππασίαν καὶ ἕλξιν ἁμαξῶν. Ἡ διατροφὴ τῶν ἐλεφάντων κατ' οἶκον ἐθεωρεῖτο ὡς προνόμιον τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πριγκίπων.

Ἱπποπόταμος καὶ *ῥινόκερως*. Τὰ ζῷα ταῦτα ἀναφέρονται συχνὰ χρησιμοποιηθέντα κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀμφιθεάτρων ἐν Ρώμῃ, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐλευθέρας πολιτείας. Αἱ παραστάσεις των δὲ ἐχρησίμευσαν συχνὰ ὡς θέματα εἰς τοὺς καλλιτέχνας. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδέποτε ἐξημερώθησαν.

Ἀγριόχοιρος. Ἐξημερώθη καὶ ἐδέχετο νὰ σύρῃ ἁμάξιον ἐζευγμένον εἰς τὸν ῥυμόν. Ἐπίσης ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰ θεάματα τοῦ ἱπποδρομίου. Ὁ Πετρώνιος ἐπίσης ὁμιλεῖ περὶ ἀγριοχοίρων ἐκτελούντων διάφορα ἀκροβατικὰ γυμνάσια.

Καμηλοπάρδαλις. Μετεφέρθη τὸ πρῶτον εἰς Ρώμην καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς δοθέντας ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κατὰ τὸν θρίαμβόν του

Καμηλοπάρδαλις.

τῷ 46 π. Χ. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἦτο ἐπίσης γνωστή, ἀλλὰ πάντοτε ὡς ζῷον σπάνιον καὶ περίεργον. Μία μόνον ζωγραφικὴ παράστασις σῴζεται, ὅπου εἰκονίζεται καμηλοπάρδαλις φέρουσα χαλινόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου σύρεται ὑπὸ νεαροῦ ἐφήβου, καὶ κώδωνα ἀνηρτημένον ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ.

Κάμηλος. Ἀπὸ τῶν Ἀσιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίουν τὴν κάμηλον ὡς μεταφορικὸν μέσον, ἐγένετο αὕτη γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας πολὺ ἐνωρίς. Τὴν συναντῶμεν συχνὰ εἰκονιζομένην εἰς ἔργα τέχνης. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐχρησιμοποίησαν αὐτήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι τὴν μετεχειρίσθησαν ὡς ὑποζύγιον κατὰ

Κάμηλος.

τοὺς πολέμους. Μικρὸν ὀρειχάλκινον ἀγαλμάτιον τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως παριστᾷ κάμηλον ἐπισεσαγμένην καὶ φορτωμένην διὰ διπλοῦ καλάθου.

Ἔλαφος. Λόγῳ τῆς ὡραίας της ἐμφανίσεως ἐχρησιμοποιήθη πολὺ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Γνωστοτάτη εἶναι ἡ ἐξημερωμένη ἔλαφος τοῦ Σερτορίου, ἡ ὁποία τὸν ὑπήκουε καὶ τὸν ἠκολούθει εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας του, χωρὶς νὰ φοβῆται τὸν θόρυβον τῆς μάχης. Οἱ ποιηταὶ περιέγραψαν συχνὰ τὸ εὐγενὲς τοῦτο ζῷον, ὅπως ὁ Ὀβίδιος, ὁ Βιργίλιος κλπ. Ἐκ τῶν ποιημάτων των προκύπτει ὅτι ἡ ἔλαφος κατεῖχεν εἰς τοὺς οἴκους τῶν εὐγενῶν ἣν θέσιν κατέχει σήμερον ἡ γαλῆ, ὁ κύων καὶ τὰ ἄλλα κοσμητικὰ οἰκιακὰ ζῷα. Συχνὰ ἐπίσης ἐζευγνύετο εἰς ἐλαφρὰ ἁμάξια ἢ ἱππεύετο, ὁδηγουμένη διὰ χαλινῶν. Εἰς τὰ μνημεῖα παρίσταται συχνότατα ἡ ἔλαφος, μάλιστα δὲ ὡς σύντροφος τῆς Ἀρτέμιδος ἢ σύρουσα ἅρμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐποχεῖται ἡ θεά, ἡ ὁποία καὶ ἐπωνομάζετο Ἐλαφία. Ἐκτὸς τῆς ἐλάφου, τῆς αὐτῆς ἐκτιμήσεως ἀπέλαυον καὶ πάντα τὰ ἄλλα συγγενῆ ζῷα, δορκάδες, γαζέλλαι (αἴγαγροι), ἀντιλόπαι κλπ.

Πίθηκος. Ὁ πίθηκος λόγῳ τῆς εὐκόλου ἐξημερώσεώς του, τῆς φυσικῆς νοημοσύνης του καὶ τῆς μιμικῆς του ἱκανότητος ἐγένετο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ἐγνώριζον τοὺς πιθήκους καὶ ὁ Θεόφραστος ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ ἀνέτρεφον αὐτοὺς μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας. Τὸ κυριώτερον γνωστὸν εἶδος μέχρι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἦσαν οἱ πίθηκοι τῆς Λιβύης. Ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς οἱ Ρωμαῖοι ἐμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ κατὰ τὸν Β' ἤδη π. Χ. αἰῶνα ἡ ἀξία των ἦτο εὐ-

Digitized by Google

τελὴς λόγῳ τῆς πληθώρας αὐτῶν ἐν Ρώμῃ. Ἐδιδάσκοντο νὰ χορεύουν, νὰ παίζουν αὐλὸν καὶ ἄλλα ὄργανα, νὰ ἱππεύουν καὶ νὰ ὁδηγοῦν ἵππον κρατοῦντες τοὺς χαλινοὺς καὶ τὸ μαστίγιον καὶ νὰ ἐκτελοῦν διάφορα παιγνίδια, ἀκροβασίας κλπ. μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας.

Λαγωός. Οἱ ἀρχαῖοι κατώρθωσαν ἐπίσης νὰ ἐξημερώσουν τὸν λαγωόν, παρ' ὅλην τὴν φυσικήν του ἀγριότητα. Πολλοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν λαγωοὺς οἰκοδιαίτους. Ἐπίσης ἀπαντοῦν συχνὰ παραστάσεις λαγωῶν ἐπὶ ἀγγείων, ἐντὸς λουτρῶν, παλαιστρῶν, οἰκιῶν καὶ κήπων. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι ὁ τρώγων κρέας λαγωοῦ μετεβάλλετο εἰς ὡραιότερον ἐπὶ 7 ἢ 9 ἡμέρας, καὶ ἐθεώρουν τὸν λαγωὸν ὡς σύμβολον τοῦ ἐρωτικοῦ ἡδονισμοῦ.

Ὄφις. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους μύθους ὡς οἰκιακὸν ζῷον. Ὁ Αἴας εἶχεν ὄφιν ἐξημερωμένον, ὁ ὁποῖος τὸν συνώδευεν, ὅπως ὁ κύων, καὶ ἔτρωγε μετ' αὐτοῦ. Ἐπίσης εἰς τὰ περισσότερα ἱερὰ ἐτρέφοντο ἱεροὶ ὄφεις ἀφιερωμένοι εἰς διαφόρους θεούς, ἰδίως δὲ εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, τοῦ ὁποίου ἦσαν τὸ ἔμβλημα. Αἱ γυναῖκες ἰδιαιτέρως διετέλουν εἰς ὅλως τρυφερὰς σχέσεις μετὰ τῶν ζῴων τούτων: τὰ ἔτρεφον, τὰ ἐθήλαζον, τὰ μετεχειρίζοντο εἰς διαφόρους ἡδονιστικοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἄφινον νὰ κοιμῶνται μετὰ τῶν παιδίων. Ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ αἱ σχέσεις γυναικῶν καὶ ὄφεων ἦσαν μυστηριώδεις, ἐξ αὐτῶν δὲ προῆλθον καὶ οἱ διάφοροι μῦθοι περὶ τὴν γέννησιν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰς σχέσεις τῆς μητρός του μετὰ τοῦ ὄφεως, τοῦ ὁποίου τὴν μορφὴν ἔλαβεν ὁ Ζεὺς Ἄμμων. Οἱ ὄφεις εἰσήχθησαν ἐπίσης ἐν Ρώμῃ κατ' ἀρχὴν ὡς ἱερὰ ζῷα. Κατὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐπιδημίαν τῷ 255 π. Χ. μετέφερον ἐξ Ἐπιδαύρου ὄφεις, σύμβολον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐτρέφοντο εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Καλῆς Θεᾶς (Bona Dea). Ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἔτρεφον τόσους ὄφεις, ὥστε κατέστησαν δημόσιος κίνδυνος.

Χελώνη. Φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ζῷον τοῦτο ἐτρέφετο συχνὰ ὡς οἰκιακόν, τοῦτο δὲ προκύπτει ἐξ ἀγγειογραφίας, ἐφ' ἧς παρίσταται παιδίον κρατοῦν χελώνην ἀνηρτημένην, τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύει εἰς κύνα.

Ἵππος. Ὁ ἵππος κατέστη ἓν ἐκ τῶν μᾶλλον προσφιλῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ζῴων, καὶ τοῦτο διότι ἐνωρίτατα ἐξημερώθη καὶ ἦτο ὁ κυριώτερος σύντροφός του εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἔχομεν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου παραδείγματα ἵππων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδίδοντο θεῖαι τιμαί. Περίφημοι εἶναι οἱ δύο ἀθάνατοι ἵπποι τοῦ Ἀχιλλέως Ξάνθος καὶ Βαλίος, οἱ ὁποῖοι κλαίουν τὸν θάνατον τοῦ ἱπποκόμου των καὶ φίλου τοῦ Ἀχιλ-

Παῖς παίζων μετὰ κυνὸς καὶ χελώνης.

λέως Πατρόκλου Ἐπίσης εἰς τὴν «Αἰνειάδα» ὁ Αἴθων ἵππος τοῦ Πάλλα παρουσιάζεται λυπούμενος καὶ χύνων θερμὰ δάκρυα διὰ τὸν θάνατον τοῦ πιστοῦ του κυρίου. Βραδύτερον, κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἡ ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἵππους ἀνεπτύχθη διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ νικῶντες ἐξ αὐτῶν ἀπελάμβανον τῶν αὐτῶν τιμῶν μὲ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ὀλυμπιονίκας. Γνωστότατος εἶναι ἐπίσης ὁ περίφημος ἵππος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Βουκέφαλος, τὸν ὁποῖον ὁ κύριός του ἀποθανόντα ἐνεταφίασε μετὰ μεγάλων τιμῶν. Εἰς τὴν Ρώμην ἐπίσης οἱ ἡγεμόνες ἐτίμων καὶ ἠγάπων ἐξαιρετικῶς τοὺς ἵππους. Ὁ Καῖσαρ ἀνήγειρεν ἄγαλμα εἰς τὸν εὐνοούμενον ἵππον του. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέδωκε θείας τιμὰς εἰς τὸν ἵππον του Βορυσθένην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν ἕνα ἀστερισμὸν καὶ ἔγραψε πρὸς τιμήν του ἐπιτάφιον. Πρωτοτυπώταται εἶναι αἱ ὑπὸ τοῦ Καλιγούλα ἀποδοθεῖσαι τιμαὶ εἰς τὸν ἵππον του Incitatus, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε δώσει τὸν τίτλον τοῦ ὑπάτου. Ὁ Βέρος ἐπίσης ἠγάπησεν ἰδιαιτέρως τὸν ἱπποδρομιονίκην ἵππον Volucer. Εἶχε κατασκευάσει χρυσῆν εἰκόνα του, τὴν ὁποίαν ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν ἔτρεφε μὲ ξηρὰς σταφυλὰς καὶ τὸν ἐκάλυπτε διὰ πορφυροῦ μανδύου, μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ τοῦ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ τάφον ἐν τῷ Καπιτωλίῳ. Ὁ Αὐσώνιος ἔγραψε, κατὰ παραγγελίαν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ, ἐπιτάφιον, διὰ τὸν εὐνοούμενον ἵππον του Φωσφόρον. Οἱ Συβαρῖται εἶχον γυμνάσει ἵππους, οἱ ὁποῖοι ἐχόρευον κατὰ τὰ συμπόσια τῇ συνοδείᾳ αὐλοῦ.

Κύων. Ὁ κύων ὑπῆρξε πάντοτε τὸ κατ' ἐξοχὴν οἰκιακὸν ζῷον καὶ πιστὸς σύντροφος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἤδη χρόνων ἔχομεν τὸν πιστὸν κύνα τοῦ Ὀδυσσέως Ἄργον, ὁ ὁποῖος, γέρων πλέον, ἀποθνήσκει ἐκδηλώνων τὴν μεγάλην χαράν του διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ κυρίου του. Ὁ κύων ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐμβλημάτων τῆς ἰσχύος τῶν ἀρχόντων. Ὁ Τηλέμαχος ἐμφανίζεται εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ συνοδευόμενος ἀπὸ δύο κύνας. Ὁ Εὔανδρος ἐπίσης εἰς τὴν «Αἰνειάδα» ὑποδέχεται τὸν Αἰνείαν περιστοιχιζόμενος ἀπὸ δύο κύνας φύλακας. Τὸ ἔθιμον τοῦτο διετηρήθη καὶ βραδύτερον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀφρικῆς. Κατὰ τὸν θάνατόν τινος ἐθυσίαζον συχνὰ τοὺς κύνας του ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ἀναφέρονται δὲ πολλὰ παραδείγματα κυνῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπιζήσουν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου των. Οἱ οἰκιακοὶ κύνες ἀπελάμβανον ἐξαιρετικῆς ὅλως περιποιήσεως. Ἐτρέφοντο ἐπιμελέστατα καὶ εἶχον περιποιημένας κοίτας διὰ τὸν ὕπνον των. Συχνὰ ἡ ἀξία των ἦτο ὑπέρογκος, διεκρίνοντο δὲ καὶ εἰς διάφορα εἴδη. Ἰδιαιτέρως ἐπροτιμῶντο οἱ κύνες τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Μελίτης. Οἱ τελευταῖοι ἦσαν μικρόσωμοι, μὲ λεπτὸν ρύγχος, ὄρθια ὦτα καὶ μακρὸν τρίχωμα. Οἱ κύνες συνώδευον συχνὰ τὸν κύριόν των εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ γυμνάσια προσδεδεμένοι δι' ἱμάντος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, ὅπως καὶ σήμερον. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς κύνας μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὰς πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς Ρώμην καὶ μάλιστα εἰς μεγαλύτερον βαθμόν. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ἐλευθέρας πολιτείας πολλοὶ ξένοι ἐξήρχοντο πάντοτε κρατοῦντες ἐπὶ τοῦ στήθους μικρὰ κυνάρια, καὶ ὅτι ὁ Καῖσαρ τοὺς ἠρώτα ἂν αἱ γυναῖκές των δὲν ἔκαναν παιδιά. Ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες, οὕτω καὶ οἱ Ρωμαῖοι, προετίμων τὰ μικρὰ κυνίδια τῆς Μελίτης, τῆς Γαλατίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Τὰ κυνίδια ταῦτα κατήντησαν ἀναπόσπαστοι σύντροφοι τῶν ἀνδρῶν, τῶν παιδίων, πρὸ πάντων ὅμως τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν τὰ ἀπεχωρίζοντο οὔτε κατὰ τὸν ὕπνον. Εἰς τὰ μελιταῖα κυνίδια ἀπεδόθησαν καὶ θεραπευτικαὶ ἀκόμη ἰδιότητες. Ἐπίστευον ἐπὶ παραδείγματι ὅτι διὰ τῆς ἐπανειλημμένης ἐπιθέσεως τοῦ κυνιδίου ἐπὶ τοῦ στομάχου εἰς περιπτώσεις τινὰς στομαχικῶν διαταραχῶν, ὁ ἀσθενὴς ἰατρεύετο καὶ ἡ ἀσθένεια μετεδίδετο εἰς αὐτό, διότι περιέπιπτεν εἰς κατάστασιν καμάτου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπέθνησκε.

Γαλῆ (αἴλουρος, ἰκτίς, γαλῆ, γάττος). Ἡ γαλῆ κατεῖχεν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἑλλήνων, Ἐτρούσκων καὶ Ρωμαίων ἣν θέσιν κατέχει καὶ σήμερον. Ἐχρησίμευε διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν ἐντόμων καὶ τῶν μυῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἀπέλαυε τῆς αὐτῆς μὲ τὸν κύνα ἀγάπης.

Ἐξημέρωσις ἄρκτου.

Οπως οἱ σύγχρονοι δαμασταί, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι, μετεχειρίζοντο τὸν τρόμον διὰ νὰ τιθασεύσωσι τὰ ἄγρια ἔνστικτα τῶν θηρίων. Τὰ συνηθέστερα μέσα ἐξημερώσεως ἦσαν ἡ μαστίγωσις, ἡ πεῖνα καὶ ἡ ὑπερκόπωσις τοῦ ζῴου. Ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει πάνθηρα, ὅστις τόσον ἐξημερώθη, ὥστε ἔπαυσε νὰ τρώγῃ ζῶσαν τροφήν, ἥτις τοῦ προσεφέρετο, καὶ διετέλει εἰς φιλικωτάτας σχέσεις μετά τινος γαλῆς. Ὁ Εὔδημος ἀναφέρει κυνηγόν τινα, ὅστις ἀνέτρεφε ταυτοχρόνως μικρὸν λεοντιδέα, ἄρκτον καὶ κύνα.

Ἐξημερωμέναι χῆνες λαμβάνουσαι τὴν τροφήν των ἐκ τῆς χειρὸς τῆς οἰκοδεσποίνης.

Οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν τιθάσευσιν τῶν ζῴων μετεχειρίζοντο καὶ τὴν μουσικήν, μιμούμενοι ἴσως κατὰ τοῦτο τοὺς Ἰνδούς, οἵτινες διὰ νὰ τιθασεύσωσι τοὺς ἀγρίους ἐλέφαντας ἔπαιζον μουσικήν. Οἱ Ἐτροῦσκοι κατὰ τὰ κυνήγια τῶν ἐλάφων ἔπαιζον μουσικήν. Τοὺς ὄφεις, τοὺς ὁποίους περισσότερον τῶν ἄλλων ζῴων ἐχρησιμοποίουν εἰς τὰς ἐπιδείξεις, ἐτιθάσευον κυρίως διὰ μυστηριωδῶν μέσων, διὰ μαγικῶν λόγων καὶ τῆς ἐπιψαύσεως διὰ τῆς χειρός.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ζῴων ἰδιαιτέρως ἐξετιμῶντο τὰ πτηνά, ἅτινα διέτρεφον εἰς τὰς οἰκίας καὶ τοὺς κήπους των οἱ πλούσιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν πτηνῶν ἐξημέρωνον κυρίως τοὺς *ἀετούς*. Ἐκ τῶν ἑτέρων πτηνῶν εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν εἶχον τὰς *περιστεράς*, τὰς *πέρδικας*, τὰς *τρυγόνας* κτλ. Πάντα ταῦτα τὰ πτηνὰ ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Τοὺς *ἀλέκτορας* συνήθως διετήρουν διὰ τὰς ἀλεκτρομαχίας. Ὁ *χὴν* συνήθως ἦτο τὸ ἀγαπητὸν πτηνὸν τῶν γυναικῶν. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ὅτι εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ὀδυσσέως, ἡ Πηνελόπη διετήρει πλῆθος χηνῶν. Ἐπίσης διετήρουν *ψιττακοὺς* ἐξημερωμένους καὶ πλεῖστα ὅσα πτηνὰ ᾠδικὰ ἐν κλωβοῖς, ὅπως *ἀηδόνας*, *σπίζας*, *ἀκανθυλλίδας* κτλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. Morgan*, Introduction to comparative physiologie (Londres 1894).— *A. Montano*, Naturae Historia (Madrid, 1601).— *J. Cortès*, Libro y tratado de los animales (Sevilla, 1613).— *Ed. Perrier*, Zoologie (Paris 1921.— *S. Bochar*, Hierozoicon (London, 1663).— *Gapeo*, La civilisation Pharaonique (Paris 1907).— *Wood*, Animals of the Bible (London 1883).

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΛΑΟΓΡ.] Τὰ ζῷα μὲ τὰς παραδόξους μορφάς των καὶ τὰς ἀξιοσημειώτους ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι προξενοῦν ἰδιάζουσαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ νὰ πλάσῃ περὶ αὐτὰ διαφόρους παραδόσεις, αἰτιολογικὰς τῆς φωνῆς ἢ ἄλλων ἰδιοτήτων των. Εἰς τὴν φωνήν των ἰδίως ὁ λαὸς διακρίνει διαφόρους ἀνθρωπίνους φωνὰς καὶ λέξεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐδημιούργησε ποικίλας παραδόσεις περὶ μεταμορφώσεων ἐξ ἀνθρώπων. Οὕτως ἡ δεκοχτοῦρα ἦτο κόρη, τὴν ὁποίαν κατηγόρησεν ἡ μητρυιά της ὅτι ἔχασεν ἕνα ψωμί, ἐνῷ τὰ ψωμιὰ ἦσαν δεκαοκτώ, καὶ ἔκτοτε μεταμορφωθεῖσα εἰς πτηνὸν φωνάζει: «δεκοχτώ», ὁ γκιώνης ἐσκότωσε τὸν ἀδελφόν του καὶ τὸ μετενόησε καὶ διὰ τοῦτο ἔγινε πουλὶ καὶ φωνάζει τὸν σκοτωμένον ἀδελφόν του «Γκιών! Γκιών!» κττ. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων πολλαὶ εἶναι πλάσματα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ λαοῦ, πολλαὶ ὅμως ἐλέγοντο ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως εἶναι αἱ περὶ μεταμορφώσεως τῆς χελιδόνος καὶ τῆς ἀηδόνος.

Ἀλλά, πλὴν τῶν παραδόσεων, τὰ ζῷα ἐγένοντο ἀφορμὴ δημιουργίας καὶ ἰδίων περὶ αὐτῶν μύθων. Ὅσον περισσότερον κατὰ φύσιν ζῇ λαός τις, τόσον καὶ ἡ παρατήρησις τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν φύσεως καὶ ἰδίως τῶν ἠθῶν τῶν ζῴων, τὰ ὁποῖα ὡς θηράματα μὲν ἀποτελοῦν τὴν τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κατοικίδια δὲ τὴν χαρὰν καὶ διασκεδασίν του, εἶναι οὐ μόνον ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς καθημερινῆς ἕξεως ὀξεῖα καὶ ἀκριβής. Οὕτω ἐπλάσθησαν διάφοροι ἐκ τοῦ βίου τῶν ζῴων ἐπεισοδιακαὶ διηγήσεις, ἄλλαι πλασταὶ καὶ ἄλλαι μὲ πυρῆνα ἀληθείας καὶ διάφοροι σκωπτικαὶ διηγήσεις, σκώπτουσαι ἤθη καὶ ἰδιότητας τῶν ζῴων. Εἰς τὰς διηγήσεις, ταύτας, ὅπως καὶ τὰς παραδόσεις, τὰ ζῷα ὁμιλοῦν καὶ πράττουν ἀνθρωπομορφικῶς.

Εἰς τὴν ἀνθρωπομορφικὴν ταύτην τάσιν ὀφείλεται καὶ ἡ συνήθεια νὰ δίδωνται ὀνόματα εἰς τὰ οἰκειότερα τῶν ζῴων, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὰ πλεῖστα τῶν ὀνομάτων τούτων προέρχονται ἐκ διαφόρων ἰδιοτήτων, οἷον τοῦ χρώματος, τῆς τριχώσεως, τῶν σωματικῶν ἐλαττωμάτων, τῆς ἰσχύος, τῆς ταχύτητος, τῆς ὀξυδερκείας, τῶν δεξιοτήτων καὶ τρόπων τοῦ βίου, τῆς πατρίδος κλπ. Οὕτως εἶναι συνηθέστατα τὰ ὀνόματα κυνῶν, ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων, βοῶν, αἰγῶν, προβάτων καὶ ἄλλων οἰκοσίτων ζῴων. [Προβλ. Σ. *Κυριακίδου* Ἑλληνικὴ λαογραφία Α. σ. 172, 237—245, 400—406, 420—426.—*Ν. Γ. Πολίτου* Παραδόσεις, σ. 181—204, 923—953.]

—Ω.

— [ΤΕΧΝ.] Σύντροφος καὶ συνεργάτης τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπετέλεσε προσφιλὲς καὶ γόνιμον θέμα τῆς τέχνης. Μὲ τὴν ἀνατολὴν τῶν πρώτων πολιτισμῶν βλέπομεν τὴν τέχνην νὰ ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἀναπαράστασιν εἰκόνων ζῴων, ἄλλων μὲν καθηγιασμένων ἤδη ὑπὸ τῆς θρησκείας, ἄλλων δὲ ἁπλῶν συντρόφων τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐξυπηρετικῶν τῆς λατρείας καὶ τῶν ποικίλων ἀναγκῶν του. Οὕτως οἱ Αἰγύπτιοι μᾶς ἔχουν ἀφήσει πολυαρίθμους παραστάσεις ἀγρίων καὶ οἰκιακῶν ζῴων, πολλὰ τῶν ὁποίων ἐλάτρευον. Λέοντες, ὕαιναι, λεοπαρδάλεις, θῶες, ὄνοι, γαλαῖ, κύνες, αἶγες, χοῖροι, βόες, ἀγελάδες, ἀλώπεκες, λύκοι, ἴβυκες, κροκόδειλοι, ἱπποπόταμοι, θαλάσσια πτηνά, ἰχθύες τοῦ Νείλου, εἶναι τὰ προσφιλέστερα ζῷα, τὰ ὁποῖα ἀναπαριστᾷ ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη. Ὁ ἵππος κατέχει δευτερεύουσαν θέσιν, διότι ὅταν ἐνεκλιματίσθη ἐν Αἰγύπτῳ εἶχον ἤδη ἀποκρυσταλλωθῆ τὰ θέματα τοῦ πλαστικοῦ συμβολισμοῦ καὶ ἦτο πολὺ δύσκολον δι' ἕνα λαὸν συντηρητικὸν καὶ πιστὸν εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὴν λατρείαν του, ὅπως ἦσαν οἱ Αἰγύπτιοι, νὰ εἰσαγάγῃ νέα στοιχεῖα. Παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ Χαλδαίοις ἡ τέχνη δὲν ἀνάγεται εἰς τόσον ἀπομεμακρυσμένην ἀρχαιότητα, ὅπως παρ' Αἰγυπτίοις. Οἱ καλλιτέχναι τῆς Νινευῆς καὶ τῆς Βαβυλῶνος δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς τῆς Μέμφιδος

Digitized by Google

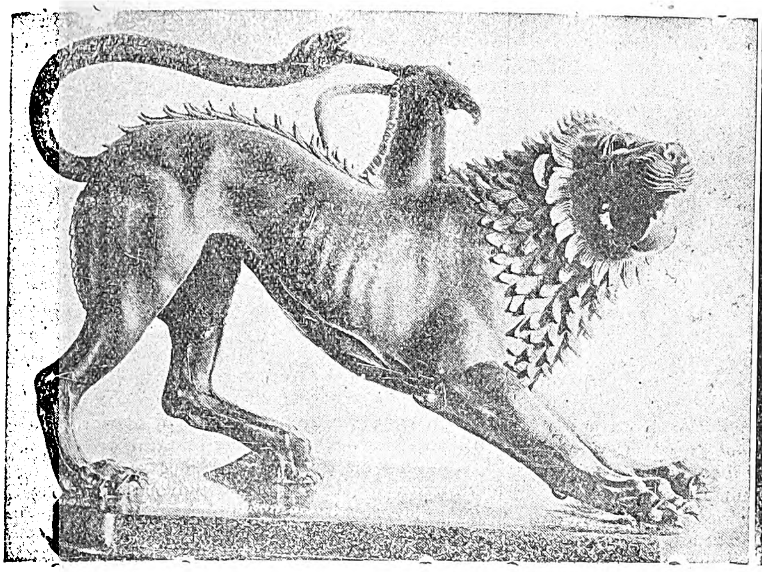

Ἡ Χίμαιρα.
[Ἐτρουσκικὸν ἔργον.]

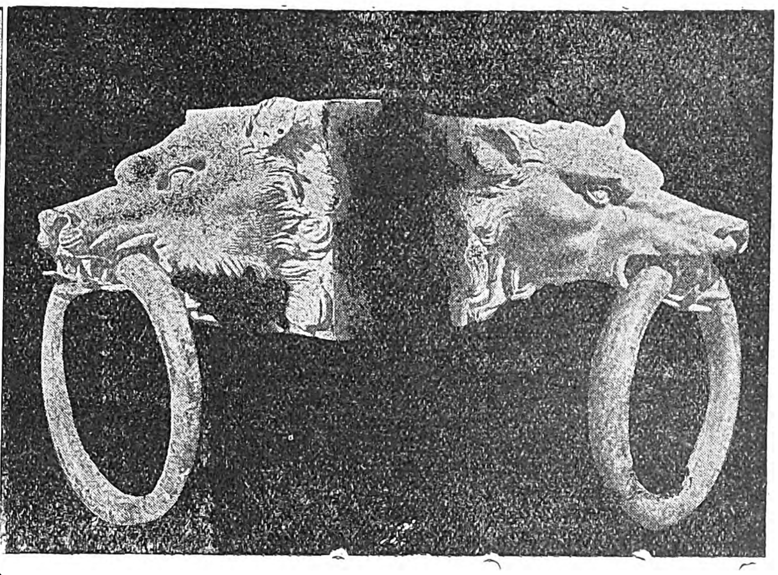

Κεφαλαὶ λύκων ἐκ βρόνζου εὑρεθεῖσαι ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Νέμι.
[Ρωμαϊκὸν ἔργον.]

Ἀετὸς σύμβολον Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ.
[Δονατέλλο.]

Λύκαινα ἐκ βρόνζου.
[ΙΒ' αἰών.]

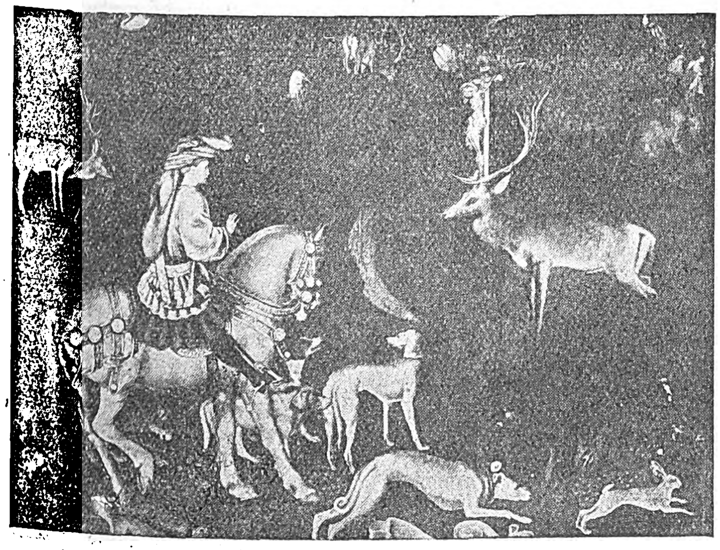

Διάφορα ζῷα ἐκ τοῦ «Θρύλου τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου».
[Πιζανέλλο.]

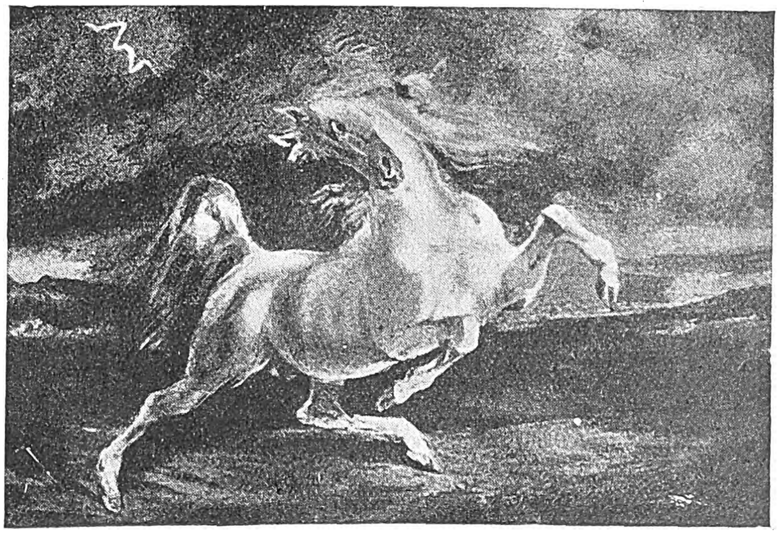

Ἵππος θορυβηθεὶς ἐκ κεραυνοῦ.
[Ντελακρουά.]

Digitized by Google

καὶ τῶν Θηβῶν. Ἡ τεχνοτροπία των εἶναι περισσότερον χονδροειδής, ἁδρὰ καὶ λεπτομερειακὴ συγχρόνως. Συχνὰ ἐξεικόνισαν τὸν ἵππον εἴτε ἤρεμον εἴτε θυμοειδῆ ἐν κυνηγίῳ, μάχῃ, θριάμβῳ, τὸν ταῦρον, τὸν λέοντα, τὸν κύνα, μετὰ δυνάμεως καὶ ἀληθείας ἀξιολόγου Τὸ σύμπλεγμα τῶν κυνῶν, ὁ λέων καὶ πληγωμένη λέαινα τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου εἶναι ἐξόχως ἐνδιαφέροντα. Οἱ Φοίνικες ἐλαχίστας παραστάσεις ζῴων μᾶς παρέδωσαν. Αἱ ὀλίγαι τερρακόται καὶ οἱ ἔγγλυφοι λίθοι τοῦ μουσείου τῆς Νέας Ὑόρκης μᾶς δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἀκατεργάστου καὶ παιδαριώδους τέχνης. Οἱ Ἐτροῦσκοι ἀντιθέτως μᾶς παρέδωσαν θαυμασίας παραστάσεις εἰς ἀμφορεῖς, σαρκοφάγους κλπ. Οἱ Ἕλληνες ἐπέδειξαν θαυμαστὴν δεξιοτεχνίαν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ζῴων. Οἱ ἵπποι τοῦ Φειδίου, οἱ ὁποῖοι καλπάζουν ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ Παρθενῶνος, εἶναι τέλεια πρότυπα, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν μορφῶν καὶ τὴν εὐγενῆ ὡραιότητα τῶν γραμμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν πραγματισμόν των. Οἱ ἐκ μαρμάρου καὶ βρούνζου ἵπποι, οἱ ὁποῖοι ἐκόσμουν, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Παυσανίου, τὴν Ὀλυμπίαν, ἀπωλέσθησαν ἀνεπιστρεπτί. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ εἷς τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐξ Ἄργους, φιλοτεχνήσαντος ἕνα κύνα ἐξ ἴσου περίφημον κατὰ τοὺς χρόνους του μὲ τὴν ἀγελάδα τοῦ Μύρωνος. Ἓν ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων τεμαχίων τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως, τὸ σύμπλεγμα τοῦ Φαρνεσίου ταύρου, εἶναι ἔργον τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τοῦ Ταυρίσκου, Ροδίων γλυπτῶν. Ἐν Ἰταλίᾳ, ἀφ' ἑτέρου, φαίνεται ὅτι ἐδείκνυον ἀρκετὰ μεγάλην προτίμησιν εἰς τὴν γραφικὴν ἢ γλυπτὴν ἀναπαράστασιν ζῴων, ὅπως δεικνύουν αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηΐας, πρὸ πάντων ἡ αἴθουσα τῶν ζῴων τοῦ Βατικανοῦ, ὅπου βλέπει κανεὶς ἄρκτους, λέοντας, τίγρεις, πάνθηρας, λύκους, ἵππους, κύνας, λαγωούς, αἶγας, γαλᾶς, ἀγελάδας, ἀετούς, πελεκάνους, ποντικούς, σκορπίους κλπ.

Ὁ μεσαίων ἐπιδίδεται εἰς τὴν παράστασιν τῶν ζῴων τῆς ἀποκαλύψεως· κατόπιν, σιγὰ-σιγά, ἀρχίζουν νὰ διακοσμοῦνται αἱ σελίδες τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, τὰ τύμπανα, οἱ θόλοι κλπ. τῶν ἐκκλησιῶν, μὲ διάφορα εἴδη ζῴων πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν, συνήθως παραδόξων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται μετὰ δυνάμεως καὶ λατρεύονται λόγῳ τῆς συμβολικῆς των σημασίας. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὁπότε ἡ διακόσμησις ἀρχίζει νὰ τίθεται εἰς δευτέραν μοῖραν, τὸ ζῷον ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν προγενεστέρων αἰώνων, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ κατὰ τὸν ΙΕ'. Πίθηκοι, κύνες, ἄρκτοι, ποντικοί, ἀλώπεκες, σαῦροι, σαλαμάνδραι, πτηνὰ κλπ. παριστάνονται τώρα κατὰ κόρον. Ἡ Ἀναγέννησις, μὲ τὴν γενικὴν στροφὴν πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἡ ὁποία τὴν χαρακτηρίζει, τελειοποιεῖ τὴν τεχνικὴν καὶ δίδει θαυμαστὴν κομψότητα εἰς τὰς παραστάσεις. Ὁ Χολμπάϊν καὶ ὁ Λόχνερ εἰκονίζουν πτηνὰ μὲ θαυμαστὴν δεξιοτεχνίαν. Ὁ Ντύρερ ἐπλούτισε τὴν παράστασιν τῶν ζῴων μὲ βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ σχεδίου καὶ ἀγάπην τῆς πραγματικότητος. Ἐπέτυχε κυρίως εἰς τὴν παράστασιν ἵππων, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἔργα του: «Ὁ θάνατος τοῦ ἱππότου», «Ὁ θρῦλος τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου», «Τὸ ἅρμα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ». Ἤδη ἡ Ἰταλία εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὀνομαστοὺς εἰς τὸ εἶδος τοῦτο καλλιτέχνας: τὸν Pisanello, τὸν P. Uccello, τὸν F. Monsignori, τὸν Bernazzano, τὸν Ubertino, τὸν Ponte κλπ. Ὁ Ρούμπενς, ὁ μέγιστος τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς, ἐπέτυχε μὲ τὴν ζωηρότητα τοῦ σχεδίου του καὶ τὴν δύναμιν τοῦ χρώματος νὰ δώσῃ τόνον ζωῆς καὶ δραματικὸν ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς πίνακας τῶν ζῴων. Ἐζωγράφησε πλεῖστα ζῷα καὶ τὰ ἐξεικόνισεν ἐν τῇ πάλῃ των πρὸς τὸν ἄνθρωπον («Θήρα λεόντων», «Θήρα λύκων», «Θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου» κλπ.).

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ παράστασις ζῴων ἐν τῇ τέχνῃ ἐκαλλιεργήθη εἰς μέγαν βαθμόν, καὶ ἐδημιουργήθη ἰδιαιτέρα κατηγορία καλλιτεχνῶν, ἡ τῶν *ζῳογράφων*. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Snyders, ὅστις κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ρούμπενς εἰς τὰς θήρας του ἐπιτυγχάνει ἐκπληκτικὴν ἀναπαράστασιν ζωῆς, ὁ Fyt, ὁ Potter, ὁ Berghem, ὁ Weenix, ὁ Hondecoeter, ὁ Vlieger, ὁ von Ostade, ὁ Wouwermans, ὅστις ἐπεδίωκε ν' ἀντιγράφῃ πιστῶς τὰ πρότυπα, νὰ εἶναι ἀληθὴς καὶ ν' ἀκολουθῇ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ περιέργους λεπτομερείας τῆς φύσεως, οἱ Ἰταλοὶ Bettini, Manzini, Crespi, Cerano, Cane, Castiglione, ὁ Βέλγος Stévens, οἱ Ἄγγλοι Ansdell καὶ Landseer, οἱ Γάλλοι Desportes, D'Oudry, Ch. Vernet, Gericault, Melin καὶ ὁ Barye, ὁ σπουδαιότερος ἐξ ὅλων, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε ν' ἀναπαραστήσῃ μὲ θαυμαστὸν μεγαλεῖον τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ζῴων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Piper*, Das Tier in der Kunst β' ἐκ. (Μόναχον 1922).—*G. Perrot - Ch. Chipiez*, Histoire de l'art τ. Α' (Paris 1882) σ. 666, 730 τ. Β' (Paris 1884) σ 555 τ. ΣΤ' (Paris 1894) σ. 817.—*J. Morin*, Le dessin des animaux en Grèce d'après les vases peints (Paris 1911).—*E. Strong*, L' arte in Roma antica (1929) σ. 101.—*W. Norton Howe*, Animal life in Italien Painting (London 1912).—*E. Gurney Salter*, Nature in Italian Art (London 1912). —Ω.

— [ΨΥΧΟΛ.] Ἡ ἔρευνα τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ζῴων ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον εἰδικοῦ κλάδου τῆς ἐπιστήμης, τῆς ψυχολογίας τῶν ζῴων. Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις αὐτῆς, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ συλλογισμῶν κατ' ἀναλογίαν, ἐπὶ πειραμάτων καὶ ἐπὶ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὸν βίον τοῦ παιδός, ὁ ψυχικὸς βίος τῶν ζῴων ἔχει δύο τινὰ κοινὰ πρὸς τὸν τῶν ἀνθρώπων· πρῶτον τὰ στοιχεῖα τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ δεύτερον γενικωτάτους νόμους τῆς συνδέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα. Αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῶν ζῴων ἄγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι παρ' αὐτοῖς ὑπάρχει τόσον παραστατικὸς βίος ὅσον καὶ βούλησις, συνδέσεις παραστάσεων καὶ ἀνάπλασις αὐτῶν, κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεις καὶ ἀναγνώρισις τῶν ὅσων ἀντελήφθησαν. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπάρχουσιν οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἀνωτέροις ζῴοις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς κατωτάτοις, ὡς εἶναι τὰ πρωτόζῳα. Ἡ μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων διαφορὰ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν χρόνον· τὰ ἀνώτερα τουτέστι ζῷα διατηροῦσιν ἐπὶ πλείονα χρόνον τὴν ἀνάμνησιν τῶν καθόλου βιωμάτων αὐτῶν. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ τῆς ὁμοίας κατασκευῆς τῶν αἰσθητηρίων, οὐδὲ ὡς πρὸς τὰς μορφὰς τῶν κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεων ὑφίστανται διαφοραὶ μεγάλαι, ἐξαιρουμένων τῶν κατωτάτων ἐκ τῶν ζῴων, παρ' οἷς μία μόνον αἴσθησις ὑπάρχει, ἡ ἁφή. Παρὰ τὰ κοινὰ ὅμως ταῦτα ὑφίστανται καὶ μεγάλαι διαφοραὶ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζῴου· ἕνεκα δηλαδὴ τῆς ἀποκλειστικῆς σχεδὸν παρουσίας μόνης τῆς παθητικῆς ἀφομοιώσεως, ἐλλείπουν ἀπ' αὐτῶν αἱ ἀνώτεραι νοητικαὶ λειτουργίαι, οἷα ἡ φαντασία καὶ ἡ κυρίως νόησις. Κατὰ τὸν Wundt ὑπερέχουσιν ἔν τισι τὰ ζῷα τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τούτῳ δηλαδή, ὅτι ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις αὐτῶν καὶ ἡ ψυχικὴ διαμόρφωσις συντελεῖται ἐν χρόνῳ ταχυτέρῳ καὶ ὅτι ἀναπτύσσονται μονομερῶς ψυχικαὶ λειτουργίαι παρ' αὐτοῖς. Τὸ πρόβλημα τῆς ψυχικῆς σχέσεως μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζῴου εἶναι ἐν τούτοις παλαιόν, ἡ δὲ εἰς αὐτὸ ἀπάντησις ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῆς μεθόδου καὶ τῶν μεγάλων δυσχερειῶν τῆς ἐρεύνης εἶναι ἐπισφαλῆ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μεταφυσικῶν προϋποθέσεων τοῦ ἐρευνητοῦ, τὰς ὁποίας κατ' ἀνάγκην ἔχει. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἀποδίδων εἰς τὰ ζῷα μόνον αἴσθησιν καὶ στερῶν αὐτὰ πάσης νοητικῆς ἱκανότητος, φυσικὸν ἦτο νὰ φαντάζεται μεγάλην τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων. Τοὐναντίον ὁ πανθεΐζων Πορφύριος διδάσκει, ὅτι ποσοτικὴ μόνον διαφορά, διαφορὰ βαθμοῦ, ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ διαρχικὸς Καρτέσιος θεωρεῖ αὐτὰ αὐτόματα, στερούμενα ψυχῆς, ἐνῷ οἱ ὑλισταὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ταυτίζουσι τὴν ψυχὴν τῶν ζῴων πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἐλαχίστας διαβλέποντες διαφοράς. Τοῦτο πιστεύουσι καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μετριοπαθεστέρους, δεχθέντας ἐπέμβασιν θείαν κατὰ τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς λ. χ. καὶ αὐτὸς ὁ Δαρβῖνος. Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι αἱ ἀπόπειραι πρὸς καθορισμὸν τῆς μεταξὺ ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ψυχῆς τῶν ζῴων σχέσεως ταλαντεύονται μεταξὺ δύο ἄκρων. Οἱ μέν, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ψυχολογίας, ἥτις δέχεται ψυχικὰς δυνάμεις, ἀρνοῦνται εἰς τὰ ζῷα τὰς ἀνωτέρας ἐξ αὐτῶν, ἢ καὶ πάσας, ὡς ὁ Καρτέσιος, οἱ δέ, ἐπὶ τῆς δημώδους ψυχολογίας στηριζόμενοι, ἀποδίδουσιν εἰς τὰ ζῷα οὐ μόνον νοητικὰς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ ἠθικὰ συναισθήματα. Τὸ ζήτημα περιπλέκεται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ νοησιαρχικῆς καὶ βουλησιαρχικῆς ψυχολογίας, ὡς διεμορφώθη αὕτη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Wundt*, Grundriss der Psychologie (β' ἐκδ. 1911).—*Ziegler*, Die Seele des Tieres (1917).—*Claparède*, Ueber Tierpsychologie (1900).—*Schneider*, Tierpsychologisches Praktikum (1912).—*Maier*, Psychologie des emotionalen Denkens (1908).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—[ΠΟΙΝΙΚ. ΔΙΚ.] Κατὰ τὸ ἄρθρον 574 Ποινικοῦ νόμου, ὅστις καθ' οἱονδήποτε τρόπον παραβιάζει τὰ παρὰ τῆς ἀρχῆς διατεταγμένα ἀσφαλιστικὰ μέσα ἐναντίον λύμης ἢ ἄλλων μολυντικῶν νοσημάτων τῶν ζῴων, τιμωρεῖται μὲ κράτησιν μιᾶς μέχρις ἓξ ἑβδομάδων καὶ μὲ πρόστιμον 25—200 δραχμῶν. Οἱ πταῖσται, ἐὰν ὡς ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχῃ κίνδυνος πρὸς διάδοσιν τοῦ μολύσματος, τίθενται, καθ' ὅσον χρόνον διαρκεῖ ὁ κίνδυνος οὗτος, ὑπὸ ἰδιαιτέραν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, ἢ κατὰ τὰς περιστάσεις κρατοῦνται εἰς ἰδιαιτέραν φύλαξιν. Ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀπηγορευμένης διαταγῆς δημεύονται. Κατὰ τὸ ἄρθρον 575 Ποινικοῦ νόμου, ὅστις, ἐκραγείσης λύμης ἢ μολυντικοῦ νοσήματος τῶν ζῴων, ἀπειθεῖ εἰς τὰς παρὰ τῆς ἀρχῆς ἐναντίον τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον προόδου τῆς διαδόσεως ἢ ἐπανόδου τοῦ κακοῦ ὡρισμένας διατάξεις, ὅστις δὲν ἀποκλείει ἐπιμελῶς ζῷα νοσοῦντα τοιαῦτα νοσήματα ἐκ τῆς μετ' ἄλλων ζῴων ἐπικοινωνίας, ὅστις κρατεῖ κρυφίως, ἀποκτᾷ ἐν γνώσει, πωλεῖ ἢ ἄλλως περιφέρει πρὸς κοινὴν χρῆσιν μέρη τοιούτου ἐσφαγμένου ἢ τεθνεῶτος ζῴου, ἢ σκεύη ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ αὐτοῦ, παραβαίνων τὴν παρὰ τῆς ἀρχῆς προσταχθεῖσαν ἐξολόθρευσιν ἢ κάθαρσιν, τιμωρεῖται πρὸς τῇ δημεύσει τῶν εἰρημένων πραγμάτων καὶ μὲ πρόστιμον, εἰς δὲ ἐπιβαρυντικὰς περιστάσεις μὲ κράτησιν προσέτι τὸ πολὺ δύο ἑβδομάδων. Εἰς πρόστιμον τὸ πολὺ 50 δραχμῶν ὑποβάλλεται ὅστις δεικνύεται ἀμελὴς εἰς τὴν ἀποκομιδὴν ἢ ταφὴν τοιούτου τεθνεῶτος ζῴου. Κατὰ τὸ ἄρθρον 576 Ποινικοῦ νόμου, κράτησις ἑνὸς μέχρι τριῶν μηνῶν ἢ πρόστιμον 100—200 δραχμῶν καταγιγνώσκεται, ἐὰν ἐκ τῆς παραβιάσεως τῶν εἰς τὰ ἄρθρα 574 καὶ 575 διαλαμβανομένων ὁρισμῶν διεδόθη τὸ μόλυσμα καὶ εἰς ἄλλα ζῷα. Κατὰ τὸ ἄρθρον 611 Ποινικοῦ νόμου μὲ κράτησιν τὸ πολὺ δύο ἑβδομάδων, ἢ μὲ πρόστιμον τὸ πολὺ 50 δραχμῶν, τιμωρεῖται ὅστις παραχωρεῖ εἰς ἄλλους πρὸς χρῆσιν, ἄνευ προειδοποιήσεως καὶ παραινέσεως, ἵππους πτυρομένους (ξυπαζομένους), ἢ ἔχοντας ἐπικίνδυνα ἐλαττώματα, ἢ ζευγνύει τοὺς τοιούτους ἵππους εἰς παραγγελτὰ ὀχήματα· ὅστις δίδει διὰ τοιαῦτα ὀχήματα σκεύη σαθρά, δὲν δίδει ὡς πρὸς τὸ βάρος καὶ τὸν τρόπον τῆς φορτώσεως τὴν ἀναγκαίαν προσοχήν, ἢ συναρτᾷ πολλὰ φορτωμένα ὀχήματα· ὅστις διαπιστεύεται ἵππους ἢ ὀχήματα εἰς παῖδας ἀνηλίκους ἢ ἀδοκιμάστους ὑπηρέτας, ἢ εἰς ἄλλους ἀνικάνους ἀνθρώπους, ἢ ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ὀχήματος δεικνύεται ἀπρόσεκτος ἢ ἀμελὴς μὲ κίνδυνον τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 612 Ποινικοῦ νόμου, μὲ κράτησιν τὸ πολὺ μιᾶς ἑβδομάδος καὶ μὲ πρόστιμον τὸ πολὺ τριάκοντα δραχμῶν τιμωρεῖται ὅστις, ἅμα ἰδὼν δημόσιόν τινα κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἐπαπειλεῖ πτυρὲν (ξυπασθὲν) ἢ ἐξαγριωθὲν ζῷον, ἢ προσκληθεὶς ἢ νουθετηθεὶς δὲν ἀπέχεται πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἐρεθίζουν εἰς ἐξαγρίωσιν· ὅστις ἐξεπίτηδες πτύρει ἢ ἐξαγριώνει ζῷα εἰς τὸ δημόσιον. Κατὰ τὸ ἄρθρον 613 Ποινικοῦ νόμου, εἰς πρόστιμον τὸ πολὺ πεντήκοντα δραχμῶν καταδικάζεται, ὅστις ἀφίνει νὰ τρέχωσιν εἰς τόπους κατοικουμένους ἢ συχναζομένους ζῷα ἱππεύσιμα, ἱπποζύγια ἢ σκευοφόρα, ἢ νὰ μένωσιν ἄνευ τινὸς ἐπιτηρήσεως εἰς δημοσίας πλατείας, ὁδούς, ἢ ἄλλως εἰς ἀνοικτὸν τόπον, ὅπου ταῦτα δύνανται νὰ φέρωσι ζημίας, ἀφηνιάζοντα ἢ κατ' ἄλλον τρόπον· ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ὁδηγίαν ἢ τὴν φύλαξιν ζῴων δὲν καταβάλλει τὴν ἀναγκαίαν πρόνοιαν διὰ νὰ τὰ κρατῇ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του· παρομοίως ὅστις ἐκθέτει καὶ παραδίδει εἰς τὴν τύχην ἴδιά του ζῷα, δυνάμενα νὰ προξενήσωσι ζημίας. Κατὰ τὸ ἄρθρον 614 Ποινικοῦ νόμου, εἰς πρόστιμον δέκα μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν ὑποβάλλεται ὅστις ἔχων ὁποιονδήποτε ζῷον, ὑπαγόμενον μὲν εἰς τὸ γένος τῶν τιθασευτῶν ἢ οἰκοσίτων, ὑποκείμενον ὅμως εἰς κακοήθη ἰδιώματα, δὲν τὸ διευθύνει ἢ δὲν τὸ φυλάττει, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ βλάψῃ. Κατὰ τὸ ἄρθρον 615 Ποινικοῦ νόμου, μὲ πρόστιμον τὸ πολὺ δέκα δραχμῶν τιμωρεῖται, ὅστις ἐπερωτώμενος παρὰ τῆς ἀρχῆς κρύπτει κύνας, τοὺς ἀφίνει νὰ περιφέρωνται εἰς τὰς ἀγυιὰς ἄνευ ἐπιτηρήσεως, δὲν τοὺς ἐφοδιάζει μὲ κλοιοὺς ἢ σημεῖα εἰς τόπους, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους ὑπάρχει περὶ τούτου ἰδιαιτέρα παραγγελία, ἢ ἐκδοθείσης δημοσίας διαταγῆς δὲν τοὺς περιάγει δεδεμένους. Κύνες, τῶν ὁποίων ἀμελεῖται ἡ εἰρημένη ἐπιτήρησις, θανατώνονται κατὰ τὰς περιστάσεις, ἤτοι εὐθὺς ἢ ἀφοῦ προηγουμένως νουθετηθῶσιν οἱ κύριοί των. Κατὰ τὸ ἄρθρον 616 Ποινικοῦ Νόμου, μὲ πρόστιμον τοὐλάχιστον δέκα δραχμῶν τιμωρεῖται ὅστις ἄνευ ῥητῆς ἀδείας τῆς ἀρχῆς κρατεῖ ζῷα ἀτίθασα ἢ ἄλλως φύσει ἐπιζήμια· ὅστις τοιαῦτα ζῷα, διατηρούμενα μὲ ἄδειαν τῆς ἀρχῆς, δὲν φυλάττει ἀσφαλῶς καὶ μὲ ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν περὶ τοῦ τόπου καὶ τρόπου τῆς φυλάξεως ἐκδεδομένων ἰδιαιτέρων παραγγελιῶν· ὅστις εἰς θατέραν τῶν εἰρημένων περιπτώσεων, ἂν τοιοῦτο ζῷον διαφύγῃ τὴν φύλαξιν, δὲν εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου παραχρῆμα τὴν ἀρχὴν καὶ προσέτι δὲν λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ ζῷον ἀβλαβές. Τὰ ζῷα διὰ τῶν ὁποίων ἐπράχθη τὸ πταῖσμα ἀποσκευάζονται. Εἰς καθένα συγχωρεῖται νὰ φονεύσῃ ζῷον τοιούτου εἴδους ἀφηνιάζον. Κατὰ τὸ ἄρθρον 617 Ποινικοῦ νόμου, κατὰ τὸ ἄρθρον 575 τιμωρεῖται ὅστις παρατηρήσας εἰς τὸ ζῷόν του σημεῖα ἀληθοῦς λύσσης ἢ συμπτώματα, ἐξ ὧν δύναται νὰ εἰκάσῃ ὅτι θέλει συμβῇ λύσσα, δὲν τὸ θανατώνει ἢ δὲν τὸ κατακλείει εὐθὺς καὶ δὲν σπεύδει νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου τὴν ἀρχήν, ἢ προσβληθέντος τοῦ τοιούτου ζῴου παρ' ἄλλου, τὸ ὁποῖον ἔχει ἢ εἶναι ὕποπτον ὅτι ἔχει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πάθος, παραλείπει νὰ ἀναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα.

Κ. Τ.

— [ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Ἐν τῷ Διεθνεῖ δικαίῳ ἀπὸ διπλῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσι τὰ ζῷα: ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῶν βάσει διεθνῶν συμβάσεων καθορισθέντων μέτρων ἐξοντώσεως τῶν ἐπιβλαβῶν εἴτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἴτε εἰς τὰ φυτὰ ζῴων, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῶν ληφθέντων προστατευτικῶν μέτρων, βάσει πάλιν διενθῶν συμβάσεων, ὑπὲρ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ποικιλοτρόπως ἐθεωρήθησαν χρήσιμα. Μεταξὺ τῶν διεθνῶν συμβάσεων πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐπικινδύνων ζῴων σπουδαία τυγχάνει ἡ συμφωνία τῶν Παρισίων τοῦ 1903 πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀρουραίων, ὡς ἐπικινδύνων

Digitized by Google

μολυσματικῶν ζῴων. Ἐπίσης σπουδαία τυγχάνει ἡ ἀπὸ 17 Σεπτεμβρίου 1878 συνομολογηθεῖσα μεταξὺ Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας, Ἱσπανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Πορτογαλίας καὶ Ἑλβετίας συμφωνία, περὶ καταπολεμήσεως τῆς φυλλοξήρας, τῶν συμβληθέντων κρατῶν ἀναλαβόντων τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως δι' εἰδικῶν νόμων ἐπιτύχωσι τὴν λῆψιν ἱκανῶν μέτρων πρὸς ἐξόντωσιν τῆς φυλλοξήρας. Τὴν ὡς ἄνω συμφωνίαν ἀντικατέστησεν ἡ ἐν Βέρνῃ τῷ 1881 συνομολογηθεῖσα σύμβασις μεταξὺ τῶν αὐτῶν κρατῶν, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν, μετὰ ταῦτα, τὸ Βέλγιον, αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Λουξεμβοῦργον, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ἐλαμβάνοντο διάφορα μέτρα ἀφορῶντα τὴν εἰσαγωγὴν ἀμπελίδων καὶ κλημάτων καὶ δὴ προκειμένου περὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν συμβάσεων, αἵτινες συνωμολογήθησαν πρὸς προστασίαν τῶν διαφόρων ζῴων, ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ τῶν Παρισίων τῆς 19 Μαρτίου 1902, μεταξὺ Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου, Σουηδίας, Αὐστροουγγαρίας, Ἑλβετίας καὶ Ἱσπανίας, πρὸς προστασίαν τῶν ἐπωφελῶν πτηνῶν, ἀπαγορευομένης τῆς καταστροφῆς τῶν φωλεῶν, τῶν ᾠῶν, κλπ., τῆς εὐρείας εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς κλπ. Περισσότεραι εἶναι αἱ συμβάσεις αἱ ἀφορῶσαι τὰ «θαλάσσια ζῷα», τοὺς ἰχθῦς καὶ τὴν ἁλιείαν αὐτῶν. Σχετικαὶ πρὸς τὴν διὰ διεθνῶν συμβάσεων λῆψιν μέτρων προστατευτικῶν τῶν ἰχθύων εἶναι καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ 1902 ἰδίως ἀρξάμεναι ὑδρογραφικαὶ ἔρευναι, ἰδίως ἐκ μέρους Δανῶν, Σουηδῶν, Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων, καὶ αἱ ἀνάλογοι στατιστικαὶ ἐργασίαι ἀπὸ ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς ἀπόψεως ἐπὶ τῆς διενεργουμένης ἁλιείας καὶ αἱ σχετικαὶ μελέται περὶ τοῦ ἐπιστημονικωτέρου τρόπου ἀναπαραγωγῆς τοῦ εἴδους. Ἐκ τῶν σχετικῶν συμβάσεων ἰδιαιτέρας σημασίας τυγχάνει ἡ ἀπὸ 6 Μαΐου 1882 σύμβασις περὶ ἁλιείας εἰς τὴν Βόρειον Θάλασσαν. Προκειμένου περὶ τῆς ἁλιείας ἰχθύων εἰς ποταμοὺς ἐνδιαφέρουσα τυγχάνει ἡ ἀπὸ 30 Ἰουνίου 1885 σύμβασις μεταξὺ Γερμανίας, Κάτω Χωρῶν καὶ Ἑλβετίας, ἥτις ἐξακολουθεῖ καὶ νῦν εἰσέτι ἰσχύουσα. Ἐπίσης ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ ἀπὸ 15 Ὀκτωβρίου 1893 μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν σύμβασις περὶ τῆς ἁλιείας φωκῶν καὶ ἡ ἀναλόγου περιεχομένου τῆς 7 Νοεμβρίου 1897 μεταξὺ Ἡν. Πολιτειῶν, Ρωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν συμβάσεων περὶ προστασίας τῶν ζῴων λίαν σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀπὸ 19 Μαΐου 1900 σύμβασις μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἱσπανίας, Ἰταλίας καὶ Πορτογαλίας, περὶ προστασίας τῶν ἐν Ἀφρικῇ ζῴων καὶ δὴ οὐχὶ μόνον τῶν ἐπωφελῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων, ἅτινα ἐκρίθησαν σπουδαῖα δι' ἐπιστημονικοὺς σκοπούς. Η. Γ. Κ.

— ζῴων *ἀναγνώρισις*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπιλογή, δι' ἧς σκοπεῖται ἡ παρακώλυσις πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν τῇ ἀναπαραγωγῇ ζῴων ἀκαταλλήλων εἴτε λόγῳ κακῆς σωματικῆς διαπλάσεως ἢ κληρονομικῶν νόσων, εἴτε ὡς μὴ ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ φυσικὰς συνθήκας τῆς περιοχῆς. ἔνθα συντελεῖται ἡ ἀνατροφή. Κυρίως αὕτη ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ἀρρένων ζῴων καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν κηλώνων ἵππων καὶ τῶν ταύρων. Ἡ *ἀναγνώρισις* τῶν ἐπιβητόρων ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ ἀποτελεσματικωτέρων μέσων, ἅτινα διαθέτει τὸ κράτος πρὸς εὐόδωσιν τῆς κτηνοτροφίας λόγῳ τῆς γινομένης μεθοδικῆς καὶ συστηματικῆς ἐπιλογῆς. Πανταχοῦ ὅπου ἐφηρμόσθη ἀπέδωκε τὰ ἄριστα τῶν ἀποτελεσμάτων, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς περιοχάς, ἔνθα ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία. Ὁμοίως ἐπωφελὴς καθίσταται αὕτη εἰς τὰς περιοχάς, ἔνθα οὐδεμία ὡρισμένη κατεύθυνσις ἐν τῇ ἐκτροφῇ εἴδους τινὸς ζῴου ἐπικρατεῖ, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦνται ἀμελετήτως καὶ πρὸς βλάβην τῆς καθόλου ἀναπαραγωγῆς ζῷα διαφόρων γενεῶν.

Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει ὁ ἀπὸ 8 Αὐγούστου 1911 σχετικὸς νόμος ,ΓΩΟΗ' (ὑπ' ἀριθ. 3878) «Περὶ κηλώνων ἵππων, ὄνων κλπ.».

Ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἐπιβητόρων ζῴων ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκτελεῖται συνήθως ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν ἁρμοδίων κτηνοτροφικῶν ἀρχῶν καὶ ἐξ ἀντιπροσώπων αὐτῶν τούτων τῶν κτηνοτρόφων. Ἡ ἐξέτασις τῶν ζῴων δέον νὰ ἀναφέρεται ὄχι μόνον πρὸς τὴν ἡλικίαν, ὑγείαν, καταγωγὴν καὶ λοιπὴν σωματικὴν διάπλασιν αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνηται καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τῆς καταλληλότητος αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑφισταμένας οἰκονομικὰς καὶ φυσικὰς συνθήκας ἔν τινι περιοχῇ. Ἡ ἀναγνώρισις γίνεται συνήθως καθ' ἕκαστον ἔτος, δύναται ὅμως ἡ δοθεῖσα ἄδεια πρὸς ἐπίβασιν νὰ ἀφαιρεθῇ καὶ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, ἐφ' ὅσον ζῷόν τι λόγῳ ἀσθενείας ἢ ἀπροόπτου τινὸς καταστῇ ἀκατάλληλον πρὸς ἐπίβασιν. Εἰς ἔνδειξιν τῆς καταλληλότητος τοῦ ἐξετασθέντος ζῴου χορηγεῖται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὸν ἰδιοκτήτην πιστοποιητικόν, συγχρόνως δὲ πρὸς διάκρισιν σφραγίζεται τὸ ζῷον. Ἡ ἐξέτασις τῶν ζῴων γίνεται κεχωρισμένως ἢ ὁμαδικῶς.

Ἐκτὸς τῆς ὑποχρεωτικῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀναγνωρίσεως τῶν ζῴων, ἔχομεν καὶ τὴν ἐκτελουμένην ὑπὸ τῶν κτηνοτροφικῶν συλλόγων. Αὕτη, προαιρετικὴ οὖσα, περιλαμβάνει μόνον τὰ ζῷα τῶν μελῶν τῶν κτηνοτροφικῶν συλλόγων, ἐπεκτείνεται δὲ ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν ἀρρένων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν θηλέων ζῴων. Ἡ ἀναγνώρισις τῶν ζῴων γίνεται εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀναπαραγωγικὴ ἀξία τοῦ ζῴου. Νεαρὰ ζῷα ὑπόκεινται μόνον εἰς προκριματικὴν ἀναγνώρισιν.

Τὰ ὡς κατάλληλα ὑπὸ τῶν κτηνοτροφικῶν συλλόγων ἀναγνωρισθέντα ζῷα ἐγγράφονται εἰς τὰ γενεαλογικὰ αὐτῶν βιβλία. Ι. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— ζῴων *προστασία*. Ὁ νόμος 1038 τῆς 2ας Νοεμβρίου 1917 «Περὶ προστασίας τῶν ζῴων» τιμωρεῖ (ἄρθρ 1) μὲ πρόστιμον 3—50 δραχμῶν ἢ μὲ κράτησιν μέχρις 20 ἡμερῶν ἢ μὲ ἀμφοτέρας, ἐκεῖνον ὅστις «βασανίζει, κακοποιεῖ ἢ μεταχειρίζεται μετὰ σκληρότητος ἢ χρησιμοποιεῖ πρὸς ἐργασίαν ἢ φορτώνει ζῷον ἀσθενὲς ἢ ἀνάπηρον ἢ πέραν τῆς φυσικῆς του ἀντοχῆς ἢ πέραν τοῦ ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων ὁριζομένου βάρους». Ἐν ὑποτροπῇ τὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα ὅρια τῶν ποινῶν τούτων διπλασιάζονται.

Βασανισμοὶ ζῴων κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 3ης Μαρτίου 1919 περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου (ἄρθρ. 1) θεωροῦνται: Α') Ἡ χρησιμοποίησις εἰς ἐργασίαν ζῴων ἀσθενῶν, κατεσκληκότων, ἅτινα δυσκόλως φέρουσιν ἢ σύρουσι τὸ φορτίον. Β') Ἡ χρησιμοποίησις ζῴων πασχόντων ἐκ χωλότητος τῶν ἄκρων, προερχομένης ἐξ ὀξείας παθήσεως ἰασίμου ἢ καὶ χρονίας τοιαύτης ἀνιάτου, μετὰ παραμορφώσεως λίαν προφανοῦς τοῦ ὅλου ἢ μέρους τῶν ἄκρων. Ἐπιτρέπεται ἡ χρησιμοποίησις ζῴων πασχόντων χρονίαν χωλότητα ἀνίατον ἄνευ λίαν προφανοῦς παραμορφώσεως, μόνον εἰς ἐργασίας, εἰς ἃς τὰ ζῷα ἐργάζονται βάδην. Γ') Ἡ χρησιμοποίησις ζῴων φερόντων πληγὰς εἰς μέρη τοῦ σώματος, εἰς ἃ ἐφάπτονται τὰ ἐφίππια ζεύγματα ἢ σάγματα ἢ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ἐφ' ὅσον αἱ πληγαὶ δὲν ἔχουσιν ὑποβληθῇ εἰς τὴν δέουσαν θεραπείαν καὶ προξενοῦσι τὴν κοινὴν ἀηδίαν. Δ') Ἡ χρησιμοποίησις ζῴων ἐντελῶς τυφλῶν εἰς ἐργασίας, εἰς ἃς ἐργάζονται μόνα. Ἐπιτρέπεται ἡ χρησιμοποίησις τυφλῶν ζῴων μόνον ὁσάκις ἐργάζονται εἰς ζεῦγος μετ' ἄλλου ὑγιοῦς ζῴου. Ε') Ἡ χρησιμοποίησις καὶ ἐξαναγκασμὸς τῶν κυνῶν νὰ σύρωσιν ὁποιονδήποτε φορτίον, ὡς καὶ ἡ ἐκβίασις τῶν ζῴων εἰς πεφοβισμένην φυγὴν διὰ προσδέσεως εἰς τὴν οὐρὰν αὐτῶν οἱουδήποτε ἀντικειμένου ἢ ἐπιθέσεως ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῶν οἱουδήποτε ἐρεθιστικοῦ φαρμάκου προξενοῦντος πόνους ἢ ἄλλην βλάβην. ΣΤ') Ἡ μαστίγωσις τῶν ζῴων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ τῆς κοιλίας, οἱ γρονθισμοί, τὰ λακτίσματα καὶ ἡ χρησιμοποίησις, πλὴν τῆς κοινῆς ἐκ σχοινίου μάστιγος, τῶν βουνεύρων ἢ ξύλων ἢ ἄλλων μέσων προξενούντων πληγὰς ἢ πόνους εἰς τὰ ζῷα. Ζ') Τὸ δέσιμον τῶν ζῴων ἢ πτηνῶν ἐκ τῶν ποδῶν ἢ τῆς οὐρᾶς ἢ τῶν κεράτων ἢ τοῦ λαιμοῦ πρὸς αἰώρησιν αὐτῶν, εἴτε πρὸς μεταφορὰν εἴτε πρὸς φόρτωσιν. Τὰ μὲν πτηνὰ δέον νὰ μεταφέρωνται ἐντὸς κιβωτίου ἢ καλάθου, τὰ δὲ λοιπὰ ζῷα νὰ φορτώνωνται ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων ἢ λέμβων αἰωρούμενα διὰ ζώνης περιβαλλούσης τὸ σῶμα αὐτῶν. Η') Ἡ χρησιμοποίησις ὑπὸ μὴ εἰδικῶν κτηνιάτρων θεραπευτικῶν μεθόδων, ὡς εἶναι καυστικὰ φάρμακα, καυτηριάσεις διὰ θερμοκαυτῆρος κ.λ.π., αἵτινες ἐφαρμοζόμεναι ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου ἐπιφέρουσι βασανισμοὺς εἰς τὰ ζῷα. Θ') Ἡ μὴ χορήγησις τροφῆς καὶ ποτοῦ εἰς μὲν τὰ ἐργαζόμενα ἐπὶ δωδεκάωρον, εἰς δὲ τὰ μὴ ἐργαζόμενα ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον.

Ἀνώτατον ὅριον φορτίου (ἄρθρ. 2 τοῦ διατάγματος) ὁρίζεται: α') Δι' ὄνους μέχρις 60 ὀκάδων. β') Δι' ἵππους ἀπὸ 90 μέχρις 100 ὀκάδων. γ') Δι' ἡμιόνους μέχρις 120 ὀκάδων. δ') Διὰ κάρρα καὶ δίτροχα ἁμάξια συρόμενα ὑφ' ἑνὸς ἵππου ἢ ἡμιόνου μεγάλου ἀναστήματος μέχρι 1000 ὀκάδων, ὑφ' ἵππου μεσαίου ἀναστήματος μέχρις 650 ὀκάδων καὶ ὑφ' ἵππου μικροῦ ἀναστήματος μέχρι 400 ὀκάδων. ε') Διὰ κάρρα τετράτροχα συρόμενα ὑφ' ἑνὸς ἵππου ἢ ἡμιόνου πρώτου ἀναστήματος μέχρι 1100 ὀκάδων, ὑφ' ἵππου μεσαίου ἀναστήματος μέχρις 700 ὀκάδων καὶ ὑφ' ἵππου μικροῦ ἀναστήματος μέχρι 500 ὀκάδων. στ') Διὰ κάρρα καὶ ἁμάξια συρόμενα ὑπὸ δύο ἵππων πρώτου ἀναστήματος μέχρι 1500 ὀκάδων, ὑπὸ ἵππων μεσαίου ἀναστήματος μέχρι 1000 ὀκάδων καὶ ὑπὸ ἵππων μικροῦ ἀναστήματος μέχρις 800 ὀκάδων.

Πᾶν ζῷον ἀνίκανον πρὸς ἐργασίαν λόγῳ ἀθεραπεύτου νόσου ἢ βαθέος γήρατος δύναται νὰ φονεύηται ἄνευ ἀποζημιώσεως, ἐὰν εἰδική τις ἔκθεσις πολιτικοῦ ἢ στρατιωτικοῦ κτηνιάτρου ὑποδείξῃ ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖον τὸ μέτρον τοῦτο (ἄρθρ. 1 τοῦ νόμου). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τῶν ἐδαφίων 1, 2, 3, 4, καὶ 8 τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ διατάγματος θέλει γνωματεύει ὁ ἐκτελῶν τὴν ἀστυκτηνιατρικὴν ὑπηρεσίαν κτηνίατρος.

Τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τούτου εἰσπραττόμενα πρόστιμα δύνανται νὰ διατίθενται εἰς ἐνίσχυσιν ὑφισταμένων τυχὸν σωματείων πρὸς προστασίαν ζῴων. Εἰς τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμὸν τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας δύναται νὰ ἀναγράφηται σχετικὸν χρηματικὸν ποσὸν μέχρις 20.000 δραχ., ὅπερ νὰ διατίθηται πρὸς ὑλικὴν ἐνίσχυσιν τῶν τυχὸν ὑφισταμένων σωματείων πρὸς προστασίαν τῶν ζῴων. Τὰ χρηματικὰ ποσὰ διατίθενται δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ ζωοτεχνικοῦ καὶ κτηνιατρικοῦ συμβουλίου τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου. Παρὰ τῷ διοικητικῷ συμβουλίῳ τῶν σωματείων προστασίας τὸ ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας δύναται νὰ διορίσῃ ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ ἕνα τῶν ἀνωτέρω ὑπαλλήλων του (ἄρθρ. 2 τοῦ νόμου).

Διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου καταργεῖται ὁ νόμος 287 τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1901 τῆς Κρητικῆς πολιτείας «Περὶ προστασίας τῶν ζῴων».

ζῳονομία (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη ἡ πραγματευομένη τοὺς νόμους τοῦ ζωικοῦ βίου, τὸ σύνολον τῶν νόμων οἵτινες διέπουσι τὸν ζωικὸν βίον.

ζῳονομικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳονομίαν.

ζῳονόμος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζῳονομίαν, ὁ ἀνερευνῶν τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὸν ζωικὸν βίον.

ζῳονοσία (ἡ) *[Μικροβιολ.]*. Ἡ νόσος τῶν ζῴων, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ μεταδοθῇ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Μεταξὺ τῶν ζῳονοσιῶν πλεῖσται ἀποτελοῦσι κίνδυνον σοβαρὸν διὰ τὴν ὑγείαν τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ εὐχεροῦς τῆς μεταδόσεως αὐτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς βαρύτητος τῆς λοιμώξεως. Τοιαῦται ζῳονοσίαι εἶναι ἡ φυματίασις, ἡ πανώλης κυρίως, ὁ μελιταῖος πυρετός, ἡ μάλη, ἡ λύσσα, ὁ σπληνάνθραξ καὶ ἄλλαι. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι μεγαλύτερον κίνδυνον μεταδόσεως διατρέχουσιν ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἱ ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰ εὐπαθῆ καὶ τὰ πάσχοντα ἑκάστοτε ζῷα. Κ. Κ.

ζῳονοσολογία (ἡ) *[Κτην.]*. Ὅρος ταυτόσημος πρὸς τὸ *ζῳοπαθολογία* (βλ. λ.).

ζῳοπαθολογία (ἡ) *[Κτην.]*. Καλεῖται οὕτω κλάδος τῆς κτηνιατρικῆς ἀσχολούμενος μὲ τὰς παθήσεις τῶν ζῴων.

ζῳοπαθολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳοπαθολογίαν, ζῳονοσολογικός.

ζῳοπαιδεία (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κλάδος τῆς ζῳολογίας ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ζῴων. Ὁ ὅρος οὗτος σήμερον ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *ζῳοτεχνία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π

ζῳοπανήγυρις, *—εως* (ἡ)· πανήγυρις, κοιν. *παζάρι* πωλήσεως ζῴων, ἰδίᾳ μεγάλων, ἤτοι βοῶν καὶ φορτηγῶν, ἄλλως *ζῳοπάζαρο*.

— *[Ἐγκυκλοπ.]* Βλ. λ. *ζῳεμπορία*.

ζῳοπαράσιτα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζωϊκὰ παράσιτα τὰ ζῶντα ἐπὶ ἑτέρων ζῴων.

ζῳοπάροχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ παρέχων, ὁ δωρούμενος ζωήν, ζωογόνος.

ζῳόπλασμα (τό)· ζῷον πλάσμα, ὁμοίωμα ζῴου· ‖ πλάσμα ἐν τοῖς ζῴοις.

ζωοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωοποιεῖν, ζωογόνησις, ἐμψύχωσις.

ζωοποιητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωοποιίαν, ζωογόνος, ἐμψυχωτής.

ζωοποιία (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ ζωοποιοῦ, ζωογονία, ἐμψύχωσις.

ζωοποιὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ ζωὴν παρέχων, ζωογόνος, ἐμψυχωτής.

ζωοποιῶ (*—έω*)· παρέχω ζωήν, ζωογονῶ, ἐμψυχώνω.

ζῳοσκοπία (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Κλάδος τῆς ζῳολογίας ἀσχολούμενος μὲ τὴν μελέτην τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν χαρακτήρων τῶν ζῴων. Σήμερον ὁ ὅρος ζῳοκοπία ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῶν ὅρων *μορφολογία καὶ ἀνατομία τῶν ζῴων*. Δ. Ν. Π.

ζωοσκόπιον (τό)· εἶδος ὑγρομέτρου πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἐνυπαρχούσης ζωῆς διὰ τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος.

ζῳόσπερμα (τὸ) *[Βιολ.]*. Ὅρος συνώνυμος πρὸς τὸν *σπερματοζωΐδιον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ζῳοσποριάγγειον (τὸ) *[Ζῳολ.]*. Καλεῖται τὸ κύτταρον, ἐν ᾧ περιέχονται τὰ ζῳοσπόρια.

Digitized by Google

ζῳοσπόριον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ πρωταρχικὸν κύτταρον κρυπτογάμων τινῶν φυτῶν, ὅπερ περιβάλλεται ὑπὸ λευκωματοειδοῦς μεμβράνης καὶ φέρει ἓν ἢ πλείονα λεπτότατα φυμάτια ἐν εἴδει κινητικῶν βλεφαρίδων. Ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ αἱ κινητικαὶ βλεφαρίδες πίπτουσι καὶ τὰ κύτταρα περιβάλλονται ὑπὸ ἰδίας κυτταρικῆς μεμβράνης, ἐνῷ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν κυτταρικῶν ἀποφύσεων σχηματίζονται τὰ σπόρια τοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

ζῳοστάσιον (τό)· ὁ τόπος ὅπου σταθμεύουν τὰ ζῷα, στάβλος, πβλ. *ἱπποστάσιον*.

ζῳοταριχεία (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ ταριχεύειν τὰ ζῷα.

ζῳοταριχευτὴς (ὁ)· ὁ ταριχευτὴς ζῴων, ὁ γινώσκων νὰ ταριχεύῃ τὰ ζῷα, ἵνα διατηροῦνται πρὸς κόσμον ἢ διδασκαλίαν.

ζῳοταριχευτικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳοταριχείαν.

ζῳοτέχνης (ὁ)· ὁ γινώσκων νὰ χρησιμοποιῇ σκοπίμως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὰ ζῷα.

ζῳοτεχνία (ἡ) *[Ἐγκυκλ.]*. Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη μὲ τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν κατοικιδίων ζῴων καὶ ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῶν, ὅπως ἀποδώσωσι μεγαλύτερα ὀφέλη εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ὅρος ζῳοτεχνία ἐπροτάθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Gasparin τῷ 1843 ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ ἔργου του «Cours d' Agriculture». Ἡ πρώτη ἕδρα ζῳοτεχνίας ἱδρύθη κατὰ τὸ 1848 εἰς τὸ «Ἀγρονομικὸν Ἰνστιτοῦτον» τῶν Βερσαλλιῶν καὶ πρῶτος καθηγητὴς διωρίσθη ὁ Baudement. Αἱ κατὰ τὴν ζῳοτεχνίαν ἀκολουθούμεναι μέθοδοι προϋποθέτουσι πλήρη γνῶσιν τῆς ἀνατομίας, τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς παθολογίας τῶν κατοικιδίων ζῴων, ὡς ἐπίσης καὶ γνώσεις γενικῆς ζῳολογίας, φυτοτεχνίας καὶ γενικῶς τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Ἡ ζῳοτεχνία διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, τὴν *γενικὴν ζῳοτεχνίαν* καὶ τὴν *εἰδικὴν ζῳοτεχνίαν*. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν μελέτην τοῦ τρόπου τῆς διατροφῆς τῶν κατοικιδίων ζῴων, τὴν μελέτην τῶν φαινομένων τῆς κληρονομικότητος καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὴν μελέτην ἑκάστου εἴδους ζῴου καὶ τοὺς τρόπους τῆς καταλληλοτέρας χρησιμοποιήσεώς του. Δ. Ν. Π.

ζῳοτεχνικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳοτεχνίαν: «ζῳοτεχνικαὶ μελέται».

—**ζῳοτεχνικὴ *ὑπηρεσία*** (ἡ). Καλεῖται οὕτως ἡ κρατικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀργάνωσις, ἥτις ἀποσκοπεῖ τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς κτηνοτροφίας ἐν γένει. Τοιαῦται ζῳοτεχνικαὶ ὑπηρεσίαι ὑπάρχουσι πανταχοῦ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν καὶ ἀποδίδουσι τὰ ἄριστα τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰς κτηνοτροφικὰς γενικῶς περιοχάς. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ παρ' ἡμῖν, τῇ συστάσει τῆς ζῳοτεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, ἱδρύθησαν εἰς πλεῖστα μέρη ὑποδειγματικοὶ κτηνοτροφικοὶ σταθμοί, οἷοι εἶναι οἱ τῶν γεωργικῶν σχολῶν καὶ σταθμῶν ἐπιβητόρων Ἀθηνῶν, Λαρίσης, Θεσσαλονίκης, Κρήτης, Εὐβοίας, Σερρῶν, Τίρυνθος, Ἰωαννίνων κτλ. Οἱ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντες σταθμοὶ τῶν ἐπιβητόρων σκοποῦσι τὴν παραγωγήν· ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, ἐκλεκτῶν γενεῶν ἵππων καὶ ὄνων. Δ. Ν. Π.

ζῳοτοκία (ἡ)· ὁ τοκετὸς ζῴου, ἤτοι ζῶντος ἤδη τόκου, ἀντίθ. *ᾠοτοκία*: «ἡ ζῳοτοκία εἶναι γνώρισμα τῶν μαστοφόρων».

— *[Ζῳολ.]* Καλεῖται *ζῳοτοκία* τὸ φαινόμενον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ᾠαρίου ἐν τῷ μητρικῷ σώματι, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὸ ἔμβρυον θὰ λάβῃ τοιαύτην διάπλασιν, ὥστε νὰ γίνῃ ὅμοιον πρὸς τοὺς γεννήτορας αὐτοῦ κατὰ τὴν μορφήν. Ἡ ζῳοτοκία παρατηρεῖται εἰς τὰ θηλαστικά, εἴς τινα ἑρπετά, εἰς τοὺς περισσοτέρους ἰχθῦς καὶ εἰς πλείστους τῶν κατωτέρων ζωικῶν ἀθροισμάτων ἀντιπροσώπους. Ἡ ζῳοτοκία ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ εἰς πλεῖστα φυτά, ὅπου τὰ σπέρματα βλαστάνουσι πρὶν ἢ ἀποσπασθῶσιν ἐκ τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ. Δ. Ν. Π.

ζῳοτόκος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ τίκτων ζῷα, ὁ γεννῶν τόκον ἄρτιον ζῷον, ἀντίθ. *ᾠοτόκος*: «τὰ μαστοφόρα εἶναι ζῳοτόκα».

ζῳοτοκῶ (—*έω*)· τίκτω ζῷον, γεννῶ ζῶντα τόκον, ἀντίθ. *ᾠοτοκῶ*.

ζῳοτομία (ἡ)· εἶδος ἀνατομίας ἐπὶ ζῶντος ζῴου.

— *[Ἀνατομ.]* Καλεῖται *ζῳοτομία* ἡ ἀνατομικὴ τομὴ ἐπὶ ζῴων, ἢ μᾶλλον ἐγχείρησις τελουμένη ἐπὶ σκοπῷ πειραματισμοῦ ἐπὶ ζώντων ὄντων. Ἡ ζῳοτομία ἐπιτρέπει, ὅπως ἀντιληφθῶμεν τῶν λειτουργικῶν ἰδιοτήτων τῆς ζωῆς· μεταβάλλουσα δὲ καὶ διαχωρίζουσα τμήματά τινα τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπιδιώκει, ὅπως κατανοήσῃ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν. Διὰ τῶν φυσιολογικῶν ἢ χειρουργικῶν πειραμάτων ἐπὶ ζῴων ἡ ἐπιστήμη ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν ἀνατομικῶν ἢ φυσιολογικῶν λεπτομερειῶν ὀργάνου τινὸς ἢ λειτουργίας τινὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων ταύτης πρὸς ἀνακούφισιν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ἡ ζῳοτομία εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φυσιολογίας, εἰς ταύτην δὲ ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις πολυαρίθμων φαινομένων· δέον ὅμως νὰ τελῆται μόνον πρὸς σκοπὸν ἐπιστημονικόν. Περιλαμβάνει δὲ οὐ μόνον τὴν ἀνατομικήν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐγχείρησιν: τομήν, διατομήν, ἐκτομήν, ἀφαίρεσιν ὀργάνων ἢ καὶ ἐνδοοργανικὰς ἐνέσεις ἀποσκοπούσας εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ. Ζῳοτομίαι ἐτελοῦντο ἀνέκαθεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Ἡρόφιλος, ὁ Ἐρασίστρατος, ὁ Φαλόππειος ἐνήργησαν τοιαύτας ἐπὶ ἐγκληματιῶν καταδίκων εἰς θάνατον. Ὁ δὲ Γαληνὸς καθώρισε τοὺς πρώτους κανόνας τῆς τέχνης ταύτης διὰ τὰ ζῷα. Δέον ὅμως πάντοτε νὰ διενεργῆται ἡ ζῳοτομία κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ὑποφέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον τὸ ὑπὸ πειραματισμὸν ζῷον. Πρὸς τοῦτο προσαρμόζεται καὶ προσδένεται τὸ ζῷον ἐπὶ τῶν καταλλήλων ὀργάνων καὶ ναρκοῦται, ἐὰν τὸ χρησιμοποιούμενον ἀναισθητικὸν φάρμακον δὲν δύναται νὰ βλάψῃ τὸ ὑπὸ ἐκτέλεσιν πείραμα, καὶ μετὰ τὴν παρατήρησιν τῶν ἐπιδιωκομένων φαινομένων φονεύεται εἶτα τὸ ζῷον. Συναφεῖς πρὸς τὴν ζῳοτομίαν εἶναι καὶ οἱ πειραματικοὶ ἐμβολιασμοὶ καὶ αἱ ἐνέσεις διαφόρων οὐσιῶν καὶ σκευασιῶν, βιολογικῶν ἢ φαρμακευτικῶν, αἱ τελούμεναι εἰς ζῷα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ καθορισμοῦ τῆς φυσιολογικῆς ἢ θεραπευτικῆς ἰδιότητος αὐτῶν καὶ ἐνεργείας· τὸ τοιοῦτον δὲ καθιστᾷ τὴν ζῳοτομίαν κοινωνικὴν ἀνάγκην ἐπιβεβλημένην, μεγίστης σκοπιμότητος καὶ παρέχουσαν πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ζῳοτομικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳοτομίαν: «ζῳοτομικὸν πείραμα».

ζῳοτόμος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἀνατομικὴν ζῶντος ζῴου.

ζῳοτοξίνη (ἡ). Ἡ ὑπὸ ζῴων τινῶν ἐκκρινομένη τοξικὴ ὕλη, ὡς λ. χ. ὁ ἰὸς τῶν μελισσῶν, τῶν ὄφεων κλπ. Εἶναι σώματα ἀνάλογα πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν μικροοργανισμῶν ἐκκρινομένας γνησίας τοξίνας. Κατόπιν ἐγχύσεως εἰς ζῷα τῶν τοιούτων ζῳοτοξινῶν εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῶσι διὰ τῆς τέχνης ἀντίστοιχοι ἀντιτοξῖναι, κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν παρασκευὴν τῆς διφθεριτικῆς, τῆς τετανικῆς κλπ. ἀντιτοξίνης. Σ. Γ.—Κ. Κ.

ζῳοτροφεῖον (τό)· ὁ τόπος ὅπου ἐκτρέφονται ζῷα.

ζῳοτροφία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζῳοτρόφου, τὸ τρέφειν ζῷα, ἡ ἀπὸ τῆς ἐκτροφῆς ζῴων ἐπάρκεια τῶν τοῦ βίου, κτηνοτροφία.

ζωοτροφία (ἡ)· ἀπὸ τοῦ *ζωή*, ἰδίᾳ πληθ. *ζωοτροφίαι* (αἱ)· τὰ διὰ τὴν ζωὴν ἀναγκαῖα τρόφιμα: «ζωοτροφίαι χάριν τοῦ χειμῶνος».

ζωοτροφικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωοτροφίαν: «ζωοτροφικαὶ προμήθειαι».

ζῳοτρόφος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρέφων ζῷα, κτηνοτρόφος.

ζωοτροφῶ (—*έω*)· παρέχω ζωοτροφίας, ἐφοδιάζω μὲ τροφάς.

ζῳοφάγα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα τὰ τρεφόμενα ἐξ ἑτέρων ζῴων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *φυτοφάγα* ἢ *χορτοφάγα*, ἅτινα τρέφονται ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν. Ὁ ὅρος εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸ *ἁρπακτικὰ* ἢ *σαρκοφάγα*. Δ. Ν. Π.

ζῳοφάγα (τὰ) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακίων - τραχηλοπόδων*, περιλαμβάνουσα θαλάσσια ζῷα τρεφόμενα ἐξ ἑτέρων ζώντων ζῴων. Δ. Ν. Π.

ζωοφαγία (ἡ)· τὸ τρώγειν ζωικὴν τροφὴν (*Ἀριστ.* Ἱστ. Ζ. 9. 41, 13), σαρκοφαγία· ἀντίθ. *φυτοφαγία*.

ζωοφαγικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζωοφαγίαν.

ζωοφάγος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τρώγων ζωικὴν τροφήν, σαρκοφάγος (*Ἀριστ.* Πολ. 1. 8, 5)· ἀντίθ. *καρποφάγος* (χορτοφάγος).

ζωοφαγῶ (—*έω*)· εἶμαι ζωοφάγος, τρώγω ζωικὴν τροφήν.

ζῳοφιλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ζῳόφιλος, ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη πρὸς τὰ ζῷα.

— *[Ἐγκυκλ.]* Πιστεύεται κοινῶς, ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς *ζῳοφιλίας* ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους· ἐν τούτοις ἔχομεν πολυαρίθμους μαρτυρίας, ὅτι τὸ αἴσθημα τοῦτο ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἀνεπτυγμένον εἰς βαθμὸν οὐχὶ κατώτερον τοῦ σημερινοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι εἶχον θεσπίσει προστατευτικοὺς τῶν ζῴων νόμους, ἀρεοπαγίτης δὲ φονεύσας στρουθόν, ὅστις φεύγων ἱέρακα κατέπεσεν ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ εἰς τοὺς κόλπους του, ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ ἐξεδιώχθη τούτου ὡς ἀπάνθρωπος. Ἀναφέρεται ὅτι δι' ἕνα ἐκ τῶν ἡμιόνων, οἵτινες μετέφερον τοὺς λίθους, ὅτε ἐκτίζετο ὁ Παρθενών, γηράσαντα μὲν ἀλλ' ἐξακολουθοῦντα ἄνευ φόρτου νὰ συνοδεύῃ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰς διαδρομάς των, ὡρίσθη ὅπως τρέφηται δημοσίᾳ δαπάνῃ. Τοὺς δὲ ὄνους αὐτῶν γηράσκοντας οἱ Ἀθηναῖοι ἄφινον νὰ πλανῶνται ἐλευθέρως ἀνὰ τὸ Ἀττικὸν πεδίον, οὐδεὶς δ' ἐπετρέπετο νὰ τοὺς παρενοχλῇ. Ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους Ξάνθιππος εἰς τὸν κύνα αὐτοῦ, ὅστις κολυμβῶν τὸν ἠκολούθησε φεύγοντα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπνίγη, ἀνήγειρε μνημεῖον εἰς ἀκρωτήριον τῆς Σαλαμῖνος, τὸ νῦν ὀνομαζόμενον «Κυνὸς σῆμα». Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος διέταξεν, ὅπως ταφῇ μεγαλοπρεπῶς ὁ ἐν Ἰνδίᾳ ἀποθανὼν ἵππος του Βουκεφάλας, ἀνήγειρε τύμβον εἰς αὐτὸν καὶ πόλιν ἔκτισεν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ ὄνομά του. Σῴζονται καὶ ἐπιτύμβια ἐπὶ τάφων κυνῶν, ὁ δ' ἐπισκέπτης οἱουδήποτε μουσείου ἀρχαιοτήτων θὰ παρατηρήσῃ ἐπὶ ἀναγλύφων ἀναπαραστάσεις ζῴων, τινὰ τῶν ὁποίων ἐπροστατεύοντο καὶ ὑπὸ ὡρισμένων θεοτήτων. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ματαίως θὰ ἐζήτει τις τὴν ζῳοφιλίαν ὡς καθῆκον τοῦ πολίτου εἰς οἱονδήποτε κράτος. Ἂν ὅμως ἡ νομοθεσία ἑκάστης χώρας παρέβλεπε τὰς ποικίλας καὶ σημαντικὰς ὑπηρεσίας τὰς προσφερομένας ὑπὸ τῶν ζῴων εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, ὡρισμέναι θρησκεῖαι, οὐσιαστικῶς πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ πρακτικοῦ τούτου σκοποῦ ἀποβλέπουσαι, ἐχαρακτήριζον ὡς ἁμάρτημα τὸν φόνον ἢ παρενόχλησιν ζῴων. Ἡ φιλία πρὸς τὰ ζῷα ὡς καθῆκον τοῦ πολίτου πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν κοινότητα ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ὡς ἀνάγκη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, τῶν ζῳοφίλων ἐπιτυχόντων τὴν προστασίαν τῶν ζῴων καὶ διὰ νομοθετικῶν μέσων. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα ἱδρύθησαν σύλλογοι προστασίας τῶν ζῴων, ἡ δὲ ζῳοφιλία, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἀγγλοσαξωνικὰς χώρας, θεωρεῖται καθῆκον παντὸς πολίτου. Ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ κυρίως τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐκδηλοῦται ποικιλοτρόπως. Ὑπάρχουν νοσοκομεῖα καὶ νεκροταφεῖα ζῴων (π. χ. τὸ κυνοταφεῖον τοῦ Χάϋδ Πάρκ τοῦ Λονδίνου), θεωρεῖται δὲ ἀδίκημα ἡ ἐπίδειξις σκληρότητος ἢ ἀστοργίας πρὸς οἱονδήποτε ζῷον.

Ἐν Ἑλλάδι, τῷ 1897, ὁπότε ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ἱπποσιδηρόδρομος, ὡς διαμαρτυρία τῆς σκληρότητος τῶν ὁδηγῶν πρὸς τοὺς ἵππους ἐκυκλοφόρησε κατὰ χιλιάδας φυλλάδιον, γραφὲν ὑπὸ τοῦ Π. Καλογεροπούλου καὶ φέρον τὸν τίτλον «Κάτω τὸ καμτσίκι». Ὀλίγον ἔπειτα ἱδρύθη ἡ πρώτη «Ἑταιρεία προστασίας τῶν ζῴων», ἡ ὁποία δὲν κατώρθωσε νὰ προοδεύσῃ. Πρὸ εἰκοσαετίας περίπου Ἀθηναῖαι κυρίαι, ἐν αἷς ἡ Χριστίνα Μπαλτατζῆ, Λ. Βαφειάδου, Ἀλ. Ζαχαρίου, Κ. Κυριακοῦ, συνέστησαν νέαν «Ἑταιρείαν ζῳοφίλων» ἥτις ἐπέτυχε ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς κυνοσυλλογῆς καὶ πολλὰς σκληρότητας νὰ μετριάσῃ. Οἱ συνεχεῖς πόλεμοι ἠμπόδισαν τὴν πρόοδον τοῦ ἔργου της, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ ἵππος τῆς ἑταιρείας δὲν ἐξῃρέθη τῆς ἐπιτάξεως. Τῷ 1916 ἡ βασίλισσα Σοφία ἵδρυσε τὴν «Ἑταιρείαν προστασίας τῶν ζῴων», ἀναλαβοῦσα καὶ τὴν προεδρίαν αὐτῆς. Ἡ ἑταιρεία αὕτη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἵδρυσε καὶ νοσοκομεῖον ζῴων, τὸ ὁποῖον ἐπετάχθη τῷ 1917 ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, κατέχοντος τοῦτο μέχρι σήμερον καὶ χρησιμοποιοῦντος αὐτὸ ὡς στρατιωτικὴν κτηνιατρικὴν σχολήν. Ἡ ἑταιρεία ἀνασυνεστήθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1917, πρωτοβουλίᾳ τῆς πρεσβείρας τῆς Μεγάλης Βρεττανίας λαίδης Γκράνβιλλ, ἥτις καὶ ἐξελέγη πρόεδρος αὐτῆς. Ἡ νέα ἑταιρεία, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑταιρεία προστασίας ζῴων 1919», ἐπέτυχε νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας, πρώτη ἐκδήλωσις τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὁ νόμος 1038 τῆς 6ης Νοεμβρίου 1917, δι' οὗ καθορίζονται αἱ ποιναὶ τῶν κακοποιούντων τὰ ζῷα καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις τῶν ζῳοφίλων σωματείων, διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὰ τῶν ἐκ τοῦ νόμου τούτου εἰσπραττομένων προστίμων. Τῇ 30 Μαΐου 1919 ἐξεδόθη νομοθετικὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐπιτρέπεται ἡ ἀναγραφὴ εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ κράτους πιστώσεως μέχρις 20.000 δραχμῶν ἐτησίως ὑπὲρ τῆς ἑταιρείας (βλ. καὶ λ. *ζῴων προστασία*). Ἀλλ' ὁ σάλος ἐκ τῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπηκολούθησαν, παρέσυρε τὴν ἑταιρείαν. Τῷ 1925 ἀνασυνεκροτήθη μὲ πρόεδρον τὸν Λουκᾶν Κανακάρην Ροῦφον καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑταιρεία προστασίας ζῴων 1916». Τὸ πρῶτον μέλημα τῆς ἑταιρείας ἦτο ἡ ἵδρυσις κυνοκομείου, ἥτις καὶ ἐπετεύχθη.

Digitized by Google

παραχωρήσαντος τοῦ δημοσίου τὸ κατάλληλον γήπεδον ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ κυνοκομείου ἔγιναν τὴν 4 Ἰουνίου 1929, ἀνετέθη δὲ εἰς τὴν ἑταιρείαν ἡ κυνοσυλλογή. Ἡ νέα ἑταιρεία ἀποβλέπει, σὺν τοῖς ἄλλοις, εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς φιλίας πρὸς τὰ ζῷα καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἐρυθροῦ σταυροῦ τῆς Νεότητος, ἀπεφάσισε τὴν ἔκδοσιν βιβλιαρίων μὲ εἰδικὰς εἰκόνας καὶ διηγήματα, ἅτινα θὰ διανεμηθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα. Δ. Σ. ΔΕΒΑΡΗΣ

ζῳοφιλία (ἡ) *[Βοτ.]*. Τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ τὰ ἄνθη ἐνίων φυτῶν γονιμοποιοῦνται διὰ τῆς μεταφορᾶς τῆς γύρεως ὑπὸ διαφόρων ζῴων, ὡς πτηνῶν, ἐντόμων, διαφόρων γηΐνων μαλακίων κτλ. Δ. Ν. Π.

ζῳόφιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φίλος τῶν ζῴων, ὁ ὑπερβολικὰ ἀγαπῶν τὰ ζῷα, ὀρθότερον *φιλόζῳος*.

ζῳοφοβία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ὅρος καθορίζων τὸν νοσηρὸν φόβον (φοβίαν), τὸν ὁποῖον δοκιμάζουσιν ἄτομά τινα, ἀδυνάτου χαρακτῆρος πολλάκις, διά τινα εἰδικῶς ζῷα· πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ κατοικίδια ζῷα ἐμπνέουσι τὸν τοιοῦτον φόβον. Μ. Ν. Κ.

ζῳοφορικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ζῳοφόρον, ὁ τῆς ζῳοφόρου: «στήλη —, πλὰξ ζῳοφορική».

ζῳοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ εἰκονίζων ζῷα: «ζῳοφόρος πίναξ»· || *ζῳοφόρος* (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. κατ.)· || καθόλου, τὸ ὑπὸ τὸ γεῖσον διάζωμα τῆς οἰκίας.

—*[Ἀρχ.]* Καλεῖται *ζῳοφόρος* ἢ *ζωφόρος* τὸ ἐν τῷ θριγκῷ τοῦ ἰωνικοῦ ναοῦ διάζωμα, τὸ κείμενον ὑπεράνω τοῦ ἐπιστυλίου. Ἄνωθεν τοῦ διαζώματος τούτου τίθενται πυκναὶ τετράπλευροι ἐξοχαί, οἱ *γεισήποδες* ἢ *ὀδόντες*, οἱ ὁποῖοι ὑπενθυμίζουν τὰς ξυλίνας δοκούς, τὰς ὁποίας ἀντικατέστησαν καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικάθηται τὸ γεῖσον. Οἱ γεισήποδες εἴς τινα μνημεῖα καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἀττικοὺς ἰωνικοὺς ναοὺς τοῦ Ε' αἰῶνος παραλείπονται (πλὴν τῆς προστάσεως τῶν Καρυατίδων), ἐπὶ δὲ τοῦ διαζώματος κάθηται ἀμέσως τὸ γεῖσον. Τὸ διάζωμα τοῦτο καταλήγει εἰς τὸ ἄνω μέρος εἰς ἀστράγαλον καὶ ἰσχυρὸν λέσβιον κυμάτιον καὶ ἄλλοτε μὲν φέρει μεγάλην συνεχῆ ἱστορικὴν ἢ μυθολογικὴν ἀνάγλυπτον παράστασιν, διαθέουσαν καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ μνημείου, ἕνεκα ταύτης δὲ κυρίως καλεῖται *ζῳοφόρος*, ὁπότε εἶναι ἰσοϋψὲς πρὸς τὸ ἐπιστύλιον, ἄλλοτε δὲ οὐδεμίαν φέρει παράστασιν καὶ τότε εἶναι χαμηλότερον καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὲ τὸ ἐπιστύλιον λίθου. Ὅπως οἱ γεισήποδες, οὕτω καὶ ἡ ζῳοφόρος δὲν ἦτο ἀναπόσπαστον μέρος τῶν ἰωνικῶν ναῶν· καὶ ἐν παλαιοτέροις μνημείοις (οἱ ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Λυκίας λαξευτοὶ τάφοι, ἡ πρόστασις τῶν κορῶν τοῦ Ἐρεχθείου) καὶ ἐν μεταγενεστέροις (ὁ βωμὸς τῆς Περγάμου, τὸ Λεωνιδαῖον ἐν τῇ Ἄλτει τῆς Ὀλυμπίας), ἡ ζῳοφόρος παραλείπεται, αἱ δὲ πλάκες τοῦ γείσου τίθενται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου. Καὶ τὰ μετὰ κορινθιακοῦ κιονοκράνου μνημεῖα φέρουσι ζῳοφόρον, ἡ ὁποία, ὅταν μὲν ἔχῃ ἀνάγλυφον παράστασιν, εἶναι ἰσοϋψὴς μὲ τὸ ἐπιστύλιον (ὡς τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (κοιν. φανάρι τοῦ Διογένους), ὅταν δὲ στερῆται παραστάσεως εἶναι ταπεινὴ καὶ κυρτή, ὡς ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῇ θόλῳ τῆς Ἐπιδαύρου. Θαυμασία ἀττικοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ζῳοφόρος ἦτο ἡ τοῦ ἰδιορρύθμου καὶ κομψοτάτου Ἐρεχθείου, ἡ ὁποία, κατεσκευασμένη ἐξ ἀγαλματίων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐπικολληθέντων καὶ προσηλωθέντων ἐπὶ τοῦ ἐκ μέλανος ἐλευσινίου λίθου διαζώματος, παρουσίαζεν ὄψιν ζωγραφήματος. Ἐξ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν καὶ τοὺς τεχνίτας τῶν ἔργων τούτων καὶ τὸ καταβληθὲν διὰ τὴν κατασκευὴν ἑκάστου τούτων ποσόν. Ἐν τῇ προστάσει ὅμως τῶν Καρυατίδων τοῦ αὐτοῦ μνημείου ἡ ζῳοφόρος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ ταύτης ὑπερμέτρου ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν κορῶν βάρους παραλείπεται. Ὡραία ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ζῳοφόρος τοῦ μικροῦ καὶ κομψοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐν ᾗ εἰκονίζονται ἐπεισόδια ἐκ μαχῶν Ἑλλήνων ἐναντίον Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἐκλαμβάνονται ὡς παριστῶντα τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν. Πλάκας τῆς ζῳοφόρου ταύτης ἀποτειχίσας ὁ λόρδος Ἐλγῖνος τῷ 1803 μετεκόμισεν εἰς Λονδῖνον, ἔνθα ἤδη ἀπόκεινται, ἐκμαγεῖα δὲ τού-

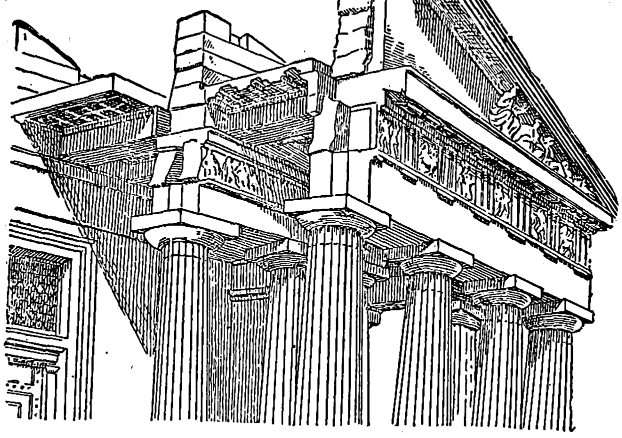

Τμῆμα τῆς ζῳοφόρου τοῦ Παρθενῶνος.

των ἐξ ὠπτημένης γῆς (terracota), ἀποσταλέντα βραδύτερον ἐκεῖθεν, ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ οἰκείᾳ τοῦ μνημείου θέσει μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1836 ἀνοικοδόμησιν τοῦ μνημείου δι' ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον εὑρεθέντος ἀρχαίου αὐτοῦ ὑλικοῦ. Ζῳοφόρον ἀνάγλυπτον, ἧς τμήματα εὑρέθησαν, ἔφερε καὶ ὁ παρὰ τὸν Ἰλισὸν ἐξαφανισθεὶς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ναός. Ἀρχαιοτέρα ὅμως καὶ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ ζῳοφόρος τοῦ ἐν Δελφοῖς θησαυροῦ τῶν Σιφνίων (525 π. Χ.), ἡ ὁποία περιέθεε τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ μνημείου. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ τούτου πλευρᾷ εἰκονίζετο συνέδριον θεῶν, ἐξ ὧν ἐσώθησαν ὀκτὼ μορφαὶ χωρισμέναι εἰς δύο ὁμάδας, ἐν δὲ τῇ βορείᾳ γιγαντομαχία.

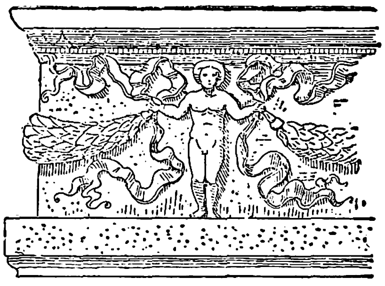

Ζῳοφόρος ρωμαϊκοῦ ναοῦ.

Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα θεωροῦνται πολυτιμότατα δείγματα τῆς ἀρχαϊκῆς ἰωνικῆς τέχνης. Ἀλλὰ καὶ εἰς μνημεῖα δωρικοῦ ἐχρησιμοποιήθη ζῳοφόρος, προελθοῦσα ἐξ ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀττικῇ. Οὕτω τὸ ἐπιστύλιον τοῦ ἐν Ἄσσῳ τῆς Τρῳάδος ἀρχαιοτάτου δωρικοῦ ναοῦ (ΣΤ' π. Χ. αἰὼν) μετεβλήθη εἰς ζῳοφόρον μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων, ἐν αἷς εἰκονίζονται Σφίγγες, ἀγῶνες ζῴων, Ἡρακλῆς κατὰ Κενταύρων, Ἡρακλῆς κατὰ Τρίτωνος, Νηρηίδες φεύγουσαι καὶ συμπόσιον. Ὡσαύτως τὸ ἀνώτερον μέρος τῶν τοίχων τοῦ προνάου καὶ ὀπισθοδόμου τοῦ Θησείου ἐκοσμεῖτο διὰ ζῳοφόρου, ἥτις εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν παρίστα μάχην Θησέως κατὰ τῶν ἐν Ἀττικῇ Παλλαντιδῶν, εἰς δὲ τὴν δυτικήν, μάχην Λαπιθῶν κατὰ Κενταύρων. Πασῶν περιφημοτάτη εἶναι ἡ ζῳοφόρος τοῦ Παρθενῶνος, ἡ ὁποία περιέθεε καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ κυρίως ναοῦ κατὰ τὸ ἀνώτατον μέρος τῶν τοίχων, φέρουσα ἄνωθεν καὶ λέσβιον κυμάτιον. Ἐν ταύτῃ καὶ ἐν συνεχεῖ ἀναγλύφῳ παραστάσει εἰκονίζετο ἐν ἀφθάστῳ μεγαλοπρεπείᾳ ὁλόκληρος ἡ πομπὴ τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ παρίσταται ἡ προπαρασκευὴ πρὸς τέλεσιν τῆς μεγάλης θυσίας πρὸς τοὺς χαίροντας δώδεκα θεούς, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ ἡ προπαρασκευὴ τῆς πομπῆς (τὰ ἀνάγλυφα ταύτης εὑρίσκονται κατὰ χώραν) καὶ ἐν ταῖς ἑκατέρωθεν μακραῖς πλευραῖς παρίστατο ἡ πομπὴ κινουμένη πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, ὁδηγοὶ μετὰ τῶν πρὸς θυσίαν σφαγίων, σκαφηφόροι, ὑδριαφόροι, κιθαρισταί, αὐληταί, πυκνὸν πλῆθος, ἅρματα συρόμενα ὑπὸ θυμοειδῶν καὶ ἀφηνιαζόντων ἵππων, εὐγενεῖς ἱππεῖς ἐπιβαίνοντες καλπαζόντων ἵππων κλ. ἐν θαυμασίᾳ συνθέσει. Τὰ ἀνάγλυφα ἦσαν κατεσκευασμένα ἐπὶ πλακῶν ἐκ πεντελησίου μαρμάρου ὕψους 1 μέτρου καὶ μήκους 160 μ. Ἐκ τούτων διεσώθησαν 130 μ. καὶ ἀπόκεινται ἐν τοῖς μουσείοις Λονδίνου, Ἀκροπόλεως, Λούβρου καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

ζωοφορῶ *(—έω)*· φέρω ἐν γαστρὶ ζῶν· || ἐπὶ τῶν φυτῶν, φέρω καρποφόρον βλαστόν.

ζῳοφυτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ζῳόφυτα, ὁ περιέχων ζῳόφυτα: «πετρώματα ζῳοφυτικά».

ζῳοφυτογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ τῶν ζῳοφύτων.

ζωοφυτολόγος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν μελέτην τῶν ζῳοφύτων.

ζῳοχημεία (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς ζῳολογίας ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν χημικὴν σύστασιν τῶν ζωικῶν ὄντων. Δ. Ν. Π.

ζῳοχημικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ζῳοχημείαν, εἰς τὴν χημικὴν ἀνάλυσιν τῶν συστατικῶν μερῶν τῶν ζῴων.

ζῳοψία (ἡ). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐκσημαίνεται ὀπτική τις ψευδαίσθησις, συνισταμένη εἰς ὁράματα ζῴων. Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἀπαντᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ψευδαισθήσεις τῶν οἰνοπνευματιασικῶν ἀτόμων, κατὰ τὴν διάρκειαν ἰδίως τοῦ τρομώδους αὐτῶν παραληρήματος, καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς ὑπὸ τοξικῶν δηλητηριάσεων κατεχομένους: τοὺς μορφινομανεῖς, τοὺς αἰθερομανεῖς, τοὺς κοκαϊνομανεῖς κλπ. Μ. Ν. Κ.

ζώπισσα (ἡ)· ἡ ναυτικὴ πίσσα, μῖγμα πίσσης καὶ κεδρίας, ὅπερ βραζόμενον καὶ ἀναμιγνυόμενον μετὰ λίπους καὶ αἰθάλης παρέχει οὐσίαν πυκνόρρευστον, δι' ἧς ὑπαλείφονται τὰ πλοιάρια. Γίνεται ἐπίσης μεγάλη χρῆσις ζωπίσσης ἐπὶ τῶν πλοίων κατὰ διάναξιν καὶ πρὸς ἐπάλειψιν διαφόρων ἀντικειμένων (συρματοσχοίνων, ἁλύσεων κ.λ.π.). Γ. Ν. Ν.

ζωπύρησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωπυρεῖν, ἀναζωπήρησις, ἐμψύχωσις.

Ζωπυρίων. Ἕλλην γραμματικὸς καὶ λεξικογράφος τοῦ Α' μ. Χ., αἰῶνος σύγχρονος τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις τὸν εἰσάγει εἴς τινα διάλογον συζητοῦντα περὶ γραμματικῶν ζητημάτων *(Πλουτ.* Συμπόσ. 9, 2 β). Ἐφιλοπόνησε μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ φέρῃ εἰς πέρας, ἐργασθεὶς μόνον ἀπὸ τοῦ στοιχείου Α μέχρι τοῦ Ε. Τὴν ἐργασίαν του ταύτην συνέχισε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Πάμφιλος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ ὁλόκληρον ἐξ ἐνενήκοντα πέντε βιβλίων μὲ τὸν τίτλον «Περὶ γλωσσῶν». Ν. Α.

ζώπυρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ζωογονῶν τὸ πῦρ, ὁ ἐμπυρεύων, ὁ ἐμφυσῶν· || *ζώπυρον* (τό)· ὡς οὐσ., ὁ ἐν τῇ σποδιᾷ φυλαττόμενος ἀνημμένος ἄνθραξ, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀνάψωμεν ἐκ νέου πυράν· || καθόλου, ὁ εἰς τὴν σποδιὰν σπινθήρ.

Ζώπυρος. Εἷς τῶν ἑπτὰ Περσῶν συνωμοτῶν, οἵτινες ἐδολοφόνησαν τὸν ἐπιβήτορα τοῦ θρόνου Γαυμάταν, τὸν Ψευδοσμέρδιν εἰς Σιχυαουβατὶς τῆς Μηδίας τῷ 521 π. Χ., ὅτε καὶ ἀνεκήρυξαν τὸν ἐξ αὐτῶν Δαρεῖον Α'. Μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Δαρείου ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις πολλαχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ὧν σοβαρωτέρα ἡ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἐπιβήτορος Ναδινταβμπέλ, ἐμφανισθέντος ὡς δευ-

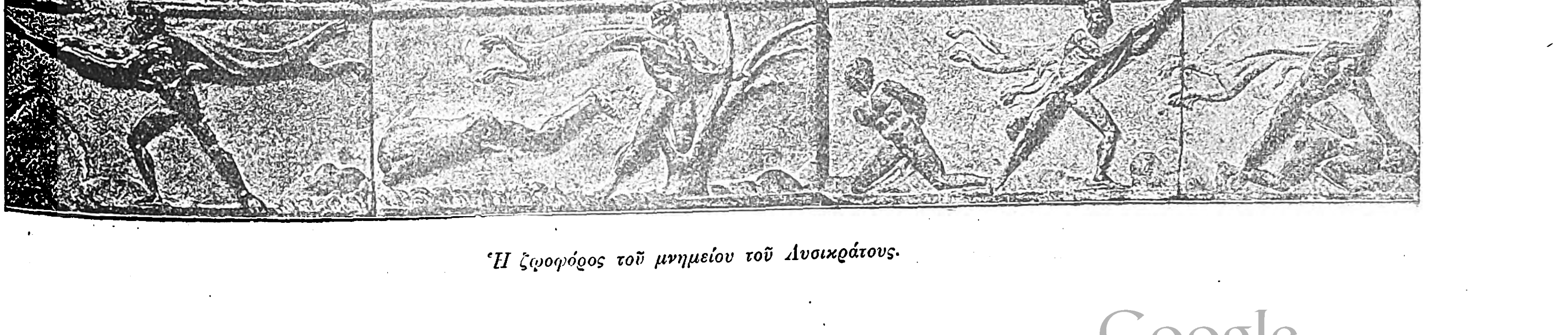

Ἡ ζῳοφόρος τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους.

Digitized by Google

τεροτόκου υἱοῦ τοῦ Ναβονίδου καὶ προσλαβόντος τὸ ἔνδοξον ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος Γ΄. Κατὰ τῶν ἄλλων ἔστειλεν ὁ Δαρεῖος τοὺς στρατηγούς του, κατὰ τούτου δὲ ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως. Ἀπὸ εἴκοσιν ὅμως μηνῶν πολιορκῶν στενῶς τὴν Βαβυλῶνα κατ' οὐδὲν προώδευσεν. Ἡ ἄμυνα ἦτο ἀγρία. Οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον κόψει τὰς διώρυγας, εἶχον πληρώσει τὰς ἀποθήκας των ἀπὸ τροφίμων καὶ διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν περιττὰ στόματα ἔσφαξαν τὰς γυναῖκας, γέροντας, πάσχοντας καὶ παιδία. Διετήρησαν μόνον γυναῖκάς τινας διὰ βοηθητικὰς ὑπηρεσίας. Ἡ παράτασις τῆς πολιορκίας ἐκλόνιζεν αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς αὐτοκρατορίας. Τότε ὁ Ζώπυρος, κόψας τὴν ῥῖνα καὶ τὰ ὦτά του, πληγωθεὶς τὸ σῶμα διὰ μαστιγώσεως, ηὐτομόλησεν εἰς Βαβυλῶνα, προσποιηθεὶς ὅτι εἶναι θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Δαρείου. Ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ναβουχοδονόσορος, διωρίσθη «φρουρὸς δύο πυλώνων τῆς πόλεως», τοὺς ὁποίους ἤνοιξεν εἰς τὸν Δαρεῖον καὶ ἡ πόλις ἡλώθη. Ὁ Κτησίας εἰς τὰ «Περσικά» του, (§ 22) θέτει τὴν πολιορκίαν ταύτην ὑπὸ τὸν Ξέρξην, καὶ λέγει ὅτι τὰς πύλας ἤνοιξεν ὁ Μεγάβυζος, υἱὸς τοῦ Ζωπύρου, ὁ δὲ Πολύαινος εἰς τὰ «Στρατηγηματικά» του διατείνεται, ἴσως κατὰ Χάρωνα τὸν Λαμψακηνόν, ὅτι ὁ Ζώπυρος ἐμιμήθη Σάσην τινὰ πέραν τοῦ Ἀράξου. Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς μετέφεραν τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπέδωκαν αὐτὸ εἰς τὸν Σέξτον Ταρκίνιον, ὅστις ὅμως δὲν ὤθησε τὴν ἀφοσίωσίν του μέχρι τοῦ βαθμοῦ ν' ἀκρωτηριασθῇ.

— **Ζώπυρος.** Υἱὸς τοῦ Μεγαβύζου, σατράπου τῆς Αἰγύπτου, τοῦ νικήσαντος τὸν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων Ἴναρον βασιλέα τῆς Μαρίας ἐν Προσωπίτιδι τοῦ Δέλτα. Ὅπως ὁ πατήρ του Μεγάβυζος, γενόμενος σατράπης τῆς Συρίας, ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ ἐξηνάγκασε τοῦτον εἰς συνθηκολόγησιν, οὕτω καὶ ὁ Ζώπυρος, σατράπης Καρίας καὶ Λυδίας, ἐπαναστάτησε καὶ ἐξηνάγκασε τὸν μέγαν βασιλέα εἰς συνθηκολόγησιν (*Κτησίας* «Περσικὰ» § 48. *Ἡροδ. Γ΄* 160). Γ. Λ. Α.

—**Ζώπυρος.** Ἕλλην τορευτὴς ζήσας κατὰ τὸν Α΄ π. Χ. αἰῶνα, σύγχρονος τοῦ Πομπηίου. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλινίου κατεσκεύασε δύο ὡραιοτάτους σκύφους, ἤτοι ξύλινα ποτήρια μὲ γλυπτὰς ἔξωθεν παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἰκόνιζον τοὺς Ἀρεοπαγίτας καὶ τὴν ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ δίκην τοῦ Ὀρέστου. Ἀναφέρεται ὅτι οἱ δύο οὗτοι σκύφοι ἐξετιμήθησαν 12 χιλιάδας σηστερτίους, ἤτοι περίπου 250 χιλιάδας σημερινὰς δραχμάς. Εἰκάζεται ὅτι τὸ ἀργυροῦν ἀγγεῖον τὸ φυλασσόμενον ἐν τῷ μεγάρῳ Κορσίνι ἐν Ρώμῃ, τὸ ὁποῖον φέρει ἀναγλύφους παραστάσεις τοῦ ἰδίου θέματος, εἶναι ἀπομίμησις τῶν σκύφων τοῦ Ζωπύρου.

—**Ζώπυρος.** Ἕλλην συγγραφεὺς γεννηθεὶς ἐν Ἡρακλείᾳ. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει αὐτὸν ὡς συγγράψαντα ὀρφικοὺς ὕμνους. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

ζωπυρῶ (*—έω*), ἀόρ. *ἐζωπύρησα*· παράγω φλόγα· ἀνάπτω πυρὰν διὰ τοῦ ζωπύρου· || φυσῶ τὴν πυρὰν διὰ νὰ ἀνάψῃ· || μεταφ. ἐμψυχώνω· || παροξύνω, ἐξερεθίζω, *ἀναζωπυρῶ*.

Ζωρὰ (Jaurat) ***Ἔδμος - Σεβαστιανός.*** Γάλλος ἀστρονόμος (1724—1803). Τὸ πρῶτόν του ἔργον ὑπῆρξε τὸ «Δοκίμιον προοπτικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν καλλιτεχνῶν» (1750). Τῷ 1753 διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ τῷ 1763 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1766 ἐδημοσίευσε τοὺς «Πίνακας τοῦ Διός» καὶ τῷ 1772 ἐξετέλεσε τὰ σχέδια ἑνὸς τηλεσκοπίου μὲ διπλοῦν εἴδωλον. Τὸ αὐτὸ ἔτος διεδέχθη τὸν Λαλὰντ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Προγνώσεως τῶν καιρῶν». Ν. Ι. Θ.

—**Ζωρὰ** (Jeaurat), ***Στέφανος.*** Γάλλος ζωγράφος (1699—1738). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Νικόλα Βλέγκελ, ὃν καὶ ἠκολούθησεν εἰς Ἰταλίαν τῷ 1724. Ἀπὸ τοῦ 1738 ἐξέθεσε τὰ ἔργα: «Ράπτρια», «Λεχώ», «Μεταφορὰ τῶν ἱεροδούλων εἰς τὸ νοσοκομεῖον» «Μετακόμισις τοῦ ζωγράφου», «Χωρικὸς γάμος», «Δύο Σαβογιάρδοι» κ.τ.λ. Τὰ σοβαρὰ ἔργα του «Δάφνις καὶ Χλόη», ὁ «Ἀχιλλεὺς μεταβαίνων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Πάτροκλον» κτλ. εἶναι ὀλιγώτερον ἐπιτυχῆ. Ν. Ι. Θ.

Ζώρας, *Μιχαήλ.* Ἕλλην νομικὸς καὶ δραματικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Σύρῳ τῷ 1858. Ἀποπερατώσας τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει, μετέβη κατόπιν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐνεγράφη εἰς τὴν νομικὴν τοῦ πανεπιστημίου σχολήν. Μελετήσας μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν δραματικὴν φιλολογίαν, κατέγινε κατ' ἀρχὰς μεταφράζων ξένα θεατρικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα καὶ μετ' ἐπιτυχίας κατ' ἐπανάληψιν ἀνεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς σκηνῆς. Μεταξὺ αὐτῶν μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν τὰ ἑξῆς: «Δικαίωμα ὁ ἔρως» τοῦ Μὰξ Νορδάου, ἡ «Μεσσαλῖνα» τοῦ Κόσσα, ἡ «Νόρμα» τοῦ Ντομερβίλ, ἧς τὸν δύσκολον χαρακτῆρα διέπλασεν ἀπαραμίλλως ἡ Πιπίνα Βονασέρα, ἡ «Νιόβη» τοῦ Πόλτων, ἡ «Διονυσία» τοῦ Δουμᾶ υἱοῦ, ἐν ᾗ διέπρεψεν ἡ Αἰκ. Βερώνη-Γεννάδη καὶ ἄλλα τινά. Μετὰ τὸ πέρας τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν, ἐγκατασταθεὶς ἐν Σύρῳ ὡς δικηγόρος, εἰργάσθη ἐκ παραλλήλου καὶ διὰ τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὰ ἑξῆς πρωτότυπα πλέον ἔργα: «Τὰ ἀνόμοια», δρᾶμα κοινωνικὸν παρασταθὲν ἐν Σύρῳ τῷ 1896, «Φαινόμενα καὶ πράγματα», κωμῳδία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Λασσανείῳ διαγωνισμῷ τοῦ 1899 καὶ παρασταθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Σύρῳ καὶ εἶτα καὶ ἐν Ἀθήναις, «Οἱ ἐπαρχιῶται», κωμῳδία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Λασσανείῳ διαγωνισμῷ τοῦ 1901 καὶ παρασταθεῖσα ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρου, «Ρόδα καὶ ἀγκάθια», κωμῳδία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Λασσανείῳ διαγωνισμῷ τοῦ 1905, «Ὁ χρυσωμένος βόρβορος», κωμῳδία, τὸ «Δικαιοστάσιον» καὶ ὁ «Δέκατος τέταρτος», κωμῳδίαι μονόπρακτοι. Ἐγκαταλείψας τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του διωρίσθη εἰσαγγελεὺς καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπέθανεν ἐν Τριπόλει τῷ 1907. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ζωρεγκιμπερρὺ (Jaureguiberry), ***Ἰωάννης-Βερνάρδος.*** Γάλλος ναύαρχος (1815—1887). Περατώσας τὰς σπουδάς του ἐν τῇ ναυτικῇ σχολῇ τῷ 1839, μετέσχε τῶν ναυτικῶν ἀποστολῶν τῆς Παράνα καὶ τῆς Οὐρουγουάης, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐγένετο κυβερνήτης σκάφους τὴν 23 Δεκεμβρίου 1845. Κηρυχθέντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου μετέσχεν αὐτοῦ καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν σύγκρουσιν τοῦ Κινμπούρν, εἶτα ἀπεστάλη εἰς Κοχιγκίναν. ἔνθα μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς διηύθυνε τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, κατέλαβε τὸ Τουράν, ὑπερήσπισε τὸ Σάϊγκον, καὶ κατέλαβε τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πεϊ-Χὸ καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῶν ἀποβιβασθεισῶν ναυτικῶν δυνάμεων εἰς Κίναν, εἰσῆλθε δὲ πρῶτος ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν εἰς Πεκῖνον. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἀνῆλθεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πλοιάρχου. Τῷ 1869 προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιναυάρχου καὶ κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1870) ἐγένετο διοικητὴς τοῦ στόλου τῆς Τουλών, ὑπὸ τὰς διαταγὰς δὲ τοῦ ναυάρχου Φουρισὼν μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τῆς Βορείου θαλάσσης. Ὅτε τὸ ναυτικὸν ἐκλήθη νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄμυναν τοῦ καταληφθέντος ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐδάφους, ἐπεφορτίσθη τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀμύνης τῆς γραμμῆς τοῦ Καρεντάν. Μετὰ μικρὸν ἀπεσπάσθη εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Λουὰρ ὡς ἀρχηγὸς μεραρχίας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Σανζύ. Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς του ὁ ναύαρχος Ζωρεγκιμπερρὺ γενόμενος στρατηγός, ἐπολέμησε κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κουλουμιὲ καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πεζοῦ στρατοῦ κατήγαγε τὴν νίκην. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας (1 καὶ 2 Δεκεμβρίου 1870) διέπρεψεν εἰς τὰς μάχας τοῦ Βιλλεπιὸν καὶ τοῦ Παταί, τὴν δὲ 6 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ δεκάτου ἕκτου στρατιωτικοῦ σώματος, τὴν ὁποίαν ὁ Σανζὺ κατέλιπεν ἀναλαβὼν τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Λουάρ. Διαρκουσῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Μάνς, τὸ σῶμα τοῦ Ζωρεγκιμπερρὺ εὑρίσκετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς μάχης καὶ ἀπετέλεσε τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῆς στρατιᾶς κατὰ τὴν ὑποχώρησιν. Εἶτα ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Σασσιγιὲ καὶ τοῦ Σαὶν-Ζὰν-σὺρ-Ἔβρ, καθ' ἃς ἐπίσης διέπρεψε. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ναυστάθμου τῆς Τουλὼν καὶ βραδύτερον ἀντιπρόεδρος τοῦ συμβουλίου τοῦ στόλου. Τῷ 1879 ἀνέλαβε τοῦ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βάδιγκτων, τῷ δὲ 1882 μετέσχε τῆς κυβερνήσεως Φραισινὲ καὶ παρέμεινεν ὑπουργὸς μέχρι τοῦ 1883. Θ. Β.

Ἰωάννης Ζωρεγκιμπερρύ.

Ζωρὲς (Jaurès), ***Ἰωάννης.*** Γάλλος σοσιαλιστὴς γεννηθεὶς ἐν Castres τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1859 καὶ δολοφονηθεὶς ἐν Παρισίοις τὴν 31ην Ἰουλίου 1914. Μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς πατρίδος του ἦλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν École Normale Supérieure, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησεν ὡς διδάκτωρ τῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας. Τῷ 1881 διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ γυμνασίῳ θηλέων τοῦ Albi καὶ τῷ 1883 ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τουλούζης, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1885. Τὸ ἔτος τοῦτο ἐξέθηκεν ὑποψηφιότητα καὶ ἐπέτυχεν εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς ὡς μετριοπαθὴς ῥιζοσπάστης. Ἔκτοτε ἀφωσιώθη ὁλοψύχως εἰς τὴν πολιτικήν. Ἡ πρώτη του ἐμφάνισις εἰς τὴν βουλὴν ἐγένετο ἐπὶ ζητημάτων τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ προὐξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ζωῆς του ὁ Ζωρὲς δὲν ἦτο ἀκόμη σοσιαλιστής, ἀλλ' ἡ δραστηριότης τὸν προσήγγιζεν ὁλονὲν πρὸς τὸ ἐργατικὸν κίνημα καὶ τὴν ἰδεολογίαν του. Ἀποτυχὼν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1889 ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι τὸν εἵλκυον ἤδη ἰσχυρῶς. Κατὰ τὰς ἀκολούθους βουλευτικὰς περιόδους ἄλλοτε ἐπιτυγχάνει καὶ ἄλλοτε ἀποτυγχάνει, οὐδέποτε ὅμως παύει νὰ προπαγανδίζῃ τὸν σοσιαλισμόν, τοῦ ὁποίου ἤδη εἶχεν ἀποβῆ εἷς ἐκ τῶν ὑπεροχωτέρων ἀπολογητῶν καὶ ἐκλαϊκευτῶν διὰ τῆς ἐξαιρέτου εὐγλωττίας του. Τῷ 1898 διευθύνει τὴν «Petite République», τὴν ὁποίαν κατορθώνει νὰ ἀναγάγῃ εἰς σπουδαίαν πολιτικὴν ἐφημερίδα, καὶ τὴν «Revue Socialiste». Ἤδη ὁ Ζωρὲς ἦτο ἡ ἐξαιρετικωτέρα φυσιογνωμία τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Γαλλίας. Ἐπανεκλεγεὶς τῷ 1902, ἐδείχθη ὑπέροχος εἰς τὴν περίφημον ὑπόθεσιν Ντρέϋφους, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κληρικαλισμοῦ, τῆς κοινοβουλευτικῆς διαφθορᾶς, τοῦ φυλετικοῦ μίσους, τῆς στρατοκρατικῆς ἀποτυφλώσεως καὶ τῆς μεροληψίας τῆς δικαιοσύνης. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ζωρές, τελῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Guesde καὶ τοῦ Vaillan, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὴν ὑπόθεσιν Ντρέϋφους ὡς ἐνδοκεφαλαιοκρατικὴν πάλην, ἀδιάφορον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἐδίστασε. Τὸ θαρραλέον ὅμως παράδειγμα τοῦ Ζολᾶ τὸν ἐνεθουσίασε καὶ τὸν ἔπεισεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποδυθῇ ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐδημοσίευσε τότε βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Les preuves», τὸ ὁποῖον ἔσχε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ ὡμίλησε μὲ ὅλην τὴν θέρμην τῆς ψυχῆς του εἰς ὅλας τὰς μεγάλας λαϊκὰς συγκεντρώσεις, καυτηριάζων τὴν ἐγκληματικὴν στάσιν τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπιτελείου. Ἀργότερον ὁ Ζωρὲς ἀπέβη ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας, ἡ ὁποία ὑπεστήριζε τὴν κυβέρνησιν Combes καὶ ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς.

Μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Ἄμστερνταμ ὁ Ζωρές, ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς τῆς ἑνοποιήσεως τῶν σοσιαλιστικῶν δυνάμεων (τὴν ὁποίαν εἶχε προσωρινῶς ἐπιτύχει τῷ 1899—1901 διὰ τῆς ἑνώσεως τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος) ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Humanité» καὶ ἠγωνίσθη ἀκαμάτως, καταστήσας αὐτὴν ὄργανον τοῦ ἑνοποιηθέντος τέλος σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Ἐπανεκλεγεὶς διαδοχικῶς τῷ 1906 καὶ τῷ 1910, καταλαμβάνει διὰ τῆς ἐργατικότητος καὶ τοῦ ῥητορικοῦ του ταλάντου ἐξέχουσαν θέσιν εἰς ὅλους τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ἀγῶνας τῆς περιόδου ταύτης. Αἱ ἐπερωτήσεις του εἰς τὴν βουλὴν ἐπὶ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν προβλημάτων, ἐπὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τοῦ φόρου τοῦ εἰσοδήματος, ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τῆς ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπείας—ἧς εἶχεν ἀποβῆ ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς—κλπ. ὑπῆρξαν δι' αὐτὸν εὐκαιρίαι ἐξαισίων ἀγορεύσεων. Προβλέπων τὰς φρικτὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα ὁ προετοιμαζόμενος πόλεμος τοῦ 1914, ἐπάλαισεν ἐπὶ ἔτη ἐναντίον του μὲ ζωτικότητα διαρκῶς αὐξανομένην. Πρωτομάρτυς τῆς ἀντιπολεμικῆς ἰδέας καὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος, δολοφονηθεὶς τὴν παραμονὴν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου.

Ὁ Ζωρὲς κατὰ βάθος εἰς τὰς κοινωνικάς του ἀντιλήψεις ἦτο μεταρρυθμιστής, εἶχεν ὅμως καταπληκτικὴν ἱκανότητα προσαρμογῆς εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς τάσεις τῆς στιγμῆς. «Τὸ καθῆκόν μας, ἔλεγεν, εἶναι ὑψηλὸν καὶ σαφές· νὰ διαδίδωμεν πάντοτε τὴν ἰδέαν, νὰ τονώνωμεν καὶ νὰ ὀργανώνωμεν τὰς δραστηριότητας, νὰ ἐλπίζωμεν πάντοτε, νὰ ἀγωνιζώμεθα πάντοτε μέχρι τῆς ὁριστικῆς νίκης τῆς διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, τῆς μητρὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης». Ἡ θεμελιώδης ἰδέα τοῦ Ζωρές, ἡ ἐμπνεύστρια ὅλης του τῆς δράσεως, ἦτο ὁ ἀγὼν διὰ τὴν δημοκρατίαν, διὰ τὴν διατήρησίν της καὶ διὰ τὸν ἐξαγνισμόν της. Ἐζήτει διὰ τὴν δημοκρατίαν μίαν πλατυτέραν κοινωνικὴν βάσιν, ἤθελε νὰ τὴν ὁδηγήσῃ πρὸς τὸν λαόν, διὰ νὰ τὸν ὀργανώσῃ δι' αὐτῆς καὶ νὰ καταστήσῃ τέλος τὸ δημοκρατικὸν κράτος ὄργανον τῆς σοσιαλιαστικῆς οἰκονομίας. Ὁ σοσιαλισμὸς ἦτο διὰ τὸν δημοκρατικὸν Ζωρὲς τὸ μόνον ἀσφαλὲς μέσον στερεώσεως τῆς δημοκρατίας καὶ ὄχι ἡ θεωρητικὴ ἔκφρασις τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου. Τὸ προλεταριᾶτον εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Ζωρὲς ἦτο μία ἱστορικὴ δύναμις διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ δικαίου, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ σοσιαλισμός του δὲν ἐλάμβανέ ποτε δεδηλωμένον ταξικὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν ἀπεσπάσθη ποτὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ φυσικοῦ δικαίου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν βαθύτατα ἐρριζωμέναι εἰς τὴν γαλλικὴν πολιτικὴν σκέψιν. Ὡς κοινωνιολόγος ὁ Ζωρὲς παρεδέχετο τὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας, τὸν μαρξιστικὸν διαλεκτικὸν ὑλισμόν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐπεδίωκε, δι' ἑνὸς ἐκλεκτικισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι χαρακτηρι-

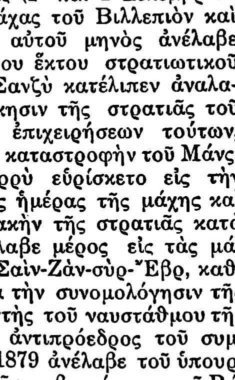

Ἰωάννης Ζωρές.

Digitized by Google

στικός τῆς ὅλης δράσεως καὶ διανοήσεώς του, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας δὲν ἀποκλείει τὴν ἰδεαλιστικὴν ἐξήγησίν της: «Ἂν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποχωρίσωμεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποχωρίσωμεν καὶ τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον· ἡ ἱστορία εἶναι, ταυτοχρόνως, φαινόμενον ἐξελισσόμενον ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς μηχανικοῦ νόμου καὶ ἐπιθυμία πραγματοποιουμένη συμφώνως πρὸς ἰδεώδη τινὰ νόμον».

Ὁ Ζωρὲς πλὴν τῆς πρακτικῆς, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἀξιόλογον συγγραφικὴν δρᾶσιν. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι τὰ ἑξῆς: «De la réalité du monde sensible» (2 ἐκδ. 1891, β' ἐκδ. 1902), «De primis socialismi germanici lineamentis apud Lutherum, Kant, Fichte et Hegel» (λατιν. διατριβή, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γαλλικῆς ὑπὸ A. Weber ἐν «Revue Socialiste» Ἰούν.—Αὔγ. 1892), «Histoire socialiste· la Constituante, la législative, la convention, la guerre franco-allemande», «Discours parlementaires» (τ. Α'), «Études socialistes», «Action socialiste», «L' armée nouvelle», «L' unité socialiste», «L' art et le socialisme» (1900), «L' idéalisme de l' histoire» (1901, ἑλλην. μεταφρ. ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ζ. Ζωρὲς* καὶ *Π. Λαφάργκ*: «Ἱστορικὸς ἰδεαλισμὸς καὶ ἱστορικὸς ὑλισμὸς» 1927), «Bernstein et l'évolution de la méthode socialiste» (1900), «Le socialisme et la patrie» (1905), «Socialisme et internationalisme» (1907), «Sur Tolstoi» (1911), «L'action syndicale et le parti socialiste» (1912) κλπ. Τῷ 1912 ἐγένετο ἐπιλογικὴ ἔκδοσις ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ζωρὲς ὑπὸ P. Desanges καὶ L. Merigo μὲ τὸν τίτλον: «Jean Jaurés, Pages choisies. Philosophie, Art et socialisme. L' éducation du peuple. L'avenir de l'humanité. Études et portraits historiques. Le socialisme. L' internationale. La guerre et la paix».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *V. Basch*, Jean Jaurès. — *Τοῦ αὐτοῦ*, Le procès de l' assassin de Jaurès. — *A. Jouhaux*, Discours aux obsèques de Jaurès.—*Levy-Bruhl*, Quelques pages sur Jean Jaurès (1916).—*R. Legand*, Jean Jaurès, quelques notes. — *Ch. Paix-Séailles*, Jaurès et Caillaux. — *G. Pioch*, Jaurès, proses et poèmes. — *Ch. Rappoport*, Jean Jaurès, l' homme, le penseur, le socialiste (1915). Jean Jaurès. Un anniversaire, πρόλογος Renaudel (1917).—*Romain Rolland*, Jean Jaurès, πρόλογος A. Dunois.— *L. Sovlé*, La vie de Jaurès — *G. Terv*, Jaurès. —*Α. Τρότσκυ*, Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ζωρές Πρόλογος ἐν: *Ζ. Ζωρὲς* καὶ *Π. Λαφάργκ*: «Ἱστορικὸς ἰδεαλισμὸς καὶ ἱστορικὸς ὑλισμὸς» 1927). — *Vandervelde* Jaurès (Paris 1929).

Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

—Ζωρὲς (Jaurès), ***Κωνσταντῖνος-Βενιαμίν.*** Γάλλος ναυτικὸς (1823—1889). Ἀποφοιτήσας ἐκ τῆς ναυτικῆς σχολῆς ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, εἰς τὰς ἐκστρατείας τῆς Κίνας, τῆς Κοχιγκίνας καὶ τοῦ Ἀννάμ, προβιβασθεὶς τῷ 1869 εἰς πλοίαρχον. Ἅμα τῇ γερμανικῇ εἰσβολῇ τοῦ 1870, ἐτοποθετήθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Ζωρεγκιμπερρὺ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀκολούθως ὡς διοικητὴς τοῦ 21ου σώματος στρατοῦ, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς τὸ Μασενουάρ, τὴν Βανδώμην καὶ τὸ Μάν. Κατὰ τὴν εἰρήνην ἐπροβιβάσθη εἰς ὑποναύαρχον καὶ τῷ 1871 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Τὰρν ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, τῷ δὲ 1876 ἐξελέγη ἰσόβιος γερουσιαστής. Τῷ 1878 ἐπροβιβάσθη εἰς ἀντιναύαρχον καὶ τὸ ἴδιον ἔτος διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Μαδρίτῃ καὶ ἔπειτα ἐν Πετρουπόλει. Τῷ 1883 τοῦ ἀνετέθη ἡ διοίκησις τῆς κινητῆς μοίρας τοῦ στόλου καὶ τῷ 1889 τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν. Ν. Ι. Θ.

Ζὼρζ (Georges), ***Ἀλέξανδρος.*** Βέλγος συνθέτης γεννηθεὶς τῷ 1850. Ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς σχολῆς Νιντερμάγιερ τῶν Παρισίων, ἔνθα ἐγένετο εὐφήμως γνωστὸς διὰ τῶν λυρικῶν ἔργων: «Ἡ ἄνοιξις» (1890), «Ποιήματα ἔρωτος» (1892), «Τραγούδια τῆς Μιάρκα» (1905), διὰ τοῦ μελοδράματος: «Καρλόττα Κορνταί» (1901), ἑνὸς «Πάθους» κτλ. Γ. Σ.

—Ζὼρζ (Georges), ***Μαργαρίτα-Ἰωσηφίνα Βάϊμερ,*** ἐπικληθεῖσα *δεσποινὶς*—. Διάσημος Γαλλὶς ἠθοποιὸς γεννηθεῖσα τῷ 1787 ἐν Bayeux καὶ ἀποθανοῦσα τῷ 1867 ἐν Passy. Παιδίσκη ἔτι ἀνῆλθε τὴν σκηνὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας, ὅπου τὴν συνήντησε κατά τινα περιοδείαν της ἡ ἐπίσης διάσημος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠθοποιὸς δεσποινὶς Ρωκούρ, ἥτις τόσον ἐξετίμησε τῆς μικρᾶς ἠθοποιοῦ τὰ προτερήματα, ὥστε τὴν παρέλαβε μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν παρουσίασεν εἰς τὴν «Γαλλικὴν Κωμῳδίαν», ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ὁποίας καὶ ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον τῷ 1803, ὑποδυθεῖσα τὴν Κλυταιμνήστραν ἐν τῇ «Ἰφιγενείᾳ ἐν Αὐλίδι». Ἀκολούθως ἔπαιξε τὴν «Ἀθαλίαν», τὴν «Μερόπην» καὶ τὴν «Σεμίραμιν», κατακτήσασα ἀμέσως τὰς συμπαθείας τοῦ κοινοῦ, τόσον διὰ τὴν ὡραιότητα αὐτῆς, ὅσον καὶ διὰ τὴν φυσικότητα τῆς ὑποκρίσεώς της. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς «Γαλλικῆς Κωμῳδίας» καὶ ἡ ἰσαξία της, κατὰ τὴν τέχνην, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν ὡραιότητα, δεσποινὶς Duchesnois, ἔχουσα καὶ αὐτὴ τοὺς θαυμαστάς της. Οὕτως οἱ θαμῶνες τῆς «Γαλλικῆς «Κωμῳδίας» διῃρέθησαν εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Ἡ δεσποινὶς ὅμως Duchesnois, ἔχουσα ἰσχυροτέρους ὑποστηρικτάς, ἐπεκράτησε τῆς δεσποινίδος Ζὼρζ, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη νὰ περιέλθῃ τὴν Εὐρώπην. Ἐπεσκέφθη ἀλληλοδιαδόχως τὴν Βιέννην, τὴν Μόσχαν, τὴν Πετρούπολιν, τὴν Δρέσδην καὶ τὴν Ἐρφούρτην, ἔνθα παίξασα ἐνώπιον τῶν αὐτοκρατόρων Ναπολέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας ἔλαβε παρ' αὐτῶν πολυτιμότατα δῶρα. Ἐπανελθοῦσα ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1813, ἔπαιξε καὶ πάλιν ἐν τῇ «Γαλλικῇ Κωμῳδίᾳ» μέχρι τοῦ 1818, ὅτε καὶ ἀπεχώρησεν ἐκ νέου μεταβᾶσα εἰς Λονδῖνον καὶ ἐκεῖθεν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας, μεθ' ὅ, μετὰ τετραετῆ ἀπουσίαν, ἐπιστρέψασα εἰς Παρισίους καὶ προσληφθεῖσα ἐν τῷ «Ὠδείῳ», ἔπαιξεν ὑπερόχως τοὺς μεγάλους κλασσικοὺς ρόλους τῆς τραγῳδίας (1822). Ἀναχωρήσασα καὶ πάλιν διὰ μεγάλην ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας περιοδείαν, ἐπέστρεψε μετὰ τριετῆ ἀπουσίαν εἰς Παρισίους (1829), ἔνθα καὶ διέμεινε διαρκῶς πλέον παίζουσα ἐν τῷ Ὠδείῳ καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Πύλης τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου μέχρι τοῦ 1849, ὅτε καὶ ἀπεσύρθη τῆς σκηνῆς, τυχοῦσα ἐξαιρετικῶν τιμῶν κατὰ τὴν ἀποχαιρετιστήριον αὐτῆς παράστασιν. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ζωρζὲλ (Georgel), ***Ἰωάννης-Φραγκῖσκος.*** Ἀββᾶς ἰησουΐτης γεννηθεὶς ἐν Λωραίνῃ τῷ 1731 καὶ ἀποθανὼν ἐν Νανσὺ τῷ 1813. Ἀκολουθήσας τὸν πρίγκιπα Ροὰν εἰς Βιέννην, ὅπου εἶχε τοποθετηθῆ οὗτος ὡς πρεσβευτής, ἐγένετο ἐφημέριος αὐτοῦ, ὅτε ὁ πρίγκιψ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδιναλίου. Ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ κατὰ τὴν περίφημον δίκην τοῦ περιδεραίου, εἰς ἣν ἀνεμίχθη σκανδαλωδῶς τὸ ὄνομα τῆς βασιλίσσης Μαρίας-Ἀντωανέττας. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μετηνάστευσεν εἰς Ἑλβετίαν καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος εἰς ὃ ἀνῆκεν εἰς Πετρούπολιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Παύλῳ Α' (1799). Ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους ἐπὶ ὑπατείας καὶ διωρίσθη πρωτοσύγγελος τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Νανσύ, πλησίον τοῦ ὁποίου παρέμεινε καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα βίον του. Ἀφῆκεν ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι τοῦ 1810, δημοσιευθέντα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς ἓξ τόμους τῷ 1818. Θ. Β

Ζώρζης (Zorzi ἢ Giorzio). Ἐπιφανὴς ἐνετικὸς οἶκος, τοῦ ὁποίου μέλη διῴκησαν ἐνετικὰς κτήσεις ἐν Ἑλλάδι. Πρῶτος τούτων ἀναφέρεται ὁ κατ' ἐξοχὴν *Ζώρζης*, ὅστις τῷ 1335 ἐνυμφεύθη τὴν τελευταίαν ἀπόγονον τῶν μαρκησίων Παλαβιτσίνη, καὶ ἔλαβεν ὡς τιμάριον τὸ περιβόητον κάστρον τῆς Βοδονίτζης (Μενδενίτζα) εἰς τὴν ἑτέραν ἔξοδον τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ Ζώρζης κατώρθωσε νὰ ἀντιπαλαίσῃ ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἐναντίον τῶν Καταλάνων καὶ διετήρησεν ἐν τέλει τὸ κάστρον ἄθικτον. Υἱὸς αὐτοῦ ὁ *Γρατιανὸς* ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ψιλῷ τῷ ὀνόματι δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Οὐαλτέρου Βρυεννίου καὶ κατέλαβε τὴν Λευκάδα. Ἀλλ' ἀπολέσας αὐτὴν δὲν κατώρθωσε ν' ἀποκατασταθῇ ἐκ νέου παρὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἑνετίας. Ἐπίσης ἐπὶ ματαίῳ διεξεδίκησε τὰ πατρικὰ δικαιώματα καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Βερνάρδος*. Εἰς τὴν Βοδονίτζαν παρέμενεν ὁ πρωτότοκος κλάδος τῶν Ζώρζη, ἐπὶ δὲ τῆς μεγάλης τουρκικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 1410 ἡρωϊκῶς ἀντέσχεν εἰς μακρὰν πολιορκίαν ὁ *Ἰάκωβος Ζώρζης*. Ἀλλ' ἐν τέλει ἐδολοφονήθη ὑπὸ προδότου, ἐντὸς τῶν τειχῶν. Τὴν ἄμυναν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μῆνας ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Νικόλαος*, ὁ μετέπειτα τιτλοφορηθεὶς αὐθέντης Πτελεοῦ, καὶ ὁ ἀδελφός του, αὐθέντης τῆς Καρύστου, ὁμοίως *Νικόλαος* ὀνομαζόμενος. Ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν, ἐπειδὴ δὲν ἐνεφανίζετο ἡ ὑπεσχημένη ἐνετικὴ βοήθεια, προσήχθησαν δὲ εἰς Ἀδριανούπολιν ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, καὶ ἐκεῖ, μετὰ ἓν ἔτος, ἀπηλευθερώθησαν τῇ αἰτήσει τῆς Ἑνετίας κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ 1411. Ἕτερος γόνος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ὁ *Ἀντώνιος Ζώρζης*, ἀντέστη γενναίως εἰς Ναύπακτον, τὴν ὁποίαν διῴκει ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἑνετῶν καὶ μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν τῷ 1477 κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ν' ἀνακτήσῃ τ' ἀπολεσθέντα κατὰ τὴν πολιορκίαν τμήματα τῆς πόλεως. Οἱ Ζώρζη τῆς Ἑνετίας (Giorzi di San-Giustino) κατάγονται ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Γ. Δ. Κ.

— Ζώρζης. Κρὴς ἁγιογράφος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Τὸ μόνον γνωστὸν ἔργον τοῦ ζωγράφου τούτου εἶναι αἱ τοιχογραφίαι (1547) τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐν Ἁγίῳ ὄρει μονῆς Διονυσίου, καθὼς ἀναφέρει σημείωμα τοῦ 1634 ἐν τῷ τυπικῷ τῆς μονῆς. Τὸ ὄνομα Ζώρζης δεικνύει ἐνετικὴν προέλευσιν καὶ φαίνεται πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ ἁγιογράφος οὗτος κατήγετο ἐξ οἰκογενείας ἐνετικῆς, κατελθούσης ἀπὸ μακροῦ εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖ ἐξελληνισθείσης. Οὔτε τὴν κρητικὴν πόλιν, ἐξ ἧς κατήγετο, οὔτε τίποτε ἄλλο ἐκ τῆς ζωῆς αὐτοῦ γνωρίζομεν, ὅπως ἐπίσης οὐδὲν ἄλλο ἔργον αὐτοῦ εἶναι γνωστόν. Ἀλλὰ αἱ εἰς ἀρίστην κατάστασιν διασῳζόμεναι τοιχογραφίαι τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Διονυσίου δίδουσιν ἀρκετὴν ἰδέαν τῆς τέχνης αὐτοῦ. Τεχνικῶς αὗται ἐξεταζόμεναι ἀνήκουσιν εἰς τὴν συνήθως καλουμένην «κρητικὴν» τεχνοτροπίαν, τῆς ὁποίας τὴν οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν φαίνεται κατέχων ὁ Ζώρζης πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἄλλους συγχρόνους πρὸς αὐτὸν ἁγιογράφους ἐργασθέντας ἐν Ἁγίῳ ὄρει. Ὅ,τι κυρίως χαρακτηρίζει τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Ζώρζη εἶναι αἱ ἀπότομοι φωτοσκιάσεις, ἡ ἔλλειψις δηλαδὴ μεταβατικῶν τόνων. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι, ὅτι αἱ μορφαὶ προβάλλονται ἔντονοι καὶ ζῶσαι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ, ἑνὸς τῶν σκοτεινοτέρων τοῦ Ἁγίου ὄρους, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, κεχωσμένου ἐντὸς τῶν πέριξ οἰκημάτων τῆς μονῆς. Εἰκονογραφικῶς ὁ Ζώρζης δεικνύει φανερὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐν Ἁγίῳ ὄρει μονῆς τῆς Λαύρας, τὰς ὁποίας ὁ συμπατριώτης του Θεοφάνης πρὸ δωδεκαετίας εἶχε ζωγραφήσει (1535).

Ἔμμεσον ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τοῦ Ζώρζη εὑρίσκομεν ἐν Μετεώροις, πρῶτον μὲν εἰς τὰς ἐν ἔτει 1560 ἐκτελεσθείσας τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ τῆς μικρᾶς μονῆς Ρουσάνη. κατόπιν δὲ εἰς τὸν νάρθηκα τῆς μονῆς Βαρλαάμ, ὃν ἐζωγράφησεν ἐν ἔτει 1565 ὁ Φράγκος Κατελλάνη, ἁγιογράφος, ἐκτελέσας πέντε ἔτη πρότερον (1560) τὰς τοιχογραφίας τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κειμένου παραπλεύρως τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐν Ἁγίῳ ὄρει μονῆς τῆς Λαύρας καὶ κατὰ συνέπειαν γνωρίζων τὸ ἐν τῇ μονῇ Διονυσίου ἔργον τοῦ Ζώρζη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Millet-Pargoire-Petit*, Inscriptions chretiennes de l'Athos I σ. 158 ἀρ. 458. — *Millet*, Recherches sur l'iconographie de l'Évangile (Paris 1916) σ. 660. — *Gerola*, Monumenti veneti nell isola di Creta II σ. 313. Τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Διονυσίου ἐξέδωκεν ὁ *G. Millet*, Monuments de l' Athos, I Les Peintures Πιν. 194—206.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

— Ζώρζης, *νεομάρτυς.* Ἐν Μυτιλήνῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἐκ Χριστιανῶν γονέων γεννηθείς, «νέος ὢν τῇ ἡλικίᾳ ἠγοράσθη σκλαβόπουλον ἀπό τινα ἀγαρηνόν, ὅστις ἐτούρκισεν αὐτὸ» καὶ μετωνόμασε Σαλῆν. Ζήσας ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη ὡς Μωαμεθανός, ὡμολόγησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 2 Ἰανουαρίου. Ε. Γ. Π.

Ζωρζῆς. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Κύπρου. Ἐγκατασταθεὶς πρὸ τοῦ 1821 ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ ὡς ἔμπορος, συνεδέθη στενῶς μετὰ τῶν ἐκεῖ Κρητῶν Π. Ζερβουδάκη, Γεωργίου Μουριώτη, Κωνσταντίνου Μαριδάκη κλπ. καὶ ἐμυήθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου αὐτῆς Ἀντωνίου Μελιδόνη, ὥστε ἅμα ὡς ἐξερράγη ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις (1821) κατέφυγε μετ' ἐκείνων καὶ πολλῶν συμπατριωτῶν του εἰς Σάμον καὶ ἀφοῦ συμμετέσχεν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐπελθόντος κατὰ τῆς νήσου τουρκικοῦ στόλου καὶ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Καρὰ-Ἀλῆ-πασᾶν (Ἰούλιος 1821), ἀπῆλθε μετὰ τοῦ ἐκ Κυπρίων σώματός του εἰς Κρήτην καὶ συμμετέσχεν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως, θαυμασθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ν. ΚΛΣ

Ζώριανη, ἢ ***Ζώργιαννη*** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χίγκας τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Κάτ. (1928) 92.

Ζωριάνον, ἢ ***Ζοριάνον*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 528. Κεῖται ἐν λεκανοπεδίῳ παρὰ τὸ ὄρος Βλαχοβούνι, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Παράγει σιτηρά, ἔχει δὲ καὶ μικρὰν κτηνοτροφίαν (3000 αἰγοπρόβατα). Μετὰ τοῦ Λιδωρικίου συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὥρ. 6). Δ. Ε. Μ.

Ζωριάνος, ἢ ***Ζωριανός, Μιχαήλ.*** Βαθμοῦχος τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ Ἀγγέλου Κομνηνοῦ (1296—1318) ἦτο «ἐπὶ τραπέζης καὶ πρωτοκράτωρ τῆς δυσμικῆς φάλαγγος». Ἀναφέρεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2661 ἑλληνικῷ παρισινῷ κώδικι τοῦ 1365 (φύλλ. 208—209), περιέχοντι «Πρόρρησιν τοῦ ἁγιωτάτου Ἀνδριτζοπούλου πρὸς τὸν Ζωριανὸν κὺρ Μιχαήλ», πραγματευομένην περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ περὶ τοῦ ἀντιχρίστου. Ἐπίσης ὁ Ζωριανὸς μετὰ τοῦ Ἀνδριτζοπούλου μνημονεύονται εἰς ἐνεπιγράφους λίθους τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀρχαγγέλων ἐν Μοχίστῃ τῆς Αἰτωλίας. Κτῆμα τῆς οἰκογενείας τοῦ Μιχαὴλ Ζωριανοῦ ὑπῆρξε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ πλησίον τῆς ἀρχαίας χώρας τῶν Αἰτωλῶν, Ὀφιονέων χωρίον τοῦ *Ζωριάνου*, ἐπὶ τοῦ τονισμοῦ τοῦ ὁποίου στηριζόμενοί τινες θεωροῦσιν ὡς ὀρθότερον τὸν τύπον *Ζωριάνος*. —Ω.

Ζώριστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης, ἤδη καλούμενον *Πεντόλακκος* (βλ. λ.).

Ζωρόανδα (τὰ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Ταύρου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου. Ὑπὸ τοῦ Ρὶχ τοποθετεῖται παρὰ τὸ φρούριον *Μίκς*, ὁ δὲ Ντ' Ἀνβὶλλ ἀναγνωρίζει γλωσσικὴν σχέσιν τοῦ ὀνόματος αὐτῆς πρὸς τὸ ὄνομα *Χὰ-Ζούρ*, ἑνὸς τῶν δυτικῶν παραποτάμων τοῦ Τίγρητος. —Π.

Ζωροάστρης (περσ. *Ζαρατούστρα*, ὅπερ παρεφθάρη βραδύτερον εἰς *Ζαρντούστ*). Ὁ προφήτης τῶν ἰρανικῶν φύλων καὶ ἱδρυτὴς νέας θρησκείας, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *παρσισμός*. Τὴν σημασίαν τοῦ ὀνό-

Digitized by Google

Μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ζωροάστρου.

ματος τούτου δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξακριβώσουν μέχρι τοῦδε· διὰ τοῦτο καὶ ἐγένετο ὑπό τινων ἀποδεκτὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως τοῦ ὀνόματος ἢ περὶ συνθέτου προελθόντος ἐκ τῆς μείξεως ἑλληνικῆς καὶ περσικῆς λέξεως. Ἀμφότεραι ὅμως αἱ ἀπόπειραι αὗται ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐρευνητῶν.

Πηγαί, ἐξ ὧν μανθάνομεν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζωροάστρου, εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον ἡ «Ἀβέστα»· ἔπειτα ἡ μεταγενεστέρα περσικὴ γραμματεία, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πελεβί, στηριζομένη ἐν πολλοῖς ἐπὶ ἀπολεσθέντων βιβλίων τῆς Ἀβέστα· τέλος εἰδήσεις ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τὰ συγγράμματα Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ Ἀράβων συγγραφέων. Παρ' ὅλα ταῦτα οὐδενὸς ἐκ τῶν μεγάλων προφητῶν τῆς Ἀνατολῆς ὁ βίος περιβάλλεται τόσον πολὺ ὑπὸ τοῦ μύθου καὶ οὐδενὸς αἱ πράξεις ἔχουν ἐπισκοτισθῆ εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν ὑπὸ τοῦ θρύλου, ὅσον ὁ βίος καὶ αἱ πράξεις τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ζωροαστρικῆς θρησκείας. Τὸν Ζωροάστρην ὀνομάζει ἡ Ἀβέστα υἱὸν τοῦ *Πουρουσάσπα* καὶ ἀπαριθμεῖ τοὺς προγόνους αὐτοῦ, καθὼς καὶ τοὺς ἐκγόνους. Τὴν πατρικὴν αὐτοῦ οἰκίαν τοποθετεῖ παρὰ τὸν ποταμὸν Δαραδσά, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὅτι διαρρέει τὸ τμῆμα τῆς χώρας τὸ καλούμενον Ἀϊργιάνα Βαιδσά. Δυστυχῶς ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ τμήματος τούτου ὑφίστανται τοιαῦται ἀμφιγνωμίαι, ὥστε οὐδεμίαν βεβαιότητα εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν περὶ αὐτῆς. Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τῆς Ἀβέστα εἶναι διάφορος τῆς ἀρχαίας περσικῆς, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν χρόνων τῶν Ἀχαιμενιδῶν, καὶ ἐπειδὴ ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις ἰσχυρίζεται ὅτι πατρὶς αὐτοῦ εἶναι ἡ μηδικὴ πόλις Ραγά, προήχθησάν τινες, ὡς ὁ Spiegel, ὁ Darmesteter καὶ ὁ Lehmann, εἰς τὴν βεβαίωσιν ὅτι ὁ Ζωροάστρης κατάγεται ἐκ τοῦ βορειοδυτικοῦ τμήματος τῆς χώρας, δηλαδὴ ἐκ τῆς Μηδίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλής. Διὰ τοῦτο οἱ Wills, Hang, Justi, Westergaard κ. ἄ., στηριζόμενοι εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ Ἀβέστα μόνον χῶραι καὶ τοποθεσίαι τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ περσικοῦ κράτους μνημονεύονται, πλήν, ἐννοεῖται, τῆς Ραγά, δέχονται, ὅτι ὁ Ζωροάστρης καὶ ἡ διδασκαλία του κατάγονται ἐκ τοῦ Ὀστιράν, ὅπερ εἶναι ὅμορον πρὸς τὴν Βακτρικήν. Ἐν τούτοις εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κίνησις, οἵα ὁ ζωροαστρισμός, ἐγεννήθη ἐν χώρᾳ, ἥτις κατὰ τὸν πολιτισμὸν ὑπελείπετο μεγάλως τῆς δυτικῆς Περσίας. Βέβαιον φαίνεται ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅτι ὁ Ζωροάστρης δὲν ἦτο Πέρσης, δὲν κατήγετο δηλαδὴ ἐκ τῆς κυρίως Περσίας. Γεννηθεὶς πιθανῶς ἐν Μηδίᾳ ἔδρασεν ἐν πρώτοις εἰς τὸ Ὀστιράν, ὁπόθεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, τῆς ὁποίας ἐγένετο εἰσηγητής, ἐξηπλώθη εἰς τὴν Περσίαν διὰ τῆς Μηδίας. Ὅσα περὶ τοῦ βίου τοῦ προφήτου διηγοῦνται αἱ μετὰ τὴν Ἀβέσταν πηγαὶ εἶναι καὶ ταῦτα πενιχρὰ καὶ ἀποτελοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μύθους. Καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔδρασεν ὁ Ζωροάστρης, οὐδὲν βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς κατέχομεν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι διαβεβαιοῦν, ὅτι ἤκμασε πεντακισχίλια ἔτη πρὸ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἢ ἑξακισχίλια ἔτη πρὸ τοῦ Ξέρξου ἢ πολλὰς χιλιετηρίδας πρὸ τοῦ Μωϋσέως. Τοὐναντίον αἱ περσικαὶ πηγαὶ τοποθετοῦν αὐτὸν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Κατά τινα ἐξ αὐτῶν ἔζησε τριακόσια ἔτη πρὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου· πρὸς τὴν εἴδησιν ταύτην συμφωνεῖ ὁπωσδήποτε ἡ ἄλλη ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ζωροάστρου ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλέως Ὑστάσπους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου διέρρευσαν διακόσια ἑβδομήκοντα δύο ἔτη. Βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Ζωροάστρης ἔζησε καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τούτου. Ὅθεν ἡ ἐξακρίβωσις τῶν χρόνων τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶναι συγχρόνως καθορισμὸς τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἤκμασεν ὁ Πέρσης προφήτης καὶ μεταρρυθμιστής. Δυστυχῶς ὅμως εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσωμεν περὶ τίνος Ὑστάσπους πρόκειται. Μερικοὶ ταυτίζουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν πατέρα Δαρείου τοῦ Α΄. Ἀλλ' ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως τούτου ἐκαλεῖτο Ἀρσάμας, ἐνῷ ἡ Ἀβέστα ὡς πατέρα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ζωροάστρου ἐπιστραφέντος Ὑστάσπους γνωρίζει τὸν Ἀουρβατάψα. Ὅθεν ἡ γνώμη τῶν ἐρευνητῶν ἐκείνων στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγχύσεως ὀνομάτων καὶ προσώπων καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι πιθανή. Δικαίως ἄρα ὁ παλαιὸς Ἀγαθίας ἐδείκνυτο ἤδη ἐπιφυλακτικός, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ταύτισιν ταύτην τοῦ Ὑστάσπους τῆς Ἀβέστα πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Δαρείου. Ἀσφαλὲς δεδομένον πρὸς καθορισμὸν τῶν χρόνων τοῦ Ζωροάστρου ἀποτελεῖ ἐπιγραφὴ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων Σαργῶνος, καταγομένη ἐκ τοῦ ἔτους 713 π. Χ. Ἐν αὐτῇ μνημονεύεται ἡ λέξις *Μαζδάκα* ὡς ὄνομα μηδικόν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπομιμνῄσκει τὸν *Ἀχουρὰ Μααζδὰ (Ὠριμάσδην)* ἢ *Μαζδά*, τὸν θεόν, ὡς ἐμφανίζεται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ζωροάστρου, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα. Κατὰ ταῦτα ἐν ἔτει 713 π. Χ. ἡ ζωροαστρικὴ πίστις εἰς τὸν Μαζδὰ τοῦτον ἦτο διαδεδομένη ἐν Μηδίᾳ· ὅθεν ὁ Ζωροάστρης ἀνάγκη νὰ ἔζησε πολὺ πρὸ τοῦ Η΄ π. Χ. αἰῶνος. Ἀλλ' οὕτω τόσον αὐτὸς ὅσον καὶ ὁ Ὑστάσπης ἐκεῖνος ἐξαφανίζονται πάλιν εἰς τὰ σκότη ἀγνώστων αἰώνων. Πάντως ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη παρέχει εἰς ἡμᾶς τὰ πρὸς τὰ κάτω ὅρια τῶν χρόνων τοῦ Ζωροάστρου· ἄλλαις λέξεσι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἤκμασε μετὰ τὸν ἔνατον ἢ ὄγδοον π. Χ. αἰῶνα. Τὰ πρὸς τὰ ἄνω ὅρια δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἑξῆς σκέψεως: Κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ζωροάστρου δέον ἀνὰ χίλια ἔτη νὰ ἐμφανίζεται νέος προφήτης. Ὅθεν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σασανιδῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχουν παρέλθει χίλια ἔτη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ζωροάστρου, ἐπειδὴ ἄλλως θὰ ἐγεννᾶτο τὸ πρόβλημα τοὐλάχιστον τοῦ νέου προφήτου. Εἶναι κατὰ ταῦτα πιθανὸν ὅτι οἱ χρόνοι τῆς ἀκμῆς τοῦ Ζωροάστρου δύνανται νὰ ζητηθῶσι μεταξὺ τοῦ 1000 καὶ 800 π. Χ.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Ζωροάστρου καλύπτεται, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τοῦ θρύλου. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τοὺς Γκατάς, τὸ ἀρχαιότατον τμῆμα τῆς Ἀβέστα, οἵτινες ἀποτελοῦν ἄμεσον ἀπήχησιν τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, αἱ ἄλλαι πηγαὶ φέρουσι χαρακτῆρα συναξαρίων, ὅσῳ δὲ νεώτεραι εἶναι τόσῳ καὶ τὸ μυθικὸν στοιχεῖον πολλαπλασιάζεται, ἵνα τέλος ἐπικρατήσῃ ἐντελῶς. Ἤδη ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἀβέστᾳ ἐμφανίζεται ὁ προφήτης περιβεβλημένος ὑπερφυσικὸν φῶς καὶ κάτοχος ὑπερανθρώπων δυνάμεων. Τὴν γέννησιν αὐτοῦ χαιρετᾷ ὁλόκληρος ἡ κτίσις· ἀγωνίζεται κατὰ τῶν δαιμόνων καὶ ἐκδιώκει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς διὰ τῆς μαγικῆς δυνάμεως τῶν ἄρθρων τῆς νέας πίστεως· ὁ Ἀρειμάν, ὁ θεὸς τοῦ σκότους, ἐπιχειρεῖ νὰ φονεύσῃ τὸ βρέφος, ἀλλὰ τοῦτο σῴζεται διὰ θαύματος· ἀνδρωθεὶς ἀνθίσταται νικηφόρως εἰς τὸν πειρασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον πειρᾶται νὰ ἐμβάλῃ αὐτὸν ὁ ἄρχων ἐκεῖνος τοῦ πονηροῦ· τὰ πονηρὰ πνεύματα κλέπτουν τὸ παιδίον καὶ περιβάλλουν αὐτὸ διὰ φλογῶν, ὅπως κατακαύσουν αὐτό, ματαίως ὅμως, διότι τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ κοιμᾶται ἡσύχως. Ὑπὸ τῶν μυθικῶν τούτων στοιχείων παραχθέντες τινὲς ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ Ζωροάστρης οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀκριβῶς ὅπως ἠμφεσβητήθη ἡ ἱστορικὴ ὕπαρξις τοῦ Βούδα καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐν τούτοις περὶ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅσα δὲ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ γνωρίζομεν συμπληροῦνται ἀμοιβαίως ὑπὸ τῆς Ἀβέστα, ἰδίως τῶν Γκατάς, καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Κατήγετο ἐκ παλαιοῦ γένους, τοῦ γένους Σπιτάμα, ἐξ οὗ φέρει διαρκῶς ἐν τῇ Ἀβέστᾳ τὸ διπλοῦν ὄνομα *Ζαρατούστρα Σπιτάμα*. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του διήγαγε βίον μονήρη, ἕως ὅτου ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν παρὰ τὸν ποταμὸν ὁ ἀρχάγγελος Βοχουμανό, ὅστις ὑπέδειξεν εἰς αὐτὸν ὅτι προωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς προφήτης νέας ἀποκαλύψεως. Ἡ θεία αὕτη ἐμφάνισις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς νέας θρησκείας καὶ συγχρόνως τὴν ἀρχὴν νέας κοσμικῆς περιόδου. Τὴν ἐμφάνισιν ταύτην ἠκολούθησαν ἓξ ἀκόμη ἐμφανίσεις, κατὰ τὰς ὁποίας παρεσκεύασεν αὐτὸν ὁ Ὡριμάσδης εἰς τὸ ἔργον, δι' ὅπερ τὸν ἐξέλεξεν. Ἔκτοτε ἄρχεται κηρύττων τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν ἐν μέσῳ μυρίων δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἄρχων τοῦ σκότους παρενέβαλλεν εἰς τὸν δρόμον του. Τὰ πρῶτα δέκα ἔτη τῆς δημοσίας δράσεως τοῦ Ζωροάστρου διέρρευσαν ἄνευ ἀξίων λόγου ἀποτελεσμάτων· πλὴν τοῦ ἐξαδέλφου του *Μαιδγιοϊμάοuα* οὐδεὶς ἄλλος εἶχεν ἀποδεχθῆ δημοσίᾳ τὴν νέαν θρησκείαν. Τέλος ἡ θεία πρόνοια ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Ὑστάσπους, ὅπου, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ συζητήσεις πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς παλαιᾶς θρησκείας, κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὸν βασιλέα καὶ νὰ κινήσῃ αὐτὸν ὑπὲρ τῆς νέας πίστεως. Τοῦτο κατέστη δυνατὸν πρὸ πάντων διὰ τῶν δύο ὑπουργῶν τοῦ Ὑστάσπους, τῶν ἀδελφῶν Φρασαόστρα καὶ Δσαμάσπα, ὡς καὶ διὰ τῆς βασιλίσσης Χουταόσα, οὓς πάντας προσηλύτισε πρότερον εἰς τὴν διδασκαλίαν του ὁ Ζωροάστρης. Βραδύτερον ἐνυμφεύθη ὁ προφήτης τὴν θυγατέρα τοῦ πρώτου καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν δεύτερον ὡς γυναῖκα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κόρην. Εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην τοῦ Ὑστάσπους μεταφέρουσιν ἡμᾶς οἱ Γκατάς, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγωνιζομένου καὶ ἐπιτυγχάνοντος βαθμηδὸν Ζωροάστρου. Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἀπίστων καὶ ἐχθρῶν διδάσκει καὶ ἐποικοδομεῖ τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐκκλησίαν περὶ τὸν βασιλέα διὰ συνεχῶν κηρυγμάτων, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα διέσωσαν εἰς ἡμᾶς οἱ Γκατάς. Ἐξ ὅσων κατέχομεν καταφαίνεται, ὅτι τὰ κηρύγματα ταῦτα ἦσαν πραγματικοὶ λόγοι προφήτου, συμβουλαὶ καὶ νουθεσίαι, ἀπειλαὶ κατὰ τῶν κακοδόξων καὶ τῶν αἱρετικῶν, δημηγορίαι κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, προρρήσεις τοῦ μέλλοντος θριάμβου, παραμυθίαι διὰ τῆς ὑποδείξεως τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐπιγείων ἀμοιβῶν, τὰς ὁποίας ὁ Ὡριμάσδης ἐπιφυλάσσει εἰς τοὺς πιστούς του ὀπαδούς. Αἱ εἰδήσεις αὗται, τὰς ὁποίας συνάγομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γκατάς, δὲν παρέχουσι βεβαίως εἰς ἡμᾶς πλήρη καὶ συγκεκριμένην εἰκόνα τοῦ Ζωροάστρου. Ἐνιαχοῦ ὑπάρχουν ὑπαινιγμοὶ πληροφοροῦντες προσωπικὰς περιπετείας αὐτοῦ ἢ γνωρίζοντες εἰς ἡμᾶς ἐχθρούς, ἐναντίον τῶν ὁποίων στρέφεται· οὐδὲν ὅμως ἀκριβὲς καὶ βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν περὶ τοῦ βίου τοῦ κηρύττοντος προφήτου. Οὔτε κἂν περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἢ περὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ὑστάσπους πληροφοροῦσιν ἡμᾶς τὸ ἐλάχιστον οἱ Γκατὰς οὗτοι. Παρὰ ταῦτα ἡ ὅλη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ἐντύπωσις καὶ πολλαὶ λεπτομέρειαι, τὰς ὁποίας περιέχουν, πείθουσιν ὅτι ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν γνήσια μνημεῖα τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζωροάστρου, ἀντικατοπτρίζοντα, ἔστω καὶ ἀτελῶς, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Οὕτω λ. χ. μανθάνομεν ἐξ αὐτῶν ὅτι παρὰ τὴν σταθερὰν αὐτοῦ πεποίθησιν ἐπὶ τὴν νίκην, εἶχε καὶ στιγμὰς ἀπογνώσεως, κατὰ τὰς ὁποίας κατέτρωγε τὴν ψυχήν του ἡ ἀμφιβολία. Τοιαῦται λεπτομέρειαι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐπινοηθῶσιν, ἀφοῦ ἄλλως τε εὑρίσκονται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ὅλην ροπὴν τῆς περὶ τὸν προφήτην γραμματείας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποτελοῦν πολυτιμότατον ἐχέγγυον περὶ τῆς γνησιότητος τῶν Γκατάς, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ ἀρχαιότατον τμῆμα τῆς κανονικῆς γραμματείας τοῦ παρσισμοῦ. Ὁ περὶ τὸν Ζωροάστρην θρῦλος τερματίζεται ὑπὸ τῆς Ἀβέστα διὰ τῆς ἐξιστορήσεως τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὑστάσπους καὶ τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν ὁ βασιλεὺς οὗτος κατὰ τοῦ ἀπίστου συναδέλφου αὐτοῦ Ἀρδσατάψα. Κατὰ μεταγενεστέραν δὲ εἴδησιν ὁ Ζωροάστρης ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 77 ἐτῶν, φονευθεὶς πρὸ τοῦ βωμοῦ κατά τινα ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀρδσατάψα ἐναντίον τῆς πρωτευούσης τοῦ Ὑστάσπους Βάλκης. Ἡ μικρὰ ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν ὁ προφήτης ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ὑστάσπους, ἐμεγεθύνθη βαθμηδὸν τὸ μὲν διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τὸ δὲ διὰ τῶν μέτρων τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους ἀνέλαβεν ὑπὲρ αὐτῆς. Βραδύτερον εὑρίσκομεν αὐτὴν διαδεδομένην καθ' ἅπασαν τὴν Περσίαν, ἴχνη δὲ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἀναγνωρίζομεν τόσον εἰς τὴν βαβυλωνιακὴν θρησκείαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Κατὰ τὸν δεύτερον δὲ ἰδίᾳ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐξαπλοῦται ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μιθραϊσμοῦ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, καθισταμένη ὁ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Jackson*, Zoroaster, the prophet of ancient Iran (1899).—*Lehmann*, Zarathustra (1899—1902).—*Sanjana*, Zarathustra and Zarathustrianism in the Avesta (1906).—*West*, Marvels of Zoroastriniam (1897, μετάφρασις ἐκ τοῦ Dinnart, βιβλίου τῆς ἐν τῇ διαλέκτῳ Πελεβὶ μεταγενεστέρας γραμματείας).—*Rosenberg*, Le livre de Zoroastre, publié et traduit, 1904.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

Ζωροβάβελ (Zorobabel)· βλ. λ. *Ζοροβάβελ*.

***ζῶσα δύναμις** [Μηχαν.].* Καλεῖται ἐν τῇ μηχανικῇ *ζῶσα δύναμις* μάζης m (force vive, lebendige Kraft) ἡ ἔκφρασις $\frac{1}{2}$ m.v², ἔνθα v ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς κινεῖται ἡ μᾶζα m. Πολλάκις ἀντὶ τοῦ ὅρου τούτου χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἀνωτέρω ἐννοίας ὁ ὅρος *ῥύμη*. Ἡ μεταβολὴ δὲ τῆς ζώσης δυνάμεως μεταξὺ δύο θέσεων κινουμένης μάζης παρέχει τὸ παραχθὲν ἔργον κατὰ τὴν μετατόπισιν τῆς μάζης (βλ. λ. *ἔργον*).

Κ. Π.

— **Ζῶσα *Ἐκκλησία***. Καλεῖται οὕτως ἡ κατόπιν τῆς ὑπὸ ἐλευθεριαζόντων κληρικῶν συνταχθείσης ἐκκλήσεως τῆς 18 Μαΐου 1922 δημιουργηθεῖσα ἐν Ρωσίᾳ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις. Οἱ εἰς τὴν κίνησιν ταύτην προσχωρήσαντες, φιλελεύθεροι ἔγγαμοι κληρικοὶ τὸ πλεῖστον, ἐκήρυξαν ἐπίσκοπον αὐτῶν τὸν ἐν ἀργίᾳ διατελοῦντα Ἀντωνῖνον, μετὰ δὲ τὴν ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ τῆς νέας Ἐκκλησίας συνεκροτήθη, δέκα περίπου μῆνας βραδύτερον, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1923, τοπικὴ σύνοδος, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ διάσπασις τῆς νεαρᾶς Ἐκκλησίας εἰς ἀρχέγονον ἀποστολικὴν καὶ εἰς ἀνακαινιστικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξωτερικὰ αἴτια, ἅπερ προεκάλεσαν τὴν κίνησιν ταύτην, εἶναι ἡ ἀδιάλλακτος στάσις τοῦ πατριάρχου Τύχωνος καὶ τοῦ πλείστου

Digitized by Google

μέρους τῶν Ρώσων ἱεραρχῶν ἔναντι τῶν Σοβιέτ, δημευσάντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν καθόλου περιουσίαν ὑπὲρ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας. Τὰ βαθύτερα ὅμως αἴτια, τὰ ὁποῖα ἐγέννησαν τὴν κίνησιν ταύτην, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ στάσις τοῦ Τύχωνος ἐχρησίμευσε μόνον ὡς ἀφορμή, εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπίδρασις τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δύναμις τῶν νεωτέρων περὶ θρησκείας ἰδεῶν καὶ τῆς διαμαρτυρομένης καθόλου θεολογίας· ἔτι δὲ καὶ ὁ πόθος, ὅπως διασωθῇ ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι οἱ φιλελεύθεροι ἀρχηγοὶ τῆς κινήσεως δὲν ταυτίζουσι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, προσαρμοζομένη πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν σοβιετικῶν δημοκρατιῶν. Ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχουσι, πιστοποιεῖ τὸ πρόγγραμμα αὐτῶν, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα σημεῖα.

Συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο παύει ἀναγνωριζόμενος ὁ πατριαρχικὸς θεσμός, ὁ χωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους χαιρετίζεται ὡς τι σωτήριον δι' αὐτήν, χαρακτηριζομένου ὡς ἐγκληματικοῦ τοῦ τέως ὑφισταμένου συνδέσμου· ὡς οὐσιώδης καὶ κύριος χαρακτὴρ τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖται ἡ διεύρυνσις τῆς διδασκαλίας αὐτῆς καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς λατρείας κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἐμφανιζομένας ἀνάγκας καὶ ἐν προσαρμογῇ πρὸς τὰς μεταβαλλομένας συνθήκας τῆς ζωῆς· ἀναγνωρίζεται ὅτι εἷς τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ κοινωνικὴ αὐτῆς δρᾶσις, αἰτεῖται ἡ κατάργησις τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀγαμίας τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐμπεριέχει παμπόλλας δυσχερείας ἕνεκεν τῶν κανονικῶν, πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα παρακωλύουσι τὴν πραγμάτωσιν αὐτοῦ, ἐφόσον παραμένουσιν ἄλυτα. Διότι οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας ταύτης κινήσεως ἐν τῇ ρωσικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐμφανισθῶσιν οὔτε ὡς ἐπανάστασις οὔτε καὶ νὰ ἀποκόψωσι τὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ παρελθόν· τοὐναντίον ἐνδιαφέρονται νὰ ἐμφανίσωσι τὴν κίνησιν αὐτῶν ὡς ἐν πλήρει συμφωνίᾳ διατελοῦσαν πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς φυσικὴν ἐξέλιξιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπηγάζουσαν. Εἶναι λίαν χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπιχειροῦσι νὰ λύσωσι τὰ προβλήματα ἐκεῖνα καὶ νὰ παρουσιάσωσι τὸ Νέον ὡς περιεχόμενον ἤδη ἐν τῷ Παλαιῷ. Οἱ κανόνες εἶναί τι μεταβλητόν, διότι τὸ ἀμετάβλητον αὐτῶν θὰ συνεπήγετο στασιμότητα τοῦ θρησκευτικοῦ βίου ὀλεθρίαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ὁ ὄλεθρος οὗτος, εἶναι ἀνάγκη νὰ συγχρονίζωνται οἱ κανόνες πρὸς τοὺς ἑκάστοτε ὅρους τῆς ζωῆς. Τὸ μεταβλητὸν αὐτῶν δέχεται κατ' ἀρχὴν καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἐφόσον διδάσκει, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι δύνανται νὰ ἀκυρῶσι κανόνας προηγουμένων τοιούτων. Καὶ ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτου ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διδάσκει, ὅτι ὁλόκληρος ὁ διὰ τῶν αἰώνων βίος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι διαρκὴς σειρὰ ἀνατροπῶν, βρίθων ἐπαναστάσεων καὶ ἀγώνων μεταξὺ ἀντιθέτων ρευμάτων. Αἱ ἀνατροπαὶ αὗται προήρχοντο ὁτὲ μὲν ἐκ τῶν κάτω, ὅτε αἱ Ἐκκλησίαι ἦσαν ἐλεύθεραι καὶ κεχωρισμέναι τοῦ κράτους, ὁτὲ δὲ ἐκ τῶν ἄνω, ὅτε ἡ Ἐκκλησία ὑπεδουλώθη ὑπὸ τὸ κράτος. Αὐταὶ αὗται αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἦσαν ἐπαναστάσεις, ὄργανα τοῦ κράτους πρὸς μεταβολὰς καὶ ἀνατροπὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλ' ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας διδάσκει καὶ ἄλλο τι· ὅτι δηλαδὴ τὸ κύριον γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀείποτε ἡ διαρκὴς δημιουργία. Ἡ ἱστορία τῶν δογμάτων, ἡ ἱστορία τῆς λατρείας καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος δεικνύουσιν, ὅτι διαρκῶς ἐγεννᾶτο νέον τι ἐκ τοῦ παλαιοῦ καὶ ὅτι ἐτελοῦντο ἑκάστοτε συνδυασμοὶ πρὸς ἄλλα στοιχεῖα καὶ προσαρμογαί, δι' ὧν ἐμφανίζεται ἡ Ἐκκλησία ἐν διηνεκεῖ ἐξελίξει.

Ἡ μεταρρύθμισις λοιπὸν καὶ ἡ μεταβολὴ εἶναι ἴδιον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀνέκαθεν, ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ παροῦσα κίνησις δὲν εἶναί τι πρωτάκουστον, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε δὲν κλονίζει τὰς βάσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος. Μία δὲ τῶν βάσεων τούτων, ἐκφράζουσα ὅσον οὐδεμία ἄλλη τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἀναγράφουσιν εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτῶν οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας καταστάσεως. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐδημιούργησε νέαν κοινωνίαν διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγάπης, τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, συμβαλὼν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα καὶ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ τὴν χειραφέτησιν τῆς γυναικός. Διότι δὲν ἦτο μόνον θρησκευτικὸν κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ δύναμις κοινωνική, κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἦτο αὐτὸ τοῦτο θρησκευτικός τις κομμουνισμός, εἰ καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ ζῶσα λοιπὸν Ἐκκλησία, ἀπαιτοῦσα τὴν κοινωνικὴν δρᾶσιν τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲν πράττει ἄλλο ἢ νὰ ζητῇ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὰς ἀρχικὰς βάσεις τῆς Ἐκκλησίας. Παραπλήσιόν τι ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀγαμίας τοῦ ἀνωτέρου κλήρου. Ἡ Ἁγία Γραφὴ οὐδὲν περὶ τοιαύτης ἀγαμίας διδάσκει· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀποστόλων ἦσαν ἔγγαμοι. Ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας γνωρίζομεν, ὅτι ἔγγαμοι ἐπίσκοποι ὑπάρχουσι μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσι κανόνες συνηγοροῦντες ὑπὲρ τοῦ γάμου τῶν ἐπισκόπων, ἡ δὲ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος, ἥτις ἀποτελεῖ κώλυμα τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐγγάμων ἀρχιερέων, κηρύσσεται οὐχὶ Οἰκουμενική, ἀλλὰ τοπικὴ σύνοδος. Τὴν ἀγαμίαν εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οἱ αἱρετικοί, ταυτίζοντες τὸ κακὸν πρὸς τὴν σάρκα. Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας ὑπὲρ τῶν ἀγάμων ἐπισκόπων, τῆς περιουσίας τῶν ὁποίων ἦτο κληρονόμος, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἄγαμοι ἦσαν μᾶλλον ὑποχείριοι, συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ κατ' ὀλίγον ὁ θεσμὸς τῶν ἀγάμων ἐπισκόπων. Ἀλλ' ὁ θεσμὸς οὗτος ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας, οὐδεμίαν κεκτημένος δογματικὴν σημασίαν. Καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὴ ἡ ζωὴ ἀπαιτεῖ τὸν γάμον, μὴ ἐξαιροῦσα αὐτοῦ τοὺς ἀρχιερεῖς. Δι' ὅλων τούτων τῶν μέσων ἐλπίζει ἡ ζῶσα Ἐκκλησία, ὅτι θὰ μεταβάλῃ τὴν ὀρθοδοξίαν εἰς ζωήν, καὶ τοῦτο θέλει νὰ σημάνῃ καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ, ἐὰν παραμείνῃ προσκεκολλημένη εἰς τὴν ψυχρὰν λογικὴν τοῦ δόγματος· ταύτην εἶναι ἀνάγκη νὰ ζωογονήσῃ διὰ τῆς θρησκευτικῆς πείρας, διὰ τῆς ὁποίας πλουτίζει τὰ ἄτομα ἡ ζωή. Τοιουτοτρόπως ἡ κίνησις, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ζῶσα Ἐκκλησία, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ στοιχεῖα παλαιὰ καὶ νέα, ἰδέας ὀρθοδόξους καὶ προτεσταντικάς, ροπὰς συντηρητικὰς καὶ προοδευτικάς. Συναισθάνεται, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπορρίψῃ τὸ παρελθὸν καὶ συγχρόνως διαγινώσκει τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς, ὅπως σώσῃ ἐν τῷ κατακλυσμῷ τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ τῶν δογματικῶν αὐτῆς ἀπόψεων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅπερ πρὸς ὑποστήριξιν ἑαυτῆς προσάγει, δέον νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ προσπάθεια ἐνέχει τι τὸ συγκινητικὸν καὶ ὅτι μαρτυρεῖ οὐ μόνον γνῶσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ καὶ βαθὺ θρησκευτικὸν συναίσθημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκκλησία, ἐπίσημον δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔτος τρίτον, 1925.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΗΣ

Ζωσιμάδαι. Ἓξ ἀδελφοί, ἐθνικοὶ εὐεργέται, ὀνομαζόμενοι *Ἰωάννης, Ἀναστάσιος, Θεοδόσιος, Νικόλαος, Ζώης* καὶ *Μιχαήλ*, γεννηθέντες ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἀκολουθοῦντες καὶ αὐτοὶ τὸ τότε ἐπικρατοῦν ἐν Ἰωαννίνοις ρεῦμα τῆς ἀποδημίας ἀπῆλθον ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ πρὸς ἐμπορίαν. Καὶ ὁ μὲν Θεοδόσιος, Νικόλαος καὶ Μιχαὴλ ἐγκατεστάθησαν εἰς Λιβόρνον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν Νίζναν τῆς Ρωσίας, συνεργαζόμενοι μεταξύ των διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς προϊόντων μεταξὺ Ρωσίας καὶ Εὐρώπης. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰωάννου ἐν Νίζνῃ, μετέβη ἐκεῖσε ἐκ Λιβόρνου καὶ ὁ Νικόλαος. Μετά τινα ἔτη μετετόπισαν τὸ κέντρον τῶν ἐμπορικῶν των ἐργασιῶν ἐκ Νίζνης εἰς Μόσχαν, ἐγκατασταθέντες ἁπλούστατα εἰς μίαν τῶν πτερύγων τοῦ μετοχίου τῶν Ἰβήρων, ὅπου βραδύτερον ἐδέχετο ὁ Ζώης Ζωσιμᾶς ὁμογενεῖς καὶ ἀλλογενεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Μαρία, ἥτις καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτὸν ἐνώπιον τῶν συγκεντρωθέντων Ἑλλήνων «καύχημα τοῦ γένους τῶν Γραικῶν». Οὕτω ἐμπορευόμενοι οἱ Ζωσιμάδαι δὲν ἐβράδυναν νὰ σχηματίσουν κολοσσιαίαν περιουσίαν. Ἔζων δὲ βίον ἁπλούστατον· καὶ ὄχι μόνον οὐδὲν ἐπὶ ματαίῳ ἐδαπάνων, ἀλλὰ καὶ ἄγαμοι ἀπεφάσισαν πάντες νὰ μείνουν, ἵνα κληροδοτήσουν τὰ διὰ κόπων καὶ μόχθων κτηθέντα πλούτη των πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ ἰδίως πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους. Εἶναι ἀνυπολόγιστα τὰ ποσά, τὰ ὁποῖα διέθεσαν οἱ Ζωσιμάδαι διὰ τὴν ἔκδοσιν συγγραμμάτων καὶ μεταφράσεων, διὰ βοηθήματα εἰς πτωχοὺς ἀνθρώπους, ἐνδεεῖς μαθητὰς καὶ ὀρφανὰ κοράσια. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ μεγίστη ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἤσκησαν εἰς τὴν πρὸς ἐθνικὰς εὐεργεσίας διάθεσιν. Οἱ Ζωσιμάδαι ἀπέβησαν τὸ κλασσικὸν παράδειγμα πρὸς μίμησιν τῶν κατόπιν ἐθνικῶν εὐεργετῶν.

Ἐκ τῶν ἀδελφῶν πρῶτος ὁ Θεοδόσιος ἦλθεν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολῶν μετὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐν Βενετίᾳ κληροδοτημάτων των, συνεπείᾳ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑνετικῆς ἐπικρατείας. Ἀποθανὼν τῷ 1793 ἀφῆκε τὴν εἰς αὐτὸν ἀναλογοῦσαν περιουσίαν του εἰς τοὺς ἐπιλοίπους ἀδελφούς, παραγγείλας αὐτοὺς νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμά του. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀναστάσιος ἀναλαμβάνει τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως πάντων σχεδὸν τῶν ἔργων τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως «ὅπως ἂν διανέμοιντο τοῖς φιλομαθέσι νέοις». Τῷ 1796 καταβάλλει ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν ἀδελφῶν τὴν δαπάνην πολυτελοῦς ἐκδόσεως τῶν Κυριακοδρομίων τοῦ Νικηφ. Θεοτόκη, τὰ ὁποῖα κατὰ μυριάδας πολλὰς διένειμον δωρεὰν εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῆς χορηγίας αὐτῶν ἐγκαινιάζεται τῷ 1805 ἡ ἔκδοσις τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ, ἤτοι συλλογῆς τῶν δοκίμων ποιητῶν καὶ πεζογράφων. «Οἱ φιλέλληνες Ζωσιμάδαι—γράφει ὁ Κοραῆς— διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν ἄσμενοι μὲν ρίπτουσι μαργαρίτας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐπισταμένους νὰ κοσμῶσι διὰ τούτων ἑαυτοὺς ἢ ἄλλους». Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τούτων, δωρεὰν ὑπὸ τῶν Ζωσιμαδῶν ἀποστελλομένων πολλαχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐσχηματίσθησαν βιβλιοθῆκαι, προαγαγοῦσαι τὰ μέγιστα τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου. Μεγάλα ποσὰ διέθεσαν ἐπίσης καὶ εἰς ρωσικὰ ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα, εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας, ἐμπορικὴν καὶ ἰατροχειρουργικὴν αὐτῆς Ἀκαδημίαν καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἑταιρείαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.

Δαψιλεῖς εἰς ἡγεμονικὰς δωρεὰς ὑπῆρξαν οἱ Ζωσιμάδαι καὶ εἰς τὴν γενέτειραν αὐτῶν πόλιν, τὰ Ἰωάννινα. Διέθεσαν σημαντικὰ ποσὰ ὑπὲρ πτωχοκομείων, νοσοκομείων παντοίας περιθάλψεως, ὑπὲρ πτωχῶν κορασίων, διὰ τὴν στήριξιν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν ἐκπεσουσῶν. Καὶ ὡς κορωνίδα πάντων τούτων ἵδρυσαν καὶ ἡγεμονικῶς ἐπροικοδότησαν τὴν φερώνυμον σχολὴν (βλ. Ζωσιμαία Σχολή), ἡ ὁποία ὑπῆρξεν εἷς τῶν τηλαυγεστέρων πνευματικῶν φάρων τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους. Ὁ ἐπιζήσας τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του *Νικ. Ζωσιμᾶς*, διὰ διαθήκης του τῆς 18ης Μαρτίου 1841, διέθεσε, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀγαθοεργιῶν τούτων, 400 χιλ. *ἀσσινιάτων*, ὡς πάγιον κεφάλαιον, ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ τῆς Μόσχας. Εἰς ἕκαστον τῆς διαθήκης του ἄρθρον ἐπαναλαμβάνει: «Ὀψέποτε ἤθελε συστηθῇ γαζοφυλάκιον εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, βάσιμον καὶ τακτικόν, τότε παρακαλῶ τοὺς κατὰ καιροὺς κυρίους ἐπιτρόπους μου, ὅπως μετακομίσουν αὐτὰ εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, καταθέτοντες αὐτὰ αἰωνίως καὶ ἀναφαιρέτως». Τὸ αὐτὸ ἔτος, ψηφισθέντος τοῦ νόμου περὶ συστάσεως Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ζῶν εἰσέτι ὁ Νικ. Ζωσιμᾶς συνέβαλεν εἴπερ τις καὶ καὶ ἄλλος εἰς τὴν εὐόδωσιν αὐτῆς, ἀγοράσας 250 μετοχάς, γενόμενος οὕτως ὁ πρῶτος τῆς νεοσυστάτου τραπέζης μέτοχος. Εἰς ἔνδειξιν δὲ εὐγνωμοσύνης ἡ πρώτη τῶν μετόχων συνέλευσις ἐξέλεξεν αὐτὸν μετὰ τοῦ φιλέλληνος Εὐνάρδου ἐπίτιμον διευθυντήν. Ἐνεργείαις τοῦ Γεωργ. Σταύρου ἀπεσύρθη βραδύτερον ἐκ Ρωσίας καὶ τὸ ἐπίλοιπον ποσόν, ἀγορασθέντων ἐξ αὐτοῦ καὶ ἑτέρων 250 μετοχῶν. Ἐκ τῶν καθυστερουμένων τόκων ἠγοράσθησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης καὶ 111 εἰσέτι μετοχαί, ἀνελθοῦσαι ἐν ὅλῳ εἰς 611.

Πρὸς τούτοις ὁ Νικ. Ζωσιμᾶς εἶχε σχηματίσει καὶ πλουσιωτάτην συλλογὴν νομισμάτων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν, τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς τὸ Ἔθνος. Μέρος τῆς πολυτίμου ἐκείνης συλλογῆς μετ' ἄλλων κειμηλίων εἶχεν ἐναποτεθῆ ἀπὸ τοῦ 1859 εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ κεντρικοῦ ταμείου, ἀνακαλυφθὲν ἐκεῖ λησμονημένον πρό τινων μηνῶν (1929).

Αἱ μεγάλαι πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπηρεσίαι εἶχον καταστήσει ἀνὰ τὸ δουλεῦον Γένος πολυύμνητον τὴν Ζωσιμαίαν ἀδελφότητα. Ἡ Ἰόνιος Πολιτεία, ἡ μόνη τότε ἐλευθέρα γωνία, εἶχεν ἀναδείξει τὸν Μιχαὴλ Ζωσιμᾶν γενικὸν αὐτῆς πρόξενον ἐν Λιβόρνῳ, συγκλητικοὺς δὲ τοὺς ἐν Ρωσίᾳ Ἀναστάσιον, Νικόλαον καὶ Ζώην. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας εἶχεν ἀπονείμει εἰς αὐτοὺς τὸν τίτλον τοῦ ἱππότου διαφόρων ταγμάτων τῆς μοναρχίας. Χαρακτηριστικὸν τῆς πανελληνίου ἐκτιμήσεως πρὸς τοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ τὸ ἐκδοθὲν ψήφισμα ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις λογάδων Ἑλλήνων, προεξάρχοντος τοῦ Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, κατὰ τὴν τέλεσιν πανδήμου ὑπὲρ τῶν Ζωσιμαδῶν μνημοσύνου, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ Νικ. Ζωσιμᾶ ἐν Νίζνῃ τῷ 1842. Ἐξαίροντες τὰς μεγάλας αὐτῶν πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπηρεσίας συνίστων τὴν μνημόνευσιν αὐτῶν εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας κατὰ τὰς θείας μυσταγωγίας εἰς ἐπήκοον πάντων.

Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

Ζωσιμαία Σχολή. Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος αἱ λειτουργοῦσαι ἐν Ἰωαννίνοις σχολαὶ εἶχον περιέλθει εἰς παρακμήν, ἐλλείψει ἐπαρκῶν πόρων, ἡ δὲ μεγάλη τοῦ 1820 πυρκαϊά, συγκαταστρέψασα καὶ ταύτας μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς πόλεως, ἐπέφερεν ἐν Ἰωαννίνοις τὴν ὀλεσχερῆ τῶν γραμμάτων ἔκλειψιν. Ἀρξαμένης καὶ πάλιν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπανόδου τῶν κατοίκων, ἡ Ζωσιμαία ἀδελφότης, ἐπιθυμοῦσα ὅπως καταστῇ καὶ πάλιν ἡ πόλις ἑστία τῶν γραμμάτων, προέβη τῷ 1828 εἰς τὴν σύστασιν τῆς φερωνύμου σχολῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλειτούργησεν αὕτη εἰς πενιχρόν τινα ὀθωμανικὸν οἶκον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γεωρ. Αἰσώπου, ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ψαλίδα, ἀπὸ δὲ τοῦ 1833 μετεφέρθη εἰς τὸ εὐπρεπὲς καὶ εὐρύχωρον οἴκημα τοῦ Δημ. Ἀθανασίου, ἀγορασθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν Ζωσιμαδῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ὁ ἐκ Ζαγορίου Ἀναστάσιος Σακελλά-

Digitized by Google

ριος ὁ πάνυ, ἐπὶ τῆς μακρᾶς τοῦ ὁποίου σχολαρχίας μεγάλως εἶχε προοδεύσει ἡ σχολή. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1852 ἡ Ζωσιμαία σχολὴ προήχθη εἰς γυμνάσιον, ἔχον προσηρτημένον καὶ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ὑπῆρξε μία τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν σπουδαιοτέρων σχολῶν τοῦ Γένους. Διεκρίθησαν ἐν αὐτῇ ὡς γυμνασιάρχαι ὁ Σπυρίδων Μανάρης, Στέφανος Ράδος, Μιλτιάδης Πανταζῆς καὶ ἄλλοι. Ὁ Νικ. Ζωσιμᾶς εἶχεν ὁρίσει ἐν τῇ διαθήκῃ εἰδικὸν ποσόν, ἵνα, «μετὰ τὴν σύστασιν εὐνομίας καὶ εὐταξίας ἐν Ἰωαννίνοις ἐγερθῇ δημοσία γενικὴ σχολὴ τῆς ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμαδῶν, ἀνάλογος τοῦ προορισμοῦ της». Ἐβράδυνεν ὅμως ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας νὰ πραγματοποιηθῇ ἕνεκα διαφόρων ἀντιξόων περιστάσεων ἡ ἐπιθυμία αὕτη τοῦ διαθέτου. Μόλις τῷ 1904 ἀπεπερατοῦτο τὸ ὑπάρχον νῦν περικαλλὲς τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς μέγαρον ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς παλαιᾶς καὶ ἤνοιγε τὰς πύλας του εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Ἠπείρου. Β. Ι. Δ.

Ζωσιμᾶς *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύεται ὁ ὅσιος *Ζωσιμᾶς* ἑορταζόμενος τὴν 24 Ἰανουαρίου καὶ ὁ ὁμώνυμος ὁ κηδεύσας τὴν ὁσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4ην Ἀπριλίου, ἐν δὲ τῷ ρωμαϊκῷ μαρτυρολογίῳ ἀναγράφεται τρίτος *Ζωσιμᾶς*, ὅστις μετὰ τοῦ Εὐτροπίου καὶ τοῦ Βονόσου εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Porto παρὰ τὴν Ρώμην, κατά τινας μὲν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (193—211), κατ' ἄλλους δὲ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ (270—275) καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 7 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Ζωσιμᾶς.** Ἡγούμενος μονῆς τινος παρὰ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Οἱ ὑπὸ τοῦ Migne ἐκδοθέντες «τοῦ μακαρίου ἀββᾶ Ζωσιμᾶ διαλογισμοὶ εἰς κεφάλαια ΙΔ'» (τόμος 78, 1779—1802) εἶναι διαλογισμοὶ τοῦ Ζωσιμᾶ ὑπὸ ἀγνώστου τινὸς συλλεγέντες. [Περὶ τοῦ Ζωσιμᾶ πρβλ. τὴν ἐργασίαν τοῦ *Vailhé* ἐν τῇ «Echo d' Orient» τοῦ 1901 σ. 359 ἑ.] Κ. Ι. Δ.

— **Ζωσιμᾶς *Ἐσφιγμενίτης*.** Μοναχός, γεννηθεὶς ἐν Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ τοῦ Βόλου τῷ 1835, καὶ μαθὼν ὀλίγα γράμματα, ἦλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος εἰς ἡλικίαν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν καὶ ἐγένετο μαθητὴς τῆς Ἀθωνιάδος (κεντρικῆς) σχολῆς ἐπὶ τρία ἔτη, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ γράφει ἐν τῇ «Ἀκολουθίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀποστόλου τοῦ νέου» (σ. 20, Ἀθῆναι 1901). Ἐξέδωκεν ἡμερολόγιον «Φήμη» (1886, 1887 καὶ 1888), εἰς αὐτὸ δέ, καθὼς καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Προμηθεύς», συνέλεξεν ἐκδοὺς ὅσας τοπογραφικὰς καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ Θεσσαλίας εὕρισκεν εἰς ἔντυπα παλαιὰ καὶ εἰς χειρόγραφα. Ἐξέδωκεν ἐπίσης τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν» τοῦ Σωκράτους σχολαστικοῦ εἰς σχῆμα μικρόν, καὶ ἄλλα κοινωφελῆ βιβλία. Ἀπεβίωσεν ἐν Βόλῳ, σχεδὸν ἑβδομηκοντούτης. Μ. Ι. Γ.

ζώσιμο (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωννύειν, ἡ περιβολὴ τοῦ ζωστῆρος: «τὸ ζώσιμο τοῦ σπαθιοῦ». || μεταφ. περικύκλωσις: «τὸ ζώσιμο τῶν ληστῶν».

ζώσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων τὰς δυνάμεις τοῦ ζῆν, ὁ δυνάμενος νὰ ζήσῃ.

Ζώσιμος *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117) μαρτυρήσας, διότι ὡμολόγησε πίστιν εἰς τὸν Χριστὸν στρατιώτης ὤν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 19 Ἰουνίου μετὰ μαρτυρολογίου. —2) Ὁ ἐν Κιλικίᾳ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τῷ 303 μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη του ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Ἰανουαρίου μετὰ βραχείας βιογραφίας. —3) Ὁ ἐν Κλαυδιουπόλει τῆς Πισιδίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀλφειοῦ μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 28 Σεπτεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —4) Ὁ ἐπίσκοπος τῶν ἐν Σικελίᾳ Συρακουσῶν. Ἀνατραφεὶς ἐν μονῇ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς προσμονάριος τῆς θήκης τῆς ἁγίας Λουκίας, κατόπιν δὲ ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ τελευταῖον ἐπίσκοπος Συρακουσῶν, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάπα Θεοδώρου τοῦ Α' (642—649). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 21 Ἰανουαρίου μετὰ βιογραφίας.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ ἐκτὸς τούτων ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ οἱ ἑξῆς: —5) Ὁ μετὰ Ρούφου ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας περὶ τὸ 109 μαρτυρήσας, ὃν μνημονεύει καὶ ὁ Σμύρνης Πολύκαρπος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ, ἑορταζόμενος δὲ τὴν 28 Δεκεμβρίου.—6) Ὁ μετὰ Δαρείου, Παύλου καὶ Σεκούνδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 19 Δεκεμβρίου. —7) Ὁ μετὰ Δρούσου καὶ Θεοδώρου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας κατὰ τοὺς πρώτους διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 14 Δεκεμβρίου. —8) Ὁ ἐπὶ Γαλλιηνοῦ (260—268) ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς μετὰ Ἡρακλείου καὶ ἄλλων Χριστιανῶν τῷ 263 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 11 Μαρτίου.— 9) Ὁ πάπας Ρώμης ἑορταζόμενος τὴν 26 Δεκεμβρίου (βλ. λ.). Ε. Γ. Π.

— **Ζώσιμος,** πάπας ***Ρώμης*.** Ἕλλην τὴν καταγωγήν, διεδέχθη τῇ 18 Μαρτίου 417 τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Α' (401—417) καὶ περὶ τοὺς 21 μῆνας κυβερνήσας τὴν ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἀπέθανε τὴν 26 Δεκεμβρίου 418. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ αἱρετικοὶ Κελέστιος καὶ Πελάγιος, ἀφοῦ κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀφρικῇ Ἐκκλησίας, διεβεβαίουν τὸν πάπαν, ὅτι τὰ φρονήματα αὐτῶν δὲν ἦσαν αἱρετικά. Ὁ Ζώσιμος πεισθείς, ὄχι μόνον ἐκήρυξεν αὐτοὺς ὀρθοδόξους, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιστολῆς του ἐπετίμησε τοὺς ἐν Ἀφρικῇ ἐπισκόπους ὡς σπεύσαντας διὰ τοπικῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων νὰ κατηγορήσωσι τοὺς εἰρημένους ἐπὶ φρονήμασιν αἱρετικοῖς ὅλως ἀδίκως. Οἱ ἐν Ἀφρικῇ ἐπίσκοποι ἐκπλαγέντες ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ζωσίμου συγκαλοῦσιν ἐν Καρχηδόνι συνόδους, αἵτινες ἐπεκύρωσαν τὰς ἀποφάσεις τῶν προηγουμένων. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲ Ὀνώριος τῇ 1 Μαΐου 418 ἐξέδωκε βασιλικὸν διάταγμα ἐξορίζον ἐκ τῆς Ρώμης τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Πελαγίου. Οὕτω καὶ ὁ Ζώσιμος, πεισθεὶς περὶ τῶν αἱρετικῶν φρονημάτων τῶν εἰρημένων Κελεστίου καὶ Πελαγίου, ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν (epistola tractoria), δι' ἧς ἀπῄτει παρὰ πάντων τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων ἀπόλυτον καταδίκην τοῦ Πελαγίου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Καὶ πάντες μὲν οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Ζωσίμου, 18 δὲ μόνον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἐκλάνων ἀρνηθέντες νὰ ὑπακούσωσιν εἰς αὐτὴν ἐξωρίσθησαν καὶ καταφυγόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Νεστορίου (429). Ἀλλὰ κατόπιν καὶ οἱ ἀνατολικοὶ ἐν τῇ Γ' Οἰκουμενικῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ (431) κατεδίκασαν τὸν Πελάγιον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ε. Βαφείδου*, Ἐκκλησ. Ἱστορία (Κωνσταντινούπολις 1884) Α' 259 κ. ἑξ.—*Kraus - Gedet - Uerscherf fel*, Histoire de l'Église (Paris 1902) Α' 301 κ. ἑξ.—*Mourret*, Histoire générale de l' Église (Paris 1925 Β' 390 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

— **Ζώσιμος.** —1) Ὁ Πανοπολίτης. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἀλχημικῶν συγγραφέων, ἀναφερόμενος ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Συγκέλλου καὶ Φωτίου καὶ ζήσας πιθανῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος. Πάντες οἱ ἀλχημισταὶ ὁμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ μετὰ βαθέος σεβασμοῦ. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ Ζώσιμος συνέθεσεν 28 βιβλία περὶ τῆς ἀλχημείας ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Χειρόκμητα» καὶ βιογραφίαν τοῦ Πλάτωνος. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων τὰ περισσότερα ἀπωλέσθησαν, σῴζονται δὲ μόνον περιλήψεις καὶ τίτλοι, οἱ ἑξῆς: «Γνήσια ὑπομνήματα», «Περὶ τοῦ τριβίκου καὶ τοῦ σωλῆνος», «Περὶ ἐξατμίσεως ὕδατος θείου», «Περὶ ἀρετῆς», «Περὶ συνθέσεως ὑδάτων», «Γνησία γραφὴ περὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τέχνης τῆς τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ποιήσεως», «Περὶ ἀρετῆς καὶ ἑρμηνείας», «Μυστικὴ βίβλος», «Βίβλος ἀληθής», «Περὶ ὀργάνων καὶ καμίνων», «Ἰμούθ», «Περὶ τῆς ἀσβέστου», «Βιβλίον τῶν κλειδῶν», «Περὶ ζύθων ποιήσεως» κλπ. Τινὲς ἐκ τῶν σῳζομένων περιλήψεων ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ M. Berthelot ἐν τῇ «Collection des anciens alchimistes grecs» (Paris 1888—1893). [Πρβλ. καὶ *Μ. Βερτελώ*, Ἡ τῆς ἀλχημείας γένεσις, μετάφ. *Μ. Στεφανίδου* (Ἀθῆναι 1906)]. —2) Ὁ σφραγιδογλύφος. Ἤκμασε κατὰ τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους. Εἰς λατινικὴν ἐπιγραφὴν ὀνομάζεται Μᾶρκος Κανουλήϊος Ζώσιμος καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ὑπερβαλὼν πάντας εἰς τὴν λιθογλυφικὴν τέχνην. Τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ φέρουσιν ἔκτυποί τινες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι ἐκ τοῦ εἴδους τῶν λεγομένων «καμέων». —3) Σοφιστὴς καὶ γραμματικός, Γαζαῖος ἢ Ἀσκαλωνίτης, ἀκμάσας κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐπὶ Ἀναστασίου (491—518). Ἔγραψε «λέξεις ρητορικάς», προσέτι δὲ ὑπομνήματα εἰς τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Λυσίαν· τούτου δὲ εἶναι ὁ σῳζόμενος βίος τοῦ Δημοσθένους, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ τοῦ Ἰσοκράτους (ἀμφότεροι ἐν *Westermann*, Biogr. Gr.) —4) Βυζαντινὸς συγγραφεὺς τοῦ Ε' πιθανῶς αἰῶνος. Ἔγραψεν εἰς ἓξ βιβλία ἔργον σῳζόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία νέα», οὗτινος ἀπανθίσματα προσέτι ἔχομεν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ὅπως καὶ τὰ περισσότερα τῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων τῶν χρόνων ἐκείνων, οὕτω καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ζωσίμου διαλαμβάνει πρῶτον τὰ τῆς παλαιοτέρας ἱστορίας τῶν αὐτοκρατόρων μέχρι τοῦ ἔτους 270, εἰς ὃ ἔληγε τὸ ἔργον τοῦ Δεξίππου (κεφ. 1—36 α' βιβλ.), ἔπειτα δὲ πλατύτερον καὶ διεξοδικώτερον τὰ μετὰ ταῦτα, καταλήγουσα εἰς τὰ προηγηθέντα γεγονότα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καταλήψεως τῆς Ρώμης (410). Ὁ συγγραφεὺς ἦτο συντηρητικὸς Ρωμαῖος, φρονῶν ὅτι ἡ μὴ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦσαν αἰτία τῆς καταπτώσεως τῆς κοσμοκρατορίας τῶν Ρωμαίων· ἐπίστευεν εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀστέρων ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὰς τερατείας τῶν μάντεων. Λόγῳ τῆς ἀπωλείας τῶν ἔργων τοῦ Εὐναπίου καὶ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου, ὁ Ζώσιμος μετὰ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου ἀπομένουσιν αἱ κυριώταται πηγαὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐκδόσεις τοῦ Ζωσίμου ἐγένοντο ὑπὸ Imm. Bekker ἐν τῇ Βυζαντίδι τῆς Βόννης (1837) καὶ ὑπὸ Mendelssohn (Lips. 1887) μετὰ προλεγομένων καὶ κριτικοῦ ὑπομνήματος. —Π.

Ζωσίμου, *Παναγιώτης*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κεφαλληνίας. Τῷ 1825 κατετάχθη εἰς τὸ τακτικὸν τοῦ Φαβιέρου. Τῷ 1826 μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Χαϊδαρίου, ἐκεῖ δὲ εὗρεν οἰκτρὸν τέλος, ζωγρηθεὶς ὑπὸ τῶν δελήδων τοῦ Κιαφεζέζα. Γ. Δ. Κ.

ζῶσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωννύειν, κοιν. *ζώσιμο*· || κοιν. *ζώση*· ἡ περὶ τὴν ὀσφὺν θέσις τῆς ζώνης: «ἔχει τὸ κομπόδεμα—, τὸ μαχαίρι 'ς τὴ ζώση», «βάνει τὰ χέρια 'ς τὴ ζώση».

Ζωσίτερσον *[Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Θρᾴκης, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως εἰς Φιλιππούπολιν ὁδοῦ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11). Α. Θ. Σ.

Ζωσκάλης. Βασιλεὺς τῶν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μοσχοφάγων μέχρι τῆς Βαρβαρίας αἰθιοπικῶν ἐθνῶν, «ἀκριβὴς μὲν τοῦ βίου καὶ τοῦ πλείονος ἐξεχόμενος, γενναῖος δὲ περὶ τὰ λοιπὰ καὶ τῶν γραμμάτων Ἑλληνικῶν ἔμπειρος» (*Ἀνωνύμ.* Ἐρυθρᾶς θαλάσ. περίπλ. § 5). Σ. Ε. Λ.

ζῶσμα (τό)· τὸ δι' οὗ ζώνεταί τις, ζώνη, ζωστήρ, ἄλλως *ζῶμα*.

— *[Ἀρχ.]*· βλ. *ζῶμα*.

Ζώστειρα *[Μυθολ.]*. Ἐπίκλησις τῆς Ἀθηνᾶς (βλ. *Ζωστηρία*).

ζωστὴ (ἡ)· ἡ ἐζωσμένη, ἡ φέρουσα περίζωμα, κοσμήτρια τῶν ἀνακτόρων, ἀξίωμα ἐν Βυζαντίῳ.

— *[Βυζ. Ἀρχ.]* Τίτλος καὶ ὑπούργημα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου, ἀπονεμόμενον εἰς κυρίας, ὧν ἔργον ἦτο νὰ ἐνδύωσι καὶ καλλωπίζωσι τὴν βασίλισσαν, δι' ὃ ἐλέγοντο καὶ *κοσμήτριαι*, καὶ νὰ συνοδεύωσιν αὐτὴν κατὰ τὰς διαφόρους βασιλικὰς τελετάς. Ὁ τίτλος οὗτος ἐδίδετο εἰς τὰς συζύγους τῶν μεγάλων ἀρχόντων (στρατηγῶν, συγκλητικῶν, λογοθετῶν κλ.) καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Α' (527—565) ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦτον εἰς τὴν Ἀντωνῖναν, σύζυγον τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Βελισσαρίου, ὁ δὲ Θεόφιλος (829—842) ἀνηγόρευσε ζωστὴν καὶ πατρικίαν τὴν Θεοκτίστην, μητέρα τῆς συζύγου του Θεοδώρας. Ν. ΚΛΕ

ζωστήρ, *—ῆρος* (ὁ)· τὸ δι' οὗ ζωννύμεθα, ζώνη: «ζωστὴρ δερμάτινος,—μεταλλικός», «φέρει τὴν σπάθην ἀνηρτημένην ἀπὸ τοῦ ζωστῆρος» || *(ναυτ.)* αἱ παχύτεραι τοῦ πλοίου ἐπηγκενίδες, αἱ περὶ τὸ μέγιστον πλάτος του καὶ τὴν ἴσαλον (κοιν. *τσάπς* ἢ καὶ *ζωνάρια*).

— *[Στρατ.]* *Ζωστὴρ* καλεῖται ἡ σκύτινος ζώνη, ἡ φερομένη περὶ τὴν ὀσφὺν τῶν ὁπλιτῶν ἄνωθεν τοῦ χιτωνίου καὶ χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀνάρτησιν τῆς ξιφολόγχης τοῦ πεζοῦ ἢ τῆς σπάθης τοῦ ἱππέως. Ὁ ζωστὴρ τῶν ἀξιωματικῶν, διὰ τὴν ἀνάρτησιν τοῦ ξίφους, ἦτο κατὰ μὲν τὰς παλαιὰς ἐποχὰς (1833—1922) ἐκ μελανοῦ στιλπνοῦ σκύτους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1928 εἶναι ἐκ σκύτους μέλανος ἐπικεκαλυμμένου ὑπὸ μεταξίνης γλαυκοφαίου πλεκτῆς ταινίας. Ν. Θ. Κ.

— *[Ἠλεκτρ.]* Ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν καλοῦνται *ζωστῆρες* δέσμαι συρμάτιναι ἢ ταινίαι χαλύβδιναι, κατὰ διαστήματα περισφίγγουσαι ἐξωτερικῶς τὸν δρομέα τῶν μηχανῶν τούτων, εἴτε οὗτος εἶναι ἐπαγώγιμον εἴτε ἐπαγωγεὺς διεσχηματισμένος, ἐν εἴδει τυλίγματος συνεχοῦς, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξασφαλίσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φυγοκέντρων δυνάμεων. Εἰς τοὺς συρματίνους ζωστῆρας, τὸ σύρμα, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ μαγνητικῶν ἀπωλειῶν θερμάνσεων εἶναι ἐξ εἰδικοῦ χάλυβος, μὲ διάμετρον δὲ 1 ἕως 2 χιλιοστ., περιτετυλιγμένον εἰς ταινίας πλάτους 15 μέχρι 30 χλστ., ἀνὰ ἀποστάσεις 10 ἕως 15 ἐκ., συχνάκις ἐντὸς αὐλάκων τοῦ δρομέως καταλλήλως μεμονωμένων.

Καὶ ἐπὶ τοῦ συλλέκτου ἔχομεν ζωστῆρας, συνήθως ἐκ κανναβίνου λεπτοῦ καλωδίου, πρὸς στερέωσιν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ συλλέκτου, τοῦ μονωτικοῦ τοῦ παρεμβαλλομένου μεταξὺ τούτου καὶ τῶν τομέων τοῦ συλλέκτου. Ε. Γ. Α.

— *[Ἰατρ.]* Βλ. λ. *ἕρπης ζωστήρ*.

Ζωστὴρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἀττικῆς, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ, μεταξὺ Κωλιάδος καὶ Ἀστυπαλαίας ἄκρων καὶ εὐθὺς μετὰ τοὺς Αἰξωνίας *(Στράβ.)*. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ ἐπιθαλάσσιος μικρὸς τῆς Ἀττικῆς δῆμος καὶ βωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Λητοῦς. Εἰς τὰς γαίας τοῦ ἀκρωτηρίου ἐφύετο δυσώδές τι φυτὸν ὁ *ἀνάγυρος*, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «ἀνάγυρον κινεῖν». Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν εἰς τὴν περὶ τὸν Ζωστῆρα ἀκτὴν ἐξεβράσθησαν τὰ συντρίμματα τῶν περσικῶν νεῶν. Εἰς τὸν Ζωστῆρα εἶχον προσορμισθῇ αἱ τριήρεις τοῦ κατὰ

Digitized by Google

τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον Ἀθηναίου ναυάρχου Εὐνόμου (377) ὅταν, καταληφθεῖσαι αἰφνιδιαστικῶς ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου ναυάρχου Γοργώπα, ἐδέησε ν' ἀποδυθῶσιν εἰς ναυμαχίαν ὑπὸ σεληνόφως, ἀποβᾶσαν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Εἶναι δὲ τὸ ἀκρωτήριον ὁ Ζωστὴρ τὸ σύγχρονον *Ζερβό*. Σ. Ε. Λ.

ζωστὴρ (ὁ) (Zoster) /*Βοτ.*/. Γένος φυκῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυκῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ποταμογειτονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ γένη ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους θαλάσσας τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ζωστηρία, ἢ *Ζώστειρα* /*Μυθολ.*/. Ἐπίκλησις τῆς Ἀθηνᾶς ὡς προστάτιδος τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν ἀνδρῶν. Ἐτιμᾶτο ἐν Θήβαις ἰδίως, ὅπου παρὰ τὸν ναὸν τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος ὑπῆρχον 2 λίθινα ἀγαλμάτια, ἀνατεθέντα ὑπὸ Ἀμφιτρύωνος ὅτε κατὰ τὴν παράδοσιν ἐζώσθη τὰ ὅπλα καὶ ἐξώρμησε κατὰ τῶν Εὐβοέων καὶ τοῦ Χαλκώδοντος. Ἐλατρεύετο ἐπίσης ὡς Ζωστηρία ἡ Ἀθηνᾶ καὶ παρὰ τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν, εἶχε δὲ ἡ ἐπίκλησις κατά τινας σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Ἀττικῇ θέσιν Ζωστήρ. —Π

ζωστήριος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ζωστῆρα.

ζώστης (ὁ)· ὁ ζωννύων· || ὁ ζωστήρ.

ζωστός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἐζωσμένος, ὁ φέρων περίζωμα, ὁποῖον οἱ ἐργαζόμενοι· || *ζωστὴ* (ἡ)· ὡς ουσ. (βλ. λ.).

ζῶστρα (ἡ)· ζωστήρ, ζώνη.

— /*Ναυτ.*/ Καλοῦνται *ζῶστραι* (κοιν. τὰ *ζωνάρια*, γαλλ. les serres, ἀγγλ. thick-stuffs about the clamps) αἱ παχύτεραι, διὰ λόγους μειζονος στερεότητος, τῶν ἄλλων ἐντερονίδων τῆς ἐσωτερικῆς ἐπενδύσεως ξυλίνου σκάφους καὶ ἀποτελοῦσαι τὴν ἐσωτερικὴν διαμήκη αὐτοῦ ἔνδεσιν. Σ. Ε. Λ.

ζωτικοκρατία (ἡ) /*Φιλοσ.*/. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ὅρου *βιταλισμὸς* (βλ. λ.).

Ζωτικὸν /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 425. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Λιβίκιστα*.

ζωτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ πρὸς ζωὴν ἁρμόδιος ἢ ἱκανός, ὁ ζωὴν παρέχων, ὁ ζωοποιός: «ὑγρὸν ζωτικὸν» (*Ἀριστοτ.*), «δυνάμεις ζωτικαὶ» (*Πλάτ.*), «χυμοὶ ζωτικοὶ»· || μεταφ. σπουδαῖος, σοβαρός, σημαντικός: «παραβλάπτονται ζωτικὰ συμφέροντα τῆς χώρας»· || ζωηρός: «ζωτικὴ προσπάθεια, — ἐπιθυμία».—Ἐπίρρ. *ζωτικῶς*.

— **ζωτικὰ** ***πνεύματα*** (λατ. spiritus animales) /*Φιλοσ.*/. Ἔννοια ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καρτεσίου, ὅστις διαρχικὸς ὢν ἔδει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς ἀλληλεπίδρασιν. Πρὸς τοῦτο ὑπέθεσε τὴν ὕπαρξιν ἀεριοειδῶν, λεπτῶν καὶ λίαν εὐκινήτων μορίων, ἅπερ ἐκκρινόμενα ἀπὸ τοῦ αἵματος φέρονται ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ἐνταῦθα θέτουσι τὴν ψυχὴν εἰς ἐνέργειαν καὶ ἐξαποστέλλονται ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τοὺς μῦς, ἀναγκάζοντα αὐτοὺς εἰς κίνησιν. Οὕτω χρησιμεύουσιν, ὅπως τελῆται ἡ μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς ἀλληλεπίδρασις. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην περὶ ζωτικῶν πνευμάτων συμμερίζονται καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν Καρτέσιον, ὡς οἱ Σπινόζας, Hobbes, La Mettrie κτλ., τὴν ἀρχὴν δὲ αὐτῆς εὑρίσκομεν ἤδη παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει, καὶ δὴ ἐν ὅσοις περὶ πνεύματος ἐνυπάρχοντος εἰς τὰς φλέβας λέγει. Παρεμφερῆ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἐνόουν δι' ὅσων περὶ πνευμάτων ἐδίδασκον οἱ στωϊκοί, βραδύτερον δὲ ὁ Γαληνὸς συνεπλήρωσε τὴν θεωρίαν ταύτην, ἣν ἀπαντῶμεν ἔπειτα καὶ παρ' Ὠριγένει, Αὐγουστίνῳ καὶ Θωμᾷ Ἀκινάτῃ. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι κληρονομεῖται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετὰ παραλλαγῶν καὶ συμπληρώσεων, μέχρις ὅτου ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου, ἵνα ἀνανεωθῇ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Berger. Μετὰ βραχὺν βίον ἀποθνήσκει ἐν τούτοις ὁριστικῶς, ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ πειράματος στηριζομένων θεωριῶν περὶ τῶν νεύρων καὶ τῆς λειτουργίας αὐτῶν, περὶ τῶν ὁποίων διαλαμβάνουσιν αἱ φυσιολογίαι. Ν. Ι. Λ.

Ζωτικός. Εἷς τῶν ἀκροατῶν καὶ ζηλωτῶν τοῦ Πλωτίνου κατὰ Πορφύριον, «κριτικός τε καὶ ποιητικός, ὃς καὶ τὰ Ἀντιμάχου διορθωτικὰ πεποίηκε καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν εἰς ποίησιν μετέβαλε πάνυ ποιητικῶς». —Π.

— **Ζωτικὸς** ***(ἅγιοι)***. Ἐν μὲν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς:—1) Ὁ μετὰ Ἀκινδύνου, Βίκτωρος, Ζήνωνος καὶ Σεβηριανοῦ μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Ἀπριλίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—2) Ὁ ἐν Πόντῳ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ (286—305) μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Αὐγούστου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—3) Ὁ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τῷ 303 ἐν Νικομηδείᾳ μετὰ Γαΐου καὶ Δασίου μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 21 Ὀκτωβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—4) Ὁ ἐπὶ Λικινίου (308—323) ἐν Τόμει τῆς Κάτω Μοισίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου μετὰ Λουκιανοῦ τῷ 315 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 13 Σεπτεμβρίου.—5) Ὁ ἐπονομαζόμενος *ὀρφανοτρόφος*, διότι ἐπροστάτευε πτωχούς, ἀσθενεῖς (ἰδίως λεπροὺς) καὶ ὀρφανούς. Κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κωνσταντίου διὰ τὰ αὐστηρῶς ὀρθόδοξα φρονήματά του. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 31 Δεκεμβρίου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ μνημονεύονται καὶ οἱ ἑξῆς.—6) Ὁ μετὰ Ρογάτου, Μοδέστου καὶ ἄλλων 40—50 Χριστιανῶν ἐν Ἀφρικῇ μαρτυρήσας κατὰ τοὺς πρώτους διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 12 Ἰανουαρίου.—7) Ὁ ἐν Κομάνοις τῆς Καππαδοκίας ἐπίσκοπος, σφοδρὸς πολέμιος τῶν αἱρετικῶν μοντανιστῶν, μαρτυρήσας τῷ 204 ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (193—211) καὶ ἑορταζόμενος τὴν 21 Ἰουλίου.—8) Ὁ μετὰ Κυριακοῦ καὶ ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 31 Ἰανουαρίου.—9) Ὁ μετὰ Εἰρηναίου, Ὑακίνθου καὶ ἄλλων ἐν Ρώμῃ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 10 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

— **Ζωτικός**. Βυζαντινὸς ζωγράφος τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ἔγραψε τὸ ἐν τῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Καΐρου ὑπ' ἀριθ. 435 Μηναῖον, φέρον χρονολογίαν τελειώσεως τὴν 17ην Αὐγούστου 1359. —Π.

— **Ζωτικὸς** *ὁ* ***Παρασπόνδυλος***. Βυζαντινὸς ποιητὴς τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γνωστὸς μόνον ἔκ τινος περιγραφῆς τῆς παρὰ τὴν Βάρναν νίκης τοῦ Μουρὰτ Β' κατὰ τῶν Οὔγγρων καὶ Πολωνῶν (1444), ἣν ἔγραψεν εἰς 645 ἀνομοιοκαταλήκτους πολιτικοὺς στίχους καὶ ἐν ᾗ ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν αὐτόπτην μάρτυρα, κρυβέντα ἐντὸς δάσους. Ἡ ἀξία τοῦ Ζωτικοῦ ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας, ἃς τὸ ἔργον του περιέχει. Ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως τὸ ἔργον εἶναι μηδαμινόν, γέμον μακροτάτων φράσεων καὶ ἀναμείκτων ἰδιωμάτων. —Π.

ζωτικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ζωτικοῦ, ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἱκανότης ἢ ἐπιτηδειότης, ἡ πρὸς δρᾶσιν δύναμις: «ζωτικότης τοῦ ἀνθρώπου, —τοῦ λαοῦ, —τῆς φυλῆς»· || «ἡ ζωτικότης τοῦ ὀργανισμοῦ», ἡ ἀκμή, ἡ ζωηρὰ λειτουργία· || «ἡ ζωτικότης τῶν συμφερόντων» ἡ σοβαρότης, ἡ σπουδαιότης.

— /*Θεοσοφ.*/ Καλεῖται *ζωτικότης* (σανσκρ. *πράνα* = πνοὴ ζωῆς) ἡ δύναμις ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ συντηροῦσα ὅλας τὰς μορφὰς τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Κατὰ τὴν θεοσοφίαν, ὁ ἥλιος διαχέει εἰς ὁλόκληρον τὸ σύστημά του τρεῖς δυνάμεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ὀνομάζεται ζωτικότης. Ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης τὸ σῶμά μας θὰ ἦτο συσσώρευσις ἀνεξαρτήτων κυττάρων, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ ἐνεργῶσιν ὡς ὠργανωμένον σύνολον. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ὀργανισμός, ἐὰν δὲν ἀπορροφᾷ διαρκῶς ὡρισμένην ποσότητα ζωτικότητος ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἡ μὴ ἐπαρκὴς ἀπορρόφησις πράνα φέρει τὴν κατάπτωσιν, τὴν ἀσθένειαν ἢ καὶ τὸν θάνατον ἐν τέλει. Ἡ διατήρησις αὕτη τοῦ φυσικοῦ σώματος διὰ τοῦ πράνα γίνεται μέσῳ τοῦ διπλοῦ αἰθερικοῦ. Πλὴν τοῦ φυσικοῦ χονδροειδοῦς σώματος, τοῦ ἀποτελουμένου ἀπὸ στερεά, ὑγρὰ καὶ ἀέρια, κατέχει ὁ ἄνθρωπος καὶ ἓν λεπτότερον πανομοιότυπον αὐτοῦ, ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰς αἰθερικὰς καταστάσεις τῆς φυσικῆς ὕλης. Τὸ σῶμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον καλεῖται *διπλοῦν αἰθερικόν*, ἂν καὶ εἶναι ἀόρατον εἰς τὸν κοινὸν ὀφθαλμόν, δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι φυσικόν. Αἱ δύο κυριώτεραι ἐνέργειαι τοῦ διπλοῦ αἰθερικοῦ εἶναι: 1) νὰ διατηρῇ τὸ πυκνότερον φυσικὸν σῶμα καὶ 2) νὰ χρησιμεύῃ ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν λεπτοτέρων σωμάτων. Τὸ σῶμα τοῦτο κατέχει ὡρισμένα κέντρα (σανσκρ. *τσάκρας*), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τοῦ σπληνὸς ἀπορροφεῖ ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα ζωτικότητος καὶ διοχετεύει ταύτην εἰς ὁλόκληρον τὸ φυσικὸν σῶμα. Τὸ πράνα, προερχόμενον ἐκ τοῦ ἡλίου, εἰσδύει εἰς μερικὰ ἀκρότατα φυσικὰ ἄτομα (οὐχὶ χημικά), τὰ ὁποῖα αἰωροῦνται εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ προσελκύον ἕτερα ἓξ σχηματίζει μετ' αὐτῶν τὸ ζωτικὸν λεγόμενον σφαιρίδιον. Τὰ σφαιρίδια ταῦτα ἀπορροφοῦνται ὑπὸ τοῦ αἰθερικοῦ σπληνικοῦ κέντρου, ἀφοῦ δὲ ἀναλυθῶσι καὶ πάλιν εἰς ἑπτὰ ἀκρότατα ἄτομα διαφόρων χρωμάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιέχει ἓν ἰδιάζον εἶδος πράνα, διασκορπίζονται εἰς τὰ διάφορα αἰθερικὰ κέντρα καὶ τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὴν ἀνάγκην των. Τὰ ἀρχικὰ ροδόχροα ἄτομα διασκορπίζονται εἰς ὁλόκληρον τὸ νευρικὸν σύστημα μεταδίδοντα εἰς αὐτὸ τὴν ζωτικότητά των. Τὰ ἄτομα ταῦτα ἀκολουθοῦν ὅλας τὰς διακλαδώσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος, οὐχὶ δι' αὐτῶν τούτων τῶν νεύρων ἀλλὰ δι' ἑνὸς **στρώματος αἰθερικῆς** ὕλης, τὸ ὁποῖον περιβάλλει ὁλόκληρον τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ εἶναι ὁ φορεὺς τοῦ συνήθως ζωϊκοῦ λεγομένου μαγνητισμοῦ. Ἀφοῦ μεταδώσουν τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν περιέχουν, τὰ ἄτομα ἐκβάλλονται διὰ τῆς διαπνοῆς, τῆς εἰσπνοῆς κλπ., πλὴν ἑνὸς τμήματος, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει εἰς ἀντικατάστασιν φθαρέντων ἀτόμων τοῦ διπλοῦ αἰθερικοῦ. Διὰ τῶν διαφόρων ναρκωτικῶν, τοῦ ὑπνωτισμοῦ κλπ., οὐδὲν ἄλλο ἐπιτυγχάνομεν εἰμὴ τὴν δίωξιν τοῦ διπλοῦ αἰθερικοῦ ἐκ τοῦ φυσικοῦ σώματος. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ πράνα, ἡ ζωτικότης, δὲν κυκλοφορεῖ πλέον καὶ δὲν ζωογονεῖ τὸ νευρικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον τοιουτοτρόπως ἀναισθητεῖ. Εἰς τὸν πνευματισμὸν τὸ διπλοῦν αἰθερικὸν ὀνομάζεται συνήθως *ἐκτόπλασμα*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Powell*, Le double ethérique. — *C. W. Leadbeater*, The Chakras. Π. Π. Χ.

Ζώτογλου, ἢ ***Ζῶτος, Ἀδάμ***· βλ. λ. *Δούκας* Ἀδάμ.

Ζῶτος. Μονοφυσίτης ἐκ τῆς μερίδος τῶν Ἰακωβιτῶν, ζήσας μεταξὺ ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνος. Ἔγραψε «τετράβιβλον» πραγματείαν ὑπὲρ τοῦ μονοφυσιτισμοῦ, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τῆς Κορίνθου (Ι' αἰών). Γ. Ι. Κ.

— **Ζῶτος**. Εἷς ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν, τῶν συναθλησάντων μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας τῷ 1821. Μετὰ τὰς πρώτας ὑποχωρήσεις τοῦ Μαΐου ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ ἑλληνικοῦ σώματος καὶ προσεπάθησε νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ὀρεινὴν Βοῦλτσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, προσβληθὲν τὸ σῶμά του ὑπὸ ἐντοπίων, διεσκορπίσθη. Αὐτὸς δὲ ἐφονεύθη εἰς Ζαβιδένι. Γ. Δ. Κ.

— **Ζῶτος**, ***Ἀναστάσιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Ξυλικῶν τῆς Λοκρίδος. Υἱὸς παλαιοῦ συναθλητοῦ τοῦ Ἀνδρίτσου Μουστανᾶ, πατρὸς τοῦ Ὀδυσσέως, ἠκολούθει τὸν τελευταῖον ὅταν ὑπηρέτει ὡς ἁρματολός, ἀλλὰ κατόπιν, ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἠκολούθει ἄλλους ἀρχηγοὺς καὶ δὴ τὸν Γκούραν. Ἐπολέμησεν εἰς Ὑπάτην, Βασιλικά, Στυλίδα, Ἁγίαν Μαρίναν, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Νευρόπολιν, τὴν Ἄμπλιανην καὶ τέλος εἰς τὴν Ἀράχωβαν καὶ Δίστομον. Ἠμείφθη διὰ χαλκοῦ ἀριστείου. Γ. Δ. Κ.

— **Ζῶτος**. —1) ***Γεώργιος***, ἐπιλεγόμενος *Γκαβοστέργιος*. Κατήγετο ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων καὶ ἦτο εὐπορώτατος κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς ὑπὸ Δρόσου Μανσόλα καὶ Γεωργίου Αἰνιᾶνος, εἰργάσθη πρὸς παρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὰ Ἄγραφα, ἀλλ' ἐπροδόθη εἰς τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸν ἐκ Ρεντίνης τουρκίζοντα προεστὸν Τσολάκην ἢ Τσολάκογλουν. Παραδοθεὶς εἰς τὸν Χουρσήτ, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἐπολιόρκει τὸν Ἀλῆ-πασᾶν, ἀνεσκολοπίσθη εἰς τὰ Ἰωάννινα. —2) ***Λογοθέτης***, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐμπορευόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ ἐγκαίρως μὲ ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων. Τὰ χρήματα ταῦτα ἐδαπάνησεν, ὅπως ὀργανώσῃ ἐπαναστατικὰ σώματα ἐξ Ἀγραφιωτῶν καὶ Κεφαλλήνων, τῶν ὁποίων ἐπὶ ἔτη κατέβαλλε τὰς πολεμικὰς δαπάνας. Ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς Ρεντίναν, ὅπου ἐξεδικήθη τὸν προδότην, καὶ κατόπιν εἰς διαφόρους ἄλλας μάχας. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν, εἰς δὲ τὰς συνελεύσεις ἐπανειλημμένως ἀντεπροσώπευσε τὰ Ἄγραφα. Γ. Δ. Κ.

— **Ζῶτος**, ***Κοσμᾶς***. Ὑποναύαρχος τοῦ Π.Ν. Ἐγεννήθη ἐν Ὕδρᾳ τῷ 1842 καὶ κατετάχθη εἰς τὸ Π.Ν. ὡς δόκιμος τῷ 1861. Ἀπεστάλη ὡς ὑποπλοίαρχος εἰς Δανίαν πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν, προαχθεὶς εἰς πλωτάρχην (1883) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῷ δανικῷ στόλῳ ὑπηρεσίας του. Ἐπανελθὼν ἀνέλαβε τὴν ὑποδιεύθυνσιν τῆς τὸ πρῶτον τότε ἱδρυθείσης «Σχολῆς ναυκλάστρων» (ὡς ἀπεκαλοῦντο αἱ νάρκαι καὶ αἱ αὐτοκίνητοι τορπίλλαι ἐν τῷ ἑλληνικῷ ναυτικῷ κατὰ τὴν τότε πρώτην των ἐμφάνισιν), γενόμενος τῷ 1886 διευθυντὴς αὐτῆς. Ὡς ἀντιπλοίαρχος διεδέχθη τῷ 1890 εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ναυτικῆς τῶν Δοκίμων Σχολῆς τὸν Ἠλίαν Φ. Κανελλόπουλον, τὸν ἱδρυτὴν αὐτῆς. Κυβερνήτης τοῦ εὐδρόμου «Ν. Μιαούλης» ἀπεστάλη εἰς Κρήτην (1896) πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἐξηνάγκασε διὰ τῶν πυροβόλων τοῦ εὐδρόμου τὸ τροχοφόρον τουρκικὸν εὔδρομον «Φουάτ», μεταφέρον Τουρκοκρῆτας εἰς Σητείαν πρὸς διενέργειαν σφαγῶν, νὰ ἐπαναπλεύσῃ ἄπρακτον εἰς Ἡράκλειον. Προαχθεὶς εἰς πλοίαρχον (1899) ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὴν διοίκησιν τῆς Ναυτικῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων, ἐπὶ βραχὺ ὅμως, διότι ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς θωρηκτῆς μοίρας, ἧς ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχηγικὴν σημαίαν του ἐπίσκεψις εἰς Σμύρνην καὶ τὰς τότε ὑποδούλους μεγαλονήσους προὐκάλεσεν ἄφθαστον ἐνθουσιασμὸν (1902). Προαχθεὶς εἰς ὑποναύαρχον (1905) ἐξηκολούθει νὰ ἀρχηγεύῃ τοῦ στόλου μέχρι τῆς ἀποστρατείας του. Ἀπεβίωσε τῷ 1916. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Ζῶτος** ***Μολοσσὸς Β.*** Ἕλλην λόγιος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς εἰς Δρόβιανην **τῆς βορείου**

Digitized by Google

Ἠπείρου τῷ 1837 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὸ πτωχοκομεῖον τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1912. Μετὰ τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς ἀπὸ τοῦ 1858—1866 ἐδίδαξεν εὐδοκίμως ἐν Ἠπείρῳ, εἰς τὴν σχολὴν τῆς Νήσου Ἰωαννίνων καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Τῷ 1866, ἐκληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Τούρκων ὡς κατάσκοπος, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπόθεν μετέβη εἰς Κρήτην καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Κρητικὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ 1869, πολεμῶν καὶ ἀπαγγέλλων ἐνθουσιώδεις πατριωτικοὺς λόγους εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Κρῆτας. Μὴ δυνάμενος νὰ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς Ἤπειρον, ἔμεινεν εἰς τὰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 1872, ὅτε ἤρξατο περιηγούμενος καὶ περιγράφων τὴν Ἤπειρον καὶ Ἀλβανίαν. Τῷ 1875—1877 περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Θρᾴκην, Μικρὰν Ἀσίαν ἀρωγῇ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, παρ' οὗ ἐτιμήθη διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Σωτῆρος διὰ τὴν γενομένην ἐργασίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ ὡς κατάσκοπος, ἐπεμβάσει ὅμως τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων οὐ μόνον ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ ἐπαρασημοφορήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, διαβεβαιωθέντος ὑπὸ ὁμογενῶν ὑπαλλήλων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν, καὶ ἐφωδιάσθη διὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς, ἵνα ἀκωλύτως περιηγῆται ἀνὰ τὴν Τουρκίαν. Τῷ 1904—1905 ἐπεσκέφθη τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους. Νυμφευθεὶς τῷ 1861 ἐν Δροβιάνῃ ἀπέκτησεν υἱὸν *Σταῦρον* ὀνομασθέντα, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1889 μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

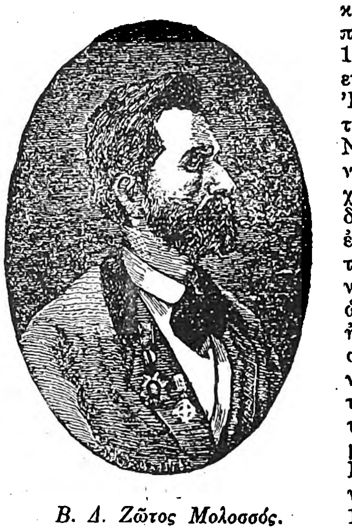

Β. Δ. Ζῶτος Μολοσσός.
[Ἐκ τῆς συλλογῆς Χ. Ι. Σούλη.]

Ὁ Ζῶτος Μολοσσὸς ὑπῆρξεν φύσις ἀνήσυχος καὶ περίεργος. Περιηγήθη σχεδὸν ὅλην τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἔγραψε βιβλία παντοδαπῆς ὕλης, ἀσυστηματοποιήτου ἐν πολλοῖς, ἰδίως γεωγραφικῆς καὶ ἁγιολογικῆς. Παντοῦ καὶ πάντοτε ἐκήρυττε τὴν ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ δὲ σῶμά του ἔφερεν ἀρκετὰς πληγάς, ληφθείσας κατὰ τὸν Κρητικὸν ἀγῶνα. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐξεδόθησαν: «Ἠπειρωτικαὶ Μελέται» (τόμ. 4 Ἀθῆναι 1875—1876), «Διαίρεσις Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας κατὰ δήμους» (Ἀθ. 1879), «Θεσσαλικαὶ μελέται» (Ἀθ. 1882), «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νικάνορος» (1888), «Ἡ πεντηκονταετηρὶς Σωφρονίου Ἀλεξανδρείας» (1889), Ἀκολουθίας: «Τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Σικελιώτου ἀσκητοῦ ἐν Εὐβοίᾳ» (1881), «Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου διὰ τὴν ἀγροιπνίαν» (1893), «Ἁγίου Μελετίου τοῦ νέου, ἐπικαλουμένου Παπᾶ Βουτέρη» (1894), «Τοῦ Ἁγίου Αἰμιλιανοῦ 1895», «τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» (1865), «τοῦ ἁγίου Φανουρίου (1898), τῶν πέντε Ἁγίων «Αἰκατερίνης, Σοφίας, Κοσμᾶ κ.λ.π.» (1900), «Ἡ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος» (Ἀθ. 1870), «Ὁ προσηλυτισμὸς ἐν Μακεδονίᾳ» (1872), δρομολόγια: «Ἑλλάδος Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας» (Ἀθ. 1878), «Ρουμανίας, Μικρᾶς Ἀσίας» (τεύχ. 6 1906), «Μακεδονίας» (1906), «Θεσσαλίας» (1880), «Σερβίας, Θρᾴκης κ.λ.π.» (1904), «Λεξικὸν ἢ Ἁγιολόγιον περιέχον τοὺς βίους ὅλων τῶν ἁγίων» (1904) «Ἡ ἐν Μαυρόχῃ τῶν Σφακίων συνθήκη μετὰ τῶν Τούρκων» (1869). Ἀνέκδοτα δὲ (ἐκ πληροφοριῶν ὀφειλομένων ἐν πολλοῖς εἰς τὸν συγχωριανὸν καὶ φίλον τοῦ Ζώτου ἱστοριοδίφην Ν. Μυστακίδην, ὅστις ἔγραψε περὶ τοῦ Ζώτου εἰς ἐφημερίδα «Πατρὶς» τῆς 13 Μαΐου καὶ 13 Αὐγούστου 1912), «Ἱστορία τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ Πύρρου μέχρι σήμερον», «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων μέχρι σήμερον», «Ἀραβοπερσικοτουρκικὴ Γραμματολογία», «Τοπογραφία τῆς Ἠπείρου» (τόμ. Β'), «Ἀρχαιολογία καὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἠπείρου μὲ χάρτην». Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

— **Ζῶτος.** —1) ***Πέτρος*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας. Ἐκυβέρνα αὐτοπροσώπως τὸ πλοῖόν του «Βατερλῶ» καὶ μετέσχεν ἐπ' αὐτοῦ πολλῶν ναυμαχιῶν. Τῷ 1827 ἀνεγνωρίσθη ὡς καταδρομεύς. Ἐπὶ Κυβερνήτου ἐξηκολούθει νὰ παρέχῃ ὑπηρεσίας εἰς τὸ δημόσιον. —2) Ἀξιωματικὸς τοῦ Π. Ν., ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1860. Κατετάχθη εἰς τὸ Π. Ν. ὡς δόκιμος β' τάξεως (1881). Πλωτάρχης τῷ 1899 καὶ ὑποναύαρχος ἐν ἀποστρατείᾳ τῷ 1922, ἀπεβίωσε τῷ 1926. —Ω.

Ζώτωφ, *Νικόλαος-Ἰβάνοβιτς.* Ρῶσος κληρικὸς καὶ ἱστορικὸς (1640 — 1704). Πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ εἶτα παιδαγωγὸς αὐτοῦ, ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος καθ' ὅλον τὸν βίον του. Θ. Β.

ζωύφιον (τό)· μικρὸν ζῷον, ἔντομον παράσιτον, οἷον ἡ ψύλλα, ὁ φθεὶρ κττ.: «ἐνοχλητικὰ ζωύφια».

Ζωφόροι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 329. Ε. Γ.

ζωφόρος (ἡ)· βλ. λ. *ζῳοφόρος.*

Ζωφφρὲ (Jauffret), ***Γασπὰρ-Ἰωάννης-Ἀνδρέας-Ἰωσήφ.*** Γάλλος κληρικός, ἀποθανὼν ἐν Παρισίοις τῷ 1823. Τὸ τρίτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἵδρυσε τὰ «Χρονικὰ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ αἰσθήματος», ὀλίγον βραδύτερον συνειργάσθη εἰς τὰ «Θρησκευτικὰ χρονικά», διετέλεσεν ἐπίσκοπος τοῦ Μὲτς καὶ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Αἴξ. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν τὸ περὶ «αὐτοκτονίας» (1797) καὶ τὸ περὶ «θρησκείας» (1790—1799). Μ. Ν. Δ.

—**Ζωφφρὲ** (Jauffret), ***Ἰωσήφ.*** Γάλλος νομομαθὴς εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ Κανονικὸν δίκαιον (1781—1836). Ἐγένετο γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Θρησκευμάτων καὶ εἰσηγητὴς τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας(1814). Ἐδημοσίευσε μεταξὺ ἄλλων τὰς ἑξῆς μελέτας: «Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τῆς Γαλλίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος» (Παρίσιοι 1819—1824 τ. 3), «Περὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν» (1828), «Περὶ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας εἰς περιπτώσεις ἐκκλησιαστικῆς καταχρήσεως» (1825) κλπ.

— **Ζωφφρὲ** (Jouffret), ***Λουδοβῖκος-Φραγκῖσκος.*** Γάλλος λογοτέχνης (1770—1850). Ἐγένετο ἀλληλοδιαδόχως διευθυντὴς τοῦ λυκείου τοῦ Μονμπριζόν, γραμματεὺς τῆς σχολῆς τοῦ δικαίου τοῦ Αἴξ, βιβλιοθηκάριος καὶ ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μασαλίας. Ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν διδακτικῶν βιβλίων. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «Τὰ θέλγητρα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ αἱ χαραὶ τῆς μητρικῆς στοργῆς» (1791), «Μικρὸν οἰκογενειακὸν θέατρον» (1797) «Ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς γαλλικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας» (1799), «Τὰ ταξίδια τοῦ Ρολάνδου καὶ τῶν συντρόφων του» (1799) «Ὁ ταῦρος» (1804), «Ἓξ ἡμέραι» (1805), «Νέοι μῦθοι» 1814 κλπ.

Ζωφφρὲν (Jauffrin), ***Μαρία-Θηρεσία-Ροντέ, κυρία***—. Γαλλὶς (1699—1777) φίλη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, προικισμένη μετ' ἐξαιρετικῆς χάριτος, ἥτις ἀντικαθίστα τὴν μὴ συστηματικὴν της παίδευσιν. Διῆλθε τὸν βίον της ἀναστρεφομένη τοὺς μεγάλους τῆς ἐποχῆς της λογοτέχνας καὶ φιλοσόφους. Ὑπῆρξε στενὴ φίλη τοῦ κόμητος Στανισλάου Πονιατόβσκυ, μεταξὺ δὲ τῶν φίλων της κατελέγοντο ὁ Γίβων, ὁ Χούμ, ὁ Γκαλλιάνι, ὁ Χόλμπαχ. Ὁ κόμης Κάρολος ντὲ Μουΰ ἐδημοσίευσε τῷ 1875 τὴν ἀνέκδοτον ἀλληλογραφίαν της μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Στανισλάου Πονιατόβσκυ. Θ. Β.

Ζωφφρουὰ (Geoffroi). —1) Ὄνομα πλείστων δουκῶν τῆς Βρετάνης, ἐξ ὧν γνωστότεροι:

Ζωφφρουὰ Α'. Κόμις κατ' ἀρχὰς τῶν Ρημῶν (Rennes), ἔλαβε τῷ 992 τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς τῆς Βρετάνης. Ὑπέγραψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ριχάρδου Β' δουκὸς τῆς Νορμανδίας καὶ προσεπάθησε ματαίως νὰ καταλάβῃ τὴν κομητείαν τῆς Νάντης. Ἀπέθανε τῷ 1008 ἐπανερχόμενος ἀπὸ προσκύνημα εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους, ἐκ λίθου ὃν ἔρριψε κατ' αὐτοῦ μία χωρική, τῆς ὁποίας ὁ ἀκόλουθός του ἐστραγγάλισε μίαν ὄρνιθα.

Ζωφφρουὰ Β'. Τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Β' (1158—1186). Βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου, ἐπολέμησε κατὰ τοῦ πατρός του φθάσας μέχρις Ἀκουϊτανίας. Καθιέρωσεν ἐν Βρετάνῃ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας. Ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις ἐκ πληγῆς ἣν ἔλαβεν ἐν κονταρομαχίᾳ, δοθεῖσῃ ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρὸς τιμήν του.

—2) Ὄνομα δουκῶν τῆς Ἀνδεγαυΐας.

Ζωφφρουὰ Α', ἐπιλεγόμενος *Γκριζεγκονέλλ*, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φοὺλκ λὲ Μπὸν (958—987). Τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του διῆλθε πολεμῶν κατὰ τοῦ κόμητος τοῦ Ποατιὲ καὶ τῶν Βρετόνων.

Ζωφφρουὰ Β', ἐπιλεγόμενος *Μαρτὲλ* (1006 ἢ 1007—1060). Διεδέχθη τὸν πατέρα του Foulques Nerra τῷ 1040. Ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Τουρραίνης καὶ ἐνίκησε τὸν Τιμπὼ Γ' κόμιτα τοῦ Μπλοά, οὕτινος ἀφήρεσε τὰς πόλεις Τούρ, Λανζαὶ καὶ Σινόν. Τῷ 1057 ἐκυρίευσε τὴν Νάντην.

Ζωφφρουὰ Γ', ἀνεψιὸς τοῦ Ζωφφρουὰ Β' καὶ ἀδελφὸς τοῦ Φοὺλκ ντὲ Ρεσάν.

Ζωφφρουὰ Δ', ἐπονομαζόμενος *Πλανταγενέτης* (1113—1151). Ἐνυμφεύθη τὴν Ματθίλδην θυγατέρα τοῦ Ἐρρίκου Α' βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ χήραν τοῦ Ἐρρίκου Ε', αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Ὅταν ὁ πατήρ του Φοὺλκ ὁ νεώτερος ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἀνδεγαυΐας. Κατέστειλε τὰς στάσεις πολλῶν ἐκ τῶν φεουδαρχῶν του καὶ διεξεδίκησε τὴν Νορμανδίαν ὡς κληρονομίαν τῆς συζύγου του. Ὁ υἱός του *Ἐρρῖκος* ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Πλανταγενετῶν. Ν. Ι. Θ

—**Ζωφφρουὰ** (Geoffroy), ***Ἰουλιανὸς-Λουδοβῖκος.*** Γάλλος κριτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1743 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1814. Ἐσπούδασε παρὰ τοῖς Ἰησουΐταις τῆς γενετείρας του καὶ κατόπιν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐγένετο οἰκοδιδάσκαλος τῶν τέκνων πλουσίου τινὸς χρηματιστοῦ. Αἰσθανθεὶς κλίσιν πρὸς τὸ θέατρον συνέθεσε κατ' ἀρχὰς τὴν τραγῳδίαν «Κάτων», ἡ ὁποία μολονότι δὲν ἐδιδάχθη, τὸν κατέστησε γνωστὸν εἰς τοὺς θεατρικοὺς κύκλους. Εἰς τὸ ἑξῆς ἐβραβεύθησαν ἔργα του ἐν διαφόροις πανεπιστημιακοῖς διαγωνισμοῖς. Αἱ ἐπιτυχίαι του αὗται συνετέλεσαν ὥστε νὰ διορισθῇ καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς Ναυάρρας καὶ κατόπιν ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ Μαζαρίνου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Freron ἀνέλαβε τὴν σύνταξιν τοῦ «Annélitteraire» (1776). Τῷ 1806 προσελήφθη ὡς θεατρικὸς κριτικὸς τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων». Πολυμαθὴς καὶ γνώστης τῆς ἀρχαιότητος, διεκρίνετο διὰ τὴν δριμύτητα τοῦ ὕφους καὶ παρεσύρετο πολλάκις εἰς τὰς κρίσεις του ὑπὸ πολιτικῶν καὶ φιλολογικῶν προκαταλήψεων.

Ἰουλιανὸς Λουδοβῖκος Ζωφφρουά.

— **Ζωφφρουὰ** (Geoffroy), ***Ἰωάννης-Μαρία-Μιχαήλ.*** Γάλλος ἠθοποιὸς (1813—1883). Ἔπαιξεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, εἰσελθὼν δὲ τῷ 1844 εἰς τὸ θέατρον Gymnase ἐστερέωσε τὴν φήμην του. Τῷ 1863 προσελήφθη εἰς τὸ Palais-Royal, παραμείνας εἰς αὐτὸ μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐθεωρεῖτο εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἠθοποιῶν τῆς ἐποχῆς του. Μ. Ν. Δ.

Ἰωάννης-Μιχαὴλ Ζωφφρουά.

— **Ζωφφρουὰ** (Geoffroy), ***Κλαύδιος-Ἰωσήφ***, ὁ καλούμενος *Ζωφφρουὰ ὁ νεώτερος.* Γάλλος φυσιοδίφης (1685—1752). Ἐσπούδασε φαρμακευτικὴν καὶ βοτανικὴν καὶ ἐξετέλεσεν ἐπιστημονικὸν ταξίδιον εἰς τὰ νότια τῆς Γαλλίας (1704—1705). Κατὰ τὴν διάρκειαν τούτου ἔκαμε πολυτιμοτάτην συλλογὴν ὀρυκτῶν, φυτῶν καὶ ὀστράκων, καὶ ἵδρυσε βοτανικὸν κῆπον περιέχοντα τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γνωστῶν ἰατρικῶν φυτῶν. Ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του ἐν Παρισίοις ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν. ΑΝ. Δ.

— **Ζωφφρουὰ *Σαὶντ-Ἰλαὶρ*** (Geoffroy Saint-Hilaire), ***Στέφανος.*** Γάλλος φυσιοδίφης καὶ φιλόσοφος (1772—1844). Μαθητὴς τοῦ κολλεγίου τῆς Ναβάρρας καὶ τοῦ κολλεγίου τοῦ καρδιναλίου Λεμουάν, ἀπέβη ὁ μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Haüy, ὃν καὶ ἔσωσεν ἐκ τῆς φυλακῆς τῷ 1792. Ἀπεπειράθη ἐπίσης ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ νὰ σώσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τοῦ ἰκριώματος, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, καί τινας ἄλλους ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηγητῶν του, τὸν Daubenton καὶ Lacépéde καὶ ἀργότερον τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Quelen (1830). Μετὰ τὴν ἐπιμελητείαν του ἐν τῷ μουσείῳ τῶν Παρισίων, γενόμενος καθηγητὴς ἐν αὐτῷ (1795) συνέστησε ζῳολογικὸν κῆπον, συνήνωσε τὰς διαφόρους συλλογὰς καὶ μετεκάλεσε τὸν ἐν ἐπαρχίᾳ διδάσκοντα Γεώργιον Κυβιέρον, μεθ' οὗ συνεδέθη στενῶς. Τῷ 1798 ἀπετέλεσε μέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀποστολῆς, συνοδεύσας τὸν Βοναπάρτην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1798—1799 καὶ διασώσας ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ἄγγλων πλουσίαν ἐπιστημονικὴν συλλογήν, ἀπαρτισθεῖσαν ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξε καὶ κατὰ τὴν εἰς Λισαβῶνα ἀποστολήν του (1807), διαφυλάξας ἐκ τῶν ἀγγλικῶν χειρῶν τὴν αὐτὴν ἐπιστημονικὴν συλλογήν, ἣν καὶ ἐταξινόμησε, πλουτίσας οὕτω δι' αὐτῆς τὴν τε Γαλ-

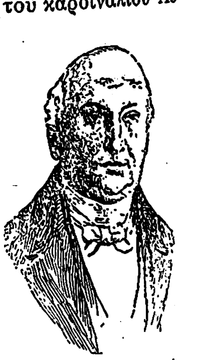

Στέφανος Ζωφφρουὰ Σαὶντ-Ἰλαίρ.

Digitized by Google

λίαν καὶ Πορτογαλίαν. Μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφήν του (1801) ὠνομάσθη μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου (1807) καὶ ἐδέχθη τὴν ἕδραν τῆς ζῳολογίας ἐν Σορβόννῃ κατόπιν ἐπιμόνου ἀρνήσεως τοῦ Lamarck (1809), διατηρῶν ἅμα τὴν ἐν τῷ μουσείῳ θέσιν του. Κατὰ τὸ ἑκατονταήμερον ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ βουλῇ, ἀποσυρθεὶς κατὰ τὴν παλινόρθωσιν καὶ ἐπιδοθεὶς εἶτα ὁλοψύχως εἰς τὰς ἐπιστημονικάς του ἐργασίας, παρὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὁράσεώς του κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ ἔργον στρέφεται περὶ τὴν συγκριτικὴν ἀνατομικήν, τὴν τερατολογίαν, τὴν μελέτην τῶν θηλαστικῶν, τὰς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Κυβιέρου παρατηρήσεις, περιγραφὰς καὶ ταξινομήσεις τῶν ζῴων, ὡς καὶ τὰς δημοσιεύσεις τῶν πλείστων περὶ ζῴων ἀξιολόγων πραγματειῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰς τὰ ἐποχαλούμενα εἴδη δὲν θὰ ὠφελεῖ τις νὰ διίδῃ διαφόρους ἀποχρώσεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου;», ἥτις ἐπέφερε τὴν ἀποσκίρτησίν του ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Κυβιέρου συνεργασίας καὶ τὴν κατεύθυνσίν του πρὸς νέους ὁρίζοντας, ἄντικρυς ἀντιθέτους τῶν δοξασιῶν τοῦ συνεργάτου του. Ἐνῷ ὁ Κυβιέρος ἐφ' ὅσον πλειότερον ἐπεδίδετο εἰς τὸ μετὰ τοῦ Ζωφφρουὰ ἔργον, κατὰ τοσοῦτον ἐπείθετο ὅτι τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης εἶναι οὐχὶ ἡ ἄφρων καὶ ἄσκοπος ἔρευνα ζητημάτων καὶ προβλημάτων ἀλύτων πειραματικῶς, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ παρατήρησις, ἡ περιγραφὴ καὶ ἡ ἀρίστη ταξινόμησις, ἥτις εἶναι καὶ ἡ ἀκριβὴς εἰκὼν τῆς φύσεως, τοὐναντίον ὁ Ζωφφρουὰ κατὰ τὴν πρόοδον τῆς τοιαύτης συνεργασίας ἀντελαμβάνετο ὅτι ἡ ἁπλῆ ταξινόμησις, ἔστω καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁμοιότητος τῶν ἀνατομικῶν χαρακτήρων, ἀποτελεῖ ἁπλῶς ἀρχὴν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις διὰ νὰ ἀποβῇ τελεία ἔδει σὺν τῇ γνώσει τῶν ὄντων νὰ συναγάγῃ τις καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν συνεπείας διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἐμπνεύσεως, ἐπικυρῶν εἶτα διὰ τῶν γεγονότων τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνακαλύψεων. Οὕτως ἤρξατο ἐρευνῶν τὴν ὑφὴν τῶν ζωϊκῶν ὀργανισμῶν, τὰς λανθανούσας ἀναλογίας αὐτῶν, ὡς καὶ τοὺς γενικοὺς νόμους τοὺς διέποντας αὐτοὺς καὶ διεμόρφωσε τὸ νέον σύστημά του, ὅπερ ἀπετέλεσε τὸ 2ον μέρος τοῦ ἔργου του, ἤτοι τὴν φιλοσοφικὴν ἄποψιν τῆς γενέσεως τῶν ὄντων («Philosophie naturelle ou anatomique), καταστὰς οὕτως ὁ πρόδρομος τοῦ μεταμορφισμοῦ διὰ τῶν ῥηξικελεύθων αὐτοῦ θεωριῶν περὶ ἐπαμφοτερισμοῦ τῶν ὀργάνων, καὶ τοῦ ἑνιαίου τῆς ζωϊκῆς ἀρχῆς.

Ἡ δίτομος αὐτοῦ «Φιλοσοφικὴ ἀνατομικὴ» περιέχει εἰς τὸν Α' τόμον τὰ ἀνατομικὰ φιλοσοφικὰ του δόγματα ὑπὸ μορφὴν μεθόδου, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν θεωρίαν τῶν ἀναλόγων, καὶ συστήματος ἀποτελοῦντος τὴν θεωρίαν τοῦ ἑνιαίου τῆς ὀργανικῆς συνθέσεως. Ἡ μέθοδος τῶν ἀναλόγων στηρίζεται ἐπὶ ἀρχῶν, αἵτινες ὡς ἄλλη πυξὶς καθοδηγοῦσι τὸν φυσιοδίφην πρὸς τὴν ἀληθῆ ὁδόν· ἡ πρώτη ἀρχὴ ἀφορᾷ τὰς ἀναλογίας οὐχὶ μόνον τὰς προφανεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰς κεκρυμμένας τοιαύτας, τὰς ἐξαρτωμένας ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὀργάνου, αἵτινές εἰσιν οὐχὶ ἡ λειτουργία, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος ἢ τὸ χρῶμα αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ σχετικὴ θέσις καὶ ἡ ἀμοιβαία ἐξάρτησις αὐτοῦ, ἤτοι ὁ σύνδεσμος τῶν ὀργάνων τῶν παρουσιαζόντων σχέσεις πρὸς ἄλληλα, ὅστις εἶναι τόσον σταθερός, ὥστε ὄργανόν τι νὰ ᾖ μᾶλλον κατεστραμμένον ἢ μετατοπισμένον ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχεν· ἡ δευτέρα ἀρχὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἄνευ λειτουργιῶν ὑποτυπωδῶν ὀργάνων, ἅτινα παρὰ τὴν σμικρότητα καὶ τὸ ἄχρηστον αὐτῶν ἔχουσι σχέσεις θέσεως σταθερὰς καὶ καθωρισμένας καὶ ἀναπαριστῶσιν, ἂν οὐχὶ τέλειον καὶ φυσιολογικὸν ὄργανον, πάντως στοιχεῖα τοῦ ὀργάνου τούτου ἠθροισμένα κατὰ τινα ἰδιάζουσαν ἐπιλογήν· ἡ τρίτη ἀρχὴ εἶναι ὁ ἐπαμφοτερισμὸς τῶν ὀργάνων, καθ' ὃν ὄργανόν τι δὲν προσκτᾶται ποτὲ μίαν μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἂν ἕτερόν τι δὲν πάσχῃ ἀναλόγως· καὶ ἀντιστρόφως παρά τινι ὑποτυπώδει ἀτροφικῷ ὀργάνῳ εὑρίσκεται δαπάναις αὐτοῦ πάντοτε ἓν ὑπερτροφικὸν ὄργανον. Εἰς τὸν 1ον τόμον τῆς ἀνατομικῆς ζητεῖ τὰς ἀναλογίας μεταξὺ διαφόρων ὁμοταξιῶν τῆς διακλαδώσεως τῶν σπονδυλωτῶν· εἰς τὸν 2ον τόμον ἐρευνᾷ τὰς ἀναλογίας μεταξὺ τῆς φυσιολογικῆς ἀναπτύξεως τῶν ζῴων, ὡς καὶ τῆς τερατώδους τοιαύτης, ἤτοι τῶν τερατωδιῶν. Καὶ 1) τὸ ἐπίπτυγμα τῶν βραγχίων τῶν ἰχθύων ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποκλειστικῶς ἴδιον τῶν ἰχθύων ὄργανον· οὗτος ὑποστηρίζει ὅτι καὶ εἰς τὰ ἀκουστικὰ ὄργανα ἄλλων σπονδυλωτῶν ἀνεῦρε τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐπιπτύγματος, ἐξ οὗ καὶ ὁ λαὸς πολὺ πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἐθεώρησε ταῦτα ὡς ὄργανα ἀκοῆς παρὰ τὴν διάφορον λειτουργίαν των· ἐπίσης εἴς τινας ἰχθῦς (mutum pecus) ἀνεῦρε στοιχεῖα καὶ τμήματα λάρυγγος, ὡς καὶ εἰς τὰ πτηνά, τοὐλάχιστον τοὺς νεοσσούς, ὀδόντας. 2) Συσχετίζων τὰ ἀρθρωτὰ μὲ τὰ σπονδυλωτά, ἅτινα ἄβυσσος, κατὰ τὸν Κυβιέρον, διαχωρίζει, ἀνεῦρε μεταξὺ τῶν δύο τούτων διακλαδώσεων κεκρυμμένας ἀναλογίας· οὕτως οἱ κρίκοι τῶν ἀρθρωτῶν εἶναι αὐτοὶ οὗτοι οἱ πυρῆνες τῶν σπονδυλωτῶν ἀποβάντες ἐξωτερικοί· τὰ σπονδυλωτὰ ἔχουσι τὴν σπονδυλικὴν των στήλην εἰς τὴν ἔξω αὐτῶν ἐπιφάνειαν, τὰ ἀρθρωτὰ εὑρηνται ἐντὸς τῆς σπονδυλικῆς των στήλης· ἀμφότερα τὰ εἴδη παρουσιάζουσι τὸν αὐτὸν τύπον, ἀλλὰ κατ' ἀντίστροφον θέσιν· τὸ νευρικὸν πλέγμα τοῦ ἀρθρωτοῦ κεῖται ὑπὸ τὸ πεπτικόν του σύστημα, τοῦ σπονδυλωτοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του· τὸ ἓν ἔχει τὴν κοιλίαν ἄνω, τὸ ἕτερον κάτω· ἀνεστραμμένα τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο θὰ εὑρεθῶσι κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν. 3) Ἡ παθολογικὴ ζῳολογία, ἢ ἄλλως τερατολογία, εἶναι ἐπιστήμη δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ζωφφρουά, ἢ τοὐλάχιστον ἀποτελεσθεῖσα διὰ μιᾶς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου τῶν ἀναλόγων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἑνιαίου τῆς συνθέσεως. Αἱ τερατομορφίαι ὑπόκεινται κατ' αὐτὸν εἰς τοὺς ἰδίους νόμους τοὺς διέποντας τὴν φυσιολογικὴν ἀνάδειξιν τῶν τελείων ὄντων· ἓν τέρας εἶναι ὄν, εἰς ὃ δὲν συνεπληρώθησαν πᾶσαι αἱ μεταμορφώσεις τοῦ τύπου του· αἱ τερατομορφίαι ἀποτελοῦσι μεθοδικὰς ἀνωμαλίας ὀφειλομένας εἰς στασιμότητα ἢ ἀνισότητα ἀναπτύξεως· ἓν τέρας εἴς τι μέρος τοῦ συνόλου του διατελεῖ ἐν ἐμβρυώδει καταστάσει. Ἡ διαφορὰ ἥτις ὑφίσταται καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν προκύπτει καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἐκ τῆς ὑποτυπώδους ἀναπτύξεως ὀργάνων τινῶν καὶ τῆς ὑπερτροφίας ἑτέρων· ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι τέρας τι παρουσιάζει πάντοτε, καὶ ὑπὸ τὴν τερατώδη αὐτοῦ ἔκφανσιν, κατασκευήν, ἥτις εἶναι φυσιολογικὴ δι' ἄλλο τι εἶδος, καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν τεράτων ἀποτελεῖ εἶδος γενικῆς ἐμβρυογονίας. Ἀποκρούει τὴν περὶ τερατωδῶν ἐξήγησιν τοῦ Sylvain Regis διὰ τῆς προϋπάρξεως τερατωδῶν σπερμάτων, προβαίνων ὁ ἴδιος εἰς τὴν τεχνητὴν παραγωγὴν τερατωδῶν ὀρνιθίων, καὶ ἀποδίδει τὴν ἕνωσιν τῶν διπλῶν τεράτων διὰ τῶν ὁμολόγων ἐπιφανειῶν τοῦ σώματός των (νώτων, πλαγίων, στέρνου κλπ.) καὶ τῶν ὁμολόγων ὀργάνων των (φλεβῶν, ἀρτηριῶν, νεύρων) εἰς ἐκλεκτικήν τινα συγγένειαν δυνάμει τοῦ νόμου τῆς συμφυοῦς ἑνώσεως.

Τὴν περὶ τοῦ ἑνιαίου τῆς συνθέσεως τῶν ὄντων ἰδέαν συνέλαβε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς εἶτα καὶ οἱ Νεύτων, Λινναῖος, Μπυφών, Βὶκ ντ' Ἀζὺρ καὶ Γκαῖτε· ἀλλ' οὐδεὶς φιλόσοφος ἢ φυσιοδίφης ἀνέπτυξε ταύτην μεθ' ὅσης δυνάμεως ὁ Ζωφφρουά· αἱ φιλοσοφικαὶ τοῦ συστήματός του συνέπειαι εἶναι τόσον σπουδαῖαι, ὅσον καὶ ἔκδηλοι. Δὲν ὑφίσταται εἰς τὴν φύσιν προορισμὸς ἢ ἔσχατος σκοπός· ἡ λειτουργία πηγάζει ἐκ τοῦ ὀργάνου, ὅπερ δὲν ἐγένετο πρὸς τὸν λειτουργικὸν σκοπόν· τὸ πτηνὸν ἵπταται ἁπλῶς, διότι κέκτηται πτέρυγας πρὸς πτῆσιν, χωρὶς αὗται νὰ ἐγένοντο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἄλλαις λέξεσιν, ἓν ὂν δὲν ἐγένετο ἀπὸ σκοποῦ διὰ νὰ ζήσῃ, ὑφ' ἃς συνθήκας ζῇ, καὶ κατὰ τὴν φράσιν του «ἕκαστον ὂν ἐξῆλθε τῶν χειρῶν τοῦ δημιουργοῦ δι' ἰδίων ὑλικῶν συνθηκῶν, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, ἥτις ἐνυπάρχει αὐτῷ, χρησιμοποιεῖ τὴν ἀνάλογον ἐνέργειάν του», τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ὕπαρξιν ὀργάνων μὴ κεκτημένων ἐνεργείας. Ἓν δὲ καὶ μόνον σχέδιον ὑπάρχει ὅλων τῶν ὄντων, μυριοτρόπως ποικιλλόμενον εἰς τὰ δευτερεύοντα μέρη αὐτοῦ· μεταβολὴ δέ τις ὀργάνου τινὸς καθιστᾷ τοῦτο κατάλληλον πρὸς νέαν λειτουργίαν, καὶ συνεπῶς σταθερότης δὲν ὑφίσταται εἰς τὰ εἴδη· τὸ δὲ εὐμετάβλητον αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὸ περιβάλλον, μόνον ἱκανὸν νὰ τροποποιήσῃ ὄργανα καὶ λειτουργίας.

Αἱ συνέπειαι τοῦ φιλοσοφικοῦ δόγματος τοῦ Ζωφφρουὰ ὑπῆρξαν ἀκριβῶς ἀντίθετοι τῶν φιλοσοφικῶν συμπερασμάτων τοῦ Κυβιέρου περὶ τῶν ἐπαλλήλων δημιουργιῶν, τοῦ ὑστάτου σκοποῦ καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν εἰδῶν.

Οὕτως εἰς τὰς ἀξιομνημονεύτους συνεδρίας (Φεβρουάριος—Μάρτιος—Ἰούλιος 1830) οἱ δύο ἔνδοξοι σοφοὶ καὶ ἐπὶ μακρὸν φίλοι καὶ συνεργάται, εὑρέθησαν ὡς δύο ἀντίπαλοι πρὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς καραδοκούσης Εὐρώπης. Ἐκεῖνο δ' ὅπερ προσέδωκε βαρύτητα εἰς τὰς διαμάχας ταύτας καὶ παρήγαγε τόσον ζωηρὰν αἴσθησιν, δὲν ἦτο μόνον τὸ κλέος τῶν δύο σοφῶν, οὐδὲ μόνον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ καθαρῶς ζῳολογικοῦ ζητήματος, ὅσον ὅτι πέραν τῶν ζητημάτων μεθόδου καὶ ταξινομήσεως πολλοὶ διέβλεπον τὴν μεταφυσικὴν ἄποψιν, ὡς καὶ ἐκ τῶν συλλογισμῶν τοῦ Κυβιέρου ἐξάγεται: «Γνωρίζω, λέγει οὗτος, ὅτι διά τινα πνεύματα ὑπάρχει εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην τῶν ἀναλογιῶν, τοὐλάχιστον συγκεχυμένως, μία ἄλλη θεωρία, λίαν ἀρχαία, πρὸ πολλοῦ ἀνασκευασθεῖσα, ἣν Γερμανοί τινες ἀναπαρήγαγον ὑπὲρ συστήματός τινος πανθεϊστικοῦ, καλουμένου φιλοσοφίας τῆς φύσεως». Τοῦτο ἦτο πράγματι ἀληθὲς διὰ πλείστους Γερμανοὺς καὶ ἰδίως τὸν Γκαῖτε ὅστις ἀφιέρωσε διὰ τὰς διαμάχας ταύτας τὰς τελευταίας σελίδας τῆς γραφίδος του, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀληθὲς διὰ τὸν Ζωφφρουά, ὅστις τοιαύτην ἰδέαν, ὡς καὶ πᾶσαν σχέσιν μεταξὺ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς του θεωρίας τοῦ ἑνιαίου τῆς συνθέσεως, ἀπὸ σκοποῦ ἀπέκρουσε.

Τὰ ἔργα τοῦ Ζωφφρουὰ ἅτινα ἐνδιαφέρουσι πλειότερον τὴν φιλοσοφίαν εἰσί: «Φιλοσοφία ἀνατομική» (τόμ. 2 μετὰ ἀτλάντων, Παρίσιοι 1818—1822), «Ἀρχαὶ φιλοσοφίας ζῳολογικῆς, ἤτοι συζητήσεις καὶ πρακτικὰ Φεβρουαρίου, Μαρτίου, Ἰουλίου 1830 ἐν τῇ βασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν», «Μαθήματα φυσικῆς ἱστορίας θηλαστικῶν» (Παρίσιοι 1829), «Ἀποσπάσματα βιογραφικά» (Παρίσιοι 1838).

— **Ζωφφρουὰ *Σαὶντ-Ἰλαίρ*** (Geoffroy Sainte-Hilaire), ***Ἰσίδωρος.*** Γάλλος φυσιοδίφης, υἱὸς τοῦ *Στεφάνου* (1805—1861). Ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῷ 1833, διεδέχθη τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς τὴν ζῳολογικὴν ἕδραν τοῦ μουσείου τῆς Σορβόννης, ἵδρυσε τὴν ζῳολογικὴν ἑταιρείαν καὶ συνέγραψεν ἄξια λόγου ἔργα ἐπὶ τῆς τερατολογίας. Ο. ΡΑΛΛΙΔΗΣ

— **Ζωφφρουὰ** (Geoffroy), ***Στέφανος-Φραγκῖσκος.*** Γάλλος ἰατρὸς καὶ χημικὸς (1672—1730). Ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν Μομπελλιὲ (1692) καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην συνώδευσεν εἰς Λονδῖνον τὸν Γάλλον πρέσβυν κόμιτα Ταλλάρδον, ἐκλεγεὶς εἰκοσαεξαετὴς μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας. Τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, τῷ 1709 ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χημείας, καὶ τῷ 1726 πρύτανις τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων. Τινὰ τῶν ἔργων του ἔσχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην φήμην μεγίστην, ὡς ὁ «Πίναξ τῶν διαφόρων σχέσεων τῶν παρατηρουμένων ἐν τῇ χημείᾳ μεταξὺ τῶν διαφόρων οὐσιῶν». Ἐπίσης συνέγραψε περὶ τῆς ἐκ τοῦ σκώληκος ἀφετηρίας τοῦ ἀνθρώπου: «An hominis primordia vermis» (1704) καὶ «Tractatus de materia medica sive de medicamentorum simplicium historia, virtute, delectu et usu» (1741). Ο. Ρ.

Στέφανος - Φραγκῖσκος Ζωφφρουά.

ζωχάδα (ἡ)· βλ. *ζοχάδα.*

ζωχαδιακός, —ή —ό· βλ. *ζοχαδιακός.*

Ζωχιός, Γεράσιμος. Διακεκριμένος ἀξιωματικὸς τοῦ Π. ναυτικοῦ, γεννηθεὶς τῷ 1821 ἐν Μεσοχωρήταις τῆς Κερκύρας. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Τῷ 1839 φέρεται ὑπηρετῶν ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου ὡς σημαιοφόρος. Τῷ 1842 συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐκδόσεως τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι ναυτικῆς ἐπιθεωρήσεως «Ὁ Πολικὸς ἀστήρ». Τῷ 1846, ὑποπλοίαρχος καὶ διευθυντὴς παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν, ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἵδρυσιν ναυτικῆς σχολῆς, ναυτικοῦ παιδευτηρίου, ἐπὶ τῆς Β. κορβέττας «Λουδοβῖκος». Τῷ 1861 ἐγένετο ὁ συντάκτης καὶ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ νόμου ΧΛΘ' περὶ ἱδρύσεως τοῦ Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου. Χάριν δὲ τῆς εὐοδώσεως τοῦ δημιουργήματός του, ἐγκατέλιπεν, ἀντιπλοίαρχος ὤν, πᾶσαν ἐπαγγελματικὴν φιλοδοξίαν καὶ ἀπομακρυνθεὶς κατ' οὐσίαν τοῦ ναυτικοῦ διηύθυνε καὶ ἐχειραγώγει τὸ ἀρτισύστατον ἵδρυμα. Τῷ 1874 ἀπεστρατεύθη προαχθεὶς εἰς πλοίαρχον, τῷ 1876 καὶ 1877 ἐγένετο ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν, καὶ τῷ 1881 ἀπεβίωσε. Ἡ προσωπογραφία του εἶναι ἀνηρτημένη εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τοῦ Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου. Σ. Ε. Λ.

— ***Ζωχιός, Γεράσιμος.*** Υἱὸς τοῦ καθηγητοῦ *Ἰωάννου Ζωχιοῦ*, γεννηθεὶς ἐν Μεσοχωρήταις τῆς Κερκύρας τῷ 1871. Μαθητεύσας εἰς τὴν ἐν Βρέστῃ ναυτικὴν σχολήν, διεκρίθη τόσον ἐν αὐτῇ ὅσον καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Iphigénie» σχολῇ ἐφαρμογῆς. Προσκολληθεὶς κατόπιν εἰς τὸ ναυτικὸν ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Μονσουρί, ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα, καταταγεὶς (1890) ὡς σημαιοφόρος εἰς τὸ ναυτικόν μας, διοργανώσας τὴν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἀστεροσκοπείου ὑπαγομένην τότε ὑπηρεσίαν ρυθμίσεως τῶν ναυτικῶν χρονομέτρων. Προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πλωτάρχου (1910) καὶ τὸν τοῦ ἀντιπλοιάρχου (1913), ὑπηρέτησεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτου κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ἀπεβίωσε τῷ 1913 πεσὼν νύκτα εἰς λάκκον ἀσβέστου. Σ. Ε. Λ.

— ***Ζωχιός, Γεώργιος.*** Πολιτευόμενος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1821 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1882. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν Παρισίοις, μεθ' ὅ, ἐπιστρέψας, διωρίσθη καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, παραιτηθεὶς τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἤρξατο πολιτευόμενος ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐξελέγη τρὶς βουλευτής. Ταχθεὶς εἰς τὸ κόμμα τοῦ Ἐπαμ. Δεληγεώργη καὶ διακριθεὶς ὡς ῥήτωρ ἐν τῇ βουλῇ, ἰδίως διὰ τὸ σκωπτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1877 μετέσχε τῆς κυβερνήσεως Δεληγεώργη ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ του ἀπεσύρθη τῆς πολιτικῆς. Θ. Β.

Digitized by Google

— **Ζωχιός,** ***Ἰάσων***. Μηχανικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Μνημονεύονται ἐπινόησίς του περὶ νάρκης καὶ τορπίλλης, ὧν τὴν κατασκευὴν εἶχε προτείνει εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν (1869), ἡ ἄκαρπος προσπάθειά του πρὸς συστηματοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν φάρων, ἣν εἶχεν ἐν λεπτομερείᾳ προδιαγράψει διὰ τὸ ἁρμόδιον τότε ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ ἐργασίαι του διὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν θωρηκτῶν «Β. Γεώργιος» καὶ «Β. Ὄλγα». Ἀπέθανεν ἐν τῷ ψυχιατρικῷ ἀσύλῳ τοῦ Σὰν Ρόκκο ἐν Κερκύρᾳ (1909). Σ. Ε. Λ.

— **Ζωχιός,** ***Ἰωάννης***. Ἰατρὸς ἐκ Κερκύρας καὶ καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἀδελφὸς τοῦ *Ἰάσωνος* καὶ υἱὸς τοῦ ***Γερασίμου Ζωχιοῦ***. Ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις (1840—1912). Μετὰ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἐνεγράφη εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἐπεράτωσε δὲ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Παρισίοις. Ἐπανελθὼν ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ὑφηγητὴς τῆς φυσιολογίας (1869), βραδύτερον ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας καὶ ἀνατομικῆς (1875), ἀπὸ δὲ τοῦ 1880 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φυσιολογίας μέχρι τοῦ 1889, ὁπότε, θανόντος τοῦ καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Δηλιγάννη, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ἕδραν τῆς παθολογικῆς κλινικῆς. Διδάσκων ἤσκει συγχρόνως τὴν ἰατρικὴν ὡς θεράπων τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Παρέμεινε γνωστὴ ἡ φήμη του ὡς εὐφυοῦς καὶ χαριτολόγου. Ἔγραψε: «Πειράματα ἐνεργείας τοῦ χλωροφορμίου ἐπὶ τῶν μυῶν», ἐναίσιμος ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβὴ (1869), «Ἐγχειρίδιον Φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου» (1872), «Περὶ αὐτοματισμοῦ» (Ἀττικ. Ἡμέρ., 1883). Ο. Ρ.

Ἰωάννης Ζωχιός.

ζωώδης (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ζῷον: «μορφὴ ζῳώδης»· || ἀναίσθητος ὡς ζῷον, κτηνώδης. —***Ἐπίρρ. ζῳωδῶς.***

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ζ

Digitized by Google

Η

Η. Τὸ *ἦτα* ἦτο τὸ ἕβδομον γράμμα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, προῆλθε δὲ ἐκ τοῦ σημιτικοῦ heth, δηλοῦντος φραγμὸν καὶ ἀποτελοῦντος τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου. ~

—*[Παλαιογραφ.]* Τὸ φοινικικὸν heth—τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν τῇ Φοινικικῇ ἐδήλωνε συμφωνικόν, οὐχὶ φωνήεντα ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ φθόγγον—ἐγράφετο ὅμοιον περίπου πρὸς τὸ ἡμέτερον κεφαλαῖον ἦτα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκλείετο ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὑπὸ ὁριζοντίων κεραιῶν, ἤτοι ἐδηλοῦτο διὰ τοῦ σημείου ⊟. Ὡς τοιοῦτον ἐγράφετο καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἦτα εἰς διάφορα ἀρχαϊκὰ ἀλφάβητα, ὡς λ. χ. τῆς Σάμου, Ἀμοργοῦ, Μιλήτου, Ρόδου, Κρήτης, Θήρας, Νάξου, Ἀττικῆς, Κορίνθου, Κερκύρας. Κύμης, Χαλκίδος, Βοιωτίας, Φωκίδος, Θεσσαλίας, Λακωνικῆς, Ἰθάκης κ.λ. (Ζ΄—ΣΤ΄ αἰ. π. Χ.)· ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὸ γράμμα Η ἐχρησιμοποιήθη πρὸς δήλωσιν τοῦ μακροῦ Ε. τότε τὸ δασὺ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον πρότερον ἐδηλοῦτο ὡς γνωστὸν διὰ τοῦ Η, ἐδηλώθη καὶ παρεστάθη ἐνιαχοῦ, ὡς λ. χ. ἐν Δελφοῖς, διὰ τοῦ ὁμοιοσχήμου πρὸς τὸ φοινικικὸν ⊟ Εἰς τὰς πλείστας ὅμως ἑλληνικὰς χώρας διὰ τὴν δασεῖαν ἐπενοήθη νέον σημεῖον, ἤτοι ἐλήφθη τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ γράμματος Η, δηλαδὴ τὸ ├, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ περιεκόπη κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ καὶ ἔγινε └, ἐκ τῆς καμπυλώσεως τοῦ ὁποίου προῆλθε τέλος τὸ ἡμέτερον σημεῖον τῆς δασείας, δηλαδὴ τὸ ᶜ. Ἰδιόρρυθμα ἦσαν τὰ σχήματα τοῦ ἦτα εἰς τὴν Ναύκρατιν, ἔνθα τοῦτο ἐγράφετο ἄνευ τῆς ὁριζοντίας κεραίας τοῦ φοινικικοῦ heth, ἤτοι ὡς □ καὶ ◘, εἰς τὴν Ἀμπρακίαν καὶ τὸ Ἀνακτόριον, ὅπου ἐγράφετο ὡς ☰, εἰς τὰς Συρακούσας, εἰς τὸ ἀλφάβητον τῶν ὁποίων τὸ ἦτα φέρεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ⊔, εἰς τὴν Κύμην καὶ τὴν Λοκρίδα (Ε΄ αἰ. π. Χ.), ἔνθα τὸ ἦτα ἐγράφετο μετὰ δύο ὁριζοντίων κεραιῶν Ħ, εἰς τὸν Τάραντα (Ε΄ αἰ π. Χ.), ἐν ᾧ τὸ ἦτα ἀπαντᾷ κεκολοβωμένον ὡς ⊢, καὶ τέλος ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἔνθα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα ἐγράφετο μὲ καμπυλωμένας τὰς καθέτους κεραίας του, ἤτοι ὡς)-(

Κατὰ τὴν «ἐπισεσυρμένην», ὡς λέγεται, γραφὴν φέρει ποικίλα σχήματα, τὰ ἑξῆς: *n, n, n, n* (260—250 π. Χ.).

Παρὰ τοῖς Λατίνοις, οἵτινες παρέλαβον τὸ ἀλφάβητον τῶν ἐν Ν. Ἰταλίᾳ ἀποίκων Χαλκιδέων καὶ παρὰ τοῖς ὁποίοις τὸ μακρὸν Ε ἐδηλώθη δι' ὁμοίου πρὸς τὸ βραχὺ Ε γράμματος, τὸ Η ἐχρησιμοποιήθη πρὸς δήλωσιν τοῦ δασέος πνεύματος ἀλλὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ παρασιωπᾶται ἐν μέσῳ λέξεως εἰς τὸν προφορικὸν λόγον ἤδη ἀπὸ τοῦ Γ΄ αἰ. π. Χ., ἴσως δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ, δι' ὃ ἐκ τῶν *ne-hemo, *de-habeo κ.λ. προῆλθον τὰ nemo, debeo κ.οὗ.κ. Εἰς τὴν δημωδεστέραν ὅμως Λατινικὴν παρελείπετο καὶ ἀρκτικὸν Η (ἢ h μικρόν): edus, arena, ircus κ.λ., ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῆς πλήρους ἀποσιωπήσεώς του εἰς τὸ στόμα τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐν γένει τῶν μεταχειριζομένων λόγον δημωδέστερον.

Εἰς τὰ διάφορα εὐρωπαϊκὰ ἀλφάβητα ἀπαντῶμεν τὸ Η ὑπὸ ποικίλα σχήματα, τὰ ἑξῆς:

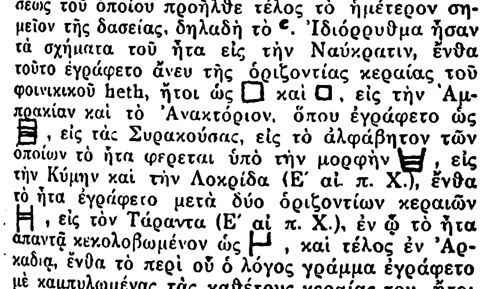

Ἡ σημερινὴ γραφὴ τοῦ Η παρ' ἡμῖν εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

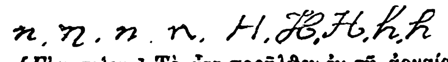

—*[Γλωσσολογ.]* Τὸ *ἦτα* προῆλθεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἐκ παλαιοῦ ἰαπετικοῦ Ε μακροῦ, εἰς ὡρισμένας δὲ διαλέκτους, ἤτοι τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Ἀττικήν, καὶ ἐξ ἰαπετικοῦ Α μακροῦ (δωρικῶς: *ἁ τιμὰ* κ. λ. = ἰων. ἀττ. *ἡ τιμὴ* κ. οὗ. κ.), εἰς δὲ τὴν λεγομένην «αὐστηρὰν» Δωρικὴν καὶ ἐκ συναιρέσεως τοῦ *εε* (*φιλεέτω—φιλήτω, αἱρέεσθαι—αἱρῆσθαι, ἦχον, ἧλκον*=ἀττ. κ.λ. *φιλείτω, αἱρεῖσθαι, εἶχον, εἷλκον*) ἢ ἐξ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τοῦ Ε (λ. χ. *ἠμί, ἦς* = εἰμί, εἶς κ.λ.) ἢ ἐκ συναιρέσεως τοῦ *εα* (π. χ. *ὅραε—ὅρη, ἑώραε—ἑώρη, κρέας—κρῆς* κ.οὗ.κ.) κ.λ. Ἐπειδὴ δὲ γενικῶς εἰπεῖν τὸ ἦτα ἐξεφωνεῖτο τὸ πάλαι ὡς ἀνοικτὸν καὶ μακρὸν συγχρόνως Ε, διὰ τοῦτο καὶ ἐγράφετο κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔψιλὸν γράμματος. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς κατὰ τόπους τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου τὸ μὲν Ε παρέμεινε διὰ τὴν γραφὴν τοῦ βραχέος ἒ ψιλοῦ, τὸ δὲ Η ἐχρησιμοποιήθη πρὸς παράστασιν τοῦ μακροῦ Ε. Ἡ προφορὰ τοῦ Η ἐποίκιλλε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀναλόγως τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως, ἔτι δὲ καὶ τοῦ τόπου τῆς χρήσεώς του. Οὕτως εἰς τὴν Ἀμοργόν, τὴν Κέων καὶ τὴν Νάξον διάφορος ἦτο ἡ προφορὰ τοῦ ἐξ ἰαπετικοῦ μακροῦ Ε προελθόντος φθόγγου ἀπὸ τὸ ἐξ ἰαπετικοῦ μακροῦ Α προκύψαντος τοιούτου διὰ τοῦτο δὲ καὶ διέστελλον αὐτὰ διὰ τῆς γραφῆς, παριστάνοντες τὸ μὲν πρῶτον διὰ τοῦ γράμματος Ε: *ἀνέθΕκεν, μΕ, χρΕσθαι* (=ἀνέθηκεν, μή, χρῆσθαι) κ.λ., τὸ δὲ δεύτερον ὡς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι, διὰ τοῦ Η: *κόρΗ, τριΗκόσια, οἰκίΗ, σΗμα* κ.λ. (= κόρη, τριακόσια, οἰκία, σῆμα κ.λ.) Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἦλιδα τὸ Η ἐπροφέρετο ἀνοικτότερον ἢ εἰς ἄλλας χώρας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐγράφετο Α ἀντὶ τοῦ Η: *πατάρ, ἔ(ι)α, βασιλᾶες* κ.λ. (= πατήρ, εἴη βασιλῆες) κ.οὗ.κ. Ἀντιθέτως ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ τὸ Η ἐπροφέρετο — ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰ. π. Χ — κλειστότερον, ἦτο δηλαδὴ διάμεσος φθόγγος μεταξὺ τοῦ ἀττικοῦ Η καὶ τοῦ Ι, διὰ τοῦτο δὲ (ἐλλείψει ἰδιαιτέρου διὰ τὸν φθόγγον τοῦτον γράμματος) παρεστάθη οὗτος διὰ τοῦ ΕΙ: *πατείρ, ἀνέθεικε, μεὶ* κ.λ. (=πατήρ, ἀνέθηκε, μή). Τοιοῦτον κατέστη ἀργότερον — ἀπὸ τοῦ Β΄ αἰ. καὶ ἑξῆς — τὸ Η καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς διαλέκτους, δι' ὃ καὶ ἀναγινώσκομεν: *ποτείριον, δεείση, τειρεῖν* κ.λ. ἀντὶ *ποτήριον, δεήση, τηρεῖν* κ.λ. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Η ἐπὶ τὸ κλειστότερον προέβη σὺν τῷ χρόνῳ ἔτι περαιτέρω ἤτοι πρὸς τὸ Ι. Ἡ προφορὰ αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκαθολικεύθη. οὕτω δὲ σήμερον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους ἀντὶ τοῦ Η ἐκφωνεῖται Ι. Μόνον εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου προφέρεται ε ἀντὶ η: *Γιάννες, Παναγιώτες, πεγάδ', ἐτρύπεσα, ἐφέκα* κ.λ. ἀντὶ *Γιάννης, Παναγιώτης, πηγάδι, ἐτρύπησα, ἀφῆκα* κ.λ., ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι εἰς τὸν Πόντον τὸ Η θὰ ἐπροφέρετο ἀνοικτότερον ἢ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς πλείστας ἴσως τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν διαλέκτων. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ γραφὴ σήμερον τοῦ Η ὀφείλεται εἰς λόγους οὐχὶ φωνητικούς, ἀλλ' ἁπλῶς εἰς λόγους ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Ὁ Βηλαρᾶς διὰ τοῦ ὀρθογραφικοῦ του συστήματος καθιέρωσε τὸ Η διὰ τὴν γραφὴν οὐχὶ μόνον τοῦ ἀρχαίου Η, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν φθόγγων καὶ διφθόγγων, οἱ ὁποῖοι ἐταυτίσθησαν φωνητικῶς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ, ἤτοι καὶ τοῦ *ι, η, υ, ει, οι, υι*, δι' ὃ ἀναγινώσκομεν παρ' αὐτῷ: *η φησηκη μας γλοσα, να μεταχηρηστουμε* κ.λ. κ.λ.

Εἰς τὰς γερμανικὰς γλώσσας τὸ Η καὶ h χρησιμεύουν πρὸς παράστασιν φθόγγου παρεμφεροῦς πως πρὸς τὴν δασεῖαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλλικὴν καὶ τὸ h muet καὶ τὸ h aspiré ἔχουν ἁπλῶς ὀρθογραφικήν, οὐχὶ φωνητικὴν σημασίαν — ἐκτὸς ἂν τὸ h συνάπτεται μετὰ τοῦ c, ὁπότε δηλοῦν ὁμοῦ τὸ παχὺ καὶ οὐρανικὸν s —, εἰς δὲ τὰς σλαυϊκὰς τέλος γλώσσας τὰς μεταχειριζομένας τὸ λεγόμενον κυριλλικὸν ἀλφάβητον τὸ Η χρησιμεύει πρὸς γραφὴν τοῦ ἡμετέρου Ν

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—*[Βραχυγρ.-Ἀριθμητ.]* Τὸ ἕβδομον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου (η, Η) χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς εἰς ποικίλας περιστάσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὡς ἀριθμητικὸν τονούμενον ἄνωθεν (η΄) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ, καὶ τὸ τακτικὸν (ὄγδοος) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (ὀκτάκις), τονούμενον δὲ κάτωθεν (͵η) μὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτὼ χιλιάδες καὶ τὸ τακτικόν του (ὀκτακισχιλιοστὸς) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (ὀκτακισχιλιάκις). Ἀρχικῶς τὸ Η (κεφαλαῖον), ὡς σημεῖον κατὰ πρῶτον τοῦ δασέος πνεύματος, ἐχρησίμευεν εἰς τὴν γραπτὴν ἀρίθμησιν πρὸς σήμανσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἑκατόν. Εἴς τινα συγγράμματα, ὧν αἱ διαιρέσεις ἀριθμοῦνται κατὰ τὴν σειράν, ἣν ἔχουν ἐν τῇ ὁριστικῇ πλέον μορφῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα, τὸ Η σημαίνει ὄχι τὸ ὄγδοον, ἀλλὰ τὸ ἕβδομον βιβλίον (*Ἡροδότου*, Ἱστορίας ἀπόδειξις, *Θουκιδίδου*, Ἱστορία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου). Εἰς τὰς ὁμηρικὰς ῥαψῳδίας διὰ τοῦ Η ἐν ταῖς ἐκδόσεσι σημαίνεται ἡ ἑβδόμη ῥαψῳδία τῆς «Ἰλιάδος» καὶ τῆς «Ὀδυσσείας», ἐν δὲ ταῖς παραπομπαῖς διὰ μὲν τοῦ Η (κεφαλαῖον) ἡ ἑβδόμη ῥαψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ η (μικρὸν) ἡ ἑβδόμη τῆς «Ὀδυσσείας» (οὕτως ἡ παραπομπὴ η 72 σημαίνει 72ος στίχος τῆς ἑβδόμης ῥαψῳδίας τῆς «Ὀδυσσείας», ἥτις πραγματεύεται τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς Φαίακας). Ὡς ἀρχικὸν κυρίων ὀνομάτων τὸ Η ἀντικαθιστᾷ πολλάκις ταῦτα. Οὕτως, εἰς τὸ ὀνοματεπώνυμόν τινος τὸ ἀπὸ Η τυχὸν ἀρχόμενον ὄνομα γράφεται ἁπλῶς Η (Ἠλίας, Ἥρα κλπ.). Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ Δύσει τὸ Η ἁπλοῦν ἐσήμαινε 200, μετὰ γραμμῆς δὲ ἄνωθεν ($\overline{\text{H}}$) 200.000. —ω.

—*[Ἀρχ. Μουσ.]* Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ, τὸ στοιχεῖον *Η*, προτασσόμενον ἑτέρου, εὕρηται κατὰ τέσσαρας τρόπους:

Α΄) Η ἐλλειπὲς ἀπεστραμμένον καὶ κ τετράγωνον· Ἐδείκνυε τοὺς ἑπομένους φθόγγους:

α΄) Τὸν προσλαμβανόμενον (*κε* τῆς ὑπάτης· la_1) ἐν τῷ αἰολίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τρία γένη (διάτονον, χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον).

β΄) Τὸν ὑπάτων διάτονον (*πα* τῆς μέσης· re_2) ἐν τῷ ὑποαιολίῳ τρόπῳ.

γ΄) Τὴν ὑπάτην ὑπάτων (*ζω* τῆς μέσης· si_1) ἐν τῷ ἰαστίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

δ΄) Τὴν ὑπάτην μέσων (*βου* τῆς μέσης· mi_2) ἐν τῷ ὑποϊαστίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

ε΄) Τὸν χρωματικὸν λιχανὸν ὑπάτων (*πα* τῆς μέσης· re_2) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ· καὶ

στ΄) Τὸν χρωματικὸν λιχανὸν μέσων (*δι* τῆς μέσης· sol_3) ἐν τῷ ὑποδωρίῳ τρόπῳ.

Β΄) Η καὶ Λ πλάγιον ἀπεστραμμένον. Ἐδείκνυε τοὺς ἑξῆς φθόγγους:

α΄) Τὸν παράμεσον (*ζω* τῆς νήτης· si_2) ἐν τῷ αἰολίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

β΄) Τὴν νήτην διεζευγμένων (*βου* τῆς νήτης· mi_3) ἐν τῷ ὑποαιολίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

γ΄) Τὸν συνημμένων διάτονον (*νη* τῆς νήτης· do_3) ἐν τῷ φρυγίῳ τρόπῳ.

δ΄) Τὸν μέσων διάτονον (*δι* τῆς μέσης· sol_2) ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τρόπῳ.

ε΄) Τὴν νήτην συνημμένων (*πα* τῆς νήτης· re_3) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

στ΄) Τὸν διεζευγμένων διάτονον (*πα* τῆς νήτης· re_3) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ.

ζ΄) Τὸν ὑπερβολαίων διάτονον (*δι* τῆς νήτης· sol_3) ἐν τῷ ὑποδωρίῳ τρόπῳ.

η΄) Τὴν μέσην (*κε* τῆς μέσης· la_2) ἐν τῷ ὑπερδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

θ΄) Τὸν χρωματικὸν λιχανὸν μέσων (*δι* τῆς μέσης· sol_2) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ.

ι΄) Τὴν χρωματικὴν καὶ ἐναρμόνιον παρανήτην συνημμένων (*νη* τῆς νήτης· do_3) ἐν τῷ αἰολίῳ τρόπῳ.

Digitized by Google

ια΄) Τὸν χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον λιχανὸν μέσων (*δι* τῆς μέσης· sol$_2$) ἐν τῷ ὑπεραιολίῳ τρόπῳ.

ιβ΄) Τὴν χρωματικὴν παρανήτην διεζευγμένων (*πα* τῆς νήτης· re$_3$) ἔν τε τῷ φρυγίῳ καὶ τῷ ἰαστίῳ τρόπῳ.

ιγ΄) Τὴν χρωματικὴν παρανήτην ὑπερβολαίων (*δι* τῆς νήτης· sol$_3$) ἐν τῷ ὑποφρυγίῳ καὶ τῷ ὑποϊαστίῳ τρόπῳ.

ιδ΄) Τὴν ἐναρμόνιον παρανήτην συνημμένων (*νη* τῆς νήτης· do$_3$) ἐν τῷ λυδίῳ τρόπῳ.

ιε΄) Τὴν ἐναρμόνιον παρανήτην διεζευγμένων (*πα* τῆς νήτης· re$_3$) ἐν τῷ φρυγίῳ τρόπῳ· καὶ

ιστ΄) Τὴν ἐναρμόνιον παρανήτην ὑπερβολαίων (*δι* τῆς νήτης· sol$_3$) ἐν τῷ ὑποφρυγίῳ τρόπῳ.

Γ΄) Η καὶ Λ πλάγιον ἀπεστραμμένον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα. Ἐδείκνυε τοὺς ἑξῆς φθόγγους:

α΄) Τὸν ὑπερβολιαίων διάτονον (*δι* τῆς νήτης· sol$_3$) ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τρόπῳ.

β΄) Τὴν νήτην ὑπερβολαίων (*κε* τῆς νήτης· la$_3$) ἐν τῷ ὑπερδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος· καὶ

γ΄) Τήν τε χρωματικὴν καὶ ἐναρμόνιον παρανήτην ὑπερβολαίων (*δι* τῆς νήτης· sol$_3$) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ ὡς καὶ τῷ ὑπεραιολίῳ τρόπῳ.

Δ) Η γραμμὴν ἔχον καὶ Λ πλάγιον ἀπεστραμμένον γραμμὴν ἔχον διὰ μέσου. Ἐδείκνυε τὴν χρωματικὴν παρανήτην συνημμένων (*νη* τῆς νήτης· do$_3$) ἐν τῷ λυδίῳ τρόπῳ.

Σημειωτέον ὅτι ἐλλείπουσι πλεῖστα σημεῖα τοῦ αἰολίου καὶ ὑποαιολίου τρόπου κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος, λόγῳ ἀπωλείας φύλλου τινὸς ἐν τῷ ἀρχετύπῳ, ὡς καὶ ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τοιούτῳ κατὰ τὸ αὐτὸ γένος ἀπὸ τῆς παρυπάτης μέσων καὶ ἐφεξῆς· πρὸς τούτοις ἅπαντα τὰ σημεῖα τῶν ἰαστίου, ὑποϊαστίου, ὑπεριαστίου, δωρίου, ὑποδωρίου καὶ ὑπερδωρίου τρόπων κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος ἐλλείπουσιν.

Τὸ μικρὸν στοιχεῖον *η* συμπλεκόμενον μετὰ τοῦ κεφαλαίου συμφώνου Τ, ἀπετέλει τὸν μουσικὸν αὐτῆς φθόγγον *Τη*, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ, ποιουμένῃ χρῆσιν τεσσάρων μονοσυλλάβων μουσικῶν φθόγγων. Ι.Χ.Κ.—Ν.Α.Χ.

—*[Βυζ. Μουσ.]* Τὸ μικρὸν στοιχεῖον *η* συμπλεκόμενον μετὰ τοῦ κεφαλαίου συμφώνου Ν ἀπαρτίζει τὸν μονοσύλλαβον μουσικὸν φθόγγον *Νη*, τοῦ νῦν ἐν χρήσει γραφικοῦ συστήματος τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, μεταχειριζομένου ἑπτὰ διαφόρους μονοσυλλάβους μουσικοὺς φθόγγους. Ι.Χ.Κ.—Ν.Α.Χ.

—*[Μουσ.]* Παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ὁ ἕβδομος φθόγγοις τῆς κλίμακος, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν *σι* τῶν Ἰταλῶν, Γάλλων κ.λ. Τὸ *Η* ἐπεκράτησε κυρίως, ἀφ' ἧς ἡ κλῖμαξ ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ὡς ἀφετηρίαν τὸ Α (λα), τῆς τοῦ *ντο* (c) θεωρηθείσης προτύπου, ἐξ ἧς αἱ ἄλλαι ἐκπορεύονται. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ *Η* ὡς *σι* ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀναίρεσις ♮ ὁμοιάζει μὲ τὸ ἀντίστοιχον γοτθικὸν στοιχεῖον ♭, διὰ τοῦ ὁποίου πολλάκις οἱ ἐκδόται μουσικῆς ἀντικαθίστων τὸ ἐν λόγῳ σημεῖον ἀλλοιώσεως. Γ. Σ.

—*[Ναυτ.]* Σύμβολον σημαῖνον γωνιακὸν ὕψος ἐν γένει. Λαμβάνον τὸ σύμβολον τοῦτο δείκτας ἀλλάσσει σημασίας. Οὕτω *Ηρ* (*Η* μετὰ δείκτου *ρ*) σημαίνει τὸ ἐργαλειακὸν ὕψος. *Ητ* τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρατοῦ ὁρίζοντος ὁρατὸν ὕψος. *Ητ΄* τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος ὃν ἀφίνει πρὸ αὐτῆς ἀκτή, ἐντεῦθεν τοῦ φυσικοῦ ὁρίζοντος εὑρισκομένη, μετρούμενον ὕψος. *Ηφ* τὸ ἀπὸ τοῦ φαινομένου ὁρίζοντος, ἀδιόρθωτον δὲ ἐκ τῆς διαθλάσεως, ληφθὲν ὕψος. *Ηλ* τὸ ἀληθὲς ὕψος ἢ τὸ ἄλλως ὕψος ληφθέν, τὸ διωρθωμένον ὁλοκληρωτικῶς ὥστε νὰ ἀνάγεται (εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τοιούτων ἄστρων) ἐπὶ τοῦ διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς νοουμένου οὐρανίου ὁρίζοντος. *Η*$\underline{α}$ τὸ διὰ τὰς συντεταγμένας τοῦ στίγματος τῆς ἀναμετρήσεως ὑπολογισθὲν ὕψος, τὸ ἄλλως ὕψος ἀναμετρήσεως ἐν τῇ μεθόδῳ *Μὰρκ ντὲ Σαὶντ Ἰλλαὶρ* (βλ. λ. *εὐθεῖαι* ὕψους). *Ημ* ὁ μέσος ὅρος ὑψῶν H_1, H_2, H_3...Hν, ληφθέντων εἰς ὥρας στιγμομέτρου M_1, M_2, M_3 . . . Mν. Ἐν τῇ πράξει, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑψῶν εἶναι μικρὸς ἐν τῇ σειρᾷ καὶ οἱ χρόνοι (M_2—M_1), (M_3—M_2) . . . (Mν—Mν—$_1$) οὐχὶ ἀνώτεροι τοῦ λεπτοῦ, τὸ δὲ (Mν—M_1) οὐχὶ μεῖζον τῶν 5 λεπτῶν τῆς ὥρας, ὅτε τὸ

$$Hμ = \frac{H_1+H_2+H_3+...Hν}{ν}$$

ἀντιστοιχεῖ εἰς ὥραν στιγμομέτρου

$$\frac{M_1+M_2+M_3+Mν}{ν}$$

τοῦτο ὅμως, θεωρητικῶς πᾶν ἄλλο ἢ ἀκριβὲς εἶναι. *ΗΜΔ* ὕψος κατὰ τὴν ἄνω μεσημβρινὴν μεσουράνησιν (ἢ διάβασιν). *ΗΜΔΚ* ὕψος κατὰ τὴν κάτω μεσημβρινὴν μεσουράνησιν ἢ διάβασιν. Προκειμένου περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, τὰ σύμβολα ταῦτα συνοδεύονται ὑπὸ τῶν συμβόλων

⊙̲, ⊖, ⊙̄, ☾̲, –☾–, ☾̄,

σημαινόντων ὅτι τὸ περὶ οὗ τὸ ἀπὸ *Η* ἀρχόμενον σύμβολον ἀφορᾷ εἰς ὕψος κάτω χείλους κέντρου καὶ ἄνω χείλους ἡλίου ἢ σελήνης, τιθεμένου προκειμένου περὶ ἀστέρος τοῦ σημείου ✶.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἡ· ἄρθρ. γέν. θηλ., γεν. *τῆς*, δοτ. *τῇ*, αἰτ. *τήν*· || πληθ. ὀν. *αἱ*, γεν. *τῶν*, δοτ. *ταῖς*, αἰτ. *τάς*· || δυϊκ. ὀν. καὶ αἰτ. *τώ*, γεν. καὶ δοτ. *τοῖν* (ὁ δυϊκὸς εἶναι κοινὸς καὶ διὰ τὰ τρία γένη)· ἡ ὀνομ. τοῦ θηλ. *ἡ* λαμβάνεται καὶ ἀντὶ τοῦ ἀρσεν. ἄρθρου *ὁ* εἰς τινα βόρεια ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς: ἡ Γιάνους, ἡ Κώστας, ἡ Μήτρους κτλ.· || εἰς τὴν δημοτ. γλῶσσαν ὡς ὀνομ. τοῦ πληθ. χρησιμεύει τὸ ἀρσενικὸν *οἱ*: οἱ γυναῖκες, οἱ κυρᾶδες, οἱ βρύσες κτλ. (ἡ γραφὴ *ἡ*: ἡ γυναῖκες, εἶναι παντελῶς ἀδικαιολόγητος)· || ἡ αἰτιατ. τοῦ πληθ. δημοτ. *τὲς* ἢ *τοὺς* ἢ *τίς*: τὲς βρύσες, τοὺς βρύσες, τὶς βρύσες, ἰδιωματικῶς δὲ *τσί*· τσὶ βρύσες, τσὶ καλὲς μέρες· || ὁ τύπος *τοὺς* συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκη, δικαιολογεῖται δὲ ὡς προελθὼν ἀπὸ τοῦ *τς*, ὅπερ ἐρρυθμίσθη κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν *οἱ* καὶ οὕτω κατέστη *τοὺς* (δηλ. δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας δοτικῆς τοῖς).

ἤ· σύνδ. διαζευκτ., σημαίνει χωρισμὸν ἑνὸς ἐκ δύο ἢ πλειόνων διανοημάτων ἢ ἐννοιῶν: «ἢ ἡμέρα ἢ νὺξ εἶναι», «ἡμέρα εἶναι ἢ νύξ;», «ἢ ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος», «ἢ Αἴας ἢ Ἰδομενεὺς ἢ δῖος Ὀδυσσεύς»· || πρὸς δήλωσιν τῆς ἀδιαφορίας περὶ τὴν ἐκλογὴν τίθεται πολλάκις ὁ *καί*: «ἢ ξένος ἢ καὶ πολίτης τις»· || σημαίνει ἐπανόρθωσιν καὶ λέγεται *ἐπανορθωτικός*, ὁπότε δύναται νὰ προστεθῇ τὸ καλύτερον, προτιμότερον κττ.: «πήγαινε νὰ μοῦ ἀγοράσῃς ἐνδύματα, ἢ καλύτερον πηγαίνω μόνος μου»· || ἐντεῦθεν ἡ νεωτέρα χρῆσις: «διὰ τὶ δὲν ἦλθες; ἢ μήπως μετενόησες;», «φεύγωμεν; ἢ προτιμᾷς νὰ μείνωμεν ἀκόμη;», «φεύγω, ἤ, ἂν θέλῃς, περιμένω»· || τίθεται πρὸς δήλωσιν συγκρίσεως καὶ λέγεται *συγκριτικός*: «προτιμοτέρα πενία ἔντιμος ἢ πλοῦτος αἰσχρός», «πιστότερος ὁ κύων ἢ ἡ γαλῆ»· || συγκριτικὴν σημασίαν ἔχει ὁ *ἢ* ἐκφερόμενος μετὰ τοῦ *πρίν*: «πρὶν ἢ ἔλθῃς», «πρὶν ἢ φύγωμεν».

— **ἤ·** δημοτ. ἐπιφών. σχετλιαστικόν, συνήθως μετὰ τοῦ *ποπὸ* ἢ τοῦ *βί*: *ἠπόπο* καὶ *ἠπόποη*, *ἠβί*: «ἠπόποη κακὸ ποῦ μοῦ 'ρθε!».

ᾗ· ἀναφ. ἀντωνυμ. θηλ. τοῦ *ὅς* (βλ. λ.)· || ἡ δοτ. *ᾗ* ὡς ἐπίρρημα τροπικὸν ἀντὶ τοῦ *ὡς* καὶ τοπικὸν ἀντὶ τοῦ *οἷ* || μετὰ τοῦ ἐπιρρήματος *πέρ* συνεκφέρεται ὡς μία λέξις: *ᾗπερ*· || ὁμοίως μετὰ τῆς ἀορίστου *τίς*: *ἥτις*.

ἦ· βεβαιωτ. μόριον (ἀρχ.), τῷ ὄντι ἀληθῶς, πάντοτε ἐν ἀρχῇ προτάσεως: «ἦ βαρὺ φόρημα εὐτυχῶν ἀφρων»· || μετὰ τοῦ ἐπίσης βεβαιωτικοῦ μορίου *μὴν* μετὰ τὰ ὅρκου σημαντικὰ ῥήματα: ὤμοσεν ἦ μὴν ἀδόλως ἄξειν διὰ φιλίας τῆς χώρας»· || μετὰ τοῦ *πού*, ἵνα κολάσῃ τὴν σημασίαν τῆς βεβαιώσεως.

— **ᾖ·** γ΄ ἑν. πρόσωπον τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ εἰμί.

ἥκῃ· γ΄ ἑν. πρόσωπον τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ *ἧκα* (βλ. λ.).

Ἦβα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς χώρας τῶν Τούσκων (τῆς Τοσκάνης) ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (Ἰταλίας θέσις Γ, α, 49) μεταξὺ Σατουρνιάνας κολωνίας καὶ Οὐόλκων. Ταυτότης ἀμφισβητουμένη. Σ. Ε. Λ.

Ἤβανς (Evans)· βλ. *Ἔβανς*.

— **Ἤβανς** ***Μαρία - Ἄννα*·** βλ. λ. *Ἔλιοτ Γεωργία*.

ἡβάσκω· μεταβαίνω εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, παρὰ τὸ *ἡβῶ* (βλ. λ.), πρβ. *γηράσκω—γηρῶ*.

Ἤβενσβιλ (Evansville) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἔβανσβιλ*.

Ἤβενστον (Evanston) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἔβανστον*.

ἥβη (ἡ)· ἡ ἀκμὴ τῆς ἡλικίας, ἡ ἀνθηροτάτη περίοδος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν καθίσταται ἱκανὸς πρὸς γέννησιν· || ἡ τρίχωσις τῶν ἀποκρύφων μερῶν· || ἡ ἡβικὴ χώρα τοῦ σώματος, τὸ ἐφήβαιον, ἡ τριγωνικὴ προεξοχὴ ἡ κειμένη εἰς τὸ κατώτατον ἄκρον τοῦ ὑπογαστρίου.

—*[Φυσιολ.]* Ἡ *ἥβη* ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ὡριμότητος τῶν γεννητικῶν ὀργάνων ἄρχεται συνήθως ἐν τοῖς τροπικοῖς κλίμασιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἄρρενος κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεος πρωϊαίτερον, κατὰ τὸ 12ον ἔτος. Ὁ χρόνος ὅμως οὗτος παραλλάσσει ἐκ διαφόρων συνθηκῶν· ἐν ταῖς πόλεσι λ. χ. καὶ παρὰ ταῖς ἀνωτέραις κοινωνικαῖς τάξεσιν ἡ ἥβη ἐπέρχεται ταχύτερον ἢ ἐν ταῖς ἀγροικίαις καὶ παρὰ τοῖς ἀπόροις. Ἀλλ' ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασιν, ὡς ἐν Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ, Νοτίῳ Ἀμερικῇ, ἄρχεται αὕτη ταχύτερον (ἀπὸ τοῦ 10—12 ἔτους παρὰ τῷ ἄρρενι καὶ ἀπὸ τοῦ 8—10 ἔτους παρὰ τῷ θήλει), ἐν δὲ τοῖς ψυχροῖς, ὡς ἐν Σουηδίᾳ, Δανίᾳ, βορείῳ Ρωσίᾳ, βραδύτερον (ἀπὸ τοῦ 15ου—17ου ἔτους παρὰ τῷ ἀνδρὶ καὶ ἀπὸ τοῦ 13—15 παρὰ τῇ γυναικί). Ἐπὶ τῇ ὡριμότητι δὲ τῶν φύλων ἐκδηλοῦται καὶ ἡ γενετήσιος ὁρμή. Ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς ἥβης τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀναπτύσσονται βαθμηδὸν μετὰ γοργότητος, ἀποβαίνουσιν εὐερέθιστα καὶ ἄρχονται φυσιολογικῶς λειτουργοῦντα (ἔκκρισις σπέρματος παρὰ τῷ ἀνδρί, ἐμμηνόρροια παρὰ τῇ γυναικί). Διαδοχικῶς δὲ καὶ ἄλλαι ἐμφαίνονται μεταβολαὶ ἐν τῇ σωματικῇ καταστάσει καὶ ἀλλοιώσεις ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ. Τὸ σῶμα αὐξάνει κατὰ μῆκος καὶ βάρος, ὡς καὶ ἡ θωρακικὴ περίμετρος· τοῦ ἀνδρὸς τονοῦται τὸ μυϊκὸν σύστημα, ἡ φωνὴ γίνεται βαρυτέρα, ἄρχονται δὲ φυόμεναι τρίχες ἐπὶ τοῦ ἐφηβαίου καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου· τῶν δὲ κορασίων οἱ μαστοὶ ἄρχονται ἀναπτυσσόμενοι, τὸ σῶμα προσλαμβάνει κομψὴν στρογγυλότητα δι' ἐναποθέσεων λίπους, ἡ δὲ φωνὴ ἀποβαίνει ἐντονωτέρα. Τὸ ἦθος ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὑφίσταται μεταλλαγήν· τὴν παιδικὴν ἁπλότητα καὶ ἀφέλειαν καὶ ζωηρότητα διαδέχεται βαθμηδὸν σοβαρότης. Τῆς ἥβης προβαινούσης φυσιολογικῶς ἐκλείπουσι συχνάκις νοσήματά τινα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς ἡ ἀκράτεια τῶν οὔρων, σπασμώδεις τινὲς καταστάσεις· ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ζωηρᾶς ἀναπτύξεως ἐμφαίνεται ἐντονώτερον ἡ πρὸς νοσήματά τινα διάθεσις, ἰδίως παρὰ τῇ γυναικὶ (ἀναιμία, χλωρίασις, ὑστερία, αἱμοπτυσία, ἐπιληψία, νευρικαὶ διαταραχαί, ἰδιοτροπίαι καὶ ἰδιορρυθμίαι ποικίλαι τὴν ἔντασιν μέχρι φρενοπαθείας), ἡ δὲ φυματίασις, ἂν ὑπάρχῃ πρὸς ταύτην προδιάθεσις, ἐξελίσσεται ἐν τάχει. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ πρὸς συνουσίαν ὡριμότης οὐδαμῶς σημαίνει καὶ ὡριμότητα ἢ ἱκανότητα πρὸς γάμον, δι' οὗ σκοπεῖται ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ εἴδους δι' ἐκγόνων ὑγιῶν καὶ ἀρτίως διαπεπλασμένων καὶ ἄνευ κλονισμοῦ τῆς ὑγείας τῆς γεννητόρων· διότι ὁ μὲν ἀνὴρ καθίσταται τελείως ὥριμος περὶ τὸ 24ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἡ δὲ γυνὴ κατὰ τὸ 20όν, ὅτε λήγει καὶ ἡ περίοδος τῆς ἡβικῆς ἡλικίας δι' ἀμφότερα τὰ φῦλα. Οἱ δὲ μεταξὺ λίαν νεαρῶν ἀτόμων γάμοι ἐπάγονται καὶ τῶν γονέων κατέρειψιν καὶ τὴν γέννησιν τέκνων καχεκτικῶν, ἀσθενικῶν, ὀγκούντων τὴν στατιστικὴν τῶν θανάτων.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— *[Ἀνατ.]* Βλ. λ. *ἐφήβαιον*.

— *[Ψυχοπαθ.]* Ἡ ἐγκατάστασις τῆς *ἥβης* εἶναι σπουδαῖον ψυχοφυσιολογικὸν φαινόμενον τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ φυσιολογικῆς μὲν ἀπόψεως ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐκκρίσεως τῶν ἐνδοκρινίων καὶ δὴ τῶν γενετησίων ἀδένων, ἀπὸ ψυχολογικῆς δὲ συνυφασμένον πρὸς τὴν ὅσον οἷόν τε καλυτέραν προσαρμογὴν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ οἰκογενειακοῦ ἢ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Τὸ γενετήσιον ἔνστικτον ὑφίσταται μὲν πολὺ πρὸ τῆς λειτουργίας τῶν γεννητικῶν ἀδένων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἰδίως ἡλικίαν λαμβάνει γνῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ προορισμοῦ του. Πλὴν ὅμως οἱ φραγμοὶ τῆς κοινωνικῆς εὐκοσμίας τὸ σταματῶσι καθ' ὁδόν. Ὁ ἔφηβος, διὰ ν' ἀναπληρώσῃ τὰ ὅσα ἡ ἐξωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀποστερεῖ, ἀφίνει τὴν φαντασίαν του νὰ δημιουργῇ ὁλόκληρα ἐσωτερικὰ μυθιστορήματα, βυθίζεται εἰς τὸν αὐτισμόν του. Ὅταν ἡ ἀπόστασις αὕτη ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς μετ' αὐτῆς ἐπαφῆς ἀποβῶσι μεγάλαι, δημιουργεῖται παθολογικὴ κατάστασις τοῦ πνεύματος καλουμένη σχιζοφρενία. Ἡ ἀόριστος συγκίνησις καὶ τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα κατακλύζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐνδοκρινίων του ἀδένων διατελοῦντος ἐφήβου δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ εἰς ἀμφότερα τὰ φῦλα. Ὁ ἔφηβος διαπνέεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μεγαλώσῃ, ν' ἀναδειχθῇ, νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐνῷ ἡ κόρη ἐκ φιλαρεσκείας παρατηρεῖ ἑαυτὴν εἰς τὸ κάτοπτρον, ὁ νέος ἀκολουθεῖ τὰς προόδους τῆς σωματικῆς του ἀναπτύξεως καὶ καραδοκεῖ τὴν ἐμφάνισιν τῶν γνωρισμάτων τῆς ἀνδρότητος (μύσταξ, ἀλλοίωσις τῆς φωνῆς κλπ.). Ὁ μὲν ᾄδει ἐκκωφαντικῶς καὶ μὲ τόνον βαρὺν μέχρι βράγχους τῆς φωνῆς, ὁ δὲ ἐξασκεῖται ἐπιμόνως εἰς τὴν τέχνην τοῦ καπνίσματος, παρὰ τὰς ναυτίας καὶ τὰς λιποθυμίας. Εἰς τὴν κόρην ἐμποιοῦσιν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν αἱ μορφολογικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ μεταβολαὶ τῆς ἥβης. Ὅταν συμβῇ ν' ἀγνοῇ τὰ τῆς ἐμμήνου ῥύσεως, ἡ κόρη ἐνδέχεται νὰ ἐκλάβῃ ἑαυτὴν ὡς πάσχουσαν καὶ νὰ κρατήσῃ ἐπὶ μακρὸν μυστικὴν τὴν δῆθεν πάθησίν της, προφασιζομένη ὅτι πονεῖ ἡ κεφαλή της ἢ ἄλλο τι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκπλήσσεται καὶ τρομάζει εἰς ἑκάστην ἔμμηνον περίοδον, τοῦθ' ὅπερ ἐπιδρᾷ σοβαρῶς ἐπὶ τῆς ψυχικῆς της διαθέσεως. Ἄλλη τοὐναντίον ἀναμένει εἰς μάτην τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐμμήνων, στενοχωρεῖται δὲ καὶ ἀσχάλλει βλέπουσα τὰς ἐμμηνορροούσας καὶ ἀναπτυσσομένας ἐπὶ τὸ γυναικοφυὲς φίλας της. Τοιουτοτρόπως γεννᾶται παρ' αὐτῇ αἴσθημα κατωτερότητος, ἀτελείας, δειλίας καὶ ἀπαισιοδοξίας, τὸ ὁποῖον ἄρδην ἀνατρέπει τὴν ψυχικήν της ἰσορροπίαν. Γενικῶς αἱ γενετήσιοι ἀπασχολήσεις καταλαμβάνουσι μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἐφήβου. Τὸ μὴ ἱκανοποιούμενον διὰ τῆς φυσιολογικῆς ὁδοῦ ἔνστικτον ἐκδικεῖται, οὕτως εἰπεῖν, ὁδηγοῦν τὸ ἄτομον εἰς ἐρωτικὰς καὶ λάγνους ὀνειροπολήσεις, εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἀσέμνων ἀναγνωσμάτων καὶ ὁμιλιῶν, εἰς τὸν αὐνανισμὸν κλπ. Εἰς ἄλλα ἄτομα τοὐναντίον αἱ ἀπαιτή-

Digitized by Google

σεις τοῦ γενετησίου ἐνστίκτου παροχετεύονται εἰς ἄλλας σφαίρας δράσεως, πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Ἄλλοι τέλος καταφεύγουσιν εἰς τὴν νεύρωσιν, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ εἰκονικὰς ἱκανοποιήσεις καταδικασθέντων καὶ καταπολεμηθέντων ὑπὸ τῆς ἠθικῆς καὶ εὐκοσμίας πόθων.

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

— *[Ψυχολ.-Παιδαγ.]* Παραλλήλως πρὸς τὴν σωματικὴν μεταβολήν, ἣν ἐπιφέρει ἡ *ἥβη*, βαίνει καὶ ψυχικὴ τοιαύτη καὶ δὴ βαθυτάτη. Κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ κατευθύνῃ τὴν προσοχὴν καὶ βούλησιν καὶ πρὸς τὸ ἐγὼ αὐτοῦ, ὄχι μόνον παρατηρῶν ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ κρίνων περὶ ἑαυτοῦ. Διὰ τῆς φαντασίας κατασκευάζει εἰκόνας περὶ τοῦ μέλλοντός του, διαγράφει ἀπωτέρους σκοπούς, τοὺς ὁποίους θέλει νὰ κατορθώσῃ· οὕτω, πλὴν τῆς αὐτοπαρατηρησίας καὶ τῆς αὐτοκρισίας, χαρακτηρίζει τὸν ἔφηβον καὶ αὐτοπαιδευσία· ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰ ὁρμὴ πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἐν ἑαυτῷ γινομένων παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν· προσέτι δὲ καὶ σαφὴς μετάβασις ἀπὸ τοῦ κατ' αἴσθησιν ἀντιληπτοῦ εἰς τὸ διανοεῖσθαι ἀφῃρημένα. Μεγάλην ὡσαύτως ἔχει ὁρμὴν ὁ ἔφηβος εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ νέου· μετ' ἀκρατήτου δὲ συνήθως ἐνθουσιασμοῦ καὶ πολλῆς ἀκρισίας ἀποδέχεται αὐτὸ ἁπλῶς καὶ μόνον διότι εἶναι νέον. Ἡ δὲ πρὸς ἔρευναν ὁρμή του δύναται νὰ τὸν ὁδηγήσῃ μέχρι τῶν μυστηρίων τῆς φύσεως ἢ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ζητημάτων.

Καθ' ὅσον δὲ εὐρύνεται ὁ πνευματικὸς ὁρίζων τοῦ ἐφήβου, κατὰ τοσοῦτον χαλαροῦνται οἱ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν στενοὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ πρὸς τὸ σχολεῖον δεσμοί. Ἐὰν δὲ οἱ γονεῖς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρατηροῦν ἐγκαίρως τὴν φυσικὴν ταύτην μεταβολὴν καὶ δὲν ἐννοοῦν, ὅτι πρέπει εἰς πολλὰ ζητήματα νὰ περιορίζουν ἑαυτοὺς ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς φιλικοὺς συμβούλους, εἶναι ἐνδεχόμενον ν' ἀπομακρύνουν ψυχικῶς τὰ τέκνα των ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των περισσότερον τοῦ δέοντος· ἐνίοτε δὲ ἡ ἄγνοια αὕτη τῶν γονέων ὁδηγεῖ τοὺς ἐφήβους εἰς ἀληθινὴν κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν καὶ ἔχθραν, νευρασθενεῖς δὲ καὶ εἰς αὐτοκτονίαν. Οὕτω λ. χ. πολλοὶ γονεῖς οὐδόλως ἀνέχονται οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐκδήλωσιν ἀντιθρησκευτικότητος τῶν νέων, ἐνῷ θὰ ἠδύναντο μετ' αὐτῶν νὰ συζητοῦν ἠρέμα, νὰ συγχωροῦν γνώμας τινὰς αὐτῶν ἐναντίας πρὸς τὰς ἰδικάς των καὶ νὰ ὠθοῦν εἰς σοβαρὰν τῶν ζητημάτων ἐξέτασιν, ὥστε ἠρεμώτερον νὰ παρέλθῃ ὁ περὶ παντὸς νέου φανατισμὸς τοῦ ἐφήβου καὶ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ εὑρεθῇ ἡ ὁδὸς τῆς ψυχραίμου κρίσεως τῶν πραγμάτων.

Ἐσωτερικὴ ἀνησυχία, διαρκὴς μεμψιμοιρία, μελαγχολία καὶ ἀστάθεια χαρακτηρίζουν πρὸς τοῖς ἀνωτέρω τὴν ψυχὴν τοῦ ἐφήβου. Εὐνόητον δὲ εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, κατὰ τὸ συγγενικὸν καὶ λοιπὸν κοινωνικὸν περιβάλλον ποικίλλει ὁ βαθμὸς τῆς ἰσχύος τῶν ἰδιοτήτων τούτων.

Σταθερὸς σκοπὸς καὶ σχέδιον σταθερὸν μακροτέρας ἐνεργείας εἶναί τι σπάνιον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην· τοὐναντίον ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ ταχεῖα μετάβασις ἀπό τινος ἔργου εἰς ἄλλο εἶναι τὸ σύνηθες. Ἐπί τινα μὲν χρόνον δυνατὸν νὰ ἀσχολῆταί τις περὶ τὴν ποίησιν, ἀναγινώσκων ποιητάς, ἴσως δὲ καὶ ὁ ἴδιος ποιῶν ποιήματα. Μετ' οὐ πολὺ κυρίως (διότι καὶ περὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων ἐνδιαφέρεται συγχρόνως ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ) ἐπισύρει τὸ ἐνδιαφέρον του ἡ ἐπιστήμη καὶ δὴ πλειστάκις τὰ ὕψιστα αὐτῆς ζητήματα. Μετ' ὀλίγον ἡ πολιτικὴ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ διαφέροντος, ἵνα μετ' οὐ πολὺ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐκχωρήσῃ εἰς οἰκονομικὰ ζητήματα ἢ θρησκευτικὰ κλπ.

Ἐὰν δὲ ὁ ἔφηβος δὲν δύναται ἕνεκα κωλυμάτων, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος προερχομένων ἢ πολλάκις καὶ ἐκ φυσικῆς ἀδυναμίας, νὰ τραπῇ τὴν φυσικὴν ταύτην ὁδὸν τῆς περὶ τὰ σπουδαῖα εὐμεταβόλου ἐνεργείας, ζητεῖ οἱαδήποτε ἄλλα ἀναπληρώματα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἠθικῶς ἐπιλήψιμα, οἷον τὴν ἀνάγνωσιν ῥυπαρογραφημάτων, τὴν ἐπίσκεψιν ψεκτῶν θεατρικῶν καὶ κινηματογραφικῶν παραστάσεων, τὸ κάπνισμα, τὴν χαρτοπαιξίαν, τὴν ἐπίσκεψιν καπηλείων, πολλάκις δὲ καὶ πορνείων· διότι ἡ ἐφηβικὴ ψυχὴ κατέχεται ὑπὸ τῆς ἀκαταβλήτου ὁρμῆς νὰ δείξῃ, ὅτι ἐξῆλθε πλέον τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ περιβάλλοντος νὰ μὴ τὴν θεωροῦν πλέον ὡς παιδικήν· ὁ ἔφηβος ἀξιοῖ νὰ τὸν ἐκτιμοῦν καὶ νὰ τὸν σέβωνται οἱ ἐνήλικοι. Διὰ τοῦτο, ἐὰν μὴ δίδεται εἰς αὐτὸν εὐκαιρία νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν δύναμίν του περὶ τὰ σπουδαῖα καὶ νὰ ἐπισύρῃ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἀσχολίας περὶ τὰ τοιαῦτα, τρέπεται εἰς τὰ ταπεινά· διότι ἀρκεῖ, ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι ἔργα οὐχὶ μικρῶν παιδίων, ἀλλ' ἐνηλίκων.

Σημαντικώτατον τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας φαινόμενον εἶναι καὶ ὁ ἔρως. Μετὰ δὲ τούτου συνδεδεμένη εἶναι ἡ ὀνειροπολία καὶ μελαγχολία. Ὁ ἐφηβικὸς ἔρως δὲν λαμβάνει τὴν ἀφορμὴν ἔκ τινος ὡρισμένου προσώπου, ἀλλ' εἶναι γενικὸς καὶ ἀόριστος. Ὁ ἔφηβος κατασκευάζει κατὰ φαντασίαν ἰδεῶδές τι πρόσωπον, πεπροικισμένον μὲ πάσας ἐκείνας τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιδιώκει αὐτὸς ἀσυνειδήτως νὰ πραγματώσῃ. Τὴν κατὰ φαντασίαν δὲ δημιουργηθεῖσαν ἰδεώδη ταύτην εἰκόνα προβάλλει κατόπιν πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς συγκεκριμένα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δυνατὸν νὰ εἶναι ὅλως διάφορα τῆς εἰκόνος ἐκείνης ἢ καὶ ὅλως ἀντίθετα, οἷον κοινοτάτη πόρνη ἢ χυδαιότατος πόρνος. Ἐὰν δὲ ὁ ἔφηβος προφυλαχθῇ ὑπὸ τῶν ἐνηλίκων ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς οἱανδήποτε σαρκικὴν ἐπαφήν, ἔστω καὶ τὴν ἀθῳοτέραν, λχ. τὴν κατὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς χοροὺς λαμβάνουσαν χώραν, ὁ ἰδεώδης αὐτοῦ ἔρως τῆς ἡλικίας ταύτης ὠθεῖ σημαντικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν. Διότι ὁ ἁγνὸς ἔφηβος ἐρῶν καταβάλλει μεγάλας προσπαθείας νὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας προβάλλει πρὸς τὸ ἐρώμενον πρόσωπον, τοῦ ὁποίου οὕτω θέλει νὰ γίνῃ ἀντάξιος. Ἀντιθέτως νέοι προώρως ῥιφθέντες εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς σαρκικῆς Ἀφροδίτης, ὑφίστανται ἀνεπανορθώτους ψυχικὰς καὶ ἠθικὰς βλάβας. Κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν σαρκικὴ ἀπόλαυσις καὶ ἔρως ἀποκλείουν ἄλληλα· δηλαδὴ ὁ ἔχων ἔρωτα δὲν δύναται συγχρόνως νὰ ἀπολαύῃ καὶ τῆς σαρκός, ἔστω καὶ ὑπὸ μορφήν τινα ἠπιωτέραν, καὶ τοὐναντίον ὁ ἀπολαύων τῆς σαρκὸς ἀδύνατον νὰ ἔχῃ τὸν ἰδεώδη κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἰδιάζοντα ἔρωτα. Διὰ τοῦτο παιδαγωγικῶς ἐπιβάλλεται ἡ τήρησις τῆς ἁγνότητος καθ' ὅλην τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἡ ἀβλαβὴς συνύπαρξις ἔρωτος καὶ σαρκικῆς ἀπολαύσεως εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας. Τὸ δὲ γνώρισμα τοῦτο, ὁμοῦ μετὰ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἔργου, εἰς ὃ κυρίως θέλει διὰ βίου ἀφοσιωθῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα (κατ' ἄτομα ποικίλλουσα) σταθερότης γνωμῶν καὶ πράξεων, ἡ σταθερότης τοῦ χαρακτῆρος, χαρακτηρίζουν τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν. Τὴν σταθερότητα δὲ ταύτην δὲν κατορθώνουν ν' ἀποκτήσουν πάντες οἱ ἄνθρωποι· τινὲς μάλιστα διὰ βίου διάγουν ὡς ἔφηβοι, ἄστατοι καὶ ἀνήσυχοι, περὶ οὐδὲν σοβαρῶς καὶ συνεχῶς ἀσχολούμενοι. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ψυχικῶς νοσοῦσι· τὴν δὲ νόσον αὐτῶν καλοῦσιν *ἐφηβισμὸν* (Puberilismus).

Ἔτος τι ὡρισμένον τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν δὲν ὑπάρχει. Τὸ τέρμα τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ ἡ ἔναρξις τῆς ἀνδρικῆς κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ τοῦ 20οῦ καὶ 25ου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 30οῦ. Ὅθεν δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περί τινος, ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν κρίνοντες ἐκ τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ κρίνοντες ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῶν προειρημένων ψυχικῶν γνωρισμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων συνήθως συμβαδίζει καὶ ἡ τελείωσις τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως. Τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς δύο περιόδους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη συνήθως λήγει μετὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Αἱ γυναῖκες, ὅπως ἐνωρίτερον εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, οὕτω καὶ ἐνωρίτερον ἐξέρχονται αὐτῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ed. Spranger*, «Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας» (μετάφρ. *N. Λούβαρι*.— *W. Hoffmann*, Die Reifezeit.— *H. Küssler*, Erzichungs probleme der Reifezeit. — *M. Stern*, Anfänge der Reifezeit — *W. Stern*, Jugendliche Zeugen in Littlichkeisproressen. — *E. Stern*, Jugendpsychologie. — Τὰ ἄρθρα τῆς «Μ. Ἑλλην. Ἐγκ.» *ἀναπτύξεως περίοδοι*, *αἰδώς*, *ἔρως*.

Σ. Μ. Κ.

— *[Ἑλλ. καὶ Ρωμ. Δίκ.]*. Βλ. *ἔφηβος*.

Ἥβη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἄρεως, τῆς Εἰλειθυίας καὶ τοῦ Ἡφαίστου. Εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς θηλείας νεότητος ἐν τῇ ἀνθήσει καὶ τῇ ἀκμῇ της, ὡς εἶναι ὁ Γανυμήδης τῆς ἄρρενος νεότητος. Οὐσιώδης χαρακτὴρ αὐτῆς εἶναι τὸ κάλλος· διὰ τοῦτο καὶ καλεῖται χρυσόθρονος καὶ χρυσοστέφανος καὶ χρυσοπέδιλος, λάμπουσα μεταξὺ τῶν θεαινῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὡς λάμπει ὁ χρυσός. Ἀσχολίας εἶχεν ἐν Ὀλύμπῳ, ἔνθα διέμενε διαρκῶς, ὅσας καὶ αἱ νεάνιδες τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς: ἡτοίμαζε τὸ ἅρμα τῆς μητρός της Ἥρας καὶ ἔζευεν εἰς αὐτὸ τοὺς ἵππους, ἐνέδυε μὲ μεγαλοπρεπῆ ἐνδύματα τὸν ἀδελφόν της Ἄρη, παρεσκεύαζε τὸ λουτρόν του καὶ ἔπλυνε τὰ ἐνδύματά του. Ὡς ἐπίσημον ὑπούργημα ἐν τῷ Ὀλύμπῳ εἶχε τὸ τοῦ οἰνοχόου τῶν ἀθανάτων, ἕως ὅτου ἀντικατέστησεν αὐτὴν ὁ Γανυμήδης. Οἱ ἄνθρωποι ἐθεώρουν αὐτὴν ἀφωσιωμένην εἰς τὴν μητέρα της Ἥραν· διὰ τοῦτο παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς μεγάλης θεᾶς τοῦ Ὀλύμπου ἵστατο, συνήθως, καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς ὡραίας κόρης της, ὡς ἐν τῷ Ἡραίῳ τοῦ Ἄργους, ἔνθα ἵστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμά της, ἔργον τοῦ Ναυκύδους (*Παυσ.* II. 17, 5), παρὰ τὸ τῆς μητρός· ὁμοίως ἐν Μαντινείᾳ τῆς Ἀρκαδίας παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς μητρός ἠγείρετο τὸ ἰδικόν της, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους. Εἰς ἓν ἀγγεῖον (ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Πετρουπόλεως), τὸ ὁποῖον κοσμεῖται μὲ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Πάριδος κρίνοντος τὰς τρεῖς θεάς, ἡ Ἥβη ἵσταται ὀρθία ὄπισθεν τῆς καθημένης μητρός της, καὶ στηρίζεται οἰκείως ἐπὶ τῶν ὤμων της. Ὁσάκις οἱ ἀθάνατοι παραδίδονται εἰς τὴν εὐθυμίαν, ἡ Ἥβη χορεύει μετὰ τῶν Χαρίτων, Ὡρῶν, Ἁρμονίας καὶ Ἀφροδίτης, ἐνῷ ὁ Ἀπόλλων κρούει τὴν κιθάραν καὶ ᾄδει μετὰ τῶν Μουσῶν. Ὅτε ἀπεθεώθη ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸν Ὄλυμπον συνεφιλιώθη μετὰ τῆς Ἥρας, ἡ Ἥβη συνεζεύχθη μετ' αὐτοῦ, γενομένη οὕτω τὸ ἔπαθλον τῶν ἐπιπόνων ἀγώνων του (ἄθλων). Ὁ γάμος οὗτος ὑμνήθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ ἀναπαρεστάθη πολλάκις ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν. Τῶν ἀναπαραστάσεων τούτων καλυτέρα ἦτο ἡ ἐπὶ ἑνὸς ἀργυροῦ βωμοῦ ἐν τῷ παρὰ τὰς Μυκήνας Ἡραίῳ. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν ἄξιαι λόγου εἶναι δύο ἐπὶ κατόπτρων. Εἰς τὴν μίαν ἡ Ἀθηνᾶ παρουσιάζει τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν Ἥβην ἐνώπιον τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος καθημένου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ὀρθίας καὶ κρατούσης διὰ τῶν δύο δακτύλων της δακτύλιον. Ἡ Ἥβη, γυμνή, φορεῖ διάδημα καὶ περιδέραιον. Εἰς τὴν ἄλλην ἡ Ἥβη γυμνή, ἀλλὰ φέρουσα πτέρυγας, προχωρεῖ πρὸς τὸν Ἡρακλέα, ὅστις θωπεύει τὴν δεξιὰν χεῖρά της. Εἰς ἓν ἀγγεῖον ἀπεικονίζεται προπορευομένη μετὰ τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ ἅρματος τοῦ θριαμβευτικῶς εἰσερχομένου εἰς τὸν Ὄλυμπον Ἡρακλέους καὶ εἰς τὸ κύπελλον τοῦ Ὄλτου καὶ τοῦ Εὐξιθέου ἐν τῇ συνελεύσει τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου ἡ Ἥβη ἀπεικονίζεται καθημένη πλησίον τοῦ Ἑρμοῦ καὶ κρατοῦσα ἄνθος εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ μῆλον εἰς τὴν ἄλλην, σύμβολον τῆς γονιμότητος τοῦ γάμου. Ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Ἡρακλέους ἑνώσεώς της ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Ἀλεξιάρην καὶ τὸν Ἀνίκητον. Αἱ λέξεις αὗται, πιθανώτατα, ἦσαν ἐπίθετα τοῦ Ἡρακλέους προτοῦ νὰ προσωποποιηθῶσι. Ἡ

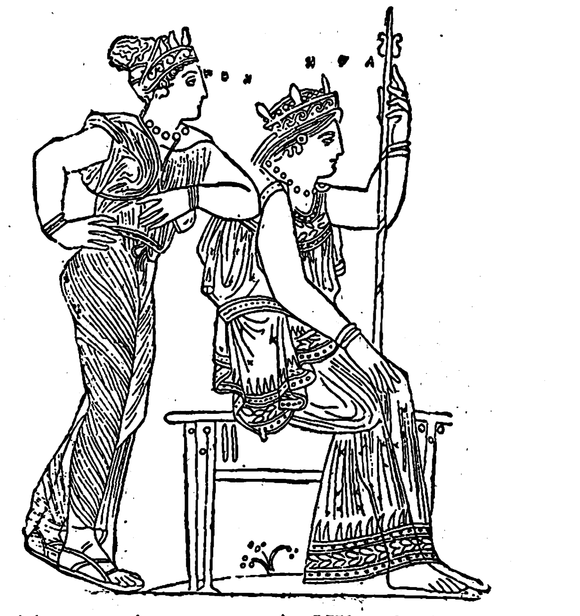

Ἀγγειογραφία παριστῶσα τὴν Ἥβην ἐρειδομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς μητρός της Ἥρας κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Πάριδος.

λατρεία τῆς Ἥβης ἦτο συνδεδεμένη καὶ μετὰ τῆς Ἥρας, εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ὁποίας, ὡς προελέχθη, ἐφιλοξενοῦντο καὶ ἰδικά της ἀγάλματα, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τῆς τοῦ συζύγου της Ἡρακλέους. Οὕτως ἐν Ἀττικῇ εἶχε δύο βωμούς, ἕνα εἰς τὸ Ἡράκλειον τοῦ Κυνοσάργους καὶ ἕνα εἴς τινα δῆμον (τὸν παρὰ τὴν Καλλιρρόην τῆς Διομείας ἢ τὸν τῶν Αἰξωνέων, τῶν ὁποίων μνημονεύεται καὶ ψήφισμα, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται λόγος περὶ κοινῆς ἱερείας καὶ κοινοῦ ἄρχοντος τῆς Ἥβης καὶ τῆς Ἀλκμήνης) τῆς Ἀττικῆς, παρὰ τὸν βωμὸν τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ τὸν τῆς Ἀλκμήνης, μητρὸς τοῦ Ἡρακλέους. Ἀλλὰ καὶ ὡς κυρία θεότης ἐλατρεύετο εἴς τινας πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς ἐν Σικυῶνι καὶ Φλιοῦντι. Εἰς τὴν Σικυῶνα ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δία*, ὅπερ συνδέει αὐτὴν πρός τε τὴν Ἀφροδίτην, ὡς θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης, καὶ τὴν Πανδίαν, θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σελήνης. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι θεὰ τοῦ ἔαρος, ὡς εἶναι καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Κόρη. Εἰς τὸν Φλιοῦντα τὸ ἱερόν της εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως, ἐντὸς δάσους κυπαρίσσων, ἐτιμᾶτο δὲ ἐκεῖ ὑπὸ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Γανυμήδα, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων ὡς Ἥβη (*Παυσ.* II. 13. 3—4). Τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἦτο τιμιώτατον, διότι εἰς αὐτὸ κατέφευγον οἱ ἀπελευθερούμενοι αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι τῶν Σικυωνίων καὶ ἐκρέμων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των εἰς τὰς κυπαρίσσους τὰς πέδας των. Πρὸς τιμὴν τῆς Ἥβης, ὡς θεᾶς ἀπελευθερωτρίας, ἐτελεῖτο μάλιστα καὶ ἐτησία ἑορτὴ ὑπὸ τῶν ἀπελευθερουμένων, «κισσοτόμοι» καλουμένη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔκοπτον κισσόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνενέουν τὸν στέφανον τῆς θεᾶς. Ὁ κισσός, ἱερὸν φυτὸν τοῦ Διονύσου, καὶ ἡ ἔλλειψις εἰκόνος τῆς θεᾶς, καὶ πρὸ πάντων ὁ μυστηριώδης χαρακτὴρ τῆς λατρείας της, ἐγέννησε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι αὕτη ἦτο μία θεὰ τῆς διονυσιακῆς λατρείας, συγχεομένη πρὸς τὴν Ἀριάδνην καὶ ὅτι ἦτο ξενι-

Digitized by Google

κῆς καταγωγῆς, **ταυτισθεῖσα** μὲ τὴν Ἥβην, θεὰν τῆς αἰωνίας νεότητος, ἕνεκα τῆς κοινότητος συμβόλων τινῶν αὐτῆς πρὸς τὰ τῆς Ἥβης. Εἰκόνα τῆς κεφαλῆς τῆς Γανυμήδας - Ἥβης ἔφερον νομίσματά τινα τοῦ Φλιοῦντος, εἰς αὐτὴν δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀνήκει καὶ ἓν πήλινον εἰδώλιον τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου, θεᾶς γυμνῆς, πτερωτῆς, κρατούσης πρόχουν εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ φιάλην εἰς τὴν ἄλλην, καὶ φερούσης ἐν τῇ κεφαλῇ στέφανον ἐκ φύλλων κισσοῦ. Ἡ Ἥβη ἀπεικονίζετο καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Kekulé*, Hebe.— *Welcker*, Griech. Götterlehre

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἡβηδόν· ἐπίρρ. κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν: «τοὺς ἄνδρας ἡβηδὸν ἀπέσφαξαν» τοὺς ἄγοντας τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν.

ἡβήκλαδος (ὁ) (Hebecladus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στρυχνοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια φυόμενα ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Περού. Δ. Ν. Π.

ἡβήλωμον (τὸ) (Hebelomum) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγαρικιδῶν*, περιλαμβάνον μύκητας διακρινομένους ἐκ τῶν πυρροχρόων σπορίων των καὶ τοῦ ὑπερύθρου θαλλοῦ των. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, πάντα δηλητηριώδη, ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ἡβηνστεϊτία (ἡ) (Hebensteitia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σελαγινιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ πόας μὲ φύλλα ἀντίθετα, γραμμωτὰ καὶ ἄνθη κατὰ καταληκτικοὺς στάχυς διατεταγμένα. Ὁ καρπὸς εἶναι κάψα μονόσπερμος. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν νοτίῳ Ἀφρικῇ. Δ. Ν. Π.

ἡβηστολία (ἡ) (Hebestolia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ἔντομα ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστὰ περὶ τὰ 12 εἴδη διακρινόμενα διὰ τὸ ἐπίμηκες ὑπὸ πυκνῶν τριχῶν κεκαλυμμένον σῶμά των, τὰς μακρὰς κεραίας των καὶ τοὺς ζωηροὺς χρωματισμούς των. Δ. Ν. Π.

ἡβητήριον (τό)· ὁ τόπος ὅπου οἱ ἔφηβοι συνέρχονται χάριν παιδιᾶς ἢ διασκεδάσεως.

ἡβητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἡβήτας, τοὺς ἐφήβους, νεανικός: «ἡβητικοὶ λόγοι».

ἡβηφρενία (ἡ) *[Ψυχοπαθ.]*. Ψύχωσις τῆς νεανικῆς ἡλικίας ὁδεύουσα βαθμηδὸν πρὸς τὴν διανοητικὴν ἐξασθένησιν καὶ πρὸς τὴν ἄνοιαν, διὰ μέσου ποικιλομόρφων φαινομένων διεγέρσεως, ψευδαισθήσεων καὶ παραληρημάτων. Ἐπειδὴ αἱ ποικίλαι τῆς ψυχικῆς καταστάσεως διακυμάνσεις, διατηρούμεναι ἐντὸς μετρίων τινῶν ὁρίων, ἀπαρτίζουσιν, ὡς γνωστόν, τὴν φυσιολογικὴν εἰκόνα τῆς ἥβης, συμβαίνει γενικῶς ἡ παθολογικὴ αὐτῶν ἐπίτασις, ἀποτελοῦσα τὴν ἀρχὴν ἡβηφρενίας, νὰ παρέρχηται ἀπαρατήρητος ἢ νὰ χαρακτηρίζηται ὡς ἁπλῆ ὑπερβολὴ νεανικῆς ζωηρότητος. Ἡ δὲ συχνάκις παρατηρουμένη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νόσου ἀκατάσχετος ῥοπὴ πρὸς αὐνανισμόν, ἡ θεωρηθεῖσα ἄλλοτε ὡς κυρία αἰτία τῆς ἡβικῆς φρενίτιδος, εἶναι πράγματι ἁπλοῦν σύμπτωμα τῆς ἤδη ἀρξαμένης νόσου. Συντελεῖται βαθμηδὸν ἀλλόκοτος μεταβολὴ εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ πάσχοντος, ὅστις καθίσταται φλύαρος, εὐέξαπτος, φίλερις καὶ βάναυσος· οἱ λόγοι καὶ τὰ γραφόμενά του φέρουσι τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς ἀσυναρτησίας. Τὰ ἄκαιρα λογοπαίγνια, οἱ πλέον κακόζηλοι ὑπαινιγμοὶ καὶ σχολαστικαὶ ἐκφράσεις συμβαδίζουσι μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων καὶ μετὰ τῶν πλέον ἀνερματίστων καὶ εὐφαντάστων θεωριῶν περὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς. Οἱ νεολογισμοί, οἱ ἀναίτιοι γέλωτες, ἡ ἐπιτήδευσις ἐν γένει ἐπιτείνουν τὸ ἀλλόκοτον τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ σχιζοφρενικοῦ. Ἀθρόαι ψευδαισθήσεις, ἀκουστικαὶ ἰδίως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταθλιπτικαί, κυριαρχοῦσιν ἐνωρὶς τῆς κλινικῆς εἰκόνος. Ἀνάλογοι εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ αἱ παραληρηματικαὶ ἰδέαι καταδιώξεως, ἐνοχῆς, ὑποχονδριακαὶ κλπ. Ἐν γένει αἱ πράξεις τῶν ἀρρώστων εἶναι εἰς ἄκρον ἀνόητοι καὶ ἀκατάληπτοι. Ἡ δ' ἐξέλιξις πρὸς τὴν τελικὴν ἄνοιαν γίνεται μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡβίκερως (ὁ) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον 12 περίπου εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν τῆς γῆς χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ἡβικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἥβην, ὁ τῆς ἥβης: «ἡβικὸν ὀστοῦν», «ἄρθρωσις ἡβική», «ἡβικὴ αὖλαξ».

— **ἡβικὴ** ***αὖλαξ*** *['Ανατομ.]*. Αὖλαξ ἢ πτυχή, δι' ἧς τὸ ὕπερθεν τοῦ γυναικείου αἰδοίου κείμενον ὑποστρόγγυλον δερματικὸν ἔπαρμα χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ὑπογαστρίου, ἰδίως ἐπὶ εὐσάρκων γυναικῶν, καὶ εἰς ἣν τελευτᾷ ἑκατέρωθεν ἡ βουβωνικὴ αὖλαξ. Ἡ ἡβικὴ αὖλαξ παριστᾷ τὸ ἄνω ὅριον, ἔνθα τελευτῶσιν αἱ καλύπτουσαι τὸ γυναικεῖον ἐφήβαιον τρίχες. Ι. Π.

— **ἡβικὴ** ***γωνία*** *['Ανατομ.]*. Γωνία ὀρθή, ὑφ' ἣν τὸ ἄνω χεῖλος τοῦ ὁριζοντίου σκέλους τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ ἑνοῦται μετὰ τοῦ χείλους τοῦ κατιόντος αὐτοῦ σκέλους. Ι. Π.

— **ἡβικὴ** ***σύμφυσις*** *['Ανατομ.]*. Ἡμιάρθρωσις, δι' ἧς συντάσσονται ἔμπροσθεν πρὸς ἄλληλα τὰ ἀνώνυμα ὀστᾶ *(ἡβικὰ ὀστᾶ)*. Ἀποτελεῖται δ' ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐστραμμένων προμήκων ᾠοειδῶν *ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν* τῶν ἡβικῶν ὀστῶν καὶ ἐκ διαμέσου *ἰνοχονδρίνου δίσκου*, οὗ ἐντὸς εὕρηται κοιλότης μονοθάλαμος ἢ πολυθάλαμος, ἀμυγδάλης ἔχουσα σχῆμα. Ὁ κύριος τῶν συνδέσμων αὐτῆς εἶναι αὐτὸς ὁ διάμεσος χόνδρος, ὅστις συνέχει τὰ ἡβικὰ ὀστᾶ πρὸς ἄλληλα· εἶτα δὲ οἱ *ἐπικουρικοί*, ἤτοι ὁ *ἄνω ἡβικὸς σύνδεσμος*, ὅστις ἐντείνεται κατὰ μῆκος τοῦ ἄνω χείλους τῆς ἡβικῆς συμφύσεως μεταξὺ τῶν ἡβικῶν φυμάτων, ὁ *κάτω* ἢ *καμαρωτὸς τῆς ἥβης σύνδεσμος* καὶ ὁ *ὀπίσθιος ἡβικός*. Ι. Π.

— **ἡβικοὶ** ***σύνδεσμοι*** *['Ανατομ.]*. Οὗτοι εἶναι: 1) ὁ διάμεσος χόνδρος, ὁ καὶ κυρίως σύνδεσμος τῆς ἡβικῆς συμφύσεως, ὅστις συνέχει τὰ ἡβικὰ ὀστᾶ πρὸς ἄλληλα· 2) οἱ ἐπικουρικοὶ ἄνω ἡβικὸς σύνδεσμος, ὁ καμαρωτὸς τῆς ἥβης ἢ κάτω ἡβικὸς σύνδεσμος καὶ ὁ ὀπίσθιος ἡβικὸς (βλ. *ἡβικὴ* σύμφυσις). Ι. Π.

— **ἡβικὸν** ***ὀστοῦν*** *['Ανατομ.]*. Ἓν ἐκ τῶν τριῶν ὀστῶν τῶν ἀποτελούντων τὸ ἀνώνυμον ὀστοῦν, τὸ ἐπὶ τὰ ἐντὸς τῆς κοτύλης κείμενον, ἀποτελοῦν δὲ τὸ πρόσθιον τοίχωμα τῆς πυέλου. Διακριτέα δ' ἐπ' αὐτοῦ τὸ *σῶμα*, τὸ *ὁριζόντιον* καὶ τὸ *κατιὸν σκέλος*. Τὸ σῶμα ἔχει τρεῖς ἐπιφανείας, τὴν *ἄνω*, τὴν *ἔσω* (χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς *κτενιαίας ἀκρολοφίας*, συνεχείας οὔσης τῆς ἔσω ἡμικυκλίου ἢ ἀνωνύμου γραμμῆς) καὶ τὴν *ὀπίσω*, συμβάλλουσαν εἰς σχηματισμὸν τοῦ προσθίου μέρους τῆς κοτύλης. Τὸ δὲ ὁριζόντιον σκέλος ἐξορμώμενον ἐκ τοῦ σώματος φέρεται σχεδὸν ὁριζοντίως ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ συνάπτεται πρὸς τὸ ἀντίστοιχον ὀστοῦν διὰ τῆς ἡβικῆς συμφύσεως. Τὸ δὲ κατιὸν σκέλος φερόμενον ἀπὸ τοῦ προσθίου πέρατος τοῦ ὁριζοντίου σκέλους λοξῶς ἐπὶ τὰ κάτω καὶ ἐκτὸς συντάσσεται πρὸς τὸ ἀνιὸν σκέλος τοῦ ἰσχιακοῦ ὀστοῦ (βλ. *ζώνη* πυελική). Ι. Π.

— **ἡβικὸν** ***φῦμα*** *['Ανατομ.]*. Ἔπαρμα ὑποστρόγγυλον ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ἡβικῆς συμφύσεως, εἰς ὃ καταφύεται ὁ βουβωνικὸς ἢ πουπάρτειος σύνδεσμος καὶ ὅπερ ψηλαφητὸν ὂν ἔξωθεν ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ἔξω στόμιον τοῦ βουβωνικοῦ πόρου. Ι. Π.

Ἥβισμα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς χώρας τῶν Ἀδραμιτῶν, ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Ἀραβίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (ΣΤ, ζ, 10). Εἶναι ἡ σύγχρονος πόλις *Ἀχβὰρ* (Ahwar ἀγγλ. χάρτ. 6 b: Gulf of Aden) περὶ τὰ 20 μίλλ. ἀνατολικῶς τοῦ λιμένος Μακατεῖμ, πρωτεύουσα τῆς πολεμικῆς φυλῆς Ἀσυλακί. Σ. Ε. Λ.

Ἥβνινγκ ***Νιοὺς*** (Evening News). Ἐφημερὶς τοῦ Λονδίνου (βλ. «*Ἑσπερινὰ* Νέα»).

ἡβο—· ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἰατρικῶν ὅρων ἀπὸ τοῦ *ἥβη* ὡς ὅρου ἀνατομικοῦ: «ἡβοκοκκυγικὸς μῦς», «ἡβομηρικὸς σύνδεσμος», «ἡβοϊερὰ περιτονία», «ἡβοστεοτομία» (βλ. κατ.).

ἡβοευθυϊκὸς ***μῦς*** *['Ανατομ.]*. Αἱ κάτω μυϊκαὶ ἶνες τοῦ ἡβοκοκκυγικοῦ μυός, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν προσθίαν μοῖραν τοῦ ἀνελκτῆρος μυὸς τοῦ πρωκτοῦ· ἐκφύονται ἐκ τῆς ἄνω περιτονίας τοῦ οὐρογεννητικοῦ τριγώνου, ἀφικόμεναι δὲ εἰς τὸ ἀπευθυσμένον σχηματίζουσιν ὄπισθεν αὐτοῦ ἀγκύλην, ἧς τὸ κάτω χεῖλος κοινωνεῖ πρὸς τὸν ἔξω σφιγκτῆρα τοῦ πρωκτοῦ (βλ. *ἡβοκοκκυγικὸς* μῦς). Ι. Π.

ἡβοῖ, ἢ ὀρθότ. ***ἡβί***· δημοτ., ἐπιφώνημα σχετλιαστικόν· ἀλίμονον, φεῦ: «ἡβὶ κακὸ ποὺ μοῦ 'ρθε!», «ἡβὶ τί ἔπαθα!» (ἀπὸ τοῦ ἐπιφων. *ἢ* καὶ *βί*, τὰ ὁποῖα λέγονται καὶ καθ' ἑαυτά).

ἡβοϊερὰ ***περιτονία*** *['Ανατομ.]*, ἢ *περισπλάγχνιος περιτονία τῆς πυέλου*. Δύο ὀβελιαῖα (προσθιοπίσθια) πέταλα, ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς ἡβικῆς συμφύσεως μέχρι τῶν ἱερῶν τρημάτων καὶ περιλαμβάνοντα μεταξὺ αὐτῶν χῶρον πληρούμενον ὑπὸ τῶν σπλάγχνων τῆς πυέλου. Ι. Π.

ἡβοκοκκυγικὸς ***μῦς*** *['Ανατομ.]*. Ἀποτελεῖ τὴν προσθίαν μοῖραν τοῦ ἀνελκτῆρος μυὸς τοῦ πρωκτοῦ· ἐκφύεται ἐκ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ, ἐκ τῆς περιτονίας τοῦ ἔσω θυρεοειδοῦς μυὸς καὶ ἐκ τῆς ἄνω περιτονίας τοῦ οὐρογεννητικοῦ τριγώνου. Ἅπασαι δὲ αἱ ἶνες αὐτοῦ φέρονται ὄπισθεν τοῦ ἀπευθυσμένου καὶ ἄλλαι μὲν προσφύονται εἰς τὸν τελευταῖον ἱερὸν καὶ εἰς τὸν 1ον κοκκυγικὸν σπόνδυλον, αἱ δὲ λοιπαὶ αἱ μὲν περιθέουσι τὸ ἀπευθυσμένον ἁπλῶς, αἱ δὲ συνάπτονται στενῶς μετ' αὐτοῦ. Συγκλείει ὁ μῦς οὗτος τὸ ἀπευθυσμένον, συσφίγγων αὐτὸ κατὰ τὴν περινεϊκὴν καμπήν, οὗ ἕνεκα ἡ περινεϊκὴ μοῖρα αὐτοῦ εὕρηται συνήθως κενὴ κοπράνων. Ι. Π.

ἡβοκυστικοί, ἢ ***ἡβοπροστατικοὶ σύνδεσμοι*** *['Ανατομ.]*. Τρεῖς σύνδεσμοι, δύο πλάγιοι καὶ εἷς μέσος, οἵτινες ἐκφύονται ἐκ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τῆς ἡβικῆς συμφύσεως, ἐκ τῆς πυελικῆς περιτονίας καὶ ἐκ τοῦ ἀνελκτῆρος τοῦ πρωκτοῦ καὶ προσφύονται εἰς τὴν κύστιν καὶ τὸν προστάτην, ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς εἰς τὸν κολεόν. Ι. Π.

ἡβοκυστικὸς ***μῦς*** *['Ανατομ.]*. Ἀποτελεῖται οὗτος ἐκ λείων μυϊκῶν ἰνῶν, αἵτινες ἐκπορεύονται ἐκ τοῦ μυϊκοῦ χιτῶνος τῆς κύστεως καὶ παραλλήλως πρὸς τοὺς ἡβοκυστικοὺς συνδέσμους φερόμεναι προσφύονται εἰς τὴν ἡβικὴν σύμφυσιν. Ι. Π.

ἡβομηρικὸς ***σύνδεσμος*** *['Ανατομ.]*. Εἷς ἐκ τῶν κρατυνόντων τὸν ἀρθρικὸν θύλακον τῆς κατ' ἰσχίον διαρθρώσεως συνδέσμων, καλύπτων τὴν ἐπὶ τὰ ἐντὸς ἐπιφάνειαν τοῦ θυλάκου. Ἐκφύεται ἐκ τῆς (προσθίας) θυρεοειδοῦς ἀκρολοφίας καὶ ἐκ τοῦ λαγονοκτενικοῦ ὀγκώματος καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω φερόμενος καταφύεται εἰς τὸ κάτω (ἔσω) πέρας τῆς προσθίας μεσοτροχαντηρίου γραμμῆς. Ι. Π.

ἡβοπροστατικοὶ ***σύνδεσμοι*** *['Ανατ.]*· βλ. λ. *ἡβοκυστικοὶ* σύνδεσμοι.

ἡβοστεοτομία (ἡ) *[Μαιευτ.]*. Ἡ διὰ τῆς διαιρέσεως τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ διεύρυνσις τῆς ἐστενωμένης πυέλου πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ ἐμβρύου ζῶντος διὰ τοῦ πυελογεννητικοῦ σωλῆνος. Ἡ ἡβοστεοτομία ἐνδείκνυται ἐπὶ ζῶντος ἐμβρύου, ὁσάκις ἐπὶ ἐστενωμένης πυέλου ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ ἐμβρύου ζῶντος διὰ τῆς καισαρικῆς τομῆς ἀντενδείκνυται. Ἡ ἐγχείρησις αὕτη κατὰ τὰς τελευταίας στατιστικὰς παρουσιάζει θνητότητα 10—12 % διὰ τὴν μητέρα καὶ 9—19 % διὰ τὸ ἔμβρυον. Πλὴν ὅμως τῆς θνητότητος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἡβοστεοτομίας καὶ μετ' αὐτὴν παρουσιάζονται καὶ πολλαὶ ἕτεραι ἐπιπλοκαὶ ἐλαφραί τε καὶ βαρεῖαι. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω δὲ λόγους σπανιώτατα ἐκτελεῖται αὕτη σήμερον. Κ. ΛΟΥΡΟΣ

ἡβοτομία (ἡ) *[Μαιευτ.]*· βλ. *ἡβοστεοτομία*.

Ἥβσαμ (Evesham) *[Γεωγρ.]*. Ἀγγλικὴ πόλις ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Γοῦστερ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Εἴβον, σημαντικὸν σιδηροδρομικὸν κέντρον. Κάτ. 8.605. Ἡ Ἥβσαμ ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὴν περίφημον μάχην, τὴν συναφθεῖσαν τὴν 21 Αὐγούστου 1265 μεταξὺ τοῦ στρατοῦ τοῦ κόμιτος τοῦ Λάϊστερ καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν βασιλοφρόνων ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Ἐδουάρδον, μετέπειτα Ἐδουάρδον Α' τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἡττήθη ὁ κόμις καὶ ἐφονεύθη μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Ἀναμνηστικὸς ὀβελίσκος ὑπενθυμίζει σήμερον τὸ γεγονὸς τοῦτο. Δ. Σ. Δ.

ἡβῶ *(—άω)*· εἶμαι ἔφηβος, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, πρβλ. *ἡβάσκω*.

ἤγαγον· ἀόρ. β' τοῦ *ἄγω* (βλ. λ.).

Ἠγάθραξ. Εἷς τῶν 26 μαρτύρων, οἵτινες ἐπὶ Γρατιανοῦ (375—383) ἐμαρτύρησαν ἐν Γοτθίᾳ διαταγῇ τοῦ βασιλέως τῶν Γότθων Ἰουγγουρίχου, κατακαέντες ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ προσηύχοντο. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 26 Μαρτίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

ἠγγαρευμένος, *—η, —ον*· κοιν. *ἀγγαρεμένος*· παθ. μετχ. τοῦ *ἀγγαρεύω* (βλ. λ.)· «εἶμαι ἀγγαρεμένος 'ς τὸ δεῖνα» εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ἐργασθῶ εἰς τὸν δεῖνα.

ἠγγυημένος, *—η, —ον*· παρακ. παθ. μετχ. τοῦ *ἐγγυῶμαι*· ὡς ἐπίθ. ὁ ἔχων ἐγγυητήν, ὁ ὑπ' ἐγγυητοῦ βεβαιούμενος ἢ ἀσφαλιζόμενος: «δάνειον ἠγγυημένον»· || μεταφ. ἐκεῖνος περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ἢ φόβος ἀποτυχίας: «ἡ ἀκρίβεια τοῦ ὡρολογίου —, ἡ λειτουργία τῆς μηχανῆς—, ἡ στερεότης τοῦ ὑφάσματος εἶναι ἠγγυημένη».

Ἡγέλοχος. Ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην. Εἰς αὐτὸν ἀνετέθη μετὰ ταῦτα ἡ γεφύρωσις τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἠγωνίσθη γενναίως καὶ κατὰ τὴν παρὰ τὰ Ἄρβηλα μάχην.

—**Ἡγέλοχος.** Στρατηγὸς Πτολεμαίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὁ ὁποῖος ἐκυρίευσε τὴν ἐπαναστατήσασαν Ἀλεξάνδρειαν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀλεξανδρέων Μαρσύαν. Δ. Μ. Μ.

ἡγεμονεύω· εἶμαι ἡγεμών, ὁδηγός, προπορεύομαι τῆς ὁδοῦ, ὁδηγῶ: «οἱ ἡγεμονεύοντες» ἄλλως «οἱ ἡγούμενοι τῆς ὁδοῦ»· || εἶμαι ἡγεμών, ἀρχηγὸς λαοῦ, ἀνάσσω, βασιλεύω: «ὁ ἡγεμονεύων οἶκος»· || μεταφ. καθόλου, κυριαρχῶ πρυτανεύω, πρωτεύω: «ἡ ἡγεμονεύουσα γνώμη, —ἀντίληψις»· || «χώρα ἡγεμονευομένη» χώρα κυβερνωμένη ὑπὸ *ἡγεμόνος* (βλ. λ.) ὡς ἀνωτάτου ἄρχοντος.

Ἡγεμόνη *[Μυθολ.]*. —1) Χθονία θεότης, ἥτις πολὺ ἐνωρὶς ἐταυτίσθη μετὰ τῆς *Ἀρτέμιδος* καὶ ἔγινεν ἓν τῶν ἐπιθέτων τῆς μεγάλης θεᾶς. Ἡ Ἄρτεμις Ἡγεμόνη ἐλατρεύετο ἐν Σπάρτῃ, ἔνθα εἶχεν ἴδιον ἱερόν, ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν Τεγέᾳ, ἐν Πειραιεῖ,

Digitized by Google

Τήνῳ, Θεσπιαῖς καὶ Αἰτωλίᾳ. Πιθανώτατα ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Ἡγεμόνην ἦτο καὶ ἡ θεὰ *Ἀγημώ*, τῆς ὁποίας ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα ἀνευρέθη ἐν Ἀσέᾳ τῆς Ἀρκαδίας. Πλὴν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο, σπανίως, *Ἡγεμόνη Ἀφροδίτη*. —2) Ἡ ἑτέρα τῶν ἐν Ἀθήναις λατρευομένων *Χαρίτων* (βλ. λ.) ἀδελφὴ τῆς Αὐξοῦς. ΚΑΨ.

ἡγεμονία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡγεμόνος, τὸ νὰ εἶναί τις ἡγεμών, ἀρχηγία: «ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν, —τῆς Σπάρτης, —τῶν Θηβῶν» ἡ πρωτεύουσα θέσις μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἰσχύν· || ἡ ἀρχηγία, ἡ δύναμις τοῦ ἐπιτάσσειν: «ἡ ἡγεμονία τῶν ὀπισθοφυλάκων» (ἀρχ.)· || ἐντεῦθεν «ἡ ἡγεμονία τοῦ δικαστηρίου» ἡ προεδρία, ἡ ἐξουσία τοῦ διευθύνοντος τὸ δικαστήριον, ἡ διεύθυνσις (ἀρχ.)· || ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ οἱονεὶ ὑποτελοῦς βασιλέως, τοῦ ὑποτελοῦς ἀνωτάτου ἄρχοντος· || ἡ ὑπὸ ἡγεμόνος κυβερνωμένη χώρα: «ἡγεμονία τοῦ Μονακό».

— *[Πολιτ. Ἱστ.]* Ἡ λέξις *ἡγεμονία* ἐχρησιμοποιήθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ χρησιμοποιεῖται ἔτι καὶ σήμερον πρὸς δήλωσιν διαφόρων πολιτειακῶν καταστάσεων. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἡ λέξις προσιδίαζεν εἰς ἐκείνην τὴν πολιτείαν, ἡ ὁποία ὑπερεῖχε τῶν λοιπῶν ὑπὸ ἔποψιν πολιτικήν, κοινωνικὴν καὶ στρατιωτικήν. Τοιαύτην ἡγεμονίαν εἶχον τότε ἀλληλοδιαδόχως αἱ Ἀθῆναι ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι. Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 477 π. Χ. μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ Ἀθῆναι κατεῖχον ἐν Ἑλλάδι τὰ σκῆπτρα ἀπὸ πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία ἐπὶ Λυσάνδρου, τῷ 404 π. Χ., ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς της. Τέλος, ἀπὸ τοῦ 371 π. Χ., διὰ τῶν νικῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καὶ Πελοπίδου ἡ ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τὰς Θήβας, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν διάστημα. Αἱ τοιαῦται ἡγεμονίαι ἦσαν καταστάσεις μᾶλλον δυναμικαὶ ἢ νομικαί, διότι ἡ διατήρησίς των ἐξηρτᾶτο κυρίως ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς τῆς ἡγεμονευούσης πόλεως. Αἱ λοιπαὶ πόλεις εὑρίσκοντο μετ' αὐτῆς εἰς σχέσιν οἱονεὶ ἀναγκαστικῆς συμμαχίας, δυνάμει τῆς ὁποίας διετήρουν μὲν ἐκεῖναι τὴν αὐτοτέλειάν των, αὕτη δὲ εἶχε τὴν πρωτοκαθεδρίαν καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ ἐν καιρῷ πολέμου. Συνηθέστατα μάλιστα ἡ τοιαύτη σχέσις συμμαχίας μετεβάλλετο ἐν τῇ πράξει εἰς σχέσιν ὑποταγῆς, ἐφ' ὅσον αἱ λοιπαὶ πόλεις ἀπέβαλλον μέρος τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων των εἰς ὄφελος τῆς ἡγεμονευούσης πόλεως. Οὕτω π. χ. συνεβη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁποίας αἱ σύμμαχοι πόλεις εἰσέφερον μὲν φόρους καὶ παρεῖχον ὡρισμένον ἀριθμὸν στρατιωτῶν, διετήρησαν ὅμως τὴν αὐτονομίαν των· ὑπῆρχεν ἐν Δήλῳ κοινὸν ταμεῖον καὶ συνεκροτοῦντο αὐτόθι κοιναὶ σύνοδοι, εἰς ἃς ἀντεπροσωπεύοντο ὅλαι αἱ σύμμαχοι πόλεις καὶ καθ' ἃς ἀπεφασίζετο ἡ ῥύθμισις τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εἶχον μόνον τὴν προεδρίαν τῶν συνόδων καὶ τὴν στρατηγίαν ἐν καιρῷ πολέμου. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως μετήνεγκον οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κοινὸν ταμεῖον ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας, κατήργησαν τὰς κοινὰς συνόδους καὶ περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐν Ἀθήναις, ἧς ἦσαν μόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτελεσταί. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἠδυνάτουν αἱ σύμμαχοι πόλεις νὰ συνεισφέρουν τοὺς φόρους, εὕρισκον οἱ Ἀθηναῖοι ἀφορμὴν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικά των καὶ νὰ φέρωνται πρὸς αὐτὰς οὐχὶ ὡς πρὸς συμμάχους, ἀλλ' ὡς πρὸς ὑποτελεῖς. Τὰ ἴδια καὶ εἰς μείζονα μοῖραν παρατηροῦνται καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία καὶ βαρύτερον ἐφορολόγει τὰς δῆθεν συμμάχους πόλεις καὶ ἐρρύθμιζε κατὰ τὸ δοκοῦν τὸ πολίτευμά των. Τοιουτοτρόπως ἡ λέξις ἡγεμονία κατέληξε νὰ μὴ σημαίνῃ ἁπλῆν ὑπεροχήν, ἀλλὰ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς κυριαρχίας τῆς ἡγεμονευούσης πόλεως ἐπὶ τὰς λοιπάς. Ἐπίσης συναντῶμεν τὴν λέξιν καὶ πρὸς δήλωσιν ὑπεροχῆς εἴς τινας μόνον ἐκδηλώσεις τοῦ δημοσίου βίου, ὡς π. χ. ἡ ναυτικὴ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἠπειρωτικὴ ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ συναντῶμεν τὴν λέξιν ἡγεμονία μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγεμόνος (Princeps). Ὅτε μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος καὶ τὴν διάλυσιν τῆς τριανδρίας (27 π.Χ.) ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ μόνος κυρίαρχος ὁ Ὀκταβιανός, ὠνόμασεν οὗτος τὸ ἀξίωμά του μετριοφρόνως ἡγεμονίαν (Principatum), δηλαδὴ ἀρχὴν τοῦ πρώτου μεταξὺ ἴσων. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δὲν ἦτο ὀργανικὸς πολιτειακὸς θεσμός, διότι ἔλειπεν ἀπ' αὐτῆς ὁ νομικὸς χαρακτήρ, δὲν καθωρίζετο δὲ καὶ ὁ τρόπος τῆς διαδοχῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐν περιπτώσει θανάτου. Νομικῶς ὁ ἡγεμὼν ἐφαίνετο ὡς ἔχων τὰ δικαιώματά του ἐκ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, ἐν τῇ πράξει ὅμως ἡ ἐξουσία του ἦτο ἀπείρως μεγαλυτέρα· συνεκέντρου ἐν ἑαυτῷ ταυτοχρόνως τὰ ἀξιώματα τοῦ ὑπάτου, τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ ἡγεμόνος μετέβαλε ταχέως τοῦτον εἰς αὐτοκράτορα καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ Ὀκταβιανοῦ χαρακτηρίζει ἁπλῶς τὴν μεταβατικὴν ἐποχὴν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Μὲ τὴν σημασίαν ἁπλῆς ὑπεροχῆς πολιτείας τινὸς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας συναντῶμεν τὴν λέξιν ἡγεμονία καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ. Οὕτως ἐπὶ Καρόλου τοῦ Α' εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ἱσπανία, ἐπὶ Μεγάλου Ναπολέοντος ἡ Γαλλία, ἐπὶ τοῦ Βίσμαρκ ἡ Γερμανία. Κυρίως ὅμως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐχρησιμοποιήθη ἡ λέξις αὕτη πρὸς δήλωσιν μικρῶν ἐν γένει πολιτειῶν, συνήθως ἡμικυριάρχων, πολιτειῶν δηλαδὴ αἱ ὁποῖαι εἶχον περιωρισμένην τὴν ἱκανότητα τῆς αὐτοδιαθέσεως, εἰς τρόπον ὥστε εἰς ὡρισμένας σχέσεις διεθνεῖς ἢ ἐνίοτε καὶ εἰς ὡρισμένας ἐσωτερικὰς πράξεις νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐνεργήσουν τι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ἄλλων πολιτειῶν ἐχουσῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπικυριαρχικὰ δικαιώματα. Τοιαύτας ἡγεμονίας - πολιτείας συναντῶμεν ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ἐν τῇ τέως Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, διοικουμένας παρ' ἡγεμόνων διοριζομένων ὑπὸ τῆς Πύλης, ἡ ὁποία εἶχε τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπικυριαρχίαν. Οὕτως ἐν τῇ σημερινῇ Ῥουμανίᾳ ὑπῆρχον ἄλλοτε δύο ἡγεμονίαι: ἡ τῆς *Βλαχίας* καὶ ἡ τῆς *Μολδαυΐας*. Αὗται τῷ 1857 ἠνώθησαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μολδοβλαχίας, ἢ τῆς Ῥουμανίας, καὶ τῷ 1878 διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης ἀνεγνωρίσθησαν ὡς βασίλειον ἀνεξάρτητον, τοῦ πρίγκιπος Καρόλου λαβόντος τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (1882). Ὁμοίως καὶ ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἦσαν ἡγεμονίαι μέχρι τῆς Βερολινείου συνθήκης, ὅτε δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίσθησαν ὡς πολιτεῖαι ἀνεξάρτητοι. Ἡ Βουλγαρία ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον ὡς ἡμικυρίαρχος πολιτεία μὲ τὸν τίτλον τῆς ἡγεμονίας διὰ τῆς ἰδίας συνθήκης, μόλις δὲ τῷ 1908 ἡ ἕως τότε ἡγεμονία ἐκήρυξε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν της. Ἡ Σάμος, συμμετασχοῦσα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐγένετο ἡγεμονία, ὡς τοιαύτη δὲ διετηρήθη μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὅτε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τοῦ 1913 ἡνώθη μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ θέσις τῆς Κρητικῆς πολιτείας μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, 1921 τ. II. σελ. 131, 301, 355 ἐπ. — *Th. Mommsen*, Abriss des römisches Staatsrechts (1907) σ. 190 ἐπ. — *J. Kromayer*, Staat und Gesellschaft der Römer (ἐν Kultur der Gegenwart, Teil II, Abt. IV, I, σελ. 317 ἐπ.)— *Στ. Σεφεριάδου*, Μαθήματα Διεθνοῦς δικαίου (Α' 1925, σελ. 80, 159 ἐπ.)— *J. von Liszt*, Das Völkerrecht (1921) σ. 48 ἐπ

Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

— **ἡγεμονία τοῦ δικαστηρίου** *[Ἀρχ. Δικ.]*. Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλαι ἦσαν αἱ δικάζουσαι ἀρχαὶ καὶ ἄλλαι εἶχον τὴν λεγομένην ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου. Αὕτη περιελάμβανε τὴν ἀποδοχὴν τῶν μηνύσεων, τὴν κλῆσιν, τὴν ἀνάκρισιν, τὴν προεδρίαν καὶ ἐν γένει τὴν διεύθυνσιν τῆς δίκης. Σπανιώτατα, καὶ εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, συναντῶμεν τὰς ἰδίας ἀρχὰς νὰ ἐκτελοῦν τὸ ἔργον τῆς προανακρίσεως καὶ συγχρόνως τῆς ἐν τῇ δίκῃ κρίσεως. Κατὰ κανόνα τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου εἶχον οἱ πρυτάνεις, οἱ ἐννέα ἄρχοντες, καὶ ἐκ τούτων ἰδίᾳ οἱ ἓξ θεσμοθέται, καὶ αἱ κατὰ τόπους ἀρχαὶ διὰ τὰ ἀδικήματα τῆς περιφερείας των. Εἰς πάσας ἐν γένει τὰς δημοσίας δίκας, ὡς καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικάς, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάκρισις δὲν ἦτο κατὰ νόμον ἀνατεθειμένη εἰς ἄλλην τινὰ ἀρχήν, εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου οἱ θεσμοθέται. Ἐνίοτε εἶχον οὗτοι τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐπὶ ἐνδείξεως, εἰσαγγελίας καὶ προβολῆς. Δι' ἰδιά τινα ἀδικήματα εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ὡρισμέναι ἀρχαί. Οὕτως οἱ πέντε εἰσαγωγεῖς εἰσῆγον τὰς *ἐμμήνους* δίκας, ἐκείνας δηλαδὴ αἱ ὁποῖαι ὤφειλον νὰ ἐκδικασθοῦν ἐντὸς μηνός, οἱ ναυτοδίκαι εἰσῆγον τὰς *ἐμπορικὰς* ἐν γένει δίκας καὶ τὴν *γραφὴν ξενίας* καὶ οἱ τετταράκοντα, ἢ οἱ κατὰ δήμους δικασταί, εἰσῆγον ἰδιωτικάς τινας δίκας καὶ ἐδίκαζον συγχρόνως μέχρι μὲν τῶν δέκα δραχμῶν ἀνεκκλήτως, τὰς δ' ὑπὲρ τὸ τίμημα τοῦτο παρέδιδον εἰς τοὺς διαιτητὰς ἢ εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Πλὴν τούτων δι' εἰδικά τινα ἀδικήματα εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου οἱ ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων, οἱ ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου, ἡ νεωρίων ἀρχή, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ ἀποδέκται, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λογισταί. Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

— **Ἡγεμονίαι.** Ἐκαλοῦντο οὕτω κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας αἱ παραδουνάβιοι ἐπαρχίαι Μολδαυΐα καὶ Βλαχία, ὡς διοικούμεναι ἐπιτροπικῶς δι' *ὁσποδάρων*, τῆς σλαυϊκῆς ταύτης λέξεως σημαινούσης τὸν δεσπότην καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸν ἡγεμόνα. Γ. Δ. Κ.

ἡγεμονίδης (ὁ)· ὁ υἱὸς ἡγεμόνος, βασιλέως, αὐτοκράτορος κτλ.

Ἡγεμονίδης. Στρατηγὸς τῆς νοτίου Συρίας κατὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰουδαίας ὑπὸ Ἀντιόχου Ε' τοῦ Εὐπάτορος (163 π. Χ.). —Π.

ἡγεμονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἡγεμόνα, ὁ τοῦ ἡγεμόνος: «ἡγεμονικὸν μέγαρον, κτῆμα»· || ὁ ἄξιος τοῦ ἡγεμόνος, ὁ ἁρμόζων εἰς ἡγεμόνα: «δῶρον ἡγεμονικὸν» πλούσιον, «ἡγεμονικὸς γάμος» μεγαλοπρεπής· || ***ἡγεμονικὸν*** (τὸ) ὡς οὐσ., τὸ λογικόν, ὁ νοῦς, ἡ ὁδηγοῦσα ἀρχή.—Ἐπίρρ. ***ἡγεμονικῶς***.

— *[Ψυχολ.]* Οἱ Στωϊκοὶ ἐκάλουν *ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς* γενικῶς μὲν τὴν ψυχὴν τοῦ σύμπαντος, εἰδικώτερον δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν (θεωρούμενον ὑπ' αὐτῶν ὡς χωριστὴ οὐσία), τὸ ὁποῖον συντονίζει καὶ δίδει τὴν ἑνιαίαν κατεύθυνσιν εἰς πάσας τὰς ἄλλας καὶ εἶναι συγχρόνως διανοητικὴ καὶ βουλητικὴ δύναμις· ἐὰν ἡ δύναμις αὐτοῦ χαλαρωθῇ, ἐπέρχεται ὁ ὕπνος, ἡ λιποθυμία ἢ ὁ θάνατος. «Τὸν δὲ ὕπνον γίγνεσθαι ἐκλυομένου τοῦ αἰσθητικοῦ τόνου περὶ τὸ ἡγεμονικόν» *(Διογέν. Λαέρτ.* Ζ. 158). Ἕδρα του θεωρεῖται ἡ καρδία: «ἡγεμονικὸν δ' εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐνῷ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὁρμαὶ γίγνονται καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται, ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ» (αὐτ. Ζ. 159). Τὰ αὐτὰ διδάσκουν σχεδὸν ἀκριβῶς ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς (Κατὰ μαθημ. Θ' 102), ὁ Σενέκας ὅστις τοῦ δίδει τὴν κλασσικὴν λατινικήν του μετάφρασιν (principale, Epist. 92, 1), ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος (in se ipsum, II, 2) καὶ ὁ μεταγενέστερος Κλαύδιος Πτολεμαῖος ἐν τῷ «Περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ» ἐν ᾧ διακρίνει δύο εἰδῶν ἡγεμονικά, τὸ μὲν ἁπλῶς «πρὸς τὸ ζῆν», μὲ ἕδραν τὴν καρδίαν, τὸ δὲ πρὸς τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὖ ζῆν», ἑδρεῦον, ὡς διανοητικώτερον, ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ Renouvier ὁμιλεῖ εἰς τὴν «Νέαν μοναδολογίαν» του περὶ «ἡγεμονικῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου», ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται ἐὰν παρέλαβε τὸν ὅρον καὶ τὴν ἔννοιαν ἀπὸ τοὺς Στωικούς, ἢ ἀπὸ τὴν γενικωτέραν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς Ε. Λ.

ἡγεμόνιος, *—α, —ον*· *ἡγεμονικὸς* (βλ. λ.)· || ἐπίθετον τοῦ Ἑρμοῦ ὡς ὁδηγοῦντος τὰς ψυχὰς εἰς τὸν Ἅδην.

Ἡγεμόνιος. Συγγραφεύς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἱστορικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, ἀποδιδομένου ἄλλοτε εἰς τὸν ἐπίσκοπον Κασχάρων *Ἀρχέλαον*. Ἡ συγγραφὴ αὕτη, ἥτις σῴζεται ἀτελῶς ἐν λατινικῇ μεταφράσει καὶ ἐν συντόμοις ἑλληνικοῖς ἀποσπάσμασιν, ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἱστορικὴν πηγὴν περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀγώνων τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος, εἰδικώτερον δὲ πραγματεύεται περὶ τοῦ δόγματος τῶν *Μανιχαίων* (βλ. λ.). Π. Ν. Π.

ἡγεμονίς, *—ίδος* (ἡ)· θηλ. τοῦ *ἡγεμών*· ἡ ἄρχουσα, ἡ προεξάρχουσα, ἡ πρωτεύουσα: «ἡγεμονὶς πόλις».

ἡγεμονίσκος (ὁ)· ὑποκορ. τοῦ *ἡγεμών*, μικρὸς ἡγεμών, ἄρχων μικρᾶς χώρας· || ὁ μικρὸς τὴν ἡλικίαν ἡγεμών· || μεταφ. ὁ μικρὸς τὸν νοῦν, τὴν ἀξιοπρέπειαν ἡγεμών.

ἡγεμονόπαις, *—παιδος* (ὁ, ἡ)· υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἡγεμόνος ἢ βασιλέως ἢ αὐτοκράτορος, ἄλλως *πρίγκιψ, πριγκίπισσα* (πρβλ. *βασιλόπαις*).

ἡγεμόσυνα (τά)· *οὐδ. τοῦ* ἐπιθέτου *ἡγεμόσυνος* ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἱερά*· θυσία προσφερομένη εἰς τὸν Ἡρακλέα ὑπὸ τῶν Μυρίων ὡς ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ, εὐχαριστήριος θυσία διὰ τὴν εὐτυχῆ ὁδηγίαν (*Ξεν.* Ἀναβ. 4, 8, 25).

Ἡγέμων· βλ. *Ἡγήμων*.

ἡγεμών, *—όνος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἡγούμενος, ὁ ὁδηγός: «ἡγεμὼν τῆς ὁδοῦ» ὁ προπορευόμενος, «ἡγεμὼν τοῦ πλοῦ» ὁ πλοηγός, ὁ πιλότος· || ὁ ἐν πολέμῳ ἀρχηγός, στρατηγός: «ἡγεμὼν τρισμυρίων ἀνδρῶν»· || ὁ πρῶτος πάντων, ὁ ὑπερτερῶν, ὁ διακρινόμενος: «πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμών ἐστιν ἡ εὐσέβεια»· || ὁ ποδηγετῶν, ὁ κατευθύνων: «ἡ ἀχαριστία πρὸς πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών ἐστι»· || ἐπὶ τῶν ζῴων ὁ προπορευόμενος, ὁ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀκολουθούμενος: «ἡγεμὼν μελισσῶν, —σφηκῶν», «ἡγεμὼν προβάτων, —αἰγῶν» ἄλλως *σύρτης*, κοιν. *κεσέμι*· || ὁ ἀνώτατος ἄρχων, ὁ πρῶτος ἐν τῇ πολιτείᾳ, βασιλεύς, αὐτοκράτωρ κ.τ.λ.: «εἶναι ἐπιθυμία τοῦ ἡγεμόνος», «κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἡγεμόνος»· || εἰδικῶς, ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἡγεμονίας. χώρας ὑποτελοῦς, κυριαρχουμένης: «ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μονακό»· || «ἡγεμὼν κεραμὶς» ἡ ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς στέγης ὀρθία τοποθετουμένη, ἄλλως *ἀνθεμωτή*.

— *[Ἀρχ.]* Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ λέξις *ἡγεμὼν* ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς δήλωσιν τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετίθετο ἡ διενέργεια ἐράνων διὰ τὴν κατασκευὴν τριήρεων. Ὁ ἔρανος οὗτος ἐκαλεῖτο *τριηραρχικὴ εἰσφορά*, ἡ πρὸς διεξαγωγὴν αὐτοῦ ἐκλεγομένη ἐπιτροπὴ *συμμορία*, ὁ δὲ πρόεδρος αὐτῆς *ἡγεμὼν τῆς συμμορίας*, *ἡγούμενος* καὶ *πρωτοστάτης*. Ἐπίσης ἡγεμὼν ἐκαλεῖτο ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ ὁ προεξάρχων τοῦ χοροῦ, ὁ ἄλλως λεγόμενος *κορυφαῖος*. Ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ ὁ κορυφαῖος χοροῦ γερόντων ἐκαλεῖτο *ἡγεμὼν πρεσβύτης*, ὁ κορυφαῖος χοροῦ ὑπηρετῶν *ἡγεμὼν θεράπων*, τούτου δὲ ἀναπληρωτὴς ἦτο ὁ λεγόμενος *ἡγεμὼν ἐπίσειστος*, φορῶν προσωπεῖον καὶ ἔχων τὴν κόμην ἀτημέλητον καὶ πίπτουσαν ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ν. Α.

—*[Πολιτ.]* Ὁ τίτλος *ἡγεμὼν* ἀπονέμεται γενικῶς μὲν εἰς πάντας τοὺς μονάρχας, εἰδικῶς δὲ εἰς

Digitized by Google

τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἡγεμονίας συνήθως ὑποτελοῦς. Τοιοῦτοι ἡγεμόνες ἦσαν ἄλλοτε ὁ τοῦ Μαυροβουνίου, ὁ Βὴδ ἐν Ἀλβανίᾳ κ. ἄ. (βλ. *ἡγεμονία*). Ἤδη δὲ φέρουν τὸν τίτλον τοῦτον ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μονακό, τοῦ Λιχτενστάϊν καὶ ἄλλοι ἡμικυρίαρχοι ἄρχοντες ἀσιατικῶν ἢ ἀφρικανικῶν κρατῶν. Ὁ ἡγεμὼν ἀσκεῖ συνήθως τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν διὰ τῶν ὑπουργῶν, συμπράττει εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς νομοθετικῆς, καὶ εἶναι ὁ διεθνὴς παραστάτης τῆς πολιτείας τῆς ὁποίας ἄρχει. Ε. Ι. Μ.

— *[Ἀρχ. Μουσ.]* Ἐκαλεῖτο *ἡγεμὼν* ὁ πρῶτος τῶν ἓξ ἁπλῶν ῥυθμῶν. Οὗτος συγκείμενος ἐκ δύο χρόνων ἐλαχίστων καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ ἄρσεως, εἶχεν ἐν αὐτῇ ὡς καὶ ἐν τῇ θέσει ἕνα ἐλάχιστον χρόνον. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **«Ἡγεμών»**. Οὕτως ἀπεδόθη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «il Principe» ἔργον τοῦ Νικολοῦ *Μακιαβέλλη* (βλ. λ.).

Ἠγερία (λατιν. Egeria) */Μυθολ./.* Νύμφη τῆς ῥωμαϊκῆς μυθολογίας. Κατὰ τὸν Τίτον Λίβιον ὁ παλαιότατος βασιλεὺς καὶ νομοθέτης τῆς Ῥώμης Νουμᾶς, θέλων νὰ προσδώσῃ κῦρος εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἔθηκε, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς σεβαστούς, ἔλεγεν ὅτι τοῦ ὑπηγορεύοντο ὑπὸ τῆς νύμφης Ἠγερίας, μετὰ τῆς ὁποίας συνηντᾶτο κρυφίως ἐντὸς τοῦ δάσους τῆς Ἀρίκης παρὰ τὸ Λάτιον. Ὁ ῥωμαϊκὸς λαός, πιστεύσας εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον τοῦ Νουμᾶ, καθιέρωσε λατρείαν πρὸς τὴν νύμφην Ἠγερίαν. Βραδύτερον ἐθεωρήθη ὡς σύζυγός του καὶ ὑμνήθη ὡς τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου, ἐπιστεύετο δὲ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουμᾶ ἔμεινεν ἀπαρηγόρητος καὶ μετεμορφώθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς πηγήν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀφιέρωσαν εἰς τὰς μούσας τὴν πηγὴν ταύτην μετὰ τοῦ σπηλαίου καὶ τοῦ περιέχοντος αὐτὰ δάσους, δεικνύονται δὲ ταῦτα ἔτι καὶ σήμερον ἐν Ῥώμῃ παρὰ τὴν πύλην Capena. Ἡ Ἠγερία ἐθεωρεῖτο προστάτις τῶν γυναικῶν κατὰ τὸν τοκετόν, σήμερον δὲ χρησιμοποιεῖται τὸ ὄνομά της πρὸς δήλωσιν τῆς φίλης διακεκριμένου τινὸς ἀνδρός, ἡ ὁποία ἀσκεῖ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ν. Α.

ἡγεσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἡγέτης, ἀρχηγία, ὁδηγία, ποδηγέτησις: «ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ δεῖνος», «ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος».

Ἡγέστρατος. Ναύκληρος ἐκ Μασσαλίας, ὅστις, θελήσας νὰ σφετερισθῇ τὰ ὑπὸ διαφόρων ἐμπόρων εἰς αὐτὸν δανεισθέντα χρήματα, ἀπεπειράθη νὰ καταποντίσῃ τὸ πλοῖον κατὰ τὸν ἀπὸ Συρακουσῶν εἰς Πειραιᾶ πλοῦν. Συλληφθεὶς ὅμως ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη. Τῆς ὑποθέσεως ταύτης θέμα ἀποτελεῖ ἡ «πρὸς Ζηνόθεμιν παραγραφὴ» τοῦ Δημοσθένους. Α. Θ. Σ.

ἡγέτης (ὁ)· ὁ ἡγούμενος, ἀρχηγός, ὁδηγός, προϊστάμενος: «ἡγέτης τοῦ κόμματος», «— τῆς ἀντιπολιτεύσεως», «πολιτικὸς ἡγέτης».

ἡγετοθηριίδαι (οἱ) (Hegetotheriidac Ameghino) */Παλαιοζ./.* Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *τυποθηρίων νοτουγκουλάτων* θηλαστικῶν. Κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας ταύτης εἶναι τὸ *ἡγετοθήριον*, τὸ *προηγετοθήριον*, τὸ *προσωθήριον*, τὸ *ἠωηγετοθήριον*, ὁ *παχυροῦκος*. Λείψανα τῶν γενῶν τούτων ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως μέχρι καὶ τῆς πλειστοκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὴν Παταγονίαν. Γ. Κ. Γ.

ἡγετοθήριον (τὸ) (Hegetotherium Ameghino) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἡγετοθηριιδῶν τυποθηρίων νοτουγκουλάτων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔφερον ὀδόντας διατεταγμένους κατὰ τὸν ὀδοντικὸν τύπον: κοπτῆρες $^3/_3$, κυνόδοντες $^1/_1$, προγόμφιοι $^4/_4$, τραπεζῖται $^3/_3$ ἢ συνοπτικῶς $\frac{3.\ 1.\ 4.\ 3}{3.\ 1.\ 4.\ 3}$. Αἱ ἀκραῖαι φάλαγγες τῶν ἄκρων ἦσαν πεπλατυσμέναι. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Παταγονίᾳ εἰς τὰ καλούμενα *στρώματα τοῦ κολπόδοντος* καὶ τοῦ Σαντακρουζένο. Εἰς τὸ γένος τοῦτο ἀνήκει καὶ τὸ εἶδος *ἡγετοθήριον τὸ θαυμάσιον* (Heget. mirabile Ameghino), τὸ ὁποῖον εἶχε μακρὰν οὐρὰν καὶ μέγεθος ἀλώπεκος. Γ.Κ.Γ.

Ἡγηματία *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γερμανίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Β, ια, 29) καὶ ταυτιζομένη πρὸς τὴν σύγχρονον πόλιν Gitchin. Ἀπαντᾷ καὶ ἡ ὀνομασία *Ἡγιτματία*. Σ.Ε.Λ.

Ἡγήμαχος, ἢ ***Ἡγέμαχος***. Ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 300—299 π. Χ.

Ἡγήμων ὁ ***Θάσιος***. Ποιητὴς τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας, ἀλλὰ καὶ ὑποκριτής, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς πρὸς τὴν φακὴν ἀγάπης του ἐπωνομάσθη *Φακῆ*. Ἐκ τῶν τραγῳδιῶν του οὐδεμία ἐσώθη, πλὴν τοῦ τίτλου μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς «Φιλίννας». Κυρίως ὅμως διεκρίθη ὡς ποιητὴς παρῳδιῶν, ἃς καὶ πρῶτος ἔφερεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ποιητ. II, 5) καὶ ἐφευρέτης αὐτῆς: «ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος». Κατὰ τὴν παράστασιν μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς «Γιγαντομαχίας», τόσον ἔκαμε τοὺς Ἀθηναίους νὰ γελάσωσιν, ὥστε καίτοι ἀνηγγέλθησαν εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ θεάτρῳ τὰ περὶ τὴν Σικελίαν ἀτυχήματα, «οὐδεὶς ἀπέστη, λέγει ὁ Χαμαιλέων ὁ Ποντικός, παρ' Ἀθηναίῳ μνημονευόμενος, καίτοι σχεδὸν πᾶσι τῶν οἰκείων ἀπωλολότων». Περὶ τῆς ὑποκριτικῆς αὐτοῦ τέχνης οὐδὲν ἀσφαλῶς γνωρίζομεν· φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ὡς ὑποκριτὴς θὰ ἦτο ἀγαπητὸς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, καθόσον ἀπετόλμησέ ποτε νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ σκηνῆς ἔχων τὸ ἱμάτιόν του πλῆρες λίθων, τοὺς ὁποίους κατόπιν ἔρριψεν εἰς τὴν ὀρχήστραν, πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν θεατῶν· ἀφοῦ δ' ἐπ' ὀλίγον τοὺς παρετήρησεν, εἶπε: «λίθοι μὲν οἵδε· βαλλέτω δ' εἴτις θέλει», ὑπονοῶν ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκόμισε τὰ μέσα τῆς ἀποδοκιμασίας του, ἐὰν δὲν ὑπεκρίνετο καλῶς. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω ἀνεκδότου φαίνεται ἡ πρὸς τὸν Ἡγήμονα ἀγάπη τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συναδέλφων του ὑποκριτῶν. Κατηγορηθεὶς ποτε καὶ μέλλων νὰ δικασθῇ ἐν Ἀθήναις, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ μέλη τοῦ σωματείου τῶν ἠθοποιῶν καὶ μεταβὰς παρὰ τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἐζήτησε τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Συμπαραλαβὼν καὶ οὗτος ἅπαντας τοὺς παρ' αὐτῷ μεταβάντας ἠθοποιούς, μετέβη εἰς τὸ *Μητρῷον* «ὅπου τῶν δικῶν ἦσαν αἱ γραφαὶ καὶ βρέξας τὸν δάκτυλον εἰς τοῦ στόματος» (*Ἀθήν*. IX. 407) διέγραψεν ἐκ τοῦ πίνακος τὴν κατὰ τοῦ Ἡγήμονος κατηγορίαν. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

— **Ἡγήμων.** Ἀθηναῖος ῥήτωρ καὶ πολιτικός, θανὼν περὶ τὸ 317 π. Χ., πιθανὸν ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν κατὰ τὸ 325 π. Χ. ἄρξαντα *Ἡγέμονα*. Ἦτο ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς μακεδονιζούσης πολιτικῆς μερίδος, κατηγορηθεὶς καὶ ἐπὶ δωροδοκίᾳ. Ἀπελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Πέλλαν, ὅπου ἔλαβε παρὰ τῶν Μακεδόνων «δωρεὰς καὶ γυναῖκα εὐπρεπεστάτην». Ἦτο εἷς τῶν μετὰ τοῦ Φωκίωνος καταδικασθέντων εἰς θάνατον. Π. Ν. Π.

— **Ἡγήμων.** Ἐπικὸς ποιητὴς τοῦ τέλους τῆς ἀλεξανδρεωτικῆς περιόδου, καταγόμενος ἐκ τῆς ἐν Τροίᾳ Ἀλεξανδρείας, ὅστις ἐποίησε τὰ «Δαρδανικά», ἤτοι ἐπικὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὸν γενάρχην τῶν Τρώων Δάρδανον καὶ ἕτερον ἐπικὸν ποίημα πραγματευόμενον «τὸν Λευκτρικὸν πόλεμον τῶν Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων», ἅτινα σήμερον δὲν σῴζονται. Ε. Γ. Π.

Ἡγησανδρίδας (ἢ ***Ἀγησανδρίδας***). Λακεδαιμόνιος ναύαρχος ἀκμάσας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ἐνίκησε τοὺς ὑπὸ τὸν Θυμοχάρη Ἀθηναίους, εἶναι δὲ πιθανὸν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἀναφερόμενον *Ἡγησανδρίδαν* «ἐπιβάτην» τοῦ Μινδάρου. —Π.

Ἡγήσανδρος (καὶ ***Ἀγήσανδρος***). Συγγραφεὺς συλλογῆς ἀνεκδότων, ἐκ Δελφῶν καταγόμενος καὶ ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. Ἔγραψεν εἰς ἓξ βιβλία (*Ἀθήν*. 162 Α) «Ὑπομνήματα», ἐν οἷς περιείχοντο εὐφυεῖς ἐκφράσεις, δηκτικαὶ καὶ διαφέρουσαι ἱστορίαι καὶ γεγονότα ἀφορῶντα τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἤθη, τὴν τέχνην καὶ τὴν φύσιν. Δ. Μ. Μ.

Ἡγησάρετος (καὶ ***Ἀγησάρετος***). Ἐπιφανὴς ἀνὴρ ἐν Λαρίσῃ τῆς Θεσσαλίας, τυχὼν ἐν Ῥώμῃ ἐξαιρετικῶν τιμῶν (63 π. Χ.). Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου ἐτάχθη μετὰ τοῦ δευτέρου, ἔτυχεν ὅμως χάριτος ἐκ μέρους τοῦ Καίσαρος. Δ. Μ. Μ.

Ἡγησιάναξ. Ἀλεξανδρῖνος ποιητής, ἱστορικὸς καὶ γραμματικός, ἐκ Τρῳάδος καταγόμενος, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο εἷς ἐκ τῶν φίλων Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου καὶ ἐχρησιμοποιήθη παρὰ τούτου πολλάκις ὡς πρεσβευτής. Ἔγραψε περὶ τῆς Δημοκρίτου λέξεως βιβλίον ἓν καὶ περὶ ποιητικῶν λέξεων, ἐξ ὧν οὐδὲν διεσώθη. Τὸ ἔργον του «Τρωικά» ἢ «Ἱστορίαι» ἐξέδωκεν ὁ Ἡγησιάναξ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα ἑνὸς παναρχαίου συγγραφέως (*Διον. Ἁλικ.* I, 49, 72) τοῦ *Γοργυθίου Κεφάλωνος* ἢ *Κεφαλίωνος*. Δ. Μ. Μ.

Ἡγησίας. Κυνικὸς φιλόσοφος ἐκ Σινώπης, μαθητὴς τοῦ Διογένους (*Διογ. Λαέρτ.* VI, 84).

— **Ἡγησίας.** Σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ ἐκ Μαγνησίας τῆς περὶ τὸ Σίπυλον ὄρος, ζήσας περὶ τὸ 250 π.Χ. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀσιανὴν ῥητορικὴν σχολήν, τῆς ὁποίας θεωρεῖται παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος. Ὑπῆρξε μιμητὴς τοῦ ῥήτορος Χαρισίου καὶ τοῦ Δημοσθένους.

— **Ἡγησίας.** Φιλόσοφος ἐκ Κυρήνης, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ., ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς Κυρηναϊκῆς σχολῆς, μαθητὴς τοῦ Παραιβάτου. Ἤκμασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Λάγου. Ἐδόξαζεν ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶναί τι τὸ φανταστικόν, τὸ ὁποῖον ἐκφεύγει τῶν προσπαθειῶν μας, ἀδύνατον καὶ ἀνύπαρκτον. Τὰ κακὰ ὑπερτεροῦσι τῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ ἀγαθὰ καθ' ἑαυτά, αἱ σπάνιαι δηλαδὴ ἀπολαύσεις, τὰς ὁποίας δοκιμάζομεν, οὐδὲν τὸ πραγματικὸν ἔχουσιν, ἀφοῦ ἡ συνήθεια καὶ ἡ κοινωνία δύνανται νὰ μᾶς τὰ ἀφαιρέσουν. Μόνον ὁ παράφρων θεωρεῖ τὴν ζωὴν ἀγαθόν, ὁ σώφρων αἰσθάνεται ἀδιαφορίαν πρὸς αὐτὴν καὶ ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον. Εἰς τὴν περιφρόνησιν αὐτὴν πρὸς τὸν θάνατον περιλαμβάνονται ὅλαι αἱ ἀρεταί, αἱ ἀπολαύσεις τῆς ψυχῆς, ὡς καὶ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ σώματος. Ὁ Ἡγησίας συνήθιζε νὰ ζωγραφίζῃ τὴν ζωὴν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν ἀκροατῶν του ηὐτοκτόνησαν. Ἕνεκα τούτου ἐπωνομάσθη *Πεισιθάνατος*, ὡς πείθων τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀποθάνωσι. Συνέγραψε βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀποκαρτερῶν», ὅπερ ἀπωλέσθη. Ἕνεκα τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤσκουν τὰ διδάγματά του ἐπὶ τῶν μαθητῶν του, ὁ Πτολεμαῖος ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας. Δ. Μ. Μ.

Ἡγησικλῆς. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης· βλ. *Ἀγασικλέης*.

Ἡγησίνοος. Περγαμηνός, σχολάρχης τῆς νέας Ἀκαδημίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεδέχθη τὸν Εὔανδρον. Δ. Μ. Μ.

Ἡγησῖνος. Ἀρχαῖος Ἕλλην ποιητής, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἀκμάσας. Ὁ Παυσανίας διέσωσε τέσσαρας στίχους αὐτοῦ ἀνήκοντας εἰς τὸ ἐπικόν του ποίημα «Ἀτθίς». Ν. Α.

Ἡγήσιππος. Ἀθηναῖος ῥήτωρ, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Δημοσθένους, ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του ἐπικαλούμενος *Κρωβύλος*, διὰ τὴν περίκομψον κόμην του. Εἰς τὸν Ἡγήσιππον τοῦτον ἐκ τῶν παλαιῶν κριτικῶν τινὲς καὶ τῶν σημερινῶν οἱ πλεῖστοι ἀποδίδουσι τὸν «Περὶ Ἁλοννήσου» λόγον τοῦ Δημοσθένους. Ε. Γ. Π.

— **Ἡγήσιππος.** Ποιητὴς τῆς νέας κωμῳδίας, οὗτινος ὁ Ἀθήναιος διέσωσε στίχους τινὰς ἐκ δύο κωμῳδιῶν αὐτοῦ, αἵτινες ἐπεγράφοντο «Ἀδελφοί» καὶ «Φιλέταιροι» (*Ἀθήναιος* Ζ', 279 καὶ 290 καὶ Θ', 405). Ε. Γ. Π.

— **Ἡγήσιππος.** Ἐκ Τάραντος τῆς Ἰταλίας καταγόμενος, ἄγνωστον δὲ πότε ἀκμάσας, ἐποίησε κατὰ τὸν Ἀθήναιον «Ὀψαρτυτικὰ» καὶ «Πλακουντοποιητικὸν σύγγραμμα» (Ἀθήναιος ΙΒ', 516 καὶ ΙΔ', 643). Ε. Γ. Π.

— **Ἡγήσιππος.** Ἐκ Συρίας καταγόμενος, Ἑβραῖος τὸ θρήσκευμα, ἐγένετο Χριστιανὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰῶνος «ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν Ἀποστόλων διαδοχῆς» κατὰ τὸν ἱστορικὸν Εὐσέβιον. Συνέγραψεν «Ὑπομνήματα», ἅτινα, ἐκ πέντε βιβλίων συγκείμενα, περιελάμβανον τὰς ὁδοιπορικὰς ἀναμνήσεις του τὰς σχετιζομένας μάλιστα πρὸς τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν. Ἐκ τῶν «Ὑπομνημάτων» πέντε μόνον τεμάχια διεσώθησαν, ὧν τὸ πρῶτον περιέχει τὸν ἐν Ἱερουσολύμοις μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰακώβου, τὸ δεύτερον τὴν ὑπὸ τοῦ Δομετιανοῦ σύλληψιν τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰούδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, τὸ τρίτον τὸν σταυρικὸν θάνατον ἐπὶ Τραϊανοῦ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Συμεῶνος, τὸ τέταρτον τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ θεοποίησιν τοῦ δούλου αὐτοῦ Ἀντινόου καὶ τὸ πέμπτον ἑρμηνείαν ὑπ' αὐτοῦ χωρίου τινὸς τῆς πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, ἣν τινες ἐξέλαβον ὡς κακόδοξον. Ὅτι δὲ ἡ εἰς τὸν Ἡγήσιππον ἀποδιδομένη ἐκ πέντε βιβλίων ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ εἶναι ἔργον συγγραφέως πολὺ μεταγενεστέρου αὐτοῦ, ὁμοφώνως οἱ κριτικοὶ σήμερον ἀποδέχονται. Ὁ Ἡγήσιππος ἀποθανὼν ἐπὶ Κομμόδου πιθανῶς (180—182) καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καταταχθεὶς ἑορτάζεται τὴν 7 Ἀπριλίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἀποσπάσματα τῶν «Ὑπομνημάτων» παρὰ *Migne* 5, 1307—1328 — *Γ. Δέρβου*, «Χριστιανικὴ γραμματολογία» ἐν Ἀθήναις 1904, Α' 172 κ. ἑξ. Ε. Γ. Π.

Ἡγησιπύλη. Θυγάτηρ τοῦ Ὀλόρου, βασιλέως τῆς Θρᾴκης, καὶ σύζυγος Μιλτιάδου τοῦ Μαραθωνομάχου, ζήσασα περὶ τὰ 500 π. Χ. (*Ἡρόδ.* VI, 39). Ταύτης υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ Ὄλορος, πατὴρ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου, γεννηθεὶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ δευτέρου γάμου αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου. Α. Θ. Σ.

Ἡγησίστρατος (δωρ. ***Ἀγασίστρατος***). —1) Νόθος υἱὸς τοῦ τυράννου τῶν Ἀθηνῶν Πεισιστράτου ἐξ Ἀργείας γυναικός. Εἰς τοῦτον ὁ Πεισίστρατος, ὅτε διὰ τρίτην φορὰν ἔγινε τύραννος ἐν Ἀθήναις, ἔδωκε τὸ Σίγειον, ὅπερ εἶχε καταλάβει μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Μυτιληναίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐξορίας του, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸ ὡς ἡγεμονικὴν ἕδραν του ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες διὰ τῆς καταλήψεως αὐτοῦ ἐκυριάρχουν τοῦ Ἑλλησπόντου. Πρὸς τοῦτον κατέφυγεν ἐξόριστος ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Ἱππίας, ἀρνηθεὶς νὰ δεχθῇ καὶ τὴν πόλιν Ἰωλκόν, προσφερθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ τὸν Ἀνθεμοῦντα, προσφερθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντα (*Ἡρόδ.* Ε' 94).

Digitized by Google

2) Μάντις ἐξ Ἠλείας, γόνος τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Τελλιαδῶν. Ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Σπαρτιατῶν· διὰ τοῦτο, ὅτε συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν κατά τινα μάχην, ἐρρίφθη σιδηροδέσμιος εἰς τὴν φυλακήν, ἀποφασισθέντος νὰ ὑποστῇ τὴν θανατικὴν ποινὴν βραδύτερον. Ἐν τῇ φυλακῇ εὑρισκόμενος κατώρθωσε νὰ προμηθευθῇ ἐργαλεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκόψας τὸν ταρσὸν τοῦ ποδός του ἠλευθερώθη τῶν δεσμῶν του καὶ διορύξας τὸν τοῖχον τῆς φυλακῆς διέφυγε τὸν θάνατον εἰς Τεγέαν, ἔνθα ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὴν πληγήν του. Ἐκ μίσους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐκ φιλοκερδείας (*Ἡροδ.* Θ' 37) κατέφυγε πρὸς τὸν Μαρδόνιον πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης καὶ ἐξετέλει τὰ καθήκοντα τοῦ οἰωνοσκόπου παρ' αὐτῷ. Μετὰ ταῦτα ἐξετέλει τὰ καθήκοντα τοῦ μάντεως ἐν Ζακύνθῳ, φρονῶν ὅτι ἐκεῖ εὑρίσκετο ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας. Δὲν διέφυγεν ὅμως αὐτούς, ἀλλὰ συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὑπέστη ἀμέσως τὴν ποινήν.

—3) Σάμιος πολιτικός, υἱὸς τοῦ Ἀρισταγόρα, ζήσας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Οὗτος ἦτο εἷς τῶν τριῶν Σαμίων, οἵτινες κρυφίως ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ τὸν τύραννον τῆς Σάμου Θεομήστορα μετέβησαν εἰς τὸν ἐν Δήλῳ ναυλοχοῦντα ὑπὸ τὸν βασιλέα Λεωτυχίδην στόλον καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας των ἔπεισαν τὸν Λεωτυχίδην (ὅστις ἐθεώρησεν ὡς καλὸν οἰωνὸν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς Ἡγησιστράτου) νὰ καταπλεύσῃ μετὰ τοῦ στόλου του εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας, συντελέσαντες οὕτως εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐνδόξου ἐν Μυκάλῃ ναυμαχίας (479 π. Χ.).

— 4) Ἕλλην φρούραρχος τῆς Μιλήτου κατὰ τὴν πολιορκίαν της ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (334 π.Χ.). Οὗτος εἶχε γράψει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτε εἶχε μάθει ὅτι προσήγγιζεν οὗτος πρὸς τὴν Μίλητον, καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, δὲν ἐτήρησεν ὅμως τὴν ὑπόσχεσίν του, πληροφορηθεὶς βραδύτερον ὅτι μέγας στόλος τῶν Περσῶν (400 πλοῖα) ἔπλεε πρὸς τὸν λιμένα τῆς Μιλήτου.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα γίνεται μνεία ἑνὸς Ἐφεσίου, φερομένου ὡς ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ πόλεως *Ἐλαιοῦντος* (βλ. λ.), ἄρχοντός τινος (βασιλέως) τῆς Σαμοθρᾴκης ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Γ', τοῦ πατρὸς τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν φιλοσόφου Δημοκρίτου κ. ἄ. ΚΑΨ.

Ἡγησώ. Θυγάτηρ Προξένου, εἰκονιζομένη ἐν ἐπιτυμβίῳ ἀναγλύφῳ ἀνακαλυφθέντι ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῷ πλησίον τοῦ Διπύλου ἀρχαίῳ νεκροταφείῳ τοῦ Κεραμεικοῦ. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς Ἡγησοῦς ἦτο ἱδρυμένον ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς ἐν σχήματι ναΐσκου. Φέρει ἑκατέρωθεν δύο παραστάδας, ἐφ' ὧν στηρίζεται ταπεινὸν ἐπιστύλιον ἢ μᾶλλον κυμάτιον, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἀέτωμα μετ' ἀκροκεράμου κατὰ τὴν κορυφὴν καὶ τὰ ἄκρα. Ἐντὸς τοῦ ναΐσκου κάθηται ἐπὶ κομψῆς μετ' ἐρεισινώτου ἕδρας νεαρὰ γυνὴ ἔχουσα τὴν κεφαλὴν κατ' ἀριστερὸν κρόταφον, τὸν κορμὸν ἐλαφρῶς πρὸς ἀριστερὰ ἐστραμμένον καὶ τοὺς πόδας ἐπὶ ἁπλο καὶ ταπεινοῦ σκίμποδος. Φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λεπτότατον πέπλον, πίπτοντα ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, καὶ εἶναι ἐνδεδυμένη ἰωνικὸν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, συγκρατούμενα διὰ τοῦ ἀγκῶνος τῆς ἐν ἀνέσει ἐπὶ τοῦ μηροῦ ἐκτεινομένης ἀριστερᾶς χειρός; ἐνῷ διὰ τῆς δεξιᾶς λαβοῦσα ἐκ τῆς πρὸ αὐτῆς προσαχθείσης ἀνοικτῆς πυξίδος ὅρμον, ἄλλοτε ἐζωγραφημένον, παρατηρεῖ τὸ κόσμημα μετὰ συγκινήσεως καὶ μελαγχολίας. Πρὸ αὐτῆς ἵσταται ὀρθία καὶ κατὰ δεξιὸν κρόταφον νεαρὰ θεράπαινα. Αὕτη βαίνει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, εἶναι ἐνδεδυμένη μακρὸν χειριδωτόν, μέχρι τοῦ καρποῦ, χιτῶνα, φέρει ἐν τῇ κεφαλῇ στενὴν καλύπτραν καὶ κρατοῦσα ἐν χερσὶ πυξίδα ἀνοικτήν, θέτει τὸ περιεχόμενον ταύτης εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἡγησοῦς. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἀναγράφεται «Ἡγησὼ Προξένου». Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, ὅπερ κατέστη περίφημον διὰ τὴν τέχνην καὶ προσφιλέστατον διὰ τὴν εἰκονιζομένην σκηνήν, ἀνάγουσιν εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ Ε' π. χ. αἰῶνος. Ἡ στήλη τῆς Ἡγησοῦς ἔκειτο ἄλλοτε ἐν τῷ Κεραμεικῷ, διὰ λόγους ὅμως ἀσφαλείας μετηνέχθη ἐκεῖθεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ νῦν ἀπόκειται. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

—**«Ἡγησώ».** Μηνιαῖον λογοτεχνικὸν περιοδικὸν ἱδρυθὲν κατὰ Μάϊον τοῦ 1907 ὑπὸ ὁμάδος δημοτικιστῶν λογίων, ἐκδοθὲν μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1908 καὶ δημοσιεῦον ἀποκλειστικῶς ποιήματα. Τὴν ἱδρύτριαν ὁμάδα ἀπετέλουν οἱ Κ. Βάρναλης, Δ. Εὐαγγελίδης (ψευδώνυμον Μ. Καλαμᾶς), Ν. Καρβούνης, Λ. Κουμαριανός, Ν. Λ. Λαπαθιώτης, Λ. Κ. Παλαμᾶς, Γ. Ν. Πολίτης, Ρ. Φιλύρας καὶ Ν. Χαντζάρας. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἱδρυτῶν, ἐκ τῶν διακεκριμένων συνεργατῶν τῆς «Ἡγησοῦς» ὑπῆρξαν ὁ Ἰ. Ν. Γρυπάρης, Γ. Βλαχογιάννης, Λ. Πορφύρας, Π. Νιρβάνας, Ρ. Γκόλφης, Ἀρ. Καμπάνης κ. ἄ.

Κριτικὴν τοῦ ἔργου τῆς «Ἡγησοῦς» ἔγραψεν ὁ P. Cinti (ἐν Nuova Rassegna di litteratura moderne Αὐγ. 1907) καὶ ὁ Ἀ. Καρκαβίτσας (ἐν Νουμᾶ Ε' 252). —π.

Ἡ στήλη τῆς Ἡγησοῦς.

[Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

ἡγήτειρα (ἡ)· θηλ. τοῦ *ἡγήτωρ* ἢ *ἡγητήρ*· ἡ ὁδηγοῦσα, ἡ διευθύνουσα: «φωνὴ ἡγήτειρα» (πρβλ. *σώτειρα-σωτήρ).*

ἡγητηρία (ἡ), ἢ ***ἡγητορία*** (κατὰ παράλειψιν τῆς λ. *παλάθη) ['Ἀρχ.]*. Παλάθη (ὁρμαθὸς) ξηρῶν σύκων, φερομένη κατὰ τὴν πομπὴν τῆς ἑορτῆς τῶν Πλυντηρίων, ὡς ἀνάμνησις τῆς εὑρέσεως τῆς ἡμέρου τροφῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἔδωκεν ὁ Ἀθήναιος («ὁ ἀπὸ τῆς συκῆς καρπὸς ἡγητορία διὰ τὸ πρῶτον εὑρεθῆναι τῆς ἡμέρου τροφῆς»), δέχονται δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων· πράγματι, κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ συκῆ ἐθεωρεῖτο ἱερά, ἐπιστεύετο δὲ ὅτι ὁ καρπός της ἀπετέλεσε τὴν πρώτην ἥμερον τροφὴν τῶν ἀνθρώπων («ἡμέρου πρώτης ταύτης τροφῆς ἐγεύσαντο»). Π. Ν. Π.

ἡγήτωρ, —*ορος* (ὁ)· ὁ ἡγούμενος, ἡγεμών, ἀρχηγός, στρατηγός: «ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες» οἱ πρῶτοι ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τῇ βουλῇ.

— *[Στρατ.] Ἡγήτωρ* καλεῖται ὑπὸ τῶν συγχρόνων κανονισμῶν ὁ κατὰ τὴν μάχην διοικῶν οἱονδήποτε τμῆμα, μὴ καθοριζόμενον μὲν σαφῶς ὑπὸ τῶν κανονισμῶν, ἀλλὰ πάντως ὑπονοούμενον ὡς μικρόν. Ν. Θ. Κ.

Ἡγίας. Ἀθηναῖος γλύπτης, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Κριτίου, τοῦ Νησιώτου, τοῦ Ἀργείου Ἀγελάδα, τοῦ Ὀνάτα καὶ τοῦ Κάλλωνος (Plin. XXXIV 19, 1) διετέλεσεν ἐν προβεβηκυίᾳ πιθανὸν ἡλικίᾳ διδάσκαλος τοῦ μεγάλου Φειδίου καὶ ὑπεγράφετο «Εγιας εποιεσε». Κατά τινας ὁ Ἡγίας ἐκαλεῖτο καὶ *Ἡγεσίας*, ὅστις ὅμως εἶναι νεώτερος. Ἔργα τοῦ Ἡγίου κατὰ Πλίνιον (XXXIV, 19, 28) ἦσαν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ βασιλέως Πύρρου, φημιζόμενα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, κελητίζοντες παῖδες καὶ ἀγάλματα Κάστορος καὶ Πολυδεύκους, καὶ τῶν Διοσκούρων, τὰ ὁποῖα ἀργότερον μετενεχθέντα εἰς Ρώμην ἱδρύθησαν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (Jovis tonantis). Εἰς τὸν Ἡγίαν ἀποδίδεται ὑπό τινων καὶ τὸ ἐν Πομπηΐᾳ εὑρεθὲν χάλκινον ἄγαλμα Ἀπόλλωνος κρατοῦντος κιθάραν ἐν τῇ μιᾷ χειρί, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πλῆκτρον. Τὰ δὲ ἔργα τούτου, κατὰ μὲν τὸν Κοϊντιλιανὸν ἦσαν «σκληρότερα» καὶ «Tuscanicis proxima», κατὰ δὲ τὸν Λουκιανὸν «ἀπεσφιγμένα καὶ νευρώδη καὶ σκληρὰ καὶ ἀκριβῶς ἀποτεταμένα ταῖς γραμμαῖς». Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι, οὐδενὸς ἔργου αὐτοῦ διασωθέντος εἴτε ἐν πρωτοτύπῳ εἴτε ἐν ἀντιγράφῳ, εἶναι ἀνάγκη, πρὸς κατανόησιν τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ἡγίου, νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει τὰ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἀκροπόλεως ἀνευρεθέντα ἀγάλματα, τὰ κατασκευασθέντα πρὸ τῶν Μηδικῶν. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

—**Ἡγίας.** Ἕλλην φιλόσοφος τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς, πιθανῶς υἱὸς τοῦ πλουσίου Θεαγένους, Ἀθηναίου ἄρχοντος καὶ Ρωμαίου συγκλητικοῦ, μαθητὴς δὲ τοῦ Πρόκλου, ἀκμάσας κατὰ τὸ Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Νέος ἔτι ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Πρόκλου, ὅστις ἐστήριξεν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλας ἐλπίδας. Διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἰσίδωρον τὸν Ἀλεξανδρέα, βραδύτερον ὅμως γενόμενος κληρονόμος τῆς μεγάλης περιουσίας τοῦ πατρός του διεφθάρη, δι' ὃ καὶ ὁ Δαμάσκιος ψέγει αὐτὸν λέγων, ὅτι οὐδέποτε ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις τῶν Ἀθηνῶν ὑπέστη τοιαύτην κατάπτωσιν ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡγίου. Ὁ Ἡγίας ἐστράφη μᾶλλον εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως καὶ δὲν ὑπῆρξε πιστὸς ὀπαδὸς τοῦ μεταφυσικοῦ ὑπερβατισμοῦ τῶν Ἀθηναίων νεοπλατωνικῶν. Ν. ΑΝ. ΡΙΩΤΗΣ

ἡγιασμένος, —*η,* —*ον*· παθ. μετ. τοῦ *ἁγιάζω*· καθηγιασμένος, ἱερός, ἅγιος: «ἡγιασμένον ὕδωρ».

Ἤγκρεμοντ (Egremont) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κουμβερλάνδης. Κάτ. 12.000. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ντὲ Μέσκιν κατὰ τὸ ἔτος 1120, διατηρεῖ δὲ πλεῖστα κτίρια τῆς νορμανδικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Εἰς τὰ περίχωρα τῆς πόλεως ἐξάγεται σίδηρος. Ν. Ι. Θ.

ἡγμένος, —*η,* —*ον*· παθ. μετχ. τοῦ *ἄγω*· ὡδηγημένος, χειραγωγημένος, μόνον εἰς τὴν φρ. «εὖ ἡγμένος» καλῶς ἀνατεθραμμένος, εὐάγωγος.

ἡγοῦμαι (—*έομαι*), ἀόρ. *ἡγήθην*· προηγοῦμαι, προπορεύομαι, ἀντίθ. *ἕπομαι* ἢ *ἀκολουθῶ*: «τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος», «ἡ ἡγουμένη πρότασις, — λέξις», «τὸ ἡγούμενον φωνῆεν» ‖ τὸ οὐδ. *ἡγούμενον* ὡς οὐσιαστ, ἀντίθ. *ἑπόμενον* (τό), εἰς τοὺς ὑποθετικοὺς λόγους, ἄλλως *ὑπόθεσις*· ‖ εἶμαι πρῶτος, ἀρχηγός, διευθύνω, κατευθύνω: «ἡγεῖται τῆς ἀντιπολιτευτικῆς κινήσεως», «οἱ ἡγούμενοι τῆς ἐπαναστάσεως», «ἡγήθη τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν πόλεμον»· ‖ νομίζω, ἐκλαμβάνω, θεωρῶ (ἀρχ.): «τοὺς πονηροὺς ἡγεῖται νόσον τῆς πόλεως», «τὴν ἀρετὴν θεὸν ἡγοῦνται».

ἡγουμενεῖον (τό)· τὸ οἴκημα, τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαίτημα τοῦ ἡγουμένου ἐν τῇ μονῇ· ‖ τὸ γραφεῖον τοῦ ἡγουμένου.

ἡγουμενεύω· ἐκπληρῶ χρέη ἡγουμένου μονῆς: «ὁ ἡγουμενεύων μοναχός».

ἡγουμένη (ἡ), θηλ. τοῦ *ἡγούμενος*· ἡ προϊσταμένη μοναστηρίου καλογραιῶν, κοιν. *ἡγουμένισσα.*

ἡγουμενία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου μονῆς: «ἡ ἡγουμενία τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου»· ‖ ὁ χρόνος καθ' ὃν τις εἶναι ἡγούμενος: «ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ τάδε ἀνεκαινίσθη ὁ ναός».

ἡγουμενικός, —*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἡγούμενον, ὁ τοῦ ἡγουμένου· ‖ ὁ ἁρμόζων εἰς ἡγούμενον.—Ἐπιρρ. ***ἡγουμενικῶς*** καὶ —*ά.*

Ἡγουμενίτσα, ἢ *Γουμενίτσα,* ἢ *Γουμένιτσα [Γεωγραφ.]*. Χωρίον τῆς Ἠπείρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιατῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 564. Εἶναι ἐκτισμένον πλησίον ἀσφαλοῦς φυσικοῦ λιμένος, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Δρέπανον πρὸς Β. καὶ Κουδρομοῦτρο πρὸς Ν, ἔναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκίμμη. Ὁ λιμὴν ἔχει σχῆμα ἐλλείψεως, τῆς ὁποίας ὁ μέγας ἄξων, μήκους 2,5 μιλλίων, διευθύνεται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, ὁ δὲ μικρός, μήκους $1^1/_4$ μιλλίου, ἀπὸ ΒΑ πρὸς Ν. ἔχει βάθος 10 ὀργυιῶν περίπου καὶ πλάτος 850 μέτρων. Δι' αὐτοῦ εἰσάγεται καὶ ἐξάγεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς περιοχῆς, ἡ

Digitized by Google

ὁποία συγκοινωνεῖ μετὰ τῶν Ἰωαννίνων (80 χλμ.) μόνον διὰ βατῆς ὁδοῦ. —Μ.

ἡγούμενον (τὸ) *[Λογ.]*. Ὅρος χρησιμοποιούμενος ἐν τῇ λογικῇ πάντοτε ἐν συνεξαρτήσει πρὸς ἄλλον, ὀνομαζόμενον *λῆγον*, *ἑπόμενον* ἢ *ἀπόδοσις*. Ὡς πρὸς τὴν κρίσιν ἡγούμενον εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ἑπόμενον τὸ κατηγορούμενον. Εἰς τὸν συλλογισμὸν ἀποτελοῦν τὸ ἡγούμενον αἱ δύο πρῶται (μείζων καὶ ἐλάσσων), τὸ δὲ ἑπόμενον τὸ συμπέρασμα, γενικώτερον δὲ ἐν πάσῃ ἀποδείξει ἡγούμενον εἶναι ὁ ἀποχρῶν λόγος ἢ ἡ αἰτία ἡ προσδιορίζουσα πρότασιν, ἡ συνθήκη ἡ συνεπιφέρουσα ὡρισμένην ἔννοιαν, συμπέρασμα ἢ ἀποτέλεσμα. Εἰδικώτερον κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν προτάσεων, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς πρῶται ἐν ὑποθετικῷ συλλογισμῷ, τοῦ ἑξῆς τύπου: Ἐὰν ὑπάρχῃ τὸ Α, ὑπάρχει καὶ τὸ Β· ἀλλὰ εἶναι (ἢ δὲν εἶναι) Α, ἄρα κτλ. Τὸ ἡγούμενον εἶναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πάντοτε ἐξηρτημένη ὑποθετικὴ πρότασις. Ε. Λ.

ἡγούμενος (ὁ)· μετχ. τοῦ *ἡγοῦμαι* ὡς οὐσ., ὁ ἡγούμενος μοναχῶν, ὁ προϊστάμενος μονῆς (βλ. καὶ *ἡγοῦμαι*).

— *[Ἐκκλησ. Δίκ.]* Ὁ *ἡγούμενος* παρ' ἡμῖν μετὰ δύο ἄλλων συμβούλων ἀποτελεῖ τὸ μοναστηριακὸν συμβούλιον, ὅπερ διοικεῖ τὰ τῆς μονῆς καὶ διαχειρίζει τὴν οὐσίαν αὐτῆς.

Ἡ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν ἑτέρων δύο συμβούλων κατάστασις κατὰ τὸ ἀπὸ 28 Ἰουλίου 1858 Β. διάταγμα περὶ κανονισμοῦ τῶν μοναστηρίων γίγνεται τριχῶς, καὶ δή:

I. Δι' ἐκλογῆς τῶν μοναστηριακῶν πατέρων. 1) Δικαίωμα ψήφου ἔχουσιν: Α') Ἐν μὲν ταῖς μοναῖς ταῖς ἐχούσαις μοναχοὺς πλείονας τῶν ἕξ, ἐλάττονας δὲ τῶν εἴκοσιν, οἱ πρὸ τριετίας τοὐλάχιστον τυχόντες τῆς κουρᾶς, ἐν δὲ ταῖς ἐχούσαις πλείονας τῶν εἴκοσιν οἱ πρὸ ἑξαετίας τυχόντες αὐτῆς. Ἐν Κρήτῃ μόνον τοὺς δύο συμβούλους ἐκλέγει ἡ ἀδελφότης, τοῦ ἡγουμένου καθισταμένου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

Ἐν τοῖς ἁγιορειτικοῖς κοινοβίοις ἐκλέγουσι τὸν ἡγούμενον οἱ πρὸ ἑξαετίας τυχόντες τῆς κουρᾶς ἀδελφοί, τὴν δὲ διμελῆ ἢ τριμελῆ ἐπιτροπείαν, τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἡγουμένου διοικοῦσαν καὶ διαχειριζουσαν τὰ τοῦ κοινοβίου, ἡ γεροντία. Ἐν δὲ ταῖς ἰδιορρύθμοις σκήταις τὸν δικαῖον ἐκλέγουσιν οἱ ἐν τοῖς μοναστηριακοῖς καταλόγοις ἐγγεγραμμένοι γέροντες τῶν καλυβῶν, συνερχόμενοι πρὸς τοῦτο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρεσβυτέρου αὐτῶν. Β') Οἱ μὴ τελοῦντες ὑπὸ καθαίρεσιν ἢ ἀργίαν ἰσόβιον ἱερομόναχοι κατὰ τὴν ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 8 τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1929 νομοθ. διατάγματος. 2) Ἡγούμενος καὶ σύμβουλοι νὰ ἐκλεγῶσι δύνανται· Α') μόνον μοναχοὶ τῆς ἐν ᾗ ἡ ἐκλογὴ μονῆς. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει προτιμῶνται οἱ πρὸ δεκαετίας ἐγγεγραμμένοι ἐν τῇ μονῇ ἀδελφοί, μέλη δὲ τῆς διμελοῦς ἢ τριμελοῦς ἐπιτροπείας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἡγουμένου διοικούσης καὶ διαχειριζούσης τὰ τῆς μονῆς) ἐκλέγονταί ἐκ τῶν τῆς γεροντίας μελῶν. Β') Ἐν ταῖς μοναῖς ταῖς ἐχούσαις μοναχοὺς πλείονας τῶν ἕξ, ἐλάττονας δὲ τῶν εἴκοσιν, οἱ πρὸ τριετίας τοὐλάχιστον τυχόντες τῆς κουρᾶς, ἐν δὲ ταῖς μοναῖς ταῖς ἐχούσαις πλείονας τῶν εἴκοσι μοναχοὺς οἱ πρὸ ἑξαετίας τυχόντες αὐτῆς. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἡγούμενος νὰ ἐκλεγῇ δύναται ὁ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τυχὼν τῆς κουρᾶς. Γ') Οἱ γινώσκοντες τοὐλάχιστον ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Τοῦτο δῆλον γίγνεται ἐκ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν τὰ τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ἔγγραφα ὑπογράφονται καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἵνα ἐκλεγῇ τις ἡγούμενος, ἀνάγκη νὰ διακρίνηται ἐπὶ μορφώσει ἐκκλησιαστικῇ, ἐγκυκλίῳ παιδείᾳ καὶ διοικητικῇ ἱκανότητι. Δ') Καὶ οἱ ὧν ἔληξεν ἡ πενταετὴς θητεία, ἐπιτρεπομένης τῆς ἐπὶ νέαν πενταετίαν ἐκλογῆς αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται αὖθις νὰ ἐκλεγῶσι τὰ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου κατὰ πρότασιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου παυθέντα μέλη τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου διὰ τὴν πέρα τῆς τασσομένης προθεσμίας τοῦ μηνὸς καθυστέρησιν τῆς ὑποβολῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς μονῆς. Ὡρισμένην ἡλικίαν ὁ μὲν κανονισμὸς τῶν μοναστηρίων δὲν ἀπαιτεῖ· τοὐναντίον δ' ἀπαιτεῖται ἡλικία τοὐλάχιστον τεσσαρακονταετὴς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ τριακονταετὴς ἐν Σάμῳ. Ε') Κατὰ τὸ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1929 νομοθετικὸν διάταγμα μοναχὸς ἐνάγων τὴν μονὴν αὐτοῦ στερεῖται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι ἢ παραμένειν μέλος τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ πρὸς τὴν μονὴν αὐτοῦ ἀντιδικία. ΣΤ') Κατὰ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1929 νομοθετικοῦ διατάγματος ἱερομόναχοι καταδικασθέντες εἰς καθαίρεσιν ἢ ἰσόβιον ἀργίαν δὲν δύνανται νὰ ἐκλεγῶσιν εἰς ἀξίωμα μοναστηριακόν. 3) Τὴν τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν δύο ἑτέρων συμβούλων ἐκλογὴν ἐντέλλεται Α') ὁ ἁρμόδιος ἐπίσκοπος ὁρίζων τὴν πρὸς αὐτὴν ἡμέραν, ὥστε νὰ ᾖ ἐφικτή: α') ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ἐκλεγησομένου μοναστηριακοῦ συμβούλου τῇ ἐπιούσῃ τῆς λήξεως τῆς τοῦ παλαιοῦ πενταετοῦς θητείας· β') ἡ πρὸς τὴν μονὴν ἔγκαιρος κοινοποίησις τῆς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ὁρισθείσης ἡμέρας, ἵνα μάθωσι ταύτην οἱ τὸ πρὸς ἐκλογὴν δικαίωμα κεκτημένοι μοναχοί, καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς μονῆς διατρίβοντες, πρὸς οὓς τὸ μοναστηριακὸν συμβούλιον ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ ταύτην διὰ κοινοποιήσεως, βεβαιουμένης δι' ἀποδείξεως, προσαρτωμένης τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐκλογῆς. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ ἡγουμένου ἐκλογῆς γνωρίζεται ὑπὸ τῆς γεροντίας πέντε τοὐλάχιστον πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἡμέρας, ἐγκαίρως δὲ γνωρίζεται αὕτη καὶ τοῖς ἐκτὸς τῆς μονῆς εἰς ὑπηρεσίας αὐτῆς διακονοῦσι, ψήφου δὲ δικαίωμα ἔχουσιν ἀδελφοῖς, τῆς γνωστοποιήσεως βεβαιουμένης δι' ἐγγράφου ἀποδεικτικοῦ· γ') ἡ ἐκδίκασις τῶν τυχὸν ὑποβληθησομένων ἐνστάσεων καὶ δ') ἡ διεξαγωγὴ δευτέρας ἐκλογῆς, ἐν περιπτώσει ἀκυρώσεως τῆς πρώτης. Ὁ ἐπίσκοπος δεδικαιολογημένως φοβούμενος διατάραξιν τῆς ἐν τῇ μονῇ ἡσυχίας καὶ τάξεως δύναται νὰ ἐντείληται τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐκλογῆς. Β') Ἡ ἱερὰ σύνοδος δύναται κατὰ πρότασιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου νὰ διατάξῃ τὴν ἐκλογὴν νέου μοναστηριακοῦ συμβουλίου εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ παλαιοῦ, ἀπολυθέντος διὰ τὴν πέρα τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου τασσομένης προθεσμίας καθυστέρησιν τῆς ὑποβολῆς τοῦ μοναστηριακοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ ἀπολογισμοῦ. 4) Τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν δύο ἑτέρων συμβούλων προηγεῖται ἡ νενομισμένη ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ μετὰ τὴν τῆς θείας λειτουργίας τέλεσιν. 5) Ἡμέρα τῆς τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ἐκλογῆς ὁρίζεται Κυριακή, ἢ ἄλλη ἑορτή. 6) Τὴν τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου ἐκλογὴν διευθύνει ἐπιτροπεία πενταμελὴς μὲν ἐν ταῖς ἐχούσαις πλείονας τῶν εἴκοσι μοναχῶν μοναῖς, τριμελὴς δ' ἐν ταῖς ἐχούσαις εἴκοσιν ἢ ἐλάττονας μοναχούς. Καὶ τὴν μὲν πενταμελῆ ἐπιτροπείαν ἀποτελοῦσιν ὁ ἡγούμενος, δύο τῶν τὰ πρεσβεῖα ἐχόντων μοναχῶν καὶ δύο τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁριζομένων ἱκανωτέρων μοναχῶν· τὴν δὲ τριμελῆ ὁ ἡγούμενος καὶ δύο μοναχοί, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος τῇ ἡλικίᾳ τῶν ἄλλων, ὁ δ' ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁριζόμενος ἐκ τῶν ἱκανωτέρων τοιούτων. Ὁ τὸ πρὸς ἐκλογὴν δικαίωμα κεκτημένος μοναχὸς προσερχόμενος εἰς τὴν τράπεζαν τῆς τὴν ἐκλογὴν διευθυνούσης ἐπιτροπείας δηλοῖ τὰ ὀνόματα τῶν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν συμβούλων ἱκανῶν, ἐγγράμματος μὲν ὤν, γράφει ἰδίᾳ χειρὶ ἐν τῷ πρὸς τοῦτο τηρουμένῳ πρωτοκόλλῳ, θέτων καὶ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ, εἰ δὲ μή, δηλοῖ ταῦτα πρὸ δύο ἐγγραμμάτων συναδέλφων, ὑπ' αὐτοῦ ὡς μαρτύρων προσλαμβανομένων, οἵτινες διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν βεβαιοῦσι τὴν βούλησιν αὐτοῦ. Ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ δύο ἕτεροι σύμβουλοι ἐκλέγονται διὰ σχετικῆς πλειονοψηφίας, τῆς ἀναδείξεως ἐν ἰσοψηφίᾳ γιγνομένης διὰ κλήρου. Ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἡ τοῦ ἡγουμένου ἐκλογὴ γίνεται διὰ μυστικῆς ἐνώπιον τῆς γεροντίας ψηφοφορίας, μεθ' ἣν τὰ ὀνόματα τῶν δύο τῶν πλειόνων ψήφων τυχόντων τίθενται εἰς δευτέραν μυστικὴν ὡσαύτως ψηφοφορίαν, καθ' ἣν ἡγούμενος ἀναδείκνυται ὁ τῶν πλειόνων ψήφων τυχών, ἐν ἰσοψηφίᾳ δ' ὁ ὑπὸ τοῦ κλήρου προκριθείς. Τὸν δικαῖον τῆς ἰδιορρύθμου σκήτης ἐν ἰσοψηφίᾳ ὁρίζει ἡ κυρίαρχος μονή. Ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ δύο ἕτεροι σύμβουλοι ἐκλέγονται ἐπὶ πενταετίαν.

Ἐν Κρήτῃ ὁ μὲν ἡγούμενος εἶναι ἰσόβιος, οἱ δὲ σύμβουλοι ἐκλέγονται κατὰ τριετίαν. Ἐν τοῖς τοῦ Ἁγίου ὄρους κοινοβίοις ὁ μὲν ἡγούμενος εἶναι ἰσόβιος, τὰ δὲ μέλη τῆς διμελοῦς ἢ τριμελοῦς ἐπιτροπείας (τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἡγουμένου διοικούσης καὶ διαχειριζούσης τὰ τοῦ κοινοβίου) ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς γεροντίας κατ' ἔτος. Ἐν ταῖς σκήταις ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας τοῦ μὲν δικαίου εἶναι ἐτησία, τῶν δὲ συμβούλων, δύο μὲν ὄντων, εἶναι ὡσαύτως ἐτησία, ἀλλ' ἐπὶ τριῶν συμβούλων ἀντικαθίσταται ἀνὰ πᾶν ἔτος εἷς ἢ πλείονες, ἐπὶ δὲ τεσσάρων οἱ δύο ἢ καὶ οἱ τέσσαρες, κατὰ τὰ ἐν ἑκάστῃ σκήτῃ κρατοῦντα.

Οἱ ἐπὶ πενταετίαν ἐκλεγέντες ἡγούμενος καὶ σύμβουλοι Α') Ἐκπίπτουσι τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν διαπραξάμενοι πρᾶξιν ὑπὸ τῶν κανόνων κολαζομένην. Οὕτω κατὰ τὴν ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1929 νομοθετικοῦ διατάγματος ἱερομόναχοι καταδικασθέντες εἰς καθαίρεσιν ἢ ἰσόβιον ἀργίαν ἐκπίπτουσιν αὐτοδικαίως τοῦ ἀξιώματος ὅπερ τυχὸν ἔχουσιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς μονῆς. Ἐκπίπτουσιν ὡσαύτως τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν καταδικασθέντες ἐπὶ κακουργήματι, ἢ τινι τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ 22 τοῦ ποινικοῦ νόμου μνημονευομένων πλημμελημάτων. Τοὐναντίον οἱ δι' ὁριστικοῦ βουλεύματος ἐπὶ κακουργήματι παραπεμφθέντες, ἢ ὁπωσδήποτε προφυλακισθέντες, δὲν ἐκπίπτουσι μὲν ὁριστικῶς τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, ἀλλ' ἀντικαθίσταται προσωρινῶς, διὰ τὸ ἐκ τῆς καθείρξεως ἀδύνατον τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Οἱ δ' ἁπλῶς καταγγελθέντες, ὡς καὶ οἱ καθ' ὧν γίνεται διοικητικὴ ἀνάκρισις, οὔτε ὁριστικῶς, οὔτε προσωρινῶς παύονται. Β') Ἐπιτρέπεται δὲ νὰ διαταχθῇ ἡ παῦσις αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου κατὰ πρότασιν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, καθυστερησάντων πέραν τοῦ μηνὸς τὴν ὑποβολὴν τοῦ μοναστηριακοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ ἀπολογισμοῦ. Τοὐναντίον καθυστερήσαντες τὴν ὑποβολὴν αὐτῶν ἐπὶ ἕνα μῆνα πέρα τῆς ὡρισμένης προθεσμίας τιμωροῦνται ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου διὰ προστίμου μέχρι δραχμῶν πεντακοσίων.

Ἐν Κρήτῃ ὁ ἡγούμενος, ἰσόβιος ὤν, ἀπολύεται τῆς ἡγουμενείας μόνον: α') ἐὰν διὰ βαθὺ γῆρας ἢ χρονίαν νόσον καταστῇ ἀνίκανος περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, περὶ οὗ ἀποφαίνεται ἡ ἱερὰ σύνοδος ἐπὶ ἐκθέσει τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, β') ἐὰν καθαιρεθῇ, γ') ἐὰν καταδικασθῇ ἐπὶ κακουργήματι ἢ τινι τῶν ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 22 τοῦ ποινικοῦ νόμου μνημονευομένων πλημμελημάτων, ἀνεξαρτήτως τῆς διαρκείας τῆς ποινῆς, καὶ δ') ἐὰν δι' ἀμέλειαν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἢ διὰ διαγωγὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ σχῆμα κρίνῃ αὐτὸν ἀπολυτέον ἡ ἱερὰ σύνοδος.

Οἱ σύμβουλοι παύονται πρὸ τῆς παρόδου τῆς δι' ἣν ἐξελέγησαν τριετίας δι' ἃς αἰτίας καὶ καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ ἡγούμενος. Ἐν τοῖς ἁγιορειτικοῖς κοινοβίοις ὁ ἡγούμενος, ἀνεπαρκὴς καταδεικνυόμενος ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, μὴ διορθούμενος δὲ μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας παρατηρήσεις τῆς γεροντίας, παύεται ἀποφάσει αὐτῆς καὶ τῇ πλειονοψηφίᾳ τῶν ψήφου δικαίωμα ἐχόντων μελῶν τῆς ἀδελφότητος, ἐνυπογράφως δηλούντων τὴν θέλησιν αὐτῶν. Ἡ τοῦ ἡγουμένου παῦσις γνωρίζεται καθάπερ καὶ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ παραίτησις αὐτοῦ τῇ ἱερᾷ κοινότητι καὶ δι' αὐτῆς τῷ Οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ. Ἡ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν ἑτέρων δύο συμβούλων πρᾶξις ὑποβάλλεται ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς διευθυνούσης τὴν ἐκλογὴν ἐπιτροπείας τῷ ἁρμοδίῳ ἐπισκόπῳ, ὅστις μηδεμιᾶς γενομένης ἐνστάσεως κατὰ τῆς ἐκλογῆς κυροῖ αὐτὴν ἐντὸς τριῶν ἀπὸ τῆς παραλαβῆς ἡμερῶν. Τοὐναντίον ἐπὶ τῶν τυχὸν κατὰ τῆς ἐκλογῆς ὑποβληθεισῶν τῷ ἐπισκόπῳ ἐνστάσεων πρὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κυρώσεως τῆς ἐκλογῆς ἀποφαίνεται οὗτος, εἴτε ἀπορρίπτων αὐτὰς ᾐτιολογημένως, εἴτε δεχόμενος, ὅτε ἐντέλλεται νέαν ἐκλογήν, κοινοποιῶν τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ τοῖς ἔχουσι συμφέρον. Ἡ τοῦ ἐπισκόπου ἀπόφασις δύναται νὰ ἐκκληθῇ πρὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου.

II. Διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καταστάσεως. Ὁ ἁρμόδιος ἐπίσκοπος καθίστησιν ἡγούμενον καὶ συμβούλους τοὺς ἱκανωτέρους τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς, ἐν ᾗ εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐκλογὴ διὰ τὴν ὕπαρξιν ἓξ μόνον μοναχῶν, ὧν τις δὲν κέκτηται ψήφου δικαίωμα, ὡς μὴ ἔχων συμπεπληρωμένην τριετίαν ἀπὸ τῆς ἀποκάρσεως. Ἡ θητεία τῶν οὕτω καθισταμένων ἡγουμένων καὶ συμβούλων εἶναι, καθάπερ καὶ ἡ τῶν δι' ἐκλογῆς καθισταμένων, πενταετής. Διὸ μετὰ τὴν τῆς πενταετίας πάροδον, ἂν ἡ μονὴ ἐξακολουθῇ ἔχουσα μοναχοὺς ἐκλογεῖς ἐλάττους τῶν ἕξ, οἱ οὑτωσὶ κατασταθέντες ἢ ἀντικαθίστανται δι' ἄλλων, ἢ καθίστανται αὖθις αὐτοὶ οὗτοι ἐπὶ ἑτέραν πενταετίαν. Ἐν Σάμῳ τὸν ἡγούμενον καθίστησιν ὁ ἀρχιερεύς, τῆς καταστάσεως κυρουμένης ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς.

III. Διὰ μεταπομπῆς ἐξ ἄλλης μονῆς. Μεταπομπὴ μοναχοῦ, καὶ ἡγουμένου ἢ συμβούλου ἄρα, εἶναι ἡ ἀποστολὴ μοναχοῦ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς ἑαυτοῦ μετανοίας εἰς ἑτέραν, πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἐσχάτως διὰ τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1929 νομοθετικοῦ διατάγματος ὡρίσθη, ὅτι ἡ διοίκησις καὶ διαχείρισις τῶν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν μονῶν τῶν ἀνδρῶν, διατηρουμένης κατὰ τὰ λοιπὰ ἀναλλοιώτου τῆς αὐτοτελοῦς αὐτῶν ὑποστάσεως, προσήκει μοναστηριακῷ συμβουλίῳ ἀποτελουμένῳ ἐξ ἰσαρίθμων πρὸς τὰς μονὰς μελῶν, ἐκλεγομένων ἀσχέτως τοῦ χρόνου τῆς κουρᾶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἑκάστης μονῆς, ὡς οἰκονόμου αὐτῶν, καὶ ἑνὸς ἀντιπροσώπου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὁριζομένου ὑπ' αὐτοῦ ἀδελφῶν τῶν μονῶν, ὅστις καὶ προΐσταται τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου. Τὸν ἡγούμενον ἑκάστης μονῆς ἀσκοῦντα πνευματικὴν μόνον δικαιοδοσίαν ὁρίζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, εἴτε ἐκ τῶν μοναχῶν ἑκάστης, εἴτε κατὰ μετάπεμψιν. Διὰ διατάγματος τῇ αἰτήσει τοῦ ἱεράρχου τῆς περιφερείας καὶ προτάσει τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ ἐγκρίσει τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ἡ διάταξις δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς ἄλλας μητροπολιτικὰς περιφερείας.

[Βλ. *Κ. Μ. Ράλλη*, «Περὶ τῆς τοῦ μοναστηριακοῦ συμβουλίου καταστάσεως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» (Ἀθήναις 1924).—*Τοῦ αὐτοῦ*, «Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου» (τεῦχ. Α' 1927, σελ. 198–213)]. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **ἡγούμενα** καὶ **ἑπόμενα** *[Ρητορ.]*. Τὸν *τόπον* τοῦτον ἀποτελοῦσι τὰ κατὰ χρονικὴν ἢ φυσικὴν τάξιν ἡγούμενα ἢ ἑπόμενα τοῦ προκειμένου προσώπου ἢ πράγματος καὶ δίδοντα, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἀφορμὴν ἐπαίνου ἢ ψόγου ἢ ἐπιχειρημάτων, ὅταν μάλιστα πρόκειται περὶ ἠθικῶν πράξεων. Πρέπει δὲ νὰ θεωρῶνται ταῦτα ἁπλῶς, κατὰ

Digitized by Google

τὴν φυσικὴν αὐτῶν τάξιν, καὶ ὄχι ὡς αἰτίαι καὶ ἀποτελέσματα. Ἐκ τοῦ τόπου τούτου ἐπιχειρῶν ὁ Κικέρων λέγει πρὸς τὸν Κάτωνα, ὅστις κατηγόρει τὸν Μουρήναν ὡς χορευτήν: «Κανεὶς σχεδὸν νήφων, πλὴν ἐὰν εἶναι βεβλαμμένος τὸν νοῦν, δὲν χορεύει κατὰ μόνας, οὔτ' εἰς συμπόσιον ἐκ σωφρόνων καὶ τιμίων ἀνδρῶν συγκροτούμενον. Τράπεζα τρυφηλή, τόπος τερπνός, ἡδοναὶ πολλαί, πάντα ταῦτα προηγοῦνται, καὶ ἔσχατος ἕπεται ὁ χορός. Σὺ δὲ ἁρπάζεις τὴν ἐξ ἀνάγκης τελευταίαν ὅλων τῶν ἄλλων ἀσωτιῶν, καὶ ἀφίνεις ἐκείνας, χωρὶς τῶν ὁποίων αὐτὴ νὰ ὑπάρξῃ δὲν δύναται. Δὲν ἔχεις νὰ δείξῃς οὔτε συμπόσιον ἄτιμον, οὔτ' ἔρωτα, οὔτε συναναστροφὴν ἄσωτον, οὔτε ἡδυπάθειαν, οὔτε πολυτέλειαν· καὶ ἐνῷ ταῦτα δὲν ὑπάρχουσι, τὰ ὁποῖα λέγονται ἡδοναί, καὶ εἶναι κακίαι, στοχάζεσαι νὰ εὕρῃς σκιὰν ἀσωτίας εἰς τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἡ ἀσωτία δὲν εὑρίσκεται». — Π.

— **ἡγούμενος τῶν πρεσβυτέρων**. Καλεῖται ἔν τισιν ἐκκλησιαστικοῖς ἐγγράφοις ὁ *ἀρχιπρεσβύτερος* (βλ. λ.). Κ. Μ. Ρ.

ἡγουμενοσυμβούλιον (τό) [*Ἐκκλησ. Δίκ.*] βλ. λ. *ἡγούμενος* καὶ *μοναστηριακὸν συμβούλιον*.

ἤγουν· σύνδ. ἐπεξηγηματικός, σύνθετος ἀπὸ τοῦ διαζευκτικοῦ *ἢ* καὶ τοῦ συλλογιστικοῦ *γοῦν* (*γέ+οὖν*)· δηλαδή, μὲ ἄλλους λόγους, ἤτοι: «ἓν τάληρον, ἤγουν δραχμαὶ πέντε».

Ἡγουρρῶν φόρος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Πορτογαλίας παρὰ τὸν Μίνιον ποταμὸν (νῦν Minho) ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου (Β, στ, 38) καὶ ταυτιζομένη πρὸς τὴν San Esteban de la Rua ἐν τῇ κοιλάδι Val de orras. Σ. Ε. Λ.

Ἡγωνὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἄκρα τῆς ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ Παρακτίας, προέχουσα μεταξὺ Χάβριος ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ Θεσσαλονίκης (*Πτολεμ.* Γ, ιγ, 13). Ἀπαντᾷ καὶ ὡς *Γιγωνὶς* (*Ἡροδ.* Α, 1., *Θουκ.* 1, 61, 5), εἶναι δὲ ἡ σύγχρονος *Ἐπανωμὴ* ἄκρα. Σ. Ε. Λ.

Ἡδάφθα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις παράλιος τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Σύρτεως (*Πτολ.* Δ, γ, 11) μεταξὺ Γιχθίδος καὶ Ζείθας ἄκρας. Κατὰ τὸν σταδιασμὸν *Κιδιφθὴ* (§ 104) μεταξὺ Γέργεως καὶ Τοκάσης κειμένη κατὰ τὸν Πεουτιγγεριανὸν χάρτην Templum Veneris, κατὰ δὲ τὸ Ὁδοιπορικὸν Agma ἢ Fulgurita villa. Ἐρείπια αὐτῆς ἀνεγνωρίσθησαν εἰς τὸ χωρίον Zarat ἢ Catana ἢ El Medina (περίπου εἰς πλάτ. 33° 39′ Β, καὶ μήκ. 10° 21′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 249: Mahedia to Ras Makhabez) τοῦ κόλπου Γκαβὶς. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἥδε· δεικτ. ἀντωνυμ. θηλ. τῆς *ὅδε* (βλ. λ.).

ᾔδειν καὶ **ᾔδη**· ῥῆμα, παρατ. τοῦ *οἶδα* (βλ. λ.).

ἡδέως· ἐπίρρ. τοῦ *ἡδὺς* (βλ. λ.)· ἀσμένως, προθύμως, εὐχαρίστως: «ἡδέως ἀκούω σου λαλοῦντος»· || παραθ. *ἡδύτερον—ἡδύτατα* καὶ *ἥδιον—ἥδιστα*.

ἤδη· ἐπίρρ. χρον. (δηλοῖ ὅτι διάθεσίς τις ἔλαβεν ὑπόστασιν πρὸ πολλοῦ ἢ ὁριστικῶς καὶ ἀναμφισβητήτως), τώρα πλέον: «ἤδη ἀνεχώρησεν», «εὑρίσκεται ἤδη ἐν κινδύνῳ», «ἤδη εἶναι νύξ», «ἀλλ' ἤδη παρῆλθεν ὁ καιρός», «ἤδη ἂς ἐργασθῶμεν», «ἦτο ἄλλοτε πλούσιος, ἀλλ' ἤδη πένεται» || ἕως τώρα, κατὰ τὸν μέχρι τοῦδε χρόνον: «εἶπον ἤδη πολλάκις», «ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ πολλῶν,—ὑπ' ἄλλων», «ἐσημειώθη διὰ δεκάτην ἤδη φοράν».

Ἤδητα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. **Ἔδητα**.

Ἠδητανοὶ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Ἐδητανοί*.

Ἠδητανῶν ἢ **Ἐδητανῶν παράλιος** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἡ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Β, στ' 15) ὀνομασία τμήματος τῆς ἀνατολικῆς τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου ἀκτῆς, περιλαμβάνοντος τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παλλαντία (τανῦν Μιχαρές=Mijares) καὶ τοῦ Τουρίου (τανῦν Γκουανταλαβιάρ) ὡς καὶ τὸ Διάνιον. Εἶναι δηλαδὴ ἡ παραλία *Χουέρτα* καὶ τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ κόλπου τῆς *Βαλένθια*. Σ. Ε. Λ.

ἤδικτον (τό)· μεταγραφὴ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων τοῦ λατ. edictum (βλ. λ. *ἔδικτον*).

ἥδιστος,—η,—ον· ὑπερθετικὸν τοῦ **ἡδὺς** (βλ. λ.).

ἥδιον (ὁ, ἡ),—*ιον* (τό)· συγκριτικὸν τοῦ **ἡδὺς** (βλ. λ.).

ἡδιωτὶς (ἡ) (Hediotis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροδανοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἢ δενδρύλλια μὲ φύλλα ἀντίθετα, ἄνθη μασχαλιαῖα ἢ καταληκτικὰ καὶ καρπὸν κάψαν πολύσπερμον. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῶν θερμῶν καὶ εὐκράτων ζωνῶν. Δ. Ν. Π.

ἥδομαι, ἀόρ. *ἥσθην*· εὐχαριστοῦμαι, χαίρω, εὐφραίνομαι· ἀντιθ. *λυποῦμαι, ἀλγῶ, δάκνομαι*: «ἥδομαι ἀκούων σου φρονίμους λόγους», «ἥσθην ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι,—ἐπὶ τῷ ἀκούσματι,—ἐπὶ τοῖς δώροις».

ἡδονάλη (ἡ) [*Χημ.*]. Ταυτόσημον τοῦ *ἐδονάλη* (βλ. λ.).

ἡδονὴ (ἡ)· εὐάρεστον συναίσθημα, ἰδίᾳ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως τῶν αἰσθήσεων: «ἡ ἐκ τοῦ ποτοῦ καὶ τοῦ φαγητοῦ ἡδονή», «ἡ ἐκ τῆς μουσικῆς, τῶν εἰκόνων κτλ. ἡδονή» || «ἡδονὴ σαρκική, —ἀφροδισία» || χαρά, εὐχαρίστησις, εὐφροσύνη, ψυχικὴ ἀνακούφισις, ἀντιθ. *λύπη*: «αἰσθάνεται ἡδονὴν ἐπικουρῶν τοὺς πάσχοντας», «ἡδονὴ ἐκ τοῦ ἐπαίνου,—ἐκ τῆς εὐτυχίας τῶν φίλων,—ἐκ τῆς ἀγαθῆς πράξεως».

— [*Ψυχολ.*] Ἡ *ἡδονὴ* εἶναι περιληπτικὴ ἔκφρασις διὰ ποικίλας ψυχικὰς καταστάσεις, αἵτινες ἔχουσι μεταξύ των τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι: α') ἀνάγονται εἰς τὸ συναίσθημα, τὴν ἀτομικὴν ἀντίδρασιν πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν ἐρεθισμόν· καὶ β') σημαίνουσι πᾶσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σχετικὴν τινα εὐεξίαν, προκοπὴν ἢ τελειοτέραν προσαρμογὴν πρὸς τὸ περιβάλλον, τοῦ συνόλου τοῦ ψυχοφυσικοῦ ὀργανισμοῦ ἢ τοὐλάχιστον ὡρισμένων ὀργάνων. Εἰς τὴν παλαιοτέραν ψυχολογίαν ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ ἀντίθετον αὐτῆς, ἡ λύπη, ἐλαμβάνοντο ὡς αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ποιότητες τοῦ συναισθήματος καὶ αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτῶν ἀποχρώσεων ἐθεωροῦντο ὡς ἁπλῶς ποσοτικαὶ ἢ διαφοραὶ ἐντάσεως· ὁ Βούντ ὅμως, παρὰ τὸ ζεῦγος *ἡδονὴ λύπη*, εἰσήγαγε καὶ τὰς δύο ἄλλας ἀντιθέσεις *διέγερσις-ἠσυχία*, καὶ *ἔντασις-χάλασις* ὡς πρωταρχικὰς ἐπίσης συναισθηματικὰς ποιότητας. Ὅλοι γενικῶς οἱ φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι διέκρινον ἀνέκαθεν τὴν αἰσθησιακὴν ἀπὸ τὴν διανοητικὴν ἢ πνευματικὴν ἡδονήν, πολλοὶ ὅμως ἀνῆγον τὴν διαφορὰν των εἰς διαφορὰν σχετικὴν μόνον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν αἰσθημάτων ἢ τῶν παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι τὴν προκαλοῦσι. Ζωηρὰ εἶναι ἐπίσης ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς παλαιοτέρας καὶ μᾶλλον νοησιαρχικῆς ψυχολογίας (Βόλφ, Ἕρβαρτος), ἥτις ἀνάγει τὰ συναισθήματα εἰς ἁπλῆν ποιότητα ἢ τόνον τῶν ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐντυπώσεων ἢ παραστάσεων, πρὸς τὴν νεωτέραν (Βούντ, Σέργκι, Ριμπό, Ὀππενάϊμερ, Ἐμπιγχάους κλπ.), ἥτις τὰ συνδέει μᾶλλον πρὸς τὰς βουλητικὰς ἐκδηλώσεις ἢ πρὸς τὰς ὁρμεμφύτους καὶ ἐνστικτώδεις κινήσεις καὶ τὰ ὀργανικὰ αἰσθήματα, ὡς π. χ. πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ πεπτικοῦ συστήματος τοῦ συμπαθητικοῦ νευρικοῦ συστήματος ἢ τῶν ἀγγειοκινητικῶν λειτουργιῶν. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἡδονὴ ἔχει σχέσιν: α') Πρὸς τὸ ποσὸν ἢ τὴν ἔντασιν τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν· ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιπέδων ἀπαιτεῖται ὡρισμένη τις, μετρία σχετικῶς, δύναμις τοῦ ἐρεθισμοῦ, ἵνα προκληθῇ ἡδονή· πολὺ ἀδύνατοι ἐρεθισμοὶ προξενοῦν δυσφορίαν μᾶλλον, πολὺ δὲ ἰσχυροὶ λύπην, ἐνόχλησιν ἢ πόνον. β') Πρὸς τὴν συνολικὴν συνείδησιν, πρὸς τὸ ἄθροισμα τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως εἰς ὡρισμένην στιγμὴν μᾶλλον ἢ πρὸς εἰδικὴν παράστασιν ἢ ἐντύπωσιν· δὲν εἶναι ἐπομένως ὀρθὸν ὅτι δύνανται νὰ ὑπάρξουν ἀνάμικτα ἐξ ἡδονῆς καὶ λύπης συναισθήματα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπαρτίζονται τὰ οὕτως ὀνομαζόμενα ἐκ ταχυτάτης ἐναλλαγῆς ἀντιθέτων κυριαρχικῶν συναισθημάτων. γ') Πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν κατάστασιν τοῦ ὅλου ψυχοφυσικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἑπομένως εἶναι μᾶλλον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν, ἢ κυριολεκτικώτερον εὑρίσκεται εἰς ἐμμεσωτέραν καὶ πολυπλοκωτέραν ἢ αἱ παραστάσεις ἀπ' αὐτῶν ἐξάρτησιν. Ζωηρὰ εἶναι ἐπίσης ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὸν θετικὸν ἢ ἀρνητικὸν χαρακτῆρα τῆς ἡδονῆς. Ἐπειδὴ προϋποθέτει τὸ ἀντίθετον συναίσθημα, ὅπερ προέρχεται ἐκ τῆς συνειδήσεως ἐλλείψεώς τινος ἢ ἀνάγκης καὶ δὲν νοεῖται ἄνευ αὐτοῦ, συνάγουν πολλοὶ ὅτι δὲν ἔχει παρὰ ἀρνητικὸν χαρακτῆρα, ἐκεῖ δὲ φαίνεται ὅτι τείνει καὶ ὁ ὁρισμὸς τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἠθ. Νικομ. Ζ 13, 1153a), καθ' ὃν ἡ ἡδονὴ εἶναι «κίνησις τῆς ψυχῆς καὶ κατάστασις ἀθρόα καὶ αἰσθητικὴ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν», ἐπάνοδος δηλαδὴ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἰσορροπίας μετὰ διαταραχὴν αὐτῆς, ὡς καὶ ἡ θεωρία τοῦ Σοπενάουερ κ. ἄ. Ἀντιτίθεται τέλος σήμερον γενικῶς τὸ συναίσθημα πρὸς τὴν παράστασιν καὶ τὴν νόησιν, κλασσικὸς δὲ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ὁ ὁρισμὸς τοῦ Κάντ, καθ' ὃν συναίσθημα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ γίνῃ γνῶσις. Ἐν μᾶλλον περιωρισμένῃ χρήσει ἡ ἡδονὴ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐντόνων συναισθημάτων, ἅτινα προκαλεῖ ἡ ἱκανοποίησις ἐμφύτων καὶ βαθέως ἐρριζωμένων ἐνστίκτων ἢ ἐπιθυμιῶν, καὶ ἐπὶ τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς· ὡς ἐκ τούτου ἀπέκτησεν ἡ λέξις καὶ ποιάν τινα ἠθικῶς ἀξιόμεμπτον χροιάν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G Dumas*, La tristesse et la joie (1900).— *Duboc*, La joie comme principe d'évolution sociale et morale (1900).— *Sollier*, Le mécanisme des émotions (1905). — *Mignard*, La joie passive (1909).— *A. Schwab*, Der Wille zur Lust. — *G. Heilig*, Die sinnlichen gefühle (1919). — *Bergson*, Essai sur les données immédiates de la conscience, σ. 8 κ.ἑ. ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΟΥ

ἡδονίζομαι· εἶμαι ἡδονιστής· πρεσβεύω τὸ δόγμα τοῦ ἡδονισμοῦ, ἀγαπῶ, ἐπιδιώκω τὰς ὑλικὰς ἡδονάς, τὰς ἐκ τῶν αἰσθήσεων παραγομένας.

ἡδονικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡδονήν, ὁ τῆς ἡδονῆς: «βίος ἡδονικός» ἔκδοτος, ἀκόλαστος· || *ἡδονικὴ σχολή*· ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, τῆς ὁποίας τὸ δόγμα εἶναι ἡ ἡδονὴ ὡς ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλως *Κυρηναϊκὴ σχολή*· || **ἡδονικὸς** (ὁ) ὡς οὐσ., ὁ πρεσβεύων τὸ δόγμα τῆς ἡδονικῆς σχολῆς. — Ἐπίρρ. **ἡδονικῶς**.

ἡδονισμὸς (ὁ)· ἡ διάθεσις τοῦ *ἡδονίζεσθαι*, ἡ τάσις πρὸς ἄκρατον ἀπόλαυσιν πάσης ἡδονῆς ἐκ τῶν αἰσθήσεων προερχομένης, φιληδονία· || τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα τῶν ἡδονιστῶν.

— [*Φιλοσ.*] Ἡ*δονισμὸς* καλεῖται ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία, καθ' ἣν ἡ *ἡδονὴ* εἶναι τὸ ἀνώτατον ἀγαθὸν καὶ τὸ μόνον ἄξιον νὰ ἐπιδιωχθῇ, ἡ δὲ ἀναζήτησις της τὸ μοναδικὸν κίνητρον τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ συνειδητὴ ἢ ὑποσυνείδητος ῥίζα πάντων αὐτοῦ τῶν συναισθημάτων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀλτρουϊστικωτέρων ἐκδηλουμένων, ὡς τῆς ἀγάπης, τῆς συναισθήσεως, τοῦ καθήκοντος κλπ. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῶν ἠθικῶν ἐκδηλώσεων ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὡς ἀφετηρίαν τὴν γνῶσιν περὶ τοῦ πρωταρχικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἐμφύτου ἐφέσεως πρὸς ταύτην. Ὁ Σπένσερ εἰς τὰ «Δεδομένα τῆς Ἠθικῆς» τοῦ δίδει τὸν *καθαρώτερον ὁρισμόν*: «Ἡ ἡδονή, οἱασδήποτε φύσεως καὶ ἂν εἶναι, εἰς οἱανδήποτε στιγμὴν καὶ σχετικῶς πρὸς οἱονδήποτε ὄν, ἰδοὺ τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον πάσης περὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεως». Ἡδονισταὶ εἶναι καὶ ἡ θεωρία, ὅτι ὁ ἀπώτερος σκοπὸς πάσης πράξεως εἶναι ὄχι ἡ θετικὴ ἐπίτευξις ἡδονῆς, ἀλλ' ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πόνου, ἡ ἀρνητικὴ κατάργησις πάσης ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης στενοχωρίας. Μᾶλλον δὲ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἢ ὑπὸ τὴν ἀποδίδουσαν θετικὴν ἀξίαν εἰς τὴν ἡδονήν, εἶναι ἡδονισταὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ οἱ μαθηταί του, ὅταν ὁρίζωσιν ὅτι ἀνωτάτη ἡδονὴ εἶναι «τὸ μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δὲ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (*Διογ. Λαέρτ.* Χ, 131). Ἐννοεῖται ὅτι, παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοφωνίαν, οἱ ὑποστηρίζοντες τὸν ἡδονισμὸν δίδουν πολὺ διαφορετικὸν περιεχόμενον εἰς τὴν λέξιν, μόλις δὲ προχωρήσουν ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν πολυπλοκωτέρων πράξεων καὶ κινήτρων τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ζῶντος ἐν κοινωνίᾳ, ἀναγκάζονται νὰ παραδεχθοῦν καὶ ὑποσυνείδητον ἡδονὴν καὶ ὑπολογισμὸν καὶ σύγκρισιν διαφόρων ποσῶν καὶ ποιοτήτων ἡδονῆς πρὸς ἄλληλα, καὶ τέλος τὴν θυσίαν παρούσης πρὸς χάριν μελλούσης ἡδονῆς· ἄλλως ἡ θεωρία των καταντᾷ ὑπέρ τὸ δέον ἀπλοϊκή. Ἐὰν δὲ εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοὺς προσθέσωμεν καὶ διαβάθμισιν τῶν ἡδονῶν ἀναλόγως τῆς ἀξίας των (ἥτις πλέον ὁρίζεται ὑπὸ ξένων πρὸς τὴν ἡδονὴν κριτηρίων) καὶ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἡδονῆς τῶν ἄλλων μὲ τὴν σιωπηλὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ εὐδαιμονία τῶν πολλῶν ἀξίζει περισσότερον τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἑνὸς (ὅπερ ἀπὸ τῆς αὐστηρῶς ἡδονιστικῆς ἀπόψεως ἀναπόδεικτον), φθάνομεν εἰς τὸν *ὠφελιμισμὸν* καὶ τὸν *εὐδαιμονισμόν*, συγγενεῖς μὲν πρὸς τὸν ἡδονισμόν, ἀλλὰ γενικωτέρας καὶ κοινωνικωτέρας, οὕτως εἰπεῖν, θεωρίας. Σήμερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ψυχολογικῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ βουλητικαὶ ὁρμαὶ καὶ τάσεις τοῦ ἀνθρώπου δὲν κατευθύνονται κυρίως πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἡδονῆς, ὑφ' οἱανδήποτε ἔννοιαν καὶ ἂν λάβωμεν τὸν ὅρον, ἀλλ' ἔχουν πάντοτε ἀντικειμενικόν τινα σκοπόν, τὸν ὁποῖον συνοδεύει πολλάκις ὡς ἐνισχυτικὸν «ἐπιγέννημα», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν στωικῶν, ἡ ἀνάμνησις προγενεστέρας ἐκ παρομοίας πράξεως γεννηθείσης ἡδονῆς καὶ ἡ ἔφεσις πρὸς ἀπόλαυσιν αὐτῆς ἐκ νέου. Ὅταν δὲ διακρίνομεν, ὡς ὁ Πλάτων, ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς ἡδονὰς καὶ θεωρῶμεν ὀρθὰς μόνον τὰς ὑπὸ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως κυρουμένας, τότε εἶναι φανερὸν ὅτι ἀπομακρυνόμεθα τοῦ ἡδονισμοῦ τελείως. Ἐναντίον τοῦ ἡδονισμοῦ τάσσονται εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν κυρίως ὁ Κάντ καὶ ὅλοι οἱ ἀπὸ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ρωμαντικοὶ καὶ νεοκαντιανοὶ φιλόσοφοι, Σέλλιγκ καὶ Ἕγελος, Green, Bradley, Κόεν, Νάτορπ, Ζίμμελ κλπ. Τινὲς ἐξ αὐτῶν θεωροῦν μὲν ὡς ἀληθὲς ὅτι ἡ βασικὴ τάσις τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως εἶναι ἡδονιστική, ἀποκρούουν ὅμως τὴν τοιαύτην σύνθεσιν τῆς ἠθικῆς, ἣν θέλουσι νομοθέτιδα ἐπιστήμην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Sidgwick*, Methods of ethics.— *H. Gomperz*, Kritik des hedonismus (1898).— *Watson*, Hedonistic theories. Ε. Λ.

ἡδονιστὴς (ὁ)· ὁ ἐπιδιώκων ἄκρατον ἀπόλαυσιν πάσης ἡδονῆς, ὁ ἐπιρρεπὴς πρὸς τὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς, φιλήδονος· || ὁ πρεσβεύων τὸ δόγμα τοῦ *ἡδονισμοῦ*.

— [*Φιλοσ.*] Ἡ*δονισταὶ* ἐκλήθησαν οἱ φιλόσοφοι οἱ θέτοντες ὡς βάσιν τῆς κοσμοθεωρίας καὶ βιοθεωρίας των τὸν *ἡδονισμὸν* ὑπὸ οἱανδήποτε αὐτοῦ μορφήν. Αἱ ἡδονιστικαὶ σχολαὶ εἶναι φυσικὸν νὰ θέτουν τὴν θεωρητικὴν ἐξέτασιν εἰς δευτέραν μοῖραν, ν' ἀσχολοῦνται δὲ κυρίως ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν δικαιολόγησιν καὶ στήριξιν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν των, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν τεχνικὴν ἔρευναν τῶν μέσων, δι' ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τελειοτέρα προσέγγισις πρὸς τὴν ἡδονιστικὴν εὐδαιμονίαν. Συνεπέστατοι ἡδονισταὶ κατὰ τὴν

Digitized by Google

ἀρχαιότητα εἶναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν *Κυρηναϊκὴν σχολὴν* (βλ. λ. *Ἀρίστιππος* καὶ *Ἐπίκουρος*).

Ὁ Κικέρων ἀντιτίθεται ζωηρῶς πρὸς τὴν ἡδονιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Διὰ τοὺς Στωϊκοὺς ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη εἶναί τι ἀδιάφορον, ἡ δὲ ἠθικὴ τοῦ μεσαίωνος ἀγνοεῖ τὸν ἡδονισμόν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸν ὑποστηρίζουν ὁ Valla (ΙΕ΄ αἰὼν) καὶ κατόπιν οἱ ὑπὸ τῶν ἐμπειριστικῶν καὶ αἰσθησιακῶν ἀρχῶν τῆς περιόδου τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐμπνεόμενοι Ἑλβέτιος, Χόλμπαχ, Λαμεττρὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι ὠφελιμισταὶ καὶ εὐδαιμονισταὶ Bentham, J. St. Mill κ. ἄ. Ε. Λ.

ἡδονιστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἡδονισμόν: «ἡδονιστικὸς βίος».

ἧδος (τό)· ἡδονή, εὐφροσύνη, χαρά, ἀπόλαυσις (ἀρχ.)· || κατ' ἀντίφρασιν, τὸ ὄξος, πρ. *γλυκάδι* (ἀρχ.).

ἡδυ —· ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν τοῦ νοστίμου, τοῦ γλυκέος καὶ καθόλου τοῦ εὐαρέστου: *ἡδύγελως* (=ὁ ἡδέως, νόστιμα γελῶν), *ἡδύγευστος, ἡδύθυμος* (=εὔθυμος), *ἡδύκαρπος* (=ὁ γλυκεῖς καρποὺς παρέχων), *ἡδυμέριμνος, ἡδύμολπος, ἡδυόνειρος* (=ὁ ἡδέα ὄνειρα προκαλῶν), *ἡδυοψοποιὸς* (=ὁ ἡδέα ὄψα ποιῶν), *ἡδυπέμματα, ἡδύπικρος* (πρβλ. *γλυκύπικρος*), *ἡδύπλαστος, ἡδύσαρκος, ἡδυφεγγής, ἡδύφωτος, ἡδύχρωμος, ἡδύχυμος* κττ.

ἡδύβιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων βίον ἡδύν, ὁ ζῶν ἡδέως, εὐτυχῶς· || τὸ οὐδέτ. πληθυν. ***ἡδύβια***, εἶδος πλακουντίων (ἀρχ.).

ἡδύβιος (ὁ) (Hydibius) */Ζωολ./.* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλαχινιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

ἡδύγαιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐκ καλῆς γῆς: «ἡδύγαιος σικυός» ἐκ γῆς ἡδεῖς ποιούσης τοὺς σικυοὺς (ἀρχ.).

ἡδυγλωσσία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις ἡδύγλωσσος, εὐπροσηγορία, γλυκεῖα ὁμιλία.

ἡδύγλωσσος (ὁ, ἡ), *— ον* (τό)· ὁ ἡδεῖαν ἔχων τὴν γλῶσσαν, εὐπροσήγορος, κοιν. *γλυκομίλητος*.

ἡδύδειπνον (τὸ) (Hedydipnum) */Ζωολ./.* Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *νεκταριδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ πτηνὰ μὲ σῶμα εὔρωστον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ράμφος λεπτὸν καὶ ἐπίμηκες, πόδας λεπτοὺς καὶ ὑψηλούς, πτέρυγας βραχείας καὶ οὐρὰν μακροτάτην. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ πτερώματός του εἶναι ποικίλος. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Νουβίας. Δ. Ν. Π.

ἡδυεπὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ἡδέα ἔπη λέγων, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον μετ' εὐχαριστήσεως ἀκούει τις λαλοῦντα: «ἡδυεπὴς Νέστωρ».

ἡδύθεος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἡδὺς τὴν θέαν, γλυκύμορφος, γλυκοπρόσωπος, ἐπίθετον τῆς Παρθένου Μαρίας.

Ἡδύλη. Ἀθηναία ποιήτρια τῶν ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, κόρη τῆς Μοσχίνης, ποιητρίας καὶ ταύτης, μήτηρ δὲ τοῦ ποιητοῦ Ἡδύλου, ἐποίησεν ἐπιγράμματα, ὧν ἓν ἐπιγραφόμενον «Σκύλλα» ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος (Ζ΄, 48). Ε. Γ. Π.

ἡδυλογία (ἡ)· ἡδὺς λόγος, τερπνὴ ὁμιλία· || λόγος κολακευτικός, κολακεία.

ἡδυλόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ λέγων ἡδεῖς λόγους, ὁ γλυκὺς εἰς τοὺς λόγους, κοιν. *γλυκόλογος*· || κολακευτικός, ἄρεσκος.

ἡδύλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὑποκοριστ. τοῦ *ἡδὺς* ἐμπαικτικῶς, πρβλ. *μικκύλος — μικκός, αἰσχύλος — αἰσχρός*.

Ἡδύλος. Ἀρχαῖος Ἕλλην ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Σάμῳ, καὶ ἀκμάσας κατὰ τὸν Γ΄ π. Χ. αἰῶνα ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, σύγχρονος τοῦ ποιητοῦ Καλλιμάχου. Ἡ μήτηρ του Ἡδύλη ἦτο ἐπίσης ποιήτρια καὶ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ποιητῶν. Ἔγραψε δὲ μεταξὺ ἄλλων ποίημά τι ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκύλλη», τοῦ ὁποίου ἓν ἀπόσπασμα μᾶς διέσωσεν ὁ Ἀθήναιος. Ὁ Ἡδύλος ἔγραψεν ἐπιγράμματα, εἰς τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων ἐξύμνει τὸν οἶνον, τινὰ δὲ αὐτῶν εἶχε περιλάβει ἤδη ὁ Μελέαγρος ἐν τῇ συλλογῇ ἣν κατήρτισε περὶ τὸ 80 π. Χ. ὑπὸ τὸν τίτλον «Στέφανος». Τούτων ἕνδεκα διασωθέντα ἐξεδόθησαν ἐν τῇ «Ἑλληνικῇ Ἀνθολογίᾳ». Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἔγραψε καὶ μικρόν τι ἔπος ἀναφερόμενον εἰς τὸν θαλάσσιον θεὸν Γλαῦκον, μὴ διασωθέν. Πρὸς τὸ ἔργον του τοῦτο δέον νὰ σχετισθῇ ἡ πληροφορία τοῦ Ἀθηναίου, ὅτι ὁ ποιητὴς ηὐτοκτόνησεν ἀπὸ ἔρωτα πρός τινα Γλαῦκον. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

ἡδυμελὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ἔχων ἡδὺ μέλος, ὁ ᾄδων ἡδέως: «ἡδυμελὴς ἀηδών», «ὕμνος ἡδυμελής».—Ἐπίρρ. ***ἡδυμελῶς***.

ἡδυντήριος, *—α, —ον*· ὁ ἡδύνων, ὁ καταπραΰνων: «χοαὶ ἡδυντήριοι» αἱ καταπραΰνουσαι τὰς ψυχάς.

ἡδυντικός, *—ή, —όν*· ὁ ἁρμόδιος ἢ κατάλληλος πρὸς τὸ ἡδύνειν, ὁ ποιῶν τι ἡδύ, νόστιμον: «τὸ ἅλας εἶναι ἡδυντικὸν τῶν ἐδεσμάτων»· || ***ἡδυντικὰ*** (τὰ) ὡς οὐσ., τὰ συντελοῦντα εἰς τὸ νὰ καταστῇ τὸ ἔδεσμα ἡδύ, νόστιμον, οἷον τὸ πιπέρι κ.τ.τ.· || ***ἡδυντικὴ*** (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ ἡδύνειν τὰ ἐδέσματα.

ἡδύνω· ἀόρ. *ἥδυνα — ἡδύνθην*, παθ. μετχ. *ἡδυσμένος*· καθιστῶ τι ἡδύ, νόστιμον, νοστιμίζω, ἀρτύνω: «ἡδύνω τὰ ὄψα», «τὸ ἅλας ἡδύνει τὰ ἐδέσματα» (ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο «ἅλες ἡδυντῆρες», διότι τὸ ἅλας κατ' ἐξοχὴν ἡδύνει τὰ φαγητά)· || μετφρ. καθιστῶ τι τερπνόν, εὐχάριστον, εὐαρεστῶ: «ὁ κόλαξ ἡδύνει τῷ λόγῳ»· || παθ. *ἡδύνομαι*· εὐχαριστοῦμαι, τέρπομαι, εὐφραίνομαι, ἥδομαι.

ἡδυοινία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡδυοίνου, ἡ ἡδύτης τοῦ οἴνου καὶ αὐτὸς ὁ ἡδὺς οἶνος.

ἡδύοινος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ παράγων οἶνον ἡδύν, εὐχάριστον τὴν πόσιν, ἐπίθετον τῆς ἀμπέλου (χαρακτηριστικὸν ἢ ἄλλως κοσμητικόν): «ἄμπελοι ἡδύοινοι».

ἡδυοσμέλαιον (τὸ) */Χημ./.* Αἰθέριον ἔλαιον ἐξαγόμενον ἐκ τῶν ἀνθούντων φυτῶν τοῦ ἡδυόσμου (Mentha viridis L.) ὡς καὶ ἄλλων φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν χειλανθῶν. Κέκτηται χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν μίνθης. Χημικῶς τὸ ἡδυοσμέλαιον περιέχει ὡς σπουδαιότερον συστατικὸν τὴν κετόνην καρβόνην καὶ περαιτέρω λιμονένιον, φελλανδρένιον ὡς καὶ ὀξικοὺς ἐστέρας τῆς διυδροκαρβεόλης καὶ τῆς διυδροκυμινόλης. Ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τοῦ ἡδυοσμελαίου παράγεται εἰς Ἀμερικήν, ὅπου καὶ κυρίως χρησιμοποιεῖται τοῦτο πρὸς ἀρωματισμὸν σαπώνων, ὀδοντοπαστῶν, τῆς ἀμερικανικῆς μαστίχης κλπ. Σ. Γ.

ἡδυοσμία (ἡ)· ἡδεῖα ὀσμή, μυρωδιὰ εὐχάριστη, εὐοσμία.

ἡδύοσμος (ὁ)· ὁ παρέχων ἡδεῖαν ὀσμήν, εὔοσμος· || ***ἡδύοσμος*** (ὁ) καὶ ***ἡδύοσμον*** (τὸ) ὡς οὐσ., τὸ φυτὸν μίνθη, κοιν. *δυόσμος*.

ἡδύοσμος (ὁ) (Mentha) */Βοτ./.* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, εὐώδεις, δριμείας καὶ χλιαρᾶς γεύσεως, χρησιμοποιουμένας εἰς τὴν μυρεψικὴν καὶ φαρμακευτικὴν καὶ πρὸς ἄρτυσιν. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν φυτῶν τοῦ γένους τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: κάλυξ κωδωνοειδὴς ἢ σωληνοειδής, φέρων 10 νευρώσεις καὶ μὲ 5 ὀδοντώσεις ἰσομήκεις ἢ μή. Τὸ ἀνδρεῖον ὄργανον ἀποτελεῖται ἐκ 4 ὁμοιομεγέθων στημόνων, εὐθυτενῶν καὶ τελείως διακεκριμένων ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ καρπὸς εἶναι ἀχαίνιον ξηρὸν καὶ λεῖον. Τὰ φύλλα των εἶναι ἀντίθετα καὶ τὰ ἄνθη των ἀναφαίνονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων καὶ εἶναι κατὰ κύμα διατεταγμένα. Τὰ διάφορα εἴδη τοῦ ἡδυόσμου δυσκόλως διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων, διότι αἱ μεταξὺ τούτων διαφοραὶ εἶναι ἐλάχισται ἐκ πρώτης ὄψεως. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς πλὴν τῆς διακεκαυμένης ζώνης καὶ εὐδοκιμοῦντα εἰς τόπους ὑγρούς. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν εἶναι:

Ἡδύοσμος ὁ πεπερώδης.
[Α=τὸ ἄνθος.]

Ἡδύοσμος ὁ πεπερώδης (Mentha piperita). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν βόρειον καὶ μέσην Εὐρώπην καὶ καλλιεργεῖται πανταχοῦ ὡς φαρμακευτικὸν φυτὸν καὶ πρὸς λῆψιν αἰθερίου ἐλαίου, χρησιμοποιουμένου ἐν τῇ μυρεψικῇ. Ἐκτενῶς καλλιεργεῖται τὸ εἶδος τοῦτο ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ βορείῳ Ἀμερικῇ. Τὸ ἐκ τοῦ εἴδους τούτου παρεχόμενον ἔλαιον φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *μινθέλαιον* καὶ πολλαχοῦ χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ νὰ δώσῃ ἄρωμα εἰς τὰ ζαχαρόπηκτα, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *καραμέλες τῆς μέντας*. Ὁ ἡδύοσμος ὁ πεπερώδης ἐκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Θεοφράστου *μίνθη*, ὁ δὲ ἡδύοσμος ὁ ἄγριος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ Διοσκορίδου *σισύμβριον*. Ἐν Ἰαπωνίᾳ καλλιεργεῖται ἐκτενῶς ποικιλία τις τοῦ ἡδυόσμου τοῦ πεπερώδους, ἡ *ἡδύοσμος ὁ πεπερώδης ὁ ἀρουραῖος* (Mentha arvensis piperuscens), πρὸς παρασκευὴν αἰθερίου ἐλαίου. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν καλλιεργουμένων εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *Ἡδύοσμος ὁ ἄγριος* (Mentha silvestris) κοιν. *ἀγριόγιοσμος*, *ἡδύοσμος ὁ γλήχων* (Mentha pulegium) κοιν. *βληχώνι* ἢ *βληχούνι*, ἢ *φλησκούνι* ἢ *ληχούνι*. Τὸ εἶδος τοῦτο κυρίως χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *πόα γλήχωνος* (Herba pulegii). *Ἡδύοσμος ὁ πράσινος* (Mentha viridis) κοιν. *διόσμος* ἢ *γιόσμος*, γνωστότατος ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀρτυματικὸν εἶδος, καὶ *ἡδύοσμος ὁ στρογγυλόφυλλος* (Mentha rotundifolia) κοιν. *ἀγριόγιοσμος* ἢ *ἀγριόδιοσμος*. Δ. Ν. Π.

ἡδυπάθεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡδυπαθοῦς, τὸ πάθος τῆς ἡδονῆς, ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία πρὸς τὴν ἡδονήν, ἡ πρὸς τὰς ἀφροδισίους ἡδονὰς ροπή· || ζωὴ ἡδονική, βίος ἔκδοτος πρὸς πᾶσαν ἀπόλαυσιν καὶ σαρκικὴν ἡδονήν.

ἡδυπαθὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ πέραν τοῦ δέοντος ἐπιδιώκων τὰ ἡδέα, τὴν τρυφήν, ὁ ἡδονικὸν βίον διάγων, φιλήδονος· || «ἡδυπαθεῖς ὀφθαλμοί», «βλέμμα ἡδυπαθὲς» οἱονεὶ τὸ ἐκφράζον, τὸ ἐκζητοῦν τὴν ἡδυπάθειαν.

ἡδύπνευστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πνέων ἡδέως, ἡδύπνοος.

ἡδύπνοος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἡδέως πνέων, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ πνοὴ εἶναι ἡδεῖα: «ἡδύπνοοι αὖραι»· || ὁ ἀποπνέων ἡδύ: «ἡδύπνοον μῆλον» τὸ εὐωδιάζον.

ἡδύπνους (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ συνῃρημένος τύπος τοῦ *ἡδύπνοος* (βλ. λ.).

ἡδυπορφύρα (ἡ)· εἶδος πορφύρας.

ἡδύποτον (τό)· γλυκύ, συνήθως ἀρωματισμένον, οἰνοπνευματῶδες ποτόν· κοιν. *λικὲρ* (ἐκ τοῦ γαλλ. liqueur), *ροσόλι*.

— */Χημ. Τροφ./* Τὰ *ἡδύποτα* (liqueurs) εἶναι γλυκέα ἀλκοολοῦχα ποτὰ ἀρωματισθέντα διὰ διαφόρων φυσικῶν ἢ τεχνητῶν ἀρωματικῶν ὑλῶν. Ὡς βάσις τῆς παρασκευῆς τῶν ἡδυπότων χρησιμοποιεῖται κεκαθαρμένη, ἐλευθέρα ζυμελαίων, ἀλκοόλη, πρὸς γλύκανσιν δὲ τίθεται σάκχαρις ὑπὸ μορφὴν ἀχρόου σιροπίου. Πρὸς ἀρωματισμὸν χρησιμοποιοῦνται διὰ μὲν τὰ ἀνώτερα εἴδη, ὡς ἡ βενεδεκτίνη, τὸ σαρτρὲζ κλπ. ἀποστάγματα καὶ ἐκχυλίσματα ἀρωματικῶν φυτῶν, διὰ δὲ τὰ κατωτέρας ποιότητος συνηθέστερον αἰθέρια ἔλαια καὶ ἐσσέντζαι. Πολλὰ ἐκ τῶν ἡδυπότων παρασκευάζονται καὶ δι' ἀποστάξεως ἀραιωθείσης ἀλκοόλης μετὰ σπερμάτων διαφόρων ἀρωμάτων, ὡς λ. χ. τὸ *ἀνιζὲτ* ἢ *ἀνισέττη*, ὅπερ παρασκευάζεται δι' ἀποστάξεως ἀλκοόλης μετὰ σπερμάτων ἀνίσου τοῦ ἀστεροειδοῦς, μαράθου, κοριάνδρου κλπ. τῇ προσθήκῃ ἀκολούθως σιροπίου σακχάρεως.

Τὰ διὰ φανταστικῶν ὀνομάτων κατὰ τὸ πλεῖστον ὀνοματιζόμενα ἡδύποτα βάπτονται συχνάκις διὰ τεχνητῶν ἢ φυσικῶν χρωστικῶν καὶ δὴ τὰ ἐρυθρὰ διὰ βάμματος κοχενίλλης, τὰ πράσινα διὰ χλωροφύλλης, καὶ περαιτέρω χρησιμοποιοῦνται βάμμα ἰνδικοῦ, χρωστικαὶ τῆς πίσσης κλπ.· πάντως αἱ διάφοροι αὗται χρωστικαὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν ἀκινδύνων χρωστικῶν. Ἡ εἰς ἀλκοόλην περιεκτικότης πρέπει νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 20% (κατ' ὄγκον), συνήθως ὅμως κυμαίνεται μεταξὺ 40 καὶ 45%.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡδυπότων κατατάσσονται καὶ τὰ *πικρά*, ἅτινα πλὴν τῆς σακχάρεως περιέχουσι καὶ πικράν τινα φυτικὴν ὕλην θεωρουμένην ὡς ὀρεκτικήν. Λεπτομερείας περὶ τῶν διαφόρων ἡδυπότων βλ. εἰς τὰς οἰκείας λ. Σ. Γ.

— */Ἐμπορευμ./* Εἰς τὸ ἐμπόριον ἔρχονται πλεῖσται ποικιλίαι *ἡδυπότων*. Ἡ ποιότης ἑνὸς ἡδυπότου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἀναλογίας τοῦ οἰνοπνεύματος, τῆς καλῆς ποιότητος τῶν ἀρωματικῶν οὐσιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ χρωστικῶν τοιούτων ἀφ' ἑτέρου, τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν μακροχρονίου συντηρήσεως ἐν τῇ ἀποθήκῃ, τῆς καλῆς ἀφομοιώσεως (macération). Ὅπως δὲ ὅλα τὰ οἰνοπνευματώδη ποτά, οὕτω καὶ τὰ ἡδύποτα, καλυτερεύουν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου. Τὸ ἡλιακὸν φῶς κατὰ τὴν συντήρησιν ταύτην ἀλλοιώνει τὸ χρῶμά των. Ἡ ἐν τῇ ἀποθήκῃ συντήρησις δέον νὰ γίνηται εἰς βαρέλλια ἢ εἰς μεγάλα δοχεῖα πορσελλάνης ἢ ὑάλου, ἡ δὲ ἐμφιάλωσις ὅταν πλέον τὸ ἡδύποτον πρόκειται νὰ ἐκτεθῇ πρὸς πώλησιν. Συνηθέστεραι ἀλλοιώσεις ἃς ὑφίστανται τὰ ἡδύποτα εἶναι ἡ θόλωσις, ἡ εὐρωτίασις καὶ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χρωματισμοῦ, προκαλοῦνται δὲ ἢ λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς οἰνοπνεύματος, ἢ ἐκ χρησιμοποιήσεως ἀκαθάρτου καὶ μὴ ἀπεστειρωμένου, τοὐλάχιστον, ὕδατος, ἢ ἐκ κακῆς ποιότητος τῶν ἀρωματικῶν ἢ χρωστικῶν οὐσιῶν, ἢ τέλος ἐκ κακῆς συντηρήσεως. Τὰ ἡδύποτα ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς φιάλας, τῶν ὁποίων ἡ μορφὴ ποικίλλει, συσκευάζονται δὲ διὰ σιγαροχάρτου καὶ ἀχυρίνων περικαλυμμάτων εἰς ξύλινα κιβώτια, ἀναγράφοντα ἐξωτερικῶς τὸ εὔθραυστον τοῦ ἐμπορεύματος. Ἡ Δανία φημίζεται

Digitized by Google

διὰ τὸ περίφημον «τσέρι μπράντι» τοῦ Χήριγγ (Hearing), ἡ Ὁλλανδία διὰ τὸ «κιουρασῶ» τοῦ Μπὸλς (Bols) καὶ ἡ Γαλλία διὰ τὰ λοιπὰ ἡδύποτα. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει ἀρκετὴ παραγωγὴ ἡδυπότων, δίδουσα εἰς τὸ ἐμπόριον ἀπομιμήσεις τῶν βασικῶν τύπων καλὰς ἢ μετρίας. Περὶ τῆς νοθείας τῶν ἡδυπότων βλ. ἀνωτ. *[Χημ.—Τροφ.].* Α. ΣΥΡΙΓΟΣ

ἡδυπότης (ὁ)· ὁ ἡδέως πίνων, ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ πίνειν οἶνον, πότης, φιλοπότης, ἐπίθετον τοῦ Διονύσου.

ἡδυπότιον (τὸ) καὶ *ἡδυπότις,—ιδος* (ἡ)· εἶδος φιάλης, ποτηρίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ οἶνος ἐπίνετο ἡδέως: «ἡδυπότιδες φιάλαι» (ἀρχ.).

ἡδύποτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἡδέως πινόμενος, ὁ παρέχων εὐχάριστον γεῦσιν: «ἡδύποτος οἶνος» || *ἡδύποτον* (τὸ) ὡς οὐσ., ποτὸν παρέχον γλυκεῖαν γεῦσιν (ἐνταῦθα τὸ *ἡδὺς* ἀντὶ τοῦ *γλυκύς*).

ἡδύς,—εῖα,—ύ· νόστιμος, εὐάρεστος εἰς τὴν γεῦσιν, ἀντίθ. *ἀηδής*, ἀντιδιαστέλλεται τοῦ *γλυκύς*: «ἡδὺ φαγητόν», «ἡδὺς οἶνος» διάφορον τοῦ «γλυκὺ φαγητὸν» καὶ «γλυκὺς οἶνος» || καθόλου, εὐχάριστος, εὐάρεστος, εὐπρόσδεκτος, τερπνός: «ἡδεῖα ὀσμή,—μουσική,—φωνή», «ὕπνος ἡδύς» || ἐπὶ ἀνθρώπου, νόστιμος, ἀφελής, ἁπλοῦς (ἀρχ.): «ὡς ἡδὺς εἶ, τοὺς ἠλιθίους λέγεις σώφρονας» πόσον νόστιμος εἶσαι, ὀνομάζεις σώφρονας τοὺς ἠλιθίους *(Πλάτ.)* || *ἡδέα* (τὰ) ὡς οὐσ., τέρψεις, ἀπολαύσεις: «καὶ οἱ σώφρονες δὲν ἀπαλλοτριοῦνται τῶν ἡδέων» || γλυκύς, ἰδίᾳ ἐν συνθέσει || παραθετ. *ἡδύτερος—ἡδύτατος* καὶ *ἡδίων—ἥδιστος*.—Ἐπίρρ. **ἡδέως—ἥδιον—ἥδιστα.**

—*[Ρητορ.]* Κατὰ τὸν Κοϊντυλιανὸν ἡ διήγησις δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄχαρις ἀλλ' *ἡδεῖα*· διότι ἄλλως ἤθελεν εἶσθαι ἀκατέργαστος καὶ ὀχληρά. Ἡ ἡδύτης θέλγει καὶ δελεάζει, τὸ δὲ ἡδύνον βραχύτερον φαίνεται. —Π.

ἡδύσαρον (τὸ) (Hedysarum) *[Βοτ.]* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 60 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν βορείων εὐκράτων περιφερειῶν. Εἶναι φυτὰ θαμνώδη, ποώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ, νομευτικὰ ἢ κτηνοτροφικά, ἀπαντῶντα πολλαχοῦ ἔνθα ἀσβεστοῦχα ἐδάφη καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς ὀρεινοὺς τόπους. Φέρουσιν ἐρυθρὰ γραμμωτὰ ἄνθη μελιγόνα. Εὑρίσκον ἔδαφος περιποιημένον συντηρεῖται ἐπὶ 10 καὶ 15 ἔτη. Γνωστότερα παρ' ἡμῖν εἴδη εἶναι *ἡδύσαρον τὸ κεφαλωτὸν* (Hedysarum capitatum), φυτὸν ποῶδες, ἐτήσιον, *ἡδύσαρον τὸ πολυάκανθον* (Hedysarum spinosissisimum), ὅμοιον τοῦ πρώτου, καὶ *ἡδύσαρον τὸ στεφανωματικὸν* (Hedysarum coronarium), φυτὸν πολυετές, σπανιώτερον ἀπαντῶν ἐν Ἑλλάδι. Τὸ παρὰ τοῦ Διοσκορίδου ἀναφερόμενον *ἡδύσαρον* εἶναι τὸ *πελεκῖνον τοῦ στεφανίσκου* (Coronilla securidacea), κοιν. πικρολόβι ἢ πικροχουκκι. Κ. ΠΑΠ.

ἥδυσμα (τό)· τὸ δι' οὗ ἡδύνομεν τὰ ἐδέσματα ἢ τὰ ποτά, ἄρτυμα, μυρωδικὸν κττ. || τὸ παρέχον τέρψιν, εὐφροσύνην: «τῶν πέντε μερῶν τῆς τραγῳδίας μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων ἡ μελοποιία» *(Ἀριστ.)*.

—*[Χημ. Τροφ.]* Βλ. *εὐφραντικά*.

—*[Βοτ.]* Καλοῦνται οὕτω (κοιν. μυρωδικὰ ἢ μπαχαρικὰ) τὰ προϊόντα διαφόρων φυτῶν, χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ οἰκιακῇ οἰκονομίᾳ, τῇ ζαχαροπλαστικῇ καὶ τῇ ἀρωματοποιίᾳ. Κυριώτερα ἡδύσματα εἶναι τὸ *κιννάμωμον* (Cinnamomum) κοιν. *κανέλλα*, *ὁ καρυόφυλλος* (Caryophyllus) κοιν. *μοσχοκάρφι*, *ἡ μυριστική* (Myristica) κοιν. *μοσχοκάρυδο* κτλ. Παρ' ἀρχαίοις γνωστότερα ἡδύσματα ἦσαν τὸ *γλυκάνισον*, τὸ *κύμινον*, τὸ *πέπερι* κτλ. Δ. Ν. Π.

ἡδύτης,—ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡδέος, νοστιμάδα: «ἡ ἡδύτης τοῦ φαγητοῦ,—τοῦ ποτοῦ».

ἡδυτόκος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ τίκτων, ὁ παράγων ἡδέα: «ἡδυτόκος μέλισσα».

ἡδυφαγῶ *(—έω)*· ἀγαπῶ τὰ ἡδέα φαγητά.

ἡδυφαής (ὁ, ἡ),*—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἡδὺ φάος, γλυκὺ φέγγος: «ἡδυφαὴς ἥλιος».

ἡδυφανής (ὁ, ἡ),*—ές* (τό)· ὁ ἔχων ἡδεῖαν ἐμφάνισιν, ὡραίαν ὄψιν.

ἡδυφανὴς (ὁ) (Hedyphan) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰσόμορφος παράμειξις δύο ἄλλων ὀρυκτῶν, τοῦ *μιμητησίτου* καὶ τοῦ *ἀπατίτου* (βλ. λ.). Εὑρίσκεται χειροπληθὴς εἰς θραύσματα ἐπὶ μεταμορφωσιγενῶν κοιτασμάτων μαγγανίου εἰς τὸ Langban. Ἔχει χρῶμα φαιόν, περιέχει δὲ 10—14% ἄσβεστον (CaO). Γ. Κ. Γ.

ἡδύφανον (τὸ) (Hedyphanum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριωνιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μετρίου μεγέθους μὲ στιλπνοὺς χρωματισμούς, ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χώρας. Δ. Ν. Π

ἡδύφθογγος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἡδεῖς φθόγγους ἐκφέρων, ἡδύφωνος, γλυκύφθογγος.

Ἡδυφῶν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ὡς ῥέων παρὰ τὴν Σελεύκειαν. Εἶναι ὁ αὐτὸς ἴσως μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον ποταμὸν Hedypnus, ὅστις ἐξέβαλλεν ἐντὸς τοῦ Εὐλαίου ποταμοῦ. —Π.

ἡδύχιον (τὸ) (Hydychium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιταμινοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ ὁριζόντιον ῥίζωμα καὶ βλαστὸν κεκαλυμμένον ὑπὸ πυκνῶν φύλλων. Τὰ ἄνθη τῶν φυτῶν τοῦ γένους τούτου εἶναι λευκὰ ἢ ἐρυθροπορτοκαλλιώδη, ἔχουσιν εὐάρεστον ἄρωμα καὶ εἶναι κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Γνωστὰ 25 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, ὧν τὰ πλεῖστα καλλιεργοῦνται ἐν θερμοκηπίοις εἰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

ἡδυχιονανθὲς (τὸ) (Hedychium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιταμινοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 40 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ Μαδαγασκάρης. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, κονδυλόρριζα, πολλὰ δὲ κοσμητικά. Τὰ κυριώτερα: *ἡδυχιονανθὲς τὸ γαρδνεριανὸν* (Hedychium garduerianum) καὶ *ἡδυχιονανθὲς τὸ στενόφυλλον* (Hedychium angustifolium). Κ. ΠΑΠ.

ἡδύχροος (ὁ, ἡ), *—οον* (τό), καὶ *ἡδύχρους—ουν*· ὁ ἔχων ἡδὺ χρῶμα, χρῶμα ἀρέσκον, ἁπαλόν || *ἡδύχρουν* (τὸ) ὡς οὐσ., εἶδος μυρωδικοῦ.

ἡδύχρουν (τὸ) (Hedychrum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεντροφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *χρυσιδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῆς γῆς καὶ 12 ἐν Εὐρώπῃ. Γενικῶς τὸ σῶμα τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι εὐρὺ καὶ ἀρκετὰ πεπλατυσμένον καὶ ὁ χρωματισμός των βαθὺς κυανοῦς μὲ μεταλλικὰς ἀνταυγείας. Δ. Ν. Π.

ἡδῶ· ἐνεργητ. τοῦ *ἥδομαι* (βλ. λ.)· κάμνω τινὰ νὰ εὐχαριστηθῇ, νὰ εὐφρανθῇ (ἀρχ.).

Ἤδωνες (οἱ), **Ἠδῶνες,** ἢ **Ἠδωνοὶ** *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος θρᾳκικὸς λαὸς κατοικῶν τὴν *Ἠδωνίδα* (βλ.λ.), ἐγκατασταθεὶς ἐνταῦθα ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β'. Γενάρχης αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα, θεωρεῖται ὁ *Ἠδωνὸς* (βλ. λ.), μυθικὸς δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ ἥρως Λυκοῦργος, γνωστὸς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ κύκλου.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφέρεται διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς παρὰ τὸν Στρυμόνα καὶ τὰ θρᾳκικὰ παράλια ἀγῶνας τῶν Ἀθηναίων καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ἐνίοτε παρὰ τοῖς ποιηταῖς, ἰδίως δὲ παρὰ τοῖς Λατίνοις, τὸ ὄνομα τῶν Ἠδωνῶν ἐσήμαινε γενικῶς τοὺς Θρᾶκας (βλ. λ. *Ἠδωνίς*). Α. Θ. Σ.

Ἠδωνὶς *(χώρα)* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χώρα τῆς Μακεδονίας ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ἀνατολικῶς τῆς Κερκινίτιδος λίμνης (νῦν Ἀχινοῦ), ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς νῦν *Ζίχνης*, *Ἀλιστράτης* καὶ *Δράμας* μέχρι τῆς παραλίας.

Πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι ἀναφέρονται διάφορα Παιονικὰ καὶ Θρᾳκικὰ φῦλα, κατὰ δὲ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἠδωνῶν, Θρᾳκικοῦ λαοῦ, κληθέντος οὕτως ἀπὸ τοῦ *Ἠδωνοῦ* (βλ. λ.). Ἦσαν γνωστότατοι διὰ τὴν ὀργιαστικὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου, πρῶτος δὲ βασιλεὺς αὐτῶν πιστεύεται ὁ ἥρως Λυκοῦργος, ὅστις, θελήσας νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν λατρείαν αὐτοῦ, κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Μαινάδων καὶ τῶν ὑπηκόων του, σπαραχθεὶς ὑπὸ ἀγρίων ἵππων ἢ σταυρωθεὶς ὑπ' αὐτῶν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἠδωνῶν πολλάκις ἐκαλοῦντο πάντες οἱ Θρᾶκες, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῶν Λατίνων ποιητῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι διέκρινον δύο τμήματα τῆς Ἠδωνίδος: τὸ ἐκτεινόμενον μεταξὺ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης, τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ καὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους, καὶ τὸ ἐκτεινόμενον πρὸς νότον τοῦ Παγγαίου μέχρι τῆς παραλίας. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον ὠνομάζετο *Φυλλίς*, ἀπὸ τῆς Φυλλίδος, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης, τὸ δὲ δεύτερον *Πιερία* ἢ *Νέα Πιερία*, ἀπὸ τῶν Πιέρων, οἵτινες ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς παρὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ὄλυμπον χώρας ὑπὸ τῶν Τημενιδῶν, ἦλθον καὶ κατῴκησαν ἐνταῦθα κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα π. Χ., ἐξ οὗ καὶ ὁ κόλπος *Πιερικὸς* ἐπωνομάσθη *(Θουκυδ.* II, 99).

Ἡ Ἠδωνὶς ἦτο πυκνότατα κατῳκημένη, ἀναφέρονται δὲ 17 πόλεις αὐτῆς: Ἀμφίπολις, Ἠϊών, Φίλιπποι, Μύρκινος, Φάγρης, Ἀπολλωνία, Οἰσύμη, Γαληψός, Δραβῆσκος, Δάτος, Νεάπολις, Σκαπτὴ Ὕλη, Ἀκόντισμα, Πίστυρος, Γάζωρος, Πέρνη, Τράγιλος καὶ Πέργαμος.

Τῶν Ἠδωνῶν βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Γέτας περὶ τὰ 500 π. Χ., ἔχων ὡς κέντρον τὴν Μύρκινον. Τούτου σῴζονται ἀργυρᾶ δεκάδραχμα νομίσματα, ἀπεικονίζοντα ἔμπροσθεν ἄνδρα γυμνὸν ἐλαύνοντα δύο βοῦς, ὄπισθεν δὲ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΓΕΤΑ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΔΩΝΩΝ» ἢ «ΓΕΤΑΣ ΗΔΩΝΕΟΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ». Ἀνευρέθησαν δὲ τὰ νομίσματα ταῦτα ἐν τῷ Τίγρητι ποταμῷ, ὅπου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετεκομίσθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ὁποίων διετέλεσαν οἱ Ἠδωνοὶ κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τόμ. Α', σελ. 267). Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

Ἠδωνοὶ (οἱ)· βλ. *Ἤδωνες*.

Ἠδωνὸς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς νύμφης Καλλιρρόης, θυγατρὸς τοῦ Νέστου, καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μύγδονος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκλήθησαν *Ἤδωνες* (βλ. λ.) ἢ *Ἠδωνοί*, οἱ κατοικοῦντες τὴν παρ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Ἠδωνίδα* χώραν (βλ.λ.). Α. Θ. Σ.

Ἠερίη ἢ **Ἀερίη** καὶ **Ἠερόεσσα** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ Αἴγυπτος, ἐπειδή, λόγῳ τῆς χθαμαλότητος τοῦ ἐδάφους της, δὲν εἶναι ὁρατὴ εἰς τοὺς πλέοντας πρὸς αὐτὴν ἀπὸ μακρᾶς ἀποστάσεως, εἰμὴ ὅταν προσεγγίσωσιν εἰς τὴν παραλίαν της· ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη φαίνεται ὡς κεκαλυμμένη ἀπὸ ἀέρα, ἤτοι ὁμίχλην.

Ἠερίη ἐπίσης ἐκαλεῖτο διὰ τὸν αὐτὸν ἴσως λόγον καὶ ἡ Θεσσαλία, ἡ Λιβύη, ἡ Αἰθιοπία, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σικελία.

—**Ἠερίη.** Ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Αἰγύπτου, βασιλέως ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Αἴγυπτος, καὶ συζύγου τοῦ βασιλέως Βήλου. Ἡ Ἠερίη ἐκαλεῖτο καὶ *Ποταμῖτις*. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

—**Ἠερίη.** Θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἰνδικῆς φυλῆς τῶν Βολλίγγων Τεκτάφου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Διονύσου. Ὅτε ὁ πατήρ της συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ὑπὸ τοῦ Δεριάδου ἐντὸς σπηλαίου, ἵνα ἀποθάνῃ ἐκ πείνης, ἡ Ἠερίη, ἡ ὁποία ἦτο τότε μήτηρ ἀρτιγεννήτου βρέφους, ἐγκατελείψασα αὐτὸ εἰς τὴν οἰκίαν της μετέβη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ πατρός της καὶ παρεκάλεσε τοὺς δεσμοφύλακας νὰ τῆς ἐπιτραπῇ νὰ μείνῃ μετὰ τοῦ πατρός της, ἵνα παρευρεθῇ εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του καὶ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του. Οἱ δεσμοφύλακες ἐρευνήσαντες αὐτὴν καὶ πεισθέντες ὅτι δὲν ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς οὐδεμίαν τροφήν, τῆς ἐπέτρεψαν τοῦτο, ἀλλὰ παρετήρησαν ὅτι ὁ γέρων δὲν ἀπέθνησκε. Τότε κρυβέντες παρετήρησαν ὅτι ἡ Ἠερίη ἐθήλαζε διὰ τῶν μαστῶν της τὸν πατέρα της. Ὁ Δεριάδης πληροφορηθεὶς τοῦτο καὶ συγκινηθεὶς διὰ τὴν στοργήν της ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν πατέρα της. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἠετίων.—1) Βασιλεὺς τῆς Ὑποπλακίης Θήβης ἐν Μυσίᾳ, πενθερὸς τοῦ Ἕκτορος καὶ πατὴρ τῆς Ἀνδρομάχης, φονευθεὶς μετὰ τῶν ἑπτὰ υἱῶν του ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. —2) Βασιλεὺς τῆς Ἴμβρου ἐξαγοράσας παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως τὸν υἱὸν τοῦ Πριάμου Λυκάονα, ὃν καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἀρίσβην.—3) Πατὴρ τοῦ ὀνομαστοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Κυψέλου.—4) Ἐπώνυμος ἥρως (ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ ἐν Πειραιεῖ *Ἠετιώνεια* (βλ.λ.) χερσόνησος), ἰδιαιτέρως τιμώμενος ἐν Πειραιεῖ.

Ἠετιώνεια (καί, σπανιώτερον, **Ἠιτώνεια** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ ἐν Πειραιεῖ καὶ Δ τοῦ μεγάλου λιμένος ἄκρα, κειμένη κατὰ τὸ τέρμα τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Πειραιῶς—Θεσσαλονίκης, ἀριστερά, ὡς πρὸς τὸν εἴσπλοοντα. Τὴν ὀνομασίαν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ «... καταχτησαμένου τὴν γῆν Ἠετίωνος», τιμωμένου μάλιστα ἐν Πειραιεῖ.

Ὁλόκληρος ἡ Ἠετιώνεια περιεβάλλετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τοῦ τείχους τοῦ Κόνωνος, εἰς τὸ βορειότατον μέρος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δύο στρογγύλοι πύργοι (κοιν. *Καστράκι*). Πλὴν τούτων εἰς τὸ ἄκρον τῆς χηλῆς τῆς Ἠετιωνείας καὶ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος εὑρίσκοντο ἕτεροι δύοι πύργοι, εἷς κυλινδρικὸς καὶ εἷς τετράγωνος. Ἔξω τοῦ τείχους τούτου ὑπῆρχεν ἕτερον, τὸ παλαιὸ τεῖχος τοῦ Θεμιστοκλέους, τὸ ὁποῖον περιέκλειε τὸν κολπίσκον τῆς «Κρομμυδαροῦς» καὶ τὸν γήλοφον τοῦ Ἀφροδισίου. Ἐγγὺς τοῦ μεγάλου πυλῶνος τοῦ τείχους τοῦ Κόνωνος, καὶ παρὰ τὸν σημερινὸν σταθμὸν Λαρίσης, ἔκειτο τὸ Ἀφροδίσιον, κτισθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεμιστοκλέους, καθόσον τὸ ὑπὸ Κόνωνος ἀνηγέρθη μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν (393 π. Χ.) Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἠετιωνείας ᾠκοδόμησαν οἱ Τετρακόσιοι τεῖχος καὶ μεγίστην στοάν, ἀναγκάζοντες τοὺς ἐμπόρους να πωλῶσιν εἰς ταύτην τὸν σῖτον. Ἡ Ἠετιώνεια, χρησιμεύουσα τὸ πάλαι καὶ ὡς πολεμικὸς ναύσταθμος τοῦ Μεγάλου λιμένος, περιελάμβανε μετὰ τοῦ Κανθάρου 94 νεωσοίκους. Α. Σ. ΧΙΟΤΕΛΙΣ

Ἠθ. Οὕτω ἀποδίδεται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μεταγραφέων τῶν κυρίων ὀνομάτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου *χέθ* (βλ. λ.). —Π.

ἠθάνιον (τό), ἢ *ἠθάνιον* *[Ἀρχ.]*. Πάνινον ἢ καὶ χαλκοῦν, ὡς παρ' Αἰγυπτίοις, μαγειρικὸν σκεῦος χρησιμοποιούμενον πρὸς «ἤθησιν» (=στράγγισμα). Ἡ χαλκῆ «φιάλη» καὶ ὁ χαλκοῦς «χύαθος» μετὰ τοῦ ἠθανίου ἦσαν κατὰ τὸν Ἑλλάνικον τὰ βασικώτερα σκεύη τῶν αἰγυπτιακῶν οἴκων (ὑποκοριστικὸν τοῦ *ἠθμός*). —Π.

ἤθημα (τό)· τὸ διηθημένον, τὸ διὰ τῆς διηθήσεως παρασκευασθέν, κοιν. *λαγάρα*.

Digitized by Google

ἤθησις,—*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἠθεῖν*, σούρωμα, ἀποστράγγισις, ἄλλως *διήθησις* (βλ. λ.).

ἠθητήρ, —*ῆρος* (ὁ)· τὸ ὄργανον δι' οὗ ἠθοῦμεν, στραγγίζομεν, σουρωτήρι, ἄλλως *ἠθμός*, *ἠθητήριον*.

ἠθητήριος, —*α*, —*ον*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἠθητῆρα, ὁ χρησιμεύων πρὸς ἤθησιν·|| ***ἠθητήριον*** (τὸ) ὡς οὐσ., τὸ ὄργανον δι' οὗ ἠθοῦμεν, διυλιστήριον, ἠθητήρ, ἠθμός.

«Ἠθικὰ» (τά). Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον φέρονται συνήθως διάφορα συγγράμματα πραγματευόμενα περὶ ἠθικῆς ἢ περὶ ἠθικῶν ζητημάτων. Εἰδικώτερον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἠθικὰ» ἐκδίδονται τρεῖς συγγραφαὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ «Ἠθικὰ Εὐδήμεια», τὰ «Ἠθικὰ Νικομάχεια» καὶ τὰ «Ἠθικὰ μεγάλα», ὑπαγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρακτικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐπίσης τὸν τίτλον «Ἠθικὰ» ἐν ταῖς ἐκδόσεσι φέρουσιν ὀγδοήκοντα τρεῖς, ἠθικοῦ περιεχομένου, σύντομοι πραγματεῖαι τοῦ Πλουτάρχου, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς «Παραλλήλους βίους». Ἄλλα ἔργα ὀνομαστὰ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον εἶναι: ἡ «Ἠθικὴ» τοῦ Ἀβαιλάρδου, ἡ «Ἠθικὴ» τοῦ Σπινόζα, ἡ «Πραγματεία περὶ ἠθικῆς» τοῦ Νικόλ, ἡ «Πραγματεία περὶ ἠθικῆς» τοῦ Μαλμπράνς, αἱ «Ἀρχαὶ μεταφυσικῆς καὶ ἠθικῆς» τοῦ Καντίου κλπ. —Ω.

ἠθικεύομαι· προσποιοῦμαι τὸν ἠθικόν, ἐμφανίζομαι ὡς ἠθικός, πρβ. *νεανικεύομαι*.

ἠθικὴ (ἡ)· θηλ. τοῦ *ἠθικός*· ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστήμη* (βλ. κατ. [Φιλοσ.]): «φιλοσοφικὴ ἠθικὴ» ἡ ἑδραζομένη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς καθόλου φιλοσοφίας, «χριστιανικὴ ἠθικὴ» ἡ ἑδραζομένη ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ·|| ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψις ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐκτίμησιν τῶν πράξεων: «ἡ ἠθικὴ τοῦ κομμουνισμοῦ,—τοῦ σοσιαλισμοῦ», — τοῦ καπιταλισμοῦ», «αὐτὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν σου ἠθικήν».

—*[Φιλοσ.]* *Ἠθικὴ* εἶναι ὅρος καταγόμενος ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐχρήσατο τῇ λέξει *ἠθικὸς* πρὸς χαρακτηρισμὸν ὡρισμένης κατηγορίας ἀρετῶν· ἡ δὲ σχολὴ αὐτοῦ ἐπεκράτησε νὰ καλῇ *ἠθικὰ* συγγράμματα τὰ πραγματευόμενα προβλήματα σχετικὰ πρὸς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀρετήν. Διαιρῶν δὲ περαιτέρω τὰς ἐπιστήμας ὁ Ἀριστοτέλης διακρίνει καὶ τμῆμα αὐτῶν, ὅπερ πραγματεύεται καὶ ἀναπτύσσει τοὺς κανόνας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων· τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἐπιστήμης ὀνομάζει πρακτικὴν φιλοσοφίαν. Ἡ πρακτικὴ ὅμως φιλοσοφία προσέλαβεν ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εὐρύτερον περιεχόμενον, συνεξετάζουσα καὶ τὴν πολιτικήν, τὴν οἰκονομικὴν κ. ἄ., εἰς ἃ προσετέθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου διὰ τοῦ Chr. Wolff. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὴν εἶναι ἡ *ἠθικὴ* ἢ ἡ *ἠθικὴ φιλοσοφία* ἢ ἡ *ἠθικὴ ἐπιστήμη*, θεωρία τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς, ἐρευνῶσα τὴν ἠθικὴν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν, τὰς ἠθικὰς ἀξίας καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν καὶ τὸ κῦρος, τὸ ἠθικὸν φρόνημα, τουτέστι τὰ ἐλατήρια, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἀξιώματα τῆς ἠθικῆς, τὰ ἠθικὰ καθήκοντα καὶ ἰδανικά, τέλος τὰς ἠθικὰς πράξεις. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεκρίθη ἡ ἠθικὴ εἰς ἐπιστήμην τῆς ἠθικῆς καὶ εἰς φιλοσοφικὴν ἠθικήν· καὶ ἡ μὲν *ἐπιστήμη τῆς ἠθικῆς* συλλέγει τὰ ἠθικὰ γεγονότα, ἐξηγεῖ αὐτά, ἐρευνᾷ τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν αὐτῶν καὶ καθορίζει τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς παράγοντας τῆς ἐξελίξεως ταύτης, τῇ βοηθείᾳ τῆς ψυχολογίας, τῆς βιολογίας, τῆς ἐθνολογίας καὶ τῆς κοινωνιολογίας. Ἡ δὲ *φιλοσοφικὴ ἠθικὴ* ἀναλύει τὰς ἠθικὰς ἐννοίας, ζητεῖ νὰ ἐξεύρῃ τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἐρευνᾷ τὰς ἀξίας ταύτας, τοὺς ἠθικοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς κανόνας τῶν λεγομένων ἠθικῶν πράξεων. Διαπυνθάνεται λοιπὸν τὴν φύσιν τῆς ἀγαθῆς πράξεως, τὸ κῦρος αὐτῆς, τὸ δυνατὸν τῆς ἐλευθέρας ἐκτελέσεως αὐτῆς καὶ τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς εἶναι δυνατὴ ἡ ἠθικὴ ἀγωγή, διακρινομένη εἰς θεωρητικὸν καὶ εἰς πρακτικὸν μέρος.

Ἠθικὰς διατάξεις εὑρίσκομεν ἤδη ἐν τῇ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίᾳ, ὡς παρὰ τῷ Πυθαγόρᾳ, τῷ Ἡρακλείτῳ, τῷ Δημοκρίτῳ. Πρῶτος ὅμως ὁ Σωκράτης, καταπολεμῶν τὴν σχετικότητα τῶν σοφιστῶν, ἐθεμελίωσεν ἐπιστημονικῶς τὴν ἠθικήν, πειραθεὶς νὰ ἀναγάγῃ εἰς καθολικὸν κῦρος τὰς ἐννοίας τῆς ἠθικῆς. Τὴν φύσιν τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς διαβλέπει ἐν τῇ τάσει πρὸς ὠφέλειαν, καὶ δὴ κυρίως τοῦ συνόλου, κηρύττει δὲ ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος σφάλλει ἠθικῶς μόνον ἐξ ἀγνοίας τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ. Τὴν γνώμην τοῦ Σωκράτους, καθ' ἣν ἡ ἠθικὴ βούλησις καὶ πρᾶξις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γνώσεως καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐξεύρωμεν γενικῶς ἰσχύοντας κανόνας, ἀναλαμβάνει καὶ ἀναπτύσσει περαιτέρω ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Πλάτων διὰ τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς μεταφυσικῆς του καθόλου. Ὅ,τι δὲν ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἡ ὕλη, ἀποτελεῖ κατ' αὐτὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ἔννοια εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ πραγματικότης. Τοιούτων ἐννοιῶν ἢ ἰδεῶν ὑπάρχουσι πολλαὶ κατηγορίαι, ὑψίστη δ' ὅμως πασῶν εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, πρὸς ἣν δέον νὰ τείνωσι πάντες, ἐπειδὴ τοῦτο ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἐσωτάτην φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθιστᾷ αὐτὸν διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀληθῶς εὐδαίμονα. Τὴν πρώτην συστηματικὴν ἔκθεσιν τῆς ἠθικῆς ὀφείλομεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις ὡρμήθη ἀπὸ τοῦ προβλήματος τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, τουτέστιν ἀγαθοῦ, ὅπερ ποθοῦμεν χάριν αὐτοῦ τούτου. Τὸ ὕψιστον τοῦτο ἀγαθὸν εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ εὐδαιμονία, τὴν ὁποίαν ὁρίζει ὡς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην τῆς ψυχῆς, ἥτις κατευθύνεται πρὸς τὴν τελείαν ἀρετήν. Δι' ὅσων δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς λέγει γίνεται ὁ εἰσηγητὴς ψυχολογικῆς τινος ἠθικῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἠθικὴν τοῦ Πλάτωνος. Οἱ στωϊκοὶ καὶ οἱ ἐπικούρειοι οὐδὲν οὐσιῶδες προσθέτουσιν εἰς τὴν ἠθικήν, ὡς αὕτη διεμορφώθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Νέα βιοθεωρία ἐμφανίζεται μόλις διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις θεωρεῖ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου διαφθαρεῖσαν διὰ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ δεομένην τῆς θείας βοηθείας, κηρύττει τοὺς ἀνθρώπους ἀδελφούς, ἅτε τέκνα τοῦ θεοῦ πατρός, καὶ προβάλλει ὡς ὑψίστην ἀρετὴν τὴν ἀνιδιοτελῆ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Ἡ ἠθική, ἥτις διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συνδέεται πρὸς τὴν θρησκείαν, παραμένει ἐξηρτημένη ἀπ' αὐτῆς καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα, ὅτε ὅμως ἐμφανίζεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ μετ' αὐτῆς ἡ μεταξὺ ἑτεραρχίας (Determinismus) καὶ αὐταρχίας (Indeterminismus) ἀντίθεσις. Τὸ γνώρισμα τῆς ἠθικῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι ἡ αὐτοτέλεια αὐτῆς, τουτέστιν ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτῆς ἀπὸ τῆς θρησκείας, ἡ ἀπὸ τῆς θεολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἀνεξαρτησία αὐτῆς. Πρὸς θεμελίωσιν τῆς αὐτοτελείας ταύτης ἐτράπησαν δύο ὁδούς, τὴν ἐξ ὑποκειμένου (a priori) καὶ τὴν ἐμπειρικήν. Κατὰ τὴν ἐξ ὑποκειμένου θεωρίαν, τῆς ὁποίας κυριώτατος ἀντιπρόσωπος εἶναι ἡ σκωτικὴ σχολή, ὁ Κάντιος, ὁ Σοπεγχάουερ καὶ ὁ Ἕρβαρτος, ἡ ἠθικὴ συνείδησις πηγάζει ἐξ ἰδιορρύθμων τινῶν συναισθημάτων, ἀξιωμάτων καὶ κρίσεων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι πρωταρχικὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων κτῆμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πέραν καὶ ὑπεράνω πάσης ἐμπειρίας. Κατὰ δὲ τὴν ἐμπειρικὴν θεωρίαν τοὐναντίον τὸ περιεχόμενον τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν, κρίσεων καὶ ἀξιωμάτων, εἶναι προϊὸν τῆς ἐμπειρίας, τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ δέον νὰ ἐρευνᾶται ἐν στενῇ συνεργασίᾳ πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὴν ψυχολογίαν, τὴν βιολογίαν καὶ τὴν κοινωνιολογίαν. Ὁ πρῶτος σπουδαῖος ἀντιπρόσωπος τῆς ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας στηριζομένης ἠθικῆς ἐγένετο ὁ Locke· ἀλλ' ἐνῷ ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν ἐμφύτων ἰδεῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, πειρᾶται ἐξ ἄλλου νὰ παραγάγῃ τοὺς κανόνας τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς ἐκ τῆς λογικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐκ τῆς προϋποθέσεως τοῦ θεοῦ. Τῆς ἀπόψεως ταύτης τοῦ Locke κλασσικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα, ὅστις ἱδρύει τὴν ἠθικὴν ἐπὶ μεταφυσικῶν ἅμα καὶ ψυχολογικῶν ἀρχῶν. Μετ' αὐτοὺς ὅμως ἐπιστρέφουσι πάλιν εἰς τὴν καθαρὰν ἐμπειρίαν, ἀπορρίπτοντες πᾶσαν θεολογικὴν προϋπόθεσιν. Ἡ ῥοπὴ αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐξελικτικὴν ἠθικὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἥτις προστρέχει εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας, ἵνα τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἐξηγήσῃ τὰ γεγονότα τοῦ ἠθικοῦ βίου (*Spencer*, *Wundt* κ. ἄ.). Κατὰ ταῦτα οἱ νεώτατοι χρόνοι ἐμφανίζουσιν ἐπίδοσιν τῆς ἐμπειρικῆς ῥοπῆς κατὰ τὴν προσπάθειαν πρὸς θεμελίωσιν αὐτοτελοῦς ἐπιστήμης τῆς ἠθικῆς, ὡς δεικνύει ἤδη τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔρευνα κατέστη ἐξελικτική, βιολογική, ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογική. Ἡ ἠθικὴ κατήντησεν ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, συλλέγουσα καὶ ἐρευνῶσα τὰ ἠθικὰ γεγονότα καὶ ἔχουσα κατὰ ταῦτα ὡς ὑποκείμενον αὐτῆς τὴν ἠθικὴν διαγωγήν, δηλαδὴ τὰ ἠθικὰ φρονήματα, τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, προθέσεις καὶ κρίσεις καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν καθοριζομένην βούλησιν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι παρὰ τὴν ἐμπειρικὴν ταύτην κατεύθυνσιν χωρεῖ καὶ ἡ ἄλλη ἐκείνη, ἰδίᾳ παρ' ὅσοις θεωροῦσιν εἰσέτι τὴν ἠθικὴν ὡς τμῆμα τῆς καθόλου φιλοσοφίας. Τοιαύτη σχέσις μεταξὺ ἠθικῆς καὶ μεταφυσικῆς ὑφίσταται καὶ διὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου καὶ τοὺς θεωροῦντας τὴν ἠθικὴν ὡς ἰδίαν ἐπιστήμην· ἀλλὰ τὴν σχέσιν ταύτην νοοῦσιν ὅλως ἀντίστροφον· ἡ ἠθικὴ δηλαδὴ εἶναι κατ' αὐτοὺς ἐντελῶς ἀνεξάρτητος τῆς μεταφυσικῆς, ὅπως ἤδη ἐδίδαξεν ὁ Κάντιος, συμβάλλει ὅμως εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ ἀποτέλεσιν μεταφυσικῆς, ὡς ἡ ψυχολογία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Διότι ἡ μεταφυσικὴ εἶναι, κατὰ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν, ὑποθετικὴ συμπλήρωσις τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν, στηριζομένη ἐπὶ τῶν πορισμάτων αὐτῶν· τοιαῦτα πορίσματα δὲ παρέχει εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἠθικὴ ὡς ἰδία ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη. Στενότεραι εἶναι αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν καὶ πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ ἀξιῶν, ὡς λ. χ. ἡ αἰσθητική, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ θρησκειολογία. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται σαφέστερον ὁ σύνδεσμος τῆς ἠθικῆς πρὸς τὴν ψυχολογίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν γνωσιολογίαν, διότι ἐν τῇ ἀξίᾳ καθόλου διακρίνομεν ὑποκειμενικὰ κριτήρια, ἅπερ ἐξετάζει ἡ ψυχολογία, καὶ ἀντικειμενικά, ὧν ἡ ἔρευνα ἀνήκει εἰς τὴν γνωσιολογίαν.

Τοιουτοτρόπως διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπετελέσθησαν αἱ ποικίλαι ῥοπαὶ ἐν ταῖς περὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεσι καὶ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρεύνῃ τῆς ἠθικῆς, αἵτινες πλουτιζόμεναι διαρκῶς ὑφίστανται μέχρι σήμερον παρὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἐμπειρικῶν ἀπόψεων. Τὰς ῥοπὰς ταύτας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν: α') Κατὰ τὴν πηγὴν τῆς ἠθικῆς ὑποχρεώσεως, ὅτε ἔχομεν τὴν αὐτόνομον καὶ τὴν ἑτερόνομον ἠθικήν. β') Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς κρίσεως, ἡ ἔρευνα τῆς ὁποίας ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐξ ὑποκειμένου ἠθικὴν καὶ τὴν ἐμπειρικὴν ἠθικήν. γ') Κατὰ τὴν μέθοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἠθικὴ διακρίνεται εἰς δογματικὴν καὶ κανονικήν, εἰς κριτικὴν καὶ εἰς περιγραφικὴν καὶ γενετικὴν ἢ ἐξελικτικήν. δ') Κατὰ τὰ ἐλατήρια, ἅτινα νοοῦνται πηγάζοντα ἢ ἐκ τῆς νοήσεως ἢ ἐκ τοῦ συναισθήματος, ὅπερ κινεῖ τὴν βούλησιν, ἢ ἐξ ἀμφοτέρων. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἔχομεν τὴν νοητικὴν ἠθικήν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τὴν συναισθητικὴν ἠθικήν, ἥτις ἐπικρατεῖ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ διὰ τῆς περὶ ἀγάπης διδασκαλίας, ὡς πηγῆς τῆς ἠθικῆς ἡμῶν διαγωγῆς, παρὰ Σπινόζᾳ καὶ Σοπεγχάουερ. ε') Κατὰ τὴν φύσιν ἢ τὴν οὐσίαν, ὅτε ἡ ἠθικὴ διακρίνεται εἰς εἰδολογικὴν καὶ εἰς ὑλικὴν ἠθικήν. στ') Κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἠθικῆς πράξεως, ὅπερ εἶναι ἢ τὸ ἄτομον *(ἀτομοκρατία)* ἢ τὸ σύνολον, ἡ κοινωνία (Universalismus). ζ') Κατὰ τοὺς ἠθικοὺς σκοπούς, οὓς ἡ ἠθικὴ διαγωγὴ ἐπιδιώκει καὶ οἵτινες δύνανται νὰ εἶναι ἡ εὐδαιμονία καθόλου *(εὐδαιμονισμός)*. ἡ ἡδονὴ ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ *(ἡδονισμός)*, τὸ ὠφέλιμον *(ὠφελιμαρχία)*, ἡ τελείωσις, ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐνεργείας, ὁ ἰδανισμὸς καθόλου. η') Κατὰ τὸ κῦρος τῶν ἠθικῶν κανόνων καὶ ἀξιῶν, ὁπότε ἔχομεν *ἠθικὴν ἀπόλυτον*, *ἠθικὴν σχετικότητα* καὶ *ἠθικὴν σκέψιν*. θ') Τέλος κατὰ τὰ κριτήρια τῆς ἠθικῆς βουλήσεως, κατὰ τὰ ὁποῖα διακρίνουσι τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν εἰς ἠθικὴν τῆς *ἐπιτυχίας* ἢ τοῦ *ἀποτελέσματος*, εἰς *ἠθικὴν τῆς προθέσεως* ἢ τοῦ *σκοποῦ* καὶ εἰς ἠθικὴν τοῦ *φρονήματος*, ἐξ οὗ ἡ πρᾶξις. Ἡ περὶ τοῦ κύρους τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν ἀντίληψις δύναται νὰ λάβῃ χαρακτῆρα οὕτως ἀρνητικόν, ὥστε νὰ ὁδηγήσῃ εἰς πλήρη ἀνατροπὴν τῶν κρατουσῶν. Τοιαύτην ἀνατροπὴν εἰσηγήθη ὁ Νίτσε, τοῦ ὁποίου ἡ ἠθικὴ ἐκλήθη διὰ τοῦτο ἀνατρεπτική. Αἱ ἀξίαι, δι' ὧν πειρᾶται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ὑπαρχούσας, εἶναι αἱ κατὰ φύσιν ἀξίαι καὶ ἀρχαί, αἵτινες ἀνετράπησαν δι' ἐκείνων καὶ αἵτινες εἶναι ἀντίθετοι πρὸς αὐτάς. Αἱ νῦν ἐπικρατοῦσαι ἀποτελοῦσι τὴν ἠθικὴν τῶν δούλων, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ταπεινότητος, τῆς αὐταπαρνησίας καὶ τῆς συμπαθείας· αἱ κατὰ φύσιν, τοὐναντίον, καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Νίτσε ἠθικὴ τῶν κυρίων, τῶν ἰσχυρῶν, καὶ πηγάζουσιν ἐκ τῶν φυσικῶν ἡμῶν ὁρμῶν καὶ ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγάπης. Αἱ νέαι ἠθικαὶ ἀξίαι τοῦ Νίτσε σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ ἐκ τῆς δυνάμεως γεννώμενον εὐάρεστον συναίσθημα. Κριτήριον κατὰ ταῦτα τοῦ κύρους αὐτῶν εἶναι ἡ δύναμις· ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως εἶναι ἀγαθόν, κακὸν δὲ τοὐναντίον πᾶν ὅ,τι περιορίζει τὴν δύναμιν, ὡς αἱ ἀρεταὶ ἐκεῖναι τῆς ἠθικῆς τῶν δούλων. Ἡ ἠθικὴ αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ *φυσιοκρατικὴ ἠθική*, ἐπειδὴ διδάσκει τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ὁρμῶν, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, οὐχὶ τῇ πνευματικῇ, ἀλλὰ τῇ σωματικῇ καὶ ψυχικῇ φύσει. Ἀντίθετος πρὸς αὐτὴν εἶναι ἡ κοινωνιολογικὴ καὶ ἡ ἰδανικὴ ῥοπὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς ἠθικῆς.

Τῆς ἐπιστήμης ταύτης τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἠθικῆς καθόλου διακριτέα ἡ *θεολογικὴ ἠθική* ἥτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονομίας καὶ ἥτις παράγει τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς κλπ. ἢ ἐκ τῆς προϋποθέσεως τοῦ θεοῦ (κυρίως θεολογικὴ ἠθική), ὅτε ἀποτελεῖ μᾶλλον ῥοπὴν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἠθικῇ, ἢ ἐκ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ *(χριστιανικὴ ἠθική)*, ὅτε ἔχει πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἠθικὴν κοινὸν τὸ θεωρητικὸν μέρος, ὁρμᾶται ὅμως ἀπὸ τῆς ἑτερονομίας.

Αἱ ποικίλαι αὗται κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς ἠθικῆς δεικνύουσι τὰς πολλὰς διαφωνίας, αἵτινες ὑφίστανται ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς φύσεως τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ κύρους τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν κτλ. Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἠθικῶν δοξασιῶν, τὴν ὁποίαν διδάσκει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία, ἐναλλαγήν, ἡ ὁποία παρουσιάζει αὐτὸ τοῦτο ἀντιθέσεις ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀντιλήψει τοῦ ἠθικοῦ, πολλάκις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐποχῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ γεγονός, ὅτι φύσει ῥέπει καὶ αὐτὸς ὁ ἐρευνῶν νὰ γενικεύῃ μονομερῶς ἠθικὰς ἐκτιμήσεις ἑαυτοῦ, ὡρισμένων ἀτόμων καὶ ὡρισμένων κοινωνικῶν τάξεων. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ μεγάλαι δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας δέον νὰ ὑπερπηδήσῃ ἡ ἔρευνα καὶ αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται οὐ μόνον εἰς τὸν ὄγκον τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ

Digitized by Google

καὶ εἰς τὸ πολύπλοκον τῶν ἠθικῶν φαινομένων καὶ εἰς τὴν σύνδεσιν αὐτῶν πρὸς τὰς ποικίλας ἀξιολογικὰς κατευθύνσεις τόσον τοῦ ἀτόμου ὅσον καὶ τῆς κοινωνίας. Δι' ὅλους τούτους τοὺς λόγους ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἠθικῇ ἀβεβαιότης παραπλησία πρὸς τὴν τῆς μεταφυσικῆς. Τὴν αὐτὴν ποικιλίαν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰς κινήσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς διάδοσιν τοῦ ἠθικοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς, διακρινόμεναι εἰς κατευθύνσεις ἐλευθέρας θρησκευτικῆς προϋποθέσεως καὶ κατευθύνσεις ὁρμωμένας ἐκ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Σπουδαιοτάτη τῶν κινήσεων τούτων τῆς πρώτης κατηγορίας εἶναι ἡ ἐν Γερμανίᾳ, διευθυνομένη ὑπὸ τῆς ἑταιρείας τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς (Ethische Gesellschaft, Gesellschaft für ethische Kultur).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Parodi*, Le problème morale et la Pensée contemporaine, 1910. — *Vidari*, Elementi di Etica. 1911.—*Paulsen*, System der Ethik, η' ἔκδ. 1906.—*Mackenzie*, A Manual of Ethics, δ' ἔκδ. 1901.—*Wundt*, Ethik, δ' ἔκδ. 1912. — *Münsterberg*, Philosophie der Werte, β' ἔκδ. 1921. — *Ἀνδρούτσου*. Ἠθική, *Jodl*, Ueber das Wesen und die Aufgaben der sittlichen Gesellschaft, γ' ἔκδ. 1909. — *Moulet*, Le mouvement éthique, 1902.—Περιοδικὸν Ethische Kultur ἀπὸ 1893.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

— **ἠθικὴ** ***ἐπαγγελματικὴ*** *[Κοινωνιολ.]*· βλ. λ. *ἐπαγγελματικὴ* ἠθική.

ἠθικοκρατία (ἡ) *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἀρχή, καθ' ἣν ὑψίστη ἀξία, καθορίζουσα τὸ νόημα τοῦ κόσμου καθόλου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἰδίᾳ, εἶναι ἡ ἠθική, αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι καὶ τὰ ἠθικὰ ἰδανικά. Οὕτω τὸ δόγμα τῆς ἠθικοκρατίας ἀνυψοῖ εἰς ὑστάτην μεταφυσικὴν ἀρχήν, ἐξ ἧς πηγάζει καὶ δι' ἧς ῥυθμίζεται ὁ κόσμος καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ, τὸ ἀγαθόν. Τὴν ἱστορίαν θεωρεῖ ὡς τὸ πεδίον, ἐν ᾧ πραγματοποιοῦνται βαθμηδὸν αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι, ἵνα ἐν τέλει ἐπικρατήσωσι μόναι αὐταί. Ἠθικοκρατικὸν σύστημα ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία· κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ τοῦ Καντίου καὶ πρὸ πάντων ἡ τοῦ Φίχτε. Τὰ περὶ ἠθικῆς τελειώσεως καὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ στηρίζονται ἐπὶ ἠθικοῦ ἰδανισμοῦ, εὐνοοῦντος τὰς ἠθικοκρατικὰς ῥοπάς. Ν. Λ.

ἠθικολογία (ἡ)· ὁ λόγος περὶ ἠθικῆς, συζήτησις περὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας πράξεων, λέγεται συνήθως εἰρωνικῶς: «ἀφήσατε τὰς ἠθικολογίας καὶ ἐργασθῆτε».

—*[Ἠθικ.]* Ἡ ἐπιστήμη, ἥτις πραγματεύεται τὰ ἠθικὰ προβλήματα. Εἶτα γενικῶς τὸ ὁμιλεῖν περὶ ἠθικῆς ἢ τὸ κηρύττειν πρὸς ἠθικὴν ἐποικοδόμησιν, καὶ ἰδίᾳ μονομερῶς, μεθ' ὑπερβολῶν, ψυχρῶς ἢ ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἀρκεῖ τὸ ἠθικολογεῖν τοῦτο πρὸς μεταστροφὴν τοῦ φρονήματος καὶ τοῦ τρόπου τοῦ βίου. Ν. Λ.

ἠθικολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠθικολογίαν: «ἠθικολογικὴ συζήτησις».

ἠθικολόγος (ὁ, ἡ), ὁ περὶ ἠθικῆς ὁμιλῶν, ὁ συζητῶν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τῶν ἀλλοτρίων πράξεων, λέγεται συνήθως εἰρωνικῶς: «αὐτὸς ὁ ἠθικολόγος», πβλ. *ἀρεταλόγος*.

ἠθικολογῶ (*—έω*)· ὁμιλῶ περὶ ἠθικῆς, συζητῶ, κρίνω τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τῶν ἀλλοτρίων πράξεων: «ἐπληθύνθησαν οἱ ἠθικολογοῦντες».

ἠθικὸν (τό)· οὐδ. τοῦ *ἠθικός*· ὡς οὐσ. ἡ ψυχικὴ δύναμις, ἡ πεποίθησις εἰς ἑαυτόν, ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, θάρρος, εὐψυχία: «τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ εἶναι ἀκλόνητον», «ἀπώλεσε—, ἀνέκτησε τὸ ἠθικόν του», βλ. καὶ *ἠθικός*.

ἠθικοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἠθικοποιεῖν*, δημιουργία ἠθικῆς καταστάσεως: «ἡ ἠθικοποίησις τῶν νέων».

—*[Ἠθικ.]* Ἡ διάπλασις ἠθικοῦ χαρακτῆρος, ἡ δημιουργία ἤθους ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν αὐτῶν ἢ τῶν ἄλλων διὰ ταξινομήσεως τῶν διαφόρων ἀξιῶν καὶ διὰ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτῶν ὑπὸ τὰς ἠθικάς. Οὕτως ἀποτελεῖται ἐν ἡμῖν σταθερὸν εἶδος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνθιστάμεθα εἰς τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν ὁρμῶν καὶ ἐνισχυόμεθα εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ὡς ἠθικοῦ ἀναγνωρισθέντος. Ἡ δημιουργία τοιούτου σταθεροῦ εἴδους ἀποτελεῖ ἕνα τῶν σκοπῶν τῆς παιδαγωγικῆς καὶ μέρος τοῦ προγράμματος τῶν ἠθικῶν λεγομένων θρησκειῶν. Ν. Ι. Λ.

ἠθικοποιὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ ποιῶν τοὺς ἄλλους ἠθικούς: «ἡ φιλοπονία εἶναι ἠθικοποιὸς δύναμις».

ἠθικοποιῶ (*—έω*)· ποιῶ τινα ἠθικόν: «ἠθικοποιοῦμεν τοὺς νέους οὐχὶ μὲ τοὺς λόγους, ἀλλὰ μὲ τὸ παράδειγμα».

ἠθικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἦθος, εἰς τὸν χαρακτῆρα, ὁ ἐπιδρῶν εἰς τὸ ἦθος: «ἠθικαὶ τραγῳδίαι,—ῥήσεις,—ἁρμονίαι» αἱ ἐπιδρῶσαι εἰς τὸ ἦθος, εἰς τὸν χαρακτῆρα· ‖ ὁ σύμφωνος πρὸς τὸ χρηστὸν ἦθος, πρὸς τὸν εὐθὺν χαρακτῆρα: «ἠθικὸν διήγημα», «ἠθικὸς βίος», «ἠθικὴ σκέψις», «ἠθικαὶ ἀρχαί». «ἐπιδιώκει τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων του δι' ἠθικῶν μέσων», «ὁ σκοπὸς τῶν ἐνεργειῶν του ἦτο ἠθικός»· ‖ «ἠθικὸς ἄνθρωπος» ὁ μὴ παραβαίνων τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, σεμνὸς καὶ ἀνιδιοτελής, ἄλλως «ἠθικὴ προσωπικότης», «ἠθικὸς νέος,—μαθητής» ἰδίᾳ ὁ σεμνός· ‖ «ἠθικὴ γυναῖκα,—κόρη» ἰδίᾳ ἡ ἐχομένη τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς· ‖ «ἠθικὴ ἀμοιβὴ» ἡ προάγουσα ἠθικῶς, ἀντίθ. «ὑλικὴ ἀμοιβή»· ‖ «ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ ἐγκλήματος» ὁ μελετήσας τὸ ἔγκλημα καὶ κινήσας τὴν χεῖρα τοῦ ἀμέσου αὐτουργοῦ· ‖ «ἠθικὸς νόμος» ὁ ἄγραφος νόμος, ὁ κατὰ παράδοσιν τηρούμενος· ‖ ***ἠθικὸν*** (τὸ) ὡς οὐσ., ἡ ἠθικὴ ὑπόστασις: «προσεβλήθη,—ἔθιγη τὸ ἠθικόν του», «μὴ τοῦ θίγῃς τὸ ἠθικόν», «ἄνθρωπος ἀμέμπτου ἠθικοῦ»· ‖ ***ἠθικὴ*** (ἡ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

—*[Ἠθ.]* *Ἠθικός*, ἐν διαστολῇ πρὸς τὸ *φυσικός*, σημαίνει τὸν κατὰ ἠθικὰς ἀρχὰς βιοῦντα, τὸν ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἀνάγκης κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὰς πράξεις, τὸν κεκτημένον ψυχικὸν βίον μὴ τελοῦντα εἰς ἄμεσον ἢ εἰς πλήρη ἐξάρτησιν ἀπὸ τῶν ὅρων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Τῷ ὅρῳ χρῶνται οὐ μόνον περὶ ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ περὶ λαῶν ὁλοκλήρων, περὶ θρησκειῶν καὶ καταστάσεων. Ἐν τῷ συστήματι τῶν ἐπιστημῶν *ἠθικαὶ ἐπιστῆμαι* καλοῦνται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς φυσικάς, αἱ ἀσχολούμεναι περὶ τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῶν ἐν τῇ τέχνῃ, τῇ θρησκείᾳ, τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ καθόλου, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσι διὰ τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσιν ἰδίους νόμους καὶ κατευθύνονται ὑπὸ σκοπῶν καὶ ἰδανικῶν, τιθεμένων ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ν. Λ.

— **ἠθικαὶ** ***ἑταιρεῖαι.*** Σωματεῖα γεννηθέντα ἐκ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἕνωσιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν κοινῶν ἠθικῶν ἰδανικῶν, ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος καὶ φυλῆς, καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς. Τὴν ἰδέαν τῆς διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἑνώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπαντῶμεν ἤδη παρὰ τῷ Καντίῳ, κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἱδρύθησαν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ παντοῖαι ἑταιρεῖαι πρὸς ἠθικὴν ἀγωγήν, ἐργαζόμεναι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πνεύματι. Τὴν πρώτην τοιαύτην ἵδρυσεν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ὁ καθηγητὴς Felix (1875), ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Stauton Coit, ἐν Γαλλίᾳ εἰργάσθησαν πρὸς εὐόδωσιν τῆς ἰδέας οἱ Buisson, Moulet καὶ Desjardins, ἐν Αὐστρίᾳ ἀρχηγὸς τῆς κινήσεως ἐγένετο ὁ γνωστὸς φιλόσοφος Jodl, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ συνέστη ἡ γερμανικὴ ἑταιρεία πρὸς ἠθικὸν πολιτισμὸν (1893), τῆς ὁποίας πρῶτα μέλη ἐχρημάτισαν καὶ ἄλλοι καὶ οἱ Förster, Tönnies, Ziegler. Κατὰ τῷ 1896 ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Ζυρίχῃ συγκροτηθέντος διεθνοῦς συνεδρίου τῶν ἑταιρειῶν τούτων ὁ «Ἠθικὸς σύνδεσμος», οὗ ἕδρα ὡρίσθη ἀπὸ τοῦ 1906 τὸ Λονδῖνον. Αἱ τάσεις τῶν διαφόρων τούτων ἑταιρειῶν δὲν εἶναι καὶ σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας κατὰ πάντα. Κοινὸν γνώρισμα κέκτηνται πᾶσαι τὴν ἐπιδίωξιν τῆς προαγωγῆς τῆς αὐτονόμου ἠθικῆς, ὡς πρὸς αὐτὴν ὅμως ταύτην τὴν ἠθικὴν ποικίλλουσιν αἱ ἀντιλήψεις, ἄλλων μὲν ὁρμωμένων ἀπὸ τῆς ὠφελιμαρχικῆς ἠθικῆς, ἄλλων ἀπὸ τῆς ἐξελικτικῆς καὶ ἄλλων ἀπὸ τῆς ἠθικῆς τοῦ Καντίου καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ. Αἱ ἠθικαὶ ἑταιρεῖαι ἐμφανίζουσι παντοειδῆ δρᾶσιν, εὐνοοῦσι τὴν πρὸς χειραφέτησιν τῆς γυναικὸς κίνησιν, καταπολεμοῦσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἠθικήν, ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς ἀβιάστου καὶ ἐλευθέρας ἐξελίξεως τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ καθευδουσῶν δυνάμεων, μετέχουσι τῶν ὑπὲρ τῆς παγιώσεως διαρκοῦς εἰρήνης ἐν τῷ κόσμῳ προσπαθειῶν κττ. Ἐν τούτοις εἶναι λίαν προβληματικὸν ἂν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ ἠθικότης ἄνευ θρησκευτικῆς καὶ μεταφυσικῆς καθόλου πίστεως. Ἄλλως τε καὶ ὁ ἰδανισμός, ὑφ' οὗ ἐμπνέεται ἡ ὅλη αὕτη ἠθικὴ κίνησις, εἶναι πίστις συγγενὴς πρὸς τὴν θρησκευτικήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Förster*, Einführung in die Grundgedanken der ethischen Bewegung (1891).—*Moulet*, Ohne Kirche (1907) —*Troeltsch*, Atheistische Ethik (1913, β τόμ. ἔργων του).

Ν. Λ.

— **ἠθικὴ** ***αἴσθησις*** *[Φιλοσοφ.]*. Ὅρος χρησιμοποιηθεὶς ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς σκωτικῆς σχολῆς πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἐμφύτου εἰς τὸν ἄνθρωπον ἱκανότητος νὰ διακρίνῃ μετὰ βεβαιότητος καὶ τρόπον τινὰ διὰ διαισθήσεώς τινος τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν καὶ νὰ ἐκτιμᾷ αὐτὸ δεόντως. Τῆς αἰσθήσεως ταύτης στεροῦνται οἱ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τινος καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν μονομερῶς κυριαρχουσῶν φυσικῶν ὁρμῶν κακοποιοῦντες, ὅμοιοι κατὰ τοῦτο πρὸς τοὺς κωφοὺς καὶ τοὺς τυφλούς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ στεροῦνται ὡρισμένης αἰσθήσεως. Ν. Λ

— **ἠθικὸς** ***αὐτουργὸς*** *[Ποιν. Δίκ.]*· βλ. λ. *αὐτουργός*.

— **ἠθικὸς** ***νόμος***. Εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἀξιωμάτων καὶ ἀρχῶν, αἵτινες καθορίζουσι τὴν ἠθικὴν ἡμῶν διαγωγὴν καὶ κέκτηνται ὑποχρεωτικὸν κῦρος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦσι νὰ εἶναι αὐτόνομα ὄντα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὁρμῶν καὶ ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὰ πάθη δουλείας. Ὁ ἠθικὸς νόμος ἔχει ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, αἱ δὲ διατάξεις αὐτοῦ εἶναι ὑποκειμενικαὶ μὲν ὅταν θεωρῶνται ὑπὸ τοῦ καθ' ἕκαστον ὡς μόνον διὰ τὴν βούλησιν αὐτοῦ ὑποχρεωτικαί, ἀντικειμενικαὶ δέ, ὅταν ἀναγνωρίζωνται ὡς κεκτημέναι ἰσχὺν διὰ τὴν βούλησιν παντὸς λογικοῦ ὄντος ἀνεξαρτήτως. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἠθικοῦ νόμου οἱ ἠθικολόγοι διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, ἐγεννήθησαν δ' ὡς ἐκ τούτου δύο ῥοπαὶ ἐν τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ, ἡ τῆς *εἰδολογικῆς* καὶ ἡ τῆς *ὑλικῆς ἠθικῆς*. Πλὴν τούτου ὑφίστανται διαφοραὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦτο αὐτοῦ, δηλαδὴ ὡς πρὸς τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἠθικοῦ νόμου, προερχόμεναι καὶ ἐκ τῆς διακρίσεως τῆς ἠθικῆς εἰς αὐτόνομον καὶ ἑτερόνομον, ἧς μορφὴ ἡ θρησκευτικὴ ἠθική. Ν. Λ.

Ηθικός· ὁ καὶ *Αἴθικος* (βλ. λ.).

ἠθικότης (ἡ) *[Φιλοσ.]*. Ἡ ἰδιότης τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἣν συμμορφώνει τὰ φρονήματα αὐτοῦ καὶ τὰς πράξεις πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, ἐξαρτᾷ σύνολον αὐτοῦ τὸν βίον ἐξ ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ τείνει εἰς τὴν πραγματοποίησιν ἠθικῶν ἰδανικῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων καθοδηγεῖται. Πρὸς τὴν οὕτω νοουμένην ἠθικότητα ἀντίθετος εἶναι ἡ νομιμότης, ἡ συμμόρφωσις ἡμῶν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου, καθόσον πηγάζει ἐξ ἐλατηρίων γεννωμένων ἔξωθεν καὶ καθόσον οἱ νόμοι δὲν συμπίπτουν συνήθως πρὸς τὰ ἠθικὰ αἰτήματα. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ μεταξὺ ἠθικότητος καὶ νομιμότητος διαφορὰ αὕτη ἰσχύει μόνον ἐφόσον τὴν ἠθικότητα νοοῦμεν ὡς συμφωνίαν τῆς βουλήσεως πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, προερχομένην ἐξ ἀγάπης ἀνιδιοτελοῦς πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἀποκλειούσης πᾶν ἐλατήριον φόβου καὶ ἐλπίδος. Ν. Λ.

ἠθμοειδὴς (ὁ, ἡ), *— ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἠθμόν, πρὸς σουρωτῆρι, σπογγώδης, πορώδης: «ἠθμοειδὲς ὀστοῦν» (βλ. κατωτ.).

— **ἠθμοειδὲς** ***ὀστοῦν*** *[Ἀνατομ.]*. Ὀστοῦν τῆς βάσεως τοῦ κρανίου, ἄζυγον, μέσον, κείμενον ἔμπροσθεν τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ, ὄπισθεν τοῦ μετωπιαίου καὶ μεταξὺ τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν. Σύγκειται ἐκ τριῶν μοιρῶν, ὧν ἡ μὲν μέση ὀνομάζεται *κάθετον πέταλον* (=μέσον ἠθμοειδές), αἱ δὲ δύο πλάγιαι καλοῦνται *λαβύρινθοι* ἢ *κυψελώδεις* ἢ *κογχοηθμοειδεῖς*. Αἱ τρεῖς αὗται μοῖραι συμφύονται πρὸς ἀλλήλας διὰ τοῦ ὁριζοντίως διήκοντος *τετρημένου πετάλου*, φέροντος πολυάριθμα τρήματα — 1) Τὸ *κάθετον πέταλον* διήρηται διὰ τοῦ τετρημένου πετάλου εἰς δύο μοίρας, ὧν ἡ μὲν ἄνω (=ἐνδοκράνιος) εἰσέχει εἰς τὸ κρανίον καὶ σχηματίζει τὸ *κάλαιον*, εἰς ὃ προσφύεται τὸ δρέπανον τῆς σκληρᾶς μήνιγγος· ἡ δὲ κάτω ἢ ῥινικὴ μοῖρα κατέρχεται καθέτως ἀπὸ τοῦ τετρημένου πετάλου καὶ συμβάλλεται εἰς σχηματισμὸν τοῦ ῥινικοῦ διαφράγματος.—2) Αἱ δὲ πλάγιαι μοῖραι, κυβοειδεῖς οὖσαι, ἀποτελοῦνται ἑκατέρα ἐκ τοῦ λαβυρίνθου μετὰ τοῦ συστοίχου τετρημένου πετάλου. α') Τὸ τετρημένον πέταλον ἐναρμόζεται εἰς τὴν ἠθμοειδῆ ἐντομὴν τοῦ μετωπιαίου ὀστοῦ, χωρίζον ὁριζοντίως τὸ κύτος τοῦ κρανίου ἀπὸ τοῦ κύτους τῆς ῥινός· τὰ τρήματα δὲ αὐτοῦ χρησιμεύουσι πρὸς δίοδον τῶν νηματίων τοῦ ὀσφρητικοῦ νεύρου εἰς τὸ κύτος τῆς ῥινός. β') Ἑκάτερος δὲ λαβύρινθος συνίσταται ἐκ κυψελῶν κοινωνουσῶν πρὸς ἀλλήλας· ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν αὐτοῦ ἡ μὲν ἔσω ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτερον μέρος (τὰ δύο τριτημόρια) τοῦ ἔξω τοιχώματος τοῦ κύτους τῆς ῥινὸς καὶ ἐμφανίζει τὴν *ἄνω* ἢ *Μοργάνειον* καὶ τὴν *μέσην ῥινικὴν κόγχην*, χωριζομένας διὰ τοῦ *ἄνω ῥινικοῦ πόρου*· ἡ δὲ κάτω ἐπιφάνεια ἐμφανίζει τὸν *μέσον ῥινικὸν πόρον*, οὗ ἐπὶ τὰ ἐντὸς κεῖται ἡ *μέση ῥινικὴ κόγχη*. Αἱ ἐπιφάνειαι ἄνω, προσθία καὶ ὀπισθία τοῦ λαβυρίνθου καταλαμβάνονται ὑπὸ ἡμικυψελῶν, αἵτινες συμπληροῦνται εἰς τελείας κυψέλας ὑπὸ τῶν παρακειμένων ὀστῶν· αἱ κυψέλαι δ' αὗται πᾶσαι ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν ἄνω καὶ μέσον ῥινικὸν πόρον. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἠθμὸς (ὁ)· σκεῦος διατετρημένον πολλαῖς ὀπαῖς, δι' ὧν τὸ ὑγρὸν «εἴωθε διακρίνειν τῶν παχυτέρων» (*Ἐτυμολ.*), ἀφίνον δηλαδὴ ἄνωθεν τὰ παχέα τῶν μορίων διέρχεται καθαρόν· διυλιστήρ, στραγγιστήριον, πανίον ἢ ἄλλο τι, δι' οὗ στραγγίζομεν καὶ καθαρίζομεν τὰ ὑγρὰ (τὸ ὑπὸ τῶν ποιμένων κοιν. λεγόμενον *τσαντήλα*).

—*[Ἀρχ.]* Παρὰ τῆς ἀρχαίοις *ἠθμὸς* ἦτο εἶδος στραγγιστηρίου. Εἶχε σχῆμα καλαθίσκου πλεκομένου ἐξ ἰνῶν σπαρτίων, σχοίνων ἢ καλάμων, ἐνίοτε δὲ κατεσκευάζετο καὶ ἀπὸ ὕφασμα ἀραιὸν ἐν εἴδει ἀπόχης καὶ ἐχρησίμευε πρὸς στράγγισιν γάλακτος, οἴνου, ἐλαίου καὶ ἄλλων ὑγρῶν. Οὐχὶ σπανίως κατεσκευάζετο, ὡς σήμερον, καὶ ἀπὸ κοῖλον διάτρητον φύλλον μετάλλου, ὡς προκύπτει ἐξ ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων φυλασσομένων εἴς τινα μουσεῖα, καὶ ἐκαλεῖτο «χαλκήλατος ἠθμός». Τοιοῦτοι μετάλλινοι ἠθμοὶ μεγαλύτεροι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς κόσκινα. Ἐπίσης ὑπῆρχον «ἠθμοὶ ἐπικρητηρίδιοι», οἱ ὁποῖοι ἐτίθεντο εἰς τὰ στόμια τῶν κρατήρων. Ἄλλο εἶδος ἦσαν οἱ λεγόμενοι «σχοίνινοι ἠθμοί», καλάθια χρησιμοποιούμενα ἐν τοῖς δι-

Digitized by Google

καστηρίοις πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ψήφων. Πλὴν τούτων ἠθμὸν ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὸ πρὸς τὸν φάρυγγα στόμιον τῆς ρινός, ἔνθα διηθεῖται ὁ εἰσπνεόμενος ἀήρ. Μνημονευτέα ἐπίσης καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις «ἠθμῷ ἀντλεῖν» σημαίνουσα ματαίως κοπιάζειν. **Ν. Α.**

—*[Μηχαν.]* Καλεῖται *ἠθμὸς* σφαιρικὸν ἢ κυλινδρικὸν σιδηροῦν δοχεῖον, περιβάλλον τὴν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἀναρροφητικοῦ σωλῆνος τῶν ἀντλιῶν εὑρισκομένην βαλβῖδα.

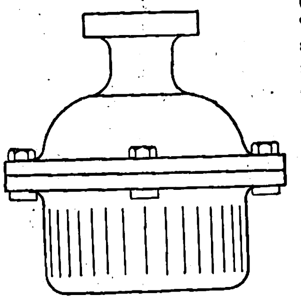

Ἠθμὸς ἀναρροφητικῆς ἀντλίας διὰ σχισμῶν.

Φέρει ὀπὰς ἢ σχισμάς, ἐπιτρεπούσας μὲν τὴν εἰσροὴν τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀκαθαρσιῶν, αἵτινες ἤθελον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπηρεάσει τὴν καλὴν λειτουργίαν τῆς ἀντλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἀποφράξει τὰς διαφόρους σωληνώσεις τῆς διανομῆς τοῦ ὕδατος. Ἑτέρα χρῆσις ἠθμῶν γίνεται εἰς τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως πρὸς καθαρισμὸν τοῦ ὑπ' αὐτῶν εἰσπνεομένου ἀέρος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶναι κύλινδροι μετὰ σχισμῶν λεπτοτάτων ἐπὶ τῶν παρειῶν αὐτῶν. Εἰς τὰς πολυκυλίνδρους μηχανὰς ἢ ἅπαντες οἱ κύλινδροι τροφοδοτοῦνται ὑφ' ἑνὸς ἠθμοῦ ἢ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν φέρει ἴδιον τοιοῦτον. Συνηθεστέρα διάταξις ἠθμοῦ, ἰδίως εἰς μικρᾶς ἰσχύος μηχανάς, εἶναι ἡ παρεμβολὴ εἰς τὸν σωλῆνα ἀναρροφήσεως τοῦ ἀέρος ὑφάσματος ἢ λεπτοτάτου συρματίνου πλέγματος. **Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ**

—*['Ακτινολ.]* Καλοῦνται *ἠθμοὶ* δίσκοι ἐξ ἀργιλλίου, ψευδαργύρου κλπ., πάχους ἀπὸ 0,1 μέχρι 12 χιλιοστομέτρων, δι' ὧν ἐν τῇ ἀκτινοθεραπείᾳ ἀναχαιτίζονται ὅσαι ἀκτῖνες δὲν θὰ εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην διεισδυτικότητα διὰ τὴν κατὰ βάθος ἐπίδρασιν. Οἱ δίσκοι οὗτοι παρεμβάλλονται μεταξὺ τῆς φύσιγγος τῶν ἀκτίνων καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος τοῦ ὑφισταμένου τὴν ραιντγκενικὴν ἀκτινοβολίαν. Ἀπορροφοῦν δὲ τὰς μαλακὰς ἀκτῖνας κατὰ λόγον εὐθὺν πρὸς τὸ πάχος αὐτῶν (βλ. καὶ *ἀκτῖνες* Ραῖντγκεν, τόμ. Γ', σ. 307). **Σ. Γ. Σ.**

—*[Βιομ. Χημ.]* *Ἠθμοὶ* καλοῦνται τὰ μέσα τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς διαχωρισμὸν στερεῶν σωμάτων (ἰζημάτων, αἰωρημάτων) ἀπὸ ὑγρῶν.

Πρὸς ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν ἠθητικῶν συσκευῶν, οἱ ἠθμοὶ δέον νὰ πληρῶσι τοὺς ἑξῆς ὅρους:

Εἰς τὸν ἐλάχιστον δυνατὸν χῶρον δέον ὁ ἠθμὸς νὰ παρουσιάζῃ τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἐπιφάνειαν διηθήσεως, νὰ ἐμφράσσεται δυσκόλως, νὰ ἦ εὔκολος ὁ καθαρισμὸς αὐτοῦ, νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν πίεσιν τοῦ ὑπερκειμένου ὑγροῦ καὶ νὰ καθιστᾷ εὔκολον τὸν ἔλεγχον τῆς λειτουργίας τῆς συσκευῆς. Τὸ σχῆμα τῶν ἠθμῶν εἶναι συνήθως ἐπίπεδον· διατίθενται δὲ ἐν ταῖς συσκευαῖς εἴτε ὁριζοντίως εἴτε κατακορύφως· κυλινδρικῆς ἐπιφανείας ἠθμοὺς χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὰς διὰ τυμπάνων ἢ σωλήνων ἠθητικὰς συσκευάς. Ἐν δὲ ταῖς συσκευαῖς ἁρμόζονται ἐπὶ πλαισίων ἐσχαρῶν, πλακῶν κατατρήτων κ. λ. π., κατασκευαζομένων ἐξ ὑλῶν οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐχουσῶν ἐπὶ τοῦ διηθουμένου ὑγροῦ.

Ἀναλόγως δὲ τῆς φύσεως τοῦ διηθουμένου ὑγροῦ καὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ οἱ ἠθμοὶ διακρίνονται εἰς τὰς ἑπομένας κυρίως κατηγορίας:

1ον) *Ἠθμοὶ διάτρητοι.* Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται κατάτρητοι πλάκες ἐκ μετάλλου, ξύλου, ὑάλου, πορσελλάνης, δέρματος, κεράτων κ. λ. π., αἵτινες, ἐφ' ὅσον μὲν δεικνύουσιν ἐπαρκῆ ἀντίστασιν εἰς τὸ διηθούμενον ὑγρὸν ἁρμόζονται διὰ πλαισίου ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς ἠθητικῆς συσκευῆς κατὰ ἓν ἢ πλειότερα ἐπάλληλα ἐπίπεδα, ἄλλως ἁπλοῦνται ἐπὶ ἐσχαρῶν διατιθεμένων καὶ τούτων ἐπαλλὰξ καὶ εἰς τρόπον ὥστε μεταξὺ τῶν ἐπαλλήλων ἐπιπέδων νὰ μένῃ ἐπαρκὴς κενὸς χῶρος, ὅστις καὶ *ἠθητικὸς χῶρος* καλεῖται, διὰ τὸ διερχόμενον ὑγρόν.

Τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν τρημάτων τῶν ἠθμῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐπιδιωκομένου βαθμοῦ διαχωρισμοῦ, ἐκλέγεται δὲ πάντοτε τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ μὲν τὴν ἐλευθέραν δίοδον τοῦ ὑγροῦ, νὰ συγκρατῇ δὲ τὰ στερεὰ σωμάτια.

2ον) *Ἠθμοὶ κοκκώδεις.* Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται τεμάχια χαλίκων, ἐξανθρακώματος (κόκ), κρυστάλλων, φελλοῦ καὶ ἑτέρων παντοίων ὑλικῶν, κατὰ τὸ μέγεθος ποικίλλοντα. Οἱ ἠθμοὶ οὗτοι χρησιμοποιοῦνται ὡς πλήσματα τῶν ἠθητικῶν συσκευῶν, ὁ δὲ ἠθητικὸς χῶρος ἄλλοτε μὲν φυσικῶς σχηματίζεται, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος τοῦ κόκκου, ἄλλοτε δὲ λαμβάνεται πρόνοια ὅπως ἀφίεται τοιοῦτος.

Διὰ συμπιέσεως ἐκλέπτου ὑλικοῦ μετὰ τῶν καταλλήλων συγκολλητικῶν μέσων λαμβάνονται ἠθμοὶ διαφόρων σχημάτων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πορώδεις, χρησιμοποιούμενοι εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ὑπάγονται οἱ ἠθμοὶ τῶν Pasteur, Berkefeld κλπ.

3ον) *Ἠθμοὶ ἰνώδεις.* Τὸ ὑλικὸν τῶν ἠθμῶν τούτων ἀποτελοῦσιν ἶνες ἐρίου, βάμβακος, φλοιῶν, λίνου, κυτταρίνης, ἀμιάντου κ. λ. π., χρησιμοποιούμεναι ἄλλοτε μὲν ὡς ἔχουσιν ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν δραγμάτων, νημάτων, κλωσμάτων κλπ. ἐπὶ καταλλήλων ὑποστηριγμάτων, ἄλλοτε δὲ μετὰ ὡρισμένην κατεργασίαν, δι' ἧς προσδίδουσιν εἰς τὸν ἠθμὸν ὡρισμένον σχῆμα καὶ ἀνθεκτικότητα. Οὕτω δι' ἐλαφρᾶς πιέσεως παντοίων ἰνῶν κατασκευάζουσιν ἠθμοὺς μεγάλου πάχους καὶ μικρᾶς περατότητος· οἱ ἠθμοὶ οὗτοι διατίθενται ἐν ταῖς συσκευαῖς ἐπὶ κατατρήτων πλακῶν ἢ κοσκίνων, διατιθεμένων ἐπαλλάξ.

Δι' ὑφάνσεων λαμβάνονται ἠθμοὶ ἐξ ἰνῶν κυρίως ἐρίου, βάμβακος, λίνου, ἰνδικῆς καννάβεως, ἀμιάντου, ἐνῷ δι' ἁπλῆς πλοκῆς κατασκευάζονται ἠθμοὶ ἐκ σύρματος, τριχῶν κλπ.

Διὰ συμπιλήσεως ἰνῶν κυτταρίνης λαμβάνεται ὁ συνήθης διηθητικὸς χάρτης, ὅστις ἐν πολλοῖς σκευάζεται κατ' ἐπιφάνειαν περγαμηνός, ἵνα ἀντέχῃ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὀξέων (βλ. *διηθητικὸς χάρτης*).

Εἰς τοὺς ἰνώδεις ἠθμοὺς ὑπάγονται καὶ οἱ *σπογγώδεις*, κατασκευαζόμενοι εἴτε ἐκ φυσικῶν, εἴτε ἐκ τεχνητῶν σπόγγων. **Σ. Μ.**

—*[Φωτογρ.]*. Καλοῦνται *ἠθμοὶ* παραλληλεπίπεδα κιτρινόχροα διαφανῆ σώματα, ἅτινα τίθενται πρὸ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ, ὅπως ἀπορροφῶσι τὰς κυανοϊώδεις ἀκτινοβολίας. Διὰ τῶν ὀπτικῶν αὐτῶν ἠθμῶν ἐπιτυγχάνεται, ὥστε ἡ πλὰξ νὰ προσβάλλεται ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰς κυανοϊώδεις ἀκτινοβολίας, ἐνῷ ἀπ' ἀντιθέτου δι' αὐτῶν ἐνισχύονται αἱ κίτριναι ἀκτῖνες, πρὸς ἃς εἶναι ὀλιγώτερον εὐπαθὴς ἡ φωτογραφικὴ πλάξ. Ἡ χρῆσις τῶν ἠθμῶν ἐπιβάλλεται ἐν τῇ ὀρθοτονικῇ φωτογραφίᾳ. Οἱ *ὀπτικοὶ ἠθμοὶ* δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ εἴτε καὶ ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλακός. Τοὺς ὀπτικοὺς ἠθμοὺς διακρίνομεν εἰς φωτεινοὺς ἢ ἠθμοὺς στιγμιογραφίας, εἰς ἡμιφωτεινοὺς ἢ ὀρθοτονικοὺς καὶ εἰς σκιεροὺς ἢ ἠθμοὺς ἀντιθέσεων. Ὡς ὀπτικοὶ ἠθμοὶ χρησιμεύουν: α') Ἐπίπεδα δοχεῖα πεπληρωμένα διὰ τῶν ἐνδεδειγμένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διαλυμάτων ὀργανικῶν χρωστικῶν. β') Παραλληλεπίπεδοι ὑάλιναι πλάκες ἐξ ἰδίας ὑάλου χρωματισμένης εἰς τὴν μᾶζαν τῆς κιτρίνης. γ') Πλάκες ἐκ διαφανοῦς ὑάλου ἐπικεκαλυμμένης διὰ λεπτοῦ στρώματος κολλοδίου ἢ ζελατίνης, αἵτινες εἶτα χρωματίζονται καταλλήλως διὰ ἀουραμίνης ἢ ταρτρουζίνης. Τοιοῦτοι ἠθμοὶ δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι καὶ ἀπὸ παλαιὰς φωτογραφικὰς πλάκας. δ') Φύλλα κεχρωσμένης ζελατίνης· διὰ τῆς παρενθέσεως τῶν ὀπτικῶν ἠθμῶν μειοῦται ἡ φωτεινότης τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ καὶ εἶναι ἐπάναγκες νὰ αὐξηθῇ κατὰ τὴν φωτογράφησιν ὁ χρόνος ἐκθέσεως, ἤτοι νὰ διπλασιασθῇ, τριπλασιασθῇ κλπ. ἀναλόγως τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ ὀπτικοῦ ἠθμοῦ. **Κ. Γ. Μ.**

—*[Λειτουργ.]* Καλεῖται *ἠθμὸς* τὸ ἐν σχήματι μικροῦ δισκαρίου λειτουργικὸν σκεῦος, τὸ ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τοῦ θείου κρατῆρος ἢ τοῦ ἁγίου ποτηρίου «διὰ τὸ μή τι κοινὸν ἐμπεσεῖν» εἰς αὐτὸ (*Σωφρον. Ἱεροσολ.* Ὑπόμνημα Λειτουργικὸν Migne 87, 3985). **Π. Ν. Τ.**

—**ἠθμοὶ *μικροβιοκρατεῖς*** *[Μικροβ.]*. Συσκευαὶ αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουν πρὸς διαχωρισμὸν καὶ διακράτησιν τῶν ἐντὸς ὑγρῶν (ὕδατος, διαλυμάτων, καλλιεργημάτων) αἰωρουμένων μικροβίων. Τὸ κύριον συστατικὸν τῶν ἠθμῶν τούτων εἶναι πορῶδές τι σῶμα, τοῦ ὁποίου οἱ πόροι εἶναι τόσον μικροί, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουν τὴν δίοδον τῶν μικροβίων. Τὸ πορῶδες τοῦτο σῶμα κατασκευάζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ πορσελλάνης, ἐγχυματογενοῦς γῆς ἢ ἀμιάντου. Διηθητικῶν συσκευῶν ὑπάρχουν πλεῖστοι ὅσοι τύποι, ἀναλόγως τῶν κατασκευαστῶν καὶ τοῦ εἴδους τῆς χρήσεως. Οἱ εἰς τὴν μικροβιολογικὴν τέχνην χρησιμοποιούμενοι ἠθμοὶ εἶναι πορώδη δοχεῖα συνήθως σχήματος κυλινδρικοῦ ἐπιμήκους, τὰ ὁποῖα λέγονται *κηρία*, εἶναι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δύο εἰδῶν: *κηρία Chamberland* (πορσελλάνης) καὶ *κηρία Berkefeld* (ἐγχυματογενοῦς γῆς). Εἴς τινας συσκευὰς τὸ διηθητικὸν δοχεῖον ἔχει σχῆμα φιαλοειδὲς (*ἠθμὸς Pukall*) (εἰκ. 1. ἀρ. 8).

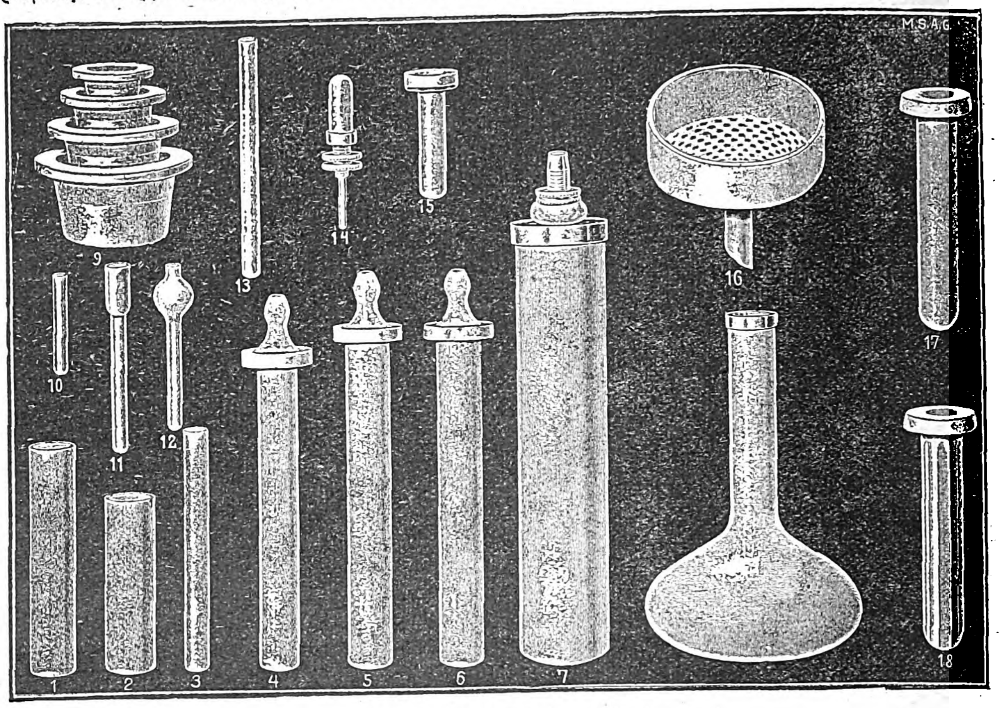

Εἰκ. 1. *Διάφοροι τύποι ἠθμῶν.*
[1, 2, 3, 4, κ. τ. λ.=Διηθητικὰ κηρία.—8=ἠθμὸς Pukall.]

Τὸ κηρίον προσαρμόζεται κατὰ προτίμησιν ἀνεστραμμένον ἐπὶ τοῦ ὑποδοχέως, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ δεχθῇ τὸ διήθημα. Διὰ καταλλήλου συσκευασίας ἐπιτίθεται ἄνωθεν ἕτερον δοχεῖον περιέχον τὸ πρὸς διήθησιν ὑγρόν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ δίοδος τοῦ ὑγροῦ νὰ γίνεται ἐκ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ κηρίου πρὸς τὴν ἔσω (εἰκ. 2).

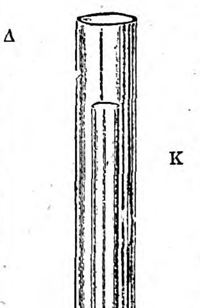

Εἰκ. 2. — *Διάταξις συσκευῆς.*

Δ = δοχεῖον περιέχον τὸ πρὸς διήθησιν ὑγρόν. Κ = κηρίον. Υ = ὑποδοχεύς].

Τοῦτο παρουσιάζει δύο πλεονεκτήματα: ἀφ' ἑνὸς ἡ διηθοῦσα ἐπιφάνεια εἶναι μεγαλυτέρα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ κηρίον εὐκόλως καθαρίζεται ἀπὸ τῶν ἐπικαθημένων στερεῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ χρόνου φράσσουν τοὺς πόρους του.

Ἡ διήθησις ὑποβοηθεῖται εἴτε μὲ ἐλάττωσιν τῆς πιέσεως εἰς τὸν ὑποδοχέα δι' ἀναρροφητικῆς ἀεραντλίας (εἰκ. 3), εἴτε μὲ αὔξησιν τῆς πιέσεως ἄνωθεν τοῦ διηθουμένου ὑγροῦ διὰ καταθλιπτικῆς ἀντλίας. Ὅταν ἡ πίεσις τοῦ διηθουμένου ὑγροῦ εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς μεγάλη, ὅπως εἶναι εἰς περιπτώσεις διηθήσεως ὕδατος, προερχομένου ἐκ μεγάλου ὕψους, τότε ὁ ἠθμὸς προσαρμόζεται ἁπλῶς εἰς τὸν κρουνὸν τοῦ ὕδατος. Ὑπάρχουν διηθητικαὶ συσκευαὶ (ἰδίως ὕδατος) αἱ ὁποῖαι πρὸς μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν ἔχουν 2—3 καὶ περισσότερα κηρία.

Τὰ μεγάλα κηρία Chamberland εἶναι δύο τύπων, *F* καὶ *B*. Ὁ τύπος F χρησιμεύει πρὸ πάντων διὰ τὴν διήθησιν μικροβιακῶν καλλιεργημάτων πρὸς παρασκευὴν τοξινῶν. Εἰς τὰ μικροβιολογικὰ ἐργαστήρια χρησιμοποιοῦνται συνήθως μικρὰ κηρία, τὰ ὁποῖα, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῶν πόρων, εἶναι ἠριθμημένα καὶ διακρίνονται εἰς κηρία L_1, L_1 bis, L_2, L_3, L_4, L_5 κ.ο.κ. Ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμός, τόσον μικρότερον τὸ μέγεθος τῶν πόρων. Τὸ κηρίον L_5 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τοῦ τύπου F. Τὸ L_1 πρὸς τὸ B.

Digitized by Google

Τὰ κηρία ἐν γένει, πρὸ τῆς χρήσεως, πρέπει νὰ ἐξελέγχωνται ἐπιμελῶς, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν ρωγμάς. Πρὸς τοῦτο ἐμβαπτίζονται εἰς ὕδωρ καὶ ἐμφυσᾶται ἐντὸς αὐτῶν ἀήρ. Ἐὰν ἔκ σημείου τινὸς ἐξέρχωνται φυσαλλίδες ἀέρος, τὸ κηρίον θεωρεῖται ἀπορριπτέον. Πρὸς ἔλεγχον τῆς καλῆς λειτουργίας τῶν μικροβιοκρατῶν κηρίων χρησιμοποιοῦνται καλλιεργήματα μικροβίων· κατάλληλον μικρόβιον θεωρεῖται τὸ τῆς χολέρας τῶν ὀρνίθων, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν μικροῦ μεγέθους καὶ καλλιεργεῖται εὐκολώτατα.

Μικροβιοκρατὴς ἠθμὸς δι' ἀμιάντου. Διὰ τὴν διήθησιν μικροβιούχων ὑλικῶν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὁ διαβραχεὶς καὶ πολτοποιηθεὶς ἀμίαντος. Ὁ ἀμίαντος μετὰ εἰδικὴν κατεργασίαν φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ μορφὴν τολυπῶν. Τὰς τολύπας αὐτὰς διαβρέχομεν ἐπὶ 2 ἡμέρας ἐντὸς διαλύματος ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος 3%. Πλύνομεν ἔπειτα τὸν ἀμίαντον (μαλακὴν ἤδη μᾶζαν) δι' ἀφθόνου ὕδατος, μέχρις ὅτου τὸ ὕδωρ τῆς πλύσεως παύσῃ νὰ εἶναι ὄξινον. Ἐκθλίβομεν καὶ τὸν τοποθετοῦμεν ἐπὶ χωνίου μὲ διάτρητον πυθμένα (εἰκ. 1, ἀριθ. 16) καὶ θέτομεν ἐπὶ εἰδικῆς συσκευῆς διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἠθμός. Ὁ ἠθμὸς ἀμιάντου ἔχει μεγάλην διηθητικὴν ἀπόδοσιν, ἀλλὰ δὲν παρέχει τὴν ἀσφάλειαν τῶν κηρίων.

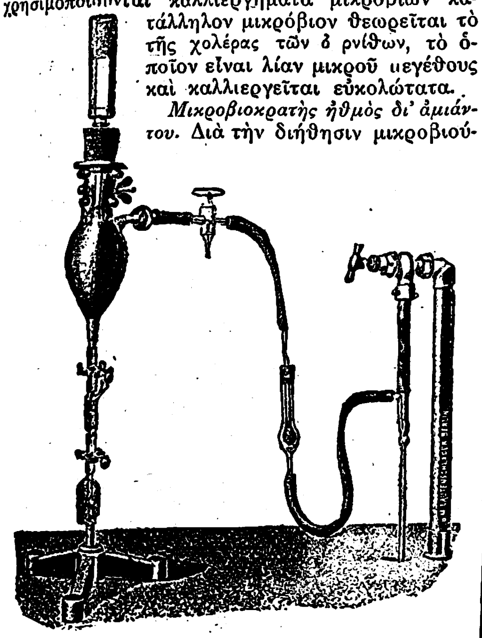

Εἰκ. 3. *Διηθητικὴ συσκευή.*
[Α=ἀεραντλία λειτουργοῦσα διὰ ρέοντος ὕδατος].

Μικροβιοκρατεῖς ἠθμοὶ ὕδατος. Διὰ τὴν ἀπὸ τῶν μικροβίων ἀπαλλαγὴν τοῦ ποσίμου ὕδατος χρήσιμος εἶναι συνήθως ἡ λεγομένη κεντρικὴ διήθησις. Συστήματα κεντρικῆς διηθήσεως ὑπάρχουν πολλά. Συνήθως τὸ ὕδωρ διαβιβάζεται εἰς μεγάλας δεξαμενάς, τῶν ὁποίων ὁ πυθμὴν ἀποτελεῖται ἀπὸ στρώματα χαλίκων ὁλονὲν μικροτέρων, ἄνωθεν δὲ ὑπάρχει παχὺ στρῶμα λεπτῆς ἄμμου. Μετὰ παραμονὴν τοῦ ὕδατος ἐπὶ 24 καὶ πλέον ὥρας σχηματίζεται ἐπὶ τῆς ἄμμου ταύτης λεπτὸν ὑμένιον, ἀποτελούμενον ἐκ φυκῶν καὶ διαφόρων πρωτοζῴων. Τὸ ὑμένιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν κυρίως ἠθμόν, ὅστις συγκρατεῖ τὰ μικρόβια. Διὰ τὴν κατ' οἶκον διήθησιν ὑπάρχουσιν εἰς τὸ ἐμπόριον πολλὰ διυλιστήρια. Τὰ ἐκ πιλήματος, ἄνθρακος, ἄμμου καὶ ὁμοίων οὐσιῶν δὲν συγκρατοῦν τὰ μικρόβια. Χρησιμώτερα ὁπωσδήποτε εἶναι ὅσα διηθοῦν τὸ ὕδωρ διὰ κηρίων. Τοιαῦτα εἶναι τὰ διυλιστήρια Chamberland-Pasteur. Ἀποτελοῦνται ἐκ κηρίου πορσελλάνης τιθεμένου ἐντὸς μεταλλίνης θήκης, ἡ ὁποία προσαρμόζεται εἰς τὸν κρουνὸν τοῦ ὕδατος (εἰκ. 4).

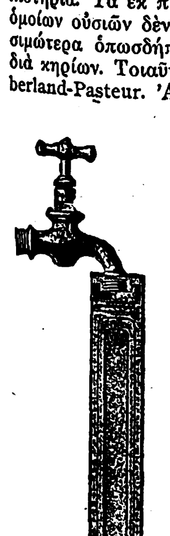

Εἰκ. 4. *Διυλιστήριον ὕδατος Chamberland-Pasteur.*

Ἄλλα οἰκιακὰ διυλιστήρια, χάριν μεγαλυτέρας ἀποδόσεως, ἔχουν 3—4 ἢ καὶ περισσότερα κηρία προσηρμοσμένα ἐπὶ τοῦ πυθμένος πηλίνων δοχείων, τὸ δὲ διυλιζόμενον ὕδωρ ἀθροίζεται εἰς τὸν κάτωθεν τῶν κηρίων εἰδικὸν χῶρον καὶ λαμβάνεται ἐκεῖθεν διὰ μικροῦ κρουνοῦ. Ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ὅτι τὰ οἰκιακὰ διυλιστήρια εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄχρηστα, διότι ἂν οἱ πόροι των εἶναι ἀρκετὰ μικροί, ὥστε νὰ διακρατοῦν τὰ μικρόβια, δὲν ἔχουν ἀρκετὴν ἀπόδοσιν ὕδατος, ἂν δὲ ἡ ἀπόδοσις εἶναι μεγάλη, σημεῖον ὅτι ἡ διήθησις εἶναι πλημμελής. Πλὴν τούτου οἱ πόροι τῶν κηρίων φράσσονται ταχέως, λόγῳ τῆς ἐπικαθήσεως ἰλύος καὶ εἰσχωρήσεως μικροβίων· καὶ οὕτω ταῦτα ὄχι μόνον ἀχρηστεύονται, ἀλλὰ καὶ καθίστανται ἑστία μικροβίων. Δὲν εἶναι δὲ ἔργον τοῦ παντὸς ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀποστείρωσις τῶν κηρίων. Διὰ πάντα ταῦτα προτιμοτέρα εἶναι ἡ δι' ἄλλων μέσων ἀποστείρωσις τοῦ ποσίμου ὕδατος (βρασμὸς κλπ.).

Καθαρισμὸς καὶ ἀποστείρωσις τῶν κηρίων. Διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ ἀνανέωσιν τῶν κηρίων προβαίνομεν ὡς ἑξῆς: Ἐμβαπτίζομεν τὸ κηρίον ἐντὸς θερμοῦ ὕδατος περιέχοντος 1—2% χλωριούχου ἀσβέστου εἰς κόνιν. Ψηκτρίζομεν αὐτὸ κατόπιν ὑπὸ κρουνὸν ρέοντος ὕδατος διὰ τριχίνης ψήκτρας, καὶ κατόπιν τὸ ἐμβαπτίζομεν ἐκ νέου ἐπὶ ἡμισείαν ὥραν ἐντὸς ὕδατος περιέχοντος 1—1,5% χλωριοῦχον ἄσβεστον. Ἐκπλύνομεν ὑπὸ κρουνὸν ρέοντος ὕδατος καὶ ἐμβαπτίζομεν ἐκ νέου ἐντὸς διαλύματος ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος 1—1,5‰ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἐκπλύνομεν ἀκόμη μίαν φορὰν καὶ ἐμβαπτίζομεν εἰς ἄφθονον ἀπεσταγμένον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀλλάσσομεν ἐπανειλημμένως, μέχρις ὅτου παύσῃ νὰ δίδῃ ὄξινον ἀντίδρασιν εἰς τὸν χάρτην τοῦ ἡλιοτροπίου. Ἐὰν τὰ κηρία ἔχουν χρωματισθῇ, τὰ ἀποχρωματίζομεν δι' ἐμβαπτίσεως εἰς πυκνὸν διάλυμα διθειώδους νατρίου. Ἀφίνομεν τὰ κηρία νὰ στεγνώσουν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, κατόπιν τὰ θέτομεν ἐντὸς ὑαλίνων σωλήνων, τῶν ὁποίων τὸ στόμιον φράσσομεν διὰ βάμβακος. Ἀποστειροῦμεν τὸ ὅλον ἐντὸς αὐτοκαύστου εἰς θερμοκρασίαν 115° ἐπὶ 20′ καὶ τὰ φυλάσσομεν ἕτοιμα πρὸς χρῆσιν. Πρέπει ν' ἀποφεύγεται ἡ διὰ ξηρᾶς θερμότητος ἀποστείρωσις, διότι τὰ ἐπὶ τοῦ κηρίου ἰζήματα προσκολλῶνται ἐπ' αὐτοῦ καὶ φράσσουν τοὺς πόρους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Σάββα,* Μικροβιολογία καὶ Ὑγιεινὴ (1928).—*Γ. Παγκάλου καὶ Γ. Ἰωαννίδου,* Κλινικὴ Μικροσκοπία καὶ Βιολογία (1926).—*R. Kraus καὶ P. Uhlenhuth,* Handbuch der mikrobiologischen Technik. Band III. —*A. Calmette—L. Nègre— A. Boquet,* Manuel Techniqne de Microbiologie et serologie (1925).

Γ. Η. ΠΑΓΚΑΛΟΣ

— **ἠθμοὶ ὑπερδιηθητικοὶ** *[Μικροβ.].* Διὰ τῶν μικροβιοκρατῶν ἠθμῶν κατακρατοῦνται μόνον ὅσα μικρόβια ἔχουν διάμετρον ἄνω τῶν 0,5μ. (χιλιοστοῦ χιλιοστομ.). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι μικροργανισμοί, οἱ λεγόμενοι διηθητοὶ ἰοί, οἱ ὁποῖοι διέρχονται διὰ τῶν συνήθων μικροβιοκρατῶν ἠθμῶν (βλ. λ.). Ἀλλὰ καὶ τῶν συνήθων μικροβίων μορφαί τινες διέρχονται διὰ τῶν τοιούτων ἠθμῶν (διηθηταὶ μορφαὶ—formes filtrables). Ἕνεκα τούτου παρεσκεύασαν ἠθμούς, οἱ ὁποῖοι κατακρατοῦν σωμάτια μεγέθους κάτω τῶν 2 μ. μ. (ἑκατομμυριοστῶν τοῦ χιλιοστομέτρου). Τὴν διήθησιν τούτων ὀνομάζουν *ὑπερδιήθησιν* ἢ *κολλοειδῆ διήθησιν,* διότι χρησιμεύει καὶ πρὸς διαχωρισμὸν τῶν ἁδρῶν μορίων τῶν κολλοειδῶν διαλύσεων. Διὰ τὴν ὑπερδιήθησιν ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι. Ἐκ τῶν συνηθεστέρων εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῶν γνωστῶν διηθητικῶν κηρίων κατόπιν ἐπικαλύψεως αὐτῶν διὰ στρώματος ἄγαρ ἢ πηκτῆς. Ὁμοίως δύνανται νὰ χρησιμεύσουν φυσικαὶ ἢ τεχνηταὶ ἡμιδιαπιδυταὶ μεμβρᾶναι, ὡς εἶναι αἱ ἐκ κύστεως χοίρου, σακκίδια ἐκ νιτροκυτταρίνης (κολλοδίου), ἐκ περγαμηνῆς κτλ.

Γ. Η. ΠΑΓΚΑΛΟΣ

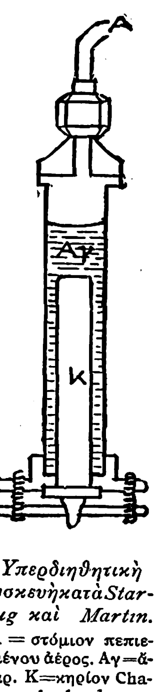

Ὑπερδιηθητικὴ συσκευὴ κατὰ Starhug καὶ Martin.
[Α = στόμιον πεπιεσμένου ἀέρος. Αγ=ἄγαρ. K=κηρίον Chamberland.

ἠθμόσφαιρα (ἡ) (Ethmosphaera) *[Ζῳολ.].* Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκτινοζῴων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριδῶν,* περιλαμβάνον 2 εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῇ Μεσογείῳ. Δ. Ν. Π.

ἠθμοσωλῆνες (οἱ) *[Βοτ.].* Καλοῦνται οὕτω τὰ κύτταρα τοῦ φυτοῦ, ἅτινα εἶναι κατὰ σειρὰς διατεταγμένα καὶ ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα δι' ἐγκαρσίων τοιχωμάτων, διατρήτων, δι' ὧν διαπιδύουσιν αἱ θρεπτικαὶ τῶν φυτῶν οὐσίαι. Δ. Ν. Π.

ἠθογραφία (ἡ)· περιγραφὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἑνὸς λαοῦ ἢ τόπου, ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται ἐν τῇ διηγήσει σκηνῶν ἰδίᾳ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· ‖ ἐν τῇ ζωγραφικῇ, σκηνογραφίαι χαρακτηριστικαὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἑνὸς λαοῦ.

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἡ λέξις *ἠθογραφία* εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Ἐν στενῇ ἐννοίᾳ σημαίνει τὴν περιγραφὴν τῶν ἠθῶν, χαρακτήρων καὶ παθῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ σημασίᾳ δὲ ταύτῃ, συγγενεύουσα πρὸς τὴν τῆς *ἠθολογίας,* περιλαμβάνεται ἐν τῇ συστηματικῇ ταξινομήσει τοῦ ἐπιστητοῦ τῇ γενομένῃ ὑπὸ τοῦ Ἀμπέρ. Ἡ ἔννοια κυριολεκτεῖται συνηθέστερον ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις (ζωγραφικῇ, γλυπτικῇ), σημαίνουσα τὴν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν, κατὰ τόπον, χρόνον, πρᾶξιν καὶ λεπτομερείας, γεγονότων χαρακτηριστικῶν τοῦ καθημερινοῦ βίου λαῶν καὶ φυλῶν, ἀλλὰ καὶ ἀτόμων, λαμβανομένων ὡς ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων· ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀπεικόνισις προσώπων ἱστορικῶν ἢ ὡρισμένων συμβάντων τῆς ἱστορίας, ἀποτελοῦσα τὴν καλουμένην *ἱστορικὴν ἠθογραφίαν.*

Ἡ ἠθογραφία ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις ἀπεκαλεῖτο *ρωπογραφία* κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν, καθ' ἣν διεμορφώθη τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ρεαλιστικῆς τέχνης, μὴ ὑφιστάμενον κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὁπότε, ὡς γνωστόν, ἀξιολογικὴ ἦτο ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ποιήσεως ἐν γένει. Ἠθογραφίαι ἀνευρέθησαν πλεῖσται ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τῆς Πομπηίας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν, ὡς γνωστόν, ἀντίγραφα ἔργων τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁπότε ἐκυριάρχησαν ἐκ νέου αἱ κλασσικαὶ περὶ τέχνης ἀντιλήψεις, ἡ ἠθογραφία ἀπουσιάζει ἀπολύτως, ἐμφανιζομένη καὶ πάλιν κατὰ τὸν ΙΗ′ αἰῶνα ἐν Ὁλλανδίᾳ, ὅπου, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ Ρέμπραντ καὶ Ρούμπενς μέχρι τοῦ Βὰν Ντάϋκ, ἀνῆλθεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμήν. Τόσον δὲ γόνιμος καὶ τρόπον τινὰ ἀποκαλυπτικὴ παρουσιάσθη ἡ νέα αὕτη οὐσιαστικὴ σύλληψις τῆς τέχνης, ὥστε ἔφθασε μέχρι; ἀναστροφῆς τοῦ πνεύματος τῆς Ἀναγεννήσεως· οἱ Χριστοὶ καὶ τὰ ἱερὰ πρόσωπα τῶν Ὁλλανδῶν ζωγράφων λαμβάνονται ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ ἀνωνύμου ὄχλου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ πάθος, ἡ θλῖψις, τὸ ἀνθρώπινον συναίσθημα διὰ τῆς ἐντάσεώς του ἐπιχέει τὸν θεῖον καὶ ὑπεράνθρωπον χαρακτῆρα. Τὸ πνεῦμα τῆς ἠθογραφίας, ὡς προσαρμογῆς πρὸς τὸ μέτρον, τὴν αἰσθητὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς πραγματικῆς οὐσίας ἐν τῇ τέχνῃ, ἐπικρατεῖ σήμερον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ ὡς θεμελιώδης αὐτῆς γνώμων. Ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἡ λέξις συγγενεύει πρὸς τὴν τῆς *λαογραφίας.*

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ἠθογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠθογραφίαν: «ἠθογραφικὸν διήγημα», «μελέται ἠθογραφικαί».—Ἐπίρρ. ***ἠθογραφικῶς.***

ἠθογράφος (ὁ,ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἠθογραφίαν, ὁ ἐμφανίζων τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἑνὸς τόπου ἢ τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς ἀτόμου εἴτε διὰ διηγημάτων εἴτε διὰ ζωγραφιῶν: «ὁ μὲν Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος, ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος».

ἠθογραφῶ (*—έω*)· ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἠθογραφίαν, ἐμφανίζω τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἑνὸς τόπου ἢ τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς ἀτόμου διὰ διηγήματος ἢ ζωγραφίας.

ἠθολογία (ἡ)· τὸ νὰ λέγῃ τις περὶ ἤθους, περὶ χαρακτῆρος, περὶ ἀρετῆς, ἀρεταλογία· ‖ ἡ κωμικὴ μίμησις τοῦ ἤθους, τῶν χειρονομιῶν, τῶν κινήσεων τῶν ἄλλων, ἄλλως *χαρακτηρισμὸς* (ἀρχ.)· ‖ ἡ περιγραφὴ τοῦ ἤθους καθόλου, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τοῦ ἤθους ὡς ψυχικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

—*[Φιλοσ.]* Ὁ ὅρος *ἠθολογία* ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ξένην φιλοσοφίαν κυρίως ὑπὸ τοῦ J. St. Mill, διὰ νὰ σημάνῃ τὴν ἀπαγωγικὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων, οἵτινες καθορίζουσι τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη περιλαμβάνει δύο εἰδῶν ἐργασίας: α′) Τὸν δι' ἀπαγωγῆς συμπερασμὸν ἐκ τῶν γνωστῶν ψυχολογικῶν νόμων περὶ τῶν γενικῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρουν ὡρισμέναι συνθῆκαι ἐπὶ ὡρισμένων τύπων χαρακτῆρος ἀτομικοῦ ἢ ὁμαδικοῦ· ἐκ τῶν συμπερασμάτων τούτων ἀποτελοῦνται τὰ «axiomata media» τῆς ἐπιστήμης τοῦ πνεύματος. β′) Ἐξέλεγξιν τῶν οὕτως ἐπενεχθέντων ἀποτελεσμάτων, διὰ τῆς πειραματικῆς προσαρμογῆς ὡρισμένων τύπων χαρακτῆρος εἰς ὡρισμένας συνθήκας ζωῆς· ἐὰν ἐφηρμόζετο πρακτικῶς ἡ ἐργασία αὕτη, θ' ἀπέδιδε μίαν ἐπιστημονικὴν βάσιν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν. Κατὰ τὸν Βοῦντ («Λογική» II, 369) ἡ ἠθολογία ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ἀντιλήψεων, καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τὴν γλωσσολογίαν καὶ τὴν μυθολογίαν τὸ τρίτον τμῆμα τῶν φιλολογικο-ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Γενικῶς ἡ ἠθολογία ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἠθικήν, ἐπειδὴ δὲν καθορίζει νόμους, ἀλλὰ μελετᾷ κειμένας καταστάσεις, καὶ δὲν θέτει ἀξίας, οὔτε κρίνει ἀξιολογικῶς. Ὁ ἑλληνικὸς ὅρος ἠθολογία θὰ ἔπρεπε νὰ καλύπτῃ καὶ τὸ εὐρὺ πεδίον τῆς ἐπιστήμης, ἣν οἱ μὲν Γάλλοι ὀνομάζουσιν éthique κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν morale (=ἠθικήν), οἱ δὲ Γερμανοὶ Moralwissenschaft κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ethik. Θὰ ἐσήμαινε τότε τὴν περιγραφικὴν ἐπιστήμην, ἥτις ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δεδομένα ἠθικὰ φαινόμενα, ὡς καὶ τὰς ἠθικὰς κρίσεις τὰς ἐκφερομένας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν νὰ τὰς κρίνῃ ὡς ὀρθὰς ἢ μή, ἀλλ' ἵνα τὰς μελετήσῃ ὡς ἐκδηλώσεις τῆς ἠθικῆς πλευρᾶς οἱουδήποτε πολιτισμοῦ. Κατὰ τὸν Σπένσερ ἡ τοιαύτη ἔρευνα εἶναι ἀναπόσπαστον μέρος τῆς μελέτης τῶν τρόπων τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Διὰ τὸν Λόκε εἶναι μεθοδολογικῶς ἀποδεικτική. Βασίζεται ἐπὶ τῆς κοινωνιολογίας καὶ ἔχει ὡς βοηθητικὰς ἐπιστήμας τὴν ψυχολογίαν, βιολογίαν, ἐθνολογίαν, ὡς σκοπὸν δὲ νὰ ἐκθέτῃ, ἐξηγῇ καὶ νὰ παρακολουθῇ γενετικῶς τὰς ἠθικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Ριμπὸ διακρίνει ἠθολογίαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν φυλῶν ἢ ὁμάδων. Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν δευτέραν ταύτην εὐρυτέραν ἔννοιαν τῆς ἠθολογίας, θὰ ὀνομάσωμεν κατὰ τὸν Βοῦντ τὴν πρώ-

Digitized by Google

την ἐκδοχὴν *χαρακτηρολογίαν*, ἤτοι «μελέτην τῆς οὐσίας, τῆς διαμορφώσεως, τοῦ εἴδους καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀτόμου» ἢ ψυχολογίαν τῶν ψυχολογικῶν τύπων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξηρτημένων συσχετίσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Spranger*, Lebensformen (4η ἔκδ. 1924). —*Lidgrick*, Methods, of ethics —*Jodl*, Gesichihte d Ethik (1923, 3η ἔκδ).—*Croce*. Filosofia della pratica. Ε. Λ.

ἠθολογικός, —*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠθολογίαν: «ἠθολογικὴ ἄσκησις»· || ὁ δεξιὸς περὶ τὴν ἠθολογίαν.

ἠθολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ κωμικῶς μιμούμενος τὸ ἦθός τινος, ὁ ἀναπαριστῶν τὰς χειρονομίας, τὰ σχήματα, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζει αὐτὸν πρὸς θυμηδίαν ἢ γελοιασμόν· || ὁ περὶ τὴν ἠθολογίαν ὡς πραγματείαν τῶν ἠθῶν ἀσχολούμενος.

ἠθολογῶ (—*έω*)· εἶμαι ἠθολόγος, παριστῶ τινα μιμούμενος τὸ ἦθος αὐτοῦ, τὰς κινήσεις, τὰ σχήματα καὶ ὅσα ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζουν αὐτόν.

ἠθοπλαστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἁρμόδιος, ὁ κατάλληλος πρὸς διάπλασιν ἤθους χρηστοῦ, διαμορφωτικὸς ἤθους: «ἠθοπλαστικὸν διήγημα».— Ἐπίρρ. ***ἠθοπλαστικῶς*** : «τὸ παράδειγμα ἐπιδρᾷ ἠθοπλαστικῶς».

ἠθοποιητικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠθοποιίαν· || ὁ ἱκανός, ὁ ἐπιτήδειος πρὸς ἠθοποιίαν.

ἠθοποιία (ἡ)· ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ ἡ ἱκανότης τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐμφανίσῃ ἕκαστον τῶν δρώντων προσώπων μὲ ἑνιαῖον ἦθος ἢ χαρακτῆρα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ δράματος.

—*[Θεατρ.]* Εἰδικῶς ἐν τῇ δραματικῇ καὶ θεατρικῇ τέχνῃ *ἠθοποιία* καλεῖται ἡ μίμησις καὶ παράστασις ἠθῶν καὶ χαρακτήρων. Αὕτη, διὰ μὲν τὸν δραματικὸν ποιητὴν εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς θελήσεως καὶ τῆς προθέσεως τῶν δρώντων τοῦ δράματος προσώπων, ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἁρμονία τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ λεκτικοῦ πρὸς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, τὸ γένος, τὸν χαρακτῆρα, τὴν παιδείαν καὶ τὴν κοινωνικήν των θέσιν. Ἄνευ τῆς ἁρμονίας αὐτῆς δὲν γίνεται, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, καλὸν δρᾶμα, διότι λέγει, ὅτι τὰ ἤθη πρέπει νὰ εἶναι «ἁρμόττοντα», φέρει δὲ ὡς παράδειγμα τὴν ἀνδρείαν, ἥτις, καίτοι ἀνάγεται εἰς τὰ ἤθη, δὲν ἁρμόζει ἐν τούτοις εἰς τὰς γυναῖκας: «Ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι» (*Ἀριστ.* Ποιητ. XV). Τὴν τοιαύτην ἁρμονίαν, ἀναλόγως τοῦ ἤθους καὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν δρώντων ἐν τοῖς δράμασιν αὐτῶν προσώπων, μετεχειρίσθησαν μετὰ μεγάλης ποικιλίας ὅ τε Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς, ἢ ὅπως λέγει ὁ Σεμιτέλος (Εἰσαγ. εἰς Σοφοκλ. Ἀντιγ.), «τὴν λέξιν ἀποδίδωσι τοῖς ἤθεσι καὶ πάθεσιν οἰκείαν, ὥστε νὰ λαμβάνῃ ἀναλόγους διαφορὰς πολλάς τε καὶ ποικίλας».

Διὰ δὲ τὸν ἠθοποιόν, ἠθοποιία εἶναι ἡ τέχνη τοῦ ἐξωτερικεύειν τὰ διάφορα τῶν ἐπὶ σκηνῆς δρώντων προσώπων αἰσθήματα διὰ τοῦ λόγου, τῆς ἐκφράσεως τῆς φυσιογνωμίας, τῶν χειρονομιῶν καὶ τῶν ἄλλων τοῦ σώματός του κινήσεων, ἵνα δι' αὐτῶν πάντων ἀφ' ἑνὸς μὲν πραγματοποιῆται ἡ ὑπὸ τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ συλληφθεῖσα εἰκών, ἀφ' ἑτέρου δὲ γίνεται οὐ μόνον ἀντιληπτὴ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν τοιαύτην τοῦ ἠθοποιοῦ ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαλῇ ἐν αὐτοῖς τὰ αἰσθήματα ἅτινα ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ ὁ ποιητής. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

—*[Ρητορ.]* Ἡ *ἠθοποιία* εἶναι ἓν τῶν *σχημάτων διανοίας*, καλεῖται δ' οὕτως ὁ ζωηρὸς ἀλλ' ἀκριβὴς καὶ ἐπὶ βάσεων ἀληθῶν καὶ ἀσφαλῶν ἐρειδόμενος χαρακτηρισμὸς ἀντικειμένου ἢ προσώπου τινὸς καὶ ἡ δι' αὐτοῦ διέγερσις τῆς προσοχῆς τῶν ἀκροατῶν. Οὕτως ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ «Περὶ παραπρεσβείας» (μδ') λόγῳ του διαγράφει τὸν προδοτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Αἰσχίνου, ὡς μὴ κατηγοροῦντος τὸν Φίλιππον, ἐνῷ ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι κατηγόρουν αὐτόν. Παράδειγμα ἠθοποιίας ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἑξῆς περικοπὴ τῆς ὁμιλίας (λε') τοῦ Χρυσοστόμου: «Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, λαμπρὰς ἀφῆκε πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας, ἤγειρεν ἕκαστον ἐπὶ τὰ ἔργα· ὁ γεωργὸς τὴν δίκελλαν λαβὼν ἔξεισιν, ὁ χαλκοτύπος τὴν σφῦραν, καὶ τὸ κατάλληλον ἕκαστος τῶν δημιουργῶν, καὶ εὑρήσεις ἕκαστον τὰ οἰκεῖα ὄργανα μεταχειριζόμενον· ἡ γυνὴ ἠλακάτην ἢ τὰ ὑφάσματα· αὐτὸς δὲ ὁ γαστρίμαργος, καθάπερ ὁ χοῖρος, εὐθέως ἀπὸ πρωῒ ἐπὶ βοσκὴν ἔξεισι τῆς γαστρός, ζητῶν πῶς τράπεζαν πολυτελῆ κατασκευάσῃ...». — Π.

ἠθοποιὸς (ὁ, ἡ), — *όν* (τό)· ὁ μορφώνων ἦθος, ὁ διαπλάττων χαρακτῆρα· «ἠθοποιὸς παίδευσις»· || ὁ ἐκφράζων τὸ ἦθος, τὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς, ὁ ὑποδυόμενος ἀλλότριον πρόσωπον καὶ ἐκφράζων τὰ συναισθήματα αὐτοῦ, θεατρικὸς ὑποκριτής, κοιν. *θεατρῖνος*.

—*[Θεατρ.]* *Ἠθοποιὸς* εἶναι ὁ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων *ὑποκριτής*, ὁ ἐπὶ σκηνῆς διερμηνεύων διὰ τῆς τέχνης του ἓν οἱονδήποτε σκηνικὸν ἔργον.

Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ χρονολογεῖται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Θέσπις, κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα, ἀντικατέστησε τὸν «ἕνα τινὰ» ἐκ τῶν λαμβανόντων μέρος κατὰ τὰς Διονυσιακὰς ἑορτὰς καὶ ψάλλοντα μονῳδίας ἐκ τοῦ προχείρου (*Ἀριστ.* Ποιητ. IV. 6), δι' ὡρισμένου προσώπου, ἑνὸς ὑποκριτοῦ, ὅστις ἔψαλλεν ᾄσματα ἐκ τῶν προτέρων ἡτοιμασμένα παρ' αὐτοῦ τοῦ Θέσπιδος. Ὁ ὑποκριτὴς οὗτος, ἀφ' ἧς ἔλαβε ποιάν τινα μορφὴν ἡ τραγῳδία, ὑπεκρίνετο ἀλληλοδιαδόχως τὰ διάφορα αὐτῆς πρόσωπα, ἀλλάσσων προσωπεῖα καὶ ἐνδύματα. Ὅταν, σὺν τῷ χρόνῳ, ἔλαβε κανονικὴν πλέον μορφὴν ἡ τραγῳδία, εἰς τὸν μοναδικὸν τοῦ Θέσπιδος ὑποκριτὴν ὁ Αἰσχύλος προσέθεσε καὶ δεύτερον τοιοῦτον, δημιουργηθέντος οὕτως ἔκτοτε τοῦ διαλόγου. Τέλος ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγεν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τρίτον ὑποκριτὴν καὶ οὕτω διὰ τοῦ νεωτερισμοῦ αὐτοῦ ἐσημειώθη μεγάλη πρόοδος ἐν αὐτῇ, καθόσον διὰ τοῦ τρίτου ὑποκριτοῦ καὶ ὁ κύκλος τῆς δράσεως ἤρχισε νὰ εὐρύνεται περισσότερον καὶ αἱ περιπέτειαι σαφέστερον νὰ προετοιμάζωνται, ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι τραγικαὶ περιστάσεις νὰ συνδέωνται πρὸς τὰ ἐπεισόδια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ νὰ διατηρῆται ἀδιάπτωτον. *Ὑποκριτὰς* δὲ ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς ἀπὸ σκηνῆς ὑποδυομένους ἕνα οἱονδήποτε ρόλον, τοὺς παρ' ἡμῖν *ἠθοποιοὺς* (τὴν λέξιν *ἠθοποιός*, πρῶτος εἰσήγαγεν ἐν τῷ νεοελληνικῷ θεάτρῳ ὁ Κυριακὸς *Ἀριστίας* (βλ. λ.) κατὰ τὸ 1840), οὓς προσφυέστερον οἱ λοιποὶ Εὐρωπαῖοι ὀνομάζουν acteurs, attori, actors, πρόσωπα τουτέστι δρῶντα ἐπὶ σκηνῆς, κατ' ἀντίθεσιν τῶν χορευτῶν καὶ τῶν παντοειδῶν ἄλλων κομπάρσων. Τοὺς ἐκάλουν δὲ ὑποκριτὰς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὄχι διότι, ὡς ὑποστηρίζουν τινές, ἀπεκρίνοντο ἀρχικῶς εἰς τὸν χορόν, ἀλλὰ διότι δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ ψάλλουν καὶ ἀπαγγέλλουν, ἀλλ' ὑπεκρίνοντο συγχρόνως, ὑπεδύοντο, παρίστανον, ἔπαιζον ἓν ὡρισμένον πρόσωπον: «ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον» (*Ἀριστ.* Ρητορ. III, 1). Μεταγενεστέρως ἀπὸ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, οἱ ὑποκριταὶ ὠνομάσθησαν: «περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται» καὶ ἁπλῶς «τεχνῖται», ὑφ' ἣν ὀνομασίαν περιελήφθησαν κατόπιν καὶ οἱ κωμικοὶ καὶ τραγικοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ χορευταὶ καὶ οἱ χοροδιδάσκαλοι καὶ οἱ μουσικοὶ καὶ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε συντελοῦντες διὰ τὴν ἀπὸ σκηνῆς παράστασιν ἑνὸς οἱουδήποτε ἔργου.

Κυρίως ἐν τούτοις τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ ἐγεννήθη τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Αἰσχύλος εἰσήγαγεν, ὡς ἐλέχθη, τὸν δεύτερον ὑποκριτήν. Ἔκτοτε ἤρχισαν οἱ αἰσθανόμενοι πρὸς τοῦτο κλίσιν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ὑποκριτικήν, μορφωθείσης σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἰδιαιτέρας τάξεως διδασκάλων αὐτῆς (κατ' ἀρχὰς τοὺς ὑποκριτὰς τοὺς ἐδίδασκον αὐτοὶ οἱ ποιηταί), τινὲς τῶν ὁποίων καὶ οὐ σμικρὰν ἀπέκτησαν φήμην. Τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν ὑπέβαλλον εἰς αὐστηροτάτην δίαιταν, παρέχοντες εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτερα ὅλως φαγητὰ καὶ ποτά, πρὸς διατήρησιν κυρίως καὶ τόνωσιν τῆς φωνῆς των, ἣν περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, καθόσον, λόγῳ τοῦ προσωπείου, ὅπερ ἔφερον ἐπὶ σκηνῆς, ἐστεροῦντο τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, ἣν ὤφειλον ν' ἀντικαταστήσωσι διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς των ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν κινήσεων τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματός των ἀφ' ἑτέρου. Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ τοῦ κανόνος, καθ' ὃν οἱ ἠθοποιοὶ πάσης χώρας καὶ πάσης ἐποχῆς, μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη, ἐθεωρήθησαν καὶ νόμῳ ἄτιμοι καὶ κοινωνικῶς τοιοῦτοι, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι οἱ ὑποκριταὶ καὶ ἐξαιρετικῶς καὶ παντοιοτρόπως ἐτιμήθησαν ὑπό τε τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πολιτείας καὶ διότι μετ' ἀξιοπρεπείας ἐξήσκουν τὸ ἐπάγγελμά των καὶ διότι κυρίως ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν πράγματι θρησκευτικοὶ λειτουργοί. Κατὰ τὸν Δημοσθένην (Περὶ στεφ. 21) καὶ τὸν Αἰσχίνην (Περὶ παραπρεσβ. 15 — 19) οἱ ὑποκριταὶ Ἀριστόδημος καὶ Νεοπτόλεμος, χωρὶς ν' ἀναγκασθῶσι νὰ παραιτήσωσι τὸ τοῦ ἠθοποιοῦ ἐπάγγελμα, ἐξελέγησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις καὶ διεξήγαγον τὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑποκριτὴς Θεσσαλὸς (*Πλουτάρχ.* Ἀλέξανδρ. X) ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρέσβυς πρὸς τὸν Πηξόδωρον, τὸν τῆς Καρίαν σατράπην, ἵνα ζητήσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν τιμῶν αὐτῶν, ἃς ἀπελάμβανον οἱ ὑποκριταί, οἱ δοκιμώτεροι ἐξ αὐτῶν ἐστεφανοῦντο εἰς τοὺς θεατρικοὺς ἀγῶνας μετὰ τῶν ποιητῶν, μέχρι δὲ τῆς σήμερον περιεσώθησαν μνημεῖα, δι' ὧν διῃωνίσθη ἡ μνήμη αὐτῶν. Οὐχ ἧττον καὶ χρηματικῶς ἀντημείβοντο ἁδρότατα. Λέγεται, ὅτι ὁ περίφημος ὑποκριτὴς Πῶλος ἔλαβεν ὡς ἀντιμισθίαν του διὰ παραστάσεις δύο ἡμερῶν ἓν τάλαντον, ἤτοι ἓξ χιλιάδας διακοσίας δέκα δραχμάς. Οἱ διασημότεροι τῶν ὑποκριτῶν, πλὴν τοῦ ἀναφερθέντος Πώλου, ἦσαν ὁ Θεόδωρος, τὴν φυσικότητα τῆς φωνῆς τοῦ ὁποίου ἐπῄνει ὁ Ἀριστοτέλης (Ρητορ. III, 2, 4), ὁ Νικόστρατος, ὅστις μετὰ τοσαύτης τέχνης ἀπήγγελλε τὰς μακρὰς ἀγγελικὰς ῥήσεις, ὥστε ἡ φράσις «ποιεῖν τι ὥσπερ Νικόστρατος» ἐγένετο παροιμιώδης διὰ τοὺς πράττοντας καλόν τι· ὁ Τιμόθεος ὁ Ζακύνθιος, ὅστις τοσοῦτον ἐπετύγχανεν εἰς τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ Αἴαντος, ὥστε ἐπωνομάσθη «Σφαγεύς»· ὁ Νεοπτόλεμος, ὁ «πρωτεύων τῇ μεγαλοφωνίᾳ καὶ τῇ δόξῃ», ὁ Καλλιπίδης, ὁ Ἀρχέλαος, ὁ Ἀνδρόνικος, οἱ τοῦ Σοφοκλέους ὑποκριταὶ Κλειδημίδης καὶ Τλειπόλεμος, οἱ τοῦ Αἰσχύλου Κλέανδρος καὶ Μυνίσκος, οἱ τοῦ Ἀριστοφάνους Καλλίστρατος καὶ Φιλωνίδης, ὁ τοῦ Εὐριπίδου Κηφισοφῶν καὶ ἄλλοι τινές.

Ἐν *Ῥώμῃ*, οἱ παντὸς εἴδους ὑποκριταί, τραγικοί τε καὶ κωμικοί, ἐκαλοῦντο κατ' ἀρχὰς γενικῶς histriones. Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, οὕτως ὀνομάζοντο οἱ ἠθοποιοὶ τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας μόνον, πρὸς διάκρισιν τῶν μίμων (mimi) καὶ παντομίμων (saltatores καὶ pantomimi). Ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων πάντες οἱ τὴν σκηνικὴν τέχνην μετερχόμενοι, πλὴν τῶν κωμῳδῶν, τραγῳδῶν καὶ παντομίμων, ἐκαλοῦντο γενικῶς *μῖμοι*. Οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀνερχόμενοι προήρχοντο πάντες σχεδὸν ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων καὶ τῶν ξένων, ἐθεωροῦντο δὲ γενικῶς ἅπαντες, πλὴν τῶν παιζόντων τὰ Ἀτελλανὰ δράματα καὶ νόμῳ ἄτιμοι καὶ κοινωνικῶς τοιοῦτοι, μεταγενεστέρως δέ, ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀφωρίσθησαν καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ αὐστηρὰ αὕτη κρίσις τοῦ νόμου καὶ τῆς κοινωνίας θὰ φανῇ ἴσως ἄδικος, πρὸ πάντων εἰς τοὺς γνωρίζοντας ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐσκέφθησαν ποσῶς κατ' ἀρχὰς νὰ ψέξωσι τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Ὁ νόμος, ἐν τούτοις, πλήττων δι' ἀτιμίας τοὺς ἠθοποιούς, δὲν ἐσκόπει νὰ προσβάλῃ οὔτε τὴν δραματικὴν τέχνην, οὔτε τοὺς ἑρμηνευτὰς αὐτῆς, ἀλλὰ κατεδίκαζε δι' ἀτιμίας τὴν τάξιν τῶν ἠθοποιῶν, πάντων, ὡς ἐλέχθη, δούλων καὶ ξένων, οἵτινες, ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς των, καὶ ἂν δὲν ἀνήρχοντο τὴν σκηνήν, πάλιν θὰ ἐθεωροῦντο ἄτιμοι, καθόσον ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἄνδρες, μηδ' αὐτῶν τῶν ἐπὶ σκηνῆς διαπρεψάντων ἐξαιρουμένων, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν «ἡταιρικότων», τουτέστιν ἐκ τῶν «ὑπομεινάντων ἐν τῷ οἰκείῳ σώματι τὰ τῶν γυναικῶν», αἱ δὲ γυναῖκες προήρχοντο πᾶσαι ἐκ τῶν πορνείων. Τούτου ἕνεκα *μιμὰς* (mima, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ ἐξαιρετικῶς λαμβάνουσα μέρος εἰς τοὺς μίμους, καθόσον αἱ γυναῖκες εἶχον ἀποκλεισθῇ ὅπως καὶ ἐν Ἑλλάδι τῆς σκηνῆς) καὶ ἑταίρα ἐσήμαινε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ὁ νόμος, ἐν τούτοις, ὅστις γενικῶς ἄρρενας καὶ θήλεις ἠθοποιοὺς ἐθεώρησεν ἀτίμους, καθώρισε καὶ τὰ τῆς καταστάσεως αὐτῶν. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα, ἀφῄρει ἀπ' αὐτῶν διὰ παντὸς τὸ jus suffragi (τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου), τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπηρετεῖν εἰς τοὺς λεγεῶνας καὶ τὸ jus honorum, τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἀστικὰ αὐτῶν δικαιώματα, ἡ ἀτιμία ἐδημιούργησεν οὐκ ὀλίγας ἀνικανότητας.

Ὅπως δὲ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὑποκριταί, οὕτω καὶ οἱ Ρωμαῖοι συνάδελφοί των περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τῆς καθαρότητος καὶ δυνάμεως τῆς φωνῆς των. Πρὸς τοῦτο ἐξησκοῦντο νυχθημερόν, προσλαμβάνοντες καὶ ἰδιαιτέρους διδασκάλους φωνασκοὺς (phonascus) καλουμένους. Ἐξησκοῦντο δὲ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν καθήμενοι, καθόσον ἐφρόνουν, ὅτι τὰ ἀναπνευστικά των ὄργανα, μὴ ἔχοντα πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας κατὰ τὴν στάσιν ταύτην, ἐδυνάμωνον περισσότερον διὰ τῆς συχνῆς ἀσκήσεως τῆς φωνῆς, ἄλλοι δέ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παραστάσεως, ἀπήγγελλον ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἔχοντες ἐπὶ τοῦ στήθους μέγα τεμάχιον μολύβδου. Ἐξ ἄλλου, οἱ Ρωμαῖοι ὑποκριταί, πρὸς διατήρησιν τῆς φωνῆς των, ἀπέφευγον ἐπιμελῶς τὰ δυσκολοχώνευτα φαγητά, πολλάκις δέ, κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν δὲν ἔτρωγον ἄλλο τι, παρὰ ὠμὰ πράσα μετὰ ἐλαίου καὶ ἄνευ ἄρτου. Ὁ μισθός των καταβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ κράτους κατ' ἀρχὰς ἦτο γλίσχρος. Μεταγενεστέρως οἱ διασημότεροι ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανον ὑπερόγκους ἀντιμισθίας. Οὕτως ὁ Ρώσκιος, κατὰ τὸν Πλίνιον, ἐλάμβανε χίλια δηνάρια καθ' ἑκάστην ἡμέραν παραστάσεως, ἐκέρδιζε δὲ κατ' ἔτος περὶ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας σηστερτίων. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ ἠθοποιὸς Αἴσωπος, καίτοι διῆγεν ἐξαιρετικῶς πολυδάπανον βίον, κατέλιπε μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὸν ἄσωτον υἱόν του εἴκοσιν ἑκατομμύρια σηστέρτια, ἤτοι περὶ τὰ πέντε καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος ἐν Ῥώμῃ, οἱ ὑποκριταὶ τῶν τραγῳδιῶν καὶ κωμῳδιῶν δὲν ἔφερον προσωπεῖα. Ἀντ' αὐτῶν, ἐψιμυθίωνον τὸ πρόσωπον καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἔφερον φενάκην, galerus καλουμένην, ἡ διαφορὰ τοῦ χρώματος τῆς ὁποίας ὑπεδήλου τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου ὅπερ ὑπεδύοντο. Τὰς τοιούτου εἴδους φενάκας ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τὰς ὀνομάζει ὀρθότριχας φόβας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν τούτοις καὶ ἐφόσον τὰ τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ δράματος ἀντεγράφοντο ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάτρου, εἰσήχθησαν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ προσωπεῖα. Διασημότεροι ἠθοποιοὶ τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας ὑπῆρξαν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος ὁ Κόϊντος Ρώσκιος καὶ ὁ Κλαύ-

Digitized by Google

διος **Αἴσωπος**. Ἄλλοι ἠθοποιοὶ μνημονεύονται ὁ τραγῳδὸς **Ἀπελλῆς**, ὅν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο ὁ Καλιγούλας, οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κουϊντιλιανοῦ θαυμαζόμενοι τραγῳδοὶ Στρατόνικος καὶ Δημήτριος, ὁ Πουμπίλιος Πέλλιο, ὁ διδάξας τὰς κωμῳδίας τοῦ Πλαύτου, ὁ Cincius Faliscus καὶ ὁ Minucius Πρόθυμος, οἵτινες εἰσήγαγον κατὰ τὸν Donatus, τὴν χρῆσιν τῶν προσωπείων, ὁ Hatilius ὁ ἐκ Πραινέστου καὶ ὁ Ambivius Turpio οἱ διδάξαντες τὰς τραγῳδίας τοῦ Τερεντίου καὶ τοῦ Στατίου Καικιλίου. Ἐκ τῶν παντομίμων διάσημοι ὑπῆρξαν ὁ Πυλάδης, ὁ Βαθύλλος, ὁ Πάρις καὶ ὁ Μνηστήρ. Ἐν *Γαλλίᾳ*, μέχρι ἐσχάτων ἀκόμη, οἱ ἠθοποιοὶ ἐθεωροῦντο ἄτιμοι καὶ ἀφωρισμένοι. Εἰς τὴν τοιαύτην τῶν ἠθοποιῶν ἀφόρητον κατάστασιν ἔθεσε τέρμα ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, κατόπιν ζωηροτάτων συζητήσεων, ἐγένετο δεκτὸν ὅπως εἰς τὸ μέλλον οἱ ἠθοποιοὶ ἀπολαμβάνωσιν ὅλων τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου, γινόμενοι δεκτοὶ εἰς ὅλας τὰς δημοσίας θέσεις, πολιτικάς τε καὶ στρατιωτικάς. Ἐν τούτοις ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν τὸ ζήτημα τῶν ἠθοποιῶν ἔμενεν ἄλυτον. Ἡ Ἐκκλησία ἐπέμενε νὰ τοὺς θεωρῇ ἀφωρισμένους, μεταγενεστέρως δὲ μόνον ἐδείχθη ἐπιεικεστέρα πρὸς αὐτούς.

Ἐν *Γερμανίᾳ* ἐπίσης οἱ ἠθοποιοὶ ἐθεωρήθησαν ἄτιμοι. Ἓν διάταγμα τοῦ 791 κατέτασσεν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν ἀτίμων. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' ὅμως αἰῶνος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ ἐθεωρήθη ἔντιμον, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν θιάσων ἀπηρτίζοντο ἀπὸ σπουδαστάς, οὐχ ἧττον ἡ μὲν κοινωνία τοὺς ἀπέφευγεν, οἱ δὲ ἱερεῖς τοὺς κατεδίωκον δι' ἀφορισμοῦ. Εἰς τὴν μεγάλην ἠθοποιὸν Velthen, ἀσθενήσασαν σοβαρῶς, ἠρνήθησαν τὴν κοινωνίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, θεωρήσαντες αὐτὴν ὡς «σκύλλαν», μεταγενεστέρως δὲ ἀπηγόρευσαν καὶ τὴν ταφὴν εἰς ἱερὸν τόπον τῆς μεγάλης ἐπίσης ἠθοποιοῦ Neuber, πρᾶγμα ὅπερ συνέβη καὶ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τὸν Μολιέρον καὶ ἄλλους μεγάλους ἠθοποιούς. Σήμερον πάντα ταῦτα κατηργήθησαν.

Ἐν *Ρωσίᾳ*, παρὰ τὰ ἐπικρατήσαντα εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης κράτη, οἱ ἠθοποιοὶ ὄχι μόνον δὲν ἐθεωρήθησαν ἄτιμοι, οὐδὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατεδιώχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ἐτιμήθησαν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἐλισάβετ παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσι ξίφος, προνόμιον ὅπερ εἶχον μόνον οἱ εὐγενεῖς. Μετά τινα ἔτη, ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἀνέδειξεν εὐγενῆ τὸν διάσημον ἠθοποιὸν Βολκὼφ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Ἐν *Ἰταλίᾳ* ἐνωρίτατα ὁ κλῆρος ἔπαυσε ν' ἀφορίζῃ τοὺς ἠθοποιούς, ὅπερ καὶ πρότερον σπανιώτατα ἔπραττεν· οὐχ ἧττον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ καὶ ἐκεῖ δὲν ἐθεωρεῖτο ἔντιμον, διὰ τοῦτο καὶ αἱ γυναῖκες, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κράτη, εἶχον ἀποκλεισθῆ τῆς σκηνῆς καὶ μόλις ἀπὸ τοῦ 1560 ἤρχισαν ν' ἀνέρχωνται ἐπ' αὐτῆς. Ἔκτοτε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ ἔπαυσε νὰ θεωρῆται ἄτιμον. Ἐν Βενετίᾳ ἐξαιρετικῶς αἱ ἠθοποιοὶ καὶ ἀοιδοὶ ἐτιμῶντο πάρα πολύ. Τῷ 1500 ἡ Ἑνετὶς ἠθοποιὸς Βικεντία Ἀρμάνη ὁπουδήποτε καὶ ἂν μετέβαινεν ἐγίνετο δεκτὴ διὰ πυροβολισμῶν. Ἡ Ισαβέλλα Ἀνδρεΐνι ἀπηθανατίσθη διὰ τῶν ποιήσεων τοῦ Τάσσου, τοῦ Κιαβλέρα καὶ τοῦ Καντελβέκιο. Ἡ ἀοιδὸς Todi τόσον ἐνεθουσίασε τοὺς Ἑνετούς, ὥστε ὑπὸ τὴν εἰκόνα της, ἐν ᾗ ἀπεθεοῦτο, ἔγραψαν: Venetiis anno Todi.

Ἐν *Ἀγγλίᾳ* ἐπίσης τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἠθοποιοῦ ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς ἄτιμον, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἡ γυνὴ ἀπεκλείσθη τοῦ θεάτρου. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τούτοις αἱ κατὰ τοῦ θεάτρου προλήψεις ἐξητμίσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ὄχι μόνον αἱ γυναῖκες ἐγένοντο δεκταὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἠθοποιοὶ πάντες ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐξαιρετικῶς ἐξετιμήθησαν. Οὕτω, τὴν 1 Μαΐου 1731, ὁ νεκρὸς τῆς μεγάλης ἠθοποιοῦ Ἄννης Olfields, ἀφοῦ ἐξετέθη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν Westminster, μετεφέρθη κατόπιν ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ἐτάφη παραπλεύρως τῶν βασιλέων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁμοίων τιμῶν ἔτυχε κατὰ τὸ 1779 καὶ ὁ Γκάρικ, ἐνταφιασθεὶς ἐν Westminster παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Σαίκσπηρ. Μεγάλων τιμῶν ἔτυχεν ἐπίσης καὶ ὁ ἐσχάτως ἀποθανὼν ἠθοποιὸς Ἴρβινγκ.

Ἐν *Ἰαπωνίᾳ*, οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ λαϊκοῦ δράματος, οἱ καλούμενοι καβαραμόνο, ἐθεωροῦντο ὄχι μόνον ἄτιμοι, ἀλλὰ καὶ ὡς «μὴ ἄνθρωποι» (Χὶ-νίν), τοσοῦτον δὲ περιεφρονοῦντο, ὥστε ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ περιπατῶσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς μὲ κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον, νὰ ἔχωσι δὲ τήν τε κόμην καὶ τὰς ὀφρῦς ἐξυρισμένας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν τούτοις ἡ κατάστασίς των ἐκαλυτέρευσε καὶ ἀπὸ τοῦ 1870 ἡ περιφρόνησις δι' ἧς περιεβάλλοντο ἐξηλείφθη. Τοὐναντίον οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ ἱεροῦ δράματος, τοῦ καλουμένου Νό, ἐτιμῶντο μεγάλως.

Ἐν *Κίνᾳ*, καὶ μόνη ἡ ἀπὸ σκηνῆς ἐμφάνισις οἱουδήποτε τὸν καθιστᾷ ἄτιμον. Τὸ τοῦ ἠθοποιοῦ ἐπάγγελμα εἶναι ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων, ἅτινα ἐγκολάπτουν ἀνεξίτηλον ἀτιμίαν εἰς τὸν ἐξασκοῦντα αὐτό, εἰς τὸν υἱόν του καὶ τὸν ἔγγονόν του. Μόνον οἱ τῆς τετάρτης γενεᾶς ἀποκαθίστανται.

Ἐν τῇ *Νεωτέρᾳ Ἑλλάδι*, τὸ νεοελληνικὸν θέατρον ἤρξατο ἀναγεννώμενον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε δηλονότι αἱ κατὰ τῶν ἠθοποιῶν προλήψεις εἶχον ἀρχίσει καταρρέουσαι εἰς πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἐν τούτοις, ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, οἱ δυστυχεῖς θεατρῖνοι, ὡς ἐκαλοῦντο τὸ πρῶτον οἱ ἠθοποιοί, πάντες ἄρρενες μέχρι τοῦ 1840, ἐθεωρήθησαν ὡς «συνεργοὶ τοῦ Σατανᾶ», καὶ ὡς τοιοῦτοι οὐ μόνον ὑπεβλέποντο ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ὁ μετ' αὐτῶν συγχρωτισμὸς ἐθεωρεῖτο ὡς μέγα ἁμάρτημα. Ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας, ἀφ' ἧς ἀνῆλθον τὴν σκηνήν, αὗται ἐθεωρήθησαν ὡς γύναια τῆς ἐσχάτης ὑποστάθμης, ὡς δὲ ἐπὶ Χρυσοστόμου ἡ μιμὰς ἐσήμαινε τὴν ἑταίραν, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις, μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἡ θεατρίνα ἐσήμαινε τὴν ξετσίπωτην. Ἡ τοιαύτη περὶ ἠθικῆς τῶν γυναικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐπικρατήσασα ἰδέα προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐπέδειξαν αἱ ξέναι ἠθοποιοὶ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐλεύσεώς των ἐν Ἀθήναις ἔτη. Σήμερον τὰ πράγματα ἤλλαξαν καθ' ὁλοκληρίαν. Καὶ ἡ κοινωνία τιμᾷ τοὺς Ἕλληνας ἠθοποιοὺς καὶ ἡ κυβέρνησις ἐπαρασημοφόρησέ τινας ἐξ αὐτῶν. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

—**ἠθοποιῶν** ***σωματεῖα, ὀργανώσεις, ταμεῖα συντάξεων***. Τὰ *σωματεῖα τῶν ἠθοποιῶν* χρονολογοῦνται ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται ἵδρυσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος σωματεῖον, τὸ μὲν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων των, τὸ δὲ ὅπως προσδώσουν μείζονα εἰς τὴν τέχνην των σπουδαιότητα. Ἱστορικοί τινες, βασιζόμενοι ἐπί τινος μαρτυρίας τοῦ βιογράφου τοῦ Σοφοκλέους, ὑποστηρίζουν, ὅτι πρόδρομος τοῦ σωματείου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἓν εἶδος θιάσου ἢ θεατρικῆς λέσχης τῶν πεπαιδευμένων ἢ τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν, ὃν εἶχεν ἱδρύσει ὁ Σοφοκλῆς. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ σωματεῖον τῶν ὑποκριτῶν εὑρίσκετο ἐν πλήρει δράσει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, παρ' οὗ καὶ μνημονεύεται (*Ἀριστ.* Προβλ. XXX, 10). Τὰ μέλη τοῦ σωματείου εἶχον κοινὴν κατοικίαν, «κοινὸν» καλουμένην, ἄλλοτε μὲν ἐν Ἀθήναις, ἄλλοτε δὲ ἐν Θήβαις, ἐν ᾧ συναθροιζόμενα διέμενον μετὰ τὸ πέρας τῶν θεατρικῶν των περιοδειῶν (tournées, ὅπως λέγομεν σήμερον). Πρὸς δὲ εἶχον καὶ ἱερὸν ἄλσος ἐν Ἐλευσῖνι, ἐν ᾧ ἐτέλουν θυσίας, σπονδάς, προσευχὰς καὶ γεύματα· ἐντεῦθεν καὶ οἱ τίτλοι ἱερεὺς καὶ ἀρχιερεὺς συνόδου, οὓς ἐλάμβανον κατ' ἐκλογὴν μέλη τινὰ τοῦ σωματείου. Κύριος ἐν τούτοις σκοπὸς τοῦ σωματείου τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν ἦτο ἡ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας διατήρησις τῶν προνομίων, ἅτινα ἐξαιρετικῶς ἀπελάμβανον, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ὅπως ἐθεωροῦντο οἱ δραματικοὶ ἀγῶνες, ἐλογίζετο ὡς ἐκτέλεσις ἱερᾶς πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεως. Τούτου ἕνεκα, πολλοὶ τῶν κοινῶν νόμων ἠτόνουν χάριν τῶν ὑποκριτῶν, οἵτινες ἐξῃροῦντο τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς ὑπηρεσίας, ἐδικαιοῦντο νὰ ταξιδεύωσιν ἀκωλύτως διὰ μέσου τῶν ξένων καὶ ἐχθρικῶν χωρῶν καὶ παρέμενον ἀσύλληπτοι διὰ πᾶν χρέος των εἴτε πρὸς τὴν πόλιν, εἴτε πρὸς ἰδιώτην. Ἰδιαίτερον σωματεῖον εἶχον ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος καὶ οἱ γελωτοποιοί, αἱ συνελεύσεις τοῦ ὁποίου ἐγίνοντο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡρακλέους. Ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τῶν μελῶν τοῦ σωματείου των, ὠνομάζοντο «οἱ ἑξήκοντα» (*Ἀθήν.* XIV. 614). Ἄλλα σωματεῖα ὑποκριτῶν ὑπῆρχον καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ἐν *Ρώμῃ* ἐπίσης οἱ παντὸς εἴδους ἠθοποιοί, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων των, κατήρτιζον συλλόγους (collegium) καὶ ἄλλα σωματεῖα μὲ ἀρχηγοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐκλεγομένους, μὲ ἰδιαιτέρας θρησκευτικὰς τελετάς, κανονισμοὺς κλπ. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν μέχρις ἡμῶν ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, ὅτι ὑπῆρχον μία commune mimorum, ἓν corpus scaenicorum latinorum καὶ οἱ parasiti Apollinis. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀντωνίνων κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα, ὅλαι αἱ ἑταιρεῖαι τῶν ἠθοποιῶν συνηνώθησαν εἰς μίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Οἱ ἀπὸ τῆς οἰκουμένης περὶ τὸν Διόνυσον καὶ Αὐτοκράτορα Καίσαρα Τ. Αἴλιον Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνον Σεβαστὸν Εὐσεβῆ τεχνῖται» (διὰ τὰ σωματεῖα τῶν ἠθοποιῶν ἐπὶ αὐτοκρατορίας, βλ. *Foucart*, De collegiis scaenicorum artificum apud Graecos, κεφ. X. σελ. 93—104). Σωματεῖα ἠθοποιῶν ἱδρύθησαν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη. Ἐν Γαλλίᾳ ἱδρύθη ἀπὸ τοῦ 1840 ἡ Association de secours mutuels des artistes dramatiques, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ ἡ παροχὴ συντάξεων εἰς τοὺς ἀποχωροῦντας τῆς σκηνῆς. Τὸν αὐτὸν περίπου σκοπὸν ἐπιδιώκει καὶ ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἱδρυθεὶς σύλλογος The actor's Association. Ἐσχάτως ἱδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ Association des comédiens combattants, πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων ἠθοποιῶν, περίθαλψιν τῶν ὀρφανῶν αὐτῶν, εὕρεσιν ἐργασίας τῶν μελῶν καὶ ἵδρυσιν ταμείου συντάξεως. Ἐπίσης ἐσχάτως ἱδρύθη διεθνὴς ἑταιρεία, La ligue mondiale de l'organisation des artistes, πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν καλλιτεχνῶν τῶν συναυλιῶν, τῶν music-halls καὶ τῶν ἱπποδρομίων, ἧς τμήματα εἶναι τὰ ἑξῆς: «L'Ungarland Artisten Verein» τῆς Βουδαπέστης, «L'union artistique» τῶν Βρυξελλῶν, ἡ «Α.Τ.Α.» τῆς Ρώμης, «L'internationale Artisten Loge» τοῦ Βερολίνου, ἡ «Skandinavisk Artiste Vorbund» τῆς Κοπεγχάγης, «L'internationalem-Artisten Organisation» τῆς Βιέννης, «La Primitiva Espanola» τῆς Βαρκελώνης καὶ ἡ «Nederlandische Artisten Bond» τῆς Ρόττερνταμ.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι, σύλλογος ἠθοποιῶν πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἱδρύθη τὸ πρῶτον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1904 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ν. Λάσκαρη. Ἀνασυσταθεὶς μετὰ ὀκταετῆ ἐπιτυχῆ δρᾶσιν ἐπὶ νέων ὅλως βάσεων, συνέστησε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ «ταμεῖον συντάξεων ἠθοποιῶν», ἐγκριθὲν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 22011 τοῦ 1924 ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου 2818 «Περὶ ὑποχρεωτικῆς ἀσφαλίσεως τῶν ἐργατῶν καὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων» καὶ τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ νόμου 1237 «Περὶ φορολογίας δημοσίων θεαμάτων», διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιβάλλεται πρόσθετον τέλος ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν δημοσίων θεαμάτων ὑπὲρ τοῦ ἐν λόγῳ ταμείου, ὅπερ εἶναι καὶ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του ἀνὰ τὸν κόσμον. Ἡ λειτουργία του ἤρχισε τὴν 1 Ἀπριλίου 1924, χορηγεῖ δὲ συντάξεις λόγῳ γήρατος ἢ ἀνικανότητος πρὸς ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀπομακρυνομένους τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἠθοποιοὺς καὶ τεχνίτας αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας αὐτῶν. Τὸ ταμεῖον ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ ὀργανισμόν, ὡς νομικὸν πρόσωπον ἰδιωτικοῦ δικαίου, οἱ δὲ μέτοχοι αὐτοῦ ἀνέρχονται εἰς χιλίους, ἐξ ὧν οἱ διακόσιοι τεσσαράκοντα δύο συνταξιοῦχοι. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἠθοποιῶ (*—έω*)· μορφώνω τὸ ἦθος, διαπλάττω τὸν χαρακτῆρα || ἀπεικονίζω πιστῶς ἤθη, χαρακτῆρα, ἠθογραφῶ.

ἦθος, *—ους* (τό)· ἡ προαίρεσις τῆς ψυχῆς, ἡ ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας τάσις τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ζῴου πρὸς δρᾶσιν, ἡ ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς εἰς πράξεις, ἡ φυσικὴ τάσις, ὁ ἀτομικὸς χαρακτήρ: «ἦθος μαλακόν,—ἀσθενές,—μάχιμον,—εὐγενές, —ὁμαλόν,—ἀνώμαλον,—ἐλευθέριον,—χρηστὸν κ.τ.τ.», «ἁπλοῦς—, φαῦλος—, σπουδαῖος τὸ ἦθος». «ἦθος ἔχουσιν οἱ λόγοι ἐν ὅσοις δήλη ἡ προαίρεσις» καὶ «οἱ μαθηματικοὶ λόγοι οὐκ ἔχουσιν ἦθος» (*Ἀριστοτ.*), «διαφοραὶ ζῴων κατὰ ἤθη», «ἦθος προβάτων εὔηθες», «ὁμιλίαι κακαὶ φθείρουσιν ἤθη χρηστά» || διαφέρει τοῦ *ἔθους* ἢ *ἐθίμου*· τὸ ἦθος ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς φυλῆς, τὸ δὲ *ἔθος* ἢ *ἔθιμον* εἰς τὴν συνήθειαν ἢ τὴν παράδοσιν: «ἔθος ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν» (*Ἀριστοτ.*)· || ἐν τῇ ζωγραφικῇ καὶ τῇ γλυπτικῇ, ἡ ἔκφρασις: «ἡ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος» (*Ἀριστοτ.*)· || καθόλου, ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν σχηματίζομεν ἐκ τῆς φυσιογνωμίας τινός. Β. Φ.

—*[Ἠθικ.]* Καλεῖται *ἦθος* τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀτόμου, αἵτινες προσδιορίζουν τὰς πράξεις του καὶ τὴν ἠθικήν του κρίσιν καὶ διάθεσιν, τὴν ἐσωτάτην του ἀντίδρασιν πρὸς τὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ ἦθος ἀντιτίθεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸν νόμον, τὸν συμβατικῶς τιθέμενον καὶ ρητῶς ὁριζόμενον κανόνα, ἀφ' ἑτέρου, ἰδίως εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν καὶ τραγῳδίαν, πρὸς τὸ πάθος, τὰ συμβάντα δηλαδὴ τῆς ἐξωτερικῆς συγκυρίας, τὰ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἐπερχόμενα καλὰ ἢ κακά. Οἱ βαθύτερον ὅμως θεωροῦντες τὰ πράγματα εὑρίσκουν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων τὴν ἀντιδιαστολὴν ταύτην ἐπιπολαίαν. «Ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων» λέγει ὁ Ἡράκλειος, ἤτοι ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, ἡ ψυχικὴ σύνθεσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ συνόλῳ της προσδιορίζει καὶ τὴν λεγομένην τύχην αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς Καντιανούς, τὸ ἦθος εἶναι τὸ νομοθετικόν, τὸ ἰδανικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας, εἶναι ὁ καθολικός, ὑποχρεωτικὸς «λόγος» ἐν τῇ συσχετίσει του πρὸ τὸν ἄνθρωπον. Ὄπισθεν τῆς ἠθολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν λαῶν κρύπτονται χαρακτηριστικοὶ τύποι ἢ μορφαὶ ἤθους. Ε. Λ.

—*[Ρητορ.]* Τὰ *ἤθη* ἀναγκαιοῦσι πρὸ πάντων εἰς τὸν ῥήτορα, ἵνα εὐνοϊκὸν καταστήσωσιν αὐτὸν καὶ συστήσωσιν εἰς τὸ ἀκροατήριον, ὅτι ὡς ἐνάρετος καὶ φίλος τῶν ἀκροωμένων δὲν θέλει καταχρασθῆ τῶν μέσων τῆς πειθοῦς, ἤτοι τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ παθῶν. Διότι ὁ ῥήτωρ δὲν προτίθεται μόνον νὰ διδάξῃ διὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν μέσων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀρέσῃ· ἵνα ἐπιτύχῃ ὅμως τούτου, πρέπει νὰ ἔχῃ ἤθη, ἤτοι ἀγαθάς τινας ποιότητας· «τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα χρησιμώτερον εἰς τὰς συμβουλάς ἐστιν» (*Ἀριστ.* Ρητορ. Β', α', 3). Διὰ τοῦτο οἱ λόγοι τῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν, καὶ ἐὰν ἧττον ἐπιχειρηματικοὶ τυγχάνωσι, κινοῦσι τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ἀκροατῶν, ἐνῷ τῶν διαβεβλημένων τὰ ἤθη, καὶ ἐὰν ἐπιχειρηματικώτεροι εἶναι, ἢ ψυχρῶς ἀκούονται ἢ οὐδεμιᾶς προσοχῆς τυγχάνουσι. Τὰ ῥητορικὰ ἤθη ἐξετάζονται κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν ῥήτορα, τοὺς ἀκροατὰς καὶ τὸν λόγον· «ἔστι δὲ τοῦτο (τὸ ῥητορικὸν ἦθος), τὸ πρέποντας καὶ προσήκοντας τοὺς λόγους ποιεῖσθαι περὶ τῶν ὑποκειμένων

Digitized by Google

πραγμάτων τῷ λέγοντι αὐτῷ, καὶ τῷ ἀκούοντι, καὶ περὶ ὧν ὁ λόγος, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος» (*Διον. Ἁλικαρν.* Τέχν. Ρητορ. ια', 2). Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Ρητορ. Β', α', 4) τὰ ρητορικὰ ἤθη ὡς ἀπὸ τοῦ ρήτορος, διὰ τὰ ὁποῖα πιστὸς γίνεται, εἶναι: *φρόνησις, ἀρετή, εὔνοια, μετριότης.* Τὰ ρητορικὰ ἤθη ὡς ἀπὸ τοῦ ἀκροατοῦ ἀνάγονται: εἰς διαφορὰν ἀπὸ τῆς ἡλικίας, τῆς τύχης, τοῦ ἔθνους, τῆς πολιτείας, τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἑνὸς ἑκάστου· γνωρίζοντες τὰς διαφορὰς ταύτας, γνωρίζομεν καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ἀκροατῶν ἡμῶν, συμφώνως δὲ πρὸς ταύτας κανονίζοντες τὸν λόγον φθάνομεν εἰς εὐάρεστα πειθοῦς ἀποτελέσματα. Τὰ ὡς ἀπὸ τοῦ λόγου ρητορικὰ ἤθη ὑπάγει ὁ Ἀριστοτέλης ὑπὸ τὸ *πρέπον* (βλ. λ.), ὅπερ εἶναι τὸ ἀναλόγως λέγειν τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι, διαιρεῖται δέ: εἰς πρέπον ἀπό τε τοῦ *χρόνου* καὶ *τόπου*, ἀπὸ τῶν *προσώπων* (*ρήτωρ, ἀκροατής, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος*) καὶ ἀπὸ τῆς *ὑποθέσεως.* — Π.

— *[Μουσ.]* Καλεῖται *ἦθος* ἐν τῇ μουσικῇ μελοποιίᾳ ἴδιον κανόνος αὐτῆς, δυνάμενον νὰ διαθέσῃ ἀναλόγως τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων τῆς μουσικῆς καὶ μάλιστα νὰ διαπλάσσῃ καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀκροατῶν. *Ἤθη* ἦσαν ἐν τῇ μελοποιίᾳ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἁρμονικοὺς συγγραφεῖς, τρία: *διασταλτικόν, συσταλτικὸν* καὶ *ἡσυχαστικόν.* Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **ἤθη** ***χρηστὰ*** *['Αστικ. Δίκ.]*· βλ. *χρηστὰ ἤθη.*

— **ἠθῶν** ***βλάβη*** *Ποιν. Δίκ.].* Ἐν κεφαλαίῳ ΙΕ' (ἄρθρα 272—286) πραγματεύεται ὁ Ποινικὸς νόμος «περὶ βλάβης τῶν ἠθῶν», ὑπάγων ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τὰ ἐγκλήματα τῆς προσβολῆς κατὰ τῶν ἠθῶν ἐν γένει (ἄρθρ. 272), τοῦ βιασμοῦ (ἄρθρ. 273), τῆς ἀποπλανήσεως εἰς ἀσέλγειαν (ἄρθρ. 274—279 Α), τῆς προαγωγίας (μαστροπείας, ἄρθρ. 279 Β—279 Δ), τῆς αἱμομειξίας (ἄρθρ. 281), τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας (ἄρθρ. 282), τῆς διγαμίας (ἄρθρ. 283—285) καὶ τῆς μοιχείας (ἄρθρ. 286). Ἐ ἄρθρῳ 280 περιέχονται γενικοὶ ὁρισμοὶ περὶ βιασμοῦ καὶ ἀποπλανήσεως εἰς ἀσέλγειαν. Πάντα τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ διατυπούμενα ἐγκλήματα συνδέονται ἀρρήκτως πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμήν.

Α' Προσβολὴ κατὰ τῶν ἠθῶν ἐν γένει (ἄρθρ. 272). Ἡ τυπικὴ μορφὴ τοῦ ἐγκλήματος τούτου πληροῦται: α) διὰ τῆς δολίας διαδόσεως ἀκολάστων συγγραμμάτων ἢ συμβολικῶν παραστάσεων, καὶ β) διὰ τῆς δολίας προσβολῆς τῆς αἰδοῦς δι' ἀκολάστων πράξεων, μὴ τιμωρουμένων ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ νόμου. Τὴν διάδοσιν ἀκολάστων συγγραμμάτων ἢ παραστάσεων θεωρεῖ ὁ νόμος ἱκανὴν ὅπως βλάψῃ τὰ ἤθη. Ἐφ' ᾧ ἡ «βλάβη τῶν ἠθῶν» δέον νὰ πιστοποιῆται ρητῶς ἐν τῇ ἀποφάσει, μὴ δυναμένη νὰ συναχθῇ σιωπηρῶς ἐκ τῆς διαδόσεως. Τὸ αὐτὸ δέον νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς προσβολῆς τῆς αἰδοῦς δι' ἀκολάστων πράξεων. Τὸ «ἀκόλαστον» σχετίζεται πάντοτε πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμήν. Ὡς «σύγγραμμα» νοεῖται οἱαδήποτε συγγραφή. Δὲν εἶναι ὅμως πᾶσα πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμὴν σχετιζομένη συγγραφὴ ἢ παράστασις «ἀκόλαστος». Δὲν εἶναι π. χ. τοιαύτη ἡ ἀνατομικὴ ἢ φυσιολογικὴ συγγραφὴ ἢ ἡ ἐν τοιαύτῃ συγγραφῇ εἰκών. Ἐν γένει δὲν εἶναι «ἀκόλαστος», ἔστω καὶ ἂν σχετίζεται πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμήν, ἡ ἐπιστημονικὴ ἢ διδακτικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ συγγραφὴ ἢ παράστασις. Ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ ἢ διδακτικὴ συγγραφὴ δέον νὰ ἐμφανίζηται κατὰ τὸν κατάλληλον τρόπον. Οὕτω π. Χ. ἐχαρακτηρίσθη ἐν Γερμανίᾳ ὡς ἀκόλαστον διδακτικὸν ἄρθρον περιγράφον τὴν διὰ τῆς συνουσίας σύλληψιν, ἐπειδὴ τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἐν καθημερινῇ ἐφημερίδι. Ἀκόλαστος δὲν εἶναι ἡ ἁπλῆ βωμολοχία. Ἀκόλαστον συγγραφὴν ἢ παράστασιν «διαδίδει» (verbreitet), ὅστις καθιστᾷ προσιτὸν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἰς εὐρὺν κύκλον προσώπων, π. χ. διὰ πωλήσεως ἢ ἐκθέσεως πρὸς πώλησιν ἢ διὰ διαλέξεως, φωνογράφου, κινηματογράφου, ραδιοφώνου κλπ. Ἡ ἁπλῆ παραγωγὴ ἢ ἐναποθήκευσις δὲν ἀρκεῖ παρ' ἡμῖν, οὔτε ἡ διαφήμισις τοιούτων συγγραφῶν ἢ παραστάσεων, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ διαφήμισις ἀκόλαστος. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διάδοσις πρέπει νὰ ἐγένετο «πρὸς κοινὸν σκάνδαλον». Ἡ ἔννοια τοῦ κοινοῦ σκανδάλου εἶναι ἀναποτρέπτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν δημοσιότητα. Κοινὸν σκάνδαλον διεγείρεται διὰ τῆς διαδόσεως ἀκολάστων συγγραφῶν ἢ παραστάσεων, ὅταν προσεβλήθη τις ἐν τῷ περὶ τῆς ἠθικῆς συναισθήματι αὐτοῦ (ὅπερ πρέπει καὶ πολλοὶ ἄλλοι νὰ συμμερίζωνται) ἐν σχέσει πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμήν. Ἡ λέξις «πρὸς» τοῦ νόμου δὲν πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ὑποδηλοῦσα πρόθεσιν τοῦ δράστου πρὸς διέγερσιν κοινοῦ σκανδάλου (οὕτω καὶ *Κωστῆς*). Ἀρκεῖ ἡ διέγερσις κοινοῦ σκανδάλου νὰ ἐγένετο εἰς τὴν πραγματικότητα, τουτέστιν ἀρκεῖ νὰ ὑπῆρχεν ἡ δυνατότης τῆς προσβολῆς τοῦ συναισθήματος πολλῶν προσώπων καὶ νὰ προσεβλήθη πραγματικῶς τοὐλάχιστον ἓν πρόσωπον ἐν τῷ συναισθήματι ἐκείνῳ. Κατὰ ταῦτα, ἐν τῷ ὑποκειμενικῷ στοιχείῳ τῆς πράξεως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιέχηται ὡς ἐθελόμενον (πρόθεσις, σκοπὸς) ἡ διέγερσις κοινοῦ σκανδάλου. Ἀρκεῖ ἡ ἁπλῆ γνῶσις, ὅτι διὰ τῆς διαδόσεως ἐκείνης δύναται νὰ προκληθῇ κοινὸν σκάνδαλον. Κατὰ μείζονα λόγον ἀρκεῖ «ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ παρασυρθοῦν ἄλλοι» εἰς ἀνηθικότητας. Ἀκόλαστοι πράξεις εἶναι αἱ ἀντικειμενικῶς προσβάλλουσαι τὸ κοινὸν περὶ ἠθικῆς συναίσθημα ἐν σχέσει πρὸς τὴν γενετήσιον ὁρμήν. Συνεπῶς δὲν εἶναι ἀκόλαστος πρᾶξις ἡ προσβάλλουσα τὸ ἀτομικὸν μόνον συναίσθημα συγκεκριμένου τινὸς προσώπου. Οὕτω π. χ. ἐδέχθησαν ἐν Γερμανίᾳ, ὅτι ὁ ἀσπασμὸς εἰς τὸ στόμα δὲν εἶναι ἀκόλαστος πρᾶξις. Αἰδὼς εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς (Schamgefühl). Ἀκόλαστος πρᾶξις προσβάλλουσα τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς δύναται νὰ τελεσθῇ κατ' ἰδίαν ἢ δημοσίᾳ. Δημοσίᾳ τελεῖται ἡ πρᾶξις, ὅταν «δύναται» νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ὑπὸ πλείστων προσώπων μὴ εὑρισκομένων εἰς στενὰς προσωπικὰς σχέσεις πρὸς τὸν δράστην. Ὅταν ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης αὕτη, ἀρκεῖ καὶ τὸ ὅτι ἡ πρᾶξις ἐγένετο ἀντιληπτὴ ὑπὸ ἑνὸς μόνον προσώπου, π. χ. συνουσία συζύγων ἐπὶ τοῦ ἐξώστου. Διὰ τὸν δόλον τῆς πράξεως ἀρκεῖ ἡ συνείδησις, ὅτι ἡ πρᾶξις ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ὑπὸ τρίτου ξένου προσώπου. Ἐφ' ᾧ ἐὰν ὁ δράστης, λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τῆς περιπτώσεως, ἐδέχθη ὅτι ἀπεκλείετο ἡ τοιαύτη δυνατότης, ὁ δόλος τῆς πράξεως ἐλλείπει, π. χ. ἐπὶ συνουσίας εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἀναμφισβητήτως δὲν εἶναι σήμερον προσβολὴ τῆς αἰδοῦς δι' ἀκολάστων πράξεων τὰ «μικτὰ λουτρὰ» (bains mixtes) καθ' ἑαυτά, ὡς ἐπίσης οὐχὶ οἱ κατὰ τὴν νύκτα εἰς τοὺς δημοσίους κήπους ἀνταλλασσόμενοι ἐρωτικοὶ ἀσπασμοί. Ζήτημα γεννᾶται ἂν ὑπάγεται ὑπὸ τὸν παρόντα νόμον καὶ ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς προσβάλλουσα ἀκόλαστος πρᾶξις ἐτελέσθη κατ' ἰδίαν, π. χ. ὅταν τις κατ' ἰδίαν ψαύῃ τὰ γεννητικὰ μόρια γυναικὸς μὴ τελούσης πρὸς αὐτὸν εἰς στενοτέραν τινὰ σχέσιν. Ἐνταῦθα πρόκειται ἀναμφισβητήτως ἀκόλαστος πρᾶξις προσβάλλουσα τὸ συναίσθημα τῆς αἰδοῦς, ἀλλ' ὁ Κωστῆς καὶ ἡ νομολογία συνεσχέτισαν πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς διεγέρσεως κοινοῦ σκανδάλου, συνεπῶς πρὸς τὴν δημοσιότητα, καὶ τὴν προσβολὴν τῆς αἰδοῦς. Συνεπῶς ἡ εἰρημένη πρᾶξις δὲν ὑπάγεται ὑπὸ τὸν νόμον τοῦτον, ἀποδεικνυομένη ὅμως δύναται νὰ τιμωρηθῇ ὡς ἐξύβρισις. Ἡ διάδοσις ἀκολάστων συγγραφῶν ἢ παραστάσεων τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τὸ πολὺ ἑνὸς ἔτους, ἡ προσβολὴ τῆς αἰδοῦς δι' ἀκολάστων πράξεων τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τὸ πολὺ τριῶν μηνῶν. Ἡ ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἢ πολιτικοῦ ὑπαλλήλου τέλεσις τῶν πράξεων τούτων συνεπάγεται καὶ ἔκπτωσιν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας. Μετὰ τρίτην τιμώρησιν ἐπί τινι τῶν ἀνωτέρω πράξεων διατάσσεται καὶ ἰδιαιτέρα ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις (βλ. καὶ Σχεδίου ἄρθρα 331 καὶ 332).

Β') *Βιασμὸς* (βλ. λ.).

Γ') Ἀποπλάνησις εἰς ἀσέλγειαν (ἄρθ. 274—279 Α). Μὲ τὴν ποινὴν τοῦ βιασμοῦ τιμωρεῖται καὶ ἡ ἀσέλγεια ἐπὶ προσώπου μὴ συμπληρώσαντος εἰσέτι τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (ἄρθρ. 274 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμ. ΓΩΜΑ' τῆς 23 Ἰουλίου 1911). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ τίτλος Γ' τοῦ ΙΕ' κεφαλαίου εἶναι «ἀποπλάνησις εἰς ἀσέλγειαν». Ἀλλ' ἐν τῷ ἄρθρῳ 274 οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ ἀποπλανήσεως, συνεπῶς διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου τιμωρεῖται πᾶσα οὐχὶ κατόπιν ἀναγκασμοῦ ἀσέλγεια, κατὰ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν, μετ' ἀνηλίκου προσώπου μὴ συμπληρώσαντος τὸ 15 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἡ τυπικὴ λοιπὸν μορφὴ τοῦ ἄρθρου τούτου πληροῦται εἴτε ὁ δράστης ἐπηρέασε τὴν βούλησιν τοῦ ἀνηλίκου προσώπου δι' ὑποσχέσεων ἢ ἀπατηλῶν μέσων κλπ., εἴτε αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀνήλικον πρόσωπον προσέφερεν ἑαυτὸ οἰκειοθελῶς πρὸς ἀσέλγειαν, εἴτε τὸ ἀνήλικον πρόσωπον ἐδέχθη, ὅπως ὁ δράστης ἀσελγήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, διότι οὗτος διήγειρεν ἐπιτηδείως τὰς γενετησίους αὐτοῦ ὁρμάς. Ὁ δόλος τῆς πράξεως τοῦ ἄρθρου τούτου συνίσταται εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ἀσελγείας ἐν γνώσει ὅτι τὸ ἀνήλικον πρόσωπον δὲν συνεπλήρωσε τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ κατηγορούμενος δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἠγνόει τὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνηλίκου προσώπου. Ἡ ἐπιχείρησις ἀσελγείας ἐπὶ νεαροῦ προσώπου ἀποδεικνύει τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ πρώτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνηλίκου προσώπου, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ δόλον ἐνδεχόμενον, ὅστις καὶ ἀρκεῖ. Ὡς πρὸς τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος τοῦ ἄρθρου 274 γεννᾶται τὸ ζήτημα ἂν δύναται νὰ εἶναι καὶ πρόσωπον μὴ συμπληρῶσαν τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐκράτησεν ὅμως ἡ δόξα καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὅτι τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος πρέπει νὰ συνεπλήρωσε τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τὸ φῦλον τοῦ δράστου εἶναι ἀδιάφορον, ὡς καὶ τοῦ παθόντος. Δὲν καθίσταται ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος τούτου ὁ μετὰ τῆς δεκατετραέτιδος συζύγου του συνερχόμενος, διότι ἡ πρᾶξις αὐτοῦ αὕτη δὲν εἶναι ἄδικος. Τὸ ἔγκλημα εἶναι τετελεσμένον ἅμα τῇ ἀσελγείᾳ, τουτέστι τῇ συντελέσει τῆς συνουσίας. Ἡ συνουσία θεωρεῖται συντετελεσμένη ἐπὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀσελγείας ἅμα ὡς εἰσῆλθε μέρος τοῦ γεννητικοῦ μορίου τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸ τῆς γυναικός, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος emmissio ἢ immissio seminis. Ὡς ἰδιαιτέρα ἐπιβαρυντικὴ περίστασις ἐν τῇ ἐπιμετρήσει τῆς ποινῆς τῆς πράξεως ταύτης ἰσχύει ἡ κατέναντι τοῦ παθόντος σχέσις τοῦ δράστου, ὡς μητρυιοῦ ἢ μητρυιᾶς, ἐπιμελητοῦ παίδων, ἐπιτρόπου, παιδαγωγοῦ, οἰκοδιδασκάλου, διδασκάλου, ἐπιστάτου καὶ ἐφόρου δημοσίων καταστημάτων, διδασκάλου τῆς θρησκείας ἢ κληρικοῦ (ἄρθρ. 275 Ποιν. νόμ.). Ἡ ὑπὸ τῶν προσώπων τούτων ἐπιχειρουμένη ἀσέλγεια ἐπὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειάν των ἀνηλίκων τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον ἓξ μηνῶν, καὶ ἂν ὁ ἀνήλικος παθὼν συνεπλήρωσε τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (ἄρθρ. 276 Ποιν. νόμ.). Τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἀσελγοῦντα ἐπὶ τῶν ἐπὶ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἀνηλίκων, εἴτε συμπληρωσάντων εἴτε μὴ τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, πρὸς τῇ ποινῇ, κηρύσσονται προσέτι ἀνίκανοι πάσης ἐπιτροπείας ἢ κηδεμονίας· πρὸς τούτοις δὲν δύνανται νὰ λάβωσι μέρος εἰς συγγενικὰ συμβούλια, ἀποστεροῦνται δὲ καὶ πάντων τῶν προσηκόντων εἰς αὐτοὺς δικαίων ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατεχράσθησαν προσώπου (ἄρθρ. 277 Ποιν. νόμ.). Κατὰ τὸ ἄρθρον 278 τοῦ Ποινικοῦ νόμου τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν ὁ ἐπ' ἀσελγείᾳ καταχρώμενος παράφρονος, μεθυσμένου ἢ ἄλλως ἀποναρκωμένου προσώπου. Ἀντικείμενον τοῦ ἐγκλήματος τούτου δύναται νὰ εἶναι πᾶν πρόσωπον μὴ ἔχον πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἐπ' αὐτοῦ τελουμένης πράξεως. Ἐν τῷ δόλῳ τῆς πράξεως περιέχεται καὶ ἡ γνῶσις ὅτι τὸ πρόσωπον ἐφ' οὗ ἐπεχειρήθη ἡ ἀσέλγεια δὲν θὰ συνήνει εἰς αὐτήν, ἐὰν εἶχε τὴν συνείδησιν τῶν ἐπ' αὐτοῦ πραττομένων (πλὴν τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν τὸ πρόσωπον δὲν συνεπλήρωσε τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ). Ἐφ' ᾧ δὲν πρόκειται τὸ ἔγκλημα τοῦ ἄρθρου τούτου, ὅταν τις ἀσελγῇ ἐπὶ μεθυσμένης ἐρωμένης του, ἢ ὅταν τὸ θῆλυ, συναινοῦν, προτιμᾷ νὰ προσφέρῃ ἑαυτὴν εἰς ἀσέλγειαν ἐν καταστάσει μέθης. Διότι εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας περὶ οὐδεμιᾶς «καταχρήσεως» πρόκειται. Κατὰ τὸ ἄρθρον 279, μὲ φυλάκισιν ἓξ μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους τιμωροῦνται ὑπηρέται καὶ σύνοικοι, οἵτινες κατεχράσθησαν ἀνηλίκων ὑπερβάντων τὰ δώδεκα ἔτη, ἐχόντων συγγένειαν μὲ τὸν οἰκοδεσπότην ἢ τὴν οἰκοδέσποιναν, ἢ ὑποκειμένων εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐπιτροπείαν, κηδεμονίαν ἢ ἐπιμέλειαν τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογενειακὴν χορείαν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 279 Α, προστεθὲν διὰ τοῦ νόμου ΓΩΜΑ' τῆς 23 Ἰουλίου 1911, ὅστις, ἐὰν συνεπλήρωσε τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καταχρώμενος τῆς ἀπειρίας ἢ τῆς ἐμπιστοσύνης κόρης ἀνηλίκου ἀμέμπτων ἠθῶν, παραπλανᾷ αὐτὴν δι' ἀπατηλῶν μέσων εἰς συνουσίαν, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν ἓξ μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους. Ὑποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος τούτου εἶναι ἄρρην συμπληρώσας τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀντικείμενον δὲ κόρη, συνεπῶς οὔτε ἔγγαμος οὔτε χήρα οὔτε διεζευγμένη, ἀνήλικος, τουτέστι μὴ συμπληρώσασα κατὰ τὸν χρόνον τῆς πράξεως τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας της, ἀμέμπτων ἠθῶν. Τὸ ἄμεμπτον τῶν ἠθῶν νοεῖται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἠθικῆς τοῦ φύλου. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κόρη δὲν εἶναι πλέον παρθένος δὲν σημαίνει πάντοτε ὅτι αὕτη εἶναι ἐπιμέμπτων ἠθῶν, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ διεκορεύθη βιασθεῖσα ἢ νὰ ἐρράγη ὁ παρθενικὸς αὐτῆς ὑμὴν κατ' ἄλλον βίαιον τρόπον. Ἀλλ' ἡ ἅπαξ εἰς ἀσέλγειαν «ἀποπλανηθεῖσα», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ παρόντος ἄρθρου, δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀμέμπτων ἠθῶν (ἄλλως κατὰ Reichsgericht). Ἐπίσης ἡ ὕπαρξις τῆς παρθενίας δὲν συμπίπτει πάντοτε πρὸς τὸ ἄμεμπτον τῶν ἠθῶν. Αἱ μιξοπάρθενοι ἀσφαλῶς δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν, ἐν Ἑλλάδι τοὐλάχιστον, ὡς ἀμέμπτων ἠθῶν. Δέον ὅμως, κατὰ τὸν Binding, νὰ συνομολογηθῇ ὅτι πρὸς χαρακτηρισμὸν παρθένου ὡς κόρης ἐπιμέμπτων ἠθῶν πρέπει νὰ εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίμεμπτος διαγωγὴ αὐτῆς. Αἱ προηγηθεῖσαι σχέσεις τῆς ἀμέμπτων ἠθῶν κόρης μετὰ τοῦ εἰς ἀσέλγειαν ἀποπλανήσαντος αὐτὴν δὲν αἴρουν τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς ὡς κόρης ἀμέμπτων ἠθῶν. Ἡ ἀσέλγεια δέον νὰ ἔλαβε χώραν κατόπιν ἀποπλανήσεως, τουτέστιν ἐπηρεασμοῦ τῆς βουλήσεως τῆς κόρης ὅπως ἀνεχθῇ τὴν συνουσίαν. Ἐφ' ᾧ οὐδεμία ἀποπλάνησις, ὅταν ἡ πρωτοβουλία διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀσελγείας ἐξεπορεύθη ἀπὸ τῆς κόρης, ἢ ὅταν αὕτη ἐνέδωκεν ἀμέσως εἰς τὴν ἁπλῆν πρότασιν. Ἡ ἀποπλάνησις δέον νὰ ἐγένετο δι' ἀπατηλῶν μέσων, ἅτινα ἤγαγον εἰς τὸν σκοπὸν λόγῳ τῆς ἀπειρίας ἢ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς κόρης πρὸς τὸν ἀποπλανήσαντα. Ἀπειρία τῆς κόρης πρόκειται π. χ. ὅταν αὕτη ἀγνοῇ τὴν σημασίαν τῆς πράξεως τῆς συνουσίας, ἐμπιστοσύνη ὅταν ἡ κόρη π. χ. πείθηται εἰς τὴν περὶ γάμου ὑπόσχεσιν. Δράστης τῆς πράξεως δύναται νὰ εἶναι πᾶς συμπληρώσας τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ὁ μνηστὴρ ἐπίσης. Ὡς ἀσέλγεια νοεῖται ἐνταῦθα μόνον ἡ κατὰ φύσιν. Τετελεσμένη εἶναι ἡ πρᾶξις ἅμα ὡς εἰσῆλθε μέρος τοῦ γεννητικοῦ μορίου τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸ τῆς γυναικός, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητος οὔτε immissio οὔτε emissio seminis. Ἐν τῷ

Digitized by Google

δόλῳ τοῦ πράξαντος δέον νὰ περιέχηται καὶ ἡ γνῶσις ὅτι ἡ κόρη εἶναι ἀνήλικος καὶ ἀμέμπτων ἠθῶν. Ἀλλ' ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ κατηγορούμενος δὲν ἀπαλλάσσεται ἰσχυριζόμενος ὅτι ἠγνόει ταῦτα. Ἡ ἀδιαφορία αὐτοῦ, θεμελιοῦσα ἐνδεχόμενον δόλον, ἀρκεῖ. Ἐπιθυμῶν ὅμως ὁ νόμος, ὅπως διευκολύνῃ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς κατὰ τῆς ἀνηλίκου ἀμέμπτων ἠθῶν κόρης προσγενομένης ἀδιδίας, θεσπίζει ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ 279 Α ὡς λόγον αἴροντα τὸ κολάσιμον τῆς πράξεως τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου μεταξὺ τοῦ ἀποπλανήσαντος καὶ τῆς ἀποπλανηθείσης. Διὰ τοῦ γάμου τουτέστι τούτου αἴρεται ἡ γεννηθεῖσα ποινικὴ ἀξίωσις.

Δ') Προαγωγία ἢ μαστροπεία (ἄρθρ. 279 Β—279 Δ). Κατὰ τὸ ἄρθρον 279 Β τιμωρεῖται ὡς προαγωγὸς ἢ μαστροπός, ὅστις, ἐπὶ ἐξυπηρετήσει ἀλλοτρίας ἀκολασίας, προάγει πρὸς πορνείαν ἢ ἐξωθεῖ πρὸς διαφθορὰν ἀνήλικα πρόσωπα, εἴτε ὑποθάλπει ἢ διευκολύνει τὴν πορνείαν ἢ διαφθορὰν ἀνηλίκων. Ἀντικείμενον τοῦ ἐγκλήματος εἶναι μόνον ἀνήλικα πρόσωπα. Πρὸς πορνείαν προάγει ὅστις εἰς (ἀνήλικον) θῆλυ δημιουργεῖ εὐνοϊκοὺς ὅρους πρὸς ἐξ ἐπαγγέλματος ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἰδίου ἑαυτῆς σώματος, εἴτε αὐτὸς οὗτος παρασύρων τὸ θῆλυ εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, εἴτε ἐπωφελούμενος τῆς κλίσεως τοῦ θήλεος πρὸς τὴν πορνείαν. Πρὸς διαφθορὰν ἐξωθεῖ ὅστις παρασύρει (ἀνήλικον) θῆλυ ἢ ἄρρεν εἰς συνουσίαν μετὰ τρίτου προσώπου. Τὴν πορνείαν ἢ τὴν διαφθορὰν ἀνηλίκου ὑποθάλπει ὅστις ἐνισχύει τὴν ὑφισταμένην κλίσιν, ἥτις ἤγαγεν ἤδη εἰς διαφθορὰν ἢ πορνείαν, τὴν δὲ πορνείαν ἢ διαφθορὰν διευκολύνει ὅστις εἰς πόρνην ἢ διεφθαρμένον ἀνήλικον δημιουργεῖ εὐνοϊκωτέρους ὅρους πρὸς πορνείαν ἢ συνουσίαν. Ὁ δόλος τοῦ προαγωγοῦ περιλαμβάνει τὴν γνῶσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀνηλίκου προσώπου, ὡς ἐθελόμενον τὴν ἐξυπηρέτησιν ἀλλοτρίας (οὐχὶ ἰδίας) ἀκολασίας. Τετελεσμένον εἶναι τὸ ἔγκλημα, ὅταν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ μαστροποῦ ἐγένετο τοὐλάχιστον μία συνουσία τοῦ ἀνηλίκου προσώπου μετὰ τρίτου. Ἡ μαστροπεία τοῦ ἄρθρου τούτου τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τριῶν μηνῶν μέχρι τριῶν ἐτῶν, ἐπιτεινομένην εἰς φυλάκισιν ἓξ μηνῶν μέχρι πέντε ἐτῶν, ἐὰν τὸ ἀδίκημα ἐπράχθη κατὰ προσώπου μήπω συμπληρώσαντος τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἢ δι' ἀπατηλῶν μέσων, ἢ παρ' ἀνιόντος ἐξ αἵματος ἢ κηδεστίας ἢ θετοῦ γονέως, συζύγου, ἐπιτρόπου ἢ παντὸς ἄλλου, εἰς ὃν εἶναι διαπεπιστευμένος ὁ ἀνήλικος πρὸς ἀνατροφήν, διδασκαλίαν, ἐποπτείαν ἢ φύλαξιν, ἔστω καὶ προσωρινήν, ἢ ἐὰν τὸ ἀδίκημα ἐπράχθη συνήθως ἢ ἐπὶ σκοπῷ κέρδους. Κατὰ τὸ ἄρθρον 279 Γ, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως ἓξ μηνῶν μέχρι τριῶν ἐτῶν ὅστις, ἐπὶ ἐξυπηρετήσει ἀλλοτρίας ἀκολασίας, εἴτε τῇ συναινέσει, εἴτε δι' ἄλλων μέσων ἀπατηλῶν ἢ ἐξαναγκαστικῶν, προσλαμβάνει, παρασύρει ἢ ἀποπλανᾷ ἀνήλικον γυναῖκα ἢ κόρην πρὸς σκοπὸν πορνείας, ἢ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων κατακρατεῖ παρὰ τὴν θέλησίν του πρόσωπον ἀνήλικον ἢ ἐνήλικον ἐν οἴκῳ ἀνοχῆς, ἢ ἐξαναγκάζει αὐτὸ ὅπως παραδοθῇ εἰς πορνείαν. Πρὸς σκοπὸν πορνείας προσλαμβάνει ἰδίως ὁ διατηρῶν οἶκον ἀνοχῆς. Ἀντικείμενον τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἐπὶ μὲν τῆς ἁπλῆς προσλήψεως ἢ ἀποπλανήσεως εἰς πορνείαν ἀνήλικος γυνὴ ἢ κόρη, ἐπὶ δὲ τῆς ἀκουσίου κατακρατήσεως ἐν οἴκῳ ἀνοχῆς πᾶν πρόσωπον ἀνήλικον ἢ ἐνήλικον. Ἡ συντήρησις οἴκου ἀνοχῆς καθ' ἑαυτὴν δὲν τιμωρεῖται. Ἄλλως ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα διὰ τοῦ νόμου τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1927 ἐθεσπίσθη, ὅτι ὡς μαστροπεία θεωρεῖται ἰδίως ἡ διατήρησις οἴκου ἀνοχῆς ἢ παρομοίου ἱδρύματος. Τὸ ἄρθρον 279 Δ θεσπίζει διὰ τοὺς γονεῖς, ἐπιτρόπους κλπ. ὡς παρεπομένην ποινὴν τὴν ἔκπτωσιν ἀπὸ τῆς πατρικῆς κτλ. ἐξουσίας, ὡς καὶ στέρησιν τῆς ἱκανότητος ὅπως εἶναι ἐπίτροποι κλπ., ἐπίσης δὲ καὶ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν 5—10 ἐτῶν.

Ε') Αἱμομειξία (ἄρθρ. 281). Ὑποκείμενον τοῦ ἐγκλήματος τῆς αἱμομιξίας δύναται νὰ ᾖ 1) γονεὺς ἢ ἐξ αἵματος συγγενὴς εἰς ἀνιόντα βαθμόν, 2) ἀδελφὸς ἀμφιθαλὴς ἢ ἑτεροθαλής, 3) δωδεκαετὴς τοὐλάχιστον υἱὸς (θυγάτηρ) ἢ ἀπόγονος. Γονεῖς εἶναι οὐ μόνον οἱ ἐκ νομίμου γάμου, ἀλλὰ καὶ οἱ φυσικοί. Τετελεσμένον εἶναι τὸ ἔγκλημα διὰ τῆς ἅπαξ συνουσίας. Ἡ γνώμη τοῦ Κωστῆ, καθ' ἣν ἕνεκα τοῦ γράμματος τοῦ γερμανικοῦ κειμένου τοῦ νόμου (Welche Unzucht verüben) δέον νὰ δεχθῶμεν αἱμομειξίαν καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης, ἐκτὸς τῆς συνουσίας, ἀκολασίας δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή. Εἰς τὸν δόλον τῆς πράξεως ἀνήκει καὶ ἡ γνῶσις τῆς στενῆς ὡς ἄνω συγγενικῆς σχέσεως. Οἱ ἀνιόντες καὶ ἀδελφοὶ ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος τῆς αἱμομειξίας τιμωροῦνται μὲ εἱρκτήν, οἱ τοὐλάχιστον δωδεκαετεῖς ἀπόγονοι μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον 6 μηνῶν. Οἱ γονεῖς ἀποστεροῦνται προσέτι ὅλων τῶν πατρικῶν δικαίων καὶ κηρύσσονται ἀνίκανοι νὰ κληρονομήσωσι τὴν περιουσίαν τούτων τῶν τέκνων των. Ὁ γάμος μεταξὺ τῶν προσώπων τούτων οὐδαμῶς αἴρει τὸ ἄδικον τῆς πράξεως.

ΣΤ') Παρὰ φύσιν ἀσέλγεια (ἄρθρ. 282). Ὡς παρὰ φύσιν ἀσελγεῖς χαρακτηρίζονται ἐκεῖναι αἱ πρὸς κορεσμὸν τῆς γενετησίου ὁρμῆς τείνουσαι πράξεις, αἵτινες καταδηλοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γενικὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν πράξεων τούτων ἀνήκει ἡ καλουμένη sodomia ratione sexus, ἤτοι ἡ μεταξὺ προσώπων τοῦ αὐτοῦ φύλου ἀσέλγεια (ἡ ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένη διὰ μὲν τοὺς ἄρρενας pédérastie, διὰ δὲ τὰς γυναῖκας tribadisme ἢ saphisme) καὶ ἡ sodomia ratione generis, ἤτοι ἡ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ κτήνους (ἡ ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένη bestialité). Ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ παρὰ φύσιν ἀσέλγεια μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὁ αὐνανισμὸς καὶ ἡ νεκροφιλία. Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται, ἅτε τελούμεναι πρὸς κορεσμὸν τῆς γενετησίου ὁρμῆς, εἶναι παρὰ φύσιν. Εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ παρὰ φύσιν ἀσέλγεια εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀξιόποινος, δέον νὰ δοθῇ καταφατικὴ ἀπάντησις, δεδομένου ὅτι ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως, ὡς ἀνήθικος καὶ βλαβερά. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ τὴν ψυχιατρίαν ἐπὶ πάσης παρὰ φύσιν ἀσελγείας ἀνακύπτει καὶ ζήτημα πνευματικῆς διαταράξεως. Ἡ ὑπόμνησις ὅμως αὕτη τῆς ψυχιατρίας ἔχει ἁπλῶς τὸ νόημα, ὅτι ἐπὶ τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας ὁ δικαστὴς δέον νὰ θέτῃ ἑαυτῷ πάντοτε ζήτημα ἱκανότητος πρὸς καταλογισμὸν καὶ νὰ τιμωρῇ, φυσικῷ τῷ λόγῳ, μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει κατέφασε τοῦτο. Ἐφ' ᾧ τὰ ἐν Γαλλίᾳ συνήθως διδασκόμενα, ὅτι ἡ καταστολὴ τῶν ἐλαττωμάτων (vices) δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ ἠθικοῦ, δι' ὧν αἰτιολογεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Code pénal καὶ ἄλλων τινῶν ποινικῶν νόμων μὴ τιμώρησις τῆς ἁπλῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτά, διότι τὸ προέχον εἶναι, ἂν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐλάττωμα εἶναι τόσον ἀνήθικον καὶ τόσον ἀποκρουστικόν, ὥστε ἡ μὴ τιμώρησις αὐτοῦ νὰ γεννᾷ ἰσχυροτάτην δυσφορίαν παρὰ τῷ λαῷ. Μία μόνον ἀντίρρησις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀξιώσῃ προσοχήν: ὅτι ἡ τιμώρησις τῆς παιδεραστίας διευκολύνει τὴν ἐκβίασιν. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τίνες παρὰ φύσιν ἀσελγεῖς πράξεις κολάζονται κατὰ τὸν ἡμέτερον ποινικὸν νόμον, τοῦτο θὰ λυθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς κρατησάσης πρακτικῆς τῶν δικαστηρίων. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ νόμου ἤγαγε τὰ ἡμέτερα δικαστήρια εἰς τὴν παραδοχὴν ἐγκλήματος παρὰ φύσιν ἀσελγείας ἐπὶ sodomia ratione sexus, sodomia ratione generis καὶ τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ὁ σύζυγος ὅμως, ὁ παρὰ φύσιν ἐπὶ τῆς συζύγου του ἀσελγήσας, δὲν δύναται νὰ διωχθῇ ὡς ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος τούτου, «λόγῳ», κατὰ Κωστῆν, «τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχει ὁ δικαστής, ἐπιχειρῶν νὰ διαρρήξῃ τὸν πέπλον τῆς μυστικότητος τὸν καλύπτοντα τὰς μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις καὶ ἕνεκα τῶν σκανδάλων ἅτινα εἶναι δυνατὸν ἐντεῦθεν νὰ πηγάσωσι». Ποινὴ τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας φυλάκισις τοὐλάχιστον ἑτὸς ἔτους καὶ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις. Τιμωροῦνται δὲ ἀμφότερα τὰ εἰς τὴν παρὰ φύσιν ἀσέλγειαν μετασχόντα πρόσωπα, μὴ ὑφισταμένης ἐνταῦθα «ἀναγκαίας συμμετοχῆς».

Ζ') *Διγαμία* (βλ. λ.).

Η') Μοιχεία (ἄρθρ. 286). Μοιχεία εἶναι ἡ κατὰ φύσιν ἀσέλγεια, τουτέστι συνουσία (emissio ἢ immissio seminis δὲν εἶναι ἀπαραίτητος) μεταξὺ δύο προσώπων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν τοὐλάχιστον εἶναι νυμφευμένον κατὰ τύπους, ἔστω καὶ ἀκύρως (ἄλλως *Κωστῆς*, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔγκυρον τοῦ γάμου). Ἡ μοιχεία μεταξὺ δύο ἐγγάμων εἶναι ἐπιβαρυντικὴ αἰτία. Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας τιμωρεῖται μόνον κατ' ἔγκλησιν τοῦ ὑβρισθέντος συζύγου. Ποινὴ καταγιγνώσκεται εἰς μὲν τὴν μοιχαλίδα φυλάκισις τριῶν μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, εἰς δὲ τὸν μοιχὸν φυλάκισις τὸ πολὺ ἓξ μηνῶν.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 280 ποινικοῦ νόμου, ἕνεκα βιασμοῦ καὶ ἀποπλανήσεως εἰς ἀσέλγειαν θήλεός τινος δὲν γίνεται ἀνάκρισις οὐδὲ καταγιγνώσκεται ποινὴ εἰμὴ μόνον κατ' αἴτησιν ἢ καταμήνυσιν τῆς βιασθείσης ἢ ἀποπλανηθείσης, τῶν γονέων ἢ τῶν ἐπιμελητῶν αὐτῆς, τοῦ ἐπιτρόπου, κηδεμόνος ἢ συζύγου, παρεκτὸς μόνον ἐὰν αἱ πράξεις αὗται ἐξετελέσθησαν παρὰ τῶν εἰς τὰ ἄρθρα 275 καὶ 276 ἀναφερομένων ἢ ὑπὸ περιστάσεις αἵτινες διήγειρον τὴν κοινὴν περιέργειαν καὶ ἐπροξένησαν σκάνδαλον, ἢ ἐὰν ὁ βιασμὸς εἶχε τὸ εἰς τὸ ἄρθρον 273 ἀριθ. 1 ὡρισμένον ἀποτέλεσμα (ἀπώλεσε τὴν ζωήν του).

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

— **ἠθῶν** ***πλημμελήματα*** *[Καν. Δίκ.]*. ***Ι.*** *Πορνεία* εἶναι ἡ ἐξώγαμος μετὰ μὴ ἐγγάμου γυναικὸς σαρκικὴ μῖξις ἀνδρός, ἥτις, καίπερ μὴ ἐπαγομένη ἀδικίαν καὶ ἐπιβουλὴν καθ' ἑτέρου, ὡς ἡ μοιχεία, κολάζεται οὐδὲν ἧττον δι' ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων. Πορνείαν διαπράττουσιν οἱ μετὰ γυναικῶν μὴ ἐγγάμων (παρθένων ἢ χηρῶν) συγγιγνόμενοι ἄνδρες, ὡς καὶ αἱ μετ' ἀνδρῶν ἄγαμοι ἢ χῆραι γυναῖκες, ἐνῷ τοὐναντίον ἐκεῖνοι μὲν συγγιγνόμενοι μετὰ γυναικῶν ὑπάνδρων, αὗται δέ, ὕπανδροι οὖσαι, μεθ' οἱουδήποτε, διαπράττουσι μοιχείαν. Κατὰ τὸν κανόνα νθ' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου οἱ πορνεύοντες ὑποβάλλονται ἐπιτιμίῳ ἀκοινωνησίας ἑπτὰ ἐτῶν. Κατὰ τὸν κανόνα δ' Γρηγορίου τοῦ Νύσσης οἱ πορνεύοντες ὑποβάλλονται ἐπιτιμίῳ ἐννέα ἐτῶν. Αἱ μετ' εὐνούχων ἁμαρτάνουσαι γυναῖκες ἐπιτιμῶνται κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ τρία ἔτη, ξηροφαγοῦσαι μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμεναι μετανοίας καθ' ἑκάστην τριακοσίας. Οἱ δὲ πορνεύοντες μετὰ μὴ Χριστιανῶν γυναικῶν, ὡς καὶ αἱρετικῶν, κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ἄγαμοι μὲν ὄντες ἐπιτιμῶνται ἐπὶ τρία ἔτη, ξηροφαγοῦντες μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμενοι γονυκλισίας διακοσίας καθ' ἑκάστην. Ἔγγαμοι δ' ὄντες ἐπιτιμῶνται τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη ξηροφαγοῦντες μέχρις ἐνάτης καὶ ποιούμενοι γονυκλισίας διακοσίας πεντήκοντα καθ' ἑκάστην. Τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεται καὶ ἡ γυνὴ ἡ πορνεύουσα μετὰ ἐθνικοῦ, Ἰουδαίου, Μωαμεθανοῦ ἢ καὶ αἱρετικοῦ. Τοῖς πορνεύουσι κληρικοῖς ἀπειλεῖται καθαίρεσις. Οἱ δ' ἐπίσκοποι οἱ ἀμελοῦντες τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς ταύτης ἐτιμωροῦντο. Οὕτως ἐν τῇ συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως (360) οἱ Ἀκακιανοὶ ἀπεφήναντο ὑπὲρ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης, ὡς δεξαμένου εἰς κοινωνίαν διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα. Τὸν ἐσαεὶ ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἠπείλησαν τοῖς πορνεύουσιν ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ὁ κανὼν ιθ' τῆς ἐν Ἐλιβερίτῳ (Elvira) συνόδου (306) καὶ ὁ κανὼν γ' τῆς συνόδου Τουρώνων (Tours). Ὑποβιβασμὸν δὲ εἰς ὑποδεέστερον βαθμὸν ἠπείλησεν ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ σύνοδος, ὁρίσασα διὰ τοῦ ι' κανόνος αὐτῆς, ὅτι οἱ τῷ ἁμαρτήματι τούτῳ περιπεσόντες διάκονοι ἐκπίπτουσι τοῦ διακονικοῦ ἀξιώματος, εἰς ὑπηρέτου τάξιν ὑποβιβαζόμενοι. Ἡ πορνεία εἶναι καὶ κώλυμα πρὸς χειροτονίαν. Οὕτω κατὰ τὸν ξα' ἀποστολικὸν κανόνα ὁ ἐπὶ πορνείᾳ καταδικασθεὶς οὐ μόνον ἱερωσύνης κωλύεται, ἀλλ' οὐδ' εἰς κλῆρον ὅλως προάγεται. Κατὰ τὸν κανόνα θ' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου ὁ πρὸ τῆς χειροτονίας πορνεύσας, ἂν μετὰ ταύτην ἑκὼν ὁμολογήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, δὲν δύναται μὲν νὰ ἱερουργῇ, ἀλλ' ἔχει τ' ἄλλα προνόμια τῶν ἱερέων, ἤτοι τὴν μετὰ τῶν ἱερέων καθέδραν, τὴν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν ἁγιασμάτων μετάληψιν καὶ ἄλλα τινά· τοὐναντίον, ἂν μήτε ὁμολογήσῃ, μήτε ἐλεγχθῇ φανερῶς, ἐπαφίεται τὸ ἱερουργεῖν ἢ μὴ εἰς τὸ συνειδὸς αὐτοῦ. Κατὰ τὸν κανόνα θ' τῆς α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὁ ἀνεξετάστως ἱερωθεὶς ἢ καὶ ὁμολογήσας μὲν πρὸ τῆς χειροτονίας τὸ ἁμάρτημα, παρὰ κανόνα δὲ χειροτονηθείς, δὲν ὠφελεῖται ἐκ τῆς χειροτονίας, ἀλλὰ καθαιρεῖται. Κατὰ τὸν κανόνα λστ' Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τὴν πρὸς τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον ἐπιστολὴν Νικηφόρου τοῦ Χαρτοφύλακος, ὁ καὶ ἅπαξ μόνον πορνεύσας δὲν χειροτονεῖται. Ὁ τοιοῦτος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον καὶ νεκροὺς εἰ ἀνίστησιν, ἱερεὺς οὐ γενήσεται. Ἡ Ἐκκλησία τιμωρεῖ οὐ μόνον αὐτὴν τὴν πορνείαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτης. Οὕτως ὁ ἐπιθυμήσας γυναικὸς καὶ ἀποφασίσας νὰ μιγῇ μετ' αὐτῆς, μὴ πράξας δὲ τοῦτο διά τινα παρεμπεσόντα ἔξωθεν κωλύματα, λογίζεται μὲν ῥυσθεὶς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος κατὰ τὸν κανόνα δ' Νεοκαισαρείας, ἀλλὰ ἀνεπιτίμητος οὐκ ἔσται.

Τὴν πορνείαν τιμωρεῖ καὶ ἡ νομοθεσία τῶν Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν. Κατὰ ταύτην, δηλαδή, τιμωροῦνται οἱ πορνεύοντες ἄνδρες, γυναῖκα μὲν ἔχοντες, διὰ δώδεκα ἀλλακτῶν, ἄγαμοι δ' ὄντες δι' ἓξ τοιούτων. Μιγνύμενοι δ' οὗτοι (οἱ ἔγγαμοι) μετὰ τῆς ἰδίας δούλης σωφρονίζονται τυπτόμενοι, μετ' ἀλλοτρίας δέ, ἂν μὲν ὦσιν εὔποροι καταδικάζονται νὰ καταβάλωσι τῷ δεσπότῃ τῆς δούλης νομίσματα τριάκοντα καὶ ἕξ, ἂν δ' ὦσιν εὐτελεῖς, τύπτονται καὶ καθ' ὅσον εὐποροῦσι δίδουσι κατ' ἀναλογίαν τῶν τριάκοντα ἓξ νομισμάτων. Αἱ μὴ ἔχουσαι ἄνδρα γυναῖκες μιγνύμεναι μετὰ τοῦ ἰδίου δούλου, ἐὰν μὲν μὴ ἔχωσι παῖδας τύπτονται καὶ κουρεύονται· καὶ ὁ δοῦλος ὡσαύτως τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος πωλεῖται καὶ τὸ ἐντεῦθεν τίμημα περιέρχεται τῷ δημοσίῳ. Ἐὰν δὲ ἔχωσι παῖδας, ἐκπίπτουσι τῆς δεσποτίας πάσης τῆς οὐσίας αὐτῶν ὑπὲρ τῶν παίδων, τῆς χρήσεως μόνης παρ' αὐταῖς μενούσης, καὶ τὸ τίμημα τοῦ πωληθέντος δούλου προσήκει τοῖς παισίν. Κατὰ τὴν ἀπὸ 1306 νεαρὰν κστ' κεφ. γ' Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τὴν κυρώσασαν τὴν νεαρὰν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίου τοῦ Α', αἱ ἀβιάστως πορνεύουσαι γυναῖκες σωφρονίζονται κουρᾷ καὶ διαπομπεύσει.

ΙΙ. Παλλακεία. Παλλακεία εἶναι ἡ οὐχὶ ὅλως παροδική, ἀλλὰ μονιμωτέρα πως πρὸς ἄλληλα σχέσις δύο προσώπων ἀγάμων ἀντιθέτου φύλου, καθ' ἣν ἡ γυνὴ (παλλακὴ) δὲν μετέχει τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοῦ ἀνδρός. Τῆς πόρνης διαφέρει ἡ παλλακή, καθ' ὅσον αὕτη μὲν μετὰ μόνου τοῦ παλλακευομένου ἁμαρτάνει, ἐκείνη δὲ μετὰ πολλῶν. Ἡ Ἐκκλησία τὴν παλλακείαν μὴ ἀνεχομένη ζητεῖ παρὰ τῶν ἐν τοιαύτῃ βιούντων τὴν ἄρσιν τῆς σχέσεως ταύτης εἴτε δι' ἀπομακρύνσεως ἀπ' ἀλλήλων τῶν παλλακευομένων, εἴτε διὰ μετατροπῆς τῆς σχέσεως ταύτης εἰς γάμον. Οὕτω κατὰ τὸν κανόνα λδ' τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ τὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ προσφερόμενα ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ τὴν ἑαυτοῦ παλλακὴν μὴ καταλείποντος μηδὲ συζευγνυμένου ταύτῃ δὲν γίνονται δεκτά, ὡς καταφρονοῦντος καὶ ὑβρίζοντος διὰ τῶν πράξεων τοὺς θείους αὐτῆς θεσμούς. Ἐπὶ λύσεως τῆς σχέσεως τῆς παλλακείας διὰ τὸ μὴ συζεύγνυσθαι τὸν ἄνδρα τῇ παλλακῇ ἐπιβάλλεται κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρακτικὴν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς παροχὴ ταύτῃ δικαίας τινὸς ἀποζημιώσεως.

Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἀνεγνώριζε τὴν παλλακείαν ὡς θεμιτὴν σχέσιν, ἐπαγομένην μάλιστα καὶ ἔννομά τινα ἀποτελέσματα. Μόνον τὸ ἔχειν ἅμα πλείονας παλλακὰς ἀπηγόρευε. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου (740) ἡ παλλακεία ἐλογίζετο ὡς γάμος. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν διά τινος νεαρᾶς αὐτοῦ βραδύτερον ἐν τῷ Προχείρῳ περιληφθείσης, ἀπηγόρευσε τὴν παλλακείαν, ἀποφηνάμενος ὅτι μικρὸν ἢ οὐδὲν αὕτη τῆς πορνείας διαφέρει. Ἀπὸ τῆς πθ' νεαρᾶς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἥτις ἀπῄτησεν, ἵνα οἱ γάμοι τελῶνται διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς ἱερᾶς εὐλογίας, δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ ἡ νομικὴ ὕπαρξις τῆς παλλακείας.

III. Μοιχεία. Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου τοῦ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσαντος, μοιχεία εἶναι ἡ ὑπὸ μόνης τῆς συζύγου παράβασις τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως μετ' ἀνδρὸς ἐγγάμου ἢ ἀγάμου. Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου μόνον ὁ σύζυγος δικαιοῦται ν' ἀξιώσῃ τὴν τήρησιν τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως παρὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ αὕτη παρ' ἐκείνου· διὸ νὰ κατηγορηθῇ ἐπὶ μοιχείᾳ δύναται μόνον ἡ σύζυγος καὶ ὁ συνεργὸς τῆς μοιχείας, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ἀγάμῳ γυναικὶ ὁμιλῶν σύζυγος, γιγνόμενος ἔνοχος οὐχὶ μοιχείας ἀλλὰ πορνείας. Ὁ περὶ μοιχείας ὁρισμὸς οὗτος τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, καίπερ δριμέως ἐλεγχθεὶς διὰ τὴν μεταξὺ τῶν συζύγων καθιερουμένην ἀνισότητα ὑπό τε τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἀποφηναμένων ἄνισον καὶ ἀνώμαλον τὸν τοιοῦτον πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀνδρῶν νομοθετηθέντα νόμον («ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία») κατίσχυσεν οὐδὲν ἧττον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πρακτικῇ, καὶ μάλιστα ἀφ' ἧς ἐστοίχησαν τούτῳ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (καν. δ') καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας καθ' οὗ τὸν κανόνα κα' ὁ ἔγγαμος ἀνήρ, ὁ ὁμιλῶν μεθ' ἑτέρας γυναικὸς ἀγάμου, διαπράττει πορνείαν. Μοιχεία ἐλογίσθη ὡσαύτως καὶ ἡ ὑπὸ τῆς μνηστῆς παράβασις τῆς περὶ τὴν μνηστείαν πίστεως, εἴτε φθειρομένης πορνικῶς μεθ' ἑτέρου— ὅτε καὶ οὗτος, ἂν μὲν ἐγίνωσκεν ὅτι αὕτη ἦτο μεμνηστευμένη, κολάζεται ὡς μοιχός, εἰ δὲ μή, ὡς πόρνος—, εἴτε συναπτούσης γάμον μεθ' ἑτέρου. Οὕτως ὁ κανὼν κη' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀποκρούσας τὴν γνώμην τῶν διδασκόντων ὅτι ὁ γάμον συνάψας μετὰ τῆς μεθ' ἑτέρου μεμνηστευμένης οὔτε πόρνος εἶναι, διότι νομίμως συνεζεύχθη μετὰ ταύτης, οὔτε μοιχὸς ὡς μὴ ἔγγαμος, ὥρισεν ὅτι ὁ εἰς γάμου κοινωνίαν λαμβάνων τὴν μεθ' ἑτέρου ζῶντος μεμνηστευμένην ὡς μοιχὸς κατακρίνεται. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἀπειλεῖ κατὰ τῶν ἐνόχων μοιχείας λαϊκῶν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας εἴτε διηνεκῆ εἴτε ἐπὶ χρόνον. Καὶ διηνεκῆ μὲν ἠπείλησεν ἡ ἐν Ἐλιβερίτῳ (Elvira) σύνοδος (306) ταῖς μοιχευομέναις γυναιξὶ (καν. ξδ'), τοῖς κατ' ἐπανάληψιν μοιχεύσασιν, ἀλλ' οὗτοι ἐπικινδύνως νοσήσαντες καὶ ὑποσχόμενοι ὅτι δὲν θὰ περιπέσωσι πλέον εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, ἐγίγνοντο αὖθις δεκτοὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διαπράττοντες δ' αὖθις μοιχείαν ἀπεκλείοντο ἐσαεὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας (καν. μζ'). Ὁ κανὼν κδ' τῆς α' συνόδου Ἀρελάτης κελεύει ὡσαύτως τὸν ἀποπέμποντα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα καὶ λαμβάνοντα ἑτέραν «alienum esse a catholica communione».

Ὁ κανὼν πζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου δὲν κολάζει ὡς μοιχαλίδας τὰς γαμετὰς τὰς καταλιπούσας μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας, μὴ φθαρείσας δὲ μεθ' ἑτέρου. Ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη ἐπιτιμῶνται οἱ ἔνοχοι μοιχείας κατὰ τοὺς κανόνας ζ' καὶ νη' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ἐπὶ δεκαοκτὼ δ' ἔτη κατὰ τὸν κανόνα δ' Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· δύναται δ' ὁ τοὺς ἁμαρτήσαντας οἰκονομῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ σπουδὴν ἢ ῥαθυμίαν νὰ ἐλαττοῖ ἢ αὐξάνῃ τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ὁ μοιχὸς μετὰ τρία ἔτη ἀξιοῦται τῆς κοινωνίας, μετὰ τὴν ἐνάτην ξηροφαγῶν, καὶ γονυκλισίας καθ' ἑκάστην ποιούμενος διακοσίας πεντήκοντα· ῥαθύμως δ' ἔχων ὀφείλει νὰ ἀναμείνῃ ὁλόκληρον τὸν ὑπὸ τῶν πατέρων ὁρισθέντα χρόνον. Κατὰ τὸ αὐτὸ Κανονικόν, ἡ ἔνοχος μοιχείας γυνὴ τοῦ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου ἐπιτιμᾶται τρία ἔτη, ξηροφαγοῦσα μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιουμένη καθ' ἑκάστην γονυκλισίας τριακοσίας, ἤτοι ὑποβάλλεται βαρυτέροις ἐπιτιμίοις τῶν λοιπῶν μοιχαλίδων ὡς αἰτία φόνου τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρός, ἅτε προκαλοῦσα τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ἀποπέμψῃ οὗτος αὐτὴν κατὰ τὸν κανόνα η' Νεοκαισαρείας. Δὲν δύναται δὲ νὰ τύχῃ ἱερατικοῦ βαθμοῦ ὁ ἐπὶ μοιχείᾳ καταδικασθείς, ὡς καὶ ἐκεῖνος οὗ ἡ γυνὴ φανερῶς ἠλέγχθη ἐπὶ μοιχείᾳ. Τοῖς ἐνόχοις μοιχείας κληρικοῖς ἠπειλήθη ὑπὸ τοῦ κανόνος ξε' τῆς συνόδου Ἐλιβερίτου (Elvira) (306) διηνεκὴς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἀποκλεισμός, ἐὰν ἐξακολουθῶσι τὴν μετὰ τῶν μοιχευθεισῶν συζύγων αὐτῶν συμβίωσιν, καίπερ γιγνώσκοντες τὴν ὑπ' αὐτῶν διαπραχθεῖσαν μοιχείαν. Ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχαιότητι ὁ ἀνὴρ ὤφειλε τὴν μοιχευθεῖσαν σύζυγον αὐτοῦ νὰ ἐγκαταλίπῃ, ἵνα ποιήσηται μετάνοιαν καὶ διορθωθῇ, ἄλλως ἐλογίζετο συναίτιος τῆς μοιχείας αὐτῆς, δῆλον γίγνεται καὶ ἐκ τοῦ ποιμένος τοῦ Ἑρμᾶ καὶ ἐκ τοῦ κανόνος η' Νεοκαισαρείας, ὁρίζοντος ὅτι κληρικός, οὗ ἡ γυνὴ ἐμοιχεύθη, ὀφείλει νὰ ἀπολύσῃ ταύτην, ἄλλως κωλύεται τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας. Τοὐναντίον δ' ἀποπέμπων ταύτην δὲν ἐκπίπτει τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ. Ἵνα δὲ μὴ παρὰ παντὸς ὁ γάμος προπετῶς ὑβρίζηται, δὲν δύναται κατά τε τὸ βυζαντιακὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον πᾶς τις νὰ ποιήσηται τὴν κατηγορίαν ταύτην κατὰ τῆς γυναικός, ἀλλὰ μόνον οἱ συμπληρώσαντες ἤδη τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἑαυτῶν ἡλικίας ἐγγὺς συγγενεῖς καὶ δὴ ὁ πατήρ, ὁ ἀδελφὸς καὶ ὁ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρὸς θεῖος τῆς γυναικὸς καὶ ὁ σύζυγος, ἐὰν μὴ διεπράξατο τὸ αὐτὸ παράπτωμα· δύναται δ' οὗτος νὰ ποιήσηται ταύτην, καίπερ μὴ ἔχων συμπεπληρωμένην τὴν ἡλικίαν ταύτην. Ἡ γυνὴ δὲν δύναται νὰ κατηγορήσῃ ἑαυτῆς μοιχείαν, διό, καίπερ ὁμολογοῦσα ταύτην, δὲν καταδικάζεται. Τὸν ἔνοχον μοιχείας κληρικὸν δύναται πᾶς τις νὰ κατηγορήσῃ πλὴν τῶν αἱρετικῶν, τῶν σχισματικῶν, τῶν παρασυναγώγων καὶ τῶν ἐν ἐπιτιμίοις ὄντων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν.

Ἡ μοιχεία ἀποδεικνύεται οὐ μόνον διὰ μαρτύρων ἐνόρκως βεβαιούντων, ὅτι συνέλαβον τὴν γυναῖκα ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων γεγονότων, ὡς ἐξ ὄγκου τῆς γαστρὸς ἢ ἐκ τοκετοῦ γενομένου ἐν μακρᾷ ἀποδημίᾳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς κλπ. Ἁπλῆ ὑποψία, ὡς ἀπὸ ὁμιλίας, συνοικήσεως κλπ., δὲν ἐπάγεται τὴν ἐπὶ μοιχείᾳ καταδίκην. Ἐπάγεται ὅμως ταύτην ἡ τέλεσις τοῦ γάμου προσώπων, ἅτινα ὕποπτα μοιχείας πρότερον γενόμενα ἀπηλλάγησαν τῆς κατηγορίας διὰ τοῦ τεκμηρίου, ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα συγγένειαν δὲν ἐδύναντο νὰ διαπράξωνται τὴν τοιαύτην αἰσχρουργίαν. Ἐν τῷ θέματι τούτῳ ἡ τέλεσις τοῦ γάμου αὐτῶν ἀντικαθίστησι τὴν ἀπόδειξιν τῆς διαπραχθείσης μοιχείας. Ἡ ἐπὶ μοιχείᾳ κατηγορία κατὰ μὲν τὸ κοσμικὸν δίκαιον ἔδει νὰ γένηται κατὰ τῆς μοιχαλίδος ἐντὸς ἓξ μηνῶν καὶ κατὰ τοῦ μοιχοῦ ἐντὸς πέντε ἐτῶν, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δὲ δίκαιον, οὐδεμίαν ποιούμενον διαστολήν, ἐντὸς πέντε ἐτῶν, μεθ' ὧν τὴν πάροδον παραγράφεται τὸ ἀδίκημα.

IV. Σαρκικὰ ἁμαρτήματα ἀναδεξαμένων καὶ ἀναδεκτῶν. Ἡ σαρκικὴ μῖξις τοῦ ἀναδεκτοῦ καὶ τῆς ἀναδεξαμένης αὐτὸν εἶναι οὕτω μέγα παράπτωμα, ὥστε κατὰ Προκόπιον νὰ διαπράξηται τοῦτο δύναται μόνον ὁ ἀποβαλὼν πάντα φόβον τοῦ τε θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νόμου. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ὁ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναδεκτῆς ἅπαξ μὲν πορνεύσας ἀνάδοχος ἐπιτιμᾶται ἔτη ὀκτώ, συχνότερον δέ, ἔτη δέκα ξηροφαγῶν μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμενος γονυκλισίας πεντακοσίας. Ὁ δὲ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ συντεκνίσσης πορνεύσας ἐπιτιμᾶται ὡσαύτως ὀκτὼ ἔτη, ξηροφαγῶν μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμενος γονυκλισίας τριακοσίας καθ' ἑκάστην.

V. Παράβασις τῆς ὁμολογίας τῆς παρθενίας. Αἱ ἀναθεῖσαι ἑαυτὰς τῷ θεῷ *παρθένοι*, «σκεύη ἱερὰ καὶ νύμφαι τοῦ Χριστοῦ» λογιζόμεναι, τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν τοῦ ἐμμεῖναι τῇ παρθενίᾳ κατὰ πάντα τὸν βίον ἀθετοῦσαι, ὑποβάλλονται 1) τῇ ποινῇ τῆς ἀποβολῆς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν καν. ιζ' τῆς συνόδου Ἐλιβερίτου (Ἐλβίρας) (306), τὸν νβ' τῆς β' ἐν Ἀρελάτῃ συνόδου καὶ τὸν ε' τῆς συνόδου Ἰουλιομάγου (Angers, 453). Ὡσαύτως κατὰ τὸν κανόνα ιστ' τῆς δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ὑποβάλλονται αὗται, γάμον συνάπτουσαι, ἐπιτιμίῳ ἀκοινωνησίας, οὕτινος ἡ μείωσις καὶ ἄρσις προσήκει τῷ ἐπισκόπῳ· 2) τοῖς ἐπιτιμίοις τῶν διγάμων κατὰ τὸν κανόνα ιθ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου· 3) τοῖς ἐπιτιμίοις τῆς μοιχείας κατὰ τὸν κανόνα ιη' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἤτοι ἐπὶ ἔτη δεκαπέντε, οὐχὶ δὲ καθάπερ αἱ χῆραι τοῖς ἐπιτιμίοις τῆς πορνείας, διότι μικροτέρα ἡ τῶν χηρῶν ἁμαρτία τῆς τῶν παρθένων διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι τὴν χηρείαν τῆς παρθενίας. Ἀλλὰ τῷ ἐπιτιμίῳ τούτῳ τῆς μοιχείας ὑποβάλλονται ἐκ τῶν ἀθετησασῶν τὴν ὁμολογίαν παρθένων αἱ ποιησάμεναι ταύτην ἑκουσίως καὶ μετὰ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Ἔθεσε δὲ τὸν περιορισμὸν τοῦτον Βασίλειος ὁ Μέγας, γιγνώσκων ὅτι πολλὰς παρθένους ἀκούσας προσῆγον οἱ γονεῖς ἢ ἕτεροι συγγενεῖς δι' ἀπορίαν ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Ὁ περιορισμὸς οὗτος δὲν ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν μοναζουσῶν, ὧν ἡ τῆς ὁμολογίας ἀθέτησις κολάζεται καὶ ἐν μικροτέρᾳ ἡλικίᾳ, ἂν τὴν κοσμικὴν ἀπέθεντο τρίχα.

Αἱ διὰ γάμου ἀθετοῦσαι τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν *διακόνισσαι* ἀναθεματίζονται σὺν τῷ συζύγῳ ὃν ἔλαβον, ὡς ὑβρίζουσαι τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν κατὰ τὸν κανόνα ιε' τῆς δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐτιμώρει τὰς διακονίσσας τὰς παρὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν συναψάσας γάμον διὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς· ἐπεδίκαζε δὲ τὴν οὐσίαν αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τῇ ἑαυτῶν μονῇ.

Αἱ ἀθετοῦσαι τὴν τῆς ἁγνείας ὁμολογίαν *χῆραι* ἀπεκλείοντο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

Αἱ ἀθετοῦσαι τὴν τῆς ἁγνείας ὁμολογίαν καὶ πορνεύουσαι ἢ γάμον συνάπτουσαι *μονάστριαι* ἀκοινωνησίᾳ ὑποβάλλονται κατὰ τὸν κανόνα ιστ' τῆς δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Τοῖς ἐπιτιμίους δὲ τῆς μοιχείας κατὰ τὸν κανόνα ζ' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὑποβάλλονται αὗται συνάπτουσαι γάμον, τοῖς ἐπιτιμίοις δὲ τῆς πορνείας αἱ ἐπὶ πορνείᾳ ἁλοῦσαι ἢ γάμον συνάψασαι κατὰ τὸν κανόνα μδ' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου. Κατὰ τὸν κανόνα κα' Νικηφόρου τοῦ ὁμολογητοῦ ἡ ὑπὸ βαρβάρων ἢ ἀτάκτων ἀνδρῶν φθαρεῖσα μονάστρια, ἄμεμπτον μὲν ἔχουσα τὸν πρότερον βίον ὑποβάλλεται ἐπιτιμίῳ ἡμερῶν τεσσαράκοντα, οὐχὶ δ' ἄψογον, τῷ ἐπιτιμίῳ τῆς μοιχείας. Οἱ φθείροντες τῷ Θεῷ καθιερωμένας παρθένους κατὰ τὸν κανόνα ιη' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὑποβάλλονται τῷ τῆς μοιχείας ἐπιτιμίῳ. Οἱ δὲ γάμον συνάπτοντες μετὰ διακονίσσης ἀναθεματίζονται μετ' αὐτῆς κατὰ τὸν κανόνα ιε' τῆς δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Τὸ κοσμικὸν δίκαιον τῶν Ρωμαίων καὶ Βυζαντίνων ἀπειλεῖ τοῖς μὲν φθείρασι μοναχὰς τὴν ποινὴν τῆς ρινοκοπίας, τοῖς δὲ φθείρασιν ἢ γάμον συνάψασι μετὰ διακονίσσης τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου καὶ τῆς δημεύσεως τῆς οὐσίας αὐτῶν, διασπωμένου τοῦ τοιούτου γάμου.

VI. Σύλλουσις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν Αἱ ἀποστολικαὶ διαταγαὶ ῥητῶς ἀπηγόρευσαν ταῖς Χριστιαναῖς γυναιξὶ τὸ συλλούεσθαι μετ' ἀνδρῶν. Ἐπειδὴ δ' ὑπῆρχον ἔτι κληρικοὶ καὶ ἀσκηταὶ μὴ ἀπεχόμενοι τοῦ τοιούτου σκανδάλου, ἠναγκάσθη ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος (μεταξὺ τοῦ 343—381) διὰ τοῦ λ' κανόνος αὐτῆς, ἵνα μὴ ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τῶν πιστῶν προκαλῇ τὴν κατάγνωσιν τῶν Ἐθνικῶν, νὰ ἐπαναλάβῃ μὲν τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἐν βαλανείοις ἀπολούεσθαι μετὰ γυναικῶν τοὺς λαϊκοὺς ἄνδρας, ἐπεκτείνῃ δὲ τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ ἐπὶ τῶν ἀστικῶν ὡς καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κληρικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδον ἐξηκολούθει, ὡς φαίνεται, παραβιαζομένη ἡ ἀπαγόρευσις, ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἀπαγόρευσιν ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος διὰ τοῦ οζ' κανόνος αὐτῆς, ἀπειλήσασα τοῖς παραβάταις, κληρικοῖς μὲν οὖσι καθαίρεσιν, λαϊκοῖς δ' ἀφορισμόν. Ἡ γνώμη τῶν ἰσχυρισαμένων, ὅτι δὲν ἀντίκειται τῷ κανόνι τὸ ἐν βαλανείοις συλλούεσθαι τοὺς συζύγους ἀποτελοῦντας σάρκα μίαν καὶ μὴ διεστηκότας ἀλλήλων τοῖς σώμασιν, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν εὐλαβεστέρων, ἀντιταξάντων ὅτι ἀποτελοῦσι μὲν οἱ σύζυγοι ἓν σῶμα, ἀλλ' οὐ δύνανται κακῶς τοῖς οἰκείοις χρήσασθαι μέλεσι. Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν καὶ Βυζαντιακὸν δίκαιον ὁ ἀνὴρ δύναται νὰ διαζευχθῇ τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον, συλλουομένην ἄκοντος αὐτοῦ μετ' ἄλλων ἀνδρῶν. Τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην τοῦ συλλούεσθαι ἐν βαλανείοις μετὰ γυναικῶν ἄνδρας ἐπανέλαβον καὶ οἱ libri poenitentiales, ἀπειλήσαντες τοῖς παραβάταις ἐπιτίμιον ἡμερῶν τινων, ἕτεροι δὲ τούτων ἀπαγορεύουσι καὶ τὸ ἁπλῶς ὁρᾶν τὸν σύζυγον γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα.

VII. Παρὰ φύσιν ἀσέλγεια. Ἡ παρὰ φύσιν ἀσέλγεια ἀποδίδοται καὶ διὰ τῶν ὅρων «παιδεραστία, ἀρρενομανία, ἀνδρομανία, λύσσα κατὰ τοῦ ἄρρενος, ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄρρεσιν ἐπιδεικνύειν, τῆς φύσεως τὰ ἐναντία πράττειν». Τοῖς ἐνόχοις τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας λαϊκοῖς ἠπειλήθησαν ἐπιτίμιον ἐτῶν δέκα μὲν καὶ ὀκτὼ ὑπὸ τοῦ κανόνος δ' Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, δέκα δὲ καὶ πέντε ὑπὸ τῶν κανόνων ζ' καὶ ξβ' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ὑπὸ δὲ τοῦ Κανονικοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ἐτῶν τριῶν, αὐξανομένων προκειμένου περὶ στενῶν συγγενῶν· οὕτως ἐπιτιμᾶται ξηροφαγῶν μετὰ τὴν ἐνάτην ὁ ἀρσενοκοιτήσας τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἔτη ὀκτώ, ποιούμενος καθ' ἑκάστην καὶ τετρακοσίας γονυκλισίας, δύο δ' ἀδελφοὺς ἔτη τέσσαρα, ποιούμενος καθ' ἑκάστην γονυκλισίας πεντακοσίας, τὸν δὲ γαμβρὸν αὐτοῦ ὡσαύτως τέσσαρα ἔτη, ποιούμενος καθ' ἑκάστην γονυκλισίας διακοσίας, τὴν δὲ σύζυγον αὐτοῦ ἔτη ὀκτώ, ποιούμενος μετανοίας καθ' ἑκάστην διακοσίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ ἐδέξατο ὡς αἰτίαν διαζυγίου κατὰ τοῦ συζύγου τὴν διάπραξιν τῆς παρὰ φύσιν ἀσελγείας ἐπὶ τῆς ἰδίας γυναικός. Περὶ ποινῆς κληρικῶν ὡς ἐνόχων τοῦ παραπτώματος τούτου σιγῶσιν αἱ κανονικαὶ πηγαί, ἐξ οὗ δύναται νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἔνοχοι τοῦ παραπτώματος τούτου δὲν ἐγίγνοντο οἱ κληρικοί. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει ἤρξατο τὸ τοιοῦτο πάθος καταλαμβάνον καὶ τοὺς κληρικούς, ἠναγκάσθη ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Δύσει ν' ἀπειλήσῃ αὐτοῖς ποινάς. Οὕτως ὁ κανὼν γ' τῆς ιστ' συνόδου Τολήτου (693) ὥρισεν, ὅτι οἱ γιγνόμενοι ἔνοχοι τοῦ πλημμελήματος τούτου ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐκπίπτουσι τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν καὶ πέμπονται εἰς ἐξορίαν κατὰ πάντα τὸν βίον. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάν-

Digitized by Google

νου τοῦ Νηστευτοῦ ὁ καθ' οὗ διεπράχθη τὸ ἁμάρτημα παῖς ἐν τοῖς μηροῖς μὲν δεξάμενος τὴν ῥοὴν ἀνδρὸς δύναται ν' ἀξιωθῇ ἱερατικοῦ βαθμοῦ, προσφόρως ἐπιτιμώμενος, ἐν ἀφεδρῶνι δὲ δὲν δύναται ν' ἀξιωθῇ τοιούτου, ἅτε ῥαγέντος τοῦ σκεύους αὐτοῦ, ὁ νεώτερος δ' ἀδελφός, ὁ ἀρσενοκοιτηθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, μὴ ἀρσενοκοιτήσας δέ, ἐπιτιμᾶται τρία ἔτη ξηροφαγῶν μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμενος γονυκλισίας ἑκατόν. Τὸ δὲ ῥωμαϊκὸν καὶ βυζαντιακὸν δίκαιον ἠπείλησε τὴν ποινὴν τοῦ διὰ ξίφους θανάτου τοῖς τε διαπραξαμένοις τὸ παράπτωμα τοῦτο, ὡς καὶ τοῖς καθ' ὧν διεπράχθη, ἐκτὸς ἂν οὗτοι ὦσι νεώτεροι τῶν δώδεκα ἐτῶν, ὅτε ἀπαλλάττονται διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας.

VIII. Κτηνοβασία. Οἱ κτηνοβάται (*ζῳοφθόροι ἀλογευόμενοι*) ἐπιτιμῶνται κατὰ μὲν τὸν κανόνα ζ' Βασιλείου τοῦ Μ. ἐπὶ ἔτη δέκα πέντε, κατὰ δὲ τὸν κανόνα ξγ' τοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ τὸν κανόνα δ' Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἐπὶ δέκα ὀκτὼ ὡς μοιχοί· κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανόνα ΙΣΤ', ἂν μὲν μὴ ἔχωσιν ἔτι ἡλικίαν εἰκοσαετῆ διὰ τὸ τοῦ φρονήματος ὀλισθηρὸν μόνον δεκαπέντε ἔτη ὑποπίπτουσιν, εἶτα δὲ τῆς μετὰ τῶν πιστῶν εὐχῆς ἀξιοῦνται ἐπὶ πέντε ἔτη, μεθ' ὃ θερμὴν ἐπιδειξάμενοι μετάνοιαν μεταλαμβάνουσι τῶν ἁγιασμάτων, ὑπερβάντες δὲ τὴν εἰκοσαετῆ ἡλικίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡριμώτεροι τὸν νοῦν ὄντες αὐστηρότερον ἐπιτιμῶνται, ὑποπίπτοντες μὲν ἐπὶ ἔτη εἴκοσι καὶ πέντε, ἀξιούμενοι δ' εἶτα ἐπὶ πέντε ἔτη τῆς μετὰ τῶν πιστῶν κοινωνίας, καὶ μεταλαμβάνοντες εἶτα τῶν ἁγιασμάτων· οἱ ὑπερβάντες τέλος τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἑαυτῶν ἡλικίας ὡς οὐδὲ φυσικὴν ἀνάγκην δυνάμενοι νὰ προβάλωσιν αὐστηρότερον ἔτι ἐπιτιμῶνται, μὴ ἀξιούμενοι τῆς θείας μεταλήψεως ἢ ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτῶν στιγμαῖς, ἐκτελέσαντες καὶ οὗτοι τὸ ἐπιτίμιον τοὐλάχιστον ἐπὶ ἔτη τριάκοντα. Ταῦτα πάντα κρατοῦσιν εἴτε ἔχουσι γυναῖκας οἱ ἀλογευόμενοι εἴτε μή. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ὁ πολλάκις κτηνοβασίαν διαπραττόμενος ἔγγαμος μὲν ὢν ἐπιτιμᾶται ὀκτὼ ἔτη, ἄγαμος δὲ τρία, ξηροφαγῶν μετὰ τὴν ἐνάτην καὶ ποιούμενος μετανοίας τριακοσίας. Τοῖς αὐτοῖς ὑποβάλλεται ἐπιτιμίοις καὶ ἡ ἔνοχος κτηνοβασίας γυνή. Κατὰ τὰ πηγὰς τοῦ ἀρχαιοτέρου ῥωσικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τοῖς κτηνοβάταις, πλὴν ἄλλων ποινῶν, ἀπαγορεύεται καὶ τὸ πίνειν τὸ γάλα καὶ ἐσθίειν τὸ κρέας τοῦ κτήνους. Ὡσαύτως κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν Poenitentiale οὐδενὶ ἐπιτρέπεται νὰ φάγῃ κρέας τῆς αἰγὸς ἢ τοῦ προβάτου ἢ οἱουδήποτε ἄλλου κτήνους, ἐφ' οὗ διεπράχθη κτηνοβασία, ἀλλ' ἀναιρούμενον τοῦτο παραδίδοται εἰς βορὰν τοῖς κυσίν.

Ἡ βυζαντιακὴ νομοθεσία ἠπείλει τοῖς ἐνόχοις κτηνοβασίας τὴν ποινὴν τῆς καυλοκοπίας. Ὁ ἑλληνικὸς ποινικὸς νόμος δὲν ποιεῖται ἰδίαν μνείαν τῆς κτηνοβασίας, διὸ οἱ ἔνοχοι ταύτης ὑποβάλλονται τῷ ἄρθρῳ 282, τῷ ἀπειλοῦντι τοῖς διαπραξαμένοις παρὰ φύσιν ἀσέλγειαν φυλάκισιν τοὐλάχιστον ἑνὸς ἔτους καὶ ὑποβολὴν εἰς ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν.

IX. Μαστροπεία. Προαγωγὸς (πορνοβοσκὸς) εἶναι ὁ τρέφων πόρνας πρὸς κέρδος, εἴτ' ἀναφανδὸν τὸ ἔργον τοῦτο ἀσκῶν, εἴτε τῷ προσχήματι ἑτέρου ἔργου, ὡς κάπηλος ἢ πανδοχεὺς ἢ βαλανεύς. Τινὲς τῶν συνόδων τῆς δύσεως, ὡς ἡ ἐν Toucy (860), ἀποφαίνονται μαστροπείαν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν γονέων παρακώλυσιν τοῦ γάμου τῶν ἑαυτῶν θυγατέρων, γιγνομένων οὕτως αἰτίων τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκλογῆς ἀνηθίκου βίου. Κατὰ τὸν κανόνα δ' τοῦ ἁγίου Παύλου ἐν Συντάγματι ἱερῶν κανόνων (ἔκδ. *Γ. Α. Ράλλη* καὶ *Μ. Ποτλῆ* τόμ. Δ' σελ. 400) ὁ πορνοβοσκὸς μὴ παυόμενος τοῦ ἔργου τούτου ἀποβάλλεται τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Κατὰ τὸν κανόνα ιβ' τῆς ἐν Ἐλιβερίτῳ συνόδου (313) οἱ τὰ ἑαυτῶν τέκνα μαστροπεύοντες γονεῖς ἀποκλείονται ἐσαεὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Κατὰ τὸν κανόνα πστ' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπειλεῖται κατὰ τῶν πόρνας ἐπισυναγόντων καὶ ἐκτρεφόντων λαϊκῶν μὲν ὄντων ἀφορισμός, κληρικῶν δέ, ἀφορισμὸς ἅμα καὶ καθαίρεσις. Διὰ τῆς ἀπὸ 457—467 ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ Κώδικι (νόμ. 7. 11. 40) διατάξεως τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος ἀπηγορεύθη τὸ πορνοβοσκεῖν γυναῖκα ἐλευθέραν ἢ δούλην. Ὁ παραβάτης εὐτελὴς μὲν ὢν μεταλλίζεται ἢ ὑπερόριος γίγνεται, στρατείαν δ' ἔχων ἢ ἄλλο ἐπιτήδευμα σεμνὸν ἀποβάλλει καὶ τοῦτο σὺν τῇ οὐσίᾳ· τὴν πορνοβοσκηθεῖσαν δὲ δούλην δύναται νὰ διεκδικήσῃ ὁ δεσπότης. Οἱ ἀμελοῦντες τῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων τούτων ἄρχοντες ὑποβάλλονται ποινῇ σωματικῇ καὶ χρηματικῇ εἴκοσι λιτρῶν. Τὸν δ' ἐπιβουλεύοντα τῇ σωφροσύνῃ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου ἄνδρα, ἅτε πειρώμενον νὰ παραδώσῃ ταύτην εἰς ἄλλους πρὸς τὸ μοιχευθῆναι, δύναται ἡ γυνὴ νὰ διαζευχθῇ. Ὡς μοιχὸς καὶ πορνοβοσκὸς τιμωρεῖται ὁ σύζυγος ὁ λαβών τι ὑπὲρ μοιχείας τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, ἤτοι ἵνα παραδώσῃ ταύτην εἰς τὸ μοιχευθῆναι, καὶ ὁ εὑρὼν ταύτην μοιχευομένην καὶ μὴ ἀποπέμπων αὐτήν. Τοὐναντίον δ' ὁ ἁπλῶς ἀκούσας ἢ ὑποπτεύσας ταύτην μοιχευομένην καὶ μὴ ἀγανακτήσας ἐπὶ τούτῳ δὲν τιμωρεῖται. Οἱ πορνοβοσκοῦντες τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας πατέρες ἢ τὰς ἑαυτῶν δούλας δεσπόται, κατὰ τὴν ἀπὸ 21 Ἀπριλίου 428 διάταξιν τῶν αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου καὶ Οὐαλεντινιανοῦ πρὸς τὸν ὕπαρχον τοῦ πραιτωρίου Φλωρέντιον, τὴν περιληφθεῖσαν ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ Κώδικι, ἀποβάλλουσι τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν.

[Βλ. *Κ. Μ. Ράλλη*, Ποινικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας 1907 σελ. 233—291.]

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **ἠθῶν προσβολὴ** *[Ποιν. Δίκ.]*· βλ. *ἠθῶν* βλάβη.

ἠθῶ (*—έω*)· στραγγίζω δι' ἠθητηρίου, διυλίζω, ἄλλως *διηθῶ*.

Ηιὼν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἠδωνίδος ἐν Μακεδονίᾳ, ἀποικισθεῖσα ἐνωρίτατα ὑπὸ ἀποίκων Μενδαίων τῆς χερσονήσου Παλλήνης (*Θουκυδ.* IV, 7). Ἔκειτο δὲ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ καὶ ἦτο τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀμφιπόλεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν 20—25 στάδια.

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κατελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠϊόνος στενότατα συνδέεται τὸ ὄνομα τοῦ *Βόγη* (βλ. λ.). Ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους παρέμεινεν ἡ Ἠϊὼν μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁπότε κατὰ τὸ 424 π. Χ. μόλις ἐσώθη ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ὁ Βρασίδας κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν. Μάλιστα ὁ Θουκυδίδης, μὴ δυνηθεὶς νὰ σώσῃ τὴν Ἀμφίπολιν, καθ' ὅσον εὑρισκόμενος ἐν Θάσῳ ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἠργοπόρησεν, ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (*Θουκυδ.* IV, 104, 106. Ἀκολούθως ἐκδιωχθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆς Ἠϊόνος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσωσιν αὐτήν, ἐκδιώξαντες δὲ τοὺς Ἀμφιπολίτας κατέσκαψαν αὐτήν.

Πολὺ βραδύτερον ἀνῳκοδομήθη ἡ Ἠϊὼν πρὸς βορρᾶν τοῦ χωρίου Κοντέσσα, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀνακτοροῦπολις*, διατηρήσασα τὸ ὄνομα τοῦτο μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἔχουσα καὶ ἴδιον ἐπίσκοπον ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῶν Φιλίππων (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*, τόμ. V, σελ. 483). Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Παρ' αὐτὴν σῴζονται ἐρείπια τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Εἰς τὴν Ἠϊόνα ἀποδίδονται διάφορα νομίσματα φέροντα χῆνα ἢ νῆσσαν, ἀνακαλυφθέντα ἐν αὐτῇ. Εἶναι ὅμως ἀμφίβολον κατὰ τοὺς νομισματολόγους, ἂν τὰ πτηνὰ ταῦτα ἦσαν τὸ ἔμβλημα τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπως ὁ κύκνος. Ἐπὶ μικρῶν νομισμάτων αὐτῆς ἀπαντῶσι τὰ γράμματα: Θ, Λ, Α, Η καὶ Ν, τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ εἶναι συμμαχικόν τι νόμισμα, τοῦ ὁποίου ἡ Ἠϊὼν ἦτο ἓν τῶν νομισματοποιείων (*Head.-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τόμ. Α', σελ. 263).

Α. Θ. Σ.

ἧκα· *ἀόρ.* τοῦ *ἵημι*.

Ἤκινς (Eakins), ***Θωμᾶς***. Ἀμερικανὸς προσωπογράφος, γεννηθεὶς ἐν Φιλαδελφείᾳ τὴν 25ην Ἰουλίου 1844. Ἐπεδόθη κυρίως εἰς τὴν προσωπογραφίαν, ὅπου διεκρίθη εἰς πίνακας ῥωπογραφικοὺς (peinture de genre). Εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς Φιλαδελφείας τῷ 1876 ἀπέστειλε τὸν πίνακα «Παῖκται ζατρικίου», εὑρισκόμενον εἰς τὸ «Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Τέχνης» τῆς Ν. Ὑόρκης. Εἷς μέγας πίναξ του, «Ἡ χειρουργικὴ κλινικὴ τοῦ καθηγητοῦ Κρός», ἀνήκων εἰς τὸ ἰατρικὸν κολλέγιον τοῦ Τζέφφερσον. Τὸ ἔργον του «Προφῆται» κοσμεῖ τὸ μέγαρον Γουΐδερσπουν τῆς Φιλαδελφείας. Ἐπί τινα ἔτη ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πενσυλβανίας. Ἔλαβε πλεῖστα βραβεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ τῶν Παρισίων (1900).

Ν. Ι. Θ.

ἥκιστα· ἐπίρρ. ὑπερθ. βαθμ., ἀντιστοιχοῦν εἰς θετικον *ὀλίγον* ἢ *μικρόν*· ὀλίγιστα, ἐλάχιστα, ἀντίθ. *μάλιστα*: «διὰ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ τόπου ἥκιστα πάντων εὐθύνεται ὁ λαός» ὀλιγώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον· || *οὐχ ἥκιστα*· μάλιστα: «πάντες εὐθύνονται καὶ οὐχ ἥκιστα ὁ λαός»... καὶ μάλιστα ὁ λαός.

ἥκω· ἐνεστὼς μὲ σημασίαν παρακειμένου· ἔχω ἔλθει, ἄλλως *ἐλήλυθα* ἢ *ἀφῖγμαι*· || παρατ. *ἧκον* μὲ σημασίαν ἀορίστου, ἄλλως *ἦλθον* ἢ ἀφικόμην· || μέλλ. *ἥξω* μὲ σημασίαν ἁπλοῦ μέλλοντος· θὰ ἔλθω, ἄλλως *εἶμι*, *ἀφίξομαι*· || ἐκ χρησμοῦ τινος ἐσκευωρημένου: «ἥξεις ἀφήξεις οὐ θνήξεις ἐν πολέμῳ» λαμβάνεται τὸ πρῶτον μέρος «ἥξεις ἀφήξεις» πρὸς δήλωσιν γνώμης ἐπαμφοτεριζούσης ἢ ἀνθρώπου ἐπαμφοτερίζοντος: «μοῦ ἔδωσε μίαν ὑπόσχεσιν ἥξεις ἀφήξεις», «αὐτὸς εἶναι ἥξεις ἀφήξεις».

Ἠλ. Θεότης τῶν Φοινίκων καὶ Σύρων· βλ. λ. *Ἦλος*.

ἠλάγρα (ἡ)· τὸ ἐργαλεῖον διὰ τοῦ ὁποίου ἐξέλκονται οἱ ἧλοι, κοιν. *τανάλια*.

ἠλακάτη (ἡ)· ὄργανον νήσεως διὰ τῆς χειρός, λεπτὴ ῥάβδος ἢ κάλαμος φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τὴν πρὸς νῆσιν τολύπην ἐρίου ἢ βάμβακος, στερεουμένη δὲ συνήθως ἐπὶ τῆς ὀσφύος, κοιν. *ῥόκα*.

—*[Ἀρχ.]* Βλ. *ἄτρακτος*.

—*[Ναυτ.]*, Βλ. *ἄτρακτος* καὶ *γλάρος*.

ἠλαττωμένος, *—η*, *—ον*· παρακ. παθ. μετ. τοῦ ῥήμ. *ἐλαττοῦμαι*: ὁ καταστὰς μικρότερος, ὁ σμικρυνθείς· || κατ' ἐπέκτασιν ὁ εὑρισκόμενος εἰς χειροτέραν κατάστασιν, ὁ ὑποβιβασθείς, ὁ ζημιωθείς, ὁ λαμβάνων ὀλιγώτερον παρ' ὅσον δικαιοῦται: «ἐν κόσμῳ ἠλαττωμένῳ» (*Ἀριστ.* π. φυτ. 1, 2, 19) ἐν ἀτελεῖ καταστάσει.

—**ἠλαττωμένη *ἀπόστασις*** *[Βλητ.]*· βλ. λ. *βολὴ* καὶ *στόχος*.

—**ἠλαττωμένον *γέμισμα*** *[Βλητ.]*· βλ. λ. *βολὴ* καὶ *γέμισμα*.

Ἡλέγερδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος· κατὰ Müller εἶναι ἡ ἐγγὺς τῆς Μελιτηνῆς (Μαλάτια) σύγχρονος *Τελέκ*.

Σ. Ε. Λ.

Ἡλεγία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Εὐφράτην. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον «Ἐλέγεια, χωρίον πέραν Εὐφράτου· Ἀρριανὸς ἐν Παρθικῶν». Κατὰ τὸν Γεωγρ. Ραβέννης Egea κατὰ δὲ τὸν πεουτιγγεριανὸν χάρτην Aegea. Εἶναι ἡ σύγχρονος κωμόπολις *Ἰλιτζά*.

Σ. Ε. Λ.

Ἠλεία. Ἡ κατέχουσα τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα τῆς Πελοποννήσου χώρα, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων καλουμένη οὕτως συναποτελεῖ σήμερον μετὰ τῶν τέως ἐπαρχιῶν Πατρῶν, Αἰγίου καὶ Καλαβρύτων τὸν νομὸν Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος.

—[ΓΕΩΓΡ.] Ἡ τέως ἐπαρχία Ἠλείας, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1910 ἀπετέλεσε καὶ ἴδιον νομόν, τὸν τῆς Ἠλείας, δὲν συμπίπτει εἰς ἔκτασιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἠλείαν, τῆς ὁποίας τὸ νοτιώτερον τμῆμα ὑπάγεται σήμερον εἰς τὸν νομὸν Μεσσηνίας. Ἡ ἀρχαία Ἠλεία κατὰ μὲν τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς χώρας τῶν Ἐπειῶν πρὸς Β. καὶ τῆς τῶν Πυλίων πρὸς Ν., κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους ἐκ τῆς Κοίλης Ἤλιδος πρὸς Β., τῆς ὁποίας τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα διὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους του ἐκαλεῖτο Ἀκρώρεια καὶ ἠμφεσβητεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, τῆς Πισάτιδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τῆς Τριφυλίας πρὸς Ν. Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας χώρας τῆς ἀρχαίας Ἠλείας ὁ Στράβων (C 337) προσθέτει καὶ τὴν χώραν τῶν Καυκώνων, ἀλλ' αὕτη δὲν εἶναι καθωρισμένη, διότι ὁτὲ μὲν Καυκωνία ὀνομάζεται ἅπασα ἡ Ἠλεία ἀπὸ τῶν Καυκώνων, φύλου ἀρκαδικοῦ, ὁτὲ δὲ τμῆμα αὐτῆς, καὶ ἄλλοτε ἄλλο (τὸ παρὰ τὰ ὅρια Ἤλιδος καὶ Ἀχαΐας περὶ τὴν ἀχαϊκὴν πόλιν Δύμην, ἔνθα καὶ ποταμός τις ἐκαλεῖτο Καύκων, καὶ τὸ περὶ τὸ Λέπρεον τμῆμα τῆς Τριφυλίας). Ἡ σημερινὴ Ἠλεία περιλαμβάνει ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἠλείας μόνον τὴν Κοίλην Ἤλιδα καὶ τὴν Πισάτιδα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Τριφυλίαν, περιλαμβάνει ὅμως ἐπὶ πλέον τὸ μικρὸν περὶ τὴν κωμόπολιν Δίβρην τμῆμα τοῦ ἀρκαδικοῦ Ἐρυμάνθου. Οὕτως ἔχει τὰ αὐτὰ μὲν ὅρια πρὸς Δ. (τὸ Ἰόνιον πέλαγος) καὶ πρὸς Β. (τὸν ποταμὸν Λάρισον, σήμερον Μάναν καλούμενον, διὰ τοῦ ὁποίου χωρίζεται ἀπὸ τῆς τέως ἐπαρχίας Πατρῶν, τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας), ἠλαττωμένα πρὸς Ν., μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ (πρὸς Ν. τοῦ ὁποίου ἐξετείνετο ἡ ἀρχαία Τριφυλία, τμῆμα τῆς ἀρχαίας Ἠλείας, φθάνουσα μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέδας) καὶ ηὐξημένα πρὸς Α., κατὰ τὸ τμῆμα τῆς Δίβρης, ἔχουσα ὅριον πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν οὐχὶ τὸν ποταμὸν Ἐρύμανθον (ὅριον τῆς ἀρχαίας Ἠλείας), ἀλλὰ τὸν ἀνατολικώτερον αὐτοῦ ῥέοντα παραπόταμον τοῦ Ἀλφειοῦ Λάδωνα.

Ἥ τε ἀρχαία καὶ ἡ σημερινὴ Ἠλεία εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χώρα πεδινὴ καὶ εὔφορος, ἰδιαιτέρως μάλιστα ἡ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐρυμάνθου εὐρεῖα παραθαλασσία πεδιὰς τῆς ἀρχαίας Κοίλης Ἤλιδος (ὁ κάμπος τῆς Γαστούνης). Τὰ ὀρεινὰ τμήματα αὐτῆς εἶναι παραφυάδες τοῦ *Ἐρυμάνθου*, ὀγκώδους ὀρεινῆς μάζης κατὰ τὰ ὅρια Ἀρκαδίας, Ἀχαΐας καὶ Ἠλείας, τῆς *Φολόης*, ὀροσειρᾶς ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ Ἐρυμάνθου, τοῦ ὁποίου καὶ παραφυὰς εἶναι, πρὸς Β. μέχρι τοῦ Ἀλφειοῦ πρὸς Ν. καὶ τῆς καταφύτου *Σκόλλιος* κατὰ τὰ ὅρια Ἠλείας καὶ ἐπαρχίας Πατρῶν (ἀρχαίας Ἀχαΐας). Τούτων ὁ Ἐρύμανθος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐκαλεῖτο *Λάμπεια*, ἡ δὲ Σκόλλις καὶ *Ὠλενίη πέτρη* (εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους) κατὰ τὸν Στράβωνα (C. 341). Σήμερον ὁ Ἐρύμανθος καλεῖται *Ἀστρᾶς* (ἀπὸ τῶν χιόνων πιθανώτατα), ὅπερ ὄνομα εἶναι νεώτερος τύπος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἀστερίων, ἡ Σκόλλις *Σανταμέρι* καὶ *Μώβρη* καὶ ἡ Φολόη *Κάπελη* (ἡ ἀρχαία Τριφυλία εἶχεν ὄρη τὸν *Λαπίθην* καὶ τὴν *Μίνθην*, οὕτως ὀνομασθεῖσαν, κατὰ τὴν παρὰ Στράβωνι παράδοσιν, ἀπὸ τῆς παλλακῆς τοῦ Ἅδου, τῆς μεταμορφωθείσης εἰς τὸ φυτὸν μίνθην, τὸν ἡδύοσμον). Ἐκ τῶν κατεσπαρμένων ἀνὰ τὴν Ἠλείαν βουνῶν καὶ λόφων ἄξιος μνείας εἶναι ὁ *Ὄλυμπος*, ὁ καταλήγων εἰς τὸν ὑπερκείμενον τῆς ἱερᾶς Ὀλυμπίας λόφον Κρόνιον. Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς χώρας ταύτης ὀνομαστότεροι εἶναι δύο, ὁ *Πηνειὸς* (ποτάμι τῆς Γαστούνης), παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ὁποίου ἐπὶ ἐπι-

Digitized by Google

βλητικοῦ ὑψώματος εἶχε κτισθῆ ἡ ἱερὰ πόλις Ἦλις, καὶ ὁ *Ἀλφειὸς* (Ροφιᾶς), ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἄξιοι μνείας εἶναι οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἀλφειοῦ, *Ἐρύμανθος* (Δοάνας σήμερον καλούμενος), *Λάδων* (Ροφιᾶς), *Ἐνιπεὺς* (Λεστενίτσα), πολυθρύλητος διὰ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἔρωτας τῆς Τυροῦς, θυγατρὸς τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Σαλμωνέως, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της καὶ ἡ πόλις Σαλμώνη καὶ ἡ ὁμώνυμός της πηγή, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπήγαζεν ὁ Ἐνιπεύς, *Κλάδεος*, ὁ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν ρέων, ὅστις, τῇ συνεργασίᾳ καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ, διὰ τῆς ἰλύος του κατέχωσε τὴν εἰρημένην περίδοξον πόλιν, καὶ *Σελινοῦς*, ὅστις παρέρρεε τὴν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Ἤλιδος Σκιλλοῦντα, ὁ *Λάρισος* (Μάνα), ὅστις ἦτο τὸ φυσικὸν ὅριον Ἀχαΐας καὶ Ἠλείας (τέως ἐπαρχιῶν Πατρῶν καὶ Ἠλείας) καὶ χύνεται παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἄραξος, ὁ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευόμενος *Σελλήεις*, ὅστις ἐκ τῆς Φολόης ρέων ἐχύνετο μεταξὺ Κυλλήνης καὶ Χελωνάτα παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Ἐφύραν (*Στρ.* C. 338) καὶ ἄλλοι πολλοὶ (χείμαρροι οἱ πλεῖστοι), διότι ἡ χώρα εἶναι εὐυδροτάτη (ὁ Σελλήεις πιστεύται σήμερον ὅτι εἶναι ὁ ἕτερος τῶν βραχιόνων τοῦ Πηνειοῦ). Ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς πεφημισμένης ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων ὡς εὐΐππου καὶ μηλοβότου Ἠλείας ἰδίως ἄξιαι μνείας εἶναι ἡ τῆς Κοίλης Ἤλιδος (κάμπος τῆς Γαστούνης), ἐκτεινομένη καὶ πέραν τῶν ὁρίων Ἀχαΐας καὶ Ἠλείας, ἡ τῆς Πισάτιδος, διατεμνομένη ὑπὸ λοφοσειρῶν, (τὸ καλύτερον τμῆμα εἶναι τὸ τοῦ δήμου Λετρίνων), καὶ αἱ δύο τῆς ἀρχαίας Τριφυλίας, ἡ τῆς Μακιστίας (Ἀγουλινίτσης—Κρεσταίνης) καὶ ἡ Λεπρεατικὴ ἢ Πύλιον πεδίον (ἀπὸ λιμνοθαλάσσης Καϊάφφα μέχρι τῆς Νέδας). Αἱ ἀκταὶ τῆς Ἠλείας, σχηματίζουσαι τρεῖς κόλπους, τὸν Κυλλήνιον, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀράξου (Πάπα) καὶ Χελωνάτα (Χλουμουτσίου), τὸν Χελωνίτην μεταξὺ Χελωνάτα καὶ Ἰχθύος (Κατακώλου) καὶ τὸν Κυπαρισσήεντα μεταξὺ Ἰχθύος καὶ Ἀλφειοῦ (διὰ τὴν σημερινὴν Ἠλείαν) ἢ Νέδας (διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἠλείαν), δὲν παρέχουσιν ἀσφαλεῖς λιμένας.

Γονιμωτάτη οὖσα ἡ ἀρχαία Ἠλεία, ἦτο πυκνότερον τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν κατῳκημένη (κατὰ τὸν Clinton εἶχε πληθυσμὸν 200 χιλ. κατοίκων) καὶ εἶχε πολλὰς πόλεις. Οὕτω μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐν μὲν τῇ Κοίλῃ Ἤλιδι αἱ ἑξῆς: *Ἦλις, Ὑρμίνη, Μυρτούντιον, Βουπράσιον, Κυλλήνη, Ἀμυμώνη, Ἐφύρα, Οἰνόη, Πύλος* (Ἠλειακή), *Θαλάμαι, Λασιών, Θραυστός, Ἅλιον, Εὐπάλιον, Ὀποῦς* (αἱ τελευταῖαι 5 τῆς Ἀκρωρείας) καὶ τὰ προάστεια *Πέτρα* καὶ *Ὀρθή*. Ἐν τῇ Πισάτιδι αἱ *Πῖσα, Λετρῖνοι, Δυσπόντιον, Φειά, Σαλμώνη, Ἀμφιδολία, Ἀλήσυον, Ἡράκλεια, Κικύσιον, Ἅρπιννα, Μάργανα, Ἀναῖται, Μετάπιος* κ. ἄ. Ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν ὅμως δεκαπέντε πόλεων τῆς Κοίλης Ἤλιδος καὶ δεκατριῶν τῆς Πισάτιδος 8 μόνον ἦσαν αἱ ἐξ ἑκατέρας αὐτῶν ἐπίσημοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξελέγοντο αἱ 16 γυναῖκες (ἀνὰ μία ἐξ ἑκάστης), αἵτινες διηύθυνον τὰ Ἡραῖα. Ἐν δὲ τῇ Τριφυλίᾳ κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τῆς ἑνώσεώς της μετὰ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπῆρχον αἱ πόλεις *Λέπρεον, Σαμικόν, Ὕπανα, Σκιλλοῦς, Τυπανέαι, Πύργος, Αἴπιον* (καὶ *Ἤπειον* καὶ *Αἰπυ*), *Βώλαξ, Στυλλάγγιον* καὶ *Φρῖξα*, πλὴν τούτων ὅμως εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐμνημονεύοντο καὶ ἄλλαι, ὡς ἡ *Πύλος* (ἡ τριφυλιακή, ἡ τοῦ Νέστορος δηλαδή), ἡ *Ἀρήνη* καὶ τὸ *Θρῦον*, μνημονευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ὡς καὶ ἡ πόλις *Αἰπυ* (τὸ προρρηθὲν *Αἴπιον*), ἡ *Μάκιστος* καὶ τὸ *Νούδιον*, μνημονευόμεναι ὡς πόλεις τῶν Μινυῶν, ὡς καὶ αἱ προρρηθεῖσαι *Λέπρεον, Φρῖξα, Πύργος* καὶ *Νούδιον*.

— [ΙΣΤΟΡ.]. 1) ***Προϊστορικοὶ χρόνοι.*** Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠλείας κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους κυρία πηγὴ εἶναι οἱ πλούσιοι τῆς χώρας ταύτης μῦθοι, οἵτινες τοῦτο μόνον τὸ μειονέκτημα ἔχουν, ὅτι ἔλαβον τὴν μορφὴν τὴν ὁποίαν εἶχον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὴν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἐπεδίωξαν νὰ προσαρμόσουν τοὺς ἀρχαιοτέρους τῆς χώρας μύθους πρὸς τοὺς ἰδικούς των κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ὑπ' αὐτῶν κατάληψις τῆς χώρας νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἐπάνοδος εἰς αὐτὴν ἡγεμόνος, ἔχοντος κληρονομικὰ κυριαρχικὰ ἐπὶ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς δικαιώματα. Ἐκ τῶν μύθων τῆς χώρας ὁ τῆς κλοπῆς τῶν δαμάλεων τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ (θεοῦ τῶν ἀνέμων) κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἡ ἀνεύρεσις αὐτῶν ἐν Ἠλείᾳ κατὰ τὴν πρωΐαν ἔχει τὴν προέλευσίν του ἐκ τοῦ φυσικοῦ φαινομένου τῆς ἐξαφανίσεως τῶν νεφῶν ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆς νυκτὸς καὶ ἐπανεμφανίσεώς των κατὰ τὴν πρωΐαν. Ὁμοίως ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους (θεότητος ἡλιακῆς) πρὸς τοὺς Κενταύρους τῆς Φολόης, οἵτινες εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν νεφῶν τῶν καταιγίδων, ἡ σύλληψις τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου, προσωποποιήσεως τοῦ ὁμωνύμου καταστρεπτικοῦ χειμάρρου, καὶ ὁ καθαρμὸς τῶν βουστασίων τοῦ πλουσίου εἰς γαίας καὶ ποίμνια Αὐγείου, εἶναι ἀγῶνες τοῦ ζωοδότου ἡλίου κατὰ τῶν καταστρεπτικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως (ραγδαίων βροχῶν, θυελλωδῶν ἀνέμων, ὁρμητικῶν χειμάρρων, κατακλυζουσῶν πλημμυρῶν κ.ο.κ.). Διὰ τῶν εἰρημένων μύθων ἐδίδετο ἡ εἰκὼν καὶ τοῦ ὑγροῦ κλίματος καὶ τοῦ γονίμου ἐδάφους τῆς χώρας, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ κυριώτεροι παράγοντες τῆς ἱστορίας της. Διὰ δὲ τῶν μύθων τοῦ ἐκ Φρυγίας εἰς Ἠλείαν μετοικήσαντος Πέλοπος, τῶν διελθόντων διὰ τῶν πόλεων τῆς Ἠλείας Κνωσίων ἐμπόρων (κατὰ τὸν ὁμηρικὸν εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα ὕμνον), οἵτινες ἵδρυσαν τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν συχναζόντων εἰς αὐτὴν ὁμηρικῶν ἡρώων τῶν Ἰονίων νήσων, Τηλεμάχου, Μέντορος, Μέντου, Νοήμονος καὶ ἄλλων, τῶν μύθων τῆς γενεαλογίας τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς χώρας Ἀεθλίου, ἐγγόνου γινομένου τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ βασιλεύσαντος Δευκαλίωνος, τῶν μύθων τῆς Τυροῦς, θυγατρὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ βασιλεύσαντος κατ' ἀρχὰς καὶ μετοικήσαντος εἰς Ἠλείαν ἔπειτα Σαλμωνέως καὶ τῶν μύθων τῶν Ἀμυθαονιδῶν καὶ Νηλειδῶν, συγγενῶν πρὸς τὰ αἰολικὰ φῦλα τῆς Θεσσαλίας, διεφαίνετο ἡ ἐν τῇ εὐφόρῳ ταύτῃ χώρᾳ ἐπελθοῦσα ἐπιμειξία λαῶν διαφόρου προελεύσεως, Φοινίκων (ἐμφανιζομένων ὡς Κρητῶν ἐμπόρων ἐν τοῖς μύθοις, διότι τὴν νῆσον Κρήτην εἶχον ὁρμητήριον οὗτοι), οἵτινες εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἠλείαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς πλουτοφόρου διὰ τὴν χώραν βύσσου, Αἰολέων τῆς Θεσσαλίας, μετὰ τῶν ὀρέων, ποταμῶν καὶ πόλεων τῆς ὁποίας εἶχον ὁμωνυμίαν καὶ ὄρη, ποταμοὶ καὶ πόλεις τῆς Ἠλείας (Ὄλυμπος καὶ Ὄσσα—ὄρη—ὑπῆρχον καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, Πηνειὸς καὶ Ἐνιπεὺς—ποταμοὶ—ἐπίσης καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἠλείᾳ, Λάρισα πόλις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Λάρισος ποταμὸς ἐν Ἠλείᾳ κ.ο.κ.), Λελέγων, ὡς ἐκαλοῦντο πάντες οἱ ἀνατολικοὶ Ἕλληνες, καὶ ἐν γένει οἱ σύμμεικτοι λαοί, διὰ τῶν Ἰονίων νήσων διαπεραιωθέντων εἰς τὴν Ἠλείαν —μετὰ τοῦ ἀρχαιοτάτου πληθυσμοῦ τῆς χώρας, τῶν Πελασγῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον συναναμιγῇ καὶ Καύκωνες ἐξ Ἀρκαδίας. Ἐκ τοῦ κράματος τῶν εἰρημένων φυλῶν εἶχον ἀποτελεσθῇ οἱ δύο ὁμηρικοὶ λαοὶ τῆς Ἠλείας, Ἐπειοί, τῶν ὁποίων τὴν χώραν διέρρεεν ὁ Πηνειός, καὶ Πύλιοι, τῶν ὁποίων τὴν χώραν διέρρεεν ὁ ποταμὸς Ἀλφειός. Εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἔλαβον μέρος καὶ οἱ Ἐπειοὶ ὑπὸ τέσσαρας ἀρχηγούς, τὸν θεοειδῆ Πολύξενον, υἱὸν τοῦ Ἀγασθένους καὶ ἔγγονον τοῦ Αὐγείου, τὸν Ἀμφίμαχον καὶ τὸν Θάλπιον, τέκνα τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Αὐγείου Μολιονιδῶν, καὶ τὸν Διώρη, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμαρυγκέως, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ Πυττίος εἶχε καταφύγει εἰς τὸ Βουπράσιον ἐκ Θεσσαλίας, καὶ οἱ Πύλιοι ὑπὸ τὸν Νέστορα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐβασίλευσε τῶν Ἐπειῶν πάντων ὁ Πολύξενος, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀμφίμαχος καὶ τοῦτον ὁ υἱός του Ἠλεῖος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἡ ὑπὸ τὸν Ὄξυλον ἐπιδρομὴ τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Ἠλείαν, συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων, ἤ, κατὰ τὴν μυθικὴν ἔκφρασιν, κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἀλλὰ συγχρόνως σχεδὸν ἢ ὀλίγον βραδύτερον ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἐνῷ κατέρρεε τὸ κράτος τῶν Νηλειδῶν τῆς Πύλου ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Δωριέων τῆς Μεσσηνίας, ἐγκαθίσταντο εἰς τὴν Ἠλείαν, μεταξὺ Νέδας καὶ Ἀλφειοῦ, ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν κλιτύων τοῦ Ταϋγέτου καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Δωριέων, οἱ Μινύαι. Τὸν Ὄξυλον (ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ ὁδηγὸς καὶ σύμμαχος τῶν ἐπιδρομέων Δωριέων), εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἠλείαν, εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς σύμμαχος μετὰ στρατοῦ ὁ Πελοπίδης Ἀγόριος ἐξ Ἑλίκης τῆς Ἀχαΐας (κατὰ χρησμόν τινα), ὅστις καὶ ἔλαβε τὴν μερίδα του μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν τρία κράτη ἐν Ἠλείᾳ, τὸ τῆς Κοίλης Ἤλιδος ὑπὸ τὸν Ὄξυλον (τὸ παλαιὸν τῶν Ἐπειῶν), τὸ τῆς Πισάτιδος ὑπὸ τὸν Ἀγόριον καὶ τὸ τῶν Μινυῶν εἰς τὴν μεταξὺ Νέδας καὶ Ἀλφειοῦ χώραν, ἅτινα συναπετέλουν κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους τὴν χώραν τῶν Πυλίων. Ἡ τῶν Μινυῶν χώρα ὠνομάσθη Τριφυλία ἀπὸ τῶν συνοικησασῶν ἐν αὐτῇ τριῶν φυλῶν, ἀρχαίων Ἐπειῶν, Μινυῶν ἢ Ἀρκάδων (κατ' ἄλλους) καὶ Αἰτωλοηλείων (*Στράβ.* C. 337). Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐξηφανίσθησαν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὀνομασίαι τῶν κατοίκων (Λέλεγες, Καύκωνες, Ἐπειοί, Θεσσαλοί, Μινύαι) καὶ ἀπέμεινεν ὡς μόνον ὄνομα τῶν κατοίκων τῆς χώρας τὸ ὄνομα *Ἠλεῖοι*. Ὁ Ὄξυλος, καὶ πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἐπιδρομῆς του καὶ διὰ νὰ ἐπέλθῃ ταχεῖα καὶ εἰρηνικὴ ἡ συγχώνευσις τῶν παλαιοτέρων τῆς χώρας κατοίκων μετὰ τῶν κατακτητῶν Αἰτωλῶν, μετερρύθμισεν οὕτω τὴν μυθολογίαν τῆς χώρας, ὥστε συνεχωνεύθησαν εἰς αὐτὴν πάντες οἱ θεοί, ἥρωες καὶ γενάρχαι τῶν συνοικησασῶν φυλῶν. Οὕτως ἐπλάσθη πρῶτος βασιλεὺς τῆς χώρας ὁ Ἀέθλιος, προσωποποίησις τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς χώρας, τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὤφειλε τὴν φήμην της καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Τούτου υἱὸς ἐπλάσθη ὁ Ἐνδυμίων, ὅστις ἦτο παλαιὰ θεότης τῶν Λελέγων, τοῦ Ἐνδυμίωνος δὲ τέκνα ὁ Παίων, ὁ Αἰτωλός, ὁ Ἐπειὸς καὶ ἡ Εὐρυκύδα. Ἐκ τούτων ἐβασίλευσεν ὁ Ἐπειὸς λαβὼν τὸν θρόνον ὡς ἔπαθλον, διότι ἐνίκησεν εἰς ἀγῶνα δρόμου, τὸν ὁποῖον εἶχε θέσει διὰ τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς ὁ πατήρ των. Μετὰ τὸν Ἐπειὸν ἐβασίλευσεν ὁ Αἰτωλός, ὅστις ὅμως, φονεύσας ἀκουσίως εἴς τινα ἀγῶνα ἐν Κλείτορι τῆς Ἀρκαδίας τὸν Ἆπιν, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Κουρῆτιν, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν Αἰτωλίαν. Μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τῆς Εὐρυκύδας, ἐκ τοῦ ὁποίου ἡ χώρα ὠνομάσθη Ἠλεία, μετὰ τοῦτον δὲ ὁ υἱός του Αὐγείας, τοῦ ὁποίου ἔγγονος ἦτο ὁ Ἠλεῖος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἔγινεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Αἰτωλὸς ἀποθανὼν ἄφησε διάδοχόν του τὸν Πλευρῶνα, ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ὁποίου (τῆς Πρωτογενείας), συνελθούσης μετὰ τοῦ Διός, ἐγεννήθη ὁ Ὄξυλος, ὁ καταλαβὼν τὴν Ἠλείαν καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ.

2) ***Ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.*** Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων εἰς τοὺς πρωτοϊστορικοὺς γίνεται ἐν Ἠλείᾳ διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰφίτου ἀπογόνου τοῦ Ὀξύλου καὶ συγχρόνου τοῦ νομοθέτου τῆς Σπάρτης Λυκούργου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύετο ὅτι συνέταξε τὴν συνθήκην συμμαχίας Ἠλείων, Πισατῶν καὶ Σπαρτιατῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διός. Ὁ Ἴφιτος οὗτος ἀνενέωσε τοὺς ἐπί τινα χρόνον ἀργήσαντας Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ μόνος ἐν ἀρχῇ ἑλλανοδίκης καὶ ἐκανόνισε τὰ τῆς ὀλυμπιακῆς ἐκεχειρίας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ βραδύτερον εἶχον ἀφιερωθῆ ὑπὸ τῶν Ἠλείων καὶ ἵσταντο εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς δύο ἀγάλματα χαλκᾶ, ἓν γυναικὸς ὑψηλῆς, τῆς Ἐκεχειρίας, καὶ ἓν τοῦ Ἰφίτου στεφανωμένου ὑπὸ τῆς Ἐκεχειρίας. Κατὰ τὸν Ἑλλάνικον ὅμως τοὺς ἀγῶνας διηύθυνον ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πισάτιδος ἢ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν. Ἐν ἀρχῇ τὰ δύο ὅμορα ἑλληνικὰ κράτη, Ἠλεῖοι καὶ Πισᾶται, ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ πρὸς ἄλληλα, καὶ οἱ ἡγεμόνες των ἐν ὁμονοίᾳ καὶ συμπνοίᾳ διηύθυνον τὴν μεγάλην τῆς χώρας πανήγυριν (τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας). Εἰς τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι εἶχε συντελέσει εἷς ἰδιόρρυθμος ἐν τῇ χώρᾳ θεσμός, ὁ σύλλογος τῶν δεκαὲξ γυναικῶν, μιᾶς ἐξ ἑκάστης τῶν 8 πόλεων τῆς Ἤλιδας καὶ τῶν 8 πόλεων τῆς Πισάτιδος, ὅστις, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καθηκόντων του — ὕφαινε καθ' ἕκαστον πέμπτον ἔτος πολύτιμον πέπλον διὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἥρας, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς ἦτο τὸ συμμαχικὸν ἱερὸν τῶν δύο ὁμόρων πόλεων, διηύθυνεν ὡς συναρχία ἑλλανοδικῶν τὰ Ἡραῖα (ἀγῶνας δρόμου παρθένων) καὶ δύο χορούς, ἕνα πρὸς τιμὴν τῆς Ἱπποδαμείας καὶ ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς Φυσκόας— ἐπενέβαινε καὶ πρὸς λύσιν τῶν μεταξὺ Ἠλείων καὶ Πισατῶν διαφορῶν (*Παυσ.* V. 16). Βραδύτερον ὅμως οἱ Πισᾶται, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων καὶ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες, τῇ συνδρομῇ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Φείδωνος (*Ἡρόδ.* VI. 127) τὸ πρῶτον, καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως των Πανταλέοντος τὸ δεύτερον (644 π. Χ.), ἀπέκλεισαν τῆς συνδιευθύνσεως τῶν ἀγώνων τοὺς Ἠλείους. Αἱ δύο αὗται ἐχθρικαὶ πρὸς τοὺς Ἠλείους ἐνέργειαι τῶν Πισατῶν προεκάλεσαν ἄσπονδον τὸ μῖσος τῶν δύο κρατῶν πρὸς ἄλληλα, τὸ ὁποῖον ἐξέσπασεν εἰς τὸν ἄγριον μεταξύ των πόλεμον τοῦ 580 π. Χ., ὅστις κατέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἠλείων. Ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν Ἠλείων ἦτο νὰ καταστῇ ἡ Πισᾶτις ὑπήκοός των χώρα καὶ νὰ μετονομάσωσιν οὗτοι ἀνολυμπιάδας τὰς δύο ὀλυμπιάδας, εἰς τὰς ὁποίας δὲν μετέσχον ὡς ἑλλανοδίκαι. Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Πισατῶν ἀγῶνάς των οἱ Ἠλεῖοι εἶχον βοηθηθῆ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐξ ἔχθρας πρὸς τοὺς Ἀργείους, καὶ διότι εἶχον ἀρχίσει οὗτοι νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἐκτὸς μικροῦ τινος χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸν β' Μεσσηνιακὸν πόλεμον, ἦσαν φίλοι τῶν Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὸν Στράβωνα (C 355) οἱ Ἠλεῖοι, μόνοι, εἶχον τὴν προστασίαν τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ ἀγῶνος μεχρι τῆς 26ης ὀλυμπιάδος, ὅτε κατώρθωσεν ὁ Πισάτης βασιλεὺς (672 π. Χ.) Πανταλέων νὰ εἶναι ἀπὸ κοινοῦ προστάται καὶ οἱ Πισᾶται, οἵτινες διὰ τοῦ Φείδωνος ἦσαν καὶ οἱ μόνοι προστάται κατὰ τὸ 668 π. Χ. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Πισάτιδος οἱ Ἠλεῖοι, λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς παρασχεθείσης εἰς τοὺς Πισάτας συνδρομῆς ὑπὸ τῶν Σκιλλουντίων καὶ Μακιστίων τῆς Τριφυλίας, διέβησαν τὸν Ἀλφειὸν καὶ ὑπέταξαν καὶ τὴν Τριφυλίαν, καταστάντες ὅμοροι τῶν προστατῶν των Λακεδαιμονίων, οἵτινες εἶχον ὑποτάξει τὴν Μεσσηνίαν. Ἀπὸ τότε ἡ Ἠλεία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν κυρίαρχον Κοίλην Ἤλιδα καὶ τὰς εἰς αὐτὴν ὑποτελεῖς Πισάτιδα καὶ Τριφυλίαν.

Ἀκμὴ τῆς Ἤλιδος. Μετὰ τὰ εἰρημένα γεγονότα, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν κήρυξιν συμπάσης τῆς Ἠλείας ὡς χώρας ἱερᾶς, κατὰ τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ κηρύξῃ πόλεμον καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο νὰ διέλθῃ ἔνοπλον στράτευμα, ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῆς Ἠλείας καὶ ἰδίως τῆς Κοίλης Ἤλιδος, πρὸ πάντων δὲ τῆς πόλεως Ἤλιδος, ἥτις ἐπεσκίασε πάσας τὰς ἄλλας πόλεις (Ὀρθίαν, Βουπράσιον, Ὑρμίνην, Μύρσινον, Κυλλήνην, Πύλον ἠλειακὴν καὶ Ἐφύραν ἢ Οἰνόην). Ἐξησφαλισμένος ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς, ἔζη ὁ περισσότερος πληθυσμὸς τῆς χώρας εἰς τοὺς ἀγρούς του, ἀδιάφορος διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς

Digitized by Google

χώρας καὶ μεριμνῶν μόνον πῶς θ' ἀπολαύσῃ τὰ ἄφθονα ἀγαθὰ τῆς εὐφόρου χώρας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἱδρύσει ἀπειράριθμα ἱερὰ εἰς τὸν Διόνυσον, ὅστις ἦτο ὁ κύριος, μετὰ τὸν Δία, θεὸς τῶν Ἠλείων, εἰς τὴν Ἀφροδίτην (Ἀφροδίσια), τὰς Νύμφας (Νυμφαῖα), τὴν Ἄρτεμιν (Ἀρτεμίσια), τὸν Ποσειδῶνα (Ποσείδια) εἰς τὰς ἀκτάς, καὶ εἰς ἄλλους θεούς, διὰ νὰ διέρχεται εἰς αὐτὰ κατὰ τὰς πανηγύρεις ἐν ἀπολαύσεσι· διὰ τὰς κλίσεις των ταύτας ἐσκώπτοντο οἱ Ἠλεῖοι ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, χαρακτηριζόμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον, ὡς ἀπόλεμοι καὶ καλλωπισταί, καὶ ὡς ὀψοφάγοι (καλοφαγάδες) καὶ οἰνοπόται. Ἄλλα δείγματα τῆς ἀκμῆς τῆς χώρας, ἐκτὸς τῆς εὐζωΐας, ὀφειλομένης εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἀποικίας δὲν ἵδρυσαν (μνημονεύονται μόνον, χωρὶς καὶ νὰ εἶναι τοῦτο ἐξηκριβωμένον, ὡς ἀποικίαι αὐτῆς ἡ ἐν Ἰταλίᾳ Πῖσα, αἱ ἐν Κασσωπείᾳ τῆς Ἠπείρου πόλεις Βούχετα, Ἐλάτεια καὶ Πανδοσία, ἡ Ἐρέτρια τῆς Εὐβοίας καὶ αἱ πόλεις τῆς Ἠπείρου Ἀπολλωνία καὶ Ἐπίδαμνος, εἰς τὰς ὁποίας ἔστειλεν ὀλίγους ἀποίκους τὸ Δυσπόντιον, πόλις τῆς Πισάτιδος), εἶναι ἡ κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' π. Χ. αἰῶνα πνευματική, καλλιτεχνικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς χώρας ζωή. Οὕτως ὡς Ἠλεῖοι μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς Λίβων καὶ ὁ ἀνδριαντοποιὸς Κάλλων. Ἠλεῖος πιστεύεται ὅτι ἦτο καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Φειδίου Κολώτης, τοῦ ὁποίου ἔργα ἦσαν δύο χρυσελεφάντινα ἀγάλματα (Ἀθηνᾶς καὶ Ἀσκληπιοῦ) ἐν Ἤλιδι καὶ ἡ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος πολύτιμος τράπεζα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔθετον τοὺς στεφάνους τῶν Ὀλυμπιονικῶν. Ἠλεῖοι ὡσαύτως ἦσαν ὁ σοφιστὴς Ἱππίας, τὸν ὁποῖον οἱ συμπολῖται του ἐχρησιμοποίουν εἰς διαφόρους διπλωματικὰς ἀποστολάς, ὁ φιλόσοφος Φαίδων, ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἠλειακῆς σωκρατικῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ διάδοχός του Πλείσταινος, ὁ φιλόσοφος Ἀλεξῖνος, ὁ διὰ τὸ φιλόνικον αὐτοῦ ἐπικληθεὶς Ἐλεγξῖνος, ὁ περιώνυμος φιλόσοφος Πύρρων κ. ἄ. Τῆς κοινωνικῆς δὲ προόδου των τεκμήριον εἶναι ὁ φιλαθλητισμὸς αὐτῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπειράριθμοι εἶναι οἱ Ἠλεῖοι ὀλυμπιονῖκαι. Ὅ,τι ὅμως ἀνυψοῖ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τοὺς ἀρχαίους Ἠλείους εἶναι ἰδίως ἡ στοργικὴ των μέριμνα διὰ τὸ πανελλήνιον καταστὰν ἱερὸν τῆς χώρας των ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ πρωταίτιοι μὲ τὴν ἀνέγερσιν ἐν αὐτῇ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, μὲ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀετωμάτων του ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων καλλιτεχνῶν Παιωνίου καὶ Ἀλκαμένους, μὲ τὴν ἀφιέρωσιν εἰς αὐτὸν τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ παντοδυνάμου πατρὸς θεοῦ, ἔργου τοῦ δαιμονίου Φειδίου, καὶ τὴν μετατροπὴν τῆς ἱερᾶς Ἄλτεως εἰς παράδεισον κατάφυτον ἀπὸ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, νὰ προσλάβῃ τόσην αἴγλην ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία.

Ἡ Ἠλεία καὶ οἱ ἐθνικοὶ καὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 580 π.Χ. καθυπόταξιν τῆς Πισάτιδος καὶ τῆς Τριφυλίας, οἱ Ἠλεῖοι δὲν φαίνονται σοβαρῶς μετασχόντες ἄλλου πολέμου μέχρι τοῦ 464 π.Χ. Κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀγῶνας μόνον 200 Λεπρεᾶται μετέσχον τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, ἀνεγράφη ὅμως καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἄλλων Ἠλείων εἰς τὸ ἀφιέρωμα τῶν νικητῶν τῶν Πλαταιῶν εἰς Ὀλυμπίαν (χαλκοῦν δεκάπηχυ ἄγαλμα τοῦ Διός), διότι ἐτιμώρησαν μὲ ἐξορίαν τοὺς ἀρχηγούς των, ὡς ὑπαιτίους νὰ φθάσωσιν εἰς Πλαταιὰς μετὰ τὴν μάχην. Τὴν προθυμίαν των ἄλλως τε πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας εἶχον δείξει καὶ διὰ τῆς ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου των εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον. Κατὰ τὸ 464 π. Χ. οἱ Πισᾶται, νομίσαντες ὅτι παρουσιάσθη εὐκαιρία ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἠλείους ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μεσσηνίων, ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ἠλείων. Ἀλλὰ καὶ τότε ἡττήθησαν κατὰ κράτος οἱ Πισᾶται καὶ ἡ πόλις των κατεστράφη ἐκ θεμελίων καὶ τὸ ὄνομά της ἐσβέσθη ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων τῆς Πισάτιδος. Τὰ πλούσια λάφυρα τῆς Πίσης μάλιστα καὶ τῶν ἄλλων ἐπαναστασασῶν πόλεων τῆς Πισάτιδος ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν δαπάνην πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματός του. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κηρύξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τὸ πρῶτον ἔτος αὐτοῦ ὑπέστησαν ἱκανὰς ζημίας οἱ Ἠλεῖοι, ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων, διότι καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῶν Κυλλήνη ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Κερκυραίων καὶ ἡ περὶ τὴν πόλιν Φειὰν (παρὰ τὸ σημερινὸν Κατάκωλον) χώρα των ἠρημώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ Κερκυραίων. Βραδύτερον ὅμως ἐπῆλθε ψυχρότης μεταξὺ Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων, διότι οὗτοι ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν Λεπρεατῶν Ἠλείων εἴς τινα ἔριδα των πρὸς τοὺς ἄλλους Ἠλείους· διὰ τοῦτο κατὰ τὸ 420 π. Χ. ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ἀργείων, Ἀθηναίων καὶ Μαντινέων κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀπέκλεισαν αὐτοὺς τῶν τε Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ θυσίας, καὶ κατεδίκασαν αὐτοὺς ὡς ἐπόπται τῶν ἀγώνων εἰς πρόστιμον 2000 μνῶν, διότι, ἐκεχειρίας οὔσης, ἔστειλαν ὁπλίτας εἰς Λέπρεον καὶ μετέσχον τῆς κατὰ τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ ἐκστρατείας διὰ 3000 ὁπλιτῶν. Βραδύτερον διηλλάγησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, δραπετεύσας ἐκ Θουρίων τῆς Κάτω Ἰταλίας, εἰς Κυλλήνην ἀπεβιβάσθη, ὡς ἐχθρὸς τῆς πατρίδος του, καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Διετέλεσαν δὲ καὶ μέχρι τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτοι ὅμως μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ἐνεθυμήθησαν τὴν διαγωγὴν τῶν Ἠλείων, καὶ κατὰ τὸ 402 π. Χ., καὶ ὅτε μετέβη ὁ βασιλεὺς Ἆγις μετὰ τὴν λύσιν τῆς Νικιείου εἰρήνης διὰ νὰ τελέσῃ θυσίαν πρὸς τὸν Δία διὰ νίκην κατὰ τῶν Ἀθηναίων (ὅτε ἠμπόδισαν αὐτόν, ἰσχυρισθέντες ὅτι κατὰ τὸ ἀρχαῖον νόμιμον δὲν ἐπετρέπετο οὔτε θυσία νὰ γίνῃ, οὔτε χρησμὸς νὰ ζητηθῇ ὑπὸ Ἑλλήνων κατ' Ἑλλήνων), πρὸς τιμωρίαν των ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν νὰ καταβάλωσι τὴν καθυστερηθεῖσαν ἀναλογίαν των εἰς χρῆμα διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ν' ἀφήσωσιν αὐτονόμους τὰς περιοικίδας χώρας (Πισᾶτιν καὶ Τριφυλίαν), ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἠλεῖοι δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν Λακεδαιμονίων, οὗτοι ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἠλείων διαρκέσαντα τρία ἔτη (402—400 π. Χ.). Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος μικρὰς μόνον ζημίας ὑπέστησαν οἱ Ἠλεῖοι, διότι ὁ εἰσβαλὼν ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἆγιν ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν ὁρίων τῆς Ἠλείας στρατός, μετὰ τὴν δενδροτομίαν τῆς παρὰ τὴν μεθόριον ἠλειακῆς χώρας, ἀπεσύρθη ταχέως, φοβηθεὶς ὅτι ὁ γενόμενος τότε σεισμὸς ἦτο ἐκδήλωσις ἀγανακτήσεως τοῦ θεοῦ διὰ τὴν εἰσβολήν των εἰς ἱερὰν γῆν. Κατὰ τὸ δεύτερον εἰσβαλὼν ἀπὸ νότου ὁ Ἆγις ἔγινε κύριος τῆς τε Τριφυλίας καὶ τῆς Πισάτιδος, ἄλλας μὲν τῶν πόλεων αὐτῶν ὑποτάξας, ἄλλας δέ, ἀποστατησάσας, δεχθεὶς ὡς συμμάχους. Μετὰ ταῦτα προεχώρησεν ὁ Ἆγις μέχρι τῆς Ἤλιδος καὶ ἠρήμωσε μὲν τὰ προάστεια τῆς πόλεως, ἀπέφυγεν ὅμως νὰ καταλάβῃ αὐτήν, ὡς ἱερὰν —τότε ἀπεπειράθησαν καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ ὑπὸ τὸν Ξενίαν ν' ἀνατρέψωσι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἀλλ' ἡ στάσις των κατεβλήθη ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν—, ἀπεχώρησε δὲ ἐκ τῆς χώρας, ἀφοῦ ἀφῆκεν ἐν Ἐπιταλίῳ, παρὰ τὸν Ἀλφειόν, φρουρὰν λακωνικήν, ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Λύσιππον ὡς ἁρμοστήν, ἥτις καὶ καθ' ὅλον τὸ θέρος καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα χειμῶνα ἐξηκολούθησε λεηλατοῦσα τὴν χώραν. Τέλος κατὰ τὸ 400 π. Χ. ἔγινεν ἡ εἰρήνη, ἀφοῦ ἐδέχθησαν οἱ Ἠλεῖοι ν' ἀφήσωσιν ἀνεξαρτήτους τὰς πλείστας τῶν πόλεων τῆς Τριφυλίας καὶ τῆς Πισάτιδος καί τινας τῆς Ἀκρωρείας (Λασιῶνα), νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη τῆς Ἤλιδος, Φειᾶς καὶ Κυλλήνης καὶ νὰ παραδώσωσι τὸν στόλον των. Ἀπὸ τῆς εἰρήνης ταύτης (400 π. Χ.) διετέλεσαν οἱ Ἠλεῖοι φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (371 π.Χ.), μετασχόντες καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου περὶ τοὺς τρισχιλίους (395—387 π. Χ.) καὶ τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου. Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις ὅμως ἧτταν τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἠλεῖοι, νομίσαντες ὅτι παρουσιάζετο εὐκαιρία ν' ἀνακτήσωσι τὴν Πισάτιδα καὶ τὴν Τριφυλίαν, ἐτάχθησαν μετὰ τῶν Θηβαίων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔστειλαν βοήθειαν καὶ ὅτε εἰσέβαλον οὗτοι εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ὅτε ἐπῆλθον κατὰ τῆς Σικυῶνος. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν μάλιστα κατὰ τῆς Σικυῶνος διεκρίθη ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Στρόμιος, ἰδιοχείρως φονεύσας τὸν στρατηγὸν τῶν Σικυωνίων. Κατὰ τὸ 365 π.Χ. ὅμως ἦλθον εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διότι καὶ κοινοὶ πόθοι συνέδεον αὐτοὺς (οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπόθουν ν' ἀνακτήσωσι τὴν Μεσσηνίαν, οἱ Ἠλεῖοι τὴν Πισᾶτιν καὶ Τριφυλίαν) καὶ κατὰ τῶν Ἀρκάδων ἦσαν δυσηρεστημένοι, διότι εἶχον δεχθῇ τοὺς Τριφυλίους εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν των, ὡς Ἀρκάδας δῆθεν. Κατὰ τὸ αὐτὸ μάλιστα ἔτος ἐξερράγη καὶ πόλεμος μεταξὺ Ἠλείων καὶ Ἀρκάδων, διότι οἱ τελευταῖοι προσήρτησαν εἰς τὴν χώραν των τὴν Ἀκρώρειαν. Ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου κατίσχυσαν οἱ Ἠλεῖοι, οἵτινες καὶ τὴν πόλιν Λασιῶνα κατέλαβον καὶ τὴν Ἀκρώρειαν ὅλην, βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἐπῆλθον πολυάριθμοι οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἠλεῖοι ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Τούτους καταδιώκοντες οἱ Ἀρκάδες ἔφθασαν, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πισάτιδος, μέχρι τῆς πόλεως Ἤλιδος, ἔνθα καὶ μόνον ἀνεχαιτίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν Ἠλείων, οἵτινες καὶ τοὺς ἀποπειραθέντας νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν συμπολίτας των δημοκρατικοὺς κατέβαλον καὶ καταφυγόντας εἰς τὴν ἠλειακὴν Πύλον ἐπολιόρκησαν καὶ κατέσφαξαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος οἱ Ἠλεῖοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀρκάδων, ἐνῷ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Πισατῶν ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' ἡττήθησαν ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ Ἄλτει. Ὁ πόλεμος ἔληξε μὲ ἀπώλειαν μὲν τῆς Ἀκρωρείας διὰ τοὺς Ἠλείους, προσαρτηθείσης εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, μὲ ἀνάκτησιν ὅμως ὑπ' αὐτῶν τῆς Πισάτιδος καὶ Τριφυλίας ἕνεκα τῶν ἐρίδων πρὸς ἀλλήλους τῶν Ἀρκάδων. Τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης μετέσχον οἱ Ἠλεῖοι ὡς σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ πολέμιοι τοῦ Ἐπαμεινώνδα.

Ἡ Ἠλεία κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Β' (359—336 π.Χ.) τὰ κοινὰ τῶν Ἠλείων διηύθυνεν ἡ μακεδονικὴ φατρία, τῆς ὁποίας προΐσταντο τὰ μίσθαρνα τοῦ Φιλίππου ὄργανα Εὐξίθεος, Κλεότιμος, Ἀρίσταιχμος (*Δημοσθ.* Περὶ τοῦ στεφ. 295), τοσοῦτον δὲ εἶχον διαφθαρῇ οὗτοι ψυχικῶς, ὥστε ὄχι μόνον ἀγρίως κατέσφαξαν τοὺς αἰχμαλωτισθέντας μισθοφόρους τῶν Φωκέων, ὅτε οὗτοι μετὰ τὸν φόνον τοῦ στρατηγοῦ Φαλαίκου εἶχον βοηθήσει φυγάδας Ἠλείους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν των (343 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ συμπολίτας καὶ συγγενεῖς των ἐδολοφόνουν, οἵτινες ἢ δὲν ἐφιλίππιζον, ἢ ἦσαν πρόσκομμα εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ ἄρχωσι τῆς πόλεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (336—323 π. Χ.) δὶς ἡμάρτησαν πρὸς τοῦτον οἱ Ἠλεῖοι· καὶ τὴν μὲν πρώτην φοράν, ὅτε ἡτοιμάσθησαν νὰ στείλωσι βοήθειαν πρὸς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Θηβαίους, ἐσυγχωρήθησαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ εὐγνωμονοῦντες ἀπέστειλαν ἐπικουρίαν εἰς αὐτόν, ὅτε εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἐξ 150 ἱππέων ὑπὸ τὸν Ἀλκίαν· κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως φοράν, ὅτε μετέσχον τῆς ἐν Μεγαλοπόλει μεγάλης μάχης τοῦ 330 π. Χ. κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, βοηθοῦντες τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἆγιν καὶ τοὺς συμμάχους του, κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ ἐν Κορίνθῳ συγκροτηθέντος συνεδρίου ἡ ἐπιβολὴ τῆς τιμωρίας, νὰ πληρώσουν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς τοὺς πιστοὺς του φίλους Μεγαλοπολίτας 120 τάλαντα. Κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον (322 π. Χ.) οἱ Ἠλεῖοι εἶχον συμπολεμήσει μὲ τοὺς ἡττηθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι νὰ κυβερνῶνται ὀλιγαρχικῶς ὑπὸ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν μακεδονικὴν φατρίαν συμπολιτῶν των. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεταξὺ Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος πολέμου εἶχον περιέλθει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πολυσπέρχοντος, καὶ βραδύτερον, κατὰ τὸν μεταξὺ Κασσάνδρου καὶ Ἀντιγόνου, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν στρατηγῶν τοῦ δευτέρου· ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ μάλιστα τούτου Τελεσφόρου, ἀποστατήσαντος ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, εἶχε συληθῇ καὶ τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερόν. Τὰς ἐκ τῶν πολέμων τούτων ταλαιπωρίας διεδέχθησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν, καὶ τούτους πάλιν, κατὰ τὸ 245 π. Χ., ἡ τυραννία τοῦ ὠμοῦ συμπολίτου των Ἀριστοτίμου, προστατευομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας οἱ Ἠλεῖοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τοῦ τυράννου, φονευθέντος διὰ συνωμοσίας, συνεμάχουν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ὡς συγγενεῖς αὐτῶν, κατὰ τὰς παραδόσεις, καὶ ἐκ μίσους κατὰ τῶν γειτόνων των Ἀχαιῶν καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συμμαχούντων Ἀρκάδων, πρὸς τοὺς ὁποίους διεξεδίκουν καὶ τὴν Ἀκρώρειαν καὶ τὴν Τριφυλίαν. Κατὰ τὸν μεταξὺ Κλεομένους καὶ Ἀχαιῶν πόλεμον, ὡς σύμμαχοι τοῦ πρώτου, ἐνίκησαν κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν των, τότε δὲ ἀνέκτησαν καὶ τὴν Ἀκρώρειαν. Κατὰ τὸν κληθέντα Συμμαχικὸν πόλεμον (220—217 π. Χ.) οἱ Ἠλεῖοι, συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Λακεδαιμονίων κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, Μακεδόνων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων των, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐλεηλάτησαν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν πολλὰς πόλεις τῆς τε Ἀχαΐας (Δύμην, Τρίταιαν, Φαρὰς) καὶ τῆς Ἀρκαδίας (Κύναιθαν, Λουσοὺς καὶ ἄλλας), βραδύτερον ὅμως ὑπέστησαν πολλὰς συμφοράς, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε', αὐτοπροσώπως ἐκστρατεύσας, ὄχι μόνον ἀφῄρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ψωφίδα καὶ τὸν Λασιῶνα καὶ τὴν Στράτον, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς μὲν δύο πρώτας παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀχαιούς, τὴν δὲ τελευταίαν εἰς τοὺς Ἀρκάδας, ἀλλὰ κατελθὼν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ ἐκεῖθεν πορευθεὶς πρὸς τὴν Κοίλην Ἦλιδα ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, συνέλαβε πλείστους τῶν κατοίκων αἰχμαλώτους (περὶ τοὺς 5000 καὶ 200 μισθοφόρους ὑπὸ τὸν Ἠλεῖον στρατηγὸν Ἀμφίδαμον) ἐν Θαλάμαις, ὅπου οὗτοι εἶχον καταφύγει, καὶ ἀπήγαγεν ἀπειράριθμον ἐκ τῆς χώρας πλῆθος ζῴων καὶ ἄλλην λείαν. Ἀφοῦ δὲ διέθεσε τὴν λείαν ὁ Φίλιππος ἐπῆλθε κατὰ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Ἀλιφείρας, ἀνηκούσης τότε εἰς τὴν Τριφυλίαν, καὶ ἀφοῦ ἐκυρίευσεν αὐτὴν μετὰ κρατερὰν ἄμυναν, ἐπορεύθη εἰς Τριφυλίαν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε, φυγόντος κατόπιν συνθήκης τοῦ Αἰτωλοῦ στρατηγοῦ Φιλλίδα. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ὅμως τοῦ Φιλίππου ἐκ Πελοποννήσου, οἱ Ἠλεῖοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἔκαμον μὲν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνακαταλάβωσι τὰς ἀπολεσθείσας χώρας των Ἀκρώρειαν καὶ Τριφυλίαν, τὰς ὁποίας καὶ ἀπώλεσαν ὁριστικῶς διὰ τῆς συναφθείσης κατὰ τὸ 217 εἰρήνης. Κατὰ τὸν μεταξὺ Φιλίππου Ε' καὶ Ῥωμαίων πόλεμον (211—205 π. Χ.), οἱ Ἠλεῖοι μετὰ τῶν Αἰτωλῶν συνεμάχουν μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ἕνεκα τού-

Digitized by Google

του ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν καὶ πάλιν ὁ Φίλιππος, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἠλείαν ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας, ἐνίκησεν αὐτούς, βοηθουμένους καὶ ὑπὸ ὀλίγων Ρωμαίων στρατιωτῶν, ἀφοῦ, φονεύσας διὰ τῆς λόγχης του τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἠλείων ἱππέων Δαμόφαντον ὁ ἡρωϊκὸς στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Φιλοποίμην, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλον τὸ ἱππικόν. Ἠναγκάσθη ὅμως ν' ἀπέλθῃ εἰς Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος, μαθὼν ὅτι βάρβαροι προσέβαλον τὸ κράτος του, ἀφοῦ ἀπήγαγεν ἐξ Ἠλείας πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ πλῆθος ζῴων. Κατὰ τὸ 191 π.Χ. οἱ Ἠλεῖοι ἐξηναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, συμμαχήσασαν μετ' αὐτῶν καὶ κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' καὶ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ'. Μετὰ δὲ τὸν μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Ρωμαίων πόλεμον οἱ Ἠλεῖοι, ἂν καὶ ἔμειναν οὐδέτεροι, συνυπετάγησαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς τὴν Ρώμην (146 π. Χ.), ἀπολέσαντες οὕτω τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Τὸ πολίτευμα καὶ οἱ ἄρχοντες. Τὸ πολίτευμα τῶν Ἠλείων καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ βασιλεία· ἤλλαξε μόνον ἡ δυναστεία τῶν Αὐγειαδῶν τῶν Ἐπειῶν, ἣν διεδέχθη ἡ δυναστεία τῶν Ὀξυλιδῶν τῶν Αἰτωλῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως τῆς Πίσης (580 π. Χ.) καὶ ἐν Ἤλιδι, ὡς συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ, κατηργήθη ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία τῆς χώρας περιῆλθεν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς Ἠλείας, τοὺς Αἰτωλοὺς κατακτητάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξελέγοντο διὰ βοῆς, ὅπως καὶ οἱ γέροντες τῆς Σπάρτης (κατὰ τὸ πολίτευμα τῆς ὁποίας, ὡς προστάτιδος, μετερρυθμίσθη καὶ τὸ πολίτευμα τῶν Ἠλείων), 90 ἰσόβιοι γέροντες, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν βουλὴν τῶν Ἠλείων, ἥτις εἶχε καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἐκτὸς τῆς βουλῆς ὑπῆρχεν ἐν Ἤλιδι καὶ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ὁ «δᾶμος πλαθύων» (δῆμος πλήθων, κατὰ τὸ πλήθουσα ἀγορά), ἥτις ἐνέκρινε τὰς ἀποφάσεις τῆς βουλῆς. Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅταν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπεκράτησαν φιλελεύθερα φρονήματα καὶ ἡ πόλις Ἦλις ηὐξήθη διὰ τῆς εἰσρροῆς εἰς αὐτὴν πολλῶν Ἠλείων, κατοίκων ἕως τότε μικρῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας τῆς Ἠλείας, τὸ πολίτευμα μετερρυθμίσθη ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 471 π. Χ. γίνεται μνεία βουλῆς 500, βουλῆς δημοκρατικῆς, ἐκ πάντων τῶν Ἠλείων. Ἀπὸ τότε ἤρχισε καὶ ἐν Ἤλιδι εἷς ἀδιάκοπος ἀγὼν μεταξὺ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὸ πολίτευμα ἐναλλὰξ (15άκις ἀπὸ τοῦ 480—322 π. Χ.) μετέπιπτεν ἐξ ὀλιγαρχικοῦ εἰς δημοκρατικὸν καὶ τἀνάπαλιν. Εἰς μίαν τῶν μεταλλαγῶν τούτων τοῦ πολιτεύματος, γενομένην κατὰ τὸ 343 π. Χ., ὅτε οἱ δημοκρατικοὶ Ἠλεῖοι κατίσχυσαν τῶν ὀλιγαρχικῶν τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἀρκάδων, ὀφείλεται καὶ ἡ δημιουργία τοῦ διασωθέντος ἀριστουργήματος τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ Ἑρμοῦ, ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ἀρκάδων, κρατοῦντος τὸν Διόνυσον βρέφος, ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἠλείων, πρὸς συμβολισμὸν τῆς παρασχεθείσης συνδρομῆς. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ βουλὴ ἀπετελεῖτο ἐξ 600 βουλευτῶν. Ἐκτὸς τῆς βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἄλλοι ἄρχοντες ἐν Ἠλείᾳ μὲ εἰδικὰ καθήκοντα μνημονεύονται οἱ ἑλλανοδίκαι, οἱ τελεσταί, ἀρχὴ ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν ἐφόρων τῆς Σπάρτης, οἱ δαμιωργοὶ (ζαμιωργοὶ κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν Ἠλείων), οἱ θεαροὶ καὶ οἱ βασιλεῖς, θρησκευτικοὶ ἄρχοντες, ἔργον ἔχοντες τὴν τέλεσιν θυσιῶν, οἱ δεσμοφύλακες, οἱ θεαροδόκοι, ξεναγοὶ τῶν ἐπισήμων ξένων κ.ἄ. Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἄξιοι εἶναι οἱ μάντεις, οἵτινες, καταγόμενοι ἐκ τοῦ περιφήμου γένους τῶν Ἰαμιδῶν, διέμενον ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἔδιδον εἰς τοὺς ἐρωτῶντας τοὺς χρησμούς, παρακολουθοῦντες τὴν ὑπ' αὐτῶν τέλεσιν θυσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Διός. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους τὸ πολίτευμα τῆς Ἠλείας ἦτο τιμοκρατικόν.

Ἡ Ἠλεία κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἠλεία, ὡς καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ χώρα, ἐπλήρωνε μὲν τακτόν τινα ἔγγειον φόρον καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας, βραδύτερον δὲ τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας, εἶχεν ὅμως πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει της· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἴδια νομίσματα ἔκοπτεν, ἅτινα ὅμως ἔπρεπε νὰ φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος ἢ ἄλλα τινὰ σύμβολα εἰς ἔνδειξιν τῆς εἰς τὴν Ρώμην ὑποταγῆς της. Κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ εἶχεν αὕτη συναποστατήσει μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Σύλλας ἐσύλησε (87 π. Χ.) πᾶν χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν ἀνάθημα τῶν ἱερῶν τῆς Ὀλυμπίας. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἠλαττώθησαν οἱ φόροι τῆς Ἠλείας καὶ ἔγινε καὶ αὕτη καισαρικὴ ἐπαρχία, ἐπὶ δὲ τοῦ Νέρωνος ἀνεκηρύχθη ἐλεύθερα ὑπ' αὐτοῦ, διότι ἐκολακεύθη πολὺ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἠλείων ὀλυμπιονίκης εἰς πάντα τὰ ἀγωνίσματα. Ἕνεκα τῆς αἴγλης τῶν ἀγώνων οἱ συρρέοντες εἰς τὴν χώραν ταύτην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους φαίνεται ὅτι ἦσαν πολλοί, ὥστε ἡ βιομηχανία τῶν ξένων, ὡς λέγεται, συνήθως, σήμερον, ἦτο μέγας πλοῦτος εἰς τὴν καὶ ἕνεκα τοῦ γονίμου ἐδάφους της πλουσίαν ταύτην χώραν. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος μάλιστα Ἰουλιανοῦ ἔτυχεν αὕτη πλήρους ἀσυδοσίας φόρων, διὰ νὰ δύναται νὰ τελῇ μεγαλοπρεπῶς τοὺς ἀγῶνας. Μετά τινα ὅμως ἔτη κατὰ τὸ 393 μ. Χ., ἡ Ἠλεία ὑπέστη ἓν βαρὺ οἰκονομικὸν πλῆγμα. Κατηργήθησαν οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ εἰς Ἠλείαν συρροὴ τῶν ξένων.

Νομίσματα τῶν Ἠλείων. Νομίσματα τῆς Ἠλείας εἶναι τὰ νομίσματα τῆς πόλεως Ἤλιδος (ἐλάχιστα χρυσᾶ καὶ τῆς Πίσης τοῦ 364 π. Χ.), ἅτινα, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς της. εἰς καλ-

Νομίσματα Ἠλείων φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου.
(Μουσεῖον Βερολίνου.)

λιτεχνικὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ποικιλίαν ἐκτελέσεως δύνανται νὰ παραβληθοῦν μὲ τὰ ἄριστα νομίσματα τῶν ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων καὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας (Συρακουσῶν). Εἶναι ἀργυρᾶ. τὰ παλαιότερα, καὶ τοῦ αἰγινητικοῦ σταθμητικοῦ κανόνος. Ὑπὸ τῶν νομισματολόγων ὑποδιαιροῦνται τὰ κοπέντα ἀπὸ τοῦ 480—322, μέχρι δηλαδὴ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἤλιδος εἰς τὸ μακεδονικὸν κράτος, εἰς νομίσματα 15 περιόδων, ἀνταποκρινόμενα εἰς 15 μεταλλαγὰς ἑκάστοτε τοῦ πολιτεύματος τῆς πόλεως, 169 τύπων, προχειρότερον ὅμως ὑποδιαιροῦνται μέχρι καὶ τῆς λήξεως τοῦ ὅλου ἀρχαίου βίου αὐτῆς εἰς 8 μόνον κατηγορίας. Τὰ τῆς α' (480—421 π. Χ.), ἔχουσιν ὡς σύμβολα τὰ σύμβολα τοῦ Διός, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ χώρα ἦτο ἀφιερωμένη, ἤτοι τὸν κεραυνὸν ἢ τὸν ἀετὸν μετὰ ὄφεως ἢ λαγωοῦ, ἢ ἑτέρου ζῴου εἰς τοὺς ὄνυχάς του. Ἀντὶ τούτων ὅμως τῶν συμβόλων ἔφερον πολλάκις καὶ τὴν Νίκην εἰς ποικίλας στάσεις, σύμβολον καὶ ταύτην τοῦ νικηφόρου τῶν Τιτάνων θεοῦ (βλ. λ. *Ζεύς*), ἐπιγραφὴν δὲ ἔφερον πάντα ἢ τὴν λέξιν FAΛΕΙΟΝ (Βαλείων =Ἠλείων) ἢ μόνον τὰ γράμματα FA ἢ F—A, ἓν δὲ μόνον τὴν ἐπιγραφὴν ΟΛΥΜΠΙΚΟΝ, κοπέν, πιθανώτατα, κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐξ ἀνεπαρκείας τῶν νομισμάτων τῆς Ἠλείας νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὰς ἐμπορικὰς ἀνάγκας τῶν συρρευσάντων εἰς τὴν πανήγυριν. Τὰ τῆς β' (421—365 π. Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Διὸς δαφνοστεφῆ ἢ Ἥρας μετὰ πόλου ὑψηλοῦ ἢ ἀετόν, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὰ γράμματα FA ἢ F—A καὶ κεραυνὸν ἐν στεφάνῳ κοτίνου. Ἡ ἐμφάνισις τῆς κεφαλῆς Ἥρας εἰς τὰ νομίσματα τῶν Ἠλείων ὠφείλετο, ἴσως, εἰς τὴν συναφθεῖσαν κατὰ τὸ 420 συμμαχίαν των πρὸς τοὺς Ἀργείους, οἵτινες ἐτίμων πολὺ τὴν Ἥραν. Ἓν νόμισμα τῶν χρόνων τούτων ἔφερε Νίκην μὲ ἀναπεπταμένας πτέρυγας καὶ κλάδον φοίνικος εἰς τὴν χεῖρα, ἦτο δὲ τοῦτο πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ τροπαίου τοῦ Σικυωνίου Δαιδάλου, ἀνατεθέντος ὑπὸ τῶν Ἠλείων εἰς τὸν Δία εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Ἄγιδος νίκης των, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἄριστος τύπος συνθέσεως τῆς ἑλληνικῆς νομισματικῆς. Τὰ τῆς γ' σειρᾶς (365—322 π. Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Διός, σπανιώτερον νύμφης Ὀλυμπίας ἢ Ἥρας, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ἀετὸν ἐν στεφάνῳ ἐλαίας καὶ τὰ γράμματα FA ἢ τὴν λέξιν FAΛΕΙΩΝ. Τὰ τῶν χρόνων 322—312 εἶχον τὸν τύπον τῶν νομισμάτων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὰ τῆς δ' σειρᾶς (312—271 π. Χ.), κοπέντα μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ τυράννου Τελεσφόρου, φέρουσι κεφαλὴν Διὸς ἢ Ἥρας. Τὰ τῆς ε' σειρᾶς (271—191 π. Χ.) φέρουσι κεφαλὴν Διὸς ἔμπροσθεν καὶ ἀετὸν μαχόμενον πρὸς ὄφιν ὄπισθεν. Τὰ τῆς στ' σειρᾶς (191—146 π. Χ.), ὅτε ἡ Ἠλεία μετεῖχε τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, φέρουσι σύμβολον μὲν ἀετὸν ἢ περιστερὰν ἢ κεραυνόν, ἐπιγραφὴν δὲ τὰς λέξεις ΑΧΑΙΩΝ ΑΛΕΙΩΝ. Τὰς τῆς ζ' σειρᾶς (146—43 π. Χ.), χαλκᾶ μόνον, φέρουσι κεφαλὴν Διὸς ἢ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν λέξιν FAΛΕΙΩΝ ἐν στεφάνῳ ἢ τὰ γράμματα FA καὶ Δία κραδαίνοντα κεραυνόν. Ἐκ δύο νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων φέρει τὸ ἓν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καθημένου ἐπὶ θρόνου καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς χειρὸς κρατοῦντος Νίκην, διὰ τῆς ἑτέρας δὲ στηριζομένου ἐπὶ σκήπτρου, τὸ ἕτερον κεφαλὴν Διὸς Ὀλυμπίου καὶ τὴν λέξιν ΗΛΕΙΩΝ. Αἱ εἰκόνες τοῦ Διὸς τῶν νομισμάτων τούτων θεωροῦνται ὡς τὰ πιστότερα ἀντίγραφα τοῦ χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου. Ἐκτὸς τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου καὶ τῆς Νίκης τοῦ Δαιδάλου ἀπεικονίζετο ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἠλείων καὶ ἡ Πάνδημος Ἀφροδίτη τοῦ Σκόπα, καθημένη ἐπὶ καλπάζοντος τράγου, ζῴου ἱεροῦ τῆς θεᾶς ταύτης.

Ἡ Ἠλεία κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Εὐθὺς μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, ἡ Ἠλεία ὑπέστη, ὡς καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι, τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον, οἵτινες καὶ διήρπασαν ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν ναῶν καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου (οἱ πλεῖστοι ἱστορικοὶ ἀκολουθοῦντες τὸν Βυζαντινὸν ἱστορικὸν Κεδρηνὸν δέχονται ὅτι τὸ ἄγαλμα ἐκάη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου εἶχε μεταφερθῇ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ). Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπιδρομῶν, ὡς τῶν Ἀβάρων (688 μ. Χ.), τῶν Σαρακηνῶν (881), τῶν Βουλγάρων (978), τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν πειρατῶν πολλάκις, δὲν ἀπηλλάγη ἡ χώρα. Παρὰ τὰς ἐπιδρομὰς ὅμως ταύτας ἡ χώρα ἦτο πλουσία μετὰ τὴν ἐν αὐτῇ μάλιστα καλλιέργειαν τῆς μετάξης, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἐδενδροφυτεύθη ἀπὸ μορέας καὶ διὰ τοῦτο ἴσως καὶ πρώτη ὠνομάσθη *Μορέας*.

Ἡ Ἠλεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατείας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (1204—1447) ἡ Ἠλεία ἦτο ἐν μεγαλυτέρᾳ σχετικῶς εὐημερίᾳ τῶν ἄλλων φραγκοκρατουμένων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ διότι τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν αὕτη, ἦτο τὸ καλύτερον κυβερνώμενον φραγκικὸν κράτος καὶ διότι ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ, ἡ Ἀνδραβίδα, ἕδρα τοῦ πρίγκιπος (ἡγεμόνος) τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Ὠλένης, ἦτο πόλις αὐτῆς. Ἐκτὸς ὅμως τῆς Ἀνδραβίδας, εἰς τὴν ὁποίαν συνήρχετο καὶ ἡ κούρτη, δηλαδὴ τὸ ἐκ βαρώνων, ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων ὑποτελῶν τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀχαΐας συμβούλιον, ὑπῆρχε καὶ ἄλλη μεγάλη φραγκικὴ πόλις, ἡ Γλαρέντζα, ἥτις καὶ ἐπεσκίασε τὴν Ἀνδραβίδαν, καὶ διότι εἰς τὸν λιμένα ταύτης, εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν λιμένα τῶν ἀφθόνων προϊόντων τῆς εὐφόρου Ἠλείας, κατέπλεον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πάντα τὰ ἐξ εὐρωπαϊκῶν λιμένων προερχόμενα πλοῖα, καὶ διότι ἄνωθεν αὐτῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀκρωτηρίου Χελωνάτα εἶχε κτισθῇ τὸ φραγκικὸν φρούριον Χλουμούτσι, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε τὸ νομισματοκοπεῖον τοῦ πριγκιπάτου, τοῦ ὁποίου τὰ νομίσματα (τορνέζια) ἐκυκλοφόρουν εἰς πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ πλούσιοι ἔμποροι καὶ τραπεζῖται (Γ. Ἀτζαγιώλης κ. λ.) τῆς Γλαρέντζας εἶχον συναλλαγάς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας ἔγιναν πολλαὶ μάχαι ἐν Ἠλείᾳ μεταξὺ τῶν διαμφισβητούντων τὴν κυριότητα τοῦ πριγκιπάτου, ἐκ τῶν ὁποίων ἄξιαι μνείας διὰ τὰ ἀποτελέσματά των ἦσαν δύο, μία κατὰ τὸ 1263 καὶ ἄλλη κατὰ τὸ 1264, παρὰ τὴν Ἀνδραβίδαν ἀμφότεραι, τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Κ. Παλαιολόγον καὶ ἄλλους Βυζαντινοὺς στρατηγοὺς κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Γουλ. Βιλλεαρδουΐνου, αἵτινες ἀπέβησαν ὑπὲρ τῶν Φράγκων καὶ οὕτως ἀνεχαιτίσθη ἡ ὁρμὴ τῆς ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ νικηφόρως προελασάσης ἑλληνικῆς ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους στρατιᾶς, καὶ ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἡ κατάληψις τοῦ πριγκιπάτου ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, καὶ ἡ κατὰ τὸ 1315 παρὰ τὴν Γλαρέντζαν μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ σύζυγος τῆς Μαργαρίτας Βιλλεαρδουΐνου Φερδινάνδος ὁ Ἀραγωνικὸς κατέβαλε τὴν ἀποσταλεῖσαν ἐναντίον του στρατιὰν τοῦ ἀντιπάλου του Λουδοβίκου τοῦ Βουργουνδικοῦ, καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν καταλαβὼν οὗτος καὶ τὸ φρούριον Ποντικόκαστρον (Beauvoir) ἐξηνάγκασε τοὺς βαρώνους καὶ ἄλλους ὑποτελεῖς τοῦ πριγκιπάτου νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς κύριον τοῦ Μορέως. Μετ' αὐτὰς ἄξιαι λόγου ἦσαν αἱ μεταξὺ τῶν στρατιῶν τῶν αὐτῶν ἀντιπάλων συναφθεῖσαι δύο ἀκόμη μάχαι κατὰ τὸ 1316, μία παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἦλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησε καὶ πάλιν ὁ Φερδινάνδος, καὶ ἄλλη παρὰ τὴν Μανωλάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡττηθεὶς ὁ Φερδινάνδος ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τῶν αἰχμαλωτισάντων αὐτὸν ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Τέλος, κατὰ τὸ 1430 ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ μετέπειτα γενόμενος αὐτοκράτωρ, ἔγινε κύριος τῆς Γλαρέντζας, τὴν ὁποίαν τότε ἐπολιόρκει, λαβὼν αὐτὴν ὡς προῖκα, διότι ἐνυμφεύθη τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Καρόλου Τόκκου, κόμητος Κεφαλλῆνος, Θεοδώραν. Ὁρμηθεὶς δ' ἐκ Χλουμουτσίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν οὗτος τὴν ἕδραν του, ἔγινε κύριος τῶν Πατρῶν καὶ οὕτως ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον φραγκικὸν λείψανον εἰς τὸν Μορέαν. Ἐνῷ ὅμως ἔληξαν νικηφόροι οἱ κατὰ τῶν Φράγκων ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους, ἤρχισαν ἀγῶνες αὐτῶν ὀδυνηρότεροι κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἤρχισαν τὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπιδρομάς των ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐκδίωξιν ἐξ αὐτῆς τῶν Φράγκων, κατὰ τὸ 1447 κυρίως. Τῆς μακρᾶς καὶ πολυκυμάντου ταύτης ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἠλείας πολλὰ εἶναι τὰ κατὰ χώραν διασωθέντα μνημεῖα ἢ μᾶλλον ἐρείπια μνημείων πασῶν τῶν ἐποχῶν, ἱκανοποιοῦντα τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς ἀρχαιολάτρου ἐπισκέπτου τῆς χώρας. Ὑπερέχουσιν

Digitized by Google

ὅμως πάντων τὰ ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει ἀποκαλυφθέντα διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Γερμανῶν (1875—1880) ἐρείπια τῶν ποικίλων ἐν ταύτῃ ἱερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξεχώσθη ὅλος ὁ ἀμύθητος καλλιτεχνικὸς θησαυρός, τὸν ὁποῖον στεγάζει τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας (βλ. καὶ λ. *Ἦλις, Πῖσα, Ὀλυμπία).*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Curtius*, Peloponnesos, Olympia.—*Bursian*, Geographie von Griechenland —*Κουρτίου* (μετ. *Λάμπρου*), Ἱστ. τῆς ἀρχ. Ἑλλάδος —*Κ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστ. Ἑλλ. ἔθνους.—*Δρόυσεν*, Ἱστ. Μ. Ἀλ., Διαδ. καὶ Ἐπιγόνων (μετάφρ. *Πανταζίδου*, *Δελλίου*).— *Χέρτσβεργ* (μετ. *Καρολίδου*), Ἱστ. Ἑλλ. κατὰ τοὺς ρωμ. χρόνους.—*Οὐιλ. Μίλλερ*. μετ. *Λάμπρου*), Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλ. κ. ἄ.—*Γ. Παπανδρέου*, Ἡ Ἠλεία διὰ μέσου τῶν αἰώνων.—*Head* (μετάφρ. *Ἰ. Σβορώνου*, Ἱστ. τῶν νομισμ.—*Χ. Τσούντα*, Ἱστ. τῆς ἀρχ. Ἑλλ. τέχνης κ. ἄ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Νεώτεροι χρόνοι. Τῷ 1423 αἱ ὀρδαὶ τοῦ Τουραχὰν εἰσβαλοῦσαι εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου προέβησαν εἰς τρομακτικὴν λεηλασίαν τῆς Ἠλείας, τῆς ὁποίας τότε ἀκριβῶς κατέστρεψαν πολλὰς ἀκμαζούσας κώμας. Ἡ Γλαρέντζα, ἥτις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Καρόλου Τόκκου, μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ σωθῇ διὰ τῆς προδοσίας εἰς τοὺς Τούρκους τῶν στενῶν τοῦ Κισσάμου, διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἑνετικαὶ ἀποικίαι ἐξετέθησαν εἰς τὸν κίνδυνον τῆς τουρκικῆς λεηλασίας. Ὑπολογίζονται εἰς ἑξακισχιλίους οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι, τοὺς ὁποίους ἀπεκόμισεν ὁ Τουραχὰν ἐκ τῆς πλουσιωτάτης τότε Ἠλείας, ὡς καὶ ὑπὲρ τοὺς χιλίους οἱ Ἑνετοί, τοὺς ὁποίους ἐζώγρησαν ἐκ τῶν ἄλλων ἑνετικῶν ἀποικιῶν. Τῷ 1446, ἐπὶ σουλτάνου Μουράτ, ἐγένετο δευτέρα καὶ ἐξ ἴσου ἀγρία ἐπιδρομή, ἥτις συνέτριψε τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας τῆς Ἠλείας. Ἔκτοτε ἠλλοιώθη ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας, διότι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἐρημωθείσας γαίας Ἀλβανοὶ ἔποικοι καὶ ἀπόμαχοι στρατιῶται, τοὺς ὁποίους ὁ δεσπότης Θεόδωρος ὁ Α' εἶχε μετακαλέσει πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος. Τῷ 1460 ἡ κάθοδος τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Β' εἰς Πελοπόννησον ἐσημείωσε τὴν ὁριστικὴν ὑποταγὴν καὶ τῆς Ἠλείας εἰς τοὺς Τούρκους. Μόνον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1464 καὶ 1470 μετὰ ναυτικάς τινας ἐπιτυχίας ἡ ἐμπόλεμος Ἑνετία ἐκυρίευσε πρὸς καιρὸν τὴν Γλαρέντζαν καὶ ἄλλα παράλια τῆς περιφερείας ἐκείνης μέρη. Ἡ τουρκοκρατία ἐπεβλήθη ἀδιατάρακτος ἔκτοτε ἐπὶ δύο αἰῶνας, παρὰ τὰς κατὰ καιροὺς σημειουμένας προσπαθείας τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης ἢ τῶν Νεαπολιτῶν ναυτίλων, οἵτινες προσεπάθουν νὰ ἐπιτρέχωσι τὴν πλουσίαν ἐκ νέου καταστᾶσαν χώραν. Τῷ 1687, ἐπὶ τοῦ μεγάλου Τουρκοενετικοῦ πολέμου, ὅστις κατέληξεν εἰς τὴν πρόσκαιρον ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ Πελοποννήσου, ἡ Ἠλεία, ἥτις ἐκαλεῖτο *Γαστούνη*, ἐκ τῆς σημαντικωτέρας ἠλειακῆς πόλεως, εὑρέθη ἔχουσα 171 κατοικουμένας πόλεις καὶ χωρία, 44 κατεστραμμένας ἐκ τῶν προσφάτων ἐπιδρομῶν, 16 ἀνθούσας μονάς, 4079 οἰκογενείας καὶ 16847 κατοίκους. Εἶχε δὲ καὶ καλλιεργήσιμον ἔκτασιν περὶ τὰ 2½ ἑκατομμύρια στρεμμάτων εὐφορωτάτης γῆς. Αἱ ἐκθέσεις τῶν Ἑνετῶν προβεδιτόρων βεβαιοῦν ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀπειράκις καλυτέρα τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀπολεσθείσης Κρήτης, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ Ἠλεία ἀπετέλει πλουσιώτατον τόπον, ἄξιον πολλῆς προσοχῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἑνετικὴ ἀριστοκρατία ἐπεδίωξε νὰ ἐποικίσῃ τὴν Ἠλείαν διὰ προνομιούχων φίλων της, καὶ διέθεσε τὰς ἀδεσπότους πλέον ἐκτάσεις εἰς ἐποίκους ἐξ Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν πρόσκαιρον εὐτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέκτησε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Ἠλεία, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀπολέσῃ. Ὅτε ἀνεκτήθη, τῷ 1715, ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ὡδήγησεν αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος Ἀχμὲτ μετὰ τοῦ μεγάλου βεζύρου του Δαμὰτ-Ἀλῆ, ἡ Ἠλεία παρεδόθη ὡς τιμάριον εἰς τοὺς φορολόγους σπαχῆδες, τοὺς ἐξ Ἀλβανίας προερχομένους, οἵτινες κατέστησαν κέντρον αὐτῶν τὸ περιώνυμον ἔκτοτε καταστὰν Λάλα τῆς Ἠλείας. Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν βέηδων καὶ τῶν ἀγάδων τοῦ Λάλα ἔζησαν οἱ Ἠλεῖοι καθ' ὅλον τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὑποστάντες νέαν καὶ ἀφάνταστον καταδρομὴν κατὰ τὸν δεκαετῆ διωγμόν, ὅστις ἐπηκολούθησε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Ἔκτοτε ἡ Γαστούνη μόνη κατώρθωσε νὰ περισώσῃ αὐθυπαρξίαν τινά, διότι τὰ ὑπόλοιπα τῆς Ἠλείας μέρη ἐθεωροῦντο εἴτε ὡς μαλικιανέδες, ἤτοι κτήματα ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἴτε ὡς προνομιακὰ ἱμπλάκια, εἴτε ὡς μαγκούφικα κτήματα, τῶν ὁποίων αἱ πρόσοδοι ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς εὐαγῆ ἱδρύματα τῆς βασιλευούσης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως οἱ μισθωταὶ τῶν προσόδων τούτων ἦσαν πάντοτε οἱ τρομεροὶ Λαλαῖοι καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐξηρτᾶτο ἡ Ἠλεία ὡς ἀληθινὸν τσιφλίκι των. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 εἰς τὸν Πύργον καὶ τὰς ἐννέα κώμας τῆς περιφερείας του ὑπῆρχον περὶ τὰς δύο χιλιάδας ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. Εἶχον δὲ ἀρχηγοὺς τῶν ὅπλων πολλοὺς γενναίους προμάχους τῆς πατρίδος. Μεταξὺ τούτων οἱ σπουδαιότατοι ὑπῆρξαν ὁ Χαράλαμπος Βιλαέτης, πεσὼν εἰς τὴν μάχην τοῦ Λαμπέτι, ὁ Διονύσιος Αὐγερινός, ὅστις ἐπνίγη εἰς τὸν Ἀλφειόν, ἀγωνιζόμενος νὰ φθάσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Ἀγουλινιτσιωτῶν, ὁ Ἰωάννης Διάκος, ὅστις ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰμβραήμ, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐξ ἄλλου ἡ ἑτέρα ἠλειακὴ περιοχὴ ἡ Γαστούνη εἶχεν ἑπτὰ χιλιάδας Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ χιλίους διακοσίους Τούρκους, τὸ πλεῖστον γαιοκτήμονας τοῦ κάμπου. Τῆς ἐπαρχίας ταύτης προΐστατο ὁ Γεώργιος Σισίνης, τὰ δὲ ὅπλα διηύθυνον οἱ υἱοί του Χρύσανθος καὶ Μιχαὴλ καὶ ἄλλοι καπετάνοι, ὡς ὁ Δημητρόπουλος, ὁ Βέρας, ὁ Τζεκούρας, ὁ Κουμανιώτης, οἱ Παλασαῖοι, Καραμεραῖοι καὶ λοιποί. Καὶ ἡ μὲν χώρα πολλὰ ὑπέστη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ Ἀγῶνος, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοὺς Λαλαίους Τουρκαλβανούς, οἵτινες διὰ νὰ ἐνσπείρουν τὸν τρόμον προέβαινον εἰς ἀληθινὰς ἐπιδρομάς, κατόπιν ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς Καμπεσαίους, οἵτινες λυμαινόμενοι τὴν πεδιάδα ἐλῄστευον τὰ ἐγκαταλελειμμένα γυναικόπαιδα. Κατόπιν ὑπέστη πολλὰς ἐπιδρομὰς ἀπὸ τοὺς ἐν Πάτραις συγκεντρωμένους δελῆδες ἱππεῖς τοῦ περιωνύμου δελῆ Ἀχμὲτ Δελήμπαση καὶ τέλος ἀπὸ τὰς ὀρδὰς τοῦ Ἰμβραήμ. Τὰ δεινοπαθήματα τῆς Ἠλείας ἐπέπρωτο νὰ πολλαπλασιάσουν οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοί. Διότι καὶ κατὰ τὸ 1824 καὶ τὸ 1825 ὑπέφερε πολὺ ἐκ τῶν Ρουμελιωτῶν πολεμιστῶν, οἵτινες, κληθέντες ὑπὸ τῆς διοικήσεως, ὑπερέβησαν τὰς ἐντολάς της εἰς τὴν σκληρότητα τοῦ διωγμοῦ τῶν λεγομένων ἀνταρτῶν, καὶ κατὰ τὸ 1828 ἐκ τῆς προσπαθείας ὅπως καταληφθοῦν γαῖαι, πρὶν ἢ ἀκόμη ἀπέλθῃ ὁ Ἰμβραήμ, καὶ τέλος κατὰ τὴν περίοδον τῆς πολυαρχίας τοῦ 1831—1832, ἐκ τῶν ἐριζόντων περὶ τὰς δημοσίας προσόδους. Ἡ ἄφιξις τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἔθεσε κάποιαν τάξιν εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν, ἡ δὲ ἀντιβασιλεία ἔλαβεν ἐξαιρετικὰ μέτρα διὰ τὴν καλυτέραν χρησιμοποίησιν τῆς εὐφόρου ταύτης ἐπαρχίας. Ἔκτοτε ἡ Ἠλεία ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύῃ συστηματικῶς καὶ θὰ ἔφθανεν εἰς ἀκμαιοτάτην κατάστασιν, ἐὰν ἡ σταφιδικὴ κρίσις δὲν ἔπληττεν αὐτὴν βαρύτερον πάσης ἄλλης ἐπαρχίας. Λόγῳ τῶν κρίσεων τούτων πολλάκις ἐσημειώθησαν κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ταραχαὶ καὶ ἐπαναστατικὰ κινήματα, πολλὰ δὲ προεκάλεσαν καὶ ἀλλεπαλλήλους κυβερνητικὰς ἀνατροπάς. Ἡ Ἠλεία, ἀποσπασθεῖσα διοικητικῶς τῆς Ἀχαΐας ἀπὸ τοῦ 1899, συνηνώθη μετ' αὐτῆς πάλιν καὶ συναποτελεῖ τὸν νομὸν Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος.

Γ. Δ. Κ.

— **Ἠλείας ἐπαρχία** *[Γεωγρ.]*. Ἡ Ἠλεία ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Ἀχαϊοήλιδος, ἀριθμοῦσα (1928) 130.201 κατοίκους (ἄρρενες 65.955, θήλεις 64.246). Πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' περιελάμβανεν 9 δήμους: *Βουπρασίων, Ἐλίσσης, Ἤλιδος, Λαμπείας, Λετρίνων, Μυρτουντίων, Ὀλυμπίων, Πηνειίων* καὶ *Ὠλένης*, σήμερον δὲ διαιρεῖται εἰς δύο δήμους *(Λετρίνων* καὶ *Ἀμαλιάδος)* καὶ 144 κοινότητας, αἵτινες εἶναι αἱ ἑξῆς κατὰ περιφερείας μετὰ τῶν ὑπαγομένων εἰς ἑκάστην συνοικισμῶν.

Περιφέρεια Βουπρασίων. Κοινότητες: 1) *Βάλακας, (Κουμουθέκρα)*, 2) *Βουπρασίου (Βάρδα, Βεροῦχον, Κώμη)*, 3) *Καστρακίου* τέως *Ζίγκας (Ἅγιος Χαράλαμπος, Μπόρσι, Πηγάδι, Σίμιζα)*, 4) *Καγκαδίου*, 5) *Καπελέτου*, 6) *Μαλίκας (Κρεμμύδι, Μαρίνα)*, 7) *Μανωλάδος (Νέα Μανωλάς)*, 8) *Μετοχίου (Βουπράσιον, Λάπα)*, 9) *Ξενιῶν (Καλυβάκια, Παλιοχώρα)*, 10) *Σπάτα*, 11) *Μπεντουνίου*, 12) *Ματαράγκας*, 13) *Κουρτεσίου* τέως *Μάζι (Ἐλαιότοπος, Νερόμυλος)*.

Περιφέρεια Ἐλίσσης. Δῆμος: *Ἀμαλιάδος, (Ἅγιος Ἰωάννης, Μαραθιᾶς, Σαντέϊκα, Τσιχλέϊκα)*. Κοινότητες: 1) *Ἁγίου Ἰωάννου*, 2) *Γερακίου (Ζερόν)*, 3) *Δουνεΐκων (Κάτω Κερτεζέϊκα)*, 4) *Καρδαμᾶ*, 5) *Κουκουβίτσης*.

Περιφέρεια Ἤλιδος. Κοινότητες: 1) *Γαστούνης*, 2) *Ἤλιδος* τέως *Παλαιοπόλεως*, 3) *Ἀμπελοκάμπου* τέως *Καραγιούζι*, 4) *Κελεβῆς*, 5) *Λευκοχωρίου* τέως *Μουσουλούμπεη*, 6) *Μπουχιώτη*, 7) *Παλαιοχωρίου* τέως *Σελὴμ Τσαούση*, 8) *Ροβιάτων*, 9) *Σαββαλίων*, 10) *Ἁγίας Μαύρας* τέως *Σαμπάναγα*, 11) *Σώστη*, 12) *Χαβαρίου*, 13) *Καλυβίων (Νέα Ἦλις)*.

Περιφέρεια Λαμπείας. Κοινότητες: 1) *Ἁγίας Ἄννης*, 2) *Ἀνδρωνίου*, 3) *Κρυόβρυσης* τέως *Βερβενῆς*, 4) *Φολόης* τέως *Γιαρμένων*, 5) *Λαμπείας* τέως *Δίβρης*, 6) *Κακοταρίου*, 7) *Κερτίζης*, 8) *Κλεινδιᾶς*, 9) *Κούμανι*. 10) *Πεύκης* τέως *Μπεντενίου*, 11) *Ὀρεινῆς* τέως *Μποστενίτσης*, 12) *Ἀστρᾶ* τέως *Νουσᾶ*, 13) *Ἀγραμπέλων* τέως *Πορετζοῦ (Πλατανίτσα)*, 14) *Τσιπιανῶν*.

Περιφέρεια Λετρίνων. Δῆμος: *Λετρίνων (Πύργος, Λαμπέτι)*. Κοινότητες: 1) *Ἁγίου Γεωργίου*, 2) *Ἁγίου Ἠλία*, 3) *Ἁγίου Ἰωάννου*, 4) *Ἀλποχωρίου*, 5) *Βαρβασαίνης*, 6) *Βουνάργου*, 7) *Βροχίτσης (Μαλακάσι)*, 8) *Βυτινεΐκων*, 9) *Γρανιτσεΐκων*, 10) *Κατακώλου*, 11) *Κατσαροῦ*, 12) *Κολυρίου*, 13) *Κορακοχωρίου*, 14) *Λαστεΐκων*, 15) *Λεβεντοχωρίου*, 16) *Ἐλαιῶνος* τέως *Μαλακασίου (Βυτινέϊκα)*, 17) *Μυρτιᾶς (Καλακέϊκα)*, 18) *Σκαφιδιᾶς (Σκαφιδιά)*, 19) *Ξυλοκέρας*, 20) *Παλαιοβαρβασαίνης*, 21) *Ρώμεσι (Κουζούλι, Μαυρομμάτι, Ρεζέϊκα)*, 22) *Σαλμώνης* τέως *Κούκουρα (Ἀλφειός)*, 23) *Σκουροχωρίου*, 24) *Τζόγιας*, 25) *Φωναΐτίκων*.

Περιφέρεια Μυρτουντίων. Κοινότητες: 1) *Ἀνδραβίδας*, 2) *Βαρθολομιοῦ (Βρανά, Γλύφα, Καλύβια, Λυγιά)*, 3) *Καβάσιλα*, 4) *Καρδιακαύτης (Τρουμπί)*, 5) *Κάστρου*, 6) *Κυλλήνης*, 7) *Λεχαινῶν*, 8) *Μυρσίνης* τέως *Σουλεϊμάναγα*, 9) *Νεοχωρίου (Βυτινέϊκα)*, 10) *Ρετούνης (Μπάστα)*, 11) *Τραγανοῦ (Μαρκόπουλον, Ὄλγα)*, 12) *Στρούσι*, 13) *Μάχου*, 14) *Σταφιδοκάμπου* τέως *Μπράτι*.

Περιφέρεια Ὀλυμπίων. Κοινότητες: 1) *Ἀρχαίας Ὀλυμπίας (Δρούβα)*, 2) *Ἄσπρα Σπίτια*, 3) *Πευκῶν* τέως *Βυλίζης* ἢ *Βελίτσης*, 4) *Ἀχλαδινῆς* τέως *Δαρδίζης*, 5) *Δούκα (Λάσδικα)*, 6) *Ἡρακλείας (Μπρούμα)*, 7) *Καυκανιᾶς*, 8) *Κοσκινᾶ*, 9) *Πελοπίου* τέως *Κριεκουκίου*, 10) *Λάλα (Πόθου)*, 11) *Λούβρου*, 12) *Βασιλακίου* τέως *Λυκουρεσίου (Ὑψηλόν)*, 13) *Μηλιῶν*, 14) *Μοιρακίων (Λιναριά, Σαρατζῆ Χάνια)*, 15) *Μουργιᾶς*, 16) *Νεμούτων*, 17) *Ξηροκάμπου (Ἀμπάρι)*, 18) *Πλατάνου*, 19) *Πουρναρίου*, 20) *Σμύλας*, 21) *Στραβοκεφάλου*, 22) *Στρέφι*, 23) *Φλώκας*, 24) *Καμένων*, 25) *Μάγειρα*.

Περιφέρεια Πηνειίων. Κοινότητες: 1) *Ἀγραπιδοχωρίου*, 2) *Βελανιδίου (Ρουπακιά, Σούλι)*, 3) *Ἐφύρας* τέως *Δελήμπαλι (Πυρί, Χατζῆ)*, 4) *Κέντρου* τέως *Ἰμὰμ-Τσαούση (Ἁγία Ἄννα, Ἅγιος Δημήτριος, Κολοκυθιά, Σκληροῦ)*, 5) *Κάτω Λουκαβίτσης (Ἄνω Λουκαβίτσα)*, 6) *Λαγανᾶ*, 7) *Λάτα*, 8) *Κρυονέρου* τέως *Λοπεσίου*, 9) *Λουκᾶ (Γερόπετρον, Καρακασίμι, Καρυά, Μπέχρον, Νεοχώριον, Πρινάρι)*, 10) *Μαζαρακίου (Ἀπιδοῦλα, Μπουκοβίνα, Πρόδρομος)*, 11) *Κεραμιδιᾶς* τέως *Μπεζαΐτη (Καλαθᾶ)*, 12) *Μπεσερὲ (Ἀστερέϊκα, Καμινάκια, Παλιοάνθη)*, 13) *Μηλιῶν*, τέως *Μπουρδάνου*, 14) *Οἰνόης* τέως *Κούλουγλης*, 15) *Σιμοπούλου (Σκλίβα)*, 16) *Ἀγνάντων* τέως *Σενουζίου*, 17) *Ἀνθώνα* τέως *Ταταραλίου*, 18) *Ἁγίου Ἠλία*, 19) *Δαμίζης*, 20) *Δαφνιωτίσσης* τέως *Μουζίκα*.

Περιφέρεια Ὠλένης. Κοινότητες: 1) *Γουμέρου*, 2) *Καλολετζῆ*, 3) *Καρατούλων*, 4) *Κουτσοχέρας*, 5) *Λάνθης*, 6) *Λαντζόϊ*, 7) *Μαγούλας*, 8) *Μουζακίου*, 9) *Περσαίνης*, 10) *Χειμαδιοῦ* τέως *Ρετεντοῦ*, 11) *Σώπης*, 12) *Χαριᾶς*, 13) *Χελιδονίου (Κρυονέρι)*, 14) *Ὠλένης* καὶ 15) *Ἀρβανίτη*.

Δ. Ε. Μ.

ἠλ(ε)ιακός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῆς Ἤλιδος, ὁ ἐξ Ἤλιδος: «ἠλειακὴ διάλεκτος», «ἠλειακὴ σχολή» (βλ. κατ.).

— **«Ἠλειακά».** Τὸν τίτλον τοῦτον φέρουν τὰ βιβλία ε' καὶ ζ' τοῦ ἔργου τοῦ Παυσανίου «Ἑλλάδος περιήγησις».

—Π.

— **ἠλειακὴ διάλεκτος** *[Γλωσσολ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ διάλεκτος, τὴν ὁποίαν ὡμίλουν οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος. Αὕτη μᾶς εἶναι γνωστὴ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων εὐτυχῶς ἀρκεταὶ εἶναι παλαιότεραι (τοῦ ΣΤ' καὶ Ε' αἰῶνος π. Χ.). Ἡ ἠλειακὴ διάλεκτος ἦτο ἀνάμεικτος 1) ἐκ στοιχείων ἰδιαζόντων εἰς τὰς δωρικὰς διαλέκτους τῆς Πελοποννήσου, καὶ δὴ τὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν λεγομένην «αὐστηρὰν» Δωρικὴν (Doris severior), ὡς λ. χ. οἱ φθόγγοι η καὶ ω προερχόμενοι καὶ ἐκ τῆς συναιρέσεως τῶν εε καὶ οο (ἐποίη=ἐποίεε—ει, πάσχην, μετέχην=πάσχειν, μετέχειν, τῶ Διόρ=τόο—τοῦ Δ. κ.λ.) καὶ ἐκ τῆς ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως τῶν φωνηέντων ε καὶ ο (λεσβ. βόλλα—ἠλειακ. βωλά, λεσβ. ἔμμεν—ἠλειακ. ἦμεν κ. λ.), ἔτι δὲ ὁ ἀρθρικὸς τύπος τοί=οἱ, τὸ μόριον κά=κέ(ν), ἡ κατάληξις—τι ἀντὶ—σι τῶν ἄλλων διαλέκτων (Fίκατι=εἴκοσι, μετέχοντι=μετέχουσι κ. λ.) κ. ἄ.· 2) ἐκ στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήριζον τὰς λεγομένας βορειοδυτικὰς διαλέκτους (τὴν Λοκρικήν, τὴν Φωκικήν, τὴν Αἰτωλικήν, τὴν Ἀκαρνανικήν, τὴν Ἠπειρωτικήν), ἤτοι τῆς πληθ. αἰτ. τῶν τριτοκλίτων εἰς —ες ἀντὶ —ας, τῆς δοτ. πληθ. (τριτοκλίτων ὡσαύτως ὀνομάτων) εἰς—οις ἀντὶ—σι: χρημάτοις, ἀγώνοιρ=χρήμασιν, ἀγῶσιν κ.λ. Διὰ τοῦτο ἡ ἠλειακὴ διάλεκτος θεωρεῖται ὡς κατέχουσα μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τῶν κυρίως δωρικῶν καὶ τῶν βορειοδυτικῶν διαλέκτων· καὶ 3) ἐκ στοιχείων τινῶν αἰολικῶν, ὁποῖα εἶναι ἡ δοτ. πληθ. συμφωνολήκτων ὀνομάτων τῆς γ' κλίσεως εἰς—εσσι (φυγάδεσσι λ. χ. ἀντὶ φυγάσι κ. λ.) καὶ αἰτ. πληθ. εἰς —αιρ (—αις) καὶ —οιρ (—οις) ἀντὶ —ας —ους: ἄλλοιρ καὶ πλείονερ=ἄλλους καὶ πλείονας, καταξίαιρ χάριτερ=καταξίας χάριτας, ταὶρ γενεαὶρ=τὰς γενεὰς κ.οὕ.κ., ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν λεσβιακὴν διάλεκτον. Εἰς ταῦτα, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα αἰολικὰ στοιχεῖα, ὀφείλεται ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς διαλέκτου ταύτης παρ' ἀρχαίου μὲν ἀνωνύμου γραμματικοῦ ὡς *αἰολικῆς* («ὅσοι μὲν οὖν ἧττον τοῖς Δωριεῦσιν ἐπεπλέκοντο, καθάπερ συνέβη τοῖς τε Ἀρκάσι καὶ τοῖς Ἠλείοις..., οὗτοι αἰολιστὶ διελέχθησαν κ λ.» *Στράβ.*), παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς τῆς ἀρχαίας ἑλλην. διαλεκτολογίας, τοῦ H. Ahrens, ὡς *ψευδαιολικῆς*, ἂν καὶ οὗτος ἀναγνωρίζει τὸν ἐπικρατέστερον δωρικὸν χαρακτῆρά της: «propius accedit ad Doricam et Laconicam maxime dialectum, ita tamen ut optimo jure peculiaris dialectus, non Doricae varietas quaedam habeatur».

Ἐκτὸς τῶν ῥηθέντων χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ ἠλειακὴ κοινὰ πρὸς ἄλλας διαλέκτους, παρατηροῦμεν ἐν αὐτῇ καὶ ἀρκετὰ ἰδιορρυθμότερα καὶ ἰδιωματικώτερα, ὡς λ. χ.: 1) τὴν ἀνοικτοτέραν προφορὰν τοῦ —ιρ (=—ις) ὡς ερ: πόλερ=πόλιρ—πόλις κ. λ.· 2) τὴν ἀντικατάστασιν παλαιοτάτου, ἰαπετικοῦ η διὰ μακροῦ α, λ. χ. πατάρ=πατήρ, ἔα=εἴη, μά=μή, φαίναται=φαίνηται, δοθᾷ=δοθῇ κ.λ. κ λ. 3) τὸν πρώϊμον ῥωτακισμόν,

Digitized by Google

ἀναπτυχθέντα ἐν αὐτῇ πρὸ τοῦ 500 π. Χ. (ἐνῷ εἰς τὴν Λακωνικὴν οὗτος ἀνεπτύχθη αἰῶνας ὁλοκλήρους μετὰ τὸν τῆς Ἠλειακῆς): τᾶρ γᾶρ=τᾶς γᾶς—τῆς γῆς, τᾶρ βωλᾶρ=τᾶς βωλᾶς—τῆς βουλῆς κ. λ. κ. λ. 4) ἰδιόρρυθμόν τινα προφορὰν τοῦ δ, δι' ὃ καὶ γράφεται ὁ φθόγγος οὗτος (εἰς ἀρχαιοτέρας ἰδίως ἐπιγραφὰς) διὰ τοῦ ζ: ζέ, ζέκα, ζίκαια, Ζί, Fειζὼς κ. λ.=δέ, δέκα, δίκαια, Δὶ (=Διί), εἰδὼς κ.τ.τ.· 5) βιαιοτέρας ἐκθλίψεις, ὡς λ. χ. τ' ἀρετᾷ=τᾷ ἀρετᾷ, τῇ ἀρετῇ, τ' αὐτῶν=τῶν αὐτῶν κ. λ. Αἱ ἰδιορρυθμίαι αὗται ·(καί τινες ἄλλαι) τῆς διαλέκτου τῶν ἀρχαίων Ἠλείων παρεῖχον εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὴν ἐντύπωσιν ἀγροίκου ἰδιώματος, δι' ὃ καὶ ὡς «βαρβαρόφωνοι» ἐχαρακτηρίσθησαν, ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον, οἱ Ἠλεῖοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰς ἠλειακὰς ἐπιγραφὰς εὑρίσκει τις παρὰ *W. Dittenberger—K. Purgold*, Die Inschriften von Olympia. Berlin 1896. Εἰδικαὶ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι περὶ τῆς ἠλειακῆς διαλέκτου ἄξιαι συστάσεως εἶναι αἱ ἑξῆς: *M. Schmidt*, Zum elischen Dialekt (=Kuhn's Zeitschrift X, 206 κ. ἑξ.). *D. Pezzi*, Il dialetto dell' Elide nelle inscrizioni teste scoperte (=Mem. dell' Acad. di Torino, Ser. 2, XXXIV (1881), 75 κ.ἑξ.) καὶ Nuovi studi intorno al dialetto dell' Elide (=Atti dell' Acad. di Torino XVI (1881), 546 κ ἑξ.).—*Daniel*, De dialecto eliaca. Diss. Halle 1880. — *Γ. Παπανδρέου*, Περὶ τῆς τῶν Ἠλείων διαλέκτου. Ἀθῆναι 1897. Περιγραφὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαλέκτου εὑρίσκει τις καὶ εἰς τὰ γενικώτερα διαλεκτολογικὰ ἔργα τοῦ Ahrens, τομ. Α', 225 κ.ἑξ., τοῦ *R. Meister*, II, 1 κ.ἑξ., τοῦ *A. Thumb*, Handbuch d. griech Dialekte σελ. 169 κ.ἑξ καὶ *Fr. Bechtel*, II, 827 κ.ἑξ. – *Γ. Χατζιδάκι*, 'Ακαδημεικὰ 'Αναγνώσματα² τόμ. Α' 'Αθῆναι 1924 σελ. 29. – *Γ. 'Αναγνωστοπούλου*, Σύντομος Ἱστορία τῶν ἑλλην. διαλέκτων. Α' Ἱστορία τῶν ἀρχαίων διαλέκτων. 'Αθῆναι 1924 σελ. 96.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—ἠλειακὴ σχολή. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ *Φαίδωνος* ἱδρυθεῖσα σχολὴ ἐν Ἤλιδι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, οὗτινος ἦτο ὀπαδὸς καὶ φίλος. Αἱ θεωρίαι τῆς σχολῆς ἐπλησίαζον πρὸς τὰς τῆς μεγαρικῆς, καὶ ἡ αὐτὴ μέριμνα κατεβάλλετο ὑπ' ἀμφοτέρων διὰ τὴν λεπτολόγον διαλεκτικήν, ἀπέδιδον ὅμως οἱ ἠλειακοὶ μεγαλυτέραν κάπως σημασίαν εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἠθικῆς. Τὸ ἀνώτατον ἀγαθὸν εἶναι κατ' αὐτοὺς ἓν καὶ μόνον, ἡ σωφροσύνη, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν ὑψίστην ἀρετήν, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ εἶναι μόνον φαινομενικαὶ παραλλαγαὶ ταύτης. Ἐκ τῶν ἄλλων γνωσιολογικῶν ἀρχῶν τῆς σχολῆς εἶναι γνωσταὶ ἡ ἄρνησις τῆς πραγματικότητος πάσης αἰσθητῆς ποιότητος, ἀνεξαρτήτως τοῦ αἰσθανομένου αὐτὴν ἀτόμου, ὁ νομιναλισμός, ἤτοι ἡ θεωρία καθ' ἣν αἱ γενικαὶ ἔννοιαι δὲν εἶναι αὐθύπαρκτοι οὐσίαι, ἀλλ' ἁπλῶς λέξεις σημαίνουσαι τὸ προϊὸν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἀφαιρέσεως, ὡς καὶ ἡ ἄρνησις τῆς δυνατότητος νὰ ἑνωθοῦν δύο διάφοροι ἀλλήλων ἔννοιαι ἀποδεικτικῶς εἰς κρίσιν· κατὰ ταῦτα μόνον αἱ ταυτόλογοι κρίσεις εἶναι παραδεκταί, ἀποκρούονται δὲ πᾶσαι αἱ ὑποθετικαὶ κρίσεις καὶ πᾶς συλλογισμός. Ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς γνωστὰ εἶναι ὀνόματά τινα, ὡς τοῦ *Πλειστάνου*, ὅστις διεδέχθη τὸν Φαίδωνα, τοῦ *Ἀγχιπύλου*, περὶ τοῦ ὁποίου παράδοσίς τις λέγει ὅτι ἐτρέφετο μόνον μὲ σῦκα καὶ ὕδωρ, καὶ τοῦ *Μόσχου*. Ὁ Μενέδημος ὁ Ἐρετριεύς, ὅστις διεδέχθη τὸν Πλείστανον ἐπί τινα χρόνον, καὶ ὁ *Ἀσκληπιάδης*, μετέφερον τὴν σχολὴν εἰς Ἐρέτριαν (βλ. *ἐρετριακὴ* σχολή). Ε. Λ.

Ἠλεῖος. — 1) Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Εὐρυκύδης τῆς Ἐνδυμίωνος, βασιλεὺς τῶν Ἐπειῶν, φερόμενος καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἠλεύς*. Ἀπ' αὐτοῦ μετωνομάσθησαν οἱ Ἐπειοὶ εἰς Ἠλείους, ἦτο δὲ πατὴρ τοῦ Αὐγέου. — 2) Υἱὸς Ἀμφιμάχου τοῦ Κτεάτου, βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον (*Παυσ.* Ε' 3, 5, *καὶ* 4, 1). — 3) Υἱὸς τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξ Ἀρκαδίας συζύγου του Κλειτορίας, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Λακεδαιμονίου. Τὴν ἐκ μητρὸς καταγωγὴν τῶν δύο αὐτῶν παίδων τοῦ Κίμωνος πολλάκις ὠνείδισεν ὁ Περικλῆς (*Πλουτ.* Κίμων 16). Π. Ν. Π.

Ἠλεῖος, θηλ. *—εία*· τὸ ἐθνικὸν τῆς Ἤλιδος, ὁ ἐξ Ἤλιδος.

Ἠλέκτρα */Μυθολ./*. Φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦτο θεότης τοῦ φωτός, ἴσως ἡ προσωποποίησις τῆς ἀστραπῆς. Μετὰ δὲ τὴν προσωποποίησίν της εἰσελθοῦσα εἰς τοὺς κατὰ τόπους γενεαλογικοὺς τῶν θεῶν καὶ ἡρώων μύθους, κατετμήθη εἰς πολλὰς Ἠλέκτρας, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι κατὰ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους καὶ ποιητὰς ἀπέβησαν αἱ ἑξῆς: —1) Μία τῶν τρισχιλίων Ὠκεανίδων, θυγάτηρ δηλαδὴ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος ἢ Θέτιδος. Γενομένη αὕτη σύζυγος τοῦ Θαύμαντος, υἱοῦ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐγέννησε τὴν Ἶριν καὶ τὰς Ἁρπυίας Ἀελλὼ καὶ Ὠκυπέτην. —2) Εἶναι μία τῶν ἑπτὰ Πλειάδων, θυγάτηρ τοῦ Ἄτλαντος καὶ τῆς Πληϊόνης, θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ ἀδελφὴ τῆς Μαίας, τῆς Ἀλκυόνης, τῆς Κελαινοῦς, τῆς Στερόπης, τῆς Ταϋγέτης καὶ τῆς Μερόπης, ἥτις καὶ μόνη ἦτο θνητή· διὰ τοῦτο καὶ ὅτε αὗται κατηστερίσθησαν ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῶν *Πλειάδων*, αὕτη (ἡ Μερόπη) ἦτο δυσκόλως καὶ σπανίως ὁρατή. Ὁ ἐν Ἀρκαδίᾳ διαδεδομένος οὗτος μῦθος, ἔνθα ἡ πρεσβυτάτη τῶν Πλειάδων Μαῖα ἐγέννησε τὸν Ἑρμῆν, τὸν μέγαν θεὸν τῶν Ἀρκάδων, καὶ ἡ Ἠλέκτρα τὸν Δάρδανον ἐν Σαμοθράκῃ, ἥτις ἐλέγετο νῆσος τῆς Ἠλέκτρας, ἔνθα ἐπεκαλεῖτο *Στρατηγίς*, ἐπλουτίσθη μὲ τὴν προσθήκην ὡς τέκνου της τοῦ Ἰάσου ἢ Ἰασίωνος, ὅστις ἐρασθεὶς τῆς Δήμητρος καὶ θελήσας νὰ καταισχύνῃ ταύτην ἐκεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διός. Ὡς μήτηρ τοῦ Ἰασίωνος, Κρητὸς ἥρωος, ἐλατρεύετο καὶ ἐν Κρήτῃ, ὡς μήτηρ δὲ τοῦ Δαρδάνου ἐν Ἤλιδι. —3) Σύζυγος τοῦ Διὸς καὶ μήτηρ τῆς Ἁρμονίας, ἥτις ἔγινε σύζυγος τοῦ Κάδμου (κατ' ἄλλον μῦθον ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Κάδμου). Ἀπὸ ταύτης μάλιστα ἐλέγετο ὅτι εἶχεν ὀνομασθῆ μία τῶν πυλῶν τῆς πόλεως Θηβῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε γεννηθῆ, λεγομένη θυγάτηρ τοῦ Ἀμφίονος, *Ἠλέκτραι* ἢ *Ἠλεκτρίδες πύλαι*. —4) Θυγάτηρ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ῥόδου, ἐπονομαζομένη ἐν Ῥόδῳ, ἔνθα καὶ ἐπεχωρίαζεν ἡ παράδοσις αὕτη, καὶ Ἠλεκτρυώνη καὶ Ἀλεκτρώνα. —5) Θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ καὶ τῆς Ναϊάδος Πολυξοῦς. Εἰς ταύτην ἔλαχεν ὡς σύζυγος ὁ υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου Περισθένης. —6) Ἡρωΐς τις ἐκ Μεσσηνίας, ἐκ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη καὶ εἷς ποταμὸς ἐν Μεσσηνίᾳ *Ἠλέκτρα*. —7) Θεράπαινα τῆς Ἑλένης, ἥτις εἰς τὴν λέσχην τῶν Κνιδίων ἐν Δελφοῖς παρίστατο δένουσα τὰ ὑποδήματα τῆς Ἑλένης.— 8) Θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ Κλυταιμνήστρας. Ταύτης ἡ παράδοσις ἐπεχωρίαζεν ἐν ἀρχῇ μὲν ἐν Μυκήναις, βραδύτερον δὲ διὰ τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας ἔγινε πανελλήνιος. Ὁ μῦθος τῆς Ἠλέκτρας ταύτης εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ περιλαλήτου μύθου τοῦ οἴκου τοῦ Ἀτρέως. Ἀπώτατος μὲν πρόγονος τοῦ γένους της ἦτο ὁ διαβόητος διὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀγνωμοσύνην καὶ ἀσέβειαν καὶ διὰ τὴν βασανιστικὴν ἕνεκα τούτου τιμωρίαν του Τάνταλος. Πάππος της δὲ ὁ Ἀτρεύς, διαβεβοημένος καὶ αὐτὸς διὰ τὸ ἀμοιβαῖον μῖσός του πρὸς τὸν ἀδελφόν του Θυέστην, τοῦ ὁποίου υἱὸς ἦτο ὁ Αἴγισθος, ὁ δολοφόνος τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ πατρὸς τῆς Ἠλέκτρας. Τῆς ἡρωΐδος ταύτης τὸ ὄνομα, ἄγνωστον εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους παλαιοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, ἔγινε γνωστὸν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (ἴσως τοῦ λυρικοῦ Στησιχόρου ἐν τῇ Ὀρεστείᾳ του), μιᾶς τῶν τριλογιῶν τοῦ ὁποίου, τῆς Ὀρεστείας του, θέμα ἦτο ἡ δολοφονία τοῦ ἐκ τῆς Τροίας ἐπανελθόντος Ἀγαμέμνονος ὑπὸ τῆς μοιχαλίδος συζύγου του Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου, ἡ τιμωρία τούτων ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἠλέκτρας καὶ ὁ καθαρμὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐρινύων διωκομένου μητροκτόνου Ὀρέστου. Ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὴν τραγῳδίαν του Ἠλέκτραν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τῆς δευτέρας τραγῳδίας τῆς Ὀρεστείας τοῦ Αἰσχύλου, τῶν Χοηφόρων, κατέστησε κύριον πρόσωπον τὴν Ἠλέκτραν καὶ οὐχὶ τὸν Ὀρέστην, ὡς ὁ Αἰσχύλος. Ἠλέκτραν ἐποίησε καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ἐπίσης ἐπραγματεύθη τὴν τιμωρίαν τῶν δολοφόνων τοῦ Ἀγαμέμνονος Αἰγίσθου καὶ Κλυταιμνήστρας. Ἡ Ἠλέκτρα μετὰ τὴν τιμωρίαν τῶν δολοφόνων τοῦ πατρός της συνεζεύχθη τὸν φίλον τοῦ ἀδελφοῦ της Ὀρέστου Πυλάδην καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Στρόφιον καὶ τὸν Μέδοντα. Ὁ μῦθος τῆς Ἠλέκτρας, καὶ τῆς Ὀρεστείας ἐν γένει, ἐνέπνευσε πλὴν τῶν εἰρημένων τραγικῶν καὶ ἄλλους δραματικοὺς ποιητάς, οἵτινες ποικιλοτρόπως μετερρύθμισαν τὸν μῦθον, ξένων λαῶν κατά τε τὴν ἀρχαιότητα, ὡς τὸν Ῥωμαῖον Ἀτίλιον, γράψαντα Ἠλέκτραν, καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς τὸν Crebillon, Pradon, Longepierre, Grillparzer κ. ἄ., γράψαντας Ἠλέκτραν, τὸν Voltaire, Alfieri κ. ἄ., γράψαντας Ὀρέστην, καὶ τὸν Soumet, γράψαντα Κλυταιμνήστραν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν λογοτεχνῶν, ὁ μῦθος τῆς Ἠλέκτρας ἐνέπνευσεν ὡσαύτως καὶ καλλιτέχνας τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν εἰκόνων αὐτῆς (ἀγαλμάτων, ἀναγλύπτων, ἐπὶ σαρκοφάγων ἰδίως, καὶ ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων) ὑπερέχει ἓν μαρμάρινον σύμπλεγμα τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἠλέκτρας, τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς τὸ Ἡράκλειον (Herculaneum) τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπόκειται σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

«Ἠλέκτρα». Τραγῳδία τοῦ Σοφοκλέους, ἥτις διδαχθεῖσα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 442 καὶ 413 π. Χ. ἔχει ὑπόθεσιν τὸν φόνον τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, δολοφόνων τοῦ βασιλέως Ἀγαμέμνονος, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τούτου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας Ὀρέστου, ἐνισχυθέντος εἰς τὴν μητροκτονίαν του ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Ἠλέκτρας, ἡρωΐδος τῆς τραγῳδίας ταύτης. Ἔχει δηλαδὴ καὶ ἡ Ἠλέκτρα τοῦ Σοφοκλέους τὴν αὐτὴν ἠθικὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη καὶ ἡ Ἀντιγόνη τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐλάβεια καὶ τὸ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ δολοφονηθέντος πατρὸς καθῆκον σεβασμοῦ ἐπέβαλον τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων, ὅπως εἰς τὴν Ἀντιγόνην τὴν ταφὴν τοῦ ἀδελφοῦ, παρὰ τὴν ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπαγορευτικὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Κρέοντος. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ Ἠλέκτρα, ὁ Ὀρέστης, ἡ Χρυσόθεμις, ἡ Κλυταιμνήστρα, ὁ Αἴγισθος, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου, καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Πυλάδης, πρόσωπον βωβόν. Ὁ χορὸς ἀποτελεῖται ἐκ γυναικῶν τῶν Μυκηνῶν, εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν ὁποίων καὶ ἐκτυλίσσεται ἡ ὑπόθεσις τῆς τραγῳδίας.

Μὲ τὰς ἑωθινὰς πρὸς τὸ φῶς ἐπικλήσεις τῶν ὀρνίθων, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς (στ. 18), εἰσάγει οὗτος εἰς τὴν σκηνὴν δύο νέους καὶ ἕνα γέροντα, ὅστις καὶ πρῶτος ὁμιλεῖ. Εἶναι ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου ἐνεπιστεύθη τοῦτον, παῖδα ἔτι, ἡ ἀδελφή του Ἠλέκτρα, ὅτε ὁ μοιχὸς Αἴγισθος καὶ ἡ μιαρὰ μήτηρ των ἐκρεούργουν τὸν πατέρα των. Δεικνύει οὗτος εἰς τὸν Ὀρέστην καὶ τὸν Πυλάδην (αὐτοὶ εἶναι οἱ δύο νέοι) τὸ παλαιὸν Ἄργος, τὸ κλεινὸν τῆς Ἥρας ναόν, καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἔσωσε τὸν Ὀρέστην «πατρὶ τιμωρὸν φόνου», καὶ προτρέπει τοὺς νέους ἐπὶ τὸ ἔργον των. Ὁ Ὀρέστης ἀνακαλύπτει τότε ὅτι ἡ θέλησις τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ δόλου, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Αἴγισθος καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα μετεχειρίσθησαν ὡς ὅπλον κατὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος. Μετὰ ταῦτα καταρτίζεται τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ μὲν παιδαγωγός, ἀγνώριστος ἐκ τοῦ μακροῦ χρόνου, θ' ἀναγγείλῃ εἰς τὸν Αἴγισθον καὶ τὴν Κλυταιμνήστραν, ὅτι ὁ Ὀρέστης ἐφονεύθη κατὰ τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας, πεσὼν ἐκ τοῦ ἅρματος, ὁ δὲ Ὀρέστης μετὰ τοῦτον, ἀφοῦ τελέσῃ τὰς εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρός του νενομισμένας τιμάς, θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα κομίζων ὑδρίαν, περιέχουσαν δῆθεν τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου, διὰ νὰ προσδώσῃ μείζονα πίστιν εἰς τὴν ἀγγελίαν τοῦ παιδαγωγοῦ. Ἐπακολουθεῖ μετὰ ταῦτα συγκινητικὴ τοῦ Ὀρέστου ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους θεοὺς καὶ τὸν πατρικὸν οἶκον, τοῦ ὁποίου ἤρχετο καθαρτής. Τὴν ἀποστροφὴν δὲ διακόπτει θρῆνος ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων ἐρχόμενος, ὅστις ἦτο, ὡς διῃσθάνθη ἡ φιλάδελφος τοῦ Ὀρέστου ψυχή, θρῆνος τῆς Ἠλέκτρας. Ὁ Ὀρέστης δηλοῖ τότε, ὅτι θὰ περιμείνῃ νὰ ἴδῃ τίς ἦτο ὁ θρηνῶν, ὁ παιδαγωγὸς ὅμως ὑπενθυμίζει εἰς τοῦτον ὅτι τὸ ἔργον πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν θυσίαν εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρός του, διότι αὐτὴ ἦτο ἡ θέλησις τοῦ Ἀπόλλωνος. Οὕτως τεχνικώτατα ἀπὸ τῆς πρώτης σκηνῆς προήγγειλέ πως ὁ ποιητὴς τὴν συγκινητικὴν σκηνὴν τῆς ἀναγνωρίσεως Ὀρέστου καὶ Ἠλέκτρας καὶ προεκάλεσε τὴν δι' αὐτὴν προσδοκίαν τῶν θεατῶν. Κενοῦται οὕτως ἡ σκηνὴ καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτήν, διὰ νὰ παραμείνῃ μέχρι πέρατος τῆς τραγῳδίας κυρίαρχος αὐτῆς ἡ Ἠλέκτρα. Ἐξακολουθεῖ αὕτη καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοὺς θρήνους της, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸ ἁγνὸν φῶς, τὸν μάρτυρα τῶν δακρύων της, καὶ τὸν ἀέρα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντηχοῦν οἱ κοπετοὶ τοῦ στήθους της, ἀπὸ τῆς στυγερᾶς ἐκείνης σκηνῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μιαροὶ δολοφόνοι ἐνώπιόν της ἔσχισαν μὲ τὸν πέλεκυν, ὡς οἱ ὑλοτόμοι τὴν δρῦν, τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρός της. Ὁ θρῆνος τελευτᾷ μὲ ἐπίκλησιν πρὸς τοὺς χθονίους θεοὺς νὰ ἐκδικηθοῦν διὰ τὸν φόνον τοῦ πατρός της, ἀποστέλλοντες τιμωρὸν τὸν Ὀρέστην. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν θρήνων της προσέρχονται εὐγενεῖς Μυκηναῖαι διὰ νὰ τὴν παρηγορήσουν, ἐξ οἴκτου. Εἰς ἀμοιβαῖα τότε θρηνητικὰ ᾄσματα, ὁ μὲν χορὸς τῶν Μυκηναίων συμβουλεύει ἠρεμίαν καὶ σύνεσιν εἰς τὴν θρηνοῦσαν, αὕτη δέ, ἀπαρηγόρητος, ἐκσπᾷ εἰς παράπονα κατὰ τοῦ βραδύνοντος νὰ ἔλθῃ Ὀρέστου, καὶ ἀπέλπιδας κραυγὰς διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐκδικήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐπέλθῃ, διότι ἄλλως εἶναι περιτταὶ εἰς τὸν κόσμον ἡ αἰδὼς καὶ ἡ εὐσέβεια. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σκηνῶν αὐτῶν οἱ θεαταὶ γνωρίζουσιν, ὅτι ὁ ποθούμενος Ὀρέστης ἔφθασεν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἀκούονται παράπονα διὰ τὴν βραδύτητά του αὐτὸς δρᾷ.

Τὰ θρηνητικὰ ᾄσματα διακόπτει ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν σκηνὴν τῆς Χρυσοθέμιδος, ἀποστελλομένης ὑπὸ τῆς μητρός της Κλυταιμνήστρας νὰ τελέσῃ σπονδὰς εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἕνεκα ἑνὸς ὀνείρου τὸ ὁποῖον ἐτάραξεν αὐτήν. Τὸ κακὸν αὐτὸ ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐνίσχυε τοὺς θεατὰς εἰς τὰς περὶ ἐπεμβάσεως τῶν θεῶν εἰς τὰ ἀνθρώπινα πεποιθήσεις των καὶ ἦτο συγχρόνως ἓν ἀπροσδόκητον προμήνυμα τῆς λύσεως τῆς τραγῳδίας, διότι ἐγγὺς ἦτο, ὡς ἐκφραστικώτατα εἶπεν ὁ χορός, «ἡ πολύπους, πολύχειρ, χαλκόπους Ἐρινύς», ἦτο τὸ ἑξῆς: Ὁ Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν εἰς τὴν ζωὴν ἐνέπηξεν εἰς τὴν γῆν τὸ σκῆπτρόν του καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀνεφύη θαλλός, ὁ ὁποῖος ἐσκίασεν ὅλην τὴν χώραν τῶν Μυκηνῶν. Ὁ διάλογος τῆς Ἠλέκτρας καὶ Χρυσοθέμιδος, ἥτις ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν ἀδελφήν της ὅτι ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός των συμπεριφορᾶς της μελετῶσιν οὗτοι νὰ ἐγκλείσωσιν αὐτὴν εἰς σκοτεινὸν σπήλαιον μακρὰν τῶν ἀνακτόρων, ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ διαγραφῇ ὁ χαρακτὴρ τῶν δύο ἀδελφῶν, αἵτινες κατέχονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν εὐγενῶν συναισθημάτων καὶ εἶναι πλάσματα τῶν αὐτῶν ἠθικῶν ἀρχῶν, δὲν ἵστανται ὅμως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου. Μισεῖ καὶ ἡ Χρυσόθεμις τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός της, ἀλλὰ συναισθανομένη τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἐξαγοράζει διὰ τῆς εἰς τὴν μητέρα της ὑπακοῆς βίον ἀνεκτόν, ἐνῷ ἡ Ἠλέκτρα, χαρακτὴρ ὑπερήφανος, νομίζει ἀσέβειαν καὶ ἐξευτελισμόν της τὴν ὑποχώρησιν καὶ ἐπιμένει να λυπῇ τοὐλάχιστον τοὺς δο-

Digitized by Google

λοφόνους μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ μίσους της καὶ τοὺς θρήνους της.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὴν σκηνὴν τῆς Κλυταιμνήστρας διὰ νὰ προσευχηθῇ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον προεμήνυε τὸ ὄνειρον, προκαλεῖται ὁ διάλογος Ἠλέκτρας—Κλυταιμνήστρας, ὅστις εἶναι δεῖγμα ὑπέροχον τῆς ἀττικῆς εὐγλωττίας. Εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν ἡ Κλυταιμνήστρα δικαιολογεῖ τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος ὡς διαπραχθέντα ὑπὸ τῆς Δίκης καὶ αὐτῆς διὰ τὴν ἄδικον θυσίαν τῆς κόρης της Ἰφιγενείας, ἡ Ἠλέκτρα ὅμως ἀποκρούει τὴν δικαιολογίαν της ρίπτουσα κατὰ πρόσωπον αὐτῆς τὴν ὕβριν, ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ πατρός της ὀφείλεται εἰς τὰς ἀθεμίτους μετὰ τοῦ Αἰγίσθου σχέσεις της, ὡς ἀπέδειξε καὶ ἡ διαγωγή της πρὸς τὸν υἱόν της Ὀρέστην, ὅστις διέφυγε τὸν θάνατον διασωθεὶς μακρὰν τῆς πατρίδος του. Ὁποία τραγικὴ εἰρωνεία εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ἔχει δώσει εἰς τὸν Ὀρέστην τὴν ἐντολὴν τοῦ φόνου της. Τὴν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα προσευχὴν τῆς Κλυταιμνήστρας διαδέχεται ἡ προσευχὴ τῆς Ἠλέκτρας καὶ τῆς Χρυσοθέμιδος, ὅπως μὴ εἰσακουσθῇ ἡ προσευχὴ τῆς μητρός των.

Μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ἐμφανίζεται ὁ παιδαγωγὸς ὡς ἀγγελιαφόρος τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου. Δι' ἐκτενεστάτης καὶ ζωηροτάτης περιγραφῆς, πεποικιλμένης μὲ ἀπαραμίλλου κάλλους εἰκόνας, ἐκθέτει οὗτος πῶς ὁ Ὀρέστης, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς αὐτὸν τῶν θεατῶν τῶν ἀγώνων, ἀνετράπη ἐκ τοῦ ἅρματος καὶ ἀπώλεσε νίκην καὶ ζωήν. Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου προκαλεῖ τοὺς ὀλολυγμοὺς τῆς Ἠλέκτρας καὶ τὴν σύγκρουσιν ἐν τῇ ψυχῇ τῆς Κλυταιμνήστρας τοῦ συναισθήματος τῆς μητρικῆς στοργῆς, ἀκουσίως της ἀφυπνισθέντος, καὶ τῆς ἀγρίας χαρᾶς της διὰ συμβὰν τὸ ὁποῖον ἐπόθει. Τοὺς ὀλολυγμοὺς τῆς Ἠλέκτρας διακόπτει ἡ Χρυσόθεμις εἰσορμῶσα εἰς τὴν σκηνὴν διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν εἰς Μυκήνας ἄφιξιν τοῦ Ὀρέστου, διότι αὐτοῦ πιστεύει ὅτι εἶναι, ὡς λέγει, ὁ βόστρυχος τῆς κόμης, τὸν ὁποῖον εὗρεν εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρός της. Ἡ χαρὰ ὅμως τῆς Ἠλέκτρας σβήνει ἀμέσως μὲ τὴν παγερὰν πνοὴν τῆς πληροφορίας, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων φιλοξενεῖται ὁ αὐτόπτης μάρτυς τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου. Ἡ ἀπώλεια τῆς ἐλπίδος τῆς ἐκδικήσεως γεννᾷ σθένος ἀνδρικὸν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Ἠλέκτρας καὶ δηλοῖ αὕτη, ὅτι καὶ μόνη θὰ ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τοῦ πατρός της. Τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν τῆς ἡρωΐδος θαυμάζει καὶ ὁ χορός, εὐχόμενος καὶ ἐλπίζων, ὅτι οἱ κεραυνοὶ τοῦ Διὸς θὰ πέσουν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν δολοφόνων τοῦ Ἀγαμέμνονος. Μὲ τὴν λῆξιν τοῦ χορικοῦ ᾄσματος, εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν ὁ Ὀρέστης ὡς κομιστὴς δῆθεν τῶν λειψάνων τοῦ Ὀρέστου ἐντὸς ὑδρίας. Ἡ θέα τῆς ὑδρίας, ἥτις γίνεται τὸ πειστήριον τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου, καθιστᾷ ἔξαλλον ἐκ λύπης τὴν Ἠλέκτραν καὶ ἐκσπᾷ αὕτη εἰς θρῆνον. Μὴ συγκρατούμενος πλέον ὁ Ὀρέστης, λέγει εἰς τὴν Ἠλέκτραν ν' ἀφήσῃ κάτω τὴν ὑδρίαν, τὴν ὁποίαν αὕτη εἶχε περιπτυχθῆ, διότι τοῦ ζωντανοῦ τάφος δὲν ὑπάρχει. Ἐπέρχεται τότε, διὰ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ πατρικοῦ δακτυλίου, ἡ ἀναγνώρισις, καὶ ἡ Ἠλέκτρα περιπτύσσεται τὸν Ὀρέστην τρελλὴ ἀπὸ τὴν χαράν της. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ παιδαγωγοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ Ἠλέκτρα ἀποκαλεῖ πατέρα, ὅτε ἔμαθε τίς ἦτο, διακόπτει τὴν πλήρη τρυφερότητος ταύτην σκηνήν, καὶ ὁ Ὀρέστης, ὁ Πυλάδης, καὶ ὁ παιδαγωγὸς μετὰ τῆς ἀκολουθίας των, εἰσέρχονται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνῷ ἡ Ἠλέκτρα μένει εἰς τὴν σκηνήν, διὰ νὰ φρουρῇ μήπως ἔλθῃ ὁ Αἴγισθος.

Ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἀκούει ἔπειτα ἡ Ἠλέκτρα τὴν φωνὴν τῆς Κλυταιμνήστρας ἱκετευούσης τὸν Ὀρέστην, καὶ μετὰ τὸ πλῆγμα τὰς οἰμωγάς της, φοβηθεῖσα δὲ μήπως αἱ ἐπικλήσεις τῆς μητρὸς πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ἡ θέα τῶν τραυμάτων της, ἀφοπλίσωσι τὴν χεῖρα τοῦ Ὀρέστου, ἀγρία ἐν τῇ ἐκδικήσει της, φωνάζει πρὸς τὸν Ὀρέστην «Παῖσον, εἰ σθένεις, διπλῆν» (=χτύπα, σὰν μπορεῖς, κι' ἄλλη φορά). Τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας ἐπηκολούθησεν ὁ φόνος τοῦ Αἰγίσθου (ἐπανελθόντος εἰς τὰ ἀνάκτορα εὐθὺς μετὰ τὴν σφαγὴν αὐτῆς), εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φονεύσει μετὰ τῆς Κλυταιμνήστρας τὸν Ἀγαμέμνονα. Μὲ τὸν φόνον τοῦ Αἰγίσθου λήγει καὶ ἡ τραγῳδία. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **«Ἠλέκτρα».** Εἷς τῶν ἑπτὰ σῳζομένων «λόγων» τοῦ μεγαρικοῦ *Εὐβουλίδου*. Ὁμοίως πρὸς τὸν «*ψευδόμενον*» καὶ τὸν «*ἐγκεκαλυμμένον*» τείνει νὰ ἀποδείξῃ ἐκ τοῦ παραδείγματος τὸ παράδοξον ὅτι δύνανται δῆθεν, ἔν τισι περιπτώσεσι, ἀντιφατικαὶ κρίσεις νὰ γίνωνται ταυτοχρόνως παραδεκταί. Τὸ ἐπιχείρημα συνίσταται εἰς τὸ ἑξῆς: Ἡ Ἠλέκτρα γνωρίζει τὸν ἀδελφόν της Ὀρέστην· δὲν γνωρίζει ὅμως τὸν ἐνώπιον αὐτῆς παρουσιαζόμενον «ξένον», ὅστις πραγματικῶς εἶναι αὐτὸς ὁ Ὀρέστης ἐπανελθὼν εἰς τὸ Ἄργος. Ἄρα αἱ δύο ἀντιφατικαὶ κρίσεις: 1) Ἡ Ἠλέκτρα γνωρίζει τὸν Ὀρέστην καὶ 2) Ἡ Ἠλέκτρα δὲν γνωρίζει τὸν Ὀρέστην, ἀληθεύουν ταυτοχρόνως, ὅπερ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον θεωρεῖται ἄτοπον.

Ἐὰν ὅμως καλῶς ἐξετασθῇ ὁ ἀνωτέρω συλλογισμός, καταφαίνεται καθαρὸν σόφισμα, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς συγχύσεως δύο διαφόρων ὑποκειμένων χάρις εἰς τὸ αὐτὸ ὄνομα δι' οὗ προσδιορίζονται. Λέγων τις ὅτι ἡ Ἠλέκτρα γνωρίζει καὶ δὲν γνωρίζει τὸν Ὀρέστην, ἔχει ταυτοχρόνως ὑπ' ὄψιν του καὶ συγχέει τὸν παῖδα, τὸν ὁποῖον ἐνθυμεῖται ἡ κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον βλέπει καὶ δὲν ἀναγνωρίζει. Εἶναι μὲν τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀναγνωρίζει ἀκριβῶς, ἐπειδὴ παρουσιάζεται εἰς αὐτὴν ὑπὸ ἄλλην ἢ τὴν ὡρισμένην εἰκόνα, τὴν μόνην ἀντιστοιχοῦσαν, δι' αὐτήν, εἰς τὸ ὄνομα Ὀρέστης. ΜΑΞΙΜΙΛΙΑΝΗ ΠΟΡΤΑΣΗ

Ἠλέκτρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμός τις ἐν Μεσσηνίᾳ, ἐν τῇ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἀνδανίας εἰς Κυπαρισσίαν ὁδῷ, καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἐπίσης πόλιν Δώριον καὶ τὴν πηγὴν Ἀχαΐαν (*Παυσ.* IV. 33. 6), ὀνομασθεὶς οὕτως ἀπὸ ἐπιχωρίας τινὸς ἡρωΐδος ἢ τῆς κόρης τοῦ Ἄτλαντος.

— **Ἠλέκτρα** [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 805. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Γλιάτα*.

Ἠλέκτρα [*Ἀστρον.*]. —1) Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 130. —2) Εἷς ἐκ τῶν ἀστέρων τοῦ ἀστρικοῦ σμήνους τῶν *Πλειάδων* (βλ. λ.). Σ. Π.

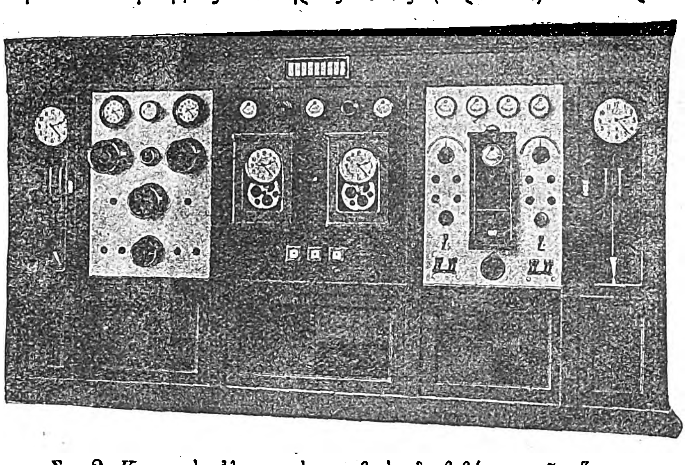

Σχ. 2. *Κεντρικὸς ἠλεκτρικὸς σταθμὸς διαβιβάσεως τῆς ὥρας* (Siemens-Schuckert).

ἠλεκτραγγέλτης (ὁ) [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Καλεῖται οὕτω πᾶν σύστημα ἠλεκτρικῶς λειτουργοῦν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται κατόπιν ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως ἡ ἀναγγελία ὡρισμένου συμβάντος. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἡ ἀναγγελία αὕτη ἐπιτυγχάνεται δι' ἠλεκτρικοῦ κώδωνος, διὰ βομβητοῦ, διὰ σειρῆνος ἢ δι' ἀφῆς ἠλεκτρικῆς λυχνίας.

Τὸ πλέον διαδεδομένον εἶδος ἠλεκτραγγέλτου εἶναι ὁ κώδων ὁ χρησιμοποιούμενος εἰς τὰς εἰσόδους τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν γραφείων, ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν, καθὼς ἐπίσης εἰς τὰς τηλεφωνικὰς καὶ τηλεγραφικὰς συγκοινωνίας κλπ. (βλ. λ. *ἠλεκτρικὸς κώδων*). Εἰδικώτερον ὅμως ἡ ὀνομασία τοῦ *ἠλεκτραγγέλτου* προσδίδεται εἰς τὰς διατάξεις ἐκείνας, διὰ τῶν ὁποίων προκαλεῖται αὐτόματος εἰδοποίησις εἰς πᾶσαν στιγμήν, καθ' ἣν ἤθελεν ἐμφανισθῇ προκαθωρισμένη τις περίπτωσις. Τοιαῦται εἶναι ἐπὶ παραδείγματι αἱ διατάξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἀναγγέλλονται αὐτομάτως αἱ ἐκρήξεις πυρκαϊῶν, κατὰ τρόπον τόσον ἁπλοῦν ὅσον καὶ ἀλάνθαστον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἰς ἕκαστον τῶν διαμερισμάτων τοῦ κτιρίου τοποθετεῖται κυλινδρικὸν δοχεῖον (σχ. 1), ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἔλασμα, οὗτινος ἡ διαστολή, ἐξ ἐμφανισθείσης ἐν τῷ διαμερίσματι ὑψηλῆς θερμοκρασίας, ἀποκαθιστᾷ κύκλωμα ἠλεκτρικοῦ κώδωνος, ἢ ἠλεκτρικῆς σειρῆνος. Ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ κωδωνισμοῦ ἢ συριγμοῦ ἐμφανίζεται ἐν εἰδικῷ πίνακι ὁ ἀριθμὸς τοῦ διαμερίσματος ἐν τῷ ὁποίῳ ἐσημειώθη ἀνωμαλία. Ἄλλοτε ἀντὶ τοῦ διαστελλομένου μετάλλου χρησιμοποιεῖται θερμόμετρον, τοῦ ὁποίου ὁ ὑδράργυρος ἀνερχόμενος ἀποκαθιστᾷ τὸ κύκλωμα. Γενικῶς αἱ διατάξεις αὗται ρυθμίζονται, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους καὶ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προκαλέσωσιν τὸν εἰδοποιητικὸν κωδωνισμὸν εἰς ὡρισμένον βαθμὸν θερμοκρασίας.

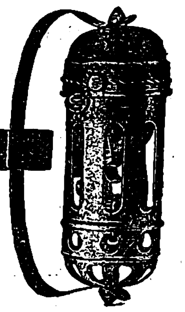

Ἠλεκτραγγέλτης πυρκαϊᾶς.

Εἰς πλείστας πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἅπασαι αἱ οἰκίαι ἐφοδιάζονται διὰ συστημάτων, οἷον τὸ ἐν τῷ σχ. 1 εἰκονιζόμενον, ἐν τῷ πυροσβεστικῷ δὲ σταθμῷ ὑπάρχει κέντρον ἀνάλογον πρὸς τὰ τηλεφωνικὰ τοιαῦτα, ἐν ᾧ σημειοῦται αὐτομάτως ἡ οἰκία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγένετο ἔναρξις πυρκαϊᾶς.

Τοῦ ἠλεκτραγγέλτου γίνεται ἐπίσης μεγίστη χρῆσις προκειμένου περὶ αὐτομάτου ἢ μὴ εἰδοποιήσεως εἰς περίπτωσιν ἐμφανίσεως κλεπτῶν. Τοιούτων συστημάτων ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσα ὑποδείγματα. Εἰδικαὶ διατάξεις ἀγωγῶν ἐπὶ τῶν ὑαλοπινάκων, χρηματοκιβωτίων κλπ., ἀποκαθιστοῦν τὸ κύκλωμα ἠλεκτραγγέλτου εὐθὺς ὡς ἐπέλθῃ ἀνωμαλία τις (θραῦσις ὑαλοπίνακος, διάρρηξις χρηματοκιβωτίου κλπ.).

Δι' ἁπλῶν ἐξ ἄλλου διατάξεων ἠλεκτρικῶν κυκλωμάτων ἐπιτυγχάνονται εἰδοποιήσεις ἠχητικαὶ ἢ καὶ ὀπτικαὶ ἀκόμη πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων (ἐνάρξεως ἢ πέρατος ὑπηρεσίας) ἢ καὶ διὰ συστήματος φωνογράφου πρὸς περιοδικὴν ὑπόμνησιν ὡρισμένων καθηκόντων (ὡς εἰς τὸ πλήρωμα τῶν μηχανοστασίων τῶν πολεμικῶν πλοίων κατὰ κανονικὰ διαστήματα τὰ παραγγέλματα «προσοχὴ εἰς τὰ μανόμετρα»—«εἰς τὴν θέρμανσιν τῶν τριβέων» κλπ.)

Εἰς πολλὰς πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ διανέμεται δι' ἠλεκτραγγέλτου ἡ ὥρα εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἐργοστασίων, μεγάλων ἱδρυμάτων ἢ καὶ εἰς ὁλοκλήρους πόλεις (Βερολῖνον) ἐκ κεντρικῶν σταθμῶν (σχ. 2). Πάμπολλαι δ' ἀκόμη εἶναι αἱ ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως στηριζόμεναι πρακτικαὶ ἐφαρμογαί. Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

ἠλεκτραγωγὸς (ὁ, ἡ), —*όν* (τό)· ὁ μεταφέρων τὸν ἠλεκτρισμόν, ὁ μὴ παρεμποδίζων τὴν δίοδον αὐτοῦ: ἄλλως *εὐηλεκτραγωγός*, ἀντίθ. *δυσηλεκτραγωγός*.

— [*Φυσ.*] Καλοῦνται *ἠλεκτραγωγὰ* (ἢ *εὐηλεκτραγωγὰ*) *σώματα* ὅσα ἐπιτρέπουν τὴν μέσῳ αὐτῶν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἀπὸ ἀπόψεως ἠλεκτρικῆς ἀγωγιμότητος ἔχουν τὰ μέταλλα ἐν γένει, μεταξὺ δὲ τούτων πρῶτος ὁ χαλκὸς (100) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἄργυρος (99) καὶ ὁ χρυσὸς (80). [Βλ. λ. *ἀγωγιμότης* καὶ *ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις*].

ἠλεκτράμαξα (ἡ)· ἅμαξα κινουμένη δι' ἠλεκτρισμοῦ.

—[*Σιδηροδρ.*] Καλεῖται *ἠλεκτράμαξα* τὸ εἰδικὸν κινητήριον ὄχημα τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων. Κακῶς δὲ χαρακτηρίζονται ὑπό τινων διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καὶ τὰ ἠλεκτρικὰ κινητήρια ὀχήματα τῶν σιδηροδρόμων ἢ τροχιοδρόμων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται, καὶ ὡς ἐπιβατικὰ ἢ μεταφορικὰ ἐμπορευμάτων. Αἱ ἠλεκτράμαξαι προορίζονται διὰ βαρεῖς συρμοὺς καὶ ἐξυπηρετοῦν μεγάλας ἀποστάσεις, ἐνῷ τῶν ἠλεκτρικῶν κινητηρίων ὀχημάτων γίνεται χρῆσις εἰς ἐλαφροὺς συρμοὺς ἔχοντας μικρὰν ἀκτῖνα ἐνεργείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει οἱ κινητῆρες διατίθενται κάτωθι τοῦ δαπέδου τῶν ὀχημάτων, τὸ δὲ διαμέρισμα τοῦ ὁδηγοῦ μικρὸν μόνον μέρος τοῦ συνόλου ἀπασχολεῖ.

Δι' ἠλεκτρισμοῦ κινοῦνται καὶ αἱ Ντῖζελ ἠλεκτρικαὶ ἅμαξαι, εἰς ἃς ὅμως τὸ διὰ τὴν ἕλξιν τοῦ συρμοῦ ἀπαιτούμενον ρεῦμα παράγεται ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κινητηρίῳ ὀχήματι διὰ κινητῆρος Diesel καὶ ἠλεκτρικῆς γεννητρίας, τοῦ ἠλεκτρικοῦ κινητῆρος διατασσομένου ὡς καὶ εἰς τὰς συνήθεις ἠλεκτραμάξας. Εἰς τὰς καθαρῶς ἠλεκτραμάξας καὶ ἠλεκτρικὰ κινητήρια ὀχήματα τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα παρέχεται ἔξωθεν διὰ διαφόρων διατάξεων (βλ. λ. *σιδηρόδρομοι*). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

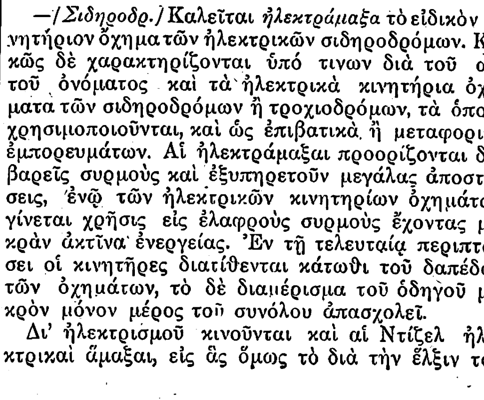

Ἠλεκτράμαξα τῶν ἐργοστασίων Siemens-Schuckert.

ἠλεκτραργόλη (ἡ) (Electrargol) [*Φαρμ.*]. Οὕτω καλεῖται ὁ ὑπὸ τοῦ Bredig δι' ἠλεκτρικῆς μεθό-

Digitized by Google

δου παρασκευασθεὶς *κολλοειδὴς ἄργυρος*. Ἐνδείκνυται εἰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις ἐπὶ γρίππης, ἐρυσιπέλατος, ἐπιλοχείου πυρετοῦ, ἐξανθηματικοῦ τύφου, εὐλογίας κλπ. Αἱ φύσιγγες τῆς ἠλεκτραργόλης εἶναι περιεκτικότητος 5 κ. ἑκ. Κ. Γ. Μ.

ἠλεκτραρνητικός, *—ή, —όν*· ὁ φέρων ἢ δίδων ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμόν.

—*[Φυσ.]* Ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται πρὸς χαρακτηρισμὸν σώματός τινος φορτισμένου δι' ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἢ τοῦ πόλου γαλβανικοῦ στοιχείου (κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ πάσης γεννητρίας συνεχοῦς ρεύματος) τοῦ παρέχοντος ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμόν. ΑΝ. Δ.

Ἠλέκτρας *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Κρήτης ἀνήκων εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμαρίου καὶ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὡς χυνόμενος εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ψύχιον (νῦν Μέλισσα). Πηγάζει ἐκ τῶν δυτικῶν ὑπωρειῶν τῆς Ἴδης παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σύβριτον (νῦν Θρονοκλήσιδα) καὶ δέχεται τὰ ὕδατα τῶν βορείων κλιτύων τοῦ Κεδρίου ὄρους καὶ τῆς Σαμίτου, τὰ συναγόμενα εἰς τὰ δύο λεκανοπέδια τοῦ Ἀμαρίου, Ἀσωμάτων καὶ Σμηλέ, καὶ χυνόμενα εἰς αὐτὸν διὰ πολλῶν χειμάρρων. Κοινῶς ὀνομάζεται Λυγιώτης, ἀλλὰ παρὰ τὸ χωρίον Ἀνωμέρος καλεῖται *Αὔλακας* καὶ παρὰ τὰς ἐκβολάς του εἰς Ἅγιον Γαλήνην *Πλατύς*. Ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὸν *Γέρω-Ποταμὸν* τῆς Μεσαρᾶς. Ε. Γ.

ἠλεκτράτομον (τὸ) *[Φυσ. - Χημ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρόνιον*.

ἠλεκτρεγερτικός, *—ή, —όν*· ὁ προκαλῶν τὴν γένεσιν ἠλεκτρισμοῦ.

— **ἠλεκτρεγερτικὴ** ***δύναμις*** *[Φυσ.]*. Καλοῦμεν *ἠλεκτρεγερτικὴν* (ἢ *ἠλεκτροκινητικὴν*) *δύναμιν*, τὴν αἰτίαν ἥτις συντηρεῖ μεταξὺ δύο σημείων σταθερὰν διαφορὰν δυναμικοῦ. Ἐὰν θεωρήσωμεν π. χ. ἠλεκτρικὸν στοιχεῖον, παρατηροῦμεν ὅτι μεταξὺ τῶν πόλων αὐτοῦ ὑφίσταται ὡρισμένη διαφορὰ δυναμικοῦ, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τοῦ στοιχείου, ἥτις ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει πηγάζει ἐκ τῆς χημικῆς ἐνεργείας τῶν συνιστώντων τὸ στοιχεῖον σωμάτων. Ὁμοίως μεταξὺ τῶν πόλων δυναμοηλεκτρικῆς μηχανῆς, ἐν ἀνοικτῷ κυκλώματι, παρατηροῦμεν ὅτι ὑφίσταται ὡρισμένη διαφορὰ δυναμικοῦ, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τῆς μηχανῆς, ἥτις ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει πηγάζει ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς.

Ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου καλοῦμεν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον κατὰ τὴν μετατόπισιν τῆς μονάδος μάζης θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ κατὰ μῆκος κλειστῆς καμπύλης κειμένης ἐντὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου. Κ. Π.

ἠλεκτρέλαιον (τὸ) *[Χημ.]*. Πτητικὸν ἔλαιον λαμβανόμενον κατὰ τὴν ξηρὰν ἀπόσταξιν τῶν ἀπορριμμάτων τῆς κατεργασίας τοῦ ἠλέκτρου. Ἔχει χρῶμα σκοτεινόφαιον, δι' ἐκ νέου δὲ ἀποστάξεως καθίσταται ἀνοικτότερον, ἔχει ἀποκρουστικὴν γεῦσιν καὶ ὀσμὴν καὶ εἶναι εὐδιάλυτον εἰς τὰ ὀργανικὰ διαλυτικὰ ὑγρά.

Λαμβάνεται συνήθως ὡς παραπροϊὸν κατὰ τὴν παρασκευὴν ἠλεκτρικοῦ ὀξέος ἐξ ἠλέκτρου καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντισυσπαστικὸν καὶ ἐξωτερικῶς κατὰ τῶν ὀδοντοπόνων. Σ. Γ.

ἠλεκτρενδοσκοπία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ ἐξέτασις τῶν κοίλων ὀργάνων τοῦ σώματος δι' εἰδικῶν ἐργαλείων, τῶν *ἐνδοσκοπίων* ἢ τῶν *διαφανοσκοπίων*, ἐφ' ὧν εἶναι προσηρμοσμένος μικρὸς ἠλεκτρικὸς λαμπτήρ, προωρισμένος νὰ φωτίζῃ τὴν ἐξεταζομένην κοιλότητα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀργάνων. Σ. Γ. Σ.

Ἠλεκτρίδες (καὶ σπαν. *Ἠλεκτρίδαι* νῆσοι) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μυθικαί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, νῆσοι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τοποθετούμεναι κατὰ τὸν μυχὸν αὐτῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἠριδανοῦ ποταμοῦ. Ὑπό τινων ἀρχαίων γεωγράφων ἐθεωροῦντο ἀνύπαρκτοι, ὁ Στράβων δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἠριδανόν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὁποῖον ὡρίζοντο αὗται, θεωρεῖ «μηδαμοῦ γῆς ὄντα». Ἄλλοι ἐτοποθέτουν αὐτὰς παρὰ τὸν Πάδον, ὁ Σκύλαξ ἀναφέρει αὐτὰς ὁμοῦ μετὰ τῶν Μεντορίδων νήσων, ὁ δὲ Σκύμνος ὀνομάζει αὐτὰς «νήσους ταῖς Κυκλάσιν ἐμφαρεστάτας». Κατὰ τοὺς μύθους ἔβριθον μελεαγρίδων, ἐσχηματίσθησαν διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἠριδανοῦ φερομένων χωμάτων καὶ ἔκειντο παρά τινα λίμνην ἔχουσαν ὕδωρ θερμόν, βαρυτάτης ὀσμῆς καὶ ἀκατάλληλον πρὸς πόσιν. Ὑπῆρχον ἐν αὐταῖς ἀνδριάντες τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Ἰκάρου, ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος κατασταθέντα ὑπὸ τῶν ἀργοναυτῶν, εἰς αὐτὰς δὲ ἐτοποθετοῦντο οἱ κατὰ τὰς Ἡλιάδας μῦθοι. Τινὲς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως ἠθέλησαν νὰ ταυτίσουν τὰς Ἠλεκτρίδας μὲ τὰ νησίδια Κουαρνέρο ἢ μὲ ἐκεῖνα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτίσθη ἡ Βενετία. Π. Ν. Π.

ἠλεκτρίζω, *ἀόρ. ἠλέκτρισα — ἠλεκτρίσθην*, παθ. μετχ. *ἠλεκτρισμένος*· κάμνω νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς σῶμά τι ἠλεκτρισμός: «ἠλεκτρίζω ράβδον ἐξ ὑάλου, ἐκ ρητίνης»· || μεταβιβάζω ἠλεκτρισμόν, πληρῶ δι' ἠλεκτρισμοῦ· || μεταφρ. ἐξάπτω, ἐμψυχώνω, ζωογονῶ, ἐνθουσιάζω.

—*[Ἠλεκτροτεχν.]* Βλ. λ. *ἠλεκτρισμός*.

ἠλεκτρικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὁ εἰς τὸν ἠλεκτρισμὸν ἀναφερόμενος, ὁ ὑπ' αὐτοῦ προκαλούμενος: «ἠλεκτρικὸν ρεῦμα», «ἠλεκτρικὸς σπινθήρ»· || ὁ παράγων ἠλεκτρισμόν: «ἠλεκτρικὴ μηχανή», «ἠλεκτρικὸν ἐργοστάσιον»· || ὁ διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ κινούμενος ἢ λειτουργῶν: «ἠλεκτρικὸς σιδηρόδρομος».

— **ἠλεκτρικὰ** ***αὐτοκίνητα*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Καλεῖται ἠλεκτρικὸν αὐτοκίνητον τὸ ἐπὶ κοινῶν ὁδῶν κινούμενον ὄχημα, τὸ παραλαμβάνον τὴν διὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐκ συστοιχίας συσσωρευτῶν, ἐπ' αὐτοῦ φερομένης.

Τὰ ἠλεκτρικὰ αὐτοκίνητα χαρακτηρίζει ἡ ἄνευ θορύβου καὶ κακόσμων ἀερίων καύσεως λειτουργία καὶ ἡ εὔκολος αὐτῶν χρῆσις. Χρησιμοποιοῦνται ταῦτα ὡς ἐπιβατικὰ καὶ φορτηγά, ἔχουν δέ, λόγῳ τῆς ἀνάγκης πληρώσεως τῶν συσσωρευτῶν αὐτῶν, περιωρισμένην ἀκτῖνα δράσεως, ποικίλλουσαν ἀπὸ 60 μέχρις 120 χιλιομέτρων. Τὰ ἠλεκτρικὰ ἐπιβατικὰ αὐτοκίνητα εἶναι βαρύτερα τῶν βενζινοκινήτων, ἐνῷ τὰ βαρέα φορτηγὰ περίπου ἰσοβαρῆ. Οἱ συσσωρευταὶ αὐτῶν εἶναι εἰδικῆς κατασκευῆς, ἔχοντες τὴν μεγίστην δυνατὴν σχέσιν ἠλεκτρικῆς χωρητικότητος πρὸς βάρος (περίπου 15 ἀμπερώρια ἀνὰ χλγρ. βάρους), ἐπιτυγχανομένην κυρίως δι' αὐξήσεως τῆς πυκνότητος διαλύσεως· τοποθετοῦνται δὲ οἱ συσσωρευταὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκινήτων κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν εὐχερῆ ἐπιθεώρησιν καὶ ἐξαγωγὴν αὐτῶν ἐκ τῶν ὀχημάτων. Οἱ ἐν χρήσει ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες εἶναι ταχύστροφοι κινητῆρες σειρᾶς μεταδίδοντες τὴν κίνησιν εἰς τοὺς προσθίους ἢ ὀπισθίους τροχοὺς μέσῳ ζεύγους ὀδοντωτῶν τροχῶν, ἐνίοτε δὲ βραδύστροφοι κινητῆρες ἐσφηνωμένοι ἐπὶ τοῦ προσθίου ἢ ὀπισθίου ἄξονος τῶν αὐτοκινήτων, ἅτινα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθίστανται τελείως ἀθόρυβα. Οἱ ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες ἔχουν ἰσχὺν μικροτέραν τῶν κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσεως, τῶν δι' ἀνάλογα ὀχήματα χρησιμοποιουμένων, ἀλλ' ἐξαρκοῦσιν ἕνεκα τῶν μεγάλων ὑπερφορτίσεων ἃς ἐπιδέχονται.

[Βλ. καὶ λ. *ἕλξις ἠλεκτρικὴ* καὶ *αὐτοκίνητον*.] Ε. Γ. Α.

— **ἠλεκτρικὰ** ***αὐτόματα*** *[Ἠλεκτρ.]*. Καλοῦμεν οὕτω πάντας τοὺς αὐτομάτους μηχανισμοὺς τοὺς δρῶντας δι' ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ γίνεται μεγίστη χρῆσις ἠλεκτρικῶν αὐτομάτων πρὸς ἐπίτευξιν ὡρισμένων ἀποτελεσμάτων. Ὁ κυριώτερος μηχανισμὸς αὐτῶν εἶναι ἠλεκτρομαγνήτης, οὗτινος ὁ ὁπλισμὸς τίθεται εἰς κίνησιν ἅμα τῇ διόδῳ διὰ τοῦ τυλίγματος αὐτοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἢ ἅμα τῇ μεταβολῇ τῆς ἐντάσεως ἢ τάσεως τοῦ διερχομένου τοιούτου. Ἡ κίνησις τοῦ ὁπλισμοῦ μεταδίδεται εἰς κατάλληλον σύστημα μηχανισμοῦ, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός. Οὕτω κατασκευάζονται σήμερον τηλεφωνικὰ κέντρα λειτουργοῦντα αὐτομάτως καὶ ἐξυπηρετοῦντα χιλιάδας συνδρομητῶν ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως ἀνθρώπων καὶ δὴ κατὰ ἀπολύτως ἀλάνθαστον καὶ ταχὺν τρόπον (σχ. 1).

Σχ. 1. *Αὐτόματον τηλεφωνικὸν κέντρον* (Siemens - Halske).

Οἱ εἰς τὰ ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ὡς καὶ εἰς τοὺς ὑποσταθμοὺς μετατροπῆς αὐτῆς χρησιμοποιούμενοι αὐτόματοι διακόπται ἐξασφαλίζουσι τοὺς ἀγωγούς, τὰ τυλίγματα τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, ὡς καὶ τὰς διαφόρους συσκευὰς ἀπὸ αἰφνιδίους ὑπερεντάσεις (ὁμαδικὴ ἀφὴ λυχνιῶν φωτισμοῦ, ἐκκίνησις κινητήρων κλ.) ἢ βραχυκυκλώσεις («διακόπται μεγίστου»). Ἐπίσης εἰδικοὶ αὐτόματοι διακόπται διακόπτουν τὸ κύκλωμα ἢ εἰς περίπτωσιν μεγάλου ὑποβιβασμοῦ τῆς τάσεως («διακόπται ἐλαχίστου») ἢ εἰς τοιαύτην ἀντιστοφῆς τοῦ ρεύματος («διακόπται ἀντιστρόφου ρεύματος»). Διὰ τῶν τελευταίων ἀποφεύγεται ἡ ἀνεπιθύμητος ἐκ μεταβολῆς τῆς τάσεως λειτουργία τῶν γεννητριῶν ὡς κινητήρων. Τὸ σημεῖον λειτουργίας αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ χρόνος, ρυθμίζεται συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους χρησιμοποιήσεως.

Ἀναλόγων αὐτομάτων διακοπτῶν γίνεται χρῆσις κατὰ τὴν πλήρωσιν ἢ ἐκφόρτωσιν τῶν συσσωρευτῶν κλπ. (βλ. λ. *διακόπται*). Ἐπίσης οἱ διάφοροαὐτομάτως λειτουργοῦντες ἠλεκτραγγέλται (πυρκαϊῶν κλπ.), οἱ γνωστοὶ κυκλωματοθλάσται (ἀσφάλειαι), οἱ μηχανισμοὶ στάσεως τῶν ἀνελκυστήρων, οἱ μετρηταὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας κλπ., ἀποτελοῦσιν ἠλεκτρικὰ αὐτόματα εὐρύτατα ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιούμενα.

Ἤδη ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τῶν ἠλεκτρικῶν αὐτομάτων, σὺν τῇ προόδῳ δὲ τῆς ἠλεκτρικῆς βιομηχανίας ἡ τελειοποίησις αὐτῶν ὑπερέβη πᾶσαν

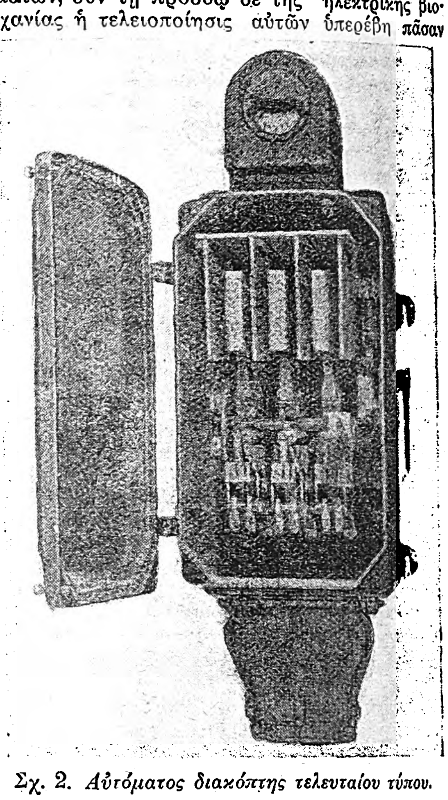

Σχ. 2. *Αὐτόματος διακόπτης τελευταίου τύπου.*

προσδοκίαν. Οὕτως ὁ τελευταίως τεθεὶς εἰς χρῆσιν ἠλεκτρικὸς ἄνθρωπος (ὁ «Τηλεβὸξ» τοῦ M. Wensley) ἀποτελεῖ αὐτόματον μεγίστης τελειότητος, πλείστας δὲ ὅσας ἐλπίδας παρέχει, ὅτι εἰς λίαν προσεχὲς μέλλον θὰ καταστῇ ἐφικτὴ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀνθρώπου δι' ἠλεκτρικοῦ τοιούτου εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ὡρισμένων σκοπῶν, ἐπικινδύνων ἢ ἀπαιτούντων μηχανικὴν ἀκρίβειαν (βλ. λ. *αὐτόματον*). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

– **ἠλεκτρικὰ** ***διαγράμματα*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Διαγράμματα, ἐν τοῖς ὁποίοις δίδονται αἱ μεταβολαὶ ἠλεκτρικῶν μεγεθῶν συναρτήσει τῶν μεταβολῶν ἑτέρων μεγεθῶν, ἠλεκτρικῶν ἢ μή.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἠλεκτρικῶν διαγραμμάτων εἶναι:

Ἐν τῇ γενικῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ: Αἱ καμπύλαι τῶν μεταβολῶν τῆς ἠλεκτρικῆς δυνάμεως, ἥτις ἀναπτύσσεται ἐν κλειστοῖς ἀγωγοῖς στρεφομένοις ἐντὸς μαγνητικοῦ πεδίου, συναρτήσει τῶν γωνιῶν ἢ τοῦ χρόνου περιστροφῆς, ὡς καὶ αἱ καμπύλαι αἱ συνδέουσαι εἰς ἠλεκτρομαγνητικὰ κυκλώματα τὴν μαγνητικὴν ἐπαγωγὴν πρὸς τὰ ἀμπερελίγματα. Ἐπίσης τὰ διαγράμματα φορτίσεως καὶ ἐκφορτίσεως τῶν συσσωρευτῶν, δίδοντα τὰς τάσεις κατὰ τὴν φόρτισιν καὶ ἐκφόρτισιν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὥρας λειτουργίας. Προκειμένου περὶ ἐναλλασσομένων ρευμάτων, τὰ λίαν ἐποικοδομητικὰ διὰ τὴν κατανόησιν τῶν φαινομένων πολικὰ διαγράμματα, στηριζόμενα ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ ἠλεκτρικὰ μεγέθη εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην συνδέονται μεταξύ των γεωμετρικῶς. Διὰ τούτων καταφαίνονται τὰ συμβαίνοντα εἰς κυκλώματα περιέχοντα αὐτεπαγωγὴν καὶ χωρητικότετα, καθὼς καὶ εἰς τὰ πολυφασικὰ συστήματα.

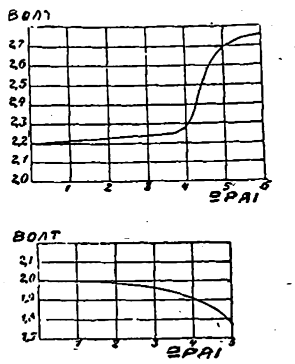

Σχ. 1.

Διαφράγματα φορτώσεως και ἐκφορτ. συσσωρευτῶν.

Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν συνεχοῦς: Αἱ χαρακτηριστικαὶ καμπύλαι γεννητριῶν καὶ κινητήρων, ὧν αἱ πλέον ἐνδιαφέρουσαι εἶναι διὰ μὲν γεννητρίας ἡ πολικὴ χαρακτηριστική, δίδουσα τὰς μεταβολὰς τῆς πολικῆς τάσεως συναρτήσει τῶν ἐντάσεων ἐπιφορτίσεως, διὰ δὲ κινητῆρας αἱ δίδουσαι τὸν ἀριθμὸν τῶν στροφῶν καὶ τὴν ροπὴν στρέψεως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐντάσεις ἐπιφορτήσεως.

Εἰς τὰς συγχρόνους δυναμομηχανὰς ἐναλλασσομένου ρεύματος: Τὰ πολικὰ διαγράμματα ἔργων τῶν μη-

Digitized by Google

χανῶν τούτων, δίδοντα τὸν τρόπον τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἐξαρτήσεως τῶν ἐνδιαφερόντων μεγεθῶν, ὡς τῆς φασικῆς ἀποκλίσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν διέγερσιν, τῆς πολικῆς τάσεως πρὸς τὴν ἔντασιν ἐπιφορτίσεως διὰ διαφόρους φασικὰς ἀποκλίσεις κτλ. Ἐκτὸς τούτων, διαγράμματα ἐπὶ ὀρθογωνίων συντεταγμένων, ἐν οἷς ἡ λεγομένη καμπύλη V, παρέχουσα τὰς ἐντάσεις ἐπιφορτίσεως διὰ τὰς διαφόρους διεγέρσεις, πρὸς ταύτη δέ, διὰ μὲν ἐναλλακτῆρας ἡ καμπύλη βραχυκυκλώσεως (ἐντάσεις βραχυκυκλώσεως ἐν σχέσει πρὸς διεγέρσεις βραχυκυκλώσεως), διὰ δὲ συγχρόνους κινητῆρας ἡ καμπύλη τῶν πολικῶν τάσεων πρὸς τὰς φασικὰς ἀποκλίσεις.

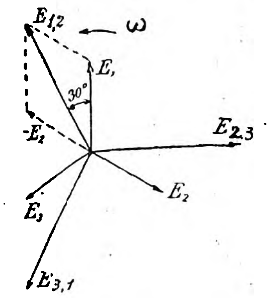

Σχ. 2. *Πολικὸν διάγραμμα, δεικνύον τὴν ἐκ τῶν φασικῶν τάσεων* (E_1, E_2, E_3) *εὕρεσιν τῶν πολικῶν τοιούτων* ($E_{1,2}$, $E_{2,3}$, $E_{3,1}$) *εἰς συμμετρικὸν τριφασικὸν σύστημα.*

Εἰς τοὺς μετασχηματιστάς: Τὰ πολικὰ διαγράμματα ἔργων, ἐξ ὧν ἄκρως ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ διάγραμμα τοῦ Kapp, δεικνύον τὸν τρόπον ἐξαρτήσεως τῆς τάσεως τοῦ δευτερογενοῦς τυλίγματος ἐκ τῆς φασικῆς ἀποκλίσεως.

Εἰς τὰς συγχρόνους μηχανάς: Τὰ πολικὰ διαγράμματα ἔργων, ὧν τὰ κυκλικὰ διαγράμματα τοῦ Heyland καὶ τὰ ἐπηυξημένα τοιαῦτα (Ossana) παρέχουν τὴν καλυτέραν ἐποπτείαν διὰ τὰ ἐνδιαφέροντα ἐν τοῖς ἀσυγχρόνοις μεγέθη, ὡς ἡ ῥοπὴ στρέψεως, πρωτογενὲς ἔργον, διολίσθησις, βαθμὸς ἀποδόσεως κτλ. Πρὸς τούτοις εἰς ὀρθογωνίους συντεταγμένας διαγράμματα τῆς ῥοπῆς στρέψεως πρὸς τὴν διολίσθησιν, διὰ διαφόρους ἀντιστάσεις ἐν τῷ δρομεῖ.

Πολικὰ διαγράμματα ἔργων ὑπάρχουν καὶ διὰ τὰ διάφορα εἴδη μονοφασικῶν καὶ τριφασικῶν κινητήρων μετὰ συλλέκτου, τοὺς στρεφομένους μετασχηματιστὰς κτλ. Ὡσαύτως ἐν τοῖς δικτύοις, τῇ ἕλξει καὶ ταῖς ἐφαρμογαῖς ἀσθενῶν ῥευμάτων (ἐν

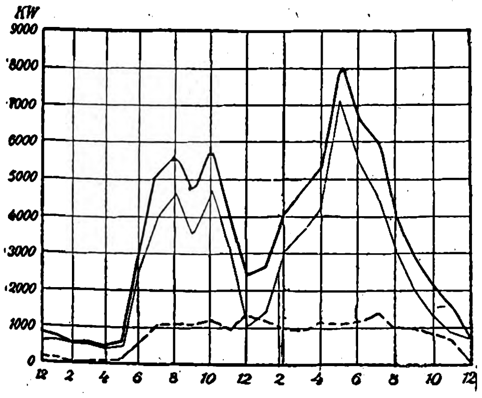

Σχ. 3. *Διάγραμμα φορτίσεως κεντρικοῦ σταθμοῦ ἐν ἐργασίμῳ χειμερινῇ ἡμέρᾳ.*
[Λεπτὴ γραμμὴ=φορτίον φωτισμοῦ καὶ κινήσεως. Διακεκομμένη γραμμὴ=φορτίον τροχιοδρόμων. Παχεῖα γραμμὴ=μικτὸν φορτίον.]

συρμάτῳ καὶ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ καὶ τηλεφωνίᾳ) συναντᾶται πληθὺς ἐνδιαφερόντων διαγραμμάτων.

Διὰ τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑψίστης σημασίας εἶναι τὰ διαγράμματα φορτίσεως τῶν κεντρικῶν σταθμῶν (καμπύλαι ἡμερήσιαι μεταβολῆς τοῦ μικτοῦ φορτίου, ἤτοι ἕλξεως, κινήσεως καὶ φωτισμοῦ, διὰ τὰς διαφόρους ὥρας, καθὼς καὶ καμπύλαι μηνιαῖαι καὶ ἐτήσιαι). Ε. Γ. Α.

— **ἠλεκτρικὰ** ***κύματα*** *['Ηλεκτρ.]*· βλ. *ἠλεκτρομαγνητικὰ κύματα.* Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὰ** ***μετέωρα*** *[Μετεωρολ.]*· βλ. *μετέωρα.*

— **ἠλεκτρικὰ** ***οἰκιακὰ σκεύη*** *['Ηλεκτρ.]*. Ὁ ἠλεκτρισμὸς χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας ἐξυπηρετεῖ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν πλέον ἄνετον καὶ ταχὺν τρόπον. Οὕτω κατεσκευάσθησαν μικροὶ ἠλεκτρικοὶ κλίβανοι, ἠλεκτρικὰ μαγειρεῖα, βραστῆρες, θερμαντῆρες, διανομεῖς θερμοῦ ὕδατος, σίδηρα, θερμάστραι, σάρωθρα, σκεύη κομμώσεως, συσκευαὶ διὰ τὴν πλύσιν ἐνδυμάτων ἢ σκευῶν κ. ἄ. π.

Τὰ ἠλεκτρικὰ σκεύη εὑρίσκουν μεγάλην ἐφαρμογὴν εἰς τόπους, ἔνθα ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια εἶναι εὐθηνή, λειτουργοῦσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τάσεων μέχρι 250 βόλτ. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν εἶναι ἁπλῆ (συνήθως τὸ ἠλεκτρικὸν μέρος συνίσταται εἰς ἠλεκτρικὴν ἀντίστασιν ἢ κινητῆρα), ἀλλ' ἐπιμελής, ἡ μόνωσίς των ὡς καὶ τῶν ἀγωγῶν τροφοδοτήσεως καὶ ῥευματοληπτῶν αὐτῶν ἰσχυρά, αἱ λαβαὶ καλῶς μεμονωμέναι, τὰ δὲ ὑπὸ τάσιν τμήματα τελείως ἀπρόσιτα τοῖς χειριζομένοις, συνεστωμένης ἐνίοτε πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν τῆς προσγειώσεως τῶν μεταλλικῶν μερῶν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἠλεκτρικῶν σκευῶν λαμβάνονται φροντίδες, ὅπως μὴ ὑγραίνηται τὸ ἠλεκτρικὸν μέρος, κατὰ τὸν καθαρισμὸν ἰδίως αὐτῶν, διὰ δὲ τοὺς βραστῆρας καὶ τὰ συναφῆ σκεύη, ὅπως δίδεται τὸ ῥεῦμα ὅταν τὰ δοχεῖα εἶναι πλήρη τοῦ πρὸς θέρμανσιν ὑγροῦ, διακόπτηται δὲ πρὸ τῆς κενώσεώς των. Ε. Γ. Α.

(α) Ἠλεκτρικὸν σάρωθρον. (β) Ἠλ. θερμάστρα. (γ) Ἠλεκτρικὸν σίδηρον. (δ) Ἠλ. κουζίνα. (ε) Ἠλεκτρ. τεϊέρα. (ζ) Ξηραντὴρ κόμης.

— **ἠλεκτρικὰ** ***ὄργανα μετρήσεων*** *[Φυσ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ μετρικὰ ὄργανα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ἠλεκτρικῶν μεγεθῶν. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν βασίζεται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μηχανικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν μαγνητικὰ καὶ ἠλεκτρικά τινα φαινόμενα. Διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν δυνάμεων τούτων ἐπὶ κινητοῦ συστήματος προκαλεῖται περιστροφικὴ ἢ ἄλλη κίνησις, τὸ μέγεθος τῆς ὁποίας χρησιμεύει ὡς μέτρον τῆς μετρητέας ἠλεκτρικῆς ποσότητος.

Τὰ φαινόμενα, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται τὰ ὄργανα ταῦτα, εἶναι:

α') Τὰ ἠλεκτρομαγνητικά, δι' ἐπιδράσεως σταθεροῦ μαγνητικοῦ πεδίου ἐπὶ κινητοῦ διαρρεομένου ἀγωγοῦ ἢ ἠλεκτρομαγνητικοῦ πεδίου ἀκινήτου πλαισίου ἐπὶ κινητοῦ ἐλάσματος ἐκ μαλακοῦ σιδήρου ἢ κινητοῦ μαγνήτου. Ἀναλόγως τοῦ φαινομένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται ἡ κατασκευή των, τὰ ὄργανα διακρίνονται εἰς: ὄργανα μὲ κινητὸν πλαίσιον καὶ ὄργανα μὲ κινητὸν μαγνήτην, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὴν μέτρησιν ἐντάσεως καὶ τάσεως συνεχοῦς μόνον ῥεύματος· καὶ εἰς ὄργανα μὲ κινητὸν σίδηρον, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὴν μέτρησιν ἐντάσεως καὶ τάσεως συνεχοῦς καὶ ἐναλλασσομένου ῥεύματος.

β') Τὰ ἠλεκτροδυναμικά, δι' ἐπιδράσεως ἀκινήτου διαρρεομένου πλαισίου ἐπὶ κινητοῦ τοιούτου ὁμοίως διαρρεομένου. Τὸ μετρητικὸν σύστημα τῶν ὀργάνων τούτων κατασκευάζεται ἄλλοτε ἐλεύθερον σιδήρου, ἄλλοτε προφυλάσσεται ὑπὸ σιδηροῦ κελύφους διὰ τὴν ἀπομόνωσιν αὐτοῦ ἀπὸ ξένων μαγνητικῶν πεδίων, καὶ ἄλλοτε τέλος περιτυλίσσεται τὸ ἀκίνητον πηνίον ἐπὶ σιδηροῦ σκελετοῦ διὰ τὴν ἐπαύξησιν τῆς ῥοπῆς στρέψεως. Τὰ ὄργανα ταῦτα καλοῦνται ἠλεκτροδυναμικὰ καὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν μέτρησιν ἐντάσεως, τάσεως καὶ ἰσχύος συνεχοῦς καὶ ἐναλλασσομένου ῥεύματος.

γ') Τὰ ἐπαγωγικά, δι' ἐπιδράσεως ἐναλλασσομένου πεδίου ἐπὶ κινητοῦ μεταλλικοῦ κυλίνδρου ἢ δίσκου. Τὰ ὄργανα ταῦτα καλοῦνται ἐπαγωγικὰ ἢ ὄργανα Ferrari καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν μέτρησιν ἐντάσεως, τάσεως, ἰσχύος καὶ ἔργου ἐναλλασσομένου μόνον ῥεύματος.

δ') Τὰ θερμικά, εἰς τὰ ὁποῖα μετατρέπεται εἰς κίνησιν ἡ ἐπιμήκυνσις ἀγωγοῦ θερμανθέντος ἐκ τῆς διόδου ῥεύματος. Τὰ ὄργανα ταῦτα, καλούμενα θερμικά, χρησιμεύουν διὰ τὴν μέτρησιν ἐντάσεως καὶ τάσεως συνεχοῦς καὶ ἐναλλασσομένου ῥεύματος.

ε') Τὰ ἠλεκτροστατικά, δι' ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως δύο ἠλεκτρισμένων ἐπιφανειῶν, ἐξ ὧν ἡ μία κινητή. Τὰ ὄργανα ταῦτα, καλούμενα ἠλεκτροστατικά, χρησιμεύουν διὰ τὴν μέτρησιν ὑψηλῶν δυναμικῶν.

στ') Τὰ συντονιστικά, διὰ τῆς παρατηρήσεως δονουμένου μεταλλικοῦ ἐλάσματος ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν ἐναλλασσομένου ἠλεκτρομαγνητικοῦ πεδίου. Τὰ ὄργανα ταῦτα καλοῦνται συχνόμετρα καὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς συχνότητος ἐναλλασσομένων ῥευμάτων.

ζ') Τέλος τὰ ἠλεκτρολυτικά, διὰ τῆς μετρήσεως τῶν χημικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος. Τὰ ὄργανα ταῦτα καλοῦνται βολτάμετρα ἐφ' ὅσον μετροῦν τὴν ἔντασιν τοῦ ῥεύματος καὶ κουλόμμετρα, ἐφ' ὅσον μετροῦν τὴν ποσότητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ (βλ. λ. *βολτάμετρον*).

Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν ὀργάνων μετρήσεως ὁ «Σύνδεσμος τῶν Γερμανῶν Ἠλεκτροτεχνῶν» ἐθέσπισε τὰ εἰς τὸν παρατιθέμενον πίνακα ἀπεικονιζόμενα σύμβολα, τὰ ὁποῖα ὀφείλουν νὰ σημειοῦνται παρὰ τὴν κλίμακα παντὸς ὀργάνου. Διὰ τὴν ἄμεσον διάκρισιν τοῦ ἂν τὸ ὄργανον εἶναι κατάλληλον ἢ βαθμολογημένον διὰ μετρήσεις συνεχοῦς ῥεύματος κατασκευάζεται ὁμοίως παρὰ τὴν κλίμακα τὸ σύμβολον αὐτοῦ, συνιστάμενον ἐκ δύο παραλλήλων γραμμῶν, ἂν δὲ διὰ μετρήσεις ἐναλλασσομένου τὸ σύμβολον αὐτοῦ ἐκ μιᾶς ἡμιτονοειδοῦς καμπύλης· ἂν τέλος τὸ ὄργανον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τόσον διὰ συνεχές, ὅσον καὶ δι' ἐναλλασσόμενον ῥεῦμα, τίθενται ἀμφότερα τὰ σύμβολα.

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐμφαίνεται, ἡ κατασκευὴ ὅλων σχεδὸν τῶν ὀργάνων μετρήσεως βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, καὶ εἶναι ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν φύσιν των, *ἀμπερόμετρα* (βλ. λ.). Γνωστῆς οὔσης ὅμως τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὀργάνου καὶ μετρουμένης τῆς ἐντάσεως τοῦ δι' αὐτοῦ διερχομένου ῥεύματος, εἶναι δυνατὸν νὰ βαθμολογηθῇ τὸ ὄργανον ὡς *βολτάμετρον* (βλ. λ.) καὶ νὰ μετρῇ τὴν διαφορὰν δυναμικοῦ. Κατ' ἀνάλογον τρόπον κατασκευάζονται *βαττόμετρα* (βλ. λ.) διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἰσχύος, *συχνόμετρα* διὰ τὴν μέτρησιν τῆς συχνότητος ἐναλλασσομένων ῥευμάτων, *μετρηταὶ* καταναλώσεως διὰ τὸ ἠλεκτρικὸν ἔργον κ.ο.κ., ἢ ἁπλῶς *γαλβανόμετρα* (βλ. λ.), τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἁπλῶς τὴν δίοδον ῥεύματος καὶ δύνανται βαθμολογούμενα καταλλήλως νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀμπερόμετρα ἢ βολτάμετρα.

Σύμβολα ἠλεκτρικῶν ὀργάνων

Εἶδος μετρητικοῦ συστήματος	Σύμβολα: Μετὰ κατευθυντικῆς δυνάμεως	Σύμβολα: Ἄνευ κατευθυντικῆς δυνάμεως
Κινητὸν πλαίσιον		
Κινητὸς σίδηρος	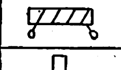	
Ἠλεκτροδυναμικόν	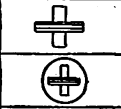	
Ἠλεκτροδυναμικὸν μὲ προστατευτικὸν σίδηρον	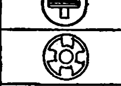	
Ἐπαγωγικά	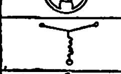	
Θερμικά	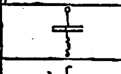	
Ἠλεκτροστατικά	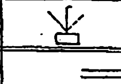	
Συντονιστικά	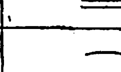	
Ὄργανα συνεχοῦς ῥεύματος	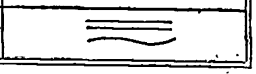	
Ἐναλλασσομένου ῥεύματος	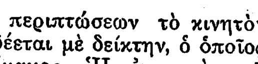	
Συνεχοῦς καὶ ἐναλλασσομένου.	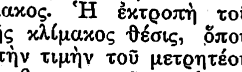	

Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὸ κινητὸν μέρος τοῦ ὀργάνου συνδέεται μὲ δείκτην, ὁ ὁποῖος κινεῖται κατὰ μῆκος κλίμακος. Ἡ ἐκτροπὴ τοῦ δείκτου, δηλαδὴ ἡ ἐπὶ τῆς κλίμακος θέσις, ὅπου οὗτος ἠρεμεῖ, ἐκφράζει τὴν τιμὴν τοῦ μετρητέου στοιχείου. Εἰς τὰ ὄργανα βιομηχανικῆς χρήσεως ὁ δείκτης ἔχει συνήθως τὴν μορφὴν μικρᾶς λόγχης ἀπολήγούσης εἰς ἀκίδα. Εἰς τὰ ὄργανα ἀκρι-

Digitized by Google

βείας ἀπολήγει οὗτος εἰς κάθετον ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κλίμακος μαχαιρωτὸν ἄκρον, εἰς δὲ τὰ μεγάλης ἀκριβείας τοποθετεῖται παραλλήλως πρὸς τὴν κλίμακα καὶ λεπτὸν κάτοπτρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διακρίνεται τὸ εἴδωλον τοῦ μαχαιριδίου. Πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων ἐκ παραλλάξεως κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, πρέπει ὁ ὀφθαλμὸς νὰ τοποθετῆται εἰς θέσιν, ὥστε ὁ δείκτης νὰ φαίνεται ὡς λεπτὴ γραμμή, ἡ ὁποία νὰ συμπίπτῃ μὲ τὸ ἐν τῷ κατόπτρῳ εἴδωλον αὐτοῦ.

Ἡ ἐκτροπὴ τοῦ δείκτου πρέπει νὰ εἶναι ταχεῖα καὶ χωρὶς ταλαντώσεις. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' εἰδικῶν διατάξεων ἀποσβέσεως τῆς περιοδικῆς κινήσεως.

Ἡ ἀκρίβεια τοῦ ὀργάνου ὁρίζεται ἐκ τοῦ ἐπιτρεπομένου λάθους ἐνδείξεως. Ὡς τοιοῦτον ἐννοοῦμεν τὴν διαφορὰν τῆς πραγματικῆς τιμῆς τοῦ μετρουμένου ποσοῦ ἀπὸ τὴν ἀναγινωσκομένην, ἐφ' ὅσον αὕτη ὀφείλεται εἰς ἀτέλειαν κατασκευῆς τοῦ ὀργάνου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐξωτερικοῦ τινος παράγοντος.

Διὰ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ δείκτου εἰς τὴν θέσιν τοῦ μηδενός, ὁσάκις οὗτος τύχῃ νὰ ἠρεμήσῃ ἔξω αὐτοῦ, ὑπάρχει ἐπὶ τῶν πλείστων ὀργάνων εἰδικὸς κοχλίας. Τοῦτο ἑπομένως ἐπιτυγχάνειαι ἄνευ ἀνοίγματος τοῦ κελύφους.

Τὸ εἶδος τοῦ κελύφους, ἡ ποιότης τοῦ μετρητικοῦ συστήματος καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς κλίμακος ἐξαρτῶνται πάντοτε ἀπὸ τὸν προορισμὸν τοῦ ὀργάνου. Ὄργανα διὰ βιομηχανικὴν χρῆσιν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι διὰ τὴν τοποθέτησιν ἐπὶ πίνακος, εἶναι συνήθως ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς κυλινδρικοῦ ἀεροστεγοῦς καὶ ὑδατοστεγοῦς κελύφους, ἔχουν δείκτην μὲ λογχοειδὲς ἄκρον καὶ κλίμακα μὲ παχείας μᾶλλον διαιρέσεις, ἵνα ἡ ἀνάγνωσις καθίσταται καὶ ἐκ τοῦ μακρόθεν καλῶς ὁρατή. Τὰ ὄργανα τῆς μεγάλης ἀκριβείας δι' ἐξαιρετικῶς ἀκριβεῖς ἐργαστηριακὰς μετρήσεις ἔχουν λίαν λεπτομερῆ διαίρεσιν τῆς κλίμακος, κάτοπτρον, δείκτην μὲ μαχαιρωτὸν ἄκρον κλπ. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργάνου εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπιμεμελημένη, λαμβάνεται δὲ μεγάλη πρόνοια διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξουδετέρωσιν τῶν τριβῶν. Τὰ φορητὰ ὄργανα διὰ βιομηχανικὰς μετρήσεις ἀποτελοῦν ἐνδιάμεσόν τινα κατασκευὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω κατηγοριῶν.

Αἱ ἐνδείξεις τῶν ὀργάνων πρέπει νὰ εἶναι ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις. Ἡ ἐπίδρασις τῆς θερμοκρασίας ἀποφεύγεται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ὑλικοῦ, ἡ ἀντίστασις τοῦ ὁποίου δὲν ἀλλάσσει μετὰ τῆς θερμοκρασίας. Ὁμοίως αἱ ἐνδείξεις τῶν ὀργάνων δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζωνται ἀπὸ ξένα μαγνητικὰ καὶ ἠλεκτρικὰ πεδία, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος ἐκ τῆς συχνότητος καὶ τῆς μορφῆς τῆς καμπύλης.

Ἅπαντα τὰ ἠλεκτρικὰ ὄργανα μετρήσεων πρέπει νὰ ἐλέγχωνται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διὰ προτύπων ὀργάνων, καί, ἐὰν παρουσιάζωνται σημαντικαὶ διαφοραί, νὰ συντάσσεται πίναξ ἢ νὰ κατασκευάζεται καμπύλη διορθώσεως.

Διὰ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ μετρούμενον ποσόν, κατασκευάζονται τὰ αὐτογραφικὰ ὄργανα, ἅτινα ἔχουσι δείκτην εἰδικῆς κατασκευῆς, ἀπολήγοντα εἰς γραφίδα, καταγράφουσαν διηνεκῶς τὴν τιμὴν τοῦ μετρουμένου ποσοῦ.

[Πλείονας λεπτομερείας περὶ τῶν καθ' ἕκαστα ὀργάνων μετρήσεως βλ. εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα.]

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Ἀθανασιάδου*, Ἠλεκτρικαὶ Μετρήσεις (1903).—*Ἀν. Δεληγιάννη*, Ὄργανα καὶ μέθοδοι ἠλεκτρικῶν μετρήσεων (1929). ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

—ἠλεκτρικὰ *ὀχήματα* *['Ηλεκτροτεχν.]*. Καλεῖται συνήθως *ἠλεκτρικὸν* πᾶν ὄχημα κινούμενον δι' ἠλεκτρισμοῦ παρεχομένου εἴτε ὑπὸ συστοιχιῶν συσσωρευτῶν εὑρισκομένων ἐπ' αὐτοῦ, εἴτε ὑπὸ δικτύου τροφοδοτουμένου ἀπὸ κεντρικοῦ τινος σταθμοῦ. Τὰ κυριώτερα εἴδη ἠλεκτρικῶν ὀχημάτων εἶναι τὰ σιδηροδρομικὰ (βλ. *ἠλεκτράμαξαι*), τὰ τροχιοδρομικὰ καὶ τὰ δι' ἠλεκτρικῶν συσσωρευτῶν κινούμενα αὐτοκίνητα φορτηγὰ ἢ ἐπιβατικὰ (βλ. λ. *ἠλεκτρικὰ* αὐτοκίνητα). Λ. Ν. Κ.

—ἠλεκτρικὰ *σήματα* *['Ηλεκτρ.]*. βλ. λ. *σήματα*.

—ἠλεκτρικὰ *στοιχεῖα* *[Φυσ.]*. Καλοῦνται συνήθως οὕτω συσκευαί, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐπιτυγχάνεται ἡ ἄμεσος μετατροπὴ χημικῆς ἐνεργείας εἰς ἠλεκτρικήν. Τὸ ἠλεκτρικὸν στοιχεῖον ἀρχικῶς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο στερεοὺς ἀγωγούς, καλουμένους «ἠλεκτρόδια», ἐμβαπτιζομένους εἰ. κατάλληλον ἠλεκτρολυτικὸν διάλυμα καὶ φέροντας ἀκροδέκτας πρὸς σύνδεσιν τῶν ἀγωγῶν συρμάτων. Πρῶτος ὁ Βόλτα συνέθεσε τοιαῦτα στοιχεῖα (βλ. *βολταϊκὴ* στήλη). Παρετηρήθη ὅμως εἰς αὐτὰ ὅτι μὲ τὴν παροχὴν ρεύματος ἔπιπτε πολὺ ταχέως ἡ ἀρχικὴ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν ἠλεκτροδίων ὑπὸ τῶν ἐπικαθημένων προϊόντων τῆς ἠλεκτρολύσεως (βλ. *ἠλεκτρικὴ* πόλωσις). Τὰ νεώτερα ἠλεκτρικὰ στοιχεῖα περιέχουν διατάξεις, διὰ τῶν ὁποίων κατορθοῦται ἡ ἄρσις τῆς ἐπιβλαβοῦς ταύτης δράσεως τῶν προϊόντων τῆς ἠλεκτρολύσεως. Πλεῖστα δὲ τοιαῦτα μὴ πολώσιμα στοιχεῖα ἔχουν ἐπινοηθῆ, ἐκ τῶν ὁποίων εὐχρηστότερα εἶναι:

1) ***Στοιχεῖον τοῦ Μποῦνσεν*** (Bunsen). Τὸν ἀρνητικὸν πόλον (—) ἀποτελεῖ πλὰξ ἐκ ψευδαργύρου κυλινδρικῶς κεκαμμένη, τὸν δὲ θετικὸν (+) πρισματικὴ ράβδος συμπαγοῦς ἄνθρακος ἐντὸς πορώδους δοχείου περιέχοντος πυκνὸν νιτρικὸν ὀξύ. Ἀμφότερα τὰ ἠλεκτρόδια ἐμβαπτίζονται ἐντὸς ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται ταχεῖα ἄρσις τοῦ ἐπὶ τοῦ ἄνθρακος ἐπικαθημένου ὑδρογόνου δι' ὀξειδώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος. Ἡ τάσις μεταξὺ τῶν δύο ἠλεκτροδίων εἶναι περίπου 1,9 βόλτ.

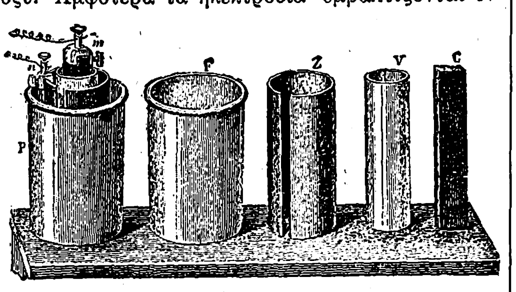

Στοιχεῖον τοῦ Bunsen.

2) ***Στοιχεῖον διχρωμικοῦ καλίου*** (Bunsen-Grenet). Ὡς εἰς τὸ προηγούμενον τὰ ἠλεκτρόδια ἀποτελοῦνται ἀπὸ πλάκας ἄνθρακος καὶ ψευδαργύρου, ἐμβαπτίζονται δὲ εἰς διάλυμα θειικοῦ ὀξέος καὶ διχρωμικοῦ καλίου. Τὸ στοιχεῖον παρέχει τάσιν 2 βόλτ, εἶναι ὅμως ἕνεκα τῆς ταχυτέρας του πολώσεως ὀλιγώτερον ἐν χρήσει.

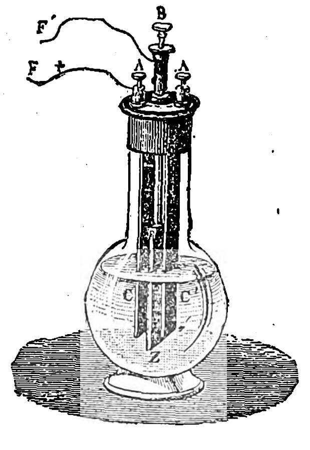

Στοιχεῖον Bunsen - Grenet

3) ***Στοιχεῖον τοῦ Ντάνιελ*** (Daniel). Ἀρνητικὸν ἠλεκτρόδιον κυλινδρικῶς κεκαμμένη πλὰξ ἐκ ψευδαργύρου, θετικὸν χαλκίνη ράβδος ἐντὸς πορώδους δοχείου περιέχοντος διάλυμα θειικοῦ χαλκοῦ ($CuSO_4$)· ἀμφότερα ἐμβαπτίζονται ἐντὸς διαλύματος θειικοῦ ψευδαργύρου ($ZnSO_4$). Πόλωσις δὲν λαμβάνει χώραν, διότι ἕκαστον τῶν ἠλεκτροδίων περιβάλλεται ὑπὸ διαλύματος ἅλατος τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μετάλλου. Τὸ στοιχεῖον Daniel παρέχει τάσιν 1 βόλτ.

4) ***Στοιχεῖον Λεκλανσὲ*** (Leclanché). Ἀρνητικὸν ἠλεκτρόδιον ράβδος ψευδαργύρου, θετικὸν παχεῖα πρισματικὴ ράβδος συμπαγοῦς ἄνθρακος ἐντὸς πορώδους δοχείου περιέχοντος ὑπεροξείδιον τοῦ μαγγανίου (MnO_2)· ἀμφότερα ἐμβαπτίζονται ἐντὸς διαλύματος ἀμμωνιακοῦ ἅλατος (NH_4Cl). Τὸ στοιχεῖον τοῦτο παρέχει τάσιν 1,5 βόλτ, ἕνεκα ὅμως τῆς βραδείας ὀξειδώσεως τοῦ ἐπὶ τοῦ ψευδαργύρου ἐπικαθημένου ὑδρογόνου διὰ τοῦ ὑπεροξειδίου τοῦ μαγγανίου, εἶναι κατάλληλον μόνον διὰ βραχεῖαν καὶ κατὰ διαλείμματα παροχὴν ρεύματος, ὅπως π. χ. πρὸς λειτουργίαν τῶν ἠλεκτρικῶν κωδώνων.

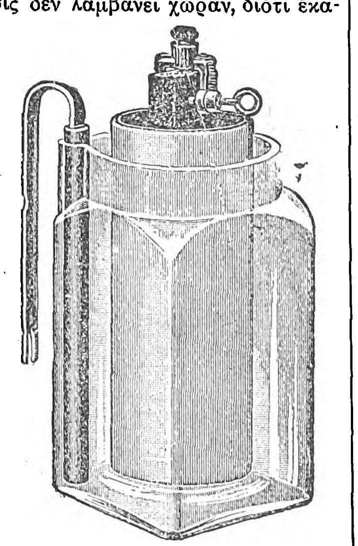

Στοιχεῖον Leclanche.

Ξηρὰ στοιχεῖα. Εἶναι ταῦτα στοιχεῖα, τῶν ὁποίων τὰ ἠλεκτρολυτικὰ διαλύματα συγκρατοῦνται ὑπὸ πορώδους ἀδρανοῦς μάζης, π. χ. ἄμμου ἢ βάμβακος ὑάλου. Συνήθως εἶναι τύπου Leclanché καὶ χρησιμεύουν διὰ φορητοὺς ἠλεκτρικοὺς φανούς. Ὡς ἄθροισμα ξηρῶν στοιχείων δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ λεγομένη στήλη τοῦ Zamboni.

Πρότυπα στοιχεῖα. Ταῦτα χρησιμεύουν μόνον ὡς πρότυπα κατὰ τὴν σύγκρισιν ἠλεκτρεγερτικῶν δυνάμεων. Ὡς διεθνὲς πρότυπον τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως ἔχει ὁρισθῆ τὸ στοιχεῖον Weston, τοῦ ὁποίου ἡ τάσις ἀνέρχεται εἰς 1,0183 βόλτ καὶ εἶναι σχεδὸν ἀνεξάρτητος τῆς θερμοκρασίας.

Σύστημα περισσοτέρων ἠλεκτρικῶν στοιχείων καταλλήλως συνδεδεμένων ὀνομάζεται *ἠλεκτρικὴ στήλη* ἢ — *συστοιχία*.

Πρότυπον στοιχεῖον Weston.

Θεωρητικῶς ἑρμηνεύονται τὰ φαινόμενα τῶν ἠλεκτρικῶν στοιχείων διὰ τῆς λεγομένης *ὠσμωτικῆς θεωρίας* (βλ. λ.) τοῦ Nernst. Δι αὐτῆς κατορθοῦται καὶ ὁ ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς τῆς τάσεως ἑνὸς ἠλεκτρικοῦ στοιχείου.

[Περὶ τῶν *θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων* βλ. λ. *θερμοηλεκτρισμός*.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *W. Nernst*, Theoretische Chemie (Ἠλεκτροχημεία).—*M. Le Blanc*, Lehrbuch der Elektrochemie (12η ἔκδ. Λειψία 1925). Ν. Ζ. Ε.

— ἠλεκτρικὰ *σχήματα* *[Φυσ.]*. Ἐὰν ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ προσκρούσῃ ἐπὶ στερεοῦ διηλεκτρικοῦ χωλύματος, π.χ. ἐπὶ ὑαλίνης πλακός, ἐξαπλοῦται ἐπ' αὐτοῦ κατ' ἰδιάζοντα τρόπον, τῶν διακλαδώσεων καθισταμένων ὁρατῶν δι' ἐπιπάσεως λεπτοτάτης κόνεως ἄνθους θείου ἢ γύψου, ἥτις ἐπικάθηται κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τῶν τροχιῶν τοῦ σπινθῆρος, ἢ διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακός. Τὰ οὕτω παραγόμενα σχήματα ὀνομάζονται ἠλεκτρικὰ σχήματα ἢ σχήματα τοῦ Lichtenberg, καὶ ἔχουν διαφορετικὴν μορφὴν ἐὰν τὸ παράγον ἠλεκρόδιον εἶναι θετικὸν ἢ ἐὰν εἶναι ἀρνητικόν.

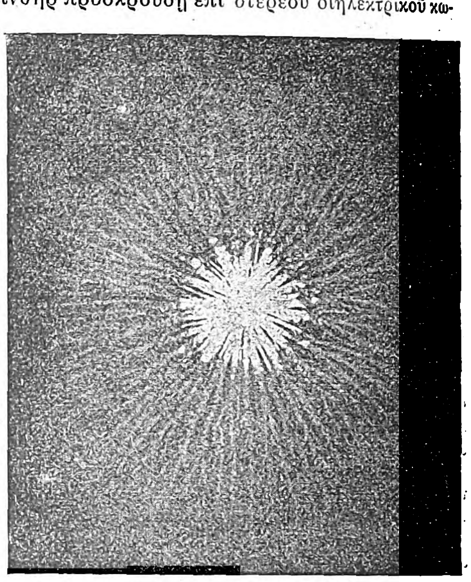

Σχ. 1. *Θετικὸν ἠλεκτρικὸν σχῆμα ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακός.*

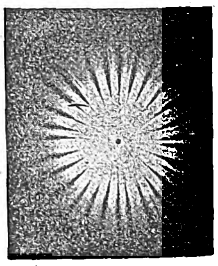

Σχ. 2. *Ἀρνητικὸν ἠλεκτρικὸν σχῆμα ἐπὶ φωτογραφικῆς πλακός.*

Τελευταίως αὐξάνει τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἠλεκτρικὰ σχήματα ἕνεκα τῆς σημασίας αὐτῶν ὡς μέσων διακρίσεως διαφορῶν μεταξὺ ἰόντων καὶ ἠλεκτρονίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Geiger-Schell*, Handbuch der Physik (τόμος XIV ἄρθρ. *K. Przibram*). Ν. Ζ. Ε.

— ἠλεκτρικὰ *φωτεινὰ* *φαινόμενα [Φυσ.]*. Καλοῦνται οὕτω φαινόμενα φωτεινὰ παραγόμενα δαπάνῃ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Οὕτως εἰς τὰ ἠλεκτρικὰ φωτεινὰ φαινόμενα ἀνήκουσιν ἡ πυράκτωσις σύρματος ἀγωγοῦ δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, τὸ βολταϊκὸν τόξον, ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθήρ, ἡ ἐκκένωσις διὰ μέσου ἠραιωμένων ἀερίων (σωλῆνες Geissler, λυχνίαι χρησιμοποιοῦσαι φῶς Moor). Κ. Π.

— ἠλεκτρικὰ *ψυγεῖα* *['Ηλεκτροτ.]*· βλ. λ. *ψυγεῖον*.

— ἠλεκτρικὰ *ὡρολόγια* *[Μηχαν.]*· βλ. λ. *ὡρολόγιον*.

— ἠλεκτρικαὶ *ἀσφάλειαι* *['Ηλεκτροτ.]*· βλ. λ. *ἀσφαλιστικὰ καὶ διακόπται*.

— ἠλεκτρικαὶ *δυναμικαὶ* *γραμμαὶ [Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὸν* πεδίον.

— ἠλεκτρικαὶ *ἐγκαταστάσεις* *['Ηλεκτροτεχν.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ ἐγκαταστάσεις αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν ἢ τὴν χρησιμοποίησιν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας οἱουδήποτε μεγέθους, πρὸς οἱονδήποτε σκοπόν. Διακρίνονται δὲ εἰς ἐγκαταστάσεις *ἰσχυρῶν* καὶ *ἀσθενῶν ρευμάτων*.

Α) ΙΣΧΥΡΑ ΡΕΥΜΑΤΑ. Ὡς ἐγκαταστάσεις ἰσχυρῶν ρευμάτων χαρακτηρίζονται αἱ προωρισμέναι διὰ

Digitized by Google

τὴν παραγωγὴν καὶ μεταφορὰν ἠλεκτρικοῦ ἔργου πρὸς βιομηχανικὰς χρήσεις (φωτισμόν, κίνησιν, ἕλξιν κτλ.). Αὗται διαιροῦνται εἰς ἐγκαταστάσεις χαμηλῆς καὶ ὑψηλῆς τάσεως. Ὡς χαμηλῆς τάσεως θεωροῦνται αἱ ἐγκαταστάσεις, ὧν ἡ τάσις λειτουργίας φθάνει μέχρι 250 βὸλτ μεταξὺ ἀγωγῶν ἤ, εἰς περίπτωσιν ὑπάρξεως προσγειωμένου τοιούτου (οὐδετέρου), μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀγωγῶν καὶ τούτου.

Εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις δέον νὰ τηρῶνται, ἐκτὸς τῶν ὅρων οἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀπόψεων τῆς καλῆς λειτουργίας καὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ ὅροι ἀσφαλείας ἀπὸ τῶν κινδύνων πυρὸς καὶ ζωῆς τῶν μὲ τὰς ἐγκαταστάσεις ταύτας ἐρχομένων εἰς ἐπικοινωνίαν ζώντων ὀργανισμῶν (μόνον τάσεις κάτω τῶν 40 βὸλτ θεωροῦνται ἀκίνδυνοι). Τὰ μέτρα ἀσφαλείας ἀναφέρονται εἰς τοὺς κανονισμοὺς τῶν διαφόρων ἰνστιτούτων ἢ συνδέσμων ἠλεκτρολόγων μηχανικῶν, ὡς καὶ κανονισμοὺς ἀσφαλιστικῶν ἑταιρειῶν, εἶναι δ' ἐκ τούτων τὰ κυριώτερα καὶ γενικῆς ἰσχύος δι' ἁπάσας τὰς ἐγκαταστάσεις ἰσχυρῶν ρευμάτων, τὰ ἑξῆς:

Γυμνὰ τμήματα εὑρισκόμενα ὑπὸ τάσιν καθίστανται ἄνευ τῆς χρήσεως ἰδιαιτέρων μέσων ἀπρόσιτα δι' ὑψηλὴν καὶ χαμηλὴν τάσιν (ἄνω 40 β.).

Μεμονωμένα τμήματα εὑρισκόμενα ὑπὸ τάσιν καθίστανται ἀπρόσιτα, μεταλλικὰ δὲ τμήματα μὴ ὑπὸ τάσιν προσγειοῦνται, διὰ μὲν ὑψηλὴν τάσιν εἰς ἁπάσας τὰς περιπτώσεις, διὰ δὲ χαμηλὴν εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κίνδυνος, ὡς εἰς ὑγροὺς χώρους, τοιούτους ἔνθα λαμβάνουν χώραν χημικαὶ δράσεις, κλπ.

Οἱαδήποτε ἐπαφὴ ἢ γειτνίασις ἠλεκτροφόρων τμημάτων μετ' εὐφλέκτων ὑλῶν ἀποκλείεται.

Παρεισφρήσεις ὑψηλῶν τάσεων εἰς κυκλώματα καταναλώσεως δέον νὰ προλαμβάνωνται.

Ἡ ἀντίστασις μ νώσεως ἑκάστης ἐγκαταστάσεως τηρεῖται πάντοτε ἄνευ ὡρισμένου δι' ἑκάστην περίπτωσιν ὁρίου (ὅπερ διὰ χαμηλὴν τάσιν ἔχει ὁρισθῆ εἰς τόσας χιλιάδας ὤμ, ὅσα τὰ βὸλτ τῆς τάσεως λειτουργίας).

Ἐξαρτήματα ἠλεκτρικά, ὡς διακόπται, ἀσφάλειαι, αὐτόματοι, ὄργανα κττ., ὡς καὶ συσκευαὶ χρησιμοποιήσεως δέον νὰ πληροῦν τοὺς κανονισμούς.

Αἱ ἐγκαταστάσεις ἰσχυρῶν ρευμάτων διαιροῦνται εἰς: α') *παραγωγῆς*, β') *μεταφορᾶς καὶ διανομῆς* καὶ γ') *καταναλώσεως* ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

α') ***Ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς***. Αὗται καλοῦνται μᾶλλον *κεντρικοὶ σταθμοί*, περιλαμβάνουν δὲ ἓν ἢ πλείονα ἠλεκτροπαραγωγὰ ζεύγη, ἤτοι ζεύγη κινητηρίων μηχανῶν καὶ ἠλεκτρικῶν γεννητριῶν, τοὺς πίνακας διανομῆς καὶ διαφόρους βοηθητικὰς ἐγκαταστάσεις, ὡς μεταφορᾶς καυσίμου ὕλης, ἀνυψωτικῶν μηχανῶν, συνεργείων ἐπιδιορθώσεων κλπ. Ὡς κινητήριοι μηχαναὶ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν θερμοκινητῆρες, ὑδροκινητῆρες ἢ ἀνεμοκινητῆρες, ἀναλόγως τῆς ἰσχύος καὶ τῆς φύσεως τοῦ παραγομένου ρεύματος, κυρίως δὲ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν. Αἱ γεννήτριαι συνδέονται δι' ἀγωγῶν μετὰ τῶν πινάκων διανομῆς. Οὗτοι, ἀποτελοῦντες τὸν ἐγκέφαλον τῶν κεντρικῶν σταθμῶν, ἐγκαθίστανται κατὰ τρόπον πληροῦντα τοὺς ὅρους ἀσφαλείας, καθιστῶντα δὲ εὐχερῆ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν διαφόρων τμημάτων αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ σταθμοῦ συμβαινόντων. Ἀποτελοῦνται ἐξ ὀργάνων μετρητικῶν, ἀσφαλιστικῶν, ρυθμίσεως καὶ διακοπῆς, τοποθετουμένων ἐπὶ πινάκων, εἰς μικρὸν μὲν χῶρον τοῦ μηχανοστασίου ἐν μικροῖς σταθμοῖς χαμηλῆς τάσεως, εἰς εἰδικοὺς δὲ χώρους κειμένους ὑψηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τῶν μηχανῶν ἢ πολυόροφα διαμερίσματα ἐν μεγάλοις σταθμοῖς καὶ δὴ ὑψηλῆς τάσεως, τοῦ χειρισμοῦ τῶν ὀργάνων τούτων τελουμένου μηχανικῶς ἢ ἐμμέσως ἠλεκτρικῶς ἀπὸ ἀποστάσεως. Δι' ἅπαντα τὰ τμήματα τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὴν δυνατότητα μελλοντικῆς ἐπεκτάσεως αὐτῶν.

β') ***Ἐγκαταστάσεις μεταφορᾶς καὶ διανομῆς***. Αὗται περιλαμβάνουν, προκειμένου περὶ χαμηλῶν τάσεων (ἐξυπηρέτησις μικρῶν περιοχῶν), τὸ δίκτυον διανομῆς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς τὰ διάφορα σημεῖα καταναλώσεως, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ τροφοδοτοῦντας αὐτὸ εἰς ἐπίκαιρα σημεῖά του ροηφόρους. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν τε καὶ τοῦ δικτύου γίνεται δι' ἐναερίων γραμμῶν ἢ ὑπογείων καλωδίων. Ἀναέριοι γραμμαὶ χαμηλῆς τάσεως ἐκτελοῦνται διὰ γυμνῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγωγῶν, φερομένων ἐπὶ στύλων μέσῳ μονωτήρων, εἰς ὡρισμένας ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων, ἀπὸ τῶν πλησίον ἐπιφανειῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καθισταμένων δὲ ὁποθενδήποτε δυσπροσίτων. Ὑπόγεια καλώδια τοποθετοῦνται ἐντὸς τάφρων, προστατεύονται δὲ ὑπὸ ἐνδεχομένων ἐκσκαφῶν διὰ προφυλακτικῶν στρωμάτων.

Μεγάλαι περιοχαὶ ἐξυπηρετοῦνται δι' ὑψηλῆς τάσεως τριφασικοῦ κατὰ κανόνα ρεύματος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἐγκατάστασις περιλαμβάνει τὴν γραμμὴν μεταφορᾶς καὶ τὸ δίκτυον διανομῆς, ἐναέριον ἢ ὑπόγειον, τροφοδοτούμενον μέσῳ ὑποσταθμῶν, εἰς οὓς λαμβάνουν χώραν μετασχηματισμοὶ ὑποβιβασμοῦ τῆς τάσεως ἢ καὶ μετατροπῆς τῆς φύσεως τοῦ ρεύματος. Διὰ τὰς ἄνω ὁρίου τινὸς τάσεις μεταφορᾶς (ὧν τὸ μέγεθος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διανυτέας ἀποστάσεως) γίνεται χρῆσις καὶ δικτύου κατανομῆς, περιλαμβάνοντος τοὺς ὑποσταθμοὺς τῆς τάσεως εἰς τὴν τῆς κατανομῆς, καλουμένους καὶ πρωτεύοντας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὑποσταθμοὺς διανομῆς, οἵτινες χαρακτηρίζονται ὡς δευτερεύοντες. Αἱ γραμμαὶ μεταφορᾶς ὑψηλῆς τάσεως ἐκτελοῦνται διὰ γυμνῶν ἀγωγῶν ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων, ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν πλησιεστέρων ἐπιφανειῶν ἀποστάσεις ἐξαρτωμένας ἐκ τῆς τάσεως, ὑφ' ἣν γίνεται ἡ μεταφορά. Στηρίζονται διὰ μονωτήρων ἐπὶ στύλων, ὧν τὰ μεταλλικὰ μέρη προσγειοῦνται καὶ ἐφ' ὧν ὑποδεικνύεται πάντοτε διὰ καταλλήλων ἐπιγραφῶν ὁ κίνδυνος. Διὰ τὸ ἐνδεχόμενον θραύσεως ἀγωγοῦ τινος ἐμποδίζεται ἡ πτῶσις αὐτῶν ἰδίως εἰς μέρη πολυσύχναστα (γειτνιάσεις ἢ διασταυρώσεις μετὰ ὁδῶν κλπ.), ἢ δι' ἀσφαλιστικῶν διατάξεων τίθεται ἐκτὸς τάσεως τὸ καταπεσὸν τμῆμα. Οἱ ἐναέριοι ἀγωγοὶ εἰσέρχονται εἰς τοὺς πρωτεύοντας ὑποσταθμοὺς καταλλήλως προφυλαττόμενοι ἀπὸ βραχυκυκλώσεων ἢ ἐπαφῶν, καταλήγοντες μέσῳ ἀσφαλιστικῶν συστημάτων ἀπὸ τάσεων καὶ ὑπερεντάσεων εἰς τὴν πλευρὰν ὑψηλῆς τάσεως τῶν μετασχηματιστῶν. Οἱ ὑποσταθμοὶ οὗτοι εἶναι κλειστὰ διαμερίσματα συχνάκις μετὰ τριῶν ὀρόφων, ὧν ὁ κατώτερος κατέχεται ὑπὸ τῶν μετασχηματιστῶν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τοῦ ὑλικοῦ ζεύξεως καὶ τῶν ἀσφαλιστικῶν διατάξεων. Οἱ δευτερεύοντες ὑποσταθμοὶ εἶναι κλειστοὶ οἰκίσκοι κεχωρισμένοι εἰς δύο τμήματα διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ χαμηλὴν τάσιν. Εἰς θερμὰς χώρας οἱ ὑποσταθμοὶ εἶναι ὑπαίθριοι. Διὰ μικρὰς ἰσχῦς οἱ μετασχηματισταὶ ἐγκαθίστανται ἐπὶ τῶν στύλων μεταφορᾶς, δυνάμενοι εὐκόλως νὰ ἀποζευχθῶσιν ἀπὸ τῶν γραμμῶν ὑψηλῆς τάσεως. Εἰς θέσεις διασταυρώσεων ἢ συναντήσεως γραμμῶν ὑψηλῆς τάσεως ἱδρύονται ὑποσταθμοί, ἐν οἷς τῇ βοηθείᾳ διακοπτῶν ἐλαίου ἀποχωρίζονται ἢ συνδέονται ὁμάδες ἀγωγῶν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν. Οἱ ὑποσταθμοὶ οὗτοι καλοῦνται ὑποσταθμοὶ διαχωρισμοῦ. Ὑποσταθμοὶ μετατροπῆς τῆς φύσεως τοῦ ρεύματος διατάσσονται κατὰ τρόπον παρουσιάζοντα ἀναλογίαν πρὸς τοὺς κεντρικοὺς σταθμούς.

γ') ***Ἐγκαταστάσεις καταναλώσεως.*** Εἰς ταύτας καταλέγονται αἱ ἐγκαταστάσεις ἕλξεως, κινήσεως, φωτισμοῦ, θερμάνσεως καὶ ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν.

Αἱ *ἐγκαταστάσεις ἕλξεως, θερμάνσεως καὶ ἠλεκτροχημικῶν βιομηχανιῶν* ἐκτελοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικῶν κανονισμῶν. Σχετικῶς πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν ἕλξιν ἀναφέρομεν τὰ συστήματα αὐτομάτων σημάτων, δι' ὧν γίνεται ἐφαρμογὴ τοῦ τμηματικοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος (black-system) κυκλοφορίας σιδηροδρομικῶν ὀχημάτων ἐπὶ γραμμῶν κατὰ ἠλεκτρικὸν τρόπον.

Αἱ *ἐγκαταστάσεις κινήσεως* περιλαμβάνουν τοὺς ἠλεκτρικοὺς κινητῆρας, συνδεομένους πρὸς τοὺς πίνακας παραλαβῆς τοῦ ρεύματος ἀπὸ τοῦ δικτύου, ὧν ἡ διάταξις εἶναι κατὰ πολὺ ἁπλουστέρα τῆς τῶν πινάκων τῶν ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς. Ἐπ' αὐτῶν ὑπάρχουν τὰ ὄργανα διακοπῆς ὡς καὶ τὰ ἀσφαλιστικὰ (αὐτόματοι ἀσφάλειαι) καὶ τὰ συστήματα ἐκκινήσεως καὶ ρυθμίσεως τῶν στροφῶν. Οἱ κανονισμοὶ ἐπιβάλλουν τὰ διὰ τὰς διαφόρους ἰσχῦς ὅρια τῆς σχέσεως τοῦ μεγίστου ρεύματος ἐκκινήσεως πρὸς τὸ ρεῦμα τοῦ πλήρους φορτίου, ὡς καὶ ὅρια τοῦ συντελεστοῦ ἰσχύος.

Αἱ *ἐγκαταστάσεις φωτισμοῦ* σύγκεινται ἐκ τῶν συστημάτων τῶν ἀγωγῶν, οἵτινες ἐξικνοῦνται μέχρι τῶν διαφόρων φωτιστικῶν ἢ ἄλλων συσκευῶν, καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τούτων πινάκων. Ὁ φωτισμὸς ἐντὸς κτιρίων γίνεται πάντοτε διὰ χαμηλῆς τάσεως. Αἱ ἐγκαταστάσεις ἐκτελοῦνται διὰ μεμονωμένων ἀγωγῶν, πλὴν τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς, λόγῳ χημικῶν δράσεων προσβαλλουσῶν τὴν μόνωσιν, γίνεται κατ' ἀνάγκην χρῆσις γυμνῶν ἀγωγῶν. Προκειμένου περὶ μικρῶν τάσεων χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὔκαμπτοι στρεπτοὶ ἀγωγοί, τοποθετούμενοι ἐπὶ μονωτήρων, ἢ τοιοῦτοι περιβαλλόμενοι ὑπὸ μολυβδίνου μανδύου. Αἱ διὰ μείζονας τάσεις ἐγκαταστάσεις ἐκτελοῦνται δι' ἁπλῶν ἀγωγῶν μεθ' ἱκανῆς μονώσεως, τοποθετουμένων ἐπὶ μονωτικῶν στηριγμάτων (τροχαλιῶν ἢ σφιγκτήρων) εἰς καθωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ τῶν τοίχων ἀποστάσεις, προστατευομένων δὲ κατὰ τὰς διαβάσεις διὰ τοίχων, στεγῶν καὶ δαπέδων ἀπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ ἀπὸ μηχανικῶν καὶ χημικῶν ἐπιδράσεων. Ἡ χρῆσις τῶν στρεπτῶν ἀγωγῶν περιορίζεται εἰς ἀναρτήσεις λυχνιῶν καὶ φορητὰς συσκευάς. Πρὸς ἐξασφάλισιν μηχανικῆς ἀντοχῆς οἱ ἁπλοῖ ἀγωγοὶ τίθενται ἐντὸς προστατευτικῶν σωλήνων ἐξ οὐχὶ εὐφλέκτου ἢ ὑγροσκοπικοῦ μονωτικοῦ, μετὰ μεταλλικῆς ἐπενδύσεως ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος ἐπιμολυβδωμένου (σωλῆνες Bergmann) ἢ ἐκ χάλυβος. Οἱ σωλῆνες τοποθετοῦνται πολλάκις διὰ λόγους καλαισθησίας ἐντὸς τῶν τοίχων, ἐνδεικνυμένης τότε τῆς χρήσεως χαλυβδοσωλήνων. Ἡ διάμετρος τῶν σωλήνων κανονίζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς διατομῶς τῶν ἀγωγῶν, οἵτινες πρόκειται νὰ διέλθωσι δι' αὐτῶν. Ἀγωγοὶ τοῦ αὐτοῦ κυκλώματος τίθενται, προκειμένου περὶ ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ σωλῆνος, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς δυνορρευμάτων καὶ τῶν ἐκ τούτων δυσαρέστων, συνδέσεις δὲ ἀγωγῶν γίνονται μόνον μέσῳ κοχλιώσεων ἐντὸς κυτίων διακλαδώσεως. Εἰς ὑγροὺς χώρους, ἢ τοιούτους ἔνθα ὑπάρχουν ἀτμοί, πλυντήρια, λουτρά, χημικὰ ἐργοστάσια, ἐλαιουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, στάβλοι, σφαγεῖα κλπ. γίνονται ἐγκαταστάσεις δι' ἁπλῶν ἐπὶ μονωτήρων ἀγωγῶν μὴ προσιτῶν ἄνευ ἰδιαιτέρων μέσων καὶ ὧν τὸ μῆκος περιορίζεται εἰς τὸ δυνατὸν ἐλάχιστον, τῶν ἐξαρτημάτων διακοπῆς ἐξαγομένων ἐφ' ὅσον εἶναι ἐφικτὸν εἰς γειτονικοὺς ξηροτέρους χώρους. Συνηθέστατα εἰς τοὺς χώρους τούτους γίνονται αἱ ἐγκαταστάσεις καθ' ὁλοκληρίαν στεγαναὶ διὰ χαλυβδοσωλήνων προσγειουμένων. Εἰς δίκτυα μετὰ οὐδετέρου ἀγωγοῦ γίνεται διάκρισις τούτου διὰ τῆς χρήσεως κυανοῦ κατὰ προτίμησιν ἀγωγοῦ. Τὰ ἠλεκτροφόρα γυμνὰ τμήματα, ὡς περικόχλια λυχνολαβῶν, ἀσφαλειῶν κλπ., μεθ' ὧν δύναταί τις νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν, συνδέονται μετὰ τοῦ οὐδετέρου, ἅπαντα δὲ τὰ ὄργανα διακοπῆς παρεμβάλλονται ἀπαραιτήτως ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν φάσεως, τῆς διακοπῆς τοῦ οὐδετέρου ἀπαγορευομένης ὁπωσδήποτε. Εἰς τριφασικὰ δίκτυα ἡ ἰσχὺς κατανέμεται ἐξ ἴσου καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν φάσεων, ἐὰν ὑπερβαίνῃ ὅριον διδόμενον ὑπὸ τῆς ἑκάστοτε παρεχούσης τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν ἑταιρείας.

Ἐγκαταστάσεις φωτισμοῦ ὑψηλῆς τάσεως γίνονται διὰ λυχνίας νέου καὶ τὰς ἀναλόγους, κατὰ τρόπον πληροῦντα τοὺς κανονισμούς.

Εἰς πλοῖα θεωρεῖται ὡς κανονικὸν εἶδος ρεύματος τὸ συνεχές, κανονικὴ δὲ τάσις 110 βόλτ, κυρίως διὰ λόγους ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ συνεχοῦς εἰς ζητήματα ρυθμίσεως στροφῶν προκειμένου περὶ κινήσεως (πολεμικὰ πλοῖα). Ὁ συνήθης τρόπος κατασκευῆς ἐγκαταστάσεων πλοίων εἶναι διὰ μετὰ μολυβδίνου μανδύου ἀγωγῶν.

Ἐκ τῶν ἄνω ἀναφερθέντων περὶ τῶν ἐγκαταστάσεων φωτισμοῦ καταφαίνεται, ὅτι εἰς ταύτας ἐπιζητεῖται κυρίως ἡ παρεμπόδισις πάσης ἐπικινδύνου ἐπαφῆς τῶν ζώντων ὀργανισμῶν μετὰ τῶν ἠλεκτροφόρων τμημάτων. Αὐστηρὰ τήρησις τῶν κανονισμῶν καὶ ἐπιμελὴς ἐκτέλεσις τῶν ἐγκαταστάσεων διὰ καλῆς ποιότητος ὑλικῶν ἀρκοῦν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἄνω ἀπαιτήσεως καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων.

Β) ΑΣΘΕΝΗ ΡΕΥΜΑΤΑ. Ὡς ἐγκαταστάσεις ἀσθενῶν ρευμάτων χαρακτηρίζονται ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια δὲν παράγεται καὶ μεταφέρεται διὰ νὰ καταναλωθῇ πρὸς παραγωγὴν ἔργου, ἀλλ' ἀποτελεῖ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν, χάρις εἰς ὡρισμένας ἰδιότητας καὶ ἐφαρμογὰς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἄλλων δευτερογενῶν σκοπῶν.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ρευμάτων τούτων ὡς *ἀσθενῶν* ἐγένετο ἄλλοτε, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν τότε γνωστῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀναγκαῖαι τάσεις, ἐντάσεις καὶ ἐπομένως καὶ ἰσχύες ἦσαν ἐξαιρετικῶς μικραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ βιομηχανικὰ ρεύματα. Σήμερον ὅμως ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος, ἂν καὶ ἐξακολουθεῖ χρησιμοποιούμενος, δὲν ἀποδίδει δι' ὡρισμένας περιπτώσεις τὴν πραγματικότητα, καθ' ὅσον ὑπάρχουν ἐγκαταστάσεις τοιούτων ρευμάτων, ὅπως π.χ. ἰσχυροῦ τινος σταθμοῦ ἐκπομπῆς ἀσυρμάτου τηλεγράφου, τῶν ὁποίων ἡ τάσις, ἡ ἔντασις καὶ ἐπομένως ἡ ἰσχὺς ὑπερβαίνει τὰ ἀντίστοιχα μεγέθη πολλῶν ἐγκαταστάσεων ἰσχυρῶν ρευμάτων, π. χ. σταθμοῦ τινος παραγωγῆς μιᾶς μικρᾶς πόλεως.

Οἱ ὑπὸ τῶν συλλόγων τῶν ἠλεκτρολόγων μηχανικῶν τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν ἐκπονηθέντες κανονισμοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὰς ἐγκαταστάσεις ἀσθενῶν ρευμάτων, ἀλλοῦ μέν, ὅπως εἰς τὰ ζητήματα ἀσφαλείας ἀπὸ ὑψηλῶν τάσεων, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὰς τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλοῦ δὲ ἰδιαιτέρως.

Αἱ ἐγκαταστάσεις ἀσθενῶν ρευμάτων δύνανται νὰ διακριθῶσιν ὡς ἑξῆς:

Ἐγκαταστάσεις κωδώνων, ἠλεκτραγγελτῶν, ἠλεκτρικῶν κλείθρων καὶ ἐν γένει παντὸς τοιούτου ὀργάνου οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἐγκαταστάσεις ἐνσύρματοι τηλεγραφικαί.

Ἐγκαταστάσεις ἐνσύρματοι τηλεφωνικαί.

Ἐγκαταστάσεις ἀσύρματοι τηλεγραφικαί.

Ἐγκαταστάσεις ἀσύρματοι τηλεφωνικαί.

Ἐγκαταστάσεις τηλεφωτογραφίας.

Ἐγκαταστάσεις φωνητικῶν ἐνισχυτῶν.

Ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς καὶ προβολῆς ὁμιλουσῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν.

Ἐγκαταστάσεις ἀκτίνων Röntgen, ὑψισύχνων ρευμάτων καὶ λοιπῶν ἰατρικῶν θεραπευτικῶν καὶ ὑγιεινῶν σκοπῶν.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ. Ἐν ***Ἑλλάδι*** δὲν ὑπάρχουν κανονισμοὶ ἀφορῶντες τὸν τρόπον ἐκτελέσεως τῶν πάσης φύσεως ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων, καθ' ὅσον δὲν ἔχουν ἐκδοθῆ τοιοῦτοι ὑπὸ τοῦ εἰσέτι νεαροῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Τεχνικοῦ ἐπιμελητηρίου, παρ' ᾧ ὑπάρχει τμῆμα ἠλεκτρολόγων μηχανικῶν. Ἰσχύουν ὅμως διάφορα νομοθετήματα ἀφορῶντα κατὰ τὸ

Digitized by Google

πλεῖστον ἐγκαταστάσεις ἰσχυρῶν ρευμάτων. Τὰ νομοθετήματα ταῦτα ἐπιμελῶς τακτοποιηθέντα ἐξεδόθησαν τῷ 1928 εἰς ἰδιαίτερον τόμον, φέροντα τὸν τίτλον «Νομοθεσία ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων» ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Ἰ. Φλαμπουριάρη.

Εἰδικῶς διὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἐγκαταστάσεις ἐντὸς οἰκιῶν καὶ παραρτημάτων αὐτῶν ἰσχύουν διὰ τὰς Ἀθήνας, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ προάστεια αὐτῶν οἱ ὑπὸ τῆς Ἠλεκτρικῆς Ἑταιρείας Διανομῆς ἐκδοθέντες κανονισμοί, ἐγκριθέντες ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Συγκοινωνίας τῇ 2 Ἰουλίου 1927.

Ἐν *Γαλλίᾳ*: Reglements de l'Union des syndicats d'électricité (U. S. E.).

Ἐν *Ἑλβετίᾳ*: Directives de l'Association Suisse des Électriciens (A. S. E.).

Ἐν *Γερμανίᾳ*: Vorschriftenbuch des Verbandes Deutscher Electrotechniker (V. D. E.).

Ἐν *Ἀγγλίᾳ*: Rules of the Institution of Electrical Engineers (I. E. E.).

Ἐν *Ἀμερικῇ* (Ἡνωμέναις Πολιτείαις): Rules of the American Association of Electrical Engineers (A. A. E. E.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. L. Weber*, Erläuterungen zu den Vorschriften für die Errichtung und Betried electrischer Starkstromanlagen. — *G. Dettmar*, Auskunftsbuch für die vorschriftsgemässe Unterhaltung und Betriebsführung von Starkstromanlagen. — *E. Kosack*, Elektrische Starstromanlagen.

Ε. ΑΡΕΤΑΙΟΣ—Λ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

—[ΠΟΙΝ. ΔΙΚ.] Κατὰ τὸ ἄρθρον 28 τοῦ νόμου 2979 τῆς 3 Αὐγούστου 1922 περὶ ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων, πᾶς ὅστις ἀφαιρεῖ ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν ἀπό τινος ξένης οἱουδήποτε ἐγκαταστάσεως. πρὸς διοχέτευσιν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐν γένει προοριζομένης, διά τινος ἀγωγοῦ μὴ τεταγμένου πρὸς κανονικὴν διοχέτευσιν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, προβαίνει δ' οὗτος εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην χάριν οἰκειοποιήσεως ποσοῦ τινος ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, καταδιώκεται αὐτεπαγγέλτως καὶ τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως ἀπὸ δύο μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους ἢ διὰ χρηματικῆς ποινῆς μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν χιλίων δραχμῶν ἢ δι' ἀμφοτέρων τῶν ποινῶν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 29 τοῦ αὐτοῦ νόμου, πᾶς ὅστις ἐπιχειρεῖ βλάβην ἢ τροποποίησιν διαρκῆ ἢ μὴ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ γνώμονος μετρήσεως ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ὅστις προορίζεται πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐν τῷ ἰδίῳ δικτύῳ διοχετευομένης καὶ ἀπό τινος ξένης πηγῆς προερχομένης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας τοῦ γνώμονος τούτου καὶ ἐπομένως ἀντιστοίχου σφετερισμοῦ ποσοῦ τινος ξένης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρις 6 μηνῶν καὶ χρηματικῆς ποινῆς μέχρι πεντακοσίων δραχμῶν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 30 τοῦ αὐτοῦ νόμου, πᾶς ὅστις προβαίνει εἰς τὰς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἄρθροις 28 καὶ 29 ἀναφερομένας πράξεις οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν σφετερισμοῦ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἵνα προκαλέσῃ βλάβην εἰς τρίτον, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως ἀπὸ 3 μηνῶν μέχρι 2 ἐτῶν καὶ χρηματικῆς ποινῆς μέχρι 1000 δραχμῶν.

Ἡ ἀνάγκη τῆς εἰδικῆς νομοθετικῆς ρυθμίσεως τῆς παρανόμου ἀφαιρέσεως ξένης ἠλεκτρικῆς δυνάμεως ἐγεννήθη λόγῳ τῆς διατυπώσεως τοῦ περὶ τῆς κλοπῆς ἄρθρου ἐν τοῖς ποινικοῖς νόμοις. Κλοπὴ δηλαδή, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς ὅλων τῶν ποινικῶν νόμων, εἶναι ἡ ἀφαίρεσις «ξένου πράγματος», τὰ δὲ δικαστήρια ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς λέξεως «πρᾶγμα» ἠρνήθησαν ὅπως ὑποβάλουν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην καὶ τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν. Ἡ περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ «πράγματος» δημιουργηθεῖσα ἐπιστημονικὴ ἔρις ἐλύθη ἐν Γερμανίᾳ μὲν διὰ τοῦ νόμου τῆς 9 Ἀπριλίου 1900, παρ' ἡμῖν δὲ διὰ τοῦ ὡς ἄνω μνησθέντος νόμου, συνταχθέντος κατὰ μίμησιν τοῦ γερμανικοῦ. Ἡ ἀφαίρεσις (παράνομος) ὅθεν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας δὲν τιμωρεῖται νῦν κατὰ τοὺς περὶ κλοπῆς ὁρισμοὺς τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἀλλὰ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ εἰδικοῦ τούτου νόμου.

Σπουδαῖον ζήτημα γεννώμενον ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἠλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις ἀφορᾷ τὴν εὐθύνην τῆς τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διανεμούσης ἑταιρείας διὰ τὰ ἐξ ἠλεκτροπληξίας δυστυχήματα, σωματικὰς βλάβας, ἀνθρωποκτονίας, πυρκαϊάς. Ἐὰν τὸ δυστύχημα προῆλθεν ἐκ παρανόμου (ἀδίκου) ἐνεργείας ἢ παραλείψεως τῆς ἑταιρείας, ἀναμφισβητήτως ἡ ἑταιρεία εἶναι ὑπεύθυνος ποινικῶς διὰ τὸ δυστύχημα, καὶ δὴ οὐχὶ ἡ ἑταιρεία ὡς νομικὸν πρόσωπον (societas delinquere non potest), ἀλλὰ τὸ εἰς τὴν ἑταιρείαν ἀνῆκον φυσικὸν πρόσωπον, ὅπερ παρεβίασε τὸ νομικὸν καθῆκον, ἐξ ἧς παραβιάσεως προῆλθε τὸ δυστύχημα. Ἐὰν ὅμως ἡ ἐνέργεια ἢ ἡ παράλειψις δὲν εἶναι ἄδικος, ἡ ἑταιρεία οὐδεμίαν ποινικὴν εὐθύνην ὑπέχει. Ἐὰν π. χ. ὑποθέσωμεν ὅτι δυνάμει τῶν νόμων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἢ συμβάσεως ἐπεχούσης τύπον νόμου ἡ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως μέριμνα, τουτέστιν ἡ φροντὶς διὰ τὴν καλὴν κατάστασιν τῆς ἐσωτερικῆς ἐγκαταστάσεως, ἐπεβλήθη εἰς τὸν καταναλωτὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἑταιρείαν, ἡ ἑταιρεία δὲν εὐθύνεται ποινικῶς διὰ δυστύχημα, ὅπερ προὐκλήθη ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἐγκαταστάσεως, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἑταιρεία οὐδὲν ἀδίκως παρέλιπε.

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

—**ἠλεκτρικαὶ** ***ἐξηναγκασμέναι παλμώσεις*** [*Φυσ.*] βλ. λ. *ἐξηναγκασμέναι παλμώσεις* (τ. ΙΑ' 265 α').

— **ἠλεκτρικαὶ** ***ἑταιρεῖαι*** [*Ἐγκυκλ.*]. Καλοῦνται οὕτως αἱ ἑταιρίαι τῶν ὁποίων αἱ ἐργασίαι σχετίζονται ὁπωσδήποτε μὲ τὸν ἠλεκτρισμόν. Δύνανται δὲ νὰ εἶναι ἢ ἑταιρεῖαι κατασκευῆς ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, ἢ ἑταιρεῖαι παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἢ ἑταιρεῖαι τροχιοδρόμων, ἢ σιδηροδρόμων κτλ. Μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων ἠλεκτρικῶν ἑταιρειῶν τοῦ κόσμου συγκαταλέγονται:

Ἐν Γερμανίᾳ: Ἡ AEG (Allgemeine Elektricitats-Gesellschaft) τοῦ Βερολίνου, ἱδρυθεῖσα τῷ 1893 ὑπὸ τοῦ Ε. Ρατενάου. Τῷ 1922—1923 τὰ κεφάλαια τῆς AEG ἀνήρχοντο εἰς 1.400.000.000 μάρκα. Ἀπησχόλει δὲ συνολικῶς 58.000 ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους. Ἔχει ἐργοστάσια εἰς Βερολῖνον, εἰς Henningsdorf, εἰς Mühlheim, εἰς Stuttgart καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀσχολεῖται ὄχι μόνον ἐπὶ καθαρῶς ἠλεκτρικοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ κατασκευάζει καὶ ἄλλας μηχανὰς (π. χ. ἀτμοστροβίλους, λέβητας κτλ.).

Τὸ Siemens-Konzern, τὸ ὁποῖον συνενώνει τὰ Siemens-Schuckert-Werke, τὴν ἑταιρείαν Siemens-Halske, τὴν ἑταιρείαν Siemens τῆς Βιέννης κ. ἄ. Ἔχει μεγάλα ἐργοστάσια ἐν Βερολίνῳ (Siemensstadt τῶν Siemens-Schuckert-Werke, Wernerwerk τῆς ἑταιρείας Siemens-Halske), ὡς καὶ ἐν Νυρεμβέργῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ Siemens-Konzern ἀπασχολεῖ σήμερον περὶ τὰς 80—100.000 ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν. Καὶ αὐτοῦ αἱ ἐργασίαι ἐπεκτείνονται καὶ πέραν τῶν καθαρῶς ἠλεκτρικῶν κατασκευῶν, ὄχι ὅμως τόσον ὅσον αἱ ἐργασίαι τῆς AEG.

Ἐν Ἀμερικῇ: Ἡ General Electric Co, ἡ Thomson-Houston Co (ἥτις προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων), ἡ Westinghouse Electric and Manufacturing Co (ἥτις εἰσήγαγε τὰ ἐναλλασσόμενα ρεύματα εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ κατεσκεύασε τὰς μεγάλας γεννητρίας διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πτώσεων τοῦ Νιαγάρα), ἡ Electric Storage Battery Co (ἀσχολουμένη εἰδικῶς μὲ συσσωρευτάς), ἡ Western Union (εἰδικῶς διὰ τηλεγράφους), ἡ American Bell Telephone Co (τηλέφωνα) κ. ἄ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ: Ἡ English Electric Co (ἡ κατασκευάσασα τὴν νέαν ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ ἐγκατάστασιν παραγωγῆς τῆς Ἠλεκτρικῆς Ἑταιρείας Παραγωγῆς ὡς καὶ τὰ νέα τρὰμ τῶν Ἀθηνῶν) κ. ἄ.

Ἐν Ἑλβετίᾳ: Ἡ Brown Boveri et Cie (ἱδρυθεῖσα τῷ 1900), ἡ Escher Wyss, ἡ Maschinenfabrik Oerlikon κ. ἄ.

Ἄλλης ἐθνικότητος ἑταιρεῖαι δὲν συμβαίνει νὰ εἶναι διεθνῶς γνωσταί.

Ἠλεκτρικαὶ ἑταιρεῖαι ἐν Ἑλλάδι. Μεγάλαι ἑταιρεῖαι κατασκευῆς ἠλεκτρικῶν μηχανημάτων δὲν ὑπάρχουν ἐν Ἑλλάδι. Αἱ ὑπάρχουσαι ἠλεκτρικαὶ ἑταιρεῖαι ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὡς καὶ τὴν ἠλεκτροκίνησιν. Αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία, ἡ παλαιοτέρα ἐν Ἑλλάδι ἑταιρεία παραγωγῆς καὶ διανομῆς ρεύματος. Αὕτη εἶχε, πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμβάσεως Power and Traction, ἀναλάβει τὸν ἠλεκτρικὸν φωτισμὸν καὶ κίνησιν τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν — Πειραιῶς καὶ Περιχώρων, καθὼς καὶ πλείστων ἐπαρχιακῶν πόλεων. Ἐπίσης παρεῖχε τὸ ἀναγκαιοῦν ρεῦμα εἰς τὴν ἑταιρείαν τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων Ἀθηνῶν—Πειραιῶς (ΣΑΠ) ὡς καὶ τὴν ἑταιρείαν τῶν τροχιοδρόμων Ἀθηνῶν —Πειραιῶς καὶ Περιχώρων (ΤΑΠΠ). Μετὰ ὅμως τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἄνω συμβάσεως, ἡ Ἑλληνικὴ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία περιωρίσθη εἰς τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν καὶ τὴν ἠλεκτροκίνησιν ἐπαρχιῶν, ἔχουσα ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς ἐν Ἰωαννίνοις, Χαλκίδι, Καλάμαις, Τριπόλει, Λουτρακίῳ, Ζακύνθῳ καὶ ἀλλαχοῦ, παράγουσα δὲ ἀλλοῦ μὲν συνεχές, ἀλλοῦ δὲ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα. Τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν — Πειραιῶς καὶ Περιχώρων ἔχουν ἀναλάβει ἤδη τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν ἀνώνυμοι ἑταιρεῖαι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ συγκρότημα τῆς ἄνω συμβάσεως: ἡ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία Παραγωγῆς (ΗΕΠ) (εἰς ἣν ἀνήκουν αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς, οἱ ὑποσταθμοὶ πρὸς μετασχηματισμὸν τῆς τάσεως καὶ αἱ γραμμαὶ ὑψηλῆς τάσεως, καὶ ἥτις παρέχει τὸ ρεῦμα εἰς τὰς ἑπομένας ἑταιρείας), ἡ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία Διανομῆς (ΗΕΔ) (εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ δικτύου ἀπὸ τῶν ὑποσταθμῶν μέχρι τῶν καταναλωτῶν, καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται αἱ ἐγκαταστάσεις κινήσεως, μέχρις ἰσχύος 50×Β, καὶ φωτισμοῦ), ἡ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία Μεταφορῶν (ΗΕΜ) (εἰς ἣν ἀνήκουν οἱ τροχιόδρομοι καὶ τὰ λεωφορεῖα τῆς συγκοινωνίας) καὶ ἡ Ἑταιρεία Ἠλεκτρικῶν Σιδηροδρόμων (ΕΗΣ) (εἰς ἣν ἀνήκουν οἱ ἠλεκτρικοὶ σιδηρόδρομοι Πειραιῶς — Ἀθηνῶν — Κηφισίας). Ἐκτὸς τῶν ἄνω κυρίων ἠλεκτρικῶν ἑταιρειῶν ἐνεφανίσθησαν ἐν Ἀθήναις, πρὸ τῆς συμβάσεως, λόγῳ τῆς ἀποτόμου ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως, διάφοροι δευτερεύουσαι ἠλεκτρικαὶ ἑταιρεῖαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ ἑταιρεῖαι Κιρκίνη, Λουκάκου, Πετσοῦ, Σαλούστρου κλπ.

Τέλος μικραὶ ἠλεκτρικαὶ ἑταιρεῖαι ὑπάρχουν καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, ἐκτὸς ἐκείνων ἃς ἔχει ἀναλάβει ἡ Ἑλληνικὴ Ἠλεκτρικὴ Ἑταιρεία.

— **ἠλεκτρικαὶ** ***κυμάνσεις*** [*Φυσ.*] βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις.*

— **ἠλεκτρικαὶ** ***λυχνίαι*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Καλεῖται ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ *ἠλεκτρικὴ λυχνία* πᾶσα διασκευή, ἥτις καταναλίσκουσα ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν ἀποδίδει φῶς. Εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς λυχνίας ὑπὸ τὴν ἄνω ἔννοιαν δὲν περιλαμβάνονται αἱ «τρίοδοι» λυχνίαι, αἱ χρησιμοποιούμεναι δι' ἀνορθωτικοὺς ἢ ἐνισχυτικοὺς σκοπούς, καθόσον εἰς αὐτὰς ἡ ὑπό τινος νήματος τῇ ἐπιδράσει ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἀκτινοβολία φωτὸς δὲν ἀποτελεῖ σκοπόν, ἀλλὰ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ἄλλων δευτερογενῶν σκοπῶν.

Βάσιν τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ μέσον τι ἀντιστάσεως R διαρρεόμενον ὑπὸ ρεύματος I ἐντάσεως ἀποδίδει θερμότητα RI^2. Ὑπὸ σταθερὸν ὅθεν ποσὸν θερμότητος, ἡ θερμοκρασία εἰς ἣν θὰ φθάσῃ τὸ μέσον τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποίαν ἡ παραγομένη θερμότης ἀπάγεται ἐκ τοῦ θερμαινομένου μέσου. Δυνάμεθα δηλονότι διὰ καταλλήλου διαμορφώσεως τοῦ μέσου τούτου νὰ τὸ ἀναγκάσωμεν νὰ ἔλθῃ εἰς τοιαύτην θερμοκρασίαν, ὥστε ν' ἀκτινοβολήσῃ φῶς.

Ἡ ἐν μιᾷ λυχνίᾳ καταναλισκομένη ἐνέργεια μεταφέρεται ἐν τῷ διαστήματι ὑπὸ μορφὴν κυμάνσεων τοῦ αἰθέρος. Καὶ ἂν μὲν τὸ μῆκος κύματος τῶν κυμάνσεων τούτων περιλαμβάνεται μεταξὺ 0,0000004 τοῦ μέτρου (ἰῶδες) συχνότητος $750.10^{12}/1''$ καὶ 0,00000075 τοῦ μέτρου (ἐρυθρὸν) συχνότητος $400.10^{12}/1''$, αὗται προσβάλλουσιν ἀμφότερα τὰ ἀνθρώπινα αἰσθητήρια ὁράσεως καὶ ἁφῆς, λέγομεν δὲ ὅτι ἡ πηγὴ ἐκπέμπει ἀκτῖνας θερμότητος καὶ φωτός. Ἐὰν ὅμως ἀντιθέτως τὸ μῆκος τῶν κυμάνσεων εἶναι κάτω τοῦ 0,0000004 τοῦ μέτρου (ὑπεριώδεις) ἢ ἄνω τοῦ 0,00000075 τοῦ μέτρου (ὑπερερυθραί), αὗται προσβάλλουσι μόνον τὸ αἰσθητήριον τῆς ἁφῆς, γινόμεναι ἀντιληπταὶ ὡς ἀκτῖνες θερμότητος, ἐνῷ τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως, λόγῳ ἀτελείας αὐτοῦ, δὲν ἀντιλαμβάνεται ταύτας, ἀκριβῶς ὅπως τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς δὲν ἀντιλαμβάνεται μηχανικὰς κυμάνσεις συχνότητος ἄνω τῶν 40 000/1''.

Κάθε λευκὸν φῶς ἀναλυόμενον διὰ τοῦ πρίσματος ἐκτὸς τῶν γνωστῶν ἐγχρώμων φωτεινῶν δεσμῶν ἀπὸ τοῦ ἰώδους μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ εἰς ἃς ἀναλύεται ἔχει καὶ ἄλλας ἀοράτους δέσμας μήκους κύματος ἄνω τοῦ ἐρυθροῦ καὶ κάτω τοῦ ἰώδους. Ἑκάστη τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων τούτων δεσμῶν μεταφέρει ἓν μέρος τῆς ἐνεργείας, ἥτις προσδίδεται εἰς τὴν φωτεινὴν πηγήν. Γενικῶς ὅμως, ἐπειδὴ αἱ ὁραταὶ ἀκτῖνες εἶναι ἓν ἐλάχιστον μέρος τῶν συνολικῶς ἐκπεμπομένων, τὸ ὑπ' αὐτῶν μεταφερόμενον ποσὸν ἐνεργείας εἶναι πολὺ μικρὸν ἀπέναντι τοῦ καταναλισκομένου. Ὁ λόγος τῶν δύο τούτων ποσῶν ἐνεργείας, δηλαδὴ τοῦ ὑπὸ τῶν ὁρατῶν ἀκτίνων μεταφερομένου πρὸς τὸ καταναλισκόμενον καλεῖται *ὀπτικὸς βαθμὸς ἀποδόσεως* μιᾶς φωτεινῆς πηγῆς. Μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ, πλὴν τοῦ εἴδους τῆς φωτεινῆς πηγῆς, ἔχει καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀκτινοβολοῦντος σώματος. Κάτω τῶν 500° K περίπου τὰ μήκη τῶν ἐκπεμπομένων κυμάνσεων δὲν κατέρχονται κάτω τῶν τοῦ ἐρυθροῦ καὶ ἑπομένως ὁ ὀπτικὸς βαθμὸς ἀποδόσεως εἶναι 0, καθόσον δὲ ἀνέρχεται ἡ θερμοκρασία ἀναφαίνονται περισσότεραι ἀκτῖνες, ἔχουσαι μῆκος κύματος ἐντὸς τῶν ὁρατῶν ὁρίων καὶ ἑπομένως καλυτερεύει ὁ βαθμὸς ἀποδόσεως τῆς πηγῆς, μέχρις ἑνὸς ὁρίου, ἔνθα ἀρχίζει ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις ὑπεριωδῶν ἀκτίνων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξηγεῖται ἐν μέρει διατὶ εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς λυχνίας ἐπιδιώκομεν διαπύρωσιν τοῦ φωτοβολοῦντος μέσου εἰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας, καθὼς καὶ διατὶ αἱ μὲ μεγαλυτέραν θερμοκρασίαν λειτουργοῦσαι ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι ἔχουν καλύτερον ὀπτικὸν βαθμὸν ἀποδόσεως.

Ἐπειδὴ ἡ ἐν τῇ πράξει χρησιμοποίησις τοῦ ὀπτικοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως εἶναι δυσχερεστάτη, ἂν ὄχι ἀδύνατος, χρησιμοποιεῖται, πρὸς σύγκρισιν, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ καταναλισκομένου ποσοῦ ἐνεργείας, τῶν διαφόρων ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν, ἡ *εἰδικὴ κατανάλωσις αὐτῶν*. Καλεῖται δὲ οὕτως ὁ λόγος τῶν καταναλισκομένων Βὰττ ὑπὸ μιᾶς λυχνίας πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀποδιδομένην φωτιστικὴν ἔντασιν μετρουμένην εἰς κηρία Hefner. Ὁ ἀριθμὸς δηλαδὴ οὗτος ἐκφράζει πόσα Βὰττ καταναλίσκονται διὰ τὴν παραγωγὴν φωτὸς ἐντάσεως 1 κηρίου.

Καλεῖται τέλος *διάρκεια χρήσεως* μιᾶς ἠλεκτρικῆς λυχνίας οὐχὶ ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀλλὰ ὁ παρερχόμενος εἰς ὥρας χρόνος λειτουργίας τῆς λυχνίας, μετὰ τὸν ὁποῖον ἡ φωτιστικὴ ἔντασις τῆς λυχνίας κατῆλθε κατὸ 20% τῆς ἀρχικῆς, ὁπότε ἡ λυχνία θεωρεῖται ἄχρηστος.

Ἀφ' ὅτου λοιπὸν ἀνεφάνησαν αἱ ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι, αἱ προσπάθειαι τῶν κατασκευαστῶν αὐτῶν

Digitized by Google

εἰς δύο τινὰ ἀποβλέπουσιν: ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν προσαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἀτελείας τοῦ ἀνθρωπίνου αἰσθητηρίου τῆς ὁράσεως διὰ τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τῶν φωτοβολούντων μέσων ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου ποσοῦ ὁρατῶν ἀκτίνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς διαρκείας χρήσεως τῶν λυχνιῶν ὑπὸ χαμηλὴν αὐτῶν ἀγοραίαν ἀξίαν.

Τὰ κυριώτερα εἴδη τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν εἶναι:

α') Λυχνίαι τόξου. Οὕτω καλοῦνται αἱ ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι, αἵτινες ὡς φωτεινὴν ἑστίαν χρησιμοποιοῦν τὸ βολταϊκὸν τόξον (βλ. λ. καὶ σχ. ἐν τ. Ζ' σελ. 505). Παρ' ὅλον ὅτι ἡ πειραματικὴ ἀναπαραγωγὴ τοῦ βολταϊκοῦ τόξου εἶναι εὐκολωτάτη, μία λυχνία τόξου, διὰ νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν τῇ πράξει, δέον νὰ πληροῖ ὡρισμένους ὅρους, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὁποίων ὡδήγησεν εἰς κατασκευὰς λυχνιῶν μὲ πολυπλόκους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μηχανισμούς. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν συνθηκῶν τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἵνα ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία τοῦ τόξου, δὲν ἀρκεῖ νὰ τεθῶσιν οἱ ἄνθρακές του. ὑπὸ τάσιν, ἀλλὰ πρέπει συγχρόνως νὰ ἔλθωσιν οὗτοι εἰς ἐπαφήν, μετὰ τὴν ὁποίαν νὰ λάβουν τὴν κανονικήν των ἀπόστασιν. Σὺν τῇ προϊούσῃ ὅμως λειτουργίᾳ τοῦ τόξου ἐπέρχεται φθορὰ ἐκ τῆς καύσεως τῶν ἀνθράκων καὶ ἑπομένως αὔξησις τοῦ μήκους τοῦ φωτεινοῦ τόξου, συνεπαγομένη αὔξησιν τῆς ἀντιστάσεως R, ἥτις ἂν δὲν περιορισθῇ ἐγκαίρως θὰ προκαλέσῃ τὴν σβέσιν τοῦ τόξου. Ἐὰν ὅθεν θέτωμεν, ὡς ἐν τῇ πράξει συμβαίνει, τὸ ὑπὸ τοῦ τόξου ἀποδιδόμενον φῶς νὰ εἶναι σταθερᾶς ἐντάσεως, δέον νὰ φροντίσωμεν ὥστε ἡ ἐν αὐτῷ καταναλισκομένη ἐνέργεια W=I.E νὰ παραμένῃ σταθερά. Καὶ περὶ μὲν τῆς σταθερότητος ἑνὸς τῶν παραγόντων I ἢ E προνοεῖ τὸ δίκτυον ἐφ' οὗ αἱ ἐν λόγῳ λυχνίαι ἐργάζονται, ὅπερ, ἐὰν μὲν εἶναι, ὡς συνήθως συμβαίνει, δίκτυον ἐν ᾧ αἱ καταναλώσεις παρεμβάλλονται ἐν παραλλήλῳ, κρατεῖ σταθερὰν τάσιν, ἐὰν δὲ εἶναι δίκτυον σειρᾶς, κρατεῖ σταθερὰν ἔντασιν. Ὥστε δέον τὸ τόξον ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σταθερὰν τήρησιν τοῦ μὴ ὑπὸ τοῦ δικτύου τηρουμένου σταθεροῦ παράγοντος τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Δεδομένου ἤδη ὅτι δὲν εἶναι ἐφαρμόσιμος ἡ παρ' ἑκάστῳ τόξῳ ἀπασχόλησις χειριστοῦ πρὸς τήρησιν σταθεροῦ τοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθράκων διαστήματος, δέον νὰ προβλεφθῇ πρὸς τοῦτο εἰδικὸς μηχανισμός. Πλῆθος δὲ τοιούτων μηχανισμῶν ἔχει ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ πράξει μὲ ἐπιτυχῆ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελέσματα.

Οἱ μηχανισμοὶ οὗτοι, οἵτινες κατὰ τὰς γενικάς των γραμμὰς ὁμοιάζουν πρὸς ἀλλήλους, ἔχουν ἐν ὀλίγοις ὡς ἑξῆς: Οἱ ἄνθρακες στερεοῦνται ἐπὶ μεταλλικῶν λαβῶν, δυναμένου τοῦ συνόλου τῇ ἐπιδράσει ὡρολογιακοῦ μηχανισμοῦ ἢ τῆς βαρύτητος νὰ κινῆται ὥστε οἱ ἄνθρακες νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν ἢ ν' ἀπομακρύνωνται μέχρι τῆς κανονικῆς μεταξύ των ἀποστάσεως. Ἡ κίνησις ὅμως αὕτη κυβερνᾶται ὑπὸ ὁπλισμῶν ἠλεκτρομαγνητῶν. Τὸ τύλιγμα τῶν τελευταίων τούτων εὑρίσκεται ἐν σειρᾷ παραλλήλῳ ἢ καὶ κατὰ διαφορικὸν τρόπον διατεταγμένον ὡς πρὸς τὸ τόξον, ἐξ οὗ καὶ ἡ λυχνία καλεῖται λυχνία σειρᾶς, παραλλήλου ἢ διαφορική. Ὁσάκις λοιπὸν λόγῳ αὐξήσεως τοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθράκων διαστήματος ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς ἓν τῶν μεγεθῶν I ἢ E ἢ καὶ εἰς ἀμφότερα, ἐπέρχεται ἀντίστοιχος μεταβολὴ τῆς ἐντάσεως τῶν μαγνητικῶν πεδίων τῶν κυβερνώντων ἠλεκτρομαγνητῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας μετακινεῖται ὁ ὁπλισμὸς αὐτῶν, οὕτω πως δὲ ἐλευθερούμενος ὁ ὡρολογιακὸς μηχανισμὸς μετακινεῖ τοὺς ἄνθρακας πλησιάζων αὐτούς, μέχρις οὗ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν παραγόντων I ἢ E εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν τιμὴν ὁ ἠλεκτρομαγνήτης σταματήσῃ τὴν περαιτέρω κίνησιν τοῦ μηχανισμοῦ.

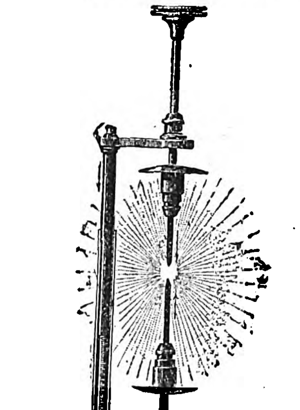

Σχ. 1 *Λυχνία τόξου διὰ συνεχὲς ρεῦμα, μετὰ ρυθμιστικοῦ μηχανισμοῦ Foucault.*

Εἰς τὸ σχ. 1 φαίνεται εἷς τοιοῦτος μηχανισμὸς δοθεὶς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τῶν Foucault καὶ Dubosq.

Νεώτεραι σχετικῶς προσπάθειαι ἔδειξαν, ὅτι εἶναι δυνατὴ λειτουργία τόξου καὶ ἄνευ μηχανισμοῦ. Ἡ πλέον ἐπιτυχὴς τοιαύτη κατασκευὴ εἶναι τὸ ἠλεκτρικὸν κηρίον Jamin (σχ. 2), ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ δύο κατακορύφων ἀνθράκων παραλλήλων μεταξύ των, μὲ μικρὸν ἐνδιάμεσον διάστημα ἀέρος. Οἱ τροφοδοτικοὶ ὅμως ἀγωγοὶ πρὸ τοῦ καταλήξωσιν εἰς τοὺς ἄνθρακας τοῦ τόξου περιελίσσονται περὶ αὐτούς, ὥστε τὸ ρεῦμα νὰ διατρέξῃ τοὺς ἀγωγοὺς κατὰ τὴν ἐν τῷ σχήματι φαινομένην φοράν. Τὸ τοιοῦτον γίνεται ἵνα καταστῇ δυνατὸν νὰ συγκρατηθῇ τὸ τόξον εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἀνθράκων, μὴ ἀναπηδᾷ δὲ εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τοῦ μήκους αὐτῶν. Πράγματι δὲ ἐκ τῶν ἁπλῶν νόμων τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν ρευμάτων δυναμικαὶ δράσεις ἐπιζητοῦν τὴν πρὸς τὰ ἄκρα τῶν ἀνθράκων ἀπώθησιν τοῦ τόξου. Δι' εἰδικῆς ἁπλῆς διατάξεως κατωρθώθη ἡ αὐτόματος ἀφὴ τοῦ τόξου τούτου εὐθὺς ὡς οἱ πόλοι τεθῶσιν ὑπὸ τάσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ συνήθως ἓν τοιοῦτον ἠλεκτρικὸν κηρίον διὰ τὸν ἐπὶ μακρὸν φωτισμὸν χώρου τινός, διὰ τοῦτο ἀριθμός τις κηρίων φέρεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, ἅμα δὲ τῇ τελείᾳ ἐξαντλήσει τοῦ ἑνός, αὐτομάτως ἀνάπτεται τὸ ἑπόμενον.

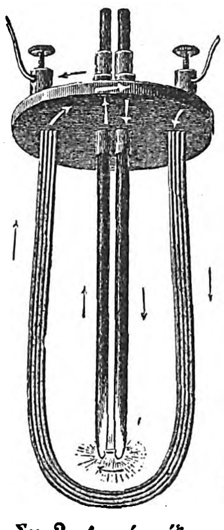

Σχ. 2. *Λυχνία τόξου* Jamin *δι' ἐναλλασσόμενον ρεῦμα.*

Κανονικὴ λειτουργία τοῦ βολταϊκοῦ τόξου ἐπιτυγχάνεται ὡς γνωστὸν διὰ τάσεων 40—80 Βόλτ. Αἱ συνήθεις ὅμως τάσεις διανομῆς ρεύματος εἶναι 110 Βόλτ ἢ 220 Βόλτ. Ὥστε εἶναι ἀνάγκη, πρὸς λειτουργίαν τῶν λυχνιῶν τόξου ἐπὶ τοιούτων δικτύων, ἡ διάταξις ἀριθμοῦ τινος ἐξ αὐτῶν ἐν σειρᾷ ἢ χρησιμοποίησις προστατευτικῶν ἀντιστάσεων ἢ ἐν περιπτώσει χρήσεως ἐναλλασσομένου ρεύματος στραγγαλιστικῶν πηνίων. Ἐν τῇ περιπτώσει διατάξεως λυχνιῶν ἐν σειρᾷ, ἵνα μὴ ἡ σβέσις μιᾶς ἐξ αὐτῶν προκαλέσῃ γενικὴν διακοπήν, δέον ἑκάστη λυχνία νὰ φέρῃ ἐν παραλλήλῳ πρὸς αὐτὴν κατάλληλον ἀντίστασιν, παρεμβαλλομένην αὐτομάτως μόνον ὁσάκις ἡ λυχνία δι' οἱονδήποτε λόγον σβεσθῇ.

Αἱ λυχνίαι τόξου δύνανται νὰ λειτουργήσουν τόσον ἀπὸ συνεχοῦς ὅσον καὶ ἀπὸ ἐναλλασσομένου ρεύματος ἀριθμοῦ περιόδων ἄνευ τῶν $^{80}/_{1}$". Κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν συνεχοῦς ρεύματος δέον ὁ θετικὸς ἄνθραξ νὰ εἶναι διπλασίας διατομῆς τῆς τοῦ ἀρνητικοῦ, ἐὰν ὁ μηχανισμὸς κινῇ μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα ἀμφοτέρους, ἢ ἐν περιπτώσει χρήσεως ἰσοπαχῶν ἀνθράκων δέον ἡ ταχύτης προσεγγίσεως τῆς θετικῆς ράβδου νὰ εἶναι διπλασία τῆς ἀρνητικῆς (ὡς εἰς τὸ σχ. 1 φαίνεται).

Ἐν περιπτώσει χρήσεως ἐναλλασσομένου ρεύματος δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι αἱ διατάξεις αὗται (σχ. 2). Εἶναι μάλιστα δυνατὸν ὁ ρυθμιστικὸς μηχανισμὸς ν' ἁπλοποιηθῇ, χρησιμοποιουμένου μηχανισμοῦ διὰ στρεφομένου μαγνητικοῦ πεδίου. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐν ἐναλλασσομένῳ ρεύματι ὑπάρχει αὔξησις 50 % περίπου τῆς καταναλώσεως παρὰ διὰ συνεχὲς ρεῦμα ὑπὸ τὴν αὐτὴν φωτιστικὴν ἔντασιν τοῦ τόξου.

Πρὸς καλυτέρευσιν τοῦ ὀπτικοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως τῶν λυχνιῶν τόξου, οἰκονομίαν ἀνθράκων καὶ συγκράτησιν τῆς φλογὸς εἰς τὸ κέντρον αὐτῶν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ θετικοὶ ἄνθρακες μετὰ θρυαλλίδος, δηλαδὴ διάτρητοι κατὰ τὸν ἄξονα, φέροντες κόνιν ἐντὸς τῆς ὀπῆς ἀγωγιμωτέραν τοῦ συμπαγοῦς ἄνθρακος. Ἄλλοτε πάλιν χάριν οἰκονομίας ὑλικοῦ ἀνθράκων τὸ τόξον ἐγκλείεται εἰς χώρους ἠλαττωμένης ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Τὸ τοιοῦτον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐπιτρέπει καὶ τὴν τροφοδότησιν ἀπὸ σχετικῶς μεγάλων τάσεων (μέχρις 180 Βόλτ), ἐνῷ συγχρόνως περιορίζονται καὶ οἱ ἐκ πυρκαϊᾶς κίνδυνοι ἐκ πτώσεως διαπύρων τεμαχιδίων ἄνθρακος.

Τὰ τόξα κατασκευάζονται διὰ φωτιστικὰς ἐντάσεις ἀπὸ 75 κηρίων μέχρι 10.000 κηρίων, ὑπὸ ἐντάσεις 2 ἕως 50 Ἀμπέρ.

Ἡ εἰδικὴ κατανάλωσις τῶν λυχνιῶν τόξου δὲν εἶναί τι τὸ ὡρισμένον, κυμαινομένη μεταξὺ 0,35—2 Βάττ/κηρίον διὰ συνεχὲς ρεῦμα καὶ 0,45—3 Βάττ/κηρίον δι' ἐναλλασσόμενον τοιοῦτον, ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τοῦ μεγέθους τῆς λυχνίας. Ἡ διάρκεια χρήσεως ἑνὸς ζεύγους ἀνθράκων σπανίως ὑπερβαίνει τὰς 16 ὥρας, ἡ δὲ φθορὰ αὐτῶν κατὰ μέσον ὅρον εἶναι 12—17 χλσ. ἀνὰ ὥραν διὰ τὸν ἀρνητικὸν ἄνθρακα καὶ 24—34 διὰ θετικὸν τῆς αὐτῆς διαμέτρου. Ὁ ἐκ τῆς καύσεως τῶν ἀνθράκων κατὰ μέσον ὅρον παραγόμενος ὄγκος διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος CO_2 εἶναι 0,025 κυβ. παλάμαι ὡριαίως ἀνὰ κηρίον ἀναπτυσσομένου φωτός. Δηλαδὴ λυχνία τόξου ἐντάσεως 10 A καὶ 75 κηρίων ἀποδίδει ὡριαίως 10,7 παλ.³ CO_2, μολύνοντος τὸν φωτιζόμενον χῶρον.

Χροιὰ τοῦ ἀπὸ τῆς λυχνίας ἐκπεμπομένου φωτὸς δύναται νὰ γίνῃ εἰς διάφορα χρώματα, δι' ἐμποτίσεως τῶν ἀνθράκων διὰ διαφόρων μεταλλοξειδίων.

Αἱ λυχνίαι τόξου, ἀφοῦ ἐπὶ ὁλοκλήρους δεκαετίας ἐχρησίμευσαν διὰ τὸν παντοειδῆ ἠλεκτρικὸν φωτισμόν, ἔχουν παύσει σήμερον χρησιμοποιούμεναι, ἀντικατασταθεῖσαι ὁλοκληρωτικῶς σχεδὸν ὑπὸ τῶν λυχνιῶν διαπυρώσεως. Ἐν τούτοις λόγῳ τῶν μεγάλων αὐτῶν φωτιστικῶν ἐντάσεων εὑρίσκουν ἐφαρμογὴν ἀκόμη εἰς τοὺς προβολεῖς καὶ διὰ φωτισμοὺς μεγάλων ἀκαλύπτων χώρων.

Τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν μειονεκτοῦσιν αἱ λυχνίαι τόξου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λυχνίας πυρώσεως, εἶναι τὰ ἑξῆς: ἀδυναμία προσαρμογῆς εἰς μικρὰς φωτιστικὰς ἐντάσεις· μόλυνσις τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος· πολύπλοκοι μηχανισμοί· μεγάλη ἀγοραία τιμὴ καὶ μεγάλα ἔξοδα συντηρήσεως. Κίνδυνοι πυρκαϊῶν· μικρὸς θόρυβος· ἀνάγκη προστατευτικῶν ἀντιστάσεων καὶ ἀπώλεια ἐνεργείας ἐν αὐταῖς· ἀναγκαία συνεχὴς ἐπίβλεψις.

β') Λυχνίαι πυρώσεως. Βάσιν τῶν λυχνιῶν ἀπετέλεσεν ἡ λυχνία Edison (βλ. λ. καὶ σχ. ἐν τ. Θ' σελ. 771). Βασικὰ μειονεκτήματα ταύτης, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς νεωτέρας λυχνίας πυρώσεως, ἦσαν ἡ μεγάλη εἰδικὴ κατανάλωσις καὶ ἡ ἀδυναμία κατασκευῆς αὐτῆς διὰ μεγάλας φωτιστικὰς ἐντάσεις, ἐπὶ πλέον δὲ χροιὰ φωτὸς οὐχὶ λευκή.

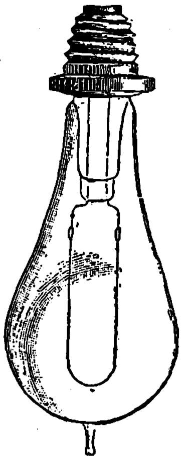

Σχ. 3. *Λυχνία διὰ πυρώσεως Edison.*

Πρῶτος ὁ Γερμανὸς μηχανικὸς Auer von Welsbach κατώρθωσε μετὰ μακροὺς πειραματισμοὺς νὰ κατασκευάσῃ ἠλεκτρικὴν λυχνίαν διαπυρώσεως μὲ ἁπλοῦν μεταλλικὸν νῆμα ἐκ τοῦ δυστήκτου μετάλλου ὀσμίου, λειτουργοῦσαν ὑπὸ τάσιν 35 Βόλτ μὲ εἰδικὴν κατανάλωσιν 1, 8 Βάττ/κηρίον, διαρκείας δὲ χρήσεως 2000 ὡρῶν. Ἐπηκολούθησαν κατασκευαὶ λυχνιῶν ἐξ ὀσραμίου, ζιρκονίου, βολφραμίου καὶ ἄλλων μετάλλων εἰδικῆς καταναλώσεως 1, 1 Βάττ/κηρίον ὑπὸ τάσιν 110 Βόλτ μὲ διάρκειαν χρήσεως 1000 ὡρῶν. Ἅπασαι ὅμως αἱ λυχνίαι αὗται, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ μεταλλουργικαὶ μέθοδοι τῆς ἐποχῆς δὲν ἐπέτρεπον ἐξέλασιν μεταλλικῶν νημάτων ἐκ τῶν ἄνω μετάλλων, εἶχον ἶνας κατεσκευασμένας δι' ἀποθέσεως κόνεως μετάλλου, συνεπείᾳ δὲ τούτου τὸ φωτοβόλον νῆμα ἐθραύετο ἅμα τῇ ἐλαχίστῃ κρούσει. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἐπέτρεψε τὴν πρακτικὴν διάδοσιν τῶν ἄνω λυχνιῶν.

Περὶ τὸ ἔτος 1904 ὁ W. von Bolton διὰ τῶν ἐργοστασίων Siemens Schuckert κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ λυχνίαν μὲ ἐλατὴν ἐκ ταντaλίου ἶνα μεγάλης μηχανικῆς ἀντοχῆς διὰ τάσιν 110 Βόλτ. Συνεπείᾳ ὅμως τῆς πλήρους συνοχῆς τῆς ἰνός, συνεπῶς τῆς μεγάλης, σχετικῶς μὲ τὰς προηγουμένας, ἀγωγιμότητος αὐτῆς, ἀπητήθη μέγα μῆκος, ἐξ οὗ καὶ οἱ κατασκευασταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ διατάξωσι τὸ νῆμα κατὰ πολλαπλῆν τεθλασμένην γραμμὴν (σχ. 4). Ἡ εἰδικὴ κατανάλωσις τῶν λυχνιῶν τούτων ἦτο 1,5 Βάττ/κηρίον καὶ ἡ διάρκεια χρήσεως 600 ὡρῶν. Ἡ διάδοσις τῶν λυχνιῶν τούτων ὑπῆρξε τεραστία, κατωρθώθη δὲ ἡ παρασκευὴ αὐτῶν διὰ τάσεις δικτύων μέχρι 220 Βόλτ.

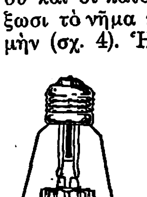

Σχ. 4. *Λυχνία ταντaλίου.*

Ἡ ἐπιτυχία τῶν λυχνιῶν ταντaλίου ὡδήγησεν εἰς νέας δοκιμὰς διὰ τὴν κατασκευὴν ἐλατῶν ἰνῶν ἐκ τῶν σπανίων δυστήκτων μετάλλων ὀσραμίου, βολφραμίου, ὀσμίου κτλ. Αἱ δοκιμαὶ ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, παρασκευάζονται δὲ σήμερον τοιαῦται ἐλαταὶ ἶνες μεγάλης μηχανικῆς ἀντοχῆς διὰ λυχνίας φωτιστικῶν ἐντάσεων 5—10—16—32—50—100—200 καὶ 500 κηρίων διὰ δίκτυα 110B καὶ 220B ὑπὸ εἰδικὰς καταναλώσεις περὶ τὸ 1 Βάττ/κηρίον καὶ διάρκειαν χρήσεως ἄνω τῶν 1000 ὡρῶν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας κατασκευῆς λυχνιῶν μὲ φωτιστικὰς ἐντάσεις ἄνω τῶν 500 κηρίων καὶ τῆς ηὐξημένης ἀπέναντι τῶν τόξων εἰδικῆς καταναλώσεως, αἱ λυχνίαι πυρώσεως δὲν εἶχον ἐκτοπίσει ἐντελῶς τὰς τοῦ τόξου.

Αἱ διηνεκεῖς προσπάθειαι πρὸς βελτίωσιν τοῦ ὀπτικοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως τῶν λυχνιῶν πυρώσεως ὡδήγησαν εἰς τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἄν, ἀντὶ ὁ ὑάλινος κώδων μιᾶς λυχνίας ἐλατῆς ἰνὸς νὰ εἶναι κενός, περιέχῃ ἀδρανές τι ἠλεκτροαρνητικὸν ἀέριον (π. χ. ἄζωτον, ἀργόν, κτλ.), ἡ εἰδικὴ αὐτῆς

Digitized by Google

κατανάλωσις κατέρχεται εἰς 0,8 Βὰττ/κηρίον. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ ἀερίου εἰς τὸν κώδωνα προκαλεῖ ἀπαγωγὴν θερμότητος ἐξ ἐπαφῆς, ἀπὸ τὴν φωτοβόλον ἶνα. Ἂν ἑπομένως διὰ καταλλήλου διατάξεως τῆς τελευταίας περιορισθῇ ἡ ἐξ ἐπαφῆς ἀπαγωγὴ θερμότητος, θὰ κατορθωθῇ καλυτέρα ἐκμετάλλευσις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ὑψηλοτέρα θερμοκρασία νήματος καὶ ἑπομένως μικροτέρα εἰδικὴ κατανάλωσις. Πρὸς τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἀντὶ ἡ ἐλατὴ ἲς νὰ διατεθῇ κατὰ πολλαπλῆν τεθλασμένην, νὰ περιελιχθῇ εἰς σπείρας μικρᾶς διαμέτρου πλησίον ἀλλήλων εὑρισκομένας. Αἱ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεῶν τούτων κατασκευασθεῖσαι λυχνίαι (σχ. 5) ἔφθασαν εἰδικὴν κατανάλωσιν 0,5 Βὰττ/κηρίον, δι' ὃ καὶ *ἡμιβάττειοι* ἐκλήθησαν. Αἱ τελευταῖαι αὗται λυχνίαι πυρώσεως, κατασκευαζόμεναι ἤδη διὰ φωτιστικὰς ἐντάσεις μέχρι 3000 κηρίων διὰ τὰς συνήθεις τάσεις τῶν 110 καὶ 220 Βόλτ, ἐξετόπισαν τελείως τὰς λυχνίας τόξου.

Σχ. 5. *Ἡμιβάττειος λυχνία πυρώσεως, μὲ συνήθη κοχλιωτὸν κάλυκα.*

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ κατασκευασταὶ ἔστρεψαν τὰς προσπαθείας των εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ ὑαλίνου κώδωνος τῶν λυχνιῶν, ὃν κατασκευάζουν δι' ὡρισμένας χρήσεις ἐξ ὁλοκλήρου ἐσμυρισμένον (mat) ἢ ἡμιεσμυρισμένον (demi-mat) ἢ γαλακτόχροα (argenta), ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ζωηρὰ λαμπρότης τοῦ λευκοπυρουμένου νήματος νὰ μὴ προσβάλλῃ ἀμέσως τὸν ὀφθαλμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ὑπάρχῃ ὁμοιομορφία ἀκτινοβολίας πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἐπὶ περιπτώσεως χρησιμοποιήσεως ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἀνάγκη ἡ συχνότης αὐτοῦ νὰ μὴ εἶναι κατωτέρα τῶν 42 περ/1″, διότι τὸ φῶς γίνεται δυσάρεστον καὶ βλαβερὸν λόγῳ τοῦ τρομώδους αὐτοῦ.

Τὸ μέγεθος τῆς τάσεως τοῦ ρεύματος ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς εἰδικῆς καταναλώσεως καὶ τῆς διαρκείας χρήσεως τῶν λυχνιῶν πυρώσεως. Δηλαδὴ αἱ λυχνίαι τῶν 220 Β ἔχουν κατά τι μεγαλυτέραν εἰδικὴν κατανάλωσιν ὁμοίων λυχνιῶν 110 Β, ἀλλ' ἔχουν μακροτέραν διάρκειαν χρήσεως.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν μὲν λυχνιῶν Edison γίνεται εἰς κηρία διὰ τῆς φωτιστικῆς ἐντάσεως ἣν ἀποδίδουν, πασῶν δὲ τῶν λοιπῶν εἰς Βάττ, ἀναλόγως τῆς ἠλεκτρικῆς αὐτῶν ἰσχύος. Ἡ προσαρμογὴ τῶν λυχνιῶν μετὰ τῶν συρμάτων τροφοδοτήσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δικτύου γίνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν μέσῳ τοῦ ὑπὸ τῆς λυχνίας φερομένου κοχλιωτοῦ μεταλλικοῦ μέρους, εἰς ὃ καταλήγουν τὰ ἄκρα τοῦ νήματος διερχόμενα δι' εἰδικῶν συρμάτων ἀεροστεγῶς τὸν ὑάλινον κώδωνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς μετὰ τοῦ δικτύου συνδεδεμένης λυχνολαβῆς. Τὰ μεγέθη τῶν κοχλιωτῶν μερῶν (étuis) καὶ τῶν ἀντιστοίχων λυχνολαβῶν (douilles) εἶναι δύο: τὰ κοινὰ διὰ λυχνίας ἰσχύος μέχρι 300 Βάττ, καὶ τὰ καλούμενα Γολιὰθ διὰ μεγαλυτέρας ἰσχῦς.

Οἱ κανονισμοὶ ἀσφαλείας τῶν ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων ἐπιβάλλουν διὰ λυχνίας προσιτὰς ἢ τοιαύτας τοποθετημένας ἐν ὑγροῖς χώροις, τὴν χρησιμοποίησιν λυχνολαβῶν δι' ἀγκίστρου (douilles à bayonnette) καὶ τὴν ἀνάλογον διαμόρφωσιν τῆς λυχνίας πρὸς σύνδεσιν μετὰ τῶν ἐν λόγῳ λυχνολαβῶν (σχ. 6). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, τῶν πόλων τῆς λυχνίας εὑρισκομένων ἀμφοτέρων εἰς τὸν πυθμένα τοῦ κάλυκος αὐτῆς, οὐδεὶς κίνδυνος ὑφίσταται ἐὰν γίνῃ τυχαία ἐπαφὴ μὲ τὸν κάλυκα τοῦτον, καθ' ὅσον ὁ τελευταῖος πρὸς οὐδένα τῶν ἀγωγῶν τοῦ δικτύου εἶναι συνδεδεμένος.

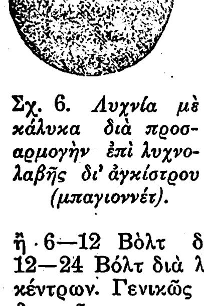

Σχ. 6. *Λυχνία μὲ κάλυκα διὰ προσαρμογὴν ἐπὶ λυχνολαβῆς δι' ἀγκίστρου (μπαγιοννέτ).*

Αἱ λυχνίαι πυρώσεως εἶναι σήμερον ἐν γενικῇ χρήσει, ἐκτοπίσασαι πᾶν ἄλλο εἶδος φωτισμοῦ. Μεγάλη δὲ πρόοδος ἐσημειώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν κατασκευὴν λυχνιῶν μικρῶν τάσεων 2—6 Βὸλτ διὰ φορητὰς λυχνίας μετὰ στήλης, ἢ 6—12 Βὸλτ διὰ φωτισμὸν αὐτοκινήτων, καὶ 12—24 Βόλτ διὰ λυχνίας σημάνσεως τηλεφωνικῶν κέντρων. Γενικῶς δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ κάθε χρῆσιν φωτισμοῦ ὑπάρχει σήμερον καὶ ἡ ἀντίστοιχος λυχνία πυρώσεως.

γ') Λυχνίαι δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν ὅπως ἐπιτύχωσι βελτίωσιν τοῦ ὀπτικοῦ βαθμοῦ ἀποδόσεως τῶν λυχνιῶν, οἱ εἰδικοὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν κατασκευὴν λυχνίας λειτουργούσης διὰ διαπυρώσεως ἀτμῶν μετάλλων καὶ δὴ ὑδραργύρου ἐν ὑαλίνῳ δοχείῳ κενῷ ἀέρος. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1860 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου καθηγητοῦ Way καὶ βραδύτερον (1885) ὑπὸ τῶν Rapief καὶ Rizet.

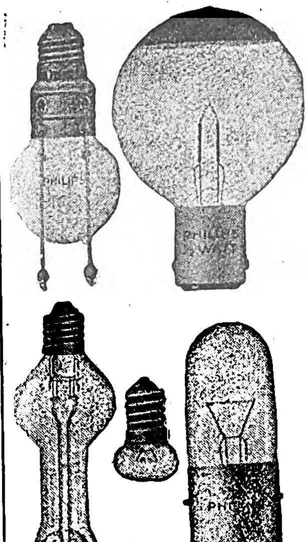

Σχ. 7. *Διάφορα εἴδη ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν.*

[Ἄνω: ἀριστερά, λυχνία duolumeco, δηλ. μὲ δύο νήματα μικρᾶς καὶ μεγάλης φωτιστικῆς ἐντάσεως, μετὰ τοῦ συστήματος παρεμβολῆς αὐτῶν· δεξιά, λυχνία προβολέως αὐτοκινήτου.
Κάτω: ἀριστερά, λυχνία κινηματογραφικῆς προβολῆς· ἐν τῷ μέσῳ, λυχνία φανοῦ θυλακίου· δεξιά, λυχνία φωτισμοῦ μικρῶν χώρων.]

Ἡ πρώτη ὅμως πρακτικῶς χρησιμοποιήσιμος λυχνία τοῦ εἴδους τούτου κατεσκευάσθη τῷ 1890 ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Aron, τελειοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Cooper Hewitt. Μία τοιαύτη λυχνία (σχ. 8) ἔχει συνήθως τὴν μορφὴν ἐπιμήκους κλειστοῦ ὑαλίνου σωλῆνος ἐκ πυριτίας ὑάλου κενοῦ ἀέρος, μήκους 10—20 ἑκατοστῶν, διαμέτρου 10—30 χλστ., καταλήγοντος εἰς τὰ ἄκρα εἰς δύο σφαιροειδεῖς ἐξογκώσεις. Εἰς τὴν ἑτέραν ἐξ αὐτῶν ἐντὸς τοῦ σχηματιζομένου θύλακος συγκρατεῖται μικρὰ ποσότης ὑδραργύρου, ἐνῷ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ θύλακος ὑπάρχει ἐν ἐπαφῇ μὲ τὸν ὑδράργυρον μεταλλικὸν ἠλεκτρόδιον, ὅπερ ἐξερχόμενον ἀεροστεγῶς τῆς ὑάλου ἀποτελεῖ τὸν ἕνα πόλον τῆς λυχνίας.

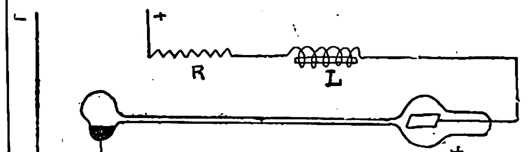

Σχ. 8. *Λυχνία ὑδραργύρου.*

Ἐντὸς τῆς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον ἐξογκώσεως ὑπάρχει πλὰξ δυστήκτου μετάλλου, ἥτις ἐξερχομένη στεγανῶς διὰ σύρματος ἐκ τοῦ ὑαλίνου κώδωνος ἀποτελεῖ τὸν δεύτερον πόλον τῆς λυχνίας. Ὁ ὑδράργυρος συνδέεται πρὸς τὸν ἀρνητικὸν πόλον πηγῆς τινος συνεχοῦς ρεύματος, ἐνῷ τὸ ἄλλο ἠλεκτρόδιον συνδέεται μέσῳ ὠμικῆς ἀντιστάσεως R (πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐντάσεως τοῦ διὰ τῆς λυχνίας ρεύματος) καὶ αὐτεπαγωγῆς L (πρὸς πρόληψιν ἀποτόμων διακυμάνσεων τῆς διὰ τῆς λυχνίας ἐντάσεως ρεύματος) μὲ τὸν θετικὸν πόλον τῆς πηγῆς.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας αἱ συνήθεις τάσεις τῶν δικτύων διανομῆς δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ διασπάσωσι τὸ μεταξὺ τῶν ἠλεκτροδίων διάστημα, ἡ δὲ λυχνία μένει ἐσβεσμένη. Ἂν ὅμως δώσωμεν εἰς τὴν ὅλην λυχνίαν ἐλαφρὰν κλίσιν, ὥστε νὰ ρεύσῃ ἐκ τοῦ θύλακος ὑδράργυρος πρὸς τὸν θετικὸν πόλον, προκαλεῖται στιγμιαία βραχυκύκλωσις τῆς πηγῆς, ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς ὁποίας ἐξατμίζεται ὁ ρεύσας ὑδράργυρος, ἀναπτυσσομένου οὕτω πως τοῦ φωτοβόλου τόξου καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς λυχνίας, ὅπερ καὶ ἐξακολουθεῖ διατηρούμενον ἐφ' ὅσον εἰς τὴν λυχνίαν προσάγεται ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Πρὸς σβέσιν τῆς λυχνίας διακόπτεται ἡ τροφοδότησις αὐτῆς, καὶ δίδεται εἰς τὸν σωλῆνα κλίσις, ὥστε οἱ ὑγροποιηθησόμενοι ἀτμοὶ ὑδραργύρου νὰ συλλεγῶσιν εἰς τὸν θύλακα. Κατὰ νεωτέρας μεθόδους, πρὸς πρόληψιν μετακινήσεως τῆς λυχνίας κατὰ τὴν ἀφὴν αὐτῆς, ἰδίᾳ μάλιστα ὅταν εἶναι δυσκόλως προσιτή, τοποθετεῖται αὕτη σταθερῶς κατακόρυφος, διὰ καταλλήλως δὲ συνδεομένου πυκνωτοῦ μετὰ διακόπτου προκαλεῖται διὰ τὴν ἀφὴν αὐτῆς τοιαύτη στιγμιαία ὑπέρτασις μεταξὺ τῶν ἠλεκτροδίων, ὥστε νὰ διασπασθῇ τὸ ἐνδιάμεσον αὐτῶν κενὸν διάστημα, ὅτε ἐξατμιζομένου ὀλίγου ὑδραργύρου ἀρχίζει κανονικὴ λειτουργία τῆς λυχνίας.

Ἐὰν τὸ ἐξ ὑδραργύρου ἠλεκτρόδιον συνδεθῇ οὐχὶ μὲ τὸν ἀρνητικὸν ἀλλὰ μὲ τὸν θετικὸν πόλον τῆς πηγῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ ἡ λυχνία. Ἡ παρατήρησις αὕτη, σημαίνουσα ὅτι ἡ λυχνία δὲν ἐπιτρέπει τὴν διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτῆς διάβασιν ρεύματος παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον τὸ μεταλλικὸν ἠλεκτρόδιον εὑρίσκεται εἰς θετικὸν ὡς πρὸς τὸν ὑδράργυρον δυναμικόν, πείθει ἡμᾶς ὅτι ἡ δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου λυχνία ἔχει ἰδιότητας *ἀνορθωτοῦ* (redresseur), δι' ὃ καὶ καταλλήλως διασκευαζομένη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μετασχηματιστὴς πρὸς μετατροπὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος εἰς κυματόρρευμα σταθερᾶς διευθύνσεως.

Ἡ ἔντασις τοῦ ὑπὸ τῆς λυχνίας ἐκπεμπομένου φωτὸς εἶναι περίπου 600—1200 κηρίων μὲ εἰδικὴν κατανάλωσιν περὶ τὰ 0, 4 Βὰττ/κηρίον, ἐνῷ ἡ διάρκεια χρήσεως αὐτῆς ὑπερβαίνει τὰς 7000 ὥρας. Παρουσιάζεται δηλαδὴ ἡ λυχνία αὕτη θαυμασίως οἰκονομική, θὰ εἶχε δὲ εὐρυτάτην διάδοσιν, ἐὰν δὲν συνέβαινε τὸ ὑπ' αὐτῆς παραγόμενον φῶς νὰ εἶναι πλουσιώτατον εἰς ἀοράτους ὑπεριώδεις ἀκτῖνας, στερούμενον παντελῶς ἐρυθρῶν τοιούτων, νὰ εἶναι δηλαδὴ βλαβερώτατον διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ν' ἀλλοιώνῃ τὸν χρωματισμὸν τῶν φωτιζομένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπιφανειῶν. Χρησιμοποιεῖται ὅμως εὐρύτατα ἡ δι' ὑδραργύρου λυχνία ὡς μετασχηματιστὴς (βλ. *ἠλεκτρικοὶ μετασχηματισταί*), ἐπίσης δὲ ἐν τῇ θεραπευτικῇ πρὸς παραγωγὴν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων διὰ δερματικὰς νόσους, ἐν τῇ ὑγιεινῇ πρὸς ἀποστείρωσιν ὕδατος καὶ ἄλλας δευτερευούσας χρήσεις.

Ἐσχάτως ἡ λυχνία ὑδραργύρου ἔγινεν ἕδρα σπουδαιοτάτων πειραμάτων, ἐκτελεσθέντων κυρίως ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Miethe ἐν Βερολίνῳ καὶ τοῦ ἀμερικανοῦ Sheldon ἐν Ν. Ὑόρκῃ, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὅτι μετὰ πολλὰς ὥρας λειτουργίας τῶν λυχνιῶν τούτων παρετηρήθη ἐπὶ σημείων τινῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιχώματος τοῦ ὑαλίνου κώδωνος ἀπόθεσις λεπτοτάτων στρωμάτων χρυσοῦ. Ἠγέρθησαν ὅθεν συζητήσεις περὶ τοῦ ἂν ὁ χρυσὸς οὗτος ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν ἐν διαλύσει εἰς τὸν ὑδράργυρον, ἢ ἂν ἐσχηματίσθη διὰ μεταβολῆς ἠλεκτρονίων ὑδραργύρου εἰς ἠλεκτρόνια χρυσοῦ τῇ ἐπιδράσει τῆς καταναλωθείσης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Τὰ γενόμενα ἐπανειλημμένα πειράματα ἔδωσαν ἀποτελέσματα ἀπολύτως εὐνοϊκὰ διὰ τὴν δευτέραν ἄποψιν. Ὁμοία δὲ λυχνία δι' ἀτμῶν μολύβδου μετέτρεψε μικρὸν τούτου ποσὸν μετὰ 10 ὥρας λειτουργίας εἰς ὑδράργυρον. Διὰ τῶν πειραμάτων τούτων ἀπεδείχθη τὸ ἑνιαῖον τῆς συστάσεως τῆς ὕλης καὶ τὸ κατ' ἀρχὴν δυνατὸν τῆς παραγωγῆς τεχνητοῦ χρυσοῦ ἐξ εὐτελῶν μετάλλων, ἔστω ἂν ὁ οὕτω πως παραχθεὶς χρυσὸς στοιχίζῃ λόγῳ τῆς δαπανηθείσης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας πολὺ περισσότερον τοῦ φυσικοῦ τοιούτου.

δ') Λυχνίαι διὰ νέου. Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶχον παρουσιασθῆ ὑπὸ τῶν Geissler καὶ Crooks ὑάλινοι σωλῆνες μεγάλου σχετικῶς μήκους καὶ πολυπλόκων σχημάτων, οἵτινες περιέχοντες ἀτμοὺς ἢ ἀέρια ἐλαχίστης πιέσεως, πολὺ μικροτέρας τῆς ἀτμοσφαιρικῆς, καὶ τροφοδοτούμενοι μέσῳ δύο ἠλεκτροδίων μεταλλικῶν, εὑρισκομένων εἰς τὰ ἄκρα αὐτῶν, ἀπὸ ἐναλλασσομένου ρεύματος μεγάλης τάσεως, ἐφωτοβόλουν κατὰ τὴν νύκτα ἢ εἰς σκοτεινοὺς χώρους διὰ διαφόρων ζωηρῶν χρωμάτων, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ περιεχομένου ἀερίου. Αἱ ἐκκενώσεις αὗται ἐντὸς λυχνιῶν ἠραιωμένων ἀερίων, ἀφοῦ ἐπὶ δεκαετίας ἐλησμονήθησαν, μὴ χρησιμοποιούμεναι παρὰ μόνον εἰς ἐργαστήρια φυσικῆς πρὸς ἐπίδειξιν μιᾶς ἀκόμη περιέργου ἐφαρμογῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀνεφάνησαν πρό τινος πάλιν, λαβοῦσαι μεγάλην διάδοσιν διὰ φωτεινὰς διαφημίσεις καὶ ἐπιγραφάς.

Ἡ καλυτέρα μέθοδος κατασκευῆς τοιούτων λαμπτήρων εἶναι ἡ τῶν Claude καὶ de Baufort. Κατ' αὐτὴν ὑάλινος σωλὴν 5—15 χιλιοστῶν διαμέτρου κάμπτεται καὶ διαμορφοῦται ἐν γένει εἰς τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος ἢ τῶν γραμμάτων ἢ τοῦ σχεδίου τῆς φωτεινῆς διαφημίσεως. Κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ σωλῆνος εἰσάγονται στεγανῶς μεταλλικὰ ἠλεκτρόδια, ὁ δὲ σωλὴν πληροῦται μὲ μικρὰν πίεσιν διὰ τοῦ σπανίου ἀερίου νέου ἢ καὶ μίγματος αὐτοῦ μὲ ἄλλα σπάνια ἀέρια, ἐξ ὧν προσδίδεται εἰς τὸ φῶς ζωηρὸν ἐρυθρὸν ἢ κυανοῦν ἢ πράσινον ἢ κίτρινον ἢ ρόδινον χρῶμα κατὰ τὴν ἀφὴν τῆς λυχνίας. Τὰ ἠλεκτρόδια τροφοδοτοῦνται ἀπὸ ὑψηλῆς τάσεως 3000—6000 Βόλτ. Ἡ εἰς τοὺς σωλῆνας τοῦ νέου ἔντασις ρεύματος εἶναι περίπου 0,006—0,200 τοῦ Ἀμπέρ.

Ὁ τρόπος οὗτος πραγματοποιήσεως φωτεινῶν ἀγγελιῶν εἶναι ὡραιότερος καὶ οἰκονομικώτερος παντὸς ἄλλου, δι' ὃ καὶ παρ' ἡμῖν ἀκόμη ἔχει τύχει μεγάλης διαδόσεως.

Λ. Ν. ΚΛΑΔΑΣ

— ***ἠλεκτρικαὶ μετρήσεις*** */Φυσ./.* Καλοῦμεν οὕτω τὸ σύνολον τῶν πειραματικῶν μεθόδων διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων ἠλεκτρικῶν μεγεθῶν. Τὰ μεγέθη ταῦτα δύνανται νὰ μετρηθοῦν μετὰ τόσον μεγάλης ἀκριβείας καὶ εὐχερείας, ὅσον ὀλίγα ἄλλα μεγέθη τῆς τεχνικῆς ἐπιστήμης. Καὶ τοῦτο διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσαι σχέσεις εἶναι ἁπλαῖ καὶ σαφεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐφευρέθησαν πρὸς τοῦτο ἀσφαλεῖς μέθοδοι καὶ κατασκευάζονται εὔχρηστα καὶ ἀκριβέστατα ὄργανα μετρήσεων.

Τὸ νὰ μετρηθῇ ἓν μέγεθος, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἔντασις ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, σημαίνει νὰ προσδιορισθῇ πόσας μονάδας—δηλαδὴ Ἀμπὲρ—περιλαμβάνει τὸ μέγεθος τοῦτο. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετρήσεως θὰ εἶναι ἑπομένως εἷς ἀριθμός, ὁ

Digitized by Google

ὁποῖος ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸν τῶν μονάδων, αἵτινες περιέχονται εἰς τὸ μετρηθὲν μέγεθος.

Αἱ ἠλεκτρικαὶ μετρήσεις δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας:

1) Εἰς *ἀμέσους μετρήσεις*, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ζητούμενον μέγεθος εὑρίσκεται δι' ἀμέσου ἀναγνώσεως ἐπὶ καταλλήλων ὀργάνων μετρήσεως.

2) Εἰς *συγκριτικὰς μετρήσεις*, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ζητούμενον μέγεθος εὑρίσκεται διὰ συγκρίσεως πρὸς ἕτερον ὁμοειδὲς τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν μεθόδων, καὶ

3) Εἰς *ἐμμέσους μετρήσεις*, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ζητούμενον μέγεθος εὑρίσκεται ἐξ ὑπολογισμοῦ κατόπιν μετρήσεως ἄλλων ἑτεροειδῶν μεγεθῶν.

Καὶ διὰ τὰς τρεῖς κατηγορίας τῶν μετρήσεων ἀπαιτοῦνται *πρότυπα*, ὄργανα ἢ συσκευαί, αἱ ἐνδείξεις καὶ αἱ τιμαὶ τῶν ὁποίων νὰ εἶναι ἀκριβῶς γνωσταί. Τῶν ὀργάνων πρέπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ἐλέγχηται ἡ ἀκρίβεια, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ πρότυποι συσκευαὶ πρέπει νὰ ἐλέγχωνται. Ἡ βάσις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζονται αἱ παντὸς εἴδους ἠλεκτρικαὶ μετρήσεις στηρίζεται εἰς τὸν διεθνῆ καθορισμὸν τοῦ πρακτικοῦ συστήματος τῶν ἠλεκτρικῶν μονάδων καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐρειδομένην κατασκευὴν τῶν προτύπων. Αὕτη καθορίζεται διὰ νόμου εἰς τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν.

Αἱ ἠλεκτρικαὶ μονάδες τοῦ πρακτικοῦ συστήματος εἶναι τὸ *ἀμπὲρ* (βλ.λ.) διὰ τὴν ἔντασιν μὲ σύμβολον A, τὸ *ὂμ* (βλ. λ.) διὰ τὴν ἀντίστασιν (Ω), τὸ *βὸλτ* (βλ. λ.) διὰ τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν καὶ τὴν τάσιν (V), τὸ *κουλὸμπ* (βλ. λ.) διὰ ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ (Cb), τὸ *φαρὰντ* (βλ. λ.) διὰ χωρητικότητα (F) καὶ τὸ ἑκατομμυριοστὸν τούτου *μικροφαρὰντ* (μ F), τὸ *ἕνρυ* (βλ. λ.) διὰ τὴν αὐτεπαγωγὴν (H), τὸ *τζάουλ* (βλ. λ.) διὰ τὸ ἔργον (J) καὶ τὸ *βὰττ* (βλ. λ.) διὰ τὴν ἰσχὺν (W).

Ἐκτέλεσις τῆς μετρήσεως. Πρὸ τῆς ἐκτελέσεως ἠλεκτρικῆς τινος μετρήσεως, ὀφείλει πρῶτον νὰ συντεθῇ τὸ σχηματικὸν διάγραμμα τοῦ κυκλώματος. Τοῦτο πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὅλα τὰ ὄργανα, κύρια ἢ δευτερεύοντα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθοῦν, καὶ μάλιστα κατὰ τοιαύτην διάταξιν, ὥστε ἡ προσοχὴ νὰ προσελκύεται ἀμέσως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κυκλώματος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ οὐσιῶδες καὶ ἑπομένως τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον. Τὰ ὄργανα πρέπει νὰ παρίστανται μόνον διὰ τῶν διεθνῶς ἀποδεδεγμένων σχηματικῶν των παραστάσεων καὶ οὐδέποτε διὰ προοπτικῶν ἰχνογραφημάτων. Οἱ ἀγωγοὶ διὰ κατακορύφων καὶ ὁριζοντίων εὐθειῶν τεμνομένων ἐκεῖ μόνον, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως. Εἰς τὰ σημεῖα τῆς τομῆς δύο ἀγωγῶν ἡ μία γραμμὴ φέρεται εὐθύγραμμος, ἐνῷ ἡ ἄλλη διακόπτεται ὑπὸ μικροῦ ἡμικυκλίου. Ἁπλῆ διασταύρωσις τῶν συνδετικῶν γραμμῶν σημαίνει ἕνωσιν τῶν ἀγωγῶν ἐν τῷ κυκλώματι.

Μετὰ τὴν ἀπόκτησιν σαφοῦς ἰδέας ἐπὶ τῆς ἐφαρμοσθησομένης μεθόδου ἐκ τῆς λεπτομεροῦς διασκοπήσεως τοῦ κυκλώματος, ἐπιχειρεῖται ἡ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ἐγκατάστασις τῶν συνδεσμολογιῶν. Ὡς συνδετικοὶ ἀγωγοὶ χρησιμεύουν σύρματα ἐκ χαλκοῦ, διαμέτρου 0,9 χιλιοστῶν, περιειλιγμένα διὰ βαμβακεροῦ νήματος ἐμπεποτισμένου μὲ παραφίνην. Τὰ σύρματα ταῦτα (σύρματα κωδώνων) ἀντέχουν καλῶς εἰς μόνιμον φόρτισιν ρεύματος ἐντάσεως περίπου 3 A, παρουσιάζουν δὲ ἀντίστασιν περίπου 0,03 Ω κατὰ μέτρον. Διὰ ρεύματα, τῶν ὁποίων ἡ ἔντασις δὲν ὑπερβαίνει τὰ 10 A, ἐπαρκοῦν οἱ ἀγωγοὶ διαμέτρου 1,5 χιλιοστῶν. Μᾶλλον εὔχρηστοι εἶναι, ἕνεκα τῆς μεγαλυτέρας εὐκαμψίας, ἀγωγοὶ ἐκ τῶν συνήθων συρμάτων δι' ἐγκαταστάσεις φωτισμοῦ, τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων κασσιτεροῦνται χάριν μεγαλυτέρας μονιμότητος. Τὸ μῆκος τῶν ἀγωγῶν πρέπει νὰ μὴ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ἀκριβῶς ἀπαιτουμένου. Ἡ περιέλιξις αὐτῶν εἰς σπειράματα πρέπει κατὰ προτίμησιν ν' ἀποφεύγεται, διότι τοῦτο προκαλεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν γένεσιν ἰσχυροῦ μαγνητικοῦ πεδίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναπτύσσει σημαντικὴν αὐτεπαγωγήν, ἤτοι δύο παράγοντας δυναμένους νὰ ἐπηρεάσουν ἐπιβλαβῶς τὴν μέτρησιν. Ἡ ἕνωσις ἀγωγῶν μεταξύ των ἢ αὐτῶν πρὸς ὄργανα γίνεται πάντοτε τῇ μεσολαβήσει ἀκροδεκτῶν. Ἡ μεταλλικὴ ἐπαφὴ εἶναι τότε μόνον ἀσφαλής, ὅταν τὰ ἄκρα τῶν συρμάτων καὶ τῶν ἀκροδεκτῶν εἶναι καλῶς καθαρισμένα καὶ παρουσιάζουν στιλπνὰς ἐπιφανείας. Σύνδεσις δύο συρμάτων δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς ἢ διὰ συστροφῆς δὲν ἐπιτρέπεται, παρὰ μόνον μὲ σύγχρονον κασσιτεροκόλλησιν.

Ἡ τάσις τῆς πηγῆς καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον ὀφείλει αὕτη νὰ παράσχῃ, ὑπολογίζονται πρὸ τοῦ πειράματος, ἐκλεγομένου ἀκολούθως τοῦ τόπου καὶ τοῦ καταλλήλου τρόπου συνδέσεως τῶν στοιχείων. Ὁμοίως ὑπολογίζεται καὶ ἡ τιμὴ τυχὸν παρεμβαλλομένων ἀντιστάσεων, οὕτως ὥστε ἡ ἐν τῷ κυκλώματι εἰσαγωγή των νὰ προσδίδῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἐπιζητουμένην ἔντασιν ἢ νὰ ἐπιφέρῃ εἴς τι τμῆμα τοῦ κυκλώματος τὴν προϋπολογισθεῖσαν πτῶσιν δυναμικοῦ.

Ἡ εἰς πᾶν κύκλωμα παρεμβολὴ τῆς καταλλήλως προϋπολογισθείσης ρυθμιστικῆς ἀντιστάσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ διακόπτου ἀφ' ἑτέρου ἀποτελεῖ στοιχειῶδες μέτρον προνοίας καὶ εὐχερείας κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς μετρήσεως. Ἐκ τῶν διακοπτῶν κατὰ προτίμησιν χρησιμοποιοῦνται οἱ μαχαιρωτοὶ ἢ οἱ τοιοῦτοι μὲ ὑδραργυρικὰς ἐπαφάς.

Ἡ εὐπάθεια τῶν μετρητικῶν ὀργάνων ὀφείλει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀναμενομένη ἐκτροπὴ τοῦ δείκτου νὰ εἶναι μεγάλη. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν ὅμως τῆς εὐπαθείας τοῦ ὀργάνου πρέπει νὰ εἶναι τις λίαν προσεκτικός, μήπως ἡ ἔντασις τοῦ μέλλοντος νὰ διέλθῃ ρεύματος εἶναι μεγαλυτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποίαν εἶναι προωρισμένον τὸ ὄργανον νὰ δεχθῇ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ συνεπήγε πιθανώτατα καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐνδείξεων τῶν ὀργάνων πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ν' ἀποφεύγωνται σφάλματα ἐκ παραλλάξεως καὶ νὰ λαμβάνεται ἡ τιμὴ μέχρι τοῦ δεκάτου δύο ἐφεξῆς ὑποδιαιρέσεων.

Ἡ τοποθέτησις τῶν ὀργάνων γίνεται εἰς θέσιν ἐπιτρέπουσαν τὴν εὐχερῆ ἀνάγνωσιν τῆς ἐνδείξεως, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἐξωτερικοὺς παράγοντας, ὡς ἀπὸ ξένα μαγνητικὰ πεδία, θερμικὰς πηγὰς κλπ. Ἡ τοποθέτησις διακοπτῶν, μεταγωγῶν κλπ. γίνεται ὁμοίως κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν εὐχερῆ χρησιμοποίησίν των, ἰδίᾳ ὅταν πρέπει νὰ γίνεται καὶ σύγχρονος ἀνάγνωσις ὀργάνου τινός.

I. Μέτρησις ἐντάσεως. Ἡ ἁπλουστέρα μέτρησις ἐντάσεως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ὀργάνων ἀμέσου ἀναγνώσεως. Ταῦτα, καλούμενα *ἀμπερόμετρα* (βλ. λ.), συνδέονται κατὰ σειρὰν ἐν τῷ κυκλώματι οὕτως ὥστε ὅλον τὸ ποσὸν τοῦ ρεύματος νὰ διέρχεται δι' αὐτῶν.

Εἰς ἐπιστημονικὰς μετρήσεις ἀκριβείας ἢ μετρήσεις εἰς ἀπολύτους μονάδας, ἡ ἔντασις μετρεῖται διὰ τῆς πυξίδος τῶν ἐφαπτομένων. Αὕτη συνίσταται ἐκ μεγάλου σχετικῶς κυκλικοῦ ἀγωγοῦ, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου αἰωρεῖται μαγνητικὴ βελόνη. Μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὀργάνου, οὕτως ὥστε ὁ δακτυλιοειδὴς ἀγωγὸς νὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ μαγνητικοῦ μεσημβρινοῦ, διοχετεύεται τὸ ρεῦμα διὰ τοῦ ἀγωγοῦ καὶ μετρεῖται ἡ ἀπόκλισις τῆς βελόνης. Ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἶναι συνάρτησις τῆς ἐφαπτομένης τῆς γωνίας στροφῆς τῆς μαγνητικῆς βελόνης.

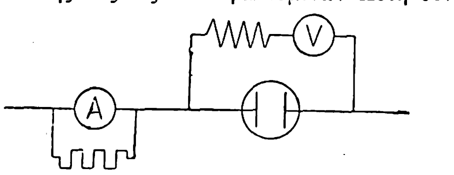

Τρόπος συνδεσμολογίας ἀμπερομέτρου μὲ διακλάδωσιν καὶ βολτομέτρου μὲ πρόσθετον ἀντίστασιν ἔν τινι κυκλώματι.

Λίαν ἐν χρήσει εἶναι ὁμοίως καὶ ἡ μέθοδος μετρήσεως τῆς ἐντάσεως ρεύματος διὰ τῶν *βολταμέτρων* (βλ. λ.), τέλος δὲ καὶ διὰ τοῦ *ἀντισταθμιστοῦ* (βλ. λ.).

II. Μέτρησις ἀντιστάσεως. Ἡ σχέσις, ἡ ὁποία συνδέει τὴν ἀντίστασιν ἠλεκτρικοῦ κυκλώματος πρὸς τὴν τροφοδοτοῦσαν τοῦτο ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ ὑπ' αὐτῆς παραγομένου ρεύματος, ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Ohm. Κατ' αὐτὸν ἡ:

$$\text{Ἔντασις} = \frac{\text{Ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις}}{\text{Ἀντίστασις}}$$

Ἐπὶ τοῦ νόμου τούτου στηρίζεται σειρὰ ὅλη ἀμέσων μεθόδων διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀντιστάσεως ἀγωγοῦ τινος. Οὕτως, ἐὰν ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος ἠλεκτρικοῦ κυκλώματος παραμένῃ ἡ αὐτὴ κατὰ τὴν ἀντικατάστασιν μιᾶς ἀντιστάσεως δι' ἑτέρας, τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ δύο αὗται ἀντιστάσεις εἶναι ἴσαι. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ παροχὴ τοῦ ρεύματος ὑπὸ τῆς πηγῆς εἶναι σταθερὰ καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος ἐμετρήθη διά τινος καταλλήλου ἀμπερομέτρου, εἶναι δυνατὸν νὰ παρεμβληθῇ, ἀντὶ τῆς ὑπαρχούσης, ἑτέρα γνωστὴ ἀντίστασις, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος μεταβάλλεται, μέχρις ὅτου ἡ ἔντασις ἀποκτήσῃ τὴν αὐτὴν τιμήν. Αἱ δύο ἀντιστάσεις εἶναι τότε ἴσαι.

Λίαν εὐχερῶς δύναται ὁμοίως νὰ μετρηθῇ ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἐντάσεως τοῦ δι' αὐτῆς διερχομένου ρεύματος καὶ τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ εἰς τὰ πέρατα ταύτης.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς στηρίζεται ἡ κατασκευὴ τοῦ *μεγομμέτρου* ἢ τοῦ *μετρητοῦ μονώσεως*, ὀργάνου τὸ ὁποῖον τροφοδοτούμενον ὑπὸ χειροκινήτου μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς διὰ ρεύματος σταθερᾶς διαφορᾶς δυναμικοῦ, παρέχει ἐνδείξεις ἐπὶ ὀργάνου μετρήσεως τόσον μεγαλυτέρας, ὅσῳ μικροτέρα εἶναι ἡ πρὸς τοῦτο συνδεθεῖσα ἀντίστασις. Ἡ κλῖμαξ τοῦ ὀργάνου ἐνδείξεων εἶναι διπλῆ, παρέχουσα κατὰ τὴν ὀρθὴν μὲν φορὰν τὴν τάσιν εἰς βόλτ, κατ' ἀνάδρομον δὲ τὴν ἀντίστασιν εἰς χιλιάδας ὄμ.

Ἀλλ' αἱ ἀκριβέστεραι πασῶν τῶν μεθόδων μετρήσεως ἀντιστάσεως εἶναι αἱ συγκριτικαὶ μέθοδοι διὰ τῆς καλουμένης γεφύρας. Ἡ συνδεσμολογία αὕτη, ὀφειλομένη εἰς τὸν Wheatstone, εἶναι εἶδος ἠλεκτρικοῦ κυκλώματος, ὅπου τὸ ἔκ τινος πηγῆς προερχόμενον ρεῦμα διακλαδίζεται εἰς δύο ἀγωγούς, οἱ ὁποῖοι ἑνοῦνται πάλιν πρὸς ἕνα κύριον ἀγωγόν, ἀλλὰ συνδέονται ἐνδιαμέσως καὶ δι' ἑτέρου ἀγωγοῦ, τῆς «γεφύρας». Αὕτη χωρίζει τοὺς δύο ἀγωγοὺς ἐν διακλαδώσει εἰς τέσσαρα μέρη, αἱ ἀντιστάσεις τῶν ὁποίων πρέπει νὰ συνδέωνται δι' ἀναλογίας, ἵνα μὴ ρέῃ ρεῦμα διὰ τῆς διακλαδώσεως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο διαπιστοῦται διὰ γαλβανομέτρου παρεμβαλλομένου ἐν τῇ γεφύρᾳ, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν ἀποκλίνει, ἐκ δὲ τῆς ἰσχυούσης τότε ἀναλογίας:

$$\frac{\alpha}{\beta} = \frac{\gamma}{\delta}$$

δύναται νὰ εὑρεθῇ ἡ τιμὴ τῆς μιᾶς ἀντιστάσεως, ἂν αἱ τρεῖς ἄλλαι εἶναι γνωσταί. Πρὸς τοῦτο λαμβάνεται μία βοηθητικὴ συγκριτικὴ ἀντίστασις, τὸ μέγεθος τῆς ὁποίας πρέπει νὰ εἶναι περίπου ἴσον πρὸς τὸ τῆς ἀγνώστου, καὶ δύο ἀκόμη ἀντιστάσεις, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἕπεται, πρέπει νὰ εἶναι ὁμοίως περίπου ἴσαι. Ἀντ' αὐτῶν χρησιμοποιεῖται λίαν ἐπιτυχῶς καὶ τεταμένη χορδὴ ἐκ σύρματος ὁμοιομόρφου, πρὸς τὴν ὁποίαν συνδέεται ὁ ἀγωγὸς τῆς γεφύρας διὰ κινητῆς ἐπαφῆς.

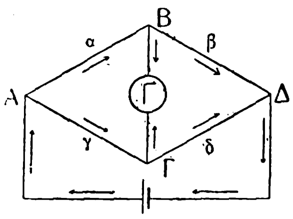

Σχεδιάγραμμα γεφύρας Wheatstone.

Διὰ τὴν μέτρησιν πολὺ μικρῶν ἀντιστάσεων ἐπενόησεν ὁ Thomson τὴν ἀπ' αὐτοῦ καλουμένην «διπλῆν γέφυραν», διὰ τὴν ὁποίαν ἰσχύει ἡ διπλῆ ἀναλογία:

$$\frac{X}{R} = \frac{R_1}{R_2} = \frac{R_3}{R_4}$$

ἐν τῇ ὁποίᾳ X παριστᾶ τὴν ἄγνωστον ἀντίστασιν, αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε πρέπει νὰ εἶναι γνωσταί. Ἡ συνδεσμολογία αὕτη ἔχει τὸ προτέρημα, ὅτι ἐκμηδενίζει τὰς ἀντιστάσεις τῶν συνδετικῶν ἀγωγῶν.

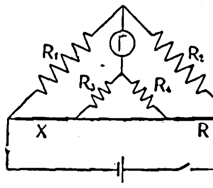

Σχεδιάγραμμα διπλῆς γεφύρας Thomson.

Διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἠλεκτρολυτῶν, ὡς καὶ δι' ἄλλας τινὰς εἰδικὰς περιπτώσεις, χρησιμοποιεῖ ὁ Kohlrausch γέφυραν τροφοδοτουμένην μὲ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα διὰ μικροῦ ἐπαγωγικοῦ πηνίου. Ἀντὶ γαλβανομέτρου χρησιμοποιεῖται τηλέφωνον, τὸ ὁποῖον ὁ βόμβος παύει, ὅταν ἀποκατασταθῇ ἡ ἀναλογία τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς διακλαδώσεως. Εἰς τὸ παραπλεύρως σχῆμα παρίσταται μόνον τὸ πηνίον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ τροφοδοτοῦν τοῦτο πρωτεῦον κύκλωμα τοῦ συνεχοῦς ρεύματος.

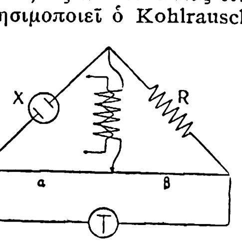

Σχ. 58. *Σχεδιάγραμμα γεφύρας Kohlrausch.*

III. Μέτρησις τάσεως. Ἡ ἁπλουστέρα μέτρησις τάσεως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ὀργάνων ἀμέσου ἀναγνώσεως. Τὰ βολτάμετρα συνδέονται ἐν παραλλήλῳ εἰς δύο σημεῖα τοῦ κυκλώματος, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν τὴν ζητουμένην διαφορὰν δυναμικοῦ (βλ. λ. *βολτάμετρον*). Δι' ἀκριβεστέρας καὶ ἀπολύτους μετρήσεις τάσεως ἢ καὶ μετρήσεις ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως ἐπενοήθησαν διάφοροι μέθοδοι μετρήσεως, ἐφαρμοζόμεναι εἰς εἰδικὰς ἑκάστοτε περιπτώσεις. Μέθοδοί τινες στηρίζονται ἐπὶ τοῦ νόμου τοῦ Ὂμ καὶ ἐπὶ τῶν πορισμάτων αὐτοῦ. Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ μέθοδος τῆς ἀντισταθμίσεως. Κατ' αὐτὴν τὸ δυναμικὸν γνωστῆς καὶ σταθερᾶς τινος ἠλεκτρικῆς πηγῆς κλείεται εἰς τὰ πέρατα μιᾶς ἀντιστάσεως. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὴν (οἱ ὁμώνυμοι πόλοι ὁμοῦ) κλείεται τὸ δυναμικὸν τῆς μετρητέας πηγῆς, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι μικρότερον τῆς πρώτης, ἡ ἀντίστασις δὲ εἰς τὴν ὁποίαν κλείεται τοῦτο μεταβάλλεται μέχρις ὅτου περιμβαλλόμενον γαλβανόμετρον δὲν δεικνύει πλέον δίοδον ρεύματος. Ἡ κατάστασις ἐν τῷ δευτέρῳ κυκλώματι εἶναι τότε τελείως στατικὴ καὶ ὁ λόγος τῆς τάσεως τῆς πρώτης πηγῆς πρὸς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τῆς δευτέρας ἰσοῦται πρὸς τὸν λόγον τῶν ἀντιστοίχων ἀντιστάσεων.

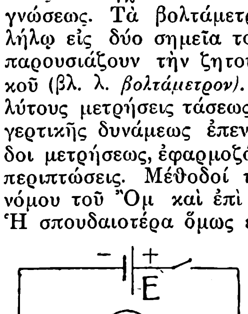

Σχεδιάγραμμα κυκλώματος ἀντισταθμίσεως.

Διὰ τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν μεγάλης σειρᾶς τοιού-

Digitized by Google

των μετρήσεων κατεσκευάσθησαν εἰδικὰ ὄργανα, οἱ *ἀντισταθμισταὶ* (βλ. λ.), διὰ τῶν ὁποίων, ἐκτὸς τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐκτελέσεως ἀκριβῶν μετρήσεων τάσεως, δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν διὰ καταλλήλων συνδυασμῶν καὶ λίαν ἀκριβεῖς μετρήσεις ἐντάσεως, ἀντιστάσεως κτλ.

IV. Μέτρησις ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ. Ἡ ἁπλουστέρα μέτρησις σχετικῶς μεγάλων ποσοτήτων ἠλεκτρισμοῦ γίνεται διὰ τῶν *βολταμέτρων* (βλ. λ.), καλουμένων κατὰ τὴν εἰδικὴν ταύτην περίπτωσιν *κουλομμέτρων*. Ταῦτα παρεμβάλλονται ἐν σειρᾷ εἰς τὸ κύκλωμα καὶ μετροῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πειράματος ρευσάντων κουλόμπ. Μικραὶ ποσότητες στιγμιαίων ρευμάτων μετροῦνται διὰ τῶν *βαλλιστικῶν γαλβανομέτρων* (βλ. λ.). Ὅταν διοχετευθῇ ἀκαριαίως στιγμιαῖον ρεῦμα διὰ βαλλιστικοῦ γαλβανομέτρου, τοῦτο ὑφίσταται ἀπότομον ἀπόκλισιν, τὸ μέγεθος τῆς ὁποίας εἶναι μέτρον τοῦ μεγέθους τῆς διαβιβασθείσης ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ, ἀρκεῖ νὰ εἶναι γνωστὸς ὁ συντελεστὴς ἀναγωγῆς τοῦ γαλβανομέτρου.

V. Μέτρησις χωρητικότητος. Αἱ μέθοδοι μετρήσεως τῆς χωρητικότητος πυκνωτῶν εἶναι περίπου ἀνάλογοι πρὸς τὰς μεθόδους μετρήσεως ἀντιστάσεως. Οὕτω πυκνωτὴς ἐκκενούμενος δι' ἀρκούντως εὐπαθοῦς γαλβανομέτρου προκαλεῖ ἀπόκλισιν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς φορτίσεώς του. Ὁ δὲ λόγος τῆς ἀποκλίσεως γαλβανομέτρου ὑπὸ δύο πυκνωτῶν ὁμοιομόρφως φορτισθέντων εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν λόγον τῶν χωρητικοτήτων αὐτῶν.

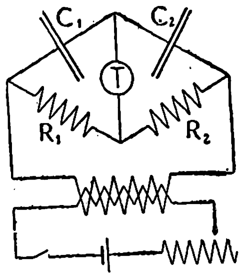

Μέτρησις τῆς χωρητικότητος πυκνωτοῦ διὰ γεφύρας.

Λίαν ἀκριβεῖς μετρήσεις πυκνωτῶν γίνονται καὶ διὰ τῆς γεφύρας Kohlrausch, ὅπου τὴν θέσιν τῆς ἀγνώστου καὶ τῆς συγκριτικῆς ἀντιστάσεως κατέχουν δύο πυκνωταὶ τῆς αὐτῆς περίπου χωρητικότητος, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι γνωστὴ διὰ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ὁ λόγος τῶν δύο πυκνωτῶν εἶναι ἐνταῦθα ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ λόγου τῶν δύο ἀντιστάσεων.

VI. Μέτρησις συντελεστοῦ αὐτεπαγωγῆς. Καὶ οὗτος δύναται νὰ μετρηθῇ διὰ μεθόδων στηριζομένων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γεφύρας, καὶ μάλιστα εἴτε διὰ μετρήσεως τῆς ἀντιστάσεως τοῦ προκαλοῦντος τὴν αὐτεπαγωγὴν σπειράματος ὑπὸ σύγχρονον μέτρησιν διὰ βαλλιστικοῦ γαλβανομέτρου, τοῦ παραγομένου κατὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ διακόπτου ἐπιρρεύματος· εἴτε διὰ γεφύρας Kohlrausch, ἐν τῇ ὁποίᾳ συγκρίνονται ὄχι μόνον αἱ ἀντιστάσεις τῶν σπειραμάτων, ἀλλὰ καὶ αἱ αὐτεπαγωγαὶ αὐτῶν. Τόσον μεταξὺ τῶν αὐτεπαγωγῶν, ὅσον καὶ μεταξὺ ἀντιστάσεων ὑφίσταται πλήρης ἀναλογία. Ἵνα τοῦτο συμβῇ, προστίθεται ἐν ἀνάγκῃ καὶ μέρος ἐκ τῶν δύο ἐπικουρικῶν καὶ ἄνευ αὐτεπαγωγῆς ἀντιστάσεων R_3 καὶ R_4.

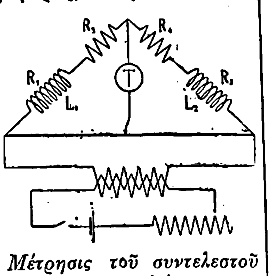

Μέτρησις τοῦ συντελεστοῦ αὐτεπαγωγῆς διὰ τῆς γεφύρας Kohlrausch.

Ἐκ τῆς ἐκτροπῆς βαλλιστικοῦ γαλβανομέτρου εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ μετρηθῇ καὶ ὁ συντελεστὴς τῆς ἀμοιβαίας ἐπαγωγῆς μεταξὺ δύο σπειραμάτων. Τέλος ἡ αὐτεπαγωγὴ καὶ ἡ ἀμοιβαία ἐπαγωγὴ δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν μαθηματικῶς ἐκ τοῦ μήκους, τῆς ἀκτῖνος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σπειραμάτων.

VII. Μέτρησις ἠλεκτρικοῦ ἔργου. Τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, διερχόμενον διά τινος ἀγωγοῦ, παράγει πάντοτε θερμικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται δι' αὐξήσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀγωγοῦ, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῆς ἰσχύος τοῦ ρεύματος καὶ τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ, εἶναι δὲ τοῦτο ἀνάλογον τῆς ἰσχύος, τοῦ χρόνου καὶ συντελεστοῦ τινος (C=0,239). Κατὰ ταῦτα τὸ θερμικὸν ἔργον τὸ παραγόμενον εἴς τι τμῆμα κυκλώματος δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐκ τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς εἰς τὰ πέρατα τούτου διαφορᾶς δυναμικοῦ ἢ ἐκ τοῦ τετραγώνου τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ ἢ ἀκόμη ἐκ τοῦ πηλίκου τοῦ τετραγώνου τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ καὶ τῆς ἀντιστάσεως, ἀφοῦ ἑκάστοτε ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐνήργησε τὸ ρεῦμα καὶ ἡ σταθερὰ C.

Ἡ μέτρησις τοῦ ὑπὸ πᾶσαν μορφὴν καταναλισκομένου ἠλεκτρικοῦ ἔργου εἰς χιλιοβάττ-ὥρας τελεῖται ἐν τῇ τεχνικῇ δι' ἀμέσου μετρήσεως τῇ βοηθείᾳ τῶν καλουμένων *μετρητῶν καταναλώσεως*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ γινομένου τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ χρόνου, οἱ μετρηταὶ ἔχουν μηχανικὸν σύστημα ἀπαριθμήσεως, αἱ ἐνδείξεις τοῦ ὁποίου εἶναι ἀνάλογοι τῆς ἑκάστοτε ὑπαρχούσης ἰσχύος. Οἱ μετρηταὶ συνεχοῦς ρεύματος, οἱ καλούμενοι καὶ *ἀμπερωρομετρηταί*, ἐπηρεάζονται μόνον ἐκ τοῦ ἑνὸς παράγοντος τῆς ἰσχύος, ἤτοι τῆς ἐντάσεως, καὶ μετροῦν ἑπομένως ἀμπὲρ-ὥρας ἢ κουλόμπ. Ἐπὶ σταθερᾶς τάσεως τοῦ δικτύου, ἡ ὁποία εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑπάρχει πραγματικῶς, δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν εὐκόλως ἐκ τῶν κουλὸμπ αἱ χιλιοβάττ-ὧραι διὰ πολλαπλασιασμοῦ αὐτῶν μὲ τὴν τάσιν τοῦ δικτύου. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ χρησιμοποίησις περιορίζεται μόνον εἰς τὸ συνεχὲς ρεῦμα, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἠλεκτρικὰ ὄργανα μὲ κινητὸν πλαίσιον. Μεγαλυτέραν σπουδαιότητα κατέχουν ὅμως οἱ ἐφαρμοζόμενοι εἰς συνεχὲς καὶ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα μετρηταί, οἱ καλούμενοι *μετρηταὶ διὰ κινητῆρος*, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τῶν δυναμομετρικῶν βαττομέτρων.

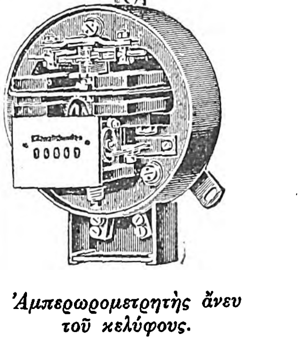
Ἀμπερωρομετρητὴς ἄνευ τοῦ κελύφους.

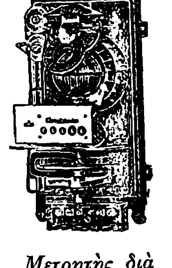
Μετρητὴς διὰ κινητῆρος, ἄνευ τοῦ κελύφους.

VIII. Μέτρησις ἰσχύος. Ἡ ἰσχὺς ρεύματος δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ περιπτώσει συνεχοῦς ρεύματος ἐκ τοῦ γινομένου τάσεως καὶ ἐντάσεως ἢ διὰ *βαττομέτρου*. Ἐπὶ ἐναλλασσομένων ρευμάτων τὸ ἄνω γινόμενον δὲν παρέχει τὴν πραγματικῶς διαθέσιμον ἰσχύν. Αὕτη ἀναφέρεται εἰς εἰδικὰς μόνον περιπτώσεις ὡς ἰσχὺς εἰς βολταμπέρ. Ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς μετρεῖται διὰ τῶν βαττομέτρων, διὰ τῆς μεθόδου τῶν τριῶν βολταμέτρων ἢ τῶν τριῶν ἀμπερομέτρων κλπ., εἰς τὰς ὁποίας ὅμως ἀπαιτεῖται καὶ βοηθητικὴ ἀντίστασις μὴ παρουσιάζουσα αὐτεπαγωγήν.

IX. Μέτρησις συχνότητος. Ἡ συχνότης ἐναλλασσομένων ρευμάτων μετρεῖται διὰ μέσων μετρήσεων τῇ βοηθείᾳ τῶν *συχνομέτρων*. Ταῦτα συνίστανται ἐκ σειρᾶς γλωττίδων δυναμένων νὰ ὑποστοῦν παλμικὴν κίνησιν. Πηνίον διαρρεόμενον ὑπὸ ρεύματος ἐναλλασσομένου διεγείρει τὰς γλωττίδας, ἐξ αὐτῶν δὲ πάλλεται ἐκείνη ἰσχυρότερον, τῆς ὁποίας ἡ ἰδία συχνότης ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τοῦ ρεύματος. Ἐπὶ τοῦ ὀργάνου εἶναι ὁραταὶ μόνον αἱ κεφαλαὶ τῶν γλωττίδων, μίαν τοιαύτην δὲ παλλομένην ἀπεικονίζει τὸ παρατιθέμενον σχῆμα.

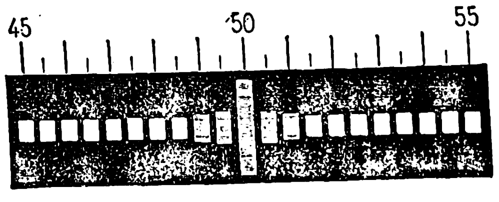

Ὄψις τῶν γλωττίδων συχνομέτρου ἐν διεγέρσει.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Ἀθανασιάδου*, Ἠλεκτρικαὶ μετρήσεις (1903).—*Ἀντ. Δεληγιάννη*, Ὄργανα καὶ Μέθοδοι Ἠλεκτρικῶν Μετρήσεων (1929).

Α. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

— **ἠλεκτρικαὶ** ***μηχαναὶ*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Καλοῦνται *μηχαναὶ ἠλεκτρικαί*, ἢ *ἠλεκτρομαγνητικαὶ* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς *ἠλεκτροστατικὰς*) αἱ συσκευαί, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται διὰ κινήσεως ἡ μετατροπὴ μηχανικῆς ἐνεργείας εἰς ἠλεκτρικήν, ἢ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς μηχανικήν, ἢ τέλος ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν ἄλλης μορφῆς. Εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς μηχανὰς δὲν συμπεριλαμβάνονται, μολονότι ἱκανοποιοῦντες τὸν ἀνωτέρω ὁρισμόν, οἱ *ἀνορθωταὶ διὰ ταλαντώσεων* (Pendelgleichrichter).

Τρόποι λειτουργίας. Ἡ λειτουργία τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν νόμων, ἤτοι: 1) τοῦ νόμου τῆς *ἐπαγωγῆς* (βλ. λ.), καθ' ὃν ἀγωγὸς κινούμενος ἐν μαγνητικῷ πεδίῳ (συντόμως περαιτέρω *διέγερσις* καλουμένου), καθίσταται ἕδρα ἠλεκτρεγερτικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἐμφανίζονται κατὰ τὰ ἄκρα αὐτοῦ ὡς *ἠλεκτρικὴ τάσις* (περίπτωσις γεννητρίας)· καὶ 2) τοῦ νόμου τῶν *Biot-Savart*, καθ' ὃν ἀγωγός τις εὑρισκόμενος ἐντὸς μαγνητικοῦ πεδίου (βλ. λ. *μαγνήτης* καὶ *ἠλεκτρομαγνήτης*) καὶ διαρρεόμενος ὑπὸ ρεύματος, ὑφίσταται μηχανικὰς δυνάμεις τεινούσας νὰ κινήσωσιν αὐτὸν ἐν τῷ μαγνητικῷ πεδίῳ (περίπτωσις κινητῆρος).

Κατὰ ταῦτα, ἀπαραίτητα στοιχεῖα πάσης ἠλεκτρικῆς μηχανῆς εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν μαγνητικόν τι πεδίον, ἀφ' ἑτέρου ἠλεκτρικὸς ἀγωγὸς εὑρισκόμενος ἐν αὐτῷ. Ἡ παραγωγὴ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου γίνεται πάντοτε δι' ἠλεκτρομαγνητῶν (ἐπαγωγεύς), οἱ δὲ ἠλεκτρικοὶ ἀγωγοὶ στερεοῦνται ἐπὶ σιδηροῦ σώματος (ἐπαγώγιμον), χρησιμεύοντος διὰ τὸ κλείσιμον τοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος (νόμος τοῦ Hopkinson), καὶ μεταβιβάζοντος, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, τὰς μηχανικὰς δυνάμεις.

ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ. Ἐκ τῶν πολλῶν προτεινομένων διαιρέσεων τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν ὀρθοτέρα καὶ ἐπιστημονικωτέρα εἶναι ἡ ἑπομένη:

A) ***Μηχαναὶ συνεχοῦς*** *διεγέρσεως* (σχ. 1), εἰς τὰς ὁποίας τὸ μαγνητικὸν πεδίον ἔχει σταθερὰν διεύθυνσιν, τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου διαρρεομένου ὑπὸ συνεχοῦς ρεύματος. Αἱ μηχαναὶ αὗται ὑποδιαιροῦνται ὡς ἀκολούθως:

1) *Μονοπολικαὶ* ἢ *ἀκυκλικαὶ* μηχαναὶ (μηχαναὶ συνεχοῦς ρεύματος ἄνευ συλλέκτου).

2) *Μηχαναὶ συνεχοῦς ρεύματος* (μετὰ συλλέκτου).

3) *Σύγχρονοι μηχαναί.*

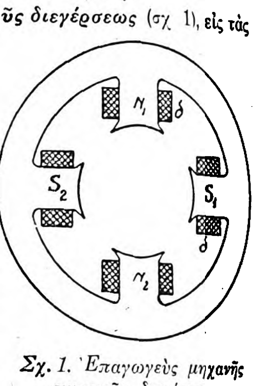

Σχ. 1. Ἐπαγωγεὺς μηχανῆς συνεχοῦς διεγέρσεως.
[N_1, S_1, N_2, S_2,: κύριοι πόλοι. δδ: διεγείροντα τυλίγματα.]

4) *Μηχαναὶ διπλοῦ ρεύματος* καὶ *περιστρεφόμενοι μετασχηματισταί.*

B) ***Μηχαναὶ μεταβαλλομένης*** *διεγέρσεως*, εἰς τὰς ὁποίας τὸ πεδίον παράγεται ὑπὸ ἐναλλασσομένων ρευμάτων. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς μηχανὰς συνεχοῦς διεγέρσεως, αἵτινες φέρουν προεξέχοντα σιδηρᾶ σώματα (πόλους), περιβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ τυλίγματος διεγέρσεως, τὸ μαγνητικὸν πεδίον τῶν μηχανῶν μεταβαλλομένης διεγέρσεως ὀφείλεται εἰς τυλίγματα ἐναποτιθέμενα ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ σώματος τοῦ ἐπαγωγέως (σχ. 2). Ἡ διαφορὰ αὕτη κατασκευῆς δικαιολογεῖται ἐκ τεχνικῶν λόγων. Καὶ αἱ μηχαναὶ αὗται ὑποδιαιροῦνται οὕτω:

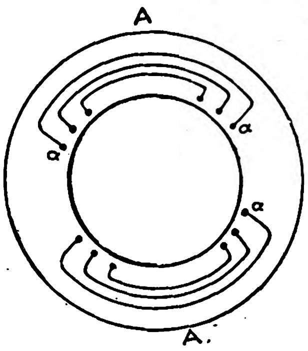

Σχ. 2. *Ἐπαγωγεὺς μηχανῆς μεταβαλλομένης διεγέρσεως.*
[AA: διεύθυνσις τῶν πόλων. ααα: διεγείροντες ἀγωγοί.]

1) *Στατοὶ μετασχηματισταὶ* (καθ' ὑπέρβασιν συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς μηχανὰς ἐφ' ὅσον ὅλα τὰ στοιχεῖά των ἠρεμοῦν).

2) *Ἀσύγχρονοι μηχαναί.*

3) *Διασύγχρονοι μηχαναί*, ἢ *μηχαναὶ ἐναλλασσομένου μετὰ συλλέκτου.*

Ἄλλαι διαιρέσεις. Ἀναλόγως τῆς μετατροπῆς αἱ ἠλεκτρικαὶ μηχαναὶ διαιροῦνται ὡς ἑξῆς:

1) *Γεννήτριαι* (μετατροπὴ μηχανικῆς ἐνεργείας εἰς ἠλεκτρικήν).

2) *Κινητῆρες* (μετατροπὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς μηχανικήν).

3) *Στρεφόμενοι μετασχηματισταὶ* (μετατροπὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας συνεχοῦς ρεύματος εἰς ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν ἐναλλασσομένου ἢ καὶ τἀνάπαλιν).

4) *Στατοὶ μετασχηματισταὶ* (μετατροπὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἐναλλασσομένου ρεύματος εἰς ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν πάλιν ἐναλλασσομένου ἀλλ' ἄλλης τάσεως).

Ἡ αὐτὴ μηχανὴ δύναται νὰ ἐργάζεται ὁτὲ μὲν ὡς γεννήτρια, ὁτὲ δὲ ὡς κινητήρ, ἀναλόγως τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν. Ἐπίσης δύναται ἡ αὐτὴ μηχανὴ νὰ ἐργάζεται *ταυτοχρόνως* ὑπὸ δύο μορφάς, π. χ. ὡς κινητὴρ καὶ ὡς στρεφόμενος μετασχηματιστὴς κ. τ. τ.

Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ ρεύματος αἱ ἠλεκτρικαὶ μηχαναὶ διαιροῦνται εἰς:

1) *Μηχανὰς συνεχοῦς ρεύματος.*

2) *Μηχανὰς ἐναλλασσομένου ρεύματος.*

3) *Μηχανὰς διπλοῦ ρεύματος* (κυρίως στρεφόμενοι μετασχηματισταί).

4) *Στατοὺς μετασχηματιστάς.*

ΜΟΝΟΠΟΛΙΚΑΙ ΜΗΧΑΝΑΙ. Αἱ μηχαναὶ αὗται δὲν ἔχουν καμμίαν σχεδὸν διάδοσιν. Ἕνεκα διαφόρων τεχνικῶν καὶ κατασκευαστικῶν λόγων μονοπολικαὶ μηχαναὶ δύνανται νὰ ἐργάζωνται οἰκονομικῶς μόνον ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ἀνὰ λεπτὸν εἶναι πολὺ μεγάλος, τῆς ἰσχύος τῶν μηχανῶν οὔσης καὶ αὐτῆς μεγάλης. Ἐν τούτοις καὶ τότε ἀκόμη ἡ τάσις τῆς μηχανῆς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ δυσαναλόγως μικρά.

ΜΗΧΑΝΑΙ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΡΕΥΜΑΤΟΣ (μετὰ συλλέκτου). Τὸ σχῆμα 3 παριστᾷ σχηματικῶς μηχανὴν συνεχοῦς ρεύματος. Εἰς τὰς γεννητρίας τοῦ τύπου τούτου (τὰς ἄλλως λεγομένας *δυναμομηχανάς*, ἢ κατὰ σύντμησιν *δυναμό*), τὸ ἐπαγώγιμον στρέφεται ὑπὸ τῆς κινητηρίου μηχανῆς (Diesel, ἀτμοστρόβιλος

Digitized by Google

κτλ.) ἐντὸς τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου NS· εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἀγωγῶν α θὰ παρουσιασθοῦν τάσεις, τῶν ὁποίων τὸ σημεῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐὰν ὁ σχετικὸς ἀγωγὸς εὑρίσκεται ὑπὸ τὸν θετικὸν ἢ ὑπὸ τὸν ἀρνητικὸν πόλον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐπαγώγιμον ἐκτελεῖ ὁλοκλήρουςστροφὰς ὑπὸ τοὺς πόλους, ἕπεται ὅτι ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς τάσις τῶν ἀγωγῶν εἶναι ἐναλλασσομένης φύσεως. Πρὸς τὰ ἔξω δίδει ἐν τούτοις ἡ μηχανὴ συνεχὲς ρεῦμα. Τοῦτο κατορθοῦται διὰ τῆς καταλλήλου συνδέσεως τῶν ἀγωγῶν μετὰ τοῦ *συλλέκτου*, ἢ *μετατροπέως*, ὀργάνου σκοποῦντος εἰδικῶς τὴν μετατροπὴν τῶν πολλῶν αὐτῶν ἐναλλασσομένων τάσεων εἰς μίαν συνεχῆ. Ἐπὶ τοῦ συλλέκτου ὀλισθαίνουν αἱ ψῆκτραι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει συνεχὴς τάσις. Εἰς τὴν περίπτωσιν κινητῆρος τὸ φαινόμενον τῆς μετατροπῆς παραμένει

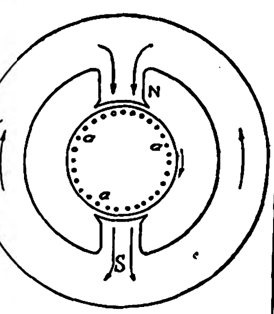

Σχ. 3. *Μηχανὴ συνεχοῦς ρεύματος μετὰ συλλέκτου.*
[N: βόρειος πόλος, S: νότιος πόλος, α,α,α: ἀγωγοὶ τοῦ τυμπάνου.]

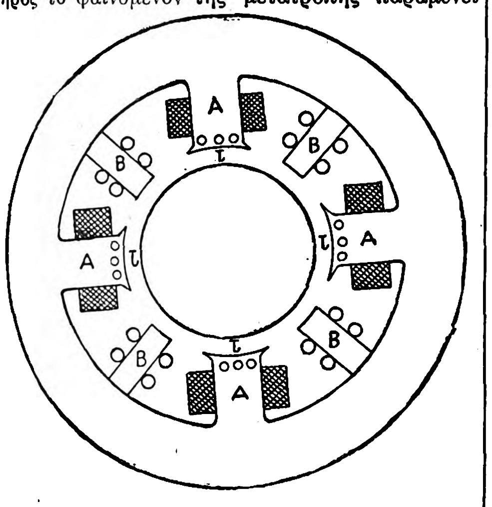

Σχ 4. *Ἀντισταθμισμένη μηχανὴ συνεχοῦς ρεύματος.*
[ΑΑ: κύριοι πόλοι, ΒΒ: βοηθητικοὶ πόλοι, ττ: τυλίγματα ἀντισταθμίσεως.]

τὸ αὐτό, μεταβαλλομένης μόνον τῆς φορᾶς τοῦ ρεύματος ἐν σχέσει πρὸς τὴν τάσιν.

Τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν ἐργαζομένου κινητῆρος, ὅσον καὶ εἰς τὴν πεφορτισμένης γεννητρίας, οἱ ἀγωγοὶ α διαρρέονται ὑπὸ ρεύματος, ἔχοντος ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν δημιουργίαν δευτέρου μαγνητικοῦ πεδίου, προερχομένου τὴν φορὰν αὐτὴν ἐκ τοῦ ἐπαγωγίμου καὶ ὄχι τοῦ ἐπαγωγέως. Τὸ δεύτερον τοῦτο μαγνητικὸν πεδίον (ἀντεπίδρασις τοῦ ἐπαγωγίμου) προστιθέμενον εἰς τὸ πρῶτον προκαλεῖ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλάττωσιν τῆς τάσεως τῆς μηχανῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν δημιουργίαν ἰσχυρῶν σπινθήρων ἐπὶ τοῦ συλλέκτου. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δυσαρέστων αὐτῶν γίνεται χρῆσις βοηθητικῶν πόλων (ἢ πόλων ἀντισταθμίσεως) κειμένων μεταξὺ τῶν κυρίων πόλων, ὡς καὶ τυλιγμάτων ἀντισταθμίσεως τοποθετουμένων ἐντὸς εἰδικῶν αὐλάκων, ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ κυρίως πόλου (σχ. 4). Τόσον οἱ πόλοι ὅσον καὶ τὰ τυλίγματα τῆς ἀντισταθμίσεως διαρρέονται ὑπὸ τοῦ ρεύματος φορτίσεως τῆς μηχανῆς.

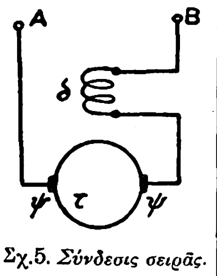

Σχ.5. *Σύνδεσις σειρᾶς.*
[τ: τύμπανον.—ψψ: ψῆκτραι. — δ: διεγερτικὸν τύλιγμα.— ΑΒ: ἐξωτερικοὶ πόλοι τοῦ κυκλώματος τῆς μηχανῆς.]

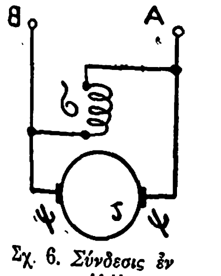

Σχ. 6. *Σύνδεσις ἐν παραλλήλῳ.*
[τ, ψψ, δ, ΑΒ ὡς καὶ εἰς τὸ σχῆμα 5.]

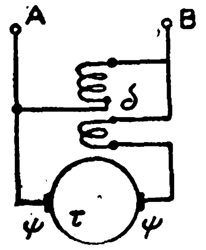

Σχ. 7. *Σύνδεσις μικτή.*
[τ, ψφ, δ, ΑΒ, ὡς καὶ εἰς τὸ σχῆμα 5.]

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κυρίως πόλους τῆς μηχανῆς, οὗτοι τροφοδοτοῦνται ἐξ εἰδικοῦ κυκλώματος μόνον ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τοὺς πόλους τῆς μηχανῆς, μεθ' ὧν δύνανται νὰ συνδεθοῦν κατὰ 3 διαφόρους τρόπους. Εἰς τὸ σχ. 5 διέρχεται διὰ τοῦ τυλίγματος τῶν κυρίων πόλων ὁλόκληρον τὸ ρεῦμα φορτίσεως τῆς μηχανῆς (σύνδεσις ἐν σειρᾷ)· τὸ μαγνητικὸν φορτίον εἶναι ἄμεσος συνάρτησις τοῦ ρεύματος φορτίσεως. Εἰς τὸ σχ. 6 τὰ τυλίγματα τῶν κυρίων πόλων εἶναι συνδεδεμένα παραλλήλως πρὸς τὰς ψήκτρας (σύνδεσις παράλληλος)· τὸ μαγνητικὸν πεδίον εἶναι συνάρτησις μόνον τῆς μεταξὺ τῶν ψηκτρῶν τάσεως. Τέλος τὸ σχ. 7 δεικνύει συνδυασμὸν τῶν δύο συνδέσεων (σύνδεσις μικτή, *compound).*

Τὸ εἶδος τῆς συνδέσεως ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῆς μηχανῆς κατὰ τὰς διαφόρους φορτίσεις.

Ἡ μηχανὴ συνεχοῦς ρεύματος ὡς γεννήτρια. Διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς γεννητρίας χρησιμοποιεῖται ἐκ τῶν 3 ἀνωτέρω συνδέσεων ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἡ δευτέρα, καθ' ἣν τὰ τυλίγματα τῶν κυρίως πόλων εὑρίσκονται συνδεσμολογημένα παραλλήλως πρὸς τὸ ἐπαγώγιμον (τύμπανον) τῆς μηχανῆς. Ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις (ΗΕΔ) τῆς μηχανῆς δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου $E = c Z. n$, ὅπου c εἶναι σταθερὰ τῆς μηχανῆς (ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πόλων, τοῦ εἴδους τοῦ τυλίγματος κτλ.), Z ἡ μαγνητικὴ ροὴ ἑνὸς πόλου καὶ n ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ἀνὰ πρῶτον λεπτόν. Ἡ μαγνητικὴ ροὴ Z εἶναι συνάρτησις τοῦ ρεύματος τῆς διεγέρσεως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένη ἡ μηχανὴ (πάντοτε σίδηρος, ἐλαφρῶς ποικιλλούσης συνθέσεως). Τὸ σχῆμα 8 δίδει τὴν τάσιν τῆς μηχανῆς συναρτήσει τοῦ ρεύματος διεγέρσεως, διὰ μίαν ὡρισμένην μηχανὴν καὶ διαφόρους ἀριθμοὺς στροφῶν.

Αἱ καμπύλαι αὐταί, ὡς καὶ ὁ ἀνωτέρω τύπος, ἰσχύουν μόνον ὅταν ἡ μηχανὴ δὲν εἶναι πεφορτισμένη, δηλαδὴ δίδει μὲν τάσιν ἀλλ' ὄχι καὶ ρεῦμα. Ἐὰν τὸ ἐξωτερικὸν κύκλωμα κλεισθῇ, ἡ μηχανὴ δίδει ρεῦμα καὶ ἡ τάσις πίπτει κατὰ κανόνα. Μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἡ τάσις τῆς μηχανῆς δύναται νὰ εἶναι μεγαλυτέρα ὑπὸ φόρτισιν ἢ ἐν κενῇ λειτουργίᾳ· εἰς τὰς ἐξαιρέσεις αὐτὸς παίζει σπουδαῖον ρόλον ἡ κατασκευὴ τῶν βοηθητικῶν πόλων καὶ τῶν τυλιγμάτων ἀντισταθμίσεως, δυναμένη νὰ προκαλέσῃ τὴν ὕψωσιν τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως (ΗΕΔ) τῆς μηχανῆς.

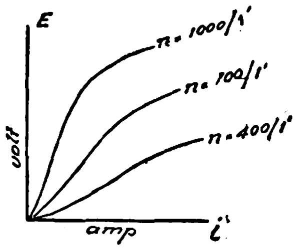

Σχ. 8. *Χαρακτηριστικὴ καμπύλη τάσεως ἐν κενῇ λειτουργίᾳ.*
[Ε: τάσις. i: ἔντασις διεγέρσεως].

Τῆς μηχανῆς εὑρισκομένης ὑπὸ φόρτισιν, διακρίνομεν ἐκτὸς τῆς ΗΕΔ (ἢ Ε), περὶ ἧς ἀνωτέρω, καὶ τὴν πολικὴν τάσιν τῆς μηχανῆς Ε′ (τάσις μεταξὺ τῶν ψηκτρῶν, ἢ ἄλλως: μεταξὺ τῶν πόλων). Ἡ σχέσις ἡ συνδέουσα τὰ δύο αὐτὰ μεγέθη, μετρούμενα ἀμφότερα εἰς βόλτ, εἶναι, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γεννητρίας, ἡ ἑξῆς:

$$E' = E - J.R$$

ὅπου J ἡ ἔντασις τῆς φορτίσεως εἰς ἀμπέρ, καὶ R ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίστασις τῆς μηχανῆς εἰς ὤμ.

Ἐὰν ἡ τάσις Ε′ τῆς μηχανῆς ὀφείλῃ νὰ εἶναι εἰς πᾶσαν φόρτωσιν ἡ αὐτή, δύναται οὕτω νὰ κανονίζεται δι' αὐξομειώσεως τοῦ ρεύματος διεγέρσεως. Τοῦτο γίνεται διὰ παρεμβολῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ἀντιστάσεως εἰς τὸ κύκλωμα τῶν τυλιγμάτων τῶν κυρίως πόλων.

Διὰ νὰ συνδεθῇ γεννήτριά τις παραλλήλως πρὸς ἤδη λειτουργούσας μηχανάς, κανονίζεται πρῶτον, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ στροφῶν καὶ τῆς διεγέρσεως, ἡ τάσις τῆς μηχανῆς ἴση πρὸς τὴν τάσιν τῶν ἤδη λειτουργουσῶν καὶ κατόπιν κλείεται ὁ σχετικὸς διακόπτης. Ἡ κατανομὴ τῶν φορτίων μεταξὺ τῶν γεννητριῶν γίνεται τότε δι' αὐξομειώσεως τῶν διαφόρων διεγέρσεων.

Ἡ μηχανὴ συνεχοῦς ρεύματος ὡς κινητήρ. Ἡ κατασκευὴ τῶν κινητήρων συνεχοῦς ρεύματος οὐδόλως διαφέρει τῆς τῶν γεννητριῶν συνεχοῦς ρεύματος. Προκειμένου περὶ κινητῆρος ἐφαρμόζονται ὅμως καὶ τρεῖς συνδέσεις τῶν σχημάτων 5, 6 καὶ 7, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ ὃν ὁ κινητὴρ πρόκειται νὰ ἐκπληρώσῃ. Μεγίστης σπουδαιότητος εἶναι διὰ τοὺς κινητῆρας ἐν γένει δύο καμπύλαι: ἡ δίδουσα τὸ ὑπὸ τοῦ κινητῆρος ἀναπτυσσόμενον ζεῦγος δυνάμεων Δ συναρτήσει τοῦ ρεύματος J, ὅπερ διαρρέει αὐτόν, καὶ ἡ δίδουσα τὸν ἀριθμὸν στροφῶν n τοῦ κινητῆρος, συναρτήσει τοῦ ζεύγους Δ. Σπουδαία εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ μελέτη τῶν δυνατοτήτων κανονισμοῦ τῶν στροφῶν τοῦ κινητῆρος. Τόσον ἐπὶ τῆς μορφῆς τῶν δύο ὀνομασθεισῶν καμπύλων, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν δυνατοτήτων κανονισμοῦ τῶν στροφῶν, ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν τὸ εἶδος τῆς συνδέσεως τῆς διεγέρσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπαγώγιμον (ἐν σειρᾷ, σχ 5, ἐν παραλλήλῳ σχ. 6, μικτῶς, σχ. 7). Οἱ ἑπόμενοι δύο τύποι ἰσχύουν γενικῶς δι' ὅλους τοὺς κινητῆρας συνεχοῦς ρεύματος:

$$n = c_1 . \frac{E}{Z} \quad \text{καὶ} \quad D = c_2 . Z . J$$

ὅπου c_1, c_2 σταθεραὶ τοῦ κινητῆρος, Ε ἡ ΗΕΔ αὐτοῦ, n ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ἀνὰ λεπτόν, Z ἡ μαγνητικὴ ροὴ ἑνὸς πόλου, D τὸ ἀναπτυσσόμενον ζεῦγος καὶ J τὸ ρεῦμα ὑφ' οὗ διαρρέεται ὁ κινητήρ.

Ἡ σχέσις μεταξὺ ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως Ε καὶ πολικῆς τάσεως Ε′ δίδεται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ τύπου:

$$E' = E + J R$$

ὅπου R πάλιν ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίστασις τῆς μηχανῆς.

1) *Κινητῆρες σειρᾶς* (σχ. 5). Τὰ σχήματα 9 καὶ 10 δίδουν τὰς καμπύλας D,J καὶ n,D διὰ τοὺς κινητῆρας σειρᾶς. Τὸ ζεῦγος D αὐξάνει σχεδὸν ἀναλόγως πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ J, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν n ἐλαττοῦται αὐξανομένου τοῦ D. Ἡ καμπύλη τοῦ σχ. 10 ἐξηγεῖ διατὶ εἰς ἠλεκτρικοὺς σιδηροδρόμους καὶ τροχιοδρόμους λαμβάνονται πάντοτε κινητῆρες σειρᾶς, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐκκίνησιν (μικραὶ τιμαὶ τοῦ n) ἀπαιτοῦνται μεγαλύτερα ζεύγη, παρὰ κατὰ τὴν κίνησιν. Ἐκ τοῦ σχ. 9 φαίνεται ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ὁ κινητὴρ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπερνικήσῃ μεγάλας ἀντιστάσεις, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ μόνον τὸ ἀναγκαιοῦν ρεῦμα, προτέρημα ἐξ ἴσου προσφιλὲς διὰ τοὺς σιδηροδρόμους. Ἐλάττωμα τῶν κινητήρων σειρᾶς εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν των γίνεται πολὺ μεγάλος, ἐὰν τὸ D ἐλαττωθῇ εἰς πολὺ μικρὰς τιμάς, ἤτοι ἐὰν ὁ κινητὴρ ἐκφορτισθῇ.

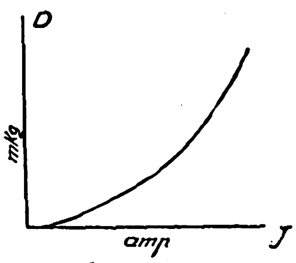

Σχ. 9. *Διάγραμμα* DJ *κινητῆρος σειρᾶς.*

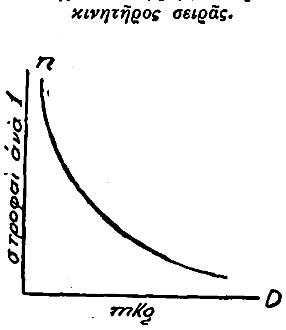

Σχ. 10. *Διάγραμμα* nD *κινητῆρος σειρᾶς.*

Ὁ κανονισμὸς τῶν στροφῶν τοῦ κινητῆρος σειρᾶς δύναται νὰ γίνῃ:

α′) Δι' ἀλλαγῆς τῆς τάσεως Ε′, κατὰ τὸν τύπον

$$\frac{n_1}{n_2} = \frac{E_1}{E_2} = \frac{E'_1 - JR}{E'_2 - JR} \text{ (σχ. 11).}$$

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς τάσεως ἐπιτυγχάνεται ἢ δι' ἀλλαγῆς τῆς συνδεσμολογίας τῆς παρεχούσης τὴν τάσιν συστοιχίας, ὅπου ὑπάρχει τοιαύτη (π. χ. κινητήριοι σιδηροδρομικαὶ ἅμαξαι διὰ συστοιχίας) ἢ διὰ συνδέσεως πολλῶν κινητήρων πρῶτον ἐν σειρᾷ καὶ κατόπιν ἐν παραλλήλῳ (τροχιόδρομοι, ἠλεκτρ. σιδηρόδρ. Ἀθηνῶν—Πειραιῶς), εἴτε τέλος διὰ τῆς συνδεσμολογίας τοῦ Ward-Leonard (σχ. 12), τῆς ὁποίας ὅμως τὸ κύριον πεδίον ἐφαρμογῆς εἶναι οἱ κινητῆρες μετὰ παραλλήλου διεγέρσεως.

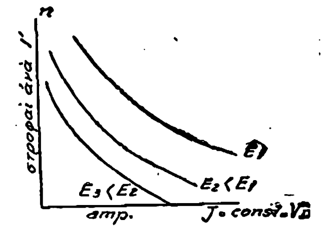

Σχ. 11. *Κανονισμὸς στροφῶν κινητῆρος σειρᾶς δι' ἀλλαγῆς τῆς τάσεως.*

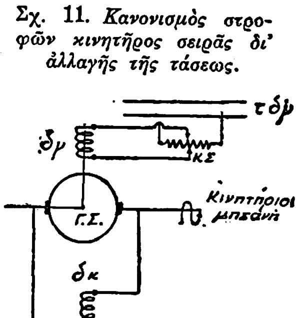

Σχ. 12. *Σύνδεσις Ward-Leonard διὰ κινητῆρας σειρᾶς.*
[ΓΣ: γεννήτρια συνεχοῦς ρεύματος. Κ: κινητὴρ σειρᾶς. δκ: διέγερσις κινητῆρος. δγ: διέγερσις γεννητρίας. τδγ: τροφοδότησις διεγέρσεως γεννητρίας. κε: κινηταὶ ἐπαφαί.]

Ὁ κανονισμὸς τῶν στροφῶν δι' ἀλλαγῆς τῆς τάσεως ἔχει τὸ προτέρημα, ὅτι δὲν συνεπάγεται ἀπωλείας.

β′) Δι' ἀλλαγῆς τῆς ἀντιστάσεως R, ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ ἐπαγώγιμον, κατὰ τὸν τύπον

$$\frac{n_1}{n_2} = \frac{E' - R_1 J}{E' - R_2 J} \quad \text{σχ. 13).}$$

Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ρυθμίσεως τῶν στροφῶν προκαλεῖ μεγάλας ἀπωλείας ἰσχύος ἐν τῇ ἀντιστάσει, καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνον εἰς μικροὺς κινητῆρας δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ (π. χ. τροχιό-

Digitized by Google

δρομοι ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν σύνδεσιν πρῶτον ἐν σειρᾷ, κατόπιν παραλλήλως).

γ') Δι' ἀντιστάσεως (Shunt) παραλλήλως πρὸς τὴν διέγερσιν. Ἡ ἀντίστασις ὀφείλει νὰ περιέχῃ καὶ ἐπαγωγὴν διὰ νὰ εἶναι περίπου ταυτόχρονος

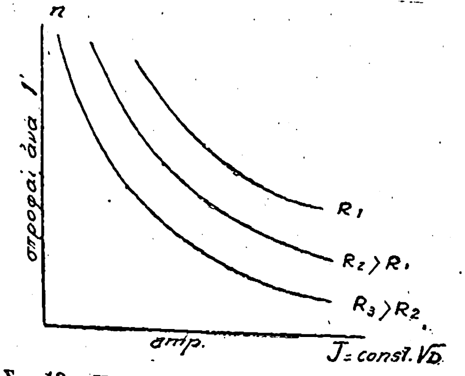

Σχ. 13. *Κανονισμὸς στροφῶν κινητῆρος σειρᾶς δι' ἀλλαγῆς τῆς ἀντιστάσεως.*

ἡ αὔξησις τοῦ ρεύματος εἰς τὴν κυρίως διέγερσιν καὶ εἰς τὸν Shunt. Ἐφαρμόζεται σπανίως, διότι καθιστᾷ ἐξαιρετικῶς εὐπαθῆ τὴν παράλληλον σύνδεσιν τῶν κινητήρων.

Ἡ ἀναστροφὴ τῆς φορᾶς περιστροφῆς γίνεται δι' ἐναλλαγῆς τῶν πόλων τοῦ τυμπάνου (καὶ ὄχι τῶν ἐξωτερικῶν πόλων), εἶναι δὲ ἐξαιρετικῶς δύσκολος προκειμένου περὶ μεγάλων κινητήρων. Ὡς ἐκ τούτου προτιμῶνται διὰ λειτουργίας ἀπαιτούσας συχνὰς ἀναστροφὰς οἱ κινητῆρες παραλλήλου συνδέσεως ἐν τῇ συνδεσμολογίᾳ τοῦ Ward-Leonard (ἴδ. κατωτέρω).

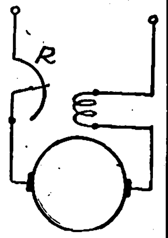

Σχ. 14. *Θέσις εἰς κίνησιν τοῦ κινητῆρος σειρᾶς.*

Ἡ θέσις εἰς κίνησιν τοῦ κινητῆρος σειρᾶς γίνεται διὰ τῆς βαθμιαίας ἐλαττώσεως τῆς ἀντιστάσεως R (σχ. 14). Οὐδέποτε πρέπει νὰ τίθεται ὁ κινητὴρ εἰς κίνησιν, ἐὰν δὲν εἶναι ἤδη πεφορτισμένος, ἤτοι ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ζεῦγος πρὸς ὑπερνίκησιν, διότι ἄλλως ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν n λαμβάνει ἐπικινδύνως ὑψηλὰς τιμάς.

2) *Κινητῆρες μετὰ παραλλήλου διεγέρσεως* (σχ. 6). Τὰ σχήματα 15 καὶ 16 δίδουν τὰς καμπύλας D, J, καὶ n, D διὰ τοὺς κινητῆρας ἐν παραλλήλῳ. Τὸ ζεῦγος D εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ρεῦμα J, ὅπερ διαρρέει τὸν κινητῆρα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν εἶναι περίπου σταθερός, κατ' ἐλάχιστον ἐλαττούμενος, ὅταν τὸ D αὐξάνῃ κατὰ τὸν τύπον $n = c(E' - JR)$, ὅπου c σταθερὰ τοῦ κινητῆρος, E' ἡ τάσις μεταξὺ τῶν πόλων τοῦ κινητῆρος καὶ R ἡ ὁλικὴ μεταξὺ τῶν πόλων αὐτῶν ἀντίστασις. Τὰ προτερή-

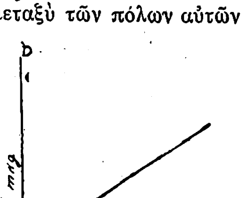

Σχ. 15. *Διάγραμμα DJ κινητῆρος μετὰ παραλλήλου διεγέρσεως.*

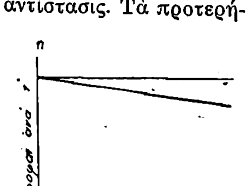

Σχ. 16. *Διάγραμμα nD κινητῆρος μετὰ παραλλήλου διεγέρσεως.*

ματα τοῦ κινητῆρος ἐν παραλλήλῳ συνίστανται εἰς τὴν περίπου σταθερότητα τῶν στροφῶν του (προσὸν ἀναγκαῖον διὰ πολλὰς βιομηχανίας, π. χ βιομηχανίαν χάρτου), καὶ εἰς τὴν εὐχέρειαν τῆς ἀναστροφῆς.

Ὁ κανονισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στροφῶν δύναται νὰ γίνῃ:

α') Διὰ ρυθμιστικῆς ἀντιστάσεως ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ τύμπανον (σχ. 17). Τῆς ἀντιστάσεως R αὐξανούσης, ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς στροφῶν ὁ ἀντιστοιχῶν εἰς ὡρισμένον τι D. Ἐλαττώματα τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς ρυθμίσεως εἶναι πρῶτον αἱ μεγάλαι

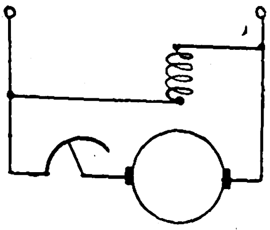

Σχ. 17.

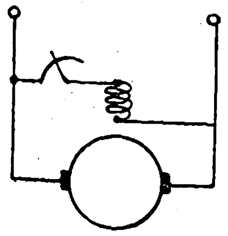

Σχ. 18.

Ρύθμισις στροφῶν κινητῆρος μετὰ παραλλήλου διεγέρσεως.

ἀπώλειαι ἐν τῇ ἀντιστάσει καὶ δεύτερον ἡ ἀστάθεια τῆς λειτουργίας εἰς τὴν περιοχὴν τῶν πολὺ μικρῶν στροφῶν.

β') Δι' ἀντιστάσεως ἐν σειρᾷ πρὸς τὴν διέγερσιν (σχ. 18). Ἡ ἐξασθένησις τῆς διεγέρσεως προκαλεῖ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στροφῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν αὐξομείωσιν τοῦ n κατὰ πολὺ μικρὰς ποσότητας (Feinregulierung).

γ') Δι' ἀλλαγῆς τῆς πολικῆς τάσεως E', δυναμένης νὰ γίνῃ εἴτε δι' ἀλλαγῆς τῆς συνδεσμολογίας τῆς τροφοδοτούσης συστοιχίας, ἐὰν ὑπάρχῃ τοιαύτη, εἴτε διὰ συνδέσεως πολλῶν κινητήρων πρῶτον ἐν σειρᾷ καὶ κατόπιν ἐν παραλλήλῳ (πάντοτε μετὰ μεγάλης προσοχῆς, διότι οἱ κινητῆρες ἐν παραλλήλῳ ἐργάζονται κάκιστα παραλλήλως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κινητῆρας σειρᾶς), εἴτε τέλος διὰ τῆς συνδέσεως τοῦ Ward-Leonard (σχ. 19) ἐν ἀποκλειστικῇ σχεδὸν χρήσει εἰς μεταλλεῖα, ἀνθρακωρυχεῖα καὶ ἐν γένει εἰς πᾶσαν λειτουργίαν ἀπαιτοῦσαν ταχείας καὶ συχνὰς ἀναστροφάς.

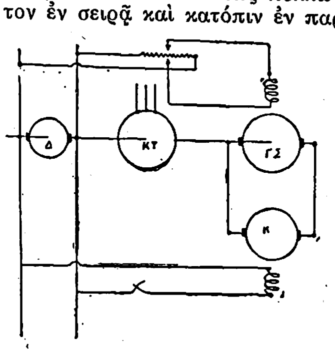

Σχ. 19. *Ὁ κινητὴρ ἐν παραλλήλῳ ἐν τῇ συνδέσει τοῦ Ward-Leonard.*

[K: κινητήρ. ΓΣ: γεννήτρια συνεχοῦς. KT: κινητὴρ τριφασικός. Δ: διεγέρτρια.]

Προκειμένου περὶ μικρῶν κινητήρων, ἡ ἀναστροφὴ γίνεται δι' ἐναλλαγῆς τῶν πόλων τοῦ τυμπάνου (καὶ ὄχι τῆς διεγέρσεως).

Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ κινητῆρος ἐν παραλλήλῳ ἐν τῇ συνδέσει τοῦ Ward-Leonard εἶναι τόσον μεγάλα, ὥστε ἐφαρμόζεται αὕτη ἀκόμη καὶ εἰς λειτουργίας, ὅπου ὁ κινητὴρ σειρᾶς λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων του, π. χ. τῆς ἰδιότητος ν' ἀναπτύσσῃ μεγάλα ζεύγη, θὰ ἦτο καταλληλότερος.

3) *Κινητῆρες μικτῆς διεγέρσεως* (σχ. 7). Εἰς τούτους δύναται ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν νὰ εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος τοῦ D, δηλαδὴ ἀπολύτως σταθερός. Ὑπεραντισταθμισμένοι κινητῆρες στρέφονται μάλιστα ταχύτερον ὑπὸ φόρτισιν ἢ ἐν κενῇ λειτουργίᾳ. Ἐν τῷ συνόλῳ των ὅμως οἱ κινητῆρες μικτῆς διεγέρσεως δὲν ἔχουν τὴν σπουδαιότητα τῶν ἄλλων εἰδῶν κινητήρων.

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΗΧΑΝΑΙ. Αἱ σύγχρονοι μηχαναὶ εἶναι μηχαναὶ ἐναλλασσομένου ρεύματος, μονοφασικοῦ, κυρίως δὲ τριφασικοῦ. Κατὰ τὴν διάταξιν διαφέρουν τῶν μηχανῶν συνεχοῦς ρεύματος κατὰ τὸ ὅτι τὸ στρεφόμενον μέρος τῆς μηχανῆς (δρομεὺς) φέρει τὴν διέγερσιν (τοὺς κυρίους πόλους), τὸ δὲ ἐξωτερικόν, μὴ περιστρεφόμενον μέρος (στάτης), φέρει τὰ ὑπὸ ρεύματος φορτίσεως διαρρεόμενα τυλίγματα (σχ. 20). Ἐν τοῖς τυλίγμασιν αὐτοῖς γεννῶνται κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ δρομέως ἐναλλασσόμεναι τάσεις ἐξ ἐπαγωγῆς, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἐν τοῖς ἀντιστοίχοις τυλίγμασι τῶν μηχανῶν συνεχοῦς ρεύματος. Ἐνταῦθα ἐλλείπει ὅμως ὁ συλλέκτης, καὶ αἱ ἐναλλασσόμεναι τάσεις μεταφέρονται, ὡς ἐναλλασσόμεναι, πρὸς τὰ ἔξω.

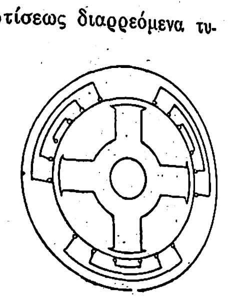

Σχ. 20. *Σύγχρονος μηχανή.*

Ἡ συχνότης τῆς τάσεως καὶ ἑπομένως καὶ τοῦ ρεύματος δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου:

$$\nu = \frac{p \cdot n}{60}$$

Ὅπου ν ἡ συχνότης, p ὁ ἀριθμὸς τῶν ζευγῶν πόλων (2p ὁ ἀριθμὸν τῶν πόλων) καὶ n ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ἀνὰ δευτερόλεπτον. Αἱ ἐν χρήσει συχνότητες ἐν Εὐρώπῃ εἶναι 50 περίοδοι ἀνὰ δευτερόλεπτον δι' ἐγκαταστάσεις φωτισμοῦ, καὶ $16\,^2/_3$ περίοδοι ἀνὰ δευτερόλεπτον δι' ἐγκαταστάσεις σιδηροδρόμων.

Ἡ ἀντεπίδρασις τοῦ τυμπάνου εἰς συμμετρικῶς πεφορτισμένας τριφασικὰς μηχανὰς ἐκδηλοῦται ὡς μαγνητικὸν πεδίον στρεφόμενον κατὰ τὴν ἰδίαν φορὰν καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα ὡς ὁ δρομεύς, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τούτου, ἀκινητεῖ, ἐν σχέσει πρὸς τὸν δρομέα, καθισταμένου οὕτω τοῦ ὑπολογισμοῦ του σχετικῶς εὐκόλου. Τοὐναντίον εἰς μονοφασικὰς μηχανάς, ὡς καὶ εἰς τριφασικὰς μηχανὰς μὴ συμμετρικῶς πεφορτισμένας, ὑπάρχει συνιστῶσα τῆς ἀντεπιδράσεως στρεφομένη ἀντιθέτως πρὸς τὸν δρομέα.

Ἡ σχέσις μεταξὺ πολικῆς τάσεως u καὶ ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως E ἔχει, ἀντιστοίχως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος, διανυσματικὸν χαρακτῆρα, καὶ εἶναι ἡ ἑξῆς:

$$\overline{u} = -R\,\overline{J} + jk_{\theta}\cdot\overline{J} + \overline{E}$$

Διάφορα μέτρα (πλάγιοι αὔλακες τοῦ τυμπάνου, μεταβλητὸν διάκενον, κτλ.), λαμβάνονται, διὰ νὰ πλησιάσῃ ἡ μορφὴ τῆς καμπύλης τάσεως καὶ καμπύλης ρεύματος ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον πρὸς τὴν ἰδεώδη μορφήν, τὴν ἡμιτονοειδῆ.

Ἡ σύγχρονος μηχανὴ ὡς γεννήτρια (ἐναλλακτήρ). Αἱ σύγχρονοι μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς γεννήτριαι, ἕνεκα τῶν μεγάλων μειονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἡ χρῆσις τοῦ συγχρόνου κινητῆρος εἰς τὰς συνήθεις λειτουργίας. Τὸ σχῆμα 21 δεικνύει τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τῆς συγχρόνου μηχανῆς ὑπὸ κενὴν λειτουργίαν διὰ σταθερὸν ἀριθμὸν στροφῶν καὶ ἑπομένως καὶ διὰ σταθερὰν συχνότητα. Τὸ σχ. 22 τὴν συνάρτησιν «διέγερσις = f (φασικῆς ἀποκλίσεως)» διὰ σταθερὰν τάσιν, καὶ σταθερὸν ἀριθμὸν ἀμπὲρ φορτίσεως. Τὸ σχ. 23 τὴν συνάρτησιν «ἄεργος ἰσχὺς = f (διεγέρσεως)» διὰ σταθερὰν τάσιν καὶ σταθερὰν ἐνεργὸν ἰσχύν. Ἡ παράλληλος σύνδεσις τριφασικῶν συγχρόνων γεννητριῶν ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχήν. Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ ρυθμισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν τῆς μηχανῆς, ἥτις πρόκειται νὰ συνδεθῇ παραλλήλως πρὸς ἄλλας ἤδη λειτουργούσας, οὕτως ὥστε ἡ μηχανὴ νὰ ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην συχνότητα (τὴν συχνότητα τῶν ἤδη ἐργαζομένων). Κατόπιν ρυθμίζεται ἡ τάσις τῆς νέας μηχανῆς, διὰ τῆς διεγέρσεως, ἴση πρὸς τὴν τάσιν τῶν ἐργαζομένων. Ἡ φορὰ τῆς περιστροφῆς τῶν ἐναλλασσομένων τά-

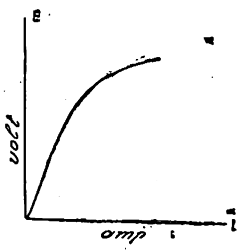

Σχ. 21. *Ἡ τάσις τῆς συγχρόνου γεννητρίας ἐν κενῇ λειτουργίᾳ συναρτήσει τῆς διεγέρσεως.*

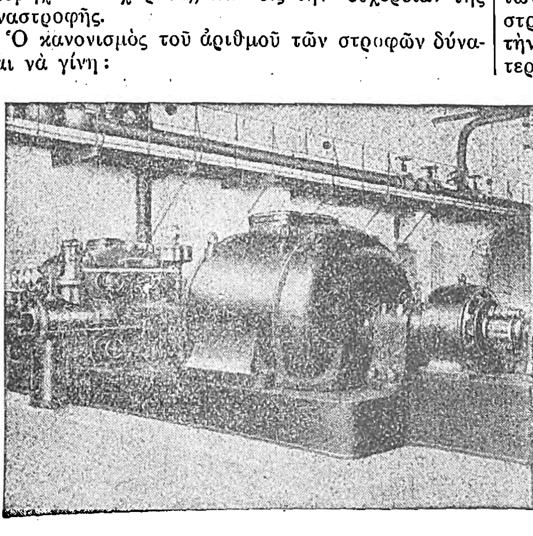

Βραδύστροφος γεννήτρια ἐναλλασσομένου ρεύματος φέρουσα συναξονικὴν διεγέρτριαν.

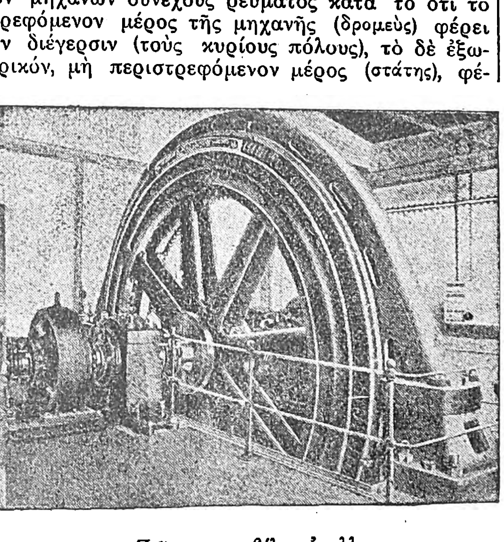

Ζεῦγος στροβίλου-ἐναλλακτῆρος 5000 βόλτ.

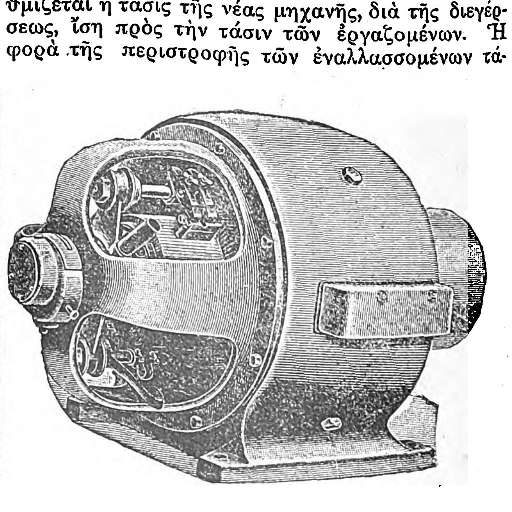

Γεννήτρια συνεχοῦς ρεύματος (δυναμό).

Digitized by Google

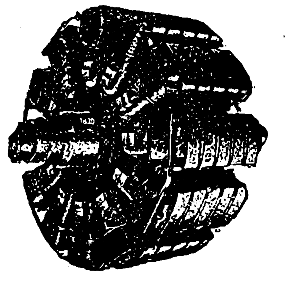
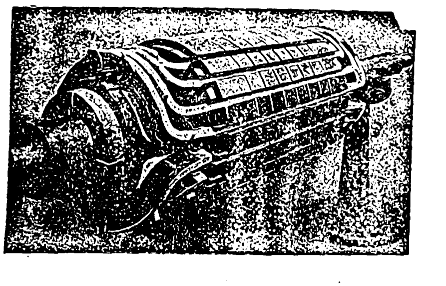
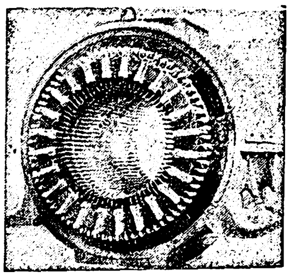
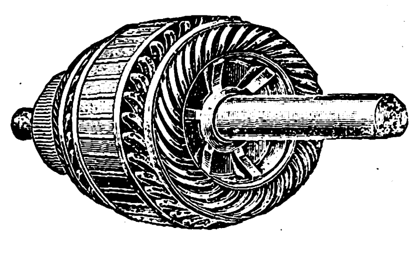

1) Περιστρεφόμενος ἐπαγωγεὺς συγχρόνου δυναμομηχανῆς ἐναλλασσομένου ῥεύματος μικροῦ ἀριθμοῦ στροφῶν. — 2) Περιστρεφόμενος ἐπαγωγεὺς συγχρόνου γεννητρίας ἐναλλασσομένου ῥεύματος, κινούμενος μὲ μέγαν ἀριθμὸν στροφῶν ὑπὸ ἀτμοστροβίλου.— 3) Ἀκίνητον ἐπαγώγιμον δυναμομηχανῆς ἐναλλασσομένου ῥεύματος. — 4) Περιστρεφόμενον ἐπαγώγιμον μετὰ συλλέκτου δυναμομηχανῆς συνεχοῦς ῥεύματος.

σεων ἐξελέγχεται διὰ τῶν καλουμένων «ὁδηγητρῶν λυχνιῶν» καὶ ἐν ἀνάγκῃ διορθοῦται δι' ἐναλλαγῆς δύο φάσεων. Καὶ τότε κλείεται ὁ σχετικὸς διακόπτης.

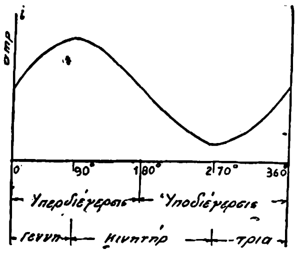

Σχ. 22. *Ἡ συνάρτησις $i=f(\varphi)$ διὰ σταθερὰν τάσιν καὶ ἔντασιν φορτίσεως.*

Εἰς τὴν περίπτωσιν πολλῶν τριφασικῶν ἐναλλακτήρων, ἐργαζομένων παραλλήλως, ἡ διανομὴ τῆς ἐνεργοῦ ἰσχύος εἶναι ζήτημα ἀπολύτως μηχανολογικόν, ῥυθμίζεται δὲ διὰ τῶν ῥυθμιστῶν τῶν κινητήρων, οἵτινες κινοῦν τὰς γεννητρίας. Ἡ δὲ

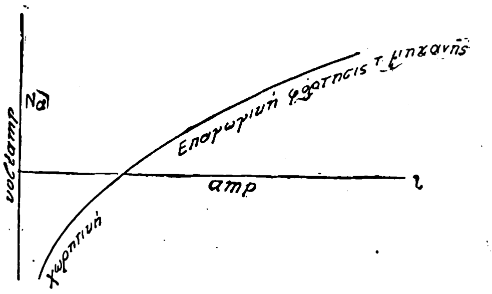

Σχ. 23. *Ἡ συνάρτησις $N_a = f(i)$ διὰ σταθερὰν τάσιν καὶ ἐνεργὸν ἰσχύν.*

διανομὴ τῆς ἀέργου ἰσχύος εἶναι ζήτημα ἠλεκτρικὸν καὶ ῥυθμίζεται διὰ τῆς διεγέρσεως τῶν μηχανῶν.

Ἡ σύγχρονος μηχανὴ ὡς κινητήρ. Εἰς τὸν σύγχρονον κινητῆρα εἶναι δεδομένη ἡ συχνότης τοῦ τροφοδοτοῦντος ῥεύματος, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἀριθμὸς 2p τῶν πόλων τοῦ κινητῆρος. Ἑπομένως εἶναι δεδομένος καὶ ὁ ἀριθμὸς στροφῶν n τοῦ κινητῆρος κατὰ τὸν τύπον $n=\frac{60\,r}{p}$. Δυνατότης κανονισμοῦ τῶν στροφῶν θὰ ὑπῆρχε μόνον δι' ἀλλαγῆς εἴτε τοῦ r (τῆς συχνότητος) εἴτε τοῦ p (τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πόλων). Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται ἀλλαγαὶ εἶναι μετὰ μεγάλων δυσκολιῶν συνδεδεμέναι· ἡ ἀλλαγὴ τῆς συχνότητος θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ δι' ἑνὸς μεταμορφωτοῦ τῆς συχνότητος (Frequenzumwandler, ἴδε κατωτέρω), ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν δι' οἰκονομικοὺς λόγους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τεχνικούς.

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ῥεύματος διεγέρσεως δὲν ἐξασκεῖ οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στροφῶν τοῦ συγχρόνου κινητῆρος, ἐπηρεάζουσα μόνον τὴν ἄεργον ἰσχύν. Ὡρισμένη τιμὴ τῆς διεγέρσεως ἀντιστοιχεῖ εἰς ἀπολύτως ὤμειον φόρτισιν τοῦ δικτύου ὑπὸ τοῦ κινητῆρος. Ὑπὸ μεγαλυτέραν διέγερσιν ὁ κινητὴρ φορτίζει τὸ δίκτυον χωρητικῶς, ὑπὸ μικροτέραν ἐπαγωγικῶς.

Δυσχερεστάτη εἶναι ἡ θέσις εἰς κίνησιν τοῦ συγχρόνου κινητῆρος. Κινητήριον ζεῦγος ἀναπτύσσεται μόνον ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ἀντιστοιχῇ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ τύπου $n=\frac{60\,r}{p}$ διδόμενον (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *σύγχρονοι μηχαναί*).

Τὸ ἀδύνατον τοῦ κανονισμοῦ τῶν στροφῶν καὶ ἡ δυσκολία τῆς θέσεως εἰς κίνησιν περιορίζουν κατὰ πολὺ τὸ πεδίον ἐφαρμογῆς τοῦ συγχρόνου κινητῆρος. Χρησιμοποιεῖται δὲ οὗτος σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς περιστρεφομένους μετασχηματιστάς, ὅπου ἡ λειτουργία εἶναι διαρκὴς καὶ δὲν παρουσιάζεται ἀνάγκη συχνῆς θέσεως εἰς κίνησιν. Σπανιώτερον χρησιμοποιεῖται ὁ σύγχρονος κινητὴρ διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ συνημιτόνου φ ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων, ὁπότε κατορθοῦται ἡ χωρητικὴ φόρτισις τοῦ δικτύου διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς διεγέρσεώς του.

ΜΗΧΑΝΑΙ ΔΙΠΛΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ. Αὗται ἀποτελοῦν κρᾶμα συγχρόνου μηχανῆς καὶ μηχανῆς συνεχοῦς ῥεύματος. Ὁ στάτης φέρει τοὺς διεγείροντας πόλους, καὶ ὁ δρομεὺς σύνηθες τύλιγμα συνεχοῦς ῥεύματος, ἐφωδιασμένον εἰς τὸ ἓν ἄκρον διὰ συλλέκτου, κατὰ τὸ ἄλλο διὰ δακτυλίων προσαγωγῆς τριφασικοῦ ῥεύματος. Ἡ μηχανὴ ἐργάζεται ὡς διπλῆ γεννήτρια, παράγουσα καὶ συνεχὲς τριφασικὸν ῥεῦμα, συνηθέστερον δὲ ἐργάζεται ὡς στρεφόμενος μονοτύμπανος μετασχηματιστὴς (Einankerumformer), μετατρέπουσα τὸ τριφασικὸν ῥεῦμα εἰς συνεχὲς καὶ ἀντιστρόφως.

ΣΤΑΤΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΑΙ. Οἱ στατοὶ μετασχηματισταὶ ἀποτελοῦν τὴν ἁπλουστέραν ἠλεκτρικὴν μηχανήν. Σύγκεινται ἐξ ἑνὸς σιδηροῦ πυρῆνος, εἰς σχῆμα δακτυλίου, περιβαλλομένου ὑπὸ δύο τυλιγμάτων ἠλεκτρικῶς κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων (σχ. 24, 25). Χρησιμεύουν εἰς τὴν αὔξησιν ἢ μείωσιν τῆς τάσεως τοῦ ἐναλλασσομένου ῥεύματος. Ἡ τάσις τοῦ πρωτεύοντος (τροφοδοτοῦντος) τυλίγματος ἔχει τὸν αὐτὸν περίπου λόγον πρὸς τὴν τάσιν τοῦ δευτερεύοντος (τροφοδοτουμένου), ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τυλιγμάτων τοῦ πρωτεύοντος πρὸς τὸν τοῦ δευτερεύοντος. Ὁ σιδηροῦς πυρὴν κατασκευάζεται οὐχὶ συμπαγής, ἀλλ' ἐξ ἐλασμάτων μεμονωμένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ λεπτοῦ φύλλου χάρτου, ἵνα μὴ γεννῶνται μεγάλαι ἀπώλειαι ἐκ δινορρευμάτων ἐντὸς τοῦ πυρῆνος.

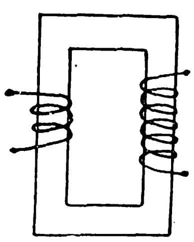
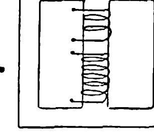

Σχ. 24. Σχ. 25. *Στατοὶ μετασχηματισταί.*

Προκειμένης τῆς μετασχηματίσεως τριφασικοῦ ῥεύματος χρησιμοποιοῦνται εἴτε τρεῖς μονοφασικοὶ μετασχηματισταί, εἴτε εἷς μόνον, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ σχήματος 26. [Βλ. καὶ λ. *ἠλεκτρικοὶ μετασχηματισταί*.]

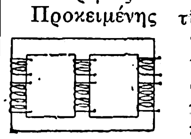

Σχ. 26. *Στατὸς μετασχηματιστὴς τριφασικοῦ.*

ΑΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΗΧΑΝΑΙ. Αἱ ἀσύγχρονοι μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς κινητῆρες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς συγχρόνους, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς γεννήτριαι. Ἡ λειτουργία των στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπαγωγέως παραγομένου στρεφομένου μαγνητικοῦ πεδίου, ὅπερ συμπαρασύρει καὶ τὸν δρομέα, φέροντα ἀκριβῶς ὅμοιον τύλιγμα πρὸς τὸ τοῦ ἐπαγωγέως (στάτου), ἐφωδιασμένου μὲ 3 δακτυλίους. «Ἀσύγχρονοι» ὀνομάζονται οἱ κινητῆρες, διότι μηχανικὸν ζεῦγος ἀναπτύσσεται μόνον ὅταν ὁ δρομεὺς στρέφεται μὲ ἀριθμὸν στροφῶν διάφορον τοῦ ὑπὸ τοῦ τύπου $n=\frac{60r}{p}$ διδομένου, ὅστις τελευταῖος ὀνομάζεται «σύγχρονος ἀριθμὸς στροφῶν». Ἐὰν ὁ ἀριθμὸς στροφῶν εἶναι μεγαλύτερος τοῦ συγχρόνου, ἡ ἀσύγχρονος μηχανὴ ἐργάζεται ὡς γεννήτρια, ἐὰν εἶναι μικρότερος, ὡς κινητήρ. Οἱ τρεῖς δακτύλιοι τοῦ δρομέως εἶναι συνδεδεμένοι πρὸς τὰ ἔξω πρὸς τριφασικὴν ἀντίστασιν (ὤμειον), ἥτις χρησιμεύει διὰ τὴν θέσιν εἰς κίνησιν καὶ τὸν κανονισμὸν τῶν στροφῶν. Δύνανται δὲ οἱ τρεῖς δακτύλιοι νὰ βραχυκυκλωθοῦν, ὑπάρχουν ἄλλωστε καὶ μικροὶ ἀσύγχρονοι κινητῆρες, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ δακτύλιοι οὗτοι εἶναι ἐξ ἀρχῆς βραχυκυκλωμένοι.

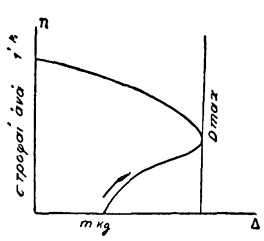

Σχ. 27. *Ἡ καμπύλη nD διὰ τὸν ἀσύγχρονον κινητῆρα.*

Τὸ σχῆμα 27 δεικνύει τὴν συνάρτησιν $n=f(D)$ διὰ τὸν ἀσύγχρονον κινητῆρα. Κατὰ τὴν θέσιν εἰς κίνησιν ἡ καμπύλη διατρέχεται κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ βέλους δεικνυομένην φοράν.

Ὁ κανονισμὸς τῶν στροφῶν τοῦ ἀσυγχρόνου κινητῆρος δύναται νὰ γίνῃ:

α) Δι' ἀλλαγῆς τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὸ κύκλωμα τοῦ δρομέως, μετὰ μεγάλων ὅμως ἀπωλειῶν ἐν τῇ ἀντιστάσει.

β) Δι' ἀλλαγῆς τῆς τάσεως τοῦ στάτου.

γ) Δι' ἀλλαγῆς τῆς συχνότητος τοῦ προσαγομένου ῥεύματος.

Αἱ δύο τελευταῖαι μέθοδοι μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἕνεκα διαφόρων τεχνικῶν λόγων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ πρώτη μέθοδος συνεπάγεται μεγάλας ἀπωλείας καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνον εἰς μικροὺς κινητῆρας δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, χρησιμοποιοῦνται πρὸς ῥύθμισιν τῶν στροφῶν μεγαλυτέρων ὁπωσδήποτε κινητήρων αἱ λεγόμεναι «κλιμακωταὶ συνδέσεις», περὶ ὧν ὀλίγα κατωτέρω.

Ἡ θέσις εἰς κίνησιν τοῦ ἀσυγχρόνου κινητῆρος γίνεται κανονικῶς δι' ἀντιστάσεως ἐν τῷ κυκλώματι τοῦ δρομέως. Εἰς μικροὺς κινητῆρας μετὰ βραχυκυκλωμένου τυμπάνου ὁ κινητὴρ τίθεται εἰς κίνησιν δι' ἁπλῆς ζεύξεως τοῦ διακόπτου. Σπανιώτερον ἐφαρμόζεται ἡ μέθοδος τοῦ Boucheron μὲ δύο διάφορα τυλίγματα, διαφόρων ἀντιστάσεων καὶ ἀπαγωγῶν.

Ἡ ἀναστροφὴ τῶν ἀσυγχρόνων κινητήρων γίνεται δι' ἐναλλαγῆς δύο φάσεων.

ΔΙΑΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΗΧΑΝΑΙ. Αἱ διασύγχρονοι μηχαναὶ (ἄλλως: *μηχαναὶ ἐναλλασσομένου μετὰ συλλέκτου*), μολονότι λίαν ἐνδιαφέρουσαι καὶ μεγάλης τεχνικῆς σπουδαιότητος, εἶναι ἐν τούτοις ὀλιγώτερον γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Χρησιμοποιοῦνται ὡς κινητῆρες, ὡς διορθωταὶ συν φ. (Phasenkompensator), ὡς μετασχηματισταὶ συχνότητος (Frequenzumwandler) κτ.

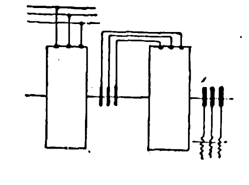

Σχ. 28. *Κλιμακωτὴ σύνδεσις δύο ἀσυγχρόνων κινητήρων.*

ΚΛΙΜΑΚΩΤΑΙ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ. Καλοῦνται οὕτως αἱ συνδέσεις δύο ἢ καὶ περισσοτέρων μηχανῶν, οὕτως ὥστε ἑκάστη νὰ λαμβάνῃ τὸ ῥεῦμά της ἐκ τῆς προηγουμένης. Αἱ κυριώτεραι κλιμακωταὶ συνδέσεις εἶναι:

α) 2 ἀσύγχρονοι μηχαναὶ (σχ. 28).

β) Ἀσύγχρονοι μετὰ συγχρόνου μηχανῆς.

γ) Κλιμακωτὴ σύνδεσις συνεχοῦς ῥεύματος (σχ. 29).

δ) Ἀσύγχρονος κινητὴρ μετὰ διορθωτοῦ συν φ.

ε) Ἀσύγχρονος κινητὴρ μετὰ μετασχηματιστοῦ συχνότητος.

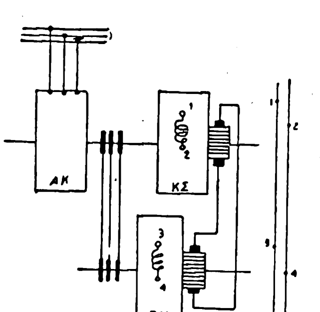

Σχ. 29. *Κλιμακωτὴ σύνδεσις συνεχοῦς ῥεύματος.* [ΑΚ: ἀσύγχρονος κινητήρ. ΣΜ: στρεφόμενος μετασχηματιστής. ΚΣ: κινητὴρ συνεχοῦς ῥεύματος. 12, 34: Διεγέρσεις.]

—[*Ἱστορ.*] Τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν ἐπαγωγὴν ἀνεκάλυψεν ὁ Faraday τῷ 1831. Τῷ 1867 ἐφευρίσκει ὁ Werner von Siemens τὴν αὐτοδιέγερσιν διὰ τυλίγματος σειρᾶς καὶ ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ Whitestone τὴν αὐτοδιέγερσιν διὰ τυλίγματος ἐν παραλλήλῳ. Ὁ Jacobi, ὁ Achard, ὁ Fontane καὶ ὁ Pacinotti ἠσχολήθησαν μὲ τὸν ἠλεκτρικὸν κινητῆρα. Ὁ Gramm ἐφεῦρε τὸν ὁμώνυμον δακτύλιον (1869), ὁ Heffner-Alteneck τὸ τυμπανοειδὲς ἐπαγώγιμον (1872), ὁ Brush τὴν μικτὴν διέγερσιν (compound, 1879), ὁ Tesla τὸν τριφασικὸν κινητῆρα (1887). Μὲ τὰς διασυγχρόνους μηχανὰς ἔχει ἀσχοληθῆ ἐπιτυχῶς ὁ καθηγητὴς Ossanna, εἰς ὃν ὀφείλονται καὶ πλεῖσται ὅσαι βελτιώσεις τῆς κατασκευῆς ἠλεκτρικῶν μηχανῶν ἐν γένει.

[Βλ. καὶ λ. *ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες*.] Γ. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ

— **ἠλεκτρικαὶ μονάδες** [*Φυσ.*]. Τρία κυρίως συστήματα ἠλεκτρικῶν μονάδων χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ σπουδῇ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ· ἤτοι: τὸ ἠλεκτροστατικὸν σύστημα, C.G.S, τὸ ἠλεκτρομαγνητικὸν σύστημα C.G.S καὶ τὸ πρακτικὸν σύστημα τῶν μονάδων.

Α') Ἠλεκτροστατικὸν σύστημα. Ἀφετηρία τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ συστήματος τῶν μονάδων εἶναι

Digitized by Google

ὁ νόμος τοῦ Coulomb, καθ' ὃν «δύο σώματα ἠλεκτρισμένα, ἔχοντα λίαν μικρὰς διαστάσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαχωρίζουσαν αὐτὰ ἀπόστασιν ἕλκονται ἢ ἀπωθοῦνται ἀναλόγως τοῦ γινομένου τῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων αὐτῶν καὶ ἀντιστρόφως ἀναλόγως τοῦ τετραγώνου τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἀποστάσεως». Οὕτως ἐὰν διὰ q καὶ q' καλέσωμεν δύο σημειώδη φορτία καὶ διὰ r τὴν διαχωρίζουσαν αὐτὰ ἀπόστασιν, ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀσκουμένη ἑλκτικὴ ἢ ἀπωστικὴ δύναμις παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$f = \pm k . \frac{qq'}{r^2}$$

ἔνθα k παριστᾷ συντελεστὴν σταθερὸν ἐν τῷ αὐτῷ περιέχοντι καὶ ἀνεξάρτητον τῶν q, q' καὶ r.

1) *Μονὰς ἠλεκτρικῆς μάζης.* Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνωτέρω νόμου δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἠλεκτροστατικὴν μονάδα τῆς ἠλεκτρικῆς μάζης ἢ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου ὡς ἀκολούθως: «Μονὰς ἠλεκτρικῆς μάζης εἶναι ἡ ἠλεκτρικὴ μᾶζα, ἥτις, τιθεμένη εἰς ἀπόστασιν ἴσην πρὸς ἓν ἑκατοστόμετρον ἀπὸ ἴσης ἠλεκτρικῆς μάζης, προκαλεῖ ἕλξιν ἢ ἄπωσιν ἴσην πρὸς μίαν δύνην».

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνωτέρω ὁρισμοῦ προκύπτει διὰ q=q' καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι k=1, $q=r\sqrt{f}$, ἐξ ὧν ἀκολούθως εὑρίσκομεν τὰς διαστάσεις τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου ἐν τῷ ἠλεκτροστατικῷ συστήματι:

$$q = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{3}{2}} T^{-1} \right]$$

2) *Μονὰς ἠλεκτρικοῦ δυναμικοῦ.* Τὸ δυναμικὸν ὁρίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξισώσεως V=q/r. Τὸ δυναμικὸν ὅθεν σημείου τινὸς P ἰσοῦται τῇ μονάδι, ὅταν ἡ ἠλεκτροστατικὴ μονὰς μάζης εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 1cm ἀπὸ τοῦ θεωρουμένου σημείου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἄνω ἐξισώσεως εὑρίσκομεν τὰς διαστάσεις τοῦ δυναμικοῦ:

$$[V] = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{1}{2}} T^{-1} \right]$$

3) *Μονὰς ἠλεκτρικῆς χωρητικότητος.* Ἡ χωρητικότης C ἀγωγοῦ ὁρίζεται ἐκ τῆς σχέσεως C=Q/V, ἔνθα Q τὸ φορτίον καὶ V τὸ δυναμικὸν αὐτοῦ. Ἀγωγὸς ἔχει χωρητικότητα ἴσην τῇ μονάδι, ὅταν τὸ δυναμικὸν αὐτοῦ, διὰ φορτίον ἴσον τῇ μονάδι, αὐξάνεται κατὰ μονάδα. Αἱ διαστάσεις τῆς χωρητικότητος εἶναι ὡς ἀκολούθως:

$$[C] = L$$

4) *Ἔντασις τοῦ ρεύματος.* Ὡς ἔντασιν τοῦ ρεύματος χαρακτηρίζομεν τὴν ποσότητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις διέρχεται διὰ τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ εἰς ἓν δευτερόλεπτον. Ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος i ὁρίζεται ἐκ τῆς σχέσεως i=Q/t, ἔνθα Q παριστᾷ τὴν ποσότητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τὴν διερχομένην διὰ τοῦ ἀγωγοῦ ἐν χρόνῳ t. Αἱ διαστάσεις ὅθεν τῆς μονάδος ἐντάσεως τοῦ ρεύματος εἶναι:

$$[i] = \left[L^{\frac{3}{2}} M^{\frac{1}{2}} T^{-2} \right]$$

5) *Ἀντίστασις.* Αὕτη ὁρίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Ohm: R = V/I ἔνθα V ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ εἰς τὰ πέρατα τοῦ ἀγωγοῦ καὶ I ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος. Ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ ἰσοῦται τῇ μονάδι, ὅταν δι' ἐφαρμογῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ ἴσης τῇ μονάδι εἰς τὰ πέρατα τοῦ ἀγωγοῦ διέρχεται δι' αὐτοῦ ἔντασις ρεύματος ἴση τῇ μονάδι. Αἱ διαστάσεις τῆς ἀντιστάσεως εἶναι:

$$[R] = \left[L^{-1} T \right]$$

Β') Ἠλεκτρομαγνητικὸν σύστημα. Ὑπὸ τοῦ Laplace καθωρίσθη ὅτι ἡ δύναμις df, ἡ ἀσκουμένη ὑπὸ μαγνητικοῦ πόλου μάζης m ἐπὶ στοιχείου ρεύματος dl, παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$df = c \frac{mi\,dl}{r^2} \text{ ημ } (i, r)$$

ἔνθα i ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος, r ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ πόλου καὶ τοῦ μέσου τοῦ στοιχείου ρεύματος καὶ (i, r) ἡ γωνία, ἡ σχηματιζομένη μεταξὺ dl καὶ r. Ἐὰν ἐν τῷ τύπῳ ἀντὶ τῆς συνήθους μονάδος ἐντάσεως ρεύματος εἰσαγάγωμεν νέαν τοιαύτην, τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν μονάδα ἐντάσεως, τότε c = 1. Τὸ σύστημα δὲ τῶν μονάδων, τὸ ὁποῖον θεμελιοῦται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὡς ἄνω ὁρισμοῦ τῆς μονάδος ἐντάσεως, καλεῖται *ἠλεκτρομαγνητικὸν σύστημα*. Ὡς δὲ θέλομεν ἴδει κατωτέρω ἡ ἔντασις ρεύματος ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἔχει τὰς διαστάσεις:

$$[i] = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{1}{2}} T^{-1} \right]$$

Αἱ μονάδες τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ συστήματος, αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας κυριωτέρας μονάδας τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ συστήματος, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

1) *Μονὰς ἠλεκτρικῆς μάζης ἢ ἠλεκτρικοῦ φορτίου.* Ὁρίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξισώσεως q=i.t· ὅθεν ἡ μονὰς ἠλεκτρικοῦ φορτίου ἔχει τὰς διαστάσεις:

$$[q] = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{1}{2}} \right]$$

2) *Μονὰς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως ἢ διαφορᾶς δυναμικοῦ.* Αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Ohm ὁρίζεται ἐκ τῆς ἐξισώσεως V = iR· ὅθεν αἱ διαστάσεις τῆς μονάδος αὐτῆς εἶναι:

$$[V] = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{3}{2}} T^{-2} \right]$$

3) *Μονὰς χωρητικότητος.* Ἡ χωρητικότης πάλιν ὁρίζεται ἐκ τῆς σχέσεως C = q/V· ὅθεν αἱ διαστάσεις τῆς μονάδος αὐτῆς εἶναι:

$$[C] = \left[L^{-1} T^{2} \right]$$

4) *Μονὰς ἐντάσεως ρεύματος.* Ὁ νόμος τοῦ Laplace ἐφαρμοζόμενος εἰς κυκλικὸν ἀγωγὸν διαρρεόμενον ὑπὸ σταθεροῦ ρεύματος i, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ὑφίσταται μαγνητικὸς πόλος m, ἄγει εἰς τὴν σχέσιν:

$$f = c \int_{0}^{2xr} \frac{\iota\, m\, ds}{r^2} \text{ ἢ } i = c \int \frac{fr^2}{m\, ds}$$

Ἡ ἠλεκτρομαγνητικὴ μονὰς τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος ὁρίζεται ὡς ἀκολούθως. Διὰ κυκλικοῦ ἀγωγοῦ ἀκτῖνος ἴσης τῇ μονάδι διέρχεται ρεῦμα ἐντάσεως ἴσης τῇ μονάδι, ὅταν στοιχεῖον ρεύματος μήκους ἴσου τῇ μονάδι ἀσκῇ ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀγωγοῦ μαγνητικοῦ πόλου, μάζης ἴσης τῇ μονάδι, δύναμιν ἴσην τῇ μονάδι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι C = 1, αἱ δὲ διαστάσεις τῆς μονάδος ἐντάσεως εἶναι:

$$[i] = \left[M^{\frac{1}{2}} L^{\frac{1}{2}} T^{-1} \right]$$

5) *Μονὰς ἀντιστάσεως.* Τὴν ἀντίστασιν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Joule, ἤτοι $W = ri^2.t$. Ἡ μονὰς δὲ τῆς ἀντιστάσεως εἶναι ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ, ἐν ᾧ ὑπὸ ρεύματος ἐντάσεως ἴσης τῇ μονάδι παράγεται ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου ποσὸν θερμότητος ἰσοδύναμον πρὸς τὴν μονάδα ἔργου. Αἱ διαστάσεις ὅθεν αὐτῆς εἶναι:

$$[r] = \left[LT^{-1} \right]$$

Σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω συστημάτων. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν διαστάσεων τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων κυριωτέρων μονάδων, εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα ἠλεκτρικῶν μονάδων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ζυγὸς δύο ὁμωνύμων μονάδων ἰσοῦται πρὸς τὴν δύναμιν ταχύτητος:

$$v = \left[LT^{-1} \right]$$

ἐχούσης ἐκθέτην ± 1 ἢ ± 2. Ἐξ ἀκριβῶν δὲ μετρήσεων, αἵτινες τὸ πρῶτον ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Weber καὶ Kohlrausch, ἀκολούθως δὲ ἐπανελήφθησαν ὑπὸ διαφόρων ἄλλων ἐρευνητῶν, κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ τιμὴ τῆς ταχύτητος εἶναι $v = 3.10^{10}$ cm/sec, ἤτοι ἴση πρὸς τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ φωτός. Ἡ ταχύτης αὕτη ἐκλήθη κρίσιμος ταχύτης, τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία πρὸς διαμόρφωσιν ὑπὸ τοῦ Maxwell τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας τοῦ φωτός.

Πρακτικὸν σύστημα μονάδων. Τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα συστήματα ἠλεκτρικῶν μονάδων δὲν εἶναι εὔχρηστα διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογάς, δι' ἃς ἐθεσπίσθη ὑπὸ τῶν ἐν Παρισίοις διεθνῶν συνεδρίων ἐν ἔτει 1881 καὶ 1884 τὸ πρακτικὸν σύστημα ἠλεκτρικῶν μονάδων, οὕτινος αἱ κυριώτεραι ἐν χρήσει μονάδες εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

1) *Μονὰς ἐντάσεως ρεύματος.* Αὕτη καλεῖται ἀμπὲρ (Ampère) καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸ δέκατον τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς μονάδος· ὁρίζεται δὲ πρακτικῶς ἐκ τῆς ποσότητος ἀργύρου, ἣν δύναται ἠλεκτρολυτικῶς ν' ἀποθέσῃ. Οὕτω ρεῦμα ἐντάσεως ἑνὸς ἀμπὲρ ἀποθέτει εἰς ἓν δευτερόλεπτον 0,001118 gr. ἀργύρου.

2) *Μονὰς ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ ἢ ἠλεκτρικῆς μάζης.* Ἡ μονὰς αὕτη ἐκλήθη κουλὸμ (Coulomb) καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸ δέκατον τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς μονάδος. Ἡ ποσότης αὕτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ μεταφέρεται διὰ τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ ὑπὸ ρεύματος ἐντάσεως ἑνὸς ἀμπέρ.

3) *Μονὰς ἀντιστάσεως.* Αὕτη καλεῖται ὤμ (Ohm) καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς ταχύτητα 10 ἑκατομμυρίων μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Πραγματοποιεῖται δὲ ὑπὸ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν παρουσιάζει εἰς θερμοκρασίαν 0°C. στήλη ὑδραργύρου ὁμοιομόρφου τομῆς 1 mm² καὶ μάζης 14.452 gr. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος τῆς ἀντιστάσεως ἐγένετο ἀποδεκτὸς ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Σικάγου ἐν ἔτει 1893.

4) *Μονὰς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, δυναμικοῦ καὶ διαφορᾶς δυναμικοῦ.* Αὕτη καλεῖται *βόλτ* (Volt) καὶ ὁρίζεται ὡς ἑξῆς: Διαφορὰ δυναμικοῦ ἑνὸς βόλτ ἀναπτύσσεται εἰς τ' ἄκρα ἀγωγοῦ ἀντιστάσεως 1 ὤμ, διαρρεομένου ὑπὸ ρεύματος 1 ἀμπέρ.

5) *Μονὰς χωρητικότητος.* Αὕτη καλεῖται *φαρὰδ* (Farad). Ὁρίζεται δ' ὡς ἡ χωρητικότης συμπυκνωτοῦ, ὅστις δι' ἑνὸς κουλὸμ φορτίζεται εἰς διαφορὰν δυναμικοῦ 1 βόλτ. Ἡ μονὰς αὕτη εἶναι ἐξόχως μεγάλη, δεδομένου ὅτι ὅλη ἡ Γῆ θεωρουμένη ὡς ἀγωγὸς σφαῖρα παρουσιάζει χωρητικότητα μόλις 0,000707 φαράδ. Πρακτικῶς χρησιμοποιεῖται τὰ μέγιστα ὑποπολλαπλάσιον τῆς μονάδος ταύτης τὸ *μικροφαράδ* (=microfarad)=10^{-6} φαράδ.

6) *Μονὰς αὐτεπαγωγῆς.* Αὕτη καλεῖται *ἐνρὺ* (Henry). Ἡ ἀρχικῶς ὁρισθεῖσα ἐν Παρισίοις ἐκλήθη Quadrant, μετωνομάσθη ὅμως ἀργότερον εἰς Henry. Ἀγωγὸς παρουσιάζει αὐτεπαγωγὴν 1 ἐνρύ, ὅταν μεταβαλλομένης τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος ἐν αὐτῷ εἰς 1 ἀμπὲρ κατὰ δευτερόλεπτον ἀναπτύσσεται ἐξ ἐπαγωγῆς ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις 1 βόλτ.

7) *Μονὰς ἠλεκτρικοῦ ἔργου.* Αὕτη ἐκλήθη *ζάουλ* (Joule). Εἶναι δὲ 1 joule=10^7 ἔργια.

8) *Μονὰς ἠλεκτρικῆς ἰσχύος.* Αὕτη ἐκλήθη *βάτ* (Watt). Εἶναι δὲ βάτ=1 ζάουλ κατὰ δευτερόλεπτον. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὰς σχέσεις τῶν κυριωτέρων μονάδων τοῦ πρακτικοῦ συστήματος πρὸς τὰς τοῦ ἠλεκτρομαγνητικοῦ καὶ ἠλεκτροστατικοῦ συστήματος.

Ἠλεκτρομαγνητικὴ μονὰς

Ποσότητος ἠλ.	$= 10$ Coulomb	$= 3.10^{10}$	ἠλεκτροστατ.	μον.
Ἐντάσεως ρεύμ.	$= 10$ Ἀμπὲρ	$= 3.10^{10}$	»	»
Δυναμικοῦ	$= 10^{-8}$ Volt	$= {}^1/_3\, 10^{-10}$	»	»
Ἀντιστάσεως	$= 10^{-9}$ Ohm	$= {}^1/_9\, 10^{-20}$	»	»
Χωρητικότητος	$= 10^{9}$ Farad	$= 9.10^{20}$	»	»

Ἠλεκτροστατικὴ μονὰς

Ποσότητος ἠλ.	$= {}^1/_3 10^{-9}$ Coulomb	$= {}^1/_3 10^{-10}$	ἠλεκτρομ.	μον.
Ἐντάσεως ρεύμ.	$= {}^1/_3 10^{-9}$ Ampère	$= {}^1/_3 10^{-10}$	»	»
Δυναμικοῦ	$= 3.10^{2}$ Volt	$= 3.10^{10}$	»	»
Ἀντιστάσεως	$= 9.10^{11}$ Ohm	$= 9.10^{20}$	»	»
Χωρητικότητος	$= {}^1/_9 10^{-11}$ Farad	$= {}^1/_9 10^{-20}$	»	»

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικαὶ *μονώσεις,*** ἢ *ἠλεκτρικαὶ μονωτικαὶ οὐσίαι,* ἢ *μονωτικὰ σώματα* [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ σώματα ἐκεῖνα, ἅτινα δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν δι' αὐτῶν διέλευσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος (βλ. λ. *ἀγωγιμότης* καὶ *ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις*).

Ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθοῦν αἱ μονωτικαὶ οὐσίαι, ἀπαιτοῦνται καὶ διάφοροι ἰδιότητες τούτων, οἷαι ἀντοχὴ εἰς τὴν διάσπασιν, μηχανικὴ ἀντοχή, θερμαγωγιμότης, ὑγροσκοπικότης κ. τ. λ.

Ἅπαντα τὰ ἀέρια εἶναι μονωτικά, ἐκτὸς τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἢ ἀκτίνων Röntgen. Ἐκ τῶν ὑγρῶν τὸ χημικῶς καθαρὸν ὕδωρ εἶναι μονωτικὸν ἄριστον, γίνεται ὅμως καλὸς ἀγωγὸς ἅμα τῇ προσλήψει ἔστω καὶ ἐλαχίστης ποσότητος ξένων οὐσιῶν. Ἡ ὑγρασία ἐπικαθημένη ἐπὶ μονωτικῶν οὐσιῶν καθιστᾷ ταύτας ἀγωγίμους ἢ ἡμιαγωγίμους. Αἱ διαλύσεις τῶν ἁλάτων ὡς καὶ τὸ οἰνόπνευμα εἶναι ἀγώγιμα. Καλὸν μονωτικὸν εἶναι τὸ ἔλαιον, τὸ ἀπηλλαγμένον ὀξέων, ὑγρασίας καὶ ξένων σωμάτων, χρησιμοποιεῖται δὲ εἴτε ὡς ἔχει εἰς μετασχηματιστάς, διακόπτας κ.τ.τ., εἴτε διὰ τὴν ἐμπότισιν ἰνωδῶν μονωτικῶν οὐσιῶν πρὸς προστασίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὑγρασίας. Ὡσαύτως τὰ διάφορα εἴδη βερνικίου (lack), ὡς τὸ electrolack, sterlinglack κττ., χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν ἐμπότισιν ἠλεκτρικῶν πηνίων, τυλιγμάτων κ. ἄ., πρὸς αὔξησιν τῆς ἀντοχῆς εἰς τὴν διάσπασιν καὶ προστασίαν ἀπὸ τῆς ὑγρασίας. Ἡ τοιαύτη ἐμπότισις γίνεται μετὰ ξήρανσιν ἐντὸς κλιβάνων ὑπὸ θερμοκρασίαν 90°—100°C. καὶ ἠλαττωμένην πίεσιν.

Μεταξὺ τῶν στερεῶν μονωτικῶν οὐσιῶν περιλαμβάνονται ἡ πορσελλάνη καὶ ἡ ὕαλος, κυρίως ἐν χρήσει διὰ τὴν κατασκευὴν μονωτήρων, τὸ μάρμαρον, διὰ τὴν κατασκευὴν πινάκων, ὁ ἐβονίτης διὰ τὴν μόνωσιν διαφόρων ἠλεκτρικῶν συσκευῶν, ἡ γουταπέρκα διὰ τὴν ἐπένδυσιν τῶν καλωδίων, ὁ πεπιεσμένος χάρτης, παρουσιάζων μηχανικὴν ἀντοχὴν ἀλλὰ καὶ τὸ μειονέκτημα τῆς ὑγροσκοπικότητος, τὸ ξύλον μετὰ ἐπιμελῆ ξήρανσιν καὶ ἐμπότισιν διὰ μονωτικῶν ὑγρῶν οὐσιῶν, χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς μηχανὰς διὰ τὴν κατασκευὴν σφηνῶν μηχανικῆς στερεώσεως τοῦ τυλίγματος ἐπὶ τοῦ ἐπαγωγικοῦ τυμπάνου, εἰς τοὺς μετασχηματιστὰς κτλ. Ἄριστα μονωτικὰ εἶναι ὁ χαλαζίας (Quarz) καὶ ὁ μαρμαρυγίας (Glimmer) καὶ τὰ ἐκ τούτου παρασκευάσματα, ὡς ὁ μικανίτης, ὁ μεγωμίτης κτλ., ὧν χρῆσις εὐρεῖα γίνεται ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν. Ἐκ τῶν ἰνωδῶν οὐσιῶν μονωτικαὶ εἶναι ὁ χάρτης, ἡ μέταξα τὸ λινὸν μετὰ ξήρανσιν, ὁ βάμβαξ, χρησιμοποιούμεναι ὡς φορεῖς ἐμποτιστικῶν μονωτικῶν οὐσιῶν διὰ τὴν ἐπένδυσιν ἀγωγῶν καὶ πηνίων, πρὸς τούτους δὲ τὸ presspan, δυνάμενον νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἄνευ ἐμποτίσεως δι' ὄχι πολὺ μεγάλας τάσεις, καὶ ὁ ἀμίαντος, χρησιμοποιούμενος ὡς καὶ ὁ μικανίτης διὰ τὴν μόνωσιν ἠλεκτροφόρων τμημάτων εὑρισκομένων εἰς λίαν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν.

Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

Μονωτῆρες. Οἱ μονωτῆρες γενικῶς χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ διαρροῶν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἀνεπιθυμήτων καὶ ἐπικινδύνων συνεπειῶν. Δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἐν γένει χρησιμοποίησις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν μονωτήρων. Οὕτως ἐν τῇ ὑποστηρίξει τῶν διαφόρων ἠλεκτρικῶν ἐξαρτημάτων (ἀγωγῶν, διακοπτῶν, κεραιῶν ἀσυρμάτου τηλεγράφου κλπ.) ἀπαραιτήτως χρησιμοποιοῦνται μονωτῆρες καὶ δὴ τόσον μεγαλυτέρας μονωτικῆς ἱκανότητος, ὅσον ὑψηλοτέρα ἡ τάσις μεταξὺ τῶν μονουμένων φορέων τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

Οἱ ἠλεκτρικοὶ μονωτῆρες δέον νὰ παρουσιάζουσιν ἁπάσας τὰς ἰδιότητας τῶν ἠλεκτρικῶν μο-

Digitized by Google

νωτικῶν οὐσιῶν καὶ πλεῖσται ἄλλαι, ἐξαρτωμέναι ἐκ τοῦ εἴδους τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτῶν. Οὕτως ἐν τῇ ἐναερίῳ μεταφορᾷ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας οἱ ἀγωγοὶ στερεοῦνται ἐπὶ εἰδικῶν ἱστῶν, εἰς δὲ τὰ σημεῖα στηρίξεως αὐτῶν ὑπάρχουσι μονωτῆρες πρὸς περιορισμὸν τῆς ῥοῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἐπ' αὐτοῦ, τούτου μόνον τοῦ ἀγωγοῦ. Λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶς δυσμενῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς εὑρίσκονται οἱ μονωτῆρες οὗτοι (ὡς καὶ γενικῶς οἱ ἐν ὑπαίθρῳ τοποθετούμενοι), ἀπαιτοῦνται ὡρισμέναι ἰδιότητες τοῦ ὑλικοῦ κατασκευῆς, εἰδικὸς διασχηματισμὸς ὡς καὶ στήριξις αὐτῶν, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ καλὴ λειτουργία τῆς ἐγκαταστάσεως. Γενικῶς οἱ μονωτῆρες διαμορφοῦνται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὑπὸ τὸ μικρότερον σχετικῶς βάρος νὰ παρουσιάζουσι τὴν μεγαλυτέραν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀντίστασιν ἐν τῇ διὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν διαρροῇ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Τὸ ὑλικὸν κατασκευῆς αὐτῶν δέον νὰ μὴ ᾖ τὸ παράπαν ὑγροσκοπικόν, νὰ μὴ ἐπηρεάζηται ἐκ τῶν καιρικῶν καὶ χημικῶν ἐπιδράσεων, ὡς καὶ τῶν ἀποτόμων μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας, διὰ δὲ τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς ἀγοραίας αὐτῶν ἀξίας ἀπαιτεῖται εὔκολος ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ τούτου. Ἀπὸ ἠλεκτρικῆς ἀπόψεως δέον ὁ μονωτὴρ νὰ διασχηματισθῇ, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατος πᾶσα διαρροὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ συγκρατοῦν αὐτὸν σιδηροῦν στέλεχος. Ἀπὸ μηχανικῆς τέλος ἀπόψεως, δεδομένου ὅτι ἐπ' αὐτοῦ στηρίζεται ὁ ἀγωγός, δέον νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς ἐπ' αὐτοῦ δρώσας δυνάμεις κάμψεως, ἐφελκυσμοῦ ἢ καὶ πιέσεως.

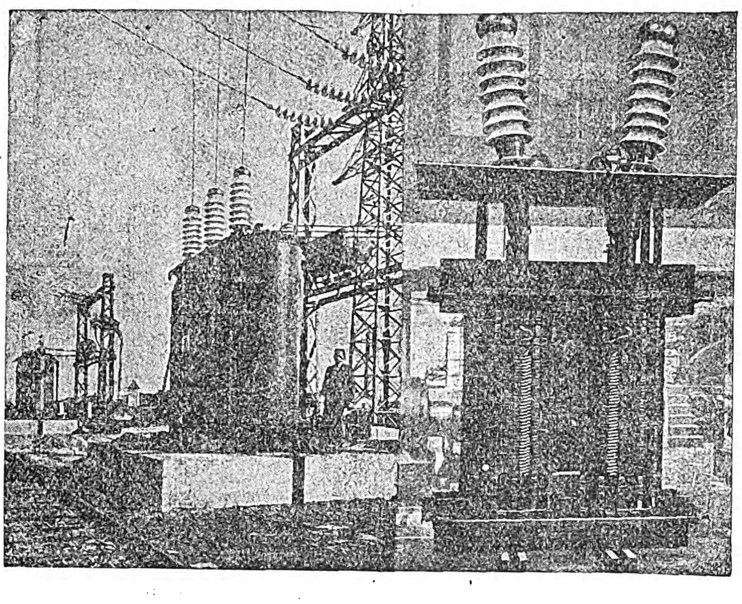

Μονωτῆρες ἐπὶ μετασχηματιστῶν (ὑψηλὴ τάσις 110000 volts).

Ὡς ὑλικὸν κατασκευῆς τῶν μονωτήρων χρησιμοποιεῖται ἡ πορσελλάνη, ἡ ἀμβροΐνη καὶ ἡ ὕαλος. Ἡ πορσελλάνη (μῖγμα καολίνης καὶ πυριτίου) καὶ κυρίως ἡ καλουμένη εὐγενὴς ἢ σκληρὰ πορσελλάνη μετὰ ὑαλοειδοῦς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν μονωτήρων.

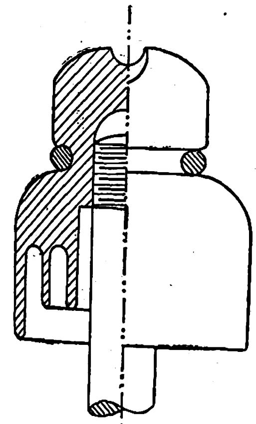

Σχ. 1. *Κωδωνοειδὴς μονωτήρ.*

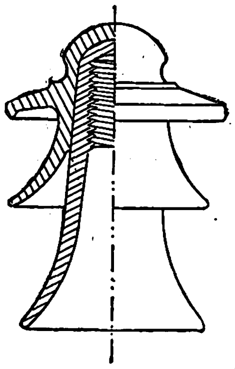

Σχ. 2. *Δελτοειδὴς μονωτήρ.*

Ἡ ἀντοχὴ αὐτῆς εἰς ἠλεκτρικὴν διάσπασιν ἀνέρχεται εἰς 10000 Volts διὰ πλάκα 1 χιλστ. Ἡ ἀμβροΐνη (ῥητινώδης οὐσία) χρησιμοποιεῖται κυρίως εἰς μονωτῆρας τῶν ἐναερίων γραμμῶν τῶν ἠλεκτρικῶν τροχιοδρόμων καὶ σιδηροδρόμων. Ἡ ὕαλος τέλος χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ἐν Ἀμερικῇ, ἰδίως δὲ εἰς μονωτῆρας χαμηλῆς τάσεως.

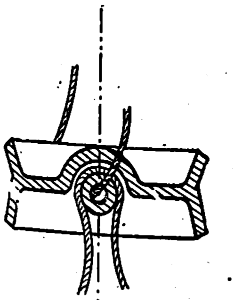

Σχ. 3. *Στοιχεῖον μονωτῆρος Hewlett.*

Οἱ μονωτῆρες ἐναερίων γραμμῶν, ὁσονδήποτε τελεία καὶ ἂν εἶναι ἡ κατασκευὴ αὐτῶν, παρουσιάζουσιν ἀπωλείας (ὑπὸ τάσιν 8—12000 Volts αἱ ἀπώλειαι ἀνέρχονται εἰς 0,2—0,3 Watts ἀνὰ μονωτῆρα ἐν ὑγρασίᾳ).

Οἱ ἀπὸ τῶν ὡς ἄνω ἀπόψεων κατασκευαζόμενοι μονωτῆρες διαιροῦνται εἰς ὑποστηριζομένους καὶ ἀναρτωμένους. Ἐκ τῶν πρώτων ὁ κωδωνοειδὴς τύπος σχ. 1) εἶναι ἐπαρκὴς διὰ τάσεις μέχρις 500 Volts, χρησιμοποιούμενος ἐπίσης εἰς τὰς ἐναερίους γραμμὰς τῶν τηλεγράφων καὶ τηλεφώνων. Δι' ὑψηλοτέρας τάσεις χρησιμοποιοῦνται οἱ δελτοειδεῖς καλούμενοι μονωτῆρες (σχ. 2), παρουσιάζοντες τὸ προσὸν τῆς ἐλαφρότητος ἔναντι τῶν πρώτων, ἐν σχέσει πρὸς τὰς μεταφερομένας τάσεις. Εἰς πλείστας περιπτώσεις καλύπτονται οὗτοι διὰ μεταλλικοῦ καλύμματος, δι' οὗ ἀποφεύγονται αἱ ἐκ βροχῶν, χιόνων κλπ. βραχυκυκλώσεις καὶ καταστροφαὶ αὐτῶν.

Τοιούτων μονωτήρων συμφέρει ἡ χρῆσις (ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως) διὰ τάσεις μέχρις 80000 Volts. Δι' ἀνωτέρας τάσεις ὁ Ἀμερικανὸς Hewlett πρῶτος ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς ἀναρτωμένους μονωτῆρας. Ἐν αὐτοῖς ἡ γραμμὴ ἀναρτᾶται ἐκ τοῦ μονωτῆρος ἀντὶ νὰ στηρίζεται ἐπ' αὐτοῦ (σχ. 3). Διὰ τοιούτων μονωτήρων ἐπετεύχθησαν οἰκονομικαὶ μεταφοραὶ διὰ λίαν ὑψηλῶν τάσεων (ἐν Ἀμερικῇ 250000 Volts καὶ ἄνω). Οἱ μονωτῆρες οὗτοι διατίθενται ἁλυσοειδῶς, συγκρατούμενοι μεταξὺ τῶν διὰ συρματίνων σχοινίων (σχ. 4).

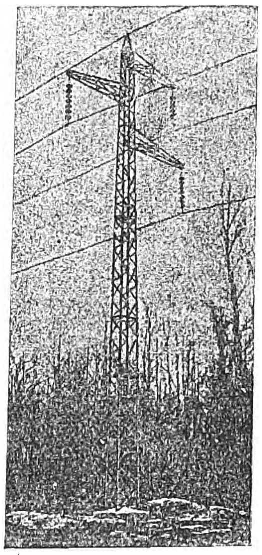

Σχ. 4. *Διάταξις ἁλυσοειδῶν μονωτήρων ἐν γραμμῇ 110000 Volts.*

Εἰδικοὶ τύποι μονωτήρων χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν ἐναερίων γραμμῶν ἐκ τῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς, ὑποσταθμῶν, μετασχηματιστῶν κλπ. Ἐπίσης ἐν τῇ μονώσει τῶν κεραιῶν τοῦ ἀσυρμάτου τηλεγράφου καὶ τηλεφώνου χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον ἁλυσοειδῶς διατεταγμένοι μονωτῆρες ἐκ πορσελλάνης, ἐβονίτου κλπ.

Ἄλλοι τύποι μονωτήρων εἶναι οἱ χρησιμοποιούμενοι εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐγκαταστάσεις τῶν οἰκιῶν, ἐν τῇ ὑποστηρίξει τῶν ἠλεκτροφόρων ῥάβδων τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων κ.λ.π.

Διὰ πειραματικοὺς σκοποὺς κατασκευάζονται μονωτῆρες ἀντέχοντες εἰς λίαν ὑψηλὰς τάσεις (2.000.000 Volts).

Ἡ μόνωσις τῶν διαφόρων τύπων καλωδίων καὶ τῶν σημείων διακλαδώσεως αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται διὰ καταλλήλως διατεταγμένων μονωτικῶν οὐσιῶν καὶ ἐξασφαλιζομένων δι' εἰδικῶν περιβλημάτων. (βλ. λ. *καλώδια*). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

— **ἠλεκτρικαὶ ὁμάδες**· βλ. *ἠλεκτρικαὶ μηχαναὶ* καὶ *ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας παραγωγή.*

— **ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις** *[Φυσ.]*. Καλοῦνται *ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις* ῥεύματα ἐναλλασσόμενα ὑψηλῆς συχνότητος, χρησιμοποιοῦνται δὲ εἰς τὴν ἀσύρματον τηλεγραφίαν καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ. Ἀρχικῶς αἱ ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις παρήγοντο δι' ἐκκενώσεως συμπυκνωτοῦ ἐν κυκλώματι περιέχοντι αὐτεπαγωγήν, ἡ μέθοδος δὲ αὕτη χρησιμοποιεῖται εἰσέτι καὶ σήμερον εἰς συσκευὰς θεραπευτικὰς δι' ἐναλλασσομένων ῥευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος, ὡς π. χ. εἰς συσκευὰς διαθερμίας καὶ ἀρσονβαλισμοῦ. Βραδύτερον ὅμως ἐπενοήθησαν τελειότεραι μέθοδοι πρὸς παραγωγὴν ῥευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος, ἤτοι διὰ μηχανῶν καλουμένων εἰδικώτερον ἐναλλακτήρων ὑψηλῆς συχνότητος καὶ διὰ τόξου Poulsen ὡς καὶ δι' ἠλεκτρικοῦ σωλῆνος διὰ τριῶν ἠλεκτροδίων, συνδεομένων καταλλήλως πρὸς κύκλωμα περιλαμβάνον χωρητικότητα καὶ αὐτεπαγωγήν, ἢ ὡς συνήθως λέγομεν πρὸς ταλαντούμενον κύκλωμα.

Ἡ μέθοδος παραγωγῆς ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων διὰ μηχανῶν καὶ δι' ἠλεκτρονικοῦ σωλῆνος χρησιμοποιεῖται τὰ μέγιστα σήμερον εἰς τὰς διατάξεις τῆς ἀσυρμάτου τηλεγραφίας καὶ τηλεφωνίας (βλ. *ἀσύρματος τηλεγραφία*). Αἱ διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐκκενώσεως τοῦ συμπυκνωτοῦ παραγόμεναι ταλαντώσεις εἶναι «ἀποσβεννύμεναι» (amorties), ἤτοι τὸ πλάτος αὐτῶν βαίνει ἐλαττούμενον προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐνῷ διὰ τῶν λοιπῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων μεθόδων παράγονται ταλαντώσεις «διατηρούμεναι» ἢ «συντηρούμεναι» (entretenues) ἢ καὶ «ἀμείωτοι», ἤτοι ταλαντώσεις ὧν τὸ πλάτος διατηρεῖται σταθερόν. Αἱ διατηρούμεναι ταλαντώσεις ἔχουσι μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν ἀσύρματον τηλεγραφίαν, καθόσον διὰ τούτων ἐπιτυγχάνεται ὀξύτατος συντονισμός, δι' οὗ διευκολύνεται τὰ μέγιστα ἡ δι' ἀσυρμάτου τηλεγράφου συνεννόησις.

Ὁσάκις καλοὶ ἀγωγοὶ διαρρέωνται ὑπὸ ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων, τὸ ῥεῦμα, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπενεργείας τῆς αὐτεπαγωγῆς ὡς ἐκ τῆς μεγάλης συχνότητος, ἐντοπίζεται εἰς ἐπιπόλαιον στρῶμα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγωγοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πυκνότης τοῦ ῥεύματος εἶναι μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγωγοῦ ἢ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται «ἀποτέλεσμα ἐπιφανείας». Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι τὰ ἐναλλασσόμενα ῥεύματα ὑψηλῆς συχνότητος, ἅτινα καλοῦνται πολλάκις καὶ «ῥεύματα Tesla», διέρχονται ἀκινδύνως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παλαιότερον ἐξηγεῖτο διὰ τοῦ «ἀποτελέσματος ἐπιφανείας», κατὰ τὰς νεωτέρας ὅμως ἀντιλήψεις, ἰδίως κατὰ θεωρίαν ὑπὸ τοῦ Nernst διατυπωθεῖσαν, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Προκειμένου περὶ συνεχῶν ῥευμάτων, ἡ ἀγωγιμότης τοῦ σώματος εἶναι ἠλεκτρολυτική, καὶ κατὰ ταύτην γίνεται μεταφορὰ ἰόντων, ἥτις ὅταν γίνεται εἰς μέγαν βαθμὸν προκαλεῖ καταστροφὴν τῶν κυττάρων, ὧν ἡ εἰς ὑγρὸν περιεκτικότης ὑφίσταται μεταβολάς. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ῥευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος ἡ φορὰ τοῦ ῥεύματος ἐναλλάσσεται συνεχῶς τόσον ταχέως, ὥστε τὰ ἰόντα ἐκτελοῦσι παλινδρομικὴν κίνησιν χωρὶς νὰ μεταβάλλωσι θέσιν.

Ἡ διὰ τῆς διαθερμίας χρησιμοποίησις τῶν ἐναλλασσομένων ῥευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος εἰς θεραπευτικοὺς σκοποὺς ὀφείλεται εἰς τὴν ἀκόλουθον ἰδιότητα τῶν ῥευμάτων ὑψηλῆς συχνότητος. Προκειμένου περὶ καλῶν ἀγωγῶν τὸ ῥεῦμα ὑψηλῆς συχνότητος ἐντοπίζεται, ὡς προανεφέραμεν, ἐπὶ ἐπιπολαίου στρώματος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγωγοῦ. Προκειμένου ὅμως περὶ σωμάτων κακῶς ἀγόντων τὸν ἠλεκτρισμόν, ὡς εἶναι οἱ ὀργανικοὶ ἱστοί, τὸ ῥεῦμα διεισδύει εἰς βάθη. Ὡς ἐκ τῆς διεισδύσεως δὲ τῶν ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀναπτύσσεται ἐν αὐτοῖς θερμότης Joule, ἥτις διὰ καταλλήλου ἐντοπίσεως ἐπενεργεῖ θεραπευτικῶς. Τοῦτο ὅμως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον δι' ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων, ἐνῷ, ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν θερμότητος διὰ συνεχοῦς ῥεύματος, λόγῳ τῆς ἠλεκτρικῆς ἀγωγιμότητος τοῦ σώματος προκύπτουσι θανατηφόρα ἀποτελέσματα. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικαὶ τροφαὶ ζῴων** *[Ζῳοτεχν.]*· βλ. *τροφαὶ ἠλεκτρικαί.*

— **ἠλεκτρικὴ ἀγωγιμότης** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἀγωγιμότης.*

— **ἠλεκτρικὴ ἅλυσις** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *βολταϊκὴ στήλη.*

— **ἠλεκτρικὴ ἀνάφλεξις** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Ἡ δι' ἠλεκτρικῶν τρόπων ἔναυσις εὐφλέκτων ἢ ἐκρηκτικῶν ὑλῶν ἢ ἀερίων.

Ἡ ἠλεκτρικὴ ἀνάφλεξις γίνεται εἰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως δι' ἠλεκτρικοῦ τόξου ἢ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ὑψηλῆς τάσεως. Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι ἐν χρήσει διὰ μεγάλους κινητῆρας λειτουργοῦντας διὰ πτωχοῦ ἀερίου, διενεργεῖται δὲ διὰ χαμηλῶν τάσεων καὶ ὑψηλῶν ἐντάσεων. Ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι ἐν γενικῇ ἐφαρμογῇ εἰς μικροὺς κινητῆρας καὶ δὴ βενζινοκινητῆρας. Ἡ δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἀνάφλεξις γίνεται κατὰ τὰς κάτωθι τρεῖς κυρίας μεθόδους:

α') *Διὰ ῥεύματος χαμηλῆς τάσεως, ἀτράκτου ἐπαγωγῆς καὶ ἐναυστῆρος* (bougie). Κατὰ ταύτην, τὸ χαμηλῆς τάσεως ῥεῦμα στήλης ἢ συστοιχίας συσσωρευτῶν ἢ μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς (magnéto) μετασχηματίζεται δι' ἀτράκτου ἐπαγωγῆς εἰς ὑψηλῆς τάσεως ῥεῦμα, ὅπερ, εἰς στιγμὴν διδομένην ὑπὸ διανομέως, προκαλεῖ τὸν σπινθῆρα εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ ἐκρηκτικοῦ μίγματος ἐναυστῆρα. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἡ ἀνάφλεξις γίνεται, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σπινθῆρος, κατὰ τὸν τελειό-

Digitized by Google

τερον τρόπον, δι' ὃ καὶ εἶναι ἐν μεγάλῃ ἐφαρμογῇ εἰς τὰ αὐτοκίνητα, παρὰ τὸ πολύπλοκον αὐτοῦ.

β') *Διὰ μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς μέσης τάσεως καὶ διακόπτου ἀποτόμου διακοπῆς* (rupteur). Ἡ μαγνητοηλεκτρικὴ ζεύγνυται ἐν σειρᾷ μετὰ τοῦ ἐν τῷ ἐκρηκτικῷ μίγματι διακόπτου ἀποτόμου διακοπῆς, ὅστις, ἀνοίγων εἰς στιγμὴν κανονιζομένην μηχανικῶς, γίνεται ἐκ τῆς αὐτεπαγωγῆς τοῦ κυκλώματος ἕδρα σπινθῆρος ἀναφλέγοντος τὸ μῖγμα.

γ') *Διὰ μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς ὑψηλῆς τάσεως καὶ ἐναυστῆρος*. Εἰς τὴν μέθοδον ταύτην ἡ μαγνητοηλεκτρικὴ μηχανὴ ἔχει δύο περιελίξεις ἐπὶ τοῦ ἐπαγωγικοῦ τυμπάνου αὐτῆς: μίαν πρωτεύουσαν μετὰ ὀλίγων σπειρῶν καὶ μίαν δευτερεύουσαν μετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ σπειρῶν ἐκ λεπτοῦ σύρματος. Τὸ ἐν τῇ πρωτογενεῖ περιελίξει γεννώμενον ρεῦμα διακόπτεται εἰς κατάλληλον στιγμὴν ὑπὸ διατάξεως φερομένης ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῆς μαγνητοηλεκτρικῆς, προκαλοῦν ἐν τῇ δευτερογενεῖ λίαν ὑψηλῆς (10.000 B—20.000 B) τάσεως ρεῦμα, ὅπερ παράγει τὸν σπινθῆρα εἰς τὸν ἐναυστῆρα. Ἡ μέθοδος αὕτη, συνδυάζουσα τὸν διανομέα ἐπὶ τῆς μαγνητοηλεκτρικῆς μηχανῆς, εἶναι ἡ ἁπλουστέρα καὶ οἰκονομικωτέρα, τυγχάνει δ' εὐρείας ἐφαρμογῆς εἰς τὰ αὐτοκίνητα (ἐν Εὐρώπῃ κυρίως).

Ἑτέρα περίπτωσις ἠλεκτρικῆς ἀναφλέξεως συναντᾶται εἰς τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως μετὰ πυροκεφαλῆς. Εἴς τινας τούτων ἡ διὰ τὴν ἐκκίνησιν διαπύρωσις τῆς κεφαλῆς γίνεται μέσῳ ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως.

Προκειμένου περὶ ἀναφλέξεως ἐκρηκτικῶν ὑλῶν ἢ πυροδοτήσεως τηλεβόλων ἐξ ἀποστάσεως γίνεται χρῆσις ἠλεκτρικῶν ἐμπυρίων, ἤτοι καψυλίων φερόντων γόμωσιν ἐξ εὐφλέκτου ὕλης, ἐν ᾗ εὑρίσκεται ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις, ἥτις τροφοδοτουμένη ὑπὸ ρεύματος χαμηλῆς τάσεως διαπυροῦται, προκαλοῦσα τὴν ἔναυσιν τοῦ ἐμπυρίου. Ε. Γ. Α.

—**ἠλεκτρικὴ *ἀντίστασις*** *[Φυσ.]*. Ἐν τῇ Φυσικῇ δεχόμεθα ὅτι, ὅταν ὁ ἠλεκτρισμὸς εὑρίσκεται ἐν κινήσει, ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ σώματος ἐφ' οὗ οὗτος ὑφίσταται, συναντᾷ κατὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ ἄλλοτε μὲν μεγάλην ἀντίστασιν, ἄλλοτε δὲ μικράν. Οὕτως ἐπὶ τῶν σωμάτων, ἅτινα χαρακτηρίζονται ὡς καλοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὁ ἠλεκτρισμὸς συναντᾷ κατὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ μικρὰν γενικῶς ἀντίστασιν, ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου τὰ σώματα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ πράξει πρὸς κατασκευὴν ἀγωγῶν πρὸς διοχέτευσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Τοὐναντίον εἰς τὰ σώματα, ἅτινα χαρακτηρίζονται ὡς κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὁ ἠλεκτρισμὸς συναντᾷ κατὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ μεγάλην ἀντίστασιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὰ σώματα ταῦτα χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ πράξει πρὸς κατασκευὴν τῶν μονωτήρων, δι' ὧν ἀπομονοῦμεν τοὺς ἀγωγοὺς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Θεωρητικῶς ἡ ἀντίστασις ὁρίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦ Ohm (βλ. λ. *ἠλεκτρικὸν ρεῦμα*), εἶναι δὲ μέγεθος ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ μήκους τοῦ ἀγωγοῦ, τῆς τομῆς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς φύσεως τῆς ὕλης ἐξ ἧς ἀποτελεῖται ὁ ἀγωγός. Δεικνύεται δὲ ἐὰν καλέσωμεν διὰ R τὴν ἀντίστασιν ἀγωγοῦ, ὅτι εἶναι $R = ε.\ λ/σ$, ἔνθα λ τὸ μῆκος τοῦ ἀγωγοῦ, σ ἡ τομὴ τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ε συντελεστὴς ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς ὕλης τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ὅστις καλεῖται *εἰδικὴ ἀντίστασις*. Ὡς μονὰς διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ἀντιστάσεων ὡρίσθη ἐν τῷ πρακτικῷ συστήματι τῶν μονάδων τὸ *Ὤμ* (Ohm), ἤτοι ἡ ἀντίστασις στήλης ὑδραργύρου ὁμοιομόρφου τομῆς $1 mm^2$ καὶ ἐχούσης εἰς $0^{o}C$. μᾶζαν 14,4521 g, ἢ μῆκος 106,3 cm. Ἐν τῷ ἠλεκτρομαγνητικῷ συστήματι τῶν μονάδων χρησιμοποιεῖται ἑτέρα μονὰς ἀντιστάσεως μικροτέρα τοῦ Ohm, ἴση πρὸς 10^{-9} Ohm. Ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης καὶ ἡ μονὰς *μεγκώμ* (megohm)$= 10^{6}$ Ὦμ καὶ ἡ μονὰς *μικρώμ*= (microhm) $= 10^{-6}$ Ὦμ.

Ἡ ἀντίστασις ἀγωγοῦ μεταβάλλεται γενικῶς μετὰ τῆς θερμοκρασίας· καὶ διὰ μὲν τοὺς *ἀγωγοὺς πρώτης τάξεως*, ἐν οἷς ἡ ἀγωγιμότης συνίσταται εἰς ἀποκλειστικὴν μετακίνησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ὑφισταμένων ἠλεκτρονίων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐξάνει μετὰ τῆς θερμοκρασίας (ἐξαιρέσει τοῦ ἄνθρακος), διὰ δὲ τοὺς *ἀγωγοὺς δευτέρας τάξεως*, ἐν οἷς ἡ ἀγωγιμότης εἶναι ἠλεκτρολυτική, ἤτοι οἱ φορεῖς τῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων εἶναι ἰόντα, ἢ ἄλλως ἄτομα φορτισμένα μὲ ἓν ἢ περισσότερα στοιχειώδη ἠλεκτρικὰ φορτία, ἡ ἀντίστασις ἐλαττοῦται μετὰ τῆς θερμοκρασίας. Ἡ μεταβολὴ δ' ἣν ὑφίστανται ἀγωγοὶ ἀντιστάσεως 1 ohm ἔκ τινος οὐσίας δι' αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας κατὰ 1° C. καλεῖται *συντελεστὴς θερμοκρασίας*. Τόσον ἡ εἰδικὴ ἀντίστασις ὅσον καὶ ὁ συντελεστὴς θερμοκρασίας διὰ τὰς διαφόρους οὐσίας παρέχονται ὑπὸ πινάκων. Ὑπὸ τοῦ Kammerlingh-Onnes ἐν Leiden κατεδείχθη πειραματικῶς ὅτι ἡ ὠμικὴ ἀντίστασις τῶν μετάλλων ἐκμηδενίζεται ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ ἀπολύτου μηδενός, ὑπὸ τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην οἱ ἀγωγοὶ καλοῦνται «ὑπεραγωγοί» (Supraleiter). Ἐὰν ἐν τοιούτῳ ἀγωγῷ διεγείρωμεν ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, τοῦτο δύναται ἀκολούθως νὰ διατηρῆται ἐπ' ἄπειρον, ἄνευ τῆς παρουσίας ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ὡς τοῦτο κατέδειξεν ὁ Kammerlingh-Onnes ἐν ἀγωγῷ σύρματι μολύβδου. Σύρματα ἐξ οὐσιῶν παρουσιαζουσῶν μεγάλην εἰδικὴν ἀντίστασιν χρησιμοποιοῦμεν ἐν τῇ πράξει πρὸς κατασκευὴν συσκευῶν, αἵτινες εἰσάγονται ἐν τοῖς κυκλώμασι πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, καὶ αἵτινες καλοῦνται *ἀντιστάσεις*. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρησιμοποιοῦνται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κράματα δύο ἢ τριῶν μετάλλων, ὡς maillechort, konstantan, manganin, nickelin κλπ.

Μεταξὺ τῶν μετάλλων ὁ σίδηρος παρουσιάζει λίαν μεγάλον συντελεστὴν θερμοκρασίας, ἐπωφελούμεθα δὲ τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ σιδήρου πρὸς κατασκευὴν ἀντιστάσεων διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος ἐν κυκλώματι. Οὕτως ἐὰν παρενθέσωμεν ἐν κυκλώματι σύρμα σιδηροῦν, τοῦτο ὡς γνωστὸν θερμαίνεται καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ αὐξάνει. Ἐὰν ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ εἰς τὰ πέρατα τῆς ἀντιστάσεως αὐξάνῃ, τότε καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος θὰ ηὔξανεν, ἐὰν ταυτοχρόνως δὲν ἐπήρχετο αὔξησις τῆς ἀντιστάστεως τοῦ σιδηροῦ σύρματος, ὡς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ. Διὰ καταλλήλου δὲ ἐκλογῆς τοῦ μήκους καὶ τῆς τομῆς δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν, ὥστε, παρὰ τὴν αὔξησιν τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ εἰς τὰ ἄκρα τοῦ σύρματος, ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος νὰ μὴ αὐξάνῃ, ἢ τὸ πολὺ ἡ αὔξησις αὐτῆς νὰ εἶναι μηδαμινή. Τοιαῦται ἀντιστάσεις χρησιμοποιοῦνται ἐν ἐγκαταστάσεσιν ἠλεκτροφωτισμοῦ, εἰσαγόμεναι ἐν σειρᾷ πρὸς τοξοειδεῖς λυχνίας, τότε δὲ κατορθοῦται, παρὰ τὰς παρατηρουμένας διακυμάνσεις τῆς τάσεως τοῦ δικτύου, τοξοειδεῖς λυχνίαι νὰ λάμπωσι κανονικῶς. Ἡ ἀνωτέρω ἰδιότης τοῦ σιδήρου ἐνισχύεται οὐσιωδῶς, ἐὰν οὗτος τεθῇ ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ἀερίου κακοῦ ἀγωγοῦ τῆς θερμότητος. Οὕτω κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη χρησιμοποιοῦνται ἀντιστάσεις σιδήρου ἐγκλειόμεναι ἐντὸς ὑαλίνης φύσιγγος πλήρους ὑδρογόνου. Ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῆς ἀντιστάσεως τῶν μεταλλικῶν ἀγωγῶν μετὰ τῆς θερμοκρασίας ἐρείδεται ἡ κατασκευὴ ὀργάνων μετρητικῶν τῆς θερμοκρασίας ὡς τοῦ *βολομέτρου* καὶ τοῦ *πυρομέτρου* (βλ. τὰς λ.).

Λίαν ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἔχει ἡ φωτεινὴ ἀκτινοβολία ὡς καὶ ἡ ἀκτινοβολία Röntgen ἐπὶ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ σεληνίου, ἣν τὸ πρῶτον παρετήρησεν ὁ Hittorf ἐν ἔτει 1852. Διὰ θερμάνσεως ἀμόρφου σεληνίου εἰς $195^{o}C$. καὶ ἀποτόμου ψύξεως αὐτοῦ προκύπτει μορφὴ σεληνίου ἄγουσα ἀσθενῶς τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Ἡ ἀγωγιμότης ὅμως αὕτη τοῦ σεληνίου αὐξάνει οὐσιωδῶς τῇ ἐπιδράσει φωτεινῶν ἀκτίνων ἢ ἀκτίνων Röntgen. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ἐρευνητῶν τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ σεληνίου καταλέγεται καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς φυσικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γ. Ἀθανασιάδης. Σπουδαιοτάτη ἐφαρμογὴ τῆς ἰδιότητος ταύτης εἶναι ἡ *τηλεφωτογραφία* (βλ. λ.), ἣν τὸ πρῶτον ἐπραγματοποίησεν ὁ καθηγητὴς Arthur Kovn, ὡς καὶ ἡ χρησιμοποίησις στηλῶν σεληνίου εἰς αὐτομάτου λειτουργίας φάρους.

Ἐπίσης ἡ ἀντίστασις πλείστων μετάλλων μεταβάλλεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἰσχυρῶν μαγνητικῶν πεδίων. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν μετάλλων ἡ μεταβολὴ εἶναι λίαν ἀσθενής, ἐνῷ διὰ τὸ βισμούθιον εἶναι λίαν ἔντονος. Οὕτω σπεῖρα βισμουθίου διατιθεμένη ἐν μαγνητικῷ πεδίῳ οὕτως, ὥστε τὸ ἐπίπεδον αὐτῆς νὰ εἶναι κάθετον πρὸς τὰς δυναμικὰς γραμμὰς τοῦ πεδίου, παρουσιάζει αὔξησιν τῆς ἀντιστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ διπλασίου, ὅταν ἡ ἔντασις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρά. Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ βισμουθίου χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν μέτρησιν τῆς ἐντάσεως μαγνητικῶν πεδίων.

Πίναξ τῆς εἰδικῆς ἀντιστάσεως καὶ τοῦ συντελεστοῦ θερμοκρασίας τῶν διαφόρων μετάλλων.

Μέταλλον	*Εἰδικὴ ἀντίστασις*	*Συντελεστὴς θερμοκρασίας*
Ἀλουμινιον.	0,03—0.05	0 004
Μόλυβδος	0.208	0,00387
Σίδηρος.	0,10—0,12	0,0048
Ἄνθραξ	64	
Χαλκος.	0,0172	0,0038
Ἄργυρος.	0,15—0,49	0,0002—0,0007
Νικέλιον	0 43	0,00028
Πλάτινα.	0,094	0,00243
Ὑδράργυρος	0,95	0,009
Ψευδάργυρος.	0,06	0,0037
Κασσίτερος	0,14	0,0037

Κ. Π.

—**ἠλεκτρικὴ *ἀπορρόφησις*** *['Ηλεκτροτεχν.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ κατὰ τὴν δίοδον ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας διὰ σώματός τινος ἐν μέρει ἢ ἐντελὴς μετατροπὴ αὐτῆς εἰς θερμικὴν ἐνέργειαν.

—**ἠλεκτρικὴ *βαλβίς***. Συσκευὴ χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἀνόρθωσιν ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἤτοι μετατροπὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος εἰς ρεῦμα συνεχές. Λειτουργεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει, νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν δίοδον τοῦ ρεύματος μόνον καθ' ὡρισμένην φοράν, εἰς τρόπον ὥστε εἰσαγομένη ἐν κυκλώματι ἐναλλασσομένου ρεύματος νὰ ἀφίνῃ τὴν διέλευσιν τῆς μιᾶς μόνον ἐναλλαγῆς τοῦ ρεύματος (βλ. λ. *ἀνορθωτής*). Κ. Π.

—**ἠλεκτρικὴ *βιομηχανία*** *['Ηλεκτροτεχν.]*. Ἐν τῇ στενοτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, *ἠλεκτρικὴ βιομηχανία* εἶναι ἡ ἐκ τῆς πρώτης ὕλης, ἤ, ἀκριβέστερον, ἐκ τῆς μετατροπῆς τῶν διαφόρων μορφῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν (θερμικῆς, ὑδραυλικῆς, ἀνέμου, κλπ.) παραγωγὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἐργοστασιακῶς (μεγάλαι ποσότητες παραγωγῆς, ἐκτεταμέναι μηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, καταμερισμὸς ἐργασίας κλπ.).

Ἡ ἐργοστασιακὴ ἠλεκτρικὴ βιομηχανία εἶναι καὶ ἡ κυρίως ἠλεκτρικὴ βιομηχανία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς χρησιμοποιούσας τὸν ἠλεκτρισμὸν ὡς κινητήριον δύναμιν βιομηχανίας, αἵτινες ἐκλήθησαν καὶ αὗται *δευτερογενεῖς ἠλεκτρικαὶ βιομηχανίαι*. Ἐμφανίζεται δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν μεγάλης βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, εἰδικευμένης εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἢ συγχρόνως καὶ τὴν διανομὴν ταύτης εἰς τοὺς καταναλωτάς, τῆς δευτέρας ἀποτελούσης πολλάκις ἐπιχείρησιν ἀνεξάρτητον τῆς τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἠλεκτρικὴ βιομηχανία ἀπετέλεσε τὴν τελικὴν φάσιν τῆς ἐξελίξεως τῶν μηχανικῶν βιομηχανιῶν.

Ὁ ἠλεκτρισμός, χρησιμοποιούμενος κατ' ἀρχὰς μόνον ὡς μέσον διὰ τὴν μεταβίβασιν εἰδήσεων (τηλεγραφία καὶ τηλεφωνία) παρήγετο εἰς μικρὰς ποσότητας διὰ χημικῶν τρόπων. Ἡ ἔναρξις τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἠλεκτρικῆς βιομηχανίας σημειοῦται ἀφ' ὅτου ὁ ἠλεκτρισμὸς ἤρχισε παραγόμενος διὰ δυναμομηχανῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν μεταφορᾶς ἔργου ἠλεκτρικοῦ ἀπὸ ἑνὸς κέντρου, τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ, εἰς διάφορα σημεῖα διὰ βιομηχανικὰς χρήσεις (φωτισμόν, κίνησιν, ἕλξιν κλπ.).

Τὸ πρῶτον ἠλεκτρικὸν ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἱδρύθη τῷ 1882 ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ὑπὸ τοῦ Edison πρὸς ἐξυπηρέτησιν 1280 περίπου λυχνιῶν πυρώσεως, ἠκολούθησε δὲ τοιοῦτον ἐν Βερολίνῳ τῷ 1884 μὲ ἰσχὺν 200 Kw πρὸς ἐξυπηρέτησιν 2500 λυχνιῶν. Τὸ ἐν ἀρχῇ χρησιμοποιούμενον ρεῦμα ἦτο ἀποκλειστικῶς συνεχές, τῆς χρήσεως τοῦ ἐναλλασσομένου, καὶ δὴ τριφασικοῦ ρεύματος ἐφαρμοσθείσης, κατόπιν πειραμάτων, διὰ τῆς ἐν ἔτει 1891 ἐπιτυχοῦς μεταφορᾶς ἐκ Lauffen πρὸς Frankfurt, καθ' ἣν ἡ μεταφερομένη ἐνέργεια συνεποσοῦτο εἰς 200 Kw., ἡ δὲ ἀπόστασις μεταφορᾶς 175 χιλμ., ὑπὸ τάσεις 16000 καὶ 30000 βόλτ, ἐπιτευχθέντος βαθμοῦ ἀποδόσεως 75 %. Ἔκτοτε τὸ τριφασικὸν ρεῦμα ἤρχισεν ἀνταγωνιζόμενον ἐπιτυχῶς τὸ συνεχὲς καὶ χρησιμοποιούμενον γενικῶς διὰ ὑπεραστικοὺς κεντρικοὺς σταθμοὺς εἰς μεγάλην ἀπόστασιν.

Ἤδη, διὰ τῆς ὁσημέραι τελειοποιήσεως ἀφ' ἑνὸς τῶν συστημάτων παραγωγῆς, μεταφορᾶς καὶ διανομῆς τοῦ τριφασικοῦ ρεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ μηχανολογικοῦ μέρους τῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς, ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια δύναται νὰ μεταφέρηται ἀπὸ ἀποστάσεων ἑκατοντάδων χιλιομέτρων, μὲ οὐχὶ μεγάλας ἀπωλείας, ὑπὸ τάσεις δυναμένας νὰ ὑπερβῶσι τὰ 200000 βόλτ, κατὰ ποσότητας δὲ ἀνερχομένας καὶ εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων χιλιοβάττ.

Ἡ εὔκολος μεταφορὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς μεγάλας ἀποστάσεις κατέστησε δυνατὴν τὴν χρησιμοποίησιν ἀπομεμακρυσμένων ἀπὸ τῶν κέντρων καταναλώσεως φυσικῶν ἐνεργειῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος (λευκὸς ἄνθραξ), αἵτινες ἄλλως θὰ ἐχάνοντο ἀσκόπως. Ἤδη τὸ ὕδωρ, ὡς κινητήριος δύναμις, τείνει νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν χάρις εἰς τὸν ἠλεκτρισμόν. Δι' ὑδροηλεκτρικὰς βιομηχανίας παραγωγῆς ἡ τιμὴ μονάδος τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἶναι χαμηλή, καθ' ὅσον μόνον τὰ ἔξοδα ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἶναι σημαντικά, καθιστῶσα ἐφικτὴν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ διὰ σκοποὺς εἰς οὓς ἄλλως θὰ ἦτο ἀσύμφορος (ἠλεκτρικὴ ἕλξις).

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ βιομηχανίᾳ παρουσιάζει διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἑνὸς τόπου τοῦτο τὸ εὐχάριστον, ὅτι ἐλαττώνει τὴν κατασπατάλησιν τῶν φυσικῶν πηγῶν ἐνεργείας. Πράγματι, ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ μέγεθος μιᾶς ἐγκαταστάσεως παραγωγῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ἐλαττοῦνται αἱ ἀπώλειαι αὐτῆς.

Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

—**ἠλεκτρικὴ *διαλδεΰδη*** ἢ *βουτανοδιόλη* *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι διαλδεΰδη τοῦ τύπου

$$OHC.\ CH_2.\ CH_2.\ CHO,$$

παρασκευαζομένη ἐκ τοῦ πυρρολίου δι' ἐπιδράσεως ὑδροξυλαμίνης καὶ εἶτα νιτρώδους ὀξέος.

Παρασκευάζεται εἰς διαφόρους πολυμερεῖς μορφάς, ἐξ ὧν εὐκολώτερον ἀποχωρίζεται ἡ *ὑαλώδης μορφή*, δι' ἀποστάξεως τῆς ὁποίας λαμβάνεται ἡ *μονομοριακὴ μορφή*, ἥτις εἶναι ἄχρουν καυστικὸν ὑγρόν, δριμείας ὀσμῆς, βράζον ὑπὸ πίεσιν 8, 5 χλστμ. εἰς 56°,5. Διὰ θερμάνσεως μεθ' ὕδατος μετατρέπεται εἰς φουράνιον, μετὰ ὑδροθείου εἰς θειοφαίνιον καὶ μετ' ἀμμωνίας καὶ ὀξικοῦ ὀξέος εἰς πυρρόλιον. Σ. Γ.

—**ἠλεκτρικὴ *διανομή*** *['Ηλεκτρομ.]* βλ.λ. *διανομὴ* (τ. Θ' σ. 252 γ').

Digitized by Google

—ἠλεκτρικὴ *διάσπασις*, ἢ *ἰονισμὸς* *[Φυσ.—Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἰδιότης, ἣν κέκτηνται ἔνιαι χημικαὶ ἑνώσεις, ἰδίως δὲ τὰ ὀξέα, αἱ βάσεις καὶ τὰ ἅλατα, διαλυόμεναι εἴς τινα ὑγρὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς ὕδωρ νὰ διασπῶνται ἐν μέρει εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίστανται ἄτομα πεφορτισμένα διὰ θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Οὕτω π. χ. τὸ μαγειρικὸν ἅλας, ὅπερ συνίσταται ἐκ νατρίου καὶ χλωρίου, διαλυόμενον εἰς ὕδωρ ὑφίσταται διάσπασιν εἰς ἄτομα νατρίου καὶ ἄτομα χλωρίου πεφορτισμένα τὰ μὲν τοῦ νατρίου διὰ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ τὰ δὲ τοῦ χλωρίου δι' ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, κατὰ ποσότητας ἴσας. Ἐὰν ἤδη εἰς κύκλωμα ἠλεκτρικῆς στήλης παρεμβάλωμεν τὸ ἐν λόγῳ διάλυμα, θὰ παρατηρήσωμεν ἀπόκλισιν τοῦ γαλβανομέτρου, ἐξ οὗ συνάγομεν ὅτι διάλυμα μαγειρικοῦ ἅλατος εἶναι ἀγωγὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ διὰ τὰ διαλύματα ὅλων τῶν ὀξέων, τῶν βάσεων καὶ τῶν ἁλάτων.

Ἀντιθέτως ὅμως, ἐὰν εἰς κύκλωμα ἠλεκτρικῆς στήλης παρεμβάλωμεν ὕδωρ ἐν καθαρᾷ καταστάσει (ἀπόσταχτον ὕδωρ), οὐδεμίαν θὰ παρατηρήσωμεν ἀπόκλισιν τοῦ γαλβανομέτρου, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐὰν ἀντὶ τοῦ ὕδατος παρεμβάλωμεν μαγειρικὸν ἅλας ἐν στερεᾷ καταστάσει. Κατὰ γενικὸν κανόνα, ὡς τοῦτο κατεδείχθη πειραματικῶς, τόσῳ τὰ διαλυτικὰ ὑγρὰ ἐν ἀπολύτῳ καθαρᾷ καταστάσει, ὅσῳ καὶ αἱ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαι χημικαὶ ἑνώσεις (ὀξέα, βάσεις, ἅλατα) εἴτε ἐν ἀνύδρῳ καταστάσει εἴτε ἐν στερεᾷ τοιαύτῃ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἄγουσι τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι τὰ ὀξέα, αἱ βάσεις καὶ τὰ ἅλατα ἅμα τῇ διαλύσει αὐτῶν ἔν τινι διαλυτικῷ ὑγρῷ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν ὕδατι καθίστανται ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, εἶναι φυσικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἴτε τὸ διαλυτικὸν ὑγρὸν εἴτε τὸ ἐν διαλύσει σῶμα ἢ καὶ ἀμφότερα ἅμα τῇ ἐπαφῇ αὐτῶν λαμβάνουσιν ἐντελῶς διάφορον σύστασιν. Ἀλλὰ διαρκούσης τῆς δι' αὐτῶν διόδου τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος παρετηρήθη ὅτι ἡ χημικὴ σύστασις τοῦ ἐν διαλύσει σώματος ὑφίσταται ριζικὴν ἀλλοίωσιν, ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ διαλυτικὸν ὑγρὸν παραμένει, κατ' ἀρχήν, ἀμετάβλητον.

Εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἐκλήθη *ἠλεκτρόλυσις* (βλ. λ.), ἐδόθησαν κατὰ καιροὺς διάφοροι ἐξηγήσεις.

Ὁ Faraday (1832) παρεδέχθη ὅτι τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἐπιφέρει διάσπασιν τῶν ἠλεκτρολύτων (ὡς ἐκλήθησαν λόγῳ τῆς ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἀποσυνθέσεως αὐτῶν, τὰ ὀξέα, αἱ βάσεις καὶ τὰ ἅλατα) εἰς τὰ ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται ἄτομα καὶ συνεπῶς ὁ ἠλεκτρισμὸς μεταφέρεται διὰ τῶν ἀτόμων τούτων. Καὶ τὰ μὲν ἄτομα τοῦ μετάλλου, φέροντα φορτίον θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὁδεύουσι πρὸς τὸν ἀρνητικὸν πόλον, τὰ δὲ ἄτομα τοῦ μεταλλοειδοῦς φέροντα ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμόν, ὁδεύουσι πρὸς τὸν θετικὸν πόλον. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Faraday ὠνόμασεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τὰ μὲν μέταλλα κατιόντα, τὰ δὲ μεταλλοειδῆ ἀνιόντα.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν Clausius-Arrhenius, ὁ ἰονισμὸς (δηλαδὴ ἡ διάσπασις τῶν ἠλεκτρολύτων εἰς ἄτομα πεφορτισμένα δι' ἠλεκτρισμοῦ) δὲν συμβαίνει μόνον κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἀλλ' ἐπέρχεται ἅμα τῇ διαλύσει τοῦ ἠλεκτρολύτου ἐν ὕδατι. Οὕτως, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὸ μαγειρικὸν ἅλας διαλυόμενον εἰς ὕδωρ ἰονίζεται εἰς κατιόντα νατρίου καὶ ἀνιόντα χλωριούχου. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐν τῷ ἐν λόγῳ διαλύματι δὲν ὑφίσταται οὐδ' ἐλεύθερον χλώριον, τὸ γνωστὸν πράσινον ἀέριον μὲ τὴν ἀποπνικτικὴν ὀσμήν, οὐδ' ἐλεύθερον νάτριον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἀποσυνθέτει τὸ ὕδωρ. Τοῦτο, διότι τὸ ἀέριον χλώριον δὲν ἀποτελεῖται ἐξ ἀτόμων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, ἀλλ' ἐκ μορίων (Cl_2), ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ χλώριον τοῦ ἐν διαλύσει μαγειρικοῦ ἅλατος δὲν εὑρίσκεται ἐν καταστάσει μορίων, ἀλλ' ἰόντων, δηλαδὴ ἀτόμων πεφορτισμένων μὲ μέγα φορτίον ἠλεκτρισμοῦ. Ὡς ἐκ τούτου τὰ ἰόντα ἐνέχουσι ποσὸν ἐνεργείας διάφορον τῶν ἠλεκτρικῶς οὐδετέρων μορίων καὶ δεικνύουσι διαφόρους τούτων ἰδιότητας.

Ὡσαύτως τὸ νάτριον δὲν εὑρίσκεται ἐν καταστάσει μεταλλικοῦ νατρίου ἀλλ' ἐν καταστάσει ἰόντων, δηλαδὴ ἐλευθέρων ἀτόμων πεφορτισμένων διὰ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Συμβολικῶς τὰ μὲν κατιόντα παρίστανται μετὰ στιγμῆς $^{\cdot}$, τὰ δὲ ἀνιόντα μετὰ τόνου $'$. Οὕτω συμβολικῶς ὁ ἰονισμὸς τοῦ μαγειρικοῦ ἅλατος παρίσταται ὡς ἀκολούθως: $NaCl = Na^{\cdot} + Cl'$.

Τὰ σύμβολα ταῦτα παριστῶσι συγχρόνως καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου: Ἰόντα φέροντα διπλάσιον, τριπλάσιον κλπ. φορτίον παρίστανται διὰ διπλασιασμοῦ, τριπλασιασμοῦ κλπ. τοῦ οἰκείου συμβόλου. Οὕτω τὸ κατιὸν τοῦ ἀργύρου, ὅπερ ὡς στοιχεῖον μονοδύναμον φέρει, ἐν ἰονισμῷ εὑρισκόμενον, ἓν φορτίον θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ παρίσταται διὰ τοῦ $Ag^{\cdot}$, ἐνῷ τὸ κοτιὸν τοῦ ἀργιλλίου, τὸ ὁποῖον ὡς στοιχεῖον τριδύναμον φέρει ἐν ἰονισμῷ τρία φορτία θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, παρίσταται διὰ τοῦ $Al^{\cdot\cdot}$.

Τὸ ὑδρογόνον, τὰ μέταλλα ὡς καὶ ἡ ρίζα ἀμμώνιον (NH_4)$^{\cdot}$ σχηματίζουσι κατιόντα. Τὰ ἀνιόντα δὲ ἀποτελοῦνται ἐκ μεταλλοειδῶν (χλώριον Cl', θεῖον S'' κλπ.) καὶ ἐκ μεταλλοειδῶν μετ' ὀξυγόνου ἡνωμένων (NO'_3, PO'''_4, SO''_4 κλπ.). Δ. ΤΣΑΜΑΔΟΣ

— ἠλεκτρικὴ *διπλοστιβὰς* *[Φυσ.]*. Διπλῆ ἐπιφάνεια, ἧς ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ εἶναι ἕδραι δύο ἴσων ἠλεκτρικῶν φορτίων ἴσης ἐπιφανειακῆς πυκνότητος, ἀλλ' ἀντιθέτων σημείων. Πραγματοποιεῖται π. χ. αὕτη διὰ διηλεκτρικῆς πολώσεως πλακὸς ἐξ ἐβονίτου ἐντὸς ὁμογενοῦς ἠλεκτρικοῦ πεδίου.

Ὡς ροπὴ τῆς ἠλεκτρικῆς διπλοστιβάδος ὁρίζεται τὸ διάνυσμα τοῦ γινομένου τοῦ ἑνὸς φορτίου ἐπὶ τὴν ἀπόστασιν τῶν δύο φορτίων λαμβανομένην μὲ φορὰν ἀπὸ τοῦ ἀρνητικοῦ πρὸς τὸ θετικόν. N. Z. E.

— ἠλεκτρικὴ *δόνησις* *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ ταλαντώσεις*.

— ἠλεκτρικὴ *ἐκκένωσις* *[Φυσ.]*. Ἡ δι' ἀερίου μέσου ἐξίσωσις τῆς διαφορᾶς τῆς ἠλεκτρικῆς τάσεως δύο ἀγωγῶν.

Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐκκένωσις παρουσιάζει ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν διαφόρους μορφάς, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι τὸ βολταϊκὸν τόξον, ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ καὶ ἡ δι' ἀκίδων ἢ σκοτεινὴ ἐκκένωσις. Ἰδίως χαρακτηριστικὰ καὶ ἐνδιαφέροντα φαινόμενα παρουσιάζει ἡ ἠλεκτρικὴ ἐκκένωσις ἐντὸς ἠραιωμένων ἀερίων. Ταῦτα παρατηροῦμεν συνδέοντες τὰ δύο ἠλεκτρόδια ἐπιμήκους σωλῆνος μετὰ ἠλεκτρικῆς πηγῆς ἀρκετὰ ὑψηλῆς τάσεως καὶ ἀραιοῦντες βαθμηδὸν τὸ ἐν αὐτῷ ἀέριον. Μόλις ἡ ἐν τῷ σωλῆνι πίεσις φθάσῃ μερικὰ ἑκατοστόμετρα ὑδραργύρου, ἀναπηδᾷ μεταξὺ τῶν ἠλεκτροδίων σπινθὴρ ἔχων μορφὴν φωτεινοῦ νήματος, ὅπερ ἐλαττουμένης τῆς πιέσεως εὐρύνεται καὶ πληροῖ εἰς πίεσιν 2—9 χιλιοστῶν ὅλην τὴν τομὴν τοῦ σωλῆνος. Ἀμέσως πρὸ τοῦ ἀρνητικοῦ ἠλεκτροδίου (τῆς καθόδου) παραμένει, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς φωτεινῆς θετικῆς στήλης, σκοτεινὸς χῶρος ἐπιλεγόμενος «χῶρος τοῦ Faraday», ὅστις ἐλαττουμένης τῆς πιέσεως ἐξαπλοῦται, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἡ θετικὴ στήλη λαμβάνει τὴν μορφὴν ἐναλλὰξ φωτεινοτέρων καὶ σκοτεινοτέρων στρωμάτων. Τὸ χρῶμα τῆς στήλης ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ φάσμα τοῦ πληροῦντος ἀερίου. Προχωροῦντος τοῦ κενοῦ καθίστανται τὰ φωτεινὰ φαινόμενα ἀσθενέστερα καὶ ἐξαφανίζονται βαθμηδόν, ἀρχίζουν ὅμως τὰ τοιχώματα τοῦ σωλῆνος νὰ φθορίζουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀπὸ τῆς καθόδου ἐκπεμπομένων καθοδικῶν ἀκτίνων. Ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ Faraday πηγάζει δέσμη ἀκτίνων, λεγομένων *διαυλικῶν*, κατευθυνομένη πρὸς τὴν κάθοδον (βλ. λ. *ἀκτῖνες καθοδικαί, διαυλικαί, Ρέντγκεν*). Ὑπὸ πίεσιν μικροτέραν μερικῶν χιλιοστῶν τοῦ χιλιοστομέτρου παύει κάθε ἐκκένωσις.

Ἡ ἀνωτέρω μορφὴ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐκκενώσεως ὀνομάζεται καὶ *αὐτοτελής*, καθότι ἡ ὕπαρξις τῆς διαφορᾶς τάσεως εἰς τὰ ἠλεκτρόδια εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἐπιφέρῃ τὴν ἀγωγιμότητα τοῦ ἀερίου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀγωγιμότης παράγεται δι' ἐξωτερικῶν μέσων, π. χ. δι' ἐπιδράσεως ἀκτίνων Röntgen ἢ ἐν περιπτώσει τελείου κενοῦ δι' εἰσαγωγῆς ἠλεκτρονίων ἐξερχομένων ἀπὸ τῆς ὑπὸ βοηθητικοῦ ρεύματος διαπυρουμένης καθόδου (βλ. λ. *ἠλεκτρικὸς ἀνορθωτής, σωλῆνες Coolidge, τρίοδοι λαμπτῆρες*). N. Z. E.

— ἠλεκτρικὴ *ἕλξις* *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἕλξις* καὶ *ἠλεκτρισμός*.

— ἠλεκτρικὴ *ἐνδώσμωσις* *[Φυσ.]*· βλ. *ἠλεκτρώσμωσις*.

— ἠλεκτρικὴ *ἐνέργεια* *[Φυσ.]*. Μία τῶν μορφῶν ἐκδηλώσεως τῆς ἐνεργείας.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ πεδίου ἀνὰ μονάδα ὄγκου ἰσοῦται μὲ τὸ ἥμισυ τοῦ γινομένου τῆς ἐντάσεως τοῦ πεδίου ἐπὶ τὴν ἠλεκτρικὴν μετατόπισιν (ἠλεκτρικαὶ μονάδες κατὰ Heaviside). Ἡ ἐνέργεια ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἰσοῦται μὲ τὸ γινόμενον τῆς ἐντάσεως ἐπὶ τὴν διαφορὰν δυναμικοῦ ἐπὶ τὸν χρόνον καὶ μετρεῖται εἰς ὡριαῖα κιλοβάττ.

[Βλ. λ. *ἠλεκτρικὰ ἔργα καὶ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα*.]

Παραγωγὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ἡ παραγωγὴ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας γίνεται πάντοτε εἰς τὰ λεγόμενα «κεντρικὰ ἐργοστάσια παραγωγῆς». Ἡ πρώτη τοιαύτη ἐγκατάστασις ἐγένετο τῷ 1882 ὑπὸ τοῦ Edison, τροφοδοτοῦσα περὶ τὰς 700 περίπου λυχνίας ὑπὸ τάσιν 110 Volt. Ἐν τῷ μικρῷ σχετικῶς διαστήματι μέχρι σήμερον αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς προώδευσαν τεραστίως. Ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας παραγωγὰς καὶ τροφοδοτήσεις (φωταέριον, ὕδωρ), αἱ ἠλεκτρικαὶ τοιαῦται παρουσιάζουν τὸ μέγα μειονέκτημα, ὅτι ἡ ἀποθήκευσις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἶναι δυσκολωτάτη, δεδομένου ὅτι οἱ συσσωρευταὶ παρουσιάζουν δυσαναλόγως μεγάλας δαπάνας, τόσον κατὰ τὴν ἀγορὰν ὅσον καὶ κατὰ τὴν συντήρησιν. Ὡς ἐκ τούτου πρέπει ἡ ἰσχὺς τῆς παραγωγῆς νὰ καλύπτῃ τελείως τὸ μέγιστον τῆς καταναλώσεως, ἐνῷ ἡ ἰσχὺς παραγωγῆς φωταερίου π. χ. μόνον τὴν μέσην κατανάλωσιν ὀφείλει νὰ καλύπτῃ.

Ὁ ἰδεώδης τρόπος φορτίσεως μιᾶς ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως παραγωγῆς θὰ ἦτο νὰ ὑπάρχῃ μία ὁπωσδήποτε σταθερὰ φόρτισις καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιτετράωρον. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀδύνατον ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς καταναλώσεως φωτός, ἥτις φυσικὰ μόνον κατὰ τὰς βραδινὰς καὶ νυκτερινὰς ὥρας χρειάζεται. Κατὰ τὴν ἡμέραν αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς δύνανται νὰ τροφοδοτήσουν μόνον ἠλεκτρικοὺς κινητῆρας (ἐργοστασίων, τροχιοδρόμων καὶ σιδηροδρόμων).

Ἀναλόγως τοῦ τρόπου παραγωγῆς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας διαιροῦνται αἱ ἐγκαταστάσεις: α') εἰς ὑδροκινήτους (ἐκμετάλλευσις πτώσεων ὕδατος, λευκοῦ ἄνθρακος) καὶ β') εἰς θερμοκινήτους (κατανάλωσις ἄνθρακος, πετρελαίου κτλ.). Ἡ θέσις τῶν πρώτων εἶναι δεδομένη μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ ὕδατος. Ἡ τοποθέτησις τῶν θερμοκινήτων ἐγκαταστάσεων ἐγένετο παλαιότερον εἰς τὸ κέντρον τῆς μελλούσης νὰ τροφοδοτηθῇ περιοχῆς. Σήμερον γίνεται κατὰ κανόνα εἰς θέσεις τοιαύτας, ὥστε νὰ εἶναι εὔκολος ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς ἐγκαταστάσεως διὰ καυσίμου ὑλικοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ μεταφορὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας (καὶ μάλιστα ὑπὸ ὑψηλὰς τάσεις) εἶναι ὀλιγώτερον δαπανηρὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν καυσίμων ὑλικῶν.

Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ὁ συντελεστὴς ἀποδόσεως μεγάλων μηχανῶν εἶναι μεγαλύτερος τοῦ συντελεστοῦ ἀποδόσεως μικρῶν τοιούτων, ἐπιδιώκεται ἡ κατασκευὴ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρων ἐγκαταστάσεων παραγωγῆς ἀντιστοίχως μεγαλυτέρων. Προκειμένου περὶ μεγαλυτέρων ὁπωσδήποτε ἰσχύων, χρησιμοποιοῦνται σχεδὸν πάντοτε ἀτμοστρόβιλοι τροφοδοτούμενοι ἀπὸ λέβητας μεγάλης ἰσχύος, μεθ' ὑπερθερμαντῆρος διὰ τὸν ἀτμὸν καὶ προθερμαντῆρος διὰ τὸ ὕδωρ.

Ἡ διαρρύθμισις τοῦ ἠλεκτρικοῦ τμήματος τῆς ἐγκαταστάσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πρὸς παραγωγὴν ρεύματος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἶναι ἢ συνεχὲς ἢ μονοφασικὸν ἢ τριφασικόν. Συνεχὲς ρεῦμα χρησιμοποιεῖται σήμερον μόνον εἰς μικρὰς ἐγκαταστάσεις, ὡς καὶ εἰς εἰδικάς τινας περιπτώσεις (τροχιόδρομοι κτλ.). Μονοφασικὸν ρεῦμα εἶναι σπανιώτατον καὶ χρησιμοποιεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς σιδηροδρόμους. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν παραγομένων ἠλεκτρικῶν ἐνεργειῶν παράγεται καὶ μεταφέρεται ὑπὸ τριφασικὴν μορφήν, ἡ ὁποία συνενώνει τὸ προτέρημα τῆς εὐκόλου μεταβολῆς τῆς τάσεως (διὰ στατῶν μετασχηματιστῶν) μὲ τὸ προτέρημα τοῦ εὐθηνοῦ καὶ καλοῦ κινητῆρος (ἀσύγχρονος κινητήρ).

Εἰς τὰς νεωτέρας ἠλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς αἱ κινητήριοι μηχαναὶ (ἀτμοστρόβιλοι, Diesel, ὑδροστρόβιλοι κτλ.) εἶναι συνδεδεμέναι ἀπ' εὐθείας, ἄνευ ἐμμέσου μεταδόσεως, μὲ τὰς ἠλεκτρικὰς γεννητρίας. Ἐκ τῶν γεννητριῶν οἱ ἀγωγοὶ τοῦ ρεύματος ὁδηγοῦνται πρὸς τοὺς μετασχηματιστάς, οἵτινες ἀναβιβάζουν τὴν τάσιν, καὶ ἐκ τῶν μετασχηματιστῶν πρὸς τὰς γραμμὰς μεταφορᾶς (ὑψηλῆς τάσεως). Μεταξὺ τῆς γεννητρίας καὶ τῶν μετασχηματιστῶν, ὡς καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν γραμμῶν μεταφορᾶς, ὑπάρχουν οἱ κατάλληλοι διακόπται ἐλαίου (μεγάλης ἰσχύος) ὡς καὶ τὰ πρὸς μέτρησιν, συγχρονισμὸν καὶ ἐπιτήρησιν τῆς ἐγκαταστάσεως διάφορα ὄργανα. Πρὸ τῶν γραμμῶν μεταφορᾶς ὑπάρχουν αἱ συλλεκτήριοι ράβδοι (Sammelschienen), ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέρχονται οἱ πρὸς τὰ ἔξω ἀγωγοί.

Ὅλα σχεδὸν τὰ πρὸς μέτρησιν, συγχρονισμὸν καὶ ἐπιτήρησιν ὄργανα εὑρίσκονται εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ πίνακος τῆς διανομῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν παραγωγῆς ὅ,τι ἡ γέφυρα διὰ τὰ πλοῖα. Ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ πίνακος διανομῆς δίδονται αἱ πρὸς τὸ μηχανοστάσιον διαταγαί, ρυθμίζεται ἡ τάσις τῶν ἐγκαταστάσεων κτλ. Διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς τάσεως χρησιμοποιοῦνται εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς οἱ λεγόμενοι «αὐτόματοι ρυθμισταὶ τάσεως» (Schnellregler).

Εἰς τὴν νέαν ἐγκατάστασιν παραγωγῆς διὰ τὰς Ἀθήνας, Πειραιᾶ καὶ περίχωρα, ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ, ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλοι ἀτμοστρόβιλοι μετὰ τῶν ἀντιστοίχων συγχρόνων γεννητριῶν, ἰσχύος 15.000 κιλοβάττ ἕκαστος καὶ τάσεως 6.600 volt. Ἐκ τῶν γεννητριῶν ἀναχωροῦν ἀγωγοὶ πρὸς τοὺς μετασχηματιστάς, οἵτινες ἀναβιβάζουν τὴν τάσιν εἰς 22.000 βὸλτ καὶ ἐκ τοῦ δευτερογενοῦς πηνίου τῶν μετασχηματιστῶν αὐτῶν τροφοδοτοῦνται αἱ γραμμαὶ τῶν 22.000 βόλτ. Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀτμοῦ γίνεται ἐντὸς ἓξ μεγάλων λεβήτων (τάσις ἀτμοῦ 22 ἀτμοσφαιρῶν) μετ' αὐτομάτου τροφοδοτήσεως καὶ μετὰ ὑπερθερμαντῆρος καὶ προθερμαντῆρος διὰ τὸ ὕδωρ. Ἡ συχνότης τοῦ τριφασικοῦ ρεύματος εἶναι 50 περίοδοι. Συμπληρωματικῶς ἐργάζονται ἀκόμη καὶ αἱ μηχαναὶ τοῦ παλαιοῦ ἐργοστασίου παραγωγῆς ἐν Νέῳ Φαλήρῳ.

Ἡ ἐκκίνησις τοῦ νέου ἐργοστασίου συντελεῖται δι' ἑνὸς εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο στροβίλου ἐλευθέρας ἐξατμίσεως. Γ. Θ. Κ.

Μεταφορὰ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Καλεῖται οὕτως ἡ μεταφορὰ ποσότητός τινος ἠλεκτρισμοῦ ἢ ἡ συνεχὴς μεταφορὰ ἠλεκτρικῆς τινος ἰσχύος ἀπό τινος σημείου εἰς ἄλλο.

Digitized by Google

Ἡ πρώτη δὲν ἔχει ἀκόμη μεγάλην σημασίαν, διότι δὲν κατωρθώθη ἡ ἱκανοποιητικὴ ἀποταμίευσις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, πραγματοποιεῖται δὲ διὰ τῆς μεταθέσεως φορτισμένων συσσωρευτῶν ἢ πυκνωτῶν.

Ἀντιθέτως ἡ συνεχὴς μεταφορὰ ἰσχύος εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία δίδει εἰς τὸν ἠλεκτρισμὸν ὅλην τὴν πελωρίαν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει σήμερον εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Ἡ μεταφορὰ αὕτη πραγματοποιεῖται συνήθως διὰ μεταλλικῶν ἀγωγῶν συνδεόντων τὰ δύο σημεῖα, ἀφετηρίας καὶ προορισμοῦ. Ἐν τούτοις ὁ τρόπος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἀσύρματος τηλεφωνία καὶ τηλεγραφία δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μεταφορὰ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας διὰ τοῦ αἰθέρος.

Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια πλεονεκτεῖ ὡς πρὸς τὰς πρακτικάς της ἐφαρμογὰς τῶν ἄλλων μορφῶν τῆς ἐνεργείας, κυρίως κατὰ τὸ ὅτι δύναται νὰ μεταφερθῇ εὐκόλως, ἄνευ μεγάλων ἀπωλειῶν, εἰς πολὺ μεγάλας ἀποστάσεις. Κατὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ἐνεργείας ταύτης σπουδαίαν σημασίαν ἔχουν τὰ ἑξῆς μεγέθη: 1) ἡ ἀπώλεια ἐνεργείας, 2) ἡ πτῶσις, 3) ἡ ἀξία τοῦ φορέως τῆς ἐνεργείας, δηλαδὴ ἡ ἀξία τοῦ ἠλεκτρικοῦ δικτύου. Εἶναι προφανὲς ὅτι διὰ νὰ εἶναι ἡ μεταφορὰ κατὰ τὸ δυνατὸν οἰκονομικωτέρα, πρέπει νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἀπώλεια ἐνεργείας καὶ ἡ ἀξία τοῦ δικτύου. Ἐπίσης πρέπει νὰ εἶναι μικρὰ ἡ πτῶσις τάσεως, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀνωμαλία εἰς τὴν λειτουργίαν.

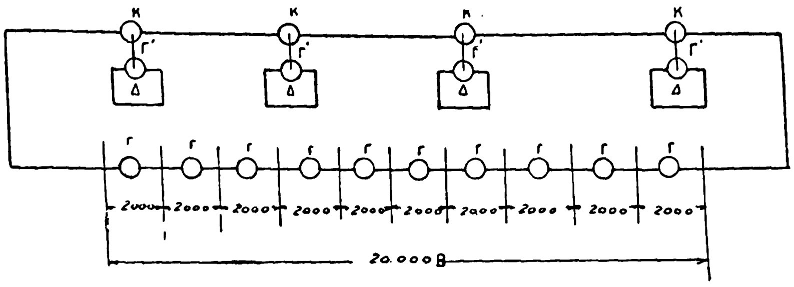

Σχ. 1. *Σύστημα Thury πρὸς μεταφορὰν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑπὸ μορφὴν συνεχοῦς ρεύματος 10.000 Βόλτ.*

[Γ=γεννήτριαι συνεχοῦς ρεύματος τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ παραγωγῆς. Κ=κινητῆρες τῶν διαφόρων ὑποσταθμῶν ἐν σειρᾷ. Γ΄=γεννήτριαι χαμηλῆς τάσεως τροφοδοτοῦσαι ἀπ' εὐθείας τὰ δίκτυα διανομῆς Δ.]

Ἡ ἀπώλεια ἐνεργείας Rf^2, κατὰ τὴν μεταφορὰν ἠλεκτρικῆς ἰσχύος W=Ef XB,ὑπολογίζεται ὡς ἑξῆς:

$$Rf^2=\frac{cl}{q}f^2=\frac{cl}{q}\frac{W^2}{E^2} \qquad (1)$$

Ἀφ' ἑτέρου ἡ πτῶσις τάσεως ὑπολογίζεται:

$$Rf=\frac{cl}{q}\frac{W}{E} \qquad (2)$$

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους εἶναι: R ἡ ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις τῶν ἀγωγῶν μεταφορᾶς εἰς ὦμ, f ἡ ἔντασις εἰς ἀμπέρ, E ἡ τάσις μεταφορᾶς εἰς βόλτ, c ἡ εἰδικὴ ἀντίστασις τοῦ μετάλλου τῶν ἀγωγῶν εἰς $\frac{\text{ὦμ. χλστ}^2}{\mu}$, l τὸ μῆκος τῶν ἀγωγῶν εἰς m, q ἡ διατομή των εἰς χλστ^2.

Ἐκ τῶν τύπων (1) καὶ (2) φαίνεται ὅτι πρὸς ἐλάττωσιν τῆς ἀπωλείας καὶ τῆς πτώσεως τάσεως συμφέρει ν' αὐξηθῇ ἡ τάσις μεταφορᾶς καὶ ἡ διατομὴ καὶ νὰ ἐλαττωθῇ ἡ εἰδικὴ ἀντίστασις τῶν ἀγωγῶν. Καὶ ἡ μὲν τάσις μεταφορᾶς δύναται ν' αὐξηθῇ θεωρητικῶς ἐπ' ἄπειρον, πρακτικῶς ὅμως δὲν εἶναι συμφέρον διὰ δεδομένην πρὸς μεταφορὰν ἰσχὺν νὰ ὑπερβῇ ὡρισμένην τιμήν, διότι ἄνευ ταύτης ἡ αὔξησις τῆς ἀξίας τῶν ὑλικῶν μονώσεως τῆς γραμμῆς μεταφορᾶς κλπ. καλύπτει τὸ ἐκ τῆς ἀπωλείας ἐνεργείας κέρδος. Ἡ διατομὴ δὲν συμφέρει νὰ αὐξηθῇ, διότι αὐξάνει αἰσθητῶς ἡ τιμὴ τοῦ ἀγωγίμου ὑλικοῦ. Ὁμοίως καὶ ἡ εἰδικὴ ἀντίστασις τοῦ ὑλικοῦ τῶν ἀγωγῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῇ κάτω ὡρισμένων τιμῶν, διότι αὐξάνει ἡ ἀξία αὐτῶν.

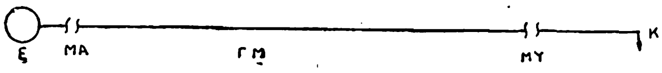

Σχ. 2. *Τυπικὴ διάταξις μεταφορᾶς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑπὸ μορφὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος.*

[Ε=ἐναλλακτὴρ (συνήθως τάσεως κάτω τῶν 10.000 Βόλτ). ΜΑ=στατὸς μετασχηματιστὴς ἀνυψώσεως τάσεως (πρωτογενὴς τάσις ἡ τοῦ Ε, δευτερογενὴς ἀπεριόριστος). ΓΜ=γραμμὴ μεταφορᾶς ὑψηλῆς τάσεως. ΜΥ=στατὸς μετασχηματιστὴς ὑποβιβασμοῦ τάσεως. Κ=κατανάλωσις.]

Ὡς ἐκ τῶν λόγων τούτων κατέληξαν πρακτικῶς εἰς ὡρισμένα μεγέθη τάσεως, διατομῶν καὶ ἀγωγιμοτήτων, τὰ ὁποῖα δίδουν τὴν οἰκονομικωτάτην λύσιν. Οὕτω διὰ γραμμὰς ὑψηλῆς τάσεως, κατὰ κανόνα ἡ τάσις λαμβάνεται 1 βόλτ ἀνὰ τρέχον μέτρον γραμμῆς. Ἡ διατομή, εἰς τὰς ἐναερίους γραμμάς, δὲν δύναται νὰ κατέλθῃ κάτω τῶν ὁρίων τῶν καθοριζομένων ἐκ τῆς μηχανικῆς ἀντοχῆς τῶν γραμμῶν. Διὰ τὰς συνήθεις περιπτώσεις τὸ ὅριον τοῦτο εἶναι 6 χλστ^2. Ἐπίσης αἱ ἀγωγιμότητες τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ ἀλουμινίου θεωροῦνται ἱκανοποιητικαί.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεγεθῶν, σπουδαίαν σημασίαν ἔχει, ὡς πρὸς τὴν εὐκολίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς μεταφορᾶς, ἡ φύσις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Σήμερον γενικῶς, διὰ τὰς ὁπωσδήποτε σημαντικὰς μεταφοράς, προτιμᾶται τὸ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα λόγῳ τῶν μεγάλων εὐκολιῶν παραγωγῆς καὶ μετασχηματισμοῦ, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἔναντι τοῦ συνεχοῦς ρεύματος. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν συστημάτων ἐναλλασσομένου ρεύματος προτιμᾶται τὸ τριφασικόν, διότι δίδει μεγάλας εὐκολίας κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του.

Ἱστορικῶς μόνον δύναται ν' ἀναφερθῇ ἀπόπειρα μεταφορᾶς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑπὸ μορφὴν συνεχοῦς ρεύματος ὑψηλῆς τάσεως. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἐγένετο ἐν Ἑλβετίᾳ μεταξὺ Λωζάννης καὶ St. Marin, ἀλλὰ δὲν ἔσχε μιμητάς. Εἶναι τὸ λεγόμενον σύστημα Thury (σχ. 1), κατὰ τὸ ὁποῖον δέκα γεννήτριαι συνεχοῦς ρεύματος τάσεως 2000 βόλτ ἑκάστη, ἐζεύχθησαν ἐν σειρᾷ. Τὸ παραγόμενον ρεῦμα 20.000 βόλτ ἐτροφοδότει γραμμὴν μεταφορᾶς ὑψηλῆς τάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν παρενετίθεντο ἐν σειρᾷ κινητῆρες συνεχοῦς ρεύματος, κινοῦντες γεννητρίας συνεχοῦς ρεύματος χαμηλῆς τάσεως, τροφοδοτούσας τὰ τοπικὰ δίκτυα διανομῆς.

Κατὰ τὴν μεταφορὰν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ τριφασικοῦ συστήματος προτιμᾶται γενικῶς σύνδεσις τῶν ἐναλλακτήρων ἢ τῶν μετασχηματιστῶν ὑπὸ μορφὴν τριγώνου. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι εἶναι οἰκονομικώτερον νὰ μὴ ἀναπτύσσεται ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς ἐναλλακτῆρας ἡ διὰ τὴν μεταφορὰν ἀπαιτουμένη ὑψηλὴ τάσις, ἀλλὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται διὰ στατῶν μετασχηματιστῶν εὑρισκομένων ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ παραγωγῆς.

Εἰς τὸ σχ. 2 δίδεται τυπικὴ διάταξις μεταφορᾶς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ὑπὸ μορφὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος. Χ. Κ. Σ.

— **ἠλεκτρικὴ *ἕνωσις*** [*Ἠλεκτρομ.*]· βλ. λ. *ἕνωσις* (τ. ΙΑ΄ σ. 228 β΄).

— **ἠλεκτρικὴ *ἐξουδετέρωσις*** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἐξουδετέρωσις*.

— **ἠλεκτρικὴ *ἐπαγωγὴ*** [*Φυσ*]· βλ. λ. *ἐπαγωγὴ* ἠλεκτρομαγνητική. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὴ *ἐπίδρασις*** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἐπίδρασις* ἠλεκτρική.

— **ἠλεκτρικὴ *θανάτωσις*** [*Ἐγκυκλ.*]· βλ. λ. *θανατικὴ* ποινή.

— **ἠλεκτρικὴ *θέρμανσις*** [*Φυσ. - Ἠλεκτροτεχν.*]. Ἡ μετατροπὴ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς θερμικήν.

Αὕτη λαμβάνει χώραν κυρίως κατὰ τὴν διὰ τῶν ἀγωγῶν ροὴν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Οὕτω πᾶς ἀγωγὸς διαρρεόμενος ὑπὸ ρεύματος προκαλεῖ, λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ, ἀπώλειαν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν θερμότητος. Ὁ Joule πρῶτος (1841) ἔθεσε τὸν νόμον, δυνάμει τοῦ ὁποίου τὸ ὑπὸ ἀγωγοῦ, διαρρεομένου ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἐκλυόμενον ποσὸν θερμότητος Q (μικροθερμίδες) δίδεται ὑπὸ τῆς σχέσεως $Q=O,24RJ^2t$, ἔνθα: R ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀγωγοῦ εἰς Ohm, J ἡ ἔντασις τοῦ διαρρέοντος αὐτὸν ρεύματος εἰς ampères καὶ t ὁ χρόνος τῆς ροῆς εἰς 1″. Ἡ οὕτως ἀναπτυσσομένη θερμότης ἐκτὸς τῆς ἀπωλείας εἰς ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν παρουσιάζει καὶ τὸ μέγιστον μειονέκτημα τοῦ νὰ καταστρέφῃ τὴν μόνωσιν τοῦ ἀγωγοῦ (ὑπόγειος μεταφορὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τυλίγματα ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, μετασχηματιστῶν κλπ.). Διὰ τοῦτο ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐλάττωσις τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀγωγοῦ καὶ τοῦ διαρρέοντος αὐτὸν ρεύματος (χρησιμοποίησις μετάλλων μεγάλης ἀγωγιμότητος, ὑψηλῶν τάσεων κλπ.). Ἐπίσης διὰ διατάξεων ἀερισμοῦ ἢ ἄλλων μέσων ψύξεως ἀποδιώκεται ἡ ἀναπτυσσομένη θερμότης.

Τὴν γενικὴν ταύτην ἰδιότητα τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐξεμεταλλεύθησαν πρὸς παραγωγὴν θερμότητος κατ' εὔωνον σχετικῶς καὶ ἁπλοῦν τρόπον. Οὕτως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν σχέσιν τοῦ Joule, τὴν μεταξὺ μονάδων θερμότητος καὶ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας τοιαύτην, ὡς καὶ τοὺς γνωστοὺς τύπους τοὺς δίδοντας τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀγωγῶν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν διάμετρον καὶ τὸ μῆκος ἀγωγοῦ, ὡς καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ ρεύματος, ὅπερ δέον νὰ διαρρέῃ αὐτόν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀνάπτυξιν ὡρισμένης ποσότητος θερμότητος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων κατασκευάζονται πλεῖστα ὅσα ὄργανα βιομηχανικῆς καὶ οἰκιακῆς χρήσεως (κλίβανοι, θερμάστραι, βραστῆρες κ.λ.π). Ἐν αὐτοῖς ὁ ὑπὸ τοῦ ρεύματος διαρρεόμενος ἀγωγὸς (ἐκ Ferro-nickel, Maillechort κ.λ.π.) διατάσσεται σπειροειδῶς περὶ κύλινδρον ἢ ἐπίπεδον πλάκα ἐκ πυριμάχου ὑλικοῦ.

Ἐκτὸς τῆς ὡς ἄνω μεθόδου ἐπιτυγχάνεται παραγωγὴ θερμότητος ἀναλώμασι ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας καὶ διὰ τοῦ *ἠλεκτρικοῦ τόξου* (βλ. λ.). Διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τόξου ἐπιτυγχάνεται λίαν ὑψηλὴ θερμοκρασία (3500° καὶ ἄνω), δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται τοῦτο πρὸς τῆξιν διαφόρων δυστήκτων μετάλλων (ἠλεκτρικαὶ κάμινοι). Ἐπίσης δι' εἰδικῶν διατάξεων χρησιμοποιεῖται εἰς συγκολλήσεις μετάλλων (ὁπότε ὡς ἠλεκτρόδια χρησιμοποιοῦνται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ὑπὸ συγκόλλησιν μέταλλα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ράβδος ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου).

Τέλος τὰ ἐξ ἐπαγωγῆς ρεύματα (δινορρεύματα τοῦ Foucault, ἐξ ὑστερήσεως κλπ.) προκαλοῦσι λίαν ἐπικινδύνους θερμάνσεις ἰδίως εἰς τὰ τύμπανα τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν (συνεχοῦς ἢ ἐναλλασσομένου ρεύματος), τοὺς πυρῆνας τῶν μετασχηματιστῶν κλπ. Διὰ τοῦτο ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκμηδένισις τῶν τοιούτων ρευμάτων, ὡς καὶ ἡ διὰ καταλλήλου ψύξεως ἀπομάκρυνσις τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀναπτυσσομένης θερμότητος.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀνεπιθυμήτου τοιαύτης ἐκ δινορρευμάτων ἀναπτύξεως θερμότητος, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ κατασκευάζονται ἠλεκτρικαὶ κάμινοι, ἐν αἷς ἡ ζητουμένη θερμοκρασία ἐπιτυγχάνεται διὰ δινορρευμάτων ἀναπτυσσομένων ἐν αὐτῇ τῇ μάζῃ τοῦ ὑπὸ τῆξιν εὑρισκομένου μετάλλου διὰ πηνίου μεγάλης αὐτεπαγωγικῆς ἱκανότητος. Τὸ πηνίον τοῦτο περιβάλλει τὸ δοχεῖον, ἐνῷ εὑρίσκεται τὸ ὑπὸ τῆξιν μέταλλον (βλ. λ. *κάμινοι*). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

— **ἠλεκτρικὴ *θερμοδιείσδυσις*** [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *διαθερμία*.

— **ἠλεκτρικὴ *ἰσορροπία*** [*Φυσ.*]. Λέγομεν ὅτι ἀγωγός τις εὑρίσκεται ἐν ἠλεκτρικῇ ἰσορροπίᾳ, ὅταν οὐδεμία μετατόπισις ἠλεκτρικῶν φορτίων συμβαίνῃ ἐν αὐτῷ. Ἀρκετὴ καὶ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀγωγοῦ ὕπαρξις σταθεροῦ δυναμικοῦ. Τὸ ἠλεκτρικὸν φορτίον κατανέμεται τότε μόνον ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγωγοῦ. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὴ *ἰσχὺς*** [*Φυσ.*]. Ἡ ἀνὰ μονάδα χρόνου ὑπὸ ἠλεκτρικῆς τινος πηγῆς παρεχομένη ἐνέργεια ἢ ἡ ὑπὸ συσκευῆς τινος καταναλισκομένη. Λέγομεν π. χ. δυναμοηλεκτρικὴ μηχανὴ ἰσχύος 10 χιλοβὰττ ἢ λαμπτὴρ 50 βὰττ (βλ. *βάττ*). Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὴ *καλλιέργεια*** (ἡ) [*Γεωπ.*]· βλ. *καλλιέργεια* ἠλεκτρική.

— **ἠλεκτρικὴ *κάμινος*** [*Φυσ.—Χημ.*]· βλ. λ. *κάμινος*.

— **ἠλεκτρικὴ *κατανάλωσις*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ εἴς τινα ἠλεκτρικὴν διασκευὴν ὠφελίμως ἢ ἀνωφελῶς καταναλωθεῖσα εἴς τι διάστημα χρόνου ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἠλεκτρικὴ κατανάλωσις, ἥτις δὲν εἶναι ἄλλο τι ἀπὸ τὸ *ἠλεκτρικὸν ἔργον*, μετρουμένη εἰς ὡριαῖα-βὰττ (W·H) ἢ ὡριαῖα ἑκτοβὰττ (HWH) ἢ ὡριαῖα χιλιοβὰττ (KWH), καταγράφεται ὑπὸ τῶν ἠλεκτρικῶν μετρητῶν ἢ γνωμόνων. Α. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικὴ *λαμπὰς*** [*Ἠλεκτροτ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* λυχνίαι.

— **ἠλεκτρικὴ *λεύκανσις*** [*Τεχν.*]· βλ. *λεύκανσις*.

— **ἠλεκτρικὴ *μᾶζα*** [*Φυσ.*], καλουμένη ἄλλως καὶ *ἠλεκτρικὸν φορτίον*. Ἔκφρασις τονίζουσα ἰδίως τὴν ἰδιότητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὡς ποσοῦ, δηλαδὴ πράγματος ἐπιδεκτικοῦ μετρήσεως.

Ὡς μονὰς τῆς ἠλεκτρικῆς μάζης ὁρίζεται, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Coulomb, ἡ μᾶζα, ἥτις ἐπὶ ἴσης μάζης εὑρισκομένης εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς ἑκατοστομέτρου ἐξασκεῖ δύναμιν ἴσην πρὸς μίαν δύνην. Ὁ ὅρος *μᾶζα* προέκυψεν ἐκ τῆς τυπικῆς ἀναλογίας τοῦ νόμου τοῦ Coulomb μὲ τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἕλξεως τοῦ Νεύτωνος. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὴ *μετατόπισις*** [*Φυσ.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Μάξουελλ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως διηλεκτρικοῦ (καὶ τοῦ κενοῦ χώρου συμπεριλαμβανομένου), προκαλουμένη ὑπὸ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐντάσεως ἠλεκτρικοῦ πεδίου. Τὸ διάνυσμα τῆς ἠλεκτρικῆς μετατοπίσεως ἰσοῦται, ἐν περιπτώσει ἰσοτροπίας τοῦ μέσου, μὲ τὸ διάνυσμα τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου ἐπὶ τὴν σταθερὰν διηλεκτρικότητος. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὴ *πέδη*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Κατὰ τὴν κίνησιν μηχανισμοῦ τινος ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ κινητῆρος εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ αὐτὸς οὗτος ὁ κινητὴρ διὰ τὴν πέδησιν, εἰς ἃς περιπτώσεις αὕτη καθίσταται ἀναγκαία, ὡς διὰ τὴν ἀπότομον κράτησιν τοῦ μηχανισμοῦ ἢ τὴν ἐπίτευξιν ὁμαλῆς κινήσεως αὐτοῦ ἐν περιπτώσει ἐπιταχύν-

Digitized by Google

σμός του (κίνησις ὀχημάτων ἐπὶ κατωφερειῶν καὶ κάθοδος βαρῶν ἐν γένει). Τὸ σύστημα τοῦτο πεδήσεως ἀποτελεῖ τὴν ἠλεκτρικὴν πέδην.

Εἷς τρόπος ἠλεκτρικῆς πεδήσεως εἶναι ὁ διὰ τῆς *πέδης ὠφελίμου ρεύματος*, ἐφαρμοζομένης ὅταν διὰ τὴν κινητοποίησιν τοῦ μηχανισμοῦ χρησιμοποιοῦνται κινητῆρες συνεχοῦς ρεύματος μετὰ μαγνητῶν ἐν διακλαδώσει, ἢ ἀσύγχρονοι κινητῆρες μετ' ἀντιστάσεων εἰς τὸν δρομέα. Οἱ κινητῆρες οὗτοι ἐπιταχυνόμενοι μετατρέπονται εἰς γεννητρίας, οὕτω δέ, τῆς κινητικῆς ἐνεργείας διδομένης εἰς τὸ δίκτυον, ἐπιτυγχάνεται κίνησις μετὰ σταθερᾶς ταχύτητος, μὴ δυναμένης νὰ μεταβληθῇ εἰμὴ δι' ἐφαρμογῆς εἰδικῶν συστημάτων. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται δι' ἀνυψωτικὰ μηχανήματα τροφοδοτούμενα ὑπὸ ἐκτεταμένων δικτύων, τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν μεγάλῃ κλίμακι (ἕλξις) μὴ ἐνδεικνυμένης, λόγῳ τῶν ἐπερχομένων μεγάλων διακυμάνσεων φορτίου τοῦ κεντρικοῦ σταθμοῦ, ὅπερ δύναται νὰ λάβῃ καὶ ἀρνητικὰς τιμάς.

Ἕτερος τρόπος πεδήσεως εἶναι ὁ διὰ τῆς *πέδης βραχυκυκλώσεως*, ἐφαρμοζομένης ὅταν γίνηται χρῆσις κινητήρων συνεχοῦς, μετὰ ἐν σειρᾷ ἢ καὶ ξένης διεγέρσεως. Οὗτοι ἀποχωρίζονται τοῦ δικτύου καὶ ὡς γεννήτριαι πλέον ἐργαζόμενοι βραχυκυκλοῦνται μέσῳ ἀντιστάσεων εἰς ἃς καταστρέφεται ἡ κινητικὴ ἐνέργεια.

Ἀπότομος κράτησις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς *πέδης ἀντιθέτου ρεύματος*. Κατὰ ταύτην ὁ κινητὴρ (εἴτε συνεχοῦς εἴτε ἀσύγχρονος) ζεύγνυται οὕτως, ὥστε ἡ ροπὴ στρέψεως αὐτοῦ νὰ ἔχῃ φορὰν ἀντιτιθεμένην εἰς τὴν τοῦ κινουμένου μηχανισμοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο μόνον διὰ τοὺς ἀσυγχρόνους κινητῆρας εἶναι ἐφαρμόσιμον (οὐχὶ ἐν τῇ ἕλξει), ὅτε λαμβάνομεν διὰ τῶν ἐν τῷ δρομεῖ ἀντιστάσεων καὶ διαφόρους ταχύτητας. Προκειμένου περὶ τῶν κινητήρων τούτων γίνεται ἐνίοτε πέδησις διὰ διεγέρσεως ὑπὸ συνεχοῦς ρεύματος τοῦ δρομέως καὶ βραχυκυκλώσεως τοῦ στάτου μέσῳ ἀντιστάσεων, ὁπότε διὰ ρυθμίσεως τοῦ ρεύματος διεγέρσεως κανονίζεται ἡ ροπὴ πεδήσεως.

Ἡ ἠλεκτρικὴ πέδη δέον νὰ μὴ συγχέηται μετὰ τῆς *ἠλεκτρομαγνητικῆς*. Κατὰ ταύτην ὁ κινητὴρ μετατρέπεται εἰς γεννήτριαν τροφοδοτοῦσαν ἠλεκτρομαγνήτας, οἵτινες δρῶσιν ἐπὶ μηχανικοῦ συστήματος πέδης. Ἡ ἠλεκτρομαγνητικὴ πέδη πλεονεκτεῖ τῆς ἠλεκτρικῆς λόγῳ τῶν μικροτέρων ἐντάσεων ροῆς, ὑφ' ὧν διαρρέεται ὁ κινητήρ, καὶ τῆς ἀποτελεσματικωτέρας δράσεώς της, εἶναι δὲ αὐτονόητον ὅτι δύναται νὰ λειτουργήσῃ καὶ διὰ παραλαβῆς ρεύματος ἀπὸ τοῦ δικτύου.

Κατὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἰσχύος κινητηρίων μηχανῶν καλεῖται ἠλεκτρικὴ πέδη τὸ σύστημα δυναμομηχανῆς γνωστῆς ἀποδόσεως, λαμβανούσης τὴν κίνησιν ἀπὸ τῆς κινητηρίου μηχανῆς καὶ ὑδραυλικῶν ἀντιστάσεων, εἰς ἃς καταστρέφεται τὸ παραγόμενον ρεῦμα. Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

— **ἠλεκτρικὴ *πίεσις*** [*Φυσ.*]· βλ. *ἠλεκτρικὸν* δυναμικόν.

— **ἠλεκτρικὴ *πόλωσις*** [*Φυσ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον τῆς ἀποταμιεύσεως ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἐντὸς ἠλεκτρολυτικῶν στοιχείων ἕνεκα τῶν συμβαινουσῶν χημικῶν δράσεων.

Οὕτως, ἐὰν διὰ στοιχείου περιέχοντος θειικὸν ὀξὺ καὶ ἠλεκτρόδια ἐκ μολύβδου διοχετευθῇ ρεῦμα ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα, ἀναφαίνεται μετὰ τὴν διακοπὴν ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις προκαλοῦσα τὴν ροὴν ρεύματος ἀντιθέτου φορᾶς. Τοῦτο προέρχεται λόγῳ τῆς ὀξειδώσεως τοῦ ἑνὸς τῶν ἠλεκτροδίων ὑπὸ τοῦ παραγομένου ὀξυγόνου. Τὸ αὐτὸ περίπου φαινόμενον συμβαίνει καὶ ἐπὶ ἠλεκτροδίων παρουσιαζόντων χημικὴν μονιμότητα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐπὶ ἠλεκτροδίων ἐκ λευκοχρύσου. Ἡ πόλωσις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐν τῷ μετάλλῳ ἀπορρόφησιν ὀξυγόνου καὶ ὑδρογόνου.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασίζεται ἡ κατασκευὴ τῶν δευτερογενῶν στοιχείων, τῶν καλουμένων συσσωρευτῶν, (βλ. *ἠλεκτρικὸς* συσσωρευτής), ἔνθα ἀποταμιεύεται ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια. ΑΝ. Δ.

— **ἠλεκτρικὴ *πυκνότης*** [*Φυσ.*]. Οὕτω καλεῖται ἐν ἀγωγῷ ἠλεκτρισμένῳ καὶ ἐν ἠλεκτρικῇ ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένῳ τὸ φορτίον κατὰ μονάδα ἐπιφανείας. Δι' ὁμοιόμορφον διανομὴν τοῦ φορτίου ἡ πυκνότης σ παρέχεται ἐκ τοῦ τύπου $\sigma = Q/S$, ἔνθα Q τὸ φορτίον τοῦ ἀγωγοῦ καὶ S ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως ἡ διανομὴ εἶναι ἀνομοιόμορφος τότε εἶναι $\sigma = \Delta Q/\Delta S$, ἔνθα ΔQ τὸ φορτίον, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς ἀπειροστὴν ἐπιφάνειαν ΔS περὶ τὸ θεωρούμενον σημεῖον. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὴ *σειρὰ τάσεως*** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *βολταϊκὴ* στήλη.

— **ἠλεκτρικὴ *σιδηροδρομικὴ μηχανὴ*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]· βλ. λ. *ἠλεκτράμαξα*.

— **ἠλεκτρικὴ *στήλη*** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *βολταϊκὴ* στήλη καὶ *ἠλεκτρικὰ* στοιχεῖα.

— **ἠλεκτρικὴ *συγκόλλησις*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]· βλ. λ. *αὐτογενὴς* συγκόλλησις.

— **ἠλεκτρικὴ *συστοιχία*·** βλ. λ. *ἠλεκτρικὸν* στοιχεῖον, *λουγδουνικὴ* λάγηνος, *ἠλεκτρικοὶ* συσσωρευταί.

— **ἠλεκτρικὴ *τάσις*** [*Φυσ.*]. Ὅρος χρησιμοποιούμενος συχνὰ ἀντὶ τοῦ ὅρου *ἠλεκτρικὸν* δυναμικὸν (βλ. λ.).

— **ἠλεκτρικὴ *τηλεόρασις*** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *τηλεόρασις*.

— **ἠλεκτρικὴ *τηλεπικοινωνία*** [*Ἠλεκτρ.*]. Οὕτω καλεῖται πᾶς τρόπος διὰ τὴν ἀπὸ ἀποστάσεως εἴτε διὰ συμβολικῶν σημείων, εἴτε διὰ φωνῆς ἐπικοινωνίαν, χρησιμοποιῶν ὡς μέσον μεταβιβάσεως τὸν ἠλεκτρισμὸν ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐφαρμογάς. Τὰ κυριώτερα εἴδη ἠλεκτρικῆς τηλεπικοινωνίας εἶναι ὁ ἐνσύρματος καὶ ἀσύρματος τηλέγραφος καὶ τὸ ἐνσύρματον καὶ ἀσύρματον τηλέφωνον (βλ. τὰς οἰκείας λ.) μὲ τὰς διαφόρους αὐτῶν παραλλαγάς. Λ. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικὴ *τροχοπέδη*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ πέδη*.

— **ἠλεκτρικὴ *ὕαλος*** [*Τεχν.*]. Καλεῖται οὕτως ὕαλος κατασκευασθεῖσα ἐκ μικρῶν τεμαχίων ὑάλου, τὰ ἐνδιάμεσα κενὰ τῶν ὁποίων ἔχουν συμπληρωθῇ διὰ μετάλλου ἀποτεθέντος διὰ τῆς γαλβανοπλαστικῆς μεθόδου. Ἐκ τῆς ὑάλου ταύτης κατασκευάζονται ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ πίνακες διὰ διακοσμητικὰ ὑαλώματα. ΑΝ. Δ.

— **ἠλεκτρικὴ *χωρητικότης*** [*Φυσ.*]. Ἐν τῇ Φυσικῇ δεικνύεται ὅτι ἐν ἀγωγῷ ἠλεκτρισμένῳ καὶ ἐν ἠλεκτρικῇ ἰσορροπίᾳ εὑρισκομένῳ ὑφίσταται μεταξὺ φορτίου Q καὶ δυναμικοῦ V ἡ σχέσις: $Q=CV$. Ὁ συντελεστὴς C καλεῖται *χωρητικότης τοῦ ἀγωγοῦ* καὶ εἶναι τὸ φορτίον ὅπερ ἀπαιτεῖται ὅπως ὑψώσῃ τὸ δυναμικὸν τοῦ ἀγωγοῦ κατὰ μονάδα. Ἐν τῷ πρακτικῷ συστήματι τῶν μονάδων, ἐν ᾧ ὡς μονὰς τοῦ φορτίου λαμβάνεται τὸ Coulomb, ὡς μονὰς δὲ δυναμικοῦ τὸ Volt, ἡ μονὰς χωρητικότητος εἶναι τὸ Farad. Ἐπειδὴ ἡ μονὰς Farad εἶναι διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς πολὺ μεγάλη, ἀντὶ ταύτης χρησιμοποιεῖται τὸ microfarad, εἶναι δὲ 1 microfarad$=10^{-6}$ Farad. Ἐν τῷ ἠλεκτροστατικῷ συστήματι τῶν μονάδων ὡς μονὰς χωρικότητος λαμβάνεται τὸ ἑκατοστόμετρον (cm), εἶναι δὲ 1 microfarad$=9{,}10^{5}$ cm. Ἡ μονὰς τῆς χωρητικότητος Farad πραγματοποιεῖται ὑπὸ σφαίρας ἀγωγοῦ ἀκτῖνος $9{,}10''$ cm. Οὕτως ἡ Γῆ παρουσιάζει χωρητικότητα μόλις 708 microfarad. Πρὸς πραγματοποίησιν χωρητικότητος σχετικῶς μεγάλης ὑπὸ μικρὸν χῶρον χρησιμοποιοῦνται εἰδικὰ συστήματα, ἅτινα καλοῦνται *συμπυκνωταὶ* ἢ *πυκνωταί*. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικοὶ *ἰχθύες*** [*Ζωολ.*]· βλ. λ. *ἰχθύες*.

— **ἠλεκτρικοὶ *κινητῆρες*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Μηχαναὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἄνευ οὐσιωδῶν ἀπωλειῶν ἡ μετατροπὴ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς μηχανικήν. Διακρίνονται τῶν λοιπῶν μηχανικῶν κινητήρων (θερμικῶν, ὑδραυλικῶν κλπ.) ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸν ἄριστον αὐτῶν βαθμὸν ἀποδόσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὸν μικρόν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποδιδομένην ἰσχύν, χῶρον ὃν καταλαμβάνουσιν. Οἱ ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες διαιροῦνται εἰς κινητῆρας *διὰ συνεχοῦς ρεύματος* καὶ τοιούτους *ἐναλλασσομένους*.

Οἱ διὰ συνεχοῦς ρεύματος κινητῆρες οὐδεμίαν βασικὴν διαφορὰν παρουσιάζουν τῶν γεννητριῶν (βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* μηχαναί). Ὁ Jacobi (1850) ἀπέδειξεν ὅτι μία δυναμομηχανὴ συνεχοῦς ρεύματος δύναται νὰ λειτουργήσῃ κατὰ τοὺς δύο τρόπους, ἤτοι καὶ ὡς γεννήτρια καὶ ὡς κινητήρ.

Ἀναλόγως τοῦ τρόπου διεγέρσεως αὐτῶν οἱ ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες διαιροῦνται:

α') Εἰς *κινητῆρας σειρᾶς*. Εἰς αὐτοὺς τὰ μαγνητικὰ ἐλίγματα εἶναι διατεταγμένα ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ τύλιγμα τοῦ ἐπαγωγικοῦ τυμπάνου, ἤτοι ἀμφό-

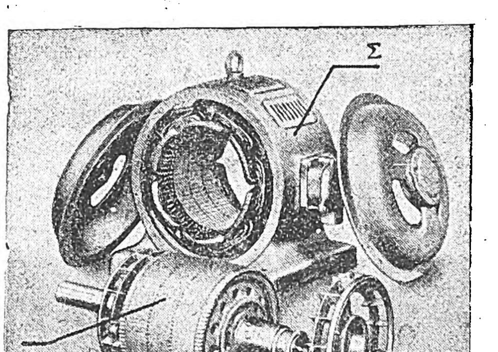

Τριφασικὸς κινητὴρ 40 k. w. Siemens-Schukert λελυμένος.
[Δ=δρομεύς, Σ=στάτης.]

τερα διαρρέονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ρεύματος. Οἱ κινητῆρες οὗτοι, λόγῳ τῆς ἰδιότητός των νὰ ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς στροφῶν σὺν τῇ αὐξήσει τῆς ἐπιφορτίσεως αὐτῶν, χρησιμεύουσι τὰ μέγιστα ὡς κινητῆρες ἕλξεως τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων μαὶ τροχιοδρόμων. Δὲν δύνανται ὅμως νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ φόρτισις δύναται νὰ λάβῃ λίαν μικρὰς τιμάς, ὁπότε, ὠ ἐκ τοῦ ἀναπτυσσομένου λίαν ὑψηλοῦ ἀριθμοῦ στροφῶν, ὑπάρχει φόβος διαρρήξεως τοῦ ἐπαγωγικοῦ τυμπάνου. Σπουδαῖον πλεονέκτημα τῶν κινη-

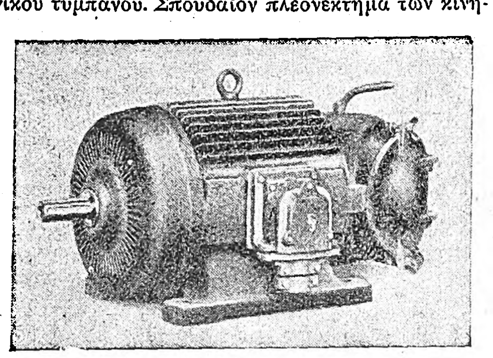

Τριφασικὸς κινητὴρ στεγανὸς Siemens-Schukert (τύμπανον βραχυκυκλωμένον).

τήρων τούτων ὡς κινητήρων ἕλξεως εἶναι καὶ ἡ ἀναλογία τῶν ροπῶν στρέψεως αὐτῶν πρὸς τὰ τετράγωνα τῶν ἐντάσεων τῶν εἰς τὰς διαφόρους ἐπιφορτίσεις ἀντιστοιχούντων ρευμάτων.

β') Εἰς *κινητῆρας μετὰ μαγνητῶν ἐν διακλαδώσει*. Οὗτοι διεγείρονται ὑπὸ τμήματος τοῦ τὸ τύμπανον διαρρέοντος ρεύματος. Παρουσιάζουν δὲ τὸ μέγιστον προσὸν τοῦ νὰ τηροῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν στροφῶν σταθερὸν κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν ἐπιφορτίσεις ὑπὸ σταθερὰν διέγερσιν καὶ πολικὴν τάσιν. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται ἰδιαιτέρως διὰ τὴν κίνησιν τόρνων ἢ παρομοίων μηχανημάτων.

γ') Εἰς τοὺς *συνθέτου διεγέρσεως κινητῆρας* (compound). Εἰς τοὺς κινητῆρας τοῦ τύπου τούτου ἡ διέγερσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τυλίγματος, οὗτινος ἓν τμῆμα μὲν εἶναι ἐν παραλλήλῳ διατεταγμένον πρὸς τὸ τοῦ τυμπάνου, τὸ ἕτερον δὲ ἐν σειρᾷ. Οἱ κινητῆρες οὗτοι, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν τιμῆς, ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ.

δ') Εἰς τοὺς *μετὰ ξένης διεγέρσεως*, οἵτινες οὐδόλως ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιοῦνται.

Τελευταίως ἡ χρῆσις τῶν διὰ συνεχοῦς ρεύματος κινητήρων περιωρίσθη τὰ μέγιστα λόγῳ τῆς γενικευομένης χρήσεως τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος. Ἐξ αὐτῶν εὐρύτερον διαδεδομένοι εἶναι οἱ κινητῆρες σειρᾶς, ὡς κινητῆρες ἕλξεως τῶν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων.

Οἱ δι' ἐναλλασσομένου ρεύματος κινητῆρες διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τοὺς *συγχρόνους* καὶ τοὺς *ἀσυγχρόνους* ἢ *ἐπαγωγεῖς*. Οἱ πρῶτοι, φέροντες τὸ ὄνομα ὡς ἐκ τῆς συγχρόνου στροφῆς (μετὰ τῶν αὐτῶν γωνιακῶν ταχυτήτων) τῶν μαγνητικῶν πεδίων τοῦ στάτου καὶ τοῦ δρομέως, παρουσιάζουσι τὸ μέγιστον μειονέκτημα τοῦ νὰ ἀπαιτῶσι πρὸς ἔναρξιν τῆς κινήσεως αὐτῶν ὡρισμένον ἀριθμὸν στροφῶν δι' εἰδικοῦ ἐπὶ τοῦ ἄξονος αὐτῶν συνδεδεμένου κινητῆρος (κινητὴρ ἐξορμήσεως). Ὡς ἐκ τούτου οἱ κινητῆρες οὗτοι χρησιμοποιοῦνται μόνον εἰς τὰς μεγάλας ἐγκαταστάσεις, ὡς στρεφόμενοι μετασχηματισταὶ ἢ πρὸς ἐπιτυχίαν καλυτέρων τιμῶν τοῦ παράγοντος ἔργου (συν. φ) τοῦ δικτύου, ἐν ᾧ ἐργάζονται. Οἱ ἀσύγχρονοι κινητῆρες, ἤτοι ἐκεῖνοι ὧν τὸ μαγνητικὸν πεδίον τοῦ στάτου στρέφεται μετὰ διαφορετικῆς γωνιακῆς ταχύτητος ἀπὸ τὸ τοῦ δρομέως, ἔτυχον πλείστων ὅσων ἐφαρμογῶν (καθαρῶς κινητῆρες, μετασχηματισταὶ συχνότητος κλπ.). Στηρίζονται ἐπὶ παρατηρήσεων τοῦ καθηγητοῦ Ferràris (1888). Ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ αὐτῶν μορφῇ ἀποτελοῦνται ἐκ μεταλλικοῦ στρεφομένου τυμπάνου (δρομέως) περιβαλλομένου ὑπὸ τοῦ στάτου, οὗτινος τὸ τύλιγμα διαρρέεται ὑπὸ τοῦ πολυφασικοῦ ἢ καὶ μονοφασικοῦ ρεύματος τοῦ δικτύου. Συνήθως ὁ δρομεὺς φέρει τύλιγμα μηχανῆς συνεχοῦς ρεύματος, ὅπερ διαρρέεται μόνον ὑπὸ ρευμάτων ἐξ ἐπαγωγῆς. Τὸ τύλιγμα τοῦτο ἢ βραχυκυκλοῦται ἢ εἰς τοὺς μεγαλυτέρους ἐξ αὐτῶν ὁδηγεῖται εἰς ἀντιστάσεις χρησιμοποιουμένας μόνον κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς κινήσεως τοῦ κινητῆρος. Εἰς τοὺς ἀσυγχρόνους κινητῆρας ἔχομεν τὸ μέγιστον προσὸν τοῦ νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἀρκούντως ὑψηλὰς τάσεις, δεδομένου, ὅτι ὁ δρομεὺς δὲν διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος τροφοδοτήσεως τοῦ κινητῆρος. Ὁ μονοφασικὸς ἀσύγχρονος κινητὴρ δὲν δύναται νὰ ἐκκινήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ· διὰ τοῦτο τὸ τύλιγμα τοῦ στάτου διατάσσεται κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν ἐκκίνησιν, ὡς εἰς τοὺς πολυφασικοὺς ἀσυγχρόνους κινητῆρας.

Ὁ κινητὴρ σειρᾶς διὰ συνεχοῦς ρεύματος, μετά τινας τροποποιήσεις πρὸς ἐλάττωσιν τῆς αὐτεπαγωγῆς αὐτοῦ, χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα *μονοφασικὸς κινητὴρ σειρᾶς μετὰ συλλέκτου* ὡς κινητὴρ ἕλξεως σιδηροδρόμων ἐπὶ γραμμῶν μεγάλου μήκους. Παραλλαγὴ τοῦ κινητῆρος τούτου εἶναι ὁ *διωστικὸς κινητήρ*, οὗτινος τὸ τύμπανον βραχυ-

Digitized by Google

κυκλοῦται καὶ οὕτω δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις ὑψηλοτέρων τάσεων.

Τῶν ὡς ἄνω θεμελιωδῶν τύπων ὑπάρχουσι πλεῖσται παραλλαγαί, ὧν γενικωτάτη χρῆσις γίνεται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. [Βλ. καὶ λ. *ἠλεκτροκίνησις*.]

Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

— **ἠλεκτρικοὶ *μετασχηματισταὶ*** [*Ἠλεκτροτεχν.*]. Καλοῦνται ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ *μετασχηματισταί*, ἢ κατ' ἄλλους *μεταμορφωταί*, ἢ καὶ *μετατροπεῖς* (transformers, converters, rectifiers), οἱαιδήποτε διασκευαί, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταβολὴ μιᾶς μορφῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς ἑτέραν.

Ἡ λειτουργία τῶν μετασχηματιστῶν εἶναι ὅθεν ὁμοία πρὸς τὴν λειτουργίαν πάσης *ἁπλῆς* μηχανῆς, τουτέστι παραλαμβάνεται ποσόν τι (ἠλεκτρικῆς) ἐνεργείας ὡρισμένης μορφῆς καὶ ἀποδίδεται μικρότερον ποσὸν (ἠλεκτρικῆς) ἐνεργείας ἑτέρας μορφῆς, τῆς διαφορᾶς σκεδαννυμένης κατὰ τὸν μετασχηματισμόν.

Τοὺς μετασχηματιστὰς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν, ἀναλόγως πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐπιτελούμενον μετασχηματισμόν, εἰς τὰ ἑξῆς δύο εἴδη:

α') Εἰς τοὺς μετασχηματίζοντας τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἰσχύος ἄνευ μετατροπῆς τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

β') Εἰς τοὺς μετασχηματίζοντας τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἰσχύος, συγχρόνως δὲ μετατρέποντας καὶ τὴν φύσιν τοῦ ρεύματος.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἰσχύος εἶναι αἱ ἐνδεικνύμεναι τιμαὶ τῆς τάσεως καὶ τῆς ἐντάσεως (καὶ ὁ συντελεστὴς ἰσχύος εἰς τὰ ἐναλλασσόμενα ρεύματα). Ἡ δὲ φύσις τοῦ ρεύματος εἶναι συνήθως ἐναλλασσομένης ἢ συνεχοῦς μορφῆς.

Εἰς τὴν α' κατηγορίαν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι τὰ κάτωθι εἴδη μετασχηματιστῶν:

1) *Μετασχηματισταὶ ἐναλλασσομένου ρεύματος*, οἵτινες εἶναι διασκευαὶ παραλαμβάνουσαι ρεῦμα ἐναλλασσόμενον τάσεώς τινος καὶ ἐντάσεως καὶ ἀποδίδουσαι πάλιν ἐναλλασσόμενον ρεῦμα τῆς αὐτῆς σφύξεως, ἀλλὰ διαφόρου τάσεως καὶ ἐντάσεως. Τοιοῦτοι μετασχηματισταὶ κατασκευάζονται διά τε μονοφασικὰ καὶ πολυφασικὰ συστήματα, χαρακτηριστικόν των δὲ εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἔχουν κινούμενα μέλη ὅταν λειτουργοῦν, δι' ὃ καὶ ὀνομάζονται στατοὶ μετασχηματισταί.

2) *Μετασχηματισταὶ συνεχοῦς ρεύματος*, ἐκτελοῦντες τὸν αὐτὸν προορισμὸν διὰ τὰ συνεχῆ ρεύματα, ὃν οἱ στατοὶ διὰ τὰ ἐναλλασσόμενα, ἔχοντες ὅμως κατὰ τὴν λειτουργίαν των περιστρεφόμενα μέλη. Εἰς τὴν β' κατηγορίαν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ κάτωθι:

1) Περιστρεφόμενοι μετασχηματισταί, ἀποσκοποῦντες τὴν μετατροπὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος εἰς συνεχὲς ἢ τἀνάπαλιν καὶ ἀποτελούμενοι ἀπὸ μίαν ἢ ἀπὸ δύο συνεζευγμένας μηχανάς.

Ἐπίσης ὑπάρχουν περιστρεφόμενοι μετασχηματισταί, οἵτινες μετατρέπουν μονοφασικὸν ἐναλλασσόμενον ρεῦμα εἰς πολυφασικὸν ἢ καὶ τἀνάπαλιν.

2) Μετασχηματισταὶ δι' ὑδραργύρου ἢ ἐπανορθωταί, μετατρέποντες τὸ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα εἰς κυματόμορφον μὲν ἀλλὰ συνεχὲς (ἤτοι ρεῦμα μιᾶς κατευθύνσεως).

3) Μετασχηματισταὶ φάσεως, οἵτινες εἶναι συνδυασμοὶ στατῶν μετασχηματιστῶν πρὸς τὸν σκοπὸν μετατροπῆς ἐναλλασσομένου ρεύματος πολυφασικοῦ τινος συστήματος εἰς ἕτερον.

Κατωτέρω περιγράφονται δι' ὀλίγων τὰ κυριώτερα εἴδη μετασχητιστῶν:

ΣΤΑΤΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΑΙ (Transformers). Ἡ χρησιμότης αὐτῶν ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ ὅτι τῇ βοηθείᾳ των ἐπιτυγχάνεται οἰκονομικὴ μεταφορὰ τῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων ὑπὸ ὑψηλὰς τάσεις, ὑφ' ἃς ἥ τε παραγωγὴ καὶ κατανάλωσις θὰ ἦσαν λίαν δυσχερεῖς, ἂν ὄχι ἀνέφικτοι.

Μονοφασικὸς στατὸς μετασχηματιστής. Οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ μαγνητικοῦ κυκλώματος ἐν ἀλληλενδέσει πρὸς δύο κεχωρισμένα τυλίγματα, τὸ πρωτογενὲς καὶ τὸ δευτερογενές. Ἐν τῷ σχ. 1 παρίσταται ἡ μορφὴ ἑνὸς τοιούτου μετασχηματιστοῦ. Ὅταν τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο τυλιγμάτων συνδεθῇ πρὸς πηγὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἀναπτύσσεται σφῦζον μαγνητικὸν πεδίον ἐν τῷ πυρῆνι, τοῦτο δὲ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τυλίγματος ἀναπτῦσσον ἐναλλασσομένην ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν. Τὸ συνδεόμενον πρὸς τὴν πηγὴν τύλιγμα καλεῖται πρωτογενές, τὸ δὲ ἕτερον δευτερογενές. Ἡ λειτουργία τοῦ μετασχηματιστοῦ εἶναι ὅθεν περίπτωσις ἀμοιβαίας ἐπαγωγῆς.

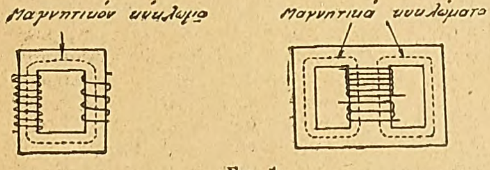

Σχ. 1.
Μετασχηματιστὴς πυρῆνος ἁπλοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος. — *Μετασχηματιστὴς πυρῆνος διπλοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος.*

Κυρίως ὑπάρχουν δύο τύποι στατῶν μετασχηματιστῶν, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ σιδηροῦ πλαισίου των ὀνομάζονται *μετασχηματισταὶ πυρῆνος* ἢ *μετασχηματισταὶ μανδύου*. Οἱ πρῶτοι ἔχουν τυλίγματα περιβάλλοντα τὸ μαγνητικὸν ζύγωμα (σχ. 1) καὶ οἱ δεύτεροι ἔχουν μαγνητικὸν ζύγωμα περιβάλλον τὰ τυλίγματα (σχ. 1α). Τὸ μαγνητικὸν ζύγωμα κατασκευάζεται ἐκ λεπτῶν σιδηρῶν ἢ χαλυβδίνων ἐλασμάτων, διὰ νὰ ἀποφεύγωνται κατὰ τὸ δυνατὸν αἱ λόγῳ δινορρευμάτων ἀπώλειαι. Τὸ πάχος τῶν ἐλασμάτων τούτων εἶναι περίπου 0,35 χιλ. διὰ ρεύματα 50 περιόδων. Εἰς μεγάλα μεγέθη τὰ ἐλάσματα διατίθενται εἰς δέσμας, ἵνα τὰ μεταξὺ τῶν δεσμῶν διάκενα χρησιμεύωσι δι' ἀερισμόν. Τὰ τυλίγματα εἶναι κυλινδρικῆς μορφῆς ἢ μορφῆς δακτυλιοειδῶν πλακῶν (σχ. 2). Τὰ πρῶτα συνήθως χρησιμοποιοῦνται εἰς μετασχηματιστὰς ἁπλοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος, τὰ δὲ δεύτερα εἰς διπλοῦ μαγνητικοῦ κυκλώματος καὶ ἑλίσσονται ἐπὶ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου τμήματος τοῦ μαγνητικοῦ ζυγώματος, διὰ νὰ ἀποφεύγωνται αἱ μαγνητικαὶ σκεδάσεις.

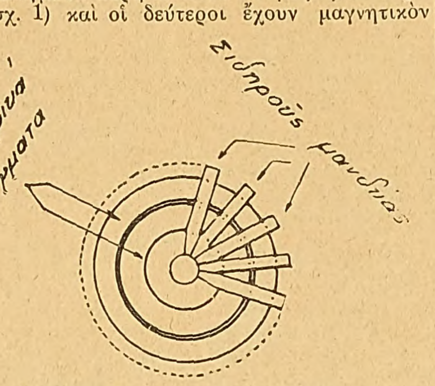

Σχ. 1α. *Μεταοχηματιστὴς μανδύου.*

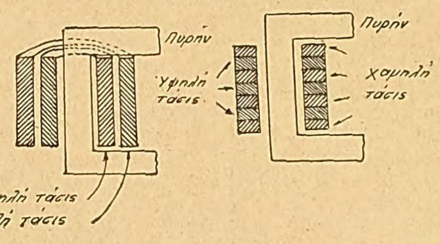

Σχ. 2. *Τυλίγματα μετασχηματιστῶν.*

Δεδομένου ὅτι δὲν ὑπάρχουν περιστρεφόμενα μέρη, ἅτινα θὰ προεκάλουν ψύχοντα ρεύματα ἀέρος, ἀπαιτοῦνται εἰδικὰ μέσα ἀπαγωγῆς τῆς λόγῳ τῶν ἀπωλειῶν ἀναπτυσσομένης θερμότητος διὰ μεγέθη ἄνω τῶν 20 ΧΒ. Ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων διαφόρων τρόπων ψύξεως, συνηθέστερος εἶναι ἡ ἐμβάπτισις τῶν τυλιγμάτων ἐντὸς ἐλαίου (ὅπερ χρησιμεύει καὶ ὡς μονωτικὸν) κυκλοφοροῦντος ἐντὸς σωλήνων, δι' ὧν διερχόμενον ψύχεται (σχ. 3).

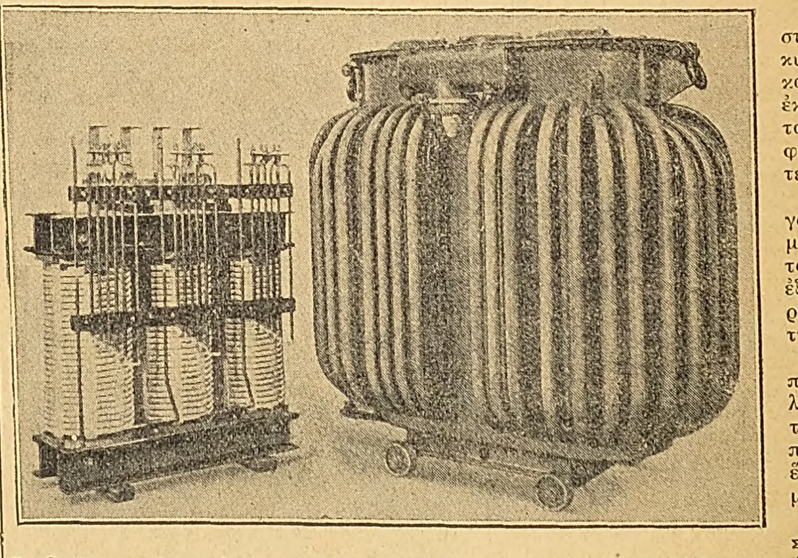

Σχ. 3. *Τριφασικὸς στατὸς μετασχηματιστὴς ἐλαίου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ τυλιγμάτων.*

Ἀπώλειαι. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ μετασχηματισμοῦ λαμβάνουν χώραν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῷ χαλκῷ τῶν τυλιγμάτων λόγῳ τῆς ὠμείου ἀντιστάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τῷ μαγνητικῷ ζυγώματι λόγῳ ὑστερήσεως καὶ δινορρευμάτων.

Αἱ ἀπώλειαι ἐν τῷ χαλκῷ εἶναι:

$$Lw = (R_1 \alpha^2 + R_2) I_2^2,$$ ἔνθα

R_1 ἡ ὤμειος ἀντίστασις πρωτογενοῦς τυλίγματος
R_2 ἡ » » δευτερογενοῦς »
α ὁ λόγος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δευτερογενῶν σπειρωμάτων πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πρωτογενῶν.
I_2 ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος ἐν τῷ δευτερογενεῖ τυλίγματι.

Αἱ ἀπώλειαι λόγῳ ὑστερήσεως καὶ δινορρευμάτων συνήθως ἐκφράζονται εἰς ποσοστὰ τοῦ πλήρους φορτίου, εἶναι δὲ διὰ μικροὺς μὲν μετασχηματιστὰς μέχρι 5 ΧΒ, περίπου 2% ἕως 3%, καὶ δέον νὰ ὦσι μικρότεραι τοῦ 1% διὰ μεγαλυτέρους.

Ὕψωσις θερμοκρασίας 1° C. ἐπιφέρει αὔξησιν τῶν ἀπωλειῶν ἐν τῷ χαλκῷ κατὰ 0,4%.

Φανερὸν εἶναι ὅτι ἀρκεῖ τὸ πρωτογενὲς τύλιγμα νὰ παρεμβληθῇ εἰς πηγήν τινα ἐναλλασσομένου ρεύματος, διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀπώλεια, ἔστω καὶ ἂν τὸ δευτερογενὲς εἶναι ἀνοικτόν. Ἡ σταθερὰ τιμὴ τοῦ ρεύματος, ὅπερ ἀναλίσκει ὁ μετασχηματιστὴς ὅταν τὸ δευτερογενὲς εἶναι ἀνοικτὸν (ἥτις ὀφείλεται εἰς τὰς λόγῳ ὑστερήσεως καὶ δινορρευμάτων ἀπωλείας), καλεῖται μαγνητίζον ρεῦμα.

Μετασχηματισταὶ πολυφασικῶν ρευμάτων. Ὁ μετασχηματισμὸς πολυφασικῶν ρευμάτων, κυρίως δὲ τοῦ τριφασικοῦ, ἐπιτελεῖται ἢ διὰ ζεύξεως πολλῶν μονοφασικῶν μετασχηματιστῶν, ἢ διὰ χρησιμοποιήσεως ἑνὸς πολυφασικοῦ τοιούτου. Σχηματικὴ παράστασις συνδεσμολογίας τριφασικοῦ μετασχηματιστοῦ φαίνεται ἐν τῷ σχήματι 4.

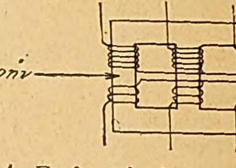

Σχ. 4. *Συνδεσμολογία τριφασικοῦ μετασχηματιστοῦ.*

Ἡ χρησιμοποίησις τριῶν π. χ. συνεζευγμένων μονοφασικῶν μετασχηματιστῶν διὰ μετασχηματισμὸν τριφασικοῦ ρεύματος ἀντὶ ἑνὸς τριφασικοῦ τοιούτου παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἀρκεῖ εἷς μονοφασικὸς μετασχηματιστὴς νὰ διατηρῆται ἐν ἐφεδρείᾳ διὰ τὴν περίπτωσιν βλάβης.

Δοκιμαὶ μετασχηματιστῶν. Διὰ τῶν κατωτέρω δοκιμῶν δύναται νὰ κριθῇ ἡ ἀξία στατοῦ μετασχηματιστοῦ:

1ον) Μέτρησις τῶν ἀπωλειῶν λόγῳ ὑστερήσεως καὶ δινορρευμάτων (ὑπὸ διάφορα φορτία).

2ον) Μέτρησις τῆς συνθέτου ἀντιστάσεως καὶ τῶν ἀπωλειῶν λόγῳ ὠμείου ἀντιστάσεως (ὑπὸ διάφορα φορτία).

3ον) Μέτρησις του βαθμοῦ ἀποδόσεως (ὑπὸ διάφορα φορτία).

4ον) Μέτρησις τοῦ συντελεστοῦ ἰσχύος (ὑπὸ διάφορα φορτία).

5ον) Μέτρησις διαφορᾶς τῆς τιμῆς τῆς τάσεως τοῦ δευτερογενοῦς ὑπὸ πλῆρες φορτίον καὶ ὑπὸ $^1/_{10}$.

6ον) Τιμὴ τοῦ ρεύματος μαγνητίσεως.

7ον) Μέτρησις τῆς θερμοκρασίας κατόπιν λειτουργίας ὑπὸ πλῆρες φορτίον ἐπὶ 3 ὥρας καὶ μετὰ προηγουμένην λειτουργίαν μὲ ἀνοικτὸν δευτερογενὲς ἐπὶ 24 ὥρας.

Ὁ βαθμὸς ἀποδόσεως στατῶν μετασχηματιστῶν κυμαίνεται μεταξὺ 75% καὶ 98%, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ μετασχηματιστοῦ, ἐκ τοῦ φορτίου καὶ ἐκ τοῦ συντελεστοῦ ἰσχύος.

Σπουδαιότατος παράγων εἶναι καὶ τὸ καλούμενον γῆρας τοῦ πυρῆνος, τουτέστιν ἡ αὔξησις τῶν ἐξ ὑστερήσεως καὶ δινορρευμάτων ἀπωλειῶν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου.

Ὅταν τὰ ἐλάσματα τοῦ πυρῆνος δὲν εἶναι καταλλήλου ποιότητος, δύνανται ν' αὐξηθῶσιν αἱ ἀπώλειαι αὗται κατὰ 50% ἕως 300% ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν.

ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΟΜΕΝΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΑΙ (Converters). Δεδομένου ὅτι σήμερον ἅπαν σχεδὸν τὸ βιομηχανικῶς παραγόμενον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα εἶναι ἐναλλασσόμενον, ἐνῷ σημαντικὸν τμῆμα τοῦ ἀναλισκομένου εἶναι συνεχές, μεγάλης σπουδαιότητος εἶναι ἡ μετατροπὴ τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος εἰς συνεχές. Ἡ μετατροπὴ αὕτη γίνεται:

Α') Διὰ ζευγῶν κινητήρων-γεννητριῶν, ἔνθα οἱ κινητῆρες εἶναι ἐναλλασσομένου ρεύματος, σύγχρονοι ἢ ἀσύγχρονοι, καὶ αἱ γεννήτριαι εἶναι συνεχοῦς ρεύματος διακλαδώσεως ἢ συνθέτου διεγέρσεως.

Β') Διὰ τῶν περιστρεφομένων μετασχηματιστῶν, οἵτινες εἶναι ἠλεκτρικαὶ μηχαναὶ ἔχουσαι ἐπαγώγιμον συνήθους γεννητρίας συνεχοῦς ρεύματος, ἐξ ὡρισμένων ὅμως σημείων τοῦ τυλίγματος αὐτοῦ φέρονται ἀγωγοὶ πρὸς περιστρεφομένους δακτυλίους (τρεῖς περιστρεφόμενοι δακτύλιοι διὰ τριφασικὸν ρεῦμα). Ἡ διέγερσις εἶναι ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν τῆς γεννητρίας συνεχοῦς

Digitized by Google

ρεύματος, δύναται δὲ νὰ εἶναι διακλαδώσεως ἢ σύνθετος καὶ συνήθως φέρει πόλους ἀντισταθμίσεως. Ἡ δι' ἐναλλασσομένου ρεύματος τροφοδότησις γίνεται ἐκ τῶν περιστρεφομένων δακτυλίων, τὸ δὲ συνεχὲς ἀπάγεται ἐκ τοῦ συλλέκτου.

Ἡ σχέσις τῆς τάσεως τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος πρὸς τὴν τοῦ συνεχοῦς εἶναι σταθερά, διὰ τοῦτο δὲ ὅταν παρέχηται ἐναλλασσόμενον ρεῦμα ὡρισμένης τάσεως καὶ ἐπιδιώκεται συνεχὲς ἑτέρας τάσεως, ἐν γένει πρέπει νὰ μετασχηματισθῇ τὸ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα διὰ στατοῦ μετασχηματιστοῦ, προτοῦ διέλθῃ διὰ τοῦ περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ.

Ἐκκίνησις περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ. Ἡ ἐκκίνησις τῶν περιστρεφομένων μετασχηματιστῶν εἶναι δυσχερής, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχῃ ἤδη διαθέσιμον συνεχὲς ρεῦμα, ὅτε ἐκκινεῖ ὡς συνήθης κινητὴρ διακλαδώσεως μέχρι τοῦ συγχρονισμοῦ του πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος.

Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ διαθέσιμον συνεχὲς ρεῦμα, ὑπάρχουν τρεῖς συνήθεις τρόποι ἐκκινήσεως.

1) Τῇ βοηθείᾳ λήψεων ἐκ τοῦ δευτερογενοῦς τοῦ στατοῦ μετασχηματιστοῦ (ὅστις συνήθως συνοδεύει τὸν περιστρεφόμενον), ὅτε ὁ περιστρεφόμενος μετασχηματιστὴς ἐκκινεῖ ὡς σύγχρονος κινητὴρ βραχυκυκλωμένου στάτου (ἀντὶ δρομέως).

2) Διὰ χωριστοῦ ἐκκινητοῦ, ἤτοι τῇ βοηθείᾳ μικροῦ ἀσυγχρόνου κινητῆρος βραχυκυκλωμένου δρομέως, μόνον σκοπὸν ἔχοντος νὰ φέρῃ τὸν περιστρεφόμενον μετασχηματιστὴν εἰς συγχρονισμόν.

3) Δι' αὐτομάτου συγχρονισμοῦ. Ὁ περιστρεφόμενος μετασχηματιστὴς ἐκκινεῖται ὑπὸ χωριστοῦ κινητῆρος, τοῦ ὁποίου τὸ τύλιγμα τοῦ στάτου εἶναι ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ τύλιγμα τοῦ ἐπαγωγίμου τοῦ μετασχηματιστοῦ. Ὅταν ὁ περιστρεφόμενος μετασχηματιστὴς ἀχθῇ εἰς συγχρονισμόν, ὁ στάτης τοῦ ἐκκινητοῦ τίθεται ἐκτὸς κυκλώματος βραχυκυκλούμενος.

Ρύθμισις τῆς τάσεως περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ. Αὕτη συνήθως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἀκολούθων τρόπων:

1) Διὰ χειρός. Ρυθμίζεται ἡ τάσις τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος τῇ βοηθείᾳ λήψεων ἐκ τοῦ δευτερογενοῦς τυλίγματος, τοῦ συνοδεύοντος τὸν περιστρεφόμενον στατοῦ μετασχηματιστοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει πολλὰ μειονεκτήματα.

2) Δι' ἐπαγωγικοῦ ρυθμιστοῦ. Ὁ ρυθμιστὴς οὗτος εἶναι ὅμοιος πρὸς ἀσύγχρονον κινητῆρα καὶ λειτουργεῖ ὡς ὑπερβολτιστὴς ὑψῶν ἢ καταβιβάζων τὴν τάσιν τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ δρομέως του ὡς πρὸς τὸν στάτην.

3) Διὰ στραγγαλιστικῶν πηνίων, ἅτινα παρεμβάλλονται μεταξὺ στατοῦ καὶ περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ.

4) Διὰ συγχρόνου ὑπερβολτιστοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται, ὅταν ἐπιδιώκεται ρύθμισις τῆς τάσεως μεταξὺ εὐρέων ὁρίων. Ὁ σύγχρονος ὑπερβολτιστὴς εἶναι γεννήτρια ἐναλλασσομένου ρεύματος μὲ ἐπαγώγιμον ἐπὶ τῆς ἀτράκτου τοῦ περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ, συνδεόμενον ἠλεκτρικῶς ἐν σειρᾷ μετ' αὐτοῦ.

5) Διὰ σχίσεως τῶν πόλων. Εἰς τὴν μέθοδον ταύτην μεταβάλλεται τὸ μαγνητικὸν πεδίον τῶν πόλων κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μεταβληθῇ ἡ καμπύλη

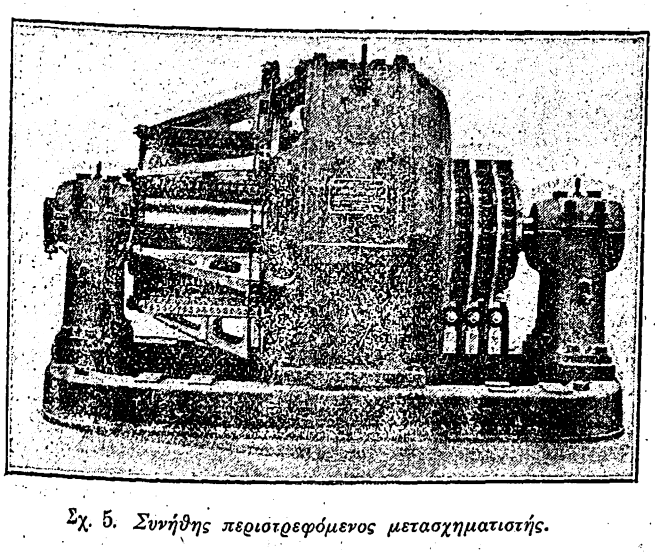

Σχ. 5. *Συνήθης περιστρεφόμενος μετασχηματιστής.*

τῆς τάσεως τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος, ὅτε μεταβάλλεται καὶ ὁ λόγος τῆς τάσεως τοῦ ἐναλλασσομένου πρὸς τὴν τάσιν τοῦ συνεχοῦς.

Τὸ σχ. 5 παριστᾷ συνήθη τύπον περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ.

Γ) Διὰ τῶν περιστρεφομένων μετασχηματιστῶν μετὰ κινητῆρος. Οὗτοι συνίστανται ἐξ ἀσυγχρόνου κινητῆρος καὶ γεννητρίας συνεχοῦς ρεύματος ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀτράκτου.

Περιφερειακῶς ἐκ τοῦ τυλίγματος τοῦ δρομέως τοῦ κινητῆρος ἀναχωροῦν ἀγωγοὶ καταλήγοντες εἰς τὸ τύλιγμα τοῦ ἐπαγωγίμου τῆς γεννητρίας. Τὸ τύλιγμα τοῦ δρομέως εἶναι 9 ἢ 12 φάσεων ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτοῦ, ὧν αἱ τρεῖς (προκειμένου περὶ τριφασικοῦ ρεύματος) φέρονται πρὸς περιστρεφομένους δακτυλίους, δι' ὧν ἐκκινεῖ τὸ ζεῦγος ὡς ἀσύγχρονος τριφασικὸς κινητήρ. Ὅταν ἀποκτήσῃ τὰς κανονικὰς στροφάς, αἱ ἐλεύθεραι ἄκραι ὅλων τῶν φάσεων βραχυκυκλοῦνται.

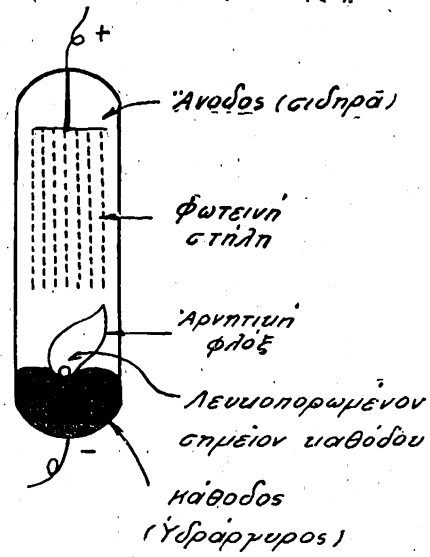

Σχ. 6. *Σχεδιάγραμμα μετασχηματισμοῦ δι' ὑδραργύρου.*

Ὁ τύπος οὗτος περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ ἔχει τ' ἀκόλουθα πλεονεκτήματα:

1) Ἔχει ἀρίστας συνθήκας ἀναστροφῆς τῆς ρύσεως.

2) Ἔχει τὴν αὐτὴν περίπου ἀπόδοσιν μὲ τὴν τοῦ συνήθους περιστρεφομένου μετασχηματιστοῦ καὶ ἀνωτέραν τῆς τοῦ ζεύγους κινητῆρος-γεννητρίας. Π.χ. διὰ πλῆρες φορτίον 500 ΧΒ ἡ ἀπόδοσις εἶναι περίπου 92%, ἐνῷ ἡ τοῦ ζεύγους κινητῆρος-γεννητρίας εἶναι 89%.

3) Δὲν χρειάζεται στατὸς μετασχηματιστής, ὅταν χρησιμοποιῇ ρεῦμα ὑψηλῆς τάσεως (ἐκτὸς ἐὰν τοῦτο εἶναι ὑψηλοτέρας τάσεως τῆς τῶν 12,000 βόλτ), καθ' ὅσον δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι τυλίγματα στάτου διὰ τὰς τάσεις ταύτας.

4) Δὲν ἀπαιτεῖ συγχρονισμόν.

5) Ἡ ρύθμισις τῆς τάσεως εἶναι εὔκολος.

6) Ἔχει καλὸν συντελεστὴν ἰσχύος.

7) Δὲν ὑπόκειται εἰς ἀλλαγὴν τῆς πολικότητος (ὅπερ δύναται νὰ συμβῇ εἰς συνήθη περιστρεφόμενον μετασχηματιστήν).

ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΑΙ ΔΙ' ΥΔΡΑΡΓΥΡΟΥ (Rectifiers). Ἡ λειτουργία τοῦ δι' ὑδραργύρου μετασχηματιστοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος, ἣν ἔχει ἠλεκτρικὸν τόξον ἐντὸς ἀτμῶν ὑδραργύρου, νὰ καθίσταται ἠλεκτρικὴ βαλβίς. Ἀποτελεῖται δ' οὗτος ἐκ δοχείου ἢ σωλῆνος, κατὰ τὸ δυνατὸν κενοῦ ἀέρος, φέροντος δύο ἠλεκτρόδια, ἄνοδον σιδηρᾶν καὶ κάθοδον ἐξ ὑδραργύρου.

Ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχ. 6 τὸ τόξον ἀρχίζει εἰς τὴν ἄνοδον, ἥτις θερμαίνεται χωρὶς νὰ πυρωθῇ. Κατόπιν ἀκολουθεῖ μία φωτεινὴ στήλη, ἔπειτα μία σκοτεινὴ διακοπή, καὶ τέλος λευκοπυρωμένον τὸ σημεῖον τῆς καθόδου. Τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἡ βάσις τῆς καθόδου, περιφέρεται ἀτάκτως μὲ μεγάλην ταχύτητα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑδραργύρου. Ἄνωθεν τοῦ σημείου τῆς καθόδου ὑπάρχει μία ἐλαφρὰ φλὸξ (ἥτις εἶναι ἀνεπιθύμητον στοιχεῖον). Τὸ τόξον τοῦ ὑδραργύρου ἐπιτρέπει εἰς τὸ ρεῦμα τὴν δίοδον κατὰ μίαν μόνον κατεύθυνσιν ἀπὸ τοῦ ἀρνητικοῦ εἰς τὸ θετικὸν ἠλεκτρόδιον. Διὰ νὰ ἀρχίσῃ δὲ ἡ λειτουργία τοῦ τόξου, φέρονται εἰς ἐπαφὴν ἡ ἄνοδος καὶ κάθοδος, ἵνα ἀποκατασταθῇ τὸ κύκλωμα, κατόπιν δὲ ἀπομακρύνονται, τοῦ κυκλώματος διατηρουμένου μέσῳ τοῦ τόξου.

Αἱ ἐν τῷ τόξῳ ἀπώλειαι ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ πτώσεως τάσεως. Ἡ συνολικὴ πτῶσις αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν διαφόρων πτώσεων, τῆς ἐν τῷ ἀνόδῳ, τῆς ἐν αὐτῷ τῷ τόξῳ, καὶ τῆς ἐν τῇ καθόδῳ. Αἱ πτώσεις εἰς ἀμφότερα τὰ ἠλεκτρόδια εἶναι σταθεραὶ καὶ ἀνεξάρτητοι τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος ἢ τοῦ μεγέθους τοῦ κενοῦ. Ἡ πτῶσις τάσεως εἰς τὴν σιδηρᾶν ἄνοδον εἶναι περίπου 6, 5 βόλτ καὶ εἰς τὴν ἐξ ὑδραργύρου κάθοδον περίπου 5, 5 βόλτ, ἤτοι ἡ συνολικὴ πτῶσις τάσεως τῶν ἠλεκτροδίων εἶναι περίπου 12 βόλτ. Τέλος ἡ πτῶσις τάσεως ἐν αὐτῷ τῷ τόξῳ εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κενοῦ καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ ρεύματος· εἰς μεγάλους ἐπανορθωτὰς εἶναι περίπου 0,1 βόλτ ἀνὰ ἑκατοστὸν μήκους τόξου. Κατὰ τ' ἀνωτέρω, αὔξησις τῆς τάξεως δὲν συνεπιφέρει αὔξησιν τῶν ἀπωλειῶν, ἄρα εἶναι συμφέρουσα ἡ λειτουργία ὑφ' ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλοτέραν τάσιν. Οὕτως εἰς 1500 βόλτ ἡ ἀπόδοσις φθάνει τὰ 98,5 %.

Ὁ μονοφασικὸς ἐπανορθωτὴς ἔχει δύο ἀνόδους A_1 καὶ A_2, αἵτινες συνδέονται μὲ τὰ δύο ἄκρα δευτερογενοῦς τυλίγματος στατοῦ μετασχηματιστοῦ (σχ. 7). Τὰ μέσον τοῦ δευτερογενοῦς τυλίγματος ἀποτελεῖ τὸν ἀρνητικὸν πόλον τῆς συνεχοῦς πλευρᾶς, ἐνῷ ἡ κάθοδος Κ εἶναι ὁ θετικὸς πόλος.

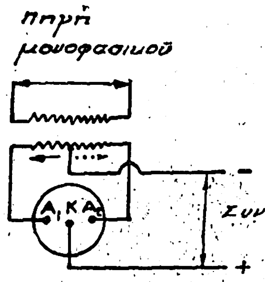

Σχ. 7. *Συνδεσμολογία μονοφασικοῦ ἐπανορθωτοῦ.*

Ἡ διάταξις αὕτη χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ θετικὰ καὶ τὰ ἀρνητικὰ ἡμικύματα τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος, ὥστε τὸ ρεῦμα τῆς συνεχοῦς πλευρᾶς νὰ ἔχῃ (σχ. 8) τὴν μορφὴν Β ἀντὶ τῆς μορφῆς Α, ἣν θὰ εἶχε ἐὰν ὑπῆρχε μόνον μία ἄνοδος (ὑπάρχει πάντοτε ἓν μικρὸν ἀντίθετον ρεῦμα ἀνερχόμενον εἰς ὀλίγα μιλλιαμπέρ).

Δεδομένου ὅτι συνεχῶς διακόπτεται τὸ ρεῦμα ἔστω καὶ διὰ χρονικὰ διαστήματα ἐλάχιστα, αἱ διακοπαὶ εἶναι ἐν τούτοις ἀρκεταὶ διὰ νὰ παύσῃ

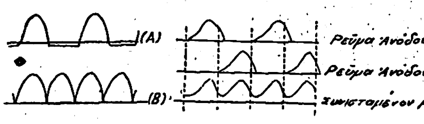

Σχ. 8. Σχ. 9.

Σχήματα ἐπανωρθωμένων ρευμάτων.

ἡ λειτουργία. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου χρησιμοποιεῖται μία χωριστὴ «διεγείρουσα» ἄνοδος, ἥτις λειτουργεῖ ἀπὸ χωριστὴν ἐξωτερικὴν πηγήν. Οὕτως ἐκτὸς τῶν κυρίων ἀνόδων ἔχομεν δύο βοηθητικὰς ἀνόδους, τὴν τῆς ἐκκινήσεως καὶ τὴν τῆς διεγέρσεως.

Ἡ ψῦξις τοῦ σημείου τῆς καθόδου, ἥτις ἐπιφέρει διακοπὴν τῆς λειτουργίας, ἀποφεύγεται διὰ παρεμβολῆς στραγγαλιστικοῦ πηνίου ἐν τῷ κυκλώματι τοῦ συνεχοῦς.

Τοῦτο ἐπιβραδύνει τὰ ἡμικύματα, ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχ. 9, ἅτινα ἐπιτιθέμενα δίδουν συνιστάμενον ρεῦμα μὴ διακοπτόμενον.

Μεγάλοι ἐπανορθωταὶ λειτουργοῦν πάντοτε δι' 6 φάσεων, διὰ νὰ δίδουν συνεχὲς ρεῦμα ὁπωσδήποτε σταθερωτέρας τάσεως. Ἐν τῇ συνδεσμολογίᾳ αὐτῶν (βλ. σχ. 10) τὰ δευτερογενῆ τοῦ στατοῦ μετασχηματιστοῦ ἔχουν κοινὸν κόμβον τὸν θετικὸν πόλον τοῦ συνεχοῦς. Ἡ ἄνοδος ἐκκινήσεως

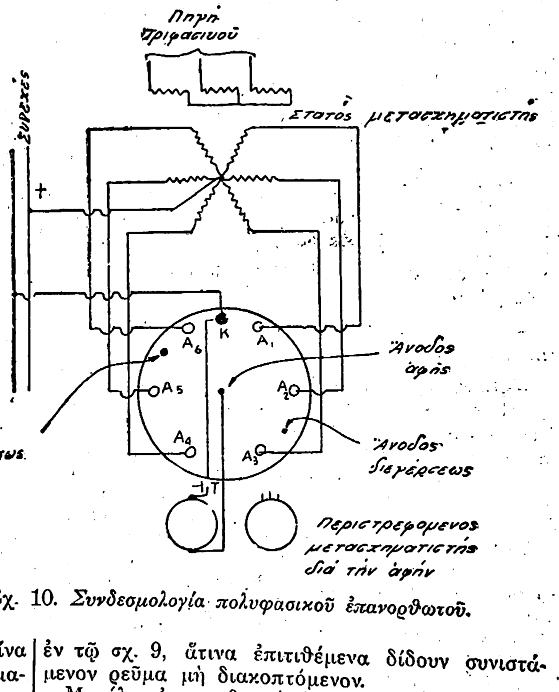

Σχ. 10. *Συνδεσμολογία πολυφασικοῦ ἐπανορθωτοῦ.*

Digitized by Google

κρέμαται εἰς τὸ ἄκρον χαλυβδίνου σύρματος περὶ τὰ 10 χιλιοστὰ ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑδραργύρου καὶ κρατεῖται ὑπὸ ἐλατηρίου. Ὅταν κλεισθῇ ὁ διακόπτης Τ, ἡ ἄνοδος αὕτη τίθεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ὑδράργυρον καὶ ὁ ἐπανορθωτὴς ἀρχίζει λειτουργῶν.

Εἰς πολυφασικοὺς ἐπανορθωτὰς ὑπάρχουν δύο ἄνοδοι διεγέρσεως, τροφοδοτούμεναι ἐκ μονοφασικοῦ στατοῦ μετασχηματιστοῦ καὶ λειτουργοῦσαι ὁμοίως πρὸς τὸν μονοφασικὸν ἐπανορθωτὴν (σχ. 7).

Οἱ μικροὶ ἐπανορθωταὶ κατασκευάζονται ἐκ ὑάλου, οἱ μεγάλης ὅμως ἰσχύος κατασκευάζονται ἐκ χάλυβος καὶ ἐφοδιάζονται μὲ ἀεραντλίαν συνεχῶς λειτουργοῦσαν, ὅπως κρατῇ τὸ κενὸν εἰς πίεσιν 0,01 χιλ. στήλης ὑδραργύρου, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν. Αἱ ἄνοδοι δὲν πρέπει νὰ λάβουν πολὺ ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, ἕνεκα τούτου δὲ ψύχονται δι' ὕδατος ἢ δι' ἀνεμιστήρων.

Μεγάλη δυσκολία συνηντήθη εἰς τὴν καταπολέμησιν βραχυκυκλωμάτων, ἅτινα προκαλοῦνται ἐκ τῶν κάτωθι αἰτίων:

α') Ἀνεπαρκὲς κενόν.

β') Συνεχὴς ὑπερφόρτισις (συνεπαγομένη ὑπερθέρμανσιν).

γ') Ἀποδιδόμενα ἀέρια ὑπὸ ἀνόδων κατεσκευασμένων ἐξ ἀκαθάρτου σιδήρου (δέον νὰ χρησιμοποιῆται καθαρὸς ἠλεκτρολυτικὸς σίδηρος).

δ') Ὑδράργυρος συσσωρευόμενος ἐπὶ τῶν ἀνόδων.

ε') Ἐπιδράσεις τῶν ὑπὸ τοῦ φωτεινοῦ τόξου ἐκπεμπομένων ὑπεριωδῶν ἀκτίνων.

στ') Ἐπαφὴ ἀνόδων μετὰ τῆς ἀρνητικῆς φλογός.

Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐπανορθωτοῦ εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Ὑψηλὸς βαθμὸς ἀποδόσεως (περὶ τὰ 95 %), οὗ μεγίστη τιμὴ εἶναι περίπου εἰς τὰ $^3/_4$ τοῦ φορτίου, ἥτις πίπτει σημαντικῶς μόνον εἰς μικρότερα φορτία τοῦ $^1/_4$ τοῦ πλήρους.

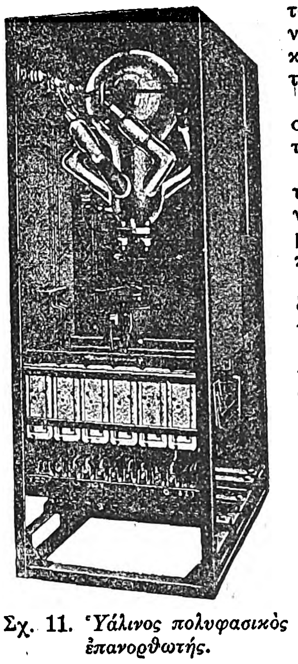

Σχ. 11. *Ὑάλινος πολυφασικὸς ἐπανορθωτής.*

2) Εὐκολωτάτη ἐκκίνησις ἐπιτυγχανομένη διὰ στιγμιαίας ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐκκινοῦντος κυκλώματος.

3) Ἔλλειψις περιστρεφομένων μελῶν, ἅτινα θὰ ὑφίσταντο φθοράς.

Ἡ χρησιμοποίησις ὅμως αὐτοῦ ἀπαιτεῖ εἰδικὰς φροντίδας καὶ ἐξοικειωμένον προσωπικόν.

Τὸ σχῆμα 11 ἀπεικονίζει ὑάλινον πολυφασικὸν ἐπανορθωτὴν μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων του. Ἐπανορθωταὶ εἶναι καὶ οἱ *ἠλεκτριονικοὶ* σωλῆνες (βλ. λ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. α') *Στατοὶ μετασχηματισταί: J. A. Fleming*, «The alternating current transformer».—*Kapp Gisbert*, «Transformers for single and multiphase circuits».—*C. P. Steinmetz*. «Alternating current phenomena».—*C. P. Steinmetz*, «Transient Phenomena».—β') *Περιστρεφόμενοι μετασχηματισταί: C. P. Steinmetz*, «The rotary converter».—*S. P. Thompson*, «Rotary converters». γ) *Περιστρεφόμενοι μετασχηματισταὶ κινητῆρος: Arnold* und *La Cour*, «Der Kaskadenumformer». δ') *Μετασχηματισταὶ δι' ὑδραργύρου: R. P. Jackson*, «Theory of operation of mercury rectifiers».

ΑΛ. Α. ΤΡΥΠΑΝΗΣ

— **ἠλεκτρικοὶ** ***ρυθμισταὶ*** *['Ηλεκτροτεχν.]*. Καλοῦνται οὕτως ἅπαντες οἱ ρυθμιστικοὶ μηχανισμοὶ οἱ χρησιμοποιοῦντες τὸν ἠλεκτρισμόν. Οἱ ἠλεκτρικοὶ ρυθμισταὶ δύνανται νὰ ρυθμίζουν τάσεις μηχανῶν, θερμοκρασίας λεβήτων ἢ καμίνων (θερμοστάται), στροφὰς κινητήρων κτλ.

Λ. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικοὶ** ***σιδηρόδρομοι*** *[Μηχαν.]*· βλ. λ. *ἠλεκτράμαξαι* καὶ *σιδηρόδρομοι*.

— **ἠλεκτρικοὶ** ***συσσωρευταὶ*** *['Ηλεκτρ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ ἠλεκτροχημικαὶ συσκευαὶ διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ἠλεκτρικοῦ ἔργου, ἀποτελοῦν δὲ αὐται εἶδος δευτερογενοῦς στοιχείου.

Ὁ συσσωρευτὴς ἀνεκαλύφθη τῷ 1850 ὑπὸ τοῦ G. Siemens καὶ συγχρόνως, ἀλλ' ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Sinsteden. Μόλις ὅμως τῷ 1859 κατεσκεύασεν ὁ Planté χρησιμοποιήσιμον μορφὴν τούτου. Ἕκαστον στοιχεῖον συσσωρευτοῦ σύγκειται ἐκ δύο μολυβδίνων πλακῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ θετικὴ (+) ἐπικαλύπτεται δι' ἐρυθροφαίου ὑπεροξειδίου τοῦ μολύβδου (PbO_2), ἐνῷ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἀρνητικῆς (—) σύγκειται ὑπὸ σπογγώδους μολύβδου (Pb). Ἀμφότεραι αἱ πλάκες ἐμβαπτίζονται ἐντὸς ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος (H_2SO_4) ἔναντι ἀλλήλων. Συνήθως τοποθετεῖται μεγαλύτερος ἀριθμὸς πλακῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐντὸς τοῦ στοιχείου, ὥστε ἑκάστη θετικὴ πλὰξ νὰ εὑρίσκεται μεταξὺ δύο ἀρνητικῶν. Τὸ παρατιθέμενον σχεδιάγραμμα παριστᾷ σχηματικῶς τρία στοιχεῖα συσσωρευτῶν δρώμενα ἐκ τῶν ἄνω, περιέχοντα ἀνὰ 7 πλάκας, ἐξ ὧν αἱ 3 θετικαὶ καὶ αἱ 4 ἀρνητικαί. Κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν συνδέονται αἱ θετικαὶ καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν πλευρὰν αἱ ἀρνητικαὶ πλάκες διὰ μολυβδίνων ἐλασμάτων ἢ ράβδων. Τὰ δοχεῖα κατασκευάζονται ἐξ ὑάλου, ἐβονίτου (σκληροῦ ἐλαστικοῦ) ἢ ξύλου ἐπενδεδυμένου ἐσωτερικῶς δι' ἐλάσματος μολύβδου.

Κατὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ θετικοῦ πόλου τοῦ συσσωρευτοῦ πρὸς τὸν ἀρνητικὸν διά τινος ἐξωτερικοῦ ἀγωγοῦ, ρέει δι' αὐτοῦ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἐκ τοῦ πρώτου πρὸς τὸ δεύτερον. Τοῦτο διασπᾷ τὸ θειικὸν ὀξὺ εἰς ὑδρογόνον (H_2) καὶ τὴν ρίζαν τοῦ ὀξέος (SO_4), ἡ ὁποία βαίνουσα ἀντιθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρεύματος ὁδεύει πρὸς τὸ ἀρνητικὸν ἠλεκτρόδιον καὶ σχηματίζει θειικὸν μόλυβδον ($PbSO_4$), ἐνῷ τὸ ὑδρογόνον ὁδεύει πρὸς τὸν θετικὸν πόλον καὶ ἀνάγει ἐκεῖ τὸ ὑπεροξείδιον τοῦ μολύβδου (PbO_2) πρὸς ὀξείδιον αὐτοῦ (PbO), τὸ ὁποῖον σχηματίζει ὁμοίως θειικὸν μόλυβδον. Ὁ συσσωρευτὴς ἔχει ὑποστῆ τελείαν ἐκκένωσιν, ὅταν ὅλον τὸ ὑπάρχον ὑπεροξείδιον μεταβληθῇ εἰς θειικὸν μόλυβδον.

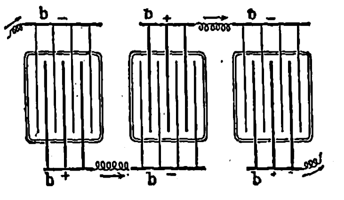

Σχ. 1. *Τρία στοιχεῖα συσσωρευτῶν δρώμενα ἐκ τῶν ἄνω.*

Αἱ χημικαὶ ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν τὰ συμβαίνοντα ἐντὸς τοῦ συσσωρευτοῦ φαινόμενα κατὰ τὴν ἐκκένωσιν αὐτοῦ, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

$$Pb + SO_4'' = PbSO_4.$$

$$PbO_2 + H_2 + H_2SO_4 = PbSO_4 + 2H_2O.$$

Ἡ ἐκκένωσις ὅμως τοῦ συσσωρευτοῦ πρέπει νὰ διακόπτεται, ὅταν τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὑπεροξειδίου μεταβληθῇ εἰς θειικὸν μόλυβδον καὶ νὰ ἐπαναφορτίζεται οὗτος, διότι συσσωρευτὴς ἐκκενωθεὶς τελείως δὲν δύναται νὰ φορτισθῇ ἐκ νέου. Ἡ πλήρωσις τοῦ συσσωρευτοῦ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς συνδέσεως τοῦ θετικοῦ ἠλεκτροδίου αὐτοῦ πρὸς τὸν θετικὸν πόλον δυναμομηχανῆς, τοῦ ἀρνητικοῦ πρὸς τὸν ἀρνητικὸν καὶ διοχετεύσεως διὰ τοῦ συσσωρευτοῦ τοῦ ρεύματος αὐτῆς. Τότε ὁδεύει τὸ ὑδρογόνον καὶ ἡ ρίζα τοῦ ὀξέος κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις, σχηματίζεται καὶ πάλιν ὑπεροξείδιον τοῦ μολύβδου εἰς τὸ θετικὸν ἠλεκτρόδιον, ἐνῷ παράγεται μόλυβδος εἰς τὸ ἀρνητικόν.

Οἱ πρῶτοι ὑπὸ τοῦ Planté κατασκευασθέντες συσσωρευταὶ εἶχον ἀμφότερα τὰ ἠλεκτρόδια ἐκ μολύβδου. Ὁ Planté ἐφόρτιζε τὸ οὕτω σχηματισθὲν στοιχεῖον διὰ ρεύματος καὶ τὸ ἐξεκένου διαδοχικῶς, ἀφοῦ τὸ ἄφινεν ἐπί τινα καιρὸν πεφορτισμένον. Οὕτως ἐπεκαλύπτοντο βραδέως, ὁλονὲν δὲ καὶ βαθύτερον ἡ θετικὴ πλὰξ δι' ὑπεροξειδίου καὶ ἡ ἀρνητικὴ διὰ σπογγώδους μολύβδου. Τὸ στρῶμα τοῦ ὑπεροξειδίου ἀποτελεῖ τὴν *ἐνεργὸν μᾶζαν* τοῦ συσσωρευτοῦ. Ὁ Faure ἐπεκάλυπτε τὰς πλάκας διὰ πολτοῦ ἐξ ὀξειδίου τοῦ μολύβδου (PbO) καὶ ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος, ὅστις ἐσχημάτιζε κατὰ τὴν πλήρωσιν τὸ ὑπεροξείδιον.

Ἡ οὕτω σχηματιζομένη ἐνεργὸς μᾶζα δὲν συγκρατεῖται ὅμως καλῶς ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν μολυβδίνων πλακῶν. Ἐὰν πέσουν μικρὰ τεμάχια ἐξ αὐτῆς εἰς τὸν πυθμένα, εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσουν ἕνωσιν μεταξὺ τῶν δύο ἑτερωνύμων πλακῶν, ἐκ δὲ τοῦ σχηματιζομένου τότε βραχυκυκλώματος ὁ συσσωρευτὴς ἐκκενοῦται πάραυτα καὶ αἱ πλάκες καταστρέφονται. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν ν' ἀποφευχθῇ δι' ἐξαρτήσεως τῶν πλακῶν. Ὁμοίως ἀρίστη προφύλαξις ἔναντι βραχυκυκλωμάτων καὶ διαρροῶν εἶναι ἡ στήριξις τῶν στοιχείων ἐπὶ μονωτικῶν βάσεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐκ πορσελλάνης.

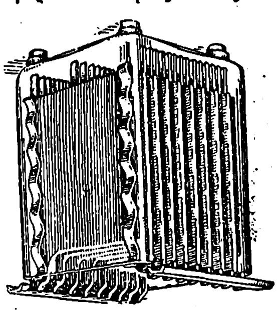

Σχ. 2. *Στοιχεῖον συσσωρευτοῦ διὰ βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις.*

Τὸ σχῆμα 2 παριστᾷ στοιχεῖον μὲ 8 ζεύγη πλακῶν. Μεταξὺ αὐτῶν παρεμβάλλονται τελευταίως ξύλινα ἢ ὑάλινα ραβδία, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν τῶν ἑτερωνύμων πλακῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τὴν παραγωγὴν βραχυκυκλώματος. Ἐκτὸς τούτου περιέχουν τὰ ξύλινα καὶ οὐσίας διαλυούσας τὸν θειικὸν μόλυβδον, οὕτως ὥστε ἡ ἱκανότης τοῦ συσσωρευτοῦ να εἶναι μεγαλυτέρα. Δύο ζεύγη μολυβδίνων ἐλατηρίων εὑρισκομένων μεταξὺ τῶν ἀκραίων πλακῶν καὶ τῶν ὑαλίνων τοιχωμάτων σφίγγουν τὰς πλάκας πρὸς τὰ ξύλινα ραβδία.

Ἵνα ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀποθήκευσις κατὰ τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρας ποσότητος ρεύματος ἐντὸς τῶν συσσωρευτῶν, ἐπενοήθησαν διάφορα συστήματα διαμορφώσεως τῶν πλακῶν. Συνήθως κατασκευάζονται αἱ πλάκες ἐκ μολυβδίνων πλαισίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοποθετεῖται ἡ ἐνεργὸς μᾶζα τοῦ ὑπεροξειδίου ἐπὶ τῶν θετικῶν πλακῶν καὶ ὁ σπογγώδης μόλυβδος ἐπὶ τῶν ἀρνητικῶν. Τὸ σχ. 3 παριστᾷ μικρὸν τμῆμα τοῦ σκελετοῦ τοιαύτης θετικῆς πλακός.

Ἡ *τάσις (ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις)* συσσωρευτοῦ κατὰ τὴν ἀπαρχὴν τῆς πληρώσεως εἶναι 2,1 βὸλτ καὶ αὐξάνει βραδέως μέχρι 2,2 βόλτ. Πρὸς τὸ τέλος τῆς πληρώσεως αὐξάνει αὕτη ταχύτερον, μέχρι 2,5 βόλτ, ὁπότε παρὰ τὰς θετικὰς πλάκας ἐκλύεται ὀξυγόνον καὶ παρὰ τὰς ἀρνητικὰς ὑδρογόνον. Ὁ συσσωρευτὴς λέγομεν τότε ὅτι «βράζει», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι δεῖγμα ὅτι ἐπληρώθη. Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν ἡ τάσις εἶναι μὲν ἐν ἀρχῇ 1, 95 βὸλτ καὶ πίπτει βραδύτατα μέχρις 1,8 βόλτ, ὁπότε αὕτη πρέπει νὰ διακοπῇ. Ὁμοίως ἐλαττοῦται κατὰ τὴν ἐκκένωσιν καὶ ἡ πυκνότης τοῦ ὀξέος, τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ βαθμοῦ ἐκκενώσεως δι' ἀραιομετρήσεως τοῦ ὀξέος.

Ὁ συσσωρευτὴς ἐκκενοῦται βραδέως καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι ἀνοικτός, ἤτοι ὅταν δὲν παρέχῃ ρεῦμα, διὰ ρευμάτων πυκνότητος, τὰ ὁποῖα παράγονται ἐκ τῆς διαφόρου πυκνότητος τοῦ ὀξέος κατὰ τὰ ἀνώτερα καὶ τὰ κατώτερα στρώματα αὐτοῦ.

Καλεῖται *βαθμὸς ἀποδόσεως* ἑνὸς συσσωρευτοῦ ὁ λόγος τοῦ κατὰ τὴν ἐκκένωσιν αὐτοῦ παραχθέντος ἔργου πρὸς τὸ κατὰ τὴν πλήρωσιν αὐτοῦ καταναλωθέν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον, μετρούμενον εἰς βὰττ-ὥρας, ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ γινομένου τῆς ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ, εἰς ἀμπὲρ-ὥρας, καὶ τῆς τάσεως, εἰς βόλτ, ἡ τάσις δὲ εἶναι μικροτέρα κατὰ τὴν ἐκκένωσιν ἀφ' ὅ,τι κατὰ τὴν πλήρωσιν, ἕπεται ὅτι ὁ βαθμὸς ἀποδόσεως, ὑπολογιζόμενος εἰς βὰττ-ὥρας, θὰ εἶναι μικρότερος ἀπὸ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ὑπολογιζόμενον εἰς ἀμπὲρ-ὥρας. Οὗτος εἶναι κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν μὲν 0,75 ἕως 0,80, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ περίπτωσιν 0,90 ἕως 0,93.

Τὸ γινόμενον τῆς μεγίστης ἐκτρεπομένης ἐντάσεως ἐκκενώσεως καὶ τοῦ χρόνου ἐκκενώσεως, μετρούμενον εἰς ἀμπὲρ-ὥρας, καλεῖται *χωρητικότης* τοῦ συσσωρευτοῦ. Αὕτη δὲ ὑπολογίζεται περίπου εἰς 0,04 ἀμπὲρ-ὥρας κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ θετικοῦ ἠλεκτροδίου. Ἡ μεγίστη δὲ ἔντασις τοῦ ρεύματος πληρώσεως ἢ ἐκκενώσεως τοῦ συσσωρευτοῦ, χωρὶς νὰ ὑποστοῦν παραμόρφωσιν αἱ πλάκες, εἶναι 0,01 ἀμπὲρ κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόν. Ἡ ζωὴ τοῦ συσσωρευτοῦ, χρησιμοποιουμένου μετὰ προσοχῆς καὶ πληρουμένου ἐγκαίρως, εἶναι περίπου 10 ἔτη.

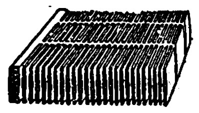

Σχ. 3. *Τμῆμα θετικῆς πλακὸς μὲ κυψελοειδῆ σκελετόν.*

Ὁ Edison κατεσκεύασε συσσωρευτήν, τοῦ ὁποίου ἡ θετικὴ πλὰξ εἶναι ἐκ νικέλου καὶ ἡ ἀρνητικὴ ἐκ σιδήρου, ὡς ἠλεκτρολύτης δὲ χρησιμεύει διάλυμα καυστικοῦ καλίου. Κατὰ τὴν πλήρωσιν σχηματίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀξείδιον νικελίου καὶ μεταλλικὸς σίδηρος, κατὰ τὴν ἐκκένωσιν δὲ ὑδροϋποξείδιον τοῦ νικελίου καὶ ὑδροϋποξείδιον τοῦ σιδήρου. Ὁ συσσωρευτὴς τοῦ Edison ὑπερβάλλει μὲν τὸν διὰ μολύβδου, καθότι εἶναι ὀλιγώτερον εὐπαθὴς εἰς ὑπερφορτίσεις, ἐν τούτοις ὅμως ὑπολείπεται τούτου ὡς ἐκ τοῦ μικροτέρου του βαθμοῦ ἀποδόσεως ὑπὸ τὸ αὐτὸ περίπου βάρος, τέλος δὲ ὡς ἐκ τῆς τάσεως ἐκκενώσεως, ἥτις εἶναι περίπου 1,2 βόλτ.

Ἐὰν ἡ τάσις ἢ ἡ ἔντασις ἢ ἡ χωρητικότης ἑνὸς στοιχείου δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος, σχηματίζονται αἱ καλούμεναι *συστοιχίαι συσσωρευτῶν* διὰ συνδέσεως πολλῶν στοιχείων ὁμοῦ. Αἱ συστοιχίαι αὗται δύνανται νὰ σχηματισθοῦν διὰ συνδέσεως τοῦ θετικοῦ πόλου τοῦ ἑνὸς στοιχείου πρὸς τὸν ἀρνητικὸν τοῦ ἑτέρου (σύνδεσις κατὰ σειράν), ὁπότε ἡ τάσις τῆς λαμβανομένης συστοιχίας ἰσοῦται πρὸς τὸ γινόμενον τῆς τάσεως ἑνὸς στοιχείου ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἐνῷ ἡ μεγίστη ἔντασις τοῦ ρεύματος ἐκκενώσεως μένει ἡ αὐτή. Διὰ συνδέσεως τῶν θετικῶν πόλων τῶν στοιχείων ὁμοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀρνητικῶν (σύνδεσις ἐν παραλλήλῳ, λαμβάνεται συστοιχία, τῆς ὁποίας ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις ἰσοῦται πρὸς τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου, ἐνῷ πολλαπλασιάζεται ἡ μεγίστη ἔντασις τοῦ ρεύματος ἐκκενώσεως ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων. Διὰ συνδέσεως στοιχείων τινῶν κατὰ σειρὰν καὶ τινων ἐν παραλλήλῳ (σύνδεσις μικτὴ) λαμβάνονται συστοιχίαι μὲ ἀναλόγως ηὐξημένην τάσιν καὶ ἔντασιν ρεύματος ἐκκενώσεως.

Χρησιμοποίησις. Οἱ συσσωρευταὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν τροφοδότησιν μικρῶν ἐγκαταστάσεων φωτισμοῦ, διὰ τὸν φωτισμὸν ὀχημάτων, ὡς κινητήριος δύναμις ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων κλπ. Ἡ χρῆσις ὅμως αὕτη ὁλονὲν καὶ περιορίζεται. Ἀντι-

Digitized by Google

θέτως ὑποβοηθοῦν σημαντικῶς τὰς δυναμομηχανάς, αἱ ὁποῖαι κινοῦν ἠλεκτρικοὺς σιδηροδρόμους, γερανοὺς καὶ γενικῶς μηχανήματα μεταφορᾶς, ἰδίως διὰ τὴν παροχὴν τῆς κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἀπαιτουμένης μεγάλης ἐντάσεως ρεύματος. Πρὸς τοῦτο συνδέεται ἡ συστοιχία τῶν συσσωρευτῶν ἐν παραλλήλῳ πρὸς τὴν μηχανὴν καὶ ἐξουδετεροῖ οὕτω μικρὰς διαφορὰς τῆς τάσεως. Οἱ συσσωρευταὶ ἀφ' ἑτέρου ὑποβοηθοῦν τὴν λειτουργίαν ἐγκαταστάσεων φωτισμοῦ δι' ὑδραυλικῶν πτώσεων. Αὗται διεγείρουν διὰ τοῦ ὑδροστροβίλου δυναμομηχανήν, ἡ ὁποία κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν φορτίζει τοὺς συσσωρευτάς, τὴν ἑσπέραν δὲ οὗτοι ὑποβοηθοῦν τὴν μηχανὴν νὰ τροφοδοτήσῃ δίκτυον μεγαλυτέρας ἰσχύος ἀφ' ὅ,τι θὰ ἠδύνατο αὕτη ἄνευ συσσωρευτῶν. Εἰς ἀτμοκίνητα ἠλεκτρικὰ ἐργοστάσια πάλιν παρέχουν τὸ ρεῦμα κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀσθενοῦς φορτίσεως κατὰ τὴν νύκτα ἀποκλειστικῶς οἱ συσσωρευταί. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ αὐτοκίνητα, ὅπου οὗτοι τροφοδοτοῦν τὰς λυχνίας φωτισμοῦ ὁσάκις ἡ μηχανὴ δὲν ἐργάζεται. Τέλος μέγα πεδίον χρησιμοποιήσεως εὗρον οἱ συσσωρευταὶ εἰς τὴν ἀσύρματον τηλεγραφίαν καὶ τηλεφωνίαν ὡς συστοιχίαι πυρακτώσεως καὶ ἀνοδικαὶ συστοιχίαι ἠλεκτρονικῶν σωλήνων.

ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

— **ἠλεκτρικὸν ἀκόνισμα** *[Τεχν.]*. Μέθοδος ἀκονίσματος ἐργαλείων τῇ βοηθείᾳ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀξέος ἐπὶ τοῦ μετάλλου προστίθεται οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ μέταλλον νὰ λάβῃ τὴν θέσιν ἀνόδου καὶ τὸ ὀξὺ τὴν τοῦ ἠλεκτρολύτου. Κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἀκονίσματος τοποθετοῦνται τὰ ἐργαλεῖα ὡς ἄνοδοι, ὡς κάθοδοι δὲ ἐλάσματα μολύβδου. Ὡς ἠλεκτρολύται χρησιμεύουν ὀξέα διαφόρου πυκνότητος· οὕτω διὰ τὴν χάραξιν λιμῶν χρησιμοποιεῖται θειικὸν ὀξὺ εἰδικοῦ βάρους 1,18 ὑπὸ τάσιν 1—2 βόλτ. ΑΝ. Δ.

— **ἠλεκτρικὸν βραχὺ κύκλωμα** *[Φυσ.]*. Ὁσάκις ἐν ἠλεκτρικῷ κυκλώματι λόγῳ οἱασδήποτε αἰτίας ἐπέρχεται ἐκμηδένισις τῆς ἐξωτερικῆς ἀντιστάσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλως ἀπροσδόκητος ἔντασις τοῦ φορτίου προκαλοῦσα τῆξιν ἄμεσον τῶν ἀσφαλειῶν καὶ ἐνίοτε βλάβας ἐν τῷ κυκλώματι, λέγομεν ὅτι ἔλαβε χώραν *βραχὺ κύκλωμα*. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸν δίκτυον** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Σύστημα ἠλεκτρικῶν ἀγωγῶν χρησιμεῦον πρὸς μεταφοράν, διανομὴν ἢ κατανομὴν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

Τὰ ἠλεκτρικὰ δίκτυα *μεταφορᾶς* καὶ *κατανομῆς* εἶναι δίκτυα ὑψηλῆς τάσεως, ἡ δὲ τάσις ἑνὸς δικτύου μεταφορᾶς εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τάσεως τοῦ δικτύου κατανομῆς, ἐφ' ὅσον ἀμφότερα ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα μεταφορᾶς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Τὰ δίκτυα *διανομῆς* δύνανται νὰ εἶναι χαμηλῆς ἢ ὑψηλῆς τάσεως, καθόσον πρόκειται περὶ τροφοδοτήσεως πελατῶν μικρᾶς ἢ μεγάλης καταναλώσεως.

Τὰ ἠλεκτρικὰ δίκτυα διακρίνονται ὡς ἀκολούθως:

Α') Ἀναλόγως τῆς γεωμετρικῆς των διαμορ-

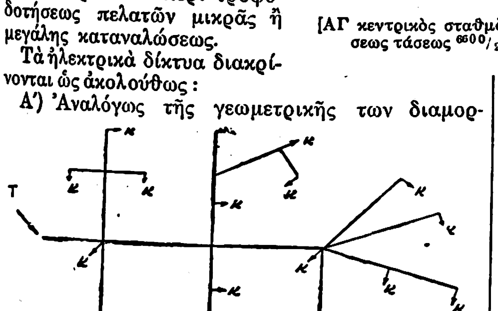

Σχ. 1. *Ἀνοικτὸν δίκτυον.*
[Τ τροφοδότησις. Κ καταναλώσεις.]

φώσεως ἢ τοῦ τρόπου τῆς τροφοδοτήσεώς των, εἰς:

1) Ἀνοικτά.

2) Κλειστά.

Β') Ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος τὸ ὁποῖον διοχετεύουν, εἰς:

1) Συνεχοῦς ρεύματος.

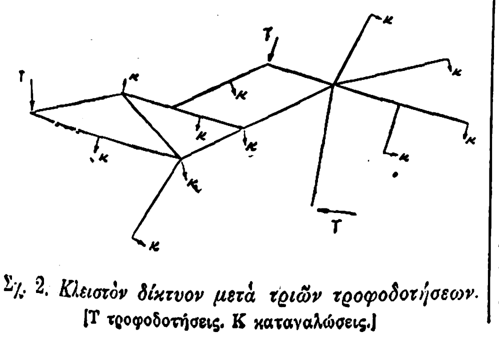

Σχ. 2. *Κλειστὸν δίκτυον μετὰ τριῶν τροφοδοτήσεων.*
[Τ τροφοδοτήσεις. Κ καταναλώσεις.]

2) Ἐναλλασσομένου ρεύματος.

Τὰ δίκτυα συνεχοῦς ρεύματος ὑποδιακρίνονται ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγωγῶν ἑκάστης γραμμῆς: μετὰ δύο, τριῶν, πέντε, ἑπτά, κλ. ἀγωγῶν. Ἐπίσης τὰ δίκτυα ἐναλλασσομένου, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φάσεων καὶ τῶν ἀγωγῶν, εἰς μονοφασικὰ μετὰ δύο καὶ τριῶν ἀγωγῶν, εἰς διφασικὰ μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀγωγῶν κλ.

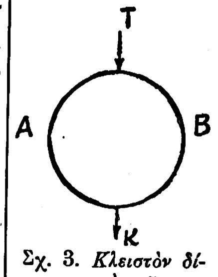

Σχ. 3. *Κλειστὸν δίκτυον μετὰ μιᾶς τροφοδοτήσεως.*
[Τ τροφοδότησις. Κ κατανάλωσις.]

Γ') Ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν καταναλωτῶν, τοὺς ὁποίους τροφοδοτοῦν, εἰς:

1) Ἰδιωτικοῦ φωτισμοῦ.

2) Δημοτικοῦ φωτισμοῦ.

3) Λιμενικοῦ φωτισμοῦ.

4) Κινήσεως.

5) Ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων, κλ.

Δ') Ἀναλόγως τῆς τοποθετήσεως τῶν ἀγωγῶν, εἰς:

1) Ἐναέρια.

2) Ὑπόγεια.

3) Ὑποβρύχια.

Ε') Ἀναλόγως τῆς σταθερότητος ἑνὸς τῶν δύο παραγόντων τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τάσεως καὶ ἐντάσεως, εἰς:

1) Δίκτυα σειρᾶς, εἰς τὰ ὁποῖα τηρεῖται σταθερὰ ἡ ἔντασις.

2) Δίκτυα παραλλήλου, εἰς τὰ ὁποῖα τηρεῖται σταθερὰ ἡ τάσις.

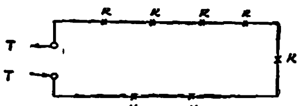

Σχ. 4. *Δίκτυον σειρᾶς.*
[Τ τροφοδότησις. Κ καταναλώσεις.]

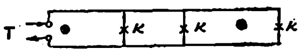

Σχ. 5. *Δίκτυον παραλλήλου διανομῆς.*
[Τ τροφοδότησις. Κ καταναλώσεις.]

Τὰ συνήθως χρησιμοποιούμενα σήμερον δίκτυα εἶναι τὰ δίκτυα συνεχοῦς ρεύματος ὡς δίκτυα διανομῆς καὶ τὰ δίκτυα ἐναλλασσομένου ρεύματος ὡς δίκτυα μεταφορᾶς καὶ κατανομῆς.

Ἡ τροφοδότησις τῶν δικτύων γίνεται εἰς ἓν

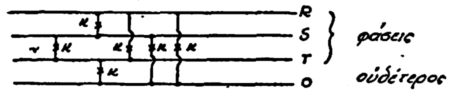

Σχ. 6. *Τριφασικὸν δίκτυον μετ' οὐδετέρου ἀγωγοῦ.*
[Οἱ καταναλωταὶ Κ παρεντίθενται μεταξὺ τῶν ἀγωγῶν τῶν φάσεων ἢ μιᾶς φάσεως καὶ τοῦ οὐδετέρου.]

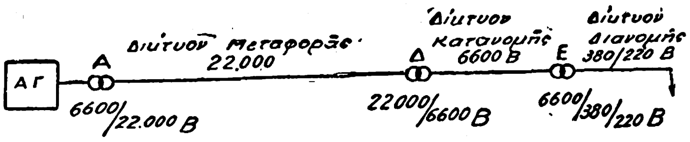

Σχ. 7. *Σχηματικὴ παράστασις τῶν νέων δικτύων ἐναλλασσομένου τριφασικοῦ ρεύματος Ἀθηνῶν.*
[ΑΓ κεντρικὸς σταθμὸς παραγωγῆς Ἁγ. Γεωργίου. Α μετασχηματιστὴς ἀνυψώσεως τάσεως $^{6600}/_{22000}$ Βόλτ. Δ, Ε μετασχηματισταὶ ὑποβιβασμοῦ τάσεων.]

(ἀνοικτὸν δίκτυον) ἢ εἰς περισσότερα σημεῖα αὐτοῦ (κλειστὸν δίκτυον). Ἐν τούτοις ὑπάρχουν κλειστὰ δίκτυα τροφοδοτούμενα εἰς ἓν μόνον σημεῖον, ὡς τὸ τοῦ σχ. 3. Εἰς τοῦτο τὸ ρεῦμα βαδίζει ἐκ τοῦ σημείου Τ τῆς τροφοδοτήσεως πρὸς τὴν κατανάλωσιν Κ καὶ διὰ τῶν δύο ὁδῶν ΤΑΚ καὶ ΤΒΚ· δηλαδὴ ἡ κατανάλωσις Κ τροφοδοτεῖται ἐκ δύο μερῶν, ὡς ἐὰν ὑπῆρχον δύο σημεῖα τροφοδοτήσεως.

Τὰ κλειστὰ δίκτυα παρουσιάζουν πλεονεκτήματά τινα ἀσφαλείας τῆς λειτουργίας, ἀλλ' ἀπὸ ἐτῶν ἔπαυσαν σχεδὸν νὰ χρησιμοποιῶνται, προτιμωμένων τῶν ἀνοικτῶν λόγῳ τῆς ἀνεξαρτησίας τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς ἑκάστην τῶν γραμμῶν. Χ. Κ. Σ.

— **ἠλεκτρικὸν δρομόμετρον** *[Ἐγκυκλ.]*. Οὕτω καλεῖται εἰδικὸν ὄργανον μετρήσεως ταχύτητος ρευμάτων ὑγρῶν μαζῶν ἢ πλοίων, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ἠλεκτρικὰς ἀρχάς. Ἠλεκτρικὰ ἐπίσης δρομόμετρα ἔχουν ἐφαρμοσθῆ πρὸς μέτρησιν ταχυτήτων ὀχημάτων ἢ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν εἴς τι διάστημα χρόνου διανυθεισῶν ἀποστάσεων. Λ. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικὸν δυναμικὸν** *[Φυσ.]*. Ἡ ἔννοια τοῦ δυναμικοῦ καὶ ἐν τῷ ἠλεκτρισμῷ ἀπέρρευσεν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν κεντρικῶν δυνάμεων, εἰσήχθη δ' εἰς τὴν ἀναλυτικὴν σπουδὴν τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων ὑπὸ τοῦ Poisson (1811) καὶ Green (1828).

Ἐὰν θεωρήσωμεν ἀγωγὸν φορτισμένον καὶ θέσωμεν τοῦτον εἰς συγκοινωνίαν πρὸς μικρὰν σφαῖραν διὰ σύρματος μακροῦ καὶ λεπτοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ σφαῖρα λαμβάνει τὸ αὐτὸ φορτίον ἠλεκτρισμοῦ, οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ ἀγωγοῦ, εἰς ὅπερ ἐγγίζει τὸ σύρμα. Ἐξηγοῦμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο λέγοντες ὅτι ἀγωγὸς ἠλεκτρισμένος καὶ ἐν ἠλεκτρικῇ ἰσορροπίᾳ παρουσιάζει καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ σημεῖα τὸ αὐτὸ *δυναμικόν*. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει καὶ ὁ ἀκόλουθος πειραματικὸς ὁρισμὸς τοῦ δυναμικοῦ:

«Τὸ δυναμικὸν πηγῆς σταθερᾶς εἶναι τὸ φορτίον, ὅπερ αὕτη μεταδίδει εἰς σφαῖραν ἀκτῖνος I τιθεμένην ἐξ ἀποστάσεως εἰς συγκοινωνίαν μετὰ πηγῆς διὰ σύρματος ἐλαχίστης μάζης».

Πράγματι ὅμως ἡ ἔννοια τοῦ δυναμικοῦ δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐπακριβῶς διὰ πειραματικῆς ὁδοῦ, τοῦτο δὲ γίνεται μόνον δι' ἀναλυτικῆς ὁδοῦ (βλ. λ. *δυναμικόν*).

Γενικῶς δεικνύεται ὅτι τὸ δυναμικόν, ὡς προϊὸν ὁλοκληρώσεως, ὁρίζεται μόνον κατὰ προσέγγισιν σταθερᾶς ποσότητος. Κατὰ συνθήκην πρὸς μέτρησιν τοῦ δυναμικοῦ ὁρίζεται τὸ δυναμικὸν τῆς Γῆς ὡς μηδέν, ἀναλόγως ὅπως διὰ τὴν θερμοκρασίαν ὁρίζεται ὡς μηδὲν ἡ θερμοκρασία τοῦ τηκομένου πάγου καὶ τὴν μέτρησιν τῶν χωροσταθμικῶν ὑφῶν ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης. Δεχόμεθα ὅτι τῶν θετικῶς ἠλεκτρισμένων σωμάτων τὸ δυναμικὸν εἶναι μεγαλύτερον τοῦ τῆς Γῆς, τῶν δὲ ἀρνητικῶς κατώτερον τοῦ τῆς Γῆς. Ὡς μονὰς διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ δυναμικοῦ ἐν τῷ πρακτικῷ συστήματι τῶν μονάδων ὡρίσθη τὸ βόλτ (Volt).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅταν δύο ἠλεκτρισμένοι ἀγωγοί, ἔχοντες διάφορον δυναμικόν, συνδεθῶσι δι' ἀγωγοῦ σύρματος, τότε, ἐπειδὴ πλέον τὰ δύο σώματα ἀποτελοῦσιν ἕνα κοινὸν ἀγωγόν, τὸ δυναμικὸν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ διάφορον τιμὴν εἰς τὰ διάφορα σημεῖα αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου λαμβάνει χώραν μετακίνησις ρευστοῦ ἐκ τοῦ ἑνὸς τῶν ἀγωγῶν πρὸς τὸν ἕτερον, ἥτις καταπαύει μόνον ὅταν τὸ δυναμικὸν λάβῃ τὴν αὐτὴν τιμὴν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ συστήματος τῶν δύο ἀγωγῶν, ὅτε καὶ ἐπέρχεται ἡ τελουμένη ἠλεκτρικὴ ἰσορροπία. Ἡ τοιαύτη μετακίνησις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ ἀποτελεῖ τὸ *ἠλεκτρικὸν* ρεῦμα (βλ. λ.), διὰ νὰ παραχθῇ δὲ κατὰ μῆκος ἀγωγοῦ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα δέον ἀπαραιτήτως τ' ἄκρα αὐτοῦ νὰ εὑρίσκωνται ὑπὸ διάφορον δυναμικόν, ἤτοι νὰ παρουσιάζωσι «διαφορὰν δυναμικοῦ». Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικὸν ἐκκρεμὲς** *[Φυσ.]*. Συσκευὴ χρησιμεύουσα διὰ νὰ καταδείξῃ, ἐὰν σῶμά τι εἶναι ἠλεκτρισμένον.

Ἀποτελεῖται ἐκ σφαιρίου μικροῦ ἐξ ἐλαφρᾶς οὐσίας, π. χ. ἐντεριώνης ἀκτέας (κοιν. κουφοξυλιᾶς), ὅπερ ἐξαρτᾶται διὰ νήματος μετάξης ἀπὸ ὑποστηρίγματος. Ἐν κανονικῇ καταστάσει τὸ σύστημα ἰσορροπεῖ κατὰ τὴν κατακόρυφον. Ἐὰν πρὸς τὸ σφαιρίον τοῦ ἐκκρεμοῦς πλησιάσωμεν ἠλεκτρισμένον σῶμα, π. χ. ράβδον ἐβονίτου τριβεῖσαν δι' ὑφάσματος, αὕτη ἕλκει τὸ σφαιρίον καὶ ἐκτρέπει οὕτω τὸ σύστημα ἀπὸ τῆς θέσεως ἰσορροπίας. Ἐὰν τὸ σφαιρίον ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸ τὴν ἠλεκτρισμένην ράβδον, τότε ἠλεκτρίζεται ὁμωνύμως πρὸς αὐτὴν καὶ ἀντὶ νὰ ἕλκεται ἀπωθεῖται ὑπὸ ταύτης, ἐνῷ τοὐναντίον ἕλκεται ὑπὸ ἠλεκτρισμένης ράβδου ὑαλίνης. Ἑπομένως διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐκκρεμοῦς δυνάμεθα οὐ μόνον νὰ δείξωμεν ἐὰν σῶμα εἶναι ἠλεκτρισμένον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὅπερ φέρει. Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν δεικνύει ἁπλοῦν τύπον ἠλεκτρικοῦ ἐκκρεμοῦς. Κ. Π.

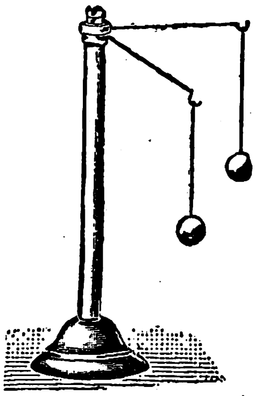

Ἠλεκτρικὸν ἐκκρεμές.

— **ἠλεκτρικὸν ἐπαγωγικὸν πηνίον** *[Ἠλεκτρ.]*· βλ. λ. *ἐπαγωγικὸν* πηνίον.

— **ἠλεκτρικὸν ἔργον** *[Φυσ.]*. Ὅταν φορτίον ἠλεκτρισμοῦ Q διαγράφῃ ὡρισμένην διαφορὰν δυναμικοῦ V (ἤτοι μετατοπίζεται μεταξὺ δύο σημείων ἐχόντων ὡρισμένην διαφορὰν δυναμικοῦ), τὸ ἀντιστοιχοῦν ἔργον W εἰς τὴν μετατόπισιν ταύτην εἶναι $W=Q.V$. Ἐὰν τὸ Q ἐκφράζεται εἰς Culomb καὶ τὸ V εἰς Volt, τὸ ἠλεκτρικὸν ἔργον W ἐκφράζεται εἰς Joule. Πολλάκις ἐν τῷ δυναμικῷ ἠλεκτρισμῷ ὀνομάζεται ἠλεκτρικὸν ἔργον τὸ γινόμενον $W=VIt$, ἔνθα V ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ καὶ I ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος. Ἡ ἀνωτέρω ἔκφρασις χαρακτηρίζεται συνηθέστερον διὰ τοῦ ὅρου *ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια*. Ἐὰν λάβωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν τὸν νόμον τοῦ Ohm, καθ' ὃν $V=RI$, προκύπτει εὐκόλως $W=RI^2.t$. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸν ἐργοστάσιον** *[Ἠλεκτρομ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ* ἐνέργεια.

— **ἠλεκτρικὸν θερμόμετρον** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμόμετρον*.

— **ἠλεκτρικὸν καλώδιον** *[Ἠλεκτρ.]*· βλ. λ. *καλώδιον*.

— **ἠλεκτρικὸν κύκλωμα** *[Φυσ.]*. Καλοῦμεν *ἠλεκτρικὸν κύκλωμα* τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς πηγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ τῶν συνδεόντων τοὺς πόλους αὐτῆς ἀγωγῶν. Τὸ κύκλωμα λέγεται *κλειστόν*, ὅταν δὲν ὑφίσταται διακοπὴ ἐν αὐτῷ καὶ ἑπομένως τὸ

Digitized by Google

ρεῦμα διέρχεται ἐν αὐτῷ, *ἀνοικτὸν* δὲ ὅταν ὑφίσταται ἐν αὐτῷ διακοπή, ὅτε δὲν διέρχεται δι' αὐτοῦ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Ἐν τῇ πρώτῃ κλείομεν ἢ ἀνοίγομεν τὸ κύκλωμα κατὰ βούλησιν τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν συσκευῶν, αἵτινες καλοῦνται *διακόπται*. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸν** ***νιτρίλιον*** [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικὸν* ὀξύ.

— **ἠλεκτρικὸν** ***ὀξύ***, ἢ *βουτανικὸν διοξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Εἶναι δικαρβονικὸν ὀξὺ τοῦ τύπου:

$$HOOC.CH_2.CH_2.COOH.$$

Τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξὺ ἦτο γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ὁ Agricola (1550) ἀναφέρει ὅτι δι' ἀποστάξεως τοῦ ἠλέκτρου λαμβάνεται ἡ ἕνωσις sal succini, ὁ Lemery δὲ πρῶτος τῷ 1675 τὸ καθώρισεν ὡς ὀξὺ καὶ τέλος ὁ J. Berzelius ἐξηκρίβωσε τὴν σύστασιν αὐτοῦ. Τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξὺ εἶναι λίαν διαδεδομένον ἐν τῇ φύσει. Οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἤλεκτρον, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα, εἰς τὰ ἀπολιθωμένα ξύλα, εἰς τοὺς φαιάνθρακας, εἰς πολλὰ φυτά, εἰς τοὺς ἀώρους καρποὺς ὑπὸ μορφὴν γλυκοζίτου, εἰς τὸ ζωϊκὸν σῶμα καὶ τὰ ζωϊκὰ ὑγρὰ κλπ. Σχηματίζεται κατὰ τὴν ζύμωσιν τοῦ σακχάρου διὰ ζώσης ζύμης εἰς σταθερὰν περίπου ποσότητα (0,5—0,7 % τοῦ βάρους τοῦ σακχάρου), ἡ ποσότης δ' αὕτη σημαντικῶς αὐξάνεται, ὅταν ἡ ζύμη γίνεται παρουσίᾳ γλουταμινικοῦ ὀξέος, δι' ὃ καὶ θεωρεῖται ὡς προϊὸν διασπάσεως τῶν λευκωματοειδῶν συστατικῶν τῆς ζύμης. Συνθετικῶς λαμβάνεται περαιτέρω ἐκ τοῦ αἰθυλενοβρωμιδίου διὰ μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς αἰθυλενοκυανίδιον καὶ σαπωνοποιήσεως τούτου ἢ ἐκ τῆς μετὰ νατρίου ἑνώσεως τοῦ μηλονικοῦ ἐστέρος τῇ ἐπιδράσει χλωροξικοῦ ἐστέρος καὶ διασπάσεως διὰ θερμάνσεως τοῦ σχηματιζομένου προϊόντος ἢ ἐκ τοῦ κυανοξικοῦ ἐστέρος διὰ συμπυκνώσεως μετὰ φορμαλδεϋδικῆς κυανιδρίνης, ἢ δι' ἀναγωγῆς τῶν ἀντιστοίχων ὀξυοξέων, μηλικοῦ καὶ τρυγικοῦ κλπ. Ἐπίσης παράγεται διὰ ξηρᾶς ἀποστάξεως τοῦ ἠλέκτρου, κατὰ τὴν σῆψιν τοῦ κρέατος, διὰ ζυμώσεως τῆς καζεΐνης, διὰ ζυμώσεως διαλύματος τρυγικοῦ ἀμμωνίου ἢ μηλικοῦ ἀσβεστίου κλπ.

Τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξὺ κρυσταλλοῦται ἐξ ὕδατος εἰς μονοκλινεῖς πίνακας ἢ στήλας τηκομένας εἰς 182°,8, ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν ἐξαχνοῦται ἀδιάστατον εἰς θερμοκρασίαν κατωτέραν τῆς τήξεως αὐτοῦ καὶ εἰς θερμοκρασίαν 235° βράζει σχηματιζομένου ἀνυδρίτου. Εἶναι δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Τὸ ὑδατικὸν διάλυμα αὐτοῦ παρουσίᾳ ὀξειδίου τοῦ οὐρανίου καὶ ὑπὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς διασπᾶται εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ προπιονικὸν ὀξύ. Διὰ μακροῦ βρασμοῦ σχηματίζεται πλὴν τοῦ ἀνυδρίτου καὶ ἀκετονοδιοξικὸν ὀξύ. Διὰ συντήξεως μετὰ καλίου μετατρέπεται εἰς ὀξαλικὸν ὀξὺ καὶ ὀξικὸν ὀξύ, δι' ὀξειδώσεως εἰς ὀξαλικὸν ὀξὺ ἢ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξὺ ἔχει μεγάλην τάσιν νὰ σχηματίζῃ κυκλικὰς ἑνώσεις, ὡς τὸ *σουκκινιμίδιον*, τὸ *θειοφαίνιον*, τὸ *πυρρόλιον* κλπ.

Ἐκ τῶν ἁλάτων αὐτοῦ τὸ μετὰ νατρίου κρυσταλλοῦται μετὰ 6 μορίων ὕδατος, τὸ μετὰ καλίου μετὰ 3, τὸ μετ' ἀσβεστίου μεθ' ἑνὸς ἐν θερμῷ καὶ καὶ μετὰ 3 ἐν ψυχρῷ καὶ εἶναι δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρῶτα, ἅτινα εἶναι εὐδιάλυτα. Τὸ βασικὸν μετὰ τοῦ τρισθενοῦς σιδήρου ἅλας εἶναι ἐρυθρόφαιον ἵζημα, χρησιμεῦον πρὸς ποσοτικὸν διαχωρισμὸν τοῦ σιδήρου ἀπὸ τοῦ ψευδαργύρου, μαγγανίου, κοβαλτίου καὶ νικελίου. Τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξὺ ἔχει περιωρισμένην χρῆσιν εἰς τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν παρασκευὴν φαρμάκων τινῶν καὶ μικρὰν ἐφαρμογὴν ἐπίσης πρὸς παρασκευὴν χρωμάτων τινῶν.

Ὁ *ἀνυδρίτης τοῦ ἠλεκτρικοῦ ὀξέος* $\left.\begin{matrix} CH_2.CO \\ | \\ CH_2.CO \end{matrix}\right\rangle O$

παρασκευάζεται κυρίως δι' ἐπιδράσεως ἀκετυλοχλωριδίου ἐπὶ τοῦ ὀξέος εἰς θερμοκρασίαν 50° περίπου καὶ εἶναι σῶμα κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 120° καὶ βράζον εἰς 261°.

Τὸ *ἠλεκτρικὸν νιτρίλιον* ἢ *βουτανοδινιτρίλιον* ἔχει τὸν τύπον $NC.CH_2.CH_2.CN$ καὶ εἶναι σῶμα στερεὸν τηκόμενον εἰς 51° καὶ βράζον εἰς 265°.

Ὁ *ἠλεκτρικὸς διμεθυλεστὴρ*

$$CH_3.O.CO.CH_2.CH_2.CO.O.CH_3$$

τήκεται εἰς 19° καὶ βράζει εἰς 195°.

Ὁ *ἠλεκτρικὸς διαιθυλεστὴρ* εἶναι ὑγρὸν βράζον εἰς 216°,5.

Ἐκ τῶν παραγώγων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ὀξέος σημαντικώτατα εἶναι τὸ μονοϋδροξυλιωμένον, ἤτοι τὸ *μηλικὸν ὀξὺ* (βλ. λ.), καὶ τὸ διυδροξυλιωμένον, ἤτοι τὸ *τρυγικὸν ὀξὺ* (βλ. λ.). Σ. Γ.

— **ἠλεκτρικὸν** ***ὅπλον***· βλ. λ. *ὅπλα*.

— **ἠλεκτρικὸν** ***πεδίον*** [*Φυσ.*]. Ὅταν ἔν τινι χώρῳ, ἐπὶ σωμάτων φερόντων φορτία ἠλεκτρισμοῦ, ἐπενεργῶσιν ἠλεκτρικαὶ δυνάμεις, λέγομεν ὅτι ὑφίσταται ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ *ἠλεκτρικὸν πεδίον*. Καλοῦμεν *ἔντασιν* τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου ἔν τινι σημείῳ αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἥτις ἐπενεργεῖ ἐπὶ σώματος φέροντος τὴν μονάδα τοῦ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ τεθέντος εἰς τὸ θεωρούμενον σημεῖον. Ἡ ἔντασις τοῦ πεδίου εἶναι μέγεθος ἀνυσματικόν, ἤτοι καθορίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς τιμῆς αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεώς του. Ἐὰν σῶμα φέρον τὸ φορτίον e τεθῇ εἰς σημεῖον τοῦ πεδίου, ἐνῷ ἡ ἔντασις αὐτοῦ εἶναι E, ἡ ἐπὶ τούτου ἀσκουμένη δύναμις F εἶναι $F = E.e$. Ὅπως καθορίσωμεν γραφικῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου ἔν τινι χώρῳ, χαράσσομεν γραμμάς, ὧν ἡ ἐφαπτομένη εἰς ἕκαστον σημεῖον αὐτῶν συμπίπτει πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου. Τὰς γραμμὰς ταύτας καλοῦμεν ἠλεκτρικὰς *δυναμικὰς γραμμάς*. Ἠλεκτρικὸν πεδίον καλεῖται *ὁμοιόμορφον*, ὅταν ἡ ἔντασις αὐτοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ πεδίου, αἱ δυναμικαὶ δὲ γραμμαὶ τοιούτου πεδίου εἶναι εὐθεῖαι παράλληλοι καὶ ἰσαπεχεῖς. Ἡ πυκνότης τῶν δυναμικῶν γραμμῶν καθορίζει καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐντάσεως τοῦ πεδίου· ὅσον αἱ ἠλεκτρικαὶ δυναμικαὶ γραμμαὶ εἶναι πυκνότεραι ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου ἐν τῇ θεωρουμένῃ περιοχῇ εἶναι μεγαλυτέρα.

Γνωρίζομεν ὅτι μετατόπισις σώματος ὑποκειμένου εἰς τὴν ἐπενέργειαν δυνάμεως παράγει ἔργον. Τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον ὑπὸ τῆς μονάδος τῆς ἠλεκτρικῆς μάζης μετατοπιζομένης ἔκ τινος σημείου τοῦ πεδίου A πρὸς ἕτερον B καλεῖται *τάσις ἠλεκτρικὴ* ἢ *δυναμικὸν* τοῦ σημείου A πρὸς τὸ B. Καλοῦμεν δὲ δυναμικὸν ἢ τάσιν σημείου τινὸς A ἐν τῷ πεδίῳ τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον ὑπὸ μάζης ἠλεκτρικῆς ἴσης τῇ μονάδι, μεταφερομένης ἐκ τοῦ σημείου A μέχρις ἑτέρου σημείου, ἔνθα δὲν ὑφίσταται ἡ ἐπενέργεια τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικὸν** ***ρεῦμα*** [*Φυσ.*]. Καλοῦμεν *ἠλεκτρικὸν ρεῦμα* μετατόπισιν ἠλεκτρικοῦ φορτίου κατὰ μῆκος ἀγωγοῦ.

Ἐὰν συνδέσωμεν δύο ἠλεκτρισμένα σώματα, ἅτινα ὅμως μεταξύ των παρουσιάζουσι διαφορὰν δυναμικοῦ, τότε παράγεται μετακίνησις ἠλεκτρισμοῦ ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ἔχοντος ὑψηλότερον δυναμικὸν πρὸς τὸ σῶμα ταπεινοτέρου δυναμικοῦ, ἥτις διαρκεῖ μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ ἐξίσωσις τῶν δυναμικῶν τῶν δύο σωμάτων. Πράγματι διὰ τῆς συνενώσεως τῶν δύο σωμάτων διὰ μεταλλικοῦ ἀγωγοῦ, ταῦτα ἀπὸ ἠλεκτρικῆς ἀπόψεως ἀποτελοῦσιν ἕνα μόνον ἀγωγόν, κατὰ δὲ τοὺς νόμους τῆς ἠλεκτρικῆς ἰσορροπίας τὸ δυναμικὸν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ διάφορον τιμὴν εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ ἀγωγοῦ· ὡς ἐκ τούτου δ' ὅπως ἀποκατασταθῇ ἰσορροπία, ἤτοι ἐξίσωσις τοῦ δυναμικοῦ, λαμβάνει χώραν μετακίνησις ἠλεκτρισμοῦ ἐκ τοῦ ἀγωγοῦ ὑψηλοτέρου δυναμικοῦ πρὸς τὸν ἀγωγὸν ταπεινοτέρου δυναμικοῦ. Ἐὰν δὲ καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐπιτυγχάνωμεν, ὥστε νὰ διατηρῶμεν μεταξὺ τῶν δύο σωμάτων σταθερὰν διαφορὰν δυναμικοῦ, τότε λαμβάνει χώραν συνεχὴς κίνησις ἠλεκτρισμοῦ ἐν τῷ ἀγωγῷ, ἤτοι, ὡς λέγομεν, παράγεται ἐν αὐτῷ *ἠλεκτρικὸν ρεῦμα*.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι, ὅπως παραχθῇ ἐν ἀγωγῷ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, δέον μεταξὺ τῶν ἄκρων αὐτοῦ νὰ ὑφίσταται σταθερὰ διαφορὰ δυναμικοῦ. Ἡ αἰτία, ἥτις συντηρεῖ τὴν μεταξὺ τῶν τῶν ἄκρων τοῦ ἀγωγοῦ σταθερὰν διαφορὰν δυναμικοῦ, καλεῖται ***ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις***. Ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς ποσότητος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις διέρχεται διά τινος τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ, λέγομεν ὅτι τὸ ρεῦμα εἶναι *ἀσθενὲς* ἢ *ἰσχυρόν*.

Καλοῦμεν ***ἔντασιν*** τοῦ ρεύματος τὸ ποσὸν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὅπερ διέρχεται διά τινος οἱασδήποτε τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ ἐν τῇ μονάδι τοῦ χρόνου. Ἡ ποσότης αὕτη εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιφανείας τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ εἴτε μικρὰ εἴτε μεγάλη εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγωγοῦ, δεδομένου ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ἀγωγοῦ διαρρεομένου ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος δὲν παρατηρεῖται συνεχὴς αὔξησις τοῦ φορτίου αὐτοῦ. Ἐὰν θεωρήσωμεν τομήν τινα q κάθετον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρεύματος καὶ διὰ ταύτης ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἶναι i, τότε εἰς 1 cm^2 τῆς τομῆς ἀντιστοιχεῖ ἔντασις ρεύματος $j = i/q$. Τὸ μέγεθος j καλεῖται ***πυκνότης*** τοῦ ρεύματος. Κατὰ τ' ἀνωτέρω, ἐὰν τὸ φορτίον ὅπερ διέρχεται εἰς χρόνον t εἶναι $i = e/t$, ἐὰν δ' ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ρεῦμα δὲν εἶναι σταθερόν, τότε εἶναι $i = de/dt$ καὶ ἑπομένως κατὰ τὸν χρόνον t διὰ τοῦ ἀγωγοῦ διέρχεται ἡ ποσότης ἠλεκτρισμοῦ $e = it$

ἢ $e = \int_0^t i\,dt$.

Ἐν τῷ πρακτικῷ συστήματι τῶν μονάδων ὡς μονὰς πρὸς μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος λαμβάνεται τὸ *ἀμπὲρ* (Ampère). Οὕτως, ὅταν διά τινος τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ διέρχεται εἰς 1 δευτερόλεπτον ποσότης ἠλεκτρισμοῦ ἴση πρὸς ἓν *κουλὸμ* (Coulomb), ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἶναι ἓν ἀμπέρ. Πολλάκις ὡς μονάδες χρησιμοποιοῦνται τὸ *μιλλιαμπὲρ* ἢ *χιλιοστοαμπὲρ* (milliampère) $= 10^{-3}$ ἀμπὲρ καὶ τὸ *μικροαμπὲρ* (microampère) $= 10^{-6}$ ἀμπέρ.

Ἡ ποσότης ἠλεκτρισμοῦ ἣν μεταφέρει 1 ἀμπὲρ εἰς 1 δευτερόλεπτον (ἤτοι τὸ *κουλὸμ*) καλεῖται πολλάκις *ἀμπὲρ-δευτερόλεπτον* (ampère seconde), ἐνῷ ἡ ποσότης ἠλεκτρισμοῦ, ἣν μεταφέρει ρεῦμα ἐντάσεως 1 ἀμπὲρ ἐπὶ μίαν ὥραν, ἥτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς 3600 κουλὸμ ἢ ἀμπὲρ-δευτερόλεπτα, καλεῖται *ἀμπερώριον* ἢ *ὡριαῖον ἀμπὲρ* καὶ χρησιμεύει ὡς μονὰς διὰ τὴν μέτρησιν μεγάλων ποσοτήτων ἠλεκτρισμοῦ, π. χ. τῆς χωρητικότητος συσσωρευτῶν κ. ο. κ.

Ὅταν ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἶναι σταθερὰ κατά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν φοράν, τότε τὸ ρεῦμα καλεῖται ***συνεχές***. Ἀντιθέτως καλεῖται ***ἐναλλασσόμενον*** τὸ ρεῦμα, ὅταν ἡ ἔντασις αὐτοῦ εἶναι περιοδικὴ συνάρτησις τοῦ χρόνου. Ἐναλλασσομένων ρευμάτων ὑπάρχουσι ποικίλοι τύποι, ἐκ τούτων ὅμως ἁπλούστερον εἶναι τὸ ἁπλοῦν ἐναλλασσόμενον ρεῦμα, ἐν ᾧ ἡ συνάρτησις ἡ δεικνύουσα τὴν μεταβολὴν τῆς ἐντάσεως αὐτοῦ εἶναι ἁρμονικὴ ἢ ἡμιτονοειδής. Καὶ οἱ λοιποὶ τύποι τῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων, ἅτινα ἐνίοτε καλοῦνται *μεταβλητὰ* ἢ *κυματοειδῆ* ρεύματα, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελούμενα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ περισσοτέρων ἁπλῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων.

Μηχανισμὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ὁσάκις μεταξὺ τῶν ἄκρων ἀγωγοῦ ἀποκαθιστῶμεν διαφορὰν δυναμικοῦ, π. χ. διὰ συνδέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόλους ἠλεκτρικοῦ στοιχείου, τότε τὰ ἐν τῷ ἀγωγῷ ὑπάρχοντα ἠλεκτρόνια τίθενται εἰς κίνησιν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐξουδετερώσωσι τὴν ἀποκατασταθεῖσαν διαφορὰν δυναμικοῦ. Εἰς τοῦτο ὅμως ἀντιτίθεται τὸ στοιχεῖον, ὅπερ παρέχει ἰσάριθμα ἠλεκτρόνια πρὸς τὰ ἐκ τοῦ ἑτέρου τῶν ἄκρων τοῦ ἀγωγοῦ ἐξερχόμενα, εἰς τρόπον ὥστε τὸ φορτίον τοῦ ἀγωγοῦ κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ρεύματος δὲν μεταβάλλεται, ἀλλ' οὗτος παραμένει καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ οὐδέτερος, καθ' ὅσον τὸ ἀρνητικὸν φορτίον τῶν κινουμένων ἠλεκτρονίων ἐξουδετεροῦται ὑπὸ τοῦ φορτίου τῶν ἀμεταθέτων ἰόντων τοῦ μετάλλου.

Τὰ ἠλεκτρόνια κινοῦνται μετὰ τῆς αὐτῆς πυκνότητος, ἣν εἶχον πρὸ τῆς διελεύσεως τοῦ ρεύματος. Ὁσάκις μεταξὺ δύο σημείων ἀγωγοῦ τινος ἀποκαθίσταται διαφορὰ δυναμικοῦ, τότε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ δημιουργεῖται *ἠλεκτρικὸν πεδίον*, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ἀγωγοῦ σύρματος σταθερᾶς τομῆς, π. χ. κυλινδρικῆς, αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ τοῦ πεδίου διήκουσι παραλλήλως τῷ ἄξονι τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ἀκολουθοῦσι τὴν ἑκάστοτε διεύθυνσιν τούτου, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο εἶναι κεκαμμένον. Ἐὰν δὲ καλέσωμεν διὰ l τὸ μῆκος τοῦ σταθερᾶς τομῆς ἀγωγοῦ σύρματος καὶ V τὴν κατὰ τ' ἄκρα αὐτοῦ ἐφαρμοζομένην διαφορὰν δυναμικοῦ, ἡ ἔντασις τοῦ πεδίου εἶναι $E = V/l$. Ἐκ τοῦ πεδίου τούτου προέρχεται ἡ δύναμις ἡ προκαλοῦσα τὴν κίνησιν τῶν ἠλεκτρονίων, ἅτινα ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ φορτίου, ὅπερ φέρουσιν (ἀρνητικόν), κινοῦνται ἐν τῷ ἀγωγῷ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ταπεινοτέρου πρὸς τὸ ὑψηλότερον δυναμικόν. Κατὰ συνθήκην ὅμως δεχόμεθα ὡς φορὰν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος τὴν ἀντίθετον ταύτης, ἤτοι ἐκείνην καθ' ἣν θὰ ἐκινοῦντο θετικὰ φορτία, ἐὰν τὸ ρεῦμα ἀπετελεῖτο ἐκ τοιούτων. Κατὰ συνέπειαν ὡς κατὰ συνθήκην φορὰν δεχόμεθα τὴν ἐκ τοῦ ὑψηλοτέρου δυναμικοῦ πρὸς τὸ ταπεινότερον, ἥτις εἶναι ἀντίθετος τῆς πραγματικῆς φορᾶς ἐν τοῖς μεταλλικοῖς ἀγωγοῖς, ἤτοι τῆς κινήσεως τῶν ἠλεκτρονίων.

Ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀντίληψις περὶ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἶναι ὀρθή, ἤτοι ὅτι ἡ ἀγωγιμότης τῶν μετάλλων ὀφείλεται εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἠλεκτρονίων, δὲν ὑφίσταται οὐδεμία ἀμφιβολία. Αἱ δυσχέρειαι δέ, εἰς ἃς προσέκρουεν ἡ ἀνωτέρω θεωρία πρὸς ἀκριβῆ ἐξήγησιν τοῦ μηχανισμοῦ ἀγωγιμότητος τῶν μετάλλων, ἤρθησαν ἐπ' ἐσχάτων διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Sommerfeld διαμορφωθείσης θεωρίας, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν κβάντα.

Ἐν τούτοις, ὡς θέλομεν ἴδει, πλεῖστα φαινόμενα τῆς ἀγωγιμότητος τῶν μετάλλων δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης στοιχειώδους ἀντιλήψεως ὅσον ἀφορᾷ τὸν μηχανισμὸν τῆς ἀγωγιμότητος τῶν μετάλλων. Ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴδομεν, τὰ ἠλεκτρόνια κινοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ ἀγωγοῦ, ὅστις ἐπενεργεῖ ὡς ἀνθιστάμενον μέσον, κατ' ἀνάλογον ἀκριβῶς τρόπον ὡς ἐπενεργεῖ ὁ ἀὴρ ἐπὶ μικρῶν σωμάτων πιπτόντων. Ὡς ἐν τῇ μηχανικῇ δεικνύεται, μικρὰ σώματα πίπτοντα ἐν τῷ ἀέρι ἀποκτῶσιν ἐντὸς μικροῦ χρόνου ταχύτητα v, τοιαύτην, ὥστε ἡ ἀνθισταμένη δύναμις av, ἥτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ταχύτητα, εἶναι ἴση καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐπενεργοῦσαν δύναμιν mg. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἠλεκτρόνια, ἐν οἷς ἡ ἐπενεργοῦσα δύναμις εἶναι εE, ἔνθα ε τὸ φορτίον τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ E ἡ ἔντασις τοῦ πεδίου.

Κατὰ ταῦτα θὰ ἔχωμεν τὴν σχέσιν:

$$av = \varepsilon E, \text{ ἐξ ἧς } v = \frac{\varepsilon}{a} E \qquad (1).$$

Τὸ μέγεθος ε/a καλεῖται *εὐκινησία* τοῦ ἠλεκτρονίου, καθ' ὅσον, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ τιμὴ αὐτοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλυτέρα εἶναι, ὑπὸ διδομένην ἔντασιν πεδίου, ἡ ταχύτης τοῦ ἠλεκτρονίου,

Digitized by Google

ἰσοῦται δ' ἀριθμητικῶς πρὸς τὴν ταχύτητα τῶν ἠλεκτρονίων διὰ $E = 1$.

Θεωρήσωμεν ἤδη ἀγωγὸν τομῆς q καὶ μήκους l καὶ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς ἕκαστον cm^3 τοῦ ἀγωγοῦ τούτου ὑφίστανται n ἠλεκτρόνια, ἅτινα συμβάλλουσι διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ῥεύματος. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐκ τῆς τομῆς τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ ἀγωγοῦ ἐξέρχονται τόσα ἠλεκτρόνια, ὅσα εὑρίσκονται πρὸ αὐτῆς εἰς μῆκος ἀγωγοῦ ἴσον πρὸς v, ἤτοι nqv καὶ ἑπομένως ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος θὰ εἶναι:

$$i = nq.v \qquad (2)$$

Ἀλλ' ὡς γνωστὸν μεταξὺ τῆς ἐντάσεως τοῦ πεδίου E, τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ V καὶ τοῦ μήκους τοῦ ἀγωγοῦ l ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$E = \frac{V}{l} \qquad (3)$$

ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἐξισώσεων (1) (2) καὶ (3) προκύπτει:

$$i = \frac{n\varepsilon^2}{a}\cdot\frac{q}{l}\cdot V \qquad (4)$$

Ἐὰν ὅμως ἐν τῇ ἀνωτέρῳ σχέσει θέσωμεν:

$$W = \frac{n.\varepsilon^2}{a}\cdot\frac{q}{l} \qquad (5)$$

προκύπτει:

$$i = \frac{V}{W} \qquad (6)$$

Ὁ τύπος (6) ἐκφράζει τὸν γνωστὸν νόμον τοῦ Ohm.

Τὸ μέγεθος W καλεῖται **ἀντίστασις** τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ὡς ἐκ τοῦ τύπου (5) ἐμφαίνεται ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ ἓν μὲν τούτων $\rho = me^2a$ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὕλης ἐξ ἧς ἀποτελεῖται ὁ ἀγωγός, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς n τῶν συμμετεχόντων εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ ῥεύματος ἠλεκτρονίων καὶ αἱ εἰς τὴν κίνησιν αὐτῶν ἀντιτιθέμεναι δυνάμεις εἶναι διάφοροι εἰς τὰς διαφόρους οὐσίας. Ὁ ἕτερος παράγων l/q ἐξαρτᾶται ἁπλῶς ἐκ τῆς γεωμετρικῆς μορφῆς τοῦ ἀγωγοῦ. Τὸ μέγεθος ρ καλεῖται *εἰδικὴ ἀντίστασις* καὶ παριστᾷ τὴν ἀντίστασιν ἀγωγοῦ ἐκ τῆς θεωρουμένης οὐσίας μήκους 1 cm καὶ τομῆς 1 cm^2. Ἡ ἀντίστροφος τιμὴ τοῦ ρ καλεῖται *εἰδικὴ ἀγωγιμότης*.

Μεταξὺ τῆς εἰδικῆς ἀντιστάσεως ρ καὶ τῆς εἰδικῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος λ ὑφίσταται ἡ σχέσις, ὅτι τὸ γινόμενον τῆς εἰδικῆς ἀγωγιμότητος καὶ τῆς εἰδικῆς ἀντιστάσεως, ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ὁ λόγος μεταξὺ εἰδικῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος καὶ εἰδικῆς ἠλεκτρικῆς ἀγωγιμότητος εἶναι σταθερὸς διὰ τὰ πλεῖστα τῶν μετάλλων (νόμος Wiedemann καὶ Franz), τοῦτο δ' ἐξηγεῖται θεωρητικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νέας ὑπὸ τοῦ Sommerfeld διατυπωθείσης θεωρίας διὰ τὴν ἀγωγιμότητα τῶν μετάλλων.

Εἰς τοὺς μεταλλικοὺς ἀγωγοὺς ἡ ἀγωγιμότης αὐτῶν ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἐν τῷ μετάλλῳ περιεχομένων ἠλεκτρονίων, εἰς τινας ὅμως οὐσίας στερεάς, ὡς π. χ. εἰς πλεῖστα ἅλατα, οἱ φορεῖς τῶν φορτίων εἶναι τὰ ἰόντα, ἤτοι ἄτομα φορτισμένα δι' ἑνὸς ἢ πλειοτέρων στοιχειωδῶν φορτίων ἠλεκτρισμοῦ. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀγωγιμότητος, κατὰ τὸν ὁποῖον λαμβάνει χώραν μεταφορὰ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀτόμου, καλεῖται *ἠλεκτρολυτικὴ ἀγωγιμότης*, κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον λαμβάνει χώραν ἡ μεταφορὰ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τοὺς ἠλεκτρολύτας (βλ. *ἠλεκτρόλυσις*).

Τὸ γινόμενον τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ ἐπὶ τὴν ἔντασιν τοῦ ῥεύματος καὶ τὸν χρόνον μετρεῖ τὴν *ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν*.

Θεωρήσωμεν ἤδη τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται πηγὴ ἁπλοῦ ἐναλλασσομένου ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος. Ἡ μεταβολὴ τῆς ἐντάσεως ἁπλοῦ ἐναλλασσομένου ῥεύματος συναρτήσει τοῦ χρόνου παρίσταται ὑπὸ τῆς ἡμιτονοειδοῦς ἢ ἁρμονικῆς συναρτήσεως $i = I\eta\mu\alpha$ (1) καὶ γραφικῶς παρίσταται ὑπὸ τῆς καμπύλης τοῦ σχήμ. 1. Ἡ τιμὴ I καλεῖται *μεγίστη τιμὴ* ἢ *πλάτος* τοῦ ἐναλλασσομένου ῥεύματος. Ἡ γωνία α εἶναι προδήλως μεταβλητὴ μετὰ τοῦ χρόνου t, ἤτοι $\alpha = wt + \varphi$, ἐν ᾧ w καὶ φ εἶναι σταθεραὶ ποσότητες. Ἡ *περίοδος* T ἀντιστοιχεῖ εἰς μεταβολὴν τῆς γωνίας κατὰ 2π, εἶναι δ' ὡς ἐκ τούτου $wT = 2\pi$, ἡ ἀντίστροφος δὲ τιμὴ τῆς περιόδου καλεῖται ***συχνότης*** καὶ παρίσταται διὰ f, εἶναι δὲ $f = 1/T$ καὶ $w = 2\pi f$. Ἡ ποσότης w καλεῖται *κυκλικὴ συχνότης* καὶ παριστᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν περιόδων εἰς 2π δευτερόλεπτα.

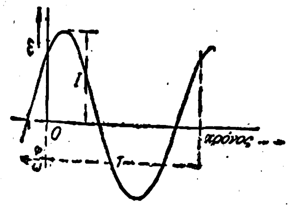

Σχ. 1.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ποσοτήτων w καὶ φ ἡ ἀνωτέρω ἐξίσωσις (1) δύναται νὰ λάβῃ τὰς ἀκολούθου μορφάς:

$$i = I\eta\mu(wt+\varphi) = I\eta\mu(2\pi f.t+\varphi) \qquad (2)$$

Ἡ σταθερὰ γωνία φ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς αὐθαιρέτου ἐκλογῆς τῆς στιγμῆς, ἣν λαμβάνομεν ὡς ἀρχὴν τοῦ χρόνου, καὶ καλεῖται *φάσις*. Δύο ῥεύματα ἔχοντα τὴν αὐτὴν φάσιν διέρχονται κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν στιγμὴν διὰ τῶν μεγίστων καὶ ἐλαχίστων τιμῶν αὐτῶν, μεταβαλλόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν φοράν, ἄλλως παρουσιάζουσι διαφορὰν φάσεως. Ἐκ τῆς ἐξισώσεως (2) διὰ t=0 προκύπτει $i = I\eta\mu\varphi$ καὶ τὸ θετικὸν ἡμίκυμα (δεδομένου ὅτι πλήρης κύκλος μεταβολῆς ἐναλλασσομένου ῥεύματος ἀποτελεῖ ἓν κῦμα) ἄρχεται ἐν χρόνῳ:

$$t = -\frac{\varphi}{w} = -\frac{\varphi}{2\pi}T$$

Ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς συχνότητος αὐτῶν τὰ ἐναλλασσόμενα ῥεύματα διακρίνονται εἰς *χαμηλῆς* καὶ *ὑψηλῆς συχνότητος*. Εἰς τὰ χαμηλῆς συχνότητος ῥεύματα ἡ συχνότης εἶναι μικρά. Οὕτω διὰ τὸν ἠλεκτροφωτισμόν, ἕλξιν, κίνησιν χρησιμοποιοῦνται ῥεύματα, ὧν ἡ συχνότης ποικίλλει μεταξὺ 45—60

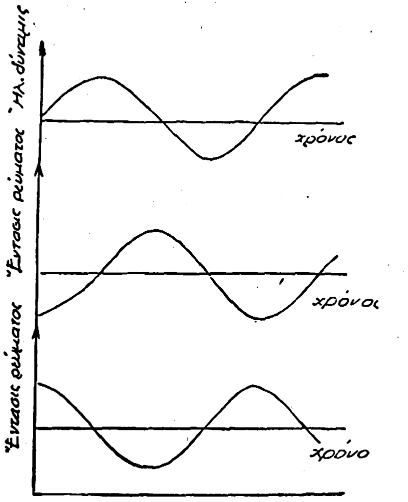

Σχ. 2.

περιόδων. Τοὐναντίον εἰς τὰ ὑψηλῆς συχνότητος ῥεύματα ἡ συχνότης εἶναι μεγάλη. Οὕτως ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ καὶ τηλεφωνίᾳ χρησιμοποιοῦνται ῥεύματα, ὧν ἡ συχνότης εἶναι 5.000 καὶ ἄνω. Ὁμοίως ἐν τῇ θεραπευτικῇ χρησιμοποιοῦνται ῥεύματα ἐναλλασσόμενα ὑψηλῆς συχνότητος.

Ὅταν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται ἐναλλασσομένη ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις, αὕτη παρέχει ἐπίσης ἐναλλασσόμενον ῥεῦμα. Ἐὰν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται πηνίον αὐτεπαγωγῆς L, οὗτινος ἡ ὠμικὴ ἀντίστασις εἶναι ἀμελητέα, τὸ ῥεῦμα λόγῳ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτεπαγωγῆς παρουσιάζει διαφορὰν φάσεως ὡς πρὸς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν, καὶ μάλιστα ὑστερεῖ ταύτης κατὰ 90° ἢ τέταρτον περιόδου, ἤτοι τὸ μέγιστον τοῦ ῥεύματος λαμβάνει χώραν κατὰ $^1/_4$ περιόδου βραδύτερον τοῦ μεγίστου τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως. Ἐξ ἄλλου ἐὰν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται ἰδανικὸς συμπυκνωτὴς χωρητικότητος C, τελείως ἄνευ ἀπωλειῶν, πάλιν ἐν τῷ κυκλώματι παρατηρεῖται ἡ δίοδος ῥεύματος, ὅπερ λόγῳ τοῦ ἀποτελέσματος χωρητικότητος παρουσιάζει ὡς πρὸς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν διαφορὰν φάσεως 90° καὶ μάλιστα ἡ φάσις τοῦ ῥεύματος προχωρεῖ τῆς φάσεως τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως κατὰ 90° ἢ $^1/_4$ περιόδου, δηλαδὴ τὸ μέγιστον τοῦ ῥεύματος λαμβάνει χώραν κατὰ $^1/_4$ τῆς περιόδου ἐνωρίτερον ἢ τὸ ἀντίστοιχον μέγιστον τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς χωρητικότητος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν φάσιν τοῦ ῥεύματος, εἶναι ἀντίθετον τοῦ τῆς αὐτεπαγωγῆς. Τ' ἀνωτέρω γραφικῶς εἰκονίζονται ὑπὸ τοῦ σχ. 2, ἔνθα ἡ ἄνω καμπύλη παριστᾷ τὴν μεταβολὴν τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, ἡ μεσαία τὴν ἔντασιν τοῦ ῥεύματος, ὅταν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται μόνον αὐτεπαγωγή, καὶ ἡ κάτω καμπύλη τὴν ἔντασιν τοῦ ῥεύματος, ὅταν ἐν τῷ κυκλώματι ὑφίσταται μόνον χωρητικότης. Ἐὰν τὸ κύκλωμα περιλαμβάνῃ μόνον ὠμικὴν ἀντίστασιν, τότε ἡ φάσις τοῦ ῥεύματος συμπίπτει πρὸς τὴν φάσιν τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως· εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην ἰσχύει ὁ νόμος τοῦ Ohm ὡς καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν συνεχῶν ῥευμάτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἥν, ὅταν τὸ κύκλωμα περιλαμβάνῃ αὐτεπαγωγὴν ἢ χωρητικότητα, ὑφίσταται καὶ ἀντίστασις ὠμική, πάλιν μεταξὺ ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως καὶ ῥεύματος ὑφίσταται διαφορὰ φάσεως, ἥτις ὅμως εἶναι μικροτέρα τῶν 90°. Ἐὰν τὸ κύκλωμα περιέχῃ αὐτεπαγωγὴν L καὶ ἀντίστασιν R, τότε ἡ διαφορὰ φάσεως φ ὑπολογίζεται ἐκ τῆς

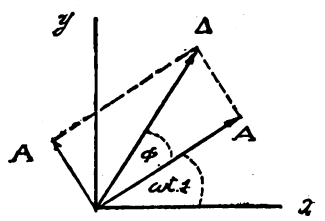

Σχ. 3.

σχέσεως $\varepsilon\varphi\varphi = Lw/R$· ἐὰν δὲ περιέχῃ χωρητικότητα C καὶ ἀντίστασιν R, ἡ διαφορὰ φάσεως φ ὑπολογίζεται ἐκ τῆς σχέσεως $\varepsilon\varphi\varphi = -1/CRw$. Ἐὰν τὸ κύκλωμα περιλαμβάνῃ αὐτεπαγωγὴν L, χωρητικότητα C καὶ ὠμικὴν ἀντίστασιν R, ἡ διαφορὰ φάσεως φ ὑπολογίζεται ἐκ τῆς σχέσεως:

$$\varepsilon\varphi\varphi = \frac{Lw - \frac{1}{Cw}}{R}.$$

Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης προκύπτει ὅτι, ὅταν $Lw = 1/Cw$ ἢ $LCw^2 = 1$ ἢ $w = 1/\sqrt{LC}$ καὶ $T = 2\pi\sqrt{LC}$, τότε ἡ διαφορὰ φάσεως ἰσοῦται πρὸς μηδὲν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἰσχύει πάλιν διὰ τὸ κύκλωμα ὁ νόμος τοῦ Ohm ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συνεχῶν ῥευμάτων. Ὅταν μεταξὺ τῆς αὐτεπαγωγῆς L, τῆς χωρητικότητος C καὶ τῆς περιόδου T τοῦ ῥεύματος ὑφίσταται ἡ ἀνωτέρω σχέσις, λέγομεν ὅτι ὑφίσταται *συντονισμός*.

Ἐν κυκλώματι περιέχοντι αὐτεπαγωγὴν L, χωρητικότητα C καὶ ἀντίστασιν R, ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος, συναρτήσει τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως, παρέχεται ἐκ τῆς σχέσεως:

$$i = \frac{E}{\sqrt{R^2 + \left(Lw - \frac{1}{Cw}\right)^2}}\ \eta\mu\,(wt-\varphi)$$

Ἡ παράστασις $\sqrt{R^2 + \left(Lw - \frac{1}{Cw}\right)^2}$ καλεῖται *φαινομένη ἀντίστασις*. Ἐὰν τὸ κύκλωμα δὲν περιλαμβάνῃ χωρητικότητα, τότε C=0 καὶ ἡ φαινομένη ἀντίστασις εἶναι $\sqrt{R^2 + L^2w^2}$, ἐὰν δὲ δὲν περιλαμβάνῃ αὐτεπαγωγήν, τότε ἡ φαινομένη ἀντίστασις εἶναι $\sqrt{R^2 + \frac{1}{C^2w^2}}$. Τὸ μέγεθος Lw καλεῖται *ἀντίστασις ἐξ αὐτεπαγωγῆς* ἢ *αὐτεπαγωγικὴ ἀντίστασις*, τὸ δὲ μέγεθος $1/Cw$ *ἀντίστασις ἐκ χωρητικότητος* ἢ *χωρητικὴ ἀντίστασις*.

Τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἐντάσεως ἐναλλασσομένου ῥεύματος δυνάμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν εὐκόλως τῇ βοηθείᾳ ἀνυσματικοῦ διαγράμματος. Ἐὰν θεωρήσωμεν π.χ. κύκλωμα περιέχον αὐτεπαγωγὴν L καὶ ἀντίστασιν R, εἰς ὅπερ ἐφαρμόζεται ἡ ἐναλλασσομένη ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις e, τότε ἐν ἑκάστῃ στιγμῇ θὰ ἰσχύῃ ἡ σχέσις

$$iR = e + e'$$

ἔνθα e' ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις τῆς αὐτεπαγωγῆς. Ἐκ τῆς ἄνω ἐξισώσεως προκύπτει:

$$e = iR - e'$$

Ἀλλ' ἐὰν $i = I\eta\mu wt$, τότε $e' = -LIw\eta\mu\,(wt_1 + \pi/2)$ καὶ ἑπομένως

$$e = IR\eta\mu wt_1 + LIw\eta\mu\left(wt_1 + \frac{\pi}{2}\right)$$

Γραφικῶς ἡ συνάρτησις $I_0R\eta\mu wt_1$ παρίσταται ὑπὸ ἀνύσματος ΟΑ (σχ. 3) ἔχοντος μῆκος IR καὶ σχηματίζοντος πρὸς τὸν ἄξονα τῶν x γωνίαν wt, ἡ συνάρτησις $LwI\eta\mu\left(wt_1 + \frac{\pi}{2}\right)$ παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἀνύσματος ΟΑ', σχηματίζοντος ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν x γωνίαν $wt_1 + \pi/2$ καὶ ἔχοντος μῆκος LwI, τὸ γεωμετρικὸν ἄθροισμα τούτων, ἤτοι τὸ ἄνυσμα ΟΔ, παριστᾷ τὴν συνάρτησιν e. Πράγματι δὲ ἐκ τοῦ σχήματος προκύπτει εὐκόλως ὅτι

$$e = I\sqrt{R^2 + L^2w^2}\ \eta\mu\,(wt_1 + \varphi)$$
καὶ
$$\varepsilon\varphi\varphi = Lw/R.$$

Ἐὰν δ' ὑποθέσωμεν ὅτι μετροῦμεν τὸν χρόνον ἀπὸ ἄλλης ἀρχῆς, ἤτοι θέσωμεν $wt_1 + \varphi = wt$ καὶ $e = E\eta\mu wt$, τότε εἶναι

$$I = E/\sqrt{R^2 + L^2w^2}$$

καὶ ἐπειδὴ $i = I\eta\mu wt_1$ προκύπτει:

$$e = \frac{E}{\sqrt{R^2 + L^2w^2}}\ \eta\mu\,(wt-\varphi)$$
$$\varepsilon\varphi\,\varphi = Lw/R$$
ὅταν
$$e = E\eta\mu\,wt.$$

Κατ' ἀνάλογον τρόπον δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὰς ἀντιστοίχους τάσεις διὰ τὰς λοιπὰς ἐξετασθείσας ἀνωτέρω περιπτώσεις.

Ἡ *ἰσχὺς* ἐναλλασσομένου ῥεύματος ὑπολογίζεται ὡς ἑξῆς: Ἡ στιγμιαία ἰσχὺς ἐναλλασσομένου ῥεύματος εἶναι ἐν ἑκάστῃ στιγμῇ ei, τὸ γινόμενον ὅμως τοῦτο εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν μεταξὺ e καὶ i ὑφίσταται διαφορὰ φάσεως δύναται ἄλλοτε νὰ εἶναι θετικὸν καὶ ἄλλοτε νὰ εἶναι ἀρνητικόν, ὡς δεικνύεται ἐκ τοῦ σχ. 4, ἡ μέση ἰσχὺς δὲ εἶναι ἡ μέση τιμὴ τοῦ μεγέθους ei κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς περιόδου T, δεικνύεται δὲ ὅτι δι' ἁπλοῦν ἐναλλασσόμενον ῥεῦμα αὕτη παρέχεται ἐκ τῆς σχέσεως $W = E_{eff}.\ I_{eff}$ συνφ. Τὰ μεγέθη E_{eff} καὶ I_{eff} καλοῦνται *ἐνεργὸς ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις* ἢ

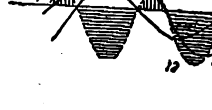
Σχ. 4.

Digitized by Google

διαφορὰ δυναμικοῦ καὶ ἐνεργὸς ἔντασις ρεύματος.

Εἶναι δὲ $E_{eff} = E/\sqrt{2}$ καὶ $I_{eff} = I/\sqrt{2}$, ἔνθα E καὶ I τὰ πλάτη τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος. Ὁ συντελεστὴς συνφ, ὅστις καλεῖται *συντελεστὴς ἰσχύος*, λαμβάνει τιμὰς μεταξὺ 0 καὶ 1. Ἐν τῇ πράξει ἡ τιμὴ αὐτοῦ τηρεῖται ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιεστέρα πρὸς τὴν μονάδα.

Τὰ ἄχρι τοῦδε ἐξετασθέντα ἐναλλασσόμενα ρεύματα ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἁπλῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων. Μεγίστην ὅμως σημασίαν ἔχουσι διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς καὶ τὰ *πολυφασικὰ ρεύματα*· ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πολλῶν ἁπλῶν ἐναλλασσομένων ρευμάτων, ἅτινα συζεύγνυνται ἠλεκτρικῶς καὶ μαγνητικῶς. Μεταξὺ τῶν πολυφασικῶν ρευμάτων λίαν ἐνδιαφέρον ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως εἶναι τὸ *τριφασικὸν* ἐναλλασσόμενον ρεῦμα (βλ. *πολυφασικὰ ρεύματα*). Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικὸν ρευστὸν** [*Φυσ.*]. Βοηθητικὴ παράστασις ληφθεῖσα ἐκ τῆς ὑδρομηχανικῆς πρὸς κατανόησιν τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων. Ἡ παραδοχὴ δύο ὑποθετικῶν ἀβαρῶν ρευστῶν (fluidum imponderabilis) ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀπόπειραν διεισδύσεως εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸν στοιχειῶδες φορτίον** [*Φυσ.*]. Οὕτω καλεῖται φορτίον ἠλεκτρισμοῦ ἴσον πρὸς $1{,}58\,10^{-19}$ coulomb ἢ 4,773 ἠλεκτροστατικὰς μονάδας. Ὡς ἐκ πειραματικῶν ἐρευνῶν κατεδείχθη, φαίνεται ὅτι μικρότερον αὐτοτελὲς φορτίον ἠλεκτρισμοῦ τοῦ ὡς ἄνω ὁρισθέντος δὲν ὑφίσταται (βλ. *ἠλεκτρόνιον*). Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸν τόξον** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *βολταϊκὸν τόξον* καὶ *ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι*.

— **ἠλεκτρικὸν ὑπόλειμμα** [*Φυσ.*]. Καλεῖται οὕτω τὸ ἐντὸς πυκνωτοῦ μὲ *στερεὸν* διηλεκτρικὸν καὶ μετὰ τὴν πρώτην ἐκκένωσιν αὐτοῦ διὰ βραχυκυκλώσεως παραμένον ἠλεκτρικὸν φορτίον. Τοῦτο ἔχει ἕδραν τὸ διηλεκτρικὸν καὶ ἐμφανίζεται μετὰ τὴν πρώτην ἐκκένωσιν βαθμηδὸν ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν.

Τὸ μέγεθος τοῦ ἠλεκτρικοῦ ὑπολείμματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πάχος τοῦ διηλεκτρικοῦ στρώματος καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀρχικῆς φορτώσεως, τείνει δέ, αὐξοντος τοῦ χρόνου τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φορτίου ἐπὶ τοῦ διηλεκτρικοῦ, πρὸς ὡρισμένην σταθερὰν τιμήν.

Τὸ ἠλεκτρικὸν ὑπόλειμμα ἑρμηνεύεται ὡς *πόλωσις διηλεκτρικοῦ* καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν παραμένοντα μαγνητισμόν. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸν φῶς**· βλ. *ἠλεκτρικαὶ λυχνίαι*.

— **ἠλεκτρικὸν ᾠὸν** [*Φυσ.*]. Συσκευὴ πρὸς παραγωγὴν φαινομένων ἐκκενώσεως ἐν χώρῳ ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν. Ἀποτελεῖται ἐξ ὑαλίνου δοχείου ἔχοντος σχῆμα ᾠοῦ, ὅπερ φέρει κατάλληλον στρόφιγγα, δι' ἧς συγκοινωνοῦμεν τὸν ἐσωτερικὸν χῶρον πρὸς ἀεραντλίαν, βοηθείᾳ τῆς ὁποίας ἀραιοῦμεν τὸν ἐν τῷ δοχείῳ ὑπάρχοντα ἀέρα. Ἡ συσκευὴ φέρει καταλλήλως τοποθετημένα δύο ἠλεκτρόδια, δι' ὧν συνδέεται πρὸς πηγὴν ὑψηλῆς τάσεως (ἠλεκτροστατικὴν μηχανὴν ἢ ἐπαγωγικὸν πηνίον). Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸς ἀγωγὸς** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἀγωγιμότης*.

— **ἠλεκτρικὸς ἀγωγὸς ἐξισώσεως** [*Φυσ.*]· βλ. λ *ἐξισώσεως ἀγωγός*.

— **ἠλεκτρικὸς ἀναφλεκτὴρ** [*'Ηλεκτρ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ ἀνάφλεξις*.

— **ἠλεκτρικὸς ἀνελκυστὴρ** [*'Ηλεκτροτ.*]· βλ. λ. *ἀνελκυστήρ*.

— **ἠλεκτρικὸς ἀνεμιστὴρ**· ὁ δι' ἠλεκτρικοῦ κινητῆρος λειτουργῶν ἀνεμιστήρ.

— [*'Ηλεκτροτεχν.*] Οἱ ἠλεκτρικοὶ ἀνεμιστῆρες χρησιμεύουν διὰ διαφόρους βιομηχανικὰς χρήσεις, ὡς πρὸς πραγματοποίησιν τεχνητοῦ ἑλκυσμοῦ εἰς λέβητας, ἀερισμὸν μεταλλείων, παροχὴν τοῦ ἀναγκαίου ἀέρος εἰς μικρὰς καὶ μεγάλας μεταλλουργικὰς καμίνους, δημιουργίαν ρεύματος ἀέρος πρὸς ψῦξιν μηχανῶν ἢ ἐγκαταστάσεων κτλ.

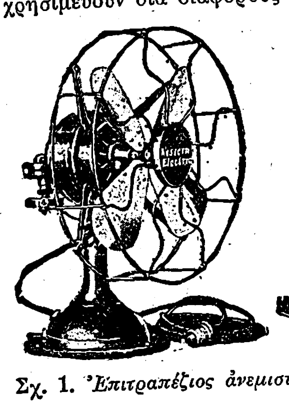

Σχ. 1. *'Επιτραπέζιος ἀνεμιστήρ.*

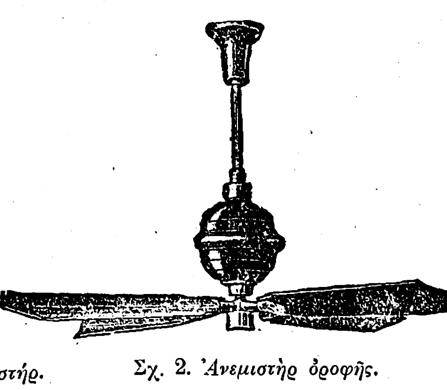

Σχ. 2. *'Ανεμιστὴρ ὀροφῆς.*

Μεγάλην διάδοσιν ἔχουν λάβει οἱ ἠλεκτρικοὶ ἀνεμιστῆρες πρὸς σχηματισμὸν ρεύματος ἀέρος χάριν εὐμαρείας τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας. Οἱ ἀνεμιστῆρες οὗτοι χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῆς διαμέτρου τῆς ἀεροέλικος, τὴν ὁποίαν φέρουν ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν κινητήρων των, ὡς καὶ τῆς ἠλεκτρικῆς των ἰσχύος. Συνήθως ἔχουν τρεῖς βαθμῖδας ταχύτητος, ἐπιτυγχανομένας διὰ παρεμβολῆς ἀντιστάσεων ἐν σειρᾷ πρὸς τὸ κύκλωμα τοῦ κινητῆρος. Ὁ τύπος τοῦ χρησιμοποιουμένου κινητῆρος εἶναι γενικῶς ὁ συνήθης σειρᾶς διὰ συνεχὲς ρεῦμα ἢ εἰδικὸς τύπος ἀσυγχρόνου κινητῆρος μετὰ συλλέκτου δι' ἐναλλασσόμενον ρεῦμα. Ἐσχάτως οἱ κατασκευασταὶ παρουσίασαν τύπους κινητήρων δυναμένων δι' ἐλαφρῶν μεταβολῶν νὰ λειτουργοῦν εἰς συνεχὲς ἢ ἐναλλασσόμενον ρεῦμα.

Αἱ συνήθεις διάμετροι τῶν ἀνεμιστήρων εὐμαρείας περιλαμβάνονται μεταξὺ 10—100 ἑκατοστῶν ὑπὸ ἰσχῦς 25—200 Watts καὶ ἀριθμοὺς στροφῶν 1000—2500/1'. Ἡ ἀεροέλιξ τῶν προσιτῶν ἀνεμιστήρων περικλείεται ἐντὸς προστατευτικοῦ πλαισίου (σχ. 1) πρὸς πρόληψιν δυστυχημάτων.

Πολλάκις, ἵνα τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος διευθύνεται πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ὁ ἀνεμιστὴρ στηριζόμενος ἐπί τινος τραπέζης δύναται, δι' ἁπλοῦ μηχανισμοῦ, νὰ διαγράφῃ αὐτομάτως κατὰ τὴν λειτουργίαν του τόξον περιφερείας ἢ καὶ ὁλόκληρον τοιαύτην.

Οἱ ἀνεμιστῆρες οἱ προοριζόμενοι δι' ἀερισμὸν δημοσίων χώρων ἀναρτῶνται ἀπὸ τῶν ὀροφῶν κατὰ ποικίλους τρόπους, εἴτε σταθεροὶ (σχ. 2) μὲ μεγάλα πτερύγια, εἴτε ἀνὰ δύο περιστρεφόμενοι περὶ τὸν κατακόρυφον ἄξονα δι' εἰδικῆς διατάξεως.

Σχ. 3. *'Εξαεριστήρ.*

Ἀνεμιστῆρες προοριζόμενοι διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ μολυνομένου ἀέρος χώρου τινὸς τοποθετοῦνται εἰς κατάλληλον θέσιν, ὥστε νὰ δημιουργήσουν ρεῦμα ἐκ τοῦ χώρου πρὸς τὸν ὀχετόν, ὅστις θὰ παραλάβῃ τὸν μολυνθέντα ἀέρα, καλοῦνται δὲ *ἐξαεριστῆρες*. Λ. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικὸς ἄνεμος** [*Φυσ.*]. Ὁ ἠλεκτρισμὸς παρουσιάζει τὴν ἰδιότητα νὰ συσσωρεύεται εἰς τὰ ὀξέα μέρη τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγωγῶν καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀκῖδας. Εἰς τὰς ἀκῖδας ἡ ἠλεκτροστατικὴ πίεσις ὡς καὶ ἡ πυκνότης ἔχουσι λίαν μεγάλην τιμήν, συνεπείᾳ δὲ τούτου ὁ ἠλεκτρισμὸς διαρρέει διὰ τῶν ἀκίδων. Ὁ ἀὴρ ὁ ἐγγὺς τῶν ἀκίδων εὑρισκόμενος ἠλεκτρίζεται καὶ ἀπωθεῖται, ἀντικαθίσταται δὲ συνεχῶς ὑπὸ ἀέρος ἐν οὐδετέρᾳ καταστάσει, οὕτω δὲ παράγεται ρεῦμα ἀέρος, ὅπερ φαίνεται προερχόμενον ἐκ τῆς ἀκίδος (φύσημα ἢ ἄνεμος ἠλεκτρικός). Τὸ ρεῦμα ἀέρος εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὸν καὶ δύναται ν' ἀποσβέσῃ φλόγα κηρίου. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸς ἀνορθωτὴς (ἢ ἐπανορθωτής)**· βλ. *ἠλεκτρικοὶ μετασχηματισταί*.

— **ἠλεκτρικὸς διαιθυλεστήρ, — διμεθυλεστὴρ** [*Χημ.*]· βλ. *ἠλεκτρικὸν ὀξύ*.

— **ἠλεκτρικὸς ἐκκενωτὴς** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἐκκενωτής*.

— **ἠλεκτρικὸς ἐναλλακτὴρ** [*'Ηλεκτρομ.*]· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ μηχαναί*.

— **ἠλεκτρικὸς ἐξισωτὴς** [*'Ηλεκτρ.*]· βλ. λ. *ἐξισωτής*.

— **ἠλεκτρικὸς ἐπαγωγεὺς** [*'Ηλεκτρ.*]· βλ. λ. *ἐπαγωγεύς*

— **ἠλεκτρικὸς κλίβανος** [*'Ηλεκτροτεχν.*]· βλ. λ *κλίβανος*.

— **ἠλεκτρικὸς κλονισμὸς** [*Φυσ.*]. Ὁ ὑπὸ τῆς διόδου ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος προκαλούμενος κλονισμὸς τοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐν στεγνῇ καταστάσει παρεμβάλλει σημαντικὴν ἀντίστασιν εἰς τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἥτις κυμαίνεται κατὰ τὸ ἄτομον ἀρκετά, ἀνερχομένη περίπου μεταξὺ τῶν δύο χειρῶν εἰς 10000 ὤμ. Ἐὰν ὅμως ἡ ἐπιδερμὶς εἶναι ὑγρά, τὸ ρεῦμα διέρχεται εὐκόλως, προκαλοῦν βίαιον κλονισμὸν καὶ ἀκόμη αὐτὸν τὸν θάνατον (βλ. καὶ λ. *ἠλεκτροπληξία*. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸς κραδαντὴρ** [*Μηχαν.*]· βλ. λ. *κραδαντήρ*.

— **ἠλεκτρικὸς κώδων** [*'Ηλεκτρ.*]. Κώδων λειτουργῶν τῇ ἐπιδράσει ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

1) ***Κώδων συνεχοῦς ρεύματος*** (σχ. 1). Ἐπὶ τῆς μονωτικῆς βάσεως τῆς φερούσης τὸν κώδωνα Κ εἶναι προσηρμοσμένος ἠλεκτρομαγνήτης Μ, τοῦ ὁποίου ὁ ὁπλισμὸς ἀποτελεῖ μέρος τοῦ στελέχους τῆς σφύρας Σ. Τὸ ἓν ἄκρον τῆς περιτυλίξεως τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου συνδέεται μὲ τὸν ἀκροδέτην A_1 καὶ τὸ ἕτερον μὲ τὸ μεταλλικὸν στέλεχος τῆς σφύρας, ὅπερ ἐφάπτεται ἐλαστικῶς μεταλλικοῦ κοχλίου Κ, συνδεδεμένου μετὰ τοῦ ἀκροδέκτου. Τὸ ρεῦμα διερχόμενον διεγείρει τὸν ἠλεκτρομαγνήτην, ὅστις ἕλκων τὸ στέλεχος ἐπιφέρει κροῦσιν τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ κώδωνος· ἡ μετακίνησις ὅμως τοῦ στελέχους διακόπτει τὴν ἐπαφὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ κοχλίου Κ, οὕτω δέ, διακοπτομένου τοῦ ρεύματος, ἀπομαγνητίζεται ὁ ἠλεκρομαγνήτης καὶ τὸ στέλεχος τῆς σφύρας ἐπανέρχεται, ἕνεκα τῆς ἐλαστικότητος τοῦ ἐλάσματος ε, εἰς τὴν προτέραν του θέσιν· ἐκ τούτου ἐπανακλείει τὸ ρεῦμα, τὸ στέλεχος ἕλκεται καὶ πάλιν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

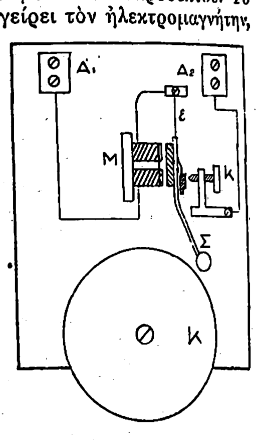

Σχ. 1. *Κώδων συνεχοῦς ρεύματος.*

Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ κώδωνος ἔχει ἡ διάταξις ἐλαστικῆς ἐπαφῆς μεταξὺ στελέχους καὶ κοχλίου Κ, διότι οὕτω μόνον εἶναι ἡ ἐπαφὴ ἀρκούντως μακρᾶς διαρκείας, ὥστε ὁ ἠλεκτρομαγνήτης νὰ δυνηθῇ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἀδράνειαν τοῦ πλήκτρου.

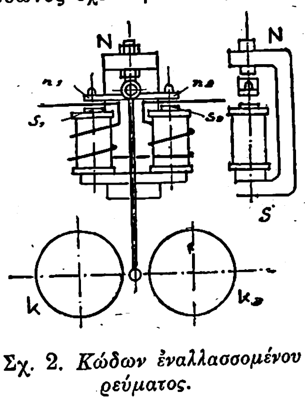

Σχ. 2. *Κώδων ἐναλλασσομένου ρεύματος.*

2) ***Κώδων ἐναλλασσομένου ρεύματος*** (σχ. 2). Ὁ μοχλὸς n_I n_{II} ὁ φέρων τὴν σφῦραν, εἶναι περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ στρεπτὸς καὶ ἀποτελεῖ τὸν βόρειον πόλον τοῦ μαγνήτου Ν. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἶναι προσηρμοσμένοι οἱ νότιοι πόλοι S_I, S_{II} δύο μαγνητῶν φερόντων περιτυλίξεις διαρρεομένας ὑπὸ τοῦ ἰδίου ρεύματος κατ' ἀντιθέτους φοράς. Ἕκαστος τῶν πόλων S_I καὶ S_{II} ἐνισχύεται καὶ ἐξασθενοῦται ἐναλλὰξ ὑπὸ τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος, οὕτω δ' ἕλκεται ἐναλλὰξ ἕκαστον τῶν ἄκρων τοῦ μοχλοῦ n_I n_{II} καὶ ἡ σφῦρα πλήττει ἐναλλὰξ τοὺς κώδωνας K_1 καὶ K_2.

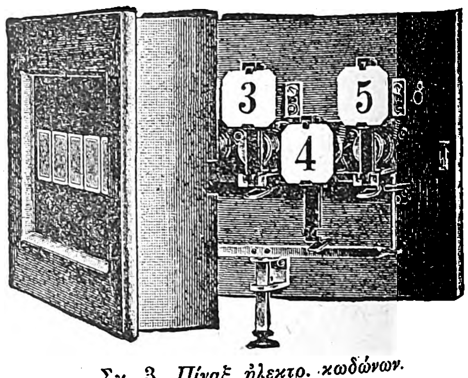

Σχ. 3. *Πίναξ ἠλεκτρ. κωδώνων.*

'Εγκατάστασις (σχ. 4). Εἰς τὸ κύκλωμα τοῦ κώδωνος παρεμβάλλονται εἰς ἢ περισσότεροι διακόπται A_I A_{II} (κοιν. κουμπιά), τοποθετούμενοι εἰς διάφορα μέρη ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν.

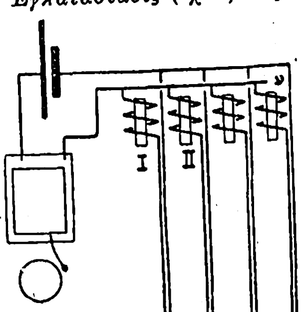

Σχ. 4. *'Εγκατάστασις ἠλεκτρικῶν κωδώνων.*

Πρὸς ἔνδειξιν τοῦ διακόπτου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προῆλθε τὸ σῆμα, παρεμβάλλεται εἰς τὸ κύκλωμα πίναξ περιέχων ἠλεκτρομαγνήτας I, II, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων ἐμφανίζονται ἀριθμοὶ δηλοῦντες τὴν προέλευσιν τοῦ σήματος. Τοιοῦτον πίνακα δεικνύει τὸ σχ. 3. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸς κωδωνισμὸς** [*Φυσ.*]. Κωδωνισμὸς προκαλούμενος δι' ἠλεκτροστατικῆς ἕλξεως καὶ ἀπώσεως καὶ πραγματοποιούμενος διὰ τῆς ἐν τῇ παραι-

Digitized by Google

θεμένη εἰκόνι δεικνυομένης συσκευῆς. Ἀποτελεῖται δ' αὕτη ἐκ δύο κωδώνων, ὧν ὁ εἷς εἶναι μεμονωμένος, ὁ δ' ἕτερος προσγειωμένος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται καταλλήλως μεταλλικὸν σφαιρίον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ πλῆκτρον. Ἐὰν φορτίσωμεν τὸν μεμονωμένον κώδωνα, οὗτος ἕλκει τὸ πλῆκτρον, ὅπερ οὕτω πλήττει τὸν κώδωνα. Ὅταν ὅμως ἔλθῃ εἰς

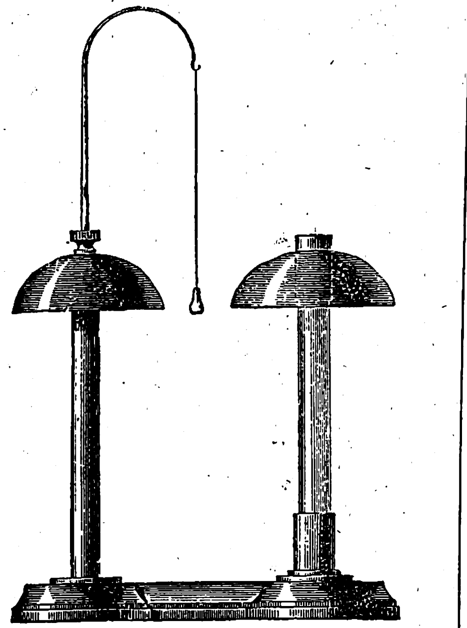

Ἠλεκτρικὸς κωδωνισμός.

ἐπαφήν, ἠλεκτρίζεται ὁμωνύμως πρὸς τὸν κώδωνα, ἀπωθεῖται ὑπὸ τούτου, οὕτω δὲ φέρεται πρὸς τὸν προσγειωμένον κώδωνα, προσκροῦον δ' ἐπὶ τούτου ἀποβάλλει τὸ φορτίον του, ὅτε ἕλκεται ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ φορτισμένου κώδωνος κ. ο. κ. Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸς λαμπτὴρ** *[Ἠλεκτροτ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* λυχνίαι.

— **ἠλεκτρικὸς *μεταμορφωτὴς*** ἢ ***μετατροπεὺς*** *[Ἠλεκτρομ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικοὶ* μετασχηματισταί.

— **ἠλεκτρικὸς *μονωτὴρ*** · βλ. *ἠλεκτρικαὶ* μονώσεις.

— **ἠλεκτρικὸς *νόμος* τοῦ *Κουλὸμ*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρισμός.*

— **ἠλεκτρικὸς *νόμος τοῦ Λέντς*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἐπαγωγή.*

— **ἠλεκτρικὸς *νόμος τοῦ Μπιὼ Σαβὰρ*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρομαγνητισμός.*

— **ἠλεκτρικὸς *πόλος*** *[Φυσ.]*. Τὸ ἄκρον τοῦ ἀγωγοῦ πάσης ἠλεκτρικῆς συσκευῆς.

Αἱ συσκευαὶ συνεχοῦς ρεύματος ἔχουν συνήθως δύο πόλους, τῶν ὁποίων τὸ δυναμικὸν εἶναι διάφορον, δύνανται ὅμως νὰ ἔχωσι καὶ τρεῖς πόλους. Ὁμοίως περισσοτέρους πόλους ἔχουσιν αἱ συσκευαὶ πολυφαστικοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος. *Θετικὸν* πόλον ὀνομάζομεν κατ' ἀρχὴν τὸν ἔχοντα ὑψηλότερον δυναμικόν. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸς *προβολεὺς*** *[Φυσ.]*· βλ λ. *προβολεύς.*

— **ἠλεκτρικὸς *πυκνωτὴς*** *[Φυσ.]*. Καλοῦμεν ἠλεκτρικὸν *πυκνωτὴν* συσκευὴν μεγάλης ἠλεκτρικῆς χωρητικότητος. Ὁ ἁπλούστερος τύπος τοιούτων συσκευῶν εἶναι ὁ *ἐπίπεδος πυκνωτής*, ἀποτελούμενος ἐκ δύο ἐπιπέδων δίσκων, τῶν ὁπλισμῶν αὐτοῦ διαχωριζομένων ὑπὸ μονωτικῆς οὐσίας. Ἡ χωρητικότης πυκνωτοῦ μετρεῖται ὑπὸ τοῦ φορτίου, ὅπερ δέον νὰ προσδώσωμεν εἰς αὐτόν, ὅπως μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν αὐτοῦ ἀποκατασταθῇ διαφορὰ δυναμικοῦ ἴση πρὸς τὴν μονάδα. Ὡς μονὰς πρὸς μέτρησιν τῆς χωρητικότητος ἐν τῷ πρακτικῷ συστήματι τῶν μονάδων λαμβάνεται τὸ Φαράδ. Πυκνωτὴς ἔχει χωρητικότητα 1 Φαράδ, ὅταν ἀπαιτῆται φορτίον 1 Κουλὸμ ὅπως μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν αὐτοῦ ἀναπτυχθῇ διαφορὰ δυναμικοῦ 1 Βόλτ. Ἐὰν ἔχωμεν πυκνωτὰς διαφόρου χωρητικότητος, δυνάμεθα διὰ καταλλήλου συνδέσεως αὐτῶν νὰ ἐπιτύχωμεν διαφόρους τιμὰς χωρητικότητος. Οὕτως ἐὰν ἔχωμεν δύο πυκνωτάς, δυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν αὐτοὺς ἐν σειρᾷ ὡς δεικνύεται ἐν σχ. 1, ὅτε ἐὰν ἡ χωρητικότης αὐτῶν εἶναι C_1 καὶ C_2 ἡ χωρητικότης C τῆς προκυπτούσης συστοιχίας θὰ εἶναι:

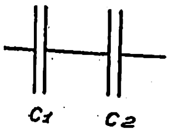

Σχ. 1. *Σύνδεσις πυκνωτῶν ἐν σειρᾷ.*

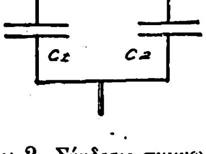

Σχ. 2. *Σύνδεσις πυκνωτῶν ἐν παραλλήλῳ.*

$$\frac{1}{C} = \frac{1}{C_1} + \frac{1}{C_2} \quad \text{ἢ} \quad C = \frac{C_1 C_2}{C_1 + C_2}$$

Τοὺς αὐτοὺς πυκνωτὰς ὅμως δυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν ἐν παραλλήλῳ (σχ. 2), ὅτε ἡ χωρητικότης τῆς προκυπτούσης συστοιχίας εἶναι:

$$C = C_1 + C_2$$

Οὕτω κατὰ τὴν σύνδεσιν ἐν σειρᾷ προκύπτει μικροτέρα χωρητικότης, κατὰ τὴν σύνδεσιν δ' ἐν παραλλήλῳ μεγαλυτέρα χωρητικότης.

Ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιοῦνται πολυάριθμοι τύποι συμπυκνωτῶν. Συνηθέστατος τύπος χρησιμοποιούμενος ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐφαρμογάς, ὡς ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ, εἶναι ἡ *Λουγδουνικὴ λάγηνος* (σχ. 3), ἀποτελουμένη ἐξ ὑαλίνου κυλινδρικοῦ δοχείου, οὗτινος ἥ τε ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτονται διὰ φύλλου κασσιτέρου, ὅπερ ἀποτελεῖ τοὺς ὁπλισμοὺς τοῦ πυκνωτοῦ.

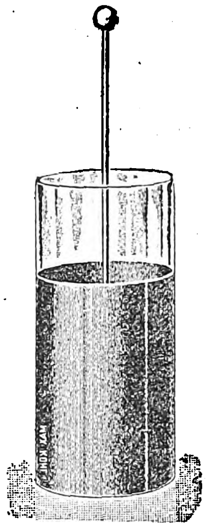

Σχ. 3. *Λουγδουνικὴ λάγηνος.*

Λίαν ἐν χρήσει εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ φυλλωτὸς πυκνωτής, πραγματοποιούμενος δι' ἐπαλλήλων φύλλων κασσιτέρου, διαχωριζομένων ὑπὸ φύλλων χάρτου ἐμπεποτισμένων διὰ παραφφίνης. Τὰ φύλλα περιττῆς τάξεως ἑνοῦνται μεταξύ των καὶ ἀποτελοῦσι τὸν ἕνα τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ, ἐπίσης δὲ τὰ φύλλα ἀρτίας τάξεως ἑνούμενα ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸν ἕτερον τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατασκευάζονται ἐπίπεδοι πυκνωταὶ μεταβλητῆς χωρητικότητος, ἀποτελούμενοι ἐκ δύο συστημάτων ἐπαλλήλων ἐπιπέδων ἡμικυκλικῶν πλακῶν. Τὸ ἓν τῶν συστημάτων διατάσσεται μονίμως, τὸ δ' ἕτερον κινητὸν περὶ ἄξονα, εἰς τρόπον ὥστε ἑκάστη τῶν πλακῶν τοῦ κινητοῦ συστήματος νὰ εἰσχωρῇ κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ ὅλου συστήματος περὶ ἄξονα ἐν τῷ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν πλακῶν τοῦ μονίμου συστήματος πλακῶν τοῦ πυκνωτοῦ. Πυκνωταὶ τοῦ τύπου τούτου χρησιμοποιοῦνται τὰ μέγιστα εἰς τοὺς ραδιοτηλεγραφικοὺς δέκτας. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρικὸς *σιδηροδρομικὸς κινητὴρ*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*· βλ. λ. *ἠλεκτράμαξα καὶ ἕλξις.* Λ. Ν. Κ.

— **ἠλεκτρικὸς *σίδηρος*, — *χυτοσίδηρος*** καὶ — ***χάλυψ*** *[Μεταλλ.]*. Αἱ ὀνομασίαι αὗται δίδονται ὡς χαρακτηριστικαὶ ποιότητος εἰς τὸν σίδηρον, χυτοσίδηρον καὶ χάλυβα, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ ἐγένετο διὰ τήξεως τοῦ μεταλλεύματος ἐν ἠλεκτρικῇ καμίνῳ (βλ. λ. *κάμινος* [Ἠλεκτρ.]). Δὲν πρέπει δὲ νὰ γίνεται σύγχυσις μεταξὺ *ἠλεκτρικοῦ* σιδήρου καὶ *ἠλεκτρολυτικοῦ* σιδήρου (βλ. *ἠλεκτρολυτικὸς* σίδηρος).

— **ἠλεκτρικὸς *σπινθὴρ*** *[Φυσ.]*. Μία τῶν μορφῶν τῆς *ἠλεκτρικῆς* ἐκκενώσεως (βλ. λ.), παρατηρηθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Leibniz τῷ 1671.

Ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ διαφέρει τῶν ἄλλων μορφῶν τῆς ἠλεκτρικῆς ἐκκενώσεως εἰς τὸ ὅτι καθιστᾷ δυνατὴν τὴν στιγμιαίαν δίοδον μεγαλυτέρας ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ ὑπὸ ὑψηλὴν πίεσιν.

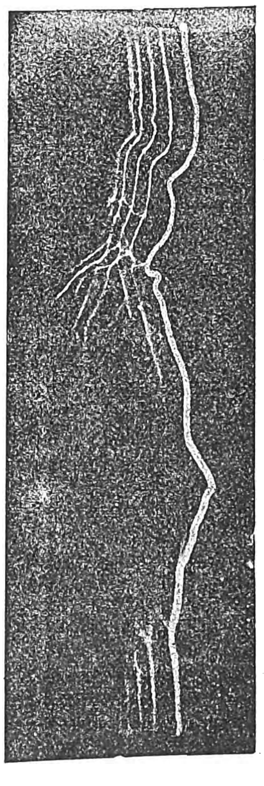

Φωτογραφία ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐπὶ ταχέως κινουμένης πλακός.

Ἡ πρὸς ἐπίτευξιν σπινθῆρος ἀναγκαία ἐλαχίστη τάσις ὀνομάζεται τάσις ἐκρήξεως τοῦ σπινθῆρος, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῶν ἠλεκτροδίων, τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν αὐτῶν καὶ τὸ εἶδος καὶ πίεσιν τοῦ ἀερίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ταῦτα εὑρίσκονται. Καλύτερον παρατηρεῖται ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ μεταξὺ δύο ἠλεκτροδίων σφαιρικοῦ σχήματος, συνδεδεμένων μὲ τοὺς πόλους ἠλεκτρικῆς πηγῆς ὑψηλῆς τάσεως. Εἶναι δὲ δυνατὸς ὑπὸ πιέσεις μεγέθους τῆς τάξεως τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Αὐξανομένης τῆς πιέσεως καθίσταται ἡ δίοδος δυσχερεστάτη καὶ ὑπὸ πίεσιν 50 ἀτμοσφαιρῶν εἶναι ἀδύνατος, ἀκόμη καὶ ἐὰν τὰ ἠλεκτρόδια ἀπέχουν μόνον 0,5 χιλιοστόμετρα ἀπ' ἀλλήλων, εἶναι δὲ πεφορτισμένα εἰς τὴν ὑψίστην ἐφικτὴν τάσιν (ἑκατομμυρίων βόλτ).

Ἡ ἐξάρτησις τῆς τάσεως ἐκρήξεως τοῦ σπινθῆρος ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τῶν ἠλεκτροδίων ἔχει καλῶς μετρηθῇ, καθότι ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ εἶναι τὸ εὐχρηστότερον μέσον μετρήσεως ὑψηλῶν τάσεων.

Διὰ σφαιρικὰ ἠλεκτρόδια ἀκτῖνος 1 ἑκατοστομέτρου καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως 1 ἑκατοστομέτρου ἀνέρχεται ἡ τάσις ἐκρήξεως σπινθῆρος ἐν ἀέρι ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως τὰς 30.000 βόλτ. Ἡ δυναμικὴ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια μετατρέπεται ἐν τῷ σπινθῆρι κατὰ μέγιστον μέρος εἰς θερμότητα, ἐν μικρῷ δὲ εἰς ἠχητικήν, χημικὴν ἐνέργειαν κτλ. Ἡ ἀναπτυσσομένη θερμότης εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε τὸ ἐνδιάμεσον ἀέριον φωτοβολεῖ εἰς τὸ χρῶμα τῶν φασματικῶν του γραμμῶν, παρατηροῦνται δὲ καὶ αἱ φασματικαὶ γραμμαὶ τοῦ μετάλλου τῶν ἠλεκτροδίων ἕνεκα τῆς ἐν μέρει ἐξαερώσεως αὐτῶν. Μέρος τῆς ἐνεργείας τοῦ σπινθῆρος χρησιμεύει πρὸς σχηματισμὸν ὄζοντος καὶ ὀξειδίων τοῦ ἀζώτου, ὧν ἡ παρουσία γίνεται εὐκόλως αἰσθητὴ διὰ τῆς ὀσμῆς των.

Κατὰ μετρήσεις τοῦ Wheatstone ἡ διάρκεια τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος εἶναι περίπου 0,000042 δευτερόλεπτα, ἔχει δὲ οὗτος (κατὰ Feddersen), ὅταν τὸ κύκλωμα περιέχῃ αὐτεπαγωγὴν καὶ χωρητικότητα, μορφὴν παλμικήν, δηλαδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ περισσοτέρους μερικοὺς σπινθῆρας.

Τὸ παρατιθέμενον σχῆμα δεικνύει φωτογραφίαν ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐπὶ ταχέως κινουμένης πλακός. Ἡ χρονικὴ ἀκολουθία εἶναι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά.

Ὡς ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες μεγίστων διαστάσεων δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἡ ἀστραπὴ καὶ ὁ κεραυνός. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρικὸς *σταθμὸς*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας παραγωγή.*

— **ἠλεκτρικὸς *στρόβιλος*** *[Φυσ.]*. Σύστημα τιθέμενον εἰς περιστροφικὴν κίνησιν ὡς ἐκ τῆς διαρροῆς ἠλεκτρισμοῦ, τῆς παραγομένης διὰ τῶν ἀκίδων (βλ. *ἠλεκτρικὸς ἄνεμος*). Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸς *συνοχεὺς*** (Cohéreur) *[Φυσ.]*. Συσκευὴ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Branly καὶ ἥτις ἐχρησίμευσε τὸ πρῶτον ὡς φωρατὴς τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων. Ὡς δεικνύεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι ἀποτελεῖται ἐξ ὑαλίνου σωληνίσκου, ἐν τῷ ὁποίῳ τοποθετοῦνται δύο μικροὶ μεταλλι-

Συνοχεὺς Branly.

κοὶ ἐμβολεῖς, τοῦ μεταξὺ αὐτῶν διακένου πληρουμένου διὰ μεταλλικῶν ρινισμάτων. Ἐὰν συνδέσωμεν τὴν συσκευὴν πρὸς πηγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ παρεμβάλωμεν εἰς τὸ κύκλωμα γαλβανόμετρον, τοῦτο δὲν ἀποκλίνει λόγῳ τῆς μεγάλης ἀντιστάσεως ἣν παρουσιάζουσι τὰ ρινίσματα. Ἐὰν ὅμως ταῦτα προσβληθῶσιν ὑπὸ ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων, τότε ἡ ἀντίστασις αὐτῶν ἐλαττοῦται ἀποτόμως καὶ ρεῦμα ἐντατικὸν διέρχεται διὰ τοῦ κυκλώματος. Τὸν συνοχέα, ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἰδιότητος αὐτοῦ, ἐχρησιμοποίησεν ὁ Μαρκόνι κατὰ τ' ἀρχικὰ πειράματα αὐτοῦ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς *ἀσυρμάτου* τηλεγραφίας (βλ.λ.). Κ. Π.

— **ἠλεκτρικὸς *τροχιόδρομος*** *[Ἠλεκτρολ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὰ ὀχήματα καὶ τροχιόδρομοι.*

— **ἠλεκτρικὸς *τροχὸς*** *[Φυσ.]*. Συσκευὴ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ἠλεκτρικῶν κινητήρων, καλουμένη συχνότερον *τροχὸς τοῦ Barlow*. Ὡς φαίνεται ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι, ἡ συσκευὴ αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ μονίμου πεταλοειδοῦς μαγνήτου, μεταξὺ τῶν σκελῶν τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται λεκάνη πλήρης ὑδραργύρου. Καταχορύφως τοποθε-

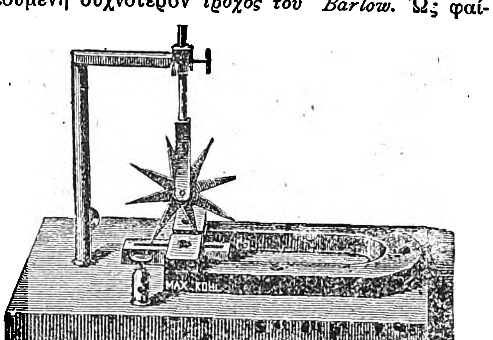

Ἠλεκτρικὸς τροχός.

Digitized by Google

τεῖται ἀκτινωτὸς τροχὸς δυνάμενος νὰ στρέφεται περὶ ὁριζόντιον ἄξονα καὶ διατάσσεται κατὰ τρόπον, ὥστε κατὰ τὴν περιστροφὴν αὐτοῦ τὰ ἄκρα τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ νὰ βυθίζωνται ἐντὸς τοῦ ὑδραργύρου τῆς λεκάνης. Ἐν ἀρχῇ ρυθμίζομεν τὴν διάταξιν, ὥστε τὸ ἄκρον μιᾶς τῶν ἀκτίνων τοῦ τροχοῦ νὰ βυθίζεται ἐντὸς τοῦ ὑδραργύρου καὶ διαβιβάζομεν τὸ ρεῦμα ἐκ πηγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὅπερ εἰσέρχεται διὰ τοῦ ὑδραργύρου καὶ ἐξέρχεται διὰ τοῦ σωλῆνος τοῦ τροχοῦ. Συνεπείᾳ ἠλεκτρομαγνητικῆς ἐπενεργείας, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ μαγνήτου ἐπὶ τοῦ ρεύματος τοῦ ὁδεύοντος κατὰ μῆκος ἀκτῖνος τροχοῦ, ὁ τροχὸς μετατοπίζεται, ὅτε τὴν θέσιν τῆς ἀρχικῆς ἀκτῖνος ἀναλαμβάνει ἡ ἀμέσως ἑπομένη· ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἐπενεργείας πάλιν ὁ τροχὸς μετατοπίζεται, οὕτω δὲ τίθεται οὗτος εἰς συνεχῆ περιστροφικὴν κίνησιν. Κ. Π

— **ἠλεκτρικὸς φωρατὴς** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὸς* συνοχεύς.

— **ἠλεκτρικὸς φωτισμὸς** *[Ἠλεκτροτεχν.]*. Ὁ διὰ καταναλώσεως ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας φωτισμὸς ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον βιομηχανικῶς ὑπὸ τοῦ Edison ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῷ 1882, ἐξηπλώθη δὲ ταχέως εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων του ἔναντι τῶν λοιπῶν συστημάτων φωτισμοῦ. Τὰ σπουδαιότερα τῶν πλεονεκτημάτων τούτων εἶναι ἄνετος καὶ ἀσφαλὴς χειρισμὸς τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν, ἀποφυγὴ τῶν ἐξ ἀνοικτῶν φλογῶν κινδύνων, οὐδεμία ἢ ἐλαχίστη κατανάλωσις ὀξυγόνου καὶ μικρὰ ἀνάπτυξις θερμότητος. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων ἰδιοτήτων τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμὸς πλεονεκτεῖ καὶ ἀπὸ ὑγειονολογικῆς ἀπόψεως. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦ φωτισμοῦ, ὀξὺς ἀνταγωνιστὴς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον, ὑπῆρξε τὸ φωταέριον, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ δὲ τούτου εὐχάριστος συνέπεια ἦτο ἡ ἀπὸ τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως καλυτέρευσις τῶν φωτιστικῶν πηγῶν ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν. Ἤδη, διὰ τῆς βαθμιαίως ἐπελθούσης ἐλαττώσεως τῶν ἐξόδων παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἔτι δὲ τῆς καταναλώσεως τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν, ἐκρίθη ὁ ἀγὼν διὰ τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ὑπὲρ τῶν τελευταίων.

Ὁ ἠλεκτρικὸς φωτισμὸς ἐκτελεῖται διὰ τῶν ἑξῆς εἰδῶν φωτιστικῶν πηγῶν:

α΄) Τῶν *λυχνιῶν πυρώσεως*. Ἐκ τούτων αἱ μετ' ἀνθρακικῆς ἰνός, ἔχουσαι μεγάλην εἰδικὴν κατανάλωσιν, χρησιμοποιοῦνται μόνον διὰ τὴν ἀντοχήν των εἰς τοὺς δονισμοὺς (φορηταὶ λυχνίαι, πλωικὰ φῶτα πλοίων κλπ.). Αἱ μὲ μεταλλικὴν ἶνα εἶναι αἱ κυρίως ἐν χρήσει διὰ φωτισμὸν κλειστῶν καὶ ἀνοικτῶν χώρων, ἀκόμη δέ, δι' εἰδικὴν διάταξιν τῆς ἰνός, καὶ διὰ φωτεινὰς προβολάς.

Μεγάλαι φωτιστικαὶ μονάδες ἀναφέρονται ὡς «ἠλεκτρικοὶ ἥλιοι». Λυχνίαι μὲ κυανοπρασίνους κώδωνας δίδουν φάσμα πλησιάζον πολὺ τὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, δι' ὃ χρησιμοποιοῦνται ὅπου ἐπιζητεῖται φωτισμὸς ἐπιτρέπων σαφῆ διάκρισιν τῶν χρωμάτων (ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, μουσεῖα). Τέλος αἱ λυχνίαι Nernst τυγχάνουν περιωρισμένης ἐφαρμογῆς εἰς ἐπιστημονικὰς συσκευάς.

β΄) Τῶν *λυχνιῶν τόξου*. Αὗται χρησιμοποιοῦνται διὰ φωτισμὸν μεγάλων αἰθουσῶν, ὁδῶν, πλατειῶν κτλ., κυρίως δὲ διὰ φωτεινὰς προβολὰς (κινηματογράφους, προβολεῖς, φάρους). Δὲν ἐνδείκνυνται διὰ περιωρισμένους χώρους. Ἐξ αὐτῶν ἔχομεν ἠλεκτρικοὺς ἡλίους μεγάλης φωτιστικῆς ἐντάσεως, ὡς καὶ τοιούτους μὲ φῶς ὁμοιάζον πρὸς τὸ τῆς ἡμέρας.

γ΄) Τῶν *λυχνιῶν μὲ μεταλλικὰ ἠλεκτρόδια*. Αὗται ἐφαρμόζονται λόγῳ τῆς μεγάλης διαρκείας τῶν ἠλεκτροδίων αὐτῶν, εἰς ἣν περίπτωσιν λαμβάνονται σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τὰ ἔξοδα ἐξυπηρετήσεως.

δ΄) Τῶν *λυχνιῶν δι' ἀτμῶν ὑδραργύρου* (ἢ *λυχνιῶν χαλαζίου*). Τὸ φῶς αὐτῶν, μὴ περιέχον ἐρυθρὰς ἀκτῖνας, δὲν ἐπιτρέπει διάκρισιν τῶν χρωμάτων, ἐπιτείνει ὅμως τὴν ἀντίθεσιν, δι' ὃ καὶ εὑρίσκει ἐφαρμογὴν εἰς τυπογραφεῖα καὶ λεπτουργικὰ ἐν γένει ἐργαστήρια. Ἐπίσης ὡς ἐμπεριέχον ὑπεριώδεις ἀκτῖνας ἐφαρμόζεται διὰ θεραπευτικοὺς σκοποὺς καὶ φωτογραφικήν.

ε΄) Τῶν *λυχνιῶν διὰ νέου* καὶ ἄλλων ἀερίων. Τούτων χρῆσις γίνεται εἰς διακοσμητικοὺς σκοπούς, διαφημίσεις κτλ.

Πλὴν τῶν τελευταίων λυχνιῶν, ἀπαιτουσῶν ἐναλλασσόμενον ὑψηλῆς τάσεως ρεῦμα, αἱ λοιπαὶ λειτουργοῦσι διὰ συνεχοῦς ἢ ἐναλλασσομένου, τοῦ τελευταίου ἔχοντος συχνότητα ἀνωτέραν τῶν 42 περιόδων ἀνὰ δευτερόλεπτον διὰ λυχνίας πυρώσεως, τῶν 50 δὲ διὰ λυχνίας τόξου (κάτω τῶν συχνοτήτων τούτων γίνονται αἰσθηταὶ παλμώσεις τοῦ φωτός). Κατὰ τὸν φωτισμὸν χώρου τινὸς ἐπιζητεῖται σταθερὰ κατὰ τὸ δυνατὸν ἔντασις φωτισμοῦ εἰς τὰ διάφορα σημεῖά του. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς χρήσεως κωδώνων γαλακτοχρόων ἢ ἐσμυρισμένων, κατόπτρων καὶ ἀνταυγαστήρων καταλλήλων σχημάτων, δι' ὧν μεταβάλλεται ὁ τρόπος ἀκτινοβολίας τῶν φωτεινῶν πηγῶν, ἀφ' ἑτέρου διὰ καταλλήλου διαθέσεως τούτων ἄνωθεν τοῦ ὑπ' ὄψιν χώρου. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο ἐπιβάλλεται ὡρισμένη ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ὕψους τῶν λυχνιῶν ἀπὸ τοῦ χρησίμου ἐπιπέδου καὶ τῆς μεταξύ των ἀποστάσεως. Σχετικῶς παρατίθεται ὁ ἀκόλουθος πίναξ δι' ἐξωτερικὸν φωτισμόν:

Εἶδος φωτεινῆς πηγῆς	*Ὕψος λυχνιῶν εἰς μέτρα*	*Ἀπόστασις λυχνιῶν εἰς μ.*	*Φωτιστικὴ δύναμις πηγῶν εἰς κηρία*	*Σκοπὸς*
Λυχνίαι πυρώσεως	3—3,5	15—30—50	32—100	ὁδοὶ
» τόξου	8—14	30—80	1000—2000	»
» »	10—15	60—80	1000—2000	σιδηροδρομ. σταθμοὶ

Διὰ κλειστοὺς χώρους καὶ χρῆσιν σκιάδων κολουροκωνικῶν μετὰ λυχνιῶν πυρώσεως, φωτιστικῆς δυνάμεως ἀναλόγου πρὸς τὴν ἐπιθυμητὴν ἔντασιν φωτισμοῦ, δίδεται ὁ κάτωθι πίναξ:

Ὕψος λυχνιῶν	2 μ.	2,7	4	4,6	6	6,6
Ἀπόστασις λυχνιῶν	3	4	6	7	9	10

[Βλ. καὶ λ. *ἠλεκτρικαὶ* λυχνίαι.] Ε. Γ. ΑΡΕΤΑΙΟΣ

— **ἠλεκτρικὸς χορὸς** *[Φυσ.]*. Πείραμα πρὸς κατάδειξιν τῶν ἠλεκτρικῶν ἕλξεων καὶ ἀπώσεων. Πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται συνήθως πλακοῦς ρητίνης ἢ ἐβονίτου, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ παραλλήλως τίθεται μεταλλικὸς δίσκος, ὅστις συγκοινωνεῖ πρὸς τὴν Γῆν. Ἐὰν ἠλεκτρίσωμεν τὸν πλακοῦντα καὶ τοποθετήσωμεν ἐπ' αὐτοῦ μικρὰ σφαιρία ἐντεριώνης, ταῦτα ὡς ἠλεκτριζόμενα ὁμωνύμως ἀπωθοῦνται καὶ προσκρούουσιν ἐπὶ τοῦ προσγειωμένου δίσκου, ἔνθα ἀποβάλλουσι τὸ φορτίον αὐτῶν, ὅτε φέρονται ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος, ἐξ οὗ πάλιν ἀπωθοῦνται κ.ο.κ. Κ. Π.

ἠλεκτριὸν (τὸ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρόνιον.*

ἠλεκτρίσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐπιδεκτικὸς ἠλεκτρίσεως, ὁ δυνάμενος νὰ ἠλεκτρισθῇ.

ἠλέκτρισις (ἡ)· ἡ πρᾶξις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἠλεκτρίζειν*, ἡ δι' ἠλεκτρισμοῦ φόρτισις.

— *[Φυσ.]* Βλ. *ἠλεκτρισμός.*

ἠλεκτρισμὸς (ὁ). Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔχει παρατηρηθῇ, ὅτι τεμάχιον ἠλέκτρου ἢ ἐβονίτου τριβόμενα δι' ὑφάσμαπος ἀποκτῶσι τὴν ἰδιότητα νὰ ἕλκωσιν ἐλαφρὰ σώματα. Οὕτως ἐὰν ράβδος ἐβονίτου τριβῇ δι' ὑφάσματος ξηροῦ, ἕλκει μικρὰ τεμάχια χάρτου, πτίλα κτλ. Ὁμοίως ξύλινον στέλεχος στηριζόμενον κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δύναται νὰ στρέφηται ἐλευθέρως ἐν ὁριζοντίῳ ἐπιπέδῳ περὶ ἄξονα κατακόρυφον, μετακινεῖται ὅταν πλησιάζωμεν πρὸς αὐτὸ ράβδον ἐβονίτου τριβεῖσαν.

Αἱ δυνάμεις αἵτινες προκαλοῦσι τὰς κινήσεις ταύτας ἐκλήθησαν *ἠλεκτρικαὶ δυνάμεις*, ὀφείλονται δ' εἰς αἴτιον ἢ ὀντότητα ἰδιαζούσης φύσεως, ἣν καλοῦμεν *ἠλεκτρισμόν*. Πᾶν δὲ σῶμα ὅπερ παρουσιάζει τὴν ἀνωτέρω ἰδιότητα λέγομεν ὅτι εἶναι *ἠλεκτρισμένον* ἢ ὅτι φέρει *ἠλεκτρικὸν φορτίον*, ἢ ὅτι φέρει *ἠλεκτρισμόν*. Κατ' ἐπέκτασιν σήμερον ὁ ὅρος *ἠλεκτρισμὸς* ὑποδηλοῖ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἢ τὸ κεφάλαιον τῆς Φυσικῆς, ὅπερ ἀσχολεῖται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων.

— [ΦΥΣ.] Ἱστορικῶς εἶναι βεβαιωμένον ὅτι ἡ πρώτη παρατήρησις ἠλεκτρικοῦ φαινομένου ὑπῆρξεν ὅτι τὸ ἤλεκτρον τριβόμενον δι' ὑφάσματος ἀποκτᾶ τὴν ἰδιότητα νὰ ἕλκῃ ἐλαφρὰ σώματα. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι ἀρχαιοτάτη, ὀφείλεται δ' εἰς τὸν Θαλῆν τὸν Μιλήσιον, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ 600 π. Χ. καὶ ὅστις πρῶτος περιέγραψε τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ ἠλέκτρου. Ἐπὶ ἄλλων σωμάτων, ἐκτὸς τοῦ ἠλέκτρου, φαίνεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον παρατηρήσει τὴν ἀνωτέρω ἰδιότητα, καίτοι ὁ Θεόφραστος, περίφημος γεωλόγος καὶ βοτανικὸς ἀκμάσας κατὰ τὸ 371 μ. Χ., ἀναφέρει ἐκτὸς τοῦ ἠλέκτρου καὶ ἕτερον σῶμα, τὸν λίθον *λιγκούριον* (ἐρυθρὸν ἤλεκτρον), ὅπερ παρουσιάζει ἐπίσης τὴν ἰδιότητα νὰ ἠλεκτρίζεται διὰ τριβῆς. Ὁμοίως ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ 70 μ. Χ., ἀναφέρει ὅτι καὶ τὸ ὀρυκτὸν *τουρμαλίνης* δεικνύει προσομοίαν πρὸς τὸ ἤλεκτρον ἰδιότητα.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἦτο γνωστὴ ἡ περίεργος ἰδιότης, ἣν παρουσιάζει εἶδος ἰχθύος γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *νάρκη ἢ μαρμαίρουσα* (κοιν. μουδιάστρα), νὰ προκαλῇ ἠλεκτρικὰ κτυπήματα, ὅταν ἐγγίζωμεν αὐτὴν διὰ τῆς χειρός. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀποτελεῖ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν πρώτην παρατήρησιν ἐπὶ φαινομένου ζωϊκοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἀναφέρεται ἔκτοτε καὶ ἐφαρμογὴ διὰ θεραπευτικοὺς σκοπούς. Οὕτω κατὰ τὴν παράδοσιν ἄτομόν τι πάσχον ἐξ ἀρθρίτιδος ἰάθη, ἀφοῦ ἐδέχθη ἐπανειλημμένως ἠλεκτρικὰ κτυπήματα ἀπὸ τοῦ προαναφερθέντος ἠλεκτρικοῦ ἰχθύος.

Τὴν ἰδιότητα τοῦ ἠλέκτρου φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις παρατηρεῖ μάλιστα ὅτι ἡ ἑλκτικὴ αὐτοῦ δύναμις ἦτο κατὰ πολὺ ἀσθενεστέρα τῆς ἑλκτικῆς δυνάμεως τοῦ μαγνήτου. Τόσον ὁ Θαλῆς ὅσον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεδιδον τὴν αἰτίαν τῆς ἑλκτικῆς δυνάμεως τοῦ ἠλέκτρου εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ταῦτα ἦσαν ἔμψυχα, βραδύτερον δ' ἀπεδόθη αὕτη εἰς τὴν ἐκ τῆς τριβῆς παραγομένην θερμότητα.

Μετὰ τὰς πρώτας ταύτας παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἠλέκτρου, οὐδεμία σχετικὴ ἐργασία ἐγένετο πρὸς πληρεστέραν ἐξερεύνησιν καὶ σπουδὴν τοῦ φαινομένου. Οἱ Ἄραβες ἐπὶ παραδείγματι ἐλάχιστα συνέβαλον εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ, ἁπλῶς δὲ μόνον ἀναφέρουσιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἠλέκτρου καὶ τὸ σῶμα *γαγάτης* (Gagat) ἀποκτᾷ ἑλκτικὴν ἱκανότητα διὰ τριβῆς. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ οἱ ἀλχημισταί, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλονται τόσαι ἀνακαλύψεις, δὲν ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἀνωτέρω φαινομένου. Οἱ δὲ ἐρευνηταὶ τοῦ μεσαίωνος οὐδόλως προήγαγον τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καίτοι ὑπὸ τούτων ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως ἡ ἑλκτικὴ ἰδιότης τοῦ ἠλέκτρου, ἥτις ἀποτελοῦσα δι' αὐτοὺς ἀντικείμενον θαυμασμοῦ δὲν ἔδωκεν ἐν τούτοις ὤθησιν εἰς περαιτέρω ἐρεύνας.

Μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅτε ὁ διανοούμενος κόσμος ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ ἤλεκτρον παλαιαὶ παρατηρήσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν πρὸς συστηματικὰς ἐρεύνας, προαγαγούσας τὴν σπουδὴν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις βαθμηδὸν ἐξειλίχθη εἰς τὸ περίλαμπρον σημεῖον, εἰς ὃ εὑρίσκεται σήμερον. Μεταξὺ τῶν πρώτων συστηματικῶν ἐρευνητῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καταλέγεται ὁ Ἄγγλος πρακτικὸς ἰατρὸς Gilbert, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται σπουδαιόταται ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἐν ἔτει 1600 δημοσιευθὲν ἔργον αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «De magnete magneticisque corporibus et de magno magnete tellure», ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ πρῶτον γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου «*ἠλεκτρισμός*».

Μετὰ τὸν Gilbert ἐξ ἴσου διάσημος ἐρευνητὴς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶναι ὁ Otto von Guericke, ὁ καὶ ἐξ ἄλλων ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐν τῇ φυσικῇ γνωστὸς δήμαρχος τοῦ Μαγδεμβούργου, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ ἐπινόησις καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς πρώτης ἠλεκτρικῆς ἢ μᾶλλον ἠλεκτροστατικῆς μηχανῆς πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρισμοῦ διὰ τριβῆς. Ὁ Otto von Guericke παρετήρησε πρὸς τούτοις, ὅτι δὲν ὑφίσταται μόνον ἠλεκτρικὴ ἕλξις, ἀλλὰ καὶ ἠλεκτρικὴ ἄπωσις, ἐδημοσίευσε δὲ τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ ἐν ἔτει 1672 ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Nova experimenta». Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐρευνητὰς ἀξιομνημονεύτους ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐξετέλεσαν οἱ Robert Boyle, ὁ Wall, ὁ Francis Hawksbee.

Ὁ Gray, ἐν ἀρχῇ ὀπτικός, ἠσχολήθη ἀκολούθως εἰς ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, εἰς τοῦτον δὲ ὀφείλεται ἡ διάκρισις τῶν σωμάτων εἰς καλοὺς καὶ κακοὺς ἀγωγοὺς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν κακῶν ἀγωγῶν πρὸς ἠλεκτρικὴν ἀπομόνωσιν τῶν καλῶν ἀγωγῶν. Οὕτω δὲ κατωρθώθη ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι καὶ τὰ μέταλλα ἠλεκτρίζονται διὰ τριβῆς. Αἱ ἔρευναι τοῦ Gray ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Royal Society τοῦ Λονδίνου, ἅτινα τότε ἀνεγινώσκοντο ὑφ' ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν τῆς Εὐρώπης, οὕτω δ' αἱ ἐργασίαι τοῦ Gray ἐγένοντο γνωσταὶ εἰς εὐρύτατον κύκλον ἐπιστημόνων καὶ διήγειραν τὸ ἐνδιαφέρον πλείστων ἐρευνητῶν πρὸς περαιτέρω ἐρεύνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων διασημότεροι εἶναι ὁ Charles François de Eisternay Dufay καὶ ὁ Ἀββᾶς Nollet. Εἰς τὸν Dufay ὀφείλεται ἡ παρατήρησις, ὅτι ὑφίστανται δύο εἴδη ἠλεκτρισμοῦ, ἤτοι ὁ *θετικὸς* καὶ ὁ *ἀρνητικός*, καὶ ὅτι οἱ ὁμώνυμοι ἠλεκτρισμοὶ ἀπωθοῦνται, ἐνῷ οἱ ἑτερώνυμοι ἕλκονται, ὁ δὲ Ἀββᾶς Nollet ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασε τὴν φερώνυμον αὐτῷ μηχανὴν πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρισμοῦ. Ἀξιολόγους ἐπίσης ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἔκαμεν ὁ Jean Defayulier.

Μετὰ τὴν γνωστοποίησιν τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν τοῦ Gray καὶ τοῦ Dufay εἰσήχθη γενικῶς εἰς ὅλα τὰ πανεπιστήμια τοῦ κόσμου ἡ διδασκαλία τοῦ νέου κλάδου τῆς φυσικῆς καὶ ἀμέσως διεπιστώθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπινοήσεως καὶ κατασκευῆς τελειοτέρων μηχανῶν παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ, ὡς καὶ συσκευῶν ἐξερευνήσεως ἠλεκτρικῶν φαινομένων. Οὕτως ἐπὶ τῇ βάσει συστηματικῶν μελετῶν αἱ πρωτόγονοι μηχαναὶ τῶν Otto von Guericke καὶ τοῦ ἀββᾶ Nollet ἐτελειοποιήθησαν καὶ ἐξειλίχθησαν, ἰδίᾳ διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν Hansen, Litzendorf, Rose, Winkler, Canton, μέχρις οὗ ἐν ἔτει 1766 ὁ ὀπτικὸς Jesse Ramsden κατεσκεύασε τὴν πρώτην τελειοποιημένην ἠλεκτροστατικὴν μηχανήν. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἀνεκαλύφθη ἡ ἰδιότης τοῦ *ἠλεκτρικοῦ πυκνωτοῦ* ὑπὸ τοῦ von Kleist (1745) καὶ τοῦ Muschenbrock (1746) καὶ κατεσκευάσθη ἡ *λουγδουνικὴ λάγηνος* ἢ *φιάλη* (βλ. λ.), διὰ τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἐναποταμίευσις μεγάλου φορτίου ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἡ διατήρησις αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἰδιότητος, ἣν παρουσιάζει ἡ

Digitized by Google

λουγδουνικὴ λάγηνος συνετέλεσεν ἡ παρατήρησις τοῦ Le Monnier, ὅστις ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς ὁπλισμὸς τῶν λαγήνων ἠλεκτρίζεται καὶ ἐπενεργεῖ ἑλκτικῶς ἐπὶ ἐλαφρῶν σωμάτων, ὅταν τοποθετήσωμεν τὴν φορτισμένην φιάλην ἐπὶ βάσεως ἐκ μονωτικῆς οὐσίας, π. χ. ἐπὶ πλακοῦντος ῥητίνης. Ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης βασισθεὶς βραδύτερον ὁ Βενιαμὶν Φραγκλῖνος ἔδωκε τὴν ἐξήγησιν τῆς ἰδιότητος τοῦ πυκνωτοῦ καὶ ἐθεμελίωσε τὴν θεωρίαν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὑπάρχει ἐφ' ὅλων τῶν σωμάτων ἓν ἠλεκτρικὸν ῥευστόν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Canton ἡ πρώτη παρατήρησις ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς *ἠλεκτρικῆς ἐπιδράσεως*, ὅπερ περιεγράφη καὶ ἐσπουδάσθη ἀκολούθως συστηματικώτερον ὑπὸ τοῦ Wickle, ἡ ἀνακάλυψις τῆς δυνάμεως τῶν ἀκίδων ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου καὶ ἀκολούθως ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνακάλυψις τοῦ *ἀλεξικεραύνου*.

Μέχρι τῆς ἀνωτέρω ἐποχῆς αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ποιοτικὸν χαρακτῆρα, μετρήσεις δ' ἀκριβεῖς δὲν ἐγένοντο ἢ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις. Ἡ ποσοτικὴ ἔρευνα τῶν φαινομένων τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, δι' εἰσαγωγῆς ἀκριβῶν μετρήσεων, ἐγένετο μόνον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Coulomb ἀνεῦρε τὸν νόμον τῶν ἠλεκτρικῶν ἕλξεων καὶ ὤσεων, ὃν καὶ ἀπέδειξε πειραματικῶς δι' ἀκριβῶν μετρήσεων, γενομένων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φερωνύμου ζυγοῦ στρέψεως. Οὕτως ὁ Coulomb ἀνεῦρεν ὅτι: «ἡ ἕλξις ἢ ἡ ἄπωσις μεταξὺ δύο ἠλεκτρισμένων σωμάτων εἶναι ἀνάλογος τοῦ γινομένου τῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῶν ἀποστάσεων».

Ὁ Coulomb ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ζυγοῦ αὐτοῦ κατέδειξεν, ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς φέρεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καλοῦ ἀγωγοῦ, καθ' ὅσον κατέδειξεν, ὅτι σφαῖρα ἀγωγὸς προσλαμβάνει τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς φορτίον, ὅπερ καὶ σφαῖρα κοίλη τῆς αὐτῆς διαμέτρου· τοῦτο δ' ἀπέδειξεν ἀκολούθως δι' ἰδίας, λίαν εὐφυοῦς, συσκευῆς ὁ Gavendisch. Ἀκολούθως ὁ Coulomb ἐσπούδασε τὴν διανομὴν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἀγωγῶν διαφόρου σχήματος. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Coulomb καθωρίσθη ἐπακριβῶς ἡ ἔννοια τῆς *ἠλεκτρικῆς μάζης* ἢ τοῦ *ἠλεκτρικοῦ φορτίου* καὶ κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἑλκτικὴ ἐπενέργεια φορτισμένου ἀγωγοῦ ἐπὶ ἐξωτερικοῦ σημείου ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου σφαίρας ἀγωγοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ ὡς ἐὰν ἅπαν τὸ ἠλεκτρικὸν φορτίον ἦτο συγκεντρωμένον εἰς τὸ κέντρον τῆς σφαίρας. Οὕτω κατεδείχθη, ὅτι σφαῖρα ἠλεκτρισμένη ἀσκεῖ τὴν ἠλεκτρικὴν ἐπενέργειαν αὐτῆς κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, ὁ δὲ περὶ τὴν σφαῖραν χῶρος, ἐφ' ὅσον ἐν αὐτῷ ἐκδηλοῦται ἡ ἠλεκτρικὴ ἐπενέργεια τῆς σφαίρας, ἀποτελεῖ τὸ *ἠλεκτρικὸν πεδίον* τῆς σφαίρας. Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου προῆλθεν ἡ ἔννοια τοῦ *δυναμικοῦ*, ὅπερ ἐν τῇ περιπτώσει τῆς φορτισμένης σφαίρας ὁρίζεται ὡς τὸ ἔργον ὅπερ ἀπαιτεῖται, ἵνα ἡ μονὰς τοῦ θετικοῦ ἠλεκτρικοῦ φορτίου μεταφερθῇ ἀπὸ σημείου τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου κειμένου εἰς ἄπειρον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς σφαίρας μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας.

Ἐκτὸς τῶν ἐννοιῶν τῆς *ἠλεκτρικῆς μάζης* καὶ τοῦ *δυναμικοῦ* ἀπεδείχθη διὰ τῶν σπουδῶν τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων ἡ ἀνάγκη τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τρίτης ἐννοίας, τῆς *χωρητικότητος*, ἥτις ὁρίζεται ὡς τὸ ποσὸν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὅπερ δέον νὰ προσδώσωμεν εἰς ἀγωγὸν ὅπως τὸ δυναμικὸν αὐτοῦ αὐξηθῇ κατὰ μονάδα. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Coulomb ἐπρεσβεύετο ἡ *δρᾶσις ἐξ ἀποστάσεως* (actio in distans, Fernwirkung), καθ' ἣν αἱ ἠλεκτρικαὶ δυνάμεις μεταδίδονται ἐν τῷ χώρῳ ἀκαριαίως, τοῦ παρεμβαλλομένου μέσου μὴ ἀσκοῦντος οὐδεμίαν ἐπίδρασιν. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀντίληψις κατερρίφθη ὑπὸ τοῦ Michael Faraday, ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἠλεκτρικαὶ δυνάμεις δὲν διαδίδονται ἀκαριαίως ἐν τῷ χώρῳ, ἀλλ' ὑπὸ πεπερασμένην ταχύτητα, διὰ τοῦ περιβάλλοντος μέσου, ὅπερ ἀσκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων, εἰσήγαγε δ' ὁ Faraday ἐν τῇ σπουδῇ τῶν φαινομένων τούτων τὴν ἔννοιαν τῶν *ἠλεκτρικῶν δυναμικῶν γραμμῶν*. Ἤχθη δ' εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὁ Faraday ἐπὶ τῇ βάσει συστηματικῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἠλεκτρικῆς ἐπιδράσεως.

Διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Faraday κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἠλεκτρικὴ δύναμις ἐπενεργεῖ μετὰ διαφόρου ἐντάσεως εἰς διάφορα μονωτικὰ μέσα, π.χ. εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ θεῖον. Ὁ Faraday ἐξήγησε τὸ φαινόμενον τοῦτο, δεχθεὶς ὅτι τὰ μόρια τῶν μονωτικῶν σημείων ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ἠλεκτρικῆς δυνάμεως ὑφίστανται μεταβολήν· ἐδέχθη δηλαδὴ ὅτι ταῦτα παρουσιάζουσι πολικότητα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ἠλεκτρικῆς δυνάμεως λαμβάνουσιν ὡρισμένον προσανατολισμόν. Ἐκάλεσε δὲ ὁ Faraday τὰ μονωτικὰ σώματα *διηλεκτρικά*. Ἡ διάφορος ἱκανότης, ἣν παρουσιάζουσι τὰ σώματα ταῦτα ὅσον ἀφορᾶ τὸν μοριακὸν ἠλεκτρικὸν προσανατολισμὸν αὐτῶν, χαρακτηρίζεται ἐκ μεγέθους, ὅπερ ἐκλήθη *διηλεκτρικὴ σταθερά*.

Ἐν ἔτει 1774 ὁ Volta ἀνεκάλυψεν ἰδίαν ἠλεκτροστατικὴν μηχανήν, τὸ *ἠλεκτροφόρον*, ὅπερ διακρίνεται τῶν προγενεστέρων μηχανῶν ἐκ τοῦ ὅτι παρέχει ἠλεκτρισμὸν ἄνευ τριβῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν φαινομένων τῆς ἠλεκτρικῆς ἐπιδράσεως κατεσκευάσθησαν αἱ μηχαναὶ ἐπιδράσεως, ὡς ἡ τοῦ Holtz καὶ ἡ τοῦ Wimshurst, ἥτις καὶ χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερον ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις. Ὁ Otto von Guericke, ὁ Wall καὶ ὁ Hawkske εἶχον ἀσχοληθῆ μὲ τὸ φαινόμενον τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, ἀλλὰ λόγῳ τῶν ἀτελῶν τότε μέσων παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἐντατικοὺς σπινθῆρας. Μετὰ τὴν κατασκευὴν ὅμως ἰσχυρῶν ἠλεκτροστατικῶν μηχανῶν κατωρθώθη ἡ συστηματικὴ σπουδὴ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, ὡς τὸ χρῶμα αὐτοῦ, ἡ διάρκειά του, καὶ καθορισμὸς τῆς ἐνεργείας ἣν ἐγκλείει οὗτος ὡς καὶ ἡ φυσιολογικὴ ἐπίδρασις αὐτοῦ. Εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ σπινθῆρος ἠσχολήθησαν ἰδίᾳ οἱ Wheatstone, Henley, Kinnersley, Schönbein, Feddersen, Riess κλπ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐγένετο καὶ συστηματικωτέρα σπουδὴ τῶν ἠλεκτρικῶν ἰχθύων, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὡς θεραπευτικοῦ μέσου καὶ ἡ ἔρευνα ἠλεκτρικῶν φαινομένων ἐπὶ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν. Ἐπρεσβεύετο δὲ τότε ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἐπενεργεῖ ὁ *ζωϊκὸς ἠλεκτρισμός*.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, ἅτινα τὴν ἀρχὴν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν πειραμάτων τοῦ Gilbert ἀπὸ τοῦ 1600 μ. Χ. καὶ ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ 1799, ἤτοι τῆς ἐποχῆς τῶν ἐρευνῶν τοῦ Γαλβάνι καὶ Βόλτα, κλείει ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιωρίσθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς *ἠλεκτροστατικῆς*, ἤτοι τῆς σπουδῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εὑρισκομένου ἐν ἰσορροπίᾳ ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν.

Ὁ Luigi Galvani, καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βολωνίας, ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1791 σπουδαιότατον ὑπόμνημα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐπενεργείας τῶν ἠλεκτρικῶν δυνάμεων κατὰ τὴν κίνησιν τῶν μυώνων. Παρετήρησε δηλαδὴ ὁ Γαλβάνι, πειραματιζόμενος ἐπὶ βατράχων, ὅτι ὁσάκις μεταξὺ τῶν ζωϊκῶν νεύρων βατράχου καὶ τῶν μυώνων αὐτοῦ ἀποκαθίστα συγκοινωνίαν δι' ἀγωγοῦ γεφύρας ἀποτελουμένης ἐκ δύο σκελῶν, ἑνὸς ἐκ σιδήρου καὶ ἑτέρου ἐκ χαλκοῦ, οἱ μυῶνες τοῦ βατράχου ἐκινοῦντο σπασμωδικῶς καθ' ἑκάστην ἀποκατάστασιν τῆς ἐπαφῆς, ἐφ' ὅσον τὸ παρασκεύασμα βατράχου ἦτο πρόσφατον· ἀπέδιδε δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὸν ζωϊκὸν ἠλεκτρισμόν. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην τοῦ Galvani κατεπολέμησεν ὁ Volta ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξενεχθείσης ὑπ' αὐτοῦ *θεωρίας τῆς ἐπαφῆς*, καθ' ἣν κατὰ τὴν ἐπαφὴν δύο διαφόρων μετάλλων ταῦτα ἠλεκτρίζονται ἀντιθέτως, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς θεωρίας τοῦ Βόλτα διεμορφώθησαν τὰ ἠλεκτρικὰ στοιχεῖα, ἤτοι συσκευαὶ παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ, ἐντελῶς διάφοροι τῶν ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστῶν ἠλεκτροστατικῶν μηχανῶν.

Ἠλεκτρόλυσις—Γαλβανοπλαστική. Ἐπὶ τῇ βάσει φαινομένων τῶν ἠλεκτρικῶν στοιχείων προήχθη οὐσιωδῶς ἡ σπουδὴ τῶν ἠλεκτροχημικῶν φαινομένων. Ὁ Faraday ἠσχολήθη συστηματικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς χημικῆς ἐπενεργείας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ἀνεῦρε δὲ ὅτι ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα ὡρισμένης ἐντάσεως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἀποσυνθέτει πάντοτε τὴν αὐτὴν ποσότητα ἠλεκτρολύτου. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν νόμων τῆς *ἠλεκτρολύσεως* (βλ. λ.), οὓς τὸ πρῶτον διετύπωσεν ὁ Faraday, προέκυψε συσκευὴ μετρήσεως τῆς ἐντάσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος δι' ἠλεκτρολυτικῆς ὁδοῦ γνωστῆς ὑπὸ τὸν ὅρον *βολτάμετρον* (βλ. λ.). Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς ἠλεκτρολύσεως ἐδόθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Grothus, ἡ θεωρία ὅμως αὕτη ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς πληρεστέρας θεωρίας τοῦ Arrhenius ἢ τῆς *θεωρίας τῶν ἰόντων*. Τὰ ἠλεκτροχημικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἔτυχον εὐρείας ἐφαρμογῆς ἐν τῇ πράξει, διαμορφωθέντων εἰδικῶν κλάδων, ὡς τῆς *γαλβανοπλαστικῆς*, *γαλβανοστεγίας*, *ἠλεκτροχημείας* (βλ. λ.).

Νόμος τοῦ *Ohm*. Ὁ νόμος οὗτος εἶναι περίφημος ἐν τῇ σπουδῇ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἐκφράζει τὴν σχέσιν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τριῶν μεγεθῶν, τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως (ἢ διαφορᾶς δυναμικοῦ), τῆς ἀντιστάσεως κυκλώματος (ἢ ἀγωγοῦ) καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ ῥεύματος· ἀνεκαλύφθη δ' ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Georg. Simon Ohm ἐν ἔτει 1826, διατυπωθεὶς οὕτως: «Ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος εἶναι ἀνάλογος τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἀντιστάσεως». Ὁ Ohm κυρίως κατέληξεν εἰς τὸν ἀνωτέρω νόμον ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς ἀντιστάσεως τῶν διαφόρων ἀγωγῶν εἰς τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, ἀνεῦρε δ' ὅτι ἡ ἀντίστασις εἶναι ἀνάλογος τοῦ μήκους, ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς τομῆς τοῦ ἀγωγοῦ καὶ πρὸς τούτοις ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῆς οὐσίας τοῦ ἀγωγοῦ.

Ἠλεκτρομαγνητισμός. Ὁ Hans Oersted, καθηγητὴς ἐν Κοπεγχάγῃ, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Schelling περὶ τοῦ ἑνιαίου τῶν ἐν τῇ φύσει ποικίλων δυνάμεων, ἤχθη εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ ὁ μαγνητισμὸς εἶναι λίαν συγγενεῖς δυνάμεις. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύθη ἰδίᾳ ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὁ κεραυνὸς ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ ἐγγὺς εὑρισκομένων μαγνητικῶν βελονῶν. Διὰ τῶν πειραματικῶν δ' ἐρευνῶν αὐτοῦ (1820), ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν ἠλεκρικοῦ ῥεύματος ἐπὶ μαγνήτου, ἀνεῦρεν ὅτι ἐὰν ἄνωθεν ἰσορροπούσης μαγνητικῆς βελόνης τοποθετήσωμεν ἀγωγὸν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄξονος αὐτῆς καὶ διαβιβάσωμεν διὰ τούτου ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα, ἡ μαγνητικὴ βελόνη ἐκτρέπεται ἀπὸ τῆς θέσεως ἰσορροπίας. Τὴν τοιαύτην ἐπενέργειαν ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἐπὶ μαγνητικῆς βελόνης κατέστησαν κατὰ πολὺ ἐντονωτέραν οἱ Schweiger καὶ Poggendorf διὰ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ πολλαπλασιαστοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ πηνίου πολλῶν σπειρῶν, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἐτίθετο ἡ βελόνη. Ὁ πολλαπλασιαστὴς οὗτος ἀποτελεῖ *γαλβανοσκόπιον*, ἤτοι ὄργανον πρὸς ἔλεγχον τῆς διελεύσεως ἐν ἠλεκτρικῷ κυκλώματι ῥεύματος, οἱ ἐφευρέται του ὅμως δὲν ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸν ὡς μετρητικὸν ὄργανον, καθόσον ἠγνόουν τὸν νόμον, καθ' ὃν ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα ἐπενεργεῖ ἐπὶ μαγνητικοῦ πόλου. Τὸν νόμον τοῦτον ἀνεῦρον ἐν ἔτει 1820 οἱ Γάλλοι φυσικοὶ Biot καὶ Savart, καθορίσαντες ὅτι τὸ ῥεῦμα ἐν ἑκάστῳ τμήματι τοῦ ἀγωγοῦ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ μαγνητικοῦ πόλου μετὰ δυνάμεως ἀντιστρόφως ἀναλόγου τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ μαγνητικοῦ πόλου. Πρὸς μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ῥεύματος ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Pouillet ἡ πυξὶς ἐφαπτομένων, ἣν ἐτελειοποίησεν ὁ Weber καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὸν πρόδρομον τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν ὀργάνων μετρήσεως.

Κατὰ τὸ ἔτος 1820 ὁ Arago ἔκαμε τὴν σπουδαιοτάτην παρατήρησιν, ὅτι ἐὰν περὶ σιδηροῦν ἀγωγὸν περιελίξωμεν ἀγωγὸν σύρμα καὶ διαβιβάσωμεν διὰ τούτου ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα, ἡ σιδηρᾶ ῥάβδος μαγνητίζεται. Οὕτως ὁ Arago κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι σύρμα ἀγωγὸν διαρρεόμενον ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος δημιουργεῖ μαγνητικὸν πεδίον, οὗτινος αἱ δυναμικαὶ γραμμαί, ἐν περιπτώσει εὐθέος σύρματος, εἶναι περιφέρειαι κύκλων, ὧν τὰ ἐπίπεδα εἶναι κάθετα ἐπὶ τὸν ἀγωγὸν καὶ τὸν κέντρον αὐτῶν κεῖται ἐπὶ τοῦ ἀγωγοῦ.

Τὴν σχέσιν μεταξὺ μαγνητισμοῦ καὶ ἠλεκτρισμοῦ ἐμελέτησε διεξοδικώτερον ὁ André Marie Ampère, ὅστις πρὸς τούτοις ἀνεκάλυψε καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς *ἠλεκτροδυναμικῆς*, ἤτοι τῶν ἀμοιβαίων ἐπενεργειῶν ἠλεκτρικῶν ῥευμάτων. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἰδιότης τοῦ σωληνοειδοῦς, ἣν ἀνεκάλυψεν ὁ Ampère, νὰ συμπεριφέρεται δηλαδὴ τοῦτο ὡς ῥάβδος μαγνητική, ὅταν διαρρέεται ὑπὸ ῥεύματος. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἰδιότητος ταύτης τοῦ σωληνοειδοῦς ὁ Ampère διεμόρφωσε τὴν ὀνομαστὴν αὐτοῦ θεωρίαν περὶ τῆς φύσεως τοῦ μαγνητισμοῦ.

Ὁ Arago διὰ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης παρατηρήσεως αὐτοῦ, ὅτι σιδηρᾶ ῥάβδος μαγνητίζεται ὅταν περιβάλλεται ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου. Οἱ πρῶτοι ἰσχυροὶ ἠλεκτρομαγνῆται κατεσκευάσθησαν ἐν ἔτει 1825 ὑπὸ τοῦ Sturgeon. Ἀκολούθως δὲ ἡ κατασκευὴ τῶν ἠλεκτρομαγνητῶν ἐτελειοποιήθη, διὰ τούτων δὲ κατωρθώθη ἡ παραγωγὴ ἰσχυροτάτων μαγνητικῶν πεδίων καὶ ἡ συστηματικωτέρα σπουδὴ τῶν μαγνητικῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων.

Ὁ ἠλεκτρομαγνήτης ἔτυχε εὐρυτάτων πρακτικῶν ἐφαρμογῶν ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ, ἀποτελεῖ δὲ σήμερον τὸ κύριον ὄργανον πλείστων ὅσων συσκευῶν.

Θερμοηλεκτρισμός. Ὁ θερμοηλεκτρισμὸς ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Seebeck, ὅστις ἐν ἔτει 1821 τῇ βοηθείᾳ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ (γαλβανοσκοπίου) ἐξετέλεσε τὴν ἀκόλουθον σπουδαιοτάτην παρατήρησιν. Ἐπὶ δίσκου χαλκοῦ ἐτοποθέτησε δίσκον ἀντιμονίου καὶ συνέδεσε τοὺς δίσκους τῇ βοηθείᾳ συρμάτων χαλκοῦ πρὸς τοὺς πόλους γαλβανοσκοπίου, παρετήρησε δ' ὅτι ὁσάκις ἐπίεζε τοὺς δίσκους διὰ τῆς χειρὸς παρήγετο ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα. Τοὐναντίον δὲ ὅταν ἐπίεζε τοὺς δίσκους οὐχὶ διὰ τῆς χειρὸς ἀλλὰ δι' ἄλλου μέσου ῥεῦμα δὲν παρήγετο. Ὁ Seebeck ἀμέσως ἀντελήφθη, ὅτι ἡ θερμότης τῆς χειρὸς ἦτο τὸ αἴτιον, ὅπερ προεκάλει τὴν γένεσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, καὶ ἀνεῦρεν ὅτι τὸ ῥεῦμα γεννᾶται τότε μόνον, ὅταν αἱ χῶραι ἐπαφῆς διαφόρων μετάλλων ἔχουσι διάφορον θερμοκρασίαν. Ἐκάλεσε δὲ τὸν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον παραγόμενον ἠλεκτρισμὸν *θερμοηλεκτρισμόν*. Ἡ θερμοηλεκτρικὴ ἐπενέργεια εἶναι διάφορος διὰ τὰ διάφορα μέταλλα. Ἐντονωτέρα εἶναι εἰς τὸ βισμούθιον καὶ ἀντιμόνιον. Σύστημα ἀποτελούμενον ἐκ τῆς αὐτογενοῦς συγκολλήσεως κατὰ τὸ ἓν ἄκρον δύο ἑτερογενῶν μετάλλων, π. χ. βισμουθίου καὶ ἀντιμονίου, ἀποτελεῖ *θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον*, ὁ συνδυασμὸς δὲ περισσοτέρων θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων ἀποτελεῖ *θερμοηλεκτρικὴν στήλην*. Ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις τῶν θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων εἶναι λίαν μικρά, ἡ δ' ἀπόδοσις τῶν θερμοηλεκτρικῶν στηλῶν μηδαμινή.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ θερμοηλεκτρισμοῦ κλείει

Digitized by Google

ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βόλτα (1799), καθ' ἣν ἐγένετο ἡ πρώτη πρακτικὴ παραγωγὴ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ 1831, ὁπότε ὁ Faraday ἀνεκάλυψε τὰ φαινόμενα τῆς ἐπαγωγῆς.

Ἐπαγωγή. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς μαγνητισμὸν ἦτο τότε γνωστόν, ἄγνωστος ὅμως ἦτο ἡ ἀντίστροφος μετατροπή. Τὰ πρῶτα πειράματα, ἅτινα ἐξετέλεσεν ὁ Faraday πρὸς ἔρευναν τοῦ ἀνωτέρω ζητήματος, ἔδωκαν ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα. Βραδύτερον ὅμως ὁ Arago, ἐν ἔτει 1824, ἔκαμε τὴν παρατήρησιν, ὅτι μαγνητικὴ βελόνη, ταλαντευομένη ἄνωθεν χαλκίνης πλακός, ἠρεμεῖ λίαν ταχέως, τὸ πείραμα δὲ τοῦτο ἔδωκε νέαν ὤθησιν εἰς τὸν Faraday εἰς ἐρεύνας διὰ τὴν μετατροπὴν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς μαγνητισμόν. Ἐν ἀρχῇ, πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀνωτέρω παρατηρήσεως τοῦ Arago, ἐδέχθησαν ὅτι ἡ χαλκίνη πλὰξ περιεῖχε σίδηρον, τοῦθ' ὅπερ ὅμως διεψεύσθη ὑπὸ ἀκριβοῦς χημικῆς ἀναλύσεως. Ὁ Arago διὰ συστηματικωτέρας σπουδῆς τῆς ἀρχικῆς παρατηρήσεως αὐτοῦ, τῇ βοηθείᾳ διαφόρων πειραματικῶν διατάξεων, καθ' ἃς ἡ μαγνητικὴ βελόνη τιθεμένη καταλλήλως ἄνωθεν χαλκίνου δίσκου ἐτίθετο εἰς περιστροφικὴν κίνησιν, ὅταν ὁ χάλκινος δίσκος περιεστρέφετο ταχέως περὶ ἄξονα, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴν περιστροφὴν ἀναπτύσσεται ἐν τῷ χαλκίνῳ δίσκῳ μαγνητισμὸς (ὃν ἐκάλουν μαγνητισμὸν περιστροφῆς), ὁ ὁποῖος προεκάλει τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Ὁ Faraday δὲν ἀπεδέχετο τὴν ἀντίληψιν ταύτην τοῦ Arago, ἀλλ' ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ μαγνητικὴ βελόνη τίθεται εἰς κίνησιν δι' ἠλεκτρικῶν ρευμάτων, ἅτινα γεννῶνται ἐντὸς τῆς χαλκίνης πλακός. Εἰς τὴν ἀντίληψιν δὲ ταύτην ἤχθη ὁ Faraday ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐὰν ὁ δίσκος φέρῃ τομὴν διήκουσαν κατὰ μῆκος ἀκτῖνος τοῦ δίσκου, ἡ ἐπενέργεια τούτου ἐπὶ τῆς βελόνης ἐξασθενεῖ. Ἐν τέλει ὁ Faraday (ἐν ἔτει 1831) ἐπέτυχε τῇ βοηθείᾳ μαγνητισμοῦ τὴν ἀνάπτυξιν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἀνακαλύψας οὕτω τὸ φαινόμενον τῆς *ἐπαγωγῆς* (βλ. λ.). Τὰς πειραματικὰς ἐρεύνας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐπαγωγῆς ὁ Faraday περιέλαβεν εἰς εἰδικὸν ὑπόμνημα, ὅπερ ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Royal Society. Ἀκολούθως τὸ φαινόμενον ἐσπουδάσθη συστηματικώτερον, τόσον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Faraday ὅσον κα παρ' ἄλλων, ἐν ἔτει δὲ 1834 ὁ Lenz διετύπωσε τὸν περίφημον νόμον τῆς ἐπαγωγῆς. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη τοῦ Faraday ἀποτελεῖ σπουδαιότατον σταθμὸν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καθόσον οὕτως ἀνεκαλύφθη νέος τρόπος παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ὄντως κατὰ τὴν ἠλεκτρομαγνητικὴν ἐπαγωγὴν παρατηροῦμεν ὅτι παράγεται ἠλεκρικὸν ρεῦμα δαπάνῃ μηχανικῆς ἐνεργείας. Τῷ 1832, ἤτοι ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Faraday, ὁ Pixii ἐν Παρισίοις κατεσκεύαζε τὴν πρώτην μαγνητοηλεκτρικὴν μηχανὴν πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καὶ ἐν ᾗ ὁ ἐπαγωγεὺς ἀπετελεῖτο ἐκ μονίμου μαγνήτου. Βραδύτερον ἡ μηχανὴ αὕτη ἐβελτιώθη δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ μονίμου μαγνήτου δι' ἠλεκτρομαγνήτου, διεγειρομένου διὰ ρεύματος προερχομένου ἐξ ἠλεκτρικῶν στοιχείων, διεμορφώθησαν δ' οὕτω αἱ πρῶται *δυναμοηλεκτρικαὶ μηχαναί.*

Σπουδαιότατον ἐπίσης σταθμὸν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ Werner von Siemens, ἐν ἔτει 1866, ἀνακάλυψις τῆς *δυναμοηλεκτρικῆς ἀρχῆς*. Ὁ Siemens παρετήρησεν, ὅτι, ὅταν ἐφ' ἅπαξ μαγνητίσωμεν σίδηρον, οὗτος διατηρεῖ ἀκολούθως ἴχνη μαγνητισμοῦ, ὁ δὲ παραμένων οὗτος μαγνητισμὸς εἶναι ἱκανὸς πρὸς παραγωγὴν μαγνητικοῦ πεδίου, ἱκανοῦ νὰ ἀναπτύξῃ ἐν συστήματι ἀγωγῶν, στρεφομένων ἐντὸς αὐτοῦ, ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Οὕτως ὅταν ὁ πυρὴν τοῦ ἐπαγωγίμου ἠλεκτρικῆς μηχανῆς μαγνητισθῇ ἐφ' ἅπαξ, διατηρεῖ ἴχνη μαγνητισμοῦ· καὶ ὅταν τὸ ἐπαγώγιμον ἠλεκτρικῆς μηχανῆς στρέφεται ἐντὸς τοῦ ἀσθενοῦς μαγνητικοῦ πεδίου, ἀναπτύσσεται ἐν αὐτῷ ἀσθενὲς ρεῦμα, ὅπερ διὰ καταλλήλου συνδεσμολογίας διαβιβάζεται πρὸς τὴν περιέλιξιν τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου τῆς μηχανῆς (τὸν ἐπαγωγέα), οὗτινος τὸ μαγνητικὸν πεδίον ἐνισχύεται. Ἡ ἐνίσχυσις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου τοῦ ἐπαγωγέως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξιν ἰσχυροτέρου ρεύματος, ὅπερ ἐνισχύει ἔτι περισσότερον τὸ μαγνητικὸν πεδίον κ.ο.κ. μέχρις ἀποκαταστάσεως ὡρισμένης ἰσορροπίας.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Siemens ἀνακάλυψις τῆς δυναμοηλεκτρικῆς ἀρχῆς (ἄλλως *δυναμοηλεκτρικοῦ ἀξιώματος*), ἣν διεκδικοῦσιν ἐπὶ τούτοις ὁ Wheatstone καὶ ὁ Ladd, συνέβαλεν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν δυναμοηλεκτρικῶν μηχανῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἐπῆλθε ραγδαία ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐπιτευχθείσης κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ καὶ οἰκονομικὸν τῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Οὕτω προήχθη οὐσιωδῶς ἡ ἠλεκτροκίνησις, ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς καὶ ποικίλαι ἄλλαι τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐφαρμογαί. Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ δυναμοηλεκτρικοῦ ἀξιώματος κλείει ἡ τρίτη περίοδος τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῶν πειραμάτων Faraday ἐπὶ τῆς ἐπαγωγῆς (1831) καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ἔτους 1866, καθ' ὃ ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Siemens ἡ δυναμοηλεκτρικὴ ἀρχή.

Ἀπὸ τοῦ 1866 καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ τετάρτη περίοδος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐξικνουμένη μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς καὶ περιλαμβάνουσα τὴν ὑπὸ τοῦ Maxwell διαμόρφωσιν τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας τοῦ φωτός, καθὼς καὶ τῶν νεωτέρων θεωριῶν περὶ ἠλεκτρισμοῦ, τὴν διαμόρφωσιν ἐπακριβῶν μεθόδων ἠλεκτρικῶν μετρήσεων καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ, τὴν τελειοποίησιν τῶν μηχανῶν παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ὡς καὶ ποικίλων ἄλλων πρακτικῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συντόμου ἀναπτύξεως τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καταδεικνύεται πῶς ἐκ μιᾶς ἁπλῆς παρατηρήσεως τοῦ Θαλῆ τοῦ Μιλησίου, χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ 600 π. Χ., ἤχθη ἀκολούθως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀνακάλυψιν πληθύος ἄλλων φαινομένων, καθορισθέντων δι' ἐπακριβῶν μετρήσεων, πλουσιωτάτων δ' εἰς πρακτικὰς ἐφαρμογάς. Τὰ παρατηρηθέντα φαινόμενα συνέδεσεν ἀκολούθως ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς ἄλληλα διὰ θεωριῶν, αἵτινες, ἂν καὶ δὲν παρέχουσι πλήρη τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων, ἐν τούτοις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συνενώσωσι ταῦτα εἰς ἓν ἑνιαῖον σύνολον καὶ νὰ πλησιάσωσιν αὐτὰ πρὸς τὰ θερμικὰ καὶ φωτεινὰ φαινόμενα.

ΘΕΩΡΙΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ

α) ***Θεωρία τοῦ Φραγκλίνου.*** Ἐὰν παραλείψωμεν τὰς δοξασίας τοῦ Θαλῆ τοῦ Μιλησίου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅσον ἀφορᾷ τὴν φύσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καὶ ἃς ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἡ πρώτη σοβαρὰ θεωρία ἐπὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ διετυπώθη ἐν ἔτει 1747 ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου. Κατ' αὐτὴν ὁ ἠλεκτρισμὸς ὀφείλεται εἰς ἀβαρὲς ρευστόν, ὅπερ ὑφίσταται ἐπὶ ὅλων τῶν σωμάτων. Τὰ μόρια τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ ἀπωθοῦνται ἀμοιβαίως, ἀλλ' ἕλκονται ὑπὸ τῶν μορίων τοῦ σώματος. Ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα φέρει τόσην ποσότητα ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ, ὅσην τοῦτο δύναται νὰ δεχθῇ, χωρὶς ποσότης ρευστοῦ νὰ δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγωγοῦ, τὸ σῶμα ἐμφανίζεται οὐδέτερον. Ὅταν ὅμως ἐπὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται περίσσεια ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ, τὸ σῶμα ἐμφανίζεται θετικῶς ἠλεκτρισμένον· ἐὰν δὲ τοὐναντίον τοῦτο ἀποβάλῃ μέρος ἐκ τῆς κανονικῆς ποσότητος ρευστοῦ, τὸ σῶμα ἐμφανίζεται ἀρνητικῶς ἠλεκτρισμένον. Ὁ Φραγκλῖνος κατὰ συνέπειαν δὲν παρεδέχετο τὴν ὕπαρξιν δύο εἰδῶν ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ δύο *ἠλεκτρικῶν καταστάσεων*, ὧν ἡ μὲν μία προκαλεῖται ἐκ λίαν μεγάλης, ἡ δὲ ἐκ λίαν μικρᾶς περιεκτικότητος εἰς ἠλεκτρικὸν ρευστόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου σῶμά τι δύναται νὰ ἠλεκτρισθῇ οὐ μόνον διὰ προσλήψεως ὑπ' αὐτοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ δι' ἀφαιρέσεως. Ἡ ἠλέκτρισις διὰ τριβῆς κατὰ τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν ἐξηγεῖτο διὰ τῆς παραδοχῆς, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριβῆς ἠλεκτρισμὸς μεταβαίνει ἐκ τοῦ ἑνὸς σώματος πρὸς τὸ ἕτερον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἓν τούτων ἐμφανίζεται θετικῶς ἠλεκτρισμένον, τὸ δ' ἕτερον ἀρνητικῶς. Ἡ ἀνωτέρω θεωρία τοῦ Φραγκλίνου ἐγένετο ἀποδεκτὴ εὐμενῶς ὑπὸ πολλῶν φυσικῶν, διὰ τῆς ἐξηγήσεως δ' ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης τῆς λουγδουνικῆς λαγήνου (τοῦ ἠλεκτρικοῦ πυκνωτοῦ) τὸ ὄνομα τοῦ Φραγκλίνου κατέστη πασίγνωστον εἰς πάντας τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης.

Θεωρία Symmer. Ἡ θεωρία τοῦ Φραγκλίνου παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 1759, ὅτε ἐν τῷ περιοδικῷ «Philosophical Transactions» ἐδημοσιεύθη σειρὰ ὑπομνημάτων ὑπὸ τοῦ Symmer ἐπὶ τοῦ ζητήματος «τῶν δύο ἠλεκτρικῶν δυνάμεων». Ὁ Symmer ἀπεδέχθη ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Dufay, καθ' ἣν ὑφίστανται δύο εἴδη ἠλεκτρισμοῦ. Ἀναφέρεται δ' ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς θεωρίας του ταύτης ἤχθη ὁ Symmer ἐκ τῆς ἀκολούθου παρατηρήσεως. Οὗτος ἐσυνήθιζε νὰ φέρῃ δύο ζεύγη περικνημίδων ἐκ μετάξης, ἓν ζεῦγος μελανῶν καὶ ἓν ζεῦγος λευκῶν, τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου: Ἑσπέραν τινά, ὅτε ἐξῆγε τὸ ἐξωτερικὸν ζεῦγος, παρετήρησεν ὅτι παρήγοντο ἠλεκτρικαὶ σπινθῆρες συνοδευόμενοι ὑπὸ χαρακτηριστικοῦ ἤχου, αἱ ἐξαχθεῖσαι δὲ περικνημῖδες ὡμοίαζον ὡς ἐὰν εἶχον διογκωθῇ διὰ προσφυσήσεως ἀέρος, ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ τοποθετηθῶσι κατακορύφως ἐπὶ καθίσματος. Ὁσάκις ἐπλησίαζε τὴν μίαν περικνημῖδα πρὸς τὴν ἄλλην αὗται ἀπωθοῦντο. Ὁ Symmer ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πείραμα διὰ δύο ὁμοιομόρφων περικνημίδων, ὅτε ἔσχεν ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα, ἐξ οὗ συνεπέρανεν ὅτι εἰς τὸ φαινόμενον μεγίστην σημασίαν εἶχε τὸ χρῶμα τῶν περικνημίδων.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἤχθη ὁ Symmer εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἕκαστον σῶμα ἐν οὐδετέρᾳ καταστάσει φέρει καὶ τὰ δύο εἴδη ἠλεκτρισμοῦ κατ' ἴσας ποσότητας, δεχθεὶς οὕτω τὴν ὕπαρξιν δύο ἀβαρῶν ρευστῶν ἀντὶ τοῦ ἑνὸς τοῦ Φραγκλίνου. Ἐὰν ὅμως δύο σώματα τριβῶσιν ἀμοιβαίως, τότε ὁ θετικὸς ἠλεκτρισμὸς μεταβαίνει εἰς τὸ ἓν καὶ ὁ ἀρνητικὸς εἰς τὸ ἕτερον, καὶ μάλιστα ἐμφανίζονται ἐξ ἑκάστου εἴδους ἠλεκτρισμοῦ ἴσαι ποσότητες. Διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Symmer, ἥτις ὡς ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν δύο ρευστῶν ἐκλήθη *δυαδικὴ θεωρία*, ἐξηγήθησαν πλεῖστα φαινόμενα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἅτινα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῶσι διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Φραγκλίνου.

Θεωρία τῶν ἠλεκτρονίων. Καὶ ἡ θεωρία τοῦ Symmer ἀπεδείχθη ἀνεπαρκὴς σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τὴν ἑρμηνείαν διαφόρων ἠλεκτρικῶν φαινομένων, ἀντικατεστάθη δ' αὕτη σήμερον διὰ τῆς *θεωρίας τῶν ἠλεκτρονίων*. Οὕτω δεχόμεθα σήμερον, ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς δὲν ἀποτελεῖ ἀβαρὲς ρευστόν, ἤτοι μὴ ὑλικὸν ρευστόν, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἀποτελεῖ ὑλικὴν ὀντότητα. Πράγματι δὲν ὑφίστανται φορτία ἄνευ ὕλης, ἀλλ' οὔτε ὑφίσταται καὶ ὕλη ἄνευ ἠλεκτρικῶν φορτίων. Ἡ συνήθης ὕλη ἐμφανίζεται ὡς μὴ ἠλεκτρισμένη, καθ' ὅσον τὰ ἐν αὐτῇ συνυπάρχοντα θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ φορτία ἐξουδετεροῦσιν ἀμοιβαίως τὴν πρὸς τὰ ἔξω ἐπενέργειαν αὐτῶν. Ἕκαστον ὑλικὸν ἄτομον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ πυρῆνος, εἰς ὃν συγκεντροῦται ἡ κυρίως μᾶζα τοῦ ἀτόμου καὶ ἥτις φέρει φορτίον θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, οὗτινος τὸ μέγεθος εἶναι ἀκέραιον πολλαπλασίου ὡρισμένου στοιχειώδους φορτίου. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν στοιχειωδῶν φορτίων, ὁ περιεχόμενος εἰς τὸ θετικὸν φορτίον ἀτομικοῦ πυρῆνος, ἰσοῦται πρὸς τὸν ἀριθμὸν τάξεως τοῦ ἀτόμου ἐν τῷ περιοδικῷ συστήματι τῶν στοιχείων. Περὶ τὸν ἀτομικὸν πυρῆνα περιφέρονται, ὡς περὶ τὸν Ἥλιον οἱ πλανῆται, *ἠλεκτρόνια*, σώματα λίαν μικρᾶς μάζης, ἀνερχομένης εἰς 1/1843 τῆς μάζης τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου. Τὸ ἠλεκτρόνιον ὅθεν ἔχει τὴν μικροτέραν μᾶζαν ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῇ φύσει συναντωμένων ὑλικῶν συγκροτημάτων. Τὰ ἠλεκτρόνια, ἅτινα εἶναι πάντα τελείως ὅμοια ἀλλήλοις, φέρουσιν ἀρνητικὸν φορτίον, ὅπερ ἰσοῦται πάντοτε πρὸς τὸ *στοιχειῶδες ἠλεκτρικὸν φορτίον*. Οὐδέτερον ἄτομον περιλαμβάνει κατὰ ταῦτα ἀριθμὸν ἠλεκτρονίων ἴσον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τὸν ὑποδηλοῦντα τὰ στοιχειώδη φορτία, ἅτινα φέρει ὁ πυρὴν αὐτοῦ. Ὅταν ἄτομον ἀποβάλλῃ ἓν ἢ περισσότερα ἠλεκτρόνια, τότε τοῦτο ἐμφανίζεται θετικῶς ἠλεκτρισμένον, τοὐναντίον δ' ὅταν φέρῃ ἓν ἢ περισσότερα ἠλεκτρόνια ἐπὶ πλέον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀναγκαιοῦντος διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ θετικοῦ φορτίου τοῦ πυρῆνος, τὸ ἄτομον ἐμφανίζεται ἀρνητικῶς ἠλεκτρισμένον. Ἄτομα φέροντα φορτίον ἠλεκτρισμοῦ καλοῦμεν *ἰόντα*. Τὸ μέγεθος τοῦ στοιχειώδους ἠλεκτρικοῦ φορτίου εὑρέθη:

$$e = 4{,}774 . 10^{-10} \text{ ἠλ. στατ. μονάδες} =$$
$$= 1{,}592 . 10^{-19} \text{ Coulomb.}$$

Ἡ μᾶζα τοῦ ἠλεκτρονίου εὑρέθη ἴση πρὸς $0{,}902 . 10^{-27}$ g. Θετικὰ ἠλεκτρόνια, ἤτοι θετικὰ φορτία μετὰ ποσοῦ μικρᾶς μάζης, δὲν ὑφίστανται, ἀντιστρόφως δὲ πάλιν δὲν ὑφίστανται ἀτομικοὶ πυρῆνες ἀρνητικῶς φορτισμένοι. Θετικὰ φορτία εἶναι πάντοτε συνδεδεμένα πρὸς ἀτομικοὺς πυρῆνας.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— [ΘΕΟΣΟΦ.] Ἠλεκτρισμὸς εἶναι ἡ ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἔκφρασις μιᾶς τῶν τριῶν ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἥλιος ἐκχέει εἰς ὁλόκληρον τὸ σύστημά του. Ἡ δύναμις αὕτη ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πεδία τῆς φύσεως, ἀλλ' ὑπὸ μίαν μορφὴν ἀκατάληπτον εἰς ἡμᾶς (βλ. λ. *Ἥλιος*). Π. Π. Χ.

— **ἠλεκτρισμὸς ἀτμοσφαιρικὸς** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἀτμοσφαιρικὸς ἠλεκτρισμός.*

— **ἠλεκτρισμοῦ δυστυχήματα** *['Εγκυκλ.]*. Ἐφ' ὅσον αὐξάνονται αἱ βιομηχανικαί, ἐπιστημονικαὶ καὶ ἄλλαι ἐφαρμογαὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ἀποβαίνουν πολυπληθέστερα καὶ τὰ ἐξ ἠλεκτρισμοῦ δυστυχήματα. Τὰ δυστυχήματα ταῦτα ὀφείλονται εἴτε εἰς ἄγνοιαν τοῦ κινδύνου ἢ περιφρόνησιν αὐτοῦ, εἴτε εἰς ἀπροσεξίαν, εἴτε εἰς ἀμέλειαν, εἴτε εἰς τυχαῖον συμβάν. Συνέβησαν, ἐπὶ παραδείγματι, πυρκαϊαὶ ἐξ ἀτελοῦς ἐγκαταστάσεως ἢ ἐξ ἀμελείας περὶ τὴν ἐπιδιόρθωσιν ἐφθαρμένων ἀγωγῶν. Ὁμοίως συνέβησαν αἰφνίδιοι θάνατοι ἐκ τυχαίας ἢ ἀπροσέκτου ἐπαφῆς πρὸς ἠλεκτραγωγόν, μὴ καταλλήλως μεμονωμένον, διαθεόμενον δ' ὑπὸ ρεύματος οὐ μόνον ὑψηλῆς, ἀλλὰ καὶ χαμηλῆς τάσεως πολλάκις, ὅπερ ὑπ' ἄλλας συνθήκας θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀκίνδυνον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Οἱ θάνατοι οὗτοι ὀφείλονται εἰς τὴν λεγομένην *ἠλεκτροπληξίαν* (βλ. λ.). Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτρο—· ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *ἠλεκτρισμοῦ*: ἠλεκτραγωγός, ἠλεκτρογαλβανικός, ἠλεκτρογόνος, ἠλεκτρόλυσις, ἠλεκτροσκόπιον, ἠλεκτροτεχνίτης, ἠλεκτροφεγγής, ἠλεκτοφόρος, ἠλεκτρόφως, ἠλεκτροχημία κτλ.

ἠλεκτροβερνίκιον *[Χημ.]*. Εἶναι ὑγρὸν χρησιμοποιούμενον πρὸς ἐπίχρισιν τοῦ ξύλου, ἐλασμάτων καὶ δερμάτων καὶ συνιστάμενον ἐκ διαλύματος ἠλέκτρου εἰς τερεβινθέλαιον καὶ βερνίκιον λινελαίου. Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ πρῶτον τήκεται προσεκτικῶς τὸ ἤλεκτρον καὶ εἶτα διαλύεται. Τοιοῦτον τετηκὸς ἤλεκτρον ἔρχεται εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς διαφόρους ποιότητας, μεγαλυτέρας ἢ μι-

Digitized by Google

κροτέρας διαφανείας. Κατωτέρας ποιότητος ἠλεκτροβερνίκιον παρασκευάζεται ἐξ *ἠλεκτροκολοφωνίου* (βλ. λ.). Αἱ δι' ἠλεκτροβερνικίου ἐπιχρίσεις εἶναι μεγάλης ἀντοχῆς, λίαν ἀνθεκτικαὶ εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὰς καιρικὰς μεταβολὰς καὶ ἔχουσιν ὡραίαν στιλπνότητα καὶ μεγάλην σκληρότητα. Σ. Γ.

ἠλεκτροβιολογία (ἡ) *[Βιολ.]* Καλεῖται οὕτω ὁ κλάδος τῆς βιολογίας, ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα, ἅτινα παράγονται ἐν τῷ ζωϊκῷ ὀργανισμῷ καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν λειτουργιῶν τῶν διαφόρων ὀργάνων τούτου.

ἠλεκτροβιοσκοπία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἡ παρακολούθησις καὶ ἡ σπουδὴ διὰ καταλλήλου ὀπτικῆς συσκευῆς (τοῦ *βιοσκοπίου*) τῶν συστολῶν τῶν μυῶν, διεγειρομένων δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτρογεννήτρια (ἡ) *['Ηλεκτροτεχν.]*. Πᾶσα μηχανὴ μετατρέπουσα μηχανικὴν ἐνέργειαν εἰς ἠλεκτρικὴν τοιαύτην. Αἱ ἠλεκτρογεννήτριαι, ἀναλόγως τοῦ ὑπ' αὐτῶν παραγομένου ρεύματος, διακρίνονται εἰς τοιαύτας *συνεχοῦς* ἢ *ἐναλλασσομένου* ρεύματος, *μονοφασικοῦ* ἢ *πολυφασικοῦ*. Ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς διεγέρσεως αὐτῶν διακρίνονται εἰς τοιαύτας *μὲ διέγερσιν ξένην* ἢ *αὐτοδιεγειρομένας* ἢ *διὰ μονίμων μαγνητῶν* (βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* μηχαναί). Λ.Ν.Κ.

ἠλεκτρογόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων ἠλεκτρισμόν.

— ἠλεκτρογόνον *ζεῦγος* *['Ηλεκτροτεχν.]*. Ὀνομάζεται οὕτω ζεῦγος κινητῆρος μετὰ ἠλεκτρικῆς γεννητρίας πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ὁ κινητὴρ μεταδίδει τὴν κίνησιν εἰς τὴν

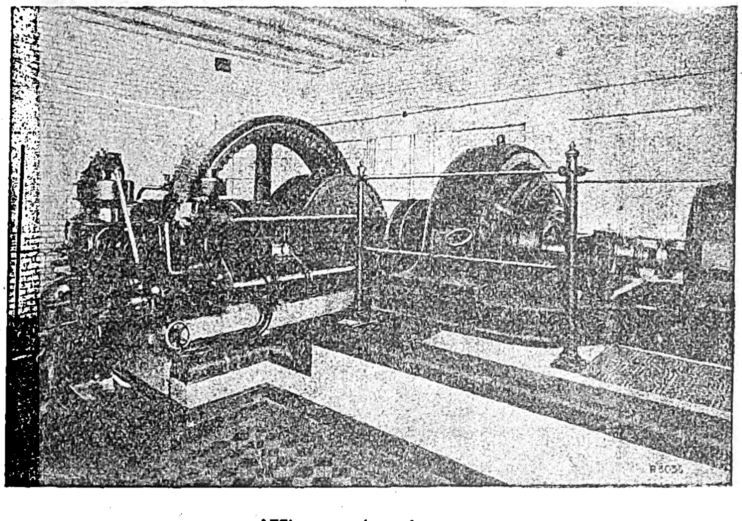

'Ηλεκτρογόνον ζεῦγος.
[Πετρελαιομηχανὴ «Ruston» μετὰ ἠλεκτρικῆς γεννητρίας 100 k.w.]

γεννήτριαν, ἢ δι' εἰδικοῦ συνδέσμου συνδέοντος ἀπ' εὐθείας τοὺς ἄξονας τῶν μηχανῶν ἢ δι' ἄλλου μέσου μεταφορᾶς τῆς κινητηρίου δυνάμεως (ἱμάντες, ὀδοντωτοὶ τροχοὶ κλπ.). Ὁ κινητὴρ δύναται νὰ εἶναι ἠλεκτρικός, ὁπότε τὸ ζεῦγος χρησι-

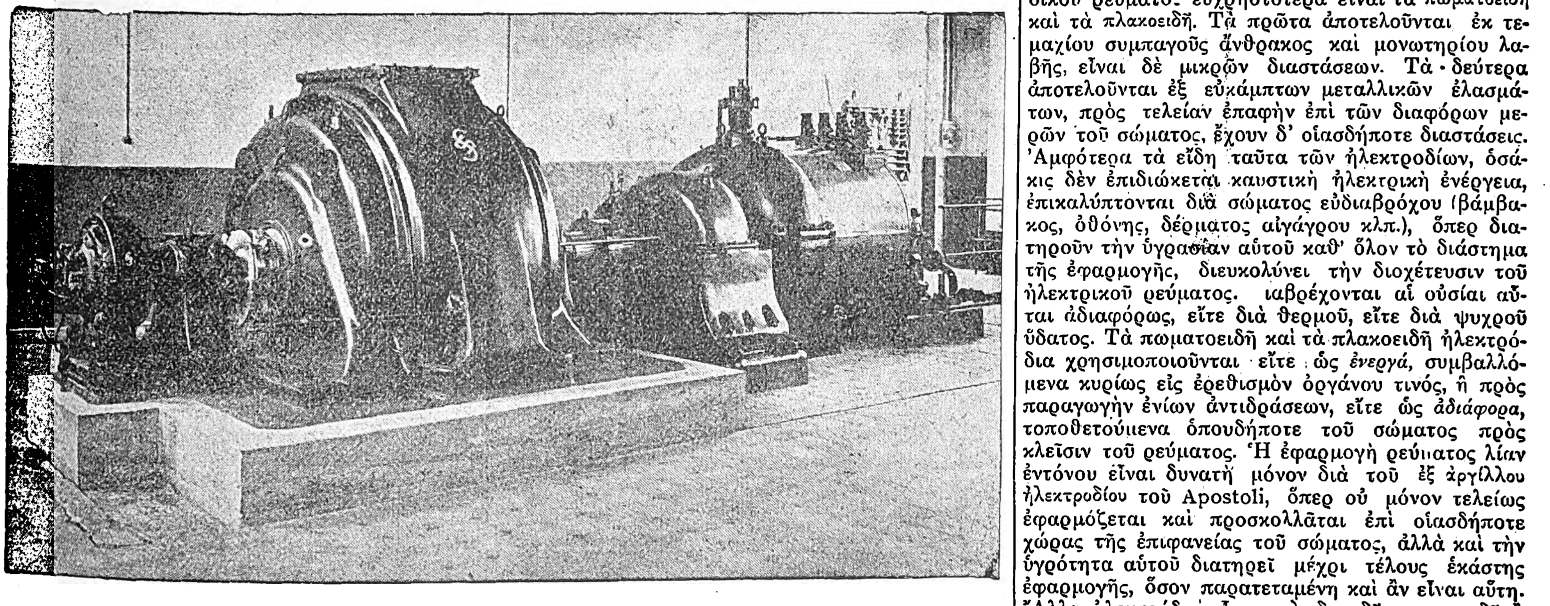

'Ηλεκτρογόνον ζεῦγος ἰσχύος 1000 H. P.
[Δι' ἀτμοστροβίλου καὶ ἠλεκτρικῆς γεννητρίας τῶν ἐργοστασίων Siemens-Schukert.]

μοποιεῖται ὡς μετασχηματιστὴς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἢ οἱαδήποτε κινητήριος μηχανὴ (μετατροπὴ τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας εἰς ἠλεκτρικήν). [Βλ. *ἠλεκτρικαὶ μηχαναὶ καὶ ἠλεκτρικὴ* ἐνέργεια.] Α.Π.Μ.

ἠλεκτρογραφία (ἡ) *['Εφηρμ. 'Ηλεκτροχημ.]*. Μέθοδος ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1897 ὑπὸ τοῦ J. Rieder πρὸς παραγωγὴν χαλυβδίνων σφραγίδων. Ἐντὸς διαλύματος ἀμμωνιακοῦ ἅλατος ἐμβυθίζεται τεμάχιον γύψου, τὸ ὁποῖον φέρει κατὰ τὸ ἄνω μέρος, τὸ μὴ βυθισμένον ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ, τὸ μέλλον ν' ἀποτυπωθῇ ἐπὶ τοῦ χάλυβος ἔκτυπον. Ὡς κάθοδος χρησιμεύει σπείραμα ἐκ σύρματος βυθισμένου ἐντὸς τοῦ ἠλεκτρολύτου, ὡς ἄνοδος δὲ αὐτὴ αὕτη ἡ χαλυβδίνη πλάξ, ἥτις ἐφάπτεται ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἄκρου τοῦ γυψίνου ἐκμαγείου. Κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ὁ γύψος ἀπορροφᾷ ἐκ τοῦ διαλύματος τοῦ ἀμμωνιακοῦ ἅλατος, ἐλευθεροῦται δὲ χλώριον τὸ ὁποῖον προσβάλλει τὸν σίδηρον καὶ σχηματίζει χλωριοῦχον σ ί δ η ρ ο ν. Τοῦτο ἀπορροφᾶται ὁμοίως ὑπὸ τοῦ γύψου καὶ οὕτω προχωρεῖ ἡ διάβρωσις τοῦ σιδήρου, ὁ δὲ γύψος εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ χάλυβος, μέχρις ὅτου τὸ ἐκμαγεῖον σχηματίσῃ ἀκριβὲς ἀντίτυπον ἐντὸς τοῦ χάλυβος. ΑΝ. Δ.

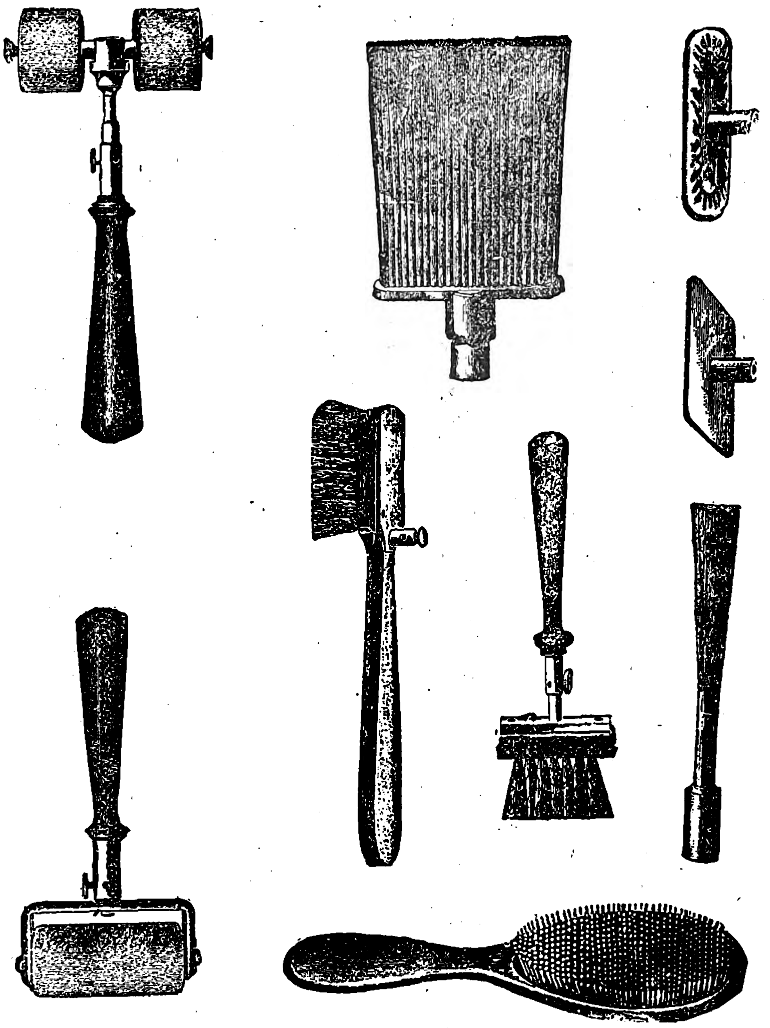

'Ηλεκτρόδια γαλβανικοῦ, φαραδικοῦ καὶ ὑψισύχνων ρευμάτων.

ἠλεκτρόδια (τὰ) *['Ηλεκτρ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ ἀγωγοὶ πρώτου εἴδους, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ διοχέτευσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐντὸς ἠλεκτρολυτῶν ἢ ἀερίων, ὡς καὶ τὰ ἄκρα τῶν πόλων ἠλεκτροπαραγωγοῦ ἢ ἠλεκτρολυτικοῦ στοιχείου, τὰ ὁποῖα ἐμβαπτίζονται ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ. Τὸ σχῆμα τῶν ἠλεκτροδίων εἶναι ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ διάφορον, συνήθως ὅμως ἔχει τὴν μορφὴν ραβδίου, ἐλάσματος, κυλινδρικοῦ ἐλάσματος, πλέγματος, σύρματος κλπ. Μεταφορικῶς καλοῦνται ἠλεκτρόδια καὶ τὰ εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς λαμπτῆρας διὰ βολταϊκοῦ τόξου, εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς καμίνους κλπ. ἄγοντα τὸν ἠλεκτρισμὸν σώματα, ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν θερμοστοιχείων τὰ ἐφαπτόμενα διάφορα μέταλλα.

Ἡ σύστασις τῶν ἠλεκτροδίων εἶναι ὁμοίως ἀναλόγως τῆς χρήσεως διάφορος. Τὰ ἠλεκτρόδια τῶν βολταϊκῶν τόξων καὶ ἠλεκτρικῶν καμίνων κατασκευάζονται συνήθως ἐξ ἄνθρακος ἢ γραφίτου, τῶν ἠλεκτρολυτικῶν στοιχείων ἐξ ἄνθρακος ἢ μετάλλου. Ὡς *ἄνοδοι* χρησιμοποιοῦνται πολλάκις καὶ ἐκ τοῦ ὑπὸ κατεργασίαν μετάλλου, ἀλλ' οὐχὶ καθαροῦ. Ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις εἶναι συνήθως ἐν χρήσει ἠλεκτρόδια ἐκ λευκοχρύσου ἢ ἐσχάτως καὶ ἐκ ταντάλίου, τὸ ὁποῖον ἀντικαθιστᾷ ἄριστα αὐτὸν καὶ εἶναι πολὺ εὐθηνότερον. ΑΝ. Δ.

— *['Ιατρ.]* Εἰς τὰ ἠλεκτροθεραπευτικὰ μηχανήματα τὰ ἠλεκτρόδια, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἑκάστοτε χρήσεις αὐτῶν, ἔχουν ποικίλον σχῆμα καὶ μέγεθος. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ γαλβανικοῦ καὶ τοῦ φαραδικοῦ ρεύματος εὐχρηστότερα εἶναι τὰ πωματοειδῆ καὶ τὰ πλακοειδῆ. Τὰ πρῶτα ἀποτελοῦνται ἐκ τεμαχίου συμπαγοῦς ἄνθρακος καὶ μονωτηρίου λαβῆς, εἶναι δὲ μικρῶν διαστάσεων. Τὰ δεύτερα ἀποτελοῦνται ἐξ εὐκάμπτων μεταλλικῶν ἐλασμάτων, πρὸς τελείαν ἐπαφὴν ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος, ἔχουν δ' οἱασδήποτε διαστάσεις. Ἀμφότερα τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ἠλεκτροδίων, ὁσάκις δὲν ἐπιδιώκεται καυστικὴ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, ἐπικαλύπτονται διὰ σώματος εὐδιαβρόχου (βάμβακος, ὀθόνης, δέρματος αἰγάγρου κλπ.), ὅπερ διατηροῦν τὴν ὑγρασίαν αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐφαρμογῆς, διευκολύνει τὴν διοχέτευσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Διαβρέχονται αἱ οὐσίαι αὗται ἀδιαφόρως, εἴτε διὰ θερμοῦ, εἴτε διὰ ψυχροῦ ὕδατος. Τὰ πωματοειδῆ καὶ τὰ πλακοειδῆ ἠλεκτρόδια χρησιμοποιοῦνται εἴτε ὡς *ἐνεργά*, συμβαλλόμενα κυρίως εἰς ἐρεθισμὸν ὀργάνου τινός, ἢ πρὸς παραγωγὴν ἐνίων ἀντιδράσεων, εἴτε ὡς *ἀδιάφορα*, τοποθετούμενα ὁπουδήποτε τοῦ σώματος πρὸς κλεῖσιν τοῦ ρεύματος. Ἡ ἐφαρμογὴ ρεύματος λίαν ἐντόνου εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τοῦ ἐξ ἀργίλλου ἠλεκτροδίου τοῦ Apostoli, ὅπερ οὐ μόνον τελείως ἐφαρμόζεται καὶ προσκολλᾶται ἐπὶ οἱασδήποτε χώρας τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγρότητα αὐτοῦ διατηρεῖ μέχρι τέλους ἑκάστης ἐφαρμογῆς, ὅσον παρατεταμένη καὶ ἂν εἶναι αὕτη. Ἄλλα ἠλεκτρόδια εἶναι κυλινδροειδῆ, σφαιροειδῆ ἢ ἐν εἴδει ψήκτρας. Διὰ τοὺς γαλβανονυγμοὺς τὸ ἠλεκτρόδιον ἔχει σχῆμα βελόνης. Δι' ἐνδογαστρικὴν ἠλέκτρισιν χρησιμοποιεῖται τὸ λεγόμενον καταπινόμενον ἠλεκτρόδιον, εἰδικὸς δηλαδὴ καθετὴρ εἰσαγόμενος εἰς τὸν στόμαχον, μετὰ πόσιν ποτηρίου ὕδατος, ὡς ἐνεργὸς πόλος, ἐνῷ τὸ ἀδιάφορον ἠλεκτρόδιον ἅπτεται τοῦ ἐπιγαστρίου. Πρὸς

Digitized by Google

ἠλεκτρικὸν δ' ὑποκλεισμὸν χρησιμοποιεῖται τὸ ἠλεκτρόδιον τοῦ Boudet, ἀποτελούμενον ἐκ μεταλλικοῦ σωλῆνος ἐλαφρῶς εὐκάμπτου, ἐπενδεδυμένου διὰ θειούχου ἐλαστικοῦ κόμμεως ἢ δι' ἐβονίτου, ἵνα προφυλάσσῃ τὸν ἐντερικὸν βλεννογόνον ἀπὸ πάσης καυστικῆς ἐνεργείας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἐν τῇ ἠλεκτροθεραπευτικῇ ἐφαρμογῇ τῶν ὑψισύχνων ὑψιτόνων ρευμάτων εὔχρηστον εἶναι τὸ ἠλεκτρόδιον τοῦ Oudin, συγκείμενον ἐκ μεταλλικοῦ στελέχους ἐγκεκλεισμένου ἐν ὑελίνῳ σωλῆνι. Πρὸς τοῦτο ὁμοιάζουν τὰ ἀερόκενα ἠλεκτρόδια, σὺν μόνῃ τῇ διαφορᾷ, ὅτι ὁ ὑέλινος σωλὴν αὐτῶν ἐκενώθη τοῦ ἀέρος ἔν τινι βαθμῷ. Τὰ τοιαῦτα ἠλεκτρόδια ἔχουσι περίπου τὴν ἰδιότητα τῶν σωληναρίων τοῦ Geissler. Ἀνάλογον εἶναι καὶ τὸ πρωκτικὸν ἠλεκτρόδιον τοῦ Doumer, διὰ τὰς ραγάδας τοῦ δακτυλίου. Διὰ τὰ στενώματα τῆς οὐρήθρας χρησιμοποιοῦνται διάφορα ἠλεκτρόδια γραμμικῆς ἠλεκτρολυσίας. Καὶ τὸ ὕδωρ ὑπὸ μορφὴν λουτροῦ χρησιμεύει ὡς ἠλεκτρόδιον, ὁσάκις πρόκειται νὰ ἠλεκτρισθῇ μεμονωμένως ἡ ἄκρα χεὶρ ἢ ὁ ἄκρος πούς. Ἐντὸς μονωτηρίου λεκάνης (ἐκ πορσελλάνης ἢ μετάλλου ἐφυελωμένου) περιεχούσης ὕδωρ καταδύεται ἠλεκτρόδιον ἐξ ἄνθρακος συνδεόμενον πρὸς τὴν ἠλεκτροπαραγωγὸν συσκευήν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αἴσθημα τοῦ ἄλγους ἔχει ἔντασιν ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὸ μῆκος τῆς γραμμῆς ἀναδύσεως, καθ' ἣν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἅπτεται τοῦ μέλους, συμφέρει, ἵνα τὸ ἐν τῇ λεκάνῃ ὕδωρ εἶναι ὀλίγον, οὕτως ὥστε ἡ γραμμὴ ἀναδύσεως νὰ σχηματίζηται κατὰ τὸ ἐκτενέστερον μέρος τοῦ ποδὸς ἢ τῆς χειρός. Προκειμένου περὶ ἠλεκτρίσεως τοῦ πέλματος παρεμβάλλεται μεταξὺ τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ ποδὸς καὶ τοῦ πυθμένος τῆς λεκάνης πολύπτυχος ὀθόνη ἢ βάμβαξ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς διόδου τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος· διότι ὁ πυθμὴν τῆς λεκάνης, ἀποτελούμενος ἐξ οὐσίας μὴ ἠλεκτροδιαβατῆς, ἤθελε παρεμποδίσει τὴν διοχέτευσιν. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

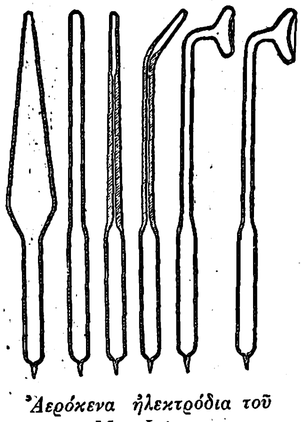

Ἀερόκενα ἠλεκτρόδια τοῦ Mac Intyre.

— **ἠλεκτρόδια πρότυπα** *[Ἠλεκτροχημ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ συγκριτικὰ ἠλεκτρόδια, τῶν ὁποίων τὸ δυναμικὸν μεταξὺ μετάλλου καὶ ἠλεκτρολύτου εἶναι τελείως γνωστὸν καὶ τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν ὡς βοηθητικὸν δυναμικὸν διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ δυναμικοῦ μεμονωμένων ἠλεκτροδίων. Τὰ ἠλεκτρόδια ταῦτα πρέπει νὰ πληροῦν δύο ὅρους: νὰ δύνανται νὰ παρασκευάζωνται εὐκόλως, ἔχοντα τὸ αὐτὸ πάντοτε δυναμικόν, καὶ νὰ ὑφίστανται μικρὰν ἐπίδρασιν ἐκ μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας. Τὰ συνηθέστερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ *κανονικὸν ἠλεκτρόδιον ὑδρογόνου* καὶ τὸ τοῦ *καλομέλανος*. Τὸ πρῶτον ἐκ τούτων ἀποτελεῖται ἐξ ἐλάσματος λευκοχρύσου ἐπενδεδυμένου ἐξωτερικῶς διὰ μέλανος λευκοχρύσου, ὅπερ ἐμβαπτίζεται ἐντὸς κανονικοῦ διαλύματος ἰόντων ὑδρογόνου (1,008 γρ. ἰόντων ὑδρογόνου εἰς τὸ λίτρον) καὶ περιλούεται διὰ φυσαλλίδων ὑδρογόνου. Ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ μεταξὺ τοῦ ἠλεκτροδίου ἐκ λευκοχρύσου καὶ τοῦ ἠλεκτρολύτου ἐλήφθη κατὰ συνθήκην ὡς μηδέν, πρὸς δὲ τὸ δυναμικὸν τοῦ ἠλεκτροδίου τούτου ἀνάγονται ἅπασαι αἱ διαφοραὶ δυναμικοῦ, αἱ παρουσιαζόμεναι ἐν τῇ ἠλεκτροχημείᾳ. Τὸ οὕτως ἀνηγμένον δυναμικὸν ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζηται *ἀπόλυτον*. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παραγωγὴ τοῦ κανονικοῦ τούτου ἠλεκτροδίου ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ καθίσταται λίαν δυσχερής, ὁ Ostwald ἐπενόησε τὸ *κανονικὸν ἠλεκτρόδιον καλομέλανος*. Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ ἐμβαπτίζεται τὸ ἄκρον μεμονωμένου σύρματος ἐκ λευκοχρύσου ἐντὸς μικροῦ στρώματος καθαροῦ ὑδραργύρου, τὸ ὁποῖον ὑπερκαλύπτεται διὰ στρώματος πολτοῦ, ληφθέντος διὰ παρατεταμένης ἀναδεύσεως ὑδραργύρου, καλομέλανος καὶ κανονικοῦ διαλύματος χλωριούχου καλίου, τέλος δὲ διὰ κανονικοῦ διαλύματος χλωριούχου καλίου. Τὸ διάλυμα τούτου συνδέεται μετὰ τοῦ ἠλεκτρολύτου δι' ὑαλίνου δὶς κεκαμμένου σωλῆνος περιέχοντος πηκτὴν ἐξ ἄγαρ-ἄγαρ διαλυθέντος ὁμοίως εἰς κανονικὸν χλωριοῦχον κάλιον. Τὸ τοιοῦτον ἠλεκτρόδιον καλομέλανος, τὸ ὁποῖον σχηματίζει τὴν ἀκόλουθον ἡμιάλυσιν:

Πρότυπον ἠλεκτρόδιον καλομέλανος.

$$Hg/ Hg_2 Cl_2/ nK^{\cdot} Cl/...$$

ἔχει ὡς πρὸς τὸ κανονικὸν ἠλεκτρόδιον ὑδρογόνου δυναμικὸν +0,283 Volt καὶ εἶναι λίαν ἐν χρήσει εἰς ἐργαστηριακὰς μετρήσεις. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἠλεκτροδιαγνωστικὴ (ἡ) *['Ιατρ.]*. Μέθοδος χρησιμοποιοῦσα τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα πρὸς διάγνωσιν τῆς καταστάσεως τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν, ὧν ἡ λειτουργικὴ ἀκεραιότης δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαφόρων νοσημάτων. Πολλάκις ἡ ἀκριβὴς διάγνωσις ἐνίων νοσημάτων καὶ ἡ ὑστέρα αὐτῶν ἔκβασις μόνον διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ δύναται ἐπαρκῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ καθορισθῇ. Πρὸς διαγνωστικοὺς σκοποὺς ποιούμεθα χρῆσιν πρῶτον τοῦ φαραδικοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ γαλβανικοῦ ρεύματος. Ὡς πηγὴ φαραδικοῦ μὲν ρεύματος χρησιμεύει ἐπαγωγικὸν πηνίον, μετὰ σύρματος μετρίου πάχους καὶ μετὰ σειστῆρος, παρέχοντος κατὰ βούλησιν διακοπὰς βραδείας καὶ ταχείας· γαλβανικοῦ δὲ ρεύματος συσκευὴ ἱκανὴ νὰ παράγῃ τάσιν 50 V. περίπου, συμπληρουμένη διὰ ροοστάτου, δι' ἀπεριόδου γαλβανομέτρου (0—25) καὶ διὰ κλειδὸς πρὸς ἀλλαγὴν τῆς διευθύνσεως τοῦ ρεύματος. Ἠλεκτρόδια δὲ κατάλληλα εἶναι ἓν ἢ δύο πωματοειδῆ, διαμέτρου 3—5 ἑκτμ., καὶ ἓν πλακοειδές, ἐμβαδοῦ 100 περίπου τετρ. ἑκτμ.

Κατὰ τὴν διὰ φαραδισμοῦ ἐξέτασιν, τὸ πλατὺ ἠλεκτρόδιον, διαβεβρεγμένον διὰ θερμοῦ ὕδατος, προσαρμόζεται συγκρατούμενον διὰ ταινιῶν ἐπί τινος μέρους τοῦ σώματος (ράχεως ἢ στέρνου), τὸ δὲ πωματοειδὲς ἐπιτίθεται ἐπὶ τοῦ κινητικοῦ σημείου τοῦ ἐξετασθησομένου νεύρου ἢ μυός, τοῦ σειστῆρος ἐνεργοῦντος 40—50 διακοπὰς κατὰ πᾶν πρῶτον λεπτόν. Ἔναρξις γίνεται ἀπὸ τοῦ ὑγιοῦς ἡμιμορίου, πρὸς ὃ θέλει παραβληθῇ τὸ πάσχον ἡμιμόριον. Ὁ ἐρεθισμὸς νεύρου διὰ φαραδικοῦ ρεύματος προκαλεῖ σύσπασιν ὅλων τῶν ὑπὸ τοῦ νεύρου τούτου ἐννευρουμένων μυῶν. Ἡ ἔντασις τῶν συσπάσεων αὐξάνεται ἀναλόγως τῆς τάσεως τοῦ χρησιμοποιουμένου ρεύματος, ἂν δ' αἱ δονήσεις εἶναι ταχύταται, οἱ μύες περιπίπτουν εἰς κατάστασιν συνεχοῦς συσπάσεως (φυσιολογικοῦ τετάνου). Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πάσχοντος ἡμιμορίου δυνατὸν νὰ παρατηρηθοῦν τέσσαρά τινα διάφορα ἀλλήλων φαινόμενα: 1) ὑπερβάλλουσα φαραδικὴ ἐρεθιστότης, 2) φυσιολογικὴ ἀντίδρασις, 3 ἠλαττωμένη ἐρεθιστότης καὶ 4) μυϊκὴ ἀδράνεια. Κινητικὸν σημεῖον παντὸς μυὸς καλεῖται τὸ ἐφ' οὗ ἐπιτιθέμενον τὸ ἠλεκτρόδιον διεγείρει τὴν συσπαστικήν του λειτουργίαν.

Εἰς τὴν διὰ φαραδισμοῦ ἐξέτασιν ἐπακολουθεῖ ἡ διὰ γαλβανισμοῦ, τελουμένη διὰ συνδέσεως τοῦ πλατέος ἠλεκτροδίου μετὰ τοῦ θετικοῦ πόλου καὶ τοῦ πωματοειδοῦς μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ, ἐπιτιθεμένου ἐπὶ εἰδικοῦ σημείου τοῦ ὑγιοῦς ἡμιμορίου τοῦ σώματος. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην διαβιβάζεται γαλβανικὸν ρεῦμα, ρυθμιζόμενον διὰ τοῦ ροοστάτου οὕτως, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ ἐλάχιστος μέν, σαφῶς ὅμως ὁρατὸς κλονισμὸς (1--10 χιλιοσταμπέρια). Ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ νεύρου διὰ γαλβανικοῦ ρεύματος προκαλεῖ σύσπασιν τῶν μυῶν μόνον κατὰ τὸ ἄνοιγμα καὶ τὸ κλείσιμον τοῦ ρεύματος. Ἰσχυροτέρα σύσπασις προκαλεῖται κατὰ τὸ κλείσιμον τοῦ ρεύματος εἰς τὸν ἀρνητικὸν πολον (Erb). Κατὰ τὴν ἐξέτασιν εἰς τὸ ἀντίστοιχον πάσχον ἡμιμόριον τοῦ σώματος δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσι τὰ ἑξῆς πέντε διάφορα ἀλλήλων φαινόμενα: 1) ὑπερβάλλουσα γαλβανικὴ ἐρεθιστότης, 2) φυσιολογικὴ ἐρεθιστότης, 3) ἠλαττωμένη ἀντίδρασις, 4) μυϊκὴ σύσπασις βραδεῖα, ἀδρανής, σκωληκοειδὴς καὶ 5) ἀδράνεια πλήρης.

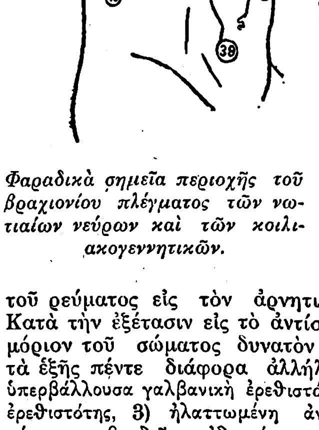

Φαραδικὰ σημεῖα περιοχῆς τοῦ βραχιονίου πλέγματος τῶν νωτιαίων νεύρων καὶ τῶν κοιλιακογεννητικῶν.

Τὰ ἀνωτέρω συμπτώματα αὐξήσεως, ἐλαττώσεως ἢ καταργήσεως τῆς εὐαισθησίας τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν εἰς τὸ φαραδικὸν καὶ τὸ γαλβανικὸν ρεῦμα ἀποτελοῦν ἐνδείξεις διαφόρου βαθμοῦ ἀντιδράσεων ἐκφυλίσεως, ὀφειλομένων εἰς ἀλλοίωσιν τοῦ κινητικοῦ περιφερικοῦ νευρῶνος. Αἱ εἰρημέναι δ' ἀντιδράσεις ἐπιτρέπουν τὴν διάγνωσιν παραλύσεώς τινος περιφερικῆς αἰτίας ἀπὸ παράλυσιν κεντρικῆς αἰτίας, ἤτοι ὀφειλομένην εἰς πάθησιν τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἡ τελεία κατάργησις τῆς εὐαισθησίας μυῶν καὶ νεύρων εἰς τὰ φαραδικὰ καὶ γαλβανικὰ ἐρεθίσματα ἀποτελεῖ τὸ ὕστατον στάδιον τῆς ἐκφυλιστικῆς ἀντιδράσεως.

Ἐπ' ἐσχάτων, ὁ Bourguignon περιέγραψεν ὑπὸ τὸν ὅρον *χροναξία* (chronaxie) νέαν ἠλεκτροδιαγνωστικὴν μέθοδον, καθ' ἣν χρησιμοποιοῦνται ἠλεκτρικαὶ ἐκ συσσωρευτοῦ ἐκκενώσεις καὶ ἐξετάζεται ὁ χρόνος τῆς ἀντιδράσεως τοῦ μυός. Ἡ μέθοδος αὕτη θεωρεῖται πολλοῦ λόγου ἀξία καὶ ἀκριβεστέρα τῶν λοιπῶν μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει μεθόδων. Σ. Γ. Σ.

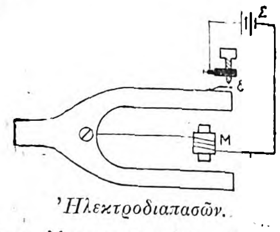

Ἠλεκτροδιαπασῶν.

ἠλεκτροδιαπασῶν (τὸ) *[Φυσ.]*. Διαπασῶν παλλόμενον τῇ ἐπιδράσει ἠλεκτρομαγνήτου εὑρισκομένου μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ. Τὸ ρεῦμα τῆς στήλης Σ (βλ. σχῆμα) εἰσέρχεται διὰ τῆς ἐλαστικῆς ἐπαφῆς ε καὶ διεγείρει τὸν ἠλεκτρομαγνήτην M, ὅστις ἕλκων τὰ σκέλη τοῦ διαπασῶν διακόπτει τὸ ρεῦμα· ἐπανερχομένων ὅμως τῶν σκελῶν εἰς τὴν προτέραν των θέσιν, ἐπανακλείεται τὸ ρεῦμα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὸ διαπασῶν τίθεται οὕτως εἰς διαρκῆ παλμικὴν κίνησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιόδου.

Τὸ ἠλεκτροδιαπασῶν χρησιμεύει πλειστάκις πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου εἰς αὐτογραφικὰ ὄργανα καὶ πρὸς συχνὴν διακοπὴν ἀσθενοῦς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτροδυναμικὴ (ἡ) *[Φυσ.]*. Ὁ κλάδος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν σπουδὴν τῶν μεταξὺ ἀγωγῶν διαρρεομένων ὑπὸ ρεύματος ἐξασκουμένων δυνάμεων.

Ἡ ἠλεκτροδυναμικὴ ἐθεμελιώθη ὑπὸ τοῦ Ἀμπέρ, ὅστις θεωρήσας τὰς δυνάμεις τὰς ἐξασκουμένας ὑπὸ τῶν διαρρεομένων ἀγωγῶν ἐπ' ἀλλήλων ὡς προερχομένας ἀπὸ τὰ μαγνητικὰ πεδία, τὰ ὁποῖα περιβάλλουσι πάντοτε τούτους, ἐξήνεγκε τὸν φερώνυμον αὐτοῦ νόμον: Παράλληλα καὶ ὁμόρροπα ρεύματα ἕλκονται, ἀντίρροπα ἀπωθοῦνται, διασταυρούμενα ρεύματα τείνουν νὰ γίνουν παράλληλα.

Πειραματικὴ ἐπίδειξις τοῦ νόμου γίνεται διὰ τῆς λεγομένης *τραπέζης τοῦ Ἀμπέρ*. Ἡ μαθηματική του διατύπωσις ἔχει, ἕνεκα τῆς ἐξαρτήσεως τῶν ἀσκουμένων δυνάμεων ἀπὸ τὸ σχῆμα τῶν ἀγωγῶν, μορφὴν διαφορικήν:

$$dk = \frac{i_1\, dl_1\, i_2\, dl_2}{r^2}\left(συν\,(i_1, i_2) - \frac{3}{2}\, συν\,(i_1, r)\, συν\,(i_2\, r)\right)$$

Ὅπου dk παριστᾷ τὴν ἐξασκουμένην δύναμιν μεταξὺ τῶν στοιχείων δύο ἀγωγῶν μήκους dl_1 καὶ dl_2, ἐχόντων ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν r καὶ διαρρεομένων ὑπὸ ρευμάτων ἐντάσεως i_1 καὶ i_2. Αἱ μικραὶ παρενθέσεις παριστοῦν τὰς ὑπὸ τῶν περικλειομένων διανυσμάτων σχηματιζομένας γωνίας.

Σπουδαιοτάτην ἐφαρμογὴν εὑρίσκουσιν αἱ μεταξὺ ρευμάτων ἐξασκούμεναι δυνάμεις εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς κινητῆρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. M. Ampère.* Menoires sur l' électromagnétisme et l' électrodynamique (Paris 1921). Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτροδυναμόμετρον (τὸ) *[Φυσ.]*. Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς μέτρησιν τῆς ἐντάσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν ἀκίνητον πηνίον F, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται κινητὸν τοιοῦτον S, ἔχον τὸ ἐπίπεδον τῶν σπειρῶν του κάθετον ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τῶν σπειρῶν τοῦ πρώτου καὶ ἐλαστικῶς κρατούμενον εἰς τὴν θέσιν ταύτην διὰ καταλλήλων ἐλατηρίων ἢ διὰ νήματος ἐξαρτήσεως. Τὸ κινητὸν πηνίον φέρει καὶ καταλλήλως προσηρμοσμένον δείκτην, κινούμενον πρὸ βαθμολογημένου τόξου, ἢ μικρὸν κάτοπτρον ἐπὶ τοῦ νήματος ἐξαρτήσεως πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς γωνίας ἐκτροπῆς κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Πόγκεντορφ. Τὰ δύο πηνία συνδέονται παραλλήλως καὶ διαρρέονται ὑπὸ τοῦ πρὸς μέτρησιν ρεύματος (δυναμοηλεκτρικὴ ἀρχή).

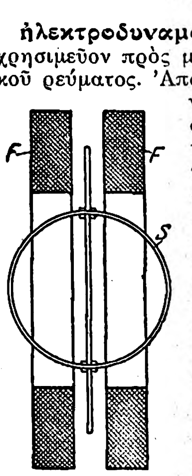

Σχῆμα ἠλεκτροδυναμομέτρου.

Ἡ γωνία ἐκτροπῆς τοῦ κινητοῦ πηνίου ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας εἶναι, ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τῆς ἐντάσεως τοῦ διερχομένου ρεύματος. Τούτου ἕνεκα τὸ ἠλεκτροδυναμόμετρον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ πρὸς μέτρησιν ἐναλλασσομένων ρευμάτων. Ν.Ζ.Ε.

ἠλεκτροθεραπεία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Θεραπευτικὸς κλάδος χρησιμοποιῶν ὡς μέσον θεραπείας τὸν ἠλεκτρισμόν. Βάσις τῆς χρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὡς θεραπευτικοῦ μέσου εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν δι' αὐτοῦ ἀποτελέσματα χημικά, μηχανικά, θερμαντικὰ κλπ., εἴτε ἐν συνδυασμῷ πάντων ἢ κεχωρισμένως ἕκαστα τούτων. Δεύτερος ἀποχρῶν λόγος τῆς ἠλεκτροθεραπείας εἶναι

Digitized by Google

ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν μορφῶν τῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων, ὧν ἑκάστη, ἰδίους ἔχουσα φυσικοὺς χαρακτῆρας, δύναται νὰ παράγῃ ἰδίας ὅλως φυσιολογικὰς ἀντιδράσεις. Τρίτος λόγος, τέλος, ἐφ' οὗ ἐρείδεται ἡ δι' ἠλεκτρισμοῦ θεραπεία τῶν νοσημάτων, εἶναι ὅτι ἕκαστον εἶδος τῶν ἠλεκτρικῶν

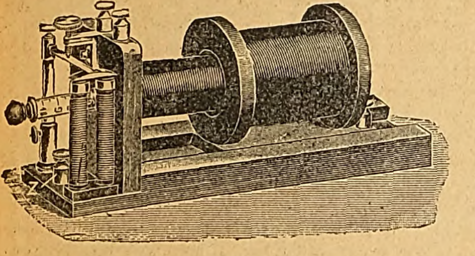

Συσκευὴ φαραδικοῦ ρεύματος.

ρευμάτων, καθ' ἑαυτό, δύναται νὰ παράγῃ λίαν διάφορα ἀπ' ἀλλήλων ἀποτελέσματα, σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰς ἑκάστοτε λεπτομερείας τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ. Ἀναλόγως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, ἐν τῇ ἠλεκτροθεραπείᾳ γίνεται χρῆσις διαφόρων συσκευῶν, προωρισμένων νὰ παραγάγουν ρεύματα γαλβανικά, φαραδικά, στατικά, ὑψίσυχνα κλπ.

1) ***Γαλβανικὸν ρεῦμα.*** Πρὸς ἰατρικὴν χρῆσιν τὸ γαλβανικὸν ἢ βολταϊκὸν ἢ συνεχὲς ρεῦμα λαμβάνεται συνήθως ἐξ ἠλεκτρικῶν στηλῶν ἢ συσσωρευτῶν, ἀποτελουμένων ἐκ 12—24 στοιχείων. Ἢ λαμβάνεται καὶ αὐτὸ τὸ ρεῦμα τῆς πόλεως, παρεμβαλλομένης εἰδικῆς συσκευῆς πρὸς ἐλάττωσιν τῆς τάσεως αὐτοῦ ἢ μετατροπέως πρὸς μετατροπὴν αὐτοῦ, ἂν συμβαίνῃ νὰ εἶναι ἐναλλασσόμενον. Αἱ πρῶται πηγαὶ εἶναι πολλῷ ἀσφαλέστεραι τῆς δευτέρας, ἥτις ἀπαιτεῖ μεγάλας προφυλάξεις καὶ ἐπιμέλειαν διὰ τὴν καλὴν ἀπομόνωσιν. Τὸ ρεῦμα κανονίζεται διὰ ροοστάτου καὶ καταμετρεῖται δι' ἀμπερομέτρου· ἀναλόγως δὲ πρὸς τὴν ἑκάστοτε ἀνάγκην, διοχετεύεται ἢ διακόπτεται τῇ μεσολαβήσει εἰδικῶν διακοπτῶν. Ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ ἐπίπλου ἢ τοῦ πίνακος ἢ τῆς τραπέζης, ἐφ' ὧν εὑρίσκεται ἡ συσκευὴ τοῦ γαλβανικοῦ, λεπτοὶ ἀγωγοὶ διοχετεύουν τὸ ρεῦμα εἰς ἠλεκτρόδια, ἄλλοτε ἄλλα, σχετικὰ πάντοτε πρὸς τὴν ἐνδεικνυομένην ἠλεκτροθεραπευτικὴν ἀγωγήν. Τὰ μικρὰ ἠλεκτρόδια ἐφαρμόζονται εἰς τὴν πάσχουσαν μοῖραν τοῦ σώματος, ἐνῷ τὰ μεγάλα, τὰ ἀδιάφορα ἠλεκτρόδια, τοποθετοῦνται, ἵνα χρησιμεύσουν διὰ τὴν εἴσοδον ἢ τὴν ἔξοδον τοῦ ρεύματος. Τὸ γαλβανικὸν ρεῦμα διοχετεύεται ἐν τῷ ζῶντι ὀργανισμῷ, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ἐν ὁμογενεῖ ἁλατούχῳ διαλύματι *(ἠλεκτρόλυσις)*. Τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἔχουσι τὴν μεγίστην αὐτῶν ἔντασιν ἐπὶ τοῦ δέρματος, κατὰ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς τῶν ἠλεκτροδίων καὶ πέριξ αὐτῶν· ἀποβαίνουν δ' ἀσθενέστερα κατὰ τὰ σημεῖα τὰ κείμενα μεταξὺ καὶ εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν σημείων τῆς εἰσόδου καὶ τῆς ἐξόδου τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Αἱ ἐκ τῶν ἠλεκτροδίων προϊοῦσαι ἐνέργειαι δέον ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας· εἰς τὰς *περιπολικάς*, αἵτινες κατὰ μὲν τὸν θετικὸν πόλον ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συστολὴν τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων καὶ τὴν ἀναλ-

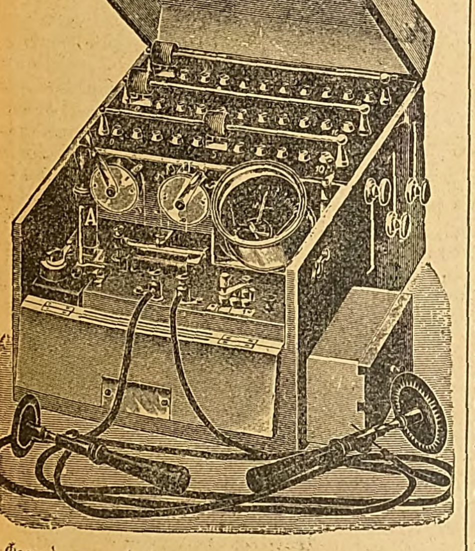

Φορητὴ συσκευὴ ἠλεκτροθεραπείας (γαλβανικοῦ καὶ φαραδικοῦ ρεύματος).

γησίαν, κατὰ δὲ τὸν ἀρνητικὸν πόλον ἔχουσιν ἀντίθετα ἀποτελέσματα, ἤτοι ἀγγειοδιαστολὴν καὶ οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην νάρκωσιν· καὶ εἰς τὰς ἐξ ἐπαφῆς ἢ *ἠλεκτροδιακὰς ἐνεργείας*, αἵτινες περιλαμβάνουν σειρὰν ἰδίων ὅλως φαινομένων, ἐξαρτωμένων ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ χημικῆς ὑποστάσεως τῶν ἠλεκτροδίων. Ἐὰν τὰ ἠλεκτρόδια εἶναι ὁπωσδήποτε σπογγώδη, ἐμπεποτισμένα δι' ἁπλοῦ ὕδατος, κατὰ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς τῶν δύο πόλων παράγεται ἐρυθρότης· ἂν δ' ἡ πυκνότης τοῦ ρεύματος εἶναι μεγάλη καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐφαρμογῆς μακρός, εἰς τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς δυνατὸν νὰ σχηματισθοῦν μικραὶ φαιαὶ κηλῖδες, αἵτινες ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν μεταβάλλονται εἰς φυσαλλίδας ἢ μελαίνας νεκρωτικὰς ἐφελκίδας. Ἐὰν τὰ ἠλεκτρόδια εἶναι στερεά, ἐξ ἄνθρακος ἢ μετάλλου, ἡ φλυκταίνωσις ἐπέρχεται τάχιστα καὶ τὰ ἄλγη εἶναι σφοδρότατα, καθόσον πάντα τὰ προϊόντα τῆς ἠλεκτρολυσίας τοῦ ὕδατος, τοῦ χλωριούχου νατρίου καὶ τῶν λοιπῶν ἁλάτων τοῦ ὀργανισμοῦ κατατίθενται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος. Κατὰ τὴν ἠλεκτρολυσίαν ταύτην αἱ μὲν βάσεις καὶ τὸ ὑδρογόνον φέρονται πρὸς τὸν ἀρνητικὸν πόλον, τὰ δὲ ὀξέα καὶ τὸ ὀξυγόνον πρὸς τὸν θετικόν. Ἐὰν γίνῃ χρῆσις ἠλεκτροδίων ἐκ μετάλλου εὐκόλως ἀλλοιουμένου τῇ ἐπιδράσει τῶν ἠλεκτρολυτικῶν προϊόντων, παράγεται ἀλληλουχία χημικῶν ἀντιδράσεων, αἵτινες ἀπολήγουν εἰς σχηματισμὸν νέων σωμάτων. Ἂν π. χ. τὸ θετικὸν ἠλεκτρόδιον εἶναι ἐκ χάλυβος, θ' ἀποτεθῇ ἐπὶ τοῦ δέρματος χλωριοῦχος σίδηρος, προκαλῶν ἀνεξιτήλους κηλῖδας. Ἐὰν τέλος ὡς ἠλεκτρόδιον μεταχειρισθῶμεν λουτρὸν ἁλατούχου διαλύματος ἢ ἂν διαποτίσωμεν τὰ σπογγώδη ἠλεκτρόδια δι' ἁλατούχου ὑγροῦ, θέλει ἐπέλθει ἀποσύνθεσις τοῦ ἐν τῷ ὑγρῷ ἅλατος, τὰ δὲ προϊόντα τῆς ἀποσυνθέσεως ταύτης διευθύνονται ἕκαστον πρὸς ἕνα πόλον. Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἑκάστοτε χρησιμοποιουμένου πόλου, δύ-

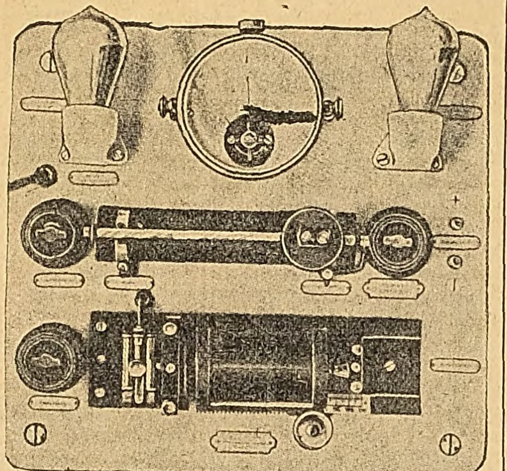

Πίναξ γαλβανικοῦ καὶ φαραδικοῦ ρεύματος.

ναταί τις νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἴσδυσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φαρμακευτικῆς οὐσίας εἰς τὸν ὀργανισμὸν ὑπὸ μορφὴν ἰόντων διὰ τοῦ δέρματος, ἀνεπάφου, ἄνευ τρώσεως αὐτοῦ. Ἡ τοιαύτη θεραπευτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ γαλβανικοῦ ρεύματος καλεῖται *ἰοντισμός*. Αἱ μεταλλικαὶ ρίζαι, αἱ ἁλατοῦχοι διαλύσεις, ὡς καὶ τὰ ἀλκαλοειδῆ, εἰσδύονται διὰ τοῦ θετικοῦ πόλου, ἐνῷ αἱ ὀξίνοι ρίζαι εἰσδύονται διὰ τοῦ ἀρνητικοῦ. Διὰ τῆς ἠλεκτρολυσίας καταστρέφονται μικροὶ δερματικοὶ ὄγκοι (ἀκροχορδόνες, ἀδενώματα κλπ.), ἀποψιλοῦται τὸ τριχωτὸν δέρμα, πηγνύεται τὸ αἷμα τῶν ἀγγειωμάτων καὶ τὰ ὅμοια. Διὰ δὲ τοῦ ἰοντισμοῦ παρέχονται ἰτεϋλικὸν νάτριον εἰς νευρίτιδας καὶ ὀξείας ἀρθρίτιδας, ἰτεϋλικὸν λίθιον εἰς τὰς χρονίας ἀρθρίτιδας, θειοσιναμίνη εἰς μυϊκὰς συσπάσεις *(Βασιλείδης)*, ψευδάργυρος ὡς ἀπολυμαντικὸς εἰς δερματοπαθείας, κινίνη, ἰωδιοῦχον κάλιον καὶ ἄλλαι οὐσίαι, ἀνευρισκόμεναι μετὰ τὸν ἰοντισμὸν ἐντὸς τῶν οὔρων. Τοιαῦται αἱ *πολικαὶ ἐνέργειαι* τοῦ γαλβανικοῦ ρεύματος. Ὡς πρὸς δὲ τὰς *μεσοπολικὰς ἐνεργείας* αὐτοῦ, σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα: Πᾶς μῦς, ἠλεκτριζόμενος μετρίως, αὐξάνεται τὸν ὄγκον, ἠλεκτριζόμενος δ' ἐντόνως καὶ ἐπὶ μακρόν, περιπίπτει εἰς ἀτροφίαν καὶ ἐκφυλίζεται. Ἐπὶ τῶν μερῶν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τῶν μεταξὺ τῶν δύο πόλων κειμένων, τὸ γαλβανικὸν ρεῦμα ἐνεργεῖ πραϋντικῶς. Τῇ ἐπιδράσει τοῦ ρεύματος τούτου, ἡ θερμοκρασία τοῦ ἠλεκτριζομένου μέλους ἐλαφρῶς ἀνυψοῦται καὶ τὰ τυχὸν κατ' αὐτὸ ὑπάρχοντα οἰδήματα ἐξαφανίζονται. Οἱ γαλβανικοὶ ἐρεθισμοὶ τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν χρησιμοποιοῦνται, ὁσάκις τὰ ὄργανα ταῦτα δὲν ἀντιδροῦν εἰς τὸ φαραδικὸν ρεῦμα. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἠλεκτροδιαγνωστικήν.

2) ***Φαραδικὸν ρεῦμα.*** Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, καλούμενον καὶ *φαραδισμός*, εἶναι ρεῦμα ἐναλλασσόμενον ἐξ ἐπαγωγῆς καὶ ἔχει πηγὴν τὸ πηνίον τοῦ Ruhmkorff, τροφοδοτούμενον ὑπὸ συστοιχίας ἢ συσσωρευτοῦ χαμηλῆς τάσεως. Εἰς τὰς ἐν χρήσει ἰατρικὰς συσκευὰς ὑπάρχουν συνήθως δύο πηνία, ὧν τὸ μὲν ἀποτελεῖται ἐκ μικροῦ ἀριθμοῦ σπειρῶν παχέος σύρματος, τὸ δὲ ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ σπειρῶν λεπτοῦ σύρματος. Τὸ ρεῦμα διακόπτεται ρυθμικῶς δι' εἰδικοῦ μετρονόμου ἢ δι' ἠλεκτρομαγνητικοῦ διακοπτῆρος, ἐνεργοῦντος κανονικῶς 1/2 - 3 διακοπὰς κατὰ δευτερόλεπτον. Καθ' ἑκάστην διακοπὴν παράγεται ἐπαγωγικὸν κῦμα, μεταδιδόμενον εἰς τὸν πάσχοντα δι' ἀγωγῶν καὶ ἠλεκτροδίων, ἀναλόγων πρὸς τὰ κατὰ τὸν γαλβανισμὸν χρησιμοποιούμενα. Τὸ φαραδικὸν ρεῦμα παρίσταται ὑπὸ μορφὴν βραχειῶν ἐκκενώσεων, αἵτινες, ὀφειλόμεναι εἰς ἐλάχιστα ποσὰ ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, δὲν δύνανται μὲν νὰ παραγάγωσι φαινόμενα ἐπαισθητῶν χημικῶν ἀποσυνθέσεων, παράγουν ὅμως ἔντονα αἰσθητικὰ καὶ κινητικὰ ἀποτελέσματα. Τὸ μετ' ἀραιῶν διακοπῶν φαραδικὸν ρεῦμα προκαλεῖ ἐπὶ τῶν μυῶν κλονισμὸν ἀπότομον καὶ ταχὺν καθ' ἑκάστην διακοπήν, τὸ δὲ μετὰ συχνῶν διακοπῶν ρεῦμα παράγει σύσπασιν τῶν μυῶν, ἀνάλογον πρὸς τὸν φυσιολογικὸν τέτανον, ὡς ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἀλληλοδιαδόχων ταχέων κλονισμῶν. Τὸ πηνίον, ὅπερ φέρει παχὺ σύρμα, ἐλάχιστα προκαλεῖ ἄλγη· τοὐναντίον, τὸ μετὰ λεπτοῦ σύρματος πηνίον προκαλεῖ ἐντονώτατα ἄλγη.

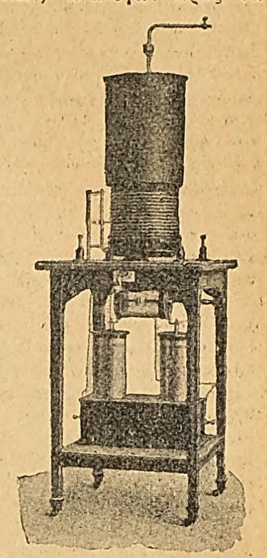

Συνηχεῖον ὑψιτόνων ρευμάτων, μετὰ ρήκτου καὶ πυκνωτῶν ὑπὸ τὴν τράπεζαν.

Ἡ ἐκ τοῦ φαραδισμοῦ μεταβολὴ τῆς θρέψεως τοῦ μυϊκοῦ συστήματος εἶναι καταφανεστάτη. Γραμμωτοὶ μύες ἠλεκτριζόμενοι κατ' ἐπανάληψιν, ὑπὸ μικρὰν ἔντασιν ἐν βραχείαις ἐφαρμογαῖς, ἰδίᾳ διὰ πηνίου μετὰ παχέος σύρματος καὶ δι' ἀραιῶν διακοπῶν, ἐνισχύονται καὶ ὑπερτροφοῦν. Τοὐναντίον δέ, μύες ἠλεκτριζόμενοι διὰ φαραδικοῦ κατ' ἐπανάληψιν, ὑπὸ μεγάλην ἔντασιν, μάλιστα δὲ διὰ πηνίου μετὰ λεπτοῦ σύρματος καὶ διὰ συχνῶν διακοπῶν, ἀποβαίνουν ἀσθενέστεροι καὶ περιπίπτουν εἰς ἀτροφίαν. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει ἐπὶ λείων μυῶν. Ἔκδηλα εἶναι καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας ἀποτελέσματα. Αἱ βραχεῖαι ἐφαρμογαὶ διὰ πηνίου μὲ παχὺ σύρμα καὶ δι' ἀραιῶν διακοπῶν ἔχουν ἀγγειοσυστολικὴν ἐνέργειαν. Διὰ ρεύματος ἰσχυροῦ, μάλιστα δὲ μετὰ ταχυτάτων κινήσεων τοῦ διακοπτῆρος, ἀπὸ πηνίου μετὰ λεπτοῦ σύρματος, ἐπέρχεται ἀγγειοσυστολία, εἰς ἣν ἐπακολουθεῖ παραλυτικὴ ἀγγειοδιαστολία, ἂν ὑπερβῶμεν τὴν θεραπευτικὴν δόσιν. Ὁ φαραδισμὸς ἐξυπηρετεῖ θεραπευτικῶς πάσας τὰς περιπτώσεις παραλύσεως ἄνευ ἀντιδράσεως ἐκφυλίσεως. Ἀπαιτεῖται ὅμως προσοχή, ἵνα μὴ ἡ μέθοδος αὕτη ἀποβῇ ἐπιβλαβής, διευκολύνουσα τὴν ἐμφάνισιν συσπάσεων κατόπιν προσωπικῆς παραλύσεως ἢ ἡμιπληγίας κτλ. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης τὸ φαραδικὸν ρεῦμα πρὸς διέγερσιν τῆς αἰσθητικότητος τοῦ δέρματος ἐπὶ ὑστερικῆς ἡμιπληγίας. Τέλος, ἡ ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος ἐφαρμογὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ποδῶν μέχρι τοῦ αὐχένος, ἢ ἡ εἴσδυσις καὶ διανομὴ αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν ὀργανισμὸν δι' *ὑδρηλεκτρολούτρου* προάγει τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ὕλης καὶ ἐπιρρωννύει τὴν θρέψιν. Τὰ ὑδρηλεκτρόλουτρα δύνανται νὰ ἐνεργηθοῦν καὶ δι' ἐναλλασσομένου ρεύματος. Τὰ διὰ γαλβανισμοῦ ἔχουσι πολὺ μικρὰν σημασίαν.

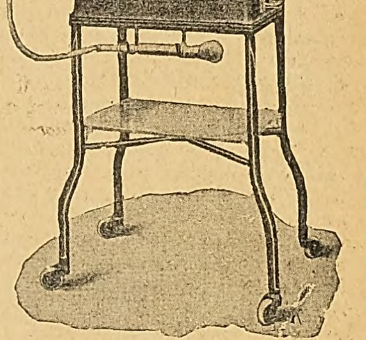

Παντοστάτης, δι' ἅπαντα τὰ εἴδη τῶν ρευμάτων καὶ δονησιθεραπείαν.

Ὁ συνδυασμὸς τοῦ γαλβανικοῦ καὶ τοῦ φαραδικοῦ ρεύματος δημιουργεῖ περίπλοκον ἠλεκτροθεραπευτικὴν ἀγωγήν, τὴν *γαλβανοφαραδικήν*, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐντάσεως, ἣν δίδομεν ἑκάστοτε εἰς ἑκάτερον τῶν συνιστώντων αὐτὴν ρευμάτων. Πάντως θεωρεῖται εἰδικῶς τονωτικὴ ἐπὶ τῶν μυῶν τῶν κοιλιακῶν σπλάγχνων. Παραλλαγαὶ αὐτῆς εἶναι αἱ ἐφαρμογαὶ διὰ τοῦ μηχανήματος Bergonié καὶ διὰ τοῦ «enallaxohn» τοῦ Ἕλληνος Νικολέτη.

3) ***Στατικὸς ἠλεκτρισμός.*** Ὁ ἠλεκτρισμὸς οὗτος, καλούμενος καὶ *φραγκλινισμός*, εἶναι ρεῦμα

Digitized by Google

λίαν μὲν ὑψηλῆς τάσεως, ἐλαχίστης ὅμως ἠλεκτρικῆς πυκνότητος. Παράγεται διὰ συσκευῶν τύπου Ramsden, Carré, Wimshurst κλπ., ἀποδιδουσῶν αὐτὸν διὰ τριβῆς ἢ δι' ἐπιδράσεως, διοχετεύεται δ' εἰς τὸν πάσχοντα, τοποθετημένον ἐπὶ ἑδράνου μετὰ μονωτικῶν ποδῶν. Αἱ γενικαὶ ἐφαρμογαὶ τοῦ φραγκλινισμοῦ ὑπὸ μορφὴν *στατικοῦ λουτροῦ* ἐπὶ ὑγιοῦς μὲν ἀτόμου προκαλοῦν εἰδικὸν αἴσθημα κατὰ τὸ πρόσωπον, ὡσεὶ ἐφήπτετο αὐτοῦ ἱστὸς ἀράχνης, καὶ ἐλαφρὰς μυρμηκιάσεις ἐπὶ τοῦ τριχωτοῦ δέρματος. Παρά τισι δὲ νευρασθενικοῖς ἀτόμοις προκαλοῦν αἴσθημα κοπώσεως, ζάλης ἢ λιποθυμίας, καὶ γενικὴν διέγερσιν πολλάκις, παρερχόμενα ὅμως μετὰ τὰς πρώτας ἐφαρμογάς. Διότι τὰ ἄτομα ταῦτα ἐξοικειοῦνται βαθμηδὸν πρὸς τὸν φραγκλινισμὸν καὶ ἐπιζητοῦσι μάλιστα τὰς ἐπαναλήψεις τῶν ἐφαρμογῶν, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῶν ἀπολαύουν αἰσθήματος μείζονος εὐεξίας. Τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα τοῦ στατικου λουτροῦ ἀνάγονται εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς παθολογικῶς ηὐξημένης οὐρίας, εἰς τὴν αὔξησιν τῆς περιφερικῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος καὶ ἐν γένει εἰς τὴν αὔξησιν τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος ἐν τοῖς ἀγγείοις. Ἀπὸ κλινικῆς ἀπόψεως ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐξομοιοῦταί πως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ δι' ὕδατος ψυχροῦ ἢ ἐναλλασσομένου καταιονισμοῦ, ἐπιφέρουσα τόνωσιν τῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ κατευνασμὸν τοῦ ἐν ἐρεθισμῷ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ δι' ἀκίδων *στατικὸς καταιονισμὸς* ἔχει ἔκδηλον καταπραϋντικὴν ἐπίδρασιν, ὡς καὶ σημαντικὴν ἀγγειοκινητικὴν ἐνέργειαν, ἐκδηλουμένην δι' ἐφιδρώσεως, πολλάκις ἀφθόνου. Ἡ δὲ διὰ σφαιρικοῦ ἐκκενωτῆρος *σπινθηροβολία*, προσπίπτουσα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ δέρματος, διεγείρει αἴσθημα ἄλγους καὶ προκαλεῖ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠχρότητα τῶν ἱστῶν, εἶτα δ' ἐρυθρότητα, προβαίνουσαν μέχρι κνιδώδους ἀλλοιώσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος. Ἡ αἰσθητικότης τῆς σπινθηροβολουμένης χώρας ὑφίσταται τροποποιήσεις, ἕνεκεν εἰδικῆς ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων ἐπιδράσεως τῶν σπινθήρων ἢ ἁπλούστερον ἕνεκεν ἴσως τῆς ἐπερχομένης ἐπισπάσεως. Κατὰ τ' ἀνωτέρω, ὁ φραγκλινισμὸς εὑρίσκει πολλὰς ἐνδείξεις ἐπὶ νευρασθενείας, ὑστερισμοῦ, ἡμικρανίας καὶ γενικῶς ἐπὶ πασῶν τῶν ἀλγεινῶν καταστάσεων.

Συνδέοντες τοὺς ἐξωτερικοὺς ὁπλισμοὺς τῶν πυκνωτῶν τῆς ἠλεκτροστατικῆς μηχανῆς πρὸς τὸν πάσχοντα καὶ ἐκκενοῦντες τοὺς ἐσωτερικοὺς ὁπλισμοὺς δι' ἐκρήξεως σπινθήρων, ἔχομεν τὰ *μορτόνεια ρεύματα*, στατικὰ ρεύματα ἐξ ἐπαγωγῆς, ἐμφανίζοντα τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων. Ὡς πρὸς τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα, τὰ τοιαῦτα ρεύματα, ἐπίμεικτα ὄντα, μετέχουν τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ στατικοῦ ρεύματος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ὑψισύχνων ἀφ' ἑτέρου.

4) ***Ὑψίσυχνα ρεύματα.*** Τὰ ρεύματα ταῦτα, καλούμενα ἄλλως καὶ *ἀρσονβαλισμός*, εἶναι ἐναλλασσόμεναι δονήσεις μεγίστης συχνότητος (περὶ τὰς 150—350 χιλιάδας κατὰ δευτερόλεπτον), ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς παραγωγῆς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ταλαντευτικῆς ἐκκενώσεως τῶν πυκνωτῶν. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν παράγουσαν συσκευήν, τὰ ὑψίσυχνα ἔχουν κοινὸν καὶ οὐσιώδη χαρακτῆρα, ὅτι οὐ μόνον αἰσθητικὴν ἐντύπωσιν οὐδεμίαν διεγείρουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μῦς οὐδαμῶς εἰς σύσπασιν παρακινοῦσι· διότι, κατὰ τὸν d' Arsonval, αἱ δονήσεις εἶναι τόσον ταχεῖαι, ὥστε δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν ἢ τῶν κινητικῶν νεύρων, ὡς κείμεναι πέραν τοῦ μεγίστου ὁρίου τῆς ἐκ τῶν δονήσεων αἰσθητικότητος ἢ κινητικότητος αὐτῶν. Αἱ συσκευαὶ τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων διαφέρουσι πολλάκις τόσον κατὰ τὴν κατάταξιν, ὥστε μήτε φυσικῶς, μήτε ἠλεκτροβιολογικῶς, μήτε ἠλεκτροθεραπευτικῶς νὰ δίδωσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ἐντεῦθεν οἱ ἐξ αὐτῶν ἐνθουσιασμοὶ τῶν μὲν καὶ αἱ ἀπογοητεύσεις, καὶ ἀποτυχίαι τῶν δέ. Ἡ συσκευὴ d' Arsonval ἀποτελεῖται ἐκ πηνίου, ἀποδίδοντος ἐπαγωγικὸν ρεῦμα ἰσχυρότατον, ἐκ διακόπτου ὑδραργυρικοῦ ἢ ὑδρολυτικοῦ, ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων ζευγῶν πυκνωτῶν καὶ ἐξ ἑνὸς ρήκτου συνδεδεμένου πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς ὁπλισμοὺς τῶν πυκνωτῶν ἐν τῇ συσκευῇ ταύτῃ. Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ρεύματος τῶν ἐσωτερικῶν ὁπλισμῶν διὰ σπινθῆρος εἰς τὸν ρήκτην, σχηματίζονται ἐπι τῶν ἐξωτερικῶν ὁπλισμῶν τῶν πυκνωτῶν τὰ ὑψίσυχνα ρεύματα, τὰ ὁποῖα διοχετεύονται ἐντεῦθεν εἰς διάφορα εἰδικὰ ἐργαλεῖα, χρησιμεύοντα διὰ τὴν ποικίλην ἐφαρμογὴν τῶν ρευμάτων τούτων. Οὕτως ἔχομεν ἐφαρμογὰς δι' ἀμέσου ἐπαφῆς ἀπὸ τοῦ μικροῦ σωληνοειδοῦς (διαθερμία, ἠλεκτροπηξία, πυκνωτικὴ κλίνη), ἐφαρμογὰς δι' αὐτεπαγωγῆς ἀπὸ τοῦ μεγάλου σωληνοειδοῦς (βλ. *αὐτεπαγωγή)*, ἐφαρμογὰς ἀπὸ τοῦ συνηχείου, οὗ ἀπὸ τῶν πόλων λαμβάνονται τὰ *ὑψίσυχνα τάσεως* ἢ *ὑψίτονα ρεύματα* (ἄμεσος ἐπαφὴ κοινῶν ἠλεκτροδίων, φύσημα, σπινθηροβολία, ἐπαφὴ πυκνωτικῶν ἠλεκτροδίων Oudin ἢ Mac Intyre, κεραύνωσις, αὐτεπαγωγή, λουτρὸν ὑψιτόνων κλπ.). Αἱ γενικαὶ ἐφαρμογαὶ τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων ἀσκοῦσιν ἐκδηλοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θρέψεως καθόλου, διὰ τοῦ συμπαθητικοῦ νευρικοῦ συστήματος (Βασιλείδης), ρυθμίζουσαι τὰς ἔσω ἐκκρίσεις καὶ κανονίζουσαι τὰς διαταραχὰς τῆς κυκλοφορίας. Ἐντεῦθεν ἔχουν εὐρεῖαν θεραπευτικὴν ἔνδειξιν ἐπὶ τῆς ἀρτηριοσκληρύνσεως καὶ τῶν ἀρθριτικῶν παθήσεων, ἐπὶ τῆς νευρασθενείας κλπ. Αἱ δὲ τοπικαὶ ἐφαρμογαί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπισπαστικήν, ἀναισθητικήν, διεγερτικήν, καυστικὴν καὶ ἀπολυμαντικήν, χρησιμοποιοῦνται δὲ πρὸς θεραπείαν διαφόρων δερματικῶν παθήσεων, χρονίων ἑλκῶν καὶ τοπικῶν φυματιάσεων, πρὸς καταπράϋνσιν νευραλγιῶν κλπ.

5) ***Ἡμιτονοειδὲς ρεῦμα.*** Παραγόμενον διὰ συσκευῆς ἐπινοηθείσης ὑπὸ τοῦ d'Arsonval, εἶναι ρεῦμα ἐναλλασσόμενον, ἐμφανίζον καμπύλην κανονικὴν καὶ προϊοῦσαν, οὐχὶ δ' ἀπότομον καὶ πολλάκις ἀκανόνιστον, οἵαν παρέχει τὸ φαραδικὸν ρεῦμα. Ὡς πρὸς τὰς φυσιολογικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ παρεμφέρουσιν ἔν τινι βαθμῷ πρὸς τὰ τοῦ φαραδικοῦ ρεύματος· ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ αἰσθητικὰ φαινόμενα σχεδὸν οὐδαμῶς μεταχωροῦσιν εἰς ἄλγος, δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν δι' αὐτοῦ πολλῷ ἐντονωτέρας ἐνεργείας.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠλεκτροθεραπευτικός,—*ή*,—*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠλεκτροθεραπείαν: «ἠλεκτροθεραπευτικὴ μέθοδος».

ἠλεκτροθερμία (ἡ) [*'Ιατρ.*]. Ἡ παραγωγὴ θερμότητος δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος (*διαθερμία κλπ.*) πρὸς θεραπευτικοὺς σκοπούς. Κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Favre, εἶναι ἤδη δυνατὴ ἡ μέτρησις τῆς χημικῆς ἐργασίας τῆς παραγούσης τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἂν ὑπολογισθῇ ἡ θερμότης ἡ ἀναπτυσσομένη κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτροθερμόμετρον (τὸ) [*Φυσ.-'Ιατρ.*]· βλ. *θερμόμετρον*.

ἠλεκτροθετικός,—*ή*,—*όν* [*Φυσ.*]. Ὅρος χρησιμοποιούμενος πρὸς χαρακτηρισμὸν σώματος ἠλεκτρισμένου διὰ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἢ τοῦ πόλου γαλβανικοῦ στοιχείου—κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ πάσης γεννητρίας συνεχοῦς ρεύματος—τοῦ παρέχοντος θετικὸν ἠλεκτρισμόν. Λέγομεν δὲ ὅτι σῶμα εἶναι θετικῶς πεφορτισμένον, ὅταν ἔχῃ τὸ αὐτὸ φορτίον μὲ τὸ φορτίον ὑαλίνης ράβδου τριβείσης διὰ μαλλίνου ὑφάσματος. ΑΝ. Δ.

ἠλεκτροϊοντισμὸς (ὁ)· βλ. *ἰοντισμός*.

ἠλεκτροκαρδιογράφημα (τὸ) [*'Ιατρ.*]. Διάγραμμα λαμβανόμενον διὰ τοῦ ἠλεκτροκαρδιογράφου, σπουδαῖον ἐπικουρικὸν μέσον πρὸς διάγνωσιν νοσηρῶν διαταραχῶν τῆς ἐνεργείας τῆς καρδίας. Ἐφ' ἑκάστου ἠλεκτροκαρδιογραφήματος τοῦ ἀνθρώπου διακρίνονται 5 ἐπάρματα, ἅτινα ὁ Einthoven ὀνομάζει διὰ τῶν γραμμάτων P, Q, R, S καὶ T. Ἐκ τούτων τὸ ἔπαρμα P δηλοῖ τὴν ἔναρξιν τοῦ καρδιακοῦ παλμοῦ, προερχόμενον ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν κόλπων· τὰ ἐπάρματα Q καὶ S ἐκφράζουν τὴν ὑπερισχύουσαν διέγερσιν τῆς κορυφῆς τῆς καρδίας· τὸ R, τὸ μέγιστον τῶν ἐπαρμάτων, δηλοῖ τὴν ὑπερισχύουσαν διέγερσιν τῆς βάσεως· τέλος τὸ ἔπαρμα T σημαίνει πιθανώτατα τὴν ἐν τῇ βάσει μακρότερον χρόνον διαρκοῦσαν διέγερσιν. Ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει τὸ ἠλεκτροκαρδιογράφημα ἔχει σταθερὰν τὴν σύνθεσιν τῶν βασικῶν αὐτοῦ στοιχείων εἰς πάντα τὰ ἄτομα, εἰ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συναντήσῃ τις δύο ὑγιᾶ ἄτομα ἔχοντα ἀπολύτως ὅμοια τὰ στοιχεῖα ταῦτα. Ἐν παθολογικῇ δὲ καταστάσει ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος διαγράμματος διάφορα χαρακτηριστικὰ σημεῖα, μεταβαλλομένων τῶν καμπύλων ἀναλόγως πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἐργασίας τῆς καρδίας καὶ ἰδίως τῶν παλμῶν αὐτῆς. Σ. Γ. Σ.

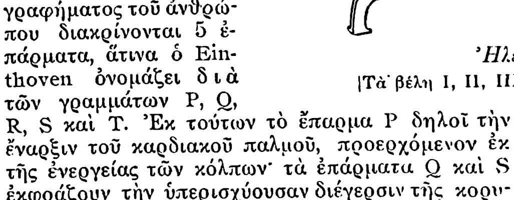

Ἠλεκτροκαρδιογράφημα φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου.

ἠλεκτροκαρδιογραφία (ἡ) [*'Ιατρ.*]. Εἶναι ἡ γραφικὴ μέθοδος παραστάσεως τῶν ἠλεκτρικῶν φαινομένων τῆς καρδίας, τῶν παραγομένων κατὰ πᾶσαν συστολὴν αὐτῆς, χρησιμοποιουμένη πρὸς ἐξιχνίασιν ὑπαρχούσης τυχὸν ἀνατομικῆς τινος ἀλλοιώσεως ἢ λειτουργικῆς διαταραχῆς τῆς καρδίας. Ὡς οἱ μύες τοῦ σώματος κατὰ πᾶσαν συστολὴν παράγουν ἠλεκτρικὸν ρεῦμα (βλ. *ζωϊκὸς ἠλεκτρισμός*), οὕτω καὶ ἡ καρδία παλλομένη παράγει παρόμοιον ρεῦμα, τὸ καλούμενον *ρεῦμα ἐνεργείας*. Ἂν π. χ. νεῦρον νευρομυϊκοῦ παρασκευάσματος βατράχου τεθῇ ἐπὶ καρδίας θηλαστικοῦ, θέλει παρατηρηθῇ συστολὴ τοῦ μυὸς κατὰ πᾶσαν συστολὴν τῆς καρδίας τοῦ θηλαστικοῦ, ὡς ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ νεύρου ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν συστολὴν παραγομένου ρεύματος ἐνεργείας. Τὰ ἠλεκτρικὰ ταῦτα φαινόμενα τῆς καρδίας παρατηροῦνται καὶ ὅταν ἐπιτεθῶσιν ἠλεκτρόδια ἐπὶ τῆς βάσεως καὶ τῆς κορυφῆς τῆς καρδίας βατράχου καὶ συνδεθῶσι ταῦτα δι' ἀγωγῶν πρὸς λίαν εὐαίσθητον γαλβανόμετρον. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς ν' ἀποκαλυφθῇ ἡ καρδία, κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῶσιν ἀντιληπτὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα τῆς καρδιακῆς ἐνεργείας. Διότι, ὡς ἐκ τῆς λοξῆς φορᾶς τῆς καρδίας, αἱ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς παραγόμεναι ἠλεκριKαὶ τάσεις διανέμονται, οὕτως ὥστε ἡ μὲν τῆς καρδιακῆς βάσεως νὰ προσλαμβάνηται ὑπὸ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, ἡ δὲ τῆς κορυφῆς ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἢ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους. Ἂν λοιπὸν συνάψωμεν δύο ἀντιθέτους ἠλεκτρικὰς τάσεις ἔχοντα μέρη τοῦ σώματος (λ.χ. τοὺς δύο βραχίονας) πρὸς εὐπαθὲς γαλβανόμετρον, σαφῶς θέλομεν παρατηρήσει τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος φαινόμενα τοῦ ἐνεργοῦντος καρδιακοῦ μυός. Πρὸς γραφικὴν παράστασιν τῶν φαινομένων τούτων, ὁ Einthoven ἐπενόησε τὸν *ἠλεκτροκαρδιογράφον* (βλ. λ.). Ἡ ἠλεκτροκαρδιογραφία ἐξιχνιάζει οὐ μόνον τὰς διαφόρους ἀρρυθμίας καὶ ἐξωσυστολάς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ᾧ γεννῶνται αὗται σημεῖον τῆς καρδίας, προσδιορίζουσα καὶ τὰς ἀνατομικὰς αὐτῆς ἀλλοιώσεις.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠλεκτροκαρδιογράφος (ὁ) [*'Ιατρ.*]. Εὐφυὴς συσκευὴ (ἄλλως *χορδογαλβανόμετρον*), ἐπινοηθεῖσα τῷ 1903 ὑπὸ τοῦ Einthoven καὶ ἀποτελοῦσα πολύτιμον μέσον κλινικῆς ἐρεύνης πρὸς διάγνωσιν τῶν νοσηρῶν διαταραχῶν τῆς καρδιακῆς ἐνεργείας. Ἀποτελεῖται ἐξ ἰσχυροῦ ἠλεκτρομαγνήτου, οὗ μεταξὺ τῶν πόλων διατείνεται λεπτότατον μεταλλικὸν ἢ ἐπηργυρωμένον ἐκ πυριθυάλου νημάτιον. Τοῦτο κατὰ πᾶσαν μεταβολὴν τοῦ δι' αὐτοῦ διερχομένου ρεύματος ἐνεργείας ὑφίσταται ἀπόκλισιν, ἥτις ἢ παρατηρεῖται διὰ μικροσκοπίου ἢ προβάλλεται, τῇ βοηθείᾳ φωτισμοῦ διὰ βολταϊκοῦ τόξου, ἐπὶ φωτοπαθοῦς πλακὸς καὶ φωτογραφεῖται. Τὰ κατὰ πάντα καρδιακὸν παλμὸν παραγόμενα ἠλεκτρικὰ ρεύματα διοχετεύονται εἰς τὸ χορδογαλβανόμετρον ὡς ἑξῆς: Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄτομον, καθήμενον ἐγγὺς τῆς συσκευῆς, βυθίζει ἑκατέραν τῶν χειρῶν εἰς ἴδιον δοχεῖον, περιέχον ἠλεκτρόδιον μὴ δυνάμενον εὐκόλως νὰ ὑποστῇ πόλωσιν. Ἀντὶ ὅμως τῶν δύο χειρῶν, δύναται νὰ βυθίσῃ τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἢ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ τὸν ἀριστερὸν πόδα. Τὰ ἐν τοῖς δοχείοις λοιπὸν ἠλεκτρόδια, παραλαμβάνοντα οὕτω τὰς ἐν τῷ ζῶντι σώματι διανενεμημένας ἠλεκτρικὰς τάσεις, διαβιβάζουν αὐτὰς δι' ἀγωγῶν εἰς τὰ ὄντως λεπτὰ ὄργανα τῆς συσκευῆς, τὰ ὁποῖα δι' αὐτῶν ἀποδίδουν τὸ λεγόμενον *ἠλεκτροκαρδιογράφημα* (βλ. λ.).

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

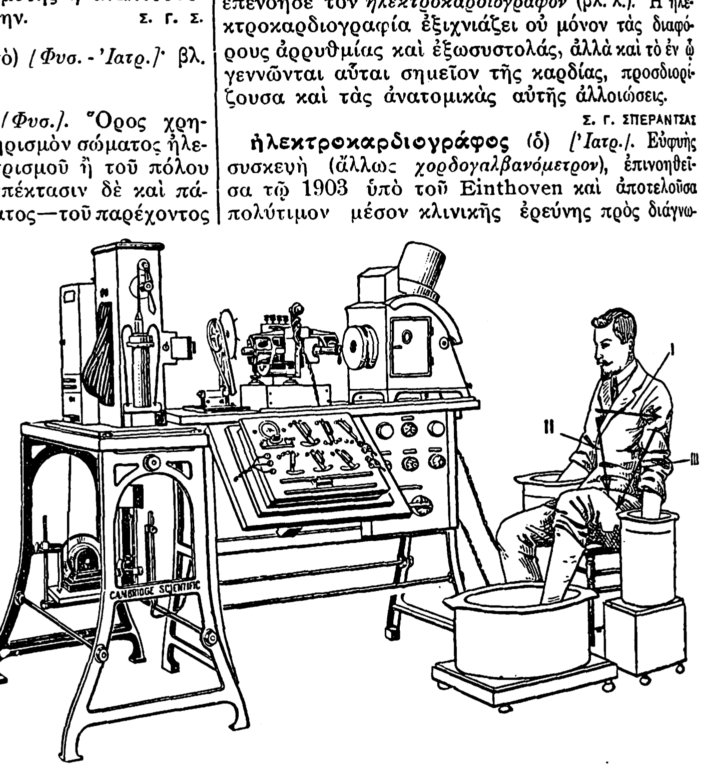

Ἠλεκτροκαρδιογράφος ἐν λειτουργίᾳ.

[Τὰ βέλη I, II, III δεικνύουν τὰς ἐν χρήσει συνδέσεις τῶν μελῶν.]

ἠλεκτροκαυστικὴ (ἡ) [*'Ιατρ.*]. Μέθοδος ἐν τῇ χειρουργικῇ, ἐφαρμόζουσα τὴν καταστρεπτικὴν διὰ τοὺς ἱστοὺς θερμαντικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος πρὸς ὡρισμένους θεραπευτικοὺς σκοπούς. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἂν καὶ δὲν ἔχει ἔτι εὑρεῖαν τὴν ἐφαρμογήν, φαίνεται ὅμως, ὅτι προώρισταί ποτε νὰ ἐπικρατήσῃ, ὡς ἐκ τῶν εὐαρε-

Digitized by Google

των ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐξ αὐτῆς. Δεδομένου, ὅτι σύρμα ἐκ λευκοχρύσου, διαθέμενον ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος συστοιχίας, εὐχερῶς πυρακτοῦται, εἶναι δυνατὸν διὰ τοῦ σύρματος τούτου νὰ ἐνεργηθῶσι καυτηριάσεις (ἀμυγδαλῶν, ρινός, μήτρας κλπ.), ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσαχθῇ ἐρυθροπυρωθεὶς σίδηρος. Τὸ ἐκ λευκοχρύσου σύρμα τῆς ἠλεκτροκαυστικῆς ἔχει τοῦτο τὸ πλεονέκτημα ἔναντι τῶν κοινῶν θερμοκαυτήρων, ὅτι εἰσάγεται εἰς τὰς κοιλότητας ψυχρὸν καὶ ἐρυθροπυροῦται εἶτα διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὅταν εὑρίσκηται ἤδη ἐπὶ τῆς πασχούσης μοίρας. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου ἐνεργοῦνται καὶ ἄλλαι χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις, ἐξαίρεσις ὄγκων, λύκων κλπ., σχεδὸν ἀναίμακτοι, διότι διὰ τῆς ἠλεκτροπηξίας ἀποφράσσονται ἀμέσως τὰ τεμνόμενα μικρὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα. Ἡ ἐξαίρεσις τῶν μισχωτῶν ὄγκων γίνεται δι' ἀγκύλης, ἥτις βαθμηδὸν στενοῦται καὶ περισφίγγει τὸν μίσχον μέχρι διαιρέσεως. Ἠδυνήθησαν ἐπίσης διὰ τοιαύτης ἐκ σύρματος ἀγκύλης νὰ ἐκτελέσουν ἀκρωτηριασμὸν τοῦ μηροῦ κονίκλου, χωρὶς νὰ ἐκχυθῇ μηδὲ σταγὼν αἵματος. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸ σύρμα, ὅταν εἶναι λεπτόν, ἐρυθροπυροῦται ταχύτερον καὶ τελειότερον ἢ τὸ παχὺ σύρμα, καθ' ὅσον δι' ἑκάστου σημείου τοῦ λεπτοῦ σύρματος διέρχεται μείζων ποσότης ἠλεκτρικῆς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Παρεμφερεῖς ἐγχειρήσεις ἐξετελέσθησαν καὶ δι' ἐρυθροπυρωθέντος ράμφους ἐκ λευκοχρύσου προσηρμοσμένου εἰς τὸ ἄκρον ἠλεκτροδίου διαθερμικῆς συσκευῆς, κατά τι διαφερούσης τῆς κοινῆς συσκευῆς διαθερμίας. Αἱ τομαὶ εἶναι εὐθύγραμμοι, ἀναίμακτοι καὶ δὲν ὑφίστανται τὴν φλεγμονὴν τῶν κοινῶν ἐγκαυμάτων (πρβλ. *ἠλεκτροπληξία*). Ἄγγλος χειρουργός, χρησιμοποιῶν τὴν ἠλεκτροκαυστικὴν μέθοδον, διαπιστοῖ ὅτι διὰ ταύτης ἡ θνησιμότης ἐκ τῶν ἐγχειρήσεων περιορίσθη εἰς 3% ἂν δ' ἀποκλεισθῶσιν αἱ περιπτώσεις τοῦ καρκίνου, ὁ ἀριθμὸς οὗτος θὰ κατέλθῃ μέχρις 1%. Φρονεῖ δ' ἐπὶ πλέον ὅτι, ἂν ἡ τεχνικὴ αὐτὴ ἀποβῇ εὐρύτερον ἐφαρμόσιμος, ὑπάρχει πιθανότης, ὅτι σχεδὸν πάντα τὰ σημερινὰ ἐργαλεῖα τῆς χειρουργικῆς θὰ ἐγκαταλειφθοῦν, ὁ δ' ἐν τῇ χειρουργικῇ ἐπεμβάσει βοηθὸς θ' ἀντικατασταθῇ δι' ἠλεκτρολόγου. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠλεκτροκίνησις (ἡ)· ἡ δι' ἠλεκτρισμοῦ κίνησις.

— *[Ἠλεκτροτεχν.]* Καλεῖται *ἠλεκτροκίνησις* ἡ μετατροπὴ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς μηχανικὴν ἢ ἄλλως εἰπεῖν ἡ δι' ἠλεκτρισμοῦ ἐπίτευξις κινήσεως πάσης μορφῆς. Ἡ μετατροπὴ αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἠλεκτρικῶν κινητήρων, τροφοδοτουμένων διὰ συνεχοῦς ἢ ἐναλλασσομένου ρεύματος. Τελευταίως, ἀναγνωρισθέντων τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἐναλλασσομένου ρεύματος (εὐθηνοτέρα παραγωγὴ καὶ διανομή, ἀσφάλεια περὶ τὴν λειτουργίαν τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν κλπ.), γενικεύεται ὁλονὲν ἡ χρῆσις αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἕλξει (ἠλεκτρικοὶ σιδηρόδρομοι, τροχιόδρομοι κλπ.) τὸ συνεχὲς ρεῦμα ἐξακολουθεῖ χρησιμοποιούμενον λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν πλεονεκτημάτων τῶν κινητήρων σειρᾶς (συνεχοῦς ρεύματος). Ἐπ' ἐσχάτων ἐν τούτοις οἱ μονοφασικοὶ κινητῆρες σειρᾶς μετὰ συλλέκτου (ἐναλλασσόμενον ρεῦμα) ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται ὡς κινητῆρες ἕλξεως ἐπὶ γραμμῶν μεγάλου μήκους.

Ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς ταύτης τῆς ἠλεκτροκινήσεως γίνεται καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ μεγάλη χρῆσις αὐτῆς, κυρίως λόγῳ τοῦ μικροτέρου κόστους τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἀνὰ μονάδα ἰσχύος, τοῦ μικροῦ σχετικῶς χώρου ὃν καταλαμβάνουσιν οἱ ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες, τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἀξίας καὶ συντηρήσεως ἣν ἀπαιτοῦσιν.

Προκειμένου περὶ τῆς χρήσεως τῶν διὰ συνεχοῦς ρεύματος κινητήρων, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὗτοι παρουσιάζουσι μικροτέραν ἀσφάλειαν τῶν δι' ἐναλλασσομένου, ἀλλ' ἔχουσιν ἀπέναντι ἐκείνων τὸ μέγιστον προτέρημα τῆς εὐκόλου ρυθμίσεως τοῦ ἀριθμοῦ στροφῶν.

Οἱ διάφοροι τύποι τῶν κινητήρων συνεχοῦς ρεύματος χρησιμοποιοῦνται εἰς εἰδικὰς ἕκαστος περιπτώσεις. Οὕτως ἐν τῇ ἠλεκτροκινήσει τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων τῶν ἐργοστασίων (τόρνων κλπ.) χρησιμοποιοῦται οἱ διὰ παραλλήλου διεγέρσεως, ὡς ἐπίσης εἰς πᾶσαν κίνησιν, ἀπαιτοῦσαν σταθερότητα στροφῶν δι' ὅλας τὰς ἐπιφορτίσεις (κλωστικαὶ μηχαναὶ κλπ.). Εἰς τὰς φυγοκεντρικὰς ἀντλίας μεταχειρίζονται τοὺς μετὰ συνθέτου διεγέρσεως κινητῆρας, συνδυάζοντας τὰς ἰδιότητας τῶν κινητήρων σειρᾶς καὶ παραλλήλου. Εἰς τὰ διάφορα ἀνυψωτικὰ μηχανήματα (βαροῦλκα, γερανοὺς κλπ.) χρησιμοποιοῦνται οἱ κινητῆρες σειρᾶς. Ἐπίσης τῶν τελευταίων γίνεται χρῆσις καὶ εἰς τὰ ἠλεκτρικὰ αὐτοκίνητα, ὧν ἡ διάδοσις εὐρύνεται ὁσημέραι, ἰδίως ἐκεῖ ἔνθα ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια εἶναι εὐθηνὴ (παραγωγὴ διὰ πτώσεων ὕδατος κλπ.).

Εἰς τὴν δι' ἐναλλασσομένου ρεύματος ἠλεκτροκίνησιν δὲν γίνεται χρῆσις τῶν συγχρόνων κινητήρων, διότι ἀπαιτοῦσιν εἰδικοὺς κινητῆρας ἐξαρτήσεως πρὸς συγχρονισμὸν αὐτῶν πρὸς τὸ δίκτυον κατὰ τὴν ἐκκίνησιν. Κατ' ἐξαίρεσιν χρησιμοποιοῦνται οὗτοι εἰς μεγάλας ἐγκαταστάσεις ἢ πρὸς διόρθωσιν τοῦ παράγοντος ἔργου τοῦ δικτύου, ἐν ᾧ ἐργάζονται.

Γενικῶς οἱ κινητῆρες κατὰ τὴν ἐκκίνησιν αὐτῶν (ἰδιαιτέρως οἱ διὰ συνεχοῦς ρεύματος) ἀπαιτοῦσιν εἰδικοὺς ἐκκινητὰς *(ἀντιστάσεις)* πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων ἐντάσεων ροῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκτίθεται εἰς κινδύνους τὸ τύλιγμα αὐτῶν.

[Βλ. καὶ λ. *ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες, ἕλξις,* καὶ *ἠλεκτρικὸν αὐτοκίνητον.*] Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

ἠλεκτροκινητὴρ (ὁ) *[Ἠλεκτροτ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικοὶ κινητῆρες.*

ἠλεκτροκινητικὴ *δύναμις [Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις.*

ἠλεκτροκίνητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δι' ἠλεκτρισμοῦ κινούμενος· «ἠλεκτροκίνητος μηχανή», «ἠλεκτροκίνητος λέμβος».

ἠλεκτροκολοφώνιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.].* Καλεῖται οὕτω τὸ κατὰ τὴν ξηρὰν ἀπόσταξιν τοῦ ἠλέκτρου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραλαβῆς τοῦ ἠλεκτρικοῦ ὀξέος παραμένον ὑπόλειμμα. Διαλύεται εἰς λινέλαιον καὶ βερνίκιον λινελαίου καὶ εἶναι γενικῶς διαλυτὸν εἰς τὰ συνήθη διαλυτικὰ μέσα, ἐνῷ τὸ φυσικὸν ἤλεκτρον εἶναι ἀδιάλυτον. Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν λακκῶν καὶ βερνικίων. Σ. Γ.

ἠλεκτρολογία (ἡ). Ὁ κυρίως μὲ τὰς ἐφαρμογὰς ἀσχολούμενος κλάδος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

ἠλεκτρολογικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἠλεκτρολογίας, ὁ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενος ἢ ἐξ αὐτῆς προερχόμενος· «ἠλεκτρολογικαὶ σπουδαί».

ἠλεκτρολόγος (ὁ καὶ ἡ)· ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσχολούμενος μὲ τὰς πρακτικὰς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐφαρμογάς.

— *[Ναυτ.]* Ἐν τῷ πολεμικῷ ναυτικῷ ὑφίσταται κλάδος ἀξιωματικῶν εἰδικῶν διὰ τὰς ἠλεκτρικὰς ἐγκαταστάσεις καὶ λοιπὰς ἠλεκτρικῆς φύσεως ἐργασίας, ὀνομαζόμενος *ἠλεκτρολογικὸς κλάδος.* Κατώτερος βαθμὸς τούτου εἶναι ὁ τοῦ *σημαιοφόρου ἠλεκτρολόγου* καὶ ἀνώτατος ὁ τοῦ *πλοιάρχου ἠλεκτρολόγου.* Οἱ ἠλεκτρολόγοι ἀξιωματικοὶ προέρχονται ἐφεξῆς ἐκ τῆς σχολῆς τῶν Δοκίμων μηχανικῶν, διὰ μεταθέσεως μετὰ τὴν ἐκ τῆς σχολῆς ἀποφοίτησιν εἰς τὸν ἠλεκτρολογικὸν κλάδον, μετεκπαιδεύονται δὲ συμπληρωτικῶς καὶ εἰς ξένας εἰδικὰς σχολάς. Ν. Μ. Γ.

— *ἠλεκτρολόγος μηχανικός.* Οὕτως ὀνομάζεται ὁ διπλωματοῦχος μηχανικὸς τῆς παρ' ἡμῖν «Ἀνωτάτης σχολῆς τῶν ἠλεκτρολόγων - μηχανολόγων», ἢ ἀλλοδαπῆς ἀνεγνωρισμένης τοιαύτης. Ἐπίσης *ἠλεκτρολόγοι* ὀνομάζονται καὶ οἱ διπλωματοῦχοι κατωτέρων σχολῶν, κακῶς δὲ καὶ οἱ ἠλεκτροτεχνῖται. Α. Π. Μ.

ἠλεκτρόλουτρον (τὸ) *[Ἰατρ.].* Οὕτω καλεῖται ἐν τῇ ἠλεκτροθεραπείᾳ πᾶσα καθολικὴ ἐφαρμογὴ εἴδους τινὸς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ἐν τῷ στατικῷ λ. χ. ἠλεκτρισμῷ ἢ φραγκλινισμῷ ἔχομεν τὰ *στατικὰ λουτρά*· ἐν τοῖς ὑψισύχνοις ρεύμασιν ἔχομεν τὰ *λουτρὰ αὐτεπαγωγῆς ποσότητος,* τὰ *λουτρὰ ὑψιτόνων* καὶ τὰ *λουτρὰ αὐτεπαγωγῆς τάσεως.* Τὰ ἐν ὕδατι ἠλεκτρόλουτρα καλοῦνται *ὑδροηλεκτρόλουτρα* (βλ. λ. *ἠλεκτροθεραπεία* καὶ *αὐτεπαγωγὴ ὑψισύχνων ρευμάτων*). Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτρόλυσις (ἡ) *[Φυσ. - Χημ.].* Καλεῖται οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διάσπασις τῶν ὑδατικῶν διαλυμάτων τῶν ὀξέων, τῶν βάσεων καὶ τῶν ἁλάτων εἰς τὰ συστατικά, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται, κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ τῶν διαλυμάτων τῶν αὐτῶν σωμάτων εἰς ἄλλα διαλυτικὰ μέσα (ὑγρὰν ἀμμωνίαν, οἰνόπνευμα, πυριδίνην κλπ.), ὡς ἐπίσης καὶ τῶν ἐν τετηκυίᾳ καταστάσει ἁλάτων. Ἐὰν π. χ. διὰ μαγειρικοῦ ἅλατος ἐν τετηκυίᾳ καταστάσει (ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ νατρίου καὶ χλωρίου) ἀφήσωμεν νὰ διέλθῃ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, παρατηροῦμεν ὅτι ἐπέρχεται ἀποσύνθεσις τοῦ σώματος

Ἐκ τούτων παρατηροῦμεν ὅτι τὰ διαλύματα τῶν *ἠλεκτρολύτων* (βλ. λ.) φέρονται ὡς ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, δι' ὃ καὶ ἐκλήθησαν ἀγωγοὶ δευτέρου εἴδους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀγωγοὺς πρώτου εἴδους, οἵτινες κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος οὐδεμίαν ὑφίστανται χημικὴν ἀλλοίωσιν. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ὑπάγονται κατ' ἐξοχὴν τὰ μέταλλα (ὡς ὁ χαλκός, ὁ μόλυβδος κλπ.), ὀξείδιά τινα μετάλλων, τὰ κράματα, ὁ ἄνθραξ κλπ.

Λόγῳ τῆς ἰδιότητός των ταύτης οἱ ἀγωγοὶ τοῦ πρώτου εἴδους χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐντὸς τῶν ἠλεκτρολύτων. Πρὸς τοῦτο τμῆμα αὐτῶν ἐμβαπτίζεται εἰς τὸ διάλυμα τοῦ ἠλεκτρολύτου, καλεῖται δὲ *ἠλεκτρόδιον.* Καὶ τὸ μὲν ἠλεκτρόδιον, τὸ μετὰ τοῦ θετικοῦ πόλου τῆς πηγῆς συγκοινωνοῦν, καλεῖται *ἄνοδος,* τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου, *κάθοδος.* Κατὰ συνθήκην, διὰ τοὺς ἀγωγοὺς τοῦ πρώτου εἴδους δεχόμεθα ὅτι τὸ ρεῦμα φέρεται ἐκ τοῦ θετικοῦ πόλου πρὸς τὸν ἀρνητικόν. Ἐπίσης συμβατικῶς παραδεχόμεθα ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ διαλύματος τοῦ ἠλεκτρολύτου τὸ ρεῦμα κυκλοφορεῖ ἀπὸ τῆς ἀνόδου πρὸς τὴν κάθοδον, δηλαδὴ ἐκ τῶν σημείων ἔνθα ἡ ἠλεκτρικὴ τάσις εἶναι μεγαλυτέρα πρὸς τὰ σημεῖα ἔνθα ἡ ἠλεκτρικὴ τάσις εἶναι μικροτέρα. Κατὰ γενικὸν κανόνα, διαρκούσης τῆς ἠλεκτρολύσεως, τὸ μὲν μέταλλον ἀποτίθεται ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου, τὸ δὲ μεταλλοειδὲς ἢ αἱ ρίζαι τῶν ὀξέων ἐπὶ τῆς ἀνόδου. Σημειωτέον ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς ἠλεκτρολύσεως ἐκδηλοῦται μόνον πέριξ τῶν ἠλεκτροδίων, ἐνῷ εἰς τὸ μεταξὺ τούτων τμῆμα οὐδέν, καταφανὲς τοὐλάχιστον, φαινόμενον παρατηρεῖται.

Θεωρίαι τῆς ἠλεκτρολύσεως (βλ. *ἠλεκτρικὴ διάσπασις*).

Νόμοι τῆς ἠλεκτρολύσεως [Νόμος τοῦ Faraday]. Εἶναι προφανὲς ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν ἠλεκτροδίων ἀποτιθέμεναι ποσότητες ἠλεκτρολύτου ἐξαρτῶνται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῶν ἠλεκτρικῶν συνθηκῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρολύτου. Πρὸς λύσιν τῶν δύο τούτων προβλημάτων θὰ ἐκτελέσωμεν τὰ κάτωθι δύο πειράματα:

α') Διὰ τοῦ αὐτοῦ διαλύματος ἠλεκτρολύτου θὰ ἀφήσωμεν νὰ διέλθῃ ρεῦμα διαφόρου ἐντάσεως καὶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα διάφορα.

β') Ἐπὶ διαλυμάτων διαφόρων ἠλεκτρολύτων θὰ ἀφήσωμεν νὰ ἐπιδράσῃ ρεῦμα σταθερᾶς ἐντάσεως καὶ κατ' ἴσα χρονικὰ διαστήματα.

Κατὰ τὸ πρῶτον πείραμα παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν ἠλεκτροδίων ἀποτιθεμένη ποσότης ἠλεκτρολύτου εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔντασιν I τοῦ ρεύματος καὶ πρὸς τὸν χρόνον t, καθ' ὃν διήρκεσεν ἡ ἠλεκτρόλυσις, καὶ κατὰ συνέπειαν $B = k. I. t.$ ἔνθα B τὸ βάρος τοῦ ἀποτεθέντος ἠλεκτρολύτου καὶ k ἡ σταθερὰ τῆς ἀναλογίας. Δοθέντος ὅμως ὅτι τὸ γινόμενον τῆς ἐντάσεως I ἐπὶ τὸν χρόνον t παριστᾷ τὴν ὁλικὴν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ Q, ἥτις διῆλθε διὰ τοῦ ἠλεκτρολύτου, ἕπεται ὅτι

$$B = k.\,Q, \text{ ἐξ οὗ } k = \frac{B}{Q}$$

ἤτοι «ἡ ποσότης τοῦ ἀποτεθέντος ἠλεκτρολύτου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀναλωθεῖσαν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι ἡ σταθερὰ k ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρολύτου. Ἐὰν ἤδη ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος εἶναι 1 ampère καὶ ὁ χρόνος t ἰσοῦται πρὸς 1 δεύτερον λεπτὸν θὰ ἔχωμεν: $B = k.\,1.\,1 = k$, ἤτοι ἡ σταθερὰ k ἰσοῦται πρὸς τὸ βάρος τοῦ ἀποτεθέντος ἠλεκτρολύτου κατὰ μονάδα ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ, δηλαδὴ κατὰ Coulomb, καλεῖται δὲ *ἠλεκτροχημικὸν ἰσοδύναμον* τοῦ θεωρουμένου ἠλεκτρολύτου.

Καὶ νῦν ἐκτελέσωμεν τὸ δεύτερον πείραμα ἀφίνοντες νὰ διέλθῃ ρεῦμα σταθερᾶς ἐντάσεως διὰ διαλυμάτων διαφόρων ἠλεκτρολύτων. Ἔστωσαν π.χ. ὑδατικὰ διαλύματα ὑδροχλωρίου (HCl), νιτρικοῦ ἀργύρου ($AgNO_3$), νιτρικοῦ μολύβδου ($Pb(NO_3)_2$), χλωριούχου χαλκοῦ ($CuCl_2$), χλωριούχου ἀργιλλίου ($AlCl_3$) κλπ.

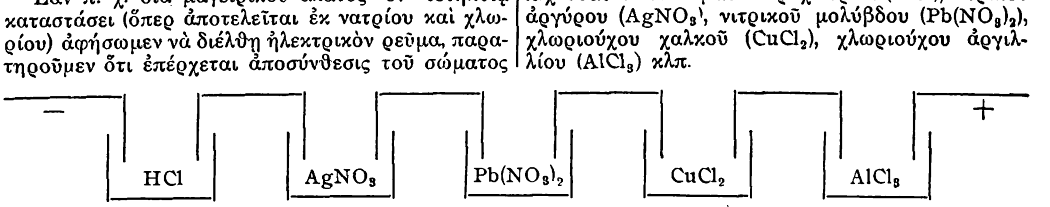

καὶ ἐκ μὲν τοῦ θετικοῦ πόλου ἐκλύεται χλώριον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀρνητικοῦ ἀποτίθεται μεταλλικὸν νάτριον. Εἰς πλείστας περιπτώσεις τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ριζικὴν ἀλλοίωσιν τῆς χημικῆς συστάσεως τῶν ἐν λόγῳ σωμάτων. Οὕτως ἐὰν δι' ὑδατικοῦ διαλύματος τοῦ αὐτοῦ ἅλατος διέλθῃ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἐκ μὲν τοῦ θετικοῦ πόλου ἐκλύεται, ὡς καὶ προηγουμένως, χλώριον, εἰς τὸν ἀρνητικὸν ὅμως πόλον ἀντὶ μεταλλικοῦ νατρίου παρατηρεῖται σχηματισμὸς καυστικοῦ νατρίου καὶ ἔκλυσις ὑδρογόνου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπελευθερουμένου μεταλλικοῦ νατρίου ἐπὶ τοῦ διαλυτικοῦ μέσου, δηλαδὴ τοῦ ὕδατος.

$$2Na + 2H_2O = 2Na\,OH + H_2$$

νάτριον + ὕδωρ = καυστικὸν νάτριον + ὑδρογόνον

Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν τὸ πείραμα μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐκλυθῇ ἐκ τῆς καθόδου 1,008 γρ. ὑδρογόνου, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ταυτοχρόνως καὶ ἐπὶ τῶν οἰκείων ἠλεκτροδίων ἀπετέθησαν

Χλωρίου Cl	35,5	γρ.
Ἀργύρου Ag	107,88	»
Μολύβδου Pb	207,20/2	»
Χαλκοῦ Cu	63,57/2	»
Ἀργιλλίου Al	26,97/3	»

Ἐκ τούτων καθίσταται προφανὲς ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ, δι' ἧς ἀπελευθεροῦται ἓν ἀτομόγραμμον ὑδρογόνου, δύνανται νὰ ἀπελευθερωθῶσιν ἐκ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν: ἓν ἀτομόγραμμον ἀργύρου, 1 ἀτομόγραμμον χλωρίου, ἥμισυ ἀτομόγραμμον μολύβδου, τὸ τρίτον τοῦ ἀτομογράμμου τοῦ ἀργιλλίου κ.ο.κ., ἄλλαις λέξεσιν ἡ

Digitized by Google

ἠλεκτρολυτικὴ ἐνέργεια ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ σθένους τοῦ στοιχείου ἢ τῆς ῥίζης ἐν τῇ θεωρουμένῃ χημικῇ ἑνώσει.

Κατὰ συνέπειαν ἡ ποσότης ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς 1,008 γρ. ὑδρογόνου, ἀντιστοιχεῖ ὡσαύτως πρός: 35,5 γρ. χλωρίου, 107,88 γρ. ἀργύρου, 103,6 γρ. μολύβδου, 8,99 γρ. ἀργιλλίου κ.ο.κ.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι αἱ ἀπελευθερούμεναι ποσότητες τῶν διαφόρων στοιχείων ἐκ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν εἰσὶ χημικῶς ἰσοδύναμοι, δηλαδὴ δύνανται νὰ ἀντικατασταθῶσι διὰ ποσοτήτων ἰσοδυνάμων ἄλλων στοιχείων. Οὕτως ἐὰν M εἶναι τὸ μοριακὸν βάρος τοῦ θεωρουμένου ἠλεκτρολύτου καὶ μ τὸ σθένος τοῦ στοιχείου ἢ τῆς ῥίζης ἐν τῇ ἑνώσει ταύτῃ, ἡ σχέσις $\frac{M}{\mu}$ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν αὐτὴν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ, πρὸς ἣν ἀντιστοιχεῖ καὶ ἓν ἀτομόγραμμον ὑδρογόνου. Ἡ σχέσις $\frac{M}{\mu}$ καλεῖται *χημικὸν ἰσοδύναμον τῆς ἑνώσεως*, ὅπερ, συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω, ἀντιστοιχεῖ, κατὰ βάρος, πρὸς τὸ ἠλεκτροχημικὸν ἰσοδύναμον τῆς θεωρουμένης ἑνώσεως. Κατ' ἀναλογίαν ἐὰν M εἶναι τὸ ἀτομικὸν βάρος δοθέντος στοιχείου καὶ μ τὸ σθένος αὐτοῦ, ἡ σχέσις $\frac{M}{\mu}$ παριστᾷ ὡσαύτως τὸ χημικὸν ἰσοδύναμον τοῦ θεωρουμένου στοιχείου.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι τὸ βάρος τοῦ ἔκ τινος ἠλεκτρολύτου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἠλεκτρολύσεως, ἀπελευθερουμένου στοιχείου εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀτομικὸν αὐτοῦ βάρος καὶ ἀντιστρόφως ἀνάλογον πρὸς τὸ σθένος τοῦ στοιχείου. Οὕτως ἐὰν εἰς τὴν ἐξίσωσιν B=k. Q ἀντικαταστήσωμεν τὸ B διὰ τῆς τιμῆς αὐτοῦ $\frac{M}{\mu}$, λαμβάνομεν:

$$\frac{M}{\mu} = k.\,Q \quad \text{καὶ ἐκ ταύτης} \quad \frac{k}{\frac{M}{\mu}} = \frac{1}{Q}$$

ἤτοι διὰ τὴν αὐτὴν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ ἡ σχέσις $\frac{k}{\frac{M}{\mu}}$ εἶναι ἀριθμὸς σταθερὸς διὰ πάντας τοὺς ἠλεκτρολύτας.

Χημ. ἑνώσεις	*M=μορ. βάρος*	*μ=σθένος*	*k*	$\frac{k}{M/\mu}$
HCl	36,47	1	0,00038	$1{,}036.10^{-5}$
$AgNO_3$	169,88	1	0,0017	1,036. »
$Pb(NO_3)_2$	331,22	2	0,00172	1,036 »
$CuCl_2$	134,48	2	0,00069	1,036 »
$AlCl_3$	133,34	3	0,00046	1 036 »

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἠλεκτροχημικὸν ἰσοδύναμον δοθέντος ἠλεκτρολύτου ἢ στοιχείου εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν σχέσιν $\frac{M}{\mu}$ καὶ ὅτι ὁ συντελεστὴς ἀναλογίας διὰ πάσας τὰς περιπτώσεις ἰσοῦται πρὸς $1{,}036.10^{-5}$.

$$k = 1{,}036.10^{-5}\ \frac{M}{\mu}$$

Κατ' ἀκολουθίαν δυνάμεθα νῦν εὐχερῶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ἀπαιτεῖται ὅπως ἀποσυντεθῇ ποσότης ἠλεκτρολύτου ἴση πρὸς τὸ χημικὸν ἰσοδύναμον αὐτῆς, ἤτοι ἴση πρὸς $\frac{M}{\mu}$.

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως $\frac{M}{\mu} = k.\,Q$ λαμβάνομεν

$$Q = \frac{\frac{M}{\mu}}{k}.$$

ἀλλὰ $k = 1{,}036.10^{-5}\ \frac{M}{\mu}$ καὶ συνεπῶς

$$Q = \frac{\frac{M}{\mu}}{1{,}036.10^{-5}.\ \frac{M}{\mu}} = 1 : \frac{1.036}{10^5} = \frac{10^5}{1{,}036} = 96525$$

κουλόμβια.

Καὶ ἤδη ὁ νόμος τοῦ Faraday διατυποῦται ὡς ἀκολούθως:

«Ποσότης ἠλεκτρισμοῦ ἴση πρὸς 96525 κουλόμβια ἀποσυνθέτει ἓν γραμμοϊσοδύναμον οἱουδήποτε ἠλεκτρολύτου» ἢ

«Ποσότης ἠλεκτρισμοῦ ἴση πρὸς 96525 κουλόμβια ἀπελευθεροῖ ἐπὶ τῆς καθόδου ἓν γραμμοϊσοδύναμον ὑδρογόνου (1,008 γρ.) ἢ ἓν γραμμοϊσοδύναμον οἱουδήποτε ἄλλου στοιχείου (μετάλλου ἢ μεταλλοειδοῦς)».

Αἱ ἀλλοιώσεις ἃς ὑφίστανται τὰ ἠλεκτρολύτα διαρκούσης τῆς ἠλεκτρολύσεως τελοῦνται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, περὶ τὰ ἠλεκτρόδια, αἱ δὲ κατ' αὐτὰς χωροῦσαι χημικαὶ ἀντιδράσεις ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς ἠλεκτρολυομένης χημικῆς ἑνώσεως, τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ, τῶν ἠλεκτροδίων κλπ.

α΄) Τὰ ἀπελευθερούμενα ἰόντα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπίδρασιν ἐπί τε τοῦ ἠλεκτρολύτου καὶ τῶν ἠλεκτροδίων, ἀλλὰ ἐξουδετερούμενα δι' ἴσης καὶ ἀντιθέτου σημείου ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ ὑφίστανται *πολυμερισμὸν* (βλ. λ.) καὶ μεταπίπτουσιν εἰς τὴν μοριακὴν κατάστασιν.

Ἐπὶ παραδείγματι κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν διαλύματος ὑδροχλωρίου ἔχομεν ἐκ μὲν τῆς καθόδου ἔκλυσιν ὑδρογόνου, ἐκ δὲ τῆς ἀνόδου ἔκλυσιν χλωρίου:

Κάθοδος: $2H^{\cdot} + 2\ominus = H_2$

Ἄνοδος: $2Cl' + 2\oplus = Cl_2$.

β΄) Τὰ ἰόντα ἐρχόμενα εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἠλεκτροδίων ἀποβάλλουσι τὸ φορτίον αὐτῶν καὶ ἀποσυντιθέμενα σχηματίζουσι νέας ἑνώσεις.

Οὕτω κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν διαλύματος ὀξικοῦ ὀξέος ἔχομεν εἰς μὲν τὴν ἄνοδον σχηματισμὸν αἰθανίου, ἐκ δὲ τῆς καθόδου ἔκλυσιν ὑδρογόνου:

Ἄνοδος: $2CH_3COO' + 2\oplus = C_2H_6 + 2CO_2$

Κάθοδος: $2H^{\cdot} + 2\ominus = H_2$.

γ΄) Τὰ ἰόντα, συνεπείᾳ δευτερευουσῶν ἀντιδράσεων, ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ. Τοιαῦται ἀντιδράσεις χωροῦσι κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ὀξέων ἐνεχόντων ὀξυγόνον, τῶν βάσεων καὶ τῶν ἀλάτων τῶν ἀλκαλίων.

Παραδείγματα: Ἠλεκτρόλυσις διαλύματος θειικοῦ ὀξέος (H_2SO_4):

Ἄνοδος: $2SO''_4 + 2\oplus + 2H_2O = 2H_2SO_4 + O_2$

Κάθοδος: $2H^{\cdot} + 2\ominus = H_2$.

Ἠλεκτρόλυσις διαλύματος καυστικοῦ καλίου (KOH):

Ἄνοδος: $2OH' + 2\oplus = H_2O + O_2$.

Κάθοδος: $2K^{\cdot} + 2\ominus + 2H_2O = 2KOH + H_2$.

δ΄) Τὰ σχηματιζόμενα ἰόντα προσβάλλουσι τὰ ἠλεκτρόδια.

Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν διαλύματος θειικοῦ χαλκοῦ ($CuSO_4$) μὲ ἠλεκτρόδια ἐκ χαλκοῦ ἔχομεν:

Ἄνοδος: $2SO''_4 + 2\oplus + 2Cu = 2CuSO_4$

Κάθοδος: $Cu^{\cdot\cdot} + 2\ominus = Cu$.

Ἡ ἀντίδρασις αὕτη χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν χημικῶς καθαροῦ χαλκοῦ. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει λέγομεν ὅτι ἡ ἄνοδος ἀποτελεῖται ἐκ διαλυτοῦ ἠλεκτροδίου.

ε) Τὰ ἰόντα ἐπιδρῶσιν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρολύτου.

Π. χ. κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν διαλύματος νιτρικοῦ ὀξέος (HNO_3) ἔχομεν:

Ἐπὶ τῆς ἀνόδου:

$$2NO_3' + 2\oplus + 2H_2O = 2HNO_3 + O_2$$

Ἐπὶ τῆς καθόδου χωροῦσι δύο ἀντιδράσεις:

$$1^o\ 2H^{\cdot} + 2\ominus = H_2$$

Τὸ οὕτω δὲ σχηματιζόμενον ὑδρογόνον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἀνάγει αὐτὸ πρὸς ἀμμωνίαν, ἤτοι $4\ H_2 + HNO_3 = NH_3 + 3H_2O$ ἢ

$$NO'_3 + 8H^{\cdot} = NH_3 + OH' + 2H_2O$$

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀναλισκομένη ποσότης ἠλεκτρισμοῦ χρησιμεύει διὰ τὴν χημικὴν ἀποσύνθεσιν τῶν χημικῶν ἑνώσεων, δηλαδὴ ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια μετατρέπεται εἰς χημικὴν ἐνέργειαν.

Τάσις ἠλεκτρολυτικῆς ἀποσυνθέσεως. Διὰ τὴν ἠλεκτρολυτικὴν ἀποσύνθεσιν δοθείσης χημικῆς ἑνώσεως εἶναι προφανὲς ὅτι ἀπαιτεῖται ὡρισμένη ποσότης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας.

Οὕτω καλοῦμεν *τάσιν ἠλεκτρολυτικῆς ἀποσυνθέσεως* τὴν *ἠλεκτρεγερτικὴν* δύναμιν (βλ. λ.), ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν (ἠλεκτρολυτικὴν) δοθέντος ἠλεκτρολύτου. Πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς ταύτης δυνάμεως δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν ἐπὶ τοῦ κανόνος τοῦ Thomson, ὅστις διατυποῦται διὰ τῆς ἐξισώσεως: $E = \frac{Q}{23073}$ volts, ἔνθα E ἡ τάσις εἰς τοὺς πόλους τῆς ἠλεκτρικῆς πηγῆς καὶ Q ἡ ποσότης θερμότητος, ἥτις ἀναπτύσσεται κατά τινα δοθεῖσαν χημικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπὶ παραδείγματι διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἀπαιτουμένης τάσεως διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἀραιοῦ διαλύματος H_2SO_4, ἀναχωροῦμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ταύτην ἐκλύεται ἐκ μὲν τῆς καθόδου ὑδρογόνον, ἐκ δὲ τῆς ἀνόδου ὀξυγόνον. Συνεπῶς ἔχομεν τὰ αὐτὰ προϊόντα ἀποσυνθέσεως τοῦ ὕδατος:

$$\underset{\text{ὕδωρ}}{2\,H_2O\ (\text{ὑγρὸν})} = \underset{\text{ὑδρογόνον}}{H_2\ (\text{ἀέριον})} \underset{+}{+} \underset{\text{ὀξυγόνον}}{O_2\ (\text{ἀέριον})}$$

Συμφώνως πρὸς τοὺς θερμοχημικοὺς πίνακας (βλ. *θερμοχημεία*) κατὰ τὴν ἕνωσιν ὀξυγόνου καὶ ὑδρογόνου πρὸς σχηματισμὸν ὕδατος ἀναπτύσσεται ποσότης θερμότητος ἴση πρὸς 69.000 θερμίδας, ἤτοι:

$$2H_2\ (\text{ἀέριον}) + O_2\ (\text{ἀέριον}) =$$
$$= 2H_2O\ (\text{ὑγρὸν}) + 69.000\ \text{θερμ.}$$

Δηλαδὴ κατὰ τὸν σχηματισμὸν 2 μορίων ὕδατος ἀναπτύσσεται θερμότης 69.000 θερμίδων καὶ συνεπῶς δι' 1 μόριον ὕδατος ἡ θερμότης θὰ ἰσοῦται πρὸς 69.000 : 2=34.500 θερμίδας.

Ἤδη ἐφαρμόζοντες τὸν τύπον τοῦ Thomson $E = \frac{Q}{23073}$ εὑρίσκομεν $E = \frac{34500}{23073} = 1{,}497$ volts.

Σημειωτέον ὅτι τὰ διὰ τοῦ τύπου τούτου ἐξαγόμενα εἰσὶν ἀκριβῆ μόνον κατὰ προσέγγισιν, εἴς τινας δὲ περιπτώσεις καὶ χονδροειδῆ.

Τάσις ἐκφορτίσεως. Ἔτι ἀκριβέστερον ἢ διὰ τοῦ τύπου τοῦ Thomson, δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἠλεκτρικὴν τάσιν, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ὁλικὴν ἀποσύνθεσιν δοθέντος ἠλεκτρολύτου, βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν τάσεων ἐκφορτίσεως τῶν ἰόντων. Ὡς τάσιν ἐκφορτίσεως δοθέντος ἰόντος ἐννοοῦμεν τὴν ἐλαχίστην δυνατὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπὶ τοῦ οἰκείου ἠλεκτροδίου ἀπελευθέρωσις τοῦ θεωρουμένου ἰόντος.

Ἡ ποσότης τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἠλεκτρολύτου τινὸς ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου: $E.\,i.\,t. = A + Ri^2.t$, ἔνθα E ἡ διαφορὰ τάσεως εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης, i ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος, R ἡ ἀντίστασις τοῦ ἠλεκτρολύτου καὶ A ἡ ποσότης ἐνεργείας, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν θεωρουμένην ἠλεκτροχημικὴν μετατροπήν. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ νόμου τοῦ Faraday δυνάμεθα, ὡς γνωστόν, νὰ καθορίσωμεν μετ' ἀκριβείας τὸ ποσὸν τοῦ ἠλεκτρολύτου, ὅπερ ἀποσυντίθεται, ἢ τῶν ἰόντων ἅτινα ἐκφορτίζονται ἐπὶ τῶν ἠλεκτροδίων, ἐὰν γνωρίζωμεν τὴν ποσότητα ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ ἠλεκτρολύτου. Ὁ ὑπολογισμὸς ὅμως τῆς ποσότητος ἐνεργείας A, διὰ τοῦ νόμου τοῦ Faraday, τυγχάνει ἀνέφικτος λόγῳ διαφόρων παρασίτων φαινομένων ἅτινα ἐμφανίζονται κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀπορροφωμένης ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας κατά τινα δοθεῖσαν ἠλεκτροχημικὴν μετατροπὴν καθίσταται λίαν δυσχερής. Οὐχ ἧττον πειραματικῶς κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἠλεκτρόλυσις δοθέντος ἠλεκτρολύτου δὲν γίνεται αἰσθητῶς καταφανὴς εἰ μὴ ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἐπὶ τῶν ἠλεκτροδίων διαφορὰ τάσεως ὑπερβῇ ὡρισμένην τινὰ ἐλάχιστην τιμήν, δηλαδὴ τὴν τάσιν ἐκφορτίσεως τοῦ θεωρουμένου ἰόντος.

Θεωρήσωμεν ἓν οἱονδήποτε ἅλας KA (ἔνθα K= κατιὸν καὶ A=ἀνιὸν) ἐντὸς ἠλεκτρολυτικοῦ δοχείου καὶ ἐξετάσωμεν τὰ περὶ τὴν κάθοδον φαινόμενα. Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἠλεκτρικῶν στηλῶν τοῦ Nernst τὸ μέταλλον K ἔχει ὡρισμένην τινὰ *ἠλεκτροδιαλυτικὴν τάσιν*, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας τείνει νὰ παραμείνῃ ἐν διαλύσει. Ἔστω Π ἡ ἠλεκτροδιαλυτικὴ αὕτη τάσις τοῦ μετάλλου K, καὶ π ἡ ὠσμικὴ πίεσις τῶν ἰόντων K˙. Ἐὰν πρὸς στιγμὴν διακόψωμεν τὴν ἠλεκτρόλυσιν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ ἰόντα K˙ ἢ ἀποβάλλουσι τὸ φορτίον αὐτῶν καὶ ἀποτίθενται ἐπὶ τῆς καθόδου, ἢ τείνουσι νὰ διαλυθῶσιν, ἀναλόγως τῶν τιμῶν τῆς ἠλεκτροδιαλυτικῆς τάσεως Π καὶ τῆς ὠσμικῆς πιέσεως π.

Καὶ ἐὰν μὲν ἡ $\pi > \Pi$, τὰ ἰόντα ἐκφορτίζονται καὶ ἀποτίθενται ἐπὶ τῆς καθόδου, ἐὰν δὲ ἡ $\Pi > \pi$ ταῦτα τείνουσι νὰ διαλυθῶσιν. Ἐὰν νῦν μεταξὺ καθόδου καὶ ἠλεκτρολύτου ἐπενεργήσῃ ἐξωτερικὴ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις E, ἡ κίνησις τῶν ἰόντων θὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τριῶν παραγόντων, ἤτοι τῆς Π,π καὶ τῆς E. Διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἠλεκτρόλυσις, δηλαδὴ ἵνα δυνηθῇ τὸ ἰὸν K˙ ἐκφορτιζόμενον νὰ ἀποτεθῇ ἐπὶ τῆς καθόδου, δέον:

$$\pi + E > \Pi \qquad (1)$$

Τοὺς τρεῖς τούτους παράγοντας δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα μονάδων διὰ τοῦ τύπου τοῦ Nernst:

$$E = \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\pi}{\Pi}, \quad \text{ἐξ οὗ}$$

$$E = \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \pi - \frac{1{,}98.10^{-4}}{V} \log \Pi$$

Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀνισότης (1) λαμβάνει τὴν μορφὴν

$$\frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \pi + E > \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \Pi, \quad \text{καὶ}$$

$$E > \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\Pi}{\pi}$$

Ἐὰν ἤδη ἐξετάσωμεν τὰ φαινόμενα ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ἠλεκτροδίων, εὑρίσκομεν, ὅτι ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀποσύνθεσις δοθέντος ἠλεκτρολύτου καθίσταται αἰσθητῶς καταφανὴς ὅταν

$$E > \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\Pi}{\pi} + \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\Pi'}{\pi'},$$

ἔνθα Π′ εἶναι ἡ ἠλεκτροδιαλυτικὴ τάσις τοῦ ἀνιόντος A καὶ π′ ἡ ὠσμικὴ αὐτοῦ πίεσις. Συνεπῶς ἡ ἐλαχίστη ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις, ἥτις δέον νὰ ἐπενεργήσῃ διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν ταύτην, εἶναι προφανῶς

$$E = \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\Pi}{\pi} + \frac{1{,}98.10^{-4}}{V}\ T \log \frac{\Pi'}{\pi'}$$

Ἐκ τούτων παρατηροῦμεν ὅτι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν προϊόντων ἐκφορτίσεως δοθέντος ἰόντος ἐπὶ τοῦ οἰκείου ἠλεκτροδίου ἀπαιτεῖται ὡρισμένη ἐξωτερικὴ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις, ἣν ἀνωτέρω ἐκαλέσαμεν τάσιν ἐκφορτίσεως. Τὴν τάσιν ἐκφορτίσεως ἑκάστου ἰόντος προσδιορίζομεν εὐχερῶς δι' εἰδικῆς συσκευῆς, εὑρίσκομεν δ' ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ τάσις εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης εἶναι

Digitized by Google

μικροτέρα τῆς τάσεως ἐκφορτίσεως Ε τοῦ θεωρουμένου ἰόντος, οὐδεμία τελεῖται καταφανὴς ἀποσυνθέσις τοῦ ἠλεκτρολύτου. Εὐθὺς ὅμως ὡς ρυθμίσωμεν τὸ ρεῦμα, ὥστε ἡ τάσις εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης νὰ ὑπερβῇ τὴν Ε, ἡ ἠλεκτρόλυσις καθίσταται καταφανεστάτη καὶ βαίνει αὔξουσα ἐφ᾽ ὅσον ἡ εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις αὐξάνει.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν γραφικῶς ἐπὶ συστήματος συντεταγμένων μὲ τεταγμένας τὰς τάσεις καὶ τετμημένας τὰς ἐντάσεις τοῦ ρεύματος.

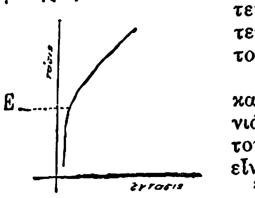

Ἡ οὕτω λαμβανομένη καμπύλη παρουσιάζει γωνιῶδες σημεῖον Ε, πέραν τοῦ ὁποίου ἡ καμπύλη εἶναι εὐθύγραμμος.

Ἐφ᾽ ὅσον ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις τῆς στήλης εἶναι κατωτέρα τῆς Ε (δηλαδὴ τῆς τάσεως ἐκφορτίσεως), οὐδεμία διέλευσις ἠλεκτρικοῦ ρεύματος παρατηρεῖται καὶ ἡ καμπύλη εἰς τὴν φάσιν αὐτὴν τῆς ἠλεκτρολύσεως συγχέεται σχεδὸν μὲ τὸν ἄξονα τῶν τεταγμένων.

Προσδιορίζοντες οὕτω τὴν τάσιν ἐκφορτίσεως παρατηροῦμεν, ὅτι διὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἰόντων αὕτη ἰσοῦται πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς θεωρίας προβλεπομένην κανονικὴν ἠλεκτρολυτικὴν τάσιν τοῦ θεωρουμένου κατιόντος, ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ κάτωθι πίνακος:

Διαλύματα	Τάσεις ἐκφορτίσεως	
	Ὑπολογισθεῖσαι	Εὑρεθεῖσαι
Θειικοῦ ψευδαργύρου $ZnSO_4$ κανονικοῦ	+ 0,80	+ 0,74
Νιτρικοῦ μολύβδου $Pb(NO_3)_2$ κανονικοῦ	+ 0,15	+ 0,15
Θειικοῦ χαλκοῦ $CuSO_4$ κανονικοῦ	— 0,308	— 0,300

κ λ π.

Ἡ μεταξὺ ὑπολογισμοῦ καὶ πειράματος συμφωνία ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν ἀναστροφικὴν ἰδιότητα τῶν μεταλλικῶν ἠλεκτροδίων.

Δι᾽ ἔνια, ἐν τούτοις, ἠλεκτρόδια, καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν τὰ ἐξ ἀερίων ἀποτελούμενα, παρετηρήθη ὅτι ἡ τάσις ἐκφορτίσεως εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ὑπὸ τῆς θεωρίας προβλεπομένης. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὴν μὴ ἀναστροφικὴν ἰδιότητα τῶν ἐν λόγῳ ἠλεκτροδίων.

Ἡ παρατηρουμένη αὕτη διαφορὰ τῆς τάσεως ἐκφορτίσεως (θεωρητικῆς) καὶ τῆς ἠλεκτρολυτικῆς τάσεως (πειραματικῆς) καλεῖται *ὑπέρτασις* (surtension-overvoltage-Überspannung).

Κατ᾽ ἀκολουθίαν ὡς ὑπέρτασιν θεωροῦμεν τὴν περίσσειαν τῆς πειραματικῶς εὑρισκομένης ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν, ἣν ἔδει νὰ εὕρωμεν ἐὰν τὰ ἠλεκτρόδια συμπεριεφέροντο ἀναστρόφως. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ὑπερτάσεως παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐξ ἀερίων ἠλεκτροδίων, ἐξαρτᾶται δὲ αὕτη ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἠλεκτροδίων καὶ ἐκ τῆς ἀναστροφικῆς ἢ μὴ ἰδιότητος αὐτῶν.

α) *Ὑπέρτασις ὑδρογόνου.* Ἐὰν ὑποβάλωμεν εἰς ἠλεκτρόλυσιν ὕδωρ ὀξινισθὲν διὰ θειικοῦ ὀξέος, χρησιμοποιοῦντες ὡς ἄνοδον ἔλασμα πλατίνης ἐπιπλατινωμένης κεκορεσμένον ὀξυγόνου, καὶ ὡς κάθοδον ὡσαύτως ἔλασμα πλατίνης ἐπιπλατινωμένης, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀποσύνθεσις ἄρχεται ὑπὸ τάσιν 1,1 volts, ἥτις ἄλλως τε προβλέπεται καὶ ὑπὸ τῆς θεωρίας. Ἐὰν ὅμως ἀντικαταστήσωμεν τὰ ἐκ πλατίνης ἠλεκτρόδια δι᾽ ἑτέρων μετάλλων, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀποσύνθεσις ἄρχεται ὑπὸ τάσιν μεγαλυτέραν τῆς ὑπὸ τῆς θεωρίας προβλεπομένης (ἤτοι 1,1 volts), ἐξαρτᾶται δὲ ἡ τάσις αὕτη ἀποσυνθέσεως ἐκ τῆς φύσεως τοῦ χρησιμοποιουμένου ἠλεκτροδίου, καθὼς καὶ ἐκ τῆς ἐπιφανειακῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Οὕτως ἐὰν χρησιμοποιήσωμεν ἠλεκτρόδια ἐξ ἀργύρου, ὧν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι λεία, ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀποσύνθεσις ὕδατος ὀξινισθέντος διὰ θειικοῦ ὀξέος ἄρχεται ὑπὸ τάσιν 1,595 volts, ἐὰν δὲ ἡ ἐπιφάνεια εἶναι σπογγώδης, ἡ ἀποσύνθεσις ἄρχεται ὑπὸ τάσιν 1,197 volts. Συνεπῶς ἡ ὑπέρτασις τοῦ ὑδρογόνου ἐπὶ τῶν διαφόρων μετάλλων ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς παρατηρουμένης τάσεως καὶ τῆς ὑπὸ τῆς θεωρίας προβλεπομένης, ἤτοι: ὑπέρτασις $=$ Ε $-$ 1,1 volts, ἔνθα Ε$=$ ἡ παρατηρηθεῖσα τάσις ἀποσυνθέσεως.

Ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου τῆς ὑπερτάσεως εἶναι εἰσέτι ἄγνωστος, ἐν τούτοις ὅμως ἀποδίδεται αὕτη εἰς τὴν διαλυτότητα τοῦ ὑδρογόνου εἰς τὰ μέταλλα ἀναλόγως τῆς ἐπιφανειακῆς αὐτῶν καταστάσεως.

β) *Ὑπέρτασις ὀξυγόνου.* Ἐὰν ἐπαναλάβωμεν τὰ αὐτὰ ὡς ἄνω πειράματα, ἀλλὰ μὲ ἄνοδον κεκορεσμένην ὀξυγόνου, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀποσύνθεσις ἄρχεται ὑπὸ διαφορὰν τάσεως μεγαλυτέραν τῆς θεωρητικῆς. Ἡ γραφικὴ παράστασις τοῦ φαινομένου ἐπὶ συστήματος συντεταγμένων μὲ τεταμένας τὰς τάσεις καὶ τετμημένας τὰς ἐντάσεις τοῦ ρεύματος καταλήγει εἰς καμπύλην μὲ δύο γωνιώδη σημεῖα.

Τὸ πρῶτον γωνιῶδες σημεῖον Ε ἀντιστοιχεῖ πρὸς τάσιν 1,1 volts, εἶναι δὲ ἀνεξάρτητος τοῦ τε ἠλεκτρολύτου καὶ τοῦ ἠλεκτροδίου.

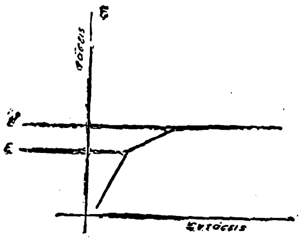

Ἡ τάσις αὕτη ἰσοῦται πρὸς τὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν τῆς στήλης ὑδρογόνου - ὀξυγόνου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἠλεκτρολύσεως οὐδέποτε παρατηρεῖται ἔκλυσις ὀξυγόνου. Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἠλεκτρόλυσιν αὐξάνοντες τὴν τάσιν, παρατηροῦμεν σχηματισμὸν ὀξειδωτικοῦ τινος σώματος, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε φύσεως, πάντως οὐχὶ ὄζοντος. Εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον Ε΄ τῆς καμπύλης ἀντιστοιχεῖ ἔκλυσις ὀξυγόνου. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ μετάλλου, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ ἠλεκτρόδιον, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν ὑπέρτασιν. Συνεπῶς ὑπέρτασις ὀξυγόνου$=$Ε΄$-$1,1 volts.

Οὕτως ἐὰν χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἠλεκτρόδια ἐκ σπογγώδους νικελίου, τὸ δεύτερον σημεῖον Ε΄ τῆς παραστατικῆς καμπύλης ἀντιστοιχεῖ πρὸς διαφορὰν τάσεως 1,28 volts καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν ἡ ὑπέρτασις διὰ τὸ ἐν λόγῳ μέταλλον ἰσοῦται πρὸς 0,18 volt. Μὲ ἠλεκτρόδια ἐκ πλατίνης ἐπιπλατινωμένης ἡ ἔκλυσις ὀξυγόνου (δηλαδὴ τὸ δεύτερον σημεῖον Ε΄ τῆς καμπύλης) παρατηρεῖται, ὅταν ἡ τάσις εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης ἀντιστοιχῇ πρὸς 1,47 volts.

Ἐὰν ἡ ἠλεκτρόλυσις τελῆται μὲ ἠλεκτρόδια πλατίνης, ὧν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι λεία, ἡ τάσις ἀποσυνθέσεως ἀνέρχεται εἰς 1,67 volts, ὁπότε παρατηρεῖται ἔκλυσις ὄζοντος καὶ οὐχὶ ὀξυγόνου. Ἡ τάσις αὕτη (1,67 volts) θεωρεῖται ὡς τάσις ἐκφορτίσεως τῶν ὑδροξυλιόντων (ΟΗ΄):

$$6\,OH' + 6\oplus = O_3 + 3\,H_2O.$$

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν ὅτι ἡ ὁλικὴ τάσις, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν δοθέντος ἠλεκτρολύτου, ἰσοῦται τῷ ἀθροίσματι τῶν μικροτέρων τάσεων ἐκφορτίσεως ἐκ τῶν ἀνιόντων καὶ τῶν κατιόντων, ἅτινα παρευρίσκονται ἐν τῷ διαλύματι. Οὕτω κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἅλατός τινος ΜΑ θὰ ἔχωμεν ἐν τῷ διαλύματι: κατιόντα ὑδρογόνου (Η˙), ἅτινα προέρχονται ἐκ τοῦ ἰονισμοῦ τοῦ ὕδατος, κατιόντα τοῦ μετάλλου (Μ˙), ἀνιόντα ὑδροξυλίου (ΟΗ΄), ὡσαύτως προερχόμενα ἐκ τοῦ ἰονισμοῦ τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνιόντα τοῦ μεταλλοειδοῦς (Α΄). Εἰς ἕκαστον τῶν ἀνιόντων τούτων ἀντιστοιχεῖ ὡρισμένη τάσις ἐκφορτίσεως. Κατ᾽ ἀκολουθίαν διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἐλαχίστης τάσεως, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν τοῦ ἐν λόγῳ ἅλατος, θὰ λάβωμεν ἐκ τῶν κατιόντων ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ἀντιστοιχεῖ ἡ μικροτέρα τάσις ἐκφορτίσεως, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἀνιόντων ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ ἡ μικροτέρα τάσις ἐκφορτίσεως, τὰς δύο δὲ ταύτας τάσεις θὰ ἀθροίσωμεν. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐλαχίστην διαφορὰν τάσεως εἰς τοὺς πόλους τῆς στήλης, δι᾽ ἧς θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἠλεκτρόλυσις. Π. χ. διὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν διαλύματος μαγειρικοῦ ἅλατος ἡ ἐλαχίστη διαφορὰ τάσεως εἰς τοὺς πόλους θὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν τάσεων ἐκφορτίσεως τῶν ἀνιόντων χλωρίου (Cl΄) καὶ τῶν κατιόντων ὑδρογόνου (Η˙), διότι ἡ τάσις ἐκφορτίσεως τῶν Cl΄ εἶναι μικροτέρα τῆς τάσεως ἐκφορτίσεως τῶν ΟΗ΄, καθὼς καὶ ἡ τάσις ἐκφορτίσεως τῶν Η˙ εἶναι μικροτέρα τῆς τῶν Na˙. Συνεπῶς κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν τοῦ ἐν λόγῳ ἅλατος ἐκ τῆς ἀνόδου μὲν ἐκλύεται χλώριον, ἐκ τῆς καθόδου δὲ ὑδρογόνον.

Ἠλεκτρόλυσις τοῦ ὕδατος. Ἐφ᾽ ὅσον κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν τῶν ὀξυγονούχων ἁλάτων παρατηρεῖται πάντοτε ἐκ μὲν τῆς ἀνόδου ἔκλυσις ὀξυγόνου, ἐκ δὲ τῆς καθόδου ἔκλυσις ὑδρογόνου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἠλεκτρόλυσις τῶν ἐν λόγῳ ἁλάτων τελεῖται δαπάναις τοῦ διαλυτικοῦ μέσου, δηλαδὴ τοῦ ὕδατος. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου ἡ ἁπλουστέρα ὑπόθεσις εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῷ διαλύματι ἰόντων ἐκφορτίζονται μόνον τὰ κατιόντα ὑδρογόνου (Η˙) καὶ τὰ ἀνιόντα ὑδροξυλίου (ΟΗ΄), ἐνῷ τὰ ἰόντα τοῦ ἅλατος ἁπλῶς συντελοῦν εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ ρεύματος. Κατ᾽ ἀκολουθίαν αἱ χωροῦσαι ἀντιδράσεις θὰ εἶναι: ἐπὶ τῆς καθόδου $2H^{\cdot} + 2\ominus = H_2$, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνόδου $4OH' + 4\oplus = 2H_2O + O_2$. Ἡ κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἠλεκτρόλυσις τοῦ ὕδατος καλεῖται πρωτογενής.

Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη, καίτοι ἁπλῆ, δυσκόλως γίνεται ἀποδεκτή, καθ᾽ ὅσον δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὰ ἰόντα τοῦ ἅλατος παραμένουσι χημικῶς ἀδρανῆ καθ᾽ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἠλεκτρολύσεως. Ἡ πιθανωτέρα ὑπόθεσις εἶναι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ὀξυγονούχων ἁλάτων παρατηρουμένη ἔκλυσις ὀξυγόνου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰόντων τοῦ ἅλατος ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Οὕτω κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν θειικοῦ νατρίου (Na_2SO_4) ἔχομεν:

ἐπὶ τῆς καθόδου:

$$2Na^{\cdot} + 2\ominus + 2\,H_2O = 2\,NaOH + H_2$$

ἐπὶ τῆς ἀνόδου:

$$2\,SO''_4 + 2\oplus + 2H_2O = 2H_2SO_4 + O_2.$$

Ἡ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ὑπόθεσιν ἠλεκτρόλυσις τοῦ ὕδατος καλεῖται δευτερογενής.

Πειραματικῶς ἀμφότεραι αἱ ὑποθέσεις εἰσὶν ἰσοδύναμοι, θεωρητικῶς ὅμως ἡ δευτέρα εἶναι καὶ ἡ μᾶλλον πιθανή. Δ. ΤΣΑΜΑ ΟΣ

—**ἠλεκτρολύσεως διάφραγμα** *[Χημ.]*· βλ. λ. *διάφραγμα* ἠλεκτρολύσεως.

ἠλεκτρολύτης (ὁ), ἢ ὀρθότερον ***ἠλεκτρόλυτον*** (τὸ) *[Φυσ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω πᾶσα χημικὴ ἕνωσις ἥτις, ἐν διαλύσει εἰς ὕδωρ εὑρισκομένη, διασπᾶται κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῆς. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν χημικῶν ἑνώσεων ὑπάγονται κατ᾽ ἐξοχὴν τὰ ὀξέα, αἱ βάσεις καὶ τὰ ἅλατα. Τὰ σώματα ταῦτα ἐν διαλύσει εἰς ὕδωρ ὑφίστανται *ἰονισμὸν* (βλ. λ.), ὅστις ὅμως δὲν εἶναι ποσοτικός. Τὴν σχέσιν τῶν εἰς ἰόντα διασπασθέντων μορίων πρὸς τὸν ὁλικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῷ διαλύματι μορίων καλοῦμεν βαθμὸν ἰονισμοῦ. Ἡ σχέσις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρολύτου, δι᾽ ὃ καὶ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἰονισμοῦ τὰ ἠλεκτρόλυτα κατατάσσονται εἰς ἰσχυρὰ καὶ ἀσθενῆ. Οὕτω τὰ ὀξέα ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἰονισμοῦ κατατάσσονται εἰς:

α) ἰσχυρὰ ὀξέα	:	Ὑδροχλωρικόν, θειικόν, νιτρικόν.
β) ἀσθενῆ ὀξέα	:	Κατ᾽ ἀρχὴν τὰ ὀργανικὰ ὀξέα, ὡς τὸ ὀξικὸν καὶ ὀξαλικὸν ὀξύ, τὸ θειῶδες ὀξὺ κ.λ.π.
γ) λίαν ἀσθενῆ ὀξέα	:	Βορικὸν ὑδροκυανικὸν ὀξὺ κ.τ.λ.

Ὡσαύτως καὶ ἡ δευτέρα τάξις τῶν ἠλεκτρολύτων, δηλαδὴ αἱ βάσεις, κατατάσσονται ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἰονισμοῦ εἰς ἰσχυράς, ἀσθενεῖς καὶ λίαν ἀσθενεῖς βάσεις. Εἰς τὰς ἰσχυρὰς βάσεις ὑπάγονται τὸ καυστικὸν νάτριον καὶ τὸ καυστικὸν κάλιον. Μεταξὺ τῶν ἀσθενῶν βάσεων ὑπάγεται καὶ ἡ ἀμμωνία καθὼς καὶ τὸ ὑδροξείδιον τοῦ μαγνησίου.

Ἡ τρίτη τάξις τῶν ἠλεκτρολύτων, δηλαδὴ τὰ ἅλατα, ὑφίστανται ἐν διαλύσει τὸν ἰσχυρὸν ἰονισμόν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Δ. ΤΣΑΜΑΔΟΣ

— **ἠλεκτρολυτῶν ἀντίστασις** *[Φυσ. Χημ.]*. Ἡ ἀντίστασις, ἥτις παρουσιάζεται κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διά τινος ἠλεκτρολύτου. Ἐξαρτᾶται αὕτη ἐκ τῶν διαστάσεων τοῦ ὑγροῦ ἀγωγοῦ, ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἐκ τῆς πυκνότητός του καὶ ἐκ τῆς θερμοκρασίας.

Μέρος τῆς κατὰ τὰς ἠλεκτρολύσεις ἐπιτιθεμένης διαφορᾶς δυναμικοῦ καταναλίσκεται διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ἀντιστάσεως ταύτης, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰ παρεμβαλλόμενα ἐμπόδια κατὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν ἰόντων τοῦ ἠλεκτρολύτου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἠλεκτροδίου εἰς τὸ ἄλλο.

Ἐντελῶς ἀναλόγως πρὸς τὰ φαινόμενα ἀντιστάσεως τῶν μεταλλικῶν ἀγωγῶν, ἡ ἀντίστασις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἠλεκτρολύτου εἶναι συνάρτησις τοῦ μήκους του καὶ τῆς τομῆς του. Καὶ τοῦτο ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τῆς ἀνωτέρω τεθείσης προϋποθέσεως τῆς ἐξαρτήσεως τῆς ἀντιστάσεως ἠλεκτρολύτου ἐκ τῆς ταχύτητος μεταναστεύσεως τῶν ἰόντων του. Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἔχουν νὰ διανύσουν τὰ ἰόντα, ἐπομένως καὶ ἡ ἀντίστασις, εἶναι τόσῳ μεγαλύτερος, ὅσῳ μεγαλύτερον εἶναι καὶ τὸ μῆκος τοῦ ἀγωγοῦ. Ἐκ παραλλήλου ἡ ἀντίστασις θὰ εἶναι τόσῳ μικροτέρα, ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ τομὴ ἐνεργείας τῶν μεταναστευόντων ἰόντων. Ἐὰν κατὰ ταῦτα παρασταθῇ διὰ l τὸ μῆκος τοῦ ὑγροῦ ἀγωγοῦ καὶ διὰ s ἡ τομὴ τούτου, ἡ ἠλεκτρολυτικὴ ἀντίστασις, διά τινα θερμοκρασίαν t, ὁρίζεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$r = k\,\frac{l}{s},$$

ὅπου k παριστᾷ σταθεράν τινα, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σώματος καὶ καλεῖται εἰδικὴ ἀντίστασις. Ἡ ἀναλογία πρὸς τοὺς μεταλλικοὺς ἀγωγοὺς εἶναι πλήρης.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς αὐτοὺς συμπεριφέρονται αἱ ἠλεκτρολυτικαὶ ἀντιστάσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιρροὴν τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῆς τιμῆς των. Ἐνῷ δηλαδὴ διὰ τοὺς μεταλλικοὺς ἀγωγοὺς αὔξησις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀγωγοῦ συνεπάγεται καὶ αὔξησιν τῆς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, εἰς τοὺς ἠλεκτρολυτικοὺς συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Τοῦτο εἶναι ἀκόλουθια τοῦ ὅτι ἡ κινητικὴ ἐνέργεια τῶν μεταναστευόντων ἰόντων, προκαλοῦσα αὔξησιν τῆς ταχύτητος μεταφορᾶς των, ἐλαττώνει τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἠλεκτρολύτου. Δι᾽ αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας κατὰ 1° αὐξάνει ἀντιστοίχως ἡ τιμὴ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ 2% περίπου.

Αἱ πρὸς μέτρησιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν μεταλλικῶν ἀγωγῶν χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς

Digitized by Google

ὅρους καὶ διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ἠλεκτρολυτικῶν ἀντιστάσεων. Διότι, ὡς ἐκ τῆς ὑπεισαγωγῆς τῆς ἐκ τῶν ἀποθεμάτων τῆς ἠλεκτρολύσεως σχηματιζομένης πολώσεως, φαίνεται συνήθως ἡ πραγματικὴ ἀντίστασις μεγαλυτέρα. Ἡ ἐφαρμογὴ ἑπομένως συνεχοῦς ῥεύματος δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τότε μόνον, ὅταν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἠλεκτρολύτου ἢ τῶν ἠλεκτροδίων ἀποκλείεται τοιαύτη πόλωσις. Χρησιμοποιεῖται τότε ἡ μέθοδος τῆς ἀντικαταστάσεως.

Γενικὴν μέθοδον μετρήσεως τῆς ἀντιστάσεως ἠλεκτρολυτῶν ὑπέδειξεν ὁ Kohlrausch, χρησιμοποιήσας ἀντὶ συνεχοῦς τὸ ἐναλλασσόμενον ῥεῦμα ἐπαγωγικοῦ πηνίου. Ἡ ἐκ τῆς διόδου τοῦ ῥεύματος κατὰ τὴν μίαν τῶν διευθύνσεων προκαλουμένη πόλωσις αἴρεται σχεδὸν τελείως διὰ τοῦ ἀμέσως κατὰ τὴν ἑτέραν φορὰν ῥέοντος ῥεύματος κ. ο. κ. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ γαλβανόμετρα δὲν ἀποκλίνουν (αἰωροῦνται περὶ τὴν θέσιν ἰσορροπίας) κατὰ τὴν δίοδον ἐναλλασσομένου ῥεύματος, χρησιμοποιεῖται τηλέφωνον. Τοῦτο βομβεῖ ἐφ' ὅσον διαρρέεται ὑπὸ ἐναλλασσομένου ῥεύματος, σιγᾷ δὲ κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς μὴ ῥύσεως ῥεύματος δι' αὐτοῦ. Ἡ μέθοδος κατὰ τὰ ἄλλα δὲν διαφέρει ποσῶς τῆς συνήθως διὰ τὰς μετρήσεις ἀντιστάσεων σχηματιζομένης γεφύρας διὰ χορδῆς τοῦ Wheatstone (βλ.λ. *ἠλεκτρικὴ* ἀντίστασις), ἐκτὸς τοῦ ὅτι συνήθως προτιμᾶται ἡ ἀλλαγὴ τῆς θέσεως τῆς ἠλεκτρικῆς πηγῆς καὶ τοῦ γαλβανομέτρου.

Διὰ τὰς μετρήσεις ἀντιστάσεων τοποθετοῦνται οἱ ἠλεκτρολύται εἰς εἰδικὰ δοχεῖα, συνήθως σταθερᾶς ἀποστάσεως ἠλεκτροδίων. Πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ θερμικοῦ συντελεστοῦ ἡ μέτρησις δέον νὰ γίνηται ἐντὸς θερμοστάτου.

Πολὺ περισσότερον τῆς ἀντιστάσεως ἐνδιαφέρει εἰς τοὺς ἠλεκτρολύτας ἡ εἰδικὴ ἀγωγιμότης αὐτῶν (βλ. λ. *ἀγωγιμότης*), ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ ἀντιστρόφου λόγου τῆς εἰδικῆς ἀντιστάσεως, καὶ ἡ ἰσοδύναμος ἀγωγιμότης, σταθεραὶ αἱ ὁποῖαι ὑπολογίζονται ἐκ τῆς μετρήσεως τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἠλεκτρολυτῶν. ΑΝΤ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἠλεκτρολυτικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἠλεκτρολύσεως, ὁ εἰς αὐτὴν ἀνήκων ἢ ὁ δι' αὐτῆς ἐπιτυγχανόμενος.

— **ἠλεκτρολυτικὴ *δέψις*** *[Βυρσοδεψ.]*. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐν τῇ βυρσοδεψίᾳ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος ἀποσυνθέσεως τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ τὰ οὕτω παραγόμενα προϊόντα, ὑδρογόνον καὶ ὀξυγόνον, εὑρίσκονται ἐν τῷ γεννᾶσθαι, εἶναι δυνατόν, λέγουν, νὰ ἐπιδράσουν ἀποσυνθετικῶς καὶ ἐπὶ τῶν δεψικῶν ὑλῶν, καθισταμένης οὕτως εὐκολωτέρας τῆς εἰς τοὺς πόρους τῆς δορᾶς διεισδύσεως αὐτῶν, συνεπῶς δὲ στενοτέρας καὶ ἑδραιοτέρας τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἑνώσεως. Ἡ πρώτη δοκιμή, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Gross κατὰ τὸ 1850. Ἀργότερον ὁ William-Heurv Ward, εἰς τὸ Auburn τῆς Cayoya, ἔλαβε τὸ ἔτος 1859 δίπλωμα εὑρεσιτεχνίας, συνιστάμενον εἰς τὴν ταυτόχρονον δέψιν καὶ ἠλεκτρόλυσιν τῶν δεψικῶν διαλυμάτων, ἄνευ ὅμως τινὸς σπουδαίου ἀποτελέσματος. Τὸ ἔτος 1874 ὁ Méritens ἐσημείωσε μικράς τινας ἐπιτυχίας ἐπὶ τῆς μεθόδου ταύτης τῆς δέψεως. Εἰς τὸ βάθος τοῦ διὰ τὴν δέψιν χρησιμοποιουμένου κάδου ἐτοποθέτησε πλάκα ἐκ γραφίτου, συνδεδεμένην μετὰ τοῦ θετικοῦ πόλου. Ἐναπέθεσεν εἶτα τὰ δέρματα μετὰ τῶν συνήθων δεψικῶν διαλυμάτων ἐντὸς αὐτοῦ, ἄνωθεν δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ διαλύματος ἑτέραν ἐκ ψευδαργύρου πλάκα, ἣν καὶ συνέδεσε μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου. Τὸ χρησιμοποιηθὲν ῥεῦμα ἀνήρχετο μέχρις 110 volts, ἡ διάρκεια δὲ τῆς δέψεως 35 ἡμέρας περίπου. Ὁ Gaulard ἐξ ἄλλου κατὰ τὸ ἔτος 1883 ἐπενόησε μέθοδον, στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐπίσης τῆς ἠλεκτρολύσεως τῶν δεψικῶν διαλυμάτων, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι τὸ ῥεῦμα διήρχετο διὰ τῶν διαλυμάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ δέρματα ἐνεκρέμαντο παραλλήλως διατεταγμένα. Κατ' αὐτόν, τὸ ὑδρογόνον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ ῥεύματος παράγεται, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ δέρματος καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ἀζωτούχων αὐτοῦ οὐσιῶν, καταστρέφον αὐτάς. Εἰς τὸ τέλος 8 ἡμερῶν ἐμπλουτισμοῦ καὶ ἠλεκτρολύσεως, ἐναποθέτει τὰ δέρματα εἰς ἑτέραν μᾶλλον συμπεπυκνωμένην δεψικὴν διάλυσιν, ἀλλάσσει δὲ καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ῥεύματος διὰ τῆς ἀντιστρέψεως τῶν πόλων τῶν ἠλεκτροδίων. Τὸ παραγόμενον οὕτως ἐν τῷ διαλύματι ὀξυγόνον ἐπιδρᾷ ὀξειδωτικῶς ἐπὶ τῆς ταννίνης, διευκολῦνον οὕτω τὴν καθίζησιν τῆς τανίννης ἐντὸς τῶν πόρων τοῦ δέρματος. Τὸ ἔτος 1887 δύο Σουηδοί, οἱ Aborn καὶ Lanclin ἐκ Στοκχόλμης, πειραματισθέντες ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ μεθόδου ταύτης τῆς δέψεως, ὑπεστήριξαν ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς εὐνοεῖ τὰς τριχοειδεῖς καὶ ἐνδωσμωτικὰς δράσεις, χάρις εἰς τὰς ὁποίας ἡ ταννίνη εἰσέρχεται εὐκολώτερον εἰς τοὺς πόρους τοῦ δέρματος. Τὸ πρὸς δέψιν δέρμα τοποθετεῖται εἰς μίαν συνήθη δεψικὴν διάλυσιν, μεταξὺ δύο ἠλεκτροδίων ἐκ πλακῶν χαλκοῦ. Δύναται ἐπίσης νὰ χρησιμοποιηθῇ κάδη μεταλλική, ἀποτελοῦσα οὕτως ἓν ἐκ τῶν ἠλεκτροδίων. Τὸ διερχόμενον ῥεῦμα ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ εἶναι ἐναλλασσόμενον. Κατὰ τὴν δίοδον αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται, κατ' αὐτούς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀξείδωσις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπώλεια δεψικῆς ὕλης. Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν δι' ἠλεκτρισμοῦ μεθόδων δέψεως, σπουδαιοτέρα ἀπὸ βιομηχανικῆς ἰδίως ἀπόψεως ὑπῆρξεν ἡ τῶν Worms καὶ Ballé κατὰ τὸ ἔτος 1886, ἀνακαλυφθεῖσα καὶ τεθεῖσα εἰς ἐφαρμογὴν ἐν Παρισίοις, καὶ Bermondsey. Οὗτοι ἐχρησιμοποίησαν βαρέλλας διαμέτρου 4 μέτρων καὶ πλάτους 1,50 μέτρ., σχεδὸν δηλαδὴ προσομοίας πρὸς τὰς διὰ τὴν κοινὴν δέψιν χρησιμοποιουμένας. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἑκάστης βαρέλλας, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ μέρους τῶν ἀξόνων, ἐτοποθέτησαν δίσκους ἐκ χαλκοῦ, οὓς καὶ συνέδεσαν μετὰ ἠλεκτρικῆς πηγῆς. Ἐναπέθεσαν εἶτα ἐντὸς τῆς βαρέλλας 450 ἕως 540 χιλιόγρ. δέρματος καὶ 290 λίτρας περίπου διαλύματος καστανέας. Ἔθεσαν κατόπιν εἰς κίνησιν τὴν βαρέλλαν, ἀνοίγοντες ἅμα τὴν δίοδον τοῦ ῥεύματος, διὰ δὲ τοῦ πλαγίου ἄξονος ἐνέχυσαν ἐντὸς τοῦ διαλύματος 6 λίτρας τερεβινθίνης πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς δέψεως. Ἡ ἔντασις τοῦ ῥεύματος ἀνήρχετο εἰς 10 ampères ὑπὸ τάσιν 70 volts. Ἡ δεψικὴ ὕλη ἀνενεοῦτο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Ὅταν τὰ δέρματα εἶχον πλέον διαπερασθῆ διὰ τῆς δεψικῆς ὕλης, διέκοπτον τὸ ῥεῦμα, καὶ ἄφινον ταῦτα ἐντὸς αὐτῆς ἐπὶ μίαν εἰσέτι ἡμέραν. Πέντε ἕως ἓξ ἡμέραι εἶναι ἀρκεταὶ διὰ τὴν δέψιν δερμάτων ἐκ ταύρων, κατὰ πολὺ δὲ ὀλιγώτεραι προκειμένου περὶ μικροτέρων δερμάτων. Ὁ Place ἐξ ἄλλου ἐχρησιμοποίησεν ἑτέραν μέθοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔθεσε τὰ δέρματα ἐντὸς κλειστῶν κάδων μετὰ ἀναμικτηρίου συσκευῆς, περιεχόντων δεψικὸν διάλυμα μέχρις 5 Bé καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων ἐτοποθέτησε σειρὰν ἀγωγῶν προσομοίων πρὸς κτένια. Ἡ διάρκεια τῆς πρώτης ἀντιδράσεως ἦτο 8 ὡρῶν, ἡ ἔντασις δὲ τοῦ ῥεύματος 20 ampères. Μετὰ τὴν πρώτην ἀντίδρασιν ἐτοποθέτησε τὰ δέρματα εἰς ἑτέραν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἄνω συσκευὴν καὶ περιέχουσαν 5°Bé δεψικὸν διάλυμα, ἄνευ ὅμως διόδου ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος. Ἐχρησιμοποίησε συνεπῶς μόνον τὴν ἀναμικτήριον συσκευήν. Ἡ μέθοδος αὕτη διὰ βαρέα δέρματα διήρκεσεν 100 ὥρας.

Αἱ δι' ἠλεκτρισμοῦ μέθοδοι δέψεως δὲν ἔδωσαν τοὐλάχιστον μέχρι τῆς στιγμῆς εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἡ μέθοδος τῶν Worms καὶ Ballé ἔχει μόνον τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ πρώτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθη ἡ βαρέλλα πρὸ δέψιν, μέθοδος ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀργότερον εἰς τὸν Ἰταλὸν Durio νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν διὰ τὴν καλουμένην «ταχεῖαν δέψιν». Ἡ τελευταία αὕτη μέθοδος τοῦ Durio ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως μόνον τῆς βαρέλλας τὴν πλήρη ἐν ἐλαχίστῳ σχετικῶς χρόνῳ δέψιν πάσης φύσεως δερμάτων ἄνευ ἠλεκτρισμοῦ. Ι. Γ. ΜΠΑΡΔΑΝΗΣ

— **ἠλεκτρολυτικὸς *(μαλακτὸς) σίδηρος*** *[Μεταλλ.]*. Αἱ ἀπὸ τοῦ 1850 ἀρξάμεναι ἔρευναι πρὸς παρασκευὴν σιδήρου καθαροῦ δι' ἠλεκτρολύσεως κατέληξαν ἀπὸ τοῦ 1916 εἰς τὴν βιομηχανικὴν παρασκευὴν αὐτοῦ. Λόγῳ τῆς σχεδὸν τελείας καθαρότητος αὐτοῦ εἶναι κατάλληλος διὰ διαφόρους εἰδικὰς ἐφαρμογάς, ἔχει μεγάλην ἀντοχὴν εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ τὸ ὕδωρ, μὴ σκωριάζων, καὶ ἐπειδὴ ἔχει μικρὰν ὑστέρησιν καὶ μεγάλην μαγνητικὴν διαπερατότητα χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν, ὡς εἰς μετατροπεῖς ῥεύματος κτλ. Ὁ τρόπος τῆς ἐναποθέσεώς του ἐπιτρέπει τὴν ἀπ' εὐθείας κατασκευὴν σωλήνων μὲ λεπτὰς καὶ ἰσοπαχεῖς παρειάς, δυσκόλως ἐπιτυγχανομένας δι' ἄλλων μέσων, ὡς καὶ ἐλασμάτων.

Εἰς τὸ μικροσκόπιον ὁ ἠλεκτρολυτικὸς σίδηρος παρουσιάζει πολυεδρικὴν ὑφὴν λόγῳ τῆς ἐκτάκτου καθαρότητος αὐτοῦ, ἀνωτέρας καὶ τῶν περιωνύμων σουηδικῶν σιδήρων, οὓς δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ. Παρασκευάζεται δι' ἠλεκτρολύσεως λουτροῦ καὶ ἁλάτων τοῦ πρωτοξειδίου σιδήρου, διατηρουμένων εἰς οὐδετέραν κατάστασιν διὰ προσθήκης τορνευμάτων σιδήρου. Αἱ κάθοδοι εἶναι περιστρεφόμεναι, αἱ δὲ ἄνοδοι ἀποτελοῦνται ἐκ χελωνῶν χυτοσιδήρου. Τὸ οὕτω παρασκευαζόμενον μέταλλον περιέχει ἐλάχιστα μόνον ἴχνη ἄνθρακος, μαγγανίου καὶ θείου, καὶ ἴσως περισσότερον φωσφόρον, ἀλλὰ πάντοτε κάτω τῶν 0,02 τοῖς ἑκατόν. Ἐν γένει περιέχει σίδηρον καθαρὸν ἐν ἀναλογίᾳ 99,97 %. Τὸ μέταλλον ὡς ἐξέρχεται τοῦ λουτροῦ εἶναι σκληρὸν καὶ εὔθραστον, αἱ ἰδιότητες ὅμως αὐτοῦ βελτιοῦνται εὐκόλως δι' *ἀνοπτήσεως* (βλ. λ.) καὶ τότε ἀποκτᾷ ὅριον ἐλαστικότητος E=18 χγρ. κατὰ χσμ²., ὅριον θραύσεως R=32 χγρ. κατὰ χσμ². καὶ ἐπιμήκυνσιν A=40 %.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Escard*, L'électrométallurgie du fer et de ses alliages (Paris, 1920 Dunod).

— **ἠλεκτρολυτικὸς *χαλκὸς*** *[Μεταλλ.]*. Οὕτω καλεῖται χαλκὸς κεκαθαρμένος, παρασκευαζόμενος δι' ἠλεκτρολύσεως. Ἡ ἠλεκτρόλυσις σκοπὸν ἔχει τὴν παρασκευὴν μετάλλου καθαροῦ, περιέχοντος 99,99 % χαλκοῦ, ἐκ χαλκοῦ ἤδη καθαρθέντος ἀπὸ τὰ μὴ πολύτιμα μέταλλα, ταυτοχρόνως δὲ τὸν πλήρη χωρισμὸν τῶν ἐμπεριεχομένων πολυτίμων μετάλλων, ἅτινα παραμένουσιν εἰς τὸ ἠλεκτρολυτικὸν λουτρὸν ὡς πηλός. Ὁ ἠλεκτρολυτικὸς χαλκὸς λόγῳ τῆς καθαρότητος αὐτοῦ ἔχει μεγάλην ἠλεκτρικὴν ἀγωγιμότητα καὶ προτιμᾶται διὰ τὰς ἐφαρμογὰς αὐτοῦ εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν.

Τὸ πρὸς κάθαρσιν μέταλλον χύνεται εἰς πλάκας, αἵτινες χρησιμεύουν ὡς ἄνοδοι κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν, ἤτοι ὡς θετικὸς πόλος· εἰς τὴν κάθοδον, ἤτοι τὸν ἀρνητικὸν πόλον, τίθενται φύλλα λίαν λεπτὰ καθαροῦ χαλκοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐναποτίθεται τὸ ἠλεκτρολυόμενον μέταλλον. Ὁ ἠλεκτρολύτης ἀποτελεῖται ἐκ θειικοῦ χαλκοῦ. Ἡ δαπάνη τῆς ἠλεκτρολυτικῆς καθάρσεως εἶναι 10 δολλαρίων κατὰ τόννον. Ἡ ἠλεκτρολυτικὴ μέθοδος, προταθεῖσα τῷ 1865 ὑπὸ τοῦ Elkington, τελειοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Siemens καὶ Halske, διεδόθη μεγάλως μετὰ τὸ 1890 ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ καὶ τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν διὰ θερμικῆς κατεργασίας κάθαρσιν, ἥτις παράγει τὴν ποιότητα τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα best selected (ποιότης ἀρίστης διαλογῆς). Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπιτρέπει τὴν ἀπ' εὐθείας παρασκευὴν πλακῶν καὶ σωλήνων. Διὰ τοὺς σωλῆνας χρησιμοποιεῖται περιστρεφόμενον ἐμβόλιον ὡς κάθοδος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τεμάχιον ἀχάτου κινούμενον παλινδρομικῶς στιλβώνει καὶ ἰσοπεδώνει τὸν ἐναποτιθέμενον χαλκόν. Ὁ ἀχάτης χρησιμοποιεῖται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν πλακῶν (σύστημα Elmore). Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ἠλεκτρόλυτον (τό)· ἑτέρα ἀπόδοσις τοῦ ὅρου *ἠλεκτρολύτης* (βλ. λ.).

ἠλεκτρολύω (κατ' ἄλλους *ἠλεκτρολυῶ* (*—όω*)· ἀποσυνθέτω χημικὴν ἕνωσιν διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, προκαλῶ *ἠλεκτρόλυσιν* (βλ. λ.).

ἠλεκτρομαγνήτης (ὁ)· μαγνήτης λειτουργῶν διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος.

— *[Ἠλεκτροτ.]* Ὁ ἠλεκτρομαγνήτης εἶναι κατὰ κανόνα ῥάβδος ἐκ μαγνητικῆς ὕλης κυκλικῆς ἢ τετραγωνικῆς διατομῆς, περιβαλλομένη ὑπὸ σπειροειδῶς διατεταγμένου ἀγωγοῦ κατὰ μίαν ἢ πλείονας διαστρώσεις (σωληνοειδὲς ἢ πηνίον). Ἡ ῥάβδος αὕτη καλεῖται *πυρήν*, τὰ δὲ ἐξέχοντα τοῦ πηνίου ἄκρα αὐτῆς *πόλοι* τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου. Ὁ πυρὴν δύναται νὰ εἶναι ἢ ἐκ μαλακοῦ σιδήρου (σίδηρος λίαν πτωχὸς εἰς ἄνθρακα), ὁπότε καὶ παρουσιάζει ἁπάσας τὰς ἰδιότητας ἑνὸς κοινοῦ μαγνήτου μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἀποτελῶν τὸ πηνίον ἀγωγὸς διαρρέεται ὑπὸ ῥεύματος, ἢ ἐκ χάλυβος, ὁπότε καὶ μετὰ τὴν διακοπὴν τοῦ ῥεύματος ὁ πυρὴν ἐξακολουθεῖ παραμένων μαγνήτης. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἰδιότητα ἐξεμεταλλεύθησαν πρὸς εὔωνον καὶ ταχεῖαν βιομηχανικὴν παραγωγὴν μαγνητῶν (σχ. 1). Ὁ ἐκ

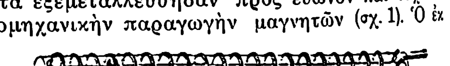

Σχ. 1. *Ἠλεκτρικὴ μέθοδος παραγωγῆς μονίμων μαγνητῶν.*

μαγνητικῆς ὕλης πυρὴν τοποθετεῖται ἐντὸς τοῦ σωληνοειδοῦς (ὅπερ καὶ ἄνευ τοῦ πυρῆνος, ἐφ' ὅσον διαρρέεται ὑπὸ ῥεύματος, παρουσιάζει μαγνητικὰς ἰδιότητας) πρὸς αὔξησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναπτυσσομένου μαγνητικοῦ πεδίου. Συνήθως πρὸς περιορισμὸν τῶν ἀπὸ τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου μαγνητικῶν δυναμικῶν γραμμῶν εἰς ὡρισμένην διατομὴν κάμπτουσι τὸν πυρῆνα, οὕτως ὥστε τὸ μεταξὺ τῶν δύο πόλων διάστημα νὰ γίνῃ ἀρκετὰ μικρὸν (σχ. 2). Οἱ ἠλεκτρομαγνῆται χρησιμεύουσιν ἢ πρὸς παραγωγὴν μαγνητικῶν πεδίων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντατικῶν καὶ ὁμαλῶν (ἠλεκτρικαὶ μηχαναί) ἢ ὅπως ἕλκωσι τεμάχια ἐκ μαγνητικῆς ὕλης καὶ ἅτινα ὀνομάζονται *ὁπλισμοὶ* τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου (ἠλεκτραγγέλται, ἀκουστικὰ τηλεφώνων κ.τ.λ.). Ὁ ἠλεκτρομαγνήτης τυγχάνει πλείστων ὅσων ἐφαρμογῶν ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ βιομηχανίᾳ. Ἠλεκτρομαγνῆται μετὰ πυρῆνος ἐκ μαλακοῦ σιδήρου χρησιμοποιοῦνται εἰς τοὺς δέκτας τῶν τηλεγραφικῶν σταθμῶν, εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς κώδωνας κ.τ.λ., ἀποτελοῦν τὴν βάσιν ἁπάντων τῶν τύπων τῶν ἠλεκτρονόμων (Relais), ἐξαιρέσει τῶν δι' ἠλεκτρονικῶν σωλήνων τοιούτων, ὡς καί, κατὰ τὸ πλεῖστον, τῶν διαφόρων αὐτομάτων ἠλεκτρικῶν συστημάτων. Οἱ μετὰ πυρῆνος ἐκ μονίμου μαγνήτου χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν λῆψιν τῶν τηλεφωνικῶν (μετὰ σύρματος ἢ ἄνευ) ἀκροαμάτων ἢ καὶ τῶν τηλεγραφικῶν σημάτων (ἀκουστικά). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἑλκτικὴ δύναμις τοῦ ἐκ μονίμου μαγνήτου πυρῆνος αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται ἀναλόγως τῆς διευθύνσεως καὶ ἐντάσεως τοῦ διαρρέοντος τὸ πηνίον ῥεύματος.

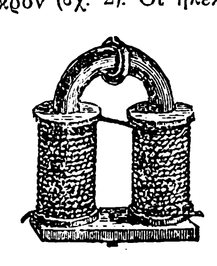

Σχ. 2. *Ἠλεκτρομαγνήτης μετὰ τοῦ ὁπλισμοῦ του.*

Εἰδικώτερον οἱ ἠλεκτρομαγνῆται χρησιμοποιοῦνται εἰς ἀνυψωτικὰς μηχανὰς (γεράνους, γερανογεφύρας κτλ.) πρὸς ἀνύψωσιν μαγνητικῶν ὑλικῶν (σιδήρου καὶ τῶν κραμάτων αὐτοῦ), ὡς τροχοπέδαι ἠλεκτρικῶν ὀχημάτων εἰς γραμμὰς μεγάλων κλίσεων, ὁπότε ὡς ὁπλισμὸς τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου

Digitized by Google

χρησιμοποιεῖται μία τῶν σιδηροτροχιῶν, ἐφ' ὧν κινεῖται τὸ ὑπὸ πέδησιν ὄχημα. Ἐπίσης οἱ ἠλεκτρομαγνῆται χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐργοστάσια πρὸς διαχωρισμὸν τῶν ἐκ σιδήρου τεμαχίων ἐκ τῶν ἐξ ἄλλων μετάλλων τοιούτων.

Ἡ ἑλκτικὴ δύναμις ἑνὸς ἠλεκτρομαγνήτου, ἤτοι ἡ ἱκανότης του πρὸς ἀνύψωσιν ἑνὸς βάρους ἐκ μαγνητικοῦ ὑλικοῦ (καὶ ἥτις ἰσοῦται πρὸς τὴν πρὸς ἀπόσπασιν τοῦ αὐτοῦ βάρους καταβληθησομένην δύναμιν) εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ γινομένου τῶν ἑλιγμάτων τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν πηνίου ἐπὶ τὴν ἔντασιν τοῦ διαρρέοντος αὐτὸ ρεύματος, ἢ συντομώτερον, ὡς ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ εἴθισται, πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμπερελιγμάτων ἢ ἀμπεροστροφῶν.

Ἡ ἀναλογία αὕτη ὑφίσταται μέχρις ὡρισμένου σημείου, πέραν τοῦ ὁποίου ὁσονδήποτε καὶ ἂν αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμπερελιγμάτων ἡ ἑλκτικὴ δύναμις τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου παραμένει σταθερὰ (μαγνητικὸς κόρος). Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

—[Ὀφθαλμολ.] Ἡ πρώτη χρησιμοποίησις τοῦ μαγνήτου ἐν τῇ ὀφθαλμολογίᾳ ἀνήκει εἰς τὸν Jérôme Brunswych, ὅστις τῷ 1497, τῇ βοηθείᾳ μαγνήτου, κατώρθωσε νὰ ἐξαγάγῃ ξένον σῶμα τοῦ κερατοειδοῦς. Ἐπίσης τῷ 1622 ὁ Fabrice de Hilden, τῇ συμβουλῇ τῆς συζύγου του, ἀφῄρεσε διὰ μαγνήτου ξένον σῶμα τοῦ κερατοειδοῦς, καθὼς καὶ ὁ Himly (1722—1832) ξένον σῶμα τοῦ προσθίου θαλάμου. Ἡ ἐξαγωγὴ ὅμως ξένων σωμάτων εὑρισκομένων ἐντὸς τοῦ ὑαλοειδοῦς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἁπλοῦ μαγνήτου· ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ ἰσχυρότερος μαγνήτης μὲ πολὺ μεγαλυτέραν ἑλκτικὴν δύναμιν. Τὸ τοιοῦτον ἐπετεύχθη ἀργότερον διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἠλεκτρομαγνητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σημειοῦμεν τὸν τοῦ Mac Keown (1874), τοῦ Hirschberg (1875), τοῦ Schlösser κτλ.· πρόκειται περὶ μικρῶν ἠλεκτρομαγνητῶν ἀσθενοῦς ἑλκτικῆς δυνάμεως καὶ εὐκόλως χειριζομένων. Ἐκτὸς τούτων κατασκευάζονται σήμερον ἠλεκτρομαγνῆται βαρύτεροι καὶ τελειότεροι, ἔχοντες μεγάλην ἑλκτικὴν δύναμιν, οἱ λεγόμενοι γιγαντιαῖοι. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρομεν τὸν τοῦ Haab (1892—1910), τοῦ Volkmann (νεώτερον τύπον) (1902), τοῦ Rollet (1910), τοῦ Néchich (1929). Οἱ ἄνω ἠλεκτρομαγνῆται ἐργάζονται διὰ συνεχοῦς ρεύματος, ἐκτός τινων ἐργαζομένων δι' ἐναλλασσομένου, ὡς ὁ τοῦ Constelentin 1914.

Ὁ ἠλεκτρομαγνήτης τοῦ Rollet ἔχει ἑλκτικὴν δύναμιν 400 περίπου χιλιογράμμων. Τὸ ὅλον ἐργαλεῖον καταλλήλως κρεμάμενον ἐν εἰδικῷ πλαισίῳ κινεῖται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἑπομένως τὸ μηχάνημα πλησιάζει πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ὄχι ὁ ὀφθαλμὸς πρὸς τὸ ἐργαλεῖον. Ὁ ἀσθενὴς κατακλίνεται ὕπτιος ὑπὸ τὸ μηχάνημα καὶ ἡ ἀναγκαία ἑλκτικὴ δύναμις διαβαθμεῖται διὰ τοῦ ροοστάτου. Ὁ ἠλεκτρομαγνήτης τοῦ Rollet ἐργαζόμενος μὲ τὸ μέγιστον τῆς δυνάμεώς του εἶναι ἱκανὸς νὰ ἕλξῃ μετάλλινον κέρμα ἀπὸ ἀποστάσεως 82 ἑκατοστομέτρων.

Τὰ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἠλεκτρομαγνητῶν χρησιμοποιούμενα ἐργαλεῖα (βλεφαροδιαστολεύς, μαχαιρίδιον, ψαλλίς, λαβὶς κτλ.) πρέπει νὰ εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ μὴ μαγνητιζομένου μεταλλικοῦ μίγματος. Ἐπίσης ὁ χειρουργός, οἱ βοηθοὶ καὶ οἱ πέριξ δὲν πρέπει νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐτῶν ἀντικείμενα ἐπηρεαζόμενα ὑπὸ τοῦ μαγνήτου, οἷον ὡρολόγια κτλ.

Τοὺς μικροὺς ἠλεκτρομαγνήτας ὁπλίζουν διὰ διαφόρων αἰχμηρῶν ἢ μὴ ἐργαλείων, ἅτινα εἰσάγουσιν ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐπ' αὐτῶν προσκολλῶνται ἢ ἐξάγονται τὰ ὑπὸ τοῦ μαγνήτου ἑλκόμενα τεμάχια μετάλλων (σίδηρος, χάλυψ κτλ.). Κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν μεγάλων ἠλεκτρομαγνητῶν ὁ πόλος τοῦ μαγνήτου πλησιάζει ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς, τοῦ σκληροῦ, ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πληγῆς διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθε τὸ ξένον σῶμα, ἢ ὁπουδήποτε ἀλλοῦ κρίνῃ εὔλογον ὁ ὀφθαλμολόγος. Πρὸς τελικὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ξένου σώματος, ἐὰν τὸ ἀρχικὸν τραῦμα τῆς εἰσόδου ἔχῃ ἐπουλωθῇ, ὁ ὀφθαλμίατρος, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῆς θέσεως τοῦ ξένου σώματος, ἐκτελεῖ τομὴν ὅπου δεῖ, ἀφοῦ προηγουμένως προσπαθήσῃ νὰ ἕλξῃ καὶ ὁδηγήσῃ αὐτὸ ἐντὸς τοῦ προσθίου θαλάμου.

Οἱ ἠλεκτρομαγνῆται χρησιμεύουσιν ὄχι μόνον πρὸς ἀφαίρεσιν ξένων σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς διαγνωστικὰ μέσα. Ἅμα τῇ προσαγωγῇ τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου πρὸς τὸν ὀφθαλμόν, ὁ πάσχων συχνάκις αἰσθάνεται αἰφνίδιον πόνον, ἔτι δὲ σπανιώτερον δύναταί τις νὰ ἴδῃ μικρὸν ὕβον σχηματιζόμενον εἰς τὸ σημεῖον κάτωθεν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ ξένον σῶμα. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθηθῇ ὑπὸ τῆς ὀφθαλμοσκοπικῆς ἐξετάσεως, τοῦ γαλβανομέτρου ἢ σιδηροσκοπίου (Asmus 1894, Gallemaerts-Gérard 1890, 1894, Gallemaerts-Hanaud 1924) τῆς ραδιοσκοπίας καὶ ραδιογραφίας, τοῦ Gullstrand, ἵνα ἡ διάγνωσις τοῦ ξένου σώματος γίνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστέρα. Α. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

ἠλεκτρομαγνητικός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ ἠλεκτρομαγνήτου· ‖ ὁ τοῦ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ.

— **ἠλεκτρομαγνητικὰ** ***κύματα*** *[Φυσ.]*· βλ. *ἀσύρματος τηλεγραφία* καὶ *ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρία* τοῦ Maxwell.

— **ἠλεκτρομαγνητικὴ** ***ἐπαγωγὴ*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἐπαγωγή*.

— **ἠλεκτρομαγνητικὴ** ***θεωρία τοῦ*** *Maxwell* (ἢ — *τοῦ φωτὸς*) *[Φυσ.]*. Πρὸς ἐξήγησιν τῶν φωτεινῶν φαινομένων ὁ Clerk Maxwell ἐν ἔτει 1861 διεμόρφωσεν ἰδίαν θεωρίαν, γνωστὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὑπὸ τὸν ὅρον «*ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρία τοῦ φωτός*», καὶ καθ' ἣν τὸ φῶς προέρχεται ἐξ ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάνσεων μεγίστης συχνότητος, διαδιδομένων διὰ τοῦ αἰθέρος μὲ τὴν ταχύτητα 300.000.000 μέτρ. κατὰ δευτερόλεπτον. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Maxwell, εἰς ἣν οὗτος ἤχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Faraday ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάδοσιν ἠλεκτρικῆς ἐπενεργείας διὰ διηλεκτρικοῦ μέσου, καὶ εἶτα βραδύτερον ἐν ἔτει 1886 ἐπεβεβαιώθη πειραματικῶς ὑπὸ τοῦ Hertz, δεχόμεθα ὅτι τὸ φῶς διαδίδεται διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποθετικοῦ μέσου, τοῦ αἰθέρος, δι' οὗ διαδίδονται καὶ αἱ ἠλεκτρικαὶ ἐπενέργειαι, ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὰ φωτεινὰ κύματα δὲν εἶναι κύματα ἐλαστικότητος, ἤτοι δὲν γεννῶνται ἐν τῷ αἰθέρι ἕνεκα τῆς ἐλαστικότητος αὐτοῦ, ἀλλ' ὀφείλονται εἰς ὡρισμένα ἠλεκτρικὰ καὶ μαγνητικὰ φαινόμενα, ἅτινα ἐπαναλαμβάνονται περιοδικῶς ἐφ' ἑκάστου αἰθερίου μορίου καὶ μεταδίδονται ἀκολούθως ἀπὸ μορίου εἰς μόριον.

Εἰδικώτερον τὸ φῶς κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Maxwell συνίσταται εἰς τὴν διάδοσιν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων, ὡς ἠλεκτρομαγνητικὸν δὲ κῦμα ὑπονοοῦμεν τὴν ταυτόχρονον ἐν τῷ χώρῳ διάδοσιν ἠλεκτρικοῦ καὶ μαγνητικοῦ πεδίου, ἀμφοτέρων ἐναλλασσομένων, τῆς αὐτῆς περιόδου, ἐχόντων τὴν αὐτὴν φάσιν, ὄντων δὲ καὶ καθέτων ἐπ' ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς διαδόσεως, ἤτοι τῆς φωτεινῆς ἀκτῖνος.

Ἡ ὡς ἄνω ἀναφερομένη ἠλεκτρομαγνητικὴ κύμανσις τοῦ αἰθέρος γεννᾶται ἐκ ρευμάτων ἐναλλασσομένων λίαν μεγάλης συχνότητος, ἤτοι, ὡς λέγομεν, ἐξ *ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων*. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ δύο διαδοχικῶν σημείων, ἐν οἷς τό τε ἠλεκτρικὸν καὶ μαγνητικὸν πεδίον εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν φάσιν, καλεῖται *μῆκος τοῦ κύματος*, διατρέχεται δὲ τὸ διάστημα τοῦτο ὑπὸ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς κυμάνσεως ἐν χρονικῷ διαστήματι ἴσῳ πρὸς τὴν περίοδον τῆς μεταβολῆς τῶν πεδίων.

Ὁ Maxwell ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ εἰσήγαγεν ὡς νέον στοιχεῖον τὴν ἔννοιαν τοῦ *ρεύματος μετατοπίσεως*. Οὕτως ὁ Maxwell παραδέχεται, ὅτι ἐὰν συνδέσωμεν τοὺς πόλους πηγῆς συνεχοῦς ρεύματος, π. χ. ἠλεκτρικοῦ στοιχείου, τὸ κύκλωμα δὲν θεωρεῖται διακεκομμένον, ὡς ἐθεωρεῖτο πρότερον λόγῳ τῆς παρεμβολῆς τοῦ διηλεκτρικοῦ τοῦ συμπυκνωτοῦ, ἀλλ' ὅτι τὸ κύκλωμα τοὐναντίον θεωρεῖται κλειστὸν καὶ τὸ ρεῦμα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κυκλώματι, ἤτοι τὸ ρεῦμα ἀγωγῆς, συνεχίζεται ἐν τῷ διηλεκτρικῷ ὑπὸ ρεύματος ἰδιαζούσης φύσεως, ὅπερ ἐκάλεσε *ρεῦμα μετατοπίσεως*. Δι' εἰσαγωγῆς τῆς νέας ταύτης ἐννοίας ὁ Maxwell ἐγενίκευσε τὰς ἐξισώσεις τῆς ἠλεκτροδυναμικῆς, δεχθεὶς ὅτι:

1) Αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ μεταβλητοῦ ἐν τῷ χρόνῳ ἠλεκτρικοῦ πεδίου περιβάλλονται ὑπὸ δακτυλιοειδῶν μαγνητικῶν δυναμικῶν γραμμῶν.

2) Αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ μεταβλητοῦ ἐν τῷ χώρῳ μαγνητικοῦ πεδίου περιβάλλονται ὑπὸ δακτυλιοειδῶν ἠλεκτρικῶν δυναμικῶν γραμμῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων ὁ Maxwell διὰ τοῦ μαθηματικοῦ λογισμοῦ ἀνεῦρεν ὅτι ἠλεκτρομαγνητικὴ διατάραξις, προκαλουμένη εἴς τι σημεῖον τοῦ χώρου, διαδίδεται ἐν μέσῳ διηλεκτρικῆς σταθερᾶς K καὶ μαγνητικῆς διαπερατικότητος μ ὑπὸ ταχύτητα:

$$U = \frac{C}{\sqrt{\mu . k}}$$

ἔνθα C παριστᾷ τὸν λόγον μεταξὺ ἠλεκτροστατικῶν καὶ ἠλεκτρομαγνητικῶν μονάδων, ὅστις ἰσοῦται πρὸς τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ φωτός. Διὰ τὸν ἀέρα $k=1$ καὶ $\mu=1$, ἑπομένως $U=C$. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς θεωρίας τοῦ φωτὸς εὑρίσκεται ὅτι ἡ διηλεκτρικὴ σταθερὰ σώματός τινος ἰσοῦται πρὸς τὸ τετράγωνον τοῦ δείκτου διαθλάσεως, ἐξ οὗ δεικνύεται ἡ σχέσις ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ ἠλεκτρικῶν καὶ φωτεινῶν φαινομένων.

Τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν τοῦ Maxwell ἐπεβεβαίωσε πειραματικῶς ὁ Hertz (βλ. *ἀσύρματος* τηλεγραφία), ἀποδείξας τὴν ὕπαρξιν τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων καὶ προσδιορίσας τὴν ταχύτητα διαδόσεως αὐτῶν, ἣν εὗρε τῆς αὐτῆς τάξεως μεγέθους πρὸς ἐκείνην ἣν προεῖπεν ὁ Maxwell διὰ τοῦ λογισμοῦ. Ἐπὶ πλέον ὁ Hertz ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ ἠλεκτρομαγνητικὰ κύματα ἀνακλῶνται, διαθλῶνται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς ὀπτικῆς ἀνακλάσεως καὶ διαθλάσεως, ὁ δὲ Righi Rose κατέδειξε διὰ τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων φαινόμενα πολώσεως, ὁλικῆς ἀνακλάσεως, διπλῆς διαθλάσεως κλπ.

Ἡ θεωρία τοῦ Maxwell ὡς καὶ ἡ θεωρία τῶν κυμάνσεων εὑρίσκονται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν quanta. Οὕτως, ἐνῷ ὡρισμένα φαινόμενα φωτεινὰ δὲν ἐξηγοῦνται διὰ τῶν ἀνωτέρω θεωριῶν, δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι διὰ τῆς θεωρίας τῶν quanta. Πρὸς συμβιβασμὸν τῆς ἀνωτέρω ἀντιφάσεως τείνομεν νὰ δεχθῶμεν σήμερον ὅτι τόσον ἡ κυματοειδὴς φύσις, ὅσον καὶ ἡ ἀσυνεχὴς ἐκπομπὴ τῆς ἀκτινοβολίας, ὑφίστανται εἰς τὰ φωτεινὰ φαινόμενα, εἰς τοῦτο δὲ τείνει ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ de Broglie διαμορφωθεῖσα *κυματομηχανικὴ* (βλ. λ.) διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῶν ὑλικῶν κυμάτων. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρομαγνητικὴ** ***μονὰς*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικαὶ* μονάδες.

— **ἠλεκτρομαγνητικὴ** ***πέδη*** *[Ἠλεκτροτεχν.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ* πέδη.

— **ἠλεκτρομαγνητικὸν** ***πυροβόλον***· βλ. *πυροβόλον*.

ἠλεκτρομαγνητισμὸς (ὁ) *[Φυσ.]*. Ὁ κλάδος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὁ ἐξετάζων τὰς μεταξὺ μαγνητῶν καὶ ἠλεκτρικῶν ρευμάτων ἐνεργούσας δυνάμεις. Ὁ Oerstedt ἀνεκάλυψε τῷ 1820, ὅτι μαγνητικὴ βελόνη φερομένη πλησίον ἀγωγοῦ διαρρεομένου ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐκτρέπεται τῆς ἀρχικῆς της ἀπὸ βορρᾶν πρὸς νότον κατευθύνσεως (βλ. λ. *ἠλεκτρισμός*). Τὴν φορὰν τῆς ἐκτροπῆς εὑρίσκομεν κατὰ τὸν ἑξῆς κανόνα: Ἐὰν θέσωμεν τὴν δεξιὰν

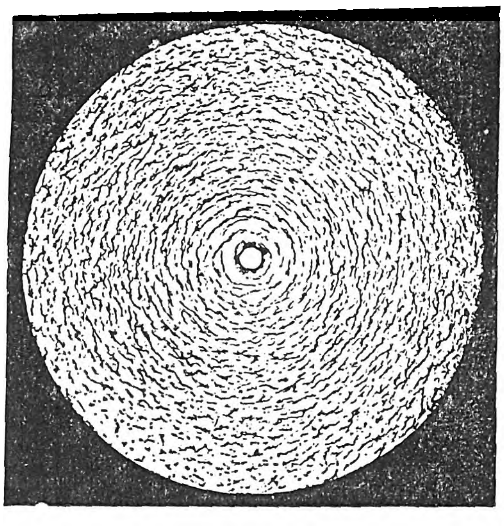

Σχ. 1. *Μαγνητικὸν πεδίον εὐθυγράμμου ρεύματος.*

χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἀγωγοῦ, οὕτως ὥστε οἱ δάκτυλοι νὰ δεικνύωσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ρεύματος, τότε ὁ τεταμένος ἀντίχειρ δεικνύει τὴν διεύθυνσιν ἐκτροπῆς τοῦ βορείου πόλου τῆς βελόνης. Ἐπίσης καὶ ὁ λεγόμενος κανὼν τοῦ *Ἀμπὲρ* (βλ. λ.) παρέχει τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκτροπῆς.

Τὸ πείραμα τοῦτο τοῦ Oerstedt δεικνύει, ὅτι πλησίον τοῦ ἀγωγοῦ δρᾷ μαγνητικὸν πεδίον παραγόμενον ὑπὸ τοῦ τὸν ἀγωγὸν διαρρέοντος ρεύματος.

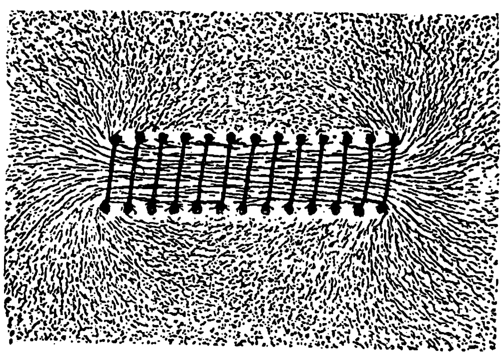

Σχ. 2. *Μαγνητικὸν πεδίον σωληνοειδές.*

Λεπτομερεστέρα ἔρευνα κατέδειξεν ὅτι αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ τοῦ πεδίου περὶ εὐθύγραμμον ἀγωγὸν εἶναι περιφέρειαι κύκλου μὲ κέντρον τὸν ἀγωγόν. Ὡς κάθε μαγνητικὸν πεδίον δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν καὶ τοῦτο ὁρατὸν μέσῳ ρινημάτων σιδήρου, ἅτινα κατατάσσονται, ὡς καὶ τὸ σχ. 1 δεικνύει, κατὰ μῆκος τῶν δυναμικῶν γραμμῶν.

Ἀναλόγως ἐξετάζομεν καὶ τὸ μαγνητικὸν πεδίον πηνίου. Ὡς εἰς τὸ σχ. 2 φαίνεται, αἱ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πηνίου διατρέχουσαι δυναμικαὶ γραμμαὶ εἶναι παράλληλοι καὶ ἴσης χωρικῆς πυκνότητος, τὸ πεδίον εἶναι δηλαδὴ ὁμογενές. Τοιοῦτον πεδίον καλοῦμεν *σωληνοειδές*, ἔχει δὲ ὅλας τὰς ἰδιότητας μαγνητικῆς ράβδου· καταλλήλως ἐξαρτώμενον λαμβάνει διεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον (βλ. καὶ λ. *σωληνοειδές*).

Κίνησις ρεύματος ἐντὸς μαγνητικοῦ πεδίου. Ὅπως τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἐξασκεῖ δύναμιν ἐπὶ μαγνήτου, οὕτω καὶ ἀντιστρόφως ὁ μαγνήτης ἐξα-

Digitized by Google

σκεῖ δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἥτις, κατὰ τὸν νόμον τῆς δράσεως καὶ ἀντιδράσεως, εἶναι ἀκριβῶς ἴση καὶ ἀντίθετος τῆς πρώτης. Τὴν φορὰν τῆς κινήσεως τοῦ ἀγωγοῦ παρέχει ὁ ἑξῆς κανών: Ἐὰν θέσωμεν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐστραμμένην πρὸς τὸν βόρειον πόλον καὶ τοὺς δακτύλους δεικνύοντας τὴν διεύθυνσιν τοῦ θετικοῦ ρεύματος, τότε ἡ κίνησις ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τεταμένου ἀντίχειρος.

Μαθηματικῶς ἐκφράζεται ἡ μεταξὺ ρεύματος καὶ μαγνητικοῦ πόλου ἐνεργοῦσα δύναμις K ἕνεκα τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῆς ἀπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀγωγοῦ, ὡς διαφορικὴ μορφή:

$$dk = C \frac{m\,i\,dl}{r^2} \text{ἡμ}\,(i,r)$$

ὅπου m ἡ ἰσχὺς τοῦ μαγνητικοῦ πόλου, dl τὸ μῆκος τοῦ στοιχείου ἀγωγοῦ διαρρεομένου ὑπὸ ρεύματος ἐντάσεως i, r ἡ μεταξὺ ἀγωγοῦ καὶ πόλου ἀπόστασις, (i, r) ἡ ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ τῆς ἀποστάσεως σχηματιζομένη γωνία (σχ. 3), καὶ C μία ἐκ τῶν μονάδων ἐξαρτωμένη σταθερά.

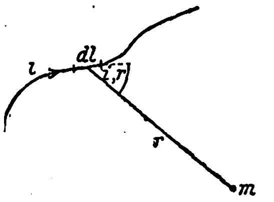

Σχ. 3.

Ὁ τύπος οὗτος λέγεται τύπος τοῦ Laplace καὶ ἐκφράζει τὸν νόμον τῶν Biot-Savart, ὅστις εἶναι ὁ θεμελιώδης νόμος τοῦ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀνωτέρω τύπου ὑπολογίζεται ἡ ἔντασις H τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου εὐθυγράμμου καὶ μακροῦ σύρματος εἰς ἀπόστασιν r αὐτοῦ εἰς

$$H = \frac{2i}{r}$$

Ἐπίσης ἡ ἔντασις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου εἰς τὸν ἄξονα σωληνοειδοῦς εἰς $H=4\pi ni$, ὅπου i ἡ ἔντασις τοῦ ρεύματος καὶ n ὁ ἀνὰ ἑκατοστόμετρον μήκους τοῦ σωληνοειδοῦς ἀριθμὸς σπειρῶν τοῦ ἀγωγοῦ σύρματος. Ἐὰν ἐντὸς τοῦ σωληνοειδοῦς θέσωμεν πυρῆνα μαλακοῦ σιδήρου, λαμβάνομεν τὸν λεγόμενον *ἠλεκτρομαγνήτην* (βλ. λ.).

Τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀμπὲρ δοθεῖσαν θεωρίαν τῶν μαγνητῶν βλ. ἐν λ. *μαγνητισμοῦ* θεωρίαι. Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτρομέταλλα (τὰ) *[Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω μέταλλα, τὰ ὁποῖα παρεσκευάσθησαν δι' ἠλεκτρικῆς ἢ συνήθως ἠλεκτρολυτικῆς μεθόδου, ὁμοίως δὲ τὰ κολλοειδῆ διαλύματα μετάλλων, τὰ ὁποῖα παρεσκευάσθησαν δι' ἠλεκτρικῆς διασπορᾶς (ἠλεκτροκολλοειδῆ μέταλλα). ΑΝ. Δ.

ἠλεκτρομεταλλουργία (ἡ) *[Βιομ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ τεχνικὴ ἐπιστήμη ἡ περιλαμβάνουσα τὴν παρασκευὴν μετάλλων ἐκ τῶν μεταλλευμάτων αὐτῶν τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἐξ αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται ἡ παραγομένη θερμότης ἢ ἡ δι' αὐτοῦ προκαλουμένη *ἠλεκτρόλυσις* (βλ. λ.) διαλυμάτων καὶ τηγμάτων ἢ καὶ αἱ δύο ὁμοῦ. Ἡ ἠλεκτρόλυσις τῶν ὑδαρῶν διαλυμάτων ἀποβαίνει μεγάλης σημασίας καὶ διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν μετάλλων. Διὰ τὴν τῆξιν τῶν μετάλλων ἐχρησιμοποίησεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1849 ὁ Staite τὸ βολταϊκὸν τόξον, ἀλλὰ μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ Werner-Siemens τῷ 1878 κατασκευασθεῖσα ἠλεκτρικὴ κάμινος ἔτυχε τεχνικῆς ἐφαρμογῆς. Τὸ καθαρῶς θερμικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος (*ἠλεκτροθερμία*) ἐχρησιμοποίησεν ὁ Cowles διὰ τὴν παραγωγὴν *ἀργιλλιορειχάλκου*. Σήμερον ὅμως χρησιμοποιεῖται τοῦτο κυρίως διὰ τὴν παρασκευὴν *ἠλεκτροχάλυβος* (βλ. λ. *σίδηρος*) καὶ σιδηροκραμάτων μὲ μεγάλην περιεκτικότητα εἰς ἕτερα δύστηκτα μέταλλα. Ὁ Bunsen παρεσκεύασε δι' ἠλεκτρολύσεως τῷ 1851 μαγνήσιον ἐκ τετηκότος χλωριούχου μαγνησίου καὶ τῷ 1854 ἀργίλλιον ἐκ τετηκότος χλωριούχου ἀργιλλίου καὶ νατρίου. Ἡ ἠλεκτρόλυσις τετηκότων μεταλλευμάτων ἔχει σήμερον μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν μετάλλων τῶν ἀλκαλίων καὶ τοῦ μαγνησίου, ὡς καὶ τοῦ ἀργιλλίου. Τὰ πρῶτα πειράματα παρασκευῆς μετάλλων δι' ἠλεκτρολύσεως διαλυμάτων ἔγιναν τῷ 1838 ὑπὸ τοῦ Becquerel. Αἱ ὑπ' αὐτοῦ ὅμως γενόμεναι ἐργασίαι μέχρι τοῦ 1869, ὡς καὶ αἱ τῶν Holf καὶ Pioche ἐν Καλιφορνίᾳ, δὲν ἤγαγον εἰς πρακτικὴν ἐφαρμογήν. Ὁ Vessler ἐν Στρασβούργῳ καὶ ὁ Patera ἐν Σμαίλλνιτς ἐπεχείρησαν νὰ καταχρημνίσουν ἠλεκτρολυτικῶς τὸν χαλκὸν ἐκ διαλυμάτων. Ὁ Leuchtenberg εἰργάσθη τῷ 1847 ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρολυτικοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἀκατεργάστου χαλκοῦ, ὅπου ὁ χαλκὸς οὗτος ἐτοποθετεῖτο ἐν τῷ ἠλεκτρολυτικῷ στοιχείῳ ὡς ἄνοδος καὶ ὁ ἠλεκτρολυτικὸς χαλκὸς ἀπετίθετο καὶ παρελαμβάνετο ἐκ τῆς καθόδου, αἱ δὲ προσμίξεις παραμένουν ἐν διαλύσει ἢ καταχρημνίζονται ὡς ἴζημα. Ὁ Elkington ἀφ' ἑτέρου ἵδρυσε τὴν πρώτην βιομηχανικὴν ἐγκατάστασιν ἠλεκρολυτικοῦ καθαρισμοῦ τοῦ χαλκοῦ τῷ 1865. Μεγάλη πρόοδος ὅμως εἰς τὸν κλάδον τοῦτον δύναται νὰ σημειωθῇ μόνον ἀφ' ὅτου ὁ μὲν W. Siemens ἔθεσε τῷ 1878 τὴν πρώτην δυναμομηχανὴν ἐν λειτουργίᾳ εἰς Oker, οἱ δὲ Wohlwill καὶ Bräuning ἐτελειοποίησαν τὰς τεχνικὰς λεπτομερείας καὶ ἡ ζήτησις ἠλεκτρολυτικοῦ χαλκοῦ ὑπὸ τῆς ἠλεκτροτεχνικῆς βιομηχανίας ηὔξησε σημαντικῶς. Σήμερον δὲ ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τοῦ χαλκοῦ καθαρίζεται ἠλεκτρολυτικῶς.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποχωρίζεται ἠλεκτρολυτικῶς ὁ ἄργυρος τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ χαλκοῦ καὶ καθαρίζεται ὁ μόλυβδος. Μεγάλην βιομηχανικὴν σημασίαν ἐκέκτητο ἐπί τι διάστημα καὶ ἡ ἠλεκτρολυτικὴ καταχρήμνισις τοῦ σιδήρου ἐκ λίαν ἀραιῶν κυανιούχων διαλυμάτων. Τέλος ἀποχωρίζονται ἀκόμη ἠλεκτρολυτικῶς ἐκ τῶν διαλυμάτων των τὸ νικέλιον, ὁ κασσίτερος καὶ ὁ ψευδάργυρος. Ὁ ἠλεκτρολυτικὸς καθαρισμὸς τοῦ ψευδαργύρου, τοῦ ὁποίου ἡ βιομηχανικὴ ἐφαρμογὴ ἀπῄτησε σειρὰν μακροχρονίων πειραμάτων, ἐφαρμόζεται ἤδη ἐν μεγάλῃ κλίμακι εἰς Ἀμερικήν.

Ἡ ἐνίοτε παρατηρουμένη ἀποτυχία ἠλεκτρομεταλλουργικῶν ἐπιχειρήσεων ὀφείλεται εἰς τὸ μέγα κόστος τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ἡ οἰκονομικωτέρα λειτουργία μιᾶς τοιαύτης ἐγκαταστάσεως δύναται νὰ γίνῃ μόνον ἐν συνδυασμῷ πρὸς δέσμευσιν ὑδατίνων πτώσεων, διότι μόνον τὰ 9% τῆς εἰς τοὺς ἀτμολέβητας καταναλισκομένης θερμικῆς ἐνεργείας δύνανται νὰ μετατραποῦν εἰς ἠλεκτρικὸν ἔργον. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἠλεκτρόμετρα (τὰ) *[Φυσ.]*. Καλοῦνται οὕτω ποικίλα ὄργανα χρησιμεύοντα διὰ τὴν μέτρησιν ἠλεκτρικῶν τάσεων (δυναμικῶν), κατ' οὐσίαν ὅμοια πρὸς τὰ ὄργανα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὴν κατάδειξιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους τάσεων, τὰ καλούμενα *ἠλεκτροσκόπια*, τὰ ὁποῖα διαφέρουν τῶν πρώτων μόνον κατὰ τὸ εἶδος τοῦ μετρητικοῦ συστήματος. Ἡ λειτουργία ἀμφοτέρων βασίζεται συνήθως ἐπὶ τῆς ἕλξεως ἢ τῆς ἀπώσεως, τὴν ὁποίαν ὑφίστανται πρὸς ἄλληλα σώματα πεφορτισμένα δι' ἠλεκτρισμοῦ. Αὕτη δὲ ἐξαρτᾶται, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Coulomb, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν φορτίσεων. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγωγὸς ἡνωμένος μετὰ πηγῆς ἠλεκτρισμοῦ ὑψοῦται μέχρι τοῦ δυναμικοῦ ταύτης καὶ ὡς ἐκ τούτου φορτίζεται διὰ ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ ἀναλόγου πρὸς αὐτό, ἡ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς προκαλουμένη ἀπόκλισις κινητῶν τμημάτων τοῦ ὀργάνου παριστᾷ τὸ μέτρον τοῦ ἐν λόγῳ δυναμικοῦ.

I) ***Ἠλεκτροσκόπια.*** Τὸ ἁπλούστερον ἠλεκτροσκόπιον εἶναι τὸ *ἠλεκτρικὸν ἐκκρεμὲς* (βλ. λ.).

Μᾶλλον εὐπαθὲς εἶναι τὸ ἠλεκτροσκόπιον μὲ φύλλα χρυσοῦ ἢ ἀργιλλίου, τὰ ὁποῖα κρέμανται ἐφαπτόμενα πρὸς ἄλληλα ἐντὸς ὑαλίνου κυτίου ἢ φιάλης. Μεταλλικὴ ράβδος ἀπολήγουσα ἄνωθεν εἰς σφαῖραν ἢ δίσκον συνδέεται πρὸς ταῦτα. Ἐὰν ἤδη ὑποστῇ ἡ ράβδος ἠλεκτρικὴν φόρτισιν, μέρος ταύτης μεταδίδεται καὶ εἰς τὰ φύλλα· ταῦτα ἀποκλίνουν, ἡ δὲ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν εἶναι τόσον μεγαλυτέρα, ὅσῳ ὑψηλότερον εἶναι τὸ δυναμικὸν αὐτῶν. Τὸ ἠλεκτροσκόπιον δύναται νὰ φορτισθῇ ὁμοίως καὶ δι' ἐπιδράσεως, ἤτοι ἀπὸ ἀποστάσεως καὶ οὐχὶ δι' ἐπαφῆς. Τὸ φορτίον τοῦ ἠλεκτροσκοπίου ἐξαφανίζεται, μόλις τοῦτο ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν διὰ τοῦ δακτύλου ἢ δι' ἀγωγοῦ τινος πρὸς τὴν Γῆν. Ἐὰν ὅμως τὸ ἠλεκτρίζον σῶμα ἀπομακρυνθῇ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ δακτύλου, τότε τὸ ἠλεκτροσκόπιον φορτίζεται καὶ πάλιν, τὰ φύλλα ἀποκλίνουν, ἡ ἀπόκλισις δὲ αὐτῶν εἶναι τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον ὑψηλότερον εἶναι τὸ δυναμικὸν τοῦ ἠλεκτρισμένου σώματος.

Ὁ Volta ἐπηύξησε τὴν εὐπάθειαν τοῦ ἠλεκτροσκοπίου διὰ τοποθετήσεως ὁριζοντίου μεταλλίνου δίσκου, ἐπικαλυφθέντος διὰ μονωτικοῦ βερνικίου εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἠλεκτροσκοπίου καὶ ἐπὶ τῆς συγκρατούσης τὰ φυλλίδια μεταλλίνης ράβδου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ δευτέρου δίσκου κρατουμένου διὰ μονωτικῆς λαβῆς. Οἱ δύο οὗτοι δίσκοι σχηματίζουν οὕτω πυκνωτὴν ἱκανῆς χωρητικότητος. Ἑνοῦντες τὴν ἄνω πλάκα μετά τινος ἠλεκτρικῆς πηγῆς, ἀφοῦ πρότερον προσεγειώσαμεν τὴν κάτω πλάκα, προκαλοῦμεν φόρτισιν αὐτῆς μέχρι τοῦ δυναμικοῦ αὐτῆς διὰ ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν χωρητικότητα τοῦ πυκνωτοῦ. Λόγῳ τῆς μεγάλης χωρητικότητος τοῦ πυκνωτοῦ ἡ ποσότης τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶναι σημαντικὴ καὶ ἂν ἀκόμη τὸ δυναμικὸν τοῦ ἠλεκτρισμένου σώματος δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλόν. Συγχρόνως ὅμως ἀναφαίνεται καὶ ἐπὶ τῆς κάτω πλακὸς ἴση ποσότης ἐξ ἐπιδράσεως. Ἤδη δι' ἀπομακρύνσεως τοῦ χρησιμεύοντος διὰ τὴν προσγείωσιν ἀγωγοῦ καὶ μετὰ τοῦτο τοῦ ἄνω δίσκου, προκαλεῖται ἐλάττωσις τῆς χωρητικότητος τοῦ κάτω δίσκου καὶ κατ' ἀντίστροφον λόγον αὐξάνει τὸ δυναμικὸν τῆς φορτίσεως αὐτῆς, ἥτις ἀπομακρύνει ἀπ' ἀλλήλων τὰ φυλλίδια.

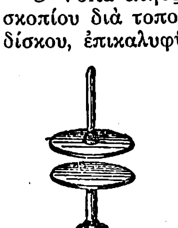
Σχ. 1. *Ἠλεκτροσκόπιον μὲ φυλλίδια χρυσοῦ καὶ πυκνωτήν.*

II) ***Ἠλεκτρόμετρα.*** Ἐὰν τοποθετηθῇ ὄπισθεν τῶν φυλλιδίων τοῦ ἠλεκτροσκοπίου κατάλληλος κλῖμαξ διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ μεγέθους τῆς ἀποκλίσεως, σχηματίζεται οὕτως ἡ ἁπλουστέρα μορφὴ τοῦ ἠλεκτρομέτρου. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης στηρίζεται ἡ κατασκευὴ τῶν ἠλεκτρομέτρων τοῦ Exner καὶ τῶν Elster καὶ Geitel. Κατά τι διάφορον εἶναι τὸ ἠλεκτρόμετρον τοῦ Braun, τὸ ὁποῖον ἔχει μόνον μίαν κινητὴν βελόνην, ἥτις ἐφάπτεται ἐπὶ μονίμου μεταλλικῆς ράβδου.

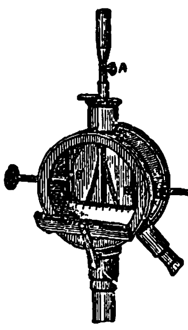

Σχ. 2. *Ἠλεκτρόμετρον μὲ φυλλίδια χρυσοῦ τῶν Ἔλστερ καὶ Γκάϊτελ.*

Κατὰ τὴν ἠλέκτρισιν τοῦ ὀργάνου φορτίζονται ράβδος καὶ βελόνη ὁμωνύμως καὶ προκαλεῖται οὕτως ἀπόκλισις τῆς βελόνης. Κατὰ τὴν μέτρησιν τὸ κέλυφος δέον νὰ εἶναι προσγειωμένον, ἡ περιοχὴ δὲ τῆς μετρήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν κατασκευάζονται τὰ ὄργανα τοῦ τύπου τούτου, εἶναι ἀπὸ 100—10000 βόλτ. Ἐπὶ διαφόρου τινὸς ἀρχῆς βασίζεται ἡ μέτρησις δι' ἠλεκτρομέτρων μὲ βοηθητικὸν δυναμικόν. Μεταξὺ δύο κατακορύφων πλακῶν, φορτισθέντων ἑτερωνύμως εἰς ὑψηλὸν δυναμικόν, αἰωρεῖται μεταλλικὸν φυλλίδιον. Ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν εἶναι φορτισμένον, ἰσορροπεῖ εἰς τὸ μέσον, μόλις ὅμως φορτισθῇ καὶ τοῦτο, ἀποκλίνει ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς φορτίσεως, ἡ ἀπόκλισις δὲ αὕτη εἶναι μέτρον τῆς φορτίσεως. Ὡς βοηθητικὸν δυναμικὸν χρησιμεύει συνήθως στήλη Zamboni.

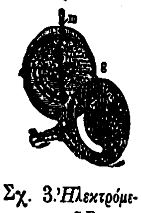

Σχ. 3. *Ἠλεκτρόμετρον* τοῦ Braun.

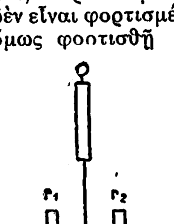

Σχ. 4. *Σχηματικὸν διάγραμμα ἠλεκτρομέτρου μὲ βοηθητικὸν δυναμικόν.*

Δι' ἐπιστημονικοὺς ὅμως σκοποὺς ὡς καὶ μετρήσεις ἀκριβείας εἶναι ἐν χρήσει τὸ ἠλεκτρόμετρον τοῦ Thomson. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μεταλλικὸν κυλινδρικὸν δοχεῖον, κεχωρισμένον εἰς τέσσαρα μέρη, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἰωρεῖται ἔλασμα ἐξ ἀργιλλίου εἰς σχῆμα 8. Οἱ τεταρτοκύλινδροι συνδέονται ἀνὰ δύο κατὰ διάμετρον, τὸ δὲ μεταλλικὸν περίβλημα τοῦ ὀργάνου συνδέεται πρὸς τὴν Γῆν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ ἐπιδράσεων ξένων ἠλεκτρικῶν πεδίων. Αἱ κινήσεις τῆς βελόνης μεταφέρονται ἐπὶ μικροῦ κατόπτρου στερεωμένου ἐπὶ τοῦ νήματος ἐξαρτήσεως καὶ παρατηροῦνται διὰ μικρᾶς θυρίδος τοῦ κελύφους. Συνδέοντες τὸ ἓν ζεῦγος τῶν τεταρτοκυλίνδρων πρὸς τὸ μετρητέον δυναμικὸν καὶ προσγειοῦντες τὸ ἕτερον, ἄγοντες δὲ τὴν βελόνην πρὸς ὑψηλὸν βοηθητικὸν δυναμικὸν (συνδεσμολογία τεταρτοκυλίνδρων), προκαλοῦμεν ἀπόκλισιν τῆς βελόνης, ἥτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ μετρητέον δυναμικόν. Συνδέοντες τὸ ἓν ζεῦγος τῶν τεταρτοκυλίνδρων καὶ τὴν βελόνην πρὸς τὸ μετρητέον δυναμικόν, προσγειοῦντες δὲ τὸ ἕτερον (συνδεσμολογία ἰδιοστατική), προκαλοῦμεν ἀπόκλισιν τῆς βελόνης ἀνάλογον τοῦ τετραγώνου τοῦ μετρητέου δυναμικοῦ.

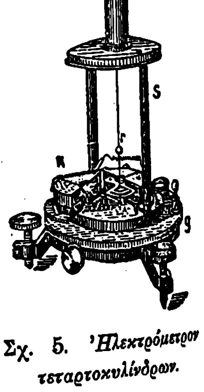

Σχ. 5. *Ἠλεκτρόμετρον τεταρτοκυλίνδρων.*

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ μὲ κάπως διάφορον κατασκευήν, βασίζονται καὶ τὰ ἠλεκτροστατικὰ βολτάμετρα διὰ βιομηχανικὰς μετρήσεις ὑψηλῶν δυναμικῶν. Ταῦτα φέρουν ἀντὶ κατόπτρου δείκτην.

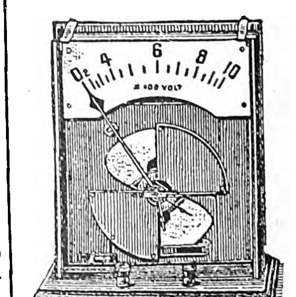

Σχ. 6. *Ἠλεκτροστατικὸν βολτάμετρον.*

III) ***Ἀπόλυτα ἠλεκτρόμετρα.*** Ὅλα τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ὄργανα πρέπει νὰ ρυθμισθοῦν πρὸ πάσης μετρήσεως διὰ γνωστῶν τάσεων, ὡς π. χ. διὰ προτύπου στοιχείου. Ἀπολύτους μετρήσεις τάσεως παρέχει ὁ *ἠλεκτροστατικὸς ζυγὸς* τοῦ Thomson, ὁ ὁποῖος μετρεῖ διὰ σταθμῶν τὴν ἑλ-

Digitized by Google

ξιν μεταξὺ δύο παραλλήλων δίσκων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἔχει σταθερὸν δυναμικόν, ἐνῷ ὁ ἕτερος αἰωρούμενος ὁριζοντίως ἀπὸ φάλαγγος ζυγοῦ ἔχει τὸ μετρητέον δυναμικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἠλεκτρικὴ πυκνότης εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα παρὰ τὴν περιφέρειαν, συνδέεται ὁ δίσκος πρὸς περιβάλλοντα αὐτὸν δακτύλιον, οὕτως ὥστε ν' ἀποτελῆται ἓν ἠλεκτρικὸν σύνολον, ὁ δίσκος ὅμως νὰ ἔχῃ τελείως ὁμοιομερῆ ἠλεκτρικὴν φόρτισιν. Ὁ ἕτερος δίσκος πλησιάζεται ἐκ τῶν κάτω, μέχρις ὅτου ἡ καταστραφεῖσα ἰσορροπία τοῦ ζυγοῦ ἀποκατασταθῇ καὶ πάλιν διὰ τῆς προσθήκης ἀναλόγου ἀριθμοῦ σταθμῶν. Ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπὶ πλέον προστεθέντων σταθμῶν καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῶν δύο δίσκων εὑρίσκεται ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἐπικρατοῦσα διαφορὰ δυναμικοῦ.

Τέλος τὸ *τριχοειδὲς ἠλεκτρόμετρον* τοῦ Lipmann χρησιμοποιεῖ τὸ φαινόμενον τῆς ἐξαρτήσεως τῆς ἐπιφανειακῆς τάσεως μεταξὺ ὑδραργύρου καὶ τινος ἠλεκτρολύτου ἐκ τῆς ἰσχυούσης παρὰ τὴν ὁρικὴν ἐπιφάνειαν διαφορᾶς δυναμικοῦ. Τὸ ὕψος τῆς ὑδραργυρικῆς στήλης, ἐντὸς τριχοειδοῦς σωλῆνος εὑρισκομένης, παρέχει μέτρον διὰ τὴν τιμὴν τῆς διαφορᾶς δυναμικοῦ παρὰ τὴν ὁρικὴν ἐπιφάνειαν. Τὸ ὄργανον δύναται ὅμως νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνον διὰ τάσεις κάτω τοῦ ἑνὸς βόλτ.

ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἠλεκτρομετρικὴ *ὀγκομετρία*, ἄλλως *ἠλεκτρογκομέτρησις* ἢ καὶ *ἠλεκτρομετρία* [*Φυσικοχημ.*]. Εἶδος ὀγκομετρικῆς ἀναλύσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ὀγκομέτρησις διεξάγεται μέχρι τῆς ἀλλαγῆς τοῦ δυναμικοῦ τοῦ ἠλεκτρολύτου εἰς πρὸς κανονικὸν ἠλεκτρόδιον ὑδρογόνου. Ἡ ἠλεκτρομετρικὴ ὀγκομετρία ἀπέκτησε μεγίστην σημασίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὡς ἐκ τῆς εὐρείας ἐφαρμογῆς ταύτης εἰς τοὺς προσδιορισμοὺς τῆς περιεκτικότητος τῶν *ἰόντων ὑδρογόνου*.

ΑΝ. Δ.

ἠλεκτρομηχανικὸς (ὁ)· ὁ ἠλεκτρολόγος μηχανικός (βλ. λ. *ἠλεκτρολόγος*).

—[*Ναυτ.*] Εἰδικότης τοῦ σώματος ἀξιωματικῶν πληρωμάτων καὶ ὑπαξιωματικῶν ἐν τῷ Π. ναυτικῷ, διὰ τὰς ἐργασίας ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων κλπ. Κατώτατος βαθμὸς εἶναι ὁ τοῦ ναύτου καὶ ἀνώτατος ὁ τοῦ ὑποπλοιάρχου πληρωμάτων (ἠλεκτρομηχανικοῦ).

Ν. Μ. Γ.

ἠλεκτρομηχανουργὸς (ὁ) [*Στρατ.*]. Καλεῖται οὕτως ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀρχιτεχνίτης τῆς εἰδικότητος τῶν ἠλεκτροτεχνικῶν ἐργασιῶν. Οἱ ἠλεκτρομηχανουργοὶ ἀποτελοῦσι σήμερον ἴδιον σῶμα.

Ν. Θ. Κ.

ἤλεκτρον (τό)· εἶδος ὀρυκτῆς ἀπολιθωμένης ρητίνης, κοιν. *κεχριμπάρι*.

—[*Ἀρχ.*] Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκάλουν *ἤλεκτρον* τὸ γνωστὸν ὀρυκτόν, ἀλλὰ καὶ φυσικὸν ἢ τεχνητόν τι μεῖγμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ὁ Ἀριστοτέλης (Μετεωρ. IV, 10, 10 καὶ 17) ἐγνώριζε τὸ σῶμα τοῦτο καὶ τὸ ἐθεώρει παρόμοιον πρὸς τὴν σμύρναν, τὸ κόμμι καὶ τὸ θυμίαμα, ὡς εἶδος τι ρητίνης συμπεπυκνωμένης διὰ ψύξεως καὶ ἐσκληρυμμένης δι' ἐξατμίσεως τῆς ὑγρασίας της. Ὁ Θεόφραστος (Λιθ. 29) ἐχαρακτήριζε τὸ ἤλεκτρον ὡς λίθον, διότι ἐξήγετο ἐκ τῶν κόλπων τῆς γῆς. Ἀλλ' ἔτι παλαιότερον, ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ('Οδ. δ, 73 κ. ἑξ.) καὶ τοῦ Ἡσιόδου (Ἀσπ. 142) ἀναφέρεται τὸ ἤλεκτρον, κατὰ τρόπον ὅμως οὐδόλως ὑποβοηθοῦντα τὸν καθορισμὸν αὐτοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον πολλὰς ποικιλίας τοῦ ἠλέκτρου καὶ ἐθεώρουν ὡς πολυτιμοτέραν τὴν τοῦ ἐρυθροῦ. Τὸ ἤλεκτρον, ἂν περὶ αὐτοῦ ὁμιλῇ ὁ Ὅμηρος, ἤδη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐθεωρήθη ὡς ὕλη πολύτιμος καὶ μετὰ τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου, τοῦ ἐλεφαντόδοντος ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων καὶ τὴν κατασκευὴν κοσμημάτων, ἰδίᾳ περιδεραίων. Εἰς τάφους ἀρχαίους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας εὑρέθησαν πολλοὶ κόκκοι ἠλέκτρου καὶ ἱκανὰ περιδέραια ἐξ ἠλέκτρου, ἐνώτια καὶ λοιπὰ κοσμήματα. Κατὰ τὴν κλασσικὴν ὅμως περίοδον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τὸ ἤλεκτρον ἂν καὶ γνωστὸν δὲν φαίνεται νὰ ἐχρησιμοποιήθη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπανέρχεται ἡ χρῆσις αὐτοῦ ὡς κοσμητικῆς ὕλης. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου ὑπῆρχεν ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκὼν τοῦ Αὐγούστου ἐξ ἠλέκτρου, ἀγνώστου μεγέθους. Ἐπίσης τὸ ἤλεκτρον ἐθεωρεῖτο πεπροικισμένον ὑπὸ μαγικῆς θεραπευτικῆς δυνάμεως καὶ διὰ τοῦτο κατεσκεύαζον ἐξ αὐτοῦ ἀντιβασκάνια περίαπτα καὶ περιδέραια πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν πόνων τῶν ἀμυγδαλῶν καὶ τοῦ λαιμοῦ. Ἡ ποικιλία ἡ καλουμένη χρυσήλεκτρον, ἦτο γενικὴ πανάκεια· ὡς περίαπτον ἐθεράπευε τοὺς πυρετούς, κοπανισμένη μετὰ μέλιτος καὶ ἐλαίου ἐθεράπευε τὸν πόνον τῶν ὤτων, ἢ κόνις αὐτῆς λαμβανομένη μεθ' ὕδατος ἐθεράπευε τοὺς πόνους τοῦ στομάχου κλπ.

—Ω.

—[*Ορυκτολ.*] Τὸ ἤλεκτρον εἶναι ρητίνη κωνοφόρων δένδρων ἐν ἀπολιθωμένῃ καταστάσει (κοιν. *κεχριμπάρι*). Τὸ *ἤλεκτρον* εὑρίσκεται εἰς σχήματα σφαιροειδῆ, κονδυλώδη, ἀμβλυγώνια, σταλακτιτοειδῆ ἢ καὶ εἰς κοκκία καὶ πλάκας, ἐπίσης δὲ καὶ παρενεσπαρμένον. Ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη, σκληρότητα 2—2 ½ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 1,0—1,1 καὶ λάμψιν στεατοειδῆ. Εἶναι διαφανὲς ἢ διαφώτιστον μέχρι σχεδὸν ἀδιαφανοῦς· παρουσιάζεται μὲ χρώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπικρατεῖ ὁ ἀνοικτὸς τόνος, ἐν τούτοις ὅμως παρουσιάζονται ὅλαι αἱ διαβαθμίσεις ἀφ' ἑνὸς μὲν μέχρι τοῦ ἀνοικτοτάτου κιτρίνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέχρι τοῦ πορτοκαλλιοχρόου καὶ τοῦ ὑακινθερύθρου. Εὑρίσκεται ὅμως καὶ ἤλεκτρον καστανόφαιον, ἰώδες, πράσινον, ἄχρουν καὶ γαλακτόχρουν μέχρι περίπου κρητιδόλευκον.

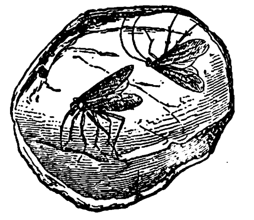

Τεμάχιον ἠλέκτρου περικλεῖον ἔντομα.

Διὰ προστριβῆς ἠλεκτρίζεται ἀρνητικῶς (καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἐξετέλεσε τὸ πρῶτον πείραμα ἀναπτύξεως ἠλεκτρισμοῦ διὰ τριβῆς). Τήκεται εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 287° K καὶ καίεται μετὰ λαμπούσης φλογὸς καὶ ἰδιαζούσης ἀρωματικῆς ὀσμῆς. Τὸ ἤλεκτρον εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Διαλύεται ἐν οἰνοπνεύματι κατὰ 20—25 %, ἐν αἰθέρι κατὰ 18—23 % καὶ ἐν βενζόλῃ κατὰ 9,8 %.

Εἶναι μῖγμα πολλῶν διαφόρων ρητινῶν (διαλυτῶν ἐν οἰνοπνεύματι, αἰθέρι, κλπ.), ἠλεκτρικοῦ ὀξέος (3—8 %) αἰθερίου τινὸς ἐλαίου καὶ ἀδιαλύτου ἐμπυρευματικῆς οὐσίας. Ὁ χημικός του τύπος δύναται νὰ γραφῇ $C_{40}H_{64}O_4$.

Κατὰ τὸν Klebs ἡ θεμελιώδης οὐσία τοῦ ἠλέκτρου εἶναι διαυγὴς ρητίνη χρώματος καθαροῦ κιτρίνου μέχρις ἐρυθροκαστανοχρόου. Ἡ θεμελιώδης αὐτὴ οὐσία οὐδένα ἱστὸν ἐσωτερικὸν δεικνύει (ἐκτὸς τυχαίων τινῶν ὀργανικῶν ἢ ἀνοργάνων ἐγκλεισμάτων), εἶναι δὲ τελείως ὑελώδης ἄμορφος. Ἡ καθαρὰ αὐτὴ οὐσία θολοῦται ὑπὸ μικρῶν ἐγκεκλεισμένων φυσαλλίδων καὶ προκύπτουν τότε ὅλαι αἱ θολαὶ παραλλαγαὶ τοῦ ἠλέκτρου. Ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἀέρα τὸ ἤλεκτρον καθίσταται βαθμηδὸν σκοτεινότερον. Ἡ ἐπιφάνειά του ἀλλοιοῦται καὶ ὡς πρὸς τὸ χρῶμά της καὶ ὡς πρὸς τὴν στερεότητά της, παραγομένων φαινομένων ἀποσαθρώσεως.

Διὰ τὴν ἐπιστήμην, καὶ κυρίως τὴν παλαιοντολογίαν, τὸ ἤλεκτρον ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, λόγῳ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκλειομένων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν λειψάνων. Ἐντὸς τεμαχίων ἠλέκτρου εὑρέθησαν, ἐν ἀπαραμίλλως καλῇ καταστάσει διατηρούμενα, χιλιάδες εἰδῶν ἐντόμων, μαλάκιά τινα (χερσαῖοι κοχλίαι), λείψανά τινα ζῴων ἀνωτέρων τάξεων (ὡς π. χ. σχεδὸν τελεία μικρὰ σαύρα, πτερὰ πτηνῶν καὶ τρίχες θηλαστικῶν ζῴων) καὶ πολυάριθμα φυτικὰ τεμάχια. Συνήθως τὰ ἐγκλείσματα ταῦτα παριστῶσι μόνον τὸ ἀποτύπωμα τοῦ ἐγκλεισθέντος λειψάνου. Ἡ σωματικὴ οὐσία τοῦ ἐγκεκλεισμένου ζῴου ἔχει ἐξαφανισθῆ τελείως, ἀπομείναντος μόνον ἑνὸς λεπτοτάτου ὑμενιδίου, τὸ ὁποῖον ὑπενδύει τὰ τοιχώματα τοῦ κοιλώματος, ὡς καὶ ἐλαχίστων λειψάνων ἀνθρακικῆς οὐσίας.

Τὸ ἤλεκτρον εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς *κυανῆς γῆς* ἢ *γῆς τοῦ ἠλέκτρου* (ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη κατὰ τὴν κατωτέραν ὀλιγόκαινον ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος) εἰς τὴν Samland τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἐκ τῶν κοιτασμάτων τούτων μετεφέρθησαν τεμάχια ἠλέκτρου καὶ εὑρίσκονται σήμερον εἰς δευτερογενῆ, τριτογενῆ κτλ. ἀποθέματα ἐντὸς νεωτέρων στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ καὶ κυρίως εἰς προσχώματα τῆς πλειστοκαίνου διαπλάσεως εἰς τὴν Β. Γερμανίαν, εἰς τὸ Boden καὶ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης. Ἐπίσης ἐντὸς πρωτογενῶν κοιτασμάτων εὑρίσκεται τὸ ἤλεκτρον εἰς τὴν Γαλικίαν, εἰς τὰ βόρεια κράσπεδα τῶν Καρπαθίων, εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ παρὰ τὸ Κίεβον. Ὅλα αὐτὰ τὰ κοιτάσματα εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Εἰς τὴν Σικελίαν μεταξὺ τοῦ Σιμέτο καὶ τῆς Κατάνης παρουσιάζεται ἐντὸς τριτογενῶν στρωμάτων ἤλεκτρον ἐν μέρει κυανωπῶς φθορίζον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται σιμέττι. Συνώνυμον *σουσσινίτης*.

Γ. Κ. Γ.

—[*Ἐμπορευμ.-Βιομηχ.*] Μεγάλαι ποσότητες ἠλέκτρου ἐξάγονται εἰς τὰς παρὰ τὴν Καινιξβέργην ἀκτὰς τῆς Πρωσσίας, μικρότερα δὲ ποσὰ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κουρλάνδης, τοῦ Μεκλεμβούργου, τοῦ Χολστάϊν καὶ τῆς Δανίας, καθὼς καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ, Σιλεσίᾳ, Ρουμανίᾳ, Γαλικίᾳ, Σικελίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Γροιλανδίᾳ, Καμτσάτκᾳ, Ἄνω Βίρμᾳ καὶ Κίνᾳ. Ἡ ἐξαγωγὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης τελεῖται εἴτε ὑπὸ δυτῶν, ἢ ὑπὸ βορβοροφάγων μηχανῶν ἢ καὶ δι' ὑπογείων στοῶν, αἵτινες διανοίγονται ὑπὸ τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς παραλίας, φθάνουσαι ἐνίοτε καὶ μέχρις 20 μ. βάθους. Τὰ μεγάλα τεμάχια ζυγίζουσι μέχρις 8 χιλιογράμμων· τὰ πολὺ μικρά, δυσκόλως κατεργαζόμενα ὡς τοιαῦτα, ἑνώνουσι μεταξύ των δι' εἰδικῶν μεθόδων καὶ παρασκευάζουσιν οὕτω τεχνητὸν ἤλεκτρον, τὸ λεγόμενον *ἀμβροειδὲς* (ambroid).

Ἡ κατεργασία τοῦ ἠλέκτρου πρὸς κατασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων (καπνοσυρίγγων, κομβολογίων, κομψοτεχνημάτων, κοσμημάτων κλπ.) εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ της ἁπλουστάτη, συντελεῖται δὲ διὰ σχισμοῦ, ρινήσεως, τορνεύσεως καὶ στιλβώσεως. Δι' ἀποστάξεως τοῦ ἠλέκτρου καὶ ἰδίως τῶν ἀπορριμμάτων τῆς κατεργασίας αὐτοῦ λαμβάνεται τὸ ἠλεκτρικὸν ὀξύ, τὸ δὲ ἀπομένον προϊὸν καλεῖται ἤλεκτρον χυτὸν (ambre fondu), τὸ ὁποῖον καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν βερνικίων, τῶν γνωστῶν δι' ἠλέκτρου λακκῶν. Διὰ τῆς ἀποστάξεως ἐπίσης λαμβάνεται καὶ σημαντικὴ ποσότης ἠλεκτρελαίου.

Σημαντικώτερον ἐργοστάσιον κατεργασίας ἠλέκτρου εἶναι τὸ ἐν Καινιξβέργῃ κρατικὸν τοιοῦτον, παράγον κατ' ἔτος εἴδη ὁλικοῦ βάρους 350.000 καὶ πλέον χιλιογράμμων (ἐξ ὧν ἤλεκτρον καθαρὸν 50.000 χλγρμ. καὶ ἀμβροειδὲς 25.000 χλγρμ.). Ἐργοστάσια ἐπίσης κατεργασίας ἠλέκτρου ὑπάρχουσιν εἰς τὸ Memel καὶ Stolp τῆς Γερμανίας, εἰς τὴν Βιέννην, Κωνσταντινούπολιν καὶ Παρισίους. Γενικῶς τὸ ἤλεκτρον παρουσιάζεται ὑπὸ πλῆθος ἐξωτερικῶν μορφῶν. Παρὰ τὰ διαφανῆ τεμάχια ἀνευρίσκονται θολερὰ καὶ ἀδιαφανῆ τοιαῦτα, πλησίον δὲ τῶν ἀνοικτῶς λευκοκιτρίνων ὑποκίτρινα μέχρι βαθέων κιτρίνων καὶ φαιῶν. Παρουσιάζουσι στιλπνότητα ὑάλου καὶ μεγέθη ποικίλλοντα, ἕνεκα τούτων δὲ διακρίνεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὁλόκληρον πλῆθος ποιοτήτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μεγέθους, τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἐν γένει ὡραιότητος.

Εἰς τὸ ἐμπόριον διακρίνουν ἀναλόγως τῆς διαυγείας πέντε κυρίας παραλλαγάς, τὸ *διαυγές*, τὸ *νεφελῶδες* (διαυγὲς μὲ ἀσθενῶς νεφελώδη θολώματα), τὸ *νόθον* (πολὺ θολόν), τὸ *ὀστεῶδες* (ἀδιαφανές, ἀλλὰ δυνάμενον ἀκόμη νὰ λειανθῇ καλῶς) καὶ τὸ *ἀφρῶδες* (ἀδιαφανές, μὴ δυνάμενον νὰ λειανθῇ καὶ πλούσιον εἰς χρυσαλλίδια σιδηροπυρίτου). Ἐκ τῶν 5 αὐτῶν κυρίων παραλλαγῶν διὰ βαθμιαίων μεταβάσεων καὶ ἀναμίξεων προκύπτουν πολλαὶ ἄλλαι πολυάριθμοι ποικιλίαι.

Τεχνητὸν ἤλεκτρον. Ἡ μέθοδος, ἡ πλέον ἐφαρμοζομένη διὰ τὴν παρασκευὴν ἀμβροειδοῦς συνίσταται εἰς τὴν ρευστοποίησιν τῶν μικρῶν τεμαχίων καὶ ἀπορριμμάτων τοῦ ἠλέκτρου ἐντὸς ὡρισμένου διαλύματος, περιέχοντος συνήθως ἀκετόνην. Μετὰ πάροδον ὀλίγων ὡρῶν παραλαμβάνονται ἐκ τοῦ διαλύματος καὶ δι' ἐξατμίσεως ἀποχωρίζονται τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ, μεθ' ὃ καὶ ἑνοῦται εἰς μεγάλα τεμάχια διὰ πιέσεως μέχρι 300 ἀτμοσφαιρῶν. Διὰ τὸν σχηματισμὸν καλυτέρας ποιότητος ἡ διὰ τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ σχηματιζομένη μᾶζα θερμαίνεται καὶ συμπιέζεται δι' ὑδραυλικοῦ πιεστηρίου καταλλήλως θερμαινομένου (μέχρις ἀνωτάτης ἀνεκτῆς θερμοκρασίας 400° Κ.). Ἐπίσης κατασκευάζεται τὸ ἀμβροειδὲς διὰ κατεργασίας τῶν ἀπορριμμάτων τοῦ ἠλέκτρου ἐν θερμῷ μετὰ θειούχου ἄνθρακος, ὅτε λαμβάνεται πλαστικὴ μᾶζα, δι' ἧς μορφοῦνται διὰ συμπιέσεως ἐντὸς τύπων διάφορα ἀντικείμενα. Πρὸς καλυτέραν ὁμοιογένειαν τῆς μάζης προσθέτουν πολλάκις καὶ μικρὰν ποσότητα ρητίνης copal. Τὸ ἀμβροειδὲς διακρίνεται διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν μικρῶν φυσαλλίδων ἀέρος, αἵτινες ἐμφανίζονται πληθωρικῶς εἰς τὸ γνήσιον ἤλεκτρον.

Ἀπομιμήσεις ἠλέκτρου παρασκευάζονται καὶ ἐκ ρητίνης copal, κολοφωνίου κλπ., διακρινόμεναι τοῦ γνησίου ἠλέκτρου ἐκ τῆς ταχείας αὐτῶν διαλυτότητος ἐν τῷ αἰθέρι καὶ τοῦ χαμηλοῦ σημείου τήξεως. Ἡ παρασκευὴ τοιούτων ἀπομιμήσεων συνίσταται εἰς τὴν ἐν ἀκετόνῃ διάλυσιν τῆς ρητινώδους ὕλης, ἣν καὶ χρωματίζουν ἀναλόγως. Θερμαίνεται ἀκολούθως ἡ σχηματιζομένη μᾶζα μέχρις ἐξατμίσεως τοῦ διαλυτικοῦ ὑγροῦ, μεθ' ὃ χύνεται εἰς διαφόρους τύπους πρὸς ψῦξιν καὶ ὑπὸ πίεσιν. Πολλάκις εἶναι δύσκολον νὰ διαγνώσῃ τις τὰς τοιαύτας ἀπομιμήσεις, ἰδίως ἐὰν εἰς τὸ ὡς ἄνω μῖγμα προσετέθη καὶ ἠλεκτρικὸν ὀξύ.

Ἑτέρα μέθοδος παρασκευῆς τεχνητοῦ ἠλέκτρου συνίσταται εἰς τὴν ἀνάμιξιν, ἐν ὅσῳ ἔνεστι χαμηλῇ θερμοκρασίᾳ, 1 μέρους τερεβινθίνης, 2 γομμαλάκκας καὶ 1 κολοφωνίου τῇ προσθήκῃ καὶ μικρᾶς ποσότητος βαρύτου. Ἡ μέθοδος τοῦ Parkert συνίσταται εἰς τὴν παρασκευὴν μάζης ἐκ 88 μερῶν κοπαλίου ρητίνης, 33 ἀπορριμμάτων ἠλέκτρου καὶ 12 μαστίχης. Ἀπομιμήσεις ἐπίσης παρασκευάζονται τελευταίως καὶ διὰ συνθετικῶν ρητινῶν, ὡς καὶ διὰ κεχρωσμένου κυτταροειδοῦς, ἀναγνωριζομένου ἀπὸ τῆς ὀσμῆς τῆς καφουρᾶς, ἣν ἀναδίδει κατὰ τὰς προστριβάς. Αἱ δι' ὑάλου ἀπομιμήσεις ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τοῦ ἀδιακαύστου αὐτῶν καὶ τῆς μεγάλης σκληρότητος καὶ τοῦ ὑψηλοῦ εἰδικοῦ βάρους.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα *μέλαν ἤλεκτρον* φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὁ *γαγάτης*, ὅστις λαμβάνεται ἀπὸ τῶν ἀγγλικῶν ὀρυχείων τοῦ Whitby. Τεχνητῶς ὁ γαγάτης (yet) κατασκευάζεται ὅπως καὶ τὸ ἀμβροειδὲς μετὰ μελανῶν χρωμάτων.

Ι. Γ. ΜΠ.

— **ἤλεκτρον** (τό) (Elektrum) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν αὐτοφυὲς κρᾶμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Τὸ ὀρυκτὸν τοῦτο περιέχει 25—28 % καὶ πλέον ἀργύρου, ἀπαντᾷ δ' εἰς τὸ Siebenbürgen, παρὰ τὴν

Digitized by Google

Καινιξβέργην, εἰς τὸ Schlangenberg τῶν Ἀλταίων, εἰς Κολομβίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Κατὰ τὸν Κ. Μητσόπουλον, τινὰ ἐκ τῶν μυκηναίων ἀγγείων συνίστανται ἐξ ἠλέκτρου, περιέχοντα 73,11 % χρυσοῦ καὶ 23,37 % ἀργύρου. Γ. Κ. Γ.

—[Ἀρχ.] Τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μείγματος, ὅπερ ἄλλοτε ἦτο φυσικὸν καὶ ἄλλοτε παρεσκευάζετο τεχνητὸν καὶ ἐκαλεῖτο ἐπίσης ἤλεκτρον, τὸ χρῶμα τούτου ἦτο ξανθότερον τοῦ ἀργύρου καὶ λευκότερον τοῦ χρυσοῦ· διὸ οἱ Ἕλληνες πρὸς διάκρισιν τούτου ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ, τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ, ὠνόμαζον τοῦτον *λευκὸν χρυσὸν* (Ἡροδ. Ι, 50, 2), ὅστις εἶναι ὅλως διάφορος τοῦ σημερινοῦ *λευκοχρύσου* (ἢ *πλατίνης*). Ἡ αὐτὴ διάκρισις γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἀπολογισμοῖς τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Δήλῳ Ἀπόλλωνος. Πρὸς δήλωσιν τοῦ λευκοῦ χρυσοῦ ἢ ἠλέκτρου ἐγίνετο ἐνίοτε χρῆσις τῶν ὅρων «χρυσίον Κυζικηνὸν» ἢ «χρυσίον Φωκαϊκόν», διότι τὰ νομίσματα τῆς Κυζίκου καὶ τῆς Φωκαίας πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκόπτοντο ἐκ τοῦ μετάλλου τούτου. Τὸ ἤλεκτρον ἐχρησιμοποιεῖτο γενικῶς ἀπὸ τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς μέχρι τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος παρ' Ἕλλησι πρὸς κατασκευὴν διακοσμητικῶν ἀντικειμένων. Ἀλλ' εὐρεῖα χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο ἰδίως ἐν τῇ νομισματοκοπίᾳ. Τὸ φυσικὸν ἤλεκτρον τῶν νομισμάτων τῆς Κυζίκου, τῆς Φωκαίας καὶ τῶν πρωτογόνων στατήρων τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, προερχόμενον ἐκ τοῦ Σιπύλου, τοῦ Τμώλου καὶ ἀνευρισκόμενον ἐν τῇ ἄμμῳ τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ, ἦτο λίαν ποικίλον τὴν σύνθεσιν. Ὑπάρχουσι νομίσματα ἠλέκτρου, εἰς ἃ 5 μέρη ἀργύρου μείγνυνται εἰς 95 μέρη χρυσοῦ. Ἡ συνηθεστέρα ὅμως σύνθεσις εἶναι 52,25 % χρυσοῦ ἔναντι 47,75 % ἀργύρου καὶ 27 % χρυσοῦ ἔναντι 73 % ἀργύρου.

Νομίσματα ἐξ ἠλέκτρου ἔκοψαν καὶ οἱ βασιλεῖς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου μέχρι τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. Τὸ ἤλεκτρον ὅμως τοῦτο, προερχόμενον ἐκ τοῦ Οὐράλη, ἦτο διάφορον τοῦ λυδικοῦ. Ὑπάρχουσιν ἀκόμη νομίσματα ἐξ ἠλέκτρου ποικίλης συνθέσεως ἐκ Καμπανίας, Συρακουσῶν, Καρχηδόνος καὶ Γαλατίας, τὰ ὁποῖα ἐκόπησαν ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἕνεκεν ἐμπορικῶν λόγων. Ἐπίσης ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Σεβῆρος Ἀλέξανδρος (222—235 μ. Χ.) ἔκοψε νομίσματά τινα ἐξ ἠλέκτρου, ὧν οὐδὲν ἀνευρέθη. Μεταξὺ τῶν ἄλλων νεωτέρων λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν ἐν τῇ νομισματοκοπίᾳ τὸ ἤλεκτρον, καταλέγονται καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ ἕνεκεν οἰκονομικῶν στενοχωριῶν. Γενικῶς δ' εἰπεῖν τὰ ἐξ ἠλέκτρου νομίσματα προηγήθησαν ἐν τῇ χρήσει τῶν χρυσῶν καὶ χρησιμοποιηθέντα τὸ πρῶτον ἐν Λυδίᾳ διεδόθησαν ἀργότερον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Babelon*, Traité de Monnaies Grecques τ. Α' σελ. 356. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

—**ἠλέκτρου ἔλαιον**· βλ. *ἤλεκτρον* [Ἐμπορ-Βιομηχ.].

ἠλεκτρονικός, —ή, —όν· ὁ τῶν *ἠλεκτρονίων* (βλ. λ.), ὁ εἰς τὰ ἠλεκτρόνια ἀναφερόμενος.

—**ἠλεκτρονικὴ θεωρία** [*Φυσ.*]. Ἡ διὰ τῶν ἠλεκτρονίων ἑρμηνεία τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ (βλ. λ. *ἠλεκτρόνιον*).

Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν Rutherford καὶ Bohr τὰ ἄτομα τῆς ὕλης ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕνα πυρῆνα θετικῶς φορτισμένον καὶ σμῆνος ἠλεκτρονίων περιβαλλόντων αὐτὸν καὶ κινουμένων κατ' ἰδίους νόμους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχειωδῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων ἑκάστου πυρῆνος, καθὼς καὶ ὁ, εἰς οὐδετέραν κατάστασιν, ἴσος πρὸς τοῦτον ἀριθμὸς τῶν περιβαλλόντων τὸν πυρῆνα ἠλεκτρονίων εἶναι χαρακτηριστικὸς διὰ τὰ ἄτομα ἑκάστου χημικοῦ στοιχείου καὶ προσδιορίζει τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ περιοδικῷ συστήματι. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων καὶ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς θεωρίας τῶν στοιχειωδῶν ποσῶν ἐνεργείας (θεωρίας τῶν κβάντων) ἐξηγοῦνται ἄπειρα φαινόμενα, ἰδίως ὅμως τὰ ἀφορῶντα τὰς σχέσεις μεταξὺ ὕλης καὶ ἐνεργείας. Οὕτω π. χ. ἡ ἐκπομπὴ φωτὸς ὑπό τινος ἀτόμου θεωρεῖται ὡς μετάπτωσις ἑνὸς ἐξωτερικοῦ ἠλεκτρονίου ἀπὸ μιᾶς ἐξωτερικῆς τροχιᾶς εἰς μίαν ἐνδοτέραν· τὸ ἐκπεμπόμενον φῶς εἶναι τότε ἰσοδύναμον τῆς διαφορᾶς ἐνεργείας τοῦ ἠλεκτρονίου ἐπὶ τῶν δύο τροχιῶν. Ἀντιστρόφως δύναται ἓν ἠλεκτρόνιον, κατόπιν προσλήψεως φωτεινῆς ἐνεργείας, νὰ ἀλλάξῃ τροχιὰν ἢ καὶ νὰ διαχωρισθῇ ἐντελῶς τοῦ ἀτόμου (φωτοηλεκτρικὸν ἀποτέλεσμα). Ἐὰν ἓν ἄτομον χάνῃ δι' οἱονδήποτε λόγον ἓν ἢ περισσότερα ἠλεκτρόνια, τότε φαίνεται θετικῶς φορτισμένον, ἐὰν δὲ προσλαμβάνῃ περισσότερα τῶν κανονικῶν του, τότε εἶναι ἀρνητικῶς φορτισμένον. Τὰ ἐν ἀερίῳ καταστάσει ἢ ἐν διαλύματι εὑρισκόμενα ἰόντα εἶναι τοιαῦτα ἄτομα μὲ περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα τῶν κανονικῶν ἠλεκτρόνια.

Μὲ τὸν ὅρον *ἠλεκτρονικὴ θεωρία* ἐννοοῦμεν πολλάκις εἰδικώτερον τὴν ἠλεκτρονικὴν θεωρίαν τῆς μεταλλικῆς ἀγωγιμότητος. Κατὰ ταύτην ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν μετάλλων, ἐκτὸς τῶν εἰς τὰ ἄτομα προσδεδεμένων ἠλεκτρονίων, καὶ ἐλεύθερα τοιαῦτα, ἅτινα κινοῦνται ἐντὸς τοῦ ὄγκου τοῦ μετάλλου ἐλευθέρως, ὅπως τὰ ἄτομα ἀερίου ἐντὸς τοῦ περικλείοντος αὐτὰ δοχείου. Εἰς τὴν κίνησιν ὅμως τούτων τῶν ἠλεκτρονίων παρέχονται ὑπὸ τῶν ἀτόμων τοῦ μετάλλου δυσκολίαι καὶ οὕτω παραβάλλομεν αὐτὴν καλύτερον πρὸς κίνησιν ἐντὸς ἰξώδους ὑγροῦ.

Διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξηγοῦνται ποιοτικῶς πλεῖστα φαινόμενα τῆς μεταλλικῆς ἀγωγιμότητος. Ἡ βαθυτέρα ποσοτικὴ κατανόησις τῶν φαινομένων προσέκρουεν ἐν τούτοις εἰς σοβαρωτάτας δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι τελευταίως ἤρθησαν ὑπὸ τοῦ Sommerfeld διὰ μιᾶς νέας θεωρίας στηριζομένης ἐπὶ τῆς κυματομηχανικῆς καὶ τῆς στατιστικῆς τοῦ Fermi.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ μέταλλα, τὰ διηλεκτρικὰ σώματα ἔχουν μόνον προσδεδεμένα ἠλεκτρόνια, τὰ ὁποῖα ὅμως δύνανται νὰ μετατοπισθοῦν τῇ ἐπιδράσει ἠλεκτρικοῦ πεδίου καὶ παράγουν οὕτω τὴν πόλωσιν τοῦ διηλεκτρικοῦ. Ν. Ζ. Ε.

— **ἠλεκτρονικοὶ ἀνορθωταὶ** [*Φυσ.*]. Συσκευαὶ πραγματοποιούμεναι ἐξ ἠλεκτρονικῶν σωλήνων μετὰ δύο ἠλεκτροδίων καὶ χρησιμεύουσαι διὰ τὴν ἀνόρθωσιν ἐναλλασσομένου ρεύματος. Ἠλεκτρονι-

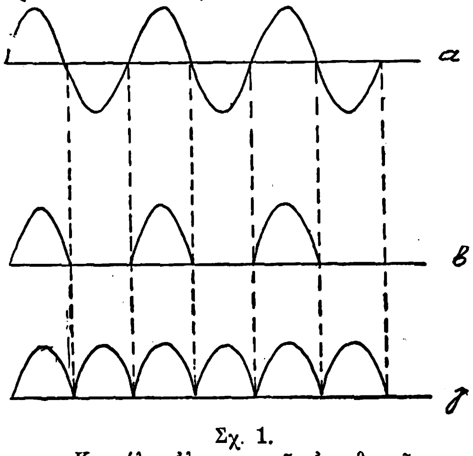

Σχ. 1.
Καμπύλαι ἠλεκτρονικοῦ ἀνορθωτοῦ.
[α=ἐναλλασσόμενον ρεῦμα πρὸς ἀνόρθωσιν, β=ἀνορθωμένον ἐναλλ. ρεῦμα διὰ χρησιμοποιήσεως τῆς μιᾶς ἐναλλαγῆς, γ=ἀνωρθωμένον ἐναλλ. ρεῦμα διὰ χρησιμοποιήσεως τῶν δύο ἐναλλαγῶν.]

κὸς σωλὴν μετὰ δύο ἠλεκτροδίων παρουσιάζει μονομερῆ ἀγωγιμότητα (βλ. *ἠλεκτρονικὸς σωλὴν*) καὶ ἐπιτρέπει τὴν δίοδον ρεύματος μόνον εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ πλὰξ αὐτοῦ εἶναι θετική. Ἐὰν μεταξὺ καθόδου καὶ πλακὸς συνδέσωμεν πηγὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος, τότε διὰ τοῦ ἀνορθωτοῦ διέρχεται μόνον ἡ μία ἐναλλαγὴ τοῦ ρεύματος, καὶ προκύπτει ρεῦμα τῆς αὐτῆς πάντοτε φορᾶς, ὡς δεικνύεται ὑπὸ τῆς καμπύλης β τοῦ σχ. 1.

Πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ τῶν δύο ἐναλλαγῶν τοῦ ρεύματος γίνεται ὁ συνδυασμὸς δύο ἠλεκτρονικῶν σωλήνων μετὰ δύο ἠλεκτροδίων συνδεομένων ὡς δεικνύεται ἐν σχ. 2, τὸ δὲ ἐξ ἀνορθώσεως ρεῦμα εἰκονίζεται ὑπὸ τῆς καμπύλης γ τοῦ σχ. 1.

Οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἀνορθωταὶ χρησιμοποιοῦνται τὰ μέγιστα σήμερον ἐν τῇ πράξει, ἰδίᾳ ὅμως ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ, πρὸς ἐπιτυχίαν

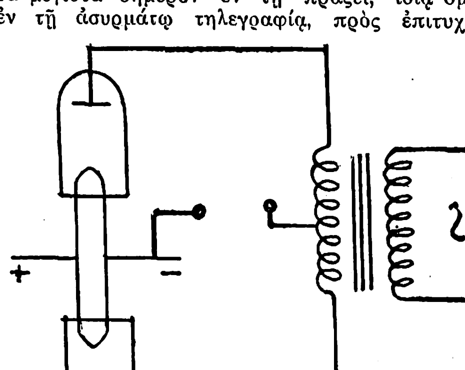

Σχ. 2. *Διάταξις ἀνορθωτοῦ διὰ δύο ἠλεκτρονικῶν σωλήνων.*

συνεχοῦς ὑψηλῆς τάσεως. Ὄντως συνεχὴς ὑψηλὴ τάσις τάξεως 10.000 βόλτ δὲν δύναται νὰ παραχθῇ εὐκόλως διὰ μηχανῶν συνεχοῦς ρεύματος. Πολὺ εὐκολώτερον δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ἐναλλασσομένην ὑψηλὴν τάσιν διὰ χαμηλῆς ἐναλλασσομένης τάσεως τῇ βοηθείᾳ μετατροπέως. Ἀκολούθως ἀνορθοῦμεν τὴν ὑψηλὴν ἐναλλασσομένην τάσιν τῇ βοηθείᾳ ἠλεκτρονικοῦ ἀνορθωτοῦ, οὕτω δ' ἀπολαμβάνομεν συνεχῆ ὑψηλὴν τάσιν. Τὰς ἐλαφρὰς διακυμάνσεις, ἃς παρουσιάζει ἡ ἀνορθωθεῖσα ἐναλλασσομένη τάσις, αἴρομεν διὰ καταλλήλων κυκλωμάτων φίλτρων. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἠλεκτρονικὸς σωλὴν** [*Φυσ.*]. Συσκευὴ ἀποτελουμένη ἐξ ὅσον τὸ δυνατὸν τελείως ἀεροκένου ὑαλίνου δοχείου (ὑελίνης φύσιγγος), ἔχοντος τὴν μορφὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λυχνίας. Ἐντὸς τοῦ ὑαλίνου δοχείου ἐγκλείονται δύο ἢ περισσότερα ἠλεκτρόδια. Ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἠλεκτροδίων διακρίνομεν ἠλεκτρονικοὺς σωλῆνας μετὰ δύο, τριῶν, τεσσάρων ἠλεκτροδίων κ.ο.κ. Ἐκ τῶν ἠλεκτρονικῶν σωλήνων εὐρυτέρας ἐφαρμογῆς ἔτυχεν ὁ ἠλεκτρονικὸς σωλὴν μετὰ τριῶν ἠλεκτροδίων, ὡς καὶ οἱ ἠλεκτρονικοὶ σωλῆνες μετὰ δύο καὶ τεσσάρων ἠλεκτροδίων. Κατὰ κανόνα τὸ ἓν τῶν ἠλεκτροδίων, καλούμενον *κάθοδος*, ἀποτελεῖται συνήθως ἐκ νήματος βολφραμίου ἢ καὶ ἐξ ἄλλης οὐσίας, καὶ χρησιμεύει ὅπως πυρακτούμενον προκαλῇ τὴν ἐκπομπὴν ἠλεκτρονίων, ἐπὶ τῆς ἠλεκτρονικῆς δὲ ταύτης ἐκπομπῆς ἐρείδεται ἡ λειτουργία αὐτῶν.

Θεωρήσωμεν ἠλεκτρονικὸν σωλῆνα (σχ. 1) μετὰ δύο ἠλεκτροδίων καὶ ἔστω ὅτι διὰ τῆς στήλης $Σ_1$ πυρακτοῦμεν τὸ νῆμα αὐτοῦ καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἑτέρων ἠλεκτροδίων καὶ τῆς καθόδου παρεμβάλλομεν στήλην $Σ_2$ ἐξ ἀρκετῶν στοιχείων καὶ γαλβανόμετρον Γ. Ἐφ' ὅσον ἡ κάθοδος δὲν εἶναι διάπυρος, ρεῦμα διὰ τοῦ κυκλώματος δὲν διέρχεται, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ κενὸν εἶναι κακὸς ἀγωγὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἐὰν ὅμως πυρακτώσωμεν τὴν κάθοδον, τότε παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τοῦ κυκλώματος διέρχεται ρεῦμα. Ἐὰν δέ, ἐφ' ὅσον ἡ κάθοδος εἶναι διάπυρος, ἀντιστρέψωμεν τὴν συνδεσμολογίαν τῆς στήλης, δηλαδὴ συνδέσωμεν εἰς τὸ ἕτερον τῶν ἠλεκτροδίων, ὅπερ καλεῖται καὶ *ψυχρὸν ἠλεκτρόδιον* ἢ *πλὰξ* ἢ *ἄνοδος*, τὸν ἀρνητικὸν πόλον τῆς στήλης $Σ_2$, παρατηροῦμεν ὅτι ρεῦμα δὲν διέρχεται. Ἡ δίοδος τοῦ ρεύματος κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ὀφείλεται εἰς μεταφορὰν ἠλεκτρονίων ἐκ τῆς καθόδου πρὸς τὴν ἄνοδον, ἥτις ὡς θετικῶς φορτισμένη ἕλκει τὰ ἀρνητικῶς φορτισμένα ἠλεκτρόνια. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι ἠλεκτρονικὸς σωλὴν μετὰ δύο ἠλεκτροδίων παρουσιάζει μονομερῆ ἀγωγιμότητα, ἥτις ἐπιτρέπει τὴν δίοδον τοῦ ρεύματος μόνον ὅταν τὸ ἠλεκτρόδιον πλὰξ εἶναι θετικόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ παρουσιάζει ἀνορθωτικὴν ἱκανότητα. Ἐὰν ὅθεν συνδέσωμεν μεταξὺ τῶν ἠλεκτροδίων αὐτοῦ πηγὴν ἐναλλασσομένου ρεύματος, ἐκ τούτου θὰ διέρχεται ἐν τῷ κυκλώματι μόνον ἡ μία τῶν ἐναλλαγῶν, ἤτοι ἐκείνη δι' ἣν ἡ πλὰξ εἶναι θετική. Κατὰ συνέπειαν ἠλεκτρονικὸς σωλὴν μετὰ δύο ἠλεκτροδίων δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνορθωτὴς ἐναλλασσομένου ρεύματος.

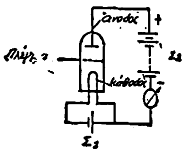

Σχ. 1. *Παραγωγὴ ἠλεκτρονικοῦ ρεύματος.*

Φαντασθῶμεν ἤδη ὅτι μεταξὺ ἀνόδου καὶ καθόδου τοποθετοῦμεν τρίτον ἠλεκτρόδιον, ὅπερ καλεῖται συνήθως *πλέγμα* καὶ ἀποτελεῖται οὐχὶ ἐκ συμπαγοῦς ἠλεκτροδίου, ἀλλ' ἐκ τοιούτου παρουσιάζοντος διάκενα. Ἐφ' ὅσον τὸ πλέγμα φορτίζεται ἀρνητικῶς ἀρκετά, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ πλὰξ εἶναι φορτισμένη θετικῶς, δὲν παράγεται ρεῦμα ἐν τῷ κυκλώματι, ἀλλὰ τὸ ἀρνητικὸν φορτίον τοῦ πλέγματος ἀπωθεῖ τὰ ἠλεκτρόνια τοῦ νήματος. Τοὐναντίον ἐὰν τὸ πλέγμα κατασταθῇ ὀλίγον θετικὸν ὑποβοηθεῖ τὴν ἐπενέργειαν τῆς πλακός. Ἡ παρατιθεμένη καμπύλη (σχ. 2) ὑποδεικνύει τὴν μεταβολὴν τοῦ ρεύματος ἀνόδου συναρτήσει τοῦ δυναμικοῦ τοῦ πλέγματος. Ἐκ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι τὸ πλέγμα χρησιμεύει ὡς ρυθμιστικὴ βαλβὶς τοῦ ρεύματος ἠλεκτρονίων. Ἐκ τῆς καμπύλης, ἥτις καλεῖται χαρακτηριστικὴ τοῦ σωλῆνος, παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὰ σημεῖα καμπῆς αὐτῆς ὁ σωλὴν παρουσιάζει ἀνορθωτικὴν ἱκανότητα καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φωρατής. Ἐν τῇ εὐθυγράμμῳ περιοχῇ τῆς καμπύλης ὁ σωλὴν λειτουργεῖ ὡς ἐνισχυτής, καθ' ὅσον μικραὶ μεταβολαὶ τοῦ δυναμικοῦ τοῦ πλέγματος ἑκατέρωθεν ἀρχικῆς τινος τιμῆς αὐτοῦ προκαλοῦσι μεγάλας μεταβολὰς τοῦ ρεύματος ἀνόδου. Ἐὰν δὲ τοῦ πλέγματος ἔχοντος ἀρχικὴν τιμὴν δυναμικοῦ τοιαύτην, ὥστε ν' ἀντιστοιχῇ σημεῖον λειτουργίας τοῦ σωλῆνος εὑρισκόμενον εἰς τὴν εὐθύγραμμον περιοχὴν τῆς χαρακτηριστικῆς, ἐφαρμόσωμεν μεταξὺ πλέγματος καὶ καθόδου πηγὴν ἀσθενοῦς ἐναλλασσομένου ρεύματος, δυνάμεθα ἐν τῷ κυκλώματι ἀνόδου, παρεμβαλλομένου ἐν τῷ κυκλώματι αὐτοῦ καταλλήλου μετατροπέως, νὰ λάβωμεν ἐνισχυμένον ἐναλλασσόμενον ρεῦμα, οὗτινος ἡ μεταβολὴ νὰ εἶναι πιστὴ ἀπεικόνισις τοῦ ρεύματος τοῦ ἐφαρμοζομένου μεταξὺ πλέγματος καὶ καθόδου. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐρείδεται ἡ ἐνισχυτικὴ ἰδιότης τοῦ σωλῆνος (βλ. *ἐνισχυτής*).

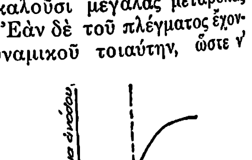

Σχ. 2. *Χαρακτηριστικὴ ἠλεκτρονικοῦ σωλῆνος μετὰ τριῶν ἠλεκτροδίων.*

Τέλος ἐν τῇ εὐθυγράμμῳ περιοχῇ τῆς χαρακτη-

Digitized by Google

ριστικῆς ὁ ἠλεκτρονικὸς σωλὴν μετὰ τριῶν ἠλεκτροδίων δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παραγωγὸς διακρινομένων ἠλεκτρικῶν ταλαντώσεων. Ὁ ἠλεκτρονικὸς σωλὴν μετὰ τριῶν ἠλεκτροδίων ἔτυχεν εὐρυτάτων ἐφαρμογῶν ἐν τῇ ἀσυρμάτῳ τηλεγραφίᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ τεχνικῇ τῶν ἀσθενῶν ρευμάτων. Γενικῶς ἡ λειτουργία τοῦ ἠλεκτρονικοῦ σωλῆνος μετὰ τριῶν ἠλεκτροδίων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ συνήθους ἠλεκτρονόμου, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τὰ ἠλεκτρόνια στεροῦνται πρακτικῆς ἀδρανείας ὁ ἠλεκτρονόμος δύναται νὰ ὑπακούῃ πιστῶς καὶ νὰ παρακολουθῇ λίαν μεγάλας συχνότητας.

[Βλ. καὶ λ. *ἀσύρματος τηλεγραφία.*] Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἠλεκτρόνιον (τὸ) *[Φυσ.]*. Τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν στοιχειῶδες φορτίον ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Τὸ ἄτομον τοῦ ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Τὸ ὄνομα (electron) ἔδωκεν εἰς αὐτὸ ὁ Stoney. Οἱ Helmholtz. Maxwell καὶ Stoney συνήγαγον τὴν ὕπαρξίν του ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ἠλεκτρολύσεως, ἐλήφθη ὅμως κατόπιν καὶ ἐλεύθερον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Hittorf ἀνακαλυφθείσας καθοδικὰς ἀκτῖνας. Κατ' ἀρχὰς ἐθεωρεῖτο τὸ ἠλεκτρόνιον ὡς ἄϋλον, στερούμενον δηλαδὴ ἀδρανοῦς μάζης· ὡς ὅμως κατέδειξαν τὰ ἐπὶ τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων πειράματα, ἔχει τοῦτο μᾶζαν ἥτις εἶναι 1800 φορὰς μικρότερα τῆς μάζης ἑνὸς ἀτόμου ὑδρογόνου καὶ ἔχει ὅλας τὰς ἰδιότητας τῆς ἀδρανοῦς μάζης. Τοῦτο κατεδείχθη ἰδίως διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ W. Kaufmann, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ὅτι αὐξανομένης τῆς ταχύτητος τῶν ἠλεκτρονίων εἰς τὰς καθοδικὰς ἀκτῖνας αὐξάνει καὶ ἡ μᾶζα αὐτῶν καὶ δὴ συμφώνως μὲ τὸν ὑπὸ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος ἀπαιτούμενον νόμον.

Ἀσφαλῆ μέτρησιν τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ φορτίου *ἑνὸς* ἠλεκτρονίου ἐξετέλεσεν ὁ Millikan. Οὗτος κατώρθωσε νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἠλεκτρικὸν φορτίον ἑνὸς μικροτάτου σταγονιδίου ἐλαίου αἰωρουμένου ἐντὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου πυκνωτοῦ μεταβάλλεται μόνον κατὰ ἀκέραια πολλαπλάσια ἑνὸς στοιχειώδους ἠλεκτρικοῦ φορτίου, τὴν τιμὴν τοῦ ὁποίου προσδιώρισεν εἰς $e = 4{,}774 . 10^{-10}$ ἠλεκτροστατικὰς μονάδας. Ὁ λόγος τοῦ φορτίου e πρὸς τὴν μᾶζαν m ἑνὸς ἠλεκτρονίου ἰσοῦται, διὰ μικρὰς ταχύτητας αὐτοῦ, μὲ $\frac{e}{m} = 1{,}766 . 10^{8}$ κουλὸμβ ἀνὰ γραμμάριον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. A. Millikan* The Electron (Chicago University Press). Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτρονόμος (ὁ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *τηλεγραφία.*

ἠλεκτρονυγμὸς (ὁ) *['Ιατρ.]*. Θεραπευτικὴ μέθοδος συνισταμένη εἰς συνδυασμὸν βελονονυγμοῦ καὶ ἠλεκτρισμοῦ. Λέγεται ἄλλως καὶ *γαλβανονυξία.* Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐμπείρονται βελόναι ἐντὸς τῶν ἱστῶν, κυκλοφορεῖται δὲ δι' αὐτῶν ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἐνεργοῦν ἠλεκτρολυσίαν. Αἱ ἠλεκτρολυτικαὶ αὗται βελόναι, κατεσκευασμέναι ἐκ χρυσοῦ ἢ λευκοχρύσου, περιαλείφονται διὰ μονωτηρίου μείγματος ἢ καλύπτονται ἐν μονωτηρίῳ θήκῃ, οὕτως ὥστε μόνον τὸ εἰς τοὺς ἱστοὺς ἐμπειρόμενον μέρος αὐτῶν νὰ μένῃ γυμνόν. Ὁ ἠλεκτρονυγμὸς εἶναι διττός, *μονόπολος* καὶ *δίπολος*. Κατὰ τὸν πρῶτον ὁ ἀρνητικὸς πόλος συνάπτεται μετὰ πλατέος ἠλεκτροδίου, ἐφηρμοσμένου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ πρὸς θεραπείαν ἱστοῦ, π.χ. τοῦ ἀγγειώματος, ὁ δὲ θετικὸς συνάπτεται μετὰ τῆς ἐν τῇ μάζῃ τοῦ ὄγκου ἐμπεπαρμένης βελόνης. Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον ἐμπείρονται ἐντὸς τοῦ ὄγκου ἢ τε θετικὴ καὶ ἡ ἀρνητικὴ ἠλεκτρολυτικὴ βελόνη. Αἱ ἐφαρμογαὶ διαρκοῦν μέχρι 5 λεπτῶν ὑπὸ ἔντασιν 10—50 χιλιοστάμπ., ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάγκην, τῆς ἀρνητικῆς βελόνης εἰσαγομένης πολλάκις εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ὄγκου. Τὰ νύγματα διεγείρουν ἀρχούντως σφοδρὰ ἄλγη, ὥστε νὰ γίνηται ἀνάγκη τοπικῆς ἢ καὶ γενικῆς πολλάκις ἀναισθησίας. Αἱ μετὰ τοῦ θετικοῦ πόλου συνδεόμεναι βελόναι προσκολλῶνται στερρῶς ἐν τῷ πήγματι, δὲν πρέπει δὲ ν' ἀποσπῶνται δι' ἰσχυροῦ ἑλκυσμοῦ, ἀλλὰ δι' ἐναλλαγῆς τῶν πόλων τοῦ ρεύματος νὰ καθιστῶνται πρὸς στιγμὴν ἀρνητικαὶ καὶ εἶτα ν' ἀφαιρῶνται διὰ περιστροφικῆς κινήσεως. Ἐπὶ ἰνωμάτων τῆς μήτρας εἰσήγοντο ἄλλοτε εἰς τὸν ἰνωματώδη ἱστὸν τρίγωνοι ἀκίδες, λειτουργοῦσαι ὡς ἠλεκτρόδια γαλβανονυξίας. Ἡ μέθοδος ὅμως ἐγκατελείφθη βραδύτερον, ἕνεκα τῶν παρομαρτούντων αὐτῇ κινδύνων. Ἐπὶ ὑπετροφιῶν μόνον τοῦ αὐχένος τῆς μήτρας ἐξηκολούθησεν ἐφαρμοζομένη ἡ ἄλλη διὰ βελονῶν μέθοδος, ὡς εὐχερὴς καὶ ὠφέλιμος, τῇ βοηθείᾳ ὑελίνου μητροσκοπίου (βλ. καὶ λ. *βελονονυγμός*). Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτρονύκτης (ὁ)· ὁ ἐνεργῶν *ἠλεκτρονυγμοὺς* (βλ. λ.).

ἠλεκτρονυξία (ἡ)· βλ. *ἠλεκτρονυγμός.*

ἠλεκτροοπτικὴ (ἡ) *[Φυσ.]*. Ὁ κλάδος τῆς φυσικῆς ὁ ἐξετάζων τὰς ἐπιδράσεις ἠλεκτρικῶν πεδίων ἐπὶ ὀπτικῶν φαινομένων.

Μέχρι τοῦδε γνωρίζομεν δύο τοιαύτας ἐπιδράσεις: τὸ ἀποτέλεσμα Κὲρρ (Kerreffect) καὶ τὸ ἀποτέλεσμα Στὰρκ (Starkeffect).

1) *Ἀποτέλεσμα τοῦ Κὲρρ.* Μερικὰ ὀργανικὰ ὑγρὰ μὲ πολύπλοκον μοριακὴν κατασκευὴν ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ καθίστανται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἠλεκτρικοῦ πεδίου διπλοθλαστικά. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ μόρια τοῦ ὑγροῦ, ἔχοντα ἠλεκτρικὴν ροπήν, κατατάσσονται ἐν τῷ ἠλεκτρικῷ πεδίῳ οὕτως, ὥστε οἱ ἠλεκτρικοὶ ἄξονες αὐτῶν νὰ εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πεδίου. Οὕτω προσλαμβάνει τὸ ὑγρὸν κατασκευὴν ὁμοίαν μὲ τὴν τῶν κρυστάλλων καὶ δεικνύει τὴν λεγομένην ἠλεκτρικὴν διπλῆν διάθλασιν ἢ ἀποτέλεσμα τοῦ Kerr. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη τελευταίως διὰ τὴν τηλεγραφικὴν διαβίβασιν εἰκόνων.

2) *Ἀποτέλεσμα τοῦ Στάρκ.* Ἄτομον ἐκπέμπον φῶς καὶ τιθέμενον ἐντὸς ἰσχυροῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου δεικνύει διάσπασιν τῶν φασματικῶν του γραμμῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν μαγνητικῷ πεδίῳ (ἀποτέλεσμα τοῦ Zeeman) παρατηρουμένην. Ἡ διάσπασις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν παραμόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ὑφίστανται ἐν τῷ ἠλεκτρικῷ πεδίῳ αἱ τροχιαὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἠλεκτρονίων τοῦ ἀτόμου. Τὸ φαινόμενον ἐξετάζεται καλύτερον διὰ παρατηρήσεως διαυλικῶν ἀκτίνων διερχομένων ἠλεκτρικὸν πεδίον.

Ἡ ἀκριβὴς θεωρία τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι λίαν πολύπλοκος καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν κβάντων.

[Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν Zeeman καὶ Faraday βλ. *μαγνητοοπτική.*] Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτροοπτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν *ἠλεκτροοπτικήν*, ὁ κατὰ τοὺς νόμους αὐτῆς ἐπιτελούμενος.

— **ἠλεκτροοπτικὸν φαινόμενον** *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν γένει πᾶν φαινόμενον ἀνῆκον εἰς τὴν ἠλεκτροοπτικήν. Εἰδικώτερον ὅμως ἡ ὀνομασία δίδεται εἰς τὸ «ἀποτέλεσμα τοῦ Κὲρρ» (βλ. *ἠλεκτροοπτική*).

ἠλεκτροπαθολογία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Κλάδος τῆς παθολογίας, πραγματευόμενος περὶ τοῦ συνόλου τῶν παθολογικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς αἰτίαν τὴν ἐπίδρασιν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτροπαραγωγὸς (ὁ, ἡ), — *ὸν* (τό)· ὁ παράγων ἠλεκτρισμόν: «ἠλεκτροπαραγωγὸς *συσκευή*».

ἠλεκτροπηξία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἡ δι' ὑψισύχνων ρευμάτων τάσεως πρόκλησις ὑψηλῆς θερμοκρασίας καὶ ἡ νέκρωσις ἢ ἀπανθράκωσις τῶν ἱστῶν τμήματός τινος τοῦ ὀργανισμοῦ ἡμῶν, πρὸς ἐξάλειψιν τῆς ἐκεῖ ὑπαρχούσης τοπικῆς νόσου. Τὸ διὰ τὴν ἠλεκτροπηξίαν ρεῦμα λαμβάνεται, ὡς καὶ διὰ τὴν διαθερμίαν, ἀπὸ μικροῦ σωληνοειδοῦς. Τὸ οὐδέτερον ἠλεκτρόδιον ἔχει ἐπιφάνειαν μείζονα τῶν 200 τετρ. ἑκατοστμ., ἐνῷ τὸ ἐνεργὸν ἔχει μόνον $^1/_4$—$2^1/_2$ τετρ. ἑκτμ. Ἡ ἐφαρμοζομένη ἔντασις εἶναι πάντοτε μεγάλη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ χρόνος τῆς ἐφαρμογῆς οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὰ 3 λεπτὰ τῆς ὥρας, καὶ τοῦτο μάλιστα μετὰ πολλῶν διακοπῶν, ἵνα μὴ τὸ ἄλγος παρατείνεται ἐπὶ πολύ. Ἡ ἠλεκτροπηξία δέον νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὸ ὅριον μεταξὺ πήξεως καὶ ἀπανθρακώσεως τῶν ἱστῶν, μηδὲ νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ βάθος, ἐφ' οὗ θέλει νὰ ἐπιδράσῃ. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ πῆξις τῶν ἐπιπολῆς ἱστῶν ἐπιτελεῖται, σχηματίζεται περὶ τὸ ἐνεργὸν ἠλεκτρόδιον καὶ 1—3 χιλιοστόμ. πέραν τῆς περιφερείας αὐτοῦ ἅλως ὠχρορροδίνη ἐν ἀρχῇ καὶ βραδύτερον ὑπόλευκος. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ διακόπτηται ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἠλεκτροπηξίας, ἐν τῇ βεβαιότητι, ὅτι ἡ πῆξις τῶν λευκωματοειδῶν οὐσιῶν ἐπῆλθε καὶ εἰς βάθος 2—4 χιλιοστομέτρων. Τὸ ἐνεργὸν ἠλεκτρόδιον ὀφείλει νὰ καλύπτῃ ἀκριβῶς τὰ πάσχοντα μέρη, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ περιλάβῃ μικρὰν μοῖραν ὑγιοῦς ἱστοῦ. Οὐδέποτε δὲ πρέπει νὰ γίνεται ἐφαρμογὴ ἠλεκτροπηξίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους, πρὸ τῆς παρόδου τεσσαρακονθημέρου τοὐλάχιστον. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠλεκτροπληξία (ἡ)· ἡ βιαία καὶ σφοδρὰ ἐπίδρασις τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ γενικώτερον ἐπὶ τοὺς ζῶντας ὀργανισμούς, ἡ δυναμένη νὰ προκαλέσῃ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

— [ΙΑΤΡ.] Ἡ *ἠλεκτροπληξία* συνήθως ὀφείλεται εἰς ἀδόκητον δυστύχημα ἐκ τυχαίας ἐπαφῆς πρὸς ἠλεκτρικὸν ἀγωγὸν ἢ μηχάνημα. Ἐνίοτε ὅμως διενεργεῖται καὶ σκοπίμως, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, πρὸς θανατικὰς ἐκτελέσεις (βλ. *θανατικὴ ποινή*).

Τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, κυκλοφοροῦμενον διὰ τῶν ἀγωγῶν, τείνει νὰ ἐκφύγῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὑψηλοτέρα εἶναι ἡ τάσις αὐτοῦ καὶ ὅσῳ ἀσθενεστέρα ἡ ἀπομόνωσις τῶν ἀγωγῶν. Ὅταν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὅπερ εἶναι εὐηλεκτραγωγόν, ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἠλεκτροφόρον ἀγωγὸν γυμνὸν ἢ ἀτελῶς ἀπομεμονωμένον, ποσὸν ρεύματος θέλει ἐκφύγει διὰ τοῦ σώματος τούτου καὶ θέλει ἐπιφέρει ἀνάλογα ἀποτελέσματα, ἁπλοῦν ἢ ἰσχυρὸν κλονισμόν, ἐγκαύματα ἢ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ρεύματος ἐπὶ τὸν ὀργανισμὸν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος, ἥτις πάλιν, ἀνάλογος οὖσα πρὸς τὴν τάσιν (voltage) αὐτοῦ καὶ τὴν ἀντίστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ $\left(1 = \frac{V}{R}\right.$, αὐξάνεται εἴτε ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς τάσεως, εἴτε ἐκ τῆς μειώσεως τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ἀντίστασις σώματός τινος μειωθῇ εἰς τὸ δέκατον, ἡ ἐνέργεια ρεύματος 110 V. ἐπὶ τοῦ σώματος τούτου θὰ δεκαπλασιασθῇ, ὡσεὶ προήρχετο ἐκ ρεύματος 1100 V. Γνωστοῦ δ' ὄντος, ὅτι ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος φυσιολογικῶς ἰσοῦται περίπου πρὸς 40000 Ohms, δυναμένη νὰ ἐλαττωθῇ εἰς 400 - 500 Ohms ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, καὶ δή, ἂν τὸ σῶμα εὑρίσκηται ἐντὸς λουτροῦ, εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ρεῦμα 100—110 V. θέλει ἀποβῇ ἐξ ἴσου ἐνεργὸν ὡς τὸ ρεῦμα 10000 V.

Τὰ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἀποτελέσματα ἐπὶ τὸν ζῶντα ὀργανισμὸν δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς δύο κατηγορίας:

α') *Ἐξ ἀμέσου ἐπιδράσεως.* Εἰς ταῦτα ὑπάγονται τὰ ὑπὸ τοῦ σπινθῆρος παραγόμενα ἐγκαύματα τῶν ἱστῶν, ἡ ἠλεκτρολυσία τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος καὶ ἡ ρῆξις ἱστῶν τινων. Εἰς ταῦτα γενικῶς δὲν ἀποδίδεται ὁ προκαλούμενος θάνατος. Τοὐναντίον μάλιστα, εἶναι δυνατὸν ἡ ὑπὸ τοῦ σπινθῆρος παραγομένη ἐσχάρα νὰ προκαλέσῃ, ὡς κακὸς ἀγωγός, τὴν διακοπὴν τῆς διοχετεύσεως τοῦ ρεύματος εἰς τὸ σῶμα, πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ὁριστικὴ ἡ παῦσις τῆς ἀναπνοῆς.

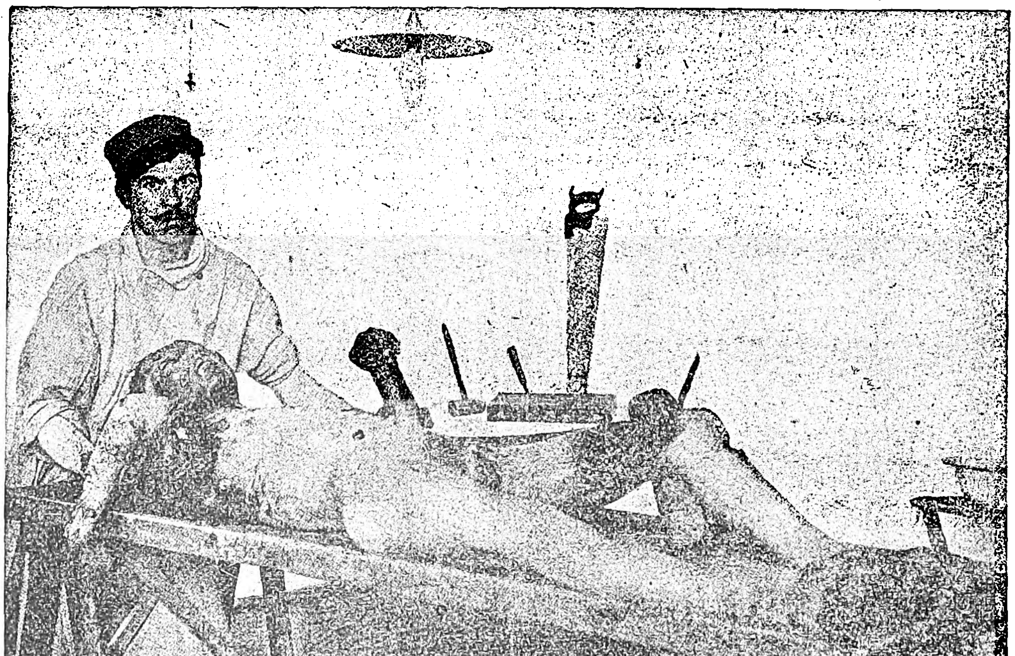

Αὐτοψία Ἀλγερίνου στρατιώτου, ὅστις ἐπιδεικτικῶς ἀναρριχηθεὶς ἐπὶ στύλου, ἤγγισε διὰ τοῦ ἰνίου ἀγωγὸν τριφασικοῦ ρεύματος 11000 V., 50 περιόδων, καὶ ἔμεινεν ἄπνους, ὑποστὰς καὶ μεγάλα ἐγκαύματα.

Digitized by Google

β΄) *Ἐξ ἐμμέσου ἢ ἀνακλαστικῆς ἐπιδράσεως.* Εἶναι γνωστόν, ὅιτ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, διερχόμενον διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, χρησιμοποιεῖ κυρίως πρὸς διοχέτευσιν τὸ νευρικὸν σύστημα. Ὁ Jellinek ἐν Αὐστρίᾳ ἀπὸ τοῦ 1901 πειραματιζόμενος, τὸ ἐν Λυὼν συνελθὸν τῷ 1921 συνέδριον ἰατροδικαστικῆς καὶ ἡ ὑπὸ τοὺς D'Arsonval καὶ Balthazard τῷ 1926 ἐν Γαλλίᾳ συστᾶσα ἐπιτροπεία, ἀπεφάνθησαν, ὅτι κατὰ τὴν ἠλεκτροπληξίαν ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἐκ παραλύσεως τῆς καρδίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς. Ρεύματα τάσεως κατωτέρας τῶν 150 V. προκαλοῦν, ὡς ἀπέδειξε καὶ ὁ Weiss κλπ., τρομώδη συστολὴν τῶν κοιλιῶν τῆς καρδίας. Ρεύματα δὲ τάσεως ἀνωτέρας τῶν 1200 V. ἀφίνουν τὴν καρδίαν ἀνέπαφον καὶ προκαλοῦν τετάνωσιν τῶν ἀναπνευστικῶν μυῶν, μεθ' ἣν ἐπέρχονται φλεβικὴ στάσις, οἴδημα τῶν πνευμόνων καὶ ἀσφυξία. Τέλος ἐπὶ ρευμάτων διαμέσου (μεταξὺ 150 καὶ 1200 V.) τάσεως, ἡ ἐπίδρασις διαφέρει κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐπερχομένης ἐνίοτε ταυτοχρόνου στάσεως τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς. Τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα εἶναι πολλῷ μᾶλλον ἐπικίνδυνον, ὅταν διέρχηται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου τοῦ σώματος, διότι τότε ἡ καρδία ἐπηρεάζεται ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ. Δυσίατοι καὶ βαρεῖαι εἶναι καὶ αἱ ὀφθαλμικαὶ διαταραχαί, ἃς προκαλεῖ ὁ ἠλεκτρικὸς σπινθήρ.

Ἰατροδικαστικῶς εἰς τοὺς ἠλεκτροπλήκτους δὲν δύνανται νὰ ἔχουν πολλὴν ἀξίαν αἱ παρατηρούμεναι ἀλλοιώσεις τῶν σπλάγχνων, καθόσον δύνανται αὗται νὰ παρατηρηθοῦν καὶ εἰς ἄλλας παθήσεις. Κυρίως σημασίαν ἰδιαιτέραν ἔχουν τὰ λεγόμενα «*ἠλεκτρικὰ σημεῖα*» (marques électriques, Strommarken), ὧν ἡ ἐπὶ τοῦ δέρματος παράστασις δύναται νὰ ἐκδηλῶται, κατὰ Jellinek, ὑπὸ τὰς ἑξῆς μορφάς: 1) Ὡς ἀμαυρὰ ἢ λευκὰ τὴν χροιὰν ἐγκαύματα, ἅτινα ἔχουν μορφὴν εἰδικήν, διάφορον τῆς τῶν κοινῶν ἐγκαυμάτων. Διότι τὰ ἠλεκτρικὰ ἐγκαύματα δὲν ἐμφανίζουν φλεγμονώδη ἀντίδρασιν, δὲν προκαλοῦν πυρετόν, δὲν σχηματίζουν φλυκταίνας, δὲν διαπυΐσκονται, ἡ δὲ νέκρωσις ἰωμένη καταλείπει οὐλὴν μαλθακήν. Ὁσάκις δ' ἀπαντῶσιν εἰς τὸ τριχωτὸν δέρμα, ἀφίνουν ἀνεπάφους τὰς τρίχας, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐπὶ τῶν κοινῶν ἐγκαυμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστολογικὴ αὐτῶν ἐξέτασις παρέχει διαφοράς. 2) Ὡς ἀόρατα σημεῖα, ἀποκαλυπτόμενα μόνον διὰ τῶν ἀλλοιώσεων τῶν δακτυλοσκοπικῶν μεθόδων. 3) Ὡς τραύματα ἠλεκτρομηχανικοῦ εἴδους (ἀποξέσεις, ρωγμαί, τομαί). 4) Ὡς ἠλεκτροχημικαὶ ἀλλοιώσεις (λ. χ. ἅλας λιπαρῶν ὀξέων διὰ χαλκοῦ). 5) Ὡς ἀπεικονίσεις διαφόρων μορφῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος. 6) Ὡς νεκρώσεις μελῶν τοῦ σώματος ἐκ θρομβωτικῆς ἐμβολῆς.

Τὰ ἐξ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος δυστυχήματα ἐπέρχονται εἴτε ἐξ ἐπαφῆς διπολικῆς, εἴτε ἐξ ἐπαφῆς ἠλεκτραγωγοῦ καὶ γῆς διὰ τοῦ θύματος. Τὰ πρῶτα εἶναι σπανιώτερα. Πολλὰ εἶναι τὰ δυστυχήματα ἐκ ρεύματος *ὑψηλῆς τάσεως.* Παιδία εὗρον τὸν θάνατον, διότι ὁ χαρταετὸς αὐτῶν προσέκρουσεν ἐπὶ ἠλεκτροφόρου ἀγωγοῦ 20000 V. Γυνή, τινάσσουσα ἀπὸ ἐξώστου ὑγρὸν ὕφασμα, ἔμεινε κεραυνόπληκτος, ἐγγίσασα δι' αὐτοῦ ἐναέριον σύρμα. Ὁμοίως ἐργάτης, ἀνελθὼν εἰς δένδρον καὶ ἐγγίσας διὰ τῆς χειρὸς παρόμοιον ἐγγὺς διερχόμενον ἀγωγόν. Ἄλλοι ἔπαθον, διότι ἄνευ προφυλάξεως ἐπεχείρησαν νὰ σώσουν ἠλεκτρόπληκτον εὑρισκόμενον ἔτι εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ ἠλεκτροφόρον σύρμα. Ὁ Zimmern ἀναφέρει περιστατικὸν παιδίου, ὅπερ εὗρε τὸν ἐξ ἠλεκτροπληξίας θάνατον, καθ' ἣν στιγμὴν κατηύθυνε τὴν ἀκτῖνα τοῦ οὔρου αὐτοῦ ἀπὸ γεφύρας, ἐφ' ἧς ἵστατο, ἐπὶ τοῦ κάτωθεν αὐτῆς διερχομένου τροχιοδρομικοῦ σύρματος. Καθ' ὅμοιον τρόπον εὗρον τὸν θάνατον καὶ Γάλλοι στρατιῶται, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πανευρωπαϊκοῦ πολέμου, καθ' ἣν στιγμὴν οὔρουν ἐπὶ συρματοπλεγμάτων, εἰς ἃ οἱ Γερμανοὶ διεβίβαζον ρεῦμα μεγάλης τάσεως. Ἀλλ' οὐκ ὀλίγα εἶναι καὶ τὰ ἐκ ρεύματος *χαμηλῆς τάσεως* ἀτυχύματα, ὁσάκις, ὡς ἐλέχθη, καταπίπτει ἡ ἀντίστασις τοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὸ κυριώτατον κώλυμα διὰ τὴν δίοδον τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἡ ἐπιδερμίς, ἧς ἡ προστατευτικὴ αὕτη ἰδιότης ὑφίσταται μόνον ἐν ξηρᾷ καταστάσει. Ἂν ἡ ἐπιδερμὶς ὑγρανθῇ, χάνει τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ τὸ ρεῦμα οὐδεμίαν εὑρίσκει πλέον ἀντίστασιν εἰς τὴν διὰ τοῦ σώματος δίοδον. Διὰ τοῦτο ἐργάτης εἰσελθὼν εἰς ἀποθήκην φωτιζομένην διὰ λυχνίας 110 V., μὲ καθύγρους χεῖρας καὶ πόδας, ἔμεινεν ἄπνους ἁψάμενος τοῦ σύρματος. Γυνὴ λαμβάνουσα λουτρόν, ἐπεχείρησεν, ἐνῷ εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῷ ὕδατι, νὰ φωτίσῃ τὸ δωμάτιον δι' ἠλεκτρικῆς λυχνίας 110 V., ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἑνώσεως τοῦ κυκλώματος ἐπῆλθε διοχέτευσις τοῦ ρεύματος εἰς τὸ σῶμα αὐτῆς, ὁ δὲ θάνατος ἐπῆλθεν ἄμεσος. Τὸ πτῶμα εὑρέθη μετὰ ὥρας ἐν τῷ λουτρῷ, τῆς κεφαλῆς ὑπερκειμένης τοῦ ὕδατος. Ἀρκετὰ δυστυχήματα συνέβησαν εἰς λουομένους καὶ ὅτε τὸ ὕδωρ ἐθερμαίνετο δι' ἠλεκτρικῶν συσκευῶν. Ἐπίσης ἔπαθον ἠλεκτροπληξίαν καὶ ἄλλοι λουόμενοι, οἵτινες ἐπειράθησαν νὰ σύρουν τὴν ἅλυσιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ κώδωνος, ὅπως προσκαλέσουν τὴν ὑπηρεσίαν. Θὰ ἔπρεπεν ὡς ἐκ τούτου νὰ εἶχεν ἀπαγορευθῇ ἡ χρῆσις τοιούτων κωδώνων ἐντὸς τῶν λουτρώνων, ὡς καὶ ἡ τοποθέτησις ἠλεκτρικῶν διακοπτῶν πλησίον τῶν λουτήρων. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ θάνατος νεαρᾶς κόρης, καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη ἐλάμβανε τὸ λουτρόν της ἐν διαμερίσματι φωτιζομένῳ καὶ θερμαινομένῳ διὰ φωταερίου. Οὐδεὶς ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδυνήθη νὰ καθορίσῃ τὸ αἴτιον τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἀναζητήσεις ἀνεκαλύφθη, ὅτι εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας ὑπῆρχεν ἐφθαρμένος ἀγωγός, ὅστις ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ὑδροσωλῆνα, τὸν διοχετεύοντα τὸ ὕδωρ μέχρι τοῦ λουτῆρος. Τέλος ἀναφέρεται, ὅτι μαγείρισσα κρατοῦσα διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἠλεκτρικὴν λυχνίαν μὲ ἐλαττωματικὴν ἀπομόνωσιν, ἀπέθανεν ἀκαριαίως, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεχείρει διὰ τῆς ἄλλης χειρὸς ν' ἀνοίξῃ τὴν στρόφιγγα τοῦ ὕδατος. Τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἀπὸ τῆς λυχνίας διωχετεύθη εἰς τὸ σῶμά της καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν τῇ μεσολαβήσει τοῦ ὑδροσωλῆνος. Διὰ ταῦτα, ἐφ' ὅσον κρατεῖ τις τοιοῦτον λαμπτῆρα, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ ἐγγίζῃ διὰ τῆς ἑτέρας χειρός, καὶ δὴ ὑγρᾶς οὔσης, ἀντικείμενον δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ προσγείωσιν, ἤτοι ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐδάφους. Θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀναφέρῃ πλεῖστα ὅσα παρόμοια δυστυχήματα ἐξ ἠλεκτρισμοῦ, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα περιγραφέντα περισυνελέγησαν ὑπὸ εἰδικῶν μουσείων. Τὸ ἠλεκτροπαθολογικὸν μάλιστα ἰνστιτοῦτον τῆς Βιέννης ἔχει πλουσιωτάτην συλλογὴν περιπτώσεων ἠλεκτροπληξίας, διατηροῦν πλεῖστα ἐκμαγεῖα καὶ προπλάσματα μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἢ καὶ ζῷα πειραματικῶς δι' ἠλεκτρισμοῦ θανατωθέντα, ἐνδύματα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἠλεκτροπλήκτων, μέλη ἀποξηρανθέντα καὶ μουμιοποιηθέντα κλπ. Ἐπίσης, ἐκτὸς τῶν τυχαίων ἐξ ἠλεκτρισμοῦ δυστυχημάτων, τὸ ἰνστιτοῦτον περιλαμβάνει περιπτώσεις αὐτοκτονιῶν ἢ καὶ φόνων δι' ἠλεκτροπληξίας.

Αἱ *πρῶται βοήθειαι,* τὰς ὁποίας δέον νὰ προσφέρωμεν εἰς τὰ θύματα τῆς ἠλεκτροπληξίας, συνοψίζονται εἰς τὰ ἑξῆς: Ἐὰν τὸ θῦμα εὑρίσκηται εἰσέτι εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἀγωγὸν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, διακόπτομεν πάραυτα τὸ ρεῦμα εἰς τὸν πλησιέστερον διακόπτην, ἤ, ἐὰν τοῦτο εἶναι δύσκολον ἢ ἀδύνατον, διαρρηγνύομεν τὸν ἀγωγὸν διὰ ξηρᾶς ξυλίνης ράβδου. Ὁ ἐνεργῶν δέον νὰ ἵσταται πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ ξηρᾶς σανίδος ἢ ἐπὶ ὑφασμάτων, προσέχων νὰ μὴ ἐγγίσῃ διὰ γυμνοῦ μέρους τοῦ σώματος τὸν πληγέντα, νὰ φέρῃ δέ, εἰ δυνατόν, ἐλαστικὰ χειρόκτια. Οὐδέποτε πρέπει νὰ συλλαμβάνῃ αὐτὸν ἀπὸ γυμνοῦ μέρους τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων, ἐὰν ταῦτα δὲν εἶναι ὑγρά. Ἐὰν ὁ παθὼν κρατῇ εἰσέτι διὰ τῆς χειρὸς τὸν ἀγωγόν, δέον ὁ βοηθῶν ν' ἀνοίξῃ τὴν παλάμην του, δάκτυλον πρὸς δάκτυλον, φέρων πάντοτε τὰ ἐλαστικὰ χειρόκτια καὶ ἱστάμενος ἐπὶ ἀπομονωτικῆς βάσεως. Ἐὰν τὸ θῦμα αἰωρῆται ἐπὶ δένδρου ἢ στύλου, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν μέτρα δι' ἐνδεχομένην πτῶσίν του. Μόλις παύσῃ πᾶσα ἐπαφὴ μεταξὺ θύματος καὶ ἀγωγοῦ, μεταφέρεται τοῦτο εἰς μέρος εὐάερον καί, ἀφοῦ χαλαρωθῇ ἡ περιβολή του, ὑποβάλλεται εἰς παρατεταμένην καὶ ἀδιάκοπον τεχνητὴν ἀναπνοήν, μᾶλλον ἐν πρηνεῖ θέσει, μέχρις ἐμφανίσεως τῶν πτωματικῶν κηλίδων, σημείων ὅτι τὸ θῦμα εἶναι πλέον νεκρόν. Ἐπὶ ἐμβολικῆς νεκρώσεως μελῶν τοῦ σώματος, δέον ν' ἀποφεύγηται ὁ ἄμεσος ἀκρωτηριασμός, καθόσον δὲν ἐπηρεάζεται τόσον ἐκ τούτου ὁ ὅλος ὀργανισμός. Ὁ ἰατρὸς δέον ν' ἀναμένῃ. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἠλεκτρικὰ ἐγκαύματα, δέον ταῦτα ν' ἀφίνωνται ἐλεύθερα πάσης χειρουργικῆς ἀγωγῆς, διότι κατὰ κανόνα ἰῶνται αὐτομάτως, μὴ καταλείποντα παρὰ φύσιν οὐλάς.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— [ΠΟΙΝ. ΔΙΚΑΙΟΝ] Ἡ εἰς τὸ σῶμα ἀνθρώπου ἐκκένωσις ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ὑψηλῆς τάσεως ἐνδιαφέρει τὸ Ποινικὸν δίκαιον, ὅταν ἐκ τῆς ἐκκενώσεως ταύτης προῆλθεν ὁ θάνατος ἢ σωματικὴ βλάβη τοῦ ἀνθρώπου. Τότε ἀναζητεῖται ὁ τυχὸν ὑπεύθυνος τοῦ ἐπισυμβάντος τούτου γεγονότος. Ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς εὐθύνης δέον ὁ δικαστής, ὡς ἀείποτε, καὶ ἐνταῦθα νὰ ἔχῃ ἐν νῷ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος. Ἀφοῦ καὶ ἂν ἀποφανθῇ ὅτι πρόκειται τυπικὴ πρᾶξις ὡρισμένου προσώπου, πιστοποιήσῃ δηλαδὴ ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου ἢ τῆς σωματικῆς βλάβης τοῦ ἠλεκτροπληγέντος ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας ἢ παραλείψεως ὡρισμένου προσώπου, θέλει ἐξετάσει ἂν ἡ ἐνέργεια ἢ ἡ παράλειψις ἐκείνη ὑπῆρξεν ἄδικος, καὶ ἂν ἀποφανθῇ καταφατικῶς, καὶ ἐπὶ τούτου θέλει ἐξετάσει τὴν ἐνοχὴν τοῦ πράξαντος, τουτέστιν ἂν οὗτος ἔδρασεν ἐκ δόλου ἢ ἐξ ἀμελείας. Διότι δὲν εἶναι πᾶσα τυπικὴ πρᾶξις πάντοτε καὶ ἄδικος. Ὁ ἐν Ἀμερικῇ δήμιος ἀποκτείνει δι' ἠλεκτροπληξίας· ἡ πρᾶξις αὐτοῦ εἶναι ἡ τυπικὴ πρᾶξις τῆς ἀνθρωποκτονίας, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄδικος, ἀφοῦ διατάσσεται ὑπὸ τοῦ νόμου, συνεπῶς δὲν εἶναι οὔτε ἔνοχος. Ὅπως ὅθεν τιμωρηθῇ ποινικῶς ὁ αἴτιος θανάτου ἢ σωματικῆς βλάβης ἐξ ἠλεκτροπληξίας, δέον νὰ ἐξετασθῇ ἂν ἡ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο προξενήσασα ἐνέργεια ἢ παράλειψις ὑπῆρξεν ἄδικος, τουτέστιν ἀντίθετος πρὸς τὴν ἔνδικον τάξιν ἐν γένει, δηλαδὴ πρὸς τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους. Ὁ ὠθῶν τινα ὅπως ἐγγίσῃ ἠλεκτροφόρον ἀγωγὸν ἀπέκτεινεν ἀδίκως, διότι οὐδὲν δικαίωμα δύναται νὰ ἀρυσθῇ ἐκ τῆς ἐνδίκου τάξεως. Τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἐνέργεια ἢ παράλειψις, ἐξ ἧς προῆλθεν ὁ δι' ἠλεκτροπληξίας θάνατος, εἶναι ἄδικος ἢ οὔ, γεννᾶται ἰδίως ὅταν ἡ ἠλεκτροπληξία ἐγένετο ἐν ἐσωτερικῇ τινι ἠλεκτρικῇ ἐγκαταστάσει καὶ ἐρωτᾶται τίς ἡ διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο εὐθύνη τῆς ἑταιρείας, ἥτις παρεχώρησε τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἐκείνην. Ἐκ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Ποινικοῦ δικαίου εἶναι δῆλον, ὅτι ἡ ἑταιρεία τότε μόνον ὑπέχει εὐθύνην διὰ τὸ δυστύχημα, ὅταν ἐκ τοῦ νόμου ἢ ἐκ τῆς συμβάσεως εἶναι ὑπόχρεως ὅπως, πρὶν ἢ παραχωρήσῃ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἐξετάσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐγκατάστασιν καὶ ἀρνηθῇ τὴν παραχώρησιν τοῦ ρεύματος ἂν ἡ ἐγκατάστασις ἤθελεν εὑρεθῇ ἐλαττωματική, τὸ δὲ δυστύχημα προῆλθεν ἐξ ἐλαττώματος τῆς ἐγκαταστάσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἂν ἡ ἑταιρεία παρέβη τὴν νομικὴν αὐτῆς ταύτην ὑποχρέωσιν καὶ παρεχώρησε ρεῦμα εἰς ἐγκατάστασιν ἐλαττωματικήν, ἡ ἐνέργεια αὐτῆς αὕτη εἶναι ἄδικος καὶ ὁ δικαστὴς δέον πλέον νὰ χωρήσῃ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐνοχῆς τοῦ πράξαντος, δηλαδὴ ἐπὶ τὴν ἔρευναν ἂν ἡ ἄδικος ἐκείνη ἐνέργεια ἐτελέσθη ἐκ δόλου ἢ ἐξ ἀμελείας. Ἂν ὅμως ἡ ἑταιρεία οὐδεμίαν τοιαύτην νομικὴν ὑποχρέωσιν φέρῃ, ἂν δηλαδὴ ὁ νόμος ἢ ἡ σύμβασις δὲν ὑποχρεοῦσιν αὐτήν, ὅπως πρὸ τῆς παραχωρήσεως τοῦ ρεύματος ἐξετάσῃ τὴν ἐγκατάστασιν, ἡ παραχώρησις ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἰς ἐλαττωματικὴν ἐσωτερικὴν ἐγκατάστασιν δὲν εἶναι ἄδικος, ὡς δὲν εἶναι ἄδικος ἡ ὑπὸ τοῦ ξενοδόχου πώλησις δυσπέπτου ἐδέσματος εἰς πελάτην νοσοῦντα κατὰ τὸν στόμαχον. Διότι ἡ ἑταιρεία πωλεῖ ἐξ ἐπαγγέλματος ἠλεκτρικὸν ρεῦμα εἰς τοὺς δεομένους τοιούτου, ἐν νομικῷ δικαιώματι. Ἡ πώλησις εἶναι ἄδικος, μόνον ὅταν ὁ νόμος περιορίζῃ τὸ δικαίωμα αὐτῆς κατὰ τὸν ὡς ἄνω ρηθέντα τρόπον, ἐπιβάλλῃ δηλαδὴ εἰς τὴν ἑταιρείαν νὰ μὴ πωλήσῃ ρεῦμα πρὶν ἢ ἐξετάσῃ τὴν ἐγκατάστασιν, ἡ δὲ ἑταιρεία πωλῇ ρεῦμα κατὰ παράβασιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ξενοδόχους ὁ νόμος δὲν δύναται, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἐξετάζουν τοὺς στομάχους τῶν πελατῶν του πρὶν ἢ παραχωρήσουν φαγητόν, εἰς δὲ τὰς ἠλεκτρικὰς ἑταιρείας δύναται κάλιστα ὁ νόμος νὰ παραχωρήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς πωλήσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, μόνον ἀφοῦ πιστοποιηθῇ ἢ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ἢ ὑπὸ ἑτέρας τινὸς κρατικῆς ὑπηρεσίας ἡ καλὴ κατάστασις τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων. Ὁπότε κατὰ πᾶν δυστύχημα ἐπισυμβὰν ἐξ ἐλαττώματος τῆς ἐσωτερικῆς ἐγκαταστάσεως ὁ εἰσαγγελεὺς δύναται νὰ διώκῃ τὴν ἑταιρείαν, ἂν αὕτη παρεχώρησε ρεῦμα πρὶν ἢ πιστοποιηθῇ τὸ ἄμεμπτον τῆς ἐγκαταστάσεως.

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ἠλεκτροσκόπιον (τὸ) *[Φυσ.].* Ὄργανον χρησιμεῦον διὰ τὴν κατάδειξιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους ἠλεκτρικῶν τάσεων (βλ. λ. *ἠλεκτρόμετρον*).

ΑΝ. Δ.

ἠλεκτροστατικὴ (ἡ). Καλεῖται οὕτω τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Φυσικῆς, τὸ ἐξετάζον τὰ φαινόμενα ὡς καὶ τὰς ποσοτικὰς καὶ ποιοτικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων ἠλεκτρικῶν μεγεθῶν, ὅταν τὰ ποσὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς ἃ ἀναφέρονται εὑρίσκονται ἐν καταστάσει στάσεως (στατικὸς ἠλεκτρισμός), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *ἠλεκτροδυναμικήν,* ἥτις ἐξετάζει ἠλεκτρικὰ ποσὰ ἐν καταστάσει κινήσεως εὑρισκόμενα (δυναμικὸς ἠλεκτρισμός).

Λ. Ν. Κ.

ἠλεκτροστατικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν στατικὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὰ φαινόμενα αὐτοῦ, ἢ ὁ ἐπὶ τούτων βασιζόμενος: «ἠλεκτροστατικὸν πεδίον», «—βολτάμετρον» κλπ. Τὸ θηλ. *ἠλεκτροστατικὴ* (ἡ) ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

— **ἠλεκτροστατικαὶ** ***μηχαναὶ*** *['Ηλεκτρ.].* Αἱ διασκευαὶ αἱ παρέχουσαι ποσὰ ἠλεκτρισμοῦ ὑψηλοῦ δυναμικοῦ, εἴτε διὰ τριβῆς μεταξὺ κακῶν ἀγωγῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, εἴτε δι' ἠλεκτροστατικῆς ἐπιδράσεως κακῶν ἀγωγῶν κινουμένων ἐνώπιον σταθερῶν ἀγωγίμων σωμάτων. Αἱ μᾶλλον γνωσταὶ ἠλεκτροστατικαὶ μηχαναὶ εἶναι αἱ τῶν Ramsden, (βλ. εἰκ. ἐν σελ. 235), Holtz, Wirmshurst κτλ., οὐδεμίαν δὲ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν ἔχουσι, χρησιμεύουσαι μόνον ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις φυσικῆς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πειραμάτων στατικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. (Βλ. λ. *ἠλεκτρισμός.*)

Ι. Ν. Κ.

— **ἠλεκτροστατικὴ** ***ἐνέργεια*** *[Φυσ.].* Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἠλεκτροστατικοῦ πεδίου (βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια*).

— **ἠλεκτροστατικὴ** ***πίεσις*** *[Φυσ.].* Ἡ ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω ἐπὶ παντὸς φορτισμένου ἀγωγοῦ καθέτως ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ ἀνὰ μονάδα ἐπιφανείας ἐνεργοῦσα δύναμις, προερχομένη ἐκ τῶν ἀπώσεων τῶν ἠλεκτρικῶν φορτίων.

Ν. Ζ. Ε.

Digitized by Google

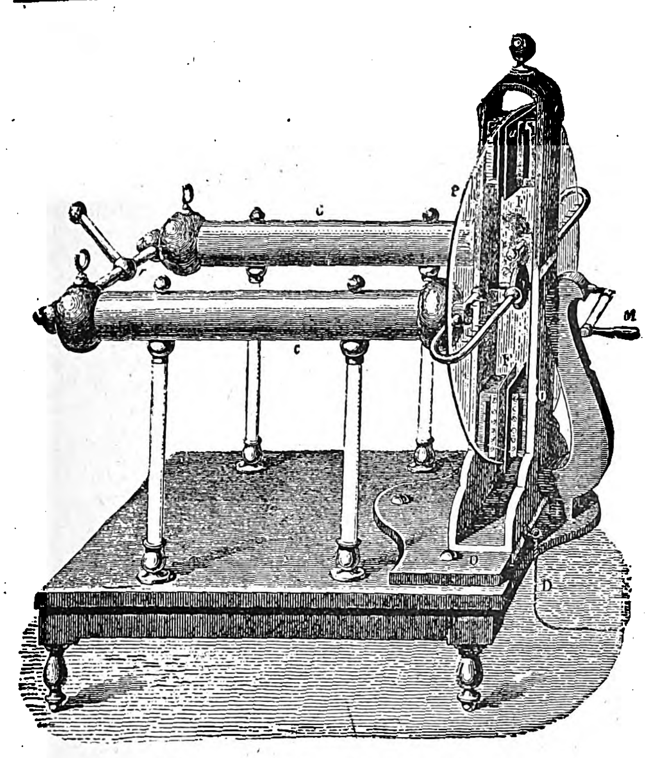

'Ηλεκτροστατικὴ μηχανὴ Ramsden.

— **ἠλεκτροστατικὸς** ***ζυγὸς*** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρόμετρα.*

ἠλεκτροτεχνία (ἡ) *['Ηλεκτρ.]*. Ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη μὲ τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὰς ἐφαρμογὰς αὐτοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει αὕτη τῆς *ἠλεκτρολογίας*, ὅτι δὲν περιορίζεται ὡς ἐκείνη εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων ἀρχῶν, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ ἐφαρμογαὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὴν μελέτην καὶ τὸν ὑπολογισμὸν μέχρι καὶ τῆς τελευταίας τεχνικῆς κατασκευαστικῆς λεπτομερείας τῶν μηχανῶν, διασκευῶν ἢ ἐγκαταστάσεων τῶν κατασκευαζομένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων. Ἡ ἠλεκτροτεχνία δηλαδὴ δὲν ἐξηγεῖ μόνον τὸν τρόπον λειτουργίας μιᾶς ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως, ἀλλὰ διδάσκει ἐπὶ πλέον καὶ τὸν τρόπον κατασκευῆς αὐτῆς.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς διαιρεῖται ἡ ἠλεκτροτεχνία εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἢ *ἠλεκτροφυσικήν*, τὴν θεωρίαν καὶ κατασκευὴν τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, δικτύων, μετασχηματιστῶν, τὴν ἠλεκτρικὴν ἕλξιν, τὰς ἠλεκτρικὰς μετρήσεις καὶ πλῆθος ἄλλων εἰδικῶν κεφαλαίων, ὡς εἶναι ἡ τεχνολογία τῶν ἀσθενῶν ρευμάτων, ἡ ρύθμισις τῶν ἠλεκτροπαραγωγῶν ζευγῶν κτλ., σχετικῶν μὲ πᾶσαν ἐφαρμογὴν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Λ. Ν. Κ.

ἠλεκτροτεχνικός, *—ή,—όν*· ὁ τῆς ἠλεκτροτεχνίας, ὁ εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν ἢ τοὺς ἠλεκτροτεχνίτας ἀναφερόμενος: «*ἠλεκτροτεχνικαὶ σπουδαί*», «ἠλεκτροτεχνικὰ ἐργαλεῖα».

— **'Ηλεκτροτεχνικὴ** ***διεθνὴς ἐπιτροπὴ*** (International Electrotechnical Commission I.E.C, ἢ Commission Électrotechnique Internationale C. E. I.). Ἱδρύθη ἐν ἔτει 1906 ἐν Λονδίνῳ καὶ ἀσχολεῖται εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν μονάδων τῶν ἠλεκτρικῶν μεγεθῶν, ὡς καὶ τῶν προτύπων αὐτῶν, καὶ ἐν γένει εἰς τὴν διεθνῆ ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἠλεκτροτεχνίαν καὶ εἰς τὴν τεχνικήν. Κ. Π

ἠλεκτροτεχνίτης (ὁ)· ὁ τεχνίτης ὁ εἰδικὸς δι' ἐκτέλεσιν ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων, διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς λειτουργίας καὶ τὸν χειρισμὸν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν, ἢ διὰ κατασκευὰς καὶ ἐπισκευὰς ἠλεκτρικῶν μηχανημάτων, ὀργάνων καὶ ἐργαλείων.

—*[Ναυτ.]* Εἰδικότης τοῦ σώματος τῶν τεχνιτῶν τῶν συνεργείων Π. ναυτικοῦ, τοῦ ὁποίου κατώτατος βαθμὸς εἶναι ὁ τοῦ *ναύτου τεχνίτου* καὶ ἀνώτατος ὁ τοῦ *ἀνθυποπλοιάρχου τεχνίτου*. Οἱ τοῦ κλάδου τούτου ἀσχολοῦνται εἰδικῶς διὰ τὰς ἠλεκτρικῆς φύσεως ἐργασίας τοῦ Π. Ν. Ν. Μ. Γ.

—*[Στρατ.]* 'Εν τῷ στρατῷ *ἠλεκτροτεχνίτης* καλεῖται ὁ ὁπλίτης (στρατιώτης—ἐπιλοχίας), ὁ ἐκτελῶν ἠλεκτροτεχνικὰς ἐργασίας. Ν. Θ. Κ.

ἠλεκτροτονικός, *—ή—όν*· ὁ ἀνήκων, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν *ἠλεκτρότονον* (βλ. λ.).

ἠλεκτρότονος (ὁ) *['Ιατρ.]*. Ὅταν διά τινος τμήματος νεύρου διοχετεύηται σταθερὸν ἢ ἰσότονον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ἡ ἐγερσιμότης τοῦ νεύρου ἐν μὲν τῇ καθόδῳ καὶ παρ' αὐτὴν αὐξάνεται, ἐν δὲ τῇ ἀνόδῳ καὶ παρ' αὐτὴν ἐλαττοῦται. Ἡ κατάστασις τῆς οὕτω ἀλλοιωθείσης ἐγερσιμότητος τοῦ νεύρου καλεῖται *ἠλεκτρότονος*· καὶ δὴ ἡ μὲν τῆς ἐν τῇ καθόδῳ ηὐξημένης ἐγερσιμότητος κατάστασις καλεῖται *κατηλεκτρότονος*, ἡ δὲ τῆς ἐν τῇ ἀνόδῳ ἠλαττωμένης καλεῖται *ἀνηλεκτρότονος*. 'Εν τῷ μεσοπολικῷ διαστήματι ὑπάρχει σημεῖόν τι οὐδέτερον, ἐν ᾧ ἡ ἐγερσιμότης τοῦ νεύρου παραμένει ἀμετάβλητος. Τὸ σημεῖον τοῦτο, αὐξανομένου τοῦ σταθεροῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, μεταναστεύει ἀπὸ τῆς ἀνόδου πρὸς τὴν κάθοδον· συγχρόνως δ' ἐκτείνονται εἰς μείζονα ἔκτασιν αἱ ἑκατέρωθεν τῶν πόλων μεταβολαὶ τῆς ἐγερσιμότητος τοῦ νεύρου. Διαρκούσης τῆς κλείσεως τοῦ ρεύματος, ἡ κατάστασις τῆς ηὐξημένης ἐγερσιμότητος κατὰ τὴν κάθοδον ταχέως ἐλαττοῦται καὶ ἀπὸ ηὐξημένης μεταβαίνει εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐλαττουμένης ἐγερσιμότητος. Πιθανώτατα δὲ ἡ καταθλιπτικὴ αὕτη καθοδικὴ ἐπίδρασις παριστᾷ τὴν ἐκδήλωσιν τοπικοῦ καμάτου τοῦ νεύρου. Μετὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ρεύματος καὶ ἐπὶ βραχὺν χρόνον μετ' αὐτὴν ἐπέρχονται ἀντίθετοι μεταβολαὶ τῆς ἐγερσιμότητος, ἤτοι ἐν μὲν τῇ καθόδῳ συμβαίνει ἐλάττωσις αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀνόδῳ αὔξησις. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτροτροπία (ἡ). Καλεῖται οὕτως, ἢ ἄλλως *ἠλεκτροτροπισμὸς* ἢ *γαλβανοτροπία*, ἡ καθ' ὡρισμένην κατεύθυνσιν τροπὴ τῶν ὀργάνων τῶν φυτῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Πρῶτος ὁ Ἔλφβιγκ παρετήρησε τὴν κάμψιν ριζῶν ἐν δοχείῳ, δι' οὗ διήρχετο ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Ἡ ἠλεκτροτροπία καλεῖται *θετικὴ* μέν, ὅταν ἡ κάμψις τῆς ρίζης κατευθύνηται πρὸς τὴν κάθοδον, προκαλουμένη ἐκ τῆς ἀνακοπῆς τῆς αὐξήσεως τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ρίζης ὑπὸ τὴν χημικὴν ἐπίδρασιν οὐσιῶν, σχηματιζομένων κατὰ τὴν δίοδον τοῦ ρεύματος, *ἀρνητικὴ* δέ, ὅταν τοὐναντίον ἡ κάμψις τῆς ρίζης κατευθύνηται πρὸς τὴν ἄνοδον, ὀφειλομένη εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν κυττάρων τοῦ ἀρχεγόνου τῆς ρίζης. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτροτυπία (ἡ). Ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς τύπων διὰ τῆς *γαλβανοπλαστικῆς* (βλ. λ.).

ἠλεκτροφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ ἄγων ἠλεκτρισμόν: «ἠλεκτροφόρον σύρμα»· ‖ ὁ παράγων ἠλεκτρισμόν· ‖ τὸ οὐδέτ. ***ἠλεκτροφόρον*** (τὸ) ὡς οὐσιαστ.

—**ἠλεκτροφόρον** ***τοῦ Βόλτα*** *[Φυσ.]*. Συσκευὴ χρησιμεύουσα πρὸς παραγωγὴν (διαχωρισμὸν) ἠλεκτρικῶν φορτίων.

'Αποτελεῖται ἀπὸ στρογγύλην διηλεκτρικὴν πλάκα (Π), συνισταμένην ἐκ μίγματος δύο μερῶν κολοφωνίου καὶ ἑνὸς μέρους λεπτοτάτης κόνεως γύψου, τὸν καλούμενον *πλακοῦντα*, ὅστις ἠλεκτρίζεται διὰ τριβῆς, π. χ. μέσῳ δέρματος γαλῆς, ἀρνητικῶς· ἐπ' αὐτοῦ τίθεται μεταλλικὴ πλὰξ Μ, φέρουσα μονωτικὴν λαβὴν Λ, ἥτις ἠλεκτρίζεται ἐξ ἐπιδράσεως. 'Απάγοντες δι' ἐπαφῆς μὲ τὸν δάκτυλον τὸν ἀρνητικὸν ἠλεκτρισμόν, ἔχομεν τὴν πλάκα θετικῶς ἠλεκτρισμένην.

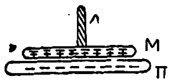

'Ηλεκτροφόρον Βόλτα.

'Επειδὴ ὁ πλακοῦς δὲν χάνει τὸ φορτίον του ταχέως, δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ αὐτὸ πολλάκις καὶ λαμβάνομεν οὕτω μεγαλυτέρας ποσότητας ἠλεκτρισμοῦ.

Τὸ ἠλεκτροφόρον τοῦ Βόλτα ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐπινοηθεῖσαν ἠλεκτροστατικὴν μηχανήν. Ν. Ζ. Ε.

ἠλεκτροφυσικὴ (ἡ)· βλ. λ. *ἠλεκτροτεχνία.*

ἠλεκτροφυσιολογία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἡ σπουδὴ τοῦ συνόλου τῶν φυσιολογικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς αἰτίαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἢ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παραγωγὴν τοιούτου ρεύματος ἐντὸς τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ. 'Αναλόγως πρὸς τὴν μορφὴν τῶν ρευμάτων, εἰς ἃ ὑποβάλλονται τὰ ὄργανα τοῦ σώματος, τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα εἶναι διάφορα. Τὰ κινητικὰ νεῦρα ἀντιδροῦν μόνον κατὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ δυναμικοῦ τῶν ρευμάτων. Εἰς τὴν ἄνοιξιν ἢ τὴν κλεῖσιν τοῦ κυκλώματος ἐπέρχονται συστολαὶ τῶν μυῶν. Τὸ μετὰ συχνῶν διακοπῶν ρεῦμα παράγει σύσπασιν τῶν γραμμωτῶν μυῶν, ἀνάλογον πρὸς τὸν φυσιολογικὸν τέτανον. Αἱ δὲ τῶν ὑψισύχνων ρευμάτων δονήσεις εἶναι τόσον ταχεῖαι, ὥστε δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῶν αἰσθητικῶν ἢ τῶν κινητικῶν νεύρων, εἰ καὶ τὰ ρεύματα ταῦτα ἐνεργοῦν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῶν ἱστῶν. 'Εν τῷ σώματι γεννᾶται ἠλεκτρισμὸς εἴτε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἔξωθεν (ἠλεκτροθεραπεία), εἴτε διὰ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων χημικῶν ἐξεργασιῶν καὶ ἠλεκτρολυτικῶν δράσεων. Σ. Γ. Σ.

ἠλεκτροφωτισμὸς (ὁ) *['Ηλεκτροτ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὸς φωτισμός.*

ἠλεκτροχημεία (ἡ) *[Φυσ.—Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετάζονται αἱ ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος προκαλούμεναι χημικαὶ δράσεις. Αἱ σπουδαιότεραι ἠλεκτροχημικαὶ δράσεις βασίζονται ἐπὶ τῆς *ἠλεκτρολύσεως* (βλ. λ.) καὶ τῶν θερμικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

I. ***'Ιστορία.*** Ἡ πρώτη ἠλεκτροχημικὴ παρατήρησις ὀφείλεται εἰς τοὺς Troostwijk καὶ Deymann οἱ ὁποῖοι ἀνεκάλυψαν τῷ 1789 τὴν διάσπασιν τοῦ ὕδατος διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος. Οἱ Nicholson καὶ Carlysle παρήγαγον τῷ 1800 τὸ αὐτὸ φαινόμενον διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὁ δὲ Ritter ἀπέθεσεν ἐκ διαλύματος θειικοῦ χαλκοῦ μεταλλικὸν χαλκόν. Τῷ 1808 ὁ Davy παρεσκεύασε τὰ μέταλλα τῶν ἀλκαλίων καὶ συνέταξεν ἠλεκτροχημικὴν θεωρίαν, ἥτις ἐτροποποιήθη ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Berzelius. 'Αλλὰ μόνον ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Faraday περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ ἐντάσεως ρεύματος ἢ ποσότητος ἠλεκτρισμοῦ καὶ χημικῆς ἀποδόσεως, ἥτις καταλέγεται μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων ἀνακαλύψεων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, συνετέλεσεν εἰς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς ἠλεκτροχημείας. Σημαντικωτάτας συμβολὰς εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς παρέσχον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ Hittorf, Kohlrausch, Arrhenius, Ostwald, Höpfner, Nernst, Borchers κλπ.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Davy ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ κατέστη δυνατὴ καὶ ἡ ἀπόθεσις ἄλλων μετάλλων ἐκ τῶν ὑδατικῶν των διαλυμάτων, ὡς τοῦ νικελίου, τοῦ μολυβδαινίου, τοῦ ἀργύρου, τοῦ κοβαλτίου, τοῦ σιδήρου, τοῦ ὑδραργύρου, τοῦ λευκοχρύσου, τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀρσενικοῦ, τοῦ μολύβδου καὶ τοῦ ψευδαργύρου. Τῷ 1818 ἀνεκάλυψεν ὁ Wöhler τὴν ἠλεκτρολυτικὴν παραγωγὴν τοῦ μαγνησίου καὶ τοῦ ἀργιλλίου διὰ διασπάσεως τῶν τετηκότων χλωριδίων τῶν μετάλλων τούτων. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐβελτιώθη σημαντικῶς ὑπὸ τοῦ Bunsen, ὅστις κατώρθωσε νὰ παρασκευάσῃ καὶ λίθιον, βάριον, στρόντιον, ἀσβέστιον, μαγγάνιον, χρώμιον καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1839 ἀνεκάλυψαν οἱ Jacobi καὶ Spencer τὴν γαλπανοπλαστικὴν καὶ τὴν γαλβανοστεγίαν, περὶ δὲ τὸ ἔτος 1870 εἰσήγαγεν ὁ Luckow τὸν ποσοτικὸν προσδιορισμὸν τοῦ χαλκοῦ ἠλεκτρολυτικῶς, ἔκτοτε δὲ ἡ σημασία τῆς ἠλεκτροχημείας ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ καθίσταται διαρκῶς καὶ μᾶλλον σπουδαία. Τῷ 1884 ὁ Höpfner εἰσήγαγε σημαντικὰς βελτιώσεις εἰς τὴν ἠλεκτρόλυσιν τῶν ἀλογονούχων ἀλάτων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 ἀνεπτύχθη ἡ τόσον μεγάλην βιομηχανικὴν σημασίαν ἀποκτήσασα ἠλεκτρόλυσις τῶν χλωραλκαλίων. Κατὰ τὸ ἔτος 1843 ἀνεκάλυψεν ὁ Wall τὴν ἠλεκτροθερμικὴν κατεργασίαν τοῦ χάλυβος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 εἰσήχθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ μέθοδοι παρασκευῆς τοῦ ἠλεκτροχάλυβος ὑπὸ τοῦ Stassano, καὶ τῶν Héroult καὶ Kjellin. Πολὺ μεγαλυτέραν ὅμως σημασίαν διὰ τὴν βιομηχανίαν κατέλαβεν ἡ ἠλεκτροχημεία μόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς δυναμομηχανῆς, ἥτις παρέχει ἰσχυρὰν καὶ εὐθηνὴν πηγὴν ἠλεκτρισμοῦ. 'Εκτὸς τῶν ἀνωτέρω καθαρῶς ἠλεκτροχημικῶν δράσεων, κατωρθώθη χάρις εἰς αὐτὴν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θερμικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. ἀπεδείχθη δὲ ὅτι τῇ βοηθείᾳ τοῦ βολταϊκοῦ τόξου εἶναι δυνατὸν ν' ἀναχθοῦν ἅπαντα τὰ ὀξείδια τῶν μετάλλων εἰς κατάστασιν μεταλλικήν. 'Εν μέρει δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν μέθοδον ταύτην ἡ παραγωγὴ καθαρῶν μετάλλων. Συγχρόνως πρὸς τὴν δρᾶσιν ταύτην ἐλήφθησαν ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ καμίνῳ καὶ ἀνθρακοῦχοι ἑνώσεις τῶν μετάλλων (ἀνθρακασβέστιον, ἀνθρακοπυρίτιον κλπ.).

Ἡ πρακτικὴ σημασία τῆς ἠλεκτροχημείας αὐξάνει διαρκῶς, διηνεκῶς δὲ βελτιώνονται καὶ οἱ τύποι τῶν μηχανημάτων. Παρ' ὅλον δὲ ὅπου ἡ κατασκευὴ αὐτῶν κρατεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυστική, ἐν τούτοις ἔχουν, προϊόντος τοῦ χρόνου, γνωσθῆ πλεῖσται σχετικαὶ λεπτομέρειαι.

II) ***Διάσπασις ὑδατικῶν διαλυμάτων ἠλεκτρολυτῶν*** Ἅπασαι αἱ ἠλεκτροχημικαὶ δράσεις, αἱ συμβαίνουσαι εἰς ὑδατικὰ διαλύματα, βασίζονται ἐπὶ τῶν γνωστῶν ἰδιοτήτων τῶν *ἠλεκτρολυτῶν* (βλ. λ.), οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται διεσπασμένοι εἰς *ἰόντα* (βλ. λ.). Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν χρήσει βιομηχανικῶν μεθόδων τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ ἠλεκτρόλυσις τῶν χλωραλκαλίων, ἤτοι ἠλεκτρόλυσις τοῦ χλωριούχου νατρίου καὶ τοῦ χλωριούχου καλίου διὰ τὴν παραγωγὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν καυστικῶν ἀλκαλίων (ὑδροξειδίου τοῦ νατρίου καὶ ὑδροξειδίου τοῦ καλίου), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀερίου χλωρίου. Ὁμοίως εἶναι δυνατόν, κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐὰν τηρηθοῦν ὡρισμένοι ὅροι κατὰ τὴν ἀντίδρασιν, νὰ παρασκευασθοῦν λευκαντικὰ ὑγρὰ (ὑποχλωριώδη, χλωρικὰ καὶ ὑπερχλωρικὰ ἅλατα). Διὰ τὴν παραγωγὴν καυστικῶν ἀλκαλίων καὶ χλωρίου εἶναι τρεῖς μέθοδοι ἐν χρήσει:

α') Εἰς τὴν μέθοδον διὰ διαφράγματος χωρίζεται τὸ ἠλεκτρολυτικὸν δοχεῖον εἰς δύο μέρη διά

Digitized by Google

τινος πορώδους διαφράγματος ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἀμιάντου κλπ., εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων τοποθετεῖται καὶ ἀνὰ ἓν ἠλεκτρόδιον. Μεταξὺ τῶν πολλῶν τύπων συσκευῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπενοήθησαν, πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει τὸ στοιχεῖον Siemens-Billiter μεθ' ὁριζοντίου διαφράγματος. Ὡς κάθοδος χρησιμεύει σιδηροῦν πλέγμα ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ στοιχείου, ὡς ἄνοδος δὲ πλάκες ἐκ γραφίτου. Διάλυμα ἅλατος εἰσέρχεται αὐτομάτως ἐκ τῶν ἄνω τόσον, ὅσον ἐκρέει κάτωθεν τὸ διάλυμα τοῦ καυστικοῦ ἀλκαλίου.

Τὸ χλώριον καὶ τὸ ὑδρογόνον ἀπάγονται διὰ τῶν ὑπαρχόντων δύο ἐπὶ τούτῳ σωλήνων. Τὸ στοιχεῖον Townsend βασίζεται ὁμοίως ἐπὶ τῆς ε

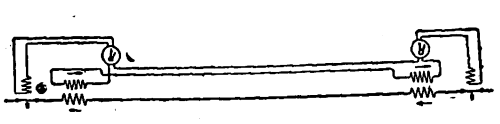

Στοιχεῖον ἠλεκτρολύσεως χλωραλκαλίου κατὰ Siemens-Billiter.

θόδου διὰ τοῦ διαφράγματος καὶ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὅμοιον πρὸς τὸ ἀνωτέρω.

β') Κατὰ τὴν μέθοδον δι' ὑδραργύρου τὸ παρὰ τὴν κάθοδον ἀποτιθέμενον ἀλκάλιον ἑνοῦται μετὰ τοῦ ὑδραργύρου πρὸς ἀμάλγαμα, τὸ ὁποῖον διασπᾶται ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν ἰδίῳ θαλάμῳ εἰς καυστικὸν ἄλκαλι καὶ ὑδράργυρον. Τὰ κυριώτερα τῶν πρὸς τοῦτο κατασκευασθέντων στοιχείων εἶναι τὸ στοιχεῖον Solvay, τὸ στοιχεῖον Castner, τὸ στοιχεῖον Kellner καὶ τὸ στοιχεῖον Rhodin.

γ') Κατὰ τὴν μέθοδον διὰ τοῦ κώδωνος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος τύπος εἶναι ὁ τοῦ Aussig, ὡς κάθοδος χρησιμεύει κώδων ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος, ὡς ἄνοδος δὲ ὁριζοντία πλὰξ ἐξ ἄνθρακος. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου εἶναι λίαν περιωρισμένη.

Λευκαντικὰ ὑγρά, δηλαδὴ διαλύματα ὑποχλωριωδῶν ἀλκαλίων, παράγονται ὁμοίως δι' ἠλεκτρολύσεως τῶν χλωραλκαλίων, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον παρασκευάζονται καὶ χλωρικὰ ἅλατα τῶν ἀλκαλίων. Εἰς τὰ τοιαῦτα στοιχεῖα δὲν ὑπάρχει διάφραγμα, κατὰ τὰ ἄλλα δὲ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θερμοκρασίας καὶ ἑτέρων τινῶν ὅρων τῆς ἀντιδράσεως τὸ γεγονὸς ἂν διὰ τῆς ἠλεκτρολύσεως θὰ παραχθῇ ὑποχλωριῶδες ἢ χλωρικὸν ἅλας.

Αἱ ἠλεκτρικαὶ κάμινοι, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἠλεκτροθερμικῶν μεθόδων, δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας:

α') Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν κατατάσσονται αἱ *κάμινοι διὰ βολταϊκοῦ τόξου*, ὡς ἡ κάμινος Siemens καὶ ἡ κάμινος ἠλεκτροχάλυβος Héroult. Εἰς ταύτας παράγεται βολταϊκὸν τόξον μεταξὺ δύο ἠλεκτροδίων, συνήθως ἐξ ἄνθρακος, τὸ ὁποῖον θερμαίνει τὴν πρὸς κατεργασίαν οὐσίαν, μετατοπιζόμενον δι' ἠλεκτρομαγνητῶν πρὸς τὰ κάτω διὰ νὰ καθίσταται μᾶλλον ἀποτελεσματικόν.

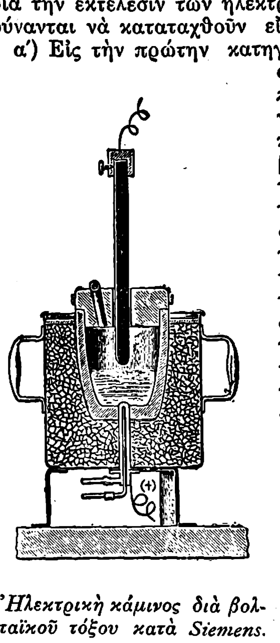

Ἠλεκτρικὴ κάμινος διὰ βολταϊκοῦ τόξου κατὰ Siemens.

β') Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τὰς *καμίνους ἀντιστάσεως*, ὡς ἡ τοῦ Borchers, τὸ ἠλεκτρικὸν χωνευτήριον τοῦ Rossi κλπ. Αὗται βασίζονται ἐπὶ τῆς θερμότητος, ἥτις παράγεται κατὰ τὴν δίοδον ἠλεκτρικοῦ ρεύματος δι' ἀντιστάσεως, ὅπου ὡς ἀντίστασις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα ἢ ἕτερον ἐν ἐπαφῇ μὲ τοῦτο εὑρισκόμενον. Ὡς ἠλεκτρόδια χρησιμεύουν συνήθως ἄνοδος ἐξ ἄνθρακος ἐμβαπτιζομένη ἐντὸς τῆς οὐσίας καὶ ψυχομένη κάθοδος (Borchers) ἐκ χάλυβος.

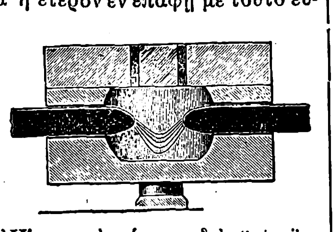

Ἠλεκτρικὴ κάμινος διὰ βολταϊκοῦ τόξου κατὰ Rogerson, Statter καὶ Stevenson.

γ') Ἡ τρίτη κατηγορία τῶν καμίνων εἶναι αἱ *ἐπαγωγικαὶ κάμινοι*, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἰμὴ κάμινοι ἀντιστάσεως μὲ μόνην διαφορὰν ὅτι

θαρῶς χημικοῦ πολὺ δυσκολώτερον ἢ δὲν δύνανται οὐδόλως νὰ παραχθοῦν. Τὸ χλωροφόρμιον, τὸ βρωμοφόρμιον καὶ τὸ ἰωδοφόρμιον παρασκευάζονται πολὺ εὐκολώτερον ἠλεκτροχημικῶς ἢ χημικῶς. Ἐκ νιτροβενζολίου παρασκευάζονται ὑπὸ διαφόρους ὅρους ἀντιδράσεως ἀζωξυβενζόλιον, ἀζωβενζόλιον, ὑδραζωβενζόλιον, βενζιδίνη, ἀνιλίνη, ἀμινοφαινόλη, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐν μέρει λίαν χρήσιμα διὰ τὴν χρωματουργίαν. Ὁμοίως δύνανται νὰ παραχθοῦν καὶ χρώματα πάσης ἀποχρώσεως ἐκ τῆς ἀνιλίνης καὶ τῶν ὁμολόγων αὐτῆς, ὡς καὶ σακχαρίνη, πιπεριδίνη κλπ. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

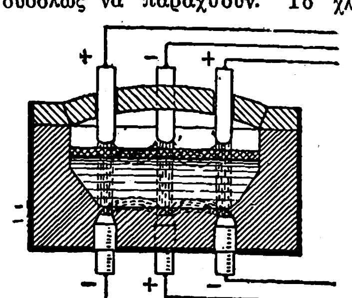

Ἠλεκτρικὴ κάμινος κατὰ Nathusius.

ἠλεκτροχημικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἠλεκτροχημείαν.

— **ἠλεκτροχημικὴ** ***διάσπασις*** *['Ηλεκτροχημ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ χημικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται συνήθως ὡς *ἠλεκτρόλυσις* (βλ. λ.). ΑΝ. Δ.

ἠλεκτροχωρητικότης (ἡ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ χωρητικότης*.

ἠλεκτρυλιμίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *σουκκινιμίδιον*.

ἠλεκτρύλιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ ὀργανικῇ χημείᾳ ἡ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δύο ὑδροξυλίων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ὀξέος παραμένουσα δισθενὴς ρίζα $—CO.CH_2.CH_2.CO—$. Σ. Γ.

ἠλεκτρυλοηλεκτρικὸν ***ὀξὺ*** ἢ *π-διοξυ-διϋδροτερεφθαλικὸν ὀξὺ* *['Οργ. Χημ.]* Παράγωγον τοῦ *τερεφθαλικοῦ* ὀξέος (βλ. λ.) τοῦ τύπου:

$$C_6H_2\,(H_2)\,(OH)_2\,(COOH)_2$$

Εἶναι ἄγνωστον ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει, ὄντος γνωστοῦ κυρίως τοῦ διαιθυλεστέρος αὐτοῦ, ὅστις παράγεται δι' ἐπιδράσεως νατρίου ἐπὶ ἠλεκτρικοῦ αἰθυλεστέρος, καὶ εἶναι σῶμα στερεὸν τηκόμενον εἰς 126°. Σ. Γ.

'Ηλεκτρύων.— 1) Μυθικὸς ἥρως τῆς Τίρυνθος μνημονευόμενος τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις δὲν εἶναι τελείως σύμφωνοι. Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸ ἔργον «Ἡρακλῆς μαινόμενος» ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἠλεκτρύων ἦτο πατὴρ τῆς Ἀλκμήνης, τὴν ὁποίαν ἔλαβε σύζυγον ὁ ἀνεψιός του Ἀμφιτρύων καὶ ἐγέννησε τὸν Ἡρακλέα καὶ ἄλλους πολλοὺς υἱούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀμφίμαχος. Οἱ υἱοί του ἐφονεύθησαν εἰς μίαν συμπλοκὴν ἐναντίον τῶν Ταφίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει νὰ ἁρπάσωσι τοὺς βοῦς του, ὁ δὲ γαμβρός του Ἀμφιτρύων φιλονικήσας μετ' αὐτοῦ τὸν ἐφόνευσε καὶ λαβὼν τὴν σύζυγόν του Ἀλκμήνην ἔφυγεν εἰς τὰς Θήβας. Τὰ αὐτὰ παραδίδει καὶ ὁ μυθογράφος Φερεκύδης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι θεωρεῖ ἀκούσιον τὸν φόνον τοῦ Ἠλεκτρύονος ὑπὸ τοῦ Ἀμφιτρύονος. Ὁ Ἡρόδωρος παραδίδει ὅτι ὁ Ἠλεκτρύων ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ τῆς Ἀνδρομέδας καὶ ἐβασίλευσεν εἰς τὸ Ἄργος. Εἶχε δὲ ἀδελφοὺς τὸν Ἀλκαῖον, Σθένελον καὶ Μήστορα. Τοῦτον συμπληρῶν ὁ Ἀπολλόδωρος ἀναφέρει, ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλκαίου Ἀναξὼ καὶ ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς ἐννέα υἱούς, ἐξ ἄλλης δὲ συζύγου τὸν Λικύμνιον. Ἡ Εὐρυδίκη, θυγάτηρ τοῦ Πέλοπος, ἀναφέρεται ἐπίσης ὡς μία τῶν συζύγων του (βλ. λ. *Ἀλκμήνη* καὶ *Ἀμφιτρύων*).—2) Υἱὸς τοῦ Ἰτείου καὶ ἔγγονος τοῦ Βοιωτοῦ κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (4. 67). Ν. Λ.

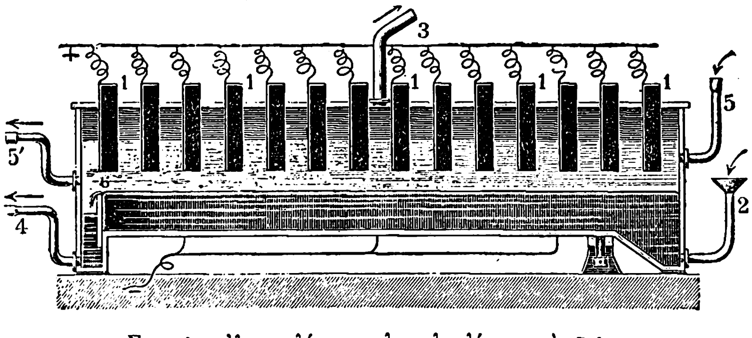

Στοιχεῖον ἠλεκτρολύσεως χλωραλκαλίων κατὰ Solvay.

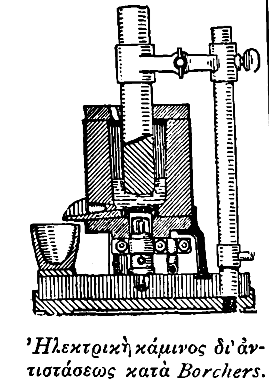

Ἠλεκτρικὴ κάμινος δι' ἀντιστάσεως κατὰ Borchers.

Περὶ τῶν βιομηχανικῶν μεθόδων παρασκευῆς μετάλλων ἠλεκτροχημικῶς, βλ. λ. *ἠλεκτρομεταλλουργία*.

III) ***Διάστασις τετηκότων ἠλεκτρολυτῶν. Ἠλεκτροθερμία.*** Αἱ ἠλεκτροχημικαὶ μέθοδοι ἐπὶ ἠλεκτρολυτῶν ἐν τετηκυίᾳ καταστάσει εἶναι ἐξαιρετικῶς πολυπληθεῖς. Ἐνταῦθα ὅμως πρέπει νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ τῶν μεθόδων, αἱ ὁποῖαι δὲν χρησιμοποιοῦν τὴν ὑπὸ τοῦ ρεύματος προκαλουμένην χημικὴν διάστασιν, ἀλλὰ μόνον τὴν θερμαντικὴν ἱκανότητα τοῦ ρεύματος *(ἠλεκτροθερμία)*, ἀπὸ τὰς

Στοιχεῖον ἠλεκτρολύσεως χλωραλκαλίου συστήματος Anssig.

μεθόδους, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἠλεκτροχημικῆς ἢ ἄλλως ἠλεκτρικῆς φύσεως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ συγχρόνως καὶ ἡ θερμαντικὴ ἱκανότης τοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον τήκει αὐτὸ τοῦτο τὴν πρώτην ὕλην, ἢ ἡ τῆξις γίνεται δι' ἄλλων θερμικῶν πηγῶν καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ρεύματος περιορίζεται εἰς καθαρῶς ἠλεκτροχημικήν. Ἐξαιρετικῶς σπουδαῖαι ἀπέβησαν αἱ μέθοδοι αὗται ἰδίᾳ διὰ τὴν παρασκευὴν μετάλλων καὶ κραμάτων (βλ. λ. *ἠλεκτρομεταλλουργία*).

ἡ θερμότης δὲν παράγεται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς ἠλεκτρικῆς πηγῆς παρεχομένου ρεύματος, ἀλλ' ἐμμέσως δι' ἐπαγωγικῆς ἐπιδράσεως. Διὰ πρωτεύοντος σπειράματος (κάμινος Kjellin) διοχετεύεται ἐναλλασσόμενον ρεῦμα ὑψηλῆς τάσεως, τὸ ὁποῖον ἐπιδρᾷ ἐπὶ δευτερεύοντος ἐκ σιδήρου δακτυλίου ἐντετοιχισμένου. Οὕτω παράγεται τρόπον τινὰ εἶδος μετασχηματιστοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ γεννῶνται ρεύματα λίαν ὑψηλῆς ἐντάσεως. Ἡ ἐξαιρετικὴ ἰδιότης τῶν ἐπαγωγικῶν καμίνων εἶναι ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἠλεκτροδίων.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπέκτησαν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν βιομηχανίαν αἱ κάμινοι παραγωγῆς ἠλεκτροχάλυβος, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ στηρίζεται κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῶν θερμικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἐξ ἐπαγωγῆς. Μεταξὺ αὐτῶν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν αἱ κάμινοι κατὰ Stassano, Héroult, Girod, Nathusius, Kjellin, Siemens κ.λ.π.

Σχηματικὴ παράστασις τῆς ἐπαγωγικῆς ἠλεκτροκαμίνου κατὰ Kjellin.

Διὰ τὴν παραγωγὴν ἀλουμινίου καὶ καρβιδίων (ἀνθρακασβεστίου κλπ.) χρησιμοποιοῦνται κάμινοι διὰ βολταϊκοῦ τόξου.

IV) ***Ἠλεκτροχημεία ὀργανικῶν ἑνώσεων.*** Ἡ ἠλεκτροχημεία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σημαντικὰς ἐπιτυχίας καὶ ἐν τῇ ὀργανικῇ χημείᾳ. Αἱ πλεῖσται ὀργανικαὶ ἠλεκτροχημικαὶ συνθέσεις ἀποτελοῦν ὀξειδωτικὰς ἢ ἀναγωγικὰς δράσεις, αἱ ὁποῖαι παράγονται ὑπὸ τοῦ ἀποτιθεμένου ὑδρογόνου ἢ ὀξυγόνου. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις κατωρθώθη ἡ παρασκευὴ οὐσιῶν, αἱ ὁποῖαι παράγονται διὰ κα-

'Ηλεκτρυώνη *[Μυθολ.]*. Ἡρωὶς τῆς Ρόδου θυγάτηρ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ρόδου. Ἀπέθανε παρθένος κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔτυχε δὲ τιμῶν ἡμιθέου ὑπὸ τῶν Ροδίων (*Διόδωρ.* Ε' 50). Π.Ν.Π.

ἠλεκτρώσμωσις (ἡ) *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτως, ἢ ἄλλως *ἠλεκτρικὴ ἐνδώσμωσις*, τὸ φαινόμενον τῆς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διόδου τοῦ ἠλεκτρολύτου διὰ πορώδους διαφράγματος. Ὑπὸ λίαν ἐμφανῆ μορφὴν παρουσιάζονται τὰ φαινόμενα τῆς ἠλεκτρωσμώσεως κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ἅλατος ἐντὸς στοιχείου, ἔχοντος πορῶδες διάφραγμα κάθετον πρὸς τὰς ἠλεκτρικὰς δυναμικὰς γραμμάς, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸ ἠλεκτρολυτικὸν στοιχεῖον εἰς δύο μέρη, τὸν χῶρον τῆς ἀνόδου καὶ τὸν χῶρον τῆς καθόδου. Καθ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἠλεκτρόλυσις, παρατηρεῖται ἀνύψωσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἠλεκτρολύτου ἐν τῷ καθοδικῷ χώρῳ καὶ πτῶσις ἐν τῷ ἀνοδικῷ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑπενθυμίζει τὰ φαινόμενα τῆς ἁπλῆς ὠσμώσεως, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ἐκεῖ μὲν εἰσχω-

Digitized by Google

ρεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ διαλυτικὸν μέσον διὰ τῆς ἡμιπερατῆς μεμβράνης πρὸς τὸ διάλυμα καὶ ἐλαττώνει τὴν ὠσμωτικὴν αὐτοῦ πίεσιν, ἐνῷ ἐνταῦθα διέρχεται διὰ τοῦ διαφράγματος μὲ κατεύθυνσιν ἐκ τῆς ἀνόδου πρὸς τὴν κάθοδον τὸ διαλυτικὸν μέσον μετὰ τῶν ἐν διαλύσει οὐσιῶν, ἤτοι αὐτὸ τοῦτο τὸ διάλυμα.

Τὰ ἠλεκτρωσμωτικὰ φαινόμενα ἔτυχον τελευταίως καὶ λίαν σπουδαίων ἐφαρμογῶν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ παρασκευὴ ἀπεσταγμένου ὕδατος δι' ἠλεκτρωσμωτικῶν συσκευῶν. ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

ἠλέκτωρ,—ορος (ὁ)· ὁ λάμπων, ὁ ἀκτινοβολῶν· ‖ τὸ στοιχεῖον πῦρ κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα: «ἠλέκτωρ τε χθών τε καὶ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα (*Ἐμπεδ.* 263).

ἦλθον· ἀόρ. β' τοῦ ῥήματος *ἔρχομαι* (βλ. λ.).

—**ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα** (veni, vidi, vici). Παροιμιώδης λακωνισμὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήγγειλεν οὗτος, γράφων εἰς Ρώμην πρὸς τὸν Ἀμάτιον, τὴν κατὰ τοῦ Φαρνάκου νίκην του. Δι' αὐτῶν, κατὰ Πλούταρχον, ὁ Καῖσαρ «τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ τάχος» τῆς νίκης ἠθέλησε νὰ καταδείξῃ, ἔκτοτε δὲ ἔλαβον εὐρυτάτην παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς διάδοσιν καὶ δι' αὐτῶν δηλοῦται μέχρι σήμερον ἔτι πᾶσα ἐπιχείρησις, ἥτις ἔσχε ταχίστην καὶ ἐπιτυχῆ ἔκβασιν. Περὶ τῶν λέξεων ὁ Πλούταρχος προσθέτει: «ρωμαϊστὶ δὲ εἰς ὅμοιον ἀπολήγουσαι σχῆμα ῥήματος οὐκ ἀπίθανον τὴν βραχυλογίαν ἔχουσι» (*Καίσ.* Ν'). —Π.

Ἠλὶ καὶ *Ἠλεὶ* (ἑβρ. *Ἐλί*). Κριτὴς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ πρωθιερεύς, καταγόμενος ἐκ τοῦ Ἀαρὼν διὰ τοῦ Ἰθάμαρ, διεδέχθη τὸν Σαμψών. Ὁ Ἠλὶ ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Σαμουὴλ ὡς πολύτιμος διδάσκαλος εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς προφητικῆς του σταδιοδρομίας. Τηρήσας ἀνεκτικὴν στάσιν ἔναντι τῶν υἱῶν του Ὀφνὶ καὶ Φινέα, οἵτινες ἐκμεταλλευόμενοι τὸ ἱερατικὸν των ἀξίωμα ἐπεδείκνυον εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κοινοῦ σκανδαλώδη ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ διαγωγήν, ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀσέβειάν του ταύτην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διαμηνύσαντος κατὰ τὰ βιβλικὰ κείμενα διὰ τοῦ Σαμουὴλ τὴν καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας του. Ἐνῷ ὁ Ἠλὶ καθήμενος πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ ἀνέμενεν ἐναγωνίως εἰδήσεις ἐκ τῆς ἐν Ἀφὲκ κατὰ τῶν Φιλισταίων μάχης, ἄνθρωπός τις διασωθεὶς ἐκ τῆς σφαγῆς ἀνήγγειλεν αὐτῷ ὅτι ἡ ἱερὰ κιβωτὸς ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ οἱ δὲ συνοδεύοντες ταύτην δύο υἱοί του ἐθανατώθησαν. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς δυπλῆς ταύτης συμφορᾶς ὁ Ἠλὶ ἔπεσεν ἐκ τῆς καθέδρας του καὶ κτυπήσας εἰς τὸν αὐχένα ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἐνενήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν (Α' Βασιλειῶν κεφ. Α'—Ε'). Γ. ΕΛ.

Ἦλια. Οἱ συχνότερον *Ἦλια Πύθια* καλούμενοι ἀγῶνες οἱ τελούμενοι ἐν Ἐμέσσῃ τῆς Συρίας (βλ. λ. *Πύθια*).

Ἦλια *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Γουργουβίτσης τῆς ἐπαρχίας Ἱστιαίας (τέως Ξηροχωρίου) τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 137.

—**Ἦλια, Ἄνω**—*[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Γουργουβίτσης τῆς ἐπαρχίας Ἱστιαίας (τέως Ξηροχωρίου) τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 79.

Ἠλία.—1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Βερβίτσης τῆς Γορτυνίας. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ἱερεὺς καὶ ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, εἰς τοὺς βαθμοὺς τῆς ὁποίας ταχέως προήχθη εἰς ἱερέα κατηχοῦντα καὶ ὁρκίζοντα τοὺς μυουμένους. Ὁ ἐνθουσιασμός του διὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ περιφρόνησίς του πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν εἶχον φθάσει εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀναφανδὸν πλέον προέβαινεν εἰς τὰς κατηχήσεις καὶ προεκάλεσεν ἐπανειλημμένως κινδυνώδη ἐπεισόδια ἐν Καλάμαις, Πάτραις καὶ αὐτῇ τῇ Τριπόλει. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος, ἐπῆρε τὸ ράσον καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς συγχωρίων του ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, προσέφερε δὲ διὰ τοῦ ζήλου καὶ τῆς αὐταπαρνήσεώς του μεγάλας ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα.—2) ***Νικόλαος.*** Ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν πάτερ Ἀθανάσιον εἰς διαφόρους μάχας, ἐφονεύθη δὲ κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Κορινθίαν. —3) ***Παναγιώτης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Εὐβοίας. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἀνασκολοπισθέντων ὑπὸ τοῦ Γιουσοὺφ Μπερκόφτσαλη μαρτύρων. Γ. Δ. Κ.

Ἠλία, Κάβο— *[Παραλ. Γεωγρ.].* Τὸ νότιον ἀκρωτήριον τῆς νήσου Πάτμου τῶν Δωδεκανήσων.

Ἠλιᾶ *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς κοινότητος Ἄνω Ὀρφανῶν τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Κάτ. (1928) 211.

Ἡλιάδαι *[Μυθολ.].* Οἱ υἱοὶ καὶ ἀπόγονοι τοῦ θεοῦ Ἡλίου ἐν Ρόδῳ. Κατὰ τὸν Πίνδαρον ἦσαν ἑπτά: *Ὄχιμος, Κέρκαφος, Ἀκτίς, Μάκαρ, Κάνδαλος, Τριόπας, Φαέθων,* καὶ εἶχον γεννηθῆ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης Ρόδου ἢ Ρόδης. Κατ' ἄλλας παραδόσεις ἐκτὸς τούτων ἦσαν καὶ ἄλλοι. Περὶ πάντων τούτων ἐλέγετο ὅτι εἶχον διασπαρῇ εἰς τὰς Δωδεκανήσους καὶ εἶχον γίνει ἱδρυταὶ διαφόρων δυναστειῶν. Κατὰ τὸν Νόννον (Διον. IV, 36 κ.ἑξ.) οἱ Ἡλιάδαι ἦσαν τρεῖς, ὁ Θρῖναξ, ὁ Μάκαρ καὶ ὁ Αὐγης, εἶχον δὲ πολεμήσει οὗτοι πρὸς τοὺς Τελχῖνας, δαίμονας τῶν ἡφαιστείων, διὰ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου Ρόδου. Κατὰ τὴν μεταξύ των μάχην ἐλέγετο ὅτι οἱ Τελχῖνες ἡττήθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν ἐκ τῆς νήσου Ρόδου, φεύγοντες ὅμως οὗτοι κατέβρεξαν τὸ γόνιμον ἔδαφος τῆς νήσου μὲ ὕδωρ τῆς Στυγὸς καὶ κατέστησαν αὐτὸ ἄγονον. Κατ' ἄλλην παράδοσιν οἱ Τελχῖνες εἶχον διατρυπηθῆ ὑπὸ τῶν βελῶν τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἱ μῦθοι ὤφειλον τὴν γένεσίν των εἰς τὸ ἡφαιστειογενὲς ἔδαφος τῆς νήσου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐπίστευον ὅτι, ὅτε ἔσβησαν τὰ ἡφαίστεια, τότε ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς κακοὺς δαίμονας, καταστροφεῖς τῆς χώρας, τοὺς ὁποίους κατέβαλεν ὁ θεὸς Ἥλιος, τοῦ ὁποίου ἀνεγνώριζον τὴν εὐεργετικὴν ἐπὶ τῆς νήσου των ἐπίδρασιν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐξαιρετικῶς ἐκ τῶν θεῶν ἐτίμων. ΚΑΨ.

Ἡλιάδες *[Μυθολ.].* Θυγατέρες τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Κλυμένης καὶ ἀδελφαὶ τοῦ Φαέθοντος. Ἦσαν τρεῖς (κατ' ἄλλους ἑπτὰ) καὶ ἐκαλοῦντο *Φαέθουσα, Λαμπητία* καὶ *Φοίβη.* Κατὰ τοὺς περὶ αὐτῶν μύθους, οἵτινες ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τε τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς ποιήσεως καὶ μυθογραφίας (ὑπὸ τοῦ *Εὐριπίδου* ἐν τῷ Ἱππολύτῳ, *Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου, Ὑγίνου* καὶ *Ὀβιδίου*), αἱ Ἡλιάδες ἐθρήνουν ἀδιακόπως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀδελφοῦ των Φαέθοντος, τὸν ὁποῖον πεσόντα κεραυνόπληκτον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ μυθικοῦ Ἠριδανοῦ εἶχον θάψει αἱ Νύμφαι, καὶ ἐξ εὐσπλαχνίας τῶν θεῶν μετεμορφώθησαν εἰς αἰγείρους (λεύκας), διὰ νὰ εἶναι πάντοτε πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ των. Τὰ δάκρυα τούτων ἐπιστεύετο ὅτι ξηρανθέντα καὶ πηχθέντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μετεβλήθησαν εἰς τὸ ὀρυκτὸν ἤλεκτρον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο (ὡς ἐπίστευον) εἶχε καὶ τὴν λάμψιν ἡλίου καὶ τὴν διαύγειαν δακρύου. Ἡ τοποθέτησις τοῦ μύθου τούτου εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος χώραν ὠφείλετο εἰς τὴν ἐκεῖθεν προέλευσιν τοῦ πρώτου κομισθέντος διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀρυκτοῦ ἠλέκτρου. ΚΑΨ.

Ἡλιάδης. —1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μύλων τῆς Ἀργολίδος. Ἦτο μεγαλοκτηματίας καὶ εἶχε πολλοὺς κολλίγους, τοὺς ὁποίους, ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως, συνεκέντρωσε καὶ ἠνάγκασε νὰ ὁπλισθοῦν μὲ τὰ γεωργικά των ἐργαλεῖα ἐλλείψει ἄλλων ὅπλων. Ἐπολέμησε γενναίως κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Κεχαγιᾶ Μουσταφᾶ βέη, καὶ τῷ 1822 ἐναντίον τοῦ Δράμαλη. Πληγωθεὶς εἴς τινα συμπλοκὴν ἀπεσύρθη ἐπί τινα χρόνον τοῦ Ἀγῶνος, μετὰ ταῦτα ὅμως ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸν Νοταρᾶν καὶ τὸν Ρήγαν Παλαμήδην ὡς φροντιστὴς τῆς Κορινθίας καὶ τῶν Δερβενίων τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἀπολέσας ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του δὲν ἀπεζημιώθη μέν, ἠμείφθη ὅμως διὰ τοῦ ἀργυροῦ ἀριστείου καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας μέχρι βαθέος γήρατος. —2) ***Ἀναστάσιος.*** Υἱὸς αὐτοῦ. Ἐπολέμησεν εἰς Τρίπολιν καὶ μετέσχε τῶν μαχῶν Λεβιδίου, Βαλτεσίου καὶ Γράνας, τραυματισθεὶς κατ' αὐτήν. Ἐπολέμησε κατόπιν ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ ἔμεινε χωλὸς ἐκ βαρέος τραύματος. Ἐκ τούτου ἀπεσύρθη τῶν ἐγκοσμίων καὶ γενόμενος μοναχὸς ἐζήτησε νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀλλὰ γενόμενος ἀρχιμανδρίτης ἔζησεν ἐν Τριπόλει. —3) ***Ἰωάννης,*** ἀδελφὸς αὐτοῦ νεώτερος. Ἐπολέμησεν εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεάν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Δράμαλη, τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ τοῦ Κιουταχῆ, εἰς δὲ τὴν Ἀράχωβαν ἐτραυματίσθη. Ἐπίσης εἰς τοῦ Ἀνάλατον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ὀροφυλακήν, ἔλαβε δὲ τὸ σιδηροῦν νομισματόσημον, διότι ἔδρασε καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Γ' Σεπτεμβρίου 1843. Γ. Δ. Κ.

—**Ἡλιάδης.**— 1) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Κορινθίας. Ἐπολέμησε κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ διακριθεὶς διὰ τὴν γενναιότητά του προσελήφθη ὡς μπουλουκτσῆς ὑπὸ τοῦ Ι. Νοταρᾶ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Νικηταρᾶ Σταματελοπούλου. Ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς. Ἦτο ἐγγράμματος καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰς ἐκστρατείας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδιστρίου ὡς φροντιστὴς εἰς τὰ διάφορα σώματα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐγένετο ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος, ἠμείφθη δὲ μὲ τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον. —2) ***Σπυρίδων,*** ὁ γνωστότερος ὑπὸ τὸ παρεπώνυμον *Μάγκας,* διότι ἠκολούθει Σουλιώτας διαιρουμένους κατὰ *φάρας* καὶ *μάγκας.* Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν καὶ ἀφοῦ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας ἐφονεύθη ἔξωθι τῆς Ναυπάκτου τῷ 1828.—3) Ἀγωνιστὴς ἐκ Κάσου. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἶχεν γαλιόταν, δι' αὐτῆς δὲ μετέφερε γυναικόπαιδα ἐκ Κρήτης καὶ τὰ διέσῳζεν εἰς τὴν πατρίδα του Κάσον, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦ 1824 οὐδεὶς ἠνωχλήθη. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ὅμως, ἥτις κατέστρεψε τὴν νῆσον, ὁ καπετὰν Γιώργης Ἡλιάδης ἀπώλεσε καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὸ πλοῖόν του· ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνά του, ἐπιβαίνων ψαριανῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠνδραγάθησε μέχρι τέλους τῆς Ἐπαναστάσεως. Γ. Δ. Κ.

— **Ἡλιάδης** (Eliade ἢ Heliade), ***Ἰωάννης.*** Ρουμάνος ποιητὴς καὶ πολιτικός, ὁ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ι. Ἑ. Ρουντουλέσκου* γνωστὸς (βλ. λ. *Ἑλιάντε*).

—**Ἡλιάδης.**—1) ***Κωνσταντῖνος.*** Ἔγγονος τοῦ περιφήμου Κοντοβουνήσιου, τοῦ συντρόφου τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Παναγιώταρου, περὶ τὸ 1775. Ἐγερθεὶς μεταξὺ τῶν πρώτων, ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἀποδιώξεως τῶν Βαρδουνιωτῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους λυσσωδῶς ἐπολέμησε μέχρις ὅτου ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς συγχωρίων του ἀπὸ τὴν Λεβέτσοβαν καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὸ Βαλτέτσι, εἰς τὸ Λάλα, εἰς τὴν Γράναν καὶ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς τὸ Χάνι τῆς Κουρτέσσας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἀκράταν. Ἐπίσης ἐπολέμησεν εἰς τὸ Μανιάκι, ὅπου προήχθη εἰς ταξίαρχον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη εἰς διαφόρους πιστευτικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀντιβασιλείας εἰς Μάνην καὶ Ἀρκαδίαν, καὶ ἐπανειλημμένως ἐκινδύνευσε. Τῷ 1840 ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀνατεθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας εἰς Καλάμας. —2) ***Πέτρος,*** ἀδελφὸς αὐτοῦ νεώτερος. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Παπαφλέσσαν (Γρ. Δικαῖον) καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς περιστάσεις. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ χαλκοῦν νομισματόσημον καὶ γαίας. Γ. Δ. Κ.

—**Ἡλιάδης, *Μανασσῆς.*** Ἰατρὸς ἐν Μελενίκῳ τῆς Μακεδονίας, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου Τυρναβίτου (1711—1761) καὶ κατόπιν εἰς Ἰταλίαν μεταβὰς ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις Παταβίου καὶ Βολωνίας. Ἐξ Ἰταλίας ἐπανελθὼν εἰς Βλαχίαν ἤσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ καὶ ἐδίδασκε φιλοσοφικὰ καὶ φυσικὰ μαθήματα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡγεμονεύοντος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀπεστάλη εἰς Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπως ἐπιδοθῇ εἰς εἰδικὰς σπουδὰς τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀγοράσῃ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν διδασκαλίαν τούτων ἐργαλεῖα. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Βλαχίαν ἐξ Εὐρώπης καὶ διδάξας τὰ μαθήματα ταῦτα ἀπέθανεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἄγαμος περὶ τὸ 1785. Ὁ Ἡλιάδης ἐποίησεν ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν τὰ εἰς τὸν Τυρναβίτην ἐδημοσίευσεν ὁ Σάθας, ἐξέδωκε δ' ἐν Λειψίᾳ τῷ 1781 ἑλληνολατινιστὶ λόγον ἐγκωμιαστικὸν εἰς Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην (*Κ. Σάθα* «Νεοελληνικὴ φιλολογία» ἐν Ἀθήναις 1868, 481 καὶ 513). Ε. Γ. Π.

— **Ἡλιάδης, *Φώτιος.*** Φιλικὸς καταγόμενος ἐκ Δημητσάνης καὶ ἐμπορευόμενος ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαυΐας. Ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν πρώτων μυηθέντων ὑπὸ τοῦ Νικολάου Γαλάτη τῷ 1817 καὶ ἔκτοτε ἐχρησιμοποιήθη ὡς ταμίας καὶ φροντιστὴς τῆς ἐφορείας τοῦ Ἰασίου. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κισνόβιον, ὅπου περιέθαλψε πολλοὺς τῶν καταφυγόντων αὐτόθι μετὰ τὰς ἥττας τοῦ Ἰουνίου 1821. Ἐκεῖθεν ἐφρόντισε καὶ ἀπέστειλε πολλοὺς τῶν Ἱερολοχιτῶν καὶ ἄλλων πολεμιστῶν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, κατῆλθε δὲ καὶ ὁ ἴδιος τῷ 1822, ὀλίγον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη. Διορισθεὶς τῷ 1823 φροντιστὴς ἐν Ναυπλίῳ, ὑπηρέτησε μὲ πολὺν ζῆλον τὴν κυβέρνησιν Κουντουριώτου, ὑπῆρξε δ' ἐκ τῶν θερμῶν πολεμιστῶν τῆς «ἀνταρσίας» καὶ κατέβαλε κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ «ἀντάρται», ὅπως ἀπεχθὴν τὸ κόμμα τῶν κοτζαμπάσηδων Ἀνδρέηδων Λόντου καὶ Ζαΐμη. Τῷ 1826 διωρίσθη μετὰ τοῦ Γεωργίου Γενναδίου μέλος τῆς ἐπὶ τῶν εἰσφορῶν ἐπιτροπῆς καὶ εἰργάσθη μὲ ἐξαιρετικὴν αὐταπάρνησιν εἰς τὸ ἀκανθῶδες τοῦτο καὶ ἐπίπονον ἔργον. Ταχθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τῆς Β' τάξεως ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας ὡς τελώνης. Ἀπέθανεν ἐν ὑπηρεσίᾳ ἐν Σύρῳ τῷ 1836. Γ. Δ. Κ.

ἡλιάζω, κοιν. *λιάζω,* ἀόρ. *ἡλίασα* καὶ *ἔλιασα*—*ἡλιάσθην* καὶ *λιάστηκα,* παθ. μετχ. *ἡλιασμένος* καὶ *λιασμένος*· ἐκθέτω εἰς τὸν ἥλιον, ἁπλώνω εἰς τὸν ἥλιον διὰ νὰ στεγνώσουν, νὰ ξηρανθοῦν: «λιάζω τὰ σῦκα,—τὰ καρύδια,—τὰ κουκούλια»· ‖ ἀμετβ. λιάζει· κτυπάει ὁ ἥλιος, ἔχει ἥλιο· ‖ παθ. *ἡλιάζομαι* κοιν. *λιάζομαι,* ἐκτίθεμαι εἰς τὸν ἥλιον, κοιν. κάθομαι 's τὸν ἥλιο: «βγῆκα νὰ λιαστῶ», «πᾶμε περίπατο νὰ λιαστοῦμε», «ἅπλωσα τὰ ροῦχα νὰ λιαστοῦν».

Ἡλιαία *[Ἀρχ.].* Τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων ὑπὸ ἔποψιν ἐκτάσεως, δικαιοδοσίας καὶ ἀριθμοῦ μελῶν. Ἐκλήθη οὕτω κατ' ἄλλους μὲν «διὰ τὸ ὕπαιθρον εἶναι τὸν τόπον καὶ ἡλιοῦσθαι», κατ' ἄλλους δέ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, «διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἁλιάζεσθαι, τουτέστιν ἀθροίζεσθαι». Ἡ ἵδρυσις

Digitized by Google

τῆς Ἡλιαίας ἀνάγεται εἰς τὸν Σόλωνα, ὅστις πρῶτος μετέδωκεν εἰς τοὺς θῆτας πλὴν τοῦ δικαιώματος τοῦ μετέχειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῶν δικαστηρίων. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ἐπί τε τῶν ἰδιωτικῶν καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων κυρία ἦτο ἡ κρίσις τῶν ἀρχόντων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ἀφ' οὗ ἐπετράπη ἡ ἔφεσις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀρχόντων ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, ἔνθα ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐξεδήλου τὴν κυριαρχικὴν αὐτοῦ θέσιν καὶ ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης.

Συγκρότησις. Ἡ Ἡλιαία ἦτο δικαστήριον καθαρῶς λαϊκὸν καὶ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ σημερινὰ ὁρκωτὰ δικαστήρια, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν δικαστῶν ἦτο ἀπείρως μεγαλύτερος· ἀνήρχετο ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἓξ χιλιάδας πολίτας-δικαστάς, οἱ ὁποῖοι ἐκληροῦντο μεταξὺ ὅλων τῶν πολιτῶν, ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ γίνουν δικασταὶ καὶ εἶχον τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα προσόντα, ἅτινα ἦσαν: ἡλικία ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν καὶ ἀπόλαυσις πλείστων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἡ κλήρωσις ἐγίνετο ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἐκληροῦντο δὲ πιθανῶς ἀνὰ 600 ἐξ ἑκάστης τῶν δέκα φυλῶν. Οἱ ὡς δικασταὶ (ἡλιασταὶ) κληρούμενοι ἔδιδον ἅπαξ κατ' ἔτος ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδηττοῦ τὸν λεγόμενον ἡλιαστικὸν ὅρκον, ἔχοντα ὡς ἑξῆς: «Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακο-

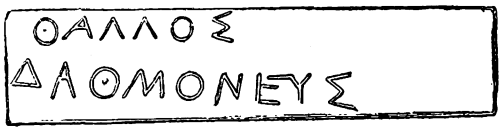

Πινάκιον ἡλιαστοῦ.

σίων, περὶ δ' ὧν ἂν νόμοι μὴ ὦσι, γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ καὶ οὔτε χάριτος ἕνεκ' οὔτ' ἔχθρας. Καὶ ψηφιοῦμαι περὶ αὐτῶν ὧν ἂν ἡ δίωξις ᾖ. Καὶ ἀκροάσομαι τῶν τε κατηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων ὁμοίως ἀμφοῖν. Ὄμνυμι ταῦτα νὴ τὸν Δία, νὴ τὸν Ἀπόλλω, νὴ τὴν Δήμητρα, καὶ εἴη μέν μοι εὐορκοῦντι πολλὰ καὶ ἀγαθά, ἐπιορκοῦντι δ' ἐξώλεια αὐτῷ τε καὶ γένει». Μετὰ τὴν δόσιν τοῦ ὅρκου ἕκαστος τῶν ἡλιαστῶν ἐλάμβανε πινάκιον πύξινον, ἐφ' οὗ ἀνεγράφετο τὸ ὄνομά του καὶ συνήθως τὸ τοῦ πατρός του, τὸ ὄνομα τοῦ δήμου του, ὡς καὶ ἓν τῶν πρώτων δέκα γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου (α—κ), ἐμφαῖνον τὸ δικαστικὸν τμῆμα, δι' ὃ προωρίζετο ὁ φέρων αὐτὸ ἡλιαστής, δεδομένου ὅτι ἡ Ἡλιαία σπανιώτατα ἐδίκαζεν ἐν ὁλομελείᾳ ἀλλὰ συνήθως κατὰ τμήματα. Τὰ τμήματα ταῦτα ἦσαν δέκα, ἕκαστον δὲ τούτων ἀπετελεῖτο ἀπὸ 600 ἡλιαστάς, ὧν οἱ 500 ἢ 501 ἦσαν τακτικὰ μέλη, οἱ δὲ λοιποὶ ἀναπληρωματικά. Τὸ σύνηθες ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 500 ἢ 501 ἡλιαστάς, ἔν τισιν ὅμως περιπτώσεσι, προβλεπομέναις ὑπὸ τοῦ νόμου ἢ ὁριζομέναις διὰ ψηφίσματος, ἦτο δυνατὴ καὶ νόμιμος ἡ συγκρότησις ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου ἐκ μικροτέρου ἀριθμοῦ ἡλιαστῶν, ἐπὶ παραδείγματι ἐκ 201 ἢ 401, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ «*φάσεως*», ἢ καὶ ἐκ με-

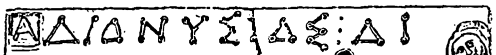

Ἕτερος τύπος πινακίου ἡλιαστοῦ.

γαλυτέρου ἀριθμοῦ σχηματιζομένου διὰ συνενώσεως πλειόνων δικαστικῶν τμημάτων, ἐπὶ παραδείγματι ἐκ 1001 ἢ 1501, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ «*εἰσαγγελίας*» (βλ. λ.). Ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστικῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδίκαζον καθ' ἑκάστην δικάσιμον ἡμέραν, δὲν ἦτο σταθερός, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πρὸς ἐκδίκασιν εἰσαγομένων ὑποθέσεων. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ θεσμοθέται, οἱ ὁποῖοι εἶχον συνήθως τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου, ἦσαν ἑπομένως κύριοι νὰ εἰσάγουν τὰς δίκας, ἐκλήρουν καθ' ἑκάστην δικάσιμον τὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔμελλον νὰ δικάσουν. Τοῦτο δὲ ἐγένετο καὶ πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένης δωροδοκίας τῶν ἡλιαστῶν, ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατή, ἐὰν τὰ δικαστήρια ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων γνωστά. Οἱ ἐκ τῶν ἡλιαστῶν μετέχοντες τῶν συνεδριάσεων ἐλάμβανον ἀποζημίωσιν («δικαστικὸς μισθὸς») καθ' ἑκάστην δικάσιμον ἡμέραν. Πόση ἦτο ἡ τοιαύτη ἀποζημίωσις δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Κατά τινας ἦτο κατ' ἀρχὰς εἷς ὀβολὸς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ηὐξήθη εἶτα εἰς διώβολον καὶ ἐπὶ Κλέωνος, τῷ 425 π. Χ., ἐγένετο τριώβολον, ἤτοι ἡμίσεια περίπου ἀρχαία δραχμή. Τὸ τελευταῖον βεβαιοῦται καὶ ἐκ διαφόρων μαρτυριῶν.

Τόπος καὶ χρόνος συνεδριάσεως. Ἴδιον οἰκοδόμημα διὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἡλιαίας φαίνεται κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις. Μᾶλλον ἐν ἀνοικτῷ χώρῳ ἐγίνοντο αἱ συνεδριάσεις παρὰ τὴν ἀγοράν, ἀναλόγως δὲ τοῦ πλήθους τοῦ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ δικάσῃ, περιεφράσσετο καὶ ἀνάλογος χῶρος διὰ δρυφάκτων καὶ ἐκλείετο διὰ κιγκλιδωτῆς θύρας. Πρὸ τῶν δρυφάκτων ἵσταντο οἱ ἀκροαταί, ἐντὸς δὲ τοῦ δι' αὐτῶν πεφραγμένου χώρου ἐκάθηντο οἱ ἡλιασταὶ ἐπὶ ξυλίνων ἑδωλίων. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ δικαστηρίου ἐκάθητο πιθανῶς ἐπὶ βήματος καὶ πέριξ αὐτοῦ ἵσταντο οἱ διάδικοι καὶ οἱ συνήγοροι αὐτῶν. Βραδύτερον, κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, ἑκάτερος τῶν διαδίκων εἶχεν ἴδιον βῆμα, ἐφ' οὗ ἐκάθητο, παρ' αὐτοῖς δὲ ἔκειτο ἕτερον βῆμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἠγόρευον. Δικάσιμοι ἡμέραι ἦσαν πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀποφράδων πᾶσαι αἱ λοιπαί. Λόγῳ ὅμως πρακτικῶν δυσχερειῶν ἐπεκράτησε κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ἵνα ἐξαιρεθοῦν τῶν δικασίμων καὶ αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς συνήγετο ἡ ἐκκλησία.

Ἁρμοδιότης καὶ διαδικασία. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ Εὐκλείδου ἡ ἁρμοδιότης τῆς Ἡλιαίας κατέστη εὐρυτάτη· πᾶσαι αἱ δημόσιαι δίκαι, πλὴν τῶν φονικῶν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἰδιωτικαὶ δίκαι, αἱ ὁποῖαι πρότερον ἐκρίνοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ἀφῃρέθησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἡλιαστάς, οἱ δὲ ἄρχοντες διετήρησαν μόνον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου. Αἱ φονικαὶ δίκαι ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάγωνται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ ἔλεγχος ὅμως, τὸν ὁποῖον οὗτος ἤσκει ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, μετηνέχθη εἰς τὴν Ἡλιαίαν, ἡ ὁποία διὰ τῆς «γραφῆς παρανόμων» ἐπελαμβάνετο νὰ δικάσῃ πάντα παραβαίνοντα τοὺς νόμους ἢ προτείνοντα παράνομα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τελευταῖον ἡ ἁρμοδιότης τῆς Ἡλιαίας ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν ἀναφαινομένων διενέξεων μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν συμμάχων πόλεων. Αἱ τοιαῦται διενέξεις ἐδικάζοντο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐν Δήλῳ συνόδου· ὅταν ὅμως ἡ σύνοδος αὕτη κατηργήθη καὶ αἱ κοιναὶ μετὰ τῶν συμμάχων πόλεων ὑποθέσεις ἐλύοντο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηναίων, τότε καὶ αἱ δίκαι αὗται ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Ἡλιαίας. Περὶ τῆς διαδικασίας βλ. λ. *δίκη* [Ἀττ. Δίκ.].

Ψηφοφορία. Μετὰ τὰς ἀγορεύσεις τῶν διαδίκων ἐπηκολούθει ἡ ψηφοφορία. Αὕτη ἦτο μυστικὴ καὶ ἐγίνετο κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ κογχυλίων, ὧν ἀνὰ ἓν ἐλάμβανεν ἕκαστος δικαστὴς καὶ ἔρριπτεν εἰς τὸν ἕτερον τῶν παρακειμένων καδίσκων, εἶτα δ' ἐγίνετο διὰ ψήφων χαλκῶν, ὧν ἕκαστος δικαστὴς ἐλάμβανεν ἀνὰ δύο, μίαν τετρυπημένην καὶ μίαν πλήρη. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ψηφοφορίας προσεκάλει ὁ κῆρυξ τοὺς διαδίκους νὰ δηλώσουν ἂν ἔχουν ἔνστασίν τινα κατὰ τῶν γενομένων μαρτυριῶν, εἶτα δ' ἐκάλει τοὺς δικαστὰς εἰς ψηφοφορίαν λέγων: «ἡ τετρυπημένη τοῦ πρότερον λέγοντος (κατηγόρου), ἡ δὲ πλήρης τοῦ ὕστερον λέγοντος (τοῦ κατηγορουμένου)». Πρὸς τοῦτο ἔκειντο ἐπὶ τοῦ βήματος δύο ἀμφορεῖς, ὧν ὁ μὲν ἦτο χαλκοῦς καὶ ἐδέχετο τὴν κυρίαν ψῆφον, ὁ δὲ ξύλινος καὶ ἐδέχετο τὴν ἄκυρον. Οἱ δικασταὶ ἐψήφιζον κατὰ σειρὰν ῥίπτοντες τὰς ψήφους εἰς τοὺς ἀμφορεῖς, ἐνῷ ἐκάλυπτον ταύτας διὰ τῶν δακτύλων, ἵνα μὴ διακρίνεται ποίαν τῶν δύο ἔρριπτον εἰς τὸν χαλκοῦν ἀμφορέα καὶ ποίαν εἰς τὸν ξύλινον, ἐξασφαλίζοντες οὕτω τὸ μυστικὸν τῆς ψηφοφορίας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ψηφοφορίας οἱ ὑπηρέται ἐκένουν τὸν χαλκοῦν ἀμφορέα τὸν περιέχοντα τὰς κυρίας ψήφους καὶ οἱ ἐντεταλμένοι τὴν διαλογὴν αὐτῶν διηρίθμουν χωρίζοντες τὰς τετρυπημένας τῶν πλήρων. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ δικαστηρίου ἤθροιζε μετ' αὐτὸ τὰς ψήφους, τοῦ μὲν διώκοντος τὰς τετρυπημένας, τοῦ δὲ φεύγοντος τὰς πλήρεις, καὶ διὰ τοῦ κήρυκος ἀνηγόρευε τὸν ἀριθμὸν τῶν ψήφων. Ὁ λαβὼν τὰς πλείονας ψήφους ἐνίκα, ἐν περιπτώσει δὲ ἰσοψηφίας ἐνίκα ὁ φεύγων. Αἱ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου καταγινωσκόμεναι ποιναὶ ἦσαν χρηματικαὶ ἢ σωματικαί, καὶ ἐκεῖναι μὲν ἐπεβάλλοντο ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς συνήθως δίκαις καὶ ἔν τισι δημοσίαις, αὗται δὲ μόνον ἐν ταῖς δημοσίαις. Ἦσαν δὲ αἱ σωματικαὶ ποιναὶ θάνατος, στέρησις τῆς ἐλευθερίας (ἐπιβαλλομένη μόνον εἰς ξένους), ἀειφυγία καὶ ἀτιμία, μεθ' ἧς ἐνίοτε συνεπεβάλλετο καὶ δήμευσις τῆς περιουσίας. Οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς *ἕνδεκα* (βλ. λ.) καὶ ἐν μὲν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις κατεκρημνίζοντο εἰς τὸ βάραθρον, ὕστερον δὲ ἔπινον τὸ κώνειον. Τοιαύτη περίπου ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἡλιαίας, εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς ὁποίας ὡρμήθησαν οἱ νομοθέται ἐξ ἀρχῶν ἄκρως δημοκρατικῶν, ἡ ὁποία ὅμως ἐλάχιστα ἀνταπεκρίθη εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς προορισμόν, τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ τοῦτο, διότι, οὐχὶ σπανίως, τὴν θέσιν τοῦ δικαστοῦ κατεῖχον ἄνθρωποι τελείως ἀγνοοῦντες τοὺς νόμους, ἀμαθεῖς καὶ εὐκόλως παρασυρόμενοι ἐκ τυχαίων γεγονότων, ἐνίοτε δὲ καὶ δωροδοκούμενοι (βλ. *ἐκκλησία* τοῦ δήμου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, ἔκδ. 5, τ. Ι, 2 σελ. 176 ἐπ.—*Gilbert-Πολίτου*, Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολογίας. τ. Ι, 1927, σελ. 162 ἐπ. 479 ἐπ. 531.—*Ἀριστοτέλους*, Ἀθ. Πολιτεία, LXIII, LXVIII.—*Meyer-Schömann-Lipsius*, Der attische Prozess, τ. II, 1883, σελ. 145 ἐπ. —*V. Thumser*, ἐν Hermann's Lehrbuch der griechischen Antiquitäten. τ. I, Staatsaltertümer, Abt. II, 1892, σ. 538 ἐπ.

Χ. Γ. Σ.

ἡλιαστής. Λαϊκὸς δικαστὴς μετέχων τῆς *Ἡλιαίας* (βλ. λ.).

ἡλιακὴ ***αἵρεσις***· βλ. *ἠλειακὴ σχολή*.

Ἠλιακόπουλος, *Διονύσιος*. Λογογράφος καὶ ποιητὴς ἐκ Ζακύνθου (1855—1895). Ἐχρημάτισε βιβλιοφύλαξ τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης Ζακύνθου. Συνειργάσθη εἰς περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια καὶ ἐξέδωκε τὰς ἐφημερίδας «Πατρὶς» (1874) καὶ «Φάλσταφ» (1891), πολιτικὴν καὶ θεατρικήν, τὸ περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις» (1881) καὶ τὰς ποιήσεις «Μαραμένα φύλλα» (1877).

—**Ἠλιακόπουλος, *Λάμπρος*.** Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Ἦτο εὔπορος κτηματίας, πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐργαζόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Λεβάδειαν. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως ἔδραξε τὰ ὅπλα μετὰ τῶν προγονῶν του *Ἰωάννου* καὶ *Κωνσταντίνου Ζαχαρία* καὶ ἐπολέμησε γενναιότατα ἐναντίον τῆς Ἀκροπόλεως, τουρκοκρατουμένης κατ' ἀρχάς. Διεκρίθη διὰ τὴν ἐξαιρετικήν του ἀνδρείαν εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαλανδρίου καὶ εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, ἐναντίον τοῦ ὁποίου καὶ ἐκίνησε πολλοὺς πολεμιστὰς εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια. Ἐπιστρέψας κατόπιν διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῆς Ἀκροπόλεως, μέχρις ὅτου κατελήφθη αὕτη ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον καὶ τὸν Ἰωάννην Γκούραν. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐνεκλείσθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπανειλημμένως διεκρίθη καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Χρησοσπηλαιωτίσσης, καὶ τέλος ἐφονεύθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ. Γ. Δ. Κ.

ἡλιακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἥλιον, ὁ τοῦ ἡλίου: «ἡλιακὸς δίσκος», «ἡλιακαὶ ἀκτῖνες», «ἡλιακὸν φῶς»· || «ἡλιακὸν ὡρολόγιον» ἄλλως «σκιαθηρικόν»· || Ἰδιωματ. ***λιακὸς*** (ὁ) ἢ ***λιακὸ*** (τὸ) ὡς οὐσιαστ., ὁ τόπος ὅπου ἡλιάζουν τὰ σῦκα κτλ., ἄλλως *κρεββαταριά*.

— **ἡλιακὰ** ἢ ***κοιλιακὰ*** ἢ ***μηνοειδῆ γάγγλια*** *[Ἀνατομ.]*. Δύο εὐμεγέθη γάγγλια, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, παρεμβεβλημένα ἐν τῷ ἡλιακῷ ἢ κοιλιακῷ πλέγματι, συναπτόμενα δὲ διὰ πολλῶν ἀναστομώσεων πρὸς ἄλληλα καὶ ἐκπέμποντα πανταχόσε κλάδους. Κεῖνται δ' ἑκάτερον ἐν τοῖς πλαγίοις τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς ἢ ἐπίκεινται ταύτῃ, ἔχουσι σχῆμα μηνοειδὲς μετὰ τοῦ κοίλου ἐπὶ τὰ ἐντός, μῆκος δὲ 2 ἑκ. καὶ πλάτος 1 ἑκ. καὶ συνάπτονται πρὸς τὰ δύο μείζονα σπλαγχνικὰ νεῦρα. Ι. Π.

— **ἡλιακὰ** ***ὡρολόγια***· βλ. λ. *γνωμονική*.

— **ἡλιακαὶ** ***συντεταγμέναι*** *[Ἀστρ.]*· βλ. *συντεταγμέναι* ἡλιακαί.

— **ἡλιακὴ** ***ἀκτινοβολία*** *[Ἀστρονομ.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* [Ἀστρον.].

— **ἡλιακὴ** ***ἐνέργεια*** *[Ἀστρονομ.]*· βλ. βλ. *Ἥλιος* [Ἀστρονομ.].

— **ἡλιακὴ** ***ἡμέρα*** *[Ἀστρον.]*· βλ. *ἡμέρα* ἡλιακή.

— **ἡλιακὴ** ***θεωρία*** *[Ἀστρονομ.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* [Ἀστρονομ.].

— **ἡλιακὴ** ***σταθερὰ*** *[Φυσ.]*. Καλεῖται τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος ἐκπεφρασμένον εἰς μικρὰς θερμίδας (θερμίδα-γραμμάριον), ὅπερ ὁ Ἥλιος, εὑρισκόμενος εἰς μέσην ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν, ἀκτινοβολεῖ ἐπὶ ἑνὸς τετραγωνικοῦ ἑκατοστομέτρου τῆς γηΐνης ἐπιφανείας εἰς μονάδα τοῦ χρόνου καὶ ὑπὸ κάθετον πρόσπτωσιν τῶν ἀκτίνων, ἐφ' ὅσον ἡ Γῆ ἀπορροφᾷ τελείως τὴν προσπίπτουσαν ἀκτινοβολίαν, ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα δὲν προκαλεῖ οὐδεμίαν ἀπορρόφησιν. Ἡ *ἡλιακὴ σταθερὰ* μετρεῖται διὰ τοῦ πυρηλιομέτρου. Ἡ πιθανωτέρα τιμὴ τῆς ἡλιακῆς σταθερᾶς ἀνέρχεται εἰς 1,932 θερμ. γραμ. κατὰ λεπτόν. ἢ $3,22.10^{-2}$ θερμ. γραμ. κατὰ δευτερόλεπτον, ἢ εἰς 1,35 ἔργια κατὰ δευτερόλεπτον.

Ἡ ἐνέργεια τῆς ὁρατῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἀντιστοιχεῖ πρὸς 35% τῆς συνολικῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας, ἐξ οὗ προκύπτει ἔντασις φωτισμοῦ πρὸς 4.10^{5} ἔργια κατὰ δευτερόλεπτον. Ἡ φωτεινὴ ἔντασις τοῦ Ἡλίου ἀνέρχεται εἰς 7.10^{26} κηρία, τῆς ἀποστάσεως Ἡλίου—Γῆς θεωρουμένης ἴσης πρὸς $1,49.10^{11}$ μέτρα. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω δοθείσης τιμῆς τῆς ἡλιακῆς σταθερᾶς ἡ ἐνεργὸς θερμοκρασία τοῦ Ἡλίου τεκμαίρεται εἰς 5840^{0} C, ἥτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν μέλαιναν θερμοκρασίαν τοῦ Ἡλίου, ἰσουμένην πρὸς τὴν ἀληθῆ θερμοκρασίαν μόνον εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ Ἥλιος παρουσιάζει τὰς ἰδιότητας ἀκτινοβολίας τοῦ μέλανος σώματος.

Ἂν ἡ ἡλιακὴ σταθερὰ εἶναι πράγματι σταθερὰ ἢ ὑφίσταται περιοδικὰς διακυμάνσεις, δὲν εἶναι εἰσέτι ἐξηκριβωμένον· ἡ πιθανωτέρα ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι αὕτη εἶναι σταθερά. Κ. Π.

Τὰ ὄργανα τὰ καταμετροῦντα τὴν ἔντασιν ταύτην τῆς ἡλιακῆς θερμότητος εἶναι τὰ *ἀκτινόμετρα* καὶ τὰ *πυρηλιόμετρα*. Τὸ ἀκτινόμετρον τοῦ Pouillet σύγκειται ἐξ βραχέος ἀργυροῦ κυλίνδρου, πλήρους ὕδατος καὶ μέλανος ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Ἥλιον τετραμμένης ἐπιφανείας, ἔχοντος δ' ἐν αὐτῷ τὴν σφαῖραν θερμομέτρου. Τοῦ ὀργάνου ὄντος ἐστραμμένου πρὸς τὸν Ἥλιον, ἡ αὔξησις θερμο-

Digitized by Google

κρασίας τοῦ ὕδατος ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ σημειοῦται, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπαριθμεῖται ἡ ἡλιακὴ σταθερά. Τὸ ἀκτινόμετρον τοῦ Violle ἀπαρτίζεται ἐκ θερμομέτρου μέλανος σφαιριδίου, τοποθετημένον ἐντὸς κοίλης σφαίρας, ἐπιτρεπούσης τὴν κυκλοφορίαν ὕδατος· αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες πίπτουσιν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ θερμομέτρου ἐξ ἀνοίγματος τῆς περιβαλλούσης σφαίρας. Τὸ water-flow pyrheliometer τοῦ Abbot εἶναι τελειοποίησις τοῦ προηγουμένου, ὅπου ἡ σφαῖρα ἀντικαθίσταται διὰ διπλοῦ κυλίνδρου, καὶ αἱ θερμοκρασίαι καταμετροῦνται διὰ τῶν μεταβολῶν τῆς ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως σύρματος πλατίνης. Τὸ σύνολον περιέχεται ἐντὸς δοχείου, ἐξ οὗ ἐκενώθη ὁ ἀήρ. Τέλος, τὸ πυρηλιόμετρον τοῦ Angstrœm συνίσταται ἐκ δύο μελαινῶν λωρίδων μετάλλου, ἀντεχουσῶν τῷ ἠλεκτρισμῷ, ὧν ἡ μία ἐκτίθεται τῷ Ἡλίῳ· δι' ἠλεκτρικοῦ δὲ ρεύματος ἡ θερμοκρασία τῶν ζωνῶν διατηρεῖται ἡ αὐτή, καὶ διὰ τῆς ἀντιστάσεως τῆς δευτέρας λωρίδος καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ ρεύματος ὑπολογίζεται ἡ σταθερά.

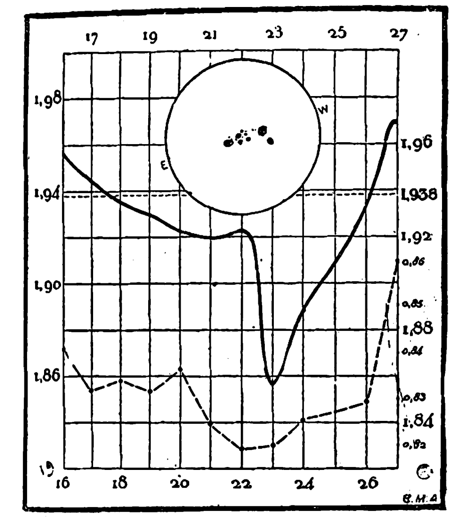

Βιαία πτῶσις 6 % τῆς ἡλιακῆς θερμότητος, παρατηρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ C. G. Abbot κατὰ Μάρτιον τοῦ 1920, ὅτε μεγάλη σωρεία κηλίδων εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἡλίου.

Κατὰ τὸν Bosler, ἐὰν παραστήσωμεν τὸ ὕψος τῆς ἀτμοσφαίρας διὰ υ, τὴν ἀπὸ τοῦ ζενὶθ ἀπόστασιν τοῦ Ἡλίου διὰ ζ καὶ τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ τῶν ἀκτίνων διὰ χ, τότε θὰ ἔχωμεν χ=υ τεμν. ζ, καὶ ἡ ἔντασις τοῦ διαβιβαζομένου φωτός, ἥτις ἀκολουθεῖ τὸν ἐκθετικὸν νόμον τοῦ Bouguer τοῦ τύπου $I = I_0\, ε^{-κχ}$, γίνεται $I = I_0\, ε^{-μ\ τεμν.\ ζ}$. Ἐνταῦθα I_0 παριστᾷ περίπου τὴν ἡλιακὴν σταθεράν, I τὸ προϊὸν τῶν μὴ διωρθωμένων καταμετρήσεων μετὰ τῶν αὐτῶν μονάδων, καὶ $ε^{-μ}$ πολλαπλασιαστὴν διαβιβάσεως, δεικνύοντα κατὰ πόσον ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια ἐξασθενεῖται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἐν τῷ ζενίθ. Ἵνα δὲ τὰ στοιχεῖα I_0 καὶ μ γίνωσι γνωστά, ἀρκεῖ νὰ μετρήσῃ τις τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ Ἡλίου κατὰ διαφόρους ὥρας ἠρέμου τινὸς ἡμέρας.

Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς Γῆς, διὰ τῆς ὁλονὲν μεταβαλλομένης ἀπορροφητικῆς αὐτῆς δράσεως ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, παρουσιάζει σοβαρὸν πρόσκομμα εἰς τὴν ἀκριβῆ καταμέτρησιν τῆς ἡλιακῆς σταθερᾶς. Αἱ εὑρεθεῖσαι τιμαὶ ταύτης ἀλλάσσουσιν ἀπὸ 1,76 ἄχρι 4,10 μικρὰς θερμογόνους μονάδας (calories). Ὁ Langley εὕρισκε 3,0 τοιαύτας μονάδας, ὁ Abbot 1,938. Ὁ τελευταῖος οὗτος παρετήρησεν, ὅτι ἡ λεγομένη σταθερὰ αὕτη δὲν εἶναι σταθερὰ καὶ ὅτι ὁ Ἥλιος μᾶς πέμπει περισσοτέραν θερμότητα ἐν ὥρᾳ μεγίστου τῶν κηλίδων αὐτοῦ ἢ ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου, τῆς διαφορᾶς ἀνερχομένης εἰς 2% τοῦ συνόλου. Παρετήρησε δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἡλίου διάβασις μεγάλων κηλίδων ἐπιφέρει ἐνίοτε αἰφνιδίαν πτῶσιν τῆς τιμῆς τῆς σταθερᾶς, ὡς παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου σχεδίου, ὅπου οἱ ἐν ἀποτετμημέναις φερόμενοι ἀριθμοὶ παριστῶσι τὰς ἡμερομηνίας 16—27 Μαρτίου 1920, ἐνῷ οἱ ἐν διατεταγμέναις ἐκφράζουσι τὴν ἔντασιν τῆς ἡλιακῆς σταθερᾶς. Ε. Μ. Α.

— **ἡλιακοὶ *κυκλῶνες* κα' *στρόβιλοι*** *['Αστρονομ.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* ['Αστρονομ.].

— **ἡλιακὸν *ἐρύθημα*** *['Ιατρ.]*. Σύμπτωμα ἐλαφροῦ ἐγκαύματος, ἐντοπιζομένου κατὰ τὰ ἀκάλυπτα μέρη τοῦ σώματος (πρόσωπον, χεῖρας κλπ.), ἐφ' ὧν ἐπέδρασαν καθέτως προσπεσοῦσαι ἡλιακαὶ ἀκτῖνες. Τὸ ἡλιακὸν ἐρύθημα, σύνηθες εἰς τὸ ἡμέτερον κλῖμα, εἶναι ἐρυθρότης τοῦ δέρματος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρά, συνοδευομένη ὑπὸ καύσου καὶ ἀλγεινῆς τινος εὐαισθησίας αὐτοῦ. Ἐπακολουθεῖται πολλάκις ὑπὸ ἀποκολλήσεως καὶ ἀποπτώσεως τῆς ἐπιδερμίδος. Σ. Γ. Σ.

— **ἡλιακὸν *ἔτος*.** Λέγεται, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ *σεληνιακοῦ*, ὁ χρόνος μιᾶς πλήρους περιφορᾶς τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι ἀκέραιον πολλαπλάσιον τοῦ χρόνου μιᾶς πλήρους περιστροφῆς τῆς γῆς περὶ τὸν ἄξονά της, δηλαδὴ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἀσύμμετρος ἀριθμός, δι' αὐτὸ διά τε τὰς κοινωνικὰς καὶ ἀστρονομικὰς ἀνάγκας ἐγεννήθησαν κατὰ καιροὺς ποικίλα ἡμερολόγια. Ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους ἐγένετο κατ' ἀρχὰς μετὰ χονδροειδοῦς προσεγγίσεως, κατόπιν ὅμως, προαγομένης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνικῶν της μέσων, ἡ προσέγγισις ἐπετεύχθη μεγίστη. Ταυτοχρόνως ὅμως διεγνώσθησαν καὶ λεπτόταται περιοδικαὶ μεταβολαὶ τῶν στοιχείων του, ὥστε νὰ νοηθῇ ὅτι δὲν εἶναι ἀπολύτως σταθερὰ χρονικὴ μονάς. Πάντες οἱ πρωτόγονοι πολιτισμοὶ ἐχρησιμοποίησαν κατ' ἀρχὰς σεληνιακὸν ἔτος. Κατόπιν ἡ περιοδικότης τῶν γεωργικῶν φαινομένων, καὶ ἰδίως ἐν Αἰγύπτῳ τὸ φαινόμενον τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου, ὑπηγόρευσαν τὸ ἡλιακὸν ἔτος μετὰ προσεγγίσεως μεγαλυτέρας τῶν 5 ἡμερῶν. Τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιτολῆς τοῦ Σειρίου ἐδίδαξε τοὺς Αἰγυπτίους τὴν προσθήκην τῶν 5 ἐπαγομένων ἡμερῶν καὶ ἐπὶ τέλους τὸ κατὰ 1/4 ἡμ. περίπου λάθος των, τὸ ὁποῖον διώρθωσαν διὰ τῆς Σωθιακῆς περιόδου, βραδύτερον δὲ ἐπὶ Πτολεμαίου Εὐεργέτου Α' διὰ τοῦ δισέκτου ἔτους τῆς τετραετίας. Ἡ πρόσπτωσις τῶν ἰσημεριῶν ἀνακαλυφθεῖσα καὶ ὀρθῶς ἐκτιμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου ἔδειξεν, ὅτι τὸ ποσὸν τοῦ 1/4 ἡμ. εἶναι κατά τι μεῖζον τοῦ ὀρθοῦ, ἐξ οὗ προκύπτει λάθος 1 ἡμ. εἰς 128 ἔτη, τὸ ὁποῖον ἠλάττωσε πολὺ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Γρηγορίου ΙΓ' τῷ 1582 (βλ. *ἔτος*).

— **ἡλιακὸν *μικροσκόπιον*·** βλ. *μικροσκόπιον*.

— **ἡλιακὸν ἢ *κοιλιακὸν πλέγμα*** *['Ανατομ.]*. Εὐμέγεθες καὶ γαγγλιοφόρον πλέγμα τῆς κοιλιακῆς ἢ ὀσφυϊκῆς μοίρας τοῦ συμπαθητικοῦ στελέχους, ἐξαπλούμενον ἐγκαρσίως ἔμπροσθεν τῆς ἀρχῆς τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς. Κεῖται ἰσοϋψῶς τῷ 1ῳ ὀσφυϊκῷ σπονδύλῳ, ὄπισθεν τοῦ παγκρέατος, περιβάλλον τὴν ἔκφυσιν τῆς κοιλιακῆς ἀρτηρίας. Καὶ πρὸς μὲν τὰ ἄνω μεταβαίνει διὰ τοῦ ἀορτικοῦ πλέγματος εἰς τὸ πλέγμα τῆς θωρακικῆς ἀορτῆς, πρὸς δὲ τὰ κάτω εἰς τὸ πλέγμα τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς, ἐν δὲ τοῖς πλαγίοις ἐκτείνεται μέχρι τῶν ἐπινεφριδίων. Ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ πλέγματος, ὡς ἀπὸ κέντρου, ἐκπέμπονται ἀκτινηδὸν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία) νευρικὰ κλωνία, σχηματίζοντα ἕτερα δώδεκα δευτερογενῆ πλέγματα, ἅτινα συνοδεύουσι τοὺς κλάδους τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς καὶ ὡς οὗτοι εἶναι τὰ μὲν μονοφυῆ, τὰ δὲ διφυῆ. Εἰς σχηματισμὸν δὲ τοῦ ἡλιακοῦ πλέγματος συμβάλλονται: 1) τὰ δύο μείζονα, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ δύο ἐλάσσονα σπλαγχνικὰ νεῦρα· 2) ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ δεξιὸν πνευμονογαστρικὸν νεῦρον καὶ κλάδοι τοῦ ἀριστεροῦ· 3) κλάδοι ἐκ τῶν δύο τελευταίων θωρακικῶν γαγγλίων καὶ τῶν δύο πρώτων ὀσφυϊκῶν· καὶ 4) πολλὰ συνεχόμενα ἀλλήλοις γάγγλια, ὧν δύο μείζονα, τὰ *μηνοειδῆ* ἢ *κοιλιακά*, κείμενα ἑκατέρωθεν τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς (βλ. *ἡλιακὰ γάγγλια*). Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— **ἡλιακὸν *σύστημα*** *['Αστρονομ.]*. Τὸ σύνολον τῶν πλανητῶν καὶ τῶν δορυφόρων των οἵτινες περιστρέφονται περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτὸν εἰς τὴν τροχιάν του (βλ. *ἡλιοκεντρικὸν* σύστημα).

— *[Θεοσοφ.]* Ἓν *ἡλιακὸν σύστημα* εἶναι ἡ ἐκδήλωσις καὶ τὸ πεδίον ἐνεργείας μιᾶς ἀνωτέρας Ὀντότητος, ὀνομαζομένης ἐν τῇ θεοσοφικῇ διδασκαλίᾳ ὁ Λόγος τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ἡ δημιουργία ἑνὸς τοιούτου συστήματος ἔχει ὡς σκοπὸν τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ Λόγου, τὴν ἀνάπτυξιν δηλαδὴ διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν διαφόρων ἀτομικῶν συνειδήσεων, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἐντὸς τοῦ Λόγου καὶ ὀνομάζονται Μονάδες. Κατὰ τὴν θεοσοφίαν ἓν ἡλιακὸν σύστημα γεννᾶται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ συστήματός του, ὁ ἡλιακὸς Λόγος ἐνεργεῖ πάντοτε κατὰ τρεῖς διαφορετικοὺς τρόπους, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς θεμελιώδεις τρόπους τῆς ἐκφράσεώς του, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Τριάδος. Κατὰ πρῶτον ὁ λόγος ἐνεργεῖ διὰ τῆς τρίτης του ὑποστάσεως, τοῦ τρίτου Λόγου, ἡ ὁποία ἐνέργεια σκοπὸν ἔχει τὴν δημιουργίαν τῆς ὕλης, ἐξ ἧς θ' ἀποτελεσθῇ τὸ ἡλιακὸν σύστημα. Κατὰ τὴν θεοσοφίαν ἡ πηγὴ πάσης ὕλης εἶναι ὁ αἰθήρ, τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον ἀντὶ νὰ εἶναι κενόν, ὅπως ἐνομίζετο (ἤδη πολλοὶ ἐπιστήμονες δὲν τὸ νομίζουν πλέον), ἀποτελεῖται τοὐναντίον ἀπὸ ὕλην ἐξαιρετικῆς πυκνότητος, τὴν μόνην πραγματικὴν ὕλην. Ὁ Παγκόσμιος Λόγος, διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς τρίτης του ὑποστάσεως, ἐδημιούργησε μικροσκοπικὰ κενὰ ἐντὸς τῆς πρωταρχικῆς ταύτης ὕλης, ἀπωθῶν ταύτην διὰ τῆς θελήσεώς του. Αἱ μικροσκοπικαὶ αὗται «φυσαλλίδες» ἐντὸς τῆς πυκνῆς ταύτης μάζης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν κενόν, εἶναι ἡ βάσις πάσης ὑπαρχούσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου ὕλης, ἡ ὁποία εἶναι οὕτω πραγματικῶς ἡ ἄρνησις τῆς πραγματικῆς, ἀρχικῆς, ὕλης. Ὁ Λόγος λοιπὸν ἑνὸς ἡλιακοῦ συστήματος ἀφοῦ διαγράψῃ τὴν σφαῖραν τῆς δράσεώς του, ἐνεργεῖ κατὰ πρῶτον διὰ τῆς τρίτης του ὄψεως καὶ συγκεντρώνει τὰς ἐντὸς τῆς σφαίρας τῆς δράσεώς του εὑρισκομένας «φυσαλίδας» εἰς διαφόρους συνδυασμούς, ἀποτελουμένους ἀπὸ πολλαπλάσια τοῦ 7 καὶ δημιουργεῖ τὰς διαφόρους ὑποδιαιρέσεις τῆς ὕλης τοῦ λεπτοτέρου πεδίου τοῦ συστήματός του, τοῦ ὀνομαζομένου θείου ἢ Adi. Συνδυάζων κατόπιν ἀνὰ 49 τὰ ἄτομα τοῦ ἀνωτάτου τούτου πεδίου, δημιουργεῖ τὴν ὕλην τοῦ ἀμέσως πυκνοτέρου κόσμου, τοῦ Μοναδικοῦ. Συνδυάζων καὶ πάλιν ἀνὰ 49 τὰ ἄτομα τοῦ πεδίου τούτου δημιουργεῖ τὴν ὕλην τοῦ ἀμέσως κατωτέρου κόσμου, τοῦ Νιρβανικοῦ, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἕως ὅτου δημιουργηθῇ καὶ ἡ ὕλη τοῦ πυκνοτέρου πάντων τῶν πεδίων, τοῦ γνωστοῦ φυσικοῦ κόσμου. Εἰς τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν ὕλην μεταδίδει μετὰ ταῦτα μίαν ἰδιαιτέραν ἰδιότητα, διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ ὕλη αὕτη ν' ἀποτελέσῃ ὡρισμένους συνδυασμούς, τοὺς ὁποίους, εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, ὀνομάζομεν χημικὰ στοιχεῖα. Ὅταν ἡ ὕλη τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ἑτοίμη, τότε ἐνεργεῖ ὁ Λόγος διὰ τῆς δευτέρας του ὑποστάσεως και ζωογονεῖ ἅπασαν τὴν ὕλην τοῦ συστήματός του διὰ μιᾶς νέας δυνάμεως, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ἡ συνθετική της ἰδιότης, ἡ ἕλξις, καὶ τὴν ὁποίαν ἡ θεοσοφία ὀνομάζει Ζωήν. Εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ ὁποία κάμνει δύο ἄτομα ὑδρογόνου, τὰ ὁποῖα ἦσαν πρὶν ἀδρανῆ, νὰ ἑνωθῶσι μὲ ἓν ἄτομον ὀξυγόνου μόλις τὸ συναστήσουν, διὰ νὰ ἀποτελέσουν ἓν νέον σῶμα. Ἡ Ζωή, ἀφοῦ ζωογονήσῃ τὴν ὕλην τῶν ἀνωτέρων πεδίων, γίνεται ἡ ὁμαδικὴ ψυχὴ τῶν ὀρυκτῶν, τῶν φυτῶν καὶ τέλος τῶν ζῴων. Ὅταν, τμηματιζόμενη διαρκῶς, φθάσῃ νὰ ἀποτελῇ τὴν ψυχὴν τῶν τελειοτέρων ζῴων, τότε ἐνεργεῖ ἡ πρώτη ὄψις τοῦ Λόγου. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἡ δημιουργοῦσα τὸ ἄτομον, τὴν ἀτομικὴν συνείδησιν. Διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης μικρὸν τμῆμα τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς τῶν ζῴων, ἤτοι ἡ ψυχὴ ἑνὸς ζῴου, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀτομικοποιήσεώς του, ἀποσπᾶται ἐκ τοῦ ὅλου καὶ ἑνούμενον μετὰ τῆς ἐκ τοῦ πρώτου Λόγου προερχομένης Μονάδος ἀποτελεῖ μίαν ξεχωριστὴν ἀτομικότητα, ἓν «Ἐγώ», τὸ ὁποῖον θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀτομικήν του πλέον ἐξέλιξιν, ἐνσαρκούμενον εἰς ἀνθρώπινα σώματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. Jiuarajadasa*, Ἡ ἀπόκρυφος ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος.— *Dr Annie Besant*, Ἡ Ἀρχαία σοφία.
Π. Π. Χ.

— **ἡλιακὸν *φάσμα*.** Τὸ ἡλιακὸν φῶς διερχόμενον διά τινος ὑαλίνου πρίσματος ὑφίσταται διασκεδασμόν, ἤτοι ἀναλύεται εἰς τὰ συνιστῶντα αὐτὸ ἁπλᾶ χρώματα καὶ παρέχει ἐπὶ διαφράγματος ἔγχρωμον ταινίαν, περιέχουσαν τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, ἤτοι *ἐρυθρόν, πορτοκαλιόχρουν, κίτρινον, πράσινον, ἀνοικτὸν κυανοῦν, βαθὺ κυανοῦν* καὶ *ἰῶδες*. Τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα χρώματα, ἅτινα διαδέχονται ἄλληλα συνεχῶς ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι, παρέχουσι τὴν ὁρατὴν περιοχὴν τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος. Πέραν τοῦ ἐρυθροῦ ἡ ὁρατὴ περιοχὴ τοῦ φάσματος συνεχίζεται ὑπὸ τῆς ὑπερύθρου ἢ ἐνδοερυθρᾶς περιοχῆς, ἥτις εἶναι ἀόρατος, ὡς μὴ διεγείρουσα τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεως, ἀλλ' ἡ ὁποία ἀνιχνεύεται ἐκ τῶν θερμικῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς. Ἐπίσης πέραν τοῦ ἰώδους ἡ ὁρατὴ περιοχὴ τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος συνεχίζεται ὑπὸ τῆς ὑπεριώδους περιοχῆς, ἐπίσης ἀοράτου καὶ ἀνιχνευομένης, ἕνεκα τῶν ἐντόνων χημικῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς καὶ τοῦ φθορισμοῦ, ὃν διεγείρει ἐπὶ φθοριζόντων σωμάτων. Ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καταδεικνύεται, ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ παρατηρουμένη διανομὴ ἐντάσεως ἀκτινοβολίας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀκτινοβολίαν μέλανος σώματος εἰς θερμοκρασίαν περίπου 6000° C. Ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι παρετηρήθησαν συνεχῶς μήκη κύματος λ = 2900A° μέχρι λ = 53'00A° (μετὰ μεγάλων δὲ χασμάτων μέχρι λ=200.000), τῶν βραχυτέρων κυμάτων ὡς καὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀπορροφωμένων ὑπὸ τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ συνεχοῦς ἡλιακοῦ φάσματος προσεπιτίθεται φάσμα ἀπορροφήσεως, ὅπερ χαρακτηρίζεται ἐκ μεγίστου ἀριθμοῦ σκοτεινῶν ραβδώσεων ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὰς ραβδώσεις τῶν μετάλλων καὶ εἰς τὰς ραβδώσεις Η καὶ Κ τοῦ ἀσβεστίου. Αἱ ραβδώσεις αὗται καλοῦνται *ραβδώσεις Fraunhofer*. Ὁ προκαταρκτικὸς πίναξ τοῦ Rowland, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς ραβδώσεις τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος καὶ τὴν σχετικὴν ἔντασιν αὐτῶν, τὰς ὁποίας παρετήρησεν οὗτος ἐπὶ φάσματος ἐκτάσεως 10 μέτρων, σχηματισθέντος τῇ βοηθείᾳ κοίλου ἀνακλαστικοῦ φράγματος, περιλαμβάνει 20000 ραβδώσεις, ὧν τὰ μήκη κύματος περιλαμβάνονται μεταξὺ λ = 2975A° καὶ λ = 7316A°. Ἓν μέρος τῶν ραβδώσεων, ἰδίᾳ τῶν κειμένων πρὸς τὴν ἐρυθρὰν περιοχὴν τοῦ φάσματος, φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν ἀερίων τῆς γηΐνης ἀτμοσφαίρας, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου, ὑδρατμοῦ καὶ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἐκ τῶν λοιπῶν ραβδώσεων αἱ ἡμίσεις περίπου ταυτίζονται πρὸς ραβδώσεις τῶν γηΐνων στοιχείων. Οὕτω μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ἤδη θεωρεῖται ὡς ὑφισταμένη ἐν τῷ στρώματι τῷ προκαλοῦντι τὴν ἀντιστροφὴν

Digitized by Google

τῶν ραβδώσεων, ἤτοι τὴν γένεσιν τῶν σκοτεινῶν ραβδώσεων, ἡ ὕπαρξις τῶν ἀκολούθων στοιχείων: σιδήρου, νικελίου, τιτανίου, μαγγανίου, χρωμίου, κοβαλτίου, βαναδίου, ζιρκονίου, δημητρίου, ἀσβεστίου, σκανδίου, νεοδυμίου, λανθανίου, ὑτρίου, νιοβίου, μολυβδαινίου, παλλαδίου, μαγνησίου, νατρίου, πυριτίου, ὑδρογόνου, ἡλίου, στροντίου, βαρίου, ἀργιλλίου, καδμίου, ροδίου, ἐρβίου, δυσπροσίου, εὐρωπίου, ψευδαργύρου, χαλκοῦ, ἀργύρου, γερμανίου, βηρυλλίου, κασσιτέρου, μολύβδου, καλίου, ἰνδίου, λευκοχρύσου, πρασεοδυμίου, βολφραμίου, ὑττερβίου, θαλλίου, ὀξυγόνου, ἀζώτου. Αἱ ἄγνωστοι ραβδώσεις φαίνεται ὅτι ἀνήκουσιν εἴτε εἰς ἄγνωστα στοιχεῖα, εἴτε εἰς γνωστὰ στοιχεῖα ὑπὸ ἐντελῶς ὅμως ἰδιαζούσας συνθήκας εὑρισκόμενα, ἃ δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ πραγματοποιήσωμεν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **ἡλιακὸν φῶς** [*Ἀστρονομ.*] βλ. λ. *Ἥλιος* [Ἀστρονομ.].

— **ἡλιακὸς κύκλος** [*Ἀστρονομ.*] βλ λ. *Ἥλιος* [Ἀστρονομ.].

ἡλιακὸς (ὁ) ***ἡλιακόν, ἐξωστάριον,*** ἢ ***προσκήνιον θεατήριον***). Ἐκαλεῖτο οὕτως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἡ περὶ τὴν οἰκίαν ἢ πᾶσαν ἄλλην οἰκοδομὴν στοὰ (περιστύλιον), ἡ ἐκτεθειμένη, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εἰς τὸν ἥλιον. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐκαλεῖτο ὡσαύτως καὶ ἡ ἐπίπεδος στέγη οἰκοδομῆς (δῶμα, ταράτσα), καθὼς καὶ ἡ ἐν εἴδει ἐξώστου χρησιμεύουσα εἰς τὸν ἀνώτερον ὄροφον στέγη (ταράτσα) τοῦ προβεβλημένου κατωτέρου ὀρόφου. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων διὰ τῆς 113 νεαρᾶς αὐτοῦ ἐθέσπισεν, ἵνα ὁ ἡλιακὸς (ἰσόγαιος ἢ ἀνώγαιος) πάσης οἰκοδομῆς ἀπέχῃ τῆς γειτονικῆς κατὰ 10 τοὐλάχιστον πόδας (τρία περίπου μέτρα). Τοιοῦτοι ἡλιακοὶ ὑπῆρχον πλεῖστοι καὶ εἰς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλικὰ παλάτια. Ν. ΚΛΣ

ἡλιακωτὸν (τό). Ὁ χῶρος μιᾶς οἰκοδομῆς ὁ ἀπ' εὐθείας ἐκτεθειμένος εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας (ταράτσα) ἢ καὶ ὑαλόφρακτος ἐξώστης. Τὸ ἡλιακωκὸν ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν. Κατασκευάζεται ἀπὸ ξυλίνας ἢ σιδηρᾶς δοκοὺς ἢ ἀπὸ πλάκα ἐκ μπετὸν-ἀρμέ. Μ. Π.

ἡλιαμφορὰ (ἡ) (Heliamphora) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὴν *ἡλιαμφορὰν τὴν νεύουσαν* (Heliamphora nutans), ἰθαγενὲς τῆς Γουϊάνης καὶ Βενεζουέλας. Εἶναι φυτὸν ποῶδες, πολυετὲς καὶ ἐντομοφάγον. Κ. ΠΑΠ.

ἡλιανθέλαιον (τό), ἢ *ἡλιέλαιον* [*Χημ.*]. Τὸ ἐκ τῶν σπερμάτων τοῦ φυτοῦ *ἡλιάνθου* ἐξαγόμενον ἔλαιον. Τὸ διὰ ψυχρᾶς πιέσεως λαμβανόμενον ἔλαιον ἔχει ἀνοικτοκίτρινον χρῶμα, εὐχάριστον ὀσμὴν καὶ ἠπίαν γεῦσιν. Ἀποτελεῖται χημικῶς ἐκ λινολεΐνης, ἐλαΐνης, παλμιτίνης καὶ πιθανῶς ὀλίγης ἀραχίνης. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,924—0,926 καὶ κατατάσσεται εἰς τὰ βραδέως ξηραινόμενα ἔλαια (ἀριθμὸς ἰωδίου 119—135). Χρησιμοποιεῖται ὡς ἐδώδιμον ἔλαιον καὶ κυρίως ἐν ἀναμίξει μετ' ἄλλων λιπῶν καὶ ἐλαίων. Τὸ διὰ πιέσεως ἐν θερμῷ λαμβανόμενον χρησιμοποιεῖται ὡς καύσιμον καὶ πρὸς παρασκευὴν σαπώνων. Σ. Γ.

ἡλιάνθεμον (τὸ) (Helianthemum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κιστιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη, ἰθαγενῆ κυρίως τῶν παραμεσογείων χωρῶν. Εἶναι φυτὰ φρυγανώδη καὶ ποώδη, χαμηλοὶ θάμνοι, ἐτήσιοι ἢ πολυετεῖς, μὲ κανονικὰ φύλλα, κίτρινα, σπανίως λευκὰ ἢ κόκκινα ἄνθη καὶ τρίχωρον κάψαν. Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶνται 14 εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τά: *ἡλιάνθεμον τὸ στικτὸν* (Helianthemum guttatum), φυτὸν ἐτήσιον, ἁπαντῶν ὑπὸ πολλὰς διαφοράς, καὶ *ἡλιάνθεμον τὸ κοινὸν* (Helianthemum vulgare), πολυετές, μὲ σκληρὰ φύλλα, κίτρινα ἄνθη. Καλλιεργεῖται πρὸς κόσμον. Γνωστότερα ἐκ τῶν θεραπευομένων ἀλλαχοῦ εἶναι: *ἡλιάνθεμον τὸ καναδικὸν* (Helianthemum canadense), ἰθαγενὲς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, *ἡλιάνθεμον τὸ καπνικὸν* (Helianthemum fumarum), χαμηλὸς θάμνος μὲ κίτρινα ἄνθη, ἰθαγενὲς τῶν ἀμμωδῶν χωρῶν τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης καὶ Γερμανίας, καὶ *ἡλιάνθεμον τὸ εὔμορφον* (Helianthemum formosum), λίαν κοσμητικόν, ἰθαγενὲς τῆς δυτικῆς

Ἡλιάνθεμον τὸ κοινόν

Εὐρώπης. Αἱ ρίζαι του χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ. Κ. ΠΑΠ.

ἡλιανθενίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ὑδατάνθραξ προσόμοιος πρὸς τὴν *ἰνουλίνην*, ἀνευρεθεὶς εἰς τοὺς κονδύλους ἡλιάνθου τοῦ κονδυλορρίζου. Δι' ὑδρολύσεως παρέχει d-φρουκτόζην. Σ. Γ.

ἡλιανθίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*], ἢ *τροπαιολίνη*, ἢ *πορτοκαλλιόχρουν τοῦ μεθυλίου*, ἢ *πορτοκαλλιόχρουν* III. Εἶναι ὀξίνη ἀζωχρωστικὴ ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1875 ὑπὸ τοῦ Griess, τῷ 1876 ὑπὸ τοῦ Witt καὶ συγχρόνως ὑπὸ τοῦ Roussin. Παρασκευάζεται διὰ συνδυασμοῦ διαζωτωμένου σουλφανιλικοῦ ὀξέος μετὰ διμεθυλανιλίνης, τὸ δὲ ἐμπορικὸν προϊὸν εἶναι τὸ μετὰ νατρίου ἅλας τῆς οὕτω προκυπτούσης ἑνώσεως. Ἔχει τὸν τύπον $C_{14}H_{14}N_3SO_3Na$ καὶ εἶναι πορτοκαλλοκιτρίνη κόνις διαλυτὴ εἰς τὸ ὕδωρ. Τήκεται εἰς 115°. Εἰς τὴν βαφικὴν δὲν χρησιμοποιεῖται λόγῳ τῆς εὐπαθείας αὐτῆς εἰς τὰ ὀξέα. Χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ὡς δείκτης ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ, διότι ἀραιὰ διαλύματα αὐτῆς χρώννυνται ὑπὸ μὲν τῶν ὀξέων ἐρυθρά, ὑπὸ δὲ τῶν βάσεων κίτρινα. Τὸ ὡς δείκτης χρησιμοποιούμενον διάλυμα ἔχει περιεκτικότητα 0,02 %. Σ. Γ.

ἥλιανθος (ὁ) (Helianthus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 60 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ Ρωσίας. Εἰς τὴν Εὐρώπην εἰσήχθη τῷ 1600. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσιά, τινὰ πολυετῆ, ἄλλα κοσμητικά, μερικὰ χρήσιμα εἰς τὴν βιομηχανίαν. Κατ' ἐξοχὴν γνωστὰ εἴδη εἶναι:

Ἥλιανθος ὁ ἐτήσιος (Helianthus annuus), ὁ κοινῶς ὀνομαζόμενος *ἥλιος, λιόδρομο* ἢ *ἡλιατζος*, εἶναι ἰθαγενὴς τοῦ Μεξικοῦ, διαδεδομένος ὅμως καὶ ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Τὰ μεγάλα του ἄνθη στρέφονται διαρκῶς πρὸς τὸν ἥλιον, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του. Οἱ νεαροὶ βλαστοί του ἀποτελοῦσιν εὔγευστον λαχανικόν, τὰ δὲ μεγάλα, ἐπίσκληρα, καρδιόσχημα, ἀντίθετα ἢ κατ' ἐναλλαγήν, φύλλα του, θρεπτικὴν κτηνοτροφικὴν οὐσίαν Τὸ μέγα, μέχρι 4 μέτρων πολλάκις ὕψους στέλεχος τοῦ φυτοῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι χλωρόν, παρέχει, πολλαχοῦ, κλωστικὴν ὕλην, ἀποξηραινόμενος δὲ μετὰ τὴν καρποφορίαν ἀποτελεῖ λαμπρὸν καύσιμον ὑλικόν. Τὸ βάμμα τῶν ἀνθέων καὶ φύλλων του εἶναι εὔγευστον καὶ πρόχειρον φάρμακον κατὰ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν. Πολλάκις τὸ φυτὸν καλλιεργεῖται πρὸς ἐξυγίανσιν ἑλονοσογενῶν περιφερειῶν,

Ἥλιανθος ὁ κοινός.

κυρίως ὅμως διὰ τὰ σπέρματά του, ἅτινα εἶναι ἐλαιοῦχα καὶ βρώσιμα, ἀποτελοῦσι θρεπτικωτάτην κτηνοτροφικὴν τροφήν. Τὰ ἄνθη του παρέχουσιν ἐπίσης πλουσιωτάτην τροφὴν εἰς τὰς μελίσσας. Ὁ ἥλιανθος ὁ ἐτήσιος εὐδοκιμεῖ εἰς ἔδαφος ὑγρόν, χῶμα μὲ ἀφθόνους φυτικὰς καὶ ζωικὰς οὐσίας, μαῦρον, συμπιεστικὸν καὶ στερεὸν τῶν πεδιάδων. Ἡ σπορά του δέον νὰ γίνεται κατὰ Μάρτιον τὸ ἀργότερον, νὰ ἐκλέγηται δὲ ὁ μικτὸς λεγόμενος σπόρος. Σπέρματα τοῦ φυτοῦ τούτου δέον νὰ προτιμῶνται τὰ παχέα καὶ κοντὰ τόσον διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεώς των κατὰ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν, ὅσον καὶ διὰ τὴν παροχὴν μεγαλυτέρας ποσότητος ἐλαίου. Τοιαῦτα σπέρματα εἶναι εὐκολον νὰ ἀποκτηθῶσιν εἰς μέρη ἔνθα πρώτην φορὰν γίνεται καλλιέργεια ἐκ τοῦ μοναδικοῦ ἄνθους φυτοῦ, τοῦ ὁποίου ἔχομεν ἀποκόψει τὰ ὑπόλοιπα ἄνθη. Τὰ ἄνθη τοῦ φυτοῦ ἢ οἱ δίσκοι ἔχουσι σχῆμα στρογγύλον καὶ διάμετρον μέχρι 50 ἑκατοστομέτρων, χρῶμα δὲ κίτρινον ἢ ἀνοικτὸν καφέ, σχηματίζοντα κεφάλιον. Ὁ ὡριμάζων καρπὸς (μέχρι 2.000 σποριὰ εἰς ἕκαστον δίσκον) μέλας, φαιὸς ἢ καὶ λευκός, ἀποτελῶν ἀχαίνιον, εἶναι ἐλαιοῦχος, παρέχων εἰς πρώτην σύνθλιψιν ἐκλεκτόν, γλυκὺ καὶ γευστικώτατον ἔλαιον (18—20 %), χρώματος ὑποκιτρίνου, χρήσιμον πολλάκις πρὸς ἀνάμιξιν καὶ ἀντικατάστασιν ἔτι τοῦ ἐλαιολάδου. Ἐκ δευτέρας συνθλίψεως, ἥτις δύναται νὰ ἀποδώσῃ ἕτερα 12—15 % ἐλαίου λαμβάνεται κατωτέρα ποιότης τῆς ἀρχικῆς, χρησιμωτάτη ὅμως καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἔνθα νοθεύεται διὰ κανναβοελαίων, λινελαίων καὶ ἄλλων. Σήμερον ἐπετεύχθη καὶ τρίτη σύνθλιψις τῶν ὑπολειμμάτων σπόρου τοῦ ἡλιάνθου, ἥτις ἀπέδωσεν ἄλλα 5—8 % ἐλαίου, χρησίμου ὅμως μόνον δι' ἐπαλείψεις μηχανημάτων κλπ. Τὰ ἑκάστοτε ἐκ τῶν ἐκθλίψεων ἐναπομένοντα ὑπολείμματα σπόρων πιέζονται εἰς πλακοῦντας καὶ μεταχειρίζονται πρὸς διατροφὴν τῶν χοίρων ἀλευροποιημένα καὶ ἀναμεμειγμένα μετ' ἄλλων χόρτων καθίστανται πολυτιμοτάτη τροφὴ τῶν ἀγελάδων, ἀλόγων καὶ ἄλλων οἰκιακῶν κτηνῶν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς κατασκευάζεται καὶ ἄρτος ἐκ τῶν σπερμάτων τοῦ ἡλιάνθου, ἀφαιρουμένου πρότερον ἐξ αὐτῶν τοῦ κελύφους.

Ἕκαστον στρέμμα καλῶς καλλιεργουμένου ἡλιάνθου δύναται νὰ ἀποδώσῃ 150 χιλιόγραμμα καὶ ἄνω εἰς σπόρον, καὶ 400—500 περίπου καυσίμου ὕλης. Ὁ ἥλιανθος καλλιεργεῖται πολλάκις καὶ χάριν κόσμου.

Ἥλιανθος ὁ κονδυλόρριζος (Helianthus tuberosus). Εἶναι φυτὸν πολυετὲς καὶ παρ' ἡμῖν συχνότατα ἀπαντῶν ὑπὸ τὰς λαϊκὰς ὀνομασίας *κολοκάσιον, ψευδοκολοκάσιον, κολοκασοῦδι, πορτοκολοκάσι, μυρμηρινιά* καὶ ἄλλα. Ἔχει ὕψος 2,50—3.75 μέτρων, συνήθως ἄνευ πολλῶν κλώνων, ἀλλὰ μετὰ πλείστων φύλλων κειμένων κατ' ἐναλλαγὴν καὶ κεφαλὰς ἀνθέων μέχρις 8 ἑκατοστομ. πλάτους. Κατάγεται ἐκ νοτίου Ἀμερικῆς, ἔνθα καλλιεργεῖται ἐν εὐρείᾳ κλίμακι ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν, μετεφέρθη τὸ πρῶτον εἰς Ἀγγλίαν τῷ 1617, ἐκ τῆς ὅλης Εὐρώπης, καὶ εἶτα εἰς Γερμανίαν τῷ 1650 καὶ ἐκαλλιεργήθη ἔκτοτε ὡς κτηνοτροφικόν, μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὅτε παρηγκωνίσθη ὑπὸ τῶν γεωμήλων. Ἀναπτύσσεται σχεδὸν εἰς πᾶν ἔδαφος, ἀλλ' εὐδοκιμεῖ ὅπου καὶ τὸ γεώμηλον. Τὸ στέλεχος καὶ τὰ φύλλα του χρησιμεύουσιν ὡς κτηνοτροφικὴ οὐσία, οἱ δὲ κόνδυλοί του, οἵτινες δύνανται νὰ διαμείνωσι καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα ὑπὸ τὸ ἔδαφος, καὶ οἵτινες ἐμπεριέχουσι 14,7 % σάκχαρον, 3,1 % λευκωματώδεις οὐσίας, 1,9 % ἰνουλίνην κλπ., εἶναι πολύτιμοι, διότι ἐκ συνθλίψεως αὐτῶν παράγεται ἀρκετὰ καλῆς ποιότητος οἰνόπνευμα. Τὸ φυτὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται παρ' ἡμῖν μόνον ὡς εἶδος λαχανικοῦ, πολλαπλασιαζόμενον διὰ σπορᾶς καὶ κονδύλων, εἶναι παραγωγικώτατον εἰς νοτερὰ ἐδάφη. Ἕκαστον στρέμμα τοῦ φυτοῦ τούτου καλῶς καλλιεργουμένου δύναται νὰ ἀποδώσῃ μέχρι 5.000 ὀκάδων κονδύλους καὶ πολλάκις ἔτι πλείονας.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἕτερον εἶδος ἡλιάνθου λίαν χρησίμου εἰς τὴν γεωργίαν, ὁ *ἥλιανθος ὁ δεκαπέταλος* ἢ *μακρόφυλλος* (Helianthus decapetalus ἢ doronicoides ἢ macrophyllus). Εἶναι καὶ αὐτὸ πολυετές, κονδυλόρριζον, λαχανικόν, κτηνοτροφικὸν καὶ βιομηχανικόν, ἀλλὰ πολυφορώτερον τοῦ προηγουμένου φυτοῦ, ὅλως ἰδιαιτέρας δὲ ἀξίας, διότι ἕνεκα τῆς μεγάλης περιεκτικότητος τῶν κονδύλων του εἰς ἰνουλίνην καὶ προτεΐνην χορηγεῖται ὡς ἀρίστη τροφὴ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τοὺς πάσχοντας ἐκ διαβήτου. Κ. Θ. ΠΑΠΑΘΕΟΦΙΛΟΥ

— **ἡλιάνθου ἔλαιον** (Oleum Helianthi) [*Φαρμ.*]. Τὰ σπέρματα τοῦ *ἡλιάνθου* ἐκθλιβόμενα δίδουν ἔλαιον εἰδικοῦ βάρους 0,724 Ὁ ἀριθμὸς ἰωδίου τοῦ ἐλαίου τούτου εἶναι 124, ὀξύτητος 2, σαπωνοποιήσεως 194. Τὸ ἡλιανθέλαιον διαλύεται εἰς αἰθέρα, χλωροφόρμιον, διθειάνθρακα, πετρελαϊκὸν αἰθέρα, μερικῶς δὲ ἐν ἀλκοόλῃ. Σύγκειται ἐκ τριγλυκεριδίων τῶν ὀξέων, παλμιτικοῦ, ἀραχικοῦ, λινολικοῦ καὶ ἐλαϊκοῦ, χρησιμεύει δὲ ὡς ἐδώδιμον ἔλαιον. Κ. Γ. Μ.

Ἡλιανός. Εἷς τῶν *τεσσαράκοντα μαρτύρων* (βλ.).

Ἡλίας, καὶ **Ἡλιού**. Ἑβραϊκὸν ὄνομα (Ἐλιγιά=Θεός μου ὁ Γιαχβέ), ὅπερ φέρουσι διάφοροι ἄνδρες μνημονευόμενοι ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὧν σπουδαιότερος ὁ μέγας προφήτης τοῦ Ἰσραήλ. Οὗτος καταγόμενος ἐκ τῆς γαλααδιτικῆς πόλεως Θεσβῶν, ὅθεν καὶ ἐπικαλεῖται *Θεσβίτης*, ἔδρασεν ἐν τῷ βορείῳ ἑβραϊκῷ βασιλείῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀχαὰβ (873—854) καὶ τοῦ Ὀχοζίου (854—853). Εἰκόνα μεγαλοπρεπῆ τοῦ προφήτου τούτου εὑρίσκομεν πεφιλοτεχνημένην ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' βίβλῳ τῶν «Βασιλειῶν» (Γ' Βασ. ιζ' καὶ ἑξ.). Ἐνταῦθα περιγράφεται ὡς «ἀνὴρ δασὺς καὶ ζώνην δερματίνην περιεζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ». Πλήρης δ' ὢν πυρίνου ζήλου ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, τοῦ Γιαχβέ, καὶ πεπροικισμένος ὑπ' αὐτοῦ διὰ θαυματουργικῆς δυνάμεως, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ δραστηρίου βασιλέως Ἀχαάβ, ὅστις ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς Σιδωνίδος πριγκιπίσσης, συζύγου δὲ αὐτοῦ, Ἰεζάβελ, εἶχεν ἀναδείξει τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ εἰς θρησκείαν τοῦ κράτους. Προαναγγείλας ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τούτου, ὅστις εἶχε κηρύξει ἄγριον διωγμὸν κατὰ τῶν ἱερέων καὶ ὀπαδῶν τοῦ Γιαχβέ, μακροχρόνιον ξηρασίαν, κατέφυγεν ἵνα κρυβῇ ἀπὸ τῆς ὀργῆς ἐκείνου εἰς τὸν χείμαρρον Χορρὰθ (πιθανῶς τὸ σημερινὸν Βαδὶ Γιαμπὶς) πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἔνθα ἐτρέφετο θαυμαστῷ τῷ τρόπῳ ὑπὸ κοράκων. Ξηρανθέντος δ' ὅμως καὶ τοῦ χειμάρρου, ἔνθα φιλοξενηθεὶς ὑπὸ πτωχῆς τινος χήρας ἀνταπέδωκε τὴν φιλοξενίαν πληθύνας διὰ θαύματος τὰ τρόφιμα αὐτῆς καὶ ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν τὸν υἱόν της. Ἐμφανισθεὶς δὲ μετὰ τινα χρόνον πάλιν ἐνώπιον τοῦ Ἀχαὰβ καὶ νικήσας ἐν τινι θαυμασίως

Digitized by Google

περιγραφομένη (Γ′ Βασ. ιη′ 19 ἑξ.) θείᾳ κρίσει τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἐπὶ τοῦ ὄρους Καρμήλου, ἐφόνευσεν ἐκ τούτων 450 καὶ ἐνίσχυσεν οὕτω τὴν κλονουμένην πίστιν εἰς τὸν Γιαχβέ, τῆς σφαγῆς ταύτης συμφωνούσης μὲν πρὸς τὴν βαθμῖδα τῆς Π. Διαθήκης, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Καινῆς (πρβλ. *Λουκᾶ* θ′ 55). Εὐθὺς μετὰ τὸ εἰρημένον γεγονὸς ἐπηκολούθησε τῇ μεσιτείᾳ τοῦ προφήτου μεγάλη βροχή, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐδιώχθη ἐκ νέου ὑπὸ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον. Μετὰ μακρὰν πορείαν φθάσας εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος Χωρήβ, πλήρης σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ καμάτου, ἀξιοῦται τῆς περιφήμου θεοφανείας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς παρῆλθεν ἐνώπιον αὐτοῦ οὐχὶ ἐν καταιγίδι οὔτε ἐν σεισμῷ, ἀλλὰ κατὰ τὸ βαθυστόχαστον τῆς Γραφῆς λόγιον (Γ′ Βασιλ. ιθ′ 12) «ἐν φωνῇ αὔρας λεπτῆς». Τότε δὲ εἶπε τὸ «ζηλῶν ἐζήλωκα τῷ Κυρίῳ», ὅθεν ἐπικαλεῖται *Ζηλωτής*. Πρὸς περαιτέρω δὲ ἐνίσχυσιν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν τριπλῆν ἐντολήν, πρὸς ἣν καὶ συνεμορφώθη, ἵνα χρίσῃ ὡς διάδοχον αὐτοῦ προφήτην τὸν Ἐλισαῖον, ὡς ὄργανα δὲ τῆς θείας κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀχαὰβ καὶ τῶν ἀποστατησάντων Ἰσραηλιτῶν τιμωρίας χρίσῃ ὡς βασιλεῖς τῆς Συρίας μὲν τὸν Ἀζαήλ, τοῦ Ἰσραὴλ δὲ τὸν Ἰού. Μετὰ τὴν χρῆσιν τοῦ Ἐλισαίου καθίσταται σπανιωτέρα πως ἡ ἐμφάνισίς του. Ἐμφανισθεὶς ἅπαξ ἔτι ἐνώπιον τοῦ Ἀχαὰβ καὶ ἐλέγξας αὐτὸν διὰ τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Ναβουθαὶ ὑπὸ τῆς ἀπλήστου Ἰεζάβελ, μεγάλα δὲ κατὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ προαναγγείλας, προεκάλεσε τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ ἀσθενοῦντος υἱοῦ καὶ διαδόχου ἐκείνου, τοῦ Ὀχοζίου, ὅστις εἶχε συμβουλευθῇ περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ ἐν Ἀκκαρὼν μαντεῖον τοῦ Βάαλ, καὶ προανήγγειλεν εἰς αὐτὸν τὸν μετ' ὀλίγον συμβάντα θάνατόν του. Μετά τινα χρόνον ὁ προφήτης ἀνηρπάγη «ἐν συσσεισμῷ», κατὰ τὴν βιβλικὴν διήγησιν, διὰ πυρίνου ἅρματος εἰς τὸν οὐρανόν, ρίψας ἄνωθεν ὡς κληρονομίαν εἰς τὸν περιλύπως ἀποχωριζόμενον αὐτοῦ διάδοχον Ἐλισαῖον τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ, ὡς σύμβολον τοῦ θαυματουργοῦ ζήλου αὐτοῦ πρὸς τὸν Γιαχβέ.

Ὁ Ἠλίας, κατ' ἐξοχὴν ἀνὴρ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τοῦ ἔργου γενόμενος, δὲν κατέλιπε συγγράμματα, πλὴν μιᾶς μόνον ἐπιστολῆς πρὸς Ἰωράμ, τὸν βασιλέα τοῦ Ἰούδα (849—842), μνημονευομένης ἐν τῷ «Β′ Παραλειπομένων» (κα′ 12 καὶ ἑξ.). Αἱ ὑπηρεσίαι ὅμως, ἃς προσήνεγκεν ὁ Ἠλίας εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Γιαχβὲ καὶ ἡ ὅλη αὐτοῦ ἐμφάνισις καὶ ἐνέργεια ἀνέδειξαν τὴν μορφὴν αὐτοῦ ἀθάνατον διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐν τῇ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ συνειδήσει, ἔνθα διὰ μὲν τὸν ὑπὲρ τῆς θρησκείας τοῦ Γιαχβὲ ζῆλόν του ἐθεωρεῖτο ὡς παράλληλος πρὸς τὸν Μωϋσῆν, ἐκπρόσωπος τοῦ νόμου ἐκείνου, διὰ δὲ τὴν παρρησίαν τοῦ κηρύγματος τῆς θείας ἐπὶ τοὺς ἀμετανοήτους δικαιοσύνης παρηλληλίζετο πρὸς τὸν Ἐνώχ, μεθ' οὗ κοινὸν ἔσχε καὶ τὸ τέλος, κατὰ τὴν Γραφήν. Ἡ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπάνοδος αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς προάγγελος τῆς ἀνατολῆς τῆς μεσσιανικῆς ἐποχῆς, ἣν κατὰ τὸ προφητικὸν κήρυγμα (*Μαλαχ.* δ′ 4 ἑξ., πρβλ. *Σειρὰχ* μη′ 1) ἔμελλε καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ. Ἐκ πάντων τούτων ἐξηγεῖται τὸ μὲν ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἠλίου ἐπὶ τοῦ ὄρους κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος ὁμοῦ μετὰ τοῦ Μωϋσέως, τὸ δὲ ἡ διδασκαλία ἐκείνη τοῦ Σωτῆρος, ἐν ᾗ οὗτος θεωρεῖ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ὡς ἀντίτυπον τοῦ Ἠλίου (*Ματθ.* ιζ′ 12 ἑξ., πρβλ. *Λουκᾶ* α′ 17 καὶ Ἀποκαλύψεως ια′ 3—13). Κατά τινας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἠλίας μέλλει νὰ ἐμφανισθῇ καὶ προσωπικῶς ὡς προάγγελος τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Gunkel*, Elias, Jahve und Baal (1906).— *Sanda*, Elias und die relig. Verhältnisse seiner Leit (1914), ἔνθα καὶ ἄλλη βιβλιογραφία.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ὁ Ἠλίας ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ παραδόσει. Ὁ βιβλικὸς θρῦλος περὶ Ἠλία ἐξήσκησεν ἀνέκαθεν ἰσχυροτάτην γοητείαν ἐπὶ τῆς λαϊκῆς, παρ' Ἑβραίοις, φαντασίας, ἡ δὲ μεταβιβλικὴ παράδοσις ἐπεξειργάσθη καὶ συνεπλήρωσε πλεῖστα ὅσα κενὰ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπεισοδίων του. Οὕτως, ἑρμηνεύοντες τὴν σιωπὴν τοῦ βιβλικοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τοῦ Θεσβίτου, οἱ ἀγαδισταὶ ἰσχυρίζονται ἄλλοι μὲν ὅτι ἦτο Βενιαμινίτης, ἄλλοι δὲ Γαδίτης. Τινὲς τῶν ταλμουδιστῶν θεωροῦν τὸν Ἠλίαν καταγόμενον ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους τοῦ Ἀαρών. Ἐπίσης οἱ μιδρασισταὶ ἀρέσκονται νὰ παραλληλίζουν τὸν Ἠλίαν πρὸς τὸν Μωϋσῆν, μεθ' οὗ πολλὰ κοινὰ τὸν συνδέουν, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἐθνοσωτήριον ἀποστολήν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸ θαυμαστὸν τῆς ἰδιαιτέρας ζωῆς καὶ τοῦ μυστηριώδους θανάτου του. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ πεποίθησις, ὅτι ὁ Ἠλίας δὲν «ἐγεύθη τὸν πόνον τοῦ θανάτου» κατὰ τὴν μιδρασικὴν ἔκφρασιν καὶ ὅτι παραμένει ἀεὶ ζῶν ἐν οὐρανοῖς. Περὶ τὴν κεντρικὴν ταύτην ἰδέαν ὡς καὶ περὶ τὴν κοινὴν πίστιν τῆς μεταξὺ τῶν θνητῶν ἐμφανίσεως του ἀνεπτύχθη πλῆθος θρυλικῶν ἀνεκδότων, καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἰουδαϊκῆς ἱστορίας. Ἐν αὐτοῖς βλέπομεν τὸν Ἠλίαν νὰ κατέρχεται εἰς τὸν κόσμον, νὰ παρουσιάζεται πρὸ τῶν εὐσεβῶν Ἰουδαίων καὶ ἀλλοφύλων, νὰ τοὺς συντρέχῃ εἰς δυσκόλους περιστάσεις καὶ νὰ ἀποφαίνηται ἐπὶ δυσκόλων νομολογικῶν προβλημάτων. Οὐχὶ σπανίως ἐμφανίζεται ἐν οἴκῳ ἐνδείας καὶ θλίψεως, πότε ὡς ραβδοφόρος γέρων, πότε ὡς πτερωτὸς ἄγγελος καὶ πότε ὡς μεγιστὰν ἱππεύς, ἵνα φέρῃ τὴν ἀνακούφισιν καὶ τὴν παρηγορίαν εἰς ψυχὰς τεθλιμμένας. Τὸ αὐτὸ περίπου πρόσωπον διαδραματίζει ὁ Ἠλίας καὶ εἰς τοὺς καββαλιστικοὺς θρύλους τοῦ μεσαίωνος, καὶ δὴ ἐν τῇ λαϊκῇ φιλολογίᾳ τῆς νεωτέρας μυστικιστικῆς αἱρέσεως τῶν Χασσιδείμ.

Ἓν ἄλλο σημεῖον τῆς περὶ τοῦ Ἠλία ἀφηγήσεως, τὸ ὁποῖον προὐκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς λαϊκῆς εὐαισθησίας, εἶναι ἡ συσχέτισις τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσία πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνισιν τοῦ Ἠλία: «Ἰδοὺ ἐξαποστέλλω τὸν ἄγγελον τῆς διαθήκης μου καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, λέγει ὁ τελευταῖος τῶν προφητῶν Μαλαχίας, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ κλ.». Ὁ βιβλικὸς οὗτος ὑπαινιγμός, ὅστις ἀντιπροσωπεύει μίαν ἀρχαιοτάτην ἑβραϊκὴν παράδοσιν οὐχὶ ἄσχετον πρὸς τὸν ρόλον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐποποιίᾳ, ἀπετέλεσε προσφιλὲς θέμα τόσον τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως ὅσον καὶ τῆς μεσσιανολογικῆς φιλολογίας. Καθ' ἑκάστην νύκτα Σαββάτου (μοτσαὲ-Σαμπάθ) ὁ θρῆσκος Ἑβραῖος, δι' ἐμπνευσμένων ὕμνων προσκαλεῖ τὸν γηραιὸν Θεσβίτην νὰ προβάλῃ, ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν ἔλευσιν τῆς παμμακαρίστου στιγμῆς τῆς ἀπολυτρώσεως. Ἐπίσης τὸ Πάσχα, ὁπότε πιστεύεται ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἔλευσις τοῦ Μεσσίου, τοποθετεῖται κατὰ τὴν οἰκιακὴν τελετουργίαν τοῦ Σέδερ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἰδιαίτερον ποτήριον οἴνου διὰ τὸν «Ἐλιγιάου ἀ' Ναβῆ», ὅστις θὰ παρακαθήσῃ εἰς τὴν τελετήν, φέρων τὰ χαρᾶς εὐαγγέλια. Ἀρχαιοτάτης ἐπίσης καταγωγῆς εἶναι καὶ τὸ ἔθιμον, καθ' ὃ εἰς τὸ μέρος τῆς περιτμήσεως ἄρρενος Ἰσραηλίτου τοποθετεῖται ἰδιαιτέρα καθέδρα πλουσίως ἐστολισμένη, ἥτις ἀφιεροῦται τῷ Ἠλίᾳ, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ «Μαλὰχ ἀ'μπερίθ», ἀγγέλου τῆς διαθήκης, δηλαδὴ τῆς περιτομῆς. Γ. ΕΛΙΓΙΑ

—*[Λαογρ.]* Ὁ ἅγιος Ἠλίας, κατὰ τὰς νεοελληνικὰς δοξασίας, εἶναι κύριος τῆς ἀστραπῆς, τῆς βροντῆς καὶ τῆς βροχῆς. Κατὰ δοξασίας ἐπικρατούσας ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Μακεδονίας, ὁ προφήτης ἐπιβαίνων ἅρματος ἐν τῷ οὐρανῷ διώκει τὸν διάβολον ἢ τὸν δράκοντα, ὅταν δὲ ἀστράπτῃ καὶ βροντᾷ λέγουσιν, ὅτι «περιδιαβάζ' μὲ τὸ ἅρμα του» (Καρυαί), «κυνηγᾶ τοὺς διαβόλους μὲ τὴν ἀστραπόπετρα» (Ἀλμαλὶ Μαλγάρων), ἐν δὲ Ἀδριανουπόλει πιστεύουν, ὅτι ἐκ μὲν τῆς κινήσεως τῆς μάστιγος αὐτοῦ παράγονται αἱ ἀστραπαί, ἐκ τῆς τοῦ ἅρματος αἱ βρονταί, καὶ ἐκ τῆς συγκρούσεως τούτου πρὸς λίθους ὁ κεραυνός. Ἡ τοιαύτη δοξασία, ἡ σχετιζομένη πρὸς τὴν βιβλικὴν διήγησιν περὶ ἀναλήψεως τοῦ προφήτου ἐν ἅρματι πυρός, ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Θεὸς τῶν καταιγίδων εἶναι καὶ κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Σλαύων καὶ Καυκασίων, ἔθνη δέ τινα ἡμιχριστιανικὰ τοῦ Καυκάσου θεωροῦσιν εὐτυχῆ πάντα κεραυνόπληκτον, διότι ὁ Ἠλίας τὸν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ.

Κύριος τῆς βροχῆς θεωρεῖται, διότι κατὰ τὴν Γραφὴν ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ Ἀχαὰβ τὴν τριετῆ ἀνομβρίαν καὶ ἐπέτρεψε πάλιν βροχήν. Τοιαύτη δοξασία ἐπεκράτει καὶ παρὰ Βυζαντινοῖς. Κατὰ τὴν «Ἀποκάλυψιν» τῆς ὁσίας Ἀναστασίας ὁ ἅγιος Ἠλίας κρατεῖ «τὸν τροχὸν καὶ τὰς πύλας τοῦ ὕδατος». Ἐν καταδέσμοις ἀναφέρεται, ὅτι ὁ ἅγιος Ἠλίας ἔδεσε τὸν ἥλιον, τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ νέφη, εἰς δὲ τὰς μαγικὰς συνηθείας πρὸς πρόκλησιν βροχῆς ὑπάγεται τὸ ἐν Καστελλορίζῳ ἔθιμον, καθ' ὃ ἡμέρας πολλὰς πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ προφήτου Ἠλία, ἰδίᾳ ὅμως τὴν παραμονήν, παῖδες καὶ ἐνήλικοι ρίπτονται ἐνδεδυμένοι εἰς τὴν θάλασσαν, παρασύροντες βίᾳ καὶ τοὺς ἀρνουμένους, καὶ κράζουν: «τ' Ἅη Λιά, τ' Ἅη Λιά», ὅθεν καὶ ἡ φράσις «θὰ σὲ κάμω τ' Ἅη Λιά», σημαίνουσα θὰ σὲ βρέξω. Ἕνεκα τῶν ἐν λόγῳ ἰδιοτήτων του θεωρεῖται ὁ ἅγιος Ἠλίας καὶ προστάτης τῆς γεωργίας.

Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου τελεῖται τὴν 20 Ἰουλίου. Ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ διὰ θεατρικῶν θεαμάτων ἐπανηγύριζον τὴν ἀνάληψίν του, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λουϊτπράνδου. Τὰς ἐν τῷ παλατίῳ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τελετὰς περιγράφει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Τὰ παρεκκλήσια τοῦ ἁγίου εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, ὧν αἱ πλεῖσται φέρουσι τὸ ὄνομα *Ἅγιος Ἠλίας*, ἐξ οὗ ἡ παροιμία: «Ὁπού 'ν Ἅϊ Γιάννης καὶ νερό, κι' ὅπου Ἁγιολιᾶς καὶ ράχη» (Γορτυνία). Ἐπὶ τούτων ἐνιαχοῦ ἀνάπτεται πυρά, ἔνθα ρίπτουσι καὶ ἄφθονον λίβανον. Ἐν Θρᾴκῃ προσφέρουσι ταῦρον ἢ κριοὺς ὡς θυσίαν πρὸς ἀποτροπὴν ἀπὸ τῶν λοιμικῶν νόσων. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ ἀσκεῖται καὶ μαντεία καὶ γίνονται μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις, προγιγνωσκομένου τοῦ καιροῦ ὅλου τοῦ χρόνου ἐκ τοῦ πνέοντος κατ' αὐτὴν ἀνέμου, ἔτι δὲ τῆς εὐφορίας ἢ δυστυχίας ὅλου τοῦ ἔτους. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρεῖτο κατάλληλος πρὸς παρατήρησιν τῶν οὐρανίων φαινομένων καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, διότι τότε γίνεται ἡ ἐπιτολὴ τοῦ Κυνός.

Ὡς πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν σχεδὸν λατρείαν τοῦ ἁγίου Ἠλία ἐπὶ τῶν κορυφῶν, ἄλλοι μὲν νομίζουν ὅτι τοῦτο συμβαίνει, διότι ὁ ἅγιος ἀντικατέστησεν ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ τὸν Ἥλιον, συνταυτιζόμενον πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν κορυφῶν λατρευόμενον ὑέτιον καὶ κεραύνιον Δία, προσμαρτυρούντων ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος, τῆς συμπτώσεως τῆς λατρείας κατὰ τὰ κυνικὰ καύματα καὶ ἄλλων λόγων, ἄλλοι δὲ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπόρροια τῶν περὶ τοῦ προφήτου βιβλικῶν παραδόσεων περὶ ἀναλήψεως αὐτοῦ. Παρὰ τῷ λαῷ φέρονται σχετικῶς αἱ ἑξῆς αἰτιολογικαὶ παραδόσεις: Κατὰ τὴν μίαν μὲν ὁ ἅγιος διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ μόνον εἰς τὰ κορφοβούνια εὑρίσκει καταφύγιον, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην ὁ ἅγιος ἦτο θαλασσινός, καὶ βαρυνθεὶς τὸν τοιοῦτον βίον ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς μέρος, ὅπου νὰ μὴ γνωρίζωσι «τί εἶναι θάλασσα καὶ τί εἶναι καράβια» καὶ ὡς τοιοῦτον ἐξέλεξε τὴν κορυφὴν βουνοῦ. Ἐν Αἰτωλίᾳ λέγουσιν ὅτι «οἱ Ἅϊλιδις χτίζουντι οὖλου τς ράχις, γιὰτ λὲν πῶς οὐ Ἅϊ Λιᾶς εἶνι τους κὶ τώρα κὶ φαίνιτι οὖλου τς ράχις», ἐνῷ ἐν Ἀθήναις πιστεύουν ὅτι ὁ ἅγιος Ἠλίας «εἶναι στὰ ψηλὰ γιὰ τὸν καιρό, ἐπειδὴ εἶναι γιὰ τὴ βροχή».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Γ. Πολίτου*, «Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους» (Λαογρ. Σύμμεικτα Β′ σ. 146—153).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Δημ. μετεωρολ. μῦθοι (Λαογρ. Σύμμεικτα Γ′ σ. 6—10). —*Τοῦ αὐτοῦ*, Παροιμίαι Β′ σ. 623 κ. ἑ.

Μ. Ι.

—**Ἠλίας *(ἅγιοι)*.** Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναφέρονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐπὶ Γαλερίου (305—311) ἐν Ἀσκάλωνι τῆς Παλαιστίνης τῷ 309 μετὰ Ἄρεως καὶ Πρόμου μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 19 Δεκεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —2) Ὁ μετὰ τεσσάρων ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μετὰ τοῦ Παμφίλου τῷ 310 μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 17 Σεπτεμβρίου. —3) Εἷς τῶν ἐννέα μαρτύρων, οἵτινες ἐν Μαρμιαβὼχ τῆς Περσίας ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου καὶ Σαπώρη Β′ (Schapur) τῶν Περσῶν βασιλέως (310—379) ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 29 Μαρτίου μετὰ μαρτυρολογίου. —4) Ὁ ἐν Τόμᾳ τῆς Κάτω Μοισίας τῷ 315 ἐπὶ Λικινίου μετὰ Ζωτικοῦ καὶ Λουκιανοῦ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 13 Σεπτεμβρίου. —5) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ζήσας ὅσιος καὶ θαυματουργὸς Ἠλίας, οὗτινος ἡ μνήμη ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 12 Ἰανουαρίου. —6) Ὁ ὡσαύτως ἄγνωστον πότε καὶ ποῦ ζήσας ὅσιος Ἠλίας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 3 Νοεμβρίου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ ἀναφέρονται καὶ οἱ ἑξῆς: — 7) Ἠλίας ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὅστις μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Φλαβιανοῦ ἐξωρίσθη τῷ 513 ὑπὸ τοῦ μονοφυσίτου αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Α′ (491—518) διὰ τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά του εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν Αϊλὰ (ὁ Φλαβιανὸς δὲ εἰς τὴν Πέτραν τῆς Ἀραβίας) καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 4 Ἰουλίου. —8) Ὁ ἐν Κορδούῃ τῆς Ἱσπανίας πρεσβύτερος, ὅστις μετὰ τῶν δύο πνευματικῶν τέκνων του Παύλου καὶ Ἰσιδώρου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῷ 859 καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 17 Ἀπριλίου. —9) Ὁ ἐν Σικελίᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ′ αἰῶνος γεννηθείς, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ Ι′ αἰῶνος καὶ ἑορτάζεται τὴν 17 Αὐγούστου.

Ε. Γ. Π.

—**Ἠλίας *(νεομάρτυς)*.** Χριστιανὸς κατ' ἀρχὰς ὤν, ἐν Καλάμαις ζῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος, ἀπηρνήθη τὴν πίστιν του καὶ ἔγινε Μωαμεθανός. Μετὰ πάροδον ὅμως ὀλίγου χρόνου μετενόησεν, ἔγινε μοναχὸς καὶ μονάσας ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς Καλάμας, ὅπου, ὁμολογήσας τὴν μεταστροφήν του εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, ἐθανατώθη τὴν 31 Ἰανουαρίου 1686. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 31 Ἰανουαρίου μὲ ἰδιαιτέραν ἀκολουθίαν, συνταχθεῖσαν ὑπὸ Νεοφύτου Γεωργιάδου.

Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας.** Ἐν τῇ χριστιανικῇ συριακῇ γραμματολογίᾳ μνημονεύονται φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἑξῆς κληρικοὶ καὶ κοσμικοὶ λόγιοι:— 1) Ὁ ἰακωβίτης πατριάρχης. Γεννηθεὶς τῷ 641 εἰσῆλθεν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸν κλῆρον καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῇ τῶν ἰακωβιτῶν μονῇ Goubba - Barraya, κατόπιν δὲ (702) προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Ἀπαμείας καὶ τῷ 720 προήχθη εἰς πατριάρχην Ἀντιοχείας καὶ ἀπέθανε τῷ 724. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ περιεσώθη μία ποιμαντορικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν χωρίου τινὸς καλουμένου Ruhin. — 2) Ὁ νεστοριανὸς μητροπολίτης Μέρβης ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσοποταμίᾳ. Οὗτος ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ′ αἰῶνος συνέγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς ἕνα τόμον, ὑπομνήματα εἰς τὴν Π. Διαθήκην («Γένεσιν», «Ἡσαΐαν», δώδεκα μικροὺς προφήτας, «Παροιμίας», «Ἆσμα ᾀσμάτων», «Ἐκκλησιαστὴν») καὶ τὰς

Digitized by Google

ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου καὶ σειρὰς πατέρων ἐπὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων. Ἀναφέρονται προσέτι καὶ θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι αὐτοῦ καὶ λόγοι ἐπιτάφιοι καὶ ἐπιστολαί, ἀλλ' ἐκ πάντων τούτων οὐδὲν ἐσώθη.—3) Ὁ τιτουλάριος ἐπίσκοπος ἀκμάσας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος. Οὗτος, ἐνῷ πρότερον ἦτο ὀρθόδοξος, ἀσπαζόμενος τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου (451), κατόπιν ἐγένετο μονοφυσίτης. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἔγραψε κατ' αὐτοῦ πραγματείαν «Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον δῆθεν Τουδρανίας (;) τὸν Ἰακωβίτην», ὁ δ' ἐπίσκοπος τοῦ Harran Λέων δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἐξήτησε παρὰ τοῦ Ἠλία λόγον τῆς μεταστροφῆς τῶν δογματικῶν φρονημάτων του. Πρὸς τὸν Λέοντα ἀπαντήσας ὁ Ἠλίας διὰ πραγματείας, εἰς 12 κεφάλαια διῃρημένης, ὁμολογεῖ τὴν εἰς τὸν μονοφυσιτισμὸν πίστιν του, καίτοι, λέγει, ἀνέγνωσε τὴν «Πηγὴν γνώσεως» τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.—4) Ὁ μητροπολίτης Νισίβεως. Ἐν Νισίβει τῆς Μεσοποταμίας τῷ 975 γεννηθείς, εἰσῆλθε τῷ 994 εἰς τὴν παρὰ τὴν Μοσσούλην μονὴν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ ἐξ αὐτῆς κατόπιν μετεγράφη εἰς τὴν παρὰ τὸν Τίγρητα μονὴν τοῦ Συμεών. Διὰ τὴν εὐρεῖαν μόρφωσίν του χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος τοῦ Beit-Nouhadré τῷ 1002 μετὰ ἑξαετίαν προήχθη εἰς μητροπολίτην Νισίβεως καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπέθανε τῷ 1049. Ὁ Ἠλίας ἔγραψε «Χρονικὸν» ἐν συριακῇ καὶ ἀραβικῇ γλώσσῃ. Τοῦ ἔργου τούτου ἑκάστη σελὶς διῃρεῖτο εἰς δύο στήλας, ὧν ἡ μία περιελάμβανε τὸ συριακὸν κείμενον, ἡ δ' ἑτέρα ἀραβικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως γενομένην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος τοῦ συγγράμματος περιελάμβανε χρονολογικοὺς πίνακας, τὸ δ' ἕτερον κατάλογον παπῶν μέχρι τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου (451) καὶ κατόπιν κατάλογον διαφόρων δυναστειῶν καὶ πατριαρχῶν νεστοριανῶν μέχρι Ἰωάννου τοῦ Ε (905). Τὸ ἰδίως «Χρονικὸν» περιελάμβανε τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμβάντα ἀπὸ τοῦ 25 μέχρι τοῦ 1018 μ. Χ., ἀλλ' ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ χειρογράφῳ τοῦ ἔργου τῷ εὑρισκομένῳ ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ πολλὰ φύλλα λείπουσιν. Εἶναι δὲ πολλοῦ λόγου ἄξιον τὸ ἔργον τοῦτο, πρῶτον μὲν διότι ἐν ἑκάστῃ παραγράφῳ αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἔλαβε τὰς πληροφορίας του, δεύτερον δὲ διότι ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν πολλὰ συριακὰ ἱστορικὰ ἔργα ἀλλαχόθεν ἄγνωστα ἡμῖν. Ἐκτὸς τούτου ἔγραψε γραμματικὴν τῆς συριακῆς γλώσσης πολὺ ἐκτιμηθεῖσαν ἐν Συρίᾳ, λεξικὸν ἀραβοσυριακόν, ὁμιλίας ἐκκλησιαστικὰς καὶ ὕμνους διαφόρους, ὧν τινες εἰσήχθησαν εἰς τὰ λειτουργικὰ τῶν Σύρων βιβλία, πλείστας ἐπιστολὰς καὶ κατήρτισε καὶ συλλογὴν ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων εἰς τέσσαρας τόμους. Ἀραβιστὶ ἔγραψε δογματικὸν σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «Βιβλίον περὶ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως» καὶ ἕτερον ἐποικοδομητικὸν ἐν δώδεκα κεφαλαίοις περὶ ψυχικῆς γαλήνης.—5) Ὁ πατριάρχης τῶν νεστοριανῶν. Γεννηθεὶς κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Ι' αἰῶνος ἐν Karka de Geddan τῆς Μεσοποταμίας, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἐπίσκοπος τῆς παρὰ τὴν Τίγρητα Tirhan καὶ τῷ 1028 πατριάρχης καὶ ἀπέθανε τῷ 1049. Συνέγραψε συριακὴν γραμματικὴν κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Ἀράβων γραμματικῶν πρῶτος αὐτὸς καὶ πραγματείαν περὶ τονισμοῦ, ἣν κατόπιν παρέλαβεν ἐν τῇ μεγάλῃ γραμματικῇ του ὁ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀκμάσας διάσημος γραμματικὸς Ἰωάννης bar Zoubi, κατήρτισε δὲ καὶ δύο συλλογὰς νεστοριακῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων καὶ ἑτέρων ἀποφάσεων κληρονομικοῦ δικαίου συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους Κωνσταντίνου, Θεοδοσίου καὶ Λέοντος, τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, οὓς οἱ Σύριοι ἱεράρχαι δικάζοντες ἐφήρμοζον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Μέγα ἔργον του, ἐξ 22 κεφαλαίων συγκείμενον, «Περὶ τῶν θεμελίων τῆς θρησκείας», περιεσώθη ἐν μόνῃ τῇ ἀραβικῇ μεταφράσει. —6) Ὁ νεστοριανὸς ἐπίσκοπος τοῦ Ι' αἰῶνος, ὅστις ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς λόγους Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ πιθανῶς εἶναι οὗτος ὁ συγγράψας καὶ τὸ περὶ τῆς ὠφελείας τῶν ψαλμῶν, περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας καί τινας προσευχάς.—7) Ὁ πατριάρχης. Γεννηθεὶς ἐν Μαρτυροπόλει (Maipherkat) τῆς Μεσοποταμίας τῷ 1108, ἐγένετο πρῶτον μὲν μητροπολίτης Νισίβεως καὶ τῷ 1176 πατριάρχης τῶν νεστοριανῶν Σύρων καὶ ἀπέθανε τῷ 1190. Συνέγραψε πολλὰς μὲν προσευχὰς ἐν γλώσσῃ συριακῇ, πολλοὺς δὲ λόγους καὶ ὁμιλίας ἐν ἀραβικῇ γλώσσῃ.—8) Ὁ γεννηθεὶς ἔν τινι παρὰ τὴν Harran τῆς Μεσοποταμίας χωρίῳ Salamja καλουμένῳ, ὅστις συνέγραψεν ἐγχειρίδιον περὶ εὐχαριστίας καὶ εἰσαγωγὴν εἴς τι δογματικὸν ἔργον Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὴν γραμματικὴν τοῦ πρώτου Ἠλία ἐξέδωκεν ὁ *Baethgen*, Syrische Grammatik des Elias von Tirhan (Leipzig 1880).—Τὸ «Χρονικὸν» Ἠλία τοῦ Νισίβεως μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλὰμ ἐξέδωκεν ὁ *Lamy* μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως, Élie de Nisibe, sa chronologie (Bruxelles 1888), τὴν συνέχειαν δ' αὐτοῦ εἶχε προεκδώσει ὁ *Baethgen*, Fragmente syrischer und arabischer Historiker (Leipzig 1884) μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως. Τὸ περὶ ἀληθείας τῆς πίστεως ἔργον του ἐξέδωκεν ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὁ *Horst*, Des Metropoliten Elias von Nisivis Buch vom Beweis der Wahrheit des Graubens (Colmar 1886), τὴν γραμματικὴν ὁ Gottheil, A treatise on syriac grammar by Mar Elias of Sobha (Berlin 1887) καὶ τὸ λεξικὸν ὁ *Paul de Lagarde* ἐν τῷ Praetermissorum libri duo (Γοτίγγη 1879).—*Duval*, La littérature syriaque (Paris 1907). — *Baumstark*, Geschichte der syrichen Literatur (Bonn 1922). Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας.** Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ζήσας κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα καὶ ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς τὸν ὑπομνηματισμὸν τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Εἶναι γνωστὸν ὅτι προσηλυτίσθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἕνεκα τούτου ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ, πιθανῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός των εἰς τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους. Ἀπὸ τὰς παραδόσεις του ἐξεπήγασαν, διὰ σημειώσεων τῶν μαθητῶν του, τὰ διασωθέντα «Προλεγόμενα τῆς Πορφυρίου εἰσαγωγῆς ἀπὸ φωνῆς Ἠλίου φιλοσόφου» καὶ τὰ «Σχόλια» εἰς τὸ «Περὶ κατηγοριῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους ὅπου ἐξηγεῖ καὶ πλουτίζει διὰ πολυτίμων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν τὰ παραδεδομένα περὶ ἑκάστης φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ἀμφότερα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Busse (Commentaria in Aristotelem graeca XVIII, 1). Ε. Λ.

— **Ἠλίας ὁ ἐκ *Βίλνας*,** ἐπονομαζόμενος ***Γκαὸν*** (=ἐπιφανής). Ταλμουδιστὴς καὶ ἑβραϊστὴς γεννηθεὶς τῷ 1720 εἰς Σέλτς τῆς Λιθουανίας καὶ θανὼν ἐν Βίλνᾳ τῷ 1797. Διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τοῦ Ταλμοὺδ ἐμελέτησε τὴν ἑβραϊκὴν γραμματικὴν καὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας. Ἀφοῦ περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς Πολωνίας καὶ Γερμανίας, ἐπανῆλθεν εἰς Βίλναν, ὅπου ἵδρυσε μεγάλην «γεσσιβά», ἥτις ἀπέβη ταχέως ἡ περιφημοτέρα ταλμουδικὴ σχολὴ τῆς Πολωνίας. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας του, προσκειμένη μᾶλλον πρὸς τὴν κυριολεξίαν τοῦ κειμένου, προσείλκυσε πολλοὺς καὶ ἐπιλέκτους σπουδαστὰς ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ρωσίας. Ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰς μελέτας του ἠρνήθη ἐπιμόνως κάθε ραββινικὸν ἀξίωμα. Ἂν καὶ διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τὸν ἰουδαϊκὸν μυστικισμόν, σχολιάσας διάφορα καββαλιστικὰ ἔργα, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς σχολῆς τῶν Χασσιδεὶμ καὶ ἐπολέμησε τὰς ἀγυρτικὰς θαυματουργικὰς μεθόδους της. Τὰ ἑρμηνευτικὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἐκ μεγάλης ταπεινοφροσύνης δὲν ἐδέχετο νὰ ἐκδώσῃ ἐν ὅσῳ ἔζη, ἀποτελοῦν ἀριστουργήματα κριτικῆς ὀρθοφροσύνης. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότερα εἶναι: αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ διορθώσεις εἰς τὸ κείμενον τῶν δύο Ταλμούδ, γνωσταὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Hagahoth al ha' Schas» ὡς καὶ τὰ σχόλια εἰς διάφορα βιβλικὰ κείμενα (Πεντάτευχον, Παροιμίας, Ἠσαΐαν κλ.). Γ. ΕΛΙΓΙΑ

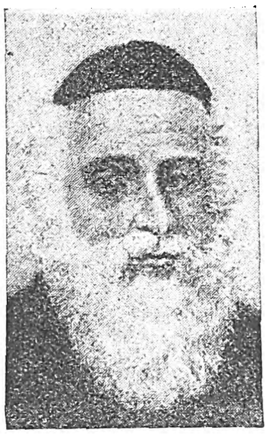

Ἠλίας ὁ ἐκ Βίλνας.

— **Ἠλιας ὁ *ἔκδικος*.** Ἐπίσκοπος Κρήτης τοῦ Η' αἰῶνος, θεολόγος καὶ ὑμνογράφος. Παρέστη εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Ζ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον (787), ἐποίησε κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον, ὧν ἕνα παρέλαβεν ὁ Νικόδημος Ἁγιορείτης ἐν τῷ «Θεοτοκαρίῳ». Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας,** τοποτηρητὴς ***Ἱεροσολύμων***. Ἀναφέρεται ἐν τῇ κατὰ τοῦ Φωτίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως συγκροτηθείσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ τῷ 864, ἣν οἱ Λατῖνοι προσαγορεύουν Οἰκουμενικήν. Ἐπειδή, ἕνεκα τοῦ φόβου τῶν Σαρακηνῶν, ἦτο δύσκολον νὰ παραστῶσιν ἐν τῇ συνόδῳ κανονικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐκτὸς τοῦ ἐπισκόπου Τύρου Θωμᾶ, ἀντιπροσώπου τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας, παρουσιάσθη ὡς τοποτηρητὴς τῶν Ἱεροσολύμων ὁ σύγκελλος αὐτοῦ Ἠλίας. Περὶ ἀμφοτέρων τούτων ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς συνόδου, γενομένης συζητήσεως περὶ τοῦ τίνι ἀνήκει ἡ Βουλγαρία ἐκκλησιαστικῶς, ἣν διεξεδίκουν οἱ Ρωμαῖοι, ὁ Ἠλίας καὶ ὁ συνάδελφος αὐτοῦ Θωμᾶς ἀπεφάνθησαν, ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις μετέδωκεν αὐτῇ τὸν Χριστιανισμόν. Οἱ τοποτηρηταὶ οὗτοι Ἠλίας καὶ Θωμᾶς κατόπιν ἐν τῇ κατὰ τὸ 879 συγκροτηθείσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλῃ ὑπὲρ τοῦ Φωτίου συνόδῳ, ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἦσαν τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν διὰ τὴν σύνοδον, ἀλλ' ἀπεσταλμένοι τῶν Σαρακηνῶν πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φωτίου (Ἐπιστ. 118) καλοῦνται Σαρακηνοί. Φ. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

— **Ἠλίας,** μητροπολίτης ***Κρήτης***. Ἀκμάσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 825 καὶ 960 ἔγραψε σχόλια εἰς 19 λόγους Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ εἰς τὴν «Κλίμακα» Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου. Τινὰ τῶν εἰς τὸν Γρηγόριον σχολίων ἐξεδόθησαν παρὰ Migne (36,757—902) καὶ τῶν εἰς τὴν «Κλίμακα» (αὐτόθι 88,596—1209), τὰ δ' ἄλλα εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτα. Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας *Λεβιτᾶς*·** βλ. λ. *Λεβιτᾶς*.

— **Ἠλίας *μπὲν Μεναχὲμ ὁ γέρων*.** Συναγωγικὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Διετέλεσε μαθητὴς τοῦ ραββῆ Γερσῶν. Ὑπὸ τῆς σχολῆς τῶν Γάλλων Τασσαφιστῶν μνημονεύεται ὡς συγγραφεὺς τῶν συναγωγικῶν «Ἀζαρώθ». Συνέθεσεν ἐπίσης καὶ τὸ «Σέδερ μααραχὰ» (Τελετουργικὴ τάξις), βιβλικὸν ἐράνισμα πρὸς καθημερινὴν χρῆσιν. Ε. Γ.

— **Ἠλίας *ντὲλ Μέντικο*·** βλ. λ. *Μέντικο*.

— **Ἠλίας *μετρικός*.** Μοναχὸς ὀνομαζόμενος *Ἠλίας Χάραξ*, ἄγνωστον δὲ πότε καὶ ποῦ ζήσας, ἔγραψεν ἐγχειρίδιον περὶ διαφόρων μέτρων, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε τῷ 1814 ὁ Franciscus de Furia ὡς παράρτημα τῆς τοῦ Hermann ἐκδόσεως Δράκοντος τοῦ Στρατονικέως καὶ κατόπιν ὁ Studemund τῷ 1886 ἐν Βερολίνῳ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Anecdota varia graeca» (Α', 167—184) μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἠλίου ἐλαχίστου μοναχοῦ Χάρακος πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ περὶ διαφόρων μέτρων» (πρβλ. *L. Voltz* «De Helia monacho, Isaaco, Pseudo-Dracone», (Στρασβοῦργον 1886), 39 κ. ἑξ. — *Δ. Σεμιτέλου* «Ἑλληνικὴ μετρικὴ» (Ἀθῆναι 1894,42). Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας *Μηνιάτης*·** βλ. *Μηνιάτης*.

— **Ἠλίας *Μιζραχῆ*·** βλ. λ. *Μιζραχῆ*.

— **Ἠλίας *Μουρόμετς*.** Ἥρως τῶν ρωσικῶν μπιλινῶν (ἡρωϊκῶν ραψῳδιῶν) τῶν χρόνων τοῦ ἁγίου Βλαδιμίρου. Ἡ δόξα τοῦ Ἠλία δὲν ἀφῆκεν ἔγγραφα ἴχνη εἰμὴ εἰς πολωνικά, σκανδιναυϊκὰ καὶ γερμανικὰ χειρόγραφα, ὁ πρῶτος δὲ περισώσας τὰς περὶ Ἠλία μπιλίνας εἶναι ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Ριχάρδος Τζέϊμς τῷ 1619. Εἰς αὐτὰς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἠλία καὶ εἰς τοὺς ἡρωϊσμοὺς αὐτοῦ ἐκπροσωπεῖται τὸ ἰδεῶδες τῆς σωματικῆς ρώμης καὶ τῆς εὐρωστίας τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Θ. Β.

— **Ἠλίας *Μπεναμόζεκ*·** βλ. *Μπεναμόζεκ*.

— **Ἠλίας ὁ *σύγκελλος*.** Ἐξ Ἱεροσολύμων καταγόμενος, ἔζησε κατὰ τὸν Η' αἰῶνα καὶ ἐποίησε κατανυκτικὸν ἀνακρεόντειον καὶ ἕτερον θρηνητικὸν εἰς ἑαυτόν, ἀμφότερα εἰς στροφὰς τετραστίχους κατ' ἀλφαβητικὴν ἀκροστιχίδα. Ε. Γ. Π.

— **Ἠλίας ὁ ἐκ *Φερράρας*.** Ταλμουδιστὴς ἀκμάσας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ περιηγηθεὶς τὴν Παλαιστίνην περὶ τὸ 1437. Ἤσκει πιθανῶς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ. Τὰς ἐκ τῆς ἱερᾶς γῆς ἐντυπώσεις του ἐξέθεσεν εἰς σειρὰν ἐπιστολῶν ἀπευθυνομένων πρὸς τοὺς ἐν Φερράρᾳ οἰκείους του. Μία ἐξ αὐτῶν, εἰς ποιητικὸν ὕφος συντεταγμένη, ἐξεδόθη τῷ 1853, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Carmoly ὑπὸ τὸν τίτλον «Amour de Sion» (ἐν «Itinéraires» σελ. 329 κ.ἑ.). Ἑτέρα ἐπιστολή, ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἰατροὺς τῆς ἱερᾶς πόλεως, ἐξεδόθη ἐν «Κὼλ Μεβασέρ» (Κωνσταντινούπολις) τῷ 1577. Γ. ΕΛ.

ἠλίασις (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Παροδικὴ πάθησις, ἥτις λέγεται καὶ *ἡλιοπληξία* ἢ *σειρίασις*, ὀφειλομένη εἰς ἐπίδρασιν ἄμεσον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπὶ τῶν ἀκαλύπτων κυρίως μερῶν τοῦ σώματος. Ὁ παθὼν ἐμφανίζει ἐρύθημα τοῦ δέρματος, φθάνον ἐνίοτε μέχρι σχηματισμοῦ φυσαλλίδων ἢ καὶ φλεγμονώδους οἰδήματος, ὑπὸ ζωηροῦ δὲ καύσου καὶ εὐαισθησίας συνοδευόμενον. Τὰ προσβληθέντα μέρη τοῦ δέρματος βραδύτερον, μετὰ 5—6 ἡμέρας, ἀπολεπίζονται καὶ καθίστανται μελανά, παρερχομένης οὕτω τῆς παθήσεως, ἄνευ ἄλλων συνεπειῶν. Ἡ ἠλίασις ἐπιφαίνεται συχνότερον ἐν ταῖς τροπικαῖς χώραις, ἐπὶ ἀτόμων ἐν πορείᾳ εὑρισκομένων, οἷον ἐπὶ στρατιωτῶν, οἵτινες ὅμως δύνανται νὰ προσβληθῶσι καὶ ἐν παρατάξει ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τὸν ἥλιον παραμένοντες. Προφυλακτικῶς συνιστῶνται κατὰ τῆς ἠλιάσεως λευκὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ αὐχένος καὶ λευκὴ περιβολή, ὡς καὶ θερινὰ χειρόκτια. Θεραπευτικῶς δὲ ἐπίθεσις ἐπὶ τῶν παθόντων μερῶν ψυχρῶν ἐπιθεμάτων δι' ὕδατος βρασθέντος, ἁπλοῦ ἢ περιέχοντος ἐν διαλύσει $5^{o}/_{oo}$ ἰτεϋλικὸν νάτριον. Δέον νὰ διακρίνωμεν τὴν ἠλίασιν ἀπὸ τῆς *θερμοπληξίας*, δι' ἧς νοοῦμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῷ αἵματι συσσωρεύσεως τῆς ἡλιακῆς ἢ ἄλλης θερμότητος, ἣν συνεπάγεται ἡ διὰ πολλοὺς λόγους παρακώλυσις τῆς ἀποβολῆς αὐτῆς, δυναμένη νὰ ἐπιφέρῃ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠλιασίτης (ὁ) (Eliasit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς λίαν ἀκάθαρτος παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *γκουμμίτου* (ἐνύδρου πυριτιοουρανιακοῦ ἅλατος τῶν μετάλλων μολύβδου, ἀσβεστίου, βαρίου μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον [Pb, Ca, Ba] $SiU_8O_{12}.5H_2O$). Ὁ ἠλιασίτης παρουσιάζεται ἄμορφος. Ἔχει θραῦσιν μικρο-οστρεώδη, σκληρότητα 3 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος περίπου ἴσον πρὸς 4, χρῶμα σκοτεινὸν ἐρυθροποκαστάνινον. Εὑρίσκεται εἰς τὸ μεταλλεῖον «Ἠλίας» (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του) τοῦ Γιοαχιμστὰλ τῆς Βοημίας. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

ἡλιασμα (τό)· ἔκθεσις, ἅπλωμα εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, κοιν. *λιάσιμο* (βλ. λ.).

ἡλιαστὴρ (ὁ) (Heliaster) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐχινοδέρμων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀστεριδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ. Δ. Ν. Π.

ἡλιαστήριον (τό). Διαμέρισμα εἰδικοῦ θεραπευτηρίου ἢ νοσοκομείου, προωρισμένον διὰ τὴν παραμονὴν τῶν ἀρρώστων, τῶν ἐκτελούντων τὴν *ἡλιοθεραπείαν* (βλ. λ.). Σ. Γ. Σ.

ἡλιαστὴς (ὁ)· δικαστὴς τοῦ ἀρχαίου δικαστηρίου τοῦ καλουμένου *Ἡλιαία* (βλ. λ.).

ἡλιαστός, *—ή, —όν*· κοιν. *λιαστὸς* (βλ. λ.).

Ἤλιγκ (Ealing). *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Λονδίνου. Κάτ. 67.753. Εἶναι ἐμπορικώτατον κέντρον. Ν. Σ. Θ.

ἡλιέλαιον (τὸ) */ Χημ.]*· βλ. *ἡλιανθέλαιον*.

ἡλιθιάζω (ἀρχ.)· μωραίνω, ἀνοηταίνω· || προσποιοῦμαι τὸν **ἠλίθιον**.

ἠλίθιος,—α,—ον· ὁ διανοητικῶς ἀνάπηρος, μωρός, ἀνόητος, βλάξ.—**Ἐπίρρ. ἠλιθίως**.

ἠλιθιότης,—ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἠλιθίου, πνευματικὴ ἀνεπάρκεια, μωρία, ἄνοια, βλακεία: «ἡ συμπεριφορά του ἐμφαίνει ἠλιθιότητα»· || πρᾶξις ἢ λόγος ἠλίθιος: «αὐτὸ ποῦ ἔκαμες ἦτο *μία ἠλιθιότης*».

—[Ψυχοπαθ.] *Ἠλιθιότης* εἶναι ἡ συγγενὴς ἢ ἐπίκτητος διανοητικὴ κατάστασις, καθ' ἣν τὸ ἄτομον εὑρίσκεται εἰς κατωτάτην βαθμίδα διανοητικῆς ἀναπτύξεως, καὶ ἧς ὁ ὅλως κατώτερος βαθμὸς εἶναι ἡ *ἰδιωτία*· ἡ ἠλιθιότης εἶναι διάμεσός τις, οὕτως εἰπεῖν, κατάστασις μεταξὺ ἰδιωτίας καὶ βλακείας, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπάρχωσι σαφῆ ὅρια μεταξὺ τῶν δύο, ὡς δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα καὶ μεταξὺ βλακείας καὶ μικρονοίας· κατὰ ταῦτα μεταξὺ τοῦ ἐσχάτου βαθμοῦ τῆς διανοητικῆς ἀναπηρίας (ἰδιωτίας) καὶ τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας (ἠλιθιότητος), ὑπάρχουσι διάμεσοι καταστάσεις, ὡς ὑπάρχουσι τοιαῦται μεταξὺ ἠλιθιότητος καὶ βλακείας. Οἱ ἠλίθιοι, ἐκτὸς τῶν λειτουργιῶν τῆς φυσικῆς ζωῆς των, ἔχουσι καὶ ἐλάχιστόν τινα βαθμὸν διανοητικῆς κινήσεως, περιοριζόμενον συνήθως εἰς τὰς στοιχειώδεις καὶ ἁπλουστάτας γνώσεις τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, ἀτελεῖς καὶ ὑποτυπώδεις καὶ ταύτας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς *ἰδιώτας*, ὧν ἡ διανοητικὴ δρᾶσις, ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ζῴων, περιορίζεται μόνον εἰς τὰς λειτουργίας τῆς φυσικῆς ζωῆς, τουτέστι τῆς αὐτοσυντηρησίας (βλ. λ. *ἰδιωτία*). Γ. Π.

—[Ποιν. Δικ.] Βλ. λ. *καταλογισμός*.

ἠλιθιοῦμαι (*—όομαι*)· καθίσταμαι ἠλίθιος, ἀπηλιθιοῦμαι.

ἡλικία (ἡ)· ὁ χρόνος ὁ διανυθεὶς ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἢ τῆς ἐμφανίσεως τινος καὶ ἐξῆς: «ἐνυμφεύθη εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν», «ἄγει τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του», «εἶναι μικρᾶς—, προβεβηκυίας ἡλικίας», «ὥριμος ἡλικία», «δὲν ἔχει ἡλικίαν διὰ γάμον, εἶναι μικρὸς ἀκόμη», «περασμένος 'ς τὴν ἡλικία» προβεβηκώς, «σὲ καλὴ ἡλικία παντρεύτηκε»· || «καθεστηκυῖα ἡλικία» ἄλλως «μέση ἡλικία», ἡ ἀπὸ τοῦ 40οῦ μέχρις 60οῦ ἔτους· || «βρεφική—, παιδική—, ἐφηβική —, νεανική —, ἀνδρική —, γεροντικὴ ἡλικία»· || ἡ στρατολογικὴ κλάσις: «ἐκλήθη ὑπὸ τὰ ὅπλα ἡ ἡλικία τοῦ 26», «ἐκλήθησαν τρεῖς ἡλικίαι»· || «προϊούσης τῆς ἡλικίας» μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, «μὲ τὴν ἡλικία θὰ διορθωθῇ»· || ἡ ὥριμος ἡλικία: «δὲν εἶναι σὲ ἡλικία», «ὅταν ἔρθῃ σὲ ἡλικία», «εἶναι σὲ ἡλικία γιὰ παντρειά», «οἱ ἐν ἡλικίᾳ», οἱ ἐνήλικοι, «ἐστρατεύθησαν πάντες οἱ ἐν ἡλικίᾳ»· || καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων: «ὁ Παρθενὼν ἔχει ἡλικίαν εἰκοσιπέντε αἰώνων», «ἡ γῆ ἄγει τὴν ἐφηβικήν της ἡλικίαν»· || μέγεθος σώματος, μέτρον τι (*Ἡσύχ.*), οὕτω καὶ ἐν τῇ Κ.Δ.: «προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν πῆχυν ἕνα» (*Ματθ.* 6, 27), «τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς» μικρὸς κατὰ τὸ ἀνάστημα, περὶ τοῦ Ζακχαίου (*Λουκ.* 19, 3).

—[ΦΥΣΙΟΛ.] Καλεῖται *ἡλικία* ἡ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν διάρκεια ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν μέχρι τοῦ θανάτου. Κυρίως ἡ λέξις ἡλικία ἀναφέρεται διὰ τὸν ἄνθρωπον· διακρίνομεν δέ: 1) Τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας, ἤτοι μέχρι τοῦ 9 μηνός. 2) Τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἥτις ἐξικνεῖται μέχρι τῆς δευτέρας ὀδοντοφυΐας, ἤτοι περίπου μέχρις τοῦ 7 ἔτους. 3) Τὴν μειρακιώδη ἡλικίαν, ἥτις ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ 13—14 ἔτους, ὅτε γίνεται καὶ ἡ ὡριμότης τοῦ γένους. 4) Τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἥτις ἐξικνεῖται μέχρι τῆς τελείας ἀναπτύξεως τοῦ σώματος, ἤτοι περίπου μέχρι τοῦ 19—21 ἔτους. 5) Τὴν πρώτην ἀνδρικὴν ἡλικίαν. 6) Τὴν δευτέραν ἀνδρικὴν ἡλικίαν. 7) Τὸ γῆρας. Ἡ πρώτη ἀνδρικὴ ἡλικία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 22 ἔτους μέχρις τοῦ 40 ἢ 50, ἡ δὲ δευτέρα ἀνδρικὴ ἡλικία ἀπὸ τοῦ 50 μέχρι τοῦ 60 ἢ 65 ἔτους. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπάρχει πλήρης σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἱκανότης.

Τὸ βάρος τοῦ τελείου ἀνθρώπου ὑπολογίζεται εἰς 65—70 χλγρμ. ἐπὶ τοῦ ἄρρενος· ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεος εἰς 55—60 χλγρμ., λόγῳ ὅμως ἐναποθέσεως λίπους κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν τὸ βάρος τοῦ σώματος γίνεται μεῖζον. Τὸ μῆκος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ τελείου ἀνθρώπου εἶναι διάφορον ἐπὶ τῶν διαφόρων φυλῶν, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ διαφόρων καταμετρήσεων γενομένων ἐπὶ τῶν στρατευσίμων, κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ 20—21 ἔτους.

Τὸ δὲ μῆκος τοῦ σώματος ἐπὶ τῶν γυναικῶν εἶναι βραχύτερον κατὰ 12 ἢ 15 ἑκμτρ. τοῦ τελείου ἀνδρός. Ι. Ν. Μ.

— [ΑΣΤ. ΔΙΚ.] Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον διάφορος εἶναι ἡ ἱκανότης τοῦ προσώπου ἀναλόγως τῆς *ἡλικίας* του. Τὰ νήπια, ἤτοι τὰ μὴ συμπληρώσαντα τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἀποκλείονται πάσης ἐπισήμου πράξεως. Οἱ ἄνηβοι, ἤτοι οἱ ἄγοντες ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 14ου διὰ τοὺς ἄρρενας καὶ τοῦ 12ου διὰ τοὺς θήλεις, δύνανται καὶ ἄνευ συμπράξεως τοῦ ἐπιτρόπου νὰ βελτιώσουν δι' ἰδίων πράξεων τὴν κατάστασίν των. Διὰ τῆς ἥβης, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 14ου διὰ τοὺς ἄρρενας καὶ ἀπὸ τοῦ 12ου διὰ τοὺς θήλεις, ἤρχιζεν ἡ πλήρης ἱκανότης τοῦ ἐνεργεῖν. Βραδύτερον ἡ ἐνηλικιότης ὡρίσθη εἰς τὸ 25ον ἔτος, ἐπιτραπείσης διὰ τοὺς μὴ συμπληρώσαντας τοῦτο ἀφήλικας τῆς ἀποκαταστάσεως κατὰ πάσης ἐπιβλαβοῦς πράξεως. Κατόπιν δὲ ἐτέθησαν οὗτοι καὶ ὑπὸ κηδεμονίαν.

Κατὰ τὸν ἰσχύοντα παρ' ἡμῖν νόμον ἡ ἐνηλικιότης ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 21ου ἔτους συμπεπληρωμένου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑφίσταται ἡ πλήρης ἱκανότης πρὸς τὸ δικαιοπρακτεῖν. Οἱ μὴ συμπληρώσαντες τοῦτο ἀνήλικοι, ἐφ' ὅσον μὲν διατελοῦν ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν ἢ ἐπιτροπείαν, εἶναι ἀχειράφετοι, ὅταν δὲ τελοῦν ὑπὸ κηδεμονίαν, εἶναι χειράφετοι καὶ ἔχουν περιωρισμένην ἱκανότητα ἀφορῶσαν τὴν εἴσπραξιν εἰσοδημάτων καὶ ὡρισμένας διαχειριστικὰς πράξεις πρὸς συντήρησιν καὶ βελτίωσιν τῆς περιουσίας.

Ἡ ἡλικία ἔχει συνεπείας ὄχι μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρὸς ἐπιχείρησιν ἀστικῶν πράξεων ἱκανότητα τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ποινικὰς εὐθύνας αὐτοῦ (βλ. καὶ λ. *ἀνῆλιξ, ἐνῆλιξ, χειραφεσία*). Ε. Ι. Μ.

— [ΠΑΙΔΑΓΩΓ.] Βλ. *ἀναπτύξεως περίοδοι*.

— [ΣΤΡΑΤΟΛ.] Βλ. *στρατευσίμων ὑποχρεώσεις*.

— [ΤΕΚΤΟΝ.] Ἕκαστος βαθμὸς τοῦ τάγματος τῶν ἐλευθέρων τεκτόνων καθορίζεται δι' ὡρισμένου ἀριθμοῦ, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται ἡ *ἡλικία* τοῦ τέκτονος. Οἱ παλαιοὶ ἐλεύθεροι τέκτονες κατὰ μίαν παράδοσιν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς συνέχειαν τῆς Πυθαγορείου ἑταιρείας καὶ διὰ τοῦτο ἔδωσαν σπουδαιοτάτην σημασίαν εἰς τοὺς ἀριθμούς. Οὕτως ὁ πρῶτος τεκτονικὸς βαθμὸς ἔχει ὡς σύμβολον τὸν ἀριθμὸν *τρία*, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ μαθητὴς τέκτων πρέπει νὰ εἶναι μεμυημένος εἰς τὰ μυστήρια τῶν τριῶν πρώτων ἀριθμῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι αἱ λογικαὶ συνέπειαι αἱ ἐξαγόμεναι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν. Π. χ. ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἀριθμοῦ *ἓν* μανθάνομεν ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἕν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἔξω τοῦ παντός. Ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια προσδιορίζει τεχνητῶς ὅρια εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄνευ ὁρίων. Ἡ μονὰς εἶναι λοιπὸν ἐγκεκλεισμένη μεταξὺ δύο ἄκρων (ἀριθμὸς *2*), τὰ ὁποῖα εἶναι ἔννοιαι ἀφῃρημέναι, εἰς τὰς ὁποίας αἱ λέξεις μόναι προσδίδουσι ψευδῆ ὄψιν τῆς πραγματικότητος. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι τὸ εἶναι, ἡ πραγματικότης, ἡ ἀλήθεια, ἔχει ὡς σύμβολον τὸν ἀριθμὸν τρία, διότι τὸ Εἶναι ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὡς ὁ τρίτος καὶ μέσος ὅρος, πρὸς τὸν ὁποῖον προσαρμόζονται τὰ ἀντίθετα ἄκρα. Κ. Κ. Κ.

— [ΖΩΟΤΕΧΝ.] Ἡ γνῶσις τῆς *ἡλικίας* ἑνὸς ζῴου ἐνδιαφέρει πολὺ ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ὑπηρεσίας, ἣν δύναται νὰ προσφέρῃ τοῦτο καὶ συνεπῶς ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς χρηματικῆς του ἀξίας. Ἐνδιαφέρει ὡσαύτως καὶ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ ζῴου τούτου, ἥτις ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἡλικίας.

Οἱ ὀδόντες καὶ ἐν μέρει τὰ κέρατα ἀποτελοῦσι τὰ κατ' ἐξοχὴν ὄργανα, τὰ ὁποῖα διατηροῦσι καλύτερον τὰ ἴχνη τοῦ χρόνου εἴτε διὰ τῆς ἀναπτύξεώς των εἴτε διὰ τῆς φθορᾶς αὐτῶν.

Ἱστορικόν. Οἱ ἱππίατροι, οἱ πρόδρομοι τῶν κτηνιάτρων, ἐγνώριζον τὴν ἡλικίαν τοῦ ἵππου μέχρις ὀκτὼ ἐτῶν. Πρῶτος ὁ καθηγητὴς Pessina τῆς Βιέννης ἔδωσε σημεῖά τινα βασιζόμενα εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ σχήματος τῆς τραπέζης τοῦ ὀδόντος, ἐνδείξεις δι' ὧν ἠδύνατό τις νὰ καθορίσῃ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἵππου μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Οὐχ ἧττον αἱ ἐνδείξεις αὗται ἀπεῖχον πολὺ τῆς ἀκριβείας, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς αὐτάς. Μόνον μετὰ τὰς δημοσιεύσεις τοῦ N. F. Girard ἀπεκτήσαμεν μέθοδον διὰ τὴν ἀκριβῆ διάγνωσιν τῆς ἡλικίας τῶν κατοικιδίων ζῴων. Ἡ μέθοδος αὕτη συνεπληρώθη βραδύτερον δι' ἑτέρων ἐνδείξεων ὑπὸ τῶν Lesbée καὶ Cornevin.

Ἡλικία τοῦ ἵππου. Πρὸς εὐκολίαν τῆς σπουδῆς τῆς ἡλικίας τοῦ ἵππου ὁ Jacoulet καὶ ὁ Chomel διαιροῦσι τὴν διάρκειαν τῆς κανονικῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς ἑπτὰ περιόδους:

Πρώτη περίοδος. Ὀδοντοφυΐα τῶν γαλακτιῶν. Αὕτη περιλαμβάνει τὴν ἔκφυσιν τῶν γαλακτιῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ἡλικίας ἑνὸς ἔτους. Ὁ πῶλος γεννώμενος στερεῖται συνήθως τομέων· Οἱ μέσοι τομεῖς ἐκφύονται ἀπὸ τῆς πέμπτης μέχρι τῆς 15ης ἡμέρας. Οἱ παράμεσοι κατὰ τὸν 4ον μῆνα. Οἱ ἄκροι ἀπὸ τοῦ 6ου ἕως τοῦ 10ου μηνός.

Δευτέρα περίοδος. Τριβὴ τῶν γαλακτιῶν ἀπὸ ἑνὸς ἔτους ἕως 2 ½ ἐτῶν. Εἰς ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους οἱ μέσοι φθείρονται διὰ τῆς τριβῆς, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν δύο αἰχμηρῶν παρυφῶν. Εἰς τὸν 15ον μῆνα ἔρχεται ἡ σειρὰ τῶν παραμέσων καὶ εἰς τὸν 20ὸν τῶν ἄκρων.

Ἡ τριβὴ τῶν γαλακτιῶν δὲ παρέχει ἀκριβεῖς ἐνδείξεις διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἡλικίας, καθ' ὅσον ἡ τροφὴ καὶ ἡ δίαιτα τῶν ζῴων ποικίλλουσιν· οὐχ ἧττον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἡλικία τοῦ πώλου διακρίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους, καθ' ἣν ἐξετάζεται οὗτος, μὲ τὴν ὑπόθεσιν πάντοτε ὅτι οἱ πῶλοι γεννῶνται κατὰ τὸ ἔαρ. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι πῶλός τις ἐξετάζεται κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον, τοῦ ὁποίου οἱ ἄκροι εἶναι παρθένοι ἢ ἐλαφρῶς τετριμμένοι· ἡ ἡλικία τότε δέον νὰ καθορισθῇ 14 ἕως 15 μηνῶν, ἢ ἐὰν ἀπ' ἐναντίας κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ ἄκροι εἶναι τελείως τετριμμένοι, ὅλοι δὲ οἱ κάτω τομεῖς ἔχουσι τὸν λαιμόν των ἔξω τῶν οὔλων, ὁ πῶλος ἄγει τὸν 26ον—27ον μῆνα.

Τρίτη περίοδος. Ὀδοντοφυΐα τῶν ἀναπληρωματικῶν τομέων, ἀπὸ 2 ½ ἕως 5 ἔτη. Οἱ ἀναπληρωματικοὶ τομεῖς ἐμφανίζονται μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν προσκαίρων τοιούτων. Οἱ κάτω μέσοι τομεῖς ἐξέρχονται εἰς ἡλικίαν 2 ½ ἕως 3 ἐτῶν. Οἱ παράμεσοι ἀπὸ 3 ½ ἕως 4 ἐτῶν καὶ οἱ ἄκροι ἀπὸ 4 ½ ἕως 5 ἐτῶν, ὁπότε συμπληροῦται ὁλόκληρος ἡ ὀδοντοφυΐα τοῦ ἵππου.

Τετάρτη περίοδος. Τριβὴ τῶν ἀναπληρωματικῶν τομέων ἀπὸ τοῦ 6ου ἕως τοῦ 8ου ἔτους. Ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς διαδοχικῆς τριβῆς τῶν ἀναπληρωματικῶν τομέων καὶ τοῦ φοειδοῦς σχήματος τῶν ὀδόντων. Ἐξ ἐτῶν οἱ μέσοι τομεῖς εἰσὶ τετριμμένοι, δηλαδὴ ἡ ἐξωτερικὴ κοιλότης ἔχει σχεδὸν ἐξαφανισθῆ, ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐλλειπτικοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχικῶς, τείνει νὰ γίνῃ φοειδής, οἱ ἄκροι ἀρχίζουν νὰ τρίβωνται. Ἑπτὰ ἐτῶν οἱ παράμεσοι εἰσὶ τετριμμένοι καὶ ἡ τράπεζα αὐτῶν φοειδής, ἡ ὀπισθία παρυφὴ τῶν ἄκρων ἔχει φθαρῆ ἰσχυρῶς καὶ μικρά τις προεξοχή, ἥτις καλεῖται οὐρὰ τῆς χελιδόνος, ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ἄνω ἄκρους, οἵτινες πλατύτεροι τῶν κάτω δὲν ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Ὀκτὼ ἐτῶν ὅλοι οἱ κάτω ἄκροι εἰσὶ τετριμμένοι καὶ ἡ τράπεζα αὐτῶν φοειδής, ἐνῷ αὕτη λαμβάνει σχῆμα στρογγύλον εἰς τοὺς μέσους. Ὁ ἀστὴρ τοῦ ὀδόντος (τοῦ Girard) ἐμφανίζεται εἰς αὐτοὺς ἐν εἴδει κιτρίνης ἐγκαρσίας γραμμῆς μεταξὺ τῆς προσθίας παρυφῆς καὶ τοῦ κεντρικοῦ στρώματος τῆς ἀδαμαντίνης. Λίαν καταφανὴς εἰς τοὺς μέσους τομεῖς, μόλις διακρίνεται εἰς τοὺς παραμέσους τοιούτους. Ἡ οὐρὰ τῆς χελιδόνος ἔχει ἐξαφανισθῆ.

Πέμπτη περίοδος. Ἀπὸ 9 ἕως 13 ἐτῶν. Χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ στρογγύλου σχήματος τῆς τραπέζης τῶν τομέων, τὸ ὁποῖον διαδέχεται τὸ φοειδές, τῆς τελείας τριβῆς αὐτῶν, τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ κεντρικοῦ στρώματος τῆς ἀδαμαντίνης καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ῥιζικοῦ ἀστέρος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὀδόντος. Ἐννέα ἐτῶν οἱ μέσοι εἰσὶ στρογγύλοι. Ὁ ῥιζικὸς ἀστὴρ καταφανέστερος πλησιάζει τὸ κέντρον τῆς τραπέζης, ἡ κεντρικὴ ἀδαμαντίνη εἶναι τριγωνικὴ καὶ οἱ ἄνω τομεῖς τετριμμένοι. Δέκα ἐτῶν οἱ παράμεσοι εἰσὶ στρογγύλοι, ὁ ἀστὴρ πλησιέστερος τοῦ κέντρου τῆς τραπέζης, τὸ βάθος τῆς ἐξωτερικῆς χοάνης, ὅπερ προεξέχει, εὑρίσκεται πλησίον τῆς ὀπισθίας παρυφῆς. Ἕνδεκα ἐτῶν οἱ ἄκροι εἶναι στρογγύλοι· συνήθως ἡ οὐρὰ τῆς χελιδόνος ἐμφανίζεται ἐκ νέου. Δώδεκα ἐτῶν ἐπὶ τῶν κάτω τομέων, οἵτινες ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἔχουσι σχῆμα στρογγύλον, ἡ κεντρικὴ ἀδαμαντίνη ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ, ὁ ἀστὴρ κατέχει τελείως τὸ κέντρον τῆς τραπέζης τοῦ ὀδόντος ὑπὸ μορφὴν κιτρίνης κηλῖδος, ἡ ὀπισθία παρυφὴ σχηματίζει γωνίαν ἐμφανεστέραν εἰς τοὺς μέσους.

Ἕκτη περίοδος. Ἀπὸ τοῦ 13ου ἕως τοῦ 17ου ἔτους. Χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ τριγωνικοῦ σχήματος τῆς τραπέζης τῶν τομέων τῆς κάτω σιαγόνος. Ἀπὸ 13—14 ἐτῶν οἱ μέσοι εἶναι τριγωνικοί· 15—16 οἱ παράμεσοι εἶναι τριγωνικοί· 16—17 οἱ ἄκροι εἶναι τριγωνικοί, οἱ μέσοι καὶ οἱ παράμεσοι καθίστανται πεπλατυσμένοι πλαγίως.

Ἑβδόμη περίοδος. Ἀπὸ τοῦ 18ου ἔτους ἕως τοῦ 30οῦ. Αὕτη χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἐπιμηκύνσεως πρὸς τὰ ἔμπροσθεν τοῦ σχήματος τῆς τραπέζης τῶν τομέων. Δεκαοκτὼ ἐτῶν οἱ μέσοι εἶναι διγωνικοί, ἤτοι πεπλατυσμένοι ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά· 19 ἐτῶν οἱ παράμεσοι εἶναι διγωνικοί· 20 ἐτῶν οἱ ἄκροι εἶναι διγωνικοί. Πέραν τοῦ σημείου τούτου ἡ διάγνωσις τῆς ἡλικίας καθίσταται δύσκολος καὶ ἐπὶ πλέον ἄσκοπος. **Αἱ σιαγόνες μόλις ἐφά-**

Digitized by Google

πτονται ἀλλήλων, ἢ δὲ ὑπ' αὐτῶν σχηματιζομένη γωνία εἶναι ὀξεῖα. Ἐνίοτε οἱ ὀδόντες ἀντὶ νὰ εἶναι ἐπιμήκεις εἰσὶν ἀπ' ἐναντίας βραχεῖς καὶ ὄρθιοι, τετριμμένοι μέχρι τῶν οὔλων, ὁμοιάζοντες πρὸς κορμὸν ἐκκοπέντος δένδρου.

Ἀνωμαλίαι τῶν ὀδόντων. Οἱ ὀδόντες δύνανται νὰ παρουσιάσωσιν ἀνωμαλίας: 1) τοῦ ἀριθμοῦ· 2) τῆς θέσεως, τῆς διευθύνσεως ἢ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν· 3) τοῦ σχήματος ἢ τῆς διαπλάσεως αὐτῶν, ὡς ἡ παραμονὴ τῆς ἐξωτερικῆς ὀδοντώδους κοιλότητος μετὰ τὸ 8ον ἔτος. Ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία δυσχεραίνει τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἡλικίας. Ἐνίοτε τὸ βάθος τῆς χοάνης παραμένει μετὰ τὸ 12ον ἔτος. Τὸ μῆκος καὶ ἡ λευκότης τῶν κάτω τομέων ἄγουσιν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας· 4) τῆς τριβῆς, καθ' ἣν οἱ ὀδόντες φθείρονται ἀνωμάλως. Ὅταν ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία παρατηρῆται ἐπὶ τῶν τομέων τῆς ἄνω σιαγόνος, οὗτοι καθίστανται ἐπιμήκεις πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ μόνον ἡ ὀπισθία παρυφὴ αὐτῶν εἶναι τετριμμένη. Ὅταν τὸ στόμα εἶναι κλειστόν, οἱ ἄνω τομεῖς καλύπτουσι τοὺς κάτω, σχηματίζοντες τὸ καλούμενον ράμφος ψιττακοῦ. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη παρατηρεῖται συνήθως εἰς τοὺς γεγηρακότας ἵππους.

Τεχνητὴ παραποίησις τῶν ὀδόντων. Αὕτη ἐκτελεῖται παρὰ τῶν ἱππεμπόρων, ἵνα ὁ ἵππος φανῇ νεώτερος ἢ πλέον ἡλικιωμένος. Ἡ παραποίησις αὕτη κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὀρυχθῇ κοιλότης ἐγκαρσία ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν κάτω τομέων καὶ νὰ βαφῇ αὕτη μελανὴ διὰ νιτρικοῦ ἀργύρου ἢ διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἰς τὴν βεβιασμένην ἐξαγωγὴν τοῦ ὀδόντος διὰ τῆς ὀδοντάγρας ἢ τὴν βράχυνσιν αὐτῶν διὰ κοινῆς ρίνης (λίμας). Ἐλαχίστη προσοχὴ φανερώνει τὸν δόλον.

Ἡλικία τοῦ ὄνου καὶ ἡμιόνου. Εἰς τὰ ζῷα ταῦτα ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκφύσεως τῶν προσκαίρων ὀδόντων καὶ ἀντικατάστασις αὐτῶν διὰ τῶν ἀναπληρωματικῶν εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτή, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἵππον· οὐχ ἧττον οἱ τομεῖς τῶν ζῴων τούτων παρουσιάζουσι κατὰ τὴν τριβὴν μερικὰς διαφοράς· 1ον) ἡ σκληρότης των εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἵππου· 2ον) οἱ τομεῖς εἶναι στενότεροι κατὰ τὰ πλάγια αὐτῶν· 3ον) τὰ ὀπίσθια τοιχώματα τῆς ὀδοντώδους ἐξωτερικῆς χοάνης εἶναι λεπτότερα. Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τούτων συνάγεται, ὅτι οἱ τομεῖς φθείρονται βραδύτερον τῶν τοῦ ἵππου, συνεπῶς δέον κατὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἡλικίας τῶν ζῴων τούτων νὰ προσθέτωμεν ἐπὶ πλέον δύο ἢ τρία ἔτη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν ἐκ παρομοίων ἐνδείξεων ἐπὶ τῶν ὀδόντων τοῦ ἵππου.

Ἡλικία τοῦ βοός. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἡλικίας τοῦ βοὸς γίνεται διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀδόντων ἢ τῶν κεράτων. Προϊούσης τῆς ἡλικίας οἱ τομεῖς αὐτῶν ἀπομακρύνονται βαθμιαίως.

Καθορισμὸς τῆς ἡλικίας διὰ τῶν ὀδόντων. Οἱ πρόσκαιροι τομεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἔκφυσις ἄρχεται πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μόσχου, ἔχουσιν ἐξέλθει ἅπαντες εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μηνός, ἀποκτῶσι δὲ τὸ κανονικόν των ὕψος κατὰ τὸν 6ον μῆνα. Ἡ τριβὴ τῶν ὀδόντων τούτων γίνεται τελείως ἀκανονίστως, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπογαλουχήσεως καὶ τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς. Κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ τομεῖς παραμένουσιν ἀνέπαφοι μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν τριῶν μηνῶν, ἐποχῆς καθ' ἣν ἄρχεται ἡ τριβὴ τῶν μέσων. Μετ' αὐτοὺς τρίβονται οἱ πρῶτοι καὶ δεύτεροι παράμεσοι καὶ τελευταίως οἱ ἄκροι, οἱ ὁποῖοι παραμένουσιν ἄθικτοι μέχρι τοῦ 6ου μηνός. Ἡ ἰσοπέδωσις τῆς τραπέζης τῶν τομέων, ἢ ἡ ἐξαφάνισις τῆς πυραμοειδοῦς προεξοχῆς, κεῖται εἰς διαφόρους ἐποχάς, κατὰ μέσον ὅρον ὅμως εἰς ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους διὰ τοὺς μέσους, 15 μηνῶν διὰ τοὺς πρώτους παραμέσους, 18 μηνῶν διὰ τοὺς δευτέρους τοιούτους καὶ 29 μηνῶν διὰ τοὺς ἄκρους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ τομεῖς βραχύνονται, καθίστανται εὐκόλως κινητοί, πρᾶγμα ὅπερ δεικνύει τὴν προσεχῆ αὐτῶν πτῶσιν. Εἰς ἡλικίαν 2 ἐτῶν οἱ πρόσκαιροι τομεῖς ἔχουσιν ἀντικατασταθῆ διὰ τῶν ἀναπληρωματικῶν, οἱ πρῶτοι παράμεσοι μεταξὺ τῶν $2^1/_2$ ἕως 3 ἐτῶν, οἱ δεύτεροι παράμεσοι μεταξὺ τῶν $3^1/_2$ ἕως 4 ἐτῶν καὶ οἱ ἄκροι μεταξὺ τῶν $4^1/_2$ ἕως 5 ἐτῶν. Εἰς τὰ καλῶς διατρεφόμενα ζῷα ἢ πρωΐμου γενεᾶς παρατηροῦνται ἀνωμαλίαι ὡς πρὸς τὴν ἔκφυσιν τῶν ἀναπληρωματικῶν τομέων. Οἱ δεύτεροι παράμεσοι καὶ οἱ ἄκροι ἀκολουθοῦσι ταχέως τὴν ἔκφυσιν τῶν πρώτων παραμέσων, εἰς τρόπον ὥστε εἰς ἡλικίαν 3 ἐτῶν ἡ ὀδοντοφυΐα τῶν ἀναπληρωματικῶν τομέων νὰ ἔχῃ τελειώσει. Εἰς ἡλικίαν 6 ἐτῶν οἱ μέσοι εἰσὶ τετριμμένοι, οἱ δὲ ἄκροι ἔχουσι φθάσει εἰς τὸ κανονικόν των ὕψος. Οἱ πρῶτοι παράμεσοι εἶναι τετριμμένοι τελείως κατὰ τὸ 7ον ἔτος, οἱ δεύτεροι παράμεσοι κατὰ τὸ 8ον καὶ οἱ ἄκροι κατὰ τὸ 9ον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ τράπεζαι τῶν μέσων καὶ τῶν πρώτων παραμέσων καθίστανται κοῖλαι. Κατὰ τὸ 10ον ἔτος ὁ ἀστὴρ τοῦ ὀδόντος ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν μέσων καὶ τῶν πρώτων παραμέσων καὶ αἱ τράπεζαι τῶν ἄκρων εἰσὶ τελείως λεῖαι. Κατὰ τὸ 11ον ἔτος ὁ ἀστὴρ ὑπάρχει ἐφ' ὅλων τῶν τομέων, οἵτινες ἀρχίζουσι νὰ ἀπομακρύνωνται ἀλλήλων, κατὰ τὸ 12ον ἔτος ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν τομέων ἀπ' ἀλλήλων αὐξάνεται καὶ ὁ ἀστήρ, ὅστις ἦτο τετράγωνος προηγουμένως, καθίσταται στρογγύλος. Πέραν τῆς ἡλικίας ταύτης οἱ ὀδόντες οὐδεμίαν παρέχουσιν ἔνδειξιν, καθ' ὅσον πίπτουσιν ἢ βραχύνονται τελείως.

Καθορισμὸς τῆς ἡλικίας ἐκ τῶν κεράτων. Τὰ κέρατα ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν μόσχων εἰς ἡλικίαν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς καὶ ἀναπτύσσονται κατὰ μέσον ὅρον 1 ἑκατοστόμετρον καθ' ἕκαστον μῆνα. Οὕτως ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν μίαν μονάδα εἰς τὰ ἑκατοστόμετρα τοῦ μήκους τοῦ κέρατος διὰ νὰ ἔχωμεν εἰς μῆνας τὴν ἡλικίαν τοῦ ζῴου. Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα εἰσὶ πάντοτε κατὰ προσέγγισιν, καθ' ὅσον ἡ ἀνάπτυξις τῶν κεράτων ποικίλλει μεγάλως ἀναλόγως τοῦ γένους, τῆς γενεᾶς, τῆς τροφῆς, τῆς ὑγείας τοῦ ζῴου κτλ. Ἀπὸ τοῦ 4ου μηνὸς τὰ κέρατα καθίστανται ἀκίνητα, προσκολλώμενα καλῶς ἐπὶ τοῦ κρανίου. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν, κατ' ἀρχὰς ἀνώμαλος καὶ ἀμαυρά, καθίσταται λεία καὶ στιλπνὴ κατὰ τὸν 9ον μῆνα. Εἰς τοὺς ἡλικιωμένους βοῦς τὰ κέρατα παρουσιάζουσιν εἰς τὴν βάσιν των καὶ κατὰ μῆκος αὐτῶν δακτυλίους ἢ κυκλικοὺς αὔλακας, τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ὁποίων παριστᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κέρατος καθ' ἕκαστον ἔτος, πρᾶγμα ὅπερ ἐπιτρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἡλικίαν τοῦ ζῴου. Πρὸς τούτοις δέον νὰ γνωρίζῃ τις ὅτι οἱ δύο πρῶτοι αὔλακες, οἱ χωρίζοντες τὸ τμῆμα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κέρατος ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους μέχρι τοῦ δευτέρου ἀφ' ἑνός, καὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τρίτου ἔτους ἀφ' ἑτέρου, ἐλάχιστα καταφανεῖς κατ' ἀρχάς, ταχέως ἐξαφανίζονται, εἰς τρόπον ὥστε ὁ πρῶτος καταφανὴς αὔλαξ νὰ δεικνύῃ τὴν ἡλικίαν τῶν τριῶν ἐτῶν. Ἀρκεῖ ὅθεν νὰ ἀριθμήσωμεν τοὺς αὔλακας τοῦ ἐξεταζομένου κέρατος καὶ νὰ προσθέσωμεν 3 μονάδας, διὰ νὰ ἔχωμεν εἰς ἔτη τὴν ἡλικίαν τοῦ ζῴου τούτου.

Ἡλικία τοῦ προβάτου καὶ τῆς αἰγός. Οἱ ὀδόντες τοῦ προβάτου καὶ τῆς αἰγὸς ἀκολουθοῦσι σχεδὸν κατὰ τὴν ἔκφυσιν αὐτῶν τὴν αὐτὴν μὲ τὸν βοῦν πορείαν, μὲ διαφορὰν ἑνὸς ἔτους ἐπὶ ἔλαττον διὰ τὰ μικρὰ μηρυκαστικά. Συνήθως οἱ πρόσκαιροι δεύτεροι παράμεσοι ἐμφανίζονται μερικὰς ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν, μίαν ἢ δύο ἡμέρας πρὸ τῶν πρώτων παραμέσων. Οἱ πρόσκαιροι ὀδόντες τοῦ ἀμνοῦ φθάνουσιν εἰς τὸ κανονικόν των ὕψος κατὰ τὸν τρίτον μῆνα. Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον μῆνα οἱ πρόσκαιροι μέσοι ἔχουσιν ἀντικατασταθῆ. Εἰς τὸ 2ον ἔτος ἐκφύονται οἱ ἀναπληρωματικοὶ πρῶτοι παράμεσοι, εἰς τὸ 3ον οἱ δεύτεροι παράμεσοι καὶ εἰς τὸ 4ον ἔτος οἱ ἄκροι. Κατὰ τὸ 5ον ἔτος οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔχουσι τελειώσει τὴν ἔκφυσίν των καὶ οἱ μέσοι εἶναι τετριμμένοι. Οἱ ἄλλοι ὀδόντες τρίβονται ἀκολούθως μὲ τὴν σειράν των, χωρὶς νὰ δύναταί τις ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξαγάγῃ ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις. Ἡ πρωιμότης τῶν ζῴων ἐπισπεύδει ὅπως καὶ εἰς τοὺς βοῦς τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀναπληρωματικῶν ὀδόντων. Εἰς τὰ γεγηρακότα ζῷα τῶν 10 ἕως 12 ἐτῶν οἱ τομεῖς ἀπογυμνοῦνται τῶν οὔλων, ἀρχίζοντες ἐκ τῶν ἄκρων.

Ἡλικία τῆς καμήλου. Διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἡλικίας τῆς καμήλου ἐλάχισται ἐνδείξεις εἰσὶ γνωσταί. Γενικῶς ὁ βίος τῆς καμήλου διαιρεῖται εἰς 4 περιόδους:

Πρώτη περίοδος. Ἔκφυσις τῶν γαλακτιῶν. Οἱ μέσοι ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ δευτέρου μηνός, οἱ παράμεσοι ἀπὸ τοῦ 3ου ἕως τοῦ 4ου καὶ οἱ ἄκροι ἀπὸ τοῦ 6ου ἕως τοῦ 8ου μηνός. Οἱ κυνόδοντες ἀπὸ τοῦ 10ου ἕως τοῦ 12ου.

Δευτέρα περίοδος. Τριβὴ τῶν γαλακτιῶν. Οἱ μέσοι εἶναι τετριμμένοι κατὰ τὸν 16ον μῆνα, οἱ παράμεσοι κατὰ τὸν 30ὸν καὶ οἱ ἄκροι κατὰ τὸ 4ον ἔτος.

Τρίτη περίοδος. Ἔκφυσις τῶν ἀναπληρωματικῶν ὀδόντων. Οἱ μέσοι γαλακτίαι πίπτουσι κατὰ τὸ 4ον ἔτος, οἱ παράμεσοι κατὰ τὸ 5ον καὶ οἱ ἄκροι κατὰ τὸ 6ον ἔτος. Οἱ ἀναπληρωματικοὶ ἐξ ἑκάστου ζεύγους τῶν ὀδόντων τούτων ἀπαιτοῦσι πολλοὺς μῆνας διὰ νὰ ἐξέλθωσι. Κατὰ τὸ 5ον ἕως 6ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς καμήλου ἡ κάτω σιαγὼν στερεῖται σχεδὸν ὀδόντων, ἕνεκα τῆς βραδείας ἐκφύσεως τῶν ἀναπληρωματικῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ καθορισμὸς τῆς ἡλικίας εἶναι δύσκολος καὶ δέον νὰ δίδεται ἡ προσήκουσα προσοχή, ἵνα μὴ τὸ ἐξεταζόμενον ζῷον θεωρῆται ὡς γεγηρακός, ὅπως συνήθως συμβαίνει, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὀδόντων εἰς τὴν κάτω σιαγόνα. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου ἔτους ὅλοι οἱ ἀναπληρωματικοὶ ὀδόντες ἔχουν ἐξέλθει.

Τετάρτη περίοδος. Τριβὴ τῶν ἀναπληρωματικῶν. Κατὰ τὸ 7ον, 8ον καὶ 9ον ἔτος εἶναι τετριμμένοι κατὰ σειρὰν οἱ μέσοι, παράμεσοι καὶ ἄκροι. Ἀπὸ τοῦ 10ου ἕως τοῦ 11ου ἔτους οἱ μέσοι καθίστανται στρογγύλοι, ἐνῷ οἱ παράμεσοι καὶ οἱ ἄκροι ἔχουσι σχῆμα φωειδές. Κατὰ τὸ 12ον ἔτος οἱ παράμεσοι εἶνοι στρογγύλοι καὶ κατὰ τὸ 13ον οἱ ἄκροι. Βραδύτερον αἱ τράπεζαι αὐτῶν πλατύνονται καὶ οἱ ὀδόντες εὐκόλως ἀποσπῶνται. Ἡ κάμηλος ζῇ 25—30 καὶ ἐνίοτε μέχρι 35 ἐτῶν.

Ἡλικία τοῦ χοίρου. *Πρώτη περίοδος.* Κατὰ τὴν γέννησιν ἡ κάτω σιαγὼν φέρει 4 ὀδόντας, 2 κυνόδοντας καὶ 2 ἄκρους. Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μηνὸς ἐμφανίζονται οἱ μέσοι, εἰς 45 ἡμέρας οἱ παράμεσοι ἔχουσιν ἐξέλθει καὶ εἰς ἡλικίαν 2 μηνῶν τὸ χοιρίδιον ἔχει ὅλους τοὺς προσκαίρους ὀδόντας καὶ εἰς τὰς δύο σιαγόνας.

Δευτέρα περίοδος. Εἰς τὸν 6ον μῆνα ἐξέρχονται οἱ ἄκροι ἀναπληρωματικοί, εἰς τὸν 10ον μῆνα οἱ ἀναπληρωματικοὶ κυνόδοντες, εἰς τὸν 15ον μῆνα οἱ μέσοι καὶ εἰς τὸν 20ὸν ἕως 24ον οἱ παράμεσοι ἀναπληρωματικοί. Εἰς ἡλικίαν 30 μηνῶν οἱ ἀναπληρωματικοὶ ὀδόντες ἔχουσιν ἐξέλθει καὶ εἰς τὰς δύο σιαγόνας.

Ἡλικία τοῦ κυνός. Οἱ κύνες γεννῶνται συνήθως μὲ ὅλους τοὺς γαλακτίας ὀδόντας ἢ ἐνίοτε μὲ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ἡ ἔκφυσις αὐτῶν ἔχει τελειώσει 3 ἑβδομάδας μετὰ τὴν γέννησιν. Εἰς τοὺς 4 μῆνας οἱ μέσοι καὶ οἱ παράμεσοι πίπτουσι. Ἀπὸ τοῦ 5ου ἕως τοῦ 8ου μηνὸς ὁ κύων φέρει τοὺς ἀναπληρωματικούς του ὀδόντας, εἰς ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους οἱ τομεῖς εἶναι λευκοὶ ἄνευ οὐδενὸς ἴχνους τριβῆς. Κατὰ τὸν 15ον μῆνα ἄρχεται ἡ τριβὴ τῶν μέσων τῆς ἄνω σιαγόνος. Κατὰ τὸ 2ον ἔτος εἶναι τετριμμένοι οἱ κάτω μέσοι, κατὰ τὸ 3ον ἔτος οἱ κάτω παράμεσοι, κατὰ τὸ 4ον οἱ ἄνω μέσοι καὶ κατὰ τὸ 5ον οἱ ἄνω παράμεσοι. Παρελθούσης τῆς ἡλικίας τῶν 5 ἐτῶν καθίσταται δύσκολος ὁ καθορισμὸς αὐτῆς διὰ μόνης τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀδόντων. Διὰ τοῦ χρόνου οἱ κυνόδοντες καὶ οἱ ἄνω ἄκροι κιτρινίζουσι καὶ ἀμβλύνονται· κατόπιν οἱ τομεῖς μαυρίζουσι καὶ βραχύνονται, ἀπομακρυνόμενοι ἀλλήλων.

Ἡλικία τῶν οἰκοσίτων πτηνῶν. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἡλικίας τῶν ὀρνιθοειδῶν γίνεται διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ λοφίου (λειρίου), τῶν ποδῶν, τῶν ὀνύχων καὶ τῶν πτερύγων.

Καθορισμὸς τῆς ἡλικίας διὰ τοῦ λοφίου τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὀνύχων. Τὸ λοφίον ἀναπτύσσεται μὲ τὴν ἡλικίαν καὶ παρουσιάζει κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον 3 ἀποφύσεις (κέρατα). Εἰς τὰ ὀρνίθια αἱ φολίδες, αἱ ὁποῖαι καλύπτουσι τὸν ταρσὸν καὶ τὰς φάλαγγας, εἶναι λίαν στιλπναὶ καὶ κανονικῶς διατεθειμέναι. Εἰς ἐσωτερικὴν πλευρὰν τῆς κνήμης, ὀλίγον τι ἄνωθεν τοῦ ὀπισθίου δακτύλου, σημεῖόν τι στρογγυλὸν δηλοῖ τὴν θέσιν τοῦ μέλλοντος πλήκτρου (ergot).

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ σημεῖον τοῦτο, αὐξανόμενον εἰς πλάτος καὶ μῆκος, καλύπτεται ὑπὸ κερατώδους περικαλύμματος καὶ μεταβάλλεται εἰς ἀληθὲς πλῆκτρον, ὅπερ χρησιμεύει εἰς τὸ ζῷον ὡς ἀμυντικὸν ὅπλον. Ὅταν ἀρχίζῃ νὰ ἐξέρχηται κατὰ τὸν 6ον μῆνα τὸ πλῆκτρον τοῦτο εἶναι κινητόν, ὡς στερούμενον συμφύσεως μετὰ τῶν ὑποκειμένων ἱστῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τοῦτο καθίσταται ἀκίνητον, τὸ ἄκρον αὐτοῦ τελευτᾷ εἰς αἰχμήν, τὸ δὲ μῆκος εἶναι ἤδη 2 ἑκατοστόμετρα. Κατὰ τὸ 2ον ἔτος ἡ βάσις πλατύνεται καὶ τὸ μῆκος αὐτοῦ δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 4 ἑκατ. Τὸ πλῆκτρον ἐξακολουθεῖ οὕτω νὰ αὐξάνεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχέως ἀναλόγως τῶν ἀτόμων καὶ τῆς γενεᾶς αὐτῶν. Καθ' ὃν χρόνον ὅμως τοῦτο αὐξάνει, αἱ φολίδες αἱ καλύπτουσαι τὸν ταρσὸν χάνουσι τὴν κανονικότητα αὐτῶν, παχύνονται, καθιστάμεναι ἄστιλπνοι καὶ ἀνώμαλοι. Οἱ ὄνυχες ἐκ παραλλήλου μεγεθύνονται καὶ τὰ ἄκρα αὐτῶν ἀμβλύνονται διὰ τῆς φθορᾶς. Αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ παρατηροῦνται ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ποδῶν τῶν ὀρνίθων.

Καθορισμὸς τῆς ἡλικίας διὰ τῶν πτερύγων. Τὸ σχῆμα τῶν ἄκρων πτερῶν τῆς πτέρυγος εἶναι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν μελεαγρίδα (κοιν. φραγκόκοτα) ἰνδιάνον, ἀλέκτορα, πέρδικα, τέτρακα. Εἰς τὰ ἀνωτέρω πτηνὰ τὸ πτερὸν τοῦτο, ὡς καὶ τὰ ἕτερα δύο, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦσιν, εἶναι λίαν αἰχμηρὰ κατ' ἀρχάς, καθίστανται δὲ μὲ τὴν ἡλικίαν στρογγύλα ὡς σπαθίδες (σπάτουλα). Ἐὰν τὸ τελευταῖον τοῦτο πτερὸν ἔχει ἐξαχθῆ, τὰ δύο γειτονικὰ δύνανται νὰ δώσωσιν ἐνδείξεις τινάς.

Β. ΧΑΤΖΗΟΛΟΣ

—[ΙΧΘΥΟΛ.] Ἡ γνώμη τῶν ἰχθυολόγων καὶ γενικῶς τῶν φυσιοδιφῶν δὲν εἶναι σύμφωνος ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ὡρισμένων χαρακτήρων, οἵτινες καὶ πράγματι δύνανται νὰ παράσχουν τὰ στοιχεῖα πρὸς εὕρεσιν τῆς *ἡλικίας* τῶν ἰχθύων. Τινὲς διατείνονται ὅτι ἡ ἡλικία τοῦ ἰχθύος ἀναφαίνεται ἐκ τῆς μορφῆς τῶν ὀδόντων, ἕτεροι ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαπλάσεως τῶν ὠτολίθων, ἕτεροι ἐκ τοῦ μήκους τῶν πτερυγίων καὶ τέλος ἄλλοι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σκιερῶν δακτυλίων, οἵτινες σχηματίζονται ἐπὶ τῶν λεπίων καὶ εἰδικώτερον ἐπὶ τῶν λεπίων τῆς πλαγίας γραμμῆς. Τὸ ἄθροισμα τῶν δακτυλίων τούτων δίδει τὴν ἡλικίαν τοῦ ἰχθύος. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ σχηματισμοῦ ἑκάστου δακτυλίου αἱ γνῶμαι διίστανται. Τινὲς παραδέχονται ὅτι ἀνὰ ἑξάμηνον καὶ ἕτεροι κατ' ἔτος σχηματίζεται ἀνὰ εἷς δακτύλιος. Γενικῶς γνῶσις τῆς ἡλικίας τῶν ἰχθύων εἶναι ἀμφίβολος καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, πολλῷ δὲ περισσότερον ὅταν οἱ ἰχθύες στεροῦνται παντελῶς λεπίων

Δ. Ν. Π.

—[ΓΕΩΛΟΓ.] Καλεῖται *ἡλικία* τμῆμα χρονικὸν

Digitized by Google

τοῦ προϊστορικοῦ παρελθόντος τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποδιαίρεσις τῆς γεωλογικῆς *ἐποχῆς* (βλ. λ.). Εἰς μίαν γεωλογικὴν ἡλικίαν ἐσχηματίσθη μία *βαθμὶς* (βλ. λ.) στρωμάτων. Ἑκάστη γεωλογικὴ ἡλικία ὑποδιαιρεῖται εἰς γεωλογικὰς *ὑποηλικίας* (βλ. *αἰῶνες [Γεωλογ.]*). Γ. Κ. Γ.

—**ἡλικίας ὅριον** *['Εγκυκλ.]*· βλ. *ὅριον* ἡλικίας.

ἡλικιοῦμαι (*—όομαι*), *ἀόρ. ἡλικιώθην, παθ. μετ. ἡλικιωμένος*· ἔρχομαι, φθάνω εἰς ὥριμον ἡλικίαν, ἀνδροῦμαι· || *ἡλικιωμένος*· ὁ προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν: «*ἦρθε κάποιος ἡλικιωμένος*».

ἡλικιώτης (ὁ), *θηλ. ἡλικιῶτις, —ιδος*· ὁ ἔχων τὴν αὐτὴν ἡλικίαν πρός τινα, συνηλικιώτης, συνομήλικος: «*οἱ ἐμοὶ ἡλικιῶται*» οἱ συνομήλικοί μου.

ἡλίκος, *—η, —ον*· ἀναφορικὴ ἀντωνυμία ἀνταποδοτ. τῆς *πηλίκος* καὶ *τηλικοῦτος*: «*τηλικοῦτός εἰμι ἡλίκος σύ*» εἶμαι τόσον μεγάλος, ἢ τόσης ἡλικίας ὅσης καὶ σύ.

ἡλιοβαλβὶς *ἔνζυγος [Φάροι]*. Μηχάνημα διὰ τὴν αὐτόματον ἀφὴν καὶ σβέσιν τῶν αὐτομάτων φάρων τοῦ ἀγγλικοῦ συστήματος Chance Brothers Birmingham, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ *Lamplough*, βασισθέντος εἰς τὴν ἀρχὴν ἣν πρῶτος ἐχρησιμοποίησεν ὁ *Νταλλέν*, ἀλλ' ἀκολουθήσαντος ἄλλην ὁδὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει. Ἡ γενικὴ διάταξις τοῦ μηχανισμοῦ δείκνυται εἰς τὸ κατωτέρω σχῆμα. Τὸ μέρος τοῦ ὀργάνου τὸ παρέχον τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς βαλβῖδος ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὑελίνων βολβῶν Α καὶ Β, ἐπικοινωνούντων κατὰ τοὺς πυθμένας αὐτῶν δι' ὑαλίνου σωλῆνος Γ, πεπληρωμένων δὲ μέχρι τοῦ μέσου των διὰ πτητικοῦ τινος ὑγροῦ, αἰθέρος ἢ χλωριούχου αἰθυλίου, τοῦ ἄνω ἡμίσεος τῶν βολβῶν καταλαμβανομένου οὕτως ὑπὸ τῶν ἀτμῶν τοῦ ὑγροῦ. Ὅταν ἐπὶ τοῦ μηχανήματος προσπίπτουσιν ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, ὁ βολβὸς Β, ὢν ἐπὶ τούτῳ χρωματισμένος μέλας, ἀπορροφῶν τὸ φῶς μετατρέπει αὐτὸ εἰς θερμότητα καὶ συνεπῶς ἀποταμιεύει καὶ συγκρατεῖ θερμότητα ὀλίγον τι μείζονα τῆς ἐν τῷ βολβῷ Α, ὅστις ἀφίνεται ἐπίτηδες διαφανής. Οὕτως οἱ ἀτμοὶ τοῦ πτητικοῦ ἀερίου ἔχουσι μείζονα τάσιν ἐν τῷ βολβῷ Β ἢ ἐν τῷ βολβῷ Α, καὶ τόσον περισσοτέραν ὅσον ἡ διαφορὰ συγκρατουμένης θερμότητος, δηλαδὴ τὸ παράγον αὐτὴν φέγγος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, εἶναι μείζων. Διαστελλόμενοι

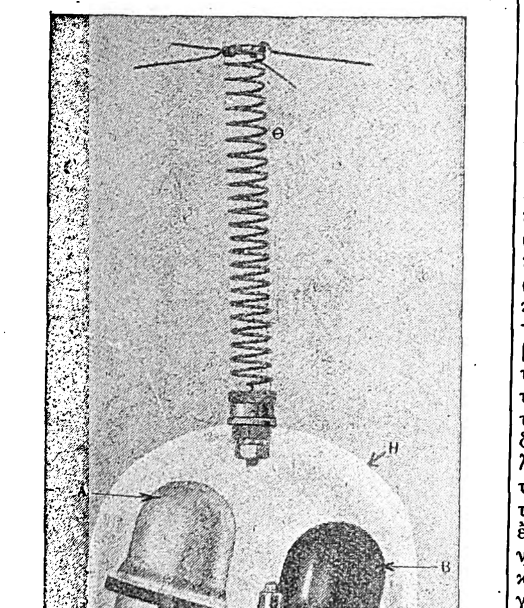

Ἡλιοβαλβίς.

ὅθεν οἱ ἀτμοὶ ἐν τῷ Β, ὠθοῦσι τὸ ὑγρὸν πρὸς τὸ Α, καὶ ἐπιφέρεται οὕτω διαφορὰ βάρους, ἐλαφρύσα τὸν Β καὶ βαρύνουσα τὸν Α, λόγῳ δὲ τῆς ὁποίας ὁ συγκρατῶν τοὺς βολβοὺς ζυγὸς Δ παρανεύει πρὸς τὸν Α. Ἡ κίνησις αὐτὴ τοῦ ζυγοῦ Δ μεταδίδεται διὰ τοῦ ῥαβδίου Ε εἰς τὸν μοχλὸν Ζ, τῇ ἐπενεργείᾳ τοῦ ὁποίου ἀνοίγει καὶ κλείει ἡ βαλβὶς καὶ συνεπῶς ἡ διέλευσις τοῦ ἀερίου ἀπὸ τοῦ μειωτῆρος πρὸς τὸν ἐκλαμπτῆρα, ὅπως καὶ εἰς τὰς συνήθεις βαλβῖδας-ἡλίου Ἄγκα. Τὸ ὅλον τοῦ μηχανισμοῦ προφυλάσσεται ἐντὸς κρυσταλλίνου κώδωνος Η, στεγανῶς προσηρμοσμένου καὶ χρησιμεύοντος ὡς ἀεριοφυλακίου· εἰς τὴν κορυφὴν δὲ τοῦ κώδωνος κοχλιοῦται εἰς στεγανὴν ἐγκάθισιν σπειροειδὲς ἐλατήριον Θ, ἀπολῆγον εἰς τέσσαρας ἀκάνθας, χρησιμεῦον ὡς φόβητρον κατὰ τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς παρετηρήθη, προσελκύονται ὑπὸ τῆς ἀνταναkλάσεως τῆς ἡλιοβαλβῖδος καὶ βλάπτουσιν αὐτήν. Σ. Ε. Λ.

ἡλιοβασίλεμα (τό), καὶ πληθ. *ἡλιοβασιλέματα*· τὸ βασίλεμα τοῦ ἡλίου, ἡ δύσις τοῦ ἡλίου: «*ἦρθε κατὰ τὰ ἡλιοβασιλέματα*».

ἡλιόβλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου βληθείς, ὁ ἀπεξηραμένος ὑπὸ τοῦ ἡλίου, *ἡλιοκαημένος*.

ἡλιοβολία (ἡ)· ἡ λάμψις, ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἡλίου.

ἡλιόβολος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου βαλλόμενος, ἡλιόβλητος.

ἡλιοβούτημα (τὸ) *[Λαογρ.]*. Οὕτω λέγεται ἐν Κύπρῳ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου. Ἡ λέξις εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὰς ἀρχαίας *δύνειν, δύειν, δύσις* καὶ πρὸς τὴν λατινικὴν mergere, καὶ ἐμφαίνει ἰδέαν περὶ λουτρῶν τοῦ ἡλίου ἐν τῇ δύσει. Τοιαῦτα λουτρά, ἀναφερόμενα καὶ ὑπὸ τῆς δημώδους ποιήσεως («*Ἤμπεν ὁ ἥλιος στὸ λουτρὸ καὶ λούσθη καὶ χτενίσθη*»), εἶναι συναφῆ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ἀντίληψιν περὶ βυθίσεως τοῦ ἡλίου ἐν τῷ ὠκεανῷ. (Ἰλ. Θ 438) καὶ ἀναφέρονται ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἄλλων λαῶν (Γερμανῶν, Σλαύων κλπ.).

[Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*: Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους ἐν «Λαογρ. Συμ.» τ. Β. σ. 113.] —Ω

Ἡλιογάβαλος, *Βάριος Ἄβιτος Βασσιανὸς ὁ ἐπιλεγόμενος* —. Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ (218—222), γεννηθεὶς τῷ 204 καὶ δολοφονηθεὶς ἐν Ῥώμῃ τὴν 11 Μαρτίου τοῦ 222.

Ἡλιογάβαλος
[Προτομὴ τοῦ μουσείου τοῦ Καπιτωλίου].

Ἀνῆκεν ἐκ μητρικῆς γραμμῆς εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σεβήρων. Ὁ πατήρ του Βάριος Μάρκελλος εἶχε συζευχθῆ τὴν τὴν Σωαιμιάδα, θυγατέρα τῆς Ἰουλίας Μαίσας, ἥτις ἦτο ἀδελφὴ τῆς Ἰουλίας Δόμνας, συζύγου τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ μητρὸς τοῦ Καρακάλα. Ἡ Μαίσα καὶ αἱ δύο θυγατέρες της, Σωαιμιὰς καὶ Μαμμαία (μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου) εἶχον ἀποσυρθῆ ἐν Ἐμέσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἡλιακοῦ θεοῦ Ἡλιογαβάλου. Ὁ νεαρὸς υἱὸς τῆς Σωαιμιάδος, κληρονομικῷ δικαιώματι, ἔλαβε τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα ἐν τῷ ναῷ, καὶ εἰς ἡλικίαν δεκαπέντε ἐτῶν (16 Μαΐου 218) ἀνηγορεύθη ὑπὸ λεγεῶνός τινος τῆς Ἐμέσης αὐτοκράτωρ ἐνεργείαις τῶν τριῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι, ἐκμεταλλευόμεναι τὴν θρησκευτικὴν ἐπιρροήν, ἣν εἶχον ἀποκτήσει, ἔπεισαν τὸν στρατόν, ὅτι ὁ ὡραῖος προστατευόμενός των ἦτο νόθος υἱὸς τοῦ Καρακάλα. Ὁ Μακρῖνος ἔστειλεν ἐναντίον τῆς ἐπαναστατησάσης λεγεῶνος στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐνικήθη. Βαδίσας αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του ἔχασε μίαν μάχην παρὰ τὰ ὅρια τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης καὶ ἐφονεύθη. Ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος μὲ τὴν συνήθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δουλοπρέπειάν της ἔσπευσε νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τοῦ νικητοῦ. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, Σύριος ἱερεὺς καὶ ὡραῖος ἔφηβος, ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν λατρείαν τοῦ ὀργιαστοῦ θεοῦ του εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην φέρων χρυσοΰφαντον πορφύραν καὶ περιδέραιον ἐκ μαργαριτῶν, μὲ τὰς παρειὰς ἐψιμμυθιωμένας προκλητικῶς κατὰ τὸ πρότυπον τῶν γυναικῶν τῆς Ἀραβίας. Ἐκόμιζε μεθ' ἑαυτοῦ μέλανα κωνικὸν λίθον, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε τὸν Ἐμεσηνὸν θεὸν καὶ ἀνεκηρύχθη ὁ ὑπέρτατος θεὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Κατ' ἔτος ὡδήγει τὸν θεόν του εἰς τὸν θαυμάσιον ναόν, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ἐν Ῥώμῃ πρὸς τιμήν του. Τὸ εἴδωλον ἐτίθετο ἐπὶ ἅρματος ἀπαστράπτοντος ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων, συρομένου ὑπὸ ἓξ λευκοτάτων ἵππων καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἐλαυνομένου, διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ θεὸς τὸ ὁδηγεῖ. Τὸν θεὸν τοῦτον συνέζευξεν ὁ Ἡλιογάβαλος μετὰ τῆς Σελήνης καὶ τῆς Ἀστάρτης. Ἡ διοίκησις τοῦ κράτους εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῆς μάμμης του, ἥτις προήδρευε τῆς συγκλήτου, τῆς μητρός του καὶ τῆς θείας του. Ἡ μήτηρ του προΐστατο δευτέρας συγκλήτου ἐκ γυναικῶν, θεσπισθείσης ὑπὸ τοῦ Ἡλιογαβάλου καὶ ἐπιφορτισμένης τὸν διακανονισμὸν τῆς ἐθιμοτυπίας, τοῦ συρμοῦ τῆς γυναικείας κοσμήσεως κλπ. Αὐτὸς ὠθούμενος ὑπὸ τῆς μητρός του ἐπεδίδετο εἰς ἀφάνταστα ὄργια καὶ ἐξωφρενικὰ φαντασιοπληξίας. Ἐντὸς τοῦ πολυτελεστάτου ἀνακτόρου του ἐνεδύετο ὡς γυνή, ἐπεδίδετο εἰς γυναικεῖα ἔργα καὶ ἐλάμβανεν ἐναλλὰξ ὡς συζύγους ῥωμαλέους ἀθλητὰς καὶ εὐειδεῖς γυναῖκας. Δυσηρεστημένος ἐκ τῆς φυλετικῆς μονοτονίας «*ἠντίβολει τινὰς τῶν ἰατρῶν διφυῆ αὐτὸν δι' ἐντομῆς ἐμπροσθίου ποιῆσαι*» (*Μιχ. Γλυκᾶς* 453, 4. Βόν.). Κάποτε ἐκάλεσεν εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ὅλας τὰς ἑταίρας τῆς Ῥώμης καὶ ἐνδεδυμένος ὡς ἑταίρα ταῖς ὡμίλησεν ἀναλυτικῶς ἐπὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ τὰς προσηγόρευσε συναδέλφους του. Ἡ ἐφευρετικότης τοῦ αὐτοκράτορος τούτου εἰς νέας μορφὰς ὀργίων καὶ πηγὰς ἀγνώστων ἡδονῶν ὑπῆρξεν ἀνεξάντλητος. Ἡ μάμμη του προβλέπουσα, ὅτι ὁ ἔγγονός της θὰ εἶχε κακὸν τέλος, τὸν ἔπεισε ν' ἀνακηρύξῃ καίσαρα τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλέξανδρον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Ἡλιογάβαλος μετενόησε βλέπων τὴν δύναμιν τοῦ ἐξαδέλφου του ν' αὐξάνῃ, τὸν ἐμίσησε καὶ ἐπεζήτησε νὰ τὸν διαφθείρῃ καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἀλλ' οἱ πραιτωριανοὶ προλαβόντες τὸν ἐφόνευσαν ἐντὸς τοῦ ἀφοδευτηρίου, ὅπου εἶχε καταφύγει. Τὸ ἠκρωτηριασμένον πτῶμά του ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν. Θ. Π.

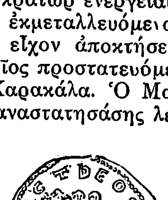

Νόμισμα τοῦ Ἡλιογαβάλου.

ἡλιογεννημένος, *—η, —ο(ν)*· ἐπίθετον κοσμητικόν, συχνὰ ἀπαντῶν εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια πρὸς δήλωσιν ἐξαιρετικοῦ κάλλους καὶ προελθὸν ὡς ὅλα τὰ ἀνάλογα (*ἡλιογέννητος, ἡλιογραμμένος, ἡλιοσκάμμαγκος, ἡλιοστάλαχτος*) ἐκ τῆς παρομοιώσεως παντὸς ὡραίου καὶ ἀγαπητοῦ πρὸς τὸν ἥλιον. Μ. Ι.

ἡλιογέννητος, καὶ *λιογέννητος*, *—η, —ο(ν)*· ἐπίθετον κοινότατον ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων, ὅπως καὶ τὸ *ἡλιογεννημένος*, πρὸς χαρακτηρισμὸν ὡραιοτάτων προσώπων. Ἐν Ἠπείρῳ λέγεται καὶ ἐπὶ πραγμάτων: «*σιτάρι ἡλιογέννητο*» δηλαδὴ καθαρώτατον. Τὸ ἐπίθετον χρησιμεύει καὶ ὡς κύριον ὄνομα. Μ. Ι.

ἡλιογραμμένος, *—η, —ο(ν)*· ἐπίθετον κοσμητικόν· «*ἡλιογραμμένη*» ἡ ἔξοχου καλλονῆς κόρη.

ἡλιογραφία (ἡ)· ἡ περιγραφὴ τοῦ ἡλίου ὡς οὐρανίου σώματος· || ἡ διὰ τοῦ ἡλιογράφου μέτρησις τῆς ἡλιοφανείας· || ἡ διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τύπωσις ἐπὶ πλακὸς ἢ χάρτου.

—*['Αστρονομ.]* Καλεῖται *ἡλιογραφία* ἡ τριγωνικὴ καταμέτρησις τῆς ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου θέσεως τῶν κηλίδων καὶ τῶν δᾳδῶν. Τὸ ἡλιογραφικὸν μῆκος ὑπολογίζεται πρῶτον ἀναφορικῶς πρὸς τὸν κεντρικὸν τοῦ Ἡλίου μεσημβρινὸν καὶ μετατρέπεται ἀκολούθως εἰς μῆκος τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Carrington. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ ὑπολογισμῷ ἡ περὶ τὸν ἄξονα ἀνακύκλωσις τοῦ Ἡλίου ὑποτίθεται ὁμοιότροπος καὶ ἐκτελουμένη ἐντὸς 25,38 ἡμερῶν, καὶ ὁ μεσημβρινὸς τοῦ Carrington εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐπέρασε διὰ τοῦ ἀναβιβάζοντος συνδέσμου τῷ 1854,0. Ε. Μ. Α.

—*[Γραφ. Τέχν.]* Καλεῖται *ἡλιογραφία* ἔκτυπος μέθοδος, δι' ἧς τῇ βοηθείᾳ τῆς φωτογραφίας ἐπιτυγχάνεται ἡ κατασκευὴ γραμμωτῶν τύπων (κλισέ). Ἡ ἡλιογραφία διακρίνεται: 1) Εἰς τὴν γαλβανοπλαστικήν, καθ' ἣν τυποῦται ἐπὶ χαλκίνης πλακὸς ἐπικαλυφθείσης διὰ χρωμοζελατίνης ἡ ἀρνητικὴ εἰκών, ἐμφανίζεται ἐν θερμῷ, δέφεται διὰ πυρογαλλικοῦ ὀξέος καὶ ξηραίνεται, εἶτα δὲ χεῖται ἐπ' αὐτῆς διάλυμα γουτταπέρκας εἰς διθειάνθρακα, ὅτε ἐπικαλύπτεται διὰ στρώματος γουτταπέρκας καὶ δύναται εἶτα γαλβανοπλαστικῶς νὰ ληφθῇ βαθύτυπος τύπος. 2) Εἰς τὴν ἡλιογραφίαν διὰ διαβρώσεως. Στιλπνὴ χαλκίνη ἢ ἐκ ψευδαργύρου πλὰξ ἐπικαλύπτεται διὰ χρωμολευκώματος, τυποῦται ἐπ' αὐτῆς σχέδιον ἢ διαθετικὴ εἰκών, ἐμβαπτίζεται εἶτα αὕτη εἰς ὑδατικὸν διάλυμα ἐρυθροῦ ἢ ἰώδους τῆς ἀνιλίνης καὶ φέρεται πρὸς διάβρωσιν εἰς ἀλκοολικὸν διάλυμα τριχλωριούχου σιδήρου. Κ. Γ. Μ.

ἡλιογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡλιογραφίαν: «*ἡλιογραφικὴ μέθοδος*».—Ἐπίρρ. *ἡλιογραφικῶς*.

—**ἡλιογραφικαὶ** *συντεταγμέναι ['Αστρονομ.]*. Λέγονται οὕτως αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου καὶ συνιστάμεναι ἐκ τοῦ ἡλιογραφικοῦ μήκους καὶ πλάτους σημείου τινὸς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου εὑρισκομένου (βλ. *ἡλιογραφία*).

ἡλιογράφος (ὁ)· συσκευὴ ὀπτικῆς σημάνσεως, χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν ἐκπομπὴν φωτεινῶν σημάτων τῇ βοηθείᾳ ἡλιακοῦ φωτὸς (βλ. *ὀπτικὸς τηλέγραφος*).

Digitized by Google

ἡλιόδισκος (ὁ) (Heliodiscus) *[Ζῳολ. - Παλαιοζ.]*. Γένος ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *σπονμελλαριῶν ἀκτινοζώων* (ἢ *ἀκτινοκόγχων*) *ριζοπόδων πρωτοζῴων*. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος (εἰς τὰς τριτογενεῖς μάργας τοῦ Barbados). Τὰ ζῷα ταῦτα ζῶσι καὶ σήμερον ἐντὸς τῶν θαλασσῶν. Γ. Κ. Γ.

Ἡλιοδρόμια καὶ ***Χιλιοδρόμια*** *[Γεωγρ.]*. Κοινὸν ὄνομα τῆς *Ἁλοννήσου* (βλ. λ.).

Ἡλιόδωρος. —1) Περίδοξος Ἕλλην χειρουργὸς ἐξ Αἰγύπτου τῶν μέσων τῆς Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, σύγχρονος τοῦ Ἀρχιγένους, ζήσας ἐν Ρώμῃ καὶ μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Juvenalis (VI, 366) ὡς ὀρχοτομῶν δούλους. Ἔργον αὐτοῦ σπουδαιότατον «Τὰ χειρουργούμενα» εἰς 5 (ἢ 11) βιβλία, οὗ διεσώθησαν οὐκ ὀλίγα ἀποσπάσματα παρ' Ὀρειβασίῳ (III 570 καὶ ἑφ., 578, 615 καὶ ἑφ. IV. 10, 11, 15, 16, 21, 44, 147 καὶ ἑξ., 187 καὶ ἑξ., 204 καὶ ἑφ. 247, 281 καὶ ἑφ., 333 καὶ ἑφ., 357 καὶ ἑφ., 463 καὶ ἑφ., 466, 472 καὶ ἑφ.) καί τινα ἐν μεταφράσει λατινικῇ (Chirurgia, κῶδιξ λατιν. Παρισίων 11219). Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἠρύσθη οὐκ ὀλίγα καὶ ἀπὸ τῶν Λεωνίδου, Ἀρχιβίου καὶ Μηνοδώρου. Ὁ Wellmann ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποσπασμάτων ὑπέδειξε τὴν πιθανὴν κατάταξιν τῆς ὕλης τοῦ συγγράμματος κατὰ βιβλία (Die pneumatische Schule σ. 18). Παρὰ τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ἕτερον ἔργον αὐτοῦ, τὸ «Μονόβιβλον περὶ ἐπιδέσμων», κυρία πηγὴ τοῦ 48 βιβλίου τῆς συναγωγῆς τοῦ Ὀρειβασίου (Wellmann). Τινὲς ἀποδίδουσιν αὐτῷ παρὰ ταῦτα καὶ ἀποσπάσματα εὑρισκόμενα ἐν παπύροις ἀνεκδότοις, ὡς καί τινα τῶν ἀνωνύμως φερομένων παρ' Ὀρειβασίῳ ἀποσπασμάτων. Λατινιστὶ εὕρηται καὶ ἐπιστολὴ «Περὶ φλεβοτομίας» (Epistula phlebotomiae ἐν Ἐθν. Βιβλ. Παρισ. 11218) φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς αἱμοστασίας διὰ «περιστροφῆς τῶν ἀγγείων», περιγραφομένη ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐπὶ ἐγχειρήσεως κήλης: «Τὰ μείζονα μὲν (τῶν ἀγγείων), γράφει, ἀποβροχίσαντες, τὰ δὲ μικρότερα καταπείραντες εἰς αὐτὰ ἄγκιστρα καὶ περιστρέψαντες πολλάκις καὶ ἀποτυφλώσαντες αὐτὰ διὰ τῆς περιστροφῆς» (*Ὀρειβάσιος* IV. 485). Λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἐπίσης εἶναι αἱ περὶ *ἀποστημάτων* (III. 570), *ἀνατρήσεως* (IV. 147), *ἐμπυήματος τοῦ θώρακος* (III. 579), *ἐπισπαδίου* καὶ *ὑποσπαδίου*, *στενωμάτων τῆς οὐρήθρας* (δι' ἀμφιστόμου ἐργαλείου σκόλοψ IV. 475), *ἀκρωτηριασμοῦ* (IV. 147) καὶ *διεκπρίσεως* (III. 582, 617) χειρουργικαὶ αὐτοῦ μέθοδοι. Ἀξία ἰδίας μνείας εἶναι ἡ μέθοδος αὐτοῦ κατὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν ἄκρων: «Εἴωθα δὲ πρότερον, λέγει, ὑπεράνω τοῦ πριζομένου μέρους ἐπιδέσει χρώμενος, ἐπὶ ὅσον ἐνδέχεται, εἰς συμπλήρωσιν ἄγειν τὰ ἀγγεῖα, καὶ τότε ἐνεργεῖν ὡς δεδήλωται»· οὕτως ὁ Ἡλιόδωρος δείκνυται ὁ πρόδρομος τῆς κατὰ Ἔσμαρχ ἰσχαιμίας. Ἐπίδεσμοι εἰδικῶς ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιούμενοι ἀναφέρονται ὁ *μεταγωγεὺς* (IV. 297), *κράτημα* (299), *χειροφύλαξ* (301). Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερομένη πραγματεία «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» εἶναι ἀνέκδοτος. Κώδικες ταύτης εὑρίσκονται ἐν Μαδρίτῃ, Φλωρεντίᾳ, Λεύδῃ, Μιλάνῳ καὶ Ρώμῃ. Κατὰ μελέτην ἡμῶν, ἰδίᾳ ἐπὶ χειρογράφου τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης (S 3. Suppl.), ἐν ταύτῃ ἁπλῶς πρόκειται περὶ ἀναγραφῆς τῶν ἑξῆς μέτρων καὶ σταθμῶν: *μνᾶς, γράμματος, τριωβόλου, κόγχης, κυάθου, οὐγγίας, τρυβλίου, διωβόλου, ὀξυβάφου, κέρατος, ὁλκῆς, λίτρας, δραχμῆς, ξέστου τετρωβόλου, χαλκοῦ, ὀβολοῦ, ἡμιδράχμου, κοτύλης, πεντοβόλου* καὶ τῶν ἰσοδυνάμων αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ant. Cocchi*, Collectio chirurgica florentina (Flor. 1754).—*Th. Lenz*, De Heliodori, veteris chirurgi fragmentis (Gryphisv. 1846).—*J. Nicolle*, Fragment d'un traité de chirurgie.—*J. Ilberg*, Kommentar ἐν «Arch. für Papyrusfors» IV 269 καὶ 271.—*M. Wellmann*, Die pneumatische Schule etc (Berlin 1895).—*Kalbfleisch*, Papyri graeci Mus. Berol. et Mus. Berol. (Rostock. 1902). ΑΡ. Π. Κ.

—2) Χαλκοπλάστης ἀγνώστου πατρίδος καὶ ἐποχῆς. Ὑπὸ τοῦ Πλινίου (34 19,40—36 4,2) καταλέγεται μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι κατεσκεύασαν χαλκίνους ἀνδριάντας ἀθλητῶν, πολεμιστῶν, κυνηγῶν καὶ θυσιαζόντων. Ὁ Πλίνιος ὀνομάζει τὸν Ἡλιόδωρον καὶ γλύπτην καὶ ἀποδίδει εἰς τοῦτον μέρος τῶν γλυπτῶν τῆς Ὀκταβίας στοᾶς, συγχέων, φαίνεται, τὸν Ἡλιόδωρον τοῦτον, ὁ ὁποῖος τάσσεται εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχήν, πρὸς ἕτερον ὁμώνυμον καὶ νεώτερον.

—3) Γλύπτης, ἀκμάσας πιθανώτατα κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. Ταυτίζεται ὑπὸ Πλινίου πρὸς Ἡλιόδωρον τὸν χαλκοπλάστην. Συνεργαζόμενος διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς στοᾶς τῆς Ὀκταβίας μετὰ συγχρόνων του καλλιτεχνῶν κατεσκεύασε θαυμάσιον σύμπλεγμα Πανὸς καὶ Ὀλύμπου μαχομένων, οὗ σώζονταί τινα ἀντίγραφα. Ν. Χ. Κ.

—4) Μετρικός, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ἀδριανοῦ (117—138), σύγχρονος ἢ ὀλίγον πρεσβύτερος τοῦ Ἡφαιστίωνος. Εἶναι ὁ πρῶτος τῶν μετὰ τὸν Ἀριστόξενον χρόνων Ἕλλην μετρικός, ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἑλληνικῆς μετρικῆς, ὁ πρῶτος ἢ μόνος Ἕλλην μετρικὸς κατὰ τὸν Μάριον Οὐϊκτωρῖνον (inter Graecos metricae artis antistes aut primus aut solus). Πόσον δὲ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἡ περὶ μέτρων διδασκαλία τοῦ Ἡλιοδώρου δεικνύει τοῦτο, ὅτι ὁ Σουΐδας ἐκ πάντων τῶν μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον λογίων (γραμματικῶν), οὓς μνημονεύει ὡς γράψαντας περὶ μέτρων, μόνον τὸν Ἡλιόδωρον καλεῖ μετρικόν, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν περίφημον Ἡφαιστίωνα καλεῖ γραμματικούς. Καὶ σύγγραμμα μὲν πλῆρες αὐτοῦ οὐδὲν περιεσώθη, ἐκ παλαιῶν δὲ γραμματικῶν καὶ σχολιαστῶν μανθάνομεν ὅτι ἔγραψεν ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων καὶ σχόλια μετρικὰ εἰς Ἀριστοφάνην, ὧν ἀποσπάσματά τινα διεσώθησαν. Τὸ μετρικὸν σύστημα τοῦ Ἡλιοδώρου ἐγνώρισεν εἰς τοὺς Ρωμαίους ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀκμάσας Λατῖνος μετρικὸς Ἰόβας, μαθητὴς δ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ ὁ ἐπιφανὴς ἀττικιστὴς τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ Εἰρηναῖος, ὁ Πακᾶτος ἐπιλεγόμενος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Thiemann*, Heliodori colometria Aristophanea (Halle 1869).—*Hense*, Heliodorische untersuchungen (Leipzig 1870).—*Σεμιτέλου* Ἑλληνικὴ μετρικὴ (Ἀθῆναι 1874).

—5) Διδακτικὸς ποιητὴς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ὅστις ἔγραψε ποίημα ἐπιγραφόμενον «Ἰταλικὰ θεάματα (ἢ θαύματα)», ἐν ᾧ περιέγραφεν ἰδίως τὴν χώραν τῆς Καμπανίας, τὴν κειμένην μεταξὺ τῆς πόλεως Ποτιόλων (Puteoli, Puzzole) καὶ τοῦ κόλπου Λοκρίνου (lacus Lucrinus).

—6) Σοφιστὴς ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. Ἔλαβε μεγάλας τιμὰς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλα (211—217). Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἐξορισθεὶς εἴς τινα νῆσον κατηγορήθη ὡς φονεὺς καὶ κληθεὶς εἰς Ρώμην πρὸς ἀπολογίαν ἠθῳώθη μὲν καὶ ἀπηλλάγη τῆς εἰς τὴν νῆσον ἐξορίας, ἐγήρασε δὲ ἐν τῇ Ρώμῃ «μήτε σπουδαζόμενος μήτ' ἀμελούμενος». [Πρβλ. *Φιλοστράτου* «*Βίοι σοφιστῶν*» Β' 32.]

—7) Πρεσβύτερος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, συγγραφεὺς βιβλίου ἀπολεσθέντος «Περὶ τῆς τῶν ἀρχικῶν ὄντων φύσεως», ἐν ᾧ ἐδείκνυεν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ποιητὴς τοῦ κακοῦ ἀλλ' ὁ δημιουργὸς πάντων τῶν ἀγαθῶν. [Πρβλ. *Gennadius*, «De scriptoribus ecclesiasticis» 6.] Ε.Γ.Π.

— **Ἡλιόδωρος** *ἅγιοι*). Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ ἐν Παμφυλίᾳ μετὰ πολλὰς βασάνους μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 19 Νοεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —2) Ὁ μετὰ Νίκωνος καὶ Νέωνος ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) ἐν Πισιδίᾳ ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μάγνου. Ἑορτάζονται τὴν 28 Σεπτεμβρίου. —3) Ὁ περὶ τὸ 363 ἐπὶ τῆς βασιλείας Σαπώρη Β' τοῦ Πέρσου (310—379) μαρτυρήσας μετὰ τοῦ Δοσᾶ. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Αὐγούστου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —4) Ὁ μετὰ Βενούστου κατὰ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος μαρτυρήσας ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἑορταζόμενος τὴν 6 Μαΐου. —5) Ὁ ἐν Δαλματίᾳ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα γεννηθείς. Οὗτος ὢν ἐπίσκοπος τοῦ Altino, σφοδρὸς δὲ πολέμιος τῶν ἀρειανῶν, ἀπέθανε περὶ τὸ 390 καὶ ἑορτάζεται τὴν 3 Ἰουλίου. Ε. Γ. Π.

— **Ἡλιόδωρος** ὁ ***Ἐμεσηνός***. Συγγραφεὺς τοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Σύνταγμα τῶν περὶ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειαν Αἰθιοπικῶν», εἰς 10 βιβλία. Ἡ ἡρωῒς τοῦ ἔργου Χαρίκλεια, κόρη τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιόπων Ὑδάσπου καὶ τῆς Περσίνης, λευκόχρους γεννηθεῖσα, ἐξετέθη ὑπὸ τῆς μητρός της, φοβηθείσης μὴ διεγείρῃ τὰς ὑπονοίας τοῦ συζύγου της. Τὸ βρέφος, παραληφθὲν ὑπό τινος γυμνοσοφιστοῦ Σισιμίθρου, παρεδόθη εἴς τινα ἐν Αἰγύπτῳ παρεπιδημοῦντα ἱερέα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος Χαρικλέα, ὅστις παρέλαβεν αὐτὸ ἐπιστρέψας εἰς Δελφούς. Ἐνταῦθα δὲ μεγαλώσασα ἡ Χαρίκλεια ἐγνώρισε κατὰ τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας τὸν ὡραῖον Θεαγένην, ἐδραπέτευσεν ἐκ Δελφῶν μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ πολλὰ καὶ φοβερὰ παθήματα, ὅτε συλληφθεῖσα ὡς αἰχμάλωτος ἐν Μερόῃ τῆς Αἰθιοπίας ὑπὸ τοῦ πατρός της ἤγετο εἰς θυσίαν, κατά τι πατροπαράδοτον ἔθιμον, ἀναγνωρίζεται ὅτι εἶναι βασιλόπαις καὶ νυμφεύεται τὸν Θεαγένη. Ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦτο Σημίτης μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ἐν τέλει τοῦ ἔργου λέγων: «συνέταξεν ἀνὴρ Φοῖνιξ Ἐμεσηνός, τοῦ ἀφ' Ἡλίου γένους, Θεοδοσίου παῖς Ἡλιόδωρος». Ὅτι δὲ ἦτο Χριστιανὸς καὶ δὴ καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης μαρτυρεῖ μὲν ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης λέγων: «Ἡλιόδωρος, Τρίκκης τῆς ἐκεῖ (ἐν Θεσσαλίᾳ) γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν συνέταξε καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε», ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ Φώτιος γράφων: «τοῦτον δὲ καὶ ἐπισκοπικοῦ τυχεῖν ἀξιώματος ὕστερόν φασι»· ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἐξηγῶν τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ἐρωτικὸς συγγραφεὺς ἀνῆλθεν εἰς ἐπισκοπικὸν θρόνον, λέγει ὅτι τὸ μυθιστόρημα ὁ Ἡλιόδωρος ἔγραψε νέος ὤν, κατόπιν δὲ ἐπίσκοπος Τρίκκης γενόμενος προεκλήθη ὑπὸ συνόδου Θεσσαλῶν ἐπισκόπων ἢ ν' ἀποκηρύξῃ τὸ ἔργον του ἢ νὰ παραιτήσῃ τὸν θρόνον καὶ προετίμησε τὸ δεύτερον. Ἀλλ' αἱ πληροφορίαι αὗται τῶν παλαιῶν οὐδεμιᾶς προσοχῆς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἠξιώθησαν, ὧν οἱ πλεῖστοι οὐδὲ Χριστιανὸν τὸν Ἡλιόδωρον δέχονται. Καὶ ἰσχυρίσθη μὲν ὁ Κοραῆς ὅτι «καὶ ἂν μᾶς ἔλειπον αἱ μαρτυρίαι τοῦ Σωκράτους, τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου ἀρκεῖ νὰ μᾶς πείσῃ περὶ τῆς θρησκείας τοῦ γράψαντος», ἀλλ' ὁ ἄριστος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς μυθιστορίας γραψάντων Rohde δὲν ἀσπάζεται τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Κοραῆ. Παραλαβὼν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Αἰθιοπικῶν» τοῦ Κοραῆ πάντα τὰ χωρία, ὅσα περιέχουσι χριστιανικὰς νύξεις καὶ παραβαλὼν αὐτὰ πρὸς πολλὰ ἄλλα χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἡλιόδωρος ἀποδεικνύεται ἀναμφισβητήτως ὄχι Χριστιανός, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ θεολογικὸν σύστημα τοῦ Ἡλιοδώρου εἶναι ὠχρὰ ἐπανάληψις νεοπυθαγορικῶν θεολογικῶν ἀρχῶν, ἡ θρησκεία δ' αὐτοῦ εἶναι πίστις εἰς μίαν ὑπερτάτην καὶ ὑπερκόσμιον θεότητα καὶ εἰς πολλοὺς ὁρατοὺς θεοὺς (τοῦ Ἡλίου προεξάρχοντος) καὶ πλῆθος δαιμόνων καλῶς ἢ κακῶς ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδρώντων. Οὕτω σήμερον κρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος οὔτε Χριστιανὸς ἦτο οὔτ' ἐπίσκοπος ἐγένετο, ἐθνικὸς δὲ γεννηθεὶς καὶ ἐθνικὸς ἀποθανών, ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, πιθανῶς ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ (270—275), ὅτε ἡ ἡλιολατρεία ἦτο σφόδρα διαδεδομένη.

Ὡς συγγραφεὺς ὁ Ἡλιόδωρος ἔχει μὲν πολλὰς ἀρετάς, ἔχει δὲ καὶ πολλὰς κακίας, ὡς ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν ὁ Θερειανός, γράψας ὅτι: «εἶναι ἐνιαχοῦ μονότονος καὶ σχοινοτενής, ἀτέχνως πολλάκις παρῳδεῖ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Εὐριπίδην, ἐλέγχεται οὐχὶ σπανίως μέχρι κόρου φιλοπαρῳδὸς καὶ σφόδρα ἐραστὴς τῶν παρηχητικῶν ἐπαναλήψεων, ἐπιτηδεύει δὲ συχνὰ πυκνὰ ψυχρὰς μεταφοράς, καινὰς συντάξεις καὶ κακοζήλους ἀττικισμούς· ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα τὰ «Αἰθιοπικὰ» εἶναι ἡ καλλίστη εἰκὼν τῆς σοφιστικῆς τοῦ ἔρωτος μυθιστοριογραφίας· ἡ μὲν φράσις εἶναι πολλαχοῦ κομψή, σαφὴς καὶ γοργή, ἡ δὲ ἀφήγησις ἔντεχνος καὶ ἐνίοτε τοσοῦτον γραφικῶς διατετυπωμένη, ὥστε τὰ λεγόμενα παρίστανται ὡς δρώμενα».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σωκράτους*, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Ε', κβ', 5.—*Chasseing*, Histoire du Roman et de ses rapports avec l'histoire dans l'antiquité grecque (Paris 1862).—*Nicolai* Ueber Entstehung und Wesen des griechischen Romans (Berlin 1867).—*Rohde*, Der griechische Roman und seine Vorläuser (Leipzig 1876). Ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῶν «Αἰθιοπικῶν» ἀρίστη ἡ δίτομος τοῦ *Κοραῆ* (Παρίσιοι 1804 καὶ κατ' αὐτὴν ἔπειτα ἡ τοῦ *Becker* Lipsiae 1855), ἡ τοῦ *Hirschig*, Erotici scriptores (Parisiis 1856 καὶ 1885), ἡ τοῦ *Hercher* (Lipsiae 1858). Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Ἡλιόδωρος** ὁ ***νεοπλατωνικός***. Υἱὸς τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Ἑρμείου καὶ ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ ἐπιφανοῦς Ἀμμωνίου, ἤκμασε κατὰ τὰ τέλη τῆς Ε' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΣΤ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐγένετο δ' ἐν Ἀθήναις μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Πρόκλου. Διακριθεὶς ἰδίως ὡς ὑπομνηματιστὴς ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔγραψεν ἀστρονομικὰ ἔργα μὴ διασωθέντα. Ε. Γ. Π.

— **Ἡλιόδωρος** ὁ ***περιηγητής***. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσας, Ἀθηναῖος τὴν καταγωγήν, ἔγραψε: «Περὶ Ἀκροπόλεως», καὶ «Περὶ τῶν Ἀθήνησι τριπόδων», ἅτινα ἐχρησιμοποίησεν ὁ Πλίνιος ἐν τοῖς κεφαλαίοις τοῦ ἔργου αὐτοῦ περὶ τέχνης. Ε. Γ. Π.

— **Ἡλιόδωρος** ὁ ἐπὶ τῶν ***πραγμάτων***. Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Σελεύκου Δ' τοῦ Φιλοπάτορος (187—175 π. Χ.). Ἐπιχειρήσας νὰ κατάσχῃ ὑπὲρ τοῦ Σελεύκου τὰ χρήματα τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ἠμποδίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιφανέντος καὶ μαστιγώσαντος αὐτόν. Ἐκ δύο ἐπιγραφῶν εὑρεθεισῶν ἐν Δήλῳ τῷ 1877 καὶ 1879 ἐγνώσθη, ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος οὗτος ἦτο υἱὸς Αἰσχύλου Ἀντιοχέως, ὀνομάζεται δ' ἐν αὐτοῖς «σύντροφος τοῦ βασιλέως» καὶ «ἐπὶ τῶν πραγμάτων τεταγμένος». Βραδύτερον ὁ Ἡλιόδωρος δολοφονήσας τὸν βασιλέα Σέλευκον κατέλαβε τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου καὶ τοῦ Εὐμένους. Ε. Γ. Π.

ἡλιόδωρος (ὁ) (Heliodor) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τῆς εὐγενοῦς *βηρύλλου* (βλ. λ.). Εὑρίσκεται εἰς πρασινωποκιτρίνους, ἐλαφρῶς ὀπαλλίζοντας κρυστάλλους, ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ἀφρικῇ ἐντὸς πηγματιτῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀποσαθρώσεως τούτων προκυπτόντων συ[.]αγμάτων χαλίκων. Χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ ὅτι περιέχει μικρὰν ποσότητα οὐρανίου καὶ δεικνύει καθαρῶς κυανοῦν φωσφορισμὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων. Γ. Κ. Γ.

ἡλιόζῳα (τὰ) (Heliozoa) *[Ζῳολ.]*. Κατηγορία πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ριζοπόδων*. Εἶναι μικρότατα ζῳάρια τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ ἐλάχιστα τῶν θαλασσίων, ὧν τινα ἀμοιροῦσι τελείως σκελετοῦ· ἄλλα ἔχουσιν ἀκτινωτὸν σκελετὸν τιτανώδους συστάσεως. Τὸ σῶμά των, γενικῶς, ἀποτελεῖται ἐκ μονοκόκκου ἢ πολυκόκκου πρωτοπλασματικῆς μάζης καὶ φέρει πολυάριθμα νημάτια, ἀκτινωδῶς διατεταγμένα, ἅτινα ψευδοπόδια καλοῦνται. Τὰ ζῳάρια ταῦτα ἐπιπολάζουσι συνήθως ἐν τῷ ὕδατι, ἄλλοτε διαμένουσιν ἐν τῷ βυθῷ, ἐφ' οὗ καὶ στηρίζονται ἢ μετακινοῦνται τῇ βοηθείᾳ

Digitized by Google

τῶν ψευδοποδίων των, ἅτινα συγχρόνως χρησιμεύουσι καὶ πρὸς σύλληψιν τῆς λείας των. Τὰ ἡλιόζωα πολλαπλασιάζονται διὰ καταμερισμοῦ ἢ ἀποβλαστήσεως καὶ ἐνίοτε καὶ διὰ σπορίων. Δ.Ν.Π.

ἡλιοθεραπεία (ἡ)· ἡ μεθοδικὴ χρησιμοποίησις τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας, ὡς θεραπευτικοῦ παράγοντος ἐπὶ διαφόρων παθήσεων.

— [*Ἐγκυκλ.*] Ὁ ἥλιος εἶναι ὁ ἰσχυρότατος παράγων τῆς ὑγείας καὶ τῆς ζωῆς ἐν τῇ φύσει. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ ἄνθρωποι εἶχον σχηματίσει ἀναμφισβήτητον ἀντίληψιν τῆς τοιαύτης δράσεως τοῦ ἡλίου, ὅστις διὰ τοῦτο εἰς τὸ πάνθεον πάντων τῶν ἐθνῶν ἐξετιμήθη ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ὡς θεὸς θεραπευτής. Παρ' Αἰγυπτίοις ὁ θεὸς Ρᾶ παρέχει τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑγείαν. Ἐν Βαβυλῶνι ὁ Μαρδοὺκ ὑμνεῖται ὡς ἑξῆς: «Τὸ φῶς σου εἶναι ἡ χαρά, τὸ φῶς σου εἶναι ἡ ὑγεία». Παρὰ Φοίνιξιν ὁ Βαάλ. Παρ' Ἕλλησιν ὁ Ἀπόλλων. Ἐν Ἀνατολῇ οἱ Ἰάπωνες, οἱ Σίναι, οἱ Ἰνδοὶ τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου δοξάζουν ὡς λυτρωτὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῶν σωματικῶν πόνων. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἡλιοθεραπείας συγχέεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ὁ Ἀπόλλων ἦτο καὶ πατὴρ τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς Ἀσκληπιοῦ, ἀμφότεροι δ' οἱ θεοὶ οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον συνεχέοντο πρὸς τὸν ἥλιον. Πλεῖσται ὅσαι μαρτυρίαι ἱστορικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος διετέλει ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῶν ἰαματικῶν τῆς ἡλιολουσίας προσόντων καὶ ἰδιοτήτων. Οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες ὑπεβάλλοντο μετὰ τὸ θαλάσσιον λουτρὸν εἰς ἡλιολουσίαν. Ὑπὸ τὸν ἥλιον μὲ γυμνὸν σῶμα ἐπελοῦντο αἱ ἀσκήσεις καὶ τὰ ἀγωνίσματα ἐν ταῖς παλαίστραις καὶ τοῖς σταδίοις. Ὁμοίως γυμνοὶ ἠσκοῦντο καὶ ἔπαιζον ὑπὸ τὸν ἥλιον οἱ παῖδες τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἰατροὶ ἠρεύνων τὰς ἰδιότητας τοῦ ἡλίου, ἐφαρμόζοντες ταύτας ἐπὶ τῶν ἀρρώστων. Ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑφίστατο κατακλιντήριον ἐν τῷ ἀβάτῳ διὰ τὴν ἡλίωσιν τῶν ἀρρώστων. Ὁ Ἱπποκράτης περιελάμβανε τὴν ἡλιοθεραπείαν μεταξὺ τῶν 4 θεραπευτικῶν αὐτοῦ μέσων. Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ «Προβλήματά» του προβάλλει ἐρωτήσεις περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἡλίου. Ὁ Λουκιανὸς ἀποθαυμάζει τοὺς ἡλιοκαεῖς νεανίας. Ὁ Ὀρειβάσιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἰατρὸς Ἡρόδοτος συμβουλεύει: «Αἱ ἡλιώσεις αναγκαιόταται τυγχάνουσι τῆς ἀναλήψεως δεομένοις καὶ σαρκώσεως». Συνιστᾷ δὲ κατὰ ταύτας καὶ τὴν κάλυψιν τῆς κεφαλῆς διὰ παραπετάσματος. Ὁ Ἄντυλλος ἐθεράπευε τὴν ραχίτιδα καὶ τὴν μυϊκὴν ἀτροφίαν δι' ἡλιακῆς ἐπιδράσεως, ἣν καθίστα ἐντονωτέραν δι' ἐπαλείψεως τοῦ σώματος διά τινος φυράματος. Βραδύτερον ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμός, συνεχίσας τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, λίαν ἐξετίμησε καὶ αὐτὸς τὴν ἡλίωσιν, καθιερώσας σὺν ἄλλοις καὶ τὰ *ἡλιαστήρια* (solaria), παραρτήματα τῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν δημοσίων λουτρώνων, ἵνα μετὰ τὸ λουτρὸν διαμένουν οἱ λουόμενοι ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν ἥλιον. Ὁ Πλίνιος ἀπεκάλει τὸν ἥλιον remedium maximum, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Κέλσος συνίστα τὴν ἡλιολουσίαν διὰ νευρικὰ καὶ ἄλλα νοσήματα, ὡς ὁ Αὐρηλιανὸς συνεβούλευεν αὐτὴν διὰ τὸν ραχιτισμόν, τὰς δερματίτιδας κλπ.

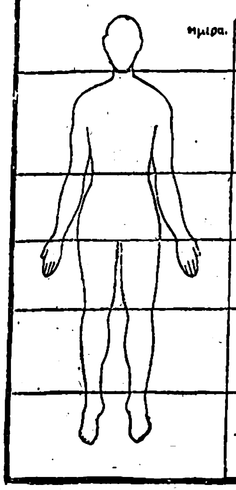

ἡμέρα	1η	2α	3η	4η	5η	6η	7η	8η	9η	10η
					5'	10.	15'.	20'.	25'.	30'.
				5	10'	15'.	20'.	25'.	30'.	35'.
			5'.	10	15'.	20.	25'.	30'.	35.	40.
		5'.	10'.	15'.	20'.	25.	30'.	35'.	40'.	45'.
	5.	10'.	15.	20'.	25.	30'.	35'.	40'.	45'.	50'.

Διάγραμμα ἡλιοθεραπείας κατὰ Rollier.

Παῖδες ἀναρρωννύοντες ἡλιαζόμενοι.

Ὁ Κικέρων, ὁ Γαληνός, ὁ Ἀβικένας ἀναφέρονται εἰς διαφόρους μεθόδους ἐπὶ τῶν ἡλιολούτρων. Ἀλλὰ διὰ τῶν σκοτίων αἰώνων, τῶν διαδεχθέντων τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, ὡς πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι γνώσεις διῆλθον στάσιμον περίοδον, οὕτω καὶ αἱ περὶ ἡλιοθεραπείας γνώσεις παρέμειναν ἐν ὑπνώσει. Δέον δὲ νὰ προχωρήσωμεν μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἵνα ἐπανεύρωμεν τάσεις τινὰς ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαίας φυσικοθεραπευτικῆς ἀγωγῆς. Πρῶτος ὁ Faure τῷ 1774 ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν γαλλικὴν χειρουργικὴν Ἀκαδημίαν περιστατικὰ θεραπείας ἑλκῶν κλπ. διὰ θερμότητος ἐξ ἄνθρακος διαπύρου. Ἀναλόγους ἰάσεις ἔσχον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἡλίου, ὁ Peyre καὶ ὁ Le Compte. Ἔκτοτε αἱ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡλιοθεραπείας ἐργασίαι τῶν ἐπιστημόνων ἤρχισαν νὰ πολλαπλασιάζωνται ταχέως, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅτε ὁ Loebel σημειοῖ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν χημικῶν πλέον ἀκτίνων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Ἀκολουθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν Cauvin (1815), Döbereiner (1816), Girard (1819), Hauterive (1828), Bonnet (1840), Turck (1852 κλπ. Τῷ 1855 ὁ ἐμπειρικὸς Rickli ἱδρύει παρὰ τὴν Τεργέστην τὸ πρῶτον ἡλιοθεραπευτικὸν ἰνστιτοῦτον. Τῷ 1859 ὁ Charcot παρετήρει τὴν διαφορὰν τῆς θερμικῆς ἀπὸ τῆς χημικῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ δέρματος. Τῷ 1878 οἱ Barety καὶ Thaon ἀνακοινοῦν ἐν Νικαίᾳ ἐρεύνας των περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῆς ποιοτικῆς βελτιώσεως τοῦ αἵματος. Ἀπὸ τοῦ 1886 μέχρι τοῦ 1891 μελετᾶται ἡ ἐνέργεια τοῦ φωτὸς ἐπὶ τῶν μικροβίων ὑπὸ τῶν Downes, Duclaux, Onimus, Geissler καὶ Janowsky. Ὁ Von Stein τῆς Μόσχας τῷ 1889 ἀποδεικνύει τὴν ἀναλγησιακὴν ἰδιότητα τῆς ἡλιακῆς ἐπιδράσεως. Ἀλλ' εἰς τὸν πολὺν Δανὸν Finsen (1893) καὶ τοὺς μαθητάς του ὀφείλεται ἡ διάδοσις τῆς ἡλιοθεραπείας. Ὁ Finsen, ἔχων ἀσθενῆ ἥλιον ἐν τῇ πατρίδι του, ἠναγκάσθη ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἡλιοθεραπείαν διὰ τεχνητῆς φωτοθεραπείας. Ἐπακολουθοῦν ἔκτοτε πλεῖσται ἔρευναι καὶ ἐργασίαι ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, καὶ αἱ γενόμεναι δημοσιεύσεις καθιστοῦν κοινὸν κτῆμα τὴν ἡλιοθεραπείαν. Τῷ 1903 ὁ Rollier ἐν Leysin ἵδρυε τὴν πρώτην κλινικὴν συστηματικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἡλιοθεραπείας ἐπὶ τῶν χειρουργικῶν φυματιώσεων. Τῷ 1914 τὸ ἐν Κάνναις εἰδικὸν συνέδριον καθώριζε διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τὰς μᾶλλον σαφεῖς ἐνδείξεις πρὸς ἡλιοθεραπείαν, ὡς πρὸς σπουδαιοτάτην θεραπευτικὴν μέθοδον. Τέλος δὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης καθιέρωσε σαφέστερον τὸ διεθνὲς συνέδριον τοῦ φωτὸς τῷ 1928.

Ἡλιακὸν φῶς. Τὰς ἐπιστημονικὰς βάσεις τῆς ἡλιοθεραπείας καθορίζει ἡ σπουδὴ τῆς φύσεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτινοβολιῶν καὶ τῆς βιολογικῆς δράσεως τοῦ φωτός. Τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐπιδρᾷ διὰ τριῶν εἰδῶν ἀκτίνων: τῶν θερμικῶν (ὑπερερύθρων), τῶν φωτεινῶν (ἀποτελουσῶν τὰ 7 στοιχειώδη χρώματα) καὶ τῶν χημικῶν (ὑπεριωδῶν). Τὰ 86 % τῆς ἡλιακῆς ἐνεργείας ὀφείλονται εἰς τὰς ὑπερερύθρους ἀκτῖνας. Ἐκ τῶν ὑπεριωδῶν αἱ ἔσχαται ἔχουσιν ἐλαχίστην διεισδυτικότητα· μείζονα ἔχουν αἱ μέσαι ὑπεριώδεις, αἵτινες εἶναι καὶ ἄκρως μικροβιοκτόνοι, νεκροῦσαι τὰ ζωϊκὰ καὶ τὰ φυτικὰ κύτταρα· ἔτι δὲ μείζονα διεισδυτικότητα ἔχουν αἱ κοιναὶ ὑπεριώδεις, διεγείρουσαι τὸν φωσφορισμὸν ἢ τὸν φθορισμὸν πολλῶν οὐσιῶν, ἐλάχιστα δ' οὖσαι μικροβιοκτόνοι καὶ χρησιμεύουσαι εἰς τὴν ζωήν. Ἡ διεισδυτικότης αὐξάνεται ἔτι πλέον πρὸς τὰς φωτεινὰς καὶ τὰς θερμικὰς ἀκτῖνας καὶ ἐκμηδενίζεται ταχέως εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὑπερερύθρου χώρας τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος. Αἱ πολύτιμοι ἀπὸ θεραπευτικῆς ἀπόψεως ὑπεριώδεις ἀκτῖνες, ἐντατικώτεραι τὸ θέρος, ἀπορροφῶνται εὐκόλως, ὅταν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὑπάρχουν ὑδρατμοί, καπνός, κονιορτὸς κλπ. Ἡ ἡλιακὴ ἔντασις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους, ἐκ τοῦ κλίματος καὶ ἄλλων καιρικῶν μεταβολῶν. Ἐν Ἀθήναις ὁ ἥλιος λάμπει, κατὰ τὸν Αἰγινήτην, κατὰ μέσον ὅρον, ἐτησίως ἐπὶ 2800 ὥρας περίπου, φωτίζων καὶ θερμαίνων ἄνευ νεφῶν τὴν χώραν, ἐνῷ ἐν Βιέννῃ φαίνεται μόνον ἐπὶ 1839 ὥρας κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως. Εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ παράλια ὁ ἥλιος εἶναι πολλῷ ἐντονώτερος ἢ εἰς τὰς πεδιάδας. Τῶν ὑπεριωδῶν ἀκτίνων ἀνταγωνίστριαι ἔν τινι μέτρῳ εἶναι αἱ ὑπερέρυθροι. Ἀκτινοβολοῦντες χώραν τινὰ τοῦ σώματος δι' ὑπεριωδῶν ἀκτίνων, δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν ἔντονον ἐρεθισμὸν τοῦ δέρματος, ὅστις θ' ἀπεφεύγετο, ἂν συνεδυάζοντο καὶ ὑπερέρυθροι ἀκτῖνες εἰς ἀνάλογον ποσότητα. Ἡ βακτηριοκτόνος ἐνέργεια τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων δὲν περιορίζεται εἰς ὡρισμένα μικρόβια, ἀλλὰ δρᾷ κατὰ πάντων. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ κροκόδειλος, ἐξερχόμενος εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, στρέφει ἀνοικτὸν τὸ στόμα του πρὸς τὸν ἥλιον, ἵνα οὕτω φονευθοῦν οἱ μεταξὺ τῶν ὀδόντων του μικροργανισμοί. Ὁ ἥλιος ἀποστειρώνει καὶ τὸ ὕδωρ μέχρι βάθους 1,60 μ., ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὕδατα τῶν ὀχετῶν κλπ., προσβάλλει δὲ καὶ καταστρέφει καὶ τὰς τοξίνας τῶν μικροβίων, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ ἀντισώματα. Ἐκ τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἐξαρτῶνται ἐπίσης ἡ εὐδοκίμησις τῶν φυτῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς λειτουργίας τῆς χλωροφύλλης, ὁ ἡλιοτροπισμός, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ὑγεία τῶν ζῴων. Ἡ βιολογικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ εἶναι ἐπίσης ἀξιοθαύμαστος. Δύναται δ' αὕτη νὰ ἐξετασθῇ διττῶς:

Α') Ὡς πρὸς τὰ *τοπικὰ φαινόμενα*. Ἄμεσον φαινόμενον, ὡς σύμβαμα τῶν πρώτων ἀκτινοβολιῶν καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡλιοθεραπείας, δέον νὰ θεωρηθῇ τὸ ἡλιακὸν ἐρύθημα, ἐλλεῖπον πολλάκις καὶ τοῦτο, ὁσάκις ἡ ἡλιοθεραπεία ἐκτελεῖται μετὰ συνέσεως. Πλὴν τούτου, ἐπὶ τῶν ἀνοικτῶν τραυμάτων καὶ τῶν συριγγίων σημειοῦται ἀναγωγὴ ἐξιδρώματος ροδίνου καὶ στίλβοντος, ὅπερ συντελεῖ εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ἐπουλώσεως, ὃν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στεῖρον μικροβίων. Ἐκ τῶν ἀμέσων τοπικῶν φαινομένων, ἐξόχως εὐεργετικόν, ὀφειλόμενον εἰς τὰς καθαρῶς θερμικὰς ἀκτῖνας, εἶναι καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἀναλγησίας, ἥτις παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν τραυμάτων ἢ ἄλλων παθήσεων διὰ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἡλίου, ἐξαισίως ἀπηχοῦσα καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀρρώστων. Ὡς ἀπώτερα τοπικὰ φαινόμενα τῆς βιολογικῆς ἐπιδράσεως τοῦ φωτὸς δέον νὰ θεωρηθοῦν ἡ διάλυσις τῶν ὀρρώδων διηθήσεων, ἡ ἐξαφάνισις τῶν οἰδημάτων, ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν κατὰ βάθος νεκρωθέντων ἱστῶν καὶ ἡ μελανίζουσα χρῶσις τοῦ δέρματος. Τὸ φαινόμενον τῆς ἡλιοχρώσεως ποικιλοτρόπως ἐξηγήθη, πιθανωτέρα δ' εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ ἐπιφαίνεται ὡς στοιχεῖον προασπιστικὸν κατὰ τοῦ φωτός. Παρετηρήθη, ὅτι καὶ τῶν πλείστων πτηνῶν τὸ πτίλωμα τῆς ράχεως εἶναι φαι-

Ἡλιαστήριον θεραπευτηρίου χειρουργικῶν φυματιάσεων.

Ἡλιοθεραπεία σπονδυλίτιδος.

Digitized by Google

χρουν, ἐνῷ τὸ τῆς κοιλίας λευκόν. Μελάγχρουν εἶναι καὶ τὸ δέρμα τῶν ἀνθρώπων τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἐνῷ τῶν ψυχρῶν χωρῶν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ξανθόχροι. Οἱ μὴ χρωννύμενοι εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἔχουν ἠλαττωμένην τὴν ἀντίστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ εἶναι εὔκαμπτοι κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν μικροβίων. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ξανθοὶ εἶναι ἐπιρρεπέστεροι τῶν μελάγχρων εἰς τὴν φυματίασιν.

Β') Ὡς πρὸς τὰ *γενικὰ φαινόμενα*. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀφορῶσιν εἰς τὰς σωματικὰς λειτουργίας καὶ τὴν γενικὴν κατάστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐκ τούτων ἄμεσα μὲν εἶναι ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἡλιολούτρου ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος κατὰ 3—4 δέκατα, ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῶν σφύξεων, ἡ ἀγγειοδιαστολία καὶ ἡ ἐφίδρωσις, ἡ αὔξησις τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης καὶ τῆς διουρήσεως καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἠωσινοφίλων. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ εὐφορία, ἥτις ἐπιφαίνεται παρὰ τοῖς ὑφισταμένοις τὴν ἡλιοθεραπείαν, ἔχουσα ἐπενέργειαν ἀληθῶς ἱλαροποιόν. Ἀπώτερα δὲ γενικὰ φαινόμενα εἶναι ἡ αὔξησις τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων καὶ τῆς αἱμοσφαιρίνης, βοηθοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ τυχὸν ὑψηλοῦ κλίματος, ἡ ἐπάνοδος τῆς ὀρέξεως καὶ τοῦ ὕπνου, ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν πέψιν, ἡ αὔξησις τοῦ βάρους καὶ ἐπὶ παιδίων ἡ αὔξησις τοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς θωρακικῆς περιμέτρου. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἥλιος ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐμμήνου ῥύσεως. Παρ' ἡμῖν αὕτη ἐμφανίζεται περὶ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς κορασίδος, ἐνῷ εἰς κλίματα θερμότερα ἐμφανίζεται τὸ 10ον ἢ τὸ 9ον ἢ καὶ τὸ 8ον ἔτος τῆς ἡλικίας.

Ἐνδείξεις. Ἐνῷ τὸ κοινὸν ἡλιόλουτρον, ὡς ἁπλοῦν ὑγιεινὸν μέτρον, δὲν ἔχει τὴν ἀξίαν θεραπευτικῆς μεθόδου, τοὐναντίον ἡ συστηματικὴ ἡλιολουσία, ἡ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν ἐκτελουμένη, προϋποθέτει ἐνδείξεις σαφῶς καθωρισμένας, ἀφορώσας εἴτε εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς γενικῆς καταστάσεως, εἴτε εἰς τὴν τροποποίησιν τοπικῆς βλάβης, εἴτε καὶ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἡ ἡλιοθεραπεία ἐνδείκνυται: α') Εἰς παθήσεις γενικάς, ἄνευ ἰδίας ἐντοπίσεως, ἐχούσας ἀνάγκην γενικῆς τοῦ ὀργανισμοῦ τονώσεως. Τοιαῦται δ' εἶναι ἡ ἀνάρρωσις ἐξ ὀξέων νοσημάτων, ἡ ἀναιμία καὶ ἡ χλώρωσις, λευχαιμία, αἱ προφυματικαὶ καταστάσεις, αἱ χοιραδώσεις, ὁ ραχιτισμός. Ἡ ἐνεργητικότης τῆς κυκλοφορίας, ἡ ζωηρότης τῆς δερματικῆς διαφορήσεως καὶ ἡ πρόκλησις τῆς διαχύσεως τῶν καταποθέντων ὑγρῶν, πείθουσιν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποβάλλωνται ἐπωφελῶς εἰς ἡλιολουσίαν καί τινες τῶν ἀρτηριοσκληρυντικῶν ἢ τῶν νεφριτικῶν, τῶν διαβητικῶν, τῶν ἀρθριτικῶν, ὡς καὶ τῶν συφιλιδικῶν. β') Εἰς παθήσεις τοπικάς, μὴ ἀπηχούσας συνήθως ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως. Τοιαῦται εἶναι τὰ τραύματα (χειρουργικὴ πολέμου) καὶ τὰ ἕλκη οἱασδήποτε φύσεως, ἰδίᾳ τὰ κιρσώδη, τὸ κηρίον, οἱ δοθιῆνες καὶ τὸ ὑγρὸν ἔκζεμα, αἱ ραγάδες τοῦ δακτυλίου, ἡ παρωνυχίς, τὰ χείμετλα καὶ τὰ ἐγκαύματα, ὧν ἐλαττοῖ τὰ ἄλγη καὶ ἐπιταχύνει τὴν ἴασιν. Ἐπὶ πλέον νευρίτιδές τινες, ἀτροφίαι μυϊκαὶ καὶ φλεγμοναὶ παραμήτριοι. γ') Εἰς παθήσεις ἐπιδρώσας τοπικῶς τε καὶ γενικῶς ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Τοιαύτη εἶναι κυρίως ἡ φυματίασις, ἥτις εἶναι γενικὴ πάθησις μὲ τοπικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ φυματίασις τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων θεραπεύεται ταχύτατα διὰ τῆς ἡλιοθεραπείας, ὁ δὲ λύκος ἐπηρεάζεται σημαντικῶς. Ὁμοίως καὶ ἡ ἀδενικὴ φυματίασις, περὶ ἧς ὁ Rollier λέγει, ὅτι οἱ πάσχοντες ἀδένες ἐξέρχονται τοῦ ἰνώδους περιβλήματός των αὐτομάτως, ὡς ὥριμος καρπός, ἄνευ ἄλγους, καταλείποντες οὐλὴν μόλις ὁρατήν. Ἀλλ' ἡ φυματίασις τῶν τραχειοβρογχικῶν ἀδένων καὶ ἡ πνευμονικὴ ἀποτελοῦν τὴν πλέον λεπτὴν ἐντόπισιν δι' ἡλιοθεραπείαν, καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν δι' αὐτῆς νὰ ἐπέλθουν παροξύνσεις τῆς νόσου, ἰδίως ἐπὶ ὀξειῶν μορφῶν, ἐμπυρέτων, σπηλαιωδῶν καὶ συμφορητικῶν. Διὰ τοῦτο πλείονας ἐνδείξεις εὑρίσκει ἡ ἡλιοθεραπεία ἐπὶ ἰνωδῶν μορφῶν, ἄνευ ὀξέων φαινομένων εἰς ἐνηλίκους. Εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα ἔχει ἡ ἡλιοθεραπεία καὶ ἐπὶ φυματιωδῶν λαρυγγιτίδων καὶ περιτονιτίδων, ὡς καὶ εἴς τινας περιπτώσεις φυματιάσεως τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, ἰδίως τοῦ ἀνδρός. Ἀλλ' ἰσχυρὸν θεραπευτικὸν μέσον ἀποδεικνύεται ἡ ἡλιοθεραπεία κυρίως εἰς τὰς λεγομένας χειρουργικὰς φυματιάσεις (ὀστῶν, ἀρθρώσεων κλπ.), ἔνθα ἐπιτυχῶς ἀντικαθιστᾷ τὰς πάντοτε ἀτελεῖς καὶ ἐνίοτε ἐπικινδύνους χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἡλιοθεραπεία ἐκτελεῖται κανονικῶς, τὰ ἐξ αὐτῆς δυσάρεστα εἶναι ἐλάχιστα, σπάνιαι δὲ αἱ ἀπόλυτοι *ἀντενδείξεις*. Ἄτομά τινα π. χ. ἐμφανίζοντα φυσιολογικῶς ἀνισορροπίαν θερμοκρασίας, σφυγμοῦ καὶ ἀναπνοῆς, ἐκδηλώνουν ἔλλειψιν ἀνοχῆς πρὸς τὸ ἡλιόλουτρον διὰ κακουχίας τινός, ἰλίγγων, ναυτίας καὶ ἐμέτων ἐνίοτε. Ὡς τοπικὰ δυσάρεστα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν τὸ ἡλιακὸν ἐρύθημα καὶ ἡ τοπικὴ συμφόρησις, ἡ παρατηρουμένη ἐπὶ μελῶν ἀκινητοποιηθέντων ἐντὸς γυψίνου θυριδωτοῦ νάρθηκος. Ὡς σοβαρὰ δ' ἀντένδειξις πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἡλιοθεραπείας εἶναι μόνον ὁ πυρετός, οὗτινος ἡ αἰτία δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς μικροβιαιμίαν. Ἂν ὅμως ὁ πυρετὸς ὀφείληται εἰς πάθησιν, δι' ἣν ἐνδείκνυται ἡ ἡλιοθεραπεία (π. χ. ὀστεαρθρικὴν φυματίασιν), δὲν πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν, καθόσον ὁ τοιοῦτος πυρετὸς θὰ βελτιωθῇ τάχιστα σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἡλιοθεραπείας.

Τεχνική. Ἡ ἡλιοθεραπεία δέον νὰ ἐκτελῆται ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους, αὐστηρῶς τηρουμένους, ἵν' ἀποδώσῃ ἀκεραίαν τὴν θεραπευτικὴν αὐτῆς ἀξίαν. Καὶ ἐν πρώτοις, ἀνάγκη τὸ ἡλιόλουτρον νὰ λαμβάνηται ἐν καθαρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ, εἰ δυνατὸν δὲ μακρὰν τῆς πόλεως, ἔνθα ὁ κονιορτὸς καὶ ὁ καπνὸς κατακρατοῦσι τὴν χημικὴν ἀκτινοβολίαν. Κατάλληλα κλίματα εἶναι τό τε ὀρεινὸν καὶ τὸ παραθαλάσσιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἐνδείκνυται κυρίως διὰ πνευμονικὰς φυματιάσεις, τὸ δὲ δεύτερον διὰ χειρουργικάς. Ὁ πάσχων πρέπει νὰ κατακλιθῇ εἰς μέρον ὑπήνεμον, ὑπόστεγον, ἐπὶ σκληρᾶς στρωμνῆς, ἀπεχούσης τοῦ ἐδάφους κατὰ ἓν μέτρον, ἵνα μὴ προστίθεται εἰς αὐτὸν καὶ ἡ θερμότης τοῦ ἐδάφους. Ἡ κεφαλὴ πρέπει πάντοτε νὰ εὑρίσκηται ἐν σκιᾷ, προστατευομένη διὰ πλατυγύρου πίλου ἐλαφροῦ ἢ δι' ἀλεξηλίου, οἱ δ' ὀφθαλμοὶ νὰ προστατεύωνται διὰ σκοτεινῶν ὑέλων. Ἡ ἀκτινοβολία δέον νὰ προσπίπτῃ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ σώματος, ἄνευ παρεμβολῆς ὑελοφράκτων παραθύρων, τὰ ὁποῖα τοῦτο μὲν κατακρατοῦσι τὰς ὑπεριώδεις ἀκτῖνας, τοῦτο δὲ στεροῦσι τὸν ἡλιαζόμενον τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀεροθεραπείας. Διότι δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι τὸ ἡλιόλουτρον ἐννοεῖται ὡς συνδυασμὸς φωτολούτρου, ἀερολούτρου καὶ θερμολούτρου. Ἡ προσθήκη δ' εἰς τὴν ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν καὶ τοῦ παράγοντος τοῦ ἀέρος ἐξηγεῖ τὰς οὐχὶ εὐαρίθμους ἀποτυχίας τῆς τεχνητῆς ἡλιοθεραπείας, ἐκτελουμένης κατ' ἀνάγκην ἐν χώρῳ συνήθως περιωρισμένῳ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀποβάλλονται καὶ τὰ ἐνδύματα κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἡλιοθεραπείας, ἵνα μὴ ἀπορροφῶνται ὑπ' αὐτῶν αἱ χημικαὶ ἀκτῖνες καὶ ἵνα μὴ ἐμποδίζηται ἡ ἄμεσος ἐπαφὴ τοῦ ἐλευθέρου ἀέρος. Ἡ ἡλιοθεραπεία δέον νὰ εἶναι γενική, διότι συνήθως ἔχει ἀνάγκην τονώσεως ὁλόκληρος ὁ ὀργανισμός, τῆς τοπικῆς ἐφαρμοζομένης μόνον εἰς τοπικὰς παθήσεις, καὶ ταύτας μὴ φυματιώδεις. Ἐνίοτε ἡ τοπικὴ ἐφαρμόζεται διὰ λόγους ἀτμοσφαιρικοὺς ἢ ὁσάκις πρόκειται περὶ ἀτόμου εἰδικῶς ὑπερευαισθήτου. Ἐπὶ πλέον ἡ ἡλιοθεραπεία δέον νὰ εἶναι προοδευτική, ἵνα αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες γίνωνται δεκταὶ ἄνευ διαταραχῆς τῆς ὅλης τοῦ ὀργανισμοῦ οἰκονομίας. Καὶ τέλος πρέπει νὰ εἶναι συνεχής, μὴ παρεμβαλλομένων ἡμερῶν διακοπῆς. Τὸ ἡλιόλουτρον τελεῖται $1\frac{1}{2}$ ὥρας πρὸ τοῦ γεύματος ἢ $1\frac{1}{2}$ ὥρας μετ' αὐτό· κατάλληλος δ' ὥρα εἶναι τὸ μὲν θέρος ἡ $7\frac{1}{2}$—10 π. μ., τὸν δὲ χειμῶνα ἡ 9—$11\frac{1}{2}$ π. μ. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὑπαίθρου δέον νὰ μὴ εἶναι κατωτέρα τῶν 25°, οὐδ' ἀνωτέρα τῶν 45°. Ἡ διάρκεια δὲ τοῦ λουτροῦ νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ, τοὐλάχιστον ἐν Ἑλλάδι, τὰς δύο ὥρας. Τὰ παιδία (ἄνω τῶν 6 ἐτῶν), ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μένουν κλινήρη, λαμβάνουν τὸ ἡλιόλουτρον παίζοντα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἢ ἐπὶ χλόης ἢ ἐν τῷ γυμναστηρίῳ. Ὁ Rollier, ἀκολουθῶν τὴν προοδευτικὴν μέθοδον, ἐκθέτει εἰς τὸν ἥλιον τὴν πρώτην μὲν ἡμέραν τοὺς πόδας μόνον ἐπὶ 5', τὴν δευτέραν δ' ἡμέραν τοὺς πόδας πάλιν ἐπὶ 5', εἶτα δ' ὑψῶν μέχρι τῶν γονάτων τὸ κάλυμμα, δι' οὗ καλύπτεται τὸ σῶμα, ἐκθέτει ἐπὶ 5' ἔτι τούς τε πόδας καὶ τὰς κνήμας· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ὡς δεικνύει τὸ παρακείμενον διάγραμμα, ἕως οὗ ἐκτεθῇ ὁλόκληρον τὸ σῶμα, ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν. Μετὰ τὸ λουτρὸν ὁ πάσχων ἀναπαύεται ἐπὶ ἡμίωρον, κεκαλυμμένος ἐπαρκῶς, πρὸς ἀποτροπὴν ψύξεως, ἀφοῦ προηγουμένως ἐντρίψῃ ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἐλαφρῶς δι' οἰνοπνεύματος. Εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη τὰ ἡλιόλουτρα δύνανται νὰ συνδυασθοῦν καὶ πρὸς τὰ θαλάσσια λουτρά.

Τὸ ἡλιακὸν φῶς δὲν εἶναι μόνον ἔξοχος θεραπευτικὸς παράγων ἐπὶ πλείστων παθήσεων, ἀλλὰ καὶ μέσον θαυμάσιον προφυλάξεως ἀπὸ τῶν νόσων, ἀπαράμιλλος πηγὴ ἐνεργείας διὰ τὸ ζωϊκὸν κύτταρον. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπίδρασίς του δὲν χρησιμοποιεῖται μόνον ἐν τοῖς σανατορίοις. Σήμερον ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ μέγας διεξάγεται προσηλυτισμὸς διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ὑπαίθρου καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἡλίου. Σοφοί, κοινωνίαι καὶ κράτη συνασπίζονται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον. «Παιδικαὶ Ἐξοχαὶ» ἱδρύονται, «Ὑπαίθρια Σχολεῖα» λειτουργοῦν πανταχοῦ, ἡ ὑπὸ τὸν ἥλιον σωματικὴ ἀγωγὴ λαμβάνει διαστάσεις, κατοικίαι δὲ ἀνεγείρονται μὲ πλειοτέρας καὶ πλατυτέρας εἰσόδους φωτός, ἵνα εἰσέλθῃ ὁ θεὸς Ἀπόλλων. Εἰς ἔκκλησίν του ὁ Rollier πρὸς τοὺς μηχανικοὺς καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας λέγει, ὅτι τὸ μέλλον τῆς φυλῆς ἀπόκειται κατὰ μέγα μέρος εἰς αὐτούς. Ἡ στέρησις τοῦ φωτὸς μαραίνει τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὰς σκοτεινὰς κατοικίας, εἰς τὰ ἀνήλια σχολεῖα, εἰς τὰ ἐργαστήρια τὰ φωτιζόμενα διὰ τεχνητοῦ φωτός, ἀναπτύσσονται καὶ αὐξάνονται ὅλα τὰ μιάσματα καὶ ὅλα τὰ παθογόνα μικρόβια, εἰς ἃ οἱ ἄνθρωποι πληρώνουν τὸν φόρον τόσον βαρύν.

Ἐπιγραμματικὸν εἶναι ῥητόν τι ἐν Νεαπόλει: «Ὅλα τὰ νοσήματα γεννῶνται εἰς τὸ σκότος· ὅλα τὰ νοσήματα θεραπεύονται διὰ τοῦ ἡλίου». Ἀνάλογον πρὸς τὸ ἡμέτερον: «Ὅπου δὲν εἰσέρχεται ἥλιος, εἰσέρχεται ἰατρός». Ὁ ἥλιος ζωογονεῖ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη: «Ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν ἀνθέων, λέγει ὁ πολὺς ἱστορικὸς Michelet, τὸ ἀνθρώπιον ἄνθος εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὴν μεγαλυτέραν ἀνάγκην τοῦ ἡλίου».

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἡλιοθεραπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡλιοθεραπείαν: «ἡλιοθεραπευτικὴ μέθοδος».

ἡλιόθριξ (ὁ) (Heliothrix) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τροχιλιδῶν*, περιλαμβάνον ἑπτὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡλιόθριξ ὁ μίκρωτος*, ὅστις ἔχει σῶμα μικρόν, ῥάμφος ἐπίμηκες καὶ λεπτότατον, πτέρυγας αἰχμηρὰς καὶ μᾶλλον βραχείας καὶ οὐρὰν μακρὰν καὶ πλατυτάτην. Ὁ χρωματισμός του εἶναι χρυσοκυανοῦς κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ἀργυρόλευκος μὲ χρυσοκυανᾶ στίγματα κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

— **ἡλιόθριψ** (ὁ) (Heliothrips) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδονευροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *θριψιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ἡλιοκαημένος, *—η, —ο* καὶ ***ἡλιοκαμένος***· ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου καημένος, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου τὸ δέρμα ὑπέστη τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἡλίου, ὁ ψημένος ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἡλιοκαής.

ἡλιοκαὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεκαυμένος, ὁ ψημένος 'ς τὸν ἥλιο, κοιν. *ἡλιοκαημένος*: «πρόσωπον ἡλιοκαές».

ἡλιόκαλη (ἡ)· ἐκείνη τῆς ὁποίας τὸ πρόσωπον λάμπει σὰν τὸν ἥλιο: «Παναγία ἡ ἡλιόκαλη».

Ἡλιόκαλη *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 262. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μοοκιοῦ*. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Δρίσκου. Παράγει ἀραβόσιτον, γεώμηλα, κρόμμυα καὶ μποστανικά. Ἔχει μικρὰν κτηνοτροφίαν. Μετὰ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων συνδέεται ἐν μέρει διὰ βατῆς καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (ὥρ. $3\frac{1}{2}$). Δ. Ε. Μ.

Ἡλιοκαλή. Ὀρεινὴ γυναικεία μονή, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας καὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν κοινότητα *Κοντοβρακίου* τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. —Μ.

ἡλιοκάμινος (ἡ)· δωμάτιον προσηλιακὸν (μεταγν.), τὸ κοιν. *χειμωνιάτικο*.

—*['Αρχ.]* Ἡ *ἡλιοκάμινος* (λατ. heliocaminus) ἦτο δωμάτιον τῶν οἰκιῶν τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅπερ δεχόμενον τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας καὶ συγκρατοῦν αὐτὰς ἐχρησίμευε τρόπον τινὰ ὡς θερμαντικὴ πηγὴ τῆς ὅλης οἰκίας. Ἐκτίζετο ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς οἰκίας ἢ ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας, διὰ νὰ ἔχῃ δύο πλευρὰς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἥλιον, ἐπεκοινώνει δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν δωματίων τοῦ οἴκου. Λόγῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ σαφῶς διαστέλλεται τῶν solarium *(ἡλιακωτῶν)*. Ἡλιοκάμινοι περίφημοι ἦσαν ἡ ἐν τῇ ἐπαύλει Πλινίου τοῦ νεωτέρου καὶ ἡ ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῆς Σμύρνης. Ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαγορεύεται, ὅπως διὰ κακῆς διαρρυθμίσεως τῆς οἰκοδομῆς του ἐμποδίζει τις τὴν καλὴν λειτουργίαν γειτονικῆς ἡλιοκαμίνου. —Π.

ἡλιοκάνθαρος (ὁ) (Heliocantharus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ τῆς κόπρου ἐνδιαιτώμενα. Δ.Ν.Π.

ἡλιόκαρπος (ὁ) (Heliocarpus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογονείας τῶν *φιλυροειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἢ δένδρα μὲ ἄνθη κατὰ κῦμα διατεταγμένα καὶ καρπὸν κάψαν ᾠοειδῆ. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀξιολογώτερον εἶδος εἶναι *ἡλιόκαρπος ὁ ἀμερικανικὸς* (Heliocarpus americanus). Δ. Ν. Π.

Ἡλιόκαστρον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας. Κάτ. (1928) 395. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρακάσι*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ μικροσυνοικισμοὶ *Καψοσπίτι* (κάτ. 22) καὶ *Τσουκαλιὰ* (κάτ. 29).

ἡλιόκαυμα (τό)· τὸ καῦμα τοῦ ἡλίου, ἡ καυστικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου, ἄλλως *λιοπύρι*.

ἡλιόκαυστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό), κοιν. *λιόκαυτος*· ὁ οἱονεὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεκαυμένος, ὁ ἀπεξηραμένος ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ‖ ***ἡλιόκαυστα*** (τά)· ὡς οὐσιαστ. εἶδος ἁλιπάστων ἰχθύων ἐκτιθεμένων εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἀποξηραινομένων.

ἡλιοκεντρικός, *—ή, —όν*· ὁ ὑπολογίζων τὸν

Digitized by Google

ἥλιον ὡς κέντρον: «ἡλιοκεντρικὴ ἀπόστασις τῶν πλανητῶν» ἢ ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἀπόστασις τῶν πλανητῶν.

— **ἡλιοκεντρικαὶ** ***συντεταγμέναι*** *['Αστρονομ.].* Λέγονται οὕτω αἱ συντεταγμέναι πλανήτου αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἡλίου, καὶ συνιστάμεναι ἐκ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ μήκους καὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ πλάτους τοῦ πλανωμένου ἄστρου. Α.

— **ἡλιοκεντρικὸν** ***σύστημα*** *['Αστρονομ.].* Καλεῖται οὕτω τὸ σύστημα τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ καὶ οἱ πλανῆται, ὧν ἡ Γῆ, στρέφονται μεταβατικῶς περὶ αὐτόν. Ἡ ἔκφρασις ἀντίκειται πρὸς τὸ *γεωκεντρικὸν σύστημα* τοῦ Πτολεμαίου. Ἡ σύλληψις τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος ἀποδίδεται σχεδὸν πάντοτε τῷ Κοπερνίκῳ· ἀλλ' οὗτος, μαθὼν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐσπούδασε κατὰ βάθος τὰς περὶ τοῦ πραγματικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου δοξασίας τῶν μεγάλων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἤντλησεν ἐν αὐταῖς τὰς λαμπροτέρας προγονικὰς ἐμπνεύσεις, καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὰς τῷ 1543 ἄνευ οὐδεμιᾶς μνείας τῶν ἀρχαίων. Θέλομεν ἀποδείξει ἐνταῦθα, ἅπαξ διὰ παντός, διὰ τῆς ἀναλύσεως χωρίων ἀναμφιλόγων, ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος ὀφείλεται ἐντελῶς εἰς τὴν προγονικὴν μεγαλόνοιαν.

Σφαιρικὸν σχῆμα, ἀπομόνωσις καὶ ἰσορροπία τῆς Γῆς ἐν τῷ διαστήματι. «Θαλῆς καὶ οἱ Στωϊκοὶ σφαιροειδῆ [λέγουσι] τὴν γῆν» κατὰ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον (Προπαρασκευὴ εὐαγγελική, ΙΕ', 56), καὶ «'Αναξίμανδρος.... ἔφασκεν.... τὴν γῆν οὖσαν σφαιροειδῆ» (*Διογέν. Λαερτ.* 'Αναξίμανδρος Β' 1). Ὡσαύτως καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐθεώρει τὴν «γῆν.... σφαιροειδῆ» (*Διογέν. Λαερτ.* Βίοι φιλοσόφων, Η', 1). Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦσαν καὶ ὁ Παρμενίδης, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ 'Αριστοτέλης, ὁ 'Ερατοσθένης, ὁ Ποσειδώνιος, ὁ Κλεομήδης, Θέων ὁ Σμυρναῖος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Τάτιος, ὁ Σιμπλίκιος καὶ ἄλλοι. «Σχῆμα δ' ἔχειν σφαιροειδὲς ἀναγκαῖον αὐτήν», λέγει ὁ 'Αριστοτέλης, ὅστις ἀποδεικνύει τοῦτο, α' διὰ τῆς κυκλοτεροῦς σκιᾶς τῆς Γῆς ἐπὶ τῆς Σελήνης ἐν ὥρᾳ ἐκλείψεως, καὶ β' διὰ τῆς ὁρατότητος ἐν Αἰγύπτῳ ἀστέρων ἀοράτων ἐκ βορειοτέρων χωρῶν (Περὶ Οὐρανοῦ Β', 14). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Γῆς, αὕτη ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ 'Αναξιμάνδρου, διότι, κατὰ τὸν ἅγιον Ἱππόλυτον, ὁ σοφὸς οὗτος ἐθεώρει «τὴν..... γῆν εἶναι μετέωρον ὑπὸ μηδενὸς κρατουμένην, μένουσαν δὲ διὰ τὴν ὁμοίαν πάντων ἀπόστασιν» (*Diels*, Doxographi Græci, σ. 133). Τὴν ἀπομόνωσιν ταύτην ἐπρέσβευεν ὡσαύτως ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ, ὁ 'Εμπεδοκλῆς, ὁ Πλάτων, ὁ 'Αριστοτέλης, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, 'Αρίσταρχος ὁ Σάμιος, ὁ 'Ερατοσθένης, ὁ Ποσειδώνιος, ὁ Κλεομήδης, ὁ Τάτιος καὶ λοιποί. Οὕτως ὁ τελευταῖος τῶν φιλοσόφων τούτων μᾶς μανθάνει, ὅτι ὁ 'Εμπεδοκλῆς ἐθεώρει «τὴν γῆν μετέωρον» (Εἰσαγωγὴ εἰς 'Αράτου Φαινόμενα, ἐν Migne, τ. 19, στ. 944). Ὁ δὲ Πλάτων ἀναφέρει «τῆς γῆς αὐτῆς τὴν ἰσορροπίαν» (*Φαίδων*, 58, 109). Ὅταν ἀναλογισθῶμεν πόσον ἀπίστευτος καὶ ἀδύνατος φαίνεται ὁ μετεωρισμὸς ὄγκου ἀχανοῦς, οὕτως εἰπεῖν, βάρους ὡς ἡ Γῆ, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ γεγονότος, ὅτι αὕτη δὲν ἑδράζεται ἐφ' οἱουδήποτε στηρίγματος παρουσιάζεται ὡς ἡ λαμπροτέρα ὅλης τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς στροφὴ τῆς Γῆς. Ταύτην ἐπρέσβευεν ὁ Ἱκέτας, ὁ Ἔκφαντος, ὁ Φιλόλαος, ὁ Λεύκιππος, ὁ Τίμαιος, ὁ Πλάτων, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, 'Αρίσταρχος ὁ Σάμιος καὶ ὁ ἑλληνίζων Χαλδαῖος Σέλευκος. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, «Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς καὶ Ἔκφαντος ὁ Πυθαγόρειος κινοῦσι μὲν τὴν γῆν, οὐ μήν γε μεταβατικῶς, ἀλλὰ τροπικῶς, τροχοῦ δίκην ἐν ἄξονι στρεφομένην ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς περὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κέντρον» (Προπαρασκευὴ εὐαγγελική, ΙΕ', 58). Ὡσαύτως ὁ Λεύκιππος, ὁ ἱδρυτὴς τῆς τῶν ἀτόμων θεωρίας, λέγει «τὴν γῆν ὀχεῖσθαι περὶ τὸ μέσον δινουμένην» (*Διογέν. Λαερτ.* Λεύκιππος, 2 καὶ *Ἡσυχίου*, περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ διαπρεψάντων σοφῶν, 43). «Γᾶ....., δυσίας τε καὶ ἀνατολὰς γεννῶσα κατ' ἀποτομὰς τῶν ὁριζόντων», λέγει ὁ Τίμαιος (Εἰς τὰ 'Αριστοτέλους, περὶ οὐρανοῦ ὑπόμνημα, ἔκδ. Karsten, σ. 231), καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ περιφανεῖ ἐκείνῃ φράσει, «γῆν δὲ τροφὸν ἡμετέραν, εἱλλομένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, φύλακα καὶ δημιουργὸν νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἐμηχανήσατο» (*Τίμαιος* ΙΒ', 40 β). Τὴν λέξιν «εἱλλομένην» ἐξήγησαν ἐν Ἑσπερίᾳ ὡς «συμπιεζομένην», ἀλλὰ σημαίνει ἁπλῶς «στρεφομένην», διότι ἡ Γῆ δὲν δύναται νὰ δημιουργῇ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, χωρὶς νὰ στρέφηται περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς. Ἡ ἐξήγησις «συμπιεζομένην» εἶναι καὶ ἐξ ἄλλου λελανθασμένη, διότι ἡ ἁπλῆ μνεία ἄξονος παρέχει αὐθωρεὶ τὴν ἰδέαν περιστροφῆς καὶ οὐδαμῶς συμπιέσεως. Ἔπειτα ὁ 'Αριστοτέλης, ὅστις ἐγνώριζε τὰς γνώμας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀσυγκρίτως καλύτερον βεβαίως ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, ἐξήγησε τὴν μετοχὴν «εἱλλομένην» τοῦ Πλάτωνος ὡς σημαίνουσαν «ἴλλεσθαι καὶ κινεῖσθαι» (Περὶ οὐρανοῦ, 13, 293 b). Ἄλλαι ἀποδείξεις ἔχουσιν ὧδε ἐνταῦθα. «Ὁ τοίνυν οὐρανός, κύκλῳ εἱλούμενος,.... πάντα τὰ ἐμπεριεχόμενα περιάγει», λέγει ὁ Κλεομήδης (Κυκλικὴ θεωρία τῶν μετεώρων Α', 3)· καὶ πάλιν, «ἕκαστος τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, σὺν τῷ κόσμῳ εἱλούμενος περὶ τὸ οἰκεῖον κέντρον, κύκλον περιγράφει» (Αὐτόθι Α', 5)· ὁ Πλούταρχος μνημονεύει «τὴν γῆν..... στρεφομένην καὶ ἀνειλουμένην» (Πλατωνικὰ ζητήματα, η')· καὶ ὁ Σιμπλίκιος λέγει, ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ «συστρεφομένην, ὅταν διὰ τῆς ει διφθόγγου γραφῇ», ὡς ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Πλάτωνος (Εἰς 'Αριστοτέλους περὶ οὐρανοῦ ὑπόμν. Β', 13, 232 a). 'Εκ τούτων πάντων προκύπτει, ὅτι ὁ Πλάτων διαβεβαιοῖ μέσῳ τοῦ Τιμαίου τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν τῆς Γῆς.

Ἡ περὶ τὸν Ἥλιον περιφορὰ τῆς Γῆς. Ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς γηίνης σφαίρας φαίνεται συλληφθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ 'Αναξιμάνδρου, διαβεβαιωθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων, ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ 'Αρχεδήμου καὶ ἄλλων. 'Αρίσταρχος δὲ ὁ Σάμιος ἀπέδειξεν αὐτήν, ὡς καὶ ὁ Σέλευκος καὶ οἱ Ἕλληνες μαθηματικοί. Οὕτω, κατὰ τὸν Σμυρναῖον Θέωνα, ὁ «'Αναξίμανδρος [λέγει]..., ὅτι...ἡ γῆ... κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσον» (ἔκδ. Teubner, σ. 198). Κατὰ τὸν 'Αριστοτέλην, «οἱ...Πυθαγόρειοι...ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν, ἓν τῶν ἄστρων οὖσαν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον» (Περὶ οὐρανοῦ Β', 12). Ὁ δὲ Πλούταρχος ἀναφέρει τοὺς Πυθαγορείους ὡς θεωροῦντας τὴν Γῆν «κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην» (Νομᾶς, ια'). «Φιλόλαος, λέγει ὁ Στοβαῖος, [θεωρεῖ] πῦρ ἐν μέσῳ περὶ τὸ κέντρον, ὅπερ ἑστίαν τοῦ παντὸς καλεῖ καὶ Διὸς οἶκον... περὶ δὲ τοῦτο...χορεύειν...πλάνητας, μεθ' οὓς ἥλιον, ὑφ' ᾧ σελήνην, ὑφ' ᾗ τὴν γῆν, ὑφ' ᾗ τὴν ἀντίχθονα, μεθ' ἃ σύμπαντα τὸ πῦρ ἑστίας περὶ τὰ κέντρα τάξιν ἐπέχον» (Φυσικά, Α', 22). Καὶ «Φιλόλαος [θεωρεῖ] ὑαλοειδῆ τὸν ἥλιον, δεχόμενον μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πυρὸς τὴν ἀνταύγειαν, διηθοῦντα δὲ πρὸς ἡμᾶς τό τε φῶς καὶ τὴν ἀλέαν, ὥστε τρόπον τινὰ διττοὺς ἡλίους γίγνεσθαι» (Αὐτόθι, Α', 25). Πρὸς τούτοις, «Φιλόλαος....τὸ...ἡγεμονικὸν [τοῦ κόσμου] ἐν τῷ μεσαιτάτῳ πυρὶ [ἔθεσεν]» (Αὐτόθι, Α' 21), καί, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, «Φιλόλαος... [ἔλεγε τὴν γῆν] κύκλῳ περιφέρεσθαι περὶ τὸ πῦρ κατὰ κύκλου λοξοῦ» (Προπαρασκευὴ εὐαγγελική, ΙΕ', 58). Τὰ χωρία ταῦτα ἀναφέρουσιν, οὐ μόνον δύο ἡλίους, ἀλλὰ καὶ δύο σελήνας, διότι, κατὰ τὸν Σιμπλίκιον. «'Αντίχθονα... τὴν σελήνην ἐκάλουν οἱ Πυθαγόρειοι, ὥσπερ καὶ αἰθερίαν γῆν» (Εἰς 'Αριστοτέλους περὶ οὐρανοῦ ὑπόμνημα, Β' 12, 229 a). Καὶ ἐπειδὴ ὁ δεύτερος Ἥλιος ἦτο ἁπλῆ ἀνταύγεια, φάσμα, ἕπεται ὅτι μόνον τὸ μεσαῖον πῦρ ἦτο ὁ πραγματικὸς Ἥλιος. Τοῦτο ἀποδεικνύεται διὰ τῆς ταυτότητος τοῦ «ἡγεμονικοῦ» τοῦ κόσμου τοῦ Φιλολάου μετὰ τοῦ Ἡλίου, διότι, κατὰ τὸν Λαέρτιον Διογένην, Κλεάνθης [φησὶ] τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ κόσμου... [εἶναι] τὸν ἥλιον» (Ζήνων ὁ Κιττιεύς, 70). Ἑτέρα δ' ἀπόδειξις τῆς ἐν λόγῳ ταυτότητος παρέχεται διὰ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Σιμπλικίου. «Οἱ δὲ γνησιώτερον αὐτῶν [τῶν Πυθαγορείων] μετασχόντες πῦρ μὲν ἐν τῷ μέσῳ λέγουσι τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τὴν ἐκ μέσου πᾶσαν τὴν γῆν ζωογονοῦσαν καὶ τὸ ἀπεψυγμένον αὐτῆς ἀναθάλπουσαν» (εἰς 'Αριστοτέλους περὶ οὐρανοῦ ὑπόμνημα, Β', 12, 229 a). Τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ Ἡλίου ἐξύμνησεν ὁ Θεόφραστος (Περὶ πυρός. 5), ὁ 'Ιουλιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 140 Β), καὶ Πρόκλος ὁ διάδοχος (εἰς τὴν Πολιτείαν [Πλάτωνος], 148—149 vr). Ὁ 'Ορφεὺς θεωρεῖ τὸν Ἥλιον «φερέσβιον», καὶ ὁ 'Αριστοτέλης λέγει ὅτι ἡ «τοῦ ἡλίου θερμότης... ἔχει... ζωτικὴν ἀρχὴν» (Περὶ ζῴων γενέσεως, Β', γ', 736). Τέλος, ἡ κατὰ λοξὸν κύκλον περιφορὰ τῆς Γῆς, ἣν ἀναφέρει ὁ Φιλόλαος, καθὰ λέγει ὁ Εὐσέβιος, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, ἀφορᾷ βεβαίως τὴν ἐκλειπτικήν, λοξὴν ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Φιλόλαος ἐφοβεῖτο νὰ ἐκθέσῃ προφανῶς τὸ ἡλιοκεντρικὸν αὐτοῦ σύστημα, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς διωγμοὺς τῶν φιλοσόφων, τὴν ἰδίαν φυγὴν εἰς Λουκανίαν, τὴν σφαγὴν τοῦ Πυθαγόρου μετὰ τεσσαράκοντα μαθητῶν αὐτοῦ, τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεξε Διογένης ὁ 'Απολλωνιάτης ἐν 'Αθήναις, καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ 'Αναξαγόρου.

Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ «Θεόφραστος.... προσιστορεῖ, τῷ Πλάτωνι πρεσβυτέρῳ γενομένῳ μεταμέλειν, ὡς οὐ προσήκουσαν ἀποδόντι τῇ γῇ τὴν μέσην χώραν τοῦ παντὸς» (Πλατωνικὰ ζητήματα, η'), «καὶ Πλάτωνά φασι πρεσβύτην γενόμενον διανενοῆσθαι περὶ τῆς Γῆς ὡς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστώσης, τὴν δὲ μέσην καὶ κυριωτάτην ἑτέρῳ τινὶ κρείττονι προσήκουσαν» (Νομᾶς ια'). Τὸ «κρείττονι» σημαίνει τὸ πῦρ, τὸν Ἥλιον, διότι, κατὰ τὸν 'Αριστοτέλην, οἱ Πυθαγόρειοι ἐθεώρουν «πῦρ μὲν γῆς τιμιώτερον» (Περὶ οὐρανοῦ, 293 a). Ἡ εἰς τὴν ἀνακύκλησιν τῆς Γῆς καὶ τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα μετάγνωσις τοῦ Πλάτωνος ὀφείλεται εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἔργων τοῦ Φιλολάου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη ὁ Τίμαιος (*Διογ. Λαερτ.* Φιλόλαος, 3—4). Καὶ «ταύτης τῆς δόξης [ὅτι τὸ πῦρ καὶ οὐχὶ ἡ γῆ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ] νεώτερος μὲν τοῦ 'Αριστοτέλους 'Αρχέδημος γέγονε» (*Σιμπλικίου*, Εἰς 'Αριστοτέλους Περὶ οὐρανοῦ ὑπόμνημα, Β'. 13, 229 b).

Τὴν περὶ τὸν Ἥλιον περιφορὰν τῆς Γῆς ἀπέδειξεν 'Αρίσταρχος ὁ Σάμιος. Κατὰ τὸν 'Αρχιμήδην, «'Αρίσταρχος .... ὁ Σάμιος ὑποτίθεται γάρ, τὰ μὲν ἀπλανέα τῶν ἄστρων καὶ τὸν ἅλιον μένειν ἀκίνητον, τὰν δὲ γᾶν περιφέρεσθαι περὶ τὸν ἅλιον, κατὰ κύκλου περιφέρειαν, ὅς ἐστιν ἐν μέσῳ τῷ δρόμῳ κείμενος» (Ψαμμίτης, 4—5). Ὁ δὲ Πλούταρχος λέγει: «'Αρίσταρχος τὸν ἥλιον ἵστησι μετὰ τῶν ἀπλανῶν, τὴν δὲ γῆν κινεῖ περὶ τὸν ἡλιακὸν κύκλον» (περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β', 24), καὶ «ἐξελίττεσθαι δὲ κατὰ λοξοῦ κύκλου τὴν γῆν, ἅμα καὶ περὶ τὸν αὐτῆς ἄξονα δινουμένην (Περὶ προσώπου σελήνης, § 6) Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει «τὴν γῆν..... στρεφομένην καὶ ἀνειλουμένην.... ὡς ὕστερον 'Αρίσταρχος καὶ Σέλευκος ἀπεδείκνυσαν· ὁ μὲν ὑποτιθέμενος μόνον· ὁ δὲ Σέλευκος καὶ ἀποφαινόμενος» (Πλατωνικὰ ζητήματα, η').

Ἡ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς 'Αφροδίτης περὶ τὸν Ἥλιον περιφορά. Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ 'Αφροδίτη κινεῖται ἐν τροχιᾷ ἐχούσῃ τὸν Ἥλιον ὡς κέντρον. Οὕτω, κατὰ τὸν Χαλκίδιον, «Heraclides Ponticus cum circulum Luciferi describeret, item solis, et unum punctum atque unam medietatem duobus daret circulis, demonstravit, ut interdum Lucifer superior, interdum inferior, sole fiat». Θέων δ' ὁ Σμυρναῖος κινεῖ οὐ μόνον τὴν 'Αφροδίτην, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν, μνημονεύων τὴν «κοίλην .... τοῦ ἡλίου, περὶ δὲ ταύτην τὴν τοῦ Στίλβοντος, εἶτα ἀμφοτέρας περιειληφυῖαν ... τὴν τοῦ Φωσφόρου» (ἔκδ. Teubner, σ. 186—187).

Ἡ περὶ τὸν Ἥλιον περιφορὰ τοῦ Ἄρεως, τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου. Τὸ ἄνω χωρίον τοῦ 'Αριστοτέλους, καθ' ὃ «οἱ... Πυθαγόρειοι... ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν, ἓν τῶν ἄστρων οὖσαν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον», σημαίνει ὅτι ἥ τε Γῆ καὶ οἱ πέντε τότε γνωστοὶ πλανῆται στρέφονται, κατὰ τοὺς Πυθαγορείους, περὶ τὸν Ἥλιον. Καὶ δὴ ἀπεδείξαμεν ἤδη τὴν ταυτότητα τοῦ ἐν μέσῳ πυρὸς μετὰ τοῦ Ἡλίου, ἐνῷ τὰ κινούμενα ἄστρα τοῦ 'Αριστοτέλους δὲν δύνανται νὰ εἶναι εἰμὴ μόνον οἱ πλανῆται, διότι τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας ὁ Σταγειρίτης χαρακτηρίζει ὡς «ἐνδεδεμένους», ὅθεν καὶ ἀκινήτους (Περὶ οὐρανοῦ, Β' 8). Τέλος, τὴν περὶ τὸν Ἥλιον περιφορὰν ὅλων τῶν πλανητῶν διεβεβαίωσεν ὁ ἑλληνίζων αὐτοκράτωρ 'Ιουλιανός, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν 'Αθήναις, ἐν τοῖς ἑξῆς: «Οἵ τε γὰρ πλάνητες εὔδηλον ὅτι περὶ αὐτὸν [τὸν ἥλιον] χορεύοντες» (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 146D), καὶ «οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ὅτι περὶ αὐτὸν ὥσπερ βασιλέα χορεύοντες, ἔν τισιν ὡρισμένοις πρὸς αὐτὸν διαστήμασιν ἁρμοδιώτατα φέρονται κύκλῳ, στηριγμούς τινας ποιούμενοι, καὶ πρόσω καὶ ὀπίσω πορείαν, ὡς οἱ τῆς σφαιρικῆς ἐπιστήμονες θεωρίας ὀνομάζουσι τὰ περὶ αὐτοὺς φαινόμενα» (Αὐτόθι, 135 Β).

'Εκ τούτων πάντων προκύπτει ἐναργῶς, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι οἱ πραγματικοὶ ἀνακαλυπταὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου, περὶ οὗ τινες ἐξ αὐτῶν δὲν ἀμφέβαλλον ποσῶς, ἐνῷ ὁ Κοπέρνικος, ὁ σφετερισθεὶς τὰς δοξασίας αὐτῶν, παρέστησε τὸ αὐτὸ σύστημα ὡς ἁπλῶς πιθανόν.

Δέον νὰ σημειώσωμεν, ἐν τέλει, ὅτι ἡ σύλληψις τοῦ πραγματικοῦ τούτου συστήματος ἦτο ἀκραιφνῶς ἑλληνική, καθότι ὁ Θαλῆς καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐπρέσβευον τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον αὐτῶν, ἐνῷ ὁ Πλάτων, ὅστις εἶχεν ὡσαύτως ἐπισκεφθῆ τὴν Αἴγυπτον, ἔτι δὲ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, δὲν ἐσκέφθη περὶ τῆς διττῆς κινήσεως τῆς Γῆς εἰμὴ ἀκολούθως, μόνον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων τοῦ Φιλολάου.

Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

ἡλιοκίδαρις (ἡ) (Heliocidaris Desor) *[Ζωολ.— Παλαιοζ.].* Γένος ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πολυπόρων ἐχινιδῶν ἐκτοβραγχίων κανονικῶν εὐεχινοειδῶν.* Τὰ ζῷα ταῦτα φέρουσι διπλοῦς πόρους τεταγμένους εἰς τρεῖς σειρὰς ἐφ' ἑκάστου ὑδροφόρου πινακιδίου. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ καὶ ἐντεῦθεν. Ζῶσι καὶ σήμερον ἐντὸς τῶν θαλασσῶν.

Γ. Κ. Γ.

Ἡλιοκλῆς. — 1) Πατὴρ τοῦ Ἕλληνος βασιλέως τῆς Βακτριανῆς Εὐκρατίδου, ζήσας περὶ τὸ 200 π. Χ. Εἶναι γνωστὸς μόνον ἐκ νομισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως φέρουν τὴν προτομὴν τοῦ υἱοῦ του Εὐκρατίδου, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας δύο προτομὰς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡλιοκλέους καὶ Λαοδίκης». Ἡ Λαοδίκη παρίσταται ἐστεμμένη μὲ διάδημα βασιλικόν, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ Ἡλιοκλῆς, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ὁ Ἡλιοκλῆς δὲν ὑπῆρξε βασιλεύς. Κατὰ τὴν γνώμην ὅμως τοῦ φὸν Σάλλετ ὁ εἰκονιζόμενος μετὰ τῆς Λαοδίκης Ἡλιοκλῆς δὲν εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως Εὐκρατίδου, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἡ δὲ Λαοδίκη εἶναι σύζυγός του καὶ τὸ νόμισμα ἐκόπη εἰς ἀνάμνησιν τῶν νεωστὶ τελεσθέντων γάμων του. Ὁ Ἡλιοκλῆς εἰκονίζεται ἄνευ στέμματος, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του ἔζη ἀκόμη καὶ κατεῖχε τὸν θρόνον. — 2) Ὁ τελευταῖος Ἕλλην βασιλεὺς τοῦ ἑλληνοϊνδικοῦ κράτους τῆς Βακτριανῆς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα υἱὸς τοῦ Εὐκρατίδου καὶ ἔγγονος τοῦ ἀνωτέρω Ἡλιοκλέους. 'Εβασίλευσε κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του καὶ τοῦ ἔτους 127 π. Χ. διάστημα, ὁπότε κατελύθη τὸ ἐν Βακτριανῇ ἑλληνικὸν κράτος. 'Εκ τῶν ἀνευρεθέντων νομισμάτων τῆς βασιλείας του προκύπτει, ὅτι ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός του συνεβασίλευσε μετ' αὐ-

Digitized by Google

τοῦ ἐπί τινα χρόνον. Ὁ Ἰουστῖνος μνημονεύει τὸν Ἡλιοκλέα ὡς συμβασιλέα τοῦ πατρός του καὶ ὅτι κατέλαβε τὸν θρόνον φονεύσας τὸν πατέρα του. Τὰ νομίσματα τοῦ Ἡλιοκλέους φέρουν ἐπιγραφὴν εἰς δύο γλώσσας, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἐγχωρίαν ἀριανήν. Ν. Α.

ἡλιοκοπρὶς (ἡ) (Heliocopris) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντομων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν καραβιδῶν, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Γενικῶς αἱ ἡλιοκοπρίδες εἶναι ἔντομα μεγάλου μεγέθους, μὲ σῶμα ἀτρακτοειδές, ἀπεστρογγυλωμένον κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῶν τμῆμα, μὲ κεφαλὴν κερατοειδῆ καὶ χρωματισμοὺς μελανοὺς μὲ μεταλλικὰς ἀποχρώσεις. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῆς ζωϊκῆς κόπρου. Δ. Ν. Π.

ἡλιοκόρασον (τό)· ἰδιωματ. Ποντ., κοράσιον τὸ ὁποῖον λάμπει σὰν τὸν ἥλιο, ὡραιοτάτη κόρη.

ἡλιοκρινίτης (ὁ) (Heliocrinites Eichw.) *[Παλαιοζωολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἀπολιθωμένου γένους τῶν κυστοειδῶν πελματοζῴων *καρυόκυστις* (Caryocystis v. Buch.). Συνώνυμα: *ὀροκυστίτης, ἡλιόκυστις*. Γ. Κ. Γ.

ἡλιόκρουγμα (τό)· ἰδιωματ., ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου· || ἡ νόσος ἴκτερος.

ἡλιόκυστις (ἡ) (Heliocystis Haeckel) *[Παλαιοζωολ.]*. Συνώνυμον τοῦ ἀπολιθωμένου γένους τῶν κυστοειδῶν πελματοζῴων *καρυόκυστις* (Caryocystis v. Buch.). Συνώνυμα: *ἡλιοκρινίτης, ὀροκυστίτης*. Γ. Κ. Γ.

ἡλιολατρεία (ἡ)· ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου.

— *[Θρησκειολ.]* Ἡ *ἡλιολατρεία* εἶναι μία τῶν ἐκδηλώσεων τῆς λατρείας τῆς φύσεως καθόλου καὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων αὐτῆς, τὰ ὁποῖα προσωποποιοῦνται δι' ἐξελίξεώς τινος, ἧς τὰ στάδια κατέδειξεν ἐπιτυχῶς ὁ Usener. Ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων τούτων εἶναι φυσικὸν ὅτι ἐξήρθησαν πρὸ πάντων ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπὶ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἐπίδρασις εἶναι καταφανὴς καὶ ἐξαιρετική. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ ἀντικείμενα, οἷα τὸ φῶς, ἡ βροχή, ἡ θερμότης, τὸ ψῦχος, ἡ σελήνη, καὶ ἰδίᾳ ὁ ἥλιος. Οὗτος, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων οὐρανίων σωμάτων, ἀλλ' εἰς μεγαλύτερον βαθμόν, ἐμφανίζεται ὡς ἰσχυρὸν ὂν διὰ τῆς ἀμέσου ἐπενεργείας τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, διὰ τῆς κανονικῆς αὐτοῦ κινήσεως καὶ διὰ τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ζωῆς καθόλου ἐπιδράσεως. Δὲν εἶναι κατὰ συνέπειαν παράδοξον, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου δὲν ἀπαντᾷ μόνον ἐν πάσαις ταῖς θρησκείαις, ἀλλὰ καὶ κατέχει σπουδαιότατον μέρος ἐν αὐταῖς, ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον μυθολογικῶν συστημάτων καὶ θεολογικῶν θεωριῶν. Τοῦτο ἰσχύει πρὸ πάντων διὰ τὴν θρησκείαν τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Περσῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου, ὅστις τιμᾶται ὡς sol invictus, ἀνίσταται εἰς νέαν ζωήν, εὐνοουμένη ὑπό τινων αὐτοκρατόρων, ὡς βραδύτερον καὶ ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Τῆς μεγάλης δυνάμεως τῆς ἡλιολατρείας τεκμήρια ἔχομεν ἔτι ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν ἡμερῶν, ἅπιρ εἶναι ἐν χρήσει μέχρι σήμερον, ἔν τισι χριστιανικαῖς ἑορταῖς, ὧν ὁ χρόνος καθωρίσθη ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰς ἑορτὰς τοῦ ἡλίου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, ἐν ἀρχαίοις ὕμνοις τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸν Χριστόν. Ν. Ι. Λ.

ἡλιολάτρης (ὁ)· ὁ λατρεύων τὸν ἥλιον.

ἡλιολατρικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἡλιολατρείας, ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς αὐτήν.

ἡλιόλιθος (ὁ) (Heliolith, Sonnenst.) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ *ὀλιγοκλάστου*, κληθεῖσα οὕτω διότι παρουσιάζει ποίκιλσιν χρωμάτων, προκαλουμένην ὑπὸ λεπιδίων αἱματίτου, ἐγκεκλεισμένων ἐντὸς τῆς μάζης του. Εὑρίσκεται εἰς τὸ Tvedestrand τῆς νοτίου Νορβηγίας καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡλιολίτης (ὁ) (Heliolites Dana) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν *ἡλιολιτιδῶν ἀλκυοναρίων (ὀκτοκοραλλίων) ἀνθοζῴων κνιδοζῴων κοιλεντερωτῶν*. Τὸ κοινέγχυμα τῶν ζῴων τούτων ἀπετελεῖτο ἐκ πολυαρίθμων πολυγωνικῶν ὁμοειδῶν σωλήνων, διαχωριζομένων ὑπὸ πολυαρίθμων ἐγκαρσίων διαζωμάτων. Τὰ διαφράγματά των ἦσαν λεπτά, ἐνίοτε δὲ ὑπῆρχε κεντρικὸν στηλίδιον. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως μέχρι καὶ τῆς δεβονίου τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, ἐν Εὐρώπῃ, Σιβηρίᾳ, Β. Ἀμερικῇ καὶ Αὐστραλίᾳ. Ἡ κυρία ἐξάπλωσίς των ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀνωτέραν σιλούριον ὑποδιάπλασιν. Συνώνυμα: *στελλιπορέλλα, νικολσονία*. Γ. Κ. Γ.

ἡλιολιτίδαι (ὁ) (Heliolitida Lindström) *[Παλαιοζωολ.]*. Κατηγορία ἐκλειψάντων ζῴων κατατασσομένη εἰς τὰ *ἀλκυονάρια (ὀκτοκοράλλια) ἀνθόζωα κνιδόζωα κοιλεντερωτά*. Τὸ σῶμα τῶν ζῴων τούτων ἦτο ὀγκῶδες, μαξιλαροειδές, σπανιώτερον κλαδοειδές, συνίστατο δ' ἐκ σωληνώδους ἢ φυσαλλιδωτοῦ κοινεγχύματος μετὰ μεγαλυτέρων ἢ μικροτέρων κυττάρων ἐμβεβυθισμένων ἐντὸς αὐτοῦ. Οἱ ἡλιολιτίδαι, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν καταπληκτικὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἀπολιθωμένων κοραλλιογενῶν ὑφάλων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ, δεικνύουν εἰς τὴν συνολικήν των ἐμφάνισιν, εἰς τὴν μακροσκοπικήν των κατασκευὴν καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ των μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ γένος *ἡλιόπορος* (βλ. λ.). Οἱ κύριοι σωλῆνες γεννῶνται εἰς τὸ κοινέγχυμα διὰ συνενώσεως πολλῶν κοινεγχυματικῶν σωλήνων, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἡλιόπορον. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τοὺς *ἡλιοπορίδας* (βλ. λ.) ἔχουν τοῖχον καλῶς διαπεπλασμένον καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπίσης δώδεκα στιφρὰ διαφράγματα, ἐξικνούμενα ἐνίοτε σχεδὸν μεχρι τοῦ κέντρου. Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ γνωρίσματα ἠνάγκασαν πολλοὺς παλαιοζῳολόγους (Lindström, Hinde καὶ ἄλλους) νὰ χωρίσουν τοὺς *ἡλιολιτίδας* ἀπὸ τὴν *ἡλιόπορον* καὶ νὰ τονίσουν συγχρόνως ὅτι ὑπάρχουν καὶ συγγένειαί τινες πρός τινα *ἑξακοράλλια* ἢ πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φαβοσιτιδῶν τραπεζοειδῶν ἀνθοζῴων*. Λείψανα ἀπολιθωμένα ἡλιολιτιδῶν εὑρέθησαν μόνον ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως μέχρι καὶ τῆς δεβονίου τοῦ παλαιοζωικοῦ. Τὰ κυριώτερα γένη τῶν ἡλιολιτιδῶν εἶναι ὁ *ἡλιολίτης*, ὁ *κοσμιόλιθος*, ὁ *προηλιολίτης*, ἡ *πλασμοπόρα*, ἡ *προπόρα*, ἡ *θηκία*, ἡ *πρωταραία* κλπ. Γ. Κ. Γ.

Ἡλιόλουστον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καστανιῶν (τέως Γκερμπασὲλ) τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτ. (1928) 238. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μελάφτσα*.

ἡλιόλουστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου λουόμενος, καταυγαζόμενος: «οἰκία ἡλιόλουστος».

ἡλιόλουτρον *[Ὑγιεινή]*. Ἡ ἔκθεσις ὁλοκλήρου τοῦ σώματος ἢ μοίρας μόνον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, πρὸς ἐπιδίωξιν θεραπευτικοῦ ἀποτελέσματος. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ἡλιόλουτρον καλεῖται *γενικόν*, ἐνῷ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν καλεῖται *μερικὸν* ἢ *τοπικόν*. Τὸ ἡλιόλουτρον ἐκτελεῖται ἐν ἀναπαυτικῇ στάσει καὶ διὰ γυμνοῦ ἐντελῶς τοῦ σώματος ἢ τοῦ μέρους, ἐφ' οὗ δέον νὰ προσπέσῃ ἡ ἡλιακὴ ἀκτινοβολία. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέηται πρὸς τὸ φωταερόλουτρον (βλ. καὶ *ἀεροθεραπεία, ἡλιοθεραπεία, λουτρόν*). Σ. Γ. Σ.

ἡλιομετρία (ἡ) *[Ἀστρονομ.]*· βλ. λ. *ἡλιόμετρον*.

ἡλιομετρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ *ἡλιόμετρον* (βλ. λ.).

ἡλιόμετρον (τὸ) *[Ἀστρονομ.]*. Ὄργανον, ἐπινοηθὲν τῷ 1748 ὑπὸ τοῦ Bouguer διὰ τὴν καταμέτρησιν γωνιωδῶν ἀποστάσεων ἀναμεταξὺ δύο γειτόνων σημείων τοῦ οὐρανοῦ, δύο ἀστέρων, ἢ καὶ τῆς διαμέτρου τοῦ Ἡλίου, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Τὸ ὄργανον παρέχει δυαδικὴν εἰκόνα τῶν ἄστρων, καὶ ὁ Bouguer μετεχειρίζετο πρὸς τοῦτο δύο ἀντικειμενικοὺς φακοὺς (objectifs) τοῦ αὐτοῦ μήκους ἑστίας καὶ πλησίον ἀλλήλων, ἵνα ἔχῃ ἐν τῷ αὐτῷ προσοφθαλμίῳ φακῷ (oculaire) τὰ ὑπὸ τῶν δύο ἀντικειμενικῶν φακῶν παρεχόμενα εἴδωλα. Τῷ 1753 ὁ Dollond ἔθεσεν ἔξωθεν τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ δεύτερον φακὸν ἀρνητικῆς ἀποστάσεως ἑστίας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τετμημένον, τῶν δύο τομῶν οὐσῶν κινητῶν. Ἀλλὰ τὸ ἡλιόμετρον ἔλαβε τὴν ὁριστικὴν αὐτοῦ μορφὴν τῷ 1817, ὅτε ὁ Fraunhofer μετεχειρίσθη ἀντικειμενικὸν φακὸν διαμετρικῶς τετμημένον, τῶν δύο ἡμικυκλοτερῶν μερῶν ὑάλου αὐτοῦ τυγχανουσῶν κινητῶν καὶ τῆς κινήσεως ταύτης μετρουμένης μικρομετρικῶς. Ὅταν τὰ δύο ἡμικύκλια ὑάλου ἑνῶνται, παρέχοντα κυκλοτερῆ ἀντικειμενικὸν φακόν, τότε βλέπει τις μίαν μόνον εἰκόνα τοῦ Ἡλίου, ὅταν δὲ ἓν τῶν ἡμικυκλίων μετατοπίζηται κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς τῶν ὑάλων τομῆς, τότε παρατηροῦνται δύο εἴδωλα τοῦ ἄστρου. Οὕτως ὁ παρατηρητής, καθιστῶν ταῦτα ἐφαπτόμενα καὶ στρέφων τοὺς φακοὺς περὶ τὸν τηλεσκοπικὸν ἄξονα, βλέπει, ὅτι τὰ ἐφαπτόμενα εἴδωλα δὲν παύουσι νὰ μένωσιν ἐν ἐπαφῇ. Ὅθεν καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἥλιος δὲν παρουσιάζει ὁρατὴν πολικὴν πλάτυνσιν. Τὸ μικρόμετρον τοῦ ὀργάνου ἐπιτρέπει τὴν εὐχερῆ καταμέτρησιν τῆς ἡλιακῆς διαμέτρου διὰ τῆς συμπτώσεως καὶ ἐπαφῆς τῶν δύο τοῦ Ἡλίου εἰδώλων. Τέλος, διὰ τοῦ ἡλιομέτρου τοῦ Kœnigsberg, ἐν Πρωσσίᾳ, ὁ Bessel, τῷ 1838, πρῶτος παρέσχε τοῖς ἀστρονόμοις ἰδέαν τῆς ἀποστάσεως τῶν ἀστέρων, ἀνακαλύψας τὴν παράλλαξιν τοῦ 61ου ἀστέρος τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Κύκνου. —Α.

ἡλιόμορφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ τὸν ἥλιον κατὰ τὸ σχῆμα.

ἥλιον (τὸ) (He) *[Χημ.]*. **Στοιχεῖον** ἀτομικοῦ βάρους 4, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν εὐγενῶν ἀερίων. Ἀνεκαλύφθη κατὰ πρῶτον διὰ τῆς φωτοφασματικῆς ἀναλύσεως ὡς περιεχόμενον εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ ἡλίου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του, βραδύτερον δὲ τῷ 1895 ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ramsay καὶ ἐπὶ τῆς γῆς (βλ. λ. *ἀὴρ* τ. Α. σ. 900 γ). Σ. ΧΟΡΣ

— **ἡλίου ἀκτῖνες** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἀκτῖνες ἀκτινεργοί*.

ἡλιοπάτης (ὁ) (Heliopates) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη, μελανοῦ χρώματος ἔντομα, ἀπαντῶντα εἰς ὑγροὺς τόπους. Γνωστὰ περὶ τὰ 50 εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Δ. Ν. Π.

Ἡλιόπετρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Εὐλάλου τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτ. (1928) 204. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Γκιούτασλη*.

ἡλιοπλαστικὴ (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Καλοῦνται οὕτω βαθύτυποι μέθοδοι, καθ' ἃς ἐκ διογκωθέντος φωτογραφικοῦ ἐκτύπου (Quellrelief) λαμβάνονται γαλβανοπλαστικῶς ἕτερα ἀποτυπώματα. Κ. Γ. Μ.

ἡλιοπληξία τῆς **ἀμπέλου** *[Φυτοπαθολ.]*· βλ. λ. *ἀποπληξία* ἢ πολυπορίασις τῆς ἀμπέλου.

Ἡλιόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις ἐν Συρίᾳ, ἡ σημερινὴ *Βααλβὲκ* (βλ. λ.).

Ἡλιοπολῖτις ***ἐννεὰς*** *[Αἰγυπτ. Μυθολ.]*· βλ. λ. *ἐννεάς*.

ἡλιοπορίδαι (οἱ) (Helioporidae, Helioporacea) *[Παλαιοζωολ.]*. Τάξις *ἀλκυοναρίων ἀνθοζῴων κνιδοζῴων κοιλεντερωτῶν*. Περιλαμβάνει κοράλλια, σχηματίζοντα κοινότητας συμπαγεῖς εἰς κορμοὺς ὀγκώδεις, ἀσβεστολιθικούς, συνισταμένους ἐκ σωλήνων, συνηνωμένων διὰ πολὺ ἀνεπτυγμένου κοινεγχύματος, ἀποτελουμένου ἐκ λεπτοτέρων σωλήνων. Αἱ συμπαγεῖς κοινότητες τῶν κοραλλίων τούτων εἶναι προσπεφυκυῖαι ἐπὶ τῶν πυθμένων τῶν θαλασσῶν. Οἱ πολύποδες κατοικοῦσιν ἐντὸς τῶν κυρίων σωλήνων, ἕκαστος δὲ φέρει ὀκτὼ κεραίας. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ τῆς ἠωκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ. Τὰ κυριώτερα γένη εἶναι ἡ *ἡλιόπορος*, ζῶσα καὶ σήμερον, ἡ *πολυτρημακίς*, κ. ἄ. Γ. Κ. Γ.

ἡλιόπορος (ἡ) (Heliopora Blainv.) *[Ζωολ. - Παλαιολ.]*. Γένος ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἡλιοποριδῶν* (βλ. λ.) *ἀλκυοναρίων ἀνθοζῴων κνιδοζῴων κοιλεντερωτῶν*. Τὸ γένος τοῦτο περιλαμβάνει κοράλλια, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἴδη ἐξέλιπον καὶ εὑρίσκονται ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ τῆς ἠωκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ. Σήμερον ζῇ ἀκόμη εἰς τὸ Ἰνδοαυστραλιακὸν ἀρχιπέλαγος. Τὰ κοράλλια ταῦτα σχηματίζουσι συμπαγεῖς ἢ κλαδώδεις κορμούς. Αἱ μεγαλύτεραι κυψέλαι τῶν κορμῶν τούτων ἔχουν δώδεκα ψευδοδιαφράγματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσθενῶς ἀνεπτυγμένα, καὶ εἶναι συνηνωμένα δι' ἐνδιαμέσου σκελετοῦ, ἐκ λεπτοτέρων σωλήνων ἀποτελουμένου. Τὰ ἐγκάρσια διαζώματα τῶν κυρίων σωλήνων ἀπέχουσιν ἀλλήλων περισσότερον ἢ τὰ παρόμοια τῶν κοινεγχυματικῶν σωλήνων. Γ. Κ. Γ.

Ἡλιόπουλος. Ἐπώνυμον πολλῶν Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐξ ὧν κυριώτεροι:—1) ***Ἀθανάσιος***, ὁ ἐπικαλούμενος *Φιλαντρῆς*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαντινείας. Ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς ὅλας τὰς ἐν Ἀρκαδίᾳ μάχας καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη. Ἐτάχθη μεταξὺ τῶν φαλαγγιτῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς. —2) ***Ἀθανάσιος*** ἕτερος, ἐκ Καλαμῶν. Ἐπολέμησεν εἰς Κορώνην καὶ κατόπιν διεκρίθη ἐπὶ ἐπὶ Ἰμβραὴμ εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον. Ἔπεσεν εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν τῷ 1826. —3) ***Ἀναστάσιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καρυταίνης. Ὑπηρέτησεν ὡς μπουλουκτσῆς, ἐδαπάνα δὲ ἐξ ἰδίων διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ σώματός του. Διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Λάλα, εἰς τὰς διαφόρους συγκρούσεις κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὴν Κόρινθον, τὰς Πάτρας, τὸ Ναύπλιον καὶ τὰ Δραμαλικά. Ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον. —4) ***Ἀνδρέας***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λιδωρικίου. Πρωτηγωνίστησεν εἰς τὰ γεγονότα τῆς Ἀμφίσσης κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἠκολούθησε τὸν Γκούραν καὶ μετέσχε τῶν μαχῶν τῆς Ἀλαμάνας, τῆς Γραβιᾶς, τοῦ Ἀετοῦ, τῆς Ἀμπλιανης καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀκόμη ἔδειξεν ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν. Ἐπίσης ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, τραυματισθεὶς κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον. Κατετάχθη εἰς τὰς χιλιαρχίας, ὑπηρέτησεν εἰς τὰ ἐλαφρὰ τάγματα καὶ τέλος παρέμεινεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐπὶ Ὄθωνος, ταχθεὶς μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς προικοδοτημένης φάλαγγος. —5) ***Ἀντώνιος***. Ἱερεὺς ἀπὸ τὸ Ἀρκουδόρεμα τῆς Ἀρκαδίας. Εἰσέφερε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ὅπλα καὶ πολεμεφόδια, ἠκολούθει δὲ τοὺς στρατοὺς εὐλογῶν καὶ παραθαρρύνων τοὺς στρατιώτας ἀλλὰ

Digitized by Google

καὶ μαχόμενος. Ἀπολέσας τοιουτοτρόπως ὅλην τὴν περιουσίαν του, ἀπέθανε πένης. —6) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀρκαδίας. Διέπρεψεν εἰς τὰς μάχας κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Ἰμβραήμ. —7) ***Γεώργιος,*** ὁ κοινότερον *Γιωργίτσας* ἐπικαλούμενος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τριπόλεως, πιστὸς ὀπαδὸς τοῦ Κολοκοτρώνη. Τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς συγχωρίων του ἐπολέμησεν εἰς τὸ Βαλτέτσι, τὴν Γράναν, τὸ Ναύπλιον, τὴν Κόρινθον, τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὰ Δερβενάκια. Ἐπίσης διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητά του κατὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τοῦ Ἰμβραήμ, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Δραμπάλαν. Ἐπὶ κυβερνήτου Καποδιστρίου προήχθη εἰς ἀξιωματικὸν Γ' τάξεως. —8) ***Γρηγόριος.*** Κατήγετο ἐξ Ἄστρους τῆς Κυνουρίας, ἀνεδείχθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἀρχηγὸς ἐπιλέκτου σώματος, καὶ τῷ 1823 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς διοικήσεως ἑκατόνταρχος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. —9) ***Δημήτριος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λεβαδείας. Ἐπολέμησε μαζὶ μὲ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον εἰς τὴν Λεβάδειαν καὶ τὴν Ἀταλάντην, ἐτραυματίσθη δὲ εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀλαμάνας. Ἀκολουθήσας κατόπιν τὸν Ἰωάννην Γκούραν ἐπολέμησεν εἰς Ὠρωπὸν καὶ Μαραθῶνα, ἔπεσε δὲ μαχόμενος εἰς Ἄμφισσαν τῷ 1824. —10) ***Διονύσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἠλείας. Ἦτο μικρὸς εἰς τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ κατέφυγε μὲ τὴν οἰκογένειάν του εἰς Ζάκυνθον· τῷ 1826 ὅμως ἀπέβη εἰς Κυλλήνην μὲ ἄλλους Ζακυνθίους πολεμιστάς, ἐπολέμησεν εἰς Τρίπολιν, εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Ἀράχωβαν, ὅπου καὶ ἐφονεύθη. —11) ***Θεόδωρος.*** Κατήγετο ἐκ Δημητσάνης καὶ ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας. Πρὸ τοῦ Ἀγῶνος καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ συνειργάζετο μετὰ τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων εἰς τὴν παρασκευὴν πυρίτιδος εἰς τοὺς πυριτιδομύλους τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Πεπαιδευμένος, ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὡς γραμματεὺς τοῦ Νικολάου Σπηλιωτοπούλου ἐν Κορινθίᾳ καὶ Ἀργολίδι. Τῷ 1824 ἠκολούθησε τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ συνεμερίσθη τὸν διωγμὸν αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Εἶτα ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ ἠνδραγάθησε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς. Ἀπέθανε τῷ 1860. —12) ***Κωνσταντῖνος,*** ὁ καὶ *Κακούρης* ἐπιλεγόμενος. Γενναῖος πολεμιστὴς τοῦ Νικηταρᾶ Σταματελοπούλου, πολλάκις προκινδυνεύσας, ἁπλῶς διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς πτοουμένους συντρόφους. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸ Καματερόν. —13) ***Λάμπρος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Δωρίδος. Ἐπολέμησεν εἰς Ἄμφισσαν, εἰς τὰ Βασιλικὰ καὶ εἰς τὰ Βρυσάκια. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἐνῷ ἐκοιμᾶτο εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια. Ἐσώθη ὅμως χάρις εἰς ἀδελφοποιητόν του Ἀλβανόν, ἀκολουθοῦντα τὴν δραμαλικὴν στρατιάν. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀκράτας ἐτραυματίσθη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τυφλωθεὶς ἔτυχε περιθάλψεως καὶ εἶτα συντάξεως. —14) ***Μελέτιος.*** Κατήγετο ἐκ Δημητσάνης. Διέμενε πρὸ τοῦ Ἀγῶνος ἐν Βλαχίᾳ, ἐκεῖ δ' ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Μετέσχε τοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μέρος ὡς μπουλουκτσῆς εἰς πολλὰς μάχας, ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην. Ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν Δ' τάξεως. —15) ***Νικόλαος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαντινείας. Ἠκολούθει τὸν Περθεριώτην ὡς μπουλουκτσῆς. Ἐκινδύνευσε πολλάκις. — 16) ***Παναγιώτης,*** προεστὸς καὶ Ἀγωνιστὴς ἐκ Δημητσάνης. Κατελέγετο μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς βιομηχανίας τῆς πυρίτιδος. Ἐτάχθη μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φάλαγγος. Ἡ σύζυγός του Εὐγενικοῦλα μετέσχε πολλῶν μαχῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἔζησε δὲ μέχρι τοῦ 1898 εἰς βαθύτατον γῆρας. — 17) ***Παναγιώτης,*** ὁ ἐπιλεγόμενος *Πανουργιᾶς.* Κατήγετο ἀπὸ τὸ Παλοῦμπα τῆς Γορτυνίας, ὅπου ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανε (1787—1865). Ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ περιβοήτου Κόλια Πλαπούτα καὶ ὀπαδὸς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη ὡς ἀρχηγοῦ τῶν Κλεφτῶν τοῦ Μορέως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Κλεφτῶν, τῷ 1806 ἀπεχώρησεν εἰς Ἑπτάνησον, ἐκεῖ δὲ κατετάχθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ τάγματα, μὲ τὰ ὁποῖα μετέσχε τῆς σικελικῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἠκολούθησε τοὺς ἀδελφοὺς Πλαπούτα, τοὺς λεγομένους Κολιόπουλα, καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὸ Λάλα, ὅπου καὶ διεκρίθη. Κατόπιν ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ πάντοτε διεκρίνετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἀπέθανεν ὡς λοχαγὸς τῆς φάλαγγος. —18) ***Σπυρίδων.*** Κατήγετο ἐκ Βερβαίνων καὶ ἦτο ἐκ τῶν πολεμάρχων τῆς Κυνουρίας. Προαχθεὶς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς ἑκατόνταρχον, ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τῆς Βέργας, τὸ ὄνομά του δὲ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν 143 ἀριστέων τοῦ Ἀγῶνος.

Γ. Δ. Κ.

— **Ἠλιόπουλος,** ***Ἀσημάκης.*** Γεωπόνος, γεννηθεὶς εἰς Δίβρην τῆς Ἠλείας τῷ 1836 καὶ ἀποθανὼν εἰς Μ. Ἀσίαν τῷ 1904. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν γεωργικὴν σχολὴν τοῦ Grignon. Τῷ 1859 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Τύρινθι γεωργικῆς σχολῆς καὶ ἐξέδιδε τότε τὴν «Γεωργικὴν ἐφημερίδα τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Τύρινθι Γεωργικῆς σχολῆς». Τῷ 1864 παρῃτήθη τῆς σχολῆς καὶ εἰργάσθη εἰς Ἠλείαν, μεθὸ προσελήφθη ὡς διευθυντὴς τῶν μεγάλων κτημάτων Μπαλτατζῆ παρὰ τὰς Κυδωνίας. Βραδύτερον ἀνέλαβε τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν ὡς ἐνοικιαστὴς καὶ τελικῶς ἀνεδείχθη ἀγοραστὴς τῶν κτημάτων αὐτῶν. Ὡς μεγαλοκτημαίτας ἤδη, ἠγόρασε καὶ τὰ δύο μεγάλα κτήματα τῆς Ἀττικῆς, τὴν Σταμάταν καὶ τὸ Μπογιάτι. Ἀνεδείχθη ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως καὶ λόγῳ τῆς ἀρχαιομαθείας του ἀπεκάλει τὰ φυτώρια μοσχεῖα (Πολυδεύκης Βιβλ. Ζ' § 146). Ἀφῆκεν ἔργα ὑπὸ τοὺς τίτλους «Μελέται περὶ γεωργίας», «Δοκίμιον περὶ ἀκρίδος», «Περὶ τοῦ γεωργικοῦ ἐδάφους ἐν Ἀττικῇ» κτλ. καὶ ἀνέκδοτον τὴν «Ἱστορίαν τῆς Γεωργίας», ἀπολεσθεῖσαν.

Δ. Λ. Ζ.

— **Ἠλιόπουλος,** ***Εὐστάθιος.*** Πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Πύργῳ κατὰ τὸ 1816. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὴν παίδευσίν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κατετάχθη κατόπιν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρεοπαγίτου. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἰς τὴν τελευταίαν ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην κυβέρνησιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος (1862). Μετὰ τὴν ἔξωσιν τούτου ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1881.

Ε. Ι. Μ.

— **Ἠλιόπουλος,** ***Τιμολέων.*** Ἐγεννήθη ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1854 καὶ ἐσπούδασε τὰ νομικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν. Τῷ 1893 διωρίσθη ὑφηγητὴς τοῦ Ποινικοῦ δικαίου καὶ τῷ 1911 τακτικὸς καθηγητὴς αὐτοῦ. Ἀποχωρήσας τῆς ὑπηρεσίας τῷ 1924 εἶναι ἤδη ὁμότιμος καθηγητής. Τῷ 1911 ἐξελέγη πληρεξούσιος εἰς τὴν Β' ἀναθεωρητικὴν βουλήν, κατὰ δὲ τὸ 1916 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ κυβερνήσεως Λάμπρου, παραιτηθεὶς μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα. Ἀπὸ ἐτῶν εἶναι πρόεδρος τοῦ συλλόγου «Παρνασσός». Κατὰ Μάϊον 1929 ἐξελέγη ἀκαδημαϊκός. Τὴν ἐν τῷ κλάδῳ τοῦ Ποινικοῦ δικαίου ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1888 μὲ τὴν μελέτην «Περὶ τῆς βασιλικῆς προνομίας τῆς χάριτος», δὲν ἔπαυσε δ' ἔκτοτε συνεχῶς ἐργαζόμενος διὰ τῆς δημοσιεύσεως σειρᾶς μονογραφιῶν, διατριβῶν καὶ διαλέξεων καὶ τῆς ἐκδόσεως «Συστήματος τοῦ ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ δικαίου» (τόμ. Α' Γενικὸν μέρος, ἔκδ. 1η 1915, ἔκδ. 4η 1927). Ἐν αὐτῷ μὲ μέθοδον, ἀκρίβειαν ἐπιστημονικὴν καὶ σαφήνειαν, ἀνεπτύχθησαν συστηματικώτερον αἱ γενικαὶ τοῦ Ποινικοῦ δικαίου ἀρχαί. Ἐν τῇ ἀναπτύξει ταύτῃ ὁ συγγραφεὺς δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ξηρὰν de lege lata καὶ μόνον ἔρευναν, ἀλλὰ συνεδύασε ταύτην μὲ τὴν συγκριτικὴν καὶ τὴν de lege ferenda ἐξέτασιν, ἐπιτυχὼν οὐ μόνον τὴν διαφώτισιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος Ποινικοῦ δικαίου διὰ τῆς ἐπανορθώσεως πλείστων παρερμηνειῶν ἢ τῆς συμπληρώσεως κενῶν καὶ ἀσαφειῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαχάραξιν τῆς ὁδοῦ διὰ τὴν ἐπιβαλλομένην ἀνακαίνισιν αὐτοῦ. Τὰς περὶ θετέου μάλιστα δικαίου ἐν τῷ «Συστήματι» ἐκτιθεμένας γνώμας του εἶδεν ἐνσαρκουμένας ἐν τῷ ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιτροπῆς, ἧς προήδρευσε, καταρτισθέντι σχεδίῳ τοῦ νέου Ποινικοῦ κώδικος τῆς Ἑλλάδος (1924). Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι: «Περὶ συρροῆς ἐγκλημάτων» (1893, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ), «Περὶ συμμετοχῆς εἰς τὸ ἔγκλημα» (1899), «Περὶ ἀποπείρας» (1899), «Τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ ποινὴ κατὰ τὴν ἀνθρωπολογικὴν σχολὴν» (1890), «Περὶ ἐκτάσεως τοῦ δικαιώματος τῆς χάριτος» (ἐν Ἐφημ. Ἑλλην. καὶ Γαλ. Νομολ. VIII, σελ. 31 ἐπ.), «Περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς μεθόδου τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ποινικοῦ δικαίου» (Εἰσαγωγικὸν μάθημα 1896), «Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑφ' ὅρον καταδικης» (ἐφημ. Ἑλλην. καὶ Γαλ. Νομολ. Μάρτ. τοῦ 1902), «Νομικὰ ζητήματα ἐκ τῆς δίκης Καρτάλη-Κασσαβέτη» (ἐν τῇ Νομ. ἐπιθεωρ. φυλ. 31, 32, 33, 34, 1902), «Περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ἐν Ἑλλάδι» (Ἐπιστημ. συζήτ. μετὰ τοῦ Ἀ. Μομφερράτου, ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 308, 349, 350, 351 τοῦ 1904 φύλ. τῆς Ἐφημ. «Ἀθῆναι»), «Περὶ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀπάτης ἀπὸ νομοθετικῆς ἀπόψεως» (1906), «Ὁ Λομπρόζο» (κριτικὴ μελέτη τῆς θεωρίας τοῦ Λομπρόζο, 1907), «Ὁ μεταξὺ κλασσικῆς καὶ θετικῆς σχολῆς ἐν τῇ ποινικῇ ἐπιστήμῃ ἀγὼν» (ἐναρκτήριος λόγος, 1912), «Τὸ Ἰταλικὸν προσχέδιον Ποινικοῦ κώδικος καὶ ἡ ἀνθρωπολογικὴ σχολὴ» (κριτικὴ μελέτη Ἰταλικοῦ προσχεδίου, 1922), «Ἡ σύγχρονος ἀντίληψις περὶ τῆς ποινῆς καὶ ὁ νέος Ποινικὸς κῶδιξ τῆς Ἑλλάδος» (1927), «Ὑπόμνημα ὑποβληθὲν εἰς τὸ πρῶτον Συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἑνώσεως τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἐν ἔτει 1926 περὶ τοῦ ζημήματος: ἂν τὸ ἀσφαλιστικὸν μέτρον δέον ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ποινὴν ἢ ἁπλῶς νὰ τὴν συμπληρώσῃ» (Actes du Congrès, Bruxelles σελ. 194), «Σύστημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου» (τόμ. Β', εἰδικὸν μέρος, τεῦχ. Α' 1927), «Αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ σχεδίου Ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος» (Γεν Μέρος 1929). Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

—Β.

— **Ἠλιόπουλος,** ***Χρῆστος.*** Φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1868. Ἐσπούδασε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ἀλλ' ἐγένετο κάτοχος καὶ τῆς θεολογίας. Ἐνεργείαις του διεσώθησαν πολλοὶ βυζαντινοὶ ναοί, ἐν οἷς ὁ τῆς Λαύρας· ὁ ἐν Ἀμαρουσίῳ κατηρειπωμένος τοιοῦτος. Παναγίας τῆς ὁδηγητρίας (Νεραντζιωτίσσης) ἀνεστηλώθη τῇ φροντίδι του. Ὡς ἀρχαιολόγος ἐπεστάτησεν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὠδείου. Ἐγένετο ἱδρυτὴς φιλολογικῶν συλλόγων καὶ ὀργανωτὴς ἐθνικῶν ἑορτῶν. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Γ. Κ. Γ.

ἡλιοπύρι (τό), κοιν. *λιοπύρι*· ἡ καυστικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου.

ἡλιόρνις (ἡ) (Heliornis) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *στεγανοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λαριδῶν,* περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὴν *ἡλιόρνιθα τὴν δίχρουν* (Heliornis bicolor), ἥτις ἔχει μῆκος 30 περίπου ἑκατοστομέτρων, σῶμα εὔρωστον, κεφαλὴν μᾶλλον λεπτὴν καὶ ἐπιμήκη, ράμφος κωνικόν, ἰσχυρὸν καὶ ἐπίμηκες, πόδας ἐπιμήκεις μετὰ μεγάλων δακτύλων καὶ οὐρὰν βραχεῖαν καὶ ἀπεστρογγυλωμένην. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιομελανὸς κατὰ τὴν ράχιν καὶ τεφρόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς.

Δ. Ν. Π.

ἥλιος (ὁ)· ὁ φωτίζων τὴν γῆν ἀστὴρ καὶ ποιῶν τὴν ἡμέραν: «ἀνέτειλεν—, ἔδυσεν ὁ ἥλιος», «βγῆκε—, βασίλεψε ὁ ἥλιος», «ἔφυγε βγαίνοντας ὁ ἥλιος», «πάει ὁ ἥλιος γιόμα,—μεσημέρι», παροιμ. «μὲ τὸν ἥλιο τὰ βγάζω, μὲ τὸν ἥλιο τὰ μπάζω, τί ἔχουν τὰ ἔρημα καὶ ψοφοῦν;», «ἥλιος μὲ τὰ δόντια» ὅταν ἀκτινοβολῇ μὲν ὁ ἥλιος ἀλλ' εἶναι ψῦχος· || ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἡλίου: «σήμερο ἔχομε ἥλιο», «—θὰ κάμῃ ἥλιο», «καθίσαμε 'ς τὸν ἥλιο», «βγαίνω 'ς τὸν ἥλιο», «τὸ δωμάτιόν μου τὸ χτυπάει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς τὸ βράδυ», παροιμ. «ἥλιος καὶ βροχὴ ποῦ παντρεύοντ' οἱ φτωχοί, ἥλιος καὶ χιόνι ποῦ παντρεύοντ' οἱ ἀρχόντοι», «τὸν ἔκαψε—, τὸν ἐμαύρισε ὁ ἥλιος»· || «βάρεσε—, χτύπησε ὁ ἥλιος 'ς τὸ βουνό», καὶ «βάρεσε ὁ ἥλιος» βγῆκε ὁ ἥλιος· || «λάμπει σὰν τὸν ἥλιο» ἐπὶ ὡραίου προσώπου· || φράσις: «ἄει 'ς τὸν ἥλιο» εὐφημιστικὴ ἀντὶ «πήγαινε 'ς τὸ διάβολο»· || «χώρα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου» ἡ Ἰαπωνία· || πᾶς ἀπλανὴς ἀστὴρ ὡς κέντρον ἡλιακοῦ συστήματος· || τὸ φυτὸν ἡλίανθος.

— [ΜΥΘΟΛ.] Ὁ *Ἥλιος* ἐθεωρεῖτο ὡς υἱὸς τοῦ Τιτᾶνος Ὑπερίονος καὶ τῆς ἀδελφῆς τούτου Θείας ἢ Εὐρυφαέσσης, καὶ ἀδελφὸς τῆς Ἠοῦς καὶ τῆς Σελήνης. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐπιστεύετο, ὅτι ἐξερχόμενος ἑκάστην πρωίαν ἀπὸ τὸ βαθὺ τοῦ ποταμοῦ Ὠκεανοῦ ρεῦμα (Ἰλ. Η, 422) ἢ ἀπὸ μίαν λίμνην τὴν ὁποίαν ἐσχημάτιζεν ὁ ποταμὸς οὗτος, ὑψοῦτο ὑπὲρ τὴν γῆν, βραδέως ὁδηγῶν τὸ ὑπὸ τεσσάρων λευκοτάτων ἵππων συρόμενον ἅρμα του, ἔφθανεν εἰς τὸ ὑψηλότατον σημεῖον τοῦ θόλου, καὶ ἔπειτα κατήρχετο πάλιν πρὸς τὴν γῆν, βυθιζόμενος εἰς τὸν ποταμὸν Ὠκεανόν, ὅστις, ὡς ἐπιστεύετο, περιέβαλλε τὴν γῆν. Πῶς ὅμως μετέβαινε πάλιν ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὸ ἀνατολικὸν οὔτε ὁ Ὅμηρος, οὔτε ὁ Ἡσίοδος λέγει. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους ποιητὰς ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἀνατολήν, ἔνθα εἶχε λαμπρὰ ἀνάκτορα, διὰ τῆς χώρας τῶν Ὑπερβορείων, ἱππεύων χρυσοῦν κέλητα. Ἐξ ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἠγαπῶντο περισσότερον ὑπ' αὐτοῦ οἱ Αἰθίοπες (ἡλιοκαεῖς), οἵτινες κατῴκουν καὶ τὴν χώραν, ὅπου ἀνέτελλε, καὶ τὴν χώραν, ὅπου ἔδυε, καὶ ἦσαν οἱ εὐλαβέστεροι καὶ ἀγαθώτεροι τῶν ἀνθρώπων, ἀποθαυμάζοντες τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Ἐκτὸς τῆς χώρας τῶν Αἰθιόπων, εἰς τὴν ὁποίαν συχνὰ καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ μετέβαινον, παρακαθήμενοι εἰς τὰ συμπόσια τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθουν τὰς συχνὰς πρὸς τοὺς θεοὺς ἑκατόμβας των, εἶχεν ὡς κατοικίαν του ὁ θεὸς Ἥλιος καὶ τρεῖς προσφιλεῖς του νήσους, τὴν Αἶαν, τὴν Θρινακίαν καὶ τὴν Ρόδον. Εἰς τὴν Αἶαν ἢ Αἰαίαν κατῴκουν τὰ

Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου.

[Ἐξ ἀγγείου τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου.]

Digitized by Google

ἐκ τῆς Ὠκεανίδος Πέρσης ἢ Περσηίδος τέκνα του, Αἰήτης, ἡλιακὸς ἥρως, κατοικῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Αἴᾳ, καὶ ἡ μάγισσα Κίρκη, σεληνιακὴ θεότης, κατοικοῦσα ἐν τῇ δυτικῇ Αἴᾳ. Εἰς τὴν Θρινακίαν ἔβοσκον ἑπτὰ ἀγέλαι βοῶν καὶ ἑπτὰ ποίμνια προβάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἀπετελεῖτο ἀπὸ πεντήκοντα πρόβατα, ἅτινα οὔτε ηὔξανον οὔτε ἠλαττοῦντο (Ὀδυσ. μ, 129), καὶ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Νεαίρας γεννηθεισῶν θυγατέρων του Φαεθούσης καὶ Λαμπετίας (κατὰ μεταγενεστέρους μύθους τὰ ποίμνια τοῦ Ἡλίου ἔβοσκον εἰς τὴν νῆσον Ἐρυθίαν ἢ Ἐρύθειαν). Εἰς τὴν Ρόδον εἶχον γεννηθῆ ἐκ τῆς ὁμωνύμου πρὸς τὴν νῆσον θυγατρὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης ἑπτὰ υἱοί του (κατ' ἄλλους μύθους περισσότεροι), οἵτινες

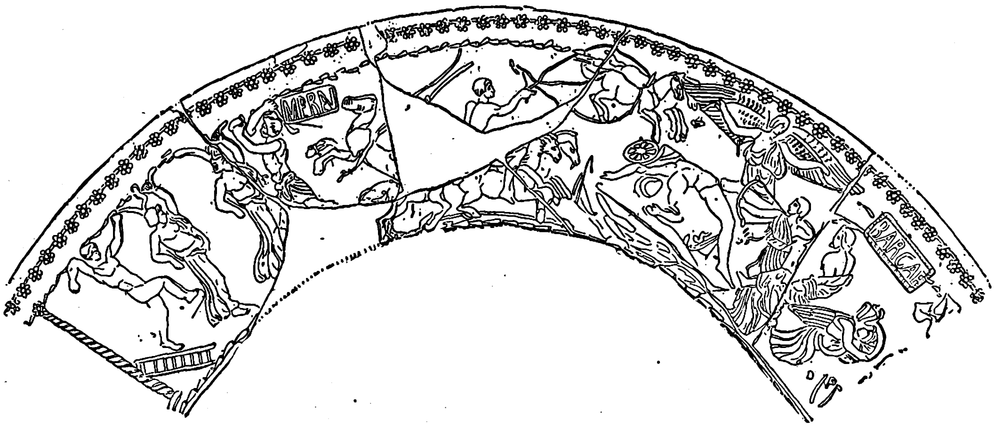

Ὁ Φαέθων κεραυνούμενος ὑπὸ τοῦ Διός.

ὑπῆρξαν οἱ γενάρχαι τῶν βασιλευουσῶν εἰς τὰς Δωδεκανήσους δυναστειῶν (Ἡλιάδαι). Εἷς τούτων, ὁ Φάεθων, ὅστις ἐλέγετο καὶ υἱὸς αὐτοῦ ἐκ τῆς Ὠκεανίδος Κλυμένης, τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιόπων Μέροπος, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν κακοποιὸν τοῦ ἡλίου ἐνίοτε ἐνέργειαν, κατεκεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐκ φόβου μὴ πυρπολήσῃ τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀδεξιότητος προσήγγιζε τὸ ἅρμα τοῦ πατρός του, ὅτε ἐνεπιστεύθη τοῦτο εἰς αὐτόν. Ἄλλα τέκνα τοῦ Ἡλίου μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυθογράφων ὁ Θρῖναξ, ὁ Μάκαρ καὶ ὁ Αὔγης, οἱ καταπολεμήσαντες τοὺς Τελχῖνας τῆς Ρόδου, ὁ Περσεύς, ὁ Φόρβας, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος Αὐγείας, ἡ Πασιφάη, ἡ σύζυγος γενομένη τοῦ Μίνωος, αἱ Χάριτες, ἡ Στερόπη ἡ Φαέθουσα, ἡ Αἴγλη, ὁ Αἴθων, ὁ Ἄστρις, ὁ Φᾶσις καὶ ἄλλοι.

Τόποι καὶ σύμβολα τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου. Ὅπως καὶ ὁ αἰθέριος πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων Ζεύς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐταυτίζετο εἰς παναρχαίους χρόνους ὁ Ἥλιος, ἐτιμᾶτο καὶ οὗτος εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, ἔνθα ἐθυσίαζον εἰς αὐτὸν ἵππους, ὡς ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ Ταϋγέτου (*Παυσ.* III. 20. 4) Ταλετῷ, ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Κορίνθου, ἥτις, ὡς καὶ τὸ Ταλετόν, ἦτο ἱερὰ ἄκρα αὐτοῦ, κατόπιν διαλλαγῆς του πρὸς τὸν Ποσειδῶνα, ὅστις ἔλαβε τὸν ἰσθμόν, καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων βωμῶν του ὑπῆρχον βωμοὶ καὶ ναοὶ καὶ ἀγάλματά του καὶ εἰς πολλὰς τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οὕτως ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ τῆς πύλης, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως μεταβαίνοντες εἰς Λέχαιον, ὑπῆρχον δύο ἐπίχρυσα ἅρματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν μὲν διηύθυνεν αὐτός, τὸ ἕτερον δὲ ὁ υἱός του Φαέθων, ἐν Σικυῶνι εἶχε βωμὸν ἐκ λευκοῦ λίθου, ὁμοίως ἐν Ἄργει παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴναχον καὶ ἐν Τροιζῆνι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἥλιος Ἐλευθέριος,* ὡς σώσας τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν Περσῶν, ἐν Ἑρμιόνῃ εἶχε ναόν, ἐν Θαλάμαις τῆς Λακωνικῆς ἄγαλμα χαλκοῦν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἰνοῦς, ἐν Ἤλιδι ἄγαλμα ἐκ λίθου καὶ ἐν Μαντινείᾳ βωμοὺς πλησίον τοῦ τάφου τοῦ ἥρωος Ἀρκάδος, ὡς καὶ ἐν Μεγαλοπόλει, ἔνθα ἐπεκαλεῖτο *Σωτήρ.* Ἀνάγλυπτος δὲ ἡ εἰκών του ἐκόσμει συνήθως καὶ μίαν τῶν γωνιῶν τῶν ἀετωμάτων πολλῶν ἐν Ἑλλάδι ναῶν ἢ τὰ βάθρα, τοὺς θρόνους ἢ τὰ ὅπλα μεγάλων ἀγαλμάτων, ὡς τοῦ Διὸς καὶ Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὑπὲρ πάσας ὅμως τὰς πόλεις ἐτίμα τὸν θεὸν Ἥλιον ἡ Ρόδος, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔλεγον ἑαυτοὺς τέκνα του. Ἐν ταύτῃ, ἐκτὸς τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματός του τοῦ Λυσίππου, ὑπῆρχε καὶ τὸ κολοσσαῖον ἄγαλμά του (ὕψους 70 πήχεων) τοῦ Λινδίου Χάρητος, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ διήρκεσεν, ὡς ἔλεγον, 12 ἔτη (302—290 π. Χ.) καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἐν Ρόδῳ ὡσαύτως ἐτελεῖτο πρὸς τιμήν του ἡ ἑορτὴ *Ἅλια* ἢ *Ἡλίεια,* κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες γυμνικοί, μουσικοί, καὶ ἁρματοδρομίαι, τῶν ὁποίων οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον στέφανον λεύκης, ἥτις, ἕνεκα τῆς λάμψεως τῶν φύλλων της, ἐθεωρεῖτο δένδρον ἱερὸν τοῦ Ἡλίου. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἡ κυριωτέρα προσφορὰ πρὸς τὸν θεὸν ἦτο τέθριππον ἐζευγμένον, τὸ ὁποῖον ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν. Ἱερὰ ζῷα αὐτοῦ ἦσαν οἱ ἵπποι, οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα ἐτρέφοντο πολλάκις ἐντὸς ἱερῶν αὐτοῦ περιβόλων, ὡς ἐν Ταινάρῳ τῆς Λακωνικῆς καὶ ἐν Ἀπολλωνίᾳ (*Ἡροδ.* Θ. 23), καὶ ὁ ἀλέκτωρ, ὅστις τοῦ Ἡλίου, ὡς ἐπιστεύετο, τὴν ἔλευσιν προήγγελλε διὰ τῆς ἑωθινῆς φωνῆς του.

Ὁ Ἥλιος ἐν τῇ τέχνῃ. Πρὸ τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ τοῦ Ἡλίου, ὁ ἐξαφανιζόμενος εἰς τὸν ὁρίζοντα ἡλιακὸς δίσκος παρεβάλλετο πρὸς μέγα χρυσοῦν ποτήριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁ θεὸς ἐβυθίζετο (διὰ τοῦτο καὶ τὸ χρυσοῦν κύπελλον ἦτο ἓν τῶν συμβόλων του, καὶ κύπελλον εἶχε δώσει εἰς τὸν Ἡρακλέα διὰ νὰ διαπλεύσῃ τὴν θάλασσαν, ὅταν ἀπήγαγε τὰς βοῦς τοῦ Γηρυόνου). Εἰς τὴν «Ρὶγ-Βέδαν» ὁ ἡλιακὸς δίσκος ἐξομοιοῦται μὲ πυριφλεγῆ τροχὸν κυλιόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Τὸ χρυσοῦν *κύπελλον* καὶ ὁ πυριφλεγὴς τροχὸς ἔγιναν ἀπὸ τὴν καλαίσθητον ἑλληνικὴν φαντασίαν ἅρμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ζευχθῆ θαυμασίας λευκότητος ἵπποι, ἀποπνέοντες ἀπὸ τοὺς ῥώθωνας φλόγας. Εἰς τὸ ἅρμα προσετέθη βραδύτερον καὶ ἡνίοχος, ὅστις παρίστατο ὄρθιος ἐπὶ τοῦ τεθρίππου του μὲ ἀκτινοβόλον μεγαλοπρέπειαν. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρει χρυσῆν κόρυθα καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐλαφρὸν ἀστραπηβόλον ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐκυμάτιζεν εἰς τὴν πνοὴν τῆς πρωϊνῆς αὔρας. Πανταχόθεν δέ, ἀπό τε τοῦ σώματός του καὶ τοῦ ἅρματός του, ἐξεσφενδονίζοντο ἄπειροι μεγάλαι ἀκτῖνες φωτός. Ἦτο θεὸς μὲ ἀνδρικὴν μορφὴν καὶ ἀκμάζουσαν νεότητα, ἰσχυρὸς καὶ γιγαντιαῖος, μὲ ἄφθονον κυματίζουσαν κόμην καὶ ἀκτινοβολοῦντα περὶ τὴν κεφαλὴν στέφανον. Οὕτως ἀπεικονίζετο εἰς τὰ νομίσματα τῆς Ρόδου, ἅτινα διέσωσαν τὴν καλλιτεχνικωτέραν μορφήν του, καὶ ἄλλα μνημεῖα. Ὅπως παρωμοιώθη ὁ ἡλιακὸς δίσκος, τὸ ἐκπληκτικώτερον διὰ τὸν ἄνθρωπον οὐράνιον σῶμα, πρὸς πυριφλεγῆ τροχὸν καὶ ἀκτινοβόλον ἅρμα, οὕτω παρωμοιώθη καὶ πρὸς μέγαν ἄνωθεν τῆς γῆς ἀνοικτὸν ὀφθαλμόν. Ἦτο λοιπὸν διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ οὐρανοῦ ἢ τοῦ αἰθέρος, ὁ «αἰὲν ὁρῶν κύκλος τοῦ Διός». Ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ἔγινε παρ' Ὁμήρῳ ὁ ἐπόπτης θεῶν καὶ ἀνθρώπων, θεός, τοῦ ὁποίου τὰ διαπεραστικὰ βλέμματα οὐδὲν διέφευγεν. Αὐτὸς κατήγγειλεν εἰς τὸν Ἥφαιστον τοὺς ἔρωτας τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἄρεως, καὶ αὐτὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν Δήμητρα τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαγωγέως τῆς Περσεφόνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεκαλοῦντο αὐτόν, ὡς ἀναπόφευκτον μάρτυρα τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, μαζὶ μὲ τὸν Δία κατὰ τοὺς ὅρκους. Ἀπὸ θεοῦ δὲ διαλύοντος καὶ φωτίζοντος τὰ σκότη, ἑπόμενον ἦτο νὰ καταστῇ καὶ θεὸς διαλύων τὸ πνευματικὸν σκότος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πηγὴ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ γνώσεως. Παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ὅμως ταύτην ἐκ τῶν φυσικῶν εἰκόνων ἠθικὴν ἰδέαν, διετήρησεν ὁ Ἥλιος, ὡς θεότης, τὴν ἀνάμνησιν τῆς φυσικῆς καταγωγῆς του.

Ἑρμηνεία τῶν μύθων του. Κατὰ τὸν Κούρτιον Ἥλιος εἶναι ὁ καίων, Ὑπερίων δὲ ὁ πατήρ, ὁ ὑπεράνω τῆς γῆς πορευόμενος, καὶ Εὐρυφάεσσα ἡ μήτηρ, ἡ μακρὰν διαχέουσα τὴν λάμψιν. Οὕτω πατὴρ καὶ υἱὸς (Ὑπερίων καὶ Ἥλιος) συνταυτίζονται, ὡς καὶ μήτηρ καὶ κόρη (Εὐρυφάεσσα καὶ Ἠώς) καὶ ἡ γενεαλογία των εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς φυσικῆς μεταξύ των κοινότητος. Τὴν προέλευσιν δὲ τῆς θεότητος τοῦ Ἡλίου ἐκ τοῦ φυσικοῦ φαινομένου τῆς πορείας τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως αὐτοῦ ὡς μετρητοῦ τοῦ χρόνου καθιστῶσιν ἐκδηλωτέραν ἔτι αἱ λεπτομέρειαι τῶν μύθων του. Οὕτως αἱ ἑπτὰ ἀγέλαι βοῶν καὶ ἑπτὰ ποίμναι προβάτων μὲ τὰ πεντήκοντα ἑκάστη καὶ 350 ἐν ὅλῳ πρόβατα καὶ 350 βοῦς εἶναι αἱ 7 ἡμέραι καὶ 7 νύκτες τῆς ἑβδομάδος, αἵτινες ἔκαμνον τὴν ἐντύπωσιν ποιμνίου, τοῦ ὁποίου τὰ ζῷα προεχώρουν εἰς τὴν νομήν των τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου· τὰ 50 ἑκάστης ἀγέλης καὶ ποίμνης ζῷα εἶναι αἱ πεντήκοντα ἑβδομάδες ἡμερῶν καὶ νυκτῶν τοῦ ἔτους, καὶ τὰ 350 ἐν συνόλῳ ζῷα (πρόβατα καὶ βώδια) εἶναι αἱ 350 ἡμέραι καὶ ἄλλαι τόσαι νύκτες ἑνὸς ἡλιακοῦ ἔτους τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν μύθων τοῦ Ἡλίου ὑποβοηθοῦσιν ἀκόμη καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ (Φαέθων, Φαέθουσα, Λαμπετία, Αἴγλη κ.ο.κ.).

Σχέσεις Ἡλίου μὲ ἄλλους θεούς. Ἐκ τῶν θεῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς σχέσιν πρὸς τὸν θεὸν Ἥλιον, ἐκτὸς τοῦ Διός, μὲ τὸν ὁποῖον συνεταυτίζετο εἰς παμπαλαίους χρόνους, ἦτο ὁ θεὸς Ἀπόλλων, ὅστις εἶχε καὶ αὐτὸς τὰς ἀγέλας βοῶν καὶ ἐπεκαλεῖτο Φοῖβος καὶ ἐξετόξευε μακρόθεν τὰ βέλη του, ὡς ὁ Ἥλιος τὰς ἀκτῖνάς του, καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἡλιακοὶ θεοὶ καὶ ἥρωες (Ἡρακλῆς, Περσεὺς κ. ἄ.). Ἀλλὰ καὶ μὲ θεοὺς ἄλλων λαῶν εἶχε κοινὰ γνωρίσματα ὁ Ἥλιος, καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἀρίων λαῶν. Οὕτως ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι παρομοίωσις τοῦ ἡλίου πρὸς ὀφθαλμὸν ἔχει πολλὴν σχέσιν μὲ τὴν εἰς τὴν «Ἀβέσταν» παράδοσιν, ὅτι ὁ ἥλιος ἦτο ὀφθαλμὸς τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ Ἀχούρα-Μάζδα, καὶ τὴν εἰς τὴν «Ἔδδαν», κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὀδὶν εἶχεν ἕνα ὀφθαλμόν, διότι τὸν ἄλλον εἶχε δώσει ὡς ἐνέχυρον εἰς τὸν Μιμίρ. Εἶχε προσέτι ὁ Ἥλιος κοινὰ πάντα τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα μὲ τοὺς ἡλιακοὺς θεοὺς καὶ ἄλλων λαῶν, μὴ Ἀρίων, ὡς τὸν Βαὰλ τῶν Ἀσσυρίων, τὸν Ρᾶ καὶ τὸν Φθᾶ τῶν Αἰγυπτίων κλπ., διότι ἡ λατρεία τοῦ Ἡλίου ἦτο διαδεδομένη εἰς πάντας τοὺς ἀρχαίους λαούς, Αἰγυπτίους, Ἀσσυρίους, Ἰνδούς, λαοὺς τῆς Ἀφρικῆς κ.ο.κ. Τινὲς μάλιστα, ὡς οἱ Μασσαγέται (*Ἡροδ.* Α' 212 καὶ 216) μόνον τὸν ἥλιον ἐσέβοντο ὡς θεόν, ἄλλοι δέ, ὡς οἱ Λίβυες τῆς Ἀφρικῆς, μόνον τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην (*Ἡροδ.* Δ' 188).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Μυθολογίαι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἰδίως τοῦ *Preller* καὶ τοῦ *Descharme.*—*E. Baudry,* Mythes du feu et du breuvage céleste.—*Böttger,* Sonnen Kultus der Indogermanen.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— [ΛΑΟΓΡ.] Τὸν *ἥλιον* φαντάζεται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνθρωπόμορφον, ὡς δεικνύουν αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὸν παραδόσεις, τὰ παραμύθια, ἔτι δὲ πολλαὶ παροιμιώδεις φράσεις. Ὅπως οἱ δράκοντες καὶ ἄλλα τέρατα, εἶναι γίγας πελώριος μὲ πλατύτατον στόμα, ἔχει πόδας, ὅθεν ἡ φράσις «ἔχει ποδάρια» καὶ «ἥλιος ποδαρᾶτος», ἂν περὶ τὸ δειλινὸν ἀκτινοβολῇ. Κατοικεῖ εἰς τὰ λαμπρότατα ἀνάκτορά του, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται «πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, στὰ πέρατα τῆς γῆς» (ὅθεν ἡ κατάρα «νὰ πᾷς στὸν ἥλιο»), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξέρχεται τὴν πρωΐαν ἐκ τῆς εἰς τὴν ἀνατολὴν εὑρισκομένης ὀπῆς (τρούπας) καὶ ὅπου τὴν ἑσπέραν εἰσέρχεται διὰ τῆς εἰς τὴν δύσιν ὀπῆς. Εἰς τὰ ἀνάκτορά του τὸν περιμένει ἡ μάννα του, ἡ ὁποία τοῦ ἔχει ἕτοιμα «σαράντα καρβέλια ψωμὶ ψημένα σ' αὐτὸν τὸν ἥλιο» (ἐξ οὗ καὶ ἡ κατάρα «νὰ πᾷς κεῖ ποῦ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί»), γιὰ νὰ τὸν προφτάσῃ, γιατὶ εἶναι λιμασμένος ἀπὸ τὴν πεῖνα», (ὅθεν καὶ ἡ παροιμία «τρώγει σὰν ἥλιους» ἐπὶ ἀδηφάγων, καὶ «ἔρχεται σὰν ἥλιος» ἐπὶ πεινώντων πολύ). Ἂν δὲν εὕρῃ ἕτοιμα τὰ ψωμιά, τρώγει τὴν μάννα του (λέγουν δὲ ἐν Μεσσηνίᾳ, ὅταν βγαίνῃ ὁ ἥλιος κόκκινος, ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς μάννας του), ἀκόμη δὲ καὶ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του «καὶ ὅ,τι βρῇ μπροστά του». Ἀφοῦ φάγῃ, πλαγιάζει, καὶ τότε ὅλα εἰς τὴν γῆν κοιμῶνται μέχρις ὅτου ἐξέλθῃ πάλιν τὴν πρωΐαν νὰ φωτίσῃ τὸν κόσμον. Σύζυγος τοῦ Ἡλίου εἶναι ἡ Σελήνη, τὴν ὁποίαν ζηλεύει καὶ ἔχει κλεισμένην, μόνον δὲ ἀφοῦ χαθῇ αὐτὸς μὲ τὴν ἀκολουθίαν του (τὰς ἀκτῖνας), τότε καὶ αὐτὴ «βγαίνει καὶ χαίρεται τὸν κόσμο». Ὁ ἥλιος περιτρέχει ὅλον τὸν κόσμον, εἶναι «κοσμογυριστής», βλέπει καὶ γνωρίζει τὰ πάντα, διαβιβάζει παραγγελίας ἀγαπωμένων, εἰς αὐτὸν δὲ καταφεύγουν ἥρωες παραμυθιῶν, ἵνα πληροφορηθῶσιν ὅ,τι οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ τοῖς εἴπῃ. Συμπαθῶν πρὸς τὰ δεινὰ τῶν ἀνθρώπων σκοτεινιάζει. Ἐν Πελοποννήσῳ ὁ ἥλιος καλεῖται μεταφορικῶς «μάτι τοῦ Θεοῦ». Ἐν Πόντῳ λέγουν «τὶ ἥλ τ' ὀμμάτ' ἐφάνθεν» ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, κατὰ δὲ παράδοσιν αὐτόθι ἔχει ὁ ἥλιος ἕνα μάτι, διότι τὸν ἐτύφλωσε τὸ φεγγάρι. Ἐπίσης αἱ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν, ἔκλειψιν κλπ. τοῦ ἡλίου δηλοῦσαι δημώδεις φράσεις ὑπεμφαίνουσι προσωποποιίαν αὐτοῦ. Οὕτω λέγουσιν «ἐξεμύτισε ὁ ἥλιος», «βγαίνει, τὸ ἔβγα τοῦ ἥλιου» κλπ. ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς. Ἐπὶ δὲ τῆς δύσεως: «ἐτσάκισεν» ἢ «ἔγυρεν ὁ ἥλιος», «τὰ πέσματα τοῦ ἥλιου» (Θήρα), «τρέχει ὁ ἥλιος» (Κύπρος) «τὰ λιοκαθίσματα», «ὁ ἥλιος κατεβαίνει», «βουτᾷ» (ὅθεν «ἡλιοβούτημα»), «ἐπνίγηκε» (Κεφαλληνία) καὶ τὸ συνηθέστατον «βασιλεύει», «ἡλιοβασίλεμα».

Παραδόσεις τοιαῦται καὶ μυθολογικαὶ παραστάσεις περὶ ἡλίου, ὡς αἱ ἑλληνικαί, ἀπαντῶσι παρ' ὅλοις τοῖς λαοῖς, οὖσαι λείψανα παναρχαίων περὶ αὐτοῦ μύθων. Συνηθέσταται εἶναι αἱ παρομοιώσεις πρὸς τὸν ἥλιον ὡραίων καὶ ἀγαπητῶν προσώπων, ὅθεν καὶ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα ἡλιογεννημένη, ἡλιογραμμένη, ἡλιοκόρατον, συχνὴ δὲ ἡ ἐν δημοτικοῖς ᾄσμασι προσφώνησις τοῦ ἀγαπωμένου ὡς ἡλίου, ὡς π. χ. ἐν μοιρολογίῳ «Ἥλιε μου, πῶς ἐβιάστηκες νὰ πᾷς νὰ βασιλέψῃς». Παῖδες ἡλίου ὀνομάζονται μεταφορικῶς παιδία καὶ δὴ κοράσια ἐξαισίας καλλονῆς «....φεγγαροπρόσωπη τοῦ ἥλιου θυγατέρα». Λείψανα τῆς πρὸς τὸν ἥλιον λατρείας θεωροῦνται δεισιδαίμονές τινες δοξασίαι, ἐπῳδοὶ

Digitized by Google

πρὸς αὐτόν, αἵτινες λησμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν σημασίας μετέπεσαν εἰς παιδικὰ ᾀσμάτια, ἐπικλήσεις, ὅρκοι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὰς τροπὰς αὐτοῦ τελούμενα (βλ. καὶ λ. *ἡλιοσιάσιον*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους (Λαογρ. Σύμμεικτα Β΄ σ. 110—153).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Παραδόσεις Α΄ ἀρ. 221 κ. ἑ.— *Tylor*, La civilisation primitive. — *Wundt*, Völkerpsychologie (Mythus u. Religion).— *Lefèvre*, La religion, ἰδίᾳ σ. 546 κ. ἑ. Μ. Ι.

—[ΑΣΤΡΟΝΟΜ.]. Ὁ *Ἥλιος* εἶναι γιγάντειος σφαιροειδὴς ὄγκος, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερος τῆς Γῆς, πεπυρακτωμένος καὶ αὐτόφωτος, ἀποτελεῖ δὲ τὸ λαμπρότατον πάντων τῶν οὐρανίων σωμάτων. Δέον νὰ θεωρῆται ὡς εἷς τῶν ἀστέρων, ὁ πλησιέστερος, καθὼς ὀρθῶς ἀντελήφθη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Κλεομήδης, γράψας, ὅτι «αὐτὸς ὁ ἥλιος ἐν τῷ ὕψει τῶν ἀπλανῶν ἐπινοηθείς, ἀστεριαῖος τὸ μέγεθος φανήσεται» (Κυκλικὴ θεωρία τῶν μετεώρων, Α΄, 11). Διὰ τῆς σθεναρᾶς δ' αὐτοῦ ἕλξεως, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἄστρον διέπει τὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν, τῶν κομητῶν καὶ τῶν μετεώρων, αἱ δὲ χρυσαυγεῖς αὐτοῦ ἀκτῖνες παρέχουσι σχεδὸν πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ κίνησιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν κόσμων τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἄρεως, καὶ συντηροῦσι πᾶσαν μορφὴν ζωῆς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου.

Αἱ ἀνεκτίμητοι εὐεργεσίαι τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας ἐξυμνήθησαν ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς, ὅπου ὁ Ἥλιος καλεῖται ἤδη, ἀναμεταξὺ ἄλλων, φαεσίμβροτος, πυριφεγγής, ἦμος, Φοῖβος, Ἀπόλλων, Τιτὰν καὶ Ὑπερίων. «Ὁ .... ἥλιος, λέγει ὁ Θεόφραστος, ὁ ταῦτα πάντα δημιουργῶν» (Περὶ πυρός, 5). Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁμιλεῖ περὶ «τῆς ἀφ' Ἡλίου δημιουργικῆς δυνάμεως» (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 140 Β). Ὁ Ὀρφεὺς ἀποκαλεῖ αὐτὸν «Φερέσβιον». «Ἡ δὲ τοῦ ἡλίου θερμότης, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης .... ἔχει ζωτικὴν ἀρχήν» (Περὶ ζῴων γενέσεως, Β΄, γ΄, 736)· καί, κατὰ τὸν αὐτόν, «προσιόντος μὲν τοῦ ἡλίου γένεσίς ἐστιν, ἀπιόντος δὲ φθίσις» (Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ι΄, 5). Πάλιν «αὐτός ἐστιν αἴτιος, γράφει ὁ Κλεομήδης, τοῦ καὶ τὰ ζῷα ὑφεστάναι καὶ τοὺς καρποὺς τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι καὶ τελεσφορεῖσθαι» (Κυκλικὴ θεωρία μετεώρων, Β΄, α΄). Τέλος, καθὰ λέγει ὁ Πλούταρχος, ὁ «ἥλιος .... καρδίας ἔχων δύναμιν, ὥσπερ αἷμα καὶ πνεῦμα διαπέμπει καὶ διασκεδάννυσιν ἐξ ἑαυτοῦ θερμότητα καὶ φῶς» (Περὶ προσώπου σελήνης, 15, 4). Σημειωτέον δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἀντελήφθη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος 16 αἰῶνας πρὸ τοῦ Harvey. «Κλεάνθης ὁ Στωϊκός, λέγει ὁ Στοβαῖος, ἐν ἡλίῳ ἔφησεν εἶναι τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ κόσμου» (Φυσικά, Α΄, 21). Κατὰ τὸν Ἐρατοσθένην, ὁ Ὀρφεὺς τὸν «Ἥλιον μέγιστον τῶν θεῶν ἐνόμισεν» (Καταστερισμοί), ὁ δὲ Ἰουλιανὸς βεβαιοῖ ὅτι ὁ Ζεὺς «ἐστιν ὁ αὐτὸς Ἡλίῳ» (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 149 D). Ἡ παλαιὰ θρησκεία τῆς πυρολατρείας ἦτο λατρεία τοῦ Ἡλίου. Ὁ Ἥλιος ἐτύπου τέλος τὸν χρυσὸν ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Θέσις τοῦ Ἡλίου ἐν τῷ πλανητικῷ συστήματι. Ἡ μεγαλόνοια τῶν προγόνων εἶδεν ὅτι ὁ Ἥλιος εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ὅτι ἡ Γῆ καὶ οἱ πλανῆται στρέφονται ὁλόγυρα αὐτοῦ. Ἀπεδείξαμεν τὴν ταυτότητα τοῦ ἐν τῷ μέσῳ πυρὸς τῶν Πυθαγορείων μετὰ τοῦ Ἡλίου (βλ. *Ἄρης, ἡλιοκεντρικὸν σύστημα*), καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἐθεώρει, ὅτι ὁ Ἥλιος «τοῦ παντὸς οὐρανοῦ τὸ μέσον εἴληχεν» (Εἰς τὸν βασιλέα Ἥλιον, 134 Β).

Φῶς καὶ θερμότης. Κατὰ τὸν H. C. Russell, ἡ ποσότης φωτὸς τὴν ὁποίαν μᾶς στέλλει ὁ Ἥλιος εἶναι ἰσοδύναμος ἐν τῷ ζενὶθ πρὸς 130.000 φορὰς τὸν φωτισμὸν κηροῦ ἐν ἀποστάσει ἑνὸς μέτρου. Ἄνευ τῆς ἀπορροφήσεως τῆς ἀτμοσφαίρας ἡμῶν, ὁ ἄνω ἀριθμὸς θὰ ηὔξανεν εἰς 134.500. Τὸ ἀστρῷον μέγεθος τοῦ Ἡλίου εἶναι —26,7. «Τὸ δὲ πῦρ καὶ ὁ ἥλιος ξανθά», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Περὶ χρωμάτων, α΄).

Ὁ Ἀναξαγόρας «ἔλεγε τὸν ἥλιον μύδρον εἶναι διάπυρον» (*Διογέν. Λαερτ.*, Ἀναξαγόρας, 3). Ἐκ τοῦ νόμου ἀκτινοβολίας τοῦ Stefan, ἡ θερμοκρασία τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου ἀνέρχεται εἰς 5860° ἀπολύτους, ἐκ δὲ τοῦ νόμου τοῦ Wien, εἰς 6250°, καὶ ἐκ τοῦ τύπου τοῦ Planck, εἰς 6000°. Κατὰ τὴν σταθερὰν (constant) τοῦ Abbot, ὁ Ἥλιος μᾶς πέμπει 1,938 μικρὰν θερμογόνον μονάδα (calorie) ἀνὰ λεπτὸν ἐφ' ἑνὸς τετραγωνικοῦ ἑκατοστομέτρου. Ἡ ἡλιακὴ ἀκτινοβολία εἶναι φρικώδης, καί, ὅπως συντηρῆται, εἶναι ἀνάγκη ἵνα σύμπασα ἡ μᾶζα τοῦ Ἡλίου συντελῇ εἰς αὐτήν. Ἡ θερμότης τοῦ ἄστρου δὲν εἶναι προϊὸν καύσεως, διότι τότε ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν θὰ διήρκει περισσότερον τῶν 6 000 ἐτῶν καὶ τὰ ἀρχαιότερα ἱστορικὰ τεκμήρια μᾶς δεικνύουσιν, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ἥλιος ἐθέρμαινε τὴν Γῆν ὡς σήμερον. Χωρίον τι τοῦ Ἀριστοτέλους λέγει: «Ὁ ἥλιος, ὅσπερ μάλιστα εἶναι δοκεῖ θερμός, ... ἀλλ' οὐ πυρώδης ὤν» (Μετεωρολογικά, Α΄, δ΄). Τὸ «οὐ πυρώδης ὤν» ἀποδεικνύει τὸν μέγαν φιλόσοφον ὡς ἀναγνωρίσαντα, ὅτι ἡ ἡλιακὴ θερμότης δὲν εἶναι ποσῶς ἀποτέλεσμα καύσεως. Ἡ πιθανωτέρα θεωρία τῆς πηγῆς τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἄστρου φαίνεται ἡ τοῦ Helmholtz, καθ' ἣν ἡ θερμότης εἶναι συνέπεια τῆς βραδείας συμπυκνώσεως καὶ συστολῆς τοῦ Ἡλίου, ὁπότε τὸ φωτοβόλον ἄστρον δὲν θὰ ἔζη ἐπέκεινα τῶν 15.000.000 ἐτῶν. Ἀλλ' ἡ διάρκεια αὕτη εἶναι ἀμφίβολος, καί, κατὰ τὰς νῦν ἐπικρατούσας θεωρίας τῆς ἀκτινοβολίας, ὁ Ἥλιος, ὡς καὶ ἅπαντες οἱ ἀστέρες, φαίνεται φθίνων, ὡς ἐκτοξεύων ἠρέμα τὴν ὕλην αὐτοῦ ἐν τῷ διαστήματι.

Παράλλαξις καὶ ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου. Τὸ ἄστρον τοῦ φωτὸς εἶναι τόσον μακρὰν ἡμῶν, ὥστε ἡ παράλλαξις αὐτοῦ ἀποβαίνει σμικροτάτη. Ὁ Πτολεμαῖος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἱππάρχου ὡς «διστάζομένου παντάπασιν τοῦ κατὰ τὸν ἥλιον οὐ μόνον ἐν τῷ πόσον, ἀλλὰ εἰ καὶ ὅλως τε παραλλάσσει» (Μαθηματικὴ Σύνταξις, Ε΄, 11). Πρῶτος ὁ Ἰ. Δ. Κασσίνης ἔδωκεν ἡμῖν ἰδέαν τῆς παραλλάξεως ταύτης, ὁρίσας αὐτὴν τῷ 1673 εἰς 9″. Κατὰ τὰς μεταγενεστέρας ἐρεύνας, αἱ παρατηρήσεις τοῦ μικροῦ πλανήτου Ἔρωτος παρέσχον διὰ τὴν παράλλαξιν 8″,806, αἱ τοῦ Ἄρεως 8″,809· αἱ μέθοδοι τῆς ἕλξεως ἔδωσαν 8″,805, αἱ δὲ τῆς ταχύτητος τοῦ φωτὸς 8″,802. Ἡ μέση τιμὴ τῆς παραλλάξεως τοῦ Ἡλίου οὕτως ἰσοδυναμεῖ πρὸς 8″,803, ὅθεν καὶ ἡ μέση ἀπόστασις τοῦ Ἡλίου ἀπὸ τῆς Γῆς εἶναι 149.500.000 χλμ., ἤτοι 23.440 ἰσημερινῶν ἀκτίνων τῆς Γῆς. Ὁ Ποσειδώνιος εἴκασεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὅτι ὁ Ἥλιος ἀπέχει ἡμῶν 502.000.000 σταδίων, ἤτοι 105.500.000 χλμ., καὶ ἡ ἀπόστασις αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὰ $^7/_{10}$ τῆς πραγματικῆς, ὅπερ λίαν ἀξιοσημείωτον.

Διαστάσεις. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ «Ἡράκλειτος εὖρος ποδὸς ἀνθρωπείου» εὑρίσκεν ἔχοντα τὸν Ἥλιον (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β΄ 21), ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν γενικὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὰς φαινομενικὰς διαστάσεις τοῦ ἄστρου. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς γωνιώδεις διαστάσεις, «Θαλῆς ... πρῶτος τοῦ ἡλίου μεγέθους ... ἑπτακοσιοστὸν καὶ εἰκοστὸν μέρος ἀπεφήνατο» (*Διογέν. Λαερτ.*, Βίοι φιλοσόφων, Α΄ 1), ὅπερ ἐπεκύρωσεν Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Αἱ τιμαὶ αὗται ἀντιστοιχοῦσι πρὸς 30΄ καὶ εἶναι ἀκριβέσταται, ὅταν σκεφθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι, καίπερ γνωρίζοντες τοὺς κυρτοὺς καὶ τοὺς κοίλους φακοὺς καὶ τὰ κοῖλα κάτοπτρα, παρετήρουν οὐχ ἧττον δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ, καὶ ὅτι ἡ πραγματικὴ τιμὴ εἶναι ἐνταῦθα 31′ 59″, 3. Ὁ Ἥλιος δὲν παρουσιάζει ὁρατὴν πολικὴν πλάτυνσιν, καὶ ὁ Tisserand ὑπελόγισεν, ὅτι ἡ τοιαύτη πλάτυνσις δὲν δύναται νὰ ὑπερτερῇ $\frac{1}{37.500}$ χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ διαταράξεις ἐν ταῖς τῶν πλανητῶν κινήσεσιν, ἃς αἱ παρατηρήσεις δὲν ἀποκαλύπτουσιν.

Οἱ πρόγονοι συνεῖδον, ὅτι ὁ Ἥλιος εἶναι κατὰ πολὺ τὸ μεγαλύτερον ἄστρον τοῦ ἡμετέρου συστήματος, ἂν ὄχι τῶν ἀπλανῶν, καὶ ὅτι παρίσταται ἀσυγκρίτως ὀγκωδέστερος τῆς Γῆς καὶ ἔτι πλέον τῆς Σελήνης. «Ἀρχέλαος μέγιστον τῶν ἄστρων [ἔλεγε] τὸν ἥλιον» (*Διογ. Λαερτ.*, Βίοι φιλοσόφων, Β΄, 4), καὶ «Ἀναξαγόρας πολυπλάσιον τῆς γῆς» (*Γαληνοῦ*, Φιλοσόφου ἱστορία, 63). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, «τὸν γὰρ ἥλιον τῆς γῆς ὅλης μείζω διανοηθῆναι δυνατὸν ὀρθῶς» (Ἐπινομίς, 983 α). Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ Ἵππαρχος καὶ λοιποί, ὁ δὲ Ποσειδώνιος ἐθεώρει «τὸν ἥλιον ... μείζονα τῆς γῆς ... τὸ τὴν γῆν δὲ κωνοειδῆ σκιὰν ἀποτελεῖν τὸ μείζονα εἶναι σημαίνει» (*Διογ. Λαερτ.*, Ζήνων, 71). Τέλος, «οἱ Πυθαγόρειοι σφαιροειδῆ εἶναι τὸν ἥλιον» λέγουσιν (*Στοβαίου*, Φυσικά, Α΄, 25), ὅπερ ἀπεδέχθη ἀκολούθως ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Χρύσιππος, οἱ Στωϊκοί, ὁ Ποσειδώνιος, ὁ Κλεομήδης κτλ. Ἐκ τῆς παραλλάξεως 8″, 803 καὶ τῆς γωνιώδους διαμέτρου 31′ 59″, 3, ἡ διάμετρος τοῦ Ἡλίου ἀνέρχεται εἰς 1.391.000 χλμ., ὑπερτεροῦσα τὴν τῆς Γῆς 109 φοράς. Ἡ δ' ἐπιφάνεια τοῦ ἄστρου ὑπερβαίνει τὴν τῆς Γῆς 12.000 φοράς, ὁ δὲ ὄγκος 1.300.000 φοράς. Ἡ μᾶζα εἶναι 332.000 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς τῆς Γῆς, ἀλλ' ἡ πυκνότης τοῦ Ἡλίου εἶναι μόνον τὸ τέταρτον τῆς γηΐνης, καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς 1,40, τῆς τοῦ ὕδατος οὔσης 1. Τέλος, ἡ ἐπὶ τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας βαρύτης εἶναι 28κις ἐντονωτέρα ἢ ἐπὶ τῆς Γῆς· ἄνθρωπος ζυγίζων 70 χλγρ. θὰ ἐζύγιζε 2.000 χλγρ. ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, οὕτως ὥστε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ σταθῇ ὀρθός, θὰ ἔπιπτεν ἀμέσως, θὰ κατεκλίνετο καὶ θὰ συνεπιέζετο εἰς τρόπον καθιστῶντα τὴν ζωὴν ἀδύνατον, καὶ τοῦτο ἀνεξαρτήτως πάντως τοῦ φρικώδους καύσωνος.

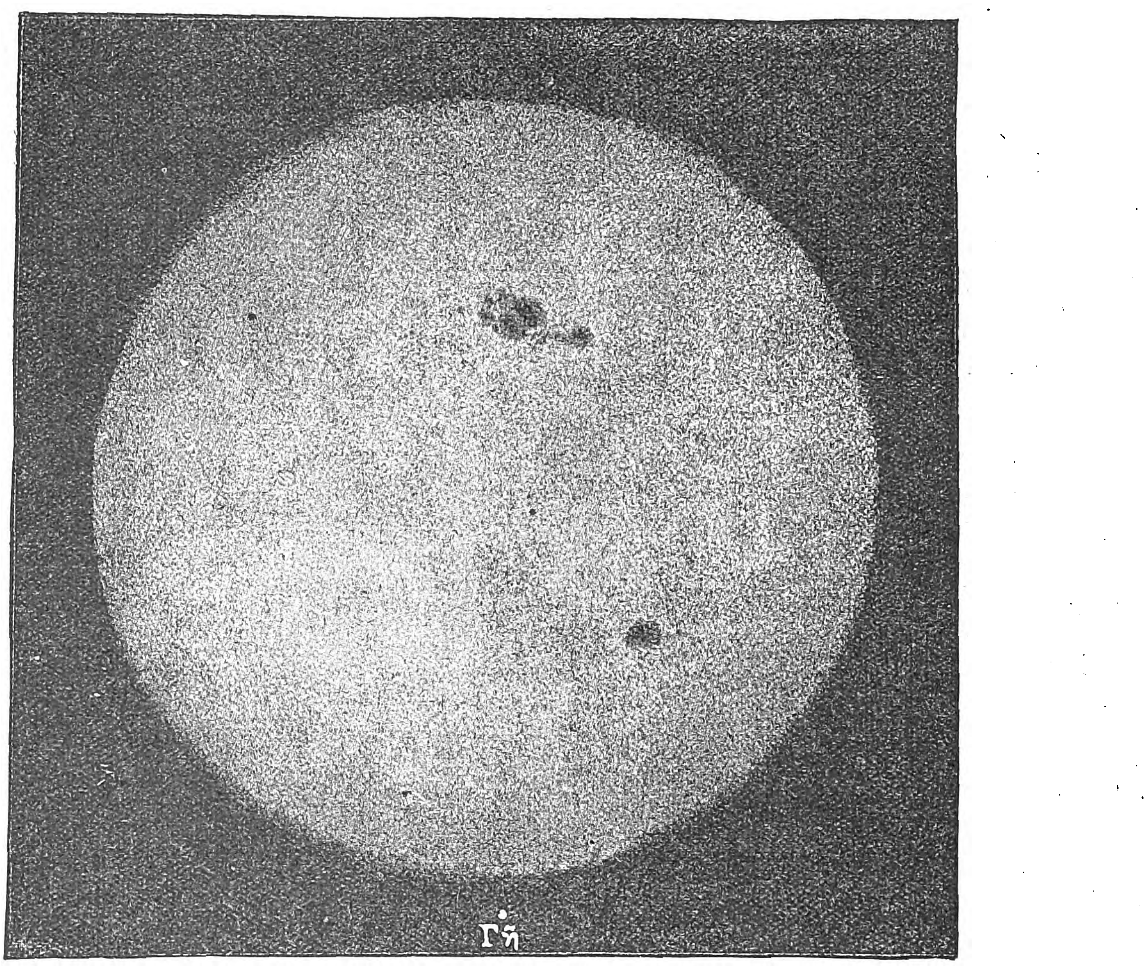

Σχ. 1 Ἄποψις τοῦ Ἡλίου μετὰ τῶν κηλίδων αὐτοῦ, τῇ 24 Ἰανουαρίου 1926, καὶ σχετικὸν μέγεθος αὐτοῦ μετὰ τῆς Γῆς.

[Φωτογραφία Quénisset.]

Ἡ περὶ τὸν ἄξονα ἀνώμαλος ἀνακύκλησις. Ὁ Ἥλιος δὲν στρέφεται περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ ὡς στερεὰ σφαῖρα, οἵα ἡ Σελήνη, ὁ Ἄρης ἢ ἡ Γῆ, διότι ἡ γωνιώδης ταχύτης ἀντὶ νὰ εἶναι ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἰδία ἐν ὅλοις τοῖς πλάτεσι, παρίσταται, ὡς εὗρεν ὁ Carrington, μεγίστη ἐν τῷ ἰσημερινῷ, ἐλαττουμένη ἠρέμα ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ ἡλιογραφικὸν πλάτος. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο, συνδυαζόμενον τῇ μικρᾷ πυκνότητι ἐκεῖ ὅπου ἡ ἕλξις εἶναι τόσον μεγάλη, ἀποδεικνύει τρανῶς, ὅτι τὸ σύνολον τῆς ἡλιακῆς μάζης εἶναι ἀεριῶδες, ἂν καὶ ἡ πρὸς τὸ κέντρον πίεσις δέον νὰ εἶναι γιγαντιαία. Ὁ νόμος τῆς ἀνωμάλου ἀνακυκλήσεως τοῦ Ἡλίου ἐκφράζεται συνήθως διὰ τοῦ τύπου τοῦ Faye:

$$\xi = 14^\circ 22' - 3^\circ 6' \text{ ἡμιτ.}^2 \varphi$$

ὅπου ξ παριστᾷ τὴν ἡμερησίαν κίνησιν τῶν κηλίδων τοῦ ἄστρου ἐν ἡλιογραφικῷ πλάτει φ. Αἱ δᾷδες καὶ αἱ προβολαὶ ἀκολουθοῦσιν ἐπίσης τὸν αὐτὸν νόμον. Ἡ συνοδικὴ περὶ τὸν ἄξονα στροφὴ

Digitized by Google

τοῦ Ἡλίου εἶναι ἐν τῷ ἰσημερινῷ 27 ἡμερῶν, ἡ δὲ ἀστρῴα ἡ πραγματικὴ 25 ἡμερῶν, ἐναλλάσσουσα ὧδε μετὰ τοῦ πλάτους, ὡς ἀποδεικνύεται φασματοσκοπικῶς διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου μετατοπίσεως τῶν ῥαβδώσεων, ὀφειλομένου τῷ Doppler καὶ τῷ Fizeau.

Ἡλιογραφικὸν πλάτος	*Ἀνακύκλησις ἐν ἡμέραις*
0°	25,2
10	25,4
20	26,0
30	26,9
40	28,2
50	29,7
60	31,3
70	32,7
80	33,7
90	40 ;

Κατὰ τὸν Carrington, ὁ ἄξων τοῦ Ἡλίου ἀποτελεῖ γωνίαν 7° 15′ μετὰ τῆς καθέτου τῇ ἐκλειπτικῇ, καὶ τὸ μῆκος τοῦ ἀναβιβάζοντος συνδέσμου εἶναι 73° 57′.

Τρόποι παρατηρήσεως τοῦ Ἡλίου. Ἤδη δι' ἀόπλου ὀφθαλμοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀτενίσῃ τις ἐπί τινα δευτερόλεπτα τὸν μεσουρανοῦντα Ἥλιον, καὶ ἡ δυσχέρεια αὕτη αὐξάνει σημαντικώτατα ἐν μικρῷ ἤδη τηλεσκοπίῳ, ὅπου ἡ συγκέντρωσις φωτὸς καὶ θερμότητος ἀποβαίνει λίαν ἐπικίνδυνος τῷ ὀφθαλμῷ. Αἱ ἀπόπειραι παρατηρήσεως τοῦ Ἡλίου ἐτύφλωσαν τὸν Γαλιλαῖον καὶ ἐν μέρει τὸν Ἕρσχελον. Ἵνα σπουδάσῃ τις τὸ ἄστρον βλέπων κατ' εὐθεῖαν ἐντὸς τοῦ τηλεσκοπίου, δέον νὰ καλύψῃ προηγουμένως τὸν προσοφθάλμιον φακὸν διὰ σκοτεινοτάτης ἢ μελαίνης ὑάλου. Ὁ Ἕρσχελος κατεσκεύασε προσοφθάλμιον φακόν, ὅπου μέγα μέρος τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερ-

Σχ. 2. *Μεγάλη ἡλιακὴ κηλὶς καὶ δᾷδες φθάνουσαι εἰς τὸν δυτικὸν γῦρον τοῦ Ἡλίου, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1893.*
[Ἰχνογράφημα Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.]

μότητος ἀναιρεῖται. Ἄλλη, ἀσφαλεστέρα, μέθοδος παρατηρήσεως εἶναι ἡ τῆς προβολῆς τοῦ ἡλιακοῦ εἰδώλου ἐπὶ λευκῆς ἐπιφανείας ναστοχάρτου, κρατουμένου καθέτως τῷ τηλεσκοπικῷ ἄξονι καὶ ἔν τινι ἀποστάσει (0μ,30 ἕως 0μ,60) ἔξωθεν τοῦ προσοφθαλμίου φακοῦ. Ὁ ναστοχάρτης δὲν πρέπει νὰ δέχηται κατ' εὐθεῖαν τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου, ὅθεν καὶ ἡ χρῆσις ἀλεξιφώτου περὶ τὸν τηλεσκοπικὸν σωλῆνα εἶναι ἀπαραίτητος ἐνταῦθα.

Τηλεσκοπικὴ ἄποψις τοῦ Ἡλίου. Ἐξεταζόμενος δι' ἀστρονομικοῦ ὀργάνου, ὁ Ἥλιος παρίσταται ὡς λαμπρὸς δίσκος, καθαρώτατα ὡρισμένος, φωτεινότατος πρὸς τὸ κέντρον καὶ πως φαιὸς ἢ ὑπέρυθρος πρὸς τὸν γῦρον αὐτοῦ (σχ 1). Ἡ ὑποδεεστέρα αὕτη φωτεινότης τῆς περιφερείας ὀφείλεται τῇ μέσον διαχύσεως ἀπορροφητικῇ δράσει τῆς ὑπὲρ τὴν ὁρατὴν ἐπιφάνειαν ὑπαρχούσης ἀτμοσφαίρας τοῦ ἄστρου.

Ἡ φωτοσφαῖρα καὶ οἱ κόκκοι αὐτῆς. Ἡ λαμπρὰ ἐπιφάνεια τοῦ Ἡλίου ὠνομάσθη *φωτοσφαῖρα* καὶ σύγκειται ἐξ ἀπείρων φωτοβόλων κόκκων, ἀνωμάλου σχήματος, καὶ διαφόρων διαστάσεων, προβαλλομένων ἐπὶ φαιοῦ πως ἐδάφους. Ἡ τοιαύτη θέα παρίσταται παρεμφερής τρόπον τινὰ τῇ ἐπιφανείᾳ πυκνοῦ ὀρυζογάλακτος (βλ. *ἀστροφυσική, σ.* 941). Οἱ κόκκοι ἔχουσιν ὁρατὰς διαστάσεις 600 χλμ. ἕως 2.000 χλμ., ἀλλάσσουσι μορφὴν ταχέως καὶ μετατοπίζονται βίᾳ ἄχρι 40 χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον.

Αἱ δᾷδες. Ἡ φωτοσφαῖρα παρουσιάζει πάντοτε ἐνιαχοῦ μεγάλας ἀνωμάλους φωτεινὰς κηλῖδας, τὰς λεγομένας δᾷδας (facules). Αὗται παρατηροῦνται ἐν ἅπασι τοῖς ἡλιογραφικοῖς πλάτεσιν, ἀλλ' ἰδίᾳ ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ, ὅπου παρίστανται μεγαλύτεραι καὶ συχνότεραι. Δυσκόλως ὁρῶνται πρὸς τὸ μέσον τοῦ δίσκου, ἀλλ' εἶναι εὐκρινεῖς πρὸς τὸν γῦρον (σχ. 2), καὶ φαίνονται ἀποτελοῦσαι ὑψώματα ἐξέχοντα ἐκ τῆς ἐν γένει ἐπιφανείας τῆς φωτοσφαίρας. Συντελοῦσι δ' αἱ δᾷδες εἰς τὴν γέννησιν τῶν σκιερῶν κηλίδων, τὰς ὁποίας πάντοτε περιβάλλουσι, καὶ διαρκοῦσι περισσότερον αὐτῶν. Τὸ τηλεσκόπιον 0μ, 83 διαμέτρου τοῦ Μεδῶν δεικνύει τῷ συγγραφεῖ τὰς δᾷδας ἐν ἠρέμῳ ἀέρι ὡς

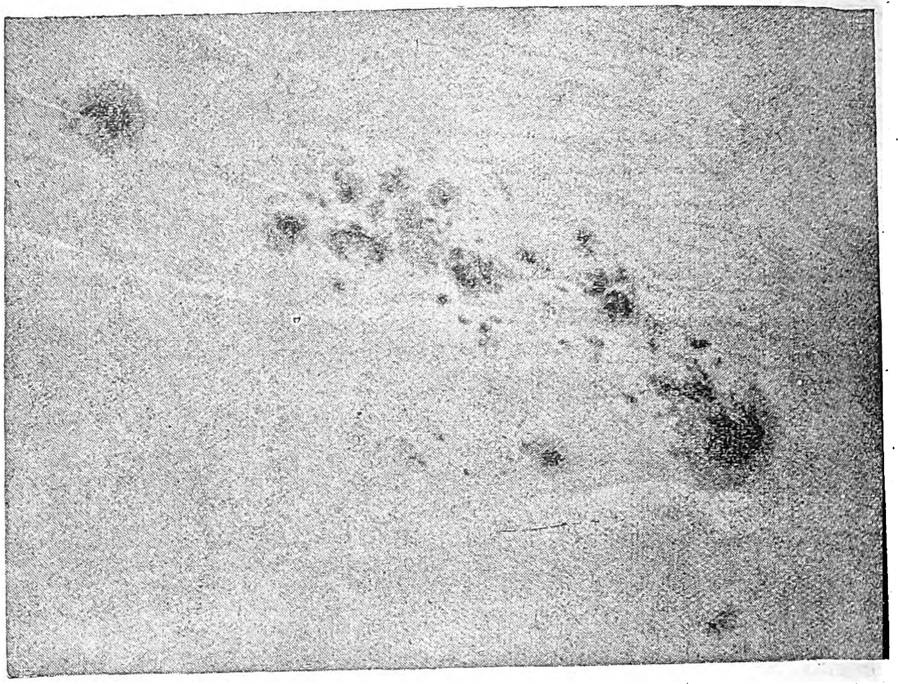

Σχ. 3. *Μεγάλη σωρεία κηλίδων τοῦ Ἡλίου, ὡς ἐφάνη τῇ 22ᾳ Μαρτίου 1920.*
[Φωτογραφία Quénisset.]

συγκειμένας ἐκ ἀνωμάλων κόκκων φωτεινῆς ὕλης, ἐνιαχοῦ δ' ἐκ λεπτοτάτων λευκῶν ἰνῶν, ἀποτελουσῶν δίκτυον. Ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῶν δᾴδων αὐξάνουσιν ἐν ὥρᾳ μεγίστου τῶν κηλίδων καὶ ὀλιγοστεύουσιν ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου αὐτῶν.

Αἱ κηλῖδες. Αἱ σκιεραὶ κηλῖδες τοῦ Ἡλίου εἶναι τὸ μᾶλλον παράδοξον φαινόμενον αὐτοῦ. Δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶδον αὐτὰς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἢ δύοντος ἄστρου ἢ ἐν καιρῷ ὁμίχλης· ἀλλὰ τὰς ἐξέλαβον βεβαίως ὡς μὴ ἀνηκούσας τῷ Ἡλίῳ, θεωρουμένῳ κατ' ἐξοχὴν ἀμιάντῳ. Ὅθεν καὶ δὲν ἀνέφερον αὐτάς. Ἡ πρώτη μνεία τῶν κηλίδων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1322 μ. Χρ. καὶ ἐγένετο ἐν Κίνᾳ. Ἀκολούθως ὁ Γαλιλαῖος ἀνεκάλυψεν αὐτὰς τῷ 1610 διὰ τοῦ τηλεσκοπίου. Αἱ κηλῖδες τοῦ Ἡλίου παρατηροῦνται συχνάκις παρὰ τὸν ἀνατολικὸν γῦρον τοῦ ἄστρου, φθάνουσιν εἰς τὸν κεντρικὸν μεσημβρινὸν μετὰ ἓξ ἡμέρας, καὶ ἐξαφανίζονται εἰς τὸν δυτικὸν γῦρον, μένουσαι ὁραταὶ ἐν συνόλῳ ἐπὶ δέκα τρεῖς σχεδὸν ἡμέρας. Ἄλλοτε γεννῶνται καὶ ἀναπτύσσονται ἢ φθείρονται ἐν τῷ ὁρατῷ ἡμισφαιρίῳ τοῦ Ἡλίου. Παρουσιάζονται δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν σωρείαις ἐκτεινομέναις ἐπὶ τοῖς παραλλήλοις, ὅπου παρατηρεῖ τις μίαν ἢ δύο μεγάλας κηλῖδας συνοδευομένας ὑπὸ πολλῶν μικρῶν, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ πόρων· καὶ ἡ μεγαλυτέρα κηλὶς εὑρίσκεται τότε συνήθως πρὸς δυσμὰς (σχ. 1 καὶ 3), ἐν τῇ διευθύνσει τῆς ἡλιακῆς ἀνακυκλήσεως. Αἱ κηλῖδες εἶναι σπάνιαι μὲν ἐν τῷ ἰσημερινῷ, σπανιώταται δὲ ἐπέκεινα τοῦ πλάτους ± 45°. Ἀλλὰ τῷ 1915 ἐφάνη μικρὰ κηλὶς ἐν πλάτει —60°, ἥτις ἐφωτογραφήθη ἐν Νοτίῳ Ἀφρικῇ. Ἐν γένει ἀναπτύσσονται ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ ἐν πλάτεσι ± 15°, ἐν ταῖς λεγομέναις *βασιλικαῖς ζώναις*, ὅπου εἶναι μεγαλύτεραι καὶ πολυπληθέστεραι. Τῷ 1867 ὁ Spœrer εὗρεν, ὅτι αἱ κηλῖδες προσεγγίζουσιν εἰς τὸν ἡλιακὸν ἰσημερινὸν ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου καὶ ὅτι ἀναφαίνονται τὸ πρῶτον ἐν σχετικῶς ὑψηλοῖς πλάτεσι πρὸς τὸ μέγιστον. Πολυπληθεῖς δ' ἐν ὥρᾳ μεγίστου, ὅτε κατεμετρήθησαν πλείονες τῶν ἑκατόν, ἐξαφανίζονται ἐνίοτε ἐντελῶς ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου, ὅτε ὁ Ἥλιος δύναται νὰ φανῇ ἀκηλίδωτος ἐπὶ ἑβδομάδας.

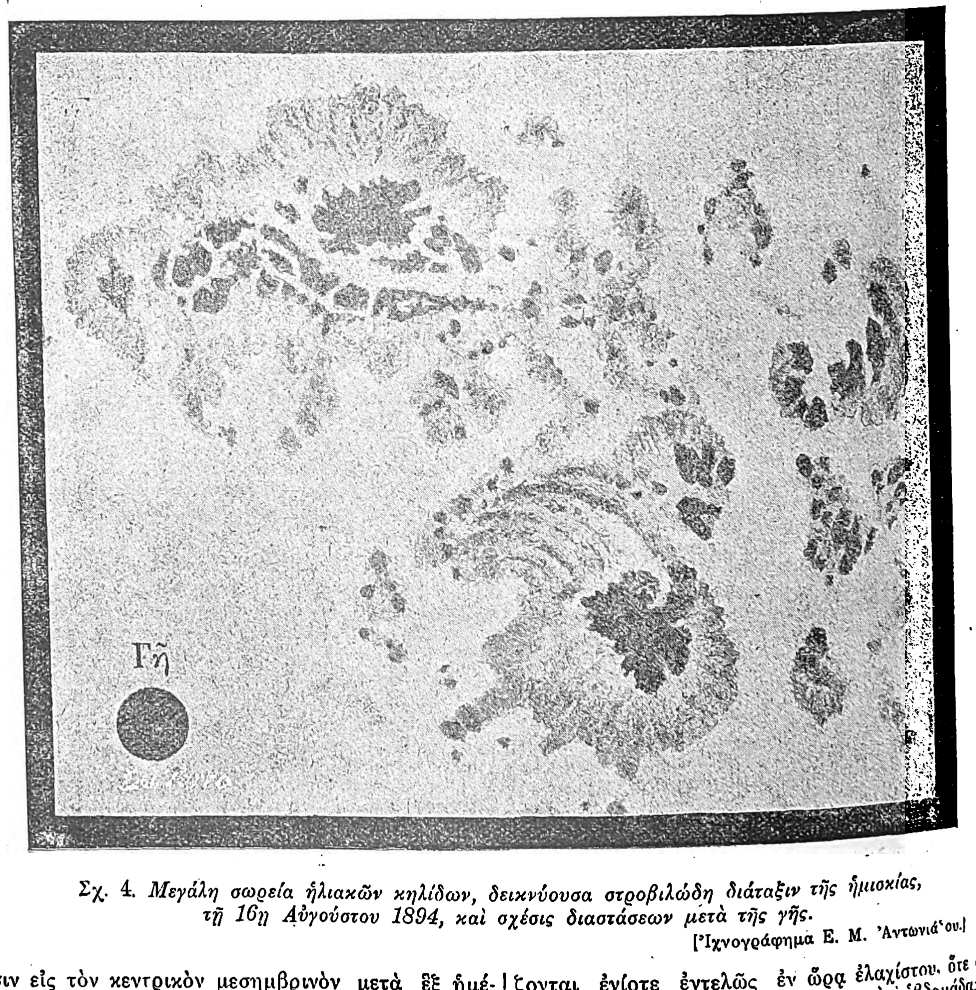

Σχ. 4. *Μεγάλη σωρεία ἡλιακῶν κηλίδων, δεικνύουσα στροβιλώδη διάταξιν τῆς ἡμισκίας, τῇ 16ῃ Αὐγούστου 1894, καὶ σχέσις διαστάσεων μετὰ τῆς γῆς.*
[Ἰχνογράφημα Ε. Μ. Ἀντωνιάδου.]

Αἱ ἡλιακαὶ κηλῖδες, αἵτινες εἶναι ἐρυθρότεραι

Digitized by Google

τῆς φωτοσφαίρας, παρίστανται ὡς κοιλότητες, καθὼς διεχρίσθη ὁ Wilson τῷ 1769· ἀλλὰ τὸ βάθος τῶν τοιούτων κοιλοτήτων εἶναι σχετικῶς σμικρότατον (σχ. 2). Συνίστανται δὲ πάντοτε ἐκ σκοτεινῆς σκιᾶς, δι' ἡμισκίας περιβεβλημένης, ὁλόγυρα τῆς ὁποίας ἐκτείνονται αἱ δᾶδες. Τὸ σχῆμα τῆς τε σκιᾶς καὶ ἡμισκίας παρίσταται πάντοτε εἰς ἄκρον ἀνώμαλον καὶ διεσχισμένον. Καὶ αἱ διαστάσεις τῆς μὲν σκιᾶς δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς 80 000 χλμ. μήκους, ὑπερτεροῦσαι οὕτως ἑξάκις τὴν γηΐνην διάμετρον, τῆς δὲ ἡμισκίας εἰς 200.000 χλμ., ἤτοι δέκα πέντε φορὰς περισσότερον τῆς ἐν λόγῳ διαμέτρου. Τοιαῦται κηλῖδες εἶναι εὐκολώτατα ὁραταὶ διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὅστις ἀρχίζει νὰ διακρίνῃ ἤδη κηλῖδας τοῦ Ἡλίου ὑποτεινούσας 30″ καὶ ἐχούσας ἑπομένως διάμετρον 23.000 χλμ. Ἡ ἡμίσκια δύναται νὰ περιέχῃ πλείονας σκιάς, καὶ λευκὰς φωτοσφαιρικὰς μάζας (σχ. 4), σχηματίζεται δὲ δι' ἀνωμάλων ἀκτινοειδῶν ταινιῶν, ὅπου ἀναπτύσσεται ἐνίοτε στροβιλώδης διάταξις (σχ. 4). Ἡ δὲ σκιὰ δὲν εἶναι μέλαινα εἰμὴ δι' ἀντιθέσεως μετὰ τῆς φωτοσφαίρας, καὶ τὸ φῶς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς τὸ $1/_{10}$ τῆς τελευταίας ταύτης, τυγχάνον λαμπρὸν ὡς τὸ ἠλεκτρικὸν τόξον. Φαιοὶ πέπλοι εἶναι συνήθεις ἐν τῇ σκιᾷ, ἔτι δὲ καὶ ῥοδόχροες πέπλοι πεπυρακτωμένου ὑδρογόνου, ὁ δὲ Dawes φαίνεται παρατηρήσας ἐνταῦθα καὶ μέλανας πυρῆνας, σκιερωτέρους τοῦ ἐδάφους τῆς σκιᾶς. Αἱ ἡλιακαὶ κηλῖδες μεταμορφοῦνται ὁλονέν, συχνάκις δ' ὑφίστανται ἐπιδρομὴν λαμπρᾶς φωτοσφαιρικῆς ὕλης, σχηματιζούσης ἀκρωτήριον ἐν τῇ σκιᾷ, ὅπερ, ἐκτεινόμενον, διατέμνει τότε τὴν κηλῖδα εἰς δύο μέρη, δεικνύοντα ἐξωστικὴν δύναμιν καὶ ἀπομα-

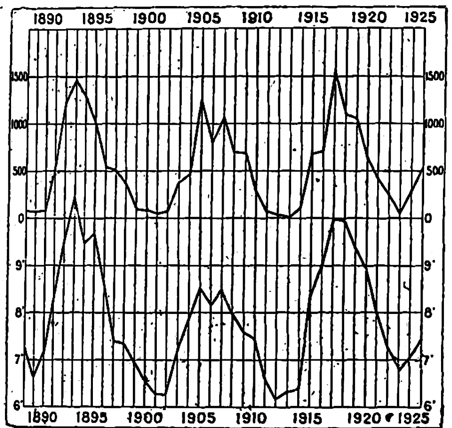

Σχ. 5: *Καμπαὶ δεικνύουσαι τὴν σχέσιν ἀναμεταξὺ τῆς περιόδου τῶν ἡλιακῶν κηλίδων (ἄνωθεν) καὶ τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ (κάτωθεν), ἀπὸ τοῦ 1888 ἄχρι τοῦ 1925.*

χρυνόμενα ἀλλήλων. Τοῦτο σημαίνει ἔκρηξιν λαμπρᾶς ὕλης ἐρχομένης ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ ἀεριώδους κόσμου, ὡς ὁ Ἥλιος, δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ τι τὸ σταθερόν, αἱ κηλῖδες, ὡς καὶ αἱ δᾶδες καὶ οἱ κόκκοι τῆς φωτοσφαίρας ἔχουσιν ἰδίας κινήσεις, καὶ αἱ μᾶλλον τεταραγμέναι ἐξ αὐτῶν πηδῶσι τρόπον τινὰ πρὸς δυσμάς, ἐν τῇ διευθύνσει τῆς ἡλιακῆς περιστροφῆς. Ἡ δὲ κίνησις κηλίδων ἐπέκεινα ± 20° πλάτους τείνει ἐπίσης καὶ πρὸς τοὺς πόλους, ἐνῷ ἡ τῶν ἄλλων διευθύνεται μᾶλλον πρὸς τὸν ἰσημερινόν. Ὁ σχηματισμὸς κηλῖδος ἀπαιτεῖ ἐνίοτε ὀλίγας ὥρας, ἄλλοτε πάλιν ἡμέρας. Ὁ Secchi παρετήρησε τὴν γέννησιν κηλῖδος, ὅτε, ἐν προϋπαρχούσῃ δᾳδί, ὤφθησαν σκιεροὶ πόροι, οἵτινες, ἀναπτυσσόμενοι καὶ ἑνούμενοι, ἐσχημάτισαν τὴν σκιάν, ἐνῷ οἱ γείτονες κόκκοι ἀπετέλεσαν τὰς λωρίδας τῆς ἡμισκίας. Ἡ διάρκεια τῶν κηλίδων περιορίζεται συνήθως εἰς ἑβδομάδας τινάς. Ἕνιαι ὑφίστανται ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν, ἄλλαι παρατηροῦνται ἐπὶ διαφόρους μῆνας, ἢ καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος, ὅπερ σπανιώτατον. Τῷ 1840—1841 κηλίς τις διήρκεσεν ἐκτάκτως 18 ὁλοκλήρους μῆνας, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄχρι τοῦδε μοναδικὸν παράδειγμα.

Τὸ φάσμα τῶν κηλίδων παρουσιάζει τὰς ῥαβδώσεις τοῦ Fraunhofer, ὧν τινες ὁρῶνται εὐρεῖαι, ἐνῷ ἄλλαι εἶναι ἐντονώτεραι ἢ ἐξησθενημέναι. Αἱ εὐρύνσεις τῶν ῥαβδώσεων ἀντικαθιστῶνται ἐνίοτε διὰ διπλῶν ἀνατροπῶν, ὅπερ ὁ Hale ἐξήγησε διὰ τῆς ὑπάρξεως μαγνητικῶν χωρῶν ἐν ταῖς σκιαῖς τῶν κηλίδων. Τὸ οὕτω παρατηρούμενον φαινόμενον τοῦ Zeeman ἐπιτρέπει τὴν εὐχερῆ σπουδὴν τῶν μαγνητικῶν τούτων φαινομένων. Κατὰ τὸν Langley, ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἡλιακῶν κηλίδων εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τῆς φωτοσφαίρας, τὸ ἥμισυ διὰ τὴν σκιάν, τὰ δύο τρίτα διὰ τὴν ἡμίσκιαν. Κατὰ δὲ τὸν King, ἡ θερμοκρασία τῶν κηλίδων δὲν εἶναι εἰμὴ 3.000° ἢ 4 000°, ἤτοι ὀλίγον μεγαλυτέρα τοῦ ἡμίσεος τῆς τῆς φωτοσφαίρας. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ τὰς κηλῖδας παράγουσα αἰτία ἔγκειται βαθέως ἐν τῇ ἡλιακῇ μάζῃ.

Ἡ ἑνδεκαετὴς περίοδος τῶν ἡλιακῶν φαινομένων. Τῷ 1843 ὁ Schwabe ἀνεκάλυψεν ὅτι αἱ ἡλιακαὶ κηλῖδες εἶναι πολυπληθεῖς καὶ μεγάλαι κατὰ περίοδον 11 ἐτῶν. Τοῦτο ἐξηκριβώθη, καὶ σήμερον ἡ περίοδος θεωρεῖται κατὰ μέσον ὅρον ἴση πρὸς 11,12 ἔτη (σχ. 5). Ἡ καμπὴ ἐνταῦθα δὲν εἶναι συμμετρική· ἐνῷ 4 $^1/_2$ ἔτη χωρίζουσι τὸ ἐλάχιστον τῶν κηλίδων ἀπὸ τοῦ μεγίστου, 6 $^1/_2$ ἔτη ἀπαιτοῦνται, ὅπως κατευνασθῇ ἡ διατάραξις ἀπὸ τοῦ μεγίστου εἰς τὸ ἐλάχιστον. Ταῦτα πάντα ὅμως δὲν ἐκτελοῦνται μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, καὶ μέγιστόν τι ἢ ἐλάχιστον δύναται νὰ ἐπέλθῃ δύο ὁλόκληρα ἔτη πρὸ τῆς θεωρητικῆς χρονολογίας ἢ μετ' αὐτήν. Οὐ μόνον αἱ κηλῖδες, ἀλλὰ καὶ αἱ δᾶδες, αἱ προβολαὶ καὶ τὸ στέμμα μετέχουσι τῆς ἑνδεκαετοῦς περιόδου, ὁ δὲ Abbot ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ θερμογόνος ἀκτινοβολία τοῦ Ἡλίου εἶναι μεγαλυτέρα ἐν ὥρᾳ μεγίστου τῶν κηλίδων ἢ ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου. Καὶ οὕτως ὁ Ἥλιος παρίσταται ὡς κατ' ἐξοχὴν μεταβλητὸς ἀστήρ.

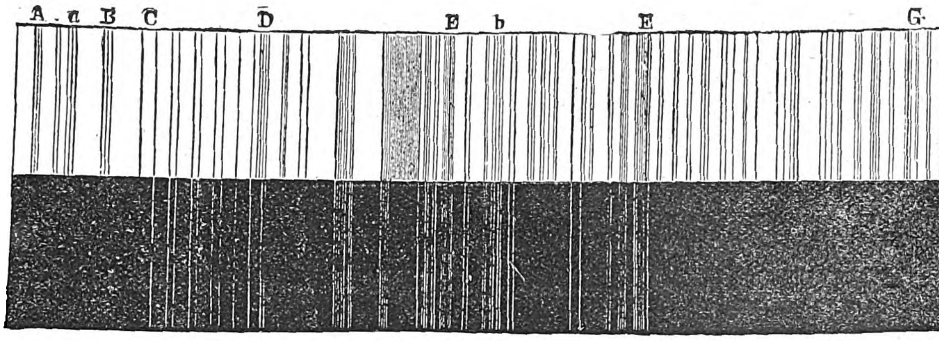

Σχ. 6 *Τὸ ἡλιακὸν φάσμα μετὰ τῶν ἀλφαβητικῶν στοιχείων τῶν ῥαβδώσεων τοῦ Fraunhofer (ἄνωθεν) καὶ ἀκριβεῖς συμπτώσεις ἐνίων ῥαβδώσεων αὐτοῦ μετὰ τῶν τοῦ σιδήρου (κάτωθεν).*

Τὸ ἡλιακὸν φάσμα. Πρῶτος ὁ Wollaston εὗρε τῷ 1802, ὅτι τὸ φάσμα τοῦ Ἡλίου παρουσιάζει ῥαβδώσεις, ἃς ὁ Fraunhofer ἐσπούδασε καὶ κατεμέτρησε τῷ 1814. Τὸ φάσμα δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ὁρατὸν μέρος, ἀπὸ λ 7600 ἄχρι λ 3904, ἀλλ' ἐκτείνεται μακρὰν ἐπέκεινα τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ ἰοχρόου. Κατὰ τὸν νόμον τοῦ Kirchhoff, πεπυρακτωμένον ἀέριον ἢ ἀτμὸς ἀπορροφεῖ τὰς ἀκτινοβολίας ἃς δύναται νὰ ἐκπέμπῃ καὶ τείνει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἰδίαν ἔντασιν τοῦ φωτὸς εἰς ἐκείνην τῶν ἀκτινοβολιῶν, αἵτινες διαπερῶσιν αὐτό· ἀλλ' ἀφίνει νὰ διέλθωσι, χωρὶς νὰ τὰς μεταβάλλῃ, τὰς ἄλλας ἀκτινοβολίας. Ἡ μεγάλη ἀνακάλυψις τοῦ Kirchhoff τῷ 1859 εἶναι, ὅτι ἀπέδειξε τὴν ὕπαρξιν γηΐνων στοιχείων ἐπὶ τοῦ Ἡλίου καὶ ὅτι τὸ φάσμα τοῦ ἄστρου εἶναι τὸ προϊὸν ἀπορροφήσεως στρώματος σχετικῶς ψυχρῶν ἀερίων καλυπτόντων θερμοτέραν πηγὴν συνεχοῦς φάσματος, ἤτοι τὴν φωτόσφαιραν. Ὁ Rowland ἐφωτογράφησε 2.000 ῥαβδώσεις τοῦ σιδήρου ἐν τῷ ἡλιακῷ φάσματι, ὅπερ περιέχει πολλὰς ἄλλας γηΐνας οὐσίας, ἐν αἷς τὸ νικέλιον, τὸ τιτάνιον, τὸ μαγγανήσιον, τὸ χρώμιον, τὸ κοβάλτιον, τὸν ἄνθρακα, τὸ βανάδιον, τὸ ζιρκόνιον, τὸ κέριον, τὸ ἀσβέστιον, τὸ σκάνδιον, τὸ νεόδυμον, τὸ λανθάνιον, τὸ ὑττέρβιον, τὸ νιόβιον, τὴν μολύβδαιναν, τὸ παλλάδιον, τὸ μαγνήσιον, τὸ σόδιον, τὴν χαλικίνην, τὸ ὑδρογόνον, τὸ στρόντιον, τὸ βάρυον καὶ τὴν λευκαργιλλίτιδα. Οὕτως ἡ σύστασις τοῦ Ἡλίου δὲν διαφέρει τῆς τῆς Γῆς, ὅπερ ἄλλως εἶχε διανοηθῇ ἤδη ὁ Θαλῆς, θεωρῶν «γεοειδῆ τὸν ἥλιον» (*Στοβαίου Φυσικά*, Α' 25).

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Ἡλίου. Ἀμέσως ἄνωθεν τῆς φωτοσφαίρας ἀπαντᾷ τὸ *ἀναστρέφον στρῶμα* (reversing layer), ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Young διαρκούσης τῆς ὁλικῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τοῦ 1871, ὅτε, ἐπὶ τῇ ἐξαφανίσει τοῦ τελευταίου μηνίσκου τοῦ Ἡλίου, τὸ φάσμα ἀνεστράφη, παρέχον λαμπρὰς γραμμὰς ἀντὶ τῶν σκιερῶν. Ἡ διάρκεια τοῦ φαινομένου τούτου ἦτο σχεδὸν στιγμιαία, ὅθεν καὶ τὸ φάσμα τοῦτο ἐκλήθη ἀστραπαῖον (flash spectrum). Τὸ στρῶμα ἀναστροφῆς δὲν ὑψοῦται εἰμὴ 1″, ἤτοι ἀπὸ 700 ἕως 1000 χλμ. ὑπὲρ τὴν φωτόσφαιραν καὶ σύγκειται ἰδίᾳ ἐκ βαρέων ἀτμῶν.

Ἄνωθεν τοῦ στρώματος τούτου τῆς ἡλιακῆς ἀτμοσφαίρας ὑπάρχει ἕτερον, 12 ἕως 14″ ὕψους, ἤτοι 9.000 ἕως 10.000 χλμ., ὅθεν πολὺ παχύτερον τοῦ προηγουμένου, καὶ κληθὲν *χρωμόσφαιρα* ἕνεκα τοῦ ὡραίου ῥοδίνου χρώματος τοῦ ὑδρογόνου, ὅπερ δεικνύει κατὰ τὰς ὁλικὰς ἐκλείψεις. Παρουσιάζει δὲ φάσμα λαμπρῶν ῥαβδώσεων, καὶ δὴ τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ἰονισμένου ἀσβεστίου, ἔτι δὲ καὶ ῥάβδωσιν ἐν τῷ πρασίνῳ, ἐν λ 5.317, ὀφειλομένην, καθὰ φαίνεται, τῷ σιδήρῳ. Τὰ ἀέρια εἶναι, ὡς εἰκός, πεπυρακτωμένα ἐνταῦθα καὶ λίαν ἀραιά.

Αἱ προβολαί. Ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ Ἡλίου ἀναφύονται γιγαντιαῖα νέφη πυριφλεγοῦς ὑδρογόνου καὶ ἀσβεστίου, ἅτινα ἐκβάλλονται μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἐξ ἐκρήξεων, ἐκτινασσόμενα εἰς κολοσσαίας ἀποστάσεις, πολλῷ ἐπέκεινα τῶν ὁρίων τῆς χρωμοσφαίρας (σχ. 7 καὶ 8). Τὸ μέσον ὕψος αὐτῶν ἰσοδυναμεῖ πρὸς 50″, 25 % ἐξ αὐτῶν ἀνέρχονται ὑπὲρ τὸ 1′, καὶ τῷ 1880 ὁ Langley παρετήρησε προβολὴν ἀναβᾶσαν ἄχρι 13′, ἤτοι 570.000 χλμ., ὑπὲρ τὴν φωτόσφαιραν. Ἡ ταχύτης μετατοπίσεως αὐτῶν σπανίως ὑπερβαίνει τὰ 50 χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον, ἀλλ' ὤφθησαν μετατοπίσεις

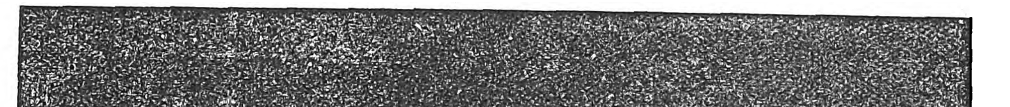

Σχ. 7. *Μεγάλη προβολή, ἐξερχομένη δίκην γιγαντιαίας φλογὸς τοῦ Ἡλίου, καὶ φωτογραφηθεῖσα ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Mount Wilson.*

Digitized by Google

200 χλμ. ὡς καὶ μία 618 χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον, ἥστινος ἡ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἡλίου, διότι τὸ ὅριον τῆς ταχύτητος

δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν ὧδε. Ὁ διὰ τοῦ Ἡλίου φωτισμὸς τῆς ἀτμοσφαίρας ἡμῶν ἐξαφανίζει ἐντελῶς τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῶν προβολῶν. Φασματο-

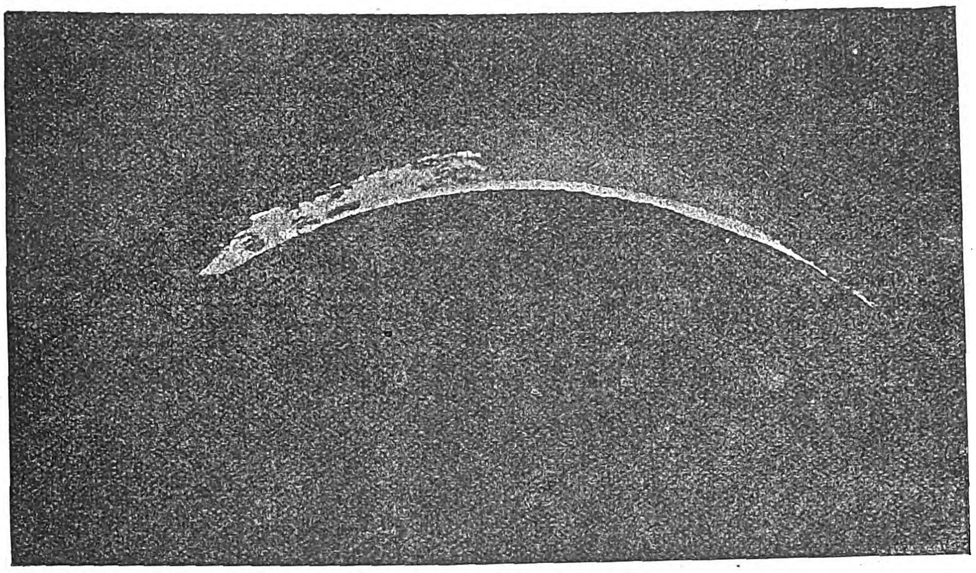

Σχ. 8. *Ἡλιακαὶ προβολαὶ διαρκούσης τῆς ὁλικῆς ἐκλείψεως τῆς 30ῆς Αὐγούστου 1905.*
[Φωτογραφία De la Baume.]

ἐκφυγῆς τοῦ ἄστρου εἶναι 616 χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον. Αἱ προβολαὶ παρίστανται συχνάκις ὑπὸ τὴν μορφὴν δένδρων, ἔχουσαι ρίζαν ἢ κορμὸν ἐπὶ τῆς φωτοσφαίρας, ἄλλοτε δ' ὡς ἀπομεμονωμένα νέφη. Αἱ μεγαλύτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι ρόδινοι, ἰόχροες, καὶ δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν ἁπανταχοῦ τοῦ γύρου τοῦ Ἡλίου. Ἡ μορφὴ αὐτῶν προσεγγίζει τῇ τῶν νεφῶν καὶ αὗται εἶναι σχετικῶς ἥσυχοι· συνίστανται δ' ἐξ ὑδρογόνου (Hα, Hβ, Hγ, Hδ κλπ.), παρουσιάζουσι τὴν ράβδωσιν D_3 τοῦ στοιχείου ἡλίου (helium), ὡς καὶ τὰς ραβδώσεις H καὶ K τοῦ ἰονισμένου ἀσβεστίου. Ἄλλαι πάλιν προβολαὶ εἶναι αἱ ἐκρηκτικαί, αἵτινες φαίνονται μικρότεραι τῶν προηγουμένων καὶ ἐν καταστάσει μεγάλης διαταράξεως. Ἔχουσι δ' αὗται χρῶμα λευκόν, καὶ ἀναπτύσσονται ἰδίᾳ ἐν ταῖς βασιλικαῖς ζώναις καὶ ἐν τοῖς ἡλιογραφικοῖς πλάτεσι τῶν κηλίδων, οὐδέποτε δ' ἐν ταῖς πολικαῖς χώραις τοῦ Ἡλίου. Χαρακτηρίζονται δ' αἱ ἐκρηκτικαὶ προβολαὶ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ἀσβεστίου καὶ τοῦ στοιχείου ἡλίου, ὡς καὶ διαφόρων ἄλλων μετάλλων τῆς χρωμοσφαίρας.

Αἱ προβολαὶ παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἡλιακὰς ἐκλείψεις ὡς ρόδινοι φλόγες ὁλόγυρα

σκόπιον ἱκανῆς διασπορᾶς ἐξασθενοῖ ὅμως μεγάλως τὸ φάσμα τῆς ἀτμοσφαίρας, ἀλλ' οὐχὶ τὸ τῶν προβολῶν, συνιστάμενον ἐκ λαμπρῶν ραβδώσεων. Ὅθεν ἀρκεῖ νὰ θέσῃ τις τὸ στενὸν ἄνοιγμα τοῦ φασματοσκοπίου ἐφαπτομένως τῷ γύρῳ τοῦ Ἡλίου, ἵνα ἀναγνωρίσῃ τὸ σχῆμα τῶν προβολῶν μέσον τῶν φωτεινῶν αὐτῶν ραβδώσεων. Αἱ διὰ τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἀσβεστίου φωτογραφίαι δεικνύουσι τὰς προβολὰς ἐν εἴδει σκιερῶν ταινιῶν ἐπὶ τοῦ δίσκου. Τέλος τὸ μέγεθος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν προβολῶν αὐξομειοῦται σὺν τῷ ἑνδεκαετεῖ κύκλῳ.

Σπουδὴ τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου διὰ τοῦ φασματοηλιογράφου. Τὸ ὄργανον τοῦτο, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Janssen τῷ 1870, καὶ κατασκευασθὲν ἀνεξαρτήτως τῷ 1891 ὑπὸ τοῦ Hale καὶ τοῦ Deslandres, ἐπιτρέπει τὴν ἀπομόνωσιν μιᾶς ἀκτινοβολίας· ὅθεν καὶ δύναταί τις νὰ φωτογραφήσῃ δι' αὐτοῦ τὸν ἡλιακὸν δίσκον ὡσεὶ νὰ εὑρίσκετο ἐπ' αὐτοῦ μόνον τὸ σῶμα τὸ παρέχον τὴν ἐν λόγῳ ἀκτινοβολίαν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Hale, μεταχειριζόμενος τὸν φασματοηλιογράφον, ἐπέτυχεν οὐ μόνον φωτογραφίαν τῶν προβολῶν, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰς ἀτμοσφαιρικὰς δᾷδας (flocculi) ἄνωθεν

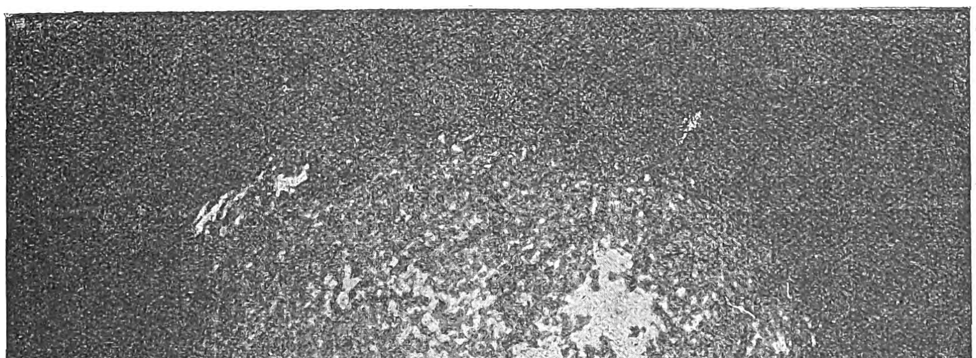

Σχ. 9. *Εἰκὼν τοῦ Ἡλίου, παρέχουσα τὸ ἀόρατον τῷ ὀφθαλμῷ στρῶμα τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ ἄστρου, τῇ 20ῇ Ἰανουαρίου 1926.*

[Φωτογραφία ληφθεῖσα διὰ τῆς ραβδώσεως K τοῦ ἀσβεστίου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Deslandres. Ἐνταῦθα καθορῶνται αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ δᾷδες ὡς καὶ αἱ σκιεραὶ ταινίαι, αἵτινες παρίστανται ὡς προβολαὶ ὅταν εἶναι ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ γύρου.]

τοῦ μέλανος δίσκου τῆς Σελήνης. Ἀλλὰ τῷ 1868 ὁ Janssen καὶ ὁ Lockyer ὑπέδειξαν μέθοδον ἐπιτρέπουσαν τὴν ἡμερησίαν παρατήρησιν αὐτῶν, ἣν

τῶν δᾴδων τῆς φωτοσφαίρας. Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, τῇ 8 Φεβρουαρίου 1892, ὁ Deslandres ἀνεκοίνωσεν, ὅτι αἱ ραβδώσεις H καὶ K παρίσται-

ται λαμπραί, οὐ μόνον ὑπὲρ τὰς κηλῖδας, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν τῶν δᾴδων· εἶτα ἐσημείωσεν, ὅτι αἱ ραβδώσεις φαίνονται δυαδικαὶ ὑπὸ μεγάλην διασποράν, συμπεραίνων, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀτμοῦ ἐκ δύο στρωμάτων συγκειμένου, τοῦ ἀνωτέρου στρώματος ἐκπέμποντος ἀκτινοβολίαν ἀμυδροτέραν καὶ λεπτοτέραν. Ὁ σοφὸς οὗτος προεῖδε τότε, ὅτι οἱ ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου προβαλλόμενοι ἀτμοὶ θὰ φωτογραφηθῶσιν ἡμέραν τινὰ μετὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς ταχύτητος αὐτῶν, ὅπερ ἐξετέλεσεν ἀκολούθως. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ὁ Deslandres ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασεν ὄργανον ἀναγράφον ἐπιτυχῶς τὰς ταχύτητας τῶν ἀτμῶν (spectroenregistreur des vitesses).

Διὰ τῆς ραβδώσεως K_1 τοῦ ἀσβεστίου φωτογραφεῖται τὸ κάτω στρῶμα τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Ἡλίου ὡς καὶ τὸ ἀναστρέφον στρῶμα. Οὕτω λαμβάνεται εἰκὼν παρουσιάζουσα κοκκώδη μὲν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ διάφορόν πως τῆς τῆς φωτοσφαίρας. Αἱ δύο ραβδώσεις K_2 τοῦ ἀσβεστίου παρέχουσιν εἰκόνα τοῦ μεσαίου ἀτμοσφαιρικοῦ στρώματος. Δι' αὐτῶν ὁ Deslandres ἐφωτογράφησε τοὺς ἀτμοὺς ὅλης τῆς χρωμοσφαίρας ἐπὶ τοῦ δίσκου μετὰ τῶν προβολῶν (σχ. 9). Οἱ κόκκοι ἀποβαίνουσι χονδροειδέστεροι ἐνταῦθα, καὶ ἄνωθεν τῶν δᾴδων ἀναφαίνονται λαμπραὶ ἐπιφάνειαι, αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ δᾷδες (flocculi, plages faculaires). Τέλος, διὰ τῆς ραβδώσεως K_3 τοῦ ἀσβεστίου, ὁ Deslandres δὲν ἐφωτογράφησεν ἐν τῇ ἄνω ἀτμοσφαίρᾳ ἐκτάσεις δᾴδων, ἀλλ' ἀνεκάλυψε τὰς σκιερὰς ταινίας (filaments) τοῦ ἀσβεστίου, ὀφειλομένας τῇ ἐπὶ τοῦ δίσκου παρουσίᾳ τῶν προβολῶν.

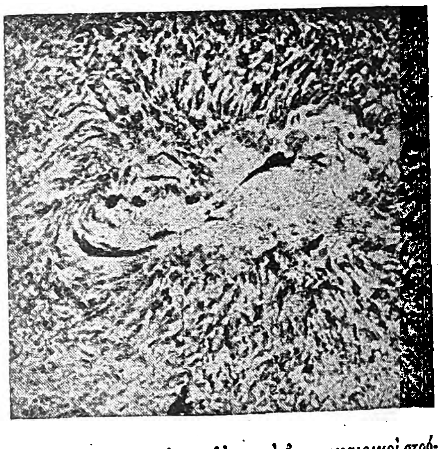

Σχ. 10.—*Ἡλιακὴ κηλὶς καὶ ἀτμοσφαιρικοὶ στρόβιλοι ὑδρογόνου, κατὰ φωτογραφίαν ληφθεῖσαν διὰ τῆς ραβδώσεως Hα τοῦ ὑδρογόνου ἐν Mount Wilson, τῇ 5ῃ Αὐγούστου 1905.*

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Hale, χρησιμοποιῶν τὴν ράβδω-
σιν Hα τοῦ ὑδρογόνου, ἐφωτογράφησεν ἐν ταῖς
ἀνωτέραις χώραις τῆς ἀτμοφαίρας τοῦ Ἡλίου
στροβίλους (vortices), παρατηρουμένους ἐνίοτε περὶ
τὰς κηλῖδας (σχ. 10). Οἱ ἀτμοὶ τῆς ἄνω ἀτμοσφαί-
ρας φαίνονται καταβυθιζόμενοι εἰς τὰς κηλῖδας.

Τὸ ἡλιακὸν στέμμα. Τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν πε-
ριβάλλει ἀραιὰ νεφελότης, ἀνωμάλου ᾠοειδοῦς
σχήματος, κληθεῖσα *στέμμα* (couronne). Τοῦτο πα-
ρετηρήθη κατὰ τὰς ὁλικὰς τοῦ Ἡλίου ἐκλείψεις.
Τὸ χρῶμα τοῦ στέμματος εἶναι φαιόν, μαργαρό-
λαμπρον, καὶ ἐνταῦθα βλέπει τις ἰδίᾳ ταινίας φω-
τεινάς, εὐθείας ἢ καμπύλας (σχ. 11), ὧν τινες πα-
ρετηρήθησαν ἐκτεινόμεναι ἄχρι 10 ἡλιακὰς δια-
μέτρους. Τὸ φῶς τοῦ στέμματος παρουσιάζει πό-
λωσιν, ὡς διισχυρίσθη ὁ Secchi τῷ 1860, καὶ τὸ
φάσμα αὐτοῦ εἶναι ἰδίᾳ συνεχές, δεικνῦον τὰς με-
λαίνας ραβδώσεις H καὶ K τοῦ ἀσβεστίου καὶ ἄλ-
λας, ἔτι δὲ καὶ λαμπράς, ὧν ἡ σημαντικωτέρα εἶ-
ναι ἐν τῷ πρασίνῳ ἡ λεγομένη τοῦ στεμματιαίου
(coronium), ἐν λ 5303. Τὸ στέμμα σύγκειται ἐξ
ὕλης ἐν μεγάλῳ βαθμῷ ἀραιώσεως, ὡς ἀποδει-
κνύεται ἐκ τοῦ λαμπροῦ κομήτου τοῦ 1843, ὅστις,
πλησιάσας τὸν Ἥλιον ἄχρι 4′ ἐν ταχύτητι 550
χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον, καὶ διανύσας ἐν τῷ
στέμματι 500.000 χλμ., οὐδεμίαν ὑπέστη ὁρατὴν
ἀντίστασιν ἢ ἀργοπορίαν ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ φῶς τοῦ
στέμματος εἶναι ἰδίᾳ ἀντανάκλασις τοῦ ἡλιακοῦ
φωτός, καὶ ἡ ἔντασις αὐτοῦ φαίνεται ἀνάλογος
τῇ τῆς πανσελήνου. Ὁ Campbell ἐνόμισεν ὅτι εὗρε
περιστροφικὴν ταχύτητα 3 χλμ. ἀνὰ δευτερόλε-
πτον ἐν τῷ στέμματι. Καθὼς αἱ κηλῖδες, αἱ δᾷδες
καὶ αἱ προβολαί, τὸ στέμμα ὑφίσταται καὶ αὐτὸ
τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἑνδεκαετοῦς κύκλου τῆς ἡλια-
κῆς ἐνεργείας. Οὕτως ἐν ὥρᾳ μεγίστου τῶν κηλί-
δων τὸ φῶς τοῦ στέμματος ὤφθη δὶς ἐντονώτε-
ρον ἢ ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου. Τὸ στέμμα παρίσταται
πρὸς τούτοις ἐκτενὲς μὲν διαρκοῦντος τοῦ μεγί-
στου, συνεπτυγμένον δὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον τῶν
κηλίδων, ὁπότε καὶ παρουσιάζει παραδόξους
κυρτωμένας ἀκτινωτὰς ταινίας πρὸς τοὺς πόλους
τοῦ Ἡλίου (σχ. 11). Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ χαρακτηρι-
στικὴ αὐτοῦ πρασίνη ράβδωσις παρατηρεῖται ἐν-
τονωτέρα ἐν ὥρᾳ μεγίστου ἢ ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου.

Digitized by Google

Ὁ μαγνητισμὸς τοῦ Ἡλίου καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Γῆς ἀντενέργεια αὐτοῦ. Ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Schwabe τῆς περιοδικότητος τῶν ἡλιακῶν φαινομένων, ὁ Lamont εὕρισκε τὴν περιοδικότητα τῶν διαταράξεων τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Τῷ 1852, ὁ Sabine ἀπέδειξεν, ὅτι αἱ περιοδικότητες τῶν ἡλιακῶν κηλίδων καὶ τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ ἀλλάσσουσι ταυτοχρόνως, ὅπερ ἐπεκυρώθη ἔκτοτε. Τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 1859 ὁ Carrington καὶ ὁ Hodgson, παρατηροῦντες τὸν Ἥλιον, ἐξέστησαν ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ ἐμφανίσει δύο ὑπερλάμπρων μαζῶν φωτὸς ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης καὶ πολυπλόκου σωρείας κηλίδων. Αἱ μᾶζαι αὗται διηυθύνοντο πρὸς ἀνατολὰς μετὰ ταχύτητος 200 χλμ. ἀνὰ δευτερόλεπτον, ἐξαφανισθεῖσαι μετὰ 6 λεπτὰ μόνον. Καὶ ἀμέσως οἱ μαγνῆται τοῦ ἐν Kew μετεωροσκοπείου ἤρχισαν νὰ διαταράσσωνται, δεικνύοντες σφοδροτάτην μαγνητικὴν καταιγίδα. Τὴν ἑπομένην νύκτα τὸ πολικὸν σέλας, οὗτινος ἡ φύσις εἶναι μαγνητοηλεκτρική, ἐφάνη θαυμάσιον ἔν τε τῷ βορείῳ καὶ τῷ νοτίῳ ἡμισφαιρίῳ. Ἔκτοτε παρόμοια φαινόμενα παρετηρήθησαν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν μεγίστων ἡλιακῶν κηλίδων καὶ δὴ κατ' Ἀπρίλιον καὶ Νοέμβριον τοῦ 1882, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1892, κ. λ. π. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ μαγνητικὴ διατάραξις, ἥτις ἀρχίζει συχνάκις αἰφνιδίως, ἐπέρχεται τὴν ἐπαύριον τῆς διαβάσεως μεγάλων κηλίδων διὰ τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἡλίου, καὶ εἶναι τόσον ἔντονος ἐνίοτε, ὥστε νὰ σταματᾷ ἐπὶ ὥρας τὰς τηλεγραφικὰς συγκοινωνίας ἐπὶ τῆς Γῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐνίοτε, ἐξαιρετικῶς πως, παρετηρήθησαν μαγνητικαὶ διαταράξεις, ὅτε δὲν ἦσαν πρὸς δυσμὰς τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Ἡλίου, εἰμὴ μικραὶ μόνον κηλῖδες καὶ δᾷδες. Ὅθεν καὶ διατάραξις ἐσημειώθη ἐνίοτε ἐπιστρέφουσα μετὰ παρέλευσιν 27 ἡμερῶν, ὅτε ἡ ἀνακύκλησις τοῦ Ἡλίου ἔφερεν αὖθις τὴν ἐξημμένην αὐτοῦ χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ κεντρικοῦ μεσημβρινοῦ. Τῷ 1926 ὁ Grenat ἐπέτυχε νὰ φωτογραφήσῃ ὑπέρλαμπρον μᾶζαν ὑδρογόνου, αἰφνιδίως φανεῖσαν καὶ ταχέως ἐκλιποῦσαν, προξενήσασαν δὲ μαγνητικὴν καταιγίδα (σχ. 12). Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς σχέσεως τοῦ ἡλιακοῦ καὶ τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ, ὁ Deslandres ἰσχυρίσθη τῷ 1895, ὅτι ὁ Ἥλιος ἐκπέμπει σωμάτια ἐν ὑλικαῖς ἀκτῖσιν ἠλεκτρονίων, ἐκτοξευομένων μὲν ἐκ τῶν λαμπρῶν ἐκτάσεων τῆς χρωμοσφαίρας, ἐκτεινομένων δὲ τοὐλάχιστον ἄχρι τῆς Γῆς, καὶ προκαλουσῶν τὰς μαγνητικὰς ἡμῶν διαταράξεις. Τῷ 1904 ὁ Maunder ἐπεκύρωσε τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης ταύτης, ἀποδείξας α') ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς τὴν δοξασίαν διαφόρων σοφῶν, αἱ μαγνητικαὶ ἡμῶν καταιγίδες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τοῦ Ἡλίου· β') ὅτι ἡ ἡλιακὴ δρᾶσις, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις αὐτῆς, δὲν ἐκπέμπεται ἢ ἀκτινοβολεῖται ἐξ ὅλης τῆς ἡλιακῆς ἐπιφανείας, ἀλλὰ μόνον ἐκ σμικρῶν τινων μᾶλλον ἑδρῶν ἐξάψεως, τῆς μαγνητικῆς διαταράξεως ἐπανερχομένης ἐνίοτε μετὰ μίαν ἢ πλείονας ἀνακυκλήσεις τοῦ Ἡλίου· γ') ὅτι ἡ τοιαύτη ἡλιακὴ δρᾶσις ἀκτινοβολεῖται, οὐχὶ σφαιρικῶς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ὡς τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης, ἀλλ' ἐν ἀπομεμονωμένῃ ἀκτῖνι, κατὰ μῆκος ὡρισμένων τινῶν διευθύνσεων, διότι ἄλλως αἱ μεγάλαι μαγνητικαὶ καταιγίδες, ἀντὶ νὰ διαρκῶσιν ὥρας τινάς, θὰ ἐξετείνοντο ἐπὶ 13 ὁλοκλήρους ἡμέρας, ἀρχόμεναι μετὰ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τοῦ ἑῴου γύρου τοῦ Ἡλίου τῆς ἐξημμένης χώρας, ἵνα παύσωσι μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑσπερίου γύρου· καὶ δ') ὅτι συνεπείᾳ τῆς στενότητος τῶν ἀπομεμονωμένων ἀκτίνων, πολλαὶ τούτων δέον νὰ μὴ ἀπαντῶσι τὴν Γῆν. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

— [ΘΕΟΣΟΦ.] Ὁ *ἥλιος* εἶναι ἡ φυσικὴ ἐκδήλωσις τοῦ λόγου, τοῦ κυρίου ἑνὸς ἡλιακοῦ συστήματος. Μ' ὅλον ὅτι κάθε μόριον ὕλης, φυσικῆς ἢ ὑπερφυσικῆς, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐντὸς ἑνὸς ἡλιακοῦ συστήματος θεωρεῖται ὡς ἓν μέρος τοῦ σώματος τοῦ λόγου τοῦ συστήματος τούτου, ἀφοῦ προῆλθεν ἐξ αὐτοῦ καὶ διατηρεῖται διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐν τούτοις ὡς φυσικὴ αὐτοῦ ἔκφρασις, ὡς προσώπου, θεωρεῖται ὁ ἥλιος, δι' ὃ καὶ εἶναι οὗτος ἡ πηγὴ πάσης ζωτικῆς δυνάμεως. Ἐκ τῶν δυνάμεων τούτων, τῶν ἐκπορευομένων ἐκ τοῦ ἡλίου, γνωρίζομεν, κατὰ τὴν θεοσοφίαν, τρεῖς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ συστήματός του. Αἱ δυνάμεις αὗται ὑπάρχουν εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς φύσεως, αἱ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ὅμως κόσμου ἐκφράσεις των εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ὁ ἠλεκτρισμός, δυνάμενος νὰ μετατραπῇ εἰς τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ἐνεργείας, ἤτοι: θερμότητα, φῶς, ἦχον, κίνησιν. 2) Ἡ ζωτικότης, ἢ τὸ πρᾶνα, ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη συνδετικὴ δύναμις, διὰ τῆς ὁποίας συντηροῦνται αἱ μορφαὶ ὡς τοιαῦται, καὶ 3) Τὸ ὀφιῶδες πῦρ, τὸ γνωστὸν ὡς κουνταλίνι, ἡ μυστηριώδης αὕτη ἀκατάσχετος δύναμις, ἡ ὁποία ὑπάρχει κεκρυμμένη εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον καὶ ἑδρεύει ἐντὸς τοῦ κέντρου τῆς δυνάμεως, τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὴν βάσιν τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἡ ζωογόνησις ἢ μᾶλλον τὸ ξύπνημα τῆς δυνάμεως ταύτης δύναται νὰ ἔχῃ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, ὅταν γίνῃ προώρως, ἐνῷ φέρει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνωτέρων καταστάσεων τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἤτοι καθιστᾷ αὐτὸν ἐνσυνείδητον εἰς τοὺς ἀνωτέρους κόσμους, ὅταν λάβῃ χώραν κατόπιν

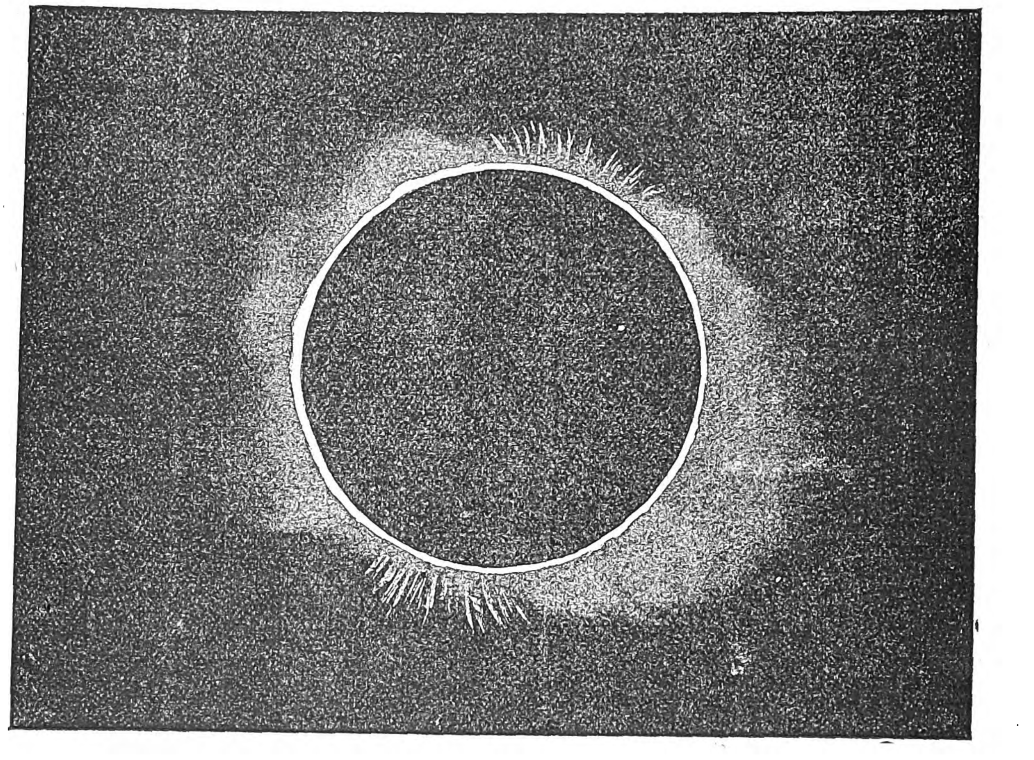

Σχ. 11. *Τὸ ἡλιακὸν στέμμα ἐν ὥρᾳ ἐλαχίστου τῶν κηλίδων.*
[Φωτογραφία ληφθεῖσα κατὰ τὴν ὁλικὴν ἔκλειψιν τοῦ Ἡλίου τῆς 28ης Μαΐου 1900 ὑπὸ τοῦ Christie.]

μιᾶς σχετικῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ τρεῖς αὗται δυνάμεις αἱ πηγάζουσαι ἐκ τοῦ ἡλίου, εἶναι ἐντελῶς χωρισταὶ μεταξύ των καὶ δὲν δύνανται νὰ μετατραπῶσιν ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. E. Powell*, The Etheric Double.—*C. W. Leadbeater*, The Chakras. Π. Π. Χ.

— [ΤΕΚΤΟΝ.] Ὡς σύμβολον ἐν τεκτονικῇ στοᾷ ὁ *ἥλιος*, εὑρισκόμενος ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἄνωθεν καὶ δεξιόθεν τοῦ σεβασμίου τῆς στοᾶς, ἐξεικονίζει τὴν λογικήν, ἥτις φωτίζει τὰς διανοίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀριστερόθεν τοῦ σεβεσμίου σελήνην, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὴν φαντασίαν, προσδίδουσαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ἰδεῶν τὴν κατάλληλον μορφήν. Ἡ δύναμις οὕτω τῆς λογικῆς ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν φαντασίαν ἀποτελεῖ τὴν ἐνσυνείδητον ἀρχήν, τὴν διάνοιαν, αὐτὴν ταύτην, τὴν ὑπὸ τοῦ σεβασμίου ἐκπροσωπουμένην σοφίαν, ἡ ὁποία διαμορφοῦται ὑπὸ τὴν δίδυμον ἐπίδρασιν τῆς λογικῆς καὶ τῆς φαντασίας. Ἀπὸ κοσμογονικῆς ἀπόψεως ὁ ἥλιος, ὡς ἀστείρευτος πηγὴ ἐνεργείας, δι' ἧς γεννᾶται καὶ συντηρεῖται ἡ ζωὴ ἐν τῇ φύσει, συμβολίζει τὴν ἄρρενα δημιουργικὴν ἀρχὴν

Σχ. 12. *Λαμπρὰ μᾶζα ὑδρογόνου, φανεῖσα αἰφνιδίως ἐπὶ τοῦ Ἡλίου ἄνωθεν σωρείας μικρῶν κηλίδων καὶ παρασχοῦσα μαγνητικὴν καταιγίδα ἐπὶ τῆς Γῆς.*
[Φωτογραφία ληφθεῖσα τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1926, ἐν ὥρᾳ 13 καὶ 15 λεπτ., διὰ τῆς ῥαβδώσεως H_α ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Μεδών, ὑπὸ H. Grenat.]

τῶν κόσμων, τὴν δημιουργικὴν ἰδέαν, τὴν ἐνεργητικὴν ἔκφανσιν τῆς θεότητος, ἀενάως ἐνεργούσης ἐφ' ἑαυτῆς (σελήνης) διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν κόσμων. Ὁ ἥλιος ἄρα μετὰ τῆς σελήνης ἐκπροσωποῦσι τὰς δύο ἐκφάνσεις τοῦ αἰτίου τῶν κόσμων, τὴν δυάδα τῶν Πυθαγορείων, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν συλλαμβάνεται, ἀναπτύσσεται καὶ συντηρεῖται πᾶν ὅ,τι μέλλει νὰ γεννηθῇ, νὰ ζήσῃ νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμόν του. Συνταυτίζεται πρὸς τὸν Ὄσιριν τῶν αἰγυπτιακῶν μυστηρίων, θεὸν τοῦ φωτός, συζευγνύμενον μετὰ τῆς Ἴσιδος, τῆς παγκοσμίας μητρός, ἐκπροσωπούσης τὴν φύσιν καὶ ἀδιαλείπτως γονιμοποιουμένης ὑπὸ τὴν γονιμοποιὸν ἐπίδρασιν τοῦ Ὀσίριδος. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἥλιος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ θεῖον τῶν ἀλχημιστῶν, στοιχεῖον γενεσιουργὸν τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἐνεργείας, τῆς ζωτικότητος, τοῦ αἵματος, τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτός. Η. Π. Γ.

— [ΕΡΑΛΔ.] Ὁ *ἥλιος* ἀνήκει εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν τῶν φυσικῶν εἰκόνων (figures naturelles), εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν τῶν ἀστέρων. Εἰκονίζεται ἐν τῷ θυρεῷ ὡς δίσκος μὲ ὁμοίωμα ἀνθρωπίνου προσώπου ἔχοντος ῥῖνα, στόμα καὶ δύο ὀφθαλμούς. Περιβάλλεται ἀπὸ δεκαὲξ συνήθως ἀκτῖνας, ὀκτὼ εὐθείας καὶ ὀκτὼ κυμαινομένας, ἐναλλὰξ τοποθετημένας. Ὁ δίσκος εἶναι συνήθως χρυσοῦς, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἄλλων χρώσεων, ὡς ἀργυροῦς, ἐρυθρός, κυανοῦς κλπ. Λέγεται ἀνατέλλων (levant), ὅταν φαίνεται ἐξερχόμενος ἐκ τῆς δεξιᾶς γωνίας τῆς κορυφῆς, δύων δὲ

Digitized by Google

(couchant) ὅταν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀριστερὰν γωνίαν τῆς κορυφῆς. Ἐὰν εὑρίσκεται εἰς ἄλλην θέσιν, παρὰ τὰς πλευρὰς τοῦ θυρεοῦ, λέγεται προκύπτων (mouvant), ἐὰν δὲ εἶναι τοποθετημένος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυρεοῦ λέγεται ἐν μεσημβρίᾳ (au méridien). Ἐὰν ὁ δίσκος δὲν ἔχῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, τότε λέγεται σκιὰ τοῦ ἡλίου (ombre de soleil). Ὁ ἥλιος χρησιμεύει καὶ ὡς ἔμβλημα τῆς Ἰαπωνίας, ἥτις καὶ παράσημον τοῦ «ἀνατέλλοντος ἡλίου» ἔχει ἱδρύσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1876. Ἡ Περσία ἐπίσης ἔχει δύο παράσημα τοῦ ἡλίου, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἀπονέμεται ἀποκλειστικῶς εἰς κυρίας καὶ δὴ ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν. Γ. Ε. Τ.

— **Ἡλίου** *βαλβὶς [Ναυτ. Φάροι]*· βλ. λ. *βαλβὶς* ἡλίου.

— **Ἡλίου** *δᾶδες [Ἀστρονομ.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* [Ἀστρον.].

— **Ἡλίου** *ἐκλείψεις [Ἀστρον.]*· βλ. λ. *ἔκλειψις*.

— **Ἡλίου** *ἑταιρεῖαι, ἢ τοῦ Ἰησοῦ, ἢ τοῦ Ἰηοῦ* (Compagnies du Soleil, ἢ de Jesus, ἢ de Jéhu). Σύνδεσμος βασιλοφρόνων καταρτισθεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Θερμιδωριανῆς ἀντιδράσεως ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Λυὼν καὶ ἐν Προβηγκίᾳ τῆς Γαλλίας. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν συνεστήθη ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἡ ἑταιρεία ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τέκνα τοῦ Ἡλίου» (Enfants du Soleil). Σκοπὸς τῶν συνδέσμων τούτων ἦτο ἡ ἐξόντωσις τῶν τρομοκρατῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι ἐπιδιώκουν τὴν ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως καὶ προστασίαν τῶν περιουσιῶν τῶν πολιτῶν. Ἡ δρᾶσις τῶν ἑταιρειῶν τούτων ἤρχισε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1794 ἐν Μασσαλίᾳ διὰ σφαγῶν τῶν τρομοκρατῶν. Ἐν Λυὼν πάντες ὅσοι κατεῖχον δημόσια ἀξιώματα ἐπὶ τρομοκρατίας συνελήφθησαν οἴκαδε, διεσύρθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἀφοῦ ἐθανατώθησαν ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ροδανόν. Οἱ ἑταῖροι δὲν ἐφείσθησαν οὔτε τῶν γυναικῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σφαγῶν αἱ ἀρχαὶ οὐδόλως ἐπενέβησαν, ὅταν δὲ ἡ Συμβατικὴ ἐπληροφορήθη περὶ αὐτῶν λεπτομερῶς, ἀντὶ τιμωρίας τῶν δολοφόνων, ἐξέδωκε ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεθαρρύνετο ἡ συνέχισις τῆς διώξεως τῶν τρομοκρατῶν. Βραδύτερον ἀρχηγοὶ τῶν ἑταιρειῶν παραπεμφθέντες εἰς δίκην ἠθωώθησαν, οὕτω δὲ αἱ πιέσεις καὶ σφαγαὶ ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις μέχρι τοῦ ἔτους 1798, ὁπότε, διορισθέντος τοῦ Βερναδόττου διοικητοῦ τῆς Μασσαλίας, μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 18 Φρουκτιδώρ, οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τῶν ἑταιρειῶν παραπέμφθησαν εἰς δίκην καταδικασθέντες εἰς θάνατον. Ἀνασυνετάχθησαν ὅμως αἱ συμμορίαι τῶν βασιλοφρόνων μόλις ἡ σταθερότης τοῦ Διευθυντηρίου ἤρχισε νὰ κλονίζεται. Κατόπιν μακρῶν ἀγώνων τὰ μέλη τῶν ἑταιρειῶν συνεπτύχθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Γαλλίαν καὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς περὶ τὸ 1800. Τὰ θύματα αὐτῶν ὑπολογίζεται ὅτι ὑπερβαίνουν τὰς 5000 νεκρῶν. Τὴν αἱματηρὰν δρᾶσιν αὐτῶν περιγράφει ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, πατήρ, εἰς τὸ μυθιστόρημά του «Compagnons de Jéhu». Ἀλλ' ἡ πραγματικὴ ἱστορία των δὲν ἐγράφη εἰσέτι, καθόσον ἐλλείπουν αἱ σχετικαὶ πηγαί, αἵτινες θὰ ἔδιδον τὴν ἀληθῆ εἰκόνα τῶν ὀργίων τῆς ἀντιδράσεως. Δ. Σ. Δ.

— **Ἡλίου** *τέκνα*. Ἀρμενικὴ αἵρεσις τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. (βλ. λ. *Ἀρεβοῦρδοι*). Κ. Μ. Κ.

«Ἥλιος» (The Sun). —1) Μεγάλη ἀγγλικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ἐν Λονδίνῳ τῷ 1792. Ἀπὸ τοῦ 1812 μέχρι τοῦ 1828 ἦτο συντηρητική, κατόπιν ἐγένετο φιλελευθέρα καὶ βραδύτερον ριζοσπαστική. Ἐγνώρισεν ἐποχὰς μεγάλης κυκλοφορίας καὶ δημοτικότητος, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν εἰδήσεών της, ἰδίως εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα. Τῷ 1893 ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ γνωστὸς φιλέλλην Ἰρλανδὸς ἐθνικόφρων βουλευτὴς Τ. Π. Ὀκόννορ, ὁ ὁποῖος ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὴν νέαν ζωήν. Μετ' ὀλίγον ὅμως περιῆλθεν εἰς ἄλλας χεῖρας. —2) Μεγάλη ἀμερικανικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐργάτου τυπογράφου Βενιαμὶν Νταῒυ καὶ ἐκδιδομένη ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἀπὸ τοῦ 1833. Χάρις εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν εἰδήσεών της καὶ τὴν σοβαρότητα τῶν πληροφοριῶν της, κατέλαβε ταχέως σημαντικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀμερικανικῶν ἐφημερίδων, κατὰ δὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῆς Ἀμερικῆς ἐγνώρισεν ἡμέρας μεγίστης κυκλοφορίας. Καὶ σήμερον ἔτι εἶναι μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων καὶ μᾶλλον διαδεδομένων ἐφημερίδων ἐν Ἀμερικῇ. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων διευθυντῶν τῆς ἐφημερίδος ταύτης, οἵτινες κατέστησαν αὐτὴν σημαντικὸν ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης καὶ προήγαγον αὐτὴν μεγάλως, εἶναι ὁ δημοσιογράφος Κάρολος Ντένα καὶ ὁ Γουλιέλμος Λάφφαν.

ἥλιος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἡλίανθος ὁ ἐτήσιος* (Helianthus annuus).

ἡλιοσκάμμαγκος, ἡ *ἡλιοσκαμμαγκισμένος* (ὁ)· ὁ ἔχων κάλλος πάρομοιον πρὸς τὸ τοῦ ἡλίου, ὁ ἔχων ἔκπαγλον, ὑπέροχον καλλονὴν (δημοτ.).

ἡλιοσκοπία (ἡ)· ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρησις τοῦ ἡλίου.

ἡλιοσκοπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡλιοσκοπίαν.

ἡλιοσκόπιον (τὸ) *[Ἀστρον.]*. Ὄργανον προστιθέμενον εἰς τὸ τηλεσκόπιον ὁσάκις πρόκειται νὰ παρατηρηθῇ ὁ ἥλιος, προορισμὸν δὲ ἔχον νὰ ἐλαττώνῃ τὴν ἔντασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Πρὸς κατασκευὴν τῶν ἡλιοσκοπίων ἐχρησιμοποιεῖτο ἄλλοτε ὕαλος κεχρωματισμένη, σήμερον ὅμως χρησιμοποιοῦνται συνθετώτερα ὄργανα ἐκ πρισμάτων καὶ κεχρωματισμένης ὑάλου. —Ω.

ἡλιόσπερμον (τὸ) (Heliospermum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *καρυοφυλλιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη, ἐξ ὧν *ἡλιόσπερμον τὸ μικρὸν* (Heliospermum pusillum) καὶ *ἡλιόσπερμον τὸ αἰδῆμον* (Heliospermum pudibundum). Δ. Ν. Π.

ἡλιοστάλακτος, *—η, —ον*· ἐπίθετον κοσμητικὸν ἐν χρήσει ἀκόμη ἐν Ἠπείρῳ (ἡλιοστάλαχτος). «Ἡλιοστάλακτος θρόνος» καλεῖται ἐν τῷ μεγάλῳ παρακλητικῷ κανόνι ἡ Θεοτόκος, «λιοσταλασμένε θρόνε» *(Παλαμᾶς)*, «τὸ κάστρο τὸ ἡλιοστάλαχτο» (ὁ αὐτός), «ἡλιοστάλαγμα *(Γρυπάρης)*. Μ. Ι.

ἡλιοστασιακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἡλιοστάσιον: «σημεῖα ἡλιοστασιακά», «ἡλιοστασιακαὶ ἐποχαί».

ἡλιοστάσιον (τὸ) *[Ἀστρονομ.]*. Τοῦτο εἶναι ἓν τῶν δύο σημείων τῆς ἐκλειπτικῆς, ὅπου ὁ Ἥλιος φθάνει εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ τοῦ οὐρανίου ἰσημερινοῦ ἀπόστασιν, ἔχων τότε τὴν μεγίστην βόρειον ἢ νότιον ἀπόκλισιν. Ἕκαστον τῶν σημείων τούτων εὑρίσκεται ἐν ἀποστάσει 90° ἀπὸ τῶν ἰσημεριῶν. Ἡ λέξις σημαίνει ὡσαύτως καὶ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὁ Ἥλιος φθάνει εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν, πρὸς ἄρκτον ἢ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ἰσημερινοῦ. Τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον, ὁρίζον τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, εὑρίσκεται οὕτως ἐν ἴσῃ ἀποστάσει ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας καὶ τῆς φθινοπωρινῆς, καὶ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, ὁρίζον τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος, ἀπέχει ἐξ ἴσου τῆς τε φθινοπωρινῆς καὶ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας. Ἕνεκα δὲ τῆς διαφορᾶς ἀναμεταξὺ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους, ἡ ὥρα, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἡμέρα ἐνίοτε, δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ *ἥλιος* καὶ *ἵστημι*, ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἡλιοστάσια αὐτοῦ ὁ Ἥλιος φαίνεται στάσιμος ἐν τῇ ἀποκλίσει ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας. Α.

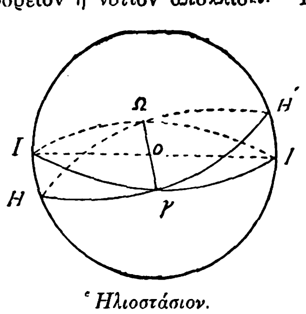

Ἡλιοστάσιον.

[ο=κέντρον τῆς Γῆς, ΙΙ'=ἰσημερινός, ΗΗ'=ἐκλειπτική, γ=ἐαρινὸν σημεῖον, Ω=φθινοπωρινὸν ἰσημερινὸν σημεῖον, Η=χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, Η'=θερινὸν ἡλιοστάσιον.]

— *[Λαογρ.]* Τὸ φαινόμενον τῶν τοῦ ἡλίου τροπῶν παρατηρήσας ὁ κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, ἤχθη εἰς πράξεις λατρευτικάς, σκοπούσας τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἐν γένει εὐδαιμονίας αὐτοῦ, ὅθεν καὶ αἱ πανάρχαιαι ἑορταὶ τοῦ *ἡλιοστασίου*, ὧν λείψανα θεωροῦνται τὰ νῦν κατὰ τὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου τελούμεναι καὶ τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὸν εἶναι αἱ κατ' αὐτὰς ἀναπτόμεναι πυραί. Παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ ἡλιοστασίου, τὴν 24 Ἰουνίου, ἑορτάζονται τὰ γενέθλια τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἐνῷ πρὸς τὸ χειμερινὸν συμπίπτουν αἱ μεγάλαι δεσποτικαὶ ἑορταί, ἡ τῆς γεννήσεως, τῆς περιτομῆς καὶ τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ μὲν θερινὴ ἑορτὴ φέρει πανηγυρικώτερον χαρακτῆρα, τελουμένη δημοσίᾳ, ἐνῷ ἡ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου πλέον περιωρισμένον. Τὴν ἡμέραν τῆς 24 Ἰουνίου, καθ' ἣν πιστεύουσιν, ὅτι ὁ ἥλιος γυρίζει σὰν τροχός, σὰν μύλος, ὀνομάζει ὁ λαὸς «λιτρόπι» (Μάνη), «τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ λουτρόπι» (Χίος), «τοῦ ἁγί Λουτρόπη» (Πόντος) κ. ἄ. Πανελλήνιοι εἶναι αἱ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ταύτης πυραὶ («φωτιὲς τοῦ Ἅι Γιάννη»), αἵτινες κατὰ τόπους φέρουσι διαφόρους ὀνομασίας, οἷον: «φανοὶ» (Σάμος), «κάφαλα» (Λέσβος), «λαμπρακία» (Κύπρος), ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος καλεῖται «φανιστής», «λαμπαδιστής», «λαμπροφόρος». Τὴν ἑσπέραν συναθροιζόμεναι αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἔξω τῶν οἰκιῶν των, ἀνάπτουσιν ἐξ ἀχύρων, ξηρῶν χόρτων καὶ κλάδων πυράν, ὅπου καλοῦν τὸν Μάϊ νὰ ἔλθῃ, ὅπου πρέπει ὅλοι νὰ ὑπερπηδήσωσι «διὰ τὴν ὑγείαν». Ἐνιαχοῦ πηδῶντες ἐπιλέγουσι φράσιν, ὡς «φεύγω ἀπὸ τὸν κακὸ καιρὸ καὶ πάω στὸν καλὸ» (Νάξος), ἐνῷ ἀλλαχοῦ, λησμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς τοῦ ἐθίμου σημασίας, διετηρήθη ὡς παιδιὰ πρὸς ἐκδίωξιν ψύλλων, κορέων κ. ἄ. τοιούτων. Αἱ πυραὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου συνηθίζονται καὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, παρὰ Μωαμεθανοῖς τῆς Β. Ἀφρικῆς καὶ παρὰ λαοῖς τῆς Ν. Ἀμερικῆς. Ἔτι ἐν Γερμανίᾳ ὀνομάζονται «φωτιὲς τοῦ ἡλιοτροπίου» (Sonnwaidfeuer). Ἡ συνήθεια τῶν πυρῶν ἐπεκράτει καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους παρὰ τὰς τῶν συνόδων ἀπαγορευτικὰς διατάξεις.

Καὶ ἄλλα ἔθιμα ἀπαντῶμεν σχετιζόμενα πρὸς τὴν στροφὴν τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Οὕτως ἐν Χίῳ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας τρώγουσιν ὀπώρας εἰς τὰ ἁλώνια συστρεφόμενοι (κουρδουβαλίζονται, κουρδουβάλα) μέχρι τῆς μεσημβρίας, νομίζοντες οὕτως ὅτι ὑποβοηθοῦν τὸν ἥλιον νὰ στραφῇ, ἐνῷ εἴς τινα μέρη τῆς Εὐρώπης συνηθίζουν νὰ κυλίωσιν ἀνημμένον τροχὸν ἀπό τινος λόφου ἢ νὰ πετῶσιν εἰς τὸν ἀέρα δίσκους ἀνημμένους, ἔχοντας τὸ σχῆμα τοῦ ἡλίου, μιμούμενοι οὕτω τὴν πτῶσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου ἀπαντῶμεν διαφόρους ἄλλας συνηθείας καὶ δοξασίας, ἀπορρεούσας ἀκριβῶς ἐκ τῆς μεγάλης σημασίας, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸ χρονικὸν τοῦτο σημεῖον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς σταθμὸς καὶ ἀρχὴ νέου χρόνου. Οὕτω συνήθης εἶναι ἡ παντὸς εἴδους μαντεία, ὡς συμβαίνει καὶ κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπάς, πασίγνωστος δ' εἶναι ὁ ἰδιάζων εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν *κλήδονας*. Ἐνιαχοῦ πιστεύουσιν ὅτι τὸ τότε ἀνοίγει ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶς τις ἐπιτυγχάνει ὅ,τι ζητήσῃ, ἐνῷ ἀλλαχοῦ τὴν ἡμέραν ταύτην περνοῦν τὰ σαράντα κύματα (Κάρυστος), ποιοῦνται ἔναρξιν τῶν θαλασσίων λουτρῶν, ὡς ἐν Σινώπῃ, ὅπου περὶ τὸ λυκαυγὲς διευθύνονται πάντες ἐν χορῷ καὶ ᾄσμασι πρὸς τὴν παραλίαν, ἔνθα, ἀφοῦ ἴδωσι τὴν στροφὴν τοῦ ἡλίου, ὡς λέγουσι, ρίπτονται ὅλοι εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον ἑωρτάζετο διὰ πυρῶν, αἵτινες ὅμως εἰς ὀλίγας μόνον χώρας διετηρήθησαν μέχρι σήμερον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς τοῦ θερινοῦ. Ἀνάπτονται δὲ πυραὶ ἐνιαχοῦ καθ' ὅλον τὸ δωδεκαήμερον ἢ μόνον τὰ Θεοφάνια πρὸς ἐκδίωξιν τῶν καλλικαντζάρων καὶ καθαρμὸν τοῦ τόπου ἀπὸ τῶν δαιμόνων τούτων τοῦ δωδεκαημέρου, ὀνομαζόμεναι «κλαδαριά», «φανός» (Σιάτιστα, Βελβεντόν), «σάγια» (Καππαδοκία). Ἀλλὰ κυρίως ἡ ἀρχαία ἑορτὴ τοῦ πυρὸς τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου ἐπέζησεν εἰς τὸ κοινὸν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ἔθιμον τῆς διατηρήσεως ἐν τῇ ἑστίᾳ κατὰ τὸ δωδεκαήμερον ἀνημμένου δαυλοῦ («μαμμή» ἐν Ἀλαγονίᾳ Μεσσηνίας καλουμένου), ὃν φοβοῦνται οἱ καλλικάντζαροι καὶ διὰ τοῦ ὁποίου πιστεύουσιν, ὅτι τοὺς καίουν. Ἡ ἐκ τούτου τέφρα διασκορπίζεται εἶτα εἰς τοὺς κήπους καὶ τὰς ἀμπέλους. Παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐπίσης λαοῖς τῆς Εὐρώπης εἶναι πολὺ διαδεδομένη ἡ συνήθεια τοῦ «δαυλοῦ τῶν Χριστουγέννων», ὡς τὸν ἀποκαλοῦν (buche de Noël, souche de Noël, Chrisbrand κλπ.). Οὗτος διατηρεῖται καὶ προφυλάττει ἀπὸ κεραυνοῦ, χαλάζης, πυρκαϊᾶς, διαβόλου, τοῦ δὲ παλαιοῦ ἡ τέφρα διασκορπιζομένη κατὰ τὸ δωδεκαήμερον εἰς τοὺς ἀγροὺς εὔοδοῖ τὴν συγκομιδήν.

Ἴσως ἡ μὴ ἐπικράτησις τῶν πυρῶν τοῦ χειμῶνος ὀφείλεται εἰς τὸ ψυχρὸν τοῦ καιροῦ, ἐξ ἄλλου τὸ θέρος παρουσιάζεται προχειρότερα ἡ ὕλη, καθὼς καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῶν μιασμάτων καὶ τῶν συχνῶν ἐξ αὐτῶν ἐπιδημιῶν. Ἡ μαντεία τῶν χειμερινῶν τροπῶν γίνεται τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, ὅτε, κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, δοκιμάζουσιν ὅλοι παντοτρόπως τὴν τύχην των. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν πυρῶν τοῦ ἡλιοστασίου δύο διαφορετικαὶ γνῶμαι ἐξηνέχθησαν. Κατὰ μὲν τὴν μίαν αὗται ἐνέχουν ἔννοιαν μαγικήν· ζητοῦσι δηλαδὴ διὰ τῆς μιμήσεως τῆς πορείας τοῦ ἡλίου νὰ ἐνισχύσουν αὐτὸν κατὰ τὰς τροπάς του, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης αὐτοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπων, ζῴων καὶ φυτῶν, ἐνῷ κατὰ τὴν ἄλλην ὁ σκοπὸς των εἶναι μόνον καθαρτικὸς αὐτῶν τῶν διαφόρων δαιμονίων καὶ μολυσμάτων τοῦ ἀέρος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Πολίτου,* Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (Λαογρ. Σύμμεικτα Α΄ σ. 86—88). — *Τοῦ αὐτοῦ,* Κλήδονες («Παρθενὼν» Α΄ 224—227 καὶ 377—382). — *Τοῦ αὐτοῦ,* Παραδόσεις Β΄, σ. 1317 ἀρ. 597. — *Grimm,* Deutsche Mythologie.— *Frazer,* The golden Bough (VII Balder the Beautiful. The Fire Festivals of Europe κλπ.) καὶ ἐν τῷ ἐν τόμῳ γαλλικῇ μεταφράσει Le rameau d' or, σ. 592 κ. ἑ. Μ. Ι.

— *[Ἀποκρυφ.]* Εἰς τὸ ἡλιοστάσιον ἐδόθη πάντοτε ἐν τῷ ἀποκρυφισμῷ ἰδιαιτέρα σημασία. Ἰδίως τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις διαφόρων συμβολικῶν μύθων. Πρόκειται πάντοτε περὶ ἥρωος, ὅστις ἔρχεται ὡς σωτὴρ τοῦ κόσμου, γεννᾶται τὴν νύκτα τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου, ὅταν εἰς τὸν ὁρίζοντα ἐμφανίζεται τὸ σημεῖον τῆς Παρθένου (δι' ὃ καὶ φέρεται ὡς γεννηθεὶς ἐκ παρθένου), σταυροῦται κατὰ τὴν ἰσημερίαν τῆς ἀνοίξεως, ἀποθνήσκει, καὶ ἀφοῦ ἀνασταθῇ ἐκ νεκρῶν ἀνέρχεται θριαμβευτὴς εἰς τοὺς οὐρανούς. Τὸν ἡλιακὸν τοῦτον μῦθον ἀνευρίσκομεν εἰς πολλὰς θρησκείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Annie Besant*: Le Christianisme ésotérique (Paris 1922). Π. Π. Χ.

ἡλιοστάτης (ὁ) *[Ἀστρονομ.]*. Ὄργανον ἀνάλογον τῷ *ἀστροστάτῃ* καὶ τῷ *οὐρανοστάτῃ*. Συγκειται δὲ συνήθως ἐξ ἐπιπέδου κατόπτρου, στρεφομένου ἅπαξ ἐφ' ἑαυτοῦ του ἐντὸς 48 ὡρῶν ὁλόγυρα ἄξο-

Digitized by Google

νος παραλλήλου τῷ ἄξονι τῆς Γῆς. Τὰ εἴδωλα ἀνταναχλῶνται ἐνταῦθα ἐν ἀκινήτῳ διευθύνσει, ὁριζοντίᾳ ἢ κατακορύφῳ. Ἐν τῇ τετελειοποιημένῃ αὐτοῦ μορφῇ, ὁ *ἡλιοστάτης* φέρει δύο κάτοπτρα, ὡς ἐν τῷ παρατειθεμένῳ σχήματι, ὅπου τὸ κυριώτερον κάτοπτρον K_1 στρέφεται περὶ τὸν

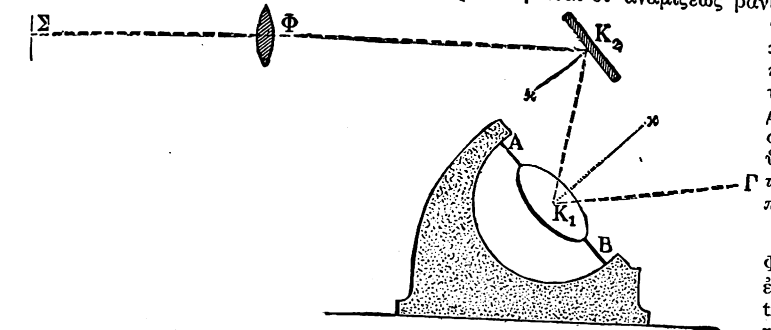

Ἡλιοστάτης.

ἐν τῷ ἐπιπέδῳ αὐτοῦ κείμενον ἄξονα ΑΒ, παράλληλον τῷ ἄξονι τοῦ κόσμου. Ἀκτὶς ἐρχομένη ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ἐν διευθύνσει $ΓK_1$, ἀντανακλᾶται ἐν τῷ δευτέρῳ κινητῷ κατόπτρῳ K_2, κἀκεῖθεν ὁριζοντίως εἰς τὸν φακὸν Φ καὶ εἰς τὴν σχισμὴν Σ τοῦ φασματοσκοπίου ἢ φασματοηλιογράφου. Α.

ἡλιοστρόφι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦ φυτοῦ *ἡλιοτρόπιον τὸ τριχωτὸν* (Heliotropium villosum).

ἡλιόσφαιρα (ἡ) (Heliosphaera) *[Ζῳολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκτινοζῴων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σφαιριδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἀπαντῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ. Δ. Ν. Π.

ἡλιοτροπία (ἡ)· τὸ φαινόμενον τῆς διευθύνσεως τῶν φυτῶν πρὸς τὸν ἥλιον ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός.

ἡλιοτροπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡλιοτροπίαν: «ἡλιοτροπικὴ κίνησις τῶν φυτῶν».

ἡλιοτροπίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἐμπορικὸν ὄνομα τῆς *πιπερονάλης* (βλ. λ) δοθὲν εἰς αὐτὴν λόγῳ τῆς ὀσμῆς ἀνθέων ἡλιοτροπίου, ἣν κέκτηται. Σ. Γ.

ἡλιοτρόπιον (Heliotropium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *τραχυφυλλιδῶν*, περιλαμβάνον ἄνω τῶν 200 εἰδῶν, ἅτινα εἶναι ἰθαγενῆ τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν θερμῶν κλιμάτων. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια καὶ πολυετῆ, θαμνώδη καὶ φρυγανώδη, πολλὰ μελιγόνα, μερικὰ κοσμητικά, ἄλλα ζιζάνια τῶν ἀγρῶν, γνωστὰ καὶ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰς λαϊκὰς ὀνομασίας: *ἡλιόχορτα, λιοτρόφια, λιόδρομα, βρωμόχορτα, μελισσόχορτα* κτλ. Φέρουσι φύλλα ᾠοειδῆ ἢ ἐπιμήκη καὶ ἐναλλασσόμενα, καὶ ἄνθη κατὰ σκιάδιον διατεταγμένα. Πολλαπλασιάζονται διὰ παραφυάδων, εὐδοκιμοῦντα ἐντὸς γαστρῶν, τὰ δὲ κοσμητικὰ καλλιεργοῦνται καὶ ἐν θερμοκηπίοις. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν εἶναι: *Ἡλιοτρόπιον τὸ τριχωτὸν* (Heliotropium villosum), κοιν. *ἡλιοστρόφι*. *Ἡλιοτρόπιον τὸ εὐρωπαϊκὸν* (Heliotropium europaeum), ὅπερ φέρει λευκὰ ἄνθη καὶ εὑρίσκεται εἰς ἀγρίαν κατάστασιν εἰς τὰς παραμεσογείους χώρας καὶ εἰς τὴν ἄνω τοῦ Ρήνου περιοχήν. Εἶναι τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν λεγόμενον *μελισσόχορτο, κουλούμπακας* κ.τ.λ. *Ἡλιοτρόπιον τὸ κορυμβῶδες* (Heliotropium corymbosum) μὲ βαθέος ᾠοειδοῦς χρώματος ἄνθη, εὐωδιάζοντα ὡς οἱ νάρκισσοι, ἰθαγενὲς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, καὶ *ἡλιοτρόπιον τὸ περουβιανὸν* (Heliotropium peruvianum) τὸ ἐξωτικώτερον τῶν διακοσμητικῶν εἰδῶν, ἰθαγενὲς τοῦ Περοῦ, ἀπαντῶν ὅμως ὑπὸ πολλὰς διαφορὰς πολλαχοῦ, χάριν τῶν λευκῶν, ἀνοικτοῦ ἢ βαθέος κυανοῦ χρώματος ἀνθέων του, καὶ τοῦ ἰδιάζοντος ἀρώματός του βανίλλιας, ἐξ οὗ δι' ἀπορροφήσεως ἢ ἀποβρέξεως λαμβάνεται τὸ πολυτιμότατον αἰθέριον ἔλαιον τοῦ *ἡλιοτροπίου*. Τοῦτο εὐκόλως παραποιεῖται δι' ἀναμίξεως βανίλλης καὶ ἀνθέων πορτακαλλέας ἢ πιπερονάλης καὶ πωλεῖται εἰς τὴν ἀγορὰν ὡς *ἡλιοτροπίνη*. Τὸ *ἡλιοτρόπιον* τοῦ Θεοφράστου καὶ τὸ *μέγα ἡλιοτρόπιον* τοῦ Διοσκορίδου ἀναφέρονται πιθανῶς εἰς τὸ *ἡλιοτρόπιον τὸ τριχωτὸν* ἢ καὶ *ἡλιοτρόπιον τὸ εὐρωπαϊκόν*. Κ. ΠΑΠ.

Ἡλιοτρόπιον τὸ εὐρωπαϊκόν.

Ἡλιοτρόπιον τὸ περουβιανόν.

ἡλιοτρόπιον (τὸ) *[Χημ.]*. Φυσικὸν χρῶμα ἐξαγόμενον ἐκ τῶν λειχήνων roccella tinctoria, lecanora tartarea κ. ἄ. κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: Οἱ κονιοποιηθέντες λειχῆνες ἀναμιγνύονται μετὰ ποτάσσης, ἀσβέστου καὶ ἀμμωνιούχου τινὸς ἑνώσεως (πρότερον ἐχρησιμοποιοῦντο σεσηπότα οὖρα) καὶ ἀφίνονται ἐπὶ 4 περίπου ἑβδομάδας πρὸς ζύμωσιν, προστιθεμένης ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀμμωνίας πρὸς διατήρησιν μαλακῆς καταστάσεως. Ὅταν ἡ ἀρχικῶς πορφυρόχρους μᾶζα καταστῇ κυανῆ, διαπερᾶται διὰ κοσκίνου λεπτοῦ καὶ ἀναμιγνύεται μετὰ κόνεως κρητίδος ἢ γύψου, τέλος ἡ μᾶζα αὕτη ὑπὸ τὴν μορφὴν μικρῶν κύβων ξηραίνεται ὑπὸ σκιάν. Τὸ ἡλιοτρόπιον περιέχει σειρὰν ὅλην χρωστικῶν ὑλῶν, ἐξ ὧν σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ *ἀζωλιτμίνη*. Λόγῳ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει νὰ βάπτεται ὑπὸ τῶν ὀξέων ἐρυθρὸν καὶ ὑπὸ τῶν βάσεων κυανοῦν, χρησιμοποιεῖται ὡς δείκτης ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ ὑπὸ τὴν μορφὴν εἴτε βάμματος εἴτε διηθητικοῦ χάρτου ἐμπεποτισμένου διὰ διαλύματος ἡλιοτροπίου. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἡλιοτρόπιον* ἔρχονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ διάφορα συνθετικὰ χρώματα, ὡς λ. χ. τὸ *ἡλιοτρόπιον ciba*, ὅπερ εἶναι βρωμιοπαράγωγον τῆς ἰνδιρρουβίνης. Σ. Γ.

ἡλιοτρόπιον (τὸ) (Heliotrop) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸν ὁποῖον εἶναι ποικιλία τοῦ ὀρυκτοῦ *πλάσματος*, διακρινόμενον ἀπ' αὐτοῦ, διότι φέρει πολυαρίθμους μικρὰς αἱματερύθρους κηλῖδας ἐντὸς τῆς μάζης του, ἀκανονίστως διεσπαρμένας. Ἀμφότερα τὰ ὀρυκτά, τὸ *πλάσμα* καὶ τὸ *ἡλιοτρόπιον*, εἶναι παραλλαγαὶ τοῦ *ἰάσπιδος*. Αἱ κηλῖδες τοῦ ἡλιοτροπίου εἶναι κατὰ κανόνα διαφανεῖς, ὅπως καὶ ἡ σκοτεινοπρασίνη μᾶζά του. Τὸ ἡλιοτρόπιον λειαινόμενον χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν μεγαλυτέρων κοσμηματολίθων διὰ δακτυλίδια, καρφίδας, περιδέραια, κτλ. Εἶναι τόσῳ πολυτιμότερον, ὅσῳ καθαρωτέρα εἶναι ἡ μᾶζά του καὶ ὅσῳ αἱ κηλῖδες εἶναι περισσότερον φωτεινέρυθροι, μικρότεραι καὶ περισσότερον ὁμοιομόρφως διανεμημέναι κατὰ τὴν λειανθεῖσαν ἐπιφάνειαν. Τὰ μεγαλύτερα ποσὰ τοῦ τεχνικῶς χρησιμοποιησίμου ἡλιοτροπίου προέρχονται ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν (βορείως τοῦ Radschkot ἐπὶ τῆς χερσονήσου Kathiawar καὶ Puna, νοτιοανατολικῶς τῆς Βομβάης). Ἐπίσης τὸ ἡλιοτρόπιον ἐξορύσσεται καὶ εἰς τὰ γνωστὰ ὀρυχεῖα χαλκηδονίου τῆς Βραζιλίας καὶ Οὐρουγουάης, ὡς καὶ ἐσχάτως ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ παρὰ τὸ Chugwater τῆς πολιτείας Wyoming (Β. Ἀμερικῆς). Συνώνυμον *ἡλίτης*. Γ. Κ. Γ.

ἡλιοτρόπιον (τὸ) *[Γεωδ.]*. Μηχάνημα δι' οὗ ἀναπέμπονται αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες εἰς μεγάλας ἀποστάσεις. Τοιαῦτα μηχανήματα χρησιμοποιοῦνται εἰς μεγάλας γεωδαιτικὰς παρατηρήσεις, ἵνα γίνωνται φωτεινὰ σήματα ἐκ τῶν σημείων, ἅτινα χρησι-

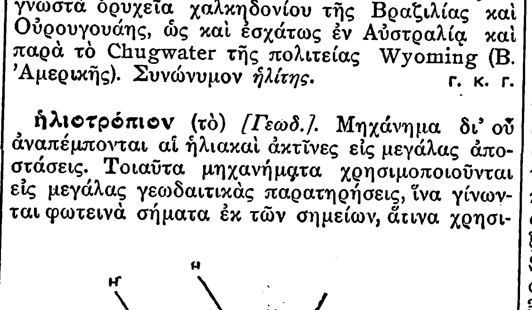

μοποιοῦνται ὡς τριγωνομετρικὰ καὶ τὰ ὁποῖα ἄλλως δὲν θὰ ἦσαν ὁρατὰ πρὸς ἐκτέλεσιν παρατηρήσεων. Βάσις τῶν μηχανημάτων τούτων εἶναι ὁ ἡλιοστάτης, ὅστις, ὡς καὶ τὸ ὄνομά του δεικνύει, προβάλλει τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐπὶ σταθεροῦ τινος σημείου, παρὰ τὴν μετακίνησιν τοῦ ἀστέρος. Εἰδικὸν μηχάνημα μετακινεῖ τὸ προβάλλον ὄργανον καὶ ἐξουδετερώνει τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου. Διὰ τὴν γεωδαισίαν κατεβλήθησαν πολλαὶ προσπάθειαι, ὅπως διὰ τοιούτων συσκευῶν ὑπερνικηθῶσι μέγισται ἀποστάσεις. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὸ ἡλιοτρόπιον τοῦ Gauss. Τηλεσκόπιον Ο (βλ. σχ.) διευθύνεται πρὸς τὴν στάσιν Μ, ἐξ ἧς δέον νὰ παρατηρηθῇ τὸ σῆμα. Δύο κάτοπτρα, διατεταγμένα κατ' ὀρθὴν ἀκριβῶς γωνίαν κατὰ τὴν κορυφὴν Α, δέχονται τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας Η.Η. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐὰν ἡ προσπίπτουσα ἀκτὶς ἐπὶ τοῦ κατόπτρου ΑΒ διέρχηται διὰ τοῦ τηλεσκοπίου Ο καὶ εἶναι ὁρατὴ δι' αὐτοῦ, τότε ἡ ἡλιακὴ ἀκτίς, ἥτις προσπίπτει ἐπὶ τοῦ κατόπτρου ΑΓ, θὰ ἀνακλασθῇ κατὰ τὸν ἄξονα ΟΜ καὶ θὰ εἶναι ὁρατὴ ἐκ τοῦ Μ. Δὲν ἀπομένει ὅθεν ἢ ἡ ἀνάλογος μετακίνησις τοῦ συστήματος κατόπτρων, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ὁρατὴ ἐν τῷ τηλεσκοπίῳ ἡ ἡλιακὴ ἀκτὶς ἐφ' ὅσον χρόνον ἐπιθυμοῦμεν νὰ γίνεται ὁρατὴ καὶ εἰς τὴν στάσιν Μ. Ἡ ἀναγκαία συνθήκη τῆς λειτουργίας τοῦ συστήματος εἶναι ὅπως τὰ κάτοπτρα καὶ ἡ ἀκμὴ Α τῆς ὑπ' αὐτῶν σχηματιζομένης διέδρου γωνίας διατίθενται καθέτως πρὸς τὸ ἐπίπεδον ΟΜΗ, ἡ δὲ γωνία τῶν κατόπτρων νὰ εἶναι ἐντελῶς ὀρθή. ΓΡ. ΞΕΝΟΣ

ἡλιοτροπισμὸς (ὁ) *['Εγκυκλ.]*. Καλεῖται τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ τὰ φυτὰ ἀλλάσσουσι διεύθυνσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων (βλ. καὶ λ. *τροπισμός*). Δ. Ν. Π.

ἡλιοτυπία (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Καλεῖται *ἡλιοτυπία* ἢ *φωτοτυπία* ἡ μέθοδος παραγωγῆς εἰκόνων βαθυτυπίας μὲ ὑποσκιάσεις. Θετικὴ χαλκίνη πλὰξ ἐπικαλύπτεται διὰ κόνεως ἀσφάλτου, τῆς ὁποίας προκαλεῖται ἡ τῆξις. Ἡ φέρουσα τὴν εἰκόνα μεμβρᾶνα ἐκ ζελατίνης ἐξαπλοῦται καὶ διαβιβρώσκεται διὰ χλωριούχου σιδήρου. Τὰ ἀσθενέστερα σημεῖα τῆς εἰκόνος διαβιβρώσκονται ταχύτερον, παράγοντα οὕτω τὰς βαθυτέρας ὑποσκιάσεις. Ἐλαφρότεραι διαβρώσεις παρέχουν τὰς μέσας καὶ τὰς ἐλαφροτέρας ὑποσκιάσεις. Αἱ οὕτω λαμβανόμεναι εἰκόνες ὑπερβάλλουν τὰς χαλκοτυπίας εἰς τὴν ἁπαλότητα τῶν σκιῶν. Ἡ ἡλιοτυπία ἀπέκτησε μεγίστην σπουδαιότητα ἐν ταῖς γραφικαῖς τέχναις ἰδίᾳ δι' ἐκτυπώσεις καλλιτεχνικῶν διαφημιστικῶν εἰκόνων. Πολύχρωμοι εἰκόνες κατασκευάζονται κατὰ μέθοδον ἀνάλογον πρὸς τὴν τριχρωμίαν καὶ τὴν τετραχρωμίαν. —Ω.

Ἡλίου ***ἄκρα ἱερὰ*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῶν Ἰχθυοφάγων προέχον, μεταξὺ τῆς πόλεως Ρέγμα καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Λὰρ (*Πτολεμ.* Ἀραβίας Εὐδαίμονος θέσις ΣΤ, ζ, 14). Ἡ ταυτότης τοῦ ἀκρωτηρίου ἀμφίβολος, τῶν διαφόρων γνωμῶν ἀφεστωσῶν. Σ. Ε. Λ.

— **Ἡλίου** ***βωμοὶ*** *[Γεωγρ.]*· βλ. *'Ελεγμοί.*

— **Ἡλίου** ***κρήνη*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Αἰγύπτου δυτικῶς τοῦ Νείλου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Δ, ε, 2α, ἐκδ. Nobbe). Περίεργος ἡ δοῦσα εἰς αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν ἰδιότης τοῦ ὕδατός της: «τὸ τὸν μὲν ὄρθρον γίνεται χλιαρόν, ἀγορῆς δὲ πληθυούσης ψυχρότερον· τὴν μεσημβρίαν ψυχρὸν καὶ κατάλληλον πρὸς ἄρδευσιν τῶν κήπων, τῆς θερμοκρασίας του ἀνιούσης σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡμέρας, καθισταμένης δὲ χλιαρᾶς σὺν τῇ δύσει καὶ βρασμοῦ πρὸς τὸ μεσονύκτιον, πέραν τοῦ ὁποίου ἡ θερμοκρασία ἄρχεται κατιοῦσα ἐφ' ὅσον ἡ νὺξ πλησιάζει πρὸς τὴν αὐγήν· ἐπίκλησιν δὲ καλέεται ἡ κρήνη αὕτη ἡλίου» (*Ἡροδ.* Μελπομένη Δ, 181). Τὴν πρὸς τοὺς Ἀμμωνίους εὔνοιαν ταύτην τῆς φύσεως ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Παρὰ Ἀντιγ. Θαυμ. 144), ὁ δὲ Διόδωρος, ἀναφέρων αὐτὴν ὡς σταθμὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὁδεύοντος πρὸς τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, τονίζει ὅτι τὸ ὕδωρ της ἦτο πικρὸν (ΙΖ, 49, 7), ἐπαναλαμβάνων τὰς διαφόρους κυκλικῶς ὑπαμειβομένας τοῦ ὕδατος μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας «μέχρι ἄν, ἅμα τῷ φωτί, πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκατασταθῇ τάξιν» (*Διοδ. Συκελ.* ΙΖ, 50, 5). Ὁ Ἀρριανὸς ὅμως καθιστᾷ κατάδηλον ὅτι ἀλλοῦ ἦσαν τὰ πικρὰ ὕδατα «ἅλες αὐτόματοι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ» καὶ ἀλλοῦ ἡ πηγὴ τῆς Ἡλίου κρήνης, πάντως ὅμως ἐν τῷ ἄλσει τοῦ μαντείου ἀμφότερα (*Ἀρριαν.* Ἀνάβ. Γ, δ, 1—3). Τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἡλίου κρήνης ἀναφέρουσιν, ὡς «Fons Solis» (μετάφρασις τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας) καὶ οἱ Λατῖνοι Πλίνιος (5, 31), Πομπώνιος Μέλας (1, 39), Λουκρήτιος (6, 48), Ὀβίδιος (Μεταμορφ. 15,308) κ. ἄ.· δὲν εἶναι ἐν τούτοις γνωστὸν ἐὰν ἡ περίεργος αὕτη πηγὴ ὑφίστατο ἔτι εἰς τὴν ἐποχήν των, ἢ ἂν οὗτοι ἀνέφερον αὐτὴν ἐκ παραδόσεων. Σ.Ε.Λ.

— **Ἡλίου** ***λιμὴν*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Κεϋλάνης ἀναφερόμενος ὑπὸ Πτολεμαίου ὡς κείμενος μεταξὺ πόλεως Ἀβαράθα καὶ Αἰγιαλοῦ Μεγάλου (Ταπροβάνης θέσις, Ἀσίας πίναξ ΙΒ, Ζ, δ, 6, ἔκδ. Nobbe). Ταυτότης ἀμφίβολος. Σ. Ε. Λ.

— **Ἡλίου** ***νῆσος*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῇ Λιβύῃ παρακειμένη ἐν τῷ Δυτικῷ ὠκεανῷ (*Πτολεμαῖος*, Λιβύης τῆς ἐντὸς θέσις Δ, στ, 33, ἔκδ. Nobbe). Ὀνομαζομένη καὶ *νῆσος Ἥρας ἢ κατ' Αὐτολάλας* (*Πτολεμ.* Λιβ. ἐντὸς θέσις, ἔκδ. Didot, Δ, στ, 17). Εἶναι κατ' ἄλλους μὲν ἡ *Μαδέρα*, κατ' ἄλλους δὲ ἡ *Τενερρίφα* (βλ. σχόλια *C. Müller* εἰς ἔκδ. Didot τόμ. Ι μέρος ΙΙ σελ. 753). Σ. Ε. Λ.

— **Ἡλίου** ***ὄρος*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς, ἀναφερόμενον ὑπὸ Πτολεμαίου (ἔκδ. Nobbe, Δ, α, 3), ὡς τερματιζόμενον μεταξὺ Μουσικάρα λιμένος καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Διούρ. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Tissot (Recherches

Digitized by Google

sur la Géographie comparée de la Mauritanie Tingitane, Παρίσ. 1876 σελ. 109), ἡ ὀνομασία ἀποτελεῖ σχολαστικὴν μετάφρασιν τοῦ φοινικικοῦ *Σολόεις* (δηλ. μεταφρασθείσης τῆς ἀρχῆς τῆς λέξεως, ὡς ἐὰν ἦτο Sol = ἥλιος), ὡς ἀναφέρεται τοῦτο καὶ εἰς τὸν περίπλουν τοῦ Ἄννωνος (βλ. περίπλουν εἰς λ. *Ἄννων* § 3), δι' ὃ καὶ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς τὸ σύγχρονον ὄρος *Χαδίδ*, τὸ τερματιζόμενον εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Καντίν*, τῆς ἀραβικῆς ταύτης ὀνομασίας σημαινούσης, ὡς καὶ ἡ προμνησθεῖσα φοινικικὴ (σχόλια *Müller* εἰς ἔκδ. Didot I, 578), σύδενδρον φοινικώνα, «Σολόεντα Λιβυκὸν ἀκρωτήριον λάσιον δένδρεσι», ὡς τονίζει καὶ ὁ περίπλους τοῦ Ἄννωνος. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἡλιοῦ προφήτου μετόχιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Νέας Φιλιππιάδος* τῆς ἐπαρχίας Πρεβέζης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 244. —Μ.

—**Ἡλιοῦ προφήτου μονή.**—1) Μονὴ ἀνδρικὴ ἐν τῇ κοινότητι *Χελυδορίου* (τέως *Κούτου*) τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Μοναχοὶ (1928) 14. —2) Μονὴ ὑπαγομένη εἰς τὴν κοινότητα *Ὕδρας* τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας. Κάτ. 15 (μοναχοὶ 9). Ἐν αὐτῇ ἐφυλακίσθη τῷ 1824 ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ὑπὸ τοῦ Γ. Κουντουριώτου. —3) Μονὴ ἐν τῇ κοινότητι *Βίτσης* τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Μονάζοντες 2. —4) Μονὴ τῆς κοινότητος *Πύργου* τῆς ἐπαρχίας Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Μονάζοντες 4. —5) Μονὴ τῆς κοινότητος *Ἐλαιῶνος* (τέως *Τοπόλιας*) τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. Κάτ. 30 (μοναχοὶ 27). Εἰς τὴν μονὴν ταύτην τελεῖται πανήγυρις τὴν 20ὴν Ἰουλίου. —6) Μονὴ τῆς κοινότητος *Νέον Καρλοβασίου* τοῦ νομοῦ Σάμου. Μονάζοντες 2. Μ.

—**Ἡλιοῦ προφήτου σκήτη.** Σκήτη τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἐν Ἄθωνι. Μοναχοὶ 75. —Μ.

Ἡλιούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παναρχαία πόλις τῆς κάτω Αἰγύπτου, ἀρχαιοτέρα τῆς τε Μέμφιδος καὶ τῶν Θηβῶν, κέντρον θεολογικῆς σχολῆς ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας καὶ ἐπί τινα χρόνον πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἠνωμένης. Ἐν αὐτῇ ἐλατρεύθη ὁ ἥλιος, χωριστὰ ὁ ἀνατέλλων καὶ χωριστὰ ὁ δύων, ὁ μὲν ἱερακοκέφαλος, ὁ δὲ ἀνδροκέφαλος. Ὁ ἐν αὐτῇ «Οἶκος τοῦ Ρᾶ», ὁ ναός, ἦτο πανάρχαιος καὶ διάσημος. Ἀνεκτίσθη δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελίων ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ΙΒ' δυναστείας Ἀμενεμχαῒτ Α'. Ἡ θεολογικὴ φιλολογία τῶν Αἰγυπτίων ὀφείλεται κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς εἰς τοὺς Ἡλιουπολίτας ἱερεῖς. Ἡ φήμη των διετηρήθη καὶ ὅταν ἡ πόλις ἄλλως ἐξέπεσεν ἀπὸ τῆς περιωπῆς της. Ἐπὶ τῆς νέας αὐτοκρατορίας, ὅτε ἤκμαζον αἱ Θῆβαι ὡς πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν κέντρον, ἡ Ἡλιούπολις διετήρησε τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν κτηματικήν της περιουσίαν. Ὅταν τῷ 60 π.Χ. ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν ταύτην ὁ Στράβων, εὗρεν αὐτὴν ἔρημον κατοίκων, ἀλλὰ τὸν ναὸν καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐν καλῇ ἀκόμη καταστάσει. Ἡ πόλις, λέγει, ἔκειτο ἐπὶ χειροποιήτου χώματος (προφανῶς διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς πλημμύρας), πρὸ αὐτῆς δὲ λίμναι ἐδέχοντο τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς παραρρεούσης διώρυγος. Εἰς τὸν ναὸν φέρει πλατεῖα λιθόστρωτος ὁδὸς—ὁ δρόμος—,ἔχουσα ἑκατέρωθεν συστοιχίαν σφιγγῶν λιθίνων. Δύο πυλῶνες διαδοχικῶς προηγοῦντο τῆς εἰσόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πρόναος ἦτο μέγας καὶ ἀξιόλογος. Εἰς τὸν σηκὸν δὲν ὑπῆρχεν ἄγαλμα ἀνθρωπόμορφον, ἀλλ' ὁμοίωμα ζῴου. Ἑκατέρωθεν τοῦ ναοῦ ἦσαν αἱ πτέρυγες, ἦτοι λίθινα ὑπόστεγα μετὰ στέγης ἐπικλινοῦς, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἦσαν κατάκοσμοι ἀπὸ γλυφάς. Σήμερον οὐδὲν ἄλλο ἴχνος μένει παρὰ εἷς ὀβελίσκος. Λόγῳ τῆς προσχώσεως τοῦ Νείλου ἡ βάσις του εὑρίσκεται σήμερον πολὺ κάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Πέριξ διακρίνονται τὰ λείψανα τῶν τειχῶν της, παρὰ δὲ τὸν ὀβελίσκον συντρίμματα μετ' ἐπιγραφῶν τοῦ Ραμσῆ Β'. Τελευταίως ἀνεκαλύφθη, εἰς ἀπόστασιν 5 χλμ., ἡ νεκρόπολις τῆς Ἡλιουπόλεως. Τὰ ἐρείπια αὐτὰ κεῖνται κατὰ τὸ Β. ἄκρον τοῦ καϊρινοῦ προαστείου *Ματαρία*, ὅπου τζαμίον ἀρχαῖον καὶ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Γ. Λ. Α.

— **Ἡλιούπολις** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰγύπτου ΒΑ τῆς ἀρχαίας Ἡλιουπόλεως, κτισθεῖσα ὑπὸ βελγικῆς ἑταιρείας διὰ μετοχῶν τῷ 1906. Ἔχει ἓν τῶν μεγαλυτέρων ξενοδοχείων τοῦ κόσμου, ἀεροδρόμιον, θέατρον καὶ μέγαρα, πάντα ἀραβικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς αὐτὴν πᾶσαι αἱ κοινότητες ἔχουσιν ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα. Παραθερίζουσι δὲ αἱ εὔποροι καϊριναὶ οἰκογένειαι. Ἡ *Νέα Ἡλιούπολις* ἢ τὸ *Μάσρ Γκεντίντα* (Νέον Κάϊρον), ὅπως τὴν ὀνομάζουν οἱ ἰθαγενεῖς, συνδέεται διὰ διπλῆς ἠλεκτρικῆς γραμμῆς μετὰ τοῦ Καΐρου. Εἰς τὴν μεταξὺ Ματαρίας καὶ Καΐρου πεδιάδα καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ματαρίαν διεξήχθησαν δύο μεγάλαι μάχαι: ἡ τοῦ 1517 δι' ἧς ὁ σουλτᾶνος Σελὴμ κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἡ τοῦ 1800, καθ' ἣν ὁ Κλέμπερ μὲ 10 χιλ. Γάλλων ἐνίκησεν 60.000 Τούρκους καὶ ἀνέκτησε τὸ Κάϊρον. Γ. Λ. Α.

— **Ἡλιούπολις** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς Ἀττικῆς, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος, κείμενος 4 χλμ. ἀνατολικῶς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὰ δυτικὰ κράσπεδα τοῦ Ὑμηττοῦ. Ἱδρύθη τῷ 1925 ἐπὶ τῆς θέσεως «Καρρᾶς». Μόνιμοι κάτοικοι 569 (ἀπογραφὴ 1928), αὐξανόμενοι κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ὑπὸ παραθεριστῶν. Ἡ ὕδρευσις ἐκτελεῖται διὰ δεξαμενῶν. Ἔχει ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἀστυνομικὸν σταθμόν. — Μ.

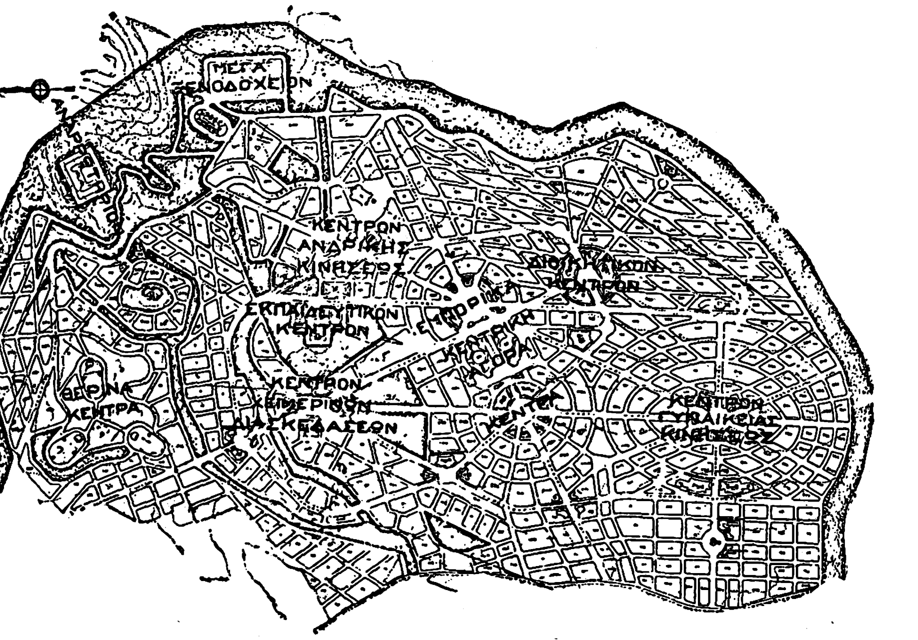

Διάγραμμα ρυμοτομίας συνοικισμοῦ Ἡλιουπόλεως (Ἀττικῆς).

— **Ἡλιούπολις** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (βλ. *Μερζιφούν*).

— **Ἡλιουπόλεως ἐπαρχία** *[Ἐκκλησ.]*. Τμῆμα τοῦ νομοῦ Σμύρνης, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἀπετέλει ἐπαρχίαν, τῆς ὁποίας ὁ ἐκκλησιαστικὸς προϊστάμενος εἶχε τὸν τίτλον μητροπολίτου. Πρὸ τεσσαρακονταετίας ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐφέσου, ἔπειτα ἀνεκηρύχθη ἐπισκοπὴ καὶ ἀργότερον προήχθη εἰς μητρόπολιν. Πρωτεύουσα ἦτο τὸ Ἀϊδίνιον καὶ αἱ σπουδαιότεραι πόλεις τῆς ἐπαρχίας ἦσαν —ἐκτὸς τῆς μητροπόλεως— τὸ Ναζλί, ὁ Κιρκιτζὲς καὶ ἡ Ἁλικαρνασσός. Τελευταῖος μητροπολίτης μέχρι τοῦ 1922 ἦτο ὁ Σμάραγδος Χατζηστάθης. —Θ.

ἡλιόφιλος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸν ἥλιον, ὁ τερπόμενος νὰ ἐκτίθεται εἰς τὸν ἥλιον.

ἡλιόφιλος (ὁ) (Heliophila) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 60 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀφρικῆς καί τινα τῆς νοτίου Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἄλλα φρυγανώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ, καὶ ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν κοσμητικά. Γνωστότερον ἐκ τῶν καλλιεργουμένων εἰδῶν εἶναι *ἡλιόφιλος ὁ τριχωτὸς* (Heliophila pilosa), φυτὸν πολυετὲς καὶ κοσμητικόν. Κ. ΠΑΠ.

ἡλιοφοβία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ψυχοπαθολογικὴ κατάστασις ἀτόμου, τυραννουμένου ὑπὸ ἐμμόνου φόβου πρὸς τὸ ἡλιακὸν φῶς. Συνώνυμον πρὸς τὸ *φωτοφοβία*.

ἡλιόφοβος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φοβούμενος τὸν ἥλιον, ὁ ἀποφεύγων νὰ ἐκτίθεται εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας.

ἡλιόφοβος (ὁ) (Heliophobus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *λευκανιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς παραμεσογειακὰς χώρας. Δ. Ν. Π.

ἡλιοφυλλίτης (ὁ) (Heliophyllit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἕνωσις χλωριούχου μολύβδου καὶ ἀρσενικικοῦ μολύβδου τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου

$2\,PbCl_2 . Pb_4As_2O_7$ ἢ $[AsO_3]_2\,[Pb\,Cl]_4\,Pb_2O$.

Παρουσιάζεται εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ συστήματος, συνήθως ὅμως χειροπληθὲς εἰς χονδροκοκκώδη συσσωματώματα. Ἔχει σχισμὸν ἀρκούντως τέλειον, λάμψιν ὑαλοειδῆ, σκληρότητα 2 ½—3ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 7,14 καὶ χρῶμα ἀνοικτοκίτρινον πρὸς τὸ πρασινωπόν. Συρόμενος ἐπ' ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν κιτρίνην. Εὑρέθη εἰς τὰ κοιτάσματα χαουσμαννίτου ἐν Σουηδίᾳ (Långban κλπ.). Γ. Κ. Γ.

ἡλιόφυλλον (ὁ) (Heliophyllum Dana) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κναθοφυλλιδῶν τετρακοραλλίων ἀνθοζῴων κνιδοζῴων* κοιλεντερωτῶν. Τὸ σῶμα τῶν ζῴων τούτων ἀπετέλει κορμοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἁπλοῦς κυκλικούς, σπανιώτερον θαμνώδεις. Τὰ διαφράγματα ἦσαν πολυάριθμα, ἐξικνοῦντο δὲ μέχρι τοῦ κέντρου. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ αἰῶνος. Γ. Κ. Γ.

ἡλιοφωτόμετρον (τό) *[Φυσ.]*· βλ. *φωτόμετρον*.

Ἡλιόφωτον *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Χέρσου τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτοικοι (1928) 37. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ράπες*.

ἡλιοχάραξις (ἡ) *[Γραφ. Τέχν.]*. Χαρακτηρίζεται οὕτως ἔκτυπος φωτομηχανικὴ μέθοδος πρὸς κατασκευὴν τύπων. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι εὐκολωτάτη προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς ἀναπαραγωγὴν γραμμικῶν σχεδιασμάτων, ἀπὸ μακροῦ δὲ χρόνου ἦτο γνωστὴ ἡ φωτοχάραξις τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Οὕτω π. χ. δι' ἐπιστρώσεως χαλκίνης πλακὸς δι' ἀσφάλτου, ἐπιθέσεως ἐπ' αὐτῆς ἀρνητικῆς τινος, ἐκθέσεως εἶτα εἰς τὸ ἡλιακὸν φῶς καὶ τέλος διὰ καταλλήλου ἐμφανίσεως ἐν πετρελαίῳ, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀφαίρεσις τῆς ἀσφάλτου ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ μελανὰ μέρη τοῦ ἀρνητικοῦ. Ἡ οὕτως ἐπεξεργασθεῖσα πλὰξ φερομένη εἶτα εἰς διάλυμα ὑπερχλωριούχου σιδήρου προσβάλλεται εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀφ' ὧν ἀφῃρέθη ἡ ἄσφαλτος, εἶτα δὲ ἀφαιρουμένης τῆς ἀσφάλτου λαμβάνεται βαθύτυπος τύπος τῆς διὰ τοῦ φωτὸς τυπωθείσης εἰκόνος. Ἡ ἀνωτέρω ὅμως περιγραφεῖσα ἁπλῆ αὕτη μέθοδος δὲν εἶναι ἡ κατάλληλος καὶ διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν φωτογραφιῶν, αἵτινες παρουσιάζουν ἡμιτονισμούς. Διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην χρησιμοποιεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Klic προταθεῖσα τῷ 1879. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἡ μεταλλικὴ πλὰξ ἡ προοριζομένη διὰ τὴν χάραξιν τῆς εἰκόνος ἐπ' αὐτῆς εἶναι ἐκ ψευδαργύρου, χάλυβος ἢ συνηθέστερον ἐκ χαλκοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς ταύτης καθαίρεται ἀρχικῶς διὰ ποτάσσης καὶ πλύνεται καλῶς. Μετὰ τὴν ξήρανσιν εἶναι ἕτοιμος ὅπως ὑποστῇ τὴν καλουμένην *ἐπικονίασιν*, ἥτις γίνεται ἐντὸς τῶν καλουμένων *κιβωτίων ἐπικονιάσεως*. Ἐντὸς αὐτοῦ εἰσάγεται ἡ πλὰξ μετὰ ποσότητός τινος λεπτοτάτης κόνεως ρητίνης (συνήθους μίγματος κοπὰλ καὶ κολοφωνίου). Τὸ κιβώτιον τῆς ἐπικονιάσεως εἶναι μόνιμον, μόνον ἡ ἐν αὐτῷ κόνις τῆς ρητίνης φέρεται ἐν αἰωρήσει διὰ καταλλήλου διατάξεως κινουμένης ἐξωτερικῶς. Μετὰ

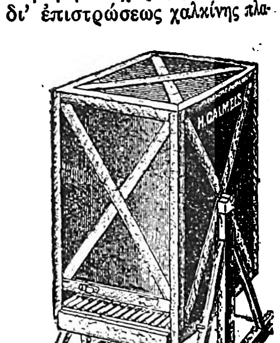

Κιβώτιον ἐπικονιάσεως.

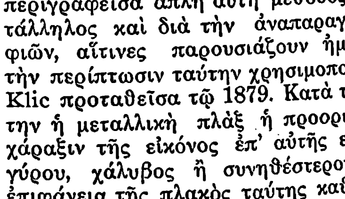

Πλαίσια τυπώσεως ἡλιοχαράξεως.

Digitized by Google

τὴν κατάπαυσιν τῆς κινήσεως οἱ κόκκοι τῆς ρητίνης ἀρχίζουν νὰ καταπίπτωσιν εἰς τὸ βάθος τοῦ κιβωτίου. Μετὰ ἑνὸς ἕως δύο λεπτῶν ἠρεμίαν ἀνοίγεται τὸ συρτάριον τοῦ κιβωτίου καὶ εἰσάγεται ἡ πλὰξ ἐν αὐτῷ. Ἡ πλὰξ ἀφιεμένη 20—25 λεπτὰ ἐν τῷ κιβωτίῳ καλύπτεται ὑπὸ τῆς κόνεως τῆς ρητίνης ὁμοιομόρφως. Θερμαίνεται εἰς 80—90° καὶ εἶτα καλύπτεται διὰ διαλύματος εἰς 40° περίπου ὕδατος 1000 κ. ἑκ., ζελατίνης 100 γραμ., διχρωμικοῦ καλίου 20 γραμ. Μετὰ τὴν ξήρανσιν ἐν τῷ σκότει φέρεται εἰς τὸ φῶς κάτωθεν διαθετικῆς πλακὸς ἐντὸς καταλλήλου πλαισίου τυπώσεως. Ἡ διάρκεια τῆς ἐκθέσεως εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 15'—20', ὅταν ἡ πρὸς τύπωσιν εἰκὼν εἶναι ἰσχυρὰ καὶ τὸ φῶς καλόν. Μετὰ τὴν τύπωσιν τὰ ἄκρα τῆς μεταλλίνης πλακὸς περιβάλλονται διὰ κηρίνου περιζώματος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῇ εἶδος λεκάνης προοριζομένης ἵνα συγκρατήσῃ τὸ ὑγρόν, ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν διάβρωσιν. Τὸ διαβρωτικὸν ὑγρὸν εἶναι διάλυμα ὑπερχλωριούχου σιδήρου 46° Bé. Ἡ πλὰξ παραμένει ἀπρόσβλητος ἐκ τοῦ ὑγροῦ εἰς τὰς περιοχὰς τὰς ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰ λευκὰ τῆς εἰκόνος μέρη, ἐνῷ ἀπ' ἀντιθέτου ἡ ζελατίνη παραμένει περατὴ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη. Ὁ ὑπερχλωριοῦχος σίδηρος διεισδύει ταχέως τὸ στρῶμα τοῦτο καὶ προσβάλλει τὸν χαλκόν, μόνον ὅμως ἐντὸς τῶν διαστημάτων ἅτινα χωρίζουσι τοὺς κόκκους τῆς ρητίνης. Ὑπὸ τοὺς κόκκους τῆς ρητίνης ἡ μεταλλικὴ ἐπιφάνεια προστατεύεται ἀπὸ τοῦ διαβρωτικοῦ. Οὕτω τὰ μελανὰ τοῦ ἀντικειμένου μέρη καθὼς καὶ οἱ ἡμιτονισμοὶ ἀναπαριστῶνται διὰ πλήθους μικρῶν κοιλοτήτων στενῶς διασταυρουμένων. Αἱ κοιλότητες αὗται μόλις σημειοῦνται εἰς τὰς ἀσθενεῖς ἡμιαποχρώσεις, εἶναι δὲ ὀλίγον βαθύτεραι εἰς τὰς ζωηροτέρας καὶ φθάνουν τὸ μέγιστον τοῦ βάθους των εἰς τὰ μελανὰ μέρη. Μετὰ τὸ πέρας τῆς διαβρώσεως καθαρίζεται ἡ πλὰξ διὰ ποτάσσης ἢ θερμοῦ ὕδατος καὶ διὰ τερεβινθελαίου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀφαιρεθῇ τελείως ὁ ρητινώδης κόκκος.

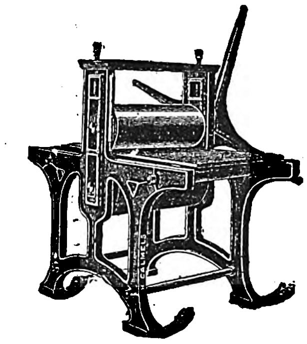

Τυπογραφικὸν πιεστήριον πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν δι' ἡλιοχαράξεως ληφθέντων τύπων.

Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν ὁ χαλκὸς δὲν εἶναι κατάλληλος πρὸς παραγωγὴν μεγάλου ἀριθμοῦ ἀντιτύπων, εἶναι ἀνάγκη νὰ καλυφθῇ ἡ πλὰξ διὰ λεπτοῦ στρώματος σιδήρου γαλβανοπλαστικῶς, καλεῖται δὲ ἡ ἐργασία αὕτη ἐπιχαλύβδωσις. Ἡ ἐκτύπωσις διὰ τῶν ὡς ἄνω ἑτοιμασθέντων τύπων γίνεται ἐπὶ καταλλήλων πιεστηρίων, ἀπαιτεῖ δὲ πολλὰς φροντίδας καὶ ἱκανοὺς ἐργάτας. Ἡ μελάνωσις τοῦ τύπου γίνεται δι' ὑφάσματος βραχέντος διὰ γραφικοῦ χρώματος, ὅταν δὲ ἡ πλὰξ εἶναι ὁμοιομόρφως μέλαινα, πρέπει νὰ σπογγισθῇ καταλλήλως διὰ λεπτοῦ ὑφάσματος βραχέντος διὰ ποτάσσης. Τὸ σπόγγισμα τοῦτο ἀφαιρεῖ τὸ γραφικὸν χρῶμα τὸ ἀποτεθὲν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακός, ἀφίνει ὅμως τὸ εἰσδῦσαν ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων. Αἱ βαθύτεραι κοιλότητες περιέχουν, ὡς εἶναι ἑπόμενον, περισσότερον χρῶμα. Ὁ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν προοριζόμενος χάρτης διαβρέχεται προηγουμένως δι' ὕδατος, ὥστε νὰ εἶναι ἀρκετὰ μαλακὸς ἵνα εἰσδύσῃ ἐντὸς τῶν μικροσκοπικῶν κοιλοτήτων, αἵτινες συγκρατοῦσι τὸ γραφικὸν χρῶμα. Καθε τύπωσις ἀπαιτεῖ καὶ νέαν μελάνωσιν καὶ σπόγγισμα τοῦ τύπου, ἐὰν δὲ αἱ ἐργασίαι αὗται δὲν ἐκτελεσθῶσι μὲ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, ὁ καλύτερος τύπος δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ καλὰ ἀποτελέσματα.

Κ. Γ. Μ.

ἡλιοχαρής (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ χαίρων νὰ ἐκτίθεται εἰς τὸν ἥλιον, ὁ ἀγαπῶν τὸν ἥλιον, ἡλιόφιλος.

ἡλιοχημεία (ἡ) *[Ἀστρονομ.]*· βλ. λ. *Ἥλιος* [Ἀστρον.].

ἡλιοχρωμία, ἡ **φωτοχρωμία** *[Φωτογρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ φωτογραφία τῶν χρωμάτων. Κ. Γ. Μ.

ἡλιοχρωμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων σχέσιν πρὸς τὴν ἡλιοχρωμίαν· ὁ κατὰ τὴν ἡλιοχρωμίαν.—Ἐπίρρ. **ἡλιοχρωμικῶς.**

ἡλιοχρωμογραφία (ἡ) *[Φωτογρ.]*. Οὕτω καλεῖται συνδυασμὸς τυπώματος διὰ φωτοτυπίας καὶ λιθογραφίας, καθ' ὃν ἐπὶ τῆς μονοχρώμου φωτοτυπίας τυποῦνται αἱ λιθογραφηθεῖσαι ἔγχρωμοι πλάκες.

Κ. Γ. Μ.

Ἡλιοχώρι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 164. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Δολρίνοβον*.

Ἦλις *[Ἀρχ. Γεωγρ.—Ἱστορ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐν ἀρχῇ μὲν κυρίαρχος πόλις τῆς Κοίλης Ἤλιδος, μετὰ δὲ τὴν εἰς αὐτὴν καθυπόταξιν καὶ τῆς Πισάτιδος καὶ τῆς Τριφυλίας, κυρίαρχος συμπάσης τῆς μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Λαρίσου πρὸς Β καὶ Νέδα πρὸς Ν ἐκτεινομένης χώρας, ἥτις ὡσαύτως ἐκαλεῖτο ἀπὸ τῆς κυριάρχου πόλεως *Ἦλις*. Εἶχε κτισθῆ ἐπὶ ὑψώματος ἐπιβλητικοῦ, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, καὶ ἐδέσποζε τῆς παραθαλασσίου εὐφορωτάτης πεδιάδος. Ἡ Ἦλις μνημονευομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (τινὲς ὑποστηρίζουσιν ὅτι ἡ «δῖα Ἦλις» τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ χώρα καὶ οὐχὶ ἡ πόλις), καὶ ὑπὸ τῶν παλαιοτάτων μύθων τῆς χώρας (ἦτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τοῦ Αὐγείου, τὴν ὁποίαν ἐξεπόρθησεν ὁ Ἡρακλῆς), ἐξελέγη μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ὡς βασιλικὴ ἕδρα τῶν Ὀξυλιδῶν, οἵτινες καὶ ἐτείχισαν ταύτην καὶ συνήγαγον εἰς αὐτὴν τοὺς κατοίκους τῶν πλησίον μικρῶν πόλεων καὶ κατέστησαν οὕτω πόλιν μεγάλην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ἐπειδὴ δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἡ βουλὴ καὶ οἱ ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐκλεγόμενοι ἑλλανοδίκαι διηύθυνον τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἡ Ἦλις κατέστη ἡ ἱερὰ πόλις τῆς χώρας, ὡς εἶχε κηρυχθῆ ἱερὰ καὶ ὅλη ἡ χώρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ Ἦλις ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅτε ἀθρόοι οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας συνέρρευσαν εἰς τὴν πόλιν, ἐξ ἐπιθυμίας νὰ μετέχωσι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων αὐτῆς. Τότε ἡ μὲν κορυφὴ τοῦ λόφου κατέστη ἡ ἀκρόπολις τῆς πόλεως, αὕτη δὲ ἀτείχιστος οὖσα (τὴν ἠσφάλιζεν ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως ἡ ἱερότης αὐτῆς) ἐξετάθη ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς νοτίας καὶ δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἑκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ. Οὕτω κατέστη ἡ Ἦλις μία τῶν πολυανθρωποτέρων πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον πόλις μεγάλη, ἀλλὰ καὶ ὡραία καὶ μεγαλοπρεπής, κεκοσμημένη μὲ πλεῖστα οἰκοδομήματα καὶ μνημεῖα τέχνης προκαλοῦντα τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτῶν αὐτῆς. Πεφημισμένον ἦτο τὸ ὑπερμέγεθες γυμνάσιον τῆς πόλεως, τὸ ἐπικαλούμενον «Ξυστός» καὶ περιλαμβάνον γυμναστήριον, χῶρον φυτευμένον μὲ ὑψηλὰς πλατάνους, πολλοὺς βωμοὺς (Ἡρακλέους, Ἔρωτος καὶ Ἀντέρωτος, Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ κενοτάφιον τοῦ Ἀχιλλέως ἱδρυθὲν κατά τινα χρησμόν) καὶ χωριστοὺς χώρους διὰ τοὺς δρομεῖς καὶ τοὺς ἀθλητὰς τοῦ πεντάθλου (τὸν ἱερὸν δρόμον), καὶ διὰ τὸν προάγωνα (τὸ Πλέθριον) ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἑλλανοδικῶν.

Ὅλος αὐτὸς ὁ χῶρος καὶ τῶν τριῶν γυμνασίων περιεκλείετο ὑπὸ περιβόλου μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς του στοάν. Εἰς τὸ γυμνάσιον ἠσκοῦντο οἱ μέλλοντες νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀθληταί. Τούτου δὲν ὑπελείποντο τὰ δύο ἄλλα γυμναστήρια τῆς πόλεως, τὸ «Τετράγωνον», ἀπὸ τοῦ σχήματός του καλούμενον, καὶ περικλεῖον κυρίως παλαίστρας, καὶ ἡ «Μαλθώ», γυμναστήριον, καλούμενον οὕτως ἀπὸ τῆς μαλακότητος τοῦ ἐδάφους του. Εἰς μίαν τῶν παλαιστρῶν τῆς «Μαλθοῦς» ἀπεικονίζετο ὁ Ἔρως κρατῶν κλάδον φοίνικος, τὸν ὁποῖον προσεπάθει ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ ὁ Ἀντέρως. Ἄλλα ἄξια λόγου οἰκοδομήματα καὶ ἱερὰ τῆς Ἤλιδος ἦσαν τὸ βουλευτήριον αὐτῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο ἐπιδείξεις λόγων αὐτοσχεδίων, καὶ συγγραμμάτων παντοίων, οἱ παρὰ τὸν ποταμὸν χάριν τῶν ἀθλητῶν λουτρῶνες, τὸ ἱερὸν τῆς Φιλομείρακος Ἀρτέμιδος, ὁ Ἑλλανοδικαιών, εἰς τὸν ὁποῖον κατῴκουν ἐπὶ δέκα μῆνας οἱ πρὸ τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐκλεγόμενοι ἑλλανοδίκαι καὶ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τῶν νομοφυλάκων ὅσα ὤφειλον νὰ γνωρίζωσι διὰ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀγώνων, ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως μὲ τὰς πολλὰς στοάς της, ἥτις ἐπεκαλεῖτο «Ἱππόδρομος», διότι εἰς ταύτην οἱ κάτοικοι τῆς ἱπποβοτου καὶ εὐίππου χώρας ἐγύμναζον τοὺς ἵππους των, ἡ «Κερκυραϊκὴ» (οὕτω κληθεῖσα ὡς κτισθεῖσα ἀπὸ τῶν λαφύρων τῶν ἡττηθέντων Κερκυραίων, οἵτινες εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Ἦλιδα πρὸς λεηλασίαν της) διπλῆ στοά, κεκοσμημένη μὲ εἰκόνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Πύρρωνος, ὁ ναὸς τοῦ Ἀκεσίου Ἀπόλλωνος μετὰ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, τὸ ἱερὸν τῶν Χαρίτων, μετὰ ξοάνων τῶν τριῶν θεῶν καὶ ἀγάλματος τοῦ Ἔρωτος, ὁ ναὸς τοῦ Σιληνοῦ, μετὰ συμπλέγματος ἀγαλμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζετο ἡ Μέθη προσφέρουσα ποτήριον οἴνου εἰς τὸν Σιληνόν, τὸ ὑποστεγον ἡρῷον τοῦ Ὀξύλου καὶ τὸ οἴκημα τῶν 16 γυναικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον αὗται ὕφαινον τὸν διὰ τὴν Ἥραν τῆς Ὀλυμπίας πέπλον. Πλὴν τῶν εἰρημένων ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἱερά, παρὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ταῦτα, τὸ τέμενος καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, τῆς ὁποίας τὸ μὲν χρυσελεφάντινον ἄγαλμα (ἔργον τοῦ Φειδίου), τὸ ἐπικαλούμενον τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης (θεᾶς τοῦ ἰδανικοῦ ἔρωτος) ἦτο ἐντὸς τοῦ ναοῦ, τὸ δὲ τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης (θεᾶς τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς), ἔργον τοῦ Σκόπα, ἐν τῷ τεμένει, τὸ τέμενος τοῦ Ἅδου μετὰ ναοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ πύλαι ἠνοίγοντο μίαν φορὰν μόνον ἑκάστου ἔτους, τὸ ἱερὸν τῆς Τέχνης, μετὰ ξοάνου ἐπιχρύσου αὐτῆς, καὶ τὸ ναΐδριον τοῦ Σωσιπόλεως. Ἄξιον λόγου ἦτο καὶ τὸ θέατρον τῆς Ἤλιδος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον μετὰ τὸν Δία τιμωμένου θεοῦ Διονύσου, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου. Ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων ὅμως ἀγαλμάτων ἐπίσης ἄξια μνείας εἶναι καὶ τὰ μαρμάρινα ἀγάλματα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Τοσούτων ἱερῶν μεστὴ ἦτο ἡ ἱερὰ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν μῆνάς τινας πρὸ τῆς τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συνέρρεον ἀθληταί, ἐπίσημοι ἀπεσταλμένοι καὶ φιλέορτοι ἰδιῶται ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου διεσπαρμένων ἑλληνίδων πόλεων, διὰ νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖθεν διὰ τῆς «Ἱερᾶς» λεγομένης ὁδοῦ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἥτις ἀπεῖχε περὶ τὰ 58 χιλιόμετρα (300 σταδίους). Ἡ ὁδὸς διερχομένη διὰ πόλεων καὶ χωρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ξενῶνες, καὶ ἔχουσα ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἱερὰ καὶ βωμοὺς καὶ κήπους καταφύτους καὶ πηγὰς (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Πιέραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκαθαίροντο οἱ ἑλλανοδίκαι καὶ αἱ 16 γυναῖκες) παρεῖχε καὶ ἄνεσιν καὶ εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς πορευομένους ἐν αὐτῇ προσκυνητάς. Τὴν ὡραίαν πόλιν ἐκόσμουν καὶ τὰ τερπνὰ προάστεια αὐτῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄξια μνείας εἶναι ἡ *Πέτρα*, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε τὸ μνῆμα τοῦ Πύρρωνος, καὶ ἡ *Ὀρθία*, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῶν Θυίων πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν ἐπιχωρίων, ἐπληροῦντο οἴνου διὰ θαύματος τρεῖς λέβητες κενοί, κλειόμενοι ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ὅλης χώρας (βλ. λ. *Ἠλεία*).

Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς αὐστριακῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἦλθον εἰς φῶς ἐρείπιά τινα τῆς ἀρχαίας πόλεως, ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, χρόνων, καθωρίσθησαν αἱ θέσεις τῶν γυμνασίων καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ εὑρέθησαν καὶ ἀναθήματά τινα ἐντὸς περιβόλου, ὅστις δὲν ἐξηκριβώθη εἰς τίνα θεὸν ἀνῆκεν. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν κτιρίων τὰ ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ἐρείπια ναοσχήμου τινὸς κτίσματος, τῶν τειχῶν, ἑνὸς προπύλου τεμένους, ἑνὸς ὑδραγωγείου, καὶ πρὸ πάντων τὰ ἐρείπια τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ θεάτρου, τὸ ὁποῖον εἶχε μῆκος 48 περίπου μέτρων. Τοῦ θεάτρου τούτου, τοῦ ὁποίου διακρίνονται δύο περίοδοι, ἀνευρέθη ἡ σκηνή, ἐπὶ τοῦ τοίχου δὲ τοῦ προσκηνίου 14 παραστάδες ὀρθαὶ μετὰ κιόνων. Ἐκ δὲ τῶν εὑρημάτων, χαλκᾶ τινα δισκία, εὑρεθέντα ἐν τῷ θεάτρῳ, μετὰ τῶν γραμμάτων FA(ΛΕΙΟΝ), πλακίδιον χρυσοῦν, εὑρεθὲν ἐντὸς τάφου τινός) ἐκ τῶν πολλῶν ἀνασκαφέντων), εἰκονίζον Ἀθηνᾶν ἐν δόρατι καὶ ἀσπίδι, καὶ ἐντὸς βόθρου τινὸς εἰδώλια, 40 κεφαλαὶ διαφόρων μεγεθῶν καὶ μία ἀρχαϊκὴ ἐπιγραφὴ πέντε στίχων, βουστροφηδὸν γεγραμμένη ἐπὶ χαλκοῦ ἐλάσματος. Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος ἔχουν κτισθῆ σήμερον τὰ χωρία *Ἦλις* (Παλιόπολις), *Καλύβια* καὶ *Μπουχιώτη*. Τὸ βουνὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῆ ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἤλιδος, ὕψους 400 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὑπὸ τῶν Φράγκων εἶχεν ὀνομασθῆ Μπωβουάρ (Beauvoir), ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν Μπελβεντέρε (Belvedere=Καλλιθέα), καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, παλαιότερον μὲν Καληνσκόπη (Καλὴ-σκοπιά), σήμερον δὲ Παλιόπυργος.

Μὲ τὸ ὄνομα *Ἦλις* ἐμνημονεύοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τρεῖς ἄλλαι πόλεις, μία ἐν Φθίᾳ τῆς Θεσσαλίας, μία ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ μία ἐν Ἰσπανίᾳ (αἱ δύο τελευταῖαι ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου), μία φυλὴ εἰς τὴν Σύβαριν, καὶ τοποθεσία τις ἐν Ἀραβίᾳ.

Γ. Δ. ΚΟΨΑΛΗΣ

— Ἦλις *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 191. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Παλαιόπολις*.

— Ἦλις Νέα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Καλυβίων τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλιδος. Κάτ. (1928) 146.

—Ἤλιδος, τέως δῆμος — *[Γεωγρ.]* Εἰς ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' ἀρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλιδος 9 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἁγίας Μαύρας* (τέως Σαμπάναγα), *Ἀμπελοκήπου* (τέως Καραγιούζι), *Γαστούνης, Ἤλιδος, Καλυβίων, Κελεβῆς, Λευκοχωρίου* (τέως Μουσουλούμπεη), *Μπουχιώτη, Παλαιοχωρίου* (Σελήμ Ἰσαούση), *Ροβιάτων, Σαββαλίων, Σώστη* καὶ *Χαβαρίου*.

Δ. Ε. Μ.

ἡλίτης (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τοῦ *ἡλιοτροπίου* (βλ. λ.).

Γ. Κ. Γ.

ἡλίωθις (ἡ) (Heliothis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *πτερίδων*, περιλαμβάνον ὡραιοτάτας ψυχὰς μὲ ποικίλας διακεκοσμημένας πτέρυγας καὶ σῶμα πολυτριχωτόν. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ διαφόρων ἀνθέων ἐνδιαιτώμενα.

Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

Ἡλιῶται (οἱ). Οἱ μυθικοὶ κάτοικοι τοῦ ἡλίου ἐν Λουκιανοῦ «Ἀληθοῦς Ἱστορίας» Α' 17. Τούτων περιγράφεται πόλεμος πρὸς τοὺς Ἱππογύπους καὶ τοὺς Σεληνίτας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐσυνθηκολόγησαν. Ἐκ μέρους τῶν Ἡλιωτῶν ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην οἱ Πυρωνίδης, Θερίτης καὶ Φλόγιος, ἀναγραφεῖσα δὲ αὕτη ἐπὶ ἠλεκτρίνης στήλης ἐτέθη «μέσῳ τῷ ἀέρι ἐπὶ τοῖς μεθορίοις» τῶν δύο λαῶν. Δι' αὐτῆς ὑπεχρεοῦντο οἱ Σεληνῖται νὰ καταβάλλωσι πρὸς τοὺς Ἡλιώτας φόρον μυρίων ἀμφορέων δρόσου, οἱ Ἡλιῶται νὰ μὴ εἰσβάλλουν εἰς τὴν Σελήνην, καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἀφίνοντο ἐλεύθεροι, ὁ δὲ Ἑωσφόρος ἐθεωρεῖτο κοινὴ ἀποικία. —π.

Ἡλιῶτις (ἡ) *[Μυθολ.]*. Ὀνομασία τῆς Σελήνης ὡς θηλυκοῦ τοῦ Ἡλίου, ἀνάλογος πρὸς τὴν λατινικὴν ὀνομασίαν τοῦ Ἡλίου Lunus, ὡς ἀρσενικοῦ τῆς Luna (Σελήνης).

ἡλόδερμος (ὁ) (Helodermus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σαυριδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλους σαύρους ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, ὧν τὰ δήγματα εἶναι θανατηφόρα. Γνωστότερον εἶναι ὁ *ἡλόδερμος ὁ φοβερὸς* (Helodermus horridus), ὅστις ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὸ μῆκος τοῦ ἑνὸς μέτρου. Ἔχει σῶμα πλατύτατον καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω πεπιεσμένον, καλυπτόμενον ὑπὸ αἰχμηρῶν ἀκανθῶν ἐν εἴδει ἥλων, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα *ἡλόδερμος*. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιὸς μὲ μελανὰς ποικιλοσχήμους γραμμώσεις καὶ κηλῖδας. Ἐντὸς βαθειῶν ὀπῶν τοῦ ἐδάφους ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὄρη τοῦ Μεξικοῦ. Δ. Ν. Π.

Ἡλόδερμος ὁ φοβερός.

ἡλόδους (ὁ) (Helodus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοδέρμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δασκυλλιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη ἔντομα ἐνδιαιτώμενα παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ὑδάτων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡλόδους ὁ μικρὸς* (Helodus minutus), ὅστις ἔχει χρῶμα φαιοτεφρόν, κεραίας μακροτάτας καὶ πόδας μετρίου μεγέθους, ἀπολήγοντας εἰς ἀγκιστροειδεῖς ἀποφύσεις. Δ. Ν. Π.

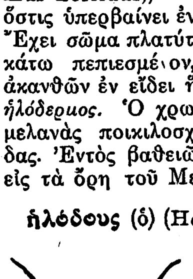

Ἡλόδους ὁ μικρός.

ἡλοειδὴς (ὁ, ἡ),—ὲς (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ ἧλον, ὁ ἔχων σχῆμα καρφίου.

ἡλοθήκη (ἡ)· θήκη ἥλων, καρφιοθήκη.

ἡλόνυξις (ἡ) *[Κτηνιατρ.]*. Τραυματισμὸς τῶν ὑπὸ τὸν ὄνυχα τῆς ὁπλῆς ἱστῶν ἐκ τῶν κακῶς διευθυνομένων ἥλων κατὰ τὴν καθήλωσιν τοῦ πετάλου. Ἐπισυμβαίνει ἰδίως ὁσάκις τὰ τοιχώματα τῆς ὁπλῆς εἶναι λεπτὰ ἢ λίαν κατακόρυφα, εἰς τὰς ὑπερβολικῶς ἐξονυχισθείσας ἢ στενοπτέρνους ὁπλάς, ὁσάκις αἱ ὀπαὶ τοῦ πετάλου εὑρίσκονται πολὺ πρὸς τὰ ἔσω, ἐκ τῆς ἀβελτηρίας τοῦ πεταλωτοῦ ἢ τῆς δυστροπίας τοῦ ζῴου. Τὰ συμπτώματα ἐκδηλοῦνται διὰ χωλότητος, ἐμφανιζομένης εὐθὺς μετὰ τὴν πετάλωσιν ἢ δύο ἕως τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν. Ἡ ὁπλὴ παρουσιάζεται θερμὴ καὶ ἰδίως ἐπώδυνος εἰς τὸ σημεῖον τοῦ τραυματισμοῦ. Κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ἥλου, ὀλίγον τι μετὰ τὸ ἀτύχημα, παρατηρεῖται ἐνίοτε μικρὰ αἱμορραγία ἐκ τῆς ὀπῆς τῆς ἐξόδου τοῦ ἥλου ἢ ἔκκρισις πυώδους ὑγροῦ, φαιοῦ καὶ κακόσμου, ὅταν τὸ τραῦμα ἔχει μολυνθῆ. Ἡ θεραπεία συνίσταται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ τραυματίσαντος ἥλου. Ἐὰν τὸ τραῦμα εἶναι πρόσφατον καὶ ἀσηπτικόν, ἡ ὀπὴ ἐμφράσσεται διὰ μικρᾶς ποσότητος ὑγροπίσσης πρὸς παρεμπόδισιν τῆς μολύνσεως. Ὅταν ὅμως ἐπέλθῃ μόλυνσις, λεπτύνομεν καλῶς διὰ τοῦ ὀνυχοκόπτου τὸ πέριξ τῆς ὀπῆς μέρος τοῦ πέλματος καὶ ἐκτελοῦμεν δὶς τῆς ἡμέρας λουτρὰ παρατεταμένα τῆς ὁπλῆς διὰ διαλύσεως 3 % θειικοῦ χαλκοῦ ἐντὸς ὕδατος (βλ. καὶ λ. *ἡλοπάτημα*). Β. Χ.

ἡλοπαγὲς (τὸ) (Nagelflu) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα ἰζηματογενὲς τῆς κατηγορίας τῶν *θραυσματοπαγῶν* ἢ *κλαστικῶν κροκαλοπαγῶν* πετρωμάτων. Ὀνομάζεται καὶ *γομφόλιθος* (βλ. λ.). Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κροκαλοπαγῶν πετρωμάτων συνίσταται ἐξ ἀπεστρογγυλωμένων κροκαλῶν διαφόρων πετρωμάτων καὶ ὀρυκτῶν (ἀσβεστολίθων, ψαμμιτῶν, γρανίτου, γνευσίου, ὀφείτου, λυδίτου, χαλαζίου, κτλ.), συγκεκολλημένων διά τινος ἀσβεστολιθικοῦ ἢ ψαμμώδους ἢ μαργο-ψαμμώδους ὀρυκτοῦ συνδετικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ πέτρωμα τοῦτο ἐκλήθη *ἡλοπαγές*, διότι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἀποσαθρωμένων ἡλοπαγῶν ἐξέχουσιν αἱ διάφοροι κροκάλαι, ὁμοιάζουσαι πρὸς τὰς κεφαλὰς ἥλων. Ἡλοπαγῆ πετρώματα ἀπαντῶσιν ἐντὸς διαφόρων γεωλογικῶν διαπλάσεων, σχηματίζοντα ἐνίοτε στρώματα σημαντικοῦ πάχους. Συναντῶνται πολλαχοῦ, κυρίως δ' ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ εἰς τὴν βόρειον περιοχὴν τῶν Ἄλπεων, ὅπου ἀποτελοῦν ὁλοκλήρους περιοχάς. Ἐν Ἑλλάδι ἡλοπαγῆ εὑρίσκονται εἴς τινα μέρη, ὡς π. χ. εἰς τὴν Ἀττικὴν (περὶ τὰς Ἀθήνας, Τράχωνες, κτλ.). Τὰ σκληρὰ καὶ στερεὰ ἡλοπαγῆ πετρώματα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν οἰκοδομικήν, ὡς λίθοι δομικοί, κ. λ. π. Γ. Κ. Γ.

ἡλοπαγὴς (ὁ, ἡ),—ὲς (τό)· ὁ δι' ἥλων προσηρμοσμένος, ὁ στερεωμένος μὲ καρφία.

ἡλοπάτημα (τὸ) *[Κτηνιάτρ.]*. Τραυματισμὸς τοῦ πέλματος ἢ τῆς χελιδόνος τῆς ὁπλῆς τοῦ ἵππου διὰ νύσσοντος ἢ τέμνοντος σώματος, ἀναγκάζων τὸ ζῷον νὰ χωλαίνῃ κατὰ τὴν βάδισιν ἢ ἱστάμενον νὰ στηρίζῃ τὸ μέλος ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς ὁπλῆς. Ἐπὶ ἡλοπατήματος, ὁσονδήποτε ἐλαφρὸν καὶ ἂν εἶναι τοῦτο, ἐπιβάλλεται ἄμεσος, πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας, ἔνεσις ἀντιτετανικοῦ ὀροῦ. Ἂν ἡ πάθησις εἶναι ἐπιπολαία, ὁπότε καὶ ἡ χωλότης εἶναι ἐλαφρά, εἶναι δυνατὸν ν' ἀνευρεθῇ εὐχερῶς τὸ ξένον σῶμα, ἐμπεπαρμένον εἰς τὸ πέλμα, καὶ ν' ἀφαιρεθῇ ἀμέσως τοῦτο, ἐγχεομένου ἐν τῇ ὀπῇ βάμματος ἰωδίου ἢ τερεβινθελαίου. Ἂν ὅμως ὁ τραυματισμὸς χρονολογῆται ἀπὸ ἡμερῶν, ὁπότε καὶ ἡ ὁπλὴ εἶναι εὐαίσθητος καὶ διάθερμος, ἐνδείκνυται ἡ ἀποτομὴ στρώματός τινος τῆς κερατίνης οὐσίας τοῦ πέλματος, ἵν' ἀποκαλυφθῇ τὸ τρωθὲν μέρος καὶ ἐκρεύσῃ ἐκεῖθεν τὸ συλλεγὲν πυῶδες καὶ κάκοσμον ὑγρόν, ἐφαρμοσθῇ δ' εἶτα ἡ δέουσα ἀντισηπτικὴ θεραπεία (βλ. καὶ λ. *ἡλόνυξις*). Σ. Γ. Σ.

ἧλος (ὁ)· τεμάχιον σφηνοειδὲς ἐκ μετάλλου ἢ ἄλλης ὕλης, αἰχμηρὸν κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ μὲ κεφαλὴν κατὰ τὸ ἄλλο, χρησιμεῦον πρὸς διακόσμησιν ἢ συγκράτησιν δύο ἢ πλειόνων τεμαχίων ξύλου, μετάλλου κλπ. ἢ πρὸς ἀνάρτησιν κλπ., κοιν. *καρφί* ‖ παρ' Ὁμήρῳ μόνον διακοσμητικόν ‖ οἱ ἀστέρες, ἅτε καθ' ὑπόθεσιν προσηλωμένοι εἰς τὸ στερέωμα *(ἀρχ.)* ‖ πᾶν ὅ,τι ὁμοιάζει πρὸς ἧλον: ρόζος, *τύλος* ἐπὶ τῶν παλαμῶν ἢ τῶν ποδῶν ‖ νόσημα τῶν φυτῶν, ἰδίως τῆς ἐλαίας, καλούμενον καὶ *μύκης*.

— *[Τεχν.]* Ὄργανον ἀποτελούμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μεταλλικοῦ κυλινδρικοῦ σώματος καταλήγοντος εἰς ἐπιπέδους, ἡμισφαιροειδεῖς κωνικὰς ἢ πυραμιδοειδεῖς κεφαλάς, ἢ εἰς μίαν κεφαλὴν καὶ εἰς ἀκμήν, καὶ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν σύνδεσιν σιδηρῶν τεμαχίων, ἐλασμάτων καὶ στοιχείων μηχανῶν ἐν γένει. Ἐνίοτε, εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, τὸ κυλινδρικὸν σῶμα τῶν ἥλων ἐφοδιάζεται καὶ διὰ σπειρώματος πρὸς τὸν σκοπὸν καλυτέρας συνδέσεως. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ οἱ ἧλοι οὗτοι καλοῦνται *κοχλιοφόροι*. Οἱ δι' ἁπλᾶς συνδέσεις χρησιμοποιούμενοι ἧλοι, ὅπως λ. χ. διὰ τὰς συνδέσεις λεπτῶν ἐλασμάτων, ξυλίνων κατασκευῶν κλπ., ἐφοδιάζονται διὰ μιᾶς μόνον μικρᾶς ἐπιπέδου κεφαλῆς, τοῦ ἑτέρου ἄκρου των καταλήγοντος εἰς αἰχμήν, καὶ εἰσχωροῦσιν ἐντὸς τῶν συνδεομένων τεμαχίων διὰ τῆς αἰχμῆς ταύτης τῇ βοηθείᾳ κτυπημάτων σφύρας. Οἱ ἧλοι οὗτοι καλοῦνται κοινῶς *καρφοβελόναι*. Διὰ τὰς μεγαλυτέρας σημασίας ὅμως συνδέσεις, ὅπως εἶναι αἱ συνδέσεις τῶν ἀτμολεβήτων, τῶν σιδηρῶν κατασκευῶν κ.λ.π., χρησιμοποιοῦνται ἧλοι ἐφωδιασμένοι διὰ δύο κεφαλῶν, καλούμενοι ὡς ἐκ τούτου *δικέφαλοι* ἢ *ἀμφικέφαλοι*. Οἱ ἧλοι οὗτοι διαμορφοῦνται κατὰ τὴν σύνδεσιν κατὰ τρόπον ὥστε ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν συνδεομένων τεμαχίων καθίσταται ἀνέφικτος, ἄνευ προηγουμένης καταστροφῆς τμημάτων, ἑνὸς ἢ πλειόνων, ἐκ τῶν συνδεομένων τεμαχίων ἢ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν ἥλων. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται ὡς ἀκολούθως: Θεωρήσωμεν δύο ἐλάσματα ε_1 καὶ ε_2 (σχ. 1). Κατασκευάζομεν ἐπὶ τῶν ἐλασμάτων τούτων δύο ὀπὰς τῆς αὐτῆς διαμέτρου, κατὰ τρόπον ὥστε ἐπιθέτοντες τὰ ἐλάσματα ἐπ' ἀλλήλων νὰ ἀντιστοιχῶσιν αἱ ὀπαὶ ἐπακριβῶς. Μετὰ τοῦτο φέρομεν εἰς τὰς ὀπὰς ταύτας κύλινδρόν τινα μετὰ κεφαλῆς,

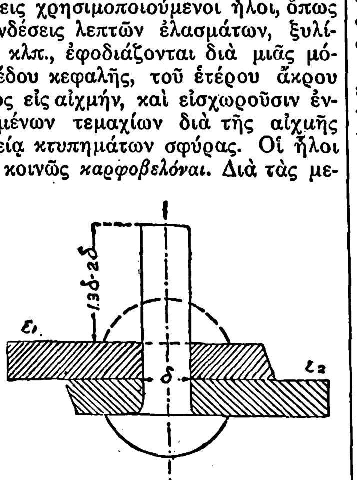

Σχ 1

τοιούτου μήκους, ὥστε τὸ ἕτερον αὐτοῦ ἄκρον νὰ ἐξέρχεται πέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἑτέρου ἐλάσματος καὶ κατὰ τμῆμα 1,3 ἕως 2 φορὰς μεγαλύτερον τῆς διαμέτρου τοῦ κυλίνδρου τούτου, καὶ προβαίνομεν διὰ κρούσεων εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τῆς δευτέρας κεφαλῆς, διαμορφοῦντες τὸν ἧλον καὶ συνδέοντες τὰ ἐλάσματα. Ὁ ἧλος τοποθετεῖται ἐντὸς τῶν ὀπῶν ἐν θερμῷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρὸς εὔκολον καὶ ἄνευ βλάβης τοῦ ἐλάσματος κατασκευὴν τῆς κεφαλῆς καὶ δημιουργίαν ἰσχυρᾶς πιέσεως τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἐλάσματος, ὅταν ἐπέλθῃ διὰ τῆς ψύξεως τοῦ ἥλου ἀνάλογος τούτου σμίκρυνσις. Ἧλοι διαμέτρου μικροτέρας τῶν 8 χιλ. ἡλοῦνται ἐν ψυχρῷ. Ἐπίσης προκειμένου περὶ συνδέσεων στοιχείων μηχανῶν προωρισμένων διὰ τὴν μεταβίβασιν δυνάμεων, ὧν ἡ διεύθυνσις μεταβάλλεται, οἱ ἧλοι τοποθετοῦνται ἐν ψυχρῷ, οὕτως ὥστε τὸ κυλινδρικόν των σῶμα νὰ ἐφαρμόζῃ ἀκριβῶς ἐντὸς τῆς ὀπῆς. Ἡ μορφὴ τῶν κεφαλῶν τῶν ἥλων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προορίζονται Τὸ σχ. 2 παριστᾷ διαφόρους μορφὰς κεφαλῶν συνήθων ἥλων. Ἐκ τούτων ἡ κεφαλὴ α ἀνήκει εἰς ἥλους χρησιμοποιουμένους διὰ τὴν σύνδεσιν ἐλασμάτων ὑφισταμένων ἁπλῶς τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεων, ὅπως λ. χ. εἰς τὰς σιδηρᾶς κατασκευάς. Ἡ κεφαλὴ β ἀνήκει εἰς ἥλους χρησιμοποιουμένους διὰ συνδέσεις ὑφισταμένας τὴν ἐπίδρασιν ἰσχυρῶν δυνάμεων καὶ αἵτινες δέον νὰ εἶναι καὶ στεγαναί, ὅπως λ. χ. εἰς τοὺς ἀτμολέβητας. Ἡ κεφαλὴ γ, μορφῆς κολούρου κώνου, βυθιζομένη ἐντὸς τοῦ ἐλάσματος ἀνήκει εἰς τοὺς λεγομένος βυθιζομένους ἥλους, οἵτινες χρησιμοποιοῦνται διὰ συνδέσεις ὑφισταμένας τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν πυρᾶς. Τέλος ἡ κεφαλὴ δ, μορφῆς κώνου, ἀνήκει εἰς ἥλους χρησιμοποιουμένους ἐν τῇ ναυπηγικῇ. Ἡ διάμετρος τοῦ κυλινδρικοῦ σώματος τοῦ ἥλου ἐξαρτᾶται ἐπίσης ἐκ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν οὗτος προορίζεται. Οὕτω προκειμένου περὶ στερεᾶς καὶ στεγανῆς συνδέσεως ἡ διάμετρος αὕτη ἐξαρτᾶται πάντως ἐκ τοῦ πάχους τῶν ἐλασμάτων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅμως δέον νὰ δίδεται μεγάλη προσοχὴ διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκλογὴν τῆς διαμέτρου τῶν ἥλων, καθόσον μεγάλη διάμετρος, ἀναγκαιοῦσα διὰ παχέα ἐλάσματα ὑφιστάμενα τὴν ἐπίδρασιν μεγάλων δυνάμεων, δὲν ἐνδείκνυται διὰ στεγανὰς συνδέσεις, καθόσον κατ' ἀνάγκην ἡ μεταξὺ τῶν ἥλων ἀπόστασις θὰ εἶναι μεγάλη. Πᾶς ἧλος τοποθετούμενος ἐν θερμῷ ἐντὸς τῆς ὀπῆς τῶν ἐλασμάτων σμικρύνεται κατὰ τὴν ψῦξίν του, πιέζων ταῦτα καὶ δημιουργῶν τάσεις κατὰ μῆκος τοῦ κυλινδρικοῦ του σώματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σμίκρυνσις αὕτη παρουσιάζεται καὶ καθέτως ἐπὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ, τὸ κυλινδρικὸν τοῦ ἥλου σῶμα, ἐφόσον οὗτος προχωρεῖ ψυχόμενος, παύει ἐφαπτόμενον τῆς ὀπῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκεται, καὶ κατὰ συνέπειαν, ἐφόσον, λόγῳ τῆς ὑφισταμένης τριβῆς, τὰ διὰ τοῦ ἥλου συνδεόμενα ἐλάσματα δὲν ὀλισθαίνουσι, τὸ κυλινδρικόν του σῶμα δὲν ὑφίσταται δυνάμεις διατμήσεως καθέτως ἐπὶ τὸν ἄξονά του ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς ὀπῆς ἐνεργούσας. Ὅταν ὅμως λάβῃ χώραν ὀλίσθησις τῶν ἐλασμάτων καὶ αἱ ἀναπτυσσόμεναι διατμητικαὶ τοῦ ἥλου τάσεις ὑπερβοῦν τὰ κεκανονισμένα ἐκ τῆς ἀντοχῆς του ὅρια, ἐπέρχεται ἡ θραῦσις τοῦ ἥλου εἰς τὴν διατομὴν τῆς ἐπαφῆς τῶν ἐλασμάτων. Διὰ τὸν θεωρητικὸν ὑπολογισμὸν τῆς διαμέτρου τῶν ἥλων λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ διατμητικαὶ τάσεις, ἃς ὑφίστανται κατὰ τὴν ὀλίσθησιν, καὶ αἱ καταπονήσεις τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ εἶδος τῆς συνδέσεως (βλ. λ. *ἥλωσις*). Πρακτικῶς ἡ διάμετρος αὕτη καθορίζεται συνήθως ἐκ τοῦ τύπου $\delta = \sqrt{5.\varepsilon} - 0{,}2$ ἑ.μ.

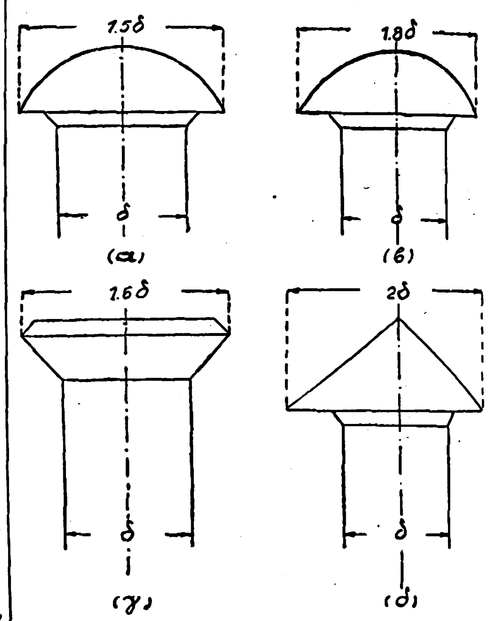

Σχ.2

Digitized by Google

μέχρι $\delta = \sqrt{5}.\varepsilon - 0.7$ ἑ.μ. ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς ἡλώσεως, ἔνθα ε τὸ πάχος τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων εἰς ἑ. μ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ διάμετρος τῶν ἥλων ποικίλλει ἀπὸ 6 μέχρι 30 χιλιοστῶν, φθάνει δὲ καὶ τὰ 36 χιλστ. διὰ τοὺς ἥλους τῶν ναυτικῶν ἀτμολεβήτων. Ἡ τοποθέτησις τῶν μεγάλης διαμέτρου ἥλων ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ μηχανικῶν μέσων. Οἱ ἧλοι κατασκευάζονται ἐκ χάλυβος ἢ χυτοσιδήρου ἀρίστης ποιότητος. Οἱ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ἀτμολεβήτων χρησιμοποιούμενοι ἧλοι κατασκευάζονται ἐκ σιδήρου μὲ ἐφελκυστικὴν ἀντοχὴν 3500 — 4000 χιλιογρ. ἀνὰ τετραγωνικὸν ἑ. μ. καὶ διαστολὴν τοὐλάχιστον 25%. Ὁ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἥλων χρησιμοποιούμενος σίδηρος ὑποβάλλεται πολλάκις εἰς δοκιμασίαν σκληρότητος διὰ κάμψεως μέχρις 180° τῇ ἐνδιαμέσῳ παρεμβολῇ κυλινδρικοῦ σιδήρου διαμέτρου διπλασίας τῆς τοῦ ἥλου. Ἐπίσης ὑποβάλλεται εἰς δοκιμασίαν θλίψεως διὰ κρούσεων καὶ κάμψεως. Ἡ δοκιμασία θλίψεως διενεργεῖται ἐν θερμῷ διὰ κρούσεων κυλινδρικοῦ τμήματος σιδήρου μήκους διπλασίου τῆς διαμέτρου του. Κατὰ τὴν δοκιμασίαν ταύτην δέον, ὅπως διὰ τῶν κρούσεων ἐλαττωθῇ τὸ μῆκος τοῦ κυλινδρικοῦ σώματος τοῦ σιδήρου εἰς τὸ τρίτον τοῦ ἀρχικοῦ του καὶ νὰ διατρυπηθῇ κατόπιν χωρὶς νὰ θραυσθῇ. Ἡ δοκιμασία κάμψεως διενεργεῖται ἐν ψυχρῷ διὰ κάμψεως τοῦ σιδήρου, κατὰ τρόπον ὥστε τὰ δύο παράλληλα αὐτοῦ σκέλη νὰ ἀπέχωσιν ἀλλήλων ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς τετάρτου τῆς διαμέτρου τοῦ ἥλου, χωρὶς ὁ σίδηρος οὗτος νὰ παρουσιάζῃ οὐδεμίαν ρωγμήν. Δ. Κ. ΑΣΗΜΑΚΟΣ

— **ἧλοι** τοῦ ***Ἐσταυρωμένου*** (Clous de la passion) *[Ἑραλδ.]*. Εἶναι συνήθως τρεῖς τριγωνικοὶ ἐπιμήκεις ἧλοι, συνήθως μέλανες, τοποθετημένοι κατὰ πάλον, μὲ τὴν κεφαλὴν των πρὸς τὰ ἄνω, δύο ἄνωθι καὶ εἷς κάτωθι. Συμβολίζουν τοὺς ἥλους, μὲ τοὺς ὁποίους καθηλώθη ὁ Χριστός. Γ.Ε.Τ.

ἧλος (ὁ) *[Φυτοπαθολ.]*. Καλεῖται οὕτως ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἡ *ἐκσάρκωσις*, ἀσθένεια τῆς *ἐλαίας* (βλ. λ., τ. Θ', σ. 868 α').

Ἧλος *[Μυθολ.]*. Ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσιν ἀπαντῶσα ἀπόδοσις τῆς παρὰ ταῖς σημιτικαῖς γλώσσαις λέξεως *ἔλ*, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαιοτέρα μορφὴ εἶναι *ἴλ*. Ἡ λέξις δηλοῖ γενικῶς τὸ θεῖον καὶ ἔπειτα τὸν κατ' ἐξοχὴν θεόν. Παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ἔχει πάντοτε προσηγορικὴν ἔννοιαν καὶ οὐδέποτε ἀναφαίνεται ὡς κύριον ὄνομα ἑνὸς ὡρισμένου θεοῦ. Παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν τοῖς κυρίοις θεοφόροις ὀνόμασιν· ἔχει δὲ πάντοτε προσηγορικὴν σημασίαν. Παρὰ τοῖς Φοίνιξιν ἀναφαίνεται ἡ λέξις ὡς κύριον ὄνομα. Κατὰ Φίλωνα τὸν ἐκ Βύβλου «ὁ Ἧλος ὁ καὶ Κρόνος» ἦτο υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ἀφαιρέσας δ' ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν ἵδρυσε τὴν πρώτην πόλιν τῆς Φοινίκης Βύβλον. Ὁ ἐκθρονισθεὶς Οὐρανὸς ἐκμανεὶς ἐζήτει νὰ φονεύσῃ τὸν Ἧλον, ὅστις ὅμως κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἐντελῶς ἀνίκανον τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀφαιρέσας ἀπ' αὐτοῦ τὰ γεννητικὰ ὄργανα. Δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῶσι τὰ καθαρῶς φοινικικὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου τούτου. Κατὰ τὸν αὐτὸν Φίλωνα παρίστανον τὸν Ἧλον ἔχοντα 4 ὀφθαλμοὺς καὶ 4 πτέρυγας, ὧν αἱ δύο μόνον ἦσαν ἀνεπτυγμέναι· οὕτω πράγματι εἰκονίζεται καὶ εἰς εὑρεθέντα νομίσματα.

ἡλόστομος (ὁ) (Helostomus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *ὀσφρονημιδῶν*, περιλαμβάνον μ ε τ ρ ί ο υ μεγέθους ἰχθῦς μὲ σῶμα πεπλατυσμένον, κεφαλὴν μεγάλην, στόμα προτεταμένον καὶ βραχύ, ἀνεπτυγμένα πτερύγια καὶ οὐρὰν μᾶλλον βραχεῖαν καὶ τετραγωνικήν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ἡλόστομος ὁ γραμμωτὸς* (Helostomus lineatus), ὅστις ἔχει χρῶμα φαιομελανόν, μὲ λεπτάς, ἐπιμήκεις, μελανὰς γραμμώσεις. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Μαλαισίας. Δ. Ν. Π.

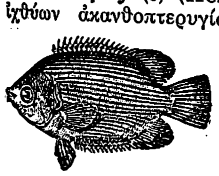

Ἡλόστομος ὁ γραμμωτός.

ἡλόταρσος (ὁ) (Helotarsus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*. Μοναδικὸν εἶδος τοῦ γένους εἶναι ὁ *ἡλόταρσος ὁ βραχύουρος* (Helotarsus ecaudatus), ὅστις ἔχει μῆκος 75 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ μῆκος ἀνοίγματος πτερύγων περὶ τὰ 2 μέτρα. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἔχει ράμφος καὶ κεφαλὴν ἐρυθρὰν καὶ σῶμα φαιοκυανόχρουν μετὰ λευκῶν γραμμώσεων καὶ κηλίδων. Δ. Ν. Π.

Ἡλόταρσος ὁ βραχύουρος.

Ἡλούα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις μεσόγειος τῆς Παφλαγονίας μεταξὺ Σακώρων καὶ Τωβάτων (*Πτολεμ.* Γαλατίας θέσις Ε, δ, 5). Ἀναφερομένη καὶ ὡς Hluia ἐν ταῖς λατινικαῖς τοῦ Πτολεμαίου ἐκδόσεσιν εἶναι ἀμφισβητουμένης ταυτότητος. Σ. Ε. Λ.

ἡλόϋος (ὁ) (Helohyus Marsh.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀνθρακοθηριδῶν βουνοσεληνοδοντίων ὀπληφόρων* θηλαστικῶν. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ εἰς τὰ στρώματα τοῦ Bridger εἰς τὸ Wyoming. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ εἴδη *ἡλόϋος ὁ πλικόδους, ἡλόϋος ὁ validus* καὶ *ἡλόϋος ὁ τοῦ Milleri*. Γ. Κ. Γ.

ἡλοφορίδαι (οἱ) (Helophoridae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὑδροφίλων*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ γένη, ὧν γνωστότερον ὁ *ἡλοφόρος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἡλοφόρος (ὁ) (Helophorus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡλοφοριδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔντομα μελανοῦ χρώματος καὶ ἐπὶ διαφόρων ὑδροβίων φυτῶν ἐνδιαιτώμενα. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡλοφόρος ὁ πορφυρόπους* (Helophorus rufipes), ὅστις ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

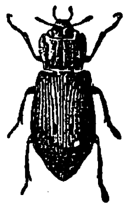

Ἡλοφόρος ὁ πυρόπους.

Ἥλυ (Ely) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Νιουμάρκετ τῆς Καίμπριτζσάϊρ, 16 μίλια ΒΑ τοῦ Καίμπριτζ διὰ τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ σιδηροδρόμου. Εἶναι ἕδρα ἀρχιεπισκόπου, καὶ ἡ κυρία πόλις ἔχει πληθυσμὸν περὶ τὰς 15.000 κατοίκους. Τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς της εἶναι γόνιμον. Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν καπνοσυρίγγων καὶ ἀντικειμένων ἐξ ὀπτῆς γῆς, λιναλαίου καὶ καννάβεως. Ἔχει θαυμαστὸν καθεδρικὸν ναόν, (1083) μῆκους 537 ποδ. καὶ πλάτους 190. Τὸ δὲ δικαστήριον καὶ τὸ χρηματιστήριον τοῦ ἀραβοσίτου εἶναι τὰ κυριώτερα δημόσια κτίρια. Ν. Ι. Θ.

Ἥλυ (Ely), ***Ριχάρδος-Θεόδωρος***. Ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ρίπλεϋ τῆς Ν. Ὑόρκης τῷ 1854. Διωρίσθη καθηγητὴς τῆς οἰκονομολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Τζὼν Χόπκινς (1881—1882) καὶ ἀκολούθως εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γουϊσκόνσιν. Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύμπηξιν τῆς ἑταιρείας τῶν Ἀμερικανῶν οἰκονομολόγων, ἧς διετέλεσε γραμματεὺς (1885—1892) καὶ πρόεδρος (1899—1901). Ἐδημοσίευσεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν» (1889), «Κύριαι γραφαὶ τῆς οἰκονομολογίας» (1893), «Ἡ ἐργατικὴ κίνησις τῆς Ἀμερικῆς» (1883), «Σημερινὰ προβλήματα» (1888), «Κοινωνικαὶ ἀπόψεις τοῦ Χριστιανισμοῦ» (1889), «Σοσιαλισμὸς καὶ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις» (1894), «Μονοπώλια καὶ Τράστ» (1900) καὶ «Ἔρευναι ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας» (1903). Ν. Ι. Θ.

Ἠλύρια (Elyria) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, πρωτεύουσα τῆς κομητείας Λόραιν τῆς Πολιτείας Ὀχάϊο καὶ εἰς ἀπόστασιν 25 μιλλίων ΝΔ τῆς πόλεως Κλήβελανδ. Ἔχει πληθυσμὸν 30.000 κατοίκων περίπου καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῶν πόλεων Βαλτιμόρης — Ὀχάϊο — Λέϊκ-Σὸρ καὶ Μίτσιγκαν. Εἶναι ἐκτισμένη παρὰ τοὺς δύο καταρράκτας τοῦ Μέλανος ποταμοῦ (Black River), ὕψους 50 ποδῶν, εἰς ἣν παρέχουσι κινητήριον δύναμιν. Βιομηχανικὰ προϊόντα: ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου καὶ ἄλλα χημικά, σίδηρος, χάλυψ, δέρματα, αὐτοκίνητα, μοτοσυκλέτες, εἴδη ἠλεκτρισμοῦ καὶ τηλεφώνων, κινητῆρες, μεταλλα κλπ. Οἰκοδομικοὶ λίθοι ἐπίσης ἐξάγονται κατὰ μεγάλας ποσότητας ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως. Ἡ Ἠλύρια ἱδρύθη τῷ 1819 ὑπὸ τοῦ Χέμαν Ἥλυ (Heman Ely). Ν. Ι. Θ.

ἠλύσιον (τό): φρ. «ἠλύσιον πεδίον»· τόπος φανταστικὸς εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς γῆς (ὡς ἐφαντάζοντο αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι), ἔνθα ἔζων βίον τερπνὸν καὶ εὐδαίμονα οἱ ἥρωες· ‖ τόπος ἄβατος διὰ τὴν ἱερότητα αὐτοῦ.

— *[Μυθολ.]* Ἡ ὀνομασία Ἠλύσια ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Εἰς τὴν τετάρτην ραψῳδίαν ὁ Πρωτεὺς προλέγει εἰς τὸν Μενέλαον ὅτι δὲν μέλλει να ἀποθάνῃ εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλ' ὅτι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ θὰ τὸν στείλουν εἰς τὸ *Ἠλύσιον πεδίον* καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὅπου εὑρίσκεται ὁ ξανθὸς Ραδάμανθυς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζῶσιν ἄνευ πόνων ἐν διαρκεῖ εὐτυχίᾳ. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει χιών, οὔτε θύελλα, οὔτε βροχή, ἀλλ' ὁ Ζέφυρος πάντοτε ἐξαποστέλλει τὴν δροσερὰν πνοήν του διὰ τὴν δρόσισιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ Ἠλύσιον κατὰ τὸν Ὅμηρον δὲν εἶναι μέρος τοῦ Ἅδου, ἀλλὰ χώρα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἔσχατον μέρος τοῦ κόσμου, καθωρισμένη διὰ τὴν διαμονὴν ὄχι κεχωρισμένων ἀπὸ τοῦ σώματος ψυχῶν, ἀλλ' ἀνθρώπων.

Κατὰ τοὺς ἐπικοὺς ποιητάς, τοὺς μεταγενεστέρους τοῦ Ὁμήρου καὶ μάλιστα παρὰ Πινδάρῳ, τὰ *Ἠλύσια* ἢ αἱ νῆσοι τῶν Μακάρων εἶναι ἡ προνομιοῦχος διαμονὴ ἡ ἐπιφυλασσομένη εἰς τὰ τέκνα τῶν θεῶν καὶ εἰς τοὺς ἐνδόξους ἥρωας, εἰς τοὺς ὁποίους τρὶς καθ' ἕκαστον ἔτος ἡ γῆ γλυκὺν καρπὸν προσφέρει ὡς δῶρον. Ἡ Θέτις ἁρπάζει ἀπὸ τὴν πυρὰν τὸν υἱόν της Ἀχιλλέα, φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Πάριδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, διὰ νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν νῆσον *Λευκήν*, δηλαδὴ εἰς τὴν φωτεινὴν χώραν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν σκοτεινὸν Ἅδην καὶ ἐπετύγχανεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἀθανασίαν. Τὸ βασίλειον τοῦτο τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Ραδαμάνθυος ἦτο ἐπίσης ἀνοικτὸν εἰς τὸν Πηλέα, τὸν Διομήδη, τὸν Κάδμον, εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ καὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου. Ἀλλὰ μόνον ἡ εὔνοια τῶν θεῶν παρεῖχε τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τούτους εὐγενοῦς γενεᾶς. Τὸ στενὸν καὶ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο δόγμα ἤρχισε νὰ εὐρύνεται ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν μυστηρίων. Ὅταν τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσῖνος ἔγινε προσιτὸν εἰς ὅλους, ἡ εὐτυχία τῶν Ἠλυσίων δὲν ἀνῆκε πλέον ἀποκλειστικῶς εἰς μίαν ἐπίλεκτον τάξιν τῆς ἀνθρωπότητος· μετεδόθη εἰς ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶχον λάβει μέρος εἰς τὰς ἱερὰς τελετάς. Μετ' ὀλίγον τὴν ὑπεσχέθησαν οἱ ποιηταὶ ἀκόμη ἐλευθεριώτερον, ὄχι μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους, ἀλλ' εἰς πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζήσαντες ἐπὶ τῆς γῆς ἔπραξαν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον. Ἐνῷ οἱ ἀσεβεῖς μεταβαίνουσιν εἰς τὸν Τάρταρον, τὸν τόπον τῆς τιμωρίας.

Μετὰ ταῦτα ἐπιστεύετο ὅτι αἱ νῆσοι τῶν Μακάρων εἶναι δύο νῆσοι ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ, ἀπέχουσαι ἀπὸ τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς 10 χιλιάδας σταδίων, ἴσως αἱ Κανάριοι νῆσοι. Πρὸς δυσμὰς λοιπόν, ὅπου ἡ γλυκεῖα πνοὴ τοῦ Ζεφύρου βασιλεύει, εἰς τὸ τέρμα τῆς γῆς, ἀνεζητεῖτο τὸ Ἠλύσιον πεδίον καὶ εἰς τὰς νήσους δυτικῶς τῆς Ἀφρικῆς αἱ νῆσοι τῶν Μακάρων (βλ. καὶ λ. *Ἅδης* τ. Α', σ. 591 α'). Δ. Μ. Μ.

— **Ἠλύσια πεδία** (Les Champs-Élysées). Ὁ ὡραιότερος περίπατος τῶν Παρισίων, εὑρισκόμενος ἀπέναντι τῶν κήπων τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ ἐκεῖθεν τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας, ἑνούμενος δὲ μέχρι τῆς πλατείας τοῦ Ἀστέρος δι' ὁμωνύμου μεγαλοπρεποῦς λεωφόρου. Πρὸ τριῶν αἰώνων τὰ σημερινὰ Ἠλύσια πεδία ἦσαν μεγάλη καὶ ἀκατοίκητος ἔκτασις λαχανοκήπων, κατακλυζομένη συνήθως ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Σηκουάνα. Τῷ 1696 ἡ βασίλισσα Μαρία τῶν Μεδίκων ἐφύτευσε παρὰ

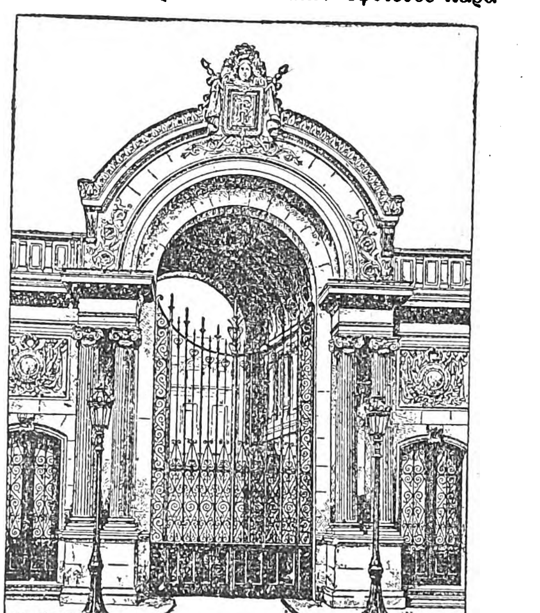

Ἠλύσια πεδία.

τὴν προκυμαίαν τῆς Συνδιασκέψεως τρεῖς σειρὰς δένδρων, εἰς τὰς ὁποίας ἐδόθη ἡ ὀνομασία Cours-la Reine καὶ ἐγένετο ὁ προσφιλὴς περίπατος τῶν Παρισινῶν. Τῷ 1670 ἐφυτεύθη ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις καὶ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Grand-Cours. Μετὰ τέσσαρα ἔτη μετωνομάσθη *Ἠλύσια-πεδία*. Ὁ μαρκήσιος ντὲ Μαρινύ, διευθυντὴς τῶν βασιλικῶν ἱδρυμάτων, ἰσοστάθμησε τὸ ἔδαφος αὐτῶν καὶ τῷ 1764 ἀνεφύτευσε τὸν χῶρον τοῦτον καὶ ἐσχημάτισε τὸν γοητευτικὸν παράδεισον, ὡς ἔχει σήμερον. Κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διεκόσμησε τὴν κυρίαν εἴσοδον τῶν Ἠλυσίων διὰ τῶν γλυπτικῶν συμπλεγμάτων τοῦ Κουστοῦ, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἵπποι τοῦ Μαρλύ». Ὅταν εἰσέβαλον τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα ἐν Παρισίοις (1814), ἐστρατοπέδευσαν εἰς αὐτά, ἐπέφερον δὲ τοιαύτην καταστροφήν, ὥστε τῷ 1818 ἐφυτεύθησαν ταῦτα ἐκ νέου. Ὁ ὡραῖος οὗτος περίπατος ἦτο ἀνέκαθεν κτῆμα τοῦ στέμματος καὶ τῷ 1828 ἀπεδόθη εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων, ἥτις ἀνεκαίνισε καὶ διεκόσμησε ποικι-

Digitized by Google

λοτρόπως αὐτόν. Τὰ Ἠλύσια πεδία μετὰ τοῦ δάσους τῆς Βουλώνης ἀποτελοῦσι τὸ ὡραιότερον κόσμημα τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης καὶ τὸν μᾶλλον συχναζόμενον περίπατον αὐτῆς. Τὴν πρωΐαν τὰ Ἠλύσια πεδία εἶναι ἔρημα· ἡ κίνησις αὐτῶν ἄρχεται κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας, πληροῦται δὲ ἡ κυρία λεωφόρος αὐτῶν ὑπὸ χιλιάδων αὐτοκινήτων, ἁμαξῶν καὶ ἱππέων, ἐνῷ αἱ δενδροστοιχίαι κατακλύζονται ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν περιέργων, ἀπολαμβανόντων τὴν μοναδικὴν ταύτην παρέλασιν. Τὴν ἑσπέραν τὰ Ἠλύσια πεδία παρουσιάζουσι ποικιλώτερον θέαμα, ἕνεκα τοῦ πλουσίου αὐτῶν φωτισμοῦ καὶ τῶν πολυαρίθμων των διασκεδαστικῶν κέντρων. Ἡ κυρία λεωφόρος των εἶναι κοσμημένη διὰ τετραπλῶν σειρῶν δενδροστοιχιῶν, προωρισμένων διὰ τοὺς πεζούς, ἐκτείνεται δὲ ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας μέχρι τῆς ἁψῖδος τοῦ Ἀστέρος. Πρὸς τὸ μέρος τῶν κήπων ὑπῆρχον ἄλλοτε ὁμοιόρρυθμα περίπτερα, ἀποτελοῦντα τὴν χαρὰν τῶν παιδίων, πολυάριθμα δὲ κομψότατα ἁμάξια ἐζευγμένα δι' αἰγῶν ἐσύροντο ὑπὸ τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων φέροντα νήπια. Οἱ πλανόδιοι μουσικοὶ καὶ τὰ ὑπαίθρια θέατρα τοῦ Καραγκιόζη καὶ τοῦ Γκρινιαλέ, ὡς καὶ τὰ ᾠδικὰ καφενεῖα, ἔδιδον ὄψιν διαρκοῦς ἐμπορικῆς πανηγύρεως εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο. Ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηφανίσθησαν, ἠγέρθησαν δ' ἐκεῖ θέατρα, πολυτελῆ ἑστιατόρια, ᾠδικὰ καφενεῖα καὶ πλῆθος ἄλλο κοινωνικῶν κέντρων. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἠλύσια πεδία μετέβαλον ὄψιν, μεταβληθέντα εἰς μέγαν ἀγγλικὸν κῆπον. Τὸ κέντρον τῆς μεγάλης λεωφόρου, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομα Rond-Point, σχηματίζον μεγάλην πλατεῖαν διακοσμουμένην ὑπὸ μεγάλης δεξαμενῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἓξ πίδακες ἐκτοξεύουσι δροσερὰ ὕδατα, σημειώνει τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς λεωφόρου τῶν Ἠλυσίων πεδίων, ἐφ' ἧς ἐγείρονται περικαλλῆ μέγαρα. Ἀριστερόθεν τῆς λεωφόρου ταύτης ὑψοῦται τὸ Μικρὸν Ἀνάκτορον ἢ Ἀνάκτορον τῶν Καλῶν-Τεχνῶν τῆς πόλεως τῶν Παρισίων καὶ τὸ Μέγα τοιοῦτο, χωριζόμενα ὑπὸ τῆς ὡραιοτάτης λεωφόρου Ἀλεξάνδρου Γ', καταληγούσης εἰς τὴν ὁμώνυμον γέφυραν, τὴν ὡραιοτέραν τῆς πόλεως, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας διαφαίνεται τὸ Μέγαρον τῶν Ἀπομάχων, τοῦ ὁποίου ὁ χρυσοῦς θόλος δεσπόζει τοῦ μεγαλοπρεποῦς θεάματος. Τὰ Ἠλύσια πεδία περιβάλλονται ὑπὸ τῆς λεωφόρου Γκαμπριέλ, διερχομένης ὄπισθεν τοῦ Ἠλυσίου ἀνακτόρου καὶ διασταυρουμένης μετὰ τῆς λεωφόρου Μαρινύ, καταληγούσης δὲ εἰς τὴν πλατεῖαν Μπωβώ, ἔνθα ἐγείρεται τὸ ὁμώνυμον μέγαρον, ἓν τῶν ὡραιοτέρων οἰκοδομημάτων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ μεγάλη λεωφόρος χρησιμεύει διὰ τὰς ἐπισήμους παρελάσεις· ἐξ αὐτῆς διῆλθεν ἡ μεγαλοπρεπὴς συνοδεία ἡ κομίσασα τὸν νεκρὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἀπομάχων, ἐκεῖθεν τὰ γαλλικὰ συντάγματα τὰ μεταβάντα νὰ ὁρκισθῶσιν εἰς τὴν δημοκρατίαν, τῆς ὁποίας οἱ ἀντιπρόσωποι ἀνέμενον ὑπὸ τὴν Θριαμβευτικὴν ἁψῖδα· ἐκεῖθεν διῆλθεν ἡ νεκρώσιμος πομπὴ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, ἡ θριαμβευτικὴ παρέλασις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων τῷ 1919, καὶ τόσαι ἄλλαι συνδεόμεναι πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἠλύσιον *Ἀνάκτορον*** (Palais de l'Elysée). Ἓν τῶν ὡραιοτέρων ἀνακτόρων τῶν Παρισίων, χρησιμεῦον ὡς κατοικία τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Κεῖται τοῦτο μεταξὺ τῶν *Ἠλυσίων πεδίων*, τῆς λεωφόρου Μαρινὺ καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγίου Ὁνωρίου. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μολὲ τῷ 1718 διὰ τὸν κόμιτα ντ' Ἐβρέ, κατῴκησε δὲ τοῦτο ἀμέσως ἡ διάσημος μαρκησία ντὲ Πομπαντοὺρ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ὁ ἀδελφός της μαρκήσιος ντὲ Μαρινύ, ὅστις καὶ ἐμεγάλυνεν αὐτό. Ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ' ἠγόρασε τοῦτο πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν ἐκτάκτων ξένων ἀπεσταλμένων. Περιελθὸν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ τραπεζίτου Μπωζὼν ηὐρύνθη ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μπουγιέ, τῷ δὲ 1786 περιῆλθεν εἰς τὸν Λουδοβῖκον ΙΣΤ' καὶ παρέμεινε κτῆμά του καθ' ὅλην τὴν ζωήν του. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κατῴκησεν ἡ δούκισσα τῶν Βουρβώνων Κοντέ, ἥτις ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα «*Ἠλύσιον Βουρβονικόν*». Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας ἐγένετο δημόσιον κτῆμα καὶ ἐξεμισθώθη εἰς διαφόρους ἐπιχειρηματίας δημοσίων θεαμάτων. Τῷ 1803 ἠγόρασε τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ὁ πρίγκιψ Μυρᾶ καὶ κατῴκησεν ἐν αὐτῷ μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς Νεάπολιν (1808), γενόμενος βασιλεὺς αὐτῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Α' διεκόσμησε τοῦτο καὶ ἐπέφερε πλείστας ἐσωτερικὰς μεταβολάς. Ἐκεῖθεν ἀπῆλθε μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βατερλώ, ἐκεῖ δὲ ὑπέγραψε καὶ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ σπουδαστηρίου του. Ἔκτοτε ἐχρησίμευσε τὸ Ἠλύσιον ὡς κατοικία πολλῶν διασήμων ἀνδρῶν. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ναπολέοντος ἐγκατεστάθη ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ἄγγλος στρατάρχης Οὐέλλιγκτων. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος Α' ἐγκατεστάθη ἐπίσης εἰς αὐτὸ κατὰ τὰς δύο εἰσβολὰς τῶν συμμάχων, τῷ 1814 καὶ 1815. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ θέατρον μεγάλων γεγονότων ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων, μετὰ τὴν παλινόρθωσιν δὲ τῶν Βουρβόνων ἐγένετο κατοικία τοῦ δουκὸς ντὲ Μπερρὺ καὶ ἔλαβεν ἐκ νέου τὸ ὄνομα τοῦ Βουρβονικοῦ Ἠλυσίου. Ὅτε ὁ δοὺξ οὗτος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Λουβὲ τῷ 1820, ἡ χήρα αὐτοῦ κατέλιπε τὸ ἀνάκτορον τοῦτο καὶ ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὸ ὁ δοὺξ τοῦ Βορδώ. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1830 τὸ κατέστησε πάλιν δημόσιον κτῆμα, μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν δὲ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (1848) ὡρίσθη ὡς κατοικία τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας Λουδοβίκου-Ναπολέοντος (1849), μετοικήσαντος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας. Ἐν αὐτῷ, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συμβουλίου, παρεσκευάσθη μετ' εὐαρίθμων ἐμπίστων τὸ πραξικόπημα τῆς 2 Δεκεμβρίου 1851. Μετὰ τὸ 1852 ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ναπολεόντειον Ἠλύσιον* καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐγένετο κατοικία τῆς κομίσσης Εὐγενίας Τέμπα, ὀλίγον πρὸ τοῦ γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'. Μετὰ τὴν καθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας (1871) τὸ Ἠλύσιον ἐγένετο ἡ μόνιμος κατοικία τῶν προέδρων τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας.

Ὡς οἰκοδόμημα εἶναι τοῦτο ἓν τῶν λαμπροτέρων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Οἱ κῆποι τοῦ ἀνακτόρου, οἵτινες ἐκτείνονται μέχρι τῆς λεωφόρου Γκαμπριέλ, εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῶν Παρισίων. Θ. Β.

—**Ἠλύσιον *πεδίον*** *[Μυθολ.]*. βλ. *Ἠλύσια [Μυθολ.]*.

ἠλῶ (*—όω*)· πηγνύω ἧλον, καρφώνω καρφί.

Ἠλώνη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Περραιβίας, ἡ ἄλλως *Λειμώνη* καλουμένη διὰ τοὺς εὐρεῖς αὐτῆς λειμῶνας. Ἀναφέρεται ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, ὅτε οἱ Ἠλωναῖοι ὑπὸ τὸν Πολυποίκην ἔλαβον μέρος εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Ὁ Λόλλιγκ καὶ ὁ Κίπερτ τοποθετοῦν αὐτὴν παρὰ τὸν κόλπον Καρατσόλι. Π. Ν. Π.

ἥλωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἡλοῦν*, κάρφωμα.

—*[Τεχν.]* Καλεῖται *ἥλωσις* ἡ δι' ἥλων σύνδεσις ἐλασμάτων, πλακῶν, στοιχείων μηχανῶν καὶ τεμαχίων σιδηρῶν ἐν γένει κατασκευῶν. Ἡ σύνδεσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται ἢ δι' ἁπλῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐλασμάτων κλπ. (σχ. 1, 2, 3, 4) ἢ διὰ παραθέσεως αὐτῶν. Κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον τρόπον ἡ σύνδεσις πραγματοποιεῖται δ' ἀρμοκαλυπτρῶν τοποθετουμένων ἑκατέρωθεν, ἢ καὶ μονομερῶς μόνον, τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἁρμοῦ, ὅστις σχηματίζεται κατὰ τὴν παράθεσιν αὐτῶν (σχ. 5, 6, 7). Καὶ ἐὰν μὲν ἡ τοποθέτησις τῶν ἥλων γίνεται ἐν ψυχρᾷ καταστάσει, ἡ ἥλωσις καλεῖται *ψυχρά*, ἐὰν δὲ ἐν θερμῇ καταστάσει, τότε ἡ ἥλωσις καλεῖται *θερμή*. Αἱ ἡλώσεις διακρίνονται εἰς:

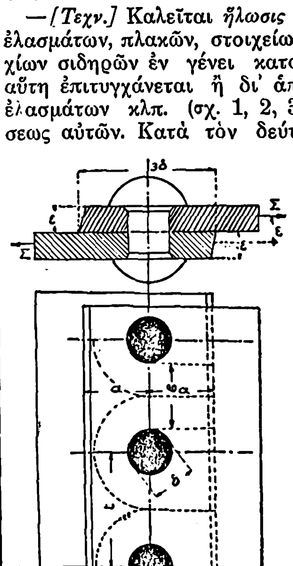

Σχ. 1. *Ἥλωσις ἁπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς.*

α') *Στεγανάς*· ὅταν προορίζωνται διὰ συνδέσεις στεγανὰς ὑφισταμένας τὴν ἐπίδρασιν μικρῶν δυνάμεων, ὅπως λ. χ. εἰς τὰ δοχεῖα ὕδατος, ἀτμοῦ ὑπὸ ἐλαφρὰν πίεσιν, ἀερίων εἰς τὰς καπνοδόχους κ.τ.τ.

β') *Στερεάς*· ὅταν προορίζωνται διὰ τὴν μεταφορὰν δυνάμεων μόνον, ὅπως λ. χ. εἰς τὰς σιδηρᾶς κατασκευὰς ἐν γένει.

γ') *Στερεὰς καὶ στεγανάς*· ὅταν προορίζωνται διὰ συνδέσεις στεγανὰς ὑφισταμένας καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἰσχυρῶν δυνάμεων, ὅπως λ. χ. εἰς τοὺς ἀτμολέβητας.

Ἡ στεγανότης τῶν ἡλώσεων ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ ἥλων μετὰ μεγάλης κεφαλῆς καὶ δι' ἐλασμάτων ἀρκετοῦ πάχους, ἀνωτέρου τῶν 5 χιλιοστῶν, διὰ στομώσεως τῶν κεφαλῶν τῶν ἥλων καὶ τῶν ἄκρων τῶν ἐλασμάτων. Δι' ὡρισμένας περιπτώσεις τελειοτέρας στεγανότητος, προκειμένου περὶ ἡλώσεως λεπτῶν ἐλασμάτων, ἡ στεγανότης ἐπιτυγχάνεται τῇ παρεμβολῇ μεταξὺ τῶν ἐλασμάτων φύλλων χάρτου ἢ ὑφάσματος ἐμπεποτισμένου διὰ μινίου, πλάτους ἴσου πρὸς τὸ πλάτος τῆς ἐπικαλύψεως αὐτῶν.

Πλὴν τῶν ὡς ἄνω ἀναφερθέντων διακρίσεων αἱ ἡλώσεις χαρακτηρίζονται ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων ἢ πλακῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς διατάξεως τῶν ἥλων, εἰς ἡλώσεις ἁπλῆς, διπλῆς, τριπλῆς κ. λ. π. *τομῆς*, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων ἀνέρχεται εἰς δύο, τρία, τέσσαρα κτλ., καὶ εἰς ἡλώσεις ἁπλῆς, διπλῆς, τριπλῆς κτλ. *σειρᾶς*, ὅταν ἡ σύνδεσις πραγματοποιῆται διὰ μιᾶς, δύο, τριῶν κ. τ. λ. σειρῶν ἥλων. Καὶ ἐὰν μὲν οἱ ἧλοι τῆς μιᾶς σειρᾶς διατίθενται ἀπέναντι ἀκριβῶς τῶν ἥλων τῆς παραπλεύρου, τότε ἡ ἥλωσις καλεῖται *παράλληλος* ἢ *ὀρθογώνιος*. Ἐὰν δὲ οἱ ἧλοι τῆς μιᾶς σειρᾶς διατίθενται ὡς πρὸς τοὺς ἥλους τῆς ἑτέρας κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀποτελῶσιν ἀνὰ τρεῖς τρίγωνα, τότε ἡ ἥλωσις καλεῖται *τριγωνική*.

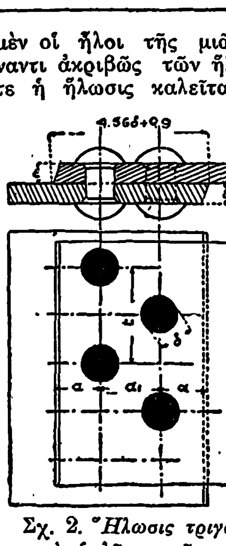

Σχ. 2. *Ἥλωσις τριγωνικὴ ἁπλῆς τομῆς καὶ διπλῆς σειρᾶς.*

Ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ σειρᾷ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἥλων καλεῖται βῆμα τῆς ἡλώσεως καὶ παρίσταται διὰ t. Διὰ τὰς στεγανὰς ἡλώσεις ἡ ἀπόστασις αὕτη δέον νὰ εἶναι μικρά, μεγαλυτέρα πάντως τοῦ διπλασίου τῆς διαμέτρου τοῦ ἥλου, ἐν γένει ὅμως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πάχους τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων, τοῦ εἴδους τῆς συνδέσεως, τῆς διαμέτρου τῶν ἥλων κτλ., ἀποτελεῖ δὲ ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων τῶν ἡλώσεων.

Ὑπολογισμὸς τῶν ἡλώσεων. Εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν ἡλώσεων προβαίνομεν ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων παραδοχῶν καὶ προϋποθέσεων, σχετικῶς μὲ τὰς καταπονήσεις ἃς ὑφίστανται τόσον τὰ συνδεόμενα τεμάχια, ὅσον καὶ οἱ συνδέοντες ταῦτα ἧλοι. Οὕτω παραδεχόμεθα κατ' ἀρχὴν ὅτι, ἐφόσον κατὰ τὴν ψῦξιν τοῦ ἐν θερμῷ τοποθετουμένου ἥλου ἐπέρχεται σμίκρυνσις τούτου, κατὰ τρόπον ὥστε τὸ κυλινδρικόν του σῶμα νὰ μὴ ἐφάπτηται τῶν πλευρῶν τῆς ὀπῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔχει τοποθετηθῆ, τὸ κυλινδρικὸν τοῦτο σῶμα δὲν ὑφίσταται δυνάμεις καθέτως ἐπὶ τούτου δρώσας, ἐν ᾗ περιπτώσει οὐδεμία παρουσιάζεται ὀλίσθησις τῶν διὰ τοῦ ἥλου συνδεομένων ἐλασμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ὀλίσθησιν ταύτην ἀντιδρᾷ ἡ τριβὴ τῶν συνδεομένων τεμαχίων, ἕπεται ὅτι, ὅταν ἡ ὀλίσθησις αὕτη ὑπερβῇ τὴν τριβήν, τὰ συνδεόμενα τεμάχια ὀλισθαίνουσι, μεταφέροντα δυνάμεις καθέτως ἐπὶ τὸ κυλινδρικὸν σῶμα τοῦ ἥλου, οὕτως ὥστε τὰ μὲν ἐλάσματα ὑπόκεινται εἰς δυνάμεις ἑλκυσμοῦ ἢ θλίψεως, ὁ δὲ ἧλος εἰς δυνάμεις διατμήσεως καὶ κάμψεως. Γενικῶς ὅμως ὡς βάσις ὑπολογισμοῦ τῶν ἡλώσεων τίθεται κατ' ἄλλους μὲν ἡ ἀντίστασις τριβῆς τῶν συνδεομένων τεμαχίων, κατ' ἄλλους δὲ ἡ εἰς διάτμησιν καὶ κάμψιν καταπόνησις τοῦ ἥλου. Ἡ ἀντίστασις τριβῆς ἑνὸς ζεύγους ἐφαπτομένων ἐλασμάτων ἰσοῦται πρὸς τὸ γινόμενον τῆς δυνάμεως, μεθ' ἧς ὁ ἧλος πιέζει ταῦτα, πολλαπλασιαζομένης ἐπὶ συντελεστήν τινα τριβῆς, δὲν δύναται ὅμως νὰ ὑπολογισθῇ ἐπακριβῶς, καθόσον ἡ μὲν δύναμις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μήκους τῆς θερμοκρασίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἥλου, ὁ δὲ συντελεστὴς τριβῆς ποικίλλει ἀναλόγως τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ τῆς σκληρότητος τῶν συνδεομένων ἐλασμάτων.

Οὐχ ἧττον ὅμως, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἀποτελέσματα σειρᾶς πειραμάτων, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δι' ἕκαστον ζεῦγος συνδεομένων ἐλασμάτων, καὶ ἀνὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστὸν τῆς διατομῆς τοῦ ἥλου, ἡ ἀντίστασις τριβῆς κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 1200 ἕως 1400 χιλιογρ. Διὰ τὸν εἰς διάτμησιν ὑπολογισμὸν τῶν ἥλων μιᾶς ἡλώσεως (σχ. 1) παραδεχόμεθα, ὅτι ἕκαστος ἧλος περιβάλλεται ὑπὸ ταινίας πάχους ἴσου πρὸς τὸ πάχος τοῦ ἐλάσματος, καὶ πλάτους ἴσου πρὸς $^1/_2$ β, ἔνθα $\beta = t - \delta$. Ἐὰν δὲ παραστήσωμεν διὰ $K\delta$ τὴν διατμητικὴν καταπόνησιν τοῦ ἥλου, $K\varepsilon$ τὴν δημιουργουμένην ἐφελκυστικὴν τάσιν, ἥτις συνήθως λαμβάνεται $K\delta = 0{,}8\,K\varepsilon$ ἢ $K\delta = K\varepsilon$, θὰ ἔχωμεν:

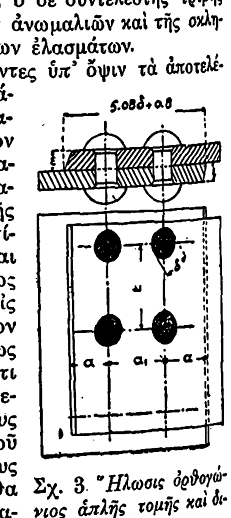

Σχ. 3. *Ἥλωσις ὀρθογώνιος ἁπλῆς τομῆς καὶ διπλῆς σειρᾶς.*

$$\frac{\Pi\delta^2}{4} K\delta = 2 . \frac{\beta}{2} . \varepsilon . K\varepsilon,$$

ἐξ οὗ

$$\beta = t - \delta = \frac{\Pi\delta^2}{4 . \varepsilon}$$

ὅταν ληφθῇ $K\delta = K\varepsilon$, ἔνθα δ ἡ διάμετρος τοῦ ἥλου καὶ ε τὸ πάχος τοῦ ἐλάσματος, ὑποτιθέμενα γνωστά. Οὕτω, λαμβάνοντες ἐκ τῆς ἐξισώσεως ταύτης τὴν τιμὴν τοῦ β, προσδιορίζομεν τὸ βῆμα τῆς ἡλώσεως t ἐκ τῆς σχέσεως $t = \beta + \delta$. Ἀντιθέτως, ἐὰν τὰ μεγέθη τῶν ε καὶ t εἶναι γνωστά, ὑπολογίζομεν ἐκ τῶν αὐτῶν σχέσεων τὴν διάμετρον τοῦ ἥλου. Ἐπειδὴ ὅμως δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ εἰς κάμψιν καταπόνησις τῶν ὑλικῶν, τότε τὸ σύνολον τῶν καταπονήσεων διὰ τὸ πλάτος τοῦτο β θὰ ἀποτελῆται ἐκ

Digitized by Google

τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐφελκυστικῶν $σ_ε$ καὶ καμπτικῶν $σ_κ$ τάσεων, ἤτοι

$$σ = σ_ε + σ_κ = \frac{Σ}{β.ε} + \frac{Σ.ε}{βε_2 : σ} = \frac{7.Σ}{β.ε},$$

ἔνθα Σ ἡ ἐφελκύουσα τὰ ἐλάσματα δύναμις. Ἐν τῇ περιπτώσει στερεᾶς καὶ στεγανῆς ἠλώσεως, ὅπως αἱ ἠλώσεις τῶν ἀτμολεβήτων καὶ τῶν δοχείων μετὰ ρευστῶν ἐν γένει ὑπὸ πίεσιν, προβαίνομεν εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν ἠλώσεων ἔχοντες ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ μὲν ἀντίστασις τῶν ἥλων εἰς τὴν ὀλίσθησιν δέον νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη, ἡ δὲ καταπόνησις τῶν μεταξὺ τούτων ἐλασμάτων νὰ εὑρίσκεται ἐντὸς τῶν ἐπιτρεπομένων ὁρίων. Οὕτως, ἐὰν παραστήσωμεν διὰ δ τὴν διάμετρον τοῦ ἥλου, Δ τὴν διάμετρον τοῦ ἀτμολέβητος, p τὴν μεγίστην πίεσιν αὐτοῦ, t τὸ βῆμα τῆς ἠλώσεως, $K_ν$ τὸ εἰς ὀλίσθησιν ἐπιτρεπόμενον φορτίον ἀνὰ τετραγ. ἑ. μ. διατομῆς ἥλου καὶ $K_ε$ τὴν ἐπιτρεπομένην καταπόνησιν τοῦ ἐλάσματος, λαμβανομένην συνήθως δι' ἠλώσεως ἐπικαλύψεως εἰς τὸ πέμπτον τῆς ἐπιτρεπομένης εἰς ἐφελκυσμὸν ἀντοχῆς καὶ εἰς ἠλώσεις μετ' ἁρμοκαλύπτρας εἰς τὸ τέταρτον αὐτῆς, θὰ ἔχωμεν δι' ἠλώσεις ἁπλῆς τομῆς καὶ σειρᾶς, ὡς μέγεθος τῆς ὑπὸ ἐλάσματος πλάτους ἴσου πρὸς τὸ βῆμα t τῆς ἠλώσεως μεταφερομένης δυνάμεως, τὸ γινόμενον $\frac{1}{2}$ p. Δ. t.

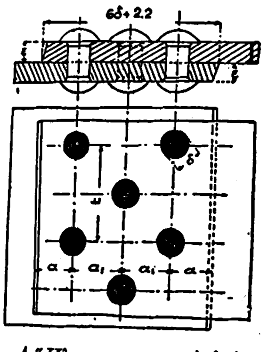

Σχ. 4. Ἥλωσις τριγωνικὴ ἁπλῆς τομῆς, τριπλῆς σειρᾶς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀντίστοιχος ἀντίστασις τοῦ ἥλου εἰς τὴν ὀλίσθησιν εἶναι $\frac{πδ^2}{4} K_ν$, ἕπεται ὅτι θὰ ἔχωμεν $\frac{πδ^2}{4} K_ν \geq \frac{1}{2}$ p. Δ. t., ἵνα μὴ ἡ μεταφερομένη αὕτη δύναμις ὑπερνικήσῃ τὴν ἀντίστασιν τριβῆς. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν καταπόνησιν τοῦ ἐλάσματος θὰ ἔχωμεν ἐπίσης (t—δ) ε.$K_ε \geq \frac{1}{2}$ p. Δ. t., ἀφοῦ ἡ μεταξὺ τῶν ἥλων ἀπόστασις ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν t—δ.

Ἐκ τῶν δύο τούτων σχέσεων ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἐξισώσεως $δ=\sqrt{5ε}$—0,4 δι' ἠλώσεις ἐπικαλύψεως, τῆς διδούσης τὴν διάμετρον τοῦ ἥλου ἐκ τοῦ πάχους τοῦ ἐλάσματος, ὑπολογίζομεν τὰ μεγέθη τῶν δ, ε καὶ t. Αἱ αὐταὶ σχέσεις ἰσχύουν καὶ δι' ἥλωσιν διπλῆς, τριπλῆς κλπ. σειρᾶς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ μέγεθος τῆς εἰς ὀλίσθησιν ἀντιστάσεως θὰ τίθεται φυσικὰ διπλάσιον, τριπλάσιον κλπ. τῆς ἀντιστάσεως ἁπλῆς σειρᾶς. Ἐπίσης εἰς τὰς ἠλώσεις διπλῆς τομῆς τὸ μέγεθος τοῦτο τῆς ἀντιστάσεως ἔσεται διπλάσιον τοῦ ἀντιστοίχου ἠλώσεως ἁπλῆς σειρᾶς.

Συνήθως ὅμως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδομένων τῆς πείρας μεταχειριζόμεθα τοὺς κατωτέρω εὐχρήστους καὶ ἁπλοῦς τύπους διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν στοιχείων μιᾶς ἠλώσεως, ἤτοι τῆς διαμέτρου τοῦ ἥλου δ, τοῦ βήματος αὐτῆς t, τῆς ἀποστάσεως τοῦ κέντρου τῆς ἀκραίας σειρᾶς τῶν ἥλων ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν ἐλασμάτων α ἢ α' καὶ τῆς μεταξὺ δύο διαδοχικῶν σειρῶν ἥλων ἀποστάσεως $α_1$.

Α') Δι' ἠλώσεις *ἀτμολεβήτων*: 1) Ἥλωσις ἁπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς (σχ. 1). Κατὰ τὴν ἥλωσιν ταύτην δεχόμεθα $δ = \sqrt{5.ε}$—0,4 ἑ.μ., t=2δ+0,8 ἑ.μ. καὶ τὴν ἀπόστασιν α = 1,5 δ ἑ.μ., ἔνθα δ ἡ διάμετρος τῶν ἥλων εἰς ἑκατοστόμετρα. Διὰ τὴν ἐν προκειμένῳ ἥλωσιν δεχόμεθα ἐπίσης ὡς ἐπιτρεπόμενον εἰς ὀλίσθησιν φορτίον $K_ν$ τὰ 600—700 χιλιόγραμμα κατὰ μέγιστον ὅριον.

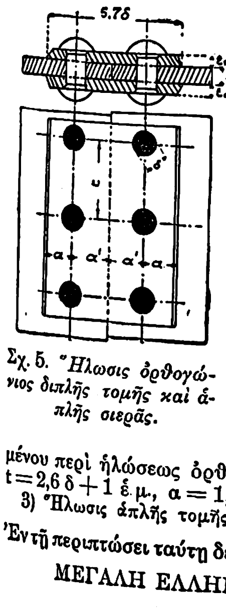

Σχ. 5. Ἥλωσις ὀρθογώνιος διπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς.

2) Ἥλωσις ἁπλῆς τομῆς διπλῆς σειρᾶς (σχ. 2, 3). Κατὰ ταύτην, προκειμένου περὶ τριγωνικῆς ἠλώσεως (σχ 2), δεχόμεθα:

$δ = \sqrt{5.ε}$ — 0,4 ἑ.μ.
t = 2,6 δ + 1,5 ἑ.μ.
α = 1,5 δ. ἑ.μ.

καὶ $α_1$=0,6.t. Ὡς ἐπιτρεπόμενον φορτίον $K_ν$ τὰ 550 ἕως 650 χιλιόγραμμα κατ' ἀνώτατον ὅριον. Προκειμένου περὶ ἠλώσεως ὀρθογωνίου (σχ. 3) δεχόμεθα t=2,6 δ + 1 ἑ.μ., α = 1,5 δ καὶ $α_1$ = 0,8 t.

3) Ἥλωσις ἁπλῆς τομῆς καὶ τριπλῆς σειρᾶς (σχ. 4). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δεχόμεθα $δ=\sqrt{5ε}$—0,4ἑ.μ., t=3δ+2,2 ἑ.μ., α=1,5δ καὶ $α_1$=0,5t. Ὡς ἐκτρεπόμενον δὲ φορτίον $K_ν$ λαμβάνομεν τὰ 500 ἕως 600 κατὰ μέγιστον ὅριον χιλιόγραμμα ἀνὰ τετραγ. ἑ.μ. τῆς διατομῆς τοῦ ἥλου.

4) Ἥλωσις διπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς (σχ. 5). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ πάχος τῆς ἁρμοκαλύπτρας $ε_1$ λαμβάνεται κατά τι μεγαλύτερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ πάχους τοῦ ἐλάσματος ε, συνήθως δὲ εἶναι $ε_1$ = 0,6 ε. Δεχόμεθα ἐπίσης $δ = \sqrt{5.ε}$ — 0,5 ἑ.μ., t = 2,6 δ + 1 ἑ.μ., α = 0,9 δ καὶ $α^1$ = 1,5 δ. Τὸ ἐπιτρεπόμενον φορτίον διὰ τὴν ὀλίσθησιν κατὰ τὴν διὰ δύο ἁρμοκαλυπτρῶν ἥλωσιν

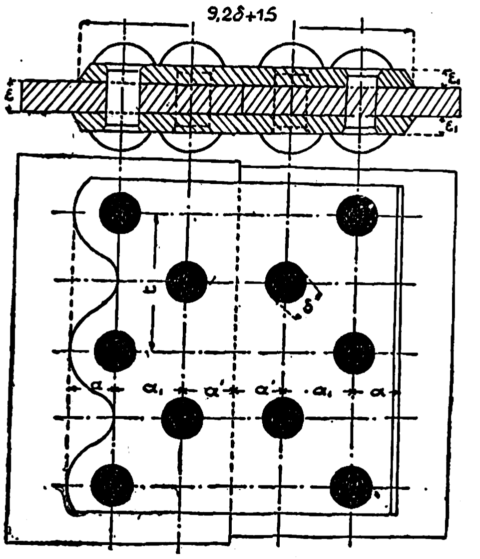

Σχ. 6. Ἥλωσις τριγωνικὴ διπλῆς τομῆς καὶ διπλῆς σειρᾶς.

ἀνέρχεται κατὰ μέγιστον ὅριον τὰ 1000 ἕως 1200 χιλιόγραμμα, διότι ἡ εἰς τὴν ὀλίσθησιν ἀντίστασις προκαλεῖται ἐκ δύο ζευγῶν ἐφαπτομένων ἐπιφανειῶν.

5) Ἥλωσις διπλῆς τομῆς καὶ διπλῆς σειρᾶς (σχ. 6).

Ἐνταῦθα δεχόμεθα $δ=\sqrt{5.ε}$—0,6, t=3,5δ+1,5 ἑ.μ., α = 0,9 δ, $α_1$ = 0,5 t, $α^1$ = 1,5 δ. Τὸ ἐπιτρεπόμενον φορτίον $K_ν$ ἐκλέγεται ἀπὸ 950 ἕως 1150 χιλιόγραμμα κατ' ἀνώτατον ὅριον.

6) Ἥλωσις διπλῆς τομῆς καὶ τριπλῆς σειρᾶς (σχ. 7). Κατὰ τὴν ἥλωσιν ταύτην λαμβάνομεν $ε_1$ = 0,8 ε, δεχόμενοι $δ = \sqrt{5.ε}$ — 0,7 ἑ.μ., t=6δ+2 ἑ.μ.,α=1,5δ $α_1 = \frac{3}{8}$ t καὶ $α_2 = \frac{3}{10}$ t. Ὡς ἐπιτρεπόμενον φορτίον $K_ν$ λαμβάνομεν τὰ 900 ἕως 1100 χιλιόγραμμα ἀνὰ τετραγ. ἑκατ. διατομῆς ἥλου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἴδους μιᾶς ἠλώσεως δι' ὡρισμένην κατασκευήν, παρατηροῦμεν ὅτι διὰ πιέσεις ἀτμολεβήτων χαμηλὰς δύναται νὰ γίνῃ

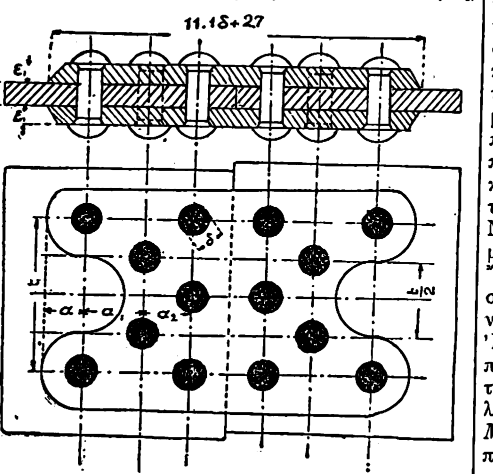

Σχ. 7. Ἥλωσις τριγωνικὴ διπλῆς τομῆς καὶ τριπλῆς σειρᾶς.

χρῆσις ἠλώσεων ἁπλῆς τομῆς καὶ σειρᾶς· διὰ πιέσεις ὅμως ἄνω τῶν 10 ἢ 12 ἀτμολεβήτων δὲν ἐνδείκνυται ἡ χρησιμοποίησις τοιαύτης ἠλώσεως, κυρίως διὰ τὰς κατὰ μῆκος ἠλώσεις τῶν ἀτμολεβήτων. Διὰ τὰς ὑψηλὰς πιέσεις καὶ τοὺς μεγάλους ἀτμολέβητας ἐνδείκνυται ἡ χρησιμοποίησις ἠλώσεων μεθ' ἁρμοκαλύπτρας.

Β') Διὰ *δοχεῖα* ὑποκείμενα εἰς μικρὰς πιέσεις, ὅπως π. χ. αἱ σιδηραῖ καπνοδόχοι, τὰ ὑδροδοχεῖα ἐν γένει κλπ. χρησιμοποιοῦνται ἠλώσεις ἁπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς. Διὰ τὰς ἠλώσεις ταύτας ἐκλέγομεν τὸ πάχος τῶν ἐλασμάτων λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν ἐνδεχομένην τούτων φθοράν. Δεχόμεθα δὲ τὴν μὲν διάμετρον τῶν ἥλων διὰ τοῦ τύπου $δ=\sqrt{5ε}$ — 0,4 ἑ. μ., τὸ δὲ βῆμα τῆς ἠλώσεως t= 3 δ + 0,5 ἑ. μ. καὶ τὴν ἀπόστασιν α= 0,5. t. ἑ.μ.

γ') Δι' ἠλώσεις *γεφυρῶν* καὶ *σιδηρῶν* ἐν γένει κατασκευῶν ἡ διάμετρος τῶν χρησιμοποιουμένων ἥλων καθορίζεται ἐκ τοῦ τύπου $δ=\sqrt{5ε}$—0,2 ἑ. μ., ἔνθα ε τὸ πάχος τῶν συνδεομένων πλακῶν εἰς ἑ. μ. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πάχους τούτου καὶ τῆς διαμέτρου τῶν ἥλων καθορίζεται καὶ τὸ βῆμα τῆς ἠλώσεως, δι' ἥλωσιν ἁπλῆς τομῆς καὶ ἁπλῆς σειρᾶς ἐκ τοῦ τύπου $t= \frac{πδ^2}{4.ε} + δ$, ἡ δὲ ἀπόστασις α λαμβάνεται ἴση πρὸς 1,5 δ μέχρι 2 δ ἑ. μ. Ἡ ἀπόστασις τῶν ἥλων μιᾶς ἠλώσεως ἐκτιθεμένης εἰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς, ἀποσκοπούσης δὲ τὴν ἁπλῆν σύνδεσιν δύο πλακῶν, χωρὶς ἡ σύνδεσις αὐτὴ νὰ μεταβιβάζῃ καὶ δυνάμεις, δὲν πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη, καθόσον ἡ τυχὸν μὴ πλήρης ἐπαφὴ τῶν συνδεομένων τεμαχίων ἐπιτρέπει τὴν ἐν καιρῷ βροχῆς διείσδυσιν ὕδατος μεταξὺ τῶν συνδεομένων τεμαχίων, καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν ταχεῖαν σκωρίασιν αὐτῶν. Οὕτω προκειμένου περὶ ἐλασμάτων πάχους μέχρι 1,4 ἑ. μ. τὸ βῆμα τῆς ἠλώσεως δέον νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ 2,5 δ ἑ. μ., ἐὰν δ ἡ διάμετρος τῶν ἥλων εἰς ἑ. μ. καὶ μόνον δι' ἐλάσματα πάχους ἄνω τῶν 1,5 ἑ. μ. τὸ βῆμα τοῦτο δύναται νὰ φθάσῃ τὰ 2,8 δ ἑ. μ. Δ. Κ. ΑΣΗΜΑΚΟΣ

ἠλωτός, —ή, —όν ὁ καρφωτός, ὁ ἔχων σχῆμα ἥλου.

ἠλωτὸς (ὁ) (Helotus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *πριστιματιδῶν*, περιλαμβάνον ἰχθῦς μετρίου μεγέθους ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἠλωτὸς ὁ ἐξαγραμμωτὸς* (Helotus sexlineatus), ὅστις ἔχει μῆκος 20 περίπου ἑκατοστομέτρων, χρῶμα κυανοχαλκοῦν κατὰ τὴν ράχιν καὶ κυανόλευκον κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κοιλίαν μετὰ 6 ἐπιμήκων μελανῶν γραμμώσεων ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Δ. Ν. Π

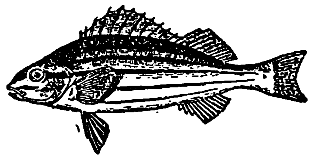
Ἠλωτὸς ὁ ἐξαγραμμωτός.

Ἦμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ φρούριον τῆς Ἄνω Παννονίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καλεῖται *Ἠμῶνα* (λατιν. Emona), νῦν *Leibach* (βλ. λ. *Ἠμῶνα*). Α. Θ. Σ.

Ἠμαθία *[Γεωγρ.]*. —1) Χώρα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ ἑνιαίου βραδύτερον μακεδονικοῦ κράτους. Τὸ ὄνομά της, ἀρχαιότατον, μνημονευόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν «ἐρατεινὴν» (Ἰλ. Ξ, 225), ἔλαβε κατὰ τὴν παρὰ Στράβωνι (C. 329) παράδοσιν ἀπό τινος ἀρχαίου Μακεδόνος ἡγεμόνος. Ἡ Ἠμαθία, διατεμνομένη ὑπὸ τοῦ Βερμίου ὄρους καὶ διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ὀλβιοδώρου Λουδίου καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ, ἐξετείνετο μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἁλιάκμονος καὶ τοῦ ποταμοῦ Λουδίου, ὅστις παλαιότερον ἐχύνετο εἰς τὸν Ἁλιάκμονα (*Ἡροδ. Ζ'*, 127), ἔχουσα δίωρον ἀκτὴν ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Ἐκτεινομένη εἰς μῆκος μὲν 11 περίπου γεωγρ. μιλλίων, πλάτος δὲ 5, εἶχε πρὸς Α. τὴν Βοττιαίαν, πρὸς Β. τὴν Ἀλμωπίαν, πρὸς Δ. τὴν Ἐορδαίαν καὶ πρὸς Ν. τὴν Πιερίαν καὶ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, περιελάμβανε δηλαδὴ τὰς περιοχὰς τῶν σημερινῶν πόλεων Ἐδέσσης, Ναούσης καὶ Βεροίας. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἡ Ἔδεσσα (Αἰγαί), ἡ Βέροια, τὸ Κίτιον, παρὰ τὴν σημερινὴν πόλιν Νάουσαν, ἡ Λεβαία (ἥτις πιθανώτερον ἔκειτο ἐν τῇ Ἐορδαίᾳ), ἡ Εὔβοια, ἡ Ἠμαθία, ἡ Μίεζα, τὸ Νυμφαῖον καὶ ἡ Σκύδρα, παρὰ τὴν σημερινὴν Σκύδραν, ὡς μετωνομάσθη τὸ Βερτεκόπ. Ἡ Ἠμαθία, εὐφορωτάτη οὖσα, ἐκαλεῖτο ἐνίοτε καὶ *Μακεδονὶς* (*Ἡροδ.* ἔνθ' ἀνωτ.) καὶ *Μακεδονία*, ὡς καὶ ἡ Μακεδονία ἐκαλεῖτο, παρὰ ποιηταῖς ἰδίως, Ἠμαθία.

—2) Πόλις παράλιος τῆς Ἠμαθίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη ἴσως καὶ ὅλη ἡ χώρα οὕτως. Ἐνωρὶς ἐξέλιπεν αὕτη. ΚΑΨ.

—Ἠμαθίας ἐπαρχία *[Γεωγρ.]*. Νέα ὀνομασία τῆς ἐν τῷ νομῷ Θεσσαλονίκης ἐπαρχίας *Βεροίας* (βλ. λ.).

Ἠμαθίδες (οἱ) *[Μυθολ.]*. Αἱ ἐννέα θυγατέρες τοῦ βασιλέως τῆς Ἠμαθίας Πιέρου, αἵτινες διηγωνίσθησαν πρὸς τὰς ἐννέας Μούσας εἰς τὸ ᾆσμα ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἑλικῶνος καὶ ἡττηθεῖσαι μετεμορφώθησαν εἰς πτηνά.

Ἠμαθίων *[Μυθολ.]*. Μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Αἰθιόπων, υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἠοῦς καὶ ἀδελφὸς πρεσβύτερος τοῦ Μέμνονος. Μνημονεύεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ὁ Ἡρακλῆς μεταβαίνων πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων διῆλθεν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας

Digitized by Google

καὶ τὸν ἐφόνευσε, παρέδωκε δὲ τὴν βασιλείαν τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Μέμνονα. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἠμαθίωνος ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν γενεαλογικὸν κατάλογον τῶν παλαιῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἀναφέρεται ὡς πατὴρ τοῦ Ἀερόπου καὶ φαίνεται ὅτι ἡ Ἠμαθία, χώρα τῆς Μακεδονίας, εἶχε λάβει τὸ ὄνομα ἐξ αὐτοῦ. Ἐπίσης τὸ ὄνομά του συνδέεται μὲ τὴν πόλιν τῆς Βοιωτίας Πιερίαν, ἥτις βραδύτερον μετωνομάσθη Λύγκος. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἠμάχαρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σικελίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γ, δ, 12, ἔκδ. Nobbe). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Randazo*, ὡς ἀποδεικνύει ὁ C. Müller (ἔκδ. Didot I, σελ. 401). Σ.Ε.Λ.

ἡμεδαπός, *—ή,—όν*· ὁ ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας, ἄνθρωπος ἰδικός μας, ἀντίθ. *ἀλλοδαπός*: «ἡμεδαποὶ μηχανικοί, —ἰατροί, —φιλόλογοι».

— *[Νομ.]* Κατὰ τὸ ἄρθρον 14 τοῦ ἐν ἰσχύϊ παρ' ἡμῖν Ἀστικοῦ νόμου ἡμεδαπὸς (=Ἕλλην) εἶναι: α') ὁ ἐξ Ἕλληνος πατρὸς γεννηθείς, β') ὁ ἐξ Ἑλληνίδος καὶ ἐκ πατρὸς μὴ νομίμου, γ') ὁ ἐξ ἀδήλων πατρὸς καὶ μητρὸς ἐν Ἑλλάδι γεννηθείς, καὶ δ') ὁ ἐξ ἀλλοδαπῆς μητρὸς καὶ ἐκ μὴ νομίμου πατρὸς Ἕλληνος γεννηθείς, ἂν νομίμως ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ. Ἔκπαλαι ὑπῆρχεν ἡ διάκρισις ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν, γνωστὴ δὲ εἶναι ἡ ῥῆσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων: «πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος». Ἡ τοιαύτη διάκρισις, ἔχουσα οὐσιαστικὴν σημασίαν ὡς πρὸς τὰς νομικὰς σχέσεις τῶν προσώπων, ἦτο ἐμφανὴς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ, ὅπου κυρίως ἀνεπτύχθη ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία διέκρινε δύο τάξεις ἀνθρώπων: τοὺς Ῥωμαίους πολίτας (cives) καὶ τοὺς ἀλλοδαποὺς (peregrini). Ῥωμαῖοι πολῖται ἦσαν οἱ ἐκ νομίμου γάμου Ῥωμαίου πολίτου γεγονότες, ὡς καὶ οἱ τέως δοῦλοι Ῥωμαίων πολιτῶν γενόμενοι πολῖται δι' ἀπελευθερώσεως καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἀλλοδαποὶ δὲ ἦσαν οἱ κάτοικοι πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ πολῖται ξένων χωρῶν, οἱ δυνάμει ποινῆς ἀπολέσαντες τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτου καὶ οἱ ἀπελεύθεροι. Βραδύτερον προσετέθη καὶ τρίτη τάξις κατοίκων, ἡ τῶν Λατίνων· οὕτω δὲ ὑπῆρχον Ῥωμαῖοι πολῖται, Λατῖνοι καὶ ἀλλοδαποί. Ἐκ τούτων οἱ πρῶτοι, οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται, ἀπέλαυον πλήρων τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, εἶχον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἱκανότητα καὶ πρὸς ἐπιγαμίαν καὶ πρὸς κτῆσιν· οἱ Λατῖνοι ἀπέλαυον περιωρισμένων δικαιωμάτων, εἶχον τὴν ἱκανότητα πρὸς κτῆσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ πρὸς ἐπιγαμίαν, οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ ἐστεροῦντο καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου. Μόνον δι' εἰδικῶν προνομίων ἠδύναντο καὶ αἱ δύο τελευταῖαι τάξεις ν' ἀποκτήσουν τὰ ἀστικὰ δικαιώματα ἢ μέρος τούτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ὅπως δὲ ἠδύνατο νὰ γίνῃ τις Ῥωμαῖος πολίτης δι' ἀπελευθερώσεως καὶ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, οὕτως ἦτο δυνατὸν καὶ ὁ Ῥωμαῖος πολίτης νὰ γίνῃ ἀλλοδαπὸς δι' ἀπελάσεως (deportatio).

Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ διαρκὴς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν ἐπιμιξία, ἡ εἰρηνικὴ μεταξὺ αὐτῶν συμβίωσις καὶ ἡ ἐξ ἴσου ἀνάπτυξις αὐτῶν ἐν ταῖς ποικίλαις ἐκδηλώσεσι τοῦ πολιτισμοῦ παρήγαγον τὴν ἀνάγκην τῆς βαθμιαίας ἐξαλείψεως τῆς διακρίσεως ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν καὶ τῆς ἐξ ἴσου ἀναγνωρίσεως καὶ προστασίας ὑπὸ πάσης πολιτείας παντὸς προσώπου, οἱασδήποτε ἐθνικότητος. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσαν τελείως καὶ σήμερον ἔτι ὑφιστάμεναι αἱ τοιαῦται διακρίσεις, μολονότι εἶναι περιωρισμένης ἐκτάσεως. Καὶ αἱ διακρίσεις αὗται ὑφίστανται τόσον ὑπὸ ἔποψιν ἀστικοῦ καὶ δικονομικοῦ δικαίου, ὅσον καὶ κυρίως ὑπὸ ἔποψιν δημοσίου δικαίου. Παρ' ἡμῖν, κατὰ τὸ ἄρθρον 13 τοῦ ἐν ἰσχύϊ ἀστικοῦ νόμου, «ὁ ἀλλοδαπὸς ἀπολαύει ἐπίσης ἐν Ἑλλάδι τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων, ἐκτὸς ἂν νόμοι τοῦ Κράτους, μὴ τροποποιούμενοι διὰ συνθηκῶν, ἀποδίδωσιν ἀστικόν τι δικαίωμα εἰς μόνους τοὺς ἡμεδαπούς». Καθορίζεται οὕτως ὡς κανὼν ἡ ἐξίσωσις ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ὡς πρὸς τὰ ἀστικὰ δικαιώματα, πλὴν ὡρισμένων ἐξαιρέσεων, αἱ ὁποῖαι καθιερώθησαν δυνάμει εἰδικῶν διατάξεων εἴτε τοῦ αὐτοῦ ἀστικοῦ νόμου, εἴτε τῆς πολιτικῆς δικονομίας, καθ' ἃς ὡρισμένα δικαιώματα παρέχονται μόνον εἰς τοὺς ἡμεδαπούς. Τοιαῦτα δέ, ἐν πολλοῖς ἐπουσιώδη, εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγειν ἐνώπιον τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων, ὅπερ μόνον ὑπό τινας ἐν τῷ νόμῳ ῥητῶς ἀναφερομένας ἐξαιρέσεις ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἀλλοδαπούς. 2) Τὸ δικαίωμα τῆς ἐκστάσεως τῶν ὑπαρχόντων. 3) Τὸ δικαίωμα τοῦ προκαλεῖν τὴν προσωπικὴν κράτησιν ὡς μέτρον συντηρητικόν, ἢ ἐκτελέσεως δικαστικῆς ἀποφάσεως κατ' ἀλλοδαποῦ, μὴ παρέχοντος ἀσφάλειαν, ἢ μὴ ἔχοντος ἀποχρῶσαν κτηματικὴν περιουσίαν ἐν Ἑλλάδι. 4) Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναβάλλειν πᾶσαν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀλλοδαποῦ, μέχρις οὗ οὗτος δώσῃ ἀσφάλειαν ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς δίκης ἐνδεχομένων ζημιῶν καὶ δαπανῶν τοῦ ἡμεδαποῦ. 5) Τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζεσθαι διαιτητής. 6) Τὸ δικαίωμα τοῦ παρίστασθαι ὡς μάρτυς ἐν συμβολαίοις, διαθήκαις καὶ ληξιαρχικαῖς πράξεσι. Καὶ 7) τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπολαύειν τῶν τῆς πενίας πλεονεκτημάτων ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Μᾶλλον οὐσιαστικὴ εἶναι ἡ διάκρισις ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ὑπὸ ἔποψιν δημοσίου δικαίου. Κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος: «εἰς τὰς δημοσίας λειτουργίας εἶναι δεκτοὶ μόνον πολῖται Ἕλληνες, πλὴν τῶν δι' εἰδικῶν νόμων εἰσαγομένων ἐξαιρέσεων». Κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τοῦ παλαιοῦ Συντάγματος τοῦ 1864, πρὸ τῆς γενομένης τῷ 1911 ἀναθεωρήσεως αὐτοῦ, ἀπεκλείοντο τῶν δημοσίων λειτουργιῶν ἀπολύτως οἱ ἀλλοδαποί, διὰ τῆς γενομένης ὅμως ἀναθεωρήσεως προσετέθη ἡ διάταξις, υἱοθετηθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ νῦν ἰσχύοντος Συντάγματος, καθ' ἣν ἐπιτρέπεται ἡ πρόσληψις εἰς τὰς δημοσίας λειτουργίας καὶ ἀλλοδαπῶν δι' εἰδικῶν νόμων. Τοιοῦτοι ἐξεδόθησαν μέχρι σήμερον ἀφορῶντες τὴν πρόσκλησιν ἀλλοδαπῶν ἀξιωματικῶν διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Περαιτέρω οἱ ἀλλοδαποὶ στεροῦνται παντελῶς πολιτικῶν δικαιωμάτων, μὴ δυνάμενοι οὔτε ἐκλογεῖς οὔτε ἐκλόγιμοι νὰ εἶναι. Τῆς ἀρχῆς ταύτης, συναντωμένης εἰς τὰ Συντάγματα ὅλων τῶν πολιτειῶν, ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἡ Ῥωσία, κατὰ τὸ ἄρθρον 68 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1925 τῆς ὁποίας τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα ἀνήκει ἐξ ἴσου καὶ εἰς τοὺς ἡμεδαποὺς καὶ τοὺς ἀλλοδαπούς. Ἐπίσης οἱ ἀλλοδαποὶ στεροῦνται τοῦ δικαιώματος νὰ εἶναι ἔνορκοι. Τέλος κατὰ τὸ ἄρθρον 37 τοῦ ποινικοῦ νόμου: «εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐγχώριοι τίθενται ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, ξένοι θέλουσιν ἀπελαύνεσθαι τῆς χώρας καὶ φέρεσθαι πέραν τῶν ὁρίων» (βλ. λ. *ἀλλοδαπός*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Π. Παπαρρηγοπούλου*, Γενικαὶ ἀρχαί, τ. 1, 1·8·, σελ. 209 ἑπ —*Σ. Βάση*, Ῥωμαίων Πολιτεία. 1903. σελ. 192.—*Οἰκονομίδου - Λιβαδᾶ*, Ἐγχειρίδιον πολιτικῆς δικονομίας, ἔκδ. ἕκτη, τ. I, σελ. 204 336. τ. II, σελ. 256. τ. III, σελ. 301.—*Ν. Ν. Σαριπόλου*, Συνταγματικὸν δίκαιον, τ. 1, 1912, σελ 210 ἑπ. τ. III. 1923, σελ. 15 ἑπ.—*Ἀ. Σβώλου*, Τὸ νέον Σύνταγμα καὶ αἱ βάσεις τοῦ πολιτεύματος, 1928, σελ. 215 ἑπ. Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

ἡμεῖς, κοιν. *ἐμεῖς*· ἀντων. προσω π. πληθ. ἀριθμ. ἑν. *ἐγώ* (βλ. λ.).

ἡμέρα (ἡ), καὶ ***μέρα***· ὁ χρόνος καθ' ὃν ὁ ἥλιος εἶναι ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα, τὸ ἀπ' ἀνατολῆς μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου διάστημα, ἀντίθ. *νύξ*: «ἐμελέτα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν», «δουλεύω νύχτα μέρα», «ἐντὸς τῆς ἡμέρας», «ἡμέρα ἀργίας», «ἀνοιξιάτικη—.χειμωνιάτικη μέρα», «ὡραία μέρα», «μιανῆς ἡμέρας δρόμος»· || τὸ ἡμερονύκτιον: «ὀκτὼ ἡμερῶν βρέφος», «ἐπέρασαν σαράντα ἡμέραι ἀφ' ὅτου ἦρθε»· || φρ. «καθ' ἡμέραν» καθ' ἑκάστην· «ἡ καθ' ἡμέραν πρόοδος τοῦ μαθητοῦ» ἡ καθημερινή, «αἱ καθ' ἡμέραν δαπάναι,—ἀνάγκαι» αἱ καθημεριναί· || κοιν. «κάθε ἡμέρα» ἢ «κάθε μέρα»: «κάθε μέρα καβγᾶδες ἔχομε», «τὰ ἴδια θὰ χωμε κάθε μέρα;»· || καθόλου ὁ χρόνος, ἡ ζωή: «περνοῦμε δύσκολες μέρες», ᾆσμ. «ἤρθανε χρόνια δύστυχα, μέρες φαρμακωμένες», «εἶχε μέρες ἀπ' τὸ θεὸ καὶ ἔζησε»· || «ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν» κοιν. «ἀπὸ μέρα σὲ μέρα»: «ἀναβάλλει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν», «ἀπὸ μέρα σὲ μέρα λέει πὼς θά 'ρθῃ κι' ἀκόμη νά 'ρθῃ θέλει»· || «μέρα μὲ τὴν ἡμέρα» σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὸν καιρό: «μέρα μὲ τὴν ἡμέρα συνηθίζει»· || «μέρα σου καὶ μέρα μου» μιὰ μέρα ἐγὼ καὶ μιὰ μέρα σύ, ἢ γενικώτερον, καιρός μου καὶ καιρός σου· «σήμερα εἶναι ἡ μέρα μου» εἶναι ἡ σειρά μου· || «ψάρι—, κρέας—, φροῦτα τῆς ἡμέρας» καὶ ἀντιθέτως: «δύο—, τριῶν—, πολλῶν ἡμερῶν» οἱονεὶ *ἡλικίας*· || «τὸ ψωμὶ—, τὰ ἔξοδα τῆς ἡμέρας» τὰ ἀναγκαῖα διὰ μίαν ἡμέραν, «μὲ τὴ δουλειά του κερδίζει τὸ ψωμὶ τῆς ἡμέρας του» ἄλλως « — τὸ καθημερινό του»· || «πλήρης ἡμερῶν» ἐν γεροντικῇ ἡλικίᾳ: «ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν»· || «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ δεῖνος» εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ δεῖνος: «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας αὐτὰ δὲν ἐγίνοντο» ὅταν ἡμεῖς π. χ. εἴμεθα φοιτηταί, στρατιῶται κτλ.: «τί ἔχομε νὰ ἰδοῦμε 's τὶς ἡμέρες μας!»· || «ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως», ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως: «θά 'ρθῃ μέρα ποῦ θὰ μὲ θυμηθῇς» θά 'ρθῃ καιρὸς ποῦ...· || «ἡμέραι δόξης, — χαρᾶς, — δυστυχίας, — εὐτυχίας»: «ὁ λαὸς οὗτος εἶδεν ἡμέρας δόξης καὶ χαρᾶς· || «ἡμέρα ἀργίας, — ἀναπαύσεως, — ἐργασίας», «ἡμέρα ἑορτῆς» ἢ «— ἑορτάσιμος»· || «αὐτὴν τὴν ἡμέρα» σήμερον, «τὴν ἄλλην ἡμέραν» τὴν ἐπομένην, «ἄλλην ἡμέραν» (ἀνάρθρως) ἄλλοτε: «θὰ σοῦ πῶ ἄλλη μέρα, σήμερο δὲν ἔχω καιρό»· || «ἐκεῖνες τὶς μέρες», «αὐτὲς τὶς μέρες» πβλ. τὸ τῆς Γραφῆς «ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις», «ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις»· || «μιὰ μέρα» μιὰ φορά, κάποτε, ἢ «κάποια μέρα»· || χαιρετισμός: «καλὴ μέρα», ἢ «καλὴ μέρα σου (σας)» ἢ «καλή σου (σας) μέρα» λεγόμενος μόνον τὴν πρωΐαν ὅταν συναντῶνται· || «τὴν κακή σου μέρα» φρ. δριμείας ἀποδοκιμασίας ἢ ἀρνήσεως: «τὴν κακή σου μέρα θὰ σὲ δανείσω ἐγὼ χρήματα»· || «κακή μου (σου, του κλπ.) μέρα» λέγεται παρενθετικῶς πρὸς δήλωσιν ἠπιωτέρας ἀποδοκιμασίας: «δὲν ἠξεύρω τί, κακή μου μέρα, ἔπαθα καὶ ἄργησα νὰ σηκωθῶ», «πῶς τοῦ ἦρθε, κακή του μέρα, καὶ εἶπε τέτοια λόγια»· || λέγεται καὶ ἐντονώτερον μετὰ τοῦ *μαύρη*: «κακή σου μέρα καὶ μαύρη ἂν σὲ πιάσω»· || «φυσική—, ἀστρική—, ἀληθής—, μέση ἡμέρα» (βλ. κατωτ.). Β. Φ.

— *[Ἀστρον.]* Φυσικὴ μονὰς πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου εἶναι τὸ ἡμερονύκτιον. Διακρίνομεν δὲ *ἀληθῆ ἀστρικὴν* καὶ *μέσην ἡλιακὴν ἡμέραν*. *Ἀληθὴς* εἶναι ὁ χρόνος ὁ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν κάτω διαβάσεων τοῦ ἡλιακοῦ κέντρου διὰ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ. Εἶναι δὲ μεταβλητή: α) διότι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κίνησις τοῦ ἡλίου εἶναι ἀνισοταχής· καὶ β) διότι ἡ ἐκλειπτικὴ εἶναι κεκλιμένη ἐπὶ τοῦ Ἰσημερινοῦ. Διὰ ταῦτα κατὰ τὰ ἡλιοστάσια τόξον ἐκλειπτικῆς προβάλλεται ἐπὶ τοῦ Ἰσημερινοῦ εἰς μέγεθος σχεδὸν ἴσον, ἐνῷ κατὰ τὰς ἰσημερίας εἰς τόξον ἔλαττον. *Ἀστρικὴ ἡμέρα* εἶναι ὁ χρόνος μιᾶς περιστροφῆς τῆς γῆς, ἰσούμενος, κατὰ μεγίστην προσέγγισιν, πρὸς τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω διαβάσεων τοῦ αὐτοῦ ἀπλανοῦς διὰ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ (βλ.λ. *ἡμέρα ἀστρική*). Τὰς ἐλλείψεις τῆς τε ἀληθοῦς καὶ ἀστρικῆς ἡμέρας ἐζήτησαν νὰ διορθώσουν διὰ τῆς *μέσης ἡλιακῆς ἡμέρας*. Ἐδέχθησαν φανταστικὸν ἥλιον κινούμενον ἐπὶ τοῦ Ἰσημερινοῦ ἰσοταχῶς καὶ ὁμορρόπως πρὸς τὸν ἀληθῆ ἥλιον, συμπίπτοντα δὲ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας. Τὸν διὰ τοῦ αὐτοῦ μεσημβρινοῦ μεταξὺ δύο κάτω διαδοχικῶν διαβάσεών του χρόνον ἐκάλεσαν *μέσην ἡμέραν*.

Αἱ ἐκφράσεις «κάτω διάβασις» καὶ «ἄνω διάβασις» σαφηνίζουν ὅτι ἀρχὴ τῆς σχετικῆς ἡμέρας λογίζεται τὸ μεσονύκτιον ἢ ἡ μεσημβρία.

Κατὰ ταῦτα ἡ μέση μεσημβρία ὁτὲ μὲν ἡγεῖται ὁτὲ δ' ἕπεται τῆς ἀληθοῦς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀληθὴς ἥλιος δὲν διαγράφει πλήρη τὴν ἐκλειπτικὴν εἰς 366,2422166 ἀστρικὰς ἡμέρας, καὶ ὁ μέσος, ὡς ὀφείλων νὰ συμπέσῃ τῷ ἀληθεῖ ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, προσπίπτοντος ἐτησίως κατὰ 50'',2, ὀφείλει νὰ διαγράψῃ τὸ μικρὸν τοῦτο τόξον. Ἐν μιᾷ ἄρα ἡμέρᾳ ἀστρικῇ ὁ μέσος ἥλιος ἐκτοπίζεται κατὰ τόξον $\alpha = \frac{360^\circ - 50'',2}{366,2422166}$ καὶ δὴ κατὰ φορὰν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἡμερησίαν του κίνησιν, ὥστε ἐν μιᾷ ἀστρικῇ θὰ διαγράψῃ τόξον $360^\circ - \alpha$. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μέσος ἥλιος διαγράφει τὸ τόξον τοῦτο εἰς μίαν ἀστρικὴν ἡμέραν, θὰ διαγράψῃ 360° εἰς $\frac{1 \text{ ἀστρ. ἡμ.} \times 360}{360^\circ - \alpha}$ ἤτοι εἰς 1 ἡμ. ἀστρικὴν 00273908 ἢ 1 ἡμ. ἀστρ. 0ω. 3λ. 50 δ., 555. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι βραχυτέρα τῆς μέσης. Λαμβανομένης ταύτης ὡς μονάδος, ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι εἰς μέσον χρόνον 23ω. 56λ. 4δ.,1 δηλαδὴ ἀπλανὴς μεσουρανήσας μετὰ τοῦ μέσου ἡλίου ἐπανέρχεται εἰς τὸν μεσημβρινὸν 3λ. 55δ.,90945 πρὸ τοῦ μέσου ἡλίου. Ὥστε διάρκεια εἰς ἀστρικὸν χρόνον τρέπεται εἰς μέσον, ἂν ἐλαττωθῇ κατὰ τὸ ποσὸν τοῦτο δι' ἑκάστην ἡμέραν ἢ κατὰ 9δ.,8295 δι' ἑκάστην ὥραν. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν 3λ. 55δ.,90945 εἶναι ὁ χρόνος, ὃν δαπανᾷ ὁ μέσος ἥλιος διὰ νὰ διατρέξῃ τὸ τόξον 0°,9856, καθ' ὃ προχωρεῖ ἡμερησίως ἐπὶ τοῦ Ἰσημεοινοῦ πρὸς Ἀν.

Ὀνομάζομεν *φυσικὴν ἡμέραν* τὸν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου χρόνον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νύκτα. Πάντα τὰ εἴδη τῆς ἡμερονυκτίου ἡμέρας μετροῦνται διὰ τῆς *μέσης ὥρας*, ἥτις εἶναι τὸ 24ον τῆς μέσης ἡμέρας. Ἑκάστη ὥρα διαιρεῖται εἰς 60 λεπτὰ πρῶτα (λ), ἕκαστον τούτων εἰς 60 δεύτερα (δ) καὶ ἕκαστον τούτων εἰς ἑκατοστὰ ἢ 60 τρίτα. Ἀρχὴν τῆς ἡμέρας δέχονται οἱ ἀστρονόμοι τὴν *μέσην μεσημβρίαν* (βλ. λ. *ἡμέρα ἀστρονομική*), μετροῦντες τὰς ὥρας ἀπὸ 0 εἰς 24, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴ ἀλλάσσουν ἡμερομηνίαν κατὰ τὰς διανυκτίους παρατηρήσεις των. Ἡ *πολιτικὴ ἡμέρα* ἄρχεται ἀπὸ μέσου μεσονυκτίου, διαιρουμένη εἰς δύο περιόδους ἐκ 12 ὡρῶν, ὧν αἱ τῆς πρώτης λέγονται πρὸ μεσημβρίας (π. μ.) ἢ τῆς πρωΐας, αἱ δὲ τῆς δευτέρας μετὰ μεσημβρίαν (μ. μ.) ἢ τῆς ἑσπέρας (γαλλιστὶ avant midi ἢ a. m. καὶ post midi=p. m.). Ἐν τούτοις πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἤρχισεν ἐπικρατοῦσα ἡ ἀπὸ 0 εἰς 24 συνεχὴς ἀρίθμησις. Ἀπὸ ἀπόψεως ἡμερομηνίας ἡ ἀρχὴ τῆς ἀστρικῆς ἡμέρας προηγεῖται τῆς τῆς πολιτικῆς, ὥστε ἡ μὲν 9 ὥρ. ἀστρ. τῆς 24 Ἰανουαρίου εἶναι ἡ 9 μ. μ. τῆς 23 Ἰανουαρίου πολιτικῆς, ἡ δὲ 16 ἀστρ. ὥρα τῆς 24 Ἰανουαρίου εἶναι ἡ 4 πρ. μ. τῆς 24 Ἰανουαρίου πολιτικῆς.

Οἱ Μουσουλμᾶνοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας μας δεχόμεθα ὡς ἀρχὴν τῆς ἡμέρας τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὥστε ἡ νὺξ νὰ ἀποτελῇ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ὅλης ἡμέρας. Τὸ ἴδιον ἔπραττον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Τοὐναντίον ἤρχιζον τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι, οἱ Σῦροι. Ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Μῆδοι ἀρχὴν τοῦ ἡμερονυκτίου εἶχον τὸ μεσονύκτιον, οἱ δὲ προμουσουλμᾶνοι Ἄραβες τὴν μεσημβρίαν. Παρ' Αἰγυπτίοις ἥ τε φυσικὴ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ διῃρεῖτο εἰς 12 ὥρας ἑκατέρα, οὕτως ὥστε ἡ 6 ὥρα τῆς ἡμέρας ἔδιδε τὴν μεσημβρίαν, ἡ δὲ 6 τῆς νυκτὸς τὸ μεσονύκτιον. Ἐννοεῖται ὅτι μεταβαλλομένου τοῦ μήκους τῆς φυσικῆς ἡμέρας ἀπὸ ἡλιοστασίου εἰς ἡλιοστάσιον, αἱ ὧραι αὐτῆς ηὐξομειοῦντο, λαμβάνουσαι τὸ μέγιστον τῆς διαρκείας των κατὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον. Αἱ ὧραι αὗται ἐκαλοῦντο *καιρικαί*.

Παρ' Ὁμήρῳ ἡ μὲν φυσικὴ ἡμέρα διῃρεῖτο εἰς *ἠώ, μέσον ἦμαρ* καὶ *δείλην*, ἡ δὲ νὺξ εἰς *ἑσπέραν*,

Digitized by Google

μέσας νύκτας καὶ *ἀμφιλύκην*. Καὶ τὰ ἓξ ταῦτα μέρη ὁ ποιητὴς καλεῖ *μοίρας* Οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες, χωρὶς νὰ καταργήσουν τὴν ὁμηρικὴν ταύτην διαίρεσιν, διῄρουν τὴν μὲν ἡμέραν εἰς *μεσημβρίαν* καὶ *δείλην*, τὴν δὲ νύκτα εἰς τρεῖς *φυλακάς*, πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην. Ἀλλ' ἀπαντῶσι καὶ ἄλλαις ἐκφράσεις εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς μὴ ὑπαρχούσης καθόλου ἀκριβοῦς διαιρέσεως: «ἑσπέρας, ἀμφιλύκη νύξ, ἀγορῆς πληθυούσης, ἀποκλινομένης τῆς ἡμέρας, πρωΐας, δείλης ὀψίας, ἡλίου ὑπὲρ κεφαλῆς ἱσταμένου» κτλ. Βραδύτερον ἐπεκράτησε καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ διὰ τῶν γνωμόνων εἰς 12 ὥρας διαίρεσις «τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης», περὶ ὧν λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Η' 109) ὅτι τὰ παρέλαβον ἀπὸ τῶν Χαλδαίων.

Οἱ Ἰουδαῖοι παλαιότερον διῄρουν τὴν ἡμέραν εἰς ἓξ μέρη, αὐγήν, πρωΐαν, καύσωνα, μεσημβρίαν, ὥραν τοῦ ἀνέμου καὶ ἑσπέραν. Τοῦτο (*χερὲβ*=ἔρεβος) διέκρινον εἰς δύο. Βραδύτερον τὴν φυσικὴν ἡμέραν διῄρεσαν εἰς 4 τριωρίας, καλοῦντες ταύτας ἐκ τῆς τάξεως τῶν πρώτων των ὡρῶν: πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἐνάτην. Ἀλλὰ καὶ λεπτομερέστερον ἐνίοτε ἠρίθμουν τὰς ὥρας. Οὕτως εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον (ΙΑ' 9) ἐρωτᾷ ὁ Ἰησοῦς: «οὐχὶ δώδεκά εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας;». Οὕτως ἑρμηνεύεται καὶ ἡ ἐναντιοφάνεια μεταξὺ Μάρκου (ΙΕ' 33) καὶ Ἰωάννου (ΙΘ' 14), τοῦ μὲν γράφοντος «ἦτο δὲ ὥρα τρίτη καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν», τοῦ δὲ «ἦν δὲ Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, ὥρα δ' ὡσεὶ ἕκτη». Ὁ πίναξ δεικνύει σαφέστερον τοῦτο:

Τριωρίαι	Α'	Γ'	ΣΤ'	Θ'
ὧραι	1,2,3,	4,5,6,	7,8,9,	10,11.12

Ἀλλ' ἐπίσης λύεται τὸ ζήτημα ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὁ Μᾶρκος ὁρίζει τὴν ὥραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ πάθους, ὁ δὲ Ἰωάννης, χρησιμοποιῶν τὴν ἰδίαν διαίρεσιν, ἀναφέρεται εἰς τὴν λῆξιν αὐτοῦ. Κατ' ἀναλογίαν καὶ ὁ Λουκᾶς ὁρίζει ὥραν τῆς ἐκπνεύσεως τοῦ Κυρίου τὴν ἐνάτην (ΚΓ' 44). Πιθανῶς ὅμως νὰ πρόκειται καὶ περὶ κακῆς ἀντιγραφῆς τῶν πρώτων χειρογράφων ἀντὶ Γ' γραφέντος Ϛ'.

Τὴν νύκτα διῄρουν εἰς τρεῖς φυλακάς, βραδύτερον δὲ εἰς τέσσαρας, λαβόντες παρὰ τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι, πρὶν ἢ μεταχειρισθῶσι τὰς κλεψύδρας καὶ τὰ ἡλιακὰ ὡρολόγια, διῄρουν καὶ αὐτοὶ ἀτελῶς τὴν ἡμέραν. Τῆς παλαιοτάτης αὐτῶν διαιρέσεως ἀπαντῶσι 16 ὀνόματα, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ ἡλίου καὶ τινων φυσικῶν φαινομένων. Βραδύτερον ἐχρησιμοποίησαν τὴν εἰς τέσσαρας ὥρας, ἤτοι τριωρίας, διαίρεσιν τῆς φυσικῆς ἡμέρας καὶ ἰσαρίθμους φυλακὰς τῆς νυκτός. Παρὰ τούτων παρέλαβον, ὡς εἴδομεν, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν. Οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀρχίζουν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν δύσιν, διαιροῦν δὲ τὸ ἡμερονύκτιον εἰς δὶς 12 ὥρας. Εἶναι 12η ὥρα δύσεως καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αἰσθητὸς ὁρίζων ἐφάπτεται ἄνωθεν τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου δύσαντος. Ἐν Εὐρώπῃ ἐπεκράτησεν ἡ πλάνη ὅτι οἱ Μουσουλμᾶνοι ἔχουν 12ην ὥραν καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνατολῆς καὶ ὅτι ἑπομένως αἱ ὧραί των εἶναι καιρικαί. Εὐνόητον ἐκ τούτου ὅτι ἡ μουσουλμανικὴ ὥρα δίδεται εἰς ἀληθῆ χρόνον, ὅτι ἡ ὥρα τῆς μεσημβρίας εἶναι κινητή, ὅπως ἡ τῆς δύσεως παρ' Εὐρωπαίοις, καὶ ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἀνατολῆς ὁτὲ μὲν προηγεῖται, ὁτὲ δ' ἕπεται τῆς 12ης ὥρας πρωϊνῆς. Ἐνῷ ἡ εὐρωπαϊκὴ ὥρα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μήκους τοῦ τόπου, ἡ μουσουλμανικὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλάτους τοῦ τόπου καὶ τῆς ἀποκλίσεως τοῦ ἡλίου, ἤτοι τῆς ἡμερομηνίας.

Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐτέθη τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ χρόνος τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς εἶναι ποσότης σταθερά. Ἄλλαις λέξεσιν, ἐὰν ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι μεταβλητή. Τῷ 1752 ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Maupertuis ἔθηκεν εἰς διαγωνισμὸν τὸ ἐρώτημα: «ἡ διάρκεια τῆς ἡμερησίας περιστροφῆς τῆς γῆς ὑπῆρξε πάντοτε ἡ αὐτή; Ἂν ὄχι, τίς ἡ αἰτία τῆς ἀνωμαλίας;» Τὸ βραβεῖον ἐκέρδισεν ὁ Père Frisi, ἐν τούτοις ἀξιολογωτέρα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ἡ θεωρία τοῦ συναγωνιστοῦ του Ἐμμ. Καντίου, ὅστις πρῶτος διέγνωσεν ὅτι ἡ τῶν ὠκεανίων ὑδάτων προστριβὴ ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου ὑφάλου μέρους τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἐνεργεῖ ἐπιβραδυντικῶς ἐπὶ τῶν περιστροφῶν τῆς σφαίρας. Ὁ ἄξων τῶν δύο προοχῶν τῆς παγκοσμίου παλιρροίας, ἀκολουθῶν τὴν σελήνην κινουμένην μὲν ὁμορρόπως πρὸς τὴν γῆν περὶ ταύτην, ἀλλὰ πολὺ βραδύτερον, εἶναι ὡς νὰ κινῆται ἀντιρρόπως πρὸς τὴν περιστροφὴν μὲ τὴν διαφορὰν τῶν ταχυτήτων καὶ ἐνεργεῖ ὡς χαλινὸς ἢ ζεῦγος ἀντιρρόπων δυνάμεων. Ἡ θεωρία τῆς σελήνης μένει ἀκόμη πρόβλημα. Τὸ κέντρον τῆς σελήνης δὲν εὑρίσκεται ἐν δεδομένῃ στιγμῇ εἰς ἣν θέσιν ὁρίζει ἡ θεωρία. Καὶ ὁ Tisserand ἀναθεωρῶν τὸ ἔργον τοῦ Laplace καὶ ὁ Newcomb τριάκοντα ἔτη μελετήσας τὴν σελήνην κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐλαχίστη τις μεταβολὴ τῆς ταχύτητος τῆς γηΐνης περιστροφῆς εἶναι πιθανή. Διότι ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ παρατηρήσεως καὶ θεωρίας διὰ τὴν θέσιν τῆς σελήνης διεπιστώθη καὶ διὰ τὸν ἥλιον καὶ διὰ τοὺς πλανήτας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὀφείλεται εἰς κοινὸν αἴτιον, γήινον. Δύο μελέτας προσιτὰς δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, ἐκθετούσας τὸ ζήτημα ἐπαρκέστατα, τὴν τοῦ Ἄγγλου *E. W. Browne* «The evidence for changes in the rate of rotation of the earth and their geophysical consequences, with a summery and discussion of the deviations of the moon and sun from their gravitational orbits (Transactions of the astron. observ. of Yale Univers. V. III Part. VI. New Haven 1926) καὶ *H. Andoyer* «La rotation de la terre» ἐν «Annuaire du Bureau des Longitudes», 1929). Γ. Λ. Α.

—[*Ἀρχ. Μυθ.*] Ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ Θεογονίᾳ του μνημονεύει τὴν *Ἡμέραν*, προσωποποίησιν τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, ὡς θυγατέρα τοῦ Ἐρέβους καὶ τῆς Νυκτὸς καὶ ἀδελφὴν τοῦ Αἰθέρος. Ὑπὸ τῶν Ὀρφικῶν ἐθεωρεῖτο θυγάτηρ τοῦ Ἡλίου. Ἄλλαι πηγαὶ ἀναφέρουσι ταύτην ὡς σύζυγον τοῦ Αἰθέρος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὴν Βροντήν, ἢ ὡς σύζυγον τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ἐκ τούτου μητέρα τοῦ Ἑρμοῦ, ἢ ὡς σύζυγον τοῦ Ἀστραίου, τοῦ πατρὸς τῶν ἄστρων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγέννησε τὴν παρθένον Ἀστραίαν. Παρὰ τοῖς τραγικοῖς καὶ τοῖς μετέπειτα ταυτίζεται πρὸς τὴν Ἠώ. Οὕτω θεωρεῖται σύζυγος τοῦ Τιθωνοῦ καὶ μήτηρ τοῦ Μέμνονος. Καλεῖται ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου λευκόπτερος. Οὐδεὶς λοιπὸν ἴδιος τύπος δι' αὐτὴν ἔχει μορφωθῇ. Ὡς αὐθυπόστατος μορφὴ πλησίον τῆς Ἠοῦς πολὺ σπανίως ἀπαντᾶται ἡ Ἡμέρα. Μόνον ἐν τῇ Γιγαντομαχίᾳ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ παριστάνεται ἐλθοῦσα, ἵνα βοηθήσῃ τὸν Αἰθέρα, καὶ ἐν τῇ θριαμβευτικῇ πομπῇ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς πλησίον τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ ἱσταμένη μετὰ τῆς Νυκτός, τῆς Ἠοῦς καὶ τῆς Μεσημβρίας. Δ. Μ. Μ.

—[*Ἀστ. Δίκ.*] Καλεῖται ἐν τῷ Ἀστικῷ δικαίῳ, *πολιτικὴ* μὲν *ἡμέρα* τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 24 ὡρῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μεσονυκτίου εἰς τὸ ἄλλο, *φυσικὴ* δὲ τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι δύσεως τοῦ ἡλίου. Κατὰ τὸ κρατοῦν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ δικαίῳ σύστημα τοῦ ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, τὸ ἔτος ἔχει 365 ἡμέρας καὶ ἓξ προσέτι ὥρας, τῶν ὁποίων προστιθεμένων ἀνὰ τέσσαρα ἔτη ἀποτελεῖται μία εἰσέτι ἡμέρα. Ἡ πρόσθετος αὐτὴ ἡμέρα, *ἐμβόλιμος* καλουμένη, παρενεβάλλετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη μεταξὺ τῆς 23 καὶ 24 Φεβρουαρίου, ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς 24 μίαν ἡμέραν ἐκ 48 ὡρῶν. Ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα παρενεβάλλετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τὴν ἕκτην ἡμέραν πρὸ τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου (24 Φεβρουαρίου), οὕτως ὥστε ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος εἶχον δύο ἕκτας πρὸ τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου ἡμέρας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἔτος δίσεκτον ἐκαλεῖτο. Ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἠριθμεῖτο κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα ὡς μία ἡμέρα, παρετείνοντο ἑπομένως ἐπὶ 24 εἰσέτι ὥρας αἱ προθεσμίαι τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου· παραγραφὴ λ.χ. ἑνὸς ἔτους ὁσάκις τοῦτο ἦτο δίσεκτον ἰσοῦτο πρὸς 366 ἡμέρας καὶ ὄχι 365. Δι' ἐθίμου κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην παρ' ἡμῖν ἡ ἐμβόλιμος ἡμέρα παρεμβάλλεται μετὰ τὴν 28ην, ἰδίαν ἀποτελοῦσα ἡμέραν, τὴν 29 Φεβρουαρίου. Κατὰ κανόνα ἐν τῷ Ἀστικῷ δικαίῳ ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμέρας ἐν ᾗ συνέβη τὸ γεγονὸς τὸ θεμελιοῦν τὴν ἔναρξιν τοῦ χρόνου, κρατεῖ δὲ τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἡμέρας, τουτέστι πᾶν ὅ,τι ἔλαβε χώραν καθ' οἱανδήποτε στιγμὴν αὐτῆς θεωρεῖται ὅτι ἐγένετο καθ' ὅλην τῆς ἡμέρας τὴν διάρκειαν. Λήγει δὲ ὁ χρόνος διὰ τῆς παρελεύσεως ὁλοκλήρου τῆς τελευταίας κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν ἡμέρας, πλὴν ὁσάκις πρόκειται περὶ κτήσεως δικαιωμάτων, ὁπότε ὁ χρόνος λήγει ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς τελευταίας ἡμέρας. Οὕτως, ἐνῷ ἐπὶ τακτικῆς χρησικτησίας, ὅπου πρόκειται ἀπόκτησις δικαιώματος, ἀποκτᾶται ἡ κυριότης ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἐπὶ ἐκτάκτου χρησικτησίας ἡ κυριότης ἀποκτᾶται μὲ τὴν πάροδον καὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας, διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρόκειται ἀπώλεια δικαιώματος, ἡ παραγραφὴ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἐνηλικίωσις καὶ ἡ ἔφεσις τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου (Νεαρὰ 23 κεφ. 1) ὑπολογίζονται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, κατ' ἐξαίρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀδιαιρέτου τῆς ἡμέρας. Αἱ ἡμέραι ἀριθμοῦνται κατὰ κανόνα ὅλαι συνεχῶς διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς διαδρομῆς τοῦ χρόνου (χρόνος συναπτός), οὐχ ἧττον ἐνίοτε ἀφαιροῦνταί τινες ἐξ αὐτῶν, μὴ ὑπολογιζόμεναι, ὅπως λ. χ. ἐπὶ τῆς προθεσμίας διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς bonorum possessio (χρόνος ὠφέλιμος). Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἀστικῷ δικαίῳ κρατοῦντα αἱ δικονομικαὶ προθεσμίαι ἄρχονται ἀπὸ τῆς ἐπιούσης τῆς κοινοποιήσεως τῶν δικογράφων καὶ λήγουν τὴν ἕκτην ὥραν μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἐὰν δ' ἡ ἡμέρα αὐτὴ συμπέσῃ ἑορτή, λήγουν τὴν 6 ὥραν μ. μ. τῆς ἐπιούσης (Πολ. δικ. 193 § 1). Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

—[*Ποιν. Δίκαιον*] Κατὰ τὸ ἄρθρον 16 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἐπὶ τῶν προσκαίρων δεσμῶν ἅτινα περιορίζουσι τὴν ἐλευθερίαν, ἡ μὲν ἡμέρα θεωρεῖται ἰσοδύναμος μὲ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, ὁ δὲ μὴν μὲ τριάκοντα ἡμέρας. Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 17 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἐπὶ τῶν προσκαίρων δεσμῶν τῶν περιοριζόντων τὴν ἐλευθερίαν ἡ ἀρχὴ τῆς ποινικῆς διαρκείας προσδιορίζεται, ἐὰν ὁ κατάδικος εὑρίσκεται εἰς προσωπικὴν φύλαξιν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ καταδίκη ἔγινεν ἀμετάκλητος. Ἐὰν ὁ κατάδικος δὲν μετεχειρίσθη ἔνδικον μέσον, ἡ ποινικὴ διάρκεια ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν δημοσιεύεται ἡ ἀπόφασις, ἔστω καὶ ἂν μετεχειρίσθη ἔνδικον μέσον κατ' αὐτῆς ὁ εἰσαγγελεύς. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἂν ἡ ποινὴ ἠλαττώθη κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἀσκήσεως τοῦ ἐνδίκου μέσου. Ἐὰν ὁ καταδικασθεὶς δὲν εὑρίσκεται εἰς προσωρινὴν φύλαξιν, ἡ ποινὴ ἄρχεται ἀφ' ἧς ἡμέρας φυλακισθῇ οὗτος πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Κατὰ τὸν νόμον ὅμως ΒΙΗ' τῆς 11 Ἰουλίου 1892 ὁ χρόνος τῆς προφυλακίσεως ὑπολογίζεται εἰς τὴν καταγνωσθεῖσαν ποινήν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 145 τῆς ποινικῆς δικονομίας, ἡ εἰς τὸ πταισματοδικεῖον κλῆσις πρὸς τὸν κατηγορούμενον καὶ τοὺς μάρτυρας γίνεται πρὸς ἐκεῖνον μὲν πέντε, πρὸς τούτους δὲ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς δικασίμου. Περὶ τῆς κοινοποιήσεως ὁ κλητὴρ συντάσσει ἀποδεικτικόν, ἐν ᾧ σημειοῦται ἀκριβῶς τὸ ἔτος, ὁ μήν, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα τῆς κοινοποιήσεως. Ἡ προθεσμία τῆς εἰς τὸ πλημμελειοδικεῖον κλήσεως εἶναι διὰ μὲν τὸν κατηγορούμενον 8, διὰ δὲ τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς πραγματογνώμονας τοὐλάχιστον 3 ἡμέραι πρὸ τῆς δικασίμου. Χ. Ν. Τ.

—**ἡμέρα ἀληθὴς ἡλιακὴ** [*Ἀστρον.*]· βλ. *ἡμέρα* [Ἀστρον.].

—**ἡμέρα ἀνήλιος** [*Μετεωρ.*]· βλ λ. *ἀνήλιος ἡμέρα*.

—**ἡμέρα ἀστρικὴ** [*Ἀστρον.*]. Τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἄνω μεσουρανήσεων τοῦ ἐαρινοῦ ἰσημερινοῦ σημείου ὁπότε τὸ ἀστρικὸν ὡρολόγιον δεικνύει 0ω, 0λ. 0δ. Ἐπειδὴ τὸ σημεῖον τοῦτο, ὡς ἁπλῶς νοητόν, δὲν εἶναι ἀπ' εὐθείας παρατηρήσιμον, ἡ θέσις ὅμως αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἀπλανῶν εἶναι πάντοτε ἀκριβῶς γνωστή, πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ὡριαίας γωνίας του καταφεύγομεν εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μεσουρανήσεως αὐτῶν. Ἐὰν τὸ ἐαρινὸν σημεῖον παρέμενεν ἀκίνητον μεταξὺ τῶν ἀπλανῶν, ἤτοι ἐὰν δὲν ὑφίστατο τὸ φαινόμενον τῆς μεταπτώσεως τῶν ἰσημεριῶν, ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα θὰ ἠδύνατο νὰ ὁρισθῇ ὡς τὸ διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν μεσουρανήσεων τοῦ αὐτοῦ ἀπλανοῦς. Λόγῳ ὅμως τῆς κατ' ἀνάδρομον φορὰν συνεχοῦς μετακινήσεως τοῦ ἐαρινοῦ σημείου, ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα, ὁριζομένη ἐκ τῶν διαδοχικῶν μεσουρανήσεων τοῦ αὐτοῦ ἀπλανοῦς, εἶναι κατά τι μακροτέρα ἢ ἂν ὡρίζετο ἐκ τῶν διαδοχικῶν μεσουρανήσεων τοῦ ἐν λόγῳ σημείου. Ἡ ἐντεῦθεν διαφορὰ ἀνέρχεται κατὰ μέσον εἰς 1: 120 τοῦ δευτερολέπτου.

Ἕνεκεν τῆς ἀνωμάλου κινήσεως τοῦ ἐαρινοῦ σημείου ἡ διάρκεια τῶν ἀστρικῶν ἡμερῶν δὲν εἶναι σταθερά, ἡ μεταξύ των ὅμως διαφορὰ εἶναι ἀνεπαίσθητος καὶ κατὰ πολὺ μικροτέρα τῶν ἡμερησίων μεταβολῶν τῶν ἀρίστων ἔτι ὡρολογίων. Ἡ διάρκεια τῶν ἀστρικῶν ἡμερῶν ὑπόκειται πρὸς τούτοις εἰς αἰωνίαν μεταβολήν, ὀφειλομένην εἰς τὸ φαινόμενον τῶν παλιρροιῶν, αἵτινες τείνουσι βαθμιαίως νὰ αὐξήσωσι τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ἐλαττοῦσαι τὴν ταχύτητα τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἐπιταχύνσεως τοῦ Ἡλίου διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν τελευταίως παρατηρηθεισῶν ἐκλείψεων τὰς πρὸς περισωθείσας ὑπὸ ἀρχαίων μνημείων καὶ συγγραφέων. Ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα εἶναι κατὰ 4 λεπτὰ περίπου μικροτέρα τῆς ἡλιακῆς. Ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Ἥλιος κινεῖται καθ' ἑκάστην μίαν περίπου μοῖραν πρὸς ἀνατολάς.

Ἡ ἀστρικὴ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς 24 ἀστρικὰς ὥρας, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτῆς δύναται νὰ συμπέσῃ πρὸς οἱανδήποτε ὥραν τοῦ ἡμερονυκτίου, ἕνεκεν τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς τῆς ὀρθῆς ἀναφορᾶς τοῦ Ἡλίου. Ὡς ἐκ τούτου, οὖσα ἀκατάλληλος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, χρησιμοποιεῖται μόνον ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ (βλ. καὶ λ. *ἡμέρα* [Ἀστρον.]). Σ. Π.

— **ἡμέρα ἀστρονομικὴ** [*Ἀστρον.*]. Μέση ἡλιακὴ ἡμέρα ἀρχομένη δώδεκα ὥρας βραδύτερον τῆς πολιτικῆς. Ὠνομάσθη οὕτως ἐπειδὴ ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀστρονόμοις, εἰσαχθεῖσα ἵνα ὁλόκληρος ἡ νύξ, καθ' ἣν γίνονται αἱ ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις, χρονολογῆται διὰ τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας καὶ μὴ παρίσταται ἀνάγκη ἀλλαγῆς αὐτῆς κατὰ τὸ μεσονύκτιον. Καταργηθεῖσα ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1925, κατόπιν ἀποφάσεως διεθνοῦς ἀστρονομικοῦ συνεδρίου, δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον, εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἀρίθμησιν τῶν λεγομένων Ἰουλιανῶν *ἡμερῶν* (βλ. λ.). Σ. Π.

— **ἡμέρα ἐξιλασμοῦ** [*Παλ. Διαθ.*]· βλ. λ. *ἐξιλασμοῦ ἡμέρα*.

— **ἡμέρα ἡλιακὴ** [*Ἀστρον.*]. Τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν κάτω μεσουρανήσεων τοῦ ἀληθοῦς ἢ τοῦ μέσου Ἡλίου. Ἡ οὕτως ὁριζομένη ἡλιακὴ ἡμέρα ἐκαλεῖτο *πολιτικὴ ἡμέρα*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς *ἀστρονομικῆς ἡμέρας*, ἧς ἐγίνετο χρῆσις μόνον παρὰ τοῖς ἀστρονόμοις μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1925 καὶ ἡ ὁποία ἤρχιζε τὴν μεσημβρίαν καὶ ἔληγε τὴν μεσημβρίαν τῆς ἑπομένης (βλ. καὶ λ. *ἡμέρα* [Ἀστρον.]). Σ. Π.

Digitized by Google

— **ἡμέρα** *ἰουλιανὴ [ʼΑστρον.].* Μονὰς χρονολογικοῦ συστήματος, ἀπαντῶντος ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀστρονομίαν πρὸς καθορισμὸν τῶν χρόνων, καθ' οὓς συνέβησαν διάφορα ἀστρονομικὰ φαινόμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίαν μεμακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ μονὰς αὕτη ἰσοῦται πρὸς μίαν *μέσην ἡλιακὴν ἡμέραν* (βλ. λ.), ἀρχομένην ἀπὸ τῆς μεσημβρίας, ἤτοι εἶναι ἡ μόνη περίπτωσις διατηρήσεως τῆς ἄλλοτε ἐν χρήσει ἀστρονομικῆς ἡμέρας, εἰσήχθη δὲ ὑπὸ τοῦ J. Scaliger τῷ 1582. Κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ προταθὲν χρονολογικὸν σύστημα πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέβη ἀστρονομικόν τι φαινόμενον, ἀρκεῖ νὰ δοθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν, αἵτινες παρῆλθον ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 4713 π. Χ. (λαμβανομένης αὐθαιρέτως ὡς ἀρχῆς τῆς ἰουλιανῆς χρονολογίας) μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν συνέβη τὸ φαινόμενον τοῦτο. Οὕτω λ. χ. ἡ ἔκλειψις Ἡλίου τῆς 24ης Ἰανουαρίου 1925 συνέβη τὴν 2.424.175ην ἰουλιανὴν ἡμέραν.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἰσάγει σημαντικὰς ἁπλοποιήσεις εἰς τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμούς, καὶ ἀπαλλάσσει ἀπὸ δυσκολίας καὶ ἀμφιβολίας ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ἀποστάσεως δύο ἢ πλειόνων ἀστρονομικῶν φαινομένων ἀπ' ἀλλήλων, διότι γνωρίζοντες τὰς ἰουλιανὰς ἡμέρας, καθ' ἃς συνέβησαν τὰ φαινόμενα ταῦτα, δὲν ἔχομεν εἰμὴ νὰ λάβωμεν τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς.

Εἰς ἅπαντα τὰ χρονολόγια δημοσιεύονται πίνακες, παρέχοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰουλιανῶν ἡμερῶν, αἵτινες συμπληροῦνται τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους ὡς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἰουλιανῆς ἡμέρας, ὅστις ἀντιστοιχεῖ εἰς ἑκάστην ἡμερομηνίαν. Σ. Π.

— **ἡμέρα** *μέση ἡλιακὴ [ʼΑστρον.]·* βλ. *ἡμέρα* [ʼΑστρον.].

— **ἡμέρα** *πολιτικὴ [ʼΑστρον.]·* βλ *ἡμέρα* ἡλιακὴ καὶ *ἡμέρα* [ʼΑστρον.].

— **ἡμέρα** *σεληνιακὴ [ʼΑστρον.].* Τὸ χρονικὸν διάστημα, ὅπερ χρειάζεται ἡ Σελήνη, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὸν αὐτὸν μεσημβρινόν. Ἡ σεληνιακὴ ἡμέρα εἶναι κατὰ 52 λεπτὰ μακροτέρα τῆς μέσης ἡλιακῆς (βλ. λ. *ἡμέρα* [ʼΑστρον.]), λόγῳ τῆς κατ' ὀρθὴν φορὰν κινήσεως τῆς Σελήνης ταχύτερον τοῦ μέσου Ἡλίου.

— **ἡμέρα** *ὑποδοχῆς [Κοινων. ʼΕθιμοτ.].* Ἡ κοινότερον γνωστὴ ὡς jour fixe *(ζοὺρ φίξ)*, ἡμέρα *ὡρισμένη*, ἡμέρα *τακτὴ* ἢ *τακτική*, καθ' ἣν ἡ οἰκοδέσποινα παραμένει ἐν τῷ οἴκῳ καὶ δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν τῶν γνωρίμων της. Ἡ ἡμέρα ὑποδοχῆς ὑποσημαίνεται παρ' ἡμῖν συνήθως ὡς ἑξῆς: «Ἡ κυρία Χ. δέχεται τὴν Τρίτην ἢ τὴν Τετάρτην κλπ.». Δύναται δὲ νὰ εἶναι μία ἡμέρα ἑκάστης ἑβδομάδος, λ.χ. ἡ Τρίτη, ἢ ἡ πρώτη, ἡ δεκάτη καὶ ἡ εἰκοστὴ ἡμέρα ἑκάστου μηνὸς καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὧραι ὑποδοχῆς ἀπὸ τῆς 5—8 μ. μ. ἢ καὶ μόνον ἀπὸ τῆς 6—7 ἢ ἀπὸ τῆς 7—8. Ὅταν εἰς τὸ ἐπισκεπτήριον τῆς οἰκοδεσποίνης ταύτης σημειοῦται κάτωθεν τοῦ ὀνόματός της, π.χ. «Τρίτη», τὸ τοιοῦτον σημαίνει ὅτι δέχεται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἄνευ περιορισμοῦ τινος τῶν ἀπογευματινῶν ὡρῶν 5—8. Ἡ οἰκοδέσποινα ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ περιωρισμένας ὥρας ὑποδοχῆς, τὰς σημειώνει εἰς τὸ ἐπισκεπτήριόν της κάτωθεν τῆς ὀνομασίας τῆς ἡμέρας της, λ. χ. Τρίτη 6—7 μ. μ. Ἡ εὐγένεια ἀπαιτεῖ νὰ μὴ τὴν ἐπισκεπτώμεθα κατ' ἄλλην ἡμέραν, διότι δυνατὸν νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τὴν εὕρωμεν εἰς τὴν οἰκίαν της. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη δὲν ἰσχύει διὰ τὴν κυρίαν ἐκείνην, ἥτις τυχὸν ἔχει τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑποδοχῆς μὲ τὴν γνώριμον, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλει ἐπίσκεψιν. Αἱ δύο αὐταὶ κυρίαι ἠμποροῦν ν' ἀνταλλάσσουν ἐπισκέψεις κατ' ἄλλας ἡμέρας ἢ κατὰ τὴν τακτικήν των ἡμέραν ὑποδοχῆς. Αἱ ἡμέραι ὑποδοχῆς κατὰ τὰ λοιπὰ ἐξομοιοῦνται πρὸς τὰς ἀπογευματινὰς *δεξιώσεις* (βλ. λ.), δυνάμεναι νὰ εἶναι καὶ *χορευτικαί*. Παρέχουσι δὲ κατάλληλον εὐκαιρίαν εἰς τοὺς γνωρίμους ν' ἀποστείλουν ἄνθη πρὸς τὴν οἰκοδέσποιναν ἡ ὁποία δέχεται. Τ. Δ.

— **ἡμέρα** *φυσικὴ [ʼΑστρον.]·* βλ. λ. *ἡμέρα* [ʼΑστρονομ.]

«Ἡμέρα»· βλ. λ. *«Νέα* Ἡμέρα».

ἡμεράδα (ἡ) *[Βοτ.].* Κοινὴ ὀνομασία *δρυὸς* τῆς *μαλλωτῆς* (quercus lanuginosa) (βλ. λ. τ. Θ' σ. 570 α').

ἡμεράδι (τὸ) *[Βοτ.].* Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ αἰγίλωψ* (Quercus aegilops).

ἡμεραλωπία (ἡ)· πάθησις ὀφθαλμική, καθ' ἣν δὲν βλέπει τις κατὰ τὴν ἡμέραν· ἀντίθ. *νυκταλωπία*.

ἡμεράλωψ, —ωπος (ὁ)· ὁ μὴ ὁρῶν κατὰ τὴν ἡμέραν· ‖ ὁ μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν ὁρῶν· ‖ ὁ πάσχων ἐξ ἡμεραλωπίας· ἀντίθ. *νυκτάλωψ* (ἀρχ.).

— *[ʼΙατρ.]* Βλ. λ. *νυκτάλωψ*.

ἡμεραργία (ἡ)· ἀργία καθ' ἡμέραν ἐργάσιμον, κατηναγκασμένη ἀργία· ‖ συνεκδ. ἡ ἀποζημίωσις διὰ τὴν κατηναγκασμένην ἀργίαν, οἷον τῶν καλουμένων μαρτύρων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

Ἡμερασίας *ʼΑρτέμιδος ναὸς [ʼΑρχ.].* Ναὸς ἐν Λουσοῖς, πόλει τῆς Ἀρκαδίας. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν καὶ εἶχε σχῆμα περίεργον. Εἰς τὰ πλάγια ὑπῆρχον δύο στοαί, κατὰ μῆκος δὲ τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ σηκοῦ παραστάδες ἐξέχουσαι ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ὡς ἐν τῷ ναῷ τῆς Φιγαλείας. Ὁ ναὸς κατεστράφη μετὰ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἧς ἐπὶ Παυσανίου (VIII 18, 7—8) «οὐδὲ ἐρείπια ἔτι λειπόμενα ἦν». Ὠνομάσθη δὲ ἡ Ἄρτεμις οὕτω, διότι ἐνταῦθα ἰάθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ Μελάμποδος εἰς τὸν ναὸν ὁδηγηθεῖσαι μαινόμεναι θυγατέρες τοῦ Προίτου. Ἡ αὐτὴ Ἄρτεμις κατὰ Καλλίμαχον (Ὕμν. ΙΙΙ 236) καλεῖται καὶ *Ἡμέρα* ἢ κατὰ τὸν στίχον «Ἡμέρη, οὕνεκα θυμὸν ἀπ' ἄγριον εἷλεο παίδων». Ὁ ναὸς οὗτος ἀνεσκάφη καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν W. Reichel καὶ A. Wilhelm (ἐν Jahreshefte Osterreich. Arch. Inst. τόμ. Δ' (1901) σελ. 1 κ. ἑ.). Ν. Χ. Κ.

ἡμέρες *τῆς γριᾶς [Λαογρ.].* Οὕτως ὀνομάζονται αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, καθ' ἃς πολλάκις ἐνσκήπτει αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον διὰ τὴν ἐποχὴν ψῦχος, σχετικαὶ δὲ παραδόσεις φέρονται ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὧν κοινὸς τύπος εἶναι ὁ ἑξῆς: «Τὴ στερνὴ μέρα τοῦ Μαρτιοῦ (εἰκοσιοχτὼ μέρες εἶχε τότε ὁ Μάρτης) ἐρχότανε μιὰ γριὰ μὲ τὰ πρόβατά της ἀπὸ τὰ ξεχειμαδιά κι' ἔπιασε χιόνι. Ἀλλὰ ἡ γριὰ εἶπε: «Σ'τὴμ πομπή σου, Μάρτη μου, τ' ἀρνοκατσικάκια μου τὰ 'βγαλα!». Τότες ὁ Μάρτης ἐθύμωσε καὶ ἐδανείστηκε τρεῖς ἡμέρες ἀπὸ τὸν ἐρχόμενο Φλεβάρη, κι' ἔρριξε χιόνια πολλά. Ἡ γριὰ ἀπιστόμισε τὸ λεβέτι της κ' ἐχώθηκε ἀπὸ κάτω, κι' ἀπὸ τὸν πολὺ χειμῶνα, τὸ λεβέτι, ἡ γριὰ καὶ τὰ πρόβατά της ἐγινήκανε λιθάρια ποὺ μοιάζουνε σὰ λεβέτι καὶ πρόβατα. Κι' ἀπὸ τότε ἔχει ὁ Μάρτης τριανταμία ἡμέρες καὶ ὁ Φλεβάρης εἰκοσιοχτώ». Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέονται πολλαὶ ὀνομασίαι τόπων, ὅπου σωροὶ λίθων θεωρούμενοι ὡς ἡ ἀπολιθωμένη γραῖα μὲ τὸ ποίμνιόν της (π. χ. τῆς γριᾶς ὁ σωρός, τῆς γριᾶς τὰ βουνὰ κ. ἄ.), κοινόταται δὲ εἶναι αἱ ἐκ τοῦ μύθου αὐτοῦ παροιμίαι. Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ παρὰ Ρωμουνοις, συνταυτίζουσι γραίας τινὰς τοῦ χωρίου πρὸς τοῦ Μαρτίου τὰς τελευταίας ἡμέρας, ὀνομάζοντες ἑκάστην τούτων μὲ τὸ ὄνομα ἐκείνης ἐκ τῶν γυναικῶν, ἧς ὁ χαρακτὴρ φαίνεται ἀνάλογος πρὸς τὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπικρατοῦντα καιρόν. Ὅμοιαι ὀνομασίαι (γριές, ἡμέρες τῆς γριᾶς, κατσίκια τῆς γριᾶς), ὡς καὶ παραπλήσιαι παραδόσεις ἀπαντῶσι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς Δ. Εὐρώπης, ἔτι δὲ παρὰ τοῖς Ρώσοις καὶ ἄλλοις Σλαύοις, Τούρκοις, Ἄραψι.

Τὸ πρότυπον τῆς παραδόσεως ἀνεζητήθη εἰς τὸ ἔθιμον τῶν διαφόρων λαῶν τῆς συμβολικῆς ἐκδιώξεως τοῦ χειμῶνος, προσωποποιημένου ὡς γραίας γυναικός, ἐνῷ ἄλλοι ἠθέλησαν νὰ ἀναγάγωσι τὸν τῆς ἀπολιθώσεως τῆς γραίας μῦθον εἰς τὸν ἀρχαῖον τῆς Νιόβης. Κατὰ τὸν Πολίτην ἡ παράδοσις εἶναι αἰτιολογική, πλασθεῖσα ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐξήγησιν τοῦ δριμέος πολλάκις ψύχους τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς αἰτιολογίαν τοῦ ἀνισαρίθμου τῶν ἡμερῶν τοῦ Φεβρουαρίου (Κουτσοῦ, Κουτσοφλέβαρου). Γραῖα δὲ εἶναι ἡ παθοῦσα, πλὴν ἐλαχίστων παραλλαγῶν παραδόσεων, ὅπου εἶναι βοσκός, διότι τὸ ψῦχος εἶναι φυσικὰ εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην αἰσθητότερον. Θεωρεῖ δὲ τὴν παράδοσιν ἑλληνικήν.

— [Πρβλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις Α' σ. 163—169, ἀρ. 298—307, Β' σ. 874 κ. ἑ.]. Μ. Ι.

ἡμερεύω, κοιν. *μερεύω·* γίνομαι ἥμερος, τιθασός, ἀντίθ. *ἀγριεύω*: «τὸ ἀρκοῦδι δὲν ἡμερεύει» ‖ μεταφ. καταπραΰνομαι, καθησυχάζω: «εἶναι τόσον ἐξηγριωμένος ποὺ μὲ τίποτε δὲ μερεύει», «σιγὰ σιγὰ θὰ μερέψῃ» ‖ μεταβ. κάμνω τινὰ ἥμερον: «αὐτὸς μὲ τὸν τρόπο του καὶ τὰ θεριὰ μερεύει» ‖ μεταφ. καταπραΰνω: «θὰ τὸν μερέψῃ μὲ τὶς γαλουφιές της».

ἡμερήσιος, —α, —ον· ὁ τῆς ἡμέρας, ὁ καθ' ἡμέραν λαμβάνων ὕπαρξιν, καθημερινός: «ἡμερήσιος μισθός», «ἡμερησία ἐργασία, — δαπάνη» ‖ «ἡμερήσια φύλλα» ἢ «ἡμερήσιαι ἐφημερίδες» ἢ «ἡμερήσιος τύπος» ὁ εἰς καθημερινὰς ἐκδόσεις ἐμφανιζόμενος, ἀντίθ. «περιοδικὸς τύπος» ‖ «ἡμερησία διαταγὴ» ἡ καθ' ἡμέραν ἐκδιδομένη διαταγὴ στρατιωτικῆς τινος διοικήσεως· ‖ «ἡμερησία διάταξις» τὸ καθ' ἡμέραν ἐκδιδόμενον πρόγραμμα τῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἀσχοληθῇ νομοθετικόν τι σῶμα· ‖ ὁ διαρκῶν ἢ συμβαίνων ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν «ἡμερησία ὁδός, — πορεία», «ἡμερησία παραγωγὴ ἐργοστασίου, — κατανάλωσις» ‖ ὁ τὴν ἡμέραν συμβαίνων, ἀντίθ. *νυκτερινός*: «ἡμερησία —, νυκτερινὴ πορεία», «ἡμερησία —, νυκτερινὴ ἐργασία». — Ἐπίρρ *ἡμερησίως*: «ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἡμερησίως» «δαπανᾷ ἡμερησίως χιλίας δραχμάς».

— **«Ἡμερησία** *Νέα»* (Daily News). Ἀγγλικὴ πρωϊνὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Λονδίνῳ. Φιλελεύθερα, ὑποστηρίζουσα τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐκκλησίαν ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἱδρύθη τὴν 21 Ἰανουαρίου 1846, ὁ πρῶτος της δὲ ἀρχισυντάκτης ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Δίκενς. Τῷ 1901 περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Τζώρτς Κάντμπερυ, ἀπορροφήσασα τὸν «Πρωϊνὸν Ἡγέτην» («Morning Leader»). Ἀπὸ τοῦ 1909 ἐκδίδεται ταυτοχρόνως ἐν Λονδίνῳ καὶ Μάντσεστερ. Δ. Σ. Δ.

— **«Ἡμερήσια** *Χρονικά»* («Daily Chronicle»). Πρωϊνὴ ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Λονδίνῳ. Ἱδρύθη τῷ 1855, ἀγορασθεῖσα δὲ τὸν Μάϊον 1877 ὑπὸ τοῦ Ἔδουαρδ Λόϋδ, ἐπωλεῖτο ἀντὶ μιᾶς πέννας. Τῷ 1918 περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Σὲρ Χένρυ Ντάλζεελ. Εἶναι ὄργανον τῶν φιλελευθέρων. Δ. Σ. Δ.

— **ἡμερησία** *ἀποπλάνησις* (Aberration diurne) *[ʼΑστρον.]·* βλ. **λ.** *ἀποπλάνησις* (τ. Ε', σ. 215α').

— **ἡμερησία** *διαταγὴ [Στρατ.].* Ἡ διαταγή, εἴτε συντάγματος, εἴτε τάγματος ἢ μοίρας ἢ σχηματισμοῦ ἀνεξαρτήτου, εἴτε στρατιωτικοῦ καταστήματος, ἐν ᾗ καθ' ἑκάστην ἀναγράφονται ἅπασαι αἱ μεταβολαὶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν κτηνῶν, δηλαδὴ εἴσοδος, ἔξοδος, μετάθεσις, προβιβασμός, ἄδεια, λιποταξία, προφυλάκισις κτλ., ἅπαντα τὰ οἰκονομικῆς φύσεως ζητήματα, δηλαδὴ χρέωσις, ἐγγραφή, διαγραφὴ ὑλικοῦ κτλ., αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ συντάγματος καὶ ὑπὸ πάσης προϊσταμένης ἀρχῆς ποιναί, αἱ εἰς ἀξιωματικοὺς ἀνατιθέμεναι εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι, ἐν γένει ἅπαντα τὰ ζητήματα ἐξ ὧν θ' ἀπορρεύσῃ πᾶσα οἱαδήποτε μεταβολὴ χρηματικῆς φύσεως, π. χ. αὔξησις ἢ κράτησις ἀποδοχῶν, καταλογισμὸς εἰς βάρος ἀτόμου τινὸς κτλ.

Τὸ φρουραρχεῖον συντάσσει καθ' ἑκάστην *ἡμερησίαν διαταγήν*, ἐν ᾗ ἀναγράφονται ἅπαντα τὰ γενικὰ ζητήματα τῆς φρουρᾶς, ἤτοι τάξεως, πειθαρχίας, στολῆς κτλ., αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ φρουράρχου ποιναί, ὁ διορισμὸς ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς εἰς ὑπηρεσίαν κτλ.

Ἡ ἡμερησία διαταγὴ συντάσσεται ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ τῆς σχετικῆς μονάδος ἢ τοῦ φρουραρχείου καὶ ὑπογράφεται παρὰ τοῦ διοικητοῦ ἢ φρουράρχου, μεθ' ὃ κοινοποιεῖται ἡ μὲν τοῦ συντάγματος κτλ. εἰς τὰς διαφόρους ὑφισταμένας μονάδας (λόχους, ἴλας, πυροβολαρχίας), ἡ τοῦ φρουραρχείου εἰς τὰ διάφορα σώματα τῆς φρουρᾶς. Ν. Θ. Κ.

— **ἡμερησία** *διάταξις [Κοινοβ. Δίκ.].* Τὸ ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς ἢ τῆς γερουσίας καταρτιζόμενον πρόγραμμα τῶν καθ' ἑκάστην συνεδρίασιν συζητητέων θεμάτων. Πρὸς διεξαγωγὴν τῶν συζητήσεων συντάσσονται ἐν μὲν τῇ βουλῇ α) ἡμερησία διάταξις τῶν ἀναφορῶν καὶ ἐρωτήσεων, β) ἡμερησία διάταξις τῶν ἐπερωτήσεων, καὶ γ) ἡμερησία διάταξις τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας· ἐν δὲ τῇ γερουσίᾳ α) ἡμερησία διάταξις τῶν ἐπερωτήσεων, καὶ β) ἡμερησία διάταξις τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας. Ἡ ἡμερησία διάταξις ἑκάστης συνεδριάσεως προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ προέδρου, ἐπινεύσει τοῦ σώματος, κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως καὶ ἐκτίθεται εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν συνεδριάσεων προηγεῖται ἡ συζήτησις ἐπὶ τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῶν ἀναφορῶν καὶ ἐρωτήσεων, καθ' ἣν σειρὰν αὗται εἶναι ἀναγεγραμμέναι ἐν αὐτῇ, ἡ συζήτησις δὲ αὕτη δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ πλέον τῆς ὥρας. Ἐὰν μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας δὲν ἐξηντλήθη ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν ἀναφορῶν καὶ ἐρωτήσεων, ἀναβάλλονται τὰ λοιπὰ θέματα αὐτῆς διὰ τὴν ἑπομένην συνεδρίασιν, ἐκτὸς ἂν ἡ κυβέρνησις ἤθελε νομίσει, ὅτι ἐρώτησις τις εἶναι κατεπείγοντος χαρακτῆρος, ὁπότε ζητεῖ τὴν κατὰ προτίμησιν συζήτησιν αὐτῆς. Μετὰ τὴν συζήτησιν τῶν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει ἀναφορῶν καὶ ἐρωτήσεων προβαίνει τὸ σῶμα εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν ἐπερωτήσεων, ἐὰν εἶναι ἡμέρα συζητήσεως τοιούτων, καὶ εἶτα εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας. Ἐν τῇ γερουσίᾳ, ἔνθα λείπει ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν ἀναφορῶν καὶ ἐρωτήσεων, προηγεῖται ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν ἐπερωτήσεων καὶ εἶτα ἐπακολουθεῖ ἡ τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας. Ὡς ἡμέραι ἐπερωτήσεων ὁρίζονται διὰ μὲν τὴν βουλὴν ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Παρασκευή, διὰ δὲ τὴν γερουσίαν ἡ Τετάρτη, ἂν δὲ δι' οἱονδήποτε λόγον δὲν γίνῃ κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς συνεδρίασις, ὁρίζεται ἡ ἀμέσως ἑπομένη. Τὰ τῆς διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων ἐν γένει ρυθμίζει ὁ ἀπὸ 3 Δεκεμβρίου 1927 *κανονισμὸς τῆς βουλῆς*, ἐν δὲ τῇ γερουσίᾳ ὁ ἀπὸ 11 Ἰουνίου 1929 *κανονισμὸς τῆς γερουσίας*. Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

— **ἡμερησία** *κίνησις τῆς Γῆς [ʼΑστρον.].* Τὸ φαινόμενον τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς ἐντὸς 24 ὡρῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὁλόκληρος ἡ οὐράνιος σφαῖρα φαίνεται περιστρεφομένη ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπαλήθευσις τοῦ φαινομένου τούτου δύναται νὰ γίνῃ εἴτε διὰ παρακολουθήσεως ἐπί τινας ὥρας τοῦ ὕψους λαμπροῦ τινος ἀστέρος ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος, εἴτε διὰ φωτογραφήσεως περιοχῆς τινος τοῦ οὐρανοῦ. Ἐὰν λ. χ. διευθύνωμεν φωτογραφικὴν μηχανὴν πρὸς τὸν πόλον καὶ ἐκθέσωμεν τὴν φωτογραφικὴν πλάκα

Digitized by Google

ἐπί τινας ὥρας, κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς θὰ ἴδωμεν ὅτι οἱ περὶ τὸν πόλον ἀστέρες διαγράφουσι περὶ αὐτὸν παράλληλα πρὸς ἄλληλα κυκλικὰ τόξα (βλ. λ. *Γῆ*). Σ. Π.

— **ἡμερησία** ***παράλλαξις*** *['Αστρον.]*· βλ. λ. *παράλλαξις*.

— **ἡμερήσιον** ***τόξον ἀστέρος*** *['Αστρον.]*. Τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἀστὴρ διαγράφει ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως αὐτοῦ, συνεπείᾳ τῆς ἡμερησίας περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς. Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, εἰς τὰ μέσα πλάτη, τὸ ἡμερήσιον τόξον τῶν ἀστέρων ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἀποκλίσεως αὐτῶν, ἤτοι οἱ μὲν ἀειφανεῖς ἀστέρες διαγράφουσιν ὁλόκληρον κύκλον ὑπεράνω τοῦ ὁρίζοντος, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ κινούμενοι ἔχουσιν ἡμερήσιον τόξον ἴσον τῷ νυκτερινῷ. Προκειμένου περὶ τῶν λοιπῶν ἀμφιφανῶν, τούτων τὸ ἡμερήσιον τόξον ἐλαττοῦται ὅσῳ ἡ πολική των ἀπόστασις αὐξάνει. Εἰς τόπους ἔχοντας διάφορον γεωγραφικὸν πλάτος, τὸ μῆκος τοῦ ἡμερησίου τόξου τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος εἶναι διάφορον. Οὕτως εἰς τόπους κειμένους ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ τὰ ἡμερήσια τόξα ὅλων τῶν ἀστέρων εἶναι ἴσα πρὸς τὰ νυκτερινά, ὅσῳ ὅμως τὸ πλάτος αὐξάνει τόσῳ καὶ τὸ μῆκος τοῦ ἡμερησίου τόξου τοῦ αὐτοῦ ἀστέρος αὐξάνει.

Κατὰ ταῦτα ἡ αὐξομείωσις τῆς ἀποκλίσεως τοῦ Ἡλίου ἐντὸς τοῦ ἔτους συνεπάγεται τὴν αὐξομείωσιν τῆς διαρκείας τῆς ἡμέρας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως ἡμερομηνίαν ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας εἶναι ἄλλη εἰς τὸν ἰσημερινὸν καὶ ἄλλη εἰς τὰ διάφορα πλάτη, ἐξαιρέσει τῶν ἰσημεριῶν, ὁπότε ὁ Ἥλιος κινεῖται ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας εἶναι πανταχοῦ ἴση πρὸς τὴν τῆς νυκτός. Σ. Π.

— **«Ἡμερήσιος** ***Κῆρυξ*»** («Daily Herald»). Ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Λονδίνῳ, ὄργανον τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Ἱδρύθη κατὰ τὴν διάρκειαν ἀπεργίας ὑπὸ τοῦ σωματείου τῶν στοιχειοθετῶν τοῦ Λονδίνου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911. Ἐξηκολούθησε τὴν ἡμερησίαν ἔκδοσίν του μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου 1914, ὁπότε μετεβλήθη εἰς ἑβδομαδιαῖον φύλλον μέχρι τῆς 29 Μαρτίου 1919. Τὴν 31 Μαρτίου 1919 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἡμερησίαν ἔκδοσίν του. Δ. Σ. Δ.

— **«Ἡμερήσιος** ***Ταχυδρόμος*»** («Daily Mail»). Ἀγγλικὴ πρωϊνὴ ἡμερησία ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ταυτοχρόνως ἐν Λονδίνῳ, Μάντσεστερ καὶ Παρισίοις. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλφρέδου Καρόλου Οὐΐλλιαμ Χάρμσουωρθ, ἔπειτα λόρδου Νόρθκλιφ, τὴν 4 Μαΐου 1896, πωλουμένη ἀντὶ ἡμισείας πέννας. Ἡ τιμὴ ὑψώθη εἰς μίαν πένναν κατὰ τὸν πόλεμον. Ἡ ἀρχικὴ της κυκλοφορία συνίστατο εἰς 397,215 φύλλα ἡμερησίως, φθάσασα τὸν Ἰούλιον τοῦ 1920 εἰς ἡμερησίαν καθαρὰν πώλησιν 1,121,790 φύλλων. Τὰ γραφεῖα καὶ τυπογραφεῖα ἐν Μάντσεστερ ἱδρύθησαν τῷ 1900, τὰ δὲ ἐν Παρισίοις τῷ 1905. Τῷ 1906 ἤρχισεν εἰδικὴ ἑβδομαδιαία ἔκδοσις διὰ τοὺς τυφλούς. Δ. Σ. Δ.

— **«Ἡμερήσιος** ***Τηλέγραφος*»** («Daily Telegraph»). Ἡμερησία πρωϊνὴ ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Λονδίνῳ. Ἱδρύθη τὴν 29 Ἰουνίου 1855 ἐκδιδομένη εἰς ἁπλοῦν φύλλον, τῷ δὲ 1855 περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Τ. Μ. Λέβυ, ὁ ὁποῖος ηὔξησε τὰς σελίδας της εἰς τέσσαρας. Ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἡ πωλουμένη ἀντὶ μιᾶς πέννας. Κατ' ἀρχὰς κοινωνική, θεατρική, μουσική, φιλολογικὴ καὶ ἀθλητικὴ μᾶλλον ἢ πολιτικὴ καὶ δίδουσα ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνταποκρίσεις, κατέστη βαθμηδὸν τὸ δημοφιλὲς ὄργανον τῆς μεσαίας τάξεως. Τῷ 1873 ὁ «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» ἀπέστειλε τὸν Τζώρτζ Σμίθ, ὅπως ἐνεργήσῃ ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς εἰς Νινευΐ, τῷ δὲ 1875, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ «Κήρυκος» τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀπέστειλε τὸν Χ. Μ. Στάνλεϋ, ὅπως ἐξερευνήσῃ τὴν Κεντρῴαν Ἀφρικήν. Ἐπίσης τῇ πρωτοβουλίᾳ του ὁ Σὲρ Χάρρυ Τζόνστον ἐξηρεύνησε τὸ Κίλιμα-Νγάρο (1884—1885) καὶ ὁ Λάϊονελ Ντὲκλ ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος εἰς τὸ Κάϊρον (1899—1900). Δ. Σ. Δ.

— **«Ἡμερήσιος** ***Τηλέγραφος*»** («Daily Telegraph»). Ἑλληνικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη εἰς σχῆμα μέγα ἐν Ἁγίῳ Φραγκίσκῳ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ τοῦ 1920.

— **«Ἡμερήσιος Τύπος»**. Ἡμερησία πρωϊνὴ ἀθηναϊκὴ ἐφημερὶς φιλελευθέρων ἀρχῶν, ἱδρυθεῖσα τὴν 25ην Νοεμβρίου 1928. Ἀκολουθοῦσα μετριοπαθῆ ἀντιπολίτευσιν, ἐξελείχθη γοργὰ εἰς λαϊκὸν ὄργανον εὐρείας κυκλοφορίας.

ἡμερινός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς ἡμέρας, ὁ λαμβάνων ὕπαρξιν τὴν ἡμέραν, ἀντίθ. *νυκτερινός*: «ἡμερινὸν φῶς», «ἡμερινὴ φυλακή».

ἡμέριος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μιᾶς ἡμέρας, ὁ διαρκῶν μίαν ἡμέραν, ἡμερήσιος: «ἡμέριος κύκλος» τὸ χρονικὸν διάστημα μιᾶς ἡμέρας.

Ἡμέριος ***(ἢ Ἱμέριος)***. Βυζαντινὸς ἀξιωματικὸς ἐκ Θρᾴκης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565). Συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου κατὰ τῶν Βανδήλων τῆς Καρχηδόνος, μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βελισσαρίου παρέμεινεν ἐκεῖ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σολόμωνα. Τῷ 538 ἀποσταλεὶς κατὰ τοῦ στασιάσαντος Στότζου καὶ τῶν προσχωρησάντων αὐτῷ ἰθαγενῶν Μαυρουσίων, καὶ κυκλωθεὶς ἐν Βυζακίῳ (τῆς νῦν Τύνιδος) ὑπὸ ὑπερτέρων δυνάμεων, ἠχματωτίσθη κατόπιν γενναίας ἀντιστάσεως. Πιεσθεὶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ Στότζου ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς παραλίας πόλεως Ἀδραμητοῦ (ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς νῦν Τύνιδος) συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν στασιαστῶν καὶ πολυαρίθμων Μαυρουσίων καὶ ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῇ. Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως, ἐκλαβοῦσα τοὺς περὶ τὸν Ἡμέριον ἄνδρας ὡς ἀνήκοντας εἰς τὸν βασιλικὸν στρατόν, τοὺς δὲ Μαυρουσίους ὡς αἰχμαλώτους, ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἣν τότε ἐλεηλάτησαν οἱ στασιασταί.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἡμέριος, διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων του, ἐδραπέτευσε καταφυγὼν εἰς Καρχηδόνα, μεθ' ὃ συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων καὶ τῷ 551 συναντῶμεν αὐτὸν ὑπερασπιζόμενον τὸ φρούριον Ῥήγιον, προσβληθὲν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Τουτίλα. Μετὰ μακρὰν καὶ γενναίαν ἀντίστασιν, καθ' ἣν διέπρεψεν ἐκτελῶν τολμηρὰς ἐξόδους κατὰ τῶν πολυαρίθμων πολιορκητῶν, ἐξαντληθεισῶν τῶν τροφῶν του ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ.

— **Ἡμέριος** ἢ ***(Ἱμέριος)***. Πατρίκιος καὶ λογοθέτης ἐπὶ Λέοντος ΣΤ', ἀπεστάλη ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ στόλου, ἀποτελουμένου ἐξ 187 πλοίων (ὧν ἐπέβαινον 34 χιλ. ναυτῶν καὶ 13 χιλ. στρατιωτῶν), πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων, ἀποτυχὼν ὅμως εἰς τὴν ἀποστολήν του ἐπανῆλθεν εἰς Βυζάντιον.

Τῷ 904 ἀπεστάλη ἐκ νέου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στόλου ἐναντίον τῶν μέχρι Προποντίδος ἐπιδραμόντων πολυαρίθμων πλοίων τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράβων. Ὁ Ἡμέριος συναντήσας τὸν ἐχθρικὸν στόλον πλησίον τῆς Σαμοθρᾴκης, δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ αὐτὸν καὶ οὕτως ἔδωκεν αὐτῷ καιρὸν νὰ προσβάλῃ αἰφνιδιαστικῶς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ νὰ ἀπαγάγῃ ἐκεῖθεν 22 χιλ. αἰχμαλώτους ἐκ τῶν κατοίκων της. Τέλος ἐπέτυχε τῷ 909 νὰ καταναυμαχήσῃ τὸν ἀραβικὸν στόλον, προξενήσας αὐτῷ σοβαρὰς ἀπωλείας, ἀλλὰ καὶ πάλιν τῷ 912 ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ μόλις διεσώθη καταφυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ βασιλεὺς Λέων (912) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν σύλληψιν τοῦ Ἡμερίου καὶ τὸν περιορισμὸν αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ Καμπᾶ (ἢ Καλυπτᾶ ἢ Καλυπᾶ), ἐν τῇ ὁποίᾳ μετὰ ἓξ μῆνας ἀπέθανε «δεινῶς ὑπὸ θλίψεως κατεργασθείς», ὡς λέγει ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος. Ν. ΚΛΣ

— **Ἡμέριος**. Πατρίκιος Βυζαντινὸς καὶ αὐλικὸς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Γ' (842—867), προαχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἕνεκα τῆς αἰσχρολογίας του καὶ τῶν ἀσέμνων αὐτοῦ παιγνίων, δι' ἃ καὶ «χοῖρος» ἐπεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του. Ἡμέραν τινὰ ἔλαβε παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ὡς δῶρον 50 λίτρας χρυσοῦ, διότι ἀφῆκε «ψόφον ἀκόλαστον, ἀπὸ τῆς μιαρᾶς γαστέρος, οὕτω βαρὺν καὶ σφοδρῶς καταιγίζοντα, ὥστε καὶ τὸν φαῖνον φατλίον (δηλαδὴ τὸ ἀνημμένον κηρίον) ἀποσβεσθῆναι». Ν. ΚΛΣ

Ἡμερίτα ***Αὐγούστα*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λουσιτανίας ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Ἱσπανίας Λουσιτανίας θέσις Β, ε, 8). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Μέριντα*. Σ. Ε. Λ.

Ἡμεροβαπτισταὶ (οἱ). Αἱρετικοὶ Ἰουδαῖοι, οἵτινες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἡγησίππου ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἐσσαίων, Γαλιλαίων, Σαμαρειτῶν, Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων. Καὶ ἄγνωστον μὲν τί ἐπρέσβευον οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι, ἀμφίβολον δὲ ἂν ἦσαν οἱ ἐν ταῖς Πράξεσι (ιη', 25 καὶ ιθ', 1—7) ἀναφερόμενοι μαθηταὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ καὶ πρόγονοι τῶν ἐν Περσίᾳ κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα ἀνακαλυφθέντων αἱρετικῶν Μανδαίων (*Εὐσεβίου*, «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» δ', 22.— *Φ. Βαφείδου* «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, Α' 39). Ε. Γ. Π.

ἡμεροβίγλιον (τό). Παρὰ Βυζαντινοῖς ἡ ἡμερησία φυλακή, τῆς ὁποίας οἱ φύλακες ἐκαλοῦντο «οἱ τῆς ἡμέρας βιγλίζοντες».

Ἡμεροβίγλι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 439. Κεῖται εἰς τὸ ἀπόκρημνον δυτικὸν μέρος τῆς νήσου μεταξὺ Οἴας καὶ Φηρῶν, βορείως τῶν τελευταίων κείμενον. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ ΒΑ κείμενον χωρίον *Βουρβοῦλος* (κάτ. 360), ἀπέχον ἐπὶ ὥραν ἀπὸ τῆς ἕδρας. Δ. Ε. Μ.

ἡμεροβιίδαι (οἱ) (Hemerobiidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐντόμων νευροπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μεγαλοπτέρων*, περιλαμβάνουσα ἐλάχιστα γένη, ὧν γνωστότερον ὁ *ἡμερόβιος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

ἡμερόβιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ μίαν μόνον ἡμέραν ζῶν, ἐφήμερος: «ἡμερόβια ἔντομα»· || ὁ διὰ τὴν παροῦσαν μόνον ἡμέραν φροντίζων, ἀδιαφορῶν δὲ διὰ τὰς λοιπάς, ἐπίθετον τοῦ Διογένους ὡς κατ' ἐξοχὴν ζῶντος τοιοῦτον βίον· || ὁ τὴν ἡμέραν δρῶν, τὴν δὲ νύκτα ἡσυχάζων, ἀντίθ. *νυκτόβιος*.

ἡμερόβιος (ὁ) (Hemerobius) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡμεροβιιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους, μὲ σῶμα ἐπίμηκες, μᾶλλον λεπτόν, ἀπεστρογγυλωμένον, μὲ κεφαλὴν παχεῖαν, προθώρακα βραχὺν καὶ εὐρὺν καὶ πτέρυγας ἀνεπτυγμένας. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων εἶναι ὑδρόβιοι. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡμερόβιος ὁ ἀκανθώδης* (Hemerobius spinosus). Δ. Ν. Π.

ἡμεροδάνεισμα (τό)· δάνειον παρεχόμενον ἐπὶ τόκῳ καθ' ἡμέραν ὑπολογιζομένῳ, δάνειον βραχυτάτης προθεσμίας.

ἡμεροδανειστὴς (ὁ)· ὁ παρέχων δάνεια ἐπὶ τόκῳ ἡμερησίῳ, ὁ παρέχων δάνεια βραχυτάτης προθεσμίας.

— *['Αρχ.]* Παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι τοκογλύφοι δανείζοντες ἐπὶ τόκῳ ὑπολογιζομένῳ ἡμερησίως. Συνήθης τοιοῦτος τόκος ἦτο εἷς ὀβολὸς κατὰ μνᾶν, δι' ὃ οἱ τοιοῦτοι δανεισταὶ ἐκαλοῦντο καὶ «ὀβολοστάται». Ἔν τινι ᾄσματι τοῦ Μενίππου παρὰ Διογένει Λαερτίῳ, ὡς ἡμεροδανειστὴς κατηγορεῖται ὁ Ἕρμιππος. —Π.

ἡμεροδείκτης (ὁ)· μέσον ἢ ὄργανον δεικνῦον, καθ' ἑκάστην, τὴν ἡμερομηνίαν.

— *['Εγκυκλοπ.]* Ὁ συνηθέστερος τύπος ἡμεροδείκτου ἀποτελεῖται ἀπὸ δέσμην ἐντύπων φύλλων χάρτου, ἅτινα συγκρατοῦνται διὰ λεπτῆς χαρτίνης ταινίας ἐπικεκολλημένης ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς δέσμης. Ἕκαστον φύλλον ἀντιστοιχεῖ εἰς μίαν, κατὰ σειράν, ἡμέραν τοῦ ἔτους καὶ ἀναγράφει τὴν ἡμερομηνίαν, τὰς ὥρας ἀνατολῆς καὶ δύσεως τοῦ ἡλίου, τὰς φάσεις τῆς σελήνης, τὴν ἀγομένην ἐκκλησιαστικὴν ἑορτὴν καὶ ἄλλας ἐνίοτε χρησίμους πληροφορίας. Τὰ φύλλα ἀποσπῶνται διὰ τῆς χειρός, ἀνὰ ἓν καθ' ἑκάστην, οὕτω δὲ ὁ ἡμεροδείκτης, ἀνηρτημένος εἰς μέρος ἐμφανές, παρέχει τὴν χρησιμότητά του εὐχερῶς καὶ εἰς πᾶσαν στιγμήν. Ἄλλοτε πάλιν τὰ φύλλα, ἀντὶ νὰ συγκολλῶνται, συρράπτονται κατὰ τὴν ἄνω αὐτῶν πλευρὰν καὶ εἶναι διάτρητα διὰ ν' ἀποσπῶνται εὐκόλως. Οἱ ἡμεροδεῖκται τοῦ τελευταίου τούτου τύπου ἔχουσι συνήθως ἐπὶ ἑκάστου φύλλου καὶ κενὸν χῶρον διὰ σημειώσεις, τοποθετοῦνται δὲ ἐπὶ ὁριζοντίων ὑποστηριγμάτων (ἐπιτραπέζιοι ἡμεροδεῖκται).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ ποικίλα ἄλλα εἴδη ἡμεροδεικτῶν, τεχνικῆς κατασκευῆς. Μεταξὺ τούτων συνηθέστεροι εἶναι οἱ ἀποτελούμενοι ἀπὸ τρεῖς ταινίας, ἐπὶ μιᾶς ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουσι τυπωθῆ αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος, ἐπὶ τῆς ἄλλης οἱ 12 μῆνες καὶ ἐπὶ τῆς τρίτης οἱ ἀριθμοὶ 1—31. Αἱ ταινίαι διέρχονται ὄπισθεν σχισμῶν αἵτινες ἀφήνουν νὰ φαίνεται ἀνὰ μία μόνον ἐκ τῶν ἐνδείξεων ἑκάστης ταινίας, συναποτελεῖται δὲ οὕτω ἡ ἡμερομηνία. Αἱ ταινίαι μετακινοῦνται εἴτε συρόμεναι διὰ τῆς χειρός, εἴτε μέσῳ τροχίσκων περιστρεφομένων διὰ κοχλίου. —Ρ.

ἡμεροδούλι (τὸ) καὶ ***μεροδούλι***· ἡ δουλειά, ἡ ἐργασία μιᾶς ἡμέρας, ἄλλως *ἡμεροκάματον*: «πηγαίνω 'ς τὸ μεροδούλι», «ἔκαμα δέκα μεροδούλια»· || ὁ μισθός, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἡμερησίας ἐργασίας: «ἐπῆρα τὸ μεροδούλι μου», παροιμ. «μεροδούλι μεροφάγι» ἐπὶ τοῦ δαπανῶντος τὸν ἡμερήσιον μισθὸν εἰς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων· καθόλου, ἐπὶ τοῦ μὴ ἔχοντος περισσεύματα.

ἡμεροδρομία (ἡ)· τὸ ἔργον, ἡ ὑπηρεσία τοῦ *ἡμεροδρόμου* (βλ. λ.).

ἡμεροδρομία (ἡ) (Hemerodromia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν βραχυκέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ ἡμεροδρομίαι εἶναι μικραὶ μυῖαι μὲ σῶμα ἐπίμηκες, προσθίους πόδας κεκαλυμμένους ὑπὸ τριχῶν καὶ πτέρυγας ἀνεπτυγμένας. Ὁ χρωματισμός των εἶναι ὑποκίτρινος. Δ. Ν. Π.

ἡμεροδρόμος (ὁ). Ὁ διατρέχων τὴν ἡμέραν, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας: «ἡμεροδρόμος ἥλιος»· ὁ ταχυδρόμος παρ' ἀρχαίοις (λατιν. hemerodromus).

— *['Αρχ.]* Ὠκύπους πεζοπόρος παρ' ἀρχαίοις καὶ Βυζαντινοῖς, χρησιμοποιούμενος διὰ ταχυδρομικὰς ὑπηρεσίας, ἰδίως ἐν τοῖς στρατεύμασιν, ἀνάλογος πρὸς τοὺς «γραμματοφόρον», «μανδάτορα», «δρομοκήρυκα» καὶ tabellarius, περὶ τοῦ ὁποίου διεσώθησαν οἱ ἑξῆς ἀρχαῖοι ὁρισμοί: «ὁ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι ταχύτητα διακονούμενος» (*Σχολιαστὴς Πλάτωνος*), «ὁ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας θέων» (*Πολυδεύ-*

Digitized by Google

κης). Ἡ ὀνομασία των προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο οὗτοι δι' ὑπηρεσίας ἀπαιτούσας συνήθως ἡμερησίαν καὶ πλέον πεζοπορίαν. Παρὰ Πέρσαις εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαρείου μέχρι τῆς μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ συνθήκης.

Ἐν Ἑλλάδι κατὰ πρῶτον ἀναφέρονται εἰς τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, χρησιμοποιηθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ὑπὸ τῶν Ἀργείων πρὸς τὸν Μαρδόνιον. Περίφημοι ἡμεροδρόμοι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἦσαν ὁ Φειδιππίδας, διατρέξας εἰς δύο ἡμέρας τὰ 214 περίπου χιλιόμετρα τὰ ἀπὸ Μαραθῶνος εἰς Σπάρτην, ὁ Εὐχίδας μεταβὰς εἰς Δελφοὺς ἐκ Πλαταιῶν καὶ ἐπιστρέψας αὐθημερὸν (185 χλμ.), Ἄνυστις ὁ Λάκων, διατρέξας τὰ ἀπὸ Ἤλιδος εἰς Σικυῶνα 1200—1300 στάδια εἰς μίαν ἡμέραν, καὶ Φιλωνίδης ὁ Ζωΐτου, Κρὴς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἴσην ἀπόστασιν διανύσας εἰς ἐννέα ὥρας· τοῦ τελευταίου μάλιστα διεσώθη ἀφιέρωμα ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὅπου ἐπονομάζεται «ἡμεροδρόμος καὶ βηματιστὴς τῆς Ἀσίας». Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἡ ἡμεροδρομία εἰσῆλθεν ὡς ἀγώνισμα ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἀναφέρει δὲ ὁ Πλίνιος ἐνήλικόν τινα διατρέξαντα 160 χιλιάδας βήματα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ (237 χλμ.), παῖδα δὲ 8 ἐτῶν διατρέξαντα 75 χιλιάδας βήματα (111 χλμ.). π. Ν. Π.

ἡμεροζῦμαι (αἱ)· καθαραὶ καλλιέργειαι σακχαρομυκήτων, χρησιμοποιούμεναι ἐν τῇ ζυθοποιίᾳ (βλ. λ. *βλαστομύκης* καὶ *ζῦθος*). Σ. Γ.

ἡμεροκαλλὶς (ἡ) (Hemerocallis) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης καὶ τῆς εὐκράτου Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ καὶ λίαν κοσμητικά. Φέρουσι δὲ χαμηλὴν κυρίως ρίζαν, σαρκώδη καὶ παχέα παράρριζα, λεπτὰ σχεδὸν ὅμοια χόρτου στενὰ ἐπίγεια φύλλα, καὶ μεγάλα, εἰς διπλοῦς ἕλικας διατεταγμένα, ἄνθη μετὰ μακροῦ μίσχου. Ἐκ τῶν πλέον διαδεδομένων εἰδῶν εἶναι: *ἡμεροκαλλὶς ἡ ξανθὴ* (Hemerocallis fulva), μὲ ἐρυθροκίτρινα, ἄοσμα ἄνθη, ἰθαγενὲς τῆς Εὐρώπης, τοῦ Καυκάσου, τῶν Ἱμαλαΐων καὶ τῆς Ἰαπωνίας, καὶ *ἡμεροκαλλὶς ἡ κιτρίνη* (Hemerocallis flava), μὲ κίτρινα εὐωδιάζοντα ἄνθη, ἰθαγενὲς ὁμοίως τῶν ὡς ἄνω χωρῶν. Κ. ΠΑΠ.

ἡμεροκαματιάρης (ὁ), καὶ ***μεροκαματιάρης***· ὁ ἐκτελῶν ἡμεροκάματα, ὁ ἀποζῶν ἀπὸ τῆς ἡμερομισθίου ἐργασίας: «τί δουλειὰ κάμνει;—ἡμεροκαματιάρης εἶναι».

ἡμεροκάματον (τό), καὶ ***μεροκάματο***· ὁ κάματος, ἡ ἐργασία μιᾶς ἡμέρας, *ἄλλως ἡμεροδούλι*: «πηγαίνω 'ς τὸ μεροκάματο», «θέλει δέκα μεροκάματα νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ πόρτα»· || ὁ μισθός, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἡμερησίας ἐργασίας: «μοῦ χρεωστεῖ πέντε ἡμεροκάματα».

ἡμερολογιακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἡμερολόγιον: «ἡμερολογιακὴ διαφορά».

— **ἡμερολογιακὸν *ὅριον*** /*Ναυτ.*/. Γραμμὴ κατὰ συνθήκην θεωρουμένη ἐγγυτάτη τῷ ἀπὸ Γρήνουϊτς μεσημβρινῷ τῶν 180°. Ὅταν τὰ πλοῖα διατέμνωσι τὴν γραμμὴν ταύτην ἀλλάσσουσι τὴν ἡμερομηνίαν αὐτῶν κατὰ μίαν ἡμέραν, αὐξάνοντα μὲν αὐτὴν ἐὰν διέταμον τὴν ὡρικὴν *ἄτρακτον* (βλ. λ.) τῶν 12 ὡρῶν πλέοντα πρὸς ἀνατολάς, ἐλαττοῦντα δὲ τὴν ἡμερομηνίαν, ἐὰν πλέωσι πρὸς δυσμάς· τοῦτο δέ, ἐπειδὴ τοῦ Γρήνουϊτς ἔχοντος μεσημβρίαν οἱ περὶ τὸν μεσημβρινὸν τῶν 180° τόποι ἔχουσι περίπου μεσονύκτιον, δηλαδὴ ὥραν ἀλλαγῆς ἡμερομηνίας. Ἡ γραμμὴ ἐν τούτοις τοῦ ἡμερολογιακοῦ ὁρίου δὲν συμπίπτει ἀκριβῶς πάντοτε πρὸς τὸν μεσημβρινὸν 180° καὶ δὴ ὅταν διέρχεται ἀπὸ ξηράν. Σ. Ε. Λ.

ἡμερολόγιον (τό)· ὁ κατάλογος, ἡ καταγραφὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους, πίναξ δεικνύων τὴν σειρὰν τῶν ἡμερῶν ἑκάστου ἔτους, *καλανδάριον*, κοιν. *καζαμίας*, ἰδιωματ. *καλεντάρι*· || σύστημα μετρήσεως τοῦ χρόνου, καθοριζομένης ἰδίᾳ τῆς διαρκείας τοῦ ἔτους καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ: «Αἰγυπτιακὸν —, Βαβυλωνιακὸν —, Ἑλληνικὸν —, Ἰουλιανὸν —, Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον» ἤτοι κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων, Ἑλλήνων, τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ πάπα Ρώμης Γρηγορίου ΙΓ' (βλ. κατωτ.)· || βιβλίον ἀναγραφῆς τῶν καθ' ἡμέραν ἀξιοσημειώτων γεγονότων· || συλλογὴ ποικίλης φιλολογικῆς ἢ ἄλλης ὕλης μετὰ ἡμερολογίου, ἐκδιδομένη ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους: «φιλολογικὸν—, ἐγκυκλοπαιδικὸν ἡμερολόγιον»· || ἐμπορικὸν κατάστιχον, εἰς ὃ ἀναγράφονται αἱ καθ' ἡμέραν πράξεις ἐμπορικοῦ καταστήματος, ἐργοστασίου κτλ.

— [ΧΡΟΝΟΛ.] Εἰς τὴν χρονολογίαν ὀνομάζεται τὸ σύστημα, καθ' ὃ κατὰ τόπους καὶ καιροὺς ἐμέτρησαν τὰ μεγάλα διαστήματα τοῦ χρόνου. Πλὴν τοῦ νυχθημέρου, τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς τὴν περιστροφὴν τῆς γῆς καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ ἡλίου φωτισμόν της, ἡ σελήνη διὰ τῶν φάσεών της ὑπέδειξε τὰς μείζονας μονάδας τῆς ἑβδομάδος καὶ τοῦ μηνός, ἡ δὲ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους διαδοχὴ καὶ περιοδικὴ ἐπανάληψις τὴν ἔτι μείζονα μονάδα τοῦ ἔτους. Πάντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς πρὸ τοῦ Κολόμβου ἔσχον μῆνας καὶ ἔτη σεληνιακὰ ἅμα ὡς ἔφθασαν εἰς βαθμόν τινα πολιτισμοῦ (βλ. καὶ λ. *ἔτος, ἑβδομάς, ἐποχαί, μήν, ὥρα*). Ἐνταῦθα συνοψίζομεν τὰ κατὰ τὸ ἡμερολογιακὸν σύστημα τῶν κυριωτάτων λαῶν καὶ ἐκθέτομεν ἐπιμελέστερον τὰ κατὰ τὴν σύγχρονον χρονολόγησιν.

Χαλδαῖοι. Παρὰ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων καὶ ὀλίγας καὶ ἀνακριβεῖς ἀρυόμεθα τὰς πληροφορίας περὶ τῶν χρονομετρικῶν μεθόδων καὶ γνώσεων τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ, διότι ὅταν ἀκόμη κατήρχοντο οἱ Δωριεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἐν Μεσοποταμίᾳ εἶχον ἀναπτύξει ἤδη τὸν πολιτισμόν των. Ἀλλ' ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος αἱ ἐκεῖ ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς πλῆθος ἐνεπιγράφων ὀπτοπλίνθων καὶ ἡ κατορθωθεῖσα ἀνάγνωσις τῶν σφηνοειδῶν τούτων κειμένων ἐπέτρεψε νὰ γνωρίσωμεν καλύτερον τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀνατολικῶν τούτων λαῶν. Βλέπομεν ὅτι ἡ παρατήρησις τῶν ἄστρων ἀπησχόλησε πολὺ αὐτοὺς καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν κινήσεών των ἀπετέλεσε τὴν ἀστρολογίαν κυριωτάτην ἀσχολίαν τῶν ἱερέων των. Εἰς Νινευΐ εὑρέθησαν τὰ θραύσματα μεγάλου ἀστρολογικοῦ βιβλίου, συνταχθέντος διὰ τὸν Σαργὼν Α', βασιλεύσαντα τῷ 3.800 π. Χ. Ἡ ἀπὸ τῆς βαθείας ἐκείνης ἀρχαιότητος ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐπίμονος παρατήρησις τῶν ἀνατολῶν καὶ δύσεων ἡλίου καὶ σελήνης, τῶν ἐπιτολῶν τῶν ἄστρων, τῶν ἐκτοπισμῶν τῶν πλανητῶν ἐπὶ τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ προήγαγε τὰς ἀστρονομικὰς γνώσεις, ὥστε νὰ συναχθῶσι νόμοι καταπληκτικῆς ἀκριβείας.

Παλαιότατα εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις μῆνας ἐκ 30 ἡμερῶν. Ἀλλὰ τὰ ὀνόματά των μεταβάλλονται κατὰ τόπους καὶ ἐποχάς. Ἰδοὺ ὁ πίναξ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπὶ Σαργὼν καὶ ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Βοὺρ-Σίν:

	Ἐπὶ Σαργὼν	*Ἐπὶ Βοὺρ-Σὶν*
1	Ἰτοῦ Ἐζὲν Γκὰν Μὰς	Σὲ Ἰλ Λὰ
2	» » Γκοὺτ Ντοὺ Νὲ Σὰρ Σὰρ	Γκιχὺ Μὰς
3	» » Νε Σοῦ	Γκοὺτ Δοῦ Νὲ Σὰρ Σὰρ
4	» » Σοῦ Κοὺλ	Νὲ Σοῦ
5	» » Δὶμ Κοῦ	Σοῦ Κοὺλ
6	» » Δουμοῦ Ζὶ	Ζὶβ Κοῦ
7	» Οὒρ	Δουμοῦ Ζὶ
8	» Ἐζὲν Βᾶ-οῦ	Δοὺν Γκὶ
9	» Μοῦ Σοῦ Γκὰβ	Βὰ-οῦ
10	» Μὲς Ἐν Δοῦ Σὲ Ἀ Νὰ	Μοῦ Σοῦ Οὒλ
11	» Ἐζὲν Ἀμὰρ Ἀ Σὶ	Ἀμὰρ Ἀ Ἀ Σὶ
12	» Σὲ Σὲ Κὶν Ἀ	Σὲ Κὶν Κοὺτ
13	» Ἐζὲν Σὲ Ἰλ Λὰ	Δὶρ Σὲ Σιν Κοὺτ

Βλέπομεν ὅτι ὁ μὴν Σὲ Ἰλ Λὰ τελευταῖος εἰς τὸν πρῶτον πίνακα, εἶναι πρῶτος εἰς τὸν δεύτερον. Ὥστε ὁ πρῶτος τοῦ πρώτου εἶναι δεύτερος εἰς τὸν δεύτερον πίνακα καὶ ἑξῆς.

Πολλὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἀναφέρονται εἰς τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι ἔπιπτον εἰς τὰς ὥρας ταύτας. Οὕτω:

Γκὰν Μὰς	Ἠνθισμένος ἀγρὸς
Σοὺ Κοὺλ	Σπορὰ
Σὲ Κὶν Κοὺτ	Συγκομιδὴ τοῦ σίτου
Σὲ Ἰλ Λᾶ	Ἀνάπτυξις τοῦ σίτου

Οὕτως ὁ Σὲ Κὶν Κοὺτ θὰ ἀντεστοίχει πρὸς τὸν ἰδικόν μας Μάρτιον, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν κλιματολογικῶν ὁρίων τῆς Μεσοποταμίας. Ἡ ὕπαρξις 13 μηνὸς δεικνύει, ὅτι εἶχον σεληνιακὸν ἔτος μετὰ παρεμβολῆς τοῦ μηνὸς τούτου πρὸς ἐξίσωσιν πρὸς τὸ τροπικὸν ἔτος.

Βραδύτερον ἐπὶ τοῦ νομοθέτου Χαμουραμπῆ (2000 π.Χ.) ἀπαντῶμεν τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ὡς ἑξῆς, ἀφ' ὧν παρέλαβον τὰ ἰδικά των οἱ Ἑβραῖοι:

	Ἐπὶ Χαμουραμπῆ	*Γ' αἰ. πρ. Χρ.*	*Ἑβραϊκὰ*
1	Βὰρ Ἀζὰκ Γκὰρ	Νισααννοῦ	Νισὰν
2	Γκοὺτ Σὶ Δὶ	Ἀαροῦ	Ἰγιὰρ
3	Σὲγκ-Γκᾶ	Σιμανοῦ	Σιβὰν
4	Σοῦ Κοὺλ Νᾶ	Δοῦ Οὔζοῦ	Ταμοὺζ
5	Βὶλ Βιλ Γκὰρ	Ἀβοῦ	Ἄβ
6	Κὶν	Οὐλουλοῦ	Ἐλοὺλ
7	Δοὺλ Ἀζὰγκ	Τισριτοῦ	Τίσρι
8	Ἐνγκὰρ Γκὰβ Ἀ	Ἀραὰχ Σαμνᾶ	Μαρεσβὰν
9	Γκὰν Γκὰν Νᾶ	Κιζιλιμοῦ	Κισ.ἐβ
10	Ἀβ Βᾶ Οὐδ Δοῦ	Τεβιτοὺμ	Τεβὲτ
11	Ἀς Ἀ Ἄν	Σαβατοῦ	Σεβὰτ
12	Σὲ Κὶν Κοὺδ	Ἀδδαροῦ	Ἀδὰρ
13	Δὶρ Σὲ Κὶν Κοὺτ	{ Ἀροῦ Μαχροῦσα / Ἀδδαροῦ }	Βὲ-Ἀδὰρ

Φαίνεται ὅτι τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Δουμοῦ Ζί, 7ου τῆς σειρᾶς Βοὺρ Σίν, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν Τίσρι τῶν Ἑβραίων, διότι ἐπὶ βαβυλωνιακῶν πινακίων τῆς Γ' δυναστείας ὁ 7ος μὴν ὀνομάζεται *ἀ-κι-τὶ* (=νέον ἔτος). Ἀλλ' ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Γουδέα ὁ μὴν οὗτος καλεῖται *Βὰ-οῦ* καὶ κατὰ τοῦτον συνέπιπτεν ἡ *ζαγμοῦ* (=πρωτοχρονιά). Ὥστε τὸ παλαιὸν βαβυλωνιακὸν ἔτος ἤρχιζε μὲ τὴν ἰσημερίαν τοῦ φθινοπώρου, ἐπὶ δὲ Γουδέα μετετέθη εἰς τὴν ἰσημερίαν τοῦ ἔαρος εἰς τὸν μῆνα Σὲ Ἰλλά, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν Νισὰν τῶν Ἑβραίων.

Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, καίτοι πολὺ μεταγενέστερον, ὅτι εὑρίσκομεν παρ' Ἑβραίοις τὸ μὲν θρησκευτικὸν ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ Νισάν, τὸ δὲ πολιτικὸν ἀπὸ Τίσρι, 7ου μηνὸς τοῦ θρησκευτικοῦ.

Πῶς διῃροῦντο οἱ μῆνες, δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον. Ἀρχαιότατα κείμενα τονίζουν ἰδιαιτέρως τὰς 5ην, 10ην, 15ην καὶ 30ὴν τῶν μηνῶν λ. χ., ὡς ἡμέρας θυσιῶν. Διὰ τοῦτο ὑπετέθη ὅτι εἶχον ὄχι ἑβδομάδας ἀλλὰ πενθημερίας, καί, ἐννοεῖται, ἓξ κατὰ μῆνα. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἐνισχύεται πολὺ ἀπὸ τὸ βεβαιωμένον γεγονός, ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἐχρησιμοποίησαν πολὺ τὸ ἑξαδικὸν σύστημα τῆς ἀριθμήσεως καὶ μετρήσεως. Ἐγράφη πολλάκις ὅτι ἡ ἑβδομὰς εἶναι βαβυλωνιακὸς θεσμός. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ Χαλδαίοις ὁ ἀριθμὸς 7 ἔπαιξε κάποιο πρόσωπον, διότι πράξεις τινὲς ἔπρεπε νὰ μὴ γίνωνται τὴν 7, 14, 21, 28 τοῦ μηνός, ἄλλαι τοὐναντίον ἔπρεπε τότε νὰ γίνωνται, ἀλλ' ἡ ἐφθήμερος ἐπ' ἄπειρον περίοδος οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ παρ' αὐτοῖς. Τοὐναντίον νεώταται ἔρευναι ἑβραιολογικαὶ ἐβεβαίωσαν, ὅτι εἶναι μωσαϊκὸς θεσμός. Ἀρχὴ τοῦ μηνὸς ἦτο ὄχι ἡ στιγμὴ τῆς ἀληθοῦς συζυγίας, ἀλλὰ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ μηνίσκου, καὶ τοῦτο ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ Γ' καὶ Β' π. Χ. αἰῶνος· ἀλλὰ κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν ἔφθασαν νὰ ὑπολογίζουν τὴν στιγμὴν τῆς συζυγίας, πρᾶγμα προσλαμβάνον πολλὴν σπουδαιότητα εἰς τὰς βαβυλωνιακὰς πινακίδας. Ἐν τούτοις ἀγνοοῦμεν ἀκόμη διὰ τίνος μεθόδου ἔκαμνον τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ χρόνου μεταξὺ πραγματικῆς συζυγίας καὶ πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ μηνίσκου, χρόνου ὅστις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ταχύτητος τῆς περιφορᾶς τῆς Σελήνης, τῆς μεταβολῆς τοῦ πλάτους της καὶ ἄλλων στοιχείων. Τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα συνάγεται ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι ἐκυμαίνετο ἀπὸ 18 ἕως 52 ὥρας.

Τὴν ἡμέραν διῄρουν ἄλλως οἱ ἀστρονομοῦντες καὶ ἄλλως ὁ λαός. Ἡ λαϊκὴ ἢ πολιτικὴ διαίρεσις τοῦ νυχθημέρου ἦτο 12 *κασμποῦ* ἢ ἰδικαί μας διωρίαι, ὧν ἑκάστη ὑποδιῃρεῖτο εἰς 30 *οὒς*, ὥστε τὸ νυχθήμερον ἔχει 360 οὒς, ἤτοι 1 οὒς=4 λεπτὰ ἰδικά μας. Πιθανῶς ὁ χρονομετρικὸς οὗτος τρόπος συνεδέετο πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ζωδιακοῦ. Διότι καὶ γωνία 30 μοιρῶν ἢ $^1/_{12}$ τοῦ ζωδιακοῦ ἐλέγετο *κασμποῦ*. Τὴν διαίρεσιν ὅμως ταύτην ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῶν πινακίδων μό ον προκειμένης ἐκλείψεως. Εἰς πάσας τὰς ἄλλας περιπτώσεις βλέπομεν τὸ νυχθήμερον διῃρημένον εἰς 6 μέρη, ἤτοι ἰδικάς μας τετραωρίας, ὧν ἑκάστη εἰς 60 ἴσα μέρη καὶ ταῦτα ὁμοίως εἰς 60 ἕκαστον. Ὥστε ἡ εἰς 24 ὥρας διαίρεσις οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἐν Μεσοποταμίᾳ.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας ἐτίθετο, κατά τινας πινακίδας, εἰς τὸ μεσονύκτιον, εἰς ἄλλας ὅμως φαίνεται ὅτι ἀρχὴ λογίζεται ἡ δύσις τοῦ ἡλίου καὶ πιθανώτατον ὅτι ὅταν κατηρτίσθη τὸ ἡμερολόγιόν των ἀρχὴ ἦτο ἡ δύσις. Γενικῶς τὸ μεσονύκτιον φαίνεται ἀρχὴ τῆς ἀστρονομικῆς ἡμέρας καὶ ἡ δύσις τῆς λαϊκῆς. Οἱ συγγραφεῖς ὅμως θεωροῦν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας παρὰ Βαβυλωνίοις τὴν ἀνατολὴν τοῦ φωστῆρος. Λίαν ἀβεβαία παραμένει ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τοῦ ἔτους των. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀναγνωσθεισῶν μέχρι τοῦδε πινακίδων δεικνύουν μῆνας 29ημέρους καὶ 30ημέρους. ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς διεδέχοντο ἀλλήλους. Ἐνίοτε ἀπαντῶμεν τρεῖς συνεχεῖς 30ημέρους μῆνας· καὶ τοῦτο μέχρι τοῦ 177 καὶ 201, τῆς ἐποχῆς τῶν Σελευκιδῶν. Οὐδαμοῦ ὅμως ἀπαντῶμεν καὶ τρεῖς συνεχεῖς μῆνας ἐξ 29 ἡμερῶν.

Τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπό τινος μηνός, ἤτοι ἀπὸ τῆς ὁρατότητος τοῦ μηνίσκου, ἀγνοεῖται ὅμως ὁ μὴν οὗτος μετ' ἀκριβείας. Πινακίδες ἀρκετὰ παλαιαὶ ὀνομάζουν συχνὰ τὸν Ἀβοῦ, μῆνα τῆς ξηρᾶς θερμότητος, τὸν Σαβατοῦ, μῆνα τῆς χιόνος καὶ τοῦ ψύχους, ἄρα ὁ Νισανοῦ θ' ἀντεστοίχει πρὸς τὸν ἰδικόν μας Μάρτιον· καὶ τοῦτο βεβαιοῦται ἀπὸ μίαν ἔκθεσιν ἀστρονόμου πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκεται: «Τὴν 6ην τοῦ Νισὰν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νὺξ ἦσαν ἴσαι· ἡ ἡμέρα εἶχεν 6 Κὰς-βοῦ καὶ ἡ νὺξ 6 Κὰς-βοῦ. Εἴθε ἡ Ναβοῦ καὶ ὁ Μαρδοὺχ νὰ εἶναι εὔνοι πρὸς τὸν βασιλέα». Ἄλλως τε καὶ ὅταν ἐτέθη εἰς χρῆσιν ἡ ἐποχὴ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ ἔαρ καὶ τὸν μῆνα Νισάν, δι' αὐτὸ δέχονται γενικῶς ὅτι τοῦτο ἦτο παλαιὰ συνήθεια.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν τὴν βασιλείαν τοῦ Ναβουνασσὰρ περίοδον, τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας τὴν 1 Νισανοῦ καὶ μένει καθ' ὅλην τὴν 19ετῆ περίοδον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μῆκος τοῦ βαβυλωνιακοῦ ἔτους εἰς τὴν βαθυτέραν ἀρχαιότητα, ἤτοι τὴν Γ' χιλιετηρίδα π. Χ., κατά τινα σφηνοειδῆ κείμενα ἦτο 360 ἡμ., κατανεμημένον εἰς 12 μῆνας 30ημέρους ἢ 6 μῆνας 60ημέρους Πιθανῶς ὅμως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἀστρολογικοῦ ἔτους, συμφώνου πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ κύκλου εἰς 360°. Γενικῶς νομίζεται ὅτι τὸ σεληνιακὸν ἔτος οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ. Τὸ ἡλιακὸν ἔτος, τοῦ ὁποίου οἱ ἀστρονόμοι τοῦ Γ' καὶ Β' π. Χ. αἰῶνος ἀφῆκαν τόσα ἴχνη εἰς τοὺς λογισμούς των, ἦτο προνόμιον τῶν ἱερέων, ἐνῷ οἱ ἐμβόλιμοι μῆνες, πολὺ ἀρχαιότεροι, δεικνύουν ὅτι τὸ σεληνοηλιακὸν ἔτος ἦτο τὸ εἰς λαϊκὴν χρῆσιν ἀνέκαθεν. Ἐμβόλιμα ἔτη ἀπαντῶμεν εἰς πινακίδας

Digitized by Google

τοῦ ΚΗ΄ αἰῶνος π. Χ. ἐπὶ τῆς μεγάλης δυναστείας τῆς Οὔρ.

Κατ' ἀρχὰς ἐμβόλιμος μὴν εἶναι ὁ Δὶρ-Σὲ-Κὶν-Κούτ, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Βὲ 'Αδάρ, κατόπιν ἐπὶ Χαμουραμπῆ ἀπαντῶμεν δύο ἐμβολίμους μῆνας, ἐναλλὰξ χρησιμοποιουμένους, ὧν ὁ ἕτερος εἶναι ὁ Οὐλουλοῦ Β΄. Μένει ἄγνωστος ὁ λόγος τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, συνάγεται ὅμως ὅτι ἠγνοεῖτο ἀκόμη ἡ πραγματικὴ διάρκεια τοῦ ἔτους. Ὅταν καταβῶμεν εἰς τὴν περίοδον, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναβονασσὰρ αἱ ἐνδείξεις ἐμβολίμων ἐτῶν πληθύνονται, καθίστανται ἀκριβέστεραι καὶ ἡ στατιστικὴ διερεύνησις γίνεται εὐχερεστέρα, πολύτιμος μάλιστα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐδὲν ἀκόμη ἐγνώσθη περὶ τῶν κανόνων, καθ' οὓς ὡρίζοντο τὰ ἐμβόλιμα ἔτη. Ἡ στατιστικὴ αὕτη διερεύνησις, ἐπεκταθεῖσα μέχρι τῶν μέσων τοῦ Α΄ π.Χ. αἰῶνος, καταγγέλλει τὴν χρῆσιν 19ετοῦς περιόδου, τῆς ὁποίας ἡ εὕρεσις φαίνεται ν' ἀνάγεται εἰς τὸ 550 π. Χ. (200 ἀπὸ Ναβονασσάρ) καὶ φαίνεται κανονικὴ ἀπὸ τοῦ 400 π. Χ. Τότε ὁ κύκλος περιέχει 7 ἐμβόλιμα ἔτη, τὰ 3, 6, 8, 11, 14, 17 καὶ 19, καὶ ἐνῷ πάντα ταῦτα ἔχουν ἕνα 'Αδαροῦ Β΄, ἤτοι Βὲ-'Αδάρ, μόνον τὸ 17 τοῦ κύκλου ἔχει ἕνα Οὐλουλοῦ Β΄. Οἱ μῆνες εἶναι 29 καὶ 30 ἡμερῶν, ἀλλ' ὄχι ἐναλλάξ, διότι ἐλογίζοντο τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ μηνίσκου. Ἴσως βραδύτερον, ὅταν ἔμαθον νὰ ὑπολογίζουν τὴν στιγμὴν τῆς συζυγίας, νὰ ἐρρύθμισαν τὴν διαδοχὴν τῶν 29ημέρων καὶ 30ημέρων μηνῶν. Ὥστε τὸ μῆκος τοῦ ἔτους ἐποίκιλλε, διότι διεπιστώθησαν ἔτη διαρκείας 353, 354, 355 ἡμερῶν καὶ ἔτη 383, 384, 385 ἡμερῶν.

'Εποχάς, κυρίως εἰπεῖν, δὲν εἶχον οἱ Βαβυλώνιοι, διότι ἠρίθμουν τὰ ἔτη των ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως των. Ἔχομεν τεκμήρια ὅτι ἐλογίζοντο τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας ἑκάστου μονάρχου ἀπὸ 1 Νιδαννοῦ, τῆς μετὰ τὴν ἀνάρρησιν. Οἱ προηγούμενοι μῆνες τῆς βασιλείας ἐθεωροῦντο ἀνήκοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ προκατόχου. Τὸ σύστημα τοῦτο βλέπομεν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις κατὰ τὸν λογισμὸν τῶν ἐτῶν τῆς βασιλείας τῶν τε ἡγεμόνων τοῦ 'Ιούδα καὶ τῶν τοῦ 'Ισραήλ. Βραδύτερον οἱ Βαβυλώνιοι ἐγνώρισαν τὴν ἐποχὴν τοῦ Ναβονασσάρ. Ὑπῆρξαν πολλοὶ Ναβονασσάρ, ἀλλ' ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἐβασίλευσεν ἀπὸ 748 μέχρις 734 π. Χ. Λέγεται ὅτι κατέστρεψε τὰ ἀστρονομικὰ ἀρχεῖα τῶν προκατόχων του, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ χρονολόγησιν. 'Εν τούτοις δὲν φαίνεται χρησιμοποιηθεῖσα ἡ ἐποχή του ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, διότι δὲν τὴν ἀπαντῶμεν εἰς τὰ σφηνοειδῆ κείμενα καὶ δι' αὐτὸ συμπεραίνεται ὅτι ὅπως ἄλλαι καὶ αὐτὴ ἐδημιουργήθη κατόπιν ὑπὸ ἱστορικῶν, ἀστρονόμων καὶ χρονογράφων δι' ἀτομικήν των χρῆσιν. Πολὺ τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Κλ. Πτολεμαῖος, ὅστις εἰς ταύτην ἀνάγει πάσας τὰς παρατηρήσεις του. Μᾶς ἀφῆκεν οὕτω πλήρη σειρὰν τῶν διαδόχων τοῦ Ναβονασσάρ, ὁ δὲ κατάλογος οὗτος εἶναι πολυτιμοτάτη πηγὴ δι' ἡμᾶς. Εἰς τὸν κατάλογόν του αὐτὸν χρησιμοποιεῖ τὸ ἀόριστον αἰγυπτιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν. Εἰς τὸ *προληπτικὸν* 'Ιουλιανὸν ἡμερολόγιον, δηλαδὴ τὸ παρατεινόμενον εἰς χρόνους προγενεστέρους τῆς ἐγκαταστάσεώς του, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐποχῆς ὁρίζεται εἰς τὴν Τετάρτην 28 Φεβρουαρίου 746 π. Χ. καὶ 10ω 46λ χρόνου Παρισίων.

Αἰγύπτιοι. Εἰς τὴν ἱστορικὴν χρονολογίαν τὸ ἡμερολόγιον τῶν Αἰγυπτίων παρουσιάζει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὸ ἀπαντῶσι διὰ πρώτην φορὰν αἱ ἀρχαὶ αἱ ἐπικρατήσασαι εἰς πάντα τὰ νεώτερα ἡμερολόγια: γνῶσις ἀκριβὴς τῆς διαρκείας τοῦ ἔτους ($365\,^1/_4$ ἡμ.) καὶ ἐγκατάλειψις πλήρης τῆς σελήνης ὡς χρονοδείκτου. Ὡδήγησεν εἰς τὸ ἰουλιανὸν καὶ διὰ τούτου εἰς τὸ παγκοσμίως ἐν χρήσει σήμερον γρηγοριανόν. Τὸ ἡμερολόγιον τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας ἐπὶ Βοναπάρτου ἦτο αὐτὸ τὸ αἰγυπτιακόν. Οἱ παλαιοὶ ὅμως συγγραφεῖς λίαν ἀνεπαρκεῖς μᾶς παρέχουν περὶ τούτου τὰς πληροφορίας των. Ὅ,τι γνωρίζομεν συνήχθη ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων. Εἰς τὴν ἀστρονομίαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐδείχθησαν πολὺ κατώτεροι τῶν Χαλδαίων. 'Εγνώρισαν τοὺς κυριωτάτους ἀστερισμούς, τὴν διάκρισιν τῶν πλανητῶν ἀπὸ τοὺς ἀπλανεῖς, τὰς ἑωθινὰς ἐπιτολὰς τοῦ Σειρίου, καὶ πολὺ ἀργά, ἐπὶ τῶν Ρωμαίων, τὸν ζῳδιακὸν κύκλον. Δὲν ἀναφέρουν ἐκλείψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι μέσον ἀσφαλὲς καὶ πολύτιμον πρὸς χρονολογικὰς ἐξακριβώσεις. Τοῦτο ἐξηγεῖ διατὶ ὁ Κλ. Πτολεμαῖος δὲν ἐχρησιμοποίησεν ἐκλείψεις εἰς χρονολογικοὺς λογισμούς. Αἱ ἀξιολογώτεραι πηγαὶ περὶ τῶν ἡμερολογιακῶν μεθόδων τῶν Αἰγυπτίων εἶναι πίνακες χρονολογικοὶ ἀναγράφοντες τὰς ἑορτάς. Τούτων τινές, γεγλυμμένοι εἰς τοὺς τοίχους νεκρικῶν θαλάμων, ἀνάγονται εἰς τὴν Δ΄ δυναστείαν. Ἄλλοι εὑρίσκονται εἰς Μεδινὲτ 'Αμποῦ, εἷς εἰς τὸν ἐπιτάφιον ναὸν Ραμσῆ Γ΄, ἄλλος εἰς ἕνα τῶν πυλώνων τοῦ μεγάλου ναοῦ τῶν Θηβῶν. Τεμάχιά τινα παπύρων, ὅπως τοῦ τοῦ Καχούν, περιέχουν ἡμερολόγιον τῆς ΙΒ΄ δυναστείας. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἔχομεν τὰ ἡμερολόγια τῶν ναῶν τῆς Ἔδφου, τῆς Ἔσνας καὶ τῆς Τεντύρας (Δενδεράγης). Ἡ *πέτρα τῆς Τάνιος*, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1866 ὑπὸ τοῦ Λειψίου, μᾶς κατέστησε γνωστὸν τὸ περίφημον ψήφισμα τῆς Κανώπου, κεφαλαιῶδες διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἡμερολογίου. Τέλος διὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου ἔχομεν πολλοὺς παπύρους, οἱ ὁποῖοι εἶναι συμβόλαια καὶ ποικίλης ἄλλης φύσεως ἔγγραφα. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ ρυθμιστὴς τῆς αἰγυπτιακῆς διαίτης καὶ σκέψεως ὑπῆρξεν ὁ Νεῖλος. 'Αρχίζει νὰ ὀγκοῦται καθ' ὡρισμένην ἡμερομηνίαν, ὥστε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου φθάνει ἡ πλήμμυρα τὴν Μέμφιν καὶ ἀρχίζει ταπεινουμένη κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, κατὰ δὲ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον ἀποσύρεται εἰς τὰς ὄχθας του καὶ ἀναλαμβάνει τὸ διαυγὲς καὶ ὑποκύανον χρῶμά του. Αἱ φάσεις αὐταὶ τῆς πλημμύρας εἶναι κανονικώταται ἐντὸς τοῦ τροπικοῦ ἔτους.

Μόλα ταῦτα πολλαὶ ἐνδείξεις ὑπάρχουν, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι παλαίτατα ἔσχον πρωτογενὲς ἡμερολόγιον σεληνιακόν. Τὸ ἔφερον ὅταν τὸ πρῶτον ἐξ 'Ασίας ἦλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου; Εἶναι ἄγνωστον. Πάντως ἴχνη του διεσώθησαν μέχρι τῆς μέσης αὐτοκρατορίας. Οὕτω λογαριασμὸς τῶν χρόνων Ραμσῆ Γ΄ δεικνύει, ὅτι ὁ εἷς εἶδος μισθὸς τῶν γραφέων εἴς τινας ναοὺς ἐκανονίζετο κατὰ σεληνιακοὺς μῆνας ἐναλλὰξ 29ημέρους καὶ 30ημέρους. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος λογαριασμὸς εἶναι χρονολογημένος καὶ κατὰ πολιτικὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν. 'Εξ οὗ συνάγομεν ὅτι ἐν τῇ λατρείᾳ διετηρήθη τὸ πρωτογενὲς σεληνιακὸν ἡμερολόγιον. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ δὲν μᾶς ἐκπλήττει, διότι καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ τηρεῖται ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν ἀπηρχαιωμένον σύστημα χρονολογικὸν πλησίον τοῦ νέου. Οὕτω τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον χρονολογεῖ καὶ κατ' *ἰνδικτιῶνας*. Ἡ κανονικὴ πλήμμυρα τοῦ Νείλου κατὰ τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἠνάγκασε τοὺς πρώτους Αἰγυπτίους νὰ παρεμβάλλουν 13 σεληνιακὸν μῆνα εἰς ἀποκατάστασιν ἁρμονίας σεληνιακοῦ καὶ ἡλιακοῦ δρόμου. Οὕτως ἀπὸ τοῦ σεληνιακοῦ μετέβησαν εἰς τὸ τροπικόν. Θὰ ἔκαμαν τοὺς μῆνάς των πάντας 30ημέρους καὶ οὕτω τὸ ἔτος των ἔγινεν ἐκ 360 ἡμερῶν. Τοῦτο ὑπεστήριξαν οἱ De Vignoles, Letronne, Biot καὶ νεώτεροι αἰγυπτιολόγοι, τὰ δὲ ἐπιχειρήματά των βασίζονται εἰς τὴν πέτραν τῆς Τάνιος, τοῦ Σιούτ, καὶ εἰς τὴν ἀναμφισβήτητον ὕπαρξιν τῶν *δεκάνων*. Ἔτυχον ὅμως ἰσχυρᾶς πολεμικῆς ἐκ μέρους ἄλλων ἀρχαιολόγων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν 360 καὶ τῶν 365 ἡμερῶν εἶναι τόσον αἰσθητή, λόγῳ τῆς κανονικότητος τῆς πλημμύρας καὶ ἄλλων φαινομένων, ὥστε δὲν ἤργησαν νὰ ἐφεύρουν τὰς 5 ἐπαγομένας ἡμέρας. Πότε ἐγένετο τοῦτο, ἄγνωστον. Αὐτοὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀνῆγον τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Μενὲς χρόνους. Κατ' ἀρχὰς μάλιστα ἐπῆγον τρεῖς ἡμέρας, συχνὰ δὲ ἡ τρίτη, ἡ τοῦ κακοῦ Σὲτ (Τυφῶνος), παρελείπετο. 'Επιγραφὴ τῶν ἀρχῶν τῆς Ε΄ δυναστείας μᾶς δεικνύει αὐτὰς παρεμβαλλομένας μεταξὺ δύο 12μήνων ἐτῶν, οὕτως ὥστε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας αὐτοκρατορίας ἐνομίζοντο ὄχι ἐπαγόμεναι ἀλλὰ προηγούμεναι. Τοῦτο βεβαιώνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ψήφισμα τῆς Κανώπου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τυπικὴν ἔκφρασιν προτασσομένην τῶν συμβολαίων. Διὰ νὰ τὰς εἰσαγάγουν δὲ χωρὶς νὰ ἐξεγερθῇ ὁ θρησκόληπτος λαός, τὰς ἀφιέρωσαν εἰς πέντε μεγάλας θεότητας, τὸν Ὄσιριν, τοῦ Ὧρον, τὴν Ἶσιδα, τὸν Σὲτ καὶ τὴν Νέφθυν.

Οὕτω τὸ ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐμφανιζόμενον κλασσικὸν ἔτος τῶν Αἰγυπτίων ἦτο σειρὰ 12 μηνῶν 30ημέρων καὶ 5 ἡμέραι ἐπαγόμεναι. Διῃρεῖτο δὲ τοῦτο εἰς 3 τετραμηνίας, ὠνομασμένας ἀπὸ τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν σταδίων τῆς νειλωτικῆς πλημμύρας:

Ὧραι τοῦ ἔτους	*Μῆνες*
'Εσοὺτ (ἡ πλήμμυρα)	Θὼθ Παοφὶ 'Αθὺρ Χοϊὰκ
Προζὲ (ἡ χειμὼν ἡ σπορὰ)	Τυβὶ Μεχὶρ Φαμενὼθ Φαρμουθὶ
Σομὸβ (ἡ συγκομιδὴ)	Παχὼν Παονὶ 'Επιφὺ Μεσορὶ

5 ἐπαγόμεναι

Πραγματικῶς τοὺς μῆνας ὠνόμαζον ἀπὸ τὴν ἀριθμητικήν των τάξιν, καθ' ἀρχὰς μὲν 1ος, 2ος ... 4ος τῆς τάδε ὥρας τοῦ ἔτους, ἔπειτα δὲ 1ος, 2ος... 10ος... 12ος τοῦ ὅλου ἔτους. Μόλις ἀπὸ τῆς ΚΣΤ΄ δυναστείας ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα. Τοιοῦτο τὸ κλασσικὸν ἡμερολόγιον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ. 'Αλλ' ἡ πραγματικὴ διάρκεια τοῦ τροπικοῦ ἔτους εἶναι ἐξ ἡμ. $365\,^1/_4$, καὶ τὸ $^1/_4$ ἡμ. ἔγινεν ἐνωρὶς αἰσθητόν. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι δὲν ἐπέφερον διόρθωσιν, διότι ὁ θρησκόληπτος λαὸς ἦτο ἐπικίνδυνος διὰ τοιαύτας μεταρρυθμίσεις καὶ διότι ἡ διαφορὰ τοῦ $^1/_4$ ἡμ. ἐτησίως, καθισταμένη 15 ἡμ. εἰς 60 ἔτη, διέφευγε τὸν λαόν. Ἄλλως τε καὶ ἡ γεωργικὴ κατάστασις ποικίλλει ἐξ ἀτμοσφαιρικῶν καὶ τοπικῶν λόγων. Παρ' ἡμῖν πολὺ αἰσθητοτέρα εἶναι ἡ ἀκαταστασία περὶ τὸ κινητὸν Πάσχα, ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις τῶν λαῶν δὲν ἐκριζοῦνται εὐκόλως.

Ὁ Γεμῖνος λέγει ὅτι παρελείφθη ἡ διόρθωσις, διότι οὕτως αἱ μεγάλαι ἑορταὶ τοῦ ἔτους προσπίπτουσαι διαρκῶς δι' ὅλου τοῦ ἔτους καθηγίαζον πάσας τὰς ἡμέρας του. Οἱ φαραὼ μάλιστα ἦσαν ὑποχρεωμένοι, ὅταν ἀνήρχοντο τὸν θρόνον, νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἴσιδος καὶ νὰ ὁρκίζωνται ὅτι θὰ τηρήσωσι τὸ ἡμερολόγιον ὅπως τὸ εὗρον. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐδέχθησαν ἀπ' ἀρχῆς τὸ δεκαδικὸν σύστημα τῆς ἀριθμήσεως καὶ ὄχι ὅπως οἱ Χαλδαῖοι τὸ δωδεκαδικόν. Αἱ 360 ἡμέραι διῃρέθησαν εἰς 36 δεκαημερίας, ἧς ἑκάστης προΐστατο εἷς ἀστὴρ καλούμενος *δέκανος*· ὥστε οἱ μῆνες διῃροῦντο εἰς τρεῖς δεκαημερίας. Ἄρχων τῶν δεκάνων ἦτο ἡ θεότης Ἶσις-Σῶθις (ὁ Σείριος). 'Εκ τῶν σῳζομένων εἰς ναοὺς πινάκων τοιούτων δεκάνων ἀναγράφομεν τὸν πληρέστερον:

Ζῴδια	*Δέκανοι*	*ἡμερομ.*
Καρκίνος	Σοπτὶ (Σῶθις)	1 I ἢ 19 'Ιουλ.
	Σὶτ (Σὶτ)	11 I » 29 »
	Κχνοὺμ (Κνουμὶς)	21 I » 8 Αὐγ.
Λέων	Κχαρκνουμὶ (Χαρκνουμὶς)	
	Χαδζὰτ (Ἡτὴτ)	
	Φουτζὰτ (Φουτὶς)	

'Επειδὴ αἱ δεκάδες αὐταὶ ἐλογίζοντο ἄνευ διακοπῆς, αἱ ἐπαγόμεναι ἡμέραι ἠμπόδιζον τὴν σύμπτωσιν τῶν αὐτῶν ἡμερομηνιῶν, ὅπως συμβαίνει εἰς ἡμᾶς μὲ τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. Οἱ Αἰγύπτιοι ἠγνόησαν τὰς ἑβδομάδας, ἤτοι τὰς ὑπὸ τῶν σεληνιακῶν φάσεων ὑπαγορευομένας ἐφθημέρους περιόδους, ἢ τοὐλάχιστον τὰς ἐγκατέλειψαν μαζὶ μὲ τὸ πρωτογενές των σεληνιακὸν ἡμερολόγιον. Ἦτο δὲ τὸ ἔτος των φορτισμένον διὰ πολλῶν ἑορτῶν. Εἰς τὸν ἐν Μεδινὲτ 'Αμποῦ ναὸν τοῦ Ἄμμωνος εὑρέθη πίναξ ἀναγράφων, ὅτι αἱ 1η, 2, 4, 6, 8, 15, 29 καὶ 30 ἑκάστου μηνὸς ἦσαν ἑορτάσιμοι ἐπὶ Ραμσῆ Γ΄.

'Ιδοὺ μερικαὶ ἑορταὶ τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος π. Χ.:

Μὴν Θὼθ	1.	'Επιτολὴ Σώθιος. Μεγίστη ἑορτή.
	8.	Ἑορτὴ τοῦ Οὐάγα.
	19.	» » Θώθ.
	22.	» ἐμφανίσεως τοῦ 'Οσίριδος.
» Παοφὶ	19–23.	Αἱ πρῶται 5 ἡμ. τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἄμμωνος-Ἄπιος.
» 'Αθὶρ	12.	Τέλος τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἄπιος.
» Χοιὰκ	21.	Ἄνοιγμα τοῦ τάφου τοῦ 'Οσίριδος.
» Τυβὶ	1.	Στέψις τοῦ Ὥρου.

Ἡ παράλειψις τοῦ $^1/_4$ ἡμ. ἀπετέλει λάθος ἑνὸς αἰγυπτιακοῦ ἔτους εἰς 1460 τροπικὰ ἔτη, ἤτοι 1461 ἐν χρήσει αἰγυπτιακά, ἅτινα διὰ τοῦτο ἐκάλουν «ἀόριστα» ἔτη.

'Ενωρίτατα οἱ Αἰγύπτιοι παρετήρησαν, ὅτι πρὸς τὴν ἔναρξιν τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου συνέπιπτεν ἡ ἑωθινὴ ἐπιτολὴ τοῦ Σειρίου. Κατὰ ταύτην ὥρισαν τὴν 1 Θώθ, ἐθέσπισαν αὐτὴν μεγάλην ἑορτὴν καὶ πρώτην τοῦ ἔτους. Ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη ἀναγράφεται εἰς ἐπιγραφὰς τῶν πυραμίδων, καὶ κατόπιν εἰς συγγραφεῖς. 'Ιδοὺ ὁ πίναξ τῶν συμπτώσεων:

Ἔτος	*'Αρχὴ Σωθιακῆς περιόδου*	*Θερ. ἥλιος*	*Ἔναρξις πλημμ.*
4235 πρ. Χρ.	'Ιουλ. 20	'Ιουλ. 25	'Ιουλ. 28
2775 »	» »	» 13	» 16
131 »	» »	» 1	» 4
139 »	» »	'Ιουν. 21	'Ιουν. 24

Λόγῳ τοῦ $^1/_2$ ἡμ., κάθε 4 ἔτη αἰγυπτιακὰ ἡ ἐπιτολὴ τοῦ Σειρίου ἐβράδυνε μίαν ἡμέραν, ὥστε ἡ 1η Θὼθ καὶ ὅλη ἡ σειρὰ τῶν ἑορτῶν διέτρεχον ὀπισθοδρομικῶς τὰς ἡμερομηνίας τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἔτους καὶ μόλις μετὰ 1460 ἔτη τροπικὰ συνέπιπτον πάλιν πρὸς τὰς ἀρχικάς των ἡμερομηνίας, καὶ ἡ 1 Θὼθ πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἑωθινῆς ἐπιτολῆς τοῦ Σειρίου. Τὰς συμπτώσεις ταύτας οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν ἀποκατάστασιν καὶ ἡ περίοδος αὕτη ὠνομάσθη *σωθιακή*. 'Ιδοὺ δὲ πῶς ἡ παρατήρησις τῆς ἑωθινῆς ἐπιτολῆς τοῦ Σειρίου ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῆς διαρκείας τοῦ τροπικοῦ ἔτους. Ὁ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν ἐπιτολῶν ἀπλανοῦς χρόνος διαφέρει τοῦ τροπικοῦ ἔτους καὶ τοῦ ἀστρικοῦ λόγῳ τῆς προπτώσεως τῶν ἰσημεριῶν καὶ τῆς ἰδίας τοῦ ἀπλανοῦς κινήσεως. Ἄλλως τε καὶ ἐλαφρῶς ποικίλλει κατὰ τὸ πλάτος τοῦ παρατηρητοῦ. Ἂν ὑπολογίσωμεν τὴν διάρκειαν τοῦ σειρικοῦ ἔτους διὰ τὸ πλάτος τῆς Αἰγύπτου, εὑρίσκομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 3230 π. Χ. ἦτο ἀκριβῶς $365\,^1/_4$ ἡμ. καὶ τόσον ἦτο αἰσθητῶς ἐπὶ 1000 ἔτη πρὸ καὶ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Ὥστε κατὰ τὰς 5ην, 4ην καὶ 3ην π. Χ. χιλιετηρίδας ἡ ἐπιτολὴ συμβαίνει πραγματικῶς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ ἐκ $365\,^1/_4$ ἡμερῶν ἔτους, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον δίκαιον νὰ θεωροῦν τὸ σωθιακὸν ἔτος σταθερόν. Πολὺ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ πλάτους τοῦ παρατηρητοῦ ἐπὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς στιγμῆς τῆς ἐπιτολῆς. Εἰς τὴν Αἴγυπτον, τῷ 200 π. Χ., ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐπεβράδυνεν αὐτὴν κατὰ $^9/_{10}$ ἡμ, διὰ κάθε μοῖραν πλάτους βορειοτέραν, ὥστε εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν παρετηρεῖτο 9 ἡμέρας βραδύτερον παρὰ εἰς τὴν Συήνην. Οἱ θεσμοθέται τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἡμερολογίου ὤφειλον ἢ νὰ θεωρήσουν ἕκαστον ναὸν μετ' ἀστεροσκοπείου ὡς ἀνεξάρτητον καὶ ἔχοντα ἰδίαν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, ἢ νὰ ἐκλέξουν τὸν

Digitized by Google

σημαντικώτερον ναὸν καὶ τούτου τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιτολῆς νὰ δεχθοῦν ὡς παναιγυπτίαν πρωτοχρονιάν. Ἤρχισαν ἀπὸ τὸ πρῶτον καὶ κατέληξαν εἰς τὸ δεύτερον, ὥστε ὅπως ἔχομεν ἡμεῖς πρῶτον μεσημβρινόν, ἔλαβον ἐκεῖνοι πρῶτον παράλληλον τὸν 30° βορ. πλάτους, τῆς Μέμφιδος, ὅπου καὶ ὁ κυριώτατος ναὸς τὰς Αἰγύπτου, ὁ τοῦ Φθᾶ. Πλὴν τούτων ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμοσφαίρας ἐπιδρᾷ εἰς τὴν παρατήρησιν, καθὼς καὶ ἡ πτῶσις τοῦ ὁρίζοντος (arcus visionis). Ὁ Πτολεμαῖος δέχεται ταύτην 12°. Συνήθως λαμβάνεται 11° διὰ τὸν Σείριον. Ἀλλ' ὁ Lalandes ἐβεβαίωσεν ὅτι εἴς τινας τόπους ὀξὺς ὀφθαλμὸς βλέπει τὸν Σείριον καὶ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου. Πάντα ταῦτα καθιστοῦν ἀνακριβῆ τὸν χρονικὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιτολῆς. Μακραὶ παρατηρήσεις θὰ ἐδίδασκον τοὺς Αἰγυπτίους, ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Σειρίου βαίνει αὐξανόμενον κατὰ 1 ἡμ. εἰς 2000 ἔτη. Ἀλλ' ἡ παρατήρησις αὐτὴ τοὺς διέφυγε, λόγῳ τοῦ ἀκαθορίστου τῆς στιγμῆς τῆς ἐπιτολῆς, ἡ ὁποία ἐγίνετο διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ὄχι δι' ὀργάνων μετρήσεως. Ἔπειτα τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον ἐξετοπίζετο ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ ἔτει κατὰ 3 ἡμ. ἐντὸς 400 ἐτῶν καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐπιτολὴ συνέβαινεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βραδύτερον μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον. Δὲν ἐπέφερον διὰ τοῦτο καμμίαν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τοῦτο ἐξετόπισε τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν καὶ τὸ ἑορτολόγιόν των. Οὕτω μετὰ μακρῶν ἐτῶν παρατηρήσεις ἐξετίμησαν ὅτι τὸ ἀόριστον ἔτος των (365 ἡμ.) ἐξετοπίζετο κατὰ 1 ἡμ. ἀνὰ 4 ἔτη, ὅπως τὸ λέγει καὶ τὸ ψήφισμα τῆς Κανώπου.

Ἀπὸ τὸν Κενσορῖνον μανθάνομεν ὅτι τῷ 139 μ. Χ. ἡ ἐπιτολὴ τοῦ Σειρίου συνέβη τὴν 1 Θὼθ (19 Ἰουλίου ἰουλιανοῦ), ὥστε ἡ ἀποκατάστασις αὐτὴ μᾶς δίδει τὰς προηγηθείσας, μὲ προσέγγισιν 3 ἐτῶν, διότι ἐπὶ 4 συνεχῆ ἔτη ἡ ἐπιτολὴ συμβαίνει τὴν ἰδίαν ἡμέραν. Ἂν δεχθῶμεν 140 μ. Χ. τὴν ἀποτατάστασιν τοῦ Κενσορίνου, αἱ ἄλλαι ἔγιναν τῷ 1230, 2780, 4240... π.Χ. Τοῦτο εἶναι πολύτιμον διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς Αἰγύπτου, διότι ἂν λ.χ. γεγονός τι συνέβη ὅταν ἡ 1 Θὼθ συνέπεσε 30 ἡμ. μετὰ τὴν ἐπιτολήν, συνάγομεν ὅτι ἡ σωθιακὴ περίοδος εἶχεν ἀρχίσει πρὸ 30×4=120 ἐτῶν, ἤτοι τὸ γεγονὸς συνέβη τῷ —4240+120= —4120, ἢ τῷ —2660 ἢ τῷ —1200 καὶ γενικῶς ἄλλαι λεπτομέρειαι μᾶς δεικνύουν ποῖον τῶν ἐτῶν τούτων νὰ ἐκλέξωμεν.

Τὸ 9ον ἔτος τῆς βασιλείας Πτολεμαίου Γ' Εὐεργέτου Α' τὴν 7 Τυβὶ (238 π. Χ.) οἱ ἱερεῖς τῆς χώρας συγκεντρωθέντες ἐν Κανώπῳ ἐψήφισαν τὴν παρεμβολὴν 6ης ἐπαγομένης κατὰ τετραετίαν, ὥστε τὸ ἔτος νὰ καταστῇ εἰς 365¼ ἡμέρας. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Εὐεργέτου κατηργήθη ἡ ἀπόφασις καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ πρῴην σύστημα. Τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην ὠνόμασαν *τανιτικήν*, διότι τὸ πρῶτον ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος εὑρέθη εἰς τὴν Τάνιν. Ἡ ἐπιτολὴ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέβη τὴν 1ην Παονί. Ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου ἐπεβλήθη τὸ *ἀλεξανδρινὸν* ἔτος ἀλλὰ μὲ δυσχέρειαν καὶ ὄχι γενικῶς. Ἰδοὺ ἐν πίνακι ἡ ἀντιστοιχία τῶν μηνῶν τῶν διαφόρων τούτων ἐτῶν:

Ἔτος Αἰγ.	*Τανιτικὸν*	*Σωθιακὸν*	*Ἀλεξανδρ.*
1 Θὼθ	22 Ὀκτωβρίου	20 Ἰουλίου	29 Αὐγούστου
1 Παοφὶ	21 Νοεμβρίου	19 Αὐγούστου	28 Σεπτεμβρίου
1 Ἀθὼρ	21 Δεκεμβρίου	18 Σεπτεμβρίου	28 Ὀκτωβρίου
1 Χοϊὰκ	20 Ἰανουαρίου	18 Ὀκτωβρίου	27 Νοεμβρίου
1 Τυβὶ	19 Φεβρουαρίου	17 Νοεμβρίου	27 Δεκεμβρίου
1 Μεχὶρ	21 Μαρτίου	17 Δεκεμβρίου	26 Ἰανουαρίου
1 Φαμενὼθ	20 Ἀπριλίου	16 Ἰανουαρίου	25 Φεβρουαρίου
1 Φαρμουθὶ	20 Μαΐου	15 Φεβρουαρίου	27 Μαρτίου
1 Παχὼν	19 Ἰουνίου	17 Μαρτίου	26 Ἀπριλίου
1 Παονὶ	19 Ἰουλίου	16 Ἀπριλίου	26 Μαΐου
1 Ἐπιφὶ	18 Αὐγούστου	16 Μαΐου	25 Ἰουνίου
1 Μεσορὶ	17 Σεπτεμβρίου	15 Ἰουνίου	25 Ἰουλίου

Ὡς πρὸς τὸ νυχθήμερον οἱ Αἰγύπτιοι διῄρουν αὐτὸ εἰς 12 ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ 12 τῆς ἡμέρας· δηλαδὴ εἶχον ὥρας *καιρικὰς* (βλ. *ὥρα*). Εἰκονίζοντο διὰ θεαινῶν, ὧν αἱ μὲν ἡμερήσιαι ἔφερον εἰς τὴν κεφαλὴν τὸν ἡλιακὸν δίσκον (○), αἱ δὲ νύκτιαι ἀστέρα (✱). Ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε ἤρχιζον τὴν ἡμέραν. Πιθανὸν ὅτι ἤρχιζον αὐτὴν ἀπὸ τὴν αὐγήν, διότι τότε ἐφαίνετο καὶ ἡ ἐπιτολὴ τοῦ Σειρίου, ἔπειτα διότι ὁ Κλ. Πτολεμαῖος διὰ τὰς παρατηρήσεις τῆς νυκτὸς καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸ μεσονύκτιον παρέχει δύο ἡμερομηνίας, ἐνῷ ἂν ἤρχιζε τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν δύσιν δὲν θὰ τὸ ἔπραττεν.

Ἐποχὴν δὲν εἶχον οἱ Αἰγύπτιοι. Ἐχρονολόγουν κατὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν φαραώ. Συνέβη ὅμως πολλάκις νὰ κατατμηθῇ ἡ Αἴγυπτος εἰς βασίλεια καὶ νὰ ὑπάρχουν δύο ταυτοχρόνως φαραώ, ἐντεῦθεν δὲ φοβερὰ σύγχυσις εἰς τὰς χρονολογίας. Βραδέως πολὺ ἐδέχθησαν τὴν ἐποχὴν τοῦ Ναβονασσὰρ καὶ κατόπιν ἄλλας (βλ. *ἐποχή*).

Τὸ ἡμερολόγιον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ σωθιακὴ περίοδος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐξετυλίχθη ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τῶν Λαγιδῶν, εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῆς 19 Ἰουλίου 1321 π. Χ., ὅτε συνέβη ἐπιτολὴ τοῦ Σειρίου τὴν 1 Θώθ. Ὅταν Πτολεμαῖος ὁ Λάγου παρέλαβε τὴν σατραπείαν του τῷ 323 π.Χ. ἡ 1 Θὼθ συνέπιπτε πρὸς τὴν 28 Ὀκτωβρίου. Κατὰ τὸν θάνατον δὲ τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε λήγει ἡ ἱστορία τῶν Λαγιδῶν, συνέπιπτε τὴν 30 Αὐγούστου. Ἡ σωθιακὴ αὐτὴ περίοδος ἔληξε τῷ 139 μ.Χ., τὴν 20 Ἰουλίου, ὅτε ἡ 1 Θὼθ μετὰ 1460 συνέπεσε πάλιν πρὸς τὴν ἑωθινὴν ἐπιτολὴν τοῦ Σειρίου.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐγκαταστάντες εἰς Αἴγυπτον ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὸ μακεδονικόν των ἡμερολόγιον, σεληνοηλιακόν. Ἀποστέργοντες νὰ προσκρούσουν εἰς τὰς ἰθαγενεῖς ἕξεις καὶ παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ δυσαρεστήσουν τοὺς Μακεδόνας των, διετήρησαν ἀμφότερα ἐν ἐνεργείᾳ. Διὰ τὰς μεγάλας δὲ χρονολογικὰς περιόδους ὑπεχρεώθησαν, τοὐλάχιστον οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ ἐπιστήμονες, νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ ἀόριστον αἰγυπτιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμ. καὶ ἀφοῦ ἀκόμη οἱ Ρωμαῖοι ἐνομοθέτησαν τὰ δίσεκτα ἔτη.

Ἡ αὐλὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἠγνόησε τὸ αἰγυπτιακὸν ἡμερολόγιον, χρησιμοποιοῦσα τὸ μακεδονικὸν ὡς ἐπίσημον. Οἱ μῆνές του ἦσαν κατὰ τάξιν χρονολογικήν:

1 Δῖος
2 Ἀπελλαῖος
3 Αὐδυναῖος
4 Περίτιος
5 Δύστρος
6 Ξανθικὸς
7 Ἀρτεμίσιος
8 Δαίσιος
9 Πάνεμος
10 Λῶος
11 Γορπιαῖος
12 Ὑπερβερεταῖος

Ἄγνωστον ποῦ παρενεβάλλετο ὁ ἐμβόλιμος 13ος μήν. Τῷ 334 ὁ Ἀλέξανδρος παρενέβαλεν αὐθαιρέτως δεύτερον Ἀρτεμίσιον, διὰ νὰ ἐκκινήσῃ κατὰ τῆς Ἀσίας πρὸ τοῦ Δαισίου, θεωρουμένου ἀπαισίου διὰ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἐξαίρεσις καὶ δυστυχῶς ὄχι σπανία. Ἀπὸ παπύρων καὶ ἐπιγραφῶν ἔχομεν ἀρκετὰς πληροφορίας περὶ τῶν ἀνωμαλιῶν, τὰς ὁποίας αὐθαίρετοι παρεμβολαὶ ἐπέφερον. Οὕτως ἡ 28 ἢ 29 Δαισίου, ἡμέρα καθ' ἣν ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀντεστοίχησε πρὸς τὴν 4 Φαρμουθὶ (13 Ἰουνίου 323 π. Χ.). Ὥστε ἡ μακεδονικὴ πρωτοχρονιά, ἡ 1 Δίου, συνέπεσε πρὸς τὴν 14 Μεσορί. Μετὰ ἥμισυν αἰῶνα, τὸ ΙΒ' ἔτος τῆς βασιλείας Φιλαδέλφου, ὁ Φαρμουθὶ ἀντεστοίχει πληρέστερον πρὸς τὸν Δαίσιον, ἀλλὰ μετὰ πέντε ἔτη ἡ διαφορὰ ἦτο ἑνὸς μηνός. Τὸ ΚΕ' ἔτος του ἡ διαφορὰ ἦτο τριῶν μηνῶν. Θνήσκοντος τοῦ Εὐεργέτου Α' ἡ 1 Δίου ἀντεστοίχησε πρὸς τὴν 28 Μεχίρ, ἤτοι 6½ μηνῶν ἐκτοπισμὸς τοῦ συγχρονισμοῦ τῶν δύο ἡμερολογίων κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Πρὸς ἑρμηνείαν τῶν ἀταξιῶν τούτων τινὲς ἐζήτησαν νὰ ὑποστηρίξουν, ὅτι τὸ μωσαϊκὸν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐθνῶν εἰσήγαγε 4 διάφορα ἡμερολόγια, δύο αἰγυπτιακὰ καὶ δύο ἑλληνικά. Ἀλλ' αὐτὸ προσκρούει πρὸς πολλὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἔμμονον τάσιν τῶν Πτολεμαίων νὰ λειαίνουν τὰς ἐθνικὰς ἀντιθέσεις τῶν ὑπηκόων των πληθυσμῶν, τείνοντες πρὸς ἑνότητα κρατικήν. Καὶ πράγματι ἀπὸ Εὐεργέτου Α' τὸ βραδύτερον βλέπομεν εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα πλησίον τῆς ἐπισήμου μακεδονικῆς χρονολογίας καὶ τὴν ἀντίστοιχον αἰγυπτιακήν. Κατόπιν ἐζήτησεν ὁ Εὐεργέτης Α' νὰ ἐπισημοποιήσῃ τὸ αἰγυπτιακόν, εἰσάγων τὴν δίσεκτον ἡμέραν ἀνὰ τετραετίαν εἰς αὐτό, ἀντὶ τῆς διὰ τῆς σωθιακῆς περιόδου διορθώσεως. Τὸ ψήφισμα τῆς Κανώπου τοῦτον εἶχε τὸν σκοπόν. Δὲν ἐπεβλήθη ἡ ὡραία αὐτὴ πρωτοβουλία, ἴσως ἐξ ἀντιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Πάντως ἐπὶ Ἐπιφανοῦς ἐσταθεροποιήθη ἡ ἀντιστοιχία τῶν δύο ἡμερολογίων. Ὁ Δῖος συνέπιπτε πρὸς τὸν Παχών, ἤτοι ὁ πρῶτος μακεδονικὸς μὴν πρὸς τὸν ἔνατον αἰγυπτιακόν, καὶ ὁ Ὑπερβερεταῖος πρὸς τὸν Φαρμουθί, ὄγδοον αἰγυπτιακόν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπεκράτησε τὸ αἰγυπτιακόν, ὥστε ἐπὶ Εὐεργέτου Β' οἱ μακεδονικοὶ μῆνες ἀναφέρονται μόνον τιμῆς χάριν. Ἡ ἀντιστοιχία τῶν δύο ἡμερολογίων ἀποκατέστη διὰ τῆς συμπτώσεως τῶν μηνῶν Δίου καὶ Θώθ, ὥστε οἱ μακεδονικοὶ μῆνες ἔγιναν ἡλιακοί.

Τὴν μέριμναν τοῦ Εὐεργέτου Α' υἱοθέτησεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ἀποδεχθεὶς τὸ ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος τῆς Κανώπου προταθὲν μετερρυθμισμένον αἰγυπτιακὸν ἡμερολόγιον. Ὁ Αὔγουστος τὸ Ε' ἔτος τῆς βασιλείας του (26—5 π. Χ.) διέταξεν ἐν Αἰγύπτῳ τὴν παρεμβολὴν τῆς δισέκτου κατὰ τετραετίαν, ἠμέλησεν ὅμως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν σύμπτωσιν τῶν πρωτομηνιῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ πρὸς τὰς τοῦ μακεδονικοῦ ἢ ἰουλιανοῦ, τὴν τῶν μηνῶν τάξιν καὶ πότε θὰ ἔπρεπε νὰ γίνηται ἡ παρεμβολή. Ἡ 1 Θὼθ ἀφέθη νὰ συμπίπτῃ πρὸς τὴν 29 Αὐγούστου καὶ ἐπειδὴ ἡ 6η ἐπαγομένη παρενεβάλλετο εἰς τὸ τέλος τοῦ γ' ἔτους, ἡ κατόπιν 1 Θὼθ συνέπιπτε πρὸς τὴν 30 Αὐγούστου καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὴν 29ην μετὰ τὸ δ' δίσεκτον. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἀμετάβλητον σύμπτωσιν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν τὴν ἀταξίαν τοῦ μήκους τῶν ρωμαϊκῶν μηνῶν, νὰ καταργήσῃ τὰς ἐπαγομένας καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ρωμαϊκὴν δίσεκτον εἰς τὸ τέλος τοῦ Μεχίρ. Τὴν ἐπελθοῦσαν ἀντιστοιχίαν παριστᾷ ὁ ἑξῆς πίναξ:

1	Θὼθ	Δῖος	29 Αὐγ.—27 Σεπτ.
2	Παοφὶ	Ἀπελλαῖος	28 Σεπτ.—27 Ὀκτ.
3	Ἀθὼρ	Αὐδυναῖος	28 Ὀκτ.—26 Νοεμ.
4	Χοϊὰκ	Περίτιος	27 Νοεμ.—26 Δεκ.
5	Τυβὶ	Δύστρος	27 Δεκ.—25 Ἰαν.
6	Μεχὶρ	Ξανθικὸς	26 Ἰαν.—24 Φεβρ.
7	Φαμενὼθ	Ἀρτεμίσιος	25 Φεβρ.—26 Μαρτ.
8	Φαρμουθὶ	Δαίσιος	27 Μαρτ.—25 Ἀπρ.
9	Παχὼν	Πάνεμος	26 Ἀπρ.—25 Μαΐου
10	Παονὶ	Λῶος	26 Μαΐου—24 Ἰουν.
11	Ἐπιφὶ	Γορπιαῖος	25 Ἰουν.—24 Ἰουλ.
12	Μεσορὶ	Ὑπερβερεταῖος	25 Ἰουλ.—23 Αὐγ.
	ἐπαγόμεναι		24 Αὐγ.—28 Αὐγ.

Ἄγνωστον ἂν καὶ μέχρι τίνος κατώρθωσεν ὁ Αὔγουστος νὰ ἐπιβάλῃ τὸ σταθερόν του ἡμερολόγιον ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ Wilcken (Ostraea I. σελ. 786 - 807) βαθέως μελετήσας ὁλόκληρον τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν παπύρων καὶ κειμένων συνήγαγεν, ὅτι, πλὴν εἰδικῶν περιπτώσεων, αἱ ἄνευ εἰδικῆς μνείας λ. χ. «Αἰγυπτίων, ἢ ὡς παρ' Αἰγυπτίοις, ἢ κατ' ἀρχαίους» χρονολογίαι εἶναι ρωμαϊκαὶ (ὡς δὲ Ρωμαῖοι ἄγουσι, ἢ Καίσαρος, ἢ κατὰ τῶν Ἑλλήνων). Εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐπεβλήθη, ἀλλ' εἰς τὰ ἰδιωτικὰ καὶ τοὺς ναοὺς δὲν ἐτόλμησεν ἡ ρωμαϊκὴ ἀρχὴ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἄλλως τε καὶ οἱ ἀστρονόμοι ἐξηκολούθησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ αἰγυπτιακόν. Εἰς τὸ «Ἐγχειρίδιον Ἀστρονομίας» τὸ σῳζόμενον εἰς τὸν πάπυρον Παρισίων ἀρ. 1, ὁ συγγραφεὺς (Εὔδοξος;) δικαιολογεῖ τοῦτο: «Δι' ὃ οὐ συμφωνοῦσιν τοῖς ἀστρολόγοις αἱ ἡμέραι, οὐδὲ οἱ ἑλληνικοὶ μῆνες. Οἱ δὲ ἀστρολόγοι καὶ ἱερογραμματεῖς οὐ χρῶνται ταῖς κατὰ σελήνην ἡμέραις... ἀναλεγόμενοι τὰς ἡμέρας ἐκ τῶν Αἰγυπτίων. Αὗται γὰρ οὔτε ὑπεξαιροῦνται οὔτε παρεμβάλλονται». Βραδύτερον, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Πτολεμαίου Γ', τὸ τροπικὸν ἔτος διωρθώθη σύμφωνα πρὸς τοὺς λογισμούς των· οἱ ἀστρονόμοι εὗρον ἐπωφελὲς νὰ διατηρήσουν τὸ ἔτος τῶν 365 ἡμ., πρῶτον διὰ νὰ γίνεται εὐχερῶς ἡ σύγκρισις τῶν μετρήσεών των πρὸς τὰς τῶν παλαιοτέρων παρατηρητῶν, ἔπειτα δὲ διότι μεταξὺ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ διωρθωμένου αἰγυπτιακοῦ ὑπῆρχεν ἀσυμφωνία ὡς πρὸς τὴν παρεμβολὴν τῆς δισέκτου ἡμέρας, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Ρωμαῖοι παρενέβαλλον μεταξὺ τῆς 23 καὶ 24 Φεβρουαρίου, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ὡς 6ην ἐπαγομένην μεταξὺ 28 καὶ 29 Αὐγούστου τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἔτους. Ἐπίσης οἱ Πτολεμαῖοι μετεχειρίζοντο τὸ ἔτος τῶν 365 ἡμ. διὰ τὰ οἰκονομικά.

Κοπτικὸν καὶ Αἰθιοπικόν. Τὸ ἡμερολόγιον τῶν Κοπτῶν καὶ Αἰθιόπων (Ἀβησσυνῶν) ἔχει 12 μῆνας 30ημέρους καὶ εἰς τὸ τέλος 5 ἡμέρας *ἐπαγομένας*. Ἀνὰ τετραετίαν δὲ προστίθεται καὶ ἕκτη ἐπαγομένη. Παρ' Αἰθίοψι τὰ ἔτη τῆς τετραετηρίδος φέρουν τὰ ὀνόματα τῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου. Ἡ δίσεκτος ἐπαγομένη προστίθεται εἰς τὸ τέλος τοῦ Λουκᾶ, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔτος ἄρχεται ἀπὸ 29 Αὐγούστου Ἰουλιανοῦ ἔτους, ἕπεται ὅτι προηγεῖται 6 περίπου μῆνας τῆς δισέκτου τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ Γρηγοριανοῦ.

Τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν εἶναι τὰ ἑξῆς:

Κοπτικὸν	*Αἰθιοπικὸν*
1 Θὼτ	Μασκαρὰμ
2 Παοπὶ	Τεκὲμτ
3 Ἀθὼρ	Χεδὰρ
4 Χοϊὰκ	Ταχσὰς
5 Τυβὶ	Τὲρ
6 Μεχὶρ	Ἰακατὶτ
7 Φαμενὼτ	Μαγαβὶτ
8 Φαρμουτὶ	Μιγιασγιὰ
9 Παχὸμς	Γενβὸτ
10 Παονὶ	Σανὲ
11 Ἐπὶπ	Χαμλὲ
12 Μεσορὶ	Ναχαζὲ
13 Ἐπαγομένη	Παγκουεμὲν

Τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος εἶναι τὰ ἑξῆς:

Κοπτικὸν	*Αἰθιοπικὸν*
Κιριακὴ	Ἐχοὺδ ἢ Σάμβατα κρεστιγιὰν
Σνάου	Σανοὺζ
Σμὸθ	Σαλοὺς
Φτώου	Ραμπόσε
Τιοῦ	Χαμοὺς
Παρασκεβὶ	Σαδοὺς ἢ Ἄρμπ
Σαββατὸν	Κανταμὶτ Σαμβὰτ ἢ Καντὰμ

Οἱ Αἰθίοπες ἐν τῷ κλασσικῷ των συγγράμματι Χαζάμπ, πηγῇ τῶν χρονομετρικῶν των μεθόδων, ἀριθμοῦσι τὰς ἡμέρας κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ 1 ἕως 7, ἀρχόμενοι ἀπὸ τετάρτης, ὥστε ἡ Σανοὺζ (Δευτέρα) λ. χ. εἶναι 6η.

Ἐποχήν, ἤτοι ἀφετηρίαν ἀριθμήσεως τῶν ἐτῶν οἱ Κόπται ἔχουν τὴν λεγομένην «τῶν μαρτύρων» ἢ «τοῦ Διοκλητιανοῦ» (284 μ. Χ.). Οἱ Αἰθίοπες συνήθως χρονολογοῦσιν ἀπὸ τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου, ἤτοι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἀλλὰ 7 ἢ 8 ἔτη βραδυτέρον τῆς ἀπὸ Χριστοῦ Γεννήσεως διονυσιακῆς ἐποχῆς. Εἰς χειρόγραφον αἰθιοπικὸν τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀναγινώσκεται: «ἀπὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος μέχρι τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς Αἰθιοπίας παρῆλθον 245 ἔτη καὶ ἀπὸ ταύτης μέχρι Διοκλητιανοῦ 31 ἔτη». Μεταχειρίζονται ὅμως καὶ ἄλλην ἐποχὴν κατὰ τὰ ἔτη τοῦ μεγάλου σεληνιακοῦ κύκλου, τὰ ὁποῖα καλοῦν ἔτη Οἰκτιρμοῦ ἢ τῆς Χάριτος. Σύγκειται ἐκ κύκλου 532 ἐτῶν, καθ' ἃ ἐπανέρχονται περιοδικῶς τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου τῶν 19 ἐτῶν, τοῦ ἡλιακοῦ τῶν 28 καὶ τοῦ μέσου κύκλου τῶν 76 ἐτῶν. Ὁ 19ετὴς σεληνιακὸς κύκλος δίδει τὰς *ἐπακτάς*, ἤτοι

Digitized by Google

τὴν ἡλικίαν τῆς σελήνης τὴν 1 Μασκαρὰμ (πρώτην τοῦ ἔτους). Ὡς γνωστὸν (βλ. *ἐπακτὴ*) ἂν τὴν 1 τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους εἶναι νέα σελήνη, τὴν 1 τοῦ ἑπομένου ἔτους αὕτη θὰ ἔχῃ ἡλικίαν 11 ἡμ., τὴν 1 τοῦ μεθεπομένου 22 ἡμ. Κατὰ τὴν 1ην τοῦ τετάρτου ἔτους θὰ ἔχῃ 3 ἡμ. (33—30). Ὥστε ἡ σειρὰ τῶν ἐπακτῶν εἰς τὴν 19ετηρίδα θὰ εἶναι: 0, 11, 22, 3, 14, 25, 6, 17, 28, 9, 20, 1, 12, 23, 4, 15, 26, 7, 18. Τὸ χαρακτηριστικὸν *Μάτκε* εἶναι ἡ μηνολογία τοῦ Μασκαρὰμ τῆς νέας Σελήνης, ἤτοι 30 – ἐπακτή. Τὸ χαρακτηριστικὸν *Τέντζον* εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος τῆς 1 Μασκαράμ, ἤτοι 1 ἕως 7, ἀρχόμενος ἀπὸ τετάρτης. Ὡς γνωστὸν ὡρισμένη μηνολογία δεδομένου ἔτους πίπτει τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος κάθε 28 ἔτη καὶ οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος ἡλιακὸς κύκλος. Ὀνομάζεται δὲ παρ' ἡμῖν χρυσοῦς τοῦ ἔτους ἀριθμὸς ἡ τάξις τοῦ ἔτους ἐν τῇ 28ετεῖ περιόδῳ. Ὥστε τὸ Τέντζον δὲν εἶναι ὁ χρυσοῦς ἀριθμός, ὅπως ἀπροσέκτως τινὲς γράφουσι (ἡ λέξις εἶναι παραφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς πλινθίδος). Τέλος ὁ *μέσος κύκλος* εἶναι περίοδος 76 ἐτῶν, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ εὐαγγελισταὶ (ἡ σειρὰ τῶν ἐτῶν τῆς τετραετηρίδος, 3 κοινῶν καὶ 1 δισέκτου), τῶν ἐπακτῶν καὶ τῶν Μάτκε ἐπανέρχονται εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν (19×4).

Ἕλληνες. Ἐν Ἑλλάδι εἶχον κατὰ τόπους διάφορα ἡμερολόγια. Γνωρίζομεν τὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Δήλου, τῶν Δελφῶν, τῆς Κρήτης, τῆς Ἰωνίας, τῆς Κύπρου, τῆς Μακεδονίας καὶ εἴ τι ἕτερον. Τὸ ἀξιολογώτερον καὶ ἀκριβέστερον γνωστὸν ἦτο τὸ τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι εἶχον κατ' ἀρχὰς σεληνιακὸν ἡμερολόγιον. Τὸ ἔτος των συνέκειτο ἐκ 12 μηνῶν σεληνιακῶν, ἀρχομένων ἀπὸ νουμηνίας καὶ ἐναλλὰξ ἐξ 29 καὶ 30 ἡμερῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀθηναϊκῶν μηνῶν ἦσαν:

1. Ἑκατομβαιὼν	30	ἡμερ.
2. Μεταγειτνιὼν	29	»
3. Βοηδρομιὼν	30	»
4. Πυανεψιὼν	29	»
5. Μαιμακτηριὼν	30	»
6. Ποσειδεὼν Α΄	29	»
7. Ποσειδεὼν Β΄	30	»
8. Γαμηλιὼν	30	»
9. Ἀνθεστηριὼν	29	»
10. Ἐλαφηβολεὼν	30	»
11. Μουνυχιὼν	29	»
12. Θαργηλιὼν	30	»
13. Σκιροφοριὼν	29	»

Ὁ Ποσειδεὼν Β΄ ἦτο ὁ ἐμβόλιμος. Ὁ μὴν διῃρεῖτο εἰς 3 δεκάδας, ὧν ἡ τρίτη εἶχεν ἐνίοτε 9 ἡμέρας. Ἡ 1η ἡμέρα ἐλέγετο νουμηνία, αἱ κατόπιν ἦσαν 2α, 3η... ἀρχομένου· αἱ 11η, 12η... 20ὴ ἐλέγοντο 1η, 2α... 10η ἱσταμένου, αἱ δὲ 21η... 29η ἐφέροντο 1η... 9η φθίνοντος. Τῆς τρίτης δεκάδος αἱ ἡμέραι ἠριθμοῦντο καὶ ἀναδρομικῶς, ὥστε ἡ 21η ἐλέγετο καὶ 9η (διὰ 30ημ. μῆνα) ἡ 8η (διὰ 29ημ.) φθίνοντος. Τοῦτο χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Σόλωνος «ὅστις τὰς ἀπ' εἰκάδος οὐ προστιθεὶς ἀλλ' ἀφαιρῶν καὶ ἀναλύων ὥσπερ τὰ φῶτα τῆς σελήνης ἑώρα». Ἡ τελευταία τοῦ μηνὸς ἐλέγετο ἕνη καὶ νέα, ἤτοι παλαιὰ καὶ νέα, διότι, ὡς γράφει ὁ Πλούταρχος, «Σόλων συνειδὼς τοῦ μηνὸς τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν κίνησιν τῆς σελήνης, οὔτε δυομένῳ τῷ ἡλίῳ πάντως, οὔτε ἀνίσχοντι συμφερομένην, ἀλλὰ πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ καταλαμβάνουσαν καὶ παρερχομένην τὸν ἥλιον, αὐτὴν μὲν ἔταξε ταύτην ἕνην καὶ νέαν καλεῖσθαι, τὸ μὲν πρὸ συνόδου μόριον αὐτῆς τῷ παυομένῳ μηνί, τὸ δὲ λοιπὸν τῷ ἀρχομένῳ προσήκειν ἡγούμενος, πρῶτος, ὡς ἔοικε, ὀρθῶς ἀκούσας Ὁμήρου λέγοντος: τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' ἱσταμένοιο». Πρὸ τοῦ Σόλωνος ἡ ἀρίθμησις ἐγίνετο ὁμαλή, ὥστε τοῦ Ἡσιόδου «τετράδ' ἀλεύασθαι φθίνοντος θ' ἱσταμένου τε» θὰ ἑρμηνευθῇ 24η καὶ ὄχι 27η. Βλέπομεν δὲ παρεμπιπτόντως ὅτι ὅ τε Ἡσίοδος καὶ ὁ Ὅμημος «ἱσταμένου μηνὸς» ἔλεγον προκειμένης τῆς πρώτης τούτου δεκαημερίας καὶ ὄχι, ὅπως ἀπὸ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι, τῆς δευτέρας. Οὗτοι καὶ ὁμαλῶς ἐξεφράζοντο διὰ τὰς ἡμέρας τῆς τρίτης δεκάδος λέγοντες λ. χ. «τρίτη ἐπ' εἰκάδος» ἢ «τρίτη μετ' εἰκάδα», ἤτοι 23η. Ἡ 28η φαίνεται νὰ ἦτο μία τῶν ἀπαισίων ἡμερῶν, διότι ὁ Ἀριστοφάνης λέγει (Νεφ. 1134):

Πέμπτη, τετράς, τρίτη μετὰ ταύτην δευτέρα
εἶθ' ἣν ἐγὼ μάλιστα πασῶν ἡμερῶν
δέδοικα καὶ πέφρικα καὶ βδελύττομαι,
εὐθὺς μετὰ ταύτην ἔστ' ἕνη τε καὶ νέα.

Τὸ *νυχθήμερον* ἤρχετο ἀπὸ τοῦ ἑσπερινοῦ λυκόφωτος. Τὸ ἔτος ἤρχιζε κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου, ἔπειτα ἀπὸ τοῦ θερινοῦ καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς πρώτης μετὰ τοῦτο νουμηνίας. Οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Δωριεῖς ἤρχιζον αὐτὸ ἀπὸ τῆς πρώτης νουμηνίας μετὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, οἱ Κερκυραῖοι ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀπὸ τῆς νουμηνίας τῆς μετὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον. Τὰ ὀνόματα μηνῶν ἦσαν διάφορα κατὰ πόλεις.

Περὶ τῶν μεθόδων, δι' ὧν προσεπάθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προσαρμονίσωσι τὸ σεληνιακόν των ἔτος πρὸς τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου, βλ. *ἔτος*, *μήν*, *ὥρα*, *ἐποχή*.

Ρωμαῖοι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου εἶχον μῆνα σεληνιακόν. Κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ρώμης (753 π. Χ.) οἱ κάτοικοι τῆς Ἄλβας εἶχον ἔτος ἐκ 10 μηνῶν, τὸ ὁποῖον υἱοθέτησαν καὶ οἱ πρῶτοι Ρωμαῖοι:

1	Μάρτιος	31	ἡμ.
2	Ἀπρίλιος	30	»
3	Μάϊος	31	»
4	Ἰούνιος	30	»
5	Κουϊντίλιος	31	»
6	Σεξτίλιος	30	»
7	Σεπτέμβριος	30	»
8	Ὀκτώβριος	31	»
9	Νοέμβριος	30	»
10	Δεκέμβριος	30	»

Ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι τοῦ 10ου τὰ ὀνόματα δηλοῦσι τὴν ἀριθμητικήν των τάξιν. Οὕτως ὠνομάζοντο καὶ οἱ προηγούμενοι 4, ἀλλὰ κατόπιν τοῖς ἐδόθησαν ὀνόματα θεῶν, τοῦ Ἄρεως (Μάρς), τοῦ Ἀπόλλωνος φέροντος τὸ λαϊκὸν ἐπώνυμον Ἀπέρτα, τοῦ Μαΐου λαϊκοῦ ὀνόματος τοῦ μεγίστου Διὸς καὶ τῆς συζύγου του Ἥρας (Γιοῦνο). Τὸ ἔτος τοῦτο εἶχε 304 ἡμέρας. Τινὲς φρονοῦν ὅτι συνεπλήρωνον τὸ ἔτος προσθέτοντες μετὰ τὸν Δεκεμβριον ὅσας ἡμέρας ἦτο ἀνάγκη. Κατόπιν προσέθεσαν δύο μῆνας τελευταίους μετὰ τὸν Δεκέμβριον. Ἀλλὰ ταχέως τὸν ἕτερον τούτων, τὸν Ἰανουάριον, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἰανόν, θεὸν τῆς εἰρήνης καὶ ἀρχαιότατον τῶν βασιλέων τοῦ Λατίου, μετέθεσαν ὡς πρῶτον πρὸ τοῦ Μαρτίου. Ὁ ἄλλος, Φεβρουάριος, ἔμεινε μεταξὺ Δεκεμβρίου καὶ Ἰανουαρίου τελευταῖος τοῦ ἔτους. Πάντες οἱ μῆνες ἔλαβον περιττὸν ἀριθμὸν ἡμερῶν, διότι ἐκ δεισιδαιμονίας οἱ Ρωμαῖοι ἀπηχθάνοντο τοὺς ἀρτίους ἀριθμούς. Καὶ τὸ ἔτος κατηρτίσθη ὡς ἑξῆς:

1	Ἰανουάριος	29	ἡμ.
2	Μάρτιος	31	»
3	Ἀπρίλιος	29	»
4	Μάιος	31	»
5	Ἰούνιος	29	»
6	Κουϊντίλιος	31	»
7	Σεξτίλιος	29	»
8	Σεπτέμβριος	20	»
9	Ὀκτώβριος	31	»
10	Νοέμβριος	29	»
11	Δεκέμβριος	29	»
12	Φεβρουάριος	27	»

Ἐπειδὴ ὅμως συνεποσοῦντο 354 ἡμέραι, δηλαδὴ εἰς πλῆθος ἄρτιον, ἔδωκαν 1 ἡμέραν ἀκόμη εἰς τὸν Φεβρουάριον, προτιμήσαντες εἷς μὴν νὰ εἶναι ἀπαίσιος παρὰ ὁλόκληρον τὸ ἔτος. Ἀφιερωμένος εἰς τὸν Φέβρον, θεὸν τῶν ἐν Ἅδου νεκρῶν, ἐγένετο μὴν πένθους (φέβερ), καθ' ὃν ἐτελοῦντο τὰ φεβρουάλια, ἤτοι οἱ ἐξαγνισμοὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν (ἐντεῦθεν ἡ λέξις *φέβρις* ἐσήμανε πυρετόν). Εἰς ἀρχαίας συμβολικὰς παραστάσεις βλέπομεν τὸν Ἰανὸν διπρόσωπον καὶ κρατοῦντα κλεῖδα. Παρίστανε τὸν Ἰανουάριον ἀποβλέποντα πρὸς τὸ λῆξαν καὶ ἑτέρωθεν πρὸς τὸ ἀρξάμενον ἔτος. Τὸν Κουϊντίλιον παρίστανον διὰ θεριστῶν, τὸν Ὀκτώβριον διὰ τρυγητῶν καὶ τὸν Φεβρουάριον δι' ἀσθενοῦς καθημένου ἐνώπιον ἑστίας ἀνημμένης. Περὶ τὸ 400 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ὁ Φεβρουάριος μετετέθη μεταξὺ Ἰανουαρίου καὶ Μαρτίου, τότε μετετέθη καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον. Ἐπειδὴ τὸ ἔτος τῶν 355 ἡμερῶν ὑπελείπετο τοῦ τροπικοῦ, οἱ γεωργικοὶ Ρωμαῖοι προσεπάθησαν δι' ἐμβολίμων μηνῶν νὰ ἁρμονίσουν τοῦτο πρὸς τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου. Παρενέβαλον λοιπὸν ἐμβόλιμον μῆνα ἐξ 23 ἢ 22 ἡμερῶν μεταξὺ τῆς 24 καὶ 25 Φεβρουαρίου τὴν πρώτην διετίαν ἢ μεταξὺ τῆς 22 καὶ 24 τὴν δευτέραν διετίαν, τὸν *Μερκεδόνιον*, διότι τότε ἐπληρώνοντο οἱ μισθοφόροι *(μερσενέρ)*. Αἱ ὑπόλοιποι ἡμέραι τοῦ Φεβρουαρίου ἐδίδοντο εἰς τὸν ἐμβόλιμον, καὶ οὕτως ὁ μὲν Φεβρουάριος ἔμενε μὲ 23 ἢ 24 ἡμέρας, ὁ δὲ Μερκεδόνιος 27. Ἡ τοιαύτη παρεμβολὴ ἐγίνετο κατὰ διετίαν, ὥστε ὁ τετραετὴς κύκλος εἶχεν ἔτη ἐξ ἡμερῶν 355, 355+22=377, 355, καὶ 355+23=378 ἡμ. καὶ οὕτως ἡ τετραετία εἶχε 1465 ἡμ., ἐνῷ 4 τροπικὰ ἔτη ἔχουν 1461 ἡμ. Τὸ ἔτος των ἀπὸ πολὺ βραχὺ ἐγένετο πολὺ μακρόν. Ἐπερίσσευον 4 ἡμέραι. Πρὸς διόρθωσιν τούτου ἐδέχθησαν τῷ 450 π. Χ. τὴν ὀκταετηρίδα Κλεοστράτου τοῦ Τενεδίου, καθ' ἣν ἀντὶ 6 παρενέβαλλον 5 μῆνας ἐξ 22 ἡμερῶν εἰς διάστημα τριῶν ὀκταετηρίδων. Ἐπειδὴ ἐπερίσσευον 4 ἡμ. εἰς 4 ἔτη, εἰς 3 ὀκταετηρίδας, ἤτοι 24 ἔτη, ἐπερίσσευον 24 ἡμέραι. Ἀφαιρέσαντες ἕνα μῆνα ἐξ 22 ἡμερῶν ἀφῆκαν δύο ἡμέρας ἐπὶ πλέον. Πρὸς διόρθωσιν καὶ τούτου ἀνετέθη εἰς τὰς ποντίφηκας νὰ ἐλαττώνουν ἐν καιρῷ τὸν Μερκεδόνιον κατὰ μίαν ἡμέραν. Ἀλλ' οὗτοι ἔπραττον τοῦτο τόσον ἀτάκτως καὶ αὐθαιρέτως διὰ λόγους φορολογικοὺς ἢ ἐκλογικούς, ὥστε κατήντησε τῷ 46 π. Χ. ἡ πολιτικὴ ἰσημερία ν' ἀφίσταται τῆς ἀστρονομικῆς κατὰ τρεῖς μῆνας καὶ ὁ τρυγητὸς ἐγίνετο τὸν Ἰανουάριον. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, δικτάτορα καὶ ποντίφηκα, νὰ προβῇ εἰς τὴν μεταρρύθμισίν του.

Μεταρρύθμισις Ἰουλιανή. Ὁ Ἰ. Καῖσαρ τῇ συμβουλῇ τοῦ Σωσιγένους, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσεν ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐζήτησε πρῶτον ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν βραδύτητα καὶ τῷ 708 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἤτοι τῷ 46 π.Χ. παρενέβαλεν, ἐκτὸς τοῦ ἐμβολίμου μηνὸς ἐξ 23 ἡμερῶν, καὶ δύο ἄλλους μῆνας, τὸν μὲν ἐξ ἡμερῶν 33, τὸν δὲ ἐκ 34, μεταξὺ Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου, ὥστε τὸ ἔτος ἐκεῖνο κληθὲν ἔτος συγχύσεως ἔσχε 455 ἡμέρας. Διέταξε δὲ νὰ λογίζεται ἔκτοτε τὸ ἔτος ἐκ 365 ἡμερῶν μετὰ μιᾶς ἐμβολίμου ἡμέρας ἀνὰ 4ετίαν, ἥτις προσετίθετο μεταξὺ 24 καὶ 25 Φεβρουαρίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ 24η αὕτη Φεβρουαρίου ἐλέγετο ἕκτη πρὸ τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου (sexto ante calendas Martii) ἡ πρόσθετος ἡμέρα ἐκλήθη bis sexto ante calendas Martii, ἤτοι δισέκτη, καὶ τὸ ἔτος δίσεκτον. Αἱ 10 ἡμέραι, καθ' ἃς τὸ νέον ἔτος ἐκ 365 ἡμ. ὑπερέβαινε τὸ πρότερον ἐκ 355, κατενεμήθησαν οὕτως εἰς τοὺς μῆνας, ὥστε οὗτοι ἔσχον ἐναλλὰξ 30 καὶ 31 ἡμέρας, πλὴν τοῦ Φεβρουαρίου, ὅστις κατὰ μὲν τὰ κοινὰ ἔτη εἶχεν 29, κατὰ δὲ τὰ δίσεκτα 30 ἡμέρας, ὥστε τὸ ἰουλιανὸν ἔτος κατηρτίσθη οὕτως:

1	Ἰανουάριος	31	ἡμ
2	Φεβρουάριος	29 ἢ 30	»
3	Μάρτιος	31	»
4	Ἀπρίλιος	30	»
5	Μάϊος	31	»
6	Ἰούνιος	30	»
7	Κουϊντίλιος	31	»
8	Σεξτίλιος	30	»
9	Σεπτέμβριος	31	»
10	Ὀκτώβριος	30	»
11	Νοέμβριος	31	»
12	Δεκέμβριος	30	»

Τῷ 716 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης προτάσει τοῦ Ἀντωνίου συνυπάτου τοῦ Ἰ. Καίσαρος, ὁ Κουϊντίλιος μετονωνομάσθη *Ἰούλιος*. Ἀλλ' ἐκακούχησε τὸ νέον ἡμερολόγιον εἰς χεῖρας τῶν διαδόχων τοῦ Ἰ. Καίσαρος, διότι τὴν δίσεκτον ἡμέραν προσέθετον ὄχι εἰς τὸ 4ον, ἀλλ' εἰς τὸ 3ον ἔτος. Ἐντὸς 36 ἐτῶν εἶχον παρεμβάλει οἱ ποντίφηκες ὄχι 9, ἀλλὰ 12 ἔτη δίσεκτα. Τότε ὁ Αὔγουστος διέταξεν, ὅπως ἐπὶ 12 ἔτη παύσουν νὰ προσθέτουν τὴν δίσεκτον ἡμέραν καὶ οὕτως ἡ κανονικότης ἀποκατέστη. Ἐπὶ τούτῳ ἡ σύγκλητος τῷ 746 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ἤτοι 8 π. Χ., μετωνόμασε τὸν Σεξτίλιον μῆνα *Αὔγουστον* καὶ ἀφαιρέσασα μίαν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τὴν προσέθηκεν εἰς τοῦτον, διὰ νὰ μὴ εἶναι κατώτερος τοῦ Ἰουλίου. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἔχουν τρεῖς μῆνας συνεχῶς ἐκ 31 ἡμ. ἔδωκαν εἰς τὸν Ὀκτώβριον τὴν 31ην Σεπτεμβρίου καὶ εἰς τὸν Δεκέμβριον τὴν 31ην τοῦ Νοεμβρίου. Οὕτω τὸ ἔτος κατηρτίσθη καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν οὕτω:

1	Ἰανουάριος	31	ἡμ.
2	Φεβρουαάριος	28 ἢ 29	»
3	Μάρτιος	31	»
4	Ἀπρίλιος	30	»
5	Μάϊος	31	»
6	Ἰούνιος	30	»
7	Ἰούλιος	31	»
8	Αὔγουστος	31	»
9	Σεπτέμβριος	30	»
10	Ὀκτώβριος	31	»
11	Νοέμβριος	30	»
12	Δεκέμβριος	31	»

Περὶ τῶν λοιπῶν χρονολογικῶν στοιχείων παρὰ Ρωμαίοις βλ. λ. *ἔτος*, *μήν*, *ἑβδομάς*, *ἡμέρα*, *ὥρα*, *ἐποχή*.

Τὸ ἡμερολόγιον τῶν Ρωμαίων ἐπεβλήθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦ Χριστινισμοῦ ἐρριζώθη, διότι συνυφάνθη μετὰ τοῦ ἑορτολογίου. Καθαρῶς ἡλιακὸν ἀνεμίχθη πάλιν πρὸς τὸν δρόμον τῆς Σελήνης ἐξ αἰτίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Τὸ Πάσχα, φαραωνικὴ ἑορτή, ἐπανηγυρίζετο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου τὴν ἡμέραν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἤτοι τῆς *διαβάσεως* (φαραωνιστὶ *πασὲχ*) τοῦ φωστῆρος ἀπὸ τοῦ νοτίου εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, τῆς ὑπερισχύσεως τοῦ φωτὸς ὑπὲρ τὸ σκότος. Οἱ Ἑβραῖοι διετήρησαν αὐτὴν ὡς ἀνάμνησιν τῆς *διαβάσεως* διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς, ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν κατὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἰσημερίας. Οἱ Χριστιανοὶ ἐγκαταλείψαντες πολλὰς ἰουδαϊκὰς ἑορτὰς διετήρησαν τὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὴν τῆς Πεντηκοστῆς, μετουσιώσαντες τὴν ἔννοιάν των κατὰ τὸ νέον των δόγμα. Τὸ χριστιανικὸν Πάσχα πανηγυρίζει τὴν διάβασιν τῶν πιστῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Πολλοὶ Χριστιανοί, ἰδίᾳ οἱ ἐξ Ἑβραίων, συνεώρταζον τοῦτο μετὰ τῶν Ἑβραίων, οἱ ἄλλοι, οἱ ἐξ ἐθνικῶν, ὥρισαν τοῦτο τὴν Κυριακήν. Τῷ 325 μ. Χ. ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν Νικαίᾳ διέταξε τὰ τοῦ ἑορτασμοῦ τούτου. Λόγῳ τῆς ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς πανσελήνου ἐξαρτήσεως τῆς πασχαλινῆς ἡμερομηνίας ἐσχηματίσθη σειρὰ ἑορτῶν κινητῶν ἐν τῷ ἔτει, διότι ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἐξαρτῶνται προηγούμεναι ἢ ἑπόμεναι αὐτῷ πολλαὶ ἑορταί. Ταυτοχρόνως ἀντὶ τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν ἡ Ἐκκλησία ἐθέσπισεν ἑορτὰς εἰς ἀνάμνησιν εὐαγγελικῶν γεγονότων, εἰς μνήμην προσώπων καὶ τιμὴν ἄλλων καθ' ὡρισμένας ἡμερομηνίας, καὶ οὕτω κατηρτίσθη τὸ ἑορτολόγιον, ἤτοι τὸ *ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον*.

Μεταρρύθμισις γρηγοριανή. Τὸ ἔτος τοῦ Ἰ. Καίσαρος ἐκ $365^1/_4$ ἡμερῶν εἶναι μακρότερον τοῦ δέοντος. Τὸ τροπικὸν ἔτος, ἤτοι ὁ μεταξὺ δύο διαδοχικῶν διαβάσεων τοῦ ἡλιακοῦ κέντρου διὰ τοῦ σημείου τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας χρόνος, ἐλαττούμενον κατὰ ἥμισυ δευτερόλεπτον κατὰ αἰῶνα, εἶχε διάρκειαν ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ 365 ἡμ. 5 ὥρ. 48 λ. 56 δ., λήγοντος δὲ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος 365 ἡμ. 5 ὥρ. 48 λ. 47,5 δ καὶ σήμερον ἔχει 365 ἡμ. 5 ὥρ. 48 λ. 45,98 δ. Γενικῶς ἂν τὸ λάβωμεν 365 ἡμ. 5 ὥρ. 49 λ. εἶναι πραγματικῶς μικρότερον τοῦ ἰουλιανοῦ κατὰ 11 λ. Ταῦτα ὅμως δίδουν ὑπεροχὴν 1 ἡμ. εἰς

Digitized by Google

128 ἔτη καὶ ἄρα 3 ἡμερῶν εἰς ἔτη περίπου 400. Ἕνεκα τούτου ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία, ἡ ὁποία ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνέβαινε τὴν 25 Μαρτίου, ἐγίνετο κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τὴν 21 Μαρτίου καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἐπὶ πάπα Γρηγορίου ΙΓ', τὴν 10 Μαρτίου. Τὸν τοιοῦτον ἐκτοπισμὸν ἀντελήφθησαν ἐγκαίρως πολλοί, καὶ ἰδίᾳ Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰσαὰκ τοῦ μοναχοῦ ἐπρότεινε κάποιαν μεταρρύθμισιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον. Ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη, διὰ νὰ μὴ διαταράξῃ τὴν κοινὴν γνώμην.

Καὶ ἐν Εὐρώπῃ προηγήθησαν πολλοὶ τοῦ Γρηγορίου ΙΓ'. Τῷ 700 ὁ σοφὸς μοναχὸς Bède, μεσοῦντος δὲ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὁ Σκῶτος μοναχὸς John de Holywood, εὑρισκόμενος ἐν Παρισίοις, ἐπρότεινε νὰ μεταρρυθμισθῇ ὁ κανὼν τῆς παρεμβολῆς τῆς δισέκτου ἡμέρας. Μικρὸν κατόπιν ὁ βασιλεὺς Ἀλφόνσος Δ' τῆς Καστίλλης συνεκάλεσε συνέδριον ἀστρονόμων, οἵτινες ἐξετίμησαν τὴν διάρκειαν τοῦ τροπικοῦ ἔτους εἰς 365 ἡμ. 5 ὥρ. 43 λ. 12 δ. Τότε καὶ ὁ Ἄγγλος ἀστρονόμος Jean de Sacrobosco, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λίνκολν Robert Grossetête, ὁ ἐν Παρισίοις ἐφημέριος Campano de Novaro, ἔδειξαν ἐμφανεστέραν τὴν ἀνάγκην τῆς διορθώσεως. Ὁ μέγας σοφὸς Roger Bacon ἐπρότεινε τοιαύτην μεταβολὴν εἰς τὸν πάπαν Κλήμεντα Δ' (ΙΔ' αἰών), ὅστις ἀπετάθη εἰς διαφόρους σοφούς, καὶ δὴ τοὺς Γάλλους μαθηματικοὺς Jean des Murs καὶ Firmin de Belval. Ἀλλ' ὁ πάπας, κάτοχος τῶν ὑπομνημάτων των, ἀπέθανε πρὶν ἢ προβῇ εἰς μεταρρύθμισιν. Τὸ ζήτημα ἀνεκινήθη ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ὁ καρδινάλιος Pierre d'Ailly ὡμίλησε περὶ τούτου εἰς τὴν ἐν Κωνσταντίᾳ σύνοδον τοῦ 1417 ἀλλ' ἀκάρπως. Ἡ σύνοδος τῆς Βασιλείας (Bâle, 1437—1439), προτάσει τοῦ καρδιναλίου Nicolas de Cusa, παρεσκεύασε διάταγμα, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐξεδόθη. Τῷ 1474 ὁ πάπας Σίξτος Δ' ἐκάλεσε πρὸς τοῦτο εἰς Ρώμην τὸν περιώνυμον ἀστρονόμον Jean Muller τῆς Κενιξβέργης, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Regiomontanus, ὅστις ὅμως ἀπέθανε πρὶν ἢ περατώσῃ τὴν ἐργασίαν του. Τῷ 1514 ἡ σύνοδος τοῦ Λατεράνου ὠργάνωσεν ἀνάκρισιν παγχριστιανικὴν ἀλλ' ἀκάρπως. Τῷ 1563 ἡ σύνοδος τοῦ Τρεντίνου ἀνέθηκεν εἰς τὸν πάπαν νὰ προβῇ εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλ' ὁ Πῖος Ε' ἠσχολήθη μόνον περὶ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Εὐχολογίου. Ἔκτοτε πολλοὶ σοφοὶ ἠσχολήθησαν, ὅπως ὁ Jean Angelus (1504), ὁ J. Stoeffler (1516), ὁ A. Pighius (1520), ὁ J. Schöner (1522), ὁ L. Gauriens (1525). Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Fossenbroue Paule de Mittelbourg ὑπελόγισε τὰς νουμηνίας 3000 ἐτῶν, ὁρίσας τὰς πασχαλινάς. Τῷ 1550 ὁ Πέτρος Πιλᾶτος ἐπρότεινε μεταρρύθμισιν εἰς τὸν πάπαν Πῖον Δ' ἐκτελέσας πολυετεῖς μετρήσεις πρὸς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν 16 σεληνιακῶν καὶ τῶν ἡλιακῶν περιόδων. Ὁ Egnazio Dante ὕψωσε γνώμονα ἐνώπιον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Βολωνίας, ἀκριβῶς διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως. Μόλις ἐπὶ τέλους εἰς τὰ 1582 ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' ἐπραγματοποίησε ταύτην. Μόλις ἀνελθὼν τὴν ἁγίαν Ἕδραν κατήρτισεν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καρδιναλίου Σιρλέτου πρὸς ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Μέλη ταύτης ἦσαν ὁ ἐκ Καλαβρίας Ἀλοΐσιος Λέλιος, ὁ συντάξας τὸ καὶ ἐφαρμοσθὲν σχέδιον, ὁ ἀδελφὸς τούτου Ἀντώνιος, ὁ Egnazio Dante, ὁ Γερμανὸς ἰησουίτης Χριστόφορο, Κλάβιος καὶ ὁ Ἱσπανὸς μαθηματικὸς Pedro Chacon. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Γρηγορίου ΙΓ', διὰ νὰ μηδενίσῃ τὴν κατὰ 128 ἔτη ὑπέρβασιν 1 ἡμέρας, ὥρισεν ὅπως ἐκ τῶν ἐπαιωνίων ἐτῶν, ἤτοι τῶν πολλαπλασίων τοῦ 100, θεωρῶνται δίσεκτα μόνον τὰ διαιρούμενα διὰ 400. Ἀφῄρεσεν οὕτω 3 ἡμέρας εἰς 400 ἔτη ἀντὶ εἰς 386 ἔτη. Ὥστε ἐνῷ ἡ διάρκεια τοῦ ἔτους εἶναι 365 ἡμ. 242166 καὶ κατὰ τὸ ἰουλιανὸν 365,25 (μεῖζον τοῦ πραγματικοῦ κατὰ 0 ἡμ., 008), αὐτὸς τὸ κατέστησεν ἐξ ἡμ. 365,24225 (μεῖζον τοῦ ἀληθοῦς κατὰ 0 ἡμ., 000284 καὶ ἄρα 1 ἡμέρας εἰς 3521 ἔτη). Ταυτοχρόνως διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἀπὸ τὴν 11 Μαρτίου εἰς τὴν 21 ἰδίου μηνός, διέταξεν ὅπως ἡ ἐπαύριον τῆς 4 Ὀκτωβρίου λογισθῇ 15 Ὀκτωβρίου, ἤτοι ἐβρόχθισε 10 ἡμ. Ἐπειδὴ οἱ ὀρθόδοξοι δὲν ἐδέχθημεν τὴν μεταρρύθμισιν, ἔσχομεν ἀμέσως διαφορὰν 10 ἡμ., ἐπειδὴ δὲ τὸ 1600 ἦτο δι' ἀμφοτέρους δίσεκτον, ἡ διαφορὰ αὐτὴ διετηρήθη μέχρις 29 Φεβρουαρίου τοῦ 1700, γενομένη τότε 11 ἡμερῶν. Τὴν ἀπὸ τοῦ 1600 διαφορὰν καὶ ἐντεῦθεν εὑρίσκομεν διὰ τοῦ τύπου $\delta = \frac{(A-1600)3}{400}$, τὴν δ' ὅλην διαφορὰν Δ διὰ τοῦ $\Delta = 10 + \delta$. Ταυτοχρόνως μετερρυθμίσθη καὶ ὁ λογισμὸς τῆς πασχαλινῆς ἡμερομηνίας.

Ἡ σχετικὴ βοῦλλα τοῦ πάπα φέρει ἡμερομηνίαν 24 Φεβρουαρίου 1582 καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων inter gravissimas.

Μ' ὅλον το κῦρος τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν καθολικῶν, ἡ μεταρρύθμισίς του δὲν ἔγινε δεκτή. Οἱ Λατῖνοι κληρικοὶ διὰ νὰ πείσουν τὸν λαὸν ὑπεστήριζον ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ τὴν ἐδέχθησαν καὶ ἔγιναν θαύματα κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον. Οὕτως ἐν Νεαπόλει τῷ 1583 τὸ αἷμα τοῦ Ἁγ. Ἰανουαρίου τὸ ὁποῖον ἐρρευστοποιεῖτο αὐτομάτως πάντοτε τὴν 19 Σεπτεμβρίου, ἐρρευστοποιήθη τὴν 9ην ἰδίου μηνός, ἤτοι 10 ἡμέρας ἐνωρίτερον. Οἱ αἴλουροι, οἱ ὁποῖοι συνήθιζον νὰ πίπτωσιν ἐπὶ τῶν ρινῶν των τὴν 1 Ἰανουαρίου, ἔκαμαν τοῦτο τὴν 22 Δεκεμβρίου. Μία ἀμυγδαλῆ, ἡ ὁποία ἤνθιζεν εἰς ὡρισμένην ἡμερομηνίαν, ἤνθισε κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον. Ἰταλία, Ἱσπανία, Πορτογαλία, Δανία τὴν ἐδέχθησαν ἀμέσως. Ἐν Γαλλίᾳ περιέμειναν νὰ τελειώσῃ τὸ ἔτος καὶ ἡ ἐπαύριον τῆς 9 Δεκεμβρίου ἐλογίσθη 20. Τὸ ἴδιον ἐν Λωρραίνῃ. Ἡ Σαβοΐα, τὰ καθολικὰ κράτη τῆς Γερμανίας καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἑώρτασαν τὴν 22 Δεκεμβρίου ὡς 1 Ἰανουαρίου 1583. Αὐστρία καὶ Ἑλβετία τὴν ἐδέχθησαν τῷ 1584, ἡ Πολωνία τὴν 22 Δεκεμβρίου 1584 ἐλογάριασε 1 Ἰανουαρίου 1585. Τὸ ἴδιον ἡ Οὐγγαρία εἰς τὰ 1587. Ὅλα τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν καθολικά. Ἀλλ' οἱ προτεστάνται ἠρνήθησαν ἐπὶ ἕνα αἰῶνα. Οἱ προτεστάνται τῆς Γερμανίας ὅταν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν δεχθοῦν τὴν διώρθωσαν προηγουμένως διὰ τοῦ Weigel κατὰ τοὺς ἀστρονομικοὺς πίνακας τοῦ Kepler. Ἐδέχθησαν τὴν ἀφαίρεσιν τῶν 10 ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν ἐπακτῶν, πολυπλοκώτατον εἰς τὸν γρηγοριανὸν λογισμόν, ἀντικατέστησαν διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἰσημερίας καὶ τῆς πανσελήνου σύμφωνα πρὸς τοὺς ἀστρονομικοὺς πίνακας. Ὥστε συνέβη νὰ μὴ συνεορτάζουν τὸ Πάσχα μετὰ τῶν καθολικῶν. Τῷ 1699 ἐδέχθησαν τὸ γρηγοριανὸν καὶ ἀφῄρεσαν τὰς 10 ἡμέρας μεταξὺ 18 Φεβρουαρίου καὶ 1 Μαρτίου 1700. Ἀλλὰ τῷ 1778 Φρειδερῖκος ὁ Μέγας διέταξε νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὁ λογισμὸς τοῦ Weigel καὶ νὰ ἐφαρμόζηται ἡ γρηγοριανὴ μεταρρύθμισις ἄνευ μεταβολῆς. Οἱ προτεστάνται τῶν Κάτω Χωρῶν ἐπίσης τῷ 1700. Ἐν Σουηδίᾳ ὁ βασιλεὺς Κάρολος Θ', φοβούμενος μήπως ἡ ἀφαίρεσις τῶν 10 ἡμερῶν προκαλέσῃ ταραχάς, ὁποῖαι συνέβησαν εἰς τὴν Ρίγαν, διέταξεν ἡ ἀφαίρεσις νὰ γίνῃ βαθμιαία ἀπὸ 1696 μέχρι 1744. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ μόλις τῷ 1752 ἔγινε δεκτὴ ἡ μεταρρύθμισις, ὁπότε ἡ Τετάρτη 2 Σεπτεμβρίου ἐλογίσθη 13 ἰδίου μηνός. Τότε μετέφερον οἱ Ἄγγλοι καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἀπὸ 25 Δεκεμβρίου εἰς τὴν 1 Ἰανουαρίου. Καὶ ἐκεῖ διεμαρτυρήθη ὁ λαός. Διαδηλώσεις μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν λόρδον Chesterfield ἐκραύγαζε «ἀποδώσατέ μας τὰς 10 ἡμέρας μας».

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εὐθὺς ἀμέσως κατεδίκασε τὴν γρηγοριανὴν μεταρρύθμισιν. Ἀκριβῶς τῷ 1582 οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας συνυπέγραψαν κοινὴν διαμαρτύρησιν ἐναντίον τῶν Λατίνων, οἵτινες ἠνάγκαζον βίᾳ τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανοὺς νὰ τὴν δεχθοῦν. Ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἱερεμίας ἔγραψεν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Πολωνίας, ἀφορίζων πάντας ὅσοι θὰ τὴν ἐδέχοντο, τῷ δὲ 1593 σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἧς μετέσχον οἱ 4 πατριάρχαι καὶ ὁ πληρεξούσιος τῆς Ρωσίας, ἐπανέλαβε τὸν ἀφορισμόν. Καὶ ἐπέμειναν οἱ ὀρθόδοξοι μέχρι τοῦ Μεγάλου πολέμου ἀποκρούοντες αὐτήν. Οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἰδίως οἱ Λατῖνοι κατηγόρησαν τοὺς ὀρθοδόξους διὰ τοῦτο, πολλοὶ δὲ καὶ τοὺς ἀγνοοῦντες τὸ ζήτημα καὶ ἀπὸ εὐρωπαϊκῶν πηγῶν φωτιζόμενοι ἔπραξαν ὁμοίως. Εἶχον ἄδικον.

Ἀξίζει νὰ προσθέσωμεν ὅτι οἱ καθολικοὶ τῶν Ἰονίων καὶ τῶν Κυκλάδων οὐδέποτε ἠκολούθησαν τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον. Ἅμα τῇ ἀνακοινώσει τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ' ἐδήλωσαν ὅτι ἀδυνατοῦν νὰ τὸ δεχθοῦν, διότι δὲν θέλουν νὰ διαφωνήσουν πρὸς τοὺς συνοίκους καὶ ὁμογενεῖς των ὀρθοδόξους. Ταραχαὶ συνέβησαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἠναγκάσθη ὁ προνοητὴς Ἀντώνιος Βενιέρος νὰ γράψῃ εἰς τὴν βενετικὴν κυβέρνησιν (15 Ἰουνίου 1582): «Συνέστησα εἰς τὸν σεβ. λατῖνον ἐπίσκοπον νὰ μὴ ἀνακοινώσῃ τὴν ἡμερολογιακὴν μεταρρύθμισιν φοβούμενος ταραχάς. Ἄλλως τε καὶ οὐδεμίαν ἔχω ὁδηγίαν ἐκ μέρους ὑμῶν. Φρονῶ ὅτι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι προτιμότερον ν' ἀγνοηθῇ ἡ μεταρρύθμισις». Ἡ κυβέρνησις τῆς Βενετίας ἔστειλε τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπίσημον πρεσβείαν, παρακαλέσασαν τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν Β' τὸν Τρανὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν βενετικῶν κτήσεων τὴν ἀποδοχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀρχηγὸς τῆς ἀποστολῆς ἦτο ὁ Ἰωάννης Φραγκῖσκος Μοροζίνης, ὅστις ἐξέθηκε τὴν αἴτησιν τοῦ δόγη Νικολάου Δαπόντε εἰς τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν. Οὗτος κατόπιν συσκέψεως συνοδικῆς ἐξέδωκεν ἀπὸ 20 Νοεμβρίου ΙΒ' ἰνδικτιῶνος (1583) διάταγμα, φέρον τὴν ὑπογραφὴν τούτου τε καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, ἀπαγορεῦον τὴν ἀποδοχὴν τοῦ νέου ἡμερολογίου. Ταυτοχρόνως ἔγραψεν εἰς τὸν δόγην, ἐξηγῶν τοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεως ταύτης, καὶ εἰς τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας, προϊστάμενον τῶν ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξων, ἀπαγορεύων τὴν χρῆσιν τοῦ νέου ἡμερολογίου. Συνεπείᾳ τούτων ὁ δόγης ἐξέδωκε διάταγμα ἀπὸ 19 Αὐγούστου 1587, σῳζόμενον ἐν πρωτοτύπῳ εἰς τὴν λατινικὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κερκύρας, δι' οὗ διετάσσοντο οἱ καθολικοὶ τῶν νήσων νὰ ἀκολουθοῦν τὸ ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον τῶν ὁμογενῶν των ὀρθοδόξων. Κατόπιν καὶ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος Κερκύρας, ἀφοῦ συνεννοήθη μετὰ τοῦ πάπα, ἐξέδωκε καὶ αὐτὸς διαταγὴν συνιστῶν εἰς τοὺς πιστούς του νὰ ἐξακολουθήσουν χρησιμοποιοῦντες τὸ ἡμερολόγιον τῶν ὀρθοδόξων. Τὸ ἴδιον ἔγινε καὶ διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Θήρας. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς Τηνίους, οἱ ὁποῖοι δι' αἰτήσεώς των τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1614 ἐπεκαλέσθησαν τὸ προηγούμενον «τῆς Κρήτης καὶ ἄλλων μερῶν, τοῦ Λεβάντε», ἴσως διότι δὲν προέβησαν εἰς ταραχάς.

Ὁ Ἱερεμίας Β' ἐνώπιον τῶν βιαίων μέσων, δι' ὧν οἱ Ἰησουῖται ἰδίως ἐπεδίωξαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Παλαιστίνης, Πολωνίας καὶ Ρωσίας, ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Πάπαν Ρώμης κατ' Αὔγουστον τοῦ 1584, ἐκθέτων τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης στάσεως αὐτοῦ κατὰ τοῦ νέου παπικοῦ πραξικοπήματος. Ἔστειλε μάλιστα πρὸς αὐτὸν καὶ δύο ἅγια λείψανα, ἕνα δάκτυλον τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ τὴν χεῖρα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Οὕτως οἱ καθολικοὶ Ζακύνθου, Κερκύρας, Κεφαλληνίας καὶ Θήρας ἑορτάζουν ἀκόμη μετὰ τῶν ὀρθοδόξων. Δι' αὐτό, ὅταν ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας μετά τινων φίλων του μετέβη εἰς Θήραν τὴν 15/28 Μαΐου 1923, ἤκουσε τὴν ἀκολουθίαν τῆς Πεντηκοστῆς, τὴν ὁποίαν πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχεν ἀκούσει ἐν Ἀθήναις. Ὅταν δὲ ἐφηρμόσθη καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ γρηγοριανὴ χρονολόγησις καὶ προσηρμόσθη πρὸς ταύτην καὶ τὸ ἑορτολόγιον τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν πλὴν τῶν κινητῶν, οἱ Ἕλληνες καθολικοὶ συνεμορφώθησαν πρὸς τοῦτο, ἐξακολουθοῦντες νὰ συνεορτάζουν μεθ' ἡμῶν καὶ τὰς κινητάς. Γ. Λ. Α.

Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διετήρει τὸ ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον. Καὶ ἐζήτησε μὲν ὁ πάπας Γρηγόριος παρὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου τοῦ Β' τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὁ Ἱερεμίας ἀπέκρουσε ταύτην καὶ συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων παρευρέθη ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ὃν ἀναχωρήσαντα ἔπειτα ἀντεπροσώπευσεν ὁ Μελέτιος Πηγᾶς. Ἡ σύνοδος αὕτη ἀπέκρουσε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἕνεκα ἰδίᾳ τοῦ πασχαλίου αὐτοῦ, καὶ ὥρισεν ὅπως ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ διαμένωσιν ἀσάλευτα τὰ ὑπὸ τῆς πρώτης ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς συνόδου καθορισθέντα ὡς πρὸς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα: «ἀσάλευτον διαμένειν βουλόμεθα τὸ τοῖς πατράσι διορισθὲν περὶ τοῦ ἁγίου σωτηρίου Πάσχα».

Ὅτε τῷ 1903 ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακεὶμ ὁ Γ' ὑπέβαλεν ἐρώτημα πρὸς πάσας τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας περὶ τοῦ ἡμερολογίου, ἡ Ἱερὰ σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ μελέτην τοῦ ζητήματος καὶ ὑπὸ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου ἐξαρτᾶται ἐκ περιστάσεων καὶ συνθηκῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν καὶ «αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐν συνεννοήσει μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τῆς πολιτείας ἑκάστης αὐτῶν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ νῦν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν ἡμερολογίου συμφώνως πρὸς τὰς προόδους καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης».

Κατὰ τὸ 1919 ἀνακινηθέντος ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας τοῦ ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου, ἡ Ἱερὰ σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν συνοδικῶν Δημητριάδος Γερμανοῦ καὶ Ναυπακτίας Ἀμβροσίου καὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου Δημ. Αἰγινήτου, Ἐμμ. Ζολώτα καὶ Χρ. Παπαδοπούλου, ἥτις μετὰ ἐπισταμένην ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἀπεφάνθη, μειοψηφήσαντος τοῦ Ἐμμ. Ζολώτα, ὅτι «ἡ μεταβολὴ τοῦ ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου μὴ προσκρούουσα εἰς δογματικοὺς καὶ κανονικοὺς λόγους δύναται νὰ γίνῃ μετὰ συνεννόησιν μετὰ πασῶν τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἰδίως μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, εἰς ὃ θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀνατεθῇ ἡ πρωτοβουλία πάσης σχετικῆς ἐνεργείας, ὑπὸ τὸν ὅρον οὐχὶ τῆς προσχωρήσεως εἰς τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἀλλὰ τῆς συντάξεως νέου ἡμερολογίου, ἐπιστημονικῶς μὲν ἀκριβεστέρου, ἐστερημένου δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐλαττωμάτων τῶν δύο ἐν ἰσχύϊ ἡμερολογίων, τοῦ ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ γρηγοριανοῦ». Ἡ πρότασις αὕτη τῆς ἐπιτροπῆς ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἱερὰν σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἥτις μετὰ συζήτησιν ἀποδεχθεῖσα αὐτὴν ἀπεφάσισε παμψηφεί, ὅπως προστεθῇ εἰς αὐτὴν «ἐὰν ἡ πολιτεία μὴ ἐλπίζουσα τελείαν ἀποπεράτωσιν τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ ἡμερολογίου, αἰσθανομένη δὲ αὐξανούσας τὰς δυσχερείας τὰς σχετικάς, ἐφ' ὅσον καὶ τὰ ὅμορα κράτη ἐδέχθησαν τὸ γρηγοριανόν, νομίζει ὅτι δὲν δύναται νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ σήμερον ὑφιστάμενον ἡμερολογιακὸν καθεστώς, εἶναι ἐλευθέρα νὰ δεχθῇ τὸ γρηγοριανόν, ὡς εὐρωπαϊκὸν ἡμερολόγιον, τῆς Ἐκκλησίας κρατούσης μέχρι τοῦ νέου ἐπιστημονικοῦ ἡμερολογίου, τὸ ἰουλιανόν». Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἡ Ἱερὰ σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς προτάσεως τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν σχετικῶν ὑπομνημάτων διεβίβασε πρός τε τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν πα-

Digitized by Google

τριαρχεῖον, ὅπερ ἠσχολεῖτο τότε περὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου τῇ παρακλήσει τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ρωσίας, Σερβίας καὶ Ρουμανίας, αἵτινες ἐθεώρουν ἐπείγουσαν κοινωνικῶς καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀνάγκην τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1923 ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, κατήρτισε δὲ ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Γ. Κοφινᾶ, τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου Δ. Αἰγινήτου, Χρ. Παπαδοπούλου καὶ Ἀ. Ἀλιβιζάτου καὶ τοῦ νομομαθοῦς Π. Τσιτσεκλῆ πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη ὅτι ἡ πολιτεία θὰ ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὸ νέον ἡμερολόγιον, τῆς Ἐκκλησίας διατηρούσης τὸ ἰουλιανόν, ὅπερ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διορθωθῇ μετὰ κοινὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς ἐδέχθη ἡ τότε κυβέρνησις, ἥτις διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 18 Ἰανουαρίου 1923, δημοσιευθέντος ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως τῆς 23 Ἰανουαρίου 1923, ἐνομοθέτησε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου διὰ τοῦ γρηγοριανοῦ ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν μόνον καὶ ὥρισεν ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου ἡμερολογίου τὴν 16 Φεβρουαρίου 1923, ἥτις θὰ ἐλογίζετο ὡς 1 Μαρτίου. Οὕτως εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ὡς πολιτικὸν μόνον ἡμερολόγιον, τῆς Ἐκκλησίας διατηρησάσης τὸ ἰουλιανόν.

Δὲν ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν δύο ἡμερολογίων καὶ οὕτως ἡ ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπεφάσισε μετὰ συζήτησιν ὁμοφώνως κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 18 Ἀπριλίου 1923 τὴν συνταύτισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πρὸς τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον ἄνευ μεταβολῆς τοῦ Πασχαλίου μετὰ συνεννόησιν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 27 Δεκεμβρίου τοῦ 1923 «λαμβάνουσα μὲν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ ἐπικρατῆσαν ἤδη πολιτικὸν ἡμερολόγιον προερχομένην σύγχυσιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ τὴν ἐκ ταύτης θρησκευτικὴν βλάβην αὐτοῦ, ἀνταποκρινομένη δὲ εἰς τὴν πανταχόθεν ἐκδηλουμένην ἐπιθυμίαν, ἀποφασίζει ὅπως ἀφομοιώσῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον πρὸς τὸ πολιτικόν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς συμφωνίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου». Ὅτε λοιπὸν τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον δι' ἐπισήμου γράμματος ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου 1924 ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χρυσόστομον, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἀπεφάσισε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου ἡμερολογίου διὰ προσθήκης 13 ἡμερῶν ἄνευ τῆς κινήσεως τοῦ Πασχαλίου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένων κινητῶν ἑορτῶν, ὁρίσαν ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἐφαρμογῆς ταύτης τὴν 10 Μαρτίου τοῦ 1924, ἥτις θὰ θεωρηθῇ ὡς 23 Μαρτίου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν πραγματῶν τὴν ῥητὴν ἐντολὴν τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐδέχθη τὴν συνταύτισιν τῶν δύο ἡμερολογίων ἄνευ μετακινήσεως τοῦ Πασχαλίου. Οὕτως ἀπὸ τῆς 23 Μαρτίου τοῦ 1924 συνεταυτίσθη ἐν Ἑλλάδι τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον πρὸς τὸ πολιτικόν. Κ. Ι. Δ.

Ἐν *Βουλγαρίᾳ*, διὰ νόμου δημοσιευθέντος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 65 φύλλον τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ 22 Μαρτίου 1916 ἐγένετο ὡς πολιτικὸν ἔτος δεκτὸν τὸ γρηγοριανόν, ἐνῷ ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ τὸ ἰουλιανόν.

Ἐν *Σερβίᾳ*, ἡ μὲν πολιτεία μεταχειρίζεται τὸ γρηγοριανὸν ἀπὸ τῆς 14/27 Ἰανουαρίου 1919 δυνάμει Β. διατάγματος ἀπὸ 10 Ἰανουαρίου 1919, δημοσιευθέντος εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως τὴν 12 Ἰανουαρίου ἰδίου ἔτους, ἡ δὲ Ἐκκλησία τὸ ἰουλιανόν.

Ἐν *Ρωμουνίᾳ*, πολιτεία καὶ Ἐκκλησία χρησιμοποιοῦν τὸ γρηγοριανὸν ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1924, ἥτις ἐλογίσθη 14 ἰδίου μηνὸς δι' ἀποφάσεως τῆς συνόδου τῆς 31 Ὀκτωβρίου / 13 Νοεμβρίου 1923. Διάταγμα πολιτικὸν δὲν ἐξεδόθη. Τῷ 1926 ἡ Ἐκκλησία ἑώρτασε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ κατανοήσασα τὴν ἀνακολουθίαν ταύτην ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἰουλιανὸν λογισμὸν τοῦ Πάσχα, ἀναμένουσα τὴν Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἥτις θὰ καθορίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἐν *Ἀλβανίᾳ*, πολιτεία καὶ Ἐκκλησία μεταχειρίζονται τὸ γρηγοριανόν. Ἡ πολιτεία ἀπὸ τῆς συστάσεώς της ἐδέχθη τοῦτο καὶ ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ τῆς ἀναπετάσεως τῆς σημαίας τῆς ἀνεξαρτησίας καθωρίσθη τὴν 28 Νοεμβρίου, διότι τὸ γεγονὸς συνέβη τὴν 15 ἰδίου μηνὸς ἰουλιανοῦ. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις τῆς Λιούσκας υἱοθέτησε χρονομετρικὸν καθεστώς, τὸ ὁποῖον εὗρεν εἰσαχθὲν ὑπὸ τῶν ξένων κατοχῶν (αὐστριακῆς καὶ ἰταλικῆς), ἡ Ἐκκλησία ἠκολούθησε τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάς.

Ἡ *Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας* ἐδέχθη τὴν γρηγοριανὴν χρονολογίαν ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1928.

Ἡ *Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων* ἐνέκρινε τὴν ἐνέργειαν τῶν ἄλλων ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀπέσχεν ὅμως νὰ τὰς μιμηθῇ διὰ ν' ἀποφύγῃ περιπλοκὰς εἰς τὸ καθεστὼς τῆς τελετουργικῆς ὑπηρεσίας τῶν προσκυνημάτων.

Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ ὀρθόδοξος κόσμος ἐδέχθη τὴν γρηγοριανὴν χρονολόγησιν καὶ ὄχι τὴν γρηγοριανὴν μεταρρύθμισιν. Δηλαδὴ ἐδέχθη τὸν περὶ δισέκτων ἐπαιωνίων ἐτῶν κανόνα καὶ τὴν ἄρσιν τῆς ἐκ 13 ἡμερῶν διαφορᾶς, ὄχι ὅμως καὶ τὸ περὶ καθορισμοῦ τοῦ Πάσχα μέρος αὐτῆς. Περὶ τούτου ἀναμένεται ἡ συγκρότησις Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἥτις κατὰ μεγίστην πιθανότητα θ' ἀποφασίσῃ τὸν καθορισμὸν ὡρισμένης Κυριακῆς τοῦ Ἀπριλίου ὡς πασχαλινῆς ἡμερομηνίας, ὥστε νὰ καταστῇ τοῦτο ἀκίνητον, διότι εἰς τὴν σχετικὴν πρότασιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀπήντησε καταφατικῶς. Ἄλλως τε καὶ ἡ ἰδέα δὲν εἶναι νέα, διότι διετυπώθη τῷ 1682 ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ René Ouvrard, καὶ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἰησουΐτου P. Nau.

Ἀρμένιοι. Μέχρι τέλους τοῦ Μέσου αἰῶνος οἱ Ἀρμένιοι εἶχον ἐθνικὸν ἔτος τὸ αἰγυπτιακόν, ὅπως καὶ οἱ Πέρσαι, ἐκ 12 μηνῶν 30ημέρων καὶ 5 ἐπαγομένων ἡμερῶν, τὰς ὁποίας ἐκάλουν ἀβελιάτζ. Διὰ τὸ κατόπιν ἐκτιμηθὲν λάθος τοῦ 1/4 ἡμ. ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν τὴν Σωθιακὴν περίοδον, καθ' ἣν τὸ 1/4 τοῦτο συμπληρώνει 1 ἔτος εἰς 1460 ἔτη ἐκ 365 ἡμερῶν (βλ. ἀνωτ. Αἰγύπτιοι). Τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἀρμένιοι ἐκάλουν Χαΐκα-Σιρτσάν, ἤτοι κύκλον τοῦ Χαΐκ. Κατὰ τὰς παραδόσεις των ὁ Χαΐκ οὗτος, δισέγγονος τοῦ Ἰάφεθ, υἱοῦ τοῦ Νῶε, διὰ τῶν Θωγαρμᾶ καὶ Γομὲρ ἐγένετο ὁ γενάρχης καὶ πατριάρχης τοῦ ἀρμενικοῦ γένους καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται ἡ περίοδος. Ἀλλὰ Χαΐκ λέγεται ἀρμενιστὶ ὁ ἀστερισμὸς Ὠρίων, παρὰ τὸν ὁποῖον ἀκτινοβολεῖ λαμπρότατος ὁ Σείριος. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκ 1460 ἐτῶν περιόδου προσέθετον 1 ἔτος ἀνώνυμον. Ἔπαυσαν τὴν προσθήκην ἀφότου διὰ τοῦ Βυζαντίου ἐδέχθησαν τὸ ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον διορθώνει τὸ ἐκ τοῦ 1/4 ἡμ. λάθος, προσθέτον τὴν δίσεκτον ἡμέραν κατὰ 4ον ἔτος. Ἐξηκολούθουν ὅμως νὰ χρονολογοῦν κατὰ τὰ ἔτη τῆς περιόδου Χαΐκ. Ἡ χρονολόγησίς των ἀρχίζει ἀπὸ 1 Ναβαλάρδ, πρώτης τοῦ ἔτους, ἥτις θεωρεῖται ἢ λογίζεται συμπίπτουσα πρὸς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου κύκλου Χαΐκ καὶ δὴ τὴν 11 Αὐγούστου ἰουλιανοῦ. Ἤρχισε διὰ πρώτην φορὰν τὸ ἔτος 2492 π. Χ. Ὥστε ὁ δεύτερος κύκλος Χαΐκ ἤρχισε τῷ 1032 π.Χ., ὁ τρίτος τῷ 428 μ.Χ. καὶ ὁ τέταρτος ὃν διανύομεν τώρα τὴν 11/23 Αὐγούστου 1888. Ὥστε τὸ 1930 μ.Χ. εἶναι τὸ 4413 ἀρμενικοῦ ἔτους, ἤτοι 33ου τοῦ δ' κύκλου Χαΐκ. Τὰ ὀνόματα τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων μηνῶν ἦσαν: *Ναβαλάρδ, Χορί, Σαχμί, Ντρέ, Καγότς, Ἀράτς, Μεχεγκάν, Ἀρέκ, Ἀχεγκάν, Μαρερί, Μαρκάτς, Ροντίτς.* Ἐκχριστιανισθέντες καὶ δεχθέντες τὸ ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον οἱ Ἀρμένιοι ἀπεδέχθησαν καὶ τὸν πασχαλινὸν κανόνα, οἷος ἀποδίδεται εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ ἀκολουθεῖται ἀκόμη ὑφ' ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ἐν τῷ ἐκ 532 ἐτῶν διονυσιακῷ κύκλῳ οἱ Ἕλληνες ἑορτάζομεν 4κις τὸ Πάσχα τὴν 6 Ἀπριλίου, οἱ δὲ Ἀρμένιοι τὴν 13 Ἀπριλίου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ἐπακτῶν, διότι εἰς τὸν ἀρμενικὸν κύκλον ἡ 14η τῆς σελήνης, ἡ πασχαλινὴ λεγομένη πανσέληνος, πίπτει τὴν Κυριακὴν 6 Ἀπριλίου καὶ δι' αὐτὸ τὸ Πάσχα μετατίθεται εἰς τὴν ἑπομένην Κυριακὴν 13 ἰδ. μ., ἐνῷ εἰς τὸν ἡμέτερον κύκλον πίπτει τὴν 5 Ἀπριλίου, καὶ δι' αὐτὸ ἑορτάζομεν τὴν ἐπαύριον. Τοῦτο συνέβη τῷ 1634 καὶ τῷ 1729, ὁπότε συνέβησαν τραγικαὶ ταραχαὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. φωτός, τελουμένην τὸ Μ. Σάββατον, καθ' ἣν συμπράττομεν μετὰ τῶν Ἀρμενίων. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν φοράν, τῷ 1824, προεγένετο συμφωνία μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, τοσοῦτον εὐχερέστερον, ὅσον ἤδη οἱ Ρῶσοι κατεῖχον τὸν Καύκασον καὶ χιλιάδες Ρώσων προσκυνητῶν κατεπλήρουν τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἐξ οὗ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρωσίας. Τοιαύτη διαφωνία χρονολογικὴ θὰ συμβῇ τῷ 2071 μ. Χ. Ἀλλ' ἤδη οἱ Ἀρμένιοι διώρθωσαν τὸν ἐκ 532 ἐτῶν πασχαλινόν των κύκλον. Ἡ διαφωνία προέκυψεν ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἡμερολογίου ὑπὸ τοῦ Ὀαννὲς Βαρταμπὲτ τῷ 1084. Νεωτέρα ἀναθεώρησις ἔγινε τῷ 1616, ἤτοι ἀρχομένου τοῦ κατόπιν κύκλου ὑπὸ τοῦ Ἀζαρία ἐπὶ Καθολικοῦ Ἐστμιατζὶν Μοφσῆς (Μωϋσέως), ὅτε καὶ τὰ ἐθνικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ περσικῶν: *Σάμο, Ἀτάμ, Σπάτ, Ναχά, Ναμάρ, Νατάρ, Τύρα, Χαμά, Χαμιρά, Ἀράμ, Ὀφτάν, Νιρχάν.* Διὰ διατάγματος ὅμως τοῦ Καθολικοῦ Γκιώργκ Ε' ἀπὸ 6 Νοεμβρίου 1923 οἱ Ἀρμένιοι ἐδέχθησαν τὸ γρηγοριανὸν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1924. Τὰ περσικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν δὲν ἐπεκράτησαν, ἀλλὰ γενικῶς διετηρήθησαν τὰ λατινικὰ τοῦ ἰουλιανοῦ, μεταγραφέντα ἀρμενιστὶ καὶ διατηρούμενα καὶ σήμερον: *Χουνβὰρ* (Ἰανουάριος), *Πετερβάρ, Μάρτ, Ἀμπρίλ, Μαΐς, Χουνίς, Χουλίς, Ὀγκοστός, Σεπτεμπέρ, Ὀκτομπέρ, Νοεμπέρ, Τεκτεμπέρ.* Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος (σαπάτ) μένουν πάντοτε τὰ ἑξῆς: *Γκυραγκὴ* (Κυριακὴ) ἢ *Μιασαπὰτ* (ἡ μία τῶν Σαββάτων), *Γεργκοῦ σαπτὶ* (β' τῆς ἑβδ.), *Γερὲκ σαπτὶ* (γ' τῆς ἑβδ.), *Τσορὲκ σαπτὶ* (δ' τῆς ἑβδ.), *Χὶνκ σαπτὶ* (ε' τῆς ἑβδ.), *Οὐρπὰτ* (Παρασκευὴ) καὶ *Σαπὰτ* (Σάββατον).

Τὰ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἢ λειτουργικὸν ἡμερολόγιον τῶν Ἀρμενίων βλ. ἐν λ. *πάσχα.*

Ἡμερολόγιον Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Λήγοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐδέχθη τὸ ὑπὸ τοῦ Romme καὶ Fabre d'Eglantine προταθὲν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἦτο σχεδὸν τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ψηφίσματος τῆς Κανώπου. Τὸ ἔτος διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας 30ημέρους μετὰ 5 ἡμερῶν ἐπαγομένων κατὰ τὰ κοινὰ καὶ 6 κατὰ τὰ δίσεκτα, διῃρημένων δὲ εἰς 3 δεκαημερίας. Καθορισθὲν διὰ διατάγματος τῆς 24 Νοεμβρίου 1793 μὲ ὀπισθενεργὸν ἐνέργειαν ὡς λογιζομένης τῆς ἀρχῆς του ἀπὸ 22 Σεπτεμβρίου 1792, καθ' ἣν ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία, διετηρήθη ἕνδεκα ἔτη. Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1806 ἐτέθη πάλιν ἐν ἐνεργείᾳ τὸ γρηγοριανόν.

Οἱ μῆνές του εἶχον ὀνόματα ἀπὸ τῆς φύσεως εἰλημμένα, ἀρχὴν δὲ εἶχον τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν.

Ρῶσοι. Μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχον δεχθῆ καὶ τὸ χρονολογικὸν σύστημα τὸ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Πρῶτος ὁ Μ. Πέτρος (ΙΗ' αἰ.) μετέθηκε τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου εἰς 1 Ἰανουαρίου. Κατόπιν ἐγένετο σκέψις νὰ δεχθοῦν τὸ ἡμερολόγιον τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ ὥρισαν πρὸς τοῦτο τὴν 1 Ἰανουαρίου 1819, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀπόφασις. Τῷ 1830 ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετρουπόλεως ἐνέκρινε τὴν ἀποδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀπέρριψεν ὁ τσάρος Νικόλαος Α'. Ἔκτοτε πολλαὶ συζητήσεις ἔγιναν, ἀλλ' οὐδεμία ἐπραγματοποιήθη μεταρρύθμισις τοῦ ἰουλιανοῦ.

Μπολσεβικικὸν ἡμερολόγιον. Ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε κατὰ Σεπτέμβριον 1929 τὴν ἐπιβολὴν νέου ἡμερολογίου, συμφώνου πρὸς τὴν νέαν ἐργατικὴν δίαιταν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Πρῶτον κατήργησε τὴν ἑβδομάδα ἐξ 7 ἡμερῶν καὶ διῄρεσε τὸ ἔτος εἰς 72 πενθημέρους περιόδους. Δὲν ὑπάρχει πλέον οὔτε Κυριακὴ οὔτε Σάββατον. Ἡ πεμπτὰς ἄρχεται τὴν Δευτέραν καὶ τελειώνει τὴν Παρασκευήν, ἡ ἐπαύριον τῆς Παρασκευῆς εἶναι ἡ Δευτέρα. Τὸ ἔτος ἔχει 12 μῆνας ἐξ 6 πεμπτάδων, καὶ οἱ μῆνες πάντες εἶναι 30ήμεροι. Ἰδοὺ ὁ πίναξ τοῦ τοιούτου ἔτους:

Ἡμέραι πεμπτάδος		*Ἰανουαρίου*						*Φεβρουαρίου*					
1	Δευτέρα	1	6	11	16	21	26	1	6	11	16	21	26
2	Τρίτη	2	7	12	17	22	27	2	7	12	17	22	27
3	Τετάρτη	3	8	13	18	23	28	3	8	13	18	23	28
4	Πέμπτη	4	9	14	19	24	29	4	9	14	19	24	29
5	Παρασκευὴ	5	10	15	20	25	30	5	10	15	20	25	30

καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς διὰ πάντας τοὺς μῆνας. Αἰωνίως αἱ 3, 8, 13, 18, 23, 28 πάντων τῶν μηνῶν θὰ εἶναι ἐν ἡμέρᾳ Τετάρτῃ. Ἐκ τῶν προτέρων εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ 19 Αὐγούστου λ. χ. θὰ εἶναι ἡ 4η ἡμέρα (Πέμπτη), διότι ἀφαιροῦντες, ὁσάκις εἶναι δυνατόν, εὑρίσκομεν 4, ἤτοι τὸ ὑπόλοιπον τῆς διὰ 4 διαιρέσεως τῆς μηνολογίας. Πάντα τὰ πολλαπλάσια τοῦ 5 εἶναι Παρασκευή. Τὸ τελευταῖον ψηφίον τῆς γ' καὶ ε' στήλης δεικνύει τὴν τάξιν τῆς ἡμέρας.

Οὕτως οἱ 12 μῆνες δίδουν 360 ἡμέρας. Τὰς ὑπολοίπους 5 ἡμέρας τῶν κοινῶν ἐτῶν καὶ 6 τῶν δισέκτων δὲν ἐπάγονται εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου μηνός, ἀλλ' ἐσκόρπισαν ἐντὸς τοῦ ἔτους, ὡς μόνας ἑορτασίμους, καταργηθείσης πάσης ἄλλης ἑορτῆς. Ἐκ τῶν 7 ἐπὶ πλέον ἡμερῶν τοῦ γρηγοριανοῦ τὰς δύο ἔδωκαν εἰς τὸν Φεβρουάριον. Ἔπειτα μεταξὺ τῆς 30 Ἰανουαρίου, ἡμέρας Παρασκευῆς, καὶ τῆς 1 Φεβρουαρίου, ἡμέρας Δευτέρας, παρενέβαλον 1 ἡμέραν λευκήν, δηλαδὴ μὴ ἀνήκουσαν οὔτε εἰς μῆνα οὔτε εἰς πεμπτάδα, ἥτις εἶναι ἀφιερωμένη εἰς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ Λένιν καὶ λέγεται «ἡμέραν Λένιν». Ἐπίσης μεταξὺ 30 Ἀπριλίου καὶ 1 Μαΐου παρεμβάλλονται δύο συνεχεῖς ἡμέραι λευκαί, συμπίπτουσαι πρὸς τὴν 1 καὶ 2 Μαΐου γρηγοριανοῦ, καθ' ἃς ἑορτάζεται ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν ἡ ἐργατικὴ πρωτομαγιά. Τὰς δύο ἄλλας ὑπολοίπους παρεμβάλλουν μεταξὺ 7 καὶ 8 Νοεμβρίου. Ἡ δίσεκτος κατὰ τετραετίαν θὰ προστίθεται μεταξὺ 30 Φεβρουαρίου καὶ 1 Μαρτίου, ἐπίσης λευκή, καὶ θὰ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ λειτουργία τῶν ἐργοστασίων καὶ ἐν γένει πᾶσα ἐργασία θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα καθ' ὁμάδας ἐργατικὰς νὰ ἀναπαύεται κάθε πέμπτην ἡμέραν, ἀδιάφορον ποίαν τῆς πεμπτάδος, οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 39 ὡρῶν συνεχῶς, ἀρκεῖ νὰ μὴ διακόπτεται ἡ ἐργασία. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεως τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Μόσχας. Τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν παρὰ Ρώσοις ἦσαν καὶ μένουν τὰ καὶ παρ' ἡμῖν λατινικά. Τὰ ὀνόματα ὅμως τῆς ἑβδομάδος προκαλοῦν κάποιαν σύγχυσιν μετὰ τῶν παρ' ἡμῖν, διότι εἶναι:

Βοσκρεσένιε	ἤτοι	Ἀναστάσιμος	ἡμέρα	(Κυριακὴ)
Πονεδέλνικ	»	πρώτη τῆς ἑβδ.	»	(Δευτέρα)
Βτόρνικ	»	δευτέρα »	»	(Τρίτη)
Σρεντὰ	»	μεσαία »	»	(Τετάρτη)
Τσέτβεργ	»	τετάρτη »	»	(Πέμπτη)
Πιάτνιτσα	»	πέμπτη »	»	(Παρασκευὴ)
Σουμπότα	»	Σάββατον		

Κατὰ τὸ νέον μπολσεβικικὸν ἡμερολόγιον καταργοῦνται ἡ Βοσκρεσένιε καὶ τὸ Σουμπότα.

Digitized by Google

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀντιστοιχία τοῦ γρηγοριανοῦ πρὸς τὸ νέον μπολσεβικικὸν εἶναι ἡ ἑξῆς:

Μπολσ.	*Γρηγορ.*
1 Ἰαν.	1 Ἰαν.
30 »	30 »
Ἡμ. Λένιν	31 »
1 Φεβρ.	1 Φεβρ.
30 »	2 Μαρτ.
1 Μαρτ.	3 »
30 »	1 Ἀπρ.
1 Ἀπρ.	2 »
30 »	1 Μαΐου
2 ἡμ. ἐργατῶν	2,3 »
1 Μαΐου	4 »
30 »	2 Ἰουν.
1 Ἰουν.	3 »
30 »	2 Ἰουλ.
1 Ἰουλ.	3 »
30 »	1 Αὐγ.
1 Αὐγ.	2 »
30 »	31 »
1 Σεπτ.	1 Σεπτ.
30 »	30 »
1 Ὀκτ.	1 Ὀκτ.
30 »	30 »
1 Νοεμ.	31 »
2 ἡμ. βιομηχ.	7,8 Νοεμ.
30 »	1 Δεκ.
1 Δεκ.	2 »
30 »	31 »

Ἡ παρεμβολὴ τῆς δισέκτου δὲν μεταβάλλει τὴν ἀντιστοιχίαν ταύτην, εἰμὴ καθ' ὅτι ἡ ἡμετέρα 29 Φεβρουαρίου θὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν 29 Φεβρουαρίου μπολσεβικικήν, ἡ 1 Μαρτίου πρὸς τὴν 30 Φεβρουαρίου μπολσεβικικήν, ἡ 2 Μαρτίου πρὸς τὴν λευκὴν δίσεκτον μπολσεβικικὴν καὶ ἡ 3 Μαρτίου πρὸς τὴν 1 Μαρτίου μπολσεβικικήν.

Πέρσαι. Οἱ Πέρσαι, ὡς ἀληθινοὶ ἡλιολάτραι, ἔδειξαν ὅτι γνωρίζουν τὰ κατὰ τὴν ἐτησίαν τροχιὰν τοῦ ἡλίου καλύτερον πάντων τῶν ἄλλων λαῶν. Κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα ἔδωκαν εἰς τὸ ἔτος των μῆκος ἀκριβέστατον. Ὥρισαν ἑπτὰ τετραετηρίδας ἐκ τριῶν κοινῶν ἐτῶν ἑκάστην (ἐκ 365 ἡμ.) καὶ ἑνὸς δισέκτου (ἐκ 366 ἡμ.), τὴν ὁποίαν ἠκολούθει μία πενταετηρὶς ἐκ τεσσάρων κοινῶν ἐτῶν καὶ ἑνὸς δισέκτου. Ὥστε τὸ μέσον μῆκος τοῦ ἔτους τῆς 33ετοῦς ταύτης περιόδου ἦτο ἐξ ἡμερῶν 365,242424... Ὡς γνωστὸν ἡ ἀκριβὴς διάρκεια τοῦ ἔτους εἶναι ἐκ 365,2422166..., ἡ δὲ τοῦ γρηγοριανοῦ ἐξ ἡμ. 365,24225. Οἱ Πέρσαι ἔκαμνον οὕτω λάθος καθ' ὑπεροχὴν 1 ἡμέρας εἰς 15459 ἔτη, ἢ εἰς 33 ἔτη λάθος 0 ἡμ., 006834. Εἶχον 12 μῆνας 30ημέρους καὶ 5 ἐπαγομένας κατὰ τὰ κοινά, 6 δὲ κατὰ τὰ δίσεκτα.

Ἑβραῖοι. Νεώταται ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Μωϋσῆς κατὰ τὴν ἔξοδον ἐξ Αἰγύπτου κατήρτισεν ἡμερολόγιον καθαρῶς ἡλιακόν, σχεδὸν τέλειον, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον λόγῳ τῶν ἱστορικῶν κατόπιν περιπετειῶν τῶν Ἑβραίων ἠλλοιώθη καὶ κατὰ μικρὸν ἐλησμονήθη. Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν, περὶ τὰ 567 π. Χ., ἀντικατεστάθη δι' ἄλλων ἀτελῶν καὶ πολυπλόκων μὴ βιβλικῆς προελεύσεως. Ἡ ἱστορία τῶν Ἑβραίων δεικνύει ὅτι καὶ οἱ μορφωμένοι ἀκόμη ἱερεῖς, οἱ τελετουργοῦντες μακρὰν τῶν Ἱεροσολύμων, δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κανονίσουν τὰς ἡμερομηνίας τῶν ἑορτῶν. Ὤφειλον νὰ περιμένουν τὰς ἀποφάνσεις τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις μεγάλου ἀρχιερέως διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν νουμηνιῶν, τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, τῷ 70 μ. Χ., καὶ τὴν διασπορὰν τῶν Ἑβραίων, ἔλειψε καὶ ἡ κεντρικὴ ἐκείνη ἀρχή. Βαθεῖαι συγχύσεις καὶ διχογνωμίαι μεταξὺ τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑβραίων ἐμηδένισαν τὸν ἱερατικὸν ἔλεγχον τῶν χρονολογικῶν δεδομένων. Ἐπὶ τέλους εἰς τὰ 360 μ. Χ. ἐδέχθησαν τὸ θρησκευτικὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον συνέταξε τὸ συνέδριον τῆς Τιβεριάδος ὑπὸ τοὺς ῥαββίνους Ἀδδᾶ καὶ Χιλλὰλ Β΄. Τὸ νέον τοῦτο ἡμερολόγιον στηριζόμενον ἐπὶ τῶν δεδομένων τοῦ Ἱππάρχου καὶ τοῦ κύκλου τοῦ Μέτωνος, διατηρεῖται μέχρι σήμερον.

Ὁ Μωϋσῆς, βαθμοῦχος τῶν φαραωνικῶν ἀνακτόρων καὶ παιδευθεὶς εἰς τὸν ναόν, ἐγνώριζε τὴν μυστικὴν ἐπιστήμην τῶν οὐρανῶν, ὁποίαν κατεῖχον αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς. Εἰς τὴν ἔρημον κατήρτισεν ἡμερολόγιον ἡλιακὸν ἐκ 365 1/4 ἡμ., ἤτοι ἐκ 12 μηνῶν 30ημέρων καὶ 5 ἐπαγομένων ἡμερῶν κατὰ τὰ κοινὰ ἔτη. Ἀλλὰ λαβὼν πρῶτον μῆνα τὸν 7ον τῶν Αἰγυπτίων, ἤτοι μεταθέσας τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς φθινοπωρινῆς εἰς τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, προσέθετε τὰς 3 ἐκ τῶν 5 ἐπαγομένων εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου μωσαϊκοῦ μηνός, ἤτοι τοῦ 12ου αἰγυπτιακοῦ, τὰς δὲ 2 εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου μωσαϊκοῦ. Οὕτω ἡ πρώτη του ἑξαμηνία εἶχεν 183 ἡμ., ἡ δὲ δευτέρα 182, ἦσαν δηλαδὴ σχεδὸν ἴσαι. Τὴν δὲ διόρθωσιν ἐκ τοῦ 1/4 ἡμέρας (τὴν παρ' ἡμῖν σήμερον δίσεκτον) ἐπέφερε προσθέτων μίαν δίσεκτον ἑβδομάδα κάθε 28 ἔτη. Οἱ μῆνες ὠνομάζοντο ἀπὸ τῆς ἀριθμητικῆς των τάξεως καθὼς καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ μηνός, «τὴν 15ην τοῦ 3ου μηνός». Ὁ πρῶτος μὴν ἀναφέρεται ἑξάκις εἰς τὴν Πεντάτευχον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀβίβ* καὶ πάντοτε προκειμένου περὶ τοῦ Πάσχα. Τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς παρεμβολὰς ἀντιγραφέων, πολλοὺς αἰῶνας κατόπιν γενομένας. Ἐπίσης οἱ μῆνες *Ζὶβ* (Β΄), *Ἐθανὶμ* (Ζ΄) καὶ *Βοὺλ* (Η΄) εἶναι, ὅπως καὶ ὁ Ἀβίβ, φοινικικῆς ἢ χαναναίας προελεύσεως, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Γραφὴν τὸ πρῶτον προκειμένης τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ Ναοῦ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος, 500 ἔτη μετὰ τὸν Μωϋσέα, καὶ μικρὸν πρὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας (ΣΤ΄ αἰὼν π. Χ.). Εἶναι δὲ γνωσταὶ αἱ σχέσεις τοῦ Χιρὰμ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Δαυΐδ. Κατὰ τοὺς διασημοτέρους σημερινοὺς ἑβραιολόγους, κατὰ τὴν Ἔξοδον ἐθέσπισεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, εἰς ἣν ἔδωκε χαρακτῆρα οὐσιωδεστάτου δόγματος. Ὁ Ἀβραὰμ δὲν ἐγνώριζε τὰ Σάββατα. Ἀξιόλογον ἔργον τοῦ Μωϋσέως ἦτο ὅτι τὴν Πεντηκοστὴν μετὰ τὴν 15 Ἀβίβ, ὅτε ἔγινεν ἡ Ἔξοδος καὶ ἑωρτάζετο τὸ Πάσχα, ἑπομένως τὴν 5ην τοῦ Γ΄ μηνός, ἐθέσπισε διήμερον Σάββατον. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀνώνυμος ἡμέρα τῶν σήμερον προτεινομένων ἡμερολογίων. Πράγματι τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο ἡμερολόγιον ὁμοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς τὸ ἄριστον τῶν προτεινομένων, ἤτοι ἐκ 13 μηνῶν 28ημέρων. Πᾶσαι αἱ ἡμερομηνίαι πίπτουν τὰς αὐτὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ἡ δὲ παρεμβολὴ τῆς δισέκτου ἑβδομάδος κατὰ 28 ἔτη, ἤτοι ἀνὰ 4 ἑβδομάδας ἐτῶν, ἐσταθεροποίει τὰς ἡμερομηνίας ὡς πρὸς τὰς ἰσημερίας καὶ τὰ ἡλιοστάσια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ κάμουν οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες ἔχοντες τὰς πυραμίδας ἠδύναντο πάντοτε νὰ κανονίζουν τὰς ἀνωμαλίας αὐτάς, διότι καθ' ὡρισμένας τοῦ ἡλίου ἀποκλίσεις, ἡ σκιὰ τῶν πυραμίδων ἐμηδενίζετο τὴν μεσημβρίαν, χάρις εἰς τὴν λελογισμένην κλίσιν τῶν πλευρῶν των «ἑκάστη πυραμὶς ἀπερρόφα τὴν ἰδίαν της σκιάν». Ἐπίσης οἱ ναοὶ ἦσαν οὕτω προσηνατολισμένοι, ὥστε εἰς ὡρισμένην ἡμερομηνίαν ἢ ἀκριβέστερον ἡλιακὴν ἀπόκλισιν, ὁ ἀνατέλλων ἥλιος προσέπιπτε διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ πυλῶνος εἰς τὸ στῆθος τοῦ Μ. ἀρχιερέως καὶ ἠκτινοβόλει τὸ λιθοκόλλητον ἐπιστήθιον (ὅπως τὸ ἐγκόλπιον τῶν ἀρχιερέων μας), ὁ δὲ λαὸς ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὸν ἥλιον ἀντελαμβάνετο ὅτι ἔφθασεν ἡ ὡρισμένη τοῦ ἡλιακοῦ δρόμου στιγμή. Ὁ Μωυσῆς, μὴ διαθέτων τοιαῦτα μέσα διορθώσεως, ἐτροποποίησε τὸ αἰγυπτιακὸν μὲ εὐφυΐαν. Κατέγραψε τὸ σύστημα εἰς ὁδηγίας σαφεῖς καὶ κατέθηκε τὸ βιβλίον εἰς τὴν κιβωτόν, μυήσας τὸν ἀρχιερέα μόνον.

Ἂν ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία συνέβαινε τὴν ἀληθῆ μεσημβρίαν τῆς 1 Ἀβίβ, μετὰ 14 ἔτη συνέβαινε τὸ μεσονύκτιον τῆς 4 ἰδίου μηνός, δηλαδὴ 3 1/2 ἡμέρας βραδύτερον. Παρεμβάλλων μίαν ἑβδομάδα δίσεκτον κατὰ τὸ 14 ἔτος τοῦ κύκλου, ἀπώθει τὴν ἰσημερίαν εἰς τὴν 30 τοῦ προηγουμένου μηνὸς Ἀδάρ, ὥστε κατὰ τὴν διαρροὴν τῶν ὑπολοίπων 14 ἐτῶν τοῦ 28ετοῦς κύκλου ἡ ἰσημερία ὀπισθοδρομοῦσα συνέβαινε πάλιν τὴν μεσημβρίαν τῆς 1 Ἀβὶβ τοῦ α΄ ἔτους τῆς νέας περιόδου.

Δι' αὐτὸ ὥρισε νὰ μὴ γίνεται ἡ συγκομιδὴ τῆς κριθῆς ἐν Παλαιστίνῃ παρὰ τὴν 16 Ἀβὶβ καὶ ἄνευ ὡρίμου κριθῆς νὰ μὴ τελῆται ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα. Δὲν μετεκινεῖτο λοιπὸν τὸ μωσαϊκὸν Πάσχα πέραν τῶν 3 1/2 ἡμερῶν, ἐνῷ σήμερον δύναται νὰ ἐκτοπισθῇ 28 ἡμέρας, τὸ δὲ χριστιανικὸν ἐκτοπίζεται 25 ἡμέρας. Ὁ τοιοῦτος ἐκτοπισμὸς τοῦ συγχρόνου ἡμῖν ἰουδαϊκοῦ Πάσχα φθάνει τὰς 28 ἡμέρας πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, ἐν διαστήματι 4 μετωνείων κύκλων.

Ἐτήρησε δὲ μυστικὸν τὸν λόγον τῆς παρεμβολῆς τῆς δισέκτου ἑβδομάδος, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὸν κλῆρον εἰς τὸν λαόν. Κατὰ Σάββατον οἱ ἱερεῖς ἀνέφερον εἰς τὸν λαὸν τὰς ἐργασίας τῆς ἀρχομένης ἑβδομάδος, σποράν, φυτείαν, συγκομιδὴν καὶ ἐν γένει τὰς ἐπικαίρους ἐργασίας τῆς γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς των ἀσχολίας. Οὕτως ἐξησφαλίζετο ἡ ἀφθονία καὶ καθίστατο ἀνεξάρτητος ἡ ἑβραϊκὴ Παλαιστίνη ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ ἄλλοι λαοί, ἔχοντες σεληνιακὸν ἡμερολόγιον, εἶχον διὰ τοῦτο κακὰς συγκομιδὰς καὶ προσήρχοντο εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς ἀγορὰν σιτηρῶν, ἐξ οὗ ὄχι μόνον προσεκόμιζον εἰς ταύτην πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὑφίσταντο ἐξάρτησιν ἠθικήν. Τὸ αἰγυπτιακὸν μυστικὸν ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ καὶ ἑβραϊκὸν ὁ Μωϋσῆς.

Πρὸ τοῦ Μωϋσέως, κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαμονήν των, οἱ Ἑβραῖοι ἐχρησιμοποίουν τὰ λεγόμενα «ἔτη Ἰακώβ», ἅτινα ἦσαν ἑξάμηνα σεληνιακὰ διαστήματα.

Ὁ Ἀβραὰμ καταλείπων τὴν Οὒρ συναπήγαγε βέβαια τὸ ἐκεῖ ἐν χρήσει ἡμερολόγιον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστόν. Φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε τὸν ζῳδιακόν. Τοὐλάχιστον ὁ ἀριθμὸς 12 φαίνεται ἱερὸς παρὰ τοῖς Ἑβραίοις πρὸ τῆς ἐξόδου, ὅπως ἔκτοτε ἐγένετο ὁ ἀριθμὸς 7. Τὸ ἔτος εἶχε 12 μῆνας, ὁ ζῳδιακὸς 12 οἴκους ἢ ζῴδια, 12 ἦσαν αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ, 12 αἱ ὧραι τῆς ἡμέρας καὶ βραδύτερον 12 αἱ πύλαι τῆς Ἱερουσαλήμ, 12 οἱ ἀπόστολοι κλπ. Μεταξὺ μάλιστα τῶν 12 ζῳδίων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν 12 φυλῶν σημειοῦται περίεργος ἀντιστοιχία (*Γεν.* ΜΘ΄). Ὁ *Ταῦρος* εἶναι ὁ Ἰσσάχαρ, σημαίνων τὸν μένοντα εἰς τὸν σταῦλον. Ὁ *Ὑδροχόος* εἶναι ὁ Ρουβήμ, ὁ ἐπιπίπτων ὁρμητικὸς ὡς τὸ ὕδωρ. Ὁ *Ἰχθὺς* εἶναι ὁ Ζαβουλών, ὁ κατοικῶν παρὰ τὴν θάλασσαν. Ὁ *Αἰγόκερως* εἶναι ὁ Νεφθαλὶ ἤτοι ἔλαφος. Ὁ *Τοξότης* εἶναι ὁ Ἰωσήφ, οὗτινος τὸ τόξον ἔγκειται ἐν τῇ δυνάμει του. Ὁ *Σκορπίος* εἶναι ὁ Δάν, ὁ δάκνων εἰς τὸ πέλμα. Ὁ *Ζυγὸς* εἶναι ὁ Ἄσεν, ὁ ἀρτοποιός. Ὁ *Λέων* εἶναι ὁ Ἰούδας, ὁ σκύμνος, καὶ βραδύτερον γίνεται λόγος διὰ τὸν λέοντα τῆς φυλῆς Ἰούδα. Ὁ *Καρκίνος* εἶναι ὁ Βενιαμίν, ὁ μεταβαλλόμενος ἀπὸ ἑσπέρας εἰς πρωΐαν. Ὁ *Κριὸς* εἶναι ὁ Γάδ, ὅστις θὰ πολεμήσῃ πάνοπλος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ *Δίδυμος* εἶναι ὁ Σιμεὼν καὶ ὁ Λεβί, «ἀδελφοὶ εἰς τὸ ἔγκλημα». Ἡ *Παρθένος* εἶναι ἡ Δίνα, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰακώβ.

Ἐπανελθόντες ἐκ Βαβυλῶνος οἱ Ἑβραῖοι συναπέφερον τὸ σεληνιακὸν ἡμερολόγιον τῶν Χαλδαίων ἐκ 12 μηνῶν ἐναλλὰξ 28 καὶ 30 ἡμερῶν· ἤρχετο δὲ τοῦτο ἀπὸ τῆς 1 Νισάν, ἤτοι τῆς νουμηνίας τοῦ Μαρτίου. Ἐπειδὴ δὲ ἔτη τινὰ ἡ κριθὴ δὲν ἦτο ὥριμος τὴν 14 τοῦ μηνὸς διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ἀπαρχὰς εἰς τὸν Ναόν, κατὰ τὴν μωσαϊκὴν διάταξιν παρενέβαλλον 13ον μῆνα τὸν *Βέ-Ἀδάρ*. Τὴν παρεμβολὴν ὅμως δὲν ἔκαμνον κανονικῶς, ἀλλ' ὁσάκις ὥριζον οἱ ἱερεῖς. Τὸ Ταλμοὺθ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀναφέρει τρία σημεῖα ὑποδειχθέντα ὑπὸ τῶν ποιμένων καὶ τῶν γεωργῶν καὶ γενόμενα δεκτὰ ὑπὸ τῶν ἱερέων: 1) Λήγοντος τοῦ μηνὸς Ἀδὰρ ἡ θερμότης πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὰ προχωρημένη, ὥστε τὰ δημητριακὰ ν' ἀρχίζουν νὰ ὡριμάζουν καὶ τὰ δένδρα ν' ἀνθίζουν. 2) Τὸν μῆνα τοῦτον τὸ ψῦχος ἐλαττοῦται τόσον, ὥστε καὶ πνέοντος ἰσχυροῦ ἀνατολικοῦ ἀνέμου ἡ ἐκπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸν θερμαίνῃ. 3) Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ βοῦς κρυώνει τὸ πρωΐ, ἐνῷ τὴν μεσημβρίαν πηγαίνει εἰς τὴν σκιὰν τῆς συκῆς διὰ νὰ διαστείλῃ τὸ δέρμα του. Ὅταν κατὰ τὸν μῆνα Ἀδὰρ δὲν διεπιστοῦντο τὰ σημεῖα αὐτά, τότε προσετίθετο ὁ Βὲ-Ἀδάρ. Οἱ μῆνες ἀρχικῶς ὠνομάζοντο ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς των τάξεως· ἔπειτα προσέλαβον ἐκ Βαβυλῶνος τὰ ὀνόματα:

1	Νισὰν	30	ἡμ.
2	Ἰγιὰρ	29	»
3	Σιβὰν	30	»
4	Ταμοὺζ	29	»
5	Ἄβ.	30	»
6	Ἐλοὺλ	29	»
7	Τίσρι	30	»
8	Χεσβὰν	29	»
9	Κισλὲβ	30	»
10	Θεβὲθ	29	»
11	Σεβὰθ	30	»
12	Ἀδὰρ	29	»
13	Βὲ-Ἀδὰρ ἐμβόλιμος		

Ἡ ἡμέρα ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς δύσεως.

Τὸ ἐν χρήσει σήμερον παρ' Ἑβραίοις ἡμερολόγιον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Δ΄ αἰῶνος μ. Χ., χρησιμεύει εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τῶν ἑορτῶν των καὶ τῶν θρησκευτικῶν των τελετῶν. Τὸ ἔτος των σεληνιακὸν ἐκ 12 μηνῶν 29ημέρων ἢ 30ημέρων διακρίνεται εἰς *κοινὸν* καὶ εἰς *ἐμβόλιμον*. Ἐν κύκλῳ 19 ἐτῶν, ἑπτὰ ἔχουν ἕνα ἐπὶ πλέον μῆνα τὸν Βὲ-Ἀδάρ, πάντοτε ἐξ 29 ἡμερῶν. Τὰ 12 κοινὰ ἔτη τοῦ κύκλου δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἡμέρας 353, 354 ἢ 355, ὅτε τὸ ἔτος λέγεται *ἐλλιπές*, *πλῆρες* ἢ *ἄφθονον*. Ἐπίσης τῶν 7 ἐμβολίμων τινὰ ἔχουν 383 ἢ 384 ἢ 385 ἡμέρας, ὅτε φέρουν τὰς ἰδίας κλήσεις. Ἡ τοιαύτη κατανομὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους ὀφείλεται εἰς λόγους βιβλικοὺς καὶ κανονίζεται ὑπὸ κανόνων, τοὺς ὁποίους ὑπηγόρευσε τὸ Ταλμούθ. Ἰδοὺ ὁ πίναξ τῆς τοιαύτης κατανομῆς:

Μῆνες	*Ἔτος*					
	Κοινὸν			*Ἐμβόλ.*		
	Ἐλλ.	Πλ.	Ἀφθ.	Ἐλλ.	Πλ.	Ἀφθ.
Τίσρι	30	30	30	30	30	30
Χεσβὰν	29	29	30	29	29	30
Κισλὲβ	29	30	30	29	30	30
Τεβὲθ	29	29	29	29	29	29
Σεβὰτ	30	30	30	30	30	30
Ἀδὰρ	29	29	29	30	30	30
Βὲ Ἀδὰρ				29	29	29
Νισὰν	30	30	30	30	30	30
Ἰγιὰρ	29	29	29	29	29	29
Σιβὰν	30	30	30	30	30	30
Ταμμοὺζ	29	29	29	29	29	29
Ἄβ	30	30	30	30	30	30
Ἐλοὺλ	29	29	29	29	29	29
Ἄθροισμα	353	354	355	383	384	385

Ἐκ τοῦ πίνακος βλέπομεν, ὅτι τὰ ἐμβόλιμα ἔτη ὑπερέχουν τῶν κοινῶν κατὰ τὰς 30 ἡμέρας, ὧν αἱ 29 τοῦ προσθέτου μηνὸς Βὲ-ἀδὰρ καὶ ἡ 1 τοῦ Ἀδάρ. Τὰ δὲ ἐλλιπῆ, πλήρη καὶ ἄφθονα ὀφείλονται εἰς τὸν β΄ καὶ γ΄ μῆνα Χεσβὰν καὶ Κισλέβ.

Ὁ σεληνιακὸς μὴν λογίζεται ἴσος πρὸς 29 ἡμ. 12 ὧρ. καὶ 793 χάλικας, διότι διαιροῦν τὴν ὥραν εἰς 1080 χάλικας.

Ἡ πρώτη νουμηνία τοῦ α΄ ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνέβη τὴν νύκτα τῆς Δευτέρας 7 Ὀκτωβρίου 3781 π. Χ., τὴν 5 ὥρ., 204 κατὰ χρόνον Ἱεροσολύμων. Ὀνομάζουν δὲ «χρόνον Ἱεροσολύμων» τὴν ἔναρξιν τοῦ ἡμερονυκτίου 1/4 ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ τόπου εἰς ὃν εὑρίσκονται. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς ἁγ. Πόλεως, ἀλλὰ περὶ τοῦ συστήματος τοῦ λογίζεσθαι τὸ ἡμερονύκτιον ἀπὸ τῆς δύσεως.

Digitized by Google

Ἡ διαδοχὴ τῶν κοινῶν καὶ ἐμβολίμων ἐν τῷ 19ετεῖ κύκλῳ εἶναι:

1ον, 2ον κοινά,			3ον ἐμβόλιμον.	
4,	5	»	6	»
7		»	8	»
9,	10	»	11	»
12,	13	»	14	»
15,	16	»	17	»
18		»	19	»

Οὕτως ἡ πρωτοχρονιὰ (1 *Τίσρι*) ἐπανέρχεται κάθε 20ὸν ἔτος εἰς τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν τοῦ ἡλιακοῦ, δι' αὐτὸ τὸ ἑβραϊκὸν ἡμερολόγιον εἶναι σεληνοηλιακόν.

Ἡ 1 Τίσρι πίπτει πάντοτε Δευτέραν, Τρίτην, Πέμπτην ἢ Σάββατον, οὐδέποτε δὲ Κυριακήν, Τετάρτην ἢ Παρασκευήν. Ἐπίσης καὶ τὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων, τὸ Νομικὸν λεγόμενον Φάσκα, πρέπει νὰ πίπτῃ εἰς ἡμέραν Σάββατον, Κυριακήν, Τρίτην ἢ Πέμπτην καὶ οὐδέποτε Δευτέραν, Τετάρτην, ἢ Παρασκευὴν διὰ λόγους ταλμουδικούς. Ἂν ἡ νουμηνία τῆς 1 Τίσρι συμβῇ Σάββατον 18 ὥρ., ἤτοι τὴν μεσημβρίαν τοῦ Σαββάτου (διότι τὸ Σάββατον ἀρχίζει ἀπὸ τὴν 6 μ.μ. ὥρ. τῆς Παρασκευῆς), τότε καὶ ἡ ἐπαύριον Κυριακὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν λήξαντα μῆνα Ἐλοὺλ καὶ ἡ 1 Τίσρι λογίζεται ἀπὸ Δευτέρας (ἤτοι 6 ὥρ. μ. μ. Κυριακῆς).

Κατὰ τὰ κοινὰ ἔτη, ἂν ἡ νουμηνία τῆς 1 Τίσρι συμπέσῃ τὴν μεσημβρίαν τῆς Δευτέρας (18 ὥρ. ταύτης), ἡ πρωτοχρονιὰ λογίζεται ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ταύτης. Ἂν ἡ νουμηνία τῆς πρωτοχρονιᾶς πέσῃ Τρίτην 9 ὥρ. τῆς νυκτὸς καὶ 204 χάλικ., εἶναι δυσοίωνος ἡ Τρίτη διὰ πρωτοχρονιὰν καὶ τότε αὕτη ἑορτάζεται τὴν μεθεπομένην Πέμπτην, θεωρεῖται ὅμως εὐμενὴς ἂν τὸ ἀρχόμενον ἔτος εἶναι ἐμβόλιμον. Ἂν ἡ νουμηνία τοῦ Τίσρι πέσῃ μεταξὺ 18 ὥρ. τῆς Πέμπτης καὶ 0 ὥρ. 1 χάλικ. τοῦ Σαββάτου, τὸ Σάββατον τοῦτο εἶναι πρωτοχρονιὰ καὶ τὸ ἀρχόμενον ἔτος θὰ ἔχῃ 353 ἡμ.

Ὡς παράδειγμα ἔστω τὸ ἔτος 1929:

1	Τίσρι	30	ἡμ.	ἤρχισε	τὸ	Σάββ.	5	Ὀκτ.	1929
2	Χεσβὰν	29	»	»	τὴν	Δευτ.	4	Νοεμβ.	»
3	Κισλὲβ	29	»	»	»	Τρίτην	3	Δεκ.	»
4	Τεβὲθ	29	»	»	»	Τετάρ.	1	Ἰαν.	1930
5	Σεβὰτ	30	»	»	»	Πέμ.	30	»	»
6	Ἀδὰρ	29	»	»	τὸ	Σάββ.	1	Μαρτ.	»
7	Νισὰν	30	»	»	τὴν	Κυρ.	30	»	»
8	Ἰγ ἀρ	29	»	»	»	Τρίτ.	29	Ἀπριλ.	»
9	Σιβαν	30	»	»	»	Τετάρ.	28	Μ του	»
10	Ταμμοὺζ	29	»	»	»	Παρ.	27	Ἰουν.	»
11	Ἄβ	30	»	»	τὸ	Σάββ.	26	Ἰουλ.	»
12	Ἐλοὺλ	29	»	»	»	Σάββ.	25	Αὐγ.	»

Ἐπειδὴ ἡ πρώτη Νισὰν πίπτει Κυριακήν, τὸ δὲ ἑβραϊκὸν Πάσχα ἑορτάζεται πάντοτε τὴν 15 ἰδίου μηνός, ἄρα καὶ αὐτὴ θὰ εἶναι Κυριακή, ἡμέρα πρόσφορος δι' ἑορτήν.

Αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος φέρουν τὰ ἀριθμητικὰ ὀνόματα τῆς τάξεώς των:

γιὼμ	α	ρισὸν	=	πρώτη ἡμέρα (Κυριακὴ)
»	»	σινὶ	=	δευτερα »
»	»	σελισὶ	=	τριτη »
»	»	ἀρμπαῖ	=	τετάρτη »
»	»	ρεβὶν	=	πέμπτη »
»	»	σισὶ	=	ἕκτη »
»	»	σαβὰτ	=	ἑβδόμη »

Ὁ Ἰώσηπος λέγει ὅτι ἡ λέξις *σαββᾶ*, ἐξ οὗ τὸ *Σάββατον*, σημαίνει «πληγαὶ τῶν πελμάτων», διότι οἱ φεύγοντες τὸν Φαραὼ Ἑβραῖοι ἐκ τῆς ὁδοιπορίας τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐπληγώθησαν τὰ πέλματα καὶ ἐπειδὴ ἠναγκάσθησαν τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ν' ἀναπαυθοῦν καθιέρωσαν τὸ Σάββατον εἰς ἀνάπαυλαν. Ἀλλ' ἡ ῥίζα τῆς λέξεως εἶναι ἰνδικὴ καὶ σημαίνει ἑπτά, ἐξ αὐτῆς δὲ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας ὠνομάσθη καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἡμέρα.

Μουσουλμανικὸν ἡμερολόγιον. Τὸ ἔτος τῶν Μουσουλμάνων ἀνέκαθεν σεληνιακόν, ἔμεινε τοιοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Προφήτου. Τελικῶς κατηρτίσθη ἐκ 12 μηνῶν ἀρχομένων ἀπὸ νέας Σελήνης. Ὁ λαὸς κάμνει συχνὰ λάθος 1 ἢ 2 ἡμερῶν, διότι ἐννοεῖ νὰ ἰδῇ τὸν μηνίσκον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χρονογράφοι συνηθίζουν ν' ἀναφέρουν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, εὔκολα διορθώνομεν τὸ λάθος. Οἱ μῆνες ἔχουν ἐναλλὰξ 30 καὶ 29 ἡμέρας. Εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς:

1	Μωχαρρὲμ	30	ἡμ.
2	Σαφὲρ	29	»
3	Ρεμπὶ οὐλ Ἐβὲλ	30	»
4	Ρεμπὶ οὐλ Ἀχὶρ	29	»
5	Τζεμαζὶ οὐλ Ἐβὲλ	30	»
6	Τζεμαζὶ οὐλ Ἀχὶρ	29	»
7	Ρεγκεμπ	30	»
8	Σααμπὰν	29	»
9	Ραμαντὰν	30	»
10	Σ βὰλ	29	»
11	Ζοῦ ἐλ Καντὲ	30	»
12	Ζοῦ ἐλ Χ τζὲ	29 ἢ 30	

Ἐπειδὴ ἡ πραγματικὴ διάρκεια τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς εἶναί τι πλέον τῶν $29^1/_2$ ἡμερῶν, δι' αὐτὸ εἰς περίοδον 30 σεληνιακῶν ἐτῶν προσθέτουν μίαν ἡμέραν εἰς 11 ἔτη, τὰ ὁποῖα οὕτως ἔχουν 355 ἡμέρας καὶ λέγονται *πλήρη* (καμπίς), ἐνῷ τὰ ἄλλα 19, ἔχοντα 354, λέγονται *κοινά*. Πράγματι οἱ Ἄραβες χρονολόγοι ἐλογάριαζον τὸν μῆνα ἐξ 29 ἡμ. 12 ὥρ. 44 λ., ἤτοι 29 ἡμ., 53055, καὶ ἄρα τὸ ἔτος ἐξ ἡμερῶν 354,3666 ...: ἢ $354+\frac{11}{30}$. Ὥστε 30 ἔτη ἀποτελοῦνται ἐξ ἡμερῶν 10631. Ἐντεῦθεν ὁ 30ετὴς των κύκλος καὶ ἡ προσθήκη 1 ἡμέρας εἰς 11 ἔτη τοῦ κύκλου. Τὰ ἔτη καμπὶς εἶναι τά: 2, 5, 7, 10, 13, 16, 18, 21, 24, 26, 29. Διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἂν ἔτος τι εἶναι καμπίς, διαιροῦμεν αὐτὸ διὰ 30, τὸ ὑπόλοιπον δεικνύει τὴν τάξιν του ἐν τῇ μὴ συμπληρωθείσῃ 30ετεῖ περιόδῳ. Πολλαπλασιάζομεν τοῦτο ἐπὶ 11 καὶ διαιροῦμεν διὰ 30. Ἂν τὸ νέον ὑπόλοιπον εἶναι μικρότερον τοῦ 15 ἢ μεγαλύτερον τοῦ 27, τὸ ἔτος εἶναι κοινόν, ἄλλως εἶναι καμπίς. Οὕτω τῶν ἐτῶν 1341, 1352, 317 τὰ δύο πρῶτα εἶναι καμπίς, τὸ δὲ τρίτον κοινόν.

Κατὰ ταῦτα τὸ μουσουλμανικὸν ἔτος δύναται νὰ διαφέρῃ τοῦ ἰουλιανοῦ κατὰ 10, 11 ἢ καὶ 12 ἡμέρας, ἂν εἶναι ἀμφότερα κοινά, ἢ δίσεκτα, ἢ τὸ μὲν κοινὸν τὸ δὲ δίσεκτον (βλ. λ. ἔτος). Ἐπειδὴ ἡ πραγματικὴ διάρκεια τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς εἶναι 29ἡμ., 5305886, ἡ δὲ τοῦ ἔτους 354ἡμ., 3670629, ἕπεται ὅτι λαμβάνοντες 30 ἔτη ἐκ 10631 ἡμερῶν κάμνουν λάθος καθ' ὑπεροχὴν 1 ἡμέρας εἰς 2524 μουσουλμανικὰ ἔτη.

Αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος ὀνομάζονται ἀπὸ τῆς ἀριθμητικῆς των τάξεως παρ' Ἄραψι, ὅπως παρ' Ἑβραίοις καὶ Χριστιανοῖς:

Γιὼμ	ἐλ	Οὐάχατ	Κυριακὴ
»	»	Τάνι	Δευτέρα
»	»	Ταλὰτ	Τρίτη
»	»	Ἄρμπα	Τετάρτη
»	»	Χαμὶς	Πέμπτη
»	»	Τζουμάα	Παρασκευὴ
»	»	Σάμπτ	Σάββατον

Παρὰ τοῖς Τούρκοις τὰ ὀνόματά των ἀλλάσσουν: *Παζάρ, Παζὰρ ἐρτεσῆ, Σαλῆ, Τσαρτσαμπᾶ, Περσεμπέ, Τζουμαά, Τζουμαὰ ἐρτεσῆ.*

Ὡς ἐποχὴν μεταχειρίζονται οἱ Μουσουλμᾶνοι τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ Μέκκας φυγῆς τοῦ προφήτου εἰς Μεδίναν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν *ἐγίραν*, τιθεμένην ὅτι συνέβη τὴν Παρασκευὴν 16 Ἰουλίου 622 μ.Χ. καὶ ταυτιζομένην πρὸς τὴν 1 Μωχαρρὲμ τοῦ 1 Ἐγίρας. Πραγματικῶς ἡ φυγὴ ἔγινε μετὰ 68 ἡμέρας, ἤτοι τὴν 8 Ρεμπὶ οὐλ Ἐβέλ. Περὶ μετατροπῆς μουσουλμανικῆς χρονολογίας εἰς ἰουλιανὴν καὶ ἀντιστρόφως βλ. *ἔτος καὶ ἐγίρα.*

Ἡ ἡμέρα ἀρχίζει παρὰ Μουσουλμάνοις τὴν στιγμὴν τῆς πλήρους δύσεως τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου. Διὰ τοῦτο μία ἡμερομηνία ἰουλιανὴ ἢ γρηγοριανὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ πρῶτον τέταρτον (ἀπὸ δύσεως μέχρι μεσονυκτίου) μιᾶς μουσουλμανικῆς, ἡ δ' ἐπαύριον πρὸς τὰ λοιπά της τρία τέταρτα. Λ.χ. ἡ 20 Σεφὲρ 1303 ἐγίρας συνέπεσε πρὸς τὴν 15 Νοεμβρίου 1885 ἀπὸ τῆς δύσεως μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ πρὸς τὴν 16 Νοεμβρίου ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς δύσεως.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐχρονολόγει τὰ ἔγγραφά της διὰ τῆς κατ' ἐγίραν χρονολογήσεως, ταυτοχρόνως δὲ καὶ διὰ τοῦ γρηγοριανοῦ, ἐκτὸς τῶν Ἐβκὰφ (ὑπουργείου ἱερῶν κτημάτων) καὶ τοῦ Σεϊχουλισλαμάτου (μουσουλμανικοῦ πατριαρχείου). Ἐκτὸς τούτου ἀπὸ 1 Μαρτίου 1676 ἰουλιανοῦ, ἤτοι ἀπὸ 28 Ζοῦ ἐλ Χιτζὲ 1085 ἐγίρας, ἐδέχθη τὸ ἰουλιανὸν διὰ τὴν λογιστικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, τοὺς φόρους, τὰς κτηματικὰς ὑποθέσεις κτλ., καὶ ὠνόμασε τὸ ἔτος τοῦτο «οἰκονομικόν», ὁ δὲ λαὸς «ροῦμι», ἤτοι ἑλληνικόν. Ἀλλ' ἐνῷ ἔδιδε τὴν ἰουλιανὴν μηνολογίαν, ἐσημείωνε τὸ ἔτος ἐγίρας, ἂν καὶ τοῦτο διήρκει ὅσον τὸ ἰουλιανόν. Ἐπειδὴ τὸ 1676 μ. Χ. ἦτο δίσεκτον καὶ τὸ 1085 ἐγίρας ἦτο καμπίς, ἡ 1 Μαρτίου 1677, λογισθεῖσα ὡς πρωτοχρονιὰ τοῦ 1087 ἐγίρας, ἐπεβραδύνθη κατὰ 10 ἡμέρας, διότι ἡ πραγματικὴ πρωτοχρονιά, ἤτοι ἡ 1 Μωχαρρὲμ 1087, συνέβη τὴν 19 Φεβρουαρίου 1677 μ. Χ. Ἡ 1 Μωχαρρὲμ 1086 συνέπεσε πρὸς τὴν 3 Μαρτίου 1676 μ.Χ. καὶ οὕτω τὸ 1676 μ. Χ. ἐθεωρήθη συμπεσὸν πρὸς τὸ 1086 ἐγίρας. Ἐπειδὴ δὲ 33 ἔτη ἰουλιανὰ ὑπερέχουν 33 ἐτῶν ἐγίρας κατὰ 10,88×33 ἢ 359 ἡμέρας, ἤτοι σχεδὸν 1 σεληνιακὸν ἔτος, δι' αὐτὸ κάθε 33 ἔτη μετεπήδων κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν ἐτῶν κατὰ 1 ἔτος. Οὕτω τὴν 1 Μαρτίου 1676+33 ἢ 1709 μ.Χ. ἀντὶ νὰ λογαριάσουν 1 Μαρτίου 1086+33, ἤτοι 1119, τὴν ἐλογάριασαν 1 Μαρτίου 1120 οἰκονομικῆς ἐγίρας. Τοῦτο ἐπανελήφθη ἐπὶ πέντε 33ετεῖς περιόδους, τὰς ἑξῆς:

Ἰουλ.	*Οἰκον. ἐγ.*	*Παραλειφθέντα ἔτη ἐγ.*
1676	10 6	
1709	1120	1119
1742	1154	1153
1775	1188	1187
1808	1222	1221
1811	1256	1855

Ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ 1841 μ. Χ. ἢ 1256 οἰκον. ἐγ., ἔπαυσαν τὴν μεταπήδησιν ταύτην καὶ ἐξηκολούθησαν τὴν ἀρίθμησιν τῶν ἐτῶν ἀδιάλειπτον, ὥστε τῷ 1841 + 33 ἢ 1874 μ. Χ. δὲν ἐπήδησαν τὸ 1256 + 33 ἢ 1289. Ἔβαινε λοιπὸν προϊοῦσα ἡ διαφορὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐτῶν ἐγίρας ἀπὸ τῶν πραγματικῶν ἐτῶν ἐγίρας.

Ὅταν λοιπὸν θέλωμεν νὰ τρέψωμεν ἡμερομηνίαν τουρκικοῦ ἐγγράφου κατὰ οἰκονομικὸν ἔτος ἐγίρας εἰς ἰουλιανὴν ἢ γρηγοριανήν, θὰ λάβωμεν ταῦτα ὑπ' ὄψει μας. Ὅταν δὲ πρόκειται νὰ τρέψωμεν χρονολογίαν κατ' οἰκονομικὸν ἔτος ἐγίρας εἰς πραγματικὴν ἐγίρας, πρέπει πρῶτον νὰ τρέψωμεν αὐτὴν εἰς ἰουλιανὴν καὶ ταύτην κατόπιν εἰς μουσουλμανικὴν διὰ τῶν γνωστῶν τύπων (βλ. λ. *ἔτος καὶ ἐγίρα*).

Παρουσιάζονται δὲ κατὰ τὴν τροπὴν ταύτην δύο περιπτώσεις: 1) Ἂν ἡ δοθεῖσα χρονολόγησις εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ 1256, ἐλαττοῦμεν ταύτην κατὰ 1256 καὶ πρ σθέτομεν τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὸ 1841, διατηροῦντες τὴν αὐτὴν μηνολογίαν. Λ. χ. ἡ 23 Ἰουνίου 1314 οἰκ. ἐγ. ἦτο ἡ 23 Ἰουνίου τοῦ 1314 — 1256 + 1841 μ. Χ. ἢ 1899 ἰουλιανοῦ.

2) Ἂν ἡ δοθεῖσα χρονολογία εἶναι προγενεστέρα τοῦ 1256, ἐλαττοῦμεν αὐτὴν κατὰ 1086 καὶ τὸ ὑπόλοιπον κατὰ τὸ διὰ 33 πηλίκον τῆς διαιρέσεώς του, τὸ δὲ νέον τοῦτο ὑπόλοιπον προσθέτομεν εἰς τὸ 1676, διατηροῦντες τὴν αὐτὴν μηνολογίαν. Λ. χ. ἡ 5 Αὐγούστου 1198 οἰκον. ἐγ. ἦτο ἡ 5 Αὐγούστου 1785 μ. Χ. Ἡ τοιαύτη ἰουλιανὴ ἡμερομηνία τρέπεται εἰς γρηγοριανὴν διὰ τῆς προσθήκης τῶν ἀπὸ 1582 μ. Χ. μέχρι σήμερον ἐπαιωνίων διαφορῶν.

Τέλος τῷ 1925 ἡ ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἀγκύρας ἐδημοσίευσε δύο διατάγματα. Κατὰ τὸ πρῶτον, «Πρώτη τοῦ ἔτους θὰ εἶναι ἡ 1 Ἰανουαρίου τοῦ γρηγοριανοῦ (ἄρθρ. 1). Ἡ ἐπαύριον τῆς 31 Δεκεμβρίου 1341 θὰ λογισθῇ 1 Ἰανουαρίου 1926 (ἄρθρ. 2). Τὸ κατ' ἐγίραν σεληνιακὸν ἡμερολόγιον ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ἰδιωτικὴν χρῆσιν. Τὰς νουμηνίας του θὰ ὁρίζῃ τὸ ἀστεροσκοπεῖον (ἄρθρ. 3)». Κατὰ τὸ δεύτερον δέ, «Ἡ ἡμέρα ἄρχεται ἀπὸ μεσονυκτίου καὶ αἱ ὧραι λογίζονται ἀπὸ 0 εἰς 24 (ἄρθρ. 1). Ἡ ἐπίσημος ὥρα τῆς τουρκικῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ μέσος χρόνος τοῦ μεσημβρινοῦ 30° Ἀν. μήκους ἀπὸ Γρήνουϊτς διερχόμενος διὰ τοῦ Ἰσμὶτ (Νικομηδείας) (ἄρθρ. 2)».

Εὕρεσις τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, καθ' ἣν πίπτει ἡμερομηνία μουσουλμανική. Προκειμένης χρονολογίας εἰς οἰκονομικὸν ἔτος ἐγίρας τρέπομεν αὐτὴν εἰς ἰουλιανὴν καὶ ἐφαρμόζομεν τὰ ὡς ἄνω λεχθέντα. Προκειμένης ὅμως ἰσλαμικῆς χρονολογίας ὁ κανὼν εὑρίσκεται ὡς ἑξῆς: Ἐπειδὴ ἡ 1 Μωχαρρὲμ τοῦ 1 ἐγίρας ἦτο Παρασκευή, τρέπομεν τὸ ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς δοθείσης χρονολογίας διάστημα εἰς ἡμέρας καὶ διαιροῦμεν διὰ 7. Τὸ ὑπόλοιπον ἂν εἶναι 0 δηλοῖ Παρασκευήν, ἂν 1 Σάββατον κ.ἑξ. Ἔστω Ε ὁ ἀριθμὸς τῶν διαρρευσάντων ἐτῶν καὶ Δ τὸ διαρρεῦσαν μέρος τοῦ οὔπω συμπληρωθέντος ἔτους, δηλαδὴ τὸ ἀπὸ 1 Μωχαρρὲμ τρ. ἔτ. πλῆθος τῶν ἡμερῶν.

Ἡ παράστασις 354,367 Ε + Δ γράφεται:

$$[(7\times50)+4{,}367]\ \text{Ε}+\Delta.$$

Ὁ παράγων 7×50 Ε δύναται νὰ παραλειφθῇ διότι εἶναι πολλαπλάσιον τοῦ 7. Μένει χρήσιμος ἡ παράστασις 4,367 Ε + Δ. Ἂν τὸ δεκαδικὸν μέρος τοῦ πρώτου προσθετέου εἶναι μεγαλύτερον τοῦ 5, αὐξάνομεν τὸν ἀκέραιον κατὰ μονάδα. Παράδειγμα: Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινε τὴν 20 Τζεμαζὶ οὐλ Ἐβὲλ τοῦ 857 ἐγίρας. Ποία ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἦτο;

$$\text{Ἔχομεν: } \frac{4{,}367\times856+137}{4}$$

διότι τὰ διαρρεύσαντα ἀκέραια ἔτη εἶναι 857—1 καὶ αἱ ἡμέραι ἀπὸ 1 Μωχαρρὲμ μέχρις 20 Τζεμαζὶ οὐλ Ἐβὲλ διέρρευσαν 137. Τὸ ὑπόλοιπον 4 δηλοῖ Τρίτην.

Ἰνδοί. Ὁ λαὸς χρονολογεῖ ἀκόμη κατὰ σεληνοηλιακὸν ἡμερολόγιον. Τὸ ἔτος ἐκ 12 σεληνιακῶν μηνῶν ἔχει 354 ἢ 355 ἡμέρας. Κατὰ τριετίαν προστίθεται 13ος μήν, ὅτε τὸ ἐμβόλιμον ἔτος ἔχει 383, 384 ἢ 385 ἡμέρας. Ἡ ἀρχὴ τοῦ μηνὸς ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Λάγκα, σημείου κειμένου, κατὰ τοὺς Ἰνδούς, ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ εἰς μῆκος 90°. Ὁ σεληνιακὸς μὴν διαιρεῖται εἰς τὸ φωτεινὸν ἥμισυ ἀπὸ 1ης μέχρι 14ης, ἤτοι κατὰ τὴν πλήθουσαν σελήνην, καὶ εἰς τὸ σκοτεινὸν ἀπὸ 15ης μέχρι τῆς νουμηνίας. Ἔχουν ἑβδομάδα, αἱ δὲ ἡμέραι της φέρουν τὰ ὀνόματα:

Ραβὶ Βαρὰ (Κυρ.)
Σόμα
Μαγκάλα
Βούδα
Γκουροὺ (Πέμ.)
Σούκρα
Σάμ.

Ἡ διανοουμένη τάξις ἔχει ἡμερολόγιον ἡλιακὸν ἐκ 12 μηνῶν, οἵτινες εἶναι κατὰ σειρὰν καὶ διάρκειαν:

	Ἐν Βεγγάλη Ἀρχ.	Νέα	*Διάρκεια*		
1	Μέσα Μάζα	Βαιξάκα	30	ἡμ.,	925
2	Βρίσα	Ἰγαῖνθα	31	»	403
3	Μιθούνα	Ἀσάδχα	31	»	610
4	Καρκάτα	Σραβάνα	31	»	470
5	Τίνχα	Βαδραπάδα	31	»	037
6	Κανύα	Ἀσβίνα	31	»	457
7	Ἰούλα	Κορτίκα	29	»	902
8	Βρισχίτα	Μαργασιβας	29	»	507
9	Δάνους	Πάυχα	29	»	347
10	Μακάρα	Μάγκα	29	»	455
11	Κούμπχα	Φαλγούνα	29	»	807
12	Μίνα	Χαῖτρα	30	»	339

Τὴν διάρκειαν τῶν μηνῶν ὁρίζουν ἀστρονομικῶς, ἀλλ' ἐκφράζουν εἰς ἀκέραιον ἀριθμὸν ἡμερῶν, ὥστε, ἂν τὸ κλασματικὸν μέρος ὑπερβαίνῃ τὰ 0,5, αὐξάνουν κατὰ μίαν ἡμέραν τὸ ἀκέραιον τῆς διαρκείας. Τὸ ἀστρικὸν ἔτος ἐκτιμοῦν εἰς 365 ἡμ. 6 ὥρ.

Digitized by Google

12 λ. 36 δ. (βλ. λ. ἔτος). Χρησιμοποιοῦν τὸ δωδεκαδικὸν σύστημα καὶ διαιροῦν τὴν πολιτικὴν ἡμέραν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, εἰς 60 μέρη, ὧν ἕκαστον εἰς 60 καὶ πάλιν ἕκαστον τούτων εἰς 60. Ἡ ἀστρονομικὴ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ κατὰ σειρὰν διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις ἀνὰ 60. Ἔχουν δύο εἰδῶν αἰῶνας, τὸν 12ετῆ, οὗτινος ἕκαστον ἔτος φέρει τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς τῆς αὐτῆς ἀριθμητικῆς τάξεως, προτασσομένης τῆς λέξεως μάχα, καὶ τὸν 60ετῆ, πολλαπλάσιον τοῦ 12. Ἔχουν μεγάλην ποικιλίαν ἐποχῶν καὶ περιόδων, ἀφ' ὧν ἀριθμοῦν τὰ σεληνιακά των ἔτη:

Καλιγιούγα	ἀρχομένη	ἀπὸ	20	Ἰαν.	3102	π. Χ.
Λοκακάλα	»	»	24	»	3078	»
Βουδική	»	»	28	Φεβρ.	545	»
Σαμνὰτ - Βρικραμαδιτύγια	»	»	6	Μαρτ.	59	»
Καλαχοῦρι	»	»	2	»	249	μ. Χ.
Βαλαβλχὶ - Σαμνὰτ	»	»	23	Σεπτ.	301	»
Φασλὶ	»	»	23	Μαρτ.	593	»
Βουρμεσὶκ	»	»	1	»	637	»
Σίβα - Σίμχα - Σαμβὰτ	»	»	28	Φεβρ.	1112	»

Ἔχουν καὶ ἄλλην ἐποχὴν ἐκ κύκλου 90 ἐτῶν ἀρχίσασαν τὴν 3 Νοεμβρίου 1177 π.Χ. καὶ ἄλλην ἐκ κύκλου 1000 ἐτῶν ἀπὸ 7 Αὐγούστου 1177 π.Χ. Ἐκτὸς τούτων ἔχουν καὶ μακρὰς περιόδους ἐτῶν, ὧν ἑκάστη σύγκειται ἐκ τριῶν σταδίων: τῆς αὐγῆς, τῆς κυρίας ἐποχῆς καὶ τοῦ λυκόφωτος.

Ὁ χρυσοῦς	αἰὼν	Κριταγιούκα	ἔχει	1.728.000	ἔτη
Ὁ ἀργυροῦς	»	Τρεταγιούκα	»	1.296.000	»
Ὁ χαλκοῦς	»	Δυαπαραγιούκα	»	864.000	»
Ὁ σιδηροῦς	»	Καλιγιούκα	»	432.000	»

Τὸ ἄθροισμά των ἀποτελεῖ τὴν μαχαγιούκα ἐξ ἐτῶν 4.320.000. Τὸ σύνολον 71 μαχαγιούκα πλέον μία αὐγὴ 1.728 000 ἀποτελεῖ τὴν Μαραντάρα ἢ τὴν πατριαρχικὴν περίοδον, ἡ ὁποῖα αὐξανομένη κατὰ μίαν αὐγὴν 1.728.000 ἐτῶν σχηματίζει τὸν αἰῶνα ἢ κάλπαν ἐκ 4.320.000.000 ἐτῶν. Ἡ δὲ κάλπα αὐτὴ ὑπολείπεται καὶ μιᾶς ἡμέρας τοῦ βίου τοῦ Βράχμα, τῆς ὁποίας ἡ νὺξ ἔχει ἴσην διάρκειαν καὶ ὁ βίος αὐτὸς ἀριθμεῖ 100 ἔτη, ὥστε ὁ ὅλος βίος τοῦ Βράχμα διαρκεῖ 31.104×10^{10}, ποσὸν ἀποτελοῦν μίαν μόνον στιγμὴν τοῦ Σίβα. Σήμερον ὁ βίος τοῦ Βράχμα βαίνει πρὸς τὸ τέλος του. Ζῶμεν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ βίου τοῦ Βράχμα, εἰς τὴν πρώτην του κάλπαν, τὴν ἑβδόμην του μαραντάραν, τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην του μαχαγιούκαν καὶ τὸν σιδηροῦν του αἰῶνα, ὅστις ἤρχισεν ἀπὸ τὸ 3102 π. Χ.

Σῖναι. Καὶ οὗτοι ἔχουν ἀρχαιότατον πολιτισμόν. Ἐγνώρισαν τὸν γνώμονα κατὰ τὸν ΚΕ' αἰῶνα π. Χ. Εἰς τὸ βιβλίον Σοῦ Κὶγκ τοῦ Κομφουκίου ἀναγινώσκεται «Ὁ Ὑάο διέταξε τοὺς ὑπουργούς του Χὶ καὶ Χὸ νὰ παρατηροῦν τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ παρακολουθοῦν ἀκριβῶς τὰς κινήσεις τῶν ἄστρων, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, διὰ νὰ γνωστοποιοῦν εἰς τὸν λαὸν τοὺς χρόνους καὶ τὰς ἐποχὰς τὰς ἀναγκαίας πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ἡμερολογίου». Ὁ Ὑάο ἐβασίλευσε πρὸ 4000 ἐτῶν. Σῖναι, Ἰάπωνες καὶ Σιαμαῖοι ἐγνώρισαν κατ' ἀρχὰς τὸ σεληνιακὸν ἔτος ἐκ 12 μηνῶν ἐναλλὰξ 29ημέρων καὶ 30ημέρων μετ' ἐμβολίμου 13ου μηνὸς κατά τινα ἔτη. Κατόπιν οἱ Σῖναι εὗρον καὶ αὐτοὶ τὸν κύκλον τοῦ Μέτωνος, ὁρίσαντες ἐμβόλιμα ἔτη τῆς 19ετηρίδος τὰ 3ον 6, 9, 11, 17 καὶ 19ον. Οἱ Σῖναι ἐπανηγύριζον τὴν νουμηνίαν καὶ τὴν πανσέληνον. Εἰς τὴν ἕδραν τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχε παλάτιον τετράγωνον, πέριξ τοῦ ὁποίου ἦσαν 12 αἴθουσαι ἀφιερωμέναι εἰς τοὺς 12 σεληνιακοὺς μῆνας. Τὴν νουμηνίαν ὁ «υἱὸς τοῦ οὐρανοῦ» μετέβαινεν εἰς τὴν ἐνδεδειγμένην τοῦ μηνὸς αἴθουσαν καὶ προσέφερε θυσίαν. Ἡ τελετὴ προσελάμβανεν εἰδικὸν τύπον προκειμένου τοῦ ἐμβολίμου μηνός. Ἐγίνετο εἰς τὴν θύραν δι' ἧς ἐκοινώνουν αἱ αἴθουσαι τῶν μηνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενετίθετο ὁ ἐμβόλιμος. Πρῶτος μὴν ἐλογίζετο ὁ καθ' ὃν ὁ ἥλιος εἰσήρχετο εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῶν Ἰχθύων, δεύτερος δὲ ὁ καθ' ὃν εἰσήρχετο εἰς τὸν Τοξότην. Ὁσάκις δὲ συνέβαινε νὰ μὴ εἰσέρχεται εἰς ἄλλο ζῴδιον παρελθόντος τοῦ μηνός, ὁ μὴν ἐλογίζετο ἐμβόλιμος καὶ ἐλάμβανε τὸ ὄνομα τοῦ προηγουμένου μηνός, προτασσομένης τῆς λέξεως σοῦν. Οἱ μῆνες δὲν ἔχουν ἴδιον ὄνομα ἕκαστος, ἀλλ' ὀνομάζονται *μὲγκ* ἤτοι πρῶτος, *τσοὺγκ* ἢ μέσος καὶ *κὶ* τελευταῖος. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ὥρας τοῦ ἔτους: *σοὺν* (=ἔαρ), *ριὰ* (=θέρος), *τσὶν* (=φθινόπωρον) καὶ *τσὲγκ* (=χειμών). Ὥστε *μὲγκ τσοὺγκ* ὁ πρῶτος μετὰ τὸ ἔαρ κλπ.

Κατ' ἄλλο σύστημα τὸ ἔτος διαιρεῖται εἰς 24 μῆνας, ὧν ἕκαστος διαρκεῖ ὅσον χρόνον θέλει ὁ ἥλιος νὰ διανύσῃ ἥμισυ ζῴδιον.

Ἰδοὺ τὰ ὀνόματά των:

1 Τὸγκ-τσί, τέλος τοῦ χειμῶνος
2 Σιάο-χάν, μικρὸν ψῦχος
3 Τὰ-χάν, μέγα ψῦχος
4 Λὶ-τσούν, ἀρχὴ τοῦ ἔαρος
5 Φοῦ-σούγκ, νερὰ καὶ βροχαὶ
6 Κίγκ-σέ, φόβος ἀπὸ τῶν ἐντόμων
7 Τσοὺν-φέου, διαίρεσις τοῦ ἔαρος
8 Τσὶγκ-μιγκ, διαύγεια τοῦ φωτὸς
9 Κοῦ-γιοῦ, βροχαὶ διὰ τὴν σπορὰν
10 Λὶ-χία, ἀρχὴ τοῦ θέρους
11 Σιάο-μάν, ἀφθονία
12 Μὰν-τσόγκ, σπορὰ ὀρύζης
13 Χία-τσί, τέλος τοῦ θέρους
14 Σιάο-σόν, μικρὰ θερμότης
15 Τὰ-σόν, μεγάλη θερμότης
16 Λὶ-τσίν, ἀρχὴ τοῦ φθινοπώρου
17 Τσὸν-σόν, λῆξις τῆς θερμότητος
18 Πὲ-λόν, δρόσος λευκὴ
19 Τσὶν-φόου, διαίρεσις τοῦ φθινοπώρου
20 Στὰν-λόν, δρόσος ψυχρὰ
21 Σοὰγκ-κιάγκ, πτῶσις ἀχλύος
22 Λὶ-τέγκ, ἔναρξις τοῦ χειμῶνος
23 Σιάο-σοῦ, μικρὰ χιὼν
24 Τὰ-σοῦ, μεγάλη χιὼν

Ὁ σινικὸς μὴν διαιρεῖται εἰς τρεῖς 9ημερίας ἢ 10ημερίας. Ἡ 1η, 11η καὶ 21η ἡμέραι ἔχουν ἴδιον ὄνομα, αἱ ἄλλαι ὀνομάζονται ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς των τάξεως. Ἡ ἡμέρα ἄρχεται τὸ μεσονύκτιον καὶ διαιρεῖται εἰς 12 *σὶ* ἢ διωρίας. Ἑκάστη διακρίνεται εἰς δύο ἡμίση, ὧν τὸ μὲν φέρει τὸ πρόσθεμα *κγιάο*, ἡ δὲ τὸ *τσσίγκ*. Οὕτως ἡ πρώτη διωρία *τσέου* διακρίνεται εἰς *τσέου-κγιάο* καὶ *τσέου-τσσέγκ*. Ὥστε τῆς 3ης διωρίας ἡ τσσὲγκ εἶναι ἡ 6η ὥρα. Ἑκάστη σὶ διαιρεῖται εἰς 8 *κό*, ὧν ἕκαστον ἴσον πρὸς 15 λεπτὰ ἰδικά μας. Ἕκαστον δὲ κὸ εἰς 15 ἴσα μέρη.

Οἱ Σῖναι ἔχουν τρεῖς ἐποχάς. Ἀριθμοῦν τὰ ἔτη ἢ ἀπὸ 10 Μαρτίου 2697 π. Χ. ἢ ἀπὸ 6 Μαρτίου 2637 π.Χ., ἄλλοτε δὲ ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου 2397. Οἱ Ἰάπωνες ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου 660 π.Χ. Ἀμφότεροι δὲ ἔχουν 60ετῆ κύκλον, οὗτινος ἕκαστον ἔτος ἔχει ἴδιον ὄνομα. Οἱ Ἰάπωνες ἔχουν καὶ τὴν ἐποχὴν *Νινό*, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ *Σιοὺ-μοὺν-τὲμ-βέ*, ἤτοι ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου 60 π. Χ. Ἀρχαιοτέρα των ἐποχὴ ἦτο ἡ τοῦ περιφήμου Φρὰ Ρουάγκ, τοῦ Σιαμαίου Σολομῶντος (658 π. Χ.), ἐνῷ ἡ σήμερον ἐν χρήσει ἄρχεται ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Βαγκόκης (1782 μ. Χ). Αἱ τρεῖς αὗται ἐποχαὶ ἀναλύονται εἰς κύκλους 60 ἐτῶν, ὧν ἕκαστος διαιρεῖται εἰς 12ετηρίδας. Ἑκάστη ἡμέρα τοῦ κύκλου τῶν 60 ἐτῶν ὀνομάζεται ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ σχηματιζόμενα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ 10 ἢ 12 λέξεων, αἵτινες εἶναι ὀνόματα μηνῶν καὶ ἐτῶν.

Τὰ 12 ζῴδια ὀνομάζουν ὡς ἑξῆς: *Μῦς, Ἀγελάς, Τίγρις, Λαγωός, Δράκων, Ὄφις, Ἵππος, Κριός, Πίθηκος, Ὄρνις, Κύων, Χοῖρος.*

Ὁ χρονολογικὸς οὗτος λαβύρινθος ριζωθεὶς ἅπαξ εἰς τὰ σινικὰ ἑκατομμύρια διετηρήθη ἕως τώρα. Ἀλλ' οἱ μορφωμένοι Σῖναι ἐνωρὶς ἐξετίμησαν τὸ ἔτος εἰς $365\,^1/_4$ ἡμ. Τῷ 2637 π. Χ. ὅθεν ἀρχίζει ἡ μία τῶν τριῶν ἐποχῶν των, ὁ αὐτοκράτωρ *Χοὰγκ Τὶ* διέταξε νὰ λογίζωνται τὰ ἔτη ἐξ ἡμερῶν $365\,^1/_4$, ἀλλ' ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς νὰ γνωσθῇ τοῦτο εἰς τὸν λαόν. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος π. Χ. ἐξετίμων τὰς ἡμέρας τῶν ἡλιοστασίων διὰ τῆς σκιᾶς τοῦ γνώμονος. Ἡ Ἰαπωνία ἀπὸ τοῦ 1873 ἐδέχθη τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἡ δὲ Σινικὴ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῆς εἰς δημοκρατίαν τῷ 1912.

Ἀμερικανοὶ ἰθαγενεῖς. Πρὸ τοῦ Κολόμβου λαοί τινες τῆς Ἀμερικῆς εἶχον φθάσει εἰς ἀξιόλογον πολιτισμόν. Περίφημοι ἀνεδείχθησαν οἱ Τολτέκοι, ζῶντες εἰς τὸ σημερινὸν Μεξικὸν καὶ τὰ πέριξ, ὅπου εἶχον ἱδρύσει ἰσχυρὸν βασίλειον κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ. Οἱ Ἀζτέκοι, λαὸς βάρβαρος κατ' ἀρχὰς εἰσβαλὼν ἐκ Βορρᾶ, κατέστρεψαν τὸ κράτος τῶν Τολτέκων τὸν ΙΑ' αἰῶνα, κατέλαβον τὴν χώραν των, ἀλλ' ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἰς δὲ τὴν Ν. Ἀμερικὴν οἱ Ἰνκὰς διεκρίθησαν εἰς κράτος ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ μέχρι τῶν Κορδιλλιερῶν τῶν Ἄνδεων κατὰ τὸ Περοῦ καὶ τὴν Χιλήν.

Οἱ λαοὶ οὗτοι ὄχι μόνον πρὸ τοῦ Κολόμβου ἀλλὰ καὶ πρὸ Χριστοῦ ἐγνώριζον τὸ ἡλιακὸν ἔτος, τὸν γνώμονα, τὰς κινήσεις τοῦ Ἄρεως, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὴν ἐπιτολὴν τῆς Πλειάδος. Εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Τλαθουΐκας πλησίον τοῦ Κορνεναβάκα σῴζονται τὰ ἐρείπια τῆς Ξοχικάλκο (=πόλεως τῶν ἀνθέων), τῶν ἐρειπίων τῆς ὁποίας τὸ κέντρον κατέχει περίφημος πυραμίς, εἰς τὴν βάσιν τῆς ὁποίας σῴζονται ἀνάγλυφα παριστῶντα ἱστορικὰ γεγονότα, ὧν ἕκαστον εἶναι χρονολογημένον κατὰ τὸ τότε ἐν χρήσει ἡμερολόγιον. Εἷς τῶν πύργων τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Μεξικοῦ διετήρει μέχρις ἐσχάτων μεγάλην πέτραν, ἐφ' ἧς ἦτο γεγλυμμένον τὸ ἀζτεκικὸν ἡμερολόγιον. Ἡ πέτρα αὐτὴ εὑρίσκεται τώρα εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Μεξικοῦ.

Ἀφοῦ πρῶτον ἐχρησιμοποίησαν, ὅπως ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοί, σεληνιακὸν ἡμερολόγιον, οἱ Τολτέκοι καὶ ἄλλοι προηγμένοι λαοὶ ἔφθασαν νὰ ἔχουν ἔτος ἐκ 365 ἡμ. ἤδη πρὸ τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. Ἀντελήφθησαν δὲ ὅτι ἦτο μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ, διότι ἀπὸ τοῦ 249 π. Χ. οἱ ἱερεῖς καὶ ἀστρονόμοι συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Χουσουτατλαπαλὰν ὥρισαν νὰ προστίθεται μία ἡμέρα ἀνὰ 4ετίαν. Εἶναι δ' ἐκπληκτικὴ ἡ σύμπτωσις, ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἱερεῖς συνῆλθον ἐκ Κανώβῳ ἐπὶ Εὐεργέτου Α' καὶ ἐθέσπισαν τὴν ἀνὰ τετραετίαν δίσεκτον ἡμέραν. Καὶ τὸ ἐκπληκτικώτερον εἶναι ὅτι ἐγνώριζον καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς διορθώσεως ταύτης. Ἐκ τῶν 365 ἡμερῶν τοῦ ἔτους αἱ 360 ἦσαν διανεμημέναι εἰς 18 μῆνας ἐξ 20 ἡμερῶν. Ἰδοὺ τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν τούτων:

1 Ἀτλακαμάλκο
2 Φλακοξὶ πελμαλίζτλι
3 Φολὸζ τουτλὶ
4 Χουετοζοζτλὶ
5 Φοξκὰλτ
6 Ἐτζακουαλίζτλι
7 Τεκουλχιλχιτουτλὶ
8 Χουεϋτεκουχιλχουῒτλ
9 Φλαξοχιμακὸ
10 Ξοκοχουεζτζὶ
11 Ὀχπανίζτλι
12 Τεοτλέκο
13 Τεκπεϊχουῒτλ
14 Κονεχολὶ
15 Πανκετζαλεζτλὶ
16 Ἀτεμοζτλὶ
17 Φιτίλτ
18 Ὑτκαλλὶ

Εἶχον δὲ 5 ἐπαγομένας ἡμέρας εἰς τὸ τέλος τοῦ 18ου μηνὸς καὶ μίαν ἐπὶ πλέον κατὰ τριετίαν. Ὠνόμαζον τὰς 20 ἡμέρας τοῦ μηνὸς οἱ πρόγονοι τῶν Μεξικανῶν διὰ τεσσάρων λέξεων: *ἀκάλι, τεκπαλί, καλλὶ* καὶ *ταχτλί.* Ἐπανελάμβανον δ' αὐτὰς κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν πεντάκις ἐντὸς τοῦ μηνός. Ὁ μὴν διῃρεῖτο εἰς πενθημέρους περιόδους, ὧν ἡ πέμπτη ἡμέρα ἦτο ἡμέρα ἐμπορικῆς πανηγύρεως. Βραδύτερον αἱ 20 ἡμέραι προσέλαβον ἑκάστη ἴδιον ὄνομα.

Στήλη τῶν Μαγιὰς τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, ἐφ' ἧς εἶναι γεγλυμμένον τὸ ἡμερολόγιόν των.

1 Ἀκὰλτ=κάλαμος
2 Ὀσελοτλὶ=τίγρις
3 Κουὼχτλ=ἀετὸς
4 Κοζκακουωχτλὶ=κόραξ
5 Ὀλλὲν=ἥλιος
6 Τεκπὰλτ=βέλος ἐκ πυρίτου
7 Κναχουῖτλ=βροχὴ
8 Ξοχιτλ=ἄνθος
9 Σιπακτλὶ=ἰχθὺς
10 Ἐχεκὰλτ=ἄνεμος
11 Καλλὶ=οἰκία
12 Κουετζπαλλὲν=σαύρα
13 Κοχουὰτλ=ὄφις
14 Μικιζτλι=θάνατος
15 Μαζὰτλ=ἔλαφος
16 Τοχτλὶ=λαγωὸς
17 Ἄτλ=ὕδωρ
18 Ὑτζκουγιουτλὶ=κύων
19 Ὀζοματλὶ=πίθηκος
20 Μαχουαλλὶ=ξηρὸν χόρτον

Βλέπομεν ὅτι τὰ 4 ἀρχικὰ ὀνόματα διετηρήθησαν νὰ σημαίνουν τὴν 1, 6, 11 καὶ 16 τοῦ μηνός. Πρὶν ἢ ἐκφράσουν τὰ ὀνόματα ταῦτα διὰ τῆς γραφῆς, παρίστανον διὰ συμβολικῶν παραστάσεων ἀναλόγων πρὸς τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν Αἰγυπτίων. Οὕτως ὁ πρῶτος μὴν πρὶν ἢ γραφῇ *ἀκὰλτ* παριστάνετο δι' ἑνὸς καλάμου, ὁ 16ος διὰ κεφαλῆς λαγωοῦ κ.ο.κ. Ὑπὸ τὴν πρωτογενῆ αὐτὴν μορφὴν ἀπαντῶμεν εἰς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν.

Digitized by Google

Οἱ Τολτέκοι, οἱ Μαγιάς καὶ οἱ Ναχίας εἶχον καὶ περίοδον 52 ἐτῶν καὶ ἄλλην 1040. Οἱ Ἀζτέκοι ἐκάλεσαν τὸν κύκλον τῶν 52 ἐτῶν *Ξιμολπίλλι*, τὸ ὁποῖον σημαίνει «τόπος τῶν ἐτῶν». Τὸν παρίστανον δὲ διὰ κύκλου, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ ἥλιος καὶ περὶ τοῦτον ὄφις εἰς κύκλον, ὅστις κατὰ τὰ σημεῖα τῶν τεταρτοκυκλίων ἐσχημάτιζε τέσσαρας δακτυλίους. Ἕκαστον τμῆμα μεταξὺ δύο δακτυλίων ἀντεστοίχει πρὸς 13 ἔτη. Παρίστανον δὲ τὰ 52 ἔτη διὰ τῶν τεσσάρων εἰρημένων συμβόλων, καλάμου *(ἀκάλτ)*, βέλους *(τεκπάλτ)*, οἰκίας *(καλλι)* καὶ λαγωοῦ *(τοχτλί)*, τὰ ὁποῖα 13κις ἐπαναλάμβανον κατὰ τὴν κατάλληλον τάξιν. Εἶχον ἀκόμη γνῶσιν τῶν 4 ὡρῶν τοῦ ἔτους, χωριζομένων διὰ τῶν 4 σημείων τῆς γηΐνης τροχιᾶς (δύο ἰσημεριῶν καὶ δύο ἡλιοστασίων), τὰ ὁποῖα παρίστανον διὰ δύο καθέτων διασταυρουμένων γραμμῶν, ἤτοι διὰ σταυροῦ καλουμένου *Νάχμι ὀλλέν*, συμβόλου, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τοὺς πρώτους Ἱσπανούς, ἐκλαβόντας αὐτὸ ὡς χριστιανικὸν σταυρόν. Καὶ τὴν ἀριθμητικὴν των διεξῆγον διὰ συμβόλων, ἀγνοήσαντες τοὺς ἀριθμούς. Τέλος εὑρέθησαν εἰς τὴν χώραν των χειρόκτιστοι πυραμίδες, ἀνάλογοι πρὸς τὰς αἰγυπτιακάς.

Μετὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα οἱ κατακτηταὶ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

Διεθνὴς κίνησις πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ γρηγοριανοῦ. Τὸ ἡμερολόγιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Εὔγλωττον δικαιολογίαν τῆς ἀρνήσεως τῶν ὀρθοδόξων πρὸς ἀποδοχὴν τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως ἀποτελεῖ ἡ παγκόσμιος κίνησις πρὸς ἐξεύρεσιν νέου ἡμερολογίου, ἀπηλλαγμένου τῶν μειονεκτημάτων τοῦ γρηγοριανοῦ καὶ προσφορωτέρου πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς διεθνοῦς συναλλαγῆς καὶ διαίτης. Καὶ τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ κίνησις ἤρχισεν ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τοῦ Βατικανοῦ.

Τῷ 1837 ὁ Ἰταλὸς ἱερεὺς Μᾶρκος Mastrofini, μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, ἐπρότεινε σχέδιον μεταρρυθμίσεως τοῦ γρηγοριανοῦ, καθ' ὃ ἡ 1 Ἰανουαρίου θὰ ἦτο πάντοτε Κυριακή, ἡ 365η ἡμέρα θὰ ἦτο ἀνώνυμος, μὴ ἀνήκουσα εἰς ἑβδομάδα, ὥστε αἱ 364 ἡμ., ἤτοι 7×52, θὰ εἶχον αἰωνίως τὰς αὐτὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας. Καὶ ἡ δίσεκτος 366η θὰ ὠνομάζετο ἁπλῶς «ἐμβόλιμος». Τὸ Πάσχα θὰ ἐκυμαίνετο μεταξὺ 26 Μαρτίου καὶ 23 Ἀπριλίου ἢ καὶ θὰ ὡρίζετο ἀκίνητος ἑορτή. Τὸ βιβλίον του, φέρον τὸν τίτλον «Amplissimi frutti da racogliersi ancora sul calendario gregoriano», ἐτυπώθη εἰς τὴν Ρώμην ἐγκρίσει τοῦ πάπα φέρον τρία Nihil-obstat (= εἰς οὐδὲν προσκρούει) καὶ δύο imprimatur (= τυπωθήτω). Τοῦτο ἔχει σημασίαν, διότι σήμερον τὸ Βατικανὸν ἀποκρούει τὸ ἡμερολόγιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (βλ. λ. *Πάσχα*).

Ὑπὸ ἄλλο πνεῦμα καὶ πρὸς ἄλλον σκοπὸν ἐδημοσίευσεν ὁ διάσημος θετικιστὴς Auguste Comte τῷ 1869 ἄλλο σχέδιον, διαιροῦν τὸ ἔτος εἰς 13 μῆνας ἐξ 28 ἡμερῶν, μὲ 1 ἡμέραν ἐπαγομένην κατὰ τὰ κοινὰ καὶ 2 τὰ δίσεκτα, ἐπίσης ἀνωνύμους. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἑκάστου μηνὸς ἦτο εἰς τοῦτο Δευτέρα, αἱ 7, 14, 21 καὶ 28 ἦσαν πάντοτε Κυριακή. Πίνακα τούτου μὲ ἑρμηνευτικὰς σημειώσεις βλέπομεν εἰς τὸ δημοσίευμά του «Système de commémoraison publique propre à la transition organique de la République occidentale» (Paris 1849).

Τῷ 1859 ὁ Patrice Larroque ἀντικαθίστα τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἑβδομάδας διὰ 36 δεκάδων καὶ ἡμισείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἀριθμοὺς τάξεως. Ταυτοχρόνως ἐγίνετο κίνησις πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς Ρωσίαν τοῦ γρηγοριανοῦ, διὰ νὰ ἀρθῇ ἡ ἐκ 12 ἡμερῶν διαφορὰ πρὸς τὸ ἰουλιανόν. Τῷ 1862 τὸ ἐν Βερολίνῳ διεθνὲς συνέδριον στατιστικῆς ηὐχήθη τὴν ὑπὸ τοῦ τσάρου ἀποδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ. Τῷ 1863 ὁ Ρῶσος ἀστρονόμος Mädler, ἀπαντῶν εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τῆς ἄρσεως τῶν 12 ἡμερῶν, ἀλλ' ἀντεπρότεινε πρῶτον τὸ ἀκίνητον τοῦ Πάσχα ἢ τουλάχιστον τὸ κινητὸν αὐτοῦ μεταξὺ δύο Κυριακῶν τοῦ Ἀπριλίου, καὶ ἀντὶ τοῦ γρηγοριανοῦ κανόνος τῶν δισέκτων ἐπαιωνίων ἐτῶν τὴν παράλειψιν μιᾶς ἡμέρας κάθε 128 ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ τὸ 1900 θὰ ἦτο οὕτω δίσεκτον καὶ διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ὁ κανὼν οὗτος θὰ ἐφηρμόζετο ἀπὸ τοῦ 2028 μ. Χ. (Denkschrift des Hern Kais. rurs Staatvrathes prof. Dr Mädler. Dorpat. 1863). Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἔκαμε διάλεξιν περὶ τούτου εἰς τὴν Φραγκφούρτην, ἡ ὁποία ἀπήχησε παγκοσμίως καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀπήντησεν ἀντιρρητικῶς, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Πάσχα, ὁ ἰησουίτης P. Nilles (Disputationes academicae. Oeniponte, 1886, τεῦχος 1—3, σελ. 152. 165). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τῷ 1884 Γάλλος ἱερεύς, ὁ Croze, μετέβη εἰς Ρώμην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀνακινήσῃ τὸ ζήτημα τοῦ ἀκινήτου Πάσχα. Εἰς τὸ Βατικανὸν τῷ ἀπήντησαν, ὅτι θὰ ἐχρειάζετο νὰ συμφωνήσουν προηγουμένως οἱ ἀστρονόμοι εἰς τὸν καταρτισμὸν πολιτικοῦ ἔτους καὶ τὸν συνεβούλευσαν ν' ἀποταθῇ εἰς τὸ Institut de France. Οὗτος μετέβη παρὰ τῷ C. Flammarion καὶ τῷ ἐνεχείρησε 5 χιλ. φρ., δῶρον ἀνωνύμου πρὸς καταρτισμὸν πολιτικοῦ ἡμερολογίου. Τότε ὁ Flammarion προεκήρυξε παγκόσμιον διαγωνισμὸν διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Astronomie», ὀργάνου τῆς Sté Astron. de France. Ἐκ τῶν 50 ὑποβληθέντων σχεδίων ἐβραβεύθησαν 6, ὧν πρῶτον τὸ τοῦ Armelin. Ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διαγωνισμοῦ Philippe Gerigny ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τῆς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς, ὅτι ἡ μεταρρύθμισις θὰ καθίστανε σταθερὰς τὰς ἑβδομάδας, δηλαδὴ αἱ αὐταὶ ἡμερομηνίαι θὰ ἔμενον αἰωνίως κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ἂν ἡ 365η καὶ κατὰ τετραετίαν καὶ ἡ 366η ἡμέραι τοῦ ἔτους ἔμενον ἀνώνυμοι, μὴ ἀνήκουσαι οὔτε εἰς μῆνα οὔτε εἰς ἑβδομάδα. Τὸ ἔτος θὰ εἶχε 4 τριμηνίας ἐξ 91 ἡμερῶν, ἤτοι ἐκ δύο μηνῶν 30 ἡμερῶν, καὶ ἑνὸς 31 ἡμερῶν. Τὸ ἔτος θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου. Ἐν τέλει ηὔχετο ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐφαρμογὴ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1901. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὀλίγον διέφερε τοῦ τοῦ Mastrofini.

Τὸ ἴδιον ἔτος 1884 συνεκροτήθη εἰς Βασιγκτῶνα διεθνὴς συνδιάσκεψις διὰ τὴν παγκόσμιον ὥραν καὶ τὸν πρῶτον μεσημβρινόν. 36 κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τῶν ὡρικῶν ἀτράκτων, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἑλλὰς (βλ. λ. *ὥρα*), εἴκοσι δὲ μόνον ὡς πρῶτον μεσημβρινὸν τὸν τοῦ ἀγγλικοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Γρήνουϊτς (Greenwich).

Τῷ 1888 πανηγυριζομένης τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βολωνίας, ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς πόλεως ταύτης, πατρίδος τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ', ἐπρότεινε τὴν διεθνῆ ἑνοποίησιν τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου. Ἱεραπόστολος τῆς ἰδέας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἀκαδημαϊκὸς βαρναβίτης πατὴρ Cesar Tondini de Quarenghi. Σλαυομαθὴς καὶ ἑλληνομαθὴς περιῆλθε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ρωσίαν καὶ εἰργάσθη πυρετωδῶς. Εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Κωνταντινουπόλεως «Νεολόγον» καὶ «Κωνσταντινούπολιν» ἐδημοσιεύθησαν τότε περισπούδαστοι μελέται τοῦ βαρναβίτου τούτου καὶ τῶν ἡμετέρων Ἀ. Σπαθάρη καὶ Ἠλ. Βαλσαμάκη, ὁ ἴδιος δ' ἐδημοσίευσε καὶ τεῦχος ἐν Σύρῳ (Ὁ πασχάλιος πρόλογος Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας (385) καὶ ἡ τροποποίησις τῶν πασχαλίων κανόνων. Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου 1903). Καὶ αὐτὸς ἐπρότεινε τὸ ἀκίνητον Πάσχα. Τῷ 1890 ἡ Ἰταλία ἔστειλεν ὑπόμνημα εἰς πάσας τὰς Δυνάμεις ὑποστηρίζον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Ἀκαδημίας τῆς Βολωνίας, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν καὶ ἡ διεθνὴς τηλεγραφικὴ συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων (1890) καὶ τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν τῆς Βέρνης (1901). Ἀλλ' ἐνῷ Λατῖνοι πατέρες σοφὰ εἰργάζοντο διὰ τὴν γενικὴν ἀποδοχὴν νέου ἡμερολογίου καὶ διὰ τὸ ἀκίνητον Πάσχα, ἡ ρωμαϊκὴ Κουρία ἐνήργει νὰ εἰσαγάγῃ τὸ γρηγοριανὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Λέων ΙΓ' προσκαλῶν τῷ 1893 τοὺς Ἀνατολικοὺς εἰς ἕνωσιν ἐπρότεινε καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ.

Τῷ 1896 ὁ Foerster, διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου καὶ πρόεδρος τῆς Δ. ἐπιτροπῆς τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, ἔστελλεν ἐγκύκλιον εἰς πλεῖστα ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ σωματεῖα τῆς Εὐρώπης, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰς Questions actuelles τῶν Παρισίων (t. XXXV p.248), προτείνων τὸ ἀκίνητον Πάσχα, καὶ τὴν ἐμβόλιμον τῶν δισέκτων ἐτῶν ἔθετεν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους. Ἀξιόλογον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ τότε ὑπουργὸς τοῦ Λέοντος ΙΓ' καρδινάλιος Rambolla ἀπήντησεν ὅτι ἂν τὸ ἀκίνητον τοῦ Πάσχα ἐγίνετο γενικῶς δεκτόν, ἡ ἁγία Ἕδρα οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἀντίρρησιν. Τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως περιέχεται εἰς τὸ μνησθὲν τεῦχος τοῦ C. T. de Quarenghi.

Μετὰ δύο ἔτη τὸ ἔγκυρον ὄργανον τοῦ Βατικανοῦ Ephemerides liturgicae ἀνελάμβανε τὸ σχέδιον τοῦ ἱερέως Mastrofini καὶ ὑπεστήριζεν αὐτό. Τὰς παραμονὰς τοῦ 1900, ἐπειδὴ τὸ ἔτος τοῦτο θὰ ἦτο δίσεκτον δι' ἡμᾶς καὶ κοινὸν διὰ τοὺς γρηγοριανοὺς καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἡμερομηνιῶν μας θὰ ηὔξανε κατὰ μίαν ἡμέραν, ἠλπίσθη ὅτι παρουσιάζετο εὔκαιρος ἡ ἀφορμὴ ν' ἀναθεωρηθῇ τὸ ζήτημα. Πράγματι ἐν Ρωσίᾳ ἐγένετο κάποια κίνησις πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ. Τῷ 1897 ὁ Στοΐλωφ ὑπέβαλε νομοσχέδιον εἰς τὴν Σοβράνιε, καθορίζον τὸ γρηγοριανὸν ὡς πολιτικὸν ἔτος ἐν Βουλγαρίᾳ, διατηρουμένου τοῦ ἰουλιανοῦ ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου. Ἀμέσως ὁ Δ. Αἰγινήτης, διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, ἐξέφρασε τὴν λύπην του, ὅτι προηγεῖται ἡμῶν ἡ Βουλγαρία εἰς μέτρον παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μόνος ὁ Γ. Ἀρβανιτάκης δι' ὑπομνημάτων καὶ διαλέξεων ἐν Αἰγύπτῳ ὑπεστήριζεν, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι πρέπει νὰ ἐπιμείνουν ἀποκρούοντες τὸ γρηγοριανόν, ἵνα μὴ καταστῇ ἀδύνατος κατόπιν ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἐλπιζομένου νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς σχετικῆς διεθνοῦς κινήσεως τελειοτέρου ἡμερολογίου. Ἐν Σερβίᾳ ὁ Οὐζοὺν Μίρκοβιτς προέτεινε σχέδιον ἀποδοχῆς τῆς γρηγοριανῆς χρονολογήσεως καὶ προσαρμογῆς τοῦ ὀρθοδόξου ἑορτολογίου πρὸς ταύτην, τοῦθ' ὅπερ ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες τῷ 1925. Ἀλλ' ἐματαιώθησαν πάντα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀντιστάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ρωσίᾳ ὁ τσάρος Νικόλαος Β' κατήρτισεν ἐπιτροπὴν πρὸς τοῦτο. Τὸ ὑπόμνημα αὐτῆς ἐπεξειργάσθη ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Πετρουπόλεως de Glasenapp καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν ἡ «Νοβόγιε Βρέμιε» τὴν 26 Φεβρουαρίου (10 Μαρτίου) 1900. Τοῦτο ἐπανελάμβανε τὴν πρότασιν τοῦ Mädler, ὅπως τὰ πολλαπλάσια τοῦ 128 ἔτη μὴ εἶναι δίσεκτα, ἔδιδε δὲ πολυπλόκους κανόνας, ὅπως αἱ ἑορταὶ πίπτουν καθ' ἃς ἡμερομηνίας ἔπιπτον τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ. Ἀλλ' ἀπερρίφθη ἐν Ρωσίᾳ τὸ σχέδιον, διότι ἂν μὴ ἐγίνετο δεκτὸν ὑπὸ τῶν Λατίνων θὰ ἀντικαθίστατο ἡ ὑπάρχουσα ἀσυμφωνία δι' ἄλλης. Ἀνεβλήθη λοιπὸν ἡ ἐφαρμογὴ sine die. Ἐγενικεύθη ἔκτοτε καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἀποδοχὴ παγκοσμίως τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως θὰ ἦτο λυπηρά, ἀφοῦ τὸ γρηγοριανὸν εἶναι κατάφορτον ἀτελειῶν ὅσον καὶ τὸ ἰουλιανόν. Ἐπανελήφθη λοιπὸν ἡ ζήτησις καλυτέρου ἡμερολογίου. Τῷ 1900 ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Journal d' Horlogerie τῆς Γενεύης σχέδιον τοῦ Grosclaude υἱοθετοῦντος τὸ σχέδιον τοῦ Mastrofini, δι' οὗ καθίσταντο ἀκίνητοι αἱ ἑβδομάδες καὶ ἀκίνητον τὸ Πάσχα, ὁριζόμενον τὴν 1ην Κυριακὴν τοῦ Ἀπριλίου. Μετ' αὐτὸ ὁ C. Flammarion ἐδημοσίευσεν ἄλλο σχέδιον, διαφέρον τούτου καθ' ὅτι ὥριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους εἰς τὴν 20 Μαρτίου καὶ ἔθετε τὴν δίσεκτον ἡμέραν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἐνῷ ὁ Grosclaude τὴν παρενέβαλε μεταξὺ Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου. Ἀξιόλογον γεγονὸς εἶναι ὅτι τῷ 1907 συνεκεντρώθησαν ἐν Ρώμῃ οἱ γενικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν 14 βενεδεκτίνων κονγκρεγκισιὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πριμάτου τοῦ τάγματος. Προκειμένης τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ μοναστικοῦ προσευχηταρίου ὁ ρεβερεντίσσιμος Don Guépin ἐπρότεινε τὴν μεταρρύθμισίν του. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ ἴδιος ἐδημοσίευσεν ὑπόμνημα De ratione breviarii romani-monastici ejusque emendatione commentarium, εἰς τὸ ὁποῖον σαφῶς ἐζήτει τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Ταυτοχρόνως εἰς τὸ διεθνὲς συνέδριον τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων, τὸ συγκροτηθὲν ἐν Πράγᾳ, ὁ Ditot ὑπέβαλεν ὑπόμνημα «περὶ περιορισμοῦ τῆς αἰωρήσεως τοῦ κινητοῦ Πάσχα», τὸ ὁποῖον ἐνεκρίθη. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ κίνησις ἐγενικεύθη προσλαβοῦσα πρακτικώτερον χαρακτῆρα. Τῷ 1910 ἄλλο διεθνὲς συνέδριον τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων συνεκροτήθη ἐν Λονδίνῳ, εἰς τὸ ὁποῖο μετέσχον 25 κυβερνήσεις καὶ 200 ἐπιμελητήρια, τὸ ὁποῖον ἐζήτησε παμψηφεί, ὅπως αἱ δυνάμεις προβοῦν εἰς συνδιάσκεψιν πρὸς ἀποδοχὴν ἡμερολογίου ἀπηλλαγμένου τῶν ἐλλείψεων τοῦ γρηγοριανοῦ. Τὸ ἴδιον ἔτος ἡ «Ἐπιτροπὴ τῶν ἑνοποιήσεων», δημιουργηθεῖσα ἐν Βρυξέλλαις ὑπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου συνεδρίου τῶν διεθνῶν ἑνώσεων, ἐνέγραψεν εἰς τὸ πρόγραμμά της τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου καὶ τῷ 1913 διετύπωσε τὴν εὐχὴν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς διεθνοῦς ἡμερολογίου ἀμεταβλήτου. Ἡ εὐχὴ τοῦ ἐν Λονδίνῳ συνεδρίου εὗρεν ἀπήχησιν τὸ ἑπόμενον ἔτος κατόπιν ὑπομνήματος τοῦ Grosclaude, βουλευτοῦ Γενεύης, τὸ Ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον τῆς Ἑλβετίας ἐζήτησε δι' ἐγκυκλίου του πρὸς τὰς δυνάμεις τὴν συγκρότησιν Δ. συνδιασκέψεως ἐν Βέρνῃ πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου καὶ σταθεροποίησιν τοῦ Πάσχα. Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ὁλλανδία ἀπήντησαν καταφατικῶς. Ἡ Γερμανία παρετήρησεν, ὅτι τὸ ζήτημα ἦτο κυρίως ἐκκλησιαστικόν, τὸ δὲ Βέλγιον ἐπροτίμησε ν' ἀνατεθῇ τὸ ζήτημα εἰς τὸν πάπαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἑλβετία δὲν ἔχει ἀντιπρόσωπόν της παρὰ τῇ Ἁγ. Ἕδρᾳ, τὸ ζήτημα ἐματαιώθη. Ὀλίγον κατόπιν ὁ Henry Dalziel ὑπέβαλεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον τὸ νομοσχέδιόν του Fixed calendar bill, καθ' ὃ ἑκάστη τριμηνία θὰ εἶχε δύο μῆνας ἐξ 28 ἡμερῶν καὶ ἕνα ἐκ 35 ἡμερῶν. Τελευτῶντος δὲ τοῦ ἰδίου ἔτους 1891 ἀπελύθη ἡ παπικὴ βοῦλλα Divino afflatu, ἡ ὁποία ἐγκρίνουσα τὴν ἰδέαν τοῦ Guépin ἀπεφάσιζε τὴν τροποποίησιν τοῦ ἡμερολογίου τῶν προσευχῶν καὶ ἑορτῶν. Τὴν πραγματοποίησιν συνεννοήσεως ἐνδομύχως ἐκώλυεν ὁ σφοδρὸς ἀγὼν μεταξὺ κληρικοφρόνων καὶ ἀντικληρικῶν τῆς Εὐρώπης, τῶν μὲν ἀναμενόντων τὰ πάντα ἀπὸ τὸν πάπαν, τῶν δὲ ζητούντων ν' ἀποκλεισθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ταύτης. Τῷ 1912 ὁ διάσημος διευθυντὴς τῆς συντάξεως τοῦ Dict. d' Archéol. chrétienne ἀββᾶς Cabrol, ἐφημέριος τοῦ Farnborough ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν τοῦ γαλλικοῦ κλήρου» μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν ὅτι οὐδαμοῦ προσέκρουεν ἐκκλησιαστικῶς νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ σελήνη εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς πασχαλινῆς ἡμερομηνίας. Πολλοὶ καθολικοὶ ἐνόμισαν ὅτι, ἂν ὁ πάπας υἱοθετῶν τὰς διεθνεῖς ἀξιώσεις προέβαινεν εἰς μεταρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Γρηγορίου ΙΓ', ἡ λύσις τοῦ ζητήματος θὰ ἐπήρχετο αὐτόματος. Ἀλλ' ἐν τῷ Βατικανῷ διετείνοντο ὅτι ἡ Ρωσία καὶ οἱ ὀρθόδοξοι δὲν θὰ τὴν ἐδέχοντο. Τῷ 1912 τὸ συνέδριον τῆς Βοστώνης, οὗτινος μετέσχον 47 κράτη καὶ 891 μέλη, ηὐχήθη καὶ πάλιν τὴν ἀποδοχὴν σταθεροῦ ἡμερολογίου καὶ ἀκινήτου Πάσχα. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπετάθη πρὸς τὸ Βατικανόν. Τοῦτο ὅμως ἀπέκρουσε τὴν πρωτοβουλίαν, δηλῶσαν ὅτι δὲν θ' ἀντέπραττεν εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτικοῦ ἡμερολογίου, ἐπιφυλαττόμενον τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ. Ἐγνώσθη πρά-

Digitized by Google

γματι, ὅτι ὁ Πῖος Ι' ηὐνόει τὸ κίνημα. Τὸ ὄργανόν του «Ephemerides liturgicae» ἔγραφε τῷ 1913, ὅτι ἡ Ἐκκλησία, χωρὶς ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν, θὰ ἦτο διατεθειμένη ν' ἀποδεχθῇ μεταρρύθμισιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεῶν τοῦ Mastrofini καὶ τοῦ συνεδρίου τῆς Βέρνης.

Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν πολυαρίθμων σχεδίων μεταρρυθμίσεως προέτεινον 4 τριμηνίας ἐξ 91 ἡμερῶν ἢ 13 μῆνας ἐξ 28 ἡμερῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν συμφωνίας, ἡ διεθνὴς ἕνωσις τῶν Ἀκαδημιῶν, τῇ προτάσει τῶν Γάλλων ἀντιπροσώπων, ἐνέγραψεν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεως τοῦ 1913 τὴν ἑνοποίησιν καὶ ἁπλοποίησιν τοῦ ἡμερολογίου καὶ πρὸς τοῦτο κατήρτισεν ἐπιτροπὴν εἰδικήν. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἡ μόνιμος ἐπιτροπὴ τῶν Δ. συνεδρίων τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων, ἐπικειμένου τοῦ 6ου συνεδρίου ἐν Παρισίοις, προὐκάλεσε νέαν μελέτην τοῦ ζητήματος. Ὁ πρόεδρος Canon-Legrand τοῦ Mons ἀνέθηκεν εἰς τὸν Armand Baar τῆς Λιέγης νὰ συγκαλέσῃ τοὺς προτείναντας σχέδια ἢ ὑποβαλόντας μελέτας σχετικάς, ἀστρονόμους, μέλη Ἀκαδημιῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων, ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικάς τινας προσωπικότητας, ἀσχοληθείσας περὶ τὸ ζήτημα. Οἱ σύνεδροι οὗτοι, ἀφοῦ ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς σκοπιμότητος ἡμερολογίου διεθνοῦς καὶ αἰωνίου, ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν 12 μηνῶν, καίτοι ἀνεγνώρισαν ὅτι οἱ 13 μῆνες ἐξ 20 ἡμερῶν θὰ ἦσαν τὸ ἰδεῶδες τῆς λύσεως, ἀλλ' ἐθεώρησαν τὴν ἄμεσον ἐφαρμογήν της ὡς δυσχερῆ. Ἐγνωμοδότησαν ἀκόμη ὅτι ἡ εἰς τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον μεταφορὰ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Πρωτοχρονιᾶς ἦτο ἀξιόλογος. Αἱ ἀποφάσεις αὗται παμψηφεὶ ἐνεκρίθησαν εἰς τὸ Δ. συνέδριον τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων τοῦ 1914 ἐν Παρισίοις ὑπὸ 2000 ἀντιπροσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ πληρεξούσιοι 41 ἐθνῶν. Δυστυχῶς τότε ἐπῆλθεν ὁ Μέγας πόλεμος. Ὅταν ἱδρύθη ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ὁ ἀστρονόμος Deslandres ἐπρότεινε τὴν 20 Ἰανουαρίου 1919 νὰ ὑποβληθῇ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου εἰς αὐτήν.

Αἱ ἐλλείψεις τοῦ γρηγοριανοῦ καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Κ. Τ. Ε. Τὰ ἐπανειλημμένα συνέδρια ἐτόνισαν τὰ μειονεκτήματα τοῦ ἐν διεθνεῖ σήμερον χρήσει γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Ὀνομαστοτέρα τῶν συνεδρίων τούτων ὑπῆρξαν: Ἡ ἐν Ἀϊζενὰχ (Eisenach) εὐαγγελικὴ συνδιάσκεψις τοῦ 1900, τὸ ἐν Λονδίνῳ συνέδριον τοῦ 1910 τῆς Δ' μονίμου ἐπιτροπῆς τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιμελητηρίων, τὸ ἐν Παρισίοις τοῦ 1914 συνέδριον τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς τὸ ἀναθέσαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν τὴν σύγκλησιν διεθνοῦς συνδιασκέψεως διὰ τὸ ζήτημα, τὸ συνέδριον τοῦ 1919, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καρδιναλίου Μερσιέ, τῆς Δ. ἀστρονομικῆς ἑνώσεως, τὸ ὁποῖον καὶ διώρισεν εἰδικὴν ἐπὶ τοῦ ἡμερολογίου ἐπιτροπήν, τὸ ἐν Λονδίνῳ τοῦ 1921 συνέδριον τοῦ Δ. ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου, τὸ ἐν Ρώμῃ τοῦ 1922 συνέδριον τῆς Δ. ἀστρονομικῆς ἑνώσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Γάλλος Bigourdan ὑπέβαλεν ὑπόμνημα περὶ τῆς θέσεως τοῦ ζητήματος μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου. Τῷ 1923 καὶ 1925 τὸ Δ. ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον ἐψήφισεν ἐν συνεδρίῳ τῆς Ρώμης καὶ τῶν Βρυξελλῶν τὴν ζωηρὰν εὐχὴν τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ Πάσχα. Τέλος τὸν Σεπτέμβριον 1924 ἡ ἐν Μαδρίτῃ γεωφυσικὴ καὶ γεωδαιτικὴ ἕνωσις ἐψήφισε τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀποδοχῆς νέου τελείου ἡμερολογίου. Ἡ συμβουλευτικὴ καὶ τεχνικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Κ.Τ.Ε. ἐπὶ τῶν συγκοινωνιῶν ὥρισεν εἰς τὴν συνδιάσκεψιν αὐτῆς τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1923 εἰδικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς πλήρη μελέτην τοῦ ζητήματος, ἐκ τῶν ἑξῆς προσωπικοτήτων διεθνοῦς κύρους: W. van Eysinga καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Λεϋδ, προέδρου, τοῦ σεβ. πατρὸς Gianfranceschi προέδρου τῆς ἀκαδημίας «dei nuovi Lincei» πληρεξουσίου τῆς Ἁγίας Ἕδρας, Δ. Αἰγινήτου, διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, πληρεξουσίου τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τοῦ σεβ. πατρὸς Τ. Phillips γραμματέως τῆς Β. ἀστρονομικῆς ἑταιρείας τῆς Ἀγγλίας, πληρεξουσίου τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ G. Bigourdan ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Willis Booth πληρεξουσίου τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐν προκαταρκτικῇ συσκέψει ἀπεφήνατο ὁμοφώνως, ὅτι οὐδεμία δογματικὴ δυσχέρεια παρουσιάζεται εἴτε διὰ τὴν γενικὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ἡμερολογίου, εἴτε διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα. Ἡ πρακτικὴ ὅμως ἐφαρμογὴ ἀμφοτέρων καὶ ἰδίως ἡ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ Πάσχα πρέπει νὰ τύχῃ προηγουμένως τῆς ὁμοφώνου ἐγκρίσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ διορίσασα τὴν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν συμβουλευτικὴ καὶ τεχνικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Κ. Τ. Ε. ὥρισεν εἰς ταύτην, ὅτι ἐν τῇ μεταρρυθμίσει δὲν πρέπει νὰ θιγοῦν παλαιαὶ ἐρριζωμέναι συνήθειαι ἄνευ ἐπαρκοῦς εὐεργετικότητος τῶν νεωτερισμῶν. Ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ συνεκρότησε τρεῖς μακρὰς συσκέψεις: τὸν Μάϊον 1924, τὸν Φεβρουάριον 1925 καὶ τὸν Ἰούνιον 1926. Ἀπεφάσισε, κατόπιν πλήρους βασάνου τοῦ ὅλου ζητήματος, νὰ χωρίσῃ τοῦτο εἰς δύο θέματα, εἰς τὰς δυνατὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ γρηγοριανοῦ καὶ ἔπειτα εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα.

Πρὸ τοῦ Μαΐου 1924 ἡ γεν. γραμματεία τῆς Κ.Τ.Ε. ἐζήτησε δι' ἐγκυκλίου της πρὸς πάσας τὰς κυβερνήσεις καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς τὰς γνώμας των καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐπίσης πρὸς πλείστας διεθνεῖς ἑνώσεις πάσης φύσεως ἔστειλεν ἐρωτηματολόγιον. Ἄνευ ἐξαιρέσεως αἱ ἀπαντήσεις ὑπῆρξαν ἐνθαρρυντικαί. Ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἤκουσε καί τινας θρησκευτικὰς μειονότητας, τὸν Dr Adolphe Keller πληρεξούσιον πλείστων ἐν Εὐρώπῃ προτεσταντικῶν κοινοτήτων, τὸν Dr J. Hertz μέγαν ραββῖνον τῆς Ἀγγλίας καὶ πληρεξούσιον καὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑβραίων, τὸν Israel Levi μέγαν ραββῖνον τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς ραββίνους Fürst τῆς Βιέννης, Dr Lewenstein τῆς Ζυρίχης καὶ L. Wolf πρηρεξούσιον τῆς «Jewish Joint Foreign Commitee»» τοῦ Λονδίνου. Οἱ Ἑβραῖοι ὁμοφώνως ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἑβδομάδος καὶ τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου. Τούτων τηρουμένων ἐνέκριναν ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν μεταρρύθμισιν. Ἀλλ' εἰς διατήρησιν τῆς ἑβδομάδος εὗρον ὁμοφώνως σύμφωνον τὴν ἐπιτροπήν, διότι ἡ ἑβδομὰς ἐρριζώθη παγκοσμίως ὡς σύμμετρος πρὸς τὴν ἀντοχὴν τοῦ ἐργάτου καὶ τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἡμέρας ἀναπαύσεως αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ ὡς μονὰς πληρωμῶν καὶ εἰσπράξεων.

Ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἀνεγνώρισεν ὡς ἀναμφισβητήτους τὰς ἑξῆς ἐλλείψεις τοῦ γρηγοριανοῦ: 1) Ἡ διάρκεια τῶν μηνῶν εἶναι ἄνισος καὶ ἀτάκτως διανεμημένη. Ἔχομεν μῆνας ἐξ 28, 29, 30 καὶ 31 ἡμερῶν καὶ ὄχι κατά τινα τάξιν. Δύο συνεχεῖς Δεκέμβριος, Ἰανουάριος καὶ Ἰούλιος, Αὔγουστος ἔχουν 31 ἡμέρας. 2) Ὁ μὴν δὲν εἶναι πολλαπλάσιον τῆς ἑβδομάδος. 3) Αἱ τριμηνίαι εἶναι ἀνισομήκεις καὶ ἄρχονται καὶ περατοῦνται ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος. 4) Ὄχι μόνον αἱ αὐταὶ ἡμερομηνίαι τῶν μηνῶν δὲν πίπτουν τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἡμερομηνία κατ' ἔτος μεταβάλλει ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος. 5) Αἱ 1αι, 15αι καὶ 30αὶ τῶν μηνῶν πίπτουν συχνὰ Κυριακήν. 6) Ἡ 1η Ἰανουαρίου εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς γηΐνης τροχιᾶς ἀντιστοιχεῖ, οὔτε εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἀφ' ἧς χρονολογοῦμεν. 7) Τὸ Πάσχα κινεῖται ἀπὸ 22 Μαρτίου μέχρις 25 Ἀπριλίου καὶ δὲν συνεορτάζεται ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν.

Αἱ ἐλλείψεις αὗται πληγώνουν διαρκῶς τὴν ἐμπορικὴν δίαιταν καὶ τὴν συναλλαγὴν τῶν ἐθνῶν. Οὐδεμία στατιστικὴ ἐμπορικὴ ἢ κρατικὴ εἶναι ἀκριβής. Αἱ τραπεζιτικαὶ ἐργασίαι ὑποφέρουν καὶ αἱ ἐργάσιμοι περίοδοι βουλῶν, δικαστηρίων, σχολείων, δημοσίων βιβλιοθηκῶν, σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιρειῶν ὑφίστανται ἀταξίαν πολὺ ὀχληρὰν καὶ ὑλικῶς ἐπιζήμιον. Ὁ τουρισμός, ἡ βιομηχανία τῶν ξενοδοχείων, ἡ βιομηχανία τῶν νεωτερισμῶν καὶ πλῆθος ἄλλο ἐπαγγελμάτων ὑφίστανται ζημίας ἐκ τῆς κακῆς συνθέσεως τοῦ ἡμερολογίου καὶ τῆς αἰωρήσεως τοῦ Πάσχα. Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι μεγάλαι ἐπιχειρήσεις τῶν δύο κόσμων πρὸ πολλοῦ χρησιμοποιοῦν ὡς βοηθητικὸν ἡμερολόγιον τὸ ἐκ 13 μηνῶν 28ημέρων.

Ἡ εἰδικὴ λοιπὸν ἐπιτροπή, μελετήσασα 185 ὑποβληθέντα σχέδια ἡμερολογίου, ἀπέρριψεν ὅσα ἢ γενικὴν καὶ οὐσιώδη ἀναστάτωσιν τῶν προαιωνίων συνηθειῶν θὰ ἐπέφερον χωρὶς ἀξιόλογον ἀντάλλαγμα ἢ δὲν παρουσιάζουν πλεονεκτήματα ἄξια ν' ἀντικαταστήσουν τὸ ἤδη παγκόσμιον γρηγοριανόν. Τὰ λοιπὰ κατέταξεν εἰς τρεῖς τάξεις, διότι στρέφονται, πλὴν τινων λεπτομερειῶν, εἰς τὰς τρεῖς ἑξῆς προτάσεις: 12 μῆνες εἰς 4 τριμηνίας, ὧν ἑκάστη ἐκ δύο συνεχῶν μηνῶν 30ημέρων καὶ τρίτον ἐκ 31 ἡμερῶν, ἢ 13 μῆνες ἐξ 28 ἡμερῶν, ἢ 8 μῆνες ἐξ 28 ἡμερῶν καὶ 4 ἐξ ἡμερῶν 35. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τούτων εἶναι ὅτι οἱ μῆνες εἶναι πολλαπλάσιοι τῆς ἑβδομάδος καὶ ὅτι δέχονται μίαν ἡμέραν κατὰ τὰ κοινὰ ἔτη ἀνώνυμον, δηλαδὴ μὴ ἀνήκουσαν εἰς ἑβδομάδα οὔτε εἰς μῆνα, ἢ δύο συνεχεῖς τοιαύτας κατὰ τὰ δίσεκτα. Ἐκ τούτων ὁ τρίτος ὅμιλος ἀπερρίφθη ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνισότητος τῶν μηνῶν, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων ἐτῶν ὡμολογήθη ἰδεῶδες τὸ δεύτερον, ἡ προτίμησις ὅμως ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ πρώτου, διότι διατηρεῖ τοὺς μῆνας εἰς 12. Διὰ τὸ Πάσχα ἐδέχθη τὴν Κυριακήν, ἥτις ἕπεται ἀμέσως τοῦ δευτέρου Σαββάτου τοῦ Ἀπριλίου, ὥστε ἡ κύμανσίς του νὰ τελῆται μεταξὺ δύο συνεχῶν Κυριακῶν (βλ. λ. *Πάσχα*). Μεταξὺ τῶν δύο μεταρρυθμίσεων, τῆς γενικῆς τοῦ ἡμερολογίου καὶ τῆς μερικῆς τοῦ Πάσχα, ἐκήρυξεν ἐπείγουσαν τὴν δευτέραν. Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἐδήλωσεν, ὅτι διὰ νὰ γίνῃ διὰ μιᾶς παγκόσμιος ἡ μεταρρύθμισις, ἄνευ ἀντιρρήσεων καὶ ἀντιδράσεων, πρέπει ἡ κοινὴ γνώμη πασῶν τῶν χωρῶν νὰ εἶναι εὐμενῶς διατεθειμένη. Ἡ ἀνάκρισις, εἰς ἣν προέβη εἰς ποικίλας τάξεις κοινωνικὰς τῶν διαφόρων χωρῶν, τὴν ἔπεισεν ὅτι εἶναι ὁ κόσμος ἀπαράσκευος καὶ δι' αὐτὸ προτείνει νὰ ὀργανωθοῦν παντοῦ εἰδικὰ κηρύγματα καὶ διδασκαλίαι. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ Πάσχα δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ, διότι ἡ Ἁγία Ἕδρα παρουσίασεν ὅρους ἐντελῶς ἀπαραδέκτους (βλ. λ. *Πάσχα*).

Ἰδοὺ ὁ πίναξ τοῦ ἐκ 13 εἰκοσιοκταημέρων μηνῶν ἡμερολογίου:

	Χειμὼν				*Ἔαρ*			*Θέρος*			*Φθινόπωρον*			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
	Ἰαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Ἀπρ.	Μάϊος	Ἰούν.	Ἰούν.	Αὔγ.	Σεπτ.	Ὀκτ.	Νοέμ.	Δεκ.	Πὰξ (εἰρήνη)	
Κυρ.	1	29	57	85	113	141	169	197	225	253	281	309	337	
Δ.	2	30	58	86	114	142	170	198	226	254	282	310	338	
Τρ.	3	31	59	87	115	143	171	199	227	255	283	311	339	
Τ.	4	32	60	88	116	144	172	200	228	256	284	312	340	
Πέ.	5	33	61	89	117	145	173	201	229	257	285	313	341	
Παρ.	6	34	62	90	118	146	174	202	230	258	286	314	342	
Σ.	7	35	63	91	119	147	175	203	231	259	287	315	343	
Κ.	8	36	64	92	120	148	176	204	232	260	288	316	344	
Δ.	9	37	65	93	121	149	177	205	233	261	289	317	345	
Τρ.	10	38	66	94	122	150	178	206	234	262	290	318	346	
Τ.	11	39	67	95	123	151	179	207	235	263	291	319	347	
Πέ.	12	40	68	96	124	152	180	208	236	264	292	320	348	
Παρ.	13	41	69	97	125	153	181	209	237	265	293	321	349	
Σ.	14	42	70	98	126	154	182	210	238	266	294	322	350	
Κ.	15	43	71	99	127	155	183	211	239	267	295	323	351	
Δ.	16	44	72	100	128	156	184	212	240	268	296	324	352	
Τρ.	17	45	73	101	129	157	185	213	241	269	297	325	353	
Τ.	18	46	74	102	130	158	186	214	242	270	298	326	354	
Πέ.	19	47	75	103	131	159	187	215	243	271	299	327	355	
Παρ.	20	48	76	104	132	160	188	216	244	272	300	328	356	
Σ.	21	49	77	105	133	161	189	217	245	273	301	329	357	
Κ.	22	50	78	106	134	162	190	218	246	274	302	330	358	
Δ.	23	51	79	107	135	163	191	219	247	275	303	331	359	365 καὶ 366 δίσ.
Τρ.	24	52	80	108	136	164	192	220	248	276	304	332	360	
Τ.	25	53	81	109	137	165	193	221	249	277	305	333	361	
Πέ.	26	54	82	110	138	166	194	222	250	278	306	334	362	
Παρ.	27	55	83	111	139	167	195	223	251	279	307	335	363	
Σ.	28	56	84	112	140	168	196	224	252	280	308	336	364	
Ἑβδ.	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	

Ἐκ τοῦ πίνακος βλέπομεν ὅτι ἕκαστος μὴν ἀποτελεῖται ἀπὸ 28 ἡμέρας, ἤτοι 4 πλήρεις ἑβδομάδας, ὅτι αἱ ὧραι τοῦ ἔτους ἀποτελοῦνται ἀπὸ 91 ἡμέρας ἑκάστη, ἤτοι 13 ἑβδομάδας, καὶ εἶναι ἴσαι ἀλλήλαις. Αἱ πρωτομηνίαι εἶναι πᾶσαι ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ καθὼς καὶ αἱ 15αι ἑκάστου μηνός. Αἱ αὐταὶ πρωτομηνίαι πίπτουν πάντοτε τὴν αὐτὴν τῆς ἑβδομάδος ἡμέραν. Ἡ 365η ἡμέρα πάντοτε καὶ ἡ 366η κατὰ τετραετίαν εἶναι «λευκαί». Ὁ 13ος μὴν ὀνομάζεται «Εἰρήνη» (Pax).

Αἱ περίοδοι τῶν ἐργατικῶν πληρωμῶν καὶ τῶν συναλλαγῶν τῆς ἀγορᾶς ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς πρὸς τὰς περιόδους τῶν δαπανῶν· ἡ ἰσότης τῶν μηνῶν εὐνοεῖ μεγάλως τὴν ἀκρίβειαν τῶν στατιστικῶν. Δὲν ὅμως ἄμοιρον καί τινων μειονεκτημάτων. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν μηνῶν 13 εἶναι πρῶτος πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἄρα δὲν διαιρεῖται διὰ 2 ἢ 3 ἢ τῶν πολλαπλασίων τούτων. Αἱ τριμηνίαι ἢ ἀκριβέστερον τὰ τέταρτα τοῦ ἔτους δὲν ἀποτελοῦνται ἀκριβῶς ἐκ 3 μηνῶν. Τέλος ἡ σύγκρισις τῶν ἡμερομηνιῶν εἰς τὸ μέλλον πρὸς ἡμερομηνίας τοῦ πρώην χρονολογικοῦ καθεστῶτος θὰ εἶναι πολύπλοκος, καθὼς καὶ ἡ σύγκρισις τῶν στατιστικῶν δύο ἀντιστοίχων περιόδων νέας καὶ παλαιᾶς. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πᾶν ἄλλο σύστημα ἡμερολογιακὸν ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ πλείονα μειονεκτήματα, χωρὶς νὰ ἔχῃ καὶ τὰ αὐτὰ πλεονεκτή-

Digitized by Google

ματα, καθιστᾷ τὸ ἡμερολόγιον τῶν 13 μηνῶν τὸ ἄριστον.

Ἡμερολόγιον διαρκές. Ἐπεκράτησε κακῶς νὰ ὀνομάζηται οὕτω πίναξ δίδων τὴν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, καθ' ἣν πίπτει δεδομένη ἡμερομηνία, διότι οὕτω πρέπει νὰ ὀνομάζηται σύστημα ἡμερολογιακόν, καθ' ὃ αἱ αὐταὶ μηνολογίαι ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος. Τοιοῦτο εἶναι τὸ ἐκ 13 μηνῶν 28ημέρων καὶ 1 ἡμέρας λευκῆς. Ὁπωσδήποτε ὁ πίναξ οὗτος εἶναι πολύπλοκος, καὶ ὄχι πάντοτε πρόχειρος. Προτιμότερον νομίζομεν τὸν ἑξῆς κανόνα: Πᾶσα ἡμερομηνία σύγκειται ἀπὸ ἀριθμὸν συμπληρωθέντων ἐτῶν καὶ τὸ μέρος τοῦ τρέχοντος ἔτους. Πολλαπλασιάζομεν τὸν πρῶτον ἐπὶ 365,25 καὶ προσθέτομεν τὰς διαρρευσάσας ἡμέρας τοῦ τρέχοντος ἔτους. Διαιροῦμεν τὸ ἄθροισμα διὰ 7 καὶ τὸ ὑπόλοιπον δεικνύει τὴν τάξιν τῆς ἡμέρας ἐν τῇ μὴ συμπληρωθείσῃ ἑβδομάδι, διότι ἡ 1 Ἰανουαρίου 1 μ.Χ. ἦτο Σάββατον. Ἔστω τὸ δοθὲν ἔτος Ε. Τότε Ε—1 εἶναι τὰ συμπληρωθέντα ἔτη. Τὸ γινόμενον

$(Ε-1).\left(365\frac{1}{4}\right)$ εἶναι αἱ μέχρι 1 Ἰανουαρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους ἡμέραι. Ἐπειδὴ δὲ δύναται νὰ γραφῇ $(Ε-1).\left(7\times 52+1+\frac{1}{4}\right)$, ὁ δὲ παράγων (Ε - 1) 7×52 εἶναι πολλαπλάσιον τοῦ 7, θεωροῦμεν μόνον τὸν παράγοντα $(Ε-1)\left(1+\frac{1}{4}\right)$ ἢ $(Ε-1)+\frac{Ε-1}{4}$ καὶ εἰς τοῦτον προσθέτομεν τὰς διαρρευσάσας ἡμέρας τοῦ τρέχοντος ἔτους. Οὕτω λ.χ. Ναπολέων ὁ Μέγας ἐγεννήθη τὴν 4/15 Αὐγούστου 1769. Ποία ἡμέρα ἦτο;

Ἔχομεν $Ε-1=1768$, καὶ $1768+\frac{1768}{4}=2210$.

Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 4 Αὐγούστου διέρρευσαν ἡμέραι 216. Τὸ ἄθροισμα 2210+216 ἢ 2426 διαιρούμενον διὰ 7 δίδει ὑπόλοιπον 4· ἄρα ἦτο Τρίτη. Ἂν τὸ τρέχον ἔτος ἦτο δίσεκτον, ἀντὶ 28 ἡμερῶν θὰ ἐθέτομεν 29. Ἂν ἡ μηνολογία δοθῇ γρηγοριανή, τὴν τρέπομεν πρῶτον εἰς ἰουλιανήν· οὕτω λ. χ. εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἡ 15 Αὐγούστου τοῦ 1769 ἦτο 4 ἰδίου μηνὸς καὶ ἰδίου ἔτους, διότι ἡ διαφορὰ τῶν δύο μηνολογιῶν ἦτο 11 ἡμερῶν.

Ἡμερολόγια γλυπτά. Πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ ἐξετίθεντο εἰς ἐμφανὲς μέρος καὶ ἰδίως εἰς ναοὺς πίνακες ἔγγλυφοι, παρέχοντες ὄχι μόνον τὸ διάγραμμα τῶν μηνῶν, ἀλλὰ καὶ πληροφορίας περὶ τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν μεγάλων ἑορτῶν, καὶ τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν πνεόντων ἀνέμων. Ἐλέγοντο δὲ *ἡμερολόγια, παραπήγματα*, calendaria παρὰ Ρωμαίοις. Θὰ περιγράψωμεν τὰ ἀξιολογώτερα.

Τὸ *Ἀττικὸν λαϊκὸν ἡμερολόγιον*, τὸ ὁποῖον ἡρμήνευσεν ἐπιτυχῶς ὁ Λ. Σβορῶνος (Ἡμερολογ. Μεγ. Ἑλλάδος 1923, ὑπὸ *Γ. Δροσίνη*, Ἀθῆναι). Παρὰ τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐκτισμένον ἐπὶ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἴσιδος καὶ Σαράπιδος, πιθανῶς δὲ τοῦ ἱεροῦ Σαράπιδος, οὗτινος μνημονεύει ὁ Παυσανίας ὡς κείμενον κάτω τοῦ Πρυτανείου, κεῖται τὸ ναΐδιον τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, ἄλλοτε δ' ἐκκλησία Παναγίας τῆς Γοργοεπηκόου, κτίσμα Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας (775—802 μ. Χ.) καὶ μητρόπολις τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Εἰς τὴν πρόσοψιν τούτου εἶναι ἐντετοιχισμένον ἀνάγλυπτον μνημεῖον, πίναξ φέρων τὰς εἰκόνας τοῦ ζῳδιακοῦ καὶ ἄλλων παραστάσεων ἀστρονομικῶν, προερχόμενος πιθανώτατα ἀπὸ τὸ παρακείμενον Σαράπειον. Ἀπετελεῖτο ἀρχικῶς ἐκ μιᾶς πλακὸς ὕψους 0,53 καὶ μήκους 5,74 μ., θραυσθείσης περὶ τὸ μέσον. Τότε ἀπωλέσθη τὸ $^1/_6$ αὐτῆς καὶ δὴ τὸ κεντρικόν, συμπληρούμενον ὅμως μετὰ μεγάλης πιθανότητος. Τὰ δύο ἐντεῦθεν τεμάχια ἐνετοίχισεν ὁ Βυζαντινὸς ἀρχιτέκτων τῆς Γοργοεπηκόου πρωθυστέρως. Εἰς τὸ ἀριστερὰ τεμάχιον ἐχαράχθησαν 3 σταυροὶ φθείραντες τὸ ζῴδιον τοῦ Ταύρου καὶ τὴν τροχοφόρον τριήρη τῆς μεγάλης τελετῆς τῶν Παναθηναίων. Κατὰ τὸν Σβορῶνον πρόκειται ἀπομίμησις πολὺ παλαιοτέρου, κοσμήσαντος κατὰ τοὺς Περικλείους χρόνους τὴν Θόλον τοῦ Μέτωνος. Τὸ ὅλον διαιρεῖται εἰς 12 μέρη, ὅπως οἱ ἀττικοὶ μῆνες, τὸ τέρμα δὲ ἑκάστου δηλοῦται διὰ τοῦ οἰκείου ζῳδίου. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου μηνὸς παρίσταται θνητὸς ἐνδεδυμένος σύμφωνα πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ μηνός. Εἶναι προσωποποιήσεις τοῦ μηνός, ὅπως ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῶν χρόνων Ραμσῆ Γ'. Μεταξὺ θνητοῦ καὶ ζῳδίου ἔχομεν παραστάσεις συμβολιζούσας τοὺς καιροὺς τῶν γνωστοτέρων ἀσχολιῶν, ἐν αἷς καὶ αἱ ἑορταί. Μόνον εἰς τὸν Θαργηλιῶνα οἱ Διόσκουροι χρησιμεύουν καὶ ὡς ζῴδιον καὶ ὡς σύμβολον τῆς ναυσιπλοΐας. Ἡ ὅλη λωρὶς διαιρεῖται καὶ εἰς τὰς 5 ὥρας τοῦ ἔτους: τὸ Μετόπωρον, ὅθεν ἄρχεται τὸ ἔτος, ἔχον ὅμως ἕνα μόνον μῆνα, τὸν Πυανοψιῶνα (Ὀκτώβριον), τὸν *χειμῶνα*, ἔχοντα τρεῖς μῆνας, Μαιμακτηριῶνα, Ποσειδεῶνα καὶ Γαμηλιῶνα (Νοέμ. — Ἰαν.), τὸ Ἔαρ, ἔχον τοὺς μῆνας Ἀνθεστηριῶνα, Ἐλαφηβολιῶνα καὶ Μουνιχιῶνα (Φεβρ.—Ἀπρ.), τὸν Θέριτον, ἔχοντα τοὺς μῆνας Θαργηλιῶνα, Σκιροφοριῶνα καὶ Ἑκατομβαιῶνα (Μάϊον—Ἰούλ.) καὶ τέλος τὴν Ὀπώραν, ἔχουσαν τοὺς μῆνας Μεταγειτνιῶνα καὶ Βοηδρομιῶνα (Αὔγ.—Σεπτ.).

Δηλοῦνται δὲ αἱ 5 αὗται ὧραι δι' ἰσαρίθμων μορφῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπαινίσσονται τὸ γένος καὶ τὴν φύσιν ἑκάστης αὐτῶν καὶ προτάσσονται ἀμέσως τῆς μορφῆς, ἡ ὁποία προσωποποιεῖ τὸν πρῶτον μῆνα ἑκάστου τῶν 5 τμημάτων. Μόνον εἰς τὸ Μετόπωρον, περιλαμβάνον κατ' ἐξαίρεσιν ἕνα μῆνα, ἡ προσωποποιοῦσα αὐτὸ μορφὴ παιδίου ἐτέθη μετὰ τὴν μορφὴν τοῦ μηνὸς καὶ δὴ ἀμέσως πρὸ τῶν δύο καιρῶν Τρυγήτου καὶ Συγκομιδῆς· τοῦτο δέ, διότι ἐξ αὐτῶν καὶ μόνων ἀποτελεῖται ὅ τε μὴν καὶ ἡ ὥρα. Εἶναι δὲ αἱ μορφαὶ τῶν ὡρῶν εἰς τὴν εἰκόνα αἱ ὑπ' ἀρ. 2, 6, 19, 32 καὶ 43. Τὸ Μετόπωρον προσωποποιεῖται διὰ παιδίου ἐνδεδυμένου ἱμάτιον ἐπαρκὲς κατὰ τοῦ ἀρχομένου ἤδη ψύχους τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ φέροντος κλάδον ὀψίμων καρπῶν, ἰδίως ροιῶν (ρόδια). Τὸν Χειμῶνα προσωποποιεῖ ἀνὴρ γέρων πωγονοφόρος, βαρέως ἐνδεδυμένος, καὶ δυσκόλως βαδίζων κατὰ τοῦ ἀνέμου. Τὸ Ἔαρ λείπει ἀπὸ τὴν πλάκα, ἀνεπλήρωσεν ὅμως ὁ Σβορῶνος διὰ παιδίου φέροντος κάνιστρον ἀνθέων, ἀρυσθεὶς ἐξ ἀναλόγων ἀλλοῦ παραστάσεων. Τὸν Θέριτον προσωποποιεῖ θεριστὴς γυμνὸς ἕνεκα τῆς θερμῆς ὥρας, κρατῶν δρέπανον καὶ στάχυς. Ὁμοία παράστασις παιδίου ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὡραῖα μεγάλα νομίσματα τοῦ Οὐήρου, τοῦ Κομμόδου καὶ τῆς Μαρκίας, τὰ εἰκονίζοντα τὰς 4 ὥρας τοῦ ἔτους μὲ τὴν ἐπιγραφὴν temporum felicitas. Τὸ ἴδιον βλέπομεν καὶ εἰς ἀλεξανδρινὰ νομίσματα. Τὴν Ὀπώραν τέλος προσωποποιεῖ θεὰ πτερωτή, φέρουσα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀβαθὲς κάνιστρον πλῆρες ὀπωρῶν. Αἱ πτέρυγες ὑπαινίσσονται τοὺς πτερωτοὺς ἐτησίας ἀνέμους, ὧν σύμβολον εἶναι ὁ παρὰ τὴν Ὀπώραν εἰκονιζόμενος κύων Σείριος (ἐν εἰκ. ἀρ. 42). Ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο δὲν ἀρχίζει τὸ ἔτος ἀπὸ τῶν θερινῶν τροπῶν τοῦ ἡλίου, ὅπως ἤρχιζε τὸ ἀττικόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας, ὅπως τὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ τὸ μακεδονικόν. Ἴσως τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ξενικὴν λατρείαν, ἥτις ἐτελεῖτο εἰς τὸν ναὸν δι' ὃν κατεσκευάσθη τὸ εὕρημα. Ὁ Carl Robert τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χάλης ἐνέκρινε πλήρως τὰς ἑρμηνείας τοῦ Σβορώνου, διεφώνησε μόνον ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τῶν καιρικῶν συμβολισμῶν, φρονῶν ὅτι πρόκεινται ἑορταί. Ἀλλ' ὁ Σβορῶνος πειστικώτατα ὑπεστήριξε τὴν θέσιν του ἐν τῷ «Ἡμερολογίῳ τῆς Μεγ. Ἑλλάδος» τοῦ 1923.

Τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Νεαπόλεως. Τῷ 1742, ἐπισκευαζομένης ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας τῆς ἐκκλησίας San Giovanni Maggiore, εὑρέθη εἰς δύο πλάκας ἐκ μαρμάρου ἡμερολόγιον ἀναγόμενον εἰς τὸν Θ' αἰῶνα (840—850). Τὸ εὕρημα ἐμελέτησε λεπτομερέστατα ὁ Mazocchi καὶ τούτου συνοψίζομεν τὴν μελέτην. Εὐθὺς ἀμέσως ἐξέπληξεν ἔργον τόσον καλῆς τέχνης εἰς ἐποχὴν μεγάλης πτώσεως αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ἐξέτασις τῶν ἔργων τέχνης εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἐδίδαξεν, ὅτι κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἤνθισεν ἐν Καμπανίᾳ τέχνη ἀξιόλογος, τῆς ὁποίας τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο εἶναι δεῖγμα εὔγλωττον. Ἡ περιπλοκάς, ἥτις περιθέει τὸ μῆκος καὶ ἐγκλείεται εἰς πλαίσιον, μαρτυρεῖ ὅτι τὰ δύο τεμάχια ἀπετέλουν μίαν ἀδιαίρετον πλάκα μήκους $5^1/_2$ μ. Αἱ πλάκες ἐγλύφησαν καὶ κατὰ τὰς δύο ὄψεις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, ὅπως δεικνύει ἡ ταυτότης τῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀνθέων τῆς περιπλοκάδος ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων ἐπὶ τῆς ἄλλης. Πράγματι ταύτην διατρέχει κατὰ μῆκος στοὰ ἐξ ἑπτὰ κιονίσκων βασταζόντων ἐπίστυλον. Τὰ ἄνθη τῆς περιπλοκάδος σχηματίζουν σειρὰν κύκλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶναι λέοντες πτερωτοί, ἵπποι πτερωτοὶ καὶ γρύπες, ὡραίας τέχνης. Ὅταν εὑρέθησαν αἱ πλάκες αὗται, ὁ ἀρχιεπίσκοπος διέταξε νὰ τὰς κόψουν κατὰ τὸ πάχος, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθοῦν κατὰ σειρὰν αἱ δύο ὄψεις, ἥ τε φέρουσα τὴν κόσμησιν καὶ ἡ φέρουσα τὸ κείμενον. Μέγα μέρος ἑκατέρας τῶν ὄψεων ἐλλείπει καὶ πιθανῶς νὰ ἔχῃ ἐντοιχωθῇ. Ὁ H. Leclercq ὑποθέτει ὅτι τὸ εὕρημα ἐκόσμει εἰκονοστάσιον ἢ τέμπλον. Ὁ E. Bertaux, ἐξαίρων τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ εὐσταλὲς τῶν ζῴων καὶ τῶν ἀνθέων, φρονεῖ ὅτι ὁ τεχνίτης ἐνεπνεύσθη ἀπὸ πρότυπα τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ κάποιαν ζωφόρον ἰονικήν, ἀπόγονον ἐκπεσοῦσαν τῆς διακοσμητικῆς τοῦ Ἐρεχθείου. Πρόκειται στοιχεῖα ἑλληνικὰ εἰσαχθέντα εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Τὰ εἰκονιζόμενα ζῷα εἶναι τὰ τῶν ἑλληνικῶν μύθων καὶ τῶν ἀνατολικῶν ὑφασμάτων. Ἐπὶ μεταξωτοῦ πετάσματος τοῦ Θ' ἐπίσης αἰῶνος, δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ πάπα Σεργίου Β' εἴς τινα ἐκκλησίαν, βλέπομεν ἐπὶ τοῦ θωρακίου τοῦ San Giovanni Maggiore λευκὸν πτερωτὸν ἵππον. Οἱ γρῦπες οἱ γαυριῶντες ὑπερηφάνως ἐντὸς τῶν ἑλιγμῶν τῶν ἀνθέων, εἶναι ὁμοιότατοι κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν πρὸς τοὺς γρῦπας πλακὸς ἐντοιχισμένης εἰς τὸν Ἅγ. Μᾶρκον τῆς Βενετίας, ἔργον δὲ τοῦ Ι' αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι ἀπάγουν εἰς οὐρανὸν τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἐπὶ τοῦ μαγικοῦ του ἅρματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Θὰ ἦτο μακρότατον νὰ ἐπιδιώξωμεν πλήρη βιβλιογραφίαν ἐπὶ πολυμερεστάτου θέματος, οἷον τὰ κατὰ τόπους χρονολογικὰ συστήματα καὶ αἱ μέθοδοι τῶν νεωτέρων πρὸς καθορισμὸν αὐτῶν καὶ ἐναρμόνισιν. Περιοριζόμεθα διὰ τοῦτο εἰς τὰ κυριώτερα. *F. K. Ginzel*, «Handbuch der Mathematischen und Technischen Chronologie» (Leipzig 1911, εἰς 3 τόμους). Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀντικατέστησεν ἐπιτυχῶς τὸ κλασσικὸν τοῦ Ideler, πραγματεύεται περὶ τῶν ἡμερολογίων πάντων τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ἀνατολικῶν λαῶν καὶ παρέχει πλουσίαν βιβλιογραφίαν. — *G. Bigourdan*, «Le calendrier babylonien» ἐν Annuaire du Bureaux des Longitudes 1917. «Le calendrier pharaonique» (αὐτόθι 1918). — *Raymond Weill*, «Bases, méthodes et résultats de la chronologie égyptienne» (Paris 1926). «Histoire et explication du Calendrier des Hébreux, des Romains et des Français» (1727). — *Bouché-Leclercq*. «Les Lagides» t. IV Append. I. — *M. Chaine*, «La Chronologie des temps chrétiens de l'Égypte et de l'Ethiopie» (Paris 1925). — *P. Haguenauer*, «Notions sur le calendrier juif» (Paris). — *César Tondini de Guarenghi*, «Étude sur le calendrier liturgique de la nation arménienne» (Rome 1906). — *Chauve-Bertrand*, «La question du calendrier» (Paris 1920). — *D. Sjdewsky*, «Étude sur la chronologie assyro-babylonienne» (ἐν Mém. Acad. Inscr. t. XIII 1916), «Chronologie des Ptolemées», Μετάφρ. Abbé Halma (Paris 1819). — *Grenfell-Hunt*, «The macedonian and egyptian calendars». — *J. Kralls*, «Zum Makedonischen Kalender in Aegypten» (Berlin 1903). — *J. H. Vincent*, «Mémoire sur le Calendrier des Lagides» (ἐν Rev. Archéol. 1868). — *Abbé Cabrol*, «Dict. d'Archéologie Chrétienne» Paris. — *Ἀγκὸπ Βαρζαμπετιάν*, «Τὸ νέον ἡμερολόγιον τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας» (Κωνσταντινούπολις 1926, ἀρμενιστί). — *Alph. Berget*, «Le Ciel» (σ. 213, Paris 1927). Τὰ ἐτήσια «Ann. Bur. des Longitudes» παρέχουν πληροφορίας ἐν οὐσιαστικῇ συνόψει περὶ πάντων τῶν ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὸν κόσμον ἡμερολογίων. Περὶ τῶν νεοελληνικῶν ὀνομάτων ἀνὰ τὸν ἑλληνισμὸν παρέχει κατ' ἔτος ἀξιολόγους πληροφορίας τὸ *Γ. Δροσίνη* «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος» Ἀθῆναι ἀπὸ τοῦ 1924. Ἐπίσης βλ. *Ἀ. Μπούτουρα*, «Νεοελληνικοὶ μῆνες» (Ἀθῆναι 1910) καὶ συμπλήρωμα. — *Δ. Μ. Σάρρου*, «Οἱ μῆνες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» (ἐν «Ἀληθείᾳ» Λεμησσοῦ, 1 Ἰαν. 1901). — *H. Grégoire*, «Ὀνόματα τῶν ἑλληνικῶν μηνῶν εἰς Φερτάκαινα τῆς Καππαδοκίας» (ἐν «Bull. Corresp. Hellén.» 1903). Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1923 εἰσαγωγῆς τοῦ γρηγοριανοῦ βλ. τὰς ἐγκυκλίους τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τοῦ Οἰκουμ. πατριαρχείου. Ἐπίσης *Γ. Ἀρβανιτάκη*, «Δοκίμιον χρονολογίας» (Ἀθῆναι 1896), «Sur la question du calendrier» (ἐν Bull. Soc. Géogr. du Caire 1902), «Sur la Réforme Grégorienne Réponse à S. B. le Patriarche Copte-Catholique Mgr. Kyrillos II» (Le Caire 1903), «Κριτικὴ διερεύνησις τῆς ἀπαντήσεως τοῦ πάπα εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν διὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον» (ἐν περιοδ. «Ἡ Διάλεξις» 1 Μαΐου 1928). — *Γενν. Ἀραμπατζόγλου* Μητροπολ. Ἡλιουπόλεως, «Ἡ Ἰνδικτιὼν κτλ.» (Κωνσταντινούπολις 1927). — *Ἀνθίμου Μητροπ. Βιζύης*, «Τὸ ἡμερολογιακὸν ζήτημα» (Κωνσταντινούπολις 1922). — *Ἀρχιμ. Παγκρατίου Βατοπεδινοῦ*, «Ἑλληνικὸν Ἡμερολόγιον». Διὰ τὴν μουσουλμανικὴν χρονολογίαν *M. F. Ventre bey*, «Sur le Caledrier musulman» (ἐν Bull. Inst. Égyptien, Dec. 1893, Le Caire). — *Γ. Ἀρβανιτάκη*, «Μουσουλμανικὴ χρονομετρία» (Ἀθῆναι 1925). — Διὰ τὰς ἐργασίας τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κ. Τ. Ε. πρὸς παγκόσμιον ἀποδοχὴν νέου ἡμερολογίου βλ. τὰ δημοσιεύματα αὐτῆς, ἅτινα προμηθεύει τὸ ἐν Γενεύῃ γραφεῖον τῆς ἕδρας αὐτῆς.

Γ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

—[ΛΟΓΙΣΤ.] *Ἡμερολόγιον* καλεῖται τὸ βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἔμπορος ὑποχρεοῦται (ἐμπ. νόμ. ἄρθρ. 8) νὰ ἐγγράφῃ πάσας τὰς οἰκονομικάς του πράξεις. Ἐπεβλήθη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Colbert, ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν (1670), μετὰ τῶν δύο ἄλλων ἐπισήμων ἐμπορικῶν βιβλίων (*ἀπογραφῶν καὶ ἀντιγραφῆς ἐπιστολῶν*). Ὡς ἐπίσημον βιβλίον ἔχει, κατὰ τὸν νόμον, ἀποδεικτικὴν ἰσχὺν κατ' ἄλλου ἐμπόρου. Ἀποτελεῖ διὰ τὴν λογιστικὴν τὸ βιβλίον βάσεως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἀναπτυχθῶσι τὰ λοιπὰ βιβλία. Πρέπει νὰ εἶναι δεδεμένον, ἠριθμημένον κατὰ σελίδα, χαρτοσημασμένον καὶ τεθεωρημένον παρὰ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν, μονογραφοῦντος πᾶν φύλλον αὐτοῦ. Ἀπαγορεύεται ἡ εἰς τὸ Ἡμερολόγιον διαγραφή, ἀπόξεσις, ἢ καὶ ἁπλῆ διόρθωσις λέξεως, ἀριθμοῦ, ἢ στίξεως. Ἡ γραφὴ πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ βιβλίου, ἀπαγορευομένων τῶν παρεγγραφῶν, ὡς καὶ πάσης ὑπεργραφῆς πρὸς συμπλήρωσιν φράσεως. Δὲν ἐπιτρέπονται ἐπίσης κενά. Σήμερον, αἱ ἁλματικαὶ πρόοδοι τῆς λογιστικῆς, μεταθετούσης ἐν τῷ συγκεντρωτικῷ αὐτῆς συστήματι τὴν βάσιν εἰς τὰ καλούμενα «ἀναλυτικὰ ἡμερολόγια», προκαλοῦσι συγκρούσεις πρὸς τὰς περὶ τοῦ βιβλίου τούτου ἀπηρχαιωμένας νομικὰς διατάξεις· κατὰ καιρούς, ὅμως, ἐπίσημοι ἑρμηνεῖαι καὶ ἀποφάσεις ξένων δικαστηρίων συμβιβάζουσιν ἤδη τὰ διεστῶτα, ἀποδεχόμεναι τὰς ἀπόψεις τῆς λογιστικῆς.

Σ. ΣΥΡΜΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΝΑΥΤ.] Καλεῖται *ἡμερολόγιον τοῦ πλοίου* τὸ ὑποχρεωτικῶς ἐκ τοῦ ἄρθρου 313 ἐμπορ. νόμου τηρούμενον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου. Δέον νὰ εἶναι ἠριθμημένον κατὰ σελίδας καὶ μονογραφημένον ὑπὸ λιμενικῆς ἢ προξενικῆς ἀρχῆς. Ἀναγράφονται ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου αἱ ληφθεῖσαι κατὰ τὸν πλοῦν ἀποφάσεις, τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ πλοίου καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ φορτίον του, ὡς καὶ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς λογοδοσίαν. Ἐν τῇ πράξει οἱ πλοίαρχοι τηροῦσι δύο βιβλία, καὶ εἰς μὲν τὸ ἓν ἀναγράφουν τὰς χρηματικὰς δοσοληψίας καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὰ καθαρῶς ναυτικὰ γεγονότα τοῦ ταξιδίου, ἤτοι πορείαν, διανυόμενον διάστημα κλπ. Ἐπὶ τοιούτου διχασμοῦ δέον ἀμφότερα τὰ βιβλία νὰ εἶναι ἠριθμημένα καὶ μονογραφημένα. Τὸ ἡμερολόγιον ἔχει ἀποδεικτικὴν δύναμιν διὰ τὰ ὅσα ἐν αὐτῷ ἀναγράφονται, καὶ ὑποβάλλεται πρὸς θεώρησιν κατὰ τὴν ἄνοδον καὶ κάθοδον, εἴτε εἰς τὸν τόπον ἑκουσίας ἢ ἀναγκαστικῆς προσορμίσεως, ὡς καὶ

Digitized by Google

ἐν περιπτώσει ναυαγίου, εἰς τὴν ἁρμοδίαν λιμενικὴν ἀρχὴν ἐν Ἑλλάδι ἢ εἰς προξενικὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Π. ΠΑΠΑΦΩΤΕΙΝΟΣ

— [ΑΣΤ. ΔΙΚ.] Βλ. *χρόνος*.

— **ἡμερολόγιον** ***ἐπιστρατεύσεως***. Ὀνομάζεται οὕτως ὁ ἰδιαίτερος κατάλογος, τὸν ὁποῖον ὀφείλουσι νὰ παρασκευάζωσιν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης αἱ διάφοροι μονάδες, σώματα, καταστήματα καὶ ὑπηρεσίαι, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ προβλέπονται καὶ μνημονεύονται ἐν ὅλαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις ὅλαι αἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιστρατεύσεως διεξαγόμεναι ἐργασίαι, ὅπως αἱ μονάδες, σώματα, καταστήματα καὶ ὑπηρεσίαι αὗται, ὡς καὶ ἐκεῖναι, ὧν ἡ ἐπιστράτευσις ἔχει ἀνατεθῆ αὐταῖς, ἀποκτήσωσι τὴν ἐμπόλεμον αὐτῶν σύνθεσιν. Τὸ σύνολον τῶν ἐργασιῶν ἐπιστρατεύσεως ἑκάστης περιοχῆς σώματος στρατοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἡμερολόγιον ἐπιστρατεύσεως τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἑδρεύοντος σώματος στρατοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ ἡμερολογίου ἐπιστρατεύσεως τούτου καταρτίζουσιν ἑκάστη μεραρχία καὶ πᾶσα ἐν γένει κατωτέρα μονὰς ἢ ὑπηρεσία ἑδρεύουσα ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ ἴδιον λεπτομερὲς ἡμερολόγιον ἐπιστρατεύσεως, οὕτως ὥστε εὐθὺς ἅμα τῇ λήψει διαταγῆς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ὁριζούσης τὴν πρώτην ἡμέραν ἐπιστρατεύσεως, ἄρχονται πανταχοῦ ἀμέσως καὶ ἐνεργοῦνται συμφώνως πρὸς τὰς ἐνδείξεις τὰς ἐμπεριεχομένας εἰς τὰ ἡμερολόγια ἐπιστρατεύσεως πᾶσαι αἱ ἐργασίαι ἐπιστρατεύσεως. Ἐμπιστευτικαὶ ὁδηγίαι ἴδιαι δι' ἑκάστην μονάδα ἢ ὑπηρεσίαν καθορίζουσι τὰς γενικὰς ἐντολὰς καὶ ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων καταρτίζονται τὰ ἡμερολόγια ἐπιστρατεύσεως. Δ. ΣΚΑΡΠΑΛΕΖΟΣ

ἡμερολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὸ ἡμερολόγιον, ὁ καταγινόμενος εἰς ζητήματα ἡμερολογιακά.

ἡμερομηνία (ἡ)· ἡ ἡμέρα τοῦ μηνός· «ἡ ἡμερομηνία τῆς γεννήσεως τοῦ βασιλέως»· ‖ καθόλου ἡ χρονολογία: «ἡ ἐπιστολὴ δὲν φέρει ἡμερομηνίαν».

— [*Ἀστρον.*] Ἐὰν μεσημβρινός τις ἔχῃ μεσονύκτιον, ὁ ἀντιμεσημβρινός του ἔχει μεσημβρίαν. Ἑπομένως, ἂν ἡ ἡμέρα λογισθῇ ἀρχομένη ἀπὸ μεσονυκτίου, ἢ ἀπὸ μεσημβρίας, δύο τόποι ἔχοντες διαφορὰν μήκους 180° ἔχουν διάφορον τὴν ἡμερομηνίαν, ἀφοῦ αἱ ὧραί των, λογιζόμεναι ἀπὸ κοινῆς στιγμῆς, διαφέρουν κατὰ 12 ὥρας. Ἔστω τόπος Τ ἔχων μῆκος Μ καὶ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἔστω Ω ἡ ὥρα τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ, μετρουμένη ἀπὸ $0^ω$ ἕως $24^ω$. Τότε παρουσιάζονται τρεῖς περιπτώσεις: 1) Ἂν ἡ ἀλγεβρικὴ διαφορὰ Ω—Μ περιέχηται μεταξὺ $0^ω$ καὶ $24^ω$, παριστάνει τὸν χρόνον εἰς τὸν τόπον Τ καὶ τότε ἡ ἡμερομηνία εἶναι ἡ ἰδία πρὸς τὴν τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ. 2) Ἂν εἶναι ἀνωτέρα τῶν $24^ω$, ὁ χρόνος εἰς Τ εἶναι (Ω—Μ)—$24^ω$, ἀλλ' ἡ ἡμερομηνία εἶναι κατὰ μίαν ἡμέραν μεταγενεστέρα (ἡ ἐπαύριον) τῆς τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ. 3) Ἂν εἶναι ἀρνητική, ὁ χρόνος εἰς Τ εἶναι Ω—Μ+24, ἀλλ' ἡ ἡμερομηνία εἶναι κατὰ μίαν ἡμέραν προγενεστέρα (ἡ παραμονὴ) τῆς τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ. Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ἑκατέρωθεν τοῦ ἀντιμεσημβρινοῦ τοῦ πρώτου μεσημβρινοῦ εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἡ ὥρα εἶναι ἡ ἰδία, ἀλλὰ πρὸς δυσμάς του ἡ ἡμερομηνία εἶναι μεταγενεστέρα κατὰ μίαν ἡμέραν παρὰ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ. Ἂν λοιπὸν διέρχηται κανεὶς τὸν ἀντιμεσημβρινόν, βαίνων πρὸς Δ. πρέπει νὰ αὐξήσῃ τὴν ἡμερομηνίαν του κατὰ μίαν ἡμέραν, ἂν δὲ τοὐναντίον βαίνῃ πρὸς Α., πρέπει νὰ ἐλαττώσῃ κατὰ μίαν ἡμέραν τὴν ἡμερομηνίαν του, δηλαδὴ νὰ λογαριάσῃ δὶς τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν.

Ὁ κανὼν τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἡμερομηνίας δὲν ἐφαρμόζει αὐστηρῶς· καὶ τοῦτο διὰ λόγους συγκοινωνίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἑνιαίας ἡμερομηνίας εἰς τὰ μέρη τῆς αὐτῆς κυριαρχίας, ὅπως λ.χ. εἰς τὰς νήσους τῆς Ὠκεανίας, κειμένης εἰς τοὺς ἀντίποδας τῆς Εὐρώπης, διότι γενικῶς αὗται διατηροῦν τὸν κανόνα τὸν εἰσαχθέντα ὑπὸ τῶν ἀνακαλυψάντων αὐτάς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ κανὼν οὗτος ἦτο διάφορος ὅταν οἱ θαλασσοπόροι ἐκεῖνοι προήρχοντο ἐκ Δ ἢ ἐξ Α., ἡ γραμμὴ ἀλλαγῆς ἡμερομηνίας δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἀντιμεσημβρινὸς οὔτε τῶν Παρισίων οὔτε τοῦ Γκρήνουϊτς. Συνεπείᾳ τῆς διεθνοῦς παραδοχῆς ὡς πρώτου μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τῶν ὡρικῶν ἀτράκτων, ἡ γραμμὴ ἀλλαγῆς ἡμερομηνίας ἀκολουθεῖ σχεδὸν ἀκριβῶς τὸν ἀντιμεσημβρινὸν τοῦ Γκρήνουϊτς, μὲ τὰς ἑξῆς ἐκτροπάς: ἀφίνουσα πρὸς Δ. τὰς νήσους τοῦ Βράγκελ βαίνει παραλλήλως διὰ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς ἀσιατικῆς Ρωσίας καὶ διέρχεται διὰ μέσου τοῦ στενοῦ τοῦ Μπέριγγ, ἔπειτα μεταξὺ τῶν νήσων Κομανδόρσκι (Ἀν. τῆς Καμτσάτκας) καὶ τῆς νήσου Βλίζνι (δυτικωτάτης τῶν Ἀλεουτίων νήσων). Ἀμέσως κατόπιν ἐκκλίνει πρὸς τὰ ΝΑ. πρὸς τὸ πέλαγος τῶν Ἀλεουτίων, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς πλάτος Β. 48° τὸν ἀντιμεσημβρινὸν τοῦ Γκρήνουϊτς, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ μέχρι πλάτους Ν. 5°. Κάμπτει ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ΝΑ., διὰ νὰ συμπέσῃ πρὸς τὸν μεσημβρινὸν μήκους Ἀν. Γκρήνουϊτς 172° 30' καὶ εἰς πλάτος Ν. 15° 30', τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ μέχρι πλάτους Ν. 45° 30', κατευθύνεται δ' ἐκεῖθεν πρὸς τὸ σημεῖον πλάτους Ν. 51° 30' καὶ μήκους Γκρήνουϊτς 180°, ὅθεν ἀκολουθεῖ τὸν ἀντιμεσημβρινὸν τοῦτον. Γ. Λ. Α.

ἡμερομίσθιον (τό)· ὁ μισθός, ἡ ἀμοιβὴ ἡμερησίας ἐργασίας: «αὔξησις—, ἐλάττωσις τοῦ ἡμερομισθίου»· ‖ συνεκδ. ἡ ἡμερησία ἐργασία τεχνίτου ἢ χειρώνακτος: «χρειάζονται δέκα ἡμερομίσθια διὰ νὰ τελειώσῃ ἡ ἐργασία».

— [*Ἐγκυκλ.*] Βλ. λ. *μισθός*.

ἡμερομίσθιος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐπὶ ἡμερησίῳ μισθῷ ἐργαζόμενος, κοιν. *ἡμεροκαματιάρης*: «ἡμερομίσθιος ἐργάτης».

ἡμερονύκτιον (τό)· ἡ ἡμέρα ἅμα καὶ ἡ νὺξ ὡς ἐν ὅλον θεωρούμεναι, κοιν. *μερόνυχτο*· ‖ καθόλου, εἰκοσιτέσσαρες συνεχεῖς ὧραι.

ἥμερος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό), θηλ. κοιν. *ἥμερη*· ἐπὶ ζῴων, ὁ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου κατοικῶν, κατοικίδιος, τιθασός, ἀντιθ. *ἄγριος*: «ἥμερα ζῷα, —πουλλιά», «ἥμερος λαγὸς» ὁ κόνικλος· ‖ ἐπὶ τῶν λαχάνων, τὰ κηπευόμενα: «τὰ σπανάκια εἶναι ἥμερα λάχανα», «ραδίκια ἥμερα» ἀντιθ. «ραδίκια ἄγρια»· ‖ ἐπὶ δένδρου, καρποφόρον ἢ διὰ τοῦ ἐγκεντρισμοῦ ἐξευγενισθέν: «ἥμερη ἐλιά, —ἀχλαδιά», ἀντιθ. «ἀγριλιά, ἀγριαχλαδιὰ ἢ γκορτζά»· ‖ ἐπὶ τόπου, καλλιεργημένος, ὁ τυχὼν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελείας· ‖ μεταφ. «ἥμερος ἄνθρωπος» γλυκύς, προσηνής, πρᾶος, «ἥμερον βλέμμα» προσηνές, ἤπιον, μαλακόν.—Ἐπίρρ. ***ἥμερα***.

— **ἥμερα** ***ραδίκια*** (τὰ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κιχώριον τὸ ἐντίβιον* (Cichorium endivia).

— **ἥμερη** ***ἀγκινίδα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κνίδη ἡ δίοικος* (Urtica dioeca). Δ. Ν. Π.

— **ἥμερη** ***βαλανιδιὰ*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *δρῦς ἡ αἰγίλωψ* (Quercus aegilops).

— **ἥμερη** ***γλῶσσα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐλελίσφακος ἡ αἰθιοπὶς* (Salvia aethiopis).

— **ἥμερη** ***ἧρα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *αἶρα ἡ πολυετὴς* (Lolium parenne).

— **ἥμερη** ***κολλητσάδα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ξάνθιον τὸ χοιράδιον* (Xanthium strumarium).

— **ἥμερη** ***μένθα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἡδύοσμος ὁ πιπερώδης* (Mentha piperita).

— **ἥμερη** ***πρικάδα*** (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κιχώριον τὸ ἐντενὲς* (Cichorium pumilum).

— **ἥμερο** ***ἔλατο*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *τάξος ὁ ραγοφόρος* (Zaxus baccata).

— **ἥμερο** ***θρέμπο*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *μικρομερὶς ἡ νευρώδης* (Micromeria nervosa).

— **ἥμερο** ***κιστάρι*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *κίστος ὁ κρητικὸς* (Cistus creticus).

— **ἥμερο** ***πρινάρι*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *ἐλαιόπρινος ὁ ὀξύφυλλος* (Ilex aquifolium).

— **ἥμερο** ***σέλινο*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πετροσέλινον τὸ ἥμερον* (Apium graveolens).

— **ἥμερο** ***τριφύλλι*** (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *γαλάγουσα ἡ φαρμακευτικὴ* (Galega officinalis).

— **ἥμερος** ***βάτος*** (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βάτος ἡ γναφαλώδης* (Rubus tomentosus).

— **ἥμερος** ***κέδρος*** (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *ἄρκευθος ἡ φοινικικὴ* (Juniperus phoenicea).

— **ἥμερος** ***πεῦκος*** (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ δένδρου *πεύκη ἡ πίτυς* (Pinus pinea).

— **ἥμερος** ***φλῶμος*** (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *εὐφόρβιον τὸ παράλιον* (Euphorbium paralium).

— **ἥμερος** ***σχῖνος*** (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *πιστακία ὁ σχῖνος* (Pistacia lentiscus).

ἡμεροσκοπεῖον (τό). Ἐξέχουσα φυσικὴ θέσις ἢ πύργος ἐπὶ ὑψωμάτων καὶ ἀκρωτηρίων, χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῶν *ἡμεροσκόπων* (βλ. λ.) ὡς παρατηρητήριον.

Ἡμεροσκοπεῖον, ἢ ***Ἀρτεμίσιον*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Παράλιος πόλις τῆς Ἱσπανίας, ὀλίγον τι ἄνωθεν τοῦ ποταμοῦ Σούκρωνος (νῦν Sueca) ἐπὶ τῆς νῦν Ντένια (Denia), ὀνομασθεῖσα *Ἡμεροσκοπεῖον* μὲν ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐφ' οὗ ἦτο ἐκτισμένη ἢ ἀπὸ ἐπικειμένου ἡμεροσκοπείου, *Ἀρτεμίσιον* δὲ ἀπό τινος ἱεροῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον «σφόδρα τιμώμενον» ἔκειτο νοτίως τῆς πόλεως, διασωθὲν ἐν ἐρειπίοις μεταξὺ τῶν πόλεων Denia καὶ Atabal de Marina. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος καλεῖ τὸ Ἡμεροσκοπεῖον «Κελτιβήρων πόλιν, Φωκαέων ἀποικίαν», ὁ δὲ Στράβων «πολίχνιον Μασσαλιωτῶν γνωριμώτατον». Ἦτο ἀπόκρημνος πόλις, «κάτοπτος ἐκ πολλοῦ», χρησιμοποιηθεῖσα ὡς ὁρμητήριον ὑπὸ τοῦ Σερτωρίου. Ἔναντι τῆς πόλεως ἔκειντο τὰ νησίδια Πλανησία καὶ Πλουμβαρία, ἐν δὲ τῇ περιοχῇ αὐτῆς ὑπῆρχον προσοδοφόρα μεταλλεῖα σιδήρου καὶ λιμνοθάλασσα περιμέτρου τετρακοσίων σταδίων. Π. Ν. Π.

ἡμεροσκόπος (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ἐκαλοῦντο *ἡμεροσκόποι* ἢ *ἡμεροφύλακες* (βαρδιάνοι) παρ' ἀρχαίοις εἰδικοὶ φρουροί, οἵτινες ἀπὸ ὑψωμάτων κατώπτευον τὰς τυχὸν διὰ θαλάσσης ἢ ἀπὸ ξηρᾶς ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Οἱ ἡμεροσκόποι ἐμφανίζονται κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους, τοιούτους δὲ διέθετον πᾶσαι, ὡς φαίνεται, αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις. Ἐφύλασσον τότε ἐν Ἐρετρίᾳ («περὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς Εὐβοίας») καὶ παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ὁπόθεν ἀνήγγειλαν τὰς κινήσεις τοῦ Ξέρξου καὶ τὸ ναυάγιον τῶν Περσῶν παρὰ τὰς Θεσσαλικὰς ἀκτάς. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡμεροσκόποι ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τῆς Λέσβου καὶ τῶν ἀσιατικῶν ἀκτῶν κατώπτευον τὴν θάλασσαν διὰ λογαριασμὸν τῶν Ἀθηναίων. Π. Ν. Π.

ἡμεροσκοπῶ (—*έω*). Ἐκτελῶ τὰ καθήκοντα τοῦ *ἡμεροσκόπου* (βλ. λ.).

ἡμερότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡμέρου, ἀντίθ. *ἀγριότης*· ‖ μεταφ. προσήνεια, πραότης, ἠπιότης: «ἡμερότης βλέμματος, — ψυχῆς, — χαρακτῆρος».

ἡμεροφάγι (τό), καὶ ***μεροφάγι***· τὸ φαγητὸν καὶ καθόλου τὰ τρόφιμα τῆς ἡμέρας: παροιμ. «μεροδούλι μεροφάγι».

ἡμερῶ (—*όω*), καὶ ***ἡμερώνω***, ἀόρ. *ἡμέρωσα*, παθ. μετχ. *ἡμερωμένος*· καθιστῶ τινα ἥμερον, τιθασεύω. δαμάζω, καταδαμάζω, ἐξημερῶ, ἀντίθ. *ἐξαγριῶ*: «τὰ κατοικίδια ζῷα ἡμερώθησαν ἐξ ἀγρίων»· ‖ ἐπὶ φυτῶν, ἐξευγενίζω: «τὰ ἄγρια δένδρα δι' ἐγκεντρισμοῦ καὶ τῆς καλλιεργείας ἡμεροῦνται»· ‖ ἐπὶ ἀνθρώπου, καθιστῶ προσηνῆ, πρᾶον, εὐπειθῆ: «τὰ παιδία ἡμεροῦνται τοῖς δώροις», «τὸ θηριῶδες κοιμίζεται καὶ ἐξημεροῦται» (*ἀρχ.*).

ἡμέρωμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἡμεροῦν*, τὸ ἐξημερωθέν, τὸ ἐξευγενισθὲν φυτὸν (*ἀρχ.*)· ‖ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἡμεροῦν, ἐξημέρωσις, καταπράϋνσις.

ἡμέρωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἡμεροῦν, ἐξημέρωσις, ἐξευγένισις τοῦ ζῴου, τοῦ φυτοῦ: «αἱ ἡμερώσεις καὶ αἱ κατεργασίαι καὶ αἱ κοπρίσεις» (*ἀρχ.*)· ‖ μεταφ. ἐξευγένισις, ἠπιότης, καταπράϋνσις: «ἡμέρωσις τῆς ψυχῆς, — τοῦ χαρακτῆρος».

— [*Ἐγκυκλ.*] Διὰ τοῦ ὅρου *ἡμέρωσις* ἀποδίδεται ἡ γερμανικὴ λέξις Kultur, ἐφ' ὅσον ἀντιτίθεται πρὸς τὴν civilisation, τὸν διανοητικόν, μηχανικὸν καὶ τεχνητὸν *πολιτισμόν*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ψυχικώτερον καὶ καθολικώτερον. Ἡ ἡμέρωσις εἶναι ἡ ἀκμὴ τῆς ἐξελίξεως ἑνὸς πολιτισμοῦ, ὁ ἁρμονικὸς συντονισμὸς ὅλων τῶν πνευματικῶν, καλλιτεχνικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀξιῶν, καὶ διαπνέεται ἀπὸ ἑνιαῖον πνεῦμα καὶ κατεύθυνσιν· ὁ πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν στενοτέραν ἔννοιαν εἶναι ἡ μηχανοποίησις, ἡ παρακμὴ τῆς Kultur, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ὑπερισχύσεως τῆς ξηρᾶς λογικῆς, τῆς ὑπερπαραγωγῆς ἀσυναρτήτων πρὸς ἀλλήλας καὶ ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν, τῆς συγκεντρώσεως ἑκατομμυρίων εἰς μεγάλας πόλεις, ἀπέναντι τῆς μᾶλλον θρησκευτικῆς, ὑποσυνειδήτου καὶ ἐνστικτώδους ἑνότητος τῆς «ἡμερωμένης» ζωῆς. Ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης βασίζει ὁ Spengler κατὰ μέγα μέρος τὴν θεωρίαν του (Der Untergang des Abendlaudes) καὶ ἔκτοτε ἔγινεν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ὅρου διαφορετικοῦ ἀπὸ τὴν λέξιν πολιτισμός. Ἐν τῇ νεοελληνικῇ ἐπροτάθη ἡ ἀπόδοσις τῆς λέξεως Kultur διὰ τοῦ ὅρου «παιδεία», ἐν ἀντιδιαστολῇ ὅμως πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ε. Λ.

ἡμέτερος, —*α*, —*ον*· ἀντων. κτητική, ὁ ἀνήκων εἰς ἡμᾶς, ὁ ἰδικός μας, ὁ ἀνήκων εἰς ἡμᾶς οἱονεὶ ὡς κτῆμα: «ὁ ἡμέτερος φίλος», «τὰ ἡμέτερα κτήματα, —συμφέροντα», «ἡ ἡμετέρα γνώμη»· ‖ ἀντὶ τοῦ *ἐμός*, καθὰ καὶ τὸ *ἡμεῖς* ἀντὶ τοῦ *ἐγώ*, χάριν μετριωτέρας ἐκφράσεως· ‖ «ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς» ὁ συγγραφεὺς περὶ οὗ γίνεται λόγος ἢ ὁ ἑρμηνευόμενος, «ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ» ἡ ἐπιγραφὴ τὴν ὁποίαν ἐξετάζομεν.

ἡμι—· ἀχώριστον μόριον χρησιμεῦον πάντοτε ὡς πρῶτον συνθετικόν, ἐκφράζον δὲ ἐτυμολογικῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἡμίσεος*· π. χ. *ἡμιδαρεικός*, *ἡμιμέδιμνος*, *ἡμικύκλιον*, *ἡμισέληνος*, *ἡμισφαίριον*, *ἡμίφυλλον*, *ἡμιώριον* κτλ· ‖ ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ἡμίσεος προκύπτει ἡ ἔννοια τοῦ *ἀτελοῦς*, τοῦ *ἐλλιποῦς*, τοῦ *καθυστεροῦντος*· π. χ. *ἡμίγυμνος*, *ἡμίθεος*, *ἡμιθανής*, *ἡμι*-

Digitized by Google

καυστος, ἡμίοπτος κτλ., τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ πλεῖστα· || παρὰ τὰς κεφαλαιώδεις ταύτας ἐννοίας δηλοῦνται καὶ παρεμφερεῖς ἔννοιαι· π.χ. *ἡμιακανθώδης*=κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκανθώδης, ὁμοίως *ἡμιαίθριος, ἡμιάγνωστος, ἡμιβάρβαρος, ἡμιγεμὲς* (πλοῖον), *ἡμιδημώδης* (τύπος), *ἡμιεθνικὸς* (κατὰ τὸ ἥμισυ χριστιανός), *ἡμιθερινὴ* (ἐνδυμασία), *ἡμικάλυπτος* (μισοσκεπασμένος), *ἡμιλιπόθυμος, ἡμίμαυρος, ἡμιπαράλυσις, ἡμίρρευστος, ἡμίσβεστος, ἡμίτροφος* (μαθητής), *ἡμιύψηλος* (πῖλος), *ἡμίφθαρτος, ἡμιωριαῖος.*

ἡμιάζυγος; *φλέψ,* ἡ *ἀριστερὰ ἄζυγος* *['Ανατομ.]*. Αὕτη παραγομένη ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν 4—6 ἀριστερῶν κατωτέρων μεσοπλευρίων φλεβῶν, ἄρχεται ἔμπροσθεν τοῦ ἔσω σκέλους τοῦ διαφράγματος διὰ δύο ριζῶν, ὧν ἡ μὲν συνέχεται μετὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνιούσης ὀσφυϊκῆς φλεβός, ἡ δὲ μετὰ τῆς ἀριστερᾶς νεφρικῆς· πορεύεται δὲ κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ἐπιφανείας τῆς θωρακικῆς στήλης ὄπισθεν τῆς ἀορτῆς καὶ πρὸ τοῦ 8ου θωρακικοῦ σπονδύλου ἀνακάμπτουσα πρὸς τὰ δεξιὰ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἄζυγον φλέβα. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμιαθέτωσις (ἡ) *['Ιατρ.]*. Σπανία ἐπιπλοκὴ τῆς ἡμιπληγίας τῶν παίδων, χαρακτηριζομένη δι' ἀκουσίων, διηνεκῶν, βραδειῶν κινήσεων τῆς χειρὸς ἢ τοῦ ποδός· αἱ κινήσεις αὗται παραβάλλονται ἐπιτυχῶς πρὸς τὰς ἑρπητικὰς κινήσεις τῶν πλοκάμων θαλασσίου πολύποδος, προκαλοῦσι δὲ ἀλλεπαλλήλους κάμψεις, ἐκτάσεις, προσαγωγὰς καὶ ἀπαγωγὰς τῶν δακτύλων ἢ τῆς χειρὸς ὁλοκλήρου. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμιακανθώδης *μῦς* *['Ανατομ.]*. Μῦς ἐκ τῶν ἰδίως ραχιαίων μυῶν, τῶν καταλαμβανόντων τὴν νωτιαίαν αὔλακα, ἐκτεινόμενος ἀπὸ τοῦ 12 θωρακικοῦ σπονδύλου μέχρι τοῦ ἰνιακοῦ ὀστοῦ, ἔνθα καταφύεται εἰς τὸ αὐχενικὸν πεδίον αὐτοῦ μεταξὺ τῆς ἄνω καὶ τῆς κάτω αὐχενικῆς γραμμῆς. Διαστέλλεται εἰς τρεῖς μοίρας, τὸν ἡμιακανθώδη *νωτιαῖον*, τὸν ἡμιακανθώδη *αὐχενικὸν* καὶ τὸν ἡμιακανθώδη *κεφαλικὸν* ἢ *μείζονα σύμπλεκτον*. 'Ενεργούντων ἀμφοτέρων τῶν μυῶν ἕλκεται ἡ κεφαλὴ πρὸς τὰ ὀπίσω· τοῦ ἑτέρου μόνον ἐνεργοῦντος, στρέφεται αὕτη πρὸς τὰ πλάγια. Νευροῦται δ' ἐκ τῶν θωρακικῶν καὶ αὐχενικῶν κλωνῶν καὶ ἐκ τοῦ μείζονος ἰνιακοῦ. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμιακέφαλος (ὁ) (hémiacéphale) *[Τερατογ.]*. Τερατογονικὴ διάπλασις χαρακτηριζομένη διὰ τῆς ὑπάρξεως ἀτελεστάτης κεφαλῆς, καθ' ἣν δὲν ὑπάρχει πλέον πραγματικὸν στόμα καὶ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα δὲν διακρίνονται πλέον ἐπ' αὐτῆς. Εἰς τὰ τέρατα, ταῦτα τὸ σῶμα μόνον ἀπολήγει πρὸς τὰ ἄνω ὑπὸ μέσης τινὸς προεξοχῆς κυκλικῆς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένης, προεχούσης ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, καὶ ἐμφανιζούσης εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν δερματικά τινα ἐξαρτήματα ἢ ἁπλῶς ἀναδιπλώσεις τινὰς τοῦ δέρματος ἢ πτυχάς. Τὰ ἐξαρτήματα ταῦτα, αἱ ἀναδιπλώσεις καὶ αἱ πτυχαὶ εἶναι τὰ μόνα παραμένοντα ἴχνη ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ὡς καὶ ἡ μέση ἀνωτέρα προεξοχὴ εἶναι τὸ μόνον ἐξωτερικὸν ἴχνος ὑπολείμματος τοῦ κρανίου (Is. G. Saint-Hilaire). Τὰ κατὰ βάθος μέρη ἢ τμήματα τῆς κεφαλῆς ἀντιπροσωπεύονται διὰ μικρῶν τινων ὀσταρίων· ὁ κορμὸς εἶναι παραμεμορφωμένος, τὰ σπλάγχνα ἐλλείπουσιν ἐν μέρει· ἀπαντῶσι μόνον ἴχνη τινὰ τῆς καρδίας καὶ τῶν πνευμόνων, τὰ δὲ ἄκρα εἶναι ἀτροφικὰ καὶ συνεστραμμένα. Τὰ ἡμικέφαλα τέρατα ἐμφανίζονται κατ' ἀκολουθίαν διδύμου κυήσεως, ἐπεχομένης τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἑτέρου ἐμβρύου τῆς κυήσεως ταύτης. Τὰ ἡμιακέφαλα τέρατα ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν *παρακεφάλων* καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μονομερῶν ὀμφαλοσίτων* τεράτων. Μ. Ν. Κ.

ἡμίαμβος (ὁ)· ἥμισυς ἴαμβος, ἤτοι ὁ τελευταῖος μετρικὸς πούς καταληκτικοῦ ἰαμβικοῦ κώλου· ἀποτελεῖται ἐκ τῆς δευτέρας συλλαβῆς, τῆς μακρᾶς, τῆς προτέρας, τῆς βραχείας, ἀναπληρουμένης διὰ παρεκτάσεως τῆς μακρᾶς συλλαβῆς τοῦ προηγουμένου ποδός, καὶ ἐμφανίζεται διὰ μιᾶς μόνης μακρᾶς συλλαβῆς.

ἡμιαναισθησία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Καλεῖται *ἡμιαναισθησία* ἡ ἀπώλεια τῆς αἰσθητικότητος, ἥτις καταλαμβάνει τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος. 'Απαντᾶται εἰς τὴν ὑστερίαν, ὁπότε εἶναι ὡς τὰ πολλὰ ἀποτέλεσμα ὑποβολῆς καὶ εἰς τὰς ὀργανικὰς βλάβας τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ δὴ τοῦ ἐγκεφάλου· εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ ἡμιαναισθησία ὀφείλεται εἰς βλάβην τῆς ἀνιούσης αἰσθητικῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς γεφύρας μέχρι τῶν σκελῶν καὶ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἡμισφαιρίου τοῦ ἀντιθέτου ἡμιμορίου τοῦ σώματος, συνοδεύει δὲ τὴν ἡμιπληγίαν καὶ ὑποχωρεῖ πολὺ πρὸ τῆς θεραπείας αὐτῆς. 'Εκδηλοτέρα εἰς τὰ ἄκρα τῶν μελῶν, χεῖρας καὶ πόδας, εἶναι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑστερικὴν ἡμιαναισθησίαν, ἀτελὴς καὶ μερική, ἤτοι προσβάλλει ζώνην τινὰ τοῦ ἡμιπληγικοῦ μέλους καὶ φείδεται ἑνὸς ἢ περισσοτέρων εἰδῶν αἰσθήσεως, τῆς ἁφῆς, τοῦ ἄλγους, τῆς θερμοκρασίας ἢ τῆς ἀντιλήψεως τῶν στερεῶν. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμιαναίσθητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ σχεδὸν ἀναίσθητος: «κατέπεσεν ἡμιαναίσθητος».

ἡμιαναστροφὴ (ἡ) *[Γυμναστ.]*. Γυμναστικὸς ὅρος, σημαίνων τὴν ἐξάρτησιν ἢ στήριξιν τοῦ σώματος μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω, οὐχὶ κατακορύφως, ἀλλὰ κατὰ γωνίαν 45° πρὸς τὸ ἔδαφος. Σ. Γ. Σ.

ἡμιανάτασις (ἡ) *[Γυμναστ.]*. Γυμναστικὸς ὅρος, σημαίνων τὴν ἀνάτασιν τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν, ἤτοι τὴν φορὰν αὐτῆς ἄνω κατακορύφως τεταμένης. Ἡ ἄλλη χεὶρ τίθεται ὅπου καὶ ὅπως ἤθελεν ὁρίσει ὁ γυμναστής. Σ. Γ. Σ.

ἡμιανδρία (ἡ) (Hemiandria) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια μὲ φύλλα στενὰ καὶ ἄνθη κατὰ βότρυς διατεταγμένα κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων. Γνωστὰ τρία εἴδη φυόμενα ἐν Αὐστραλίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἡμιανοίγω· ἀνοίγω κατὰ τὸ ἥμισυ· δημοτ. *μισοανοίγω.*

ἡμιάνοικτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνοικτός: «ἡμιάνοικτος θύρα», «ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμιανοίκτους».

ἡμιανοσμία (ἡ) *['Ιατρ.]*. 'Απάμβλυσις ἢ ἐντελὴς κατάλυσις τῆς ὀσφρητικῆς αἰσθήσεως κατὰ τὸ ἕτερον ἡμιμόριον τοῦ ρινικοῦ βλεννογόνου. Σ. Γ. Σ.

ἡμιανοψία *['Ιατρ.]*· βλ. *ἡμιαοψία.*

ἡμιανωπία *['Ιατρ.]*· βλ. *ἡμιαοψία.*

ἡμιαοψία ἢ ***ἡμιανοψία*** *['Ιατρ.]*. Καλοῦσιν οὕτω τὴν ἔλλειψιν ὁράσεως κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου. Ἡ ἡμιαοψία, ὡς σύμπτωμα, ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους: «καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἐσορῶντι κλέπτεται οἱ ἡ αὐγὴ καὶ δοκέει τὸ ἥμισυ τῶν προσώπων ὁρᾶν». Ὁ Ἱπποκράτης δὲν μεταχειρίζεται ἴδιον ὅρον πρὸς ἔκφρασιν τοῦ συμπτώματος τούτου. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Vater καὶ Heinike (1732) ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ ὀνόματος, visus dimitiatus, ἄλλοι δὲ ἐν οἷς καὶ ὁ Richter τῶν ὅρων: *ἡμιοψία* καὶ *ἡμιωπία*. Ὁ Monoyer μεταχειρίζεται τὴν λέξιν: *ἡμιανωπία* (1866), ὁ δὲ Hirschberg ἐδημιούργησε τὸν ὅρον *ἡμιανοψία* (1876), δοκιμώτερος τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ὅρος *ἡμιαοψία.*

Ἡ ἡμιαοψία παρατηρεῖται εἰς περιπτώσεις βλάβης τῶν ὀπτικῶν ὁδῶν, ἤτοι τοῦ χιάσματος τῆς ὀπτικῆς ταινίας τοῦ ἔξω γονατώδους σώματος, τῶν ὀπτικῶν δεσμίδων τοῦ Γρασιολέ, καὶ τῆς ὀπτικῆς σφαίρας τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἰνιακοῦ λοβοῦ (σφηνοειδὲς λόβιον, cuneus, πληκτραία σχισμή, scissure calcarine, καὶ γλωσσοειδὴς ἕλιξ, lobule lingual).

Ὁ προσδιορισμὸς καὶ τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἡμιαοψίας πρέπει νὰ καθορίζηται δι' ἐπιμεμελημένης περιμετρικῆς ἐξετάσεως, μὲ μικρὸν δείκτην (index), διότι μόνον ἡ τοιαύτη ἐξέτασις δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἵνα ἐντοπίσωμεν μετ' ἀκριβείας ἢ κατὰ προσέγγισιν τὴν ἕδραν τῆς βλάβης τῶν ὀπτικῶν ὁδῶν. Ἡμιαοψίας ὑπάρχουσι διάφορα εἴδη, ἅτινα ἑκάστοτε λαμβάνουσιν ἀνάλογον ὀνομασίαν, συμφώνως πρὸς τὸ ἐλλεῖπον τμῆμα τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου. Τὸ ὀπτικὸν πεδίον χωρίζομεν διὰ καθέτου εἰς δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν ἡμιμόριον. Τὸ δεξιὸν ἡμιμόριον κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς μέσης γραμμῆς τοῦ σώματος τοῦ ἀσθενοῦς, τὸ δὲ ἀριστερὸν πρὸς τὰ ἀριστερά. 'Επίσης διαιρεῖται εἰς ἄνω καὶ κάτω ἡμιπέδιον δι' ὁριζοντίου ἐπιπέδου διερχομένου διὰ τοῦ κέντρου τῶν δύο ὀφθαλμῶν.

Ἡμιαοψία ὁμώνυμος ἀριστερά. Ἔστω βλάβη τις οἱαδήποτε τῶν δεξιῶν ὀπτικῶν ἀγωγῶν καὶ κέντρων καὶ ἰδιαιτέρως τῆς δεξιᾶς ὀπτικῆς ταινίας. 'Εν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ταινία αὕτη δὲν λειτουργεῖ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι συνέχεια τῶν ἰνῶν τοῦ δεξιοῦ ἡμιτμήματος τοῦ δεξιοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ τῶν ἰνῶν τοῦ δεξιοῦ ἡμιτμήματος τοῦ ἀριστεροῦ ἀμφισβληστροειδοῦς, καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν δεξιὸν ἡμίτμημα τοῦ δεξιοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς σχηματίζει τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, τὸ δὲ δεξιὸν ἡμίτμημα τοῦ ἀριστεροῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἐπίσης τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τοῦ ἀριστεροῦ ὀπτικοῦ πεδίου, διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη ἡμιαοψία ὀνομάζεται *ὁμώνυμος ἀριστερὰ* (σχ. 1). Ἡ ἰδία ἡμιαοψία, παρατηρεῖται καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν βλάβης τοῦ δεξιοῦ ἔξω γονατώδους σώματος, τῶν δεξιῶν δεσμίδων τοῦ Γρασιολὲ καὶ τῆς δεξιᾶς ὀπτικῆς σφαίρας. Κατὰ τὰ ἄνω πᾶσα ἀριστερὰ ἡμιαοψία προέρχεται ἐκ βλάβης εὑρισκομένης ὄπισθεν τοῦ χιάσματος, κατὰ μῆκος τοῦ δεξιοῦ ἐγκεφάλου. Οἱ ἐξ ἀριστερᾶς ὁμωνύμου *ἡμιτυφλώσεως* πάσχοντες δὲν βλέπουσι τὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῶν εὑρισκόμενα ἀντικείμενα λ. χ. ὅταν παρατηροῦν ἄτομόν τι, λέγουσιν ὅτι δὲν βλέπουν τὸ δεξιὸν αὐτοῦ οὖς, τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, καὶ ἐν γένει ὅλον τὸ δεξιὸν ἥμισυ τμῆμα τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἤτοι ὅλα τὰ μέρη τὰ κείμενα ἐν τῷ ἀριστερῷ ὀπτικῷ πεδίῳ τοῦ πάσχοντος.

Οἱ ἐξ ἀριστερᾶς ὁμωνύμου *ἡμιαδερκίας* πάσχοντες, ὅταν ἀναγινώσκωσι βιβλίον τι μὲ χαρακτῆρας λατινικοὺς ἢ ἑλληνικούς, μολονότι βλέπουσιν ἄριστα, γράμμα πρὸς γράμμα, συλλαβὴν πρὸς συλλαβήν, καὶ λέξιν πρὸς λέξιν (διότι κατὰ κανόνα τὸ ὀπτικὸν πεδίον τῆς ὠχρᾶς κηλῖδος εἶναι ἄθικτον), δὲν δύνανται ν' ἀντιληφθῶσι καλῶς καὶ ἐν ταυτῷ πολλὰς λέξεις ὁμοῦ, καὶ ἀδυνατοῦν νὰ παρακολουθήσουν ταχέως ὅλην τὴν σειρὰν τῶν λέξεων, διότι τὸ δεξιὸν τμῆμα τοῦ βιβλίου εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ἡμιαχρησιμοποιήτου τμήματος τοῦ πεδίου τῆς ὁράσεως. Τὰ ἄτομα αὐτὰ δυσκολεύονται ἔτι περισσότερον νὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς μιᾶς γραμμῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑτέρας, διότι τὸ δεξιὸν τμῆμα τοῦ βιβλίου κεῖται ἐντὸς τοῦ τυφλοῦ ἀριστεροῦ πεδίου. Πρὸς διευκόλυνσιν καὶ ἐξουδετέρωσιν τῆς ἡμιαοψίας ταύτης, οἱ πάσχοντες στρέφουσι τὴν κεφαλήν των πρὸς τ' ἀριστερά, ὅπως ἐλαττώσουν, φαινομενικῶς, τὸ μέγεθος τοῦ τυφλοῦ πεδίου. Τὸ αὐτὸ κάμνουσι καθ' ὁδὸν καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ των, ἵνα μὴ προσκόπτωσιν εἰς τὰ ἀριστερά των εὑρισκόμενα ἀντικείμενα. Διὰ τοῦ τεχνάσματος τούτου πολλοὶ ἀσθενεῖς ταχέως διορθοῦσι τὴν ἔλλειψίν των ταύτην καὶ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν δὲν προστρέχουσιν ἀμέσως εἰς τὸν ὀφθαλμολόγον. Ἄλλοι πάλιν, ὅταν ἡ ἡμιοψία αὐξάνῃ ἐκ τῶν ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, βαθμιαίως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξοικειοῦνται πρὸς τὴν ἔλλειψίν των ταύτην, διορθώνοντες ἑαυτοὺς ἀσυναισθήτως, καὶ ἀγνοοῦσιν ὅταν τυχὸν προσέλθουν εἰς τὸν ὀφθαλμολόγον τὴν ἡμιαοψίαν των, ἣν ἀνακαλύπτει ὁ εἰδικὸς διὰ τῆς περιμετρικῆς ἐξετάσεως.

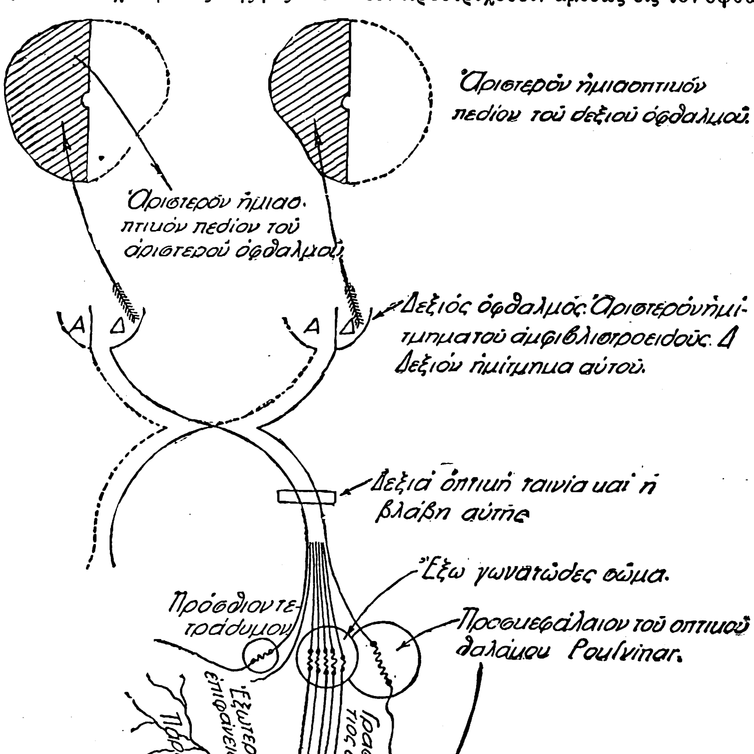

Σχ. 1. *Ὁμώνυμος ἀριστερὰ ἡμιαοψία.*

Digitized by Google

Οἱ ἐξ ἀριστερᾶς ὁμωνύμου ἡμιαοψίας πάσχοντες, ὅταν ἀναγινώσκουν γράμματα μὲ ἀραβικοὺς χαρακτῆρας, δηλαδὴ ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά, ἀρχίζουν εὐχερῶς τὴν ἀνάγνωσιν, μεταβαίνουν εὐκόλως ἀπὸ σειρᾶς εἰς σειράν, ἀλλὰ στεναχωροῦνται κατὰ τὴν ταχεῖαν ἀνάγνωσιν. Ἡ στενοχωρία αὕτη αὐξάνεται, ἐφ' ὅσον τὸ τυφλὸν πεδίον αὐξάνει καὶ πλησιάζει πρὸς τὸ κέντρον τῆς ὁράσεως, ὡς συνήθως συμβαίνει εἴς τινας παθήσεις τῆς ὀπτικῆς ταινίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πάσχοντας ἀπὸ βλάβας εὑρισκομένας ὄπισθεν τοῦ ἔξω γονατώδους σώματος. Τέλος ἡ ἀνάγνωσις καθίσταται δυσχερεστάτη, ὅταν τὸ τυφλὸν πεδίον ἐπιλαμβάνεται καὶ τοῦ πεδίου τῆς ὠχρᾶς κηλῖδος. Αἱ βλάβαι τῶν δεξιῶν ὀπισθοχιασματικῶν ἀγωγῶν καὶ κέντρων ἢ τῶν γειτνιαζόντων αὐτὰ μερῶν, προκαλοῦνται ἀπὸ ὄγκους, κύστεις, τοπικὰς μηνιγγίνιδας, σύφιλιν, φυματίασιν, αἱμορραγίας, παθήσεις ἢ αἱμορραγίας τοῦ προσκεφάλου τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου (pulvinar), τὸ ὁποῖον ψαύει τὸ ἔξω γονατῶδες σῶμα, ἀλλοιώσεις συνεπείᾳ πιέσεως ἢ ἐμφράξεως τῆς προσθίας χοριοειδοῦς ἀρτηρίας, ἥτις ἀρδεύει τὴν ταινίαν, μαλάκυνσιν τοῦ σφηνοειδοῦς λοβίου, συνεπείᾳ ἀποφράξεως τῆς ὀπισθίας ἐγκεφαλικῆς ἀρτηρίας, ἥτις αἱματεύει τὸ λόβιον αὐτό, καταστροφὴν τῶν ὀπτικῶν δεσμίδων, αἵτινες κατὰ μέγα μέρος ἀρδεύονται ἀπὸ τὴν συλβιανὴν ἀρτηρίαν, τέλος δὲ καὶ ἀπὸ τραυματισμοὺς τῆς ὀπτικῆς σφαίρας ἢ φλοιώδους ὀπτικοῦ κέντρου κτλ.

Ἡμιαοψία ὁμώνυμος δεξιά. Κατ' αὐτὴν ἐλλείπουσι τὰ δύο δεξιὰ ἡμιαδερκικὰ πεδία, ἐκ τυφλώσεως τῶν ἀριστερῶν ἡμιτμημάτων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἐκ βλάβης τῶν ἀριστερῶν ὀπισθοχιασματικῶν ἀγωγῶν καὶ ἐκ βλάβης τῶν ἀριστερῶν κέντρων τῆς ὁράσεως. Οἱ ἐκ τοιαύτης ἡμιαοψίας πάσχοντες δὲν διακρίνουσι τὸ ἥμισυ ἀριστερὸν τμῆμα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος τῶν ἀπέναντι αὐτῶν εὑρισκομένων ἀτόμων, ἀναγιγνώσκοντες καὶ περιπατοῦντες παρουσιάζουσι τὰ ἀντίθετα φαινόμενα πρὸς ἐκείνους, οἵτινες πάσχουσιν ἐξ ἀριστερᾶς ὁμωνύμου ἡμιαοψίας, δι' ὃ καὶ πρὸς βελτίωσιν τοῦ ὀπτικοῦ αὐτῶν πεδίου στρέφουσι τὴν κεφαλήν των πρὸς τὰ δεξιά. Αἱ δύο ἀνωτέρω ἡμιαοψίαι φέρουσι καὶ τὰς ὀνομασίας *πλάγιαι* καὶ *ὁμοπλάγιαι.*

Ἑτερώνυμος δικροταφικὴ ἡμιαοψία. Ὅταν συνεπείᾳ οἱασδήποτε αἰτίας τὸ χίασμα προσβληθῇ κατὰ τὴν μέσην αὐτοῦ χώραν, ἀπὸ τῆς ἐμπροσθίας μέχρι τῆς ὀπισθίας γωνίας, ἐπειδὴ κατὰ τὴν χώραν ταύτην χιάζονται αἱ ἶνες αἱ ἐκπορευόμεναι ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεος τοῦ δεξιοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ αἱ ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ ἀριστεροῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, καὶ ἐπειδὴ τὸ πεδίον τῆς ὁράσεως τῶν ἡμιπαθῶν τούτων τμημάτων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, τοῦ μὲν δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ κεῖται πρὸς τὸ δεξιὸν καὶ κροταφικὸν μέρος τῆς κεφαλῆς, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ πρὸς τὸ ἀριστερὸν καὶ κροταφικὸν τμῆμα τῆς κεφαλῆς, διὰ τοῦτο ἡ ἡμιαοψία αὕτη ἔχει τὸ διακριτικὸν ἐπίθετον *ἑτερώνυμος δικροταφική.* Αἴτια τῆς ὡς ἄνω ἡμιαδερκίας εἶναι βλάβαι καὶ ὄγκοι τῆς ὑποφύσεως (ἀκρομεγαλία, μυξοίδημα, σύνδρομον μυξογεννητικόν), ὀστεώματα τοῦ τουρκικοῦ ἐφιππίου, σύφιλις καὶ φυματίασις τῆς βάσεως τοῦ κρανίου, κομμίωμα καὶ φυματίωμα τῆς ὑπὸ τὸ χίασμα χώρας, ὕδρωψ τῆς τρίτης κοιλίας, ἀνεύρυσμα κατὰ τὴν χώραν τοῦ ἐφιππίου καταστρέφον τὴν μέσην χώραν τοῦ χιάσματος, κάταγμα τοῦ κρανίου διερχόμενον καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ χιάσματος βάσεως τοῦ κρανίου, ὄγκοι ἄνωθεν τοῦ τουρκικοῦ ἐφιππίου κλπ. Οἱ ἐκ δικροταφικῆς ἡμιαοψίας πάσχοντες στενοχωροῦνται πολὺ ὅταν περιπατοῦν, διότι στεροῦνται τῶν κροταφικῶν πεδίων τῆς ὁράσεως, ἅτινα διευκολύνουν τὴν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ κατοικίας κυκλοφορίαν των. Οὗτοι περισσότερον τῶν ἄλλων ἡμιαοπτικῶν ξενίζονται, διότι τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἀποτόμως παρουσιάζονται καὶ χάνονται ἀπὸ ἔμπρός των.

Ἑτερώνυμος διρρινικὴ ἡμιαοψία. Αὕτη προκύπτει ἐκ δύο συμμετρικῶν ἀλλοιώσεων τῶν μὴ διασταυρουμένων ἰνῶν τοῦ χιάσματος τῶν ἐκπορευομένων ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἡμιτμήματος τοῦ δεξιοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ ἀριστεροῦ. Αἱ ἀλλοιώσεις ἔχουσιν αἰτίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄγκον ἢ συφίλιδα ἑδράζουσαν κατὰ τὴν δεξιὰν καὶ ἀριστερὰν γωνίαν τοῦ χιάσματος. Ἡ ἡμιαδερκία αὕτη εἶναι σπανιωτάτη.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἡμιαοψιῶν ὑπάρχουσιν ἡ *ἄνω καὶ κάτω* ἡμιαοψία, καθὼς καὶ αἱ *κατὰ τομεῖς* (en cadran) καλούμεναι ἡμιαοψίαι. Αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἐκ βλαβῶν τῶν ὀπτικῶν δεσμίδων τοῦ Graciolet ἢ ἐκ μικρῶν καὶ περιωρισμένων παθήσεων τῆς γλωσσοειδοῦς ἕλικος καὶ τῆς πληκτραίας σχισμῆς. Ἡ μὲν *κάτω* κατὰ τομεῖς (secteur ἢ cadran) ἡμιαοψία (ἐκ τυφλώσεως τοῦ ἄνω ἀμφιβληστροειδοῦς) προκύπτει ἐκ βλάβης τοῦ ἄνω χείλους τῆς πληκτραίας σχισμῆς καὶ τοῦ κάτω μέρους τοῦ σφηνοειδοῦς λοβίου· ἡ δὲ *ἄνω* κατὰ τομεῖς ἡμιαοψία (ἐκ τυφλώσεως τοῦ κάτω τμήματος τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς) προέρχεται ἐκ βλάβης τοῦ κάτω χείλους τῆς πληκτραίας σχισμῆς καὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς γλωσσοειδοῦς ἕλικος.

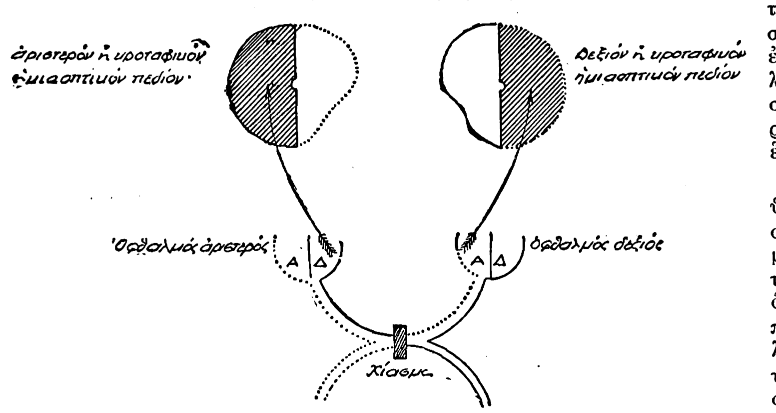

Σχ. 2. *Ἑτερώνυμος δικροταφικὴ ἡμιαοψία.*

Θεραπεία. Πρὸ πάσης θεραπείας δέον νὰ γίνῃ οὐ μόνον λεπτομερὲς καὶ μεθοδικὸν διάγραμμα τοῦ τυφλοῦ καὶ μὴ πεδίου τῆς ὁράσεως, οὐ μόνον λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν λοιπῶν τυχὸν συνοδευόντων τὴν ἡμιαοψίαν ὀφθαλμικῶν συμπτωμάτων (κόρη κατὰ Wernicke, παραλύσεις διαφόρων μυῶν, οἴδημα τῆς θηλῆς, ἀτροφία τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, ὀφθαλμοσκοπικὴ ἐξέτασις καὶ τῶν λοιπῶν μεμβρανῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ), ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὸ λοιπὸν σῶμα ὑπαρχόντων συμπτωμάτων (ἀκοή, ὄσφρησις, ὀστεϊνόκολποι, ἡμιπληγία, ἡμιαναισθησία, ἀφασία κτλ.), ἐπὶ πλέον δὲ δὲν θὰ παραμεληθῶσι βεβαίως καὶ ἐργαστηριακαὶ ἔρευναι (ἐξετάσεις αἵματος, ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ, ἀκτινογραφίαι κτλ.). Μετὰ μίαν τοιαύτην ἐντελῆ ἐξέτασιν θὰ δικαιούμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους καὶ νὰ ἐντοπίσωμεν αὐτό. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιστημονική, φαρμακευτικὴ θεραπεία καὶ ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, ἤτοι παρακεντήσεις ὀσφυακαὶ καὶ κυρίως ἀνάτρησις τοῦ κρανίου. Ἡ τελευταία αὕτη ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους. Οὗτος συνεβούλευε τὴν ἀνάτρησιν διὰ πάθος ὀφθαλμικὸν ἐξ ὕδρωπος τοῦ ἐγκεφάλου. Σήμερον ἡ ἐγχειρητικὴ τῆς ἀνατρήσεως ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ Horsley (1890) καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ Cushing καὶ Martel κτλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἱπποκράτης* ἔκδ. *Littré*, VII σ. 20. VI σ. 26, IX σ. 158, VII σ. 26.—*Γαληνὸς* ἔκδ. *Kühn*, XIV σ. 776. —*Γαβριηλίδης* (Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. Τμῆμα βιολογικὸν 1898, σ. 65, 1903 σ. 65, Arch. d'opth. 1898 p. 608).—*Hirschberg*, Graefe Saemich. Handbuch 1899 τ. XII p. 97.

Α. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

ἡμίαργον [*Βυζ. Μουσ.*]. Σημεῖον χρονικῆς ἀγωγῆς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, σημαινόμενον ὡς ἐν τῷ πίνακι ἐμφαίνεται καὶ ἐνεργοῦν ἐπὶ τὸ βραδύτερον κατὰ τὸν διπλοῦν χρόνον, καθ' ὃν ἰδιάζουσι νὰ ψάλλωνται τὰ κρατήματα καί τινα ἄλλα μαθήματα. Τῆς χρονικῆς ταύτης ἀγωγῆς καλουμένης καὶ *τριημιάργου* γίνεται χρῆσις, ὅταν μεταβαίνῃ τὸ μάθημα ἐκ τοῦ ἀργοῦ χρόνου εἰς τὸν διπλοῦν καλούμενον. Σημειωτέον ὅτι εἷς χρόνος τῆς ἡμιάργου ἢ τριημιάργου χρονικῆς ἀγωγῆς ἰσοδυναμεῖ μὲ τρεῖς χρόνους τῆς συντόμου χρονικῆς ἀγωγῆς, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ δύο πρῶτα λαμβάνονται ἐν τῇ θέσει καὶ τὸ τρίτον ἐν τῇ ἄρσει. Δηλαδὴ ἡ θέσις, οὖσα μακρά, εἶναι διπλασία τῆς ἄρσεως, ἥτις εἶναι βραχεῖα.

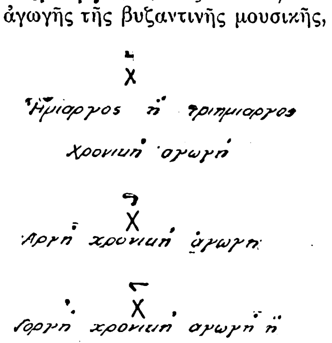

Ἡμίαργον.

Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιαρειανοὶ [*Δογματ.*]. Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος (325) διὰ τῆς καταδίκης τοῦ ἀρειανισμοῦ δὲν κατεσίγασεν ὁριστικῶς τὴν ἀρειανικὴν ἔριδα, διότι οἱ ἀρειανοὶ ἐπέτυχον νὰ ἑλκύσωσι πολλοὺς ἐπισκόπους καὶ διαθέσωσι πρὸς ἑαυτοὺς εὐμενῶς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐξορισθέντας (330) καὶ ἐξώρισε τὸν Ἀθανάσιον, καταδικασθέντα ὑπὸ τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου (335) εἰς Τρεβίρους (336). Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Ἀρείου (336) καὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (337), οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς ἀπετέλεσαν μεσάζουσάν τινα μερίδα, ἀπορρίπτουσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμοούσιον καὶ δεχομένην τὸν υἱὸν «ὁμοιούσιον» τῷ πατρί. Πρὸς τὴν μερίδα ταύτην ἡνώθησαν οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον, γενόμενον ἀπὸ τοῦ 338 ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ὁμοουσίου. Ἡ μερὶς αὕτη, τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἐκαλοῦντο *εὐσεβιανοί*, ἀργότερον δὲ *ἡμιαρειανοί*, κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ ἐπί τινα χρόνον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μέχρις οὗ διὰ τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) ἐπεκράτησεν ἡ ὀρθοδοξία. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐκλείπει ὁ ἀρειανισμὸς καὶ ἡμιαρειανισμὸς ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει, διασωζόμενος ἐπί τινας ἔτι αἰῶνας παρὰ τοῖς γερμανικοῖς λαοῖς.

Κ. Ι. Δ.

ἡμιάρθρωσις (ἡ) [*Ἀνατομ.*]. Μορφὴ ἀρθρώσεως διάμεσος μεταξὺ τῆς συναρθρώσεως καὶ τῆς διαρθρώσεως (οἵα ἡ ἡβικὴ σύμφυσις), καθ' ἥν, μορφήν, τελοῦνται μικραὶ κινήσεις (δυσκίνητοι ἀρθρώσεις, ἡμιαρθρώσεις).

Ι. Π.

ἡμιάρτιοι ἀριθμοὶ [*Μαθημ.*]· βλ. λ. ἀριθμοὶ ἡμιάρτιοι.

ἡμιασκινεία (ἡ) (Hemiascineia) [*Βοτ.*]. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *πρωτομυκητιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς.

Δ. Ν. Π.

ἡμιασπίδαι (οἱ) (Hemiaspidae Zittel) [*Παλαιοζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *ξιφοσούρων* ἢ *ξιφοκέρκων μεροστομάτων γιγαντοστράκων* ἀρθρωτῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλοθώρακα πολλάκις μετὰ προσωπικῶν ραφῶν. Τὸ κοιλιακὸν τμῆμα τοῦ σώματός των ἦτο τριμερές, ἀποτελούμενον ἐξ 9 κατὰ τὸ πλεῖστον ἄρθρων καὶ ἐκ μιᾶς οὐραίας ἀκάνθης. Ἡ κάτω πλευρὰ τοῦ σώματός των καὶ τὰ μέλη των δὲν εἶναι γνωστά. Γένη ἀπολιθωμένα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην εἶναι ὁ *βουνώδης*, ἡ *βουναία*, ἡ *ἡμιασπίς*, ὁ *νεολίμουλος* καὶ ὁ *ψευδονίσκος*. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν μόνον ἐντὸς στρωμάτων τῆς σιλουρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ, Νέᾳ Ὑόρκῃ, Νέᾳ Βρουνσβίκῃ κλπ.

Γ. Κ. Γ.

ἡμιασπὶς (ἡ) (Hemiaspis Woodw) [*Παλαιοζ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἡμιασπιδῶν ξιφοσούρων* ἢ *ξιφοκέρκων μεροστομάτων γιγαντοστράκων* ἀρθρωτῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον τὸ κεφαλικὸν ἀσπίδιον πλευρικῶς ὀδοντωτόν. Τὸ κοιλιακὸν τμῆμα τοῦ σώματός των (τὸ μεσόστομα καὶ τὸ μετάστομα) συνίστατο ἐξ 9 ἄρθρων καὶ ἑνὸς μακροῦ τέλσου. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Γ. Κ. Γ.

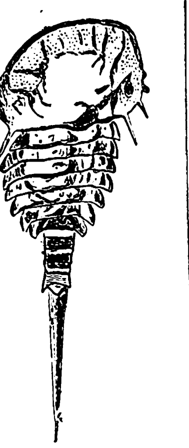

Ἡ ἡμιασπὶς ἡ λιμουλοειδὴς Woodw.

(Εὑρέθη ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου διαπλάσεως εἰς τὸ Leintwardesie τῆς Ἀγγλίας.)

ἡμιαστὴρ (ὁ) (Hemiaster) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἐχίνων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκανονίστων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σπαταγγιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς.

Δ. Ν. Π.

—[*Παλαιοζῳολ.*]. Τοῦ γένους τούτου λείψανα ἀπολιθωμένα εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωϊκοῦ. Τὸ ἀπολιθωμένον εἶδος *ἡμιαστὴρ Orbignyanus Desor* εἶναι καὶ χαρακτηριστικὸν ἀπολίθωμα τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως.

Γ. Κ. Γ.

ἡμιατροφία (ἡ) [*Ἰατρ.*] Ἀτροφία παρατηρουμένη ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἡμιμορίου τοῦ σώματος ἢ ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος ἑνὸς αὐτομελοῦς μέρους αὐτοῦ. Ἡ ἡμιατροφία παρακολουθεῖ πολλάκις τὴν ἡμιπληγίαν, ἐπὶ τῶν μελῶν, τὰ ὁποῖα ἐπλήγησαν ὑπὸ τῆς παραλύσεως. Τῷ 1899 ὁ Huber περιέγραψε περίπτωσιν εἰδικῆς παραμορφώσεως τοῦ προσώπου, τὴν ὁποίαν ἐκάλεσε *προϊοῦσαν προσωπικὴν ἡμιατροφίαν*. Κατ' αὐτὴν ὁλόκληρον τὸ δεξιὸν ἡμιμόριον τοῦ προσώπου καὶ ἰδίως τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ ἦτο ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένον· ὅλοι δὲ οἱ ἱστοὶ (ὀστᾶ, μύες καὶ ὑποδόριον λίπος) ἦσαν ἀτροφικοί. Παρετηρεῖτο πρὸς τούτοις ἡμιατροφία τῆς γλώσσης. Τὰ δύο ἡμιμόρια τοῦ προσώπου ἔδιδον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶχον διάφορον ἡλικίαν. Τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ Comby ἀνάγει εἰς τὰς λεγομένας *τροφονευρώσεις* τοῦ *προσώπου*, τὰς ὁποίας

Digitized by Google

ἄλλοι ἔκτοτε ἐξακολουθοῦν ἀποκαλοῦντες *ἡμιατροφίας τοῦ προσώπου*. Σ. Β.

ἡμιαυτοματικός, —ή, —όν· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ αὐτόματος, ὁ λειτουργῶν διὰ μικρᾶς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας, ἥτις προκαλεῖ αὐτομάτως τὰς μετὰ ταύτην: «ἡμιαυτοματικὸν πυροβόλον, —τηλέφωνον».

ἡμιβαθυδάπεδον (τὸ) *['Οχυρωτ.]*. Χαράκωμά τι καλεῖται *ἡμιβαθυδάπεδον*, ὅταν τὸ βάθος αὐτοῦ εἶναι μικρότερον τοῦ ἀπαιτουμένου ἵνα καλύψῃ στρατιώτην βάλλοντα ὀρθίως. Τὰ ἡμιβαθυδάπεδα χαρακώματα, εἶναι ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῶν κανονικῶν χαρακωμάτων ὁσάκις λόγῳ τοῦ χρόνου ἢ τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους (βραχῶδες ἢ ὑγρὸν) δὲν δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κανονικὰ τοιαῦτα. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἡμιβάρβαρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ οὐχὶ ἐντελῶς βάρβαρος, ὁ βάρβαρος ὁ ἀρχίσας νὰ ἐκπολιτίζεται.

— ἡμιβάρβαροι χῶραι *[Διεθν. Δίκ.]*. Μία ἐκ τῶν τριῶν ζωνῶν, εἰς ἃς διαιρεῖ ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς Λόριμερ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ, κατέχουσα τὸ μέσον μεταξὺ *πεπολιτισμένης* καὶ *ἀγρίας*. Χῶραι ὑπαγόμεναι εἰς τὴν ζώνην ταύτην λογίζονται ἐκεῖναι, εἰς ἃς δὲν εὑρίσκουν πλήρη ἐφαρμογὴν οἱ διεθνεῖς κανόνες, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι αἱ χῶραι αὗται δὲν ἀπεδέχθησαν τὰς ἐκ τῶν διεθνῶν κανόνων ὑποχρεώσεις των.
Τοιοῦτον κράτος ἐν Εὐρώπῃ μὲν ἦτο ἡ Τουρκία, ἥτις καίτοι τῷ 1856 ἀνεγνωρίσθη διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ὡς μετέχουσα τῆς εὐρωπαϊκῆς συναυλίας, οὐχ ἧττον ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ὡς ἡμιβάρβαρος χώρα μέχρι τῆς τελευταίας συνθήκης τῆς Λωζάννης, ὅτε καὶ κατηργήθησαν αἱ διομολογήσεις. Ἐκτὸς τῆς ἠπείρου τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἡμιβαρβάρων χωρῶν ἀνήκουσι τὰ κράτη τῆς Ἀσίας, ἡ Περσία, τὸ Σιάμ, καὶ ἡ Κίνα, ἥτις ὅμως διαρκῶς πλησιάζει πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Σ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

ἡμιβασιδιομύκητες, ἢ *ἡμιβασίδιοι* (οἱ) (Hemibasidii) *[Βοτ.]*. Κατηγορία μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βασιδιομυκήτων*, περιλαμβάνουσα ἀτελεστάτους μύκητας, τῶν ὁποίων τὰ σποριοφόρια ὁμοιάζουσι πρὸς μεγάλα βασίδια, ἅτινα ἀποσφαιρούμενα σχηματίζουσι κατὰ τὸ ἄκρον των πλῆθος μικροτάτων σπορίων. Οἱ μύκητες οὗτοι γενικῶς εἶναι παράσιτοι διαφόρων φυτῶν, ἐνδιαιτῶνται ἐντὸς τῶν μεσοκυτταρίων πόρων των καὶ συναυξάνονται μετὰ τῶν σπερμάτων τῶν φυτῶν τούτων, ὡς εἴς τινα δὲ μόρια τούτων, ὡς τὸν βλαστόν, τὴν φοθήκην κτλ., παράγουσιν ἄφθονα χλαμυδοσπόρια, ἅτινα πληροῦσι διὰ μελανῆς μάζης ὁλόκληρον τὸν χῶρον τῶν μορίων. Δ.Ν.Π.

ἡμιβαττικός,—ή,—όν· ὁ καταναλίσκων ἥμισυ *βὰτ* κατὰ κηρίον φωτεινῆς ἰσχύος (ἐπὶ ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων πυρακτώσεως).

ἡμίβραχυ (τὸ) (λατ. semibrevis), ◇· τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν σημεῖον διαρκείας τῆς ἀναλογικῆς σημειογραφίας, ἀντιστοιχοῦν πρὸς δύο βραχέα καὶ ὑποδιαιρούμενον κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα εἰς τρία ἐλάχιστα, ἐνῷ κατὰ τὸν ΙΓ' ἀπετέλει ἀκόμη τὸ μικρότερον σημεῖον διαρκείας, μὴ ἐπιδεχόμενον συνεπῶς ἑτέρας ὑποδιαιρέσεις. Ἐκ τοῦ ἡμιβραχέος παρήχθη τὸ σημερινὸν *ὁλόκληρον*. Γ. Σ.

ἡμιγαλέος (ὁ) (Hemigaleus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *καρχαριδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς περὶ τὰς νήσους τῆς Σόνδης θαλάσσας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡμιγαλέος ὁ τῆς Σόνδης* (Hemigaleus sondaicus), ὅστις ἔχει μῆκος 60 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ πολυπληθεῖς εὐμεγέθεις καὶ λείους ὀδόντας κατὰ τὴν ἄνω σιαγόνα. Δ. Ν. Π.

ἡμιγαλῆ (ἡ) (Hemigale) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *βιβερριδῶν*. Αἱ ἡμιγαλαῖ εἶναι ζῷα νυκτόβια μὲ σῶμα ἐπίμηκες, κομψὸν καὶ δασὺ μὲ μεταξοειδὲς τρίχωμα. Ἐν τῶν δύο εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ἡ *ἡμιγαλῆ ἡ ραβδωτὴ* (Hemigale striata), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βόρνεον καὶ τὴν Σουμάτραν καὶ ἔχει χρῶμα ὑπόλευκον μὲ ἀκανονίστους, πλατείας, μελανὰς ραβδώσεις ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ οὐρὰν μελανὴν κατὰ τὴν ἄνω αὐτῆς ὄψιν καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κάτω. Δ. Ν. Π.

ἡμιγαμία (ἡ) *[Βοτ.]*. Ἴδιον φαινόμενον τῶν ἀγρωστωδῶν φυτῶν, καθ' ὃ ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λέπους περιέχονται ἄρρενα, θήλεα καὶ ἀρρενοθήλεα ἄνθη. Δ. Ν. Π.

ἡμιγένεια (ἡ) (Hemigenia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια μὲ φύλλα ἀμβλέα καὶ ἐνίοτε αἰχμηρὰ καὶ ἄνθη κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων. Γνωστὰ δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἡμιγλήνια *πλευρικὰ* *[Ἀνατομ.]*. Ἀρθρικαὶ ἐπιφάνειαι, ἃς φέρουσι μόνοι ἐκ τῶν λοιπῶν σπονδύλων οἱ θωρακικοί, χρησιμεύουσαι πρὸς σύνταξιν μετὰ τῶν πλευρῶν. Εἶναι δὲ τὰ ἡμιγλήνια τέσσαρα ἐν τοῖς πλαγίοις τοῦ σώματος τῶν σπονδύλων, δύο ἄνω καὶ δύο κάτω, κείμενα παρὰ τὴν ἔκφυσιν τῶν αὐχένων τοῦ τόξου ἀμέσως ἔμπροσθεν τῶν μεσοσπονδυλίων ἐντομῶν. Συνενούμενα δὲ μετὰ τῶν ἡμιγληνίων τοῦ ὑποκειμένου ἢ ὑπερκειμένου σπονδύλου ἀπεργάζονται τελείας γλήνας ἀβαθεῖς, αἵτινες ὑποδέχονται τὰς κεφαλὰς τῶν πλευρῶν. Ὁ 10ος ὅμως, 11ος καὶ 12ος, συχνάκις δὲ καὶ ὁ 1ος θωρακικὸς σπόνδυλος φέρουσιν ἕκαστος οὐχὶ τέσσαρα ἡμιγλήνια, ἀλλὰ δύο τελείας γλήνας. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμίγναθος (ὁ) (Hemignathus) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *δρεπανιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ μετρίου μεγέθους ἰθαγενῆ τῶν νήσων τῆς Χαβάης. Ἐκ τῶν δύο εἰδῶν τοῦ γένους γνωστότερον εἶναι ὁ *ἡμίγναθος ὁ λαμπρὸς* (Hemignathus lucidus), ὅστις ἔχει μῆκος 17 ἑκατοστομέτρων καὶ χρῶμα πράσινον κατὰ τὴν κεφαλήν, πορτοκαλλιόχρουν κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ κίτρινον κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

ἡμιγονυπετὴς *(θέσις)* (ἡ) *[Γυμν.]*. Γυμναστικὸς ὅρος, δηλῶν τὴν γονυπέτησιν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μόνον γόνατος. Κατὰ τὴν στάσιν ταύτην τοῦ σώματος, τὸ ἕτερον σκέλος εὑρίσκεται φυσικῶς κεκαμμένον καὶ στηρίζεται διὰ τοῦ πέλματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὀλίγον πρὸ τοῦ γονυκλινοῦς σκέλους. Σ. Γ. Σ.

ἡμίγοργον (τὸ) *[Βυζαντ. Μουσ.]*. Σημεῖον χρονικῆς ἀγωγῆς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἐνεργοῦν ἐπὶ τὸ ταχύτερον κατὰ τὸν κοινῶς καὶ καταχρηστικῶς λεγόμενον διπλοῦν χρόνον. Ἡ ἀγωγὴ αὕτη εἶναι ἰσοδύναμος τῇ *ἡμιάργῳ* ἢ *τριημιάργῳ* χρονικῇ ἀγωγῇ, γίνεται δὲ χρῆσις αὐτῆς, ὅταν ἀπὸ τῆς συντόμου χρονικῆς ἀγωγῆς δέον νὰ εἰσέλθῃ τὸ μάθημα εἰς τὴν ἡμίγοργον τοιαύτην. Παράδειγμα τὸ ὑπὸ Θεοδώρου Φωκαέως συντεταγμένον ὀκτάηχον «Θεοτόκε Παρθένε» τῆς ἀρτοκλασίας. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιγραφὶς (ἡ) (Hemigraphis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας μονοετεῖς πολυκλαδώδεις, μὲ φύλλα ἐπιμήκη καὶ ἄνθη κατὰ καταληκτικὸν κῦμα διατεταγμένα. Γνωστὰ δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

ἡμίγυμνος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ἐντελῶς ἐνδεδυμένος, ὁ ἐν μέρει γυμνός.

ἡμιδάκτυλος (ὁ) (Hemidactylus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *γεκοειδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις σαύρους ἰθαγενεῖς τῶν θερμῶν τῆς γῆς χωρῶν. Ἐκ τῶν δώδεκα εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι *ἡμιδάκτυλος ὁ ἀκροχορδονώδης* (Hemidactylus verruculatus), ὅστις ἔχει μῆκος 12 περίπου ἑκατοστομέτρων, σῶμα πεπιεσμένον ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ χρῶμα φαιοπράσινον ἢ φαιομαρμαρυγῶδες. Ἀπαντᾷ ἐν Ἰταλίᾳ, Ἱσπανίᾳ, νοτίῳ Γαλλίᾳ, Ἑλλάδι, Ἀραβίᾳ καὶ Περσίᾳ. Δ. Ν. Π.

ἡμιδανάκη (ἡ), ἢ *ἡμιδανάκιον* (τὸ) *['Αρχ.]*. Νόμισμα ἀντιστοιχοῦν προφανῶς πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς δανάκης. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ὡς «*νόμισμα ποιόν*», ἀγνοοῦμεν δὲ λεπτομερείας ἐπὶ τούτου. Θεωρεῖται ἐν τῇ περσικῇ νομισματικῇ ὡς τὸ μικρότερον νόμισμα, βάρους 0,45 γραμμαρίων, σχήματος περίπου ἑνὸς ἡμιωβολίου. —Π.

ἡμίδεσμος (ὁ) (κοιν. μετζοβόλτα, le demi-clef). Ψευδόδεσμος οὗ τὸ ἓν ἄκρον ἐπαναφέρεται κατὰ τὴν φορὰν τοῦ ἑτέρου καὶ χρησιμεύει κάλλιον ἐκείνου διὰ τὴν ταχυτέραν πρόσδεσιν τοῦ ἄκρου καλωδίου ἐπὶ στερεοῦ ἀντικειμένου.

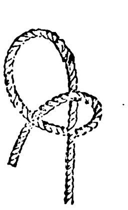
Ἡμίδεσμος.

ἡμίδεσμος (ὁ) (Hemidesmus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκληπιαδιδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια ἀναρριχώμενα μὲ φύλλα καρδιόμορφα, εἰς αἰχμὴν καταλήγοντα, ποικίλως χρωματισμένα καὶ ἄνθη κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων ἀναφαινόμενα καὶ κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Ἰνδίαις. Δ. Ν. Π.

ἡμιδιαπέντε (semidiapente) *[Μουσ.]*. Λατινικὴ ὀνομασία τῆς ἠλαττωμένης *πέμπτης* κατὰ τὸν μεσαίωνα.

ἡμιδιαφάνεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡμιδιαφανοῦς, ἀτελὴς διαφάνεια.

ἡμιδιαφανὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ μὴ ἐντελῶς διαφανής, ὁ μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐντελῆ διάβασιν τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων: «ἡμιδιαφανὴς ὕελος» ‖ «ἡμιδιαφανῆ σώματα» λέγονται ἐκεῖνα, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διακρίνει τις ἀδρομερῶς τὴν ὕπαρξιν ἀντικειμένου τινός.

ἡμιδιμοιρία (ἡ) *[Στρατ.]*. Ἀπὸ τοῦ 1800 (ὁ Μέγας Ναπολέων εἶναι ὁ πρῶτος χωρίσας τὸν λόχον εἰς διμοιρίας καὶ ἡμιδιμοιρίας) μέχρι τοῦ 1916 ἐκαλεῖτο *ἡμιδιμοιρία* πεζικοῦ ἄθροισμα 25—30 ἀνδρῶν πεζικοῦ ὡπλισμένων ὁμοιομόρφως διὰ τυφεκίου· ἀπὸ τοῦ 1916, ὁπότε εἰσήχθη διὰ πρώτην φορὰν τὸ *ὁπλοπολυβόλον*, συνεπῶς ὠργανώθησαν μονάδες πεζικοῦ ἀνομοιομόρφου συνθέσεως, μέχρι τοῦ 1920 ἐν Γαλλίᾳ, 1924 ἐν Ἑλλάδι, ἡ μονὰς ἡ ἀποτελοῦσα τὴν στοιχειώδη μονάδα τοῦ πεζικοῦ, δηλαδὴ ἡ ἔχουσα ἅπαντα τ' ἀπαιτούμενα εἴδη πυρός, ἵνα δύναται νὰ διεξαγάγῃ αὐτοτελῆ τινα ἀγῶνα, χωριζομένη δ' εἰς δύο ἐνωμοτίας ἀνομοιομόρφου συνθέσεως, τὴν μὲν ἔχουσαν τὸ ὁπλοπολυβόλον καὶ τυφεκιοφόρους, τὴν δὲ τὸ ὁπλοβομβοβόλον, χειροβομβιστὰς καὶ τυφεκιοφόρους. Ὑπὸ τὴν τοιαύτην ὀργάνωσιν (ὁπότε ἡ ἡμιδιμοιρία ἦτο τὸ κύτταρον τῆς μάχης, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν τότε κανονισμῶν) διετέλει τὸ ἑλληνικὸν πεζικὸν κατὰ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν 1919—1922. Ἐν Γερμανίᾳ οὐδέποτε ὑφίστατο ἡμιδιμοιρία. Ἐν τῇ συγχρόνῳ ὀργανώσει τοῦ πεζικοῦ *ἡμιδιμοιρία* ἔπαυσε πλέον ὑφισταμένη εἰς ἅπαντας τοὺς στρατούς.
Ἡμιδιμοιρία ἐλαφρῶν ἁρμάτων καλεῖται ἡ ὑποδιαίρεσις τῆς διμοιρίας, ἡ ἀποτελουμένη ἐκ δύο ἁρμάτων.
Ἡ ὀνομασία *ἡμιδιμοιρία* δίδεται εἰς ὑποδιαιρέσεις διαφόρων βοηθητικῶν σχηματισμῶν, ὡς π. χ. αὐτοκινήτων κτλ. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἡμιδίνιον (τὸ) (Hemidinium) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐγχυματικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βλεφαρομαστιγωτῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *περιδινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροσκοπικώτατα ζῷα τῶν γλυκέων ὑδάτων ἐλευθέρως νηχόμενα. Δ. Ν. Π.

ἡμιδιπλοΐδιον (τὸ) *['Αρχ.]*. Ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων φερόμενον ἔξωθεν τοῦ χιτῶνος, ἄλλως *ἔγκυκλον* (βλ. λ.).

ἡμιδίτονον (τὸ) *[Μουσ.]*. Καλεῖται οὕτως, ὑπὸ Βασιλείου Στεφανίδου, ὁ ἀριθμητικὸς καὶ ἁρμονικὸς λόγος τῆς διὰ τριῶν μικρᾶς τελείας συμφωνίας, ἐχούσης τὸν ἐπίπεμπτον ἀριθμητικὸν καὶ ἁρμονικὸν λόγον (βλ. λ. *ἐπίπεμπτος λόγος*). Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιδιώροφος (ὁ, ἡ),—ον (τό): «ἡμιδιώροφος οἰκία» οἰκία τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον πάτωμα εἶναι ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους.

ἡμιδόναξ (ὁ) (Hemidonax) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πεταλοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ταγγηδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Μαλαισίας καὶ τῆς Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἡμιεγκέφαλος (ὁ) (hemiencéphale) *[Τερατογ.]*. Τερατογονικὴ διάπλασις, καθ' ἣν τὸ τερατόμορφον πλάσμα στερεῖται αἰσθητηρίων ὀργάνων, κατέχει ὅμως ἐγκέφαλον σχεδὸν φυσιολογικόν. Μ. Ν. Κ.

ἡμιέγκυκλα *ἄνθη* *[Βοτ.]*· βλ. λ. *ἄνθος* (τ. Δ', σ. 729 α).

ἡμιεδραία *θέσις* (ἡ) *[Γυμν.]*. Γυμναστικὸς ὅρος, δηλῶν τὴν ἑδραίαν θέσιν ἐπί τινος γυμναστικοῦ ὀργάνου (κλίμακος, δοκοῦ κλπ.) διὰ τοῦ ἑνὸς μόνου μηροῦ, ἐνῷ ὁ ἕτερος μηρὸς κρέμαται φυσικῶς. Σ. Γ. Σ.

ἡμιεδρία (ἡ) *[Κρυσταλλογρ.]*. Ἡ περίπτωσις σχηματισμοῦ κρυσταλλικῶν στερεῶν μὲ ἠλαττωμένα στοιχεῖα συμμετρίας. Τὰ στερεὰ ταῦτα εἰς πλείστας καὶ δὴ τὰς μᾶλλον καταδήλους περιπτώσεις παρουσιάζουν τὸν ἥμισυν ἀριθμὸν ἑδρῶν ἄλλων μορφῶν, ἐχουσῶν τοὺς αὐτοὺς δείκτας, συνεπῶς τὰ αὐτὰ σύμβολα. Κλασσικὸν παράδειγμα τὸ τετράεδρον, ἔχον τὸ ἥμισυ τῶν ἑδρῶν τοῦ ὀκταέδρου καὶ τὰς αὐτὰς παραμετρικὰς σχέσεις (1:1:1), ἐνῷ τὰ στοιχεῖα συμμετρίας του εἶναι πολὺ πτωχά, ἀφοῦ στερεῖται καὶ τοῦ κέντρου. Φαίνεται δηλαδὴ τὸ τετράεδρον ὡσεὶ γεννώμενον ἐκ τοῦ ὀκταέδρου δι' αὐξήσεώς του κατ' ἀπαλλαγὴν ἑδρῶν καὶ σμικρύνσεως τῶν ἄλλων, μέχρι πλήρους ἐπικαλύψεως τῶν πρώτων. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐδόθη τὸ ὄνομα τῶν ἡμιεδρικῶν μορφῶν, ἐνῷ κατ' ἀναλογίαν ἔχομεν καὶ τεταρτοεδρικὰς καὶ ὀγδοεδρικάς. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς σχηματισμοὺς κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἐλάττωσις τῶν στοιχείων συμμετρίας. Αἱ ἡμιεδρικαὶ μορφαὶ εἶναι διπλαῖ πάντοτε, ἤτοι θετικαὶ καὶ ἀρνητικαὶ ἢ δεξιαὶ καὶ ἀριστεραί, ἀναλόγως πρὸς τὰ ὄγδοα τοῦ χώρου, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν, δέονται δὲ ἀντιδιαστολῆς ὅταν συνυπάρχουν. Ι. Π. Δ.

ἡμιεδρικός,—ή—όν· χαρακτηριστικὸν κρυστάλλου ἐμφανίζοντος *ἡμιεδρίαν* (βλ. λ.).

ἡμιέκτασις (ἡ) *[Γυμν.]*. Γυμναστικὸς ὅρος δηλῶν τὴν ἔκτασιν τῆς μιᾶς χειρὸς πρὸς τὰ πλάγια ὁριζοντίως, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἑτέρα τίθεται ὅπου καὶ ὅπως ἤθελε παραγγείλει ὁ γυμναστής. Σ. Γ. Σ.

ἡμίεκτον (τό), ἢ *ἡμιέκτεον*, καὶ *ἡμιεκταῖον* *['Αρχ.]*. Μονὰς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μετρικοῦ καὶ νομισματικοῦ συστήματος, ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ *ἑκτέως*, ὅθεν καὶ ἡ ὀνομασία, ἔτι δὲ

Digitized by Google

καὶ τὸ ἀγγεῖον τὸ περιέχον ὕλην ἴσου βάρους. Ὡς νόμισμα, τὸ ἡμίεκτον κατεσκευάζετο ἐκ ἠλέκτρου ἢ χρυσοῦ, ἦτο ἴσον πρὸς τὸ δωδέκατον τῆς χρυσῆς δραχμῆς, ἤτοι πρὸς ἕνα ὀβολόν, ἀναφέρεται δὲ ἐν Χίῳ, Θάσῳ, εἰς τὴν συνθήκην Ἁλικαρνασσέων καὶ Λυγδάμιδος κ. ἄ. Ὡς μονὰς χωρητικότητος ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς μέτρησιν ξηρῶν καρπῶν εἰς διαφόρους πόλεις καὶ ἐποχάς. Ἀναφέρονται ἐν Ταυρομενίῳ (100 π. Χ.), Κῷ (200 π. Χ.), Πριήνῃ κ. ἄ. ἡμίεκτα πυρῶν, κριθῶν, κυάμων κλπ., μία δὲ τῶν κοιλοτήτων τοῦ ἐν Γυθείῳ εὑρεθέντος «σηκώματος» καὶ εὑρισκομένου ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἡμίεκτον. Π. Ν. Π.

ἡμιελλειπτική / *Ὁπλ.*/. Καλεῖται οὕτως ἡ ἀπόκρουσις, καθ' ἣν ἡ ἀκμὴ τοῦ ξίφους δὲν διαγράφει ὁλόκληρον ἔλλειψιν. Αἱ ἡμιελλειπτικαὶ ἀποκρούσεις γίνονται ἀπὸ ἐξωτερικοῦ ἄνω εἰς ἐσωτερικὸν κάτω καὶ ἀπὸ ἐσωτερικοῦ ἄνω εἰς ἐξωτερικὸν κάτω μέρος καὶ τἀνάπαλιν. Μεταξὺ τῶν ἡμιελλειπτικῶν ἀποκρούσεων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ εὐθέος ξιφισμοῦ γινομένη ἀντίθετος ἀπόκρουσις, διότι τότε ἡ ἀκμὴ τοῦ ξίφους τοῦ ἀμυνομένου δὲν διαγράφει ὁλόκληρον ἔλλειψιν. Ὁμοίως καὶ διὰ πάσας τὰς ἀντιθέτους ἀποκρούσεις τὰς γινομένας διὰ πάντας τοὺς εὐθεῖς ξιφισμούς. Ἡ πυγμὴ κατὰ τὰς ἡμιελλειπτικὰς ἀποκρούσεις μεταβαίνει ἀπὸ ἐξωτερικοῦ εἰς ἐσωτερικὸν μέρος καὶ τἀνάπαλιν. Τ. Ι. Κ.

ἡμιέλυτρον (τὸ) /*Ναυτ.*/. Ἔλυτρον μὴ περιβάλλον ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἱστοῦ, τῆς κεραίας, ἢ ἐπτυγμένου ἱστίου, ἀλλὰ μόνον τὸ ἥμισυ αὐτῆς τὸ ἀντικρύζον τὴν καπνοδόχον καὶ ὃν λόγῳ τούτου ὑποκείμενον εἰς ῥύπανσιν ἀπὸ τοῦ καπνοῦ. Σ. Ε. Λ.

ἡμιεξάρτησις (ἡ). Ὅρος γυμναστικός, δηλῶν τὴν ἐξάρτησιν τοῦ σώματος ἀπὸ ὁριζοντίου ἢ κεκλιμένου ὀργάνου, μὲ τοὺς πόδας στηριζομένους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, σχεδὸν κάτωθεν τοῦ ὀργάνου. Κατὰ τὴν *πλαγίαν ἡμιεξάρτησιν,* ἤτοι τὴν ἑτερόπλευρον ἐξάρτησιν, ὁ γυμναζόμενος ἐξαρτᾶται ἀπὸ κατακορύφου ὀργάνου διὰ τῆς μιᾶς χειρός, στηρίζων καὶ τὸν ὁμώνυμον πόδα ἐπὶ τοῦ ὀργάνου. Σ. Γ. Σ.

ἡμιεπίσημος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐν μέρει ἐπίσημος, χαρακτηριστικὸν ἐφημερίδος ἑρμηνευούσης τὰς γνώμας τῆς κυβερνήσεως, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἐπίσημον ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως: «ἡμιεπίσημον ὄργανον τῆς κυβερνήσεως»· || «ἡμιεπίσημος ἀνακοίνωσις, — δήλωσις» ἡ προερχομένη ἐξ ἐπισήμου μὲν πηγῆς, ἀλλ' ἐμμέσως καὶ μὴ φέρουσα χαρακτῆρα δημοσίας τάξεως.—Ἐπίρ. *ἡμιεπισήμως.*

ἡμιημερήσιον *τόξον ἀστέρος* [*Ἀστρον.*]. Τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμερησίου τόξου, ἤτοι τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἀστέρος καὶ λῆγον ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου ἢ τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ κύκλου τούτου καὶ λῆγον εἰς τὸ σημεῖον τῆς δύσεως τοῦ ἀστέρος. Σ. Π.

ἡμιθανής (ὁ, ἡ),—*ές* (τό)· ὁ ἐγγὺς τοῦ θανάτου εὑρισκόμενος, ὁ κινδυνεύων νὰ ἀποθάνῃ, κοιν. *μισοπεθαμένος*: «ἡμιθανὴς ἐκ πείνης,—ἐκ τραύματος».

Ἡμιθέα (ἡ) [*Μυθολ.*]. —1) Θυγάτηρ τοῦ Κύκνου, βασιλέως τῶν Κολωνῶν, ἀδελφὴ τοῦ Τέννου (*Παυσαν.* Ι' 14, 2), ὀνομαζομένη ὑπ' ἄλλων καὶ *Ἀμφιθέα* ἢ *Λευκοθέα.* Μυθολογεῖται, ὅτι τοποθετηθεῖσα ἐν λάρνακι μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν ὅπως πνιγῇ. Ἐσώθησαν ὅμως εἰς τὴν κατόπιν ἐκ τοῦ Τέννου ὀνομασθεῖσαν Τένεδον νῆσον. Ὅτε ὁ Ἀχιλλεὺς ἐφόνευσεν αὐτόθι τὸν Τέννον, ἡ Ἡμιθέα, διωκομένη ὑπὸ τοῦ πρώτου, ἐξηφανίσθη ἐντὸς χάσματος.—2) Θυγάτηρ τοῦ Σταμφύλου καὶ τῆς Χρυσοθέμιδος, ἀδελφὴ τῆς Ῥοιοῦς, ὀνομαζομένη πρότερον *Μολπαδία.* Ταύτης «ἱερὸν ἅγιον» ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Διοδώρου ἐν Καστάβῳ τῆς Καρικῆς χερσονήσου, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον πλεῖστοι θρῦλοι. Κατὰ τὸν ἐπικρατέστερον, πιστευόμενον τότε ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ διασωθέντα ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (Ε' 62 κ. ἑ.), ἡ Ἡμιθέα ἐφύλαττε τὰς ἀμπέλους τοῦ πατρός της τότε πρῶτον φυτευθείσας ὑπ' αὐτοῦ, κατελήφθη ὅμως ὑπὸ ὕπνου καὶ χοῖροι κατέφαγον ταύτας, ὁπότε φεύγουσα τὸν πατέρα της ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεσώθη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, δεδομένου ὅτι ὁ θεὸς ἠγάπα τὴν ἀδελφήν της Ἀμφιθέαν. Τὸ ἐν Καστάβῳ ἱερὸν αὐτῆς εἶχε φήμην μαντευτηρίου, ὅπου αἱ δυστοκοῦσαι ἐθεραπεύοντο δι' ἐγκοιμίσεως ὑπὸ τῆς Ἡμιθέας, ἔβριθε δὲ ἀναθημάτων ἐκ τοῦ πανταχόθεν προστρέχοντος κόσμου, ἅτινα καὶ κατελείποντο ἀφύλακτα, διότι, ἂν καὶ ἀτείχιστον, τὸ ἱερὸν ἐσέβοντο καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ λῃσταί. Οἱ εἰσερχόμενοι ἐν αὐτῷ ἔπρεπε νὰ τηρήσουν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ κρέατος χοίρου, ἔσπενδον δὲ διὰ «μελικράτου» (εἴδους σερμπετιοῦ) καὶ οὐχὶ δι' οἴνου. Π. Ν. Π.

ἡμίθεος (ὁ)· ὁ ἐκ πατρὸς θεοῦ καὶ μητρὸς ἀνθρώπου γεννηθείς, ὡς ὁ Ἡρακλῆς (ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης) ἢ ἐκ πατρὸς ἀνθρώπου καὶ μητρὸς θεᾶς, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς (ἐκ τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος)· || καθόλου, ὁ ἥρως, ὁ διαπρέπων ὑπὲρ τὴν συνήθη φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

— / *Μυθολ.*/ Ἐκλήθησαν *ἡμίθεοι* ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ καὶ δίκαιοι ἄνακτες τῶν ὁμηρικῶν ἰδίως ἐπῶν, τῶν ὁποίων τὰ λαμπρὰ κατορθώματα παρουσίαζον αὐτοὺς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ποιητοῦ ὡς ὄντα πολὺ ἀνώτερα τῆς κοινῆς γενεᾶς τῶν θνητῶν. Εἰς πάντας τοὺς πεσόντας πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Τροίας ἢ τῶν Θηβῶν ὁ Ζεὺς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ του, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς («*Ἔργα καὶ ἡμέραι*» 158—173), ἔδωκε πρὸς κατοικίαν μετὰ θάνατον τὰς νήσους τῶν μακάρων, ἔνθα «*τρὶς ἔτεος θάλλοντα φέρει ζείδωρος ἄρουρα μελιηδέα καρπόν*» (βλ. λ. *ἥρωες*). ΚΑΨ.

ἡμιθῆτα [*Ἀρχ. Μουσ.*]. Ἐχρησίμευεν ἐν τῇ παρασημαντικῇ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, προτασσόμενον τοῦ ει, πρὸς παράστασιν τῶν κάτωθι φθόγγων αὐτῆς. Ἡμιθῆτα κάτω νεῦον καὶ ει τετράγωνον, ὕπτιον ἢ ἀνεστραμμένον, ἐδείκνυε: α') τὴν παρυπάτην ὑπάτων (*νη* τῆς *μέσης*· do_2) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος καὶ β') τὴν παρυπάτην μέσων (*δι* τῆς *μέσης*· sol_2) ἐν τῷ ὑποδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

Τὰ σημεῖα ἀμφοτέρων τῶν τρόπων τούτων κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος ἐλλείπουσιν. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ

ἡμίθλασις (ἡ). Βλάβη ἢ ἀλλοίωσις τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, μὴ ὑπερβαίνουσα τὴν μέσην γραμμὴν (γαλλ. hémilésion).

ἡμίθραυστος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· μισοσπασμένος, μισοτσακισμένος: «*ὑδρία ἡμίθραυστος*» ἢ τεθραυσμένη, ἀλλ' ὁπωσδήποτε χρησιμοποιουμένη.

ἡμιθώραξ (ὁ) [*Ὁπλ.*]. Προστήθιον (plastron), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δερμάτινον, προστατεῦον μόνον τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ θώρακος καὶ φερόμενον κατὰ τὰς ἀσκήσεις τῆς ὁπλομαχητικῆς. Τ.Ι.Κ.

ἡμικανόνιον (τὸ) [*Πυροβολ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτω (demi-canon) μικρὸν πυροβόλον, βάλλον σφαιρικὰ βλήματα, χρησιμοποιηθὲν δ' ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ν. Θ. Κ.

ἡμίκαρπος (ὁ) [*Βοτ.*]. Ἑκάτερον ἐκ τῶν δύο ὁμοίων τμημάτων, εἰς ἃ ὁ καρπὸς φυσικῶς διαχωρίζεται. Δ. Ν. Π.

ἡμικατάκλισις (ἡ) /*Γυμν.*/. Γυμναστικὸς ὅρος σημαίνων τὴν ἑδραίαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους θέσιν, μὲ τεταμένα τελείως καὶ καθ' ὁλοκληρίαν τὰ σκέλη ἐπ' αὐτοῦ ἢ ἐπὶ ὀργάνου, ἐνῷ ὁ κορμὸς εὑρίσκεται εἰς οἱανδήποτε ἄλλην θέσιν, μὴ ἐγγίζων τὸ ἔδαφος. Σ. Γ. Σ.

ἡμικελλουλάση (ἡ) /*Χημ.*/· βλ. *ἔνζυμα.*

ἡμικελλουλόζαι (αἱ)/*Χημ*/· βλ. *ἡμικυτταρῖναι.*

ἡμίκερως (ὁ) (Hemicerus) /*Ζωολ.*/. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *τενεβριονιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἰνδομαλαισιακῆς χωρῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡμίκερως ὁ λαμπρὸς* (Hemicerus splendor), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Κεϋλάνην καὶ τὸ Σιὰμ καὶ ἔχει μέγεθος μέτριον, σῶμα ἐπίμηκες μὲ μεταλλικοὺς χρωματισμοὺς καὶ ἔλυτρα κεκοσμημένα ὑπὸ ἐρυθρῶν καὶ πρασίνων στενῶν λωρίδων ἐναλλὰξ διατεταγμένων. Δ Ν. Π.

ἡμικίδαρις (ἡ) (Hemicidaris Ag) /*Παλαιοζωολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *διαδηματιδῶν ἐκτοβραγχίων κανονικῶν εὐεχινοειδῶν ἐχινοειδῶν* ζῴων. Τὸ κέλυφος τῶν ζῴων

Ἡμικίδαρις crenularis Lam.

τούτων ἦτο στρογγύλον καὶ ἐλαφρῶς συμπεπιεσμένον κατὰ τοὺς πόλους. Ἔφερεν ὑδροφόρα πεδία ἐλαφρῶς κεκαμμένα καὶ πολὺ στενώτερα τῶν μεσοϋδροφόρων. Ἐπὶ τῆς κάτω πλευρᾶς τὸ κέλυφος ἔφερε δύο σειρὰς ἀκανθοφόρων θηλῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν ἄνω πλευρὰν μεταπίπτουν εἰς κοκκώδεις τοιαύτας. Τὰ μεσοϋδροφόρα πεδία τοῦ κελύφους ἔφερον δύο σειρὰς μεγάλων ἐγκεχαραγμένων καὶ διατρήτων θηλῶν. Αἱ ἄκανθαι τῶν ζῴων ἦσαν πολὺ μεγάλαι, κυλινδρικαὶ ἢ ῥοπαλοειδεῖς καὶ ἔφερον κατὰ μῆκος ῥαβδώσεις. Ἐνταῦθα ὑπάγεται καὶ τὸ εἶδος *ἡμικίδαρις crenularis Lam.*, χαρακτηριστικὸν τῆς μαλμίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ.

Λείψανα ἀπολιθωμένα ἡμικιδάρεων εὑρίσκονται ἄφθονα ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου καὶ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ, ἐξαφανίζονται δὲ εἰς τὴν ἠώκαινον διάπλασιν τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡμικίων,—*ονος* (ὁ)· ἥμισυς κίων καθέτως διχοτομημένος τοποθετούμενος ὡς παραστάς.

ἡμικλαδόδους (ὁ) (Hemicladodus Davis) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων *γανοειδῶν ἰχθύων,* συνώνυμον τοῦ γένους *χειρόδους* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἡμικλαία (ἡ) (Hemiclaea) /*Ζωολ.*/. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *δρασιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις ἀράχνας μὲ σῶμα ἐπίμηκες καὶ ἐπίξανθον χρωματισμόν. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας, ἐνδιαιτώμενα ὑπὸ τὸν φλοιὸν τοῦ κορμοῦ διαφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

ἡμικλινοσκέπασμα (τὸ) /*Στρατ.*/. Ἕκαστον μέρος τοῦ εἰς δύο ἴσα τεμάχια διχασθέντος κλινοσκεπάσματος, τὸ ἀποτελοῦν τὸ *κλινοσκέπασμα* (κουβέρτα) τοῦ ἐν ἐκστρατείᾳ ἀνδρός. Ν. Θ. Κ.

ἡμικόμβιον (τό)· ἥμισυς *κόμβος.*

— /*Ναυτ.*/ Διαιρέσεις τοῦ *σχοινιδίου* (κοιν. *σάγουλα*) τοῦ *δρομομέτρου* (βλ. λ.), ἀντιστοιχοῦσαι εἰς ἥμισυ μίλλιον καθ' ὥραν ἐπὶ πλέον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μιλλίων, ὃν ἔδειξεν ὡς ὡριαίαν ταχύτητα ὁ ἀριθμὸς τῶν *κόμβων*, ὅστις ἐξετυλίχθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεταγγίσεως τῆς ἄμμου τοῦ *ἀμμωτοῦ* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

ἡμικόριον (τό)· ἥμισυς κόρος, μέτρον χωρητικότητος ἡμίσεος κόρου ἢ τόννου, δοχεῖον περιλαμβάνον 400 ὀκάδας ἢ βάρος 400 ὀκάδων (ἡ λ. παρ' Ἡσυχίῳ, δηλοῦσα τὸ ἥμισυ τοῦ *κόρου* (βλ. λ) μέτρου ἑβραϊκοῦ).

ἡμικοσμίτης (ὁ) (Hemicosmites v. Buch) [*Παλαιοζωολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *καρυοκρινιδῶν ῥομβιφόρων ὑδροφοριδῶν κυστοειδῶν πελματοζῴων* ἐχινοδέρμων.

Ἡ θήκη τῶν ζῴων τούτων ἦτο ᾠοειδὴς ἢ ποτηροειδής, συνίστατο δ' ἐκ 4 βασικῶν πλακῶν, δύο ζωνῶν πλευρικῶν πινακιδίων (ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη ἔφερεν 6 καὶ 9 τοιαῦτα πινακίδια) καὶ μιᾶς ζώνης ἐξ 9 πλακῶν κορυφαίου. Εἰς τὸ κορυφαῖον ὑπῆρχον τρεῖς βραχεῖς ὑδροφορικοὶ αὔλακες, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο αἱ ἐπιφάνειαι ἀρθρώσεως τῶν βραχιόνων.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Β. Εὐρώπην. Γ. Κ. Γ.

ἡμίκοσμος (ὁ) (ἐκ τοῦ γαλλ. demimonde). Ὄνομα χαρακτηριστικὸν ὡρισμένης τάξεως γυναικῶν ἐλευθερίων ἠθῶν. Ὁ ὅρος ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Ἀλ. Δουμᾶν υἱόν, ὅστις εἰς τὸν ἡμίκοσμον κατέταξε τὰς γυναῖκας γενικῶς, αἵτινες, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀπεσχίσθησαν τοῦ κόσμου τῶν τιμίων ἀνθρώπων, χωρὶς καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὸ ἐπάγγελμα τῆς ἑταίρας. Τὰς γυναῖκας τοῦ ἡμικόσμου χωρίζει ἀπὸ μὲν τῶν τιμίων γυναικῶν τὸ σκάνδαλον, ἀπὸ δὲ τοῦ κόσμου τῶν ἑταιρῶν τὸ χρῆμα. Ἐν τούτοις ἐν τῇ χρήσει ἡ λέξις ἔχασε τὴν πρώτην της στενὴν σημασίαν, σήμερον δὲ λέγοντες *ἡμίκοσμον* ἐννοοῦμεν γενικῶς πάσας τὰς ἐλευθεριαζούσας γυναῖκας. —Ρ.

ἡμικοτύλιον (τὸ) [*Ἀρχ.*]. Μέτρον βάρους ὑγρῶν καὶ στερεῶν παρ' ἀρχαίοις, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς *κοτύλης,* ἤτοι τὸ 288ον τοῦ *μετρητοῦ.* —Π.

ἡμικρανία (ἡ) [*Ἰατρ.*] Ἄλγος κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ κρανίου ἐμφανιζόμενον κατὰ παροξυσμοὺς μὲ μεσοδιαστήματα ἀπολύτου ἀναλγησίας. Ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῶν καλουμένων νευροαρθριτικῶν ἀτόμων καὶ προσβάλλει συχνότερον τὸ γυναικεῖον φῦλον. Αἱ πρῶται κρίσεις ἡμικρανίας ἐμφανίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀποβαίνουσιν ὅμως μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ὀλιγώτερον συχναί, ὀλιγώτερον ἔντονοι.

Σπανίως ἡ ἡμικρανιακὴ προσβολὴ εἰσβάλλει ἄνευ προδρομικῶν φαινομένων. Ὡς τοιαῦτα ἄξια μνείας εἶναι τὰ ἑξῆς: ἀδιαθεσία, νευρικὴ ἐρεσθιστότης, αἴσθημα βάρους εἰς τὸ στῆθος, στενοχωρία τῆς ἀναπνοῆς, χάσμη κ. ἄ. Σπανιώτερον ἡ κρίσις ἐπέρχεται ἀποτόμως. Τὴν πρωτοπορείαν τῶν φαινομένων ἀποτελεῖ σκότωμα τῆς ὁράσεως: ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου σχηματίζεται μελανὴ κηλὶς βαθμηδὸν μεγεθυνομένη, εἰς σημεῖον ὥστε ἡ ὅρασις τοῦ συστοίχου ὀφθαλμοῦ σμικρύνεται σημαντικῶς. Τὸ ἄλγος δὲν βραδύνει νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην γραμμὴν εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν συμπτωμάτων, ἑδράζει ἐπὶ τῆς ὀφθαλμικῆς κόγχης, ἐπὶ τοῦ βλεφάρου, ἐπὶ τῆς κροταφικῆς χώρας, σπανιώτερον ἐξικνεῖται μέχρι τῆς συστοίχου ἰνιακῆς· εἶναι σφοδρὸν καὶ ἐπιτείνεται ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ ἀπὸ τὸ φῶς, δι' ὃ ὁ πάσχων ἐπιζητεῖ τὴν ἠρεμίαν καὶ τὸ σκότος, ἀδιαφορῶν διὰ τὸ πᾶν.

Εἰς τὴν καλουμένην *ὀφθαλμοπληγικὴν ἡμικρανίαν* παρατηρεῖται παράλυσις τοῦ κοινοῦ κινητικοῦ νεύρου τοῦ ὀφθαλμοῦ, προκαλοῦσα πτῶσιν τοῦ συστοίχου βλεφάρου: ὁ πάσχων ἀδυνατεῖ νὰ ἀνοίξῃ τὸν ὀφθαλμόν του. Ἡ δὲ *ἀφασικὴ* ἢ *ἡμιπληγικὴ ἡμικρανία* εἶναι σπανία καὶ βαρεῖα νοσολογικὴ ἐκδήλωσις τῆς νόσου, προοιωνιζομένη τὴν ἐπέλευσιν

Digitized by Google

Τὸ ἡμικύκλιον τοῦ μεγάρου τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Παρισίοις.

καὶ ἄλλων συμπτωμάτων, τῆς προϊούσης καθολικῆς παραλύσεως τῶν συφιλιδικῶν.

Τὴν ἡμικρανίαν συνοδεύουσι πολλάκις πεπτικαί τινες διαταραχαὶ ὑπὸ μορφὴν ἀνορεξίας, ναυτίας, ἐμέτων, αἵτινες ὅταν ἐπέρχωνται ἀγγέλλουσι τὸ προσεχὲς τέρμα τῆς κρίσεως.

Ὡς πρὸς τὸν μηχανισμὸν τῶν φαινομένων τῆς ἡμικρανίας ἐξηνέχθησαν πολλαὶ γνῶμαι, ἐξ ὧν ἡ ὑποστηρίζουσα τὸν σπασμὸν τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν μηνίγγων, σπασμὸν ἐπώδυνον, εἶναι ἡ περισσότερον ἀληθοφανής. Θεραπευτικῶς χορηγοῦνται ἀναλγητικὰ φάρμακα (ἀσπιρίνη, πυραμιδόνη μετὰ ἢ ἄνευ καφφεΐνης) καὶ καταπραϋντικὰ (βρωμιοῦχα). Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμικρανικός, *—ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡμικρανίαν: «ἡμικρανικοὶ πόνοι»· || ὁ συχνὰ ἐνοχλούμενος ὑπὸ ἡμικρανίας.

ἡμικρανίνη (ἡ) (Migraininum) *[Φαρμ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ κιτρικὴ καφεϊνο-ἀντιπυρίνη. Κόνις λευκὴ εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι, συνιστωμένη ὡς ἀντιπυρετικὸν καὶ ἀντινευραλγικὸν φάρμακον κατὰ τῆς γρίππης, ἡμικρανίας καὶ κεφαλαλγίας καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῶν περιπτώσεων, ἐφ' ὧν ἡ ἀντιπυρίνη εἶναι ἀδρανής. Κ. Γ. Μ.

ἡμικράτησις (ἡ) *[Ἱππευτ.]*. Ἡ ἐλαφρὰ ἕλξις τῶν ἡνιῶν τοῦ ἐφίππου ἀνδρὸς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἄνω, ἐπὶ τῷ σκοπῷ εἴτε μικρᾶς τινος ἐπιβραδύνσεως τοῦ βηματισμοῦ τοῦ ἵππου, εἴτε μεταφορᾶς τοῦ κέντρου τοῦ βάρους αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω. Ν. Θ. Κ.

ἡμικρόσιον (τὸ) *[Ὀχυρωτ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω παλαιότερον εἰς τὴν ὀχυρωτικὴν εἶδος ἡμιπρομαχῶνος, τοποθετουμένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν τειχῶν καὶ τῶν πύργων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἵσταντο οἱ ἀμυνόμενοι τῶν πύργων στρατιῶται. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἡμικτενόδους (ὁ) (Hemictenodus Jaeckel) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων *κτενοδοντιδῶν διπνόων* ἰχθύων, συνώνυμον τοῦ γένους *σαγηνόδους* (Sagenodus Owen) (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἡμικυκλικός, *—ή,—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἡμικύκλιον· || ὁ ἔχων σχῆμα ἡμικυκλίου: «τάφος—, βόθρος ἡμικυκλικός».—Ἐπίρρ. ***ἡμικυκλικῶς***.

ἡμικύκλιον *[Μαθημ.]*. Ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ἡ περιοριζομένη ὑπὸ διαμέτρου κύκλου καὶ μιᾶς τῶν εἰς τὴν διάμετρον ταύτην ἀντιστοιχουσῶν ἡμιπεριφερειῶν αὐτοῦ. Σ. Μ.-Ο.

— *[Ἀρχ. Τέχνη]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἡμικύκλιον* ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ καὶ ρωμαϊκῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἐδηλοῦτο πᾶν εἶδος οἰκοδομήματος ἢ μέρους οἰκοδομῆς τοξοειδῶς διατεταγμένου, εἰδικώτερον δὲ οἱ ἀμφιθεατρικῶς διεσκευασμένοι πρὸς συνελεύσεις δημόσιοι χῶροι καὶ ἐξ αὐτῶν συνεκδοχικῶς καὶ αὐταὶ αὗται αἱ συνελεύσεις, αἱ ἐν αἰθούσαις ἀμφιθεατρικῶς διερρυθμισμέναι σειραὶ ἑδράνων, τὰ ἀναπαυτήρια τῶν ρωμαϊκῶν θερμῶν καὶ πᾶσαι αἱ παρομοίας ἀρχιτεκτονικῆς κατασκευαὶ εἰς κήπους, λέσχας, παλαίστρας καὶ ἐσωτερικὰ οἰκιῶν· ἔτι δὲ τὸ μέρος τῶν βασιλικῶν τὸ ἀποτελοῦν τὸ βάθος αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα ἀπετέλουν τόξον, τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπικλινὲς ἢ κλιμακωτόν, ἡ δὲ ὀροφὴ ἐνίοτε ἀπετελεῖτο ἐξ ἡμιθολίου· εἰς τὰ ἡμικύκλια τῶν βασιλικῶν αὐτῶν εὑρίσκετο τὸ βῆμα, ἀντιπροσωπευτικώτατος δὲ τύπος τοιούτου ἡμικυκλίου βασιλικῆς εὑρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν Ἰλίῳ, περιγραφεὶς ὑπὸ Charles Normand (βλ. καὶ κατωτ. *[Ἀρχ. Θέατρ.]*). Π. Ν. Π.

—*[Ἀρχ. Θέατρ.]* Ἐκαλεῖτο ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ θεάτρῳ *ἡμικύκλιον*, ἀκαθορίστου εἴδους μέχρι σήμερον σκηνικὴ κατασκευὴ ἢ ὄργανον, προοριζόμενον ὅπως καθιστᾷ αἰσθητότερα τὰ φαινόμενα τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμφανίζῃ ὁρατὰ τὰ ἐν τῷ βάθει τοῦ σκηνικοῦ διακόσμου συμβαίνοντα. Περὶ τοῦ ἡμικυκλίου τούτου διεσώθη ὁ ἑξῆς ὁρισμὸς τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομαστ. ΣΤ' 9): «τῷ ἡμικυκλίῳ τὸ μὲν σχῆμα ὄνομα, ἡ δὲ θέσις κατὰ τὴν ὀρχήστραν, ἡ δὲ χρεία δηλοῦν πόρρω τινὰ τῆς πόλεως τόπον ἢ τοὺς ἐν θαλάττῃ νηχομένους». Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει ὅτι ἔκειτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς καὶ ἀπετέλει τρόπον τινὰ ἐπέκτασιν τοῦ πατώματος τῆς σκηνῆς, ἐλαφρῶς ὑψουμένην πρὸς τὰ ἄνω ἐν σχήματι ἡμικυκλίου, ἐπὶ τῆς ὁποίας διερρυθμίζετο δεύτερός τις σκηνικὸς διάκοσμος· ὁ Lohde μάλιστα ἐταύτισε πρὸς τὸ ἡμικύκλιον ἡμικυκλικοὺς σηκοὺς εὑρεθέντας εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς ἐρειπίων ἀρχαίων θεάτρων, ἄλλοι ὅμως (Oehminchen, κ. ἄ.) ταυτίζουν τοῦτο πρὸς τὸ «θεολογεῖον», ἢ θεωροῦν αὐτὸ ὡς εἶδος «ἐκκυκλήματος». Π. Ν. Π.

— **ἡμικύκλιον *τοῦ μεγάρου τῶν Καλῶν Τεχνῶν*** (Hemicycle du Palais des Beaux Arts). Οὕτως ὠνομάσθη ἡ αἴθουσα τῶν ἐπισήμων συγκεντρώσεων τῆς Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἰς Παρισίους, περίφημος διὰ τὰς ἐν αὐτῇ τοιχογραφικὰς συνθέσεις τοῦ Παύλου Ντελαρὸς (Delaroche). Ἔχουσα ἡμικυκλικὸν περίπου σχῆμα, συνδέεται μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ μεγάρου διὰ περιστύλου, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δὲ αὐτῆς, στεγαζομένῳ ὑπὸ θόλου, εὑρίσκονται διατεταγμέναι ἐν ἡμικυκλίῳ αἱ ἕδραι καὶ πέριξ αὐτῶν κερκίδες. Εἰς τὸ βάθος ἐπὶ ὁλικοῦ μήκους 15 καὶ ὕψους 5 μέτρων, μέχρι δηλαδὴ τῆς ἐκφύσεως τοῦ θόλου, ὑπάρχει ἡ τοιχογραφία τοῦ Delaroche, ἐκτελεσθεῖσα κατὰ πρῶτον τῷ 1837, καταστραφεῖσα τῷ 1855 ὑπὸ πυρκαϊᾶς καὶ ἐπανεκτελεσθεῖσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιστασίαν τοῦ ἰδίου τοῦ Ντελαρός. Τὸ κέντρον αὐτῆς κρατεῖ λεπτότατα ἐξειργασμένη ἀρχαϊκὴ στοά, τῆς ὁποίας πάλιν τὸ κέντρον βαθύνεται κατὰ ἡμικύκλιον· ἐν τῷ τελευταίῳ ἐπὶ θρόνου παρίσταται ὁ Ἀπελλῆς ἔχων ἑκατέρωθεν τὸν Ἰκτῖνον καὶ Φειδίαν, ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ θρόνου κάθηνται 4 γυναῖκες παριστῶσαι τὴν ἑλληνικήν, ρωμαϊκήν, γοτθικὴν καὶ τὴν τῆς Ἀναγεννήσεως τέχνην, εἰς τὸ κατώτερον δὲ μέρος αὐτοῦ νεᾶνίς τις σκορπίζει στεφάνους πρὸς ἄλλα, ἑκατέρωθεν τῆς στοᾶς, εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Δεξιᾷ παρίστανται οἱ γλύπται καὶ ζωγράφοι τοῦ χρώματος (coloristes), ἀριστερᾷ δὲ οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ ζωγράφοι τῆς γραμμῆς (dessinateurs), ἐν αὐτοῖς δὲ διακρίνονται οἱ Παλισσύ, Ροῦμπενς, Βὰν Ντάϊκ, Βερονέζ, Βελασκουέθ, Ντὰ Βίντσι, Ραφαήλ, Μιχαὴλ Ἄγγελος, Ζὺλ Ρομαὶν κ. ἄ. Ἡ ὅλη σύνθεσις περιέχει περὶ τὰς 75 εἰκόνας, καταμερισμένας εἰς ἑπτὰ ὁμάδας, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν ἁπλότητα αὐτῆς, τὴν ποικιλίαν, ἰδίως δὲ διὰ τὸν φωτισμόν, ὅστις φαίνεται προερχόμενος ἐκ τοῦ θόλου. —Π.

ἡμικύκλιος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ ἔχων σχῆμα ἡμίσεος κύκλου, ἡμικυκλικός· || ***ἡμικύκλιον*** (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

ἡμικυκλοειδὴς (ὁ, ἡ),*—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἡμικύκλιον.— Ἐπίρρ. ***ἡμικυκλοειδῶς***.

Ἡμίκυνες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Μυθολογικὸν ἔθνος ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου κατὰ Στράβωνα (VII 299). Α. Θ. Σ.

ἡμικυριαρχία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡμικυριάρχου, ἐπικυριαρχία ἢ ὑποτέλεια (βλ. λ. *ἐπικυριαρχία, κυριαρχία* καὶ *προτεκτοράτον*).

ἡμικυρίαρχος (ὁ, ἡ),*—ον* (τό)· ὁ μὴ ἐντελῶς κυρίαρχος, ὁ ἐν μέρει κυρίαρχος, ἐν μέρει ὑποτελής, καθόλου, ὑποτελής: «ἡμικυρίαρχος πολιτεία».

ἡμικυτταρῖναι (αἱ), ἢ ***ἡμικελλουλόζαι***, ἢ ***ἡμικυτταρόζαι*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Μὴ σακχαροειδεῖς πολυσακχαρῖται τῆς ὁμάδος τῆς κυτταρίνης, ἀπαντῶντες παρὰ τὴν κυτταρίνην εἴς τινα φυτὰ καὶ ἰδίως τὰ σπέρματα τῶν χεδροπῶν, τῶν λειριοειδῶν, τῶν φοινίκων κλπ. Διαφέρουν γενικῶς τῆς κυτταρίνης ἐκ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχουν νὰ ὑδρολύωνται δι' ἀραιῶν θερμῶν ὀξέων. Τὰ προϊόντα τῆς ὑδρολύσεως αὐτῶν εἶναι κυρίως *μαννόζη, γαλακτόζη, ξυλόζη* καὶ *ἀραβινόζη*. Σ. Γ.

ἡμικύων (ὁ) (Hemicyon Lartet) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *κυνοδοντινῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κανιδῶν σαρκοφάγων* θηλαστικῶν.

Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον μέγεθος ἴσον πρὸς τὸ τοῦ λύκου. Ἔφερον ἀνὰ τρεῖς κοπτῆρας εἰς ἑκάστην σιαγόνα, ἀνὰ ἕνα κυνόδοντα, ἀνὰ τέσσαρας προτραπεζίτας ἢ γομφίους (ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς πρῶτοι τῆς ἄνω σιαγόνος ἦσαν μονοκόρυφοι, ἐνῷ ὁ τελευταῖος ἔφερε δύο ἀφισταμένας ἐσωτερικὰς ἀκωκάς) καὶ ἀνὰ δύο ἑκατέρωθεν τῆς ἄνω καὶ ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν τῆς κάτω τετραπλεύρους τραπεζίτας. Ἦσαν δακτυλοβάμονα ζῷα. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν εἰς τὰ στρώματα τῆς ἀνωτέρας μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸ Sansan. Γ. Κ. Γ.

ἡμιλαρχία (ἡ) *[Στρατ.]*. Τὸ ἥμισυ τῆς *ἴλης* (βλ. λ.). Μέχρι τοῦ 1912 οὐδόλως ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ὅρος οὗτος· ἀπὸ τῶν Βαλκανικῶν ὅμως πολέμων καὶ ἐντεῦθεν χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα παρ' ἡμῶν, καθ' ὅσον ἡ *ἡμιλαρχία* ἦτο, κατὰ τοὺς πολέμους 1912—1913 καὶ κατὰ τὸν μικρασιατικὸν 1919—1922, ἡ μονὰς τοῦ ἑλληνικοῦ μεραρχιακοῦ ἱππικοῦ. Ν.Θ.Κ.

ἡμιλεία (ἡ) (Hemileia) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *οὐστιλαγινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους μύκητας παρασιτικῶς ἐνδιαιτωμένους ὑπὸ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων διαφόρων φυτῶν. Ἀναφαίνονται ὡς ὑποκίτριναι κηλῖδες εἰς τὴν μασχάλην καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῶν φύλλων. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς γῆς. Δ.Ν.Π.

ἡμίλεμβος (ἡ), ἢ ***ἡμιλέμβιον*** (τὸ) *[Ναυτ.]*. —1) Λέμβοι μικραὶ ἔχουσαι λεπτὸν μὲν καὶ ἐλαφρὸν σκελετὸν ξύλινον, ἐπένδυσιν δ' ἐξ ὀθόνης βεβαμμένης δι' ἐλαιοχρώματος. Αἱ λέμβοι αὗται, δι' ὧν ἄλλοτε ἐφωδιάζοντο τὰ τορπιλλοβόλα, ἐδιπλοῦντο εἰς δύο (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία των) κατὰ τὸ μέσον αὐτῶν, ὡσεὶ περὶ γιγλυμὸν ἐγκάρσιον, πρὸς οἰκονομίαν χώρου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος κατὰ τὴν ἔνθεσίν των. —2) Εἰδικαὶ ξύλιναι λέμβοι μετρίου μεγέθους (χωρητικότητος 10—12 ἀνδρῶν), ἔχουσαι σχῆμα ἡμισείας λέμβου καὶ χρησιμεύουσαι διὰ τὴν σύμπηξιν πλωτῶν γεφυρῶν ποταμῶν ἢ διωρύγων. Σ. Ε. Λ.

ἡμιλεπιδωτὸς (ὁ) (Hemilepidotus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοττιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῶν βορείων θαλασσῶν τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἡμιλεπιδωτὸς ὁ τραχύουρος* (Hemilepidotus trachurus), ὅστις ἔχει μῆκος 20 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ πτερύγια πλήρη σκληρῶν ἀκανθῶν, φέρει μικρότατα λέπια καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμά του καλύπτεται ὑπὸ γλοιώδους οὐσίας. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιομελανὸς κατὰ τὸ σῶμα καὶ κυανοκίτρινος κατὰ τὰ πτερύγια. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἰαπωνικὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἡμίλευκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ σχεδὸν λευκός, ὑπόλευκος.

ἡμίλιτρον (τό)· τὸ ἥμισυ τῆς λίτρας, ἡμίσεια λίτρα ὡς μέτρον βάρους ἢ χωρητικότητος.

ἡμίλουτρον (τό). Λουτρὸν τοῦ ἡμίσεος μόνον τοῦ σώματος καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ὀσφύος πρὸς τὰ κάτω. Τοιαῦτα λουτρά, ἔχοντα κυρίως θεραπευτικὸν σκοπόν, ἐνεργοῦνται εἴτε κατ' οἶκον εἴτε εἰς εἰδικὰ ὑδροθεραπευτικὰ ἱδρύματα εἴτε εἰς λουτροπόλεις παρὰ ἰαματικὰς πηγάς. Σ. Γ. Σ.

ἡμίλοφος (ὁ) (Hemilophus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροπτέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους ἔντομα, ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη διακρινόμενα ἐκ τοῦ στιλπνῶς μελανοῦ χρωματισμοῦ των καὶ τῶν μακρῶν καὶ λεπτῶν κεραιῶν των. Δ. Ν. Π.

ἡμιμάθεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἡμιμαθοῦς, ἀπόκτησις γνώσεων ἐπιπολαίων, ἔλλειψις ἐμβριθείας καὶ ἀκριβείας περὶ τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων καθόλου ἢ ἐπιστήμης: «ἡ ἡμιμάθεια εἶναι χειροτέρα τῆς ἀμαθείας».

ἡμιμαθὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ μὴ ἐμβριθὴς περὶ τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων καθόλου ἢ ἐπιστήμης, ὁ ἀτελῶς γνωρίζων ἐπιστήμην ἢ τέχνην τινά, ψευδεπιστήμων: «ἡμιμαθὴς ἰατρός, —δικηγόρος».—Ἐπίρρ. ***ἡμιμαθῶς***.

ἡμιμαστόδους (ὁ) (Hemimastodon Pilgrim) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἐλεφαντιδῶν προβοσκιδωτῶν ὑποοπληφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα καὶ κατὰ τὸ μέγεθός των καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὀδόντων των ἀπετέλουν γένος ἐνδιάμεσον μεταξὺ *παλαιομαστόδοντος* καὶ *μαστόδοντος*. Ὁ ὀδοντικὸς τύπος των δὲν εἶναι γνωστός.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέ-

Digitized by Google

θησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Γ. Κ. Γ.

ἡμιμέδιμνον (τό), ἢ ***ἡμιμέδιμνος*** (ὁ), καί, κατὰ συντομήν, ***ἡμέδιμνος*** *['Αρχ.]*. Μέτρον ξηρῶν καρπῶν παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἴσον πάντοτε πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ μεδίμνου, ὡς δεικνύει τὸ ὄνομα, διαφέρον ὅμως κατὰ πόλεις καὶ ἐποχὰς λόγῳ τῆς ρευστότητος τῆς ἀξίας τοῦ μεδίμνου. Κεφαλαιωδῶς μόνον διακρίνονται αἱ ἑξῆς ἀξίαι τοῦ ἡμιμεδίμνου: α) Ἐν Ἀττικῇ· ἐν τῷ φειδωνικῷ - προκλικῷ συστήματι ἰσοῦται πρὸς τρεῖς ἑκτεῖς ἢ 24 χοίνικας (13,68 λίτρας), ἐν τῷ σολωνείῳ συστήματι ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς βαβυλωνιακῆς - περσικῆς ἀρτάβης, ἀπὸ τὰ τέλη τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς Β' ἀντιστοιχεῖ πρὸς 18 χοίνικας, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀττικοῦ (88 π. Χ.) ἰσοῦται πρὸς 3 1/2 ρωμαϊκοὺς μοδίους (30,64 λίτραι). — β) Ἐν Πελοποννήσῳ, εἰς τὸ φειδωνικὸν σύστημα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 27,36 λίτρας, καθότι ὁ μέδιμνος τῆς ἐποχῆς περιεῖχε 54,72 λίτραι, ἐν δὲ τῷ «σηκώματι» τοῦ Γυθείου τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς πρὸς 21,88 λίτρας. Ἀπαντᾷ ἔτι ὁ ἡμιμέδιμνος χρησιμοποιούμενος καὶ ἐν Δελφοῖς, Ἀπολλωνίᾳ, Λεοντίνοις, ὅπου ἰσοῦται πρὸς τρεῖς ρωμαϊκοὺς μοδίους (26,26 λίτρας), ἐν Ἄσσῳ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ., ἐν Ταυρομενίῳ κατὰ τὸ 100 π.Χ., ἐν Ἐπιδαύρῳ ὅπου διαλεκτικῶς καλεῖται «ἡμίδιμμνον», παρὰ Μολποῖς, Μιλησίοις καὶ εἰς τὸ ἐν Δήλῳ ἀνευρεθὲν «σήκωμα». Π. Ν. Π.

ἡμιμελής (ὁ, ἡ), — ές (τό)· ὁ ἔχων μέλος τι ἀτελές, ὁ πάσχων ἐξ ἡμιμελίας.

ἡμιμελία (hémimélie) (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Is. G. Saint-Hilaire καὶ ἀποδιδόμενος εἰς τερατογενεῖς διαπλάσεις, τῶν ὁποίων οἱ βραχίονες καὶ οἱ μηροὶ ἔχουσι φυσιολογικὰς καὶ κανονικὰς διαστάσεις, ἐνῷ τὰ ἀντιβράχια καὶ αἱ κνῆμαι, ὡς καὶ αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες, εἶναι ὑποτυπώδεις, περιοριζόμενοι εἰς κατάστασιν μικρῶν κολοβωμάτων. Τὰ τέρατα ταῦτα (*ἡμιμελεῖς*) ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἐκτρωμελιῶν* καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μονομερῶν αὐτοσίτων* τεράτων. Ἐν αὐτοῖς ἡ περὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐπίσχεσις ἀκολουθεῖ τὴν ἀντίθετον πορείαν τῆς παρατηρουμένης εἰς τὴν *φωκομελίαν*. Μ. Ν. Κ.

ἡμιμελικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡμιμελίαν: «σχηματισμὸς ἡμιμελικός».

ἡμιμελιλιξικὸν *ὀξὺ ['Οργ. Χημ.]*. Τρικαρβονικὸν ὀξὺ τοῦ τύπου $C_6 H_3 (COOH)_3$. [1: 2: 3]. Εἰς θερμοκρασίαν 180° παρέχει ἀνυδρίτην. Σ. Γ.

ἡμιμελιλιθόλιον *['Οργ. Χημ.]*. Ὁμόλογον τοῦ βενζολίου τοῦ τύπου $C_6H_3 (CH_3)_3$. Εἶναι ἰσομερὲς πρὸς τὸ *μεσιτυλένιον* καὶ βράζει εἰς 175°. Σ. Γ.

ἡμιμερὶς ἡ (Hemimeris) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκροφουλαριδῶν*, περιλαμβάνον πόας μὲ φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη μεμονωμένα. Γνωστὰ τέσσαρα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

ἡμιμεσολαβὴ (ἡ). Γυμναστικὸς ὅρος σημαίνων τὴν μεσολαβὴν διὰ τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν, τῆς ἄλλης τιθεμένης ὅπου καὶ ὅπως παραγγέλλει ὁ γυμναστής. Σ. Γ. Σ.

ἡμιμετάβολος (ὁ, ἡ)· ὁ μὴ ὑφιστάμενος ἐντελῆ μεταβολήν, ὁ ἐν μέρει μεταβαλλόμενος, περὶ ἐντόμων τινῶν μὴ μεταβαλλομένων ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τὰς μεταμορφώσεις των.

— *[Ζωολ.]* Καλοῦνται *ἡμιμετάβολα*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *ὁλομετάβολα*, τὰ ἔντομα, ἅτινα παρουσιάζουσι προοδευτικὴν μεταμόρφωσιν, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ τελείως ἡ μορφή των. Ἡμιμετάβολα ἔντομα εἶναι τὰ ἡμίπτερα καὶ τὰ ὀρθόπτερα (βλ. καὶ *μεταμόρφωσις* ἐντόμων). Δ. Ν. Π.

ἡμίμετρον (τό)· ἥμισυ μέτρον, τὸ ἥμισυ μετρικῆς τινος μονάδος: «ἡμικάδιον, τὸ ἡμίμετρον» (*Ἡσύχ.*)· || συνήθ. πληθ. **ἡμίμετρα** (τά)· μέτρα, μέσα ἐνεργείας τινὸς ἀτελῆ, ἀνεπαρκῆ, ἀτελεσφόρητα: «τὰ πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως ἡμίμετρα» (ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην κατ' ἀπόδοσιν τῆς γαλλ. *demi-mètres*).

ἡμίμναιον (τό)· τὸ ἥμισυ τῆς μνᾶς εἴτε ὡς νομισματικῆς μονάδος, εἴτε ὡς μετρικῆς: «οἰκία τριῶν ἡμιμναίων ἀξία», «ὁ μὲν τῶν οἰκετῶν δύο μνῶν ἄξιός ἐστι, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου», «τριῶν ἡμιμναίων σταθμὸς» (ἀρχ.).

ἡμιμοίριον (τό)· ἡμίσεια μοῖρα· || τὸ ἥμισυ τῆς δραχμῆς (ἀρχ.).

ἡμιμορφία (ἡ), ἢ ***ἡμιμορφισμὸς*** (ὁ) *['Ορυκτολ.]*. Τὸ φαινόμενον σχηματισμοῦ κρυσταλλικῶν μορφῶν, χαρακτηριζομένων ἀπὸ ἔλλειψιν κέντρου συμμετρίας καὶ πολικὴν διαμόρφωσιν ἑνὸς κρυσταλλικοῦ ἄξονος συμμετρίας.

Συνεπείᾳ τοῦ τοιούτου σχηματισμοῦ οἱ ἡμίμορφοι κρύσταλλοι δὲν παρουσιάζουν παραλληλίαν ὅλων τῶν ἑδρῶν των ἀνὰ ζεύγη. Εὐκόλως συνήθως ἀναγνωρίζονται οἱ κρύσταλλοι οὗτοι, διότι κατὰ τὰ πέρατα τοῦ κυριώδους αὐτῶν ἄξονος δὲν περατοῦνται κατὰ τὸν νόμον τῆς συμμετρίας ὑπὸ ὁμοίων κρυσταλλικῶν ἑδρῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνομοίων. Κοινοτάτη κρυσταλλικὴ ἡμίμορφος μορφὴ εἶναι κρύσταλλος πρισματικὸς καταλήγων κατὰ τὸ ἓν ἄκρον εἰς πυραμίδα καὶ κατὰ τὸ ἄλλο εἰς βάσιν.

Ἡμιμόρφους κρυστάλλους παρουσιάζουν ἰδίᾳ τὰ ὀρυκτὰ *τουρμαλίνης* καὶ *ἡμιμορφίτης*.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμιμορφιτῶν κρυστάλλων ἔχουσι καὶ τὴν ἰδιότητα, ὅτι θερμαινόμενοι καθίστανται ἠλεκτρικοί, τὰ πέρατά των δηλαδὴ ἐμφανίζονται ἀντιθέτως ἠλεκτρισμένα. Γ. Κ. Γ.

ἡμιμορφίτης (ὁ) (Hemimorphit, Kieselzinkerz, Calamin, Galmei) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι βασικὸς πυριτικὸς ψευδάργυρος μὲ χημικὸν μοριακὸν τύπον $H_2 Zn_2 Si Os$ ἢ $[Zn OH]_2 Si O_3$.

Ὁ ἡμιμορφίτης παρουσιάζεται εἰς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του συνήθως εἶναι μικροί, ἐπιπεφυκότες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλακώδεις καὶ σαφῶς ἡμιμορφικῶς διαπεπλασμένοι. Ἀπαντᾷ προσέτι καὶ εἰς διδύμους κρυστάλλους ἢ καὶ εἰς δεσμώδη ἢ σφαιρικά, νεφροειδῆ ἢ σταλακτικὰ συσσωματώματα, ἔχοντα λεπτομισχώδη ἢ ἰνώδη κατασκευήν. Συχνὰ ἐπίσης εὑρίσκεται εἰς ἐπιφλοιώματα καὶ εἰς ψευδοκρυστάλλους κατ' ἀσβεστίτην, φθορίτην, πυρομορφίτην, γαληνίτην.

Ὁ ἡμιμορφίτης ἔχει θραῦσιν ὀστρεώδη μέχρις ἀνωμάλου, σκληρότητα 5ου βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,3—3,5, λάμψιν ἀδαμαντοειδῆ ἢ ὑελώδη. Εἶναι διαφανὴς μέχρι διαφώτιστος, ἄχρους, λευκός, ὑπόφαιος ἢ κιτρινωπόλευκος, φαιός, κίτρινος, καστανόχρους, πράσινος. Οἱ κρύσταλλοί του θερμαινόμενοι καθίστανται πολικῶς ἠλεκτρικοί. Περιέχει 67,5% ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου (ZnO), 25% διοξείδιον πυριτίου (SiO_2) καὶ 7,5% ὕδωρ. Πυρούμενος ἐντὸς κορυνίου σχεδὸν μέχρις ἐρυθροπυρώσεως ἐκλύει ὕδωρ.

Εἶναι σπουδαιότατον μετάλλευμα ψευδαργύρου. Οἱ μεταλλευταί, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Λαυρεωτικῇ, συγχέουσι τοῦτον μὲ τὸν ἀνθρακικὸν ψευδάργυρον, τὸν *σμιθσονίτην*, ἀποκαλοῦντες τὸν τελευταῖον τοῦτον *καλαμίναν*.

Ὁ ἡμιμορφίτης ἀπαντᾷ, μὲ σμιθσονίτην συνήθως, εἰς τὸ Altenberg καὶ ἄλλα μέρη τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Σαρδηνίαν, Derbyschire, Β. Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Ἑλλάδι παρουσιάζονται σπάνια συσσωματώματα ἡμιμορφίτου, συνοδεύοντα τὸν σμιθσονίτην εἰς τὰ κοιτάσματα τῆς Καμαρίζης (Λαυρεωτικῆς) καὶ τῆς νήσου Ἀντιπάρου.

Συνώνυμα: *καλαμίνα, καδμεία*. Γ. Κ. Γ.

ἡμῖνα (ἡ) (λατ. hemina) *['Αρχ.]*. Μέτρον χωρητικότητος ξηρῶν καὶ ὑγρῶν οὐσιῶν, σικελικῆς καταγωγῆς, ἐμφανισθὲν κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα, διαδοθὲν ἐν Μεγάλῃ Ἑλλάδι, εἶτα παρὰ Ρωμαίοις ἀντικαταστῆσαν τὴν κοτύλην, ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ὅπου ἐθεωρεῖτο ἰσάξιον τοῦ ἡμιέκτου καὶ τοῦ τοῦ ἡμιξέστου. Ἡ *ἡμῖνα* ὑποδιαιρεῖται εἰς 2 τέταρτα ξέστου (quartarii), 4 τέταρτα κοτύλης (acetabula) καὶ 6 κυάθους (cyathi), ἰσοδυναμεῖ εἰς ὄγκον ἐπὶ ὑγρῶν πρὸς μίαν λίτραν ἐλαίου, ἔχει δὲ τὰς ἀκολούθους ἀξίας: *α'*) ὡς μέτρον ὑγρῶν ἰσοῦται πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ἑκτέως (sextarius), τὸ δωδέκατον τοῦ χοέως (congius), τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον τῆς λαγήνου (urna) καὶ τὸ ἐνενηκοστὸν ἕκτον τοῦ ἀμφορέως (amphora), κατὰ τὸν συλλογισμὸν δὲ τοῦ Hultsch ἰσοῦται πρὸς 0,2736 τῆς λίτρας, μὲ βάσιν τὸν ἀμφορέα ἴσον πρὸς 26,26 λίτρας. β') ἐπὶ ξηρῶν ἰσοῦται πρὸς ἥμισυν ἑκτέα (sextarius), ἓν δέκατον ἕκτον τοῦ ἡμιμεδίμνου (semodius) καὶ τὸ τριακοστὸν δεύτερον τοῦ μεδίμνου (modius). — Π.

Ἡμῖνος (Hemina), ***Λεύκιος - Κάσσιος.*** Λατῖνος ἱστορικὸς τῶν μέσων τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος.

ἡμίξεστον, καὶ ***ἡμιξέστιον*** (τὸ) *['Αρχ. Μετρ.]*. Ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μέτρον χωρητικότητος, ἰσοδύναμον πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ *ξέστου* (βλ. λ.), φερόμενον ἐν τοῖς ἀρχαίοις σχολίοις τοῦ Ἀριστοφάνους ἴσον πρὸς τὴν κοτύλην. —Π.

ἡμιοβέλιον (τὸ) *['Αρχ.]*. Διαλεκτικὸς τύπος τῆς λ. *ἡμιοβόλιον*, ἀπαντῶν ἐν Αἰγίῳ κ.ἄ.

ἡμιοβόλιον (τό), καὶ *ἡμιωβόλιον, ἡμιόβολον, ἡμιοβέλιον, ἡμιώδελος* *['Αρχ.]*. Μονὰς βάρους καὶ νόμισμα παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν. Ὡς νόμισμα ἦτο συνήθως ἀργυροῦν, ἐνίοτε ἐκ βρόνζου ἢ χάλκινον, ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ ὀβολοῦ, ἤτοι τὸ δωδέκατον τῆς δραχμῆς, φερόμενον ὑπό τινων ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ὑποδιαιρούμενον εἰς 4 χαλκοῦς· ἔτι πλέον ὑπῆρχον καὶ χρυσᾶ ἡμιοβόλια, ἰσάξια πρὸς τὸ εἰκοστὸν τέταρτον τοῦ στατῆρος. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων βραχυγραφίαι συνήθεις τῆς ἀξίας τοῦ ἡμιοβολίου ἐφέροντο τὰ στοιχεῖα Η, Ε καὶ ΗΜ, μνημονεύονται δὲ ἢ ἐσώθησαν ἡμιοβόλια τῶν πλείστων πόλεων τῆς Βοιωτίας, τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῶν Ἀθηνῶν, Κορίνθου, Σικυῶνος, Μαντινείας, Ψωφίδος, Τεγέας, Κολοφῶνος, Κρανίων, Κλείτορος, Παλλαντίου, Αἰγίου κ.ἄ. Ἐν Ἀθήναις ἔφερον τὴν γλαῦκα, ἀλλαχοῦ δὲ ποικίλα ἐπισήματα (κεφαλὴν Διός, νύμφην, περιστερὰν κ.ἄ.). Ὡς μονὰς βάρους ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἡμιοβόλιον ἐπὶ σταθμήσεων μετάλλου, ἰσάξιον πρὸς τὸ βάρος ἡμίσεος ὀβολοῦ ἢ δωδεκάτου δραχμῆς. Π. Ν. Π.

ἡμιόδιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ περὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς ὁδοῦ φροντίζων, ὁ ὁδεύσας τὸ ἥμισυ τῆς ὁδοῦ· || ***ἡμιόδιον*** (τὸ) ὡς οὐσιαστ., ἡμίσεια κατὰ τὸ πλάτος, στενὴ ὁδός.

ἡμιοικότροφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ οἰκότροφος, ὁ ἅπαξ συσσιτῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἔνθα κατοικεῖ, ἐπὶ τῶν τοποθετουμένων παρ' οἰκογενείαις ἢ ἐν οἰκοτροφείοις σπουδαστῶν.

ἡμιόκλασις (ἡ). Γυμναστικὸς ὅρος σημαίνων τὴν κάμψιν τῶν γονάτων ἀπὸ τὴν ἀκροστασίαν μέχρις ὀρθῆς γωνίας τοῦ μηροῦ πρὸς τὴν κνήμην. Σ. Γ. Σ.

ἡμιολία (ἡ) (κοιν. *γολέτα*). Ἱστιοφόρον πλοῖον δίστηλον, *ἡμιόλια* ἱστία (βλ. λ.) ἔχον. Οἱ Ἀγγλοαμερικανοί, οἵτινες καὶ πρῶτοι ἐχρησιμοποίησαν τοιοῦτον ἐξαρτισμόν, ἀποκαλοῦσι τὰ πλοῖα ταῦτα «schooner» (παρ' ἡμῖν *σκούνα*). Ἀπὸ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως Diesel καὶ Semi-Diesel τὰ πλοῖα ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφοδιάζονται διὰ μιᾶς ἢ δύο μηχανῶν Semi-Diesel, ἀποκαλούμενα τότε «Motor schooner». Γ. Ν. Ν.

ἡμιόλιος (ὁ, ἡ), καὶ *—ία, —ιον* (τό)· ὁ ἥμισυς καὶ ὅλος, ὁ ἀποτελούμενος ἐξ ἑνὸς ὅλου καὶ ἡμίσεος: «ὑπισχνεῖται μισθὸν ἡμιόλιον» κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου μεγαλύτερον, «ἀπέδωκε τὰ χρήματα ἡμιόλια» 50 ἐπὶ τοῖς 100 ἐπὶ πλέον· || τὸ θηλ. *ἡμιολία* (βλ. λ.) ὡς οὐσ.

— **ἡμιόλια** *[Μουσ.]*. Διὰ τοῦ ἀντιστοίχου λατινικοῦ *hemiolia* ἢ *hemiola* ἐκαλοῦντο εἰς τὴν ἀναλογικὴν σημειογραφίαν, ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ σημερινοῦ τύπου τῶν φθογγοσήμων, αἱ ὁμάδες τῶν μαύρων φθόγγων αἱ παρεντιθέμεναι μεταξὺ τῶν διακένων (λευκῶν) φθόγγων. Γ. Σ.

—**ἡμιόλια** ***ἱστία*** *[Ναυτ.]*. Τετράπλευρα ἱστία, καὶ *ὠτοειδῆ* (les voiles auriques) καλούμενα, ἐπὶ κέρατος ἀναδενόμενα. Εἶναι δὲ τὸ *ἡμιόλιον τοῦ ἀκατίου* (κοιν. *γκλίζα τοῦ τουρκέτου,* la misaine goélette), ἀναδενόμενον ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ ἀκατίου ἱστοῦ, τὸ *μέγα ἡμιόλιον* (κοιν. *γκλίζα τῆς μαΐστρας,* la grand' voile goélette ἢ benjamine), ἀναδενόμενον ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, καὶ ὁ *ἐπίδρομος* (κοιν. *μπούμα,* la brigantine), ἀναδενόμενος ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ ἐπιδρόμου. Ὁ ἐπίδρομος, ὅταν ὁ ἄνεμος σφοδρύνηται, ἀντικαθίσταται συνήθως διὰ μικροτέρου ἡμιολίου ἱστίου ἐκ παχυτέρας ὀθόνης, ἀναδενομένου ἐπίσης ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ ἐπιδρόμου καὶ καλουμένου *ἐπιδρομίσκου* (artimon). Γ. Ν. Ν.

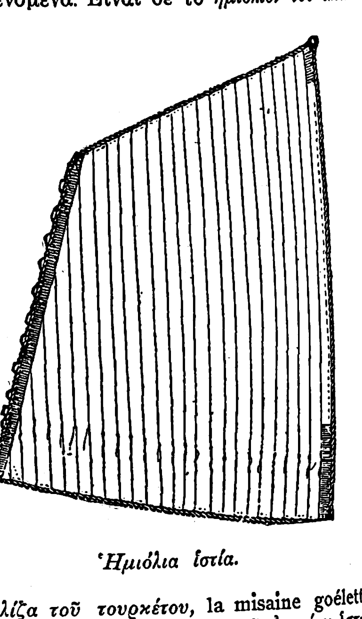

Ἡμιόλια ἱστία.

— **ἡμιόλιον** ***ἀργὸν*** *[Βυζαντ. Μουσ.]*. Ἓν τῶν χρονικῶν σημείων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀνῆκον εἰς τοὺς διαιροῦντας καὶ ἐπαυξάνοντας συνάμα τὸν χρόνον, ἅτινά εἰσι τρία. Τὸ ἡμιόλιον ἀργόν, καλούμενον καὶ *τριημίαργον*, συνενώνει μὲν εἰς ἕνα χρόνον μετὰ τοῦ προηγουμένου τὸν φθόγγον ἐφ' οὗ τίθεται, ὡς καὶ τὸ γοργόν, ἐπαυξάνει δὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ἑπομένου φθόγγου κατὰ δύο χρόνους, ὡς ἡ διπλῆ, καὶ ἀναλύεται ὡς

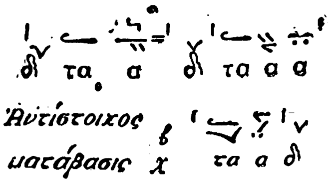

Ἡμιόλιον ἀργόν.

Digitized by Google

ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται. Ἐν καταβάσει, καθ' ἣν οὐδέποτε τίθεται τὸ ἡμιόλιον ἀργόν, ἀντίστοιχος τῆς ἀναβάσεώς του εἶναι ἡ ἐν τῷ σχήματι ἀνάλυσις. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **ἡμιόλιος** ***λόγος*** */Βυζαντ. Μουσ.].* Ὁ ἀριθμητικὸς καὶ ἁρμονικὸς λόγος, ὃν ἔχει πρὸς τὸ μῆκος τῆς ὅλης χορδῆς ἡ ἐν τῇ φυσικῇ διατονικῇ κλίμακι παραγομένη διὰ πέντε μείζων τελεία συμφωνία *(δι τῆς ὑπάτης — πα τῆς μέσης)*, ἔχουσα ἀξίαν μήκους χορδῆς $^2/_3$. Ἡ συμφωνία αὕτη ἐσχηματίζετο καὶ ἐν τῇ συντόνῳ ἢ σκληρᾷ διατονικῇ κλίμακι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ ἐκαλεῖτο καὶ *διοξεῖα*, ἅτε οὖσα, κατὰ Νικόμαχον τὸν Γερασηνόν, συνεχὴς τῇ πρωτογενεῖ τῇ *διὰ τεσσάρων* (βλ. *ἐπίτριτος* λόγος), ἐπὶ τὸ ὀξὺ προχωροῦσα. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιολὶς (ἡ)· μικρὰ *ἡμιολία* (βλ. λ.).

ἡμιολοξείδια (τὰ) *[Χημ.].* Παλαιοτέρα ὀνομασία διὰ τὰ μεταλλοξείδια τοῦ γενικοῦ τύπου Me_2O_3 (ἔνθα Me μέταλλόν τι μονοσθενές). Σ. Γ.

ἡμιονηγὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ἄγων, ὁ ὁδηγῶν ἡμίονον, ὁ μεταφέρων πράγματα διὰ τῆς ἡμιόνου του, κοιν. *ἀγωγιάτης*.

—*[Στρατ.]* Καλεῖται *ἡμιονηγὸς* ὁ στρατιώτης ὁ ὁδηγῶν πεζῇ σαγματοφόρον κτῆνος. Οἱ ἡμιονηγοὶ λόχου πολυβόλων καὶ οἱ τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ ὑφίστανται εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν, ἅτε ἀποτελοῦντες οὐσιώδη παράγοντα ἐπὶ τῆς μαχητικῆς ἐνεργείας. Ν. Θ. Κ.

ἡμιονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἡμιόνους, κοιν. *μουλαρήσιος*: «φορτίον ἡμιονικόν», «ἡμιονικὸν ζεῦγος»· || «ἡμιονικὴ ὁδὸς» ὁδὸς στενή, δύσκολος, μόνον εἰς ἡμιόνους βατὴ (βλ. *ὁδός*).

ἡμιόνιον (τὸ) */Βοτ./.* Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου τὸ φυτὸν *γυμνόγραμμα τὸ κητεράχιον* (Gymnogramma ceterachii).

ἡμιονῖτις (ἡ) *[Βοτ.].* Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου τὸ φυτὸν *σκολοπένδριον ἢ ἡμιονῖτις* (Scolopendrium hemionites).

ἡμίονος (ἡ), παρὰ τοῖς νεωτ. (ὁ)· τὸ ἐξ ὄνου πατρὸς καὶ ἵππου μητρὸς ἢ ἐξ ἵππου πατρὸς καὶ ὄνου μητρὸς γεννώμενον ὑποζύγιον, ἀρχ. *ὀρεὺς* (διὰ τὴν ἐπιτηδείαν βάδισιν εἰς ὀρεινοὺς τόπους), κοιν *μουλάρι* (mulus): «ἄρρην ἡμίονος, — θήλεια ἡμίονος»· || εἶδος ὀνάγρου (βλ. κατ.)· || «ἱερὰ ἡμίονος» ἐπὶ τοῦ τρεφομένου οἱονεὶ τιμῆς ἕνεκεν χωρὶς νὰ προσφέρῃ ἐργασίαν, ἀπὸ τῆς παρ' Ἀθηναίοις *ἱερᾶς ἡμιόνου* (βλ. κατωτ.).

—*[Ἱστορ.]* Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἀπηγόρευε τὴν διασταύρωσιν μεταξὺ τετραπόδων διαφόρου γένους: «τὸν νόμον μου φυλάξεσθε, τὰ κτήνη σου οὐ κατοχεύσεις ἑτεροζύγῳ...» (Λευΐτ. ΙΘ, 19). Οἱ Ἑβραῖοι ὄχι μόνον δὲν διεσταύρωνον ὄνον καὶ φορβάδα, ἀλλὰ καὶ δὲν διετήρουν καὶ ἡμιόνους. Οἱ πρῶτοι ἡμίονοι ἀνεφάνησαν ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαυΐδ, δηλαδὴ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἵππου ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Δαυΐδ ἐπέβαινον

Ἡμίονος φορτωμένος.
[Ὀρειχάλκινον κόσμημα τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων τῆς Βαλαβάτ.]

ἡμιόνων: «καὶ ἐποίησαν τὰ παιδάρια Ἀβεσσαλὼμ τῷ Ἀμνών, καθ' ἃ ἐνετείλατο αὐτοῖς Ἀβεσσαλώμ· καὶ ἀνέστησαν πάντες οἱ υἱοὶ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπεκάθισαν ἀνὴρ ἐπὶ τὴν ἡμίονον αὐτοῦ, καὶ ἔφυγον» (Β' Βασιλ. ΙΓ'. 29), καὶ ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἐπέβαινεν ἡμιόνου ὅταν ἐστασίασε κατὰ τοῦ πατρός του καὶ ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ εἰς φυγήν, ὅπου καὶ ἐφονεύθη περιπλεχθείσης τῆς μακρᾶς κόμης του εἰς δένδρον. Μεταξὺ ἑτέρων δώρων πρὸς τὸν Σολομῶντα ἦτο καὶ ἡμίονος (Γ' Βασιλ. Ι', 25. Παραλειπ. Θ', 24). Ἐπίσης τοὺς ἡμιόνους μετεχειρίζοντο καὶ διὰ τὴν μεταφορὰν διαφόρων πραγμάτων.

Παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου ἡ διατήρησις τῶν ἡμιόνων ἦτο λίαν διαδεδομένη εἰς τοὺς Ἐνετούς, λαὸν κατοικοῦντα ἐν Παφλαγονίᾳ. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρων σχετικῶς μὲ τοὺς ἡμιόνους, τοὺς ὁποίους οἱ Μύσιοι ἐδώρησαν εἰς τὸν Πρίαμον λέγει: «ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων» (*Ὁμ.* Ἰλ. Β. 852). Κατ' ἀρχαιοτάτην μάλιστα παράδοσιν, οἱ Μύσιοι ἦσαν οἱ πρῶτοι οἵτινες διεσταύρωσαν ὄνον μετὰ φορβάδος καὶ παρήγαγον τὸν ἡμίονον.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ ἡμίονοι ἦσαν περιζήτητοι ἐν Γαλατίᾳ καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ζῷα πολυτελείας.

Συγγραφεῖς τινες διαπιστοῦσιν, ὅτι ἐν Ἤλιδι ἡ διασταύρωσις ὄνου καὶ φορβάδος ἦτο στείρα, διὰ τοῦτο οἱ Ἠλεῖοι ὡδήγουν τὰς φορβάδας των κατὰ

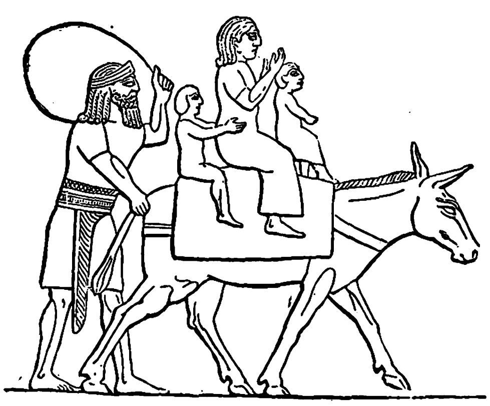

Ἡμίονος.
[Διάκοσμος μνημείων τῆς Νινευΐ.]

τὴν ἐποχὴν τῆς ὀχείας των εἰς τὰς γαίας τῶν γειτονικῶν λαῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανέφερον ταύτας ἐγκύους. Οἱ μὲν ἀπέδιδον τοῦτο εἰς κλιματολογικὰς συνθήκας τῶν μερῶν ἐκείνων, ἕτεροι δὲ εἰς μυστηριώδη αἴτια (*Ἡροδ.* IV, 30.—*Παυσ.* V, 5, 2).

Οἱ ἡμίονοι ἐγκλιματίζονται εὐχερῶς εἰς ὀρεινὰ μέρη, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔδιδον εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ὄνομα *ὀρεύς*. Ἀρχαῖοί τινες συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ὅτι ὑπῆρξαν ἡμίονοι αἵτινες ἐγέννησαν, ἀλλὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἀπίστευτον, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «ὅταν θὰ γεννήσῃ τὸ μουλάρι», ἐπὶ ἀδυνάτων πραγμάτων. Ὁ ἡμίονος προσέφερεν εἰς τοὺς ἀρχαίους ποικιλωτάτας ὑπηρεσίας. Οἱ γεωργοὶ ἐζεύγνυον τούτους εἰς τὰ ἄροτρά των διὰ τὴν ἄροσιν τῶν ἀγρῶν των. Ἐν πολέμῳ μετεχειρίζοντο τούτους διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἀποσκευῶν. Τὰ στρατεύματα τοῦ Δαρείου ἠκολούθουν, ὡς ὀπισθοφυλακή, 600 ἡμίονοι καὶ 300 κάμηλοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφορτώνετο ὁ θησαυρός.

Νεκροφόρος ἐζευγμένη μὲ ἡμιόνους.

Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο τοὺς ἡμιόνους εἰς τοὺς πολέμους διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ὅπλων, τῶν τροφῶν, τῶν πολεμεφοδίων, κτλ. Ἐπίσης τοὺς ἡμιόνους ἐχρησιμοποίουν κατὰ τὰ μακρινὰ ταξίδιά των, καὶ γενικῶς οἱ ἡμίονοι, τόσον ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἐθεωροῦντο ἀπαραίτητοι τρόφιμοι τῶν πλουσίων στάβλων. Πολλοὶ Ῥωμαῖοι ἄρχοντες ἐστόλιζον ἰδιορρύθμως τοὺς ἡμιόνους των. Οὕτως ὁ Νέρων ἐστόλιζε τοὺς ἡμιόνους του δι' ἀργυρῶν σανδαλίων καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ποππαία διὰ χρυσῶν. Ὁ Ἰουβένας ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ πλούσιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατεσκεύαζον εὐρείας στοάς, διὰ νὰ ἐποχῶνται ἐν καιρῷ βροχῆς εἰς ἅρματα ἐζευγμένα μὲ ἡμιόνους, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ βρέχωνται αἱ χρυσοποίκιλτοι ἐπισάξεις τῶν ἡμιόνων των. Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ νομίσματος καὶ παριστᾷ νεκροφόρον ἅμαξαν φέρουσαν τὴν σποδὸν τῆς μητρὸς τοῦ Καλιγούλα Ἀγριππίνας. Εἰς τὰ ἅρματα ἅτινα ἦσαν ἐζευγμένα διὰ τῶν καλυτέρων ἡμιόνων ἐδίδοντο χρηματικὰ ἔπαθλα. Τὰ ἅρματα ταῦτα

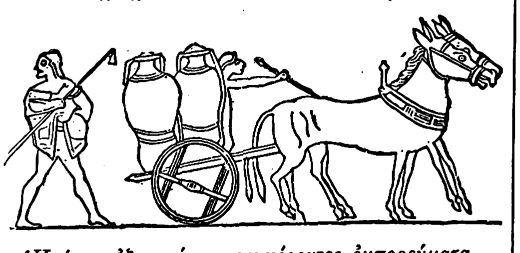

Ἡμίονοι ἐζευγμένοι μεταφέροντες ἐμπορεύματα.

ἐκαλοῦντο *ἀπῆναι*, καὶ συχνάκις ἐγίνοντο εἰδικοὶ ἀγῶνες τούτων. Ὁ πρῶτος δι' ἀπηνῶν ἀγὼν ἐγένετο κατὰ τὴν 7ην Ὀλυμπιάδα (500—497 π. Χ.) ἐν Ὀμυμπίᾳ.

Ὁ ἡμίονος ὡς καὶ ὁ ὄνος ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Βάκχον. Δ. Ν. Π.

— *[Ζῳοτεχν.]* Βλ. *ἱππίδαι*.

—*[Στρατ.]* Ὁ *ἡμίονος* ἐν τῷ στρατῷ ἀναλόγως τῆς σωματικῆς του διαπλάσεως κατατάσσεται εἰς *μεγαλόσωμον*, χρησιμοποιούμενον διὰ βαρεῖς φόρτους (π. χ. τοὺς τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ), καὶ εἰς *μικρόσωμον*, χρησιμοποιούμενον δι' ἐλαφροὺς φόρτους (π.χ. τοὺς τῶν μεταγωγικῶν σώματος), δυναμένους νὰ κανονίζωνται ἑκάστοτε ἀναλόγως τῆς ἀντοχῆς τοῦ κτήνους. Ν. Θ. Κ.

ἡμίονος (ὁ) (Hemionus) */Ζῳολ./.* Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *περιττοδακτύλων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱππιδῶν*. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ζῴων τοῦ γένους τούτου εἶναι: σῶμα εὔρωστον, ὀνυχώματα προσθίων ποδῶν λίαν ἀνεπτυγμένα, πόδες μᾶλλον λεπτοὶ μὲ μικρὰς ὁπλὰς καὶ ἀρκετὰ πεπιεσμένας ἐκ τῶν πλαγίων, οὐρὰ μετρίου μήκους καὶ τριχωτὴ κατὰ τὸ ἄκρον της· χαίτη ἐκ βραχυτάτων σκληρῶν τριχῶν ἀποτελουμένη, ὦτα ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένα καὶ ἀνωρθωμένα. Κατὰ μῆκος τῆς ῥάχεως ὑπάρχει εὐρεῖα μελανὴ λωρίς. Ὡς πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν εἰδῶν αἱ γνῶμαι τῶν φυσιοδιφῶν διΐστανται. Οἱ περισσότεροι ὑποστηρίζουν ὅτι ἓν καὶ μόνον εἶδος ὑπάρχει, *ἡμίονος ὁ γνήσιος* (Equus hemionus),

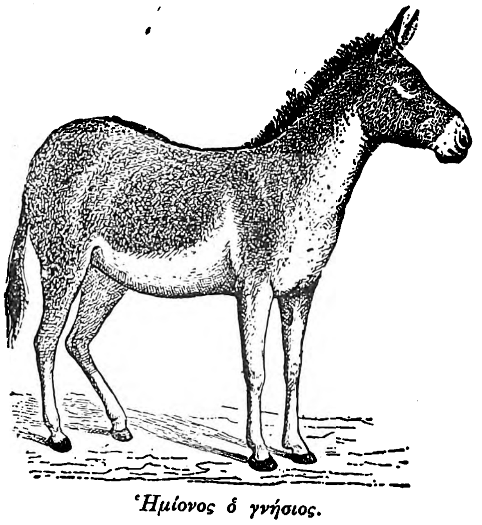

Ἡμίονος ὁ γνήσιος.

πάντα δὲ τὰ λοιπὰ εἴδη θεωροῦνται ὡς παραλλαγαὶ τούτου. Ὁ ἡμίονος ὁ γνήσιος ἀπαντᾷ πανταχοῦ τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης, τῆς δυτικῆς Ἀσίας, τῆς Μογγολίας, τοῦ Θιβὲτ καὶ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀραβίας. Αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ ἡμιόνου διαιροῦνται εἰς τρεῖς διακεκριμένας κατηγορίας.

Ἡμίονος τῶν Ἰνδιῶν (Equus hemionus onager). Ἡ παραλλαγὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὄναγρος* εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ὁ ἡμίονος τῶν Ἰνδιῶν εἶναι ὁ γνωστότερος πάντων πανταχοῦ. Τὸ μέγεθός του εἶναι κατά τι μεγαλύτερον τοῦ τοῦ ὄνου, τὸ δὲ δέρμα, γυμνὸν τριχῶν καὶ στιλπνὸν κατὰ τὸ θέρος, καλύπτεται ὑπὸ βραχειῶν τριχῶν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ὁ χρωματισμὸς τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος εἶναι ὠχρόστιλπνος καὶ τῶν κάτω φαιοϋπόλευκος. Οἱ πόδες εἶναι ὑποκιτρινόφαιοι, ἡ χαίτη βραχεῖα, εὐθεῖα καὶ ὑπομελανή. Τὰ ὦτα ἔχουσι μέτριον μέγεθος καὶ εἶναι

Ἡμίονος (θήλεια) τῶν Ἰνδιῶν.

κατά τι μικρότερα τῶν τοῦ ὄνου. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρήμους τῶν Ἰνδιῶν, τὸ Βελουχιστάν, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐνδιαιτᾶται κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, ὧν ἑκάστη ἀποτελεῖται ἀπὸ 100—150 ζῷα καὶ καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ πλέον ἡλικιωμένου. Κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχονται ἐκ τῶν ὀρέων παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ εὑρίσκουσιν ἄσυλον εἰς τὴν παρ' αὐτὰς πλουσίαν καὶ πυκνὴν βλάστησιν. Οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων κυνηγοῦσι τὰ ζῷα ταῦτα διὰ τὸ κρέας των, ὅπερ θεωρεῖται νοστιμώτατον.

Digitized by Google

Ἡμίονος τοῦ Θιβὲτ (Equus hemionus). Οὗτος εἶναι μεγαλύτερος τοῦ προηγουμένου καὶ γενικῶς φέρει σκοτεινότερον χρωματισμόν. Τὰ ὦτά του εἶναι βραχύτερα τῶν ὤτων τοῦ προηγουμένου καὶ

Ἡμίονος τοῦ Θιβέτ.

παρόμοια πρὸς τὰ τοῦ ἵππου. Ὁ ἡμίονος οὗτος ἀπαντᾷ εἰς τὸ Θιβὲτ καὶ πολλάκις εὑρίσκεται καὶ μέχρις ὕψους 1.800 ποδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ἡμίονος τῆς Συρίας (Equus hemionus syriacus). Οὗτος διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν δύο προηγουμένων παραλλαγῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ σώματος καὶ ὡς πρὸς τὸν χρωματισμόν. Γενικῶς τὸ σῶμά του εἶναι λεπτότερον τοῦ ἡμιόνου τῶν Ἰνδιῶν, ὁ αὐχὴν ἐπιμηκέστερος καὶ ὁ χρω-

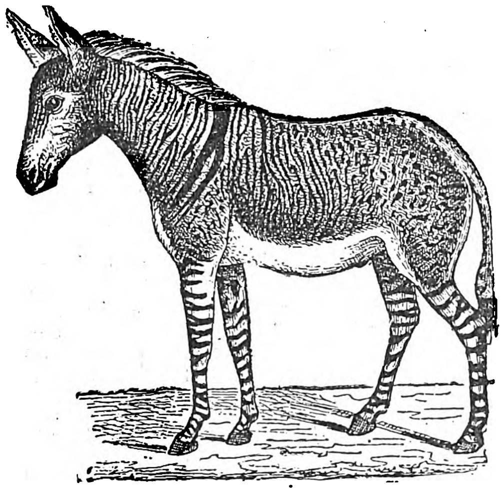

Ἡμίονος τῆς Συρίας.

ματισμός του ὑποκαστανόφαιος. Ἡ κεφαλή του εἶναι ἐπιμηκεστέρα, τὰ ὦτα μικρότερα καὶ σχεδὸν ἰσομήκη μὲ τὰ τοῦ ἵππου. Ἡ χαίτη μακροτέρα καὶ ἐκ μακροτέρων τριχῶν ἀποτελουμένη. Ἡ ποικιλία αὕτη ἀπαντᾷ ἐν Συρίᾳ καὶ εἰς τὰς ἐρήμους τῆς βορείου Ἀραβίας. Δ. Ν. Π.

— **ἡμίονος ἱερὰ** *[Ἀρχ.]*. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτιζον τὸν Παρθενῶνα, τὰ δὲ ἡμιονικὰ ζεύγη μετέφερον τὰ ἀναγκαῖα μάρμαρα ἐκ τῆς Πεντέλης, μία τῶν ἡμιόνων ἀφέθη ἐλευθέρα ἕνεκα τοῦ γήρατος αὐτῆς (ἦτο ὀγδοήκοντα ἐτῶν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη). Ἀλλὰ συνηθισμένη ἡ ἡμίονος νὰ ὁδοιπορῇ τὸν ἀπὸ Πεντέλης μέχρις Ἀκροπόλεως δρόμον, ἐξηκολούθει καὶ πάλιν νὰ ὁδοιπορῇ τὸν δρόμον τοῦτον παρὰ τὰ ἄλλα ζεύγη, ἐνθαρρύνουσα τρόπον τινὰ καὶ παροξύνουσα αὐτὰ εἰς τὸ ἔργον. Ἕνεκα τούτου οἱ Ἀθηναῖοι διατεθέντες εὐσπλαγχνικῶς πρὸς τὸ ζῷον διέταξαν διὰ ψηφίσματος τοὺς σιτοπώλας νὰ μὴ ἀπομακρύνουν αὐτὴν ἀπὸ τῶν τηλιῶν (ἀπὸ τοῦ ἐκτεθειμένου πρὸς πώλησιν σίτου). Β. Φ.

ἡμιονοστάσιον (τό)· σταθμὸς ἡμιόνων, τόπος ὅπου διαιτῶνται ἡμίονοι.

ἡμίοπος (ὁ)· ἐπίθετον ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *αὐλός*· ὁ ἔχων τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου τῶν ὀπῶν, αὐλὸς μὲ τρεῖς ὀπάς.

ἡμιορθοξαλικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *διχλωραιθερογλυκολικὸς ἐστήρ*).

ἡμιοψία (ἡ) *[Ἰατρ.]* βλ. *ἡμιαοψία*.

ἡμιπαίδευτος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἀτελῶς πεπαιδευμένος, ἄλλως *ἡμιμαθής*.

ἡμιπαράφρων (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Ὁ μερικῶς παράφρων, ἐκεῖνος ὅστις, χωρὶς νὰ ἐγκλείεται εἰς ἄσυλον φρενοβλαβῶν, δὲν χαίρει ἐν τούτοις ἀπολύτου διανοητικῆς ὑγείας. Οἱ ἡμιπαράφρονες ἵστανται ἐπὶ τῆς διαμέσου βαθμῖδος μεταξὺ τῆς ἐκδήλου παραφροσύνης καὶ τῆς ἀπουσίας ταύτης, δηλαδή, κατὰ τὸν Grasset, οἱ ἰδεοληπτικοί, ὑποχονδριακοί, ἄβουλοι, παρορμητικοί, ἐκκεντρικοί, διωκόμενοι κλπ. Ἡ ἐκδοχὴ ὅμως τοῦ Grasset ἀπεδείχθη ἀνακριβής. Τοὺς ἡμιπαράφρονας δέον νὰ κατατάξωμεν εἰς ἀρχομένην ἢ ἐλαφρὰν ψύχωσιν (μανίαν, μελαγχολίαν, διανοητικὴν σύγχυσιν, χρόνιον συστηματικὸν παραλήρημα, σχιζοφρενίαν κλπ.).

[Βλ. *Grasset*, Demi-fous et demi-responsables. Alcan 1907.] Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμιπάρθενος (ἡ)· κόρη διεφθαρμένη, ἔκδοτος εἰς παντοίους ἀφροδισιασμούς, διατηρήσασα ὅμως ἀλώβητον τὸν παρθενικὸν ὑμένα· *μιξοπάρθενος* (βλ. λ.)· ‖ γυνὴ τῆς ὁποίας ὁ παρθενικὸς ὑμὴν δὲν διαρρήγνυται διὰ τὴν ἰδιοσυστασίαν αὐτοῦ.

ἡμιπάταγος (ὁ) (Hemipatagus Desor) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *σπαταγγιδῶν ἀτελοστόμων ἀκανοΐστων εὐεχινοειδῶν* ἐχινοειδῶν.

Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κέλυφος χθαμαλὸν καρδιοειδές. Τὸ ἐμπρόσθιον ὑδροφόρον πεδίον ἐξαφανίζεται ἐντὸς ἀβαθοῦς αὔλακος τοῦ κελύφους. Τὰ κατὰ ζεύγη ὑδροφόρα πεδία δὲν εἶναι βεβυθισμένα. Τὰ τέσσαρα ἐμπρόσθια μεσοῦδροφόρα πεδία ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ κελύφους φέρουσι μεγάλας θηλάς.

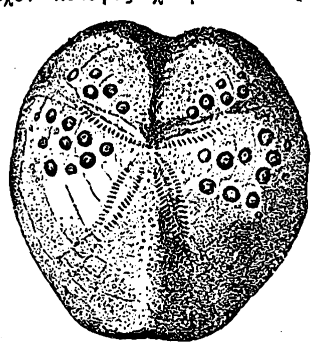

Ὁ ἡμιπάταγος Hofmanni Goldf. (Ἐκ στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου διαπλάσεως τοῦ Doberg παρὰ τὸ Bünde.)

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡμίπαυσις (ἡ). Μικρὸν διάλειμμα κατὰ τὸ μέσον τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων πρὸς ἀνάπαυσιν.

ἡμιπελαγιανισμὸς (ὁ). Κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ *αὐγουστινισμοῦ* (ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοῦ *πελαγιανισμοῦ*) ἠγέρθησαν πολλοὶ καὶ δὴ ἐν Γαλλίᾳ, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐν Μασσαλίᾳ ἡγούμενον Ἰωάννην Κασσιανόν, μαθητὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Οὗτος ἐδέχετο τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα οὐχὶ ὡς ἠθικῶς ὑγιᾶ, ὅπως ἐφρόνει ὁ Πελάγιος, οὐδὲ ὡς ἠθικῶς νεκρόν, ὅπως ἐφρόνει ὁ Αὐγουστῖνος, ἀλλ' ὡς ἠθικῶς ἐξασθενήσαντα, καὶ ἐτόνιζε περισσότερον τοῦ Πελαγίου τὴν ἀναγκαιότητα τῆς θείας χάριτος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπορρίπτων τὴν περὶ προορισμοῦ διδασκαλίαν τοῦ Αὐγουστίνου. Τὰς γνώμας ταύτας τοῦ Κασσιανοῦ, ἃς ἐξέθηκεν οὗτος ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Collationes patrum, ἠκολούθησαν πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ρηγίου Φαῦστος καὶ ὁ Βικέντιος ὁ ἐκ Λιρίνου, κληθέντες *ἡμιπελαγιανοὶ* ἢ *μασσαλιανοί*. Οὗτοι ἀποφεύγοντες τὰ ἄκρα, τὸν ὑπερτονισμὸν δηλαδὴ τῆς θείας χάριτος ἢ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἵσταντο μέσοι μεταξὺ τοῦ πελαγιανισμοῦ καὶ τοῦ αὐγουστινισμοῦ. Καὶ ἐκηρύχθησαν μὲν κατὰ τοῦ ἡμιπελαγιανισμοῦ ὁ Ἱλάριος καὶ ὁ Πρόσπερος, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Αὐγουστῖνος δύο ἔργα De praedestinatione sanctorum καὶ De dono perseverentiae, ἀλλ' ἡ διδασκαλία τοῦ ἡμιπελαγιανισμοῦ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῶν συνόδων τῆς Ἀρελάτης καὶ τοῦ Λουγδούνου (475) ἐπεκράτησεν. Ἡ ἐπικράτησις ὅμως αὕτη ἦτο προσωρινή, διότι ἡ ἐν Ἀραουσίῳ σύνοδος (529) ἐδέχθη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Αὐγουστίνου, ἀποκρούσασα μόνον τὸν προορισμὸν τῶν κακῶν, δι' οὓς ἐδέχθη ἁπλῶς πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ. Τὰς ἀποφάσεις ταύτας τῆς συνόδου ἐπεκύρωσεν ὁ πάπας Βονιφάτιος ὁ Β' (530), οὕτω δ' ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Δύσει ὁ μετριασθεὶς αὐγουστινισμός, ἀποκρουσθέντος τοῦ ἡμιπελαγιανισμοῦ. Κ. Ι. Δ.

ἡμίπεπτον, ἡ *ἡμίπεπτος*, ἡ *ἡμιπεπτόνη* *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἐνδιάμεσον προϊὸν τῆς ὑδρολυτικῆς διασπάσεως τῶν πρωτεϊνῶν. Ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο ὡς ἑνιαῖον σῶμα, σήμερον ὅμως ἀπεδείχθη ὡς μῖγμα διαφόρων πολυπεπτιδίων. Σ. Γ.

ἡμιπεριβολὴ *[Ὀχυρωτ.]*. Καλεῖται οὕτως εἰς τὴν ὀχυρωτικὴν ὄχυρωμα ἐκ τριῶν πλευρῶν, ὧν ἡ μεσαία εἶναι κάθετος πρὸς τὴν πιθανὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐχθρικῆς προσβολῆς, αἱ δὲ ἄλλαι δύο ἑκατέρωθεν ταύτης πλαγίως. Αἱ *ἡμιπεριβολαὶ* δὲν παρέχουσι πυρὰ εἰμὴ κατὰ τρεῖς μόνον διευθύνσεις, ἑπομένως δὲν ἀντέχουσιν εἰς κυκλωσιν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον κατ' ἀρχὴν αἱ ἡμιπεριβολαὶ τοποθετοῦνται μεταξὺ δύο ἰσχυροτέρων ὀχυρῶν, καὶ χρησιμεύουσιν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ νὰ πλαγιοφυλάσσωσι ταύτας, βάλλουσαι συγχρόνως ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν αὐτῶν ζώνης. Ἵνα βάλληται καλῶς τὸ πρὸ τῶν ἡμιπεριβολῶν ἔδαφος καὶ μὴ δημιουργοῦνται νεκραὶ γωνίαι, δέον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μῆκος τῶν πλευρῶν νὰ εἶναι 20—50 μέτρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ γωνίαι τῶν πλευρῶν νὰ μὴ εἶναι μικρότεραι τῶν 120° (βλ. σχ.). Ἡ χρῆσις τῶν ἡμιπεριβολῶν ἦτο συνήθης πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πο-

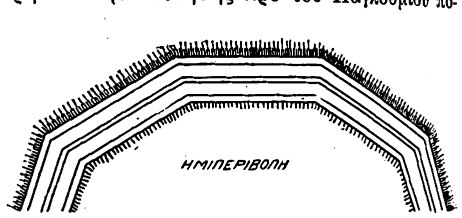

λέμου· σήμερον χρῆσις αὐτῶν θὰ εἶναι σπανιωτάτη, καθόσον ἐπισημαινόμεναι δι' ἐναερίων φωτογραφιῶν καταστρέφονται εὐκόλως ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ. Π. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ἡμιπεριστροφικός, *—ή, —όν*· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ, κατὰ μίαν διεύθυνσιν περιστρεφόμενος: «ἀντλία ἡμιπεριστροφική».

ἡμιπηγὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τὸ) *[Τερατογ.]*. Τερατογενὴς διάπλασις σπανιωτάτη. Κατὰ ταύτην, καθὼς παρὰ τῇ ἐκτοπηγῇ, εὑρίσκομεν δύο σώματα συνηνωμένα διὰ τοῦ θώρακος καὶ μετὰ δύο θωρακικῶν τοιχωμάτων ἀντικειμένων ἀλλήλοις καὶ λίαν ἀνίσων, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάτερον ἀνήκει κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς ἀμφότερα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν τερατομορφίαν ἄτομα. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἀκόλουθος διαφορά, οὐσιαστικῶς ἀφορῶσα εἰς τὸ γένος, ὅτι ἡ ἕνωσις τῶν δύο ἀτόμων τούτων ἐπεκτείνεται οὐ μόνον ὕπερθεν τοῦ στήθους, ἀλλὰ φθάνει καὶ μέχρι τῶν δύο στομάτων, ἅτινα συγχέονται εἰς ἓν καὶ μόνον στόμα, μάλιστα δὲ καὶ εἰς μίαν καὶ μόνην κοιλότητα τοῦ στόματος. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἀμφότερα τὰ πρόσωπα κατὰ τὸ κατώτερον τμῆμα αὐτῶν καὶ ἀμφότεροι οἱ τράχηλοι συνενοῦνται ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν, ἀλλὰ λοξῶς, ὡς συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ δι' ἀμφοτέρους τοὺς θώρακας (στῆθος), καθὼς ἐπίσης καὶ δι' ἀμφοτέρας τὰς κοιλίας κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῶν τμῆμα· ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἑκάτερον ἄτομον διατηρεῖ κεχωρισμένα καὶ διακεκριμένα τὸ ἀνώτερον τμῆμα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κρανίου αὐτοῦ ἐξ ὁλοκλήρου, καθὼς καὶ τὸ κατώτερον τμῆμα τῆς κοιλίας αὐτοῦ. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ἡμιπηγία (ἡ). Τερατογονία τοῦ *ἡμιπηγοῦς* (βλ. λ.) τέρατος.

ἡμιπηχυαῖος, *—α, —ον*· ὁ ἔχων ὕψος ἡμίσεος πήχεος.

ἡμιπίθηκοι (οἱ) (Prosimii) *[Ζωολ.]*. Ἄθροισμα πιθήκων περιλαμβάνον ζῷα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν ἐνδιάμεσον τύπον μεταξὺ *τετραχείρων* καὶ *χειροπτέρων*. Οἱ πίθηκοι τοῦ ἀθροίσματος τούτου ἔχουσι σῶμα μετρίου μεγέθους, κομψὸν καὶ οὐρὰν μακράν, κεφαλὴν ἀρκετὰ μακράν, πρόσωπον τριχωτόν, ὦτα καὶ ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ τρίχωμα ἀραιὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. Οἱ ἡμιπίθηκοι ἀναρριχῶνται εὐχερῶς ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ εἶναι ζῷα γενικῶς νυκτόβια. Ἀπαντῶσι κυρίως ἐν τῇ Μαδαγασκάρῃ (βλ. καὶ λ. *λεμούριοι* καὶ *πίθηκοι*). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένων *ἡμιπιθήκων* εὑρίσκονται τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡμιπινικὰ *ὀξέα* *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι αἰθερικὰ παράγωγα ὀξυπαραγώγων διβασικῶν πυρηνοκαρβονικῶν ὀξέων. Διακρίνομεν δύο ἰσομερῆ, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον κυρίως *ἡμιπινικὸν ὀξὺ* καλούμενον,

$(CH_3 \cdot O)_2 \cdot C_6 H_2 \cdot (COOH)_2$ εἶναι

3,4 - διμεθοξυβενζολοδικαρβονικὸν ὀξὺ - 1,2 καὶ σχηματίζεται κατὰ τὴν ὀξείδωσιν τῆς ναρκωτίνης καὶ τῆς βερβερίνης, τὸ δὲ δεύτερον, *μεταημιπινικὸν ὀξὺ* καλούμενον, εἶναι 4,5 - διμεθοξυβενζολοδικαρβονικὸν ὀξὺ - 1,2 καὶ σχηματίζεται δι' ὀξειδώσεως τῆς παπαβερίνης καὶ τῆς τριμεθυλοβραζελίνης. Σ. Γ.

ἡμίπλεθρον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Μονὰς μετρήσεως μήκους παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἥμισυ πλέθρον, ἤτοι πεντήκοντα πόδας. —Π.

ἡμιπληγία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Παράλυσις τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πάσχων ἀπώλεσε τὴν ἱκανότητα νὰ κινῆται προαιρετικῶς. Ἡ ἡμιπληγία ὀφείλεται εἰς τὴν διακοπὴν τῆς κινητικῆς νευρικῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς φλοιώδους οὐσίας ἑκάστου ἐγκεφαλικοῦ ἡμισφαιρίου, χιάζεται μετὰ τῆς ἀντιθέτου ἰσοϋψῶς πρὸς τὸν προμήκη μυελὸν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀντίθετον ἡμιμόριον τοῦ σώματος. Πᾶσα βλάβη πλήττουσα τὴν κινητικὴν ὁδὸν ἀπὸ τῆς φλοιώδους οὐσίας τοῦ δεξιοῦ ἡμισφαιρίου, λ.χ. μέχρι τοῦ προμήκους, θὰ προκαλέσῃ ἡμιπληγίαν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ πόδα καὶ εἰς τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ προσώπου. Ὅταν ἡ βλάβη καταλαμβάνῃ τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον, προκαλεῖ ἐκτὸς

Digitized by Google

τῆς δεξιᾶς ἡμιπληγίας καὶ ἀφασίαν, διότι κατ' αὐτὸ ἑδράζει τὸ κέντρον τοῦ ἐνάρθρου λόγου.

Ἡ ἡμιπληγία ἐξελίσσεται εἰς τρεῖς περιόδους: εἰς τὴν περίοδον τῆς *ἀποπληκτικῆς προσβολῆς* (βλ. *αἱμορραγία* τοῦ ἐγκεφάλου) εἰς τὴν περίοδον τῆς *χαλαρᾶς ἡμιπληγίας* καὶ εἰς τὴν τῆς *σπασμωδικῆς*. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ πάσχων ἀνανήφει ἐκ τῆς ἀρχικῆς κωματώδους καταστάσεως καὶ ἡ διάνοιά του ἀποβαίνει διαυγεστέρα, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ κάτωθι εἰς τὸ ἡμίπληκτον ἡμιμόριον. Ἐκ τοῦ προσώπου ἐξάλειψις τῆς γενειογλωσσικῆς πτυχῆς μετ' ἀσυμμετρίας, ἐκδηλοτέρας γινομένης κατὰ τὰς ἑκουσίας κινήσεις· ὁ πάσχων ἀδυνατεῖ νὰ φυσήσῃ ἢ νὰ σφυρίξῃ. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον ἡ χαλαρότης εἶναι τόση, ὥστε πίπτει τοῦτο ὡς ἀδρανὴς μᾶζα, ὅταν τὸ ἀφίνωμεν ἀπό τινος ὕψους, ἡ δὲ παράλυσις προεξάρχει εἰς τὰς κινήσεις τῶν δακτύλων, τὰς μᾶλλον λεπτάς. Τὰ κάτω ἄκρα εἶναι ἐκτεταμένα καὶ ἀδρανῆ, ἀλλ' ἡ παράλυσις πλήττει ὀλιγώτερον τοὺς ἐκτείνοντας μῦς αὐτῶν. Αἱ ἀντανακλάσεις τῶν τενόντων ἐν ἀρχῇ εἶναι ἠλαττωμέναι, αἱ τοῦ δέρματος πάντοτε καταργοῦνται, ὁ δὲ ἐρεθισμὸς τοῦ πέλματος ἀντὶ νὰ προκαλῇ κάμψιν τῶν δακτύλων, ὡς τοῦτο συμβαίνει φυσιολογικῶς, συνεπάγεται τοὐναντίον ἔκτασιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐνίοτε ἀπαγωγὴν ἐν εἴδει ριπιδίου (σημεῖον τοῦ Babinski).

Κατὰ τὴν 3ην περίοδον τῆς σπασμωδικῆς ἡμιπληγίας, εἰς τὴν παράλυσιν, ἤτοι εἰς τὴν ἄρσιν τῶν ἐθελουσίων κινήσεων, προστίθεται καὶ δυσκαμψία τῶν μυῶν, καθηλώνουσα, οὕτως εἰπεῖν, τὸ μέλος εἰς ὡρισμένην στάσιν, λόγῳ τῆς σπασμωδικότητος ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ὁμάδος μυῶν. Οὕτω τὸ κάτω ἄκρον εὑρίσκεται ἐν ἐκτάσει, εἰς τρόπον ὥστε ὁ σπασμωδικὸς ἡμιπληγικὸς κλίνει τὸ σῶμα πρὸς τὸ ὑγιὲς μέλος, ἵνα κατορθώσῃ καὶ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὸ παραλελυμένον κάτω ἄκρον, ὅπερ ἐν τῇ ἄρσει καὶ τῇ φορᾷ αὐτοῦ πρὸς τὰ πρόσω διαγράφει τόξον κύκλου τρῖβον ἅμα τὸ ἔδαφος (δρεπανοειδὲς βάδισμα). Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον ὁ μὲν βραχίων εἶναι κάθετος πλησίον τοῦ θώρακος, τὸ ἀντιβράχιον ἐν κάμψει καὶ πρηνισμῷ, ὁ δὲ καρπὸς καὶ οἱ δάκτυλοι κεκαμμένοι, μὲ τὸν ἀντίχειρα εἰς τὸ κοῖλον τῆς παλάμης. Αἱ ἀντανακλάσεις τῶν τενόντων εἶναι αὐτὴν τὴν φορὰν ηὐξημέναι καὶ συνοδεύονται ὑπὸ κλόνου τοῦ ποδός, ὅστις εἶναι ἡ τρομώδης ρυθμικὴ κίνησις ἡ ἀναπτυσσομένη κατόπιν παθητικῆς κάμψεως αὐτοῦ πρὸς τὴν κνήμην.

Ἡ ἡμιπληγία ὑποδύεται διαφόρους μορφὰς ἀναλόγως τῶν αἰτίων ἅτινα τὴν προκαλοῦσι· ταῦτα δὲ εἶναι: τραύματα τοῦ ἐγκεφάλου, ὄγκοι, αἱμορραγίαι, μαλάκυνσις, ἀπόστημα, ἐμβολή, μηνιγγῖτις. Τὰ συμπαρομαρτοῦντα ἴδια συμπτώματα ἑκάστῳ τῶν αἰτίων τούτων καὶ τὰ εὑρήματα τοῦ ἐργαστηρίου (εἰς τὸ αἷμα, εἰς τὰ οὖρα, εἰς τὸ ἐγκεφαλονωτιαῖον ὑγρὸν) ὑποβοηθοῦσι τὴν αἰτιολογικὴν διάγνωσιν. Ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ δέον ν' ἀπευθύνεται κυρίως κατὰ τοῦ αἰτιολογικοῦ παράγοντος. Ἐκτὸς τῆς μαλάξεως τῶν παραλελυμένων μυῶν, ὁ ἡμιπληγικὸς ἔχει ἀνάγκην νὰ διδαχθῇ καὶ πάλιν τὸν τρόπον τῆς κινήσεως τῶν μελῶν του, τὸν ὁποῖον ἀπέμαθε λόγῳ εἰδικῆς ἀμνημοσύνης. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμιπληγικός,—ή,—όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡμιπληγίαν· ‖ ὁ παθὼν ἡμιπληγίαν, ἡμίπληκτος.

ἡμίπληκτος (ὁ, ἡ),—**ον** (τό)· ὁ παθὼν ἡμιπληγίαν.

ἡμιπληξία (ἡ)· τὸ πάθος τοῦ ἡμιπλήκτου, παράλυσις καὶ ἀκινησία τοῦ ἡμίσεος σώματος, ἄλλως *ἡμιπληγία* (βλ. λ.).

ἡμιπνεύστης (ὁ) (Hemipneustes Agassiz) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *δλαστεριαδῶν ἀτελοστόμων ἀκανονίστων εὐεχινοειδῶν* ἐχινοειδῶν.

Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον μέγα κέλυφος, πολὺ ὑψηλῶς θολωτὸν ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς. Τὸ ἐμπρόσθιον ὑδροφόρον πεδίον εὑρίσκετο ἐντὸς βαθείας αὔλακος, ἡ ὁποία ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ κορυφαίου. Τὰ κατὰ ζεύγη ὑδροφόρα πεδία περιωρίζοντο ὑπὸ ἀνίσων πόρων. Ἡ ἕδρα τῶν ζῴων εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου κρασπέδου. Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ εἶδος *ἡμιπνεύστης radiatus* Lam. καὶ ἄλλα. Λείψανα ἀπολιθωμένα ἡμιπνευστῶν εὑρίσκονται πολλαχοῦ ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡμιπρηνὴς ***(θέσις)*** (ἡ). Γυμναστικὸς ὅρος δηλῶν τὴν στήριξιν τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ τοῦ ἑνὸς ποδός. Σ. Γ. Σ.

ἡμιπρομαχὼν (ὁ), —**ῶνος** *['Οχυρωτ.]*. Μέρος ὀχυρώματος συνιστάμενον ἐξ ἑνὸς πλευροῦ καὶ ἑνὸς προσώπου προμαχῶνος (βλ. σχ.). Εἰς τὴν προμαχωνικὴν χάραξιν ὑπάρχουσι δύο πλευραὶ καὶ δύο πρόσωπα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν *προμαχῶνα*, καὶ διὰ τῶν μεταπυργίων συνδέονται μὲ παρακειμένους προμαχῶνας. Εἰς τὰ *κερατοειδῆ* ἢ *στεμματοειδῆ* ὀχυρώματα ἀντὶ τῶν προμαχώνων ὑπάρχουσιν *ἡμιπρομαχῶνες*, οἵτινες ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓν πρόσωπον καὶ ἓν πλευρόν, συνδέονται δὲ ἐπίσης διὰ μεταπυργίων. Ὁσάκις τὸ κερατοειδὲς ὀχύρωμα τοποθετεῖται ἔμπροσθεν ἐξεχούσης, τότε αἱ πλευραὶ τῶν ἡμιπρομαχώνων εἶναι μεγάλαι καὶ τὰ πρόσωπα βραχέα. Ὁσάκις τοὐναντίον τὸ κερατο-

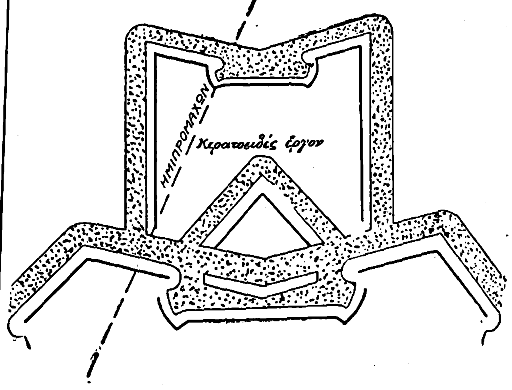

Ἡμιπρομαχών.

ειδὲς ὀχύρωμα τοποθετεῖται πρὸ τοῦ μεταπυργίου, αἱ πλευραὶ τῶν ἡμιπρομαχώνων εἶναι βραχεῖαι, τὰ δὲ μέτωπα μεγάλα. Ἡ χρῆσις τῶν ἡμιπρομαχώνων εἰσήχθη παρὰ τοῦ Wauban. Π. Γ.

ἡμιπρότασις (ἡ). Γυμναστικὸς ὅρος σημαίνων τὴν θέσιν τῆς μιᾶς χειρὸς εἰς τὴν πρότασιν, τῆς ἄλλης τιθεμένης ὅπου καὶ ὅπως ἤθελε παραγγείλει ὁ γυμναστής. Σ. Γ. Σ.

ἡμίπτερα (τὰ) (Hemiptera) *[Ζωολ.]*. Ἄθροισμα ζῴων ἀρθροπόδων περιλαμβάνον ἔντομα χαρακτηριζόμενα κυρίως ἐκ τοῦ ἰδιορρύθμου σχηματισμοῦ τοῦ στόματός των, ὅπερ ἀπολήγει εἰς μυζητικὴν προβοσκίδα, καὶ ἐκ τῶν ἀτελῶν μεταμορφώσεών των. Ἡ προβοσκὶς σχηματίζεται ἐκ διαφόρου ἀριθμοῦ ἀρθρώσεων ἐπ' ἀλλήλων διατεταγμένων καὶ σχηματίζεται δι' ἐπιμηκύνσεως τοῦ κάτω χείλους καὶ καταλλήλου αὐτοῦ ἀναδιπλώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς προβοσκίδος εὑρίσκονται τέσσαρα σωληνοειδῆ νημάτια καταλήγοντα εἰς αἰχμηρὸν ἄκρον, δι' οὗ τὰ ἔντομα ταῦτα νήσσουσι τὰ διάφορα ζῷα καὶ φυτὰ καὶ ἀπορροφῶσι τὰς θρεπτικὰς οὐσίας. Αἱ κάμπαι τῶν ἡμιπτέρων δὲν διαφέρουσι τῶν τελείων ἐντόμων, εἰμὴ μόνον ὅτι ἀμοιροῦσι πτερύγων, αἵτινες ἀναφαίνονται κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῶν μεταμόρφωσιν, καὶ πάλιν εἶναι μικραὶ καὶ ὑποτυπώδεις. Μετὰ τὴν τελευ-

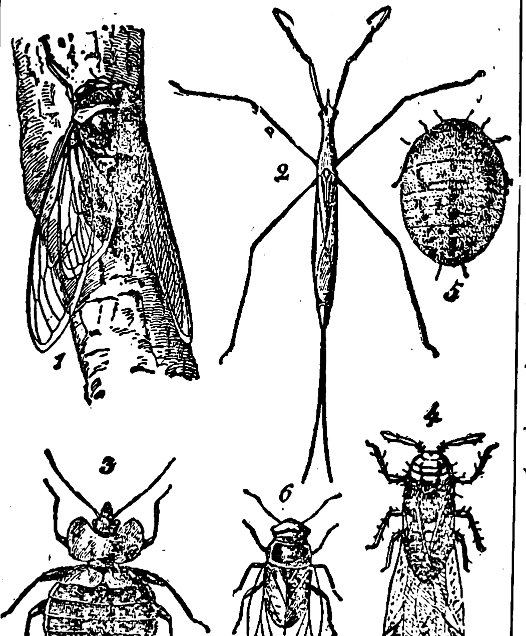

Διάφοροι τύποι ἡμιπτέρων.
[1 Τέττιξ. 2 Ρανάτρη. 3 Κόρις. 4 Φυτοφθεῖρα. 5 Κοχενίλλη. 6. Ψύλλος.]

ταίαν αὐτῶν μεταμόρφωσιν φέρουσι πτέρυγας ὁμοίας πρὸς τὰ ὥριμου ἡλικίας ἔντομα.

Ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἡμιπτέρων ἐντόμων ἔχει τὴν βάσιν τῶν πτερύγων των κερατώδη καὶ τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα μεμβρανῶδες. Αἱ πτέρυγες αὗται καλοῦνται ἡμιέλυτρα, εἶναι ἀκατάλληλοι πρὸς πτῆσιν καὶ καλύπτονται ὑπὸ τῶν μεμβρανωδῶν ὀπισθίων πτερύγων, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν *ἡμίπτερα*. Πλεῖστα πάλιν ἔντομα τοῦ ἀθροίσματος τούτου φέρουσι τέσσαρας ὁμοίας καὶ μεμβρανώδεις πτέρυγας ἢ καὶ αἱ πρόσθιαι πτέρυγες εἶναι τέλεια ἔλυτρα. Ὁ προθώραξ συνήθως εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένος.

Τὰ ἡμίπτερα διαιροῦνται εἰς τέσσαρας διακεκριμένας κατηγορίας:

α') *Ἑτερόπτερα* (Heteroptera). Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνονται τὰ ἔντομα, ἅτινα ἔχουσιν ἡμιέλυτρα τελείως διακεκριμένα. Τὰ πλεῖστα τούτων φέρουσιν ἰδιορρύθμους ἀδένας, οἵτινες διανοίγονται κατὰ τὸν μεταθώρακα καὶ ἐκκρίνουσιν ὑγρὸν χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς. Ἐκ τούτων τινὰ εἶναι χερσαῖα, ὅπως οἱ κόρεις τῶν δασῶν, οἱ κόρεις τῶν κλινῶν κτλ., καὶ ἕτερα ὑδρόβια, ὅπως ἡ *νέπη* (Nepa) κτλ. Τὰ τελευταῖα ταῦτα τρέφονται ἐκ ζωϊκῶν οὐσιῶν καὶ ἰδίως ἐξ ἄλλων ἐντόμων.

β') *Ὁμόπτερα* (Homoptera). Ταῦτα γενικῶς ἔχουσι τέσσαρας πτέρυγας ὁμοίως διατεταγμένας ἐν εἴδει ἐπιστεγάσματος. Ἐνίοτε αἱ πρόσθιαι πτέρυγες εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου μεταβεβλημέναι εἰς δερματοειδῆ ἔλυτρα. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται οἱ *τέττιγες*, αἱ *κικαδέλλαι* καὶ ἄλλα.

γ') *Φυτοφθεῖρες* (Phytophthires). Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται μικρότατα ἔντομα φέροντα τέσσαρας μεμβρανώδεις πτέρυγας καὶ αἰχμηρὰν προβοσκίδα, κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ προθώρακος εὑρισκομένην. Εἰς τοὺς φυτοφθεῖρας ὑπάγονται ἡ *ἀφίς*, ἡ *φυλλοξήρα*, ὁ *κόκκος* καὶ ἡ *κοχενίλλη*.

δ') *Ἄπτερα* (Aptera). Ἡ κατηγορία αὕτη περιλαμβάνει ἔντομα μικρότατα, παρασιτικῶς ζῶντα ἐπὶ τοῦ σώματος διαφόρων ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὰ διάφορα εἴδη τῶν φθειρῶν.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένων *ἡμιπτέρων* ἐντόμων εὑρίσκονται ἐντὸς διαφόρων στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου διαπλάσεως (ἐν Αὐστραλίᾳ) καὶ ἐντεῦθεν. Τὸ ἤλεκτρον τῆς κατωτέρας ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως, τὰ στρώματα τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ Aix (Προβηγκίας), τὰ στρώματα τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ Florissant, Κολοράδου, Oeningen, καὶ ἄλλων εἶναι πλούσια εἰς ἀπολιθωμένα λείψανα ἡμιπτέρων ἐντόμων διαφόρων οἰκογενειῶν. Γ. Κ. Γ.

ἡμιπτυχόδους (ὁ) (Hemiptychodus Jaeckel) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *πτυχοδοντινῶν σελαχοειδῶν* ἰχθύων. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔφερον ὀδόντας μὲ θολωτὰς ἰσχυρῶς πτυχώδεις στεφάνας, διατεταγμένας εἰς 13—14 σειράς. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἡμίπτυχος (ὁ) (Hemiptychus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μεμβρακιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

ἡμίπτωτος (ὁ, ἡ), —**ον** (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ πεπτωκώς, κοιν. *μισοπεσμένος*: «ἡμίπτωτος οἰκία», «ἐρείπια ἡμίπτωτα».

ἡμιπύργιον (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ πύργος· οἰκοδόμημα τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἥμισυ ἔχει μορφὴν πύργου κυκλοτεροῦς, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔχει ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν.

ἡμιπύροφις (ἡ) (demi-coulevrine) *[Στρατ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω μακρὸν πυροβόλον, βάλλον σφαιρικὰ βλήματα ἀρκετοῦ βάρους, χρησιμοποιηθὲν δὲ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐν Γαλλίᾳ. Ν. Θ. Κ.

ἡμιρραγὴς (ὁ, ἡ), —**ἐς** (τό)· ὁ ραγισμένος ὀλίγον, μισορραγισμένος.

ἡμίρραμφος (ὁ) (Hemirhamphus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀνακανθίνων τῆς οἰκογενείας τῶν

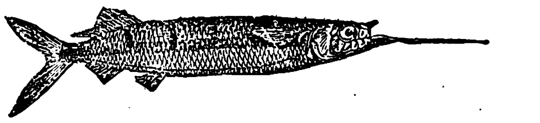

Ἡμίρραμφος ὁ εὐρωπαϊκός.

σκομβριδῶν, περιλαμβάνον μετρίου μεγέθους ἰχθῦς, μὲ σῶμα ὑψηλόν, πεπιεσμένον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ μὲ ἐπιμηκεστάτην κάτω σιαγόνα, ἀπολήγουσαν εἰς ἐπίμηκες αἰχμηρὸν ἄκρον. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος γνωστότερον εἶναι ὁ *ἡμίρραμφος ὁ εὐρωπαϊκὸς* (Hemirhamphus europaeus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν. Δ. Ν. Π.

ἡμιρριπὶς (ἡ) (Hemirhipis) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλατηριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν τῆς Ἀμερικῆς χωρῶν. Δ. Ν. Π.

ἡμιρρόμβιον (τό) *[Ναυτ.]* (κοιν. *μισή - κάρτα*, γαλλ. le demi-quart ἢ le demi-rhumb, ἀγγλ. half-point ἢ half-rhomb, Ναυτ. ὀνομ. ἄρθρ. 1202). Διαίρεσις κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον *ἀνεμολογίου* (βλ. λ.) τῶν ναυτικῶν πυξίδων, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς 5° 37' 30", ἤτοι πρὸς τὸ ἑξηκοστὸν τέταρτον τῆς περιφερείας. Σ. Ε. Α.

Digitized by Google

ἡμίσβεστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ πλησιάζων νὰ σβήσῃ, κοιν. *μισοσβησμένος:* «ἡμίσβεστος πυρά, — κάμινος».

ἡμισειαστὴς (ὁ)· ὁ ἐφ' ἡμισείᾳ μερίδι καλλιεργητής, ὁ ἀναλαμβάνων τὴν καλλιέργειαν ἀλλοτρίου κτήματος γεωργὸς ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ λάβῃ τὸ ἥμισυ μέρος τῶν καρπῶν, μορτίτης.

ἡμισεληνοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ἔχων σχῆμα ἡμισελήνου, μηνοειδής.—Ἐπίρρ. ***ἡμισεληνοειδῶς***.

ἡμισέληνος (ἡ)· ἡμίσεια σελήνη, τὸ ἡμικύκλιον σχῆμα τῆς σελήνης, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται κατὰ τὸ πρῶτον ἢ τὸ τρίτον τέταρτον αὐτῆς, τὸ μηνοειδές, τὸ δρεπανοειδὲς σχῆμα τῆς σελήνης.

—*[Ἱστορ.]* Τὸ σχῆμα τῆς *ἡμισελήνου*, εἰλημμένον ἐκ τῆς πρώτης φάσεως τῆς σελήνης, ἐχρησίμευσεν, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὡς ἔμβλημα καὶ σύμβολον πολλῶν λαῶν, συναντᾶται δὲ ὡς τοιοῦτον κατὰ πρῶτον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰουδαίοις. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐτοποθέτουν αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Βραδύτερον ἀπετέλεσε τὸ ἔμβλημα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπαντᾷ ἐπὶ τῆς μιᾶς προσόψεως βυζαντινῶν νομισμάτων. Κατόπιν ἡ ἡμισέληνος ἀπέβη τὸ ἔμβλημα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν εἶναι σαφῶς καθωρισμένον καὶ ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον, ἐὰν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἡμισέληνον ὡς ἔμβλημα παραλαβόντες ταύτην ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέλοντες νὰ ὑποδηλώσουν διὰ ταύτης τὴν νεαρὰν καὶ προωρισμένην νὰ μεγεθυνθῇ αὐτοκρατορίαν των, ἢ ἐὰν ἡ χρησιμοποίησις αὕτη ἀπετέλεσε συνέχειαν τῆς καθιερώσεως, ἡ ὁποία ὑφίστατο ἤδη παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορός των Ὀσμάν. Κατά τινας ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἡμισελήνου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὀφείλεται καὶ εἰς τοὺς δύο ἀνωτέρω λόγους. Πράγματι πολλοὶ Ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι ἐχρησιμοποίουν τὴν ἡμισέληνον ὡς ἔμβλημα, παραλλήλως πρὸς τοὺς Βυζαντινούς. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἡμισέληνος παρέμεινεν ὡς ἀποκλειστικὸν σύμβολον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀντετάχθη κατὰ τοῦ σταυροῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη ἀποβῆ τὸ σύμβολον τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸ ἔμβλημα τῶν Χριστιανῶν βασιλέων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἡμισέληνος ἤρχισε νὰ κοσμῇ τοὺς θόλους καὶ τοὺς μιναρέδες τῶν τζαμίων. Βραδύτερον ἀπετέλεσε καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἔμβλημα τοῦ σώματος τῶν γεννιτσάρων. Τὸ ἔμβλημα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἡμισέληνον στηριζομένην ἐπὶ κοντοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκρέμαντο κωδωνίσκοι καὶ δύο οὐραὶ ἵππων (ἱππουρίδες), ὧν ἡ μία λευκὴ καὶ ἡ ἑτέρα ἐρυθρά· ἄνωθεν τῆς ἡμισελήνου ὑπῆρχε τὸ λάβαρον τοῦ Μωάμεθ. Τὴν ἡμισέληνον ἐχρησιμοποίησαν καὶ οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰ πεζικά των συντάγματα.

Οὕτω ἡ ἡμισέληνος, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐντεῦθεν, ἐπεκράτησε νὰ θεωρῆται ὡς τὸ σύμβολον παντὸς ὀθωμανικοῦ καὶ ἐταυτίσθη μὲ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη καὶ «θρησκεία τῆς ἡμισελήνου», ὅπως καὶ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἀπεκαλεῖτο πολλάκις καὶ «κράτος τῆς ἡμισελήνου». Ἡ ἡμισέληνος κατόπιν ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, τῶν σφραγίδων, τῶν νομισμάτων καὶ ἐπὶ τῆς σημαίας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Μωαμεθανῶν ἐν γένει. Σήμερον ἡ ἡμισέληνος χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὰς σημαίας καὶ τοὺς θυρεοὺς τῆς Τουρκικῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Αἰγύπτου. Οἱ ἄλλοι λαοί, καὶ ἰδίως οἱ ἄγριοι, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων χρησιμοποιοῦν τὴν ἡμισέληνον ὡς κόσμημα.

— *[Ἐραλδ.]* Ἡ *ἡμισέληνος* ἐκ τῆς γενικῆς κατηγορίας τῶν *φυσικῶν εἰκόνων* (figures naturelles) ἀνήκει εἰς τὴν εἰδικὴν κατηγορίαν τῶν «Ἀστέρων». Ἡ φυσική της στάσις ἐν τῷ θυρεῷ εἶναι *ἀνιοῦσα* (montant) πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ θυρεοῦ. Ὅταν ἡ *ἡμισέληνος* δὲν εἶναι οὕτω πως τοποθετημένη, δέον τοῦτο ν' ἀναφέρεται, ὁριζομένης ἐπακριβῶς τῆς στάσεώς της, ὡς π. χ. *πρὸς δεξιὰ* (tournant), *πρὸς ἀριστερὰ* (contourné), *ἀνεστραμμένη* (renversé). Ἐὰν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυρεοῦ εὑρίσκωνται δύο ἡμισέληνοι, στρέφουσαι ἀλλήλαις τὰ νῶτα, αὗται λέγονται *ἀντίνωτοι* (adossés), ἐὰν δὲ τὸ ἐναντίον, τότε λέγονται *ἀντιμέτωποι* (affrontés). Μία ἢ καὶ πλείονες ἡμισέληνοι τοποθετοῦνται ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τῶν τιμητικῶν σχημάτων, ὡς ἡ ζώνη, ὁ σταυρός, ὁ τελαμών, ἡ δοκὶς κλπ.

Ἡ ἡμισέληνος εἰς τοὺς θυρεοὺς τῶν ἀρχαίων ἱπποτῶν, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, ἐσυμβόλιζε τὴν «ἧτταν ἑνὸς ἐπιφόβου Μουσουλμάνου»· βραδύτερον ὅμως πλεῖστοι εὐγενεῖς μετεχειρίσθησαν αὐτὴν ὡς ἔμβλημα, ἕνεκα διαφόρων λόγων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἐρρῖκος Β', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, πρὸς τιμὴν τῆς εὐνοουμένης του Diane de Poitiers. Ἔκτοτε ἡ ἡμισέληνος προσετέθη εἰς τὰ ἄλλα ἐμβλήματα τῶν Valois.

Ἡ ἡμισέληνος ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐντεῦθεν, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὑπῆρξε τὸ ἔμβλημα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον, ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Γ' (1799) καὶ ἱπποτικὸν τάγμα μὲ τὸν τίτλον τῆς *ἡμισελήνου* εἶχεν ἱδρύσει. Εἰς παλαιοτέρας ἔτι ἐποχὰς ὑφίσταντο ἐπίσης ἱπποτικὰ τάγματα φέροντα αὐτὸν τὸν τίτλον, ὡς τὸ ὑπὸ Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυοῦ (Charles d'Anjou), βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἱδρυθὲν ἐν Μεσσήνῃ τὸ ἔτος 1268, τὸ ὑπὸ Ρενάτου Ἀνδεγαυοῦ ἱδρυθὲν τὸ ἔτος 1448 ἐν Angers τῆς Γαλλίας κ. ἄ.

Ἡ Ἄννα Νοταρᾶ, κόρη τοῦ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δράσαντος μεγάλου δουκὸς Λουκᾶ Νοταρᾶ, διασωθεῖσα εἰς Ἰταλίαν, κατεσκεύασεν ἐκεῖ σφραγῖδα, ἐν εἴδει οἰκοσήμου, μὲ τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῶν «Δύο Λεόντων κρατούντων ἄνωθεν τῆς ἡμισελήνου σταυρὸν ἢ ξίφος». Γ. Ε. ΤΙΠΑΛΔΟΣ

— **Ἡμισέληνος *ἐρυθρά*·** βλ. λ. *Ἐρυθρὰ ἡμισέληνος*.

ἡμισηπία (ὁ) (Hemisepia) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κεφαλοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *μυοιψιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὴν *ἡμισηπίαν τὴν τοῦ ἀκρωτηρίου* (Hemisepia capensis), ἀπαντῶν εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς ἐλπίδος θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

ἡμισκιὰ (ἡ)· οἱονεὶ ἡμίσεια σκιά, ἀτελής, ἐλαφρὰ σκιά, ὁ μεταξὺ φωτὸς καὶ σκιᾶς χρωστικὸς τόνος (ὅρος τῆς ζωγραφικῆς).

ἡμισοβαρὸν (semiserio ἢ semiseria) *[Μουσ.]*. Ἔκφρασις συνήθης παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς, συναντωμένη μετὰ τῆς λέξεως *μελόδραμα* (opera semiseria) καὶ παριστῶσα σοβαρὸν λυρικὸν ἔργον περιέχον κωμικάς τινας σκηνάς. Γ. Σ.

ἡμίσπαστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπεσπασμένος, κοιν. *μισοξεκολλημένος*· || μισοκατεστραμμένος: «ἡμίσπαστοι πόλεις».

ἡμίσταυρος *[Στρατ.]*. Μικρὸν σιδηροῦν τεμάχιον, σχήματος προσομοιάζοντος τῷ γράμματι Τ καὶ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν ἐλευθέραν προσαρμογὴν διαφόρων μερῶν τῆς σαγῆς, ὡς π. χ. τῆς ἁλύσεως προσδέσεως τῶν κτηνῶν κτλ., μεταφρασθὲν δ' οὕτω ἐκ τῆς γαλλικῆς (Té) ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Χατζερῆ (Ὀνομαστ. τοῦ τεχν. μέρ. τοῦ πυροβολ. 1853). Ν. Θ. Κ.

ἡμίστεμμον (τὸ) (Hemistemmum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *δειληδινιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Μαδαγασκάρης καὶ Αὐστραλίας. Δ. Ν. Π.

ἡμιστερνίδιον (τὸ) *[Ἐμβρ.]*. Τὸ κάθετον χόνδρινον πλευρικὸν τμῆμα, δι' οὗ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμβρυϊκῆς διαπλάσεως τὰ κοιλιακὰ (πρόσθια) ἄκρα τῶν 7 πρώτων χονδρίνων πλευρῶν ἀνακάμπτοντα ἐπὶ τὰ κάτω συζευγνύονται ἀνὰ δύο κατὰ τὴν μέσην γραμμήν. Προϊούσης δὲ τῆς διαπλάσεως τὰ χόνδρινα ἡμιστερνίδια τῶν πλευρῶν συνενοῦνται μετὰ τῶν τοῦ ἀντιστοίχου καὶ οὕτω κατὰ τὸν 2ον μῆνα τῆς κυήσεως παράγεται τὸ *χόνδρινον στέρνον*. Ι. Π.

ἡμίστερνον (τό), ἡ ***στερνικὴ ταινία*** *[Ἀνατομ.]*. Χόνδρινον δίκην ταινίας πέταλον, ὅπερ ἐν τῇ ἐμβυϊκῇ διαπλάσει παράγεται ἑκατέρωθεν τῆς μέσης γραμμῆς ἐκ τῆς κατὰ κάθετον ἑνώσεως τῶν χονδρίνων *ἡμιστερνιδίων* (βλ. λ.) τῶν πλευρῶν ἑκατέρου πλαγίου. Τὰ δύο δὲ ἡμίση στερνικὰ πέταλα ἢ ἡμίστερνα ἐν ἀρχῇ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ καθέτου σχισμῆς, πληρουμένης συνδετικοῦ ἱστοῦ, ἀλλ' εἶτα, κατὰ τὸν 2ον μῆνα τῆς κυήσεως, συνενοῦνται εἰς ἑνιαῖον χόνδρινον πέταλον, ὅπερ ὀστεούμενον παράγει τὴν λαβὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ στέρνου. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμιστήριξις (ἡ). Γυμναστικὸς ὅρος, δηλῶν τὴν στήριξιν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐπί τινος ὀργάνου ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ ἡ ἄλλη λαμβάνει τὴν θέσιν, ἣν ἤθελε παραγγείλει ὁ γυμναστής. Σ. Γ. Σ.

ἡμιστίχιον (τό)· ἥμισυς μετρικὸς στίχος, καθόλου, ἡμίσεια σειρά.

ἡμιστρόφιον (τὸ) *[Ἀρχ. Θέατρ.]*. Μεταξὺ τῶν μηχανημάτων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου μνημονεύεται καὶ τὸ «στροφεῖον», ὅπερ, κατὰ τὸν Πολυδεύκην, ἐδείκνυε τοὺς «εἰς τὸ θεῖον μεθεστηκότας» ἥρωας ἢ τοὺς ἐν πολέμῳ κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν πίπτοντας τοιούτους. Ὁ αὐτὸς Πολυδεύκης ἀναφέρει καὶ ἕτερον μηχάνημα, τὸ *ἡμιστρόφιον*, περὶ οὗ ὅμως οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐξήγησιν δίδει, οὐδ' ἄλλος τις συγγραφεὺς ποιεῖται μνείαν αὐτοῦ. Ν. Ι. Λ.

—*[Ναυτ.]* Ὁ ὅρος *ἡμιστρόφιον* χρησιμοποιεῖται ἐπὶ ἁλύσεων τῶν ἀγκυρῶν, ὅταν ἡ μία ἔχῃ περιστραφῆ περὶ τὴν ἑτέραν καθ' ἡμίσειαν στροφὴν ὡς ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ σκάφους ἀναπρωρήσεων καὶ ὅταν δὲ ἔχῃ διαβληθῆ ἀμφιδέτης. Γ. Ν. Ν.

ἡμίστροφος (ὁ) (Hemigyrosus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαπινδοειδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη φυόμενα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Δ. Ν. Π.

ἥμισυς, *—εια, —υ*· γεν. ἑν. *ἡμίσεος*, πληθ. *ἡμισέων*, οὐδ. πληθ. *ἡμίσεα καὶ ἡμίση*· ὁ ἀποτελῶν τὸ ἕτερον ἡμιμόριον ἑνὸς ὅλου: «ἥμισυς πῆχυς, —στατήρ», «ἡμίσεια δραχμή, —ὀκά, — ὥρα, —ἡμέρα, —νὺξ κλπ.», «ἥμισυ μέτρον, — χιλιόγραμμον, — στάδιον κτλ.» κοιν. *μισὸς* (βλ. λ.)· || ***ἥμισυ*** (τὸ) ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *μέρος:* «τὸ ἥμισυ τῆς ὥρας, —τῆς ἡμέρας, —τῆς δραχμῆς, —τῆς ὀκᾶς, —τοῦ πήχεως κτλ.»· ἄλλως τὸ *ἓν δεύτερον* καὶ ἀριθμητικῶς ½· || φρ. τὸ τρυφερὸν ἥμισυ» ἢ «τὸ ἕτερον ἥμισύ μου» παιγνιωδῶς ἐπὶ τῆς συζύγου: «θὰ ἐρωτήσω τὸ ἕτερον ἥμισύ μου», «διαφωνεῖ τὸ τρυφερὸν ἥμισυ»· || ἐπιρρηματικῶς: «ἐξ ἡμισείας» κατὰ παράλειψιν τοῦ *μερίδος:* «θὰ πάρωμε ἐξ ἡμισείας» κοιν. *ἀπὸ μισό*. Ἐν τῇ δημοτ. μετεπλάσθη εἰς *μισὸς* (βλ. λ.).

— **ἥμισυ** *[Μουσ.]*. Φθόγγος, οὗτινος ἡ ἀξία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ *ὁλοκλήρου*. Παρίσταται διὰ τοῦ *d*. Γ. Σ.

ἡμισφαιρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων σχῆμα ἡμισφαιρίου: «ἡμισφαιρικὸς θόλος»· || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἡμισφαίριον.—Ἐπίρρ. ***ἡμισφαιρικῶς***.

ἡμισφαίριον (τό)· τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς σφαίρας: «πᾶν ἐπίπεδον διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρου σφαίρας διαιρεῖ αὐτὴν εἰς δύο ἡμισφαίρια»· || «ἡμισφαίριον τοῦ ἐγκεφάλου» τὸ ἥμισυ τοῦ ἐγκεφάλου ἀνατομικῶς· || «τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανίου θόλου» τὸ νοητὸν ἥμισυ τῆς σφαίρας τοῦ οὐρανοῦ ἢ τὸ παριστανόμενον τεχνικῶς· || «τὰ ἡμισφαίρια τῆς Γῆς», «νότιον —, βόρειον ἡμισφαίριον», «οἱ κάτοικοι τῶν δύο ἡμισφαιρίων» ἐννοεῖται τῆς γῆς· || «τὰ ἡμισφαίρια τοῦ Μαγδεμβούργου» (βλ. κατωτ.).

— *[Ἀστρον.]* Βλ. λ. *οὐρανία* σφαῖρα.

— **ἡμισφαίρια *τῆς Γῆς*.** Τὸ σχῆμα τῆς Γῆς δὲν εἶναι τελείως σφαιρικόν. Ἡ διάμετρός της, περὶ τὴν ὁποίαν στρέφεται ἡμερησίως, ὁ λεγόμενος ἄξων αὐτῆς εἶναι βραχύτερος τῆς διαμέτρου τοῦ Ἰσημερινοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν εἶναι τέλειος κύκλος, διότι ἡ διάμετρός του κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τῆς Βιέννης εἶναι μεγαλυτέρα τῆς καθέτου πρὸς αὐτήν. Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ ὁ βόρειος πόλος ἀποτελεῖ ὠκεανὸν βάθους 3 καὶ πλέον χλμ., ἐνῷ ὁ νότιος πόλος εἶναι ὀρεινός, ὥστε οἱ μεσημβρινοὶ τῆς Γῆς εἶναι καρδιόσχημοι. Δι' αὐτὸ τὸ σχῆμά της, οὔτε σφαιρικὸν οὔτε ἐλλειψοειδὲς ὄν, ὀνομάζεται *γεωειδές*. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὗται τῶν ἀκτίνων της εἶναι μικραὶ καὶ δι' αὐτὸ γενικῶς θεωρεῖται ὡς σφαῖρα, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὀνομάζομεν *ἡμισφαίρια* αὐτῆς τὰ τμήματα τῆς ἐπιφανείας της τὰ χωριζόμενα ὑπὸ ἐπιπέδου διερχομένου διὰ τοῦ μέσου της κέντρου. Ὡς τοιοῦτον ἐπίπεδον λαμβάνομεν ἄλλοτε τὸν ἰσημερινόν, κάθετον ἐπὶ τὸν ἄξονα τῶν πόλων της, ἤτοι τῆς διαμέτρου της, περὶ ἣν στρέφεται, καὶ τότε ἔχομεν *βόρειον* καὶ *νότιον ἡμισφαίριον*, ἄλλοτε ἕνα τῶν μεσημβρινῶν, καὶ τότε ἔχομεν *ἀνατολικὸν* καὶ *δυτικὸν ἡμισφαίριον*. Ἡ τελευταία αὕτη ὀνομαστικὴ διάκρισις δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι τῆς γῆς στρεφομένης ὁλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια φωτίζεται διαδοχικῶς, ἕνεκα δὲ τῆς κλίσεως τοῦ ἄξονός της ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς τὸ φωτόρροον αὐτῆς δὲν συμπίπτει πρὸς μεσημβρινὸν παρὰ μόνον τὰς στιγμὰς τῶν δύο ἰσημεριῶν. Ἐπεκράτησεν ὅμως νὰ λαμβάνωμεν χάριν τῶν γεωγραφικῶν μας ἀναγκῶν τὸν μεσημβρινὸν τῆς νήσου Φέρου τῶν Καναρίων, ὥστε τὸ ἓν τῶν ἡμισφαιρίων νὰ περιέχῃ τὸν παλαιὸν κόσμον, τὸ δὲ ἄλλο τὸν νέον.

Παριστῶμεν δὲ τὰ ἡμισφαίρια, τὰ μὲν βόρειον καὶ νότιον προβεβλημένα ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ, τὰ δὲ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ χωρισμοῦ των. Εὔκολα παρατηροῦμεν ὅτι τὸ βόρειον περιέχει πολὺ περισσοτέρας ξηράς, ἤτοι ἔξαλα μέρη τοῦ γηΐνου φλοιοῦ παρὰ τὸ νότιον. Ὅτι αἱ ἤπειροι εἶναι πλατεῖαι πρὸς Β καὶ ἀπολήγουσαι ὀξεῖαι πρὸς Ν. Ἐν γένει δὲ ἡ ὑπὸ τῶν ὑδάτων καλυπτομένη ἐπιφάνεια εἶναι 2,54 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ὑπὸ τῆς ξηρᾶς. Πράγματι ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἐκ 510.100 800 τετρ. χλμ., ἔχει 364.982.450 τετρ. χλμ. ὕφαλα, ἤτοι καλυπτόμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων, καὶ 144.118.350 ἔξαλα, ἤτοι ξηράς. Καὶ πάλιν τὸ μὲν βόρειον ἡμισφαίριον ἔχει 100.093.000 τετρ. χλμ. ξηρᾶς, τὸ δὲ νότιον μόνον 44.025.150. Ἐὰν διαιρέσωμεν τὰς ξηρὰς εἰς 20 ἴσα μέρη τὰ 19 ἔχουν τοὺς ἀντίποδας εἰς ὠκεανόν.

—*[Γεωγρ.]* Ἡ χαρτογράφησις τῶν *ἡμισφαιρίων* τῆς γῆς συνίσταται συνήθως εἰς τὴν ἐπὶ ἐπιπέδου παράστασιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς γηΐνης ἐπιφανείας. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόζεται τὸ σύστημα τῶν προβολῶν καὶ ἡ σχετικὴ ἀναγωγὴ ἐπὶ ἐπιπέδου εἰς δίκτυον τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν παραλλήλων. Ἐφαρμόζονται οὕτω συνήθως δύο συστήματα, ἡ ὀρθογραφικὴ προβολὴ καὶ ἡ στερεογραφική.

Κατὰ τὴν *ὀρθογραφικὴν προβολὴν* τὸ ἐπίπεδον αὐτῆς κεῖται καθέτως πρὸς τὰς προβολικὰς ἀκτῖνας, αἱ ὁποῖαι χωροῦν παραλλήλως πρὸς ἀλλήλας. Αἱ ἀκτῖνες αὗται πάλιν δύνανται νὰ νοηθοῦν δια-

Digitized by Google

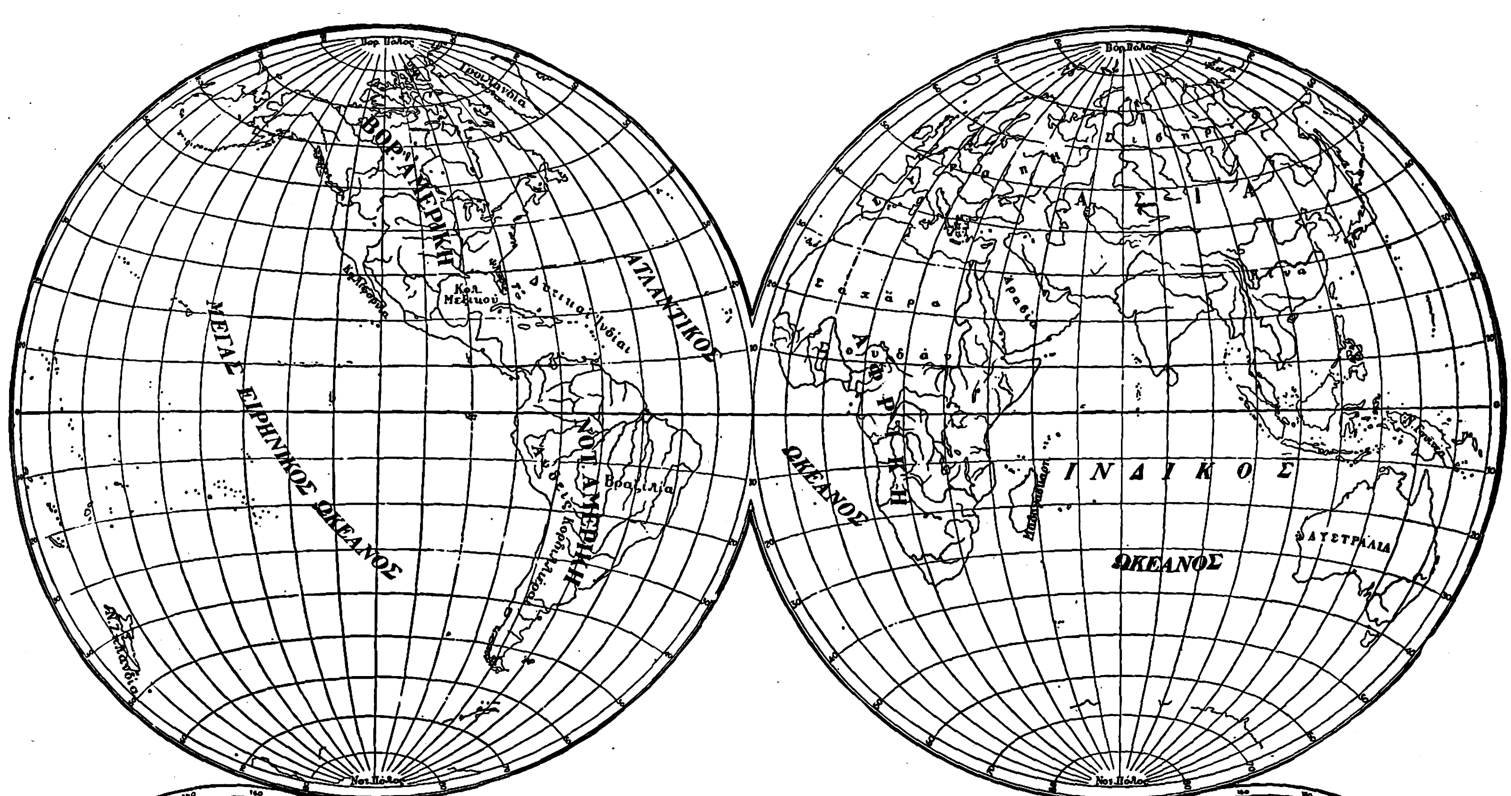

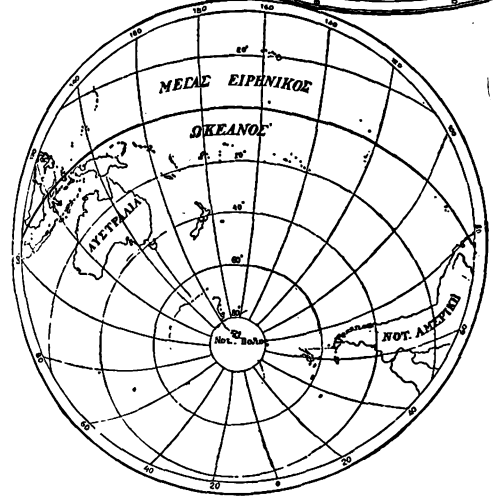

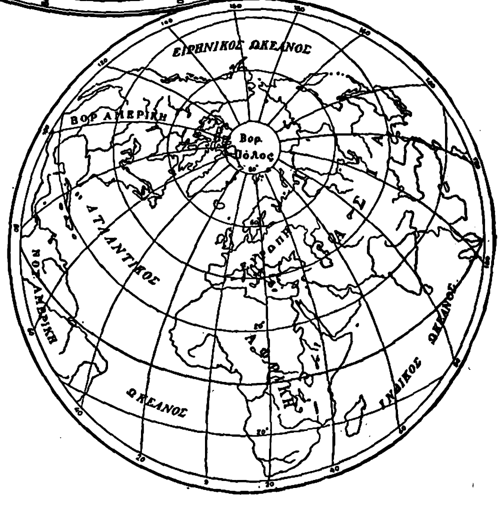

φόρως καὶ δὴ παράλληλοι ἢ πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἰσημερινοῦ ἢ πρὸς τὸν ἄξονα τῆς σφαίρας ἢ πρὸς οἱανδήποτε ἄλλην διάμετρον αὐτῆς. Ὅθεν ἡ προβολὴ αὕτη διακρίνεται εἰς ἰσημερινήν, εἰς πολικὴν καὶ εἰς ὁριζοντιακήν. Αἱ ὀρθογραφικαὶ προβολαὶ ἀπεικονίζουν πιστῶς τὰς εἰς τὸ μέσον τοῦ χάρτου καὶ τὰς πλησίον τούτου χώρας, ὅσον δ' ἀφίστανται ἐκ τοῦ μέσου, τόσον ὀλιγώτερον πιστῶς, οὕτως ὥστε αἱ πρὸς τὰ ἄκρα κείμεναι παρίστανται ἀνακριβῶς. Χρῆσις τῆς προβολῆς ταύτης ἐφαρμόζεται ἰδίως διὰ τὴν σελήνην, διὰ νὰ παρασταθῇ ὡς αὕτη καθορᾶται ἐκ τῆς γῆς.

Ἡ *στερεογραφικὴ προβολὴ* συνίσταται εἰς τὴν ἀζιμουθιακὴν προβολὴν ἀκτίνων ἐπὶ φύλλου χάρτου ἐφαπτομένου ἐπὶ σημείου τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Καθ' ὅσον ἡ ἐπαφή, ἡ ὁποία ἐννοεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ χάρτου, θεωρεῖται ἐπὶ σημείου τοῦ ἰσημερινοῦ ἢ ἄλλου τινὸς σημείου τῆς σφαίρας, ἡ στερεογραφικὴ προβολὴ εἶναι ἰσημερινὴ ἢ πολικὴ ἢ ὁριζοντιακή. Κατὰ τὴν προβολὴν ταύτην οἵ τε μεσημβρινοὶ καὶ οἱ παράλληλοι, ὡς καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ, σχηματίζουν τόξα κύκλου τεμνόμενα κατ' ὀρθὰς γωνίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἰσημερινὴν στερεογραφικὴν προβολὴν ὁ ἰσημερινὸς καὶ ὁ κύριος μεσημβρινὸς προβάλλονται ὡς εὐθεῖαι γραμμαί, πάντες δ' οἱ παράλληλοι ὡς τόξα· ἐξ αὐτῶν δ' οἱ μὲν παράλληλοι ἀποστρέφουν τὴν κοίλην αὐτῶν πλευρὰν ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ, οἱ δὲ μεσημβρινοὶ στρέφουν αὐτὴν πρὸς τὸν μέσον μεσημβρινόν. Κατὰ πάντα τὰ εἴδη τῆς στερεογραφικῆς προβολῆς αἱ προβαλλόμεναι χῶραι φαίνονται τόσον μᾶλλον ἐπιμηκέστεραι, ὅσον περισσότερον ἀφίστανται τοῦ μέσου τοῦ χάρτου. Ἐξ ἀντιθέτου δὲ πάντα τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εἶναι πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῶν γωνιῶν. Ἡ στερεογραφικὴ προβολὴ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἕλληνα ἀστρονόμον Ἵππαρχον· εὐρεῖα χρῆσις ταύτης ἤρχισε νὰ γίνεται μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, ἐτελειοποιήθη δ' αὕτη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ ἐν Νυρεμβέργῃ μαθηματικοῦ Werner. Ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς στερεογραφικῆς προβολῆς τῆς μὲν ἰσημερινῆς γίνεται χρῆσις πρὸς παράστασιν τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου, τῆς ὁριζοντιακῆς πρὸς παράστασιν τοῦ ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ ὠκεανίου ἡμισφαιρίου, τῆς δὲ πολικῆς πρὸς παράστασιν τοῦ βορείου καὶ νοτίου ἡμισφαιρίου. Ι. Σ. Σ.

— **ἡμισφαίρια** *τοῦ ἐγκεφάλου* [*Ἀνατ.*]· βλ. *ἐγκέφαλος*.

— **ἡμισφαίρια** *τοῦ Μαγδεμβούργου* [*Φυσ.*]· βλ. λ. *Μαγδεμβούργου* ἡμισφαίρια.

ἡμισφαιροειδὴς (ὁ, ἡ),—*ἐς* (τό)· ὁ ἔχων σχῆμα ἡμισφαιρίου, *ἡμισφαιροειδής*: «ἡμισφαιροειδὴς θόλος».

ἡμισωλήνιον *μυϊκὸν καὶ σαλπιγγικὸν* [*Ανατομ.*]. Ὁ μεσοσαλπιγγικὸς σωλὴν τοῦ προσθίου χείλους τοῦ λιθοειδοῦς τοῦ κροταφικοῦ ὀστοῦ δι' ὁριζοντίου διαφράγματος διαιρεῖται εἰς δύο ἡμισωλήνια, ἄγοντα εἰς τὸ κοῖλον τοῦ τυμπάνου τοῦ ὠτός. Τούτων τὸ μὲν ἄνω, ἔλασσον ὄν, ὑποδέχεται τὸν διατείνοντα τὸ τύμπανον μῦν καὶ καλεῖται *ἡμισωλήνιον μυϊκόν*, τὸ δὲ κάτω, μεῖζον, συνέχεται μετὰ τῆς ἀκουστικῆς σάλπιγγος, διὸ ὀνομάζεται *ἡμισωλήνιον σαλπιγγικόν*. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμίταγμα (τό) [*Στρατ.*]. Τὸ ἥμισυ τοῦ *τάγματος*. Ἐπειδὴ κατὰ τὰς παλαιὰς ἐποχὰς ἕκαστον τάγμα βαρέος πεζικοῦ ἀπετελεῖτο συνήθως ἐξ 6 λόχων, δι' αὐτό, ἅμα ὡς ἐπρόκειτο περὶ μικροτέρου ἀριθμοῦ λόχων, ἐκαλεῖτο ἡ μονὰς αὕτη *ἡμίταγμα* (demi-bataillon). Παρ' ἡμῖν ἐκαλεῖτο *ἡμίταγμα*, κατὰ μὲν τὸ 1864—1866 ἡ προσωρινῶς τότε συγκροτηθεῖσα μονὰς εὐζώνων (οὐχὶ ὅμως ὡς γνωρίζομεν αὐτοὺς σήμερον), κατὰ δὲ τὸ 1867—1868 ἡ μοναδικὴ τότε μονὰς τοῦ μηχανικοῦ (3 λόχοι). Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἡμιτάλαντον (τό) [*Ἀρχ.*]· τὸ ἥμισυ *τάλαντον* (βλ. λ.).

ἡμιταξιαρχία [*Στρατ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1793—1803 μονὰς πεζικοῦ ἀποτελουμένη ἐκ 3 ἀνεξαρτήτων ταγμάτων, ἡ κατόπιν συγχωνευθεῖσα καὶ ἀποτελέσασα τὸ *σύνταγμα*. Ἔκτοτε, ἡ καθ' ἡμιταξιαρχίας ὀργάνωσις ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη εἴς τινα εὐρωπαϊκὰ κράτη διὰ τὰ ἐλαφρὰ σώματα πεζικοῦ (κυνηγούς, ἀλπινιστάς, κτλ.). Τοιαύτη τις ὀργάνωσις οὐδέποτε ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν. Ν. Θ. Κ.

ἡμιταχῶς [*Ναυτ.*]. Παράγγελμα διδόμενον διὰ ζώσης ἢ διὰ τῶν τηλεγράφων εἰς τὰς μηχανὰς ἑνὸς πλοίου, ὅπως κινῶνται μὲ τὸ ἥμισυ τῆς ἐκ τῶν προτέρων καθορισθείσης ὡς ἀνωτέρας ταχύτος. Γ. Ν. Ν.

ἡμιτέλεια (ἡ)· γνώρισμα τοῦ ἡμιτελοῦς, ἀτέλεια· ‖ τὸ δικαίωμα τῆς πληρωμῆς τοῦ ἡμίσεος τέλους, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος φόρου.

ἡμιτελὴς (ὁ, ἡ), —*ἐς* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ τετελεσμένος, ἡμιτέλεστος, κοιν. *μισοτελειωμένος*, *μισοφτειασμένος*: «ἡ γέφυρα ἐγκατελείφθη ἡμιτελής».— Ἐπίρρ. **ἡμιτελῶς**.

ἡμιτελὴς (ὁ) (Hemiteles) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων ὑμενοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐντομοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κρυπτιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 150 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν χωρῶν τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Οἱ ἡμιτελεῖς γενικῶς εἶναι ἰχνεύμονες μικροῦ μεγέθους, χρώματος πυρροῦ ἢ ἐπιξάνθου, μὲ ποικίλως διακεκοσμημένας πτέρυγας, καὶ ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τῶν καμπῶν διαφόρων ἐντόμων καὶ ἰδίως τῶν κολεοπτέρων. Δ. Ν. Π.

ἡμιτενοντώδης *μῦς* [*Ἀνατομ.*]. Εἷς ἐκ τῶν τριῶν ὀπισθίων μυῶν τοῦ μηροῦ (καμπτήρων). Ἐπιμήκης ὢν ἐκφύεται ἐκ τοῦ ἰσχιακοῦ κυρτώματος, φερόμενος δὲ καθέτως ἐπὶ τὰ κάτω χωρεῖ εἰς λεπτὸν ὑποστρόγγυλον τένοντα, ὅστις διήκων ὄπισθεν τοῦ ἔσω κονδύλου τοῦ μηριαίου ὀστοῦ ἀνακάμπτει πρὸς τὰ πρόσω καὶ πλατυνόμενος μετέχει μετὰ τοῦ ραπτικοῦ καὶ τοῦ ἔσω ὀρθοῦ μυὸς εἰς σχηματισμὸν τοῦ *χηνείου ποδὸς* καὶ καταφύεται ἔνθεν μὲν παρὰ τὸ ἔσω χεῖλος τοῦ κνημιαίου κυρτώματος, ἔνθεν δὲ μεταβαίνει εἰς τὴν περιτονίαν τῆς κνήμης. Κάμπτει τὴν κνήμην στρέφων ἅμα αὐτὴν πρὸς τὰ ἔσω. Νευροῦται ἀπὸ τοῦ ἰσχιακοῦ νεύρου. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμιτερπένιον (τό) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *ἰσοπρένιον*.

ἡμίτμητος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ εἰς δύο ἡμίσεα τετμημένος, διχοτομημένος, ἄλλως *ἡμίτομος*.

ἡμιτοιχαρχία (ἡ). Τὸ ἥμισυ ἑκάστης *τοιχαρχίας* τοῦ πληρώματος πολεμικοῦ πλοίου, ἤτοι τὸ τέταρτον τοῦ πληρώματος. Γ. Ν. Ν.

ἡμιτονιαῖος, —*α*,—*ον* (τό)· ὁ ἐξ ἡμίσεος μουσικοῦ τόνου ἀποτελούμενος, ἐξ ἡμιτονίου.

ἡμιτονικαὶ *μέθοδοι* [*Γραφ. Τέχν.*]. Καλοῦνται οὕτω μέθοδοι ἀναπαραγωγῆς, καθ' ἃς ἐκ σχεδιασμάτων, εἰκόνων, φωτογραφιῶν κλπ. κατασκευάζονται ἔκτυποι, βαθύτυποι ἢ ἐπιπεδότυποι τύποι, οἵτινες κατὰ τὴν τύπωσιν παρουσιάζουν ὅλας τὰς ἡμισκιάσεις τοῦ πρωτοτύπου. Τοιαῦται μέθοδοι π. χ. εἶναι ἡ *αὐτοτυπία*, ἡ *φωτοτυπία*, ἡ *ἡλιοχάραξις* κλπ. Εἰς τὰς διὰ τῶν μεθόδων αὐτῶν λαμβανομένας εἰκόνας δὲν παρουσιάζεται μόνον τὸ λευκὸν χρῶμα τοῦ χάρτου καὶ τὸ τῆς τυπογραφικῆς μελάνης, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνδιάμεσοι τόνοι. Κ. Γ. Μ.

Digitized by Google

ἡμιτονικὴ ***καμπύλη***. Καλεῖται οὕτως ἡ γραμμὴ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν γραφικὴν παράστασιν τῆς συναρτήσεως $y = ημx$, ὅταν x καὶ y αἱ ὀρθογώνιοι Καρτεσιαναὶ συντεταγμέναι σημείου τοῦ ἐπιπέδου. Ἡ καμπύλη αὐτή, ἐφαπτομένη εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν συντεταγμένων τῆς διχοτόμου τῆς γωνίας τῶν ἀξόνων, ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς κύματος, ἐπαναλαμβανομένου ἀπειράκις, οὕτως ὥστε τὰ σημεῖα τῆς καμπύλης μὲ τετμημένας $2K\pi + x$ καὶ $(2K+1)\pi - x$, ἔνθα K ἀκέραιος, θετικὸς ἢ ἀρνητικός, νὰ ἔχωσι τὴν αὐτὴν τεταγμένην μὲ τὸ σημεῖον αὐτῆς τὸ ἔχον τετμημένην x. Ἡ μεγίστη τετμημένη ἔχει τὴν τιμὴν 1, ἡ δὲ ἐλαχίστη τὴν τιμὴν —1. Σ. Μ.-Ο.

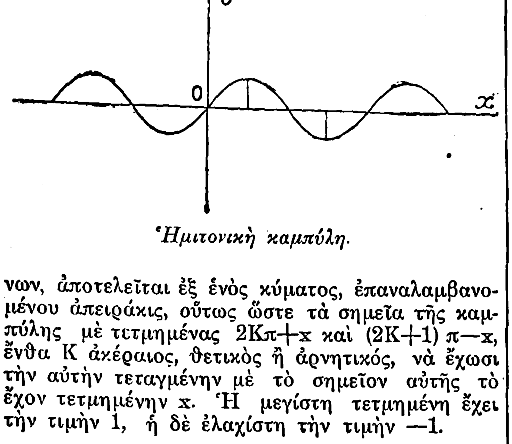

Ἡμιτονικὴ καμπύλη.

ἡμιτόνιον (τὸ) *[Μουσ.]*. Τὸ μικρότερον διάστημα μεταξὺ δύο φθόγγων, ὅπερ ἔχει ἐπικρατήσει εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικήν, ἰδίως ἀφ' ἧς ἐπεβλήθη ἡ συγκεκραμένη κλῖμαξ. Τὰ ἡμιτόνια εἶναι δύο εἰδῶν: τὰ *διατονικά*, τὰ σχηματιζόμενα μεταξὺ δύο συνεχῶν φθόγγων τῆς κλίμακος, π. χ.

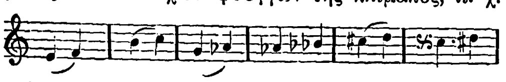

καὶ τὰ *χρωματικά*, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο φθόγγους, διαφόρους μέν, ἀλλ' ἔχοντας τὴν αὐτὴν βάσιν

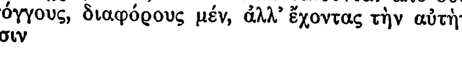

Τέλος ὑπάρχει τὸ ἡμιτόνιον τὸ προκύπτον ἐκ μιᾶς τρίτης μικρᾶς δὶς ἠλαττωμένης:

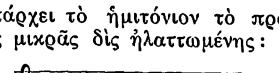

Γ. Σ.

—*[Ἀρχ. Μουσ.]* Τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ κοινῶς καλούμενα *ἡμιτόνια* δὲν ἦσαν ἀκριβῆ τοιαῦτα, ἀλλ' ἄνισα, καθ' ὅσον ὁ εἷς καὶ μόνος τόνος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὁ ἐπόγδοος ($=8/9$), ἐμερίζετο εἰς δύο ἄνισα ἡμιτόνια, μεῖζον καὶ ἔλαττον. Καὶ τὸ μὲν ἔλαττον, ἔχον ἀξίαν μήκους χορδῆς $243/256$, ἐκαλεῖτο *λεῖμμα* καὶ ἦτο μικρότερον κατά τι τοῦ ἀκριβοῦς ἡμιτονίου, ὠνομάσθη δὲ τοιουτοτρόπως, διότι δύο λείμματα συμπαρακείμενα ἐν τῇ κλίμακι δὲν ἀπετέλουν ἕνα ἐπόγδοον τόνον, ἀλλὰ παρουσίαζον ἔλλειμμά τι· τὸ δὲ μεῖζον, ἀξίας μήκους χορδῆς $2048/2187$, ἐκαλεῖτο *ἀποτομή*. Ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοῦ μὲν λείμματος ἐν τῷ διατόνῳ γένει, τῆς δὲ ἀποτομῆς ὡς καὶ τοῦ λείμματος ἐν τῷ χρωματικῷ. Σημειωτέον, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἁρμονικοῖς συγγραφεῦσιν, ἡ λέξις *ἡμιτόνιον* ὑπονοεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ *λεῖμμα*. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιτονοειδὴς ***καμπύλη*** *[Μαθ.]*. Καλεῖται οὕτω πᾶσα περιοδικὴ καμπύλη ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν *ἡμιτονικήν*. Π. χ. ἡ καμπύλη μὲ ἐξίσωσιν καὶ σύστημα ὀρθογωνίων συντεταγμένων $y = α\,ημ\,βx$ ἢ $y = ημ^2 x$ κ.ο.κ.

ἡμίτονος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἡ «ἡμίτονος συλλαβὴ» ἡ συλλαβὴ ἡ λαμβάνουσα ἥμισυν τόνον, γερμαν. Nebenton· ὁ τοιοῦτος τόνος παρατηρεῖται εἴς τινας ξένας γλώσσας, ὅταν ἡ λέξις αὐξάνουσα εἰς τὸ τέλος λαμβάνῃ ἀνάγκην καὶ δευτέρου τονικοῦ στηρίγματος, ἤτοι δευτερεύοντος τόνου· τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς παραληγούσης τόνος τοῦ ἰδιωματικοῦ *εἴχαμένε, τρώγαμένε, ἔρχομάστε, θέλω τόνε, πάρε τόνε, ἄνοστέσσα, ἔμορφέσσα* κ. ἄ.

— **ἡμίτονον** *[Μαθ.]*. *Ἡμίτονον τόξον* ΑΜ κύκλου (ἢ τῆς ἐπὶ τοῦ ΑΜ βαινούσης ἐπικέντρου γωνίας ΑΟΜ) καλεῖται ὁ ἀριθμὸς ὅστις μετρεῖ τὸ διάνυσμα ΠΜ, τὸ ἀπὸ τοῦ πέρατος Μ τοῦ τόξου ἀγόμενον, κάθετον ἐπὶ τὴν διὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ Α διερχομένην διάμετρον. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος λαμβάνεται θετικὸς μέν, ἂν τὸ πέρας Μ τοῦ τόξου κεῖται εἰς τὸ πρῶτον ἢ δεύτερον τεταρτημόριον, ἀρνητικὸς δέ, ἂν τὸ πέρας Μ κεῖται εἰς τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον (βλ. *κυκλικαὶ* συναρτήσεις). Σ. Μ.-Ο.

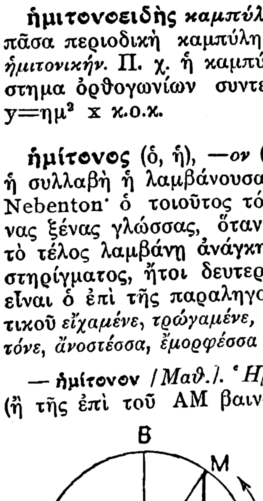

Ἡμίτονον.

ἡμιτριβὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ τετριμμένος, κοιν. *μισοτριμμένος*.

ἡμιτρίγλυφος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Διακοσμητικὸν στοιχεῖον τοῦ δωρικοῦ ἐπιστυλίου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ· βλ. *τρίγλυφος*.

ἡμιτρίπτερος (ὁ) (Hemitripterus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν *γωβιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰ βόρεια τμήματα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

ἡμιτροπία (ἡ) *[Κρυσταλλογρ.]*. Περίπτωσις διδύμου σχηματισμοῦ κρυσταλλικῶν μορφῶν, καθ' ἣν δύο στερεὰ συνδέονται οὕτω πρὸς ἄλληλα, ὥστε τὸ ἓν νὰ εἶναι κατὰ 180° ἐστραμμένον πρὸς τὸ ἄλλο, ἤτοι καθ' ἡμίσειαν στροφήν. Ἄριστον παράδειγμα παρέχουν οἱ ἡμιτροπικοὶ δίδυμοι τῆς γύψου (βλ. σχ.), οἱ λεγόμενοι κρύσταλλοι οὐρᾶς χελιδόνος, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἑτέρου τῶν ἄκρων, πρὸς τὴν διχαλωτὴν οὐρὰν τοῦ πτηνοῦ.

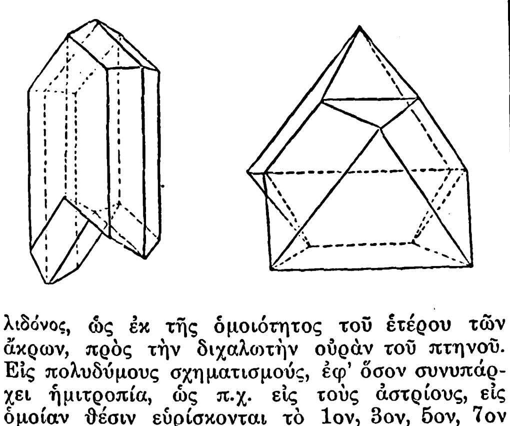

Εἰς πολυδύμους σχηματισμούς, ἐφ' ὅσον συνυπάρχει ἡμιτροπία, ὡς π.χ. εἰς τοὺς ἀστρίους, εἰς ὁμοίαν θέσιν εὑρίσκονται τὸ 1ον, 3ον, 5ον, 7ον κ.λ. ἄτομον ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ 2ον, 4ον, 6ον κ.λ. ἀφ' ἑτέρου, ὁμοίας ἐκδηλώνοντα ἰδιότητας καὶ δὴ τὰς ὀπτικάς. Ι. Π. Δ.

ἡμιτύμβιον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ἑρμηνεύεται ὑπὸ Σουίδα «ἥμισυς, ἤτοι μικρός, τάφος». Ὁ τύπος ὅμως οὗτος ὀφείλεται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *ἡμιτύβιον*, ὅστις κατὰ Πολυδεύκην εἶναι λέξις αἰγυπτιακή· σημαίνει δὲ τὸ ἰσχυρὸν ἐκ λινοῦ ὕφασμα, τὸ ἐκ τοιούτου ὑφάσματος ἔνδυμα, σινδόνιον δίκροσσον, τὸ χειρόμακτρον, τὸ λαιμομάνδηλον ἢ καψιδρώτιον. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

ἡμιυμενώδης (ἢ *ἡμιμεμβρανώδης*) ***μῦς*** *[Ἀνατομ.]*. Κεῖται ὑπὸ τὸν ἡμιτενοντώδη, τουτέστιν ἔμπροσθεν, πλατύτερος ὤν. Ἐκφύεται ἐκ τοῦ ἰσχιακοῦ κυρτώματος διὰ πλατέος τένοντος, ὅστις, αὐλακοειδὴς ὤν, περιβάλλει ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τὸν ἡμιτενοντώδη καὶ εἶτα μεταβαίνει εἰς τὴν γαστέρα, τελευτῶν μικρόν τι ἄνωθεν τοῦ ἔσω μηριαίου κονδύλου εἰς τένοντα παχύν, ὅστις διήκει ὄπισθεν τούτου καὶ τοῦ θυλάκου τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως, ἔνθα ἀποσχίζεται εἰς τρεῖς τενοντίους δέσμας, ὧν ἡ μὲν προσφύεται εἰς τὸ ἔσω χεῖλος τῆς κνήμης, ἐν μέρει δὲ συγχέεται μετὰ τῆς ἰγνυϊκῆς περιτονίας, ἡ δὲ προσφύεται μετὰ τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος τοῦ θυλάκου τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως, ἀποτελοῦσα τὸν *λοξὸν ἰγνυακὸν σύνδεσμον*, ἡ δέ, ἀποτελοῦσα τὸν κύριον τένοντα τοῦ μυός, καταφύεται εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ὑπογληνίου χείλους τοῦ ἔσω κονδύλου τῆς κνήμης. Κάμπτει τὴν κνήμην, στρέφων ἅμα αὐτὴν ὀλίγον ἐπὶ τὰ ἐντός, τείνων δὲ προσέτι τὸ ὀπίσθιον τοίχωμα τοῦ θυλάκου τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως. Νευροῦται ἀπὸ τοῦ ἰσχιακοῦ νεύρου. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡμιφανὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ φαινόμενος, ὁ ἀκάλυπτος κατὰ τὸ ἥμισυ: «ἡμιφανεῖς σφίγγες» αἱ κατὰ τὸ ἥμισυ κεχωσμέναι ἐν τῇ ἄμμῳ, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ ὑπερέχουσαι.

— **ἡμιφανεῖς ἀστέρες** *[Ἀστρον.]*· βλ. λ. *ἀμφιφανεῖς ἀστέρες*.

ἡμίφθορον (τὸ) *[Βυζαντ. Μουσ.]*. Ἓν ἐκ τῶν τεσσαράκοντα ἀφώνων μεγάλων σημαδίων, δι' ὧν ἐνηργεῖτο ἡ σημειογραφία τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἅτινα καὶ *μεγάλαι ὑποστάσεις* ἐκαλοῦντο. Γραφόμενον πάντοτε διὰ κοκκίνης μελάνης, ὑπενόει διαφόρους μουσικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ψαλλομένας, ἀναλόγως τοῦ ἤχου καὶ τοῦ φθόγγου, ἐφ' οὗ ἐτίθετο. Τὸ σημεῖον τοῦτο, κατά τινας προθεωρίας μουσικῶν χειρογράφων τοῦ ἀρχαίου συστήματος, ἐλογίζετο καὶ ὡς φθορά. Ι. Χ. Ν.—Ν. Α. Χ.

Ἡμίφθορον.

ἡμίφι *[Ἀρχ. Μουσ.]*. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ ὁ πρῶτος στίχος τῶν σημείων, ὁ σημαίνων τὴν ἐν τοῖς φθόγγοις βυρυτάτην δύναμιν, εἶχεν ὡς σημεῖά του τὸ *ἡμίφι πλάγιον* καὶ τὸ *ἡμίφι ἀπεστραμμένον*. Καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ, ὡς καὶ τῷ σημερινῷ γραφικῷ συστήματι τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, γίνεται χρῆσις τοῦ *ἡμίφι ὀρθίου*, ὡς μαρτυρικοῦ σημείου τῶν διατονικῶν φθόγγων ἀνέανες, νῦν Πα, καὶ Ἄνανες, νῦν Κε, ὡς καὶ ἑτέρων μουσικῶν φθόγγων δηλούντων, λόγῳ φθορᾶς ἢ παραχορδῆς, μέλος ἢ ποιότητα τῶν ἄνωθι μουσικῶν φθόγγων. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἡμιφλεγὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· *ἡμίφλεκτος* (βλ. λ.).

ἡμίφλεκτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῆς φλογὸς διαβρωθείς, ἡμίκαυστος, ἄλλως *ἡμιφλεγής*, κοιν. *μισοκαημένος*.

ἡμίφρακτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ὀλίγον πεφραγμένος, ὁ δι' ἀσθενοῦς φράκτου προφυλασσόμενος.

ἡμιφωνία (ἡ), ἡ ***χαμηλοφωνία*** *[Νευρολ.]*. Ἐκδήλωσις ὑστερικὴ κυρίως, καθ' ἣν τὸ ἄτομον ὁμιλεῖ χαμηλῇ καὶ ἀσθενεῖ τῇ φωνῇ (βλ. *ὑστερία*).

ἡμίφωνον (τὸ) *[Βυζ. Μουσ.]*. Ἓν τῶν τεσσαράκοντα ἀφώνων μεγάλων σημαδίων, τῶν καὶ *μεγάλων ὑποστάσεων* καλουμένων, δι' ὧν ἐνηργεῖτο ἡ σημειογραφία τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὸ σημεῖον τοῦτο, ὑπονοοῦν διαφόρους μουσικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ψαλλομένας, ἀναλόγως τοῦ ἤχου καὶ τοῦ φθόγγου ἐφ' οὗ ἐτίθετο, ἐγράφετο πάντοτε διὰ κοκκίνης μελάνης, ἐλογίζετο δέ, κατά τινας προθεωρίας μουσικῶν χειρογράφων τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ὡς φθορά. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

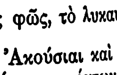
Ἡμίφωνον.

ἡμίφωνος (ὁ, ἡ), —***ον*** (τό)· ὁ ἔχων ἡμίσειαν φωνήν· || ***ἡμίφωνον*** (τὸ) ὡς οὐσιαστ.

— *[Γλωσσ.]* *Ἡμίφωνος* ***φθόγγος*** λέγεται ὁ μεσάζων μεταξὺ φωνήεντος καὶ συμφώνου, διότι κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἡμιφώνου καὶ ἡ πνοὴ ἀκωλύτως ἐκβάλλεται καὶ ψόφος τις, ὅπως εἰς τὰ σύμφωνα, παράγεται. Ἡμίφωνα παρ' ἀρχαίοις ἦσαν τὰ ἔρρινα, *μ* καὶ *ν*, τὰ ὑγρά, *λ* καὶ *ρ*, τὸ ι καὶ τὸ υ· εἰς δὲ τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ἡμίφωνος φθόγγος σχηματίζεται ἐκ τοῦ *ι* καὶ τοῦ *ε*, ὅταν εὑρίσκωνται πρὸ φωνήεντος· π.χ. εἰς πάντα τὰ παθόντα συνίζησιν τῶν φθόγγων *ια, ιο, ιου, εα, εο, εου* ὁ πρότερος φθόγγος *ι* καὶ *ε* ἕνεκα τοῦ τονισμοῦ τοῦ δευτέρου φωνήεντος ἤρχισε νὰ καθίσταται ἡμίφωνον καὶ κατὰ μικρὸν νὰ μεταλαμβάνῃ συμφωνικῆς φύσεως, μέχρις οὗ τέλος κατέστη j: παιδjά, τοῦ παιδjοῦ, jατρός, κονταρjά, βαρjά, πjάνω, ἀδjάζω· ὁμοίως δουλειά, μηλεά, ἀμπέλια, νεότη, χαχιώνω κτλ. Ὁμοίως τὸ *ι* μεταβάλλεται εἰς ἡμίφωνον, ὅταν εὑρίσκεται κατόπιν οἱουδήποτε φωνήεντος (α, ο, ου, ε)· π. χ. καημένος, χαημένος, βοηθῶ, τοῦ εἶπα, λεϊμόνι· ἔτι δὲ ἀιτὸς ἀπὸ τοῦ ἀετός· πλείονα βλ. εἰς τὴν λ. *συνίζησις*.

ἡμίφως, —*ωτος* (τό)· ἀσθενὲς φῶς, τὸ λυκαυγές.

ἡμιχορεία (ἡ) *[Νευροπαθ.]*. Ἀκούσιαι καὶ ἄτακτοι κινήσεις τῶν ἐξ ἡμιπληγίας πασχόντων, καταλαμβάνουσαι τὴν χεῖρα ἢ ὁλόκληρον τὸ πάσχον μέλος καὶ προκαλοῦσαι μεγάλας μετατοπίσεις αὐτοῦ. Ἡ ἡμιχορεία ἀποτελεῖ σταθερὸν σύμπτωμα τοῦ θαλαμικοῦ συνδρόμου. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἡμιχόριον *[Ἀρχ.]*· βλ. λ. *χορός*.

ἡμιχρόνιον (τό). Τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν διεξαγωγὴν ἀγωνιστικῆς τινος παιδιᾶς ἢ τῆς ὁπλομαχίας. Τὸ *ἡμιχρόνιον* π. χ. τῆς ποδοσφαιρικῆς παιδιᾶς ἰσοῦται πρὸς 90 λεπτὰ τῆς ὥρας, ἀκολουθεῖ δὲ μεσόχρονον 5—10 λεπτῶν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν διαγωνιζομένων, μεθ' ὃ ἐπαναλαμβάνεται ὁ ἀγὼν διὰ τὸ δεύτερον ἡμιχρόνιον. Συνήθως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιχρόνιον αἱ ὁμάδες τῶν παιδιῶν ἢ οἱ ἀντίπαλοι ὁπλομάχοι ἀλλάσσουν ἀμοιβαίως τὰς θέσεις των. Σ. Γ. Σ.

ἡμίχρυσος (ὁ), ἡ ***τομβάκιον***. Κρᾶμα χαλκοῦ καὶ ψευδαργύρου περιέχον 67 ἕως 90% χαλκοῦ καὶ 33 ἕως 10% ψευδαργύρου, χρησιμεῦον εἰς τὴν βιομηχανίαν διὰ τεμάχια μηχανῶν, ἀντικείμενα διάφορα, κάλυκας φυσιγγίων κτλ. καὶ εἰς τὴν διακοσμητικήν, ἰδίως τὰ κράματα περιεκτικότητος 80 ἕως 90% χαλκοῦ. Οἱ χρωματισμοὶ εἶναι διάφοροι ἀπὸ τοῦ κιτρίνου πρὸς τὸ ἐρυθρὸν ἀναλόγως τῆς συστάσεως. Οὕτω δι' 72% χαλκοῦ καὶ 28% ψευδαργύρου τὸ χρῶμα εἶναι κίτρινον, δι' 80% καὶ 20% χρυσίζον ὑπέρυθρον, δι' 85 καὶ 15 χρυσίζον, δι' 90% χαλκοῦ καὶ 10% ψευδαργύρου ἐρυθρόν. Ὁ ἡμίχρυσος δύναται νὰ ἐπιχρυσωθῇ. Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ἡμιχώνιον (τὸ) *[Ἀρχιτεκτον.]*. Τμῆμα θόλου χρησιμεῦον διὰ τὴν ὑποβάστασιν ἐξεχούσης γωνίας κτιρίου, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἀντιστοιχεῖ γωνία ἀποκεκομμένη, ἢ ἑνὸς κατακορύφου μετώπου προσόψεως ὑπερκειμένου εἰσεχούσης γωνίας. Αἱ τοῦ τοῦ εἴδους αἱ κατασκευαί, χρονολογούμεναι ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος, ἔλαβον τὴν ἀρχήν των ἐξ ἀναλόγων ξυλίνων κατασκευῶν, τῶν ὁποίων ἡ στερεότης ἦτο ἁπλῶς φαινομενική, καὶ ἐφηρμόσθησαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, διὰ νὰ φέρωσι μικροὺς πυργίσκους τοποθετημένους ἐν

Digitized by Google

προεξοχῇ, εἴτε ἐπὶ τετραγωνικῶν πύργων, εἴτε γενικῶς ἐπὶ κατακορύφων ἐπιφανειῶν προσόψεων. Αἱ κατασκευαὶ αὗται ἔχουσι σήμερον τελείως ἐγκαταλειφθῆ. Γ. Α. Π.

ἡμιψαλόδους (ὁ) (Hemipsalodon Cope) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ἐκλειψάντων *χρεοδοντίων σαρκοφάγων* θηλαστικῶν, συνώνυμον τοῦ γένους *πτερόδους* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἡμίψυκτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μὴ ψυγεὶς ἐντελῶς: «ἡμίψυκτος κλίβανος» μισοκρυωμένος, ὁ θερμὸς ἔτι φοῦρνος, ἄλλως *ἡμιψυγής*.

ἡμιωβόλιον (τό)· βλ. *ἡμιοβόλιον*.

ἡμιώδελος (ὁ) *['Αρχ.]*. Δελφικὸς διαλεκτικὸς τύπος τῆς λέξεως *ἡμιοβόλιον*.

ἡμιωπία *['Ιατρ.]*· βλ. *ἡμιαοψία*.

ἡμιώριον (τό) *[Ναυτ.]* (κοιν. τὸ *μετζαρόλι*, γαλλ. le sablier des demi-heures, ἀγγλ. half-hour-glass, Ναυτ. 'Ονομ. ἄρθρ. 1171).*'Αμμωτὸν* (βλ.λ.), ἡ ἄμμος τοῦ ὁποίου ἐχρειάζετο διὰ νὰ μεταγγισθῇ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κώνου εἰς τὸν ἄλλον ἡμίσειαν ὥραν. 'Εχρησιμοποιεῖτο εἰς τὰ πλοῖα τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ διὰ τὰς καθ' ἡμίσειαν ὥραν κρούσεις τοῦ κώδωνος τοῦ πλοίου, τοῦ σημαίνοντος τὰ ὄγδοα τῆς τετραωρίας, περιπεσὸν ἤδη εἰς ἀχρηστίαν, ἅτε ὑποκατασταθὲν ὑπὸ τοῦ ὡρολογίου τοῦ οἰακιστηρίου. Σ. Ε. Λ.

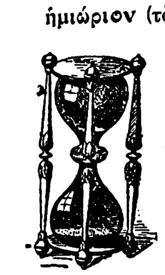

ἡμίωρο; (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ διαρκῶν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν: «ἡμίωρον διάστημα», «ἀπόστασις ἡμίωρος».

ἡμπορῶ, καὶ *μπορῶ*, καὶ *μποράω*, ἀόρ. *ἠμπόρεσα*, καὶ *μπόρεσα*· δημοτ., ἔχω τὴν δύναμιν, τὴν ἱκανότητα, τὴν προθυμίαν, δύναμαι, προθυμοῦμαι: «ἠμπορῶ ν' ἀνεβῶ 'ς τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ», «δὲν ἠμπορῶ, δὲν δύναμαι τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω», «δὲν ἠμπορῶ νὰ δεχθῶ τοιαύτας ὑπηρεσίας», «μπορεῖς δὲ μπορεῖς, θὰ τὴν κάμῃς αὐτὴν τὴ δουλειά» || *ἠμπορεῖ*, καὶ *μπορεῖ*· ἀπροσώπως, εἶναι δυνατόν, ἐνδεχόμενον: «αὐτὰ ποῦ ζητεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνουν», «μπορεῖ νά' ρθω», «τί μπορεῖ νὰ γίνῃ, κανεὶς δὲν ξεύρει» || μετὰ τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου *δέν*, εἶμαι ἀσθενής, ἄρρωστος: «δὲ μπορῶ, ἔχω πυρετό» (ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ *εὐπορῶ*). Β. Φ.

'Ημωδὸν (τό), ἡ **'Ημωδά**, ἡ **'Ημωδὸς** (λατ. Hemodus, Haemodes) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Ονομα διὰ τοῦ ὁποίου ἀσαφῶς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἱστορικοῖς καὶ γεωγράφοις δηλοῦται τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς μεγάλης κεντρικῆς ὀροσειρᾶς τῆς 'Ασίας. Κατὰ Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν ἐξ 'Ημωδοῦ ἐπήγαζεν ὁ 'Ωξος, τοῦ ὁποίου ἄλλοι ἔθετον τὰς πηγὰς ἐπὶ τοῦ Καυκάσου ἢ τοῦ Παροπαμίσου, ἔτι δὲ ὁ 'Υπανις καὶ Μάγαρσις «λαβρότατοι ποταμῶν». 'Ο σχολιαστὴς τοῦ Διονυσίου τοποθετεῖ τοῦτο «πρὸς ταῖς Διονύσου στήλαις», ἐπ' αὐτοῦ τοποθετεῖ ὁ 'Αρτεμίδωρος τὰς πηγὰς τοῦ Γάγγου, ἄλλοι θεωροῦν αὐτὸ μέρος τοῦ Ταύρου ἢ ταυτίζουν αὐτὸ πρὸς τὰ 'Ιμαλάϊα (*Πλίνιος*) τὸν Ταῦρον, τὸν Παραπάμισον καὶ τὸ 'Ιμαον (*'Αρριανός*). 'Ο Διόδωρος ὁ Σικελιώτης θεωρεῖ τὰ 'Ημωδὰ ὄρη ὡς ἀποτελοῦντα φράγμα μεταξὺ τοῦ βορείου ἄκρου τῶν 'Ινδιῶν καὶ τῆς Σκυθίας, ὁ δὲ Πτολεμαῖος θέτει τοῦτο μεταξὺ τῆς ἐκτὸς τοῦ Γάγγου 'Ινδικῆς (νῦν 'Ινδοκίνης) καὶ τῆς Σκυθίας (Θιβέτ). Πρὸς ταῦτα συναπτέα καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως· ἅπαντες συμφωνοῦν ὅτι παράγεται ἐκ τῆς σανσκριτικῆς haimarata ἢ τῆς πρακριτικῆς haimôta, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν τὸ ἀνῆκον, τὸ ἐκτεινόμενον εἰς τὰ 'Ιμαλάϊα (=χιόνος διαμονή), ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι τὸ 'Ημωδὸν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ 'Ιμαον ὄρος, οὗτινος τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ himarat (=πλούσιον εἰς χιόνα). Κατὰ τὰ ἀνωτέρω χωρογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ χαρακτηριστικά, φαίνεται ὅτι *'Ημωδὰ ὄρη* ὠνομάζοντο ἡ ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Παμὶρ (ὑψ. 7860 μέτρων) καὶ τοῦ 'Ινδουκοὺς ἀρχομένη ὀροσειρὰ καὶ φθάνουσα μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ἄκρων τῶν 'Ιμαλαΐων (ὑψ. 8840), ἀφοῦ διέλθῃ διὰ τοῦ Καρακορούμ, εἰδικώτερον ὅμως τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῶν 'Ιμαλαΐων. 'Ησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους τὰ ὄρη ταῦτα σπηλαιώδη, δρακοντόβριθῆ, πλήρη θηραμάτων, ἐνομίζετο ὅτι ὑπ' αὐτὰ («ὑπὸ πέζαν») ἔκειντο αἱ καθορίζουσαι τὸ τέρμα τῆς γῆς δύο στῆλαι καὶ ἤρχιζεν ὁ «μέγας ῥοῦς ἠῴου 'Ωκεανοῖο» (*Νόννου* Μ' 260). Τὰ 'Ημωδὰ ὄρη συνεδέθησαν ἐπίσης μὲ τὰς παραδόσεις περὶ ἐκστρατείας τοῦ Διονύσου κατὰ τῶν 'Ινδιῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ θεὸς ὡδήγησεν εἰς τὴν «βαθυσπήλυγκα κολώνην 'Ημωδοῖο» τὸ ὑπὸ λεόντων ἐλαυνόμενον ἅρμα του. Π. Ν. ΠΑΠΑΣ

'Ημῶνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς 'Ανω Παννονίας, κειμένη παρὰ τοῦ Σαύου ποταμοῦ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, Πλινίου καὶ ἄλλων. 'Ητο ἵδρυμα τῶν 'Ιλλυριῶν καὶ Ταυρίσκων, λαβοῦσα μεγάλην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς Ναυπόρτου (*Στράβ.* VII, 314) κειμένης παρὰ τὰ σύνορα τῆς 'Ιστρίας.

Κατὰ τὸ 34 π. Χ. ἦτο ρωμαϊκὴ ἀποικία, διαδραματίσασα σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τοὺς ἐν Δαλματίᾳ καὶ Παννονίᾳ πολέμους τῶν Ρωμαίων. Κειμένη ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν μεταξὺ 'Ιταλίας καὶ Δαλματίας, πολλάκις ὑπέφερε καὶ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων. 'Ενταῦθα ὁ Βασσιανός, ὁ γυναικάδελφος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, προτροπῇ τοῦ Λικινίου, ἀντιπάλου τοῦ Κωνσταντίνου, κατέρριψε τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ.

Σήμερον ἐπὶ τῆς 'Ημώνας ἡ Emona τῶν Λατίνων κεῖται ἡ πόλις Laybach, λατινιστὶ Lubonia, ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, παραποτάμου τοῦ Σαύου, πρωτεύουσα τῆς Καρνιολίας, παρὰ τὴν ὁποίαν σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

ἤν· σύνδ. ὑποθετικός, ἐν χρήσει παρὰ τοῖς τραγικοῖς καὶ τῷ Θουκυδίδῃ, παλαιότερος τύπος τοῦ *ἄν*, ὅστις εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κωμικοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς πεζογράφοις (βλ. *ἄν*).

ἦν, καὶ *ἠνί*· ἐπίρρ. δεικτικόν, ὁπόθεν τὸ τῆς νεωτέρας γλώσσης *νά*: «ἦν ἰδού» νὰ ἰδού.

'Ηνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς *Κοίλης Συρίας* (*Πτολεμ.* ἔκδ. Nobbe E, 15, 22) μεταξὺ Δαμασκοῦ καὶ Σαάνας, μία τῶν ἀποτελουσῶν τὴν ἐκεῖ Δεκάπολιν. Κατὰ Στράβωνα (16, 2, 8) *Σίννα*. Εἶναι ἡ σύγχρονος *Σαννὶρ* (Σχόλ. *C. Müller* εἰς Διδότ. ἔκδοσιν Πτολεμαίου B, σελ. 979). Σ. Ε. Λ.

'Ηνγαδδὶ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν ὀνομασιῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς 'Ιουδαίας *'Εγγαδὶ* (βλ. λ.).

ἡνία (ἡ), συνήθ. πληθ. **ἡνίαι** (αἱ)· τὰ λωρία τοῦ χαλινοῦ, διὰ τῶν ὁποίων διοικεῖται ὁ ἵππος, ἄλλως *ἡνίον* (βλ. λ.).

— **ἡνίαι οὐρηθραῖαι** *['Ανατομ.]*. Πτυχαὶ ἢ ταινίαι δύο παράλληλοι, ἀναιρόμεναι ἑκατέρωθεν τῆς μέσης γραμμῆς τοῦ γυναικείου οὐρηθραίου προδόμου, ὧν τὰ μὲν ὀπίσθια πέρατα φέρονται ἑκατέρωθεν τοῦ στομίου τῆς οὐρήθρας μέχρι τοῦ ἐλευθέρου χείλους τοῦ παρθενικοῦ ὑμένος, τὰ δὲ πρόσθια συγκλείονται, ἢ ἐνίοτε, ἑνούμενα εἰς μίαν πτυχήν, προσφύονται εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος τῆς κλειτορίδος. Ι. Π.

ἡνιακός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς ἡνίας, ὁ τῶν ἡνιῶν.

ἡνίκα· ἐπίρρ. χρον. ἀνταποδοτικὸν τοῦ *πηνίκα* (ἀρχ.)· ὅτε, ὁπότε.

ἡνίον (τό), καὶ συνήθ. **ἡνία** (τά)· οἱ εἰς ἑκάτερον μέρος τοῦ χαλινοῦ προσδεδεμένοι ἱμάντες, διὰ τῶν ὁποίων κυβερνᾶται ὁ ἵππος ἢ καὶ ἡ ἡμίονος, ἄλλως *ἡνίαι* (αἱ), κοιν. τὰ λωρία τοῦ χαλινοῦ || ἡνίον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσήμαινε τὸ σιδήριον τοῦ χαλινοῦ τὸ δακνόμενον ὑπὸ τοῦ ὑποζυγίου || μεταφ. καθόλου ἡ διεύθυνσις, ἡ διοίκησις: «δὲν κρατεῖ καλὰ τὰ ἡνία».

— *['Εγκυκλ.]* Καλοῦνται *ἡνίαι* οἱ σκύτινοι ἱμάντες, οἱ πορπούμενοι ἐπὶ τῶν δακτυλίων τοῦ χαλινοῦ ἢ τοῦ ὑποχαλίνου (παραχαλινίδος), ἀποτελοῦσαι δ' ἓν τῶν *βοηθημάτων* (βλ. λ.) ὁδηγήσεως τοῦ ἵππου. 'Αναλόγως τοῦ τρόπου τῆς ὁδηγήσεως ὑπάρχουσι διαφόρων εἰδῶν ἡνίαι: ἡνίαι δι' ἔφιππον ἄνδρα, ἡνία ρυταγωγουμένου ἐν τῷ πεδινῷ πυροβολικῷ, καλουμένη εἰδικῶς *ρυταγωγεύς*, ἡνίαι δι' ἡνιοχείαν, ἡνίαι διὰ πεζῇ ὁδήγησιν παντὸς σαγματοφόρου κτήνους. Ν. Θ. Κ.

— **ἡνία κωναρίου** *['Ανατομ.]*. 'Εκ τῆς βάσεως τοῦ κωναρίου ἐκπορεύονται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν δύο λευκαὶ δεσμίδες, αἱ *ἡνίαι* (= σκέλη) *τοῦ κωναρίου*, αἵτινες φέρονται κατ' ἀρχὰς ἐγκαρσίως ἐπὶ τὰ ἐκτὸς ἑκάτερα μέχρι τοῦ συστοίχου ὀπτικοῦ θαλάμου, μεθ' ὃ τοξοειδῶς ἀνακάμπτουσαι πρὸς τὰ πρόσω συνενοῦνται μετὰ τῶν μυελίνων οὐσιῶν τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου. 'Αμέσως δ' ὄπισθεν τῆς γωνίας τῆς ἀνακάμψεως τῶν ἡνιῶν κεῖνται δύο μικρὰ ὀζίδια, τὰ *γάγγλια τῶν ἡνιῶν*, ἀνὰ ἓν ἑκατέρωθεν. Πρὸς ἄλληλας δ' αἱ ἡνίαι συνάπτονται διὰ τοῦ *συνδέσμου τῶν ἡνιῶν*, φερομένου κατὰ μῆκος τῆς βάσεως τοῦ κωναρίου καὶ συνδέοντος κυρίως τὰ δύο γάγγλια τῶν ἡνιῶν πρὸς ἄλληλα. Ι. Π.

— **ἡνία τυφλοῦ ἐντέρου** *['Ανατομ.]*. Μυϊκὴ δεσμίς, ἥτις ἐνισχύει τὴν πρὸς τὰ ἔσω (= ἀριστερὰ) καὶ ὀπίσω ἔγκαμψιν τοῦ τυφλοῦ ἐντέρου κατὰ τὴν φορὰν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνιὸν κόλον, μεθ' οὗ οὕτω σχηματίζει γωνίαν ἀνοικτὴν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀριστερά. 'Η εἰρημένη μυϊκὴ δεσμὶς παριστᾷ τὴν ἀρχὴν τῆς ὀπισθίας ἔσω κολικῆς ταινίας (βλ. *ἔντερον παχύ*). Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἡνίον *[Στρατ.]*. —1) *'Ηνίον* καλεῖται τὸ ὑπὸ τὴν *ἀκτηρίδα* τῶν ταχυβόλων πυροβόλων χαλυβικὸν τεμάχιον τριγωνικοῦ σχήματος, τὸ χρησιμεῦον διὰ τὴν *ἑδραίωσιν* τοῦ πυροβόλου κατὰ τὴν ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους βολήν, ὁπότε τὸ *πτύον* εἶναι ἀνίκανον νὰ ἐμπηχθῇ ἐντὸς τῆς γῆς, ἐνῷ τὸ ἡνίον στηρίζεται ἐπί τινος βραχώδους προεξοχῆς.

— 2) *'Ηνίον τοῦ χαλινοῦ* καλεῖται τὸ περὶ τὸ μέσον τῆς *στομίδος* κεκαμπυλωμένον τμῆμα, τὸ χρησιμεῦον διὰ τὴν ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τῆς γλώσσης τοῦ ἵππου. Ν. Θ. Κ.

ἡνιοποιεῖον (τό)· τὸ κατάστημα ὅπου κατασκευάζονται *ἡνίαι*.

ἡνιοποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ κατασκευαστὴς *ἡνιῶν*.

ἡνιοστροφία (ἡ)· ἡ διὰ τῶν ἡνιῶν στροφὴ τοῦ ἵππου.

ἡνιοχεία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *ἡνιοχεύειν*, τὸ νὰ ἔχῃ, νὰ βαστᾷ τὰ ἡνία, ἡ διοίκησις τοῦ ἵππου, τῆς ἁμάξης κττ. || μεταφ. ἡ διοίκησις, ἡ κυβέρνησις, ἡ διεύθυνσις.

— *[Στρατ.]* *'Ηνιοχεία* καλεῖται ἡ ὁδήγησις ὀχήματος ἀπὸ τῆς ἕδρας αὐτοῦ· εἶναι δ' ὁ συνήθης τρόπος ὁδηγήσεως τῶν στρατιωτικῶν ὀχημάτων, καθ' ὅσον ὁ δι' *ἐλάσεως* χρησιμοποιεῖται μόνον ὑπὸ τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ. Τὰ μέσα ὁδηγήσεως κατὰ τὴν ἡνιοχείαν εἶναι αἱ *ἡνίαι* καὶ ἡ *μάστιξ* (βλ. καὶ λ. *βοηθήματα [Στρατ.]*). Ν. Θ. Κ.

— *[Ποιν. Δίκ.]*. Κατὰ τὸ νομοθετικὸν διάταγμα τῆς 4/18 Αὐγούστου 1929 «περὶ ἀδειῶν ἡνιοχείας», ἡνίοχος κυκλοφορῶν ἄνευ ἀδείας τιμωρεῖται διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ πταισματοδίκου διὰ προστίμου ἀπὸ 50—300 δρχ. ἢ διὰ κρατήσεως 1—30 ἡμερῶν ἢ δι' ἀμφοτέρων τῶν ποινῶν. 'Εν ὑποτροπῇ τὸ πρόστιμον δὲν δύναται νὰ εἶναι κατώτερον τῶν 150 δρχ., ἡ δὲ κράτησις ἔλασσον τῶν 8 ἡμερῶν. Εἰς τὴν αὐτὴν ποινὴν ὑπόκειται καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ὀχήματος. 'Ο τὴν ἄδειαν κεκτημένος ἡνίοχος, ὅστις ἤθελεν ὑποπέσει εἰς ἀδικήματά τινα μνημονευόμενα ἐν ἄρθρῳ 7 τοῦ ρηθέντος Ν. Δ. (ἀνθρωποκτονία ἐξ ἀμελείας, τραύματα ἐξ ἀμελείας, φθορὰ ξένης ἰδιοκτησίας κλπ.) στερεῖται προσωρινῶς τῆς ἀδείας, κατόπιν δὲ τρίτης καταδίκης στερεῖται παντελῶς τῆς ἀδείας. Πᾶσα ἅμαξα ἐπιβατικὴ ἢ «σοῦστα» δέον νὰ ᾖ ἐφωδιασμένη διὰ φανῶν δύο λευκοῦ χρώματος ἐντάσεως 20 μέτρων, ἐφ' ὧν εἶναι ἐγγεγραμμένος καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀχήματος. Χ. Ν. Τ.

'Ηνιόχη *[Μυθολ.]*.—1) 'Επίθετον τῆς θεᾶς 'Ηρας, ἥτις ἐπεκαλεῖτο οὕτως ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Τροφωνίου ἐν Λεβαδείᾳ. 'Ο θέλων νὰ συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου πρὶν καταβῇ εἰς αὐτὸ ἐτέλει θυσίαν καὶ εἰς ἄλλους θεοὺς καὶ εἰς τὴν 'Ηνιόχην 'Ηραν (*Παυσ.* IX. 39.5), ἥτις καὶ *Βασιλὶς* ἐκαλεῖτο ἐνταῦθα ὡς καὶ ὁ Ζεὺς *Βασιλεύς*. 'Η 'Ηνιόχη ἦτο φαίνεται ἐν ἀρχῇ τοπικὴ ἐν Βοιωτίᾳ θεότης, ταυτισθεῖσα πρὸς τὴν 'Ηραν, ἥτις ἐπιστεύετο ὡς ἡ ἐφευρέτις τῆς ἁμάξης (βλ. λ. *'Ηρα*). —2) Σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Κρέοντος. Κατ' ἄλλους μύθους, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησε καὶ ὁ τραγικὸς Σοφοκλῆς, ἡ σύζυγος τοῦ Κρέοντος ἐκαλεῖτο Εὐρυδίκη. —3) Θυγάτηρ τοῦ προρρηθέντος Κρέοντος καὶ ἀδελφὴ τῆς Πύρρας. 'Αμφοτέρων τούτων τῶν ἀδελφῶν ὑπῆρχον εἰκόνες ἐκ λίθου ἀφιερωμέναι εἰς τὸν 'Ισμήνιον ἐν Θήβαις 'Απόλλωνα (*Παυσ.* IX. 10.3). —4) Θυγάτηρ τοῦ Πιτθέως, σύζυγος τοῦ Κανήθου καὶ μήτηρ τοῦ Σκείρωνος (καὶ Σκίρωνος) τοῦ κακοποιοῦ, τὸν ὁποῖον, ἂν καὶ συγγενῆ του, ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ Θησεύς, τιμωρήσας διὰ τὰ ἐγκλήματά του κατὰ τῶν ὁδοιπόρων. —5) Θυγάτηρ τοῦ 'Αρμενίου, ἀπογόνου τοῦ 'Αδμήτου, σύζυγος τοῦ 'Ανδρόκλου, μήτηρ τοῦ Μελάνθου καὶ μάμμη τοῦ Κόδρου, τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν ἀρχαίων 'Αθηνῶν. —6) Τροφὸς τῆς Μηδείας. ΚΑΨ.

'Ηνιοχία (ἡ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Αρχαία χώρα τῆς Σαρματίας κειμένη εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, πρὸς βορρᾶν τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ, οὖσα κατὰ τὸν Στράβωνα (XI, 495) «τὸ πλέον ἀλίμενος καὶ ὀρεινή, τοῦ Καυκάσου μέρος οὖσα», τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι 'Ηνίοχοι, μετὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν 'Αχαιῶν καὶ Ταύρων, ἀπέζων ἐκ τῆς λῃστείας καὶ πειρατείας (βλ. καὶ λ. *'Ηνίοχοι*). Α.Θ.Σ.

ἡνιοχικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἡνίοχον ἢ τὴν ἡνιοχείαν, ὁ ἱκανὸς καὶ ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ἡνιοχείαν.

'Ηνίοχοι (οἱ) *['Αρχ.]*. 'Αρχαιότατον σαρματικὸν ἔθνος κατοικοῦν τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου πρὸς βορρᾶν τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ. Κατῴκησαν δὲ τὴν χώραν αὐτῶν οἱ συμπλωτῆρες τοῦ 'Ιάσωνος ἐκ Λακωνίας, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Κρέκας καὶ ὁ 'Αμφίστρατος, ἡνίοχοι τῶν Διοσκούρων, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα *'Ηνίοχοι (Στράβ.* XI, 496).

Κατὰ τὸν 'Ανώνυμον (Περίπλ. Εὐξ. Πόντ. 42) τὴν χώραν αὐτῶν κατ' ἀρχὰς κατῴκει ἔθνος τι καλούμενον 'Εχχειριεῖς, τούτους δὲ διεδέχθησαν οἱ Μαχελῶνες καὶ οἱ 'Ηνίοχοι, τῶν ὁποίων βασιλεὺς ἦτο ὁ 'Αγχίαλος. 'Η χώρα αὐτῶν *'Ηνιοχία*. 'Απέζων δὲ «ἀπὸ τῶν κατὰ θάλατταν λῃστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δέ-

Digitized by Google

χόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα. Καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες Καμάρας».

Τούτους κατέστρεψε μετὰ τῶν Ταύρων καὶ Ἀχαιῶν ὁ Εὔμηλος, βασιλεὺς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἀπαλλάξας τὸν Πόντον ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν τούτων λαῶν καὶ ἐξασφαλίσας οὕτω τὴν ἐλευθερίαν τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἐμπορίου.

Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

ἡνίοχος (ὁ,ἡ)· ὁ ἔχων, ὁ κρατῶν τὰ ἡνία, ὁ ὁδηγῶν τὴν ἅμαξαν, ἁμαξηλάτης· || «ἡνίοχος καὶ παραιβάτης» οἱ δύο ἐπιβαίνοντες τοῦ ἀρχαίου πολεμικοῦ ἅρματος, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο καὶ νὰ ἐναλλάσσωνται· οὕτως ὁ Ἀχιλλεὺς ἡνίοχον εἶχε τὸν Πάτροκλον, ὁ Διομήδης τὸν Σθένελον, ὁ Αἰνείας τὸν Πάνδαρον· || ὀνομασία ἀστερισμοῦ (βλ. κατωτ.).

— **Ἡνίοχος *τῶν Δελφῶν*.** Τὸ ἐν Δελφοῖς εὑρεθὲν χαλκοῦν ἄγαλμα ἡνιόχου, περὶ οὗ βλ. λ. *Δελφοί* (τ. Θ' σ. 31 α').

Ἡνίοχος. Ἀστερισμὸς τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, κείμενος μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν Περσέως, Ταύρου, Διδύμων, Λυγκὸς καὶ Καμηλοπαρδάλεως, ἥτις τὸν χωρίζει ἀπὸ τὸν τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου. Ὁ Γαλαξίας διασχίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Περσέως πρὸς τοὺς Διδύμους. Ἐκ τῶν ἀστέρων του ὁ λαμπρότατος εἶναι τὸ α αὐτοῦ, λεγόμενος *Αἲξ* καὶ *Κα-*

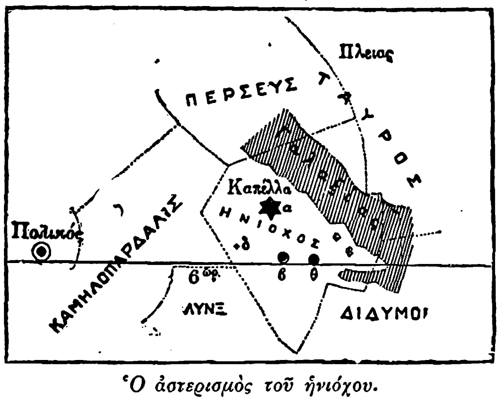

Ὁ ἀστερισμὸς τοῦ ἡνιόχου.

πέλλα. Ἔπειτα τὸ β, τὸ ὁποῖον εἰς ἰσχυρὸν τηλεσκόπιον φαίνεται διπλοῦν καὶ καλεῖται *Ἔριφος*. Ἔχει δὲ καὶ δύο ἀστρικὰς σωρείας M_{37} καὶ M_{38} παρὰ τὸν Γαλαξίαν. Ὁ ἀποκλιτικὸς κύκλος 90° ὀρθῆς ἀναβάσεως διέρχεται διὰ τοῦ β αὐτοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον αὐτὸν *Ἐριχθόνιον, Βελλερεφόντην, Ἡνίοχον, Φαέθοντα.*

Γ. Λ. Α.

Ἡνίοχος. Ποιητὴς τῆς μέσης ἀττικῆς κωμῳδίας. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων του, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἀποσπάσματα ἔχομεν, εἶναι: «Τροχίλος», «Ἐπίκληρος», «Γοργόνες», «Πολυπράγμων», «Θωράκιος (;)», «Πολύευκτος», «Φιλέταιρος», «Δὶς ἐξαπατώμενος». Πολὺ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Στοβαίου διασωθὲν ἀπόσπασμα ἔργου, ἀποδιδομένου εἰς τὸν Ἡνίοχον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄγνωστον πρόσωπον, ἴσως θεότης τις, παρουσιάζει τὰς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ συνηγμένας πόλεις. Αὗται εἶχον μεταβῆ εἰς Ὀλυμπίαν, ἵνα προσφέρωσι θυσίαν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει των. Ταράσσουσιν ὅμως ἐκεῖ τὴν ἡσυχίαν δύο γυναικῶν, τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Ἀριστοκρατίας, αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουσι ταύτας ἀπὸ τῆς θυσίας. Δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς ποίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἀνήκει ἡ πολιτικὴ αὕτη κωμῳδία, τῆς ὁποίας ὁ χρόνος κυμαίνεται μεταξὺ τοῦ 380 καὶ 262 καὶ ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὑπό τινων ὅτι ἐπεγράφετο «Πόλεις».

Δ. Μ. Μ.

ἡνιοχῶ (*—έω*)· εἶμαι ἡνίοχος, κρατῶ τὰ ἡνία, διευθύνω τὸ ἅρμα, τὴν ἅμαξαν κττ.

Ἤντεν (Eden), *σὲρ* ***Ἄσλεϋ***. Ἄγγλος διπλωμάτης καὶ ἀνώτερος ὑπάλληλος τῶν Ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν (1831—1887). Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἰνδιῶν τῷ 1852. Τῷ 1860 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς κυβερνήσεως τῆς Βεγγάλης καταλαβὼν αὐτοδικαίως ἕδραν εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμά της, ἣν θέσιν διετήρησεν ἐπὶ 11 ἔτη. Τῷ 1861 διεπραγματεύθη ὡς πολιτικὸς πράκτωρ συνθήκην μετὰ τοῦ Ραγιᾶ τοῦ Σικκίμ, ἐπιφορτισθεὶς εἶτα μὲ παρομοίαν ἀποστολὴν πρὸς τὸ Μπούτιαν. Μὴ συνοδευόμενος ὅμως ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐξηναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην λίαν εὐνοϊκὴν διὰ τοὺς Μπούτιας. Τῷ 1871 ὁ Ἤντεν διωρίσθη πρῶτος πολιτικὸς κυβερνήτης τῆς Μπούρμας καὶ τῷ 1877 κυβερνήτης τῆς Βεγγάλης. Τῷ 1882 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν τοποθετηθεὶς εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐτιμήθη δι' ἀνδριάντος ἐγερθέντος πρὸς τιμήν του ἐν Καλκούτᾳ.

Ν. Ι. Θ.

Ἤντεν *Χὼλλ* (The luck of Eden Hall) ***(Ἡ τύχη τοῦ —)***. Ἀρχαῖον διακόσμητον κύπελλον, ἔργον τοῦ Ι' πιθανῶς αἰῶνος, φυλασσόμενον εἰς τὸ «Ἤντεν Χὼλ» τῆς Κουμβερλάνδης τῆς Ἀγγλίας, ἕδρας ἄλλοτε τῆς οἰκογενείας τῶν Μωσγκρέϊβ. Κομψότατον, κατεσκευασμένον ἀπὸ ὕαλον πεποικιλμένην, φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος τὰ γράμματα I. H. S., γύρω δὲ δίστιχον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν τύχην τῆς οἰκογενείας: «Ὅταν τὸ κύπελλον αὐτὸ πέσῃ στὴ γῆ καὶ σπάσῃ—αἴ, τότε πιὰ τὸ Ἤντεν Χὼλλ τὴν τύχην του θὰ χάσῃ». Τὸ κύπελλον τοῦτο ἀνῆκε, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φαύνων, ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου συνεορτάζοντος καὶ χορεύοντος μὲ ἄλλους Φαύνους καὶ νεράϊδας εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Κοῦθμπερτ, ἥρπασε τοῦτο εἷς τῶν ἀρχαιοτέρων Μωσγκρέϊβ. Ὁ βασιλεὺς τῶν Φαύνων ἀνεγνώρισε τὴν ἧττάν του καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν Μωσγκρέϊβ τὸ κύπελλον, ἀλλὰ συγχρόνως προειδοποίησεν αὐτὸν διὰ τὴν τύχην τῆς οἰκογενείας, ἐξαρτηθεῖσαν, κατὰ τὸ δίστιχον, ἀπὸ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κυπέλλου. Τῆς παραδόσεως ταύτης ὑπάρχουν πλεῖσται παραλλαγαί. Ἀφ' ἧς ἔλαβεν εἰς τὴν κατοχήν του τὸ κύπελλον ὁ Μωσγκρέϊβ λέγεται, ὅτι ἀμέσως ηὐτύχησεν εἰς ἕνα ἔρωτά του, εἰς ὃν ἦτο ἀτυχὴς μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Φίλιππον δοῦκα τοῦ Γουάρτον περίεργον ποίημα, ἀναδημοσιευθὲν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἐδουάρδου Γουῶλφορτς «Θρῦλοι τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν».

Ν. Ι. Θ.

Ἤντζ (Eads), ***Ἰάκωβος-Μπούκαναν***. Ἀμερικανὸς μηχανικὸς γεννηθεὶς τῷ 1820. Ἡ πρώτη του σημαντικὴ μηχανικὴ ἐργασία ἀφεώρα τὴν ἀνέλκυσιν βυθιζομένων πλοίων. Τῷ 1845 ἵδρυσεν ὑελουργεῖον ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐναυπήγησε θωρακισμένα πλοῖα διὰ τὴν ὁμοσπονδιακὴν κυβέρνησιν. Ἀκολούθως ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν σιδηρᾶς γεφύρας συνδεούσης τὸν Μισσισιπῆν ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ, εἰς ἣν εἰργάσθη ἀπὸ τοῦ 1867 μέχρι τοῦ 1874. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνεν περισσότερον τὸ ὄνομά του, ὑπῆρξεν ἡ ἐκβάθυνσις τῶν ὀχθῶν τοῦ Μισισσιπῆ ποταμοῦ. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν ἐκπονήσει σχέδιον θαλασσίου σιδηροδρόμου διὰ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Τεχουαντεπὲκ ἀντὶ τῆς κατασκευῆς διώρυγος. Ἀπέθανεν ἐν Νασσάου τῷ 1887.

Ν. Ι. Θ.

Ἤντμερ (Eadmer). Ἄγγλος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς ἀποθανὼν περὶ τὸ 1124. Ἐγένετο μοναχὸς εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Βενεδεκτίνων τοῦ Καντέρμπουρυ, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ἄνσελμον, οὗ ὑπῆρξε μαθητής, ὀπαδὸς καὶ ἰδιαίτερος φίλος. Ἀφῆκε μέγαν ἀριθμὸν χειρογράφων, σημαντικώτερον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ «Historiae novorum». Ἐπίσης ἡ «Ζωὴ τοῦ Ἀνσέλμου» (Ἀντβέρπη 1551), ἥτις εἶναι ἡ ὡραιοτέρα βιογραφία τοῦ ἁγίου Ἀνσέλμου.

Ν. Ι. Θ.

Ἤντμπαλντ (Eadbald). Βασιλεὺς τοῦ Κὲντ τῆς Ἀγγλίας, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῷ 616 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Ἔθελμπερτ, οὗ τὴν χήρα ἐνυμφεύθη. Ἀπέθανε τῷ 640.

Ν.Ι.Θ.

Ἡνωμέναι *Πολιτεῖαι* (The United States). Κράτος τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἀποτελούμενον ἐκ 48 πολιτειῶν, τῆς ὁμοσπονδιακῆς περιφερείας τῆς Κολομβίας (District of Columbia), τῶν ἐδαφικῶν κτήσεων Ἀλάσκας (Alaska) καὶ Χαβάης (Hawaï) καὶ ἄλλων ἐξωτερικῶν κτήσεων καὶ ἐξηρτημένων χωρῶν. Τὸ κύριον τμῆμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεων καὶ τῆς Ἀλάσκας, καταλαμβάνει ζώνην περίπου εἴκοσι μοιρῶν μέσου γεωγραφικοῦ πλάτους, κεῖται μεταξὺ τῶν παραλλήλων 24° 30′ καὶ 49° Β. πλάτους καὶ μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν 67° καὶ 124° Δ. μήκους, ἔχει ὅρια πρὸς Α τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, πρὸς Ν τὸν κόλπον καὶ τὴν δημοκρατίαν τοῦ Μεξικοῦ, πρὸς Δ τὸν Εἰρηνικὸν καὶ πρὸς Β τὸν Καναδᾶν, καὶ ἐμβαδὸν 7.839.100 τ. χλμ., μετὰ τῶν κτήσεων δὲ (1.856 300 τ. χλμ.) 9 695.400 τ. χλμ. Τὸ μέγιστον μῆκος ἀπὸ Α πρὸς Δ τοῦ τμήματος τούτου εἶναι 4345 χλμ., τὸ δὲ μέγιστον πλάτος ἀπὸ Β πρὸς Ν 2575 χλμ.

Ἡ ὀνομασία *Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι* εἶναι συντετμημένη ὀνομασία συνήθως διδομένη εἰς τὴν μεγάλην ὁμοσπονδιακὴν δημοκρατίαν, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν βρεττανικῶν ἀποικιῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὁπότε, κατὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας, ἐδόθη εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπωνυμία *Αἱ δέκα τρεῖς Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς* (The Thirteen United States of America). Τὸ ἐπίσημον ὄνομα εἶναι *Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς* (The United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A. ἢ U.S.), ἀλλ' ἡ ὀνομασία The United States (λαμβανομένη εἰς τὸν ἑνικὸν καὶ οὐχὶ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν) ἐπεκράτησε κοινῶς, μακρὰ δὲ συνήθεια ἔδωκεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς δημοκρατίας τὸ ὄνομα *Ἀμερικανοί*, δι' οὗ διακρίνονται ἐκ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς βορείου καὶ νοτίου Ἀμερικῆς. Ἐν Ἑλλάδι, κοινῶς, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καλοῦνται ἁπλῶς διὰ τοῦ ὀνόματος *Ἀμερική*. Ἐν Ἀμερικῇ καὶ συνηθέστερον ἐν Ἀγγλίᾳ διακρίνονται κοινῶς διὰ τοῦ ὀνόματος *Αἱ Πολιτεῖαι* (The States).

—[ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] ***Ὀρεογραφία.*** Ἡ φυσικὴ μορφὴ τοῦ ἐδάφους διαγράφεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς διὰ δύο μεγάλων ὀροσειρῶν, διηκουσῶν ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἐντὸς τῶν ὁποίων περικλείεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς χώρας ἀπὸ Α καὶ ἀπὸ Δ. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἡ ὀροσειρὰ τῶν *Ἀππαλαχίων*, ἀρχικῶς κεκαλυμμένη ὑπὸ δασῶν, εἶναι σχετικῶς χαμηλὴ καὶ στενὴ (ἡ ὑψηλοτέρα κορυφή, τὸ ὄρος Μίτσελλ, φθάνει τὰ 2.046 μ.). Ὁ ἄξων τῆς ὀροσειρᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο (ἀρχικῶς Alleghanies), ἀρχίζει ἀπὸ Β ἐπὶ τοῦ καναδικοῦ ἐδάφους, ἐκ τῶν ὀρέων τῆς ἀνατολικῆς Γασπωσίας. Ἐκ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς Ἀλαβάμας, ἔνθα αἱ τελευταῖαι κολπώσεις κατερχόμεναι συγχέονται μετὰ τῶν στρωμάτων τριτογενοῦς περιόδου τῶν πεδιάδων, ἔχει μῆκος 2.000 χλμ. μὲ γενικὸν προσανατολισμὸν πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ ΝΔ.

Τὸ ὀρεογραφικὸν σύστημα τῶν Κορδιλιερῶν τοῦ Βορρᾶ καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ Δ μέρος τοῦ ἐδάφους τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐπὶ ἐπιφανείας 2.500 000 τ. χλμ., ἤτοι σχεδὸν τὸ τρίτον τῆς ὁλικῆς ἐπιφανείας. Ἡ γενικὴ ἄποψις ἐμφανίζει τεράστιον ὀροπέδιον, ἔχον τὸ μεγαλύτερον πλάτος αὐτοῦ εἰς τὸ μέσον, μεταξὺ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καὶ τοῦ Δένβερ, περίπου 1.500 χλμ. ἀπὸ τῆς μιᾶς βάσεως εἰς τὴν ἄλλην καὶ στενούμενον εἰς τὰ δύο ἄκρα Β καὶ Ν. Τὸ πλάτος ἐπὶ τῆς 49° πολιτικῶν συνόρων μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τοῦ Καναδᾶ δὲν εἶναι μεγαλύτερον τῶν 500 χλμ.

Ἡ ὀροσειρὰ τῶν *Κορδιλιερῶν* ἀποτελεῖται ἐκ πολυπλόκων ἁλύσεων ὑψηλῶν ὀρέων, ὁρίζεται δὲ πρὸς Ν καὶ ΝΑ ὑπὸ σπουδαιοτάτης παρακτίου πεδιάδος. Ἡ ἀνατολικωτέρα ἅλυσις τῶν Κορδιλιερῶν εἶναι τὰ *Βραχώδη ὄρη.* Ἡ παράκτιος ἅλυσις, μετὰ τῆς παραλλήλου ἐνδοχωρικῆς σειρᾶς τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ τῶν *Ὀρέων τῶν Καταρρακτῶν* καὶ τῆς *Σιέρρας Νιβάδας*, χωρίζεται ἀπὸ τῆς Δ ἀκτῆς ὑπὸ τῆς στενῆς *Κλιτύος τοῦ Εἰρηνικοῦ*, εὐφορωτάτης περιφερείας. Τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς ὀροσειρᾶς εἶναι τὰ ἑξῆς: *Σιέρρα Μπλάνκα* (4.438 μ.), *Χάοβαρδ* (4.387 μ.), *Λίνκολν* (4.359 μ.), *Λόγκ* (4.350 μ.), *Ὠνκομπὰνγκρ* (4. 341 μ.). Μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ὀροσειρῶν, τῶν Ἀππαλαχίων πρὸς Α καὶ τῶν Βραχωδῶν ὀρέων πρὸς Δ, περιλαμβάνεται ἡ *Μεγάλη Κεντρικὴ Κοιλάς*, ἡ ἐπονομαζομένη ἐπίσης *Κοιλὰς τοῦ Μισισσιπῆ*, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ καὶ προχωροῦσα πρὸς Β πολὺ πέραν τῶν συνόρων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μέχρι τοῦ Ἀρκτικοῦ ὠκεανοῦ, καλύπτουσα τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἶναι περιφέρεια ἐξαιρετικοῦ φυσικοῦ πλούτου, ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὰ ἐκτεταμένα ἐδάφη Δ τοῦ Μισισσιπῆ, τὰ μὴ ποτιζόμενα ἐπαρκῶς οὔτε ὑπὸ τῶν ποταμῶν οὔτε ὑπὸ τῶν βροχῶν. Ἡ ὁμαλότης τῆς κοιλάδος διακόπτεται ὑπὸ τοῦ ἀπομεμονωμένου ὄγκου τῶν ὀρέων Ὄζαρκ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΒΑ ἐπὶ τοῦ ἰνδικοῦ ἐδάφους καὶ τῆς πολιτείας Μιζούρη. Ἡ εὐρεῖα ζώνη μεταξὺ τῶν Βραχωδῶν ὀρέων καὶ τῆς Σιέρρας Νεβάδας ἀποτελεῖται ἐξ ὑψηλῶν ὀροπεδίων, διακοπτομένων ὑπὸ κοιλάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται τὸ *Μέγα Λεκανοπέδιον*, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Β πρὸς Ν εἰς ἀπόστασιν 1.200 χλμ. καὶ ἀπὸ Δ πρὸς Α 900 χλμ. Ἡ ἐπιφάνειά του ὑπελογίσθη εἰς 550.000 τ. χλμ.

Ἀκτογραφία. Ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, αἱ ἀκταὶ πρὸς τὰ ΒΑ παρουσιάζουν ὀδοντώσεις χαρακτηριστικὰς παγετώδους καταστάσεως σχετικῶς προσφάτου. Πρὸς Ν μέχρι τῆς Φλωρίδα ἡ ἀκτὴ ἐσχηματίσθη ἐκ θαλασσίων ἀποθέσεων· ὁ ὠκεανὸς ἥπλωσε πρὸ τῶν παλαιῶν ἀκτῶν μακρᾶς σειρᾶς ἀμμώδους ἐδάφους. Περισσοτέραν ποικιλίαν παρουσιάζουν αἱ ἀκταὶ τῆς Νέας Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνονται αἱ πολιτεῖαι Μαίν, Νέον Χάμψιρ, Μασαχουσσέτη, Βέρμοντ, Κονέτικωτ, Ρὸϊτ Ἄϊλανδ, ἐξυπηρετοῦσαι τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον δι' ἐπαρκῶν λιμένων καὶ ὅρμων. Νοτιώτερον ὑπάρχουν οἱ κόλποι *Ντελαγουέαρ* καὶ *Τσέσαπικ*, ὁ πορθμὸς *Ἀλμπμαρλ* καὶ διάφοροι ὅρμοι, ἐν οἷς οἱ λιμένες *Τσάρλεστον* καὶ *Σαβάννας*. Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς πολιτείας Μαὶν ἁπλοῦνται διάφοροι μικραὶ νῆσοι, νοτιώτερον δὲ ἡ μεγαλυτέρα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν *Μακρὰ Νῆσος*, τῆς ὁποίας ὁ ὁμώνυμος πορθμὸς ἐξυπηρετεῖ σπουδαίως τὴν Νέαν Ὑόρκην. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι νῆσοι ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ καὶ τῷ κόλπῳ τοῦ Μεξικοῦ, μικραὶ καὶ ἐστερημέναι σπουδαιότητος. Τινὲς αὐτῶν εἶναι ἁπλῶς ἀμμώδεις λωρίδες, σχηματίζουσαι πορθμοὺς καὶ λιμνοθαλάσσας. Ἡ ἀτλαντικὴ ἀκτὴ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἱερὸς Σταυρὸς μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς Φλωρίδα, Δυτικὴ Κλείς, ἔχει μῆκος κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν 2500 χλμ. Αἱ ἀκταὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, σχεδὸν εὐθύγραμμοι, δὲν παρουσιάζουν εἰμὴ μόνον μίαν σπουδαίαν ἐσοχήν, τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ, βρέχοντα τὰς πολιτείας Τέξας, Λουϊζιτάνα, Μισισσιπῆ, Ἀλαβάμα καὶ Φλωρίδα. Οἱ ὅρμοι ἐν τούτοις εἶναι πολυάριθμοι. Οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς: Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς πολιτείας Μαίν, οἱ ὅρμοι *Πασαμοκόντυ*, *Μαχίας*, *Ναραγνάγους*, *Πενομπσκότ*, *Κάσκο*· τῆς Μασαχουσσέτης, *Μασαχουσσέτη*, *Κόντ*, *Μπόζαρδ*· τοῦ Νέου Χάμψιρ, οἱ ὅρμοι *Ναράγκανσετ*, *Μάουντ Χὼπ*· τῆς Κονέτικωτ, ὁ ὅρμος *Νιοῦ-Χάβεν*· τῆς Νέας Ὑόρ-

Digitized by Google

Εἰς τὸν ἀνωτέρω χάρτην τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν περιλαμβάνονται μόνον αἱ 48 πολιτεῖαι καὶ τὸ ὁμοσπονδιακὸν διαμέρισμα τῆς Κολομβίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν *τερριτορίων* (territories) τῆς *Ἀλάσκας*, ἀγορασθείσης τῷ 1867 παρὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν νήσων *Χαβάϊ* (*Σάντουϊτς*), αἵτινες προσαρτηθεῖσαι τῷ 1898 κατέστησαν τερριτόριον τῷ 1900, ἀποτελοῦσι τὸ ὁμοσπονδιακὸν κράτος (Union). Πλὴν τῶν τερριτορίων τούτων (τῶν ὁποίων ὁ χάρτης ἐν τῇ οἰκείᾳ λέξει) εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ὑπάγονται:

Α) Ὡς ἐξωτερικαὶ κτήσεις Dependencies: α') ἀντιπροσωπευόμεναι ἐν τῷ Κογκρέσσῳ τῆς Βασιγκτῶνος: τὸ *Πόρτο-Ρίκο*, ἐκχωρηθὲν ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας τῷ 1898· β') μὴ ἀντιπροσωπευόμεναι ἐν τῷ Κογκρέσσῳ: 1) αἱ *Παρθένοι* νῆσοι, ἀγορασθεῖσαι παρὰ τῆς Δανίας τῷ 1917· 2) Ἡ ἑκατέρωθεν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ ἐδαφικὴ ζώνη ἀγορασθεῖσα παρὰ τῆς δημοκρατίας τοῦ Παναμᾶ τῷ 1903· 3) αἱ *Φιλιππῖναι* νῆσοι, ἐκχωρηθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας τῷ 1899· 4) ἡ νῆσος *Γκουάμ*, ἐκχωρηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας τῷ 1798 καὶ 5) ἡ *Ἀμερικανικὴ Σαμόα*, καταληφθεῖσα δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου τῷ 1889.

Β) Διάφοροι κτήσεις καταληφθεῖσαι κατόπιν εἰδικῆς συμφωνίας καὶ δι' ὡρισμένον διάστημα χρόνου: α') ἐν Κούβᾳ: ἡ *Μπάχια Χόντα* καὶ τὸ *Γκουαντανάμο*: β') ἐν Νικαραγουάῃ ἡ μεγάλη καὶ μικρὰ νῆσος τῶν *Κόρν-Ἄϊλαντς*.

Digitized by Google

κης, ὁ ὅρμος *Νέας Ὑόρκης*· τῆς Νέας Ἰερσέης, ὁ ὅρμος *Ραρίταν*· τῆς Μαιρυλάνδης, ὅρμος τοῦ *Ντελαγουέαρ*· τῆς Μαιρυλάνδης καὶ Βιργινίας, ὅρμος τοῦ *Τσησαπὴκ* καὶ τοῦ *Σῶφολκ*· τῆς Βορείου Καρολίνας, ὅρμος *Ράλη*, *Ὀνσλόου* καὶ *Λόνγκ*· τῆς νοτίου Καρολίνας, ὅρμος τοῦ *Οὐΐννω*. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ: Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Φλωρίδος, οἱ ὅρμοι *Τάμπα* καὶ *Ἀππαλαχή*· τῆς Λουϊζιάνας, ὅρμος *Ἀτσφαλάγια* καὶ *Βερμίλλιον*· τοῦ Τέξας, ὅρμος τοῦ *Κόρπους-Κρίστι* καὶ *Γκάλβεστον*. Ἡ ἀκτὴ τοῦ Εἰρηνικοῦ ἀπὸ τῆς χερσονήσου τῆς Ἀλάσκας μέχρι τοῦ Στενοῦ Πότζετ διατέμνεται ὑπὸ φιόρδ, διωρύγων, διακλαδουμένων κόλπων καὶ ὅρμων, προστατεύεται δὲ ὑπὸ σειρᾶς νήσων καὶ νησίδων. Ἡ εἰρηνικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν πανταχοῦ βραχώδης καὶ εὐθύγραμμος. Ἡ μόνη ἀξία λόγου ἐσοχὴ εἶναι ὁ κόλπος τοῦ *Ἁγίου Φραγκίσκου*, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἔρχεται ὁ ὅρμος τοῦ *Σὰν Ντιέγο*. Αἱ σπουδαιότεραι νῆσοι κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τούτων εἶναι ἡ ὁμὰς τῶν νήσων τῆς *Ἁγίας Βαρβάρας*. Ἡ Εἰρηνικὴ ἀκτή, ἀπὸ τῆς μεξικανικῆς μεθορίου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Φλάττερυ, ἔχει μῆκος 1475 χλμ. Ἡ ἀκτὴ τῶν μεγάλων λιμνῶν (μήκους 1.500 χλμ.) καὶ τῶν ὑψηλῶν κοιλάδων τοῦ Μισισσιπῆ ὑπέστησαν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὅπως καὶ αἱ περιφέρειαι πρὸς τὰ ΒΑ ἐπὶ τῆς κλιτύος πρὸς τὸν Ἀτλαντικόν, τὴν ἐπίδρασιν τῶν παγετῶν τοῦ Βορρᾶ. Τεράστιον στρῶμα παγετῶν κατήρχετο ἐπὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὴν χώραν πρὸς Β τοῦ Ὀχάϊο καὶ τοῦ Μιζούρη, ὅπως καλύπτει σήμερον τὴν Γροιλανδίαν. Τὰ ἴχνη τῆς παραμονῆς τῶν παγετῶν τούτων εἶναι εἰσέτι εὐχερὲς ν' ἀναγνωρισθοῦν. Ἡ ἄποψις τοῦ ἐδάφους εἴς τινας περιφερείας τῶν πολιτειῶν Οὐϊσκόνσιν καὶ Μινεσότα φαίνεται μάλιστα ἐνδεικνύουσα, ὅτι ἡ τῆξις τῶν παγετῶν ἀνάγεται εἰς ἐποχὴν σχετικῶς πρόσφατον, ὡς εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν *Δέκα χιλιάδων λιμνῶν*, ἔνθα γεννῶνται οἱ ποταμοὶ Μισισσιπῆς καὶ Ἐρυθρός. Εἰς τὴν διαδοχικὴν ἐνέργειαν τῶν παγετῶν, ἔπειτα τῶν ὑδάτων, ὀφείλεται ὁ γεωλογικὸς σχηματισμὸς τῆς ἐξάρσεως τῆς ἄμμου καὶ τῶν θινῶν, τῶν ἀποτελουσῶν σήμερον τὸ διαχώρισμα μεταξὺ τῶν μεγάλων λιμνῶν καὶ τῆς κλιτύος τοῦ Μισισσιπῆ, καὶ τῶν ὁποίων τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 60 μ. Οἱ κυριώτεροι πορθμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς: *Ναντόκετ*, *Μακρᾶς Νήσου*, *Ἀλμπερμέϊλ*, *Πάμλικο*, σχηματιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ· τῆς *Σάντα-Ρόζα*, *Μισισσιπῆ*, σχηματιζόμενοι ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ, καὶ ὁ πορθμὸς τοῦ *Σὰν-Ζουὰν Φοῦκα*, σχηματιζόμενος ὑπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ. Τὰ κυριώτερα ἀκρωτήρια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἀκρωτήριον *Ἐλισάβετ*, εἰς τὴν πολιτείαν Μαίν, *Κὸντ* καὶ *Μαλάμπαρ* εἰς τὴν Μασαχουσσέτην· *Μοντὼκ* εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην· *Μέϋ* εἰς τὴν Νέαν Ἰερσέην· *Χενλόπεν* εἰς τὴν Μαιρυλάνδην· *Καρόλου* καὶ *Ἑρρίκου* εἰς τὴν Βιργινίαν· *Χαττέρας*, *Λουκάουτ* καὶ *Φήαρ* εἰς τὴν βόρειον Καρολίναν· *Καναβέραλ*, *Φλώριδα*, *Σέϊμπλ*, *Ρόμανς* καὶ *Σαὶντ-Μπλὰς* εἰς τὴν Φλωρίδα· *Κονσέψιον*, *Μεντοσῖνο* εἰς τὴν Καλιφορνίαν· *Μπλάνκο* καὶ *Φουλγουέδερ* εἰς τὴν Ὄρεγκον· *Ντισαποΐντμεντ* καὶ *Φλάττερυ* εἰς τὴν Βασιγκτῶνα.

Ὑδρογραφία. Οἱ μεγαλύτεροι πλωτοὶ ποταμοὶ καὶ αἱ μεγαλύτεραι λίμναι τοῦ κόσμου χρησιμεύουν ὡς ἔξοδοι εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ ποταμὸς *Μισισσιπῆς* χύνεται ἀπὸ Β πρὸς Ν διατέμνων τὴν Μεγάλην Κεντρικὴν Κοιλάδα καὶ ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιοτέραν ποτάμιον ἀρτηρίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἂν μὴ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Β καὶ ΒΔ τῆς Κεντρικῆς Κοιλάδος εὑρίσκονται αἱ σπουδαῖαι κοιλάδες τῶν ποταμῶν *Κολομβία*, *Μακένζι*, *Ἐρυθροῦ*, *Νέλσον* καὶ *Ἁγίου Λαυρεντίου*. Ἡ πηγὴ τοῦ Μισισσιπῆ εὑρίσκεται Ν τῆς λίμνης Ἰτάσκα (εἰς τὴν πολιτείαν Μινεσόταν) εἰς ὕψος 511 μ. Ἐκεῖ ἀρχίζει ροῦς μήκους πλέον τῶν 5000 χλμ., μὲ μέσην κλίσιν ἑνὸς ἑκατοστομέτρου κατὰ χιλιόμετρον. Ὁ ποταμὸς ἀφοῦ διατρέξῃ 2.000 χλμ. ἀπὸ τῆς πηγῆς του συναντᾶται, εἰς μῆκος 38 χλμ., μετὰ τοῦ μεγάλου παραποτάμου του *Μιζούρη*, ὅστις ἔχει ἤδη διατρέξει ροῦν 4.850 χλμ. Ὁ Μισισσιπῆς εἶναι δεύτερος μετὰ τὸν Ἀμαζόνιον, ἀλλ' εἰς πλωτὸν μῆκος εἶναι ὁ πρῶτος ἐν τῷ κόσμῳ, ποτίζων τὸ $^1/_8$ περίπου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Οἱ μεγάλοι παραπόταμοι τοῦ Μισισσιπῆ εἶναι οἱ ποταμοὶ *Μιζούρη*, *Ὀχάϊο*, *Πλάτ*, *Ἀρκάνσας* καὶ *Ἐρυθρὸς Ποταμός*. Ἀνατολικῶς αὐτοῦ εἶναι οἱ *Μόμπελ* καὶ *Ἀππαλαχικόλα*, Δ. δὲ οἱ *Μπράζος*, *Σαμπὶν* καὶ ὁ *Ρίο Γκράντε*, χωρίζων τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἀπὸ τοῦ Μεξικοῦ. Πολλοὶ τῶν παραποτάμων τοῦ Μισισσιπῆ ἔχουν πλωτὸν μῆκος πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιομέτρων. Αἱ πλήμμυραι τοῦ Μισισσιπῆ γίνονται κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος, λόγῳ τοῦ μεγέθους ὅμως τῆς ποτιζομένης λεκάνης σπανίως συμβαίνει νὰ πλημμυρήσουν οἱ τρεῖς κυριώτεροι παραπόταμοι αὐτοῦ ταυτοχρόνως. Ἐκ τῶν ποταμῶν, οἵτινες ἐκβάλλουν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, πηγάζουν δὲ ἐκ τῶν Ἀππαλαχίων ὀρέων, ὀλίγοι εἶναι πλωτοὶ εἰς μακρὰν ἀπόστασιν. Οἱ κυριώτεροι τούτων εἶναι: *Πενόμπσκοτ*, *Κέννεμπεκ*, *Μέρριμεκ*, *Κοννέτικωτ* καὶ ὁ *Χούδσων*, νοτιώτερον δὲ οἱ *Ντελαγουέαρ*, *Σωσκουϊχάννα*, *Πότομακ*, *Ρόανοκ* καὶ *Σαβάννα*. Ἐκ τῶν ἐκβαλλόντων εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ *Σακραμέντο*, *Σὰν-Ζοακήν*, ἀμφότεροι πλωτοί, *Κολοράδο*, πλωτὸς εἰς τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος, *Βαλλάμετ* καὶ *Κολούμβια*. Αἱ πεδιάδες ἐκ λάβας τῆς λεκάνης τοῦ τελευταίου, ἄδενδροι καὶ στεῖραι, παρουσιάζουν τὰς πλέον ἐκτεταμένας ἡφαιστειογενεῖς ἐκχύσεις ἐν τῷ κόσμῳ.

Αἱ πέντε μεγάλαι λίμναι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελοῦν μετὰ τῶν λιμνῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς τὰς μεγαλυτέρας ἐκτάσεις γλυκέος ὕδατος τῆς ὑδρογείου. Ἁπλοῦνται εἰς τὰ ΝΑ πλησίον τῶν καναδικῶν συνόρων, ἀποτελοῦσαι ἅλυσιν λιμνῶν, οὕτως εἰπεῖν, εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς: *Μίσιγκαν*, *Γιοῦρον*, *Ἤρη*, *Ὀντάριο* καὶ ἡ μεγαλυτέρα πασῶν *Ἄνω λίμνη*. Αἱ λίμναι αὗται, χάρις εἰς τεχνητὰ ἔργα, ἑνοῦσι τὴν κοιλάδα τοῦ Μισισσιπῆ μετὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Μεταξὺ τῶν λιμνῶν Ἤρη καὶ Ὀντάριο, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νιαγάρα, εἶναι οἱ καταρράκται τοῦ Νιαγάρα, τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν ὁποίων εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς καναδικῆς πλευρᾶς. Ἐκτὸς τούτων χιλιάδες μικροτέρων λιμνῶν ὑπάρχουν εἰς τὰς πολιτείας τῆς Νέας Ἀγγλίας καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Νέας Ὑόρκης. Αἱ λίμναι τῆς πολιτείας Μινεσότας ὑπολογίζονται εἰς 10.000. Εἰς τὸ Μέγα Λεκανοπέδιον, πρὸς τὰ ΒΑ, ὑπάρχει ἡ *Μεγάλη Ἁλμυρὰ Λίμνη*, ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς ὁποίας ἔχουν ἐγκατασταθῆ οἱ Μορμῶνοι. Εἰς τὴν λίμνην ταύτην ἐκβάλλουν οἱ ποταμοὶ Ἄρκτος, Οὐέμπερ καὶ Ἰορδάνης. Ἄλλοτε ἡ ὑγρὰ αὕτη ἔκτασις ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν λίμνην Γιοῦτα, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζει ὁ Ἰορδάνης, καὶ τὴν λίμνην Σάβιερ, σήμερον ἄνευ διεξόδου. Ἡ Μεγάλη Ἁλμυρὰ Λίμνη, εὑρισκομένη εἰς ὕψος 1280 μ., ὀφείλει τὸ ὄνομά της εἰς τὰ ἅλατα, μεθ' ὧν εἶναι ἀναμεμιγμένη ἡ ἄμμος τοῦ πυθμένος αὐτῆς, τοῦ ὁποίου τὸ μέσον βάθος εἶναι 4—7 μ. Ἄλλαι λίμναι τοῦ Μεγάλου Λεκανοπεδίου εἶναι αἱ ἑξῆς: *Πυραμίς*, *Οὐϊνεμοῦκα*, *Μώδ*, *Κάρσον*, ὅλαι σχεδὸν ἁλμυραί. Εἰς τὴν ἔρημον Κάρσον δύο παλαιοὶ κρατῆρες περιέχουν λίμνας μὲ ἀλκαλικὰ ὕδατα καὶ σοδοῦχα στρώματα. Αἱ τρεῖς λίμναι, *Ταχό*, *Μόνο*, *Ὄουεν*, πληροῦν τὰς κοιλότητας τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τῆς Σιέρρας Νεβάδας. Ἡ Ταχὸ εἶναι εἰς ὕψος 1890 μ., εἰς τὸ μέσον δ' ἔχει βάθος 500 μ. Αἱ ἀκταί της σήμερον βρίθουν ξενοδοχείων καὶ ἐπαύλεων. Ἡ Μόνο εὑρίσκεται εἰς ὕψος 2050 μ., ἡ δὲ Ὄουεν, ἔχουσα βάθος 15 μ., λέγεται, ὅτι περιέχει 200 ἑκατομμύρια τόννους σόδας.

Κλῖμα. Εἰς χώραν ἐκτάσεως ὅπως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, τὸ κλῖμα παρουσιάζει κατὰ φυσικὸν λόγον πλείστας ποικιλίας. Δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ ἔδαφος εἴς τινα σημεῖα, οὐχὶ ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ὑψοῦται βαθμηδὸν εἰς ἄλλα σημεῖα μέχρι τεραστίων καὶ ὑψηλοτάτων ὀροπεδίων, τῶν ὁποίων δεσπόζουν ὄρη ὑπερβαίνοντα τὸ ὅριον τῶν αἰωνίων χιόνων. Ἐξαιρέσει τῆς Φλωρίδα, ἔνθα αἱ αὐξομειώσεις τῆς θερμοκρασίας δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς 12°, τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ κλίματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἡ ἀστάθεια. Οὐδεμία ἄλλη χώρα τοῦ κόσμου παρουσιάζει τοσοῦτον εὐμετάβλητον καιρόν. Αἱ μεταπηδήσεις τῆς θερμότητος εἰς τὸ ψῦχος καὶ τἀνάπαλιν μέχρι σημείου 30° εἶναι συχναὶ εἰς πᾶσαν ἐποχήν. Ὁ καύσων εἶναι ἐξαιρετικὸς κατὰ τὸ θέρος, τὸ δὲ θερμόμετρον φθάνει ἐνίοτε μέχρι τῶν 44° τοῦ ἑκατονταβάθμου. Εἰς τὰ βόρεια μέρη ἐν τούτοις ἡ ἐξαιρετικὴ θερμότης σπανίως διαρκεῖ περισσότερον τῶν ὀλίγων ἡμερῶν συνεχῶς, εἰς δὲ τὰς νοτίους πολιτείας ὁ καύσων, καίτοι παρατεινόμενος, δὲν ἔχει ἴσην ἔντασιν. Ἡ θερμοκρασία τῶν πολιτειῶν κατὰ μῆκος τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἶναι γενικῶς κατὰ 10° χαμηλοτέρα ἐκείνης τῶν χωρῶν τῶν κειμένων ὑπὸ τὸ αὐτὸ γεωγραφικὸν πλάτος ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἡ Καλιφορνία ἔχει κλῖμα γλυκύ, ὅπως τῆς νοτίου Ἰταλίας ἢ Ἑλλάδος. Αἱ ΒΑ πολιτεῖαι εἶναι ἐκτεθειμέναι εἰς σκληροὺς ἀνέμους πνέοντας ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἐαρινοὺς μῆνας, οἱ δὲ ψυχροὶ ἄνεμοι, οἱ κατερχόμενοι ἐκ τῶν παγωμένων ὀροπεδίων τοῦ Καναδᾶ, μὴ συναντῶντες κανένα φραγμὸν κατὰ τὴν κάθοδόν των, οὐδὲν ὄρος, ἐξαπολύονται ἐπὶ τῶν βορείων πολιτειῶν εἰς πᾶσαν σημαντικὴν ὕψωσιν τῆς θερμοκρασίας, προχωροῦντες πρὸς τὰς περιφερείας τὰς κειμένας νοτιώτερον. Αἱ μεγάλαι λίμναι μετριάζουν μέχρι τινὸς σημείου τὴν θερμοκρασίαν τῆς πέριξ αὐτῶν χώρας, ἄλλοι δὲ τοπικοὶ συντελεσταί, ὡς αἱ ὑψωμέναι πεδιάδες τοῦ Νέου Μεξικοῦ, τοῦ Ὄρεγκον, τῆς Γιοῦτα ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ κλίματος ὡρισμένων μερῶν τῆς χώρας. Αἱ μεταβολαὶ τῆς ἀτμοσφαίρας εἶναι συχνάκις λίαν ἀπότομοι, προκαλούμεναι ὑπὸ τῆς διαβάσεως κυμάτων θερμῶν καὶ ψυχρῶν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ. Αἱ βροχαὶ εἶναι ἄφθονοι ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τοῦ ἐδάφους τῆς δημοκρατίας. Τὸ ὕψος τῆς βροχῆς εἶναι 127 ἑκατοστόμετρα ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ ἐτησίως, 100 ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ, 77 ἐν Κλήβελανδ, 70 ἐν Μιλγουώκῃ, ἐλαττουμένη ἀπὸ Ν πρὸς Β. Δυτικῶς τοῦ Μισισσιπῆ ἡ ποσότης τῆς βροχῆς εἶναι πολὺ μικροτέρα. Τὸ μέσον ὕψος εἰς τὴν βάσιν τῶν Βραχωδῶν ὀρέων δὲν ὑπερβαίνει τὰ 40 ἑκατοστόμ. Ἡ ξηρότης τοῦ ἀέρος ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τῶν Δ. πεδιάδων. Αἱ βροχαὶ εἶναι αἰφνίδιαι, ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ δρόσος ἄγνωστοι. Τὸ κρέας ἐκτιθέμενον εἰς τὸν ἀέρα σήπεται βραδύτατα. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν βορείων πολιτειῶν τὸ ψῦχος φθάνει μέχρι σημείου πήξεως τοῦ ὑδραργύρου τοῦ θερμομέτρου. Ἐπὶ τῆς παρακτίου ζώνης τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἐπικρατεῖ ἠπιώτερον κλῖμα. Ἡ μεγάλη κοιλὰς τῆς Καλιφορνίας ἐκτείνεται ἀπὸ 41° μέχρι 36° 30′, ἅτινα εἶναι τὰ γεωγραφικὰ πλάτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς νήσου Ρόδου. Ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος καὶ τὸ Ρίτσμονδ εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς γεωγραφικῆς γραμμῆς ἐφ' ἧς ἡ Μουρκία, ἡ Μεσσήνη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ τὸ κλῖμα τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου εἶναι πολὺ ἠπιώτερον, πλησιάζον πρὸς τὸ τροπικόν. Ὁλόκληρος ἡ Καλιφορνία λούεται ὑπὸ διαυγοῦς ἀέρος, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ὁμίχλη εἶναι σπανιωτάτη.

Χλωρίς. Ἡ ἀτλαντικὴ ἀκτὴ καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς ἦσαν ἄλλοτε μία τῶν κυριωτέρων δασοφύτων περιφερειῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Πλεῖστα μέρη αὐτῶν σήμερον ἔχουν ἀπογυμνωθῆ. Ἡ χλωρὶς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν παραβαλλομένη πρὸς τὴν χλωρίδα τῆς Εὐρώπης παρουσιάζει μεγίστην ποικιλίαν εἰδῶν. Ὑπάρχουσι περὶ τὰ 400 εἴδη δένδρων, ὧν πλέον τῶν ἡμίσεων ἀπαντῶσι καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἰδίᾳ ἡ λευκὴ ἐλάτη, ἡ ἀργυρόχρους κέδρος καὶ ἡ ἐρυθρὰ κέδρος. Εἰς τὰς Καρολίνας κυριαρχοῦν αἱ πεῦκαι καὶ αἱ κυπάρισσοι. Τὰ δάση τῶν βορείων περιφερειῶν παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν δένδρων, ἰδίᾳ δρυῶν. Εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς Κεντρικῆς Μεγάλης Κοιλάδος ὑπάρχουν κυρίως ἰτέαι, γίνεται δὲ εὐρυτάτη καλλιέργεια τοῦ βάμβακος. Πρὸς τὰ ΒΔ καὶ Δ, ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν πολιτειῶν Γουαϋόμιγκ, Ἄϊνταχο, Μοντάνα, ὅπως καὶ ἐν τῇ Κολομβίᾳ καὶ Ἀλάσκᾳ, ἐπὶ τῶν ὑψωμένων κοιλάδων καὶ τῶν κλιτύων τῆς Σιέρρας Νεβάδας καὶ τῆς Δ πλευρᾶς τῆς παρακτίου ἁλύσεως, ἐπικρατοῦν τὰ μεγάλα κωνοφόρα, ὡς ἡ κιτρίνη πεύκη τοῦ Καναδᾶ, φθάνουσα, ἐν ταῖς πολιτείαις Οὐάσιγκτων καὶ Ὄρεγκον, εἰς ὕψος 80 καὶ 100 μ. Ἐκ τῶν περισσοτέρων δασικῶν δένδρων τὰ κωνοφόρα ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ τῶν περισσοτέρων εἰδῶν. Πολλὰ τῶν ὡραιοτέρων ἐκ τῶν δένδρων τούτων κατερρίφθησαν ἤδη. Τὰ ὑπόλοιπα ἐκηρύχθησαν ἐθνικὴ ἰδιοκτησία. Ἀπέραντα δάση καλύπτουν τὴν Β τῆς Κολομβίας χώραν καὶ Α τοῦ στενοῦ Πότζετ. Μεγάλη ποικιλία φυτῶν καὶ θάμνων ὑπάρχει, ὧν τινα εἶναι ἄγνωστα ἐν Εὐρώπῃ. Ἐπίσης πολυάριθμα εἴδη δένδρων καὶ φυτῶν εἰσήχθησαν ἐξ Εὐρώπης.

Πανίς. Ἀμερικανοὶ φυσιοδῖφαι εὗρον εἰς τὰ ὑποθέματα τῆς περιφερείας τῶν Βραχωδῶν ὀρέων ἀπολιθωμένα λείψανα πλουσιωτάτης πανίδος, γιγαντιαίους πτεροσαύρους, δεινοσαύρους, πλεῖστα εἴδη ἐλάφων, καμήλων, ἐλεφάντων κλπ. Ἐκ τῶν εἰδῶν τούτων οὐδὲν ἐπιζῇ σήμερον. Ἐκ τῶν μεγάλων θηλαστικῶν συνηθέστερον ἀπαντῶσιν ἡ *ἄρκτος ἡ φαιά*, ἡ *ἀλώπηξ ἡ ἀργυρᾶ*, ὁ *λύκος ὁ κοινὸς* κτλ., ἅτινα ἀπαντῶσιν ἰδίως ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων. Οἱ κάστορες εἶναι πολυάριθμοι πρὸς τὰ Β. καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς Μπὰντ Λάντς. Τὰ ἑρπετὰ ἀφθονοῦν εἰς τὸ Μέγα Λεκανοπέδιον, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ρίο Τζίλα. Αἴγαγροι, σκίουροι, ἔλαφοι, δορκάδες, ἀλώπεκες, λαγωοί, κόνικλοι, ἀντιλόπαι καὶ λύκοι ἀπαντῶνται ἰδίᾳ εἰς τὰς πολιτείας Μινεσότα, Οὐϊσκόνσιν καὶ Μίσιγκαν. Τὰ πτηνὰ ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ πολυαριθμοτάτων εἰδῶν, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι ἀποκλειστικῶς ἰθαγενῆ τῆς χώρας ταύτης. Ἐκ τῶν ἑρπετῶν ἀφθονοῦσιν οἱ *κροκόδειλοι* καὶ οἱ *κάϊμαν*, εἶδος ἀποκλειστικῶς ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ κροκόδειλος, ἐκδιωχθεὶς τοῦ Μισισσιπῆ καὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν ὑπὸ τῶν ἀτμοπλοίων, κατέφυγεν εἰς τοὺς μικροτέρους ποταμούς, ἰδίᾳ τῶν Ν. μερῶν. Εἰς τοὺς ποταμοὺς τῶν ΒΔ μερῶν ὑπάρχουν πολυπληθῆ εἴδη ἰχθύων καὶ ἰδίως οἱ *ἀτακαῖοι (σολωμοί)*. Πλεῖστα ζῷα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐν ἀφθονίᾳ καὶ διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ ἐξαλειφθῶσι τελείως, συντηροῦνται ἐλεύθερα εἰς τὸ «Ἐθνικὸν Ἄλσος» τοῦ Ὑέλλωστον (βλ. λ.).

Δ. Σ. ΔΕΒΑΡΗΣ

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.] ***Γεωργία, Κτηνοτροφία.*** Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ 1920 ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀνήρχετο εἰς 54.300.000, ὁ δὲ ἀγροτικὸς εἰς 51.400.000. Τῷ 1910 ὑπῆρχον 6.361.502 ἀγροικίαι, τῷ δὲ 1920 6.448.343, δηλαδὴ ἐσημειώθη ἐλαφρὰ αὔξησις κατὰ 1,4%. Συγκρίνοντες τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς πρὸς τὸν ὁλικὸν πληθυσμόν, βλέπομεν, ὅτι τῷ 1910 ἡ ἀναλογία ἦτο μία ἀγροικία διὰ 14 κατοίκους, τῷ δὲ 1920, διὰ 16. Τῷ 1925 ὑπῆρχον 6.371.617 ἀγροικίαι, δηλαδὴ ἡ ἀναλογία κατῆλθεν ἔτι περισσότερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν (μία ἀγροικία εἰς 17 κατοίκους). Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι χώρα γεωργική, ἀλλὰ συχνάκις γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ γεωργία συμβαδίζῃ μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ κατωτέρω συγκριτικὸς πίναξ, ληφθεὶς ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ γραφείου στατιστικῆς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, παρέχει τὴν μέσην ἐτησίαν παραγωγὴν εἰς ἀραβόσιτον, σῖτον καὶ βρόμην κατὰ τὰς περιόδους 1907—1909 καὶ 1917—1919.

Digitized by Google

Προϊόντα	Μέσος ὅρος 1917—19.9 εἰς μποῦσελ (8 γαλόνια)	Μέσος ὅρος 1907—1909 εἰς μποῦσελ (8 γαλόνια)
Ἀραβόσιτος....	2 828.000.000	2.678.000.000
Σιτος.	833.000.000	679.000.000
Βρόμη	1.459.000.000	856.000.000

Παραβάλλοντες τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὰς ἰδίας περιόδους, βλέπομεν, ὅτι ἡ κατὰ κεφαλὴν παραγωγὴ τοῦ ἀραβοσίτου παρουσιάζει ἐλαφρὰν μείωσιν, ἐνῷ τοῦ σίτου καὶ τῆς βρόμης αὔξησιν. Διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ πρὸ αὐτοῦ μεγάλαι προσπάθειαι κατεβλήθησαν, ὅπως αὐξηθῇ ἡ παραγωγὴ τοῦ σίτου, ἡ ὁποία κατὰ τὸ 1915 ἐσημείωσε ρεκόρ, ὑπερβᾶσα τὸ 1.000.000.000 μποῦσελ. Τῷ 1920 ἡ παραγωγὴ ἔφθασε τὰ 787.000.000 μποῦσελ.

Ἐξ ὅλων τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὁ ἀραβόσιτος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν Τῷ 1920 παρήχθησαν 3.232.000.000 μποῦσελ ἐπὶ ἐδάφους ἐκτάσεως 104.000.000 ἄκρ. Ἡ ποσότης αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ τρία τέταρτα τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος καταναλίσκεται ἐν τῇ χώρᾳ. Ὁ χόρτος ἔρχεται δεύτερος, δεικνύων μεγίστην αὔξησιν. Τῷ 1910 ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ ἦτο 60.978.000 τόνν., τῷ 1914, 91.326.000 τόνν., καὶ τῷ 1920 ἔφθασε τὰ 108.000.000 τόνν., ποσότητα ἀντιπροσωπεύουσαν ἀξίαν 2.000 000.000 δολλαρίων. Ἐνῷ ὁ ἀραβόσιτος καὶ ὁ χόρτος διατίθενται δι' ἐγχωρίαν κατανάλωσιν, ὁ σῖτος καὶ ὁ βάμβαξ παράγονται πρὸς πώλησιν, μεγάλαι δὲ ποσότητες τούτων ἐξάγονται. Ἡ βρόμη καλλιεργεῖται εἰς μεγάλας ποσότητας, ἀλλὰ καὶ αὕτη διατίθεται κυρίως διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀγροικιῶν. Τῷ 1920 ἔφθασε τὸ 1.500.000 000 μποῦσελ, ἀντιπροσωπεῦον τὸ ἓν τρίτον τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς.

Ὁ κατωτέρω συγκριτικὸς πίναξ δεικνύει τὴν παραγωγὴν χόρτου, γλυκοπατάτας, σικάλεως, κριθῆς καὶ ὀρύζης κατὰ τὰ ἔτη 1910 καὶ 1919 καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς, ἐπὶ τόπου, εἰς δολλάρια:

1910		
Προϊόντα	Ποσότης	Ἀξία
Χόρτος (τόνν.).......	60 978.000	747.769.000
Γλυκοπατατ.(μποῦσελ)	59.938.000	40 216 000
Σίκαλις.............	34 897.000	24 953.000
Κριθὴ...............	173.832 000	100 426.000
Ὄρυζα...............	24 510.000	16 624 000
1919		
Προϊόντα	Ποσότης	Ἀξία
Χόρτος (τόνν.).......	91.326.000	1.839 967 000
Γλυκοπατάτ (μποῦσελ)	78.091.000	124.844.000
Σίκαλις.............	88.478.000	119 041 000
Κριθὴ...............	165 719.000	200.419.000
Ὄρυζα...............	41.059.000	109.613.000

Ἡ ἐτησία παραγωγὴ τοῦ βάμβακος δὲν ἔδειξε σημαντικὴν μεταβολὴν κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1919, φθάνουσα τὰ 11.000.000 δέματα (500 ἀγγλ. λίτρας ἕκαστον). Τῷ 1921 κατῆλθεν εἰς 7.953.641, ἀλλ' ἔπειτα ἤρχισεν ἁλματωδῶς ἀνερχομένη. Τῷ 1926 ἐσημείωσε τὴν μεγαλυτέραν ποσότητα (18 618.000 δέματα), τῷ δὲ 1928 κατῆλθεν εἰς 14.303.000 δέματα. Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐρίου παραμένει σταθερὰ ὁπωσοῦν, περὶ τὰ 300.000.000 λιτρῶν ἐτησίως. Ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἐτησία κατανάλωσις ὑπολογίζεται εἰς 690.000.000, δηλαδὴ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἰσάγουν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν καταναλισκομένων ἐρίων, ἐνῷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος εἰσῆγον μόνον τὸ ἓν τρίτον. Ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ σακχάρεως ἐκ τεύτλων κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1919 ἐπαγιώθη σταθερῶς. Μέχρι τοῦ 1907 ὁ ὄγκος τῆς ἐκ τεύτλων σακχάρεως ἦτο μικρότερος τῆς ἐκ σακχαροκαλάμου. Ἐσχάτως ὅμως τὴν ὑπερέβη. Ἡ ὁλικὴ παραγωγὴ ἦτο, τῷ 1910, 1.775.000.000 λίτραι (σακχαροκαλάμου 700 ἑκατομμ., τεύτλων 1.025 ἑκατομμ.), τῷ 1915, 1.937.000.000 (σακχαρ. 493 ἑκατομμ., τεύτλων 1.444 ἑκατομμ.) καὶ τῷ 1919, 2.091.000.000 (σακχαροκαλάμου 569 ἑκατομμ., τεύτλων 1.522 ἑκατομμ.). Αἱ ἐξωτερικαὶ κτήσεις (Πόρτο Ρίκο, Χαβάη καὶ Φιλιππῖναι) παράγουν ποσότητα σακχάρεως ἴσην πρὸς τὴν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις παραγομένην. Αἱ ποσότητες αὗται ἐν τούτοις δὲν καλύπτουν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐγχωρίου καταναλώσεως, ἀναγκάζεται δὲ ἡ χώρα τὸ ἥμισυ ταύτης νὰ προμηθεύεται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ σακχάρεως κατὰ κεφαλὴν τῷ 1920 ἦτο 80 λίτραι, ἔναντι 70 λιτρ. τοῦ 1900.

Τῷ 1919 ἡ παραγωγὴ τῶν μήλων ἔφθασε τὰ 26.174.000 μποῦσελ ἔναντι 61.803.866 τῷ 1910. Ἡ αὔξησις αὕτη εἶναι ἀναλόγως κατωτέρα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ παραγωγὴ τῶν ἀπίων ἔφθασε τὰ 50.690.000 μποῦσελ, ἀντιπροσωπεύοντα ἀξίαν ἄνω τῶν 1000.000.00 δολλαρίων. Τῷ 1927 ὑπῆρχον 15,279.000 ἵπποι, 5 734.000 ἡμίονοι, 57.521.000 βόες καὶ βούβαλοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν χοίρων τῷ 1910 ἦτο 58.185.676, τῷ 1920 59.346.409 καὶ τῷ 1927 52.536.000. Ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων τῷ 1910 ἦτο 52.447.861, τῷ 1920 48.615.000 καὶ τῷ 1927, 41.909.000. Ἡ ὁλικὴ ἀξία τῶν ἀνωτέρω ζῴων ἀνήρχετο τῷ 1927 εἰς 5.000.000.000 δολλάρια. Ἡ ἐτησία ἔκθεσις τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας τῷ 1918 ὑπολογίζει, ὅτι 350.000.000 ἄκρ ἢ περίπου τὸ ἓν πέμπτον τῆς ὑπαίθρου χώρας ἀποτελεῖ ἔδαφος τόσον τραχὺ καὶ ἀνώμαλον, ὥστε καθίσταται ἀκατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν δημητριακῶν. Δύναται ἐν τούτοις νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς δασοφύτευσιν ἢ κτηνοτροφίαν. Περίπου τὸ ἓν τρίτον τῆς γῆς ἢ 600.000.000 ἄκρ ποτίζεται ἀνεπαρκῶς ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ στερεῖται τεχνητῆς ἀρδεύσεως. Ἔκτασις 40.000.000 ἄκρ εἶναι τελείως ἔρημος. Ὑπελογίσθη ὅτι 200.000.000 δασικῆς χώρας ἀποψιλωθείσης θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν καλλιέργειαν δημητριακῶν. Ἡ ἔκτασις αὕτη, ἂν διενέμετο εἰς ἀγροικίας ἐξ 160 ἄκρ ἑκάστης, θὰ προσέθετεν 1.250.000 ἀγροικίας εἰς τὰς ἤδη ὑπαρχούσας. Ἐπίσης 60.000.000 ἄκρ ἑλῶν ἀποξηραινόμενα δύνανται νὰ μετατραποῦν εἰς καρποφόρους ἀγρούς. Ὀλίγον περισσότερον τοῦ 1.000.000.000 ἄκρ μὴ καλλιεργουμένης γῆς ἀποτελεῖται ἐκ 360.000 000 ἄκρ δασῶν, 615 000.000 βοσκῶν, 40.000.000 ἐρήμων καὶ 40.000.000 γῆς ἀφιερωμένης εἰς πόλεις, δημοσίας ὁδοὺς καὶ σιδηροδρόμους.

Ἂν αἱ συνθῆκαι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου παρέμενον οὐσιαστικῶς ὡς ἦσαν τῷ 1914, τὸ κυριώτερον πρόβλημα κατὰ τὸ 1921 θὰ ἦτο, ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ἡ διατήρησις κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη αὐξήσεως εἰς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν κατὰ 2 % ἐτησίως. Τοιοῦτον πρόβλημα πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου θὰ συνεκέντρου τὰς προσπαθείας τῶν Ἀμερικανῶν γεωργῶν καὶ διαφόρων γεωργικῶν ὀργανώσεων, πολιτειακῶν καὶ συμπολιτειακῶν. Δὲν θὰ παρουσίαζεν εἰμὴ δυσχερείας προσαρμογῆς καὶ ἀναπτύξεως. Σήμερον ὅμως τὸ ζήτημα τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς ἔρχεται εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα προβλήματα, δημιουργηθέντα μετὰ τὸν πόλεμον. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ζητήματα μεταφορᾶς καὶ διανομῆς, ἐξασφαλίσεως ἐπαρκῶν ἐργατῶν μὲ λογικοὺς μισθοὺς καὶ ἐπιτεύξεως ἀναλογίας μεταξὺ τῶν τιμῶν, τὰς ὁποίας πληρώνει ὁ καλλιεργητὴς διὰ νὰ προμηθεύεται τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ καὶ τῶν τιμῶν εἰς τὰς ὁποίας πωλεῖ τὰ προϊόντα του. Ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τῶν τιμῶν τούτων ἦτο τῷ 1921 πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις καθίστατο ἐπείγουσα, ὅπως δυνηθῇ ὁ καλλιεργητὴς νὰ συνεχίσῃ ἀκωλύτως τὰς ἐργασίας του καὶ ζῇ ἐν σχετικῇ ἀνέσει. Ἂν λυθοῦν τὰ ἀνωτέρω προβλήματα, ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς κατὰ 2 % ἐτησίως δὲν παρουσιάζει σοβαρὰς δυσχερείας. Ὑπάρχουν διάφοροι τρόποι ἐπιτεύξεως τούτου· διὰ τῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ καλλιεργίας γαιῶν στείρων ἤδη περιλαμβανομένων εἰς τὰς περιφερείας τῶν ἀγροικιῶν· διὰ τῆς ἀποξηράνσεως ἑλῶν· διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων. Πιθανῶς τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον θὰ ἦτο ἡ ἐφαρμογὴ ἐντατικῆς καλλιεργείας. Ἡ καλλιέργεια ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἐνηργεῖτο καὶ ἐνεργεῖται ἔτι καὶ σήμερον κατ' ἔκτασιν μᾶλλον ἢ κατ' ἔντασιν. Ἐφ' ὅσον ἡ γῆ ἦτο ἄφθονος, οἱ δὲ ἐργάται ἐσπάνιζον, φυσικὸν ἦτο νὰ δοθῇ πᾶσα ἐνθάρρυνσις εἰς τὴν κατ' ἔκτασιν καλλιέργειαν. Ἀλλὰ σήμερον, ὁπότε οἱ ἐργάται εἶναι ἄφθονοι, ἡ δὲ γῆ σπανίζει, παρουσιάζονται ἀπεριόριστοι εὐκαιρίαι διὰ τὴν κατ' ἔντασιν καλλιέργειαν.

Ἐμπόριον. Τὸ εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς δολλάρια, κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927 (λῆγον τὴν 30 Ἰουνίου) παρέχεται ὑπὸ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ		ΕΞΑΓΩΓΗ	
Ἀκατέργαστος μέταξα	390 400 000	Ἀκατέργαστος βάμβαξ..........	826.300.000
Κόμμι κλπ.	339.900.000	Πετρέλαιον καὶ παράγωγα	485 900.000
Καφὲς	264.300.000	Μηχανήματα	436.200.000
Σάκχαρις	258 200 000	Αὐτοκίνητα................	388.500.000
Χάρτης καὶ παράγωγα	149 400.000	Τυρὸς καὶ ἄλευρα	32 .800.000
Γουναρικὰ	135.600.000	Σίδηρος καὶ χάλυψ...........	160.500.000
Πετρέλαιον καὶ παράγωγα	113.400.000	Χαλκὸς καὶ παράγωγα..........	160.500.000
Δέρματα	112.800.000	Ἀκατέργαστος καπνὸς	139.700 000
Λευκοσίδηρος καὶ ὀρυκτὰ.......	100.900.000	Βαμβακερὰ................	133.300.000
Πολτοὶ χάρτου	85.800.000	Καρποὶ καὶ κάρυα	121 700.000
Χαλκὸς καὶ παράγωγα	85.000.000	Λίπη	116.800.000
Καρποὶ καὶ κάρυα	84.700.000	Γαιάνθρακες	109.700.000
		Ξυλεία κλπ.................	107 900.000
Σύνολον 1927:	4.184.700 000	Σύνολον 1927:	4.758.900.000

Αἱ κυριώτεραι χῶραι προελεύσεως καὶ προορισμοῦ, 1927 (εἰς ἑκατομμ. δολλαρίων).

Χῶραι	Εἰσαγ.	Ἐξαγ.	Χῶραι	Εἰσαγ.	Ἐξαγ.	Χῶραι	Εἰσαγ.	Ἐξαγ.
Καναδᾶς..........	475.0	836.5	Ἀργεντινὴ	97.2	163.5	Αὐστραλία....	38.6	159.1
Μεγ. Βρεττανία....	357.9	840.1	Μεξικὸν.....	137.8	109 1	Βρεττ. Ἰνδία.......	131.0	63.3
Γερμανία..........	200 6	481.7	Βρεττ. Μαλασία	277.8	13.6	Βέλγιον.	72 2	116 2
Ἰαπωνία.	402 1	257.6	Ἰταλία..............	109.0	131.6	Φιλιππῖναι	116.0	69.5
Κοῦβα.	256.8	155.4	Ὁλλανδία............	87.2	148.2	Ὁλλανδικὴ		
Γαλλία............	167.8	228.8	Κίνα...............	151.7	83.5	Ἀνατ. Ἰνδία.....	101.4	31.1

Ἐξαιρετικὴ κίνησις ἤρξατο σημειουμένη ἀπὸ τοῦ 1915 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, λόγῳ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ τὰ ἔτη 1900—1909 (συμπεριλαμβανομένου) ἡ ἐπὶ πλέον διαφορὰ τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐκυμαίνετο εἰς ἀξίαν μεταξὺ τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τῶν 666.000.000 δολλ. τῷ 1908 καὶ τοῦ κατωτάτου 351.000.000 τῷ 1909 Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1915 τὸ πλεόνασμα ὑπερέβη τὸ ἓν δισεκατομμύριον δολλαρίων, φθάσαν τῷ 1919 τὰ 4.016.000.000 δολλ. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὴν κίνησιν κατ' ἔτη καὶ τὴν περιπλέον διαφορὰν τῆς εἰσαγωγῆς ἀπὸ τῆς ἐξαγωγῆς ἐτησίως, εἰς δολλάρια, ἀπὸ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1928.

Ἔτη	Ἐξαγωγὴ	Εἰσαγωγὴ	Πλεόνασμα
1910	1.745.000.000	1.557.000.000	188.000.000
1911	2.049 000.000	1.527.000 000	522 000.000
1912	2.204.000.000	1.653 000 000	551.000.000
1913	2.466.000 000	1.813.000 000	653.000 000
1914	2.365.000.000	1.894.000.000	471.000.000
1915	2.769.000 000	1.674.000 000	1 094 000.000
1916	4.333.000.000	2.198.000 000	2.136.000.000
1917	6.290.000.000	2.659.000 000	3.631.000.000
1918	5.920.000.000	2.946.000 000	2.974 000.000
1919	7.920.000.000	3 904.000.000	4.016.000.000
1920	8.228.000 000	5.278.000.000	2.950.000 000
1921	6 516.510.033	3.654 459.346	2.862.050.687
1922	3.771.156.489	2.608.079.008	1.163.077.481
1923	3.956.733.373	3.780.958.965	175 774.408
1924	4.311.656.491	3.554.036.954	757.619.537
1925	4.864.581.164	3.824.128.375	1.040.452.789
1926	4.753.381.000	4.464.872.000	288.509.000
1927	4.968.100 000	4.252.967 000	715 133.000
1928	4.876 615.000	4.146.000.000	730.615.000

Ἡ τεραστία ἐπὶ πλέον διαφορὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς, ἡ ἀρξαμένη ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ 1915, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα μεγάλην εἰσαγωγὴν χρυσοῦ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις. Τῷ 1916 ἡ εἰσαγωγὴ χρυσοῦ ὑπερέβαινε τὴν ἐξαγωγὴν κατὰ 403.760 000 δολλ., τῷ δὲ 1916 κατὰ 685.255.000 δολλ. Τοῦτο ἐξεδηλώθη εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ κυκλοφοροῦντος χρυσοῦ νομίσματος ἀνελθόντος ἀπὸ 590.000.000 τῷ 1915 εἰς 1.112.000.000 τῷ 1919.

Κατὰ τὸ ἔτος 1926 εἰσῆλθον εἰς τοὺς ἀμερικανικοὺς λιμένας 44.757 πλοῖα, τόννων 76.933.000, ἐκ τῶν ὁποίων 26.890.000 τόννοι ὑπὸ ἀμερικανικὴν σημαίαν.

Βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν παρουσιάζει κατὰ τὴν περίοδον 1904—1909 αὔξησιν 24% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργοστασίων, 21% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν καὶ 39.7% τῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς, κατὰ τὴν περίοδον 1909—1914 τὰς ἑξῆς ἀντιστοίχους αὐξήσεις 2.8%, 6.4% καὶ 17.3% καὶ κατὰ τὴν περίοδον 1914—1919 5%, 29.4% καὶ 159%. Τῷ 1909 ὅλα τὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ἀπησχόλουν 6.615.046 ἡμερομισθίους ἐργάτας καὶ κεφάλαιον 18.428.000.000 δολλ., τῷ δὲ 1914, 7.036.337 ἐργάτας καὶ 22.791.000.000 δολλ. Τῷ 1914 ὁ Βορρᾶς παρήγαγε τὰ 81.2% τοῦ συνόλου εἰς ἀξίαν, ὁ Νότος τὰ 12.8% καὶ ἡ Δύσις τὰ 5.9%. Ἡ Νέα Ὑόρκη, μεταξὺ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, διετήρει τὴν πρώτην θέσιν (15.7% ἐπὶ τῆς ὅλης ἀξίας), ἡ Πενσυλβανία ἤρχετο δευτέρα (11.7%) καὶ ἠκολούθουν τὸ Ὀχάϊο καὶ ἡ Μασαχουσσέτη. Τὰ βιομηχανικὰ ἱδρύματα, κατὰ κανόνα, εὑρίσκονται εἰς μεγαλοπόλεις. Αἱ ἑξῆς δέκα πόλεις, Νέα Ὑόρκη, Σικάγον, Φιλαδέλφεια, Ντητρόϊτ, Ἅγιος Λουδοβῖκος, Κλήβελανδ, Βοστώνη, Μπούφαλο, Πιτσβούργη, καὶ Μιλγουώκη, μὲ ὁλικὸν πληθυσμὸν περίπου 14.000.000 κατοικων, ἀντιπροσωπεύοντα τὰ 14% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, παράγουν ἄνω τῶν 25% τῆς ὁλικῆς ἀξίας. Περιφέρειαι ἐκτὸς τῶν πόλεων μὲ πληθυσμὸν 10.000 κατ. καὶ ἄνω, ἀντιπροσωπεύουσαι τὰ 61 % τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ, ἀπασχολοῦν τὰ 33 % τῶν ἐργατῶν καὶ παράγουν τὰ 30% τοῦ συνόλου. Ὁ κατωτέρω πίναξ παρουσιάζει τὴν κατάστασιν τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἐργοστασίων, ἐργατῶν καὶ ἀξίας τῆς παραγωγῆς (εἰς δολλάρ.) κατὰ τὸ ἔτος 1927.

Digitized by Google

Κατηγορίαι ἐργοστασίων	*'Αριθ. ἐργοστ*	*'Αριθμὸς ἐργατῶν*	*'Αξία παραγωγῆς*
Τροφίμων καὶ παραγώγων	48.113	664.760	10.418.536.000
Ὑφαντουργ. καὶ »	24.433	1.627.141	9.122.858.000
Σιδήρου, χάλυβος καὶ παραγώγων πλὴν μηχανῶν	6.068	851.270	6.461.668.000
Ξυλείας καὶ παραγώγων..	21.922	921 145	3.688.552 000
Δερμάτων καὶ » ..	4.264	315 288	1.767.581.000
Εἰδῶν ἐκ καουτσοὺκ......	498	141.121	1 255.414 000
Χάρτου καὶ τυπογραφικῆς	26.553	536 766	4.143.685.000
Χημικῶν προϊόντων καὶ παραγώγων	8.871	381.075	6.438 027.000
Ε δῶν ἐξ ὑάλου, ἀργίλου καὶ λίθου.............	8 478	353.036	1 640.652.000
Είδῶν ἐκ μετάλλων πλὴν σιδήρου καὶ χάλυβος...	6 924	275.292	2.833 770.000
Καπνοῦ.................	2.623	132.132	1.091.001.000
Μηχανῶν ἐκτὸς τῶν πρὸς μεταφορὰν.............	11.807	858 843	5.020.281.000
Μουσικῶν ὀργάν. καὶ φωνογράφων..	461	46.980	231.687.000
'Οχημάτων καὶ μηχανημάτων μεταφορᾶς	2.778	559.578	5.451.753.000
'Επισκευῆς σιδηροδρομικ. εἰδῶν	2 363	457.755	1.332.679.000
Διαφόρων εἰδῶν.........	11.234	262.079	1.815.570 000

Μερικαὶ βιομηχανίαι τείνουν νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς ὡρισμένας περιφερείας. 'Επὶ παραδείγματι τῷ 1914, λαμβανομένου ὡς μέτρου τῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς, ἡ πολιτεία Μίσιγκαν παρήγαγε τὰ 62. 9 % ἐκ τοῦ συνόλου τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας αὐτοκινήτων, ἡ Μασαχουσσέτη τὰ 43 % τῶν ὑποδημάτων, ἡ Κονέτικωτ τὰ 43 % τῶν προϊόντων ἐκ χαλκοῦ καὶ ὀρειχάλκου καὶ τὰ 62 % ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, ἡ Καλιφορνία τὰ 25 % τῶν συσκευασμένων προϊόντων, τὸ 'Ιλλινόϊς τὰ 40 % τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, ἡ Νέα Ὑόρκη τὰ 43 % ἀνδρικῶν καὶ τὰ 73 % γυναικείων φορεμάτων, τὰ 96 % ἀνδρικῶν κολλάρων καὶ τὰ 59 % δερματίνων χειροκτίων. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερομισθίων ἐργατῶν εἰς ὅλα τὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κατὰ διάφορα ἔτη. Ἡ ἀπότομος αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν κατὰ τὸ 1919 ὀφείλεται εἰς τὴν ἐντατικὴν παραγωγὴν πολεμοφοδίων διὰ τὸν ἀμερικανικὸν καὶ τοὺς συμμαχικοὺς στρατούς.

1899	4 712.763
19 4	5 468.?83
19 9	6.615 046
1914	7.036.337
1919	10 452.586
1921	8.192.952
1923	11.007.851
1925	10.727.337
1927	10.848.782

Εἰς τὴν βιομηχανικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σιδήρου καὶ χάλυβος αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι ἀνυπέρβλητοι. Τὰ κεφάλαια τὰ διατεθέντα διὰ τὴν βιομηχανίαν τούτων ἀνέρχονται εἰς 5.000.000.000. δολλ. ἡ δὲ ἀξία τῶν ἐτησίως παραγομένων προϊόντων εἰς 350.000.000 δολλ. Κατὰ δεύτερον λόγον ἔρχεται ἡ ὑφαντουργία, ἀπασχολοῦσα τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐργατῶν, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ μεγάλα, σχετικῶς, κεφάλαια. Μεγάλην πρόοδον ἐπίσης ἐσημείωσεν ἡ βιομηχανία χημικῶν προϊόντων. Χημικὰ λιπάσματα παράγονται εἰς μεγίστας ποσότητας εἰς τὰς πολιτείας τῆς ἀτλαντικῆς ἀκτῖνος. Εἰς τὰς πολιτείας τῆς Μέσης Δύσεως τὸ συσκευασμένον κρέας ἀνεπτύχθη εἰς σοβαρωτάτην βιομηχανίαν. Τὸ κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ Σικάγον, ἀλλ' αἱ πόλεις Κάνσας Σίτυ, Ὅμαχα, Ἅγ. Λουδοβῖκος καὶ ἄλλαι τείνουν ν' ἀφαιρέσουν τὰ σκῆπτρα εἰς τὴν βιομηχανίαν ταύτην ἀπὸ τὰς πολιτείας τοῦ Μισισσιπῆ. Ἄλλαι βιομηχανίαι, σημειώσασαι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγίστην ἀνάπτυξιν, εἶναι ἡ τῶν αὐτοκινήτων, ὀχημάτων, μηχανοποιήτων ὑποδημάτων, συσκευασμένων ὀπωρῶν κλπ. Ἡ μεγάλη ζήτησις αὐτοκινήτων ἔδωσε τεραστίαν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς βενζίνης καὶ τῶν ἐλαστικῶν. Ἡ παραγωγὴ τῆς βενζίνης κατὰ τὴν πενταετίαν μέχρι τοῦ 1919 ηὔξησεν ἀπὸ 1.195 000.000 γαλόνια εἰς 3.637.000.000. Ἡ αὔξησις εἰς ποσότητα ἦτο 204 %, εἰς δὲ ἀξίαν παραγωγῆς 540 %. Τῷ 1919 τὰ διυλιστήρια ἐχρησιμοποίησαν 358.000.000 βαρέλλια ἀκατεργάστου πετρελαίου, ἐξ ὧν τὰ 38.000.000 εἰσήχθησαν ἔξωθεν. Ὄχι μικροτέραν ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ἡ βιομηχανία εἰδῶν ἐκ καουτσούκ. Κατὰ τὸ 1919 τὰ $^2/_3$ τῆς παραγωγῆς ἀντιπροσώπευον ἐλαστικὰ αὐτοκινήτων. 'Επίσης μεγάλην αὔξησιν ἐσημείωσεν ἡ παραγωγὴ τοῦ λευκοσιδήρου. Ἡ ἀξία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῷ 1899 ἦτο 11.406 927.000 δολλ., τῷ 1904 14.793.90?.000, τῷ 1909 20 672 052 000, τῷ 1914 24 246 435 000, τῷ 1919 62.910.202.000, τῷ 1921 43.427.224 000, τῷ 1923 60 529.574.000, τῷ 1925 62.668.259.000, καὶ τῷ 1927 62.713.947.000 δολλ.

Συμφώνως πρὸς ὑπολογισμοὺς τοῦ Γραφείου ἁλιείας ἡ ἐτησία παραγωγὴ ἰχθύων κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1919 ἀνήρχετο, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς 2.500 000.000 λίτρας. Ἡ βιομηχανία αὕτη χρησιμοποιεῖ 200 000 ἐργάτας ἁλιεῖς. Ἡ ὁλικὴ παραγωγὴ τῆς Βοστώνης, Γλάουστερ (Μασαχουσέτης) καὶ Πόρτλανδ (Μαίν), τῶν τριῶν κυριωτέρων ἁλιευτικῶν λιμένων τῆς Νέας 'Αγγλίας, ἀνήρχετο τῷ 1919 εἰς 196.481.000 λίτρας.

'Ορυκτὸς πλοῦτος. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι παρουσιάζουν τὴν μεγαλυτέραν ἀναλογίαν ὀρυκτοῦ πλούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ μέγεθος ἣ πᾶσα ἄλλη χώρα ἐν τῷ κόσμῳ. 'Εν τούτοις ἐλάχισται ἀπόπειραι κατεβλήθησαν πρὸς ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἔκτοτε ὅμως ἡ ἀνάπτυξίς του ἐτοποθέτησε τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν λοιπῶν χωρῶν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. 'Εξ ὅλων τῶν ὀρυκτῶν πρῶτος ἔρχεται ὁ γαιάνθραξ, ἐξαγόμενος εἰς 30 ἐκ τῶν 48 πολιτειῶν. Αἱ μεγαλύτεραι ποσότητες ἐξάγονται ἐν Πενσυλβανίᾳ, δεύτερον ἔρχεται τὸ 'Οχάϊο, ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν αἱ πολιτεῖαι 'Ιλλινόϊς καὶ Δ. Βιργινία. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ φθάνει τὰ 550 ἑκατομμύρια τόννων, ἀντιπροσωπεύοντα ἀξίαν πλέον τοῦ 1.000.000.000 δολλ. καὶ ὑπερβαίνοντα τὸ $^1/_8$ τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς. Δεύτερος εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ὁ σίδηρος. Εἰς τὰ μεταλλεῖα σιδήρου αἱ μηχαναὶ χρησιμοποιοῦνται ἐντατικῶς, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἀπασχολουμένων, κατ' ἀναλογίαν, τόσον ὀλίγων ἐργατῶν. 'Ενίοτε ἡ φλὲψ εὑρίσκεται τόσῳ πλησίον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὥστε δὲν παρίσταται ἀνάγκη ἀνορύξεως. Ἡ ὁλικὴ παραγωγὴ τῷ 1919 ἦτο 30.646.000 τόνν., ἀξίας 810.000.000 δολλ. 'Εν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἄνω Λίμνης ἐξάγεται χαλκὸς εἰς μεγάλας ποσότητας καθὼς καὶ σίδηρος. 'Επίσης χαλκωρυχεῖα ὑπάρχουν ἐν 'Αριζόνᾳ, Μοντάνᾳ, Γιούτᾳ καὶ Καλιφορνίᾳ. Τῷ 1919 ἡ παραγωγὴ ἔφθασε τὸ 1.300.000.000 λίτρας, ἀξίας 250.000.000 δολλ. Ἡ παραγωγὴ αὕτη δίδει εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς χαλκοῦ. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι ἐπίσης ὁ μεγαλύτερος παραγωγὸς μολύβδου. Κατὰ σειρὰν παραγωγῆς ἔρχονται αἱ πολιτεῖαι Ἄϊνταχο, Γιοῦτα, Κολοράδο, 'Αϊόουα, Γουϊσκόνσιν, 'Ιλλινόϊς, Μιζούρη καὶ Κάνσας. Αἱ δύο τελευταῖαι πολιτεῖαι παράγουν ἐπίσης μεγάλας ποσότητας κασσιτέρου. Ὑδράργυρος καὶ ἀλουμίνιον ἐξάγονται εἰς σημαντικὰς ποσότητας, ὁ πρῶτος κυρίως ἐν Καλιφορνίᾳ, ἥτις ἀποτελεῖ σπουδαίαν παραγωγὴν ἅλατος, καίτοι δὲν φθάνει τὸ Μίσιγκαν, Νέαν Ὑόρκην, 'Οχάϊο καὶ Κάνσας. Εἰς πετρέλαιον αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι ὁ μεγαλύτερος παραγωγὸς τοῦ κόσμου. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ φθάνει τὰ 30 ἑκατομμ. γαλονίων, ἀξίας 1.300 ἑκατομμ. δολλ. Ἄργυρος ἐξάγεται περὶ τὰ 60.000.000 οὐγγιῶν, ἀξίας 50.000.000 δολ., χρυσὸς περίπου 2.500.000 οὐγγιῶν, ἀξίας 50.000 000. Μενίστη ἀφθονία ἐπίσης ὑπάρχει εἰς μεταλλικὰ ὕδατα. Μεταξὺ τοῦ 1880 καὶ 1919 ἡ παραγωγὴ ηὐξήθη ἀπὸ 2 εἰς 43 ἑκατομμύρια γαλονίων.

Ναυτιλία. Μέχρι τοῦ Παγκοσμίου πολέμου αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἄφησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν των εἰς μαρασμώδη κατάστασιν. Μέχρι τοῦ 1860 ἤκμαζεν, ἀλλ' ἔπειτα κατέπεσε, τὴν δὲ κατάπτωσιν ταύτην ἐπεδείνωσεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' αἰῶνος μόνον 8 % τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς χώρας διεξήγετο δι' ἀμερικανικῶν πλοίων. Τῷ 1898 ἡ συνολικὴ χωρητικότης τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἦτο 726.213 τόνν. Ὁ Παγκόσμιος πόλεμος ἐν τούτοις ἔδωκε μοναδικὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ναυτιλίαν ὅπως ἀναπτυχθῇ. Οὕτω, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1910 καὶ 1919, παρουσιάζει μεγάλην αὔξησιν, φθάσασα ἀπὸ 7.508.100 τῷ 1910 εἰς 16.324.000 τόννους κατὰ τὸ 1920. Σχεδὸν τὸ ἓν πέμπτον, ἢ 3.138.000 τόνν., ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὰς Μεγάλας Λίμνας. Ἡ χωρητικότης τῶν πλοίων ἐπὶ τῶν δυτικῶν ποταμῶν ἐξηκολούθησε νὰ ἐλαττοῦται ἀπὸ τοῦ 1906, φθάσασα, τῷ 1920, τοὺς 120.230 τόνν. 'Επίσης σημαντικὴν ἐλάττωσιν παρουσιάζουν τὰ ἱστιοφόρα καὶ εἰς ἀριθμὸν σκαφῶν καὶ εἰς χωρητικότητα. Ἡ μέση χωρητικότης τῶν ἀτμοπλοίων τῷ 1910 ἦτο 394 τόνν., τῷ δὲ 1919, 1359 τόνν. Κατὰ τὴν πενταετίαν 1910—1914 ἐναυπηγήθησαν ἀτμόπλοια χωρητικότητος 1.106 000 τόνν., κατὰ δὲ τὴν προσεχῆ πενταετίαν, μέχρι τοῦ 1919, ὁ ἀριθμὸς ἔφθασε τοὺς 4.948.400 τόνν., δηλαδὴ ὑπερετριπλασιάσθη. Ἡ ἀμερικανικὴ ναυτιλία ἀπασχολεῖται εἰς δύο διακεκριμένους κλάδους ἐμπορίου· εἰς τὴν ἀκτοπλοΐαν μεταξὺ λιμένων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον. Ἡ χωρητικότης διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ηὔξησεν ἀπὸ 1.076.152 τόνν. τῷ 1914 εἰς 9.928.595 τῷ 1920, ἐνῷ ἡ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου παρέμεινεν ἡ αὐτή. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ναυπηγήσεις αἱ γενόμεναι διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου ἀντεπροσώπευον δαπάνην 3.000 000.000 δολλ., ποσὸν μεγαλύτερον τῆς ἀξίας ὅλων τῶν ἐμπορικῶν στόλων τοῦ κόσμου κατὰ τὸ 1914, τῶν ὁποίων ἡ συνολικὴ χωρητικότης ἔφθανε τὰ 49.000.000 τόνν. Συμφώνως πρὸς τοὺς ἐπισήμους ἀριθμοὺς τοῦ γραφείου στατιστικῆς, τὴν 1 'Ιουλίου 1926 τὰ φέροντα τὴν ἀμερικανικὴν σημαίαν πλοῖα ἀνήρχοντο εἰς 26.343, χωρητικότητος 17.311.000 τόνν. 'Εκ τούτων 18.689 (χωρητικότητος 14.840.000 τόνν). ἦσαν ἀτμοκίνητα καὶ πετρελαιοκίνητα.

Συγκοινωνίαι. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι τὸ πρῶτον κράτος τοῦ κόσμου εἰς μῆκος σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ὁ πρῶτος σιδηρόδρομος κατεσκευάσθη τῷ 1828, κατὰ δὲ τὴν εἰκοσαετίαν, ἀπὸ 1870 ἕως 1890, τὸ μῆκος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἀπὸ 85,000 χιλ. ἔφθασε τὰς 270.000. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1915—1919 κατεσκευάσθησαν νέαι σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ μήκους 8.000 χλμ., ἀλλ' ἡ περίοδος μεταξὺ 1910—1921 παρουσιάζει μικρὰν αὔξησιν. Τῷ 1910 τὸ μῆκος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἦτο 390.000, τῷ δὲ 1921 400.852 χιλ. Τῷ 1917 μετεφέρθησαν 1.264.000.000 τόννοι φορτίου, ἔναντι 968.000 000 τῷ 1910. Περισσότερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ μεταφερθέντος φορτίου ἦσαν προϊόντα μεταλλείων, ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ὁ γαιάνθραξ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων ηὐξήθη ἐλαφρῶς, ἤτοι ἀπὸ 1.699.420 τῷ 1910 εἰς 1.833.732 τῷ 1917. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1926 τὸ μῆκος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἔφθασε τὰ 402.194 χλμ. Τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῶν κεφαλαίων τῶν σιδηροδρομικῶν ἑταιρειῶν πλησιάζει τὰ 22.000.000 000 δολλάρια. Οἱ ἀμερικανικοὶ σιδηρόδρομοι ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς δὲν ὑπερτεροῦν τοὺς εὐρωπαϊκούς. Αἱ ἅμαξαι εἶναι βαρύτεραι, ἡ δὲ ταχύτης τῶν ἁμαξοστοιχιῶν δὲν φθάνει τὰς ταχυτέρας εὐρωπαϊκάς. Δύναταί τις νὰ διασχίσῃ ὁλόκληρον τὴν χώραν διὰ πέντε σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ὅλα τὰ ὁπωσδήποτε πυκνοκατῳκημένα μέρη ἐξυπηρετοῦνται ἐπαρκῶς. Οἱ ἠλεκτρικοὶ σιδηρόδρομοι, διὰ τὴν μεταφορὰν κυρίως ἐπιβατῶν, δεικνύουν μεγαλυτέραν πρόοδον τῶν ἀτμοκινήτων. Τῷ 1907 ὑπῆρχον ἠλεκτρικαὶ γραμμαὶ μήκους 40.000 χλμ., τῷ δὲ 1917 ἔφθασαν εἰς 50.000 χλμ.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ γραφείου στατιστικῆς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τὰ πλοῖα τὰ ἐκτελοῦντα συγκοινωνίας ἐπὶ τῶν μεγάλων λιμνῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ἦσαν, τῷ 1916, 2.737.491 τόνν. Τὸ μεταφερθὲν φορτίον ἦτο 125.384.000 τόνν. ἔναντι 75.610.000 τόνν. τῷ 1906, δηλαδὴ ἐσημειώθη αὔξησις κατὰ 65 8%. 'Εκ τούτων 73.000.000 τόνν. ἦσαν σίδηρος, 30.000.000 γαιάνθρακες καὶ 6.000.000 τόνν. σίτου. 'Αντιθέτως ἡ μεταφορὰ ἐπὶ τοῦ Μισισσιπῆ καὶ τῶν παραποτάμων του παρουσιάζει σοβαρὰν ἐλάττωσιν. Τῷ 1906 ἦτο 4.412.000 τόνν., τῷ δὲ 1916 1.621.000 τόνν. Ἡ διὰ τῶν διωρύγων μεταφορὰ ἐπίσης παρουσιάζει ἐλάττωσιν, ἰδίᾳ εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην. Τὸ αὐτοκίνητον κατέστη σπουδαῖος παράγων μεταφορᾶς ἐπιβατῶν εἰς βραχείας, σχετικῶς, ἀποστάσεις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκινήτων ἔφθασε σήμερον τὰ 10 σχεδὸν ἑκατομμύρια, ἀριθμὸς ἀντιπροσωπεύων κατ' ἀναλογίαν ἓν αὐτοκίνητον ἀνὰ 10 ἄτομα. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1928 ὑπῆρχον 24.769 τηλεγραφεῖα εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, μὲ μῆκος γραμμῶν 2.869.0?2 χλμ. Τὰ τηλεγραφικὰ κέντρα ἀνήρχοντο εἰς 6.116, μὲ 18 ἑκατομμύρια τηλεφωνικοὺς σταθμούς, τὸ δὲ μῆκος τῶν συρμάτων ἦτο 91.428.038 χλμ. Οἱ συνδρομηταὶ τῶν τηλεφώνων ἦσαν 18.365.486, ὁ δὲ μέσος ὅρος τηλεφωνημάτων ἡμερησίως 52.581.000. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπῆρχον 15 ἐπάκτιοι σταθμοὶ ἀσυρμάτου καὶ 65 ἐσωτερικοί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ὑπὸ τοῦ γραφείου στατιστικῆς τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, «Thirteenth Census of the United States». «The Census of Manufactures» (1918—1919). — Ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, «Year Book of the Department of Agriculture». — Ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν 'Εσωτερικῶν (Τμῆμα Γεωλογίας), «Mineral Resources of the United States». — Ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τοῦ 'Εμπορίου, «Foreign Commerce and Navigation». — *W. T. King*, The Wealth and Income of the People of the United States (Ν. Ὑόρκη, 1917). — *Raymond Pearl*, The Nation's Food (Ν. Ὑόρκη, 1920). — *W. M. Persons*, Indices of General Business Conditions (Βοστώνη, 1919). — *W. Jennings*, History of Economic Progress in the U. S. (Λονδῖνον 1926). — *E. D. Bogart*, An Economic History of the United States (Λονδῖνον, 1923). — *C. Day*, Financial History of the U. S. (Λονδῖνον, 1923). — *C. D. Wright*, The Industrial Evolution of the U. S. (Ν. Ὑόρκη, 1913). Δ. Σ. ΔΕΒΑΡΗΣ

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] Οἱ ἀρχικοὶ κάτοικοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς Βορείου 'Αμερικῆς ἦσαν συγκριτικῶς ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, ἐξαιρέσει δὲ τοῦ Μεξικοῦ, δὲν εἶχον προαχθῆ πέραν τῆς καταστάσεως τῶν ἀγρίων. Οἱ γεωλογικοὶ σχηματισμοί, οἱ δημιουργήσαντες πολὺ στενότερον ὠκεανὸν μεταξὺ τῆς Βορείου 'Αμερικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἢ μεταξὺ τῆς Βορείου 'Αμερικῆς καὶ τῆς 'Ανατολικῆς 'Ασίας, ἐξησφάλισαν διὰ τὸν Νέον κόσμον τὴν καλὴν τύχην νὰ ἐποικισθῇ ὑπὸ προηγμένων λαῶν τοῦ δυτικοῦ Παλαιοῦ Κόσμου, ἀντὶ τῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων φυλῶν τῆς 'Ανατολῆς. Ἡ ὑπερωκεάνιος εἰσβολὴ προώδευε βραδέως διὰ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, ἀνακοπτομένη ὑπὸ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων πολυταράχου ὠκεανοῦ, τὸν ὁποῖον διέσχιζον μόνον βραδυκίνητα ἱστιοφόρα, καὶ ὑπὸ τῶν πυκνῶν καὶ δυσβάτων δασῶν τῶν 'Αππαλαχίων, ἅτινα ἐπεβράδυνον τὴν διάνοιξιν ἁμαξιτῶν ὁδῶν καὶ διωρύγων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἡ διείσδυσις αὕτη ἐπεταχύνθη καταπληκτικῶς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ὅταν ἡ ἀπέραντος περιφέρεια τῶν ἀδένδρων λειμώνων πέραν τῶν 'Αππαλαχίων ἐγένετο προσιτὴ εἰς τὸν ἔποικον, τῆς δι' ἀτμοῦ μεταφορᾶς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀντικαταστησάσης τὰ ἱστιοφόρα καὶ τὰς ἁμάξας. Τὰ ὅρια ἔπειτα ταχέως προωθήθησαν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῶν κεντρικῶν πεδιάδων, ἀλλ'

Digitized by Google

οἱ ἔποικοι εὗρον δευτέραν ἐπιβράδυνσιν κατὰ τὴν προέλασίν των, λόγῳ τοῦ ξηροῦ κλίματος τῶν δυτικῶν πεδιάδων. Κυρίως ἐγένετο πρῶτον ἐκμετάλλευσις τοῦ μεταλλικοῦ πλούτου τῆς περιφερείας τῶν Κορδιλιερῶν ἐπὶ τῆς ἀπωτέρας κλιτύος πρὸς τὸν Εἰρηνικόν, βραδύτερον δὲ πολλῶν μερῶν τῶν ἐνδοτέρων ὀροσειρῶν, τοῦτο δὲ ὤθησε τοὺς πρώτους ἐποίκους διὰ μέσου τῶν ξηρῶν πεδιάδων πρὸς τὴν φαινομενικῶς ἀφιλόξενον ὀρεινὴν περιφέρειαν. Ἐκεῖ οἱ τολμηροὶ ἐπήλυδες ταχέως ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς μεταλλικὰς περιφερείας, ἐξαντλοῦντες καὶ ἐγκαταλείποντες τοὺς μικροτέρους συνοικισμοὺς εἰς πρόωρον μαρασμὸν καὶ ὁρμῶντες ἐν πυρετώδει ἐνθουσιασμῷ πρὸς τὰ νεοευρεθέντα παραποτάμια πεδία, ἐνῷ συγχρόνως ἐγκαθίστων σοβαρὰ κέντρα ποικίλων βιομηχανιῶν εἰς τὰς σπουδαιοτέρας μεταλλικὰς περιφερείας. Μόνον ὅταν οἱ ἔποικοι ἔμαθον νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς μεθόδους τῆς εὐρείας κτηνοτροφίας καὶ τῆς γεωργίας δι᾿ ἀρδεύσεως ἀνεγνώρισαν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀπωτέρας δυτικῆς ἐνδοχώρας ὡς μονίμου κατοικίας διὰ γεωργικοὺς πληθυσμούς.

Ἡ ὑπὸ Γάλλων ἀγορὰ (1803) τῆς Λουϊζιάνας (μεγάλης περιφερείας δυτικῶς τοῦ Μισισσιπῆ) κοινῶς θεωρεῖται ἡ αἰτία τῆς πρὸς δυσμὰς ἐπεκτάσεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀλλ᾿ ἡ ἀγορὰ αὕτη ἑρμηνεύεται ὀρθότερον ὡς εὐκαιρία πρὸς ἐπέκτασιν ἢ αἰτία ταύτης, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ κάτοχος τῆς κοιλάδος Ὀχάϊο (τοῦ κυριωτέρου ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Μεγάλης Κεντρικῆς Κοιλάδος) ἀναποφεύκτως θὰ καθίστατο κύριος ὁλοκλήρου τῆς ἠπείρου.

Πληθυσμός. Φυλαί. Μετανάστευσις. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 οἱ κάτοικοι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀνήρχοντο εἰς 105.710.620 (κατὰ τὰς στατιστικὰς τοῦ 1917 εἰς 118.627.645), κατὰ δὲ τὰς στατιστικὰς τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1928 εἰς 120.013.000. Οὕτω σήμερον ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μετὰ τῶν κτήσεων (κάτ. 12.228.000) ὑπολογίζεται εἰς 132.241.000.

Οὐδεμία χώρα παρουσιάζει τόσῳ καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ αὔξησιν πληθυσμοῦ. Τῷ 1790 οἱ κάτοικοι ἀνήρχοντο εἰς 3.900.000, τῷ 1830 εἰς 13.000.000, τῷ 1860 εἰς 31.400.000, τῷ 1880 εἰς 50.000.000, τῷ 1900 εἰς 76.000.000 (ἐξαιρέσει τῶν ξένων ὑπηκόων), τῷ 1910 εἰς 91.972.266 καὶ τῷ 1920 εἰς 105,710.620. Ἡ αὔξησις ὀφείλεται εἰς τὰ πυκνὰ κύματα μεταναστεύσεως ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν χωρῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν, καθ᾿ ἃς εἰσῆλθον ἀπὸ τοῦ 1820—1920 30 ἑκατομμύρια ξένων. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1920 παρουσιάζει αὔξησιν μικροτέραν πάσης προηγουμένης. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ ἑξῆς αἴτια: α') Εἰς τὴν αὐστηρῶς περιοριστικὴν νομοθεσίαν κατὰ τῆς μεταναστεύσεως, τὴν ἐπιβληθεῖσαν μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. β') Εἰς τὰς ἐκ τοῦ πολέμου ἀπωλείας καὶ γ') ἔν τινι βαθμῷ εἰς τὴν ἐπιδημίαν γρίππης τοῦ 1918. Κατὰ φῦλον ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν παρουσιάζει ἀναλογίαν 104 ἀρρένων ἐπὶ 100 θηλέων, δηλαδὴ κατὰ τὸ 1920 ὑπῆρχον 53.900.376 ἄρρενες καὶ 51.810.244 θήλεις. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἀρρένων ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὴν μετανάστευσιν, καθ᾿ ὅσον εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τῶν ξένων οἱ ἄρρενες ὑπερτεροῦν σημαντικῶς. Εἰς ὀλίγας πολιτείας οἱ θήλεις ὑπερτεροῦν τοὺς ἄρρενας. Ἐν Μασαχουσσέτῃ λ. χ. ἡ ἀναλογία εἶναι 96,3 ἄρρενες ἐπὶ 100 θηλέων, ἐν Ρὸντ Ἄϊλανδ 97 κλπ. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν χρησιμοποίησιν θήλεος προσωπικοῦ ἐν τοῖς ὑφαντουργικοῖς ἐργοστασίοις. Εἰς τινας πολιτείας τῆς Ἄπω Δύσεως ἡ ἀναλογία τῶν ἀρρένων εἶναι πολὺ ὑψηλή. Οὕτως ἐν Νεβάδᾳ οἱ ἄρρενες εἶναι 148,4, ἐν Γουαϊόμιγκ 131,3, ἐν Ἀριζόνᾳ 121.9 κλπ.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν νέγρων κατὰ τὸ 1920 ἦτο περίπου 10% ἐπὶ τοῦ ὁλικοῦ· 10.463.131 ἐπὶ 105.710.620. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι παρουσιάζουν αὔξησιν 6.5% ἀπὸ τοῦ 1910, ἔναντι 11.4% κατὰ τὴν προηγουμένην δεκαετίαν καὶ 13.8% μεταξὺ 1890—1900. Ἡ μείωσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ μὲν γεννήσεις μεταξὺ τῶν μαύρων ἠλαττώθησαν, ἡ δὲ θνησιμότης οὐδεμίαν μεταβολὴν παρουσιάζει. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰνδῶν ἠλαττώθη ἀπὸ 265.683 τῷ 1910 εἰς 242.959 τῷ 1920, βαίνει δὲ συνεχῶς ἐλαττούμενος. Οἱ Κινέζοι ἐπίσης ἠλαττώθησαν, ὅπως ἀνεμένετο ἄλλως τε ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀποκλεισμοῦ τῆς ἀσκουμένης κατ᾿ αὐτῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰαπώνων, ἐν τούτοις, ηὔξησεν ἀπὸ 72.157 εἰς 111.025, ἤτοι κατὰ 53.86%.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν λευκῶν ξένων, λόγῳ τοῦ φραγμοῦ κατὰ τῆς μεταναστεύσεως, ηὐξήθη ἐλαφρότατα, ἀπὸ 13.345.545 εἰς 13.712.754 ἢ 2.7% μεταξὺ 1910 καὶ 1920, ἔναντι αὐξήσεως 30.7% μεταξὺ 1900 καὶ 1910. Συμφώνως πρὸς τοὺς μεταπολεμικοὺς στατιστικοὺς χάρτας, αἱ χῶραι ἐκ τῶν ὁποίων εἰσέρρευσαν οἱ μεγαλύτεροι ἀριθμοὶ λευκῶν μεταναστῶν κατὰ τὸ 1920 εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας εἶναι αἱ ἑξῆς: Γερμανία (1 686.102), Ἰταλία (1.610.609), Ρωσία (1.400.489), Πολωνία (1.139.978), Καναδᾶς (1.117.878), Ἰρλανδία (1.037.233), Ἀγγλία (812.828), Σουηδία (625.580), **Αὐστρία** (575.625).

Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὴν ἀναλογίαν τῶν λευκῶν πρὸς τὰς ἄλλας φυλὰς κατὰ τὸ 1910.

Ἐκ γονέων ἰθαγενῶν	58.421.957	55.3%
» ξένων	15 694.539	14 8 »
Ἰθαγενῶν καὶ ξένων	6.991.665	6.6 »
Σύνολον ἰθαγενῶν	81.108.161	76.7 »
Ξένοι λευκοί	13.712.754	13.0 »
Σύνολον λευκῶν	94.820.915	89.7 »
Νέγροι	10.463.131	9.9 »
Ἰνδοί	244.437	0 2 »
Κινέζοι	61.639	0.1 »
Ἰάπωνες	111.010	0.1 »
Ἄλλοι μὴ λευκοί	9.488	—
Σύνολον κατοίκων	105.710.620	100.0

Ἐκ τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων κατὰ τὸ 1920 τὰ 86.8% ἐγεννήθησαν ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 13.2% ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἐκ τούτων 175.972 ἐγεννήθησαν ἐν Ἑλλάδι, 10.2823 ἐν Ρουμανίᾳ, 169.417 ἐν Νοτιοσλαυΐᾳ, 10.477 ἐν Βουλγαρίᾳ, 16.298 ἐν Τουρκίᾳ, 36.662 ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ 5.608 ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἡ ἐλάττωσις τῆς μεταναστεύσεως ἐσημειώθη ἀπὸ τοῦ 1915, λόγῳ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ τὰ πέντε ἔτη (1910—1914) ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν ἔφθασε τὰ 5.174.000, κατὰ δὲ τὴν προσεχῆ πενταετίαν (μέχρι τοῦ 1919) μόνον τὸν ἀριθμὸν 1.173.000. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τοὺς ξένους λευκοὺς μετανάστας, κατὰ φυλάς, οἱ ὁποῖοι εἰσῆλθον κατὰ τὸ 1920, ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς εἰσελθόντας κατὰ τὸ 1910:

Ξένοι μετανάσται κατὰ φυλάς.

Φυλαὶ ἢ λαοί.	*1920*		*1910*	
	Ἀριθμ.	*ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν*	*Ἀριθμ.*	*ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν*
Ἄγγλοι	58.366	14	53.498	5
Γάλλοι	27 390	6	21.107	2
Γερμανοί	7.338	2	71.380	7
Ἑβραῖοι	14.292	3	84.260	8
Ἕλληνες	13.998	3	39.135	4
Ἰταλοί, Βόρειοι	12.918	3	30.780	3
Ἰταλοί, Νότιοι	88.882	21	192.673	19
Ἰρλανδοί	20.784	4	38.382	4
Ἱσπανοί	23.594	5	5.837	—
Κροάται καὶ Σλοβέν.	493	—	39 562	4
Λιθουανοί	422	—	22.714	2
Μαγυάροι	252	—	27.302	3
Μεξικανοί	51.042	12	17.760	2
Ὁλλανδοὶ-Φλαμανδ.	12.730	3	13.012	1
Πολωνοί	2.519	—	128.348	13
Πορτογάλοι	15 174	4	7.657	—
Ρουθήνιοι	258	—	27.907	3
Σκανδιναυοί	16.621	4	52.037	5
Σκῶτοι	21.180	5	24.612	2

Παρατηρεῖ τις ὅτι κατὰ τὸ 1920 ἐσημειώθη μεταβολὴ ἐν τῇ φυλετικῇ συνθέσει τῆς μεταναστεύσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1910. Ἡ ἀναλογία τῶν Ἰταλῶν ἦτο ἡ ἰδία, ἀλλ᾿ ἡ μετανάστευσις φυλῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐμειώθη σημαντικῶς. Ἡ μετανάστευσις ἐκ τῆς Αὐστρίας, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ρωσίας οὐσιαστικῶς ἐσταμάτησε μετὰ τὸ 1917. Ἡ μετανάστευσις ἐκ τῶν βορείων συνόρων, Ἄγγλων, καὶ Γάλλων Καναδῶν, ὡς καὶ ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τοῦ Μεξικοῦ ηὐξήθη μεγάλως. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἡ Εὐρώπη ἦτο ἡ κυριωτέρα πηγὴ μεταναστεύσεως πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, προμηθεύουσα τὰ 90% τοῦ συνόλου. Ἡ ἀναλογία τῆς Εὐρώπης κατέπεσεν ἐν τούτοις εἰς τὰ 60% τῷ 1915, 50% τῷ 1916, 45% τῷ 1917, 28% τῷ 1918, 17% τῷ 1919. Τῷ 1920 ἀνῆλθεν εἰς τὰ 57%. Ἡ ἀναλογία θηλέων μεταξὺ τῶν μεταναστῶν κατὰ τὸ 1920 ἦτο 42.4%, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀναλογίαν 33.4% κατὰ τὰ ἔτη 1910—1914. Εἰς τοὺς Ἕλληνας μετανάστας ἡ ἀναλογία θηλέων ηὐξήθη ἀπὸ 9 εἰς 20 καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ἀπὸ 5 εἰς 48, ὅπερ ἐνδεικνύει, ὅτι ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν τούτων δυνατὸν ν' ἀποβῇ μονιμωτέρα ἢ κατὰ τὸ παρελθόν. Κατὰ τὸ 1917 ἐπεβλήθη εἰς τοὺς μετανάστας δοκιμή, ὅπως ἀποδειχθῇ ἂν εἶναι ἐγγράμματοι, ἐξαιρεθέντων ὡρισμένων ἐξ αὐτῶν, ὡς λ. χ. τῶν ἐλθόντων ὅπως ἐπισκεφθοῦν συγγενεῖς των, ἢ διότι ἔφευγον καταδιώξεις θρησκευτικῆς φύσεως ἐν τῇ πατρίδι των. Ἡ δοκιμὴ ἀπέδειξεν, ὅτι μόνον 15.094 ἐγγράμματοι μετανάσται, ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω, ἢ τὰ 4.4% τοῦ συνόλου εἶχον εἰσέλθει τῷ 1920. Κατὰ τὰ ἔτη 1908—1917, 1.617.000 ἀγράμματοι μετανάσται, ἀπὸ 14 ἐτῶν καὶ ἄνω, εἶχον εἰσέλθει. Δυνάμει τοῦ μεταναστευτικοῦ νόμου τοῦ 1921 ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν ἐξ οἱασδήποτε χώρας τῶν γενομένων δεκτῶν κατὰ τὸ ἔτος ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1921 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1922 περιωρίσθη εἰς τὰ 3% τῶν προσώπων τῆς αὐτῆς ἐθνικότητος, τῶν διαμενόντων ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις κατὰ τὸ ἔτος 1910. Συνεπῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μόνον 358.000 μεταναστῶν ἐγένοντο δεκτοί. Ἡ τάσις τῶν πληθυσμῶν ὅπως συγκεντροῦνται εἰς τὰς πόλεις ἐξακολουθεῖ ἀμείωτος. Τῷ 1910 ἡ ἀναλογία τῶν κατοίκων τῶν διαμενόντων ἐπὶ ἀστικοῦ ἐδάφους (πόλεις, κωμοπόλεις κλπ. πληθυσμοῦ 2.500 κατ. καὶ ἄνω) ἦτο 46.3 %. Τῷ 1920 ἡ ἀναλογία ἔφθασε τὰ 51.4%.

Αἱ πόλεις αἱ παρουσιάζουσαι αὔξησιν πληθυσμοῦ πλέον τῶν 100 % κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1920 ἦσαν τὸ Ντητρόϊτ (Μίσιγκαν), λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας τῶν αὐτοκινήτων, τὸ Ἄκρον (Ὀχάϊο), κέντρον μεγάλων ἐργοστασίων καουτσοὺκ καὶ ἐλαστικῶν αὐτοκινήτων, τὸ Φλὶντ (Μίσιγκαν), ἐπίσης πόλις βιομηχανίας αὐτοκινήτων, ἡ Τοῦλσα (Ὀκλαχάμα), μέγα κέντρον παραγωγῆς πετρελαίου, τὸ Γκαῖρυ (Ἰνδιάνα), πόλις ἐσχάτως κτισθεῖσα ὑπὸ τῆς ἑταιρείας χάλυβος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἡ Μπέτλεμ (Πενσυλβανία), ἐπίσης κέντρον βιομηχανίας τοῦ χάλυβος, τὸ Νόξβιλ (Τεννεσῆ) καὶ τὸ Λὸνγκ Μπῆτς (Καλιφορνία). Ἐξαιρέσει τῆς Μπέτλεμ οὐδεμία τῶν πόλεων τούτων εὑρίσκεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Σχεδὸν τὸ 1/4 τῆς αὐξήσεως τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν 12 μεγαλυτέρων πόλεων, αἵτινες τῷ 1920 εἶχον ἄνω τῶν 500.000 κατ. ἑκάστη. Τῷ 1910 ὑπῆρχον μόνον 8 πόλεις μὲ πληθυσμὸν 500.000 ἢ ἄνω. Τὸ ἔτος τοῦτο 12.5 % ἢ τὸ 1/8 τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ ἔζη εἰς πόλεις τοῦ μεγέθους τούτου, τῷ δὲ 1920 ἡ ἀναλογία ἔφθασε τὰ 15.5 %. Τῷ 1910 ὑπῆρχον 42 πόλεις μὲ πληθυσμὸν ἀπὸ 100.000 ἕως 500.000, τῷ 1920 ὁ ἀριθμός των ηὐξήθη εἰς 56 καὶ τῷ 1927 εἰς 78. Ἐκ τούτων πέντε, αἱ Νέα Ὑόρκη, Σικάγον, Φιλαδέλφεια, Ντητρόϊτ, Λὸς Ἄγκελες, ἔχουν ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Εἰς τὰς μεγαλοπόλεις πλεονάζουν οἱ ξένοι, ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τῆς Νέας Ὑόρκης τὰ 80 % ἐγεννήθησαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Εἰς πολλὰς μεγαλοπόλεις ὑπάρχουν συνοικίαι, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἀκούει τις ὁμιλουμένην τὴν ἀγγλικήν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ ἐξαμερικανισμὸς τῶν ξένων προχωρεῖ καταπληκτικῶς. Ἡ δευτέρα γενεὰ τούτων, μορφωθεῖσα εἰς ἀμερικανικὰ σχολεῖα, δυσκόλως διακρίνεται τῶν παλαιῶν Ἀμερικανῶν.

Εἰς τὴν ἑπομένην σελίδα παραθέτομεν πίνακα δεικνύοντα τὰς 48 πολιτείας τὰς ἀποτελούσας τὴν ὁμοσπονδίαν, μετὰ τῶν ἐμβαδῶν ἑκάστης, τῶν κατοίκων, τῆς πρωτευούσης, τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς καὶ τὸ ἔτος τῆς εἰσόδου ἑκάστης εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν. Αἱ δέκα τρεῖς πρῶται εἶναι αἱ ἀποτελέσασαι ἀρχικῶς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἐντὸς παρενθέσεως ἐτέθησαν αἱ ἀνεγνωρισμέναι συντομογραφίαι ἑκάστης πολιτείας.

Ἐκτὸς τῶν 48 τούτων πολιτειῶν περιλαμβάνεται καὶ τὸ ὁμοσπονδιακὸν διαμέρισμα τῆς Κολομβίας (District of Columbia, D. C. 1791, ἐμβ. 181 τ. χλ., κάτ. 552.000) μὲ πρωτεύουσαν αὐτοῦ καὶ τῆς ὁμοσπονδίας τὴν Βασιγκτῶνα (552.000 κάτ.)

Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὸ ἐμβαδὸν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἐξωτερικῶν ἐδαφῶν καὶ κτήσεων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

	Τετραγ. χιλ.	*Πληθυσμὸς*
Ἀλάσκα	1.530.328	60.000
Πόρτο Ρίκο	8.896	1.417.000
Παρθένοι Νῆσοι	357	26.051
Διῶρυξ τοῦ Παναμᾶ	1.434	35.512
Ἀμερική	1.541.015	1.538.563
Φιλιππῖναι	297.905	10.314.310
Ἀσία	297.905	10.314 310
Χαβάη	16.701	348.767
Γκονάμ	544	17.654
Ἀμερικανικὴ Σαμόα	157	8 763
Ὠκεανία	17.402	375 184
Σύνολον	1.886.320	12.228.057

Αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, συμφώνως πρὸς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ 1928, εἶναι αἱ ἑξῆς: Νέα Ὑόρκη (Νέα Ὑόρκη) κάτ. 6.017.000, Σικάγον (Ἰλλινόϊς) κάτ. 3.157.000, Φιλαδέλφεια (Πενσυλβανία), κάτ. 2.064.000, Ντητρόϊτ (Μίσιγκαν), κάτ. 1.378.000, Λὸς Ἄγκελες (Καλιφορνία), κάτ. 1.500.000, Ἅγιος Λουδοβῖκος (Μισσούρη), κάτ. 848.000, Βαλτιμώρη (Μαίρυλανδ), κάτ. 830.400, Πίτσμπουργ (Πενσυλβανία), κάτοικ. 673 000, Ἅγιος Φραγκῖσκος (Καλιφορνία), κάτοικ. 585.000, Μπούφαλο (Νέα Ὑόρκη), κάτ. 555.800. Μιλγουώκη (Οὐϊσκόνσιν), κάτ. 544.200, Νιοῦαρ (Νέα Ἱερσέη), κάτ. 473.600.

Πολίτευμα. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀποτελοῦν ὁμοσπονδιακὴν δημοκρατίαν δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ 1787, τεθείσης ἐν ἰσχύϊ τῷ 1789 καὶ καθιερωθείσης ἐν τῷ Συντάγματι, διὰ τοῦ ὁποίου ὡρισμένα δικαιώματα καὶ προνόμια ἐξεχωρήθησαν εἰς τὴν συμπολιτειακὴν κυβέρνησιν, ἑδρεύουσαν ἐν Βασιγκτῶνι, καὶ τὰ συμπολιτειακὰ νομοθετικὰ σώματα. Ἡ συμπολιτειακὴ κυβέρνησις ἔχει τὴν φροντίδα τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, τῶν τελωνείων, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τῶν κτήσεων καὶ ἐξηρτημένων ἐδαφῶν, διευθύνει τὸ μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἐμπόριον, τὰ ταχυδρομεῖα, τὴν γενικὴν πολιτικήν, ἐνῷ ἀφ᾿ ἑτέρου ἑκάστη πολιτεία, ἔχουσα ἴδιον Σύνταγμα, αὐτοκυβερνᾶται εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ὑποθέσεις. Ἡ ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἁρμοδιοτήτων καθιεροῦται καὶ εἰς τὸν συμπολιτειακὸν καὶ εἰς τοὺς πολιτειακοὺς καταστατικοὺς χάρτας. Αἱ ἐκτελεστικαὶ ἐξουσίαι, ὁ πρόεδρος δηλαδὴ καὶ οἱ κυβερνῆται τῶν πολιτειῶν, οὖσαι αἱρεταὶ καὶ πραγματικῶς ἀντιπροσωπευτικαὶ τοῦ λαοῦ ὡς μέλη τοῦ κογκρέσσου ἢ τῶν πολιτειακῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἔχουν ὡρισμένας ἁρμοδιότητας, εἰς τὰς ὁποίας τὰ νομοθετικὰ σώματα δὲν δύνανται νὰ ὑπεισέλθουν. Ἐξ ἄλλου ταῦτα δὲν ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ υἱοθετήσουν **μέτρα** προτεινόμενα ὑπὸ τῆς ἐκτελεστι-

Digitized by Google

Πολιτεῖαι	Τετρ. χλμ.	Πληθυσμὸς 1928	Πρωτεύουσαι	Πληθυσμὸς 1928	Ἔτος εἰσόδου
Βιργινία Virginia (Va.)	110.399	2.575.000	Ρίτσμονδ Richmond	194.400	1788
Βόρειος Καρολίνα North Carolina (N. C.)	135.778	2.938.000	Ράλεϊ Raleigh	31.000	1789
Γεωργία Georgia (Ga.)	153.490	3.203.000	Ἀτλάντα Atlanta	255.100	1788
Ντελαγουέαρ Delaware (Del.)	6.138	244.000	Ντόβερ Dover	4.042	1787
Κοννέτικωτ Konnecticut (Conn.)	12.859	1.667.000	Χάρτφορδ Hartford	172.300	1788
Μαίρυλανδ Maryland (Md.)	31.926	1.616.000	Ἀννάπολις Annapolis	11.214	1788
Μασσαχουσέτη Massachusetts (Mass.)	21.408	4.290.000	Βοστώνη Boston	779 620	1788
Μινεσότα Minnesota (Minn.)	219 317	2.722.000	Ἅγιος Παῦλος St. Paul	358.200	1858
Νέα Ἰερσέη New Jersey (N. J.)	21.299	3.821.000	Τρέντον Trenton	139 000	1787
Νέα Ὑόρκη New York (N. Y.)	127 433	11.550.000	Ὤλμπανυ Albany	120.400	1788
Νέον Χάμψιρ New Hampshire (N. H.)	24.192	456.000	Κόνκορδ Concord	22.167	1788
Νότιος Καρολίνα South Carolina (S. C.)	80.258	1.864.000	Κολομβία Columbia	50.600	1788
Πενσυλβανία Pennsylvania (Pa.)	116.872	9.854.000	Χάρρισμπουργ Harrisburg	86.900	1787
Ρὸντ Ἄϊλανδ Rhode Island (R. I.)	3.232	716.000	Πρόβιντενς Providence	286 300	1790
Ἄϊνταχο Idaho	217.261	546.000	Μποΐζ Boise	21.393	1890
Ἀϊόβα Iowa (Ia.)	145.415	2.428.000	Ντὲ Μουὰν Des Moines	151.900	1846
Ἀλαβάμα Alabama (Ala.)	105.145	2.573.000	Μοντγκόμερυ Montgomery	63.100	1819
Ἀριζόνα Arizona (Ariz.)	295.134	474 000	Φοίνιξ Phoenix	60 000	1912
Ἀρκάνσας Arkansas (Ark.)	138.132	1.944.000	Λίτλ Ρὸκ Little Rock	79.200	1836
Βέρμοντ Vermont (Vt.)	24 770	352 428	Μοντπελιὲ Montpelier	7.125	1791
Βόρειος Δακότα North Dakota (N. Dak.)	183.460	641 192	Πιὲρ Pierre	3.209	1889
Δυτικὴ Βιργινία West Virginia (W. Va.)	62.598	1.724.000	Τσάρλεστον Charleston	55.200	1863
Ἰλλινόϊς Illinois (Ill.)	146.756	7 396.000	Σπρίγκφιλδ Springfield	67.200	1818
Ἰνδιάνα Indiana (Ind.)	94.153	3.176.000	Ἰνδιανάπολις Indianapolis	382.000	1816
Γιοῦτα Utah	220.115	531.000	Σὼλτ Λέϊκ Σίτυ Salt Lake City	138.000	1896
Καλιφορνία California (Cal.)	409 973	4 556.000	Σακραμέντο Sacramento	75.700	1850
Κάνσας Kansas (Kan.)	212.780	1.835.000	Τοπέκα Topeka	52 800	1861
Κεντῶκυ Kentucky (Ky.)	108 833	2.553.000	Φράνκφορτ Frankfort	9 805	1792
Κορολάδο Colorado (Col.)	269.214	1.090.000	Ντένβερ Denver	294.200	18·6
Λουϊζιάνα Louisiana (La.)	125.625	1.950 000	Μπατὸν Ρούζ Baton Rouge	21.782	1812
Μαὶν Maine (Me.)	85.570	795.000	Αὐγούστα Augusta	56.700	1820
Μίσιγκαν Michigan (Mich.)	150.162	4.591 000	Λάνσινγκ Lansing	79.600	1837
Μισισσιπῆ Mississipi (Miss.)	121 375	1.790 618	Τζάκσον Jackson	2.114	1817
Μισσούρη Missouri (Mo.)	179.790	3.523.000	Τζέφερσον Σίτυ Jefferson City	14.419	1821
Μοντάνα Montana (Mont.)	380.706	714.000	Ἕλενα Helena	12 037	1889
Νεβάδα Nevada (Nev.)	286.675	77.407	Κάρσον Σίτυ Carson City	1.685	1864
Νεβράσκα Nebraska (Neb.)	200.769	1.405.000	Λίνκολν Lincoln	71.100	1867
Νέον Μεξικὸν New Mexico (N. Mex.)	317.609	39; 000	Σάντα Φὲ Santa Fé	7.236	1912
Νότιος Δακότα South Dakota (S. Dak.)	201.015	704.000	Βίσμαρκ Bismarck	7.122	1889
Ὀχάϊο Ohio (O.)	106.289	6.826.000	Κολόμβος Columbus	299.000	1803
Ὀκλαχόμα Oklahoma (Okla.)	181.440	2 426.000	Ὀκλαχόμα Σίτυ Oklahoma City	160.000	1907
Ὄρεγκον Oregon (Oreg.)	250.440	902.000	Σάλεμ Salem	17.679	1859
Οὐάϊομιγκ Wyoming (Wyo.)	253.587	247.000	Σεϋὲν Cheyenne	13.829	1890
Βάσιγκτων Washington (Wash.)	179.032	1 587.000	Ὀλυμπία Olympia	7.795	1889
Οὐϊσκόνσιν Wisconsin (Wis.)	145.205	2.953.000	Μάδισον Madison	59.500	1848
Τεννεσῆ Tennessee (Tenn.)	134.669	2.502 000	Νάσβιλ Nashville	139.600	1796
Τέξας Texas (Tex.)	688.643	5.487.000	Ὤστιν Austin	45.100	1845
Φλώριδα Florida (Fla.)	151.939	1 411.000	Ταλαχασῆ Tallahassee	5.537	1845

κῆς ἐξουσίας. Ἐκ τούτου προκύπτει ἔλλειψις ἁρμονίας. Αἱ συγκρούσεις εἶναι συχναί, ἡ δὲ ἀρνησικυρία τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἶναι ἐνεργὸς ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, καίτοι τὸ νομοθετικὸν σῶμα δύναται νὰ ὑπερπηδήσῃ ταύτην διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων. Ὁ πρόεδρος καὶ ἀντιπρόεδρος ἐκλέγονται καθ' ἑκάστην τετραετίαν, ἡ δὲ ἐκλογή των δὲν δύναται ν' ἀνακληθῇ, εἰμὴ κατόπιν ὡρισμένης κατηγορίας, μέτρον ἐφαρμοσθὲν ἅπαξ μόνον, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Σήμερον ἐκλέγονται ὑπὸ συλλόγου ἐκλεκτόρων, ὅστις θεωρητικῶς ἔχει ἀπεριόριστα δικαιώματα ἐκλογῆς, πρακτικῶς ὅμως μένουν ἄνευ ἀξίας ὑπὸ τῆς ρητῆς ἐντολῆς τῶν ἐκλογέων ὅπως οἱ ἐκλέκτορες ὑποστηρίξουν ὡρισμένον ὑποψήφιον. Δύνανται νὰ ἐπανεκλεγοῦν. Ἀλλ' ἐπικρατῆσαν ἔθιμον ἀπαγορεύει τρίτην θητείαν. Ὁ πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς συνάψεως συνθήκης ἔχει ἀπόλυτον δικαιοδοσίαν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις. Δὲν δύναται ν' αναλάβῃ νομοθετικὴν πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ διὰ τῶν διαγγελμάτων (messages) του πρὸς τὸ κογκρέσσον δύναται νὰ κινήσῃ τὴν χώραν, ὅπως ἀντιληφθῇ τὴν ἀνάγκην ὡρισμένων μεταρρυθμίσεων, ἐπίσης δὲ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας δι' οἱονδήποτε νομοσχέδιον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ψηφίσεώς του. Ἐπὶ πλέον, ὡς ἀνώτατος ἄρχων τῆς διοικήσεως, δύναται νὰ ἐλέγξῃ, ἂν οἱ νόμοι ἐφαρμόζωνται ἢ ὄχι ὅπως πρέπει. Ἐν καιρῷ πολέμου ἢ σοβαρῶν κρίσεων θεωρεῖται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους, εἰς τοιαύτας δὲ περιστάσεις ἡ ἐξουσία του καθίσταται ἀπόλυτος. Οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπουργοὶ δὲν δύνανται νὰ ὁμιλῶσιν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν βουλῶν, εἶναι δὲ ἁπλῶς προσωπικοὶ βοηθοὶ τοῦ προέδρου. Οὗτος, ὑποκείμενος εἰς τὴν συγκατάθεσιν τῆς γερουσίας, δύναται νὰ ἐκλέγῃ ἢ ἀπολύῃ οἱονδήποτε ὑπουργόν, χωρὶς τὸν φόβον δημιουργίας πολιτικῆς κρίσεως. Εἰς ὅλους τοὺς σοβαροὺς διορισμούς, ὡς λ. χ. πρεσβευτῶν ἢ μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἡ συναίνεσις τῆς γερουσίας εἶναι ἀναγκαία, τοῦτο δὲ περιορίζει κἄπως τὴν ἐξουσίαν τοῦ προέδρου καὶ ἀποτελεῖ συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ὁ πρόεδρος δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὴν χώραν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μόνον τὸ κογκρέσσον δύναται νὰ κηρύξῃ τοῦτον καὶ χορηγήσῃ τὰς ἀπαιτουμένας δαπάνας. Ὁ πρόεδρος δὲν δύναται νὰ συνάψῃ συνθήκην, εἰμὴ ἀφοῦ συμβουλευθῇ καὶ ἐπιτύχῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς γερουσίας, ἥτις δέον νὰ δοθῇ διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν $^2/_3$ τῶν παρόντων. Ἡ γερουσία, ἀντιπροσωπεύουσα τὰς πολιτείας ὡς κυριάρχους, ἔχει δύο μέλη ἐξ ἑκάστης πολιτείας. Ἡ βουλή, ἀντιπροσωπεύουσα τὸν λαόν, ἔχει βουλευτὰς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἑκάστης πολιτείας. Οὕτω τῷ 1922 ὑπῆρχον 96 γερουσιασταὶ καὶ 435 μέλη τῆς βουλῆς ἢ τοῦ κογκρέσσου (Congressmen). Οἱ γερουσιασταὶ ἐκλέγονται δι' ἓξ ἔτη, ἕκαστον δὲ δεύτερον ἔτος τὸ ἓν τρίτον ἀποσύρεται, τῆς ζωῆς τῆς γερουσίας μὴ διακοπτομένης ποτέ. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται διὰ δύο ἔτη, τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν διενεργουμένων κατὰ τὸ πρῶτον προεδρικὸν ἔτος καὶ ἔπειτα ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος.

Τὸ κογκρέσσον ἔχει μικροτέραν ἐξουσίαν ἢ ἄλλα κοινοβούλια ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ δικαιοδοσία του περιορίζεται αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος. Τοῦτο διαλαμβάνει οὐ μόνον ὡρισμένα θεμελιώδη ζητήματα, ὡς αἱ ἐγγυήσεις δι' ἀτομικὰ καὶ περουσιακὰ δικαιώματα, ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, ἀνεξιθρησκείαν κλπ., ἀλλά, ἐσχάτως ἰδίᾳ, ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ ζητημάτων κανονιζομένων διὰ κοινῶν νόμων, ὡς ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος τῶν ποτῶν καὶ ἡ γυναικεία ψῆφος. Ταῦτα, ἀποτελοῦντα ἤδη θεμελιώδεις νόμους, διὰ νὰ καταργηθοῦν θ' ἀπῄτουν τροποποίησιν τοῦ Συντάγματος, ψηφιζομένην διὰ τῶν δύο τρίτων ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν καὶ τῇ συγκαταθέσει τῶν τριῶν τετάρτων τῶν πολιτειακῶν νομοθετικῶν σωμάτων. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν οἱαδήποτε πρᾶξις τοῦ κογκρέσσου ἢ τῶν πολιτειακῶν νομοθετικῶν σωμάτων ἀποτελέσῃ παραβίασιν τοῦ Συντάγματος, τὸ Ἀνώτατον δικαστήριον (Supreme Court) τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν συνερχόμενον δὲν θὰ διστάσῃ νὰ κηρύξῃ τὴν πρᾶξιν ἄκυρον. Τῷ 1922 ἀπετελεῖτο ἐξ ἐννέα δικαστῶν, ἡ ἀμεροληψία των δὲ οὐδέποτε ἠμφεσβητήθη σοβαρῶς. Μερικαὶ τῶν ὀλιγώτερον κατῳκημένων πολιτειῶν ἐθεώρησαν περιττὴν τὴν δευτέραν βουλήν, ἀρκεσθεῖσαι εἰς ἓν νομοθετικὸν σῶμα. Εἰς τὰς δυτικὰς ἰδίᾳ πολιτείας ἐπικρατεῖ δυσπιστία κατὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτευομένων, ὁσάκις δὲ οἱ βουλευταί των δὲν τοὺς ἱκανοποιοῦν, εἴς τινας πολιτείας, ἀνακαλοῦν τὴν ἐκλογήν των, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐφαρμόζουν κοινὴν μέθοδον, ὁπότε διατηρεῖται ὁ ἀπ' εὐθείας λαϊκὸς ἔλεγχος ἐπὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως τοῦ δημοψηφίσματος ἢ προτάσεως νόμων ὑπὸ πολιτῶν.

Οἱ πρόεδροι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

Βάσιγκτων Γεώργιος	1789—1793 1793-1797
Ἄνταμς Ἰωάννης	1797—1801
Τζέφερσων Θωμᾶς	1801—1805 1805—1809
Μάδισων Ἰάκωβος	1809—1813 1813—1817
Μονρὼ Ἰάκωβος	1817—1821 1821—1825
Ἄνταμς Ἰωάνν. Κουΐνσυ	1825—1829
Τζάκσων Ἀνδρέας	1829—1833 1833-1837
Βὰν Μπιοῦρεν Μαρτῖνος	1837—1841
Χάρρισων Γουλιέλμος Ἑρρῖκος (Μάρτ. Ἀπρίλ.)	1841
Τάϋλερ Ἰωάννης	1841—1845
Πὼκ Ἰάκωβος Νὼξ	1845—1849
Τέϋλορ Ζαχαρίας	1849-1850
Φίλμωρ Μιλάρδος	1850—1853
Πῆρς Φραγκλῖνος	1853—1857
Μπιούκαναν Ἰάκωβος	1857—1861
Λίνκολν Ἀβραὰμ	1861—1865
Τζόνσων Ἀνδρέας	1865—1869 1869-1873
Γκρὰντ Ὀδυσσεὺς	1873—1877
Χέϋ Ρόδερφορδ	1877—1881
Γκάρφιλντ Ἰάκωβος Ἀβραὰμ (Μάρτ. Σεπτ.)	1881
Ἄρθουρ Τσέστερ Ἄλλαν	1881—1885
Κλήβελαντ Γκρόβερ	1885—1889
Χάρρισων Βενιαμὶν	1889—1893
Κλήβελαντ Γκρόβερ	1893—1897
Μακκίνλεϋ Γουλιέλμος	1897—1901
Ροῦσβελτ Θεόδωρος	1901—1905 1905—1909
Τὰφτ Γουλιέλμος Ὀβάρδος	1909—1913
Οὐΐλσων Γκούντρω	1913—1917 1917—1921
Χάρντινγκ Οὐῶρεν Γαμαλιὴλ	1921—1923
Κοῦλιτζ Καλβῖνος	1923—1925
» »	1925—1929

Ἐκ τούτων οἱ Χάρρισων Β., Τέϋλορ Ζ., Λίνκολν Ἀβρ., Γκάρφιλντ Ἰάκ., Μακκίνλεϋ Γ. καὶ Χάρντινγκ Ο. ἀπέθανον κατὰ τὸ διάστημα τῆς προεδρικῆς θητείας των.

Διὰ τὴν περίοδον 4 Μαρτίου 1929—1933 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὁ Ἑρβέρτος Κ. Χοῦβερ. Ἡ γερουσία ἀποτελεῖται ἐξ 600 ρεπουμπλικάνων καὶ 36 δημοκρατικῶν. Τὸ κογκρέσσον περιλαμβάνει 300 ρεπουμπλικάνους, 131 δημοκρατικοὺς καὶ 1 σοσιαλιστήν. Τοῦ Ἀνωτάτου δικαστηρίου πρόεδρος εἶναι ὁ τέως πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Οὐΐλλιαμ Χ. Τάφτ.

Γλῶσσα, θρησκεία, ἐκπαίδευσις, τύπος. Ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἡ ἀγγλική, μὴ διαφέρουσα τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμιλουμένης καὶ γραφομένης εἰμὴ κατὰ τοὺς τοπικοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ ἔτι περισσότερον τὴν προφοράν, ἥτις ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ ὀρθοτέρα θεωρεῖται ἡ τῶν νοτίων πολιτειῶν καὶ τῆς Νέας Ἀγγλίας, ἴσως διότι εἰς τὰς ἀνατολικὰς πολιτείας ἡ συρροὴ πολλῶν ξένων μεταναστῶν, ἰδίᾳ Ἰταλῶν, Γερμανῶν καὶ Ἑβραίων, ἐπηρέασε

Digitized by Google

τὴν γνησίαν ἀγγλικὴν προφοράν. Ἐπίσημος θρησκεία οὐδεμία ἀναγνωρίζεται. Ἐξ ὅλων τῶν θρησκειῶν τὸ δόγμα τῆς ρωμαϊκῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχει τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὀπαδῶν (18 879.000), καίτοι ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν κατοίκων εἶναι διαμαρτυρόμενοι (98.200.000), ἀλλ' οἱ προτεστάνται διαιροῦνται εἰς διαφόρους ἐκκλησίας. Ἐκ τούτων οἱ μεθοδισταὶ ἀνέρχονται εἰς 8.920.000, οἱ βαπτισταὶ εἰς 8.398.000, οἱ πρεσβυτεριανοὶ εἰς 2.562.000, οἱ Λουθηρανοὶ εἰς 2.546.000, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ εἰς 1.441.000, οἱ τῆς Ἐπισκοπιανῆς Ἐκκλησίας εἰς 1.165.000. Ἐπίσης ὑπάρχουν 730.000 καθολικοὶ ὀρθόδοξοι, 600.000 ὀρθόδοξοι, 625.000 μορμῶνοι, 160,000 χιλιασταί, 2.000.000 Ἑβραίων κλπ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1918 ὑπῆρχον 20.853.516 ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα, ἤτοι τὰ 70 % τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ 5 ἕως 18 ἐτῶν. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐδίδασκον 650.709 διδάσκαλοι, ἤτοι εἷς ἀνὰ 32 μαθητάς. Ἐκ τῶν διδασκάλων τὰ 16% ἦσαν ἄρρενες. Ἡ ὁλικὴ δαπάνη διὰ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἀνῆλθεν εἰς 763.678.089 δολλάρια ἢ 37 δολλ. δι' ἕκαστον μαθητήν. Εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀριθμὸν περιλαμβάνεται καὶ 1.735.619 μαθητῶν, οἵτινες ἐφοίτησαν εἰς τὰ δημόσια λύκεια (high schools). Ἐπὶ πλέον ὑπῆρχον 158.745 μαθηταὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα καὶ λύκεια. Τὰ πανεπιστήμια, κολλέγια καὶ πολυτεχνεῖα ἀνήρχοντο τῷ 1918 εἰς 672, μὲ 44.600 φοιτητὰς εἰς προπαρασκευαστικὸν στάδιον, 239.707 ἐγγεγραμμένους φοιτητὰς καὶ 14.406 ἀποφοίτους. Σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν ἐγγεγραμμένων φοιτητῶν ἦσαν θήλεις. Αἱ στατιστικαὶ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ κατὰ τὸ 1920 δεικνύουν ἐλάττωσιν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τοῦ 1910. Τὸ γραφεῖον Στατιστικῆς θεωρεῖ ἀγράμματον οἱονδήποτε πρόσωπον ἀπὸ ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ γράψῃ εἰς οἱανδήποτε γλῶσσαν, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ἐθνικότητός του πρὸς ἀνάγνωσιν. Οἱ ἀναλφάβητοι κατὰ τὸ 1920 ἀνήρχοντο εἰς 4.931.905, ἤτοι τὰ 6% τοῦ πληθυσμοῦ, ἔναντι 7,7% τῷ 1910. Ὁ ἀναλφαβητισμὸς εἶναι μεγαλύτερος εἰς τὰς πολιτείας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς τῶν νέγρων ἢ τῶν γεννηθέντων ἐκ ξένων γονέων εἶναι σχετικῶς μέγας. Τῷ 1910 σχεδὸν τὸ 1/8 τῶν νέγρων ἐχαρακτηρίσθησαν ἀγράμματοι. Ἐκ τῶν λευκῶν τῶν γεννηθέντων ἐξ Ἀμερικανῶν γονέων, τῷ 1910, τὰ 3,7% ἦσαν ἀναλφάβητοι. Ἐν τούτοις εἰς ἓξ ἐκ τῶν νοτίων πολιτειῶν ἡ ἀναλογία ὑπερέβη τὰ 10%.

Εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι δωρεάν, εἰς δὲ τὰς νυκτερινὰς σχολὰς διὰ τὰς πτωχὰς τάξεις ἢ τοὺς μετανάστας χορηγοῦνται βιβλία καὶ γραφικὴ ὕλη δωρεάν.

Ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ὑπῆρχον ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, τῷ 1924, 20.531. Ἐκ τούτων 2310 ἡμερήσια φύλλα, 13.267 ἑβδομαδιαῖα καὶ 3.613 μηνιαῖα περιοδικὰ (magazines). Ὁ τύπος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐσημείωσε ταχίστην ἐξέλιξιν, ἑκάστης ἐφημερίδος ἀποτελούσης ἰσχυρὸν ὀργανισμόν, συνδεδεμένον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ὡρισμένα οἰκονομικὰ συμφέροντα ἢ οἰκονομικοὺς συνδυασμούς. Αἱ κυριώτεραι ἐφημερίδες εἶναι: τῆς Βασιγκτῶνος ὁ «Κήρυξ», ὁ «Ταχυδρόμος», ὁ «Ἀστήρ», οἱ «Τάϊμς»· τῆς Νέας Ὑόρκης ὁ «Ἥλιος», οἱ «Τάϊμς», ἡ «Σφαῖρα», ὁ «Ἀμερικανός», ἡ «Ἐφημερὶς» (ἀπογευμ.), ὁ «Ταχυδρόμος» (ἀπογευμ.), ὁ «Κόσμος»· τῆς Φιλαδελφείας ὁ «Τύπος», ὁ «Public Ledger», τὸ «Ρέκορ»· τῆς Βοστώνης ὁ «Κήρυξ», ὁ «Ἀμερικανός», τὸ «Evening Transcript», τὸ «Christian Science Monitor»· τοῦ Σικάγου τὰ «Ἡμερήσια Νέα», τὸ «Βῆμα», ὁ «Ἀμερικανός»· τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου «Χρονικά», «Bulletin», «Examiner»· τοῦ Ντητρόϊτ ὁ «Ἐλεύθερος Τύπος», ἡ «Ἐφημερὶς» καὶ ἡ ἡμερησία γερμανικὴ «Abendpost»· τοῦ Λὸς Ἄνγκελες «Ἐξπρές», «Ρέκορ», «Τάϊμς»· τῆς Κλέβελανδ «Plain Dealer», «Τύπος». Ἐπίσης ἐκδίδονται πολλαὶ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ εἰς γερμανικήν, ἰταλικήν, γαλλικήν, ἑβραϊκὴν καὶ ἄλλας γλώσσας. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἡμερήσιαι τῆς Νέας Ὑόρκης «Ἀτλαντὶς» καὶ «Ἐθνικὸς Κήρυξ».

Στρατός. Ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ των αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἔχουν μικρὸν ἀριθμὸν στρατοῦ, καὶ τοῦτο διότι ἡ χώρα, μὴ ἀπειλουμένη ὑπὸ ἐχθρικῆς εἰσβολῆς ἀπὸ ξηρᾶς, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ διατηρῇ τόσας μόνον δυνάμεις, ὅσαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν, τὴν φρούρησιν τῆς πρὸς τὸ Μεξικὸν μεθορίου καὶ τὴν φρούρησιν τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεων. Ἡ κατάταξις εἶναι ἐθελουσία, τοῦ ἐθελοντοῦ ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ δηλώσῃ δι' ἓν ἢ τρία ἔτη. Ὁ ὁπλίτης λαμβάνει μισθὸν 21 δολλάρια μηνιαίως, προαγόμενος δὲ δύναται νὰ φθάσῃ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιλοχίου μὲ μηνιαῖον μισθὸν 126 δολλαρίων. Διὰ τοὺς ἀπεσπασμένους εἰς εἰδικὰς ὑπηρεσίας ἢ ἀποστολὰς χορηγεῖται ἐπίδομα 30 δολλαρίων μηνιαίως. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διὰ τὴν περίπτωσιν πολέμου ἐβασίσθησαν πάντοτε εἰς τὴν ἐθελουσίαν κατάταξιν.

Ἡ χώρα διαιρεῖται εἰς τρεῖς στρατιωτικὰς περιφερείας, ὑποδιαιρουμένας εἰς τὰς ἑξῆς ἐννέα περιφερείας στρατιωτικῶν σωμάτων: Βοστώνης, Νήσου Γόβερνορς, Βαλτιμώρης, Ἀτλάντας, Φρουρίου Χέϋζ, Σικάγου, Ὄμαχας, Φρουρίου Σὰμ Χοῦστον καὶ Πρεσίντιο τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Τὰ στρατιωτικὰ ταῦτα σώματα ἀποτελοῦνται ἐκ 53 συνταγμάτων, ἐξ ὧν τὰ 39 ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ σύνταγμα περιλαμβάνει τρία τάγματα καὶ λόχον ἐλαφρῶν πυροβόλων καὶ ὅλμων, τὸ δὲ τάγμα τρεῖς λόχους καὶ πολυβολαρχίας ἐξ 8 πολυβόλων. Τὸ ἱππικὸν ἀποτελεῖται ἐκ 18 συνταγμάτων, ἐξ ὧν τὰ 15 ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ πεδινὸν πυροβολικὸν περιλαμβάνει τρεῖς ταξιαρχίας ἐκ δύο συνταγμάτων, ἐξ ὧν ἕκαστον ἀποτελεῖται ἐκ δύο μοιρῶν. Ἕκαστον σῶμα στρατοῦ περιλαμβάνει ταξιαρχίαν βαρέος πυροβολικοῦ, ἀποτελουμένην ἐκ δύο μοιρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία πυροβόλων τῶν 155 καὶ ἡ ἄλλη ὀβιδοβόλων τῶν 240 χλστμ. Συμφώνως πρὸς τοὺς ἐπισήμους πίνακας τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐπιτελείου τῆς 30 Ἰουνίου 1920 ὁ στρατὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπετελεῖτο ἐκ 15.451 ἀξιωματικῶν καὶ 184.904 ὁπλιτῶν, ἤτοι ἐν συνόλῳ ἐκ 200.355 ἀνδρῶν. Ἐκ τοῦ συνόλου τούτου αἱ 149.869 ὑπηρέτουν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, 19.319 εἰς τὰς Φιλιππίνας, 4.519 εἰς τὴν Χαβάην. οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἦσαν ἀπεσπασμένοι ἐν Κίνᾳ, Παναμᾷ, Ἀλάσκᾳ, Πόρτο Ρίκο, Σιβηρίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Κατὰ σώματα ἡ διάταξις αὕτη διαιρεῖται ὡς ἑξῆς: πεζικὸν 52.560· ἱππικὸν 16.777· ἐπάκτιον πυροβολικὸν 16.145· πεδινὸν πυροβολικὸν 15.757· ἀεροπορία 9.358· μηχανικὸν 4.877· τηλεγραφηταὶ 4.948· ἐπιτελικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ καταστήματα 47.165· ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπασπισταὶ 195· πρόσκοποι τῶν Φιλιππίνων 7.149 καὶ διαφόρων ὑπηρεσιῶν 25.368. Συνεπείᾳ τῆς ἀναγκαστικῆς θητείας τῆς ἐπιβληθείσης κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὑπελογίσθη ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, τῷ 1919, ὅτι ὑπῆρχον περίπου 4 000.000 ὁπλιτῶν καὶ 200.000 ἀξιωματικῶν ἠσκημένων πρὸς πόλεμον. Αἱ κατὰ ξηρὰν δυνάμεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν περιλαμβάνουν τὸν τακτικὸν στρατόν, τὴν ἐθνοφρουρὰν καὶ τὴν ἐφεδρείαν. Ἡ τελευταία συνίσταται σχεδὸν ἐξ ἀξιωματικῶν, προωρισμένων νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς στελέχη νέων μονάδων ἐν καιρῷ πολέμου. Ἡ ἐθνοφρουρὰ καλεῖται ἐτησίως εἰς 48 ἀσκήσεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων διαρκεῖ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Οἱ καλούμενοι παραμένουν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπὶ 15 ἡμέρας. Καίτοι ἡ κατάταξις εἶναι ἐθελουσία, ἐν τούτοις ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἄλλης σοβαρᾶς ἀνάγκης πᾶς Ἀμερικανὸς πολίτης, ἀπὸ 18 ἕως 45 ἐτῶν, δύναται νὰ κληθῇ ὑπὸ τὰ ὅπλα. Ἡ κυριωτέρα στρατιωτικὴ ἀκαδημία εἶναι ἐν Γουὲστ Ποϊντ. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ εἶναι ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου σήμερον ὁ στρατηγὸς Κ. Π. Σωμμερώλλ. Τὸ συμβούλιον πολέμου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου. Δ. Σ. Δ.

Κατὰ τὸν ἐν ἰσχύϊ ὀργανισμὸν τοῦ 1929, ὁ στρατὸς εἶναι διαρκῶς ὠργανωμένος, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, εἰς ταξιαρχίας, μεραρχίας, σώματα στρατοῦ, καί, ὁσάκις ὁ πρόεδρος κρίνει ἀναγκαῖον, εἰς στρατιάς.

Ἡ ἠπειρωτικὴ χώρα διαιρεῖται εἰς τρεῖς στρατιωτικὰς ζώνας, ὧν ἑκάστη ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς περιοχὰς σώματος στρατοῦ. Δι' ἑκάστην τούτων προβλέπεται μία μεραρχία πεζικοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, δύο τῆς ἐθνοφρουρᾶς καὶ τρεῖς τῶν ὠργανωμένων ἐφεδρειῶν, καθὼς καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα ἐπιτελεῖα καὶ μὴ μεραρχιακὰ στρατεύματα πρὸς συγκρότησιν κατὰ τὴν κινητοποίησιν ἓξ στρατιῶν. Ἐν τούτοις ἐν τῇ πραγματικότητι ὁ τακτικὸς στρατὸς περιλαμβάνει 9 μεραρχίας πεζικοῦ, ἐξ ὧν αἱ ἓξ εἶναι ἐν μέρει μόνον εἰς κατάστασιν ἐνεργείας, αἱ δὲ τρεῖς λοιπαὶ εἰς κατάστασιν ἐφεδρείας, 3 μεραρχίας ἱππικοῦ καὶ τὴν 13ην ταξιαρχίαν πυροβολικοῦ. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν αἱ μεραρχίαι τῶν νήσων Χαβάϊ (Hawaï), τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ καὶ τῶν Φιλιππίνων, καθὼς καὶ ἡ ἀνεξάρτητος ταξιαρχία ἐπακτίου πυροβολικοῦ τῶν νήσων Χαβάϊ (Hawaï)· ἅπασαι αἱ μονάδες αὗται εἶναι ἐν συνόλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς κατάστασιν ἐνεργείας. Αἱ δύο μεραρχίαι τῆς ἐθνοφρουρᾶς κατὰ περιοχὴν σώματος στρατοῦ, ἤτοι αἱ ἐν συνόλῳ 18, εἶναι ἐν μέρει μόνον ὠργανωμέναι. Αἱ ὠργανωμέναι ἐφεδρεῖαι ἀποτελοῦσι τὸ δεύτερον κλιμάκιον τῶν πρὸς κινητοποίησιν δυνάμεων καὶ ἀποτελοῦσι τὴν τελευταίαν γραμμὴν τῆς ὠργανωμένης ἀμύνης· ἐν καιρῷ εἰρήνης αἱ ἐφεδρεῖαι αὗται ἀποτελοῦνται ἐξ ἀξιωματικῶν τῆς ἐφεδρείας, ἐξ ὑπαξιωματικῶν καὶ ἄλλων εἰδικῶν κατατεταγμένων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ στελέχη, τὰ ἀμέσως διαθέσιμα, πρὸς συγκρότησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν συμπληρουμένων μονάδων.

Ἡ κατὰ τὸ 1929 σύνθεσις τοῦ στρατοῦ καθ' ὅλα, σώματα καὶ ὑπηρεσίας, εἶναι: 1) Πεζικόν: 17 ἐπιτελεῖα ταξιαρχίας μετὰ 1 λόχου στρατηγείου καὶ 7 τῆς ἐφεδρείας, 38 συντάγματα καὶ 15 τῆς ἐφεδρείας, 1 ὁμὰς ἁρμάτων μάχης ἐκ 3 ταγμάτων καὶ 9 τῆς ἐφεδρείας, 1 λόχος συντηρήσεως ἁρμάτων καὶ 1 τῆς ἐφεδρείας. 2) Ἱππικόν: 2 ἐπιτελεῖα ταξιαρχίας μετ' ἀποσπασμάτων στρατηγείου καὶ 4 τῆς ἐφεδρείας, 15 συντάγματα καὶ 3 τῆς ἐφεδρείας, 1 ἴλη τεθωρακισμένων αὐτοκινήτων καὶ 3 τῆς ἐφεδρείας. 3) Πυροβολικόν: 5 ἐπιτελεῖα ταξιαρχίας μετ' ἀποσπασμάτων στρατηγείου καὶ 9 τῆς ἐφεδρείας, 20 συντάγματα ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐν μέρει ἐν ἐνεργείᾳ, 2 συντάγματα ὀβιδοβόλων τῶν 155 χιλιοστῶν, 1 σύνταγμα μικτοῦ ὁπλισμοῦ βαρέων πυροβόλων, 1 σύνταγμα, οὗτινος τὸ ἓν τάγμα μετὰ πυροβόλων τῶν 155 χιλιοστῶν καὶ τὸ ἕτερον μετὰ ὀβιδοβόλων τῶν 240 χιλιοστῶν· πρὸς τούτοις 21 συντάγματα τῆς ἐφεδρείας, 5 συζυγαρχίαι πυροβολικοῦ καὶ 10 τῆς ἐφεδρείας, 1 πυροβολαρχία παρατηρητῶν καὶ 2 τῆς ἐφεδρείας. 4) Ἐπάκτιον πυροβολικόν: 18 συντάγματα ἀμύνης λιμένων καὶ 1 τῆς ἐφεδρείας, 2 συντάγματα ἐπὶ σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ 3 τῆς ἐφεδρείας, 3 συντάγματα βαρέων πυροβόλων μετὰ μηχανικῆς ἕλξεως καὶ 2 τῆς ἐφεδρείας, 6 συντάγματα ἀντιαεροπορικῶν πυροβόλων καὶ 4 τῆς ἐφεδρείας, 2 πυροβολαρχίαι ἐπισημάνσεως διὰ τοῦ ἤχου, 8 πλοῖα καταβυθίσεως τορπιλλῶν καὶ καλωδίων. 5) Ἀεροπλοΐα: Μολονότι εὑρίσκεται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως, εἶναι ὠργανωμένη εἰς συντάγματα, μοίρας, μεραρχιακὴν ἀεροπλοΐαν, στολίσκους, λόχους ἀεροδρομίων, λόχους πηδαλιουχουμένων, λόχους καὶ ὑπηρεσίας ἀεροστάτων, τμήματα συνδέσμων καὶ φωτογραφίας· ὑφίστανται πραγματικῶς 40 στολίσκοι. 6) Μηχανικόν: 5 συντάγματα, 4 ἐν ἡμιενεργείᾳ καὶ 4 τῆς ἐφεδρείας, 2 τάγματα καὶ 4 λόχοι. 7) Ὑπηρεσίαι: Ἐπιμελητεία, ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία, ἱερεῖς, διεύθυνσις πυροβολικοῦ, ὑπηρεσία χημικοῦ πολέμου, ἀλληλογραφίας, ταμειακὴ ὑπηρεσία, ὑπηρεσία ἐπιθεωρήσεων, δικαιοσύνη.

Ἡ ἀρχικῶς ὁρισθεῖσα δύναμις τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ ἦτο 280.000 ἀνδρῶν μετὰ τῶν προσκόπων τῶν Φιλιππίνων, ἐμειώθη ὅμως κατόπιν εἰς 118.750 ἄνδρας, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν προσκόπων τούτων. Ἡ ἐν καιρῷ εἰρήνης κανονικὴ δύναμις τῶν μεραρχιῶν εἶναι διὰ μὲν τὸ πεζικὸν 10.932, διὰ δὲ τὸ ἱππικὸν 5.189 ἀνδρῶν· ἕκαστος στολίσκος ἀεροπλάνων περιλαμβάνει 9 ἕως 18 μηχανήματα.

Ἡ ἀνάληψις ἐθελοντικῆς θητείας εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τοὺς πολίτας Ἀμερικανοὺς καὶ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς Ἰνδούς, ἀπὸ τοῦ 18ου μέχρι τοῦ 35ου ἔτους τῆς ἡλικίας· ἡ πρώτη κατάταξις εἶναι διαρκείας 1 ἕως 3 ἐτῶν, κατ' ἐκλογὴν τοῦ ἐνδιαφερομένου· ἡ ἀνακατάταξις 3 ἐτῶν. Εἰς τὴν ἐθνοφρουρὰν ἡ πρώτη κατάταξις εἶναι 3 ἐτῶν· αἱ ἀνακατατάξεις 1 ἔτους ἑκάστη. Εἰς τὰς ὠργανωμένας ἐφεδρείας ἡ ἐθελουσία κατάταξις εἶναι 3 ἐτῶν, ἐκτὸς τῶν ὑπηρετησάντων εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ 6 Ἀπριλίου 1917 μέχρις 11 Νοεμβρίου 1918, οἵτινες δύνανται ν' ἀναλαμβάνωσιν ὑποχρέωσιν διὰ περιόδους ἑνὸς ἔτους, μετὰ δικαιώματος ἀπολύσεως, τῇ αἰτήσει των, μετὰ 90 ἡμέρας. Γίνονται δεκτοὶ πρὸς κατάταξιν μόνον ἄτομα ἱκανὰ διὰ τὸν τακτικὸν στρατὸν καὶ τυχόντα ἤδη στρατιωτικῆς ἢ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἔφεδροι δύνανται νὰ κληθῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ προέδρου εἴτε κατ' ἄτομον εἴτε καθ' ὁμάδας. Τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον περιλαμβάνει πέντε τμήματα, ἐξ ὧν τὸ 5ον ἀσχολεῖται εἰδικῶς εἰς τὴν σύνταξιν τῶν σχεδίων πολέμου, παρέχον πρὸς τούτοις, ἐν καιρῷ πολέμου, τὸ προσωπικὸν διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ. Τὸ ἀνώτερον στρατιωτικὸν συμβούλιον ἀσχολεῖται διὰ τὰ ἀναγκαιοῦντα μέτρα, τὰ ἀφορῶντα τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα τῆς χώρας καὶ τὸ ὑλικόν, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τοῦ ὑπουργοῦ, τοῦ ὑφυπουργοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου. Ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς διοικήσεως, ἀμέσως μετὰ τὸν πρόεδρον, ὑπαγόμενοι ὅμως εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργοῦ, ἐν ἑκάστῃ περιοχῇ σώματος, εἶναι οἱ διοικηταὶ τῆς περιοχῆς, ἀναλαμβάνοντες ἐν καιρῷ πολέμου τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος σώματος στρατοῦ.

Ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1928 δύναμις τοῦ στρατοῦ, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, ἦτο: τακτικὸς 136.081 ἄνδρες, ἐν οἷς 11.966 ἀξιωματικοί· ἐθνοφρουρὰ 12.244 ἀξιωματικοί, 184 ἀπεσπασμένοι ὑπαξιωματικοὶ καὶ 168.793 στρατιῶται· ὠργανωμέναι ἐφεδρεῖαι 114 824 ἀξιωματικοὶ καὶ 5464 στρατιῶται. Ἡ ἀεροπλοΐα διέθετεν ἐν συνόλῳ 534 ἀεροπλάνα καὶ 11 πηδαλιουχούμενα ἀερόστατα, σταθεροῦ ὄγκου, διαφόρου ἐκτοπίσματος. Κ. ΔΙΔΕΝΗΣ

Στόλος. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις τῆς χώρας, τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἰσχυρότατον, διαμφισβητοῦν σήμερον τὰ πρωτεῖα μὲ τὸ ἰσχυρότατον ναυτικὸν τοῦ κόσμου, τὸ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς ὑπογραφείσης ἐν Οὐασιγκτῶνι κατὰ τὴν διάσκεψιν τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν, προβλέπεται ὅτι αἱ μεγάλαι μονάδες τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὅπως καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, δύνανται νὰ φθάσουν ἐκτόπισιν 525.000 τόννων. Ὁ στόλος ηὐξήθη κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου καὶ εἰς σκάφη καὶ εἰς δύναμιν πληρωμάτων. Τῷ 1912 ὑπῆρχον 323 πολεμικὰ καὶ 42 ὑπὸ ναυπήγησιν. Τῷ 1920 οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἔφθασαν τοὺς 795 καὶ 165. Ὁ στόλος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελεῖται ἤδη ἐκ τῶν ἑξῆς πλοίων: 37 θωρηκτῶν, 8 τεθωρακισμένων καταδρομικῶν, 26 καταδρομικῶν, 249 ἀντιτορπιλλικῶν, 98 ὑποβρυχίων. Ἐπὶ πλέον ὑπάρχουν ὑπὸ ναυπήγησιν

Digitized by Google

11 θωρηκτά, 24 καταδρομικά, 70 ἀντιτορπιλλικὰ καὶ 50 ὑποβρύχια. Τῷ 1910 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματικῶν ἦτο 2.645 καὶ τῶν ναυτῶν 45.076. Τῷ 1920 οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἦσαν 8.765 καὶ 116.760. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν 4 τορπιλλοθέτιδες, 6 ποτάμιαι κανονιοφόροι, 50 ἀκταιωροί, 27 ἀνθυποβρύχια, 8 μεγάλα τορπιλλαλιευτικά, 2 ἀεροπλανοφόρα, 19 πετρελαιοφόρα, 3 πλωταὶ δεξαμεναὶ καὶ πολυάριθμα ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα. Ἡ δύναμις τῆς ἐπακτίου ἀμύνης ἀποτελεῖται κυρίως ἐξ 148 ἀντιτορπιλλικῶν ἀνοικτῆς θαλάσσης, ταχύτητος 35 κόμβων καὶ ἐκτοπίσεως 1200 τόννων. Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου εἶναι σήμερον ὁ ναύαρχος Γ. Α. Οὐάϊλυ. Τὸ ναυτικὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν στόλον τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τὸν στόλον τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τὸν ἀσιατικὸν στόλον.

Αἱ ἀεροπορικαὶ δυνάμεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελοῦνται ἐκ 32 σμηνῶν ἀεροπλάνων, 6 λόχων ἀεροπλοίων καὶ 11 λόχων δεσμίων ἀεροστάτων.

Δικαιοσύνη. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελῆ ἀρχήν, πηγάζουσα ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ πολιτειακοῦ καταστατικοῦ χάρτου καὶ μὴ ὑπαγομένη εἰς ἔλεγχον ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς δικαιοδοσίας της ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἢ νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ ὑπάρχουν τριῶν βαθμῶν δικαστήρια· ἀνώτατον δικαστήριον ἢ ἐφετεῖον, ἀνώτερα δικαστήρια καὶ τοπικὰ δικαστήρια. Κατὰ τὴν ἐποικιστικὴν περίοδον οἱ ἀνώτεροι δικασταὶ διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, ἐκτὸς τῶν πολιτειῶν Ρὸντ Ἄϊλανδ καὶ Κονέτικωτ, ἔνθα ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκλεκτόρων. Κατὰ τὴν ἐκδημοκρατιστικὴν περίοδον ἀπὸ 1820—1860 τὸ σύστημα τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τῶν δικαστῶν ἐπεξετάθη ἰδίᾳ εἰς τὰς νέας πολιτείας, σήμερον δὲ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπικρατεῖ εἰς 36 πολιτείας. Εἰς τρεῖς ἐκ τῶν ἀρχικῶν δεκατριῶν πολιτειῶν οἱ δικασταὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, εἰς πέντε δὲ ἄλλας διορίζονται ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, τοῦ διορισμοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς γερουσίας. Οἱ τοπικοὶ δικασταὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν ψηφοφόρων τῶν περιφερειῶν εἰς ἃς συνεδριάζουν. Ἀρχικῶς οἱ ἀνώτεροι δικασταὶ εἰς τὰς περισσοτέρας πολιτείας ἐξελέγοντο ἰσοβίως, σήμερον ὅμως μόνον τρεῖς πολιτεῖαι διατηροῦν τὸ σύτημα τοῦτο. Ὀκτὼ ἕως δέκα ἔτη εἶναι ἡ μέση θητεία, μακροτέρα δὲ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (14 ἔτη), Μαίρυλανδ (15) καὶ Πενσυλβανίᾳ (21). Οἱ μισθοὶ εἰς τὰς περισσοτέρας πολιτείας εἶναι μικροί, συχνάκις μὴ ὑπερβαίνοντες τὸ δέκατον τοῦ εἰσοδήματος καλοῦ δικηγόρου ἀσκοῦντος τὸ ἐπάγγελμά του. Οἱ τρεῖς οὗτοι παράγοντες (λαϊκὴ ἐκλογή, περιωρισμένη θητεία καὶ μικρὸς μισθὸς) κρατοῦν εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον τὸν χαρακτῆρα τοῦ δικαστοῦ, οὐχὶ δὲ εἰς ὀλίγας πολιτείας οἱ δικασταὶ εἶναι ἄνδρες μετρίας ἱκανότητος καὶ περιωρισμένης μαθήσεως. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς πολιτείας οὐδὲν ἔνδικον μέσον χωρεῖ, ἐκτὸς τῶν περιπτώσεων εἰς τὰς ὁποίας πρόκειται περὶ συμπολιτειακοῦ νόμου, ὁπότε ἡ ὑπόθεσις παραπέμπεται εἰς τὸ συμπολιτειακὸν δικαστήριον. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ περιορισμοῦ τούτου, ἡ δικαιοδοσία τῶν πολιτειακῶν δικαστηρίων καλύπτει ὁλόκληρον τὸ πεδίον τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς νομοθεσίας. Τὰ πολιτειακὰ δικαστήρια ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κηρύξουν ἄκυρον τὸν πολιτειακὸν νόμον, ὅστις συγκρούεται πρὸς τὸν πολιτειακὸν ἢ συμπολιτειακὸν καταστατικὸν χάρτην.

Ἡ συμπολιτειακὴ ἐπίσης δικαστικὴ ἀρχή, πηγάζουσα ἐκ τοῦ Συντάγματος, εἶναι αὐτοτελὴς καὶ ἀνεξάρτητος. Ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου, τοῦ περιφερειακοῦ ἐφετείου καὶ τῶν περιφερειακῶν δικαστηρίων. Τὸ ἀνώτατον δικαστήριον ἑδρεύει ἐν Βασιγκτῶνι, συνεδριάζει δὲ εἰς τὸ Καπιτώλιον· τὰ λοιπὰ συμπολιτειακὰ δικαστήρια ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου. Τὰ περιφερειακὰ ἐφετεῖα ἀποτελοῦνται ἐξ 29 περιφερειακῶν δικαστῶν, εἰς ἑκάστην δὲ περιφέρειαν ὁρίζεται καὶ ἓν μέλος τοῦ Ἀνωτάτου δικαστηρίου. Κυρίως ἱδρύθησαν ὅπως ἐλαφρύνουν τὸ Ἀνώτατον δικαστήριον. Τὰ περιφερειακὰ δικαστήρια εἶναι ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν, ἕκαστον δὲ ἔχει ἕνα δικαστήν, σπανίως δύο. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ εἰδικά τινα δικαστήρια, ὡς τὸ δικαστήριον ἀπαιτήσεων (Court of claims), ὅπερ ἐκδικάζει ἀπαιτήσεις ἰδιωτῶν κατὰ τῆς συμπολιτείας, τὸ πενταμελὲς τελωνειακὸν δικαστήριον, ἐκδικάζον περιπτώσεις σχετικὰς μὲ τελωνειακοὺς δασμούς. Ἡ δικαιοδοσία τῶν συμπολιτειακῶν δικαστηρίων ἐκτείνεται μόνον ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐφαρμόζονται οἱ συμπολιτειακοὶ νόμοι.

Δημόσια οἰκονομικά. Ἡ κίνησις τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις κατὰ τὴν δεκαετίαν ἀπὸ 1910 ἕως 1920 παρουσιάζει διδακτικὴν ἀντίθεσιν τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης καὶ τῶν συνθηκῶν πολέμου καὶ ἀναδημιουργίας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκαετίας ταύτης ἡ ἐκπαίδευσις ἀπετέλει τὴν μεγαλυτέραν δαπάνην. Ἔξοδα, φόροι καὶ δημόσιον χρέος ηὔξανον καὶ ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ κεφαλήν. Ἀλλ' ὁ πλοῦτος (ἐκφραζόμενος εἰς χρῆμα) τῆς χώρας εἶχεν ὑπερδιπλασιασθῆ **μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1900** καὶ 1912, ἐνῷ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ὁ φόρος ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ δημόσιον χρέος καὶ τὰ δημόσια ἔξοδα ἔβαινον ἐλαττούμενα. Παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας ἐναντίον αὐξήσεως τῆς φορολογίας, τὸ ὁλικὸν βάρος τῶν φόρων ηὔξανε μὲ πολὺ μικροτέραν ταχύτητα ἢ ὁ πλοῦτος καὶ τὸ εἰσόδημα. Ἀλλ' ὁ πόλεμος μετέβαλε τὰ πάντα. Ἡ ἐκπαίδευσις καὶ πᾶσα προοδευτικὴ δρᾶσις ἔδωσαν τὴν θέσίν των εἰς τὰς στρατιωτικὰς προπαρασκευάς. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ χρέους ἐσταμάτησεν, ἐντὸς δὲ διαστήματος μικροτέρου τῶν δύο ἐτῶν πολέμου οἱ τόκοι μόνον, δι' ὧν ἐπεβαρύνθη ἡ συμπολιτεία, ὑπερέβησαν ὁλόκληρον τὸ ποσὸν τῶν ἐξόδων τῆς συμπολιτείας ἐν καιρῷ εἰρήνης. Ἀπὸ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1916 συμπεριλαμβανομένου, τὰ ἔξοδα τῆς συμπολιτείας δὲν ἐδείκνυον τάσεις σημαντικῆς αὐξήσεως, φθάσαντα κατὰ τὸ 1916 εἰς ποσὸν ἀνώτερον μόνον κατὰ 35.000.000 δολλ. τῶν τοῦ ἔτους 1910. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δαπάναι ηὐξήθησαν κατὰ 23.000.000 δολλ. Μεταξὺ τοῦ 1917 καὶ 1919, ἐν τούτοις, αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δαπάναι, φθάσασαι εἰς 668.852.948 δολλ., ὑψώθηθησαν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 11.192.817.468 δολλ. Περιττὸν νὰ προστεθῇ, ὅτι αἱ δαπάναι αὗται ἀνεχαίτισαν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον εἰς πᾶσαν ἄλλην σφαῖραν. Ἀκόμη καὶ πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου αἱ δαπάναι διὰ τὸν στρατόν, τὸν στόλον, τὰς στρατιωτικὰς συντάξεις καὶ τὴν ὑπηρεσίαν παλαιῶν πολεμικῶν χρεῶν ἀπερρόφων περίπου τὰ $^2/_3$ τῶν συμπολιτειακῶν ἐξόδων. Ἀλλὰ τῷ 1920 αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἐκάλυψαν τὰ $^3/_4$ τῶν ὁλικῶν ἐξόδων. Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Θησαυροφυλακίου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (Ἐτήσιος ἀπολογισμὸς 1920 σ. 105) ὑπολογίζων, ἐπὶ τῇ βάσει δεδομένων, ὅτι τὰ ἔξοδα κατὰ τὰ οἰκονομικὰ ἔτη 1917—1919 ἄνευ τοῦ πολέμου θ' ἀνήρχοντο ἐτησίως εἰς 1.000.000.000 δολλ., κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον οἰκονομικὸν ἔτος εἰς 1.500.000 000, ὑπολογίζει ὅτι ὁ πόλεμος, κατὰ τὰ δύο ἔτη, μέχρι τῆς 30 Ἰουνίου 1920 ἐστοίχισεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας 33.455.000.000 δολλ. ἢ 2.509.125.000.000 σημερινῶν δραχμῶν, αἱ δὲ καθαραὶ πρόσοδοι πολεμικῶν φόρων, δηλαδὴ τὸ περιπλέον εἰσπραχθὲν ποσὸν φόρου ἐπὶ τοῦ κανονικοῦ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἔφθασεν εἰς 10.703.000.000, ὅπερ δεικνύει ὅτι τὰ 32 % ἐκ τῶν πολεμικῶν δαπανῶν ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς εἰδικῆς πολεμικῆς φορολογίας. Εἰς τὰ πολεμικὰ ἔξοδα συμπεριλαμβάνονται καὶ δάνεια χορηγηθέντα εἰς ξένα κράτη κατὰ τὸν πόλεμον καὶ συμποσούμενα εἰς 9.500.000.000 δολλ. Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος (λῆγον τὴν 30 Ἰουνίου) 1928—1929 δεικνύει τοὺς κάτωθι ἀριθμοὺς εἰς δολλάρια:

Ἔσοδα		*Ἔξοδα*	
Φόροι ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος	2.065.000.000	Γενικὰ ἔξοδα	1.968.894.000
Ἄλλοι φόροι	640.545.000	Δημόσιον χρέος	670.000.000
Τελωνεῖα	602.000.000	Ἄλλα ἔξοδα	918.064 000
Τόκοι καὶ ἄλλα ἔσοδα	501.952.000		
	3.809.497.000		3.556 958.000

Τὸ δημόσιον χρέος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τὴν 30 Ἰουνίου, 1927 ἦτο 18.510.200 000 δολλ. Τὸ ἐπίσημον γραφεῖον στατιστικῆς ὑπελόγισεν ὅτι ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀνήρχετο τῷ 1912 εἰς 187.700.000.000 δολλ. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἰσοδυνάμει πρὸς 1.965 δολλ. κατ' ἄτομον, ἔναντι 1.165 δολλ. τῷ 1900. Ἀνεπίσημοι στατιστικαὶ ἀναβιβάζουν τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον διὰ τὸ ἔτος 1916 εἰς 216.000.000.000 δολλ. (Annalist, Σεπτ. 13, 1920). Ἔτι δὲ νεώτεροι ὑπολογισμοὶ ὁρίζουν τὸ ποσὸν εἰς 400.000.000.000 δολλ. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐν τούτοις δὲν ἔχουν μεγάλην σημασίαν ὡς ἀποδείξεις εὐημερίας, λόγῳ τῆς μεγάλης αὐξήσεως τῶν τιμῶν.

Δ. Σ. ΔΕΒΑΡΗΣ

Νόμισμα. Νομισματικὸν σύστημα ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις εἶναι ὁ διμεταλλισμὸς ἀτελὴς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, τοῦ ἀργύρου μὴ χαίροντος τῆς ἐλευθερίας τῆς νομισματοκοπῆς. Νομισματικὴ μονὰς εἶναι τὸ χρυσοῦν δολλάριον ($) βάρους 1,67181 γραμμαρίων καὶ τίτλου 0,900 (βλ. λ. *δολλάριον*), ὑποδιαιρούμενον εἰς 100 cents. Κοπὴ (taille) 800 $ ἀνὰ 43 oz. troy. Ὑπάρχουσι χρυσᾶ νομίσματα τῶν 1, $2^1/_2$, 5, 10, 20 $. Τὸ τῶν 10 $ λέγεται eagle. Ἀπὸ τοῦ 1890 δὲν κόπτονται πλέον χρυσᾶ νομίσματα τοῦ 1 $. Σταθερὰ νόμιμος σχέσις μεταξὺ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἶναι 1:15. Τὸ ἀργυροῦν δολλάριον εἶναι βάρους 26,7290 γραμμ. τίτλου 0,900, κοπῆς 64 $ ἀνὰ 55 oz. troy καὶ ἐξοφλητικῆς ἱκανότητος ἀπεριορίστου. Κυκλοφοροῦσι καὶ ἀργυρᾶ κέρματα ἐξοφλητικῆς ἱκανότητος 10 $ τῶν 50, 25, 20, 10 cents τίτλου 0,900. 1$=77,053 νέας χρ. δρ. καὶ 1£=4,8666 $.

ΤΡ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ

Ἔμβλημα, θυρεός, σημαία. Τὸ ἔμβλημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν παριστᾷ ἀετὸν κρατοῦντα εἰς τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ ἀριστερᾷ κλάδον δάφνης, δεξιᾷ δὲ δέσμην δέκατριῶν βελῶν, συμβολιζόντων τὰς δέκα τρεῖς πολιτείας, αἵτινες ἀρχικῶς ἀπετέλεσαν τὴν ὁμοσπονδίαν. Εἰς τὸ στῆθος φέρει τὸν θυρεὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνω τέταρτον εἶναι κυανοῦν, τὰ δὲ ἄλλα

Ἔμβλημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

τρία τέταρτα διατέμνονται καταχορύφως ὑπὸ δέκα τριῶν ταινιῶν ἐναλλὰξ ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν. Εἰς τὸ ράμφος κρατεῖ ταινίαν φέρουσαν τὸ ρητὸν «E pluribus unum». Ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς παρίσταται οὐρανὸς μετὰ δέκα τριῶν ἀστέρων περιβαλλομένων ὑπὸ νεφῶν.

Ἡ ἐθνικὴ σημαία τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, πολεμικὴ καὶ ἐμπορική, συνίσταται ἐκ δέκα τριῶν ταινιῶν, συμβολιζουσῶν τὰς δέκα τρεῖς πολιτείας, ἐξ ὧν αἱ ἑπτὰ εἶναι ἐρυθραὶ καὶ αἱ ἓξ λευκαὶ ἐναλλάξ. Κατὰ τὸ ἄνω ἀριστερὸν ἄκρον, πρὸς τὸν κοντόν, ὑπάρχει τετράγωνον κυανοῦν, πλάτους ὅσον καὶ αἱ ἑπτὰ ταινίαι, τὸ ὁποῖον φέρει 48 λευκοὺς ἀστέρας, ὅσαι αἱ σημεριναὶ πολιτεῖαι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Ἐθνικὴ σημαία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Δ. Σ. Δ.

Ἐθνικὸς ὕμνος βλ. λ. *Ἀμερικὴ* τ. Δ' (σ. 244β').

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Κολόμβου οὐδεμία συστηματικὴ ἀπόπειρα ἐποικισμοῦ ἐγένετο. Τῷ 1565 οἱ Ἱσπανοὶ ἵδρυσαν ἀποικίαν ἐν Φλωρίδᾳ, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις ἐξ Ἀγγλίας. Ἡ μετανάστευσις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἑταιρείας ἱδρυθείσης τῷ 1606, ἥτις ἐξουσιοδοτήθη μὲ τὴν ἀποικισμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς περιφερείας, ἥτις εἶναι σήμερον ἡ Βιργινία μετὰ τῶν πέριξ πολιτειῶν. Οἱ ἄποικοι ἵδρυσαν τὸ Τζεϊμστάουν τῷ 1607, ὅπερ μετ' ἄλλων ἐποικισμῶν ἀπετέλεσεν ὀλίγον βραδύτερον τὴν ἀποικίαν τῆς Βιργινίας. Οἱ Ἄγγλοι οὗτοι μετανάσται προήρχοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ καλῶν οἰκογενειῶν καὶ παρέμειναν ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς Στούαρτ ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, προσδίδοντες εἰς τὴν κοινωνίαν των ἀριστοκρατικὴν χροιάν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἑταιρεία τῆς Πλύμουθ ἵδρυσεν ἀποικίας κατὰ μῆκος τῆς ΒΑ ἀκτῆς. Μετανάσται ἀπεβιβάζοντο εἰς Πλύμουθ Ρὸκ τῷ 1620, τῷ δὲ 1629 ἱδρύθη ἡ ἀποικία τοῦ Ὅρμου Μασαχουσσέτης. Αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ταραχαὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναχώρησιν διὰ τὴν Ἀμερικὴν Ἄγγλων συμπαθούντων πρὸς τοὺς Πουριτανοὺς καὶ δυσηρεστημένων μὲ τὰς ἐν τῇ πατρίδι των συνθήκας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἱδρύθησαν αἱ ἀποικίαι Ρὸντ Ἄϊλανδ, Κονέτικωτ καὶ ἄλλαι. Τῷ 1664 ἡ ὁλλανδικὴ ἀποικία ἐπὶ τῆς νήσου Μανχάτταν, Νέον Ἀμστελλόδαμον, δηλαδὴ ἡ σημερινὴ Νέα Ὑόρκη περιῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οὕτω δὲ ἡ σφὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀγγλικῶν τομέων ἐξέλιπε.

Διαρκοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ ἀγῶνες μεταξὺ Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Γαλλίας, οἱ καταλήξαντες εἰς τὴν παραχώρησιν τοῦ Καναδᾶ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, περιέπλεξε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀποίκους εἰς συνεχεῖς πολέμους. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος, ἀφεθέντες ἐλεύθεροι, ἤρχισαν νὰ συλλογίζωνται τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα ἀνεξαρτήτως τῶν συμφερόντων τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἡ βρεττανικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ἀνάγκην χρημάτων, ἀπεπειράθη νὰ ἐπιβάλῃ φόρους εἰς αὐτούς, διεμαρτυρήθησαν καὶ μάλιστα ἀντέστησαν βιαίως. Εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Βοστώνης τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπήντησε διὰ πιεστικῶν μέτρων, μερικὰ τῶν ὁποίων μετέβαλον τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Μασαχουσσέτης. Ὁ Γεώργιος Γ' κυρίως ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀπόπειραν πιέσεως τῶν ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν. Μέγα μέρος τοῦ ἀγγλικοῦ κράτους διετίθετο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' οὗτος εὗρε προθύμους ὑπουργοὺς ὅπως τὴν υἱοθετήσουν, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς τὴν ὑπεστήριξε.

Κατὰ τὸ 1774 οἱ ἄποικοι συμπεριεφέροντο ὡς λαὸς ἀνεξάρτητος, ἀλλὰ δὲν εἶχον φθάσει ἀκόμη εἰς τὸ σημεῖον πλήρους ἀποτινάξεως τοῦ βρεττανικοῦ ζυγοῦ. Ὅ,τι κυρίως ἐπεδίωκον ἦτο νὰ **προστατεύσουν ἑαυτοὺς** ἐκ τῶν προσβολῶν κατὰ

Digitized by Google

τῆς ἐλευθερίας των καὶ τῶν ἀντισυνταγματικῶν προσπαθειῶν περικοπῆς τῶν δικαιωμάτων των. Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐπακολουθήσαντος πολέμου ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας βλ. λ. *Ἀμερική*, τ. Δ', 252 β'. Τῷ 1776 οἱ ἄποικοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουν πλέον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, εἰς δὲ τὴν διακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας διεδήλουν ἑαυτοὺς ἐλευθέρους καὶ ἀνεξαρτήτους. Τῷ 1778 ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπροκαλύπτως ἀνεγνώρισε τὸ νέον ἔθνος καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ, στείλασα ἀμέσως πλοῖα καὶ ἄνδρας, ὅπως συμμετάσχουν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Τῷ 1781 ἡ αἰχμαλωσία τοῦ στρατοῦ τοῦ λόρδου Κορνουώλλις ἔφερε τὸ τέρμα ἐγγύς, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος συνήφθη ἡ εἰρήνη. Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν προέκυψαν διάφοροι δυσχέρειαι διὰ τὴν χώραν, ἐν αἷς ὁ καταρτισμὸς συνταγματικοῦ χάρτου καὶ ἡ ἔτι μεγαλυτέρα δυσχέρεια τῆς ἐξευρέσεως χρημάτων. Ἐπηκολούθησαν στάσεις καὶ ταραχαί, αἵτινες ἠπείλησαν τὴν ἑνότητα τῶν πολιτειῶν. Χάρις κυρίως εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Χάμιλτων υἱοθετήθη καταστατικὸς χάρτης, δι' οὗ ἡνοῦντο ὁμοσπονδιακῶς αἱ διάφοροι πολιτεῖαι. Τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθὲν Σύνταγμα παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ ἔκτοτε. Τῷ 1780 ὁ στρατηγὸς Βάσιγκτων ἐξελέγη πρῶτος πρόεδρος τῆς συμπολιτείας καὶ ἡ νέα βουλὴ ἤρχισε τὰς ἐργασίας της. Κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους ἡ Μεγάλη Βρεττανία ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀμερικανῶν διὰ διαφόρων πράξεων, θεωρηθεισῶν προκλητικῶν, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ ἔρευναι ἐπὶ τῶν ἀμερικανικῶν πλοίων πρὸς ἀνακάλυψιν λαθρεμπορίου πολέμου καὶ ἡ πίεσις προσώπων ἀποκτησάντων τὴν ἀμερικανικὴν ἰθαγένειαν, ὅπως εἰσέλθουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βρεττανικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Χένρυ Κλέϋ ἤρχισεν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις κίνησις ὑπὲρ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῷ 1812 ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη. Πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου τὸ ἀμερικανικὸν ναυτικὸν ἀνεδείχθη ἀνώτερον τοῦ βρεττανικοῦ καὶ εἰς ἀριθμὸν τηλεβόλων καὶ εἰς ἱκανότητα πληρωμάτων. Κατὰ ξηράν, ἐν τούτοις, οἱ Βρεττανοὶ ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι καὶ οὕτως ὁ πόλεμος παρετείνετο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1814. Οἱ ἀντιταχθέντες πρὸς τὸν πόλεμον κατηγορήθησαν ἐπὶ ἐλλείψει πατριωτισμοῦ, ὁ δὲ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀναγνωρίζῃ, ὅτι ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἐδικαιοῦτο μεγαλυτέρας ἐξουσίας ἐπὶ τῶν πολιτειῶν, τῶν ὁποίων τὰ δικαιώματα ἠδύναντο νὰ περιορισθοῦν. Ἡ ἔντασις αὕτη τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος διηυκόλυνε τὸν πρόεδρον Μονρῶ νὰ προκηρύξῃ τῷ 1823 τὸ περίφημον αὐτοῦ δόγμα, καθ' ὃ οὐδεμία εὐρωπαϊκὴ δύναμις ἐδικαιοῦτο τοῦ λοιποῦ νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἀμερικῆς, ἢ ν' ἀποκτήσῃ ἔδαφος εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου. Τῷ 1836 προεκλήθη πόλεμος μὲ τὸ Μεξικὸν ὑπὸ τὰς ἑξῆς συνθήκας. Οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τέξας τοῦ Μεξικοῦ ἐγκαταοταθέντες Ἀμερικανοὶ πολῖται, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς πιέσεις τῶν μεξικανικῶν ἀρχῶν, ἐπανεστάτησαν, κηρύξαντες ἀνεξάρτητον τὴν ἐπαρχίαν. Τὰ μεξικανικὰ στρατεύματα, τὰ σταλέντα πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡττήθησαν ἐκδιωχθέντα, οἱ δὲ κάτοικοι ἐκάλεσαν τὴν ἀμερικανικὴν κυβέρνησιν νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπαρχίαν. Ἡ κυβέρνησις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, κατόπιν ἀμφιταλαντεύσεων, αἵτινες διήρκεσαν ὁλόκληρον ὀκταετίαν, ἐκήρυξεν ἐπὶ τέλους τὴν προσάρτησιν τοῦ Τέξας. Τὸ Μεξικὸν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀλλ' ἡττήθη, ἀναγκασθὲν κατὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης (1848) νὰ παραχωρήσῃ, πλὴν τοῦ Τέξας, τὸ Νέον Μεξικόν, τὴν Γιοῦταν, τὴν Νεβάδαν καὶ τὴν Βόρειον Καλιφορνίαν. Ὀλίγον ἔπειτα ἀνεκαλύφθη χρυσὸς ἐν Καλιφορνίᾳ, προσελκύσας πλείστους μετανάστας καὶ δώσας σημαντικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν χώραν. Τὸ ζήτημα ἂν ἡ δουλεία ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Μεξικοῦ παραχωρηθέντα ἐδάφη ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων, ἀνεκινήθη δὲ οὕτως ὁλόκληρον τὸ ζήτημα τῆς δουλείας, τὸ ὁποῖον ἐδίχασε τόσον τὴν χώραν, ὥστε ἤρχισε νὰ γίνεται λόγος περὶ ἐμφυλίου πολέμου. Αἱ βόρειαι πολιτεῖαι ἐπεδείκνυον ἀπροκάλυπτον συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν δούλων, προσφέρουσαι ἄσυλον εἰς τοὺς δραπετεύοντας ἐκ τοῦ Νότου καὶ ἐνεργῶς δρῶσαι ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας. Ἡ ὀξύτης ἔφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον. Εἰς τὸν Νότον ἐθεώρουν τὸν χωρισμὸν τῆς συμπολιτείας ὡς βέβαιον. Ἡ κατάστασις εὑρίσκετο εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅτε, τῷ 1860, ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Ἀβραὰμ Λίνκολν, λόγῳ τῆς διαιρέσεως τοῦ κόμματος τῶν δημοκρατικῶν. Εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον του διεκήρυξεν, ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα ἢ πρόθεσιν νὰ θίξῃ τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας, ὅπου οὗτος ὑφίστατο, ἀλλ' ὅτι ἐπίσης οὐδεμία πολιτεία θὰ ἐπετρέπετο ν' ἀποσπασθῇ τῆς συμπολιτείας. Ἡ δήλωσις αὕτη ἀνεκίνησε τὸ ζήτημα ἂν ἡ συμπολιτειακὴ κυβέρνησις εἶχεν ἐξουσίαν ἐπὶ πολιτειῶν, αἵτινες δὲν ἀνεγνώριζον πλέον ταύτην. Ἦτο φανερὸν ὅτι τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ πόλεμος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτραπῇ. Ὁ Λίνκολν ἐξεδήλωσε τὴν ἀπόφασίν του, ὅπως καὶ διὰ τῆς βίας ἀκόμη ἀναγκάσῃ τὸν Νότον νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν συμπολιτείαν. Ὁ Νότος ἐπίστευεν, ὅτι ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ὅπως ὑπερισχύσῃ, καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐξερράγη τῷ 1861. Ἡ ἀρχικὴ αἰτία δὲν ἦτο ἡ δουλεία, ἀλλ' ἡ παλαιὰ ἔρις μεταξὺ τῶν «ὁμοσπονδιστῶν» (Federalists) καὶ τῶν ὑποστηριζόντων τὰ δικαιώματα τῶν πολιτειῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων, διότι ὁ Λίνκολν, τῷ 1862, ὡς πολεμικὸν μέτρον, ἀνεκήρυξε πάντας τοὺς δούλους τῶν ἐπαναστατημένων πολιτειῶν ἐλευθέρους. Τοῦτο ἐξηρέθισεν ἔτι μᾶλλον τοὺς νοτίους, ἐπὶ δύο δὲ ἔτη ὁ ἀγὼν ἦτο ἰσόπαλος. Ἀκολούθως ὁ Βορρᾶς, πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῆς Ἀγγλίας, ἀπροκαλύπτως κηρυχθείσης ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Νοτίων, ἐνῷ ὁ λοιπὸς κόσμος συνεπάθει τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς των ἑνότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας, ἤρχισε νὰ κερδίζῃ σταθερῶς ἔδαφος. Εἶχε τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀποκλείσας τοὺς λιμένας τοῦ Νότου. Ἐπὶ πλέον οἱ σιδηρόδρομοι τοῦ Νότου εἶχον ὑποστῇ σοβαρὰς ζημίας, εἰς βαθμὸν ὥστε ὁ ἐπισιτισμὸς καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν στρατευμάτων καθίσταντο ὁλονὲν καὶ δυσχερέστερα. Τέλος τῷ 1865 τὰ στρατεύματα τοῦ Νότου παρεδόθησαν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Λίνκολν ἐπέτυχεν. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπέφερε μεγίστας ζημίας εἰς τὴν χώραν. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀνήρχοντο εἰς τρία καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια, αἱ δὲ ἀπώλειαι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τραυμάτων καὶ ἀσθενειῶν ἀποθανόντων, εἰς 700.000 ἄνδρας. Οἱ Nicolay καὶ Hay («Abraham Lincoln», τ. Ι' σ. 339, ὑπολογίζουν, ὅτι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐστοίχισεν εἰς μὲν τὸν Βορρᾶν 16 750.000 000 δολλ., εἰς δὲ τὸν Νότον 7.500.000.000 δολλ. Ὁ Edward Atkinson, περιλαμβάνων καὶ τὰ πρῶτα τρία ἔτη τῆς περισυλλογῆς, ἀναβιβάζει τὴν δαπάνην «Forum», Ὀκτ. 1888 σ. 133) εἰς 25.000.000.000 δολλ. διὰ τὸν Βορρᾶν καὶ 15.000 000 000 δολλ. διὰ τὸν Νότον. Αἱ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ζημίαι εἰς τὴν παραγωγὴν ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Ὁ Λίνκολν ἐν τούτοις δὲν ἔζησεν ὅπως συμπληρώσῃ τὸν θρίαμβόν του. Ἡ χώρα, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του καὶ τὴν μεγαλόψυχον συμπεριφοράν του πρὸς τοὺς ἡττημένους θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπουλώσῃ τὰ ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τραύματα, ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν μετὰ τὴν δολοφονίαν του ἐπάλαιεν ἐναντίον ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, προκληθεισῶν ἐκ τῶν ἀφρόνων προσπαθειῶν τῆς συμπολιτειακῆς κυβερνήσεως, ὅπως καθυποτάξῃ τὸν Νότον, καὶ τῶν δυσμενῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πανικὸν τοῦ 1873. Ἡ δυσφορία τῶν μετριοπαθῶν κατὰ τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν Νότον συνετέλεσεν, ἐν μέρει, εἰς τὴν ἐκλογὴν ὡς προέδρου τοῦ Κλήβελανδ, δημοκρατικοῦ (1884). Τῷ 1892 ἐξελέγη καὶ πάλιν μετὰ τὸν ρεπουμπλικάνον Βενιαμὴν Χάρρισον. Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς θητείας του ἐσημειώθησαν δύο κρίσεις, ἡ μία ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐξωτερική. Νέος ἐμπορικὸς πανικὸς κατὰ τὸ 1893 προὐκάλεσεν ἀμφισβήτησιν τῆς ἀξίας τῆς χρυσῆς μονάδος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις καὶ προὐτάθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ διμεταλλισμοῦ καὶ ἡ ἄδεια κοπῆς ἀργυρῶν νομισμάτων. Τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ κυριώτερον σημεῖον τοῦ προγράμματος τοῦ Οὐΐλλιαμ Μὰκ Κίνλεϋ κατὰ τὴν προεδρικὴν ἐκλογὴν τοῦ 1897, νικήσαντος τὸν Γ. Τ. Μπράϋαν, κηρυχθέντα ὑπὲρ τοῦ ἀργυροῦ νομίσματος ἢ «ὑγιοῦς νομίσματος» ὡς τὸ ἀπεκάλει (Sound money) καὶ οὕτω δώσαντος τέρμα εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν. Τὸ ἕτερον ζήτημα, ὅπερ ἐτάραξε τὴν προεδρίαν τοῦ Κλήβελανδ, ἦτο ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐπὶ τῶν συνόρων μεταξὺ τῆς βρεττανικῆς Γουϊάνας καὶ τῆς Βενεζουέλας. Ὁ Κλήβελανδ ἀπηύθυνε πρὸς τὸ κογκρέσσον διάγγελμα συντεταγμένον εἰς ἀπειλητικὸν ὕφος διὰ τὰς ἀγγλοαμερικανικὰς σχέσεις καὶ ζητῶν ὅπως διορισθῇ ἐπιτροπὴ καθορισμοῦ τῶν συνόρων. Πρὸς στιγμὴν ἐξεδηλώθη ὁ φόβος διακοπῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, ἀλλ' ἡ βρεττανικὴ κυβέρνησις ἐτήρησε μετριοπαθῆ στάσιν καὶ ἡ ρῆξις ἀπετράπη. Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω κρίσεως καὶ τῆς προηγηθείσης διαφορᾶς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μετὰ τῆς Γερμανίας διὰ τὰς νήσους Σαμόας, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλήξῃ εἰς ρῆξιν, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐπὶ μίαν καὶ πλέον τριακονταετίαν διεβίωσαν εἰρηνικῶς, φθάσασαι εἰς μεγάλην βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν. Τῷ 1867 ἠγοράσθη ἡ ρωσικὴ κτῆσις τῆς Ἀλάσκας, μᾶλλον ὅπως ἀποτραπῇ ἡ ἀγορά της ὑπὸ εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως ἢ διὰ τὴν σπουδαιότητά της. Αἱ προσπάθειαι τῆς Κούβας πρὸς ἀπελευθέρωσίν της ἀπὸ τοῦ τυραννικοῦ ἰσπανικοῦ ζυγοῦ εἶχον προσελκύσει τὰς συμπαθείας τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀπροκάλυπτος ὑποστήριξις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἐπεδείνωσε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1898 ἐξερράγη ὁ πόλεμος. Ὁ πόλεμος διήρκεσε τρεῖς μῆνας, ἡττηθέντος καὶ καταστραφέντος τοῦ ἰσπανικοῦ στόλου. Ἡ Ἰσπανία ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀναγνωρίσασα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Κούβας καὶ παραχωρήσασα τὸ Πορτορῖκον, τὰς Φιλιππίνας καὶ τὴν νῆσον Γκουὰμ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, αἵτινες προσηρτήθησαν τῷ 1899. Αἱ Φιλιππῖναι ἐν τούτοις ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς ἀμερικανικῆς διοικήσεως, ἡ δὲ ἐπανάστασις διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη, μέχρις ὅτου παρεχωρήθη εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τὸ Πορτορῖκον περιωρισμένη αὐτονομία. Ἐπίσης τῷ 1898 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι προσήρτησαν τὴν πολύνησον τοῦ Εἰρηνικοῦ Χαβάην. Τῷ 1900 κατελήφθησαν αἱ Σαμόαι ἐν τῷ Εἰρηνικῷ. Περὶ τὸ τέλος τῆς θητείας του ὁ Μὰκ Κίνλεϋ ἐπυροβολήθη ὑπὸ ἀναρχικῶν, ἐνῷ ἐπεσκέπτετο τὴν παναμερικανικὴν ἔκθεσιν ἐν Μπούφαλο καὶ ἀπέθανε τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1901. Τὸν διεδέχθη, κατὰ τὸ Σύνταγμα, ὁ ἀντιπρόεδρος Θεόδωρος Ροῦσβελτ, διὰ τῆς ἀνόδου τοῦ ὁποίου εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκαινιάσθη νέα περίοδος πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις. Ὁ Ροῦσβελτ εἶχεν ἤδη καταστῆ ἐξέχουσα φυσιογνωμία ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Ὀλίγον πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα ἡγήθη σώματος ἱππέων καὶ ἐπολέμησεν ἐν Κούβᾳ κατὰ τῶν Ἰσπανῶν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἐπίσπευσις τῶν διαπραγματεύσεων, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ. Ἐκ τῆς ἀποκτήσεως τῶν Φιλιππίνων νήσων τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ηὐξήθη, ἐδημιουργήθη δὲ οὕτως ἡ ἀνάγκη συνδέσεως τοῦ Εἰρηνικοῦ μετὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, δι' ἀνορύξεως διώρυγος, ἡ ὁποία ὄχι μόνον θὰ παρεῖχε σπουδαιοτάτην διευκόλυνσιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπέτρεπεν εὐχερῶς τὴν μεταφορὰν τοῦ ἀμερικανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὠκεανοῦ εἰς τὸν ἕτερον. Τῷ 1904 ἐξεχωρήθη ὑπὸ τῆς νεαρᾶς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας ζώνη πλάτους 18 χλμ., αἱ δὲ ἐργασίαι ἤρχισαν μετὰ τετραετίαν, τερματισθεῖσαι τῷ 1913 (βλ. τ. Δ' 238, γ').

[Βλ. καὶ λ. *Ἀμερικὴ* τ. Δ' σ. 226 α', 229α' 231β' καὶ γ', 252β' καὶ γ', 253α', β' καὶ γ', 234α', 235γ', 236α' καὶ β', 237α', β' καὶ γ', 238α', β' καὶ γ'.]

Ὁ Ροῦσβελτ ἐπανεξελέγη πρόεδρος διὰ καταπληκτικῆς πλειοψηφίας. Ἡ κυρία δρᾶσίς του κατὰ τὴν δευτέραν θητείαν ἐστράφη ἐναντίον τῶν τράστ, τὰ ὁποῖα ἐθεώρει παραβλάπτοντα τὰ συμφέροντα τοῦ κοινοῦ. Ὁ πόλεμος οὗτος τὸν ἔφερεν εἰς ρῆξιν μετὰ τῶν μεγάλων ἐπιχειρηματιῶν, οἵτινες εἶχον ὑποστηρίξει τὸν Μὰκ Κίνλεϋ καὶ ἦσαν οἱ στυλοβάται τοῦ κόμματος τῶν ρεπουμπλικάνων. Παρ' ὅλα ταῦτα ὑπῆρξε λαοφιλὴς μέχρι τέρματος τῆς θητείας του, ἰδίᾳ ὅταν συνετέλεσεν εἰς τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Ἰαπωνίας, πείσας τοὺς ἐμπολέμους ν' ἀποστείλουν πληρεξουσίους εἰς ἀμερικανικὸν λιμένα. Τῷ 1909 ὁ Ο. Χ. Τὰφτ διεδέχθη τὸν Ροῦσβελτ, οὕτω δὲ τὰ τράστ ἐπανέκτησαν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς χώρας. Ἐπεβλήθη προστατευτικὸς δασμὸς ὑπὲρ τῶν μεγαλοβιομηχάνων, ὅστις ἐξήγειρε τόσην δυσφορίαν, ὥστε ὁ λαὸς ἐξέλεξε βουλευτὰς τοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ κόμματος τῶν ρεπουμπλικάνων ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται δυσφορίαι διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ κόμματος εἰς τὰ τράστ, ὅταν δὲ ὁ Ροῦσβελτ ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἀνὰ τὴν Ἀφρικὴν περιοδείας του ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κόμματος τῶν προοδευτικῶν καὶ ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1912. Ἐπειδὴ ὅμως ἐτέθη καὶ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Τάφτ, οἱ ρεπουμπλικάνοι ἐνεφανίσθησαν διχασμένοι καὶ ἐξελέγη ὁ ὑποψήφιος τῶν δημοκρατικῶν Γούντρω Οὐΐλσων. Ἀμέσως οἱ ὑψηλοὶ προστατευτικοὶ δασμοὶ ἠλαττώθησαν καὶ ἄλλα νομοθετικὰ μέτρα ἐλήφθησαν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς θητείας τοῦ Οὐΐλσων ἐξερράγη ὁ Παγκόσμιος πόλεμος.

Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον. Κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς νέα καὶ ζωτικὰ προβλήματα. Τὸ ὅτι ἡ χώρα, κατὰ τὸ 1914, προὐτίθετο νὰ παραμείνῃ οὐδετέρα ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως πάσης προετοιμασίας δυναμένης νὰ θεωρηθῇ ὡς πολεμικῆς. Ὅταν τὴν 4 Αὐγούστου 1914 ὁ πρόεδρος Οὐΐλσων ἐξέδωκε προκήρυξιν οὐδετερότητος, ὁ ἀμερικανικὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 107.000 ἄνδρας. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν εἶχον τότε οὔτε ἓν ἀεροπλάνον κατάλληλον πρὸς πόλεμον, οὔτε μίαν χειροβομβίδα ἢ βόμβαν, οὔτε οἱονδήποτε εἶδος πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἐκτὸς 600.000 ἐξαιρέτων τυφεκίων. Οὔτε ὑπῆρχον στελέχη ἀξιωματικῶν ἀσκηθέντων εἰς τὸ εἶδος τοῦ πολέμου τὸ τελευταίως ἐφαρμοσθὲν εἰς τοὺς πολέμους τῆς Ν. Ἀφρικῆς, τῆς Μαντζουρίας, τοὺς Βαλκανικοὺς καὶ τῆς Τριπολίτιδος. Στρατόπεδα ἐκπαιδεύσεως δι' ἀξιωματικοὺς ἢ στρατιώτας δὲν ὑπῆρχον. Ὁ στόλος περιελάμβανε θωρηκτὰ προσφάτως ναυπηγηθέντα, ἀλλ' ἦτο ἀσθενὴς εἰς μικρὰ καὶ ταχέα σκάφη, ἰδίᾳ δὲ ὑποβρύχια, καίτοι εἶχεν ἐξόχως ἠσκημένα πληρώματα. Οὔτε ἀνέμενε τὴν ἐκραγεῖσαν κρίσιν ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ διπλωματικὴ ὀργάνωσις τῶν Ἡνωμένων

Digitized by Google

Πολιτειῶν. Προφανῶς οὐδὲ εἷς ἐκ τῶν Ἀμερικανῶν πρεσβευτῶν ἀντελήφθη τὸν πόλεμον ἐπικείμενον ἐν Εὐρώπῃ ἢ προειδοποίησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ τούτου. Τὸ δόγμα τοῦ Μονρὼ ἐπέβαλλεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας νὰ διατηροῦν φιλικὰς σχέσεις μεθ' ὅλων τῶν ἐθνῶν. Ἂν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀπεδύθησαν εἰς πόλεμον, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι θὰ παρέμενον οὐδέτεραι.

Στηριζόμεναι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς «ἐλευθερίας τῶν θαλασσῶν», ἐνόουν τὴν οὐδετερότητα ταύτην ἐπιτρέπουσαν εἰς αὐτὰς νὰ διεξάγουν ἐμπόριον μὲ ὅλους τοὺς ἐμπολέμους, ὑποκείμεναι εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοὺς υἱοθετηθέντας ὑπὸ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου ὅσον ἀφορᾷ τὸ λαθρεμπόριον καὶ τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐξ ἄλλου ὅμως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ λάβουν σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τὴν σχέσιν, ἥτις ἐδημιουργήθη μεταξὺ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀμερικανικῶν βιομηχανιῶν, ἐμπορίου καὶ χρηματαγορῶν. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, οἱ περισσότεροι τῶν ἐμπολέμων συνῆπτον δάνεια. Μεγάλα ποσὰ δανείων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἀγοράν, ἐνῷ τὸ γερμανικὸν κράτος ἤρχισε νὰ «φλοτάρῃ» διάφορα δάνεια μεταξὺ τῶν ὑπηκόων του κυρίως. Ὁ πρόεδρος Οὐΐλσων διὰ τῆς προκηρύξεώς του (18 Αὐγούστου 1916) ἀπέτρεπε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ βοηθοῦν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τοὺς ἐμπολέμους, συνιστῶν εἰς τὸν λαόν, ὅπως παραμείνῃ οὐδέτερος «οὐ μόνον ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ». Ἡ οὐδετερότης ὅμως αὕτη καθίστατο ἀδύνατος, καθ' ὅσον ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ οὐδετέρου ἐμπορίου κατέστησε τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τὴν πηγὴν παντὸς εἴδους προμηθειῶν δι' οἱονδήποτε ἐμπόλεμον, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ταύτας. Τοιοῦτον ὅμως εἶδος ἐμπορίου, πρακτικῶς, ἦτο δυσμενὲς διὰ τὰς κεντρικὰς αὐτοκρατορίας. Ἡ κυριαρχία τῶν θαλασσῶν ὑπὸ τῶν Συμμάχων ἀπέκοψε πᾶσαν συναλλαγὴν μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων της ἀφ' ἑτέρου. Αἱ ὁδοὶ πρὸς στρατολογίαν ἀπεκλείσθησαν διὰ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς συμμάχους των, ἀλλ' ἦσαν ἀνοικταὶ διὰ τοὺς Ἄγγλους, τοὺς Γάλλους καὶ ἔπειτα τοὺς Ἰταλούς, Σέρβους, Ἕλληνας καὶ Ἀρμενίους. Οὐδεμία προκήρυξις οὐδετερότητος ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ὅπως σπεύσουν νὰ βοηθήσουν τὴν πατρίδα των. Ἐπὶ πλέον, τὸ πολεμικὸν ἐμπόριον ἀπέφερε τεράστια κέρδη. Τὴν δύσκολον θέσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν τήρησιν τῆς οὐδετερότητος ἐδυσχέρανεν ἔτι πλέον ἡ ἀμφισβήτησις ἐπὶ τοῦ ὑποβρυχιακοῦ πολέμου. Ἡ Γερμανία, βασιζομένη εἰς τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, ἐπέμενεν ὅπως ἀγνοῇ τοὺς περιορισμοὺς τοὺς ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου, μέχρις ὅτου ἐπῆλθεν ἡ κρίσις διὰ τοῦ τορπιλλισμοῦ τοῦ βρεττανικοῦ ὑπερωκεανίου «Λουζιτανία» (7 Μαΐου 1915), κατὰ τὸν ὁποῖον ἀπωλέσθησαν 113 Ἀμερικανοί. Ὁ Οὐΐλσων ἐπέμεινεν ὅπως ἀποστείλῃ ἔντονον διακοίνωσιν, ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μπράϋαν, μὴ συμφωνήσας, παρῃτήθη τὴν 8ην Ἰουνίου 1915, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ροβέρτου Μ. Λάνσιγκ. Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀνακοινώσεων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μῆνας, ἕως ὅτου ἐτορπιλλίσθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἐν τῇ Μάγχῃ, τὸ βρεττανικὸν ἀτμόπλοιον «Σοῦσσεξ», φονευθέντων Ἀμερικανῶν ἐπιβατῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1915 καθίστατο φανερόν, ὅτι ὁ πόλεμος θ' ἀπέβαινε μακρὸς καὶ καταστρεπτικὸς καὶ ὅτι, ἑκὼν ἄκων, ὁ λαὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν θὰ ἠδύνατο νὰ περιπλεχθῇ εἰς αὐτόν. Τὸν Δεκέμβριον 1915 ὁ πρόεδρος Οὐΐλσων, εἰς τὸ διάγγελμά του, συνέστησε τὴν λῆψιν μέτρων ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ προστασίας τῶν ἀμερικανικῶν μεταφορῶν καὶ τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ἔργου εἰς τὴν κυβέρνησιν. Πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ πόλεμος ἐπέφερεν ἀπότομον μεταβολὴν εἰς τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς χώρας. Ἡ τεραστία ζήτησις τροφίμων ἀνύψωσε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ λοιπῶν γεωργικῶν προϊόντων. Τὰ ἐργοστάσια πολεμεφοδίων προσέφερον ἀφάνταστα ἡμερομίσθια, προσελκύοντα μυριάδας ἐργατῶν καὶ δημιουργοῦντα κίνησιν αὐξήσεως ἡμερομισθίων καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βιομηχανίας. Μία ἐκ τῶν ἀπροόπτων ἐπιδράσεων τοῦ πολέμου ὑπῆρξε καὶ ἡ μεγίστη μεταβολὴ εἰς τὴν μενανάστευσιν. Ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνδρῶν ἐγκατέλιπον τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὅπως μεταβοῦν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ πολεμήσουν. Ἡ μετανάστευσις ἔπεσεν ἀπὸ 1.218 480 τῷ 1914 εἰς 298.826 τῷ 1916. Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγχύσεως τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ρευμάτων καὶ τῆς ἀβεβαιότητος ἐνηργήθησαν αἱ προεδρικαὶ ἐκλογαὶ τοῦ 1916. Ἐπανεξελέγη ὁ Οὐΐλσων. Τὴν 18ην Δεκεμβρίου 1916, ἓξ ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἐκλογήν του, ἀπέστειλεν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἐμπολέμους, ὅπως ἀρχίσουν διαπραγματεύσεις διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης. Βραδύτερον, τὴν 27 Ἰανουαρίου 1917, συνέστησε τὴν «σύναψιν εἰρήνης ἄνευ νίκης» καὶ παραχώρησιν εἰς τὰς διαφόρους ἐθνότητας τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι προπαρεσκευάζοντο πυρετωδῶς, καθ' ὅσον ὁ Οὐΐλσων ἐπίστευεν, ὅτι μόνον ἡ ἐνεργὸς ἐπέμβασις τῆς μεγάλης δημοκρατίας θὰ ἐτερμάτιζε τὸν πόλεμον. Ἠκολούθησαν νέαι τορπιλλίσεις ἀμερικανικῶν πλοίων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ φόνοι Ἀμερικανῶν. Τὴν 8 Φεβρουαρίου ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις ἐδημοσίευσε κατασχεθεῖσαν τηλεγραφικὴν διακοίνωσιν τῆς Γερμανίας πρὸς τὸ Μεξικόν, δι' ἧς ἐζητεῖτο ἡ ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὸν πόλεμον, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἡ Γερμανία θὰ ἐπανέφερε τοῦτο εἰς τὰ πρότερον ὅριά του. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν γερμανικαὶ ἐνέργειαι, ὅπως πείσουν τὴν Ἰαπωνίαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Συμμάχους καὶ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καθίστατο ἤδη ἀναπόφευκτος. Ἐπίσημος κήρυξις τοῦ πολέμου, ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ προέδρου τὴν 6 Ἀπριλίου, κατόπιν σχετικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας, ἀνήγγελλεν, ὅτι ὁ μετὰ τῆς Γερμανίας πόλεμος ἤρχισεν. Αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Τουρκίας διεκόπησαν ἀμέσως, ἀλλ' ὁ πόλεμος μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐκηρύχθη τὴν 7 Δεκεμβρίου, οὐδέποτε δὲ μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἀποστολαὶ εἰδικῶν ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὅπως συνεργασθοῦν διὰ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν συμμετοχήν. Τῆς βρεττανικῆς ἀποστολῆς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀρθοῦρος Μπάλφουρ, τῆς δὲ γαλλικῆς ὁ τέως πρωθυπουργὸς Ρενὲ Βιβιανί. Τὴν 17 Ὀκτωβρίου 1917 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἤνοιξαν διὰ τοὺς συμμάχους πιστώσεις συμποσουμένας εἰς 475.000.000.000 δολλάρια. Ἡ ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποστήριξις ὑπῆρξε μεγάλη ἐνθάρρυνσις διὰ τοὺς Συμμάχους κατὰ τὴν χειμερινὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1917—1918. Ἡ πρώτη ἀξιοσημείωτος ἐμφάνισις ἀμερικανικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μετώπου ὑπῆρξεν ἐν Καντινύ, τὴν 28 Μαΐου 1918. (Περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον βλ. λ. *Παγκόσμιος* πόλεμος.) Μὲ μοναδικὴν δραστηριότητα αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι κατώρθωσαν, ἀφ' ἑνὸς νὰ ἑτοιμάσουν ἐντὸς ἐλαχίστου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος στρατὸν ἑκατομμυρίων ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ προβλήματα, τὰς ἀνατροπάς, τὰς ὁποίας ἡ νέα τάξις πραγμάτων ἐδημιούργει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ μετὰ θετικότητος, ὅτι ὁ ἀμερικανικὸς στρατὸς εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τὸ ἐξασφαλίσαν τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ θριαμβευτικὴ ἐπιτυχία εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἀποστολὴν τεραστίων ποσοτήτων τροφίμων καὶ πολεμεφοδίων ἐπηρέασεν ἠθικῶς τοὺς Γερμανούς, οἵτινες ἐπείσθησαν, ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐνόουν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν ἀγῶνα. Τὴν 11 Νοεμβρίου 1918, δυνάμει τῆς συναφθείσης ἀνακωχῆς, καθ' ἣν ἀμφότεροι οἱ ἐμπόλεμοι ἐδέχθησαν τοὺς «Δεκατέσσαρας ὅρους» τοῦ Οὐΐλσων, οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν ἐκκενοῦντες τὰς κυριευθείσας περιφερείας. Τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Οὐΐλσων εἰς τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης περιελήφθη καὶ τὸ σύμφωνον περὶ συστάσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν εἶχεν ἀντιπάλους ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ἀλλὰ περισσοτέρους ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ διέβλεπον δημιουργίαν ὑποχρεώσεων διὰ τὴν χώραν καὶ ἀνάμιξιν εἰς ζητήματα μόνον ἐνδιαφέροντα αὐτήν. Ὁμὰς ρεπουμπλικάνων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν γερουσιαστὴν τῆς Μασαχουσσέτης Λὸτζ ἐτάχθησαν ὑπὲρ τροποποιήσεων τῆς συνθήκης καὶ ἐπιφυλάξεων ὡς πρὸς τὸ σύμφωνον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἄλλη ὁμάς, ὑπὸ τὸν γερουσιαστὴν Μπόρα, ἀπέκρουσεν ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὴν συνθήκην καὶ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Ὁ Οὐΐλσων ἠρνήθη νὰ δεχθῇ οἱασδήποτε τροποποιήσεις ἢ ἐπιφυλάξεις, ἐκτὸς μερικῶν ἐντελῶς ἐπουσιωδῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος εἶχεν ἐγκρίνει. Ὁ γερουσιαστὴς Νὸξ ὑπέβαλε πρότασιν ἀποβλέπουσαν εἰς τὸ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν φανταστικὴν κατάστασιν πολέμου μετὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ πρότασις ἐψηφίσθη ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη δι' ἀρνησικυρίας ὑπὸ τοῦ Οὐΐλσων. Τέλος κατόπιν συζητήσεων πέντε μηνῶν ἀπεκρούσθη, καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εὑρέθησαν εἰς τὴν μοναδικὴν θέσιν τοῦ νὰ παραμένουν ἐμπόλεμοι μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, καίτοι αἱ ἐχθροπραξίαι εἶχον παύσει ἀπὸ ἑνὸς ἔτους. Ὁ Οὐΐλσων ἐπίστευεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιρροῆς του. Ἐνήργησε περιοδείαν ἀνὰ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἐκφωνῶν λόγους δημοσίᾳ ὑπὲρ τῆς συνθήκης, ἀλλ' ἡ ὑγεία του ἐκλονίσθη καὶ προσεβλήθη ὑπὸ παραλύσεως, ἡ δὲ πάθησίς του ἐξηκολούθησε μέχρι τέρματος τῆς θητείας του. Ἀπέθανεν ἐν Βασιγκτῶνι τὴν 3 Φεβρουαρίου 1924. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1921 ἐγκατέλειψε τὸν Λευκὸν Οἶκον, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Χάρντινγκ, ὁ ὁποῖος συνῆψε χωριστὴν εἰρήνην μετὰ τῶν Κεντρικῶν δυνάμεων, ἀναγνωρίσαντος τοῦ κογκρέσσου ὅτι αἱ ἐχθροπραξίαι εἶχον καταπαύσει. Μία τῶν κυριωτέρων ἐνεργειῶν τοῦ Χάρντινγκ ὑπῆρξεν ἡ σύγκλησις ἐν Βασιγκτῶνι συνδιασκέψεως περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Ὁ Χάρντινγκ ἀπέθανε διαρκούσης τῆς θητείας του τὴν 3 Αὐγούστου 1923 ἐν Ἁγίῳ Φραγκίσκῳ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Κοῦλιτζ, ἐπὶ τῆς θητείας τοῦ ὁποίου ὑπεγράφη (1928) ὑπὸ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τὸ σύμφωνον Κέλλογκ, δι' οὗ ὁ πόλεμος ἀποκηρύσσεται, τιθέμενος ἐκτὸς νόμου. Τῷ 1929 ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Χοῦβερ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν μετὰ τῆς Ἀγγλίας διαφορῶν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς ναυτικοὺς ἐξοπλισμοὺς καὶ τὴν κατάκτησιν τῶν διεθνῶν ἀγορῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἠγόρασαν (1916) παρὰ τῆς Δανίας, ἀντὶ 25.000.000 δολλ., τὰς Παρθένους νήσους τῶν Ἀντιλλῶν. Ἐπίσης δι' εἰδικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Νικαράγουας, ἡ τελευταία παρεχώρησεν ἀντὶ 3.000.000 δολλ. τὰς νησῖδας Κὸρν ἐν τῇ θαλάσσῃ τῶν Ἀντιλλῶν. Τέλος, τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπενέβησαν εἰς τὴν δημοκρατίαν τῆς Ἀϊτῆς, ἥτις ἔκτοτε διοικεῖται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Bancroft*, «History of the United States» (1882).— *J. Fiske*, «The American Revolution» (1897). — *Channing*, Hart and Turner: «Guide to American History» (1912).— *H. H. B. Meyer*, «The United States at War» (1917).—*A. B. Hart*, «America at War» (1918).- *S. B. Harding*, The Study of the Great War» (1918).— *H. H. Powers*, «America among the Nations» (1917). — *John S. Bassett*, «Our War with Germany».

Δ. Σ. Δ.

— [ΠΟΛΙΤΕΙΟΛ.] Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἱδρύθησαν τὸ πρῶτον ἐξ Εὐρωπαίων ἀποίκων, ἰδίως ἀγγλικῆς καταγωγῆς, οἱ ὁποῖοι, πιεζόμενοι εἴτε ὑπὸ οἰκονομικῆς δυσπραγίας εἴτε ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς των διὰ τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικάς των δοξασίας, ἐγκατέλιπον τὴν γενέτειραν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἵνα ἐκεῖ δημιουργήσουν νέον τρόπον ζωῆς. Ὡς προερχόμενοι οἱ ἄποικοι ἐκ χώρας, ἔνθα αἱ πολιτικαὶ μερίδες ἦσαν ἀνεπτυγμέναι, εἶχον ἀρκετὴν πολιτικὴν μόρφωσιν καὶ ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας. Κατ' ἐκείνην ἄλλως τε τὴν ἐποχὴν ἡ κοινοτικὴ διοίκησις εἶχεν ἤδη διαδοθῆ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ μετ' αὐτῆς εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωηρότερον τὸ αἴσθημα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Ἰδίως οἱ ἄποικοι τῆς Νέας Ἀγγλίας κινοῦν ἰδιαιτέρως τὸ διαφέρον καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς πολιτικῆς των ζωῆς, τὸν ὁποῖον ἐγκαινίασαν εἰς τὴν νέαν των πατρίδα, καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν μεταγενεστέρως ἤσκησαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἀνήκοντες οὗτοι εἰς τὴν τάξιν τῶν πουριτανῶν καὶ ὄντες πολιτικῶς ἀνεπτυγμένοι, εἶχον, πλὴν τῆς θρησκευτικῆς των αἱρέσεως, καὶ τάσεις καθαρῶς δημοκρατικάς, εὐθὺς δὲ ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς των ἵδρυσαν μικρὰς κοινότητας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἔδιδε τὴν μορφὴν πραγματικῆς δημοκρατίας κυβερνωμένης ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων πολιτῶν (town-meeting). Οἱ ἄποικοι σὺν τῷ χρόνῳ ἐπληθύνοντο, ἡ δὲ Ἀγγλία ὄχι μόνον δὲν ἔβλεπε δυσαρέστως τὴν μεταναστευτικὴν τάσιν τῶν ὑπηκόων της, ἀλλὰ καὶ προήγαγεν αὐτήν· διότι οὕτως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπηλλάσσετο ἐπαναστατικῶν καὶ δημοκρατικῶν στοιχείων, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς κυριαρχίας της, δεδομένου ὅτι, κατὰ γενικῶς τότε παραδεδεγμένην ἀρχήν, αἱ παρὰ τῶν ἀποίκων καταλαμβανόμεναι ἐκτάσεις τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐθεωροῦντο ὡς κτήσεις τῆς μητροπόλεως. Τοιουτοτρόπως ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Β. Ἀμερικὴ ἐγένετο κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος κτῆσις ἀγγλική, ὑπαγομένη εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας, ἀσκούσης διττῶς τὰ ἐπ' αὐτῆς κυριαρχικά της δικαιώματα: εἴτε διὰ διορισμοῦ κυβερνήτου τῆς ἀρεσκείας της, κυβερνῶντος τὴν ἀποικίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγγλικοῦ στέμματος, εἴτε διὰ παραχωρήσεως προνομίου, εἴδους συνταγματικοῦ χάρτου, περιέχοντος τὰς κεντρικὰς κατευθύνσεις τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀποικίας, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν πάντοτε τῆς μητροπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀποικία δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ παραβιάζῃ τοὺς νόμους καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο φόρου ὑποτελής.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἡ ὑπὸ τῆς μητροπόλεως προοδευτικὴ φορολόγησις τῶν ἀποίκων καὶ τὰ πιεστικὰ κατ' αὐτῶν μέτρα διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων ἐγέννησε μεταξὺ τῶν ἀποίκων βαθεῖαν δυσαρέσκειαν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἑνωθοῦν πρὸς ὀργάνωσιν κοινῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς μητροπόλεως. Ἡ πρώτη ἕνωσις ἐσημειώθη τῷ 1765 διὰ τοῦ συνεδρίου τῆς Νέας Ὑόρκης, εἰς ὃ ἔλαβον μέρος ἐννέα ἀποικίαι καὶ καθ' ὃ ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις: ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ πληρώνῃ φόρους, τοὺς ὁποίους δὲν ψηφίζει ὁ ἴδιος. Τῷ 1774 συγκροτεῖται παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων δώδεκα ἀποικιῶν ἐν Φιλαδελφείᾳ δεύτερον συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἐπίσης διεκήρυξε τὸ δικαίωμα τῶν ἀποικιῶν νὰ μὴ ἐγκρίνουν τοὺς εἰς αὐτὰς ἐπιβαλλομένους φόρους, ἀξιῶσαν ἐπιπροσθέτως τὴν ἐκ τῶν ἀποικιῶν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων. Τέλος τῷ 1775 συνέρχεται ἐν Φιλαδελφείᾳ καὶ τρίτον συνέδριον, εἰς ὃ ἀντεπροσωπεύθησαν

Digitized by Google

καὶ αἱ δέκα τρεῖς ἀποικίαι καὶ εἰς ὃ ἀπεφασίσθη ἡ ἵδρυσις τῆς «Ὁμοσπονδίας τῶν ἡνωμένων ἀποικιῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς». Τῷ 1776 συντάσσεται ἡ «Διακήρυξις τῆς ὁμοσπονδίας τῶν ἀποικιῶν» καὶ ἀκριβῶς μετὰ δύο ἔτη, ἤτοι τῷ 1778, υἱοθετοῦνται παρὰ τοῦ συνεδρίου τῆς Φιλαδελφείας τὰ «ἄρθρα τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τῆς διαρκοῦς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν πολιτειῶν». Τὰ ἄρθρα ταῦτα τῆς ὁμοσπονδίας, ἐμπνευσμένα ὑπὸ τῆς «Διακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας», δὲν ὁμιλοῦν πλέον περὶ «Ὁμοσπονδίας τῶν ἡνωμένων ἀποικιῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς», ἀλλὰ περὶ ὁμοσπονδίας ἀνεξαρτήτων πολιτειῶν. Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 1ον, τὸ ὄνομα τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης θὰ εἶναι: «Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς». Αἱ πολιτεῖαι αὗται ἱδρύουν «σταθερὰν ἕνωσιν ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς συμμαχίας» (ἄρθρ. 3), ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι «ἑκάστη πολιτεία διατηρεῖ τὴν κυριαρχίαν της, τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ὡς καὶ ἐκείνας τῶν ἐξουσιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν μετεβιβάσθησαν ρητῶς διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἡνωμένας ἐν συνεδρίῳ» (ἄρθρ. 2). Τὸ πρῶτον τοῦτο Σύνταγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τὸ ὁποῖον μόλις τῷ 1781 ἐπεκυρώθη ὑφ' ὅλων τῶν πολιτειῶν, κατεφάνη ἐν τῇ πράξει λίαν ἀνεπαρκές, ἰδίᾳ λόγῳ ἐλλείψεως κεντρικοῦ ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου. Ἕνεκα τούτου τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Βιργινίας συνεφωνήθη ἐν Φιλαδελφείᾳ τῷ 1787 γενικὴ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πολιτειῶν, ἡ ὁποία ἀφοῦ ἐξέλεξεν ὡς πρόεδρον τὸν Βάσιγκτων (Washington), συνέταξε μετὰ πεντάμηνον ἐργασίαν σχέδιον νέου Συντάγματος. Τὸ σχέδιον τοῦτο, ὑπογραφὲν τῇ 17 Σεπτεμβρίου 1787 ὑπὸ 39 ἐκ τῶν 55 μελῶν τῆς συνελεύσεως, ὑπεβλήθη πρὸς κύρωσιν συμφώνως πρὸς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἄρθρον εἰς τὰς συνελεύσεις (conventions) τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένας. Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ σχεδίου (ὑπ' ἀριθ. VII), τὸ νέον Σύνταγμα θὰ ἐτίθετο ἐν ἰσχύϊ ἀφ' ἧς ἐκυροῦτο ὑπὸ τῶν συνελεύσεων ἐννέα πολιτειῶν. Ἡ τοιαύτη κύρωσις συνετελέσθη τῷ 1788, κατὰ τὸ ἑπόμενον δ' ἔτος 1789 τὸ νέον Σύνταγμα εἶχε κυρωθῇ ὑπὸ τῶν συνελεύσεων ὅλων τῶν πολιτειῶν. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «τὸ Σύνταγμα τοῦ 1787», ἰσχύει ἔκτοτε ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις μέ τινας κατὰ καιροὺς ἐπελθούσας τροποποιήσεις.

Μορφὴ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1787 καθιερώνει διὰ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ πραγματοποιεῖ κατὰ τὸν μᾶλλον δυνατὸν τρόπον τὴν ἀρχὴν τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν. Ἐκ τῶν ἑπτὰ ἄρθρων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ Σύνταγμα, τὸ πρῶτον ἀφορᾷ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, τὸ δεύτερον τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὸ τρίτον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν ἄσκησιν τούτων ἀναθέτει εἰς διάφορα ὄργανα, ὧν ἡ ἁρμοδιότης καθορίζεται διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψηφισθέντος Συντάγματος. Περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος προνοεῖ τὸ ἄρθρον 5, καθ' ὅ: «Τὸ κογκρέσσον προτείνει μεταρρυθμίσεις (amendements) εἰς τὸ παρὸν Σύνταγμα, ὁσάκις τὰ δύο τρίτα τῶν βουλῶν κρίνουν τοῦτο ἀναγκαῖον, ἢ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν δύο τρίτων τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν κατ' ἰδίαν πολιτειῶν συγκαλεῖ συνέλευσιν (convention), ἵνα προτείνῃ μεταρρυθμίσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐν τῇ μιᾷ περιπτώσει καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τίθενται καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς διατάξεις ἐν ἰσχύϊ ὡς οὐσιῶδες μέρος τοῦ Συντάγματος, ἀφοῦ κυρωθοῦν ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν τριῶν τετάρτων τῶν διαφόρων πολιτειῶν, ἢ ὑπὸ τῶν συγκροτηθησομένων συνελεύσεων τῶν τριῶν τετάρτων τῶν πολιτειῶν τούτων, ἀναλόγως τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τρόπου κυρώσεως, τὸν ὁποῖον θὰ προτείνῃ τὸ κογκρέσσον». Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου καθιεροῦνται δύο τρόποι προτάσεως συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ δύο τρόποι κυρώσεως αὐτῶν. Ἐν τούτοις δι' ὅλας τὰς ἔκτοτε γενομένας μεταρρυθμίσεις (15 τὸν ἀριθμὸν) προεκρίθη ἡ ἀρχὴ τῆς προτάσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου καὶ τῆς κυρώσεως ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν πολιτειῶν. Καθιερώθη συνεπῶς διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα, ὅπως τὸ ἴδιον σύστημα καθιεροῦται καὶ διὰ τοὺς ὁμοσπονδιακοὺς νόμους. Κατὰ τὸ ἄρθρον 1ον, ἐδ. 1 καὶ 2 τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ τρόπῳ τῆς συνθέσεως τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ἀντικατοπτρίζεται καὶ ὁ ὁμοσπονδιακὸς χαρακτὴρ τοῦ Συντάγματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἐκ τούτων ἡ γερουσία (senate) συγκροτεῖται ἐκ δύο γερουσιαστῶν ἐξ ἑκάστης πολιτείας, ἐκλεγομένων δι' ἓξ ἔτη ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων αὐτῆς, καὶ ἀνανεοῦται κατὰ τὸ τρίτον ἀνὰ δύο ἔτη. Δοθέντος δὲ ὅτι αἱ πολιτεῖαι εἶναι 48, ὁ ἀριθμὸς τῶν γερουσιαστῶν ἀνέρχεται εἰς 96, ἀριθμὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ πρὸς ἀντίστοιχα σώματα ἄλλων πολιτειῶν λίαν μικρός. Πλὴν τῆς συμβολῆς τῆς γερουσίας εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, ἔχει αὕτη ἁρμοδιότητα πρὸ παντὸς εἰς τὴν νομοθετικὴν παραγωγήν. Ἀσκεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τὸ δικαίωμα τοῦ νομοθετεῖν καὶ ἡ συγκατάθεσίς της εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν νόμων. Περαιτέρω ἀσκεῖ ἡ γερουσία ἐν μέρει δικαστικὴν καὶ ἐν μέρει ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Δικαστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ, ἐὰν ὑποβληθῇ ἐνώπιον αὐτῆς παρὰ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων μήνυσις ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, δωροδοκίᾳ, ἢ δι' ἄλλα βαρέα ἐγκλήματα (impeachments) κατὰ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, τοῦ ἀντιπροέδρου καὶ ἄλλων ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς ὁμοσπονδίας. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ μεταβάλλεται εἰς ἀνώτατον δικαστήριον καὶ δικάζει. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἁρμοδιότης τῆς γερουσίας εἶναι διττή· ἀφ' ἑνὸς ἐλέγχει τὸν διορισμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ προέδρου προταθέντων ὑπαλλήλων, ἀφ' ἑτέρου ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως τῶν ὑπὸ τοῦ προέδρου συναφθεισῶν διεθνῶν συνθηκῶν, ἐν αἷς καὶ συνθηκῶν εἰρήνης.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γερουσίαν, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὰς διαφόρους πολιτείας, τὸ δεύτερον νομοθετικὸν σῶμα, ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων (house) ἀντιπροσωπεύει ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Συγκροτεῖται ἐκ μελῶν ἐκλεγομένων ἀνὰ δύο ἔτη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν δι' ἀμέσου καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ ἁρμοδιότης της περιορίζεται εἰς τὴν νομοθεσίαν, εἰς ἣν ἡ συμβολή της εἶναι ἡ ἰδία μὲ τὴν τῆς γερουσίας. Ἐξαίρεσις παρατηρεῖται μόνον προκειμένης συζητήσεως περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ, συζητουμένου κατὰ προτίμησιν πρῶτον εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἶτα εἰς τὴν γερουσίαν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐκλεγομένου διὰ τέσσαρα ἔτη ὑπὸ τῶν ἐκλεκτόρων ἑκάστης πολιτείας ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ταύτης ἐκλεγομένων. Ἑκάστη πολιτεία, κατὰ τὸν ὑπὸ τῆς νομοθεσίας της καθορισθέντα τρόπον, ἐκλέγει διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀριθμὸν ἐκλεκτόρων ἴσον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν γερουσιαστῶν καὶ τῶν βουλευτῶν, τοὺς ὁποίους ἡ πολιτεία αὕτη ἀποστέλλει εἰς τὸ κογκρέσσον, οἱ οὕτω δὲ ἐκλεγόμενοι ἐκλέκτορες συνέρχονται ἐν ταῖς οἰκείαις πολιτείαις κατὰ τὴν ὡρισμένην πρὸς ὑπόδειξιν προέδρου ἡμέραν καὶ ψηφίζουν διὰ τὸν πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρον. Ὁ πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας (veto) κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κογκρέσσου ψηφιζομένων νόμων, τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦτο ἀργεῖ ἂν ἕκαστον τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων ψηφίσῃ ἐκ νέου τὸν νόμον (Bill) διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν του. Περαιτέρω ἐκλέγει ὁ πρόεδρος κατ' ἐλευθέραν κρίσιν τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, ὄντα ὑπεύθυνα μόνον ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ὄχι ἀπέναντι τοῦ κογκρέσσου, ἐπίσης δ' ἐκλέγει καὶ ἄλλους ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, τούτους ὅμως μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς γερουσίας. Ἐξωτερικῶς ἀντιπροσωπεύει τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ συνάπτει τῇ συγκαταθέσει καὶ τῆς γερουσίας διεθνεῖς συνθήκας. Ὁ πρόεδρος δύναται νὰ κατηγορηθῇ ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, δωροδοκίᾳ κ. τ.λ., δικάζεται δὲ ὑπὸ τῆς γερουσίας προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ ἀνωτάτου ὁμοσπονδιακοῦ δικαστηρίου. Ἐὰν κηρυχθῇ ἔκπτωτος τοῦ ἀξιώματος, ἢ παραιτηθῇ αὐτοῦ, ἢ ἀποθάνῃ, ἢ καταστῇ δι' οἱονδήποτε λόγον ἀνίκανος εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων του, ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου. Κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ὁμοσπονδιακοῦ δικαστηρίου καὶ τῶν κατωτέρων τακτικῶν δικαστηρίων, τῶν ὁποίων τὴν ἵδρυσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἤθελεν ἀποφασίσει τὸ κογκρέσσον. Οἱ δικασταὶ ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας τῇ συγκαταθέσει τοῦ κογκρέσσου καὶ εἶναι ἰσόβιοι, διατηροῦν, ὅπως λέγει τὸ Σύνταγμα, τὴν θέσιν των, ἐφ' ὅσον πολιτεύονται καλῶς. Ἡ ἁρμοδιότης των ἐκτείνεται ἐπὶ παντὸς ζητήματος ἀφορῶντος τὸ δίκαιον, πλὴν τῆς περιπτώσεως τοῦ impeachment, ὅτε ἁρμοδία εἶναι ἡ γερουσία κατὰ τ' ἀνωτέρω λεχθέντα. Τὰ ἀμερικανικὰ δικαστήρια, προκειμένου νὰ ἐφαρμόσουν νόμον τινά, ὑποχρεοῦνται νὰ ἐξετάσουν τὴν συνταγματικότητα αὐτοῦ καὶ ν' ἀρνηθοῦν τὴν ἐφαρμογὴν εἰς ἀντισυνταγματικοὺς τοιούτους. Αὐτὰ εἶναι τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1787. Ἡ δημοκρατία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ εἴδους τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν νομοθεσίαν ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐμμέσων ἢ ἀντιπροσωπευτικῶν δημοκρατιῶν, καθιερώνει ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὸ προεδρικὸν σύστημα καὶ εἶναι ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως προεδρική.

Τὸ πολίτευμα τῶν κατ' ἰδίαν πολιτειῶν. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι ὁμοσπονδιακὸν κράτος ἀποτελούμενον ἀπὸ 48 ἀνεξαρτήτους πολιτείας, ἑκάστη τῶν ὁποίων κυβερνᾶται ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίου Συντάγματος. Τὰ Συντάγματα τῶν πολιτειῶν προϋπῆρχον τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος ὑπὸ τὴν μορφὴν προνομίων ἢ βασιλικῶν χαρτῶν παραχωρουμένων ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στέμματος ἢ τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου εἰς αὐτάς, ἐφ' ὅσον ἐθεωροῦντο ἀγγλικαὶ ἀποικίαι. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των ὅμως καὶ ἐν συνεχείᾳ μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Συντάγματος διερρύθμισαν αἱ ἀποικίαι τοὺς τοιούτους παραχωρηθέντας χάρτας εἰς Συντάγματα ἀνεξαρτήτων πολιτειῶν. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν Σύνταγμα ἀφῆκεν ἐν τούτῳ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰς πολιτείας ὑπὸ ἕνα μόνον ὅρον, ὅτι τὰ πολιτεύματά των θὰ εἶναι δημοκρατικά. Τοιουτοτρόπως ἅπασαι αἱ κατ' ἰδίαν πολιτεῖαι καθιέρωσαν διὰ τῶν Συνταγμάτων των τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, μὲ ἐντονώτερον μάλιστα δημοκρατικὸν χαρακτῆρα ἢ ἡ ὁμοσπονδία. Ἑκάστη πολιτεία ἔχει ἴδιον νομοθετικὸν σῶμα ἀποτελούμενον ἐκ τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς, ἰδίαν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἀσκουμένην ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, καὶ ἴδια δικαστήρια. Ἐν γένει αἱ πολιτεῖαι ἔχουν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ ὅλας τὰς ἐξουσίας ἀνεξαρτήτου κράτους, ἐκτὸς τοῦ δικαιώματος ν' ἀποχωρίζωνται τῆς ὁμοσπονδίας, νὰ συγχωνεύωνται μετ' ἄλλων πολιτειῶν ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν διαφερομένων πολιτειῶν καὶ τοῦ κογκρέσσου, καὶ ἐν γένει ἐκτὸς τῶν ἐξουσιῶν, τὰς ὁποίας τὸ ὁμοσπονδιακὸν Σύνταγμα ἐπεφύλαξεν εἰδικῶς εἰς τὴν ὁμοσπονδιακὴν κυβέρνησιν. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὁμοσπονδιακὸν Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον καθιερώνει τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα, τὰ Συντάγματα τῶν κατ' ἰδίαν πολιτειῶν υἱοθέτησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἄμεσον λαϊκὴν νομοθεσίαν. Ἅπασαι αἱ πολιτεῖαι, πλὴν τῆς Delaware, καθιέρωσαν διὰ τὰς συνταγματικὰς ἀναθεωρήσεις τὸ ὑποχρεωτικὸν δημοψήφισμα, 21 πολιτεῖαι εἰσήγαγον τὸ νομοθετικὸν δημοψήφισμα ὑπὸ τὴν προαιρετικήν του μορφήν, 14 Πολιτεῖαι ἐπέτρεψαν τὴν λαϊκὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος καὶ 19 πολιτεῖαι διὰ τὴν κοινὴν νομοθεσίαν. Τοιουτοτρόπως αἱ πολιτεῖαι ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ εἴδους τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν νομοθεσίαν ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν μικτῶν δημοκρατιῶν, ὅπως δὲ καὶ ἡ ὁμοσπονδία, καθιερώνουν ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὸ προεδρικὸν σύστημα καὶ εἶναι ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως προεδρικαί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lord J. Bryce*, La république américaine (τ. 5 1911—1913. — *Τοῦ αὐτοῦ*, Les démocraties modernes (τ. II 1924, σελ. 9 ἑπ.). — *Al. de Tocqueville*, De la démocratie en Amérique (ἔκδ. 14, τ. I, 1865). — *E. Freund*, Das öffentliche Recht der Vereinigten Staaten von Amérika (1911) — *R. Hübner*, Die Staatsform der Republik (1919, σελ. 89 ἑπ.). — *Hasbach*, Die moderne Demokratie (1921, σελ. 35 ἑπ., 163 ἑπ.). — *Χ. Σγουρίτσα*, Τὸ δημοψήφισμα ἐν τῇ Δημοκρατίᾳ (1929, σελ. 169 ἑπ.).

Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

— [ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (1783), παρετηρήθη μία τάσις αὐτῶν, ἐνισχυθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς περιφήμου ἀρχῆς τοῦ Μονρῶ «ἡ Ἀμερικὴ εἰς τοὺς Ἀμερικανούς», ὅπως ἀποσπασθῶσιν ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀμερικανικῶν πολιτειῶν τῆς παγκοσμίου διεθνοῦς κοινωνίας, ἐπὶ τῷ τέλει ν' ἀποτελέσουν μίαν ἀμερικανικὴν διεθνῆ ὁμάδα, διεπομένην ὑπὸ ἰδίων κανόνων, διὰ τῆς δημιουργίας ἰδιαιτέρου Διεθνοῦς δικαίου. Ἡ ἀποχωριστικὴ ὅμως τάσις αὕτη κατεπολεμήθη ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἀμερικῇ, κατεδικάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι ἰνστιτούτου τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὅπερ ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἱδρύσεώς του προκήρυξις αὐτοῦ, «σκοπὸν ἔχει τὴν διάδοσιν ἐν Ἀμερικῇ τῶν γενικῶν τοῦ Διεθνοῦς δικαίου κανόνων». Ἄλλωστε καὶ αὐτὴ ἡ ὀνομασία τοῦ ἰνστιτούτου μᾶς καταδεικνύει τὸ ἀβάσιμον τῆς ἀποχωριστικῆς ταύτης ἰδέας, καθότι δὲν ἐκλήθη «ἰνστιτοῦτον τοῦ ἀμερικανικοῦ διεθνοῦς δικαίου», ἀλλὰ «ἀμερικανικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Διεθνοῦς δικαίου». Τὸ Διεθνὲς δίκαιον, μὴ ἔχον ἐθνικότητα, ἀλλ' ὑφιστάμενον ἁπλῶς ὡς διεθνὲς μεταξὺ πάντων τῶν κρατῶν, δὲν δύναται νὰ εἶναι εὐρωπαϊκόν, ἀφρικανικόν, ἀμερικανικὸν κ.λ.π. Οὐχ ἧττον πάντες οἱ διεθνεῖς κανόνες δὲν εἶναι καθολικοί. Ὑπάρχουν καὶ κανόνες μερικῆς φύσεως, ἰδίως ἐν τῇ ἀμερικανικῇ ἠπείρῳ, ἐν ᾗ οἱ σύνδεσμοι τῶν δημοκρατιῶν αὐτῆς, ἑδραζόμενοι ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων, εἶναι πολὺ στενότεροι ἢ οἱ μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης δεσμοί. Ἐν τῇ ἠπείρῳ ταύτῃ ὑφίστανται, ἐκ λόγων γεωγραφικῶν, οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν, διεθνῆ προβλήματα ἰδίας μορφῆς, δι' ἃ ἀπαιτοῦνται ἰδιαίτεροι διεθνεῖς κανόνες μερικῆς ἐφαρμογῆς. Ἡ ἔκφρασις ὅθεν «ἀμερικανικὸν Διεθνὲς δίκαιον», ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὰ συγγράμματα καὶ καθιερώθη σήμερον, κατὰ τοῦτο μόνον εἶναι ὀρθή, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες, δόγματα, συμβάσεις καὶ ἔθιμα, ἅτινα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς διεθνῆ ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῶν λοιπῶν δημοκρατιῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ τῆς ἠπείρου των ἰδίας φύσεως διεθνῆ προβλήματα, μὴ δυνάμενα νὰ φέρωσιν ὡς ἐκ τούτου τὸν χαρακτῆρα καθολικῶν διεθνῶν κανόνων. Τὸ καλούμενον «ἀμερικανικὸν Διεθνὲς δίκαιον» δὲν περιωρίσθη ἄλλωστε μόνον εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν ἰδιαιτέρων τούτων κανόνων ἀλλὰ προσέτι διέπλασε καὶ ἀνέπτυξε καὶ αὐτοὺς τοὺς καθολικοὺς διεθνεῖς κανόνας. Τῷ 1829 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀναλαμβάνουσι τὴν πρωτοβουλίαν τῶν παναμερικανικῶν συνδιασκέψεων. Τὸ 1902 ἱδρύεται ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸ «διεθνὲς γραφεῖον τῶν ἀμερικανικῶν δημοκρατιῶν»,

Digitized by Google

ἀποστολὴν ἔχον τὴν προετοιμασίαν τῶν συνδιασκέψεων, τὴν συλλογὴν τῶν συνθηκῶν καὶ τὴν δημοσίευσιν τῶν συμβάσεων, μετονομασθὲν κατὰ τὸ 1910 εἰς «παναμερικανικὴν ἕνωσιν». Τῷ 1912 ἱδρύεται ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸ «ἀμερικανικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Διεθνοῦς δικαίου», ὅπερ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐν τῇ πρὸς κωδικοποίησιν τοῦ Διεθνοῦς δικαίου προσπαθείᾳ του, ἐσημείωσε λίαν σημαντικὰς προόδους. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι κατιδοῦσαι τὴν ἀνάγκην τῆς διεθνοῦς συνεργασίας πρὸς ἐπιστημονικωτέραν ἀνάπτυξιν τῶν διεθνῶν κανόνων, ἔλαβον μέρος καὶ εἰς πλεῖστα ὅσα διεθνῆ συνέδρια καὶ συνδιασκέψεις τῆς Εὐρώπης, ἐξ ὧν μνημονεύομεν τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Βερολίνου τοῦ 1884 περὶ ὁριστικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ Κογκό, τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Ἀλγεσίρας τοῦ 1906 σχετικῶς μὲ τὸ Μαρόκκον, τὴν συνδιάσκεψιν τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1899 περὶ καταργήσεως τῆς δουλείας, ἰδίως δὲ τὰς συνδιασκέψεις τῆς Χάγης τοῦ 1899 καὶ τοῦ 1907, καθ' ἣν μάλιστα συνετέλεσαν τὰ μέγιστα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀποδοχῆς πλείστων ὅσων κανόνων καὶ ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, ὑπογράψασαι καὶ τὴν σύμβασιν περὶ ἱδρύσεως διεθνοῦς συλοδικείου, τὴν ναυτικὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου τοῦ 1909 περὶ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ ἐν τέλει τὴν συνδιάσκεψιν τῶν Βερσαλλιῶν τοῦ 1919. Ἕτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ ὑπὲρ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου καὶ τῆς εἰρήνης ἐνδιαφέροντος αὐτῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1900 δήλωσις αὐτῶν περὶ συμμετοχῆς τῶν στρατευμάτων των κατὰ τῆς Κίνας, ἕνεκα τῶν ὑπ' αὐτῆς παραβιάσεων τῶν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς δικαίου, συνεπείᾳ τῶν κατὰ τῶν ξένων βιαιοπραγιῶν, ὡς καὶ ἡ ἐνεργὸς μεσολάβησις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης, ἧς τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ πρόεδρος αὐτῶν Ρούσβελτ. Εἰς τὴν διάπλασιν καὶ ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς τοῦ Διεθνοῦς δικαίου ἐπιστήμης πρὸ παντὸς συμβάλλουσιν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διὰ τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς λύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν προσπαθειῶν των. Αἱ περὶ διαιτησίας, μεσολαβήσεως καὶ διεθνῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν ἀντιλήψεις αὐτῶν τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ταύτῃ ἡ ἰδέα τῆς διαιτησίας ἐγεννήθη μὲ αὐτὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Ὅταν αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον τὴν ἀνεξάρτητον συμπολιτείαν, εὐθὺς ἀμέσως ἀνέγραψαν ἐν τῷ καταστατικῷ των χάρτῃ τὴν ἀρχὴν τῆς διαιτησίας, διὰ τὰς μεταξὺ αὐτῶν ἀναφυομένας διαφοράς, ἐπεκταθείσης τῆς ἀρχῆς ταύτης μετ' ὀλίγον καὶ ἐπὶ τῶν μετὰ τῆς Ἀγγλίας διαφορῶν τῆς συμπολιτείας, διὰ τῆς περιφήμου συνθήκης τῆς 19 Νοεμβρίου 1794, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ διαπραγματευθέντος ταύτην Ἀμερικανοῦ Jay. Διὰ τῆς συνθήκης Jay ἱδρύθησαν τρεῖς μικταὶ ἐπιτροπαί, αἵτινες κατώρθωσαν τὴν ἐπίλυσιν πασῶν τῶν ἀπὸ τοῦ 1798 μέχρι τοῦ 1814 διαφορῶν μεταξὺ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Μ. Βρεττανίας. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι προέβησαν ἐπίσης εἰς σύστασιν μικτῶν ἐπιτροπῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν των μετὰ τοῦ Μεξικοῦ τῷ 1868, μετὰ τῆς Γαλλίας τῷ 1880, μετὰ τῆς Μ. Βρεττανίας τῷ 1903, σχετικῶς μὲ τὰ σύνορα τῆς Ἀλάσκας, καὶ τελευταίως τὴν 10ην Αὐγούστου 1922 μετὰ τῆς Γερμανίας, σχετικῶς μὲ τὸν διακανονισμὸν τῶν πολεμικῶν χρεῶν ταύτης πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Ὅλως ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς διαιτησίας κατέχει ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἀλαβάμας τοῦ 1872 μεταξὺ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Ἀγγλίας, ὡς καὶ ἡ περὶ ἁλιείας φωκῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ *Behring* μεταξὺ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Ρωσίας τοῦ 1892. Ἡ περὶ διαιτησίας ἀρχὴ ἀπὸ τῆς συνθήκης *Jay*, ἐπὶ μᾶλλον διεθνοποιημένη, κατέκτησε καὶ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην, ἀπετέλεσε δέ, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν Ἀμερικανῶν ἀντιπροσώπων, θέμα εὐρυτάτης συζητήσεως κατὰ τὰς δύο συνδιασκέψεις τῆς εἰρήνης ἐν Χάγῃ. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ὡσαύτως συνέτεινον τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν περὶ διεθνῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν διατάξεων τῆς Χάγης, ἰδίως διὰ τῶν συνθηκῶν *Bryan* (1913—1916), ἃς ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Σαλβαδὸρ (7 Αὐγούστου 1913), τῆς Ἱσπανίας (21 Δεκεμβρίου 1914), τῆς Γαλλίας (22 Ἰανουαρίου 1915), Μ. Βρεττανίας (10 Νοεμβρίου 1914), Ἰταλίας (19 Μαρτίου 1915), Ρωσίας (22 Μαρτίου 1915), Βολιβίας (8 Ἰανουαρίου 1915), Βραζιλίας (22 Ὀκτωβρίου 1916), Χιλῆς (19 Ἰανουαρίου 1916), Κίνας (22 Ὀκτωβρίου 1916), Δανίας (19 Ἰανουαρίου 1915), Σουηδίας (11 Ἰανουαρίου 1915), ὡς καὶ μετὰ πλείστων ἄλλων κρατῶν. Διὰ τῶν συνθηκῶν *Bryan* καθιερώθη, ὅπως γίνηται προσφυγὴ εἰς ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς ἐκ τῶν προτέρων καταρτιζομένας διὰ τὰς μελλούσας νὰ ἀναφυῶσιν διαφοράς, ἐνῷ κατὰ τὰ ἐν Χάγῃ ἀποφασισθέντα, ἡ προσφυγὴ εἰς ταύτας ἔδει νὰ γίνηται δι' εἰδικῆς συμβάσεως μεταγενεστέρας τῆς διαφορᾶς. Ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐγένοντο οἱ ἐμβριθεῖς ὁδηγοὶ πρὸς εὕρεσιν νέων διεθνῶν κανόνων διὰ τὰς μεταπολεμικῶς παρουσιασθείσας νέας διεθνεῖς ἀνάγκας. Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτῶν καθιερώθη ὡς θεμελιώδης κανὼν ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτοὺς καὶ ἐθεσπίσθη ὁ θεσμὸς τῆς Κοινωνίας τῶν ἐθνῶν Παράδοξον ὅμως εἶναι ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐκ τῶν ὁποίων κυρίως προῆλθεν ἡ Κοινωνία τῶν ἐθνῶν, προεξάρχοντος τοῦ προέδρου αὐτῶν Οὐΐλσωνος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ὑπεβλήθη εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης τὸ σύμφωνον τῆς Κοινωνίας, δὲν προσεχώρησαν εἰς ταύτην οὔτε συγκαταλέγονται μέχρι σήμερον ἔτι μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἐπέπρωτο δυστυχῶς ἐν τῇ χώρᾳ τῆς δημοκρατίας ταύτης, ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ σύλληψις τῆς ἰδέας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, νὰ κατακριθῇ τὸ σύμφωνον αὐτῆς, καίτοι τοῦτο συνετάχθη συμφώνως πρὸς τὰς ὑποβολὰς τοῦ στρατηγοῦ Smuts καὶ τῶν ἀμερικανικῶν σχεδίων. Πράγματι τὸ ὅλον σύμφωνον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν σφοδρῶς κατεπολεμήθη ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ ἄρθρον 10, τουτέστιν ἡ ἀλληλέγγυος ὑποχρέωσις τῶν κρατῶν, μελῶν τῆς Κοινωνίας, «περὶ ἀμοιβαίας ἐγγυήσεώς των κατὰ πάσης προσβολῆς τῆς ἀσφαλείας καὶ ἀκεραιότητος αὐτῶν». «Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην, ἔλεγεν ὁ γερουσιαστὴς Lodge, ἐγγυήσεων· τὰ σύνορα καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν οὐδένα διατρέχουσι κίνδυνον, καὶ θὰ ἀναλάβωμεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐγγυηθῶμεν τὰ σύνορα πεντήκοντα κρατῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν πεντήκοντα λαῶν;». Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῷ ὄντι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀναλάβουν ὑποχρεώσεις, αἵτινες θὰ ἠνάγκαζον τὴν δημοκρατίαν εἰς συχνὴν ἀνάμιξιν εἰς ζητήματα τῆς Εὐρώπης, μὴ ἀφορῶντα ἀμέσως αὐτήν. Καὶ ἐν τούτῳ διαυγέστατα διορῶμεν τὴν ἐπὶ τοῦ μονροείου δόγματος βασιζομένην ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῶν. Τὸ γεγονὸς ἄλλωστε, ὅτι ἐν τῷ προσχεδίῳ τοῦ συμφώνου οὐδαμοῦ ἐγένετο μνεία τοῦ δόγματος τοῦ Μονρώ, προεκάλεσεν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας σφοδροτάτην ἀντίδρασιν κατὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ καταχώρησις τοῦ δόγματος ἐν τῷ ἄρθρῳ 21, δι' οὗ ἐδηλοῦτο ὅτι τὸ δόγμα τοῦ Μονρώ δὲν θεωρεῖται ἀσυμβίβαστον πρὸς οὐδεμίαν τῶν τοῦ συμφώνου διατάξεων, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως προσχωρήσουν καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Ἡ γερουσία ὅμως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐπιφυλαχθεῖσα κατ' ἀρχὰς (19 Νοεμβρίου 1919) ὡς πρὸς τὸ δόγμα τοῦ Μονρώ, ἠρνήθη ἐν τέλει τὴν 19 Μαρτίου 1920 ν' ἀποτελέσῃ μέλος αὐτῆς, δηλώσασα ὅτι διὰ τὸ μονρόειον δόγμα, τὸ ἀποτελοῦν τὴν βάσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ὅλης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐννοεῖ νὰ διατηρήσῃ αὕτη τὴν ἀποκλειστικὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἑρμηνεύειν καὶ ἐφαρμόζειν τοῦτο. Τὰ αἴτια ὅμως τῆς μὴ προσχωρήσεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν δὲν εὑρίσκονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κατὰ τοῦ συμφώνου πολεμικήν, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Οὐΐλσωνος προσωπικὴν πολεμικὴν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, τῶν ρεπουμπλικάνων, ἐχόντων τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ γερουσίᾳ, καὶ τῆς ὁποίας ἡ δικαιοδοσία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν σύναψιν συνθηκῶν, τυγχάνει ὅλως ἐξέχουσα. Πράγματι, κατὰ τὸν καταστατικὸν χάρτην τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν (ἄρθρ. 11 τμ. 2), ὁ πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ συνάπτειν συνθήκας, ἀλλὰ «μὲ τὴν γνωμοδότησιν καὶ συγκατάθεσιν τῆς γερουσίας, διὰ δὲ τὴν κύρωσιν συνθήκης τινὸς δέον νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ πλειοψηφία τῶν δύο τρίτων τῶν παρόντων γερουσιαστῶν». Κατὰ ταῦτα, ὁ πρόεδρος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ λαμβάνῃ τὴν γνώμην τῆς γερουσίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων, τοῦτο ὅμως καθιερώθη δι' ἐθίμου. Ἀλλ' ὁ Οὐΐλσων προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συμφώνου, χωρὶς νὰ τηρήσῃ τὸ ἔθιμον τοῦτο, χωρὶς δηλαδὴ νὰ συμβουλευθῇ τὴν γερουσίαν καὶ νὰ τηρήσῃ ταύτην ἐνήμερον τῶν διαπραγματεύσεων, ὅπερ συνέτεινεν εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἐπικυρώσεως τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν τοῦ 1919, εἰς ἣν περιελαμβάνετο καὶ τὸ σύμφωνον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ὡς ἐκ τούτου αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι προέβησαν εἰς τὴν σύναψιν χωριστῆς συνθήκης μετὰ τῆς Γερμανίας τὴν 25ην Αὐγούστου 1921. Καίτοι ὅμως δὲν συμμετέχουν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐν τούτοις τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς, ὡς καὶ ἐν γένει τὰ μετὰ τὸν πόλεμον συνέδρια καὶ διασκέψεις τῆς Εὐρώπης, παρακολουθοῦν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διὰ διπλωματικῶν πρακτόρων, καλουμένων *παρατηρητῶν*, θεσμοῦ ὅλως νέου ἐν τῇ διπλωματικῇ ἱστορίᾳ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, ἤτοι τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1921, ὑπεγράφετο ἡ συνθήκη τῆς Οὐασιγκτῶνος ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, Γαλλίας, Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰαπωνίας, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς διατηρήσεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων των ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ. Τῷ 1922 ὁ πρόεδρος Χάρδιγκ ἐμεσολάβησεν ὡς διαιτητὴς εἰς τὴν μεταξὺ Χιλῆς καὶ Περοῦ διαφοράν, σχετικῶς μὲ διενεργηθησόμενον δημοψήφισμα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Τάκνα καὶ Ἀρίκα. Ἡ προσοχὴ ὅμως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐστράφη πρὸ παντός, μετὰ τὸν ὕστατον πόλεμον, εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτῶν καὶ τῇ εἰσηγήσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Κέλλογκ ὑπεγράφη ἐν Παρισίοις τῇ 27 Αὐγούστου 1928 ὑπ' αὐτῶν καὶ τῆς Αὐστραλίας, τοῦ Βελγίου, Μεγάλης Βρεττανίας, Γερμανίας, Γαλλίας, Νέας Ζηλανδίας, Ἰαπωνίας, Ἰρλανδίας, Ἰταλίας, Καναδᾶ, Νοτίου Ἀφρικῆς, Πολωνίας καὶ Τσεχοσλοβακίας τὸ «σύμφωνον Κέλλογκ», δι' οὗ ἀποκηρύσσεται ὁ πόλεμος ὡς μέσον πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διεθνῶν διαφορῶν, καὶ τίθεται οὗτος «ἐκτὸς νόμου». Προσφάτως, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐδήλωσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἱδρυθὲν «διαρκὲς δικαστήριον τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης». Ἐκ τῆς ἀναμίξεως ταύτης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὰ γενικὰ ζητήματα τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς καὶ εἰς τὰ τὴν παγκόσμιον εἰρήνην ἀφορῶντα, φανερὸν εἶναι ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως ἐν Εὐρώπῃ, ὡς καὶ ἐν γένει τὸ δόγμα τοῦ Μονρὼ ἐγκατελείφθη. Ἡ γεωγραφικὴ ἄλλως τε ἀπομόνωσις τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου ἐξέλιπε κατόπιν τῶν ἁλματωδῶν προόδων τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. «Ὁ Ἀτλαντικός, ὡς εἶπε καὶ ὁ πρόεδρος Τάφτ, δὲν χωρίζει πλέον τὰς δύο ἠπείρους, ἀλλὰ τὰς συνδέει». Πρὸς τούτοις ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἠνάγκασε τὴν κυβέρνησιν τῆς Οὐασιγκτῶνος, ὅπως συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ἐν τέλει τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα (δεδομένου ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τυγχάνουσι πιστώτριαι ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου) συνέσφιξαν ἔτι περισσότερον τὸν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Εὐρώπης σύνδεσμον. Ἐνῷ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ διαγγέλματος τοῦ Μονρὼ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον αὐτῶν περιωρίζετο εἰς τὰς πρώτας ὕλας, σήμερον, κατόπιν τῶν καταπληκτικῶν προόδων τῆς βιομηχανίας των, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι κατέστησαν τὸ μεγαλύτερον βιομηχανικὸν κράτος καὶ τὰ προϊόντα αὐτῶν, ἅτινα ἀνήρχοντο τότε, τῷ 1823, εἰς πέντε δισεκατομμύρια δολλάρια ἐτησίως, ἀνέρχονται σήμερον εἰς ἑξήκοντα δισεκατομμύρια δολλάρια, ἐξ οὗ καθίσταται ἄφευκτος ἡ ἀνάγκη τῆς διαθέσεως αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλας ἀγορὰς ἐκτὸς τῆς ἀμερικανικῆς ἠπείρου, ἥτις ἐπιφέρει ἀναγκαίως καὶ πολιτικὴν ἐπαφήν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Μονρὼ οὐδόλως σήμερον θ' ἀνεγνώριζε τὸ δόγμα του, ὅλως ἀντιθέτως ὁ Οὐάσιγκτων θὰ εὕρισκεν ἀναλλοίωτον τὴν ἐν τῷ ἀποχαιρετιστηρίῳ λόγῳ του διατυπωθεῖσαν ἀρχήν του περὶ ἀπαγορεύσεως συνάψεως συμμαχιῶν. Πράγματι, ἐκ τῶν πατροπαραδότων ἀρχῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μόνον ἡ ἀρχὴ αὕτη διεσώθη, ἐτηρήθη δὲ καὶ τηρεῖται πιστῶς μέχρι σήμερον. Ἐξαιρέσει τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν περὶ ἀνεξαρτησίας πόλεμον αὐτῶν, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι οὐδεμίαν ποτὲ συνῆψαν συμμαχίαν. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὕστατον πόλεμον δὲν κατῆλθον αὗται ὡς σύμμαχοι ἀλλ' ὡς «ἑταῖροι», ὡς συνησπισμέναι δυνάμεις, δι' ὃ καὶ εἰς πάντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἀναφέρεται «αἱ σύμμαχοι καὶ συνησπισμέναι δυνάμεις» (les Puissances alliée et associées). Ἐν τῇ μεγάλῃ προσπαθείᾳ των περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς εἰρήνης αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ εἰδικῶς ὁ πρόεδρος Χοῦβερ ἀντελήφθησαν ὅτι, παραλλήλως μὲ τὰς συντελουμένας προόδους εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαιτησίας καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν κρατῶν, ἔδει ν' ἀσχοληθῶσι καὶ μὲ τὸ ἀκανθῶδες καὶ δυσεπίλυτον πρόβλημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ, ἰδίως κατόπιν τοῦ συμφώνου Κέλλογκ, μὲ τὸ ὁποῖον ἀρρήκτως συνδέεται. Τῇ πρωτοβουλίᾳ ὅθεν αὐτῶν ἐγένοντο διεθνεῖς συνδιασκέψεις πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν, ὡς ἡ συνδιάσκεψις τῆς Οὐασιγκτῶνος τοῦ 1922, καθ' ἣν ὑπεγράφη τῇ 6 Φεβρουαρίου 1922 καὶ σχετικὴ συνθήκη περὶ ναυτικοῦ ἀφοπλισμοῦ μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, Μ. Βρεττανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας. Διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1929, ὁ πρόεδρος Χοῦβερ ἐπελήφθη συνεννοήσεων καὶ μετὰ τῆς Μ. Βρεττανίας, τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτῆς Μακδόναλ μεταβάντος πρὸς τοῦτο εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Τὸ πρόβλημα ἄλλωστε τοῦτο περὶ ἀφοπλισμοῦ εἶναι τὸ σπουδαιότερον, ὅπερ ἀπασχολεῖ σήμερον τὴν διεθνῆ πολιτικήν.

Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

— [ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΑΙ] Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐποικισμοῦ ἡ σχετικὴ ἀπομόνωσις τῶν λαῶν, ἡ ἔλλειψις βιβλίων, σχολείων καὶ ἐφημερίδων δὲν ἦσαν συντελεστικὰ ἀναπτύξεως πνευματικοῦ βίου. Ἡ συγγραφὴ βιβλίων ἤρχισε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἐκ τούτων τὸ «Ἡμερολόγιον» τοῦ Οὐΐλλιαμ Μπράντφορδ καὶ Ἐδουάρδου Οὐΐνσλω ἦτο πιθανῶς τὸ πρῶτον. Ἠκολούθησαν ἡ «Ἱστορία τῆς Νέας Ἀγγλίας» ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Οὐΐνθροπ καὶ τὰ θεολογικὰ συγγράμματα τοῦ Ναθαναὴλ Οὐώρντ. Τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον συνεστήθη ἐν Καΐμπριτζ τῆς Μασαχουσέτης ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ντέϋ τῷ 1639, ὅπου ἐξετυπώθη τὸ «Βιβλίον τῶν Ψαλμῶν» (1640) καὶ τὸ ποτὲ δημοφιλὲς ποίημα ἡ «Ἡμέρα τῆς Κρίσεως» τοῦ Μιχαὴλ Οὐίγκλσουωρθ, ὁ ὁποῖος ἔστελλε τὰ «ἄτακτα παιδία» εἰς τὸ «ἐλαφρότερον τμῆμα τῆς Κολάσεως». Εἰς ὅλα τὰ συγγράμματα ταῦτα καὶ τὰ λοιπὰ ἐπακολουθήσαντα μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ μόνον ἀξιοσημείω-

Digitized by Google

τον χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι φέρουν τὴν σφραγῖδα τῆς ἀγγλικῆς διανοητικότητος καὶ ὕφους. Ἀλλ' ὁ ΙΗ' αἰὼν ἔφερε πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐξελίξεις, αἵτινες ἐπηρέασαν τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκει ὁ Ἰωνάθαν Ἔδουαρδς, τοῦ ὁποίου ἡ πραγματεία ἐπὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος θεωρεῖται ἡ λογικωτέρα ἀνάπτυξις τοῦ καλβινισμοῦ τῶν ἄκρων, ἐνῷ τὸ ἔργον του «Ἐλευθερία τῆς βουλήσεως» χαρακτηρίζεται ὡς ἡ «μόνη θεμελιώδης συμβολή, ἐκτὸς τῆς σφαίρας τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν κόσμον τῆς διανοήσεως». Ὁ σύγχρονός του Βενιαμὴν Φραγκλῖνος παρουσιάζει ἔντονον ἀντίθεσιν. Ἂν ὁ Ἔδουαρδς διετήρησε τὴν εὐλάβειαν τῶν περισσοτέρων θεολόγων, ὁ μέγας πατὴρ τῆς ἀμερικανικῆς δημοσιογραφίας ἦτο κατὰ βάθος ὑλιστής. Ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἀμερικανικὸν περιοδικὸν («Γενικὸν Περιοδικὸν καὶ Ἱστορικὸς Χρονογράφος δι' ὅλας τὰς βρεττανικὰς φυτείας ἐν Ἀμερικῇ») τῷ 1741, ἔπειτα δὲ τὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ πτωχοῦ Ριχάρδου».

Μεταξὺ τῶν λογοτεχνῶν, οἵτινες ἔρριψαν τὸν σπόρον τῆς ἀνεξαρτησίας, διακρίνονται οἱ Ἰωάννης Ντίκενσων, ἐμβριθέστατος εἰς τὴν ἀγγλικὴν νομοθεσίαν, καὶ ὁ Θωμᾶς Παίν, ὅστις μετέβη εἰς Ἀμερικὴν τῷ 1774. Τὸ περίφημον ἔργον του «Κοινὸς Νοῦς» ἦτο ἐγερτήριον σάλπισμα πρὸς ὅλους τοὺς πατριώτας. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ ἡ λεπτότης τοῦ ὕφους καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα προσωπικότης τοῦ Θωμᾶ Τζέφερσων, ὅστις, σὺν τοῖς ἄλλοις, συνέταξε τὴν Διακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας· ἂν δὲ ὁ Γεώργιος Βάσιγκτων δὲν δύναται νὰ περιλειφθῇ μεταξὺ τῶν λογοτεχνῶν, πάντως αἱ ἐπιστολαί του καὶ τὸ ἀποχαιρετιστήριον διάγγελμα ἀποτελοῦν πρότυπον ὕφους καὶ διαυγείας.

Τὸ πρῶτον ἀμερικανικὸν θεατρικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπαίχθη ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῷ 1787, ἦτο ἡ «Ἀντίθεσις» τοῦ Ρόγυαλ Τάϋλερ, τοῦ γνωστοῦ νομομαθοῦς. Τὸ μυθιστόρημα «Ἀλκούϋν» τοῦ πρώτου ἐξ ἐπαγγέλματος λογοτέχνου Καρόλου Μπρόκντων Μπράουν ἐξεδόθη δέκα ἔτη βραδύτερον. Ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐποχὴ τῶν γραμμάτων ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις κλείει μὲ τὴν γνωστοτάτην γραμματικὴν τοῦ Λίνδλεϋ Μώρρεϋ καὶ τὸ ἀθάνατον λεξικὸν τοῦ Νῶε Οὐέμπστερ, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἐπὶ ἀπειρίας θεμάτων. Τὸ ἐγχειρίδιον ὀρθογραφίας αὐτοῦ ἐπωλήθη εἰς πλέον τῶν 70.000.000 ἀντιτύπων.

Εἰς τοὺς μεγάλους φιλολόγους τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ τοῦ Βάσιγκτων Ἔρβινγκ μέχρι τοῦ Οὐὼλτ Χουΐτμαν καὶ τοῦ Χένρυ Τζέϊμς, διακρίνει τις τὴν προσπάθειαν ἀπελευθερώσεως ἐκ τῶν προτύπων τοῦ παλαιοῦ κόσμου καὶ δημιουργίαν νέας ἀνεξαρτήτου τέχνης. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες ὑψώθησαν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ δημιουργήσουν κόσμον ἰδικόν των, ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ καταγωγὴ προδίδεται εὐχερῶς. Ὁ Ἔμερσον ὁσονδήποτε καὶ ἂν θεωρεῖται Ἀμερικανός, οὐδέποτε χάνει τὴν ἀγγλικὴν χροιὰν σκέψεως. Ἴσως ὑπῆρχε περισσότερος ἀμερικανισμὸς εἰς τοὺς κατωτέρους λογοτέχνας, καίτοι ὁ Οὐΐλλιαμ Μπράϋαντ συνήθως καλεῖται ὁ «Οὐώντσουωρθ τῆς Ἀμερικῆς» καὶ ἔρχεται δεύτερος εἰς δημοτικότητα ὡς ποιητὴς μετὰ τὸν Λονγκφέλλω. Ἡ χειραφέτησις τῆς ἀμερικανικῆς φιλολογίας ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἀρχίζει κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα. Ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν νέαν χώραν καὶ ἡ ἀνάμιξις μετὰ διαφόρων ἐθνοτήτων παρήγαγε νέαν ἐθνότητα μὲ ἰδικήν της ἀτομικότητα. Ἡ μεταβολὴ κατοπτρίζεται εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς νεωτέρας ἀμερικανικῆς λογοτεχνίας εἶναι ἡ καλλιέργεια τοῦ διηγήματος. Μετὰ τὸν Ἔδγαρ Πῶ, ὁ Μπρὲτ Χὰρτ παραμένει μοναδικὸς εἰς τὸν χειρισμὸν δραματικῶν θεμάτων κατὰ τρόπον ρεαλιστικώτερον καὶ μὲ περισσότερον τοπικὸν χρῶμα. Ἀργότερον ἡ δημοσιογραφία καὶ ὁ περιοδικὸς τύπος διήγειραν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν μελέτην. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ διὰ τὸν κιτρινισμὸν τοῦ ἀμερικανικοῦ τύπου, ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴν δημοσιογραφίαν ἐξεπήδησαν εὐθυμογράφοι, οἷοι ὁ Μὰρκ Τουαὶν καὶ ὁ Ἄρταμους Οὐώρντ. Μεταξὺ τῶν φιλοσόφων, μετὰ τὸν Ἔμερσον δέον ν' ἀναφέρωμεν τὸν γνωστότατον δημιουργὸν τοῦ πραγματισμοῦ Οὐΐλλιαμ Τζέϊμς, τὸν λεπτότατον διανοούμενον καὶ ψυχολόγον συγγραφέα Γεώργιον Σανταγιάνα, τὸν Τζέϊμς Γκίμπον Γιούνεκερ, ἐπικληθέντα Μπέρναρντ Σῶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Μεταξὺ τῶν ἱστοριογράφων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Ὄουεν Οὐΐστερ, τῶν φιλολόγων βιογράφων ὁ Οὐΐλλιαμ Οὐΐντερ, τῶν κριτικῶν ὁ Μπράντερ Μάθιους (βλ. καὶ λ. *Ἀμερικὴ* τ. Δ' 248 γ' κ. ἑξ.).

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καλλιεργοῦνται εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν ἐν τῷ περιωνύμῳ Smithsonian Institute, τοῦ ὁποίου πρόεδρος εἶναι ὁ ἑκάστοτε πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, καὶ εἰς τὰ πολυάριθμα ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια. Εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας διακρίνονται οἱ Τ. Β. Στέλλο, Μ. Φ. Μῶρυ, Τ. Χένρυ, Σ. Π. Λάνγκλεϋ, Α. Γ. Μπέλλι, ὁ διάσημος ἐφευρέτης Θωμᾶς Ἔδισων κ. ἄ. Εἰς τὴν χημείαν οἱ Σίγγμαν, Ε. Ν. Χόρσφορδ, Ε. Λ. Γιούμανς κλπ. Εἰς τὴν γεωλογίαν οἱ Η. Ἤτον, Χέτσοκ, Δ. Δ. Ὄουεν, Τ. Ν. Ντάνα, Ρ. Δ. Ἔρβινγκ κ. ἄ.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ δὲν παρουσιάζουν ἰδίαν ἀτομικότητα. Τὰ πρῶτα ἔργα εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν. Μόνον τελευταίως ἐκδηλοῦται, ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τάσις ἰδίου ἀμερικανικοῦ ρυθμοῦ.

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀποτελοῦν σπουδαιότατον μουσικὸν κέντρον. Αἱ μεγαλοπόλεις ἔχουν συμφωνικὰς ὀρχήστρας σημαντικάς, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὸ μελοδραματικὸν θέατρον τῆς Νέας Ὑόρκης «Μετροπόλιταν Ὄπερα Χάους», συγκεντροῖ καθ' ἑκάστην περίοδον τοὺς μεγαλυτέρους καλλιτέχνας τοῦ κόσμου, θεωρούμενον ἡ Μέκκα τῶν μελοδραματικῶν ἀοιδῶν. Ἡ δημοτικὴ μουσικὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἀρχαίων ἀγγλικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῶν ᾀσμάτων τῶν νέγρων, τὰ ὁποῖα ἐσχάτως διεδόθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Μεταξὺ τῶν Ἀμερικανῶν συνθετῶν διακρίνονται οἱ Πέρσυ Γκραῖνγκερ, Ἰωάννης Κάρπεντερ, Γεώργιος Τσάντουϊκ, Ἐρνέστος Μπλόκ, Ἰωάννης Πάουελλ, Ἐρρῖκος Γκίλμπερτ, Κάρολος Ἔνγκελ, Ἐδουάρδος Μὰκ Ντόουελλ κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. C. Stedman*: «Poets of America» (1885). — *D. B. W. Slanden*: «Younger American Poets» (1891).— *C. Noble*: «Studies in American Literature» (1898). — *G. R. Carpenter*: «American Prose» (1898). — *B. Wendell*: «A Literary History of America» (1901).— *W. P. Trent*: «History of American Literature» (1903).—*W.C.Brownell*: «American Prose Masters» (1910).

Δ. Σ. Δ.

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.]. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ γραμματοσήμου ἐν Εὐρώπῃ, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἔσπευσαν ν' ἀποδεχθῶσι (1847) τὸ σύστημα τῆς διὰ τῶν γραμματοσήμων ταχυδρομικῆς ἀνταποκρίσεως, καὶ ἐξέδωκαν τὰ δύο πρῶτα αὐτῶν γραμματόσημα τῶν 5 καὶ 10 cents, ἐπὶ χάρτου ἐλαφρῶς κυανοῦ, καὶ ἀδιάτρητα. Τὸ τελευταῖον μάλιστα γραμματόσημον, λόγῳ τῶν ταχυδρομικῶν ἀναγκῶν, ἀπέκοπτον εἰς δύο, εἴτε ὁριζοντίως, εἴτε καθέτως, εἴτε καὶ διαγωνίως, καὶ ἐχρησιμοποίουν τὸ ἥμισυ αὐτοῦ ὡς γραμματόσημον τῶν 5 cents. Ἡ ἀξία τῶν οὕτως ἀποκοπέντων γραμματοσήμων εἶναι μεγάλη (15—75 χιλ. φράγκων ἕκαστον), ἀλλὰ δὲν ὑστερεῖ καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῶν δύο πρώτων, ὡς ἄνω, γραμματοσήμων. Ἐπ' αὐτῶν ἀπεικονίζοντο αἱ μορφαὶ τῶν μεγάλων Ἀμερικανῶν πολιτῶν Φραγκλίνου καὶ Οὐάσιγκτων, αἵτινες δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ καμμίαν τῶν κατόπιν πολυαρίθμων ἐκδόσεων.

Τῷ 1851 ἐξεδόθη νέα σειρὰ γραμματοσήμων ἐπίσης ἀδιατρήτων, ἀξίας τοῦ 1, 3, 5, 11 καὶ 12 cents, μὲ τὰς αὐτὰς φυσιογνωμίας καὶ τὴν τοῦ Τζέφφερσον διὰ τὴν ἀξίαν τῶν 5 cents, τῶν ὁποίων ἡ ἐμπορικὴ ἀξία καὶ κυρίως διὰ τὰ ἀσφράγιστα γραμματόσημα ἀνέρχεται δι' ἕκαστον εἰς πολλὰς χιλιάδας φράγκων. Ἐπηκολούθησαν κατόπιν ἐκδόσεις κατὰ τὰ ἔτη 1857, 1861, 1863 καὶ 1869, τῶν ὁποίων τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ εἶναι: α) καλλιτεχνικὴ ἐκτύπωσις, β) μικραὶ σειραὶ ἀπὸ μικρὰς ἀξίας (1—90 cents), γ) μέγα σχῆμα καὶ δ) ἀπεικόνισις τῶν αὐτῶν προσώπων, ἐκτὸς τῆς τελευταίας σειρᾶς, ἡ ὁποία χάριν ποικιλίας ἐκοσμήθη καὶ μὲ γραμματόσημα παριστῶντα τὸ ἐθνόσημον, τὴν ἀνακάλυψιν ὑπὸ τοῦ Κολόμβου τῆς Ἀμερικῆς, καὶ τὰ τότε ὑφιστάμενα μέσα τῆς ταχυδρομικῆς συγκοινωνίας (ἀτμόπλοιον, σιδηρόδρομος, ἱππεύς). Μολονότι δὲ τὰ γραμματόσημα ταῦτα ἐκυκλοφόρησαν κατὰ ἑκατομμύρια, ἡ ἐμπορικὴ ἀξία των εἶναι μεγάλη καὶ ἡ ζήτησις αὐτῶν ἐξακολουθεῖ, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ φιλοτελισμὸς ἐν Ἀμερικῇ ἀνεπτύχθη ἐσχάτως μόλις, καὶ κυρίως μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

Εἰς τὴν σειρὰν τοῦ 1870 τῶν αὐτῶν ἀξιῶν καὶ τῆς αὐτῆς ἐκτυπώσεως βλέπομεν μετὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Φραγκλίνου, Οὐάσιγκτων καὶ Τζέφφερσον τὰς εἰκόνας τῶν λοιπῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκλεγέντων προέδρων τῆς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι, ὅπως καὶ τῶν κατόπιν προέδρων, ἐξακολουθοῦσι καὶ μέχρι σήμερον νὰ κοσμῶσι τὰ γραμματόσημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ἀπὸ τοῦ 1890 τὰ γραμματόσημα ἔλαβον τὸ κανονικὸν μικρότερον σχῆμα, μὲ τὸ ὁποῖον κυκλοφοροῦν γενικῶς εἰς ὅλα τὰ κράτη τοῦ κόσμου. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶναι καὶ τὸ πρῶτον κράτος, ὅπερ ἐδημιούργησε καὶ ἔθηκεν εἰς κυκλοφορίαν τὰ *ἀναμνηστικὰ* καλούμενα γραμματόσημα. Τῷ 1893 ἐκυκλοφόρησε σειρὰ ἐκ 16 ἀξιῶν (ἀπὸ 1 cent—5 δολλαρίων) μὲ χρονολογίαν «1492—1892» διὰ τὴν συμπλήρωσιν 400 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου. Ἡ σειρὰ αὕτη παριστᾷ διαφόρους σκηνὰς καὶ ἐπεισόδια ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ταξειδίου, ἐνῷ ἡ προτομὴ τοῦ Χρ. Κολόμβου καταλαμβάνει τὸ γραμματόσημον τῆς μεγαλυτέρας ἀξίας, τῶν 5 δολλαρίων. Κατὰ τὰ ἔτη 1894, 1895, 1898 ἐκυκλοφόρησαν αἱ αὐταὶ σειραὶ τῶν γραμματοσήμων (ἀξίας μέχρι 5 δολλαρίων) μὲ διαφορὰν μόνον εἰς χρωματισμούς, ὑδατόσημον καὶ μερικὰ κοσμήματα τοῦ πλαισίου. Ἀπὸ τοῦ 1898 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐπωφελούμεναι τοῦ ἀνοίγματος διαφόρων ἐκθέσεων, ἐδημιούργησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν εἰδικὰ γραμματόσημα καλλιτεχνικωτάτης ἐμφανίσεως μὲ ἀπεικονίσεις τοπίων ἢ ἐφευρέσεων ἢ ἱστορικῶν σκηνῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἕδραν τῶν ἐν λόγῳ ἐκθέσεων. Οὕτω πρῶτον διὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ὀμάχας ἐδημιουργήθησαν 9 γραμματόσημα τῶν 1, 2, 4, 5, 8, 10 καὶ 50 cents, 1 καὶ 2 δολλαρίων. Ἐπηκολούθησε τῷ 1901 ἡ ἔκθεσις τοῦ Μπούφαλο, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκυκλοφόρησε μικρὰ σειρὰ ἀπὸ 6 γραμματόσημα μικρῶν ἀξιῶν (1, 2, 4, 5, 8 καὶ 10 cents). Διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου (1904) ἐδημιουργήθησαν 5 γραμματόσημα τῶν 1, 2, 3, 5 καὶ 10 cents καὶ διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Jamestown (1907) ἄλλα τρία γραμματόσημα τῶν 1, 2 καὶ 5 cents. Εὐτυχῶς ἡ μείωσις τῶν σειρῶν, τόσον εἰς ἀριθμὸν γραμματοσήμων ὅσον καὶ κατ' ἀξίαν, ἐξηκολούθησε κανονικῶς ἔκτοτε, διότι δὲν παρήρχετο χρόνος χωρὶς νὰ μὴ ἑορτάζηται μία ἐπέτειος ἱστορικοῦ γεγονότος, προσώπου ἢ ἐφευρέσεως. Τέλος δὲ ἡ μανία τῶν ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ἐκδίδεται ἓν μόνον γραμματόσημον καὶ ἰδίως τῶν 2 cents, τὸ ὁποῖον κυκλοφορεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἶναι ἐρυθροῦ πάντοτε χρώματος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατὰ τὸ 1909 ἐξεδόθη ἓν γραμματόσημον τῶν 2 cents, ἀναμνηστικὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Λίνκολν. Τὸ ἴδιον ἔτος ἀναμνηστικὸν ἰδίας ἀξίας καὶ χρώματος διὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἀλάσκας, καὶ ὅμοιον ἀναμνηστικὸν τῆς γνωστῆς ἀνακαλύψεως, τῆς διὰ τοῦ ἀτμοῦ κινήσεως τῶν πλοίων, τοῦ Φούλτωνος. Τῷ 1912 διὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ ἐξεδόθη νέα ἀναμνηστικὴ μικρὰ σειρὰ ἐκ 4 γραμματοσήμων, 1, 2, 5 καὶ 10 cents. Τῷ 1920 ἄλλη σειρὰ ἀναμνηστικὴ τῆς τριακοσιετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεως τῶν πουριτανῶν ἀποίκων εἰς Ἀμερικήν, καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1924, 1925, 1926, 1927, 1928 καὶ 1929 ἄλλα πάλιν γραμματόσημα ἀναμνηστικὰ διαφόρων πολεμικῶν ἐπεισοδίων, ἀεροναυτικῶν, συνεδρίων, ὡς καὶ τοῦ ἐναερίου ταξιδίου τοῦ Λίντμπεργκ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Παρισίους καὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἠλεκτρικῆς λυχνίας ὑπὸ τοῦ Ἔδισον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθουν καὶ αἱ κανονικαὶ σειραὶ μὲ τὰς εἰκόνας τῶν προέδρων, πλουτισθεῖσαι καὶ μὲ εἰδικὰ γραμματόσημα διὰ τὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν, τὰ ὁποῖα ὑπὸ ἔποψιν ἐκτυπώσεως καὶ ἐμφανίσεως εἶναι ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Εἰς τὴν σειρὰν τοῦ 1922—1926 περιελήφθησαν καὶ αἱ εἰκόνες τῶν τελευταίων προέδρων Οὐΐλσωνος καὶ Χάρντιγκ, ὡς καὶ δημόσια οἰκήματα καὶ μνημεῖά τινα (τὸ Καπιτώλιον, τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας) καὶ ὁ καταρράκτης τοῦ Νιαγάρα. Ὅλων αὐτῶν τῶν γραμματοσήμων ἡ ἐμπορικὴ ἀξία εἶναι καλή, μολονότι ἐκυκλοφόρησαν κατὰ μυριάδας.

Εἰδικαὶ ἐκδόσεις. 1) Διὰ τὰς εἰς δέματα ταχυδρομουμένας ἐφημερίδας ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν εἰς τοὺς πωλητὰς αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸ 1866 εἰδικὰ γραμματόσημα τῶν 5, 10 καὶ 25 c. μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Κολόμβου ἀνάγλυφον. Ταῦτα εἶναι οἱ γίγαντες τῶν γραμματοσήμων κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ καταλαμβάνουν τὴν ἔκτασιν ἑνὸς ὁλοκλήρου φακέλλου ἐμπορικῆς ἐπιστολῆς μεγάλου σχήματος. Ἡ χρῆσις αὐτῶν ἔπαυσε τῷ 1869, καὶ τῷ 1875 ἀντικατεστάθησαν μὲ μικροτέρου μεγέθους γραμματόσημα, φέροντα ἀλληγορικὰς ἀπεικονίσεις. Ἡ σειρὰ αὕτη, ὡς καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι τῷ 1895 καὶ 1897, εἶναι μέγισται κατ' ἀξίαν, φθάνουσαι εἰς γραμματόσημον 100 δολλαρίων. 2) Εἰδικὸν γραμματόσημον καθιερώθη κατὰ τὸ 1872 καὶ διὰ τὰ συστημένα δέματα καὶ τῷ 1913 ἕτερον διὰ τὰς συστημένας ἐπιστολάς, ἀξίας 10 c., κυανοῦν, παριστῶν ἀετὸν μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας, ἕτοιμον πρὸς πτῆσιν. 3) Διὰ τὰ κατεπείγοντα γράμματα ἐδημιουργήθη εἰδικὸν γραμματόσημον τῶν 10 c. Εἰς αὐτὸ ἀπεικονίζονται καὶ αἱ ἑκάστοτε ταχυδρομικαὶ πρόοδοι. Ἀρχικῶς (1885) βλέπομεν τὸν δρομέα, κατόπιν (1902) τὸν ποδηλάτην, ἔπειτα (1922) διανομέα μὲ μοτοσυκλέταν καὶ τέλος (1925) τὸν διανομέα εἰς αὐτοκίνητον. 4) Διὰ τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν των, κατὰ τὸ 1873 μετεχειρίζοντο τὰ τακτικὰ γραμματόσημα τοῦ 1870, φέροντα ἴδιον χρωματισμὸν διὰ μίαν ἑκάστην τῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν μιᾶς ἑκάστης τούτων, ὡς ναυτικὸν (ὑπουργεῖον), ἐσωτερικόν, πολεμικόν, θησαυροῦ κλπ. Ἀπὸ τοῦ 1911 ἐξεδόθη ἰδία σειρὰ γραμματοσήμων ἐκ 5 ἀξιῶν, τὰ ὁποῖα φέρουσι κυκλοτερῆ τὴν ἐπιγραφὴν M. S. Postal Savings. Official Mail, καὶ τὴν ἀξίαν 1, 2, 10 καὶ 50 c. καὶ 1 δολλαρίου. 5) Τηλεγραφικὰ διὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν τηλεγραφημάτων (1871—1928). 6) Διὰ τὰ δέματα εἰδικὰ γραμματόσημα ἀπεικονίζοντα ὅλα τὰ μεταφορικὰ μέσα τὰ ὑπάρχοντα κατὰ τὸ 1912, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξεδόθησαν ταῦτα. Καὶ ἕτερα διὰ τὰ κατεπείγοντα δέματα (1923). 7) Γραμματόσημα ἐπιστροφῆς, ἐπικολλώμενα εἰς τὰς ἐπιστρεφομένας ἐπιστολὰς ἢ τὰς ἀνοιχθείσας ὑπὸ τοῦ ταχυδρομείου δι' οἱονδήποτε λόγον. 8) Ἐνάριθμα (εἰσπρακτέα) διὰ τὸ ἐλλεῖπον τέλος τῶν ἐπιστολῶν. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα ἐξετυπώθησαν τῷ 1879 καὶ 1891 καὶ 1893 μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀπεικόνισιν τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἀξίας, ἐντὸς ᾠοειδοῦς πλαισίου, ἥτις μετεβλήθη ἐλαφρῶς κατὰ τὸ 1894 καὶ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα ἔχουσι χρῶμα ἐρυθρὸν ζωηρὸν μέχρι τοῦ φαιοῦ. Διὰ τὰ

Digitized by Google

δέματα κυκλοφοροῦν (1912) εἰδικὰ εἰσπρακτέα πρασίνου χρώματος τοῦ 1, 2, 5, 10 καὶ 25 c. 9) Οἱ παραδίδοντες γραμματόσημα εἰς τὰς κατοικίας τῶν παραληπτῶν ταχυδρομικοὶ ὑπάλληλοι εἶχον εἰδικὰ γραμματάσημα κατὰ τὸ 1851, τὰ ὁποῖα εἶχεν αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπίσημος ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐκτυπώσει δι' αὐτούς, ἐνῷ πάλιν διάφοροι πόλεις εἶχον δημιουργήσει ἰδιαίτερα τοιαῦτα, μὴ ἰσχύοντα εἰμὴ διὰ τὴν περιοχήν των. Τῶν τελευταίων τούτων ἡ ἀξία εἶναι μεγάλη. 10) Πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, αἱ διάφοροι ὁμοσπονδιακαὶ πολιτεῖαι εἶχον ἐκδώσει κατὰ τὸ 1861 εἰδικὰ διὰ μίαν ἑκάστην αὐτῶν γραμματόσημα τῶν 2, 5 καὶ 10 c., τῶν ὁποίων ἡ ἐμπορικὴ ἀξία εἶναι τεραστία (ἀπὸ 5—10 χιλιάδων φράγκων ἕκαστον), λόγῳ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας των καὶ τῆς κακῆς των ἐκτυπώσεως, δεδομένου ὅτι τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν χειροποίητα. Ε. Φ. Ε.

ἠξεύρω, κοιν. *ξέρω*, παρατ. *ἤξευρα* καὶ *ἤξερα*· γνωρίζω, γινώσκω: «δὲν ἠξεύρω τίποτε ἀπ' ὅσα μοῦ λές», «ξέρει καλὰ τὴ δουλειά του», «ἠξεύρει καμμιὰ τέχνη;—ἠξεύρει βιβλιοδέτης»· || «δὲν θέλω πιὰ νὰ σὲ ξέρω» σὲ ἀποκηρύττω, διαλύω πάντα δεσμὸν πρὸς σὲ (ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἀορ. *ἐξεῦρον*, ὅστις ἔλαβε μορφὴν ἐνεστῶτος *ἐξεύρω*, καθὰ ὁ ἀόρ. *ὑπεσχόμην* ἔγινε *ὑπόσχομαι*· ἡ ἐτυμολογία αὕτη προετάθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Κοραῆ, ὑπεστηρίχθη δὲ ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκι. Οἱ γράφοντες *ξαίρω* ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην τοῦ Φιλήντα, ἀνάγοντος τὸ ῥῆμα εἰς τὸ *ἐξαίρω*).

ἧπαρ,—*ατος* (τό)· ὁ μέγιστος τῶν ἀδένων τῶν σπονδυλωτῶν, ἐκκρίνων τὴν χολήν, κοιν. *συκώτι*: «ἧπαρ χηνῶν» ἢ «χήνειον ἧπαρ» περίφημον διὰ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐκλεκτὰ ἐδέσματα· «ἧπαρ συκωτόν», οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ ἧπαρ τῶν χηνῶν, ὅταν αὗται ἐτρέφοντο διὰ σύκων, ἵνα οὕτω καταστῇ νοστιμώτερον, ἐντεῦθεν ἡ νεωτέρα ὀνομασία *συκώτι*· || κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐνομίζετο καὶ τὸ ἧπαρ ἕδρα τῶν συναισθημάτων καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐπιθυμίας ἢ τῆς τόλμης, διὸ καὶ τοῦ προσπατταλωθέντος εἰς τὸν Καύκασον Προμηθέως ὁ ἀετὸς κατέτρωγε τὸ ἧπαρ διὰ τὴν τόλμην τοῦ Τιτᾶνος νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου· || δημοτ. *ἥπατα* (τά)· ἡ δύναμις πρὸς ἐργασίαν, πρὸς βάδισιν, καθόλου, δύναμις, ἰσχύς: «κόπηκαν τὰ ἥπατά μου» ἔχασα τὴν δύναμίν μου (ἀπὸ συγκίνησιν, ἀπὸ φόβον, ἀπὸ ἀσθένειαν κττ.), «δὲν ἔχω ἥπατα νὰ σταθῶ», «δὲν βαστοῦν τὰ ἥπατά μου». Β. Φ.

—[ΑΝΑΤΟΜ.] Τὸ *ἧπαρ* εἶναι ὁ ὀγκωδέστερος καὶ βαρύτερος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀδήν, ἕλκων περὶ τὰ 2000 γραμμάρια, παρασκευάζων δὲ δύο διάφορα ἐκκρίματα, τὸ *γλυκογόνον*, ὅπερ διὰ τῶν ἡπατικῶν φλεβῶν διοχετεύεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, καὶ τὴν *χολήν*, ἐκχεομένην εἰς τὸ ἔντερον. Κείμενον τὸ ἧπαρ ὑπὸ τὸ διάφραγμα κατέχει τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, τὸ ὑπογάστριον καὶ μέρος τοῦ ἀριστεροῦ ὑποχονδρίου, τηρούμενον ἐν τῇ ἑαυτοῦ θέσει· α') διὰ τῆς κάτω κοίλης φλεβός· β') διὰ τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, ἅτινα δίκην προσκεφαλαίου ὑπόκεινται αὐτῷ· γ') διὰ τοῦ στρογγύλου συνδέσμου (ὀμφαλικῆς φλεβός)· δ') διὰ πτυχῶν τοῦ περιτοναίου, ἤτοι τοῦ δρεπανοειδοῦς συνδέσμου, τοῦ στεφανιαίου καὶ τοῦ γαστροηπατικοῦ (ἐλάσσονος ἐπίπλου). Ἐκ τῶν δύο ἐπιφανειῶν αὐτοῦ ἡ μὲν ἄνω, λεία καὶ κυρτὴ οὖσα, διῄρηται διὰ τοῦ δρεπανοειδοῦς συνδέσμου εἰς δύο ἄνισα μέρη, τὸ δεξιόν, πολλῷ μεῖζον, καὶ τὸ ἀριστερόν, ἔλασσον· ἡ δὲ κάτω διαυλακίζεται ὑπὸ τριῶν αὐλάκων, ὧν αἱ μὲν δύο φέρονται ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω (ἐπιμήκεις ἢ ὀβελιαῖαι αὔλακες), ἡ δὲ τρίτη ἐγκαρσίως μεταξὺ τῶν δύο προειρημένων (ἐγκαρσία αὖλαξ ἢ αἱ πύλαι τοῦ ἥπατος), τέμνουσα ἑκατέραν τούτων εἰς δύο μέρη, πρόσθιον καὶ ὀπίσθιον, καὶ ἀποτελοῦσα μετ' αὐτῶν σχῆμα Η. Καὶ ἐν μὲν τῷ προσθίῳ μέρει τῆς δεξιᾶς ἐπιμήκους αὔλακος κατασκηνοῖ ἡ *χοληδόχος κύστις*, ἐν δὲ τῷ ὀπισθίῳ μέρει αὐτῆς ἡ ἀνιοῦσα κοίλη φλέψ· ὡσαύτως ἐν μὲν τῷ προσθίῳ μέρει τῆς ἀριστερᾶς ἐπιμήκους αὔλακος κεῖται ὁ στρογγύλος σύνδεσμος, ἐν δὲ τῷ ὀπισθίῳ μέρει ὁ φλεβώδης σύνδεσμος. Ἡ ἐγκαρσία αὖλαξ ἢ αἱ πύλαι τοῦ ἥπατος ὑποδέχονται ἔνθεν μὲν τὴν πυλαίαν φλέβα, τὴν ἡπατικὴν ἀρτηρίαν καὶ τὰ ἡπατικὰ νεῦρα, ἔνθεν δὲ τοὺς δύο τελικοὺς χοληφόρους πόρους καὶ τὰ λεμφαγγεῖα, ἐκ τοῦ ἥπατος ἐξιόντα. Αἱ τρεῖς αὗται αὔλακες διαιροῦσι τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ ἥπατος εἰς τέσσαρας λοβούς, τὸν δεξιόν, πολλῷ μείζονα, τὸν ἀριστερόν, ἐλάσσονα, τὸν πρόσθιον ἢ τετράπλευρον, ὄντα ἔμπροσθεν τῆς ἐγκαρσίας αὔλακος, καὶ τὸν ὀπίσθιον ἢ κερκοφόρον ἢ σπιγέλειον, ὄπισθεν ταύτης. Ἐκ τῶν χειλέων τοῦ ἥπατος τὸ μὲν πρόσθιον, λεπτὸν καὶ εἰς ὀξὺ λῆγον, ἐμφανίζει δύο ἐντομάς, τὴν κυστικήν, ὑποδεχομένην τὸν πυθμένα τῆς χοληδόχου κύστεως, προέχοντα ὀλίγον αὐτῆς, καὶ τὴν ὀμφαλικήν, ὑποδεχομένην τὸν στρογγύλον σύνδεσμον· τὸ ὀπίσθιον (ἢ ὀπισθία ἐπιφάνεια) εἶναι ἀμβλύ· τὸ δὲ δεξιόν, λίαν παχὺ καὶ ὑποστρόγγυλον, πληροῖ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, τὸ δὲ ἀριστερόν, λίαν λεπτόν, κοινωνεῖ πρὸς τὸ καρδιακὸν μέρος τοῦ στομάχου. Τὸ ἧπαρ περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ περιτοναίου καὶ ὑπὸ τῆς ἰνώδους ἢ γλισσωνείου κάψης, ὑποκειμένης τῷ περιτοναίῳ. Ἡ χροιὰ αὐτοῦ εἶναι ἐρυθρὰ πρὸς τὸ ὀρφνὸν ἢ πρὸς τὸ κίτρινον ἀποκλίνουσα· ἡ σύστασις μαλθακή, εὔθρυπτος καὶ εὐδιάρρηκτος· τὸ βάρος ποικίλλει ἀπὸ 1500—2500 γραμμ.· ὡς πρὸς δὲ τὰς διαστάσεις, ἡ μὲν ἐγκαρσία διάμετρος εἶναι 28 ἑκ., ἡ δὲ ὀβελιαία 17 ἑκ., ἡ δὲ κάθετος (τὸ πάχος) κατὰ τὸ μᾶλλον προέχον μέρος τοῦ δεξιοῦ λοβοῦ 8 ἑκ. Ἐπὶ τῆς γυναικὸς αἱ διαστάσεις εἶναι μικρότεραι.

Τὰ χολαγωγὰ ὄργανα τοῦ ἥπατος, δι' ὧν ἐκφορεῖται ἡ χολή, ἀπαρτίζονται: α') ἐκ τῶν τριχοειδῶν χοληφόρων σωληναρίων, ἅτινα ἐξορμώμενα ἐκ τῶν λοβίων τοῦ ἥπατος μεταβαίνουσιν εἶτα εἰς τοὺς χοληφόρους πόρους· οὗτοι διὰ διαδοχικῶν πρὸς ἀλλήλους ἀναστομώσεων ἐκβάλλουσιν εἰς τὰς πύλας τοῦ ἥπατος διὰ τῶν δύο τελικῶν χοληφόρων πόρων· β') ἐκ τοῦ κοινοῦ ἡπατικοῦ πόρου· γ') ἐκ τῆς χοληδόχου κύστεως μετὰ τοῦ κυστικοῦ πόρου, καὶ δ') ἐκ τοῦ χοληδόχου πόρου. Ὁ κοινὸς ἡπατικὸς πόρος, σχηματιζόμενος ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν δύο τελικῶν χοληφόρων πόρων, τοῦ δεξιοῦ, ἀναδυομένου ἐκ τοῦ δεξιοῦ λοβοῦ, καὶ τοῦ ἀριστεροῦ, ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ, φέρεται ἀπὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἥπατος ἐπὶ τὰ δεξιὰ καὶ κάτω καὶ μετὰ πορείαν 3—4 ἑκ. συμβάλλει ὑπ' ὀξεῖαν γωνίαν μετὰ τοῦ ἐκ τῆς χοληδόχου κύστεως ἐκπορευομένου κυστικοῦ πόρου πρὸς σχηματισμὸν τοῦ χοληδόχου πόρου. Ἡ χοληδόχος κύστις, χρησιμεύουσα πρὸς ἀποταμίευσιν τοῦ μέρους τῆς χολῆς, τοῦ μὴ χρησιμοποιουμένου ἀμέσως ἐν τῇ πέψει, εἶναι ἀπιοειδὴς καὶ ἔχει μῆκος 8—12 ἑκ., πλάτος κατὰ τὸν πυθμένα 3—4, χωρητικότητα δὲ περὶ τὰ 40 κυβ. ἑκ. Κατασκηνοῖ ἐν τῇ προσθίᾳ δεξιᾷ ἐπιμήκει αὔλακι τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ ἥπατος, καὶ ὁ μὲν πυθμὴν αὐτῆς προέχει ὀλίγον τοῦ προσθίου χείλους τοῦ ἥπατος· τούτου δ' ἔχεται τὸ σῶμα καὶ τοῦ σώματος ὁ αὐχήν. Τὸ τοίχωμα τῆς χοληδόχου κύστεως ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ὀρρογόνου χιτῶνος (=περιτοναίου), ἐκ τοῦ ἰνομυώδους καὶ ἐκ τοῦ βλεννογόνου, οὗ τὸ ἐπιθήλιον παρεμφέρει πρὸς τὸ τοῦ ἐντέρου. Ὁ κυστικὸς ἢ χολοκυστικὸς πόρος, μῆκος ἔχων 3—4 ἑκ., ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ αὐχένος τῆς κύστεως μέχρι τοῦ κοινοῦ ἡπατικοῦ πόρου, μεθ' οὗ ἑνοῦται πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ χοληδόχου πόρου. Ὁ δὲ χοληδόχος πόρος, μῆκος ἔχων 5—6 ἑκ. καὶ χρησιμεύων πρὸς παραπομπὴν τῆς χολῆς ἀπὸ τοῦ ἥπατος καὶ τῆς χοληδόχου κύστεως εἰς τὸ δωδεκαδάκτυλον, ἄρχεται ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ χολοκυστικοῦ μετὰ τοῦ κοινοῦ ἡπατικοῦ πόρου καὶ ἐκτείνεται μέχρι τῆς κατιούσης μοίρας τοῦ δωδεκαδακτύλου, ἔνθα ἐκβάλλει εἰς τὸ φῦμα τοῦ Water δι' ἰδίου στομίου ἢ διὰ κοινοῦ στομίου μετὰ τοῦ παγκρεατικοῦ ἐκφορητικοῦ πόρου, μεθ' οὗ συνάπτεται ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ παγκρέατος.

Ὑφὴ τοῦ ἥπατος. Τὸ ἧπαρ εἶναι σωληνοειδὴς ἀδήν, διαφέρων τῶν λοιπῶν τοιούτων ὅτι ἡ ἐκκριτικὴ κοιλότης τῶν ἀδενοσωλήνων αὐτοῦ εἶναι στενοτάτη, τριχοειδής· ἀλλ' ἡ οὐσιώδης διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὴν ἐν τῷ ἥπατι τελουμένην ἰδίαν ὅλως κυκλοφορίαν, ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ ὀργάνῳ ἀπαντῶσαν· ἀντὶ ἑνὸς προσαγωγοῦ καὶ ἑνὸς ἀπαγωγοῦ ἀγγείου κέκτηται δύο προσαγωγὰ ἀγγεῖα, ἤτοι μίαν ἀρτηρίαν, τὴν *ἡπατικήν*, καὶ μίαν φλέβα, τὴν *πυλαίαν*, ἐνῷ ὡς ἀπαγωγὰ ἀγγεῖα χρησιμεύουσι πλείονες φλέβες, αἱ *ἡπατικαὶ φλέβες*. Ἐκ τῶν δύο προσαγωγῶν ἀγγείων ἡ μὲν ἡπατικὴ ἀρτηρία χρησιμεύει πρὸς διατροφὴν τοῦ διαμέσου συνδετικοῦ ἱστοῦ (=γλισσωνείων ἐλύτρων), ἡ δὲ πυλαία φλὲψ προσκομίζει εἰς τὸν ἀδενικὸν ἱστόν, δηλαδὴ εἰς τὰ ἡπατικὰ κύτταρα, τὸ ὑλικὸν πρὸς κατεργασίαν τῶν ἐκκριμάτων τοῦ ἥπατος, ἤτοι τοῦ γλυκογόνου καὶ τῆς χολῆς, προσκομίζει δὲ ἀθροίζουσα αὐτὸ ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, οὗ πᾶσαι σχεδὸν αἱ φλέβες ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν πυλαίαν φλέβα. Σύγκειται δὲ τὸ ἧπαρ: 1) ἐκ τῆς *γλισσωνείου* κάψης (βλ. λ.) καὶ τῶν γλισσωνείων ἐλύτρων· 2) ἐκ τῶν ἡπατικῶν λοβίων· 3) ἐκ τῶν χοληφόρων σωληναρίων καὶ τῶν χοληφόρων πόρων, καὶ 4) ἐξ ἀγγείων καὶ νεύρων.

Τὰ γλισσώνεια ἔλυτρα εἶναι σωληνοειδεῖς προσεκβολαὶ τῆς γλισσωνείου κάψης, περιβάλλουσαι τὰς διακλαδώσεις τῶν ἡπατικῶν ἀγγείων καὶ τῶν χοληφόρων πόρων. Ἕκαστον αὐτῶν ἄρχεται ἀπὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἥπατος καὶ διήκει μέχρι τῆς περιφερείας τῶν ἡπατικῶν λοβίων, ἀεὶ μᾶλλον λεπτυνόμενον· περιέχει δ' ἐντὸς αὐτοῦ ἕνα κλάδον τῆς πυλαίας φλεβός, ἕνα τῆς ἡπατικῆς ἀρτηρίας καὶ ἕνα χοληφόρον πόρον, ὧν τὸ σύνολον καλοῦσι *μεσολόβια ἀγγεῖα*. Ἡ οὐσία ἢ τὸ παρέγχυμα τοῦ ἥπατος ἀπαρτίζεται ἐξ ἀπειραρίθμων κοκκίων μεγέθους κέγχρου, πολυέδρων ἢ πυραμοειδῶν, τῶν *ἡπατικῶν λοβίων*. Ἕκαστον λόβιον σύγκειται: α') ἐκ δικτύου αἱμοφόρων τριχοειδῶν· β') ἐκ τοῦ ἐνδολοβίου συνδετικοῦ ἱστοῦ· γ') ἐκ τῶν ἡπατικῶν κυττάρων· δ') ἐκ τῶν χοληφόρων σωληναρίων. Τὰ αἱμοφόρα τριχοειδῆ (ἐνδολόβια ἀγγεῖα) ἀποτε-

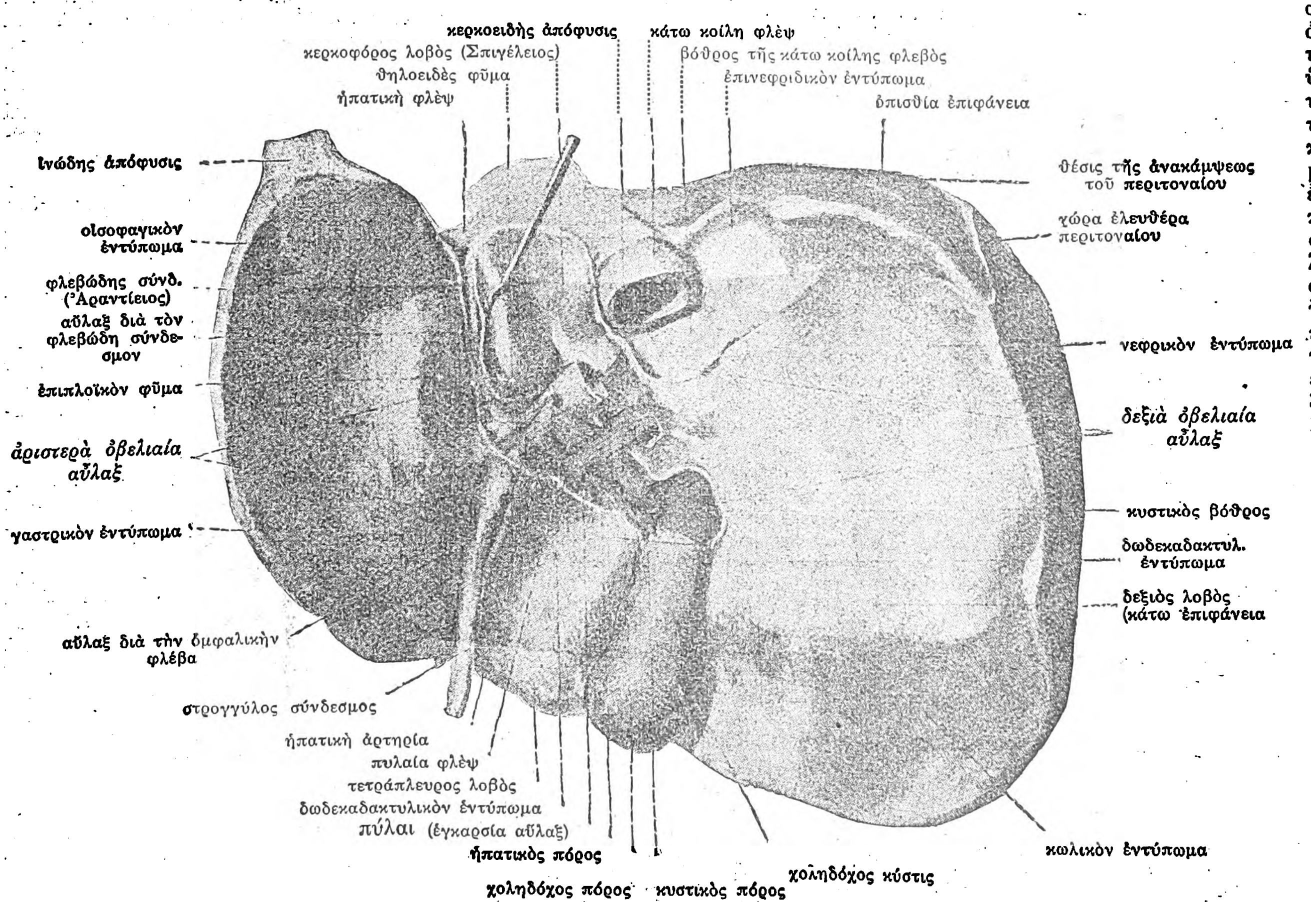

Ἧπαρ μετὰ τῶν περιτοναϊκῶν πτυχῶν ἢ συνδέσμων αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἔμπροσθεν (Spalteholz).

Digitized by Google

λοῦνται κυρίως ἐκ τῶν τελικῶν κλωνίων τῆς πυλαίας φλεβός· ἐκπορεύονται δ' ἐκ 4—5 μεσολοβίων (πυλαίων) φλεβῶν καὶ εἰσδύονται εἰς τὸ λόβιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναλύονται εἰς τριχοειδῆ, ἅτινα ἀκτινοειδῶς πορευόμενα χωρίζουσι τὰ ἡπατικὰ κύτταρα εἰς δοκίδας ἢ πέταλα καὶ τέλος ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ λοβίου συνενοῦνται πάντα εἰς ἑνιαῖον στέλεχος, τὴν κεντρικὴν φλέβα. Κατὰ τὴν πορείαν δὲ ταύτην τὰ προκείμενα τριχοειδῆ συνενούμενα πρὸς ἄλληλα ἀποτελοῦσι δίκτυον, περικλεῖον ἐντὸς ἑκάστης τῶν βροχίδων αὐτοῦ 1—2 ἡπατικὰ κύτταρα. Ὡς πέριξ τῶν λοβίων εὕρηται συνδετικὸς ἱστός, οὕτω καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἀπαντᾷ τοιοῦτος, ὁ ἐνδολόβιος συνδετικὸς ἱστός, ὅστις εἶναι συνέχεια τοῦ περιλοβίου συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο εἰδῶν ἰνῶν, τῶν ἀκτινοειδῶν καὶ τῶν περιπλέκτων. Τὰ ἡπατικὰ κύτταρα, παριστῶντα τὴν κυρίως ἀδενικὴν οὐσίαν τοῦ λοβίου, κεῖνται μεταξὺ τῶν ἐνδολοβίων τριχοειδῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἰνῶν τοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ. Διὰ τῶν ἀκτινοειδῶς πορευομένων τριχοειδῶν ἀγγείων ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ λοβίου εἰς τὴν κεντρικὴν φλέβα τὰ ἡπατικὰ κύτταρα χωρίζονται κατ' ἀρχὰς εἰς δοκίδας, ἀποτελουμένας ἐξ ἑνὸς ἢ δύο στοίχων κυττάρων. Ἑκάστη δὲ τῶν ἡπατικῶν δοκίδων συνάπτεται μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῇ δοκίδων διὰ παραπλεύρων κλωνίων καὶ οὕτως ἀπαρτίζεται τὸ *δίκτυον τῶν ἡπατικῶν κυτάρρων*, οὗ αἱ δοκίδες πληροῦσι τὰς βροχίδας τοῦ ἀγγειακοῦ δικτύου καὶ τἀνάπαλιν, οὕτως ὥστε ἕκαστον ἡπατικὸν κύτταρον ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τέσσαρα τριχοειδῆ. Τὰ ἡπατικὰ κύτταρα, μέγεθος ἔχοντα 18—26 μ. καὶ σχῆμα ἀνώμαλον τετράγωνον, σύγκεινται ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων πυρήνων καὶ ἐκ κοκκώδους πρωτοπλάσματος, περιέχοντος κοκκία γλυκογόνου καὶ χρωστικῆς καὶ σταγονίδια λίπους. Μετὰ 6—12 ὥρας ἀπὸ τῆς σιτήσεως ἢ τῆς πέψεως τὰ ἡπατικὰ κύτταρα ἐξοιδαίνονται, τὰ δὲ κοκκία τοῦ κυτοσώματος ἐφεξῆς ῥευστοποιούμενα συρρέουσιν εἰς μείζονας σταγόνας, παρεχούσας τὴν ἀντίδρασιν τοῦ γλυκογόνου. Μετὰ 28 δὲ ὥρας ἀπὸ τῆς πέψεως τὸ γλυκογόνον ἐξαφανίζεται κατὰ μικρόν, μεταβαῖνον εἰς τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα (εἰς τὴν κυκλοφορίαν), ὅτε, μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν, τὸ ἡπατικὸν κύτταρον ἐμφανίζεται ἀποτελούμενον: α') ἐκ περιφερικῆς ζώνης σκοτεινῆς, ἥτις παριστᾷ πρωτόπλασμα ἀπωθηθὲν πρὸς τὴν περιφέρειαν ὑπὸ τοῦ ἀθροισθέντος γλυκογόνου· β') ἐκ πυρῆνος· γ') ἐκ τοῦ πρωτοπλασματικοῦ δικτύου, ἐμφανίζοντος πολυπληθῆ κενοτόπια (vacuolen), ἐν οἷς κατεσκήνου τὸ ἐξαφανισθὲν γλυκογόνον. Ταυτοχρόνως τῷ γλυκογόνῳ τὸ ἡπατικὸν κύτταρον παράγει χολήν, ἀλλὰ ποῖα συστατικὰ αὐτῆς ἐκκρίνει καὶ κατὰ ποῖον τρόπον, δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι.

Τὰ χοληφόρα σωληνάρια μετὰ τῶν χοληφόρων πόρων συνιστῶσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὁδόν, ἣν ὁδεύει ἡ χολὴ ἐκ τῶν λοβίων τοῦ ἥπατος μέχρι τῶν πυλῶν αὐτοῦ. Τὰ χοληφόρα σωληνάρια (ἐνδολόβια ἢ χοληφόρα τριχοειδῆ), κείμενα ἐντὸς τῶν λοβίων, παριστῶσι τοὺς στενοτάτους αὐλοὺς τῶν ἀδενοσωλήνων τοῦ ἥπατος, εἰς οὓς κατὰ πρῶτον συλλέγεται ἡ χολή, παρασκευαζομένη ὑπὸ τῶν ἡπατικῶν κυττάρων· τριχοειδῆ δ' ὄντα καὶ ἄκρως δυσθεώρητα δὲν κέκτηνται ἴδιον τοίχωμα, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἀφορίζεται ὑπὸ τοῦ κυτοσώματος δύο (σπανιώτατα τριῶν) ἡπατικῶν κυττάρων, ἅτινα ἐμφανίζουσιν ἐφ' ἑκάστης τῶν ἐπιφανειῶν αὐτῶν ἡμιαυλάκιον, ὅπερ ἑνούμενον μεθ' ὁμοίου ἡμιαυλακίου τῆς ἀντιστοίχου ἐπιφανείας τοῦ γειτονικοῦ κυττάρου συμπληροῦται εἰς σωληνάριον. Τὰ χοληφόρα σωληνάρια διελαύνουσι τὰς ἡπατικὰς δοκίδας κατὰ γραμμὴν πολύθλαστον, ἐκπέμποντα κατὰ τὴν πορείαν αὐτῶν παράπλευρα, ἅτινα ἀναστομοῦνται μετὰ τῶν παρακειμένων, τῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν ὑπερκειμένων δοκίδων, καὶ οὕτως ἀποτελεῖται δίκτυον, οὗ αἱ βροχίδες περιέχουσι τὰ ἡπατικὰ κύτταρα. Κατὰ ταῦτα ἕκαστον κύτταρον περικλύζεται ὑπὸ δύο δικτύων, τοῦ αἱμοφόρου καὶ τοῦ χοληφόρου, στενότατα εἰς ἄλληλα ἐμβεβλημένων. Καίτοι δὲ τὸ ἓν δίκτυον εἶναι ἐμπεπλεγμένον εἰς τὸ ἕτερον, αἱ δοκίδες ὅμως αὐτῶν δὲν ἐφάπτονται ἀλλήλων, ἀλλὰ χωρίζονται διὰ μοίρας τοῦ κυτοσώματος τῶν ἡπατικῶν κυττάρων· οὕτω δὲ τὸ ῥεῖθρον τῆς θρέψεως καὶ τὸ τῆς ἐκκρίσεως δὲν διαταράσσονται. Κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν λοβίων τὰ χοληφόρα τριχοειδῆ ἀθροίζονται καθ' ὁμάδας εἰς ἕνα τῶν χοληφόρων πόρων, ἀφ' ὧν ἡ χοληφόρος ὁδὸς προσκτᾶται ἴδιον τοίχωμα, ὑπαλειφόμενον ἔνδοθεν ὑπὸ ἐπιθηλίου. Οἱ δὲ χοληφόροι πόροι διακρίνονται εἰς περιλοβίους καὶ μεσολοβίους. Καὶ οἱ μὲν περιλόβιοι ὑποδέχονται τὰ χοληφόρα τριχοειδῆ, ἔχοντες αὐλὸν 30—45 μ. Ἀναστομούμενοι δὲ μετὰ τῶν παρακειμένων περιλοβίων πόρων ἀπεργάζονται τὰ περιλόβια δίκτυα. Σύγκειται δ' ἕκαστος αὐτῶν ἐξ ἀνίστου ὑμένος, ὑπαλειφομένου ἔνδοθεν ὑπὸ μονοστοίβου πλακώδους ἐπιθηλίου. Οἱ δὲ μεσολόβιοι πόροι κατασκηνοῦσι μεταξὺ τῶν γωνιῶν τῶν λοβίων καί, ὡς οἱ προηγούμενοι, σχηματίζουσιν ἀναστομώσεις πρὸς ἀλλήλους. Ἕκαστος δ' αὐτῶν παράγεται διὰ τῆς συνενώσεως πολλῶν περιλοβίων πόρων καὶ κατασκηνοῖ ἐντὸς ἑνὸς γλισσωνείου ἐλύτρου ὁμοῦ μεθ' ἑνὸς κλάδου τῆς πυλαίας φλεβὸς καὶ τῆς ἡπατικῆς ἀρτηρίας. Οἱ μείζονες δὲ τῶν μεσολοβίων πόρων, οἱ ἰδίως χοληφόροι πόροι, εἶναι ὁρατοὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ σύγκεινται ἐκ συνδετικοῦ ἱστοῦ μετ' ἐλαστικῶν καὶ λείων μυϊκῶν ἰνῶν, ἐκ μονοστίβου κυλινδρικοῦ ἐπιθηλίου καὶ ἐξ ἀδένων παριστώντων ἀβαθῆ κολπώματα ἢ κρύπτας τοῦ ἐπιθηλίου. Οἱ μείζονες δ' οὗτοι ἢ οἱ ἰδίως χοληφόροι πόροι ἀναστομούμενοι πρὸς ἀλλήλους διαδοχικῶς σχηματίζουσιν ἐν ταῖς πύλαις τοῦ ἥπατος τοὺς δύο τελικοὺς χοληφόρους πόρους, τὸν δεξιόν, ἐν ᾧ συρρέουσιν οἱ τοῦ δεξιοῦ λοβοῦ χοληφόροι πόροι, καὶ τὸν ἀριστερόν, οἱ τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ.

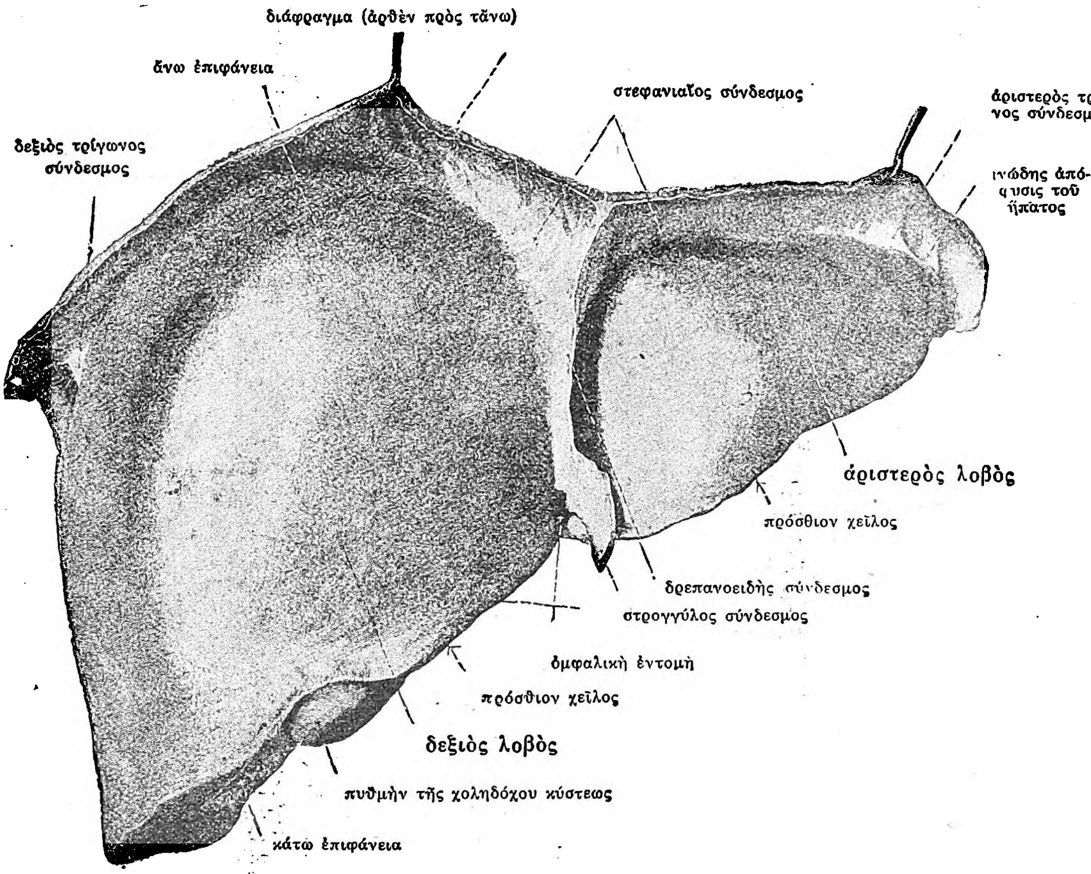

Ἧπαρ μετὰ τῶν θέσεων, καθ' ἃς ἀνακάμπτει τὸ περιτόναιον ἐκ τῶν κάτωθεν καὶ ὄπισθεν (Spalteholz).

Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ἥπατος, τὰ μὲν προσαγωγὰ εἶναι ἡ πυλαία φλὲψ καὶ ἡ ἡπατικὴ ἀρτηρία, τὰ δὲ ἀπαγωγά, αἱ ἡπατικαὶ φλέβες καὶ τὰ λεμφαγγεῖα. Ἡ πυλαία φλὲψ ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν φλεβῶν τοῦ στομάχου, τοῦ παγκρέατος, τοῦ σπληνὸς καὶ σύμπαντος τοῦ λεπτοῦ καὶ τοῦ παχέος ἐντέρου. Πορεύεται δὲ πρὸς τὰς πύλας τοῦ ἥπατος ἐγκεκλεισμένη ἐν τῷ γαστροδωδεκαδακτυλικῷ συνδέσμῳ καὶ ἔχουσα δεξιὰ μὲν τὸν χοληδόχον πόρον, ἀριστερὰ δὲ τὴν ἡπατικὴν ἀρτηρίαν. Ἐν ταῖς πύλαις τοῦ ἥπατος ἀφικομένη διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὸν δεξιὸν καὶ τὸν ἀριστερόν. Καὶ ὁ μὲν δεξιὸς ὑποδιαιρεῖται εἰς 4 δευτερεύοντας, εἰσδυομένους εἰς τὸν δεξιὸν λοβόν· ὁ δὲ ἀριστερὸς ἀποσχίζεται εἰς 3—4 δευτερεύοντας, εἰσδυομένους εἰς τὸν ἀριστερὸν λοβόν. Ἕκαστος δὲ τῶν κλάδων τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ ἀναλύεται εἰς ἀεὶ μᾶλλον μικροτέρους κλάδους, τοὺς μεσολοβίους κλάδους, διήκοντας μεταξὺ τῶν γωνιῶν τῶν λοβίων καὶ τέλος ἀποσχιζομένους εἰς 5—6 φλεβίδια· ταῦτα δὲ εἰσδυόμενα εἰς πλείονα λόβια ἀναλύονται ἐντὸς αὐτῶν εἰς τὰ περὶ ὧν εἴρηται ἐνδολόβια τριχοειδῆ, ἐξ ὧν ἐν ἑκάστῳ λοβίῳ ἀθροίζεται ἡ κεντρικὴ φλὲψ (= ἐνδολόβιος). Οἱ κλάδοι τῆς πυλαίας φλεβὸς πάντες στεροῦνται βαλβίδων. Ἡ *ἡπατικὴ ἀρτηρία*, ἐξορμωμένη ἐκ τῆς κοιλιακῆς ἀρτηρίας, φέρεται πρὸς τὰς πύλας, πορευομένη ἀριστερόθεν τῆς πυλαίας φλεβὸς ἐντὸς τοῦ γαστροδωδεκαδακτυλικοῦ συνδέσμου. Ἐν ταῖς πύλαις δ' ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὸν δεξιὸν καὶ τὸν ἀριστερόν, κειμένους ἔμπροσθεν τῶν κλάδων τῆς πυλαίας φλεβὸς καὶ ὑποδιαιρουμένους εἰς ἀεὶ μᾶλλον μικροτέρους κλάδους, οἵτινες, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς ἐξαπλώσεως, καλοῦνται λοβιακοί, ἀγγειακοὶ καὶ ἐλυτραῖοι. Καὶ οἱ μὲν λοβιακοὶ διαιροῦνται ἕκαστος εἰς 4—5 κλωνία, ἅτινα εἰσδύονται εἰς ἰσάριθμα γειτονικὰ λόβια· οἱ δὲ ἀγγειακοὶ κλάδοι διασπείρονται εἰς τὸ τοίχωμα τῶν χοληφόρων πόρων καὶ τὸ τοίχωμα τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων· οἱ δ' ἐλυτραῖοι διασπείρονται εἰς τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν τῆς γλισσωνείου κάψης. Πάντες δ' οἱ ἀρτηριακοὶ οὗτοι κλάδοι μεταβαίνουσιν εἰς φλεβικὰ τριχοειδῆ, ἅτινα δὲν εἰσβάλλουσιν εἰς τὰς ἡπατικὰς φλέβας, ἀλλ' εἰς κλάδους τῆς πυλαίας φλεβός. Αἱ *ἡπατικαὶ φλέβες* ἀθροίζονται ἀπὸ τῶν ἐνδολοβίων καὶ τῶν ὑπολοβίων φλεβῶν καὶ ἐκβάλλουσι πᾶσαι εἰς τὴν κάτω κοίλην φλέβα. Τὰ λεμφαγγεῖα τοῦ ἥπατος διακρίνονται εἰς ἐπιπολῆς καὶ εἰς ἐν τῷ βάθει. Τὰ ἐπιπολῆς σχηματίζουσιν ἐν τῇ γλισσωνείῳ κάψῃ πυκνὸν δίκτυον· καὶ τὰ μὲν τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρονται ἄλλα μὲν εἰς τὰ κατώτατα στερνικὰ γάγγλια, ἄλλα δὲ εἰς τὰ παγκρεατοσπληνικὰ καὶ εἰς τὰ πρόσθια μεσοπνευμόνια γάγγλια· τὰ δὲ τῆς κάτω ἐπιφανείας ἐπιπολῆς λεμφαγγεῖα ἐκβάλλουσιν εἰς τὰ πυλαῖα γάγγλια τοῦ ἥπατος. Τὰ δ' ἐν τῷ βάθει λεμφαγγεῖα τοῦ ἥπατος τὰ μὲν ἐκβάλλουσιν εἰς τὰ πυλαῖα γάγγλια, τὰ δ' εἰς τὰ πρόσθια μεσοπνευμόνια λεμφογάγγλια. Τὰ νεῦρα τοῦ ἥπατος εἶναι κλάδοι τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ τοῦ συμπαθητικοῦ ἐκ τοῦ κοιλιακοῦ πλέγματος.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— [ΦΥΣΙΟΛ.] Αἱ λειτουργίαι τοῦ *ἥπατος* εἶναι πολλαπλαῖ, ἤτοι χοληγόνος, γλυκογόνος, ἀντιτοξική, οὐριοποιητικὴ καὶ αἱμοποιητική. 1) *Χοληγόνος.* Τὰ ἡπατικὰ κύτταρα ἐκκρίνουσι τὴν *χολὴν* καὶ τὰς χολοχρωστικὰς αὐτῆς οὐσίας, ἤτοι τὴν *χολερυθρίνην* καὶ τὴν *χολοχλωρίνην* (=χολοπρασίνην). Ἐπὶ βλάβης τοῦ ἡπατικοῦ κυττάρου (ἀνεπαρκείας αὐτοῦ) ἐμφανίζονται ἐν τῷ ὀρῷ τοῦ αἵματος καὶ τοῖς οὔροις χρωστικαὶ οὐσίαι ἀνώμαλοι, ὡς ἡ οὐροχολίνη· ἐπὶ δὲ λειτουργικῆς ἐκμηδενίσεως αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ βαρεῖ ἰκτέρῳ, ἔκκρισις χολῆς δὲν γίνεται (ἀχολία). Ἡ χολὴ κοινῇ μετὰ τοῦ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ συμβάλλεται εἰς τὴν πέψιν τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν, αἵτινες ἀπούσης τῆς χολῆς ἀποβάλλονται ἄπεπτοι. 2) *Γλυκογόνος.* Σὺν τῇ χολῇ τὸ ἡπατικὸν κύτταρον παράγει καὶ τὸ *γλυκογόνον.* Τὸ ὑπὸ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος ἀπορροφηθὲν καὶ διὰ τῆς πυλαίας φλεβὸς εἰς τὸ ἧπαρ προσκομισθὲν σάκχαρον ἐκ τῆς πέψεως τῶν ὑδατανθρακούχων οὐσιῶν μετατρέπεται εἰς γλυκογόνον, ὅπερ ἐναποταμιευόμενον ἐν τοῖς ἡπατικοῖς κυττάροις μετουσιοῦται εἶτα ἐκ νέου εἰς σάκχαρον κατὰ λόγον τῶν ἀναγκῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ λευκωματωδῶν οὐσιῶν ἀπογέννημα εἶναι τὸ γλυκογόνον ἐν τῷ ἥπατι. Ἡ γλυκογόνος δὲ λειτουργία τοῦ ἥπατος εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἡπατικοῦ κυττάρου. Διὰ τῆς γλυκογόνου δὲ λειτουργίας αὐτοῦ τὸ ἧπαρ καθίσταται προσέτι σπουδαῖος ρυθμιστὴς τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος, διότι διὰ τῆς φθορᾶς σακχάρου παράγεται θερμότης καὶ μυϊκὴ ἐργασία. 3) *Ἀντιτοξική.* Τὸ ἧπαρ ἐπίσχει, δεσμεύει καὶ καταστρέφει μέγα μέρος τῶν ὑπὸ τῶν ἐντέρων ἀπορροφωμένων τυ-

Digitized by Google

ξικῶν οὐσιῶν ἢ καθιστᾷ ἧττον τοξικὰς πολλὰς τῶν ὅσων δὲν καταστρέφει. 4) *Οὐριοποιητική*. Τὸ ἧπαρ εἶναι τὸ κύριον ἔδαφος τοῦ σχηματισμοῦ τῆς οὐρίας, ἥτις παράγεται ἐκ τῶν ἐν τῷ ἥπατι κυκλοφορουμένων ἀμμωνιακῶν ἀλάτων. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἧπαρ καὶ τὸ μοναδικὸν ὄργανον τῆς παραγωγῆς τῆς οὐρίας, διότι αὕτη σχηματίζεται καὶ διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας μετατροπῆς τῶν λευκωματοειδῶν οὐσιῶν, χωρὶς αὗται νὰ διέλθωσι διὰ τῆς καταστάσεως τῶν ἀμμωνιακῶν ἀλάτων. 5) *Αἱμοποιητική*. Τὸ ἧπαρ ἀπεργάζεται μὲν τὴν καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἀλλὰ συμβάλλεται καὶ εἰς τὴν μετάπλασιν τῶν ἐν τῷ σπληνὶ καταστρεφομένων αἱμοσφαιρίων καὶ ἄρα ἐμμέσως οὕτως εἰς τὴν ἀνανέωσιν τούτων. Ἐπὶ πλέον δὲ τὸ ἧπαρ συνεργεῖ σπουδαίως εἰς τὴν πηκτικότητα τοῦ αἵματος, ἅτε ὂν ἡ ἕδρα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἰνωδογόνου, ὅπερ τῇ ἐπιδράσει ζυμώματος μεταβάλλεται εἰς τὸ ἰνῶδες. Γνωσταὶ αἱ αἱμορραγίαι ἐπὶ κιρρώσεων τοῦ ἥπατος καὶ ἐπὶ ἰκτέρων. Ι. Π.

— [ΠΑΘΟΛ.] Λόγῳ τῆς φυσιολογικῆς σπουδαιότητος τοῦ ἥπατος, αἱ βλάβαι αὐτοῦ συνίστανται εἰς λειτουργικὰς διαταραχὰς περὶ τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ἔκκρισιν τῆς χολῆς, ἀνεπάρκειαν περὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ὕλης τῶν λευκωμάτων, τοῦ λίπους καὶ τῶν ὑδατανθράκων καὶ ἀνικανότητα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν διαφόρων ἐξωγενῶν ἢ ἐνδογενῶν δηλητηριωδῶν οὐσιῶν.

Συγγενεῖς ἀνωμαλίαι τοῦ ἥπατος. Ἔλλειψις τελεία ἢ ἐλάττωσις τοῦ ὄγκου τοῦ ἥπατος εἶναι εὕρημα σπάνιον· συχνότερα εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἀριστεροῦ λοβοῦ ὑποτυπώδους, μετ' ἀναπληρωματικῆς διογκώσεως τοῦ δεξιοῦ· ἄλλοτε πάλιν ὁ ἀριστερὸς λοβὸς ἐμφανίζεται ἐπιμήκης καὶ γλωσσοειδής, ἐπικαλύπτει δὲ καὶ τὸν σωλῆνα μεθ' οὗ συμφύεται. Ἐπὶ ἀνωμαλίας τῆς διαπλάσεως γειτονικῶν ὀργάνων τοῦ ἥπατος, ὡς π. χ. *ὀμφαλοκήλης* καὶ *διαφραγματοκήλης*, προπίπτει ἐν μέρει καὶ τὸ ἧπαρ *(ἡπατοκήλη)*, μετὰ τῶν λοιπῶν σπλάγχνων. Ἐπὶ ἀναστροφῆς τῶν σπλάγχνων (situs inversus viscerum) γενικῶς ἢ καὶ μερικῶς, τὸ ἧπαρ καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ ἀριστεροῦ ὑποχονδρίου *(ἑτεροταξία ἥπατος)*.

Ἀνωμαλίαι τῆς θέσεως, σχήματος καὶ μεγέθους τοῦ ἥπατος. Αἱ μετατοπίσεις τοῦ ὀργάνου εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεων γειτονικῶν· *πλευριτικὸν ἐξίδρωμα, πνευμοθώραξ* κατὰ τὸν δεξιὸν πνεύμονα ἢ *ἐμφύσημα πνευμονικόν*, εἶναι συνήθη αἴτια ἐκτοπίσεως τοῦ ἥπατος πρὸς τὰ κάτω· *ἀσκιτικὸν ὑγρὸν* ἢ ἔντονος μετεωρισμὸς τῶν ἐντέρων καὶ ὄγκοι τῆς κοιλίας ἀπωθοῦσι συχνότατα τὸ ἧπαρ πρὸς τὰ ἄνω. *Ἡπατοπτωσία* ἢ *κινητὸν ἧπαρ* (hepar mobile) εἶναι ἡ σχετικῶς σπανίως παρατηρουμένη ἡπατικὴ μετατόπισις, ἰδίᾳ ἐπὶ γυναικῶν μὲ χαλαρὰ κοιλιακὰ τοιχώματα μετὰ γενικῆς σπλαγχνοπτωσίας· ἐπέρχεται διάτασις καὶ ἐπιμήκυνσις τοῦ κρεμαστῆρος συνδέσμου τοῦ ἥπατος καὶ δυνατὸν τὸ ὅλον ὄργανον νὰ κατέλθῃ καὶ μέχρι τῆς ἡβικῆς συμφύσεως, ὁπότε καὶ ἀνευρίσκεται καὶ ὡς ὄγκος κινητὸς ἐντὸς τῆς κοιλίας. Ἐνίοτε ἡ ἡπατοπτωσία δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ καὶ διαταραχάς, πόνους καὶ νευρικὰ φαινόμενα μετὰ ἐκδηλώσεων ἀληθοῦς ὑστερικῆς καταστάσεως· θεραπευτικῶς ἐπιβάλλεται ἡ χρῆσις καταλλήλου ζώνης. Παραλλαγαὶ τοῦ σχήματος τοῦ ἥπατος ἐπέρχονται κατόπιν πιέσεως· ζώνη, στηθόδεσμος, παραμόρφωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἐπιφέρουσιν ἀλλοίωσιν τοῦ σχήματος, καὶ ἐμφανίζεται οὕτω τὸ καλούμενον *ἧπαρ ἐκ περισφίγξεως*· τὸ παρέγχυμα αὐτοῦ ὑφίσταται ἀτροφίαν ἐκ πιέσεως, ἡ δ' ἐπιφάνεια αὐλάκωσιν, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν φορὰν τῶν πλευρῶν. Ἡ ἐκ πιέσεως παραμόρφωσις τοῦ ἥπατος, ἡ συνηθέστερον ἐπὶ γυναικῶν καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἐπὶ ἀνδρῶν (στρατιωτικῶν) ἀπαντῶσα, δὲν προκαλεῖ ἴδια συμπτώματα· ἐν μείζονι ὅμως βαθμῷ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφανῶσιν ἐνοχλήματα δυσάρεστα, πίεσις καὶ ἑλκυσμὸς κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν, πόνοι, ἐνίοτε ἔμετοι καὶ ἐλαφρὰ καταβολὴ τῶν δυνάμεων· ἐπίσης προδιαθέτει καὶ εἰς στάσιν χολῆς καὶ παραγωγὴν χολολίθων. Κλινικῶς ὑφίσταται μεγάλη δυσκολία κατὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ μεγέθους, τοῦ σχήματος καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἥπατος· ἐκ δὲ τῶν ἐν χρήσει ἐξεταστικῶν μεθόδων οὐδεμία παρέχει ἀσφαλῆ ἀποτελέσματα διαγνωστικά· καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ διὰ τῶν ἀκτίνων Röntgen ἐξέτασις μετὰ εἰσαγωγὴν ἀέρος ἐν τῷ περιτοναίῳ *(πνευμοπεριτόναιον)*, δυσάρεστος εἰς τοὺς πάσχοντας, τεχνικῶς δύσκολος καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κινδυνώδης, σπανίως παρέχει θετικὰ συμπεράσματα. Ἡ ἐπὶ τῆς ἡπατικῆς χώρας ἐπισκόπησις, ἐπὶ μεγάλης διογκώσεως ἐμφανίζει ἔκδηλον προπέτειαν. Ἡ ἀκρόασις καθορίζει τυχὸν ὑπάρχοντα ἦχον τριβῆς, φαινόμενον φλεγμονῆς τοῦ περιτοναϊκοῦ περιβλήματος τοῦ ἥπατος *(περιηπατῖτις)*. Χρησιμωτέρα ὅλων τῶν ἐξεταστικῶν μεθόδων εἶναι ἡ ψηλάφησις· διὰ ταύτης καθορίζεται ἡ τυχὸν ὑπάρχουσα διόγκωσις τοῦ κάτω χείλους τοῦ ἥπατος, ἡ σύστασις τῆς ἐπιφανείας καὶ ἡ εὐαισθησία τοῦ ὀργάνου.

Λειτουργικαὶ διαταραχαὶ τοῦ ἥπατος. Συνίστανται ἢ εἰς ἐλάττωσιν τῆς ἐκκρίσεως τῆς χολῆς *(ὑποχολία, ὀλιγοχολία)* ἢ εἰς αὔξησιν αὐτῆς ἢ καὶ μόνον τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν *(πολυχολία, πλειοχρωμία)*, ἐπερχομένας κατόπιν δηλητηριάσεων προκαλουσῶν καταστροφὴν καὶ διάλυσιν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Τὰς τοιαύτας διαταραχὰς περὶ τὴν ἔκκρισιν τῆς χολῆς σήμερον καθορίζομεν διὰ τοῦ καθετηρισμοῦ τοῦ δωδεκαδακτύλου (μέθοδος Einhorn-Gross) καὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν *χολερυθρίνην, οὐροχολινογόνον, χολοστεαρίνην* καὶ *χολικὰ ὀξέα*. Ἡ χολερυθρίνη παράγεται ὑπὸ τῶν χρωστικῶν τοῦ αἵματος· ἐκ ταύτης δὲ δι' ὀξειδώσεως παράγεται τὸ οὐροχολινογόνον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἡ ἐν τοῖς οὔροις ἀνιχνευομένη *οὐροχολίνη*· τό τε δὲ ὑδροχολινογόνον καὶ ἡ οὐροχολίνη εἶναι ἐντερογενοῦς προελεύσεως καὶ γεννῶνται κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐντέρῳ σῆψιν δι' ἀναγωγῆς ἐκ τῆς χολερυθρίνης. Ἡ *χολοστεαρίνη* παράγεται ἐν τῷ ἥπατι καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς χολῆς· ἐπὶ ἡπατικῶν τινων νοσημάτων *(κίρρωσις, χολόλιθοι)*, ἐλέγχεται ἠλαττωμένη ἐν τῇ χολῇ καὶ ηὐξημένη ἐν τῷ αἵματι· τοὐναντίον δὲ εἰς τὸν αἱμολυτικὸν καλούμενον ἴκτερον εἶναι ηὐξημένη ἐν τῇ χολῇ. Αἱ χρωστικαὶ τῆς χολῆς εἶναι ἠλαττωμέναι ἐπὶ ἡπατικῶν ἀλλοιώσεων, ηὐξημέναι δὲ ἐπὶ νοσημάτων τοῦ αἵματος μετὰ καταστροφῆς ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων *(πλειοχρωμικὸς ἴκτερος)*.

Ἁπλουστέρα σχετικῶς μέθοδος διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς λειτουργικῆς ἱκανότητος τοῦ ἥπατος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Widal παρατηρηθεῖσα *αἱμορρηκτικὴ κρίσις* (πεπτικὴ αἱμοκλασία), καθ' ἣν ἐὰν ἐν καταστάσει νηστείας χορηγηθῇ λεύκωμα εἰς ὑγιεῖς (π. χ. ποσότης γάλακτος 200 κυβ. ὑφ.), ἐπέρχεται αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων, ἀνύψωσις τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως καὶ αὔξησις τοῦ δείκτου διαθλάσεως τοῦ ὀροῦ τοῦ αἵματος· ἐνῷ εἰς πάσχοντας τὸ ἧπαρ συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἄρχεται μετὰ 20—40 λεπτὰ καὶ ἀποβαίνει ἔντονον μετὰ 1—1½ ὥραν. Ἑτέρα διαγνωστικὴ μέθοδος τῶν ἡπατικῶν παθήσεων εἶναι ἡ *χρωμοδιαγνωστική*, ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐν χρήσει εἰς νεφρικὰς νόσους. Μετὰ ἐνδοφλέβιον ἔνεσιν ποσότητος 0,4 φαινολτετραχλωροφθαλεΐνης, οὐσίας χρωστικῆς, ἥτις διὰ τῆς χολῆς ἀποβάλλεται τοῦ ἥπατος, μετὰ πάροδον 48 ὡρῶν ἀνιχνεύονται ἐν τῷ ὑγρῷ τοῦ δωδεκαδακτύλου (μετὰ καθετηρισμὸν) τὰ 35—55% εἰς τοὺς ὑγιεῖς, ἐνῷ εἰς πάσχοντας ἡπατικὸν νόσημα πολὺ ὀλιγώτερον (κίρρωσις ἥπατος 22%, καρκίνος 6.14%). Ἐπὶ ἡπατικῶν παθήσεων, ἰδίᾳ ἐπὶ διαταραχῶν κατὰ τὴν πυλαίαν κυκλοφορίαν ἢ καὶ ἐπὶ δευτεροπαθῶν ἀλλοιώσεων τοῦ παγκρέατος, ἐμφανίζεται συχνὰ σάκχαρον ἐν τοῖς οὔροις. Τὰ τοξικὰ φαινόμενα, τὰ εἰς βαρείας ἀλλοιώσεις τοῦ ἥπατος ἐκδηλούμενα, ὀφείλονται εἰς λειτουργικὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ἥπατος *(ἡπαταργία, ἀχολία)*, καθ' ἣν ἐμφανίζονται ἐν τῷ αἵματι προϊόντα ἀποσχίσεως ἀζωτούχων οὐσιῶν, ἐπίσης δὲ καὶ τοξικαὶ οὐσίαι τῆς ἐν τῷ ἐντέρῳ σήψεως *(ἡπατοτοξαιμία, ἡπατικὴ αὐτοδηλητηρίασις)*.

Διηθήσεις καὶ ἐκφυλίσεις τοῦ ἥπατος. *Λιπώδης διήθησις* (λιπῶδες ἧπαρ) εἶναι ἡ ὑπὸ σταγονιδίων λίπους διήθησις τῶν ἡπατικῶν κυττάρων, ἡ

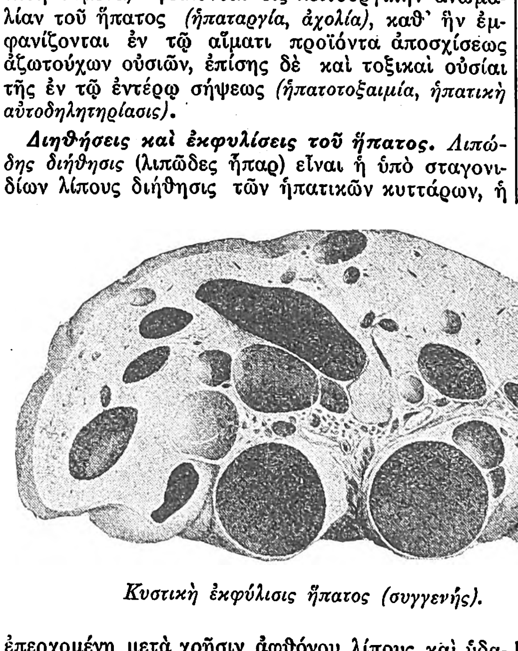

Κυστικὴ ἐκφύλισις ἥπατος (συγγενής).

ἐπερχομένη μετὰ χρῆσιν ἀφθόνου λίπους καὶ ὑδατανθράκων ἢ καὶ κατόπιν διαταραχῶν τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης. *Λιπώδης* δὲ ἢ *λιποειδὴς ἐκφύλισις* εἶναι ἡ μετατροπὴ τοῦ καταστραφέντος λευκώματος τοῦ ἡπατικοῦ παρεγχύματος εἰς λίπος. Καθολικὴ παχυσαρκία, ἀναιμία, καχεξία (φυματίασις, καρκίνος), χρόνιαι δηλητηριάσεις (οἰνόπνευμα, φωσφόρος, ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον), βαρέα λοιμώδη νοσήματα (πυαιμία, σηψαιμία), δυνατὸν νὰ ἐπιφέρωσι λιπώδη διήθησιν ἢ καὶ ἐκφύλισιν τοῦ ὀργάνου. Ἀνατομικῶς τὸ λιπῶδες ἧπαρ εἶναι μεγαλύτερον τὸν ὄγκον, λεῖον καὶ μὲ χροιὰν κιτρινόφαιον· μικροσκοπικῶς δὲ τὰ κύτταρα ἐμφανίζονται πεπληρωμένα λίπους κατὰ μεγάλα σταγονίδια καὶ μὲ ἀνέπαφον τὸν πυρῆνα, ἐνῷ κατὰ τὴν λιποειδῆ ἐκφύλισιν οἱ πυρῆνες τῶν κυττάρων εἶναι κατεστραμμένοι, τὸ δὲ πρωτόπλασμα καταλαμβάνεται ἀπὸ πλῆθος λεπτοτάτων σταγονιδίων λίπους ἢ λιποειδῶν. Κλινικῶς τὸ λιπῶδες ἧπαρ σπανίως ἐπιφέρει διαταραχὰς (αἴσθημα εὐαισθησίας κατὰ τὴν ψηλάφησιν, πίεσιν ἢ τάσιν)· τὸ δὲ χεῖλος τοῦ ὀργάνου, ἐφ' ὅσον ἀποβαίνει ψηλαφητόν, ἐλέγχεται ἀμβλὺ καὶ ἀπεστρογγυλωμένον. Τοὐναντίον ἐπὶ λιπώδους ἐκφυλίσεως ἐπέρχεται βαρεῖα ἡ εἰκὼν τῆς ἡπατικῆς ἀνεπαρκείας. Ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ θεραπεία συμπίπτει μετὰ τῆς κυρίας νόσου.

Ἀμυλοειδὴς ἐκφύλισις τοῦ ἥπατος (ἀμυλοειδὲς ἧπαρ). Εἶναι μερικὸν φαινόμενον τῆς ἐπὶ ἄλλων ὀργάνων ἐπερχομένης ἀμυλοειδοῦς παθήσεως (σπλήν, νεφροί, ἔντερον), κατόπιν καχεκτικῶν καταστάσεων, χρονίων διαπυήσεων, συφίλιδος, ἑλονοσίας, φυματιάσεως. Τὸ ἀμυλοειδὲς εἶναι ἀλλοιωθεῖσα λευκωματοειδὴς οὐσία, ἐμφανίζουσα τοῦτο μόνον τὸ κοινὸν μὲ τὸ ἄμυλον, ὅτι παρέχει τὴν αὐτὴν χημικὴν ἀντίδρασιν· ἡ διάλυσις ἰωδίου καὶ ἰωδιούχου καλίου (ἀντιδραστήριον Lugol) χρωννύει ἀμφοτέρας τὰς οὐσίας ἐρυθροφαίους. Ἡ ἀμυλοειδὴς ἐκφύλισις προσβάλλει τὰς μικρὰς ἀρτηρίας καὶ τὰ τριχοειδῆ· ἡ ἐκτεταμένη δὲ ἐναπόθεσις τῆς οὐσίας ταύτης ἐξασκεῖ πίεσιν ἐπὶ τῶν ἡπατικῶν κυττάρων, ἐπιφέρει ἀτροφίαν αὐτῶν καὶ διόγκωσιν τοῦ ὅλου ὀργάνου· ἡ σύστασις αὐτοῦ εἶναι σκληρά, ἡ δ' ἐπιφάνεια λεία καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἡπατικῆς διογκώσεως πολλάκις τεραστία, φθάνουσα καὶ κάτωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ.

Ἡ διάγνωσις καθίσταται βεβαία ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἀμυλοειδοῦς ἐκφυλίσεως ἄλλων ὀργάνων, ἰδίᾳ νεφρῶν, καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως καταλλήλου αἰτιολογικοῦ παράγοντος. Ἡ πρόγνωσις εἶναι βαρεῖα, ἡ δὲ θεραπεία ἀμφίβολος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν κυρίαν νόσον.

Χρωστικαὶ διηθήσεις ἢ *ἐκφυλίσεις* τοῦ ἥπατος εἶναι συνήθεις· δὲν ἐμφανίζουσιν ὅμως ἴδιον κλινικὸν ἐνδιαφέρον, ὡς μὴ προκαλοῦσαι κλινικὰ συμπτώματα. *Σιδήρωσις*: εἶναι ἡ ἐπὶ κακοήθους ἀναιμίας ἐπερχομένη ἐναπόθεσις αἱμοσιδηρίνης (σιδηρούχου χρωστικῆς τοῦ αἵματος, ὑπὸ μορφὴν κοκκίων ἐν τοῖς ἡπατικοῖς κυττάροις, λόγῳ τῆς ἐπερχομένης κατὰ τὸ νόσημα καταστροφῆς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. *Μελάνωσις* καλεῖται ἡ ἄφθονος ἐν τῷ ἥπατι ἐναπόθεσις χρωστικῆς μελανίνης, φαιᾶς τὴν χροιάν, εἰς καταστάσεις μελαναιμίας κατόπιν ἑλονοσίας καὶ ἐπὶ ὑπάρξεως ἐν τῷ ὀργανισμῷ μελανοσαρκώματος. *Γλυκογόνος διήθησις* ἢ *ἐκφύλισις* ἡ ἐν τῷ ἥπατι διαβητικῶν ἀπαντῶσα διήθησις κοκκίων γλυκογόνου. Πλὴν τῶν ἐνδογενῶν αὐτῶν οὐσιῶν ὑπάρχουσι καὶ ἐξωγενεῖς διηθήσεις χρωστικῶν. *Ἀνθράκωσις* εἶναι ἡ ὑπὸ μορίων ἄνθρακος διήθησις τοῦ ἥπατος, ἡ ἐπερχομένη κατόπιν ῥήξεως ἀνθρακωτικῶν ἀδένων τοῦ θώρακος εἰς τὴν κυκλοφορίαν. *Ἀργυρίασις* ἢ *ἀργύρωσις* σπανία σχετικῶς κατάστασις, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ μετὰ μακρὰν χρῆσιν σκευασμάτων ἀργύρου (νιτρικὸς ἄργυρος), ἐναποτίθεται ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων μελανῶν κοκκίων εἰς τὰ μεσολόβια διαστήματα τῶν ἡπατικῶν λοβίων. Διήθησις δι' ἀλάτων ἀσβέστου (petrification) ἀπαντᾷ ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλαμψίας καὶ διαβήτου καὶ ἐπέρχεται ἐπὶ νεκρωτικῶν ἐν τῷ ἥπατι ἑστιῶν.

Κυκλοφοριακαὶ διαταραχαὶ τοῦ ἥπατος. *Ὑπεραιμία ἐκ στάσεως, ἀτροφία ἐκ στάσεως (καρδιακὴ κίρρωσις)*. Εἶναι μερικὸν φαινόμενον γενικῆς φλεβικῆς στάσεως. Κωλύματα διάφορα κατὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ αἵματος πρὸς τὴν καρδίαν, καρδιακαὶ παθήσεις καὶ ἰδίᾳ ἀνεπάρκεια τῆς δεξιᾶς κοιλίας ἐπιφέρουσιν ἔντονον ἐν τῷ ἥπατι ὑπεραιμίαν, δι' ὃ καὶ διογκοῦται, τὸ δὲ χρῶμα αὐτοῦ ἀποβαίνει σκοτεινὸν ἐρυθρὸν ἢ μελανόν· αἱ κεντρικαὶ φλέβες τῶν ἡπατικῶν λοβίων ἐμφανίζονται ὡς σημεῖα μελανά, λόγῳ τῆς φλεβικῆς στάσεως, ἡ δὲ περιφερικὴ μοῖρα ἀνοικτῶς καστανόχρους· προσομοιάζει δ' ἐν γένει πρὸς ἐπιφάνειαν διατμηθέντος μοσχοκαρύου, κληθὲν διὰ τοῦτο καὶ *μοσχοκαρυοειδὲς ἧπαρ*. Παρατεινομένων τῶν κυκλοφορικῶν διαταραχῶν ἐπέρχεται ἀτροφία ἐκ στάσεως τοῦ παρεγχύματος· δυνατὸν δὲ διὰ τοῦ χρόνου νὰ ἐπέλθῃ καὶ αὔξησις τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, σμίκρυνσις καὶ σκλήρυνσις τοῦ ὀργάνου καὶ νὰ παραχθῇ ἡ εἰκὼν τῆς καλουμένης *καρδιακῆς κιρρώσεως*. Ἐκτὸς τῶν διαταραχῶν αὐτῶν τῆς κυκλοφορίας, δυνατὸν καὶ τοπικαὶ βλάβαι αὐτῆς τῆς ἡπατικῆς φλεβὸς ἢ τῆς κάτω κοίλης (ὄγκος, ἀνεύρυσμα) νὰ προκαλέσωσι στάσιν ἐν τῷ ἥπατι. Εὐθὺς ὡς ἐμφανισθῶσι τὰ πρῶτα κλινικὰ φαινόμενα ἀσυστολίας (οἰδήματα τῶν ἄκρων, λευκωματουρία), ἐπέρχεται διόγκωσις καὶ εὐαισθησία κατὰ τὸ ἧπαρ, ἀναφαίνεται δὲ ἐνίοτε καὶ ἴκτερος, καθὼς καὶ σφυγμὸς φλεβικὸς ἐπὶ τῆς ἡπατικῆς χώρας, ἐπὶ σχετικῆς ἀνεπαρκείας τῆς τριγλώχινος, ἀρτηριακὸς δὲ ἐπὶ ἀνεπαρκείας τῆς ἀορτῆς. Οἱ πάσχοντες ἐμφανίζουσι τὸ ἧπαρ λίαν διωγκωμένον καὶ αἰτιῶνται δι' αἴσθημα πιέσεως καὶ βάρους κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν, δυνάμενον νὰ ἐξιχθῇ καὶ μέχρις ἀληθοῦς ἄλγους. Ἡ πρόγνωσις καὶ θεραπεία τῆς ἐκ στάσεως ἡπατικῆς ὑπεραιμίας ἐξαρτᾶται καθόλου ἐκ τῆς πορείας καὶ βαρύτητος τῆς κυρίας νόσου.

Digitized by Google

Φλεγμοναὶ (συμφορήσεις) **ἥπατος.** **Ἡπατίτιδες.** Αἱ φλεγμονώδεις ἀλλοιώσεις τοῦ ἥπατος ἐπέρχονται κατόπιν ἐπιβλαβῶν ἐπιδράσεων διαφόρου αἰτιολογίας ἐπὶ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων καὶ τῶν χολαγωγῶν ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἡπατικοῦ ἱστοῦ (ἀδενικὰ στοιχεῖα καὶ συνεκτικὸν ἱστόν). *Ἡπατῖτις διάχυτος* (ὀξεῖα καὶ χρονία ὑπεραιμία). Ἐπιβλαβεῖς αἰτιολογικοὶ παράγοντες, οὐσίαι διὰ τῶν τροφῶν εἰσερχόμεναι, παρεκτροπαὶ περὶ τὴν δίαιταν, ἀποσυντεθειμέναι τροφαί, κατάχρησις οἰνοπνευματωδῶν, χολόλιθοι ἐπιφέρουσιν ἐνεργητικὴν ὑπεραιμίαν τοῦ ὀργάνου· ἐπίσης διάφορα δηλητήρια καὶ λοιμώδη νοσήματα (ἑλονοσία, δυσεντερία, τῦφος κλπ.) προκαλοῦσι βαρείας ἡπατικὰς φλεγμονὰς ὀξείας καὶ χρονίας μορφῆς· τοιαῦται διάχυτοι ἡπατίτιδες ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ διαβήτου καὶ οὐρικῆς ἀρθρίτιδος. Ἡ συχνὰ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἀπαντῶσα ἡπατικὴ αὕτη πάθησις ὀφείλεται εἰς ἐνδημικὰ λοιμώδη αἴτια, ἰδίᾳ δὲ εἰς δυσεντερίαν καὶ ἑλονοσίαν, ἴσως δὲ ἐν μέρει καὶ εἰς κατάχρησιν περὶ τὴν τροφὴν καὶ τὸ οἰνόπνευμα. Οἱ πάσχοντες αἰτιῶνται δι' αἴσθημα βάρους καὶ τάσεως κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν, πυρετὸν ἐνίοτε, δυσπεπτικὰς διαταραχὰς καὶ πόνον ἀμβλὺν· ἐκ τῆς ψηλαφήσεως δὲ τὸ ἧπαρ ἀνευρίσκεται διωγκωμένον καὶ εὐαίσθητον τῇ πιέσει. Τὸ νόσημα εἰσβάλλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀξέως, παρέρχεται εὐκόλως, ὑποτροπιάζει ἐνίοτε καὶ δύναται νὰ προσλάβῃ καὶ χρονίαν πορείαν μετὰ ἐναλλαγῆς παροξύνσεων καὶ ὑφέσεων. Ἐμφάνισις ἰκτέρου εἶναι συνήθης, δύναται ὅμως καὶ νὰ ἐλλείπῃ· ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ δυσχεραίνει τὴν διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ καταρροϊκοῦ ἰκτέρου καὶ τῆς χολαγγειίτιδος. Ἐν τοῖς οὔροις καὶ τῷ ἐντερικῷ περιεχομένῳ ἀνιχνεύεται συνήθως οὐροχολίνη, φαινόμενον βλάβης τῆς ἡπατικῆς λειτουργίας, σπανιώτερον δὲ ἐμφανίζεται καὶ σακχαρουρία (τροφική). Ἡ πρόγνωσις τῆς διαχύτου ἡπατίτιδος εἶναι καλὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐφ' ὅσον ἀρθῇ ἡ προκαλέσασα ταύτην αἰτία· ἡ δὲ θεραπεία συνίσταται εἰς χρῆσιν ψυχρῶν ἢ θερμῶν ἐπιθεμάτων, ἐπίθεσιν σικυῶν ἐπὶ τῆς ἡπατικῆς χώρας, χρῆσιν μεταλλικῶν ὑδάτων, ἁλατούχων καθαρτικῶν, αὐτοφυῶν λουτρῶν (Vichy, Karlsbad, Marienbad, Λουτράκι, Καϊάφα κτλ.) καὶ τήρησιν καταλλήλου διαίτης.

Ὀξεῖα κιτρίνη ἀτροφία τοῦ ἥπατος. Βαρεῖα μορφὴ ὀξείας ἡπατίτιδος, ἐπερχομένη κατόπιν δηλητηριάσεων (φωσφόρος, ἀρσενικόν, μόλυβδος κλπ.) ἢ λοιμωδῶν νόσων (ἐρυσίπελας, διφθερῖτις κ. τ. λ.) ἢ καὶ ἐξ ἀγνώστου αἰτίου (μορφαὶ ἰδιοπαθεῖς). Τὸ ἧπαρ σμικρύνεται, ἀτροφεῖ καὶ καθίσταται πλαδαρὸν ἐν εἴδει ζύμης· τὸ χρῶμα αὐτοῦ εἶναι ὑποκίτρινον καὶ κατὰ τὴν διατομὴν διακρίνομεν τμήματα ὑποκίτρινα ἢ ἐρυθρωπά, ἐμφαίνοντα διάφορα ἐκφυλιστικὰ στάδια· μικροσκοπικῶς τὰ ἡπατικὰ κύτταρα ἐμφανίζουσι βαρεῖαν λιπώδη ἐκφύλισιν, μεταξὺ δὲ τῶν καταστραφέντων τμημάτων ἀνευρίσκονται καὶ ἡπατικὰ στοιχεῖα κατὰ φύσιν καὶ ὀζώδεις ὑπερπλασίαι ὑγιοῦς ἡπατικοῦ ἱστοῦ. Ἡ καταστροφὴ τῶν κυτταρικῶν στοιχείων τοῦ ἥπατος ἐπέρχεται ταχέως, διότι τὸ ἧπαρ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχικοῦ αἰτίου, ἀποβαίνει ἀνίκανον ν' ἀντιστῇ κατὰ τῶν προσαγομένων αὐτῷ ἐκ τῆς πέψεως ζυμωμάτων καὶ ἄλλων μικροσκοπικῶν προϊόντων, ὑφιστάμενον οὕτω συγχρόνως καὶ τὴν βλαβερὰν αὐτῶν ἐπίδρασιν. Ἡ ἡπατικὴ αὕτη ἀνεπάρκεια (ἡπαταργία) καθὼς καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ προκαλέσαντος τὴν νόσον αἰτίου, ἐπιφέρουσι συχνότατα καὶ ἀλλοιώσεις ἄλλων ὀργάνων (νεφρῶν, σπληνός). Τὸ νόσημα προσβάλλει κατὰ προτίμησιν τὴν νεαρὰν ἡλικίαν καὶ συνηθέστερον τὸ θῆλυ γένος, ἐπιδεκτικὸν πιθανῶς ἐκ τῆς κυήσεως καὶ λοχείας. Ἄρχεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ προδρομικὰ φαινόμενα: ἐνοχλήματα ἀπὸ τοῦ στομάχου καὶ ἐντέρων, ἴκτερον, κεφαλαλγίαν, ἐμέτους, διόγκωσιν καὶ εὐαισθησίαν τοῦ ἥπατος. Ὁ ἴκτερος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐντόνος, δυνατὸν δὲ καὶ νὰ ἐλλείπῃ· μετὰ χρόνον δ' ἄλλοτε ἄλλον ἄρχεται ἡ ἐμφάνισις τῶν βαρέων φαινομένων τῆς ἡπατικῆς αὐτοδηλητηριάσεως· νευρικαὶ ἐκδηλώσεις, μανιακοὶ παροξυσμοί, σπασμοί, ἐπιληπτοειδεῖς παροξυσμοί, ψευδαισθησία, αἱμορραγία, νάρκη τὴν ὁποίαν διαδέχεται ταχέως βαθύτατον κῶμα.

Λόγῳ τῆς ἐπερχομένης ἡπατικῆς ἀτροφίας, ἡ ἐκ τῆς ἐπικρούσεως φυσιολογικὴ ἀμβλύτης προϊόντος ἐκλείπει, ἐνῷ ὁ σπλὴν διογκοῦται· ἀπὸ δὲ τῶν νεφρῶν ἀναφαίνεται λευκωματουρία, ἐλάττωσις τῆς ἀποβαλλομένης οὐρίας, αὔξησις τῆς ἀμμωνίας καὶ τυπικοὶ κρύσταλλοι λευκίνης καὶ τυροσίνης ἐν τοῖς οὔροις, ὑπὸ μορφὴν σφαιριδίων ἢ βελονῶν διατεταγμένων κατὰ δεσμίδας σταχύων, ἀπότοκοι πιθανῶς τῆς καταστροφῆς τῶν ἡπατικῶν στοιχείων. Πυρετὸς κατὰ κανόνα ἐλλείπει ἢ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἔναρξιν. Τοὐναντίον δὲ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς βαρείας κλινικῆς εἰκόνος παρατηρεῖται καὶ ὑποθερμία, ἐντόνος δὲ ὑπερθερμία ἐπέρχεται πρὸ τοῦ θανάτου. Ἡ νόσος ἐντὸς ἡμερῶν τινων συνήθως ἀπολήγει κακῶς· ἀναφέρονται καὶ περιπτώσεις, σπάνιαι ὅμως, μὲ παρατεταμένην πορείαν καὶ συφιλιδικῆς αἰτίας, εἰς ἃς ἐσημειώθη βελτίωσις ἢ καὶ ἴασις ἀκόμη, μετὰ ἀνάρρωσιν βραδυτάτην μακροτάτης διαρκείας. Ἡ θεραπεία στρέφεται κατὰ τοῦ προκαλέσαντος τὴν νόσον αἰτίου· εἰς καταστάσεις συφιλιδικὰς ἐπιβάλλεται ἔντονος εἰδικὴ θεραπεία· ἡ ἐν γένει δὲ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ εἶναι ἁπλῶς συμπτωματική, ἀποσκοποῦσα εἰς μετριασμὸν τῶν ἐκ τοῦ ἐντέρου καὶ στομάχου φαινομένων.

Χρονία διάχυτος ἡπατῖτις (σκλήρυνσις)· βλ. *κίρρωσις ἥπατος.*

Ἡπατῖτις πυογόνος (ἀπόστημα ἥπατος). Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους τὸ ἀπόστημα τοῦτο, ὅπερ ἀναφέρει ὅτι διήνοιγον διὰ θερμοκαυτῆρος· ὁ δὲ Κέλσος ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ ἰατροὶ ἐθεράπευον τὸ ἀπόστημα διὰ τῆς μαχαίρας. Τὸ ἀπόστημα τοῦ ἥπατος, ἁπλοῦν ἢ πολλαπλοῦν, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους, τῆς ἐντοπίσεως καὶ τῶν ἐπιπλοκῶν, ἐμφανίζει διάφορον κλινικὴν εἰκόνα. Τὸ μέγεθος αὐτοῦ ποικίλλει ἀπὸ πολυαρίθμων μικρῶν κοιλοτήτων πλήρων πύου, μέχρι τοιούτων, αἱ ὁποῖαι καταλαμβάνουσιν ὁλόκληρον σχεδὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος· προκαλεῖ διόγκωσιν τοῦ ὀργάνου ἰδίᾳ πρὸς τὰ ἄνω, συμφύσεις περιηπατιτικὰς καὶ ἐμφάνισιν συστοίχου πλευρίτιδος. Οἱ αἰτιολογικοὶ παράγοντες τῆς νόσου εἶναι διάφοροι· ἐξωτερικαὶ κακώσεις (τραύματα) τοῦ ἥπατος, μολύνσεις τῶν χολαγωγῶν καὶ τῆς χοληδόχου κύστεως ὑπὸ πυογόνων κόκκων, βακτηριδίων τοῦ κόλου καὶ τύφου, ἐχινόκοκκοι, προηγηθεῖσα ἢ ὑπάρχουσα σκωληκοειδῖτις καὶ γενικῶς παθήσεις προκαλοῦσαι *πυλαιοφλεβίτιδα*, προκαλοῦσιν ἀποστήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πολλαπλᾶ, τὰ ὁποῖα εἶναι συχνὰ ἰδίᾳ ἐν Εὐρώπῃ· παρ' ἡμῖν καὶ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἐπέρχονται τὰ πρωτοπαθῆ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀποστήματα,

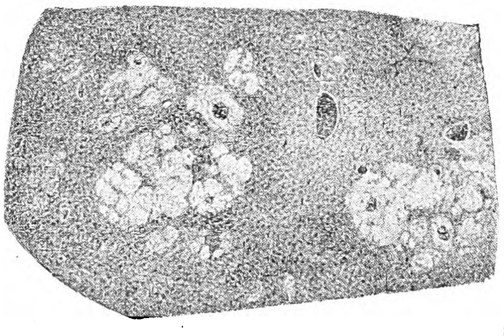

Πολλαπλᾶ ἀποστήματα τοῦ ἥπατος μετὰ σκωληκοειδίτιδα.

τῶν ὁποίων ἡ γένεσις ὀφείλεται συνήθως εἰς προηγηθεῖσαν ἐξ ἀμοιβάδων δυσεντερίαν· ταῦτα εἶναι ἁπλᾶ, μονήρη, καταλαμβάνουσι μεγάλην ἡπατικὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἑδράζουσι κατὰ κανόνα εἰς τὸν δεξιὸν λοβόν. Κλινικῶς παρατηροῦμεν εἰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἁπλῆν ὑπεραιμίαν μετὰ διογκώσεως τοῦ ἥπατος, ἄλγος ἀκτινοβολοῦν κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον, γαστρεντερικὰς διαταραχὰς *(γαστροηπατῖτις)*, πυρετὸν συνεχῆ ἢ διαλείποντα καὶ μετὰ ρίγους, ἀνορεξίαν, ἐμέτους, γλῶσσαν ἐπίχριστον, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ λύγκα ἀφόρητον. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀπόστημα ἑδράζει κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ ὑπόκειται εἰς ψηλάφησιν, ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν μαλακοῦ καὶ κλυδάζοντος ὄγκου ὑπὸ τὰ κοιλιακὰ τοιχώματα· ὅταν ὅμως κεῖται κατὰ τὴν κυρτὴν τοῦ ἥπατος ἐπιφάνειαν, διαγιγνώσκεται διὰ τῆς ἀκτινοσκοπήσεως καὶ ἐκ τυχὸν ὑπαρχούσης συστοίχου πλευρίτιδος, προκαλουμένης ἐξ ἐπινεμήσεως διὰ τοῦ λεμφικοῦ συστήματος· ἐκεῖ δ' ὅπου ἀνευρίσκεται ἀμφοτερόπλευρος πλευρῖτις καὶ ἡ διάγνωσις περιγράφεται περὶ τὴν ὕπαρξιν ἀποστήματος τοῦ ἥπατος, γεννᾶται πάντοτε ἡ ὑπόνοια πολλαπλῶν ἀποστημάτων. Διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἀπαντᾷ σπανίως, ἡ δ' ὕπαρξις αὐτῆς ἐγείρει τὴν ὑπόνοιαν *χολαγγειίτιδος.* Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς διαγνώσεως ἐρευνᾶται καὶ ἡ τυχὸν ὑπάρχουσα προπέτεια κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν, τοπικὸν οἴδημα τοῦ δέρματος, σύσπασις μυϊκὴ τοῦ ὀρθοῦ κοιλιακοῦ μυὸς καὶ ἡ ἐν τῷ αἵματι ἀνεύρεσις ὑπερλευκοκυτταρώσεως· παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως συχνὰ ἀποβαίνει δυσχερὴς ὁ ἀσφαλὴς καθορισμὸς τοῦ νοσήματος καὶ ἀποβαίνει ἀπαραίτητος ἡ δοκιμαστικὴ παρακέντησις τοῦ ἥπατος. Ἡ πορεία τῆς νόσου εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον βαρεῖα· τὰ πολλαπλᾶ ἀποστήματα ἔχουσι κακὴν τὴν πρόγνωσιν· ἐνῷ τοὐναντίον τὰ ἐκ χολολίθων καὶ ἰδίᾳ τὰ ἰδιοπαθῆ (ἐξ ἀμοιβάδων) εἶναι καλοηθέστερα, μὲ πορείαν μακρὰν ἐπὶ ἑβδομάδας ἢ καὶ μῆνας ἀκόμη. Τὸ ἀπόστημα τοῦ ἥπατος δυνατὸν νὰ διαρραγῇ πρὸς τοὺς βρόγχους ἢ τὸ ἔντερον καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἴασις αὐτομάτως ἢ πρὸς τὴν κοιλότητα τοῦ περιτοναίου καὶ νὰ προκληθῇ *περιτονῖτις* θανατηφόρος. Ἡ θεραπεία παραμένει χειρουργική· ταύτης ὅμως δέον νὰ προηγηθῇ ἡ δι' ἐνέσεων ἐμετίνης θεραπεία, ἥτις, κατ' ἄγνωστον ἐνέργειαν καὶ ἐπὶ ἀποστημάτων μὴ ἀμοιβαδοειδῶν, ἐπιφέρει αὐτόχρημα τελείαν ἴασιν.

Ἡπατῖτις συφιλιδική (σύφιλις ἥπατος). Αἱ ὑπὸ τῆς συφιλιδικῆς σπειροχαίτης προκαλούμεναι ἀλλοιώσεις ἐπέρχονται κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν ἔτι ζωὴν ἢ βραδύτερον κατὰ τὰ ἐπιγενῆ στάδια τῆς κληρονομικῆς συφίλιδος, καθὼς καὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπικτήτου συφίλιδος· εἶναι δὲ αὗται ἄλλοτε περιγεγραμμέναι ὑπὸ μορφὴν πολυαρίθμων κεγχροειδῶν ὀζιδίων διηθούντων ὁλόκληρον τὸ ἧπαρ, ἢ ἐμφανίζονται ὡς ὄγκοι χαρακτηριστικοὶ μεμονωμένοι, τὰ κομμιώματα· ἄλλοτε πάλιν αἱ εἰδικαὶ ἀλ-

Σύφιλις ἥπατος (λοβωτὸν ἧπαρ).

λοιώσεις εἶναι διάχυτοι, ὀφειλόμεναι εἰς δηλητηριώδη ἐπίδρασιν τοῦ συφιλιδικοῦ ἰοῦ ἐπὶ τοῦ καθόλου ὀργανισμοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ἥπατος, ὁπότε ἐπέρχονται φαινόμενα προσομοιάζοντα πρὸς τὸν μολυσματικὸν ἴκτερον ἢ τὴν ὀξεῖαν κιτρίνην ἀτροφίαν καὶ τὴν ἀμυλοειδῆ ἐκφύλισιν. Ἡ συνηθεστέρα ἐκδήλωσις εἶναι ἡ εἰς τοὺς ἐνήλικας ἀπαντῶσα *κομμιωματώδης ἡπατῖτις*, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἐμφανίσεως κομμιωματωδῶν διογκώσεων (συφιλωμάτων), τῆς συρρικνώσεως καὶ ἐπουλώσεως αὐτῶν, ἄγει εἰς ἀλλοίωσιν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος τοῦ ἥπατος (*λοβωτὸν ἧπαρ*, hepar lobatum). Τὸ λοβωτὸν ἧπαρ, κατὰ τὸν ὄγκον μικρότερον τοῦ φυσιολογικοῦ, παρουσιάζει βαθείας αὔλακας καὶ ρικνώσεις κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξ ἀναπτύξεως συνεκτικοῦ ἱστοῦ καὶ φλεγμονώδεις ἀλλοιώσεις τοῦ παρεγχύματος καὶ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων. Εἶναι κατὰ κανόνα συστάσεως σκληρᾶς, ἐνίοτε διωγκωμένον, ἐπὶ ἐπεκτάσεως δὲ τῆς ἀνατομικῆς βλάβης πρὸς τὰ ἀγγεῖα καὶ τὴν πυλαίαν φλέβα ἀναφαίνεται ἀσκίτης καὶ διόγκωσις τοῦ σπληνός, φαινόμενα τουτέστιν ἡπατικῆς κιρρώσεως. Ὁ ἴκτερος εἶναι σπάνιος καὶ ἀναφαίνεται ὁσάκις ὑπὸ τῶν κομμιωμάτων ἢ οὐλῶν συμπιεσθῶσι πλεῖονα χολαγωγά· τὸ ἄλγος εἶναι ἔντονον συνήθως καὶ ὀφείλεται εἰς *περιηπατίτιδα*, συνοδεύουσαν κατὰ κανόνα τὰς ἀπὸ τοῦ ἥπατος συφιλιδικὰς ἐκδηλώσεις. Τὸ λοβωτὸν ἢ λοβῶδες ἧπαρ κλινικῶς προσομοιάζει πρὸς τὴν εἰκόνα μεταστατικῶν νεοπλασμάτων· ἡ διαγνωστικὴ μόνον διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι, τὸ μὲν λοβῶδες ἧπαρ εἶναι συνήθως μικρότερον τοῦ φυσιολογικοῦ, ἐνῷ τὸ νεοπλασματικὸν λίαν διωγκωμένον· πρὸς ἀκριβῆ ὅμως καθορισμὸν ἐπάναγκες ἀποβαίνει ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς ἀντισυφιλιδικὴν τοιαύτην, ἐξ ἧς συχνὰ ἐπέρχεται καὶ πλήρης ἴασις.

Φυματίασις ἥπατος. Συνήθως εἶναι μερικὸν φαινόμενον *καθολικῆς κεγχροειδοῦς φυματιάσεως* ἢ καὶ χρονίας πνευμονικῆς· ἀπαντᾷ ὑπὸ μορφὴν κεγχροειδῶν ἢ μικρῶν φυματίων ἢ καὶ μεγάλων μονήρων τοιούτων, δυναμένων νὰ ὑποστῶσι τυρο-

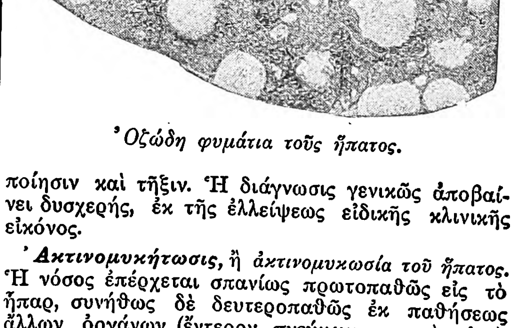

Ὀζώδη φυμάτια τοῦ ἥπατος.

ποίησιν καὶ τῆξιν. Ἡ διάγνωσις γενικῶς ἀποβαίνει δυσχερής, ἐκ τῆς ἐλλείψεως εἰδικῆς κλινικῆς εἰκόνος.

Ἀκτινομυκήτωσις, ἢ *ἀκτινομυκωσία τοῦ ἥπατος.* Ἡ νόσος ἐπέρχεται σπανίως πρωτοπαθῶς εἰς τὸ ἧπαρ, συνήθως δὲ δευτεροπαθῶς ἐκ παθήσεως ἄλλων ὀργάνων (ἔντερον, πνεύμων, νεφροὶ κλπ.). Σχηματίζονται συνήθως ἀποστήματα ἐν τῷ ἥπατι μὲ παραγωγὴν συριγγίων, ὁπότε καὶ ἡ διάγνωσις ἀποβαίνει εὐχερὴς ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τῶν χαρακτηριστικῶν κοκκίων τοῦ ἀκτινομύκητος εἰς τὸ πύον τῶν συριγγίων.

Λευχαιμικαὶ καὶ ἀλευχαιμικαὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ἥπατος. Ἐπὶ *λευχαιμίας* ἀπαντῶσι διηθήσεις περιγεγραμμέναι ἐκ λευκῶν αἱμοσφαιρίων, προκαλοῦσαι διόγκωσιν καὶ ἀτροφίαν ἐκ πιέσεως τοῦ ἡπατικοῦ παρεγχύματος· ἐπίσης δὲ καὶ ἐπὶ *ψευδολευχαιμίας (ἀλευχαιμίας)* ἐπέρχεται διόγκωσις τοῦ ἥπατος ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ πολυαρίθμων ὀζιδίων ἐκ λυμφοκυττάρων.

Ὄγκοι τοῦ ἥπατος. *Καλοήθεις.* Τὸ κλινικὸν

Digitized by Google

ἐνδιαφέρον τῶν τοιούτων ὄγκων εἶναι ἀσήμαντον, διότι καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ὑποκειμενικὰ ἐνοχλήματα εἶναι ἐλάχιστα· συνηθέστερον ἀπαντῶσι τὰ *ἀγγειώματα*, ὄγκοι πεπληρωμένοι αἵματος, δυνάμενοι νὰ προσλάβωσι μέγεθος κεφαλῆς ἀνθρώπου· οἱ ὄγκοι οὗτοι ὑπόκεινται εἰς θρόμβωσιν καὶ ὀργάνωσιν, μετὰ σχηματισμοῦ ὁλοκλήρου τῆς κοιλότητος εἰς σκληρὸν οὐλώδη ὄγκον. Σπανιώτερα εἶναι τὰ *λυμφαγγειώματα*, τὰ *ἰνώματα* καὶ τὰ *κυσταδενώματα (κυστικὸν ἧπαρ)*. Οἱ καλοήθεις οὗτοι ὄγκοι ἢ ὑπερπλασίαι εἶναι φύσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συγγενοῦς καὶ ἀπαντῶσιν, ὅπως τὸ κυστικὸν ἧπαρ, μετὰ παθήσεως ἄλλων ὀργάνων *(κυστικὸς νεφρός)*.

Κακοήθεις ὄγκοι. Οἱ συνηθέστερον ἀπαντῶντες ἐν τῷ ἥπατι εἶναι τὸ *σάρκωμα*· ἀπαντᾷ σπανίως ὡς ὄγκος πρωτοπαθής, συχνὰ δὲ ὡς μεταστατικὸς ἐξ ἄλλων ὀργάνων. *Τὸ μελανοσάρκωμα* ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ἧπαρ ὡς μετάστασις ὄγκου τοῦ χοριοειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ ἢ χρωστικῶν σπίλων τοῦ δέρματος· ἀνευρίσκεται δὲ ἐν τοῖς οὔροις πασχόντων μελανοσάρκωμα μελανίνη ἐν τοῖς οὔροις. *Καρκίνος*· πρωτοπαθὴς ἀνάπτυξις καρκινώματος εἶναι σπανιωτάτη καὶ πρόκειται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ ἀδενοκαρκινώματος (κυλινδρικοῦ ἐπιθηλίου), προερχομένου ἐκ τῶν μικρῶν χολαγωγῶν. Τοὐναντίον δὲ συχνότατα εἶναι τὰ δευτεροπαθῆ μεταστατικὰ καρκινώματα τοῦ ἥπατος, προερχόμενα ἐκ καρκινωμάτων κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς πυλαίας φλεβὸς ἢ καὶ ἄλλων μεμακρυσμένων ὀργάνων. Ἕδρα συχνὴ τοῦ πρωτοπαθοῦς ὄγκου εἶναι ὁ στόμαχος, τὸ πάγκρεας, τὸ ἔντερον, ἡ μήτρα, ἡ χοληδόχος κύστις (χολόλιθοι), ὁ προστάτης, ἡ σπονδυλικὴ στήλη κτλ.

Αἱ ἐν τῷ ἥπατι μεταστάσεις εἶναι συνήθως πολυάριθμοι καὶ τὸ μέγεθος αὐτῶν διάφορον· καταλαμβάνουσι μέγα μέρος τοῦ ὅλου ὀργάνου, οὕτως ὥστε δὲν παραμένει παρὰ ἐλάχιστον φυσιολογικὸν παρέγχυμα· τὰ ὀζίδια εἶναι ἄλλοτε σκληρὰ *(σκίρρος)* καὶ ἄλλοτε μαλακὰ *(μυελοειδὴς καρκίνος)*· παρουσιάζουσι δὲ κεντρικὴν εἰσοχήν, τὸν καλούμενον ὀμφαλὸν τοῦ καρκίνου. Ἡ διάγνωσις ἀποβαίνει κατὰ τὸ μᾶλλον ἀσφαλής, ἐφ' ὅσον ἀνευρεθῇ πρωτοπαθὴς ὄγκος εἰς ἄλλο ὄργανον. Ἡ φυσικὴ ἐξέτασις ἐμφανίζει τὸ ἧπαρ λίαν διωγκωμένον, κινητὸν κατὰ τὰς εἰσπνοὰς καὶ ἀνώμαλον ἐνίοτε κατὰ τὴν ψηλάφησιν· τὸ δέρμα ἄτονον καὶ καχεκτικὸν *(καρκινωματώδης καχεξία)*. Ἐφ' ὅσον ὁ ὄγκος πιέζει τὴν πυλαίαν φλέβα, τὰ μεγάλα χολαγωγὰ καὶ τὸν ἡπατικὸν πόρον, προκαλεῖ *ἀσκίτην*, *ἴκτερον* καὶ διόγκωσιν τοῦ σπληνός. Πυρετὸς δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ ἐξ ἐπιπλοκῆς *χολαγγειίτιδος*· ἡ ὕπαρξις πόνου εἶναι σταθερὸν τῆς νόσου σύμπτωμα. Τὸ νόσημα συγχέεται συχνὰ πρὸς νεοπλασίας γειτονικῶν ὀργάνων καὶ ἰδίᾳ μετὰ ὄγκων τοῦ πυλωροῦ, ἐφ' ὅσον μάλιστα, ὡς συνήθως συμβαίνει, ὑπάρχουσι συμφύσεις μετὰ τοῦ ἥπατος.

Ἡ πορεία εἶναι συνήθως ταχεῖα· τὸ νόσημα ἐπιφέρει γενικὴν ἀπίσχνανσιν καὶ καχεξίαν, ὑπὸ φαινόμενα δὲ μαρασμοῦ ἐπέρχεται ἐντὸς μηνῶν ἢ καὶ βραδύτερον ὁ θάνατος. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς μετριασμὸν τῶν δεινῶν τοῦ ἀρρώστου.

Παράσιτα ἥπατος. Ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ παθολογικῆς σημασίας εἶναι ἡ *ταινία ἡ ἐχινόκοκκος*, τῆς ὁποίας διακρίνομεν τρεῖς μορφάς: τὸν *ἁπλοῦν* ἢ *κοκκιώδη*, ἀπαντῶντα σπανίως παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ συνηθέστερον εἰς τὰ ζῷα (echin. simplex-granulosus), τὸν *ὑδατιδώδη* ἢ *κυστικὸν* ἢ *μονόχωρον* (ech. hydatidosus), τὸν συνηθέστερον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸν *πολύχωρον* ἢ *κυψελιδώδη* (ech. multilocularis) σχετικῶς σπάνιον. Ἡ μόλυνσις ἐπιτελεῖται συνήθως διὰ τῆς εἰσόδου τῶν ὀγκοσφαιρῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουσιν εἰς τὸ ῥύγχος καὶ τὸ τρίχωμα τοῦ κυνὸς ἢ καὶ διὰ τροφῶν ὑπὸ κυνῶν μολυνθεισῶν (λαχανικά). Αἱ ὀγκόσφαιραι εἰσερχόμεναι διαπερῶσι τὸ τοίχωμα τοῦ στομάχου καὶ διὰ τῶν κλάδων τῆς πυλαίας φλεβὸς ἐγκαθίστανται εἰς τὸ ἧπαρ ἢ καὶ διὰ τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος εἰς ἄλλα ὄργανα (πνεύμονας, ἐγκέφαλον, νεφρούς, καρδίαν). Ἐκ τοῦ ἐμβρύου σχηματίζεται ἡ κύστις ἐχινοκόκκων, περιέχουσα ὑγρὸν διαυγὲς ἄνευ λευκώματος, μὲ τοίχωμα ἐξ ὑμένος ἐλαστικοῦ, συγκειμένου ἐκ πολλαπλῶν ἐπαλλήλων πετάλων (χιτίνη) καὶ ἐσωτερικοῦ κοκκιώδους χιτῶνος, μητρικοῦ καλουμένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσονται τὰ βλαστικὰ ἔλυτρα, ἐξ ὧν παράγονται οἱ σκώληκες ἢ σκωλικοκεφαλαὶ εἰς πλῆθος μέγα. Οἱ σκώληκες φέρουσι τέσσαρας κοτυληδόνας καὶ στέφανον ἐξ ἀγκίστρων. Ἐκ τῆς μητρικῆς κύστεως παράγονται δευτερογενεῖς θυγάτριοι ἢ θυγατέρες κύστεις, ἐκ τούτων τρίτη γενεὰ ἐκγόνων κύστεων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπὶ τοῦ συνήθους μονοχώρου ἐχινοκόκκου αἱ θυγατέρες κύστεις ἀναπτύσσονται ἐντὸς τῆς μητρικῆς (ἐνδογενὴς πολλαπλασιασμός), ἐνῷ ἐπὶ τοῦ κοκκιώδους καὶ πολυχώρου ἡ ἀνάπτυξις ἐκτελεῖται δι' ἐξωγενοῦς πολλαπλασιασμοῦ τῶν θυγατέρων κύστεων, αἵτινες καὶ ἐπεκτείνονται κατὰ προτίμησιν πρὸς τὰς χοληφόρους καὶ αἱμοφόρους ὁδούς. Ἐφ' ὅσον αἱ ἐν τῷ ἥπατι κύστεις ἐχινοκόκκων εἶναι μετρίου μεγέθους, οὐδὲν ἐπιφέρουσιν ἐνόχλημα· δυνατὸν μάλιστα νὰ νεκρωθῶσι καὶ ἀποτιτανωθῶσι καὶ ὡς τυχαῖον εὕρημα ν' ἀνακαλυφθῶσι κατὰ τὴν νεκροτομήν· ἡ σημαντικὴ ὅμως αὔξησις αὐτῶν προκαλεῖ διόγκωσιν ἡπατικήν, πίεσιν ἐπὶ τῆς πυλαίας φλεβὸς καὶ τῶν χολαγωγῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ δύσπνοιαν, ἐφ' ὅσον ἑδράζει ὁ ἐχινόκοκκος κατὰ τὸν θόλον τοῦ ἥπατος. Ἡ διάγνωσις στηρίζεται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν διογκώσεως ἡπατικῆς, λείας καὶ σκληρᾶς, ἀνωδύνου, ἢ εἰς τὴν ἐμφάνισιν κλυδασμοῦ ἢ καὶ τοῦ σπανίου σχετικῶς ὑδατιδώδους τρόμου. Ἕτερα βοηθητικὰ διαγνωστικὰ μέσα εἶναι ἡ συνήθως παρατηρουμένη ἠωσινοφιλία, ἡ ἀντίδρασις Weinberg-Ghedini, ὁμοία πρὸς τὴν μέθοδον Wassermann, μὲ τὴν διαφορὰν τῆς χρησιμοποιήσεως ὡς ἀντιγόνου, ὑγροῦ κύστεως ἐχινοκόκκων, ἐπίσης ἡ ἐνδοδερμικὴ ἔνεσις ὑγροῦ ἐχινοκόκκων ἡ ὑπὸ τοῦ Troiessier καὶ Boidin εἰσαχθεῖσα. Ἡ διὰ παρακεντήσεως τοῦ ἥπατος διάγνωσις, ἡ τοσοῦτον ἄλλοτε ἐν χρήσει, λόγῳ τῶν ἐξ αὐτῆς κινδύνων (περιτονῖτις, κνίδωσις καὶ βαρέα ἀφυλακτικὰ φαινόμενα, ἐνίοτε καὶ θανατηφόρα), ἐγκατελείφθη καὶ ἐκτελεῖται ἐξαιρετικῶς μόνον εἰς περιπτώσεις, εἰς ἃς δυνατὸν νὰ ἐπακολουθήσῃ ἄμεσος ἡ ἐγχείρησις· ἡ δ' ἐν τῷ ὑγρῷ ἀνεύρεσις τῶν χαρακτηριστικῶν ἀγκίστρων βεβαιοῖ ἀπολύτως τὴν διάγνωσιν. Ἐπιπλοκαὶ ἐπέρχονται ἐκ διατρήσεως πρὸς τὴν κοιλότητα τοῦ ὑπεζωκότος (πυώδης πλευρῖτις), πρὸς τὸν πνεύμονα, ὁπότε διὰ τῶν πτυέλων δύνανται ν' ἀποβληθῶσι καὶ κύστεις ἐχινοκόκκων ἢ μεμβρᾶναι πρὸς τὸ κύτος τῆς κοιλίας καὶ νὰ προκληθῇ ὀξεῖα πυρετονῖτις πυώδης ἢ νὰ ἐγκατασταθῶσι θυγάτριοι κύστεις καὶ νὰ παραχθῶσι πολλαπλοῖ ἐχινόκοκκοι τῆς κοιλίας. Ῥῆξις πρὸς τὸ περικάρδιον ἢ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα προκαλεῖ ἀπότομον θάνατον. Δευτεροπαθὴς μόλυνσις ἐπιφέρει διαπύησιν τοῦ ἐχινοκόκκου, μὲ ἐμφάνισιν κλινικῆς εἰκόνος ὁμοίας πρὸς τὸ ἀπόστημα τοῦ ἥπατος. Ἡ θεραπεία εἶναι κατ' ἐξοχὴν χειρουργική· τὰ δ' ἐν χρήσει φάρμακα ἐλάχιστα ἐπιδρῶσι θεραπευτικῶς. Ὁ πολύχωρος ἐχινόκοκκος ἀπολήγει κατὰ κανόνα κακῶς καὶ ἡ ἐπιτευχθεῖσα σπανία ἴασις ἐγένετο διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως.

Ἕτερα ζωϊκὰ παράσιτα, τὰ ὁποῖα ὅμως σπανίως ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ἥπατι, εἶναι ὁ κυστίκερκος, αἱ ἀσκαρίδες, δίστομον τὸ ἡπατικόν, δίστομον τὸ λογχοειδές· ταῦτα προκαλοῦσι κιρρωτικὰς ἐπεξεργασίας, αἱ δὲ ἀσκαρίδες, διεισδύουσαι ἐντὸς τῶν χολαγωγῶν, προκαλοῦσι πυώδεις φλεγμονάς.

† Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

— ἥπατος τραύματα *[Χειρουργ. Πολεμ.]*. Τὸ ἧπαρ, ἀπαρτιζόμενον ἐξ ἱστοῦ εὐθρύπτου, ἀγγειοβριθοῦς, καὶ περιβαλλόμενον ὑπὸ στερροῦ ἰνώδους ὑμένος (τῆς γλισσωνείου κάψης), παρέχει συνθήκας εὐνοϊκὰς πρὸς ἐκρηκτικὰ τραύματα. Τὸ στόμιον εἰσόδου τῶν διὰ βολίδων, εὐθὺ διὰ τῆς κορυφῆς πληττουσῶν, τραυμάτων εἶναι κυκλοτερὲς μετὰ ῥωγμῶν ἀκτινωτῶν, μᾶλλον ἢ ἧττον βαθειῶν καὶ ἐκτεταμένων· ὁ τραυματικὸς πόρος ἔχει σχῆμα χωνοειδές, διηυρυσμένον πρὸς τὸ στόμιον ἐξόδου· τὸ δὲ στόμιον ἐξόδου εἶναι πολλῷ εὐρύτερον τοῦ τῆς εἰσόδου καὶ μετ' ἀκτινωτῶν ῥωγμῶν μακροτέρων. Αἱ ἀνατομικαὶ αὗται ἀλλοιώσεις ἐμφαίνουσι σαφῆ τὴν εἰκόνα τῶν ἐκρηκτικῶν φαινομένων, ἅτινα ἀπὸ βραχειῶν ἀποστάσεων ἀποβαίνουσι σημαντικώτερα. Καὶ αἱ αὐλακίσεις δὲ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἥπατος ἐμφανίζουσι βλάβας ἐπίσης ἐκτεταμένας καὶ ἐντόνους. Τὰ δὲ διὰ βολίδων παραμεμορφωμένων, θραυσμάτων ὀβίδων, σφαιροβολίδων Schrapnell κττ. τραύματα εἶναι ἐκτενέστερα καὶ βαρύτερα, καθιστάμενα καὶ σηπτικὰ ὡς ἐκ τῆς ἐμμονῆς πολλάκις τῶν βλημάτων ἐν τῷ ὀργάνῳ μετὰ λακίδων ἱματισμοῦ. Τὰ ἀπὸ βραχείας ἢ μέσης ἀποστάσεως τραύματα τοῦ ἥπατος ἐπάγονται συχνάκις τὸν δι' αἱμορραγίας θάνατον· τὰ δὲ ἀπὸ μεγάλων ἀποστάσεων, ἂν δὲν ἐπιπλέκωνται μετὰ τρώσεως ἐπισήμου ἀγγείου, εἶναι δεκτικὰ ἰάσεως.

Ι. Π.

ἧπαρ (Hepar) *[Φαρμ.]*. Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐχαρακτηρίζοντο ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ χημείᾳ αἱ θειοῦχοι ἑνώσεις (ἰδίᾳ δὲ ἑνώσεις θείου μετὰ καλίου καὶ ἀσβεστίου), αἵτινες δεικνύουν τὸ κιτρινόφαιον τοῦ ἥπατος χρῶμα. Ἧπαρ ἀντιμονίου (Hepar antimonii) = κάλιον θειο-αντιμονιοῦχον, ἧπαρ ἀσβέστου (Hepar calcis) = θειοῦχον ἀσβέστιον, ἧπαρ θείου (Hepar sulfuris, kalinum) = θειοῦχον κάλιον, ἧπαρ θείου ἀσβεστοῦχον (Hepar sulfuris calcareum) = ἀσβέστιον θειοῦχον κ.λ.π.

Κ. Γ. Μ.

— ἧπαρ ξηρὸν (Hepar siccum) *[Φαρμ.]*. Ὀργανοσκεύασμα σκευαζόμενον ἐκ τοῦ νωποῦ ἀφαιμαχθέντος ἥπατος μόσχων. Ἀνεγράφη ἐπὶ παθήσεων τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ αἵματος, ὡς καὶ κατὰ τοῦ διαβήτου.

Κ. Γ. Μ.

— ἥπατος ἀντίδρασις *[Χημ.]*. Ἀντίδρασις χρησιμεύουσα πρὸς ἀνίχνευσιν θείου ἐν θειικῇ, θειούχῳ ἢ θειώδει ἑνώσει. Τὸ πρὸς ἀνίχνευσιν σῶμα κονιοποιεῖται, μείγνυται μετὰ σόδας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ μετὰ κόνεως ἄνθρακος, φέρεται ἐπὶ ἄνθρακος καὶ πυροῦται εἰς τὴν ἀναγωγικὴν φλόγα τῇ βοηθείᾳ τοῦ καμινευτῆρος αὐλοῦ. Κατὰ τὴν πύρωσιν αἱ θειικαὶ καὶ θειώδεις ἑνώσεις ἀνάγονται πρὸς θειούχους, ἐνῷ αἱ θειοῦχοι ἑνώσεις διασπῶνται καὶ τὸ ἐλεύθερον θεῖον ἑνοῦται. Τὸ τῆγμα εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐνέχει θειοῦχον νάτριον. Ἐὰν φέρωμεν τοῦτο ἐπὶ λείας καὶ στιλπνῆς ἀργυρᾶς ἐπιφανείας καὶ διαβρέξωμεν δι' ὕδατος, τότε παρουσίᾳ θείου σχηματίζεται φαιὰ κηλὶς ἐκ θειούχου ἀργύρου.

Κ. Γ. Μ.

ἡπαραδένη (ἡ) (Heparaden) *[Φαρμ.]* Ἐκχύλισμα λαμβανόμενον ἐξ ἥπατος θείου, ἀναγραφὲν ἐπὶ παθήσεων τοῦ ἥπατος, ἤδη ἀπόθετον φάρμακον.

Κ. Γ. Μ.

ἡπατ—, καὶ **ἡπατο—**· θέμα τῆς λ. *ἧπαρ*, ὡς πρώτου συνθετικοῦ: *ἡπαταλγία*, *ἡπατογαστρῖτις*, *ἡπατογενὴς* (ἴκτερος), *ἡπατοειδής*, *ἡπατοεντερικός*, *ἡπατοκήλη*, *ἡπατοκίρρωσις*, *ἡπατοκυστικός*, *ἡπατοκολικός*, *ἡπατόλιθος*, *ἡπατομυέλωμα*, *ἡπατόμφαλος*, *ἡπατοπαθής*, *ἡπατοπαρέκτασις*, *ἡπατορραγία*, *ἡπατοσκοπία*, *ἡπατουργὸς* (ὁ ἀπὸ τῶν σπλάγχνων διὰ τῆς τομῆς αὐτῶν μαντευόμενος), *ἡπατοφάγος*, *ἡπατοχολικὸν* (σύστημα) κτλ.

ἡπαταλγία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Εὐαισθησία ἢ πόνος κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν καὶ γενικῶς νευραλγία παντὸς εἴδους κατὰ τὸ *ἧπαρ* (βλ. λ. *[Παθολ.]*).

ἡπαταπόστημα (τὸ) *['Ιατρ.]*. Ἀπόστημα τοῦ *ἥπατος* (βλ. λ. *[Παθολ.]*).

ἡπαταργία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Λειτουργικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ *ἥπατος* (βλ. λ. *[Παθολ.]*).

ἡπατεκτομὴ (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἐγχειρητικὴ ἀφαίρεσις τοῦ ἡπατικοῦ τμήματος.

ἡπατικὰ (τὰ) (Hepaticae) *[Βοτ.]*. Κατηγορία κρυπτογάμων φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βρυοφύτων*. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται διάφορα φυτὰ ἐνδιαιτώμενα εἰς ὑγροὺς τόπους ἢ παρασιτικῶς ἐπὶ φλοιῶν τοῦ κορμοῦ διαφόρων δένδρων, χρησιμοποιούμενα ἄλλοτε ὡς φάρμακον κατὰ τοῦ ἥπατος.

Δ. Ν. Π.

—*[Παλαιοφυτολ.]* Ἡ γεωλογικὴ ἐποχὴ ἢ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθησαν τὰ *ἡπατικὰ βρυόφυτα* ἐπὶ τῆς γῆς δὲν καθωρίσθη ἀκόμη μέχρι σήμερον μετὰ θετικότητος. Ταῦτα πιθανὸν εἶναι, ὅτι ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῶν παλαιοζωικῶν χρόνων. Ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως παρετηρήθησαν λείψανα, τὰ ὁποῖα ἐξωτερικῶς ὑπενθυμίζουν τὸ γένος *μαρχαντίαν*, ἐν τούτοις ὅμως δὲν δύνανται νὰ ταξινομηθοῦν μετά τινος βεβαιότητος. Τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς κεϋπερίου καὶ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ φαίνονται σαφέστερα ἴχνη ἡπατικῶν βρυοφύτων. Θετικὰ λείψανά των εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ ἐντὸς ἠλέκτρου δηλαδὴ (τὰ γένη *φρουλλανία*, *γιουγκερμαννία*, κτλ.) καὶ ἐντὸς ὀλιγοκαινικῶν στρωμάτων τῆς Sézanne τῆς Γαλλίας τὸ γένος *μαρχαντίτης* κτλ. (βλ. καὶ λ. *βρυόφυτα*).

Γ. Κ. Γ.

ἡπατικοεντεροστομία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἐγχειρητικὸς σχηματισμὸς διόδου, μεταξὺ ἡπατικοῦ πόρου καὶ ἐντέρου.

ἡπατικολιθοτριψία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ὁ δι' ἐπεμβάσεως θρυμματισμὸς χολολίθων ἐντὸς τοῦ ἡπατικοῦ πόρου.

ἡπατικορραφὴ (ἡ) *['Ιατρ.]*. Ἡ ἐγχειρητικὴ ῥαφὴ τοῦ ἡπατικοῦ πόρου.

ἡπατικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἧπαρ· «ἀρτηρία ἡπατική», «ἡπατικαὶ φλέβες», «ἡπατικὸς πόρος» (βλ. κατωτ.).

—*['Ιατρ.]* Ὁ ὅρος *ἡπατικὸς* περιλαμβάνει πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ ἧπαρ. Διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐπίσης χαρακτηρίζονται τὰ ὠχρὰ καὶ ὑπικτερικὰ ἐκεῖνα ἄτομα, τὰ μὲ διάθεσιν ἡπατικὴν (κληρονομικὴ χολαιμία), εἰς ἃ κληροδοτοῦνται παθήσεις ἡπατικαὶ ἢ ἄλλαι, ἔχουσαι ὡς αἰτίαν ἡπατικὴν ἀνεπάρκειαν (βλ. *ἡπατισμός*).

† Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

—ἡπατικὰ (τὰ) (Hepatika) *[Φαρμ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἐπὶ τοῦ ἥπατος δρῶντα φάρμακα, ὧν τὰ μᾶλλον γνωστὰ εἶναι τὰ χολαγωγὰ καὶ τὰ διεγερτικὰ τοῦ ἥπατος. Ἄλλαι οὐσίαι φαίνεται ὅτι μειοῦσι τὴν ἔκκρισιν τῆς χολῆς (κικινέλαιον, χρύσωπον, θειικὸν μαγνήσιον, καλομέλας), τινὲς ἐλαττοῦσι τὸν σχηματισμὸν γλυκογόνου ἐν τῷ ἥπατι (φωσφόρος, ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον, ἐμετίνη κ. ἄ.). Ὅτι αἱ λειτουργίαι τοῦ ἥπατος ἐπηρεάζονται ὑπὸ πολλῶν οὐσιῶν, καταφαίνεται οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ ἐντοπισμοῦ διαφόρων δηλητηρίων ἐν τῷ ἥπατι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀνατομικῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἐπερχομένων κατὰ τὰς δηλητηριάσεις διὰ φωσφόρου, ἀρσενικοῦ, ἀντιμονίου, διαφόρων μετάλλων, δηλητηριωδῶν μυκήτων, ἀλκοόλης κ.ἄ.

Κ. Γ. Μ.

— ἡπατικὰ ὕδατα *['Ιατρ.]*. Αὐτοφυῆ μεταλλικὰ ὕδατα, κατάλληλα διὰ τὰς ἡπατικὰς παθήσεις.

— ἡπατικαὶ φλέβες *['Ανατομ.]*. Αὗται ἀθροίζονται ἐκ τῶν ἐνδολοβίων τῆς πυλαίας φλεβὸς τριχοειδῶν, εἰς ἃ ἐκβάλλουσι καὶ τὰ τῆς ἡπατικῆς

Digitized by Google

ἀρτηρίας· ὅθεν παριστῶσι τὴν συνέχειαν τῆς πυλαίας φλεβός. Ἀναδύονται δ' ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἥπατος καὶ ἀμέσως ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν ἡπατικὴν μοῖραν τῆς κάτω κοίλης φλεβός. Διακρίνονται δὲ εἰς πολλὰς ἐλάσσονας καὶ εἰς 3 μείζονας, ὧν ἡ μὲν δεξιὰ καὶ ἡ ἀριστερὰ ἀθροίζουσι τὸ αἷμα ἐκ τοῦ συστοίχου λοβοῦ τοῦ ἥπατος, ἡ δὲ μέση, μικρὰ οὖσα καὶ ἀσταθής, ἐκ τοῦ τετραπλεύρου καὶ ἐκ τοῦ κερκοφόρου λοβοῦ. Βαλβῖδας δὲ σπανίως φέρουσι κατὰ τὴν ἐκβολήν. Ι. Π.

— **ἡπατικὴ** ***ἀνεμώνη*** *[Βοτ.]*. Εἶδος ἀνεμώνης, τῆς ὁποίας τὰ φύλλα ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν πρὸς θεραπείαν ἡπατικῶν νοσημάτων.

— **ἡπατικὴ** ***ἀρτηρία*** *[Ἀνατομ.]*. Κλάδος τῆς κοιλιακῆς ἀρτηρίας, ἐκφυομένης ἐκ τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς ἅμα τῇ διόδῳ αὐτῆς διὰ τοῦ ἀορτικοῦ τρήματος τοῦ διαφράγματος. 1) Ἡ *κοινὴ ἡπατικὴ ἀρτηρία* φέρεται ἐγκαρσίως πρὸς τὰ δεξιά, πρὸ τῆς κάτω κοίλης φλεβός, ὄπισθεν καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐλάσσονος τόξου τοῦ στομάχου μέχρι τοῦ πυλωροῦ, ἔνθα, ἀφοῦ χορηγήσῃ τὴν δεξιὰν γαστρικὴν ἀρτηρίαν, διαιρεῖται εἰς τὴν *ἰδίως ἡπατικὴν ἀρτηρίαν* καὶ τὴν *γαστροδωδεκαδακτυλικὴν ἀρτηρίαν*. Διανέμεται δὲ οὐ μόνον εἰς τὸ ἧπαρ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δεξιὰν μοῖραν τοῦ στομάχου καὶ τοῦ ἐπιπλόου, ὡς καὶ εἰς τὴν ἄνω μοῖραν τοῦ δωδεκαδακτύλου καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ παγκρέατος. 2) Ἡ ἰδίως ἡπατικὴ ἀρτηρία (βλ. *ἧπαρ*). Ι. Π.

— **ἡπατικὴ** ***διστομίασις*** *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *διστομίασις*.

— **ἡπατικὸς** ***ἀήρ***. Ὁ ἀὴρ ὁ παρέχων τὴν ὀσμὴν *ὑδροθείου*.

— **ἡπατικὸς** ***πόρος*** *[Ἰατρ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ ἐκφορητικὸς πόρος τοῦ ἥπατος, ὅστις ἄρχεται κατὰ τὴν πύλην αὐτοῦ, ἐκ τῆς συνενώσεως δύο κλάδων, τοῦ δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ· προχωρεῖ πρὸς τὸν *ἡπατοδωδεκαδακτυλικὸν* σύνδεσμον, δεξιὰ τῆς ἰδίας ἡπατικῆς ἀρτηρίας καὶ κάτωθεν τῆς πυλαίας φλεβός, ἑνοῦται ὑπὸ ὀξεῖαν γωνίαν πρὸς τὸν *κυστικὸν πόρον* καὶ παράγεται οὕτως ὁ κοινὸς *χοληδόχος πόρος*. † Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

ἡπατικοστομία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ὁ σχηματισμὸς στομίου ἐν τῷ ἡπατικῷ πόρῳ καὶ ἡ σωλήνωσις τούτου, οὕτως ὥστε τὸ περιεχόμενον νὰ ἐκχύνεται πρὸς τὰ ἐκτός. Ὅταν λ. χ. ἀναπτύσσεται λίθος ὑπερμεγέθης ἐν τῷ ἡπατικῷ, ἀποφράσσων τελείως τὴν ροὴν τῆς χολῆς ἐν τῇ χοληδόχῳ κύστει, συνυπάρχουσι δὲ συγχρόνως καὶ φαινόμενα φλεγμονῆς, ἐνδείκνυται ἡ διάνοιξις τοῦ ἡπατικοῦ, ἀφαίρεσις τοῦ λίθου, καθαρισμὸς τῶν τοιχωμάτων καὶ διασωλήνωσις τοῦ ἡπατικοῦ πόρου. Ι. Κ. Κ.

ἡπατικοτομὴ (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ τομὴ τοῦ ἡπατικοῦ πόρου ἢ ὁ τεχνητὸς σχηματισμὸς συριγγίου ἑνοῦντος τὸν πόρον πρὸς τὰ κοιλιακὰ τοιχώματα.

ἡπατίνη (ἡ) (Hepatin) *[Φαρμ.]*. Ὑγρὸν ὀργανοσκεύασμα σκευαζόμενον ἐκ τοῦ ἥπατος. Κ. Γ. Μ.

ἡπατισμὸς (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Ὅρος ἰατρικὸς ἐλάχιστα ἐν χρήσει, ὑποδηλῶν τὴν ἡπατικὴν ἀνεπάρκειαν· εἶναι μᾶλλον κληροδότημα τῆς ὅλης παλαιᾶς θεωρίας τῶν νόσων, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὑγροπαθολογία* (humoralpathologie), ἥτις ὑφίστατο κατὰ τὴν περίοδον τὴν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κυττάρου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ, τὸ αἴτιον τῶν διαφόρων νόσων ὠφείλετο εἰς διαταραχὰς τῆς καλῆς ἢ κακῆς μίξεως τῶν χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ· ὡς κύριοι δὲ χυμοὶ ἐθεωροῦντο τὸ αἷμα, ἡ βλέννη (φλέγμα) καὶ ἡ κιτρίνη καὶ μέλαινα χολή, ἐξ οὗ καὶ ἡ λέξις μελαγχολία. † Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

ἡπατίτης (ὁ) (Hepatit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι *βαρίτης* (βλ. λ.) ἀναμεμιγμένος μὲ πισσάσφαλτον. Εὑρίσκεται εἰς τὸ Kongsberg καὶ ἐντὸς τῶν στυπτηριακῶν σχιστολίθων τοῦ Schonen. Γ. Κ. Γ.

ἡπατῖτις (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Φλεγμονὴ τοῦ *ἥπατος* (βλ. λ. *[Παθολ.]*).

ἡπατογαστρικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Πτυχὴ τοῦ περιτοναίου, καλουμένη καὶ ἔλασσον ἐπίπλοον, ὅπερ προσφύεται ἔνθεν μὲν εἰς τὸ ἔλασσον τόξον τοῦ στομάχου, ἔνθεν δὲ εἰς τὰς πύλας τοῦ ἥπατος καὶ τὴν ἀριστερὰν ὀβελιαίαν αὔλακα αὐτοῦ. Ι. Π.

ἡπατογενὴς (ὁ) *[Ἰατρ.]*. Νόσος ἢ λειτουργικὴ διαταραχὴ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἔχουσα ἡπατικὴν τὴν προέλευσιν.

ἡπατοδωδεκαδακτυλικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ δεξιὰ μοῖρα τοῦ ἐλάσσονος ἐπιπλόου (= ἡπατογαστρικοῦ συνδέσμου)· μεταξὺ τῶν πετάλων τοῦ συνδέσμου πορεύονται ὁ χοληδόχος πόρος, ἡ ἡπατικὴ ἀρτηρία, ἡ πυλαία φλέψ, ἔτι δὲ λεμφοφόρα ἀγγεῖα καὶ νεῦρα. Ι. Π.

ἡπατοκήλη (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Κήλη περιλαμβάνουσα τμῆμα τοῦ ἥπατος ἢ καὶ ὁλόκληρον (βλ. λ. *ἧπαρ [Παθολ.]*).

ἡπατοκολικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Πτυχὴ τοῦ περιτοναίου παριστῶσα τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ ἡπατοδωδεκαδακτυλικοῦ συνδέσμου· ἐντείνεται δὲ μεταξὺ τοῦ κολικοῦ ἐντυπώματος τοῦ ἥπατος καὶ τῆς δεξιᾶς κολικῆς καμπῆς τοῦ παχέος ἐντέρου. Ι. Π.

ἡπατοκυστικός, *—ή, —όν*. Ὁ ἔχων σχέσιν πρός τε τὸ ἧπαρ καὶ τὴν χοληδόχον κύστιν.

ἡπατόλιθος (ὁ) *[Ἰατρ.]*· βλ. *χολόλιθος*.

ἡπατολογία (ἡ). Τὸ μάθημα τὸ πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἥπατος.

ἡπατονεφρικὸς ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτος, πτυχὴ ὢν τοῦ περιτοναίου, ἐντείνεται μεταξὺ τοῦ νεφρικοῦ ἐντυπώματος τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ ἢ ἐπινεφριδίου. Ι. Π.

ἡπατοομφαλοκήλη (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ὀμφαλοκήλη μετὰ συγχρόνου προπτώσεως τμήματος ἡπατικοῦ (βλ. λ. *ἧπαρ [Παθολ.]*).

ἡπατοπάθεια (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Περιεκτικὸς ὅρος ὑποδηλῶν πᾶσαν ἡπατικὴν πάθησιν ὀξεῖαν ἢ χρονίαν, λειτουργικῆς, φλεγμονώδους ἢ παρασιτικῆς φύσεως.

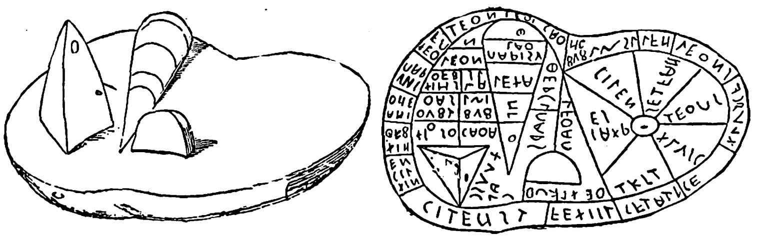

Ἐπίπεδος καὶ πλαγία ἄποψις ἱερατικῆς παραστάσεως τοῦ ἥπατος εὑρεθείσης τῷ 1877 ἐν Πιατσέντσᾳ τῆς Ἐτρουρίας.

[Τὸ ἧπαρ διακρίνεται εἰς 7 ζώνας, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτῶν ἐγίνετο ἡ ἡπατοσκοπία.]

ἡπατοπηξία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ ἐγχείρησις, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ στερέωσις τοῦ ἥπατος ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς του θέσεως, ἐπὶ περιπτώσεων, καθ' ἃς εὑρίσκεται τοῦτο ἐκτετοπισμένον πρὸς τὰ κάτω, εἴτε ἕνεκεν χαλαρώσεως τῶν συνδέσμων, εἴτε ἕνεκεν ἄλλης παθολογικῆς καταστάσεως (σπλαγχνόπτωσις, ἐντερόπτωσις κλπ.). Τὸ οὕτως ἐκτοπισθὲν ἧπαρ, διὰ τῆς πιέσεως πρὸς τὰ παρακείμενα σπλάγχνα, δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ σπουδαῖα ἐνοχλήματα.
Ἡ πρώτη ἡπατοπηξία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Billroth κατὰ τὸ 1884. Ἡ ἁπλουστάτη ἡπατοπηξία συνίσταται εἰς τὴν διὰ ραφῶν στερέωσιν τῶν κινητῶν λοβῶν τοῦ ἥπατος ἐπὶ τοῦ προσθίου κοιλιακοῦ τοιχώματος παρὰ τὸ πλευρικὸν τόξον, αἱ δὲ οὕτω διὰ τῶν ραφῶν προκαλούμεναι συμφύσεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ συγκρατήσωσι τὸ ἧπαρ προσκεκολλημένον ἐπὶ τῶν πλευρικῶν χόνδρων. Ὁ Poppert πρὸς ἀνάπτυξιν πλειόνων συμφύσεων θέτει μεταξὺ ἁπλῶν ραφῶν γάζαν, οἱ δὲ Depage καὶ Franke, σχηματίζοντες κρημνὸν ἐκ περιτοναίου καὶ περιτονίας, περιβάλλουσι διὰ τούτου τὸ πρόσθιον καὶ κάτω χεῖλος τοῦ ἥπατος καὶ ράπτουσι συγχρόνως τὸν κρημνὸν εἰς τὰ κοιλιακὰ τοιχώματα. Ὁ Schlange σχηματίζει κρημνὸν ἐκ τοῦ περιτοναίου τοῦ διαφράγματος, ὃν στερεώνει διὰ ραφῶν πρὸς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ ἥπατος καὶ πρὸς τὰ κοιλιακὰ τοιχώματα. Ὁ Gross (1914) χρησιμοποιεῖ τὸν δρεπανοειδῆ σύνδεσμον. Ὁ Perther ἀποκολλᾷ τὸν δρεπανοειδῆ σύνδεσμον ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι τοῦ ἥπατος, ἔπειτα, φέρων τοῦτον πρὸς τὰ ἄνω περὶ τοὺς χόνδρους τῶν 9ης καὶ 10ης πλευρῶν, στερεοποιεῖ διὰ ραφῶν. Εἰς ὅσας περιπτώσεις ἡ πτῶσις τοῦ ἥπατος ὀφείλεται εἰς σημαντικὴν χαλάρωσιν τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων, συνιστᾶται λαπαρεκτομὴ (*Depage*) καὶ ραφὴ τῶν τοιχωμάτων τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ σμίκρυνσις κατὰ δύο διευθύνσεις. Ι. Κ. Κ.

ἡπατοπτωσία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἀνώμαλος πτῶσις τοῦ ἥπατος, συνυπάρχουσα συνήθως μετὰ καθολικῆς *σπλαγχνοπτωσίας* (βλ. λ. *ἧπαρ [Παθολ.]*).

ἡπατοπυρίτης (ὁ) (Leberkies) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ *μαρκασίτου* (βλ. λ.), ἀπαντῶν εἰς συσσωματώματα τελείως στιφρά, ἔχοντα λάμψιν ἡμιμεταλλικήν. Γ. Κ. Γ.

ἡπατορραγία *[Ἰατρ.]*. Ρῆξις τοῦ ἡπατικοῦ ἱστοῦ, ἐπερχομένη κατόπιν κακώσεων ἐξωτερικῶν, πτώσεως, θλάσεως, λακτίσματος καὶ τραυματισμῶν διαφόρων· διακρίνεται ἐκ φαινομένων μεγάλης καὶ ἀποτόμου καταπτώσεως (choc), συσπάσεως τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων, πόνων καὶ ἐνίοτε ἐμέτων· συγχρόνως δὲ ἐπέρχονται καὶ τὰ συμπτώματα ἐσωτερικῆς αἱμορραγίας, τουτέστι ὠχρότης, ἄθλιος σφυγμός, μεγάλη δίψα καὶ συλλογὴ ὑγροῦ ἐν τῷ κύτει τῆς κοιλίας. Ἀνοικτὰ τραύματα τοῦ ἥπατος αἱμορραγοῦσιν ἐντόνως. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς ἄμεσον χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, ἡπατορραφὴν ἢ ἐπιπωματισμὸν τοῦ τραύματος διὰ γάζης. Ἡ πρόγνωσις εἶναι μᾶλλον βαρεῖα καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐγκαίρου χειρουργικῆς βοηθείας. † Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

ἡπατορραφία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ραφὴ ἡπατικοῦ τραύματος ἢ στερέωσις διὰ ραφῆς ἥπατος κινητοῦ ὁλοκλήρου ἢ λοβοῦ αὐτοῦ.

ἡπατοσάκχαρον *[Χημ.]*. Ἕτερον ὄνομα τοῦ *γλυκογόνου* (βλ. λ.).

ἡπατοσκοπία (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Μέρος τῆς σπλαγχνομαντείας (extispicium), τοῦ ὁποίου κύριον ἀντικείμενον ἐξετάσεως ἦτο τὸ ἧπαρ καὶ διάφορα αὐτοῦ μέρη. Ἡ ἐξέτασις τοῦ ἥπατος τῶν θυσιαζομένων ζῴων ὡς μέσον μαντείας ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένον παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἰδίως ὅμως παρὰ Ρωμαίοις καὶ Τοσκανοῖς. Τὸ ἧπαρ ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις ἐθεωρήθη ὡς τὸ καταλληλότερον τῶν πρὸς οἰωνοσκοπίαν σπλάγχνων (exta), τινὲς δὲ τῶν θρησκειολόγων θεωροῦν τὴν ἡπατοσκοπίαν διατελέσασαν τὸ πρῶτον εἶδος τῆς σπλαγχνομαντείας καὶ δὴ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς, παρὰ πᾶσιν τοῖς λαοῖς· ἐκ τῶν ἀρχαίων τὴν γνώμην ταύτην δέχεται ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ, παρὰ τῷ σχολιαστῇ δὲ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως (Η' 7, 15) εὕρηται ἡ φράσις: «ἐν ἥπατι τρίπους μαντικῆς». Κατὰ γενικὸν κανόνα καλὸς οἰωνὸς ἐθεωρεῖτο ἡ ἁρμονικὴ καὶ φυσικὴ διάπλασις τοῦ ὀργάνου τούτου, τὸ ἐναντίον δὲ ἐθεωρεῖτο κακὸς οἰωνός. Συνήθη σημεῖα παρατηρήσεως ἐθεωροῦντο κατὰ πρῶτον λόγον ὁ λοβὸς (caput) τοῦ ἥπατος, αἱ σχισμαὶ αὐτοῦ (fiscum), αἱ γραμμαὶ (limes), αἱ ἶνες (fibrae), τὰ ἀγγεῖα, ἡ χολή, κ. ἄ. Ἐνίοτε διεκρίνετο τὸ ἧπαρ εἰς δύο ζώνας, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὴν μίαν (pars familiaris, amica) ἐθεωροῦντο ἑδρεύοντες οἱ καλοὶ οἰωνοί, εἰς τὴν ἑτέραν δὲ (pars hostilis, inimica) οἱ κακοὶ τοιοῦτοι. Σημαντικὸς κακὸς οἰωνὸς ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ ἥπατος (jecur extabescit) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἱεροσκόπων. Περὶ τῶν διαφόρων σημασιῶν τῶν μερῶν τοῦ ἥπατος ἀρκετὰ μανθάνομεν ἀπὸ ἀνάγλυφον ἐπὶ μετάλλου ἀναπαράστασιν τοῦ ἥπατος, διῃρημένου εἰς τμήματα, εὑρεθεῖσαν ἐν Πιατσέντσᾳ τῆς Ἰταλίας, περὶ τῆς ὁποίας ἀρκετὰ ἔγραψεν ὁ Deecke ἐν Etruskische Forschungen (Α' 4, 1880, σ. 1—98 καὶ Β' 2, 1882, σ. 65—87). —Π.

ἡπατοτομὴ (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἐγχειρητικὴ τομὴ τοῦ ἥπατος.

ἡπατοτομία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Πᾶσα ἐγχείρησις ἐκτελουμένη ἐπὶ τοῦ ἡπατικοῦ παρεγχύματος κατὰ τὰς διαφόρους παθήσεις τούτου, λ. χ. ἐπὶ ἀποστημάτων, ἐπὶ ἐχινοκόκκων, ἐπὶ ἐνδοηπατικῶν χολικῶν λίθων, νεοπλασιῶν κ.τ.τ. Ι. Κ. Κ.

ἡπατοτοξαιμία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἀλλοίωσις τῆς φυσιολογικῆς συστάσεως τοῦ αἵματος προερχομένη ἐκ λειτουργικῆς ἡπατικῆς ἀνικανότητος (βλ. λ. *ἧπαρ [Παθολ.]*).

ἡπατοφάγα (τὰ) *[Ἰατρ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ *φαγοκύτταρα* ἐκεῖνα, τὰ ἱκανὰ νὰ προσλάβωσιν εἰς ἑαυτὰ στερεὰ μόρια κηρωθέντος ἡπατικοῦ ἱστοῦ.

ἡπάτωσις (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ ἐπὶ φλεγμονῆς τῶν πνευμόνων ἐπερχομένη παθολογοανατομικὴ ἀλλοίωσις, καθ' ἣν οἱ πνεύμονες ἀποβαίνουσι κενοὶ ἀέρος καὶ συμπαγεῖς, προσλαμβάνουσι τουτέστι σύστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἥπατος, συνεπείᾳ πληρώσεως τῶν κυψελίδων δι' ἐξιδρώματος· ἀναλόγως δὲ τοῦ εἴδους τοῦ πληροῦντος τὰς κυψελίδας ἐξιδρώματος, διακρίνομεν *κυτταρικὴν ἡπάτωσιν*, ἀπαντῶσαν κατὰ τὰς βρογχοπνευμονίας, *ἰνιδώδη* ἡπάτωσιν, κατὰ τὴν ὑμενογόνον πνευμονίαν, καὶ *τυρώδη* ἡπάτωσιν, εἰς τὴν πνευμονικὴν φυματίασιν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν χροιάν, διακρίνομεν τὴν *ἐρυθρὰν* ἡπάτωσιν, ἐξ ἀναμίξεως αἵματος μετὰ τοῦ ἐξιδρώματος, καὶ τὴν *φαιὰν* καὶ *κιτρίνην* ἡπάτωσιν, ἐπερχομένην ἐκ τῆς λιπώδους ἐκφυλίσεως τῶν κυτταρικῶν στοιχείων τοῦ ἐξιδρώματος. † Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

Ἤπειον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀρχαίας Τριφυλίας (βλ. *Αἶπυ*).

ἠπειρογενετικαί, ἢ ***ἠπειρωτικαὶ κινήσεις*** (Epirogenetische ἢ epeirotische Bewegungen) *[Γεωλ.]*. Ἀπείρως βραδεῖαι (χρόνιοι) καὶ διαφοροτρόπως ἐκδηλούμεναι κατακόρυφοι κινήσεις, ἐξάρσεις δηλαδὴ (καὶ συνιζήσεις) ἐκτεταμένων τμημάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιφέρουν καταφανῶς μεγάλας διαταράξεις τῶν στρωμάτων καὶ ἀναγνωρίζονται, διότι προκαλοῦν μετακινήσεις τῶν γραμμῶν τῶν ἀκτῶν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις.
Αἱ ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς *ὀρεογενετικάς*, γίνονται βραδέως, μετακινουμένων τῶν τεμαχῶν τοῦ γηΐνου φλοιοῦ κατὰ τὴν

Digitized by Google

διεύθυνσιν τῶν ἀκτίνων τῆς γῆς, κατὰ τὴν κατακόρυφον δηλαδή, καὶ προσβάλλουν μεγάλας περιοχὰς τῆς γηΐνης ἐπιφανείας. Ἔχουν ὡς συνέπειαν τὸν σχηματισμὸν μεγάλων ῥηγμάτων καὶ τὰς μετακινήσεις τῶν γραμμῶν τῶν παραλίων, τούτων δ' ἕνεκα ἔχουν μεγίστην σημασίαν διὰ τὸν σχηματισμὸν (γένεσιν) τῶν ἠπείρων.

Αἱ ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις γίνονται καταφανεῖς ἀπὸ τὰς μετακινήσεις τῶν παραλίων, τὰς ὁποίας προκαλοῦν. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἀκτὰς θαλασσῶν δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἴχνη καὶ χαρακτηριστικὰ σημεῖα, δεικνύοντα, ὅτι ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης εὑρίσκετο εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς ὑψηλότερον ἢ χαμηλότερον τῆς σημερινῆς. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀκόμη καταδεικνύεται, ὅτι τοιαῦται μετακινήσεις ἀκτῶν γίνονται ἀκόμη καὶ σήμερον. Καὶ εἰς ἄλλας μὲν ἀκτὰς ἡ συνοριακὴ γραμμὴ μεταξὺ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ὀπισθοχωρεῖ καὶ ὁ πρὶν βυθὸς θαλάσσης γίνεται ξηρά, εἰς ἄλλας δὲ ἡ γραμμὴ αὕτη προωθεῖται πρὸς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπιφάνεια πρῴην ξηρᾶς μεταβάλλεται εἰς βυθὸν θαλάσσης

Ἤδη κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα τοιαῦτα φαινόμενα εἶχον ὑποπέσει εἰς τὴν προσοχὴν καὶ μελέτην τῶν τότε φυσιοδιφῶν καὶ ἰδίᾳ εἶχον παρατηρηθῇ ὑπ' αὐτῶν τὰ θαλασσογενῆ στρώματα, τὰ πλήρη ἀπολιθωμάτων, τὰ ὁποῖα συνηντῶντο εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν ξηρῶν, μακρὰν τῶν ἀκτῶν καὶ ὑψηλότερον τῆς τότε ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὰ φαινόμενα ὅμως ταῦτα ἐξηγοῦντο ὡς τεκμήρια προγενεστέρων ἐπισυμβάντων κατακλυσμῶν. Παρομοίας ἀντιλήψεις εἶχον περὶ τούτων καὶ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὑπὸ τὰς θρησκοληπτικὰς δὲ πεποιθήσεις ἐξηγοῦντο ταῦτα ὡς ἀποτελέσματα καὶ τεκμήρια τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε. Βραδύτερον ἐγένετο δεκτὸν ὑπό τινων, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαινόμενα ὠφείλοντο εἰς ἀνυψώσεις καὶ καθιζήσεις τῶν χέρσων καὶ ὠνομάσθησαν ταῦτα «χρόνιαι ἐξάρσεις καὶ συνιζήσεις τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς». Ὁ E. Suess προέτεινε μετὰ ταῦτα νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς *θετικαὶ μὲν μετακινήσεις παραλίων* (+) τὰ φαινόμενα τῆς πρὸς τὴν ξηρὰν προωθήσεως τῶν γραμμῶν τῶν ἀκτῶν, ὅταν δηλαδὴ ἡ θάλασσα κερδίζῃ εἰς ἔκτασιν, ὡς *ἀρνητικαὶ* δὲ (—) τὰ φαινόμενα τῆς ἀποχωρήσεως τῆς γραμμῆς τῶν ἀκτῶν, ὁπότε ἡ ξηρὰ κερδίζει εἰς ἔκτασιν.

Ἀποδείξεις τῶν μετακινήσεων. Συνεπείᾳ τῆς θετικῆς μετακινήσεως παράκτιοι μορφαὶ τῆς ξηρᾶς, ὡς π. χ. κοιλάδες ποταμῶν, ἑλώδεις τόποι μετὰ κοιτασμάτων τύρφης, δασώδεις παράλιοι περιοχαί, ὡς καὶ λιμένες μετὰ λιμενικῶν ἔργων, ἢ καὶ οἰκήματα κλπ. βυθίζονται ὑπὸ τὸ ὕδωρ. Ἕνεκα τούτου τὰ φαινόμενα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι καὶ ἀποδείξεις τῶν θετικῶν μετακινήσεων, δὲν προσπίπτουσιν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν, ἐξακριβοῦνται δὲ μόνον διὰ βολισμάτων, διὰ δειγματοληψιῶν κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν βυθῶν ἢ καὶ τῇ βοηθείᾳ δυτῶν. Ἀντιθέτως συνεπείᾳ ἀρνητικῆς μετακινήσεως παράκτιοι μορφαὶ τῆς ξηρᾶς, ὡς π. χ. παράκτια φυσικὰ προχώματα, δέλτα ποταμῶν, ὕφαλοι, σειραὶ θινῶν, βαθμῖδες παράκτιοι ἢ ἀκταὶ σπηλαιώδεις, σχηματιζόμεναι διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας τοῦ κινουμένου θαλασσίου ὕδατος, φέρουσαι εἰσέτι βαλάνους καὶ ἄλλα λιθοφάγα ὄστρεα, ὡς καὶ λιμενικὰ ἔργα ἢ ναυπηγείων ἐγκαταστάσεις ἢ λείψανα ναυαγησάντων πλοίων κτλ., ἀπομακρύνονται μακρὰν τῆς γραμμῆς τῶν ἀκτῶν καὶ εὑρίσκονται πολὺ ὑψηλότερον τῆς σημερινῆς στάθμης τῆς θαλάσσης.

Παραδείγματα θετικῶν μετακινήσεων. Τοιαῦτα εἶναι κοιλάδες καλυφθεῖσαι ὑπὸ τῆς θαλάσσης συνεπείᾳ ἠπειρογενετικῶν κινήσεων, ὡς π. χ. αἱ νορβηγικαὶ φιόρδαι, ὁ Βόσπορος καὶ ὁ Ἑλλήσποντος, ἡ αὖλαξ τοῦ Κόγγου, ἡ ὁποία ἐπεκτείνεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ 130 χμ. ὑποθαλασσίως ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ, ἔχουσα βάθος 2000 περίπου μέτρων. Ἐπίσης παρουσιάζονται πολλαχοῦ καὶ λιμένες καλυφθέντες, συνεπείᾳ θετικῶν μετακινήσεων, ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ὡς π. χ. οἱ λιμένες τοῦ Εὐξείνου πόντου. Συνεπείᾳ δὲ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου παλαιαὶ κοιλάδες ποταμῶν τῆς περιοχῆς τοῦ Πόντου ἐπληρώθησαν ὑπὸ ἁλμυρῶν καὶ ὑφαλμύρων ὑδάτων.

Ἄλλα παραδείγματα συνιζήσεων παρατηροῦνται ἐπίσης εἰς μεγάλας περιοχὰς τῆς κοιλάδος τοῦ Κάτω Μισισσιπῆ, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀγγλίας, βορείου Γαλλίας, τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ εἰς ὅλην τὴν γερμανικὴν ἀκτὴν τῆς Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς θαλάσσης. Ἐπίσης αἱ ἐπὶ τῆς Μεσογείου ἀκταὶ τῆς Αἰγύπτου πάσχουν βραδεῖαν συνίζησιν, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἀρχαίων τάφων ἐσκαμμένων ἐντὸς βράχων, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν θάλασσαν.

Ὡραιότατον παράδειγμα (συνιζήσεως) θετικῆς μετακινήσεως παρέχουν—κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Δάρβιν—αἱ κοραλλιογενεῖς νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Τὰ κοράλλια εἶναι ζῷα θαλάσσια, ἀγαπῶντα νὰ ζῶσι πάντοτε ἐντὸς καθαροῦ ὕδατος θερμοκρασίας 20°—25°, εἰς βάθος τὸ πολὺ 50 ὀργυιῶν, καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην φωτὸς καὶ ἀερισμοῦ διὰ νὰ ζήσωσι.

Ὁ Δάρβιν παρετήρησεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῶν κοραλλιογενῶν νήσων μέχρι τοῦ βυθοῦ τοῦ ὠκεανοῦ, πολλάκις δηλαδὴ μέχρι 2000 μέτρων, ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ κοράλλια. Ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι, ὅταν τὸ πρῶτον τὰ κοράλλια ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ βυθοῦ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην των ἀποικίαν, ὁ βυθὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ βάθος τὸ πολὺ 50 ὀργυιῶν. Ὁ βυθὸς δηλαδὴ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εὑρίσκετο πολὺ ὑψηλότερον, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἔπασχε συνίζησιν καὶ ἐγίνετο βαθύτερος, ἡ δ' ἀποικία τῶν κοραλλίων ηὐξάνετο πρὸς τὰ ἄνω, ἐπειδὴ ταῦτα ἠναγκάζοντο διαρκῶς νὰ κτίζωσιν, ἵνα μὴ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Παραδείγματα ἀρνητικῶν μετακινήσεων. Τοιαῦτα παρατηροῦνται εἰς πολλὰς ἀκτὰς εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ὡς π. χ. εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Χιλῆς, Σικελίας, Σαρδηνίας, νοτίου Ἱσπανίας, δυτικῆς Γαλλίας, Ἰρλανδίας, Σκωτίας, κτλ. Ἐκ τῶν μᾶλλον γνωστῶν ἐξάρσεων εἶναι ἡ ἔξαρσις τῆς Σκανδιναυΐας καὶ Φινλανδίας.

Ἐν Ἑλλάδι ἔχομεν ἐπίσης παραδείγματα μετακινήσεων ἀρνητικῶν. Ἐπὶ τῶν βορείων π. χ. ἀκτῶν τῆς νήσου Πάρου συναντῶνται σπήλαια διανοιγέντα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν τεμάχια κισήρεως καὶ λείψανα θαλασσίων ζῴων. Πολλάκις τὰ σπήλαια ταῦτα συναντῶνται εἰς δύο παραλλήλους σειράς. Ἐν ἀντιθέσει αἱ νότιαι ἀκταὶ τῆς νήσου εὑρίσκονται ἐν συνιζήσει, καθόσον παρ' αὐτὰς εὑρίσκονται εἰς βάθος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἔργα ἀνθρώπινα. Ἡ ὅλη νῆσος πάσχει οὕτω πως ταλάντωσίν τινα, ἐξαιρομένη κατὰ τὸ βόρειον μέρος καὶ ταπεινουμένη κατὰ τὸ νότιον. Εἰς τὴν νῆσον Σίφνον ἐπίσης παρουσιάζονται πετρώματα εἰς ὕψος 300—600 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, φέροντα ὀπὰς λιθοφάγων θαλασσίων ὀστρέων, τεταγμένας κατὰ παραλλήλους σειράς.

Ἡ βόρειος ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου μεταξὺ Αἰγείρας καὶ Ξυλοκάστρου ἐξαίρεται ἐπίσης, ὡς ἀποδεικνύουν γραμμαὶ θαλασσογενῶν σπηλαίων, εὑρισκόμεναι εἰς ὕψος 90—100 μ. Εἰς τοὺς βράχους τῶν σπηλαίων τούτων συναντῶνται καὶ ὄστρεα θαλάσσια προσκεκολλημένα. Εἰς τὴν θέσιν Μαῦρα Λιθάρια τῆς αὐτῆς ἀκτῆς συναντῶνται εἰς ὕψος 5 μ. καὶ κοράλλια, ὡς καὶ γραμμαὶ ὀπῶν λιθοφάγων ὀστρέων.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ἐπίσης τὸ φαινόμενον τῆς γειτνιάσεως ἐξαιρομένων καὶ συνιζανουσῶν περιοχῶν. Οὕτω π. χ., ἐνῷ ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Γαλλίας ἐξαίρεται, ἡ βορεία συνιζάνει. Ἐπίσης ἡ βορεία ἀκτὴ τῆς Αἰγύπτου συνιζάνει, ἐνῷ ἡ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐξαίρεται. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ προμνημονευθέντος ἀνωτέρω παραδείγματος τῆς νήσου Πάρου, παρετηρήθη καὶ εἰς τὴν νῆσον Κρήτην, ὅτι, ἐν σχετικῶς βραχεῖ χρόνῳ, ἡ δυτική της ἀκτὴ ἐξήρθη κατὰ 5 μ. καὶ ἡ νοτία μέχρις 8 μ., ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ ἔπαθε συνίζησιν κατά τινα μέτρα.

Πλὴν τῶν ἄνω, ἐπίσης ὑπάρχουν πολλαχοῦ καὶ ἄλλα παραδείγματα περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔπαθον ἐναλλὰξ ἔξαρσιν καὶ συνίζησιν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο καὶ γίνονται κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχήν, παρόμοια φαινόμενα ἔλαβον χώραν καὶ εἰς παλαιοτέρας γεωλογικὰς ἐποχάς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς γεωλογικῆς μελέτης τῶν διαφόρων χωρῶν. Τοιαῦται ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις καὶ διαταράξεις ἔλαβον χώραν καὶ ἐν Ἑλλάδι (βλ. *Αἰγηΐς*), εἰς παλαιοτέρας γεωλογικὰς ἐποχάς.

Μέγεθος τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων. Διὰ νὰ λάβῃ τις ἰδέαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῶσι τὰ ἀκόλουθα γεγονότα, μεταξὺ τῶν πολλῶν τοιούτων. Θαλάσσιοι σχηματισμοὶ παγετώνων εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὴν Σκανδιναυΐαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Βόρειον Ἀμερικὴν εἰς ὕψος 300 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Πετρώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν πλειόκαινον περίοδον ἐντὸς τοῦ τότε Κορινθιακοῦ κόλπου, εὑρίσκονται σήμερον εἰς ὕψος 1800 μ. (Μαῦρον ὄρος) ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, κλπ. Μετὰ τὸ τέλος τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς ἐπῆλθε βραδεῖα ἔξαρσις τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία ἔφθασε τοὐλάχιστον τὰ 2000 μέτρα.

Κατὰ τὴν διαρροὴν ἐπίσης τῶν γεωλογικῶν χρόνων ἔλαβον χώραν πολλαὶ ἐξάρσεις, συνιζήσεις ἢ καὶ ἐναλλὰξ ἀνυψώσεις καὶ συνιζήσεις εἰς μεγάλην κλίμακα. Συνεπείᾳ τούτων ἐκτεταμέναι χῶραι ἐπεκλύζοντο ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἢ πυθμένες θαλασσῶν ἐγίνοντο ξηραὶ ἀποχωρούσης τῆς θαλάσσης. Ἐξεδηλοῦντο δηλαδὴ ἐπικλύσεις καὶ ἀποχωρήσεις τῶν θαλασσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ ἐπίκλυσις ἡ ἐπισυμβᾶσα κατὰ τὴν μέσην κρητιδικὴν περίοδον τοῦ μεσοζωικοῦ αἰῶνος.

Αἴτια τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων. Ἡ αἰτία, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλουν τὴν γένεσίν των αἱ ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις, ἀπετέλεσεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀντικείμενον πολλῶν μελετῶν καὶ συζητήσεων. Ἤδη ὁ Κέλσιος (1743) καὶ ὁ Λινναῖος ἠθέλησαν νὰ ἐξηγήσουν τὰς ἀρνητικὰς μετακινήσεις τῶν παραλίων τῆς Σουηδίας, ὡς ὀφειλομένας εἰς γενικὴν ἐλάττωσιν τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὴν συνεπείᾳ ταύτης ἐπελθοῦσαν ταπείνωσιν τῆς στάθμης της. Ἡ θεωρία τῶν δύο τούτων φυσιοδιφῶν, ἡ ὁποία ἐπεκλήθη «θεωρία τῆς ὀλιγοστεύσεως τοῦ ὕδατος», δὲν ἐκρατήθη ἐπὶ πολύ. Ἐπηκολούθησαν ἄλλαι θεωρίαι, ἕως ὅτου αἱ συστηματικαὶ ἔρευναι καὶ μελέται ἐπὶ τῶν ἐξάρσεων τῆς Σκανδιναυΐας καὶ Φινλανδίας κατέληξαν εἰς τὰ βαρυσήμαντα συμπεράσματα, πρῶτον μέν, ὅτι ἐκεῖ συμβαίνει πραγματικῶς ἔξαρσις τῆς χέρσου καὶ οὐχὶ ταπείνωσις τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ ἔξαρσις τῆς χέρσου παρουσιάζεται ὡς ἐπακολούθημα μετὰ τὴν τῆξιν τῶν τελευταίων παγετώνων, οἱ ὁποῖοι ἐκάλυπτον τὴν χώραν ταύτην, ὁπότε δηλαδὴ ἐπῆλθε μία ἐλάφρυνσις τοῦ τμήματος τούτου τοῦ γηΐνου φλοιοῦ ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἕως τότε ἐπικαθημένων μαζῶν πάγου.

Τὰ συμπεράσματα ταῦτα ἐπεκυρώθησαν κατόπιν καὶ ἀπὸ τὰς συστηματικὰς μελέτας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς δευτέραν, ἀκόμη μεγαλυτέραν, περιοχήν, ὅπου λαμβάνουν χώραν μετακινήσεις παραλίων μετὰ τὴν τεταρτογενῆ ἐποχήν. Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶται ἡ μεγάλη βορειοαμερικανικὴ περιοχὴ τῶν παγετώνων καὶ τὰ περίχωρά της. Καὶ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην κατεδείχθη, ὅτι ὑφίσταται στενὴ σχέσις μεταξὺ τῶν φαινομένων τῶν ἐξάρσεων καὶ τῆς ἄλλοτε ἐπιφορτίσεως τῆς περιοχῆς ταύτης μὲ κολοσσιαίας μάζας πάγου καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐλαφρύνσεώς της συνεπείᾳ τήξεως τῶν πάγων.

Ἐξ αὐτῶν τῶν μελετῶν προέκυψεν οὕτω πως καθαρὰ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ γήϊνος φλοιὸς δεικνύει μεγάλην εὐπάθειαν ἔναντι τῶν μεταβολῶν τοῦ βάρους τῶν διαφόρων τμημάτων του. Πρέπει δὲ αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ βάρους νὰ θεωροῦνται ὡς αἱ πρωτεύουσαι αἰτίαι τῆς γενέσεως τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων.

Ὁ γήϊνος λοιπὸν φλοιὸς δὲν ἔχει ἀρκοῦσαν στερρότητα, ἀκαμψίαν, ἵνα διατηρήσῃ ἀμετάβλητον τὴν θέσιν του, ὅταν λαμβάνωσι χώραν τοιαῦται μεταβολαὶ βάρους τῶν διαφόρων τμημάτων του, ἀλλ' ὑποχωρεῖ ἢ ἀνυψοῦται ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ βάρους τῶν τμημάτων του. Μία ὡρισμένη θέσις τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ γηΐνου φλοιοῦ, ἀνάλογος πρὸς τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐπιφορτίσεις καὶ τὰ βάρη των, εἶναι θέσις ἰσορροπίας των, καὶ ταῦτα ἔχουν τότε τὴν *ἰσοστασίαν* των. Ἂν ἡ ἰσοστατικὴ ἰσορροπία διαταραχθῇ, τότε πρέπει νὰ γίνουν κινήσεις τοῦ γηΐνου φλοιοῦ, αἱ ὁποῖαι νὰ τείνουν νὰ φέρουν τοῦτον εἰς ἰσοστατικὴν κατάστασιν. Αἱ κινήσεις αὗται ἐκλήθησαν εὐστατικαὶ κινήσεις. Αἱ κινήσεις ὅμως αὗται δὲν δύνανται νὰ γίνουν, ἂν τὸ ὑπόβαθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἑδράζεται ὁ γήϊνος φλοιός, δὲν εἶναι πλαστικόν.

Οὕτω πως, σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, ἡ αἰτία τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων εἶναι ἡ διατάραξις τῆς ἰσοστασίας τοῦ γηΐνου φλοιοῦ. Τοιαῦται δὲ διαταράξεις γίνονται, ὁσάκις μεγάλα τμήματα αὐτοῦ φορτώνονται ἢ ἐκφορτώνονται καὶ τὸ βάρος των αὐξάνει ἢ ἐλαττοῦται.

Συνεπῶς καὶ ἡ ἐκγύμνωσις (διάβρωσις, ἀποσάθρωσις καὶ ἀποκόμισις τῶν πετρωμάτων) τῶν ἠπείρων καὶ ἡ ἀπόθεσις ὑλικῶν καὶ ὁ σχηματισμὸς ἀποθεμάτων εἰς τοὺς πυθμένας τῶν θαλασσῶν θὰ πρέπῃ νὰ θεωρῶνται ὡς ἀφορμαὶ γενέσεως ἠπειρογενετικῶν κινήσεων. Καὶ τοῦτο διότι διὰ μὲν τῆς ἐκγυμνώσεως ἀποκομίζονται ἐκ τῶν ἠπείρων ὑλικὰ καὶ συνεπῶς ἐπέρχεται ἐλάττωσις τοῦ βάρους των, διὰ δὲ τῆς ἀποθέσεως ὑλικῶν εἰς τοὺς πυθμένας τῶν θαλασσῶν ἐπιφορτίζονται οἱ πυθμένες καὶ τὸ βάρος των αὐξάνει.

Διαταράξεις ἐπίσης τῆς ἰσοστασίας καὶ συνεπῶς καὶ εὐστατικαὶ κινήσεις δύνανται νὰ προκληθοῦν καὶ ὑπὸ τῶν ἡφαιστείων καὶ τῶν ὀρεογενετικῶν φαινομένων. Καὶ ὑπὸ μὲν τῶν ἡφαιστείων φαινομένων προκαλοῦνται λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως νέων ὑλικῶν (μαζῶν λάβας, ἡφαιστείων λίθων, σποδοῦ, ἄμμου κτλ.) ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ γηΐνου φλοιοῦ. Ὑπὸ δὲ τῶν ὀρεογενετικῶν φαινομένων λόγῳ τῆς ὑπὸ τούτων μετακινήσεως (κατὰ τὰς πτυχώσεις) μεγάλων μαζῶν χέρσου ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν.

Ἐκτὸς τῶν διαταράξεων τῆς ἰσοστασίας, μετακινήσεις παραλίων φαίνονται προκαλούμεναι καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀκόμη φαινομένων. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρεται ἡ μεταβολὴ τῶν ποσοτήτων τοῦ ὕδατος διὰ σχηματισμοῦ μεγάλων μαζῶν πάγων ἢ συνεπείᾳ τήξεως τούτων. Ἡ συνολικὴ ποσότης τῶν ὑδάτων μεταβάλλεται καὶ συνεπείᾳ τῆς ἀπελευθερώσεως ὕδατος ἐκ τοῦ μάγματος κατὰ τὰς ἐκρήξεις τῶν ἡφαιστείων ἢ καὶ τῆς προσλήψεως ὕδατος ὑπὸ τοῦ μάγματος εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Χημικὰ φαινόμενα ἐπίσης προσλήψεως ἢ ἐκλύσεως ὕδατος ὑπὸ πετρωμάτων θεωροῦνται, ὅτι δύνανται νὰ ἀλλοιώσωσι τὴν ὅλην ποσότητα τοῦ ὕδατος. Ἄλλαι ἀφορμαὶ ἐπίσης μετακινήσεως παραλίων δύνανται νὰ εἶναι αἱ ἀλλοιώσεις τῶν τοπικῶν ἕλξεων, τὰς ὁποίας προκαλοῦν αἱ ἤπειροι ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῶν περιβρεχουσῶν αὐτὰς θαλασσῶν. Ἔξαρσις π.χ. μιᾶς ἀποκρήμνου ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς ἢ συνίζησις αὐτῆς θὰ αὐξήσῃ ἢ θὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἕλξιν καὶ οὕτω πως ἡ θάλασσα ἑλκομένη ἰσχυρότερον

Digitized by Google

θὰ ὑψωθῇ ἢ τοὐναντίον ἑλκομένη ἀσθενέστερον θὰ χαμηλώσῃ. Ἐπίσης μεταβολαὶ εἰς τὴν περιστροφὴν τῆς γῆς, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄξονος περιστροφῆς της καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ κέντρου βάρους τῆς γῆς δύνανται νὰ προκαλέσουν καὶ προεκάλεσαν καὶ εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς τῆς γῆς μετακινήσεις παραλίων.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ὡς ἄνω ἰδέας, αἱ ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις ἐξηγοῦνται κατ' ἄλλους γεωλόγους διὰ τῆς θεωρίας τῆς συστολῆς ἢ *συρρικνώσεως* ἢ *ρυτιδώσεως* τῆς γῆς. Ἡ θεωρία αὕτη ὑπεστηρίχθη ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς διασήμους γεωλόγους Dana, **Heim** καὶ Suess. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ γῆ, κινουμένη ἐντὸς τοῦ καταψύχρου χάους, ψύχεται διαρκῶς. Ὁ πυρὴν αὐτῆς ψυχόμενος ὑφίσταται χρονίαν ψῦξιν καὶ συστολήν. Ἡ τοιαύτη ὅμως χρονία συστολὴ τοῦ πυρῆνος ἔχει ὡς ἀναγκαῖον συνεπακολούθημα ὅτι ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς γῆς, χάνει διαρκῶς τὸ ὑπόβαθρόν του. Ἕνεκα τοῦ βάρους του τότε τείνει νὰ παρακολουθήσῃ τὸν διαρκῶς συστελλόμενον πυρῆνα καταβυθιζόμενος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φλοιὸς δὲν δύναται νὰ καθιζήσῃ ὡς ἓν ὅλον, ἀρχίζει ἀλλοῦ μὲν νὰ ρυτιδοῦται καὶ νὰ συρρικνοῦται, ἀλλοῦ δὲ νὰ διαρρηγνύεται. Συνεπείᾳ τῶν ρυτιδώσεων ἄλλα μέρη του ἀνυψοῦνται, ἄλλα καθιζάνουν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψῦξις τῆς γηΐνης σφαίρας ἐξακολουθεῖ, ἐξακολουθοῦν καὶ αἱ μετακινήσεις αὗται τῶν τμημάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἐναντίον ὅμως τῆς θεωρίας ταύτης ὑπάρχουν ὡρισμέναι ἀντιρρήσεις, καὶ οὕτω πως ὡς κυριωτέρα ἀφορμὴ τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων παραμένουν σήμερον (κατὰ τὰς μᾶλλον ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις) αἱ εὐστατικαὶ κινήσεις, τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται νὰ ἐκτελῇ ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς γῆς, ἵνα διαρκῶς εὑρίσκεται ἐν ἰσοστατικῇ ἰσορροπίᾳ. Γενικῶς ὅμως δύναται νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι συστηματικαὶ μελέται τῶν φαινομένων τῶν μετακινήσεων τῶν παραλίων ἔχουν γίνει εἰς ὀλίγα μόνον μέρη τῆς γηΐνης ἐπιφανείας μέχρι σήμερον καὶ μόνον διά τινας ἐποχὰς τῆς γηΐνης ἱστορίας.

Εἰς τὸ μέλλον ἀσφαλῶς αἱ γνώσεις καὶ αἱ ἀντιλήψεις τῆς γεωλογικῆς ἐπιστήμης, αἱ σχετικαὶ μὲ τὸ θέμα τοῦτο, θὰ πλουτισθοῦν καὶ θὰ ἀλλοιωθοῦν. Ἴσως ἐκτὸς τῶν εὐστατικῶν καὶ τῶν ὀρογενετικῶν κινήσεων τοῦ γηΐνου φλοιοῦ, αἱ ὁποῖαι, ὡς προελέχθη, εἶναι αἱ κυριώτεραι αἰτίαι τῶν ἠπειρογενετικῶν φαινομένων, νὰ ἀνακαλυφθοῦν εἰς τὸ μέλλον καὶ ἄλλα γεωλογικὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα νὰ ἔπαιξαν καὶ νὰ παίζουν σπουδαιότατον ρόλον διὰ τὴν γένεσιν τῶν σημαντικωτάτων τούτων φαινομένων.

Σημασία τῶν ἠπειρογενετικῶν κινήσεων. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἔχουν μεγάλην σημασίαν, διότι συνεπείᾳ αὐτῶν α') ἀλλοιοῦται διαρκῶς ἡ ὄψις τῶν ἠπείρων καὶ ἡ γενικὴ διανομὴ τῆς χέρσου καὶ τῆς θαλάσσης, ὅπως ἠλλοιοῦτο συνεχῶς καὶ εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς τῆς γῆς· β') ὑφίσταται καὶ ὑφίστατο μεταβολὰς τὸ κλῖμα τῶν διαφόρων τόπων τῆς γῆς· γ') ὑφίσταται ἐπιδράσεις εἰς τὴν ἐξέλιξίν της καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσίν της ἡ ὀργανικὴ ζωή. Συνεπείᾳ δηλαδὴ τῶν μετακινήσεων τῶν παραλίων, ἀναγκάζονται τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἑνὸς τόπου νὰ μεταναστεύουν, ἐφ' ὅσον ἀλλάσσουν αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς των, ἢ νὰ συναγωνίζωνται διὰ τὴν ἐπικράτησίν των μὲ ἄλλας πανίδας ἢ χλωρίδας. Πολλάκις ὁλόκληροι πανίδες καὶ χλωρίδες καταστρέφονται. Ὡς παραδείγματα δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μετανάστευσιν τῆς πανίδος εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν διὰ τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία ἥνωνε ταύτην μὲ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παγετώνων, τὴν μετανάστευσιν τῆς χερσαίας πανίδος εἰς τὴν Σκανδιναυΐαν διὰ μέσου τῆς μεταπαγετώδους χερσαίας γεφύρας τῆς Δανίας κλπ.· δ') ἀλλ' ἐν τέλει καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος ὑφίσταται ἐπιδράσεις ἐκ τῶν μετακινήσεων τῶν παραλίων. Ἀρκεῖ, πρὸς κατάδειξιν τούτου, νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐπὶ τῆς χέρσου τῆς Φινλανδίας καὶ τῆς Σκανδιναυΐας, ἡ ὁποία κατὰ τὰς τελευταίας δέκα χιλιετηρίδας ἀνεδύθη ἐκ τῆς θαλάσσης, ζῶσι τὰ 80% περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν τούτων, καὶ ὅτι ἡ συνοίκισις παρακολουθεῖ εἰς τὰς κυρίας της γραμμὰς ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων συνεχῶς μέχρι σήμερον τὰ ἐξαιρόμενα παράλια. Ἐξ ἄλλου μεγάλαι περιοχαὶ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ κατεκλύσθησαν ὑπὸ τῆς Βορείου θαλάσσης. Οὕτως εἰς τὰς δανικὰς καὶ νοτιοβαλτικὰς ἀκτὰς συνοικισμοὶ καὶ τάφοι τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἔχουν ἐπικλυσθῇ ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Κορνουάλλης αἱ κασσιτεροῦχοι ἄμμοι καὶ προσχώσεις, τὰς ὁποίας οἱ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι ἐξεμεταλλεύοντο, εὑρίσκονται σήμερον πολλὰ μέτρα κάτω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης. Καὶ διὰ τὴν Ὁλλανδίαν ἡ σήμερον γινομένη συνίζησις, ἡ ὁποία ὑπολογίζεται ὅτι φθάνει τὰ 10 ἑκατοστόμετρα εἰς διάστημα ἑνὸς αἰῶνος, θὰ καταστῇ μετά τινας αἰῶνας ὀλεθρία, ἂν ἐξακολουθήσῃ.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ἤπειρος (ἡ)· ἡ στερεὰ γῆ, ἡ ξηρά, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν: «ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ἤπειρον»· || κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νῆσον: «ἐκ τῆς Λέσβου ἀπεβιβάσθη ὁ στρατὸς εἰς τὴν ἀπέναντι ἤπειρον»· || *ἤπειροι* (αἱ)· αἱ πέντε μεγάλαι διαιρέσεις τῆς γῆς, ἤτοι ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἀσία, ἡ Ἀφρική, ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία: «ὁ πόλεμος ἐξηπλώθη εἰς τὰς πέντε ἠπείρους».

—*[Ἐγκυκλ.]* Οἱ ἀρχαῖοι κατ' ἀρχὰς διέκρινον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον εἰς δύο μόνον ἠπείρους: τὴν *Εὐρώπην* καὶ τὴν *Ἀσίαν*, εἰς τὴν ὁποίαν περιελαμβάνετο καὶ τὸ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστὸν τμῆμα τῆς *Ἀφρικῆς*, τὸ καλούμενον *Λιβύη*. Βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων τῶν ἀρχαίων, τόσον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅσον καὶ εἰς τὰ παράλια, ἡ Ἀφρικὴ ἐθεωρήθη ὡς τρίτη ἤπειρος. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς *Ἀμερικῆς* καὶ κατόπιν τῆς *Αὐστραλίας*, αἱ ἤπειροι, διὰ τῆς προσθήκης τῶν δύο τελευταίων τούτων χωρῶν, ηὐξήθησαν εἰς πέντε. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ γεωγράφοι, κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίᾳ χρόνους, χωρίζουν τὴν Ἀμερικὴν εἰς δύο ἠπείρους: τὴν *Βόρειον Ἀμερικὴν* καὶ τὴν *Νότιον Ἀμερικήν*, καὶ ἀναβιβάζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἠπείρων εἰς ἕξ. Ἐσχάτως, μετὰ τὰς περὶ τὸν Νότιον Πόλον ἐξερευνήσεις καὶ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν, οἱ νεώτεροι γεωγράφοι προσθέτουν καὶ ἑβδόμην ἤπειρον, τὴν *Ἀνταρκτικήν*, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ οὔτε εἰς τὴν Αὐστραλίαν, οὔτε εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικήν.

Ὁ χωρισμὸς οὗτος τῶν ἠπείρων εἶναι μᾶλλον ἱστορικός, παρὰ γεωγραφικὸς καὶ ἐπιστημονικός. Οὕτως ἡ Ἱσπανία, λόγῳ τοῦ κλίματος, τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς χλωρίδος ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς χώρα μᾶλλον τῆς Ἀφρικῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ μικροῦ πορθμοῦ μᾶλλον ἐπουσιωδῶς καὶ ἐπεισοδιακῶς, καὶ οὐχὶ χώρα τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπομονοῦται διὰ τοῦ ὑψηλοῦ τείχους τῶν Πυρηναίων. Ἐξ ἄλλου ὁ Βόσπορος καὶ ὁ Ἑλλήσποντος δὲν ἀποτελοῦν οὐσιώδη χωρίσματα μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, τὰ δὲ Οὐράλια ἐπεκράτησαν νὰ θεωροῦνται ὡς συμβατικὸν μόνον ὅριον μεταξὺ τῶν δύο ἠπείρων. Τέλος ἡ Ἀραβία γεωλογικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀφρικήν. Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν ἠπείρων συγκεντροῦται πρὸς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον, ἐνῷ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου περιλαμβάνει, κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς τμῆμα, ὠκεανούς.

Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν πᾶσαι αἱ ἤπειροι ἐπιμηκύνονται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Οὕτως ἡ Νότιος Ἀμερικὴ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Χόρν, ἡ Νότιος Ἀφρικὴ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, καὶ ἡ Τασμανία (ἡ ὁποία θεωρεῖται φυσικὸν ἐξάρτημα τῆς Αὐστραλίας) καταλήγει εἰς τὸ Νότιον ἀκρωτήριον. Ἡ ἰδία ἀναλογία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰς ἠπείρους αὐτὰς καθ' ἑαυτάς. Οὕτως ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία καταλήγουν καὶ αἱ δύο εἰς τρεῖς χερσονήσους, αἵτινες διευθύνονται πρὸς νότον (Ἱσπανία, Ἰταλία, χερσόνησος τοῦ Αἵμου ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἀραβία, Ἰνδία, Ἰνδοκίνα ἀφ' ἑτέρου).

Μ. Δ. Β.

Ἤπειρος. Τὸ ὄνομα *ἤπειρος* (δωρ. *ἄπειρος* καὶ αἰολ. *ἄπερρος*) ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ **ἄ—περ—ιος*, ἤτοι ἐκ τοῦ στερητικοῦ *ἀ—* καὶ τῆς ρίζης *περ—*, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον καὶ αἱ λέξεις *πέρ—ας*, *περ—ᾶν*, *πόρ—ος* κ. λ. Θὰ ἐσήμαινε κατὰ ταῦτα κατ' ἀρχὰς τὸν μὴ ἔχοντα πέρας. Κατόπιν ἐδήλωνε καθόλου τὴν ξηράν, ἐν ἀντιθέσει ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν (Ὀδυσσ. γ. 90—91 «εἴθ' ὅ γ' ἐπ' ἠπείρου δάμη ἀνδράσι δυσμενέεσσιν εἴτε καὶ ἐν πελάγει), ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰς νήσους («τὴν οἰκουμένην ὁ πολὺς λόγος εἴς τε νήσους καὶ ἠπείρους διεῖλε» παρ' Ἀριστοτέλει· «οὐ νήσους, ἀλλ' ἤπειρον καρπούμενος» παρὰ Ξενοφῶντι κτλ.). Ἡ μόνη δυσκολία, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ ἀνωτέρω ἐτυμολογία εἶναι τὸ ἀρκτικὸν μακρὸν *α* (ἀττ. ἰων. *η*), καθόσον εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ στερητικὸν *ἀ—* δὲν ἐκτείνεται εἰς τὰς ἐξ αὐτοῦ συνθέτους λέξεις. Ἂν καὶ τὸ κύριον ὄνομα *Ἤπειρος* εἶναι τῆς αὐτῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς πρὸς τὸ προσηγορικὸν *ἤπειρος* ἢ εἶναι λέξις προελληνικὴ (ὅπως πλεῖστα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τοπωνυμίων, ἰδίως δὲ τὰ εἰς *—σσός* ἢ *—ττός* καὶ τὰ εἰς *—νθος*), ἥτις κατόπιν παρητυμογήθη, δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος. Δὲν εἶναι ὡσαύτως βέβαιον, ἂν ἡ λέξις ἤπειρος ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ὁμήρῳ ὡς κύριον καὶ προσηγορικὸν συγχρόνως ὄνομα ἢ μόνον ὡς προσηγορικόν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ ἐν Ὀδυσσείᾳ (σ, 83) «πέμψω σ' ἤπειρόνδε βαλὼν ἐν νηῒ μελαίνῃ» ἐγράφη καὶ Ἤπειρόνδε.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΓΕΩΜΟΡΦΟΛ. — ΓΕΩΛΟΓ.]. Ἐξετάζοντες γεωμορφολογικῶς τὴν *Ἤπειρον*, παρατηροῦμεν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς διαμεμορφωμένην εἰς τρεῖς μορφάς, καθαρῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένας. Εἶναι δὲ αὗται: 1) Αἱ ἀσβεστολιθικαὶ ζῶναι, 4 τὸν ἀριθμὸν (ἀσβεστολιθικαὶ ὀροσειραί), ἀποτελοῦσαι ὁτὲ μὲν ἐλαφρῶς κυματοειδῆ ἀπεκαρστωμένα ὑψίπεδα, ὁτὲ δ' ἐπιμήκεις ράχεις ἄνευ καθαρῶς ἐκπεφρασμένης κορυφῆς. Ὅλαι αἱ ἀσβεστολιθικαὶ ὀροσειραὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς γυμναὶ καὶ ἄγονοι, κεκαλυμμέναι μὲ θραύσματα πετρωμάτων καὶ διασχιζόμεναι ἀπὸ ξηρὰς φάραγγας καὶ χαράδρας (ἀσβεστολιθικαὶ σειραὶ τῶν Φιλιατῶν, τῆς Ζαροβίνας, τῆς Ὀλύτσικας κτλ). Παρουσιάζεται μόνον πενιχρὰ βλάστησις ἐκ φρυγάνων. 2) Αἱ ζῶναι τοῦ φλύσχου, τρεῖς τὸν ἀριθμόν, αἱ ὁποῖαι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀσβεστολιθικὰς ὀροσειράς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐκτείνονται, καταλαμβάνουν τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν. Παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν λοφωδῶν, ὁμαλῶς διαμεμορφωμένων χθαμαλῶν ὑδατοβριθῶν τοπίων, κεκαλυμμένων καὶ μὲ δαψιλῆ θαμνώδη βλάστησιν. Τὰ ἐκ φλύσχου τοπία διασχίζονται ὑπὸ πολυαρίθμων ρυάκων, πλουσίων εἰς ὕδωρ. Τόσον αἱ ἀσβεστολιθικαὶ ζῶναι, ὅσον καὶ αἱ τοῦ φλύσχου, ἔχουν γενικὴν διεύθυνσιν παράλληλον περίπου πρὸς τὴν τῆς ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς, δηλαδὴ ἐκ ΒΒΔ πρὸς τὰ ΝΝΑ. 3) Τὰ πεδία προσχώσεων, τὰ ὁποῖα, ὁτὲ μὲν παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν λεκανοπεδίων ἢ κοιλαδοπεδιάδων, ὁτὲ δ' ὑπὸ μορφὴν παρακτίων δελτοειδῶν πεδίων. Τὸ ἔδαφος τῶν προσχωσιγενῶν πεδίων, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἑλῶδες, εἶναι πολὺ εὔφορον καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς τὰ περισσότερα παρατηρεῖται ἐντεταμένη καλλιέργεια. Τὰ σημαντικώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ραψίστης, τοῦ Ἄνω Καλαμᾶ, τοῦ Δελβίνου, τῆς Παραμυθιᾶς καὶ τὸ Ἀμβρακικόν. Αἱ κύριαι κοιλάδες τῆς περιοχῆς τῶν ποταμῶν Λούρου, Ἀράχθου καὶ Μολίτσα εἶναι κοιλάδες ἐκ διαβρώσεως, ἀκολουθοῦν δὲ κυρίως τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἀξόνων τῶν ζωνῶν τοῦ φλύσχου.

Στρωματογραφία καὶ γεωτεκτονική. Αἱ ἀπὸ τοῦ 1910 καὶ ἐντεῦθεν γενόμεναι ἐργασίαι ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ γεωλόγου Καρόλου Ρέντς καὶ ὑπὸ τοῦ Ρουμάνου Νικολέσκου συνεπλήρωσαν τὰς ἐπὶ τῆς γεωλογικῆς συνθέσεως καὶ τῆς τεκτονικῆς τῆς Ἠπείρου παρατηρήσεις τοῦ Α. Φίλιψων. 1) Αἱ ἀσβεστολιθικαὶ ὀροσειραὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ πετρώματα ἀνήκοντα εἰς ὅλας τὰς διαπλάσεις ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας τριασίου μέχρι τῆς διαπλάσεως τοῦ ἠωκαινο-ὀλιγοκαινικοῦ φλύσχου. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν στρωμάτων ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀσβεστολίθους. Μόνον κατὰ τὴν ἰουράσιον διάπλασιν λαμβάνουν μεγάλην ἐξάπλωσιν πυριτικὰ καὶ σχιστολιθικὰ στρώματα, ὅπως π. χ. σχιστόλιθοι μὲ ποσιδωνίας τῆς ἀνωτέρας λιασίου καὶ κερατόλιθοι μὲ ποσιδωνίας τῆς ἀνωτέρας δογγερείου ὑποδιαπλάσεως. 2) Ὁ φλύσχης ἐν Ἠπείρῳ ἀποτελεῖται εἰς τὰ κατώτερα μὲν αὐτοῦ μέρη κυρίως ἀπὸ φαιάς, κιτρινωπὰς ἢ κυανωπὰς ἀργίλλους, μάργας ἢ μαργαϊκοὺς σχιστολίθους, καὶ ἀπὸ ψαμμίτας, μαρμαρυγιούχους ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εἰς δὲ τὰ ἀνώτερα ἀπὸ ψαμμίτας, κατὰ τόπους διαμεμορφωμένους εἰς κροκαλοπαγῆ. Μεταξὺ τῶν στρωμάτων τῶν ψαμμιτῶν τούτων παρεντίθενται ἐνιαχοῦ καὶ λεπταὶ ἐνστρώσεις σχιστωδῶν μαργῶν. Οἱ ψαμμῖται τοῦ φλύσχου περιέχουν κατὰ τόπους ἀπηνθρακωμένα λείψανα φυτῶν καὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ χωρισμοῦ τῶν στρωμάτων των παρουσιάζονται σχέδια ἀνάγλυφα ποικίλα, λεπτὰ ἢ χονδροειδῆ (hiéroglyphes), τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἴχνη σκωλήκων ἢ ἄλλων ὄντων, ζώντων ἐν τῇ ἰλύϊ τοῦ πυθμένος καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς θαλασσίας λεκάνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ φλύσχης ἐσχηματίσθη. Ἡ ὅλη ὄψις τοῦ φλύσχου δεικνύει, ὅτι εἶναι σχηματισμὸς θαλασσογενής, σχηματισθεὶς κατὰ τὴν ἠώκαινον-ὀλιγόκαινον περίοδον εἰς τὸν πυθμένα ὀλίγον βαθείας θαλάσσης, τῆς ὁποίας αἱ ἀκταὶ εὑρίσκοντο εἰς διηνεκῆ μετακίνησιν. Τὸ βάθος τῆς θαλάσσης ταύτης ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠλαττοῦτο καὶ τέλος, προχωρούσης τῆς ἀρνητικῆς μετακινήσεως, κατὰ τὸ τέλος τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου καὶ κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον, ὑπὸ κλῖμα ξηρὸν καὶ ὑπὸ ἥλιον καυστικώτατον, ἐσχηματίσθησαν κατὰ τόπους ὀλίγον βαθεῖαι λίμναι (lacs rélictes), χωριζόμεναι ἀπὸ «μπάγκους» ἰλύος ἁλατούχου, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπετίθετο δι' ἐξατμίσεως τοῦ θαλασσίου ὕδατος κατ' ἀρχὰς γύψος καὶ ἔπειτα διὰ συμπυκνώσεως καὶ ὀρυκτὸν ἅλας. Τούτων ἕνεκα ὁ φλύσχης περικλείει καὶ ἁλατοφόρον ὄψιν, εὑρίσκομεν δ' ἐν αὐτῷ εἰς πολλὰ σημεῖα φακοὺς ὀρυκτοῦ ἅλατος, ἀσημάντους ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Σημαντικωτέρα ἐμφάνισις ὀρυκτοῦ ἅλατος εἶναι ἡ παρὰ τὸ χωρίον Βορδὼ (δυτικὴ ὄχθη τοῦ Ἀράχθου), ὅπου ἐγένετο καὶ μικρά τις ἐξόρυξις ἐπὶ τουρκοκρατίας. 3) Οἱ νεογενεῖς σχηματισμοὶ (στρώματα τῆς νεογενοῦς ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ) κατὰ τὸν Ρέντς εἶναι πολὺ ὀλίγον ἐξηπλωμένοι καὶ περιωρισμένοι εἰς τὰ παράκτια μέρη τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης καὶ εἰς τὰς παρακτίους ταινίας παρὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος (π. χ. παρὰ τὴν Πάργαν). Ἐν τούτοις ὁ Νικολέσκου διὰ πρώτην φορὰν καθώρισε τὴν ὕπαρξιν στρωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν ἑλβέτιον (Helvetien) ὑποβαθμῖδα τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως (τὴν μεσογειακὴν βαθμῖδα τοῦ Suess). Τὰ μειοκαινικὰ ταῦτα στρώματα παρουσιάζονται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μολίστα ποταμοῦ (Θυάμιδος), ὁπόθεν συνεχίζονται πρὸς Ν. καὶ πρὸς ΝΔ, ἀποτελοῦντα εὐρεῖαν λεκάνην, περιοριζομένην πρὸς Α. μὲν ὑπὸ τῶν ὀροσειρῶν τοῦ Ὀλύτσικα καὶ Ἀΐλα, πρὸς Δ. δὲ ὑπὸ τῶν ἁλύσεων Χιονίστρα, Κουρίλα, Ζάβροχο καὶ Βριτσαχός. Τὰ στρώματα

Digitized by Google

ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀπὸ μάργας, ψαμμίτας χονδροκόκκους καὶ εἰς μερικὰς θέσεις ἀπὸ ὀργανογενῆ ἀσβεστόλιθον, πολὺ σκληρὸν καὶ συμπαγῆ, εἶναι δὲ πλούσια εἰς θαλάσσια ἀπολιθώματα (150 καὶ πλέον εἴδη τρηματοκόγχων, βρυοζῴων, κοραλλίων, ἐχινοδέρμων, γαστεροπόδων, σκαφοπόδων, ἐλασματοβραγχίων καὶ ἰχθύων). Ὁ M. Dalloni ἀνεῦρεν ἐσχάτως εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἰωαννίνων στρώματα μαργῶν ὑποπρασίνων μετ' ἀμμωδῶν ἐνστρώσεων, ἐγκλείοντα πλουσίαν πανίσκην ἐξ ἀπολιθωμένων γαστροπόδων ὑφαλμύρων καὶ γλυκέων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν σαρμάτιον ἢ μεότειον ἡλικίαν.

Γεωτεκτονικὴ κατασκευή. Κατὰ τὸν Ρέντς αἱ μεταξὺ τῶν ζωνῶν τοῦ φλύσχου ἀνυψούμεναι καὶ παραλλήλως διευθυνόμεναι ἀσβεστολιθικαὶ ἁλύσεις παριστῶσι πτυχὰς ὑπερκειμένας. Τὸ κατακεκλιμένον σκέλος τῶν πτυχῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατεσχισμένον καὶ ὁ τριάσιος ἀσβεστόλιθος (ἀντίστοιχος κατὰ τὴν γεωλογικὴν ἡλικίαν πρὸς τὸν ἀσβεστόλιθον τοῦ Νταλστάϊν τῶν Ἄλπεων), ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῶν πτυχῶν, εἶναι ἐπωθημένος πρὸς Δ. ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τὸν φλύσχην τῶν καταλεχθεισῶν ζωνῶν αὐτοῦ. Τὰ ἀνατολικὰ σκέλη τῶν πτυχῶν εἶναι κανονικῶς κατεσκευασμένα. Ἐπ' αὐτῶν ἐπαναπαύονται τὰ πετρώματα τοῦ φλύσχου, κάτωθι τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ ἐν κανονικῇ διαστρώσει ἡ ὅλη σειρὰ τῶν στρωμάτων μέχρι τοῦ τριασικοῦ ἀσβεστολίθου. Τομὴ διὰ τῆς ἁλύσεως τῆς Λάκκας, διὰ τῶν ὀρέων τοῦ Σουλίου καὶ τῶν ἁλύσεων τοῦ Μαργαριτίου καὶ διὰ τῆς Σμοκοβίνας δεικνύει λεποειδῆ τεκτονικὴν δομὴν (Schuppenxtuctur, plis en écailles) τῶν ὀρέων τούτων. Εἰς τομὴν κειμένην βορειότερον καὶ διερχομένην διὰ τοῦ πλάτους τῆς Ὀλύστικας, συνεπείᾳ ἀνίσου ὁριζοντίας ὠθήσεως, εἶναι ἐν μέρει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁραταὶ αἱ δυτικαὶ πτέρυγες τῶν ἀναστραφεισῶν ἢ λοξῶν πτυχῶν. Αἱ πτυχαὶ τῶν ὀρέων ἐγένοντο μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν μειοκαινικῶν στρωμάτων. Ἀργότερον (κατὰ τὴν νεοτριτογενῆ - τεταρτογενῆ γεωλογικὴν ἐποχήν), τὸ ὅλον στολιδωσιγενὲς ὀρεινὸν σύστημα συνεπείᾳ διαρρήξεων κατετεμαχίσθη εἰς τεμάχη (Schollen), τὰ ὁποῖα καὶ μετεκινήθησαν κατὰ τὴν κατακόρυφον. Ἐκ τούτων συνάγει ὁ Ρέντς, ὅτι τὰ ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου εἶναι προέκτασις ὁμοιόμορφος τῶν ἀκαρνανικῶν ὀρέων καὶ ἀποτελοῦσι τὸ συνδετικὸν μέλος μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ὀροσειρῶν τῆς βορείου Ἠπείρου καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀλβανίας, αἵτινες μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Αὐλῶνος δεικνύουν τὴν αὐτὴν κατασκευὴν καὶ σύνθεσιν.

Σεισμοί. Συνέπεια τῶν νεωτέρων τεκτονικῶν διαταράξεων (διαρρήξεων δηλαδὴ καὶ μετακινήσεων) εἶναι τὸ φαινόμενον, ὅτι αἱ διάφοροι λεκάναι (Ἰωαννίνων, κτλ.), αἱ ὁποῖαι ὀφείλουν τὴν γένεσίν των κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τεκτονικὰς μετακινήσεις, προσβάλλονται πολὺ συχνὰ ὑπὸ σεισμῶν, καθόσον αἱ μετακινήσεις αὗται συνεχίζονται εἰσέτι καὶ σήμερον.

Ὀρυκτὸς πλοῦτος. Ἐκτὸς τοῦ ὀρυκτοῦ ἅλατος, ἀφθονοῦσιν ἐν Ἠπείρῳ, συνεπείᾳ τῆς πετρογραφικῆς καὶ γεωτεκτονικῆς της κατασκευῆς, αἱ ἐμφανίσεις ὀρυκτῶν ὑδρογονανθράκων. Κατὰ τὰς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξηκριβωμένας πληροφορίας τοιαῦται ἐμφανίσεις παρατηροῦνται: α') Ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Δελβινακίου καὶ τῶν χωρίων Μόσιαρη καὶ Ζαροβίνας περιοχῇ (πιθανῶς ὡς ἄσφαλτος ἐμποτίζουσα ἀσβεστόλιθον ἠωκαινικόν). β') Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Λάβδανης ἐντὸς τοῦ φλύσχου. γ') Ἐν τῇ μεταξὺ τῶν χωρίων Λάμπαρνίτσης καὶ Σέλιανης περιοχῇ (πιθανῶς πάλιν ὡς ἄσφαλτος, ἐμποτίζουσα ἀσβεστόλιθον). δ') Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Δωδώνης. ε') Αἱ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ποταμοῦ Μολίτσα (αἱ κυριώτεραι ὅλων) πρῶτον μὲν μεταξὺ τῶν χωρίων Δραγομὴ - Δελβινακόπουλον - Βράβορη, δεύτερον δὲ καὶ κατὰ κύριον λόγον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Δραγοψά. Αἱ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Μολίτσα καὶ τῇ περιοχῇ Δραγοψᾶς ὑπάρχουσαι ἐμφανίσεις ὑδρογονανθράκων παρουσιάζονται ἐντὸς τῶν ψαμμιτικῶν στρωμάτων τοῦ ἀνωτέρου ὁρίζοντος τῆς ἑλβετείου βαθμῖδος στρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Μολίτσα, παρά τινα τεκτονικὴν γραμμὴν ἐπωθήσεως, καθόσον τὰ στρώματα ἔχουν ἐφιππευθῆ ὑπὸ τῶν στρωμάτων τοῦ φλύσχου. Τὰ ὑδρογονανθρακοφόρα ψαμμιτικὰ στρώματα ἀποτελοῦσι ταινίαν μέσου πλάτους 80 μέτρων καὶ μήκους 1500—2000, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τῆς μεταξὺ τῶν λόφων Καστρὶ καὶ Μεσοβούνι ἀποστάσεως καὶ συνεχιζομένην πρὸς τὰ Β. ΒΔ διὰ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου Μεσοβούνι καὶ κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μολίτσα εἰς τοὺς λόφος Κεραμίδ. Πίσσα, μέχρι τῶν νοτίων προπόδων τοῦ λόφου Σαμάρα.

Αἱ ἐμφανίσεις ὑδρογονανθράκων συνίστανται: 1) Εἰς ἀναβλύσεις (ἰδίως εἰς τὰς δυτικὰς κλιτῦς τοῦ λόφου Μεσοβούνι ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῶν ψαμμιτῶν), πετρελαίου βαρέος, συνοδευομένου ἐνίοτε καὶ ὑπὸ ὑδροθειούχου ὕδατος. 2) Εἰς ἀναβλύσεις εἰς διάφορα τοπία ἐπὶ τῶν ψαμμιτῶν ὑγρᾶς πισσασφάλτου, μελανῆς, ἰξώδους, ἀποξηραινομένης μετὰ καιρόν. 3) Εἰς στρωματίδια πάχους 1—5 ἑκατοστομέτρων ἢ εἰς ἐμφανίσεις ὑπὸ μορφὴν φακῶν ἢ θυλάκων στερεᾶς πισσασφάλτου, ἀκανονίστως διεσπαρμένων ἐντὸς τῶν ψαμμιτῶν. Αἱ μεγαλύτεραι καὶ εἰς ποσὸν καὶ εἰς ἀριθμὸν ἐμφανίσεις παρατηροῦνται ἐπὶ πλάτους 30—40 μέτρων πλησίον τῆς τεκτονικῆς γραμμῆς τῆς ἐπωθήσεως, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀνεμένετο, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ὑδρογονάνθρακες τῆς περιοχῆς Δραγοψᾶς δὲν εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν μητρικῶν των (roches-mères) πετρωμάτων, δηλαδὴ τῶν στρωμάτων τοῦ φλύσχου, ἀλλ' ἔχουν μεταναστεύσει ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ ἑλβέτια ψαμμιτικὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα οὕτω πως παρίστανται ὡς ἀποθῆκαι τῶν μεταναστευσάντων ὑδρογονανθράκων. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Δραγοψᾶς ἐγένοντο καὶ πρόχειροι ἐρευνητικαὶ ἐργασίαι, αἱ ὁποῖαι συνίστανται εἰς τὴν διάνοιξιν κοινῶν φρεάτων τετραγωνικῆς διατομῆς πλευρᾶς 1 μ. Ἠνοίχθησαν ἐννέα ἐρευνητικὰ φρέατα, τὸ δὲ μέγιστον βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασάν τινα ἐξ αὐτῶν, εἶναι 70 περίπου μέτρων. Κατὰ τὰς ἐρευνητικὰς ταύτας ἐργασίας συνηντήθησαν εἰς τρία φρέατα στρωματίδια βαρέος πετρελαίου, εἰς τέσσαρα δ' ἄλλα θύλακοι ὑγρᾶς πλέον πισσασφάλτου. Ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γενονότα λίαν σημαντικά, καθότι ἀρχίζει πλέον νὰ διαφαίνηται βεβαιότης, ὅτι οἱ ὑδρογονάνθρακες εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα διατηροῦνται ὑπὸ μορφὴν ἐλαφροτέρων ὑδρογονανθράκων (πετρέλαιον) καὶ ὅτι τὰ ἀνώτερα μέρη μόνον ἔχουν ὑποστῇ δι' ἐξατμίσεως τῶν πτητικωτέρων συστατικῶν καὶ διὰ διαδοχικῆς ὀξειδώσεως μετατροπὴν εἰς πισσάσφαλτον. Πάντως χρειάζονται συστηματικώτεραι καὶ βαθύτεραι γεωτρήσεις, ἵνα καθορισθῶσιν ἂν ὑπάρχουν σοβαρὰ ὑπόγεια κοιτάσματα πετρελαίων ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ τῆς Ἠπείρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Philippson*, Thessalien und Epirus (Berlin 1887).—*C. Renz* 1) Geologische Untersuchungen in Epirus (Centralblatt für Mineralog., Geolog , und Palaöntologie, Jahrb. 1913). 2) Stratigraphische Untersuchungen im griechischen Mesozoikum und Palaözoikum (Jahrb. d. K. K. geolog. Reichanstalt. Bd. 60 Wien 1910). 3) Ἡ ἐξάπλωσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνωτέρου λιασίου καὶ δογγερίου εἰς τὴν ἀδριατικοϊόνιον περιοχὴν ὄψεων τῆς Ἑλλάδος (Ὑπόμν. τῆς Γεωλογ. ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος ἀρ. 1. Ἀθῆναι 1927).—*C. Nicolescu.* 1) Contribution à la Géologie de l'Épire (Environs de Janina. Bull de la section scientifique de l'Acad. Roumaine, IIIme année, 1914, Bucarest). 2) Asupra geologici sistemului catenelor ionice diu Epirue de sud (en roumain. Sur la geologie du système des chaines ioniennes de l'Épire méridionale). Dari de seama ale sedintelor institului geologie al Romaniei. Vol VII. Bucarest, 1917. 3) Contribution à la géologie du système montagneux du Pinde épirote: (Dari de seama ale sedintelor institului geologie. Vol VII. Bucarest, 1917).—*M. Dalloni*, Contribution à l'étude des terrains tertiaires de la Thessalie et de l'Épire (Bull d. Soc. géol. de France. 4me Ser. τόμ. XXIII, 1923).—*Γ. Κ. Γεωργαλᾶ*, Αἱ ἐν Ἠπείρῳ ἐμφανίσεις ὀρυκτῶν ὑδρογονανθράκων καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐρευνητικαὶ ἐργασίαι (Δημοσιεύματα τοῦ γεωλογικοῦ γραφείου τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. οἰκονομίας. Ἀρ. 6, Ἀθῆναι 1922).

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

Ἰαματικαὶ πηγαί. Αἱ ἐν Ἠπείρῳ ἰαματικαὶ πηγαὶ εὑρίσκονται κυρίως ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σαρανταπόρου, παραποτάμου τοῦ Ἀῴου, ὅλαι δ' ἀνεξαιρέτως εἶναι θειοῦχοι. Αἱ κυριώτεραι, ὧν γίνεται σήμερον χρῆσις πρὸς λουτροθεραπείαν, εἶναι αἱ ἑξῆς:

Βρωμονέρια. Ταῦτα κεῖνται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σαρανταπόρου ἀπέναντι τοῦ χωρίου Δερβένι, εἰς δίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς γεφύρας τῆς Μέρτζανης, δι' ἧς διέρχεται ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Ἰωαννίνων—Κορυτσᾶς, καὶ συγκοινωνοῦν δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ διακλαδιζομένης ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω γεφύρας. Κατὰ τὴν διαχάραξιν τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων ὑπήχθησαν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, κεῖνται δὲ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς. Ἡ θερμοκρασία αὐτῶν εἶναι 27 C, ἀμετάβλητος καθ' ἁπάσας τὰς ἐποχάς. Τὰ συστατικά των εἶναι τὰ ἑξῆς κατὰ χιλιόγραμμον:

Χλωριοῦχον νάτριον	0,4413	γραμμάρια
» κάλιον	0,1027	»
» μαγνήσιον	0,0937	»
Θειικὸν ἀσβέστιον	0,1914	»
» μαγνήσιον	0,0104	»
Πυριτικὸν ὀξὺ	0,0100	»
Ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον	0,1386	»
» μαγνήσιον	0,0332	»
Στερεὰ συστατικὰ	1,0213	»
Ἡνωμένον ἀνθρακικὸν ὀξὺ	0,1364	»
Ἐλεύθερον » »	0,0349	»
Ὑδρόθειον	0,0151	»

Καβάσιλα. Ταῦτα κεῖνται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σαρανταπόρου εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ΒΑ. τῶν Βρωμονερίων καὶ εἰς δίωρον ἀπὸ τῆς Κονίτσης. Τὰ συστατικὰ τῆς πηγῆς εἶναι περίπου τὰ αὐτὰ μὲ τὴν τῶν Βρωμονερίων, ἔχει ὅμως θερμοκρασίαν μεγαλυτέραν (32 C.), τοῦθ' ὅπερ ἐπιτρέπει χρῆσιν αὐτῆς ἐν φυσικῇ καταστάσει καὶ ἄνευ θερμάνσεως.

Νέα Βρωμονέρια. Κεῖνται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σαρανταπόρου ἀπέναντι τῶν Καβασίλων, καὶ εἶναι τῶν αὐτῶν συστατικῶν πρὸς τὰ προηγούμενα.

Πρεβέζης. Καὶ ταῦτα εἶναι θειοῦχα ἀναβλύζοντα ἐντὸς φρέατος, ὅθεν ἀντλούμενα καὶ θερμαινόμενα χρησιμοποιοῦνται. Ἡ θερμοκρασία των εἶναι μικροτέρα. Κεῖνται ἐντὸς τῆς πόλεως Πρεβέζης.

Ἰαματικὴ πηγὴ θειοῦχος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν θέσιν *Χανόπουλο*, δυτικῶς τῆς Ἄρτης, ἀλλὰ ἐλλείψει οἰκημάτων μένει εἰσέτι ἀνεκμετάλλευτος. Ἑτέρα θειοῦχος πηγή, ἐπίσης ἀνεκμετάλλευτος, ὑπάρχει εἰς τὴν *Λιτονιάβισταν* τῆς Κονίτσης, κειμένην ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βοϊδομάτη, παραποτάμου τοῦ Ἀῴου. Πρὸς τούτοις παρὰ τὸ χωρίον Ἀμάραντος (τέως Ἴσβορος). Εἰς τετράωρον ἀπὸ τῆς Κονίτσης ἀπόστασιν ὑπάρχει ὀπὴ ἀναδίδουσα ἀτμοὺς μὴ ἀναλυθέντας εἰσέτι.

Αἱ ἰαματικαὶ πηγαὶ τῆς Ἠπείρου, οὖσαι θειοῦχοι καὶ πλούσιαι εἰς ὑδρόθειον, ἐνδείκνυνται πρὸς πόσιν καὶ λοῦσιν ἐπὶ χρονίων παθήσεων τοῦ δέρματος, τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, χρονίων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων, ἐπὶ νευραλγιῶν καὶ ἰσχιαλγιῶν, ἐπὶ χοιραδώσεων, χρονίων παθῶν τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνός, ἐπὶ χρονίας μητρίτιδος καὶ κατὰ τῶν αἱμορροΐδων.

Γ. Ι. Σ.

Ἀτμοθέρμαι Ἀμαράντου Κονίτσης. Κεῖνται εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ΒΑ. τοῦ χωρίου Ἀμαράντου (Ἰσβόρου), ἐπὶ ὑψώματος, εὑρισκομένου περὶ τὰ 300 μέτρα ὑψηλότερον αὐτοῦ καὶ ἔχοντος ἀναπεπταμένην τὴν θέαν πρὸς τὰ Ἠπειρωτικὰ ὄρη. Ἀναδίδονται ἐκ ρωγμῶν, εὑρισκομένων ἐντὸς τοῦ ἀσβεστολίθου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται ὑδρατμοὶ καὶ θερμὸς ἀήρ. Αἱ ρωγμαὶ αὗται ἀπαντῶσιν ἐπὶ ἐκτάσεως πεντήκοντα περίπου μέτρων, εἶναι δὲ περὶ τὰς 15 τὸν ἀριθμόν. Ἡ θερμοκρασία των ποικίλλει μεταξὺ 33,5° καὶ 36° Κ (τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος οὔσης 20,5°). Ἡ μεγαλυτέρα ἐκ τῶν ρωγμῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξέρχονται οἱ περισσότεροι ὑδρατμοί, ἔχει περικλεισθῇ διὰ σανίδων, κατασκευασθέντων δύο μικρῶν θαλάμων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς 36,6° Κ. Οἱ ἀσθενεῖς, ἀφοῦ ἀποβάλωσι τὰ ἐνδύματά των εἰς τὸ ἀποδυτήριον, εἰσέρχονται εἰς τοὺς θαλάμους, οἵτινες εἶναι πεπληρωμένο δι' ὑδρατμῶν, ἐκεῖ δὲ κάθηνται ἐπὶ σανίδων καὶ ὑφίστανται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀτμολούτρου ἰσχυρὰν ἐφίδρωσιν. Ἡ ραδιενέργεια τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς ἀτμοθέρμης εὑρέθη ἴση πρὸς 0,12 μονάδας Mache κατὰ λίτρον (1000 κ. ἑκατοστά), εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν 36,6°. Ἡ ραδιενέργεια αὕτη εἶναι μικρά.

Αἱ ἀτμοθέρμαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν κοινότητα Ἀμαράντου, ὑπὸ τῆς ὁποίας καὶ ἐνοικιάζονται κατ' ἔτος διὰ πλειστηριασμοῦ. Οἱ λουόμενοι ἀνέρχονται εἰς 150 περίπου ἐτησίως.

Γ. Κ. Γ.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ Ἤπειρος ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ *Σκούμπη (Γενούσου)* ἀποτελοῦντος τὸ φυσικὸν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ὅριον, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Ἀμβρακικοῦ κόλπου*, ΝΑ. ὑπὸ τῆς *Πίνδου*, συνδεομένης πρὸς Β. μὲ τὰ τελευταῖα ἀντερείσματα τοῦ Σκάρδου, καὶ ΒΑ. ὑπὸ τῆς *Λυχνίτιδος* λίμνης, ἡ παρὰ τὴν ὁποίαν κώμη *Ἀχρίς*, ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ λόφου κειμένη, ἀποτελεῖ ἓν τῶν φυσικῶν σημείων τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Τὸ δυτικὸν αὐτῆς μέτωπον βρέχεται ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Ἡ Ἤπειρος ὀρεινὴ χώρα, καλυπτομένη κατὰ τὸν χειμῶνα ὑπὸ ἀφθόνων χιόνων, εὐμοιρεῖ ὑδάτων, σχηματιζόντων πολλοὺς ποταμούς, ὧν μεγαλύτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς: Ὁ *Σκούμπης* ἢ *Γενοῦσος*, πηγάζων ἐκ τῆς λεγομένης χώρας τῶν λιμνῶν παρὰ τὰ ΒΑ. πρὸς τὴν Μακεδονίαν σύνορα, διέρχεται πλησίον τοῦ Ἐλβασάν, τὸ ὁποῖον ἀφίνει εἰς τὴν δεξιάν του ὄχθην καὶ διὰ τοῦ διαμερίσματος Πεκίνι χύνεται εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος· ὁ *Δεβόλης*, ὁ *Ἄψος* ἢ *Σεμένης*, ὁ *Ἀῷος* ἢ *Βοϊοῦσα* (βλ. τὰς λ.)· ὁ *Θύαμις*, ἢ *Καλαμᾶς*, πηγάζων πλησίον τῆς κώμης Δολιανῶν τοῦ Πωγωνίου καὶ χωρῶν ΝΔ. χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, διασχίζων τὴν παρ' αὐτὸ πεδιάδα τοῦ Φαναρίου· ὁ *Ἀχέρων*, ὁ *Ἄραχθος* (βλ. τὰς λ.)· καὶ ὁ *Λοῦρος*, πηγάζων ἐκ τῶν δυτικῶς τῆς Ἄρτης ὀρέων. Ἐκ τῶν λιμνῶν κυριωτέρα εἶναι ἡ *Παμβῶτις* ἢ *λίμνη τῶν Ἰωαννίνων*, γραφικωτάτη, μὲ διαυγὲς ὕδωρ, καὶ μεταξὺ τοῦ ὄρους Μιτσικέλι καὶ τῶν Β. ὑψωμάτων τῶν κωμῶν Πετσάλι καὶ Πρωτόπαπα, ἡ λίμνη τῆς *Λαψίστης*, ἀποξηρανθεῖσα κατὰ πολὺ αὐτῆς μέρος.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους. Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου, παραλλήλως κατὰ τὸ πλεῖστον χωροῦντες, διανοίγουν ἐπιμήκεις κοιλάδας γονίμους, τὴν τοῦ Ἄψου, τοῦ Ἀώου, τοῦ Δρίνου ἢ τῆς Δροπόλεως, χωριζομένης μετὰ τῆς προηγουμένης διὰ τῆς Νεμέρτσικας, τοῦ Σουτίτσα μεταξὺ τῶν ὀρέων Γρίβα καὶ Κονδάβη, τὴν τοῦ Παύλα, κοινῶς τοῦ Δελβίνου· πλὴν τῶν κοιλάδων ὑπάρχουν καὶ αἱ πεδιάδες τῆς Κορυτσᾶς, τοῦ Δεβόλι, τῆς ἄνω καὶ κάτω Μουζακιᾶς, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Φαναρίου. Γενικῶς τὸ ἔδαφος τῆς Ἠπείρου εἶναι ὀρεινότατον, διασχιζόμενον ὑπὸ μακρῶν ὀροσειρῶν. Μεταξὺ τοῦ Δεβόλι καὶ τοῦ Ἄψου ἐκτείνονται τὰ ὄρη τῆς *Ὀπάρας*, μεταξὺ τοῦ Ἄψου καὶ τοῦ Ἀώου ἡ *Μαλακάστρα* καὶ *Τεμπάχενα*, μεταξὺ τοῦ Ἀώου καὶ τοῦ Θυάμιδος τὰ *Ἀκροκεραύνια* (βλ. λ.) μετὰ τῶν διαφόρων κορυφῶν των *Γρίβα*, *Πλατοβούνι* καὶ *Νεμέρτσικας*, συνδεόμενα διὰ τῶν ὀρέων τοῦ Ζαγορίου μετὰ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τοῦ Μετσόβου, τοῦ ὁποίου κατωτέρα ἅλυσις εἶναι τὸ *Μιτσι*-

Digitized by Google

κέλι. Βορείως ἐκτείνεται ἡ ἀνατολικὴ τῆς *Πίνδου* ἄλυσις, τὰ ὄρη τῆς Κονίτσης, ὧν ὑψηλοτέρα κορυφὴ ὁ *Σμόλικας*, συνδεομένη βορείως μετὰ τῶν ἀντερεισμάτων τοῦ Γράμμου. Ἄλλη σειρὰ ὀρέων εἶνε τὰ *Ξηροβούνια*, τὰ περιορίζοντα τὴν δυτικὴν καὶ ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου, ὁ *Τόμαρος* καὶ τὰ ὄρη τοῦ *Σουλίου* μεταξὺ τῆς ἁλύσεως τῶν Ξηροβουνίων καὶ τοῦ Θυάμιδος (βλ. κατ. [*Στρ. Γεωγρ.*]).

Ἡ παραλία τῆς Ἠπείρου τέμνεται εἰς πολλοὺς ὅρμους, λιμένας καὶ κόλπους (βλ. κατ. [*Παρ. Γεωγρ.*]).

Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

Κλῖμα. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ κλίματος τῆς Ἠπείρου, ἂν καὶ ἡ χώρα ἐκτε νεται ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῶν παραλλήλων βορείου πλάτους 39° κα 40° 20′, δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασίν της. Τὸ Ἰόνιον, διαβρέχον τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς χώρας καὶ διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου τὰ μεσημβρινά, μετριάζει τὸ κλῖμα τῶν παραλίων καὶ τῶν εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὕψος ἐκτεινομένων τμημάτων. Τῆς λοιπῆς ὅμως ὀρεινῆς ἐκτάσεως τὸ κλῖμα ἔχει τὰ γνωρίσματα βορειοτέρων κλιμάτων, καθόσον ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν μέσων θερμοκρασιῶν τοῦ θερμοτέρου καὶ ψυχροτέρου μηνὸς ὑπερβαίνει τοὺς 20° C. Ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία τοῦ ἐσωτερικοῦ εἶναι 14°, 9 C. περίπου, ἡ δὲ τῶν χαμηλοτέρων τμημάτων καὶ τῶν παραλίων κυμαίνεται περὶ τοὺς 18°, 3 C. Ἡ μεγίστη θερμοκρασία τῶν τελευταίων 15 ἐτῶν, ἀνελθοῦσα εἰς 40°, 8 C., παρετηρήθη ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 12ῃ Αὐγούστου 1922, ἡ δὲ ἐλαχίστη, κατελθοῦσα εἰς τὸ κατώτατον ὅριον —9°, 9 C., ἐσημειώθη ἐπίσης ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 27ῃ Ἰανουαρίου 1924. Αἱ ἀντίστοιχοι ὅμως θερμοκρασίαι τῶν παραλίων καὶ χαμηλοτέρων ἐκ

Digitized by Google

τάσεων οὐδέποτε φθάνουν τοὺς ἐν τῷ κατωτέρω πίνακι ἀναγραφομένους βαθμούς, ἀλλ' αἱ μὲν μέγισται ἢ αἱ μέσαι εἶναι κατώτεραι κατὰ 2° μέχρι 3°, αἱ δὲ ἐλάχισται εἶναι ἀνώτεραι κατὰ 4° ἢ 5°, ἐνῷ εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη ἡ μεγίστη ὑπερβαίνει κατὰ 2° μέχρι 3° τὴν τοῦ πίνακος ὑπὸ σκιάν, ἡ δὲ ἐλαχίστη κατῆλθε καὶ κάτω τῶν —13° C. Ἀλλ' οἱ ὑπερβολικοὶ καύσωνες καὶ οἱ δριμύτατοι χειμῶνες εἶναι σπάνιαι ἀνωμαλίαι τοῦ ἠπειρωτικοῦ κλίματος. Ἀναφέρονται ἐν τούτοις τραχύτατοι χειμῶνες, καθ' οὓς ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων ἐπάγωσεν, ὡς συνέβη τῷ 1879, τῷ 1892 καὶ τῷ 1928, ὅτε ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία ἐν ὑπαίθρῳ εἶχε κατέλθει εἰς —13°. Ἡ καθ' ἕκαστον σχεδὸν ἔτος ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν τμημάτων πίπτουσα χιὼν σπανίως ὑπερβαίνει, εἰς τὰς πεδιάδας τὰς ἐχούσας ὑψόμετρον 500 μέτρων, τὸ πάχος τῶν 0,40 μ. Τῷ 1929 ὑπερέβη τὰ 2 μέτρα εἰς τὸ τμῆμα τοῦ Ζαγορίου, ἀποκλείσασα τὰ χωρία αὐτοῦ οὐ μόνον ἀπὸ τῶν λοιπῶν τμημάτων τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων, διετηρήθη δὲ ὑπὲρ τὰς δέκα ἡμέρας. Ἀλλὰ καὶ ὄψιμοι κακοκαιρίαι ἔχουν σημειωθῆ ἐν Ἠπείρῳ. Τοιαύτη εἶναι ἡ τῆς 2/13 Ἀπριλίου τοῦ 1811 μὲ χιόνα 15 σπιθαμῶν. Κατὰ κανόνα ἡ θερμοκρασία τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ πρώτου τοῦ Αὐγούστου κυμαίνεται περὶ τὸ μέγιστον τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἔτους, τὸ μεγαλύτερον δὲ ψῦχος παρατηρεῖται συνήθως ἐντὸς τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τοῦ πρώτου τοῦ Φεβρουαρίου, πολὺ δὲ σπανίως κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου. Αἱ κυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἡμερονυκτίου εἶναι συνήθως καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους αἰσθηταὶ καὶ πολλάκις ἀπότομοι. Ἡ ὁμίχλη παρατηρεῖται συνήθως κατὰ τὸν Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον καὶ κατὰ τὰς αἰθρίας τοῦ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου, παρατηρουμένη μέχρι τῆς μεσημβρίας, σπανιώτατα δὲ καὶ πέραν ταύτης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁμιχλωδῶν ἡμερῶν κατ' ἔτος ἀνέρχεται εἰς 40 περίπου. Ἡ μέση σχετικὴ ἐτησία ὑγρασία κυμαίνεται περὶ τὰ 58, ἡ ἡμερησία δὲ σπανίως κατέρχεται κάτω τῶν 10. Ἡ ἀπόλυτος ὑγρασία κυμαίνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων 2,3 (Ἰανουάριος) καὶ 24,8 (Ἰούλιος). Ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνέμων τὸ κλῖμα εἶναι ἄστατον. Κατὰ τοὺς χειμερινοὺς ἰδίᾳ μῆνας ἐντὸς τοῦ εἰκοσιτετραώρου ἢ καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν πολλάκις οἱ ἄνεμοι ἀλλάσσουν διεύθυνσιν πνέοντες μὲ ταχύτητα ποικίλλουσαν. Κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ βορειοδυτικοὶ καὶ οἱ δυτικοί, τὰς ἄλλας δὲ ὥρας τοῦ ἔτους οἱ νοτιοδυτικοὶ καὶ οἱ βόρειοι. Οἱ βορειοανατολικοὶ πνέουν καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, ἀλλὰ κατὰ περιόδους διαρκούσας ὀλίγας μόνον ἡμέρας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἶναι σφοδροί, ψυχροὶ καὶ ξηροί, σπανίως συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ χιονοθυέλλης κατὰ τὸν χειμῶνα. Αἱ νεφοσκεπεῖς ἡμέραι κατ' ἔτος ἀνέρχονται εἰς 84 περίπου, αἱ δὲ ἡλιόλουστοι ὑπερβαίνουν τὰς 96 πολλὰς τούτων προκαλοῦν οἱ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι.

Πίναξ ἐμφαίνων τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας θερμοκρασίας καὶ τὴν ποσότητα τῆς βροχῆς τῶν ἐτῶν 1915 — 1929.

Ἔτη	Μεγίστη θερμοκρασία εἰς βαθμοὺς C.	Ἐλαχίστη θερμοκρασία εἰς βαθμοὺς C.	Ἐτησία ποσότης τῆς βροχῆς εἰς χλμ.	Μέση θερμοκρασία εἰς βαθμοὺς C τῶν μεσων μηνιαίων τοιούτων τῶν ἐτῶν 1915—1926	
1915	35°,2	— 4°,4	1271,0	Ἰανουάριος	6°,1
1916	40° 5	— 2°.2	1179.5	Φεβρουάριος	5°,4
1917	39°,0	— 7°,5	1165,8	Μάρτιος	9°,1
1918	37° 2	— 4°,8	1083,5	Ἀπρίλιος	14°,8
1919	36° 2	— 4°,0	1100,0	Μάϊος	17°,4
1920	38°,8	— 4°,0	1130,0	Ἰούνιος	22°,3
1921	38°,8	— 4°,0	1010.0	Ἰούλιος	26° 5
1922	40°,8	— 5°,0	1190.0	Αὔγουστος	26°,3
1923	39°,6	— 6°,5	1093,0	Σεπτέμβριος	23°,3
1924	39° 0	— 9°,9	1059,0	Ὀκτώβριος	13°,3
1925	39°,1	— 4°,0	1057,0	Νοέμβριος	10°,6
1926	36°,0	— 3°,5	701,9	Δεκέμβριος	5°,2
1927	39°,4	— 5°,3	1217,4		
1928	40°,6	— 5°,9	802,0		
1929	39°,2	— 9°,8	ἀσυμπλήρ.		

Βροχομετρικῶς τὸ κλῖμα τῆς Ἠπείρου ὑπάγεται εἰς τὸ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἶναι πλουσία εἰς βροχάς. Κατὰ μέσον ὅρον ἡ ἐτησία ποσότης τῆς βροχῆς ἀνέρχεται εἰς 1102,5 χμ. Ἡ μεγίστη ἡμερησία ποσότης βροχῆς ἐσημειώθη τὴν 5 Νοεμβρίου 1922, ἀνελθοῦσα εἰς 101,7 χμ. Ὁ Νοέμβριος, ὁ Δεκέμβριος καὶ ὁ Φεβρουάριος εἶναι συνήθως οἱ μᾶλλον βροχεροὶ μῆνες καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Μάρτιος. Ὁ Ἰούνιος καὶ ὁ Ἰούλιος εἶναι συνήθως ἄνομβροι ἢ ἔχουν βραχείας καὶ ραγδαίας βροχάς, οἱ λοιποὶ δὲ μῆνες συνοδεύονται ὑπὸ ἀραιῶν καὶ μετρίων βροχῶν. Ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις ἀνηγμένη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης μεταβάλλεται ἐντὸς τῶν ὁρίων 780 χλμ. καὶ 740 χλμ. Ἡ χαμηλοτέρα πίεσις τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας (740,1 χλμ.) ἐσημειώθη τὴν 29 Ἰανουαρίου 1924. Γενικῶς τὸ κλῖμα τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑγιεινόν, συντελοῦν διὰ τῶν συχνῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθεκτικότητος τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν κατοίκων, ἐθιζομένων εἰς τὰς ἀποτόμους μεταπτώσεις τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ὑγρασίας. Εἰς πεδινὰς ὅμως ἐκτάσεις τῆς Ἄρτης, Φιλιππιάδος καὶ τοῦ Φαναρίου, τὰς ὑπὸ ποταμῶν διαρρεομένας, οἱ κάτοικοι μαστίζονται ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας. Φ. ΣΑΓΚΟΥΝΗΣ

Πανίσκη. Ὁ ζωϊκὸς πλοῦτος τῆς Ἠπείρου, ὅπως καὶ ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς, εἶναι περιωρισμένος. Ἐκ τῶν *χειροπτέρων* ἀπαντᾷ ἡ *νυκτερὶς ἡ μικρὰ* (Vespertilio pipistrella), ἐκ τῶν *ἐντομοφάγων* ὁ *ἀσπάλαξ ὁ κοινὸς* (Talpa europaea), ἐκ τῶν *ἁρπακτικῶν* ἡ *ἄρκτος ἡ κοινὴ* (Ursus arctos), σπανίως, ἡ *ἰκτὶς ἡ ὀρεοδίαιτος* (Mustela martes), ἡ *ἀλώπηξ* (Canis vulpes, ὁ *θὼς* (Canis acreus), ἐκ τῶν *τρωκτικῶν* ὁ *μῦς ὁ ὀροφίας* (Mus tetorum), ὁ *μῦς ὁ κοινὸς* (Mus musculus), ὁ *λαγωὸς ὁ κοινὸς* (Lepus timidus), ἐκ τῶν *μυρηκαστικῶν ἡ ἔλαφος ἡ κοινὴ* (Cervus elaphus), *αἲξ η αἴγαγρος* (Capro aegagrus) κτλ. Δ. Ν. Π.

Χλωρίς. Ἡ χλωρὶς τῆς Ἠπείρου γενικῶς φέρει κοινοὺς χαρακτῆρας μὲ τὴν χλωρίδα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ὧν τὸ ὕψος κυμαίνεται μεταξὺ 200—600 μέτρων, ἀπαντῶσι τὰ ἑξῆς φυτά: *μαλκομία ἡ σερβικὴ* (Malcomia serbica), *ἄλυσσον τὸ ἀργυροῦν* (Alyssum argenteum), *θλάσπι τὸ διαμπερὲς* (Thlaspi perfoliatum), *ἡλιάνθεμον τὸ στικτὸν* (Helianthemum guttatum), *χιτὼν ὁ χνοώδης* (Tunica velutina), *διόσανθος ὁ ὑπερήφανος* (Dianthus superbus), *σιληνὴ ἡ πολυανθὴς* (Silene armeria), *λίνον τὸ αὐστριακὸν* (Linum austriacum), *ὑπερικὸν τὸ οὖλον* (Hypericum crispum), *ἁπλόφυλλον τὸ στεμματοφόρον* (Haplophyllum coronatum), *τριφύλλιον τὸ δαλματικὸν* (Trifolium dalmaticum), *ἀστράγαλος ἡ ὀνοβρυχὶς* (Astragalus onobrychis), *ἀσπεροῦλα η μακροανθὴς* (Asperula longiflora), *ξηράνθεμον τὸ εὐθυτενὲς* (Xeranthemum erectum), *κάρδος ὁ πυκνοκέφαλος* (Carduus pycnocephalus), *κενταύριον τὸ ἀστρωτὸν* (Centaurea calcitrapa), *πικρὶς ἡ ἀκανθωτὴ* (Picris spinulosa), *φλόμος ὁ πυκνανθὴς* (Verbascum densiflorum), *λίνοψις ἡ δαλματικὴ* (Linaria dalmatica, *λυσιμαχία ἡ στικτὴ* (Lysimachia punctata) κτλ. Πάντα τὰ ἀνωτέρω φυτὰ ἀπαντῶσι κυρίως εἰς ἀκαλλιέργητα καὶ ἄγονα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐδάφη. Παρὰ τὴν κοίτην τοῦ Σαρανταπόρου ἀπαντῶσι διάφορα εἴδη καὶ ποικιλίαι *ἐλελισφάκου* (Salvia) καὶ ἀρκεταὶ *ἰτέαι* (Salix). Παρὰ τὸν ρύακα τοῦ Κερασόβου ἀπαντῶσι κυρίως τὰ φυτά: *κύτισος ὁ καραμανικὸς* (Cytisus caramanicus), *σπάρτον τὸ βρουλοειδὲς* (Spartium junceum), *ἄρκευθος ἡ δρυπηφόρος* (Juniperus drupacea), *ἀρκευθόβιον τὸ ὀξυκεδρόφυλον* (Arceuthobium oxycedri), *χηνοπόδιον ἡ βότρυς* (Chenopodium botrys) καὶ διάφορα εἴδη δρυῶν, πρὸ παντὸς δὲ ἡ *δρῦς ἡ μισχωτὴ* (Quercus penduculata) καὶ *δρῦς ἡ πρῖνος* (Quercus coccifera). Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἐδαφῶν ἀπαντῶσι κυρίως τὰ ἑξῆς εἴδη: *θλάσπι τὸ ἑλληνικόν, ἄλυσσον τὸ σερβικόν, κενταύριον τὸ κοινόν, κωδώνιον τὸ ἀλλοιόχρουν* (Campanula versicolor), κτλ. Ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τούτων εὑρίσκονται δάση ἐκ *πευκῶν, δρυῶν, ὀξυῶν, ἐλατῶν, πιτύων*, κτλ. Εἰς τὰς ὑπὸ τῶν χιόνων κεκαλυμμένας κορυφὰς τῶν Τζουμέρκων ἀπαντῶσι διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν *ἀρνογλώσσου* (Plantago), *κρόκου* (Crocus) καὶ *λιπαρίου* (Pinguicula). Εἰς τὰ ἡμιορεινὰ μέρη, ἤτοι ἀπὸ 600—1200 μέτρων, ἀπαντᾷ ὁ *κότινος* ἢ *ἀγρία ἐλαία* (Olea europaea sylvestris), ὁ *κράταιγος* (Crataegus), ὁ *ροῦς* (Rhus), ἡ *σῦριγξ* (Syringa), κτλ. Τέλος εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ἀπαντᾷ ἡ *ἄμπελος* (Vitis vinifera) καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποί, ὡς ὁ *σῖτος* (Triticum), ὁ *ἀραβόσιτος ὁ κοινὸς* (Zea mays) κτλ. Δ. Ν. Π.

— [ΠΑΡΑΛ. ΓΕΩΓΡ.] Τὰ παράλια τῆς *Ἠπείρου* σχηματίζει τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ εἰσδύων *Ἀμβρακικὸς* κόλπος (βλ. λ.), ὁ ὁποῖος ἀφορίζει τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τῆς Ἀκαρνανίας. Οὗτος εἶναι ἀποτέλεσμα καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους. Λόγῳ τῆς γενομένης προσχώσεως κατὰ τὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἀράχθου καὶ Λούρου, τὰ βάθη τοῦ κόλπου εἶναι μικρότερα, ἐνῷ πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν εἶναι μεγαλύτερα. μέχρι 63 μ. Ἡ τοιαύτη ἀβαθὴς ὄψις συνεχίζεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς χερσονήσου πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, συνοδευομένη ὑπὸ σειρᾶς σκοπέλων καὶ ὑφάλων. Ἡ κατὰ τὸ Ἰόνιον ἀκτὴ τῆς Ἠπείρου συνεχίζεται κατὰ ΒΔ. διεύθυνσιν, συμφώνως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὀροσειρῶν. Τὰ παράκτια συνεχῆ ὄρη καθιστῶσι τὴν χώραν δυσείσβολον ἀπὸ θαλάσσης, μικρᾶς δ' ὠφελείας διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐνδόχωραν συγκοινωνίαν εἶναι οἱ ὀλίγοι ὅρμοι, λιμένες καὶ μικροὶ κόλποι, οἱ ὁποῖοι διακόπτουν τὴν εὐθυγραμμίαν τῆς ἀκτῆς. Ἐν τῇ Θεσπρωτίᾳ, ἀπέναντι τῶν νήσων Παξοῦ καὶ Ἀντιπάξου, ἀνοίγονται δύο λιμένες, ὁ *Γλυκὺς* λιμὴν ἢ τῆς Ἐλαίας, σήμερον γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Φαναρίου* (ἢ τῆς *Σπλάντσας*), κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει ὁ Ἀχέρων ποταμός, καὶ βορειότερον ὁ λιμὴν *Χειμέριον* ἢ κοινῶς τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου*, περιβαλλόμενος ὑπὸ ὀρέων. Κατὰ τὴν περαιτέρω πρὸς Δ. διευθυνομένην ἀκτὴν ἀνοίγεται ὁ διπλοῦς ὅρμος τῆς *Πάργας*. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Τροφαλὴ* ἡ ἀκτὴ καμπυλοῦται πάλιν πρὸς Β. καὶ ΒΔ. μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου καὶ τῆς νησῖδος *Γουρούνι*, ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κερκύρας Λευκίμμης. Πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου δύο παράκτιοι νησῖδες φέρουν τὸ ὄνομα Σύβοτα, δεσπόζουσαι τοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο νοτίου στενοῦ τῆς Κερκύρας. Περαιτέρω τοῦ ἀκρωτηρίου Γουρούνι σχηματίζονται δύο συνεχεῖς κόλποι, ὁ τῆς *Πλαταριᾶς* καὶ τῆς *Ἡγουμενίτσης*. Βορειότερον ὁ ποταμὸς Θύαμις διὰ δύο βραχιόνων ἔχει προσχώσει παραλίαν πεδιάδα διακοπτομένην ὑπὸ ὀρέων καὶ λόφων, ἄλλοτε νησίδων ἐξηπειρωθεισῶν (μέγιστον τὸ *Μαυρονόρος*, 511 μ. ὑψ.). Καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦνται ἁλυκαί, ἀνάλογοι πρὸς τὰς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἡ δὲ θάλασσα εἶναι ἀβαθής. Ἡ πεδιὰς τερματίζεται πρὸς Β. διὰ τοῦ κόλπου καὶ τοῦ λιμένος τῆς *Σαγιάδας*. Ἐκ ταύτης παράκτιος ὀροσειρά, καθ' ἣν σήμερον τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα, σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριον καὶ τὸν ὅρμον *Παγανιᾶς*, τὸν λιμένα τῆς *Φτελιᾶς* καὶ τὸ ἀκρωτήριον *Στῦλος*. Βορειότερον, κατὰ τὴν βόρειον Ἤπειρον (τὴν ἀρχαίαν Χαονίαν), σχηματίζεται ὁ τεναγώδης κόλπος τοῦ *Βουθρωτοῦ*, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκβάλλει ὁ ἐκ τῆς ὁμωνύμου λίμνης ἐξερχόμενος ἔκρους. Ἡ λίμνη αὕτη περιορίζεται ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὑπὸ λοφοσειρᾶς φερούσης τὸ ὄνομα *Ἑξαμίλι*, ἡ ὁποία διατείνεται ἀπέναντι τῆς βορειοανατολικῆς ἄκρας τῆς νήσου Κερκύρας καὶ σχηματίζει τὸ βόρειον τῆς Κερκύρας στενόν. Παράκτια νησίδια ἐνταῦθα φέρουν τὸ ὄνομα *Τετρανήσι*. Ἡ ἀκτὴ αὕτη ἔχει μεσημβρινὴν διεύθυνσιν μέχρι τοῦ ὅρμου *Ὀγχησμοῦ* (σήμερον *Ἁγίων Σαράντα*), χρησιμεύοντος ὡς λιμένος τῆς βορείου Ἠπείρου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄρχεται ὁδὸς πρὸς τὸ Δέλβινον, Ἀργυρόκαστρον καὶ Ἰωάννινα. Ἐκεῖθεν ἡ ἀκτὴ καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον ἀπότομος. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Κεφαλὴ* ἡ ἀκτὴ μορφοῦται διὰ παρακτίου ὀροσειρᾶς, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομα *Κεραύνια* ὄρη, ὑψούμενα μέχρι 2025 μ. Μικρὸς ἐνταῦθα λιμὴν καλεῖται *Πάνορμος*, πολλὰ δὲ χωρία, ὡς τὰ τῆς Χιμάρας, εἶναι ἐκτισμένα ἐπὶ τῶν κλιτύων αὐτῶν. Ἡ ὀροσειρὰ αὕτη, καθ' ἣν μικροὶ καὶ ἀσήμαντοι ὅρμοι σχηματίζονται, τελευτᾷ εἰς τὸ χερσονησίζον θυελλῶδες ἀκρωτήριον *Ἀκροκεραύνια*, καταλῆγον εἰς τὰ ἔσχατα ἀκρωτήρια *Γλῶσσα* (δυτικώτατον) καὶ *Καρλοβέζι* (βορειότατον). Συνέχεια τῶν Ἀκροκεραυνίων εἶναι ἡ νῆσος *Σάσων* (Σάσενο), εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήκουσα, ὡς καὶ τὸ ἀπέναντι ταύτης τμῆμα τῶν Ἀκροκεραυνίων (ἰταλ. Linguetta). Τὰ μέρη ταῦτα δεσπόζουν τοῦ νοτιοανατολικῶς ἀνοιγομένου κόλπου τοῦ Αὐλῶνος, ἐνταῦθα δ' εἶναι τὸ ὅριον τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ Ἰονίου πελάγους.

Ὁ φωτισμὸς τῶν παραλίων τῆς Ἠπείρου διεξάγεται ἐπαρκῶς. Πλὴν τῶν φάρων καὶ φανῶν τοῦ *Ἀμβρακικοῦ* καὶ τῆς *Πρεβέζης* (βλ. λ.) καὶ τῶν κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους ἐστημένων, φωτίζονται προσεχῶς καὶ αἱ τοποθεσίαι Ἡγουμενίτσα, Πάργα καὶ Σαγιάδες. Μεγάλοι εἶναι οἱ φάροι τῶν νησίδων Σύβοτα καὶ Σάσωνος. Ὁ πρῶτος, ἱδρυθεὶς ἀπὸ τοῦ 1884, κεῖται εἰς 39° 24′ β. π. καὶ 20° 14′ ἀ. μ. εἰς ὕψος 282 ποδῶν καὶ ὁρατὸς ἀπὸ ἀποστάσεως 20 μιλλίων. Ρίπτει λευκὰς ἀναλαμπὰς ἀνὰ 30′, ἑκάστης ἀναλαμπῆς διαρκείας 9′. Ὁ ἐν τῇ Σάσωνι φάρος, ἱδρυθεὶς ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ ἀνακαινισθεὶς τῷ 1920, εὑρίσκεται εἰς ὕψος 651 ποδῶν (40° 30′ β. π., 19° 17′ γ. μ.), ὁρατὸς ἀπὸ ἀποστάσεως 19 μιλλίων. Ρίπτει ἀναλαμπὰς ἀνὰ 15′. Παρὰ τοῦτον μικρότερος ἵσταται κατὰ τὸν κολπίσκον τοῦ Ἁγίου Νικολάου μὲ σταθερὸν ἐρυθρὸν φῶς, φωτίζων εἰς ἀπόστασιν μέχρι 3 μιλλίων. Σημειωτέος ἔτι ὁ παρὰ τὸν Αὐλῶνα φάρος τοῦ ἀκρωτηρίου Πελασγία (40° 25′ β. π., 19° 30′ γ. μ.) μὲ ἐρυθρὸν σταθερὸν φῶς καὶ ὁρατὸν ἐξ ἀποστάσεως μέχρις 6 μιλλίων (βλ. καὶ λ. *Ἀδριατικόν*). Ι. Σ. Σ.

— [ΟΙΚΟΝΟΜ.] Ἡ Ἤπειρος, λόγῳ κυρίως τῆς ἐλλείψεως δημοσίας ἀσφαλείας καὶ ἐπαρκοῦς συγκοινωνίας, παράγει μέρος μόνον τῶν ὅσων ἡ γῆ δύναται ν' ἀποδώσῃ· ἀλλὰ καὶ τῶν παραγομένων δὲν γίνεται πλήρης χρησιμοποίησις καὶ ἐξαγωγή, διότι τὰ ὑπάρχοντα συγκοινωνιακὰ μέσα δὲν ἐπιτρέπουν εὐχερῆ μεταφορὰν αὐτῶν. Τὸ δημόσιον εἰσπράττει, πλὴν τῶν ἄλλων φόρων, σημαντικὰ ποσὰ ἐκ τελωνειακῶν δασμῶν, ἐξ ἐνοικίων τῶν ἰχθυοτροφείων, ἐκ δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς ἁλιείας κτλ.

Γεωργία. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐπεκράτει καὶ ἐν Ἠπείρῳ ὁ τιμαριοκρατισμός, ὁ ὁποῖος διετηρήθη μέχρι τοῦ 1319, καθὼς φαίνεται ἐκ χρυσοβούλλου Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβυτέρου. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Τούρκων (1431) ἐπῆλθον μεταβολαί, πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπὸ τοιοῦτον σύστημα εὗρε τὴν Ἤπειρον ὁ κατακτητής, διατηρήσας τοῦτο μὲ μερικὰς μεταβολάς. Οἱ σουλτᾶνοι διένειμαν τὴν κατακτηθεῖσαν γῆν εἰς μουσουλμάνους διακριθέντας εἰς τὸν πόλεμον ἢ τὴν πολιτικὴν καὶ οὕτως ἀπετελέσθησαν τὰ *ζιαμέτια* (=τιμάρια) ἢ ἐξεχώρησαν τὴν ἐπικαρπίαν ὡρισμένης περιοχῆς ἢ χωρίου εἰς Χριστιανοὺς ἢ Μουσουλμάνους *σπαχῆδες* καὶ ἀπετελέσθησαν τὰ *σπαχηλίκια*. Ὁ *ζαΐμ*, δηλαδὴ ὁ τιμαριοῦχος, ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνοι-

Digitized by Google

κιάζῃ τὸ κτῆμα ἢ καὶ νὰ τὸ μεταβιβάζῃ, ἐλάμβανε δὲ γεώμορον, ἐπικαρπίαν καὶ δεκάτην. Εἰδικώτερον ἡ ἀπόληψις τούτων ἐγίνετο ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς δεκάτης, ἥτις ἀνήρχετο εἰς 12, 5%, ἐλάμβανε παρὰ τοῦ καλλιεργητοῦ διὰ γεώμορον τὸ $1/8$ τῆς παραγωγῆς δημητριακῶν, διὰ δικαίωμα βοσκῆς δύο γρόσια κατὰ κεφαλὴν μικροῦ ζῴου, ἐφ' ὅσον ταῦτα ὑπερέβαινον τὰ εἴκοσιν, ἄλλως ἐλάμβανεν ἓν ζῷον (*ἀραδιάτικο*), ἐκ τῶν ὀσπρίων τὸ $1/8$ (*κουροὺ ἰράτ*), ἐκ τῶν ὀπωρῶν τὸ $1/2$, ἐκ τῶν σταφυλῶν τὸ $1/4$. Τὰ ποσὰ αὐτὰ ἐποίκιλλον ἀναλόγως τῆς βουλιμίας τοῦ τιμαριούχου καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ *σούμπαση* (ἀντιπροσώπου τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ διευθυντοῦ τοῦ κτήματος), Ἀλβανοῦ πάντοτε, ὥστε τὸ σύνολον τῶν παρὰ τῶν καλλιεργητῶν ἐκχωρουμένων προϊόντων νὰ φθάνῃ τὰ 60% τῆς παραγωγῆς. Τὸ ζιαμὲτ ἐξελίσσεται βραδύτερον εἰς *τσιφτλὶκ* (=τόπον ζευγηλασίας), ἡ δὲ δεκάτη εἰσπράττεται πλέον παρὰ τοῦ κράτους διὰ τοῦ ἐνοικιαστοῦ, ὅστις παντοίας πιέσεις ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν καλλιεργητῶν.

Τὸ σπαχηλίκι εἶναι ἀνάλογον περίπου τοῦ ζιαμέτ. Ὁ σπαχῆς ἐκ τῆς περιοχῆς ἥτις τῷ ἐξεχωρήθη λαμβάνει γεώμορον κλπ., ὑποχρεούμενος ὅπως συντηρῇ πολεμικὸν ἵππον καὶ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας μετ' ἀριθμοῦ ὀπαδῶν. Οἱ σπαχῆδες ἀρχικῶς ἦσαν Χριστιανοὶ καὶ εἶχον σημαίαν φέρουσαν σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὴν ὁποίαν ὅμως ὑπεχρεοῦντο ὅπως ἀντικαθιστῶσι διὰ τῆς τουρκικῆς, ὅταν ἐξεστράτευον πέραν τῆς Πίνδου. Ὡς ἀποκλειστικὸν σχεδὸν προνόμιον τῶν Χριστιανῶν διετηρήθησαν τὰ σπαχηλίκια μέχρι τοῦ 1635, ὁπότε, ἐπὶ σουλτάνου Μουράτ, ὑπεχρεώθησαν ὅπως ἐξωμόσουν. Ἀφορμὴ πρὸς τοῦτο ἐδόθη ἔκ τινος ἐκστρατείας καθ' ἣν ὁ ἀρχηγὸς σώματος Ἠπειρωτῶν σπαχήδων, ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔφευγον διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀναπετάσας τὴν χριστιανικὴν σημαίαν κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης, ἐμψυχώσας τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἠπειρώτας. Ὁ σουλτᾶνος μαθὼν τὸ γεγονὸς ἐφοβήθη διὰ τὸ χαλιφᾶτον ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοιούτου στρατοῦ καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς σπαχῆδες ὅπως ἐξισλαμισθῶσι. Πολλοὶ ἠρνήθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξωμόσαντες ἐξοντώθησαν βραδύτερον μετὰ τῶν γενιτσάρων. Τὰ σπαχηλίκια ἐξειλίχθησαν εἰς ζιαμὲτ καὶ βραδύτερον εἰς τσιφτλίκ. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τουρκικῆς κατοχῆς ἡ χώρα ἀπετελεῖτο ἀπὸ *κεφαλοχώρια*, τῶν ὁποίων ἡ γῆ ἀνῆκεν εἰς τοὺς κατοίκους (καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ μᾶλλον ἄγονα ὀρεινὰ χωρία), ἀπὸ *ἰμλιάκια* ἤτοι ἐθνικὰς γαίας, αἵτινες ἐξεμισθοῦντο, καὶ ἀπὸ *τσιφλίκια*. Ἡ τοιαύτη κατανομὴ τῆς γῆς καὶ ἡ ἀφόρητος κατάστασις ὑφ' ἣν διεβίου ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμός, λόγῳ τῶν ἐπαχθῶν φορολογιῶν καὶ τῆς σκληρᾶς δουλείας, ἥτις ἐν Ἠπείρῳ ἦτο ἔτι σκληροτέρα ἐκ τῆς γειτνιάσεως μὲ τὴν Ἀλβανίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς πρόοδον γεωργικὴν τοῦ τόπου. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν μαρασμὸν τῆς γεωργίας συνετέλεσε καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀρξαμένη μεταναστευτικὴ κίνησις.

Εἰς τὰ τσιφλίκια, λόγῳ τῆς ἐκτελέσεως παρά τινων ἰδιοκτητῶν ἔργων βελτιώσεως, τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν χωρικῶν πρὸς καλλιέργειαν καὶ τῆς παροχῆς εἰς τοὺς καλλιεργητὰς εὐκολιῶν τινων (διανομὴ σπόρου, χορήγησις ἀροτριώντων κλπ.), ἡ παραγωγὴ ἦτο κάπως μεγαλυτέρα. Ὁ τσιφλικοῦχος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐκδιώξῃ τοῦ κτήματος τὸν κολλῆγον, ὅστις ἦτο κληρονομικὸς νομεύς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Προτιμῶντες ὅμως οἱ τσιφλικοῦχοι τὸ ἀκοπώτερον, ταχύτερον καὶ βεβαιότερον κέρδος, προετίμων τὴν μεταβολὴν τῶν ἀγρῶν εἰς λειμῶνας καὶ οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ τὸ μέγιστον μέρος τῶν πεδινῶν καὶ γονίμων τμημάτων τῆς χώρας μετεβλήθη εἰς λειμῶνας καὶ βοσκάς, ἐξαιρουμένης πεδινῆς ἐκτάσεως παρὰ τὴν Πρέβεζαν, ἥτις ἐδημιουργήθη εἰς ἐλαιῶνα, ὑποχρεωθέντων πρὸς τοῦτο τῶν κατοίκων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν γαιῶν εἰς βοσκὰς συνετέλεσε καὶ ἡ μετανάστευσις, ἡ ζήτησις εἰς τὸ ἐξωτερικὸν κτηνοτροφικῶν εἰδῶν καὶ ἡ ἔλλειψις ἀγροτικῆς ἀσφαλείας, ἥτις καὶ εἰς τὰ κεφαλοχώρια ἠνάγκαζε τοὺς καλλιεργητὰς νὰ περιορίζουν τὴν καλλιέργειαν πέριξ μόνον τοῦ χωρίου. Λόγῳ τῆς σπατάλης, ἥτις ἐχαρακτήριζε τοὺς Τούρκους τσιφλικούχους, καὶ τοῦ περιορισμοῦ κάπως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐθαιρεσίας, πρὸς χρηματισμὸν πολλοὶ τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τὰ τσιφλίκια των εἰς Χριστιανούς.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας ἤρχισεν ἡ ἀπαλλοτρίωσις τῶν τσιφλικίων. Τὸ μέτρον τοῦτο, ἡ ἐγκατάστασις ἀγροτικῶν προσφυγικῶν πληθυσμῶν, ἡ ὑπερτίμησις, ἡ ἐπελθοῦσα ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ αἱ δυσκολίαι περὶ τὴν μετανάστευσιν ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐν Ἠπείρῳ. Ἡ μεγάλη διαφορὰ κλίματος παραλίων καὶ ἐνδοχώρας ἐπιτρέπει τὴν καλλιέργειαν ἐν Ἠπείρῳ μεγάλης ποικιλίας φυτῶν. Ἡ ποσότης τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἂν καὶ ἀρκετὴ (1 μέτρον περίπου), ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς κακῆς κατανομῆς καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ξηρικῶν πρωΐμων καλλιεργειῶν. Εἰς τὴν θερινὴν ἀνομβρίαν ἐπιπροστίθεται καὶ ὁ λίβας. Τὸ ἔδαφος τῶν πεδιάδων εἶναι βαθὺ καὶ γόνιμον, γονιμώτεραι δὲ αἱ παρὰ τὴν Ἄρταν προσχώσεις καὶ αἱ πεδιάδες τοῦ Λούρου καὶ Φαναρίου. Αἱ κλιτύες τῶν βουνῶν παρέχουσιν ἔδαφος ἀμμοαργιλλῶδες, ἀσβεστοῦχον, μετρίας γεωργικῆς ἀξίας λόγῳ τῶν διαβρώσεων καὶ τοῦ μικροῦ του βάθους. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς δενδροκομίας, ἥτις ἐνδείκνυται διὰ τὰς ὀρεινὰς αὐτὰς ἐκτάσεις, ἀποτελούσας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἐδάφους, προσκόπτει εἰς τὴν ἔλλειψιν συγκοινωνίας, καὶ οὕτως ἡ καλλιέργεια εἰς τὰ ὀρεινὰ αὐτὰ τμήματα περιορίζεται εἰς τὴν τῶν σιτηρῶν καὶ ἀραβοσίτου, ὅστις ὅμως μόνον ἐφ' ὅσον καθίσταται δυνατὴ ἡ ἄρδευσις δίδει ἀσφαλῆ ἐσοδείαν. Κυρίως εἰπεῖν ὁ Ἠπειρώτης γεωργὸς τοῦ μὲν ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας ἀσχολεῖται μὲ τὴν καλλιέργειαν σιτηρῶν καὶ ἀραβοσίτου, τῶν δὲ παραλίων μὲ τὴν τῆς ἐλαίας καὶ τῶν ἑσπεριδοειδῶν. Σποραδικῶς καλλιεργοῦνται καπνὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων ἐπιτευχθείσης παραγωγῆς καλῆς ποιότητος, ἄμπελοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν αἱ τῆς περιφερείας Ζίτσης καὶ Δολιανῶν, ὀπωροφόρα δένδρα εἰς τὴν περιφέρειαν Ἄρτης καὶ Ζαγορίου, ὄρυζα εἰς τὴν περιφέρειαν Φαναρίου καὶ Φιλιατῶν, καὶ ἄλλα δευτερεύοντα προϊόντα. Συμπλήρωμα τοῦ εἰσοδήματος παρὰ ταῖς πλείσταις γεωργικαῖς οἰκογένειαις εἶναι τὸ ἐκ τῆς μικρᾶς κτηνοτροφίας προερχόμενον. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς γῆς διεξάγεται κατὰ τρόπον μᾶλλον καθυστερημένον. Εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς ἡ γεωργία, ἕνεκα τῆς ἀποδημίας τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ, εὑρίσκεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χεῖρας γυναικῶν. Γενικῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρεῖται ἀναμφισβήτητος πρόοδος εἰς τὴν γεωργικὴν παραγωγήν. Ἐν Ἠπείρῳ λειτουργοῦσι τρία πρακτικὰ γεωργικὰ σχολεῖα, μία τυροκομικὴ σχολή, δύο δενδροκομικοὶ σταθμοὶ καὶ σταθμὸς ἐπιβητόρων.

Ἡ ἐπίσημος στατιστικὴ τοῦ 1928 δίδει τοὺς κάτωθι ἀριθμοὺς διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν τῆς χώρας, συνολικῆς ἀξίας 281.288.285 δραχμῶν.

Καλλιεργηθεῖσαι ἐκτάσεις			*Στρεμματικὴ ἀπόδοσις*	
Σῖτος	141.618	στρέμματα	50	χλγρ.
Κριθὴ	44 715	»	45	»
Σμιγὸς	6.210	»	44	»
Ἀραβόσιτος	282.707	»	60	»
Βρόμη	78.962	»	56	»
Σίκαλις	23.665	»	46	»
Ὄρυζα	16.666	»	60	»
Ὄσπρια	12.098	»	33	»
Γεώμηλα καὶ λαχανικὰ	10 355	»	153	»
Καπνὸς	8.110	»	40	»
Ἄλλα βιομηχανικὰ φυτὰ	1.156	»	—	
Σανοὶ διάφοροι	15.480	»	224	»
Ἄμπελοι	42.639	»	259	»

Ἡ παραγωγὴ προϊόντων δενδρώδους καλλιεργείας, ἀντιπροσωπεύουσα συνολικὴν ἀξίαν δραχμῶν 65.703.518, εἶναι ἡ ἑξῆς κατὰ τὴν αὐτὴν στατιστικήν:

Ἔλαιον	μετρικοὶ στατῆρες	27163,	ἀξίας	47.010.549	δρχ.
Ἐλαῖαι	» »	16057	»	10.034.750	»
Ἑσπεριδοειδῆ			»	3.329.603	»
Μῆλα			»	192.751	»
Ἀπίδια			»	574. —	»
Σῦκα ξηρὰ			»	583.985	»
Κάστανα			»	436 820	»
Ἀμύγδαλα			»	558.065	»
Καρύδια			»	1.731.845	»
Βελανίδια			»	451.150	»

Τὸ σύνολον ἐπομένως ὅλης τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Ἠπείρου ἀντιπροσωπεύει ἀξίαν δραχμῶν 346.991.804. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι θὰ πλησιάζουν περισσότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν αὐξηθοῦν κατὰ ποσοστὸν 30%.

Δ. ΠΑΝΤΕΛΛΙΑΣ

Κτηνοτροφία. Ἐν Ἠπείρῳ ἡ κτηνοτροφία, ἰδίᾳ τῶν γαλακτοπαραγωγῶν ζῴων, εἶναι μία ἐκ τῶν κυριωτέρων πηγῶν τοῦ ἐγχωρίου πλούτου. Διαιρεῖται δὲ εἰς γεωργικὴν οἰκόσιτον ἢ ἡμιοικόσιτον καὶ εἰς νομαδικὴν τοιαύτην. Ἡ γεωργικὴ ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν μονίμως ἐγκατεστημένων εἰς τὰ διάφορα χωρία γεωργῶν, οἵτινες διατρέφουσι καὶ ἀριθμόν τινα ζῴων πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀναγκαίας κόπρου διὰ τὴν λίπανσιν τῶν ἀγρῶν των καὶ πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀκαλλιεργήτων ἢ ἐν ἀγραναπαύσει διατελούντων ἀγρῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰ χωρία, ἔνθα ἡ βοσκήσιμος ἔκτασις εἶναι μικρά, διατηρεῖ ἑκάστη οἰκογένεια μικρόν τινα ἀριθμὸν αἰγοπροβάτων, ἅτινα βόσκουσιν εἰς τὰς ἀκαλλιεργήτους ἐκτάσεις τῆς κοινότητος ὑπὸ τὴν φύλαξιν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ποιμένων, κοινῶν δι' ἅπαντα τὰ ζῷα ἑκάστου χωρίου. Εἰς δὲ τὰ χωρία, ἔνθα ἡ βοσκήσιμος ἔκτασις εἶναι μεγάλη, οἱ χωρικοὶ διατρέφουσι μεγαλύτερον ἀριθμὸν αἰγοπροβάτων, ἅτινα βόσκουσιν εἰς τὰς κοινοτικὰς βοσκὰς ἢ καὶ εἰς ἰδιωτικὰς τοιαύτας. Ἐσχάτως, λόγῳ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγροκτημάτων καὶ τῆς παραχωρήσεως πολλῶν βοσκησίμων ἐκτάσεων πρὸς καλλιέργειαν εἰς ἀκτήμονας καλλιεργητάς, ὡρίσθη, δι' ἕκαστον καλλιεργητήν, ἔκτασις ἐπαρκὴς πρὸς βοσκὴν 25 προβάτων, οἱ δὲ ἔχοντες μεγαλύτερα ποίμνια ἐνοικιάζουσι τὰς ἀναγκαιούσας αὐτοῖς βοσκάς, εἴτε ἐντὸς τῆς περιφερείας τῶν χωρίων των, ἐκ τῶν ἀγραναπαυομένων καλλιεργησίμων γαιῶν, εἴτε εἰς ἄλλας περιφερείας, ἔνθα ὑπάρχει περίσσεια βοσκησίμων ἐκτάσεων.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ἡ φύλαξις τῶν ποιμνίων γίνεται συνήθως ὑπὸ μελῶν ἑκάστης οἰκογενείας. Συχνότατα ὅμως, πρὸς περιορισμὸν τῶν γενικῶν ἐξόδων καὶ καλυτέραν χρησιμοποίησιν τῶν βοσκῶν, ἑνώνουσι (σμίγουν) τὰ ποίμνιά των δύο, τρεῖς ἢ καὶ περισσότεροι χωρικοὶ καὶ ἐκμεταλλεύονται ταῦτα συνεταιρικῶς.

Ἡ παρὰ τῶν γεωργῶν ἀσκουμένη κτηνοτροφία παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι τὰ ζῷα δὲν ἐκτίθενται εἰς μεγάλας ταλαιπωρίας, ὅπως τὰ νομαδικά, διότι ἡ φυσικὴ βοσκὴ συμπληροῦται διὰ γρασιδίων, πρὸς τοῦτο καλλιεργουμένων, ξηροῦ χόρτου κατὰ τοὺς βαρεῖς χειμῶνας καὶ τὰς ξηρασίας καὶ διὰ διαφόρων ὑπολειμμάτων τῆς γεωργίας· ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἡ κτηνοτροφία αὕτη εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἀναπτύξεως διὰ βελτιώσεως τῆς γενεᾶς τῶν ζῴων, διὰ καλλιεργείας κτηνοτροφικῶν φυτῶν, διὰ μεθοδικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ γάλακτος εἰς μόνιμα συνεταιρικὰ γαλακτοκομεῖα κτλ.

Ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία ἀσκεῖται ἐν Ἠπείρῳ παρὰ τῶν κυρίως σκηνιτῶν, περιλαμβανόντων τοὺς Ἀλβανοβλάχους ἢ Καραγκούνηδες καὶ τοὺς Σαρακατσάνους, καὶ παρὰ τῶν ἐχόντων μὲν μόνιμον κατοικίαν, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός των ὄντων ἠναγκασμένων νὰ εἶναι νομάδες. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν περιλαμβάνονται οἱ Κουτσόβλαχοι καί τινες κάτοικοι τῶν περιφερειῶν Ζαγορίου, Μαλακασίου καὶ Τζουμέρκων, οἵτινες ἔχουσι μὲν μόνιμον θερινὴν κατοικίαν, ἀλλὰ μεταβαίνουσι κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὰς χειμερινὰς βοσκὰς (χειμάδια), ἔνθα ζῶσιν ὡς σκηνῖται μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἀρχεγόνου συνεταιρισμοῦ τῶν τσελιγκάτων. Οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι παραχειμάζουσιν εἰς τὰς χειμερινὰς βοσκὰς Φιλιππιάδος, Ἄρτης, Πρεβέζης, Τσαμουργιᾶς, ἐλάχιστοι εἰς τὴν περιφέρειαν Ἰωαννίνων καί τινες, ἐκ τῶν Τζουμέρκων, εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας· παραθερίζουσι δὲ εἰς τὰ θέρετρα τοῦ Ζαγορίου, Μαλακασίου, Τζουμέρκων, Κονίτσης καὶ Ἀλβανίας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐμειώθη σημαντικῶς ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία, διότι, λόγῳ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγροκτημάτων, περιωρίσθησαν αἱ χειμεριναὶ βοσκαί, πλεῖσται τῶν ὁποίων παρεδόθησαν εἰς ἀκτήμονας καλλιεργητάς, οἵτινες ἄλλας μὲν τούτων καλλιεργοῦσι, ἄλλας δὲ χρησιμοποιοῦσι πρὸς βόσκησιν τῶν ὁσημέραι αὐξανομένων ποιμνίων των. Ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων ἐν Ἠπείρῳ ἀνέρχεται εἰς 900.000 περίπου, τῶν δὲ αἰγῶν εἰς 500 000. Πλὴν τῶν αἰγοπροβάτων διατρέφεται εἰς τὰ χωρία καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀγελάδων, χρησιμοποιουμένων κυρίως μὲν πρὸς παραγωγὴν ἀροτριώντων βοῶν, ἐν μέρει δὲ πρὸς παραγωγὴν γάλακτος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγελάδων, ἐξ ὧν ἀμέλγονται περὶ τὰς 12.000, μετὰ τῶν βοῶν, ἀνέρχεται εἰς 60.000 περίπου. Διαιτῶνται προσέτι ἐν Ἠπείρῳ περὶ τὰς 12.000 ἵππων, 10.000 ἡμιόνων καὶ 15 000 ὄνων. Τὰ ζῷα ταῦτα ἐλαττοῦνται ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ αὐτοκινήτου. Οἱ χοῖροι ἀνέρχονται εἰς 20.000 περίπου· ἐκτρέφονται δὲ ἐν μεγαλυτέρᾳ κλίμακι εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῶν νομῶν Πρεβέζης καὶ Ἄρτης. Διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς γενεᾶς τῶν ζῴων καὶ τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων λειτουργοῦσι δύο κρατικὰ ἱδρύματα ἐν Ἰωαννίνοις: ὁ σταθμὸς ἐπιβητόρων, ἱδρυθεὶς τῷ 1913, καὶ ἡ τυροκομικὴ σχολή, ἡ μόνη ὑπάρχουσα ἐν Ἑλλάδι, ἱδρυθεῖσα τῷ 1917.

Τὰ ἐν Ἠπείρῳ κατασκευαζόμενα γαλακτοκομικὰ προϊόντα εἶναι τὰ ἑξῆς: Σκληροὶ τυροὶ (κεφαλοτύριον, βεζιά, κασέρι) περὶ τὸ 1.000 000 ὀκάδες, λευκοὶ τυροὶ (φέτα εἰς ὀκάδας, βαρέλλια καὶ λευκοσιδηρᾶ δοχεῖα) περὶ τὸ 1.500.000 ὀκάδες, μυζήθρα ἀποβουτυρωμένη (γκίζα) περὶ τὰς 300.000, μυζήθρα παχεῖα εἰς κεφάλια (οὖρδα) περὶ τὰς 1500, βούτυρον περὶ τὰς 600.000. Ἐκ τῶν προϊόντων τούτων ἐξάγονται: ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ποσὸν τῶν σκληρῶν τυρῶν, περὶ τὰς 300.000 ὀκάδας λευκοῦ τυροῦ, περὶ τὰς 150.000 βουτύρου καὶ περὶ τὰς 1.000 οὖρδας, τὰ δὲ λοιπὰ ποσὰ καταναλίσκονται ἐν τῷ τόπῳ.

Ν. ΖΥΓΟΥΡΗΣ

Ἰχθυοτροφία. Τὸ εἰς ἰχθῦς περιεχόμενον τῶν παραλίων τῆς Ἠπείρου παρουσιάζει ἱκανὸν πλοῦτον εἰς εἴδη καὶ ποσότητας, ἀλλὰ λόγῳ τῆς πλημμελοῦς ἁλιείας, ἥτις διενεργεῖται, ἡ ἀπόδοσις εἶναι σχετικῶς μικρά. Ἀντιθέτως ὁ ἐν ταῖς λιμνοθαλάσσαις καὶ ἰχθυοτροφείοις ἁπαντῶν πλοῦτος τῶν θαλασσίων ζῴων καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ πρόσοδοι εἶναι ἀξιολογώταται.

Τὰ κυριώτερα ἰχθυοτρόφα ὕδατα τῆς Ἠπείρου εἶναι οἱ ποταμοὶ Ἄραχθος καὶ Λοῦρος, ὡς καὶ τὰ περὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον εὑρισκόμενα ἰχθυοτροφεῖα τῆς Πρεβέζης. Ἐκ τῶν πολλῶν ἰχθυοτροφείων ἄξια λόγου εἶναι τέσσαρα: τὸ *Μάζωμα*, τὸ *Τουκαλιό*, ἡ *Λογαροῦ* καὶ τὸ *Χελοδίβαρο* ἢ *Βαθύ*. Κυριώτεροι ἰχθύες εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἰχθυοτρόφα ὕδατα ἁπαντῶντες εἶναι: ἡ *τρίγλη* (Mulus), κοινῶς *μπαρμπούνι*, ὁ *σάργος ὁ ρονδελέτιος* (Sargus rondeletii), κοινῶς *σαργός*, ὁ *σάργος ὁ δακτυλιωτὸς* (Sargus annularis), κοινῶς *σπάρος*, ἡ *σκόρπαινα ὁ χοῖρος* (Scorpaena porcus), κοινῶς *σκορπιός*, ὁ *μελάνουρος ὁ κοινὸς* (Oblata melanura), κοινῶς *μελανούρι*,

Digitized by Google

ἡ *μαίνη ἡ κοινὴ* (Maena vulgaris) κοινῶς *μέλλωνα*, ἡ *σμαρὶς ἡ κοινὴ* (Smaris vulgaris), κοινῶς *μαρίδα*, ὁ *μουγίλος ὁ κέφαλος* (Mugil cephalus), κοινῶς *κέφαλος* ἢ *κεφαλᾶς*, ὁ *λαβραξ ὁ κοινὸς* (Labrax vulgaris), κοινῶς *λαβράκι*, ὁ *γωβιὸς ὁ κοινὸς* (Gobius vulgaris), κοινῶς *γωβιὸς* ἢ *κωβιός*, ἡ *γλῶσσα ὁ λάσκαρις* (Solea lascaris) κοινῶς *γλῶσσα*, ἡ *βελόνη ἡ ὀξεῖα* (Belone acus), κοινῶς *ζαργάνα*, ὁ *χρύσοφρυς ὁ κοινὸς* (Crysophrys auratus), κοινῶς *κότσα* ἢ *τσιπούρα*, ὁ *ἔγχελυς ὁ κοινὸς* (Anguilla vulgaris), κοινῶς *χέλι* ὡς καὶ πλεῖσται αὐτοῦ παραλλαγαί, *ἀσπρόχελο, σουβλομύτικο*, κτλ. Ἐκ τῶν ἄλλων θαλασσίων ζῴων ἀπαντᾷ ὁ *μυτῖλος* (Mytilus), κοινῶς *μύδι*, ἡ *πίνη ἡ εὐγενὴς* (Pinna nobilis), κοινῶς *πῖνα*, τὸ *ὄστρεον τὸ κοινὸν* (Ostrea edulis), κοινῶς *στρείδι*, ἡ *κτεὶς ἡ κοινὴ* (Pecten vulgaris), κοινῶς *χτένι*, ὁ *σωλὴν ὁ σωληνοειδὴς* (Solen vagina), κοινῶς *σ(ου)λῆνα*, κτλ.

Δ. Ν. Π.

Ἐμπόριον καὶ ***Βιομηχανία***. Οἱ Ἠπειρῶται ἀνεδείχθησαν ἐμπορικώτατοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἤδη ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀναφαίνονται τὰ Ἰωάννινα ὡς ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Τὸ ἀπὸ 1319 χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, ἐξαῖρον τὴν οἰκονομικὴν θαλερότητα τῶν *Ἰωαννίνων*, ὁρίζει, ὅπως οἱ Ἰωαννῖται ἐμπορεύωνται ἄνευ τελωνειακῶν διατυπώσεων (ἀκκομέρκευτοι) καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ πλέον ἀναφέρει παροικίαν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ πόλει, συρρεόντων, ὡς γνωστόν, ὅπου ὑπάρχει ἐμπορικὴ κίνησις. Τὸ χρυσόβουλλον, καθιεροῦν δεκαπενθήμερον ἐμποροπανήγυριν, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μέρος τῶν συναλλαγῶν ἐτελεῖτο δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου. Ἀντικείμενα τοῦ ἐμπορίου ἀπετέλουν προϊόντα γεωργικά, κτηνοτροφικά, εἴδη τῆς κατ' οἶκον βιομηχανίας καὶ χειροτεχνίας, κ. ἄ.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπιφανεστάτη ἐμπορικὴ πόλις ὑπῆρξε καὶ ἡ Ἄρτα· βραδύτερον ἀναφαίνονται ἡ *Πάργα* καὶ ἡ *Πρέβεζα*. Ἀμφότεραι προώδευσαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἀπετέλεσαν οὐ μόνον ναυτικὰς βάσεις τῶν Ἑνετῶν, ἀλλὰ καὶ ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς ἐνδοχώρας. Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν οἱ Ἠπειρῶται καλλιεργοῦν ἐντατικῶς τὰ γράμματα· ἡ ἐκπαίδευσις ἀποβαίνει ἰσχυρότατον ὅπλον διὰ τοὺς ἐμπόρους, ταυτοχρόνως δὲ ἡ πολιτικὴ θέσις τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, ὡς ἕδρας μεγάλης διοικητικῆς καὶ στρατιωτικῆς περιφερείας, ἐνισχύει τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἐμπορικὴν αὐτῆς θέσιν. Ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐποχῆς ἀκμῆς τῶν γραμμάτων, οἱ Ἠπειρῶται ἀναδεικνύονται ἐπιτηδειότατοι ἔμποροι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐπωφελούμενοι τῆς εὐνοϊκῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἠπείρου, ἐγκαθίστανται εἰς τὴν ἐμπορικωτάτην Ἑνετίαν, μεθ' ἧς διενεργεῖται σημαντικὸν ἐμπόριον, ἐνῷ ἐξ ἄλλου συνάπτονται ἐμπορικαὶ σχέσεις καὶ μετὰ τῆς Τεργέστης, Βιέννης, Νεαπόλεως, Λιβόρνου, Μασσαλίας καὶ ἄλλων πόλεων. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις μετὰ τῆς Εὐρώπης, Ἑπτανήσου καὶ ἄλλων μερῶν διεξήγετο διὰ τῶν λιμένων Σαγιάδος καὶ Σαλαώρας· ἐξήγοντο δὲ δέρματα, ἔρια, βάλανοι, ὄρυζα, καπνά, κάπες εἰς δέματα καὶ κατειργασμένα δέρματα μικρῶν ζῴων. Ἀντ' αὐτῶν εἰσήγοντο σακχάρεις, ἐριοῦχα, μέταλλα, ἰνδικόν, κοκκινέλη, χρυσονήματα, σειρήτια καὶ ἄλλα, ὧν μέρος μὲν διὰ τὴν ἐπιτόπιον κατανάλωσιν, ἄλλα δὲ διαμετακομιστικῶς διὰ τὴν Θεσσαλίαν, Ἀλβανίαν καὶ Δ. Μακεδονίαν.

Ἐπίσης ἀντικείμενα ζωηροῦ ἐμπορίου ἀπετέλεσαν καὶ ὡρισμένα εἴδη βιομηχανιῶν καὶ τεχνῶν ἀκμαζουσῶν τότε ἐν Ἠπείρῳ. Ἄξιαι ἰδίας μνείας εἶναι ἡ βυρσοδεψία, ἡ γουναρική, ἡ χρυσοκεντητικὴ καὶ ἡ χρυσοχοΐα. Οἱ Ἰωαννῖται βυρσοδέψαι κατειργάζοντο δέρματα οὐ μόνον διὰ τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν, Θεσσαλίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας. Ἡ γουναρικὴ ἠρίθμει δεκάδας ἐργοστασίων, ἀπασχολούντων ἀνὰ 40—50 ἐργάτας ἕκαστον, τὰ δὲ κατεργαζόμενα γουναρικὰ ἀπεστέλλοντο εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ χρυσοκένται ἐποίκιλλον στολὰς ἁρματολῶν καὶ Ἀλβανῶν, ἐνδύματα γυναικεῖα καὶ προικῷα, οἱ δὲ χρυσοχόοι κατεσκεύαζον μετ' ὀριστοτεχνίας ἀργυρᾶ σκεύη, κοσμήματα γυναικῶν, ἐκκλησιαστικὰ ἀντικείμενα, ὡς καὶ ἀργυρᾶ καὶ ἐπίχρυσα ὅπλα, ὅλα δὲ αὐτὰ ἐμπορεύοντο οἱ Ἠπειρῶται ὄχι μόνον ἐπιτοπίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν.

Ἐξέχουσαν ἐπίσης θέσιν κατέλαβε καὶ ἡ ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ Μοσχόπολις, ἀποτελέσασα κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον μὲ πληθυσμὸν 60 χιλιάδων κατοίκων. Ἐκυριάρχησεν ἐμπορικῶς ἐπὶ μεγάλης ἀκτῖνος τῆς Βαλκανικῆς εἰς παντοειδῆ προϊόντα, ἐν οἷς καὶ βιομηχανικὰ (ἐριουργίας, ταπητουργίας καὶ ἄλλα), μέχρι τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἐν ἔτει 1765.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀποκατασταθείσης σχετικῆς δημοσίας ἀσφαλείας, τονοῦται τὸ ἠπειρωτικὸν ἐμπόριον, διεξαγόμενον πρωτίστως μετὰ τῆς Τεργέστης, ὅπου ἐγκαθίστανται ἀρκετοὶ Ἠπειρῶται. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀναπτυχθείσης τῆς διὰ μηχανῶν εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας, διαδίδονται ταχέως τὰ προϊόντα αὐτῆς, αἱ πλεῖσται δὲ τοπικαὶ βιομηχανίαι μαραίνονται. Ἐντείνεται ἡ μεταναστευτικὴ κίνησις τῶν Ἠπειρωτῶν πρὸς τὴν Ρωσίαν, Μολδοβλαχίαν, Κωνσταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον, κατόπιν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἀμερικήν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ραγδαίαν διείσδυσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας, οἱ Ἠπειρῶται ἔμποροι προσαρμόζονται μετ' εὐστροφίας πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν. Διενεργοῦν ἐξ Ἰωαννίνων σημαντικὸν διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἀποικιακῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, Δ. Μακεδονίαν καὶ Δ Θεσσαλίαν. Μικρὸν ὅμως πρὸ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1878) ὁ βαλῆς Ἰωαννίνων Ρασὴμ πασᾶς ἤνοιξε τὸν λιμένα τῶν Ἁγίων Σαράντα, ἵνα καταφέρῃ πλῆγμα κατὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῶν Ἰωαννίνων. Ἔκτοτε ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τὰ προοριζόμενα διὰ τὸ πλεῖστον τῆς Β. Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας εἰσήγοντο δι' Ἁγίων Σαράντα. Μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν τῆς Θεσσαλίας (1880) τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῶν Ἰωαννίνων φθίνει. Ἀπὸ τοῦ 1890 περατωθείσης τῆς κατασκευῆς τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Πρεβέζης—Ἰωαννίνων, ἡ Πρέβεζα ἀπορροφᾷ τὴν κίνησιν τῆς Σαλαώρας καὶ ἀποβαίνει ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰσαγωγικὸς λιμὴν τῆς Ἠπείρου, κυριαρχοῦσα ἐμπορικῶς καὶ ἱκανῆς ἐνδοχώρας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦ 1885 οἱ Ἠπειρῶται ἐπιδίδονται εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τυροῦ «μανούρι» (κεφαλοτύρι), ὅπερ ἀρχικῶς ἐξήγετο εἰς Ἰταλίαν, Μάλταν καὶ Σμύρνην, εἶτα δὲ εἰς Ἀμερικήν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν νέων χωρῶν, ἡ Δ. Μακεδονία ἐστράφη ἐμπορικῶς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, βραδύτερον ἀπεσπάσθη καὶ ἡ Β. Ἤπειρος, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον περιορίζεται ἤδη ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς τοπικῆς καταναλώσεως τῆς ἐλευθέρας Ἠπείρου. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐνισχύθη μερικῶς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον διὰ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Πάτρας. Ἡ σημερινὴ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς Ἠπείρου, ἤτοι τῶν τριῶν νομῶν Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰσάγονται: Ἀποικιακά, ἐν οἷς 6—7.000 000 ὀκάδες ἀλεύρων, δημητριακὰ (ἰδίᾳ ἀραβόσιτος 3—5.000.000 ὀκάδες, ἀναλόγως τῆς ἐπιτοπίου παραγωγῆς), μεταλλουργικά, πανικά, ὑφάσματα, ὑαλικά, βενζίνη, πετρέλαια καὶ ἐν γένει παντὸς εἴδους βιομηχανικὰ προϊόντα ἀμφιέσεως, ἐπιπλώσεων, πολυτελείας κλπ. Ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία εἰσάγει εἰς Ἤπειρον ἱκανὰ εἴδη, ἤτοι ντρίλλια καὶ πανικὰ κάμποτ ἐξ Σύρου καὶ Πειραιῶς, μάλλινα ὑφάσματα ἐκ Βόλου καὶ Ναούσης, νήματα καὶ πανικὰ ἐκ Μακεδονίας, ὡς καὶ εἴδη τινὰ μεταλλουργίας ἐκ Πειραιῶς καὶ Πατρῶν.

Ἐξάγονται: Ἐλαῖαι καὶ ἔλαια, ἰχθύες, ἐσπεριδοειδῆ (περὶ τὰς 300 000 ὀκάδας), αἰγοπρόβατα (125.000), βόες (2.000), ἔρια (120.000 ὀκ.), δέρματα (200 000 ὀκ.), τυρὸς (βλ. ἀνωτ. τὰ περὶ *κτηνοτροφίας*) καὶ ἄλλα.

Κατ' ἐπίσημον στατιστικὴν ἡ μέση παραγωγὴ τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν ἐλαιῶν τῆς τετραετίας 1925—1928 ἔχει ὡς ἑξῆς:

	Ἐλαῖαι		*Ἔλαια*	
Νομὸς Ἰωαννίνων	2.002	μ. στ.	4 934	μ. στ.
» Πρεβέζης	3. 47	»	13 769	»
» Ἄρτης	11.742	»	669	»
Ὁλικὸν	17.191	μ. στ.	19.372	μ. στ.

Γ. ΒΛΑΧΛΕΙΔΗΣ

— [ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.] Τὰ περιβάλλοντα τὴν Ἤπειρον ὄρη εἶναι ἄλλα μὲν τῆς κατηγορίας τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, ἅτε τοῦ μεγίστου ὕψους τούτων κυμαινομένου περὶ τὰ 2.200—2500 μέτρα, ἄλλα δὲ τῶν μέσων, ἔχοντα περίπου ὑψόμετρον 1700 μ. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς:

Πίνδος, ἐκ τῶν μεγίστων καὶ ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Ἑλλάδος μὲ γενικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς ΝΑ, διαχωρίζει τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου. Ἔχει μῆκος περίπου 140 χιλιομέτρων καὶ παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν κορυφογραμμήν, ἔχουσαν τὸ ἀνώτερον μὲν ὑψόμετρον ἐν τῇ κορυφῇ *Σμόλικα* (2574 μέτρ.) παρὰ τὸ χωρίον Σαμαρίνα, ἑτέραν δὲ χαμηλοτέραν τὴν *Γκροῦσα* (1530), τὴν *Φούρκαν* (1566), τὴν *Βαλιακάλντα* (1700), τὸ *Περιστέρι* (2295). Ἀποτελεῖ οὕτω τεῖχος φυσικὸν ἀπὸ ἀνατολῶν μὲ κλιτῦς μεγίστης κλίσεως δυτικῶς καὶ δάση ἀπροσπέλαστα, εἶναι δὲ χιονοσκεπὴς ὁλόκληρος κατὰ τοὺς χειμερινοὺς καὶ ἐαρινοὺς μῆνας. Ἡ τῆς Πίνδου διάβασις εἰς ἐλαφρὰ στρατεύματα μετὰ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὀρεινῶν συνθέσεων εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τριῶν αὐχένων, τοῦ *Μετσόβου—Ζυγοῦ* (ὑψόμ. 1551), τῆς *Παναγιᾶς Φούρκας* (1193) καὶ τῆς *Ζέρμας* (1098).

Γράμμος. Παραφυὰς τῆς Πίνδου, δασώδης, ἀποτελῶν τὸ φυσικὸν ὅριον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας ἀπὸ τῆς τοποθεσίας Μάνδρα-Νικολίτσα (ὑψόμ. 1961) μέχρι τῆς Μεσογεφύρας, ἔνθα ἡ συμβολὴ τοῦ ποταμοῦ Βοϊδομμάτη εἰς τὸν Ἀῶον (ὑψόμ. 504). Ὁ Γράμμος, ἀπόκρημνον καὶ δασῶδες ὄρος πρός τε τὰς Α καὶ Δ αὐτοῦ κλιτῦς, ἔχει τέσσαρας κυρίως κορυφὰς τὴν *Νικολίτσα* (ὑψ. 1961), τὸ *Κραπέτσι* (1535), τὴν *Πλάβαλη* (1740) καὶ *Λούφκα* (1960). Ἡ διὰ τοῦ Γράμμου διάβασις δυνατὴ μόνον εἰς τμήματα ὀρεινῆς συνθέσεως διὰ τῶν διαβάσεων «Καζάνι», «Μπάντρα» καὶ «Κορσάτσικο», κυμαινομένων μεταξὺ 1120 καὶ 1330 ὑψ. Τὸ μῆκος τοῦ ὄρους τούτου ἀπὸ Β πρὸς ΝΔ περίπου 50 χλμ.

Τύμφη, διήκουσα ἀπὸ ΝΑ πρὸς ΒΔ, μήκους 35 χλμ., μὲ λίαν χαρακτηριστικὴν κορυφογραμμὴν καλουμένην ἐπιχωρίως ἔναντι μὲν τῆς Κονίτσης «Γκαμήλα» καὶ ἐν τῇ πρὸς ΝΑ κατευθύνσει τῆς «Λαζαρῆ», «Ραδοβόλι», «Βραδέτο», καὶ *Παλιοτύμφη*. λίαν δασώδης. Μέσον ὑψόμετρον τῆς Τύμφης 1640 Εἰς τὸ μεταξὺ Γράμμου—Πίνδου—Τύμφης τρίγωνον ἁπλοῦται ἡ μικρὰ κοιλὰς τῆς Κονίτσης, ἐπὶ δὲ τῶν συγκλειόντων χθαμαλῶν ἀντερεισμάτων τῶν ἀνωτέρω τριῶν ὀρέων ἡ ἐπαρχία Κονίτσης βρεχομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἀώου καὶ Σαρανταπόρου.

Μιτσικέλι ἢ *Τόμαρος*. Ὄρος παραλλήλως βαῖνον πρὸς τὴν Τύμφην καὶ ἀπὸ ταύτης διαχωριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βοϊδομμάτη ποταμοῦ. Δασώδης κατὰ τὰς βορείας του κλιτῦς ὁ Τόμαρος, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ *Καλπακίου* (ὑψόμ. 407), βαίνει συνεχῶς ἀνυψούμενος καὶ φθάνει βορείως τῆς κοιλάδος τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸ μέγιστον ὕψος του (1215), ἔνθα σχηματίζει τὴν δίδυμον κορυφήν του καὶ καταλήγει εἰς τὸν Α τῆς λίμνης Ἰωαννίνων *Δρίσκον* (ὑψόμ. 945). Τὸ μῆκος τοῦ Τομάρου ὡς ἔγγιστα εἶναι 50 χλμ. καὶ εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Τύμφης ὀρεινὴν ἔκτασιν ἁπλοῦνται τὰ Ζαγοροχώρια.

Τζουμέρκα. Τὰ ὄρη τῶν ἀρχαίων Ἀθαμάνων, βαρύς, ξηρὸς καὶ ἀπόκρημνος ὀρεινὸς ὄγκος, ἀποτελῶν τρόπον τινὰ συνέχειαν τῆς Πίνδου μὲ πλείστας ὀξείας κορυφάς, ὡς ἡ *Τριγκιὰ* (2.204), ἡ *Νεράϊδα* (2.057), ἡ *Κακαρδίτσα* (2.429).

Ὀλύτσικα (ὑψόμ. 1860). Ὄγκος ὀρεινὸς ἄδενδρος, κείμενος Ν τῆς κοιλάδος Ἰωαννίνων, τ' ἀντερείσματα τοῦ ὁποίου κατερχόμενα μέχρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, Βοδιβίστης, Μανωλιάσης, Νεοχωρίου Ζενδήλας καὶ ἑνούμενα μετὰ τῶν ἀντερεισμάτων τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ Δρίσκου καὶ τοῦ Τομάρου, σχηματίζουσι σχῆμα πετάλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ πεδίον τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκ τῆς Ὀλύτσικας ἐκπέμπονται δύο μεγάλα ἀντερείσματα. Τὸ ἓν τούτων, βαῖνον πρὸς Ν, μήκους 50 περίπου χιλιομέτρων, σχηματίζει τὴν ὀροσειρὰν *Δερβιζιάκον-Μπαλδάνες*, μὲ μέσον ὑψόμετρον 850 μ. καὶ διαχωρίζει τὰς κοιλάδας Φιλιππιάδος καὶ Λάκκας Σουλίου, διὰ τῆς πρώτης τῶν ὁποίων ῥέει ὁ ποταμὸς Λοῦρος, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ὁ Ἀχέρων ἢ Λακκιώτικος. Τὸ δ' ἕτερον βαῖνον πρὸς ΒΔ σχηματίζει τὸν βουνὸν τῆς *Δραγωψᾶς* (ὑψόμ. 864) μήκους 24 χλμ.

Κάρβουνο. Μήκους 20 χλμ., δασῶδες, παραλλήλως βαῖνον πρὸς τὸν Τόμαρον, ΝΑ τούτου, μὲ τρεῖς κυρίως κορυφάς, τὴν *Σούτισταν* (1800), *Κάρβουνον* (1750) καὶ *Ἁϊλιᾶς* (1514).

Χιονίστρα. Βαίνει ἀπὸ Β πρὸς Ν, μήκους 15 χιλ., παράλληλον πρὸς τὴν Ὀλύτσικαν, Δ ταύτης, μὲ σταθερὸν ὑψόμ. 1400 μ.

Βρίζαχος. Ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀνωτέρω, εὐθὺς ἀπὸ τοῦ κυρίου του ὄγκου διασχιζόμενον εἰς δύο μεγάλας ἀντηρίδας, τὴν τοῦ βουνοῦ τοῦ *Σουλίου* (μέσ. ὑψόμ. 1150) καὶ τὴν τοῦ *Ζαβρόχου* (910).

Μποζάρ. Παράλληλον τοῦ Ζαβρόχου καὶ Δ. τούτου (ὑψ. 500), δασῶδες. Μεταξὺ τούτων ῥέει ὁ ποταμὸς τοῦ Φαναρίου διὰ τῆς ὁμωνύμου κοιλάδος.

Μαλούνι (ὑψόμ. 1420). Κάθετον ἐπὶ τὴν Χιονίστραν, ἀπόκρημνον, δασῶδες καὶ ὅπερ ἑνούμενον εἰς θέσιν Βίγλα μετὰ τοῦ συνεχομένου αὐτῷ ὄρους *Βελούσα* καὶ πρὸς δυσμὰς ἐκπέμπον τ' ἀντερείσματα αὐτοῦ, ἀποτόμως κατερχόμενα, σχηματίζει τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας βουνοσειρὰς τῆς *Σαγιάδας* (839), *Κότσικας* (1014), *Πλησίβιτσας* (614) καὶ *Καρόης* (718), δι' ὧν διέρχονται τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα.

Τσαμαντᾶς. Ὄγκος ὀρεινὸς ἐπὶ τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων ΒΔ. τῆς Βελούσας, ἐν συνεχείᾳ οὕτως εἰπεῖν ταύτης (ὑψ. 2124), ὄρος ξηρόν, βραχῶδες καὶ δυσχερῶς βατὸν εἰς πεζούς.

Μερόπη ἢ *Νεμέρτσικα*. Μέγας ὀρεινὸς ὄγκος, ὅστις ἐν τῇ ἀκριβείᾳ ἀποτελεῖται ἐκ πέντε ἀλλησυνδεδεμένων ὀρέων, τοῦ *Μακροκάμπου* (1668), τοῦ *Μποτσικόπουλου* (2590) τοῦ *Ντούσκου* (1340), τοῦ *Μπουράτο* (1456) καὶ τῆς *Ρουνίτσας* (1477). Τὸ μέγα καὶ δασῶδες τοῦτο ὀρεινὸν συγκρότημα, τοῦ ὁποίου τ' ἀντερείσματα ὁμαλῶς κατερχόμενα πρὸς Α καὶ Ν σχηματίζουσι τὴν κοιλάδα τοῦ Λαχανοκάστρου, ἀποτελεῖ φραγμὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας. Ἡ διὰ τούτου διάβασις δυνατὴ εἰς πεζικὸν στράτευμα ὀρεινῆς συνθέσεως.

Πάντα τ' ἀνωτέρω ὄρη τῆς Ἠπείρου λόγῳ παλαιοτάτων γαιοδυναμικῶν φαινομένων ἔχουσι τὰς πρὸς Δ καὶ ΝΔ κλιτῦς των ἀποτόμους, τὰς δὲ Α καὶ ΒΑ μικρᾶς σχετικῶς κλίσεως.

Ποταμοί. *Λοῦρος*, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τῆς Ὀλύτσικας ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Εἶναι πλωτὸς μέχρι Πέτρας, μέσου πλάτους 10 μέτρων καὶ ἔχει κατεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν. Εἶναι ἀδιάβατος εἰς πεζοὺς καὶ ἐφίππους τὸν χειμῶνα καὶ βατὸς εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐποχήν. *Ἄραχθος*, πηγάζων ἀπὸ τῆς Πίνδου καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. πλάτους περὶ τὰ 16 μέτρα, ἀπότομος μέχρι Πέτα,

Digitized by Google

ἀδιάβατος εἰς πεζοὺς καὶ ἐφίππους τοὺς πλείστους μῆνας τοῦ ἔτους. Πλωτὸς μέχρι σχεδὸν τῆς Ἄρτης. *Καλαμᾶς*, πηγάζων ἐκ τοῦ Μιτσικελίου καὶ τοῦ Μπουτσικόπουλου ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος παρὰ τὴν Σιγιάδαν. Μέσου πλάτους 10 μέτρων καὶ βατὸς εἰς πᾶσαν ἐποχὴν πλὴν τοῦ χειμῶνος. *Ἀῶος*, πηγάζων ἀπὸ τῆς Πίνδου ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, διέρχεται τὴν ἀλβανικὴν μεθόριον καθέτως βαίνων πρὸς ταύτην εἰς θέσιν Μεσογέφυρα. Βατὸς μόνον τοὺς θερινοὺς μῆνας. Πλάτους 35 μέτρων. *Σαραντάπορος*, συμβάλλων εἰς τὸν Ἀῶον ἐν Μεσογεφύρᾳ, πηγάζει ἐκ Πίνδου καὶ ἀκολουθεῖ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ παράλληλον πρὸς τὴν ἑλληνοαλβανικὴν μεθόριον. Εἶναι βατὸς τοὺς θερινοὺς μῆνας καὶ πλάτους τὸ μὲν θέρος 25 μέτρων, τὸν δὲ χειμῶνα 60. *Βοϊδομμάτης*, πηγάζων ἐκ τῆς Τύμφης, διέρχεται τὴν χαράδραν τοῦ Βίκου καὶ συμβάλλει εἰς τὸν Ἀῶον παρὰ τὴν Συκιάν. Εἶναι βατὸς εἰς πᾶσαν σχεδὸν ἐποχήν. *Δρύνος*, πηγάζων ἐκ Τσαμαντᾶ καὶ Καρβούνου, ἀκολουθεῖ κατεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα διέρχεται εἰς θέσιν Κακαβιά, καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. *Ἀχέρων*, ὅστις πηγάζων ἀπὸ Ὀλύτσικα ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος παρὰ τὸ Φανάρι. Ἔχων κατεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, εἶναι πλάτους 10 μέτρων καὶ βατὸς εἰς πᾶσαν ἐποχήν. *Φαναριώτικος*, μικρὸς παραπόταμος τοῦ Ἀχέρωνος, συμβάλλων εἰς τοῦτον ἐν θέσει Λικουρέσι.

Κοιλάδες. *Λεκανοπέδιον Ἰωαννίνων*, μήκους 28 χιλιομέτρων καὶ πλάτους μέσου τριῶν, διαχωρίζεται ὑπὸ τῆς λίμνης Παμβώτιδος ἐκτάσεως 20.000 περίπου γαλ. στρεμμάτων εἰς δύο, τὸ νότιον, τὸ καλούμενον τῆς *Ραψίστης*, μήκους 15 χλμ. καὶ πλάτους 2, καὶ τὸ βόρειον, τὸ τῆς *Λαψίστης*, μήκους 13 καὶ πλάτους 4 χλμ. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο τούτων λεκανοπεδίων καὶ Ν τῆς λίμνης κεῖται ἡ πόλις Ἰωάννινα. Τὸ νότιον λεκανοπέδιον περιβάλλεται ὑπὸ τῶν κατερχομένων ἀντερεισμάτων τῶν ὀρέων *Ὀλύτσικα, Δρίσκου* καὶ *Τζουμέρκων*, τὰ ὁποῖα καταλήγουσιν εἰς τὰ ὑψώματα *Καστρίτσης* (542 ὑψ.), *Κοτσελιοῦ* (540), *Μπιζάνι* (510), *Λεσιανῶν* (610), *Μανωλιάσσης* (752), *Βοδιβίστης* (528), *Σαδοβίτσης* (632), *Δόβρου* (703). Πάντα τὰ ὑψώματα ταῦτα κέκτηνται μεγίστην στρατηγικὴν σημασίαν σχετικῶς πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἀλληλοϋποστηρίζονται δὲ εὐχερῶς καὶ διὰ πεδινοῦ πυροβολικοῦ. Τὸ βόρειον λεκανοπέδιον περικλείεται ὑπὸ τῶν ὀρέων Μυτσικελίου καὶ Σούτιστα καὶ εἰδικῶς ὑπὸ τῶν ἀντερεισμάτων τούτων *Γαρδικίου* (642), *Νεοχωρίου* (803), *Δοβρᾶ* (817), *Ἀσπραγγέλων* (893). Τὰ ὑψώματα ταῦτα, φράσσοντα τὴν ἀπὸ Β ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων κέκτηνται στρατηγικὴν ἅμα καὶ τακτικὴν σημασίαν. *Λεκανοπέδιον Φιλιππιάδος - Ἄρτης*, ἀπὸ Α, Β καὶ Δ καλυπτόμενον ὑπὸ τῶν ὁμαλῶς κατερχομένων ἀντερεισμάτων τῶν ὀρέων Ράδου καὶ Ξηροβούνου, καταλήγει εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Εἶναι μήκους 30 χλμ. καὶ πλάτους 18. *Λεκανοπέδιον Φαναρίου*, περικλειόμενον ἀπὸ Δ, Β καὶ Α ὑπὸ τῶν ὀρέων Μποζάρι καὶ Ζαβρόχου καὶ εἰδικῶς τῶν ἀντερεισμάτων τούτων *Σιντέκλα* (317), *Βουδὰρ* (376), *Μουζακάκι* (605), *Σκαρίτα* (927), *Μάνια* (448), καταλήγει εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ἔνθα ἡ *Σκάλα Φαναρίου*, μικρὸν ἀγκυροβόλιον εἰς ἱστιοφόρα σκάφη. Ὡς τὸ λεκανοπέδιον Φιλιππιάδος διασχίζεται ὑπὸ τῶν ποταμῶν Λούρου καὶ Ἀράχθου, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Φαναρίου ὑπὸ τοῦ Φαναριώτικου καὶ Κοκυτοῦ. Τὸ μῆκος τοῦ λεκανοπεδίου Φαναρίου εἶναι περίπου 25 χιλιομέτρων καὶ πλάτους 5—12. *Λεκανοπέδιον Λάκκας Σουλίου*, μήκους 18 χλμ. καὶ πλάτους ἑνός, περιβάλλεται ὑπὸ τῶν ὀρέων τοῦ *Σουλίου* (1152 ὑψ.) τῶν Ν ἀντηρίδων τῆς Ὀλύτσικας καὶ τῆς *Δερβίζιανης - Πλανδάνες* (ὑψ. 903) διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀχέρωνος καὶ διὰ τῆς πεδινῆς στενωποῦ τῶν Λελόβων ἑνοῦται μετὰ τοῦ λεκανοπεδίου Λούρου - Φιλιππιάδος - Ἄρτης. *Λεκανοπέδιον Παρακαλάμου* περικλειόμενον ἀπὸ Δ, Β καὶ Ν ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο κατερχομένων ἀντερεισμάτων *Γούντα - Σαρακίνα - Βέρβα* (615), *Βριάσα* (810), *Φανερωμένη* (615), τῶν ὀρέων τῆς *Σαρακίνας* καὶ τοῦ *Καλογηροβούνου*, ἀπολήγει εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ Α τοῦ λεκανοπεδίου τούτου ἄκρον σχηματίζεται ὁ λιμὴν τῆς *Ἡγουμενίτσης*, εἰς δὲ τὸ Δ ὁ ὅρμος τῆς *Σαγιάδας*. Τὸν Παρακάλαμον διασχίζει ἀπὸ Α πρὸς Δ ὁ ποταμὸς Θύαμις ἢ Καλαμᾶς. *Λεκανοπέδιον Καλπακίου - Πογδόριανης*, περικλειόμενον ὑπὸ τῶν πανταχόθεν ὀρέων Κασσιδιάρας - Ρουνίτσας - Τομάρου καὶ Ντούσκου. Τὰ ὄρη ταῦτα ὁμαλῶς κατερχόμενα πρὸς τὸ μεγίστης σπουδαιότητος στρατηγικὸν σημεῖον τοῦ Καλπακίου, ἔνθα συναντῶνται αἱ δύο ἀπὸ Ἀλβανίας πρὸς Ἰωάννινα κατευθυνόμεναι ὁδοὶ Κακκαβιᾶς - Καλπακίου καὶ Μεσογεφύρας - Καλπακίου, ὑποστηρίζεται ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν δεσποζόντων τοῦ τε λεκανοπεδίου καὶ τῶν ὁδῶν ὑψωμάτων *Μαυροβούνι* (518), *Ἅγιος Ἠλίας Δολιανῶν* (487), *Μεσοβούνι* (546), *Βελλᾶς* (631). *Λεκανοπέδιον Μποραζανίου - Ἀώου*, περιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ὀρέων Γκαμήλας - Ντούσκου καὶ διασχιζόμενον ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀώου.

Συγκοινωνίαι. Τρεῖς ὁδοὶ ἁμαξιτοί, πλάτους 6 μέτρων: 1) *Πρεβέζης—Ἰωαννίνων—Καλπακίου*, μήκους 135 χλμ. Αὕτη διερχομένη τὸ λεκανοπέδιον Φιλιππιάδος, εἶτα ἀκολουθοῦσα τὸν ροῦν τοῦ Λούρου διὰ μέσου συνεχοῦς καὶ χαραδρώδους στενωποῦ, μήκους 23 χιλιομ., καταλήγει εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, ὅπερ διασχίζει, μετὰ τοῦτο δὲ διερχομένη διὰ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίων, τῆς κοιλάδος Λαψίστης, τῆς μεγίστης τακτικῆς σπουδαιότητος γεφύρας τοῦ Λυκοστόμου, μήκους ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου, καὶ τῆς ὀρεινῆς διαβάσεως Νιγράδων, καταλήγει εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Καλπακίου. 2) *Καλπακίου—Κακκαβιᾶς* (ἀλβανικὰ σύνορα) μήκους 35 χλμ. καὶ 3) *Καλπακίου—Μεσογεφύρας* (σύνορα ἀλβανικὰ) μήκους 28 χλμ. Αἱ ὁδοὶ αὗται διέρχονται δι' ἐδαφῶν εὐχερῶς ὑποστηριζομένων ἐκ τῶν πέριξ ὀρέων καὶ ὑψωμάτων. Τρεῖς ἕτεραι ὁδοί, αἱ: *Λούρου—Λελόβων, Μποραζανίου—Κονίτσης* καὶ *Ἀσφάκας—Δοβρᾶς*, μικρὰν μόνον τοπικὴν τακτικὴν σημασίαν ἔχουσιν. Ἕτεραι τρεῖς εἶναι ὑπὸ κατασκευήν, αἱ: *Ἰωαννίνων—Ἡγουμενίτσης, Ἰωαννίνων—Θεσσαλίας* καὶ *Πρεβέζης—Σαγιάδας*.

Λιμένες. Ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ ὁ τῆς *Πρεβέζης* εὐχερῶς λίαν ἀποκλειόμενος διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν σημαντήρων, οἵτινες καθοδηγοῦσι τὰ σκάφη ἐκ τοῦ Ἰονίου εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν διὰ τοῦ στενοῦ καὶ ἀβαθοῦς αὔλακος τοῦ Ἀκτίου, ὡς καὶ τῆς τοποθετήσεως ὑποβρυχίων συρματοπλεγμάτων, καὶ ὁ τῆς *Ἡγουμενίτσης* ὁμοίως, ἀποκλειόμενος ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ δι' ὑποβρυχίων συρματοπλεγμάτων, τοποθετουμένων εἰς τὴν μεταξὺ Δρεπάνου καὶ νησῖδος Γκοῦνε στενὴν καὶ ἀβαθῆ διάβασιν.

Ἑλληνοαλβανικὴ μεθόριος. Ἡ ἑλληνοαλβανικὴ μεθόριος, ἀρχομένη, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἤπειρον, ἀπὸ Μάνδρα Νικολίτσα (ὑψόμ. 1143), ἀκολουθεῖ κατ' ἀρχὰς κατεύθυνσιν πρὸς νότον, μέχρις οὗ συναντᾷ τὸν ποταμὸν Σαραντάπορον εἰς θέσιν Δερβένι, στρέφει κατόπιν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς κορυφῆς Μπουράτι (ὑψ. 1770) τοῦ ὄρους Μακρυκάμπου, μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ κατεύθυνσιν ΝΔ μέχρι τῆς κορυφῆς Στουγάρας (ὑψ. 2100) τοῦ ὄρους Τσαμαντᾶ καὶ καταλήγει μὲ κατεύθυνσιν πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος εἰς θέσιν Στῦλος. Ἐν τῇ ἀπὸ Β πρὸς Ν πορείᾳ της ἡ ἑλληνοαλβανικὴ μεθόριος ἀκολουθεῖ τὴν ἑξῆς κατεύθυνσιν, στηριζομένη πάντοτε ἐπὶ χαρακτηριστικῶν κορυφογραμμῶν: Μάνδρα Νικολίτσα (1143) —Κορυφογραμμὴ Γράμμου (2535)—Ρασδόλι (2.019) —Κάμενικ (2140) — Κορυφὴ Β. Πλάβαλης (1740) — Ποταμὸς Σαραντάπορος εἰς θέσιν Δερβένι — δεξιὸς ροῦς Σαρανταπόρου μέχρι γεφύρας Μεσογέφυρα—κορυφογραμμὴ Μποτσικόπουλου. Ψηλοτέρα (2.010)—Τούμπα (2590)—Ξηρόβαλτος (1772) Μπουράτι (1770) — Χάνι Κακαβιᾶς — Μουργάνα (2030)—Στουγάρα (2100)— Κορυφὴ Α. Περδικάρι (786) — Κορυφὴ Β. Κότσκας (1014) — Κορυφογραμμὴ Β. Σαγιάδας (839)—Κορυφογραμμὴ Ὄρλας (396)—Κορυφὴ Στύλου (254)—Ὅρμος Φτελιᾶς παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Στύλου.

Ἡ συνεχής, οὕτως εἰπεῖν, αὕτη σειρὰ κορυφογραμμῶν ἔχει δύο μὲν διαβάσεις ἁμαξιτῶν ὁδῶν, τὴν τῆς *Κακκαβιᾶς* καὶ τὴν τῶν *Μεσογεφύρων*, πλείστας δὲ ἡμιονικὰς τοιαύτας, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι ἡ τοῦ *Καζάνι, Μπάντρας, Διπαλίτσας, Δρυμάδων, Ξηροβάλτου, Λουβίνας, Μονῆς Μαυραλέξη, Καστάνιανης, Πόβλας, Πλησιβίτσης, Βέρβας* καὶ *Κονισπόλεως*, εὐχερῶς ἅπασαι προστατευόμεναι ἀπὸ εἰσβολῆς, λόγῳ τῆς χαραδρώδους θέσεώς των, ὥστε ν' ἀπομένουν ὡς μόναι διαβάσεις, δι' ὧν νὰ καθίσταται ἐφικτὴ ἡ προέλασις στρατεύματος βαρείας συνθέσεως, αἱ τῆς Κακκαβιᾶς καὶ Μεσογεφύρας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ἡ Ἤπειρος, ἐξεταζομένη ἀπὸ στρατιωτικῆς γεωγραφικῆς ἀπόψεως, εἶναι χώρα ἐκτάκτως ὀρεινὴ καὶ δασώδης, μὲ τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν τῶν ὀρέων της ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ σχηματιζόντων οὕτω παραλλήλους γραμμάς, ἀμυντικὰς ἁλύσεις, μεγίστης στρατηγικῆς σημασίας· ὅτι τὴν διαυλακώνουν πλεῖστοι ποταμοὶ δυσχερῶς διαβατοὶ κατὰ τοὺς πλείστους μῆνας τοῦ ἔτους· ὅτι πρὸς μὲν τὴν δυτικὴν καὶ βορειοδυτικὴν πλευρὰν ταύτης ἔχει φίλια ἐδάφη, ἤτοι τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν· ὅτι πρὸς Ν καὶ ΝΔ διαβρέχεται ὑπὸ θαλάσσης, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἐφ' ὧν δύο μόνον λιμένες ὑπάρχουσιν, εὐχερῶς ἀποκλειόμενοι· ὅτι μόνον πρὸς τὴν ΒΔ. καὶ Β ταύτης πλευρὰν εὑρίσκεται ἐν ἐπαφῇ ἐπὶ μήκους ἑκατοντάδος περίπου χιλιομέτρων πρὸς τὸ ἀλβανικὸν βασίλειον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διαχωρίζεται δι' ὀρεινῆς συνοριακῆς γραμμῆς, διαβατῆς μόνον ὑπὸ στρατευμάτων ὀρεινῆς συνθέσεως, καὶ ὅτι μόνον διὰ τῶν ὁδῶν Κακκαβιᾶς—Καλπακίου καὶ Μεσογοφύρας—Καλπακίου εἶναι δυνατὴ ἡ διάβασις στρατευμάτων βαρείας συνθέσεως μὲ τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸ λεκανοπέδιον Ἰωαννίνων.

Ἀποβάσεις. Πιθανὰ σημεῖα ἀποβάσεων διὰ τὴν Ἤπειρον εἶναι οἱ δύο προαναφερθέντες λιμένες *Πρεβέζης* καὶ *Ἡγουμενίτσης* ἢ ὅρμος τις τῶν ἠπειρωτικῶν ἀκτῶν, ὡς τοῦ *Μούρτου*, τῆς *Σαγιάδας*, τῆς *Συκιᾶς*, ἢ ἄλλος τις ἐκ τῆς ἀλιμένου παραλίας τῆς ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς. Πλὴν τῆς εἰς Πρέβεζαν ἀποβάσεως, πᾶσα ἄλλη δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἢ τοπικὴν μόνον σημασίαν, δεδομένης τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ μόνον στρατηγικὸν πεδίον, ὅπερ δύναται ν' ἀποτελέσῃ γενικὸν ἀντικειμενικὸν σκοπόν, εἶναι τὸ πεδίον τῶν Ἰωαννίνων, πρὸς ὃ καταλήγει τὸ ἐν Ἠπείρῳ ὑφιστάμενον ὁδικὸν δίκτυον. Ἀλλ' ἡ ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ οὐ μόνον δὲν συνδέεται ὁδικῶς μετὰ τῶν Ἰωαννίνων, πλὴν τῆς Πρεβέζης, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὰς πλησιεστέρας πρὸς ταύτην κώμας. Ὁδοὶ ἡμιονικαὶ λίαν δύσβατοι συνδέουσι πρὸς ἄλληλα τὰ χωρία, ἕλη κατακλύζουν τὰ πεδινὰ σημεῖα, ποταμοὶ δὲ διασχίζουν τὰ πρὸς τὴν ἀκτὴν προσεγγίζοντα ἐδάφη, εἰς τὸ μέγιστον τούτων πλάτος, στερούμενοι γεφυρῶν παντελῶς, χείμαρροι δὲ βαθεῖς καὶ ὁρμητικοὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα συναντώμενοι καθιστῶσι τὴν πορείαν ἐκτάκτως δυσχερῆ· πλὴν δὲ τούτων καὶ μεγίστη ἀπόστασις διαχωρίζει τὰ πιθανὰ σημεῖα ἀποβάσεων ἀπὸ τοῦ πεδίου Ἰωαννίνων, οὐχὶ μικροτέρα τῶν ἑκατὸν χιλομέτρων. Καὶ ναὶ μὲν τόσον ὁ Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος, οἱ Βαλκανικοὶ τοιοῦτοι καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς παρέσχον πλεῖστα διδάγματα, ὅτι ἐξετελέσθησαν ἐπιχειρήσεις μεγίστης ἐκτάσεως διὰ μέσου ἀξένων χωρῶν καὶ ὀρεινῶν ἐδαφῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν διδαγμάτων τούτων ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ διακρίνωμεν οὐχὶ τόσον τὴν ἀπόφασιν ἑνὸς ἐπιμόνου ἀρχηγοῦ, ὅπως διέλθῃ καὶ ἐκεῖθεν ἔτι, ὁπόθεν αἱ δυσχέρειαι ἦσαν γνωσταί, ὅσον τὰς μεγίστας ἐλλείψεις εἰς ἃς οἱ στρατοὶ οὗτοι εὑρέθησαν ἀπὸ ἀπόψεως πυροβολικοῦ καὶ ἀνεφοδιασμοῦ τροφῶν καὶ πυρομαχικῶν.

Μόνος ὁ λιμὴν Πρεβέζης ἑνούμενος ὁδικῶς μετὰ τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων δύναται ν' ἀποτελέσῃ θέμα σοβαρᾶς ἀποβάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ πρὸς τὰ Ἰωάννινα μέλλων νὰ κατευθυνθῇ στρατὸς ἀναγκαίως θ' ἀποτελεσθῇ ἐκ τμημάτων, ὧν μέγα μέρος ἔσεται τῆς ὀρεινῆς συνθέσεως, ὅπως διὰ τούτων παρακάμψῃ καὶ ὑπερκεράσῃ πλεῖστα ὅσα σημεῖα μεγίστης στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς σημασίας, δι' ὧν διέρχεται ἡ ἁμαξιτὴ ὁδός, ὡς εἶναι ἡ στενωπὸς Κερασόβου, ἡ στενωπὸς Κλεισούρας, Τερόβου καὶ Κανέττας καὶ τὸ ὀρεινὸν ὀχυρὸν συγκρότημα Πεστῶν—Λεσανῶν— Μπιζάνης— Μανωλιάσης —Δουρούτης, ἐφ' ὧν ἄλλοτε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912—1913, τοσάκις ἐθραύσθη ἡ ὁρμητικότης τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἀλβανικῆς μεθορίου. Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ κύριος ἀμυντικὸς ἢ ἐπιθετικὸς ἀγὼν ἐνδείκνυται κατὰ τὸν ἄξονα τῶν δύο ὁδῶν Καλπακίου—Κακκαβιᾶς καὶ Καλπακίου—Μεσογεφύρας, δεδομένου ὅτι ἐπὶ τῆς λοιπῆς συνοριακῆς γραμμῆς ἐκτάκτως ὀρεινῆς, δασώδους καὶ διακεκομμένης, διαυλακουμένης δὲ ὑπὸ ποταμῶν καὶ χειμάρρων στερουμένων γεφυρῶν, τοπικοὶ ἀγῶνες μόνον δύνανται νὰ διεξαχθῶσι στερούμενοι γενικωτέρας σημασίας, ἢ τὸ πολὺ διαβάσεις τμημάτων μικρᾶς ἀξίας, ἐλαφροτάτης συνθέσεως, κινηθησομένων μὲ τὸν σκοπὸν τῆς διευκολύνσεως τῶν κυρίων δυνάμεων, ὧν γενικὸς ἄξων τῆς δράσεως ἔσονται αἱ ἁμαξιτοὶ ὁδοί.

Ὡς κέντρον στρατηγικὸν καὶ ἀνεφοδιασμοῦ τοιοῦτον ἐνδείκνυται τὸ λεκανοπέδιον Καλπακίου, ἀπέχον 32 χλμ. ἀπὸ Ἰωαννίνων καὶ περικλειόμενον πανταχόθεν ὑπὸ ὑψωμάτων στρατηγικῆς ἅμα καὶ τακτικῆς σημασίας, κέντρον τῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν ἐξ ἴσου ἀπέχον ἀπό τε Ἰωαννίνων—Κακκαβιᾶς καὶ Μεσογεφύρας, παρέχον δὲ ἄφθονον ὕδρευσιν. Ἡ ἀπὸ Καλπακίου πρὸς Μεσογέφυραν ὁδὸς διέρχεται διὰ τῆς στενωποῦ Ἀληζὸτ τσιφλίκι, ἀνέρχεται εἰς ὑψόμ. 1110 ἐν θέσει Δέμα καὶ κατέρχεται εἶτα πρὸς τὴν γέφυραν τῶν Μεσογεφύρων. Ἡ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ταύτης κάθοδος πρὸς Καλπάκι παρουσιάζει πλείστας δυσχερείας, καθόσον τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ταύτης ἐναλλασσόμενα ὑψώματα προσφέρονται εἰς μίαν ἀλληλοδιάδοχον ἄμυναν. Ἡ ἀπὸ Κακκαβιᾶς εἰς Καλπάκι ὁδὸς εἶναι ἐκείνη περίπου, ἣν ἠκολούθησε τῷ 168 π. Χ. καὶ ὁ Ρωμαῖος Ἀνίκιος, τῷ 460 μ. Χ. ὁ Μαρκελῖνος, τῷ 975 ὁ Σαμουὴλ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, τῷ 1081 ὁ Ραϊμοῦνδος, καὶ τοῦτο διότι πάντες οὗτοι, πλὴν τοῦ Σαμουήλ, ἐξ Ἰταλίας ὁρμώμενοι, ἀπεβιβάζοντο εἰς τὸ Δυρράχιον ἢ τὸν Αὐλῶνα, ἐκεῖθεν δέ, ἀκολουθοῦντες τὴν κοιλάδα τοῦ Δρύνου, εἰσέβαλλον εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Ἤπειρον.

Ἡ ὁδὸς αὕτη, διερχομένη διὰ τῆς στενωποῦ τῆς Ζαραβίνης, προστατεύεται ὑπὸ τῶν πέριξ ὑψωμάτων διὰ μικρῶν δυνάμεων σχετικῶς, καταστρέφεται δὲ εὐχερῶς πρὸς παρακώλυσιν τυχὸν προελάσεως βαρειῶν φαλάγγων διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῶν γεφυρῶν Ἀρινίστης καὶ Ἁγίων (τὰ περὶ τῆς κοιλάδος τῶν Ἰωαννίνων βλ. εἰς λ.). Β. Α. ΓΚΟΡΤΖΗΣ

— [ΔΙΟΙΚΗΤ.] Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ Ἤπειρος ἀπετέλει γενικὴν διοίκησιν, τὸ βιλαέτιον τῶν Ἰωαννίνων, ὅπερ διῳκεῖτο ὑπὸ βαλῆ (γενικοῦ διοικητοῦ) ἑδρεύοντος ἐν Ἰωαννίνοις, ἔχοντος παρ' αὐτὸν συμβούλιον (ἰνταρὲ μεντζηλίσι) ἀνὰ τετραετίαν ἐκλεγόμενον καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν, τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τινων Τούρκων ὑπαλλήλων. Τὸ βιλαέτιον διηρεῖτο εἰς 4 διοικήσεις (μουτασερι φλίκια): Ἀργυ-

Digitized by Google

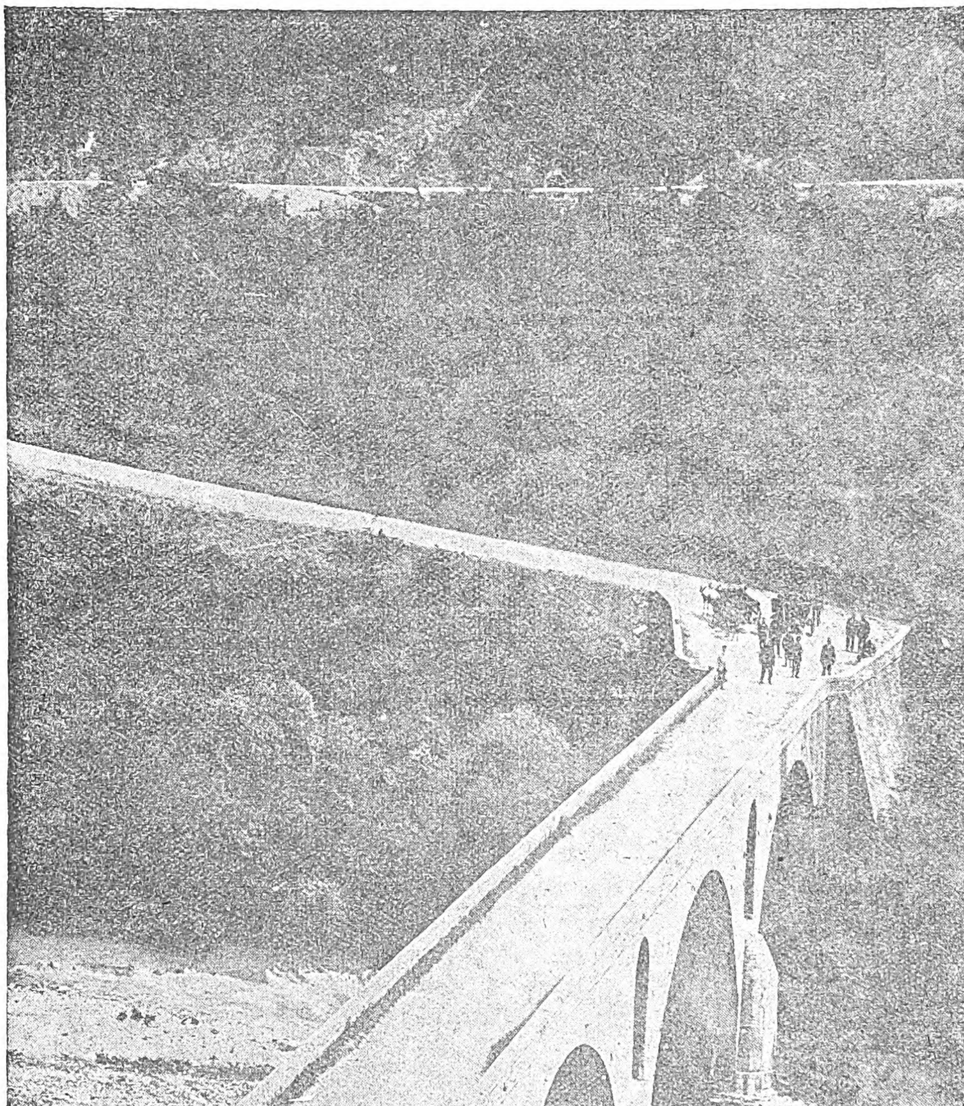

Ἡ γέφυρα τῶν Ἁγιῶν παρὰ τὰ Δολιανά.

(Φωτογραφία Γ. Πανταζίδου.)

ροκάστρου, Μπερατίου, Πρεβέζης, Τσαμουργιᾶς. Ἑκάστη διοίκησις διῃρεῖτο εἰς ὑποδιοικήσεις (καϊμακαμλίκια). Ἡ διοίκησις Ἀργυροκάστρου περιελάμβανε τὰς ὑποδιοικήσεις Πωγωνίου, Τεπελενίου καὶ Δελβίνου, ἡ τοῦ Μπερατίου τὰς ὑποδιοικήσεις Σκραπαρίου, Λούζνας καὶ Αὐλῶνος, ἡ τῶν Ἰωαννίνων τὰς ὑποδιοικήσεις Μετσόβου, Κονίτσης καὶ Λιασκοβικίου, ἡ τῆς Πρεβέζης τὰς ὑποδιοικήσεις Μαργαριτίου, Φιλιππιάδος καὶ πρὸ τῆς προσαρτήσεως τοῦ 1881 καὶ τὴν τῆς Ἄρτης, καὶ ἡ τῆς Τσαμουργιᾶς τὰς ὑποδιοικήσεις Παραμυθιᾶς καὶ Φιλιατῶν. Αἱ ὑποδιοικήσεις διῃροῦντο εἰς μουντιρλίκια. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἀποκοπὴν τῆς Β. Ἠπείρου ἡ λοιπὴ Ἤπειρος ἀπετέλεσε καὶ πάλιν ἰδίαν διοικητικὴν περιφέρειαν, τὴν *Γενικὴν Διοίκησιν Ἠπείρου*, ἔχουσαν ἕδραν τὰ Ἰωάννινα καὶ συγκειμένην ἐκ τριῶν νομῶν (*Ἄρτης, Ἰωαννίνων, Πρεβέζης*), ὑποδιαιρουμένων εἰς 11 ἐπαρχίας. Εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἠπείρου ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος *Λευκάς*. Οἱ ἐν λόγῳ τρεῖς νομοὶ ἔχουσιν ἔκτασιν 9351 τετρ. χλμ. καὶ ἀριθμοῦσι πληθυσμὸν (ἀπογραφὴ 1928) 312.634 κατοίκων (ἄρρενες 149.763, θήλεις 162.871). Ὁ νομὸς Ἄρτης, ἀντιστοιχῶν εἰς τὰ 19 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως καὶ ἔχων πυκνότητα πληθυσμοῦ 30,30 % κατὰ τετρ. χλμ., περιλαμβάνει μίαν ἐπαρχίαν (*Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων*)· ὁ τῶν Ἰωαννίνων, ἀντιστοιχῶν εἰς τὰ 64 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως μὲ πυκνότητα πληθυσμοῦ 30.07 %, περιλαμβάνει 6 ἐπαρχίας (*Δωδώνης, Κονίτσης, Μετσόβου, Παραμυθίας, Πωγωνίου* καὶ τέως *Φιλιατῶν*), ὧν δύο (Πωγωνίου, Θυάμιδος) ἀποτελοῦν ἰδίας διοικητικὰς περιφερείας (ἄλλοτε ὑποδιοικήσεις). Ὁ νομὸς Πρεβέζης, ἀντιστοιχῶν εἰς τὰ 17 % τῆς ὅλης ἐκτάσεως ἔχει πυκνότητα πληθυσμοῦ 49.30 %, περιλαμβάνει 4 ἐπαρχίας (*Νικοπόλεως* τέως *Πρεβέζης, Μαργαριτίου, Φιλιππιάδος, Λευκάδος*). Οἱ τρεῖς νομοὶ περιλαμβάνουσι τρεῖς δήμους, εἰς τὰς ὁμωνύμους πρωτευούσας αὐτῶν, καὶ 556 κοινότητας, ἃς συγκροτοῦσιν 796 πόλεις, χωρία καὶ συνοικισμοὶ αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχῶν ἑδρεύουν ἐν Ἠπείρῳ αἱ ἑξῆς:

Ἀστυνομικαί: Ἀνωτέρα διοίκησις χωροφυλακῆς Ἠπείρου, περιλαμβάνουσα τὰς διοικήσεις Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, ὑποδιαιρουμένας εἰς 8 ὑποδιοικήσεις, 6 τμήματα καὶ 120 σταθμούς.

Στρατιωτικαί: Ἡ 8η ἀνεξάρτητος μεραρχία Ἠπείρου, περιλαμβάνουσα τὸ 15ον σύνταγμα πεζικοῦ Ἰωαννίνων, τὸ 24ον Πρεβέζης, τὸ 40ὸν τάγμα εὐζώνων Ἄρτης, τὸ 8ον σύνταγμα πυροβολικοῦ, τὸν 8ον συνοριακὸν τομέα, λόχον αὐτοκινήτων, νοσοκομεῖον καὶ τὰς συναφεῖς ὑπηρεσίας.

Δικαστικαί: Τρία πρωτοδικεῖα καὶ εἰσαγγελίαι, ἐν Ἰωαννίνοις, Ἄρτῃ καὶ Πρεβέζῃ, τὸ πταισματοδικεῖον Ἰωαννίνων καὶ 13 εἰρηνοδικεῖα (Ἄρτης. Ἰωαννίνων, Ζαγορίου, Ζίτσης, Κονίτσης, Μετσόβου, Πωγωνίου, Παραμυθίας, Πρεβέζης, Καλαρρυτῶν, Τζουμέρκων, Φιλιατῶν καὶ Φιλιππιάδος).

Ἐκπαιδευτικαί: Ἡ ἐποπτεία τῆς ἐκπαιδεύσεως διενεργεῖται διὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ καὶ ὀκτὼ ἐπιθεωρητῶν δημοτικῶν σχολείων (Ἄρτης, Ἰωαννίνων, Πρεβέζης, Παραμυθίας, Ζαγορίου, Πωγωνίου, Κονίτσης, Φιλιατῶν).

Ἐκκλησιαστικαί: Τέσσαρες μητροπόλεις (Ἰωαννίνων, Παραμυθίας, Ἄρτης καὶ Κονίτσης), εἰς τὰς ὁποίας ὑπάγονται πλέον τῶν 600 κοινοτήτων, ἀποτελουσῶν ἐνορίας.

Οἰκονομικαί: Οἰκονομικὴ ἐπιθεώρησις Ἰωαννίνων, ὑφ' ἣν ὑπάγονται αἱ ἐφορεῖαι καὶ τὰ ταμεῖα Ἄρτης, Ἰωαννίνων, Πρεβέζης, Παραμυθίας, Πωγωνίου, Φιλιατῶν, Κονίτσης, Φιλιππιάδος καὶ Μαργαριτίου (εἰς τὰς δύο τελευταίας μόνον ἐφορεῖαι ὑπάρχουν). **Τελωνεῖα**: Πρεβέζης καὶ Ἰωαννίνων καὶ ὑποτελωνεῖα Κοπραίνης, Ἡγουμενίτσης, Ἀρίνιστας, Μέρτζανης, Χιονιάδων (θερινόν). Καπνεργοστάσια: Ἰωαννίνων, Παραμυθίας, Ἄρτης καὶ Πρεβέζης.

Συγκοινωνιακαί: Ἐπιθεώρησις δημοσίων ἔργων μὲ τρεῖς νομομηχανικοὺς (Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Πρεβέζης). Ἐπιθεώρησις Τ.Τ.Τ. μὲ 30 τηλεγραφεῖα καὶ 222 τηλεφωνικὰ γραφεῖα.

Δασικαί: Δασικὴ ἐπιθεώρησις μὲ 4 δασαρχεῖα (Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Κονίτσης, Πρεβέζης) καὶ 7 δασοκομεῖα (Ἡγουμενίτσης, Μετσόβου, Βουργαρελίου, Παραμυθίας, Πωγωνίου, Πάργας καὶ Φιλιατῶν).

Γεωργικαί: Γεωργικὸς σταθμὸς Ἰωαννίνων καὶ 3 νομογεωπόνοι (Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Πρεβέζης), ὡς καὶ τὰ ἐποικιστικὰ γραφεῖα τῶν πόλεων τούτων καὶ τῆς Παραμυθίας, 3 κτηνίατροι, τυροκομικὴ σχολὴ καὶ δύο γεωργικαὶ σχολαί.

Ὑγειονομικαί: Τρεῖς νομίατροι καὶ σχολίατροι εἰς ὅλας τὰς ἕδρας τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μὲ προϊστάμενον ὑγειονομικὸν ἐπιθεωρητὴν ἑδρεύοντα ἐν Ἰωαννίνοις.

Κοινωνικῆς Προνοίας: Ἀγροτικὸν οἰκοτροφεῖον ἐν Ἰωαννίνοις, οἰκοτροφεῖον θηλέων ἐν Ἰωαννίνοις καὶ 7 οἰκοτροφεῖα ἀρρένων ἐν Ἰωαννίνοις, Ἄρτῃ, Πρεβέζῃ, Παραμυθίᾳ, Φιλιάτες, Πωγωνιανῇ καὶ Κονίτσῃ.

Χ. Ι. Σ.

Συγκοινωνία. Τὴν Ἤπειρον διασχίζει ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Ἰωαννίνων—Πρεβέζης (105 χλμ.), κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τῷ 1886—1888. Τὰ πρῶτα ἔργα συγκοινωνίας ἐν Ἠπείρῳ ὀφείλονται εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Οὗτος δι' ἀγγαρείας συνέδεσε τὰ Ἰωάννινα διὰ δρόμων σῳζομένων καὶ σήμερον μὲ τὸ Ἀργυρόκαστρον, Ἄρταν, Μέτσοβον, Καλαμπάκαν, Κορυτσᾶν, Παραμυθίαν, Ζαγόρι καὶ κατεσκεύασεν ἀρκετὰς γεφύρας. Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον (1929) κατεσκευάσθησαν ὀλίγα χιλιόμετρα πρὸς τὸ Ζαγόρι καὶ ἕτερα ὀλίγα πρὸς τὸ Δελβινάκι.

Τὸ ὁδικὸν δίκτυον καὶ τῶν τριῶν νομῶν τῆς Ἠπείρου ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἁμαξιτοὶ ὁδοί

Ἰωαννίνων—Φιλιππιάδος	χλμ.	62
Φιλιππιάδος—Πρεβέζης	»	43
» —Ἄρτης	»	14
Ἰωαννίνων—Καλπακίου—Κονίτσης	»	73
» » » —Χάνι Ζαραβίνης—Κακκαβιᾶς	»	64
» —Δελβινακίου	»	57
» —Πωγωνιανῆς (Βοστινης)	»	70
» —Ἀσπραγγέλων (Δοβρᾶς) — Ἐλάτης (Βούλτσης)	»	33
» —Ζιτσης	»	27
Ἄρτης—Μενιδίου	»	24
» —Σαλαώρας	»	20
Μενιδίου—Κοπραίνης	»	7
Ἄρτης—Καλεντίνης	»	18
» —Φιλιππιάδος	»	14

Ὁδοὶ ὑπὸ κατασκευήν

Ἰωαννίνων—Δωδώνης	χλμ.	17
» —Μετσόβου—Καλαμπάκας	»	125
» —Ἡγουμενίτσης	»	100
» —Γρεβενῶν — διὰ Γρεβενητίου—Βωβούσης	»	150
» —Ἄρτης — διὰ Κατσανοχωρίων — Ἀγνάντων	»	120
Κονίτσης—Ἀνασελιτσης	»	120
Πρεβέζης—Παραμυθιᾶς — Μενίνας—Φιλιατῶν—Σαγιάδας	»	150
Καντζᾶ—Λελόβων—Δερβιζιάνων—Σουλίου	»	80
Ἄρτης—Βουργαρελίου—Τρικκάλων	»	140

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὁδῶν ὑπὸ κατασκευὴν εὑρίσκονται καὶ ἄλλαι μικρότεραι, κατασκευαζόμεναι ὑπὸ κοινοτήτων ἢ συνδέσμων κοινοτήτων. Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἰωαννίνων—Πραμάντων—Καλαρρυτῶν, ἡ Ἰωαννίνων — Ζαγορίου (κεντρικοῦ καὶ δυτικοῦ), ἡ Βησάνης—Τσαρασλανῶν καὶ ἄλλαι.

Ἐν Ἠπείρῳ λειτουργοῦσι τριάκοντα ἐν συνόλῳ Τ.Τ.Τ. γραφεῖα, ἐγκατεστημένα εἰς Ἰωάννινα, Ἄρταν, Κόνιτσαν, Πρέβεζαν, Φιλιάτες, Παραμυθίαν, Πάργαν, Φιλιππιάδα, Ἄγναντα, Ἀσπραγγέλους, Βήσανην, Βουργαρέλιον, Γρεβενήτιον, Δελβινάκιον, Δερβίζιανα, Δολιανά, Ἐλαφότοπον, Ζίτσαν, Ἡγουμενίτσαν, Θεσπρωτικόν, Καλέντζιον, Κεραμίτσαν, Κήπους, Μαργαρίτιον, Μέτσοβον, Μόλισταν, Πράμαντα, Πωγωνιανήν, Σαγιάδα, Τσεπέλοβον. Τὰ γραφεῖα ταῦτα ἐκτελοῦσι καὶ ὑπηρεσίας ταχυδρομικῶν δεμάτων, ἐπιταγῶν καὶ ταμιευτηρίου. Ἅπασαι αἱ κοινότητες Ἠπείρου — ἑξακόσιαι περίπου — ἐξυπηρετοῦνται ταχυδρομικῶς δὶς τῆς ἑβδομάδος ὑπὸ 76 ἀγροτικῶν ταχυδρομικῶν διανομέων. Ἐπίσης λειτουργοῦσιν ἐν Ἠπείρῳ 222 τηλεφωνικὰ γραφεῖα. Τὸ ὁλικὸν μῆκος τοῦ τηλεγραφικοῦ δικτύου ἀνέρχεται εἰς 1340 χιλιόμετρα, τοῦ δὲ τηλεφωνικοῦ εἰς 1360. Εἰς ταῦτα συμπεριλαμβάνεται καὶ διπλῆ ὑπὸ κατασκευὴν τηλεφωνικὴ γραμμὴ Ἰωαννίνων—Μετσόβου—Τρικκάλων, δι' ἧς θὰ πραγματοποιηθῇ τηλεφωνικὴ ἀνταπόκρισις Ἰωαννίνων—Ἀθηνῶν.

Ε. ΣΤΑΛΗΜΕΡΟΣ

—[ΚΟΙΝΩΝ. ΟΡΓΑΝ.] Ὅσοι τῶν Ἠπειρωτῶν δὲν ἀποδημοῦν ἐπιδίδονται συνήθως οἱ μὲν τῶν πεδινῶν μερῶν εἰς τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ τῶν ὀρεινῶν εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα. Ὀλίγιστοι δέ, ὡς οἱ Σαρακατσαναῖοι, οἱ Καραγκούνηδες ἢ Ἀρβανιτόβλαχοι καὶ τινες κάτοικοι τῶν Τζουμέρκων

Digitized by Google

καὶ Μαλακασίου, ζῶσιν ἐκ τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας. Ὡς ἐπαγγελματίαι οἱ Ἠπειρῶται διεκρίθησαν διὰ τὴν τιμιότητα καὶ ἱκανότητά των. Περίφημοι ἦσαν εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν οἱ χρυσοχόοι τῶν Ἰωαννίνων καὶ Καλαρρυτῶν, ἰδίως οἱ σκαλιστάδες (ξυλογλύπται) τοῦ Μετσόβου καὶ τοῦ Τουρνόβου Κονίτσης, οἱ κεντηστάδες, οἱ νηματοκλωστάδες καὶ οἱ γουναράδες τῶν Ἰωαννίνων, οἱ ραφτάδες τοῦ Συρράκου καὶ τῶν Τζουμέρκων. Οἱ ἐπαγγελματίαι οὗτοι καὶ ἰδίως οἱ ἐν Ἰωαννίνοις ἐργαζόμενοι ἦσαν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὠργανωμένοι εἰς ἰσνάφια καὶ εἶχον προστάτην τὸν ἅγιον, τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην ἑώρταζον δι' ἐτησίας πανηγύρεως. Οἱ ψωμάδες, ἐπὶ παραδείγματι, εἶχον τὸν προφήτην Ἠλίαν. Οἱ ἐπαγγελματίαι τῶν χωρίων ἦσαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀνοργάνωτοι, περιερχόμενοι τὰ χωρία κατὰ μόνας εἴτε καθ' ὁμάδας πρὸς ἐξεύρεσιν ἐργασίας. Τὸ κυριώτερον τῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι τὸ τοῦ κτίστου. Ὁλοκλήρων χωρίων τῆς Κονίτσης, τῶν καὶ *Μαστοροχωρίων* καλουμένων, οἱ κάτοικοι εἶναι κτίσται, πατροπαραδότως ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν μαστορικήν, εἰς ἣν καὶ διαπρέπουσι. Κτίσται ἐπίσης εἶναι οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῶν Τζουμέρκων καί τινων χωρίων τοῦ Μαλακασίου· οἱ κάτοικοι τῶν πεδιάδων ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν, τῶν δὲ παραλίων εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἐκτὸς τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων ὑπῆρχον ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἄλλαι ὀνομαζόμεναι ἀδελφότητες, ὡς ἡ τῆς Βουρπιάνης, Χουλιαράδων κλπ. μὲ σκοποὺς φιλανθρωπικοὺς καὶ ἰδίως ἐκπαιδευτικούς. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ἠπείρου καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας ἦτο περιωρισμένη, ἐξεδηλοῦτο δὲ κατὰ τὰς πανηγύρεις, τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς γάμους. Αἱ πανηγύρεις τῶν χωρίων καὶ τῶν μοναστηρίων ἦσαν τὰ μόνα μέσα ἐπικοινωνίας καὶ ἐχρησίμευον ὡς ἀφορμὴ συγκεντρώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ χιλιάδων Ἠπειρωτῶν, ἐξ ὅλων τῶν χωρίων Ἐκτὸς τούτων καὶ αἱ ἐμποροπανηγύρεις, τὰ κοινῶς παζάρια λεγόμενα, ἔδιδον εὐκαιρίαν ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τῶν γειτόνων κατοίκων (Ἀλβανῶν, Μακεδόνων κλπ.). Τὴν περισσοτέραν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν κίνησιν συνεκέντρωνον κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας τὰ Ἰωάννινα. Ἡ ἐπίδρασίς των ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ὡμίλουν καὶ ἔγραφον ἑλληνιστί· τὰ τουρκικὰ δικαστήρια διεξῆγον τὰς δίκας καὶ ἐξέδιδον τὰς ἀποφάσεις ἑλληνιστὶ μέχρι τοῦ 1889. Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἶναι ὅλα ἀνεξαιρέτως ἑλληνιστὶ γεγραμμένα. Τὰ περισσότερα τῶν χωρίων τῶν ἐπαρχιῶν εἶναι κτήματα σπαχήδων καὶ μπέηδων ἢ πλουσίων Ἰωαννιτῶν, ὡς πιστοποιοῦσι τοῦτο αἱ ὀνομασίαι πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ γίνεται περισσότερον ἔκδηλος. Περὶ τὸ 1845 ἱδρύθη ἐν Ἰωαννίνοις τυπογραφεῖον ὑπὸ τοῦ Χρ. Σακελλαρίου, εἰς ὃ ἐξεδόθησαν ἀρκετὰ βιβλία. Ὁ Μάνθος Οἰκονόμου μὲ τὸν Παναγ. Ἀραβαντινὸν ἐτύπωσαν ἐν αὐτῷ τὸ σατυρικόν των ἡμερολόγιον «Καραβίδα», ὁ γυμνασιάρχης Κ. Μανάρης τὴν Ἄλγεβράν του καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ἐλειτούργουν συνάμα ἡ λέσχη «Ὁμόνοια» καὶ διάφοροι σύλλογοι, ἐξεδίδετο δὲ ὑπὸ τῆς γενικῆς διοικήσεως ἑλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ «Ἡ ἐφημερὶς τῶν Ἰωαννίνων». Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμενοι Ἠπειρῶται λόγιοι, Βασιάδης, Τάγης καὶ ἄλλοι, συνέπηξαν τὸν «Ἠπειρωτικὸν Σύλλογον», τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις ὑπῆρξε σημαντική. Ἐν Ἀθήναις ὁ Γ. Γάγαρης ἐξέδιδε τὴν «Φωνὴν τῆς Ἠπείρου», τὸ μοναδικὸν τότε δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῶν Ἠπειρωτῶν, τὸ ὁποῖον προσέφερεν οὐκ ὀλίγας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καθοδήγησιν τῆς ἠπειρωτικῆς γνώμης. Τῷ 1909 ὁ Γ. Χατζῆς ἵδρυσεν ἐν Ἰωαννίνοις, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος, τὴν πρώτην ἑλληνικὴν ἐφημερίδα, τὴν «*Ἤπειρον*» (βλ. λ.). Τῷ 1911 ὁ Νέστωρ Γεωργίτσης ἐξέδωκε τὴν «Ἠχὼ τῆς Ἠπείρου» ἐξακολουθήσασαν τὴν ἔκδοσίν της ἐπὶ διετίαν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐξεδόθη ὁ «Ταχυδρόμος τῶν Ἰωαννίνων», ἡ «Σημαία», τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα», ἡ «Ἠχὼ τῆς Ἠπείρου» καὶ ἄλλαι, διακόψασαι ἤδη τὴν ἔκδοσίν των. Σήμερον ἐκδίδονται ὁ «Κῆρυξ», ὁ «Ἠπειρωτικὸς ἀγών», ἡ «Ἐλευθερία» καὶ ἡ «Ἀγροτικὴ Ἠχὼ» ἐν Ἰωαννίνοις, ὁ «Ἀῶος» ἐν Κονίτσῃ, ὁ «Ἄραχθος» καὶ τὸ «Ἠπειρωτικὸν Βῆμα» ἐν Ἄρτῃ. Ἐπ' ὀλίγον δὲ καιρὸν ἐξεδόθη τὸ περιοδικὸν «Ἀναγέννησις» ὡς καὶ τὰ τοπικὰ τοιαῦτα ὁ «Κρυστάλλης» ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῶν Συρρακιωτῶν καὶ τὰ «Τζουμέρκα» ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου Πραμάντων Δ. Τσέρκου. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν ἐξεδόθησαν κατὰ καιροὺς εἰς διαφόρους τόπους ὑπὸ Ἠπειρωτῶν ἠπειρωτικὰ ἡμερολόγια μὲ μελέτας ἀξιολόγους λογίων Ἠπειρωτῶν· τοιαῦτα εἶναι ἡ «Δωδώνη» τοῦ Γ. Γάγαρη (Ἀθῆναι, τόμ. 2 1896 καὶ 1899), τὸ «Ἡμερολόγιον τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Θ. Παυλίδου (Βουκουρέστιον 1887), ὁ «Ἠπειρώτης» τοῦ Χρ. Λεσίου (Κωνσταντινούπολις, τόμ. 3, 1898, 1899 καὶ 1900), ὁ «Ἠπειρωτικὸς Ἀστὴρ» τοῦ Λ. Βασιλειάδου (Ἀθῆναι 1904), τὸ «Ἠπειρωτικὸν ἡμερολόγιον» τοῦ Μιλ. Οἰκονομίδου (τόμ. 2, Κωνσταντινούπολις 1911 καὶ Ἀθῆναι 1914), ἡ «Ἤπειρος» τῆς Ἐλπινίκης Μαυρογορδάτου (Κωνσταντινούπολις, τόμ. 2, 1910 καὶ 1911), ἡ «Ἠπειρωτικὴ ψυχὴ» τῶν Κ. Κιούρη καὶ Α. Νικολαΐδου (Ἰωάννινα 1913), τὸ «Ἠπειρωτικὸν ἡμερολόγιον» τοῦ Β. Τζαλοπούλου (Ἀθῆναι 1914). Ἐκτὸς τούτων πλεῖστοι πεπαιδευμένοι Ἠπειρῶται ἐδημοσίευσαν ἄρθρα καὶ μελέτας σχετιζομένας μὲ τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν «Νέαν Ἡμέραν» τῆς Τεργέστης καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης. Ἀπὸ τοῦ 1926 ἐκδίδεται τὸ ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν «Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ» (βλ. λ.). Ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις εὑρίσκεται ἐσχάτως εἰς τὴν Ἤπειρον ἐν ἀναπτύξει. Σωματεῖα ἐπιστημονικά, ἐπαγγελματικά, ἐργατικά, κοινωφελῆ καὶ ἄλλα παντοειδῆ λειτουργοῦν οὐ μόνον εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς πόλεις ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου, ὡς ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἀδελφότης» τῶν Ἀθηνῶν, ὁ «Ἠπειρωτικὸς Σύνδεσμος» Πειραιῶς καὶ πολλὰ ἄλλα ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Ρουμανίᾳ καὶ Ἀμερικῇ.

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

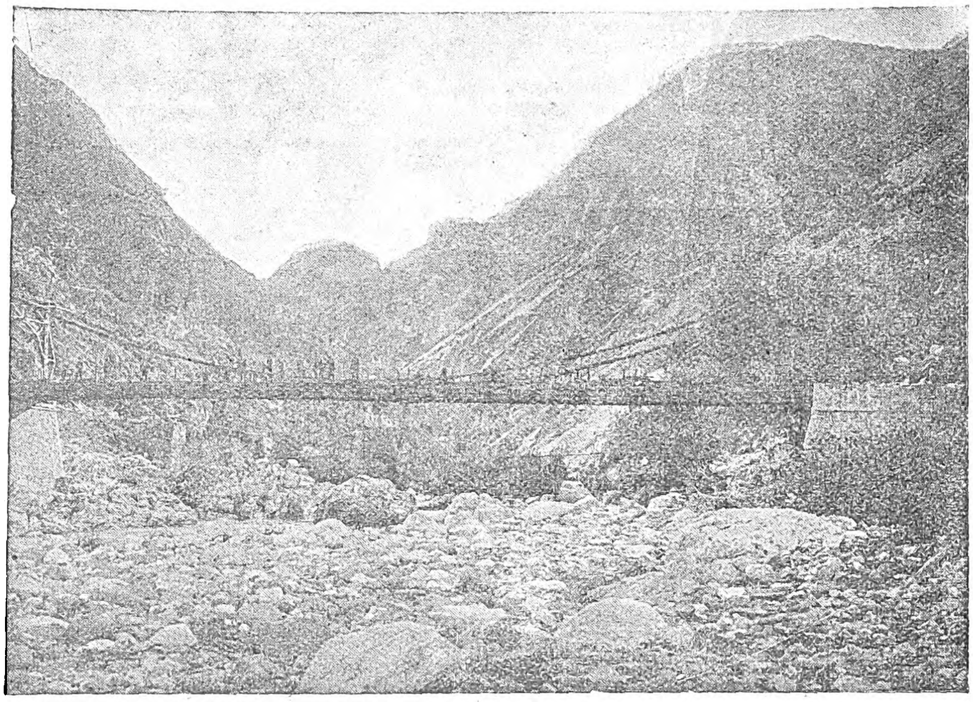

Ἡ κρεμαστὴ γέφυρα Τσιμόβου ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἀγριωτέρας τοποθεσίας τῆς Ἠπείρου.

(Φωτογραφία Χ. Σούλη.)

Μετανάστευσις. Οἱ Ἠπειρῶται ὑπῆρξαν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατ' ἐξοχὴν μεταναστευτικὸς λαὸς λόγῳ τοῦ ἀγόνου τῆς χώρας των. Τὰ περίφημα τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς πατρίδα ἔχουν κυρίως τὴν Ἤπειρον. Δὲν ὑπάρχει χωρίον εἰς τὴν Ἤπειρον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχῃ καὶ τώρα ἀκόμη τοὺς «ξενιτεμένους» του. Ἡ ἀποδημία τῶν Ἠπειρωτῶν ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τοῦ 1600. Οἱ περισσότεροι ἐταξίδευον εἰς τὰς Παραδουναβίους χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ρουμανίαν, ὀλιγώτεροι δὲ εἰς τὴν Ρωσίαν, Μικρὰν Ἀσίαν, Βενετίαν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν Ἀμερικήν. Εἰς τὰς χώρας ταύτας παραμένοντες ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπέκτων ἱκανὰς χρηματικὰς περιουσίας, τὰς ὁποίας κατόπιν μετέφερον εἰς τὰς πατρίδας των, ἢ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅπου ἐγκαθίσταντο. Ἄλλη κατηγορία ἀποδημούντων εἶναι ἡ τῶν ἐπαγγελματιῶν, τῶν κτιστῶν, ραφτάδων, καλαντζήδων, πρακτικῶν ἰατρῶν, βαγενάδων καὶ ἄλλων, οἵτινες πρὸς ἐξεύρεσιν ἐργασίας φεύγουν ἀπὸ τὰ χωρία των καὶ περιεφέρονται ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς ἑστίας των μετὰ πολυμήνους ἐνίοτε περιοδείας. Εἰς τὸ φιλαπόδημον τῶν ἐπαγγελματιῶν τούτων ὀφείλονται αἱ ἐν Ἠπείρῳ ἀπαντῶσαι συνθηματικαὶ γλῶσσαι, ἤτοι τὰ «ἀλειφιάτικα» τῶν καλαντζήδων, τὰ «μπουκουραίϊκα» τῶν ραφτάδων, τὰ «κουδαρίτικα» τῶν μαστόρων, τὰ «σώπικα» τῶν βαγενάδων καὶ τὰ «ρόμκα» τῶν γύφτων (βλ. «Ἠπειρωτικὰ χρονικὰ» τ. Γ' σ. 310).

Ἡ γέφυρα τοῦ Νούτσου εἰς τὸν Βίκον τοῦ Ζαγορίου.

(Φωτογραφία Θ. Φραγκούλη.)

Ἡ πλέον φιλαπόδημος ἐπαρχία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ Ζαγόρι. Οἱ Ζαγορήσιοι ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ταξιδεύοντες εἰς Ρουμανίαν καὶ Ρωσίαν κατώρθωσαν νὰ πλουτήσουν, εἰς τὴν εὐημερίαν των δὲ ταύτην ὀφείλεται ὁ πολιτισμός, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξε τὸ Ζαγόρι καὶ ἡ πρὸς την παιδείαν καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπίδοσις τῶν κατοίκων. Ἡ μετάβασις

Digitized by Google

εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐγίνετο διὰ καραβανίων ἐντὸς τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἡμερῶν διὰ Μετσόβου, Γρεβενῶν, Κονιαροχωρίων, Μοναστηρίου, Περλεπέ, Βελεσῶν, Δουβνοβίτσας, Σιστοβίου καὶ Βουκουρεστίου. Οὐχὶ σπάνιαι ἦσαν αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ λῃστεῖαι, τῶν ἐπαναχαμπτόντων ἰδίως, πλεῖστα δὲ τοιαῦτα ἐπεισόδια περιπαθῶς ἔψαλεν ἡ δημοτικὴ μοῦσα. Ἡ παράδοσις διασῴζει ἀκόμη νωπὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ρόβα, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ τακτικὸς ταχυδρόμος μεταξὺ Ἠπείρου καὶ τῶν Παραδουναβίων χωρῶν. Δὲν ὑπῆρξε πόλις τῆς Ρουμανίας ἰδίως, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ὑπῆρχον Ἠπειρῶται. Πλεῖστοι τούτων ἀπέκτησαν κολοσσιαίας περιουσίας, δι' ὧν παντοιοτρόπως εὐηργέτησαν οὐ μόνον τὰ χωρία των καὶ τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, πολλοὶ δὲ κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐκεῖ ἀνωτάτας δημοσίας θέσεις, ὡς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Οὐγγροβλαχίας Δοσίθεος Φιλίτης ἐκ Πογδόριανης τῆς Ἠπείρου, οἱ Σοῦτσος καὶ Γκίκας οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι· τινὲς σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαλον λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐπιγαμιῶν τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν. Μετὰ τὸ Ζαγόρι φιλαπόδημα ὑπῆρξαν τὰ Ἰωάννινα, τὸ Συρράκον, τὸ Μέτσοβον καὶ αἱ Καλαρρύται. Καὶ τὰ Κατσανοχώρια δὲν ὑστέρησαν, ἀλλ' ἡ ἀποδημία τῶν κατοίκων περιωρίσθη εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν, ὅπου καὶ πλεῖστοι ἐγκατεστάθησαν μονίμως. Τόπος ἀποδημίας τῶν Ἰωαννιτῶν ὑπῆρξεν ἡ Βενετία. Ἐκεῖ οἱ Ἰωαννῖται ἀνέπτυξαν οὐ μόνον τὸ ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα (βλ. κατ. *Ἡ παιδεία ἐν Ἠπείρῳ* καὶ τὰς λ. *Ζάππας, Ζωγράφος, Ζωσιμάδαι*). Χ. Ι. Σ.

Οἱ Ἠπειρῶται ἐν τῇ ἐθνικῇ πράξει. Κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον, καθ' ἣν τὸ ἔθνος προπαρεσκευάζετο ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς διὰ τὸν Ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως, ἡ ἠπειρωτικὴ συμβολὴ ἐμφανίζεται σπουδαιοτάτη. Ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ ἀθρόα τῶν Ἠπειρωτῶν ἀποδημία εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διήνοιξεν εἰς αὐτοὺς νέον εὐρύτατον στάδιον οἰκονομικῆς προαγωγῆς. Ἐσχημάτισαν διὰ τῆς ἐμπορίας, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν, σημαντικὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἀφειδῶς διέθεσαν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν ὄχι μόνον τῆς ἰδιαιτέρας των πατρίδος, ἀλλ' ὁλοκλήρου τοῦ Γένους. Περισσότερον πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ Ἠπειρῶται ἐνίσχυσαν οἰκονομικῶς τὰς προσπαθείας τῶν τότε λογίων διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅτε ἤρχιζε νὰ ὡριμάζῃ ἡ ἰδέα τῆς ἀποτινάξεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, Ἠπειρῶται ἔσχον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἱδρύσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὄχι μόνον οἱ Ἠπειρῶται Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ, ἀλλὰ καὶ ὁ Ξάνθος, ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει, ἐντὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠπειρωτικοῦ περιβάλλοντος εὗρε τὴν πρώτην πρόθυμον ἀρωγὴν καὶ προθυμίαν, πρὸς δημιουργίαν τοῦ πρώτου αὐτῆς πυρῆνος. Οἱ Ἠπειρῶται συνετέλεσαν τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν αὐτῆς διάδοσιν ἀνὰ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας καὶ τὴν Ρωσίαν, ὅπου ὑπῆρχον ἀκμάζοντες ἐμπορικοὶ οἶκοι ἠπειρωτικοί, ὡς καὶ εἰς τὴν μύησιν τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἄνδρες εὑρέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐπακολουθήσαντος Ἀγῶνος. Οἱ Σουλιῶται ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα, περὶ τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθησαν ἀθρόοι οἱ Ἠπειρῶται εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, παρασχόντες σημαντικὴν χάριν αὐτοῦ ἀναλογίαν αἵματος. Μετὰ τὸν Ἀγῶνα ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀσχημάτιστος καὶ ὡς κράτος καὶ ὡς οἰκονομικὸν συγκρότημα. Εἶχεν ἀνάγκην κυρίως τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, διὰ νὰ ἀνακύψῃ καὶ ἀναδημιουργηθῇ. Τὴν πατριωτικὴν ταύτην ἰδέαν οὐδεὶς ἐνεκολπώθη θερμότερον τῶν Ἠπειρωτῶν. Τὰ μεγάλα ἱδρύματα τῆς πρωτευούσης (Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνεῖον κτλ.) εἶναι οἱ εὐγλωττότεροι παντὸς ἄλλου μάρτυρες. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέγα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος οἰκονομικὸν ἵδρυμα, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἱδρύθη ὑπὸ Ἠπειρώτου, τοῦ Γεωργίου Σταύρου (βλ. καὶ κατ.). Β. Μ. ΜΕΛΑΣ

Ἀγαθοεργήματα καὶ κληροδοτήματα. Ἡ Ἤπειρος ὑπῆρξε κυριολεκτικῶς πατρὶς εὐεργετῶν καὶ κοιτὶς εὐποιΐας. Δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ πόλις, ἀκόμη καὶ χωρίον σχεδόν, ὅπου νὰ μὴ ἐκδηλώνεται ἐμπράκτως ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ φιλομουσία τῶν κατοίκων. Τὰ ἠπειρωτικὰ ἀγαθοεργήματα εἶναι πολυειδῆ, γενικὰ (γέφυραι, ὁδοὶ κτλ.), ἀφορῶντα ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον καὶ πολλάκις ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, καὶ μερικὰ (σχολεῖα, ἰατρεῖα, γηροκομεῖα, οἰκοτροφεῖα, ναοὶ κτλ.), ἀφορῶντα δηλαδὴ μόνον τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τῶν διαφόρων εὐεργετῶν. Πολλοὶ ὅμως Ἠπειρῶται δὲν ἀπέβλεψαν νὰ εὐεργετήσουν μόνον τὴν Ἤπειρον, ἀλλ' ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἱδρύσαντες εἰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ νοσοκομεῖα, σχολεῖα, φυλακάς, ὀρφανοτροφεῖα, στάδια, ναοὺς καὶ παντοειδῆ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα. Ἡ εὐποιΐα ἐκδηλοῦται ἐναργέστερον διὰ τῶν κληροδοτημάτων, τὰ ὁποῖα κοινῶς καλοῦνται *λάσα* ἢ *ἐλέη*. Οὐδεμία ἄλλη ἑλληνικὴ ἐπαρχία ἔχει τόσα κληροδοτήματα, ἰδίως δι' ἐκπαιδευτικοὺς σκοπούς, ὅσα ἡ Ἤπειρος. Καὶ τούτων ἄλλα μὲν εἶναι γενικὰ (ὡς τὰ κληροδοτήματα, ἅτινα κατέλιπον οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Ριζάραι, οἱ Ζάππαι, ὁ Σίνας, ὁ Στουρνάρας, ὁ Ἀρσάκης, ὁ Τοσίτσας, ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Δοσίθεος Φιλίτης, ὁ Χατζηκώστας, ὁ Δομπόλης, ὁ Τσούφλης, ὁ Ἀναγνωστόπουλος), ἄλλα δὲ μερικά. Τὰ περισσότερα τούτων ἔχουν τὰ Ἰωάννινα, τὸ Μέτσοβον, πολλὰ χωρία τοῦ Ζαγορίου, ἡ Πρέβεζα κτλ. Τὰ ἠπειρωτικὰ κληροδοτήματα ἀνέρχονται εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων, μέχρι σήμερον ὅμως τὰ περισσότερα δὲν κατωρθώθη νὰ τεθοῦν εἰς λειτουργίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ι. Λαμπρίδου*, Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἀγαθοεργημάτων (τ. 2, Ἀθῆναι 1880). — *Σκεύου Ζερβοῦ*, Τὰ Ἐθνικὰ κληροδοτήματα (Ἀθῆναι 1925). — *Κ. Ζαβιτσάνου*, Ἀρχεῖα ἐθνικῶν εὐεργετῶν (1929). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Ὁ Τεκτονισμὸς ἐν Ἠπείρῳ. Οἱ Ἠπειρῶται, λόγῳ τῆς ἀποδημίας των εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων Ἑλλήνων τῶν μυηθέντων εἰς τὸν τεκτονισμόν. Ὡς γνωστὸν τὰ σπουδαιότερα καὶ περισσότερα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἦσαν Ἠπειρῶται (Τσακάλωφ, Σκουφᾶς κ. ἄ.). Πολλοὶ Ἠπειρῶται ἀνῆκον εἰς τὰς τεκτονικὰς στοὰς τῆς Ζακύνθου καὶ Κερκύρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀγῶνα. Ἡ πρώτη στοὰ ἐν Ἠπείρῳ ἱδρύθη ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1887 ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πρόοδος» καὶ ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς Μεγάλης Ἀνατολῆς τῆς Γαλλίας. Τῷ 1897, λόγῳ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ἡ στοὰ αὕτη διέκοψε τὰς ἐργασίας της. Τῷ 1922 ἱδρύθη νέα τοιαύτη ἐπονομασθεῖσα «Δωδώνη», ἐξαρτωμένη πλέον ἐκ τῆς Μεγάλης Ἀνατολῆς τῆς Ἑλλάδος, ἥτις καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον συνεργαζομένη μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι τεκτονικῶν στοῶν. Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

— [ΕΘΝΟΛ.] Ἡ Ἤπειρος ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὀρέων, τὰ ὁποῖα χωρίζουσιν αὐτὴν πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴν Ἰλλυρίαν, διήκει μέχρι τοῦ μυχοῦ

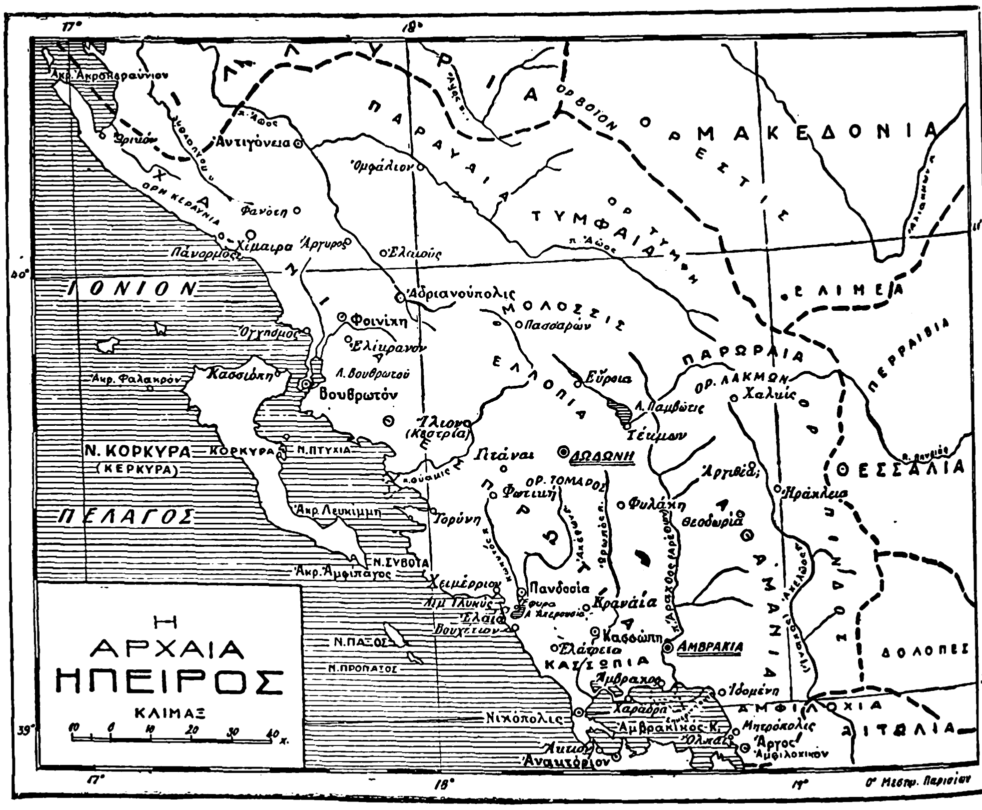

τοῦ νῦν Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ περιλαμβάνει κατὰ τὸν «Περίπλουν» τοῦ Σκύλακος (26—33) κατὰ σειρὰν τὴν *Χαονίαν*, τὴν *Θεσπρωτίαν* καὶ τὴν *Κασσωπίαν* πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, τὴν *Μολοσσίαν* εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν *Ἀμβρακίαν* εἰς τὸ ΝΔ, ἀπέχουσαν 80 στάδια ἀπὸ τῆς παραλίας. Κατατέμνεται δὲ ὑπὸ παραλλήλων ὀροσειρῶν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον εἰς πολλὰς ἀποκεκλεισμένας καὶ δυσκόλως πρὸς ἀλλήλας συγκοινωνούσας περιφερείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται διὰ τὴν γονιμότητα καὶ σπουδαιότητα αὐτῶν δύο, ἤτοι τὸ ὑψίπεδον τῆς *Ἑλλοπίας* πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους Τομάρου (Ὀλύτσικας), ὁπόθεν ἐκκινοῦν αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὁδοί, καὶ ἡ πεδιὰς τῆς Ἀμβρακίας, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ ἡ χώρα πρὸς δυσμάς. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον εἰς τὰς περιφερείας αὐτὰς ἔκειντο ἀνέκαθεν τὰ δύο σπουδαιότερα κέντρα τῆς Ἠπείρου, πρὸς βορρᾶν ἡ Δωδώνη καὶ ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος τὰ *Ἰωάννινα* καὶ πρὸς νότον ἡ *Ἀμβρακία (Ἄρτα)*.

Κατὰ τὸν ἱστοριογράφον Θεόπομπον (Δ' αἰὼν π. Χ.) εἰς τὴν Ἤπειρον κατῴκουν δεκατέσσαρα ἔθνη, ἐξ ὧν ἕνδεκα ἀναφέρει ὁ Στράβων: *Χάονας, Θεσπρωτούς, Κασσωπαίους, Ἀμφιλόχους, Μολοττούς, Ἀθαμᾶνας, Αἴθικας, Τυμφαίους, Ὀρέστας, Παρωραίους, Ἀτιντᾶνας* τοὺς δὲ *Ἀγραίους, Ἀποδωτοὺς* καὶ *Ἄβαντας* διεφιλονίκουν ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, ἀναφέρονται δὲ καὶ ἄλλαι ἀκόμη ἠπειρωτικαὶ φυλαὶ (*M. P. Nilsson* Studien z. Geschichte d. alten Epeiros 1909 σ. 14). Ἐξ ὅλων αὐτῶν τρία κυρίως ὑπῆρξαν ἔνδοξα, διεδραμάτισαν δηλαδὴ σπουδαιότατον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου, παλαιότερον οἱ Θεσπρωτοί, ὅπως γνωρίζομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου (Ὀδυσσ. ξ 315 ἐπ., 335, π 65, ρ 526, τ 271, 287, 292), κατόπιν κατὰ τὸν ΣΤ' καὶ Ε' αἰῶνα οἱ Χάονες βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Κερκυραίων καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος οἱ Μολοσσοὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀμβρακίας (426 π. Χ.) καὶ τὴν ἐν Στράτῳ τῆς Ἀκαρνανίας μεγάλην ἧτταν τῶν Χαόνων τῷ 429 π. Χ. (*Θουκυδ.* Β' 81 6). Τότε συνεπήχθη ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Θαρύπα ἢ Θάρυπος, πάντως δὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλκέτα (375 π. Χ.), ἡ «συμμαχία τῶν Ἠπειρωτῶν», εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ οἱ Χάονες καὶ οἱ Θεσπρωτοί. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συμμαχίας ἵστατο ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν καὶ ὁ κατ' ἔτος ἐκλεγόμενος «προστάτας» τῶν Μολοσσῶν, κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως αἱ σύμμαχοι φυλαὶ εἶχον ἴσα δικαιώματα καὶ εὐρυτάτην αὐτονομίαν. Ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως δὲ τῶν Μολοσσῶν περιπίπτουν εἰς ἀχρηστίαν καὶ τὰ ἰδιαίτερα ἐθνικὰ ἐπίθετα τῶν κατοίκων τῆς Ἠπείρου, οἱ ὁποῖοι ἀποκαλοῦνται πλέον διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος *Ἠπειρῶται.*

Περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἠπειρωτῶν ὑπάρχουσι δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι θεωρίαι. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μίαν, τὴν ὁποίαν ἀσπαζόμεθα καὶ ἡμεῖς, οἱ Ἠπειρῶται ἦσαν ἀνέκαθεν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ εἶναι Ἕλληνες, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην ἦσαν βάρβαρα καὶ ξενόγλωσσα ἰλλυρικὰ φῦλα, πάντως ἐγκατεστημένα ἐν Ἠπείρῳ πρὸ τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὰ δι' ἀποικιῶν οἱ Ἕλληνες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐξελληνισθέντα δὲ τελείως κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν μὴ ἑλληνικότητα τῶν Ἠπειρωτῶν παραδέχονται (*Nilsson* ἔ. ἀ. σ. 5. *C. Klotzsch*, Epeirotische Geschichte, σ. 3, *Ed. Meyer*, Geschichte d. Altertums II σ. 269 ἐπ.), ὅτι τὰ βάρβαρα αὐτὰ ἔθνη ἐπέδραμον τὴν Ἤπειρον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατοικουμένην παλαιότερον ὑπὸ Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ἐν μέρει ἐξεδίωξαν καὶ μεθ' ὧν ἐν μέρει συνεχωνεύθησαν—διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑποτιθεμένου βαρβάρου αὐτοῦ περιβάλλοντος ὕπαρξις, τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου (Ὀδυσσ. ξ 316 ἐπ.), τοῦ ἑλληνικοῦ μαντείου καὶ τῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς τῆς Δωδώνης—αὐτὸ καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ ἐπισφαλὲς μιᾶς τοιαύτης θεωρίας. Ἐὰν δὲ ληφθοῦν περαιτέρω ὑπ' ὄψιν ὅτι τὴν ἀρχικὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν καθιστᾷ ἐπὶ πλέον ὀφθαλμοφανῆ, πλὴν τοῦ εἰς τὸ κέντρον τῆς χώρας εὑρισκομένου ἑλληνικοῦ μαντείου, καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῶν τὴν Δωδώνην ἢ Ἑλλοπίαν κατοικούντων *Σελλῶν* ἢ *Ἑλλῶν*, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν νὰ ταυτισθῶσι μὲ τοὺς Ἕλληνας, ὅπως παραδέχονται καὶ οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἀντιθέτου θεωρίας (*Meyer* ἔ. ἀ. σ. 270 καὶ *Nilsson*, ἔ. ἀ. σ. 34), ἔπεται, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ὀρθότης τῆς θεωρίας ταύτης δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ κατὰ τρόπον μὴ ὑποκείμενον εἰς εὔλογον ἀμφισβήτησιν, ἡ ἀκραιφνὴς ἑλληνικότης τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν παραμένει ἀσάλευτος.

Τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα τῆς ἀντιθέτου θεωρίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ δῆθεν στενὴ ὁμοιότης τῶν

Digitized by Google

ἐθνικῶν ἐπιθέτων καὶ κυρίων ὀνομάτων καθὼς καὶ τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἠπείρου μὲ ἀναλόγους ἰλλυρικοὺς τύπους, ἀπαντῶντας ἐντεῦθεν τε καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ χαρακτηρισμὸς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τῶν Ἠπειρωτῶν ὡς βαρβάρων καὶ τῆς Ἠπείρου ὡς μὴ Ἑλλάδος. Ὅπως ὅμως ὁ Beloch (Griechische Geschichte ἔκδ. β' I_2, σ. 33—42) πειστικώτατα ἀποδεικνύει, ἀναιρῶν ἰδίως τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Nilsson καὶ τοῦ Kretschmer (Einleitung in d. Gesch. d. griech. Sprache σ. 254 ἑπ.), τὰ ὀνόματα τῆς Ἠπείρου πάσης φύσεως τὸ μὲν εἶναι ἑλληνικὰ — τοῦθ' ὅπερ ἀναγνωρίζουν καὶ οἱ ἀντίθετοι—, τὸ δὲ ὁμοιάζουσι μᾶλλον μὲ ἑλληνικὰ παρὰ μὲ ἰλλυρικὰ ἢ τῆς Κάτω Ἰταλίας, πάντως δὲ ἔχουσι τὰ ἀνάλογά των εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἀπαντῶσιν ἐπίσης μὴ ἑλληνικὰ ὀνόματα, ὅπως τὰ Παρνασσός, Κηφισός, Ὑμηττός, Ἰλισσὸς κλπ., χωρὶς βέβαια τοῦτο νὰ θέτῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἑλλάδος. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἰδίως τοῦ Θουκυδίδου (Α, 47, 3, Β, 68, 5 καὶ 80), εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος περὶ τῶν Ἠπειρωτῶν ὡς βαρβάρων καὶ βαρβαρογλώσσων, πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ πληθυσμοί, ὡς ἐκ τῆς ἀπομεμακρυσμένης καὶ γεωγραφικῶς ἀποκεκλεισμένης θέσεως αὐτῶν ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γειτνιάσεως καὶ κατ' ἀνάγκην διαρκοῦς ἐπαφῆς μὲ τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἠπείρου βάρβαρα ἰλλυρικὰ φῦλα, φυσικὸν ἦτο νὰ θεωροῦνται ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δὴ τῶν Ἀθηναίων ὡς βάρβαροι, δηλαδὴ ὄχι πολιτισμένοι ὅπως αὐτοί, καὶ «ἀγνωστότατοι τὴν γλῶσσαν»—ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης περὶ τῶν Εὐρυτάνων (Γ', 94, 5)—ἤτοι ὁμιλοῦντες σχεδὸν ἀκατάληπτον διὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ δὴ τοὺς λεπτοὺς Ἀθηναίους ἰδίωμα· ταῦτα ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον σημαίνουσι τὴν ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως μὴ ἑλληνικότητα τῶν Ἠπειρωτῶν. Ἄλλως τε μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Θουκυδίδης, ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ἀποκαλέσῃ τοὺς Ἠπειρώτας βαρβάρους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἔσπευσαν νὰ πολεμήσουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Λακεδαιμονίων (Β', 80, 5). Ἀντιθέτως ὁ περισσότερον ἐν προκειμένῳ ἀμερόληπτος καὶ ἀρχαιότερος Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ἑλληνικὴν Ἤπειρον (Β', 52 ἑπ. καὶ Δ', 33), ἡ ὁποία μάλιστα δὲν περιορίζεται εἰς τὴν Δωδώνην, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Klotzsch (ἔ. ἀ. σ. 31), ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος τῶν Μολοσσῶν (Δ', 127), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Αἱ δὲ πληροφορίαι τῶν ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Ἤπειρος κεῖται ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ἔχουσι γεωγραφικὴν καὶ ὄχι ἐθνολογικὴν σημασίαν. Ἐν γένει δὲ αἱ τοιούτου εἴδους πληροφορίαι τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων δὲν ἔχουσιν ἰδίαν μαρτυρικὴν ἀξίαν· διότι οὗτοι ἀντιγράφουσιν, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχαιοτέρας πηγάς. Ἐξ ἄλλου τὸ χωρίον τοῦ Πολυβίου (XVIII, 5, 8), εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδίδει τόσην σημασίαν ὁ Klotzsch (ἔ. ἀ. σ. 31), καθὼς καὶ ὁ Meyer («αὐτῶν γὰρ τῶν Αἰτωλῶν οὐκ εἰσὶν οἱ πλείονες Ἕλληνες· τὸ γὰρ τῶν Ἀγραῶν ἔθνος καὶ τὸ τῶν Ἀποδωτῶν, ἔτι δὲ τῶν Ἀμφιλόχων, οὐκ ἔστιν Ἑλλάς») δὲν εἶναι οὔτε κἂν πληροφορία τοῦ Πολυβίου, ἀλλ' ἐπιχείρημα τοῦ Φιλίππου Ε' βασιλέως τῶν Μακεδόνων ἐναντίον τῶν Αἰτωλῶν, ἀξιούντων ὅπως οἱ Μακεδόνες ἐκκενώσωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν θεωρήσωμεν αὐτὸ ὡς ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, τότε κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς τοιαύτην παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Klotzsch καὶ τὸ τοῦ ἰδίου Πολυβίου (IX, 38, 3), ἀναφέροντος πρώτους τοὺς Ἠπειρώτας ὡς ἀποτελοῦντας μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, Ἀκαρνάνων, Βοιωτῶν καὶ Θεσσαλῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς θεωρίας τῆς πρὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐγκαταστάσεως βαρβάρων ἰλλυρικῶν φύλων εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ τῆς ἐκδιώξεως ἢ πλήρους ἀπορροφήσεως ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς χώρας, εἶναι νομίζομεν καὶ τὸ ἑξῆς. Ἀφοῦ ἡ Ἤπειρος ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Χαονίας δὲν εἶχέ τι τὸ ἑλκυστικόν, ἡ δὲ εἰσβολὴ εἰς αὐτὴν ἐκ βορρᾶ ἦτο πάντως πολὺ εὐκολωτέρα διὰ τῆς πεδινῆς καὶ γονίμου Ἑλλοπίας, πῶς τοὺς ὑποτιθεμένους βαρβάρους, τοὺς εἰσβαλόντας εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ καταλαβόντας αὐτήν, εὑρίσκομεν ἐγκατεστημένους μόνον εἰς τὰς ἀπὸ τῆς Ἑλλοπίας δι' ὀροσειρῶν ἀποκεχωρισμένας καὶ σχετικῶς ἀγόνους περιφερείας (τὴν Χαονίαν καὶ τὴν πρὸς νότον συνέχειαν αὐτῆς Θεσπρωτίαν) καὶ ὄχι εἰς τὸ ἀντιθέτως γόνιμον πεδίον τῆς Ἑλλοπίας; Διότι ἂν εἶχον ἐγκατασταθῆ ποτε αὐτοὶ εἰς τὴν Ἑλλοπίαν, κατὰ φυσικὸν λόγον θὰ εἶχεν ἐκβαρβαρωθῆ καὶ ὁλόκληρος ἡ περὶ τὴν Δωδώνην περιοχὴ καὶ θὰ εἶχεν ἐκλείψει διὰ παντὸς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν μαντεῖον. Ὥστε ἡ Ἤπειρος δὲν ἐξηλληνίσθη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Αἰακιδῶν Μολοσσῶν βασιλέων (*Philippson* ἐν *Pauly-Wissowa* R. E. V σ. 2722—2724), ἀλλὰ κατοικουμένη ἀνέκαθεν ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἀποτελοῦσα κατὰ τὴν ἐπιστημονικωτέραν αὐθεντίαν τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Ἀριστοτέλην (Μετεωρολ. Α' 14, 21—22), αὐτὴν «τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν», ὁπόθεν αἱ ἑλληνικαὶ φυλαὶ διεχύθησαν πρὸς νότον, ἐδέχθη ἱκανοὺς αἰῶνας βραδύτερον ἐξ αὐτῶν τὸν ἀνώτερον κλασσικὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐκεῖναι κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν, ἐπωφελούμεναι ἐκ τῆς ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀποκέντρους Ἠπειρώτας εὐνοϊκωτάτης γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεως, ἡ ὁποία τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἀντλήσωσιν ἀφθόνως ἀπὸ τὰς πλουσιωτάτας πηγὰς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

— [ΜΥΘΟΛ.] Ἐκ τῶν μύθων τῆς Ἠπείρου οἱ μᾶλλον ἐνδιαφέροντες εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὰ ἐνδοξότερα ἠπειρωτικὰ ἔθνη, παλαιότερον τοὺς Θεσπρωτοὺς καὶ ὑστερώτερον τοὺς Μολοσσούς. Οἱ θεσπρωτικοὶ μῦθοι ἀφορῶσι τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ Ἅδου παρὰ τοὺς ποταμοὺς τῆς Ἠπείρου Ἀχέροντα καὶ Κωκυτόν, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐν Θεσπρωτίᾳ πόλεως Ἐφύρας (*Θουκυδ.* Α' 46. *Σκύλαξ* 30) τῆς μετέπειτα Κιχύρου (*Στράβ.* Α' 324). Ἡ τοποθέτησις αὕτη ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ὀδύσσ. κ. 513) καὶ ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προϋπάρχον παρὰ τὸν Ἀχέροντα νεκυομαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Δ' 92) ἔστειλεν ἀγγέλους ἵνα τὸ συμβουλευθῇ ὁ τῶν Κορινθίων τύραννος Περίανδρος (512 π. Χ.). Ἀφ' ἑτέρου οἱ θεσπρωτικοὶ μῦθοι ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν εἰς Ἤπειρον μετάβασιν τοῦ Ὀδυσσέως παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Θεσπρωτίας Φείδωνι, ὅτε οὗτος ἐπεσκέφθη καὶ τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον τοῦ Διὸς (Ὀδύσσ. ξ 315 ἑφ.). Τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις εἰς τοὺς κυκλικοὺς ποιητάς, ὅπως ἐξυφάνωσιν εὐρύτερον μυθικὸν δίκτυον. Οὕτως εἰς τὴν «Τηλεγόνειαν» ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς μεταβὰς εἰς τὴν Θεσπρωτίαν ἐνυμφεύθη τὴν βασίλισσαν αὐτῆς Καλλιδίκην, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τῶν Θεσπρωτῶν ἐπολέμησε κατὰ τῶν Βρύγων. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Καλλιδίκης παρέδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Πολυποίτην, αὐτὸς δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰθάκην. Κατὰ τὴν «Ἐπιτομὴν» τοῦ Ἀπολλοδώρου (Ζ' 34 ἔκδ. *Wagner*), ὁ Ὀδυσσεὺς μετέβη εἰς Θεσπρωτίαν, ὅπως προσφέρῃ ἐκεῖ εἰς τὸν Ποσειδῶνα τὴν ὑπὸ τοῦ Τειρεσίου καθορισθεῖσαν θυσίαν (Ὀδύσσ. λ 129—131)· τότε δὲ ὑποτίθεται ὅτι ἔκτισε καὶ τὴν πόλιν *Βούνειμα* παρὰ Γράμπναν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Στέφανος Βυζάντιος. Ἄλλος μῦθος, τὸν ὁποῖον διηγεῖται ὁ Παρθένιος (Ἐρωτ. III), παριστάνει τὸν Ὀδυσσέα ὡς μεταβάντα εἰς τὴν Ἤπειρον «χρηστηρίων τινῶν ἕνεκα», ὅτε οὗτος ἔφθειρε τὴν θυγατέρα τοῦ ξενίσαντος αὐτὸν Τυρίμμα Εὐίππην, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Εὐρύαλον. Ὅταν δὲ μετὰ καιρὸν ὁ νεαρὸς Εὐρύαλος ἐστάλη ὑπὸ τῆς μητρός του εἰς τὴν Ἰθάκην, ἡ Πηνελόπη παρέπεισε τὸν Ὀδυσσέα νὰ φονεύσῃ αὐτόν.

Οἱ εἰς τοὺς Μολοσσοὺς ἐξ ἄλλου ἀναφερόμενοι μῦθοι πλέκονται ἀποκλειστικῶς περὶ τὸ γένος τῶν βασιλέων αὐτῶν, δὲν γνωρίζομεν δὲ ἐὰν στηρίζωνται εἰς παλαιοτέραν παράδοσιν. Πρόκειται κυρίως περὶ δύο παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ μύθου. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μίαν ὡς γενάρχης τῶν Μολοσσῶν βασιλέων καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Μολοσσῶν φέρεται ὁ ἐπιχώριος θεὸς Ἄσπετος, τοῦ ὁποίου υἱὸς ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ὁ Μολοσσός· κατὰ δὲ τὴν ἄλλην ὁ Ἀχιλλεὺς διὰ τοῦ ἐγγόνου ἢ δισεγγόνου αὐτοῦ Πιέλου, υἱοῦ τοῦ Νεοπτολέμου ἢ Πύρρου ἐκ τῆς συζύγου τοῦ Ἕκτορος Ἀνδρομάχης· «πρῶτος γὰρ αὐτὸς (ὁ Πύρρος) ἁλούσης τῆς Ἰλίου τὴν μὲν ἐς Θεσσαλίαν ὑπερεῖδεν ἀναχώρησιν, ἐς δὲ τὴν Ἤπειρον κατάρας ἐνταῦθα ἐκ τῶν Ἑλένου χρησμῶν ᾤκησε» (*Παυσ.* Α', ια' 1—2). Καὶ ὁ μὲν Πλούταρχος (Πύρρος, 1) ζητεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὴν διαφορὰν αὐτὴν λέγων: «χρόνῳ δ' ὕστερον Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλέως λαὸν ἀγαγὼν αὐτός τε τὴν χώραν κατέσχε καὶ διαδοχὴν βασιλέων ἀφ' ἑαυτοῦ κατέλιπε Πυρρίδας καλουμένους...καὶ τῶν γνησίων παίδων ἐκ Λανάσσης τῆς Κλεοδαίου τοῦ Ὕλλου γενομένων ἕνα Πύρρον ὠνόμασεν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἠπείρῳ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχεν, Ἄσπετος ἐπιχωρίῳ φωνῇ προσαγορευόμενος». Κατὰ τὸν Klotzsch ἡ ἀνωμαλία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπικρατήσαντες ἐν Μολοσσίᾳ Πείαλες, ἐξ ὧν ἡ δυναστεία τῶν Αἰακιδῶν, ἐφαντάζοντο τὸν γενάρχην αὐτῶν Πίελον ὡς ἔγγονον τοῦ Ἀχιλλέως, ὁπότε ὁ Ἀχιλλεὺς ἐταυτίσθη μὲ τὸν Ἄσπετον, ὁ δὲ μετέωρος πλέον μείνας Μολοσσὸς ἐγένετο ἀδελφὸς τοῦ Πιέλου. Ὡς ἀντίρροπον τῆς εἰς τοὺς Θεσπρωτοὺς μεταβάσεως τοῦ Ὀδυσσέως ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Θησεὺς XXXI) ἀναφερόμενος μῦθος τῆς εἰς Ἤπειρον μεταβάσεως τοῦ Θησέως μετὰ τοῦ Πειρίθου πρὸς ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Ἀϊδωνέως· εἰς τὸν μῦθον τοῦτον διαφαίνεται ἐπίσης ἡ προσπάθεια τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ θεσπρωτικοῦ Ἅδου μετὰ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Μολοσσῶν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι σχετικῶς ὑστερώτερα καὶ πρὸ αὐτῶν «Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλεῦσαι πρῶτον, ἕνα τῶν μετὰ Πελασγοῦ παραγενομένων εἰς τὴν Ἤπειρον· ἔνιοι δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρραν ἱδρύσαντας τὸ περὶ Δωδώνην ἱερὸν αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσσοῖς» (*Πλούταρ.* Πύρρος, 1).

Πλὴν τούτων ὅμως ἔχομεν καὶ μύθους τῆς Ἠπείρου ἀναφερομένους εἰς τὴν κτίσιν πόλεων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐτυμολογικῆς φύσεως, ὅπως ὁ τοῦ *Βουχετίου* «διὰ τὸ τὴν Λητὼ ἤτοι Θέμιν ἐπὶ βοὸς ὀχουμένην ἐλθεῖν ἐκεῖ», καὶ ὁ τοῦ *Βουθρωτοῦ*, ὡς κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Πριαμίδου Ἑλένου εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐξέπνευσεν ἡ βοῦς, ἀποδρᾶσα ἐκ τοῦ πλοίου ἐνῷ ἐθυσιάζετο ὑπ' αὐτοῦ· ὁ τελευταῖος μῦθος ἀποσκοπεῖ νὰ παραστήσῃ τοὺς Χάονας ὡς μὴ ἐστερημένους καὶ αὐτοὺς ἐνδόξου καταγωγῆς. Κατὰ τὸν περὶ Ἀμβρακίας μῦθον, ὃν ἀναφέρει ὁ ἐπιχώριος ἱστορικὸς Ἀθανάδας παρὰ Νικάνδρῳ (ἀπόσπ. 38), διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως ἤριζον ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις καὶ ὁ Ἡρακλῆς, κριτὴν δὲ κατέστησαν τὸν ἐπιχώριον ἥρωα Κραγαλέον, ὅστις ἀπεφάνθη «τὴν πόλιν Ἡρακλέους εἶναι». Ἐκ τῶν νομισμάτων ὅμως τῆς Ἀμβρακίας καταδεικνύεται ὅτι ἐπεκράτησεν εἰς αὐτὴν ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος.

Γενικωτέρας σημασίας καὶ δὴ ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως εἶναι τὰ κατὰ τὸν Δωδωναῖον Δία ἱστορούμενα, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία, ὅπως φαίνεται ἐκ τῆς παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Π 233 ἑφ.) ἐπικλήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ὑπῆρξε παναρχαία καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πιστοποιεῖ ὄχι μόνον ὅτι ἡ Ἤπειρος ἦτο ἀρχικῶς ἑλληνική, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖθεν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες (οἱ Ἀχαιοὶ) διεσπάρησαν πρὸς νότον, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἴσως δὲ καὶ πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ οἱ μῦθοι περὶ τῆς ἐκ Τροίας μεταβάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου εἰς Ἤπειρον, ἀντὶ τῆς Θεσσαλίας, στηρίζονται ἴσως εἰς παλαιοτέραν παράδοσιν περὶ τῆς ἐξ Ἠπείρου καταγωγῆς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν οἰκούντων τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ Φθίαν καὶ δὲν εἶναι καθαρὸν ἐπινόημα, ὅπως συνήθως νομίζεται. Δὲν πρέπει δὲ βεβαίως ἡ ὑποτιθεμένη αὕτη μετανάστευσις νὰ συγχέεται μὲ τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Ζ' 176) «ἐκ Θεσπρωτῶν» εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Θεσσαλίαν κάθοδον τῶν Θεσσαλῶν, ἥτις φαίνεται νὰ συμπίπτῃ μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Α', 12) μνημονευομένην γενικὴν ἀναστάτωσιν καὶ μετατόπισιν τῶν πληθυσμῶν ἐν Ἑλλάδι, τὴν ἐπελθοῦσαν κατ' αὐτὸν ἑξήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὰ Τρωικά.

Κατὰ τὸν Kern (*P.-Wissowa* R. E., V σ. 1261) ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς ἦτο ἀρχικῶς ἐπιχώριος θεὸς τῶν ὑδάτων, ὁ ὁποῖος κατόπιν, ἐπὶ τῇ ἐπικρατήσει τοῦ πανελληνίου θεοῦ Διός, μετωνομάσθη εἰς Δία. Ἀπόδειξις δὲ τούτου, λέγει, εἶναι καὶ τὸ ἐπίθετον αὐτοῦ «νάϊος ἢ «νᾶος» ἐκ τοῦ *ναίω* (ἢ μᾶλλον *νάω*=ρέω), ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ἐν *Δωδώνῃ* (βλ. λ.). Ἡ δὲ μετ' αὐτοῦ συλλατρευομένη ἐν Ἠπείρῳ Διώνη ἦτο καὶ αὐτὴ κατ' ἀρχὰς θεότης τῶν ὑδάτων, ἡ ὁποία κατόπιν συνεδέθη μὲ τὸν Δωδωναῖον Δία διὰ τοῦ συνήθους ἱεροῦ γάμου καὶ προσέλαβε τὸ ὄνομα Διώνη ἐκ τοῦ Διός, κατὰ τὸ λατινικὸν Juno ἐκ τοῦ Jovis. Καὶ ἐὰν ἀκόμη παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ «νάϊος» ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν καὶ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Kern εἶναι ὀρθή, διὰ τῆς ὁποίας ὑποβιβάζεται ἡ μεγάλη καὶ ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀνεγνωρισμένη σημασία τοῦ Δωδωναίου Διός, δὲν εἶναι ὅμως εὔκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν Δωδώνῃ ἐλατρεύοντο συγχρόνως δύο θεότητες τῶν ὑδάτων, μία ἀνδρικὴ καὶ μία γυναικεία, αἱ ὁποῖαι βραδύτερον μετετράπησαν εἰς τὸν Δία καὶ τὴν σύνευνον αὐτοῦ Διώνην· διότι τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι σύνηθες εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ Ζεὺς ὑποκατέστησεν ἐπιχωρίους θεότητας, ὡς λ.χ. τὸν Ἀμφιάραον, τὸν Τροφώνιον, τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν Μειλίχιον κλπ. Πιθανώτερον θὰ ἦτο νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Διὸς ἐλατρεύετο ἐν Δωδώνῃ μόνον ἡ γυναικεία θεότης, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ ἐπικρατήσαντος πανελληνίου θεοῦ, ἐγένετο σύζυγος αὐτοῦ. Ὥστε ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς εἶναι αὐτὸς ὁ πανελλήνιος Ζεὺς καὶ ὄχι ἐπιχώριος, καὶ συνεπῶς ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως ἄσημος θεός, ὁ ὁποῖος μετωνομάσθη εἰς Δία. Καὶ μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγεῖται ὁ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου κατηγορηματικώτατα διαπιστούμενος ἀδιάσειστος πανελλήνιος χαρακτὴρ τοῦ Δωδωναίου Διός, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀποκαλεῖ «Πελασγικόν», δηλαδὴ παναρχαῖον, καὶ δὴ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρασιωπωμένην Δωδωναίαν Διώνην. Ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Kern περισσότερον ἁρμόζει εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Διὸς ἡ ὑπὸ τῆς παμπαλαίας παραδόσεως πιστοποιουμένη σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς δρῦς τῆς Δωδώνης, παρὰ πρὸς τὴν παρὰ τὴν δρῦν ἢ φηγὸν ρέουσαν πηγήν, ὅτε καὶ τὸ Ζεὺς νάϊος ἰσοδυναμεῖ μᾶλλον πρὸς τὸ Ζεὺς χθόνιος (ἐκ τοῦ *ναίω*=κατοικῶ), ἀφοῦ κατὰ τὸ ἐκ τῶν Ἠοιῶν τοῦ Ἡσιόδου ἀπόσπασμα (569.20) ὁ Ζεὺς τῆς Δωδώνης «ναίει δ' ἐν πυθμένι φηγοῦ»· καὶ τὸν χθόνιον αὐτοῦ χαρακτῆρα ὑποδηλοῖ ἐπίσης ὁ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Ι', 12, 10) ἀναφερόμενος ὕμνος, ὃν ἔψαλλον αἱ Πελειάδες ἱέρειαι τῆς Δωδώνης:

«Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστί, Ζεὺς ἔσσεται· ὦ μεγάλε Ζεῦ·
Γᾶ καρποὺς ἀνίει, διὸ κλῄζετε ματέρα Γαῖαν».

Εἰς χθόνιον δὲ ἠναγκάσθη πιθανῶς νὰ μεταβληθῇ ὁ οὐράνιος Ζεὺς κατὰ τὴν ἐκ βορρᾶ κάθοδόν του εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπου, φαίνεται, πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐλατρεύοντο αἱ χθόνιαι καὶ γυναικεῖαι θεότητες, ὅπως καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Πρὸς τὸν χθόνιον δὲ χαρακτῆρα τῆς προολυμπικῆς θρησκείας τῆς Ἠπείρου συμφωνεῖ καὶ ἡ ἐξαι-

Digitized by Google

ρετικὴ λατρεία τοῦ Ἅδου ἐν Ἠπείρῳ, τῆς ὁποίας τὸ πανάρχαιον πιστοποιεῖ κυρίως τὸ ἐν Θεσπρωτίᾳ νεκυομαντεῖον. Τὰ δὲ περὶ δῆθεν μεταφορᾶς τοῦ ἐν Δωδώνῃ μαντείου τοῦ Διὸς ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἤπειρον, ὑπὸ τοῦ Σουΐδα καὶ Κυνέα ἱστορούμενα, εἶναι καθαρὰ μεταγενέστερα μυθεύματα, ὅπως καὶ ὁ ἀναγράφων αὐτὰ Στράβων (VII, 329) ρητῶς παραδέχεται, καὶ ὅπως τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς προμνησθείσης πληροφορίας τοῦ Ἡροδότου, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἡ ἐξ Ἠπείρου εἰς Θεσσαλίαν καὶ ὄχι ἀντιθέτως κατεύθυνσις τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν καὶ μετοικήσεων. Τὸ γεγονὸς δέ, καθ' ὃ ὁ Ὅμηρος, ἐξαίρων τόσον πολὺ τὸν Δωδωναῖον Δία, δὲν ἀναφέρει τὴν γνωστὴν ἄλλως εἰς αὐτὸν ὡς μεγάλην θεὰν Διώνην (Ἰλ. Ε, 370, 381), ἐνισχύει τὴν περὶ αὐτῆς ὡς ἐπιχωρίου ἄρα ὑπὸ γενικῆς ἀπόψεως ἀσήμου θεότητος ἀντίληψιν. Δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν νὰ ὀφείλεται ἡ παρασιώπησις αὕτη εἰς μεταγενέστερον μεθομηρικὸν σύνδεσμον τῶν δύο αὐτῶν θεοτήτων ἐν Ἠπείρῳ, ὅπως ὑποθέτει ὁ Στράβων. Τοὐναντίον ὁ σύνδεσμος αὐτὸς φαίνεται νὰ εἶναι παμπάλαιος, εἴτε θελήσωμεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει στενοτάτη σχέσις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἠπειρωτικῶν θεοτήτων καὶ τοῦ κρητικοῦ ζεύγους Διὸς καὶ Εὐρώπης, κατὰ τὸν J. Escher-Bürkle (Pauly-Wissowa VI, 1287), εἴχε ὄχι. Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

— [ΑΡΧΑΙΟΛ.] Ὀλίγα πράγματα μᾶς εἶναι γνωστὰ περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Ἠπείρου. Καὶ τοῦτο διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλάχιστα ἔχει μελετηθῇ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεμονωμέναι ἀνασκαφαὶ ἔχουν διεξαχθῆ ἐν αὐτῇ, διαφωτίσασαι μόνον σημεῖά τινα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας. Διάφοροι περιηγηταὶ καὶ μάλιστα παλαιότεροι, κυρίως δὲ ὁ Πουκεβὶλ καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ παρατηρητικώτατος Λήκ, μᾶς παρέχουν τὰς περισσοτέρας πληροφορίας, σαφεῖς δὲ καὶ ἐξηκριβωμένας εἰδήσεις ἀρυόμεθα ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸν βιβλίον περὶ Ἠπείρου τοῦ Φίλιψον. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, πλὴν τῶν παλαιοτέρων τῆς Δωδώνης, αἱ ἐπ' ἐσχάτων ἀρχίσασαι τῆς Νικοπόλεως καὶ αἱ νεώταται τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν Βόρειον Ἤπειρον ὑπεγείρουν μόνον τὸν πέπλον, ὅστις καλύπτει τὴν ἠπειρωτικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀκόμη χρόνων. Καὶ πράγματι τῶν τελευταίων τούτων, καὶ δὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος, ἴσως καὶ τοῦ λιθικοῦ, ἀπὸ τῆς γ' χιλιετηρίδος π.Χ., ἔχομεν λείψανα εἰς τὴν Φοινίκην παρὰ τὸ Δέλβινον καὶ εἰς τὸ Βουθρωτόν. Πρέπει νὰ κατέλθωμεν πολλοὺς αἰῶνας ὕστερον, διὰ νὰ συναντήσωμεν ἐν Ἠπείρῳ ἴχνη πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν μόνον ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἡ Δωδώνη, τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο ἑλληνικὸν ἱερόν, μὲ τὰ πλούσια εὑρήματα τοῦ Καραπάνου καὶ τῶν ἐπαναληφθεισῶν ἐσχάτως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀνασκαφῶν, μᾶς δίδει δείγματά τινα τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα. Δυστυχῶς οὐδὲν τῶν ἀνακαλυφθέντων ἢ σῳζομένων ἐκεῖ κτιρίων φθάνει εἰς τόσον παλαιὰν ἐποχήν. Ἀλλ' οὐδ' εἰς ἄλλο μέρος τῆς Ἠπείρου ἐσώθησαν λείψανα τῶν χρόνων τούτων οὐδὲ τοῦ Ε' καὶ Δ' ἀκόμη αἰῶνος π. Χ. Φαίνεται ὅτι ἀνέκαθεν ἡ Ἤπειρος, μακρὰν τῶν μεγάλων κέντρων τοῦ πολιτισμοῦ εὑρισκομένη, ὄχι μόνον δὲν ἀνέπτυξεν ἰδίαν τέχνην, ἀλλ' οὐδὲ παρηκολούθησε τὴν μνημειώδη τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὅπου τείχη, ναοί, ἱερὰ ἀπετέλουν τὸ στόλισμα πάσης πόλεως. Εἰς τὴν Ἤπειρον ἡ ἐκ τῆς παραδόσεως γνωστὴ κατὰ κώμας οἴκησις τῶν κατοίκων καὶ αἱ πρωτόγονοι οἰκονομικαὶ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας διεβίουν, δὲν παρεῖχον εὐνοϊκοὺς ὅρους ἀναπτύξεως τῆς τέχνης καὶ κατασκευῆς πολυδαπάνων ἔργων. Μόνον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος, ὅτε ἡ Ἤπειρος ὑπὸ τὴν στιβαρὰν χεῖρα τοῦ Πύρρου εἰσῆλθεν εἰς τὸν χορὸν τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπαιξε τόσον σπουδαῖον, ὡς γνωστόν, πρόσωπον, ἀρχίζει ἡ ἀνέγερσις τειχῶν, ἡ δημιουργία πόλεων, ἡ ἵδρυσις ναῶν καὶ θεάτρων. Καὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουν τὰ πανταχοῦ τῆς Ἠπείρου σῳζόμενα ἐρείπια τειχῶν τὰ στρέφοντα λόφους καὶ ἀσφαλίζοντα διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα. Δὲν εἶναι δυνατὸν βέβαια νὰ καταλέξωμεν ἐδῶ ἅπαντα τὰ λείψανα αὐτά, θὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ σπουδαιότερα. Μεγαλοπρεπῆ εἶναι τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως τῆς Φοινίκης, μεγαλυτέρας ἐκτάσεως τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου τελευταίως εὑρέθη καὶ ναὸς ἢ θησαυρὸς τοῦ Δ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀνασκαφέων, μετατραπεὶς εἰς βαπτιστήριον κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν. Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ Βουθρωτοῦ, ὅπου εὑρέθησαν τὰ τείχη τοῦ Ε' αἰῶνος κατὰ τοὺς Ἰταλούς. Μία πύλη αὐτῶν σῴζεται εἰς ὕψος πέντε μέτρων, ἄλλη δὲ ἔχει ἀνάγλυφον ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου εἰκονίζον λέοντα καταβάλλοντα ταῦρον, πλῆρες ἐκφραστικῆς δυνάμεως. Σημαντικὰ εἶναι τὰ τείχη τῆς Ζέρμας ἔναντι τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Λέκλης βορείως αὐτοῦ καὶ τῆς Δωδώνης, ὅπου πλὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ βλέπει κανεὶς καὶ τὰ ἐρείπια ναοῦ καὶ τὸ ἐπιβλητικὸν θέατρον.

Ἄξια σημειώσεως εἶναι τὰ ἐρείπια μικρᾶς πόλεως δυτικῶς τῶν Φιλιατῶν εἰς μίαν καμπὴν τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, ὅπου καὶ τείχη σῴζονται καὶ θέατρον καὶ πλακόστρωτος ὁδὸς κατερχομένη εἰς τὸν ποταμὸν καὶ τάφος. Γραφικώτατα ἐπίσης εἶναι τὰ λείψανα τῶν περὶ τὸν Ἀχέροντα νοτίως τῆς Πάργας ἀρχαίων πόλεων, καθὼς καὶ παρὰ τὴν Παραμυθίαν, ὁπόθεν πρὸς τούτοις καὶ ὁλόκληρος συλλογὴ χαλκῶν ἀγαλματίων κοσμεῖ σήμερον τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον. Τέλος ἀναφέρομεν τὰ σημαντικὰ ἐρείπια τῆς Κασσώπης μὲ τὰ τείχη της, ἕνα θολωτὸν τάφον καὶ τὸ θέατρόν της. Μετὰ τὴν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου οὐδέποτε πλέον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀνέλαβεν ἡ Ἤπειρος. Μόνον εἰς σημεῖά τινα ἀνέθαλε πάλιν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις, ὅπως εἰς τὸ Βουθρωτόν, τὸν Ὀγχησμὸν (Ἁγίους Σαράντα) καὶ μάλιστα τὴν Νικόπολιν. Εἰς τοὺς Ἁγίους Σαράντα σῴζονται ἀκόμη τὰ ὡραῖα τείχη τῆς μικρᾶς πόλεως μὲ τὰς ἐπάλξεις καὶ τοὺς πύργους των, ὅπως καὶ εἰς τὴν Νικόπολιν μὲ τὰ δύο θέατρά της, τοὺς ἐπιβλητικοὺς τάφους καὶ τοὺς θαμμένους ναούς της. Εἰς δὲ τὸ Βουθρωτὸν πολλὰ ἀνασκαφέντα μνημεῖα δεικνύουν τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἡ ὁποία ἦτο λίαν συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐθνικὴν μυθολογίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρομεν μέγα ρωμαϊκὸν οἰκοδόμημα μὲ τόξα καὶ πέντε ἀγάλματα πρὸ παραστάδων ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, ἓν τῶν ὁποίων παριστάνει βασιλέα Μακεδόνα ἐν στολῇ στρατηγοῦ, σῴζει δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ γλύπτου, ὅστις ἐλέγετο Σωσικλῆς. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ γυναικεῖον ἄγαλμα πραξιτελείου τύπου. Πρὸς τούτοις ἀνεκαλύφθη ἓν νυμφαῖον ἡμικυκλικὸν ἔχον τρεῖς κόγχας πρὸς τοποθέτησιν ἀγαλμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων εὑρέθησαν ἓν τοῦ Διονύσου νεαροῦ καὶ ἓν τοῦ Ἀπόλλωνος γυμνοῦ. Τέλος καὶ πολλοὶ τάφοι ἀνεσκάφησαν ἐκ τῆς νεκροπόλεως. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

—[ΝΟΜΙΣΜ.] Ἡ νομισματοκοπία τῆς Ἠπείρου δὲν ὑπῆρξε μακρᾶς διαρκείας. Δύναται δὲ νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρας περιόδους μὲ ἐπικρατοῦντας τύπους τὰς κεφαλὰς τοῦ Διὸς (δρυοστεφοῦς) καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Διώνης (πεπλοφόρου καὶ δαφνοστεφοῦς). Εἰς τὴν πρώτην, τὴν προβασιλικὴν περίοδον, ἀνήκουσι τὰ ἀρχαιότατα νομίσματα τῆς Ἠπείρου, ἀποτελούμενα ἐξ ἀργυρῶν στατήρων κορινθιακοῦ τύπου κοπέντων πρὸ τοῦ 342 π. Χ. καὶ φερόντων ἐπιγραφὰς ΑΜΠΡΑΚΙΩΤΑΝ καὶ ΑΠΕΙ (μονογραφικῶς ἀντὶ ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ) καὶ ἐκ χαλκῶν νομι-

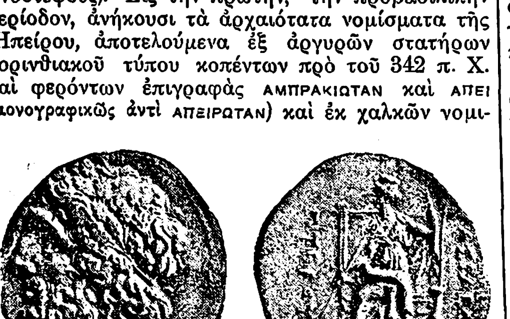

Τετράδραχμον Πύρρου.
[Κεφαλὴ Διὸς - Διώνη καθημένη.]

σμάτων τῆς Κασσώπης, τῆς Ἐλέας καὶ τῶν Μολοσσῶν, τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὰ νομίσματα τῶν Μολοσσῶν βασιλέων Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τοῦ Νεοπτολέμου (342—326) καὶ Πύρρου (295—272 π Χ.). Τούτων ἔχομεν καὶ χρυσᾶ νομίσματα, ἀλλ' αὐτὰ ὅπως καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἀργυρῶν ἐκόπησαν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ. Ἡ τρίτη περίοδος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς σειρὰς τῶν νομισμάτων τῆς ἠπειρωτικῆς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν κυρίως ἀφ' ἧς ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τῶν Αἰακιδῶν βασιλέων τῆς Ἠπείρου (230—168 π.Χ.), μολονότι ὑπάρχουσι καὶ χαλκᾶ νομίσματα μὲ ἐπιγραφὴν ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ βεβαίως ἀρχαιότερα τῆς καταργήσεως τῆς μοναρχίας. Παραπλεύ-

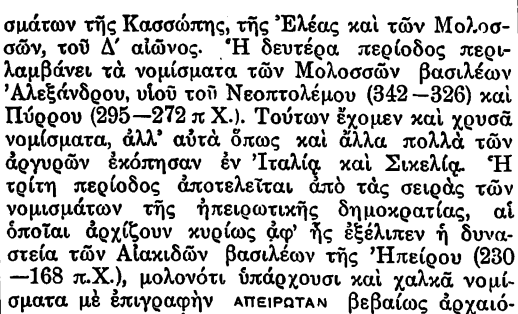

Κεφαλὴ Ἀφροδίτης - Κάλαθος μυστικός.
[Συλλογὴ Φωτιάδου πασᾶ.]

ρως ὅμως πρὸς τὰ συμμαχικὰ νομίσματα ἐξηκολούθουν νὰ κόπτωσιν αὐτόνομα νομίσματα καὶ αἱ πόλεις τῆς Ἠπείρου, Ἀμβρακία, Ἐλέα, Κασσώπη, Πανδοσία, Φοινίκη.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καταστραφὴν τῆς Ἠπείρου (168 π. Χ.) ἔπαυσεν ἡ νομισματοκοπία τῆς Ἠπείρου. Ἐν τούτοις εὑρέθησαν ἐξαιρετικά τινα χαλκᾶ νομίσματα φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΙΕΡΕΥΣ ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ ΑΡΓΕΑΔΗΣ καὶ τύπους κεφαλὴν Διὸς—προτομὴν Ἀρτέμιδος, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς τεχνοτροπίας αὐτῶν φαίνονται μεταγενέστερα τῆς δημοκρατίας, κοπέντα πιθανῶς ἐν Δωδώνῃ· ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν τετάρτην περίοδον, εἰς ἣν φαίνεται νὰ ἀνήκουσι καὶ χαλκᾶ νομίσματα φέροντα ἀντὶ παντὸς τύπου τὰς ἐπιγραφὰς ΜΟΛΟΣΣΩΝ-ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ ἐντὸς στεφάνων δάφνης. Πλὴν ὅμως τούτων ἔχομεν καὶ χαλκᾶ αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τῶν πόλεων τῆς Ἠπείρου, Βουθρωτοῦ (τοῦ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου μὲ λατινικὰς ἐπιγραφάς), Φοινίκης (τῶν αὐτοκρατόρων Κλαυδίου, Νέρωνος καὶ Τραϊανοῦ) καὶ Νικοπόλεως ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν Αὐγούστου μέχρι τοῦ Γαλλιηνοῦ.

Ὡς ἀξιοσημείωτα δείγματα τῆς νομισματοκοπίας τῆς Ἠπείρου παρατίθενται ἐνταῦθα: Ἐκ τῆς δευτέρας περιόδου τὸ τετράδραχμον τοῦ Πύρρου, φέρον ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴν Δωδωναίου Διὸς δρυοστεφῆ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας τὴν ἐπιγραφὴν ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΥΡΡΟΥ καὶ Διώνην μετὰ σκήπτρου καθημένην ἐπὶ θρόνου. Καὶ ἐκ τῆς τρίτης περιόδου (τοῦ διδράχμου τῆς ἠπειρωτικῆς δημοκρατίας μὲ τὰς συνεζευγμένας κεφαλὰς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Διώνης εἰκόνα βλ. ἐν λ. *Δωδώνη*), τὸ ὡραῖον καὶ ἐνδιαφέρον ἀργυροῦν νόμισμα τῆς Κασσώπης, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴν Ἀφροδίτης μετὰ πόλου, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας τὴν ἐπιγραφὴν ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ καὶ κάλαθον μυστικὸν μετὰ ὄφεως ἑλισσομένου περὶ αὐτόν. Ὁ τύπος οὗτος ἔχει σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν τῶν μυστηρίων ἐν Ἠπείρῳ. Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἡ μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἱστορία τῆς Ἠπείρου διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους: ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ βασιλείου τοῦ Πύρρου ἐποχήν· ἡ δευτέρα τοὺς ἀπὸ τοῦ Πύρρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων χρόνους· τέλος ἡ τρίτη τὴν περίοδον τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως.

Ἑλληνικὴ περίοδος (306 π. Χ.). Ἡ Ἤπειρος, οὕτω καλουμένη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀπέναντι νήσους καὶ ἰδίως τὴν Κέρκυραν, ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι χώρα μᾶλλον γεωργική· πλὴν τῆς γεωργίας οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐπεδίδοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τρέφοντες ἵππους, βοῦς καὶ πρόβατα ὡς καὶ σήμερον. Ὁ Πίνδαρος (Νέμ. Δ, 84) ἀποκαλεῖ τοὺς Ἠπειρώτας «Βουβότας πρῶνας ἐξόχους», πολὺ δὲ βραδύτερον ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, διηγούμενος (De bello civili III, 47) τὰ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Πομπηΐου, ἐξαίρει τὸν εἰς ποίμνια πλοῦτον τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὰ παράλια ἠσχολοῦντο καὶ εἰς τὴν ἁλιείαν (βλ. *Blümmer*, Gewerbl. Tätigkeit, 58). Ἐπεδίδοντο δὲ τῶν Ἠπειρωτῶν τινὲς καὶ εἰς τὴν ἐξόρυξιν τῶν μετάλλων· μεταλλεῖα ἀργύρου μνημονεύονται παρὰ τὸ Δαμάστιον (*Στράβ.* Δ, 323).

Τὰ κατὰ τὴν Ἤπειρον εἰς τοὺς προϊστορικοὺς καὶ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους εἶναι λίαν σκοτεινά. Κοινῶς εἶναι παραδεδεγμένον, ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ καὶ πρὸς τὰ νοτιώτερα κάθοδος τῆς ὁρμητικῆς φυλῆς τῶν Δωριέων ὑπῆρξεν ἀφορμὴ συγχύσεως καὶ χάους εἰς τὴν Ἤπειρον. Πολεμικοὶ καὶ πειθαρχοῦντες, οἱ Δωριεῖς δὲν ἐφείδοντο οὐδενός. Οἱ Ἠπειρῶται διὰ νὰ σωθοῦν καταφεύγουν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη τῆς χώρας καὶ τὰ πυκνὰ δάση, ἄλλοι κατέρχονται πρὸς νότον. Ἀπὸ τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Αἰτωλίαν, ἡ δωρικὴ ἄμπωτις ἐκτείνεται μέχρι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ διαλύεται εἰς τὰς ἀπέναντι νήσους. Ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς τὴν Ἤπειρον παραμείναντες δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσουν ὅλοι εἰς ἕνα πτωχὸν τόπον· ἐκ τούτου νέαι μετακινήσεις τῶν ἠπειρωτικῶν πληθυσμῶν. Πολλοὶ τῶν περὶ τὴν Δωδώνην οἰκούντων ἐγκατέλειψαν τὴν ὀρεινὴν αὐτὴν χώραν, διὰ νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ. Μεταξὺ τούτων οἱ Θεσσαλοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκον καὶ οἱ τὴν Φθίαν κατοικοῦντες Μυρμιδόνες καὶ ὁ ἥρως τοῦ μεγάλου ἔπους τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀχιλλεύς. Ἐκ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἠπείρου οἱ ἀπὸ τοῦ Βοΐου ὁρμώμενοι διέφυγον ἅμα τῇ δωρικῇ εἰσβολῇ εἰς τὴν ἔπειτα κληθεῖσαν Θεσσαλίαν· πιεζόμενοι ὅμως ὑπὸ τῶν κατόπιν ἐλθόντων Θεσσαλῶν καὶ διωκόμενοι παρὰ τῶν Δωριέων τῆς Οἴτης ἐγκατεστάθησαν πρὸς Ν. εἰς τὰς πεδιάδας τῆς ἀπ' αὐτῶν κληθείσης Βοιωτίας (*Θουκ.* 2—3, 12. Ἐφορ. παρὰ *Στράβ.* IX 2, 3, 401). Ἐν τούτοις βραδύτερον οἱ Ἠπειρῶται, ὡς καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες, δὲν περιελαμβάνοντο μεταξὺ τῶν Δωριέων. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Glotz (Histoire grecque τ. I, σ. 103), εἰς Ἤπειρον, ὡς καὶ εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Φωκίδα ὑπῆρχον μόνον ἀνεπαίσθητοι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν ἔπειτα ἐλθόντων κατοίκων. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῆς στενῆς συγγενείας, ἡ ὁποία θὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν ὕστερον κατελθόντων Δωριέων· αἱ δύο ἑλληνικαὶ ἢ πρωτοελληνικαὶ φυλαὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τὸν καιρὸν εἰς ἕνα λαόν, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, πλὴν τῆς Σπάρτης.

Digitized by Google

Δι' ἐμπορικοὺς ἰδίως λόγους, οἱ νότιοι Ἕλληνες καὶ ἰδίᾳ οἱ Κορίνθιοι ἐγκατέστησαν ἐνωρὶς ἀποικίας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου εἰς τὴν Λευκάδα, εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀλλαχοῦ. Ὑπάρχουσιν οἱ δισχυριζόμενοι ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ αὗται ἀποικίαι συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τοῦ ἰλλυρικοῦ δῆθεν γένους τῶν Ἠπειρωτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν. Εἰς τὸ μέγα ἐθνικὸν ἔπος τῶν Ἑλλήνων, ἀκριβῶς, εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τοποθετοῦνται ἀπὸ τὸν ποιητὴν τὰ βασίλεια τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ Ἀλκινόου, τοῦ Μέντου καὶ ἄλλων, κατοικούμενα παρὰ λαῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὡς ἔχοντες τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ λαλοῦντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Ἔπειτα δέ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι οἱ παρὰ τῶν Κορινθίων ἱδρυθέντες ἐμπορικοὶ σταθμοὶ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, εἰς τὴν Λευκάδα, εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀλλαχοῦ ἴσχυσαν νὰ μεταβάλλωσι τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῶν νήσων καὶ τῆς Ἠπείρου, ὥστε νὰ βλέπωμεν τὰς χώρας ταύτας ἑλληνικωτάτας ὄχι μακρὸν χρόνον ὕστερον;

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς, οἱ Ἠπειρῶται ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς ὡς Ἕλληνας, ὡς τοιοῦτοι δὲ μετεῖχον μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ πανελληνίων ἀγώνων, ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐν τούτοις πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, οἱ Μολοσσοὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς Ἕλληνας, ὡς τοιοῦτοι δ' ἐπιστεύοντο καὶ παρὰ τῶν ἄλλων. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τοὺς Μολοσσοὺς (I, 146) ὡς συμμετασχόντας εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν ἐν Ἰωνίᾳ ἀποικιῶν, κάμνει δὲ λόγον (VI, 127) καὶ περὶ τοῦ Μολοσσοῦ εὐπατρίδου Ἄλκωνος, ὁ ὁποῖος, ὅτε ὁ Σικυώνιος Κλεισθένης ἠθέλησε νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην του Ἀγαρίστην μὲ τὸν ἄριστον τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Σικυῶνα μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους μνηστῆρας. Ἐθεωρεῖτο δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ Ἤπειρος ὡς ἡ κοιτὶς τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη Ἑλλὰς ἔκειτο περὶ τὴν *Δωδώνην*.

Οἱ Ἠπειρῶται ἔζων κατὰ χωρία καὶ ἀγροικίας, ἐξαιρέσει δὲ τῶν κατὰ τὰ παράλια νοτιοελληνικῶν ἀποικιῶν, καθαυτὸ ἠπειρωτικαὶ πόλεις συνῳκίσθησαν βραδύτερον χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Μολοσσῶν βασιλέων, ἐπιζητούντων νὰ διαδώσωσιν εἰς τὴν Ἤπειρον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπὶ μακρὸν ἐκυβερνῶντο κατὰ μικρὰς τοπικὰς ἡγεμονίας, ἀντιστοιχούσας συνήθως πρὸς τὴν γεωγραφικὴν κατάτμησιν τῆς χώρας. Ἑκάστη κοιλὰς ἠπειρωτικὴ ἀπετέλει ἴδιον αὐτόνομον κράτος, μίαν ἰσχυρὰν πατριάν, ἀνάλογον πρὸς τὰς τῶν ὀρεινῶν (Highlanders) τῆς Σκωτίας. Ἀποκεχωρισμέναι ἀλλήλων καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων αἱ πατριαὶ ἢ φυλαὶ αὗται ἐξηκολούθησαν νὰ ζῶσιν ἐπὶ μακρὸν κατ' ἀρχέγονον τρόπον. Τὰ κυριώτερα τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἦσαν αἱ *Χάονες*, οἱ *Θεσπρωτοὶ* καὶ οἱ *Μολοσσοί*. Κατοικοῦντες οἱ πρῶτοι εἰς τὰ ΒΔ. τῆς χώρας, μεταξὺ Ἀκροκεραυνίων καὶ Θυάμιδος, εἶχον κέντρον αὐτῶν τὴν Φοινίκην. Νοτιώτερον ἤρχοντο οἱ Θεσπρωτοί, τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ἀχέροντος· εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτὴν ἔκειντο ἡ Δωδώνη καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς χώρας *Πανδοσία*, κτίσμα, κατά τινας, τῶν Ἀμβρακιωτῶν, ὡς καὶ τὸ *Βουχέτιον* καὶ ἡ *Ἔλαία*. Νοτιώτερον ἐξετείνετο ἡ θεσπρωτικὴ φυλὴ τῶν *Κασσωπαίων*, κατέχουσα χώραν διήκουσαν ἀπὸ τοῦ Ἀχέροντος μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Οἱ βραδύτερον ἰσχυρότατοι καταστάντες Μολοσσοὶ κατῴκουν τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τῆς Δωδώνης, ὁμοροῦντες πρὸς μὲν τοὺς Κασσωπαίους ἀπὸ ΝΔ., πρὸς δὲ τοὺς Θεσπρωτοὺς καὶ τοὺς Ἀτιντᾶνας ἀπὸ Β. Βραδύτερον ἐγένοντο κύριοι τῆς Κασσωπαίας καὶ τῆς Δωδωναίας καὶ ἐπεξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν μέχρι τοῦ Ἀώου.

Κυβερνώμενα κατ' ἀρχὰς μοναρχικῶς τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη ἀντικατέστησαν βραδύτερον τὸ βασιλικὸν πολίτευμα διὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ. Ἐν τούτοις ἡ ἐπικράτησις ἐν Ἠπείρῳ τῶν Μολοσσῶν ἐπέβαλε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς ὅλην τὴν χώραν. Οὕτως, ἐνῷ εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἡ ἀριστοκρατία προσεταιρισθεῖσα τὸν λαὸν (κυρίως μετὰ τὸν συνοικισμὸν τῶν πόλεων) ἐπάταξεν ἐνωρὶς τὴν βασιλείαν, εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν διεσώθη αὕτη ἐπὶ μακρόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ δύναμις τῶν λαῶν ἦτο καὶ ἐκεῖ αἰσθητή, δὲν ἔλειπον δὲ παρὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄλλοι ἀνώτατοι ἄρχοντες παρὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐκλεγόμενοι. Ἤδη ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἀναφέρονται εἰδικοὶ ἄρχοντες ἐκλεγέντες πρὸς διεξαγωγὴν τῶν πολέμων, γίνεται δὲ λόγος καὶ περὶ καθαιρέσεως βασιλέως παρὰ μερίδος δυσηρεστημένων κατ' αὐτοῦ (Ὀδύσσ. ξ 237—238, λ 494 ἑξ. δ 696 ἑξ.). Καὶ παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς δὲ ὁ βασιλεὺς εἶχε μᾶλλον περιωρισμένην δύναμιν· ὑπεράνω τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον οἱ νόμοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡγεμὼν καὶ λαὸς ὡρκίζοντο πίστιν εἰς τὴν Πασσαρῶνα κατὰ τὴν ἐνθρόνισιν ἑκάστου νέου βασιλέως. Σπουδαιότατοι τῶν Ἠπειρωτῶν ἐγένοντο οἱ Μολοσσοί· χάρις εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς χώρας διηυκόλυναν καὶ ἐπετάχυναν τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου. Οἱ Μολοσσοὶ ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν εἰς τοὺς Μυρμιδόνας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νεοπτολέμου ἢ Πύρρου (τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἤδη εἰς τὰ Κύπρια ἔπη, *Παυσ.* X, 26,4), υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, οἱ Μυρμιδόνες μετηνάστευσαν ἀπὸ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ δὴ εἰς τὴν βορείως τοῦ Ἀμπρακικοῦ κειμένην χώραν. Ἕλκοντες, κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε παράδοσιν, τὸ ὄνομά των ἐκ τοῦ Μολοσσοῦ, υἱοῦ τοῦ ξανθοῦ Νεοπτολέμου καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, οἱ Μολοσσοὶ ἐγένοντο βραδύτερον κύριοι τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν ἑλληνικῶν μαντείων καὶ ἐκ τῶν πλέον σεβαστῶν ἱερῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Δωδώνης, ἐκτοπίσαντες ἐκεῖθεν τοὺς Θεσπρωτούς. Τοῦτο ηὔξησε μεγάλως τὴν δύναμιν τῶν Μολοσσῶν. Αἱ πρόοδοι ὅμως καὶ ἡ τελικὴ ἐπικράτησις αὐτῶν ὀφείλονται κυρίως εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς δυναστείας τῶν Αἰακιδῶν, βασιλευσάντων ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπιτυχόντων νὰ περιαγάγωσιν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτῶν τὴν ὅλην σχεδὸν Ἤπειρον, τοῦ βασιλέως τῆς ὁποίας τὴν προσωνυμίαν καὶ ἔφερον. Ἡ ἱστορία τῶν Μολοσσῶν συνταυτίζεται ἐπὶ μακρὸν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου.

Περὶ τῶν Μολοσσῶν βασιλέων καὶ τοῦ κράτους αὐτῶν ἔχομεν εἰδήσεις πυκνοτέρας ἀπὸ τῶν μετὰ τὰ Μηδικὰ χρόνων. Ὁ βασιλεὺς Ἄδμητος (ὄνομα ἀπαντῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ) ὑπεδέχθη ἱκέτην τὸν Θεμιστοκλέα, ὅτε κατὰ τὸ 466 π. Χ., διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔφευγεν ὁ νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος εἰς τὴν Περσίαν (*Θουκ.* I, 136—137. *Πλούτ.* Θεμιστ. XXIV). Ὁ υἱὸς ἢ ἔγγονος τοῦ Ἀδμήτου Θάρυψ ἢ Θαρύπας ἦτο ἀκόμη παῖς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· τούτου ἕνεκα, ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Σαβύλινθος ἐτέθη ἀντ' αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Μολοσσῶν καὶ Ἀτιντάνων, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον νὰ ἀγωνισθοῦν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἀκαρνάνων εἰς τὴν χώραν τῶν δευτέρων. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν συνεστράτευεν, ὁμοίως κατὰ τῶν Ἀκαρνάνων, Ὄροιδος ὁ βασιλεὺς τῶν Παραναίων, ἄγων καὶ τμῆμα στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὸν Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀρεστῶν (*Θουκ.* II 80, 6). Δραστήριοι καὶ καιροσκόποι οἱ Μολοσσοί, ἐπωφελήθησαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἵνα καταλάβωσι τὴν πλουσίαν Ἀμπρακίαν. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ ἰσχυρότεροι τῶν Ἠπειρωτῶν ἦσαν οἱ Χάονες, δεσπόσαντές ποτε, κατὰ Στράβωνα, καὶ τῆς ὅλης Ἠπείρου. Ὅπως δ' οἱ ἄλλοι τῶν Ἠπειρωτῶν, οὕτω καὶ οἱ Χάονες εἶχον καταργήσει ἀπὸ ἐνωρὶς τὴν μοναρχίαν καὶ ἐκυβερνῶντο ἀριστοκρατικῶς. Ὁ Θουκυδίδης (II, 80, 5) θεωρεῖ τοὺς Χάονας βαρβάρους· ἦσαν, λέγει, ἀβασίλευτοι, εἶχον δ' ἐπὶ κεφαλῆς ἐτησίους προστάτας ἀπὸ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τὸ γένος ἕλκοντας. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀναφερομένων προστατῶν, καλουμένων Φωτίου καὶ Νικάνορος, δεικνύουν ἐπαρκῶς ποία ἔννοια πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ «βάρβαροι» τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ. Ἐπίσης ἀβασίλευτοι ἐκυβερνῶντο περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ (*Θουκ.* ἔ. ἀν.). Ἡ ἀκμὴ τῶν Μολοσσῶν χρονολογεῖται ἰδίως ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θάρυπος. Ἀναβὰς οὗτος εἰς τὸν θρόνον περὶ τὸ 429 π.Χ., εἰσέτι ἀνήλικος, ἐγένετο ἡγεμὼν πεπολιτισμένος (εἶχεν ἀνατραφῇ εἰς τὰς Ἀθήνας) καὶ εἰργάσθη δραστηρίως πρὸς ἐκπολιτισμὸν τῆς Ἠπείρου (*Πλούτ.* Πύρρ. I, *Ἰουστ.* XVII. 3, 10 ἑξ.). Ἡ δραστηριότης καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Θάρυπος συνετέλεσαν σπουδαίως εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς, ὡς καὶ εἰς τὴν ὁριστικὴν πλέον ἐπικράτησιν τῆς φυλῆς ταύτης μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἠπειρωτῶν. Ἐπὶ τοῦ Θάρυπος τὸ πρῶτον, κατά τινας (*Kaerst*, Geschichte des hellenistischen Zeitalters. I, 118 ἑξ. πρβλ. *Koehlel*, Im Neuen Reich, 1879, I, 410 ἑξ.), ἡ μολοσσικὴ δυναστεία ἀνήγαγε τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τοὺς Αἰακίδας, τοῦ Ἀχιλλέως ταυτισθέντος πρὸς τὸν ἐγχώριον ἥρωα Ἄσπετον. Ἡ δύναμις τῶν Μολοσσῶν ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον ἐπὶ Ἀλκέτα, υἱοῦ τοῦ Θάρυπος, ἀναβάντος εἰς τὸν θρόνον περὶ τὸ 390 π. Χ. Ὡς σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἀλκέτας (ὄνομα ἀπαντῶν καὶ εἰς Σπάρτην) ἔλαβε μέρος εἰς τὴν δευτέραν Ἀθηναϊκὴν ὁμοσπονδίαν (*Διόδ.* XV, 36, 5. *Dittenberger* Syll.[2] 80. *Michel* Recueil 86), στενῶς δὲ συνεδέετο μετὰ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἰάσονος. Ὁ Ξενοφῶν μάλιστα (Ἑλλ. VI, 1, 7), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὸν Ἀλκέταν ὡς «ὕπαρχον Ἠπείρου», θεωρεῖ τοῦτον ὡς ὑποτελῆ τοῦ πανισχύρου τυράννου τῶν Φερῶν. Τὸν Ἀλκέταν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀρύββας, κυβερνήτης ἱκανός, συνετὸς καὶ φιλόνομος, φιλοτιμηθεὶς νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ προστατεύσῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσεν ὁ Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος τὰ τέσσαρα αὐτοῦ βιβλία περὶ κυβερνητικῆς τέχνης. Ἰδιαιτέραν ἐπέδειξε πρόνοιαν εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ του Νεοπτολέμου, Ἀλεξάνδρου καὶ Ὀλυμπιάδος. Τὴν πρεσβυτέραν τούτων ἀδελφὴν Τρωάδα ἐνυμφεύθη αὐτὸς ὁ Ἀρύββας (*Πλούτ.* Πύρρ. I, *Πλίν.* I, 11 ἑξ.), βραδύτερον δέ, περὶ τὸ 357 π. Χ., ὑπανδρεύθη καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β'. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ ἐνεργότερον εἰς τὰ ἐν Ἠπείρῳ. Περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Ἀρύββαν ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ (*Δημοσθ.* I, 13) περὶ τὸ 349, μόλις ὅμως περὶ τὸ 343/342 ἠδυνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τοῦτον καὶ νὰ δώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀρύββας καταφυγὼν πλησίον τῶν φίλων τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀθηναίων (C. I. A. II, 115, *Dittenberger* Syll. 106), ἀπέθανε πιθανώτατα ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' (342—326 π. Χ.) ἡ δύναμις τῶν Μολοσσῶν ηὐξήθη ἀκόμη περισσότερον, προστεθείσης εἰς τὰς χώρας τοῦ κράτους τούτου τῆς ὑπὸ τῶν Κασσωπαίων οἰκουμένης παραλίας (/*Δημοσθ.*/ VII 32, *Θεόπ.* ἀπόσπ. 228). Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ὀρεστῶν καὶ ἄλλων φύλων ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, εἶχε δέ, φαίνεται, καὶ πολὺ τοῦ μεγαλεπηβόλου καὶ ὁρμητικοῦ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ ἀνεψιοῦ. Φιλόδοξος καὶ ἀνήσυχος, ἀνέλαβε πρῶτος τὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου· μὴ δυνάμενος νὰ ἐπεκτείνῃ ἐπὶ πλέον τὸ κράτος οὔτε πρὸς Ν, οὔτε πρὸς Δ, ὅπου ἐβασίλευεν ἡ ἀδελφή του, ἀπετόλμησε πρῶτος τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Εἶναι δὲ πολλῆς σημασίας ἄξιον, ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἠγωνίζετο νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τὴν Ἀσίαν, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἠπειρώτης ἠγωνίζετο διὰ παρόμοιον σκοπὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κληθεὶς εἰς βοήθειαν παρὰ τῶν Ταραντίνων ἐναντίον τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν Λευκανῶν ἀπεβιβάσθη εἰς Παῖστον τῷ 332 π. Χ. καὶ ταχέως ὑπέταξε πολλὰς πόλεις τῆς Λευκανίας καὶ τῆς Βρεττίας. Ἀπ' αὐτοῦ σῴζονται χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, διακρινόμενα, καθὼς καὶ τὰ τοῦ Πύρρου, ἐκ τῆς λεπτῆς αὐτῶν τέχνης καὶ ἀπαραμίλλου κομψότητος. Μὴ ὄντα προϊόντα τῆς ἠπειρωτικῆς τέχνης, ἐκόπησαν λίαν πιθανῶς κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φέρουσιν, ὅπως καὶ τὰ νομίσματα τοῦ Πύρρου, γνησίας ἠπειρωτικὰς παραστάσεις, ὡς τὴν κεφαλὴν τοῦ Δωδωναίου Διός, τὴν κεφαλὴν τῆς Παλλάδος ἢ τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν κεφαλὴν τῆς Περσεφόνης, τὴν Νίκην μετὰ τροπαίου, τὴν Θέτιν κομίζουσαν τὰ ὅπλα εἰς τὸν υἱόν, τὴν Παλλάδα μαχομένην, κτλ. Ἡ τύχη δὲν ηὐνόησε τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ μακρόν. Τριετίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου ἀνεψιοῦ του ἔπεσε μαχόμενος πλησίον τῆς Πανδοσίας, εἰς τὴν Βρεττίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' ἡ Ἤπειρος περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν καὶ ἐπικυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἡ χώρα περιελήφθη εἰς τὴν μερίδα τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ Κρατέρου (*Ἀρριαν.*, Τὰ μετὰ τὸν Ἀλέξ. 7. *Δέξιππ.* ἀπόσπ. 1). Ἐν τούτοις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν ῥῆξιν αὐτῆς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, ἡ Ὀλυμπιὰς κατέφυγεν εἰς Ἤπειρον καὶ διῴκησεν τὴν κυρίως Μολοσσίαν, τῆς λοιπῆς χώρας ὑποκειμένης εἰς τοὺς Μακεδόνας. Βραδύτερον, μετὰ τὸν θάνατον πιθανῶς τοῦ Ἀντιπάτρου, Αἰακίδης ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρύββα, ὑποστηριζόμενος καὶ παρὰ τῆς Ὀλυμπιάδος, κατέλαβε τὸν ἠπειρωτικὸν θρόνον, ἐπιζητήσας νὰ κρατήσῃ τοῦτον ἐναντίον τῆς δυναστείας τοῦ Ἀντιπάτρου (πρβλ. *Reuss*, Rhein. Museum XXXVI, 170 ἑξ. *Schubert*, Gesch. d. Pyrrhus, 108. *Schmidt*, Epeirotica 66 ἑξ.). Οἱ Ἠπειρῶται ὅμως δὲν ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αἰακίδου· διὰ τοῦτο, ὡς λέγει ὁ Διόδωρος (XIX, 36, 4), «κοινῷ δόγματι φυγὴν αὐτοῦ καταγνόντες πρὸς Κάσσανδρον ἐποιήσαντο συμμαχίαν», ἀναγνωρίσαντες τὴν μακεδονικὴν ἐπικυριαρχίαν (317 π. Χ.). Ἡ καθαίρεσις τοῦ Αἰακίδου ἐγένετο κοινῇ ἀποφάσει («κοινῷ δόγματι») τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν, εἰς συμπολιτείαν συνησπισμένων; Εἶναι λίαν πιθανόν. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συστάσεως τῆς συμπολιτείας ἢ συμμαχίας ταύτης ὁ Beloch (Griech. Geschichte II, 482, 1) νομίζει ὅτι ἐθεμελιώθη αὕτη παρὰ τοῦ Θάρυπος. Ὁπωσδήποτε ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ Ἀλκέτα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὡς σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὴν δευτέραν αὐτῶν ἡγεμονίαν, ἀναφέρονται μόνον ὁ Ἀλκέτας καὶ ὁ Νεοπτόλεμος· εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ὁ πρῶτος ἀντεπροσώπευε καὶ τοὺς ἄλλους Ἠπειρώτας. Ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐπιγραφῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν τὰς περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς συμπολιτείας γνώσεις μας, οὐδεμία ἀνατρέχει πέραν τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐπιγραφὴ τῶν χρόνων τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', μαρτυρεῖ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπάρξεως τῆς συμπολιτείας. Ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, παρὰ τὸν βασιλέα Νεοπτόλεμον, ἀναφέρεται ὡς ἐπώνυμος ἄρχων καὶ ὁ προστάτης τῶν Μολοσσῶν τεκμαίρεταί τις ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῶν προστατῶν (ἀναλόγων πιθανώτατα πρὸς τὸν τῶν ἐφόρων ἐν Σπάρτῃ, τῶν κόσμων ἐν Κρήτῃ) καὶ παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν δεσπόζουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Μολοσσοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν.

Digitized by Google

Ὁ τωσδήποτε ὁ Αἰακίδης, τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἐκδίωξίν του, ἐπέτυχε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἤπειρον, ἀλλ' ἀπέθανεν ὄχι πολὺ ἀργότερον εἰς μάχην ἐναν ίον Φιλίππου, ἀδελφοῦ τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Ἀλκέτας ὁ Β', υἱὸς καὶ αὐτ ς τοῦ Ἀρύββα, προὐτίμησε, φαίνεται, νὰ συνεννοηθῇ πρὸς τὸν Κάσσανδρον· ἐκυβέρνησεν ὅμως ἐπὶ βραχύ, δολοφονηθεὶς δι' ἐνεργειῶν τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Μετὰ τοῦτον, ὁ θρόνος διαμφισβητεῖται παρὰ τοῦ ἀνηλίκου Πύρρου, υἱοῦ Αἰακίδου, καὶ τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, ἀπεφασίσθη νὰ βασιλεύσουν ἀμφότεροι· ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὐτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν· δολοφονηθέντος περὶ τὸ 296/295 (πρβ. *Vell.* I, 14, 6) τοῦ Νεοπτολέμου, ὁ Πύρρος ἐγένετο μονοκράτωρ.

Ἑλληνιστικὴ περίοδος (306—168 π.Χ.). Περὶ τοῦ Πύρρου λεπτομερείας θὰ εὕρῃ ὁ ζητῶν εἰς τὸ εἰδικὸν ἄρθρον. Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν ὅ,τι περισσότερον σχετίζεται πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἠπειρωτικῆς δυνάμεως κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ὁ Πύρρος ἦτο μόλις δωδεκαέτης ὅτε κατὰ τὸ 306 π. Χ., μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ γαμβροῦ του Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Ἠπείρου. Ἐκδιωχθεὶς ὅμως μετά τινα χρόνον παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Νεοπτολέμου κυτέφυγε πρὸς Δημήτριον τὸν πολιορκητήν, τὸν ὁποῖον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰψοῦ. Ὑποστηριχθεὶς βραδύτερον παρὰ τοῦ πατρυιοῦ τῆς συζύγου αὐτοῦ, Πτολεμαίου, τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὁ Πύρρος ἔπλευσεν εἰς Ἤπειρον, πιθανῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου (297 π. Χ.), καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Νεοπτολέμου ἐγένετο ἐκ νέου κύριος τῆς ὅλης χώρας (295 π. Χ.). Περιελθὼν βραδύτερον εἰς ρῆξιν πρὸς Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν, ἐπέτυχε, κατὰ τὸ 287, νὰ γίνῃ κύριος τῆς Μακεδονίας, διαμοιρασθεὶς ταύτην μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Λυσιμάχου. Ἀπολέσας τὴν Μακεδονίαν μετὰ βραχεῖαν κυριαρχίαν, ἐσκέφθη τότε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν, Σικελίαν καὶ Ἀφρικήν, ἐπιχειρῶν οὕτω νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἀτελείωτον παραμεῖναν ἔργον τοῦ ἐξαδέλφου του Ἀλεξάνδρου. Ἡ πρόφασις τῆς ἐκστρατείας δὲν ἔλειπεν εἰς τὸν Πύρρον, δεδομένου ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας, καὶ δὴ οἱ Ταραντῖνοι, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν πέραν τοῦ Ἰονίου ἀδελφῶν των ἐναντίον λαοῦ ἐρχομένου κατ' αὐτῶν μὲ κατακτητικὰς διαθέσεις, τῶν Ρωμαίων. Ὁ Πύρρος διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 280 π. Χ., εἶχε δ' ἡ ἐκστρατεία αὐτοῦ χαρακτῆρα οὐ μόνον ἠπειρωτικόν, ἀλλὰ πανελλήνιον. Ἐκ τῶν Ἐπιγόνων, ὁ Ἀντίγονος παρέσχεν εἰς τοὺς Ἠπειρώτας πλοῖα, ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας, ὁ δὲ πλούσιος Ἀντίοχος χρήματα. Ἠλπίζετο ἐπὶ πλέον ὅτι οἱ Ἰταλιῶται καὶ οἱ Σικελιῶται θὰ συνειργάζοντο μὲ τὸν Πύρρον πρὸς κατίσχυσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Δύσει, προσφέροντες ἄνδρας καὶ χρήματα. Ἀτυχῶς, ὅλαι αἱ χρησταὶ ἐλπίδες τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπέπρωτο νὰ διαψευσθοῦν.

Νικήσας τοὺς Ρωμαίους εἰς μάχην παρὰ τὴν Ἡράκλειαν, ὁ Πύρρος προὐχώρησε πρὸς Β. εἰς Καμπανίαν, ὁπόθεν ἀπέστειλε τὸν συνετὸν Κινέαν, ἵνα προσφέρῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους εἰρήνην ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἀναγνωρίσεως παρ' αὐτῶν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ πλέον τῆς ἐλευθερίας τῶν Σαμνιτῶν, Λευκανῶν, Ἀπούλων καὶ Βρεττίων. Ἀποκρουσθεισῶν τῶν προτάσεων τούτων, οἱ Ἠπειρῶται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ρώμης, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ καταλάβωσι ταύτην, συμμαχήσασαν μετὰ τῶν Ἐτρούσκων. Διαχειμάσας εἰς Τάραντα, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους (279 π. Χ.) ὁ Πύρρος ἐνίκησε καὶ πάλιν τοὺς Ρωμαίους, ἂν καὶ μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Διῆλθε κατόπιν εἰς Σικελίαν, κατὰ πρόσκλησιν τῶν Συρακοσίων, τοὺς ὁποίους ἀνησύχουν, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους Σικελιώτας, αἱ κατακτητικαὶ διαθέσεις τῶν Καρχηδονίων (278 π. Χ.). Ἐν οὐχὶ μακρῷ χρόνῳ κατέστη κύριος ὅλης τῆς νήσου, πλὴν τοῦ Λιλυβαίου καὶ τῆς Μεσσήνης· ἀλλ' ὑπέροχος στρατηγός, ἦτο δυστυχῶς ὁ Πύρρος κυβερνήτης ἀδέξιος. Οἱ Σικελιῶται ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἀπέναντί των ἐπιδεικνυομένης αὐστηρότητος· καὶ ἠδύνατο μὲν ὁ Πύρρος νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν νῆσον, αἱ φιλοδοξίαι του ὅμως ἦσαν πολὺ εὐρύτεραι. Ἀποβλέπων εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας εἶχε συνάψει συμμαχίαν μετὰ τῶν ἔχθιστα πρὸς τοὺς Ρωμαίους διακειμένων Σαμνιτῶν· πιεζομένων λοιπὸν τούτων, περὶ τὸ 276, παρὰ τῶν Ρωμαίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου διέβη ἐκ νέου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κατάκοπος ὅμως καὶ ἐξηντλημένος ὁ στρατὸς αὐτοῦ συνηντήθη, κατὰ τὸ 275 π. Χ., περὶ τὸ Βενέβεντον πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἡττήθη. Ἀπελπισθεὶς νὰ τύχῃ βοηθείας παρὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας, ὁ Πύρρος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν, παραιτούμενος τῶν σχεδίων αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα (274 π. Χ.). Ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὸ πλεῖστον αὐτῆς, ἀνακηρυχθεὶς μάλιστα καὶ βασιλεὺς παρὰ τῶν στρατευμάτων Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (273 π Χ.), ἀπώλεσεν ὅμως καὶ πάλιν τὴν χώραν ταύτην. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀποτυχὼν νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ἀπεσύρθη εἰς Ἄργος, ὅπου ἐφονεύθη διὰ κεραμίδος ἐκσφενδονισθείσης ἀπό τινος στέγης (272 π. Χ.). Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ ἐνδοξότερος τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ μέγιστος, κατά τινας, τῆς Ἑλλάδος στρατηγὸς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Μεγάθυμος, ἀλλ' ἀσυνεπὴς πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας, φίλος τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν κινδύνων, ἀλλ' ἐλαχίστην πολιτικὴν δεξιοτεχνίαν κεκτημένος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτελέσῃ μέγα τι καὶ μόνιμον. Ἐν τούτοις ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ σημειοῖ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἠπειρωτικῆς δυνάμεω; καὶ ἀκμῆς. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ Ἤπειρος διεδραμάτισε τόσον σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ, μόνον δ' ἡ κ ιτὰ τὸν μεσαίωνα περίοδος τῆς ἀρχῆς τῶν δεσποτῶν Μιχαὴλ Α', Θεοδώρου καὶ Μιχαὴλ Β' τῶν Ἀγγέλων θὰ ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πως, ἀπὸ ἀπόψεως σπουδαιότητος, πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πύρρου.

Τὸν Πύρρον διεδέχθη ὁ δευτερότοκος υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Β'. Συνεχίσας τὴν τυχοδιωκτικὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα κατ' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνίκησεν· ἀλλ' ἡ τύχη δὲν ηὐνόησεν αὐτὸν ἐπὶ πολύ, διότι νικηθεὶς ἐξεδιώχθη τῆς χώρας. Ἀνακτήσας ταύτην ἐκυβέρνησε τοῦ λοιποῦ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 260 π. Χ. Ἡ χήρα αὐτοῦ Ὀλυμπιὰς ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὡς ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων υἱῶν της Πύρρου καὶ Πτολεμαίου. Συνδιαλλαγεῖσα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου τοῦ Β', ἐπεκαλέσθη τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ, ἰδίως ἐναντίον τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐκυβέρνησαν βραδύτερον, ἀλλ' ἀπέθανον ἄτεκνοι, ἡ δ' ἐξαφάνισις τῆς οἰκογενείας τῶν Αἰακιδῶν καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι ταύτην ἐμφύλιοι ἔριδες ἔκαμαν τοὺς Ἠπειρώτας νὰ ἐξεγερθῶσι καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν κατάργησιν παρ' αὐτοῖς τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. Τοῦτο ἐγένετο περὶ τὸ 234/243 (πρβλ. *Niese* ἔ. ἀ. II, 267), τότε δ' ἐγράφη καὶ ὁ καταστατικός, οὕτως εἰπεῖν, χάρτης τῆς Ἠπειρωτικῆς συμπολιτείας, τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου γινώσκομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Δωδώνης (*Collitz*, Dialektinschr. 1334 ἑξ. καὶ *Kern* Inschriften von Magnesia 32). Ἡ συμπολιτεία αὕτη περιελάμβανε πάσας τὰς περιφερείας τῆς Ἠπείρου, πλὴν τῆς Ἀμπρακίας, τῆς Ἀμφιλοχίας καὶ τῆς Ἀθαμανίας, περιληφθεισῶν εἰς τὴν συμπολιτείαν τῶν Αἰτωλῶν, ἔκοπτε δὲ καὶ ἴδιον νόμισμα φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Ἀπειρωτᾶν. Τὸ οὕτως εἰπεῖν σύνταγμα τῆς συμπολιτείας δεικνύει μείωσιν τῆς ἀρχαίας ὑπεροχῆς τῶν Μολοσσῶν. Πρωτεύουσα τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ἡ Φοινίκη εἰς τὴν Χαονίαν («τὸ κοινὸν τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην», *Dittenberger* Syll. ² 291, *Πολύβ.* XVI. 27,4. XXXII 21, 2. II 8,4 *Λίβ.* XXIX, 12). Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συμπολιτείας εὑρίσκετο εἷς στρατηγός. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ Λιβίῳ (XXIX,12) ἀναφέρονται τρεῖς στρατηγοὶ τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀντιστοιχοῦντες ἴσως πρὸς τὰ ἔθνη τῶν Μολοσσῶν, τῶν Χαόνων καὶ τῶν Θεσπρωτῶν, ἀλλ' εἰς τὰς ἐπιγραφὰς εἷς μόνον στρατηγὸς ἀναφέρεται, τῶν ἄλλων δύο ὑποκειμένων, φαίνεται, εἰς αὐτόν. Κατά τινας (πρβλ. *Gilbert*, Griech. Staatsaltert. I, 44), οἱ παρὰ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενοι πραίτωρες εἶναι οἱ προστάται τῶν τριῶν μεγάλων ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν. Βέβαιον εἶναι, ὅτι, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αἰτωλικὴν καὶ Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἠπειρωτικῆς εὑρίσκεται εἷς ἀνώτατος ἐκτελεστικὸς ἄρχων. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνῆκεν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, ἀποφασίζουσαν περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συνάψεως συνθηκῶν καὶ ἀσκοῦσαν ἐν πολιτικαῖς δίκαις τὴν ὑπάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ὅπως εἰς τὰς συμπολιτείας ἐκείνας, ἓν συμβούλιον συνέδρων παρεσκεύαζε, φαίνεται, τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως καὶ ἐχρησίμευεν ἅμα ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα εἰς τὸν στρατηγόν. Παρὰ τῇ Ἠπειρωτικῇ συμπολιτείᾳ, ὅπως καὶ παρὰ τῇ Αἰτωλικῇ, ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως ἦτο ἡ διαίρεσις κατὰ φυλὰς καὶ οὐχὶ κατὰ πόλεις, ὅπως παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. Οἱ εἰς τὴν συμπολιτείαν περιλαμβανόμενοι λαοὶ δὲν ἦσαν πάντοτε ἀκριβῶς οἱ αὐτοί. Κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς πολέμους, οἱ Ἀθαμᾶνες διατελοῦσιν ὑπὸ ἴδιον βασιλέα, οἱ δὲ Κασσωπαῖοι δὲν φαίνεται νὰ ἀνῆκον διαρκῶς εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἠπειρωτῶν.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, ἡ πολιτικὴ τῆς Ἠπειρωτικῆς συμπολιτείας διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Μακεδονίας. Ἡ κοινοπραξία Ἠπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων κατεδείχθη πληρεστέρα, ὅτε νέος κοινὸς ἐχθρὸς ἀνεφάνη ἀπὸ Δ, οἱ Ρωμαῖοι. Αἰσθανόμενοι οἱ Ἠπειρῶται τὸν ρωμαϊκὸν κίνδυνον ἀμέσως ἐπικρεμάμενον, ἔσπευσαν ν' ἀποτελέσωσι μέλος τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς συμμαχίας, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας εὑρίσκετο Ἀντίγονος ὁ Δώσων (*Πολύβ.* IV, 9, 4. 25 1 ἑξ. *Λίβ.* XXIX 12). Βραδύτερον, κατὰ τὸν πρῶτον Μακεδονικὸν πόλεμον ἐτάχθησαν ὑπὲρ Φιλίππου τοῦ Ε', συνετέλεσαν δέ, κατὰ τὸ 205 π. Χ., εἰς τὴν σύναψιν εἰρήνης. Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Μακεδονίας, οἱ Ἠπειρῶται ἐτάχθησαν, τὸ πλεῖστον αὐτῶν, ὑπὲρ τῆς δευτέρας. Κωλυόμενοι ὡς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διαιρέσεων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις των καὶ τηρήσωσιν ἰδίαν ἀνεξάρτητον πολιτικήν, ἀνάλογον πρὸς τὰ κυρίως ἠπειρωτικὰ συμφέροντα. Ταυτίσαντες τὴν τύχην αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν Μακεδόνων, οἱ Ἠπειρῶται ἔμελλον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους ἅμα ὡς οἱ Μακεδόνες ἡττῶντο. Τοῦτο καὶ συνέβη.

Ρωμαϊκὴ περίοδος (167 π. Χ.—330 μ. Χ.). Ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἠπείρου εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο μοιραία· διὰ συνετῆς ἐν τούτοις πολιτικῆς ἠδύνατο ν' ἀποφευχθῇ ἡ συστηματικὴ τῆς χώρας καταστροφή. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολλάκις ὡς ἐπωνύμου ἄρχοντος ἀναφερομένου Ἀντινόου καὶ τοῦ Κεφάλου, οἱ Μολοσσοὶ ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Περσέως· ἠκολούθησαν αὐτοὺς καὶ οἱ πλεῖστοι Χάονες, μόνοι δὲ σχεδὸν οἱ Θεσπρωτοὶ ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων. Ἡ διαγωγὴ τῶν φιλορρωμαίων καὶ ἰδίως Χάροπος τοῦ νεωτέρου, ἀνδρὸς φιλοδόξου καὶ ἐστερημένου ἠθικῶν ἀρχῶν (*Πολύβ.* XXVII, 15, XXX, 12, *Λίβ.* XLV, 26), συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίτασιν τοῦ πρὸς τοὺς Ρωμαίους μίσους τῆς μακεδονιζούσης μερίδος. Νικηθέντος τοῦ Περσέως, κατὰ τὸ 168 π. Χ. εἰς τὴν μάχην τῆς Πύδνας, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἔλαβε παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐντολὴν νὰ καθυποτάξῃ καὶ δῃώσῃ τὴν Ἤπειρον, παραδίδων συγχρόνως εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Περσέως ἀγωνισθέντας στρατιώτας τὰς ἠπειρωτικὰς πόλεις πρὸς λεηλασίαν ἀντὶ ἀμοιβῆς (*Πλούτ.* Αἰμ. Παῦλ. XXIX). Ὄντως, περὶ τὰ τέλη τοῦ 167 π. Χ., ὁ ρωμαϊκὸς στρατός, βαδίζων πρὸς τὸ Ὠρικόν, ἵνα ἐκεῖθεν διαβιβασθῇ εἰς Ἰταλίαν, διῆλθεν ἐκ τῆς Ἠπείρου. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, καθ' ὡρισμένην ἡμέραν αἱ ἠπειρωτικαὶ πόλεις ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὸν εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἱερὰ εὑρισκόμενον χρυσὸν καὶ ἄργυρον. Πρὸς παράληψιν δῆθεν τῶν χρημάτων ἀπεστάλησαν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ἀποσπάσματα] στρατοῦ. Εἰς δεδομένην ὅμως στιγμήν, τὴν αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν χώραν, αἱ ρωμαϊκαὶ φρουραὶ ἐτράπησαν πανταχοῦ εἰς λεηλασίαν καὶ ἁρπαγὴν εἰς τὰς πόλεις, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ καταστροφή. Καταληφθέντες ἐξαπίνης οἱ Ἠπειρῶται, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιταχθῶσιν ἀποτελεσματικῶς. Ἐντὸς μικροῦ σχετικῶς διαστήματος 70 πόλεις (αἱ πλεῖσται τῶν Μολοσσῶν) ἐλεηλατήθησαν, καθῃρέθησαν δὲ καὶ τὰ τείχη αὐτῶν, ἐκ δὲ τῶν ἀπομεινάντων κατοίκων περὶ τὰς 150 χιλιάδας ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν ἀνδραπόδων. Ἡ σκληρὰ αὕτη τιμωρία τῶν Μολοσσῶν ἦτο, κατὰ τὸν Niebuhr, πρᾶξις ἐκδικήσεως διὰ τὴν ἐναντίον τῆς Ρώμης ἐκστρατείαν τοῦ φοβεροῦ Πύρρου. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἐνέχει πολλὴν ἀλήθειαν, δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐκ τῆς γενομένης λεηλασίας δὲν προέκυψε δι' ἕκαστον στρατιώτην μερίδιον μεγαλύτερον τῶν ἕνδεκα δραχμῶν· τοῦτο δ' ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον νὰ φρίξῃ, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅτι διὰ τόσον μικρὸν κέρδος ὁλόκληρον ἔθνος κατεκερματίσθη.

Ἡ Ἤπειρος δὲν ἀνέλαβε ποτὲ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του (β' ἥμισυ τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος), λέγει ὁ Στράβων (VII, 332), ἡ χώρα ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἔρημος· αἱ κατοικίαι καὶ πρὸ πάντων αἱ πόλεις εἶχον ἀφανισθῆ, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ καθορίσῃ τις τὰ μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν φυλῶν ὅρια· ἄλλως τε καὶ δὲν θὰ εἶχεν, ἐπιφέρεται, σημασίαν τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ τὰ ἄλλοτε πολύανδρα ἔθνη τῆς Ἠπείρου εἶχον περιορισθῆ ἀριθμητικῶς εἰς μέγαν βαθμόν. Τόση εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος ἡ παρακμὴ τῆς χώρας, ὥστε, ὡς λέγει οὗτος, «ἐνστρατοπεδεύουσιν αὐτοῖς Ρωμαῖοι τοῖς οἴκοις, κατασταθέντες ὑπ' αὐτῶν (τῶν Ἠπειρωτῶν) δυνάσται». Ἡ τοιαύτη κατάστασις ὠφείλετο καὶ εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 90 καὶ 89 π.Χ. οἱ τῆς Θρᾴκης βάρβαροι, κατακλύσαντες τὴν Μακεδονίαν, εἰσέβαλον ἐκεῖθεν εἰς Ἤπειρον καὶ ἠρήμωσαν τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς, λεηλατήσαντες καὶ τὸν ναὸν τῆς Δωδώνης. Ἐν τούτοις οὐχὶ μακρὸν πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος, οἱ Ἠπειρῶται ἔπαιξαν ρόλον οὐχὶ ὅλως ἀσήμαντον κατὰ τὸν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηΐου ἀγῶνα Φρονίμως τότε ποιοῦντες ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Καίσαρος, ὁ ὁποῖος ἀποβὰς εἰς τὴν χώραν ἐχαιρετίσθη ἀμέσως (49 π. Χ.) μὲ πολλὴν συμπάθειαν παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ Ὠρικοῦ καὶ τῆς Ἀπολλωνίας· τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν μετ' ὀλίγον καὶ αἱ γειτονικαὶ πόλεις καὶ οἱ λοιποὶ Ἠπειρῶται· ἀντέστησαν δὲ καὶ βραδύτερον μετ' ἀντοχῆς αἱ παράλιαι ἠπειρωτικαὶ πόλεις κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ πομπηϊανοῦ στόλου (*Πλουτ.* Καῖσ. XXXVII, XXXVIII, *Δ. Κασσ.* XLI, XLIV, XLV, XLII, 12). Βραδύτερον, μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον κατὰ τοῦ Ἀντωνίου ναυτικὴν νίκην (31 π. Χ.), ὁ Ὀκταβιανὸς ἔκτισεν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος νέαν πόλιν, τὴν «ὑπὸ θαλάσσσης ἑλισσομένην» *Νικόπολιν*. Ἐν τούτοις τόση ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε πρὸς συνοικισμὸν

Digitized by Google

τῆς Νικοπόλεως ὁ Αὔγουστος ἐξηνάγκασεν εἰς μετανάστευσιν τοὺς κατοίκους ἠπειρωτικῶν καὶ ἀκαρνανικῶν ἢ αἰτωλικῶν πόλεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων φαίνεται, καὶ ἡ Καλυδών. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Actia Julia Nicopolis ἦτο ἡ νέα πόλις ῥωμαϊκὴ ἀποικία, καίτοι τοῦ ἰταλικοῦ δικαίου μὴ ἀπολαύουσα· ἐνίοτε χαρακτηρίζεται καὶ ὡς πόλις ἐλευθέρα (πρβ. *Πλιν.* Nat. Hist. 1 (2) 9). Ὑπῆρχον δ' εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ ἄλλαι ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι, ὡς τὸ Βουθρωτόν, ὅπου εἶχε μεγάλα κτήματα ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, καὶ ἡ παρὰ τὰ Κεραύνια ἱδρυθεῖσα Ἀδριανούπολις, τὴν μνήμην τοῦ Ἀδριανοῦ διαιωνίζουσα. Αἱ πόλεις ὅμως αὗται καὶ ἄλλαι ἦσαν ἑλληνικαί· ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς φέρουσι τῆς Νικοπόλεως τὰ νομίσματα, μόνον δὲ τὰ τοῦ Βουθρωτοῦ φέρουσιν ἔκτυπον κεφαλὴν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ἐπιγραφὴν λατινικήν. Ἄλλαι πόλεις, ὡς ἡ Ἀμπρακία, ἐξηκολούθησαν νὰ κυβερνῶνται αὐτονόμως, ὡς τοιαῦται δ' ἔκοπτον καὶ ἴδιον νόμισμα χαλκοῦν.

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ Παυσανίας (β' ἥμισυ τοῦ Β' μ. Χ. αἰ.) δὲν ἀφῆκε περιγραφὴν τῆς Ἠπείρου. Ἀγνοοῦμεν ὅθεν ποῖαι πόλεις τῆς χώρας ταύτης ὑφίσταντο ἀκόμη κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα. Πλὴν τῶν ἤδη ἀναφερθεισῶν ὑπῆρχον ἀκόμη τὸ Ὠρικὸν καὶ ἡ Δωδώνη· ἀλλὰ παλαιότερον ἡ Ἤπειρος εἶχε πόλεις πολυαρίθμους, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν: ἀπὸ Β πρὸς Ν εἰς τὴν Χαονίαν, τὴν Παλαίστην, τὴν Χίμαιραν ἢ Χιμάραν, τὴν σπουδαιοτάτην Φοινίκην, τὸ Βουθρωτόν, τὴν Κεστρίαν, καλουμένην καὶ Ἴλιον καὶ Τροίαν· δυτικώτερον ἔκειτο ὁ Ὄγχησμος ἢ Ὀγχήσμου λιμήν, ὄχι μακρὰν τῶν σημερινῶν Ἁγίων Σαράντα, ἡ Κασσιόπη ἔναντι τῆς Κερκύρας· εἰς τὰ ἐνδότερα πρὸς Α εὑρίσκοντο ἡ ἰσχυρὰ Φανότη καὶ τὸ Ἐλίκρανον. Ἐκ τῶν θεσπρωτικῶν πόλεων σπουδαῖαι ἦσαν ἀπὸ Β πρὸς Ν ἡ Εὔροια, ἡ Πανδοσία ἐπὶ τοῦ Ἀχέροντος, ἡ Ἐλάτρεια, ἡ ἔπειτα κτισθεῖσα Νικόπολις· ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἔκειντο τὰ Σύβοτα, τὸ Βουχέτιον, ἡ Τορύνη (πλησίον τῆς νῦν Πάργας;), ἡ Ἐλαία καὶ ἄλλαι. Μεταξὺ τῆς ἀκτῆς καὶ τῆς ἀπὸ Β πρὸς Ν ὁδοῦ ἔκειντο αἱ Γιτάναι, ἡ Ἔφυρα ἢ Κίχυρος, ἀναφερομένη παρ' Ὁμήρῳ, καὶ τῆς ὁποίας τὴν θέσιν θέτει ὁ Leack πλησίον τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου 3—4 ὥρας μακρὰν τοῦ Φαναρίου. Εἰς τὰ ἐνδότερα πρὸς Α εὑρίσκοντο αἱ Εὐρυμέναι, ἡ Ἰσσωρία καὶ αἱ Βατίαι. Εἰς τὴν Μολοσσίαν τέλος, ἀπὸ Β πρὸς Ν, συνήντα τις τὴν Φωτικήν, τὴν Τέκμωνα, τὴν Δωδώνην, τὴν Πασσαρῶνα, τὴν Χαλκίδα, τὴν Φυλάκην καὶ τὸ Ὄρρεον. Αἱ πλεῖσται τούτων φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον πλέον κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἡ Ἤπειρος ἀπετέλει κατ' ἀρχὰς μέρος τῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας· μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς κυρίως Ἑλλάδος προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀχαΐας· ταύτης δ' ἀπετέλει μέρος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου καὶ βραδύτερον, μέχρις οὗ χωρισθεῖσα τῆς Ἀχαΐας ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπαρχίαν. Πότε ἐγένετο ὁ χωρισμὸς οὗτος δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, πάντως κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα ἡ Ἤπειρος ὑφίστατο ὡς ἰδία ἐπαρχία, διοικουμένη παρ' ἐπιτρόπου τοῦ Καίσαρος (Procurator). Κατά τινας (πρβ. *A. W. Zumpt*, Comment, epigr. τ. II, σ. 267—271), ὁ ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας χωρισμὸς τῆς Ἠπείρου δέον νὰ συνδυασθῇ πρὸς τὴν κατὰ τὸ 67 μ. Χ. εἰς τὰ Ἴσθμια πανηγυρικὴν ἀπονομὴν «ἐλευθερίας» εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ τοῦ Νέρωνος. Κατ' ἄλλους, ὁ σχηματισμὸς ἰδίας ἐπαρχίας Ἠπείρου ἐγένετο κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἀχαΐας. Ὁπωσδήποτε ἡ ἐπαρχία Ἠπείρου περιελάμβανε τὰς μέχρι τοῦ Ἀχελῴου χώρας καὶ ἐκ τῶν νήσων τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Ἰθάκην (βλ. *Becker - Marquardt*, Röm. Altert. III, σ. 127 ἑξ.). Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ, παρὰ τὴν «παλαιὰν» Ἤπειρον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν, ἱδρύθη καὶ νέα ἐπαρχία, ἡ τῆς «νέας» Ἠπείρου, περιλαμβάνουσα τὴν νοτίως τοῦ Δρίλωνος Ἰλλυρίαν καὶ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὸ Δυρράχιον (πρβ. περὶ τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν καὶ *Kuhn*, ἐν N. Jahrb. f. philologie und Pädagogik, t. 93 et 94, τεύχ. 5 καὶ 6).

Ἡ ἱστορία τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους δὲν παρουσιάζει κανὲν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Αἱ εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων εἶναι λίαν ἀραιαί. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν τὰ ἀναφερόμενα περὶ τῆς ὑπὸ σεισμοῦ καταστροφῆς τῆς Νεαπόλεως, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀφορῶσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου. Ὅπως αἱ ἄλλαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἤπειρος ἔμελλε νὰ ὑποφέρῃ πολὺ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβαρικῶν λαῶν. Ἤδη κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων (249—270 μ. Χ.) δὲν φαίνεται νὰ ἐφείσθη τῆς Ἠπείρου. Ἡ Νικόπολις ὑπέστη μεγάλην καταστροφήν, πιθανῶς κατὰ τὸ 267, ἀλλ' ἡ καταστροφὴ αὕτη ἀποδίδεται τὸ μὲν εἰς σεισμόν, τὸ δὲ εἰς χρονίαν τινὰ ἀπορίαν τροφῶν καὶ ἀγνώστους ἐσωτερικὰς συμφοράς. Τὴν πόλιν ἀνώρθωσεν ἢ τοὐλάχιστον ἐπεζήτησε ν' ἀνορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς (*Mamert.* Gratiarum actio Juliano c. 9).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Jul. Beloch*, Griechische Geschichte, 2α ἐκδ. Berlin 1925.— *C. Bursian*, Geographie von Griechenland, τ. I Leipzig 1862. — *G. Busolt*, Griechische Staats- und Rechtsaltertümer, 2α ἐκδ. München 1892. — *C. Carapanos*, Dodone et ses ruines, Paris 1878.— *J. Gust. Droysen*, Geschichte des Hellenismus. 2α ἐκδ. 3 μέρη εἰς 6 τόμους. Gotha 1877—1878. Ἑλλ. μετάφρ. *Ἰω. Δελλίου*, Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, εἰς 5 τόμους, Ἀθῆναι 1897—1903 (Βιβλιοθ. Μαρασλῆ). — *Gust. Gilbert*, Handbuch der griechischen Staatsaltertümer, 2α ἐκδ. Leipzig 1881—1885, εἰς 2 τόμους. Ἑλλην. μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου Ἀθῆναι 1897. (Βιβλιοθ. Μαρασλῆ), — *Gust. Glotz*, Histoire grecque, τ. I. Paris 1925. — *De Gubernatis*, L'Epiro, ἐν Bolletino della Società geogr. italiana, VIII, Ῥώμη 1872. — *G. Fr. Hertzberg*, Geschichte Griechenlands unter der Herrschaft der Römer, εἰς 3 τόμ. Halle, 1866, 1868, 1875. Ἑλλην. μετάφρ. *Π. Καρολίδου*, Ἀθῆναι 1902 (τ. I — III). — *H. Kiepert*, Lehrbuch der alten Geographie. Berlin 1878. — *Merleker*, Das Land und die Bewohner von Epirus. Königsberg 1841. —*Nauze*, Recherches historiques sur les peuples qui s'établirent en Épire, ἐν Mémoires de l'Académie des Inscriptions (1729).—*C. Niebuhr*, Vorträge über alte Geschichte, τ. III.— *Ben. Niese*, Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea, εἰς 3 τόμ. Gotha 1899—1903. — *Al. Philippson*, Thessalien und Epirus. Reisen und Forschungen. Berlin 1897 (ἐδημοσιεύθη πρότερον ἐν Zeitsch. der Gesellschaft f. Erdkunde, Berlin 1895—1897).—*A. Piganiol*, La Conquête romaine. Paris 1929. —*R. Scala*, Der Pyrrhishe Krieg. Berlin 1884.—*H. Schmidt*, Epeirotica. Epeirus von König Pyrrhus. Marburg 1894.— *R. Schubert*, Geschichte des Pyrrhus. Königsberg 1894. — *E. Szanto*, Das griechische Bürgerrecht. Freiburg 1892. — *H. Kiepert*, Atlas antiquus, 19η ἐκδ. ὑπὸ Carl Wolf. Weimar 1884.—*W. Sieglin*, Schulatlas zur Geschichte des Altertums, 8η ἔκδ. Gotha 1919.

Μ. Α. ΔΕΝΔΙΑΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ. Οὐδεμία ἄλλη ἴσως ἑλληνικὴ χώρα εἶναι ὀλιγώτερον γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὴν Ἤπειρον κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορικὴν περίοδον. Ἰδίως μάλιστα κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ μεσαίωνος, ἀπὸ τὸν Δ' ἕως τὸν Ι' αἰῶνα, ὅτε ἀρχίζουν αἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιδρομαί, αἱ πηγαὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου εἶναι ἀπελπιστικῶς πενιχραί. Ἡ πενιχρότης αὕτη τῶν περὶ τῆς Ἠπείρου ἱστορικῶν εἰδήσεων ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ χώρα ἔμεινε παράμερα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐξωτερικὰ συμβάντα τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαίωνος, κειμένη μακρὰν τῶν μεγάλων ὁδῶν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν λαῶν. Κατὰ τὴν παλαιὰν δὲ βυζαντινὴν ἐποχὴν ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία συνδέεται στενῶς καὶ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν μὲ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἤπειρος εἶναι ἀπομεμακρυσμένη. Μόνον ὅτε ἤρχισαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ν' ἀποβλέπουν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἀπὸ τὸν Ι' αἰῶνα, ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ Ἤπειρος νὰ ζωογονῆται ἱστορικῶς. Εἰσέρχεται δὲ θορυβωδῶς σχεδὸν εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν ἰδίως ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ὅτε κατέστη τὸ ἔδαφος ἑνὸς μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ὡς τὸ *δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου*. Οὕτως ἡ μεσαιωνικὴ ἱστορία τῆς Ἠπείρου δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους: 1ον) εἰς τὴν ὅλως ἄγονον ἱστορικὴν περίοδον τῶν πρώτων χρόνων, ἀπὸ τὸν Δ' ἕως τὸν Ι' αἰῶνα· 2ον) εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορικῆς ζωογονήσεως, ἀπὸ τὸν Ι' ἕως τὸν ΙΒ', καὶ 3ον) εἰς τὴν ἐνδοξοτάτην ἐποχὴν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὸν ΙΒ' ἕως τὸν ΙΕ' αἰῶνα, τὴν γονιμωτέραν ἱστορικὴν περίοδον, ἡ ὁποία παρεσκεύασε τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν πολυσήμαντον ἱστορικὴν δρᾶσιν αὐτῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας καὶ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Ἡ χώρα αὕτη καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἱστορίαν εἰσῆλθεν ἀργότερα ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνήν, ἀλλ' εἰσῆλθε καὶ τὰς δύο φορὰς πάνοπλος, κατὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὡς βασίλειον τοῦ Πύρρου, κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν ὡς δεσποτᾶτον τῶν Ἀγγέλων.

Α') *Συγκριτικὴ γεωγραφία τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου.* *Ἡ Ἤπειρος κατὰ τοὺς Ἰουστινιανείους χρόνους.* Μία σπουδαιοτάτη ἱστορικὴ πηγή, ἡ «Notitia dignitatum utriusque Imperii», διδάσκει εἰς ἡμᾶς τὰς παλαιὰς ἐδαφικὰς διαιρέσεις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ., ὅτε αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ὡς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ ὅλου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διῃρεῖτο τότε εἰς δύο μεγάλα τμήματα (τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *praefecturae*, ἐπαρχότητες), τὴν ἐπαρχότητα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν τῆς Εὐρώπης, τοῦ *Ἰλλυρικοῦ*. Ὁ ἔπαρχος τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἤδρευεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ δύο *διοικήσεις*, τὴν διοίκησιν τῆς Δακίας καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας ὑπήγετο ἡ *Νέα Ἤπειρος* (Epirus Nova), ἦτο δ' αὕτη ἡ βόρειος χώρα, ἡ *Ἑλληνικὴ Ἰλλυρίς*, εἴτε *Ἰλλυρία τῶν Ῥωμαίων* (Illyris Graeca), καὶ ἡ *Παλαιὰ Ἤπειρος* (Epirus Vetus), ἡ μεσημβρινή, καὶ ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Δρίλωνα ποταμὸν ἕως τὰ Κεραύνια ὄρη. Αἱ σπουδαιόταται πόλεις ἦσαν τὸ Δυρράχιον πρὸς Β. καὶ ἡ Νικόπολις, παρὰ τὴν σημερινὴν Πρέβεζαν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ.

Εἰς ἄλλην πηγὴν σπουδαιοτάτην, ὀλίγον μεταγενεστέραν, τὸν «Συνέκδημον» τοῦ Ἱεροκλέους, ὁ ὁποῖος συνετάχθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ. Χ.), ἀπαριθμοῦνται «αἱ πᾶσαι ἐπαρχίαι καὶ πόλεις αἱ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει». Ὁ «Συνέκδημος» ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Θρᾴκην, ὡς πρώτην ἐπαρχίαν, καὶ ἐξακολουθεῖ. «Δωδεκάτη, λέγει, ἐπαρχία Παλαιᾶς Ἠπείρου, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις δώδεκα, μητρόπολις Νικόπολις, Δωδώνη, Εὔροια, Ἄκτιον, Ἀδριανούπολις, Ἄππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμός, Βουθρωτός, Φωτική, Κέρκυρα νῆσος, Ἰθάκη νῆσος.—Δεκάτη τρίτη ἐπαρχία Νέας Ἠπείρου, ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις ἐννέα, Δυρράχιον ἡ ποτε Ἐπίδαμνος, Σκάμπα, Ἀπολλωνία, Βουλίς, Ἀμαντία, Πουλχεριούπολις, Αὐλών, Λυχνιδὸς μητρόπολις, Λιστρῶν καὶ Σκεπῶν». Ὁ «Συνέκδημος» τοῦ Ἱεροκλέους εἶναι σημαντικωτάτη πηγὴ διὰ τὴν γεωγραφίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις εἶναι πενιχρόταται. Ἠγέρθη ὅμως ζήτημα κατὰ πόσον εἶναι ἡ πηγὴ αὕτη ἀξιόπιστος, ὁ πολὺς δὲ Φαλμεράγερ, ὁ ἐξενεγκὼν τὴν πολύκροτον ἀλλὰ «τυχοδιωκτικήν», ὡς τὴν ἐχαρακτήρισεν ὁ ἐπιφανὴς ἱστορικὸς Gelzer, θεωρίαν περὶ τοῦ ἐκσλαυισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, θεωρεῖ τὸν «Συνέκδημον» ἄκριτον καὶ ἀναξιόπιστον. Θὰ εἴχομεν δὲ τὸν πειρασμόν, ἀποβλέποντες εἰς τὰ περὶ τῆς Ἠπείρου λεγόμενα, νὰ πιστεύσωμεν τὴν γνώμην τοῦ Φαλμεράγιερ· διότι ἀναφέρει πόλεις ἠπειρωτικάς, εἴτε ἐντελῶς ἀγνώστους ἀπὸ ἄλλας πηγάς, εἴτε πόλεις γνωστὰς μόνον ὡς ἀρχαίας. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν πρῶτον, ὅτι πιθανὸν ἡ χειρόγραφος παράδοσις νὰ εἶναι ἐσφαλμένη διὰ τὰς ὀνομασίας πόλεών τινων, ἔπειτα ὅτι πολλαὶ πόλεις ἀρχαῖαι (ὡς παρατηρεῖ αὐτὸς ὁ Φαλμεράγιερ) ἐσῴζοντο τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ. Χ. καὶ ὅτι ἡ ἀρχαία ὄψις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη οὔτε τὸν ΣΤ' αἰῶνα μεταβληθῆ.

Ἂν προσέξωμεν εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ «Συνεκδήμου» δυνάμεθα να συνοψίσωμεν συνολικῶς ὡς ἑξῆς τὴν γεωγραφικὴν καὶ διοικητικὴν εἰκόνα τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἡ δωδεκάτη ἐπαρχία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας περιελάμβανε τὴν Παλαιὸν Ἤπειρον, ἡ ὁποία εἶχε 12 πόλεις, ὧν σπουδαιότεραι: ἡ Νικόπολις, ἡ ὁποία ἦτο μητρόπολις, τὸ Ἄκτιον καὶ τὸ Βουθρωτόν. Αἱ ἄλλαι ἀναφερόμεναι πόλεις ἢ εἶναι δύσκολον νὰ ἐξακριβωθοῦν ἢ εἶναι ζήτημα ἂν ὄντως ὑπῆρχον τὸν ΣΤ' αἰῶνα, τοὐλάχιστον ὡς πόλεις, καὶ ὁ Ἱεροκλῆς ἀναφέρει αὐτὰς ἴσως χάριν τῆς τοπογραφικῆς ἐξακριβώσεως. Τὸ ἄξιον λόγου εἶναι, ὅτι εἰς τὴν Παλαιάν, ἤτοι τὴν νότιον Ἤπειρον, ὑπήγοντο καὶ δύο νῆσοι Ἰόνιοι, ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Ἰθάκη. Γεωγραφικῶς ἡ Παλαιὰ Ἤπειρος ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια ὄρη πρὸς Β καὶ ἔφθανεν ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὴν Ἰόνιον θάλασσαν. Ἡ δὲ Νέα Ἤπειρος ἦτο ἡ ἄνω τῶν Ἀκροκεραυνίων χώρα ἕως τὴν ἀρχαίαν Δαλματίαν, ἔφθανεν ὀλίγον νοτιώτερον τῆς Σκόδρας, ἤτοι περιελάμβανε τὴν νότιον σημερινὴν Ἀλβανίαν. Πόλεις εἶχεν ἐννέα, αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν τὸ Δυρράχιον (ἡ ἀρχαία Ἐπίδαμνος), ἡ Ἀπολλωνία, ὁ Αὐλὼν καὶ ἡ Λυχνιδός. Σημειωτέον ὅτι σπουδαιοτέρα ἐπαρχία ἐθεωρεῖτο ἡ Παλαιά, ἤτοι ἡ κυρία Ἤπειρος, διότι αὕτη ἦτο τεταγμένη ὑπὸ ἡγεμόνα, ἐνῷ ἡ Νέα Ἤπειρος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ προκονσουλαρίου.

Ἡ μεγάλη Ἤπειρος κατὰ τὴν εἰς θέματα διαίρεσιν. Ἡ βυζαντινὴ Ἤπειρος, ἡ Παλαιὰ καὶ Νέα Ἤπειρος, ἐξετείνετο πρὸς Β πολὺ πέραν τοῦ Αὐλῶνος καὶ τοῦ Ἀῴου ποταμοῦ (τοῦ Βοϊούσα) ἕως τὸν ποταμὸν Δρίλωνα (σήμερον Δρῖνον) καὶ ἕως τὸ ὄρος Σκάρδον (σήμερον Νίσαβα Γκόρα, Σὰρ ντάχ), περιελάμβανε δηλαδὴ ὁλόκληρον τὴν σημερινὴν Ἀλβανίαν. Ἦτο ἡ μεγάλη πρὸς δυσμὰς χώρα τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου ἀπὸ τὰς ἀλβανικὰς ἄλπεις ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Νέα, ἤτοι ἡ βορεία ἀρχαία Ἤπειρος, περιελάμβανε κυρίως ἰλλυρικὰ γένη, ἐν τούτοις καὶ τὸ πέραν τῶν Κεραυνίων ὀρέων μέρος τοῦτο τῆς ἰλλυρικῆς παραλίας, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Νέα Ἤπειρος, εἶχε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ τοῦτο χαρακτῆρα ἑλληνικόν, ἡ δὲ Παλαιὰ Ἤπειρος, ἡ πρὸς νότον τῶν Κεραυνίων ὀρέων χώρα, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν παλαιοτέραν ἐποχήν, τῆς ῥωμαιοκρατίας, εἶχε χαρακτῆρα οὐσιωδῶς ἑλληνικόν, ἦτο χώρα γνησιωτάτη ἑλληνική, ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν, ὅπου ἤδρευεν ὁ πρόεδρος καὶ εἶχεν εἰς τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς τὰς νήσους Κέρκυραν καὶ Ἰθάκην.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀχυρωθεῖσαι πόλεις τῆς Ἠπείρου. Περὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεως τῆς Ἠπείρου ἔχομεν ἀρκούντως λεπτομερεῖς πληροφορίας τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸν ἱστορικὸν Προκόπιον. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἤτοι κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἤπειρον: α') πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὠχυρώθησαν ἢ τῶν ὁποίων ἡ ὀχύρωσις ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν Νέαν Ἤπειρον (τὴν πρὸς Βορρᾶν, τὴν σημερινὴν Ἀλβανίαν) «Δυρράχιον, Ἄργος, Στεφανιακόν, Ἅγιος Σαβιανός, Εἰρήνη, Γυναικομύτης, Τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, Ἀμαντία» κλπ. β') Εἰς τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον (τὴν κυρίως Ἤπειρον). «Εὐρώπη, Χίμαρρα, Ὁμόνοια. Κώμη, Ἰουστινιανόπολις, Φωτική, Κάννινα, Κάστελλον, Κολοφωνία» κλ. Τινὰς ἐκ τῶν πόλεων, ὅσας ἀναφέρει ὁ Προκόπιος, γνωρίζομεν, ἀλλὰ τῶν πλείστων εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀναγνώρισις. Παρετέθησαν ὅμως μερικαὶ ὀνομασίαι ὡς δεῖγμα τῆς ἑλληνικότητος τῆς χώρας, ἀκόμη καὶ τῆς βορειοτάτης (τῆς λεγομένης Παλαιᾶς Ἠπείρου), εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν ἄφθονα τὰ ἑλληνοπρεπῆ ὀνόματα. Καὶ ἄλλο σπουδαῖον πόρισμα παρέχει ὁ κατάλογος τοῦ Προκοπίου. Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ μνημονευόμενα κάστρα, καὶ αἱ ἄλ-

Digitized by Google

λαι ὀχυρώσεις, ὥστε δεικνύουν τὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ χώρα νὰ παρασκευασθῇ πρὸς ἄμυναν, κατ' ἀκολουθίαν τὰς συχνοτάτας ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων. «Οὕτω συνεχῆ, λέγει ὁ Προκόπιος (Περὶ κτισμ. σ. 268, ἔκδ. Βόννης), τὰ ἐρύματα ἀπεργασάμενος, ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνευται ἢ τῷ τετειχισμένῳ πρόσοικός ἐστιν». Ἀνέκτισε δὲ καὶ πόλεις ὁλοκλήρους εἰς τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον ὁ Ἰουστινιανός, τὴν παλαιὰν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν εἰς Ἰουστινιανούπολιν (αὕτη εἶναι ἡ ἐπίσημος ἔπειτα πόλις Δρυϊνόπολις), τὴν Φωτικήν, καὶ αὐτὴν τὴν Νικόπολιν.

Ἡ νέα διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἠπείρου εἰς θέματα. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους κατὰ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν εἶχεν ὡς συνέπειαν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν, ἡ ὁποία ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται ἀπὸ τὸν Ζ' αἰῶνα. Οὕτως ἡ Ἤπειρος ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ αὐτῆς, ἡ Παλαιὰ καὶ Νέα, διηρέθη εἰς δύο θέματα, ἀντιστοιχοῦντα περίπου πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν διαίρεσιν εἰς Παλαιὰν καὶ Νέαν Ἤπειρον. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ὁμιλεῖ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὡς ἑξῆς περὶ τῶν θεμάτων τούτων (Περὶ θεμάτων, σ. 54 ἑξ.): «Θέμα Νικόπολις. Ἐπαρχία τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου τῆς Φωτικῆς ὑφ' ἡγεμόνα, πόλεις δώδεκα, Νικόπολις μητρόπολις. Θέμα Δυρράχιον. Δυρράχιον, ἥ ποτε Ἐπίδαμνος, ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις θ'... ἐπαρχία τῆς Νέας Ἠπείρου...» Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, ὅπως καὶ πρότερον εἰς τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον, περιελαμβάνετο ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία, ἔφθανε δηλαδὴ τοῦτο ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς Ἠπείρου διετηρήθη ἕως τὴν φραγκοκρατίαν. Σημαντικώτατον συμπέρασμα δι' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου, ὡς χώρας ἑλληνικῆς, συνάγεται τοῦτο: ὅτι καὶ κατὰ τὴν παλαιάν, τὴν παλαιοβυζαντινὴν διαίρεσιν εἰς ἐπαρχίας, καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν εἰς θέματα, Ἤπειρος ἐθεωρεῖτο ὁλόκληρον τὸ δυτικὸν τμῆμα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν χώρα, ἡ ὁποία ἔφθανε ἕως τὸν Δρίλωνα ποταμὸν πρὸς Ν τῆς Σκόδρας (Σκουταρίου). ἕως τὸ Σκάρδον ὄρος. Ἐθεωρεῖτο δηλαδὴ καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ὡς χώρα ἑλληνικὴ ὄχι μόνον ἡ σημερινὴ Ἤπειρος, ὄχι μόνον ἡ μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων πέραν τῆς Χιμάρρας χώρα, ἀλλὰ καὶ ἡ βορειότερον αὐτῆς, ἡ περιλαμβάνουσα σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ σημερινὸν βασίλειον τῆς Ἀλβανίας. Αἱ σπουδαιόταται ἠπειρωτικαὶ πόλεις, αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὴν Νέαν Ἤπειρον, τὸ μετέπειτα θέμα Δυρραχίου, ἦσαν ἀπὸ Β πρὸς Ν: τὸ Δυρράχιον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν παραλίαν καὶ τὰ Τύραννα εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ Σκάμπα, ἡ Ἀχρὶς καὶ ἡ Πρέσπα ἀνατολικῶς (περιελαμβάνοντο καὶ αὗται εἰς τὴν Ἤπειρον), ἡ Ἀπολλωνία παρὰ τὴν παραλίαν καὶ τὰ Βαλάγρετα ἐσωτερικῶς, ὁ Αὐλὼν καὶ τὸ Ὠρικόν. Εἰς δὲ τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον, τὸ μετέπειτα θέμα Νικοπόλεως, αἱ γνωστότεραι πόλεις ἦσαν: Χιμάρρα, Ἀργυρόκαστρον, Δέλβινον, Δρυϊνόπολις (Ἀδριανούπολις), Βουθρωτόν, Φωτική, Μέτσοβον, Φιλιάται, Ἰωάννινα, Καλαρρύται, Ἅγιος Δονᾶτος, Ρωγοί, Ἄρτα, Πρέβεζα, τέλος ἡ πρωτεύουσα Νικόπολις. Προσέτι αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας ἀπὸ τὴν Βόνιτσαν ἕως τὴν Ναύπακτον πρὸς Ν, ἕως τὸ Καρπενήσιον καὶ πέραν τῶν Ἀγράφων, ἐχωρίζετο δηλαδὴ τὸ ἠπειρωτικὸν θέμα ἀπὸ τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος (ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μέσην Ἑλλάδα) διὰ τῆς νοτίας ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου. Σπουδαιοτάτη πόλις τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἦτο, ὡς φαίνεται, ἡ πρὸς τὰ βόρεια Φωτικὴ (Βελά), διότι ἐκ ταύτης ἐκαλεῖτο καὶ ὅλη ἡ Παλαιὰ Ἤπειρος (ἡ Φωτική). Κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, τὰς ἡμέρας τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου, τόσον ὑπερεῖχεν ἡ πόλις Ἄρτα, ὥστε εἶχε δώσει τὸ ὄνομα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νοτίας χώρας: «Ἀκαρνᾶνάς τε καὶ Αἰτωλούς, λέγει ὁ Νικήτας Χωνιάτης (σ. 98, ἔκδ. *Βόννης*), τοὺς νῦν λεγομένους Ἀρτηνούς». Ἐκ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἐξηγεῖται διατὶ καὶ ὁ ἱδρυτὴς τοῦ δεσποτάτου Μιχαὴλ Α' ὁ Ἄγγελος ἔλαβε τὴν Ἄρταν ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἀργότερον, μετὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ πολυθρύλητος κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας διετήρησε τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς.

Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις καὶ διαίρεσις. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν χωρῶν εὑρίσκομεν καθοριζομένην κατὰ τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381). Ἀπὸ τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἐπροβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτέρου μητροπολίτου ὅλης τῆς διοικήσεως τῆς Μακεδονίας. Ὑπὸ τὸν ἀνώτατον τοῦτον μητροπολίτην ἐτέλουν οἱ λοιποὶ μητροπολῖται, ὁ τῆς Λαρίσης, ὡς προϊστάμενος τῆς Θεσσαλίας, ὁ Νικοπόλεως, ὡς προϊστάμενος τῆς Ἠπείρου. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἑλληνικαὶ χῶραι, πλὴν τῆς Θρᾴκης, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Ἤπειρος, ὑπήγοντο εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ὄχι τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ τοῦ πάπα, διότι ἤδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ ΣΤ' (402—417) εἶχεν ὀνομάσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, τὸν προϊστάμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν, τοποτηρητὴν τῆς Ρώμης, βικάριον δι' ὅλον τὸ Ἰλλυρικόν, ὅπως ὠνομάζετο τὸ εὐρωπαϊκὸν τμῆμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα διετηρήθη ἕως τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος (727), ὅτε ὁ πρῶτος εἰκονομάχος αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἴσαυρος, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν πάπαν, ἀναμειχθέντα εἰς τὴν περὶ τῶν εἰκόνων ἔριδα, ἔθηκε τέρμα εἰς αὐτήν, ἀφαιρέσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καὶ ὑπαγαγὼν αὐτὰς εἰς τὴν φυσικὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ φιλοθρήσκου κυβερνήσεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιελαμβάνετο καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἤπειρος, ἐπέφερεν ἀρίστους καρποὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας. Ὄχι μόνον ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεπτύχθη ἐπαρκῶς κατὰ τοὺς παλαιοβυζαντινοὺς αἰῶνας, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴσθημα τῆς Ὀρθοδοξίας ἦτο ἰσχυρότατον. Τοῦτο βλέπομεν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μονοφυσιτισμοῦ, τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος. Εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴν σύνοδον τοῦ 451 ὁλόκληρον τὸ Ἰλλυρικόν, ἤτοι αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἑλληνικαὶ χῶραι, ἐτάχθησαν ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν ὑποκίνησιν τῶν πνευματικῶν ἀντιπροσώπων, καὶ δὴ τῶν ἐπισκόπων Λαρίσης, πρὸ παντὸς τῶν τῆς Νικοπόλεως, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Κορίνθου. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὅτε ἀρχιεπίσκοποί τινες τῆς Θεσσαλονίκης ἔδειξαν κλίσιν πρὸς τὸν μονοφυσιτισμόν, ὠρθώθησαν σθεναρῶς οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ εὗρον στήριγμα τὸν πάπαν ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν ἐκείνων τάσεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ διένεξις ἐπετάθη κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη καὶ μόνον ἡ ἀνάβασις τῆς Ἰουστινιανείου δυναστείας εἰς τὸν θρόνον (517) ἐπέφερε τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας, προσέτι τὴν εἰρήνην πρὸς τὸν ὑπέρμαχον τῆς ὀρθοδοξίας πάπαν. Εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἦσαν ἡνωμέναι ὁ ὀρθόδοξος ἑλληνικὸς λαὸς ἐζήτει ἀδιαφόρως τὴν προστασίαν τῆς ὀρθοδοξίας του καὶ εἰς τὸν πάπαν, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον καὶ ὁ πάπας ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἁπλοῦς πατριάρχης, ὑποκείμενος πολιτικῶς, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι, εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρεύοντα αὐτοκράτορα. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε ἡ μεγάλη βυζαντινὴ Ἤπειρος ἦτο διῃρημένη εἰς δύο θέματα, εἰς τὴν κυρίως Ἤπειρον, τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, ὑπῆρχον δύο μητροπόλεις. Ἡ μία ἐκ τούτων εἶναι ἡ ἀρχαία Νικόπολις, τῆς ὁποίας οἱ μητροπολῖται, ὅτε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἡ στρατηγία τοῦ θέματος μετετέθη εἰς τὴν Ναύπακτον, παρηκολούθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν νέαν ἕδραν. Ὁ μητροπολιτικὸς οὗτος θρόνος κατεῖχε τὴν 35ην θέσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν μητροπόλεων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑπήγοντο δ' εἰς αὐτὸν οἱ χωρεπίσκοποι Βονδίτης (Βονίτσης), Ἀετοῦ, Ἀχελῴου, Ρογῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως (Δρυϊνοπόλεως) Βουθρωτοῦ καὶ Χιμάρρας. Ὁ ἕτερος μητροπολιτικὸς θρόνος ἦτο ἀκόμη κατώτερος κατὰ τὴν τάξιν, 73ος, καὶ ἦτο ὁ τῆς Κερκύρας. Εἰς τὰς μητροπόλεις ταύτας τῆς κυρίως Ἠπείρου πρέπει νὰ καταλεχθοῦν καὶ αἱ αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεραι ἀρχιεπισκοπαὶ τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Ἄρτης. Σημειωτέον ὅτι μέχρις ἐσχάτων διετηρήθησαν αἱ πλεῖσται ἐν Ἠπείρῳ μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου μὲ τὰ παλαιὰ βυζαντινὰ ὀνόματά των.

Β') ***Ἡ παλαιὰ μεσαιωνικὴ ἱστορία μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος.*** *Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων κατὰ τοὺς παλαιοβυζαντινοὺς χρόνους.* Τόσον ἰσχνὴν ἱστορικὴν ζωὴν ἔχει ἡ Ἤπειρος κατὰ τοὺς παλαιοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὥστε τὸ ὄνομά της δὲν ἀναφέρεται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονογράφους παρὰ μόνον ὁσάκις μεγάλαι καταστροφαὶ ἐπιπίπτουσιν εἰς αὐτὴν εἴτε ἐξ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως. Τὰς πρώτας ἐπιφέρουν αἱ συνεχεῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τὰς δὲ συμφορὰς ἐκ τῆς φύσεως οἱ μεγάλοι καὶ τρομακτικοὶ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν κατὰ τὴν βασιλείαν ἰδίως τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Αἱ συμφοραὶ ἤρχισαν ἀμέσως μὲ τὴν λῆξιν τοῦ ἀρχαίου καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ νεωτέρου χριστιανικοῦ βίου. Ἡ καταστρεπτικὴ λαῖλαψ τῶν Γότθων τοῦ Ἀλαρίχου, ἡ ὁποία συμπαρέσυρε τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἀρχαίου βίου, ἐξαπελύθη εἰς τὰς νοτίας ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὴν Ἤπειρον, καὶ εἰς ταύτην ἐπέστρεψε καὶ ἐλώφησεν. Οἱ Γότθοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τὸ ἔτος 382 εἰς τὰς βορείους μεθορίους χώρας ὡς σύμμαχοι (foederati), ἐξηγέρθησαν ἀπὸ τὸν νεαρὸν καὶ ἀνδρεῖον ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἀλάριχον καὶ ἀνακηρύξαντες αὐτὸν βασιλέα ἐβάδισαν τῷ 395 ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ βυζαντινὴ αὐλή, ἐφαρμόζουσα συνήθη πολιτικήν, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἀλάριχον νὰ στραφῇ κατὰ τῆς Ἰταλίας· καὶ ὄντως ὁ Ἀλάριχος παραλαβὼν τὸν στρατὸν αὐτοῦ μετέβη εἰς τὰς δαλματικὰς καὶ ἠπειρωτικὰς παραλίας χώρας. Ἀπὸ τὴν Ἤπειρον λοιπὸν ὁρμώμενος ὁ Ἀλάριχος ὡδήγησε τοὺς Γότθους αὐτοῦ εἰς τὴν καταστρεπτικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 395, ἡ ὁποία ἐσήμανε τὸ ὁριστικὸν τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν, ὅτε ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Στιλίχωνος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον, καὶ τότε ὁ Ἀλάριχος ἀπεχώρησε πάλιν εἰς τὴν Ἤπειρον, συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν καὶ μάλιστα ἔλαβε καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατοπεδάρχου. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ὑπέστησαν τὰ δεινὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἀλαρίχου (τῷ 447). Ἀπαίσιαι ὅμως, ὅλως ἀνεκδιήγητοι καταστροφαὶ ἐπέπεσον μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν παράλιον χώραν τῆς Ἠπείρου, παλαιᾶς καὶ νέας, κατενεχθεῖσαι ὑπὸ τῶν φοβερῶν Βανδήλων τῆς Ἀφρικῆς, τοὺς ὁποίους ὡδήγει εἰς λεηλασίας καὶ δῃώσεις ὁ αἱμοβορώτατος ἐκ τῶν βαρβάρων, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Γιζέριχος. Ὁ Προκόπιος, ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῶν Βανδήλων, δὲν γνωρίζει μὲ ποίας λέξεις νὰ ἐκφράσῃ τὰς φρικώδους αὐτὰς βανδηλικὰς καταστροφάς. Τὰς πόλεις, λέγει ὁ Προκόπιος (Βανδηλ. Ι, 5 ἔκδ. *Βόννης*, τ. Α', σ. 335, 401), ἐξηνδραπόδιζεν, ἄλλας κατεκρήμνιζεν εἰς τὸ ἔδαφος, ὅλα κατέκαιε καὶ ἐλαφυραγώγει, καὶ ἡ χώρα ἐγίνετο ἔρημος καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ πράγματα. Προσέτι ὁ Γιζέριχος, διὰ νὰ ἔχῃ ἀσφαλὲς ὁρμητήριον, ἐκυρίευσε καὶ κατεῖχεν ἐπὶ δύο ἔτη τὴν πρωτεύουσαν τῆς παλαιᾶς, τῆς νοτίας Ἠπείρου, τὴν Νικόπολιν. Ἐξέτεινε δὲ τὰς καταστροφάς του, ἀληθεῖς βανδηλικὰς καταστροφάς, εἰς ὅλην τὴν παράλιον χώραν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐνδόχωραν ὁλοκλήρου τῆς ἰλλυρικῆς ἀκτῆς, δηλαδὴ ὁλοκλήρου τῆς εὐρείας βυζαντινῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὴν Νικόπολιν, ἕως τὰ νότια σύνορα τῆς Δαλματίας. Μετ' ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν παρέμεινεν εἰς τὴν Ἤπειρον ἄλλος πάλιν γοτθικὸς στρατός, οἱ Ὀστρογότθοι τοῦ Θεοδωρίχου, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀνατολῆς Ζήνων (474—491) κατώρθωσε νὰ διευθύνῃ πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἵδρυσε τὸ περίφημον ὀστρογοτθικὸν βασίλειον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς καὶ ἀρκετὸν χρόνον κατόπιν, ἤτοι τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, φαίνεται ὅτι ἡ Ἤπειρος διετήρει ἀκόμη ἀκμήν τινα καὶ ὅτι, παρ' ὅλας τὰς γοτθικὰς καὶ βανδηλικὰς καταστροφάς, ὁ ἱστορικὸς βίος δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐκλίπει ἀπὸ τὴν χώραν ταύτην. Τὴν τελείαν καταστροφὴν ἐπέφερον αἱ μεγάλαι θεομηνίαι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, λοιμοί, λιμοὶ καὶ φρικώδεις σεισμικαὶ δονήσεις, ἰδίως κατὰ τὸν τρομερὸν σεισμὸν τοῦ 551, κατὰ τὸν ὁποῖον πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔπεσον εἰς ἐρείπια καὶ πολλαὶ χιλιάδες ἀνθρώπων κατεστράφησαν. Ὁ Προκόπιος, ἀναφέρων τὸν τρομερὸν τοῦτον σεισμὸν (Ἀνέκδοτα, 19, ἔκδ. *Βόννης*. τ. ΙΙΙ, σ. 112), μᾶς δίδει καὶ τὴν σπουδαιοτάτην πληροφορίαν, ὅτι αἱ πόλεις «Λυχνιδὸς ἡ ἐν Ἠπειρώταις καὶ Κόρινθος πολυανθρωπόταται ἐκ παλαιοῦ ἦσαν». Ὅλαι αἱ πόλεις κατέπεσον, λέγει, ἐκ τοῦ σεισμοῦ καὶ συγκατεστράφησαν μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους αὐτῶν, ἐπιγενόμενος δὲ ὁ λοιμὸς «τὴν ἡμίσειαν μάλιστα τῶν περιγινομένων ἀνθρώπων ἀπήνεγκε μοῖραν». Ὅσον καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Προκόπιος ἢ ὁ ἄγνωστος ἄλλος συγγραφεύς, θέλων νὰ κατηγορήσῃ τὸν Ἰουστινιανόν, ὁμιλεῖ ὑπερβολικῶς, πάντως ἀπομένει ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς ἡ οἰκτρὰ καταστροφή, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσαν ἐξαιρετικαὶ θεομηνίαι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μ. Χ. εἰς τὰς παλαιὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ δὴ εἰς τὴν Ἤπειρον. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, τῷ 551, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Τωτίλας διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν στρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς κατάκτησιν τοῦ ὀστρογοτθικοῦ βασιλείου, ἐπεχείρησε ναυτικὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν παραλίων ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Καὶ τότε ἐλεηλατήθησαν πάλιν ἡ Νικόπολις καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ χώρα ἕως τὴν Δωδώνην.

Εἰς τὰς θεομηνίας ταύτας πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι σπουδαῖοι λόγοι καταστροφῶν τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ προελθόντες ἐκ τῆς γενικῆς ἐξαντλήσεως, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον οἱ μεγάλοι ἐξωτερικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὴν θέσιν τῶν γερμανικῶν λαῶν, Γότθων καὶ Βανδήλων, οἱ ὁποῖοι ἔπαυσαν πλέον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος νὰ ἐνοχλοῦν τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν, κατέλαβον νέοι πολεμοχαρεῖς λαοί, ἀσυγκρίτως ἀγριώτεροι, ἀσυγκρίτως καταστρεπτικώτεροι, καὶ δὴ ποικίλοι τουρανικοὶ λαοί, πρὸ παντὸς οἱ σλαυϊκοὶ λαοί, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ ἐποικήσεις ἔλαβον βαρυτάτην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν γένει χωρῶν.

Digitized by Google

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν λαῶν τοῦ Δουνάβεως. Ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἡ Ἤπειρος ὑφίστανται διαρκεῖς σχεδὸν ἐπιδρομὰς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐγκατεστημένων σλαυϊκῶν καὶ τουρανικῶν λαῶν. Ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (καὶ δὴ περὶ τὸ 540) τὰ πρῶτα ἰσχυρὰ σλαυϊκὰ στίφη ἐπροχώρησαν ἕως τὰς Θερμοπύλας, διέβησαν αὐτὰς καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Ἰσθμόν, ὁλόκληρος δὲ ἡ μέση Ἑλλὰς ἔπαθε δεινὴν λεηλασίαν. Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους, ἐκτὸς τῶν ποικίλων τούτων σλαυϊκῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους οἱ παλαιοὶ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ περιλαμβάνουν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκλαβηνοί, ἀνεφάνησαν καὶ ποικίλα ἄλλα φῦλα, ἀνήκοντα εἰς ἄλλης φυλῆς ἀνθρώπους, ὡς τοὺς τουρανικούς, εἴτε μογγολικοὺς λαούς. Ἦσαν δ' οὗτοι λείψανα τῶν παλαιῶν Οὔννων, Βούλγαροι, Κουτουργοῦροι, Ἄβαροι καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα συγγενῆ στίφη. Καθ' ἕκαστον σχεδὸν ἔτος διέρχονται τὰ «ἀνήμερα» ταῦτα φῦλα τὸν μέγαν ποταμὸν Δανούβιον, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἴτε μεμονωμένα, εἴτε ἀναμεμειγμένα μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ Σκλαβηνῶν, διατρέχουν αὐτὰς εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ ἐπιφέρουν φρικαλέας καταστροφάς. Αἱ ἐπίμονοι καὶ καταστρεπτικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ ταλαιπωροῦν τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Ι' σχεδὸν αἰῶνα, ἐπὶ τέσσαρας καὶ περισσοτέρους αἰῶνας. Καὶ ἀργότερον δὲν ἔπαυσαν, ἀλλὰ περιωρίσθησαν εἰς τὰς βορείους χώρας, διότι τοὺς σλαυοτουρανικοὺς τούτους λαοὺς διεδέχθησαν ἄλλοι ἐπιδρομεῖς.

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ Ἤπειρος, κειμένη εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Χερσονήσου, ἔμεινεν ἀπαθὴς ἀπὸ τὰς ληστρικὰς καταστροφὰς ἐπιδρομέων, οἱ ὁποῖοι διέβαινον τὸν Κάτω Δανούβιον, τὸν Ἴστρον λεγόμενον, καὶ διεχύνοντο εἰς τὸ ἀνατολικὸν κυρίως τμῆμα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία, ὅτι διήρχοντο οἱ βάρβαροι καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου. Τοιαῦται ληστρικαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων γνωρίζομεν ὅτι διηυθύνθησαν τῷ 548 ἐναντίον τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς χερσονήσου καὶ ὅτι ἀνεχαιτίσθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἠπείρου διὰ τῶν ὀχυρώσεων τοῦ Δυρραχίου. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουστίνου Β' (567—578) πολλὰ ἔπαθον ἐκ τῶν Ἀβάρων, οἵτινες ἔσυρον μεθ' ἑαυτῶν οὐννικά, βουλγαρικά, σλαυϊκὰ καὶ ποικιλώνυμα ἄλλα ἀνήμερα φῦλα βαρβάρων, αἱ βορειοδυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους. Πότε καὶ ὁποῖαι σλαυϊκαὶ ἐπιδρομαὶ ἔγιναν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας, κατὰ πόσην ἀναλογίαν, ἐν σχέσει μὲ τοὺς κατοίκους, Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτάς, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τόσον καλῶς, ὅσον προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δὴ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλωστε ἐν γένει αἱ περὶ τῶν σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐγκαταστάσεων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἱστορικαὶ εἰδήσεις δὲν δύνανται νὰ ἔχουν τὴν σαφήνειαν καὶ λεπτομερειακὴν ἀκρίβειαν τῶν ἄλλων μεγάλων πολέμων τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ κράτους. Ὅτι ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον εἰσεχώρησαν Σλαῦοι, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπιδρομικὴν κίνησιν τῶν Σλαύων πειρατῶν τῷ 675 εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ νήσους, ὅτε καὶ αἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σκλαβηνίαι, ἤτοι σλαυϊκαὶ φυλαί, ἐπέπεσον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναφέρονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ Σλαῦοι Βαϊουνῖται (ἢ Βοϊνίτσαι), οἱ ὁποῖοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι Σλαῦοι τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τούτων δὲ κατόπιν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Βαγενετία (Βόνιτσα· σημειωτέον, ὅτι ὑπάρχει χωρίον καὶ κοινότης Βαγενίτι παρὰ τὰ Ἰωάννινα). Γενικώτερον πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οἱ περὶ τὸ 700 τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' χρόνοι ἐσωτερικῆς ἀναστατώσεως ὡς λίαν πρόσφοροι εἰς τὴν κατὰ μικρὰς ὁμάδας προέλασιν Σλαύων εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Περισσότεροι Σλαῦοι, ὡς φαίνεται, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου, εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ὀρεινὴν χώραν, καὶ δὴ περὶ τὸ σημερινὸν Μέτσοβον.

Παροδικὰς καταστροφὰς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος, καὶ δὴ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἔπασχον τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὡς ὁρμητήριον τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτάς. Διαρκεστέρα κατοχὴ ἠπειρωτικῆς χώρας ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, μετὰ τὸ 929, ἀπὸ βουλγαρικὰ στίφη καὶ ἄλλα σλαυϊκά, τὰ ὁποῖα εἰσήλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, τέλος δὲ κατέλαβον τὴν Νικόπολιν. Οἱ Βούλγαροι δὲν κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ταύτην πόλιν, ἀλλ' ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἔκαμαν κέντρον σλαυϊκῆς ἀποικίας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ κακὰς συνεπείας δι' ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον, διότι μετὰ ἔτη ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ (976—1016) δὲν ἐλεηλάτησε μόνον ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ στηριζόμενος εἰς τὰς ἐν αὐτῇ σκλαβηνίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ σκλαβηνία τῆς Νικοπόλεως, διελογίσθη νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Τὸν κίνδυνον προεῖδεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις, διὰ τοῦτο εἰργάσθη συστηματικῶς καὶ τέλος μετὰ πολλοὺς πολέμους κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Νικόπολιν τοὺς Βουλγάρους. Μετά τινα χρόνον ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Πέτρος Δελεάνος, παρουσιάζων ἑαυτὸν ὡς γνήσιον ἔγγονον τοῦ τσάρου Σαμουήλ, ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν ὅλον τὸν λαὸν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων Χωρὶς νὰ χρονοτριβήσῃ, μόλις ἐστέφθη βασιλεὺς (1040), ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν παλαιὰν Ἤπειρον, τὴν ἀποτελοῦσαν τότε τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως, μόνον δὲ ἡ Ναύπακτος ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Μόλις δὲ μετ' ἀγῶνας ἑνὸς ἔτους κατώρθωσαν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιχαὴλ Δ' τοῦ Παφλαγόνος νὰ καταστείλωσι τὴν φοβερὰν ἐπανάστασιν καὶ ν' ἀπελευθερώσουν τὴν Ἤπειρον. Ἦτο αὕτη ἡ τελευταία ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Ἠπείρου. Διαδέχονται ὅμως τούτους ἄλλοι πάλιν ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔρχονται ἀπὸ τὸν Βορρᾶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Νορμανδοί, οἱ ὁποῖοι διασείουν τὰ θεμέλια ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Γ') ***Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν.*** *Ἡ πρώτη κατάληψις τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν.* Αἱ διασείσασαι τὰ θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπιδρομαὶ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως πολεμιστῶν, τῶν ὁποίων τρομακτικὴ πρωτοπορεία ἦσαν οἱ Νορμανδοί, ἔχουν μακρὰν καὶ περίπλοκον ἱστορίαν. Αἱ νορμανδικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ εἶχον ταύτην τὴν βαρυτάτην σημασίαν, ὅτι δὲν ἦσαν πρὸς παροδικὴν λαφυραγωγίαν, ἀλλὰ σκοπὸν εἶχον τὴν καταστροφὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἵδρυσιν εἰς τὰς χώρας αὐτοῦ νορμανδικῆς κυριαρχίας. Ἡ βορειοδυτικὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἤπειρος, ὑπέστη πρώτη τὰς καταστροφὰς τῶν ἐπιδρομῶν τούτων, διότι πρώτη αὐτὴ παρεῖχεν ὡς ἀπόβασιν τὰ παράλιά της εἰς τοὺς ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον τῆς Ἰταλίας ἐρχομένους Νορμανδοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ αὕτη ἔγινεν ἐπὶ ἔτη τὸ ὁρμητήριον αὐτῶν. Κατὰ τοὺς δυναστικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι προηγήθησαν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Νέας Ἠπείρου, τὸ Δυρράχιον, μνημονεύεται συχνὰ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ὁρμητήριον τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου ἢ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὰς διαμάχας στρατηγῶν. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ πρῶτος τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Α' (1081), ἐμάνθανε συγχρόνως ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς Ἀπουλίας Ροβέρτος Γυσκάρδος εἶχε συναθροίσει εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἰταλίας Ὑδροῦντα καὶ Βρεντήσιον μεγάλας δυνάμεις ἵνα ἐπιτεθῇ ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Ροβέρτου ἦτο νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτον κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἄγων τὸν στρατόν του εἰς τὴν Νικόπολιν καὶ εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς μεγάλης θυέλλης, ἡ ὁποία συνετάρασσε τὴν Ἰόνιον θάλασσαν, ἠναγκάσθη νὰ προτιμήσῃ τὸν βραχύτερον διάπλουν ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον πρὸς τὴν Βόρειον Ἤπειρον καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Δυρραχίου. Ἦτο τὸ κάστρον τοῦτο τὸ ἰσχυρότατον εἰς τὸν Ἀδρίαν προπύργιον τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ κατάληψις αὐτοῦ ἤνοιγε τὸν δρόμον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους. Ὁ γενναῖος υἱός του Βοημοῦνδος κατέλαβε τὸν Αὐλῶνα, τὰ Κάνιννα, τὸ Ὠρικὸν καὶ αὐτὸ τὸ Βουθρωτὸν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας. Ἐπηκολούθησεν ἡ κυρία δύναμις τῶν Νορμανδῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ τοῦ Γυσκάρδου, ἡ ὁποία ἀπεβιβάσθη εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ὠρικοῦ καὶ τοῦ Αὐλῶνος, ἐκεῖθεν δὲ προσωρμίσθη εἰς τὸ Βουθρωτὸν καὶ κατέλαβε τὴν ἀπέναντι κειμένην Κέρκυραν. Ἑνωθεῖσαι δ' αἱ δυνάμεις τοῦ Γυσκάρδου καὶ τοῦ Βοημούνδου προήλασαν ἐναντίον τοῦ Δυρραχίου. Ὁ Ἀλέξιος Α' ἔκαμε πολλὴν προετοιμασίαν, ἀλλ' ἡττήθη δεινῶς ἔξωθεν τοῦ Δυρραχίου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς τὴν Δεάβολιν καὶ εἰς τὴν Ἀχρίδα. Μετὰ πεισματώδη πολιορκίαν οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν τέλος κύριοι τοῦ Δυρραχίου (1082). Καὶ ὁ μὲν Γυσκάρδος ἠναγκάσθη ἕνεκα ἀνωμαλιῶν εἰς τὸ κράτος του νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀφῆκε δὲ τὸν υἱόν του Βοημοῦνδον πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Βοημοῦνδος, ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἤπειρον ἀσφαλῆ βάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κατώρθωσε λοιπὸν καὶ κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον μεταξὺ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἄρτης, τέλος δ' ἔκαμε κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, ὡς πρωτεύουσάν του, τὰ Ἰωάννινα. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς παρὰ τὴν Ἄρταν ἐπιχειρήσεως, ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη τὸ φθινόπωρον τοῦ 1083 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πεδίον τοῦ πολέμου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βοημοῦνδος εἰσήλασε τότε εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν Λάρισαν. Μετὰ πολλὴν παρασκευὴν καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀποδιώξῃ αὐτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον κ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νὰ τὸν περιορίσῃ εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, καὶ δὴ εἰς τὸν Αὐλῶνα. Ἀλλ' ὁ νορμανδικὸς στρατὸς εἶχε περιστῇ εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ πατρός του ἐνισχύσεις.

Αἱ ἐπακολουθήσασαι νορμανδικαὶ ἐπιδρομαί. Μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ τόλμην ἐπεχείρησεν ὁ Ροβέρτος Γυσκάρδος νέον πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Μέγαν στρατὸν ἤγαγε πάλιν ἀπὸ τὸ Βρεντήσιον εἰς τὸν Αὐλῶνα τῷ 1084, ὁ ὁποῖος ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐν Ἠπείρῳ διαμένοντος νορμανδικοῦ στρατοῦ ἐπέφερε καὶ ἄλλας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη καλῶς προετοιμασθῆ, βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἑνετῶν ἐνίκησε τοὺς Νορμανδοὺς κατὰ θάλασσαν. Ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ Γυσκάρδου (1085) ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν νέον τοῦτον καὶ μέγιστον κίνδυνον. Αἱ κληρονομικαὶ δὲ περιπλοκαὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τοῦ Βοημούνδου καὶ τοῦ Ρογήρου, ἔδωσαν καιρὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον ν' ἀναπνεύσῃ καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Τὸ Δυρράχιον, ἡ Κέρκυρα καὶ ὅλα τὰ παραλιακὰ ἠπειρωτικὰ φρούρια περιῆλθον πάλιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Ὁ Βοημοῦνδος δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ μεγαλουργὰ σχέδια τοῦ πατρός του, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ ἐπωφελήθη μακρὰν ἡσυχίαν ἐτῶν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀπόκρουσιν νέας πάλιν ἐκστρατείας. Οὕτω, μετὰ 22 ἔτη ἐμφανίζεται πάλιν ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν γνωστὸν εἰς αὐτὸν λιμένα τοῦ Αὐλῶνος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1107. Ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τύχη ἐφάνη ἄπιστος εἰς αὐτόν. Ἡ πολιορκία τοῦ Δυρραχίου οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔχων κέντρον τὴν Δεάπολιν (Δεβόλ) παρηνώχλει τόσον πιεστικῶς τοὺς Νορμανδούς, ὥστε περιῆλθεν οὗτος, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ἐξ ἀντιπειθαρχικῶν κινημάτων, εἰς δεινοτάτην θέσιν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ καὶ τοῦ Αὐλῶνος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα εἰρήνην εἰς τὴν Δεάπολιν (1108). Ὤμοσε δὲ ὁ Βοημοῦνδος εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ εἰς τὸν ἐπίδοξον διάδοχόν του Ἰωάννην Κομνηνὸν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι τὸν ὅρκον τῆς φεουδαλικῆς ὑποτελείας.

Αἱ νορμανδικαὶ ἐπιδρομαὶ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Παρῆλθον 39 ἔτη ἡσυχίας διὰ τὴν πολυπαθῆ Ἤπειρον, καὶ τὸ 1147 νέα θύελλα νορμανδικὴ ἐπέσκηψε πάλιν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γυσκάρδου Ρογῆρος Β', ὅστις ἦτο βασιλεὺς ὅλων τῶν νορμανδικῶν κτήσεων τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ καὶ πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων. Ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπροτίμησαν οἱ Νορμανδοὶ ν' ἀρχίσουν λεηλατοῦντες τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλουσιώτεραι ἀπὸ τὰς τραχείας ἠπειρωτικὰς χώρας τοῦ βορρᾶ. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ρογῆρος κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, ἔπειτα, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας, ἐλαφυραγώγησε τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἠπείρου, καὶ δὴ τὴν Ἄρταν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, αἱ ὁποῖαι περιελαμβάνοντο εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν θέμα τῆς Νικοπόλεως. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην οἱ Νορμανδοὶ προέβησαν εἰς συστηματικὴν λαφυραγωγίαν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κορίνθου ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστρέψουν τὰ μεγάλα ἐργαστήρια μετάξης καὶ νὰ μεταβιβάσουν τὴν πολύτιμον ταύτην βιομηχανίαν εἰς τὸ Παλέρμον (τὸ ἀρχαῖον Πάνορμον) τῆς Σικελίας. Ὁ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ἀνέλαβε σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, κατὰ θάλασσαν ἰδίως, τοῦ ὁποίου σπουδαιότατον ἐπεισόδιον εἶναι ἡ ἐπικὴ καὶ μακρὰ πολιορκία τῆς Κερκύρας, ἡ ὁποία ἐλέγετο τότε Κορυφὼ (ἐξ οὗ τὸ σημερινὸν Κορφοί), μετὰ ζωηρότητος περιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου.

Ἡ τελευταία νορμανδικὴ ἐπιδρομὴ προηγήθη ὀλίγον τῆς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιαγάγει τὸ κράτος ἡ ἀνισόρροπος διοίκησις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β' νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς παλαιὰς νορμανδικὰς φιλοδοξίας. Λαμπρὸς στόλος καὶ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν περιφήμων ἀρχηγῶν, τοῦ ναυάρχου Μαργαριτόνου καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ταγκρέδου, ἀπεβιβάσθη τῷ 1185, ὡς συνήθως, εἰς τὸ Δυρράχιον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην δὲν φαίνεται νὰ ὑπέστη καταστροφὰς ἡ Ἤπειρος· διότι μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Δυρραχίου οἱ Νορμανδοὶ διηυθύνθησαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ μὲν στρατὸς βαδίσας διὰ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς Ἐγνατίας, ὁ δὲ στόλος διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τὰς νήσους, καὶ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔπαθε λαφυραγωγίαν καὶ καταστροφὴν φρικαλέαν, ἐνθυμίζουσαν τὴν παλαιὰν τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης.

Ἔρχονται ἤδη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ θλιβεροὶ χρόνοι, τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς

Digitized by Google

τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Περὶ τὸ 1200, ἡ φοβερὰ ἐπανάστασις τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐπιφέρει ἀρκετὰς καταστροφὰς καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ διὰ νὰ εὕρουν συμμάχους παρεῖχον ἐμπορικὰς εὐκολίας εἰς τὰς ναυτικὰς δημοκρατίας τῆς Ἰταλίας, ἀναφέρονται (εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου Γ′ τοῦ 1199) μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐμπορίων, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἡ Νικόπολις. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους, τὰς παραμονὰς τῆς καταστροφῆς τοῦ 1204, ἤρχιζε νὰ ἐπεκτείνεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ δύναμις τῶν ἰθαγενῶν καὶ νὰ σχηματίζωνται μεγάλαι κτήσεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἰθαγενῶν τοπαρχῶν. Ἡ τοιαύτη πρὸς τοπικὴν ἀνεξαρτησίαν ῥοπή, ἡ ὁποία ἴσως ἔλαβεν αὔξησιν κατὰ μίμησιν τοῦ φραγκικοῦ φεουδαλισμοῦ, ηὐνόησε τὴν γένεσιν, μετὰ τὴν καταστροφήν, νέων ἑλληνικῶν κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περίφημον δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου.

Δ′) ***Τὰ ἑλληνικὰ δεσποτᾶτα τῆς Ἠπείρου.*** Κατὰ τοὺς χρόνους οἱ ὁποῖοι ἐπηκολούθησαν τὸν κατακερματισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ′ σταυροφορίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἤκμασαν ὄχι ἕν, ἀλλὰ πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη εἰς τὴν βόρειον δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ ὁμιλῇ ὄχι περὶ δεσποτάτου, ἀλλὰ περὶ δεσποτάτων τῆς Ἠπείρου. Τὴν ἱστορίαν αὐτῶν δυνάμεθα εὐκολώτερον νὰ μάθωμεν παρὰ τὴν προηγουμένην μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, διότι ἤδη ἡ χώρα τῆς Ἠπείρου εἶναι συγκεκροτημένη εἰς ἡγεμονίας, ἤτοι εἰς κράτη, ἔστω καὶ μικρά, τῶν ὁποίων πολλάκις ἔχει ἐξιστορηθῇ, ἔστω καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, ἡ τύχη.

Ἡ ἵδρυσις τοῦ δεσποτάτου. Τὸ μέγα ἀληθῶς ἠπειρωτικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον λέγεται δεσποτᾶτον, ἱδρύθη κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς πρωτευούσης. Γενναῖός τις ἄρχων Βυζαντινός, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, νόθος υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ καὶ ἐξάδελφος τῶν αὐτοκρατόρων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου Γ′ Κομνηνοῦ, διετέλει κατὰ τὴν Δ′ σταυροφορίαν διοικητὴς τοῦ θέματος τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε παλαιὸν δεσμὸν μὲ τὴν Ἤπειρον, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε διατελέσει διοικητὴς τοῦ Δυρραχίου. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσεν ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸν στρατηγὸν τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως Σεναχερίμ, κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐξεγερθῆ οἱ κάτοικοι. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τότε ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Σεναχερὶμ καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν *δεσπότην*, ἤτοι ἡγεμόνα τῆς χώρας. Ἐθεώρησε δ' ἑαυτὸν δεσπότην ὁλοκλήρου τῆς παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν παραλίας χώρας, ὁλοκλήρου δηλαδὴ τῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς Ἠπείρου, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, ἡ ὁποία ἐξετείνετο ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὸ Δυρράχιον. Τὸ εἰς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου ἱδρυθὲν ἑλληνικὸν τοῦτο κράτος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν *δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου* ἢ *τῆς Ἑλλάδος*. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, κυριώτατα φρούρια τὰ Βαλάγρετα ἢ Βελλάγραδα (τὸ σημερινὸν Βεράτι), τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Βόνδιτσαν (Βόνιτσαν). Περιελάμβανε δὲ τὴν νότιον σημερινὴν Ἀλβανίαν, τὴν σημερινὴν Ἤπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, πιθανώτατα τὴν Λευκάδα, ἀργότερον δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄλλας ἀκόμη ἑλληνικὰς χώρας, ἐξειλίχθη δηλαδὴ εἰς ἰσχυρότατον ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ δεσπότης Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀνεδείχθη μέγας διοργανωτὴς κράτους καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν καὶ ζωογόνησιν τοῦ σπινθῆρος τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας εἰς τὴν Ἤπειρον. Μόλις ἀνέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν Ἄρταν, προέβη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Διετήρησεν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν τύπον τῆς βυζαντινῆς διοικήσεως, ἔχων ὅμως ἀνάγκην χρημάτων καὶ ἐνισχύσεως ἐκ μέρους τῶν ἐγχωρίων, ἐκανόνισε συνετώτερον τὰ τῆς φορολογίας καὶ ἐφήρμοσεν αὐστηρὰς οἰκονομίας. Διὰ νὰ προσεταιρισθῇ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῶν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ παρεσκεύασε στρατόν. Προσηνέχθη δὲ καλῶς καὶ πρὸς τοὺς ξένους ἐποίκους καὶ δὴ τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς Βλάχους, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς ὀρεινοὺς καὶ μετέβαλε τὰ ἄτακτα στίφη εἰς τακτικοὺς στρατιώτας. Οὕτω διωργάνωσεν ἰσχυρὸν στρατόν, διότι ἐστηρίχθη εἰς τὰς ῥωμαλεωτέρας ἑλληνικὰς φυλάς, εἰς τοὺς Αἰτωλούς, τοὺς Ἀκαρνᾶνας, τοὺς Ἠπειρώτας, προσέτι καὶ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς Βλάχους, κατέχων δὲ τὸ κύριον ὄργανον τῆς δυνάμεως, τὸν ἰσχυρῶς συγκροτημένον στρατόν, προέβη μετ' ἀσφαλείας καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἔδειξε δὲ τόσην πρακτικὴν σύνεσιν, ὥστε δὲν ὠνόμασεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἁπλῶς δεσπότην, ἤτοι ἡγεμόνα, καθ' ἣν ἔννοιαν καὶ οἱ Φράγκοι ἐκάλουν τοὺς ἀνωτάτους φεουδάρχας (princes), ἀναγνωρίζων οὕτω σιωπηλῶς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ ἱδρυτὴς ἠμπόδισε τοὺς Ἑνετοὺς νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τὰ ὁποῖα παρεχωροῦντο εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς μεταξὺ τῶν κατακτητῶν πράξεως, ἡ ὁποία ἐλέγετο διανομὴ τοῦ κράτους (partitio). Εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους ἔδωσαν καιρὸν αἱ ἀντιζηλίαι τῶν δύο λατινικῶν κρατῶν, τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ἀγῶνες κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας καὶ πρὸ παντὸς οἱ ἀγῶνες κατὰ τοῦ τρομεροῦ Ἰωαννίτση. Αἱ φρικώδεις καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπήνεγκεν ὁ «Ρωμαιοκτόνος» οὗτος τσάρος τῶν Βλαχοβουλγάρων εἰς τὰς βορείας ἑλληνικὰς χώρας, δὲν φαίνεται ὅτι ἐξετάθησαν εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἐδόθη λοιπὸν καιρὸς εἰς τὸν Μιχαὴλ τὸν Α′ δεσπότην τῆς Ἠπείρου ὄχι μόνον νὰ διοργανώσῃ καλῶς, ἀλλὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Βαλδουΐνου, ὁ Μιχαὴλ ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἐρρῖκον, ὁποῖος εἶχεν ἐξασφαλίσει τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ λομβαρδικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶχε κατασταθῆ λίαν ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους αὐτοῦ διὰ τὴν συνετὴν πολιτικήν του, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν προνομίων καὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἔδωκε δὲ προσέτι ὁ Μιχαὴλ εἰς γάμον τὴν ὡραιοτάτην κόρην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἐρρίκου Εὐστάθιον. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε νὰ ὑποστηρίζῃ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὅπου ὁ Λέων Σγουρὸς προσεπάθει νὰ συμπήξῃ ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου τοπάρχου, ἀνέλαβεν ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους, δεικνύων τὴν τάσιν αὐτοῦ νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ δεσποτᾶτον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὡς διοικητὴν ἔστειλεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε δραστηρίως τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Φράγκων. Συγχρόνως δὲ συνεννοεῖτο μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεόδωρον Λάσκαριν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδιώξει ἐντελῶς τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1209, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ προβῶσιν εἰς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνίδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Διαρρήξας μετ' ὀλίγον ὁ Μιχαὴλ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐρρῖκον εἰσήλασε μὲ τὸν στρατόν του, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προσλάβει καὶ Φράγκους μισθοφόρους, εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ τότε εὗρεν εὐκαιρίαν ὁ Γάλλος ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου τὰς πελοποννησιακὰς κτήσεις αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Θεόδωρος ἠναγκάσθη μετὰ γενναίαν ἄμυναν δύο ἐτῶν (1210—1212) νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κόρινθον, τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος τὸ Ἄργος. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρῖκος ἐτράπη ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι ἐπήρχοντο ἀπὸ τὸν Βορρᾶν νέα στίφη Βουλγάρων ἐπιδρομέων. Ἀφῆκε δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν ἀδελφόν του Εὐστάθιον, μὲ τὸν ὁποῖον συνωμολόγησεν ὁ Μιχαὴλ εἰρήνην, διὰ ν' ἀποκρούσουν ἀπὸ κοινοῦ λῃστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων (1211). Ὀλίγον πρότερον ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἀναγκασθῆ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι πραγματικὴν κυριαρχίαν εἶχον μόνον ἐπὶ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Κερκύρας. Ἀλλ' ὀλίγος χρόνος παρῆλθε καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐστράφη ἐναντίον τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς, διότι οἱ ἰθαγενεῖς ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν ἡγεμόνα ὁμόφυλον καὶ ὁμόθρησκον. Πρὸ μικροῦ δὲ εἶχε προχωρήσει καὶ πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καταλαβὼν ἔδαφος τοῦ αὐθέντου τῶν Σαλώνων Θωμᾶ Στρομογκούρ, φονευθέντος εἰς μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνικήθησαν οἱ Φράγκοι. Αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἐπιτυχίαι τοῦ Μιχαήλ, διότι μετ' ὀλίγον, τῷ 1214, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους ἐδολοφονήθη τὴν νύκτα εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ ὑπό τινος ἐκ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ κατέλιπε μόνον θυγατέρα καὶ νόθον υἱὸν ἀνήλικον, Μιχαὴλ καὶ τοῦτον λεγόμενον, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ γενναῖος διοικητὴς τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαμείνει πρότερον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νικαίας πρὸς σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ.

Ἡ μεγίστη ἀκμὴ τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους. Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, «ἀνὴρ δραστήριος καὶ καινὰ δεινὸς ἐπινοῆσαι πράγματα» (*Γρηγορᾶς*), ἀνεβίβασε τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου εἰς μεγάλην δύναμιν. Συγχρόνως ηὐξάνετο ὡς δύναμις καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, καὶ οὕτως οἱ Φράγκοι περιεσφίγγοντο ὑπὸ δύο ἰσχυρῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δυτικοῦ τῆς Ἠπείρου. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεόδωρος, ἀνεδείχθη ὄντως «καλλώπισμα Κομνηνῶν, Δουκάδων δόξα, Ῥωμαίων καύχημα», ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν εἰς τὴν ἐπιστολήν του ὁ ἐπιφανὴς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος. «Ἄρξαι δὲ βουληθείς, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης (σ. 27 ἑξ. ἔκδ. *Βόννης*), πάνυ ἐπηύξησε τὴν αὐτοῦ ἀρχήν». Ἐστράφη ἐναντίον ὅλων τῶν ξένων ἐπιδρομέων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Ἀλβανῶν. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατέκτησε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον (Περλεπέ), τὴν Πελαγονίαν, τὸ Ἀλβανὸν (Ἐλβασὰν) καὶ ἐξηκολούθει διαρκῶς καὶ ἀκαταπονήτως ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους καὶ αὔξησιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Μέγα κατόρθωμα τοῦ Θεοδώρου ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, ἡ αἰχμαλωσία πλείστων εὐγενῶν Φράγκων καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πέτρου Κουρτεναί. Προχωρῶν εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν, ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην τοὺς Λομβαρδοὺς καὶ εἰσέρχεται νικηφόρος εἰς τὴν δευτέραν ταύτην πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἔχων τώρα ὁρμητήριον τὴν Θεσσαλονίκην ἀνακτᾷ πολλὰς χώρας ἑλληνικὰς καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, κυριεύει τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Θρᾴκην, φθάνει εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. Συγχρόνως ἀναδεικνύεται ὑπέροχος διπλωμάτης, διότι κατορθώνει νὰ καθησυχάζῃ τὸν πάπαν, διαμαρτυρόμενον διὰ τοὺς διωγμούς του κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ νὰ ματαιώσῃ δύο σταυροφορίας, τὰς ὁποίας παρεσκεύαζεν οὗτος ἐναντίον του. Θριαμβευτικὴ ὑπῆρξεν ἡ εἴσοδος τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ Δούκα Ἀγγέλου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1222 καὶ ἀσυγκράτητος ἡ εὐφροσύνη τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον νὰ πλησιάζῃ ἡ συντέλεσις τοῦ ὀνείρου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Τὸ δυτικὸν ἑλληνικὸν κράτος, περιβαλλόμενον ἀπὸ τρεῖς θαλάσσας, ἐξετείνετο ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἕως τὴν Εὔβοιαν, ἀπὸ τὴν Ἰθάκην ἕως τὸν Εὔξεινον πόντον καὶ ἦλθε στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤλπιζον πάντες ὅτι ἡ παλαιὰ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία θὰ ἀνεστηλώνετο ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἠπείρου.

Οἱ πατριῶται τῆς Δύσεως, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἀποβλέπουν πρὸς τὸν Θεόδωρον ὡς τὸν λυτρωτὴν καὶ ἀπελευθερωτὴν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Φράγκων. Ὁ Θεόδωρος ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν «βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα Ῥωμαίων», ἐνδύεται τὴν πορφύραν καὶ περιβάλλεται ἐρυθρὰ πέδιλα, φορεῖ τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ διοργανώνει τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν «βασίλειον τάξιν», τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦσαν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξε νὰ ἐγερθῇ ὀξύτατος ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ἑλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Δύο ἰσχυραὶ καὶ ἀρχικαὶ φύσεις, ὁποῖαι ἦσαν τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτση, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθοῦν καὶ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς ἀλλήλας. Ἀλλ' αἱ φιλοδοξίαι τοῦ Θεοδώρου δὲν εἶχον ὅρια. Συμμαχήσας μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκον Β′, ἐπετέθη τῷ 1230 μὲ μέγαν στρατὸν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν Β′ καὶ εἰς τὴν Κλοκονίτσαν παρὰ τὸν Ἕβρον ποταμὸν ἐνικήθη κατὰ κράτος, αὐτὸς δ' ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Ἀσὰν κατέλαβεν ἀμέσως ὅλας τὰς χώρας ἕως τὴν Θεσσαλίαν, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κράτους τῶν Ἀγγέλων περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Βουλγάρων. Ὁ δὲ ἄλλοτε κρατερὸς βασιλεὺς Θεόδωρος, γενόμενος ὕποπτος συνωμοσίας, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Ἐπέτυχεν ἐν τούτοις τὴν ἐλευθερίαν του, ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἤπειρον προσπαθῶν νὰ ἐπανιδρύσῃ τὸ κράτος του. Ἀλλ' ἡ ἧττα τοῦ Θεοδώρου εἰς τὸν Ἕβρον ἔδωκεν ἤδη ἄλλον δρόμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ ὑπερήφανον κράτος τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἠπείρου εἶχε καταρριφθῆ εἰς ἐρείπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦρχον καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι, ἀνυψωθέντες εἰς τὴν παλαιὰν δύναμιν αὐτῶν. Ἡ αἰφνιδία δ' αὕτη κατάπτωσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους συνέτεινεν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνατολικοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Βατάτσης ἐξέτεινε τὰ ὅρια πρὸς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐβασίλευεν ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανουὴλ Ἄγγελος, ἔχων εἰς τὴν κυριαρχίαν του μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἱδρύθη ἄλλο ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ Μιχαήλ, τοῦ Μιχαὴλ Β′, τοῦ ὁποίου εἶχε παραβιάσει τὰ δικαιώματα ὁ θεῖός του Θεόδωρος. Ὁ νέος οὗτος Μιχαήλ, ἔχων τὸ τολμηρὸν καὶ παράβολον πνεῦμα τοῦ πατρός του, ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν κτῆσιν τῆς πατρῴας κληρονομίας, καὶ δὴ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Κερκύρας καὶ μέρους τῆς Θεσσαλίας. Οἱ κά-

Digitized by Google

τοικοι ἐδέχθησαν προθύμως τὸν υἱὸν τοῦ γενναίου ἱδρυτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τοῦτον ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον ἐθεωρήθη ὡς ὁ φυσικὸς κληρονόμος τοῦ ἄλλοτε μεγάλου κράτους τῶν δύο πρώτων μεγαλεπηβόλων Ἀγγέλων. Οἱ ἄλλοι Ἄγγελοι ἐξηφανίσθησαν ταχέως ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Ἐπωφεληθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτσης ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης (1246). Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην χρόνον τινὰ ὡς ἁπλοῦς δεσπότης, ὑποκείμενος εἰς τὸν θρόνον τῆς Νικαίας· ὁ δὲ γηραιὸς Θεόδωρος, ἂν καὶ τυφλός, ἐξακολουθεῖ νὰ τρέφῃ σχέδια κατακτήσεων καὶ κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ τὴν κυριαρχίαν μακεδονικοῦ ἐδάφους, ἔχων κέντρον τὰ Βοδενὰ καὶ τὸ Ὄστροβον.

Τὸ παλαιὸν δεσποτᾶτον. Ὁ Μιχαὴλ Β΄, ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν νόμιμος δεσπότης τοῦ παλαιοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους, δὲν ὑπῆρξε κοινὸς ἡγεμών. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βατάτσης ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τοὺς Ἀγγέλους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κατέλυε τὴν βραχύβιον Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Μιχαὴλ Β΄ ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Μακεδονίας. Ἀργότερα δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Μανουήλ, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν θεσσαλικῶν κτήσεων, εἶχε δὲ προσέτι τὴν σύνεσιν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Βατάτσην ὡς δεσπότης αὐτὸς πρὸς αὐτοκράτορα, τὸν μόνον ἐφεξῆς αὐτοκράτορα τῶν Βυζαντινῶν. Τό μέγα ἔργον τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπιδιώξει μετ' ἐπιμονῆς οἱ δύο πρῶτοι Ἄγγελοι τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἀπὸ τὴν Νίκαιαν πρὸ 42 ἐτῶν, τὸ εἶχεν ἤδη κατορθώσει κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὁ ἀδάμαστος πολεμιστὴς καὶ ὑπέροχος κυβερνήτης Βατάτσης. Καὶ τὸ ἠπειρωτικὸν κράτος ἤθελε προαχθῆ καὶ εὐημερήσει, ἂν δὲν παρηνώχλει τὴν συνετὴν δρᾶσιν τοῦ Μιχαὴλ Β΄ ὁ γηραιὸς πατήρ του καὶ ἀκοίμητος εἰς σκευωρίας Θεόδωρος. Διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν του ἐκήρυξε τῷ 1253 ὁ Μιχαὴλ ἀποστασίαν ἀπὸ τὸν Βατάτσην, καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας εἰσήλασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῇ τὴν ἐπικράτειαν (1254) τοῦ Μιχαὴλ Β΄. Ὁ Βατάτσης κατέλαβε τὴν Καστορίαν, καὶ ἔπειτα τὴν Δεάβολιν, ἡ ὁποία ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν ἠνάγκασε τὸν δεσπότην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Βατάτσην, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὰ φρούρια Πρίλαπον καὶ Κροΐαν (Ἀλβανόπολιν), προσέτι δὲ ὁλόκληρον τὴν χώραν τὴν κειμένην πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς ὁδοῦ μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Δυρραχίου, αὐτὸς δὲ διετήρησεν, ὡς δεσπότης, τὰς ἐπιλοίπους κτήσεις αὐτοῦ. Ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ταύτης προκύπτει, ὅτι τὸ ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος ἦτο ἀρκετὰ ἐκτεταμένον. Ὁ γηραιὸς Θεόδωρος ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριον μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ, ὑπῆρξε βραχεῖα. Ὁ Μιχαὴλ Β΄, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἐξετείνετο ἕως τὸ Δυρράχιον πρὸς Β καὶ ἕως τὸν ποταμὸν Βαρδάριον πρὸς Α., ἦτο καὶ αὐτὸς ἀνὴρ παράτολμος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἠπειρῶται δεσπόται τῆς γενεᾶς του, καὶ ἔτρεφε τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων σχεδίων του ἔδωκεν εἰς γάμον τὰς δύο ὡραίας θυγατέρας αὐτοῦ εἰς ἰσχυροὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἄνναν εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέως Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, τὴν Ἑλένην εἰς τὸν βασιλέα τῶν δύο Σικελιῶν Μαμφρέδον. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ὁ πολύτροπος δεσπότης τῆς Ἠπείρου ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ ἀμφοτέρους τοὺς γαμβρούς του εἰς βοήθειαν ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, τῆς ὁποίας αὐτοκράτωρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦτο ἀνὴρ σθεναρὸς καὶ ἔξοχος διπλωμάτης ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ μετ' ὀλίγον ἐπανορθωτὴς τοῦ θρόνου τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ κατὰ τὸ 1259 ἦτο ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπειλῶν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁρμητικὸς προήλασεν ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, κατέλαβε τὰ Βοδενὰ καὶ ἀπώθησε τοὺς Ἠπειρώτας πέραν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Πίνδου. Εἰς τὸ μεταξὺ ἔφθασαν αἱ ἐπικουρίαι τῶν ἰσχυρῶν γαμβρῶν τοῦ δεσπότου, πάνοπλοι Γερμανοὶ ἱππόται τοῦ Μαμφρέδου ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ Φράγκοι ἱππόται καὶ πολεμισταὶ τοῦ Βιλλαρδουίνου ἀπὸ τὸν Μορέαν. Αἱ ἡνωμέναι φραγκοελληνικαὶ δυνάμεις ἔπαθον καταστροφὴν ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν τῆς Νικαίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1259 εἰς τὴν Πελαγονίαν, εἰς τὴν ΒΔ Μακεδονίαν, ἀνατολικῶς τῶν μεγάλων λιμνῶν Ἀχρίδος καὶ Πρέσπης. Ἡ εἰς τὴν Πελαγονίαν νίκη τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἔδωκεν ὁριστικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ δύναμις τοῦ γαλλικοῦ πριγκιπάτου κατέπεσε καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔχοντος κέντρον τὸν Μυστρᾶν παρὰ τὴν Σπάρτην· ἐπίσης κατέπιπτεν ἡ δύναμις τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου καὶ μετά τινα χρόνον, τῷ 1261, εἰσήρχετο ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος θριαμβεύων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνώρθωνε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῶν πατέρων του.

Ἀλλ' ὁ ἀκαταπόνητος ἀνήρ, ὁ δεσπότης Μιχαὴλ ὁ Β΄, δὲν ἀπηλπίσθη. Μετὰ τὴν διασπορὰν τοῦ ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησε τὴν ἐν Πελαγονίᾳ ἧτταν, ὁ δεσπότης κατέφυγε μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ του Νικηφόρου εἰς τὰς νήσους Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν, καραδοκῶν ν' ἁρπάσῃ καὶ πάλιν τὴν κατάλληλον περίστασιν. Εἰς πρώτην παρουσιασθεῖσαν περίστασιν κατέλαβε τὴν Ἄρταν, συνήνωσε πάλιν τοὺς Ἠπειρώτας, οἱ ὁποῖοι πάντοτε ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν, κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα καὶ οὕτως ἀνέκτησε πάλιν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἀπολεσθέντος δεσποτάτου. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ νέον δεσποτᾶτον αὐτοῦ περιωρίζετο ἰδίως εἰς τὰ νότια μέρη, καὶ δὴ εἰς τὴν νότιον Ἤπειρον, εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Γρηγορᾶς ὀνομάζει αὐτὸν Αἰτωλόν. Ἔκτοτε ὁ Μιχαήλ, μετὰ τὴν ἀνασύστασιν ἑνὸς μέρους τοῦ δεσποτάτου αὐτοῦ, διῆγε τὸν βίον εἰς συνεχεῖς ἀγῶνας, ἄλλοτε πολεμικούς, ἄλλοτε διπλωματικοὺς μὲ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορα, τὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, διὰ νὰ στερεώσῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν. Ἐν μέσῳ τῶν σκευωριῶν καὶ τῆς ἀκοιμήτου δραστηριότητος αὐτοῦ ἐπεφάνη σπουδαιότατος κίνδυνος ἀπὸ τὴν Δύσιν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ αἰῶνας ἔμελλε νὰ περιπλακῇ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν δυτικῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, πρὸ παντὸς τῶν ἠπειρωτικῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1266 ὁ Κάρολος ὁ ἐκ Προβηγκίας, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Ἀνδεγαυϊκός, κατέλυσε τὸ ἐν Σικελίᾳ κράτος τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἵδρυσε τὸ νέον γαλλικὸν βασίλειον τῶν Ἀνδεγαυῶν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν, τὸ γνωστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς βασίλειον τῶν Δύο Σικελιῶν. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1271, ὅτε συνέβη καὶ ὁ θάνατος τοῦ πολυταράχου δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β΄, καταλαμβάνει εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυϊκὸς κτήσεις ὡς προερχομένας ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Μαμφρέδου, καὶ δὴ τὴν Κέρκυραν, καὶ τὰς ἀπέναντι ἠπειρωτικὰς χώρας, τὸν Αὐλῶνα καὶ τὰ Κάννινα, τὴν βορειοτέραν ἰλλυρικὴν παραλίαν, ἔκτοτε δὲ ἡ ἀνάμειξις τῶν Ἀνδεγαυῶν εἰς τὰ πράγματα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος δίδει ἄλλην μορφὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ε΄) ***Ἡ κατακερμάτισις τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους εἰς μικρὰ δεσποτᾶτα.*** *Τὰ δύο ἠπειρωτικὰ δεσποτᾶτα.* Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Β΄ ἐξηφανίσθησαν καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀκοιμήτου φιλοδοξίας αὐτοῦ τρεφόμεναι ἐλπίδες τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἄλλοτε μεγάλου ἠπειρωτικοῦ κράτους. Ὁ Μιχαὴλ ἀποθνήσκων διῄρεσε τὴν ὅλην ἐπικράτειάν του εἰς δύο τμήματα. Τὴν μίαν μοῖραν εἶχεν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος ὁ Α΄ ὡς δεσπότης τῆς Ἠπείρου, περιελάμβανε δ' αὕτη τὴν παλαιὰν Ἤπειρον, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Ἰθάκην καὶ μέρος τῆς Κεφαλληνίας. Τὰ ὅρια τοῦ νέου δεσποτάτου ἦσαν πρὸς Β τὰ Ἀκροκεραύνια ὄρη, πρὸς Α ὁ ποταμὸς Ἀχελῷος, πρὸς Ν ἡ νῆσος Κεφαλληνία. Ὁ δὲ νόθος υἱὸς τοῦ Μιχαήλ, ὁ Ἰωάννης Α΄ «ὁ δοὺξ τῶν Νέων Πατρῶν», ὡς ὠνόμαζον αὐτὸν οἱ Λατῖνοι, διετήρει πάντοτε τὴν θεσσαλικὴν αὐτοῦ κτῆσιν, ἐξετείνετο δὲ τὸ νέον τοῦτο ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον ἀπὸ τὸν Ὄλυμπον ἕως τὸν Παρνασσόν. Ἡ ἱστορία τοῦ κυρίως δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου παρέχει ἐφεξῆς τὴν θλιβερὰν εἰκόνα διαρκοῦς κολοβώσεως ἐκ μέρους δύο ἰσχυροτέρων ἤδη ἐχθρῶν, τοῦ ὁμοφύλου Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀλλοφύλων Ἀνδεγαυῶν ἡγεμόνων. Ἡ δεσποτεία τοῦ Νικηφόρου διετέλεσε περιπλεκομένη μὲ τὰς ἀξιώσεις ἐπικυριαρχίας τῶν Ἀνδεγαυῶν ἡγεμόνων ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν. Ἔχων ἰσχυροὺς πολεμίους καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν, ἐξ ἀνατολῶν τοὺς Βυζαντινοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ δυσμῶν τοὺς Ἀνδεγαυοὺς τῶν Δύο Σικελιῶν, ὁ Νικηφόρος προσεπάθει νὰ κατευνάζῃ πότε τὸν ἕνα, πότε τὸν ἄλλον πολέμιον. Τέλος, ἀπελπισθεὶς διὰ τὴν ἐκ Κωσταντινουπόλεως ἀσφάλειαν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θάμαρ εἰς τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Καρόλου Β΄ τοῦ Ἀνδεγαυϊκοῦ, Φίλιππον τὸν Ταραντῖνον, ὁ ὁποῖος εὐχαρίστως ἐδέχθη γάμον εὐνοοῦντα τὰ φιλόδοξα σχέδιά του ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ γάμος ἐτελέσθη εἰς τὴν Νεάπολιν τῷ 1294, καὶ ὁ Νικηφόρος ἔδωκεν εἰς τὸν γαμβρόν του ὡς προῖκα, ἐκτὸς ἐτησίου εἰσοδήματος, τέσσαρα ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων φρουρίων τοῦ δεσποτάτου, τὴν Ναύπακτον, τὸν Εὔλοχόν, τὸ Ἀγγελόκαστρον καὶ τὴν Βόνιτσαν. Δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον (τῷ 1296) ἀπέθανεν ὁ Νικηφόρος, διεδέχθη δὲ τοῦτον εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον ὁ ἀνήλικος υἱός του Θωμᾶς. Τὴν ἡγεμονίαν ἐκυβέρνα, ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ της, ἡ νουνεχὴς καὶ δεξιωτάτη χήρα τοῦ Νικηφόρου Ἄννα ἡ Παλαιολογῖνα. Ἐπειδὴ ὁ γάμος τῆς κόρης αὐτῆς Θάμαρ μετὰ τοῦ Φιλίππου δὲν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταπαύσῃ ὁ φιλόδοξος οὗτος Ἀνδεγαυὸς ἡγεμὼν τὰ φιλόδοξα σχέδιά του κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἠναγκάσθη ἡ δέσποινα Ἄννα, διὰ νὰ σώσῃ καὶ τὰς χώρας καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Θωμᾶν, νὰ δεχθῇ τὴν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ἕνεκα τῆς συμμαχίας ταύτης προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἀνδεγαυῶν καὶ τῆς δεσποίνης τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' αἱ ἐπανειλημμέναι ἐκστρατεῖαι αὐτῶν κατὰ τῆς Ἠπείρου ἀπέβησαν ἄκαρποι. Ἡ δέσποινα, καὶ αὐτὸς ὁ υἱός της, ὁ δεσπότης Θωμᾶς, ἂν καὶ νεώτατος, ἠγωνίσθησαν μὲ σύνεσιν καὶ μὲ ἀνδρείαν κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομέων, ἔχοντες πρόθυμον τὴν ἀρωγὴν τῶν κατοίκων. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ἡ μήτηρ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ, ἡ συνετὴ καὶ γενναία δέσποινα Ἄννα Παλαιολογῖνα κατώρθωνε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὸν Θωμᾶν αἰσθήματα φιλοπατρίας καὶ πίστεως πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν της ὁ Θωμᾶς διέρρηξε τὰς σχέσεις μὲ τοὺς Παλαιολόγους καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν γαμβρόν του, τὸν ἡγεμόνα τοῦ Τάραντος Φίλιππον, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔστειλε δεκαπέντε πολεμικοὺς ἵππους ὡς δῶρον πρὸς «τὸν ἐκλαμπρότατον Θωμᾶν ἐκ Ρωμανίας» (1318). Ὀλίγον χρόνον μετὰ τοῦτο ὁ δεσπότης Θωμᾶς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ, τοῦ κόμιτος τῆς Κεφαλληνίας Νικολάου. Οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ τελευταῖος γόνος τῆς πρώτης καὶ ἑλληνικῆς δυναστείας τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου ἐκ τῶν Ἀγγελοκομνηνῶν, ἥτις ἦρξεν ἐπὶ 114 ἐνιαυτούς.

Αἱ τελευταῖαι τύχαι τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου. Τὸν θάνατον τοῦ γενναίου, ἀλλ' ἀσθενοῦς δεσπότου Θωμᾶ ἐπηκολούθησε μεγάλη σύγχυσις πραγμάτων. Ὁ Ἰταλὸς κόμις Νικόλαος Ὀρσίνης ἐπεζήτησε, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ θείου του, νὰ γίνῃ κύριος τοῦ δεσποτάτου, προσέλαβε τὴν ἐπωνυμίαν δεσπότης, καὶ διὰ νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἕλληνας ἀπεδέχθη καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πρωτεύουσα πόλις τοῦ δεσποτάτου ἦσαν τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πόλις μεγάλη καὶ πλουσία, εἶχον δὲ προαχθῆ εἰς μητρόπολιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δολοφόνος οὗτος τοῦ θείου του ἡγεμών, ὁ Νικόλαος, ἔπεσεν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Β΄, ὁ ὁποῖος ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν τοῦ δεσπότου, ὄχι ὡς ἀνεξάρτητος κυρίαρχος, ἀλλ' ὡς «δοῦλος τοῦ αὐτοκράτορος» (1323). Ὁ Ἰωάννης οὗτος Ὀρσίνης, ὁ ὁποῖος ἐμόλυνε τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅπως καὶ οὗτος τὰς εἶχε μολύνει εἰς τὸ αἷμα τοῦ θείου του Θωμᾶ, ὑπῆρξε περίεργος τύπος Φράγκου τυχοδιώκτου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του, ἐνυμφεύθη καὶ οὗτος μίαν ἄλλην Ἄνναν Παλαιολογῖναν, ἠσπάσθη τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ, ὡς δῆθεν νόμιμος διάδοχος τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν, τὰ τρία μεγάλα ὀνόματα τῶν Ἀγγέλων, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκάδων. Ὡς δημοσίαν μαρτυρίαν τῆς ἐπιδεικτικῆς εὐσεβείας καὶ τῆς νομιμότητος τῶν τίτλων του ἀνεκαίνισε καὶ ἐκαλλώπισε τὸν σῳζόμενον ἐν Ἄρτῃ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Παρηγοριτίσσης καὶ ἐπέγραψε τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς ἐπιγραφὴν κοσμουμένην δι' ἄρκτων, τοῦ ἐμβλήματος τοῦ οἴκου τῶν Ὀρσίνη. Δὲν ὑπῆρξε δὲ μόνον φιλόκαλος ἡγεμών, ὁ σκληρὸς καὶ ἀδάμαστος οὗτος Ἰταλός, ἀλλὰ καὶ προστάτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, διότι εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἑρμονιακοῦ παράφρασιν τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ὀκτασυλλάβους στίχους. Ὀλίγον πρότερον (περὶ τὸ 1320) οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχον καταλάβει τὰς δύο σπουδαίας ἠπειρωτικὰς πόλεις, ὁ μὲν Δημήτριος Γάνζας τὴν Ἄρταν, ὁ δὲ στρατηγὸς Συργιάννης τὰ Ἰωάννινα. Ἐνεφανίζοντο δὲ ἤδη ὡς κατακτηταὶ εἰς τὰ βορειότατα καὶ οἱ Σέρβοι, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς κατώρθωσε διά τινα χρόνον νὰ καταλάβῃ τὸ Δυρράχιον. Οὕτως ἡ κυριαρχία ἐν Ἠπείρῳ τοῦ κόμιτος τῆς Κεφαλληνίας Ἰωάννου Β΄ τοῦ Ὀρσίνη διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ (1323—1355) λίαν ἐπισφαλής, διότι συνεθλίβετο μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Ἀνδεγαυῶν καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Ἰωάννης κατώρθωσε ν' ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀνδεγαυούς, νέα δὲ ἀπόπειρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Ταραντίνου πρὸς κατάληψιν τῆς Ἠπείρου καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ρωμαντικῶν σχεδίων του εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπέτυχε πάλιν (1330), ἂν καὶ ἡγεμὼν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἦτο αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ υἱὸς τῆς Ἠπειρώτιδος ἡγεμονίδος Θάμαρ. Εἰς τὸ τέλος ὁ Ἰωάννης Ὀρσίνης ἦλθεν εἰς συμβιβασμὸν μὲ τοὺς Ἀνδεγαυοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν Ἤπειρον. Καὶ κατὰ τὸ 1333 τὰ πράγματα εἶχον ὡς ἑξῆς εἰς τὴν μεγάλην βυζαντινὴν Ἤπειρον, δηλαδὴ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν: ὁ Ἰωάννης Β΄ Ὀρσίνης ἐθεωρεῖτο ὡς δεσπότης τῆς Ἠπείρου, οἱ Βυζαντινοὶ κατεῖχον ἐπικαίρους θέσεις, ὡς τὸν Αὐλῶνα, τὰ Κάννινα, τὰ Βαλάγρετα, ηὔξανον δὲ ὁσημέραι τὰς κατακτήσεις αὐτῶν, ὁ Ἰωάννης Γραβίνης, πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας, ἐλέγετο

Digitized by Google

δοὺξ τοῦ Δυρραχίου καὶ αὐθέντης τῆς Ἀλβανίας, ἔχων τὴν Κέρκυραν καὶ ἀκαρνανικάς τινας πόλεις. Ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ τιμωρηθῇ διὰ τὰ ἀνοσιουργήματα αὐτοῦ κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς αὐτὰ καὶ διὰ χειρός, ὡς φαίνεται, τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἄννας Παλαιολογίνης, ἡ ὁποία λέγεται ὅτι τὸν ἐδηλητηρίασεν. Ἀπὸ τὸ 1355 εὑρίσκομεν δεσπότην τῆς Ἠπείρου τὸν υἱὸν τῆς Ἄννας Νικηφόρον Β' Ἄγγελον, πραγματικὴν δὲ δέσποιναν τὴν μητέρα του, γυναῖκα φιλόδοξον καὶ δραστηριωτάτην, ὅσον ἦτο καὶ ἡ ὁμώνυμος μὲ αὐτὴν μήτηρ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ. Ἀλλ' ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ' εὗρε τὴν περίστασιν κατάλληλον διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπὸ πολλοῦ μελετωμένην ἀνάκτησιν τῆς Ἠπείρου καὶ προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ Παλαιολόγος ἔλαβεν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλοῦ δὲν εἶχε σκεφθῆ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1335 ἐνεφανίσθη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἤπειρον ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς νόμιμος κυρίαρχος τῆς χώρας. Ἐνταῦθα προέβη εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν δέσποιναν Ἄνναν, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Νικηφόρος Β' ἐμνηστεύθη μὲ τὴν κόρην τοῦ Καντακουζηνοῦ Μαρίαν, λαβὼν τὸν πομπώδη βυζαντινὸν τίτλον «πανυπερσέβαστος». Οὕτως ἡ Ἤπειρος ἔγινε πάλιν, μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυν σχεδὸν αἰῶνα, τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κυβερνωμένη ὑπὸ στρατηγοῦ, τοῦ Θεοδώρου Συναδηνοῦ. Ἀλλ' ὀλίγιστον χρόνον ἐπέπρωτο ἡ πολυπαθὴς χώρα νὰ μείνῃ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ νομίμου κυριάρχου, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπλησίαζον ἤδη οἱ χρόνοι τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Σέρβων. Εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον (1331—1353), ὁ φιλόδοξος τσάρος τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσὰν ἐφιλοδόξησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν, ἀπέσπασε δὲ τῷ 1337 ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς εἰς τὴν Ἤπειρον τὸν Αὐλῶνα καὶ τὰ Κάννινα. Ἀργότερον, ἀφοῦ ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν τσάρον τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐπέφερε μεγίστην καταστροφὴν εἰς τὴν χώραν. Τέλος, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1349, καθυπέταξεν ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἤτοι, ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, κατέστησε δὲ ἄρχοντα καὶ δεσπότην τῶν χωρῶν τούτων τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Συμεὼν Οὔρώς, ἄλλον δὲ Σέρβον ἄρχοντα, τὸν Πρελιοῦβον, ἔστειλεν ὡς ἰδιαίτερον διοικητὴν τῆς Ἠπείρου, ἔχοντα τὴν ἕδραν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀπέλαυσεν ἡ Ἤπειρος μερικὰ ἔτη ἡσυχίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου Δουσὰν ἐταράχθη ἐκ νέου ἡ χώρα. Ὁ νεαρός, ἀλλὰ τολμηρὸς δεσπότης Νικηφόρος Β' ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Θρᾴκην, ὅπου ἦτο διοικητής, διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν (1356), καὶ στηριζόμενος εἰς τὴν παλαιὰν εὔνοιαν τῶν κατοίκων κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν νότιον Ἤπειρον. Ἀλλ' ἐνῷ τοιουτοτρόπως ἤρχιζε ν' ἀναθάλλῃ ἡ ἀρχαία εὔκλεια τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου, ὁ παράτολμος ἀνὴρ ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐγκατεστημένων Ἀλβανῶν, καὶ εἰς συγκροτηθεῖσαν μάχην παρὰ τὴν Ἄρταν ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόπια καὶ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ καὶ ἐφονεύθη μετὰ τῶν συντρόφων του (1358). Οὕτω κατεστράφη ὁριστικῶς τὸ ἔνδοξον δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, αἱ δὲ χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑποτεταγμέναι ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀγγέλους καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς Ὀρσίνη, ἔπεσαν τώρα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Τόπιας ἐκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Συμεὼν Οὔρώς, ὅστις ὠνόμασεν ἑαυτὸν «τσάρον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων», ἵδρυσε τὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τὰ Τρίκκαλα καὶ εἶχεν εἰς τὴν κυριαρχίαν του τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον. Ἀλλ' αὐτὸς ἠσμενίζετο διατρίβων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, παρεχώρησε δὲ τὰ Ἰωάννινα τῷ 1367 εἰς τὸν Θωμᾶν Πρελιούμποβιτς, τὴν δ' Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν εἰς δύο Ἀλβανοὺς ἀρχηγοὺς ἐκ τῶν οἴκων τῶν Μπούα Σπάτα καὶ τῶν Λιώσα, τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ ὀνόματα εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἤπειρον ἡ κυριαρχία τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, περὶ δὲ τὸ 1362 σύμπασα ἡ βορειοδυτικὴ Ἑλλὰς ὑπέκειτο εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ἐκτὸς τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ἦρχον οἱ Ἀνδεγαυοί, καὶ τῆς Βονίτσης, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ὁ ἰταλικὸς οἶκος τῶν Τόκκων.

Ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς κατεῖχε τὰ Ἰωάννινα ὡς κράτος αὐτοτελὲς (1367—1385), οἱ δὲ Ἀλβανοὶ φύλαρχοι ἦσαν κυρίαρχοι εἰς τὰς νοτίους χώρας, ὁ μὲν Γκῖνος Μπούας Σπάτας περὶ τὸ Ἀγγελόκαστρον, ὁ δὲ Πέτρος Λιώσας περὶ τὴν Ἄρταν καὶ τοὺς Ρωγούς. Καὶ ἡ μὲν διοίκησις τῶν Ἀλβανῶν, λαοῦ συγγενοῦς, ὑπῆρξεν ἀνεκτὴ εἰς τοὺς ἐγχωρίους, ἀλλ' ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς ἐκυβέρνησε τυραννικῶς τὰ Ἰωάννινα, κατέληξε δὲ μετὰ ἔτη νὰ σφαγῇ ὑπὸ τῶν ἰδίων σωματοφυλάκων (τέλος τοῦ 1384). Ἡ μετὰ τῶν ὑπηκόων τοῦ Θωμᾶ συγκακοπαθήσασα σύζυγός του Ἀγγελική, κόρη τοῦ τσάρου Συμεὼν Οὔρώς, ἡ γνωστὴ ὡς Μαρία Ἀγγελῖνα Παλαιολογῖνα, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ἔλαβε σύζυγον τὸν εὐγενῆ Ἰταλὸν Ἠσαῦ Βουονδελμόντην (τὸν Ἰζαοῦ τῶν χρονογράφων), συγγενῆ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων τῶν Τόκκων καὶ τῶν Ἀτσαγιωλῶν.

Ἡ Ἤπειρος ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἤδη, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἡ Ἑληνοϊλλυρικὴ χερσόνησος ἀρχίζει νὰ στενάζῃ ὑπὸ τὸ βαρὺ πέλμα ἑνὸς νέου βαρβάρου κατακτητοῦ, ὁ ὁποῖος μετ' ἀγῶνας ἑνὸς αἰῶνος ἐπέπρωτο νὰ μείνῃ ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ὁ μόνιμος κυρίαρχος τοῦ ἐδάφους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Τοῦρκοι κάμνουν προσωρινὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτῶν τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπὸ τὸ 1360, καὶ μετὰ 30 ἔτη, τῷ 1389, συντρίβουν εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον τὴν δύναμιν τῶν Σέρβων, τῆς ἰσχυροτέρας χριστιανικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ἀπέμεινεν εἰς τὴν χερσόνησον. Ἔκτοτε διαγράφεται πολὺ ζοφερὰ ἡ ἱστορικὴ εἰκὼν τῆς εἰς τὸ παλαιὸν βυζαντινὸν ἔδαφος περιπλεκομένης ἱστορίας τῶν ποικίλων κρατῶν ἑλληνικῆς, ἀλβανικῆς, σερβικῆς, γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς ἐθνότητος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυριαρχήσαντος εἰς αὐτὰς Στεφάνου Δουσὰν (1355), δὲν ἐπανῆλθον μὲν αὗται καὶ πάλιν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Παλαιολόγων, ἔζησαν ὅμως ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον ἀνεξάρτητον ὁπωσδήποτε βίον, ἕως ὅτου τὰ ἰσχυρότερα στοιχεῖα, τὸ σερβικὸν καὶ τὸ ἀλβανικόν, ἐπέκυψαν εἰς τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ. Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν Ἤπειρον, εἰς ὁλόκληρον μακρὰν ἀνατολικὴν παραλίαν ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὸ Δυρράχιον καὶ βορειότερον, ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἱστορικὴ κατάστασις ἦτο, ἐν γενικῇ γραμμῇ, ἡ ἑξῆς: εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς μεγάλης Ἠπείρου ἐπεκράτει τὸ ἀλβανικὸν στοιχεῖον διὰ τοῦ κραταιοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Καρόλου Τόπια, ὁ ὁποῖος εἶχε κηρύξει ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀλβανίας, «αὐθεντεύοντα πάσης χώρας Ἀλβάνου». Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1368 κατέλαβε καὶ τὸ Δυρράχιον, τὸ ὁποῖον ὥρισεν ὡς ἕδραν τῆς αὐλῆς αὐτοῦ. Η ἐπικράτησις τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν βόρειον Ἤπειρον ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἡγεμόνος (1388). Πολὺ πλουσιωτέρα καὶ ποικιλωτέρα εἶναι ἡ ἱστορία τῆς νοτίου Ἠπείρου. Ὁ ἀπὸ τὸ 1359 κύριος τῶν χωρῶν τούτων Σέρβος δυνάστης Συμεὼν Οὔρὼς παρεχώρησε μετά τινα ἔτη τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν Θωμᾶν Πρελιούμποβιτς (1367—1385), τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχὴν διεδέχθη ὁ Φλωρεντηνὸς εὐπατρίδης Ἠσαῦ Βουονδελμόντης, ὡς σύζυγος τῆς χήρας αὐτοῦ, τῆς περιλαλήτου Μαρίας Ἀγγελίνας Παλαιολογίνας. Τῆς νοτιωτέρας χώρας ἦρχον ἰσχυροὶ Ἀλβανοὶ φύλαρχοι, ὁ μὲν Γκίνης Μπούας Σπάτας ὡς δεσπότης τοῦ Ἀχελῴου καὶ τοῦ Ἀγγελοκάστρου (1360—1400), ὁ δὲ Πέτρος Λιώσας ὡς δεσπότης τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Ρωγῶν (1360—1374). Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ δύναμιν ὁ νεαπολιτικὸς οἶκος τῶν Τόκκων, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παίξῃ τὸν σπουδαιότατον ρόλον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου.

Ὁ Ἠσαῦ Βουονδελμόντης διὰ τῆς ἐπιεικοῦς καὶ ἀγαθῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἔφερε πάλιν ὡραίας ἡμέρας εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ μετὰ τῶν Παλαιολόγων διετήρησε φιλικὰς σχέσεις, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐπισήμως ὡς δεσπότης, καὶ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν φυλάρχων. Ἀλλ' οἱ δύο Φράγκοι ἡγεμόνες ἐν Ἠπείρῳ, ὁ Κάρολος Τόπιας τοῦ Δυρραχίου καὶ ὁ Ἠσαῦ Βουονδελμόντης τῶν Ἰωαννίνων, διέπραξαν τὴν συνήθη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ εἰς ἄλλους Χριστιανοὺς ἡγεμόνας ἀφροσύνην νὰ καλέσουν τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς προστάτας τῆς ἀρχῆς αὐτῶν (ὁ Τόπιας τῷ 1385, ὁ Βουονδελμόντης τῷ 1387). Ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι προελαύνουν εἰς τὴν Ἤπειρον, ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ὁρμητικῆς προελάσεως αὐτῶν δίδει ἀφορμὴν εἰς ἄλλην ἰσχυρὰν ἰταλικὴν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν τῆς Ἑνετίας, νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν παλαιὸν σχέδιον, τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας της εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀδρίου. Οὕτως ἡ Ἑνετία καταλαμβάνει τῷ [illegible] τὸ Δυρράχιον καὶ κανονίζει σωφρόνως τὰς σχέσεις αὐτῆς μὲ τοὺς φυλάρχους Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι γίνονται ὑποτελεῖς. Ἀλλ' αἱ καλαὶ ἡμέραι ὀλίγον χρόνον διήρκεσαν, διότι ἐταράσσοντο συχνὰ ὑπὸ τῶν ἐπιθέσεων κατὰ τῶν Ἰωαννίνων τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Ναυπάκτου Μπούα Σπάτα. Ὁ Ἠσαῦ Βουονδελμόντης ὁ «Ἰζαοῦς χάριτι Θεοῦ δεσπότης Ρωμανίας» ἀπέθανε κατὰ τὸ 1403, ὅτε εἶχεν ἤδη ἐκλίπει καὶ ὁ ἰσχυρὸς Ἀλβανὸς φύλαρχος Μπούας Σπάτας. Ὁ Ἠσαῦ εἶχε διορίσει διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ δοῦκα Λευκάδος Κάρολον Α' τὸν Τόκκον. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ Τόκκος νὰ ἔλθῃ ταχέως εἰς τὰ Ἰωάννινα, διότι κατέλαβε ταῦτα εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Μπούα Σπάτα, ἐνῷ ὁ ἕτερος ἀδελφὸς ἦτο δεσπότης τῆς Ἄρτας. Οὕτω διῆλθον δεκαπέντε περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἰσχυροὶ μὲν εἰς τὴν Ἤπειρον ἦσαν πάλιν οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ οἴκου Μπούα Σπάτα, ὁ δὲ Κάρολος ὁ Τόκκος ἠγωνίζετο πρὸς κατάληψιν σύμπαντος τοῦ δεσποτάτου. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ Τόκκοι κατώρθωσαν νὰ θέσουν στερεὸν πόδα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, καταλαβόντες τὴν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν κειμένην πόλιν τοῦ Αἰτωλικοῦ μὲ τὸ πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον αὐτῆς, τὸ κατὰ τὸν μέσον Ἀχελῷον κείμενον Ἀγγελόκαστρον καὶ τὴν ἐν Ἀκαρνανίᾳ Δραγομίστραν, τὴν κειμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀστακοῦ. Κυρίως ἔσπευδεν ὁ Κάρολος πρὸς κατάληψιν τῆς σπουδαίας πόλεως τῆς Ναυπάκτου, τὴν ὁποίαν ὅμως προλαβοῦσα κατέλαβεν ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία (1407). Μετά τινας διενέξεις πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐπῆλθε τέλος εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποιαν ὁ Κάρολος Τόκκος παρεχώρησεν εἰς αὐτούς, τὸ Αἰτωλικὸν ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἐκ τῶν ἰχθυοτροφείων αὐτοῦ. Μετά τινα χρόνον τέλος ὁ Τόκκος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε παύσει νὰ παρασκευάζηται καὶ νὰ συνάπτῃ φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας, βοηθούμενος ὑπὸ τούτων ἐπετέθη τῷ 1418 μετὰ πολλῶν δυνάμεων καὶ πολλῆς ὁρμῆς ἐναντίον τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἀλβανῶν. Καὶ ἀπὸ τότε ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου, ἔχων βάσιν ἀσφαλῆ τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Κάρολος Τόκκος εἰργάσθη συστηματικῶς εἰς τὴν ἐξέλασιν ἐκ τῆς Ἠπείρου τῶν ἡμινομαδικῶν ἀλβανικῶν στιφῶν, ἐπέτυχε δὲ τοῦτο εἰς πολλὰς περιοχάς, ὡς εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν. τὰς περιοχὰς τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη (1418—1429) ὁ Κάρολος Α' ὁ Τόκκος ἐκυβέρνησε τὸ δεσποτᾶτον συνετῶς, ἔχων ἀρωγὸν τὴν ὡραίαν καὶ ὑπερήφανον σύζυγόν του, τὴν περιλάλητον Φλωρεντινὴν Φραγκῖσκαν, κόρην τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Νερίου Α' Ἀτσαγιώλη. Διέτριβον δὲ ἄλλοτε εἰς τὰς νήσους, τὴν Κεφαλληνίαν ἢ τὴν Λευκάδα, καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ δεσποτᾶτον, εἰς τὴν Ἄρταν ἢ τὰ Ἰωάννινα· πάντοτε δ' ἡ αὐλὴ αὐτῶν ἦτο λαμπροτάτη καὶ κατώρθωσαν νὰ εἶναι οἱ ἰσχυρότατοι Φράγκοι ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὁ μὲν Τόκκος ὑπέγραφε «δεσπότης τῶν Ρωμαίων», ἡ δὲ σύζυγός του «βασίλισσα τῶν Ρωμαίων».

Ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Τόκκου εὗρον εὐκαιρίαν νὰ εἰσελάσουν πρὸς ἐγκατάστασιν πλέον οἱ Φράγκοι εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας. Τὸν Κάρολον Α' διεδέχθη εἰς τὴν δεσποτείαν ὁ ἀνεψιός του Κάρολος Β' ὁ Τόκκος (1429—1448), μέρος δὲ τῆς Ἀκαρνανίας ἔλαβον οἱ νόθοι υἱοὶ αὐτοῦ. Ἐκ ζηλοτυπίας κινούμενοι οὗτοι ἐναντίον τοῦ ἐξαδέλφου των Καρόλου Β', ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν σουλτᾶνον Μουρὰτ Β', ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν στρατηγόν του Σινὰν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Ἤπειρον. Ὁ Σινάν, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1430, ὥρμησε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς τὴν πόλιν ἐσχηματίσθη φατρία φρονοῦσα τὰ τῶν Τούρκων ἐκ μίσους ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν αὐθεντῶν τοῦ τόπου, καὶ οὕτω τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους διὰ συνθήκης τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1430. Ὁ Κάρολος Β' διετήρησεν ἀρκετὸν χρόνον ἀκόμη τὴν δεσποτείαν τῆς Ἄρτης, οἱ δ' ἐξάδελφοι αὐτοῦ, πάντοτε ἐνοχλοῦντες τὴν χώραν του, ἦρχον εἰς μέρη τινὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἡ χήρα τοῦ Καρόλου Α' Τόκκου, ἡ συνετὴ καὶ ὑπερήφανος Φραγκῖσκα, «ἡ ἀρρενωπὴ δέσποινα», ὡς ἔλεγον αὐτὴν οἱ Ἑνετοί, ἐκυβέρνα τὴν νῆσον Λευκάδα καὶ τὴν ὀχυρὰν παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πόλιν Βόνιτσαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν τέλος τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Β' Τόκκου καὶ κατέλαβον καὶ τὴν Ἄρταν τὴν 24ην Μαρτίου 1449, ὑποδουλώσαντες οὕτω τὴν Ἤπειρον πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς Ἑνετίας κατεχομένων κάστρων. Οὕτω τὰ ἑλληνικὰ ἠπειρωτικὰ κράτη τοῦ μεσαίωνος ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν μέσῳ συμφορῶν, τὰς ὁποίας προσπαθεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ ἡ δύναμις τῆς Ἑνετίας, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος συμπαρασύρουν τὰς δυνάμεις καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ φραγκισμοῦ, ὑποχωρησάσας ἐνώπιον τῆς ἁπλουμένης εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνοϊλλυρικὴν χερσόνησον τουρανικῆς βαρβαρότητος.

Ἡ θέσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἡ ἱστορία ἐν τούτοις τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου τῶν Ἀγγέλων δὲν ἔμεινε μόνον ἔνδοξος εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἔσχεν ἐπίδρασιν διαρκῆ καὶ σταθερὰν εἰς τὰς μετέπειτα τύχας τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐθνογραφικὴ κατάστασις τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἰδίως κατὰ τὰ τέλη τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου, παρουσιάζει εἰκόνα σύμμεικτον, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἡ τῆς Πελοποννήσου. Σλαῦοι, Βλάχοι καὶ Ἀλβανοὶ ἰδίως ἔποικοι ἀποκτοῦν πολλὴν δύναμιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀναμειγνύονται πολυειδῶς μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων κατοίκων, τῶν γνησίων αὐτῆς κυριάρχων. Ἀλλ' ἡ σφριγηλὴ ζωτικότης τῶν παλαιῶν γνησίων κατοίκων ἀντέστη νικηφόρως ἐναντίον τῆς ὁρμητικῆς ἐξαπλώσεως τῶν ξενικῶν στοιχείων, ἀντὶ δὲ νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὰ ἢ νὰ πάθῃ ἐπικίνδυνον ἀλλοίωσιν, τοὐναντίον κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ καὶ ν' ἀφομοιώσῃ αὐτὰ μέχρι σημείου ὁλοσχεροῦς σχεδὸν ἐξαφανίσεως. Τὸ σφρῖγος ὅμως τοῦτο τὸ ἐθνικὸν ἀπέκτησαν οἱ ἰθαγενεῖς Ἠπειρῶται κατὰ τὴν ἔνδοξον καὶ πολυτάραχον δρᾶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἵδρυσαν οἱ Ἄγγελοι εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Αἱ καλλιπρεπεῖς ἐκ-

Digitized by Google

κλησίαι τῆς Ἄρτης καὶ τὰ πολυάριθμα ἄλλα κατὰ τὴν χώραν ἐσπαρμένα βυζαντινὰ μνημεῖα ἵστανται ἀκόμη ὡς αὐτούσιοι μάρτυρες τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ μεσαίωνος εἰς τὰς ὀρεινὰς ἐκείνας ἑλληνικὰς χώρας. Αἱ μαρτυρίαι τῶν παλαιῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν χρονογράφων περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν δεσποτικῶν αὐλῶν τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ σθεναρὰ ἐν αὐταῖς ὑποστήριξις τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν ἑνωτικῶν μὲ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν προσπαθειῶν τῶν Παλαιολόγων πρὸς διάσωσιν ἀπὸ τῶν παντοίων ἐπιδρομέων ἐπικυρώνουν τὰς ἐκ τῶν μνημείων εἰδήσεις. Πρὸ παντὸς ἡ ἀδιάκοπος, ἡ ἐπίμονος πολεμικὴ καὶ ὀργανωτικὴ δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, οἱ συνεχεῖς πόλεμοι καὶ παντοῖοι ἀγῶνες τῶν Ἠπειρωτῶν ἐπὶ αἰῶνας εἶναι γεγονότα ἱστορικά, τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν Ἤπειρον ὡς τὴν σφριγηλοτέραν καὶ ρωμαλεωτέραν ἑλληνικὴν χώραν κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἐπιθανατίους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ ἰσχυρότατον τεκμήριον τῆς ἠπειρωτικῆς ἐκείνης δυνάμεως ἦσαν οἱ μεγάλοι, οἱ τελείως ὠργανωμένοι καὶ ἀδάμαστοι στρατοί, τοὺς ὁποίους ἔθετον ἐπὶ ποδὸς πολέμου ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου οἱ δεσπόται τῆς Ἠπείρου καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἠγωνίζοντο κατὰ παντοίων πολεμίων πρὸς ἵδρυσιν ἑνὸς μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ἔμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ βυζαντινὸν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου. Καὶ τὸ μὲν ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον κατεστράφη ἕνεκα τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ γενναία προσπάθεια τῶν Ἀγγέλων, καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, τοῦ Μιχαὴλ Α', τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Β', ἔρριψε τόσον βαθείας τὰς ρίζας, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἔμελλον ν' ἀναπηδήσουν οἱ κλέφτες καὶ ἁρματολοί, ἐξ αὐτῶν ἔμελλε ν' ἀναβιώσῃ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ νὰ βλαστήσουν τέλος οἱ ἀρωγοὶ τοῦ γένους, οἱ ὁποῖοι ἐκλέϊσαν τὴν εὔανδρον Ἤπειρον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἀνταξία ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου δὲν ἔχει γραφῆ. Ἰδίως οὐδὲν ὑπάρχει γεγραμμένον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διαλύσῃ τὰ σκότη τῆς παλαιοτέρας μεσαιωνικῆς ἱστορίας, παρὰ μόνον ἡ ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον γινομένη προσπάθεια. Καὶ αἱ πηγαὶ ὅμως εἶναι πενιχρόταται: ἡ Notitia dignitatum, οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ κατάλογοι, ὁ *Προκόπιος*, ὁ *Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος* καὶ ἐσπαρμένα τινὰ χωρία παλαιοτέρων βυζαντινῶν ἱστορικῶν.—Κατόπιν, ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, εὑρίσκομεν περισσοτέρας εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι πληθύνονται καθ' ὅσον προχωροῦμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους: εἰς τὴν *Ἄνναν Κομνηνήν*, τὸν *Ἀκροπολίτην*, τὸν *Γρηγορᾶν*, τὸν *Καντακουζηνόν*, τὸν *Παχυμέρην* καὶ εἰς ἄλλους Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς εἴτε χρονογράφους εὑρίσκομεν πλείστας εἰδήσεις. Τέλος ἀρχίζουν τὰ δημόσια ἔγγραφα, χρυσόβουλλα αὐτοκρατόρων, παντοῖαι πράξεις καὶ συνθῆκαι μετὰ τῶν ξένων, ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, λαϊκαὶ χρονογραφίαι, νὰ ρίπτουν φῶς ζωηρὸν εἰς τὴν περίπλοκον ἱστορίαν, κυρίως διὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Ὡς πρὸς τὰ νεώτερα συγγράμματα πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει ἕως σήμερον, τοὐλάχιστον διὰ τὴν συνολικὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου. Τὴν γεωγραφικὴν ἱστορικὴν διαμόρφωσιν εὑρίσκομεν εἰς τὸν «Πίνακα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ» τοῦ *Κίπερτ*, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» (1883). Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων τοῦ δεσποτάτου καὶ τῆς φραγκοκρατίας εἴμεθα ἀκόμη ὑποχρεωμένοι νὰ προστρέχωμεν εἰς τὸν κολοσσὸν τῶν τοιούτων ἐρευνῶν, τὸν *Κάρολον Χόπφ*, τοῦ ὁποίου τὸ μέγα ἔργον εἶναι «τεθαμμένον εἰς τὰς κατακόμβας» τῆς ἀπεράντου γερμανικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τῶν *Ersch-Gruber*, εἰς τοὺς τόμους 85ον καὶ 86ον, Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit, 1867 καὶ 1868. Ἀπὸ τὸ γιγάντιον τοῦτο καὶ δύσχρηστον ἔργον τοῦ Γερμανοῦ ἐρευνητοῦ προέρχονται, ὡς ἐκ πηγῆς, ὅλαι αἱ μετ' αὐτὸ γραφεῖσαι ἱστορίαι τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας, αἱ ὁποῖαι ἀφηγοῦνται καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἤπειρον, καὶ δὴ τοῦ *Γουσταύου Χέρτσβεργ* (μετάφρασις εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ» ὑπὸ τοῦ *Καρολίδου* 1906), τοῦ *Οὐίλλιαμ Μίλλερ* (μετάφρασις *Λάμπρου*, 1909—1910). Συντόμους εἰδήσεις, ὡς εἰκός, εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὰς γενικὰς βυζαντινὰς ἱστορίας, καὶ δὴ εἰς τὸν *Φίνλαϋ*, *Παπαρρηγόπουλον*, *Λάμπρον*. Πλείστας δὲ εἰδήσεις παρέχει ὁ *Μηλιαράκης* εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου» (1898). Ἰδιαιτέρας ἐργασίας περὶ τῆς Ἠπείρου ἔχομεν: τὸ παλαιὸν βιβλίον τοῦ *Π. Ἀραβαντινοῦ* «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τῶν τε ὁμόρων Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν» (1856), τοῦ *Κ. Μέκιου* «Ἱστορία τῆς Ἠπείρου» (1909) καὶ τὸ ἐμβριθές, ἀλλ' ἕνεκα θανάτου ἀπομεῖναν σύντομον, ἀτελὲς καὶ ἀνεπεξέργαστον ἔργον τοῦ *Ἰω. Ρωμανοῦ* «Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου» (1895). — Σπουδαιότατα ἔγγραφα καὶ πηγαὶ εὑρίσκονται εἰς τὸν παλαιὸν «Ἑλληνομνήμονα» τοῦ Μουστοξύδη· ἐπίσης εἰς τὰ Acta et diplomata τοῦ *Miklosisch-Müller*, διὰ τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους εἰς τὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα» τοῦ *Λάμπρου*. Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθοῦν τὰ «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», εἰς τὰ ὁποῖα ἀποταμιεύεται πολυειδὴς χρήσιμος ὕλη, ἰδίως διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ. ***Ἡ πρώτη περίοδος τῆς κατακτήσεως (1430—1600).*** Οἱ ἐγκατασταθέντες ἐν Ἰωαννίνοις μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῶν Ὀθωμανοὶ ἦσαν εὐάριθμοι, καί, ὡς παραδίδεται, στερούμενοι γυναικῶν ἥρπασαν Χριστιανὰς παρθένους, τὰς ὁποίας ἔλαβον ὡς γυναῖκάς των, καὶ ἐσχηματίσθη οὕτω ὁ πρῶτος πυρὴν τουρκικοῦ συνοικισμοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τὴν θέσιν *Τουρκοπάλουκον*. Ὁλόκληρος ἡ Ἤπειρος περιῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, πλὴν τοῦ Ἀκτίου, τῆς Βονίτσης καὶ τοῦ Αὐλῶνος, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες ἀκολούθως ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐπὶ ἄλλων τινῶν σημείων τῆς ἠπειρωτικῆς παραλίας. Οὕτω τῷ 1454 ἐκστρατεύσαντες μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου μετεῖχον καὶ πολλοὶ Κερκυραῖοι, κατέλαβον τὰ φρούρια τῆς Πάργας καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ, τῆς Βαστίας ἢ Σαγιάδας τῆς Στροβίλλης καὶ τῆς Ρηνιάσσης. Πρὸς τούτοις τῷ 1463 κατέλαβον καὶ τὰ φρούρια τοῦ Σοποτοῦ, τῆς Χιμάρρας, τῆς Ἀρίλλης καὶ τῆς Ἀγυιᾶς. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν τὴν ἀνακατάληψιν αὐτῶν ἐν ἔτει 1475, ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν προσδραμόντων εἰς βοήθειάν των 3000 Κερκυραίων, ἐματαίωσαν πάσας τὰς προσπαθείας τῶν Τούρκων. Κατόπιν τούτου οἱ Ἑνετοὶ ἐπεξετάθησαν καὶ βαθύτερον τῆς ἀκτῆς, περιλαβόντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των περὶ τὰς ἑκατὸν κώμας. Πλεῖστοι Ἠπειρῶται ἀποφεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἑνετικὰς κτήσεις λαβόντες κτήματα καὶ ἀκολουθήσαντες, αὐτοί τε καὶ οἱ ἀπόγονοί των, τὰς τύχας τῆς Ἑνενικῆς πολιτείας. Πολλοὶ ὡσαύτως μετέσχον καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, τῶν ἑλληνιστὶ κληθέντων στρατιωτῶν, σώματος ἱππικοῦ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν συγκειμένου, τὸ ὁποῖον ἔδειξε μεγάλην τόλμην καὶ γενναιότητα κατὰ τοὺς ἑνετοτουρκικοὺς πολέμους τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος. Οὐχ ἧττον ὅμως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, διὰ τὸ ὀλιγάριθμον ἴσως τῶν οἰκησάντων αὐτὴν Τούρκων, δὲν ἐπηκολούθησαν βαθεῖαι μεταβολαὶ εἰς τὸν ἐν γένει βίον τῆς Ἠπείρου. Ὄχι μόνον ἐσυνεχίσθη ἡ βυζαντινὴ διοίκησις, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς πάσας τὰς κατακτωμένας χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνοπλον τοῦ πληθυσμοῦ τμῆμα παρέμεινεν εἰς τὰς θέσεις ἃς καὶ πρότερον κατεῖχε, τὴν φρούρησιν διόδων, τὴν κατοχὴν φρουρίων, μὲ τὰ προηγούμενα δικαιώματά του ἀκέραια, πηγάζοντα ἐκ τῶν στρατιωτικῆς φύσεως πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσιῶν του. Βραδύτερον μάλιστα ἡ Πύλη, μιμουμένη τοὺς Ἑνετούς, τοὺς περὶ πολλοῦ ποιουμένους τὸ μάχιμον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ μέρος, ἀνεγνώριζεν εἰς ἕκαστον τμῆμα τὰς ἐπιτοπίας ταύτας ἀρχάς, ὀνομαζομένας ἁρματολίκια ἢ καπετανᾶτα. Μεταξύ των ὅμως δὲν ἐπεκράτησαν εἰρηνικαὶ σχέσεις, διότι εὐκόλως προσηταιρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιχειρήσεις των οἱ Ἑνετοὶ καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ βασιλεῖς. Οὕτως ἐν ἔτει 1481 ὁ Ἠπειρώτης ἁρματολὸς Κορκόδειλος Κλαδᾶς, ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου εἰς τὴν Ἤπειρον διὰ 4 γαλερῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος τῆς Νεαπόλεως, προὐχώρησε μέχρι τοῦ Αὐλῶνος καὶ τῶν ὀρέων τῆς Χιμάρρας. Πεντήκοντα χριστιανικὰ χωρία ἐπανεστάτησαν, ἅμα τῇ ἀποβιβάσει τῆς δυνάμεως ταύτης, καὶ ἀπεδίωξαν τὸν κατακτητήν. Οἱ καταφθάσαντες πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ φρουρίου τῆς Χιμάρρας τρισχίλιοι Τοῦρκοι κατετροπώθησαν, ὁ δὲ Κλαδᾶς κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Παπάλου ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου τῆς Ἠπείρου οἱ Ἀκροκεραύνιοι παρέμειναν ἀνυπότακτοι μέχρι τοῦ 1518, ὅτε ὁ ἀρνησίθρησκος Ἠλίας πασᾶς, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Σινὰν πασᾶ, ἐπέτυχε νὰ καταναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, χορηγηθέντων ἱκανῶν προνομίων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἡ ἐλευθερία τῆς ὁπλοφορίας καὶ ἡ ἀπαλλαγή των ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Μετά τινα ἔτη (1495) νέον κίνημα ἐξερράγη ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ τῇ ὑποκινήσει τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ Η' πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου ἀπέτυχον καὶ οἱ ἐξεγερθέντες ἐγκατελείφθησαν εἰς τὰς σκληρὰς ἀντεκδικήσεις τῶν Τούρκων. Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβε τὸ ἐν ἔτει 1585 κίνημα τῶν Ἠπειρωτῶν ἁρματολῶν, ὀφειλόμενον εἰς ἑνετικὰς εἰσηγήσεις. Κατ' αὐτὸ ὁ ἁρματολὸς Βονίτσης καὶ Λούρου Θεοδ. Μπούας ἢ Γρίβας ἐξηγέρθη καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ κατέσφαξε τοὺς ἐν Βονίτσῃ καὶ Ξηρομερίῳ Τούρκους. Τούτου τὸ παράδειγμα μιμηθέντες οἱ ἁρματολοὶ Πούλιος Δράκος καὶ Μαλάμος κατέλαβον τὴν Ἄρταν καὶ ὥδευσαν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἐπαγόμενοι καθ' ὁδὸν δεινὰς κατὰ τῶν Τούρκων καταστροφάς. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις ἐπετέθησαν ἐναντίον αὐτῶν ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας καὶ ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Θεόδ. Μπούας ἀντιπαρετάχθη κατ' αὐτῶν παρὰ τὸν Ἀχελῷον καὶ βαρέως τραυματισθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ εἰς τὰς κλεισούρας τῶν παρακειμένων ὀρέων καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν Ἠπείρῳ ἀδελφοῦ του Γκίνη Μπούα. Ἀλλ' ἐν Ἠπείρῳ οἱ ἐπαναστάται προσβληθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας δυνάμεων ὑπέστησαν καταστροφήν, καθ' ἣν ὁ Γκίνης Μπούας ἔπεσε γενναίως μαχόμενος. Ὁ Θεόδωρος κατόπιν τούτου κατώρθωσε νὰ διαπεραιωθῇ μετ' ὀλίγων πιστῶν ὀπαδῶν του εἰς Ἰθάκην, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ τῶν πληγῶν. Ὁ ἐπαναστατικὸς οὗτος ὀργασμὸς τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀποβὰς κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα ἐντονώτερος, ἐπέφερε βαθείας μεταβολὰς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἠπείρου.

Ριζικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὸν καθόλου βίον τῆς χώρας (1600—1788). Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἑπομένη εἰς τὸ γενικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοζεν ἐφ' ὅλων τῶν ὑπ' αὐτῆς κατακτωμένων χριστιανικῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφῆκε καὶ ἐν Ἠπείρῳ οὐσιωδῶς ἀμετάβλητον τὸ ὑφιστάμενον οἰκονομικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῆς καθεστώς. Ριζικαὶ μεταβολαὶ ἐμφανίζονται εἰς τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐπακολουθοῦσαι γεγονότα, μαρτυροῦντα ἐντονωτέραν τὴν ἀφύπνισιν τοῦ πόθου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Οἱ Ἱππόται τῆς Μελίτης, συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἑλλήνων, ἔπλευσαν πρὸς τὰ παράλια αὐτῆς ἐπὶ σκοπῷ ἀποβάσεως (1603—1606). Ἀλλ' ἡ συνεννόησις αὕτη ἐπροδόθη. Πολλοὶ τῶν μεμυημένων ἐσφάγησαν, εἷς ἱερεὺς ἐλεπίσθη ζῶν καὶ τὸ δέρμα του μετὰ πολλῶν κεφαλῶν συνωμοτῶν ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐσημειώθη καὶ γενικωτέρα ἐπαναστατικὴ κίνησις περὶ τὸν δοῦκα τοῦ Νεβὲρς Κάρολον τὸν Β', πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ἐν Ρώμῃ, φερόμενον ὡς ἔχοντα κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν Κων. Παλαιολόγον. Τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1612 συνεκροτήθη εἰς Κούκην τῆς Ἀλβανίας γενικὴ συνέλευσις κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων, καθ' ἣν ἐψηφίσθη ἀπόφασις περὶ γενικῆς τῶν Χριστιανῶν ἐπαναστάσεως, πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης δὲν ἐπηκολούθησε γενικὴ ἐπαναστατικὴ ἐκδήλωσις, πλὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐγχειρήματος τοῦ ἀρχιερέως Τρίκκης *Διονυσίου*, τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπικληθέντος *Σκυλοσόφου*. Οὗτος, γέρων ἑβδομηκοντούτης, ἡγούμενος ὑπεροκτακοσίων ἀνδρῶν, νέων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡπλισμένων διὰ ροπάλων, εἰσῆλθε τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1612 εἰς Ἰωάννινα, θέσας πῦρ καὶ εἰς δημόσιά τινα οἰκήματα. Ἡ στάσις κατεστάλη ὑπὸ τῶν Τούρκων, πολλοὶ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν συλληφθέντες κατεσφάγησαν· ὁ Διονύσιος, κρυφθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ σπήλαιον (τὸ ὁποῖον μέχρι σήμερον λέγεται τρύπα τοῦ διαβόλου) καὶ ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐξεδάρη ζῶν. Τὸ δέρμα του, πληρωθὲν ἀχύρων, ἀπεστάλη εἰς τὸν σουλτᾶνον, περιαγόμενον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν πρὸς παραδειγματισμόν. Μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστη καὶ ὁ ἐπίσκοπος Νεοχωρίου καὶ Φαναρίου Σεραφείμ, κατηγορηθεὶς ὡς εὑρισκόμενος ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Διονυσίου. Ἡ Πύλη, ἀφορμὴν ἴσως λαβοῦσα ἐκ τῆς σημειωθείσης κινήσεως ταύτης, προσπαθεῖ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν τοπικὴν ἰσχὺν τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ πυκνώσῃ τὸν ἰδικόν της ἀραιότατον πληθυσμόν. Ἕως τότε ἐπεκράτει τὸ ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς περιόδου καθιερωμένον σύστημα τῆς φρουρήσεως ἑκάστης περιφερείας ὑπὸ τοπικῶν ἀρχηγῶν, ὀνομαζομένων *κεφαλάδων*. Ἐκ δὲ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1319, ἐμφαίνεται ὅτι οἱ κεφαλάδες ἦσαν καὶ οἱ μεγάλοι τῶν στρατιωτικῶν θεμάτων γαιοκτήμονες. Οὗτοι διετήρησαν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας τὰς ὑπηρεσίας των καὶ τὰ συναφῆ πρὸς αὐτὰς προνόμιά των, καλούμενοι *σπαχῆδες*. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1635 φέρεται ἀπαλλάξασα ἡ Πύλη τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων τοὺς Χριστιανοὺς σπαχῆδες, ἀνερχομένους εἰς 12 000, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἐξώμοσαν πρὸς διατήρησιν τῆς θέσεώς των καὶ τῶν προνομίων των. Ἔκτοτε ἡ κυριότης τῆς γῆς περιῆλθε κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τουρκικὰς χεῖρας καὶ διὰ τοῦ ἀθρόου ἐξισλαμισμοῦ τῶν σπαχήδων διωχετεύθη πυκνὸς ὁ ἰσλαμισμὸς εἰς τὴν Ἤπειρον. Οἱ ἐμμείναντες εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα ἀπεγυμνώθησαν παντὸς δικαιώματος καὶ πάσης τοπικῆς ἰσχύος καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἠσπάσθησαν τὸν ἁρματολικὸν βίον, ἄλλοι δὲ ἀπῆλθον εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐμπορίαν. Συνεπείᾳ τούτων ἐπηκολούθησεν ἐν Ἠπείρῳ κατάστασις σκληρῶν καταπιέσεων ἐκ μέρους ἰδίᾳ τῶν ἐκτουρκισθέντων σπαχήδων, γεννήσασα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων γενικὴν πρὸς ἀλλαξοπιστίαν ροπήν, διὰ τὴν ἀπαλλαγήν των ἀπὸ τῶν δεινῶν. Περιηγηταί, ἐπισκεφθέντες τὴν Ἤπειρον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διεκτραγῳδοῦν τὴν κατάστασιν αὐτῆς βεβαιοῦντες, ὅτι «ὁ μὲν ἔχει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Τοῦρκον, ὁ δὲ τὸν υἱόν, ὁ δὲ τὸν πατέρα ἢ ἄλλον αὐτοῦ συγγενῆ», καὶ ἐκφράζουν τὸν φόβον γενικοῦ τῶν κατοίκων ἐξισλαμισμοῦ ἐκ τῆς καταλαβούσης αὐτοὺς ἀπογνώσεως. Ὁ ὀθωμανικὸς πληθυσμός, ὁ ἀποτελῶν μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τὸ $^1/_5$ τῶν κατοίκων τῆς ὅλης Ἠπείρου, προσέλαβεν ἔκτοτε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἐν Β. Ἠπείρῳ χαρακτηριστικὸν κρᾶμα χριστιανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν ἐθίμων, καθιστῶν τελείως ἰδιόρρυθμον τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα. Σῴζονται διακεκριμέναι οἰκογένειαι διατηροῦσαι τὰ χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν προγόνων των (Ἠλιὰζ πασᾶς = Ἠλίας πασᾶς, Ντῖνο βέης κλπ.). Ὁ προφήτης Ἠλίας τυγχάνει ἰδιαιτέρου σεβασμοῦ ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν τῆς Β. Ἠπείρου. Διατηροῦνται μέχρι σήμερον εἰς μουσουλμανικὰ χωρία χριστιανικοὶ ναοί. Οἱ λεγόμενοι *σπαθιῶται* διετέλεσαν ἔκτοτε κρυπτοχριστιανοί. Διὰ τῆς ἀλλαξοπιστίας τῶν σπαχήδων οἱ κατὰ περιοχὰς τοπάρχαι ἀπέκτησαν νέαν ἰσχύν, ἡ δὲ κεντρικὴ διοίκησις καθίστατο σκιώδης ἔναντι αὐτῶν. Πολλαὶ περιοχαὶ ἢ κοινότητες, πληρώνουσαι τὸν συνήθη φόρον τῶν ραγιάδων, ἀπέλαυον κατὰ τὰ ἄλλα ἀληθοῦς αὐτοδιοικήσεως. Καὶ ἐὰν περιοχή τις, ἢ κοινότης, ἢ

Digitized by Google

πατριά, ἐπεχείρει ἀδίκους πράξεις ἐναντίον ἄλλης ξένης περιοχῆς ἢ κοινότητος, ἀπεκρούετο ὑφ' ὅλων τῶν κοινοτήτων συνηνωμένων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ συνοχὴ αὕτη ἐξησθένει καὶ ἠδυνάτουν νὰ ἐξασφαλίζωνται ἐπαρκῶς ἔναντι τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν τῆς περιουσίας των ὑπὸ τῶν τοπαρχῶν βέηδων καὶ ἀγάδων. Διὰ τοῦτο βαθμηδὸν οἱ διὰ τοῦ ἀρότρου ζῶντες ἠναγκάζοντο νὰ ἐπιζητοῦν τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς τὴν διάκρισιν ὅλων τῶν ἄλλων. Καὶ καθιερώθη οὕτω γενικῶς τὸ καθεστὼς τῆς προστασίας (ἀγαλίκι), εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ὁποίας ἐδίδοντο τὰ $^{3}/_{10}$ τῆς ἐσοδείας. Ἄλλαι κοινότητες ἔδιδον ἐτησίως χρηματικόν τι ποσόν. Τοῦτο, μικρὸν κατ' ἀρχάς, ἐπολλαπλασιάζετο κατόπιν καὶ ἀντὶ χρημάτων ἀπῄτουν δικαιωματικῶς τὸ $^{1}/_{3}$ τῆς ἐγγείου παραγωγῆς. Καὶ οἱ ἄλλοτε προστατευόμενοι περιήρχοντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν θέσιν ἀληθῶν εἱλώτων, ἀπογεγυμνωμένοι παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἰδιοκτησιῶν των. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου διεβιβάσθησαν τὰ πλεῖστα ἐλεύθερα χωρία, τὰ κοινῶς *κεφαλοχώρια*, εἰς Ὀθωμανούς, ὀνομασθέντα *τσιφλίκια*. Ὀλίγα χωρία ἐγένοντο σουλτανικὰ καὶ προήρχοντο ἐκ τῶν ἀφαιρεθέντων τιμαρίων τῶν μὴ ἐκμουσουλμανισθέντων Χριστιανῶν σπαχήδων καὶ ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιταχθέντων ἐκ τούτων, ὡς ἁρματολῶν, κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς· ταῦτα ὠνομάζοντο *ἰμλιάκια*. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπωλοῦντο εἰς ἰσχύοντας ἐν τῇ περιοχῇ Ὀθωμανοὺς καὶ καθίσταντο *τσιφλίκια*. Ἠπειρωτικαί τινες κοινότητες κουτσοβλαχικαὶ ἦσαν διῃρημέναι εἰς δύο κοινοτικὰς ὁμοσπονδίας, ὧν προΐσταντο αἱ κῶμαι Καλαρρῦται καὶ Συράκον. Βλέπουσαι τὴν αὐτονομίαν των κινδυνεύουσαν, ἀπεφάσισαν αὐθορμήτως νὰ ὑποταγοῦν, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διοικοῦνται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κατὰ καιροὺς βασιλομήτορος, ὅπερ ἐπιτυχοῦσαι διετήρησαν εἶδός τι δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μέχρι τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Οἱ κάτοικοι τούτων μετήρχοντο τὸ ἐμπόριον ναυτικῶν καππῶν, ὧν ἐγίνετο μεγάλη ἐξαγωγὴ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Αἱ μορφαὶ τοῦ παλαιοτέρου βίου τῆς χώρας περιεσώθησαν εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς, ὧν οἱ κάτοικοι διεκρίνοντο εἰς γενεὰς ἢ *φάρας*. Πάσης φάρας προΐστατο ὁ ἐπισημότερος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι, *προεστῶτες* καλούμενοι, διηύθυνον τὰ τῆς περιοχῆς πράγματα καὶ ἐλάμβανον τὴν φροντίδα τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων. Ὅλως ἰδιότυπος καὶ ἐνδεικτικὴ τῆς κρατούσης ἐν Ἠπείρῳ καταστάσεως ἦτο ἡ συμπολιτεία τῶν 11 χωρίων τοῦ Σουλίου ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων των. Ἡ συμπολιτεία αὕτη ἀπέλαυε πλήρους αὐτονομίας, δίδουσα μόνον τὸν συνήθη τῶν ραγιάδων φόρον εἰς χρήματα καὶ τὸ δέκατον τῶν κτηνοτροφικῶν της προϊόντων. Ἀλλὰ συγχρόνως εἰσέπραττε καὶ αὐτὴ ἕτερον φόρον παρὰ τῶν ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὴν περὶ τὸ ὄρος πεδιάδα 60 χωρίων, τὰ ὁποῖα ἐκράτει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν της. Ἐλάμβανον πρὸς τούτοις οἱ Σουλιῶται χρηματικὴν εἰσφορὰν καὶ παρὰ τῶν γειτόνων βέηδων καὶ ἀγάδων, ἵνα μὴ διαρπάζουν τὰ κτήματά των. Διὰ τῆς ἀνδρείας των ἐπιβαλλόμενοι ἐρρύθμιζον κυριαρχικῶς τὰ τῆς περιοχῆς των, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἠπείρου ἔπραττον οἱ διάφοροι Μωαμεθανοὶ τοπάρχαι. Ποριζόμενοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῶν προϊόντων τῶν 60 ὑποκειμένων χωρίων, ἀποκλειστικὸν οὗτοι ἔργον εἶχον τὰ ὅπλα, πρὸς διατήρησιν τῆς ὑπεροχῆς των.

Ἡμιανεξάρτητοι ἦσαν καὶ ἄλλαι τινὲς ὀρειναὶ περιοχαί, ὡς ἡ Χιμάρρα, ἀπολαύουσα ἀξιολόγων προνομίων. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνεποίουν τρόμον εἰς τοὺς περιοίκους τοπάρχας τοῦ Δελβίνου καὶ τοῦ Αὐλῶνος, ὡς καὶ τοῦ Γαρδικίου καὶ τοῦ Χορμόβου. Εἰς τὰς ὀρεινὰς ταύτας περιοχὰς διετηρήθη ἀκατάβλητον τὸ μάχιμον πνεῦμα· καὶ μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν ἁρματολῶν ἀπετέλουν τὴν ἔνοπλον τῆς Ἠπείρου δύναμιν, συντασσομένην πάντοτε μετὰ παντὸς ἐχθροῦ τῶν Τούρκων, καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοιούτων, συγκρουομένην ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτούς.

Διάφορον τῶν ἄλλων τύχην ἠκολούθησεν ἡ παραλιακὴ λωρὶς ἀπὸ Πρεβέζης μέχρι Βουθρωτοῦ, περιελθοῦσα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν. Ὁ πόλεμος τῶν Ἑνετῶν, ὁ ἐκραγεὶς ἐν ἔτει 1684, κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γερμανῶν, τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Ρώσων, ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν παραλίων. Μετὰ τούτων συνετάχθησαν οἱ Ἠπειρῶται ἁρματολοὶ καὶ οἱ Χιμαρριῶται, ἐπισεσόντες κατὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβίνου, ἄγοντος ἐναντίον αὐτῶν 1500 πεζοὺς καὶ 500 ἱππεῖς. Οἱ Ἑνετοὶ ὑπὸ τὸν ναύαρχον αὐτῶν Μοροζίνην κατέλαβον τὴν Πρέβεζαν καὶ κατόπιν τὴν Ἄρταν· βραδύτερον, τῷ 1690, ἄγοντες ὑπὸ τὸν Δανιὴλ Δελφῖνον 8000 πεζοὺς καὶ 800 ἱππεῖς, ἐνισχυθέντας καὶ ὑπὸ 3000 Ἑλλήνων, κατέλαβον τὰ Κάννινα καὶ τὸν Αὐλῶνα. Τῷ 1699 ὑπεγράφη εἰς Κάρλοβιτς συνθήκη εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Πρέβεζα περιήρχετο πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ εἰρήνη αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 1714, ἐκραγέντος νέου ἐνετο-τουρκικοῦ πολέμου. Τῷ 1716 πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς ἐπιβιβασθεὶς εἰς Κέρκυραν ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν ἐκ τῆς ἐρρωμένης ἀντιστάσεως τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Κερκυραίων. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπιχειρήσαντες οἱ Ἑνετοὶ ἀποβάσεις εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια ἐγένοντο κύριοι τῆς Πρεβέζης καὶ Βονίτσης. Τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1718 ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς, δι' ἧς ἡ ἀπὸ Βουθρωτοῦ μέχρι Βονίτσης παραλιακὴ λωρὶς ἐξεχωρήθη εἰς τὴν Ἑνετίαν. Ἡ λωρὶς αὕτη, ἔχουσα σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἄμυναν τῶν νοτίων νήσων, ἠκολούθει τὴν τύχην αὐτῶν μέχρι τῆς 17ης Ὀκτωβρίου 1797, ὅτε καταλυθείσης τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας περιῆλθεν αὕτη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίῳ γενομένης συνθήκης.

Ἐκ τῶν ἐπελθουσῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεταβολῶν εἰς τὴν θρησκευτικὴν σύνθεσιν τῶν κατοίκων, ὁ γεωργικὸς πλοῦτος τῆς Ἠπείρου περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς περιήρχετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιζητήσῃ νέαν οἰκονομικὴν διέξοδον καὶ ἐτράπη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς ἐμπορίαν. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἤκμαζεν ἀπὸ πολλοῦ ἡ βιομηχανία τῶν γουναρικῶν. Εἰς ταύτην ἐδόθη μεγάλη ὤθησις διὰ τῆς εὐρείας διαδόσεως τῶν προϊόντων αὐτῆς εἰς τὴν Βενετίαν, Ἰταλίαν, Αὐστρίαν, Ρωσίαν, τὰς Παραδουναβίους ἡγεμονίας, ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κυρίως τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, τραπέντων εἰς τὰς χώρας ταύτας πρὸς ἐμπορίαν κατόπιν τῆς ἀπωλείας ἐν Ἠπείρῳ τῶν ἀγροτικῶν περιουσιῶν των. Αἱ ἀγοραὶ τῆς Βενετίας, τῆς Βιέννης, τοῦ Λιβόρνου, τῆς Μόσχας συνεδέθησαν δι' ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ ἐντολῶν μετὰ τῶν Ἰωαννίνων, διεξαγομένων διὰ γραφείων καὶ καταστημάτων ἠπειρωτικῶν, ἱδρυθέντων εἰς τὰς πόλεις ταύτας. Βραδύτερον τὸ ἠπειρωτικὸν ἐμπόριον ἔλαβε μεγαλυτέραν εὐρύτητα ἐκ τῆς ραγδαίας ἐποικίσεως τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας, ἐκ τῆς ὁποίας προώδευσε μεγάλως ἡ καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν, ἡ δὲ Ρωσία καθίστατο ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὁ σιτοβολὼν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οὕτω τὸ ἐμπόριον μεταξὺ τῶν χωρῶν τούτων διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν· ἐν τῇ διεξαγωγῇ μετέσχον ἐνεργῶς καὶ οἱ Ἠπειρῶται. Διὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε παρ' αὐτοῖς συστήματος τῆς συμπήξεως ἑταιρειῶν μεταξὺ συγγενῶν, ἵδρυσαν σπουδαίους ἐμπορικοὺς οἴκους καὶ γραφεῖα εἰς τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, τῆς νοτίου Ρωσίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνταλλάσσοντες τὰ προϊόντα τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰ βαρύτιμα μεταξωτὰ τῆς Δύσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ἔδωκε νέαν ζωὴν καὶ εἰς τὸ τοπικὸν τῆς Ἠπείρου ἐμπόριον, αὐξηθέντος ἐν αὐτῇ σημαντικῶς τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἐκ βιομηχανικῶν προϊόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Περιηγηταί, ἐπισκεφθέντες κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ Ἰωάννινα, ἐξαίρουν τὴν ἐμπορικότητα αὐτῶν καὶ τὸν πλοῦτον. Τὴν οἰκονομικὴν ταύτην τῶν Ἠπειρωτῶν ἀκμὴν ἐπηκολούθησε καὶ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ ἄνθησις, διὰ τῆς διαθέσεως ὑπὲρ τῆς παιδείας πλουσίων κληροδοτημάτων καὶ δωρεῶν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου καθίστατο οὕτω σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ. Τὰ περισῳζόμενα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἠπείρου ἔγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι παντὸς ἄλλου καλυτέρα ἀναπαράστασις τοῦ ἀνυψωμένου διανοητικοῦ αὐτῆς ἐπιπέδου. Τὸ ἀπέριττον ὕφος των καὶ τὸ ἄψογον τῆς φράσεως χαρακτηρίζουν, ὅτι ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἀκτῖνι μετεῖχε ζωηρῶς τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου. Ὁ πνευματικὸς οὗτος βίος τῶν Χριστιανῶν εἶχε δημιουργήσει καὶ μίαν ἠθικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν τοπαρχῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὄχι μόνον ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἐνησμενίζοντο νὰ προσλαμβάνουν γραμματεῖς των ἐκ τῆς διανοουμένης ταύτης τάξεως τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ περίοδος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (1788—1822). Οὕτως εἶχε διαμορφωθῆ κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα ὁ ἐν γένει βίος ἐν Ἠπείρῳ, ὅτε εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν στερέωμα ἐνεφανίσθη ἡ μορφὴ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, κυριαρχικὴ καὶ ἰσχυρά, ἀλλὰ μὲ ὅλην αὐτῆς τὴν πρωτόγονον ἀγριότητα, ἡ σκοτεινότης ἐνσάρκωσις τοῦ κυριαρχοῦντος τότε πνεύματος τῆς ἐποχῆς του. Κληρονομήσας ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου τὰς λῃστρικὰς παραδόσεις, διήνυσε τὴν νεανικήν του ἡλικίαν καὶ ἠνδρώθη λῃστεύων. Συλληφθεὶς ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπήχθη δέσμιος εἰς τὸν Κοὺρτ-πασᾶν, διοικητὴν Μπερατίου, ἔχοντα ἀπὸ τοῦ 1760 τὴν ἐποπτείαν τῶν διόδων εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κοὺρτ-πασᾶς, λυπηθεὶς τὴν νεότητά του, τὸν συνεχώρησε καὶ τὸν ἀπέλυσεν, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐνόρκους ὑποσχέσεις, ὅτι θὰ ἐγκατέλειπε τὸν λῃστρικὸν βίον. Ἀπὸ τοῦ 1764 ἡ θέσις του ἐνισχύθη διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ διοικητοῦ Δελβίνου Καπλὰν-πασᾶ. Διὰ σειρᾶς δολοφονικῶν πράξεων καὶ ραδιουργιῶν παρὰ τῇ Πύλῃ κατέστη κύριος τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου· τοσοῦτον δὲ προήγετο ἡ φήμη του, ὥστε ἡ Πύλη ἐν ἔτει 1783 ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ τοπικῇ ἀρχῇ Ἰωαννίνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πασᾶ Καλοῦ μέχρι τοῦ 1788 ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναρχία. Ἕκαστος ἠδύνατο νὰ ἀντιποιῆται τὸ δικαίωμα αὐτοχειροτονήτου διοικητοῦ καὶ ἐκδιώκων τὸν προκάτοχόν του ἀνεγνωρίζετο ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ὑπὸ τοῦ διβανίου ὡς νόμιμος διοικητής. Κατόπιν, ἀνίσχυρος ὢν πρὸς περιστολὴν τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν φεουδαρχῶν, ἠναγκάζετο νὰ προσεταιρίζεται τὴν ἑτέραν τῶν διαμαχομένων μερίδων, πρὸς διαιώνισιν τῆς ἀναρχίας. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς, ἐποφθαλμιῶν τὸ πασαλίκιον Ἰωαννίνων, προῆγε διαφοροτρόπως τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχικὴν κατάστασιν. Ἐφρόντιζε νὰ ἐξάπτῃ τὰ πάθη μεταξὺ τῶν συγκρουομένων μπέηδων τῆς πόλεως καὶ ἀπέστελλε συμμορίας Ἀλβανῶν πρὸς λῄστευσιν τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἵνα λάβῃ πρόνοιαν πρὸς ἐγκαθίδρυσιν ἰσχυρᾶς τοπικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Τὸν Σουλεϊμὰν πασᾶν, διοικητὴν εἰς τὸ σαντζάκιον Ἰωαννίνων, ἀποθανόντα τῷ 1786 διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου ἀστυνόμος Ἀλιζὸτ-ἀγᾶς, κατορθώσας διὰ τῆς εὐνοούσης αὐτὸν χήρας τοῦ προκατόχου του νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν ἰσχυρᾶς μερίδος τῶν μπέηδων τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-πασᾶς, κατορθώσας δι' ἐνεργειῶν του ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ λάβῃ καὶ τὸ πασαλίκιον Ἰωαννίνων (1788), εἰσῆλθεν ἀπροσδοκήτως μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ματαιώσας πᾶσαν ἐναντίον του τοπικὴν ἀντίδρασιν. Καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐπελήφθη εὐθὺς μετὰ πάσης δραστηριότητος τῆς ἐπιβολῆς τῆς τάξεως. Συντρίβων ἀλλεπαλλήλως τοὺς ἰσχυροὺς φεουδάρχας καὶ προσεταιριζόμενος διὰ παντοίων μέσων, ἰδίᾳ διὰ τοῦ ἀργυρίου, τὰ ἀτίθασα στοιχεῖα τῶν Τόσκηδων καὶ τῶν Λιάπηδων, ὄχι μόνον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του χώραν ἐπέβαλε τὴν κυρίαρχον θέλησίν του, ἀλλὰ καὶ ἀπέσπασε βαθμηδὸν ὁλοκλήρους ἐπαρχίας ἐκ τῶν γειτονικῶν σαντζακίων, προσαρτῶν φαινομενικῶς αὐτὰς εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Πύλης διαπιστευθεῖσαν εἰς αὐτὸν χώραν, πράγματι δὲ διαθέτων τὰ κατ' αὐτὰς καὶ διαχειριζόμενος ὡς ἀπόλυτος κύριος. Καὶ ἐνῷ ἁπανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐβασίλευεν ἡ ἀναρχία, ἡ ἀσφάλεια ἐν Ἠπείρῳ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ὑπῆρξε παραδειγματική. Παγιωθείσης τῆς ἀσφαλείας, ἤρξατο ἐκ παραλλήλου ἐντατικὴ τῆς γῆς καλλιέργεια, ὥστε, κατὰ τὸν γεωγράφον Μελέτιον, ὄχι μόνον τὴν ἰδίαν ἐπάρκειαν ἐξησφάλιζε τότε ἡ Ἤπειρος, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογον ἐξαγωγήν. Ἔχων διαρκές του μέλημα τὴν παγίωσιν τοῦ κράτους του ἁπανταχοῦ τῆς Ἠπείρου, ἐπεδίωξε πεισμόνως, ἐπινευούσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς Πύλης, τὴν κατάργησιν τῆς ὑφισταμένης αὐτοδιοικήσεως τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν. Ἡ ὑποδούλωσις καὶ ἡ ταπείνωσις παντὸς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του διατελοῦντος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς αἱματηροτάτους ἀγῶνας. Ἀπὸ τοῦ 1791 ἤρχισεν ἀποσχολοῦσα αὐτὸν ἡ κατάκτησις τοῦ Σουλίου καὶ τῆς παραλιακῆς λωρίδος, τῆς ἐξαρτωμένης ἐκ τοῦ καθεστῶτος τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐν ἔτει 1792, ἐκστρατεύσας τὸ πρῶτον μετὰ 10.000 Ἀλβανῶν ἐναντίον τοῦ Σουλίου ὑπέστη πανωλεθρίαν, ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀναβάλῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον νέαν κατ' αὐτοῦ ἐπιχείρησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου κατεσκεύασε καὶ στολίσκον. Τῷ 1798, ἐπωφελούμενος τῆς δυσαρεσκείας τῆς Πύλης πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ἐπιχειρεῖ τὴν κατάληψιν τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων κατεχομένης παραλιακῆς λωρίδος. Προσβαλὼν τὴν Χιμάρραν ἐγένετο κύριος τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ κατόπιν ἄγων στρατὸν 4.000 ἐβάδισε πρὸς κατάληψιν τῆς Πρεβέζης. Ἡ σύγκρουσις μετὰ τῶν Γάλλων ἐγένετο παρὰ τὴν Νικόπολιν τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1798, καθ' ἣν οὗτοι μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἐκάμφθησαν. Οἱ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ ἐκ τῶν κατοίκων βοηθήσαντες τοὺς Γάλλους κατεσφάγησαν, ἡ δὲ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ. Μετὰ δύο ἔτη ὑπήχθη καὶ ἡ λωρὶς αὕτη ὑπὸ τὴν ρωσικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ συγχρόνως παρεχωρεῖτο διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνίας τῆς 9 Μαΐου 1800 μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας εἰς τὴν δευτέραν, ἀναγνωρισθείσης εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὸ ἁρμοστὴν ἀποστελλόμενον ὑπὸ τῆς Πύλης. Ἐπωφελούμενος ὁ Ἀλῆ πασᾶς τοῦ ἐκραγέντος Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου κατέλυσε τῷ 1807 τὴν ἐλευθέραν ταύτην πολιτείαν, καταλαβὼν τὰς πόλεις αὐτῆς πλὴν τῆς Πάργας.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1800 ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Σουλίου, ἄγων στρατὸν ἐκ 12.000 Ἀλβανῶν. Πᾶσαι ὅμως αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους ἐπιθέσεις ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, βλέποντες οἱ πολλαχοῦ τῆς Ἠπείρου ἰσχύοντες Μωαμεθανοὶ ὅτι ὑποτασσομένου τοῦ Σουλίου οὐδεμία δύναμις ἦτο πλέον ἐν Ἠπείρῳ ἱκανὴ νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν, ἀπεφάσισαν νὰ συνασπισθοῦν περὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ ἐνισχύσουν οἰκονομικῶς αὐτοὺς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος. Ταῦτα πληροφορηθεὶς ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κα-

Digitized by Google

γώρθωσε διὰ τοῦ χρυσίου καὶ δολίων ὑποσχέσεων νὰ διασπάσῃ τὸν συνασπισμόν. Καὶ συγκεντρώσας πολυπληθῆ στρατιὰν εἰσέβαλε τὸ τρίτον εἰς τὸ Σούλιον. Οἱ Σουλιῶται ἀντέστησαν νικηφόρως ἐπ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος εἰς τὰς λυσσώδεις τῶν Ἀλβανῶν ἐπιθέσεις. Ἀλλὰ πάσχοντες ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1803 τὰ πάνδεινα, ἰδίως ἐκ τῆς δίψης, διότι οἱ περιζώσαντε αὐτοὺς ἐχθροὶ διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γούση εἶχον καταλάβει τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, κατέλιπον διὰ συνθήκης κυρωθείσης τῇ 12 Δεκεμβρίου 1803 τὴν πατρίδα των, καταφυγόντες, ὅσοι ἐξ αὐτῶν περιεσώθησαν καθ' ὁδόν, εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἡ καταδάμασις τῶν Σουλιωτῶν εὐηρέστησεν ὑπερβολικὰ τὴν Πύλην καὶ προήγαγε τὸν Ἀλῆ-πασᾶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρούμελη βαλεσῆ. Ὁ Ἀλῆς κατόπιν τῆς ἐπιβολῆς ἁπανταχοῦ τῆς κυριαρχίας του δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ τὴν Πάργαν ἐλευθέραν ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του καὶ ἀπεφάσισεν ἐν ἔτει 1814 νὰ τὴν καταλάβῃ διὰ πραξικοπήματος. Ἐξαπέστειλεν ἐναντίον αὐτῆς, φρουρουμένης ὑπὸ 250 Γάλλων, 6000 Ἀλβανούς, διατάξας συγχρόνως τὸν εἰς Πρέβεζαν στολίσκον του νὰ πολιορκήσῃ αὐτὴν κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ἡ ἀποσταλεῖσα δύναμις ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Παργηνῶν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἤρχισε διαπραγματευόμενος μετὰ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις προξενικῶν ἀρχῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, πρὸς εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἀνῆκε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1800 εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Οἱ Παργηνοί, φοβούμενοι συνεννόησιν τῶν Γάλλων μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀνεγνώρισαν, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Κάμπελ, τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, ὑψώσαντες τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε βραδύτερον τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἁρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου μισέλληνος Μαῖτλανδ. Καὶ πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν Παργηνῶν ἐγνώσθη τῷ 1817, ὅτι ὑπεγράφη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας συνθήκη, δι' ἧς ἡ Πάργα παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ κάτοικοι ὑπεχρεοῦντο ν' ἀναχωρήσουν ἐκ τῆς πατρίδος των, ἀποζημιούμενοι διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν περιουσιῶν των. Τὴν ἀποζημίωσιν κατέβαλεν ὁ Ἀλῆς, συμποσουμένην εἰς 150.000 φράγκων, εἰσπράξας πολὺ πλείονα τούτων, δι' ἐπιβολῆς ἐκτάκτου φορολογίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ἐπικρατείας του. Τῇ 28ῃ Ἀπριλίου 1819 ἀνυψώθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Πάργας ἡ τουρκικὴ σημαία. Ἀπὸ τοῦ 1810 ὁ Ἀλῆ-πασᾶς εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὸ ὕπατον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Τὸ κράτος του περιελάμβανε τὴν Πελοπόννησον, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Βελῆ, ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, πρὸς δὲ καὶ διαμερίσματα τῆς Δ. Μακεδονίας, τουτέστι πληθυσμὸν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου. Τὸ κέντρον τοῦ κράτους τούτου ἦτο ἡ Ἤπειρος καὶ φυσικὸν ἦτο παρ' ὅλας τὰς πιέσεις τοῦ Ἀλῆ νὰ ἀκμάσῃ ἐν αὐτῇ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία καὶ νὰ αὐξηθῇ ὁ ἰδιωτικὸς πλοῦτος. Μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Μοναστήριον τρίτη πόλις εἰς πληθυσμὸν καὶ εἰς πλοῦτον ἤρχοντο τὰ Ἰωάννινα. Ἀλλ' ὅμως, πλὴν τῆς περιφερείας τοῦ Ζαγορίου, ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευομένων Ζαγορησίων καὶ τοῦ Ἀλεξ. Νούτσου, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν, πάντα τὰ ἄλλα εὔφορα χωρία ὑπὸ διαφόρους προφάσεις ἐγένοντο ἰδιοκτησία του. Ὑπὲρ τὰ 400 ἦσαν τοιαῦτα μόνον ἐν Ἠπείρῳ. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν τὰ κτήματα πάντων, ὅσοι περιπεσόντες εἰς τὴν δυσμένειάν του κατεδιώχθησαν. Οἱ ὑπήκοοί του ἦσαν μὲν ἐν ἀπολύτῳ ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τῶν κακοποιῶν στοιχείων, ἀλλ' ἡ κεφαλή των, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ περιουσία των ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ αὐθέντου. Οὐδεμία ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὑπ' αὐτῶν πώλησις γαιῶν, ἐὰν δὲν κατεβάλλετο εἰς αὐτὸν τὸ δέκατον τοῦ τιμήματος. Ἀνηγόρευεν ἑαυτὸν γενικὸν κληρονόμον πάντων, ὅσοι ἀπέθνησκον ἄνευ ἀρρένων ἀπογόνων. Οἱ ἐν τῇ ξένῃ ἐμπορευόμενοι Ἠπειρῶται, μὴ τολμῶντες νὰ πατήσουν τὸν πόδα των εἰς τὸ πάτριον ἔδαφον, ἐγήρασκον ἐκεῖ καὶ ἀπέθνῃσκον. Ἀλλ' ἀποθνῄσκοντες ἠναγκάζοντο νὰ ἀφήσουν εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν διὰ τῆς διαθήκης των μέρος τῆς περιουσίας των· ἄλλως οἱ ἐν Ἠπείρῳ συγγενεῖς των δὲν ἔμενον ἀνενόχλητοι. Οἱ ἰδιοκτῆται τῶν διαρπαζομένων γαιῶν καὶ οἱ ἐκπατριζόμενοι βιαίως Ὀθωμανοὶ καὶ Χριστιανοὶ κάτοικοι μεταβαίνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν διεμαρτύροντο παρὰ τῇ Πύλῃ κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ Ἀλῆ, ἐνισχύοντες τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ του Πασόμπεη. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ Πύλη ἔβλεπεν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀνήσυχος τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1812 ἤρχισε νὰ περικόπτῃ τὴν δύναμίν του διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς διοικήσεως τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ του Βελῆ καὶ μετά τινα ἔτη τῆς Θεσσαλίας. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ἀλῆς δὲν ἔμενεν ἀδιάφορος πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας τῆς Πύλης καὶ ἤρχισε προσοικειούμενος περισσότερον τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας συνετελεῖτο οὕτως ἀκωλύτως εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειάν του. Αὐτὴ ἡ αὐλή του ἐγένετο μέγα ταύτης φυτώριον. Ἐκεῖ συνηντῶντο οἱ ἄνδρες τοῦ Γένους, οἱ διαπρέποντες εἰς τὰ γράμματα, τὴν πολιτικὴν τέχνην, τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν. Ἐκ τῶν μαχίμων χριστιανικῶν διαμερισμάτων πλείστους εἶχεν ἀρχηγοὺς ἐν τῷ στρατιωτικῷ αὐτοῦ οἴκῳ. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Ἰωάννινα ὁ Χριστ. Οἰκονόμου ἐκ μέρους τῶν Φιλικῶν, πρὸς μύησιν τοῦ ἀδελφοῦ του Μάνθου καὶ τοῦ ἄλλου χριστιανικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἀλῆ. Τότε μυηθεὶς καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης διέδωκε ταχέως τὸ μυστικὸν μεταξὺ τῶν ὁπλαρχηγῶν, τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προεστώτων, διακηρύττων πανταχοῦ τὰ περὶ μελλούσης ἐπαναστάσεως. Ὁ δὲ Χρ. Περραιβός, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν Φιλικῶν εἰς τὸ Σούλι, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ τῆς ἐξεγέρσεώς του, ἐπεκοινώνησεν, ὡς ἀναφέρει, μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, διὰ τοῦ Ἀλεξ. Νούτσου καὶ τοῦ Κώστα Γραμματικοῦ ἐκ Βουρμπιάνης.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1820 ὁ Μαχμοὺτ ὁ Β' ἐξέδωκε χάτι-σερίφ, διὰ τοῦ ὁποίου διεκήρυττε τὸν Ἀλῆν ἔνοχον προδοσίας καὶ προγεγραμμένον, ἐὰν ἐντὸς 40 ἡμερῶν δὲν ἐνεφανίζετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἐκπνευσάσης τῆς προθεσμίας διωρίσθη πασᾶς Ἰωαννίνων καὶ Δελβίνου ὁ Ἰσμαὴλ Πασόμπεης καὶ στρατάρχης τῆς κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἐκστρατείας, διαταχθέντων καὶ ἑτέρων ἑπτὰ πασάδων, ἵνα συνεκστρατεύσουν μετ' αὐτοῦ. Τὸ οἰκοδόμημα της ἀνομίας ἤρχισε μετ' ὀλίγον πανταχόθεν σειόμενον. Ἡ σοβοῦσα πανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας του ἀντίδρασις ἐξεδηλώθη. Οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του τὸν ἐπρόδωσαν, ἰδίως ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης. Καὶ αὐτοὶ οἱ υἱοί του, Μουκτὰρ καὶ Βελῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πύλης. Προσεπάθησε νὰ στηριχθῇ καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἁρματολῶν, διατάξας αὐτοὺς νὰ καταλάβουν ἐπικαίρους θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' οὗτοι, μεμυημένοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐπεδίωκον νὰ παρατείνουν τὸν ἐμφύλιον ὀσμανικὸν πόλεμον, παρὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτὸν δι' ἀποφασιστικῆς μετὰ τοῦ Ἀλῆ συμπράξεως. Οἱ Σουλιῶται, λαβόντες παρὰ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπεη τὴν ὑπόσχεσιν τῆς παραδόσεως τοῦ Σουλίου, ἔσπευσαν εἰς τὸ σουλτανικὸν στρατόπεδον ἐκ Κερκύρας. Δὲν ἐβράδυναν ὅμως ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι αἱ διδόμεναι εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις ἦσαν ἀπατηλαὶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διαπραγματευθοῦν μετὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τὴν παράδοσιν τῆς ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του κατεχομένης πατρίδος των, ἐπὶ ἀποσκιρτήσει αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου στρατοπέδου. Συνομολογηθείσης μεταξύ των συμμαχίας τῇ 6ῃ Δεκεμβρίου 1820 ἐγκατέλιπον τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ὄχι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἀλῆ, ἀλλ' ἵνα δώσουν τὸ σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως. Παραλαβόντες το Σούλι καὶ κατόπιν τὴν Κιάφαν παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὰ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλῆ Μοῦρτο-Τσάλλη, διώρισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην καὶ ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην, συμμαχήσαντες καὶ μετὰ πολλῶν Τουρκαλβανῶν φίλα πρὸς τὸν Ἀλῆ φρονούντων. Ἐκεῖ ἔλαβον διὰ τοῦ Χρ. Περραιβοῦ ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου ἀπὸ 7ης Ὀκτωβρίου 1920, ἀναφέρουσαν, ὅτι «ἡ προσκλητικὴ σάλπιγξ τῆς πατρίδος ἐντὸς ὀλίγου μέλλει νὰ ἠχήσῃ». Συγχρόνως ἐπέπεσον κατὰ τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν πολεμίων. Παρὰ πάντων ἐγκαταλειπόμενος ὁ Ἀλῆς, περιώρισε τὴν ἄμυνάν του ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα ἤρχισαν ἐκχυνόμενα πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, λαβόντες ὅ,τι ἕκαστος ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ, ἐξεκένωσαν αὐτὴν τραπέντες πρὸς τὸ Ζαγόρι καὶ τὰ Κούρεντα ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἐπικειμένων ἐχθροπραξιῶν. Παρατεινομένης τῆς πολιορκίας, ἡ Πύλη ἔπαυσε τῆς στραταρχίας τὸν Ἰσμαὴλ Πασόμπεην καὶ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821, τὸν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου Χουρσὶτ πασᾶν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σουλιῶται συνῆπτον μάχας ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῶν ἀποσταλεισῶν δυνάμεων τοῦ Χουρσίτ. Τῇ δὲ 17 Σεπτεμβρίου κατήγαγον λαμπρὰν νίκην εἰς Πέντε Πηγάδια, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Δράκου καὶ τοῦ συμμάχου Ἄγω Μουχουρδάρη, κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐλθόντος μετὰ 3000 πεζῶν καὶ 500 ἱππέων πρὸς κατάληψιν τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως. Ἀλλ' οἱ Τουρκαλβανοί, πεισθέντες ὅτι οἱ Σουλιῶται ἐμάχοντο δι' ἄλλους σκοπούς, ξένους πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ, διέλυσαν τὴν μετ' αὐτῶν συμμαχίαν. Ἐξοντωθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ὁ Χουρσὶτ ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων φρουρίων τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Ρηνιάσσης. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν ἐναντίον αὐτῶν πολυαρίθμους δυνάμεις ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην καὶ τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην. Πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν κατέφθασεν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ 500 Μανιατῶν, στρατοπεδεύσας μετὰ τοῦ Σουλιώτου Λάμπρου Βεΐκου ἐν τῷ λόφῳ τῆς Ἁγίας Ἑλένης πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Μαυροκορδᾶτον σῶμα μετὰ τῆς φάλαγγος τῶν Φιλελλήνων στρατοπεδεῦσαν εἰς τὸ χωρίον Πέτα. Ὁ Ὀμὲρ καταλιπὼν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην ἐπέπεσε τῇ 30 Ἰουνίου κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Μαυροκορδάτου, μετὰ τῶν ἐν Ἄρτῃ στρατοπεδευόντων Ἰσμαὴλ πασᾶ καὶ Ρεσὶτ πασᾶ Κιουταχῆ, ἐπενεγκὼν εἰς τὸ σῶμα μεγάλην καταστροφήν. Κατὰ τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ Βεΐκου ἐστάλη πολυπληθὴς δύναμις ὑπὸ τοὺς Χασὰν πασᾶν καὶ Μεχμὲτ πασᾶν. Φονευθέντος τοῦ τελευταίου, οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ νίκη ἀπέβη πικρά, διότι ἐφονεύθη ὁ γενναῖος Μαυρομιχάλης ὑπὸ κεκρυμμένου Ἀλβανοῦ, ὅπερ ἠνάγκασε τοὺς Μανιάτας νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἤπειρον. Οἱ Σουλιῶται ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀλλὰ πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν διὰ συνθηκολογήσεως πρὸς τὸν Ὀμὲρ πασᾶν νὰ ἀπέλθουν ἐλεύθεροι εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Τὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐκλείψαντος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἡ Ἤπειρος ἐβυθίσθη εἰς δεινὴν ἀναρχίαν. Τὸ πασαλίκιον αὐτῆς ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ εἰς τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην. Ἀλβανικὰ στίφη ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐν οἷς ὁ διαβόητος Σιλιχτὰρ Μπόττα, περιερχόμενα τὰς ἐπαρχίας Πωγωνίου, Ζαγορίου καὶ Κονίτσης ἀπεγύμνωνον αὐτάς, ἐκδηλοῦντα τάσεις στασιαστικὰς κατὰ τῆς Πύλης καὶ συγκρουόμενα μετὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Τὸν Ὀμὲρ πασᾶν διεδέχθη τῷ 1825 ὁ Ρεσὶτ Μεχμὲτ πασᾶς Κιουταχῆς, ἀναδειχθεὶς στρατάρχης τῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκστρατείας μὲ εὐρύτατα δικαιώματα πρὸς συγκρότησιν ἱκανοῦ στρατοῦ διὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπιστρέψας ἐκ τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας εἰς Ἰωάννινα εὑρέθη πρὸ γενικῆς τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτῶν ἐξεγέρσεως, ζητούντων τοὺς μισθούς των. Αὐθωρεὶ συνέλαβε τὸν ἀρχηγὸν τῆς κινήσεως Ἰσμαὴλ βέην καὶ ἐθανάτωσεν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ διοικητηρίου. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1829 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος ἐναντίον τοῦ ἐπελαύνοντος εἰς τὰ τουρκικὰ ἐδάφη ρωσικοῦ στρατοῦ. Συναφθείσης τῆς μετὰ τῆς Ρωσίας εἰρήνης, κατῆλθε τῷ 1830 εἰς Μοναστήριον μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς κακουργίας τῶν Ἀλβανῶν. Ἐκάλεσεν ὅθεν πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν μὲ τὴν πρόφασιν νὰ πληρώσῃ τοὺς καθυστερουμένους μισθούς των. Τούτων προσελθόντων διέταξε τὴν 30 Ἰουλίου τὴν ἐκτέλεσιν γυμνασίων, ὅπου προσῆλθον πάντες ἀθρόοι. Ἐνῷ ἐθεῶντο τὰ γυμνάσια ἀμέριμνοι, ἔστρεψεν ἐναντίον των τὰ ὅπλα καὶ τὰ τηλεβόλα, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐξ αὐτῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνέπνευσε μέγαν τρόμον εἰς τοὺς Ἀλβανούς, οἵτινες τραπέντες πρὸς τὴν Ἀλβανίαν συνεσπειρώθησαν περὶ τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν, βαλῆν τῆς Σκόδρας, ὅστις συγκεντρώσας στρατὸς 40.000 ἐβάδισε κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ὁ Ρεσὶτ πασᾶς ἀνέμενεν αὐτὸν παρὰ τὸν Περλεπέν, ὅπου γενομένης μάχης ἐνικήθη ὁ Μουσταφᾶ-πασᾶς καὶ ἐτράπη εἰς Σκόδραν, ἐγκλεισθεὶς εἰς τὸ φρούριον αὐτῆς. Μετὰ πολιορκίαν ἑνὸς μηνὸς παρεδόθη καὶ ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς βοήθειαν τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ ἐκινήθησαν καὶ οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς Τσαμουργιᾶς, οἵτινες συγκροτήσαντες σῶμα ἐκ 2000 ἀνδρῶν κατέλυσαν τὰς τοπικὰς ἀρχὰς καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Κατ' αὐτῶν ἀντεπεξῆλθεν ὁ Ἰμὴν πασᾶς, βαλῆς Ἰωαννίνων, υἱὸς τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ, γενομένης δὲ μάχης τῇ 3 Ἰουλίου 1830 παρὰ τὴν Βελτσίσταν ἡττήθησαν οἱ Τσάμηδες καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Προχωρήσας ὁ Ἰμὴν πασᾶς εἰς Τσαμουργιὰν ἐπέβαλε τὸ κράτος τοῦ νόμου, ἐκτοπίσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ δημεύσας τὰς περιουσίας των. Ὁ Σιλιχτὰρ Μπόττα κατόπιν τῶν γεγονότων τοῦ Μοναστηρίου ἐπέστρεψεν εἰς Μπότταν. Ὀχυρωθεὶς εἰς τὸ φρούριον ἐπὶ τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους Μελισίνι παρὰ τὸ Λεσκοβίκι, ἠμύνετο κατὰ τοῦ καταφθάσαντος πρὸς καθυπόταξιν αὐτοῦ στρατοῦ. Μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἐπετράπη εἰς αὐτόν, κατόπιν συνθηκολογήσεως, νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῶν οἰκείων του εἰς Κέρκυραν. Κατόπιν τῆς συστηματικῆς ταύτης διώξεως τῶν ἀτάκτων στοιχείων εἰσήρχετο βαθμηδὸν ἡ Ἤπειρος εἰς ὁμαλὸν βίον μετὰ πολυετῆ δοκιμασίαν. Τὸ καθεστὼς τῶν αὐτονόμων διοικήσεων κατὰ περιοχάς, καταργηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δὲν ἐπανῆλθε μὲν πλέον, ἀλλ' ὁ ἐσωτερικὸς βίος τῶν κοινοτήτων παρέμενε πάντοτε ἐλεύθερος, ρυθμιζόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους μητροπολιτῶν καὶ τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, τῆς δὲ γενικωτέρας ἐθνικῆς πολιτικῆς κέντρον καθίσταται πλέον τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854. Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1854, ἀλλεπάλληλα γεγονότα πιέσεων καὶ διαρπαγῶν γενόμενα εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἄρτῃ, Πρεβέζῃ καὶ Ἀργυροκάστρῳ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου, ἐξημμένου ἐκ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐξήγειραν τοσοῦτον τὸν χριστιανικὸν πληθυσμόν, ὥστε τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου 1854, συνελθόντες οἱ πρόκριτοι τοῦ Ραδοβιζίου ἐκήρυξαν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ καθεστῶτος. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ κίνημα ἐξηπλοῦτο εἰς τὰ διαμερίσματα Ραδοβιζίου, Τζουμέρκων καὶ Λάκκας Σουλίου. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαναστάσεως κατέφθασεν ἐξ Ἑλλάδος σῶμα ἐκ

Digitized by Google

2000 ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Σ. Καραϊσκάκην καὶ Θ. Γρίβαν. Ἀποκρούσαντες τὰς ἐπελθούσας τουρκικὰς δυνάμεις εἰς Δημαριό, ἀπώθησαν αὐτὰς πρὸς τὴν Ἄρταν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησαν. Ἐνισχυθέντες ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐθελοντῶν ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἀνῆλθον εἰς 4000. Τμῆμα τῆς δυνάμεως ταύτης κατέλαβε τὰς μεταξὺ Ἄρτης καὶ Πρεβέζης δεσποζούσας θέσεις, ἕτερον ἔλαβε τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἄγουσαν, καὶ τρίτον πρὸς τὴν Πίνδον, ἵνα διακόψῃ τὰς μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου συγκοινωνίας. Τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1000 Τοῦρκοι ἔφεδροι ἐξεκίνησαν ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ ἐντοπίων ὁπλαρχηγῶν. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ἕτερον τουρκικὸν τάγμα ἐξ 800 ἀνδρῶν, κατερχόμενον ἐκ Τζουμέρκων πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἄρτῃ πολιορκουμένων. Ἕτερον ἐκ 300 ἀνδρῶν, μεταβαῖνον ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἄρταν, ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὸν Λοῦρον καὶ μετά τινας ἡμέρας παρεδόθη. Ἀλλὰ τῇ 22 Φεβρουαρίου κατέφθασαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπικουρίαι ἐκ 3000 ἀνδρῶν καὶ πυροβόλων καὶ ἀποβιβασθεῖσαι εἰς Σαλαώραν εἰσέρχονται ἐκεῖθεν νύκτωρ εἰς Ἄρταν. Παρὰ τὴν σημαντικὴν ὅμως ἐνίσχυσιν ταύτην οἱ ἐπαναστάται κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν τὰς περὶ τὴν Ἄρταν θέσεις των. Τὸ ἐκ 300 ἀνδρῶν τμῆμα ὑπὸ τὸν Θ. Γρίβαν, τὸ σταλὲν πρὸς τὴν Πίνδον, διελθὸν τὴν γέφυραν τῆς Πλάκας ἔφθασε τῇ 24ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Κουτσολιό. Κατ' αὐτοῦ ἀπεστάλη ἐξ Ἰωαννίνων δύναμις ἐκ 1000 πεζῶν καὶ 200 ἱππέων. Πολιορκηθὲν ὑπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ἐντὸς οἰκίας τινὸς ἐκινδύνευε νὰ ζωγρηθῇ. Σῶμα ὅμως ἐκ 400 Λακκιωτῶν ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ζῆκον, σπεῦσαν πρὸς βοήθειαν, κατέλαβε τὴν ὑπερκειμένην ἐκκλησίαν καὶ ἔβαλε κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες μὴ κατορθώσαντες μέχρι τῆς νυκτὸς νὰ καταλάβουν τὴν οἰκίαν ἀπεχώρησαν εἰς Ἰωάννινα. Τὴν ἑπομένην ὁ Γρίβας κατηυθύνθη πρὸς τὸ Μέτσοβον, τὸ ὁποῖον καὶ κατέλαβε μετὰ τοῦ σώματος Κόκκαλη. Μετά τινας ἡμέρας καταφθάσασα δύναμις ἐκ 2500 ἀνδρῶν ἐπετέθη κατ' αὐτῶν τῇ 23ῃ Μαρτίου. Οἱ ἐπαναστάται, ὀχυρωθέντες εἰς διαφόρους οἰκίας καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀντέστησαν ἐπὶ δύο ἡμέρας, καθ' ἃς ἔπεσαν περὶ τοὺς 100 ἐξ αὐτῶν καὶ 500 Τοῦρκοι. Τὴν 27ην ἀποσύρονται ἐκ τοῦ αὐχένος τοῦ ζυγοῦ πρὸς τὸ Μαλακάσι. Οἱ Τοῦρκοι εἰσελθόντες εἰς τὸ Μέτσοβον τὸ ἐπυρπόλησαν. Ἐν Ἄρτῃ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πᾶσαι τῶν Τούρκων αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔξοδον ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, τελούντων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. Ἀλλὰ κατόπιν ἐμφιλοχωρήσασαι διχόνοιαι μεταξὺ τῶν ὁπλαρχηγῶν παρέλυσαν πᾶσαν συνοχήν. Τούτου ἐπωφεληθέντες οἱ Τοῦρκοι διέλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔκτοτε ὁλόκληρον τὸ κίνημα ἐξεφυλίσθη περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου. Ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν ὕπαιθρον μεγάλαι καταστροφαί. Πολλαὶ δεκάδες χωρίων ἠρημώθησαν ὑπὸ τῶν διατρεχόντων τὴν χώραν ἀλβανικῶν στιφῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐνοχῆς των εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, χιλιάδες δὲ γυναικοπαίδων γυμνῶν καὶ λιμωττόντων συνέρρευσαν ὡς ἐκ τούτου ἐν Ἰωαννίνοις.

Τὸ κίνημα τοῦ 1878 καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Ἄρτης. Αἱ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπελαύνουσαι ἐν ἔτει 1877—1878 ρωσικαὶ στρατιαὶ ἐκράτουν πάλιν ἐν ζωηρᾷ συγκινήσει τὰ πνεύματα τῆς χερσονήσου. Ἡ Πύλη, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ὑπεδαύλιζε τοπικὰς ἐξεγέρσεις τῶν Ὀθωμανῶν, ἵνα μεταχειρισθῇ ταύτας ὡς πρόσχημα ἀντιδράσεως κατὰ πάσης ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων περὶ ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἤπειρον, ἐνῷ ἡ Ἑλλάς, ταλαντευομένη μεταξὺ δύο ἀντιρρόπων ρευμάτων, παρέμενεν ἀναποφάσιστος. Πρὸ τοιαύτης καταστάσεως εὑρισκομένη ἡ ἐν Ἀθήναις κεντρικὴ διεύθυνσις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης τῶν Ἠπειρωτῶν, προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν συγκροτήσεως καὶ ἀποστολῆς ἀνταρτικοῦ σώματος ἐν Ἠπείρῳ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν μιᾶς εὐρυτέρας τοπικῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως. Μὴ τυχοῦσα ὅμως ἐπισήμου ἐνισχύσεως, ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀποστολὴν σώματος ἐκ 460 ἀνδρῶν, ἐνθουσιωδῶν νέων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὸν μοίραρχον Στεφανίδην. Τὸ σῶμα τοῦτο, ἀποβιβασθὲν τὸ μεσονύκτιον τῆς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1878 εἰς Ἤπειρον, ἔναντι τῆς βορείας ἄκρας τῆς Κερκύρας, προὐχώρησε καταλαβὸν τὸ χωρίον Λυκούρσι καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Τὴν ἑπομένην κατέλαβε τὰς μονὰς Ἁγίων Σαράντα καὶ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὰ πλησιόχωρα Τσούκαν καὶ Πύργους τῆς Γκιάστας. Μετὰ πενθήμερον, τμῆμα τοῦ σώματος μετέβη εἰς Δίβρην πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἀποτυχὸν τοῦ σκοποῦ διεσκορπίσθη καὶ διελύθη. Τὴν 23ην ἰσχυρὰ ἐχθρικὴ δύναμις ἐκ δύο ταγμάτων, 200 ἱππέων καὶ 4 πυροβόλων, ὥρμησε κατὰ τῶν ἐν Γκιάστῃ καὶ τῇ μονῇ τῶν Ἁγίων Σαράντα ἐπαναστατῶν, οἵτινες ὑποχωρήσαντες εἰς Λυκούρσι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς πολλοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐτράπησαν εἰς τὰ Ἑξαμίλια, ἐξ αὐτῶν δὲ 124 ἐζωγρήθησαν καὶ 110 κατώρθωσαν νὰ διαπεραιωθοῦν δι' ἀτμακάτων καὶ λέμβων εἰς Κέρκυραν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέπλεεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἁγίων Σαράντα τὸ τουρκικὸν πολεμικὸν «Μαχμουδιέ», φέρον 500 ἄνδρας. Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 24ης οἱ εἰς Λυκούρσι ἐναπομείναντες ἤρξαντο ἰσχυροῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἀποβιβαζομένου τουρκικοῦ τάγματος, ἀλλὰ περὶ τὴν 8ην πρωϊνὴν βλέποντες τὸ μάταιον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως ἀπεχώρησαν καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν μεθόριον.

Καταπαύσαντος τοῦ πολέμου, αἱ ἀποφάσεις τοῦ Βερολινείου συνεδρίου ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις εἶχον χαρακτῆρα δυνητικὸν καὶ οὐχὶ κατηγορηματικόν. Εἰδικῶς διὰ τὴν Ἤπειρον τὸ μὲν ΙΓ' πρωτόκολλον ἀνέφερεν, ὅτι «ἡ νέα *δροθεσία δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ροῦν τοῦ Θυάμιδος*» (Καλαμᾶ), ἡ δὲ συνθήκη, ὅτι, εἰς ἣν περίπτωσιν τὰ δύο ἐνδιαφερόμενα μέρη δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ συμφωνήσουν, αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἐπεφύλασσον εἰς ἑαυτὰς τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρουν τὴν μεσολάβησίν των. Ταῦτα βλέπουσα ἡ Τουρκία ὑπεκίνησε τεχνητὴν ἐξέγερσιν τῶν Τουρκαλβανῶν κατὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Ἐνῷ δὲ ἡ Εὐρώπη ραθύμως ἐνήργει πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεών της, συνήρχετο ἐν Πρισρένῃ τουρκαλβανικὸν συνέδριον, ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν ἀποφάσεων εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν Ἤπειρον, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τουρκικοῦ ὑπομνήματος, δι' οὗ ἰσχυρίζετο ἡ Πύλη, ὅτι παραχωρουμένης τῆς βερολινείου γραμμῆς, θὰ προεκαλεῖτο ἐξέγερσις 600 χιλιάδων Τόσκηδων καὶ ἑνὸς ἑκατομμυρίου Γκέγκηδων, ἐπιφέρουσα νέαν ἀνάφλεξιν εἰς τὴν χερσόνησον. Τοῦ συνεδρίου μετεῖχον καὶ πολλοὶ κρατικοὶ ὑπάλληλοι. Ὁ δὲ κυριώτερος τούτου μοχλός, ὁ Σέχης-Μουσταφᾶς ἐκ Καλκανδηλῆ, εἶχεν ἐλευθέραν εἴσοδον παρὰ τῷ σουλτάνῳ καὶ πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐπανέλθει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, κομίζων τὰς δεούσας ὁδηγίας. Πόσον τὸ συνέδριον διεπνέετο ἐκ καθαρῶς ἀλβανικῆς συνειδήσεως ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιφανῶν Τουρκαλβανῶν εἶχε παρουσιασθῇ διὰ τοῦ Μιχαὴλ Μελᾶ εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸν Α', προτείνουσα τὸ ἀλβανικὸν στέμμα τοῦ ἱδρυθησομένου ἀλβανικοῦ βασιλείου εἰς Ἕλληνα πρίγκιπα. Ἀλλ' ὁ βασιλεύς, συμβουλευθεὶς τὸν πρωθυπουργὸν Κουμουνδοῦρον, ἀπέφυγε νὰ δώσῃ οἱανδήποτε ἀπάντησιν, πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας ζητημάτων. Αἱ ἐπακολουθήσασαι συναντήσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀντιπροσώπων, ὡς καὶ ἡ συνδιάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν, προσέκρουσαν εἰς τὴν τουρκικὴν ἀντίστασιν. Καὶ ὅταν κατόπιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1881 ἡ Τουρκία ἐπιέσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ὡς πρὸς τὴν Ἤπειρον ἀπεδέχθη μόνον τὴν παραχώρησιν μιᾶς λωρίδος μέχρι τῆς Ἄρτης μὲ ὅριον τὸν Ἄραχθον. Ἡ ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων ἐγένετο τῇ 22ᾳ Μαΐου 1881 (βλ. καὶ λ. *Βερολίνου* συνέδριον). Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

Προνόμια καὶ θέσμια ἐν Ἠπείρῳ. Ἐπαρχίαι τινὲς τῆς Ἠπείρου ὡς καὶ πόλεις ἔτυχον, διαρκούσης τῆς τουρκοκρατίας, εἰδικῶν προνομίων, ὧν ἕνεκα καὶ πολυειδῆ θέσμια ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐταῖς. Τὰ προνόμια ταῦτα ἐδόθησαν ἢ παρὰ τῶν σουλτάνων, εἰς ἀμοιβὴν ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν, κατοχυρωθέντα δὲ διὰ φιρμανίων, ἢ ἄλλως πως.

Πρώτη προνομίων ἔτυχεν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, λόγῳ τῆς ἑκουσίας της παραδόσεως εἰς τὸν Σινὰν πασᾶν, τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ σουλτάνου Μουράτ. Δι' ἐγγράφου τοῦ Σινὰν ἐπετρέπετο «ὁ Δεσπότης [τῶν Ἰωαννίνων] νὰ ἔχῃ τὴν κρίσιν τὴν Ρωμαϊκήν, καὶ ὅλα του τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, οἱ ἄρχοντες, ὅσοι ἔχουν τιμάρια, πάλιν νὰ τὰ ἔχωσι τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τινος λόγου, καὶ ἄλλα ὅ,τι ζητεῖτε νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν». Ὡς ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει, οἱ Ἰωαννῖται ἐζήτησαν τότε καὶ ἐπέτυχον τὰ προνόμια τῆς στρατεύσεως, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς διαμονῆς ἐντὸς τοῦ φρουρίου, τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ τῆς ἐξασκήσεως τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως τοῦ Σκυλοσόφου (1611) ὑπῆρξεν αἰτία τῆς ἄρσεως ἐν μέρει τῶν προνομίων τούτων.

Προνομίων ἐπίσης ἔτυχε καὶ τὸ *Ζαγόριον*. Αἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορίου, ἀνερχόμεναι εἰς 46, κατώρθωσαν ἐπὶ τουρκοκρατίας ν' αὐτοδιοικηθοῦν καὶ ν' ἀναδείξουν πρότυπον αὐτονομουμένης συμπολιτείας. Ἐν τῇ αὐτοδιοικήσει των ἀνέπτυξαν καὶ καθιέρωσαν σπουδαιότατα θέσμια, «σουρούτια» κοινῶς ἀποκαλούμενα, ἅτινα ἐπεῖχον θέσιν νόμων δι' ὅλην τὴν συμπολιτείαν, ἐτύγχανον δὲ σεβασμοῦ παρὰ τῶν Σουλτάνων (*Π. Βιζουκίδου*, Ἠπειρωτικῶν θεσμίων ἔρευνα. Ἠπειρ. Χρονικὰ τ. Β' σ. 5—53). Ὁμοίων περίπου προνομίων ἔτυχον καὶ τὰ *Βλαχοχώρια* τῆς Πίνδου. Καὶ πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως οἱ τὰ χωρία ταῦτα κατοικοῦντες Μαλακάσιοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Μετὰ τὴν κατάκτησιν οἱ Μαλακάσιοι, ὑποταγέντες αὐθορμήτως εἰς τὴν βασιλομήτορα (Βαλιδὲ σουλτάν), ἐτέθησαν κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Εἰς τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ὀφείλονται προφανῶς καὶ τὰ προνόμια τῶν Βλαχοχωρίων, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον εἰσέτι ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἐπαρχίας τῆς καλουμένης Μαλακάσι. Τὰ Βλαχοχώρια ἀπετέλουν δύο αὐτονόμους κοινοτικὰς ὁμοσπονδίας, ὧν προΐσταντο τὰ χωρία *Συρρᾶκον* καὶ *Καλαρρύται*. Κυριωτέρα ὁμοσπονδία ἦτο ἡ τοῦ Συρράκου περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 50 χωρία. Ἡ τῶν Καλαρρυτῶν δὲν ὑπῆρξε τόσον σπουδαία. Ἡ ὁμοσπονδία τῶν Βλαχοχωρίων ἤρχισε φθίνουσα λόγῳ τῆς ἀποσπάσεως πολλῶν ὑπ' αὐτὴν χωρίων ὑπὸ τῶν σπαχήδων, τὴν ἐξάλειψιν ὅμως αὐτῶν ἐπέφερεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ αὐτόνομος αὕτη ὁμοσπονδία τῶν Βλαχοχωρίων ἔφθινε, τῷ 1659 τὸ *Μέτσοβον* διὰ τοῦ Κύργιου Φλόκα, χάρις εἰς τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὁποίαν ὁ νομὰς αὐτὸς Μετσοβίτης προσέφερεν εἰς ἐξόριστόν τινα βεζύρην τοῦ σουλτάνου Ἀχμὲτ Δ' (1656), ἀπέκτησε προνόμια, ἀπετέλεσε δὲ μετὰ τῶν πέριξ κοινοτήτων Ἀνήλιου, Μαλακάσι, Βουτονόσι, Μηλιᾶς καὶ Κατσούφλιανης αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν, διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1795. Ὁμοίου τύπου αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν ἀπετέλουν καὶ αἱ κοινότητες τοῦ Σουλίου, τὰ *Σουλιωτοχώρια*, καθιερώσαντα ἴδια θέσμια διὰ τὴν διοίκησίν των (*Χρ. Περραιβοῦ* Ἱστορία τοῦ Σουλίου σ. 12). Αὐτονομίαν τινά, ὡς φαίνεται, εἶχον καὶ τὰ χωρία τῆς *Κονίτσης* (*Εὐρ. Σούρλα* «Ἡ Κόνιτσα ἐπὶ Τουρκοκρατίας», Ἠπειρ. Χρονικὰ τ. Δ' σ. 195—250). Ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία Κονίτσης ἦτο διῃρημένη εἰς «πέντε κύκλους», ἀντιπρόσωποι δὲ ἐξ ἑκάστου τῶν κύκλων ἀπετέλουν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τοῦ κοινοῦ τούτου, ὅπερ ἐκαλεῖτο *βιλαέτι τῆς Κονίτσης* ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Αὐτονομίας ἐπίσης ἀπέλανον καὶ αἱ περὶ τὴν *Χιμάρραν* (βλ. λ.) κοινότητες. Τέλος ἀναφέρομεν τὴν αὐτόνομον ἰσοπολιτείαν τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων *Πρεβέζης*, *Πάργας*, *Βονίτσης* καὶ *Βουθρωτοῦ*, τὴν προκύψασαν ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ 1800, διαρκέσασαν δὲ μέχρι τοῦ 1807. Ἡ αὐτόνομος αὕτη ὁμοσπονδία, Continente καλουμένη, ἢ κατ' ἄλλους *Συμπολιτεία* τοῦ *Ἀκρωτηρίου*, διῳκεῖτο ὑπὸ γερουσίας ἀποτελουμένης ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ὡς ἄνω πόλεων, ὁ δὲ παρ' αὐτῇ ἀντιπρόσωπος τοῦ σουλτάνου ἤδρευεν εἰς τὸ παρὰ τὴν Πρέβεζαν χωρίον Μιχαλίτσι καὶ ἔφερε τὸν τίτλον «Ἐνδοξότατος, μέγας Ἰμποχὸρ (=αὐλάρχης), Καπουτζήμπασης (=φρούραρχος) Σαλαχώρας καὶ Βοεβόδας τοῦ ἰμλιάκι Χουμαγιουνὶν Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας καὶ Βουθρωτοῦ» (*Α. Βρέκοση*, «Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800», Ἠπειρ. Χρονικὰ τ. Γ' σ. 272—294 καὶ *Ν. Γεωργίτση*, «Τὸ ἐν Πρεβέζῃ Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» «Ἑλληνισμὸς» 1909). Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΝΕΩΤΑΤΟΙ ΧΡΟΝΟΙ. ***Ἡ ἀπελευθέρωσις.*** Κηρυχθέντος τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου 1912, αἱ ἐπὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ μετώπου ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Κ. Σαπουντζάκην κατέλαβον μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν Φιλιππιάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, μετὰ τριημέρους δὲ σφοδρὰς ἐπιθέσεις ἐκυρίευσαν τὴν 28ην τὴν ὀχυρὰν θέσιν τῶν Πέντε Πηγαδίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατελαμβάνετο καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀνεξαρτήτου σώματος μετὰ πεισματώδη μάχην. Τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐπιχειρήσεων μετεῖχον καὶ ἐθελοντικά τινα σώματα ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικῶν, καταλαβόντα τὴν Χιμάρραν, Πάργαν, Παραμυθιὰν καὶ Συρρᾶκον, καθὼς καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν ὑπὸ τὸν Ἀλέξ. Ρώμαν καὶ τὸν Πεπῖνον Γαριβάλδην. Τὸ ὑπὸ τὸν Ρώμαν σῶμα, κατόπιν πεισματώδους μάχης, ἐξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὀχυρᾶς διόδου τοῦ Δρίσκου. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μέρος τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς Μοναστηρίου ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Ριζᾶν κατῆλθεν εἰς Ἤπειρον καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς Δολιανά. Τμῆμα τούτου, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Κιουτσοὺκ Τζαβὴτ πασᾶ, μετὰ τὸν αἰφνιδιασμὸν τῆς 5ης μεραρχίας, διερχόμενον διὰ τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, συνήντησε τοπικὴν ἀντίστασιν καὶ ἐπυρπόλησε τὸ χωρίον Κεράσοβον. Φθάσαν εἰς Ἰωάννινα, καθ' ἣν ἡμέραν ἐγίνετο ἡ μάχη τοῦ Δρίσκου, ἔδραμεν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἀγωνιζομένων Τούρκων καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκτόπισιν τῶν Γαριβαλδινῶν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθη καὶ ὁ Κερκυραῖος ποιητὴς Μαβίλης. Τοῦ τμήματος τούτου δύο τάγματα ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Σαδὴκ εἰσήλασαν εἰς τὸ Ζαγόριον διὰ Δοβρᾶς, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς 26ης ἐνισχυθὲν ὑπὸ ἐθελοντικῶν σωμάτων εἶχε καταλύσει τὰς ἐν Τσεπελόβῳ τουρκικὰς ἀρχάς. Αἱ κῶμαι δι' ὧν διήρχοντο ὑπέστησαν τελείαν ἀπογύμνωσιν. Ὁ ὀνομαστὸς οἰκιακὸς πλοῦτος τοῦ Ζαγορίου μετεκομίσθη δι' ὑποζυγίων, συγκροτούντων ὁλόκληρα καραβάνια, εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ὁ τουρκικὸς οὗτος στρατὸς συνεκρούσθη μετὰ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων εἰς τὸ χωρίον Σκαμνέλι, τὸ ὁποῖον ἐκάη ὁλόκληρον. Ἐκ παραλλήλου ἕτερον τμῆμα ὑπὸ τὸν Μπεκὴρ ἀγᾶν ἐτράπη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν Ζαγόριον καὶ κατέλαβε τὸ Γρεβενίτιον, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ὡς ὁρμητήριον πρὸς ἀνακατάληψιν τοῦ Μετσόβου, τὴν ὁποίαν ἐματαίωσεν ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τῶν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐπιχειρήσεων.

Digitized by Google

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις, ἐκτοπισθεῖσαι ἐκ τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῶν Πεστῶν καὶ τῆς Ἀετορράχης, ἀπωθήθησαν πρὸς τὸ Μπιζάνι, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ἐσσὰτ πασᾶς, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου Μπιλίνσκυ, ἀπεφάσισε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ἄνευ ὅρων. Πάραυτα ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν ἐπίσκοπον Δωδώνης, τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦ ταγματάρχου τῶν ἐπιτελῶν Ρεοὺφ Μπέη καί τινος ἀντιπροσώπου τῆς πόλεως ἐξαπέστειλε τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1913 εἰς τὸ ἐν Ἐμὶν-Ἀγᾶ στρατηγεῖον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, προπορευομένου ἐφίππου Τούρκου κήρυκος διαρκῶς σαλπίζοντος, ἵνα ἀναγγείλουν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. Τὴν 4ην πρωϊνὴν τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ διάδοχος διώριζε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξ. Σοῦτσον στρατιωτικὸν διοικητὴν τῆς πόλεως καὶ διέτασσεν αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ μετὰ τοῦ ἱππικοῦ πρὸς κατάληψιν αὐτῆς. Τὸ ἱππικὸν ἐκκινῆσαν ἀπὸ τῆς 5ης πρωϊνῆς ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως ἔναντι τῶν στρατώνων τὴν 9ην πρωϊνήν, ὁπόθεν ὁ στρατηγὸς Σοῦτσος προαπέστειλε τὸν ὑπασπιστήν του Βασ. Μελᾶν, ὑπίλαρχον, εἰς τὸν Ἐσὰτ πασᾶν πρὸς συνεννόησιν. Ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς ἀπήντησεν, ὅτι ἦτο ἕτοιμος πρὸς παράδοσιν μεθ' ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου του. Κατόπιν τούτου εἰσῆλθε τὸ ἑλληνικὸν ἱππικὸν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τὴν φρενίτιδα τοῦ ἀναμένοντος πλήθους. Τὴν ἑπομένην εἰσήρχετο καὶ ὁ διάδοχος μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ. Ταυτοχρόνως μὲ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων κατήρχετο ἐκ Κορυτσᾶς ἡ 3η ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δαμιανὸν μεραρχία, καταλαβοῦσα τὴν ἐπαρχίαν Κολωνίας καὶ τὴν τοῦ Λιασκοβικίου καὶ τμήματα αὐτῆς κατελάμβανον τὴν Κόνιτσαν, ἐνῷ ἕτεραι ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις ἀπώθουν τὰ διαφυγόντα τὴν αἰχμαλωσίαν λείψανα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ κατελάμβανον ὁλόκληρον τὴν Β. Ἤπειρον πλὴν τοῦ Αὐλῶνος. ἕνεκα παραστάσεων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Η συμμαχικὴ κατοχή. Τῇ 10ῃ Ὀκτωβρίου 1916 τμῆμα γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ντεκοὰν κατέλαβε τὴν Κορυτσάν. Ἐκδιώξαν ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας ὑπαλλήλους, ἀνεκήρυξε τὴ 10 Δεκεμβρίου τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς. Ἐκ παραλλήλου στρατὸς ἰταλικὸς κατήρχετο ἐκ τοῦ Αὐλῶνος καὶ κατελάμβανε τὴν Ἤπειρον, καταλύων πανταχοῦ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχάς. Προβάλλων λόγους στρατιωτικούς, ἐπεξετείνετο βαθμηδὸν πρὸς Ν καὶ τῇ 25ῃ Μαΐου 1917 κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα. Τὰ μεσολαβήσαντα κατόπιν γεγονότα τῆς ἀλλαξοβασιλείας ἐν Ἑλλάδι ἀνεχαίτισαν τὴν ἰταλικὴν κάθοδον καὶ τῇ 15 Ἰουλίου ἐν συμμαχικῇ ἐν Παρισίοις συσκέψει ἀπεφασίσθη ἡ ταχεῖα ἐκκένωσις τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Οἱ Ἰταλοὶ ἀπεσύρθησαν τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1917 ἐξ Ἰωαννίνων, περιορισθέντες μέχρι πέρατος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου εἰς τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τοῦ πέραν τοῦ Καλπακίου τριγώνου, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποκαταστάσεως ἐν αὐτῷ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Τῇ 20 Μαΐου 1920 ἀπεχώρησαν τῆς Κορυτσᾶς καὶ οἱ Γάλλοι, παραδώσαντες τὴν ἐπαρχίαν ταύτην εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐν ἔτει 1923 διεθνὴς ἐπιτροπὴ διεχάραξε τὰ ἑλληνο-αλβανικὰ σύνορα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καθορισθέντων σημείων διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας μὲ οὐσιώδεις τινὰς παραλλαγὰς ὑπὲρ τῆς Ἀλβανίας (βλ. κατωτ. Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα).
Β. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ

Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς ἀγών. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου οἱ Ἀλβανοὶ εὑρέθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Τούρκων, μολονότι πρὸ ὀλίγου μόλις εἶχον ἐπαναστατήσει κατ' αὐτῶν, μετὰ δὲ τὰς πρώτας ἥττας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, εἰσηγήσει τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας, ἐκήρυξαν ἐν Αὐλῶνι (18 Νοεμβρίου 1912) διὰ τοῦ Ἰσμαὴλ Κεμὰλ βέη Βλιώρα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στρατός, καταβαλὼν πᾶσαν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν, κατέλαβεν ἐπὶ τῆς βορείας Ἠπείρου τοὺς νομοὺς Ἀργυροκάστρου καὶ Κορυτσᾶς. Αἱ ῥηθεῖσαι Δυνάμεις, ἐπιδιώκουσαι τὴν συγκρότησιν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγάλου ἀλβανικοῦ κράτους, ἐπέτυχον τοῦτο ἐπὶ θυσίᾳ τῆς Β. Ἠπείρου, παρὰ τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν κατοίκων. Οὗτοι βλέποντες, ὅτι πᾶσα ἐλπὶς ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίου των ἐξέλιπεν, ἀπεφάσισαν ν' ἀντιστῶσιν ἐνόπλως. Τὴν 17 Φεβρουαρίου 1914 ἐκηρύχθη ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Αὐτονόμου Ἠπείρου μὲ πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως τὸν Γεώργ. Χρ. Ζωγράφον καὶ ὑπουργοὺς τοὺς μητροπολίτας Δρυϊνουπόλεως Βασίλειον, Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Σπυρίδωνα, Κορυτσᾶς Γερμανόν, τὸν Ἀλέξ. Καραπάνον πολιτευτὴν καὶ Δ. Δούλην συνταγματάρχην. Ταυτοχρόνως ἐξεκενώθη ἡ Κορυτσὰ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ μετὰ ἕνα μῆνα ἐξερράγη ἐν αὐτῇ ἐπανάστασις ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς κυριαρχίας τῇ βοηθείᾳ καὶ 150 ἀνδρῶν προσελθόντων ἔξωθεν. Τὸ κίνημα τοῦτο, ἐπὶ πενθήμερον διαρκέσαν (19—25 Μαρτίου 1914), κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμα λόγῳ ἐλλείψεως ἐφοδίων, φονευθέντων 114 κατοίκων, ἐν οἷς καὶ 7 γυναῖκες. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, συγκροτηθέντων ὑπὸ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Αὐτονόμου Ἠπείρου τῶν ἱερῶν λόχων, ἤρξατο ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καθ' ὅλον τὸν τομέα τῆς Κολωνίας μέχρι Χιμάρρας. Ταυτοχρόνως ὁ Μακεδονομάχος Γεώργ. Τσόντος Βάρδας, ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ἐπιτίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν, τελούντων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀξιωματικῶν, ἐναντίον τῆς Κορυτσᾶς, ἣν καὶ καταλαμβάνει (24 Ἰουνίου 1914). Τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιτυχίαι τοῦ στρατοῦ τῆς Αὐτονόμου Ἠπείρου συνετέλεσαν, ὥστε αἱ ἐνδιαφερόμεναι διὰ τὴν Ἀλβανίαν Δυνάμεις νὰ συστήσωσιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπ' εὐθείας συνεννόησιν μετὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως. Γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεως συνῆλθον ἐν Κερκύρᾳ ἀντιπρόσωποι τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν ἀντιμαχομένων περιφερειῶν (βλ. κατ.). Μετά τινα χρόνον Πανηπειρωτικὸν συνέδριον συνελθὸν ἐν Δελβίνῳ ἐπεκύρωσε τὰς ἐν Κερκύρᾳ συναφθείσας συμφωνίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο προκεχωρημένα τινὰ τμήματα προήλασαν αὐτοβούλως πρὸς Βεράτιον, ὅπερ καὶ κατέλαβον ἐν ὀνόματι τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως. Αὕτη δι' ἐπείγοντος τηλεγραφήματος συνέστησε τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Βερατίου καὶ ὑποχώρησιν εἰς τὰς προτέρας θέσεις. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ προελάσαντος ἐξ 150 ἀνδρῶν σώματος ὑπολοχαγὸς Λεοντοκιανάκις, μὴ λαβὼν ἐγκαίρως γνῶσιν, ἐγκαθιδρύθη ἐν Βερατίῳ, ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῷ καὶ ἀρχάς, εἰς τὰς ὁποίας περιέλαβε καί τινας ἐγχωρίους Μουσουλμάνους. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βερατίου 2000 Ἀλβανοὶ κατελθόντες ἐκ Δυρραχίου, ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Μουσᾶ Κιαζῆμ καὶ τὸν μουφτῆν Χατζῆ Κιαμήλ, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ μικροῦ σώματος, ὅπερ ὑπερήσπιζε τὴν πόλιν. Συλλαμβάνεται ὁ ἀρχηγὸς μετὰ εὐαρίθμων ὁπαδῶν του (τῶν λοιπῶν ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντων καὶ ὑποχωρησάντων) καὶ τοῦ ἐξαδέλφου του Στεφανάκου καὶ μετὰ σύντομον διαδικασίαν τυφεκίζονται.

Οἱ Ἀλβανοὶ ὁλονὲν παρασπονδοῦντες ἐπιτίθενται αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν τομέων Χιμάρρας, Ἀργυροκάστρου, Πρεμετῆς, Κορυτσᾶς κτλ., πανταχοῦ ἡττώμενοι. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις πεισθεῖσαι ὅτι ὁ ἀγὼν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Βορειοηπειρωτῶν συνέστησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀνακατάληψιν τῆς αὐτονόμου περιφερείας, ἥτις καὶ ἐγένετο κατ' Ὀκτώβριον ἰδίου ἔτους. Ἀποτελέσασα δὲ ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀφωμοιώθη πρὸς τοῦτο, ἀποστείλασα συγχρόνως καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους της (10 τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ 6 ἡ Κορυτσά) εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἰταλικὰ καὶ γαλλικὰ στρατεύματα κατέλαβον μετὰ τῆς ἄλλης Ἠπείρου καὶ τὴν Βόρειον, πρὸς ἐξασφάλισιν, ὡς ἰσχυρίσθησαν οἱ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, τῶν νώτων τοῦ στρατηγοῦ Σαράϊγ, ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ συμμαχικῶν στρατευμάτων. Τὰ μετέπειτα γεγονότα εἶναι συνυφασμένα μετὰ τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τοῦ τμήματος τούτου (βλ. κατ.).

[*Κ. Χ. Σκενδέρη*, «Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν τοῦ 1914», Ἀθῆναι 1929.]
Κ. Χ. ΣΚΕΝΔΕΡΗΣ

Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα. Ὁ ὅρος *Βόρειος Ἤπειρος* ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν κατοίκων ὡρισμένων παραμεθορίων ἠπειρωτικῶν περιοχῶν πρὸς τὰς διεθνεῖς ἀποφάσεις, τὰς καθοριζούσας τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν τύχην. Χρονολογικῶς ἡ ἐμφάνισις τοῦ ζητήματος τῆς Βορείου Ἠπείρου συμπίπτει μὲ τὴν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1912 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1913 προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν κατάληψιν τῶν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ἠπειρωτικῶν ἐδαφῶν, τὰ ὁποῖα διεξεδίκει ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἤδη καὶ πρὸ τῆς προελάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου, ἡ Χιμάρρα, ἐπαναστατήσασα ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς Σπυρομήλιον, εἶχεν ὑψώσει τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Εὐθὺς ἀμέσως ἡ Ἰταλία ἠξίωσε παρὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως μὴ καταλάβῃ τὸν Αὐλῶνα. Πράγματι δὲ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς περιώρισε τὴν προέλασιν του μέχρι καὶ τῆς περιφερείας τῆς Χιμάρρας ἐπὶ τῆς παραλίας. Εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ἡ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ κατοχὴ περιέλαβε τὸ Τεπελένι, τὴν Κλεισούραν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς γραμμῆς διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων μεταξὺ Ἄψου καὶ Ἀώου ἐπεξετάθη πρὸς τὴν Μοσχόπολιν μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς λίμνης τῆς Ἀχρίδος. Εἰς τὴν γραμμὴν αὐτὴν περιορίζει καὶ τὰς ἐδαφικάς της διεκδικήσεις ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς Ἠπείρου.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17 Μαΐου 1913 ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία παρεχώρησεν εἰς τὰ σύμμαχα βαλκανικὰ κράτη «ὅλα τὰ ἐδάφη τὰ κείμενα δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου-Μηδείας, ἐξαιρέσει τῆς Ἀλβανίας» (ἄρθρ. 2), ἡ δὲ φροντὶς τῆς διαχαράξεως τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας ἀνετέθη εἰς τὰς ἕξ, τότε, μεγάλας Δυνάμεις. Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τούτων ὑπεγράφη τὴν 29 Ἰουλίου 1913 ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ τῶν ἓξ μεγάλων Δυνάμεων πρωτόκολλον περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀλβανίας. Τὴν δὲ 8 Αὐγούστου 1913 αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσιζον, ὅτι τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ περιελάμβανον ὁλόκληρον τὴν καζᾶν Κορυτσᾶς, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰονίου πελάγους θὰ ἔφθανον μέχρι τῆς Φτελιᾶς. Ὥστε πλὴν τοῦ καζᾶ Κορυτσᾶς παρεχωρεῖτο διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἡ Χιμάρρα, οἱ Ἅγιοι Σαράντα καὶ τὸ Βουθρωτόν. Τὴν ἀπὸ Φτελιᾶς μέχρι τοῦ καζᾶ Κορυτσᾶς μεθοριακὴν γραμμὴν θὰ καθώριζε διεθνὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἓξ μεγάλων Δυνάμεων μεταβαίνουσα ἐπὶ τόπου, ἐπὶ τῇ βάσει γεωγραφικῶν καὶ ἐθνολογικῶν δεδομένων. Πρὸς πιστοποίησιν δὲ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων θὰ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἡ κατ' οἶκον ὁμιλουμένη γλῶσσα. Οὕτω τὸ ἔργον τῆς ἐπιτροπῆς ἀπέβη λίαν περιωρισμένον. Κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν παρ' αὐτῆς ἐπιτόπιον ἔρευναν (Σεπτέμβριος καὶ Ὀκτώβριος 1913) οἱ κάτοικοι τῶν παραχωρουμένων εἰς τὴν Ἀλβανίαν διαμερισμάτων ἐξεδήλωσαν μὲ ἔντονον τρόπον τὴν ἀγανάκτησίν των διὰ τὴν ἄδικον ἀπόφασιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς οἱ μὲν ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσίας ὑπεστήριζον τὰς ἑλληνικὰς ἀπόψεις, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας τὰς ἀλβανικάς, ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γερμανίας μὲ φαινομενικὴν ἀμεροληψίαν ἵστατο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων του, ὁ δὲ Ἄγγλος ἀντιπρόσωπος, ὁ καὶ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, προσεπάθει νὰ συγκρατῇ τοὺς ἀντιμαχομένους, μέχρις οὗ, διὰ λόγους προφανῶς πολιτικῆς σκοπιμότητος, προσεχώρησε καὶ οὗτος πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς τριπλῆς συμμαχίας. Οὕτως ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέδωκεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν ἀπόφασιν της τὴν 17 Δεκεμβρίου 1913. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἡ καθορίζουσα τὴν συνοριακὴν γραμμὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας, εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας».

Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐπεδικάζοντο εἰς τὴν Ἀλβανίαν οἱ καζάδες Χιμάρρας, Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, τὸ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος διεκδικούμενον τμῆμα τοῦ καζᾶ Τεπελενίου, μέρος τοῦ καζᾶ Πωγωνίου, ὁ καζᾶς Πρεμετῆς, Λιασκοβικίου, Κολωνίας καὶ Κορυτσᾶς μὲ πληθυσμὸν περίπου 240.000 κατοίκων κατὰ πλειοψηφίαν Χριστιανῶν μὲ ἑλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Τὴν οὕτω καθορισθεῖσαν συνοριακὴν γραμμὴν ἐγνωστοποίησαν αἱ ἓξ μεγάλαι Δυνάμεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς διακοινώσεώς των τῆς 13 Φεβρουαρίου 1914, δι' ἧς συνάμα τὴν προσεκάλουν νὰ ἀποσύρῃ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐδαφῶν, τὰ ὁποῖα περιήρχοντο εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐξήρτων δὲ τὴν παραχώρησιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ὑποταγῆς της εἰς τὰς ἀποφάσεις των περὶ τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας. Πρὸ τοῦ ἐκβιασμοῦ τούτου εὑρεθεῖσα ἡ Ἑλλὰς ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ, διαμαρτυρηθεῖσα συγχρόνως διὰ τὴν προσγενομένην εἰς αὐτὴν ἀδικίαν. Ἐζήτησε συγχρόνως ἐλαφράς τινας συνοριακὰς τροποποιήσεις καὶ ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν περιερχομένων εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν (Ἀπαντητικὴ διακοίνωσις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς ἓξ Μ. Δυνάμεις τῆς 21 Φεβρουαρίου 1914). Συμφώνως πρὸς τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν ἡ Ἑλλὰς ἤρχισε παραδίδουσα εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τὴν περιφέρειαν Κορυτσᾶς, παρέδωκε δὲ καὶ τὴν Ἐρσέκαν, πρωτεύουσαν τοῦ καζᾶ Κολωνίας. Ἡ περαιτέρω ὅμως κανονικὴ παράδοσις τῶν διαμερισμάτων εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς διεκόπη, διότι οἱ κάτοικοι ἐξηγέρθησαν καὶ κατήρτισαν ἐν Ἀργυροκάστρῳ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἥτις ἀνέλαβεν ἔνοπλον ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν (βλ. ἀνωτ.), ἐπιζητοῦσα, ἂν μή τι ἄλλο, τοὐλάχιστον διοικητικάς, ἐκπαιδευτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς προνομίας ὑπὲρ τῶν ἀδίκως παραχωρουμένων εἰς τὴν Ἀλβανίαν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπεχώρησε τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἀλλ' οἱ Ἠπειρῶται ἀντέστησαν διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν κατάληψιν τῆς χώρας των παρὰ τῶν Ἀλβανῶν. προπαρεσκεύαζον δὲ καὶ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Ἐρσέκας καὶ τῆς Κορυτσᾶς. Οἱ Ἀλβανοὶ συγκεντρώσαντες δυνάμεις ὑπὸ ἀξιωματικοὺς προϋπηρετήσαντας εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, καθὼς καὶ σώματα χωροφυλακῆς νεωστὶ ὀργανωθέντα παρὰ Ὀλλανδῶν ἀξιωματικῶν, ἐπετέθησαν κυρίως εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Δρίνου καὶ Ἀώου παρὰ τὸ Τεπελένι. Τὰ ἠπειρωτικὰ σώματα ὑπεχώρησαν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δρίνου καὶ τὰ γυναικόπαιδα τῆς περιφερείας κατέφυγον πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ἀλλ' οἱ προελαύνοντες Ἀλβανοὶ ἐκινδύνευον νὰ κυκλωθῶσιν ἀπὸ τὰ σώματα τῆς Χιμάρρας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀπὸ τὰ σώματα τῆς Πρεμετῆς ἀφ' ἑτέρου, τὰ ὁποῖα προήλασαν μέχρι Βερατίου, ὁπόθεν γυναικόπαιδα Ἀλβανῶν κατέφυγον πρὸς τὰ Τύρανα. Τέλος οἱ Ἠπειρῶται προήλασαν εἰς τὸν καζᾶν Κολωνίας καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἀλβανοὺς τὸ μέτωπον τοῦ καζᾶ Δελβίνου.

Ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ ἑδρεύουσα διεθνὴς ἐπιτροπὴ τῶν ἓξ μεγάλων Δυνάμεων, βλέπουσα τὸ ἀδύνατον τῆς καταλήψεως τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Γ. Χρ. Ζωγράφον ἀνακωχὴν καὶ τὸν

Digitized by Google

προσεκάλεσεν εἰς Κέρκυραν, ἵνα διαπραγματευθῶσιν. Αἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν εἰς τὴν συνομολόγησιν πρωτοκόλλου, ὑπογραφέντος ἐν Κερκύρᾳ τὴν 17ην Μαΐου 1914. Δι' αὐτοῦ ἐξησφαλίζετο ἡ εἰδικὴ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῶν δύο ἐπαρχιῶν τῆς Κορυτσᾶς καὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἡ πρόσληψις ὑπαλλήλων ἀναλόγως τῆς θρησκευτῆς ἀναλογίας τοῦ ἐπιτοπίου πληθυσμοῦ καὶ ἡ διοργάνωσις ἐπιτοπίου χωροφυλακῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν. Ἐλαμβάνετο πρόνοια ἀναγνωρίσεως τῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐξησφαλίζετο ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐξ ἴσου πρὸς τὴν ἀλβανικὴν ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀρχῶν καθὼς καὶ τῶν δικαστηρίων. Ἐχορηγεῖτο ἀμνηστεία και ἐξησφαλίζοντο εἰδικά τινα προνόμια ὑπὲρ τῆς Χιμάρρας. Ἡ διεθνὴς ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε νὰ ζητήσῃ τὴν κύρωσιν τοῦ πρωτοκόλλου παρὰ τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἡ δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις τὴν κύρωσιν αὐτοῦ παρ' ἀντιπροσώπων τῶν βορειοηπειρωτῶν πρὸς τοῦτο συγκληθέντων εἰς Δελβινον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεισόδιά τινα σποραδικὰ μεταξὺ τῶν ἐν ἀνακωχῇ ἀντιμετώπων στρατιωτικῶν δυνάμεων ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς ἐνόπλους συρράξεις, αἵτινες ἀπέβαινον πάντοτε ὑπὲρ τῶν Ἠπειρωτῶν. Οὕτως ἀνακατελήφθησαν διαδοχικῶς παρὰ τῶν Ἠπειρωτῶν τὸ Τεπελένι, ἡ περιφέρεια Κουρβελισίου καὶ τέλος τὴν 23 Ἰουνίου ἡ περιφέρεια Κορυτσᾶς. Τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1914 αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἐγνωστοποίησαν πρὸς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Βορείου Ἠπείρου τὴν ἔγκρισιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας. Ἀλλ' ἤδη ἐν Ἀλβανίᾳ ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν Βὴδ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1914. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ συνεπείᾳ τοῦ ἐκραγέντος Παγκοσμίου πολέμου, ἡ διεθνὴς ἐπιτροπὴ δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐξαπλουμένην ἀναρχίαν. Ὡς ἐκ τούτου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1914 αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἔδωσαν ἐντολὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀνακαταλάβῃ στρατιωτικῶς τὴν Βόρειον Ἤπειρον, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τάξιν καὶ δυνηθῶσι καὶ οἱ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πρόσφυγες νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ ἔργα των, τῆς τύχης τῆς Βορείου Ἠπείρου μελλούσης νὰ κριθῇ μετὰ τὸ πέρας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Οἱ Βορειοηπειρῶται, ἀποβλέποντες κυρίως εἰς τὴν ἕνωσίν των μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐδέχθησαν μὲ ἀγαλλίασιν τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον παρέδωκεν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τὴν χώραν καὶ ἀπεχώρησεν.

Οὕτως ἔληξεν ὁ βορειοηπειρωτικὸς ἀγὼν μὲ πλήρη ἐπιτυχίαν. Διότι καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῶν περιφερειῶν καὶ ἐπιστοποιήθη ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς καὶ οὐχὶ ἡ Ἀλβανία ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ διατηρήσῃ τὴν τάξιν ἐν Βορείῳ Ἠπείρῳ. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῆς Ἰταλίας, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὴν περιφέρειαν Ἀργυροκάστρου - Δελβίνου - Χιμάρρας, ἐστηρίζετο εἰς τὴν πολιτικὴν ἄποψιν, καθ' ἣν ἡ ἔναντι τῆς Κερκύρας ἀκτὴ δὲν ἔπρεπε νὰ κατέχεται ἀπὸ τὸ αὐτὸ κράτος. Δὲν ἔδωκε δὲ τὴν συγκατάθεσίν της πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Βορείου Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, παρὰ ἀφοῦ ἔλαβε καὶ αὐτὴ ἐντολὴν καταλήψεως τοῦ Αὐλῶνος. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἐπιστοποιεῖτο καὶ ἐνομιμοποιεῖτο τρόπον τινὰ καὶ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 26 Ἀπριλίου 1915 μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἰταλίας ἀφ' ἑτέρου, διὰ τῆς ὁποίας καθωρίσθησαν τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀντάλλάγματα ἔναντι τῆς συμμετοχῆς της εἰς τὸν πόλεμον. Διότι μεταξὺ ἄλλων ἐδίδετο τῇ Ἰταλίᾳ ὑπόσχεσις παραχωρήσεως εἰς αὐτὴν κατὰ πλήρη κυριότητα τοῦ Αὐλῶνος μετὰ περιοχῆς ἱκανῆς νὰ καταστήσῃ τὴν ἄμυναν τοῦ Αὐλῶνος δυνατήν. Ἔναντι τούτου ἡ Ἰταλία ἀνελάμβανε νὰ μὴ φέρῃ ἀντίρρησιν διὰ τὴν παραχώρησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν μεσημβρινῶν διαμερισμάτων τῆς Ἀλβανίας, δηλαδὴ τῆς Βορείου Ἠπείρου. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰς ἰταλικὰς ἀντιρρήσεις διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κράτους κατοχὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῆς ἔναντι ἀκτῆς, αὗται ἀντεμετωπίσθησαν διὰ τῆς διατάξεως τῆς συνθήκης, καθ' ἣν αἱ ἀκταὶ ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Στύλου μέχρι τῶν ὁρίων τῆς ἰταλικῆς ἐπαρχίας τοῦ Αὐλῶνος θὰ οὐδετεροποιοῦντο. Ἡ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸ 1915 καὶ 1916 ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν νὰ προωθήσῃ τὰ στρατεύματά της ἐκ τοῦ Αὐλῶνος πρὸς νότον. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ κατοχὴ τοῦ Βορείου Ἠπείρου ἀντικατεστάθη δι' ἰταλικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς, εἰς τὴν περιφέρειαν ἰδίως Ἀργυροκάστρου, πλὴν τῆς Κορυτσᾶς, ἡ ὁποία κατελήφθη στρατιωτικῶς παρὰ τῶν Γάλλων. Ὑπὸ τοιαύτην δὲ πραγματικὴν κατάστασιν εὑρέθη ἡ Βόρειος Ἤπειρος κατὰ τὸ πέρας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου.

Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἐπακολουθήσασαν συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης, ἡ Ἑλλὰς ἠξίωσε τὴν προσάρτησιν τῆς Βορείου Ἠπείρου, δι' ἐθνολογικούς, γεωγραφικοὺς καὶ ἱστορικοὺς λόγους. Ἡ Ἰταλία ὅμως, μὴ ἐπιτυχοῦσα νὰ λάβῃ ὅλα τὰ ἀντάλλάγματα, τὰ ὁποῖα τῆς εἶχον ὑποσχεθῆ αἱ τρεῖς ἄλλαι Δυνάμεις διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 26 Ἀπριλίου 1915, ἀνθίστατο ἐμμόνως. Τέλος αἱ ἑλληνοϊταλικαὶ διενέξεις ἐλύθησαν διὰ συμφωνίας ὑπογραφείσης ἐν Παρισίοις τὴν 29 Ἰουλίου 1919 μεταξὺ Βενιζέλου καὶ Τιττόνι. Κατὰ τὴν συμφωνίαν αὐτήν, πλὴν ἄλλων, ἡ Ἰταλία ἀνελάμβανε νὰ ὑποστηρίξῃ ἐνώπιον τῆς συνδιασκέψεως τὴν ἀξίωσιν τῆς Ἑλλάδος περὶ προσαρτήσεως εἰς αὐτὴν τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν χορήγησιν εἰς τὴν Ἰταλίαν «ἐντολῆς» ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἐπίσης ἡ Ἑλλὰς θὰ ἀνεγνώριζε τὴν ἰταλικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Αὐλῶνος. Τῇ 9 Δεκεμβρίου 1919 ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ἀμερικὴ δι' ὑπομνήματός των ἐπιστοποίουν τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, ὅπως δοθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν «ἐντολὴ» ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας, τῆς ὁποίας τὰ σύνορα θὰ ἄφινον τὴν Βόρειον Ἤπειρον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν 15 Ἰανουαρίου 1920 κατὰ τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῶν συμμάχων ἐν Παρισίοις, ὁ πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως Ἐ. Βενιζέλος γνωστοποιεῖ τὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ συμβούλιον καταχωρίζει τὴν δήλωσιν ἐκείνην. Τὴν ἑπομένην ἡ γενικὴ γραμματεία τῆς συνδιασκέψεως ἐκοινοποίησε πρὸς τὴν Νοτιοσλαυΐαν τὰς ἐπὶ τοῦ ἰταλοαλβανικοῦ ζητήματος ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἀνέφερεν ὅτι ἡ Βόρειος Ἤπειρος παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἤδη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1919 ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς εἶχε προσχωρήσει εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν συμμάχων περὶ παραχωρήσεως τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οὕτως ἀρχομένου τοῦ 1920 διπλωματικῶς εἶχε κριθῆ τὸ ζήτημα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ μόνον μειονέκτημα ἦτο, ὅτι ἡ μὲν Κορυτσὰ κατείχετο στρατιωτικῶς παρὰ τῶν Γάλλων, ἡ δὲ ὑπόλοιπος Β. Ἤπειρος παρὰ τῶν Ἰταλῶν. Τέλος τὸ θέρος τοῦ 1920 ἡ Κορυτσὰ παρεδόθη εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς κατόπιν πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας, καθ' ὃ τὰ δύο μέρη ἐδήλουν ὅτι θὰ ὑπετάσσοντο εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης ὅσον ἀφορᾷ τὴν τύχην τῆς περιφερείας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀλβανοὶ ἐξεγερθέντες ἐξεδίωξαν τὸν ἰταλικὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Αὐλῶνος. Τὴν 17 Δεκεμβρίου 1920 ἡ συνέλευσις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀπεδέχθη αἴτησιν τῆς ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ὅπως γίνῃ καὶ αὐτὴ μέλος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Κατόπιν τούτου ἡ Ἀλβανία ἐζήτησε παρ' αὐτῆς νὰ παρέμβῃ εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος διένεξιν, ὅσον ἀφορᾷ τὰ μεσημβρινὰ σύνορα αὐτῆς. Ἡ Ἑλλάς, ἥτις δὲν εἶχε προβῆ εἰς κατάληψιν τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἰσχυρίσθη ὅτι τὸ θέμα ἦτο τῆς ἁρμοδιότητος τῆς συνδιασκέψεως τῆς εἰρήνης καὶ ὅτι εἶχε ληφθῆ ἤδη ἀπόφασις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν ἀνεγνώρισε τὴν ἀναρμοδιότητά της (Ἰούνιος 1921) καὶ τοῦ ζητήματος ἐπελήφθη ἡ πρεσβευτικὴ συνδιάσκεψις. Αὕτη ὅμως ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς προτέρας συμμαχικὰς ἀποφάσεις καὶ ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐν γένει ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν κατὰ τὸ 1913 καθορισθέντων συνόρων τῆς Ἀλβανίας (Νοέμβριος 1921). Οὕτως ἡ Βόρειος Ἤπειρος περιῆλθεν ἄνευ ὅρων εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας θεωρηθέντος καὶ τούτου ὡς ἀκύρου, συνεπείᾳ τῶν γενικῶς θεσπισθέντων νέων κανόνων περὶ μειονοτήτων.

Κ. ΡΕΝΤΗΣ

— [ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Βλ. *Βαλκανικοὶ πόλεμοι* /*Στρ. Ἱστ.*/ τ. ΣΤ' σ. 556—557 καὶ *Ἑλληνοτουρκικοὶ πόλεμοι* τ. ΙΑ' σ. 15—17.

— [ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡ.] Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐκηρύχθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἤπειρον ἀγνοοῦμεν· καὶ γράφει μὲν ὁ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τὸν Τίτον: «ὅταν πέμψω πρός σε Ἀρτεμᾶν ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι», ἀλλ' εἶναι ζήτημα εἰσέτι ἄλυτον, ἂν πρόκειται περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Νικοπόλεως, ἢ ἄλλης τινὸς τῆς Μακεδονίας, Πόντου, Ἀσίας, Συρίας, ἐκ τῶν τόσων πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὑπάρχει ἐπίσης παράδοσις, ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων Ἀκύλας ἐπέστρεψεν εἰς Χριστὸν πολλοὺς τῶν Ἠπειρωτῶν, Ἀκαρνάνων καὶ Λευκαδίων, αὐτὸν δὲ ἀντικατέστησεν ὁ Ἡρωδιανός, ὅστις κατέστησεν ἐπίσκοπον ἐν τῇ Νικοπόλει τὸν Λούκιον, ὡς καὶ ἐν Λευκάδι τὸν Σωσίαν. Ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα ἀπὸ τὰς παραδόσεις ἐκείνας, δι' ὧν ἐπιγενεστέρων χρόνων καύχησις συνέδεσε τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρώτης ἱστορίας τῶν πόλεων πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἀποστόλων ἢ τῶν μαθητῶν αὐτῶν. Τὴν ἀμφίβολον ταύτην παράδοσιν υἱοθέτησαν καὶ οἱ περὶ Ἠπείρου γράψαντες.

Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ἤπειρος δὲν παρέλαβε τὸν Χριστιανισμὸν ἀμέσως παρ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μεταγενεστέρων λογίων Ἠπειρωτῶν. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ Χριστιανισμὸς ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς ἐκηρύχθη ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἐμπορικωτάτῃ Νικοπόλει, «τῇ ἱερᾷ πόλει» τῶν αὐτοκρατόρων, τὸ πρῶτον βεβαίως μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῇ Ἰουδαίων, οἵτινες καὶ ἐν αὐτῇ εἶχον ἐγκατασταθῆ πρὸς ἐμπορίαν, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος· μεταξὺ δὲ τῶν Ἰουδαίων τούτων, ὡς γράφει Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, ὁ Ὠριγένης ἐζήτησε μίαν τῶν ἀρχαίων τῆς «Πεντατεύχου» μεταφράσεων, τὴν ὁποίαν καὶ μετέφερεν εἰς τὰ «Ἑξαπλᾶ» αὐτοῦ. Βεβαίως ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐν ἀρχῇ μόνον εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἠπείρου ἐκηρύχθη, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν μεσόγειον χώραν, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος ἡ Δωδώνη ἦτο ἔτι ἐθνικὴ καὶ εἰς τὸ μαντεῖον αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Δῆλον, ἀπέστειλεν ὁ Ἰουλιανός, ἵνα ζητήσῃ χρησμούς. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς παραλίους πόλεις ὁ Χριστιανισμὸς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν θὰ εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας. Εἰς τὰ ὁλοκαυτώματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας προσέφερεν ἡ χριστιανικὴ πίστις κατὰ τοὺς διωγμούς, ἡ Ἤπειρος ἐλάχιστα προσέφερεν, ὡς τὸν μάρτυρα Θερῖνον ἐν Βουθρωτῷ, μαρτυρήσαντα κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμόν, καὶ τὸν συναθλητὴν αὐτοῦ μάρτυρα Δονᾶτον, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην ἡ Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν 23 Ἀπριλίου καὶ τὴν 6 Μαΐου· εἰς τοὺς μάρτυρας τούτους δύναται νὰ προστεθῇ ὁ κατὰ τὰς ἐπιτοπίους παραδόσεις ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσας ἐν Λευκάδι ἱερομάρτυς ἐπίσκοπος αὐτῆς Δονᾶτος.

Πρῶτον ἐπίσκοπον Παλαιᾶς Ἠπείρου ἀπαντῶμεν τὸν ἐπίσκοπον Κερκύρας Ἀπολλόδωρον, μετασχόντα τῷ 325 τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἀντιπροσωπεύσαντα ἐν αὐτῇ τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον, τῆς ὁποίας καὶ ἡ Κέρκυρα ἀπετέλει μέρος· ἴσως ὁ Ἀπολλόδωρος οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἐν Σαρδικῇ τῷ 347 παραστάντα Νικοπόλεως Ἡλιόδωρον, προαχθεὶς ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ Κερκύρας εἰς Νικόπολιν. Πλὴν τούτου θὰ μετέσχον τῆς συνόδου καὶ ἄλλοι τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἐπίσκοποι, ἀφοῦ ὁ Εὐσέβιος εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (βιβλ. Γ') γράφει: «τῶν γὰρ ἐκκλησιῶν ἁπασῶν αἳ τὴν Εὐρώπην ἅπασαν Λιβύην τε καὶ Ἀσίαν ἐπλήρουν ὁμοῦ συνῆπτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια... Ἀλλὰ καὶ Θρᾷκες, Ἀχαιοί τε καὶ Ἠπειρῶται» ἀλλ' ἀτυχῶς οὐχὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται. Καὶ ἐν τῇ Β' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θὰ ἔλαβον μέρος καὶ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, ἀλλὰ καὶ τῆς συνόδου ταύτης, ὡς καὶ τῆς Α', οἱ πατέρες δὲν ἀναγράφονται πάντες. Θεωρεῖται δὲ βέβαιον ὅτι παρέστη ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὁ ἐπίσκοπος Εὐροίας Δο ᾶτος, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη τῆς ἁγιότητος ἔφθασε μέχρι τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων. Εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον (431) ἡ Παλαιὰ Ἤπειρος ἀντιπροσωπεύεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως, τοῦ Νικοπόλεως Δονάτου, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Δωδώνης Θεόδωρον. Ὁ Νικοπόλεως Δονᾶτος σημαίνουσαν θέσιν κατέλαβεν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, ἀναδειχθεὶς συναγωνιστὴς τοῦ Κυρίλλου. Ἀτυχῶς ὁ Ἀττικός, ὁ διάδοχος τοῦ ὀρθοδόξου μητροπολίτου τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου Δονάτου, ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τοῦ αἱρετικοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Διοσκούρου, συνεδριάσας μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ λῃστρικῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ (449), ἀλλ' αὐτὸς καθὼς καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐν γένει μεταμεληθέντες ἐζήτησαν συγγνώμην ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ καὶ ἔτυχον πράγματι συγγνώμης, ὁ δὲ Νικοπόλεως Ἀττικὸς μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἐν τῇ συνόδῳ ἐπικρατοῦντος τότε σάλου· οὐ σμικρὰν δὲ ῥοπὴν εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῆς συνόδου προσέδωκε κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν κανόνων αὐτῆς. Εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐκτὸς τοῦ Νικοπόλεως Ἀττικοῦ, παρέστησαν ὁ Εὐροίας Μᾶρκος, ὁ Δωδώνης Φιλόθεος, ὁ Φωτικῆς Ἰωάννης, ὁ Ἀδριανουπόλεως Εὐτύχιος, ὁ Ἀγχιάσμου Κλαύδιος, ὁ Φοινίκης Περεγρῖνος καὶ ὁ Κερκύρας Σωτήριχος. Πρώτην φορὰν ἐν Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἡ Ἤπειρος ἀντεπροσωπεύθη δι' ὅλων τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς. Εἰς τὴν Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἐκ τῆς Ἠπείρου ἀναφαίνεται. Εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ σύνοδον ἔλαβε μέρος ὁ Εὐροίας Θεόδοτος, εἰς τὴν Ζ' ὅμως, ἐκτὸς τοῦ Κερκύρας Φιλίππου, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Νικοπόλεως Ἀνασιάσιος.

Ἰδιαιτέραν θέσιν μεταξὺ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου κατεῖχεν ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης πόλεως, τῆς Νικοπόλεως. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς τέσσαρας μεγάλας ἐπαρχίας καὶ τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτῶν εἰς διοικήσεις καὶ τούτων εἰς ἐπαρχίας, ἡ Παλαιὰ Ἤπειρος, ἀποτελοῦσα ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, ὑπήγετο ἐκκλησιαστικῶς μετὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ἀποτελοῦσα αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ρώμης. Συνήθως με-

Digitized by Google

ταξὺ τοῦ μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας Ἠπείρου καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ ἐπεκράτει εἰρήνη, ἐπιλυόντων τὰς ἑκάστοτε παρουσιαζομένας διαφορὰς ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς συνόδοις, ἐν περιπτώσει δὲ διαφωνίας ἀναφερομένων εἰς τὸν ἔξαρχον Θεσσαλονίκης, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πάπαν, ἢ τὸν αὐτοκράτορα. Ἂν ὅμως αἱ μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ μητροπολίτου σχέσεις ἦσαν συνήθως εἰρηνικαί, τοῦτο δὲν συνέβαινε καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ ἐξάρχου Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ἑκάστοτε ἐγεννῶντο διάφοροι προστριβαί, τὰς ὁποίας κατέπαυεν ἡ μεσολάβησις τοῦ πάπα. Μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἠπείρου διεκρίθησαν κυρίως δύο: Ὁ ἅγιος Δονᾶτος ἐπίσκοπος Εὐροίας, καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος ἐπίσκοπος Φωτικῆς. Ἐξαιρετικὴν ὅμως θέσιν ἀπ' ἀρχῆς κατέλαβον οἱ μητροπολῖται Νικοπόλεως ὡς ὑπερασπισταὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὡς ὁ Δονᾶτος καὶ ὁ Ἀλκίσων, καὶ ὡς ἱεράρχαι ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ πράξεως.

Αἱ ἐν Νικοπόλει διενεργηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς ἔργα χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ κοσμητικῆς, ὀφειλόμενα εἰς τὸν ζῆλον τῶν ἱεραρχῶν αὐτῆς. Ἡ βασιλικὴ τῆς Νικοπόλεως, τὸ καλλιτεχνικώτατον ψηφιδωτὸν τοῦ δαπέδου, τὰ ἐρείπια τοῦ μεγάλου καὶ λαμπροῦ οἰκοδομήματος, εἶναι ἔργα ὀφειλόμενα εἰς τοὺς ἱεράρχας τῆς Νικοπόλεως, τὸν Δουμέτιον Α', τὸν Δουμέτιον Β' καὶ τὸν Ἀλκίσωνα. Ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἐπισημοτέρα ἀνεδείχθη ἡ *Εὔροια*. Ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Δονάτου ἐπίσκοποι γνωστοὶ τῆς Εὐροίας εἶναι ὁ Μᾶρκος ἢ Μαρκιανός, μετασχὼν τῆς ἐν Ἐφέσῳ λῃστρικῆς καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου, ὁ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ Θεόδοτος, λαβὼν μέρος εἰς τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσαν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, καὶ ὁ εἰς Κέρκυραν καταφυγὼν Ἰωάννης. Δευτέρα ἐπισκοπὴ ἡ τοῦ *Ὀγχησμοῦ* ἢ *Ἀγχιασμοῦ*, παρὰ τοὺς σημερινοὺς Ἁγίους Σαράντα, τῆς ὁποίας ἐπίσκοπον γινώσκομεν τὸν Κλαύδιον ἢ Κλαδαῖον ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ, καὶ δεύτερον τὸν Χριστόδωρον ἢ Χριστοφόρον (531). Ἡ ἐπισκοπὴ καὶ ἡ πόλις αὕτη πιστεύεται ὅτι ἐξέλιπε περὶ τὸ 552 ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὑπὸ τὸν Τοτίλαν Γότθων. Τρίτη ἐπισκοπὴ ἦτο ἡ τῆς *Φοινίκης*, λίαν ἐνωρὶς καὶ αὕτη ἐκλιποῦσα. Γνωστοὶ ἐπίσκοποι αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ Περεγρῖνος ἐν τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ὁ Βαλεριανὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος, καὶ ὁ Φίλιππος ἐν ἔτει 516. Τετάρτη ἦτο ἡ τῆς *Φωτικῆς*, κειμένης, ὡς ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπιστοποιήθη, εἰς τὴν θέσιν Λιμπόνι ΒΔ. τῆς Παραμυθίας. Ἡ δικαιοδοσία τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν σημερινὴν ἐπαρχίαν Παραμυθίας καὶ μέχρι τῆς Βελλᾶς, ἐπὶ τῆς Δωδώνης καὶ ἔτι πέραν. Ἡ Βελλὰ ἀναφαίνεται ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὁρίζοντι τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα μετὰ τὴν δύσιν τῆς ἐπισκοπῆς Φωτικῆς, τὴν ὁποίαν καὶ ἀντικατέστησεν, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος Βελλᾶς νὰ ἐξουσιάζῃ πάσης τῆς τέως ἐπισκοπῆς Φωτικῆς. Τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, ἡ ὁποία πρὸ καιροῦ ἐδέσποζε σχεδὸν πάσης τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Καλαμᾶ Ἠπείρου καὶ τῶν πέριξ τῶν σημερινῶν Ἰωαννίνων συνοικισμῶν, ἐπέζησεν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἠπείρου· μάλιστα φαίνεται ὅτι προσκαίρως ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀνασυνέστη καὶ ἡ ἐπισκοπή, διότι εὑρίσκομεν πράξεις πατριαρχικὰς κατὰ τὰ ἔτη 1699 καὶ 1709, διὰ τῶν ὁποίων παρέχεται δικαίωμα εἰς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης νὰ χειροτονῇ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους Βονδίτζης, Ἀετοῦ, Ἀχελῴου, Ρωγῶν καὶ Φωτικῆς. Πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτι αἰῶνος ἡ δικαιοδοσία τοῦ μητροπολίτου Ἄρτης ἐξετείνετο μέχρις αὐτοῦ τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι ὁ τὸν Ναυπάκτου Ἄρτης ἀντικαταστήσας ἐν Ἠπείρῳ μητροπολίτης Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης ἐπεκτείνει τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ μέχρι Φαναρίου καὶ Σουλίου, πολλὰ δὲ χωρία τῆς ἐπαρχίας του ἀπέχουσιν ἐλάχιστα τῆς μητροπόλεως Παραμυθίας. Ἐπισκόπους Φωτικῆς γνωρίζομεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, τὸν Διάδοχον ὑπογράφοντα τὴν ἐπιστολὴν τῆς Ἠπειρωτικῆς συνόδου, καταλιπόντα δὲ φήμην ὁσίου καὶ ὡς ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἑορταζόμενον. Οὗτος κατέλιπεν ἑκατὸν κεφάλαια ἀσκητικά. Ἐπίσης γνωρίζομεν τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἰλάριον, ὅστις διεκρίθη ὡς συγγραφεύς. Πέμπτη ἐπισκοπὴ ἡ τῆς *Ἀδριανουπόλεως*, τῆς πρὸς καιρὸν καὶ *Ἰουστινιανουπόλεως* κληθείσης, τῆς ὁποίας γινώσκομεν τοὺς ἑξῆς ἐπισκόπους: Εὐτύχιον ἢ Εὐστόχιον ἐν τῇ ἐν Ἐφέσῳ λῃστρικῇ καὶ τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, Ὑπάτιον ὑπογράφοντα τὴν ἐπιστολὴν τῆς τοπικῆς ἐν Ἠπείρῳ συνόδου τῷ 516 καὶ Κωνσταντῖνον ὑπογράφοντα εἰς τὴν πρὸς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν ἐπιστολὴν (523). Τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην ἀντικατέστησεν ἡ τῆς Δρυνουπόλεως, τῆς μετὰ ταῦτα *Δρυϊνουπόλεως*. Ἕκτη ἐπισκοπὴ ἡ τῆς *Δωδώνης*, τῆς ὁποίας ἐπισκόπους γνωρίζομεν τὸν Θεόδωρον, λαβόντα μέρος εἰς τὴν Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον, τὸν Φιλόθεον ἐν τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, τὸν Οὐράνιον ὑπογράφοντα τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον ἐπιστολήν, καὶ τὸν Ἰουλιανὸν (516) **λαβόντα** μέρος εἰς τὴν ἐν Ἠπείρῳ τοπικὴν σύνοδον καὶ ὑπογράφοντα τὴν πρὸς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν ἐπιστολήν. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ζ' αἰῶνος οὐδεὶς ἐπίσκοπος Δωδώνης ἀναφέρεται, ἐνῷ ἔχομεν ἱστορικὰς μαρτυρίας ὅτι ἡ Δωδώνη ἐπέζησεν ἐπὶ πολὺ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ὑπὸ τὸν Τοτίλαν Γότθων καὶ μόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς ἀναφαίνεται ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὴν πόλις καὶ ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων. Ἑβδόμη ἐπισκοπὴ εἶναι ἡ *Βουθρωτοῦ*, ἡ βραδύτερον μὲν τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν τῆς Ἠπείρου συσταθεῖσα, περὶ τὸ 451, ἀλλ' ἐπιζήσασα πλέον τῶν ἄλλων, μέχρις αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐπίσκοποι γνωστοὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας εἶναι ὁ Στέφανος ἐν ἐπιστολῇ τῶν ἐπισκόπων τῆς Π. Ἠπείρου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον καὶ ὁ Ματθαῖος ἐν τῇ πρὸς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν τῷ 516. Τελευταία ἐπισκοπὴ εἶναι ἡ τῆς *Κερκύρας*, ἧς οἱ ἐπίσκοποι μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος ἐξηρτῶντο ἐκκλησιαστικῶς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἠπείρου. Ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη προσηρτήθη εἰς τὸ θέμα τῆς Κεφαλληνίας. Εἰς τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως ἀνῆκε καὶ ἡ νῆσος Ἰθάκη, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὐδένα ἐπίσκοπον αὐτῆς ἐγνωρίσαμεν.

Προκειμένου περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἠπείρου κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἐνστερνισθεῖσα τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀείποτε ὀρθουμένη κατὰ τῶν αἱρέσεων, οὐδέποτε παρεξέκλινε τῆς ὀρθοδοξίας, ἀποβᾶσα μέγα προπύργιον διὰ τοὺς ὀρθοδόξους, οἵτινες κατέφευγον εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις πρὸς αὐτὴν ζητοῦντες ἐνίσχυσιν, ὡς ἐγένετο μετὰ τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὡς ἔπειτα μετὰ τὴν Δ'· ὅταν δὲ ὁ ἔξαρχος Θεσσαλονίκης διὰ φόβον τοῦ αἱρετικοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τῷ 515 ἐπεκοινώνησε τῷ αἱρετικῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέῳ, τεσσαράκοντα ἐν ὅλῳ ἐπίσκοποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακεκριμένην θέσιν κατεῖχον οἱ τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, συνεκρότησαν σύνοδον, καθ' ἥν, «συζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ τρισμακαριώτατοι ἐπίσκοποι τὴν Τριάδα ὁμοούσιον, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα». Συνελθόντες δὲ καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ συνόδῳ οἱ τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἐπίσκοποι ἐκύρωσαν τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, καταδικάσαντες τὴν αἵρεσιν καὶ ἀποστείλαντες τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου εἰς τὸν πάπαν Ὁρμίσδαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον. Ἐπίσης κατὰ τὰς Εἰκονομαχικὰς ἔριδας ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῶν ὀρθοδόξων, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἐν τῇ Ζ' Οἰκουμενικῇ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν εἰκόνων συνόδῳ διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς Ἀναστασίου· ὅταν ἐπίσης μετὰ τὴν ἐξορίαν Χρυσοστόμου ἡ Ἐκκλησία ἐσχίσθη εἰς δύο, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἀπεχώρησαν ἑαυτοὺς τῆς κοινωνίας τῶν ἀδικησάντων αὐτόν. Καὶ ἔπειτα, ἐν τῇ πάλῃ μεταξὺ τοῦ Φωτίου καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Φωτίου, τοῦ ὁποίου θαυμαστὴς καὶ ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς ἀνεδείχθη ὁ μητροπολίτης Δανιήλ. Μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου διεκρίθησαν οἱ πρόεδροι τῆς μητροπόλεως αὐτῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Δονάτου, Ἀττικοῦ καὶ δὴ τῶν δύο Δουμετίων καὶ τοῦ Ἀλκίσωνος. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἠπείρου δὲν ὑστέρησαν ἐν τῇ εὐεργετικῇ δράσει ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου αὐτῶν. Τὸ ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου μυθολογούμενον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Σωζομενοῦ ἀναφερόμενον περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἁγίου τῆς Ἠπείρου, τοῦ πολιούχου τῆς Θεσπρωτίας ἐπισκόπου Εὐροίας Δονάτου, ὅτι ἐφόνευσε τὸν φοβερὸν δράκοντα, ὅστις ἐκεῖ ἐμφωλεύων ἐμόλυνε τὸ ὕδωρ καὶ κατέστρεφε τὸν τόπον, καὶ ἐδωροφόρησεν εἰς τὴν πόλιν ὕδωρ καθαρὸν καὶ γλυκύ, σημαίνει τὴν πρακτικότητα τοῦ ἱεράρχου, ὅστις ἐκαθάρισε τὰ ἕλη τῆς Ἀχερουσίας. Πάντες οἱ γράψαντες περὶ τῆς Νικοπόλεως δέχονται ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατάληψιν αὐτῆς τῷ 929, ἡ Ναύπακτος ἀντικατέστησε τὴν Νικόπολιν καὶ συνεπῶς αἱ ἐν Ἠπείρῳ ἐπισκοπαὶ ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ναύπακτος, ὑπαγομένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἑλλάδος, ἐπέκειτο ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Κορίνθου, καὶ βραδύτερον, μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς θέματα, χειραφετηθεῖσα ἐγένετο μητρόπολις, τῆς ὁποίας ἡ δικαιοδοσία ἐξετείνετο μόνον ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν μέρει ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ μέχρι τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ Ι' αἰῶνος, μέχρι τοῦ 929, ἡ Νικόπολις ἦτο ἡ μητρόπολις τῆς ὅλης Π. Ἠπείρου ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν στυγνὴν ταύτην χρονολογίαν ἀμέσως ἡ Ναύπακτος δὲν ἀντικατέστησε τὴν Νικόπολιν ἐπὶ ἥμισυν τοὐλάχιστον αἰῶνα, διότι ἄλλη τῆς Ἠπείρου πόλις ηὐτύχησε νὰ ἀποβῇ ἡ ἕδρα τοῦ ἡγεμόνος καὶ μητρόπολις τῆς Ἠπείρου· τελείως δὲ ἀσύστατα εἶναι τὰ ὅσα ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει περὶ τῆς Ἐκκλησίας Νικοπόλεως, Ἄρτης, Ναυπάκτου καὶ Ἰωαννίνων, τελείαν σύγχυσιν ἐπάγων εἰς τὴν σκοτεινὴν ἄλλως τε ἱστορίαν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων· διότι καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτος θέλει τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα ὡς μητροπόλεις τῆς Π. Ἠπείρου, εἶναι ζήτημα ἂν ὑφίσταντο αὗται καὶ ὡς ἁπλοῖ μόνον συνοικισμοί. Ἀλλ' ἀφοῦ οὔτε ἡ Ἄρτα, οὔτε τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' οὔτε ἔτι ἡ Ναύπακτος ἀντικατέστησε τὴν Νικόπολιν, ποῦ ἄραγε μετετέθη ἡ ἕδρα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 929, μέχρις οὗ τελειωτικῶς ἐντοπισθῇ εἰς τὴν Ναύπακτον; Τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας μᾶς δίδει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις γράφει περὶ τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως: «ὄγδοον θέμα Νικόπολις ἐπαρχίας τῆς Π. Ἠπείρου τῆς Φωκικῆς (=Φωτικῆς) ὑφ' ἡγεμόνα πόλεις δώδεκα Νικόπολις μητρόπολις . . . . . . μητρόπολις δὲ τοῦ θέματος πόλις Δωδώνη». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου προκύπτει ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νικοπόλεως ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἠπείρου κατέφυγεν εἰς τὴν Φωτικὴν ἢ τὴν Δωδώνην, αἵτινες δὲν εἶχον καταληφθῆ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἰουστινιανός, εὑρὼν τὴν Φωτικὴν ἐν τόπῳ χθαμαλῷ κειμένην καὶ κατακλυζομένην ὑπὸ ὑδάτων, αὐτὴν μὲν ἀφῆκεν, ὡς εἶχεν, ἀντ' αὐτῆς δὲ εἰς τὸ ἄναντες ὑπεράνω αὐτῆς πρὸς ἀνατολὰς ἔκτισεν ὀχυρὸν φρούριον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν Ἅγιον Δονᾶτον καὶ τὸ ὁποῖον διετηρήθη καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἦτο φυσικόν, καταληφθείσης τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὁ στρατηγὸς αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχῶν νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο φρούριον ὀχυρὸν καὶ δυσπόρθητον, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ τῆς Φωτικῆς, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦδε τὸ ὄνομα ἀπέβη γενικώτερον· τὸ φρούριον κατέστησεν αὐτὴν ἕδραν ἐπαρχίας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου γράφεται «Ἐπαρχία Φωτικῆς»· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἦτο ὀχυρὸν τὸ φρούριον τῆς Φωτικῆς, ἦτο ὅμως ὁπωσδήποτε ἀπόκεντρον, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ ἄλλο μέρος πλησιέστερον πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἵνα εὐχερέστερον ἐποπτεύωσι καὶ ἀναχαιτίζωσιν αὐτούς· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεσκευάσθη τὸ φρούριον τῆς Δωδώνης, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐκλείψει παντελῶς, καὶ οὕτως αὕτη ἀπετέλεσε τὴν μητρόπολιν τοῦ θέματος. Τὸ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Φωτικῆς εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Ἠπείρου περιλαμβάνον ἐκτὸς τῆς θεσπρωτικῆς χώρας τὸ τμῆμα Βελλᾶς, Δωδώνης, Ἑλλοπίας καὶ πέραν ἔτι, καταδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του γράφει, ὅτι κατέστησεν ὑποχείριον τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὰς χώρας τὰς κειμένας ἐπὶ τοῦ Κρισαίου κόλπου καὶ τὴν ἑκατέραν Ἤπειρον τὴν Ἰλλυρίαν μέχρις Ἐπιδάμνου καὶ «τὴν Φωτικὴν πᾶσαν». Δεδομένου ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἅλωσιν τῆς Νικοπόλεως ἕδρα μὲν τῆς ἐπαρχίας ἦτο ἡ Φωτική, μητρόπολις δὲ τοῦ θέματος ἡ Δωδώνη, προβάλλει ἡ ἐρώτησις ἐπὶ πόσον χρόνον αὕτη διετέλεσε μητρόπολις. Ἡ ἐν Δωδώνῃ διαμονὴ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων διήρκεσεν οὐχὶ πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Αὗται ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους, συνεπείᾳ νέων ἐπιδρομῶν, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς μέρος ἀσφαλέστερον ἔξω τῆς σλαυϊκῆς ἐπικρατήσεως, καὶ ὡς τοιοῦτον προὐτίμησαν, μετὰ βραχεῖαν ἴσως διαμονὴν ἐν Βονδίτσῃ, τὴν Ναύπακτον, παράλιον φρούριον ὀχυρόν. Τότε δὲ καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Ναυπάκτου, ὡς μητροπολίτης τῆς ἕδρας τοῦ στρατηγοῦ, ἀνέλαβε τὴν μέριμναν τῶν τῆς ἐκκλησίας Νικοπόλεως ἐπισκοπῶν, διατελῶν ὁ πρόεδρος τῆς Π. Ἠπείρου· καὶ τοῦτο ἐγένετο πρὸ τοῦ 959 ἔτους τοῦ θανάτου Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καθ' ὅσον τὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐκδοθέντα «Νέα τακτικὰ» ἀναγράφουσι τὸν μὲν Ναυπάκτου κατέχοντα πλέον τὸν θρόνον τοῦ Νικοπόλεως, τὰς δὲ ἐπισκοπὰς τῆς Ἠπείρου ὑπαγομένας ὑπ' αὐτόν.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατάληψιν τῆς Νικοπόλεως, ἡ θέσις τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἑλλήνων δὲν ἦτο εὐχάριστος. Τότε ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Ἠπείρου ἐγκατεστάθησαν σλαυϊκοὶ ἐποικισμοὶ καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναμφιβόλως ἀναφέρονται τὰ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Στράβωνος: «πᾶσαν Ἤπειρον Σκύθοι Σλαῦοι νέμονται» καὶ ἀπὸ τότε βεβαίως ἔχουσι τὴν ἀρχήν των αἱ τόσαι καὶ τόσαι σλαυϊκαὶ τοπωνυμίαι. Τότε οἱ Βούλγαροι διὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου «πάντα τὰ ἐν ποσὶ ληϊσάμενοι κατέλαβον τὴν Νικόπολιν τέλος ἐν αὐτῇ σαββατίσαντες» *(Κεδρηνός)*· τὸ «σαββατίσαντες» τοῦτο εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικόν, σημαῖνον ὅτι ἐκεῖ ἐπὶ τέλους ἀνεπαύθησαν. Ὄντως δὲ οὗτοι παρέμειναν εἰς τὸ θέμα τῆς Νικοπόλεως καὶ ἐκεῖ εὗρεν αὐτοὺς Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. Ἐκεῖ ἐπίσης ἦσαν ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, ὡς καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος (1034—1041), ὅτε ἦλθεν ὁ Πέτρος Δολεάνος, προσκληθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐπαναστατησάντων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἔκτοτε ἀρχίζουν οἱ ζοφεροὶ χρόνοι τῆς Ἠπείρου. Χάρις ὅμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς ἱεράρχας, τὸν κλῆρον καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς μονὰς καὶ τοὺς μοναχούς, ἡ Ἤπειρος κατώρθωσε νὰ ζήσῃ. Μόλις ἡ μητρόπολις τῆς Νικοπόλεως περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων, τέσσαρες νέαι ἐπισκοπαὶ ἱδρύθησαν ἐν τῇ Ἠπείρῳ, τῶν Ρωγῶν, τῆς Κοψύλης, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Βελλᾶς, καὶ μετ' ὀλίγον καὶ πέμπτη ἡ τῆς Χιμάρρας, καὶ ἀμέσως ἔπειτα ἕκτη, ἡ τῆς Ἄρτης, αἱ ὁποῖαι μὲ τὰς τρεῖς ἄλλας, τὰς ἀπ' αἰώνων ὑφισταμένας, τῆς Φωτικῆς,

Digitized by Google

Ἀδριανουπόλεως καὶ Βουθρωτοῦ, ἀπέβησαν αἱ ἀκροπόλεις τῆς πίστεως καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἱ ἀφετηρίαι τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς σλαυοκρατουμέναις χώραις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν αἱ κατὰ δεκάδας ἀριθμούμεναι ἐν Ἠπείρῳ μοναί, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν κρισιμωτέραν τοῦ ἔθνους περίστασιν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσέφερον ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας.

Ἡ μητρόπολις τῆς Ναυπάκτου, ἀντικαταστήσασα τὴν Νικόπολιν, εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς τοὺς ἐπισκόπους Βονδίτζης, Ἀετοῦ, Ἀχελῴου, Ρωγῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Βελλᾶς, Δρυνουπόλεως, Βουθρωτοῦ, Χιμάρρας, ὅσοι ἀναγράφονται εἰς τὰς «Notitias», τοὺς ἐπισκοπικοὺς δηλαδὴ καταλόγους, ἀλλ' ἐκτὸς τούτων εἶχε καὶ τὰς ἐπισκοπὰς Ἄρτης καὶ Κοψύλης, τὰς ὁποίας οὐδεὶς κατάλογος ἀναγράφει. Κακῶς ὅθεν ἐγράφη ὅτι ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ κατόπιν ὑπὸ τὴν τῶν Ἰωαννίνων διετέλουν καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Φοινίκης, Ἀγχιασμοῦ, Εὐροίας καὶ Συρείας, Κερκύρας, Λευκάδος, Περιστερᾶς, Κοψύλης καὶ Νικοπόλεως, Ἐλαίας καὶ Πάργας. Αἱ ἐπισκοπαὶ Φοινίκης, Ἀγχιασμοῦ καὶ Εὐροίας εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει καὶ ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος οὐδεμία μνεία περὶ αὐτῶν γίνεται. Ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰώνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ θέματος τῆς Π. Ἠπείρου καὶ τελοῦσα ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῆς Νικοπόλεως, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐχειραφετήθη, ὑπαχθεῖσα εἰς τὸ τότε ἱδρυθὲν θέμα τῆς Κεφαλληνίας, ὥστε οὐδεμίαν δικαιοδοσίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτῆς ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου· ὁ Λευκάδος οὐδέποτε διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ναυπάκτου. Ἐπισκοπὴ Περιστερᾶς οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν Ἠπείρῳ· τοιαύτη ἐπισκοπὴ ὑπῆρχεν ἐν Θεσσαλίᾳ, τελοῦσα ὑπὸ τὸν Λαρίσης· Κοψύλης καὶ Νικοπόλεως ἡνωμέναι ἐπισκοπαὶ δὲν ὑπῆρξαν, οὐδὲ μετετέθη ποτὲ ἡ ἕδρα τῆς Νικοπόλεως εἰς τὴν Κοψύλην μετὰ τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν αὐτῆς. Ἡ Κοψύλη, ἱδρυθεῖσα εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Νικοπόλεως διὰ νὰ περισυλλέξῃ πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ περισυλλεγῇ ἀπὸ τὰ σπαράγματα τῆς Νικοπόλεως, ὑπήχθη κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ἔπειτα ἡνωμένη μετὰ τῆς Χιμάρρας ὑπετάγη εἰς τοὺς Φράγκους καὶ μόνον τῷ 1363 ὁ Κοψύλης καὶ Χιμάρρας Φρὰ Νικόλαος ὑπέβαλε τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Καλλίστου· ὥστε ἐπισκοπὴ Κοψύλης καὶ Νικοπόλεως οὐδέποτε ὑπῆρξεν· ἀλλ' οὔτε ἁπλῆ ἐπισκοπὴ Νικοπόλεως, ὡς ἐσφαλμένως ἐγράφη, καὶ ἥτις δῆθεν ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος (1080), ψιλῷ ὀνόματι μόνον ὑπάρχουσα, συνεχωνεύθη εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν Ἄρτης. Οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Νικοπόλεως, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ 347 δὲν λήγουσι τῷ 1480, ἀλλὰ τῷ 877, ὅτε ὁ τελευταῖος γνωστὸς μητροπολίτης Νικοπόλεως προήχθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγκύρας· ἔκτοτε οὔτε μητροπολίτης οὔτε ἐπίσκοπος ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ψιλῷ μόνον τίτλῳ ὑπῆρξε, καὶ μόνον Λατῖνοι, in partibus, φέρουσι τὸν τίτλον τοῦ Νικοπόλεως ἀπὸ τοῦ 1390 μέχρι τοῦ 1437, καὶ τὰ ὀνόματα 12 τοιούτων ἀναγράφει ὁ Le Quien. Ἀσφαλῶς ὅπου ἀναγράφεται ἐπίσκοπος Νικοπόλεως δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς, ἀλλὰ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Νευροκοπίου, Νικοπόλεως λεγομένου καὶ τούτου. Οὐδέποτε ἐπίσης ὑπῆρξεν ἐπισκοπὴ Ἐλαίας καὶ Πάργας. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Κασσώπης, τὴν ὁποίαν δῆθεν μετὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα ἀντικατέστησεν ἡ ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπισκοπὴ Γαρδικίου ὑπῆρξε ποτὲ εἰς τὴν Ἤπειρον· καὶ ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη τῆς Θεσσαλίας οὖσα ἀείποτε διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης· οὐδ' ἀληθεύει ἐπίσης τὸ λεγόμενον, ὅτι ἡ Ἄρτα δὲν εἶχε πρότερον ἐπισκοπικὴν ἀρχήν, διότι ἡ Ἄρτα, εὐθὺς ἅμα τῇ ἱδρύσει, ἐτιμήθη δι' ἐπισκοπικοῦ θρόνου, γνωρίζομεν δὲ καὶ ἐπίσκοπον Ἄρτης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τὸν Βασίλειον, λαβόντα μέρος τῷ 1157 εἰς τὴν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν συνελθοῦσαν σύνοδον ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Παντευγένου, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ναυπάκτου Βασίλειος. Ἐπισκοπὴ ἐπίσης ἦτο ἡ Ἄρτα καὶ ἐπὶ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ 1204 καὶ ἑξῆς, γνωστοὶ δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ἄρτης Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου περὶ τὸ 1222 καὶ ἐφεξῆς. Ἐπισκοπὴ δὲ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1367, ὁπότε ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Λατίνων κατέστησεν ἕδραν του τὴν Ἄρταν τῇ συγκαταθέσει τῆς Μ. Ἐκκλησίας, προσλαβὼν καὶ τὸν τίτλον αὐτῆς καὶ καταργήσας, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τὴν ἐπισκοπήν. Ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἄρτα ἦτο συνηνωμένη μετὰ τῆς Ναυπάκτου εἰς μίαν μητρόπολιν, τῆς ὁποίας ὁ μητροπολίτης ἐτιτλοφορεῖτο «Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Αἰτωλίας», ἤ, ὡς ἀνεγνώσαμεν εἰς ἔγγραφα ἐπιτόπια τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, «ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος Νικοπόλεως καὶ πάσης Αἰτωλίας». Κατὰ ταῦτα δὲν ἀληθεύουσι τὰ λεγόμενα ὅτι ἀπὸ τοῦ 1204 ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ναυπάκτου συνεχωνεύθη τῇ μητροπόλει τῆς Ἄρτης, ὁ δὲ νέος μητροπολίτης προσηγορεύετο μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπέρτιμος Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου καὶ ἔξαρχος Αἰτωλίας. Ἀλλ' οὔτε ἀληθεύει ὅτι ἀπὸ τοῦ 1203 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ναυπάκτου ὑπεβιβάσθη παρεπομένη τῇ τῆς Ἄρτης. Ἡ Ναύπακτος, ὑπαγομένη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸν Κορίνθου, ἀκολούθως, μετὰ τὴν εἰς θέματα διαίρεσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὑπήχθη εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦσαν αἱ Θῆβαι καὶ ὄχι ἡ Ναύπακτος. Ἡ Ναύπακτος ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου τάσσεται πέμπτη πόλις εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους μάλιστα ὡς μητρόπολις Αἰτωλίας (πολιτικῶς) τίθεται ἡ Ἦλις. Ἂν ἡ Ναύπακτος βραδύτερον ὑπήχθη ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Νικοπόλεως, ὡς γράφει ὁ Λουϊτπράνδος, δὲν εἶναι εἰσέτι ἐξηκριβωμένον· τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν σλαυϊκὴν κατοχὴν τῆς Νικοπόλεως, τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, συνενωθεῖσα μετὰ τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως ἡ Ναύπακτος καὶ διοικητικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀπέβη ἡ πρωτεύουσα, καὶ ὁ μητροπολίτης αὐτῆς κατέλαβεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Π. Ἠπείρου τὴν θέσιν, ἣν πρότερον κατεῖχεν ὁ Νικοπόλεως· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ ἀρχαιότερα «Τακτικὰ» ἐγράφετο ὁ Ναυπάκτου ἐκ παραλλήλου μετὰ τοῦ Νικοπόλεως. Κατὰ ταῦτα ὁ Ναυπάκτου οὐδέποτε ἐτιτλοφορήθη Ναυπάκτου, Νικοπόλεως καὶ Ἄρτης ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Αἰτωλίας· ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου ὑπέρτιμος μόνον ἐν ἀρχῇ, τιμῆς ἕνεκεν ἐπεῖχε τὸν τόπον Σεβαστείας τῆς Μεγάλης τῷ 1272, πιθανῶς δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπεῖχε τὸν τόπον τοῦ Σάρδεων καὶ μόνον μετὰ τὸ 1272 ἀναφέρεται πλέον ὡς ἔξαρχος πάσης Αἰτωλίας, καὶ τὸν τίτλον τοῦτον διετήρησε μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὴν ἅλωσιν ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ἐπεῖχε τὸν τόπον τῆς Ἀγκύρας. Περὶ τὸ 1285—1307 ἡ Ναύπακτος κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μητρόπολις μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἰωαννίνων, ἀναδειχθεῖσαν εἰς μητρόπολιν· ἐφεξῆς οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Ἀλεξούδη καὶ Ἄρτης Σεραφεὶμ περὶ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης σιωπῶσι, μνημονεύοντες μόνον τὸν κατὰ τὸ 1480 Γεράσιμον Χοϊδᾶν· πρὸ αὐτοῦ ὅμως τῷ 1452 εὑρίσκομεν τὸν Θεόδωρον καὶ τῷ 1437 τὸν Μαρτύριον. Κατόπιν οἱ κατάλογοι ἀναφέρουσι τῷ 1510 τὸν Ἰάκωβον, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ τῷ 1507 ἀπαντῶμεν τὸν Εὐθύμιον.

Κατὰ τὰ «Τακτικὰ» ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου, ὡς πρόεδρον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Π. Ἠπείρου, ὑπήγοντο αἱ ἐπισκοπαὶ Βονδίτζης, Ἀετοῦ, Ἀχελῴου, Ρωγῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως καὶ Βουθρωτοῦ. Κατὰ νεώτερα «Τακτικὰ» ἀντὶ τῆς Φωτικῆς τίθεται ὁ Ὀφτίνης, ἀντὶ Ἀδριανουπόλεως γράφεται Δρυνουπόλεως, προστίθεται δὲ καὶ ὁ Χιμάρρας. Ἐν τούτοις ὅμως προσθέτομεν καὶ δύο ἑτέρας ἐπισκοπάς, μὴ ἀναφερομένας μὲν εἰς τοὺς ἀρχαίους καταλόγους, ἀλλὰ γνωστὰς ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν, τὴν Κοψύλης καὶ τὴν Ἄρτης. Ἐξ αὐτῶν ὅμως ὁ Ἰωαννίνων, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Φωτικῆς ὁ Βουθρωτοῦ, ὁ Χιμάρρας καὶ ὁ Κοψύλης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ὑπεβλήθησαν καὶ αὖθις ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ὑφ' ὃν καὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ Συμεὼν καὶ Πέτρου βασιλέων τῶν Βουλγάρων ἐτέλουν· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, δηλαδὴ μετὰ τὸ 969, ἡνώθησαν τελειωτικῶς μετὰ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου. Ἐξ αὐτῶν ὁ Βονδίτζης, Ἀετοῦ, ὁ καὶ πρωτόθρονος, καὶ ὁ Ἀχελῴου ἦσαν αἱ κυρίως ἐπισκοπαὶ τοῦ Ναυπάκτου ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ, αἱ δὲ λοιπαὶ τῆς Ἠπείρου. Ἐπὶ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπολίτου Ναυπάκτου, ὑπήγετο ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ναυπάκτου καὶ ὁ Ἀδραγαμέστου. Περὶ τοῦ Βονδίτζης μόνον φρονοῦμεν ὅτι ἴσως, πρὶν ἢ ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως ἀπὸ τῆς Δωδώνης μεταφέρῃ τὴν ἕδραν του εἰς Ναύπακτον, διέμεινεν ἐπί τινα ἔτη εἰς Βόνδιτζαν, πόλιν ὀχυρὰν τότε, ἀφοῦ βλέπομεν εἰς συγγραφεῖς Βυζαντινοὺς καὶ νεωτέρους ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βονδίτζης νὰ συγχέεται μετὰ τῆς Δωδώνης. Αἱ πόλεις καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Ρωγῶν, Ἰωαννίνων, Ἄρτης καὶ Κοψύλης ἱδρύθησαν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐκ Δωδώνης ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ θέματος. Οἱ Ρωγοὶ καὶ ἡ Κοψύλη, οὐχὶ μακρὰν ἀλλήλων κείμεναι, ὡς ἐπισκοπαὶ διετηρήθησαν μέχρις ἐσχάτων, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἑνωθεῖσαι εἰς μίαν ἐπαρχίαν· ἡ ἐπισκοπὴ Κοψύλης, ἄγνωστον πότε ἑνωθεῖσα μετὰ τῆς Χιμάρρας, διετέλει ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 1363, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Φρὰ Νικολάου ὑπήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, γνωρίζομεν δὲ καὶ Κοψύλης ἐπίσκοπον, ὅστις εὑρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχειροτόνησε τῇ 11ῃ Ἀπριλίου 1283 μετὰ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Γερμανοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Δεβρῶν τὸν πατριάρχην Γεώργιον Κύπριον, μετονομασθέντα Γρηγόριον. Οἱ δὲ Ρωγοὶ διετέλεσαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρις ἐσχάτων ἡνωμέναι μετὰ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης καὶ οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς δὲν ἦσαν τιτουλάριοι ἁπλῶς, ὡς νομίζεται, ἀλλ' ἐν ἐνεργείᾳ, οὐδέποτε διακοπείσης τῆς σειρᾶς αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς πόλεως τῶν Ρωγῶν. Τῷ 1590—1601 γνωστὸς ἡμῖν ὑπάρχει ὁ Ρωγῶν Δωρόθεος, ὅστις ἀπέθανε τῇ 26 Δεκεμβρίου 1601· τῷ 1720 ὁ Παρθένιος, τῷ 1792 ὁ Δανιὴλ μετατεθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Οὐτζίτζης. Τῷ 1794 ὁ Μακάριος, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον Ρωγῶν καὶ Κοψύλης. Οὗτος φυγὼν εἰς Κέρκυραν διετέλεσε κατὰ τὸ 1818 τοποτηρητὴς τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Κερκύρας μέχρι τοῦ 1824 καὶ ἀπὸ τοῦ 1824—1827 μητροπολίτης Κερκύρας, καὶ τέλος ὁ ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐθνομάρτυς Ἰωσήφ, ὅστις προσέφερεν ἑαυτὸν ἐν Μεσολογγίῳ ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας. Τὸ ὅτι δὲ οἱ Ρωγοὶ διετέλεσαν πάντοτε θρόνος ἐπισκοπικὸς ἐν ἐνεργείᾳ ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης δείκνυται καὶ ἐκ τῶν δύο πατριαρχικῶν πράξεων ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ε' καὶ Κυπριανοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐπικυροῦται εἰς τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῇ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων καὶ τὸν Ρωγῶν. Ἡ ἐπισκοπὴ Ὀφτίνης ἢ Ὀστίνης ὡς μετέωρον μόνον ἐπέλαμψεν ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὁρίζοντος τῆς Ἠπείρου, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Φωτικῆς κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ὅτε ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς μετέφερε τὴν ἕδραν του πρὸς καιρὸν εἰς ἄλλην ὀχυρὰν πόλιν παρὰ τὸν Καλαμᾶν, τὴν Ὀφστίναν ἢ Ὀσδίναν (νῦν Πέντε Ἐκκλησιές), ἑξάωρον τῆς Παραμυθίας ἀπέχουσαν, καὶ ὅπου καὶ σήμερον ἔτι σῴζονται οὐκ ὀλίγοι ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ ἐρείπια βυζαντινῶν φρουρίων. Αἱ ἐπισκοπαὶ Ἄρτης καὶ Ἰωαννίνων, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἱδρυθεῖσαι, εἶναι σύγχρονοι, οὐχὶ ἀρχαιότεροι τοῦ Ι' αἰῶνος.

Ἀπὸ τοῦ 1284 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἠπείρου ἀποχωρίζεται πλέον ὁριστικῶς τῆς Ἐκκλησίας Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου παύει πλέον νὰ εἶναι ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἠπείρου. Τοῦτο ἐγένετο ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καταλήψεως τῆς Ναυπάκτου, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Πρεσβύτερος τὴν τέως ἐπισκοπὴν τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσεν εἰς μητρόπολιν καὶ δι' ἰδιαιτέρων αὐτοκρατορικῶν φιλοτιμιῶν εὐηργέτησεν, ἐκδώσας ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς χρυσόβουλλα ἐν ἔτει 1319 καὶ 1321. Ἡ τοιαύτη πρᾶξις τοῦ αὐτοκράτορος σκοπὸν εἶχεν, ἵνα προτάξῃ τὰ Ἰωάννινα ὡς προπύργιον κατὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅσα δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐποφθαλμιῶσι τὴν ἠπειρωτικὴν χώραν μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τῶν δεσποτῶν αὐτῆς. Κατέχων τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῶν Ἰωαννίνων ὁ αὐτοκράτωρ, ἤλπιζε νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὰ ἄλλα κάστρα. Εὐεργετήσας πλουσιοπαρόχως τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, δὲν παρέλειψε νὰ πράξῃ τοῦτο καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν μητροπολίτην αὐτῆς, ἐπικυρώσας πάσας τὰς προνομίας καὶ δίκαια αὐτῆς, ὅσα εἶχε πρότερον καὶ ὅσα πάλιν ἔπειτα ἔλαβεν. Ἐνῷ δὲ ἐξ ἀρχῆς ἅμα τῇ ἀνυψώσει τῶν Ἰωαννίνων εἰς μητρόπολιν εἶχεν αὕτη δύο μόνον ἐπισκοπάς, τὴν τῆς Βελλᾶς καὶ τῆς Δρυνουπόλεως, ἤδη ἐπεδόθησαν αὐτῇ καὶ αἱ δύο ἕτεραι, ἡ τῆς Βουθρωτοῦ καὶ ἡ τῆς Χιμάρρας, αἵτινες τέως διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰταλῶν.

Ἡ νέα πρωτεύουσα τῆς ἠπειρωτικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀρχῇ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς δὲν ἐστάθη εὐτυχής. Ἐν διαστήματι ὀγδοήκοντα ἐτῶν, ἐκ τῶν τριῶν ἐκλεγέντων μητροπολιτῶν ὁ εἷς μόνον ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὡς ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων· διὰ τοῦτο παρέμεινεν ἡ Ἐκκλησία ἄνευ ἀρχιερέως, ὅτε ἐπὶ τέλους, τῷ 1365, ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Σεβαστιανός, ζητηθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μητρόπολις τῆς Ναυπάκτου εἶχε περιέλθει καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰταλῶν, ὁ δὲ κατὰ τὸ 1362 ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας εἰς τὴν μητρόπολιν Ναυπάκτου προβιβασθεὶς ἀρχιερεὺς προσεχώρησεν εἰς τοὺς Λατίνους, τὸ πατριαρχεῖον τῷ 1365 ὥρισεν, «ἵνα ἡ ἁγιωτάτη μητρόπολις τὰ Ἰωάννινα ἐπέχῃ τὸν τόπον τοῦ Ναυπάκτου καὶ πᾶσαι αἱ τελοῦσαι ἐπισκοπαί, αἵ τε ὑπὸ τὸν Ναυπάκτου καὶ αἱ τῶν Ἰωαννίνων, τελῶσιν ὑπὸ τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν τὰ Ἰωάννινα, μέχρις ἂν ἡ τοιαύτη Ναύπακτος ὑπὸ τῶν Λατίνων κατέχηται». Ἀλλὰ τὰ πράγματα τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἦσαν ποσῶς εὐχάριστα καὶ ὁ ἐκλεγεὶς μητροπολίτης αὐτῶν Σεβαστιανὸς δὲν ηὐτύχησεν ἐν ἡσυχίᾳ νὰ ποιμάνῃ τὸν λαόν αὐτοῦ· συμφορὰ δυσαπάλλακτος κατέλαβε τὴν ἠπειρωτικὴν πρωτεύουσαν. Τὸ ἔτος 1367 ἡγεμὼν αὐτῆς ἐξελέγη ὁ Σέρβος Θωμᾶς ὁ Πρελοῦμπος, ὠμὸς καὶ σκολιὸς τύραννος, ὡς περιγράφει αὐτὸν τὸ Ἠπειρωτικὸν χρονικόν, καὶ διώκτης τῆς Ἐκκλησίας, διότι εὐθὺς «τὸν ποιμένα αὐτῆς ἐξωθεῖ, ἀφαιρεῖ δὲ καὶ τὰ προσόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ χωρία καὶ κτήματα καὶ ταῦτα τοῖς μεθ' αὐτοῦ Σέρβοις ἀπονέμει». Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων οὕτως ἐκλυδωνίζετο, ὁ

Digitized by Google

δὲ ποιμὴν αὐτῆς ἐξόριστος τῇδε κἀκεῖσε περιεφέρετο, διωκόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1367 ἐκλεγέντος νέου μητροπολίτου Ναυπάκτου, τοῦ ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Λευκάδος μετατεθέντος Ματθαίου, ὅστις ἕδραν αὐτοῦ κατέστησε τὴν Ἄρταν. Καὶ ὁ νέος μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ κατὰ τὸ 1381 ἐκλεγεὶς Ματθαῖος, δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τοῦ προκατόχου του, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς νὰ διαμένῃ ἐξόριστος ἐν Ἄρτῃ, ἕως οὗ, τῷ 1385 ἢ 1384, μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ τυράννου ἠδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰωάννινα, μετακληθεὶς ὑπὸ τοῦ νέου δεσπότου Ἠσαῦ τοῦ Βουοδελμόντου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπανῆλθον εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν τροχιάν, μέχρις οὗ διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλήψεως τῶν Ἰωαννίνων ἄρχεται νέα περίοδος ταλαιπωριῶν, ἀλλὰ καὶ δράσεως. Ἐν τούτοις καθ' ὅλην τὴν ταραχώδη ταύτην ἐποχήν, καθ' ἣν οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἐπλάζοντο τῇδε κἀκεῖσε, μεθ' ὅλον τὸν ἀμείλικτον πόλεμον τὸν κατ' αὐτῆς κινηθέντα, μία ζωὴ ἐξαιρετικῶς σφριγῶσα ἐξεδηλοῦτο ἐν αὐτῇ. Δύο κλάδοι δύο περιφανεστάτων βυζαντινῶν οἰκογενειῶν, τῶν Φιλανθρωπηνῶν καὶ Στρατηγοπούλων, ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων φεύγοντες τοὺς ἀλλοδόξους, ἀποκατεστάθησαν ἐν τῇ περιφανεῖ πρωτευούσῃ τῆς Ἠπείρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ διέπρεψαν ἀποβάντες στῦλοι καὶ ἑδραίωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Μιχαὴλ ὁ Φιλανθρωπηνός, ὁ μέγας οἰκονόμος καὶ ὑποψήφιος τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου τῶν Ἰωαννίνων, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1292 ᾠκοδόμησεν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ φροντιστήριον ἐπέστησεν ἐν αὐτῇ. Ὁ Στρατηγόπουλος ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ εἶχεν ἱδρύσει καὶ αὐτὸς τὴν μονήν του μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ φροντιστηρίου· ἄλλοι ἵδρυσαν τὴν μονὴν τοῦ Ἀρχιμανδρείου, ἕτεροι τὴν μονὴν τοῦ Ὄρους καὶ ἄλλοι ἄλλας μονάς, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου δίκτυον μονῶν ἐπεξετάθη καθ' ὅλην τὴν χώραν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1431, ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων συνθηκολογήσασα παρέδιδεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ μετὰ τῶν κλειδῶν τοῦ φρουρίου τὴν ἐλευθερίαν της: «Ὀμνύω σᾶς εἰς τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ τὸν προφήτην Μωάμεθ, καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια καὶ τοὺς ρκδ' προφήτας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ψυχήν μου καὶ εἰς τὴν κεφαλήν μου καὶ εἰς τὸ σπαθί μου, ὁποῦ ζώνομαι, ὅτι νὰ μὴν ἔχητε κανένα φόβο, μήτε αἰχμαλωτισμόν μήτε πιασμόν, μήτε μασγίδι νὰ ποιήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησίαις σας νὰ σημαίνουν, καθὼς ἔχουν συνήθειαν, ὁ δεσπότης νὰ ἔχῃ τὴν κρίσιν τὴν ρωμαϊκήν, καὶ ὅλα του τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, οἱ ἄρχοντες, ὅσοι ἔχουν τιμάρια, πάλιν νὰ τὰ ἔχουσι γονικά τους, τὰ ὑποστατικὰ καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τινὸς λόγον, καὶ ἄλλα ὅ,τι ζητεῖτε, νὰ σᾶς τὰ δώσουν»· αὐτὰ καὶ ἄλλα ὑπέσχετο μεθ' ὅρκου ὁ Σινὰν πασᾶς γραπτῶς καὶ προφορικῶς ἀπὸ μέρους τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ἰωαννῖται παρέδωσαν τὴν πόλιν, λαβόντες παρ' αὐτοῦ «Χάτι σερίφ» ὑπογεγραμμένον ἰδίᾳ τοῦ σουλτάνου χειρί. Ὁ σουλτᾶνος ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα 18 ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ, ἵνα ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καταλάβωσι τὴν πόλιν. Οὗτοι ἅμα τῇ ἀφίξει των, ὀλίγον φροντίζοντες νὰ τηρήσωσι τὸν νόμον καὶ τὰς συνθήκας, πρῶτον ἔργον εἶχον νὰ κατεδαφίσωσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, ἥτις ἠγείρετο εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως, καὶ νὰ κρημνίσωσι τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως. Πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐζήτησαν εἰς γάμον τὰς θυγατέρας τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς πόλεως καὶ ἀπεκρούσθησαν, ἐπέτυχον παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν ἄδειαν ν' ἁρπάσωσιν αὐτὰς διὰ τῆς βίας. Τὰ δῆθεν προνόμια τῶν Ἰωαννιτῶν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἀπέβησαν χάρτης ἄγραφος· οὐδεμία ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας. Τὸ παιδομάζωμα, ἡ ἀναγκαστικὴ ἐρήμωσις, ἡ ἠθικὴ πίεσις, ἡ ἁρπαγὴ τῆς ἰδιοκτησίας, αἱ αὐθαιρεσίαι καὶ καταδυναστεύσεις τοῦ τυχόντος Ὀθωμανοῦ, τὰ δεινὰ καὶ τὰ κακοπαθήματα σκληρῶς κατεβάρυναν τὸν ἠπειρωτικὸν λαόν. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν σκληρὰν ταύτην δοκιμασίαν τοῦ ἔθνους εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον πολὺ δυσχερέστερον ἢ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, διότι ἀσυγκρίτως φοβερώτερος ἦτο ὁ τύραννος. Εἰς τὰς μέχρι τοῦδε δύο ἐπισκοπάς, ὑπὸ τὸν Ἰωαννίνων, τὴν Βελλᾶς καὶ Δρυϊνουπόλεως, προσετέθησαν τρεῖς ἕτεραι: ἡ τῆς Βουθρωτοῦ, ἥτις ἐπὶ δύο αἰῶνας διετέλει ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, παρὰ τοῦ πάπα λαμβάνουσα ἐπισκόπους, δευτέρα ἡ τῆς Χιμάρρας, καὶ αὕτη ἐκ τῶν Λατίνων ἀποσπασθεῖσα καὶ ἥτις ἑνωθεῖσα μετὰ τοῦ Δελβίνου ἀπετέλεσε μίαν ἐπισκοπὴν Χιμάρρας καὶ Δελβίνου, καὶ ἔπειτα ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Γλυκέως, καὶ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἢ ὀλίγον πρότερον ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς, ἴσως δὲ καὶ ἐν Ζαγορίῳ νὰ ὑπῆρχεν ἄλλη ἐπισκοπή. Ἐπηκολούθησεν ἔπειτα ἡ κτίσις ἀπείρων ἐκκλησιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἵδρυσις κατὰ ἑκατοντάδας, ἀνὰ πᾶσαν γωνίαν τῆς ἠπειρωτικῆς γῆς, μονῶν, ἐν αἷς ἐλειτούργουν σχολεῖα, ὡς ἐν τῇ τῆς Βελλᾶς, Μολυβδοσκεπάστου, Ζέρμας, Καμότσανης, Γηρομερίου, Ζίτσης καὶ πλείσταις ἄλλαις. Αὐτὴ ἡ πόλις καὶ ἰδίως ἡ νησὶς τῶν Ἰωαννίνων ἀπέβη ἄλλη Θηβαΐς. Εἰς μόνην τὴν νῆσον τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρχον ἑπτὰ ἐν ὅλῳ μοναί, κτίσματα τῶν Φιλανθρωπηνῶν, Στρατηγοπούλων, Ἀτζαράδων καὶ ἄλλων εὐγενῶν καὶ εὐλαβῶν Ἠπειρωτῶν. Ἐν ταῖς μοναῖς ταύταις μαθητεύσαντες οἱ μεγαλύτεροι διδάσκαλοι τοῦ γένους, ἔσπευσαν πρὸς πᾶσαν γωνίαν τῆς πατρίδος νὰ μεταδώσωσι τὴν παιδείαν, νὰ στηρίξωσι τὴν πίστιν, νὰ στερεώσωσι τὸ φρόνημα καὶ νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους. Καὶ οἱ διδάσκαλοι οὗτοι ἦσαν κυρίως κληρικοὶ καὶ μοναχοί. Φιλανθρωπηνοί, Στρατηγόπουλοι, Ἀτζαράδες, Νήφων Μεταξᾶς, Τσεχοῦλαι, Πλέσσας, Πρόκλος, Κομνηνός, Ἐπιφάνιος καὶ Γεώργιος Ἡγουμένου, Βησσαρίων, Μακρῆς, Μελέτιος Μήτρου, Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, Βούλγαρης, Τρύφων, Μπαλάνοι καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ χορεία τῶν διδασκάλων τοῦ γένους ἦσαν τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς σχολῶν τρόφιμοι καὶ σπουδασταί· ἐξ αὐτῶν ἐπίσης ἐπὶ αἰῶνας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλαμβάνοντο οἱ μητροπολῖται τῶν Ἰωαννίνων καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐπισκοπῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχιῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Καμπούρογλου*, Μνημεῖα τῆς Ἐκκλησίας.— *Σ. Παπαγεωργίου*, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας.—*Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες.— *Ἀθηναγόρα Παραμυθίας καὶ Πάργας*, Ἡ ἐκκλησία Ἰωαννίνων ἐν «Ἠπειρωτ. Χρονικ.» (τ. Γ').—*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

† Ὁ Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

— [ΓΛΩΣΣΑ] Α') ***Ἀρχαία.*** Αὕτη ἐγνώσθη κυρίως διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Κ. Καραπάνου ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἐν Δωδώνῃ ἀνασκαφάς, καὶ αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἔργον του «Dodone et ses ruines, Paris 1878». Ἐκ τούτων αἱ περιέχουσαι ἐρωτήσεις πρὸς τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης (ὑπ' ἀριθ. 1557—1598 τῆς συλλογῆς *O. Hoffmann*) εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεγραμμέναι οὐχὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικήν, ἀλλ' εἰς τὴν διάλεκτον τῶν τόπων, ἐκ τῶν ὁποίων κατήγοντο οἱ ἐπερωτῶντες τὸν Δωδωναῖον Δία. Ἀλλὰ καὶ αἱ ὑπόλοιποι, τὰς ὁποίας ἐπεξειργάσθη καὶ ἀνεδημοσίευσεν ὁ Fick ἐν τῇ συλλογῇ Collitz-Bechtel (ὑπ' ἀριθ. 1334 κ. ἑξ.), εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀττικὴ Κοινὴ ἐξηπλοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐξέβαλλε τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ ἰδιορρυθμότερα ἐκ τῶν διαλεκτικῶν στοιχείων των, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ γνῶσις τῆς διαλέκτου τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν πορίζόμεθα ἀπὸ τὰς ρηθείσας ἐπιγραφάς, εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἐλλιπής. Ὀλίγα εἶναι ἑπομένως τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα μετὰ μεγαλυτέρας ἢ ὀλιγωτέρας πιθανότητος ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν διάλεκτον τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν. Ἐκ τούτων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ἡ χρῆσις τοῦ φ ἀντὶ τοῦ θ: φεός, φύων ἀντὶ τῶν θεός, θύων κ. οὖ. κ.

2) Τὸ διπλοῦν ττ ἀντὶ τοῦ διπλοῦ σσ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀττικήν, τὴν βοιωτικὴν καὶ τὴν φθιωτικὴν διάλεκτον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κοιτὶς τοῦ διπλοῦ ττ ἦτο ἡ ἀρχαία Ἤπειρος, ἐξ αὐτῆς δὲ τοῦτο βαθμηδὸν ἐξηπλώθη (ὡς θεωρεῖται πιθανὸν) καὶ εἰς τὰς ρηθείσας διαλέκτους.

3) Ρήματα εἰς —είω ἀντὶ —εύω, λ. χ. μαστείω ἀντὶ μαστεύω =ἐπιζητῶ, ἐπιθυμῶ κλπ. Τὰ ρήματα εἰς —είω ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἠλειακὴν διάλεκτον.

4) Ἐθνικὰ ὀνόματα εἰς —άν, —ᾶνες: Ἀθαμᾶνες, Αἰνιάν, Ἀτιντάν, Ἀρκτᾶνες, Ταλαῖνες κλπ.· εἰς —τός: Καρτατός, Κλαθιατός, Ὁριατός, Φοινιατὸς κλπ. καὶ εἰς —ωπός: Καριωπός, Καρωπός, Κασσωπός, Κοιλωπὸς κλπ.

6) Ἰδιωματικαὶ λέξεις, τὰς ὁποίας ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ: ἄλαξ =πῆχυς, ἄσπαλος =ἰχθύς. δάξα = θάλασσα, κάστον = ξύλον, λητήρ, —ῆρες =ἱεροὶ στεφανηφόροι, μάνυ =μικρὸν κλπ.

Β') ***Νέα.*** Ἡ ἔκτασις καὶ φυσικὴ διάπλασις τῆς Ἠπείρου, διατεμνομένης πανταχοῦ ὑπὸ ὀροσειρῶν ἀποτόμων καὶ δυσυπερβλήτων, προσέτι δὲ ἡ ἀκόμη καὶ σήμερον ἐλλιπεστάτη καὶ πρωτόγονος συγκοινωνία της καὶ ἡ παρεμβολὴ καὶ ἐνσφήνωσις μεταξὺ τῶν ἑλληνοφώνων κατοίκων της διαφόρων πληθυσμῶν ξενοφώνων, ηὐνόησαν, ὡς εἶναι φυσικόν, μεγάλως τὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων. Ἡ διάλεκτος τῆς Ἠπείρου παρουσιάζει κατὰ ταῦτα σπανίαν καὶ ἀξιοσημείωτον κατὰ τόπους ποικιλίαν. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰ κουτσοβλαχικὰ ἰδιώματα τῶν εὐαρίθμων βλαχοφώνων τῆς ΒΑ Ἠπείρου καὶ τῶν χωρίων Συρράκου καὶ Μετζιντιέ, καθὼς καὶ τὰ τῶν ἀλβανοφώνων τῶν δυτικῶν παραλίων της ἀπὸ τῆς Χιμάρρας μέχρι τῆς Παραμυθίας. Εἰς τὸ ἀνὰ χεῖρας ἄρθρον θὰ ἐξετασθοῦν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μόνον τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου.

Ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρεῖς τάξεις: 1) εἰς τὰ ἀρχαϊκώτερα καὶ συντηρητικώτερα καὶ ἑπομένως πλησιέστερα πρὸς τὰ λεγόμενα «νότια» νεοελληνικὰ ἰδιώματα, 2) εἰς τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν ὁμάδα τῶν καλουμένων «βορείων» νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων καὶ 3) εἰς τὰ «ἡμιβόρεια» ἠπειρωτικὰ ἰδιώματα.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκει τὸ ἰδίωμα τῆς Χιμάρας, ἔτι δὲ διαφόρων χωρίων τῶν ἐπαρχιῶν Δρυϊνουπόλεως (Ἀργυροκάστρου), Δελβίνου καὶ Παραμυθίας (Μπουλιαράτων, Λεσνίτσης, Ποπόβου κλπ., κατὰ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἠρύσθην ἐξ ἀνεκδότου γλωσσικῆς συλλογῆς τοῦ Δ. Σάρρου). Εἰς τὰ ἰδιώματα ταῦτα (ὅπως καὶ εἰς τὰ νότια ἐν γένει ἰδιώματα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος) οὔτε τὰ ἄτονα e (= *ε* καὶ *αι*) καὶ o (= *ο* καὶ *ω*) μεταβάλλονται, οὔτε τὰ ὡσαύτως ἄτονα i (= *ι, η, υ, ει, οι, υι, η*) καὶ ου ἀποβάλλονται. Ἰδιορρυθμότερον καὶ ἀρχαϊκώτερον μεταξὺ τῶν ἰδιωμάτων τούτων φαίνεται τὸ τῆς Χιμάρας, εἰς τὴν ὁποίαν λέγονται ἄνευ συνιζήσεως: ἡ ἀγνέα (=ἡ ἄγνος), κομαρέα, μελικοκκέα, ξυλοκερατέα, ψοφέα, σταλαματέα κλπ., πέος—πέο (ἀντὶ ποῖος ἢ ποιὸς) κλπ., ὅπως καὶ τὰ τοπωνύμια Κρανέα, Μελισσονέα, Καστανέος κ. οὖ. κ. Ἡ ἀπόκεντρος γεωγραφικὴ θέσις καὶ ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους τῆς βορειοηπειρωτικῆς ταύτης ἐπαρχίας, καθὼς καὶ ἡ ἀπομόνωσις αὐτῆς ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἑλληνοφώνων Ἠπειρωτῶν, καὶ διὰ τοὺς ρηθέντας γεωγραφικοὺς λόγους καὶ διὰ τὴν παρεμβολὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς λοιπῆς Ἠπείρου πληθυσμῶν ἀλβανοφώνων, συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τῆς διαλέκτου τῶν Χιμαριωτῶν καὶ εἰς τὴν βραδυτέραν ἐξέλιξίν της. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἀρχαϊκώτερος χαρακτήρ της καὶ ἡ διάσωσις ἱκανῶν στοιχείων λεξιλογικῶν, φωνητικῶν κλπ. τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἑλληνικότης τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Χιμάρας (Ἀνδρεχώρα, Ἀπέλιστρα, Βῆσσα, Γράμματα, Γυπέα, Γωνία, Δέμα, Διπόταμον, Κάκοφον, Κάλοφον, Κρωτήρι, Περιθώρι, Παγά, Ραχῶνες, Σπήλαια, Σταυρίδι, Φυτά, Χάος κλπ.) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πολλὰς ξενικὰς τοπωνυμίας τῶν λοιπῶν ἠπειρωτικῶν ἐπαρχιῶν.

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν, ἤτοι εἰς τὴν τῶν «βορειοελληνικῶν» ἰδιωμάτων, ἀνήκουν τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τῆς Ἠπείρου, ἤτοι τὰ τῶν περιφερειῶν Πωγωνίου, Κονίτσης, Ζαγορίου, Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Πρεβέζης κλπ. Κύριον ἑπομένως χαρακτηριστικὸν τούτων εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν ἀτόνων e (*ε* καὶ *αι*) καὶ o (*ο* καὶ *ω*) εἰς ι καὶ ου, ἔτι δὲ ἡ συχνὴ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων i (*η, ι, υ, ει, οι, υι, η*) καὶ ου. Οὕτως οἱ λαλοῦντες τὰ ρηθέντα ἰδιώματα ἀντὶ τῶν κοινῶν ἀμπέλι, φέρει, πιάνει, πιάνουν κλπ. λέγουν ἀμπέλ', φέρ', πιάν', πιάν'ν καὶ ἀντὶ τῶν ἄνθρωπος, παιδεύομαι κλπ. λέγουν ἄνθρουπους, πιδεύουμι κ.οὖ.κ. Ἡ ἀποβολὴ ὅμως τῶν ρηθέντων ἀτόνων i καὶ ου δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς ὅλα τὰ μνημονευθέντα ἰδιώματα. Ἀλλαχοῦ μὲν εἶναι συχνοτέρα καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς προκληθεῖσαι φωνητικαὶ καὶ ἄλλαι ἀλλοιώσεις εἶναι μεγαλύτεραι καὶ ἀδρότεραι, ἀλλαχοῦ δὲ ταῦτα εἶναι σχετικῶς ὀλιγώτερα. Οὕτω λ. χ. εἰς μὲν τὰ ἐν τῷ ΒΑ τμήματι τῆς Ἠπείρου κείμενα Ζαγοροχώρια λέγουν μοιράζου, μοιράδ', πειράζου, παράδεισους κ.λ., ἀλλ' εἰς τὰ Τζουμέρκα καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἠπείρου συγκόπτουν τὰ ἄτονα i καὶ ου περισσότερον τῶν Ζαγορησίων, δι' ὃ καὶ ἀκούει τις ἐν αὐταῖς μ'ράζου, μ'ράδ' ἢ μbράζου, μbράδ' (κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φθόγγου b μεταξὺ τῶν ἀρκτικῶν συμφώνων), π'ράζου, παράδ'σους ἢ παράτσους κ.οὖ.κ. Ἀτυχῶς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἠπειρωτικῶν ἰδιωμάτων εἶναι ἀκόμη ἀμελέτητα καὶ διὰ τοῦτο αἱ περὶ αὐτῶν γνώσεις μας εἶναι καὶ πενιχραὶ καὶ ἐλλιπεῖς, εἰς πολλὰ δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ἀνακριβεῖς. Ὀλίγα ἑπομένως ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων ἐνίων ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος ν' ἀναφέρωμεν. Τὸ ἰδίωμα λ. χ. τῶν Ἰωαννίνων (ὁμιλούμενον καθαρώτερον εἰς ὡρισμένας συνοικίας των: τὴν *Καλούτσιαν*, τὴν *Καραβατιὰν* κ. λ.) χαρακτηρίζεται κυρίως διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ φθόγγου i μεταξὺ τοῦ τελικοῦ —ς καὶ τῆς ἑπομένης προσωπικῆς ἀντωνυμίας μ(ου), τῆς ὁποίας ἀποβάλλεται ὡς ἀτόνου καὶ ἐγκλιτικῆς τὸ ου, οὕτω δὲ λέγεται: οὑ πατέρας—ι—μ' = ὁ πατέρας μου, τ'ς μάννας—ι—μ' = τῆς μάννας μου, μόνους—ι—μ' =μόνος μου, πουτές—ι—μ' = ποτέ(ς) μου κ. λ. Τὸ ἰδίωμα τῆς Κονίτσης διακρίνεται ἰδίως διὰ τὴν ἰδιόρρυθμον κλίσιν τοῦ ρήματος: ἐφαγάμαν, ἐχασάταν, ἐπουλησάταν κ.λ. =ἐφάγαμε, ἐχάσατε, ἐπωλήσατε κ. οὖ. κ. καὶ διὰ τὴν οὐρανικωτέραν προφορὰν τοῦ σ (=γαλλ. ch) πρὸ τῶν λεπτοτέρων φθόγγων e (=ε, αι) καὶ i (ι, η, υ, κ. λ.): εἶchi, xchέρου = εἶσαι, ξέρω κ.λ. Ἰδιορρυθμότατον φαίνεται τὸ ἰδίωμα τῶν Σαρακατσαναίων νομάδων, τὸ ὁποῖον ἐμελέτησεν εἰδικῶς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ Δανὸς ἑλληνιστὴς Carsten Höeg (βλ. τὴν ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου βιβλιογραφίαν). Τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματά του εἶναι: 1) ἡ ἀνοικτοτέρα προφορὰ τοῦ e (ε, αι) πρὸ τῶν φθόγγων α. ο, ου τῆς ἑπομένης συλλαβῆς· 2) ἡ τροπὴ τῶν οὐρανικῶν κ, γ, χ εἰς ὑπερωικά, ὅταν ἀποβάλλεται μετ' αὐτὰ ἄτονον i (ι, η, υ κλπ.) καὶ ἀκολουθῇ σύμφωνόν τι, λ. χ. Γεωργάκις—Γιουργάκ's ἢ Γιουργάξ, Γιαννάκις-Γιαννάξ, ἔχυσα—ἔχσα, ἔχεις—ἔχς, γυναῖκες—γναῖκις κ.οὖ.κ.· 3) αἱ δεικτικαὶ ἀντωνυμίαι αὐτεῖνους=αὐτὸς καὶ ἰκειός=ἐκεῖνος· 4) ἡ ἰδιόρρυθμος κλίσις τῶν εἰς (—έω)—ῶ ρημάτων: πλῶ ἢ πλείου—πλεῖς—πλεῖ— πλεῖμι— πλεῖτι— πλᾶν καὶ παθητ. πλειῶμι — πλειῶσι — πλειῶτι — πλειώμαστι —πλειῶστι — πλειῶντι=πωλοῦμαι κλπ. Οὕτω τὸ δημῶδες ᾆσμα:

Digitized by Google

ἀπὸ τί σειρὰ κρατειέσαι
κι' ὅλο σειέσαι καὶ λυγιέσαι;

λέγεται παρὰ τῶν Σαρακατσαναίων:

ἀποὺ τί σειρὰ κρατειῶσι
κι' οὔλου σειῶσι κὶ λυιῶσι;

5) ἀντὶ τῶν κοινῶν: θὰ μπῶ, θὰ ἰδῶ, θὰ πῶ κλπ. οἱ τύποι: θὰ μποῦ, θὰ ἰδοῦ, θὰ ποῦ κ.οὕ.κ.

Τὰ τρία τελευταῖα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ἀπαντοῦν καὶ εἴς τινα ἄλλα ἰδιώματα, ὡς λ. χ. τὸ τῶν Τζουμέρκων κλπ.

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν, ἤτοι εἰς τὰ ἡμιβόρεια, ὡς λέγονται, ἰδιώματα ἀνήκουν (καθ' ὅσον δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ γνωρίζωμεν) τὸ τῆς βορείως τῆς Κονίτσης κειμένης *Βούρμπιανης* καὶ πιθανῶς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρίων. Εἰς ταῦτα ἀποβάλλεται μὲν ἄτονον i καὶ ου, ἀλλὰ μένουν ἀμετάβλητα τὰ ἄτονα e (ε, αι) καὶ o ἢ ω. Κατὰ ταῦτα λέγεται μὲν ἐν αὐτοῖς Δ'μήτρ'ς, καψόξ'λα, σπίτ' κλπ. κλπ.= Δημήτρις, καψόξυλα, σπίτι κλπ., ἀλλὰ χωριά, καινούργιο ροῦχο κττ. καὶ οὐχὶ χουριά, κινούργιου ρούχου, ὅπως λέγουν εἰς τὰ προηγούμενα ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου.

Ἄξια λόγου εἶναι τέλος τὰ *συνθηματικὰ* ἰδιώματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χώρας, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα αὕτη ὑπερτερεῖ ὅλας τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Γνωστότερα μεταξὺ τούτων εἶναι: 1) τὸ μυστικὸν ἰδίωμα τῶν ἐμπειρικῶν γιατρῶν ἢ «καταφιανῶν» τοῦ Ζαγορίου, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *κομπογιαννίτικα*· 2) τὰ *κουδαρίτικα* ἢ *κουδαρίστικα* ἤ, ἄλλως, *μαστορίτικα*, ἤτοι τὸ συνθηματικὸν ἰδίωμα τῶν κτιστῶν τῆς περιφερείας Κονίτσης· 3) τὰ *ἀλειριάτικα*, ἤ, ἄλλως, *γαλαντζίδικα* (ἢ *καλ—*), δηλαδὴ τὸ ἰδίωμα τῶν γανωτῶν τοῦ χωρίου Μπαμπουρίου τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν· 4) τὰ *μπουκουραΐκα* τῶν ραπτῶν τῶν Τζουμέρκων· 5) τὸ μυστικὸν ἰδίωμα τῶν βαρελλοποιῶν τῆς Σωπικῆς κλπ.

Περιττὸν ἴσως νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπως ἄλλως τε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἰσχωρεῖ ὁσημέραι περισσότερον ἡ νεοελληνικὴ κοινὴ καὶ οὕτως ὅλα σχεδὸν τὰ γλωσσικά της ἰδιώματα ὑφίστανται καθ' ἑκάστην τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασίν της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Σχετικῶς πρὸς τὴν διάλεκτον τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου ἰδ. *A. Thumb*, Handbuch der Griech. Dialecte. Heidelberg 1909 καὶ *Fr. Bechtel*. Die Grieck Dialekte. II. Die westgriech. Dialekte. Berlin 1923. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἰδιώματα τῶν συγχρόνων Ἠπειρωτῶν, δύναταί τις νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἑξῆς συλλογάς: *Π. Ἀραβαντινοῦ*; Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἀθῆναι 1880. Τοῦ αὐτοῦ: Παροιμιαστήριον κ. λ. Ἰωάννινα 1863, καὶ Ἠπειρωτικὸν Γλωσσάριον[2], Ἀθῆναι 1909.—*Γ. Χασιώτου*, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτ. ᾀσμάτων (μετὰ γλωσσαρίου ἐν τέλει. Ἀθῆναι 1866. Ἱκανὴν λαογραφικὴν ὕλην εὑρίσκει τις καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Ἑλλην. Φιλολ.. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως τόμ. ΙΔ' 205—277. ΙΕ'. 124—141. ΙΗ'. 179—227 κ. λ., ἐν Ζωγραφείῳ Ἀγῶνι τόμ. Α'. 1—210 (Κωνσταντινουπόλει 1891), εν τῷ Ἠπειρωτικῷ Ἡμερολογίῳ «Δωδώνη» ἐκδοθέντι ὑπὸ Γ. Γάγαρη (Ἀθῆναι 1896 κἑξ.) καὶ τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι «Φωνῇ τῆς Ἠπείρου», ἐν «Λαογραφίᾳ» τόμ. Β'. 397 κ.ἑξ., Γ'. 270 κ.ἑξ., Ε'. 2 κ.ἑξ., Η'. 217 κ.ἑξ. κ.λ. κ. λ. Ἐπιστημονικὰς ἐργασίας εἰς τὰ ἠπειρωτ. ἰδιώματα ἔχομεν μέχρι τοῦδε τὰς ἑξῆς: *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου. Θεσσαλονίκη 1915.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου (=Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν σελ.176 κ.ἑξ.), Περὶ τοῦ ῥήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπείρῳ ὁμιλουμένῃ (=Ἀθηνᾶ, ΛΣΤ'. 61—98), Τὰ νεοελλην. ἀνδρωνυμικὰ (κυρίως Ἠπειρωτικὰ) ἐν Λαογραφίᾳ, Ζ'., 121 κ.ἑξ. καὶ τέλος βιβλιοκρισίαν μου ἐν Λεξικογραφ. Ἀρχείῳ ΣΤ', 500 κ.ἑξ.—*C. Höeg*, Les Saracatsans, I-II. Paris-Copenhague 1925—1926.—*Ἰ. Βογιατζίδου*, Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν τοῦ Ζαγορίου (=Λαογραφίας Η' 153 κ.ἑξ.).—*Δ. Σάρρου*, Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θρᾴκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν (=Λαογραφίας, Ζ', 520—544).—*Χρ. Σούλη*, Τὰ «Μπουκουραίικα» τῶν Τζουμέρκων κ. λ. (=Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν Γ', 310 κ.ἑξ.).—*Ν. Νίτσου*, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ κώμης Τσαμαντᾶ. Ἀθῆναι 1926 (ἐν σελ. 291—296 περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν γανωτῶν τῆς Ἠπείρου, περὶ ἧς πρβλ. καὶ *Χρ. Χρηστοβασίλην* ἐν τῷ περιοδικῷ «Θησαυρῷ» Β', τεῦχ. 48ον).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΠΑΙΔΕΙΑ] Ὅπως διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι μηδαμινὰς πληροφορίας δίδουν, οὕτω καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ παιδείαν. Τὰ γράμματα ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους δὲν εὑρίσκοντο εἰς ζηλευτὴν θέσιν. Ἡ μακρὰ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἀπόστασις τὰ μάλιστα συνετέλει εἰς τοῦτο. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τῶν δεσποτῶν δύναται νὰ γίνῃ λόγος τις περὶ γραμμάτων ἐν Ἠπείρῳ. Ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Β' Κομνηνοῦ (1323—1335) ὁ Κωνσταντῖνος Ἑρμονιακὸς κατ' ἐντολὴν τούτου ἐπεχείρησε τερατώδη μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδος» τοῦ Ὁμήρου εἰς γλῶσσαν ὁμιλουμένην, κατασκευάσας ἀηδέστατον ἔπος εἰς 8799 ὀκτασυλλάβους τροχαϊκοὺς στίχους ἀνομοιοκαταλήκτους (*Δ. Μαυροφρύδου* Ἐκλογὴ μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλλ. γλώσσης, σ. 73—211). Πλὴν τῆς ἀκαλαισθήτου ταύτης μεταφράσεως τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οὐδὲν ἕτερον λογοτεχνικὸν προϊὸν παρήχθη ἐν Ἠπείρῳ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σέρβων δύο Ἠπειρῶται μοναχοί, ὁ Πρόκλος καὶ ὁ Κομνηνός, ἐν τῇ σχολῇ τῶν Φιλανθρωπηνῶν τῆς νήσου τῶν Ἰωαννίνων ἐκπαιδευθέντες, συνέγραψαν τὸ «Ἱστορικὸν περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ δεσπότου Κομνηνοῦ Πρελούμπου», ἐν ᾧ διὰ ζοφερῶν χρωμάτων διεκτραγῳδοῦν τὰ κακὰ τῆς σερβοκρατίας ἐν Ἠπείρῳ (*Μουστοξύδου* Ἑλληνομνήμων σ. 502—561).

Ἐπελθούσης τῆς τουρκοκρατίας σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ἠπείρου ἔπαιξαν τὰ Ἰωάννινα καὶ ἰδιαιτέρως ἡ νῆσος αὐτῶν. Ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ *Μονὴν τῶν Φιλανθρωπηνῶν*, τὴν ἐπονομαζομένην νῦν τοῦ *Σπανοῦ*, ὁ οἰκονόμος τῶν Ἰωαννίνων Μιχαὴλ Φιλανθρωπηνὸς ἵδρυσε τὴν πρώτην σχολὴν ἐν Ἠπείρῳ, «Φροντιστήριον» καλουμένην καὶ διευθυνομένην διαδοχικῶς ὑπὸ τῆς περιωνύμου γενεᾶς τῶν Φιλανθρωπηνῶν, οἵτινες ἦσαν ἡγούμενοι καὶ διδάσκαλοι τοῦ φροντιστηρίου. Ἡ σχολὴ αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 1642. Αἱ ἐν τῷ νάρθηκι τῆς μονῆς ταύτης καὶ σήμερον σῳζόμεναι τοιχογραφίαι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων Πλάτωνος, Σόλωνος, Πλουτάρχου, Θουκυδίδου, Ἀπολλωνίου καὶ Ἀριστείδου μᾶς διδάσκουν πόσον ἀξιεπαίνως οἱ Φιλανθρωπηνοὶ ἐμελέτων καὶ συνεδύαζον τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης ἀπεφοίτησαν οἱ προμνημονευθέντες Πρόκλος καὶ Κομνηνός, ὁ Νήφων Μεταξᾶς (1500), ὁ κατά τινας καὶ μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ Ἠπειρώτης πατριάρχης Ἰωάσαφ (1549), ὁ Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, ὁ στηλιτεύσας τὸ κίνημα τοῦ Σκυλοσόφου, ὁ Παρθένιος ὁ μικρὸς ὁ ἀπὸ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἀδριανουπόλεως τοιοῦτος ἀναδειχθεὶς (1643), οἱ ἀδελφοὶ Ἀψαράδες, οἱ ἱδρύσαντες τὴν μονὴν τοῦ Βαρλαὰμ ἐν Μετεώροις καὶ ἄλλοι. Ἐκτὸς τῆς σχολῆς ταύτης ἐν τῇ νήσῳ ἐλειτούργει καὶ ἑτέρα τοιαύτη ἐν τῇ μονῇ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*. τῇ ἐπονομαζομένῃ ἐπὶ τῶν δεσποτῶν τοῦ *Στρατηγοπούλου*, νῦν δὲ *Ντίλιου* (βλ. Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας 1923)· ἐν αὐτῇ ἐδίδαξαν ὁ ἱερομόναχος Μακάριος Τσεχούλης μέχρι τοῦ 1453 καὶ Μανασσῆς ὁ Πλέσσας μέχρι τοῦ 1555, μαθηταὶ δὲ μνημονεύονται ὁ Σωφρόνιος, ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Χιμάρας (1500), ὁ Ἐπιφάνιος Ἡγουμένου, ὁ ἱδρύσας μετέπειτα τὴν ὁμώνυμον σχολήν, ὁ Νικόλαος Γλυκὺς (1610), ὁ Νικόλαος Κεραμεὺς καὶ ἄλλοι.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σχολῶν τῆς νήσου ἐλειτούργουν τοιαῦται καὶ ἐν τῇ πόλει Ἰωαννίνων. Ἐν αὐτοῖς ὁ προμνημονευθεὶς Ἐπιφάνιος Ἡγουμένου, ἔμπορος Ἰωαννίτης ἐν Βενετίᾳ, ἵδρυσεν ἰδίαις δαπάναις τῷ 1648 τὴν ὁμώνυμον σχολήν, τὴν ἀποκληθεῖσαν *Μικράν*. Ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἐπιφανίου ἐδίδαξεν ὁ Κερκυραῖος Σπυρίδων Τριανταφύλλου, οὗτινος μαθηταὶ ἀναφέρονται Βησαρίων ὁ Μακρῆς, Γεώργιος Σουγδουρῆς, Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, Παρθένιος Κατζιούλης, Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος καὶ ἄλλοι πολλοί. Τῷ 1676 ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἐμπορευομένου Ἰωαννίτου Ἐμμανουὴλ Γκιούμα ἡ *Μεγάλη Σχολή*, ἧς πρῶτοι διευθυνταὶ ἐγένοντο Βησαρίων ὁ Μακρῆς, Γεώργιος Σουγδουρῆς (1683—1715), Μεθόδιος Ἀνθρακίτης (1715—1723), Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος (1723—1760), ὁ υἱός του Κοσμᾶς (1760—1799) καὶ οἱ ἀδελφοί του Κωνσταντῖνος (1799—1818) καὶ Ἀναστάσιος (1818—1820). Ἡ σχολὴ αὕτη, δύναταί τις εἰπεῖν, συμβολίζει τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἠπείρου. Ὁ Ἀνθρακίτης ὑπῆρξεν ὄντως φωτεινὴ διάνοια. Ὁ δὲ Μπαλᾶνος τοσοῦτον ἐπέδρασε διὰ τῆς διδασκαλίας του, ὥστε ἡ σχολὴ αὕτη ἀργότερον πρὸς τιμήν του ὠνομάσθη «Μπαλαναία». Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς σπουδαίως ἐργάζεται διὰ τὴν παιδείαν τῆς Ἠπείρου. Ἱδρύει σχολεῖα καὶ διὰ παντὸς τρόπου προσπαθεῖ νὰ ἐμφυσήσῃ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα. Τῷ 1742 ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου, κινδυνεύουσα ἐλλείψει πόρων νὰ κλεισθῇ, ἀνασυνιστᾶται δαπάναις τῶν ἀδελφῶν Σίμου καὶ Λάμπρου Μαρούτση, μεγαλεμπόρων ἐν Βενετίᾳ, *Μαρούτσειος* ἀποκληθεῖσα. Ἡ Μαρούτσειος ἀνοίγει νέους ὁρίζοντας πνευματικοὺς εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ δὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ σοφοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως (1742—1746 καὶ 1750—1753), ὅστις κατέστησε ταύτην κέντρον πνευματικὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Τὸν Βούλγαριν διεδέχθη ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, διαδραματίσας σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Καὶ ἡ Μαρούτσειος ὅμως ἐλλείψει πόρων θὰ ἔκλειεν, ἂν δὲν εὑρίσκετο ὁ Ζώης Καπλάνης νὰ τὴν συνδράμῃ χρηματικῶς, διὸ ἀνασυσταθεῖσα *Καπλάνειος* ἀπεκλήθη. Αὕτη φροντίδι τοῦ Ψαλλίδα ἐπλουτίσθη διὰ βιβλιοθήκης, ἀνεγνωρίσθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, διὸ καὶ *Πατριαρχικὴ Σχολὴ* ἀπεκαλεῖτο.

Τῷ 1821, λόγῳ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἰωαννίνων, ἡ παιδεία ἐν Ἠπείρῳ ὑπέστη πλῆγμα δεινόν. Ἡ Μαρούτσειος καὶ ἡ Καπλάνειος διελύθησαν. Τῷ 1828 ὅμως οἱ Ζωσιμάδαι ἵδρυσαν τὴν *Ζωσιμαίαν Σχολήν*, ἥτις καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα ὑπῆρξε μοναδικὸν μορφωτικὸν κέντρον ἐν Ἠπείρῳ. Πρῶτος διευθυντὴς ταύτης ἐχρημάτισεν ὁ συγχωριανὸς τῶν Ζωσιμαδῶν Γεώργιος Αἴσωπος ἢ Κρανᾶς ἐκ Γραμμένου. Οὗτος διηύθυνε τὴν Ζωσιμαίαν μέχρι τοῦ 1835, ὁπότε αὐτοκτονήσαντα τὸν διεδέχθη ὁ Ἀναστάσιος Σακελλάριος ἐκ Βραδέτου τοῦ Ζαγορίου, ὅστις ἀνήγαγε τὴν Ζωσιμαίαν εἰς περιωπὴν καὶ ἀπέλυσεν ἐξ αὐτῆς μαθητὰς διαπρέψαντας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ πολλαχῶς δράσαντας ἐν τῇ ὑποδούλῳ καὶ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι. Μετὰ τὸν Σακελλάριον διηύθυναν ταύτην καὶ ἐδίδαξαν ἄνδρες ἐπιφανεῖς, ὡς ὁ Σπυρ. Μανάρης, ὁ Παν. Ἀραβαντινός, ὁ Στέφ. Ράδος, ὁ Μιλτιάδης Πανταζῆς καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ζωσιμαίας καὶ τῶν λοιπῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἠπείρου ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ἀνυπολόγιστος. «Ὅσοι ἐχρημάτισαν Ἕλληνες συγγραφεῖς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὑπῆρξαν ἢ Ἰωαννῖται ἢ μαθηταὶ τῶν σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων· ἐξ αὐτῶν ἐξερρύησαν ρύακες ἱκανοὶ νὰ ποτίσωσι τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα ἐν τῇ μεγίστῃ ἐκείνῃ αὐχμῇ» *(Ν. Δούκας)*. Πλέον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα εἶναι οἱ λόγιοι Ἠπειρῶται τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαίαν ἀναμφιβόλως θέσιν κατέχουν ὁ Λάμπρος Φωτιάδης (1750—1805) «ὁ ἀράμενος κλέος ἐπὶ σοφίᾳ, οἷον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν κατ' αὐτόν», ὡς ἀναφέρει ὁ Σάθας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς καὶ ἀμείλικτος ἀρχαϊστής, ὁ ριζοσπαστικὸς ποιητὴς Ἰωάννης Βηλαρᾶς, ὁ ὑπέροχος πατριώτης καὶ ἐπιφανὴς διδάσκαλος Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Ἀθ. Ψαλλίδας καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Εἰς τούτους δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἐπιφανεῖς Ἠπειρώτας ἱεράρχας κοσμήσαντας τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὡς ὁ Ἰωάσαφ (1549—1571), ὁ Παρθένιος Β' (1632—1639), ὁ Σεραφεὶμ Β' (1757—1761). Εἰς τὴν ἄνθησιν ταύτην τῆς παιδείας ἐν Ἠπείρῳ σπουδαίως συνέβαλον καὶ οἱ ἐν Βενετίᾳ Ἠπειρῶται τυπογράφοι. Οἱ Γλυκεῖς, ὁ Θεοδόσιος καὶ ὁ Σάρος συνετέλεσαν τὰ μάλιστα εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων οὐ μόνον ἐν Ἠπείρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι. Τούτους μιμούμενος κατὰ τοὺς

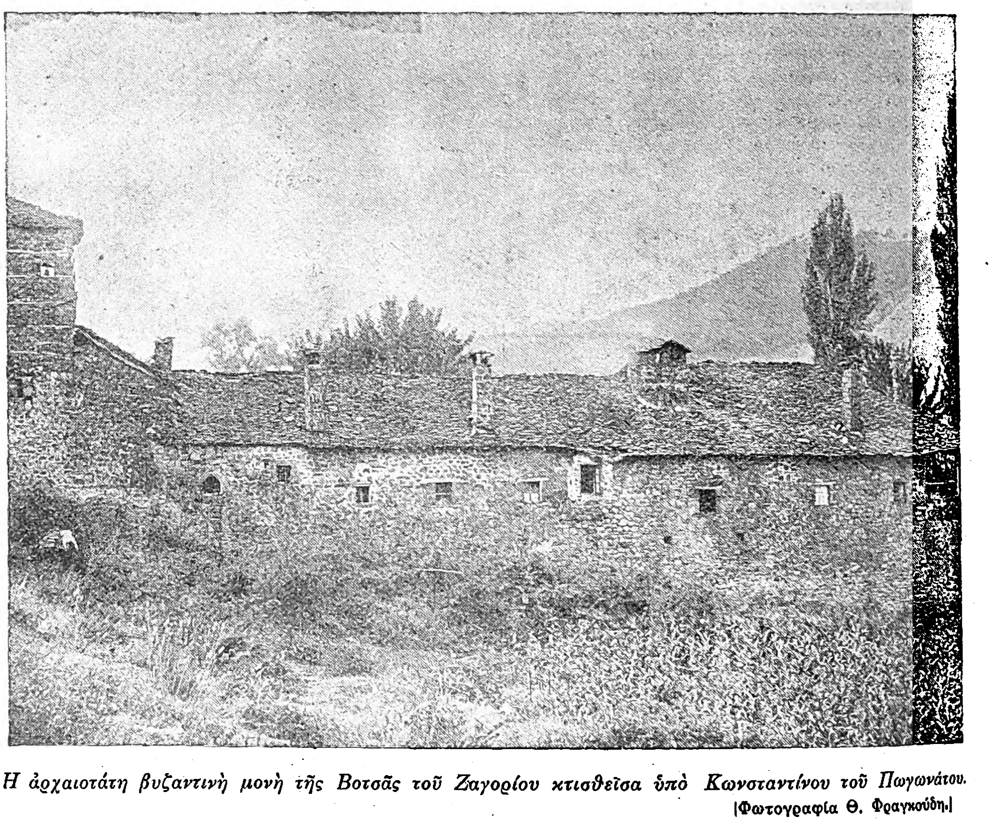

Ἡ ἀρχαιοτάτη βυζαντινὴ μονὴ τῆς Βοτσᾶς τοῦ Ζαγορίου κτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου.
(Φωτογραφία Θ. Φραγκούδη.)

Digitized by Google

τελευταίους χρόνους καὶ ὁ Χρ. Σακελλάριος ἵδρυσε κατὰ τὸ 1846 ἐν Ἰωαννίνοις τυπογραφεῖον, τὴν «Δωδώνην», ἐν ᾗ λίαν φιλοκάλως ἐξέδωκεν ἀρκετὰ βιβλία.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἠπείρου διετήρουν τοιαῦτα. Τὸ Ζαγόρι, τὸ ὁποῖον ἀπέλαυε καὶ αὐτονομίας εἶχε σχολεῖα ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία του εἶχον σχολεῖα συντηρούμενα ὑπὸ τῶν κατοίκων ἢ διὰ δωρεῶν. Τὰ χωρία αὐτοῦ Μονοδένδρι, Κουκούλι, Νεγάδες, Φραγγάδες καὶ Καπέσοβον συνετήρουν ἀξιόλογα σχολεῖα. Εἰς τὸ Μονοδένδρι οἱ ἀδελφοὶ Ριζάραι ἵδρυσαν τῷ 1841 καὶ παρθεναγωγεῖον, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Πασχάλαι τῷ 1872 τὴν *Πασχάλειον Σχολὴν* ἐν Καπεσόβῳ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς γυμνάσιον τοῦ Ζαγορίου. Τὸ Μέτσοβον, αἱ Καλαρρύται, τὸ Συρράκον, ἡ Κόνιτσα, ἡ Ἄρτα, ἡ Πρέβεζα ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά, τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὸ Δέλβινον, ἡ Δρόβιανη, τὸ Δελβινάκι καὶ ἄλλα συνετήρουν ἀξιόλογα σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδίδασκον δοκιμώτατοι διδάσκαλοι. Οὐχὶ μικρὸν συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας ἐν Ἠπείρῳ καὶ πολλαὶ μοναί, οὐ μόνον διατηροῦσαι σχολεῖα ἐν αὐταῖς κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαιοτέρων μονῶν τῶν Φιλανθρωπηνῶν καὶ τοῦ Στρατηγοπούλου, ἀλλὰ καὶ χορηγοῦσαι ἀξιόλογα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν πληρωμὴν διδασκάλων τῶν πέριξ αὐτῶν χωρίων. Ἡ μονὴ τῆς Καμύτσανης καὶ τοῦ Γηρομερίου ἐν Φιλιάτες, τοῦ Βησαρίωνος ἐν Λογγιάδες, τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ ἐν Ζίτσῃ, τῆς Βελλᾶς παρὰ τὰ Δολιανά, τῆς Μολυβδοσκεπάστου παρὰ τὴν Δεπαλίτσαν καὶ τόσαι ἄλλαι συνετήρουν ἰδίαις δαπάναις σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο τὰ τέκνα τῶν πέριξ χωρίων. Ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἐντεῦθεν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς Ἠπείρου ἔχουν σχολεῖα. Τὰ Ἰωάννινα, ὡς πάντοτε, πρωτοστατοῦν μὲ τὰ ἑξῆς σχολεῖα, τὴν *Ζωσιμαίαν*, τὴν *Μαρούτσειον*, τὴν *Μπαλάνειον*, τὴν *Καπλάνειον*, τὴν *Παυλίδειον*, τὸ *Ἐλισαβέτειον παρθεναγωγεῖον*, τὸ ὀρφανοτροφεῖον τοῦ Γεωργίου Σταύρου, ἅτινα διευθύνει ἐφορεία μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν μητροπολίτην. Οὗτος εἶναι ὁ ρυθμιστὴς καὶ ἐπόπτης τῆς παιδείας ἐν Ἠπείρῳ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Τῷ 1905 ἀνεγείρεται τὸ νέον καλλιμάρμαρον κτίριον τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς, τῷ 1872 ἱδρύθη ἡ *Ἀβακούμειος ἱερατικὴ σχολὴ* ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἐλεούσης τῆς νήσου, τῷ 1908 τὸ *Ἱεροδιδασκαλεῖον Βελλᾶς* ἐν τῇ ὁμωνύμῳ μονῇ, μερίμνῃ τοῦ τότε μητροπολίτου Κονίτσης, νῦν δὲ Ἰωαννίνων Σπ. Βλάχου, τῷ δὲ 1877 ὑπὸ τοῦ Χριστάκη Ζωγράφου διδασκαλεῖον εἰς τὸ Κεστοράτι τοῦ Ἀργυροκάστρου, λειτουργῆσαν μέχρι τοῦ 1890, ἐξ οὗ ἀρκετοὶ δημοδιδάσκαλοι ἀπεφοίτησαν.

Ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπη τῶν Ἠπειρωτῶν δὲν περιορίζεται εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰς ἀναφερθείσας πόλεις. Ὅλαι αἱ περιφέρειαι, ὡς τὸ Ζαγόρι, τὰ Κατσανοχώρια, τὸ Πωγώνι, τὸ Μαλακάσι, τὰ Κούρεντα, ἡ Κόνιτσα προσπαθοῦν νὰ κτίσουν σχολεῖα καὶ νὰ εὕρουν διδασκάλους. Πλεῖστοι Ἠπειρῶται ἀφίνουν τὰς περιουσίας των πρὸς κατασκευὴν καὶ συντήρησιν σχολείων, εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι τὰ $^9/_{10}$ τῶν κληροδοτημάτων τῶν προοριζομένων δι' ἐκπαιδευτικοὺς σκοποὺς ἀνήκουν εἰς Ἠπειρώτας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ τοῦ κράτους, ὅλα τὰ κληροδοτήματα περιῆλθον εἰς αὐτό. Σήμερον ὅλαι αἱ κοινότητες καὶ οἱ συνοικισμοὶ τῆς Ἠπείρου ἔχουν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐκτὸς τούτου ἐν Ἠπείρῳ λειτουργοῦν 15 ἡμιγυμνάσια, 6 γυμνάσια, ἤτοι 2 ἐν Ἰωαννίνοις, 1 ἐν Παραμυθίᾳ, 1 ἐν Βοστίνῃ, 1 ἐν Ἄρτῃ καὶ 1 ἐν Πρεβέζῃ, 1 πεντατάξιον διδασκαλεῖον ἐν Ἰωαννίνοις, 1 ἱεροδιδασκαλεῖον ἐν Βελλᾷ, ἓν διδασκαλεῖον νηπιαγωγῶν ἐν Φιλιάτες, 1 ἐμπορικὴ σχολὴ ἐν Ἰωαννίνοις, 1 ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον ἐν Ἰωαννίνοις, 3 ἀγροτικαὶ σχολαὶ ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Δουρούτῃ καὶ ἡ *Ἀναγνωστοπούλειος* τῆς Κονίτσης, 1 ὑφαντουργική, ἡ *Παπαζόγλειος*, ἥτις ἀκόμη δὲν ἤρχισεν ἐργαζομένη ἐλλείψει ἐπαρκῶν πόρων. Σχετικῶς μὲ τὰ σχολικὰ κτίρια ἤρχισεν ἀπό τινος πρωτοβουλίᾳ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπ. Βλάχου σύντονος ἐργασία, ἥτις ἀποτέλεσμα ἔσχε τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἔναρξιν πλέον τῶν 80 διδακτηρίων, ἐξ ὧν μεγαλοπρεπέστατον ἐν Ἰωαννίνοις τὸ περιλαμβάνον τὴν *Καπλάνειον σχολὴν* καὶ τὸ *Ἐλισαβέτειον παρθεναγωγεῖον*, πρόκειται δὲ ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἀνεγερθῇ ὁλόκληρον συγκρότημα διδακτηρίων δαπάναις τοῦ κληροδοτήματος Ζωσιμαδῶν, ἐκπληροῦν ὅλους τοὺς ὅρους τῆς παιδαγωγικῆς.

Μαθηταὶ φοιτήσαντες ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1928—1929: ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει 3.720 (ἄρρεν. 3033, θήλ. 687), ἐν δὲ τῇ δημοτικῇ 35.203 (ἄρρεν. 21.132, θήλ. 14.071).

Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

—[ΒΥΖΑΝΤ. ΤΕΧΝΗ]. Τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς Ἠπείρου δὲν εἶναι εἰσέτι ἐπαρκῶς γνωστά, ἐκ τῶν μέχρι δὲ τοῦδε γνωστῶν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν μεσαιωνικὴν ἠπειρωτικὴν τέχνην εἰς τρεῖς περιόδους: τὴν παλαιοχριστιανικήν, τὴν τοῦ δεσποτάτου καὶ τέλος τὴν τῆς τουρκοκρατίας.

Μνημεῖα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος διέσωσε κυρίως ἡ *Νικόπολις*, τῶν αὐτῶν δὲ περίπου χρόνων οἰκοδομήματα ἀνεσκαφη-

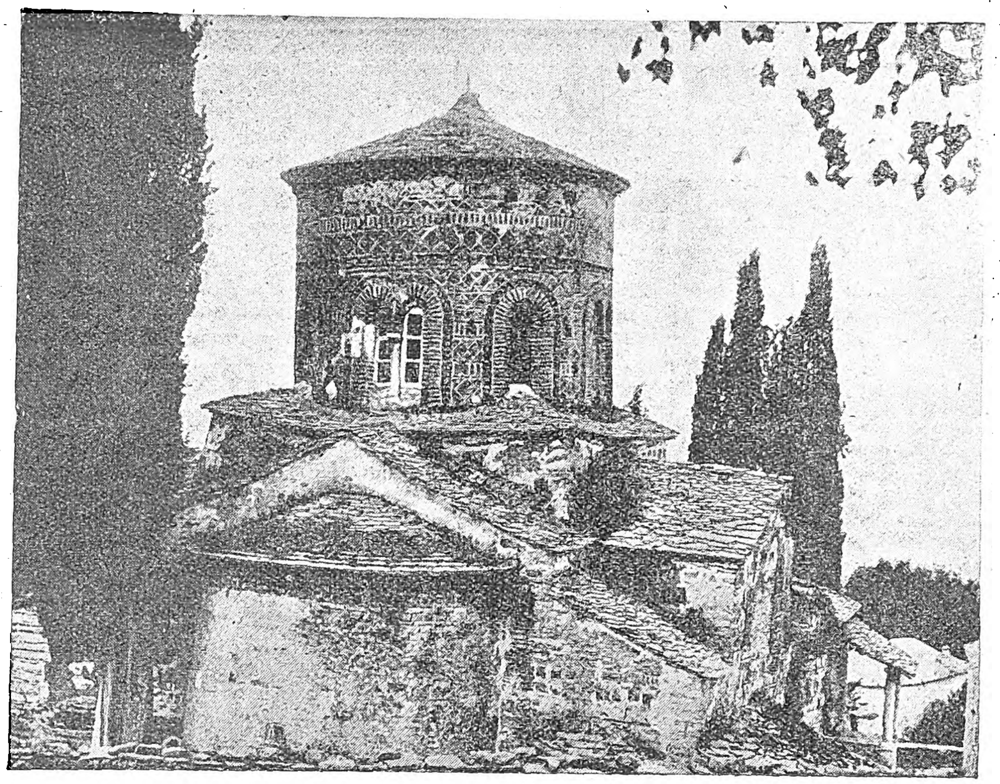

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐν Ἄνω Λαμπόβῳ τοῦ Ἀργυροκάστρου ἀνήκων εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα.
[Φωτογραφία Γ. Πανταζίδου.]

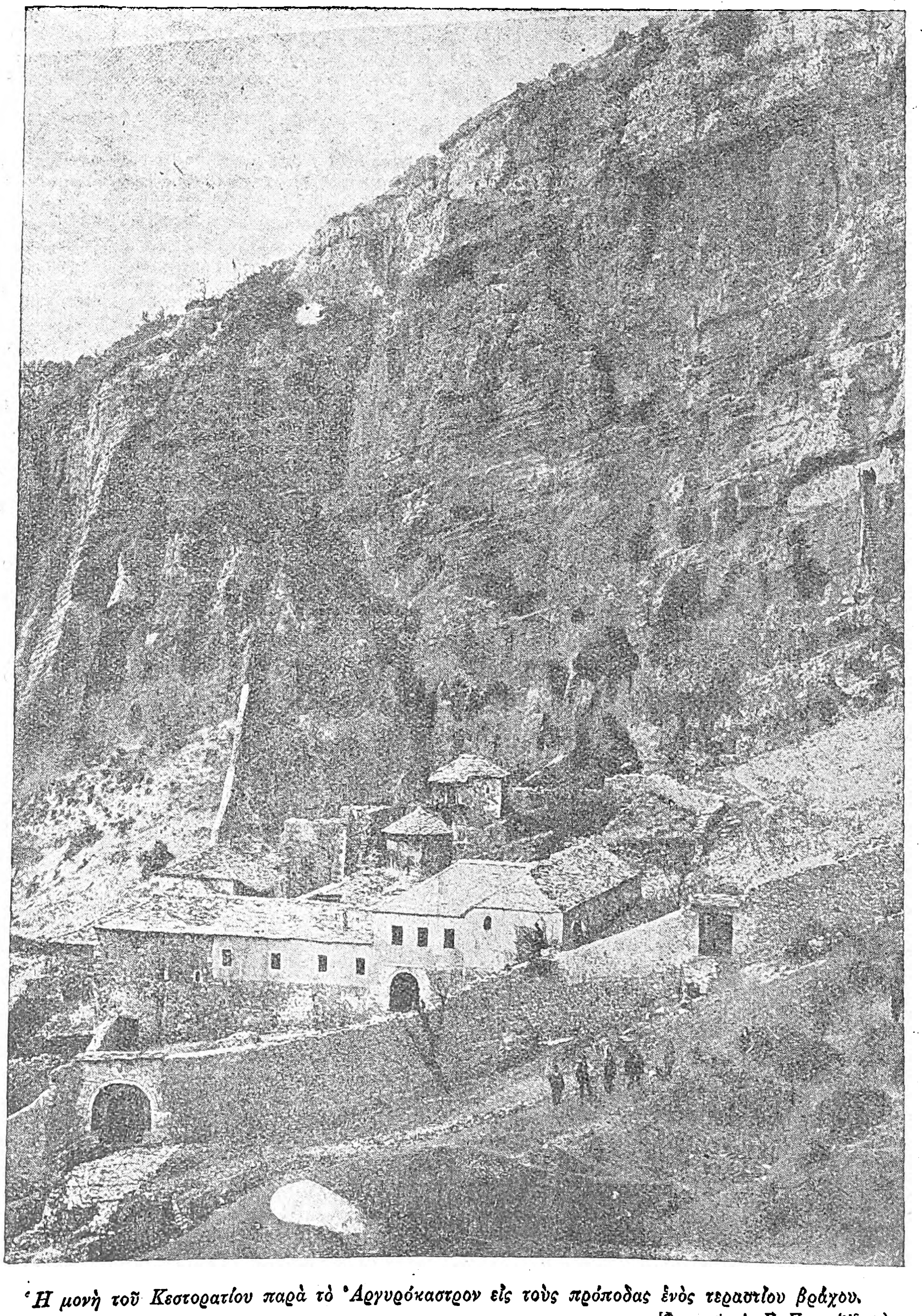

Ἡ μονὴ τοῦ Κεστορατίου παρὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον εἰς τοὺς πρόποδας ἑνὸς τεραστίου βράχου.
[Φωτογραφία Γ. Πανταζίδου.]

Digitized by Google

1) Στολὴ Δρόπαλης τῆς Β. Ἠπείρου.—2) Ἠπειρωτικὴ στολὴ Ζαγορίου.—3) Ἠπειρωτικὴ στολὴ Πωγωνίου.—4) Ἠπειρωτικὴ στολὴ Κουρέντων.—5) Ἠπειρωτικὴ στολὴ Σαρακατσάνας. [Συλλογὴ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων.]

σαν καὶ εἰς τὴν *Δωδώνην*. Ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τὰς μεγάλας καὶ πλουσίας βασιλικὰς τῆς Νικοπόλεως, ἡ τέχνη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν Ἠπείρῳ κατ' οὐδὲν ὑστερεῖ ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα καὶ τὸν πλοῦτον ἀπὸ τὴν κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἀναπτυχθεῖσαν εἰς ἄλλα παλαιοχριστιανικὰ κέντρα. Τὰ ἀνευρεθέντα ψηφιδωτὰ δάπεδα καὶ ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τῶν ἠπειρωτικῶν μνημείων εἶναι ἐντελῶς ἀνάλογα πρὸς τὰ εὑρισκόμενα καὶ εἰς ἄλλα μνημεῖα τῶν αὐτῶν χρόνων εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν ὁμοιογενῆ χαρακτῆρα τῆς τέχνης κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον. Αἱ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρξάμεναι βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐπήνεγκον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν μαρασμὸν καὶ τὴν κατάπτωσιν τῆς ἐν Ἠπείρῳ καλλιτεχνικῆς κινήσεως. Οἱ ἐπακολουθήσαντες βυζαντινοὶ χρόνοι φαίνεται ὅτι ἐλάχιστα μνημεῖα ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἐδάφους. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον γνωστῶν βυζαντινῶν μνημείων λίαν εὐάριθμα εἶναι τὰ δυνάμενα μετά τινος βεβαιότητος ν' ἀναχθῶσιν εἰς χρόνους παλαιοτέρους τῆς ἐποχῆς τοῦ δεσποτάτου. Ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος σύμπηξις τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου ἀνοίγει νέαν λαμπρὰν περίοδον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἠπειρωτικῆς τέχνης. Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα, ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ δεσποτάτου, ἀνεγείρονται πολυπληθῆ, θρησκευτικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, οἰκοδομήματα, ὧν οὐχὶ ὀλίγα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Κέντρα σπουδαιότατα τῆς τέχνης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ἡ *Ἄρτα*, ἕδρα τοῦ δεσποτάτου, καὶ τὰ *Ἰωάννινα*. Ἀπὸ τὰς δύο ταύτας πόλεις, καὶ ἰδίως τὴν πρώτην, ἡ τέχνη ἀκτινοβολεῖ εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῶν δεσποτῶν μέχρι τῆς Βορείου Ἠπείρου, ὡς μαρτυροῦν τὰ μνημεῖα τοῦ Δελβίνου, Λαμπόβου κλπ. Τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲν ὑστεροῦν εἰς ἄνθησιν ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφική. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης παρέχουσιν ἄφθονα δείγματα λεπτοτάτης γλυπτικῆς διακοσμήσεως, τὰ δὲ ψηφιδωτὰ τῆς Παρηγορητίσσης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῆς Παναγίας Βελλᾶς παρὰ τὸ Βουργαρέλι δεικνύουσι τὴν ἱκανότητα τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου καλλιτεχνῶν. Ἡ τέχνη ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν Ἠπείρῳ ἀρχιτεκτονικῶς δεικνύει πολλὴν συγγένειαν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο ἄλλως τε εἶναι λίαν εὐεξήγητον, ὅταν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ τεχνῖται, οἱ ἐργασθέντες ἐν Ἠπείρῳ, προήρχοντο πιθανῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν ἔφυγον μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάκτησιν αὐτῆς. Εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ ὅμως μνημεῖα, καὶ μάλιστα τῆς Ἄρτης (Παρηγορήτισσα), εἶναι αἰσθηταὶ καὶ ἰταλικαὶ ἐπιδράσεις, ἐξηγούμεναι εὐκόλως ἐκ τῆς διαρκοῦς ἐπικοινωνίας καὶ τῶν συγγενικῶν δεσμῶν τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου πρὸς ἰσχυροὺς ἰταλικοὺς οἴκους. Ἡ ἰταλικὴ αὕτη ἐπίδρασις εἶναι ἔτι καταφανεστέρα εἰς τὴν γλυπτικήν. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν ζωγραφικήν, τὰ μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον γνωστὰ μνημεῖα οὐδεμίαν ξενικὴν ἐπίδρασιν δεικνύουν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μακρὰν τουρκικὴν περίοδον ἡ τέχνη δὲν ἔπαυσε καλλιεργουμένη ἐν Ἠπείρῳ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καίτοι ἀφῆκε πολυπληθῆ καὶ οὐχὶ σπανίως μεγάλων διαστάσεων μνημεῖα, εἶναι ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως μικροῦ λόγου ἀξία. Αἱ ἐκκλησίαι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκτισμέναι εἰς σχῆμα βασιλικῆς, εἴτε καμαροσκεπάστου, εἴτε μετὰ ξυλίνης ἐπιπέδου ὀροφῆς (ταβανίου), τῆς τελευταίας ταύτης μορφῆς εἰσαχθείσης πιθανώτατα ἐκ τῶν ἀπέναντι Ἰονίων νήσων. Ἐσωτερικῶς ὅμως τὰ μνημεῖα ταῦτα παρουσιάζουσιν ἀξιολογωτάτην διακόσμησιν ξυλογλυπτικὴν καὶ ζωγραφικήν. Αἱ τοιχογραφίαι καὶ αἱ φορηταὶ εἰκόνες τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἔργα σημαντικώτατα. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' καὶ ἐφεξῆς αἰῶνος, παρ' ὅλας τὰς κατὰ καιροὺς καταστροφὰς καὶ ἀνακαινίσεις, μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι διασῴζουσι τὴν διὰ τοιχογραφιῶν διακόσμησιν αὐτῶν. Κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα καὶ μέχρι τοῦ ΙΘ' εἶναι γνωστὰ πλεῖστα ὀνόματα ἁγιογράφων καταγομένων ἐξ Ἠπείρου καὶ ἐργασθέντων εἰς τὴν διακόσμησιν ὄχι μόνον τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀκολουθούντων δὲ εἰς τὰ ἔργα των κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀναπτυχθεῖσαν τέχνην καὶ εἰκονογραφίαν. Κατὰ τὸν ΙΗ' μάλιστα αἰῶνα σχηματίζεται καὶ ἰδία ἁγιογραφικὴ σχολή, ἧς τὰ ἔργα, κυρίως φορηταὶ εἰκόνες, εἶναι ἄξια πολλοῦ λόγου.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

Γυναῖκες τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου χορεύουσαι. [Φωτογραφία Γ. Πανταζίδου.]

— [ΛΑΟΓΡΑΦ.] Ἡ Ἤπειρος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς λαογραφίας της κατέχει ἐξαιρετικὴν τῷόντι θέσιν μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποικιλία της ἁμιλλῶνται πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς καὶ σημασίαν. Καὶ τὰ ἄλλα λαογραφικὰ προϊόντα τῶν Ἠπειρωτῶν — αἱ παροιμίαι, αἱ παραδόσεις, τὰ παραμύθια, αἱ εὐτράπελοι διηγήσεις, ἡ δημώδης ἰατρικὴ καὶ φαρμακολογία, τὰ συνθηματικὰ ἰδιώματα τῶν διαφόρων συντεχνιῶν, ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἡ ἠπειρωτικὴ ἐνδυμασία μὲ τὴν ἔκτακτον κατὰ τόπους ποικιλίαν της κτλ.—παρέχουν ἄφθονον ὑλικὸν καὶ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον εἰς τὸν ἐπιστήμονα ἐρευνητήν των. Ἀλλ' ἰδίως τὰ δημώδη ᾄσματα: ἡρωϊκὰ καὶ κλέφτικα, τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, μοιρολόγια, νανουρίσματα, γαμήλια καὶ ἐρωτικὰ ᾄσματα, ἀποτελοῦν τὰ ὡραιότερα καὶ ἐκλεκτότερα ἴσως δημιουργήματα τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἰδίως τῆς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἡ κλεφτουριά, αἱ πικρίαι καὶ τὰ βάσανα τῆς ξενιτειᾶς, ἡ ὁποία ἐρημώνει, μαραίνει καὶ ἐξαντλεῖ τὴν Ἤπειρον, ἡ μητρική, ἡ συζυγικὴ καὶ ἡ ἀδελφικὴ στοργή, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, ἡ ὑπέροχος γραφικότης τῆς ἠπειρωτικῆς γῆς, παρέσχον ἄφθονον τροφὴν εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν. Ἡ βαθεῖα μελαγχολία καὶ περιπάθεια, ἡ ὁποία τὴν διαπνέει, ἡ χάρις καὶ γνησία ποιητικὴ πνοή της, ἡ εὐγένεια καὶ ἡ λεπτότης τοῦ αἰσθήματος, ἡ ὡραία γλῶσσά της, τῆς ὁποίας ἡ συμβολὴ εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ διαμόρφωσιν τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς δὲν ἔχει ἀκόμη ἐκτιμηθῆ ὅσον θὰ ἔπρεπε, ἀποτελοῦν τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά της. Δὲν θὰ ἔλεγέ τις ἴσως ἀνακρίβειαν ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἡ Ἤπειρος εἶναι ἡ κοιτὶς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μας καὶ ἡ λαϊκὴ ποίησίς της ὁ τελειότερος τύπος τῆς νεοελληνικῆς δημώδους ποιήσεως.

α.—

Νεωτέρα τέχνη βλ. λ. *Ἑλλὰς* (Λαϊκὴ τέχνη).

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.] Ἐπὶ τῆς τουρκικῆς κατοχῆς ἐκυκλοφόρουν ἐν Ἠπείρῳ εἰς τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα Ἄρτης, Ἰωαννίνων καὶ Πρεβέζης, πλὴν τῶν τουρκικῶν καὶ ἑλληνικὰ γραμματόσημα, τῶν ὁποίων ἡ ἐμπορικὴ ἀξία, ὅταν φέρωσι τὰς ἐν λόγῳ ταχυδρομικὰς σφραγῖδας, εἶναι μεγάλη. Ταυτοχρόνως ἐν Ἰωαννίνοις ἐλειτούργει τὸ αὐστριακὸν ταχυδρομεῖον, κυκλοφοροῦν τὰ εἰδικὰ γραμματόσημα τῆς Ἀνατολῆς (τύπος αὐστριακῶν γραμματοσήμων, μὲ ἀξίαν εἰς παράδες καὶ γρόσια — piastre) καὶ κατὰ τὸ 1909 ἤνοιξεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν καὶ τὸ ἰταλικὸν ταχυδρομεῖον, ὅπερ μετεχειρίζετο τὰ ἰταλικὰ γραμματόσημα μὲ τὸ ἐπισήμασμα «Janina». Ἡ σειρὰ αὐτή, ἀποτελουμένη ἐξ 8 ἀξιῶν (10 παράδων—40 γροσίων), εἶναι σπανία. Παρόμοια γραφεῖα ἤνοιξε τὴν ἰδίαν ἐποχὴν τὸ ἰταλι-

Digitized by Google

1) Ἠπειρωτικὴ στολὴ περιχώρων Ἰωαννίνων.—2). Ἠπειρωτικὴ στολὴ τοῦ Μετσόβου. [Συλλογὴ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων.]—*3) Ἐνδυμασίαι τῆς Δινιζουριᾶς τῆς Β. Ἠπείρου.—4) Ἐνδυμασία Σουλιώτικη.* [Φωτογραφίαι Γ. Πανταζίδου.]

κὸν ταχυδρομεῖον καὶ εἰς Αὐλῶνα, Δυρράχιον καὶ Σκούταρι, ὅπου ἐκυκλοφόρουν τὰ ἰταλικὰ γραμματόσημα μὲ τὴν ἀνάλογον ἐπισήμανσιν.

Ἡ Βόρειος Ἤπειρος. Ὅταν ἐσχηματίσθη, κατὰ τὸν Φεβρουάριον 1914, ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γ. Χρηστάκη Ζωγράφον, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χιμάρας, ἥτις εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν, Σπυρομήλιος ἐξέδωκε μίαν σειρὰν γραμματοσήμων ἐκ τεσσάρων ἀξιῶν, τῶν 1, 5, 10 καὶ 25 λεπτῶν. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα εἶναι λιθογραφικά, ὀρθογώνια, παριστῶντα τὸν δικέφαλον ἀετόν, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται τὰ ἐμβλήματα τῶν Φιλικῶν (νεκροκεφαλὴ ἄνωθεν διασταυρουμένων ὀστέων) καὶ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΕΛΛ. ΑΥΤΟΝ. ΗΠΕΙΡΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ. ΑΜΥΝΕΣΘΕ ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΗΣ. Κατωτέρω δὲ ἡ ἀξία τοῦ γραμματοσήμου. Εἶναι χρώματος κυανοῦ τὸ 5λεπτον καὶ 25λεπτον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀξίας ἐρυθράν, ἐρυθρὸν τὸ 10λεπτον μὲ τὴν ἀξίαν τῶν 10 λεπτῶν μέλαιναν, καὶ μελανὸν τὸ μονόλεπτον μὲ τὴν ἀξίαν κυανῆν. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα, τῶν ὁποίων ἡ ἐμπορικὴ τιμὴ εἶναι ἀρκετή, ἐκυκλοφόρησαν ἐν Χιμάρᾳ καὶ φέρουσιν ὡς σφραγῖδα ἐλέγχου τὴν ἀποτύπωσιν τοῦ δακτυλιολίθου τοῦ Σπυρομήλιου εἰς χρῶμα κυανοῦν.

Μετὰ ἕνα μῆνα ἐπεσημάνθησαν ἐν Ἰωαννίνοις διάφορα τουρκικὰ γραμματόσημα τοῦ 1908—1910 μὲ τὸ ἐπισήμασμα «ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ» εἰς δύο σειρὰς καὶ τὴν ἀξίαν εἰς λεπτὰ καὶ δραχμάς. Ἡ σειρὰ αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ 15 ἀξίας (λεπτὸν 1—2 δραχμῶν) καὶ εἶναι δυσεύρετος, ἐκυκλοφόρησε δὲ ἐν Ἀργυροκάστρῳ. Ταυτοχρόνως εἶχον παραγγελθῆ δύο ὁριστικαὶ σειραὶ δι' ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον. Ἡ πρώτη, παριστῶσα εὔζωνον σκοπεύοντα, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀκτὼ ἀξίας, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν γραμματόσημα τῶν 10 καὶ 25 λεπτῶν ἀνέγραφον τὴν λέξιν ΗΠΕΙΡΟΣ καὶ τὴν ἀξίαν ἑκάστου, τὰ δὲ λοιπὰ (1 λεπτον—5 δρ.) τὴν λέξιν ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ καὶ ἦσαν ἅπαντα δαντελλωτά. Ἡ δὲ δευτέρα παρίστα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἀναπεπταμένην, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ὁ βυζαντινὸς δικέφαλος ἀετὸς καὶ εἰς τὰ δύο πλάγια ἄκρα ἀνεγράφετο κατακορύφως ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ, ἐνῷ εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ γραμματοσήμου ἡ ἀξία αὐτοῦ. Καὶ ἡ σειρὰ αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς αὐτὰς ὡς καὶ ἡ πρώτη ἀξίας καὶ γραμματόσημα. Δύο ἐξ αὐτῶν, τὰ τῶν 24 καὶ 50 λεπτῶν, ἐξεδόθησαν καὶ μὲ τὴν λέξιν ΚΟΡΥΤΣΑ ἄνωθεν αὐτῶν λιθογραφημένην.

Κατὰ τὸ 1915 καὶ 1916 ἐκυκλοφόρησαν τὰ ἑλληνικὰ γραμματόσημα (ἐκστρατείας 1913 καὶ τὰ κυκλοφοροῦντα τότε ἐν Ἑλλάδι τῆς ἐκδόσεως 1911—1912) μὲ τὸ ἐπισήμασμα Β. ΗΠΕΙΡΟΣ. Τὰ γραμματόσημα αὐτὰ εἶναι μέχρι 5 δραχμῶν καὶ κατέστησαν ἀρκετὰ σπάνια, ἐνῷ τὰ τῆς Αὐτονόμου Ἠπείρου (εὔζωνος καὶ σημαία) ἐπωλήθησαν βραδύτερον κατὰ ποσότητας μεγάλας καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀξία των εἶναι μετρία.

Ταυτοχρόνως ἐκυκλοφόρησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἠπείρου καὶ διάφορα γραμματόσημα ἄλλα ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν. Οὕτως εἰς Κορυτσᾶν ἐκυκλοφόρησαν ἄλλα τρία γραμματόσημα (5, 10 καὶ 25 λεπτῶν) μελανοῦ χρώματος μὲ τὸν δικέφαλον ἀετὸν ἐπὶ φλογῶν, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἀνεγράφετο ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ καὶ κάτωθεν ἡ ἀξία καὶ ἡ λέξις ΚΟΡΥΤΣΑ. Εἰς τὴν Μοσχόπολιν μεγάλη σειρὰ ἐκ 15 ἀξιῶν ἐπὶ ραβδωτοῦ χάρτου μὲ τὴν λέξιν ΗΠΕΙΡΟΣ (ἄνωθεν) καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ γραμματοσήμου (κάτωθεν). Ἡ σειρὰ αὕτη, φθάνουσα μέχρις 25 δραχμῶν, δὲν ἐθεωρήθη ὡς ἐπίσημος καὶ ἔχει ἐλαχίστην τιμήν. Εἰς τὴν Ἐρσέκαν (Κολώνιαν) τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐκυκλοφόρησεν ἄλλη σειρὰ ἐξ 7 ἀξιῶν (5 λ.—5 δρ.), παριστῶσα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν τοῦ ναυτικοῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὰς λευκὰς λωρίδας της ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ γραμματοσήμου. Τέλος εἰς τὴν Χιμάραν ἡ ἐκεῖ ἐπιτροπὴ ἐξέδωκε νέαν σειρὰν γραμματοσήμων ἐξ 8 ἀξιῶν (1 λεπτὸν—2 δραχμῶν), παριστώντων τὸν Κωνσταντῖνον ἐντὸς ᾠοειδοῦς πλαισίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφετο ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΙΜΑΡΑ, κάτωθεν δὲ ἡ ἀξία τοῦ γραμματοσήμου. Τὰ γραμματόσημα ταῦτα εἶναι κάπως δυσεύρετα, διότι ἐλάχιστα διῆλθον τῶν ταχυδρομικῶν γραφείων. «Ε. Φ. Ε.»

Γυναῖκες τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων χορεύουσαι. [Φωτογραφία Γ. Πανταζίδου.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτενεστάτη καὶ λεπτομερὴς βιβλιογραφία ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἤπειρον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ» ὑπὸ τῶν ἑξῆς: *Λουδ. Βύρχνερ*, Δοκίμιον βιβλιογραφίας τῶν περὶ Ἠπείρου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δημοσιευθέντων (τόμ. Α΄ τοῦ 1926 σ. 5—36. Ἐν τῷ προλόγῳ οὗτος παραπέμπει εἰς τὰς πηγὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου).—*Περ. Βιζουκίδου*, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν (τόμ. Β΄ τοῦ 1927 σ. 110—126 καὶ τόμ. Γ΄ τοῦ 1928 σ. 103—116).—*Ν. Βέη*, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν (τ. Β΄ τοῦ 1927 σ. 127—147).—*Εὐλογίου Κουρίλα*, Λαυριώτου, Βιβλιογραφία Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας (συμπλήρωμα τῶν ὑπὸ Legrand, Βύρχνερ, Βιζουκίδου καὶ Βέη ἐκδοθεισῶν, τ. Γ΄ τοῦ 1928 σ. 50—102 καὶ τόμ. Δ΄ τοῦ 1929 σ. 112—145). Χ. Ι. Σ.

«Ἤπειρος». Ἐφημερὶς καθημερινὴ ἐκδιδομένη ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τοῦ 1909 ὑπὸ τοῦ *Γεωργ. Χατζῆ (Πελλερέν)*. Τῷ 1914, ἀρξαμένου τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος καὶ ἀνακηρυχθείσης αὐτονόμου τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐξεδόθη ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἀργυροκάστρῳ. Ἐν αὐτῇ κατὰ καιροὺς ἐδημοσιεύθησαν ἀξιόλογοι πραγματεῖαι ἀφορῶσαι τὴν Ἤπειρον, πρωτότυποι ἢ ἐκ μεταφράσεων, καὶ ἡ τοῦ Preidler «Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου» (ἱστορικοτοπογραφικὴ μελέτη), τοῦ Kern «Περὶ Δωδώνης», τοῦ Klotzsch «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου» (ἀποσπάσματα) καὶ ἄλλαι. Χ. Ι. Σ.

«Ἤπειρος». Ἓν ἐκ τῶν πρώτων σιδηρῶν ἀτμοπλοίων, ναυπηγηθὲν ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1849. Ἀγορασθὲν ὑπὸ τῶν συμπηξάντων τὴν «Πανελλήνιον ἀτμοπλοΐαν» Ἑλλήνων περὶ τὸν Ξ. Ψαχαρόπουλον συγκεντρωθέντων ἐφοπλιστῶν, ἠδυνήθη ἐντὸς ὀλίγου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του «Μακεδονία» νὰ ἀνυψώσῃ τὴν «Πανελλήνιον ἀτμοπλοΐαν» εἰς ἐπικίνδυνον τῶν ξένων ἀτμοπλοΐων ἀνταγωνιστήν. Σ. Ε. Λ.

ἠπειρώτης (ὁ), θηλ. *ἠπειρῶτις, —ιδος*· ὁ κάτοικος τῆς ἠπείρου, κοιν. *στεριανός*, κατ' ἀντίθ. πρὸς τὸν *νησιώτην*.

Ἠπειρώτης (ὁ), θηλ. *Ἠπειρῶτις —ιδος*· ὁ κάτοικος τῆς Ἠπείρου, ὁ ἐξ Ἠπείρου.

ἠπειρωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἰδιάζων, ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἤπειρον: «ἠπειρωτικὸν κλῖμα»· || ὁ ἰδιάζων εἰς τὴν Ἤπειρον.

— **«Ἠπειρωτικὰ *Χρονικά*».** Περιοδικὸν ἱδρυθὲν τῷ 1926 ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος, κατὰ τετραμηνίαν ἐκδιδόμενον μὲ σκοπὸν τὴν διαφώτισιν τῆς ἠπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ἠπειρωτικῆς λαογραφίας. Εἰς τοὺς μέχρι σήμερον (1930) ἐκδοθέντας 4 τόμους ἐδημοσίευσαν ἐργασίας ἀναφερομένας εἰς τὴν Ἤπειρον ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἐπιστήμονες. Χ. Ι. Σ.

— **ἠπειρωτικαὶ *θάλασσαι*** *[Ὠκεανογρ.]*. Θάλασσαι εἰσχωροῦσαι ἔτι μᾶλλον ἐν ταῖς ἠπείροις καὶ ἐπικοινωνοῦσαι πρὸς τοὺς ὠκεανοὺς διὰ διέκπλων μικροῦ εὔρους καὶ μᾶλλον ἀβαθῶν, ὡς ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, ὁ Εὔξεινος πόντος, ἡ Βαλτική, ἡ Μεσόγειος. Τὰς θαλάσσας ταύτας (mers continentales), ἃς τινὲς ὀνομάζουσιν *ἐσωτερικὰς* (interieurs) καὶ ἄλλοι *μεσογείους* (méditerranées), χαρακτηρίζει

Digitized by Google

ἰδιαιτέρως τὸ κλῖμα τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὰς ἠπείρων καὶ αἱ ἐκβολαὶ τῶν εἰς ταύτας ἐκρεόντων ποταμῶν. Βυθοὶ τοιούτων θαλασσῶν εἶναι ἡ ἔρημος *Κόβις* ἐν Κίνᾳ καὶ ἡ *Σαχάρα*. Σ. Ε. Λ.

—**ἠπειρωτικὴ ὑφαλοκρηπὶς** *[Ὠκεανογρ.]*. Τὸ τμῆμα τοῦ ὑφαλοπλαισίου τῶν ἠπείρων (γαλλ. plate au continental) τὸ περιοριζόμενον μεταξὺ τῆς ἀκτογραμμῆς καὶ τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 100 ὀργυιῶν κατὰ τοὺς Ἄγγλους, τῶν 200 μέτρων κατὰ τοὺς Γάλλους. Ἡ *ἀποχὴ* τῶν ἁλιέων μας ἐξικνεῖται μέχρι βάθους 50 μέτρων (ἢ 30 ὀργυιῶν) περίπου. Σ. Ε. Λ.

—**ἠπειρωτικὸν ἡμισφαίριον** *[Ὠκεανογρ.]*. Τὸ ἡμισφαίριον τοῦ πλανήτου μας, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ λόγος τῆς συνολικῆς ἐπιφανείας τῶν ἐν αὐτῷ ξηρῶν, ἠπειρωτικῶν τε καὶ νησιωτικῶν, πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἐν τῷ ἰδίῳ ἡμισφαιρίῳ θαλάσσης φθάνει τὴν μεγίστην αὐτοῦ τιμήν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ὠκεάνιον ἡμισφαίριον* (τὸ συμμετρικὸν πρὸς τὸ ἠπειρωτικόν), ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ λόγος οὗτος φθάνει εἰς τὴν ἐλαχίστην αὐτοῦ τιμήν. Ἀμφότεροι οἱ ὅροι οὗτοι, διεθνῶς γενόμενοι παραδεκτοὶ (hemisphère continental, hemisphère océanique), ὀφείλονται εἰς τὸν καθηγητὴν Alphonse Berget, ἐπιτυχόντα κατόπιν ἐπιμόνων καὶ ἀνιαρῶν ἀναψηλαφήσεων νὰ καθορίσῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς ὑδρογείου τὸ ἀνάπτυγμα τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἰσημερινοῦ, τοῦ μεγίστου δηλαδὴ κύκλου τῆς ὑδρογείου, τοῦ διαχωρίζοντος τὰ δύο προμνησθέντα ἡμισφαιριά της. Εὗρε δὲ τὸν πόλον, πρὸς τὴν τοιαύτην κατανομήν, ὡς κείμενον ἐπὶ τῆς νήσου *Ντυμὲ* (Dûmet: πλάτ. $47^{\circ} 24' \frac{1}{2}$ Β., μῆκ. $2^{\circ} 37'$ Β., χάρτ. ἀγγλ. 2353: Rade de Croisic to presqu'ile de Quiberon, Ναυτιλ. ὁδηγ. Bay of Biscay Pilot ἔκδ. 1923, σελ. 139) ἐν τῷ Γασκωνικῷ κόλπῳ, παρὰ τὸ *Σαὶν Ναζαὶρ* (ἀρχ. *Βριουάτης λιμήν*), εἰς $7 \frac{1}{2}$ μίλ. ΝΔ. τῶν ἐκβολῶν τῆς *Βελαὶν* (ἀρχ. *Ἡρίου*). Εἰς τὸ παρατιθέμενον σχῆμα παρίστανται τὰ δύο τοῦ πλανήτου μας ἡμισφαίρια, διατετμημένου κατὰ τὸν ἠπειρωτικὸν ἰσημερινόν, καὶ ἐπ' αὐτῶν αἱ διατηρηθεῖσαι χαράξεις εἰς μεσημβρινοὺς καὶ παραλλήλους, ἀναφερομένους εἰς τοὺς φυσικοὺς τῆς Γῆς πόλους, τὸν βόρειον δηλαδὴ καὶ τὸν νότιον. Καὶ τὸ μὲν ἀριστερᾷ ἡμισφαίριον εἶναι τὸ *ἠπειρωτικόν*· ἐν αὐτῷ, περιλαμβάνοντι τὸν Β. τῆς Γῆς πόλον, ἡ ἐπιφάνεια τῆς ξηρᾶς ἰσοῦται πρὸς τὴν τῆς θαλάσσης περίπου, τοῦ λόγου ὄντος ὡς 11 πρὸς 10, δύναται δὲ νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἔκτασις, ἐν ᾗ αἱ πρωτεύουσαι τῶν συγχρόνων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, Παρίσιοι, Λονδῖνον, Βερολῖνον, ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἐδάφους τῆς Γῆς· τὸ δὲ πρὸς δεξιά, τὸ περιλαμβάνον τὸν νότιον τῆς Γῆς πόλον, ἀπεικονίζει τὸ *ὠκεάνιον* ἡμισφαίριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀναλογία τῆς ἐπιφανείας τῆς ξηρᾶς πρὸς τὴν τῆς θαλάσσης ἐξικνεῖται εἰς τὴν ἐλαχίστην τιμὴν αὐτῆς, μόλις φθάνουσα τὸν λόγον 1 πρὸς 9.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

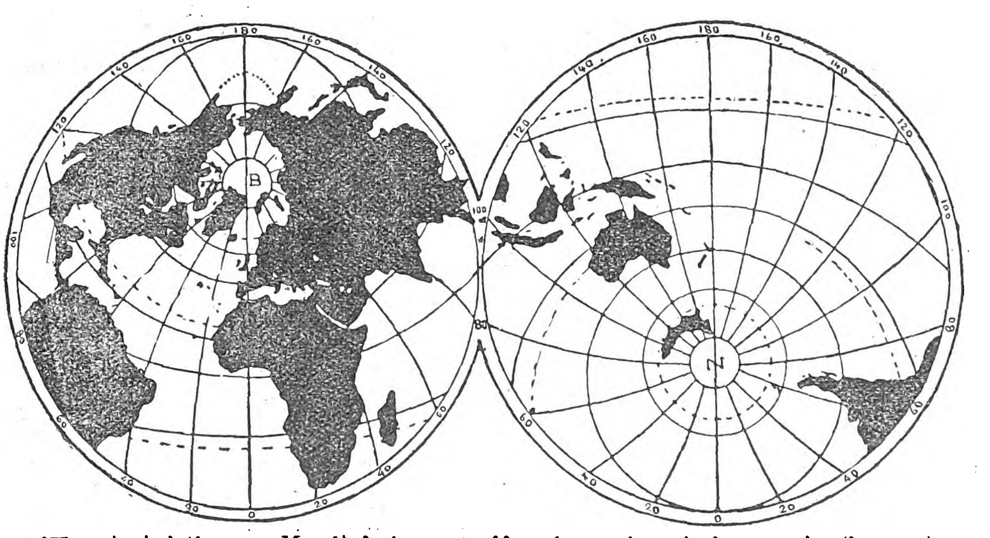

Ἡ κατὰ τὸν Ἀλφόνσον Μπερζὲ διαίρεσις τῆς ὑδρογείου σφαίρας εἰς ἠπειρωτικὸν (ἀριστερᾷ) καὶ ὠκεάνιον (δεξιᾷ) ἡμισφαίριον.

[Ὡς πόλος τοῦ κατὰ Μπερζὲ τοιούτου ἰσημερινοῦ εὑρέθη ἡ νῆσος Ντυμὲ εἰς τὰ πρόσγεια τοῦ Σαὶν Ναζαὶρ ἐν τῷ Βισκαϊκῷ κόλπῳ.]

[Ἐκ τῆς Ὠκεανογραφίας τοῦ Κ. Κοντογιάννη.]

—**ἠπειρωτικὸν ὑφαλοπρανὲς** *[Ὠκεανογρ.]*. Ἡ κεκλιμένη ἐπιφάνεια τοῦ θαλασσίου πυθμένος, ἡ συνδέουσα τὴν *ἠπειρωτικὴν ὑφαλοκρηπῖδα* πρὸς τοὺς μείζονος βάθους βυθούς. Σ. Ε. Λ.

—**ἠπειρωτικὸς** ***ἀποκλεισμός***. Ἐκλήθη οὕτω τὸ σύνολον τῶν ληφθέντων κατὰ τὸ 1806 ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α' μέτρων κατὰ τῆς Ἀγγλίας πρὸς ἀποκοπὴν πασῶν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτῆς μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς παρακώλυσιν πάσης θαλασσίας ἐπικοινωνίας μετ' αὐτῆς, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ τελεία τῆς Ἀγγλίας ἀπομόνωσις. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου τυγχάνει ὅλως προσωπικὴ τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἐν τῷ σχετικῷ περὶ Ἀγγλίας φακέλῳ, ὑπ' ἀριθ. 56, εὑρίσκεται ἓν ὑπόμνημα δημοσίου τινὸς ὑπαλλήλου, Λεκλὲρ ὀνομαζομένου, ὅστις ἐπρότεινε κατὰ τὸ 1806 τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων πολὺ πρὸ τοῦ 1806 ἔσχε τὴν ἰδέαν ταύτην, ἣν καὶ ἐξεδήλωσεν ἀπὸ τοῦ 1803, ὁπότε, ὕπατος ὤν, ἐπεφόρτισε τὸν ἐν Λισσαβῶνι Γάλλον πρεσβευτὴν στρατηγὸν Λὰν νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν βασιλεύοντα τῆς Πορτογαλίας τὴν θέλησίν του, ὅπως τὰ ἠπειρωτικὰ τῆς Εὐρώπης κράτη παύσουν νὰ εὐνοοῦν τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον καὶ κλείσουν τοὺς λιμένας αὐτῶν διὰ πᾶν ἀγγλικὸν σκάφος. Τὴν πραγματοποίησιν δὲ τῆς ἰδέας του μεγάλως ὑπεβοήθησεν ἀφ' ἑνὸς τὸ ἄσπονδον μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τοῦ πολέμου τακτικὴ τῆς βρεττανικῆς κυβερνήσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μακροῦ τῆς Ἀγγλίας ἀγῶνος κατὰ τοῦ Μ. Ναπολέοντος, ἡ βρεττανικὴ κυβέρνησις κατέφευγε τακτικώτατα εἰς τὴν ἐπιβολὴν ἀποκλεισμοῦ. Οὕτω τὴν 28 Ἰουνίου 1803 διέτασσε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἔλβα, τὴν 26 Ἰουλίου 1803 τὸν τοῦ Βέζερ καὶ τὴν 9ην Αὐγούστου 1804 τῶν βορείων λιμένων τῆς Γαλλίας. Ὡσαύτως τὴν 16ην Μαΐου 1806 ἐκήρυξεν εἰς ἀποκλεισμὸν πάντας τοὺς λιμένας, ποταμούς, ὡς καὶ πάσας τὰς γαλλικὰς ἀκτὰς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἔλβα μέχρι Βρέστης. Τὰ μέτρα ταῦτα τῆς Ἀγγλίας ἐξηνάγκασαν τὸν Μ. Ναπολέοντα νὰ καταφύγῃ εἰς ἀντίποινα κατ' αὐτῆς, θέσαντα εἰς εφαρμογὴν τὴν περὶ ἀποκλεισμοῦ ἰδέαν του. Διὰ τῆς δηλώσεώς του τῆς 25ης Ἰουλίου 1806 διεκήρυττεν, ὅτι οὐδενὸς μέσου ἤθελε φεισθῇ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν θαλασσίων ἐλευθεριῶν. Τέσσαρας μῆνας βραδύτερον ἡ ἀπειλή του ἐπραγματοποιεῖτο διὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἐκδοθέντος ἱστορικοῦ διατάγματος τῆς 21ης Νοεμβρίου 1806, δι' οὗ ἐκηρύσσετο ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἀγγλίας, ὁ κληθεὶς καὶ *ἠπειρωτικός*. Διὰ τοῦ διατάγματος τούτου, ὅπερ βάσιν εἶχε τὸ φυσικὸν δικαίωμα τοῦ ἀντιτάσσειν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὰ ἴδια ὅπλα, ὧν οὗτος χρῆται, καὶ τοῦ πολεμεῖν αὐτὸν διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου, ὁ Μ. Ναπολέων ἐφήρμοζε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀγγλικὴν τοῦ πολέμου ναυτικὴν νομοθεσίαν, κηρύττων τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν βρεττανικῶν νήσων. Συνίστατο δὲ ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης μετὰ τῆς Ἀγγλίας συναλλαγῆς ἐμπορικῆς, εἰς τὴν κατάσχεσιν πάσης ἀλληλογραφίας, ὡς καὶ παντὸς ἀγγλικοῦ ἐμπορεύματος, εἰς τὴν σύλληψιν ὡς αἰχμαλώτου πολέμου παντὸς ἐπὶ γαλλικοῦ ἢ συμμάχου κράτους ἐδάφους εὑρισκομένου Ἄγγλου καὶ εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς προσεγγίσεως εἰς τοὺς γαλλικοὺς λιμένας παντὸς ἀγγλικοῦ πλοίου προερχομένου ἐκ τῆς Ἀγγλίας ἢ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς. Ἐν μιᾷ λέξει τὸ διάταγμα τοῦτο ἀπέβλεπε, κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Μ. Ναπολέοντος, νὰ θέσῃ τοὺς Ἄγγλους, «τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐθνῶν», ἐκτὸς νόμου. Ἀλλ' ἡ βρεττανικὴ κυβέρνησις οὐδόλως ἐπτοήθη ἐκ τοῦ ἠπειρωτικοῦ τούτου ἀποκλεισμοῦ καὶ πρὸς ἐξουδετέρωσιν αὐτοῦ τὴν μὲν 7ην Ἰανουαρίου 1807 διὰ διατάγματος ἐκήρυττε τὸν ἀποκλεισμὸν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν γαλλικῶν λιμένων ὡς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν, τὴν δὲ 11 Νοεμβρίου 1807 διὰ τριῶν ἀποφάσεών της ἀφ' ἑνὸς μὲν διηυκόλυνε τὴν εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς λιμένας προσέγγισιν τῶν ξένων πλοίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διετάσσετο ἡ σύλληψις παντὸς πλοίου ἀνήκοντος εἰς Γάλλον ὑπήκοον. Εἰς τὰ νέα ταῦτα μέτρα τῆς Ἀγγλίας ὁ Ναπολέων ἀπήντησε διὰ τοῦ ἐν Μιλάνῳ ἐκδοθέντος διατάγματός του τῆς 17 Δεκεμβρίου 1807, δυνάμει τοῦ ὁποίου αἱ βρεττανικαὶ νῆσοι ἐκηρύσσοντο εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ τόσον κατὰ θάλασσαν ὅσον καὶ κατὰ ξηράν. Κατὰ τὸ διάταγμα τοῦτο, πᾶν πλοῖον κατευθυνόμενον ἢ προερχόμενον ἐκ τῶν λιμένων τῆς Ἀγγλίας ἢ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς ἐκηρύσσετο ὡς νόμιμος λεία πολέμου καὶ ἠδύνατο νὰ συλληφθῇ καὶ ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ. Τὸ τέταρτον ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς ἐκποιήσεως τοῦ πλοίου ἐδίδετο εἰς πάντα, ὅστις ἤθελεν ἀποδείξει ὅτι πλοῖόν τι εἰσελθὸν εἰς γαλλικὸν λιμένα εἶχε προσεγγίσει προηγουμένως εἰς ἀγγλικὸν λιμένα. Ἐπίσης πᾶν πλοῖον ὅπερ ἤθελε δεχθῇ νὰ ὑποστῇ νηοψίαν ἐκ μέρους ἀγγλικοῦ σκάφους ἤθελε θεωρηθῇ ὡς ἀπολέσαν τὴν ἐθνικότητά του, ὡς ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ συνεπῶς ὡς λεία πολέμου.

Ἐν τέλει τὸ ἄρθρον 4 τοῦ ὡς ἄνω διατάγματος ὥριζεν, ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἦσαν εἰμὴ δικαία ἀπάντησις εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐφαρμοσθὲν βάρβαρον σύστημα καὶ ὅτι ἤθελον ἀδρανήσει δι' ὅλα τὰ ἔθνη, εἰς ἣν περίπτωσιν ταῦτα ἤθελον ὑποχρεώσει τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς σημαίας αὐτῶν. Ὁ Μ. Ναπολέων ἐγνώριζε κάλλιστα ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ διαταχθεὶς κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἠπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς δὲν ὑφίστατο ἐν τῇ πραγματικότητι, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ὑφίσταται εἰμὴ μόνον ἐν τῷ τοῦ Βερολίνου διατάγματί του, καθότι διὰ τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ εἶχε τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Καίτοι ὅμως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀναξία λόγου ἐν συγκρίσει μὲ τὴν τῆς Ἀγγλίας, οὐχ ἧττον ἐπεδίωξε τὴν τελείαν ἀπομόνωσιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἐμπορίου της διὰ τῆς παρακωλύσεως τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν αὐτῆς μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης. Ὁ Μ. Ναπολέων δι' ὃν ὁ κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἀγὼν ἦτο, κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ, «πόλεμος ἐξοντώσεως», ἐπεδίωκεν, ὡς ἔλεγε, «τὸν πληθωρικὸν τῆς Ἀγγλίας θάνατον», φρονῶν ὅτι θὰ ἀπεπνίγετο αὕτη διὰ τῆς συσσωρεύσεως τῶν ἀφθόνων προϊόντων της, δεδομένου ὅτι λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην. Διὰ νὰ τελεσφορήσῃ ὁ ἠπειρωτικὸς ἀποκλεισμός, προσεπάθησε νὰ ἐπεκτείνῃ τοῦτον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῇ οὐδὲν σημεῖον διεισδύσεως τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Διὰ νὰ καταστήσῃ ὅμως σεβαστὸν τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμὸν εἰς τὰ ἄλλα κράτη, ἠναγκάσθη δυστυχῶς νὰ μετέλθῃ πολιτικὴν πολέμων καὶ διηνεκῶν προσαρτήσεων. Οὕτω πρὸς βορρᾶν μὲν προέβη εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς Ὁλλανδίας ὡς καὶ τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Γερμανίας μετὰ τοῦ Ἀμβούργου εἰς τὴν Γαλλίαν, πρὸς νότον δὲ εἰς τὴν τῆς Πορτογαλίας, ἐκστρατεύσας μάλιστα κατ' αὐτῆς καὶ καταλαβὼν ταύτην στρατιωτικῶς, μὴ θελήσασαν νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὸν ἐν λόγῳ ἀποκλεισμόν. Ὡσαύτως ἡ κατὰ τὸ 1808 ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἱσπανίας οὐδόλως ἦτο ἄσχετος μὲ τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ἐν Γαλλίᾳ λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου ἐπῆλθε τελεία νέκρωσις τῶν γαλλικῶν λιμένων καὶ πλεῖσται ὅσαι διαμαρτυρίαι ἐγένοντο. Εἰς πάσας ὅμως τὰς διαμαρτυρίας ταύτας ὁ Μ. Ναπολέων ὑπῆρξεν ἀδιάλλακτος, μάλιστα δὲ εἰς ἐπιτροπὴν ἐμπόρων παρουσιασθεῖσαν ἐνώπιόν του τῷ 1811 ἐδήλωσεν, ὅτι τὰ διατάγματα τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Μιλάνου ἦσαν θεμελιώδεις νόμοι τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὅτι τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἤθελεν ἐπιδιώξει πάσῃ θυσίᾳ. Ὁ ἠπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαθρεμπορίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν πρόοδον τῆς ἐγχωρίου γαλλικῆς βιομηχανίας. Μεγάλαι ὅμως οἰκονομικαὶ καταστροφαὶ ἐπῆλθον μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ, λόγῳ τῆς ἀφθόνου εἰσαγωγῆς ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων.

Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

—**ἠπειρωτικὸς ἰσημερινὸς** *[Ὠκεανογρ.]*. Ὁ μέγιστος κύκλος ὁ χωρίζων τὸ *ἠπειρωτικὸν* (βλ. λ.) ἡμισφαίριον τοῦ πλανήτου μας ἀπὸ τοῦ *ὠκεανίου*, ὁ γνωστὸς καὶ ὡς «ἰσημερινὸς τοῦ Ἀλφὸνς Μπερζέ», ἀπὸ τοῦ πρώτου διερευνήσαντος τὴν τοιαύτην τῆς ὑδρογείου κατανομὴν (*Κ. Κοντογιάννη*, Ὠκεανογραφία, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ βιβλιογρ.). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**ἠπειρωτικὸς πόλος** *[Ὠκεανογρ.]*. Ὁ πόλος τοῦ κατὰ Μπερζὲ *ἠπειρωτικοῦ* ἡμισφαιρίου (βλ. λ.), συμπίπτων πρὸς τὴν νῆσον Ντυμὲ τοῦ Γασκωνικοῦ κόλπου. Ὀνομάζεται καὶ *τελλουρικὸς πόλος* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *ὠκεάνιον*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἠπιδανὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἰωνικὸς τύπος τοῦ *Ἀπιδανοῦ* (βλ. λ.) ποταμοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VII 196), τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα δὲν ἐπήρκεσαν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξου. Α. Θ. Σ.

ἠπιόδωρος (ὁ) καὶ ***ἠπιοδότης*** (Ἀρχ.). Ὁ δωρούμενος ἤπια δῶρα, δῶρα προξενοῦντα ἀνακούφισιν: «ἠπιόδωρος μήτηρ» ὡς παρέχουσα τὸ γάλα εἰς τὸ βρέφος (Ἰλιάς). Ἡ λ. ἀπαντᾷ παρὰ ποιηταῖς ἰδίως ὡς ἐπίκλησις τοῦ Ἀσκληπιοῦ (*Ὀρφ.* Ὕμνοι), τῶν Μουσῶν (*Ὀππιανὸς*) καὶ τῆς Κύπριδος (*Στησίχορος*). —Π.

Digitized by Google

ἠπιόθυμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ ἔχων θυμὸν ἤπιον, ψυχὴν ἥμερον, πραεῖαν, ἤπιος, ἀγαθός.

Ἤπιον *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν χωρίον τῆς δυτικῆς Θράκης, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κομοτινῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἀριθμοῦν περὶ τοὺς 128 κατοίκους, ἐπιδιδομένους εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Ἰσικλάρ*. Α. Θ. Σ.

— **Ἤπιον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τριφυλίας (βλ. λ. *Ἔπιον*).

Ἠπιόνη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Μέροπος καὶ σύζυγος τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ προσωποποίησις τῆς ἠπιότητος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν γνωρίσματος τοῦ συζύγου της, καὶ ἐλατρεύετο ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἐπιδαύρου ὡς θεὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ἐπιδιδομένη κυρίως εἰς τὴν διὰ φαρμάκων θεραπείαν τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ σώματος ἀσθενειῶν καὶ εἰς τὴν μαιευτικήν. Ὡς κόραι τῆς Ἠπιόνης ἀναφέρονται ἡ Ἰασώ, ἡ Ἀκεσὼ καὶ ἡ Πανάκεια, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν λεγομένην ἰατρικὴν Τριάδα. Εἰς ταύτας οἱ Κῷοι εἶχον ἀφιερώσει βωμούς. Ὡς υἱοὶ δὲ αὐτῆς φέρονται οἱ περίφημοι ἰατροὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος. Εἰκόνα τῆς Ἠπιόνης ἀνευρίσκομεν εἰς νομίσματα· κατὰ μαρτυρίας ὅμως ἀρχαίων συγγραφέων ὑπῆρχον εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀγάλματα αὐτῆς εἰς τὰ διάφορα Ἀσκληπιεῖα, οὐδὲν ὅμως τούτων ἐσώθη. Μ. ΜΠΙΣΤΗ

ἤπιος,—*α,*—*ον*· πρᾶος, ἥμερος, μαλακός, προσηνής, εὔκολος, ἀντίθ. *τραχύς, σκληρός*: «ἤπιος ἄνθρωπος» ἢ «ἄνθρωπος ἠπίου χαρακτῆρος» ‖ «ἤπιον νόσημα» ἢ «νόσημα ἠπίου χαρακτῆρος,—μορφῆς» ‖ «χειμὼν ἤπιος» μαλακός, ἄνευ ἰσχυροῦ ψύχους.— Ἐπίρρ. *ἠπίως*.

ἠπιότης,—*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἠπίου, πραότης, μαλακότης, προσήνεια, ἀντίθ. *τραχύτης, σκληρότης*: «τοῦ ὡμίλησε μετὰ πολλῆς ἠπιότητος».

Ἠπίτης, Ἀντώνιος. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ (1857—1927), προερχόμενος ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου εὐελπίδων καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου. Ἦτο υἱὸς τοῦ *Θεοδώρου Ἠπίτη*. Φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου, συμμετέσχε τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1897 παρὰ τῷ στρατῷ Θεσσαλίας. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς στρατιωτικῆς τεχνολογίας παρὰ τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ εὐελπίδων καὶ τῷ τῶν ὑπαξιωματικῶν, συγγράψας «Τακτικὴν τριῶν ὅπλων», «Μαθήματα στρατιωτικῆς τεχνολογίας». Τῷ 1906, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, ἀπεστρατεύθη τῇ αἰτήσει του. Κατὰ τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912 ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἀποστρατείας καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ἀνεξαρτήτου μικτοῦ ἀποσπάσματος, δράσαντος ἐν ἀρχῇ εἰς δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ κατόπιν εἰς Ἤπειρον. Μετὰ τὸ πέρας τῶν πολέμων προήχθη εἰς συνταγματάρχην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀποστρατείαν.

Ὁ Ἀντώνιος Ἠπίτης συνέγραψε πλὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τὰ ἑξῆς ἔργα: «Λεξικὸν γαλλοελληνικὸν καὶ ἑλληνογαλλικὸν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων» (Ἀθῆναι 1895 τ. α' καὶ β', 1898 τ. γ'), «Λεξιλόγιον ἑλληνογαλλικόν» (παράρτημα τοῦ γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων, 1898), «Λεξικὸν ἑλληνογαλλικὸν» (Ἀθῆναι τ. α' 1907, τ. β' 1909), «Λεξικὸν γαλλοελληνικὸν» (τ. 2), «Συμπλήρωμα τοῦ ἑλληνογαλλικοῦ λεξικοῦ τῆς λαλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης» (1920), «Συμπλήρωμα τοῦ γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ» (1920), καινοτομήσας ἐν αὐτοῖς κατὰ τοῦτο, ὅτι παρέβαλε τὰς ἑλληνικὰς λέξεις πρὸς τὰς ἀντιστοίχους γαλλικὰς καὶ προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ τὰς σημασίας αὐτῶν κατὰ τὰς ἀντιστοίχους τῆς γαλλικῆς. Ν. Θ. Κ.

— **Ἠπίτης, Δημήτριος.** Ὑποναύαρχος ἐν ἀποστρατείᾳ, υἱὸς τοῦ *Θεοδώρου*, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1863, καταταχθεὶς εἰς τὸ Π. Ν. ὡς δόκιμος (1881), ἀποστρατευθεὶς τῷ 1910 καὶ ἀνακληθεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. Συνεργάτης τῆς ναυτικῆς ὕλης ἐν τῷ ἑλληνογαλλικῷ καὶ γαλλοελληνικῷ «Λεξικῷ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων» τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἀντωνίου*.

— **Ἠπίτης, Θεόδωρος.** Υἱὸς τοῦ *Πέτρου Ἠπίτη* (1822—1887). Σπουδάσας εἰς ρωσικὴν στρατιωτικὴν σχολήν, κατετάχθη ὡς ἀξιωματικὸς ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ, παρ' ᾧ ὅμως παρέμεινεν ἐπ' ὀλίγον. Νεώτατος κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατετάχθη ὡς λοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ, προαχθεὶς κατόπιν μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου. Διετέλεσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καθηγητὴς τῆς μηχανολογίας παρὰ τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ εὐελπίδων, συγγράψας τότε «Ὑδραυλικήν», «Δυναμικήν». Κατόπιν διωρίσθη ἐπιτελάρχης ἀρχηγείου στρατοῦ. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— **Ἠπίτης, Ἰωάννης.** Υἱὸς τοῦ *Θεοδώρου Ἠπίτη*, ἀντιναύαρχος ἐν ἀποστρατείᾳ, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις (1867), καταταχθεὶς ὡς δόκιμος εἰς τὴν 1ην τάξιν τῆς Ναυτικῆς σχολῆς (1884), ἐξελθὼν αὐτῆς ὡς σημαιοφόρος (1888), προαχθεὶς εἰς πλωτάρχην τῷ 1905, ὑποναύαρχον ἐν ἐνεργείᾳ τῷ 1914, καὶ ἀποστρατευθεὶς τῷ 1923 ὑπὸ βαθμὸν ἀντιναυάρχου. Ἀποσταλεὶς εἰς Ἀγγλίαν πρὸς παραλαβὴν τῆς «Σφενδόνης» (1905), μετέσχε τοῦ μὲν πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τοῦ δὲ δευτέρου ὡς κυβερνήτης θωρηκτοῦ. Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Βοσπόρῳ πολεμικῶν μας κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον. Καθηγητὴς τῆς ἠλεκτρολογίας ἐπὶ τετραετίαν παρὰ τῇ Ναυτικῇ σχολῇ τῶν Δοκίμων καὶ ἐπὶ διετίαν παρὰ τῇ τῶν ὑποπλοιάρχων. Συνέγραψε «Μαθήματα ἠλεκτρολογίας» τρίτομον καὶ περὶ αὐτοκινήτων τορπιλλῶν. Συνεργάτης τῆς ναυτικῆς ὕλης ἐν τῷ «Ἑλληνογαλλικῷ καὶ γαλλοελληνικῷ λεξικῷ τῶ ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων» τοῦ ἀδελφοῦ του *Ἀντωνίου*. Σ. Ε. Λ.

— **Ἠπίτης Π.** Δόκιμος α' τάξεως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ εἶχεν ἀποσταλῇ (1870) μετὰ τοῦ Γ. Σαχτούρη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον τοῦ ὠκεανοῦ πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Τοῦ Ἄγγλου ναυπηγοῦ Ρὴδ προϊόντος ὅτι τὸ νεότευκτον θωρηκτὸν πυργωτὸν «Κάπταιν» δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἀνατραπῇ εἰς πρώτην κακοκαιρίαν, καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου ὑποδηλώσαντος προαιρετικὴν τὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου τούτου τοποθέτησιν, οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, μὴ θέλοντες νὰ ὑστερήσωσι τῶν Ἄγγλων συναδέλφων των, ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον ὅπως τοποθετηθῶσι καὶ οὗτοι ἐπ' αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ Φινιστὲρ τῆς Ἱσπανίας (1871) ἀνετράπη τὸ «Κάπταιν», μετὰ τῶν ἄλλων δὲ εὗρε καὶ ὁ Ἠπίτης τὸν θάνατον. Σ. Ε. Λ.

— **Ἠπίτης, Πέτρος Κ.** Ἕλλην ἰατρὸς γεννηθεὶς περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Πάργᾳ καὶ σπουδάσας ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Βιέννῃ, ἔνθα ἐξέδοτο (1816) καὶ τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Λοιμολογία ἢ περὶ τῆς πανώλους, προφυλάξεως καὶ ἐξολοθρεύσεως αὐτῆς» πραγματείαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγκατεστάθη ἐν Ὀδησσῷ, γενόμενος ἰατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὃν καὶ ἐβοήθησε κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ ἀγῶνος, εἶτα δὲ (1830) ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐξήσκησεν εὐδοκίμως τὴν ἰατρικήν. Γενόμενος μέλος τοῦ Ἰατροσυνεδρίου ἀπεστάλη εἰς Πόρον πρὸς καταστολὴν τῆς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1837 ἐνσκηψάσης πανώλους, ὁπόταν δ' ὁ Βίμμερ, ἀρχίατρος τοῦ βασιλέως Ὄθωνος καὶ πρόεδρος τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, ἐδημοσίευσε τὴν «Ἱστορικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν Πόρῳ πανώλους» (Ἀθ. 1837 8ον), ὁ Ἠπίτης χολωθεὶς ἀπήντησε διὰ πραγματείας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πάνωλης ἐν Πόρῳ κλ.» (Ἀθ. 1837 8ον, σελ. 54), ἐν ᾗ διεκωμῴδει τὰ τε σπασμωδικὰ μέτρα τῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ εἰς Πόρον ἀποσταλέντος Γάλλου ἰατροῦ Δουμὼν (βλ. *Ἀρ. Κούζη*, Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις ἰατρικῆς ἑταιρείας κατὰ τὴν α' αὐτῆς πεντηκονταετίαν, σελ. 17—18). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου, ἄδηλον ὅμως διατί δὲν ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Χειρόγραφα συγγράμματα αὐτοῦ παρέδωσαν οἱ ἔγγονοι αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, ἔνθα καὶ εὑρίσκονται (Ἰατρ. Νο 1509). Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ἰουνίου 1861. ΑΡ. Π. Κ.

Ἥρα *[Μυθολ.]*. Ἡ βασίλισσα τῶν θεῶν, ὡς σύζυγος τοῦ κυριάρχου τοῦ κόσμου καὶ ὑπερτάτου τῶν θεῶν Διός. Ἦτο μεγίστη θεότης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἐταυτίζετο πρὸς τὴν Juno τῶν Ρωμαίων, ἥτις ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Juppiter, ὁ ὁποῖος ἐταυτίζετο πρὸς τὸν Δία καὶ ἦτο ὁ μέγιστος αὐτῶν θεός. Οἱ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῶν γάμων τῆς Ἥρας μῦθοι ἐπλάσθησαν πρὸς δικαιολογίαν τῶν κοινῶν ἰδιοτήτων Διὸς καὶ Ἥρας. Εἶχε λοιπὸν καὶ αὕτη κοινὴν τὴν καταγωγὴν μετὰ τοῦ Διός, οὖσα θυγάτηρ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας· κατὰ τὸν Ὅμηρον μάλιστα (Ἰλ. Γ, 58) ἦτο ἡ πρεσβυτέρα τῶν τριῶν ἀδελφῶν. Κατὰ τοὺς παρ' Ἀπολλοδώρῳ μύθους τῆς γεννήσεως τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἡ Ἥρα, γεννηθεῖσα μετὰ τὴν Ἑστίαν καὶ τὴν Δήμητρα, κατεπόθη καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ πατρὸς της Κρόνου καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωήν, ὡς καὶ αἱ ἀδελφαί της καὶ οἱ ἀδελφοί της Πλούτων καὶ Ποσειδῶν, κατόπιν ἐμέτου τοῦ Κρόνου, τὸν ὁποῖον προεκάλεσε τὸ δοθὲν εἰς αὐτὸν φάρμακον ἀπὸ τὴν θεὰν Μῆτιν. Κατὰ τὸν παρὰ Παυσανίᾳ ὅμως Ἀργεῖον μῦθον (II 17) ἡ Ἥρα, γεννηθεῖσα ἐν Ἄργει, παρεδόθη εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀργολίδος Ἀστερίωνος, Εὔβοιαν, Ἀκραίαν καὶ Πρόσυμναν, αἵτινες ὑπῆρξαν αἱ τροφοί της, κατ' ἄλλας δὲ παραδόσεις, ἀρχαιοτέρας, τὴν Ἥραν ἐθήλασαν, ὅτε ἦτο βρέφος, αἱ Ὧραι, αἱ διάφοροι δηλαδὴ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους. Ἐλέγετο ἀκόμη περὶ αὐτῆς ὅτι ἐγεννήθη ἐν Σάμῳ, ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν Κορίνθῳ κ. ο. κ. Μεγαλυτέρα εἶναι ἀκόμη ἡ ποικιλία τῶν περὶ τῶν γάμων της τοῦ Διὸς παραδόσεων. Κατά τινα αὐτῶν (Ἰλ. Ξ 296) ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα ἠγαπῶντο ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου ἀκόμη ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων των, καὶ τόπος τῆς πρώτης συναντήσεώς των ὑπῆρξεν ἡ χώρα τῶν Ἑσπερίδων, ὅπου ἀφθόνως ἦτο ἡ βλάστησις. Κατὰ τὸν Ἀργεῖον μῦθον (*Παυσ.* II. 17. 4) ὁ Ζεὺς ἡνώθη μετὰ τῆς Ἥρας λαβὼν τὴν μορφὴν κόκκυγος (κούκου), πτηνοῦ προαγγέλλοντος διὰ τοῦ μονοτόνου ᾄσματός του τὴν προσέγγισιν τοῦ ἔαρος. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως ἑνώσεως ταύτης τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἥτις ἐκαλεῖτο «ἱερὸς γάμος», καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ ἕως τότε ὑπάρχοντες θεοί, ἐτελοῦντο ἑορταὶ ἐν Ἄργει, ἐν Σάμῳ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ. Γενομένη σύζυγος τοῦ κυριάρχου τοῦ κόσμου θεοῦ ἡ Ἥρα καὶ ἔχουσα τὴν αὐτὴν ὡς ἐκεῖνος ὑψηλὴν καταγωγήν, ἦτο ἡ εὐγενεστέρα καὶ σεβαστοτέρα τῶν θεαινῶν τοῦ Ὀλύμπου. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἰσήρχετο εἰς τὸ θεῖον ἀνάκτορον, ὅλοι οἱ εὑρισκόμενοι εἰς αὐτὸ θεοὶ ὤφειλον νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὴν ὡς βασίλισσάν των, αὕτη δὲ κατελάμβανε τὸν χρυσοῦν θρόνον της (διὰ τοῦτο καὶ χρυσόθρονος ἐλέγετο), ὅστις ἦτο τοποθετημένος πλησίον τοῦ χρυσοῦ θρόνου τοῦ Διός. Ἡ μεγαλοπρέπειά της ἦτο ὅση καὶ ἡ τοῦ Διὸς καὶ ἡ παντοδυναμία της μόνον τὴν ἀνυπερβλήτου ἰσχύος τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου συζύγου της ἦτο κατωτέρα. Καὶ αὐτὴ ὁσάκις ἐκινεῖτο ἐπὶ τοῦ θρόνου της ἔκαμνε τὸν Ὄλυμπον νὰ τρέμῃ.

Ταώς, σύμβολον τῆς Ἥρας. [Νόμισμα τῆς Σάμου.]

Αἱ μετὰ τοῦ Διὸς συζυγικαὶ σχέσεις της. Αἱ μετὰ τοῦ Διὸς συζυγικαὶ σχέσεις τῆς Ἥρας ἦσαν, συνήθως, ἁρμονικαί, διότι ἡ Ἥρα ἦτο ὁ τέλειος τύπος γυναικὸς καὶ συζύγου. Ἦτο ὡραία, ὅσον καὶ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη, διὰ τοῦτο καὶ ἠξίωσε νὰ δοθῇ εἰς αὐτὴν τὸ δοθὲν εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὑπὸ τοῦ Πάριδος μῆλον, ὡς βραβεῖον κάλλους. Ἦτο εὐγενὴς τὴν μορφὴν καὶ ἐπαγωγὸς τοὺς τρόπους, σεμνὴ δὲ καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ ζηλότυπος. Ἐκτὸς τοῦ ἔρωτος τοῦ Διὸς οὐδένα ἄλλον ἔρωτα ἐγνώρισεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶχε καὶ τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶναι πιστὸς εἰς αὐτὴν καὶ ὁ Ζεὺς καὶ ὁσάκις συνέβαινε νὰ τὸν συλλάβῃ ἀπιστοῦντα, ὠργίζετο κατ' αὐτοῦ καὶ ἡ συζυγικὴ ἁρμονία διεταράσσετο. Εἰς μίαν τοιαύτην στιγμὴν ἀγανακτήσεως ἐγέννησε μόνη, ἄνευ τοῦ Διός, τὸν Ἄρη, τὸν ἀπερίσκεπτον θεὸν τοῦ πολέμου, καὶ εἰς ἄλλην τὸν Τυφωέα, τὸ τέρας μὲ τὰς ἑκατὸν κεφαλὰς καὶ τὴν φοβερὰν φωνήν. Μίαν φορὰν μάλιστα καὶ συνώμοσε μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς νὰ δέσουν τὸν Δία, καὶ θὰ τὸ κατώρθωνον, ἂν ἡ Θέτις, ἀντιληφθεῖσα τοῦτο, δὲν ἐκάλει εἰς βοήθειαν τοῦ Διὸς τὸν Αἰγαίωνα, τὸν γίγαντα τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ἡ ὀργή της διὰ τὰς ἀπιστίας τοῦ συζύγου της δὲν περιωρίζετο εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλ' ἐστρέφετο καὶ κατὰ τῶν Νυμφῶν ἢ ἡρωΐδων, αἵτινες προσείλκυσαν τὰ ἐρωτικὰ βλέμματα τοῦ Διός. Εἶναι δὲ πολυθρύλητα τὰ παθήματα τῆς Λητοῦς, καὶ τῆς Ἀλκμήνης, καὶ τῆς Σεμέλης, καὶ τῆς Ἰοῦς καὶ τῆς Καλλιστοῦς, καὶ ἄλλων ἡρωΐδων, ἕνεκα τοῦ ἐναντίον των διωγμῶν τῆς Ἥρας. Οὐχὶ δὲ μόνον αὗται ὑφίσταντο τὸν ἄγριον διωγμὸν τῆς θεᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα των. Οὕτως ἄγριος ἦτο ὁ διωγμὸς τῆς Ἥρας κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Σεμέλης Διονύσου καὶ ἀγριώτερος ἀκόμη ὁ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης Ἡρακλέους.

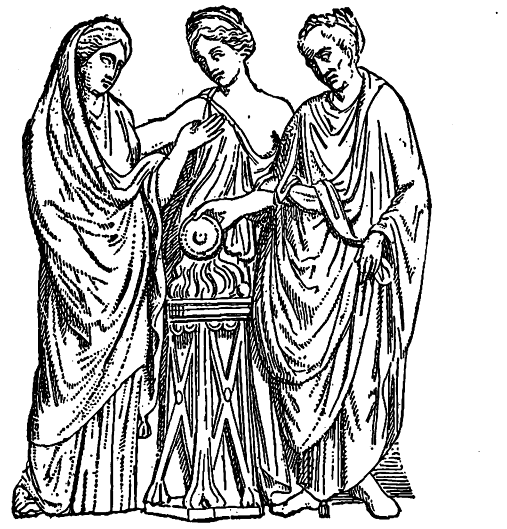

Ἥρα Τελεία εὐλογοῦσα τὴν ἕνωσιν δύο νεονύμφων ἐνώπιον βωμοῦ.

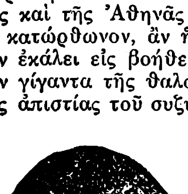

Κεφαλὴ πιθανῶς τῆς Ἥρας τοῦ Πολυκλείτου. [Νόμισμα τοῦ Ἄργους.]

Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ παράδοσις, τὴν ὁποίαν διέσωσε δι' ἔργων της καὶ ἡ ἀρχαία τέχνη, κατὰ τὴν

Digitized by Google

ὁποίαν ἡ Ἥρα ἐγαλούχησε τὸν Ἡρακλέα καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ χυθέντος ἐκ τῶν μαστῶν της κατὰ τὸν θηλασμὸν γάλακτος ἔγινεν ὁ Γαλαξίας τοῦ οὐρανοῦ. Αἱ συζυγικαὶ αὗται ἔριδες ἠνάγκασαν καὶ τὸν Δία μίαν φορὰν νὰ κτυπήσῃ τὴν Ἥραν τόσον δυνατά, ὥστε νὰ προξενήσῃ μώλωπας εἰς

Προμνήστρια Ἥρα μεταξὺ δύο μελλονύμφων.

τὸ σῶμά της, καὶ ἄλλοτε νὰ κρεμάσῃ αὐτὴν μὲ ἰσχυροτάτην χρυσῆν ἅλυσιν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς.

Σύμβολα καὶ τόποι λατρείας τῆς Ἥρας. Σύμβολα μὲν τῆς κυριαρχικῆς ἐπὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίας τῆς θεᾶς ἦσαν ὁ χρυσοῦς θρόνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο πλησίον τοῦ Διός, τὸ σκῆπτρον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει καθημένη ἐπὶ τοῦ θρόνου της, καὶ τὸ διάδημα, τὸ ὁποῖον ἐφόρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἦτο ἡ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ σύζυγος τοῦ κυριάρχου τοῦ κόσμου. Τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας της δεῖγμα ἦτο ἀκόμη, ὅτι μόνη αὕτη εἶχεν ἴδιον ἄγγελον τῶν βουλῶν της, τὴν Ἶριν, ὡς ὁ Ζεὺς εἶχε τὸν Ἑρμῆν. Σύμβολα δὲ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς ἐκ μὲν τῶν ζῴων καὶ τῶν πτηνῶν ἦσαν ἡ βοῦς, ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ βοῶπις ἐκαλεῖτο, ὡς ἔχουσα μεγάλους ὀφθαλμοὺς κατὰ τὴν συνήθη ἑρμηνείαν, πιθανώτερον ὅμως, διότι εἶχε μορφὴν βοὸς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ζῳομορφι σ μ ο ῦ τοῦ θείου, ὁ ταώς, τὸ ὡραῖον ἀλλὰ καὶ ὑπερήφανον πτηνόν, εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ὁποίου εἶχε καταστερίσει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἄργου (σύμβολον τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ), καὶ τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζετο, συνήθως, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της, καὶ ὁ κόκκυξ, ὅστις ἀπεικονίζετο καθήμενος ἐπὶ τοῦ σκήπτρου της, τὸ πτηνὸν τοῦ ὁποίου τὴν μορφὴν ἔλαβεν ὁ Ζεὺς ὅτε τὸ πρῶτον συνῆλθε μετ' αὐτῆς (κόκκυγες καὶ ἀνθέμια ἐκόσμουν καὶ τὴν ὑδρορρόην τοῦ ἐν Ἄργει ναοῦ της). Ἐκ δὲ τῶν φυτῶν καὶ καρπῶν ὁ μήκων, ὁ κρίνος καὶ ὁ καρπὸς τῆς ροιᾶς (τὸν ὁποῖον πολλάκις παρίστατο κρατοῦσα εἰς τὴν χεῖρα), σύμβολον τῆς εὐτυχοῦς γονιμότητός της. Χαρακτηριστικὸν καὶ διακριτικὸν ἀπὸ τῶν ἄλλωνθεαινῶνγνώρισμα τῆς Ἥρας ἦτο καὶ ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της πόλος, κάλαθος ἢ μόδιος, τοῦ ὁποίου ἐξέλιξις φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ στέφανος ἢ διάδημα, τὸ ὁποῖον συνήθως ἔφερεν. Ὁ πόλος κατ' ἄλλους μὲν ἦτο σύμβολον τοῦ οὐρανίου θόλου, κατ' ἄλλους δὲ τῆς ἀφθονίας, ὡς ἦσαν καὶ αἱ Ὧραι καὶ αἱ Χάριτες, αἵτινες ἀπεικονίζοντο

Τελεία Ἥρα.

[Χαλκοῦν ἄγαλμα μουσείου Βιέννης.]

Κεφαλὴ τῆς Ἥρας.

[Δακτυλιόλιθος ἐν Παρισίοις.]

ἐπὶ τοῦ στεφάνου τῆς κεφαλῆς της. Ἐκ τῶν τόπων τῆς λατρείας της ἀρχαιότατοι φαίνεται ὅτι ἦσαν αἱ πόλεις Ἄργος, Σπάρτη, καὶ Μυκῆναι. Τοῦτο ὁμολογεῖ, κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. Δ' 51), αὐτὴ ἡ θεὰ λέγουσα: «Ἦ τοι ἐμοὶ τρεῖς μὲν πολὺ φίλταταί εἰσι πόληες, Ἄργος τε, Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη». Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ὅμως χρόνους κύριαι κοιτίδες τῆς θρησκείας της εἶναι τὸ Ἄργος (ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ Ἀργεία ἐκαλεῖτο) ἐκ τῶν τριῶν προειρημένων πόλεων, καὶ ἡ Σάμος

Κεφαλὴ τῆς Ἥρας.
Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως κεραυνός.

[Τετράδραχμον τῆς ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ Ἐλέας.]

(ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ ἐκαλεῖτο Σαμία). Εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἄργους εἶχεν ἀνεγερθῆ ὁ μεγαλοπρεπέστερος τῶν ναῶν της, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερωθῆ τὸ ὡραιότερον ἄγαλμά της καὶ τελειότερον τῶν ἔργων τοῦ Πολυκλείτου, ἀληθινὸν θαῦμα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· εἰς αὐτὴν ἐτελοῦντο πολυπληθεῖς πρὸς τιμήν της ἑορταὶ καὶ ἐκυκλοφόρουν διάφοροι μῦθοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ περὶ ἔριδος Ποσειδῶνος καὶ Ἥρας περὶ κυριότητος τῆς χώρας, καὶ ὑπῆρχε πλῆθος ἱερῶν (Ἀνθείας, Ἀκραίας κλπ.) αὐτῆς. Εἰς τὴν Σάμον, ἔνθα ἰσχυρίζοντο οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὅτι ἐγεννήθη ἡ θεὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἰμβράσου, ὅστις διὰ τοῦτο ἐλέγετο καὶ Παρθένιος, ὡς καὶ ἡ νῆσος Παρθενία, καὶ πλησίον μιᾶς λυγαριᾶς, τὴν ὁποίαν ἐδείκνυον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς θεᾶς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου, ὑπῆρχεν ἀρχαιότατος ναός της, κτισθείς, κατὰ τὰς ἐπιχωρίους παραδόσεις, ὑπὸ τοῦ παναρχαίου λαοῦ τῶν Λελέγων, καὶ ἀρχαϊκώτατον ξόανόν της, ἔργον, ὡς ἰσχυρίζοντο οἱ Σάμιοι, τοῦ Σμίλιδος, συγχρόνου τοῦ Δαιδάλου. Τὸ ξόανον τοῦτο εἶχεν ἀπεικονισθῆ εἰς τὰ ἀρχαϊκὰ νομίσματα τῆς νήσου. (Κατὰ τοὺς Ἀργείους τὸν ἐν Σάμῳ ναὸν εἶχον κτίσει οἱ Ἀργοναῦται, οἵτινες καὶ τὸ ξόανον τῆς Ἥρας εἶχον ἀφιερώσει εἰς αὐτόν.) Ἐκτὸς τῶν δύο εἰρημένων πόλεων, αἵτινες διημφεσβήτουν μεταξύ των τὴν τιμὴν τῆς ἱδρύσεως τῆς λατρείας τῆς θεᾶς, ἀρχαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ λατρεία αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα καὶ πολυαρίθμους εἶχε βωμούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτιμᾶτο ὡς Ὀλυμπία, Ἱππία, Ἀμμωνία καὶ ὑπὸ ἄλλα διάφορα ὀνόματα καὶ εἶχε ναὸν τὸν ἀρχαιότατον τῶν ἑλληνικῶν ναῶν, ὅστις κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τῶν Σκιλλουντίων ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἤλιδος ὑπὸ τοῦ Ὀξύλου, συγχρόνως γενομένην μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν ἀρχαιότητα τούτου ἐμαρτύρει καὶ ὁ ἐκ δρυὸς ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ κίων, ὅστις διεσῴζετο κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς καὶ ἡ ἀπεικόνισις τῆς Ἥρας ἐν τῇ ἐκ κέδρου λάρνακι τοῦ Κυψέλου ἐμαρτύρουν τὴν ἀρχαιότητα τῆς λατρείας τῆς μεγάλης θεᾶς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἡ δὲ μεγαλοπρεπὴς ἐν ταύτῃ τελουμένη πρὸς τιμήν της ἑορτὴ μαρτυρεῖ τὴν σπουδαιότητα τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ταύτης, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς ἦτο τὸ συμμαχικὸν ἱερὸν Ἠλείων

Κεφαλὴ Λακινίας Ἥρας.

[Νόμισμα τῆς Κρότωνος.]

Ζεὺς καὶ Ἥρα.

[Ἐκ τοῦ ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος.]

Ἡ Ἥρα καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ Ἥβη.

[Νόμισμα τοῦ ἀρχαίου Ἄργους.]

καὶ Πισατῶν (*Παυσ.* V. 16). Ἐπίσης ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο ἡ Ἥρα ἐν Στυμφάλῳ τῆς Ἀρκαδίας, ἔνθα ἐλέγετο ὅτι ἡ θεά, βρέφος οὖσα, ἐτράφη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πελασγοῦ Τημένου, ὅστις εἶχεν ἀνεγείρει εἰς αὐτὴν τρία ἱερά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλατρεύετο ὡς Παῖς, ὡς Τελεία καὶ ὡς Χήρα, οὕτως

Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ βράχου καὶ πρὸ αὐτοῦ ἡ Ἥρα πεπλοφόρος.

[Μετόπη ἐκ ναοῦ τοῦ Σελινοῦντος.]

ἐπικληθεῖσα, ὅτε ἕνεκα ἔριδός τινος πρὸς τὸν Δία ἐγκατέλιπεν αὐτὸν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Στύμφαλον (*Παυσ.* VIII. 22. 2). Ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐτιμᾶτο ἡ Ἥρα διὰ ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ τελετῶν διαφόρων, ὡς ἐν Σπάρτῃ (καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὡς καὶ κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς) ὑπὸ τὰ ἐπώνυμα Ἀργεία, Ὑπερχειρία, Αἰγοφάγος καὶ Ἀφροδίτη Ἥρα, ἐν Κορίνθῳ ὡς Βουναία, ἐν Σικυῶνι ὡς Προδρομία, διότι ὡδήγησε, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, τὸν Φάλκην, τὸν υἱὸν τοῦ Τημένου, εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἐν Αἰγίνῃ, ἥτις ἐθεωρεῖτο μητρόπολις τῆς Σάμου, ἐν Ναυπλίᾳ, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ ἡ πηγὴ Κάναθος, εἰς τὴν ὁποίαν λουομένη ἡ Ἥρα ἐγίνετο παρθένος, ἐν Πλαταιαῖς, ἔνθα καὶ ναὸν εἶχε μεγαλοπρεπῆ καὶ ἄγαλμα ἐκ πεντελησίου λίθου, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, καὶ ἑορτὴ ἐτελεῖτο πρὸς τιμήν της, τὰ Δαίδαλα, ἐν Κορωνείᾳ, ἐν Λεβαδείᾳ, ἐν Μεσσήνῃ, ἐν Αἰγ ῳ, ἐν Μαντινείᾳ, Μεγαλοπόλει καὶ Ἡραίᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ἐν Εὐβοίᾳ κ. ο. κ. Ὅπως δὲ ἦτο διαδεδομένη ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις ἡ λατρεία τῆς μεγάλης θεᾶς, οὕτως ἦτο διαδεδομένη καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἀποικίαις. Ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ μάλιστα ὁ ἐν τῷ Λακινίῳ ἀκροατηρίῳ ναός της ἦτο τὸ κέντρον μεγάλων ἑορτῶν, αἵτινες ἐτελοῦντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πλησίον κειμένης πόλεως Κρότωνος, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀγάλματος τῆς Λακινίας Ἥρας ἦτο τὸ συμμαχικὸν σύμβολον τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἑλληνίδων πόλεων, τὸ ὁποῖον ἔφερον τὰ κοινὰ αὐτῶν νομίσματα.

Οἱ περὶ τῆς Ἥρας μῦθοι ἐν τῇ τέχνῃ. Καὶ ἡ Ἥρα, ὅπως καὶ ὁ Ζεύς, ἐν ἀρχῇ εἶχε μόνον βωμοὺς ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ βουνῶν (διὰ τοῦτο καὶ Ἀκραία καὶ Βουναία ἐπεκαλεῖτο) καὶ τῶν ἀκροπόλεων, ἄνευ τ ι ν ὸ ς εἰκόνος. Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν πρὸς τιμὴν αὐτῆς ναῶν, τότε ἤρχισε καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν πρώτων λατρευτικῶν ἀγαλμάτων της, ἅτινα ἦσαν κακότεχνοι εἰκόνες, ὡς ἦτο εἷς μακρὸς κίων ἐν Ἄργει, εἷς τετραγωνισμένος κορμὸς δένδρου ἐν Κιθαιρῶνι καὶ μία ἄξοος σανὶς ἐν Σάμῳ, τὴν ὁποίαν ἀντικατέστησεν ἀνθρωπόμορφον ξόανον τῆς Ἥρας, ἔργον τοῦ Αἰγινήτου Σμί-

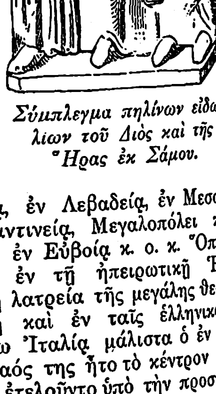

Σύμπλεγμα πηλίνων εἰδωλίων τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας ἐκ Σάμου.

Κεφαλὴ ἀρχαϊκὴ τῆς Ἥρας.

[Μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας.]

Digitized by Google

λιδος, ὡς ἐλέγετο, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐξεφράσθησαν ἀμφιβολίαι καὶ ἂν ὑπῆρξέ ποτε καὶ ἂν ἦτο Αἰγινήτης. Τοῦ ξοάνου τούτου παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς μίαν ἰδέαν τὰ ἀρχαϊκὰ νομίσματα τῆς Σάμου. Ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν μορφῶν τῆς Ἥρας διεσώθη μία πωρίνη κεφαλή, εὑρεθεῖσα ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει καὶ ἀνήκουσα, πιθανώτατα, εἰς τὸ ἐν τῷ Ἡραίῳ λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς θεᾶς. Εἶναι τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ἔχει βεβλαμμένην τὴν ῥῖνα. Φέρει πόλον, ἔχει τὴν κόμην κεχωρισμένην εἰς δύο ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ μετώπου, καὶ τὰ λεπτὰ χείλη διεσταλμένα εἰς τὸ γνωστὸν ἀρχαϊκὸν μειδίαμα. Ἐπίσης διεσώθησαν ἓν κυλινδρικὸν ἀκέφαλον ἄγαλμα τῆς Ἥρας εὑρεθὲν εἰς τὸ Ἡραῖον τῆς Σάμου καὶ ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου· φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Χηραμύης μ' ἀνέθηκε τῆρη ἄγαλμα» καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἔργων τῆς ἰωνικῆς τέχνης· διάφοροι παραστάσεις αὐτῆς ἐπὶ μελανομόρφων ἀγγείων τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, ἡ Ἥρα τοῦ πωρίνου ἀετώματος τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζεται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ἡρακλέους (ἡ Ἥρα κάθηται πλησίον τοῦ Διός), καὶ ἡ Ἥρα τῆς μετόπης ἑνὸς ναοῦ τοῦ Σελινοῦντος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὁ μετὰ τοῦ Διὸς γάμος της. Ἀγάλματα τῆς Ἥρας κατεσκεύασαν οἱ περισσότεροι τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ὁ Πολύκλειτος τὴν Ἥραν τοῦ Ἡραίου τοῦ Ἄργους, ὁ Ἀλκαμένης μίαν Ἥραν κατὰ παραγγελίαν τῶν Ἀθηναίων, ὁ εὑρετὴς τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου Καλλίμαχος τὴν διὰ τὰς Πλαταιὰς Ἥραν, ὁ Πραξιτέλης τὴν διὰ τὴν Μαντίνειαν καὶ τὴν διὰ τὰς Πλαταιὰς κ.ο.κ. Πάντων ὅμως κατεδείχθη ὑπεροχώτερος ὁ Πολύκλειτος, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀπέδωκε τὸν τελειότερον τύπον τῆς Ἥρας, ὡς ὁ Φειδίας εἶχεν ἀποδώσει τὸν τελειότερον τύπον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Στράβων μάλιστα ἔκρινε τὴν Ἥραν τοῦ Πολυκλείτου ἀνωτέραν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ἡ χρυσελεφαντίνη Ἥρα τοῦ Πολυκλείτου ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου καὶ εἶχεν ὕψος μετὰ τοῦ θρόνου καὶ τῆς βάσεως ὀκτὼ περίπου μέτρων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρει στέφανον, ὅστις κατεκοσμεῖτο μὲ τὰς Ὥρας καὶ τὰς Χάριτας, ἀναγλύπτους· ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκράτει καρπὸν ῥοιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον, φέρον ἐπὶ τῆς κορυφῆς του κόκκυγα. Παρ' αὐτὴν ἵστατο ὀρθία ἡ χρυσελεφαντίνη Ἥβη τοῦ Ναυκύδους, ἀδελφοῦ καὶ μαθητοῦ τοῦ Πολυκλείτου. Ἀπὸ τὴν λευκώλενον, ἐλεφαντόπηχυν, εὐῶπιν, εὐείμονα καὶ βασιλικήν, ὡς περιγράφεται, ταύτην Ἥραν ἔλειπεν ἡ ἔκφρασις, ἥτις ἥρμοζεν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς βασιλίσσης τοῦ οὐρανοῦ, διότι ὁ Πολύκλειτος ὡς κύριον σκοπὸν τῆς τέχνης ἐθεώρει τὸ μορφικὸν κάλλος, τὴν συμμετρίαν δηλαδὴ καὶ εὐρυθμίαν ἠρέμου σώματος. Τῆς Ἥρας τοῦ Πολυκλείτου ἡ μορφὴ διεσώθη εἰς νομίσματα τοῦ Ἄργους, ὁ στέφανος ὅμως τῆς κεφαλῆς τούτων δὲν διακοσμεῖται μὲ τὰς Ὥρας καὶ τὰς Χάριτας, ἀλλὰ μὲ ἀνθέμια. Ἐφάμιλλος πρὸς τὴν Ἥραν τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ἡ ἐν τῷ Ἡραίῳ τῶν Πλαταιῶν Τελεία Ἥρα τοῦ Πραξιτέλους ἐκ πεντελησίου μαρμάρου. Ἐκτὸς τῶν ἀγαλμάτων πολλαὶ ἦσαν αἱ εἰκόνες τῆς Ἥρας, αἱ κοσμοῦσαι τοὺς διασημοτέρους τῶν ναῶν τῆς ἀρχαιότητος. Οὕτως ἡ εἰκὼν τῆς Ἥρας ἐκόσμει τὴν ζωφόρον τοῦ λεγομένου Θησείου, τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων ἐν Δελφοῖς, ἔνθα παρίσταται ἡ Ἥρα λογχίζουσα ἕνα Γίγαντα. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν μέχρι σήμερον εἰκόνων τῆς Ἥρας ἀρίστη εἶναι ἡ κολοσσαία προτομὴ αὐτῆς τῆς villa Ludovisi (ἀποκειμένη σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Θερμῶν Διοκλητιανοῦ), ἥτις εἶναι ἡ τελειοτάτη εἰκὼν τῆς θεᾶς, δεσποίνης ἰδεώδους, ἐν ἀκμαζούσῃ ὡριμότητι ἡλικίας καὶ ἀναλλοιώτῳ καλλονῇ. Οἱ μεγάλοι ὀφθαλμοί της, τὸ τελειότατον φοειδὲς πρόσωπον, τὸ σοβαρὸν στόμα καὶ ἡ ἐπιβλητικὴ γαλήνη τῆς ἐξαισίας καλλονῆς της ἐπιβάλλουσι τὸν θαυμασμόν. Εἶναι τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ Γκαῖτε διὰ τὸν ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τελείου γυναικείου κάλλους καὶ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας. Εἶναι ἀντίγραφον ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἐκ τῶν ἀξίων λόγου ἐπίσης ἀγαλμάτων της εἶναι ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ Ἥρα, τοῦ Μπαρμπερίνι λεγομένη (διότι ἄλλοτε ἦτο εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ παλάτσο Μπαρμπερίνι), ἥτις παρίσταται ὀρθία, διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατοῦσα τὸ σκῆπτρον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς δίσκον, φέρει χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸν χιτῶνα ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω, εἶναι ὀλιγώτερον σοβαρὰ τῆς προειρημένης προτομῆς, καὶ πιστεύεται ὅτι ἀπεικονίζει τὸν τύπον τῆς Τελείας Ἥρας. Τινὲς εἶχον ὑποστηρίξει ὅτι ἦτο ἡ Ἥρα τῶν Πλαταιῶν, τὸ ἀριστούργημα τοῦ Πραξιτέλους. Ἡ Φαρνεσία λεγομένη Ἥρα ἐκ μαρμάρου, ἀντίγραφον χαλκίνου πρωτοτύπου, ἴσως τοῦ Πολυκλείτου· αὕτη εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον Νεαπόλεως. Ἡ πεπλοφόρος Ἥρα τῆς Βιέννης. Ἡ Ἥρα τοῦ Λούβρου, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς Ἥβης πρὸ τοῦ Διὸς καθημένου. Ἡ ἐπὶ ἑνὸς ἀναγλύφου ἐκ σαρκοφάγου Ἥρα (τὸ ἀνάγλυφον εὑρίσκεται σήμερον ἐν Πετρουπόλει), ἥτις παρίσταται μὲ μορφὴν ἀξιέραστον ἐν τῷ μέσῳ τῶν μελλονύμφων, ὄπισθεν ἑνὸς καίοντος βωμοῦ, φοροῦσα στέφανον καὶ ἔχουσα γυμνοὺς τοὺς ὤμους. Πιστεύεται ὅτι ἔγινε κατ' ἀπομίμησιν τῆς Τελείας Ἥρας τοῦ Πραξιτέλους ἐν Πλαταιαῖς. Καλλιτεχνικαὶ εἶναι αἱ μορφαὶ τῆς Ἥρας καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κρότωνος, Πανδοσίας, Ἱμέρας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ τῆς Λακινίας Ἥρας μὲ στέφανον, μὲ τὴν κόμην ἐσχηματισμένην εἰς φωτοστέφανον περὶ τὸ πρόσωπόν της, καὶ μὲ ἔκφρασιν σκληράν, σχεδὸν ἀγρίαν. Ἄξιαι μνείας εἶναι ὡσαύτως δύο κεφαλαὶ τῆς Ἥρας ἐπὶ δακτυλιολίθων, ἑνὸς ἐν Παρισίοις καὶ ἑνὸς ἐν Φλωρεντίᾳ (ἡ πρώτη ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν προτομὴν τῆς villa Ludovisi), ἡ ἐρασμία κεφαλὴ Ἥρας ἐπὶ τετραδράχμου τῆς Ἐλέας, τὸ ὁποῖον ὄπισθεν φέρει τὴν εἰκόνα κεραυνοῦ, καὶ ἐπὶ διδράχμου τῆς Κνωσοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ λαβυρίνθου. Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει, ὅτι διεσώθησαν πλεῖσται εἰκόνες τῆς Ἥρας, ἀποδίδουσαι καὶ τὴν ἀρχαϊκὴν μορφὴν τῆς θεᾶς καὶ τοὺς ἰδεώδεις τύπους αὐτῆς, τοὺς δημιουργηθέντας διὰ τοῦ Φειδίου (εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸ λεγόμενον Θησεῖον), τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ Πραξιτέλους καὶ τῶν ἄλλων καλλιτεχνῶν, ἤτοι τὸν αὐστηρὸν τύπον, τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ τὸν ἐράσμιον. Ὡσαύτως διεσώθησαν εἰκόνες αὐτῆς μετὰ πέπλου ἐν τῇ κεφαλῇ, ὅπως συνήθως ἀπεικονίζετο ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, καὶ ἄνευ πέπλου. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν ὅμως εἰκόνων αἱ ὀλιγώτεραι εἶναι πρωτότυποι, αἱ πλεῖσται δέ, ἰδίως αἱ ἐκ χαλκοῦ, εἶναι ἀντίγραφα φιλοτεχνηθέντα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ῥωμαϊκῆς κυρίως, αὐτοκρατορίας (ὡς ἡ προτομὴ τῆς villa Ludovisi) ἐξ ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν πρωτοτύπων.

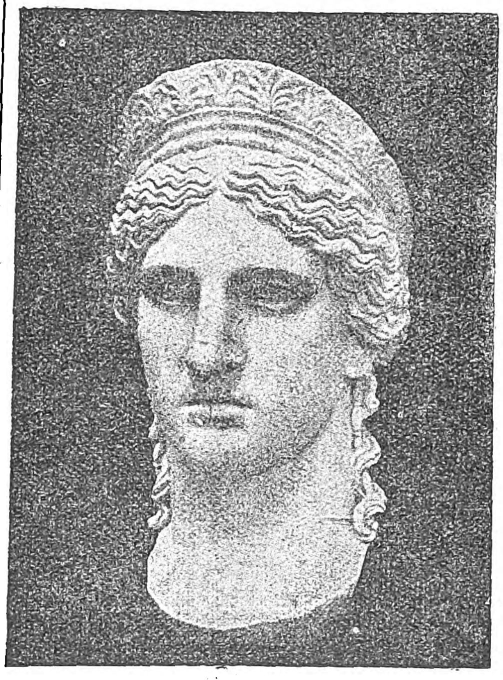

Κεφαλὴ τῆς Ἥρας ἀποκειμένη ἐν τῇ ἐπαύλει Ludovisi τῆς Ῥώμης.

Ἀλλ' οἱ μῦθοι τῆς Ἥρας ἐνέπνευσαν καὶ τοὺς νεωτέρους καλλιτέχνας. Οὕτως οἱ μεγάλοι ζωγράφοι Ρούμπενς καὶ Πουσὲν ἔλαβον ὡς θέμα ἔργων των τὸν μῦθον τῆς Ἥρας, κατὰ τὸν ὁποῖον μετέφερεν αὕτη τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ φονευθέντος Ἄργου εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ταῶ, ὁ Ἰάκ. Ζορντὰνς (Jordaens) τὸν μῦθον τῆς Ἥρας ἐμπιστευομένης εἰς τὸν Ἄργον τὴν φύλαξιν τῆς Ἰοῦς, ὁ Ρούμπενς καὶ ὁ Τιντορέττος τὸν μῦθον τῆς Ἥρας γαλουχούσης τὸν Ἡρακλέα· ὁ Παῦλος Βερονέζε ἐδημιούργησεν ἕνα πίνακα διὰ τὴν Βενετίαν (ὅστις εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὰς Βρυξέλλας), εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεικονίζετο ἡ Ἥρα χύνουσα τοὺς θησαυροὺς τῆς εἰς τὴν πόλιν, ὁ Ἀνδρ. Σάκκι ἕνα πίνακα εὑρισκόμενον ἐν Βιέννῃ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἥρα εἶναι ἐφ' ἅρματος συρομένου ὑπὸ ταῶν, καὶ ἄλλοι ζωγράφοι ἔλαβον ὡς θέματα ἔργων των διάφορα ἄλλα ἐπεισόδια τῶν μύθων τῆς Ἥρας.

Ὁ ἀρχικὸς καὶ ὁ κύριος χαρακτὴρ τῆς Ἥρας. Οἱ διάφοροι ἑρμηνευταὶ τῶν μύθων τῆς Ἥρας συμφωνοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ κυρίου χαρακτῆρος τῆς λατρείας της, ἀποδεχόμενοι ὅτι οὗτος εἶναι διττός, ὁ τῆς κυριάρχου θεᾶς, ὡς συζύγου τοῦ Διὸς καὶ βασιλίσσης τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ τῆς προστάτιδος τοῦ νομίμου γάμου καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῆς γυναικός, δὲν συμφωνοῦσιν ὅμως περὶ τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως τοῦ προσώπου τῆς Ἥρας. Εἰς τοῦτο ἐμποδίζουσιν αὐτοὶ οἱ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων δημιουργηθέντες ὑπὸ τῶν μυθογράφων καὶ ποιητῶν δεσμοὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ Διός, οἵτινες συνετέλεσαν, ὥστε πολλοὶ ἑρμηνευταὶ νὰ δεχθῶσιν ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον τῆς Ἥρας ἔχει τὴν ἀρχήν του ἀπὸ τὴν αὐτὴν φυσιολατρικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Διός, καὶ ὅτι ἡ Ἥρα ἦτο ἡ μεγάλη θήλεια θεότης τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως ὁ Ζεὺς ἦτο ὁ μέγας ἄρρην θεὸς αὐτοῦ, δημιουργηθεῖσα χάριν τῆς γενεαλογίας τῶν λοιπῶν θεῶν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς Ἥρας ὁ Ζεύς, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐξ ἀρχαιοτάτων περὶ αὐτοῦ μύθων, εἶχεν ἄλλας συζύγους, καὶ ὁ ἀρχαιότερος αὐτῶν, ὁ πελασγικὸς Ζεὺς τῆς Δωδώνης, εἶχε σύζυγον τὴν Διώνην. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ὁ ἕτερος τῶν κυρίων χαρακτήρων τῆς θεᾶς, ὁ τῆς κυριάρχου τοῦ οὐρανοῦ, ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν μετὰ τοῦ Διὸς ἕνωσίν της, δηλαδὴ μετὰ τὴν συνταύτισιν τῆς λατρείας της μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διός, ἥτις ἐπῆλθεν οὐχὶ ἄνευ ἀντιστάσεως. Οὕτως ἑρμηνεύονται ὑπὸ πολλῶν σήμερον αἱ μετὰ τοῦ Διὸς ἔριδες τῆς θεᾶς, αἵτινες ἄλλοτε ἡρμηνεύοντο ὡς σημαίνουσαι τὴν διττὴν ὄψιν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἠρέμου καὶ γαληνιαίου θόλου τῆς γῆς, ἐκφράζοντος τὰς ἁρμονικὰς σχέσεις Διὸς καὶ Ἥρας, καὶ τοῦ νεφελώδους καὶ ἀπειλητικὴν ὄψιν ἔχοντος, ἐκδηλοῦντος τὰς ἔριδας τῶν θείων συζύγων, καὶ ἡ ἐν Ἀρκαδίᾳ διασωθεῖσα παράδοσις περὶ χωρισμοῦ τῆς Ἥρας (χήρας) ἀπὸ τοῦ Διός. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦτο ἀχαιοαιολικὴ μόνον θεὰ καὶ ὅτι βραδύτερον ἔγινεν ἀποδεκτὴ ἡ λατρεία της καὶ ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ Δωριέων. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ πείσμων προστασία τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐχὶ πολὺ εὐμενεῖς χαρακτηρισμοὶ αὐτῆς, καὶ ὁ ἄγριος διωγμὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἥρωος τῆς δωρικῆς, κυρίως, φυλῆς. Ἀποτυχοῦσαι θεωροῦνται σήμερον καὶ αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως τῆς θεᾶς διὰ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Ἥρα· ἡ γνώμη δηλαδὴ τοῦ Welcker, ὅτι ἡ λέξις Ἥρα ἦτο ἡ αὐτὴ μὲ τὴν λέξιν τῆς αἰολικῆς διαλέκτου «ἔρα», σημαίνουσαν γῆ, ἡ γνώμη τῶν Creuzer-Guigniaut, ὅτι αἱ λέξεις Ἥρα καὶ hera (θηλ. λατ. λέξεως herus, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ γερμ. Herr=κύριος) εἶναι ταυτόσημοι σημαίνουσαι τὴν κυρίαν, ἡ ἡ γνώμη τοῦ L. Meyer καὶ τοῦ G. Curtius ὅτι ἡ λέξις Ἥρα προέρχεται ἐκ τῆς σανσκριτικῆς λέξεως Swar, σημαινούσης οὐρανόν. Ὁμοίως ἀπορρίπτεται σήμερον ἡ ὑποστηριχθεῖσα γνώμη, ὅτι ἡ θεὰ Ἥρα εἶναι ἀνατολικῆς προελεύσεως, παρὰ τὴν συγχώνευσιν της ἐν Κορίνθῳ, κέντρῳ τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, μὲ τὴν φοινικικὴν Ἀστάρτην, καὶ τὴν παρατηρηθεῖσαν ὁμοιότητα τῆς λατρείας της ἐν Σάμῳ πρὸς τὴν μητέρα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν (Κυβέλην). Σήμερον κρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ Ἥρα ἦτο γνησία ἑλληνικὴ θεότης τῆς γεωργίας (ἐν Ἄργει ἐκαλεῖτο Ζευξιδία) καὶ οἱ στάχυες τοῦ σίτου ἐλέγοντο ἄνθη τῆς Ἥρας. Ἐκεῖ ἐτρέφοντο ἀγέλαι λευκῶν βοῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλαμβάνοντο αἱ ζευγνύμεναι εἰς τὴν ἅμαξαν, ἥτις ἔφερε τὴν

Ρούμπενς· Ἥρα θηλάζουσα.

Digitized by Google

ἱέρειάν της εἰς τὸ Ἡραῖον), ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς ἀφθόνου βλαστήσεως, καὶ ὅτι οἱ περὶ αὐτῆς μῦθοι καὶ αἱ ἄλλαι ἰδιότητες τῆς θεᾶς ἀνεπτύχθησαν μετὰ τὴν σύναψιν τῶν μετὰ τοῦ Διὸς δεσμῶν της, οἵτινες εἶναι ἀρχαιότατοι, ὡς μαρτυρεῖ ἡ κοινὴ λατρεία των εἰς βωμοὺς ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ ἡ παλαιοτάτη ἑορτὴ τοῦ ἱεροῦ γάμου των, ὡς ἐκαλεῖτο αὕτη ἐν Σάμῳ, εἰς διαφόρους πόλεις καὶ τόπους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (Ἄργος, Εὔβοιαν, Ἀθήνας, κορυφὴν τοῦ Κιθαιρῶνος, τὰς ὄχθας τοῦ βοιωτικοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἀλλαχοῦ) εἴτε ὑπὸ τὸ προρρηθὲν ὄνομα, εἴτε καὶ ὑπὸ ἄλλα. Κατὰ τὸν κατὰ τὸ ἔαρ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἑνώσεως τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας τελούμενον ἱερὸν τοῦτον γάμον, οἱ ἑορτασταὶ ἐν Ἄργει, ἔνθα ἡ ἑορτὴ ἐλέγετο «Ἡροάνθεια», καὶ ἐν Σάμῳ, ἐστεφάνωνον μὲ νέα ἄνθη τὸ μὲ μεγαλοπρεπὲς ἔνδυμα ἐνδεδυμένον ἄγαλμα τῆς Ἥρας, ἥτις διὰ τοῦτο ἐλέγετο καὶ Ἀνθεία, καὶ περιέφερον μετὰ ταῦτα, ὡς συνήθιζον κατὰ τὴν γαμήλιον τῶν ἀνθρώπων πομπήν, τοῦτο ὡς νύμφην παρθένον, τὴν ὁποίαν ὡδήγουν εἰς τὸν θεῖον σύζυγον. Διὰ τῆς μετὰ τοῦ Διὸς ἑνώσεως ἀπέκτησεν ὅλας τὰς προρρηθείσας κοινὰς μετ' αὐτοῦ ἰδιότητας, γενομένη βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ θῆλυς Ζεύς. Τότε καὶ ἐπίθετα (ἀκραία, βουναία, αἰγοφάγος κ. ἄ.) προσέλαβε δηλωτικὰ τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ κυριαρχίας της καὶ οἱ μῦθοι αὐτῆς διερρυθμίσθησαν καταλλήλως πρὸς τοῦτο (ὡς αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς θυγατέρας τοῦ Ἀστερίωνος). Ἡ συνταύτισις τῆς λατρείας των καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα σύζευξίς των, ὀφειλομένη εἰς τὴν συγγένειαν τῶν ἰδιοτήτων των, πιστεύεται ὅτι ἐπῆλθε διὰ τῆς συγχωνεύσεως δύο ἢ πλειόνων ἑλληνικῶν φύλων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἐλάτρευον τὴν Ἥραν, τὰ δὲ τὸν Δία. Ὡς τόπος τῆς ἐπελθούσης ταύτης συνταυτίσεως θεωρεῖται ἡ Κρήτη. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία, διότι ἐκεῖ εἰς τὸ συμμαχικὸν Ἠλείων καὶ Πισατῶν ἱερὸν τῆς Ἥρας ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐλατρεύθη καὶ ὁ Ζεύς, τοῦ ὁποίου τὴν λατρείαν ἢ μετέφερεν ἐξ Ἑλίκης ἢ ἐνίσχυσε προϋπάρχουσαν ὁ Ἀχαιὸς Ἀγόριος. Ἀλλὰ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Διὸς ἑνώσεως καὶ τῶν πρὸς ἀνάμνησιν αὐτῆς τελουμένων μεγαλοπρεπῶν ἑορτῶν προῆλθε καὶ ὁ ἕτερος κύριος χαρακτὴρ αὐτῆς, ὁ τῆς προστάτιδος τοῦ γάμου καὶ τῆς γυναικὸς ἐν γένει. Ἡ λευκώλενος θεά, ἡ ὁποία ἀπεικονίζετο κρατοῦσα τὰς Σειρῆνας εἰς τὰς χεῖρας, σύμβολα τῶν θελγήτρων τῆς νύμφης, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐν Λέσβῳ συνεδέετο μὲ διαγωνισμὸν γυναικείας καλλονῆς, τὰ καλλιστεῖα, ἔγινεν ἡ Νυμφευομένη, ἡ Ζυγία, ἡ Γαμηλία, εἰς τὴν λατρείαν τῆς ὁποίας ἐν Ἀθήναις ἦτο ἀφιερωμένος ὁ μὴν Γαμηλιών, καὶ ἡ Τελεία θεά. Ἀπὸ θεᾶς τοῦ γάμου κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν ἔγινεν ἡ προστάτις τῶν τοκετῶν θεά, ἡ Εἰλείθυια Ἥρα (παρίστατο ἐνίοτε κρατοῦσα τὰ σύμβολα τῆς μαίας), τῆς ὁποίας τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπίθετον μετεπλάσθη εἰς ἰδίαν ἔπειτα θεότητα, τὴν θυγατέρα της Εἰλείθυιαν. Οὕτως ἡ Ἥρα ἔγινε τὸ ἰδεῶδες τῆς συζύγου, ἡ Τελεία Ἥρα, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα ἐδημιούργησαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι. Ἡ πολεμικὴ ἰδιότης, ἥτις ἀπεδίδετο ἐνίοτε εἰς αὐτήν, προῆλθεν ἐκ τῆς λατρείας της ὡς πολιούχου θεᾶς.

Ἡ λατρεία τῆς Ἥρας ἐν Ρώμῃ. Πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεὰν Ἥραν ἐταυτίσθη ἡ θεὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλων λαῶν τῆς Ἰταλίας Juno, ἥτις ἐν ἀρχῇ ἦτο κυρίως θεὰ τοῦ σεληναίου φωτὸς (διὰ τοῦτο καὶ ἱεραὶ εἰς ταύτην ἡμέραι ἦσαν αἱ Καλένδαι καὶ αἱ Εἰδοί, δηλαδὴ αἱ ἡμέραι τῆς νέας σελήνης καὶ τῆς πανσελήνου), ἐπεκαλεῖτο Lucina καὶ Lucetia καὶ ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἄρτεμιν (Dianam). Μετὰ ταῦτα ὅμως ηὔξησαν αἱ ἰδιότητες αὐτῆς καὶ ἔγινε θεὰ τοῦ οὐρανίου ἐν γένει φωτός, καὶ θεὰ τοῦ οὐρανοῦ, προστάτις τοῦ γάμου, ὡς ἡ Ἥρα, ἐπικαλουμένη Pronuba (ὡς Pronuba ἀπεικονίζετο εἰς διάφορα μνημεῖα τέχνης, σαρκοφάγους ἰδίως, παριστῶντα τοὺς γάμους Ἰάσωνος καὶ Μηδείας, Πηλέως καὶ Θέτιδος, Ἡφαίστου καὶ Ἀφροδίτης κ. ἄ.) καὶ Juga, προστάτις τῶν Ρωμαίων δεσποινῶν (Matrona), αἵτινες ἐτέλουν πρὸς τιμήν της τὴν ἑορτὴν Matronalia κατὰ τὰς Καλένδας τοῦ Μαρτίου, προφῆτις (Moneta=Μνημοσύνη), εἰς τὸ τέμενος τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τὸ ἀργυροκοπεῖον τῶν Ρωμαίων, καὶ τέλος πολιοῦχος θεὰ ἐπικληθεῖσα Regina (βασίλισσα), ὡς σύζυγος τοῦ Διός, βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ κυρία τοῦ Καπιτωλίου. Πρώτη εἰς ἀξίωμα ἦτο ἡ Juno Regina, ἀρχαιοτάτη δὲ ἡ Juno Lanuvina (ἀπὸ τῆς πόλεως Λανουβίου), εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὕπατοι ἐτέλουν κατ' ἔτος θυσίαν. Ἱερὰ ζῷα εἰς αὐτὴν ἦσαν αἱ ἀγελάδες καὶ ἱερὰ πτηνὰ οἱ χῆνες, οἵτινες ἐτρέφοντο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἀγελάδας δὲ καὶ χῆνας ἐθυσίαζον συνήθως εἰς αὐτήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ λεξικὰ τῶν *Daremberg—Saglio*, *Roscher* καὶ *Pauly-Wissowa*.—*Creuzer-Guigniaut*, Relig. de l'antiquité.—*Overbeck*, Griech. Kunstmyth.—*Preller*, Griech. Myth.—*Descharme*-*Ἀδαμαντίου*, Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος κ. ἄ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἧρα (ἡ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *αἶρα* ἡ μεθυστική (βλ. λ.).

Ἥραγα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (ἔκδ. *Nobbe* Δ, δ, 11) ὡς κειμένη μεταξὺ Βάρκης καὶ Κέλιδας. Εἶναι ἡ σύγχρονος τοποθεσία *Μπιράζα*, ἔχουσα ἐρείπια, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Κυρήνης πρὸς Βάρκαν ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ εἰς 18 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς πρώτης.

Σ. Ε. Λ.

Ἡράδηνα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης, ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν *Ἀραδήνα* (βλ. λ.). Ε. Γ.

Ἡραία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἀρκαδικῆς περιοχῆς Ἡραιάτιδος κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ καὶ πρὸς Α τῆς συμβολῆς τοῦ Λάδωνος μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ, ὅπου ἐκτείνεται μικρὰ πεδιὰς (νοτιοδυτικῶς τῶν σημερινῶν χωρίων Ἁγ. Ἰωάννου καὶ Ἀνεμοδουρίου, 5 1/4 ὥρας ΒΔ τῆς Δημητσάνης). Κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο *Σολογοργός*, ὠνομάσθη δὲ κατὰ τὴν ἐγχώριον παράδοσιν Ἡραία ἐκ τοῦ κτίτορος Ἡραιέως, υἱοῦ τοῦ Λυκάονος. Τὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πολιτικὴν σημασίαν τῆς πόλεως μαρτυρεῖ ἡ μετὰ τῶν Ἠλείων συναφθεῖσα ἑκατονταετὴς συμμαχία κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π. Χ. Ἡ τότε πόλις δὲν εἶχε τὴν μετέπειτα ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν δεικνύουσι σήμερον τὰ ἐρείπιά της, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ ἄνωθεν τοῦ Ἀλφειοῦ λόφου. Μόλις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Μεγαλοπόλεως τῇ ἐνεργείᾳ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπυκνώθη ἡ πόλις διὰ συνοικισμοῦ ἐξ 9 θέσεων τῆς Ἡραιάτιδος καὶ ἐκ νέου ὠχυρώθη, προφανῶς πρὸς ἀντίπραξιν τῆς ἀρκαδικῆς ἑνώσεως. Ἡ πόλις ἠκολούθησε τὰς τύχας τῆς Ἀρκαδίας καὶ Ἀχαΐας, ἐπὶ δὲ Παυσανίου εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ. Τοῦ Ἡραίου εὑρίσκοντο μόνον ἐρείπια, ἐσῴζοντο ὅμως οἱ ναοὶ τοῦ Διονύσου, τοῦ Πανὸς καὶ ὡραῖαι ἐγκαταστάσεις περιπάτων κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ μετὰ δένδρων, μυρσινῶν καὶ λουτρῶν. Δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ διαγνώσωμεν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενα.

Ι. Σ. Σ.

— **Ἡραίας, *τέως δῆμος*** — [*Γεωγρ.*]. Ἐξετείνετο κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἡραιάτιδα τῆς Ἀρκαδίας καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, τοῦτον δ' ἀπετέλουν αἱ ἑξῆς σημεριναὶ κοινότητες: Ἅγιος Ἰωάννης, Ἀετορράχη (Ζουλάτικα), Βλάχοι, Κακουραῖοι, Κοκκορᾶ, Λουτρὰ Ἡραίας (Καλύβια), Λιοδώρα (Τσιούκα), Λυσσαρέα (Μπουγιάτι), Πυρρί, Ράφτη, Σαρακίνι, Σέρβου, Ψάρι καὶ Παλούμπα, ἥτις εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου.

Ι. Σ. Σ.

Ἡραῖα (τὰ) [*Ἀρχ.*]. Οὕτως ὠνομάζετο ἡ πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας τελουμένη ἑορτὴ εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο εἰσηγμένη καὶ ἡ λατρεία της. Μεγαλοπρεπέστερα ὅμως πάντων ἦσαν τὰ Ἡραῖα τοῦ Ἄργους, τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἤλιδος, ἅτινα ἐποικίλλοντο καὶ μὲ ἀγῶνας καὶ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ὁποίων ἐγίνοντο καὶ τὰ Ἡραῖα τῶν ἄλλων πόλεων.

Ἐν Ἄργει ὑπῆρχον τρεῖς ναοὶ τῆς Ἥρας, εἷς ἐν τῇ πόλει, εἷς ἐν τῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς (Λάρισαν) ἀγούσῃ ὁδῷ καὶ εἷς ἐν τῇ ἀπ' Ἄργους εἰς Μυκήνας ὁδῷ, ἀπέχων ὑπὲρ τὰ 8 χιλιόμετρα τῆς πόλεως (45 ἀρχαίους σταδίους). Οἱ ἀγῶνες ἐγίνοντο εἰς τὸ στάδιον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ὁδοῦ, καὶ ἦσαν ποικίλοι, κυριώτερος ὅμως ἦτο ὁ καλούμενος «χάλκεος», κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκα ὁ νέος, ὅστις κατώρθωνε νὰ καταβιβάσῃ χαλκῆν ἀσπίδα ἀπὸ δυσπρόσιτον τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον προσηλοῦτο αὕτη. Ἔκ τινος ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου παραστάσεως ὁ ἀγὼν φαίνεται ὅτι ἦτο τοξοτῶν ἀγών. Ὁ νικητὴς ἐλάμβανεν ὡς ἔπαθλον στέφανον μύρτου. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον εἶχον θέσει, κατὰ τὰς ἐπιχωρίους παραδόσεις, οἱ ἀδελφοὶ Ἀκρίσιος καὶ Προῖτος ἢ ὁ Ἀρχῖνος (κατ' ἄλλους). Μετὰ τὸ πέρας αὐτῶν ἐπηκολούθει μεγαλοπρεπὴς πομπὴ ἐξ Ἄργους πρὸς τὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Μυκηνῶν ναὸν τῆς Ἥρας. Κατὰ ταύτην προηγεῖτο ἑκατοντὰς βοῶν (διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ ἐλέγετο καὶ *Ἑκατόμβαια*), ἠκολούθει πλῆθος νέων ἐνόπλων καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ νικητὴς τοῦ «χαλκέου» ἀγῶνος φέρων τὸν ἐκ μύρτου στέφανον καὶ ἡ πρώτη τῶν ἱερειῶν τῆς θεᾶς, φερομένη ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ λευκῶν βοῶν (*Ἡροδ.* Α' 31). Ὅτε ἔφθανον εἰς τὸ Ἡραῖον, ἐτελεῖτο ἡ θυσία τῶν 100 βοῶν καὶ τὰ κρέατα αὐτῶν διενέμοντο εἰς τοὺς μετέχοντας τῆς ἑορτῆς. Ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν ἱερειῶν τῆς Ἥρας, Ἡρεσίδων καλουμένων, ὠνομάζετο ἐν Ἄργει τὸ ἔτος, ὅπως ἀπὸ τῶν ἐπωνύμων ἐν Ἀθήναις καὶ τῶν ἐφόρων ἐν Σπάρτῃ. Τὰ Ἡραῖα ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν κατὰ τὸ μέσον τοῦ β' ἔτους ἑκάστης Ὀλυμπιάδος.

Τὰ Ἡραῖα τῆς Σάμου ἦσαν μεγαλοπρεπὴς πομπὴ ἐκ παρθένων καὶ γυναικῶν, αἵτινες περιεβάλλοντο κατ' αὐτὴν μὲ τὰ πολυτελέστερα τῶν ἐνδυμάτων των, καὶ ἐφήβων καὶ ἀνδρῶν ἐνόπλων εἰς τὸ Ἡραῖον τῆς πόλεως, ἔνθα ἐγίνοντο δεήσεις καὶ εὐχαὶ πρὸς τὴν πολιοῦχον μεγάλην θεὰν μετὰ τὴν κατάθεσιν τῶν ὅπλων ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς θεᾶς.

Τὰ Ἡραῖα τῆς Ἤλιδος ἐτελοῦντο ἕκαστον πέμπτον ἔτος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, ἦσαν δὲ ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας, τῆς ὁποίας τὸ λατρευτικὸν ἐν τῷ Ἡραίῳ (ὅπερ ἦτο ὁ ἀρχαιότατος πάντων τῶν ἑλληνικῶν ναῶν) ἄγαλμα ἐνέδυον μὲ πολυτελῆ πέπλον αἱ δέκα ἓξ γυναῖκες τῆς Ἠλείας (ἀνὰ μία ἐξ ἑκάστης τῶν 8 ἐπισημοτέρων πόλεων τῆς Κοίλης Ἤλιδος καὶ τῶν 8 τῆς Πισάτιδος), αἵτινες καὶ ὕφαινον αὐτὸν καὶ ἦσαν ἑλλανοδίκαι τῶν τελουμένων ἐν τῷ σταδίῳ ἀγώνων δρόμου Ἠλείων παρθένων. Αἱ ἀγωνιζόμεναι παρθένοι, αἵτινες ἔφερον μόνον χιτῶνα, φθάνοντα ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ γόνατος, καὶ εἶχον τὸν δεξιὸν ὦμον γυμνὸν μέχρι τοῦ στήθους, διῃροῦντο εἰς τρία τμήματα, τὸ τῶν νεωτέρων τὴν ἡλικίαν, αἵτινες ἔτρεχον πρῶται, τὸ τῶν μέσων τὴν ἡλικίαν, αἵτινες ἔτρεχον δεύτεραι, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων, αἵτινες ἔτρεχον τελευταῖαι. Ἔτρεχον καὶ αὗται εἰς τὸ αὐτὸ στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠγωνίζοντο καὶ οἱ ἄνδρες, ὁ δρόμος ὅμως αὐτῶν ἦτο ἠλαττωμένος κατὰ τὸ 1/6, ἤτοι ἔτρεχον περὶ τὰ 160 μέτρα. Αἱ νικῶσαι ἐλάμβανον στέφανον ἐλαίας καὶ μερίδα κρέατος ἐκ τῆς θυσιασθείσης ἀγελάδος καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ στήσωσι τὴν εἰκόνα των εἰς τὴν ἱερὰν Ἄλτιν.

Ἄγαλμα κόρης νικητρίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἡραίων.

Εἰς δρομάδα τῶν Ἡραίων φαίνεται ὅτι ἀνήκει
καὶ ἓν ἄγαλμα κόρης ἀνευρεθὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
Ὀλυμπίᾳ (τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἡλικία καὶ ἡ πε-
ριβολή). Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Ἱπποδάμεια πρώτη
ἵδρυσε καὶ ἐτέλεσε τοὺς πρώτους ἀγῶνας, εὐγνω-
μονοῦσα πρὸς τὴν προστάτιδα τοῦ γάμου θεὰν
διὰ τὴν μετὰ τοῦ Πέλοπος ἕνωσίν της. Ἐλέγετο
μάλιστα ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς (τοὺς πρώ-
τους) ἐνίκησεν ἡ Χλῶρις, ἡ μόνη ὑπολειφθεῖσα
ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιό-
βης. Ἐκτὸς τῶν ἀγώνων δρόμου ἐγίνοντο ἐν
Ὀλυμπίᾳ καὶ δύο χοροὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἱππο-
δαμείας καὶ τῆς Φυσκόας, ἡρωΐδος ἐξ Ἤλιδος,
ἥτις ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Διονύσου ἑνώσεώς της ἐγέν-
νησε τὸν Ναρκαῖον, τὸν ἐν Ἤλιδι ἱδρυτὴν τῆς
λατρείας τοῦ Διονύσου.

Ὁμοίως ἐτελεῖτο ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας
καὶ ἐν Αἰγίνῃ, Ἡραῖα καὶ Ἑκατόμβαια καὶ αὕτη
καλουμένη, καὶ τελουμένη καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ
ἐν Ἄργει Ἡραῖα, ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐν Κο-
ρίνθῳ, ἐν Κῷ καὶ Κνωσῷ τῆς Κρήτης. Καὶ ἐν
Ρώμῃ, ἔνθα ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο ἡ Ἥρα ὑπὸ τὸ
ὄνομα Juno, ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν αὐτῆς ἑορτή,
Junonales δηλαδὴ Ἡραῖα καλουμένη.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἡραῖα *ὄρη* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὄρη τῆς νήσου Σικελίας ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (IV, 84,1) καὶ χαρακτηριζόμενα διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ὀπωροφόρων αὐτῶν δένδρων. Ταῦτα εἶναι κυρίως τὰ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς νήσου καλούμενα νῦν ὄρη τῆς Ἔννας, φαίνεται δ' ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη ἐπεξετείνετο καθ' ὅλην τὴν προέκτασιν τῶν ὀρέων τούτων νοτιοανατολικῶς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Παχύνου (Πασσάρου), ὡς ἐμφαίνεται ἐκ σημερι-

Digitized by Google

νῆς ὀνομασίας ἀπαντωμένης κατὰ τὰ νοτιώτερα ταῦτα ὄρη Monti Erei. [Πρβλ. *Holm*, Gesch. Siciliens in Altertum I, 335.] Ι. Σ. Σ.

Ἡραιᾶτις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ χώρα τῆς Ἀρκαδίας, ἥτις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου (περὶ τὸ 170 μ. Χ.) ἀπετέλει μίαν τῶν δέκα τριῶν περιοχῶν αὐτῆς, αἵτινες ἦσαν αἱ ἑξῆς: ἡ Τεγεᾶτις, ἡ Μαντινική, ἡ Ὀρχομενία, ἡ Καφυᾶτις πρὸς ἀνατολάς. Ἡ Φιγαλική, ἡ Ἡραιᾶτις, ἡ Θελπουσία, ἡ Ψωφιδία πρὸς νότον. Ἡ Κυναιθία, ἡ Κλειτορία, ἡ Φενεᾶτις, ἡ Στυμφαλία πρὸς βορρᾶν. Καὶ ἡ Μεγαλοπολῖτις, ἡ μεγαλυτέρα ὅλων πρὸς τὰ νοτιοδυτικά. Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ πόλεως *Ἡραίας* (τῆς ἀρχαίας *Σολογοργοῦ*), κειμένης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐπὶ τῆς εἰς Ὀλυμπίαν ἀγούσης ὁδοῦ, παρὰ τὸ νῦν χωρίον Ἅγιος Ἰωάννης. Ἔκειτο δὲ ἡ Ἡραιᾶτις εἰς τὰ ΝΔ τῆς Ἀρκαδίας, μεταξὺ τῆς Θελπουσίας πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς Μεγαλοπολίτιδος πρὸς τὰ ΝΔ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο διὰ τοῦ Βουφάγου, παραποτάμου τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῆς Ἠλείας πρὸς δυσμάς, κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Λάδωνος καὶ Ἐρυμάνθου μετ' αὐτοῦ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τοὺς δήμους Ἡραίας καὶ Κάτω Θελπούσης τῆς νῦν Γορτυνίας *(Παυσαν.* V, 71, VIII, 26). Α. Θ. Σ.

Ἡραῖον (τὸ) *['Αρχ.]*. Ναὸς τῆς θεᾶς Ἥρας. Τοιοῦτοι ναοὶ ὑπῆρχον πολλοὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ὡς ἐν Ἀργολίδι, Ὀλυμπίᾳ, Σάμῳ, Κορινθίᾳ, Ἐπιδαύρῳ, Φλιοῦντι, Κερκύρᾳ, Πλαταιαῖς, Δήλῳ κ. ἄ. Τούτων περιώνυμοι ἐγένοντο οἱ κάτωθι τρεῖς ναοί.

1) *Ἡραῖον τοῦ Ἄργους*. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας νοτιοανατολικῶς τῶν Μυκηνῶν καὶ τριῶν περίπου βορειοανατολικῶς τοῦ Ἄργους εἶχεν ἀνεγερθῇ ἐπὶ τῶν νοτιοδυτικῶν κλιτύων τοῦ λόφου Εὔβοια εἷς τῶν ἀρχαιοτάτων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, κτισθεὶς κατὰ τὴν παράδοσιν πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας ὑπὸ τοῦ Ἄργου. Τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ναοῦ μόνον τὰ θεμέλια τῆς δυτικῆς καὶ νοτίας πλευρᾶς διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς ἀμερικανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς (1892—1895). Ἐκ τῶν περισωθέντων λειψάνων εἰκάζεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶχε σχῆμα περιπτέρου δωρικοῦ ναοῦ, ἤτοι ἐστερεῖτο ὀπισθοδόμου καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ προδόμου καὶ τοῦ σηκοῦ, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἀπεχωρίζετο διαμέρισμα καλούμενον ἄδυτον. Οἱ κίονες τῆς περιστάσεως εἶχον μικρὰν σχετικῶς διάμετρον καὶ μεγίστην ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν καὶ ἦσαν πιθανώτατα ξύλινοι, ὡς ἐπίσης ξύλινος θὰ ἦτο καὶ ὁ θριγκὸς αὐτοῦ. Θὰ ἦτο ἄρα μεγαρόσχημος ναός, ὡς ἀρχαιότατοι τῶν σῳζομένων ναῶν τῆς Σικελίας, ἕλκοντες πάντες τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ μεγάρου. Ὅθεν ἀνῆκεν εἰς τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα. Ὁ ναὸς οὗτος κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς προελθούσης ἐξ ἀμελείας τῆς ἱερείας Χρυσηίδος τῷ 423. Ἀμέσως δὲ κατόπιν οἱ Ἀργεῖοι ἀνήγειραν νέον λίθινον ναόν, μεγαλύτερον τοῦ παλαιοτέρου, ἔχοντα 12 κίονας κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ 6 κίονας κατὰ τὰς στενάς, πρόναον καὶ ὀπισθόδομον, οἵτινες ἔφερον ἀνὰ δύο κίονας. Ὁ σηκὸς διὰ πέντε ἑκατέρωθεν κιόνων χωριζόμενος εἰς τρία μέρη, ἔφερεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα. Ὁ σηκὸς ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ ὀπισθοδόμου διὰ τοίχου οὐδὲν φέροντος ἄνοιγμα. Ἦτο δὲ καὶ ὁ ναὸς οὗτος δωρικοῦ ῥυθμοῦ, κατὰ δὲ τὸν Waldstein δωρικοῦ ῥυθμοῦ διπλοῖ ἐπάλληλοι ἦσαν καὶ οἱ τοῦ σηκοῦ δέκα κίονες, οἱ ὑποβαστάζοντες τὴν στέγην. Ἐντὸς τοῦ σηκοῦ εἶχεν ἱδρυθῇ τὸ μέγα χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς, καθημένης ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς θρόνου καὶ κρατού-

Μαρμαρίνη κεφαλὴ ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους.
[Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

σης διὰ τῆς ἀριστερᾶς σκῆπτρον κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀργείου Πολυκλείτου. Παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἥρας, ὀλίγον ἀργότερον ἱδρύθη ἕτερον ἄγαλμα, ἐπίσης χρυσελεφάντινον, τὸ τῆς Ἥβης, ποιηθὲν ὑπὸ Ναυκύδους, ἀδελφοῦ τοῦ Πολυκλείτου. Τῶν ἀγαλμάτων τούτων οὐδὲν ἐσώθη. Ἰδέαν τινὰ περὶ αὐτῶν λαμβάνομεν ἐκ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἄργους, ἐφ' ὧν ἀπεικονίζονται ἐν ἑνὶ μὲν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἥρας, ἐν ἑτέρῳ ἀναπαρίσταται ἡ χρυσελεφαντίνη καὶ ἐν ἑτέρῳ ἡ ἰδία, ἔχουσα παρ' αὐτὴν τὴν Ἥβην τοῦ Ναυκύδους. Ὁ ναὸς οὗτος, ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Ἀργεῖον ἀρχιτέκτονα Εὐπόλεμον, ἔφερεν εἰς τὰς ὑδρορρόας ἀντὶ τοῦ συνήθους εἰς τὸν δωρικὸν ῥυθμὸν γραπτοῦ διακόσμου ἀνθέμια καὶ πτηνὰ ἀνάγλυπτα καὶ ἰδίᾳ κόκκυγας, συνδεομένους μὲ παράδοσιν σχετικὴν μὲ τὸν γάμον Διὸς καὶ Ἥρας. Ἐκ τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τῶν μετοπῶν καὶ ἀετωμάτων ἐλάχιστα διεσώθησαν, μαρτυροῦντα ἐργασίαν σχετικὴν μὲ τὴν περὶ τὸν Πολύκλειτον τέχνην. Εἰκάζεται δέ, ὅτι εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τοῦ Διός, εἰς τὸ δυτικὸν ἡ ἅλωσις τοῦ Ἰλίου, εἰς δὲ τὰς μετόπας παρίσταντο σκηναὶ γιγαντομαχίας, ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἀμαζονομαχίας. Μεταξὺ τῶν διασωθέντων γλυπτῶν καταλέγεται ἡ θαυμασία διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ προσώπου κεφαλή, προερχομένη ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος καὶ ἀποδιδομένη εἰς τὸν Πολύκλειτον ἢ θεωρουμένη ὡς φέρουσα χαρακτηριστικὰ ἀνάλογα μὲ τὴν Ἥραν αὐτοῦ. Πλὴν τοῦ Ἡραίου εὑρέθησαν ἐνταῦθα καὶ πλεῖστα ἄλλα μικροτέρας σημασίας οἰκοδομήματα, οἷον μικρότεροι ναοί, στοαί, γυμνάσια, παλαῖστραι κλπ., μέγιστος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντων ἀντικειμένων, οἷον ἀγγείων, εἰδωλίων, χαλκῶν κ. ἄ. ἀναγομένων ἀπὸ τῆς παναρχαίας προϊστορικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων. [Πρβλ. *Charl. Waldstein*, The Argive Heraeum, τόμ. 2. 1905.] Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

Μέρος τοῦ γείσου τοῦ Ἡραίου τοῦ Ἄργους.

2) *Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας*. Κεῖται κάτωθεν τῶν νοτιοδυτικῶν προπόδων τοῦ Κρονίου ὄρους, ἐντὸς τῆς ἱερᾶς Ἄλτεως καὶ ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ Φιλιππείου καὶ εἶναι εἷς τῶν ἀρχαϊκωτάτων ναῶν τῆς Ἑλλάδος, κτισθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ' αἰῶνος ὑπὸ Σκιλλουντίων, κατὰ Παυσανίαν (V, 16, 1), ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Ὀξύλου εἰς Ἦλιδα. Τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ τούτου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους, ἔχει δύο μόνον ἀναβαθμούς. Οἱ τοῖχοι κατὰ μὲν τὸ κατώτατον μέρος αὐτῶν, τοὺς ὀρθοστάτας, ἦσαν λίθινοι, κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον μέχρι τῆς ὀροφῆς ἐξ ὠμῶν πλίνθων. Ἦτο δὲ ὁ ναὸς περίπτερος δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἔχων κατὰ μὲν τὰς μακρὰς πλευρὰς δέκα ἓξ κίονας, κατὰ δὲ τὰς στενὰς ἕξ, ἑπομένως ἦτο λίαν στενὸς καὶ λίαν μακρός. Ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, οἱ ὁποῖοι ἔφερον μεταξὺ τῶν παραστάδων δύο κίονας, καὶ τοῦ σηκοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε κατ' ἀρχὰς περίεργον κατασκευήν, διότι εἰς ἑκατέρας τῶν μακρῶν πλευρῶν ἔφερεν ἀνὰ τέσσαρας παραστάδας κτιστὰς ὡς ἀντηρίδας, αἱ ὁποῖαι σχηματίζουσαι ἀβαθεῖς κόγχας ὑπεβάσταζον τὰς δοκοὺς τῆς ὀροφῆς. Πάντες οἱ κίονες ἦσαν ξύλινοι. Ἐκ ξύλου ἐπίσης ἦσαν καὶ αἱ παραστάδες καὶ ὁ θριγκὸς τοῦ ναοῦ. Εἷς τῶν κιόνων ἐκ δρυὸς ἐσῴζετο ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου (V, 16, 1). Βραδύτερον ὅμως, ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, φθειρομένων τῶν κιόνων ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιδράσεως, ἤρξατο ἡ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ κατὰ διαφόρους περιόδους ἀντικατάστασις ἑκάστου αὐτῶν. Μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀντικατεστάθησαν πάντες πλὴν τοῦ ἑτέρου τῶν ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ, ὃν εἶδεν ὁ Παυσανίας. Ἐκ τῆς τοιαύτης ὅμως ἀντικαταστάσεως προέκυψαν ἀλλοῖα ἀποτελέσματα· διότι ἄλλοι μὲν τῶν κιόνων ἐγένοντο παχύτεροι καὶ ἄλλοι λεπτότεροι, αἱ δὲ ῥαβδώσεις τούτων διέφερον κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰ κιονόκρανα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι τοῦ τρόπου τῆς ἐπεξεργασίας καὶ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκτὸς τῶν κιόνων ἀντικατεστάθησαν καὶ αἱ ὀκτὼ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν παραστάδες δι' ὀκτὼ ἑκατέρωθεν λιθίνων κιόνων, οὕτω δὲ ὁ σηκός, διαιρεθεὶς εἰς τρία κατὰ μῆκος κλίτη, προσέλαβε τὴν διάταξιν τοῦ τελείου δωρικοῦ ναοῦ. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἦτο ἀετωματώδης καὶ ἔφερεν εἰς τὴν κορυφὴν πήλινον ἀκρωτήριον περιφερικόν, διαμέτρου δύο μέτρων καὶ ἡμίσεος, φέρον κατὰ τὴν βάσιν τριγωνικὴν τομὴν διὰ τὴν ἐπὶ τῆς στέγης προσαρμογὴν καὶ πλουσίαν διακόσμησιν ἐκ μέλανος, κιτρίνου καὶ ἐρυθροῦ χρώματος. Πήλιναι ἦσαν καὶ αἱ κεραμίδες τῆς στέγης. Ἡ δὲ κατασκευὴ τῶν ἀκρωτηρίων ἀποδίδεται εἰς τὸν Κορίνθιον πηλοπλάστην Βουτάδην, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐκόσμησε τὰ ἀκρωτήρια καὶ τὰς ἡγεμόνας κεραμίδας τῶν ναῶν διὰ πηλίνων ἀναγλύφων.

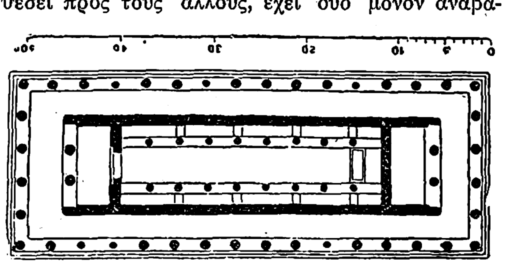

Κάτοψις τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας.

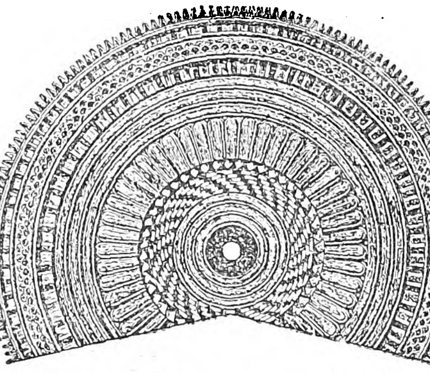

Πήλινον μέσον τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἡραίου.

Ὁ ἀρχαϊκὸς οὗτος ναὸς εἶναι ὁ τελευταῖος κατὰ σειράν, διότι κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐνεργηθείσας ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθησαν κάτωθεν τούτου ἐρείπια ναοῦ ἔτι ἀρχαιοτέρου, στενοτέρου τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος καὶ μακροτέρου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκτισμένος διὰ συνήθους ἀργολιθοδομίας. Ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὸ 1922 ἐνεργηθεισῶν νεωτέρων ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν E. Buschor καὶ B. Schweitzer (Mitt. Ath. 1922, σελ. 48), ἐντὸς τοῦ δευτέρου ναοῦ παρετηρήθησαν ἴχνη ἑτέρου παναρχαίου ναοῦ, μικροτέρου τὰς διαστάσεις καὶ ξυλίνου, κατεστραφέντος ἐκ πυρκαϊᾶς, τῆς ὁποίας ἴχνη σαφῆ ἀνευρέθησαν. Ὁ παναρχαῖος οὗτος ναὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν, ἱδρυθεὶς περὶ τὴν α' πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα. Ἐν τῷ σηκῷ τοῦ τελευταίου ναοῦ ἦτο ἱδρυμένον τὸ ἄγαλμα τῆς Ἥρας, κολοσσικὸν τὸ μέγεθος, ὡς δεικνύει ἡ ἐν αὐτῷ εὑρεθεῖσα κεφαλὴ τῆς θεᾶς ἐκ πώρου λίθου, ἡ ὁποία ἔχει ὕψος 0,50 μ. καὶ ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐκτὸς τοῦ ἀγάλματος τούτου εἶχον ἱδρυθῇ ἐν τῷ ναῷ καὶ πλεῖστα ἄλλα, οἷον Ἥρας καθημένης ἐπὶ θρόνου καὶ Διὸς παρισταμένου, φέροντος γένειον καὶ κυνῆν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, Ὡρῶν ἐπὶ θρόνων καθημένων, τὰς ὁποίας ἐποίησε Σμῖλις ὁ Αἰγινήτης, Θέμιδος, ἡ ὁποία ἦτο ἔργον τοῦ Δορυκλείδου· ἐπίσης τὰ ἀγάλματα τῶν πέντε Ἑσπερίδων, τοῦ Λακεδαιμονίου Θεοκλέους, Ἀθηνᾶς φερούσης κράνος, δόρυ καὶ ἀσπίδα, Δήμητρος καὶ Κόρης, Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος, Λητοῦς, Τύχης καὶ Διονύσου, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων, κατὰ Παυσανίαν, ἦσαν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ὑπῆρχον ὡσαύτως ἐν αὐτῷ Ἀφροδίτη χαλκῆ, ἔργον Κλέωνος τοῦ Σικυωνίου, καὶ ὁ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀνευρεθεὶς εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ περίφημος Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, ἀποκείμενος εἰς τὸ αὐτόθι μουσεῖον, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ βάθρον ἀπόκειται κατὰ χώραν. Ἐν δὲ τῷ ὀπισθοδόμῳ, ὅστις δὲν συνεκοινώνει μετὰ τοῦ σηκοῦ, ἐφυλάσσετο ἡ ὑπὸ τῶν Κυψελιδῶν ἀνατεθεῖσα ἕνεκα τῆς σωτηρίας τοῦ Κορινθίου τυράννου Κυψέλου περίφημος λάρναξ, πεποιημένη ἐκ κέδρου, ἐφ' ἧς ἦσαν γεγλυμμέναι ποικίλαι σκηναί, ἄλλαι δὲ εἶχον προστεθῆ ἐπ' αὐτῆς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος (*Παυσ.* V. 17,5 κ.ἑξ.), ἀναγόμεναι εἰς πολεμικὰς καὶ μυθολογικὰς παραστάσεις. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

3) *Ἡραῖον τῆς Σάμου*. Τὸ Ἡραῖον ἢ Ἥραιον τῆς Σάμου, ἤ, κατὰ τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν τοῦ ἐν σαμιακαῖς ἐπιγραφαῖς, τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας, ἔκειτο ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς νήσου, ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Ἡραίτου ὅρμου καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴμβρασον. Ἀπεῖχε τῆς πόλεως τῶν Σαμίων περὶ τὰ 4800 μ. δυσμικῶς ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ συνεδέετο μετὰ ταύτης διὰ τῆς ἱερᾶς λεγομένης ὁδοῦ.

Ὁ ναὸς οὗτος ὑπῆρξεν ὀνομαστὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἡρόδοτος, ἐπισκεφθεὶς αὐτόν, γράφει ὅτι εἶναι «μέγιστος νηὸς πάντων νηῶν, ὧν ἡμεῖς ἴδμεν»· ὁ Στράβων ἀναφέρει, ὅτι εἶναι «ἀρχαῖον ἱερὸν καὶ νηὼς μέγας, ὃς νῦν πινακοθήκη ἐστί,

Digitized by Google

μεστὸς ἀνδριάντων τῶν ἀρίστων», οἱ δὲ Παυσανίας καὶ Ἀθήναιος καὶ Διογένης περιγράφουσι διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, αἵτινες ἐγίνοντο ἐν τῷ τεμένει τούτῳ τῆς Ἥρας.

Τοῦ περιλαλήτου ὅμως διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν

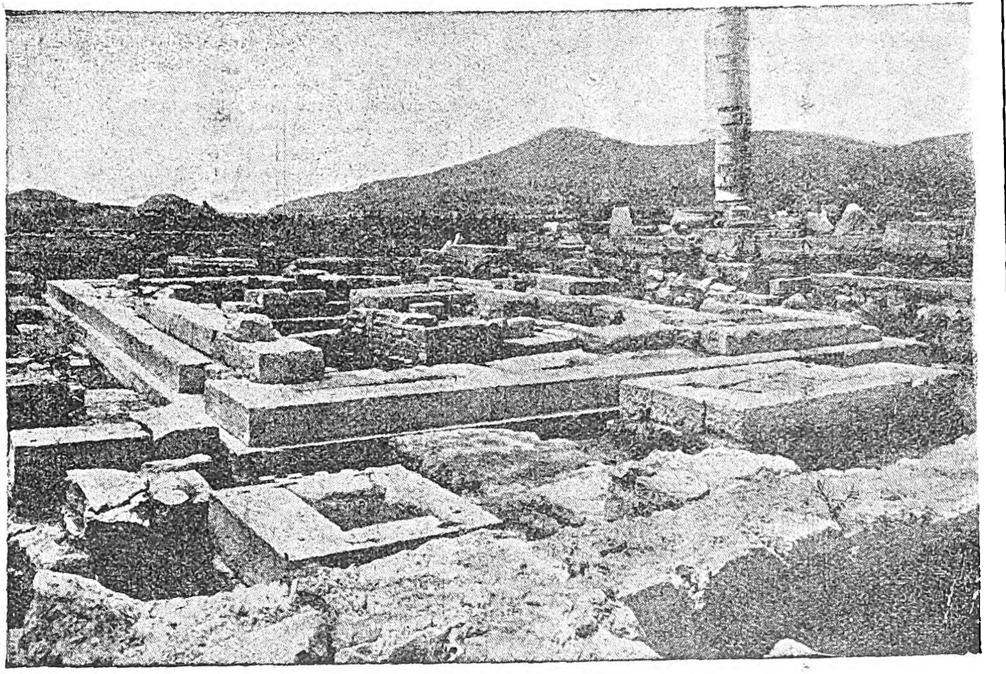

Ὁ ἱστάμενος κίων τοῦ Ἡραίου καὶ ὁ μέγας βωμός.

πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν τούτου ναοῦ ὀλίγα μόνον λείψανα διεσώθησαν μέχρι σήμερον. Ἐπιδρομαὶ καὶ πυρπολήσεις ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους· λεηλασίαι καὶ συλήσεις τῶν σπουδαιοτέρων ἀγαλμάτων κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν· καταστροφὴ καὶ χρησιμοποίησις, δι' ἀλλοτρίους σκοπούς, τοῦ ὑλικοῦ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς αἰῶνας· ἐγκατάλειψις καὶ ἐρήμωσις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συνολικῆς ἐρημώσεως τῆς νήσου (τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα)· κατακρήμνισις πολλῶν, ἴσως, κιόνων ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821· κατεδάφισις τῶν ἀπομεινάντων μνημείων καὶ ἀνόρυξις ἔτι τῶν θεμελίων, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, πρὸς ἐξαγωγὴν πλακῶν καὶ καλλιέργειαν τῶν σχηματισθέντων ἐπ' αὐτοῦ διὰ τῆς προσχώσεως ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Ἰμβράσου ἀγρῶν, ἰδού, ἐν γένει, τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον τὴν ὁλοσχερῆ σχεδὸν καταστροφὴν τοῦ Ἡραίου, τοῦ ὁποίου μόνον εἷς κίων, ὡς μοναδικὸς μάρτυς καὶ ὁδηγός, παρέμεινεν ὁρατὸς καὶ ἱστάμενος εἰς τὴν θέσιν του. Ἀκριβῶς τὸν κίονα τοῦτον ἔχοντες ὡς ὁδηγόν, πολλοὶ ἀρχαιολόγοι ἐνήργησαν κατὰ καιροὺς ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν λειψάνων τοῦ Ἡραίου. Πρῶτος τούτων εἶναι ὁ Tournefort, ἀνασκάψας κατὰ τὸ 1702 καὶ ἀποκαλύψας τὸ ὑπόβαθρον τῆς ἱσταμένης στήλης. Τὴν ἔρευναν ταύτην συνέχισε τῷ 1853 ὁ Guérin, ἐκθάψας καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ ὑπόβαθρον ἀπὸ τὰ χώματα τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προσχώσεως. Τῷ 1862 ἐνήργησε τὴν πρώτην συστηματικὴν ἀρχαιολογικὴν ἐργασίαν ὁ Humann, ἀνακαλύψας μερικὰ μέρη τοῦ κτίσματος. Τῷ 1879 ὁ Girard ἔκαμε δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν. Τῷ 1902 καὶ 1903, ἐντολῇ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, ἐνήργησαν ὡσαύτως εὐρείας ἀνασκαφὰς οἱ Καββαδίας καὶ Θεμ. Σοφούλης, ἀνακαλύψαντες μέρος τῶν προπυλαίων καὶ τοῦ βορείου ἐσωτερικοῦ στηλοβάτου. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1910 μέχρι τοῦ 1914 καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι σήμερον διενηργήθησαν καὶ συνεχίζονται συστηματικώτατα αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἡραίου ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου διὰ τῶν ἀρχαιολόγων Wiegand καὶ Schede κατὰ τὴν προπολεμικὴν περίοδον, καὶ τοῦ καθηγητοῦ Buschor ἐπ' ἐσχάτων.

Αἱ ἀνασκαφαὶ μέλλουσι βεβαίως νὰ διαρκέσωσιν ἀκόμη, καθότι ὁ ἱερὸς χῶρος δὲν ἀνεσκάφη τελείως, μένουσι δ' ἀκόμη πρὸς ἀνασκαφὴν περὶ τὰ 20000 τετρ. μέτρα γῆς ἐκ τῆς ἀπαλλοτριωθείσης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκτάσεως τῶν 44000 τετρ. μέτρων. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθεισῶν σχετικῶν ἐκθέσεων καὶ πραγματειῶν, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ συναγάγωμεν τὰ ἑξῆς:

Ὁ ἱερὸς οὗτος χῶρος ὑπῆρξε κατῳκημένος ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἤδη χρόνων καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονὸς πιστοποιοῦσι νῦν τὰ ἐρείπια ἑνὸς μεγάλου συνοικισμοῦ. Καταλαμβάνει οὗτος ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἀνατολικὴν καὶ βορείαν πλευρὰν τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως κατὰ τὸ βαθύτατον αὐτῆς στρῶμα καὶ σύγκειται ἐκ λειψάνων οἰκιῶν καμπυλοσχήμων, εὐθυγράμμων καὶ τοῦ λεγομένου τύπου τοῦ μεγάρου. Τὰ διάφορα σχήματα τῶν οἰκιῶν, ἡ τεχνοτροπία ὀλίγων εὑρεθέντων τάφων καὶ τὰ πολυάριθμα εὑρήματα—λίθινα ἐργαλεῖα καὶ χειροποίητα ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων καὶ χρωμάτων καὶ ἐγχάρακτα κοσμήματα—ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ προϊστορικὸς οὗτος συνοικισμός, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς πρωτοκυκλαδικῆς περιόδου, διετηρήθη μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὑστερομυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Καὶ ὁποῖοι μὲν ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ τόπου τούτου καὶ ἐὰν ἐλάτρευον ἢ ὄχι τὴν θεὰν Ἥραν, τοῦτο δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ μέχρις ὥρας διὰ τῶν ἀνασκαφῶν· λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας διαφόρων ἀρχαίων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ὁμιλοῦν περὶ Καρῶν καὶ Λελέγων ὡς περὶ πρώτων κατοίκων τῆς Σάμου καὶ μάλιστα τὰς πληροφορίας τοῦ Μηνοδότου, ὅστις λέγει ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας ὀφείλει τὴν ἀρχήν του εἰς τοὺς Λέλεγας καὶ τὰς Νύμφας, καὶ τοῦ Παυσανίου, ὅστις ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀργοναῦται, ἐπιστρέφοντες οἴκαδε ἐκ τῆς ἐκστρατείας, προσήγγισαν εἰς Σάμον καὶ ἵδρυσαν αὐτόθι πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας ἱερόν, εἰς ὃ μάλιστα μετέφερον ἐξ Ἄργους καὶ τὸ ξόανον τῆς θεᾶς, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Σαμίου ποιητοῦ Ἀσίου, ὅστις μνημονεύει ὅτι ὁ Ἀγγαῖος —ὁ οἰκιστὴς καὶ κτίστης τῆς Σάμου καὶ βασιλεὺς τῶν Λελέγων—ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, δὲν διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀνωτέρω προϊστορικὸς

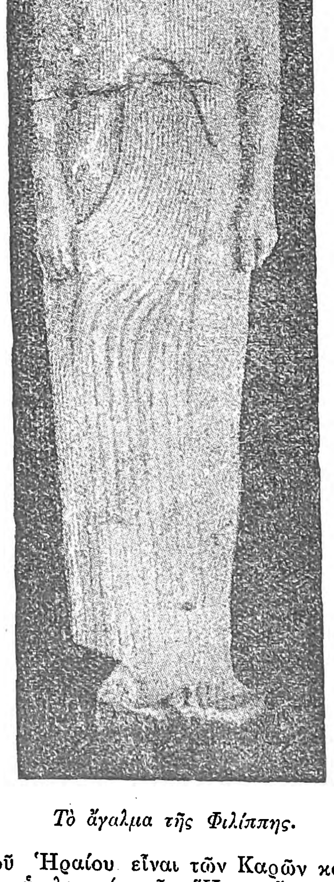

Τὸ ἄγαλμα τῆς Φιλίππης.

συνοικισμὸς τοῦ Ἡραίου εἶναι τῶν Καρῶν καὶ Λελέγων, καὶ ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἥρας ἤρχισεν ἐν Σάμῳ τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ΙΓ' π. Χ. αἰῶνα, κατὰ τοὺς χρόνους, δηλαδή, τῆς κατακτήσεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὁπότε τὴν Σάμον κατέλαβον Ἕλληνες προελθόντες εἴτε ἐξ Εὐβοίας (Χαλκίδος), εἴτε ἐξ Ἄργους, ἐκ μερῶν, τουτέστιν, ἔνθα ὑπῆρχον ἤδη λατρευτικοὶ τόποι καὶ ἱερὰ τῆς Ἥρας. Τῆς τοιαύτης ὅμως περιόδου κτίσμα λατρείας—ναὸς ἢ βωμός—οὐδὲν μέχρι τοῦδε εὑρέθη. Ἴσως νὰ κατεστράφησαν καὶ ταῦτα—ἂν ὑπῆρχον—μετὰ τοῦ ὑστερομηκυναϊκοῦ συνοικισμοῦ, τοῦ ὁποίου εἷς τύμβος, ὡς μοναδικὸς μάρτυς, διεσώθη εἰς λείψανα, ἐπεξηγῶν τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου προϊστορικοῦ πολίσματος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως καὶ τῶν ἐπιδρομῶν ἐκ τῆς δωρικῆς λεγομένης καθόδου

Ὁπωσδήποτε, τὰ ἀρχαιότερα σημεῖα λατρείας, τὰ ὁποῖα ἦλθον εἰς φῶς μέχρι σήμερον, εἶναι τὰ λείψανα ἑνὸς ναοῦ καὶ ἑνὸς βωμοῦ θεμελιωμένων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ τελευταίου στρώματος τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ὁ ναὸς εἶχε 12 κίονας κατὰ μῆκος καὶ 6 κατὰ πλάτος, ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀνήκει, προφανῶς, εἰς τὸν Η' αἰῶνα ὡς βεβαιοῖ ἡ τεχνοτροπία τοῦ κτίσματος καὶ τῶν εὑρημάτων του. Εἰς ποίαν θεότητα ἦτο ἀφιερωμένος ὁ ναὸς οὗτος, δὲν εἶναι δυστυχῶς γνωστόν. Εἶναι πιθανῶς ναὸς τῆς Ἥρας, ἱδρυθεὶς ὑπὸ τῶν νέων οἰκιστῶν τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἤτοι ὑπὸ τοῦ Ἱππάσου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, οἵτινες, μὴ ἀνεχόμενοι, ὡς ἱστορεῖ ὁ Παυσανίας, τὴν τυραννίδα τοῦ Δωριέως Ρηγνίδα, ἔφυγον ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν Φλιοῦντος, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐπίσης λατρευτικὸς τόπος τῆς Ἥρας, καὶ μετῴκησαν εἰς Σάμον. Ἔκτοτε ὁ τόπος οὗτος φαίνεται ὅτι ἔπαυσε μὲν νὰ ἀποτελῇ συνοικισμόν, ἀπέβη ὅμως ὁριστικῶς πλέον καὶ ἄνευ διακοπῆς ὁ καθιερωμένος πρὸς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς Ἥρας τόπος. Πολλὰ γεωμετρικὰ καὶ ἀρχαϊκὰ κτίσματα, ὡς, πλὴν ἄλλων, μία μακρὰ σειρὰ τριπόδων κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως, μία δεξαμενὴ πλησίον κρηπιδώματος μώλου παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου βωμοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικήν, καί, πρὸς τούτοις, ἄπειρα κινητὰ εὑρήματα γεωμετρικά, ἀνατολίζοντα καὶ ἀρχαϊκώτατα, καὶ μάλιστα πήλινα εἰδώλια τῆς θεᾶς Ἥρας ὅλων τῶν ἄνω χρονικῶν περιόδων φανερώνουσι τὴν στερεοποίησιν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς λατρείας τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ. Ἴσως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ εἶχεν ἀποκρυσταλλωθῆ ἐνταῦθα καὶ ἡ περὶ τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς μυθολογία, καθ' ἣν ἡ Ἥρα ἐγεννήθη ἐν Σάμῳ, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴμβρασον, ρέοντα τότε, ὡς ἀπέδειξαν αἱ περυσιναὶ ἀνασκαφαί, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τούτου, καὶ κάτωθεν ἑνὸς θάμνου ἄγνου, ἄγνου τὸν ὁποῖον εἶδε καὶ ὁ Παυσανίας, καὶ θάμνου, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον φύεται ἀφθόνως καὶ κοσμεῖ τὰς ὄχθας τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ μὲ τὰ λευκοκύανα ἐν ὥρᾳ ἀνοίξεως ἄνθη του. Ἴσως μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ συνέβη καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον τῶν Ἀργείων, νὰ κλέψωσιν ἐκ τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἐξ Ἄργους μεταφερθὲν ἐκεῖσε σανιδοειδὲς ἀνεικονικὸν ἐκ ξύλου ξόανον τῆς θεᾶς, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο, ὡς γνωστόν, ὡς ἀπ' οὐρανοῦ πεσόν, πρὸς παρεμπόδισιν καὶ οἱονεὶ ἀναχαίτισιν τῆς ὁλονὲν ἐξαπλουμένης φήμης τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου, ἐπὶ τῇ προφανεῖ ζημίᾳ τοῦ Ἡραίου τοῦ Ἄργους. Ὁπωσδήποτε, τὸ ἱερὸν διὰ τοῦ θρύλου κατέστη πλέον πανελληνίου φήμης καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς μεγεθύνσεως τοῦ κτίσματος ἐπιτακτική. Τὴν ἔλλειψιν μεγάλου καὶ ἀνταξίου πρὸς τὴν Σαμίαν Ἥραν ναοῦ ἔρχεται τώρα νὰ πληρώσῃ ὁ ΣΤ' αἰὼν διὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὡραίου ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ μέρη τῶν θεμελίων καὶ εὑρέθησαν πλεῖστα διακοσμητικὰ καὶ ἐν γένει ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ὁ ναὸς οὗτος κατεῖχε τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ χώρου καὶ ἦτο ἰωνικοῦ ρυθμοῦ. Ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ σπονδύλους, τροχίλους καὶ βάσεις κιόνων, συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ἔργον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς ΣΤ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, πολλὰ δὲ μέλη αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ τμῆμα τῆς διασωθείσης πλακοστρώσεως αὐτοῦ, φέροντα εἰσέτι ἁπτὰ τὰ ἴχνη πυρκαϊᾶς, μᾶς δίδουσι τὸ ἐνδόσημον ἀδιστάκτως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἱστορικὸς ναός, τὸν ὁποῖον ἐπυρπόλησαν οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ 517, ἐκδικούμενοι τὴν ἀγυποταξίαν τῶν Σαμίων ἐναντίον τῶν κατακτητικῶν ἀποφάσεων τοῦ περσοφίλου Συλοσῶντος, ἀδελφοῦ τοῦ δολίως δολοφονηθέντος τότε περιφήμου τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους. Ὁ ναὸς ὅμως οὗτος δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆς τυραννίας τοῦ Πολυκράτους καὶ μάλιστα τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ, ὡς θρυλεῖται. Ὁ ναὸς εἶχε γίνει πρὸ τῆς ἀνόδου τοῦ τυράννου εἰς τὴν ἀρχήν, εἶναι δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ ναός, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Πολυκράτης ἐξύφανε τὴν συνωμοσίαν του πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς. Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ἦτο ὁ Σάμιος Φοῖκος ὁ Φιλέου· ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ διάταξις καὶ αἱ διαστάσεις αὐτοῦ, τοῦτο δὲν ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἐπακριβῶς, διότι τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ εἶναι κεκαλυμμένον ὑπὸ τὰ ἐρείπια ἄλλου νεωτέρου ναοῦ, τοῦ καὶ τελευταίου ναοῦ τῆς Ἥρας, τοῦ κατ' ἐξοχὴν δηλαδὴ Ἡραίου, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη, μεγαλύτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, εἰς τὴν θέσιν καὶ διὰ τῶν ὑλικῶν τοῦ πυρποληθέντος πρώτου ἐκείνου ἱστορικοῦ Ἡραίου, τοῦ

Digitized by Google

ὁποίου εἶναι κατὰ 1/3 μεγαλύτερον. Ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη τοῦ τελευταίου Ἡραίου ἀνταποκρίνεται πράγματι πλήρως πρὸς τὴν κτηθεῖσαν φήμην τοῦ ἱεροῦ καὶ πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς Σάμου κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος. Ἅπας ὁ ἱερὸς χῶρος περιεβάλλετο τώρα ὑπὸ τείχους, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὁποίου κατέληγεν ἡ συνδέουσα τὴν πόλιν τῶν Σαμίων μετὰ τοῦ Ἡραίου ἱερὰ ὁδός. Λείψανα τοῦ τείχους τούτου παρουσιάσθησαν μόνον κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν, τὴν καὶ μόνην, ἐπὶ τοῦ παρόντος, τελείως σχεδὸν ἀνασκαφεῖσαν. Ὁπόση ἦτο ἡ περιφέρεια τοῦ τοίχους τούτου, δὲν δυνάμεθα βεβαίως ἀπὸ τοῦδε νὰ γνωρίζωμεν· ἀλλά, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνασκαφείσης ἤδη ἐκτάσεως, μέγας, βεβαίως, πρέπει νὰ ἦτο ὁ περιβαλλόμενος ἱερὸς χῶρος. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐκτεταμένου τούτου χώρου ἠγείρετο ὁ περίφημος ναός, βλέπων πρὸς ἀνατολάς, πέριξ δ' αὐτοῦ καὶ πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν τοῦ περιβόλου τὸ ἱερὸν ἦτο κατάμεστον ναΐσκων, ἀγαλμάτων καὶ ἐνεπιγράφων στηλῶν, ὡς περιγράφει καὶ ὁ Στράβων. Μαρτύρια τούτου ἔστωσαν, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια τοῦ ναΐσκου τῆς Ἀφροδίτης παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου, ἡ παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ βάσις ἀγάλματος μετὰ πίδακος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵσταντο, ὡς φρονεῖ ὁ M. Schede, τὰ ἀγάλματα τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἡ παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ περιβόλου μεγαλοπρεπὴς ἐξέδρα, ἡ ἱδρυθεῖσα πρὸς τιμὴν τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον τῷ 51 π. Χ., γενόμενος δεκτὸς μετὰ λαμπρῶν ἑορτῶν, καὶ ἡ παρὰ ταύτῃ σειρὰ πολλῶν βάσεων ἀναθημάτων. Ἰδιαιτέρως ὅμως πλουσίως κεκοσμημένον πρέπει νὰ ἦτο τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ περιβόλου. Ἀρκετὰ θεμέλια ναΐσκων, ἀρχαϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν, καὶ βάσεις ἀγαλμάτων καὶ ἕνια ἀγάλματα καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς τὸν περίβολον διασχιζούσης καὶ μέχρι τοῦ ναοῦ ἐξικνουμένης ἱερᾶς ὁδοῦ ἀποκαλυφθέντα, προκαλοῦσι καὶ νῦν ἔτι τὸν θαυμασμόν, ἔστωσαν καὶ ἠκρωτηριασμένα, καὶ ἐπιβεβαιοῦν τὴν μαρτυρίαν καὶ δικαιολογοῦν τὸν ἔπαινον τοῦ Στράβωνος. Ἐκ τούτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας ἐνταῦθα εἶναι τὸ θεωρούμενον ὡς θησαυροφυλάκιον, κτίσμα ἑλληνικῶν χρόνων, καὶ ἡ βάσις τῆς σειρᾶς τῶν ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων, τῶν ποιηθέντων ὑπὸ τοῦ ἐπιχωρίου γλύπτου Γενέλεω, τοῦ τὸ πρῶτον ἤδη γνωστοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης, καὶ μάλιστα τὰ διασωθέντα καὶ ἀποκείμενα νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Τηγανίου τῆς Σάμου σπουδαιότατα ἀγάλματα τῆς σειρᾶς ταύτης—ἡ Φιλία καὶ ἰδίως ἡ Φιλίππη: ἄγαλμα παρόμοιον καὶ ἰσότιμον πρὸς τὸ πρὸ πολλοῦ ἤδη εὑρεθὲν ἐν Ἡραίῳ καὶ ἤδη κοσμοῦν τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου ἄγαλμα τῆς Ἥρας τοῦ Χεραμύου. Ἡ διασχίζουσα τὸ πλουσίως κεκοσμημένον τοῦτο τμῆμα τοῦ περιβόλου ἱερὰ ὁδός, κεκοσμημένη καὶ αὐτὴ ἑκατέρωθεν δι' ἀνδριάντων καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης, κατέληγε πρὸ τοῦ μεγάλου βωμοῦ. Ὁ βωμὸς οὗτος, μέγα ὀρθογώνιον πώρινον κτίσμα, μήκους 13.04 καὶ πλάτους 8.08 μέτρων, εὑρίσκεται ὀλίγα βήματα πρὸ τῆς κλίμακος τοῦ ναοῦ. Λείψανα διαφόρων ἐποχῶν τῆς τοιχοδομίας μαρτυροῦν, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἦτο καθιερωμένον ἀνέκαθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ὀλίγα βήματα δυσμικώτερον τοῦ βωμοῦ ἦλθον εἰς φῶς ἀρκετὰ λείψανα τῆς κλίμακος τοῦ ναοῦ, ἥτις ἦτο μακρὰ ὅσον καὶ τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ καὶ συνέκειτο ἐξ ἐννέα βαθμίδων. Ὁ ναὸς εὑρίσκεται, τῷ ὄντι, εἰς ὕψος 4.50 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ περιβόλου καὶ εἶναι θεμελιωμένος ἐπὶ ἀμμοχωματώδους ἐδάφους. Ἔβλεπε πρὸς ἀνατολὰς καὶ εἶχε μῆκος μὲν 108.73, πλάτος δὲ 54.58 μέτρα. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς τοιχοδομίας αὐτοῦ ἦτο ἐκ πωρίνου λίθου, μόνον δὲ οἱ κίονες καὶ τὰ διακοσμητικὰ μέλη ἦσαν ἐκ μαρμάρου λευκοῦ ἢ ὑποκυάνου. Ὁ σηκὸς ἦτο διῃρημένος εἰς δύο κύρια μέρη: εἰς τὸν πρόναον καὶ τὸ ἄδυτον, περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς κιόνων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ εἶχεν ὀκτὼ κίονας, ἡ δυτικὴ ἐννέα, αἱ δὲ δύο πλάγιαι—ἡ βορεία καὶ ἡ νοτία—εἴκοσι τέσσαρας, ὅλαι εἰς διπλῆν σειράν. Ὁ σηκὸς ἦτο ἀμφιπρόστυλος μὲ τέσσαρας κίονας ἀνατολικῶς καὶ πέντε δυσμικῶς. Ὁ πρόναος τοῦ σηκοῦ ἦτο διῃρημένος εἰς τρία μέρη διὰ διπλῆς σειρᾶς ἐκ πέντε κιόνων. Τὸ ἄδυτον δὲν εἶχε κίονας· διότι ἦτο ὕπαιθρον, ἴσως δὲ νὰ ἐχρησίμευε καὶ ὡς μαντεῖον. Ὁ ναός, λοιπόν, οὗτος ἦτο δίπτερος, περίπτερος καὶ εἶχεν ἐν ὅλῳ 133 κίονας. Ὁ ρυθμὸς ἦτο ἰωνικός, κατὰ ἐπιχωριάζοντα τρόπον, παρὰ τὴν ἀντίθετον μαρτυρίαν τοῦ Βιτρουβίου, διατεινομένου ὅτι ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ. Ἡ διάμετρος τῶν βάσεων τῶν κιόνων ἐποίκιλλεν ἀπὸ 2.29 μέχρι 2.34, ἀλλὰ τὸ ὕψος τῶν κιόνων δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι. Τὸ κτίσμα τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ τέλους τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ἀρχιτέκτων δὲ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Ροίκου Θεόδωρος, ὁ κατὰ Βιτρούβιον συγγραφεὺς ἑνὸς βιβλίου περὶ Ἡραίου τῆς Σάμου καὶ κτίστης τῆς Σκιάδος τῆς Σπάρτης. Ὁ ναὸς φαίνεται ὅτι ἀπέμεινεν ἡμιτελής, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ μόνου παραμείναντος ὀρθίου, ἀλλ' ἀρραβδώτου τετάρτου κίονος τοῦ ἐξωτερικοῦ στηλοβάτου τοῦ νοτίου πτεροῦ. Τὰ ἐρείπια τοῦ μεγάλου τούτου καταστραφέντος ναοῦ ἀποτελοῦσι νῦν τὰ θεμέλια τῶν τοίχων τοῦ προνάου καὶ τοῦ ἀδύτου, τὰ θεμέλια τοῦ ἐσωτερικοῦ βορείου στηλοβάτου μετὰ τῶν ὑποβάθρων τῶν κιόνων, ὀλίγα τμήματα τῶν θεμελίων τῶν ἄλλων κιονοστοιχιῶν, ὀλίγαι βάσεις κιόνων εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτῶν θέσεις καὶ ὁ μόνος ἱστάμενος κίων μὲ τοὺς 13 σπονδύλους του, ἀλλ' ἄνευ κιονοκράνου —ἡ *κολόννα*—, ἐξ ἧς ἐδόθη καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα τῆς τοποθεσίας τοῦ Ἡραίου. Τοιοῦτος, λοιπόν, εἰς διάταξιν καὶ τοσοῦτος εἰς διαστάσεις ἦτο ὁ τελευταῖος ναὸς τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτοῦ μὲ παντοῖα ἔργα τέχνης ἦτο, φαίνεται, ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὡραιότητα αὐτοῦ. Καὶ ἐν πρώτοις οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐγκωμιάζουσι τὸ κοσμῆσαν, φαίνεται, ἤδη καὶ τὸν προγενέστερον ναὸν εἰκονικὸν ξόανον τῆς Ἥρας, τὸ ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ περιφήμου γλύπτου, τοῦ Αἰγινήτου Σμίλιδος. Τὸ περίφημον τοῦτο ξόανον εὑρίσκετο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ναοῦ, ἴσως ἐντὸς ναΐσκου, ὅπως ἀφίνει νὰ ὑπονοήσωμεν ἡ σχετικὴ παράστασις ἐπὶ σαμιακῶν νομισμάτων, παρίστα δὲ τὴν θεὰν Ἥραν ὡς νύμφην, ὀρθίως ἱσταμένην, πεπλοφόρον καὶ πλουσίως ἐνδεδυμένην, μὲ κάλαθον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἀνὰ μίαν φιάλην εἰς τὰς χεῖρας, ἐξ ἑκάστης τῶν ὁποίων ἐκρέμαντο ἱεραὶ ταινίαι. Τὰ νομίσματα ὅμως παρουσιάζουσι πολλὰς τροποποιήσεις κατὰ τὴν ἀμφίεσιν, δὲν εἶναι δὲ παράδοξον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἄγαλμα ἐκοσμεῖτο ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα προσέφερον οἱ λάτρεις. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο μετεφέρθη, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός, εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 389 μ. Χ. καὶ κατεστράφη ἐκεῖ κατὰ μίαν πυρκαϊάν, ἐπισυμβᾶσαν κατὰ τὸ 480 μ. Χ. Πλὴν τοῦ λατρευτικοῦ τούτου ἀγάλματος, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἕτερον κολοσσιαῖον ἐκ χαλκοῦ, τὸ ὁποῖον μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἱστορεῖ Νικήτας ὁ Χωνιάτης, καὶ ἐστήθη ἐν τῇ Κωνσταντινείῳ ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐκόπη εἰς νόμισμα παρὰ τῶν Λατίνων κατὰ τὴν ἅλωσιν ὑπ' αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ ναῷ ἐπίσης φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐστημένοι ἐπὶ κυκλικῶν βάσεων καὶ οἱ δύο παμμέγιστοι κρατῆρες, ὁ ἐκ κυπρίου χαλκοῦ κρατήρ, τὸν ὁποῖον ἀνέθηκεν ὁ Σάμιος θαλασσοπόρος Κωλαῖος, ὁ διαπλεύσας πρῶτος πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, καὶ ὁ ἐξ ὀρειχάλκου κρατήρ, τὸν ὁποῖον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθελον νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν Κροῖσον. Ἐν τῷ προνάῳ, καὶ μάλιστα «ὄπισθε θυρέων», ὡς περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος, ἦσαν ἐστημέναι δύο ξύλιναι διφάσιαι εἰκόνες τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀμάσιδος. Κατέναντι τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς ἠγείρετο τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ κιθαριστοῦ Βαθύλλου, ἀνάθημα τοῦ Πολυκράτους, τὸ ὁποῖον παρίστα τὸν ἐπὶ σωματικῷ κάλλει διακρινόμενον κιθαριστὴν κρατοῦντα κιθάραν καὶ ἑτοιμαζόμενον νὰ κρούσῃ τὰς χορδὰς αὐτῆς. Ὡς ἐξέχοντα ἔργα τέχνης διαφόρων ἐποχῶν, ἀλλ' ἄδηλον ποῦ τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ περιβόλου εἴτε εἰς τὸ ὕπαιθρον ἢ ἐντὸς ναΐσκων τοποθετημένα, ἀναφέρονται ἐπίσης παρ' ἀρχαίων συγγραφέων ὁ ἀνδριὰς τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου, ὁ ἐκ πολυτίμων ἀγγείων καὶ κατόπτρων καὶ ποτηρίων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων καλλωπισμοῦ συνιστάμενος θησαυρὸς τοῦ Πολυκράτους, τὸν ὁποῖον ἀνέθηκεν εἰς τὸ Ἡραῖον ὁ Μαιάνδριος μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ τυράννου, περίφημος πίναξ τοῦ Μανδροκλέους, ὁ παριστῶν τὴν ζεῦξιν τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τοῦ Δαρείου, οἱ ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ χαλκοῦ κριοὶ τοῦ Σαμίου Μανδροβούλου, τὸ ἀνάθημα τοῦ Ἀριμνήστου, υἱοῦ τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου, τὸ ἄγαλμα τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ ναοῦ Θεοδώρου, τὸ ποιηθὲν παρὰ τοῦ ἰδίου, ἡ εἰκὼν τοῦ Μανδροκλέους, τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀλκιβιάδου, Κόνωνος καὶ Τιμοθέου, δύο μαρμάρινοι λαγωοὶ τοῦ Σαμίου Βασταχάρα, ἀναθήματα τοῦ Ἡραγόρα καὶ τοῦ Ἀθηνίωνος, ὁ πίναξ τοῦ Τιμάνθους, ὁ παριστῶν τὸν Τελαμώνιον Αἴαντα μαχόμενον μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως περὶ τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως, τὰ κολοσσικὰ ἀγάλματα τοῦ μεγάλου γλύπτου Μύρωνος: ὁ Ζεύς, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἡρακλῆς, τὰ ὁποῖα ὁ Μ. Ἀντώνιος μετέφερεν εἰς Ρώμην, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο τελευταῖα μετεκόμισεν εἰς Ἡραῖον ἀργότερον ὁ νικητὴς Ὀκταβιανός, κρατήσας μόνον τὸν Δία καὶ στήσας αὐτὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, καὶ πλεῖστα ἄλλα, πολύτιμα σκεύη καὶ ἀναθήματα καὶ βαρύτιμα ἱερὰ ἄμφια τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐγνώρισε μία πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα ἐν Ἡραίῳ καὶ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Βαθέος τῆς Σάμου ἀποκειμένη ἐπιγραφὴ —πρωτόκολλον παραδόσεως καὶ παραλαβῆς συνταχθὲν κατὰ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπὶ ἄρχοντος Πεισίλεω τῷ 346 π. Χ.

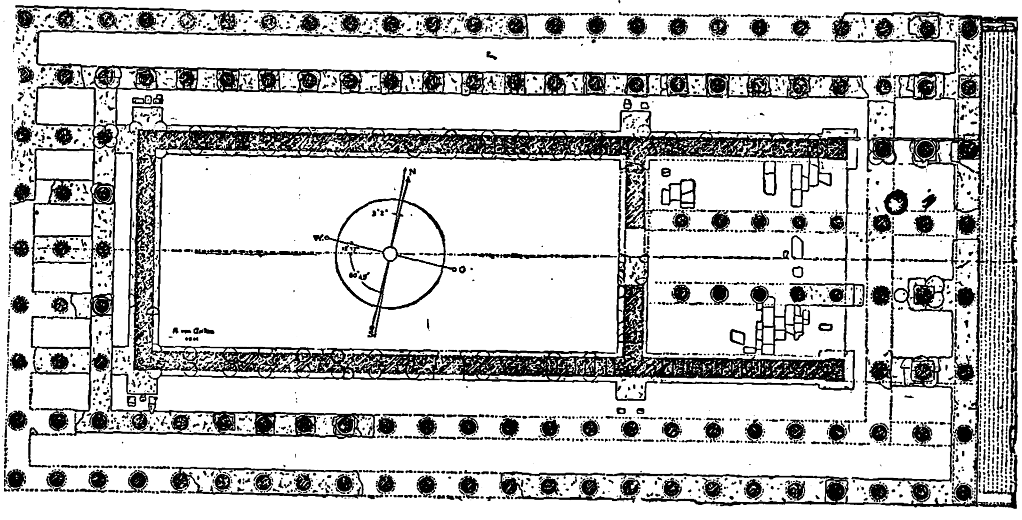

Σχέδιον τῆς διατάξεως τοῦ τελευταίου ναοῦ.

Κιονόκρανον τοῦ Ἡραίου.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πλούτου τούτου διεξήγοντο αἱ ἑορταὶ τῆς Ἥρας, ἧς ἐνταῦθα, ὡς ἐν Ἄργει καὶ Ἀρκαδίᾳ ἰδίως, ἐλατρεύετο πρὸ παντὸς ὡς θεὰ τοῦ γάμου καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς ἔφορος τῶν τοκετῶν καὶ προστάτις ἐν γένει τῶν γυναικῶν. Δύο μεγάλαι κυρίως ἑορταὶ ἑωρτάζοντο κατ' ἔτος ἐν Σάμῳ πρὸς τιμὴν τῆς Σαμίας Ἥρας: τὰ Ἡραῖα καὶ τὰ Τόνεα. Τὰ *Ἡραῖα* ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Ἑκατομβαιῶνα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως αὐτῆς καὶ τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Διός. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, πλὴν

Digitized by Google

τῆς συνήθους θυσίας ἑκατὸν ταύρων ἐπὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ, φαίνεται ὅτι τὸ ξόανον τῆς θεᾶς ἐλούετο ἐν δεξαμενῇ καὶ εἶτα κοσμούμενον διὰ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ ἀμφίων ὡδηγεῖτο ἐφ' ἅρματος συρομένου ὑπὸ ταύρων πάλιν εἰς τὸν ναόν, ἐν συνοδείᾳ τῆς νυμφευτρίας, ἥτις ἵστατο παρὰ τὸ ἅρμα, καὶ τῶν εἰδικῶν ἱερειῶν τοῦ λουτροῦ, τῶν ἡρεσίδων καλουμένων, αἵτινες εἵποντο, ἀκολουθούμεναι ὑπὸ τοῦ φαιδροῦ κώμου τῶν πανηγυριζόντων καὶ τοῦ αὐλητοῦ. Εἰκόνα τοιούτου αὐλητοῦ μᾶς δίδει τὸ θαυμάσιον ἀγαλμάτιον τοῦ αὐλητοῦ, τὸ εὑρεθὲν τῷ 1927 ἐν βόθρῳ τινὶ τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου. Ἡ δεξαμενή, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐλούετο τὸ ξόανον, εὑρέθη πρό τινος. Εἶναι αὕτη ὀρθογώνιος, βάθους 1 μ., καὶ εὑρίσκεται παρά τινα μῶλον προκυμαίας παρὰ τὴν θάλασσαν. Πλησίον τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἑτέρα δεξαμενή, ἠρειπωμένη ἀλλ' ἀρχαϊκωτάτη, ἐξηγεῖ τὸ πανάρχαιον τοῦτο ἔθιμον τῆς λούσεως τῶν ξοάνων. Ἡ ἑτέρα ἑορτή, τὰ *Τόνεα*, προῆλθε προφανῶς ἐκ τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Ἀργείων ἔριδος περὶ τοῦ ξοάνου καὶ τῆς συνεπείᾳ τούτου προσπαθείας τῶν Ἀργείων νὰ κλέψωσι τὸ βρέτας τῆς θεᾶς. Ἀδμήτη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Εὐρυσθέως, μεταβᾶσα ἐξ Ἄργους εἰς Σάμον καὶ γενομένη ὑστεροβούλως ἱέρεια τοῦ ναοῦ τῆς Σαμίας Ἥρας, προσεπάθησε νὰ κλέψῃ τὸ ξόανον εἰς τὴν πατρίδα της, ἀλλὰ τὸ θαῦμα τῆς θεᾶς, μὴ μετακινουμένης, ἔπεισεν αὐτήν τε καὶ τοὺς μετ' αὐτῆς ναύτας Ἀργείους, ὅτι τὸ ξόανον ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς Σάμον. Ἔκτοτε, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ διαφημιστικοῦ τούτου γεγονότος, τὸ βρέτας τῆς θεᾶς μετεφέρετο εἰς τὸν Ἡραΐτην ὅρμον μὲ τὸ πλῆθος τῶν λατρῶν ἐστεμμένων μὲ κλάδους λύγου, τῶν δὲ ἱερέων μὲ κλάδους δάφνης καὶ ἐκεῖ κατελείπετο μίαν νύκτα, διὰ νὰ κομισθῇ τὴν ἐπιοῦσαν αὖθις μετὰ τῆς αὐτῆς πομπῆς εἰς τὸν ναὸν μετὰ δημοτελῶν θυσιῶν. Ἡ θεὰ Ἥρα ὠνομάζετο ἐν Σάμῳ: Σαμία, Ἰμβρουσία, Ἰπνουσία ἢ Ἰπνουτίς, Παρθένος, Ἑλεία, Ἀρχηγέτις, ἱερὰ δὲ αὐτῆς ζῷα καὶ πτηνὰ ἦσαν ὁ ταῦρος καὶ ὁ ταώς. Ταῦτα φέρονται καὶ ἐπὶ τῶν σαμιακῶν νομισμάτων σχεδὸν πάσης ἐποχῆς. Περὶ τοῦ ἱεροῦ δὲ πτηνοῦ ὁ Στράβων καὶ ὁ Ἀθήναιος διατείνονται ὅτι πολλὰ τοιαῦτα πτηνὰ διετηροῦντο ἐν τῷ ἱερῷ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἴσως τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ πλευρᾷ τοῦ περιβόλου πολυγωνικὸν κτίσμα ἐπὶ τετραγώνου κρηπιδώματος νὰ ἐχρησίμευε πρὸς τοιοῦτον σκοπόν. Ὁ ναὸς συνετηρεῖτο ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων, τοῦ κυνηγίου καὶ τῶν ταινιῶν τῶν ἀθλητῶν νικητῶν, εἶχε δὲ καὶ προσοδοφόρα κτήματα ἐν τῇ Ἀναιτιδι χώρᾳ τῆς ἀπέναντι Μικρᾶς Ἀσίας.

Τὸ Ἡραῖον τοῦτο ἀνεκηρύχθη ἀπαραβίαστον ἄσυλον δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου, ὡς ἀναφέρει δ' ὁ Κικέρων, τοιαύτη ἐμπιστοσύνη ἐπεκράτει, ὥστε ὁ Ἀθηναῖος Κλεισθένης ἐνεπιστεύθη πρὸς φύλαξιν τὴν προῖκα τῶν θυγατέρων του ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ. Τοῦ προνομίου τούτου μάλιστα οἱ Σάμιοι ἐποιήσαντο χρῆσιν καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου. Ὁ ναὸς ἐξηκολούθησεν οὕτω λατρευόμενος καὶ πλουτίζων ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς πότε οὗτος ἐγκατελείφθη. Ἡ τελευταία ἐπιγραφή, ἡ ἀναφερομένη εἰς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ ναοῦ, εἶναι τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος. Φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς διετηρεῖτο ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη, καὶ μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν ἐν Σάμῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις φαίνεται ὅτι εἰσήχθη ἐνωρίτατα. Ἤδη ἀπὸ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ὑπάρχει πλέον ἐν Ἡραίῳ μία μεγάλη χριστιανικὴ πόλις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ διὰ τοῦ ὑλικοῦ τῶν ἀχρηστευθέντων κτισμάτων τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου. Τῆς πόλεως ταύτης ἀπεκαλύφθησαν πλεῖσται ὅσαι οἰκίαι, δρόμοι, κρῆναι, μία μεγάλη βασιλικὴ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ μία νεκρόπολις παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις αὕτη κατεστράφη

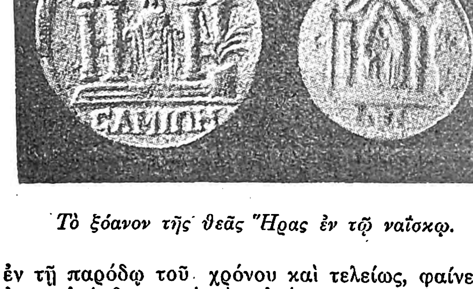

Τὸ ξόανον τῆς θεᾶς Ἥρας ἐν τῷ ναΐσκῳ.

ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ τελείως, φαίνεται, ἐγκατελείφθη κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς νήσου τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα, καλυφθεῖσα καὶ αὕτη μὲ τὴν σειράν της ὑπὸ τῶν χωμάτων τῆς προσχώσεως ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ ἀείποτε ῥέοντος ποταμοῦ Ἰμβράσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἡρόδοτος, Παυσανίας, Στράβων, Ἀθήναιος Ὀβίδιος, Κικέρων.*—*Ἐπ. Σταματιάδου*, Σαμιακά.—*Σ. Λάμπρου*, Μικταὶ σελίδες.—*Th. Wiegand*, Erster vorlaufiger Bericht über die Ausgrabungen auf Samos.—*Mart. Schede*: Zweiter vorlaufiger Bericht über die Ausgrabungen auf Samos.—*L. Burchner*, Samos im Altertum, ἐν *P. Wissowa*.—*L. Burchner*, Das Ionische Samos. Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

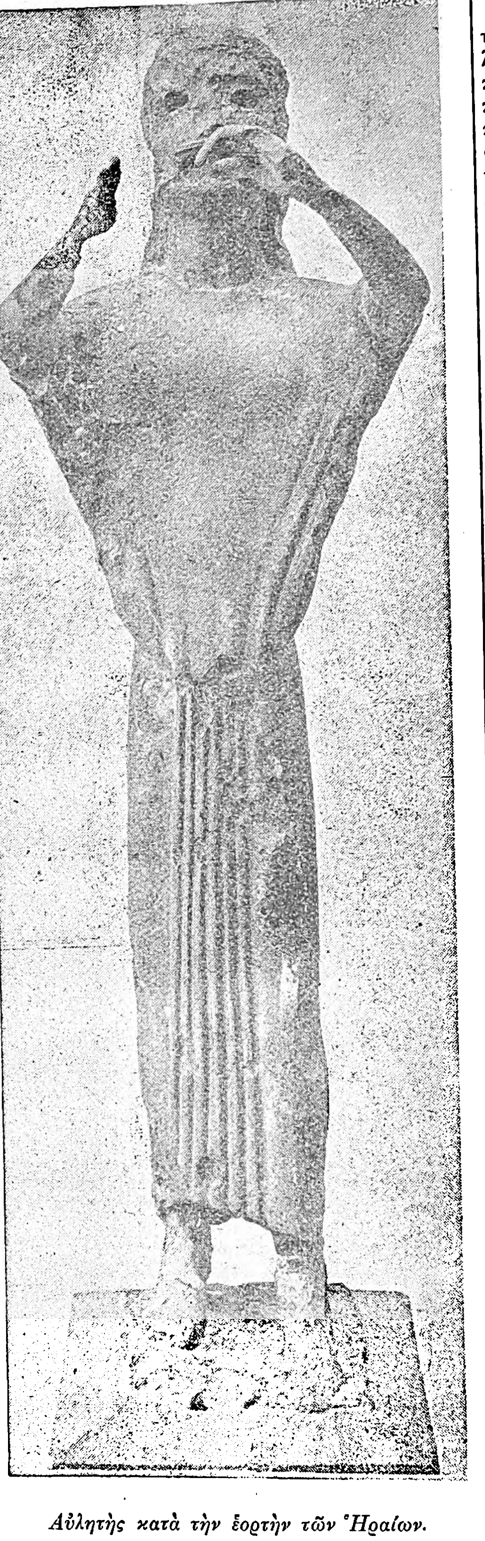

Αὐλητὴς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἡραίων.

Ἡραῖον, ἢ ***Ἥραιον*** *[Γεωγρ.]*. Τὸ πρὸς Δ ἐκτεινόμενον ἀκρωτήριον τῆς χερσονήσου Περαχώρας (π. Πειραίου), ἀπέναντι τῆς Σικυῶνος, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ἵσταται φάρος εἰς ὕψος 192 μ., ῥίπτων φῶς εἰς ἀπόστασιν μέχρις 20 μιλλίων (38° 26' β.π., 22° 50' ἀ. μ.). Τὸ ἀκρωτήριον καλεῖται κοινῶς *Μελαγκάβι* ἢ *Ἀγριλιός*, τὸ ὄνομα δ' *Ἡραῖον* ἔφερε πάλαι ἐξ ἱεροῦ τῆς Ἀκραίας Ἥρας, μεθ' ἧς συνεδέετο καὶ μαντεῖον. Τὸ ἱερὸν εὑρίσκετο εἰς τὸν βραχώδη λόφον, ὅπου σήμερον ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει τὸ Ἡραῖον ὡς μέγα φρούριον, εἰς ὃ κατέφυγεν ὅλος ὁ πληθυσμὸς τοῦ Πειραίου μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἀγησιλάου. Τὰ πολυγωνικὰ τείχη, ἐξ ὀγκωδῶν λίθων συνιστάμενα, διασῴζονται ἐνταῦθα ὑπὲρ τὰ 2 μ., δεξαμεναὶ δὲ καὶ ἄλλα ἴχνη διαρκεστέρας ἐγκαταστάσεως εὑρίσκονται ἀνατολικώτερον, ὡς καὶ κατὰ τὴν κοιλάδα πρὸς τὸν λιμενίσκον τοῦ Ἁγ. Νικολάου. [Πρβλ. *Curtius*, Pelop. II, 551, 598.—*Bursian*, Geogr. I, 383.] Ι. Σ. Σ.

— **Ἡραῖον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον ἐν τῇ ΝΑ ἄκρᾳ, τῇ «πτέρνῃ» τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, μετὰ τὴν Κροτωνιᾶτιν χώραν καὶ τὴν τῶν Ἰαπύγων. Ὀνομαζόμενον καὶ *Λακίνιον*, «Ἥρας ἱερόν, πλούσιόν ποτε ὑπάρξαν καὶ πολλῶν ἀναθημάτων μεστὸν» *(Στράβ. Teubner* ΣΤ' 261, 11), διατηρεῖ εἰσέτι τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας μὲ τοὺς δωρικοῦ ῥυθμοῦ κίονάς των, ἅτινα τὸ ἐπιστέφουν. Εἶναι τὸ σύγχρονον *Κάπο Νάου* (Kapo Nau = ἀκρωτήριον Ναοῦ· πλάτ. 39° 01' 28" Β, μῆκ. 17° 12' 23" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 198: Policastro to Santa Maria di Leuca) ἔχον φάρον πρώτης τάξεως καὶ σηματοτηλέγραφον. Ὀνομάζεται καὶ Capo Colonne. Σ.Ε.Λ.

— **Ἡραῖον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Χερσονησίζον ἀκρωτήριον τῆς πρὸς τὸν Βόσπορον ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, Ν τῆς Χαλκηδόνος (Καδήκιοϊ) μεταξὺ τῶν κολπίσκων τοῦ Μοδίου (Μόδα) καὶ τῶν Καλαμισίων, τουρκιστὶ ὀνομαζόμενον *Φενὲρ-μπαγτσὲ* (κῆπος Φαναρίου) ἐκ τοῦ ἐκεῖ μικροῦ φάρου. Ἄλλοτε ἐκαλεῖτο *Ἄκρα Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Καλαμιώτου*, οὕτω κληθέντος ἐκ τῶν ἐκεῖ καλαμώνων, ἐκ τῶν ὁποίων ὠνομάσθη καὶ ὁ λιμὴν (*Καλαμώδης* ἢ *Καλαμωτός*, ὡς καὶ ὁ ἐκεῖ ἐκβάλλων ῥύαξ, ὁ σήμερον Καλαμὶς-δερέ). Ἡ μικρὰ χερσόνησος πλὴν τοῦ μετὰ τῆς ξηρᾶς συνδέοντος αὐτὴν αὐχένος εἶναι ἀπόκρημνος. Ἐγράφετο ἐσφαλμένως καὶ *Ἡρίον, Ἰρίον, Εὖρον* καὶ *Εὔριον*, κατὰ δὲ τὸν Πισίδην καὶ *Ἡραία* (ἄκρα). Τὸ τοπωνύμιον Ἡραῖον ἐδόθη κατά τινας ἐκ τοῦ ἐκεῖ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπάρχοντος ναοῦ τῆς Ἥρας, ὅστις ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν, ἢ ἐκ τοῦ ἐκεῖ νεκροταφείου, (Ἡρίου) τῶν Χαλκηδονίων. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν ἐκεῖ λαμπρὸν ἀνάκτορον, τὸ Ἡραῖον, τὸ ὁποῖον βραδύτερον παρωνομάσθη *Σοφιανὰ* ἢ *Σοφιαναί*, ἐκ τῆς Σοφίας, συζύγου τοῦ Ἰουστίνου. Ὁ δὲ Ἡράκλειος, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας καὶ διαμείνας ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ ἀνάκτορον ἐκεῖνο, μετωνόμασε τὸν τόπον εἰς *Ἱέρειαν*, ὅπως μὴ ὑπενθυμίζῃ τὴν Ἥραν. Τὸ Ἱέρεια τοῦτο παρεφθάρη κατόπιν εἰς *Ἡρία, Ἥερια, Ἰρία* καὶ *Ὀνερία*. Ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἡραίου συνῆλθε τῷ 746 ἢ 754 ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου ψευδοσύνοδος. Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ἐκτίσθη ἐκεῖ περίπτερον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Σουλεϋμάν, τοῦ ὁποίου σῴζεται μόνον ἡ δεξαμενή. Τὸ κτίριον ὅμως καὶ τὰ παρ' αὐτὸ κιόσκια τῶν Τούρκων μεγιστάνων κατεσκάφησαν. Σήμερον τὸ Ἡραῖον εἶναι τόπος ἀναψυχῆς. Ἡ ἐκεῖθεν θέα πρὸς τὴν ἀπέναντι Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς νήσους εἶναι θαυμασία. Ἐπὶ σκοπέλου εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς ἄκρας ἀπόστασιν ἐσῴζετο ἄλλοτε τετράγωνος στήλη ἔχουσα καὶ ἐπιγραφὰς ἑλληνικάς, ἥτις ὑποτίθεται ὅτι ἦτο βάσις μεγάλου κίονος ἱδρυθέντος πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας καὶ χρησιμεύοντος ὡς σημείου εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, ὅπως ἀποφεύγωσι τὰς ἐκεῖ ὑφάλους. Ν. Μ.

—**Ἡραῖον Τεῖχος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θρᾴκης, μεταξὺ τῆς Βισάνθης (Ραιδεστοῦ) καὶ Περίνθου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (IV, 109). Οἱ κάτοικοί της ἐκαλοῦντο *Ἡραῖοι* καὶ *Ἡραιοτειχῖται*, κατὰ δὲ τὸν Ἁρποκρατίωνα ἦτο ἀποικία Σαμίων. Τὸ Ἡραῖον τεῖχος, διὰ τὴν στρατηγικήν του θέσιν, ἀπέβη ὁ στόχος τῶν ἐνεργειῶν Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, ὅστις καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὸ ἐπὶ 3-4 ἔτη. Οἱ Ἡραιοτειχῖται προσεκάλεσαν τότε εἰς βοήθειάν των τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ἦσαν σύμμαχοι καὶ οἱ ὁποῖοι ἐψήφισαν τὴν ἀποστολὴν 40 πλοίων καὶ 60 ταλάντων τῷ 349 π. Χ., ἐπὶ ἄρχοντος Καλλιμάχου. Δυστυχῶς ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τὴν ἀπόφασίν των ταύτην, ἀπέστειλαν τὸν Χαρίδημον μὲ μόνον 10 πλοῖα κενὰ πληρωμάτων καὶ 5 τάλαντα ἀργυρᾶ, καθ' ὅσον ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαδοθῇ ὅτι ὁ Φίλιππος ἠσθένει ἢ ὅτι ἀπέθανεν. Ἡ εἴδησις αὕτη ἀπεδείχθη ψευδής, οὕτω δὲ ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν πόλιν (*Δημοσθ.* Ὀλυνθ. III, 4). Ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἁπλοῦς σταθμὸς τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

Ἡραΐς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Κώμη ἢ προάστειον ἢ χώρα τῆς πόλεως Κερκύρας, ὅπου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν Ἥραν. Κατά τινας λέγεται καὶ πιστεύεται ὅτι αὕτη εἶναι τὸ νῦν Ποντικονήσι, μικρὰ νησίς, ἥτις κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ὀδυσσ. ν, 162) εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀπολιθωθεῖσα ναῦς τοῦ Ὀδυσσέως, κειμένη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ὑλλαϊκοῦ λιμένος (νῦν λιμνοθάλασσα Χαλκιόπουλο ἢ Παλαιόπολις πρὸς νότον τῆς πόλεως), ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ ὁποίου ῥέει ἡ πηγὴ Κρεσσίδα, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν συνηντήθη ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τῆς Ναυσικᾶς. Ἀλλ' ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρὰ τὴν πρώην βασιλικὴν ἔπαυλιν Mon Repos, ὅπου ἔκειτο ἡ Χρυσόπολις, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἀλκινόου βασιλέως τῶν Φαιάκων, αἵτινες ἔφερον εἰς φῶς λείψανα παλαιοτάτου ναοῦ δωρικοῦ ῥυθμοῦ (τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ.), ἀρχαιολόγοι τινὲς ἤχθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀναφερόμενος ναὸς τῆς Ἥρας ἔκειτο κατὰ τὸ Mon Repos, καὶ συνεπῶς ἡ περὶ αὐτὸ χώρα εἶναι ἡ ἀρχαία Ἡραΐς. Α. Θ. Σ.

Ἡραΐς. Θυγάτηρ Μακεδόνος τινὸς Διοφάντου καλουμένου καὶ ἰθαγενοῦς γυναικὸς τῆς Ἀραβίας. Αὕτη συζευχθεῖσα μετά τινος Σαμιάδου ἠσθένησεν ἐξ ἰσχυρᾶς φλεγμονῆς παρὰ τὸ ὑπογάστριον καὶ μετήλλαξε φῦλον ἀποκτήσασα ἀνδρικὰ μόρια. Τὸ γεγονὸς ἱστορεῖται παρὰ Φωτίῳ (βιβλ. ΛΒ)

Digitized by Google

Ἡραΐσκος. Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος ἐξ Αἰγύπτου, ζήσας κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ αὐτοκράτορος Ζήνωνος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὑπῆρξε καθὼς καὶ ὁ Ἀσκληπιάδης, ἐκ τῶν κυρίων ἀντιπροσώπων τῆς προσαρμογῆς τῆς θρησκευτικοφιλοσοφικῆς διδασκαλίας τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν θρησκείαν. Συνεβίβαζε, καθὼς ὁ Ἰάμβλιχος, τὴν νεοπλατωνικὴν διδασκαλίαν μὲ τὸν βαθύτερον μυστικισμόν, στηρίζων αὐτὴν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῆς Αἰγύπτου. Ἐπίστευεν εἰς τὴν διὰ τῆς ἐκστάσεως καὶ διαισθήσεως εὕρεσιν τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τοιαύτην φήμην ἢ ὑπερφυσικὴ διαγνωστικὴ του δύναμις, ὥστε νὰ θεωρῆται παρὰ τοῖς συγχρόνοις του ὡς ὑπερφυσικὸς ἄνθρωπος, ὡς παραδίδει ὁ Δαμάσκιος. Κατεπολέμησε τὸν Χριστιανισμὸν καὶ φαίνεται, ὅτι ἕνεκα τούτου ἐστρεβλώθη κατὰ τὴν διαμονήν του ἐν Κωνσταντινουπόλει, φεύγων δ' ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ζήνωνος. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἡρακλᾶς. Μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος. Ὅτε ὁ Ὠριγένης, διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν εἰς τὴν σχολήν του φοιτώντων μαθητῶν, δὲν ἐπήρκει μόνος αὐτὸς εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἡρακλᾶν τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαρίων. Τῷ 231 ὁ Ἡρακλᾶς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς καὶ μετὰ δύο ἔτη παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν συμμαθητήν του Διονύσιον, προχειρισθεὶς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποθανόντος Δημητρίου. Ἐπὶ δεκαπέντε δὲ ἔτη κυβερνήσας τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας ἀπέθανε τῷ 248. [Πρβλ. *Εὐσεβίου* «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» στ', 15 καὶ ζ', 7.—*Bardenhewer-Godet*, «Les pères de l'église» Paris 1898, Α' 275.] Ε. Γ. Π.

—**Ἡρακλᾶς.** Χειρουργός, ἴσως μαθητὴς τοῦ Ἡλιοδώρου. Ἀποσπάσματα ἐργασίας αὐτοῦ παρ' Ὀρειβασίῳ (VI, 253—270). ΑΡ. Π. Κ.

ἡράκλεια (ἡ)· κατὰ παράλειψιν τοῦ λίθος ἢ καὶ «ἡράκλεια λίθος» ἢ «ἡρακλεία —» ἢ ἄλλως λεγομένη *μαγνῆτις λίθος*, κοιν. *μαγνήτης*.

Ἡράκλεια [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὄνομα πλείστων πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

1) ***Ἡράκλεια ἡ Ἠλειακή.*** Μία τῶν ὀκτὼ πόλεων τῆς Πισάτιδος τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος ἢ Ἠλείας (αἱ ἄλλαι ἑπτὰ ἦσαν ἡ Πίσα, ἡ Ὀλυμπία, ἡ Σαλμώνη, ἡ Ἄρπινα, τὸ Κικύσιον, τὸ Δυσπόντιον καὶ οἱ Λετρῖνοι). Ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς ἀπὸ Ὀλυμπίας εἰς Ἦλιδα ὁδοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν Κύθηρον ἢ Κυθήριον καὶ τὸ ἱερὸν καὶ τὴν πηγὴν τῶν Ἰωνίδων νυμφῶν, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἐθεωροῦντο ἰαματικά, καὶ ἀπεῖχε περὶ τὰ 7 ½ χιλιόμετρα (40 σταδίους) τῆς Ὀλυμπίας. Ἀπ' αὐτῆς μετωνομάσθη Ἡράκλεια τὸ χωρίον Μπροῦμα τοῦ τέως δήμου Ὀλυμπίων τῆς Ἠλείας, πλησίον τοῦ ὁποίου πηγή τις καλεῖται Βρωμόβρυσις, ἥτις εἶναι, πιθανώτατα, ἡ πηγὴ τῶν Ἰωνίδων νυμφῶν Καλλιφαείας, Συναλλάσιος, Πηγαίας καὶ Ἰάσεως (*Παυσ.* VI. 22. 7). ΚΑΨ.

2) ***Ἡράκλεια Θράκης.*** Πόλις τῆς Θράκης ἐπὶ τῆς Προποντίδος, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ ἀποίκων Σαμίων περὶ τὸ 599 π. Χ., γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πέρινθος*. Ἀπεῖχεν ἀπὸ μὲν τοῦ Βυζαντίου 60 μίλλια, ἀπὸ δὲ τῆς Ραιδεστοῦ 20, ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν μεγάλων λεωφόρων Φιλιππουπόλεως—Βυζαντίου καὶ Αἴνου—Βυζαντίου. Ἕνεκα τοῦ ἀρίστου αὐτῆς λιμένος καὶ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ταχύτατα ἀνεδείχθη καὶ ἦτο μία τῶν ἐμπορικωτέρων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Θράκης. Κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα ἦτο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Τῷ 341 π. Χ ἀντέστη γενναίως κατὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, ὅστις ἀποβλέπων εἰς τὴν σπουδαιότητά της τὴν ἐπολιόρκησε. Τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος Σικελιώτης (XVI, 74—76). Εἰς τὴν Ἡράκλειαν πρωϊμώτατα εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμός, συνεστήθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐπισκοπή, προαχθεῖσα ἀργότερον εἰς μητρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο πολλαὶ ἐπισκοπαί, ὡς καὶ ἡ τοῦ Βυζαντίου. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερον τὸ ἔθιμον νὰ ἐγχειρίζῃ ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον εἰς τὸν ἑκάστοτε ἀναγορευόμενον Οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) ἡ μητρόπολις τῆς Ἡρακλείας εἶχεν ὑφ' ἑαυτὴν 17 ἐπισκοπάς (*Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*, τόμ. V, σελ. 476).

Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἤῦξησε καὶ ἐκαλλωπίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βεσπασιανοῦ (69—79 μ. Χ.) καὶ ἄλλων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Τὸ ἀμφιθέατρον αὐτῆς ἦτο μεγαλοπρεπέστατον καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν τῶν θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἡράκλεια, κατὰ δὲ τὸν ΣΤ' καὶ Ι' αἰῶνα ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 14 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης ὑπὸ κονσουλάριον (*Ἱεροκλ.* Συνέκδ. 632. *Κωνστ. Πορφυρογενν.* Περὶ θεμ. II 47). Τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου κατηρειπωμένα τείχη της ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανός, καὶ τὴν πόλιν ὕδρευσεν: «ὕδασί τε αὐτὴν ποτίμοις καὶ διειδέσιν ἐπέκλυσε», καὶ ἐν γένει ἐπεμελήθη αὐτῆς «οὐ παρέργως, ἀλλὰ βασιλικῶς μάλιστα» (*Προκοπ.* Περὶ Κτισμ. IV, 9).

Τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως κεῖνται ἐπί τινος ἀκρωτηρίου, σῴζονται δὲ πλεῖσται ὅσαι ἐπιγραφαὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, σπουδαιόταται διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως (*Dumont-Homolle*, σελ. 378—379). Ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται *Μπουγιοὺκ Ἐρεγλί*, ἀριθμοῦσα ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) περὶ τὰς 2.000 κατοίκους.

Τῆς *Ἡρακλείας - Περίνθου* σῴζονται νομίσματα τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Λυσιμάχου. Ἐπίσης καὶ αὐτόνομα χαλκᾶ νομίσματα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, φέροντα ἔμπροσθεν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς, ὄπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ καὶ δύο προτομὰς ἵππων. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀπεικονίζονται ἔμπροσθεν μὲν ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλέους, ὡς οἰκιστοῦ ἢ κτίστου τῆς πόλεως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΙΩΝΩΝ ΤΟΝ ΚΤΙΣΤΗΝ, ὄπισθεν δὲ οἱ διάφοροι ἆθλοι τοῦ ἥρωος (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Α', σελ. 341—342). Α. Θ. Σ.

3) ***Ἡράκλεια Καχκαβαρία.*** Πόλις τῶν παραλίων τῆς Ναρβωνικῆς Γαλατίας, ἀντιστοιχούσης πρὸς τὰς νῦν ἐπαρχίας Languedoc καὶ Προβηγκίας, πρὸς νότον τῆς πόλεως Forum Julii (τανῦν Frejus), πρὸς νότον τῆς Νικαίας (Nice) (*Πλίν.* III, 33, Itin. Anton.). Α. Θ. Σ.

4) ***Ἡράκλεια ἐπὶ Λάτμον*** (Heraclea ad Latmum). Μικρὰ πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Καρίας ἐν τῷ Λατμικῷ κόλπῳ, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Λάτμου (νῦν Μπὲς-παρμάκ), ΝΑ τῆς Μιλήτου (*Στράβ.* XIV, 635). Ἐν Ἡρακλείᾳ ἐδεικνύετο ὁ τάφος τοῦ Ἐνδυμίωνος καὶ ναὸς ἱδρυμένος πρὸς τιμὴν αὐτοῦ (*Παυσαν.* V, 1, 4).

Ἂν καὶ μικρὰ καὶ ἄνευ μεγάλης σπουδαιότητος, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἧτταν Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου τῷ 190 π.Χ. παρὰ τὴν Μαγνησίαν, ἦτο ἀρκετῆς σπουδαιότητος, ὥστε νὰ κόψῃ νομίσματα. Τούτων σῴζονται ἀργυρᾶ τετράδραχμα, φέροντα ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶ., ὄπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ, καὶ διάφορα σύμβολα, ὡς νίκην, ῥόπαλον ἐντὸς στεφάνου κλπ. Τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων χαλκᾶ αὐτῆς νομίσματα ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Γέτα, ὁ ἐπικρατῶν δ' αὐτῶν τύπος εἶναι ὁ Ἡρακλῆς ὄρθιος. Ἐπί τινων νομισμάτων Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου, ἀναφέρεται στρατηγός τις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄτταλος, φέρων τὸν τίτλον «ἀρχίατρος» (πρβλ. *Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Β' σελ. 114). Α. Θ. Σ.

5) ***Ἡράκλεια ἡ Λευκανική.*** Πόλις τῆς Λευκανίας ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ (Graecia Magna), ὀλίγον μακρὰν τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀκίριος καὶ Σίριος, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Θουρίων καὶ Ταραντίνων τῷ 432 π. Χ. πρὸς βορρᾶν τῆς ἀρχαίας Σίριδος, ἰωνικῆς ἀποικίας, τὴν ὁποίαν καὶ ἀντικατέστησε. Ὁ Στράβων ἀναφέρει τὰ ἑξῆς περὶ αὐτῆς: «Εἶθ' Ἡράκλεια πόλις μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ δύο πλωτοί, Ἄκιρις καὶ Σῖρις, ἐφ' οὗ πόλις ἦν ὁμώνυμος Τρωϊκή. Χρόνῳ δὲ τῆς Ἡρακλείας ἐντεῦθεν οἰκισθείσης ὑπὸ Ταραντίνων, ἐπίνειον αὕτη τῶν Ἡρακλεωτῶν ὑπῆρξε. Διεῖχε δὲ Ἡρακλείας μὲν τέτταρας καὶ εἴκοσι σταδίους, Θουρίων δὲ περὶ τοὺς τριακοσίους τριάκοντα» (VI, 264). Σκοπὸς τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἡρακλείας ἦτο νὰ τεθῇ φραγμὸς κατὰ τῆς ὁσημέραι αὐξανούσης δυνάμεως τῶν Λευκανῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξελέγη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ Ἀρχύτα, τοῦ τότε στρατηγοῦ τοῦ Τάραντος, ὡς ἕδρα γενικοῦ συνεδρίου τῶν Ἰταλιωτῶν Ἑλλήνων, ἀποβᾶσα ἐντὸς ὀλίγου μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Περὶ τὸ 330 π. Χ ὁ Ἀλέξανδρος, βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, διακούσης τῆς ἰταλικῆς αὐτοῦ ἐκστρατείας, ἕνεκα ἔχθρας πρὸς τοὺς Ταραντίνους, μετέθεσε τὴν σύνοδον ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὴν χώραν τῶν Θουρίων (*Στράβ.* VI. 280). Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐκυριεύθη ἡ Ἡράκλεια ὑπὸ τῶν Λευκανῶν, φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἐξεριζώθη καὶ τῆς αὐτονομίας αὐτῆς. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου, ἦτο σύμμαχος αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις (*Πλουτάρχ.* Πύρρος 16, 17). Ἀλλὰ τῷ 278 π. Χ. προσῆλθε μὲ τὸ μέρος τῶν Ρωμαίων, τῶν ὁποίων ἐδέχθη τὴν προστασίαν τῷ 272 π. Χ. διὰ συνθήκης εὐνοϊκωτάτης, τυχοῦσα μεγάλων προνομιῶν (*Στράβ.* VI, 281). Τοιαῦτα δὲ ἦσαν τὰ προνόμια αὐτῆς, ὥστε τῷ 89 π. Χ. ἐδίστασε νὰ δεχθῇ τὸ δικαίωμα τῆς πόλεως.

Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοί της ἦσαν περίφημοι διὰ τὴν πίστιν καὶ εἰλικρίνειαν αὐτῶν, δι' ὃ ὁ Κικέρων ὀνομάζει τὴν πόλιν δικαιοτάτην. Ἐνταῦθα ἔζησεν ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ὁ φιλόσοφος Πυθαγόρας, συστήσας ἰδίαν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμυήθησαν πολλοί. Ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ πατρὶς τοῦ περιφήμου ζωγράφου Ζεύξιδος. Τὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως κατεστράφησαν κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Τῆς Ἡρακλείας σῴζονται τὰ ἐρείπια, ὅπου ἀνευρέθησαν τῷ 1732 χαλκοῖ πίνακες τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος κτηματογραφικοὶ (cadastralis) μετὰ λατινικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ κειμένου, περιέχοντες σειρὰν νομοθετικῶν διατάξεων τοῦ τέλους τῆς ἐλευθέρας πολιτείας, ἀφορωσῶν τὸ δημοτικὸν δίκαιον. Εὑρίσκονται σήμερον εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ἐπίσης σῴζονται καὶ νομίσματα τῶν ἐτῶν 432—200 π. Χ. Σήμερον καλεῖται Policoro, ἀλλ' εἶναι ἐγκαταλελειμμένη [πρβλ. *Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Α' σελ. 90—93.] Α. Θ. Σ.

6) ***Ἡράκλεια ἡ Λυγκηστίς.*** Πόλις τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Ταύτην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἵδρυσε Φίλιππος ὁ Μακεδὼν τῷ 359—358 π. Χ., πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χώρας του ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Λυγκηστῶν, Πελαγόνων καὶ Ἰλλυριῶν, ὀνομάσας αὐτὴν Ἡράκλειαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατήγοντο οἱ ἱδρυταὶ τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου, καὶ διὰ διαφόρων οἰκοδομῶν καὶ μνημείων καλλωπίσας αὐτήν.

Περὶ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίαν αὐτῆς μεγάλη διαφωνία ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων. Κατά τινας ἔκειτο ὅπου ἡ νῦν *Φλώρινα*. Κατ' ἄλλους ὅπου ὁ *Πρίλαπος*, καὶ κατ' ἄλλους ὅπου τὰ *Βιτώλια* (Μοναστήριον) ἢ ἀκριβέστερον πρὸς νότον τοῦ παρ' αὐτὴν μοναστηρίου Μπουκόβου, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς καὶ ἐπιγραφαὶ ἀνευρέθησαν, ἐπὶ τῶν ὁποίων φέρεται τὸ ὄνομα Ἡράκλεια. Ἀργότερον, ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὁπότε ἡ Πελαγονία ἀνεδείχθη ἐπικρατεστέρα, μετωνομάσθη *Πελαγονία* καὶ *Ἡράκλεια Πελαγονίας*. Τούτου δ' ἕνεκα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διαίρεσιν τῆς Μακεδονίας εἰς 4 τμήματα, ἡ πρωτεύουσα τοῦ τετάρτου τμήματος καλεῖται οὐχὶ Ἡράκλεια, ἀλλὰ *Πελαγονία*, διατελέσασα τοιαύτη καθ' ὅλην τὴν ρωμαιοκρατίαν.

Κατὰ τὸν Ε' μ.Χ. αἰῶνα ἡ Ἡράκλεια ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Γότθων (τῷ 479). Φαίνεται ὅμως ὅτι ταχέως ἀνέλαβε, διότι κατὰ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἀναφέρεται ἐπίσκοπος αὐτῆς φέρων τὸν τίτλον «Ἡρακλείας Πελαγονίας», ὑπὸ δὲ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 641, 5), καθὼς καὶ ὑπὸ Κ. τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμ. II, 50) ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 8 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας ὑπὸ ἡγεμόνα. Ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἀναφέρεται πλέον Ἡράκλεια, ἀλλὰ *Πελαγονία*, μετονομασθεῖσα εἰς *Βουτέλιον* (Βιτώλια) ὑπὸ τῶν ἐπικρατησάντων Βουλγάρων ἐν τῇ περιφερείᾳ ἐκείνῃ.

Εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἐνωρίτατα εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμός, ἀπὸ τοῦ Γ' ἤδη αἰῶνος, ὁπότε ἦτο ἡ ἐπισημοτέρα τῶν πόλεων τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Ἐπίσκοποι αὐτῆς ἀναφέρονται, κατὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ σύνοδον τῷ 347, τὴν ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῷ 451, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τῷ 553, κατέχοντες θέσιν μετὰ τοὺς πατριάρχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας, ὁτὲ μὲν ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεσσαλονίκης, ὁτὲ δὲ ὡς ἐπίσκοποι τῆς «Ἡρακλείας Λύγκου».

Μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, οὐδεὶς πλέον ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Ἡρακλείας εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων, ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι ἡ Ἡράκλεια κατεστράφη, ἂν καὶ ὁ Κ. Πορφυρογέννητος, ἀντιγράφων τὸν Ἱεροκλέα, ἀναφέρει αὐτὴν κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Ἐπίσης καὶ οἱ μετὰ ταῦτα Βυζαντινοὶ συγχέουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς μεταγενεστέρας πόλεως τῶν *Βιτωλίων* (Μοναστηρίου).

Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται δύο περίπου χιλιόμετρα πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου, ἀπέναντι τῆς μονῆς τοῦ Μπουκόβου, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὸ 1870 τὰ θεμέλια τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ἐπί τινος λόφου, καθὼς καὶ νομίσματα καὶ ἐπιγραφαί. [Πρβλ. *Μ. Δήμιτσα*, *Ἡ Μακεδονία*, (σελ. 246—249 καὶ 250—275).] Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

—7) ***Ἡράκλεια Μηδίας.*** Πόλις τῆς Β. Μηδίας, κειμένη εἰς τοὺς ΝΑ. πρόποδας τοῦ Ἰασονίου ὄρους (νῦν Demavend) πρὸς νότον τῆς Κασπίας θαλάσσης παρὰ τὰς Ράγας, πρὸ τῶν Κασπίων πυλῶν (νῦν στενὰ Sirdava), ἵδρυμα τῶν Μακεδόνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. «Ἔστι δ' Ἀπάμεια καὶ Ἡράκλεια, πόλεις περὶ τὰς Ράγας. Εἰσὶ δ' ἀπὸ Κασπίων Πυλῶν, εἰς μὲν Ράγας στάδιοι πεντακόσιοι.....» (*Στράβ.* XI, 514). Α. Θ. Σ.

—8) ***Ἡράκλεια Μινῴα.*** Πόλις τῶν ΝΔ. παραλίων τῆς Σικελίας, κειμένη εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἁλύκου ποταμοῦ, μεταξὺ Σελινοῦντος καὶ Ἀκράγαντος, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Capo Bianco. Κατά τινα παράδοσιν, ἀναφερομένην ὑπὸ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ (Περὶ Πολιτ. XXXIII), ἱδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Μίνως, βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ὅστις καταδιώκων τὸν Δαίδαλον ἐν Σικελίᾳ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Μακάραν, τὴν ὁποίαν «ἀφ' ἑαυτοῦ προσωνόμασε, νόμους κρητικοὺς θεὶς αὐτῇ». Ἀποικισθεῖσα ἀργότερον ὑπὸ Σελινουντίων, διετήρησε τὸ ἀρχικόν της ὄνομα μέχρι τοῦ 510 π. Χ. περίπου, ὁπότε, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐρυλέοντος, ἀρχηγοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, μετωνομάσθη *Ἡράκλεια* (*Ἡρόδ.* V, 46). Βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες, φοβούμενοι τὴν δύναμιν

Digitized by Google

τῆς πόλεως, ὡς ἀναφέρει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (IV, 23), κατέστρεψαν αὐτὴν ἐκ θεμελίων. Ἀνοικοδομηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν, ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὁρμητήριον εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ρωμαίων πολέμους, μέχρι τέλους τοῦ πρώτου Καρχηδονιακοῦ πολέμου τῷ 241 π. Χ., ὁπότε περιῆλθεν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος ὑφίστατο ἔτι, ἀλλ' ἦτο πλέον ἄνευ σημασίας.

Ὑπὸ τῶν Φοινίκων ὠνομάζετο *Ρὲσχ - Μελκάρθ*, ἤτοι ἀκρωτήριον τοῦ Ἡρακλέους, συνώνυμον πρὸς τὸ ἑλληνικὸν Ἡράκλεια, πρὸς τὸ ὁποῖον δυνατὸν ν' ἀνταποκρίνεται τὸ ἀρχαῖον κρητικὸν ὄνομα *Μινώα*, καθ' ὅσον τὰ ὀνόματα: Μίνως, Ἡρακ ῆς καὶ Μελκὰρθ εἶναι τρεῖς διάφοροι μορφαὶ τῆς αὐτῆς θεότητος.

Τῆς Ἡρακλείας σῴζονται ἀργυρᾶ νομίσματα τετράδραχμα τῆς ἐποχῆς τῶν Καρχηδονίων, ὁπότε οὗτοι ἦσαν ἰσχυρότατοι ἐν Σικελίᾳ (409—241 π.Χ.) φέροντα φοινικικὴν ἐπιγραφήν. Ἐπίσης σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα τοῦ 340 περίπου π. Χ., φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ ΕΚ ΚΕΦΑΛΟΙΔΙΟΥ», ἴσως διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Τιμολέοντος, ἐλθόντος ἐκ Κορίνθου εἰς Σικελίαν πρὸς ἵδρυσιν ἀποικιῶν, ἡ Ἡράκλεια ἀνεκτήθη ἐπὶ βραχύ τι χρονικὸν διάστημα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Κεφαλοιδίου (νῦν Cefalu), ἑλληνικῆς ἀποικίας τῶν βορείων παραλίων τῆς Σικελίας ἀνατολικῶς τῆς Ἱμέρας (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Α', σελ. 184—185).

Α. Θ. Σ.

—9) ***Ἡράκλεια Μυτιληναίων ἐν Τροίᾳ.*** Κώμη τῆς Μ. Ἀσίας ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Τρῳάδος, ἀπέναντι τῶν Ἑκατοννήσων (νῦν Μοσχονήσια). «Ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ καὶ ἐφεξῆς, αἱ τῶν Μυτιληναίων κῶμαι, Κορυφαντίς τε καὶ Ἡράκλεια.» (*Στράβ.* XIII, 607).

—10) ***Ἡράκλεια ἡ ἐν Παννονίᾳ.*** Πόλις τῆς Ἄνω Παννονίας (Οὐγγαρίας), κειμένη δεξιὰ τοῦ Δουνάβεως πρὸς τὰ ΝΔ τῆς πόλεως Aquincum, τῆς μετὰ ταῦτα Βουδαπέστης, καὶ ΒΑ τῆς λίμνης Balaton ἢ Plattensee (τῆς Pelso lacus τῶν Ρωμαίων). Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Herculia, ἐπὶ τῆς θέσεως δ' αὐτῆς κεῖται σήμερον ἡ Puetza-Foveny. Α. Θ. Σ.

—11) ***Ἡράκλεια ἡ Ποντική***, ἢ ***Ποντοηράκλεια.*** Πόλις παράλιος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰς τὴν χώραν τῆς ἀρχαίας Βιθυνίας. Ἡ ἵδρυσις τῆς πόλεως ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφέρεται αὕτη ὡς ἀποικία τῶν Μεγαρέων, ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος τῶν Μιλησίων. Ἡ ἀντίφασις ἐξηγεῖται, ἂν δεχθῶμεν ὅτι πρῶτοι μὲν οἰκισταὶ ἦσαν τῷ ὄντι Μεγαρεῖς, βραδύτερον δὲ ἐδέχθη ἡ πόλις ἐποίκους ἐκ Μιλήτου. Τοιαῦται ἀναμείξεις διαφόρων ἀποίκων δὲν ἦσαν ἀδύνατοι.

Ἡ πόλις ἕνεκα τοῦ ἀσφαλοῦς λιμένος καὶ τῆς εὐφόρου χώρας, καλλιεργουμένης ὑπὸ τῶν πρώτων κατοίκων, τῶν Μαριανδυνῶν, ὡς εἱλώτων, δὲν ἐβράδυνε νὰ προαχθῇ ἀξιολόγως. Ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν δύο ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας ἔστειλε, τῆς Χερρονήσου εἰς τὴν Κριμαίαν καὶ τῆς Καλλάτιος εἰς τὴν Θρᾴκην. Τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ὀλιγαρχικόν, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος μετερρυθμίσθη εἰς καθαρῶς δημοκρατικόν. Ἔχομεν καὶ ἐδῶ τὴν πολιτειακὴν ἐξέλιξιν, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν κατὰ κανόνα εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πόλεις. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἡ Ἡράκλεια ἦτο ἐντελῶς ἀνεξάρτητος, διατηροῦσα φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Πέρσας. Περὶ τὸ ἔτος 364 π. Χ. ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων τῶν Ἡρακλειωτῶν περὶ κτήσεως γῆς ὁ Κλέαρχος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς τύραννος ἢ βασιλεύς, γενόμενος οὕτω ἱδρυτὴς δυναστείας, ἡ ὁποία διήρκεσεν 75 ἔτη. Τὸν Κλέαρχον δολοφονηθέντα τῷ 352 π. Χ. διεδέχθησαν ὡς συνάρχοντες οἱ υἱοί του Τιμόθεος καὶ Διονύσιος, διατελέσαντες κατ' ἀρχὰς ὡς ἀνήλικοι ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ θείου των Σατύρου (352—345). Καὶ ὁ μὲν Τιμόθεος ἀπέθανε τῷ 337, ὁ δὲ Διονύσιος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 305, καταλιπὼν διαδόχους τὸν Κλέαρχον Β' καὶ τὸν Ὀξυάθρην ἐκ τῆς συζύγου Ἀμάστριδος, πρῴην συζύγου τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κρατέρου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου ἡ Ἄμαστρις συνεζεύχθη τὸν στρατηγὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἔπειτα βασιλέα τῆς Θρᾴκης Λυσίμαχον, διαζευχθεῖσα ὅμως αὐτὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Πόντον, ὅπου ἔμενεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἱδρυθεῖσαν φερώνυμον πόλιν. Ἐνταῦθα ἐφόνευσαν αὐτὴν οἱ υἱοί της Κλέαρχος καὶ Ὀξυάθρης τῷ 289 π. Χ., ὁ δὲ Λυσίμαχος ἐκδικούμενος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἡρακλείας, συλλαβὼν ἐφόνευσεν αὐτοὺς ὡς μητραλοίας καὶ καταλαβὼν τὴν πόλιν δι' ἰδίας φρουρᾶς ἔδωσεν αὐτὴν ὡς κτῆμα εἰς τὴν σύζυγον Ἀρσινόην. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Λυσιμάχου ἐπαναστάντες οἱ κάτοικοι κατὰ τῆς ξενικῆς κυριαρχίας, ἐξεδίωξαν τῷ 281 τὴν φρουράν του καὶ ἀποκατέστησαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Συνδεομένη διὰ συμμαχίας ἡ Ἡράκλεια πρὸς τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, τὸν Πόντον καὶ βραδύτερον τὴν Αἴγυπτον, κατώρθωσε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της ἐναντίον τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἐπέτυχε τῷ 280 καὶ παραλιακὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους της μέχρι τοῦ Βοσπόρου, διὰ παραχωρήσεων γενομένων εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Νικομήδους. Αἱ ἐπιδρομαὶ ὅμως τῶν Γαλατῶν ἐξησθένισαν τὴν πόλιν καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Προυσίας Α' ἀφῄρεσε βιαίως ἀρκετὰς κτήσεις της.

Τὸν Β' αἰῶνα ἡ Ἡράκλεια ὑπῆρξε πιστὴ σύμμαχος τῶν Ρωμαίων, ἐπιδείξασα τὴν πίστιν της κατὰ τοὺς πολέμους αὐτῶν πρὸς τὸν Περσέα καὶ τὸν Προυσίαν Β'. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Μιθραδάτην τὸν Εὐπάτορα, ἡ Ἡράκλεια δὲν ἐδίστασε νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος του. Λόγοι τῆς μεταβολῆς ὑπῆρξαν αἱ δολοπλοκίαι τοῦ στρατηγοῦ Λαμάχου, ἀρχηγοῦ τότε τῆς κυβερνήσεως τῆς πόλεως, καὶ ἡ δυσαρέσκεια τῶν κατοίκων πρὸς τοὺς Ρωμαίους, ἕνεκα τῆς ὑβριστικῆς καὶ ἀγερώχου συμπεριφορᾶς τῶν τοὺς δημοσίους φόρους ἐξωνουμένων Ρωμαίων. Μετὰ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τοῦ Μιθραδάτου ὑπέστη καὶ ἡ Ἡράκλεια, τῷ 70 π. Χ., κατόπιν μακρᾶς πολιορκίας δεινὴν λεηλασίαν καὶ φθορὰν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Κόττα, ἀποστερηθέντων τῶν ἐπιζησάντων κατοίκων καὶ τῶν κτήσεων αὐτῶν. Καὶ ἐπετράπη μὲν τῷ 67 εἰς τοὺς Ἡρακλειώτας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς κτήσεις των, ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας προσπαθείας καὶ ἐνεργείας πρὸς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπανακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν. Πλὴν τούτου ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν καὶ ρωμαϊκὴν ἀποικίαν εἰς ξεχωριστὸν μέρος τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικὰ παρεχώρησαν καὶ μέρος τῆς χώρας πρὸς καλλιέργειαν. Καὶ τὴν μὲν ἀποικίαν ἐξώντωσε διὰ γενικῆς σφαγῆς ὀλίγον πρὸ τῶν Ἀκτιακῶν τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀντωνίου ὁ Ἀδιατόριξ, υἱὸς τοῦ Δομνεκλείου, τετράρχου τῆς Γαλατίας, ἀλλὰ μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Ὀκταβίου, ὅστις ἐτιμώρησε διὰ θανάτου τοὺς δολοφόνους τῶν Ρωμαίων πατέρα καὶ υἱόν, ἡ Ἡράκλεια ἐξηκολούθησε πλέον ὁριστικῶς νὰ μένῃ μετρία πόλις, ἀνήκουσα, κατὰ τὴν γενομένην διοικητικὴν διαρρύθμισιν τῆς Ἀσίας, εἰς τὸν Πόντον.

Κατὰ τὴν βυζαντιακὴν περίοδον ἡ Ἡράκλεια δὲν εἶχε καμμίαν σπουδαιότητα. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ἀπέκτησεν ὅμως σπουδαιότητα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀνθρακωρυχείων της (βλ. λ. *Ζουγγουλδάκ*).

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—12) ***Ἡράκλεια ἐπὶ Σάλβακον***, ἢ ***Ἡράκλεια Σαλβάκη.*** Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Καρίᾳ παρὰ τὰ φρυγικὰ σύνορα, ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Σαλβάκου (νῦν Μπαυπὰ-Δὰγ) ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Τιμελοῦς (*Στράβ.* XIV, 658). Ὁ Πτολεμαῖος ὀνομάζει αὐτὴν *Ἡράκλειαν πρὸς Ἀλβανῷ*. Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου (τῷ 451) ἀναφέρουσιν αὐτὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἡράκλεια Σαλβάκη*. Ὁ Ἱεροκλῆς (Συνέκδ. 688, 11) ἀναφέρει αὐτὴν ὡς μίαν τῶν 30 πόλεων τῆς Καρίας, ὑπὸ κονσουλάριον καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἡράκλεια Ἀλαβοκόνος*. Παρὰ Στεφ. Βυζαντίῳ φέρεται *Ἡράκλεια ἡ λεγομένη Ἀλμάκιος*, παρὰ δὲ τῷ Σουΐδᾳ *Ἀλβάκης Ἡράκλεια*.

Ταύτης σῴζονται νομίσματα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, Νέρωνος καὶ Μακρίνου, μετὰ ἢ ἄνευ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς «ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ» μετὰ διαφόρων τύπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «ΤΙΜΕΛΗΣ» (ὁ ποταμός). [Πρβ. *Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Β', σελ. 157.] Α. Θ. Σ.

—13) ***Ἡράκλεια ἡ Σιντική.*** Πόλις τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σιντῶν, ὀνομαζομένη *Ἡράκλεια ἡ Σιντική* πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων ὁμωνύμων, ὅπως: Ἡράκλεια ἡ Λυγκηστική, Ἡράκλεια ἡ Ποντικὴ κτλ. Ποῦ ἔκειτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, ὅπου τὸ νῦν χωρίον Ζερβοχώρι, ἢ τὸ Δεμὶρ-Ἰσσὰρ (νῦν Σιδηρόκαστρον) (*Μ. Δήμιτσα*, Ἡ Μακεδονία, σελ. 683). Ἐκτίσθη κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ὑπὸ Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Φιλίππου, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ ὁποίου ἀπόγονοι ἐθεωροῦντο οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας.

Ἐπὶ τῶν Ἀντιγονιδῶν, διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἡράκλεια ἀπέβη πρωτεύουσα τῆς Σιντικῆς καὶ ἕδρα τῆς ἐπαρχίας Παιονίας, ὅπου ἀργότερον ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Δίδα κατὰ διαταγὴν Φιλίππου τοῦ Ε' (221 — 179 π. Χ.) ὁ υἱός του Δημήτριος, διαβληθεὶς καὶ συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Περσέως (*Τ. Λιβ.* IV, 2). Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἡ Ἡράκλεια ὑπήχθη εἰς τὸ τέταρτον τμῆμα τῆς Μακεδονίας, κηρυχθεῖσα ἐλευθέρα. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πόλις ὑφίστατο μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος, καθ' ὅσον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 639, 9) ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἡράκλεια Στρύμνου*, ὡς μία τῶν 32 πόλεων τοῦ πρώτου τμήματος τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Κ Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμ. II, 47, 6) ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδόπης, τῆς ὁποίας ἀριθμεῖ 7 πόλεις. Τῆς Ἡρακλείας σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, φέροντα ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν «ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ» καὶ ἀσπίδα μακεδονικήν, ἢ ἵππον ἐλεύθερον, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης «ΕΠΙ ΣΤΡΥΜΟΝ» μετὰ ροπάλου ἢ «ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ» ἐντὸς στεφάνου ἐκ δάφνης (πρβλ. *Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ Α', σ. 311).

Α. Θ. Σ.

—14) ***Ἡράκλεια Σιπύλου.*** Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Λυδίᾳ, κειμένη ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Σιπύλου ὄρους. Ταύτης σῴζονται νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Μαξιμίνου, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ΗΡΑΚΛΕΩΝ» ἢ «ΗΡΑΚΛΕΙΩΝ», προστιθεμένου ἐνίοτε τοῦ «ΝΕΩΚΟΡΩΝ», καὶ διαφόρων τύπων (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Β', σελ. 197). Α. Θ. Σ.

—15) ***Ἡράκλεια ἡ ἐν Συρίᾳ.*** Πόλις τῶν παραλίων τῆς Συρίας, ἀπέχουσα πρὸς βορρᾶν τῆς Λαοδικείας 20 στάδια, μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Ποσειδίου (*Ἀνωνύμου*, Σταδ. Μεγ. Θαλ. 138 καὶ 142). Ἐπίσης καὶ κατὰ Στράβωνα (XVI, 751): «ἐφεξῆς δὲ Ποσείδιον πολίχνη καὶ Ἡράκλεια, εἶτα Λαοδίκεια» (πρβλ. καὶ XVI, 753). Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ πολίχνη Meinet-Borja.

Πλὴν τῆς Ἡρακλείας ταύτης, ὁ Στράβων (XVI, 751) ἀναφέρει καὶ ἄλλην ὁμώνυμον ἐν τῇ Κυρρηστικῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Συρίας, κειμένην ΒΔ τῆς Βαμβύκης (Ἱεραπόλεως) καὶ ἀπέχουσαν «σταδίους εἴκοσι τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἱεροῦ τῆς Κυρρηστίδος». Ταύτης τύραννον μετὰ τῶν γειτονικῶν πόλεων Βαμβύκης καὶ Βερροίας (νῦν Χαλέπιον) μνημονεύει Διονύσιον τὸν Ἡρακλέωνος, ζήσαντα ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν.

Α. Θ. Σ.

16) ***Ἡράκλεια ἡ Τραχινία.*** Οὕτω μετωνομάσθη, ἀνακτισθεῖσα κατὰ τὸ 426 π. Χ., ἡ κατὰ τὸ 427 π. Χ. καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Οἰταίων *Τραχίς*, πόλις τῶν Μαλιέων. Οἱ κάτοικοι τῆς καταστραφείσης πόλεως ἐζήτησαν πρὸς ἐπανίδρυσιν αὐτῆς τὴν συνδρομὴν τῶν Σπαρτιατῶν, διότι παλαιαὶ παραδόσεις συνέδεον αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐν Σπάρτῃ Δωριεῖς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Δωριέων εἰς τὴν ὅμορον τῆς Μαλίδος Δωρίδα, ὅτε οἱ πρόγονοι ἀμφοτέρων, Μαλιεῖς καὶ Δωριεῖς, εἶχον συμμαχήσει πρὸς ἀλλήλους. Συγχρόνως μὲ τοὺς Τραχινίους ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ κατοικοῦντες Δωριεῖς, οἵτινες ἐπίσης ἐβλάπτοντο ὑπὸ τῶν Οἰταίων. Οἱ ὀξυδερκέστεροι τότε τῶν Σπαρτιατῶν, τῶν ὁποίων προεῖχεν ὁ Βρασίδας, διέγνωσαν τὴν ἐξαιρέτως ἐπίκαιρον θέσιν τῆς καταστραφείσης Τραχῖνος, ἥτις καὶ ἐδέσποζε τῆς μόνης ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀγούσης ὁδοῦ, καὶ ὁρμητήριον ἠδύνατο νὰ εἶναι κατάλληλον πρὸς πολεμικὰς ἐνεργείας καὶ κατὰ τῆς Εὐβοίας, ἔνθα ὑπῆρχον οἱ ναυτικοὶ σταθμοὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ κατὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θρᾴκῃ ἀποικιῶν των, πρὸς τὰς ὁποίας εἶχε στρέψει ἄγρυπνον τὸ βλέμμα του ὁ Βρασίδας· ἔπεισαν ὅθεν τοὺς Σπαρτιάτας ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς νὰ παράσχωσι τὴν συνδρομήν των πρὸς τὴν μητρόπολίν των Δωρίδα καὶ τοὺς κληρονομικούς των συμμάχους Μαλιεῖς (Τραχινίους). Ἡ πρὸς κτίσιν τῆς πόλεως πρόσκλησις ἔγινε πρὸς ἅπαντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, πλὴν τῶν Ἰώνων καὶ Ἀχαιῶν, καὶ τῷ ὄντι μετέσχον αὐτῆς τετρακισχίλιοι Πελοποννήσιοι καὶ ἑξακισχίλιοι ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἑλληνικῶν χωρῶν, τῆς Βοιωτίας ἰδίως. Ἡ νέα πόλις ἐκτίσθη εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου χιλιομέτρου (6 σταδίων) τῆς καταστραφείσης καὶ ὠνομάσθη *Ἡράκλεια*, καὶ διότι παλαιοτάτη ἦτο εἰς τὴν Τραχῖνα ἡ λατρεία τοῦ ἥρωος Ἡρακλέους καὶ διότι ἦτο οὗτος γενάρχης, κατὰ τὰς παραδόσεις, τῶν βασιλικῶν οἴκων τῆς Σπάρτης. Ἡ Ἡράκλεια ὅμως παρὰ τὴν ὀχυρότητά της καὶ τὸ πολυάνθρωπον τῶν κατοίκων της δὲν ηὐδοκίμησε. διότι οἱ ὅμοροι λαοί, Αἰνιᾶνες, Δόλοπες καὶ Μαλιεῖς, παρακινούμενοι ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, διαρκῶς ἠνώχλουν τοὺς κατοίκους τῆς νέας πόλεως. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τῆς κτίσεώς της ἡ Ἡράκλεια παρέσχε 500 ὁπλίτας εἰς τὴν πελοποννησιακὴν στρατιάν, ἥτις ἐβάδισε τότε κατὰ τῆς Ναυπάκτου, σωθείσης ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ διατρίβοντος τότε Ἀθηναίου στρατηγοῦ Δημοσθένους. Τῶν πιέσεων τῶν γειτόνων των λαῶν ἀπηλλάγησαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἡρακλείας κατὰ τὸ 414 π. Χ., ὅτε ὁ Ἆγις, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς Δεκελείας, ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἡράκλειαν καὶ ἔλαβε διὰ τῆς βίας καὶ ὁμήρους καὶ χρήματα ἀπὸ τοὺς παρενοχλοῦντας αὐτὴν Οἰταίους, Φθιώτας καὶ Θεσσαλούς. Κατὰ τὸ 400 π. Χ., ἕνεκα στάσεώς τινος τῶν ἐν αὐτῇ κατορθωσάντων νὰ ἐγκατασταθῶσιν Οἰταίων κατὰ τῶν κρατούντων Δωριέων, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέστειλαν εἰς αὐτὴν ἁρμοστὴν τὸν Ἡριππίδαν, ὅστις ἐξεδίωξε τῆς πόλεως τοὺς Οἰταίους καὶ διὰ τῆς αὐστηρότητός του ἐνέβαλε τὸν τρόμον εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς βορείου Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 395 π. Χ., ὅτε συνεστήθη ἡ κορινθιακὴ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχία, ὁ δυνάστης τῆς Λαρίσης Μήδιος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης ἐκυρίευσε τὴν Ἡράκλειαν, καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσε τοὺς Λακεδαιμονίους κατοίκους αὐτῆς καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πελοποννησίους, παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἡριππίδα ἐξορισθέντας. Κατὰ τὸ 371 π. Χ. ἐκυριεύθη διὰ προδοσίας ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ τυράννου τῶν Θεσσαλῶν Ἰάσωνος, ἐπιστρέφοντος ἐκ Λεύκτρων, ὅστις κατηδάφισε τὰ τείχη αὐτῆς καὶ τὴν χώραν διένειμεν εἰς τοὺς Οἰταίους καὶ Μαλιεῖς, οἵτινες προσεχώρησαν εἰς τὴν φιλίαν του. Κατὰ τὸ 339 π. Χ. δι' αὐτῆς καὶ τῶν στενῶν τῆς Δωρίδος διῆλθεν ἡ στρατιὰ τοῦ Φιλίππου, ἀρχηγοῦ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, ἥτις κατέστρεψε τὴν Ἄμφισσαν, διότι οἱ κάτοικοί της εἶχον καλλιεργήσει γαίας τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος. Κατὰ τὸ 323, ὅτε ἐξερράγη ἡ κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐπανάστασις τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ἡ Ἡράκλεια, κλεὶς καὶ τῆς διὰ Θερμοπυλῶν ὁδοῦ πρὸς Ν καὶ τῆς διὰ τῶν στενῶν Δωρίδος, κατελήφθη ἑκουσίως ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἔμεινε πιστὴ εἰς αὐτόν, φοβηθεῖσα τὸ ἀναφθὲν ἐναντίον της μῖσος τῶν περὶ αὐτὴν λαῶν, οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν ἀποστατησάντων Ἑλλήνων, καὶ μετὰ τὴν παρ' αὐτὴν ἧτταν τοῦ Ἀντιπάτρου ὑπὸ τοῦ Λεωσθένους. Κατὰ τὸ 304 π. Χ. ἡ Ἡράκλεια ἐκηρύχθη ἐλευθέρα ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος αὐτὴν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὅστις ἐξέβαλεν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος τὸν Κάσσανδρον. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κελτῶν (278 π. Χ.) ὑπὸ τὸν Βρέννον, οἱ Ἡρακλεῶται μετὰ τῶν Αἰνιάνων, διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἡ χώρα των ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους, οἵτινες εἶχον παντελῶς ἐρημώσει αὐτήν, ὑπέδειξαν τὴν ἐξ Ἡρακλείας εἰς Οἴτην ἄγουσαν ἀτραπόν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ προδότης Ἐφιάλτης εἶχεν ὑποδείξει εἰς τοὺς Πέρσας, καὶ οὕτως ὁ Βρέννος, ὅστις δὲν εἶχε δυνηθῆ οὔτε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν νὰ ἐκβιάσῃ, οὔτε τὴν Ἡράκλειαν νὰ κυριεύσῃ, κατώρθωσεν, ἀπειλήσας τὰ νῶτα τῶν ἐν Θερμοπύλαις Ἑλλήνων, νὰ γίνῃ κύριος τῶν στενῶν καὶ νὰ ἐπιδράμῃ μετὰ τῶν στιφῶν του εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν κατατρόπωσιν δὲ τῶν Κελτῶν ἐν Δελφοῖς καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπ' αὐτῶν, οἱ Ἡρακλεῶται ἡνώθησαν ἑκόντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Κελτῶν εἶχον ἀναγκάσει αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου καὶ Ρωμαίων πόλεμον ἡ Ἡράκλεια, ἀκολουθοῦσα τοὺς Αἰτωλούς, συμμάχους τοῦ Ἀντιόχου, κατελήφθη μετὰ τὴν ἧτταν τούτου ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου Μανίου Ἀκιλίου Γλαβρίωνος (191 π. Χ.). Μετὰ ταῦτα ἡ πόλις Ἡράκλεια ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ὁ λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἡράκλεια καλεῖται σήμερον *Σιδηρόπορτα* καὶ κεῖται εἰς ἀπόστασιν 3 περίπου χιλιομέτρων τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Ἡράκλεια* (βλ. λ.) τῆς Τραχινίας.

Τῆς ἀρχαίας Ηρακλείας διεσώθησαν καὶ νομίσματα τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ' π. Χ αἰῶνος. Ταῦτα ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως φέρουσι κεφαλὴν λέοντος, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὰ γράμματα ΗΡΑΚ ἢ ΗΡΑ καὶ ῥόπαλον καὶ ὡς σύμβολον φύλλον κισσοῦ ἢ καρίδα (γαρίδα) ἢ ῥόπαλον ἐν στεφάνῳ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—17) *Ἡράκλεια, ἡ Χερσόνησος Ἡρακλεωτική.* Πόλις τῆς ΝΔ παραλίας τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου (νῦν Κριμαίας) κειμένη πρὸς νότον τῆς εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης (Ἀζοφικῆς θαλάσσης) μικρὸν πρὸς δυσμὰς τῆς Σεβαστουπόλεως. Ἱδρυθεῖσα περὶ τὰ 600 π. Χ. ὑπὸ Δωριέων τῆς Ἡρακλείας τοῦ Πόντου, ταχύτατα ἤκμασε διὰ τὸ πλούσιον ἐμπόριον αὐτῆς, γενομένη κυρία ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς χερσονήσου. Ὠνομάζετο δὲ καὶ *Χερρόνησος*, ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς χερσονήσου ἐκαλεῖτο *Ἡράκλειος Χερσόνησος*. Κατὰ τὸν Στράβωνα (VIII, 308) «ἔκκειται ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν (τῆς Χερσονήσου) ἄκρα μεγάλη κατὰ τὸν παράπλουν ἐφεξῆς, μέρος οὖσα τῆς ὅλης Χερσονήσου, ἐφ' ᾗ ἵδρυται πόλις Ἡρακλεωτῶν ἄποικος τῶν ἐν τῷ Πόντῳ, αὐτὸ τοῦτο καλουμένη Χερρόνησος, διέχουσα τοῦ Τύρα παράπλουν σταδίων τετρακισχιλίων τετρακοσίων».

Διατελέσασα ἐπὶ πολὺ ἀνεξάρτητος, ὑπέστη τὰς ἀπὸ τοῦ βορρᾶ ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ὅστις προσηρτήσεν αὐτὴν εἰς τὸ βασίλειόν του. Ὑπὸ τὸν Μιθριδάτην παρέμεινε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀπελευθερώσεώς της, ὁπότε συμπεριελήφθη εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλινίου ἦτο πόλις ἐλευθέρα (IV, 26).

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων τὰ τείχη αὐτῆς «πεπονηκότα παντάπασι», ὅπως ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. III, 7, 10) ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Ἐχρησίμευε δὲ ὡς τόπος ἐξορίας. Ἐνταῦθα ἐξωρίσθη ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Β' ὁ ῥινότμητος (685—711). Κατὰ τὸ 988, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σβιατοσλαύου Βλαδίμηρος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Χερσονήσου μετ' ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ ἐκυρίευσεν αὐτήν. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ αὐτὴν ἐπὶ πολὺν χρόνον, διότι βαπτισθεὶς ἐν αὐτῇ καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Μακεδόνος Ἄνναν, οὐ μόνον ἀπέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὸν Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ ἐπικουρίαν ἔστειλεν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκραγεῖσαν στάσιν ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Τῷ 1363 οἱ Τάρταροι, ἐπελθόντες κατὰ τῆς Χερσονήσου, τὴν μὲν πόλιν κατηδάφισαν, τῶν δὲ κατοίκων ἄλλους μὲν κατέσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐξηνδραπόδισαν. Πᾶν ὅ,τι ἀρχαῖον ἐκλάπη ἢ κατεστράφη. Ἐν τούτοις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐσῴζοντο ἀκόμη ἀρκετὰ ἐρείπια ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, παρὰ τὴν νῦν Σεβαστούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεκομίσθησαν πρὸς ὀχύρωσιν ἢ καλλωπισμὸν αὐτῆς.

Τὰ ἀρχαιότερα σῳζόμενα νομίσματα αὐτῆς εἶναι τοῦ Δ' καὶ Γ' π. Χ. αἰῶνος, οἱ τύποι τῶν ὁποίων συνήθως ἀναφέρονται εἰς τὴν λατρείαν τῆς ταυροπόλου Ἀρτέμιδος, τῆς ὁποίας σύμβολον ἦτο ὁ ταῦρος, καὶ φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν «ΧΕΡ». Ὡς γνωστὸν παρὰ τὴν Ἡράκλειαν ὑπῆρχε «τὸ τῆς Παρθένου ἱερόν, δαίμονός τινος, ἧς ἐπώνυμος καὶ ἡ ἄκρα ἡ πρὸ τῆς πόλεώς ἐστιν ἐν σταδίοις ἑκατόν, καλουμένη Παρθένιον, ἔχον νεὼν τῆς δαίμονος καὶ ξόανον» (*Στράβ.* VII, 308). Τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων φέρουσιν ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν «ΧΕΡ» καὶ κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ λύρας, ὄπισθεν δὲ «ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ» (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τοῦ νομισμ τόμ Α' σελ 351—352). Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

—**Ἡράκλεια** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1923) 315. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μουσταφάμπεη*, ἤδη δὲ γράφεται *Ἡράκλεια τῆς Τραχινίας*. Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Καλλιδρόμου παρὰ τὸν χείμαρρον *Ξηριὰν* καὶ ἔχει κλίμα νοσηρόν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἄνω* — (κάτ. 145) καὶ *Κάτω Δαμάστα* (κάτ. 96), εἰς οὓς διαμένουσι κυρίως σκηνῖται. Ἐπίσης ὑπάγεται καὶ ἡ διαλελυμένη ὁμώνυμος μονή. Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος παράγει κυρίως δημητριακὰ (200.000 ὀκ.) καὶ βάμβακα (1500, ἐκτρέφονται δ' ἐν αὐτῇ 3000 αἰγοπρόβατα. Ἡ Ἡράκλεια μετὰ τῆς Λαμίας συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 12). Δ. Ε. Μ

—**Ἡράκλεια** /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας τοῦ νομοῦ Ἀχαϊοηλιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 564. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπρούμα*.

—**Ἡράκλειας**, *τέως δῆμος*—. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ νομὸν Ἄρτης καὶ ἐξετείνετο ΒΑ τῶν δήμων Ἄρτης καὶ Πέτας. Ἀπετέλουν δὲ τοῦτον αἱ ἑξῆς σημεριναὶ κοινότητες: *Καλεντίνη* (ἡ πρωτεύουσα), *Ἄνω Πέτα, Δημαριόν, Βαλεντζικόν, Διχομήριον, Μακρυνιές, Μηλιανὰ* καὶ *Σκουλικαριά*. Ι.Σ.Σ.

Ἡράκλεια (τά) /*Ἀρχ.*/. Ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους τελουμένη ἑορτὴ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐν Ἀττικῇ ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῶν *Ἡρακλείων* κατὰ πενταετίαν καὶ ἐν Ἀθήναις (ἔνθα καὶ αὐτὸς ὁ Θησεύς, ἐξ εὐγνωμοσύνης, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, μετωνόμασε δύο Θησεῖα εἰς Ἡράκλεια διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους διάσωσίν του ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Ἀϊδωνέως), ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Κυνοσάργους καὶ ἐν Μαραθῶνι, ἔνθα ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο μετ' ἀγώνων καὶ ἐδίδετο εἰς τοὺς νικητὰς ὡς ἔπαθλον ἀργυρᾶ φιάλη. Μετ' ἀγώνων, πεντάθλου, γυμνικῶν καὶ ἱππικῶν ἐτελοῦντο τὰ Ἡράκλεια καὶ ἐν Θήβαις εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἰολάου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ *Ἰολάεια* ἐκαλοῦντο. Ὁμοίως ἐτελοῦντο τὰ Ἡράκλεια ἐν Σικυῶνι, ἔνθα διήρκουν δύο ἡμέρας, αἵτινες ἐκαλοῦντο «Ὀνόματα» ἡ πρώτη, καὶ «Ἡράκλεια» ἡ δευτέρα, ἐν Θίσβῃ καὶ Τίφαις τῆς Βοιωτίας, ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἐν Δελφοῖς, ἐν Μυτιλήνῃ, ἐν Τέῳ, ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Τύρῳ, ἔνθα ἐκαλεῖτο ἡ ἑορτὴ «Ἡράκλεια Ὀλύμπια», ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφὴ νομισμάτων τινῶν, ἐν Ποντοηρακλείᾳ καὶ Περίνθῳ, ἥτις ἐλέγετο καὶ κτίσμα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ἔνθα ἐκαλεῖτο ἡ ἑορτὴ μὲ διπλοῦν ἐπίσης ὄνομα «Ἡράκλεια Πύθια», ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφὴ νομισμάτων τινῶν τῆς Περίνθου. Εἰς τὰς τρεῖς εἰρημένας τελευταίας πόλεις ἡ ἑορτή, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων, ἐτελεῖτο μετ' ἀγώνων. ΚΑΨ.

Ἡρακλεία ὁδὸς (λατ. Herculea ἢ Herculeana via) /*Ἀρχ.*/. Ἀρχαία μακρὰ ὁδὸς τῆς νοτίου Ἰταλίας, κατασκευασθεῖσα κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ. Ἤρχιζεν ἀπὸ Τουκίτιο τῆς Σαμνίτιδος χώρας, συνηντᾶτο μὲ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν πλησίον εἰς τὴν Ἀκουϊλωνίαν, ἡνοῦτο πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τι διάστημα, ἔπειτα διασχίζουσα τὴν Λουκανίαν διήρχετο ἐκ τῶν πόλεων Ποτεντίας καὶ Γρουμέντου καὶ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Βρεττίας συνηντᾶτο καὶ ἡνοῦτο πρὸς τὴν Ποπλίαν ὁδόν. Αἱ παραδόσεις ἀνῆγον τὴν πρώτην κατασκευὴν αὐτῆς εἰς τὸν Ἡρακλέα, ὅταν μετέφερε δι' αὐτῆς τοὺς βοῦς τοῦ Γηρυόνου. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἡρακλειὰ ἢ *Ἀρακλειὰ* καὶ *Ρακλειὰ* /*Γεωγρ.*/. Μικρὰ νῆσος τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν Κυκλάδων κειμένη νοτίως τῆς Νάξου καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Ἴου, παρὰ τὴν μικροτέραν ταύτης Σχοινοῦσαν. Τὸ βορειότερον ἀκρωτήριον αὐτῆς καλεῖται *Μεγάλη Πούντα*, τοπογραφοῦν μετὰ τοῦ νοτιώτερον ἐπὶ τῆς Α πλευρᾶς τῆς νήσου τοιούτου *Μικρὴ Πούντα* τὸν ὅρμον *Τουρκαύλακο* ἢ *Ἅγ. Γεώργιον*. Ἄλλοι ὁρμίσκοι ἐπὶ τῆς ἰδίας πλευρᾶς εἶναι τὸ *Λιβάδι*, ἔναντι τοῦ ὁποίου ἡ νησὶς *Βενέτικο*, νοτιώτερον δὲ τούτου ὁ τοῦ *Τουρκοπήγαδου*. Πρὸς Δ ἔχει τὸν ὁρμίσκον τῆς *Ἀλημνιᾶς*, ἔναντι τοῦ ὁποίου αἱ νησῖδες *Μικρὸς* καὶ *Μεγάλος Ἀβέλας* καὶ ΒΔ τοὺς *Βουρκαριὰ* καὶ βορειότερον ταύτης τοὺς *Σμυρνιοῦ τ' αὐλάκι* καὶ *Βορεινὴ Σπηλιά*. Εἶναι νῆσος λοφώδης, ἔχουσα ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὸν *Πάπαν*, ὅστις κατέρχεται καθέτως εἰς τὴν πρὸς Ν θάλασσαν, σχηματίζων ἀπορρῶγας βράχους καὶ ἀπρόσιτα μικροσπήλαια. Εἰς τοὺς πρόποδας δὲ τούτου ἐν θέσει Μέριχα, εὑρίσκονται δύο πηγαί. Εἰς τοὺς ΒΔ πρόποδας τοῦ Πάπα, παρὰ τὸν ὅρμον Βουρκαριά, ὑπάρχουσι δύο μεγάλα σπήλαια, ὧν τὸ ἓν μεγαλύτερον καλούμενον *Ἅγιος Ἰωάννης* ἔχει ὡραίους σταλακτίτας.

Ἡ Ἡρακλειὰ ἔχει κοιτάσματα σμύριδος, ὧν ἄλλοτε ἐγίνετο ἐκμετάλλευσις. Ἐπίσης ὑπάρχουσι καὶ ἐμφανίσεις ὀρυκτῶν σιδήρου καὶ δὴ ὤχρας κιτρίνης καὶ ἐρυθρᾶς. Ἐν αὐτῇ καλλιεργοῦνται περὶ τὰ χίλια στρέμματα, παραγομένων ἐτησίως περὶ τὰς 40.000 ὀκάδας δημητριακῶν, κυρίως σμιγοῦ, 3.000 ὀκάδων καπνοῦ καὶ μικροτέρων ποσοτήτων ὀσπρίων καὶ δὴ φάβας. Ἔχει μικρὰν κτηνοτροφίαν, ἰδίως αἰγοπροβάτων, ἐξ ἧς ἀποδίδεται ἐκλεκτὸς τυρὸς (μυζήθρα καὶ κοπανιστὴ περὶ τὰς 2.500 ὀκ.). Παράγει ἐπίσης καὶ ἐξαιρετικὸν μέλι.

Εἰς τὴν νῆσον ὑπάρχουσιν οἱ συνοικισμοὶ *Ἅγιος Γεώργιος* (κάτ. 152), κείμενος παρὰ τὸν ὁμώνυμον ὅρμον, *Παναγιὰ* (κάτ. 108), κείμενος παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Πάπα, καὶ *Ἅγιος Ἀθανάσιος* (κάτ. 26), κείμενος εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Παρὰ τὸν ὅρμον Λιβάδι ὑπάρχει ὁμώνυμος ἀκατοίκητος ἤδη συνοικισμὸς ἐκτισμένος ἐντὸς περιβόλου παλαιοῦ φρουρίου, διὸ ἐκαλεῖτο καὶ *Κάστρο*. Ὅλοι ὁμοῦ συγκροτοῦσι μίαν κοινότητα τὴν τῆς Ἡρακλειᾶς, ὑπαγομένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων.

Ἡ συγκοινωνία τῆς νήσου ἐνεργεῖται διὰ λέμβων καὶ ἱστιοφόρων μετὰ τῶν πέριξ νήσων. Ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος δὲ προσεγγίζει εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸ ἐκτελοῦν τὴν «ἄγονον γραμμὴν τῶν ἀνατολικῶν Κυκλάδων» ἀτμόπλοιον ἐπιχορηγούμενον ὑπὸ τοῦ κράτους. Δ.Ε.Μ.

Ἡ *Ἡρακλειὰ* ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κατῳκημένη καὶ σῴζονται μέχρι σήμερον εἰς αὐτὴν λείψανα τῶν ἀρχαίων οἰκήσεων, τάφοι μετὰ διαφόρων κτερισμάτων, ἰδίως ἀγγείων πηλίνων, εἰς ἕνα δὲ τούτων περιείχοντο καὶ δύο ἀγάλματα μαρμάρινα. Ὡσαύτως εὑρέθησαν καὶ ἱερὰ τῆς Τύχης καὶ τοῦ Λοφίτου Διός. Σῴζονται δὲ καὶ ἐρείπια πύργου ᾠκοδομημένου διὰ μεγάλων τετραγώνων λίθων.

Ἡ Ἡρακλειά, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἡρακλεῖτσα*, ἀπετέλει ἐκκλησιαστικῶς μέρος τῆς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα πατριαρχικῆς ἐξαρχίας, ἥτις ἐπὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ματθαίου τοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων, τὸ δεύτερον πατριαρχοῦντος (1599 — 1602) παρεχωρήθη ἐξαρχικῶς τῷ πρωτοκανονάρχῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Μιχαήλ, ἣν παραχώρησιν ἐπεκύρωσεν ἐν ἔτει 1602 κατὰ μῆνα Φεβρουάριον ὁ μετὰ Ματθαῖον πατριαρχεύσας Νεόφυτος ὁ ἀπὸ Ἀθηνῶν. Ἐν ἔτει 1646 ἡ Ἡρακλειὰ ἀπετέλει μέρος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σίφνου, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ κατὰ τὸ Αἰγαῖον πατριαρχικαὶ νῆσοι Ἀμοργός, Πολύκανδρος (Φολέγανδρος), Ἀνάφη, Νίος (Ἴος), Μύκονος, Σέριφος, Σίκινος καὶ Ἀστυπάλαια.

Ἡ νῆσος ἐξερευνηθεῖσα γεωλογικῶς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους Παπαβασιλείου (περιοδ. «Ἀρχιμήδης» τ. Ζ' 1906—1907), δημοσιεύσαντος καὶ γεωλογικὸν αὐτῆς χάρτην (1: 73.000), ἀποτελεῖται κατὰ μέγα μέρος ἐκ κρυσταλλοφυῶν σχιστολίθων, οἱ ὁποῖοι ἐναλλάσσονται κατὰ παχείας στιβάδας μετὰ μαρμαρυγιακοῦ καὶ ἀμφιβολικοῦ σχιστολίθου καὶ μαρμάρου προβαλλόντος κάτωθεν τοῦ σχιστολίθου. Τὰ πετρώματα ταῦτα εἶναι ἰσχυρῶς ἐπτυγμένα, ἐντὸς δὲ ῥηξιγενῶν λεκανῶν εὑρίσκονται εἰς τὴν βόρειον ἀκτὴν ἄπτυκτα ἀνοικτόχροα ἀποθέματα (ἀσβεστολιθικὸς ψαμμίτης κλπ.) ἐπὶ μικρᾶς ἐκτάσεως, ἀγνώστου δὲ ἡλικίας, πιθανῶς νεογενοῦς.

Ἡ Ἡρακλειὰ συχνὰ ὑπῆρξε κρησφύγετον τῶν λυμαινομένων τὸ Αἰγαῖον, ἰδίως ἐπὶ τουρκοκρατίας, πειρατῶν, εὑρισκόντων εἰς τὸν λιμένα της καὶ τοὺς ἀποκρύφους κόλπους της ἀσφαλὲς ὁρμητήριον, ἐκεῖθεν δ' ἐπιτιθεμένων αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν πλησίον νήσων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μ. Ι. Γεδεών*, Ἔγγραφοι λίθοι καὶ κεράμια (Κωνσταντινούπολις 1893) σ. ρμδ καὶ ρμε.—*Δ. Π. Πασχάλη*, Συμεὼν ἐπίσκοπος Σύρας, Τζίας, Θερμίων, Τήνου (Ἀθῆναι 1925) σ. 12 καὶ 13.—*Α. Κορδέλλα*, Ἡ Ἑλλὰς ἐξεταζομένη γεωλογικῶς καὶ ὀρυκτολογικῶς (Ἀθῆναι 1878).—*Alfr. Philippson*, Beitrage zur Kenntnis der griechischen inselwelt. (Gotha 1908) — *Σ. Α. Παπαβασιλείου*, Ἡ νῆσος Ἡρακλειὰ καὶ ἡ σμύρις της ἐν περιοδ. «Ἀρχιμήδης», τόμ Ζ' (1906—1907).

Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

Ἡρακλειανός. Διάσημος Ἕλλην ἀνατομικός, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζήσας κατὰ τὴν Β' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, διδάσκαλος τοῦ Γαληνοῦ (XV, 136 Kühn). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἡρακλειανός.** Ρωμαῖος στρατηγὸς ζήσας κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνώριος, ἀμείβων αὐτὸν διὰ τὴν συνέργειάν του εἰς τὸν τοῦ Στιλίχωνος φόνον ἐν Ραβέννῃ (408 ἢ 409), διώρισεν αὐτὸν ἔπαρχον τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Ἰταλίας πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου τῷ 413, ἡττήθη οὐ μακρὰν τῆς Ρώμης.

Digitized by Google

Ἐπιστρέψαντα εἰς Ἀφρικὴν ἐφόνευσαν οἱ ἴδιοι αὐτοῦ στρατιῶται. Ν. Κ. Κ.

Ἡρακλεῖδαι (οἱ). Οὕτως ὠνομάζοντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ πολυάριθμοι υἱοὶ καὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, ἰδίως δὲ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἡγούμενοι τῶν Δωριέων ἐπέδραμον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέλαβον τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς, ἐδικαιολόγησαν δὲ τὴν κατάκτησίν των ὡς ἐπάνοδόν των εἰς χώραν, ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ὁποίας εἶχον κληρονομικὰ δικαιώματα, ὡς ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους. Διὰ τοῦτο δέ, ἕνεκα τῶν μυθικῶν αὐτῶν παραδόσεων, ἡ μετανάστασις ἢ ἐπιδρομὴ ἐκείνη τῶν Δωριέων ἐπεκλήθη, κατὰ μυθικὴν ἔκφρασιν, καὶ κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν. Τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν Ἡρακλειδῶν, κατὰ τὰς περὶ αὐτῶν παραδόσεις, ἐστηρίζοντο εἰς τὴν ἄδικον ἐκ Μυκηνῶν ἐκθρόνισιν τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρακλέους Ἀμφιτρύωνος ὑπὸ τοῦ Σθενέλου καὶ εἰς τὴν ἀδικωτέραν ἀκόμη, κατ' αὐτούς, ὑποταγήν, κατὰ θέλησιν τῶν θεῶν, τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Σθενέλου Εὐρυσθέα, εἴτε διότι τῇ ἐπεμβάσει τῆς Ἥρας, κατὰ μίαν τῶν παραδόσεων, ἐγεννήθη ὁ Εὐρυσθεὺς πρὸ τοῦ Ἡρακλέους, εἴτε διότι, κατ' ἄλλην παράδοσιν, κατεδικάσθη ὁ Ἡρακλῆς ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὡς φονεὺς ἐν παραφορᾷ τῆς συζύγου του Μεγάρας, θυγατρὸς τοῦ Κρέοντος, καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τέκνων του, νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς βασιλέα τῶν Μυκηνῶν τὸν Εὐρυσθέα καὶ νὰ γίνῃ ὑπηρέτης τῶν διαταγῶν του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους οἱ ἐκ τῆς Δηϊανείρας υἱοί του, ἐκ τῶν ὁποίων πρεσβύτερος ἦτο ὁ *Ὕλλος*, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως καὶ κατέφυγον πρὸς τὸν φίλον τοῦ πατρός των Κήϋκα, βασιλέα τῆς Τραχῖνος, ἀλλ' οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν. Κατέφυγον τότε, κατὰ τοὺς ἀττικοὺς περὶ Ἡρακλειδῶν μύθους (οἵτινες ὑπῆρξαν καὶ τὸ θέμα τῶν «Ἡρακλειδῶν» τοῦ Εὐριπίδου) πρὸς τὸν Θησέα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου κατέλαβον τὰς Μυκήνας καὶ ἐφόνευσαν τὸν Εὐρυσθέα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνέ-

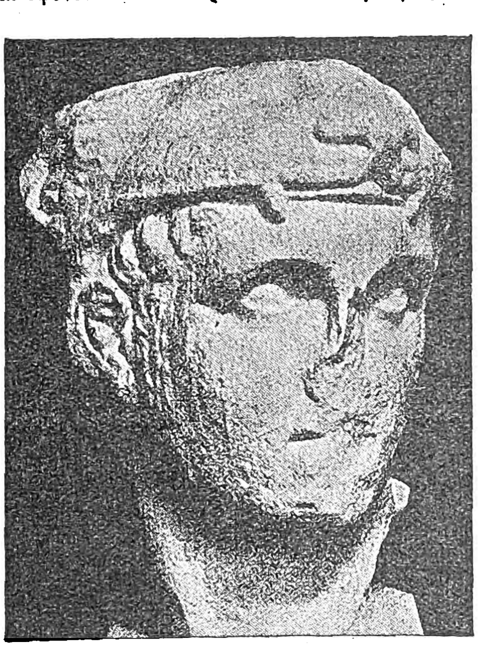

Κεφαλὴ τοῦ Τηλέφου φέροντος λεοντοκεφαλὴν ὡς Ἡρακλείδης, ἔργον τοῦ Σκόπα.

[Ἀπὸ τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ.]

σκηψε λοιμός, ἠναγκάσθησαν, συμφώνως μὲ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, νὰ φύγωσιν ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατέφυγον τότε πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Δωριέων Αἰγίμιον παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, ὅστις παρεχώρησε πρὸς τὸν Ὕλλον τὸ τρίτον τῆς χώρας του καὶ τοῦ βασιλείου του, κατὰ τὴν μετὰ τοῦ πατρός του συμφωνίαν, ὅτε ἐκεῖνος εἶχε βοηθήσει αὐτὸν κατὰ τῶν περιβαλλόντων τὴν χώραν του ἐχθρῶν. Ἡγούμενος τῶν Δωριέων τούτων, μετὰ τῶν ὁποίων ἔκτοτε οἱ Ἡρακλεῖδαι εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένοι, ἐξεστράτευσεν ὁ Ὕλλος, παρερμηνεύων τὸν δοθέντα πρὸς αὐτὸν χρησμόν, κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλ' εὗρε τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου κατεχόμενον ὑπὸ Ἰώνων, Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν. Διὰ ν' ἀποφύγῃ τότε τὴν αἱματοχυσίαν τοῦ στρατοῦ του, προέτεινε νὰ λυθῇ ἡ μετὰ τῶν πολεμίων διαφορὰ διὰ μονομαχίας τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀντιπάλων στρατιῶν. Ἡ πρότασίς του ἔγινε δεκτὴ καὶ ἡ μονομαχία ἔγινε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Τεγέας Ἐχέμου, ὅστις καὶ τὸν ἐφόνευσε. Κατὰ τὴν πρὸ τῆς μονομαχίας συμφωνίαν οἱ Ἡρακλεῖδαι ὤφειλον, ἂν ὁ βασιλεύς των ἐφονεύετο, ν' ἀπόσχουν πάσης κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείας ἐπὶ μίαν ἑκατονταετίαν. Κατὰ τοὺς ἀττικοὺς μύθους οἱ Ἡρακλεῖδαι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην εἶχον ὁρμητήριον τὴν ἰωνικὴν τοῦ Μαραθῶνος τετράπολιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἑρμηνεύοντες τὸν χρησμὸν οἱ Ἡρακλεῖδαι κατενόησαν, ὅτι ἡ Πελοπόννησος θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ἐγγόνων τοῦ Ὕλλου καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ. Τοῦτο καὶ συνέβη. Τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν Ὀξύλου καὶ διὰ σχεδιῶν διέπλευσαν οἱ Ἡρακλεῖδαι, *Ἀριστόδημος, Τήμενος* καὶ *Κρεσφόντης*, ἡγούμενοι τῶν Δωριέων, τὸ μεταξὺ Ναυπάκτου καὶ Πελοποννήσου στενὸν καὶ κατέλαβον μετὰ πεισματώδη μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρέστου Τισαμενός, τὴν χώραν τοῦ Ἄργους, τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἵδρυσαν τὰς πολιτείας τοῦ Ἄργους ὑπὸ τὸν Τήμενον, τῆς Μεσσηνίας ὑπὸ τὸν Κρεσφόντην, καὶ τῆς Σπάρτης ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ *Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένη* καὶ *Προκλέα*. Οὕτως Ἡρακλεῖδαι ἐθεωροῦντο οἱ βασιλεῖς τῶν τριῶν εἰρημένων πόλεων καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν, ἰδίως τῶν Τημενιδῶν, οἱ καταλαβόντες τὰς πόλεις Φλιοῦντα, Σικυῶνα, Τροιζῆνα καὶ Ἐπίδαυρον, Ῥηγνίδης, Φάλκης, καὶ ἄλλοι. Ἐκτὸς τούτων ὅμως Ἡρακλεῖδαι ἦσαν οἱ ἐπὶ πέντε γενεάς, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, βασιλεύσαντες ἐν Κορίνθῳ, ὡς ἀπόγονοι τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους Ἱππότου, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ἀλήτης ἀφῄρεσε τὴν Κόρινθον ἀπὸ τοὺς Σισυφίδας, οἱ βασιλεῖς τῆς Λυγκηστίδος τῆς Μακεδονίας, οἵτινες ἐκαυχῶντο (*Στρ.* C. 326), ὅτι κατήγοντο ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν τῆς Κορίνθου, οἱ βασιλεῖς τῆς Ὀρεστίδος, οἵτινες ἦσαν Τημενίδαι. Ἐκ τῶν Τημενιδῶν τούτων τῆς Ὀρεστίδος κατήγοντο οἱ βασιλεῖς τῆς Ἠμαθίας, ἥτις ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας τῶν Ἡρακλειδῶν Φιλίππου τοῦ Β' καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὅστις πολλάκις μαχόμενος ἀντὶ κράνους ἐφόρει ὡς Ἡρακλείδης δέρμα λεοντοκεφαλῆς. Ὁμοίως Ἡρακλεῖδαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐθεωροῦντο καὶ οἱ ἐπὶ εἴκοσι δύο γενεὰς βασιλεύσαντες ἐν Λυδίᾳ μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ Γύγου φονευθέντος Κανδαύλου, ὡς ἀπόγονοι τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ὀμφάλης Ἀλκαίου.

Ἡ κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν (μετανάστασις τῶν Δωριέων), χωρίζουσα τοὺς προϊστορικοὺς ἀπὸ τοὺς πρωτοϊστορικοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτέρα τῶν μεταναστάσεων ἑλληνικῶν φύλων ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, διότι μετ' αὐτὴν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς προκληθείσας μεταναστάσεις τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων τὰ διάφορα ἑλληνικὰ φῦλα ἔχουσι πλέον μόνιμον ἐγκατάστασιν εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἀρχίζουσι, παρὰ τὰς μεταξύ των συγκρούσεις, καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν μέσῳ τῶν δύο ἀντιμαχομένων ἰσοπάλων φύλων, τοῦ ἰωνικοῦ καὶ τοῦ δωρικοῦ, ἑκάτερον τῶν ὁποίων ἐπεδίωκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῶν Ἀθηνῶν τὸ πρῶτον, καὶ διὰ τῆς Σπάρτης τὸ δεύτερον.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἡρακλείδης. Ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι κατῴκουν εἰς τὰ Μύλασα τῆς Καρίας, υἱὸς τοῦ Ἰβανώλιδος, ζήσας περὶ τὸ 500 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας ἐναντίον τῶν Περσῶν τῷ 498 π. Χ. ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων τῆς Καρίας. Καταλαβὼν μὲ τοὺς ἄνδρας του τὴν πρὸς τὴν πόλιν Πήδασα ὁδόν, ὁπόθεν θὰ διήρχετο ὁ ἐπανερχόμενος περσικὸς στρατός, ἔστησεν ἐνέδραν καὶ ἐπιπεσὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς κατ' αὐτῶν ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην καταστροφήν, φονεύσας καὶ τοὺς τρεῖς στρατηγούς των Ἀμόργην, Δαυρίσην καὶ Σισυμάκην. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ἡρακλείδης.** Συρακόσιος ναύαρχος, υἱὸς τοῦ Ἀριστογείτονος, ζήσας κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλαν οἱ Συρακούσιοι πρὸς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν συμμάχων των ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Καταπλεύσας εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας συνέπραξε μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους ἐν Ἐφέσῳ, ἐνισχύσαντες δὲ ἀμφότεροι τοὺς Σπαρτιάτας συνετέλεσαν εἰς τὴν ἧτταν τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Θρασύλλου Ἀθηναίων τῷ 409 π. Χ. Ν. Α.

— **Ἡρακλείδης.** Συρακόσιος στρατηγὸς ζήσας τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα. Ἦτο διοικητὴς τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, γενόμενος δὲ ὕποπτος πρὸς αὐτὸν ἔφυγε μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου εἶχον καταφύγει πολλοὶ ἐξόριστοι Συρακόσιοι μετὰ τοῦ φιλοσόφου Δίωνος, θείου τοῦ τυράννου Διονυσίου. Ὁ Ἡρακλείδης ἑνωθεὶς μετ' αὐτῶν συνεκέντρωσε περὶ τοὺς 1500 ὁπλίτας καὶ 20 τριήρεις καὶ ἔπλευσε μετὰ τοῦ Δίωνος εἰς τὰς Συρακούσας. Ναυμαχήσας κατέστρεψε τὸν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Φιλίστου στόλον τοῦ Διονυσίου, καὶ ἠνάγκασε τὸν τύραννον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον Ὀρτυγίαν, ὅπου εἶχε καταφύγει. Κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὰς Συρακούσας, γενόμενος θριαμβευτικῶς δεκτὸς ὑπὸ τῶν κατοίκων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ὅμως τοῦτον περιῆλθεν εἰς διαφωνίαν μὲ τὸν Δίωνα, ὁ ὁποῖος ὀργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Λεοντίνους μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του μισθοφορικῶν στρατευμάτων. Ὁ Ἡρακλείδης ἰδὼν τὸ κακὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα τὸν ἀνεκάλεσεν, ἀλλὰ συγχρόνως ἤρχισε νὰ διεξάγῃ μυστικὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Διονύσιον. Ὁ Δίων πληροφορηθεὶς τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα καὶ ὀργισθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἐκυρίευσεν αὐτὰς καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἡρακλείδην τῷ 354 π. Χ. Ν. Α.

— **Ἡρακλείδης.** Υἱὸς τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Ἠκολούθησε τὸν πατέρα του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς Ἀφρικὴν μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀγαθάρχου. Ὅταν ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐθεώρησεν ἀποτυχοῦσαν τὴν ἐκστρατείαν του, ἀποβλέπων εἰς τὴν σωτηρίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Σικελίαν παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱόν του Ἡρακλείδην, τὸν ὁποῖον ἠγάπα περισσότερον καὶ νὰ ἀφήσῃ τὸν πρεσβύτερον Ἀγάθαρχον μαζὶ μὲ τὸν στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀνέθετε τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ στρατεύματος. Ἀλλ' ὁ Ἀγάθαρχος, μαθὼν τὸ σχέδιον τοῦ πατρός του, κατήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ὀργισθέντες συνέλαβον ἀμφοτέρους καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν. Ὁ Ἀγαθοκλῆς ὅμως κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς φρουροὺς νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερον καὶ ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Σικελίαν. Ὅταν δὲ ἔγινε γνωστὴ ἡ φυγή του, οἱ στρατιῶται ἀγανακτήσαντες ἐφόνευσαν ἀμφοτέρους τοὺς ἀπομείναντας υἱούς του Ἀγάθαρχον καὶ Ἡρακλείδην. Ν. Α.

— **Ἡρακλείδης.** Υἱὸς τοῦ Ἀργαίου, εἷς ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείαν του. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ εἶχεν ἀναθέσει εἰς αὐτὸν νὰ κατασκευάσῃ στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Κασπίας θαλάσσης, σκοπεύων νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν διάπλουν αὐτῆς, ἵνα ἐξερευνήσῃ τὰς ἀκτάς της. Ὁ Ἡρακλείδης οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν ἕτερον Ἡρακλείδην, υἱὸν τοῦ Ἀντιόχου, ἐπίσης Μακεδόνα ἀξιωματικὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται εἰς τὴν κατὰ τῶν Τριβαλλῶν ἐκστρατείαν καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ἡρακλείδης.** Ἀρχιτέκτων καὶ στρατηγὸς γεννηθεὶς ἐν Τάραντι καὶ ζήσας μεταξὺ τοῦ Γ' καὶ Β' π. Χ. αἰῶνος. Ἤσκει ἐν Τάραντι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀρχιτέκτονος, ὅτε κατέλαβε τὴν πόλιν ὁ Ἀννίβας, ὅστις καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐπισκευῆς τῶν τειχῶν της. Διαβληθεὶς ὅμως εἰς τὸν Ἀννίβαν, ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τοὺς ἔξωθεν Ρωμαίους καὶ ἐπεζήτει νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς αὐτούς, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἤργησε νὰ καταστῇ ὕποπτος συνεννοήσεων μὲ τὸν Ἀννίβαν, καὶ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ εὕρῃ ἀσφάλειαν ἐν Ἰταλίᾳ κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε' (περὶ τὸ 210 π. Χ.) γενόμενος δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ εὔνοιαν τοῦ βασιλέως τούτου. Τῷ 205 π. Χ. ἐπυρπόλησε μέγα μέρος τοῦ στόλου τῶν Ροδίων διὰ τοῦ ἑξῆς τολμηροῦ στρατηγήματος: Πλεύσας εἰς τὴν Ρόδον προσεποιήθη ὅτι ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Φιλίππου, ὅτι προεγράφη καὶ διώκεται ὑπ' αὐτοῦ. Οἱ Ρόδιοι ἀνύποπτοι τὸν ἐδέχθησαν καὶ οὕτως εὑρὼν εὐκαιρίαν ἔκαυσε τὸν στόλον αὐτῶν καὶ ἔφυγεν ἐκ Ρόδου. Οἱ κάτοικοι τῆς Μιλήτου διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τὸν ἔστεψαν ναύαρχον μετὰ τοῦ Φιλίππου. Ἔκτοτε ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησε πρὸς διωγμόν, ἐξορίαν καὶ θανάτωσιν τῶν ἀντιπάλων του. Ἐκ τούτου κατέστη μισητὸς εἰς πάντας, ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Μακεδόνων παρὰ τὴν Δημητριάδα, ἐζητήθη ἡ δέσμευσίς του, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ τὸν ῥίψῃ εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου καὶ ἀπέθανε ἢ ἐθανατώθη, διότι οὐδεμία ἔκτοτε ἐδόθη περὶ αὐτοῦ εἴδησις.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ἡρακλείδης.** Ζωγράφος ἐκ Μακεδονίας ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Οὗτος κατὰ Πλίνιον (XXXV 40,10) ἐζωγράφησε κατ' ἀρχὰς πλοῖα, μετὰ δὲ τὴν ἧτταν τοῦ βασιλέως Περσέως κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου διέτριβε καὶ ὁ ὀνομαστὸς φιλόσοφος καὶ ζωγράφος Μητρόδωρος. Τὸ εἶδος τῆς ἐνασχολήσεως τοῦ ζωγράφου μὴ ἐπιβεβαιούμενον ἄλλοθεν θεωρεῖται ὡς ἀνέκδοτον· ὅμοια τοιαῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸν Πρωτογένην καὶ ἄλλους ζωγράφους. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

— **Ἡρακλείδης.** Ἐκ Κῶ, πατὴρ Ἱπποκράτους. Κατά τινας συγγραφεὺς ἀφορισμῶν τινων καὶ τοῦ Προγνωστικοῦ (*Γαλ.* XVII A, 678). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἡρακλείδης.** Χειρουργὸς ἐξ Ἐφέσου, μνημονευόμενος ὑπὸ Ἡλιοδώρου (*Ὀρειβ.* IV, 346).

ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἡρακλείδης ὁ *Ἐρυθραῖος*.** Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος, μαθητὴς τοῦ Χρυσέρμου, γράψας περὶ τῆς Ἡροφίλου αἱρέσεως εἰς 7 τοὐλάχιστον βιβλία καὶ ὑπομνήματα εἰς τὸ γ' καὶ στ' βιβλίον περὶ ἐπιδημιῶν τοῦ Ἱπποκράτους (*Γαλ.* XVII, A, 608). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἡρακλείδης ὁ *κριτικός*** (ἢ *Κρητικὸς* κατά τινας). Ἔγραψε «Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεων» καὶ «Περὶ ὁρίων τῆς Ἑλλάδος». Τὸ τελευταῖον σχετίζε-

Digitized by Google

ται πρὸς ἀπόσπασμά τι διασωθὲν «Περὶ τοῦ ὄρους Πηλίου». Ἐκ τοῦ ἔργου του «Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων», ὁ Ἀπολλώνιος μνημονεύει ὀλίγα τινὰ περὶ εἴδους τινὸς ἀκάνθης τοῦ Πηλίου, τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται καὶ ἐν τῷ ἀποσπάσματι «περὶ τοῦ ὄρους Πηλίου». Τὸ «Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεων» εἶναι μία ζωηρὰ καὶ σαφής, ἐξ αὐτοψίας περιγραφὴ περιηγήσεων ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν. Ἐξ Ἐλευσῖνος ὁρμώμενος περιηγεῖται ὁ Ἡρακλείδης τὰς Ἀθήνας, τὸν Ὠρωπόν, τὴν Τανάγραν, τὰς Πλαταιάς, τὰς Θήβας, τὴν Ἀνθηδόνα, τὴν Χαλκίδα. Εἶναι ὀξὺς παρατηρητὴς τοῦ βίου καὶ ἔξοχος τὴν περιγραφήν. Ἡ τεχνοτροπία του ἀνήκει εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν. Τὸ «Περὶ τοῦ ὄρους Πηλίου» ἀπόσπασμα περιγράφει κυρίως τὴν πόλιν Δημητριάδα, τὰ ὄρη, τὴν χλωρίδα, καὶ σπάνιον φυτὸν θεραπεῦον τὰ δήγματα τῶν ὄφεων. Μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ ἡ ἀρχὴ τοῦ «Περὶ ὁρίων τῆς Ἑλλάδος», ἔνθα λέγει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐκτείνεται μέχρι Μαγνησίας καὶ ὅτι ἡ θεσσαλικὴ Ἑλλάς, ὑπὸ Ἑλλήνων ἱδρυθεῖσα, ἔδωκε μετὰ ταῦτα τὸ ὄνομα εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Οὕτως αἱ πληροφορίαι περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ἀποσπασμάτων εἶναι πολὺ ἀμφίβολοι, ἐν τούτοις προκαλεῖ οὗτος τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν ὀξεῖάν του παρατηρητικότητα, τὸν δεξιὸν τρόπον τῆς περιγραφῆς του καὶ τὸ διαφέρον του πρὸς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων του. Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρακλείδης ὁ *Κυμαῖος*.** Ἱστορικὸς συγγραφεὺς διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ «ὁ τὰ Περσικὰ συγγράψας». Ἔγραψε τὰ «Περσικὰ» εἰς πέντε βιβλία. Οὗτος ἐχώρισε τὸ περιγραφικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τοῦ διηγηματικοῦ. Τὰ δύο πρῶτα βιβλία, παρασκευαστικοὶ βίβλοι ἐπιγραφόμενα, περιγράφουσι τὴν χώραν καὶ τοὺς ἀνθρώπους της, τὰ δὲ ὑπόλοιπα σημειοῦνται ἁπλῶς ὡς Περσικὰ (*Ἀθήν.* IV 145 A, XII 514, 517 B). Ἐκ τῶν βιβλίων τούτων διέδωσε κυρίως ὁ Ἀθήναιος ἀξιόλογα ἀποσπάσματα. Τὰ ἱστορικά του βιβλία (III—V) ἐχρησιμοποίησεν ὁ Πλούταρχος, τὰ δὲ ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου τοῦ Ἡρακλείδου ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ Frag. historic. graec. Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρακλείδης ὁ *Λέμβος*.** Ἕλλην φιλόσοφος τῆς περιπατητικῆς σχολῆς. Ἐγεννήθη ἐν Καλλάτιδι τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐν Ὀξυρύγχῳ τῆς Αἰγύπτου. Ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ εἶχε διορισθῆ διοικητικὸς ὑπάλληλος ἐν Ὀξυρύγχῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ. Ὑπηρετῶν ὡς τοιοῦτος συνετέλεσεν εἰς τὴν σύναψιν συμφωνίας κατὰ τὸ 170 π. Χ. μεταξὺ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος (181—146 π. Χ.) καὶ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Δ΄. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι: Ἱστορίαι εἰς 37 βιβλία τοὐλάχιστον, ἀπάνθισμα μυθογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ὕλης. Λεμβευτικὸς λόγος, πιθανῶς ἔργον περὶ Ὁμήρου. Ἐπιτομὴ τῶν Βίων τοῦ Σατύρου. Ἐπιτομὴ τῆς Διαδοχῆς τοῦ Σωτίωνος (εἰς 9 βιβλία). Καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα ἀποδίδονται εἰς τοῦτον. Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρακλείδης ὁ *Λύκιος*.** Σοφιστὴς ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β΄ μ. Χ. αἰῶνος. Κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν τῆς Λυκίας καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις, μαθητεύσας, καθὼς λέγεται, παρὰ τῷ Ἀριστοκλεῖ, ἴσως δὲ καὶ τῷ Ἡρώδῃ. Ὁ Φιλόστρατος ἐπαινεῖ τὸν Ἡρακλείδην ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἔκφρασίν του, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς «ἀπέριττος» μὲν εἰς τὸ δικανικὸν γένος, ὡς «οὐχ ὑπερβακχεύουσα» δὲ εἰς τὸ πανηγυρικόν. Ἡ φύσις δὲν ἐπροίκισε τὸν Ἡρακλείδην μὲ ἐξαιρετικὰ πνευματικὰ προσόντα, ἦτο ὅμως πολὺ μελετηρὸς καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλει τὴν ἐπιτυχίαν του. Ἡ συγγραφή του «Πόνου ἐγκώμιον» καταδεικνύει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἡρακλείδου, χαρακτηρίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ὡς «φρόντισμα οὐκ ἀηδές». Ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ ἐν Ἀθήναις τὴν ἕδραν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ῥητορικῆς, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὁ ὕψιστος σκοπὸς τῶν σοφιστῶν, εἶχεν ὅμως ἀντιπάλους τοὺς συναδέλφους του, ἰδίως δὲ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν ἐκ Ναυκράτιδος. Τελευταῖον κατέφυγεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἀπέκτησε μεγάλην φήμην ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς καὶ ἐπλούτησε πολύ. Ἐκεῖ ἐτιμήθη παρὰ τῶν κατοίκων μὲ τὸ ὕπατον ἀξίωμα τῆς πόλεως, τὴν στεφανηφόρον ἀρχὴν τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐφρόντισε τὰ μέγιστα νὰ περικοσμήσῃ τὴν πόλιν μὲ λαμπρὰ δημόσια οἰκοδομήματα. Ἔζησεν 80 ἔτη, ἐτάφη δὲ ἐν Λυκίᾳ. Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρακλείδης ὁ *Μιλήσιος*.** Ἕλλην γραμματικὸς περὶ τὸ 100 μ. Χ. Ὑπῆρξε πρόδρομος τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ τοῦ βίου του. Ἐκ τῶν ἔργων του δύο εἶναι γνωστά: «Περὶ καθολικῆς προσῳδίας» καὶ «Περὶ δυσκόλων ὀνομάτων». Ὁ Ἡρακλείδης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἔργα τῶν προγενεστέρων του Δημητρίου τοῦ Ἰξίονος, Τρύφωνος καὶ Φιλοξένου, καταφαίνεται ὅμως εἰς τὰ συγγράμματά του ὁ ἰδιαίτερος αὐτοῦ χαρακτήρ. Ὁ Ἡρακλείδης εἶναι δι' ἡμᾶς σπουδαία πηγὴ τῶν διαλέκτων (*Ahrens*, De graecae linguae dialectis I, De dialectis aeolicis et pseudaeolicis 1839). Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρακλείδης ὁ *Ποντικός*.** Ἕλλην φιλόσοφος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἡρακλείᾳ τοῦ Πόντου καὶ ἀκμάσας περὶ τὸ 350 π. Χ., ἀποθανὼν δὲ τῷ 330 π. Χ. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν, ὠθούμενος δὲ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἦλθεν ἐνωρὶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐγένετο μαθητὴς πρῶτον μὲν τοῦ Σπευσίππου, βραδύτερον δὲ τοῦ Πλάτωνος, τὸν ὁποῖον καὶ ἀντικατέστησεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς κατὰ τὸ δεύτερον εἰς Σικελίαν ταξίδιόν του· τέλος ἠκροάσατο τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ ὁποίου καὶ μιμητὴς ἐγένετο, καθὼς καὶ τῶν Πυθαγορείων. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἵδρυσε σχολήν, τῆς ὁποίας προέστη μέχρι τοῦ θανάτου του. Πλούσιος ὢν διῆγε βίον τρυφηλὸν καὶ πολυτελῆ. Τὴν ὑπέρμετρον φιλοδοξίαν του μαρτυροῦν δύο ἀνέκδοτα διασωθέντα ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου. Κατὰ τὸ πρῶτον κρυβεὶς διέδωσεν ὅτι ἀπέθανε καὶ βοηθούμενος ὑπό τινος φίλου του ἔθεσεν ἐντὸς τῆς νεκρικῆς κλίνης του δράκοντα, ἵνα φανῇ ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τοὺς θεούς, ἀλλὰ τὸ τόλμημά του ἀπεκαλύφθη. Κατὰ τὸ δεύτερον, ὅτε ἡ πατρίς του ἐμαστίζετο ὑπὸ λοιμοῦ καὶ ἀπέστειλε θεωροὺς εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, διέφθειρεν αὐτοὺς διὰ χρημάτων, ἵνα εἴπουν ὅτι θὰ παύσῃ ὁ λοιμὸς ἂν στεφανωθῇ ὁ Ἡρακλείδης διὰ χρυσοῦ στεφάνου, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του νὰ τιμᾶται ὡς ἥρως. Οἱ Ἡρακλεῶται ἐπείσθησαν καὶ ἐξετέλεσαν τὸν χρησμόν, ἀλλὰ λέγεται ὅτι ὁ Ἡρακλείδης καθ' ἣν ὥραν ἐστεφανοῦτο ἐντὸς τοῦ θεάτρου ἀπέθανεν ἀπόπληκτος, ταυτοχρόνως δὲ ἀπέθανε καὶ ἡ Πυθία δηχθεῖσα ὑπὸ δράκοντος, ἀποκαλυφθείσης δὲ τῆς ἀπάτης ἐλιθοβολήθησαν καὶ οἱ θεωροί. Ὁ Ἡρακλείδης ἠσχολήθη μὲ ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ συνέγραψε μέγαν ἀριθμὸν ἔργων ἀναφερομένων εἰς πλείστους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, τὰ ὁποῖα ἀπώλοντο, πλὴν τινων ἀποσπασμάτων. Τὰ ἔργα ταῦτα συμφώνως πρὸς τὸν ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου παραδοθέντα κατάλογον ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: α΄) Ἠθικά: «Περὶ ἡδονῆς», «Περὶ ἐξουσίας» (διάλογος), «Περὶ δικαιοσύνης» (εἰς 3 βιβλία), «Περὶ σωφροσύνης», «Περὶ εὐσεβείας», «Περὶ ἀνδρείας», «Περὶ ἀρετῆς», «Περὶ εὐδαιμονίας», «Περὶ ἀρχῆς», «Περὶ νόμων», «Περὶ ὀνομάτων», «Συνθῆκαι», «Ἀκούσιος», «Ἐρωτικός», «Κλεινίας». β΄) Φυσικά: «Περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς», «Περὶ ψυχῆς κατ' ἰδίαν», «Περὶ τῶν ἐν Ἅδου καὶ περὶ τῶν ἐν Οὐρανῷ», «Περὶ φύσεως», «Περὶ εἰδώλων πρὸς Δημόκριτον», «Περὶ βίων» (εἰς δύο βιβλία), «Αἰτίαι περὶ νόσων», «Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ», «Πρὸς τὰ Ζήνωνος», «Πρὸς τὰ Μήτρωνος». γ΄) Γραμματικά: «Περὶ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἡλικίας» (εἰς 2 βιβλία), «Περὶ Ἀρχιλόχου καὶ Ὁμήρου» (εἰς δύο βιβλία) δ΄) Μουσικά: «Περὶ τῶν παρ' Εὐριπίδῃ καὶ Σοφοκλεῖ» (εἰς 3 βιβλία), «Περὶ μουσικῆς» (εἰς 3 βιβλία), «Λύσεων ὁμηρικῶν» (εἰς 2 βιβλία), «Θεωρηματικόν», «Περὶ τῶν τριῶν τραγῳδιοποιῶν», «Χαρακτῆρες», «Περὶ ποιητικῆς καὶ ποιητῶν», «Περὶ στοχασμοῦ», «Προοπτικόν», «Ἡρακλείτου ἐξηγήσεις», «Πρὸς Δημόκριτον ἐξηγήσεις», «Λύσεων ἐριστικῶν» (εἰς 2 βιβλία), «Ἀξίωμα περὶ εἰδῶν», «Λύσεις», «Ὑποθῆκαι πρὸς Διονύσιον». ε΄) Ῥητορικά: «Περὶ τοῦ ῥητορεύειν ἢ Πρωταγόρας». στ΄) Ἱστορικά: «Περὶ τῶν Πυθαγορείων», «Περὶ εὑρημάτων». Πλὴν τούτων ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἡρακλείδην καὶ τὰ ἑξῆς: «Περὶ χρηστηρίων», «Κτίσεις ἱερῶν», «Περὶ τῶν φυσικῶς ἀπορουμένων», «Ζωροάστρης» κ. ἄ. Ὁ Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς ἀνέφερε καὶ τραγῳδίας τοῦ Ἡρακλείδου: «Φόρβας», «Ἱερεῖς», «Ἤιθεοι» καὶ «Πενθεύς», τὰς ὁποίας οὗτος εἶχε παρουσιάσει ὡς ἔργα τοῦ Θέσπιδος, ἐλπίζων ὅτι οὕτω θὰ τύχωσι μείζονος προσοχῆς, καὶ ἑτέραν τραγῳδίαν «Παρθενοπαῖος», εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέγραψε τὸ ὄνομα τοῦ Σοφοκλέους. Ὁ Διογένης Λαέρτιος ἀναφέρει ὅτι ἔγραψε καὶ ἐπιγράμματα «κάλλιστα καὶ ἄριστα», μὴ διασωθέντα ἐπίσης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλείδου ἐσώθησαν ἀποσπάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται μνεία πολιτειῶν 43 ἀρχαίων πόλεων. Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς ἐν Παρισίοις τῷ 1805 εἰς τὸν «Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ εἶτα ὁ C. Müller (Fragm. Histor. Graec. τόμ. B, σ. 197—224) μὲ τὸν τίτλον «Περὶ πολιτειῶν». Ταῦτα θεωροῦνται σήμερον ὡς ἀπάνθισμα ἐκ τῶν «Πολιτειῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους, φιλοπονηθὲν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου *Ἡρακλείδου τοῦ Λέμβου*.

Τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας τοῦ Ἡρακλείδου γνωρίζομεν ἐμμέσως ἐκ παλαιῶν μαρτυριῶν. Θεὸν ἐθεώρει ἄλλοτε αὐτὸν τοῦτον τὸν κόσμον καὶ ἄλλοτε τὴν διάνοιαν. Περὶ τῆς ψυχῆς ἐφρόνει ὅτι εἶναι «αἰθέριον σῶμα καὶ φωτοειδές». Ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος, τὰς ὁποίας καὶ ἀνέπτυξεν εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν «Περὶ δικαιοσύνης» πραγματείαν του. Ἐδέχετο τὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου, ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν ὁποίων ἐπίστευεν ὅτι ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἡ θεία διάνοια. Τὸν κόσμον ἐθεώρει ὡς ἄνευ πέρατος, τοὺς πλανήτας ὡς θεότητας κινουμένας περὶ τὴν γῆν, τὴν δὲ γῆν κινουμένην περὶ τὸν ἄξονά της ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ἡ πολυμέρειά του φαίνεται ὅτι ἔβλαψε τὴν κριτικήν του ἱκανότητα. Μετεχειρίζετο τὰς πηγὰς ἀκρίτως καὶ κατεχώρει εἰς τὰς πραγματείας του ἄνευ ἐλέγχου πᾶσαν πληροφορίαν, δι' ὃ καὶ ἔσχε πολλοὺς ἐπικριτὰς τῶν ἔργων του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Roules*, De vita et scriptis Heraclidae Pontici (Ann. Acad. Lovan 1824).—*Eug. Deswert*, Dissertatio de Heraclide Pontico, auctore (Bruxelles 1830)—*Hoogvliet*, De vita et scriptis Heraclidae Pontici (Lugd Batav. 1858).—*Voss*, De Heraclidis vita et scriptis (Rostock. 1896).

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

—**Ἡρακλείδης, *Ποντικὸς* ὁ *νεώτερος*.** Γραμματικὸς ἐκ τῆς Ἡρακλείας τῆς τοῦ Πόντου, ζήσας κατὰ τὸν Α΄ αἰῶνα μ. Χ. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Διδύμου, ἐδίδαξε δὲ βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Νέρωνος. Ἔγραψε τὰς «Λέσχας», ἤτοι ποίημα εἰς τρία βιβλία ἐν μέτρῳ σαπφικῷ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπεραμύνεται τοῦ διδασκάλου του. Τὸ ἔργον του εἶναι αἰνιγματῶδες καὶ δυσερμήνευτον. Εἰς τὸν Ἡρακλείδην τοῦτον ἀποδίδονται πρὸς τούτοις καὶ ἕτερα ἔργα ὡς τὸ «Περὶ καθολικῆς προσῳδίας», «Περὶ πολιτειῶν», «Περὶ τοῦ δεῖ καὶ χρή».

—**Ἡρακλείδης ὁ *Ταραντῖνος*.** Περίδοξος Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὸν Α΄ π. Χ. αἰῶνα, μαθητὴς τοῦ Μαντίου καὶ ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐμπειρικῶν. Ἦν ἀνατόμος ἄριστος, ἐργασθεὶς ἐπὶ ἀνθρωπίνων πτωμάτων, ἰδιαιτέρως δ' ἔμπειρος περὶ τὴν θεραπευτικὴν καὶ τὴν φαρμακολογίαν. Συνέγραψε πραγματείαν περὶ ἐμπειρικῆς αἱρέσεως εἰς 7 βιβλία καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία περὶ θεραπευτικῆς καὶ φαρμακολογίας, ἐν οἷς κατὰ Γαληνὸν (XIII, 717) μόνον «τὰ διὰ τῆς πείρας αὐτῷ κεκριμένα» ἀνέγραφε. Κυριώτερα τούτων ἦσαν τὰ Περὶ δοκιμασίας καὶ σκευασίας φαρμάκων, πρὸς Ἀντιοχίδα, πρὸς Ἀστυδάμαντα, θηριακά, θεραπευτικὰ (τῶν ἐντὸς 4 τοὐλάχιστον βιβλία καὶ τῶν ἐκτὸς ἰσάριθμα) καὶ τέλος τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Νικόλαος. Περὶ τὴν φαρμακοποιίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἰατρικὴν ἠσχολεῖτο τὸ ἔργον αὐτοῦ Στρατιώτης, τὸ δὲ διαιτητικὸν πιθανῶς ἦν τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ συμπόσιον. Προσφιλὲς αὐτῷ φάρμακον ἦτο τὸ ὄπιον. Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ ὑπομνήματα εἰς τὰ ἱπποκρατικὰ ἔργα, ἄλλο κατὰ πραγματείας (λέξεις) τοῦ Βακχείου καὶ τρίτον πρὸς πραγματείαν τοῦ Ἡροφίλου περὶ σφυγμῶν. Γνῶμαι τούτου διεσώθησαν ἐλάχισται παρὰ Γαληνῷ, Πλινίῳ, Καιλίῳ, Αὐρηλιανῷ καὶ Ἀετίῳ. Πρακτικῶς οὐ μόνον περὶ τὴν παθολογίαν ἠσχολήθη, ἀλλὰ καὶ τὴν χειρουργικὴν καὶ ὀφθαλμολογίαν. Γνῶμαι αὐτοῦ ἐπὶ παθολογικῶν (εἰλεοῦ, τετάνου, φρενίτιδος κτλ.) καὶ χειρουργικῶν ζητημάτων, (ἐξαρθρημάτων, ἀγκυλοβλεφάρου, πολυπόδων ὤτων κτλ.) διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. ΑΡ Π. Κ.

ἡρακλειέλαιον (τὸ) /*Χημ.*/. Τὸ ἐκ τῶν καρπῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ *ἡρακλείου* δι' ἀποστάξεως μεθ' ὑδρατμῶν λαμβανόμενον αἰθέριον ἔλαιον. Σ. Γ.

Ἡράκλειον /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. —1) Πόλις τῆς νοτίου Μακεδονίας ἐν Πιερίᾳ, κειμένη εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀπὸ τῶν Τεμπῶν εἰς Δῖον (Μαλαθριᾶς) ὁδοῦ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀπίλα ποταμοῦ, ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ πετρώδους λόφου. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πιερίας, ὀνομασθεῖσα οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκαυχῶντο ὅτι κατήγοντο. Ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 66) καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων γεωγράφων θεωρεῖται ὡς ἡ πρώτη πόλις τῆς νοτίου Μακεδονίας, ὑπὸ δὲ τῶν Λατίνων συγγραφέων ὀνομάζεται καὶ *Ἡράκλεια*, φρούριον ὀχυρώτατον, ἀπέχον κατὰ τὸν Τ. Λίβιον (XLIV, 8) πέντε ῥωμαϊκὰ μίλλια πρὸς βορρᾶν τῆς Φίλας (Λυκόστομον) καὶ ἀποτελοῦν τὴν κλεῖδα τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Μνημονεύεται δὲ πολλάκις εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Περσέως τοῦ Β΄ (178—168 π. Χ.) πολέμους, ὁπότε ἐκυριεύθη διὰ δόλου ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Φιλίππου.

Ἡ πόλις φαίνεται διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος μ. Χ., ὡς ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Καταστραφεῖσα ἀκολούθως, ἀνῳκοδομήθη ὀνομασθεῖσα *Πλαταμών*, ὑπὸ τὸ βυζαντινὸν δὲ τοῦτο ὄνομα, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται διὰ πρώτην φορὰν ἔν τινι ἐμπορικῇ συνθήκῃ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν Ἐνετῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, διατηρήσασα αὐτὸ μέχρι σήμερον.

—2) Πόλις τοῦ Δέλτα τῆς Αἰγύπτου, κειμένη εἰς τὸ δυτικὸν στόμιον τοῦ Νείλου, τὸ Κανωβικόν, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε ἐκαλεῖτο ἀπ' αὐτῆς καὶ *Ἡρακλεωτικόν*, ἀπέναντι τῆς Κανώβου, ἀπεχούσης ΒΑ. τῆς Ἀλεξανδρείας περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα, παρὰ τὸ νῦν Ἀβουκίρ. Κατὰ τὸν Στράβωνα XVII, 801) ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους ἐν αὐτῇ. Α. Θ. Σ.

—3) Πόλις τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ Καμπανίας (λατιν. Herculaneum, ἰταλ. *Ἐρκολάνο*). Ἔκειτο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βεζουβίου, μεταξὺ Νεαπόλεως, τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν $7^1/_2$ χιλιόμετρα, καὶ τῆς Πομπηΐας, ἐφημίζετο διὰ τὸ ὑγιεινὸν κλῖμά της καὶ τὴν εὐχάριστον παρὰ τὸν Κυμαῖον κόλπον τοποθεσίαν της. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὅτε ἐπέστρεφεν οὗτος μετὰ τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου ἐκ τῆς νήσου Ἐρυθείας, περὶ τὰ 60, ὡς ἐλέγετο, ἔτη πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πο-

Digitized by Google

λέμου. Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης ἀφ' ἑνὸς μὲν προκύπτει ὅτι ἡ πόλις ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι ἦτο ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀποικία ἢ ἐμπορικὸς σταθμὸς τῶν Φοινίκων. Πάντως εἶναι μεμαρτυρημένον ὅτι ὑπῆρχεν ἡ πόλις καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας (περὶ τὸ τέλος τῆς ΣΤ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος). Κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους ἡ πόλις κατείχετο ὑπὸ τῶν Ὄσκων, ἀπὸ τούτων περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς Ἐτρούσκους, τοὺς Σαμνίτας, τοὺς Ἕλληνας καὶ τέλος τοὺς Ρωμαίους κατὰ τὸ 307 π. Χ., γενομένη ἰσοπολῖτις κατ' ἀρχὰς (municipium) καὶ ἀποικία (colonia) μετὰ ταῦτα. Ἕνεκα τῆς ὑπερόχου τοποθεσίας της καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς λιμένος της ἀθρόοι εἶχον προστρέξει εἰς ταύτην οἱ περίοικοι καὶ ἡ πόλις εἶχε γίνει πολυάνθρωπος (μόνον ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Κύμη ἐκ τῶν πόλεων τῆς Καμπανίας εἶχον περισσοτέρους αὐτῆς κατοίκους) καὶ ἦτο ἀνθηροτάτη οἰκονομικῶς. Ἀπὸ τοῦ Α' δὲ π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἄφθονος εἶχεν εἰσρεύσει εἰς τὴν Ρώμην ὁ πλοῦτος, πολλοὶ ἀριστοκράται καὶ πλουτοκράται Ρωμαῖοι τὸ Ἡράκλειον εἶχον ἐκλέξει, διὰ τὴν μαγευτικὴν τοποθεσίαν του, τὸ γλυκὺ κλῖμα καὶ τὸν ὡραῖον οὐρανόν του, ὡς τὸν καταλληλότερον τόπον διαμονῆς των. Τότε ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ἐν αὐτῷ καὶ τοῖς προαστείοις του ἐπαύλεις καὶ ἤρχισεν ἡ συρροὴ εἰς αὐτὸ διαφόρων καλλιτεχνῶν, οἵτινες κατεκόσμησαν τὴν πόλιν μὲ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ κομψὰ μνημεῖα τέχνης. Ἐνῷ οὕτως ηὐτύχει ἡ πόλις, αἴφνης, κατὰ τὴν 5 Φεβρουαρίου τοῦ 63 μ. Χ., συνεταράχθη ὑπὸ τρομεροῦ σεισμοῦ, ὅστις κατεκρήμνισε πολλὰς τῶν οἰκιῶν αὐτῆς. Ἦτο ὅμως τόσος ὁ πλοῦτος τῶν κατοίκων, ὥστε εἰς ὀλίγα ἔτη ἡ πόλις ἤρχισεν ἀνοικοδομουμένη. Τὸν σεισμὸν διεδέχθη μετὰ 16 ἔτη (24 Αὐγ. τοῦ 79 μ. Χ.) σφοδροτάτη ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου καὶ τὸ Ἡράκλειον μετὰ τῆς Πομπηΐας καὶ τῶν Σταβιῶν κατεχώσθησαν ὑπὸ τέφρας καὶ λάβας τοῦ ἡφαιστείου. Τὸ ὕψος τοῦ στρώματος τούτου, ποικίλλον ἀπὸ 12—30 μέτρων ὕψους, κατέστησε δυσεύρετον τὸν χῶρον τῆς ὡραίας πόλεως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς περισωθέντας τότε κατοίκους της. Παρὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀνευρέσεως τοῦ χώρου τοῦ καταχωσθέντος Ἡρακλείου καὶ τὴν μεγαλυτέραν ἀκόμη δυσκολίαν τῆς διαρρήξεως τοῦ σκληροτέρου ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ στρώματος τῆς λάβας, ἤρχισαν, μετὰ τὴν τυχαίαν ἀνακάλυψιν κατὰ τὸ 1711 τῆς θέσεως τῆς πόλεως, αἱ ἀνασκαφαί, αἵτινες ἐν ἀρχῇ μὲν διήρκεσαν ἐπὶ 28 συναπτὰ ἔτη (1738—1766), ἐπανελήφθησαν δὲ κατὰ τὸ 1828, 1869 ὅτε διήρκεσαν ἐπὶ 6 ἔτη, κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη εἰς μικρὰν κλίμακα, καὶ τέλος κατὰ τὸ 1927.

Γυναικεῖον ἄγαλμα ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον.

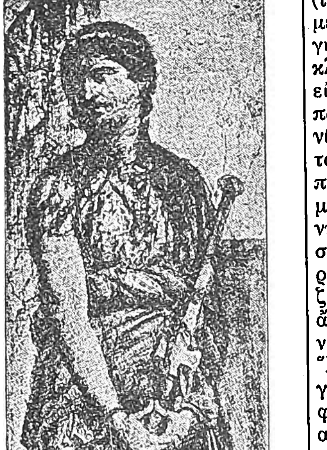
Ἡ Μήδεια.
[Τοιχογραφία ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον, ἀντίγραφον ἀναμφιβόλως τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Τιμομάχου-Μόναχον.]

Τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εὑρήματα. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν ἦλθον εἰς φῶς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως μὲ τοὺς εὐθεῖς, εὐρεῖς καὶ πλακοστρώτους δρόμους της, μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα αὐτῆς, πολλοῦ λόγου ἄξια ἔργα τῆς γλυπτικῆς, πλαστικῆς καὶ ζωγραφικῆς καὶ πλῆθος παπύρων. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων ἰδίως ἄξια μνείας εἶναι τὸ θέατρον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἔχει 16 σειρὰς βαθμίδων, ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ 8—10 χιλιάδας θεατῶν καὶ ἐκοσμεῖτο μὲ κίονας καὶ ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν ἀγάλματα, μαρμάρινα καὶ χαλκᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ 4 ἐπίχρυσα, μία βασιλικὴ (ἀγορὰ) μήκους 228 ποδῶν καὶ πλάτους 132, μὲ στοὰν ὑποβασταζομένην ἀπὸ 42 κίονας καὶ κοσμουμένην ἀπὸ 42 ἀγάλματα, μαρμάρινα καὶ χαλκᾶ, καὶ πολλαὶ ἐπαύλεις, εἰς μίαν τῶν ὁποίων, τὴν τοῦ Ἀριστείδου, ἀνευρέθη καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῶν παπύρων. Ἐκ τῶν ἀγαλμάτων, ἐκ μὲν τῶν μαρμαρίνων εἷς ἀθλητής, τὰ συμπλέγματα, Ὀρέστης καὶ Ἠλέκτρα καὶ Φαῦνος φέρων τὸν Βάκχον, ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Αὔγουστος καθήμενος, ἡ Τερψιχόρη, 4 ἄλλαι Μοῦσαι, ὁ Ὅμηρος, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Δημοσθένης καὶ ἄλλοι ἀνδριάντες διαπρεπῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἐκ δὲ τῶν χαλκῶν ἓξ χορεύτριαι, αἵτινες ἐκόσμουν τὸ προσκήνιον τοῦ θεάτρου, εἷς Φαῦνος κοιμώμενος, εἷς Φαῦνος μεθυσμένος, εἷς Ἑρμῆς ἐν ἀναπαύσει, ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. Πλὴν τούτων πλῆθος θαυμασίων προτομῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας Ρώμης (τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Πλάτωνος ἢ Σπευσίππου, τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος, τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου, τοῦ Σενέκα, τοῦ Σκιπίωνος κ. οὕ. κ.), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἓν ἀγαλμάτιον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐφίππου, κολοσσαῖοι ἀνδριάντες τοῦ Αὐγούστου, κρατοῦντος κεραυνόν, τοῦ Δρούσου καὶ ἄλλων. Ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῆς ζωγραφικῆς τὰ ἀξιολογώτερα εἶναι μία σύνθεσις Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀθηναίου (ἄγνωστον ἂν εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ πρωτοτύπου ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς) ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζονται δύο νεάνιδες ἀστραγαλίζουσαι (ἡ Ἰλέαιρα καὶ ἡ Ἀγλαΐα) καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἡ Λητὼ μὲ ἔκφρασιν γυναικὸς κατειλημμένης ὑπὸ θυμοῦ, ἡ Νιόβη εἰς τὸ μέσον, τείνουσα μὲ δειλίαν τὴν χεῖρα πρὸς διαλλαγήν, καὶ ἡ Φοίβη ὠθοῦσα αὐτὴν ἐλαφρῶς πρὸς συμφιλίωσιν. Μία τοιχογραφία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὁ Ἡρακλῆς ἀνευρίσκων τὸν υἱόν του Τήλεφον, θηλάζοντα ἔλαφον. Ἡ τοιχογραφία συμπληροῦται καὶ μὲ ἄλλας μορφάς, μιᾶς μεγαλοπρεποῦς γυναικὸς καθημένης ἐπὶ βράχου (τῆς Ἀρκαδίας), ἑνὸς Σατύρου γελαστοῦ, ἱσταμένου ὄπισθεν τῆς Ἀρκαδίας, μιᾶς πτερωτῆς γυναικὸς (τῆς Παρθενίας) ὄπισθεν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν εἰκόνων λέοντος καὶ ἀετοῦ, εἰς δήλωσιν τῆς ἐρημίας τοῦ τόπου, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἡρακλέους. Μία τοιχογραφία ἀπεικονίζουσα τὴν Μήδειαν μὲ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας καὶ ταλαντευομένην ἂν ἔπρεπε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ πάθος τῆς ζηλοτυπίας της ἢ τὸ συναίσθημα τῆς μητρικῆς στοργῆς. Ἄλλη σύνθεσις ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὁ Θησεὺς ἀπελευθερώνων ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Κενταύρου Εὐρύτου τὴν Ἱπποδάμειαν, ἄλλη ἀπεικονίζουσα ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς σκηνὴν τραγῳδίας, ἄλλη ἀπεικονίζουσα τὸν Θησέα νικητὴν τοῦ Μινωταύρου, ἄλλη ἀπεικονίζουσα τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν ἐπὶ τῆς Ἴδης, ἄλλη τὸν Ἑρμῆν καὶ Ἄργον, ἄλλη τὸν Ὕλαν ἀπαγόμενον ὑπὸ τῶν Νυμφῶν, ἄλλη τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν ἀναγνωρίζοντα αὐτὸν κύνα του, ἄλλη τὴν Ἀριάδνην ἐγκαταλειπομένην, ἄλλη τὸ Ἔαρ, ἄλλη τὸν Σέραπιν, ἄλλη τὸν Σιληνὸν καὶ πλῆθος ἀκόμη ἄλλων εἰκόνων εἰς τοιχογραφίας, αἵτινες ἔχουσι πλουτίσει τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— 4) Ἀκρωτήριον τῆς ΝΔ. ἄκρας τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βρουττίων, ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκόπετρα (τανῦν Capo dell' armi), τὸ νῦν καλούμενον Capo Spartivento (*Σκύλακος*, Περίπλ. 14, *Στράβ*. VI, 259).

— 5) Ἀκρωτήριον τῶν βορείων παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἀνατολικῶς τῆς Ἀμισοῦ (Σαμψοῦντος), μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἴριος καὶ Θερμώδοντος (*Ἀρρ*. Περ. Εὐξ. Πόντου 22, καὶ *Ἀνωνύμου*, Περ. Εὐξ. 29). Ὑπὸ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου (Β, 965) καλεῖται *Ἀμαζονίδων λιμενήοχος ἄκρα*, ἀλλαχοῦ δὲ (ΙΙ, 371) *Θεμισκύριος ἄκρα*. Α. Θ. Σ.

— 6) Ἀρχαῖος ἀττικὸς δῆμος (*Ἡφαιστειάδων* ἢ *Ἡφιστιαδῶν* ἢ *Ἡφαιστιάδος* ἢ *Ἡφαιστίας*), ἀνήκων μετὰ δέκα τριῶν ἑτέρων εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλήν, ἐγγὺς τοῦ Ἀθμόνου (Ἀμαρυσίου), ἔνθα συμμετεῖχεν εἰς τὰς μεγάλας ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος. Ἀπετελεῖτο ἐξ ἀγροτῶν καὶ χαλκέων, οἵτινες ἐτέλουν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἡφαίστου ἰδίαν ἑορτήν· τοῦ ναοῦ ὅμως τούτου καταστραφέντος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκ σεισμοῦ, διεσώθη τότε ἕτερος μικρὸς τοιοῦτος, ὁ τοῦ Ἡρακλέους, οὗ λείψανά τινα ἐσῴζοντο μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔνθα μικρὸς ἐξ ὀρεσιβίων ποιμένων οἰκισμὸς Ἀράκλι ἢ Ἡράκλι ἐχρησιμοποίησε ταῦτα διὰ προχείρους χαμοκέλλας.

Ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ ἱκανῆς ἐκτάσεως κῆπος, ἀνήκων εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀκαδημίαν, ἔνθα καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος τὰς διατριβὰς πολλάκις ἐποιεῖτο μετὰ τῶν μαθητῶν του. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε μικρὸς συνοικισμὸς ἐκ πλουσίων ἐπαύλεων Ρωμαίων δεσποτῶν. Χ. Α. Η.—Ν. Δ. Λ.

— **Ἡράκλειον** [*Ἀρχ.*]. —1) Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους παρὰ τὴν Γίνδαρον, πόλιν ὀχυρὰν τῆς Κυρρηστικῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Συρίας, τὴν ὁποίαν ὁ Στράβων (XVI, 751) ὀνομάζει «ἀκρόπολιν Κυρρηστικῆς» καὶ ὁρμητήριον ληστῶν. Περὶ τὸ Ἡράκλειον ἱερὸν καὶ τὴν Γίνδαρον κατεστράφη ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Παρθυαίου, βασιλέως τῶν Πάρθων, ὑπὸ τοῦ Οὐενδιδίου Πακόρου, υἱοῦ Ὀρώδου τοῦ Α'. —2) Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους κείμενον ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Κυρηναϊκῆς πρὸς βορρᾶν τῆς χώρας τῶν Μαρμαριδῶν, παρὰ τὴν κώμην Παλίουρον, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΖ' 838). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο 33 περίπου μίλλια ΒΔ τῆς νῦν Aïn-d-Gazal. —3) Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους («τετράκωμον»), ἔνθα ἐτελοῦντο κοινοὶ ἀγῶνες τῶν τεσσάρων κωμῶν Πειραιέων, Φαληρέων, Ξυπεταιόνων καὶ Θυμοιταδῶν. Ἡ ἀκριβὴς θέσις αὐτοῦ δέον νὰ ζητηθῇ μεταξὺ Μοσχάτου καὶ Πειραιῶς, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ σημερινῇ θέσει τῆς συνοικίας «Καμίνια - Βαρύκα». Γενομένων αὐτόθι ζητήσεων καὶ ἐρευνῶν εὑρέθησαν ἐπιγραφαὶ περὶ τῶν Ξυπεταιόνων νικητῶν κωμάρχων κωμαστῶν, περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐν Ἀττικῇ θιάσου τῶν Ἡτιωνιδῶν, ὅροι, ἠρία καὶ ἐπιτύμβιοι στῆλαι, ἐξ ὧν ἀριδήλως πιστοῦται ἡ αὐτόθι θέσις τοῦ «τετρακώμου» Ἡρακλείου (πρβλ. Ἀττικὰς ἐπιγραφὰς ὑπὸ *Α. Α. Παπαγιαννοπούλου* ἐν «Πολέμωνι» τόμ. Α', 1929).— 4) Τέμενος κείμενον ἔναντι τῆς Σαλαμῖνος εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγάλεω καὶ πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Γεωργίου Κερατσινίου. Τοῦ τεμένους τούτου σῴζονται σήμερον ἐρείπια εἰς ὕψος μέτρου. Μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Σαλαμῖνος, κατὰ Διόδωρον καὶ Πλούταρχον, εἶχε παραταχθῆ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Τὸ Ἡράκλειον τοῦτο τινὲς τῶν νεωτέρων ἐταύτισαν ἀτόπως πρὸς τὸ *τετράκωμον Ἡράκλειον* (βλ. ἀνωτ.).
[*Π. Ρεδιάδη*, «Τὸ Ἡράκλειον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος» ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1906, σ. 239 ἑπ.]

Ἡράκλειον. Ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς Κρήτης. Τὸ Ἡράκλειον (κοιν. *Κάστρο* καὶ *Μεγάλο-Κάστρο*) κεῖται εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς βορείου ἀκτῆς τῆς νήσου. Εἶναι πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου δήμου καὶ νομοῦ καὶ τῆς ἐπαρχίας Τεμένους.

—[*Γεωγρ.*] Τὰ περιβάλλοντα τὴν πόλιν τείχη σχηματίζουσι τρίγωνον, τοῦ ὁποίου ἡ μία πλευρὰ κεῖται πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ περίμετρος τῶν πελωρίων τούτων τειχῶν εἶναι τέσσαρα καὶ ἥμισυ περίπου χιλιόμετρα. Ὄπισθεν αὐτῶν εἶναι μεγάλη τάφρος, χρησιμοποιουμένη σήμερον ὡς λαχανόκηπος. Πέραν ταύτης ἦσαν ἐκτισμένα μικρὰ φρούρια ὡς προπύργια τῆς τάφρου καὶ τοῦ κυρίου τείχους. Τὰ φρούρια ταῦτα ἦσαν δώδεκα, τῶν ὁποίων μεγαλύτερον τὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (Ἀη-Τάμπια ἐπὶ τουρκοκρατίας), ἠρειπωμένα σήμερον. Τὸ τεῖχος εἶχε πρὸς τούτοις καὶ ἐξωτερικοὺς προμαχῶνας καὶ πύργους καὶ τρεῖς μεγάλας πύλας ἀπὸ ξηρᾶς καὶ μίαν τοῦ λιμένος. Μετὰ τοιαύτης στρατιωτικῆς τέχνης εἶχον κατασκευασθῆ τὰ γιγαντιαῖα ταῦτα ἔργα, ὥστε τὸ Ἡράκλειον (*Χάνδαξ*) ἦτο τὸ ἰσχυρότατον ἐν τῇ Ἀνατολῇ φρούριον καὶ τὸ ἄριστον δεῖγμα τῆς μεσαιωνικῆς ὀχυρωματικῆς. Αἱ τρεῖς τῆς ξηρᾶς πύλαι ἦσαν: ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πρὸς Α (πόρτα τοῦ Λαζαρέτου), κρημνισθεῖσα τῷ 1917, ὅτε κατεσκευάσθη ἡ ἐκεῖ πλατεῖα· ἡ πύλη τοῦ Ἰησοῦ (Καινούργια πόρτα) πρὸς Ν, κρημνισθεῖσα καὶ αὕτη πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συγκοινωνίας τῶν ἐπαρχιῶν· ἡ πύλη τοῦ Παντοκράτορος (πόρτα τῶν Χανιῶν) πρὸς Δ, ἥτις διατηρεῖται ἀκόμη, ἀλλ' ἠλλοιωμένη κατὰ τὴν πρόσοψιν διὰ προσθήκης εἴδους μεγάλης γεφύρας διευκολυνούσης τὴν ἄνωθεν δίοδον. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πρόσοψιν ἔχει ἀνάγλυφον προτομὴν τοῦ Παντοκράτορος καὶ πέριξ τὴν λατινικὴν λέξιν Omnipotens, εἰς δὲ τὴν ἐξωτερικὴν ὡσαύτως προτομὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν Παντοκράτωρ. Καὶ ἡ τοῦ λιμένος ὡσαύτως ἐκρημνίσθη. Ἐκτὸς τῶν κυρίων τούτων πυλῶν ἦσαν καὶ ἄλλαι πυλίδες καὶ ἐν τῷ λιμένι καὶ πρὸς τὴν ξηράν, χρήσιμοι διὰ στρατιωτικοὺς μόνον σκοπούς. Ὁ λιμὴν περιεβάλλετο ὡσαύτως ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους, τὸ ὁποῖον εἰς ἑκάτερον βραχίονα τῆς εἰσόδου εἶχεν ὀχυρὸν πύργον (Καστέλι· Μεγάλος Κοῦλες—πύργος τοῦ Λέοντος—δεξιὰ καὶ Μικρὸς Κοῦλες ἀριστερά). Ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κοῦλε λειτουργεῖ μεγάλης ἐντάσεως φάρος, ὁρατὸς ἐξ ἀποστάσεως 12 μιλλίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος εἶχον οἰκοδομήσει οἱ Ἑνετοὶ δώδεκα μεγάλους νεωσοίκους, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι σῴζονται καὶ σήμερον. Καὶ τὸ χαμηλότερον παραθαλάσσιον τεῖχος (Μπεντενάκι) σῴζεται καὶ χρησιμεύει ὡς περίπατος. Τὰ τείχη ταῦτα εἶναι τῆς ἑνετικῆς ἐποχῆς καὶ μόνον μικραὶ ἐπισκευαὶ ἐγένοντο ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Δημόσια οἰκοδομήματα σῴζονται ἀπὸ τῆς ἑνετικῆς ἐποχῆς ἡ λέσχη (Loggia), ἣν οἱ Τοῦρκοι εἰ-

Digitized by Google

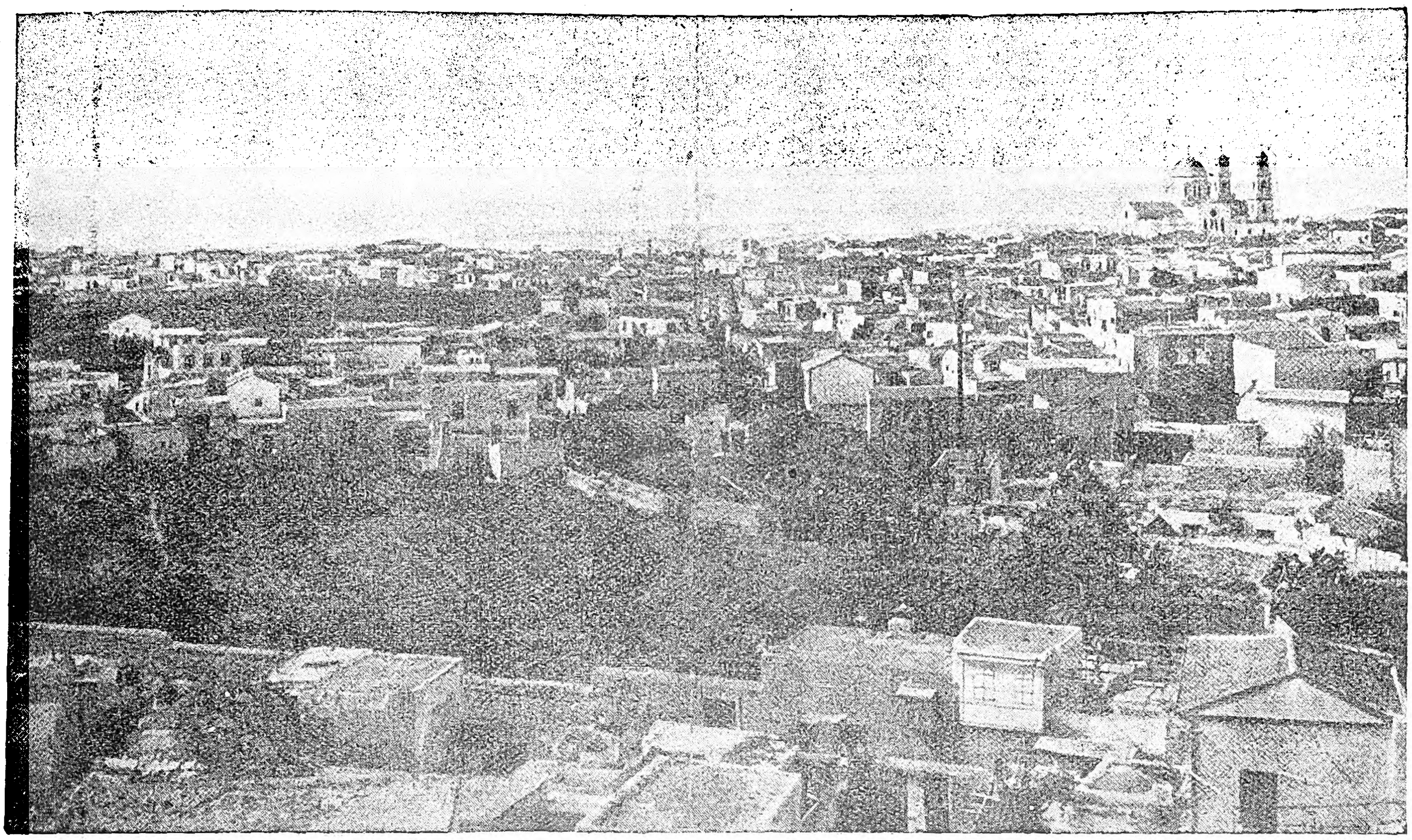

Ἡράκλειον. Γενικὴ ἄποψις τῆς πόλεως.

χον μεταβάλει εἰς ὁπλοθήκην (τσεπχανέν), ἠκρωτηριασμένη. Ἐπίσης ἡ παρὰ τὸ Βαλιδὲ-Τζαμὶ κρήνη τοῦ Ἁγίου Σαλβαδώρου, ἣν ἔκτισεν ὁ στρατηγὸς Μπέμπος τῷ 1588 καὶ ἔξωθεν τῆς νομαρχίας Κρήνη τοῦ Μοροζίνη. Ἀπὸ δὲ τῆς τουρκικῆς ἐποχῆς σῴζεται τὸ διοικητήριον (νομαρχία σήμερον), ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ πυρποληθέντος ἐνετικοῦ διοικητηρίου, μέγας στρατὼν κτισθεὶς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων γενιτσαρικῶν ὀρτάδων, εἰς ὃν εἶναι σήμερον ἐγκατεστημέναι δικαστικαὶ καὶ διοικητικαὶ ὑπηρεσίαι, τὸ τελωνεῖον, τὸ ὑγειονομεῖον καὶ ἄλλα μικρότερα κτίρια. Ἐν τῇ πόλει ὑπάρχουσι καὶ λουτρὰ ἄξια λόγου. Διακρίνεται ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, τὸ Πανάνειον νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη δαπάναις τοῦ Ἡρακλειώτου Πανανοῦ καὶ ἐδωρήθη εἰς τὸν δῆμον, τὸ βρεφοκομεῖον (Ἱερωνυμάκι) καὶ τὸ δημοτικὸν νοσοκομεῖον λοιμωδῶν νόσων. Ἀξιολογώτατον εἶναι τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως, ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου ἦτο ἡ λατινικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἀσυμπλήρωτον ὅμως ἀκόμη. Περικλεῖον τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς προϊστορικῆς μάλιστα Κρήτης καὶ πάντα τὰ ἀρχαῖα εὑρήματα τῆς Κνωσοῦ, Γόρτυνος, Φαιστοῦ, Ἁγίας Τριάδος, Καμαρῶν. Τυλίσου, Παλαιοκάστρου Σητείας, Ἰδαίου ἄντρου κτλ., προσελκύει πλῆθος φιλαρχαίων καὶ ἄλλων ἐπισκεπτῶν.

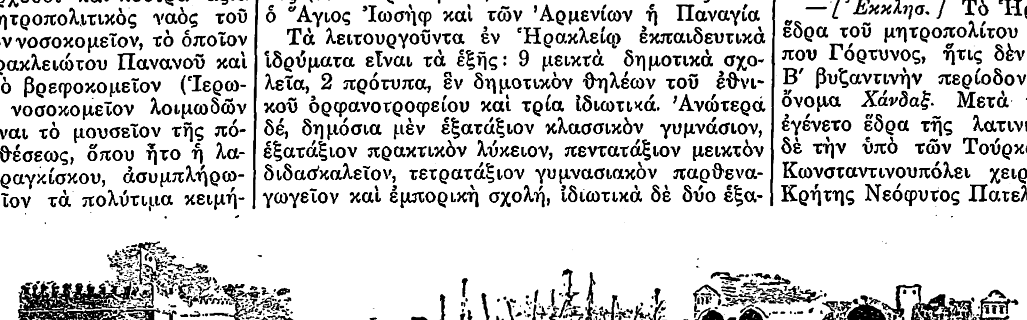

Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου ὡς εἶχε κατὰ τὸ 1843.

Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶναι στεναὶ καὶ σκολιαί, ἐκτὸς τριῶν· μία τούτων ἄγει ἀπὸ τοῦ λιμένος εἰς τὴν πρὸ τῆς νομαρχίας πλατεῖαν· ἡ δευτέρα ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν Πόρταν Χανιῶν καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸν δημοτικὸν κῆπον. Ἡ πόλις εἶναι ἠλεκτροφώτιστος καὶ ἔχει ὀκτὼ πλατείας: Δασκαλογιάννη, Ἐλευθερίας, Ἀρκαδίου, Κορνάρου, Καλλεργῶν, Μιχαὴλ Κόρακα, Βενιζέλου καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ. Τὴν πόλιν στολίζουσι καὶ ὡραῖα κτίρια ξενοδοχείων καὶ λαμπρὰ ἰδιωτικὰ μέγαρα. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον μεταβάλει 17 χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς τεμένη καὶ τεκέδες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἤδη, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἁγίων, εἰς ὧν τὸ ὄνομα εἶχον καθιερωθῆ, ἢ διετέθησαν εἰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, ὡς τὸ Βαλιδὲ-Τζαμὶ (πρῴην ναὸς τοῦ Σωτῆρος), τὸ ὁποῖον στεγάζει τὸ κλασσικὸν γυμνάσιον καὶ τὸ πρακτικὸν λύκειον. Ὑφίστανται οὕτω σήμερον ἐν τῇ πόλει ὀκτὼ ὀρθόδοξοι ναοί. 1) Ὁ καθεδρικὸς τοῦ πολιούχου Ἁγίου Μηνᾶ, ὅστις ἐθεμελιώθη τῷ 1860, καθηγιάσθη δὲ δι' ἐγκαινίων τῷ 1895. Τριάκοντα χιλιάδες λίραι ἐδαπανήθησαν εἰς τὴν οἰκοδομίαν τούτου. Ἐν τούτῳ μεταξὺ ἄλλων ὑπάρχουσι καὶ ἓξ εἰκόνες τοῦ διασήμου ζωγράφου Μιχαὴλ τοῦ Δαμασκηνοῦ. 2) Ὁ Ἅγιος Ματθαῖος τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὃν ἐσεβάσθησαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, διότι θέσπισμα τοῦ Μωάμεθ ἐπέτασσε τὸν σεβασμὸν παντὸς σιναϊτικοῦ ἱεροῦ. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον κατέφευγον οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὰς σφαγὰς τῶν Τούρκων. 3) Ὁ Ἅγιος Τίτος, καθιερωθεὶς εἰς τὸ Βεζὺρ-Τζαμί, ὅπερ ἀρχικῶς ἦτο ναὸς τοῦ ἀποστόλου Τίτου. 4) Ὁ Ἅγιος Δημήτριος. 5) Ἡ Ἁγία Τριὰς (νεόκτιστος). 6) Ὁ Ἅγιος Παντελεήμων. 7) Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ καὶ 8) Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος (τοῦ νεκροταφείου). Τῶν καθολικῶν ναὸς εἶναι ὁ Ἅγιος Ἰωσὴφ καὶ τῶν Ἀρμενίων ἡ Παναγία.

Τὰ λειτουργοῦντα ἐν Ἡρακλείῳ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα εἶναι τὰ ἑξῆς: 9 μεικτὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 2 πρότυπα, ἓν δημοτικὸν θηλέων τοῦ ἐθνικοῦ ὀρφανοτροφείου καὶ τρία ἰδιωτικά. Ἀνώτερα δέ, δημόσια μὲν ἑξατάξιον κλασσικὸν γυμνάσιον, ἑξατάξιον πρακτικὸν λύκειον, πεντατάξιον μεικτὸν διδασκαλεῖον, τετρατάξιον γυμνασιακὸν παρθεναγωγεῖον καὶ ἐμπορικὴ σχολή, ἰδιωτικὰ δὲ δύο ἑξατάξια γυμνάσια, Κοραῆς καὶ Παλλάδιον. Ὁμοίως γαλλικὴ σχολὴ καθολικῶν καλογραιῶν, ᾠδεῖον συντηρούμενον κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ δημοτικὴ βιβλιοθήκη, καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δωρεᾶς εἰς τὸν δῆμον τῆς βιβλιοθήκης Βικέλα καὶ ἔκτοτε πλουτιζομένη. Ἐπίσης ἐπιστημονικοὶ σύλλογοι, δικηγόρων, ἰατρῶν, διδασκάλων, φαρμακοποιῶν, ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον, σύνδεσμοι καὶ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα πάσης ἀσκουμένης τέχνης ἢ ἐπαγγέλματος ἰδιωτικῶς ἢ καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα δημοσίου ὑπαλλήλου. Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι εἶναι περὶ τοὺς ἑκατόν. Ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἐργοστάσια εἶναι ἱδρυμένα ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ παρ' αὐτήν: ἠλεκτροφωτισμοῦ τῆς πόλεως, ἐπεξεργασίας τῆς σταφίδος, ἐλαιουργίας, οἰνοπνευματοποιίας, σαπωνοποιίας, μωσαϊκῶν πλακῶν, ἀλευροποιίας, ἀρτοποιίας, μακαρονοποιίας, ὑφαντουργίας, ταπητουργίας, πλεκτικῆς, κατεργασίας τσιμέντου κτλ. Τὸ Ἡράκλειον ἔχει καὶ τρία θέατρα: τὸ τοῦ Πουλακάκι ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Ἐλευθερίας, ἥτις εἶναι τὸ μᾶλλον συχναζόμενον μέρος τῆς πόλεως, ἔχει πέριξ τὰ κέντρα ἀναψυχῆς ζαχαροπλαστεῖα, ζυθεστιατόρια, καφενεῖα κλπ. καὶ χρησιμεύει εἰς περίπατον, καὶ τὸν «Ἀπόλλωνα» καὶ «Ἀγλαΐαν» κινηματογραφικά.

Ὁ λιμὴν τῆς πόλεως, ὡς ἔχει σήμερον, μεταξὺ τῶν πύργων (μεγάλου καὶ μικροῦ Κοῦλε), εἶναι ἐνετικὸν κατασκεύασμα, ἐπεσκευάσθη δὲ τῷ 1838 ὑπὸ τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ ἐπὶ τῆς αἰγυπτιακῆς κατοχῆς. Ἐν Ἡρακλείῳ ὑπάρχουσι καὶ ὑποκαταστήματα πασῶν σχεδὸν τῶν τραπεζῶν καὶ κεντρικὸν τῆς νεωστὶ ἱδρυμένης Τραπέζης Κρήτης. Ὡσαύτως προξενικὰ πρακτορεῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

— *[Ἐκκλησ.]* Τὸ Ἡράκλειον μνημονεύεται ὡς ἕδρα τοῦ μητροπολίτου Κρήτης, ἀντὶ ἀρχιεπισκόπου Γόρτυνος, ἥτις δὲν ὑπάρχει πλέον, κατὰ τὴν Β' βυζαντινὴν περίοδον (961—1205), ἀλλ' ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χάνδαξ*. Μετὰ τὴν ἐνετικὴν κατάκτησιν ἐγένετο ἕδρα τῆς λατινικῆς ἀρχιεπισκοπῆς. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν, ὁ πρῶτος ἐν Κωνσταντινουπόλει χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Κρήτης Νεόφυτος Πατελάρος καθιδρύθη ἐν Ἡρακλείῳ, ὅπερ ὥρισεν ἕδραν τῆς μητροπόλεως Κρήτης, καὶ ἔκτοτε τὸ Ἡράκλειον διατηρεῖται ἐκκλησιαστικὴ τῆς νήσου πρωτεύουσα, καίτοι ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ 1850 νὰ εἶναι καὶ πολιτική. Ἀπὸ τοῦ Πατελάρου μέχρι σήμερον ἀνῆλθον εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τοῦ Ἡρακλείου 27 μητροπολῖται. Κατὰ τὴν ἅλωσιν, κατά τινα σῳζομένην μαρτυρίαν, ἦσαν ἐν Ἡρακλείῳ 113 ναοὶ ὀρθοδόξων καὶ 16 καθολικῶν.

— *[Ἱστορ.]* Ὁ Χαλίφης τῶν Οὐμεγιαδῶν Μωαβίας εἶχε λεηλατήσει τὴν Κρήτην τῷ 651 καὶ 674 μ. Χ. Οἱ δὲ ἐξ Ἱσπανίας Ἄραβες ἐπωφελούμενοι τοῦ ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει ἐμφυλίου πολέμου ἐπὶ Μιχαὴλ Τραυλοῦ (820—829), ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κρήτης τῷ 823 ὑπὸ τὸν Ἀμποῦ-Χὰψ-Ὀμὰρ (Ἀπόχαψιν τῶν Βυζαντινῶν) καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτήν. Τῷ 824 ἐπανελθόντες ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐμίρην κατέλαβον ὁριστικῶς αὐτὴν καὶ ἵδρυσαν τὸν Χάνδακα. Τὸ Ἡράκλειον λοιπὸν εἶναι κτίσμα τῶν Ἀράβων. Κατά τινα παράδοσιν, ὑπὸ μοναστοῦ τινὸς ὁδηγηθέντες ἔκτισαν ὀχυρὸν χαράκωμα καὶ ὤρυξαν περὶ αὐτὸ βαθεῖαν τάφρον. Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς πόλεως, ὀνομασθὲν ὑπ' αὐτῶν Rabdh-el-Khandak (=φρούριον τῆς τάφρου), ὅπερ μετεφράσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν *Χάνδαξ* καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οἱ Ἐνετοὶ ἐτήρησαν τὸ ὄνομα λέγον-

Digitized by Google

τες αὐτὴν Candica καὶ Candiga καὶ ἔπειτα παρήλλαξαν εἰς Candida καὶ τέλος εἰς Candia. Ἐκ τούτου δὲ τὸ μέχρι σήμερον Candia καὶ Candie, δι' ὧν καὶ τὸ Ἡράκλειον καὶ ὅλη ἡ νῆσος ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ξένων. Τὸ σημερινὸν ὄνομα, δοθὲν πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ἐλήφθη ἐκ τῶν ἀρχαίων

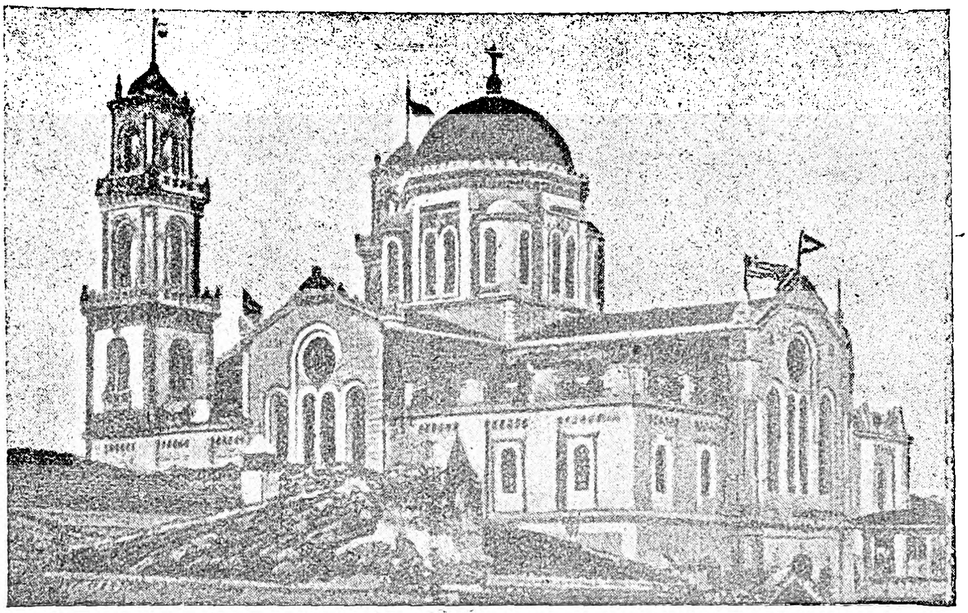

Ἡράκλειον. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

Ἡράκλεια, Ἡράκλειον, ἅτινα ἦσαν μεμαρτυρημένα ὀνόματα πόλεων, ὡς ἐπινείων τῆς Κνωσοῦ, ἥτις εἶχε καὶ τὸ Μάτιον καὶ τὴν Ἀμνισὸν ἐπίνεια, οὐδεμιᾶς ὅμως τῶν τριῶν πόλεων ἡ θέσις ἐξηκριβώθη. Κατὰ τὸ 1822 ὁ ἁρμοστὴς Μιχαὴλ Ἀφεντούλλις εἰς τον ὀργανισμὸν τῆς νήσου ὠνόμασε τὴν πόλιν Ἡράκλειον καὶ τὴν πέριξ χώραν Ἡράκλειαν. Τὸ αὐτὸ ἐπανέλαβε τῷ 1823 ὁ Μανώλης Τομπάζης. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν λόγιοι ἔμποροι εἰσήγαγον τὴν ὀνομασίαν εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτῶν καὶ κατὰ μικρὸν ἐξενίκησε τοῦτο, ὥστε καὶ ἡ διοίκησις εἰς τὰ ἑλληνικὰ αὐτῆς ἔγγραφα μετεχειρίσθη τοῦτο ἐπισήμως ἀπὸ τοῦ 1869 μάλιστα καὶ ἑξῆς. Τὴν ὀνομασίαν παρέλαβον βεβαίως ἐκ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων καὶ μάλιστα τοῦ Στράβωνος. Οὗτος ἀναφέρει τὸ Ἡράκλειον δίς· πρῶτον μὲν (Χ 476) ὡς ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ, ἔπειτα δὲ (Χ 484) ὡς κείμενον ἀπέναντι τῆς νήσου Δίας. Οἱ «Σταδιασμοὶ» (σ. 348 καὶ 349) ἔχουσιν: «Ἀπὸ Ἀστάλης εἰς Ἡράκλειον στάδιοι ρ' πόλις ἐστίν· ἔχει λιμένα καὶ ὕδωρ· ἀπὸ σταδίων κ' πόλις κεῖται Κνωσός». Στέφανος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Πλίνιος ἀναγράφουσι τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν τύπον *Ἡράκλεια*. Ὁ δεύτερος ἀναγράφει ὡς ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸ Μάτιον. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν διαφωνοῦσιν οἱ νεώτεροι γεωγράφοι. Ἄλλοι μὲν τοποθετοῦσι τὸ Ἡράκλειον ἐπὶ τῆς σημερινῆς πόλεως, ἄλλοι δὲ τὸ Μάτιον. Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ πόλις ἦτο μία, παλαιότερον μὲν καλουμένη Μάτιον, ὕστερον δὲ Ἡράκλειον, ὀνομασθεῖσα ἐξ Ἱεροῦ τοῦ Ἡρακλέους. Ἀναμφισβήτητον ὅμως εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ὅπου ἔκτισαν οἱ Ἄραβες τὸν Χάνδακα ὑπῆρχε πόλις ἀρχαία ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ, ὡς ἐξηκριβώθη μάλιστα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ὅτε ἀνωρύχθησαν λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων τάφοι εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως, τὰ δὲ κρηπιδώματα τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ἑνετικοῦ λιμένος ἐκρίθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ὡς ἀρχαῖα.

Κατὰ τὴν ἀραβικὴν ἐπὶ 137 ἔτη κατοχὴν τὸ Ἡράκλειον ὑπῆρξε τὸ ὁρμητήριον τῆς φοβερᾶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πειρατείας, ἥτις ἀπέβη ἡ μάστιξ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτοῦ ἐπωλοῦντο Ἑλληνίδες παρθένοι διὰ τὰ χαρέμια τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Αἰγύπτου, καὶ νεαροὶ Ἑλληνόπαιδες δι' ἀσελγεῖς σκοποὺς ἢ πρὸς ἐξισλάμισιν. Ἓξ μεγάλαι ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο ἐκ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ 825 μέχρις 956, ἀλλ' ἀπέτυχον πᾶσαι διὰ τὴν ἀδεξιότητα ἢ τὴν ἀπρονοησίαν τῶν στρατηγῶν. Τῷ 826 ἀπεστάλη ὁ Καρτερὸς μὲ πολυάριθμον στόλον καὶ στρατὸν καὶ ἀπεβιβάσθη πρὸς Α τοῦ Ἡρακλείου, ἐκεῖ ὅπου διετηρήθη τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ, ὡς ὀνομασία τοῦ ποταμοῦ. Καὶ ἐνίκησε μὲν κατὰ κράτος τοὺς Ἄραβας, οἵτινες κατησχυμένοι εἰσῆλθον εἰς τὴν ὀχυρὰν πόλιν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐπιδοθεὶς εἰς κραιπάλην ἐπὶ τῇ νίκῃ προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου καὶ ὑπέστη πανωλεθρίαν. Αἱ λοιπαὶ ἐκστρατεῖαι ἠστόχησαν. Καὶ μόνον μετὰ 135 ἔτη ἐπὶ Ρωμανοῦ Β' (959—963) ἀνεκτήθη ἡ Κρήτη. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 960 μέγας στόλος ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων μεταγωγικῶν, δρομώνων, ἐφοδιοπομπῶν, καραβίων καὶ πολεμικῶν χελανδίων, μὲ ἀρίστην ἐξάρτυσιν καὶ ἐφωδιασμένος διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρός, μὲ στρατεύματα ἐμπειροπόλεμα, ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν θεμάτων Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ἐν οἷς Βάραγγοι, Σκανδιναυοὶ καὶ Ρῶς γιγαντόσωμοι, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρίστου τῶν τότε στρατηγῶν τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἀπεβιβάσθησαν παρὰ τὸν Χάνδακα ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν καταπλήκτων Ἀράβων. Ἐπέδραμον μὲν οἱ Ἄραβες, ἀλλ' ἡττήθησαν κατὰ κράτος καὶ ἔσπευσαν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὸν Χάνδακα, οὗτινος ἤρχισεν ἀμέσως ἡ στενὴ πολιορκία. Οἱ Ἄραβες ἀντεῖχον γενναίως, διότι καὶ καλῶς ὠχυρωμένην πόλιν εἶχον καὶ ἐγνώριζον ὅτι ἠγωνίζοντο περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Ἡ ἐξ ἐφόδου λοιπὸν ἅλωσις δὲν ἦτο δυνατή. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρὸ τοῦ Χάνδακος στρατόπεδον ὠχύρωσεν ὁ Νικηφόρος, προλαμβάνων οὕτω τοὺς αἰφνιδιασμοὺς τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἀπὸ θαλάσσης διὰ τοῦ στόλου ἠμπόδιζε πᾶσαν ἐπικουρίαν. Ἀλλ' ὁ δριμὺς χειμὼν τοῦ 960—961 κατεπόνησε τὸν στρατὸν καὶ παρ' ὀλίγον ἐματαίωσε τὰς προσπαθείας τοῦ στρατηγοῦ. Ὁ Νικηφόρος ὅμως ἔσωσε τὴν κατάστασιν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ καταστροφὴ 40 χιλιάδων ἐπικούρων, οἵτινες ἐξ Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς προερχόμενοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὰ νότια τῆς Κρήτης παράλια καὶ ἔσπευδον πρὸς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου Χάνδακος, ἀλλ' ἐνέπεσαν εἰς ἐνέδραν τοῦ Νικηφόρου καὶ κατεκόπησαν. Ὅτε οἱ πολιορκούμενοι μετὰ φρίκης εἶδον τὰς ἐκσφενδονιζομένας εἰς τὰ τείχη των κεφαλὰς τῶν ἐπικούρων καὶ τὰς ἐπὶ κοντῶν ὡς τρόπαια προσηλωμένας πρὸ τῆς πόλεως ἔχασαν τὸ θάρρος των καὶ ἀπηλπίσθησαν. Τέλος, μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν, ἥτις εἶχε καταπονήσει πολιορκουμένους καὶ πολιορκοῦντας, ἐπῆλθεν ἡ ἅλωσις τοῦ ἀπορθήτου νομιζομένου Χάνδακος. Ἡ τελευταία ἔφοδος ἐγένετο τῇ 7 Μαρτίου 961, ἀφοῦ εἶχον καταρριφθῆ δύο πύργοι καὶ τὸ μεταξὺ αὐτῶν τεῖχος. Ἀκάθεκτοι καὶ ἐξηγριωμένοι ἐκ τῆς μακρᾶς πολιορκίας εἰσώρμησαν εἰς τὴν πόλιν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ ἐτράπησαν εἰς τρομερὰν σφαγὴν τῶν ἀνθισταμένων καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως Ἀράβων. Ἀδιακρίτως ἡλικίας καὶ φύλου ἐσφάζοντο καὶ μετὰ κόπου ὁ Νικηφόρος ἔπαυσε τὴν σφαγήν. Διακόσιαι χιλιάδες Ἄραβες ἐσφάγησαν, κατ' Ἄραβας χρονογράφους, καὶ ἄλλοι τόσοι ᾐχμαλωτίσθησαν. Ἡ πόλις ἐλεηλατήθη καὶ ἐλαφυραγωγήθησαν οἱ ἀμύθητοι θησαυροί, οὓς εἶχεν ἐπισωρεύσει εἰς αὐτὴν 135 ἐτῶν πειρατεία. Οἱ Βυζαντινοὶ διετήρησαν τὴν πόλιν πρωτεύουσαν τῆς νήσου κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον (961—1204) καὶ ἐγκατέστησαν ἐν αὐτῇ τὰς πολιτικάς, στρατιωτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς μέχρι τῆς ἑνετικῆς κατακτήσεως. Αἱ εἰδήσεις ὅμως τῆς περιόδου ταύτης εἶναι λίαν πενιχραί. Ἐκτίσθη μόνον τότε, καὶ πιθανῶς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου, ὁ καθεδρικὸς ναὸς τοῦ προστάτου τῆς νήσου ἀποστόλου Τίτου, εἰς τὴν θέσιν ἴσως ὅπου θὰ ὑπῆρχε τὸ ἐπίσημον μουσουλμανικὸν τέμενος ἐπὶ τῆς ἀραβοκρατίας. Καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ ναὸς τῆς βυζαντινῆς περιόδου, τῆς ἑνετοκρατίας (1210—1669) καὶ τῆς τουρκοκρατίας, γενόμενος Βεζὺρ-τζαμὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ πορθητοῦ, καταπεσὼν κατὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1856, ἀνοικοδομηθεὶς βραδύτερον καὶ ἀποδοθεὶς σήμερον εἰς τὸν ἀπόστολον Τίτον. Τῷ 1204, ὅτε κατελύθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἡ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν, ὅστις τὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἀντὶ χιλίων ἀργυρῶν μαρκῶν. Ἀλλὰ μόλις τῷ 1210 ἔγιναν οὗτοι κύριοι τῆς νήσου, νικήσαντες τοὺς Γενουάτας, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει αὐτὴν τῷ 1206. Κατέστησαν δὲ καὶ οὗτοι τὸν Χάνδακα πρωτεύουσαν τῆς νήσου, καὶ καθίδρυσαν ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἀρχάς. Ἤρχισαν δὲ ἀμέσως τὴν ὀχύρωσιν, κτίζοντες ἢ ἐπανορθοῦντες τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἰδίᾳ τὰ τοῦ λιμένος, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ ὀχυρώτερα τῆς Ἀνατολῆς. Ἐξωραΐσαν τὴν πόλιν μὲ δημόσια οἰκοδομήματα, ὡς τὸ δουκικὸν μέγαρον, τὸν Ἅγιον Μᾶρκον, τὸ μέγαρον τοῦ ἀρχιστρατήγου, τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου καὶ πολλὰ ἄλλα. Μεγαλοπρεπέστερον πάντων τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἦτο ἡ λέσχη (Loggia), σύνηθες οἰκοδόμημα εἰς πᾶσαν ἑνετικὴν πόλιν καὶ ἀποικίαν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐν Ἑνετίᾳ λέσχης. Ἦτο ὁ ἐπίσημος τρόπον τινὰ οἶκος, καθὼς τὸ δημαρχεῖον εἰς τὰς σημερινὰς εὐρωπαϊκὰς πόλεις. Ἐν αὐτῇ συνεδρίαζον καὶ συνεσκέπτοντο οἱ εὐγενεῖς τιμαριοῦχοι, συνεζήτουν οἰκονομικά, ἐμπορικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, ἐτέρποντο μὲ τυχηρὰ παιγνίδια, ἐπεκοινώνουν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ πρὸς τὸν δοῦκα, ὅστις ἐντεῦθεν προσεφώνει πολλάκις τὸν λαὸν καὶ ἐθεᾶτο τὰς πομπὰς καὶ τὰς θρησκευτικὰς λιτανείας. Ὀνομαστὴ ἦτο καὶ ἡ σῳζομένη μέχρι σήμερον κρήνη τοῦ Μοροζίνη, ἡ ἐκ μαρμάρου κατεσκευασμένη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ δουκικοῦ παλατίου, μὲ βαθμιδωτὸν κυκλικὸν κρηπίδωμα, ἐφ' οὗ ἡ δεξαμενὴ περικόσμητος δι' ἀναγλύφων τριτώνων, δελφίνων, νηρηΐδων, ἐρώτων καὶ πλείστων οἰκοσήμων καὶ ἀνθεμίων. Τὸ ὕδωρ διωχετεύθη ἐξ Ἀρχανῶν δι' ὑδραγωγείου 15 χλμ. Προεχέετο δὲ ἐκ τῶν στομάτων τεσσάρων λεόντων ἀντινώτων ἐπὶ τοῦ ὀκταπλεύρου βάθρου τοῦ ὑψουμένου εἰς τὸ κέντρον τῆς δεξαμενῆς. Ἡ σημασία τῆς κρήνης ἐδηλώθη καὶ ἐκ τοῦ κοπέντος ἀναμνηστικοῦ μεταλλίου, φέροντος ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν προτομὴν τοῦ Μοροζίνη μετ' ἐπιγραφῆς δηλούσης τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου τὸν Δία ἱππεύοντα

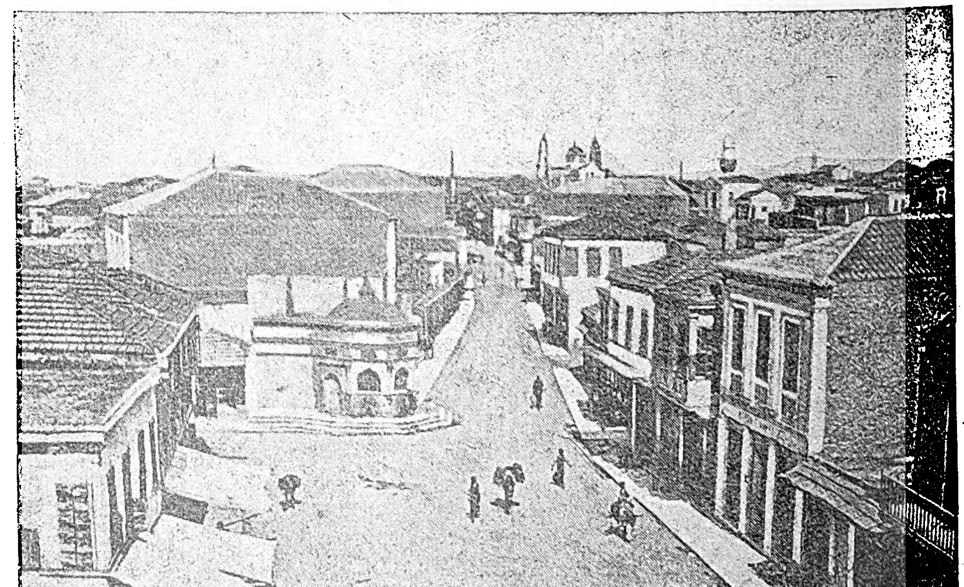

Ἡράκλειον. Μία ἐκ τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.

τὸν ἀετὸν ἐπὶ νεφῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους Γιούχτα καὶ καταχέοντα τὸ ὕδωρ. Κάτω εἰκονίζεται ἐν μικρογραφίᾳ ἡ κρήνη μὲ λογοπαικτικὴν λατινικὴν ἐπιγραφὴν «gaudet flumine non fulmine» (χαίρει τῷ χεομένῳ ὕδατι οὐχὶ τῷ κεραυνῷ) καὶ τὴν χρονολογίαν MDCXXVIII (1628).

Digitized by Google

Ἡ ἐνετικὴ κατάκτησις ἐπίεσε μὲν καὶ ἐκόλασε δεινῶς τοὺς ἐπαναστατοῦντας, ἀλλὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς συνειδήσεις ἀφῆκεν ἐλευθέρας, τὸ δὲ ἐμπόριον, αἱ τέχναι, ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἤκμασαν. Διὰ τοῦτο ἔχομεν διάσημον ἑλληνικὴν σχολὴν ἐν Ἡρακλείῳ ἀπὸ τοῦ 1550 μέχρι τοῦ 1640, ἥτις παρήγαγε λεγεῶνα ἐπιφανῶν λογίων Κρητῶν (Μαργούνιος Μάξιμος, Λούκαρις Κύριλλος, Παλαιόκαπας, Γ. Τραπεζούντιος, Γ. Θεοτοκόπουλος Γκρέκο κτλ.).

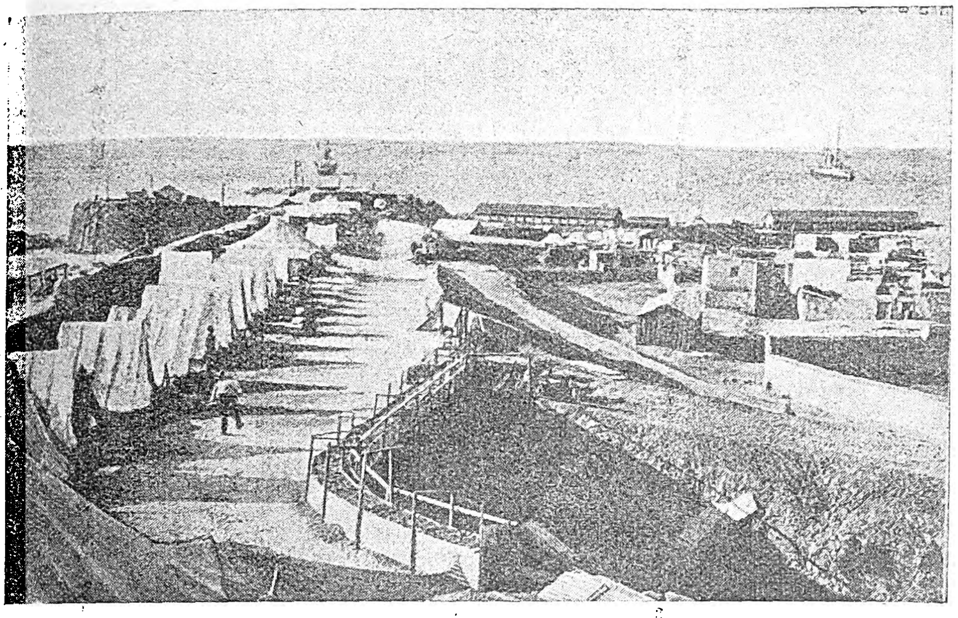

Ἡράκλειον. Κατοχὴ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων μετὰ τὴν σφαγὴν τῆς 25 Αὐγούστου 1898.

Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν δὶς ἐκυριεύθη τὸ Ἡράκλειον τῷ 1212, ἅμα δηλαδὴ τῇ ἐγκαταστάσει τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, ὑπὸ τῶν ἐπαναστάντων Ἁγιοστεφανιτῶν, οἵτινες μετὰ μικρὸν κατεβλήθησαν, καὶ τῷ 1363, ὅτε ἀνεκηρύχθη ἡ λεγομένη δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Τίτου, καταλυθεῖσα μετὰ τρίμηνον διάρκειαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπελθόντες τῷ 1645 κατὰ τῆς Κρήτης καὶ ὑποτάξαντες ἐντὸς διετίας τὴν λοιπὴν νῆσον ἐπολιόρκησαν τακτικῶς τὸ Ἡράκλειον ἀπὸ τοῦ 1648 ἐν συνεχείᾳ μέχρι τοῦ 1669. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην πολιορκίαν ὅλα τὰ τότε μέσα ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν. Οἱ ἄριστοι στρατηγοὶ Ἀχμὲτ Κυπρισλῆ καὶ Φραγκῖσκος Μοροζίνης διηύθυνον τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ὅλη ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἐστραμμένην τὴν προσοχήν της εἰς τὴν γιγαντώδη πάλην. Ἡ Γαλλία, τῇ παρακλήσει τοῦ πάπα καὶ τῶν Ἑνετῶν, ἔστειλε στρατὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν δοῦκα τοῦ Νοάγ καὶ στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον δοῦκα Βοφώρ, ἀλλὰ λείψανα μόνον ἐπανῆλθον μετὰ μικρόν. Μάτην καὶ οἱ ἀνδρεῖοι Κρῆτες μετέσχον μετ' ἀφοσιώσεως τοῦ ἀπεγνωσμένου ἀγῶνος καὶ κατέστησαν πολυθρύλητοι (Ζύμπης, Βαλσαμῆς, Κάλαμος) καὶ φοβεροὶ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου εἶναι ἀπὸ τὰ δραματικώτερα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ κατέληξεν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς Τούρκους τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1669. Ἀπελπισθεὶς ὁ Μοροζίνης ὅτι θὰ ἀντίσχῃ πλέον εἰς τὴν πολιορκίαν, ἀφοῦ εἰς τὰς 70000 τῶν πολιορκητῶν μόλις 9000 εἶχεν ἀντιμετώπους, ἀπεφάσισε τὴν παράδοσιν. Καὶ ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Δίαν ἐδέχθη διαπραγματεύσεις. Καὶ ὁ μὲν Ἀχμὲτ Κυπρισλῆ εἶχεν ἀντιπρόσωπον τὸν Ἕλληνα Παναγιωτάκιν Νικούσιον, ὁ δὲ Μοροζίνης τοὺς Σκορδίλην καὶ Ἀνάντην, ἐπιφανεῖς Κρῆτας, καὶ τῇ 27 Σεπτεμβρίου ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς παραδόσεως, τῇ δὲ 4 Ὀκτωβρίου ἀντὶ τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀνεπετάσθη ἡ ἡμισέληνος ἐπὶ πανερήμου πόλεως, ἀφοῦ κατά τινα παράδοσιν, δύο παπάδες, μία γυνὴ καὶ τρεῖς Ἑβραῖοι εὑρέθησαν κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας εἰσήρχετο καὶ ὁ πορθητὴς βεζύρης μεγαλοπρεπῶς καὶ καθιέρου τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου Τίτου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Μωάμεθ. «Ὁ θέλων νὰ παρακολουθήσῃ, λέγει ὁ Ξανθουδίδης, τὰς τραγικὰς περιπετείας τοῦ ἀγῶνος τῆς νήσου, καὶ τοῦ Χάνδακος ἰδίᾳ, ἂς ἀνατρέξῃ εἰς τὸν «Κρητικὸν πόλεμον» τοῦ Ρεθυμνίου Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλῆ· ἐκεῖ θὰ αἰσθανθῇ μέχρι τῶν μυχιαιτάτων τῆς καρδίας του τὴν ἀγωνιώδη πάλην καὶ θὰ ἀναγνώσῃ τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετιστήριον θρῆνον τοῦ τουρκεμένου Κάστρου καὶ θὰ ἴδῃ ἐκφραζομένην τὴν μακρινὴν ἐλπίδα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ ἔλθῃ μόνον μετὰ 250 ἔτη μαρτυρίων». Αἱ ἀπώλειαι εἰς ἄνδρας ὑπῆρξαν τεράστιαι ὡς πρὸς ἀμφοτέρους. Ἐκ τῶν Τούρκων ἀναγράφονται ὡς ἀπολεσθέντες 117000 μετὰ πολλῶν πασάδων, ἐκ δὲ τῶν Ἑνετῶν 30000 μετὰ πολλῶν στρατηγῶν.

Οἱ Τοῦρκοι, καταλαβόντες τὸ Ἡράκλειον, ἐν πρώτοις ἐπεσκεύασαν τὰ βεβλαμμένα τείχη διὰ Χριστιανῶν αἰχμαλώτων, εἶτα δὲ μετέτρεψαν τοὺς ναοὺς εἰς μουσουλμανικὰ τεμένη. Καθ' ὅλην τὴν τουρκοκρατίαν δύο μόνα τεμένη ἔκτισαν νέα, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ τῶν 10 ἦσαν ἐκκλησίαι. Ἅπαντα τὰ δημόσια ἐπὶ Ἑνετῶν οἰκοδομήματα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Τὰ δὲ μέγαρα τῶν τιμαριούχων κατέλαβον οἱ πασάδες, ἀγάδες καὶ προύχοντες, ἐξ ὧν προέκυψαν τὰ τουρκικὰ κονάκια. Κατὰ μικρὸν προσήρχοντο οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸ ἠρειπωμένον Ἡράκλειον, ὥστε 30 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν εὑρίσκονται 800 Χριστιανοί, 200 Ἀρμένιοι, 1000 Ἑβραῖοι καὶ 3 ἢ 4 γαλλικαὶ οἰκογένειαι μὲ δύο καθολικοὺς μοναχοὺς καὶ ὑποπρόξενον Γαλλίας. Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως, γενίτσαροι καὶ ἐντόπιοι (γερλῆδες), ἀνέρχεται εἰς 10000. Ναοὶ Χριστιανῶν ἔμειναν δύο, ὁ τοῦ Σινᾶ (Ἅγιος Ματθαῖος) καί τις ἄλλος παρὰ τὸν οἶκον τοῦ μητροπολίτου. Ἀλλ' οἱ κώδωνες ἀπηγορεύθησαν ἀπολύτως. Τοὺς λεπροὺς συνῴκισαν ἐκτὸς τοῦ Κάστρου εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Μεσκινιάν, ἀντὶ τοῦ Μαρουλᾶ τῶν Ἑνετῶν, καταστραφέντος κατὰ τὴν πολιορκίαν.

Κατὰ τὴν μακρὰν τουρκοκρατίαν τὸ Ἡράκλειον ὑπῆρξε πολλάκις τὸ θέατρον ἀνηκούστων θηριωδιῶν τῶν Τούρκων. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 Δασκαλογιάννης ἐξεδάρη ζωντανὸς εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ λιμένος, 70 πρόκριτοι τῶν Σφακίων ἐρρίφθησαν εἰς φοβερὰς εἱρκτὰς καὶ ἀπέθανον οἱ πλεῖστοι, ὀλίγων μόνον ἐπανελθόντων δι' ἀποδράσεως εἰς Σφακιά. Ἡ μεταξὺ τοῦ 1770 καὶ 1821 ἐποχὴ εἶναι ἀπαισία. Φόνοι, ἀτιμώσεις, διαρπαγαὶ περιουσιῶν, βίαιαι ἐξισλαμίσεις γίνονται ἐν Ἡρακλείῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες οὔτε ἐξουσίαν, οὔτε πασάδες φοβοῦνται. Τὸν Ὀσμὰν πασᾶν, πεμφθέντα τῷ 1812 καὶ θανατώσαντα πολλοὺς γενιτσάρους ἐν τῇ ἄλλῃ Κρήτῃ, δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη Πνιγάρις καὶ Παπαγιάννης ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὐδὲ ἐδέχθησαν ἐν Ἡρακλείῳ. Κατὰ τὸ 1821 ἐξήφθη ὁ φανατισμὸς τοῦ τουρκικοῦ συρφετοῦ τοῦ Ἡρακλείου, ἅμα ἀγγελθείσης τῆς ἐξεγέρσεως τῶν ραγιάδων. Τῇ 24 Ἰουνίου ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν ἐν τῇ μητροπόλει συνηγμένων Χριστιανῶν καὶ σφάζουσι τὸν μητροπολίτην, πέντε ἀρχιερεῖς καὶ πολλοὺς προκρίτους. Ἐξελθόντες εἰς τὰς ὁδοὺς ἔσφαζον πάντα Χριστιανὸν τὸν ὁποῖον συνήντων. Τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς 800 καὶ ἡ σφαγὴ ὀνομάζεται «μεγάλος ἀρμπεντές». Τὸν Αὔγουστον δὲ τοῦ 1828 ἐγένετο νέα σφαγὴ 700 Χριστιανῶν, ὀνομασθεῖσα «ἀρμπεντὲς τοῦ Ἀγριολίδη», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ διαβοήτου γενιτσάρου, ὅστις εἶχε φονευθῆ ἐν Μεσαρᾶ. Ἡ τρίτη μεγάλη σφαγὴ τοῦ Ἡρακλείου εἶναι ἡ τῆς 25 Αὐγούστου 1898, ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 300 Χριστιανοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων 17 στρατιῶται Ἄγγλοι καὶ ὁ ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἐσημείωσε τὸ τέλος τῆς τουρκικῆς ἐν Κρήτῃ κυριαρχίας. Κατὰ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν οὐδὲν προόδου ἔργον ἐν Ἡρακλείῳ δύναται ν' ἀναγραφῇ, ἐκτὸς τοῦ μεγάλου στρατῶνος, κτισθέντος μετὰ τὸ 1866, ἐπὶ τοῦ παλαιοτέρου ἐνετικοῦ στρατῶνος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ σαπωνοποιία μόνον εἰσήχθη ὑπὸ Γάλλων, οἵτινες ἐδίδαξαν αὐτὴν εἰς ἐντοπίους, Ὀθωμανοὺς μάλιστα, καὶ οὗτοι ἵδρυσαν σαπωνοποιεῖα, παράγοντα ἄριστον σάπωνα περιζήτητον καὶ εἰς ἀγορὰς ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Τὸ ἐμπόριον ἤσκουν οἱ Χριστιανοὶ μᾶλλον ἢ οἱ Τοῦρκοι.

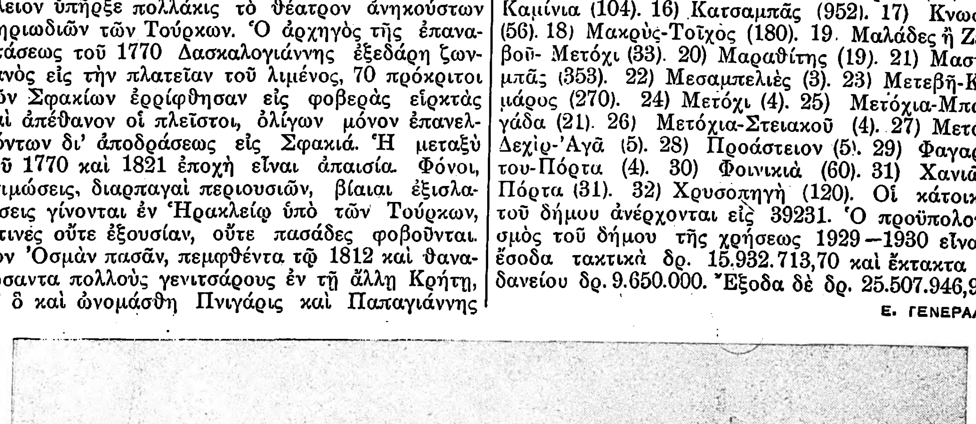

Ἡράκλειον. Τὸ ἐνετικὸν φρούριον Κουλές.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἡ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ 1840. Τότε ἐπεσκευάσθη καὶ ἐξεβαθύνθη ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου, συνεπληρώθη τὸ ὑδραγωγεῖον, ἐκαθαρίσθη ἡ παρὰ τὸ Σκαλάνι μακρὰ σῆραγξ (1150 μ.) καὶ ἐκτίσθη μεγάλη γέφυρα εἰς τὰ Σπήλια, δι' ἧς ἐπέρασαν τὰ νερὰ τῆς Φουντάνας καὶ εἰσέρρευσαν εἰς τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Μοροζίνη. Πολλοὶ καὶ μεγάλοι σεισμοὶ ἐπέφεραν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸ Ἡράκλειον, μᾶλλον σεισμοπαθὲς παντὸς ἄλλου μέρους τῆς Κρήτης. Τῷ 1303 διερράγησαν τὰ τείχη. Τῷ 1508 κατέρρευσεν ἡ πόλις καὶ μόνον 4—5 οἰκίαι ἔμειναν κατοικήσιμοι. Τῷ 1810 ἐφονεύθησαν 3000 ἄνθρωποι, ὡς παραδίδεται. Τῷ 1856 (Σεπτέμβριον) μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐκ τῶν 3620 οἰκιῶν 18 μόνον ἔμειναν κατοικήσιμοι, 538 ἄνθρωποι ἐφονεύθησαν καὶ 637 ἐπληγώθησαν. Πλεῖστα περὶ τὴν πόλιν χωρία ἠρειπώθησαν καὶ 42 ἄνθρωποι ἐν αὐτοῖς ἐφονεύθησαν. Ὁ τελευταῖος σεισμὸς ἐσημειώθη τῷ 1926, ἐπενεγκὼν πολλὰς φθορὰς εἰς τὰ βόρεια μέρη τοῦ νομοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἀνέρχονται εἰς 33404 (1928).

Εἰς τὸν δῆμον Ἡρακλείου περιλαμβάνονται οἱ ἑξῆς ἐκτὸς τῶν τειχῶν 32 συνοικισμοί: 1) Ἁγία Εἰρήνη (36 κ.). 2) Ἅγιος Βλάσις (121). 3) Ἅγιος Ἰωάννης (359). 4) Ἅγ. Σύλλας (391). 5) Ἀθάνατοι (112). 6) Ἀκ-Τάμπια (972). 7) Ἀλατιάτα (6). 8) Ἀτσαλένιο-Μετόχι (1212). 9) Βασιλειὲς (240). 10) Βλιχιὰ (6). 11) Βούλγαροι (39). 12) Γοῦρνες (66). 13) Δρακουλιάρις (11). 14) Θέρισο (32). 15) Καμίνια (104). 16) Κατσαμπᾶς (952). 17) Κνωσὸς (56). 18) Μακρὺς-Τοῖχος (180). 19) Μαλάδες ἢ Ζερβοῦ-Μετόχι (33). 20) Μαραθίτης (19). 21) Μασταμπᾶς (353). 22) Μεσαμπελιὲς (3). 23) Μετεβῆ-Καμάρος (270). 24) Μετόχι (4). 25) Μετόχια-Μπουγάδα (21). 26) Μετόχια-Στειακοῦ (4). 27) Μετόχι Δεχὶρ-Ἀγᾶ (5). 28) Προάστειον (5). 29) Φαγαρέτου-Πόρτα (4). 30) Φοινικιὰ (60). 31) Χανιῶν-Πόρτα (31). 32) Χρυσοπηγὴ (120). Οἱ κάτοικοι τοῦ δήμου ἀνέρχονται εἰς 39231. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ δήμου τῆς χρήσεως 1929—1930 εἶναι: ἔσοδα τακτικὰ δρ. 15.932.713,70 καὶ ἔκτακτα ἐκ δανείου δρ. 9.650.000. Ἔξοδα δὲ δρ. 25.507.946,95.

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— *[Οἰκον.]* Τὸ Ἡράκλειον εἶναι σήμερον ἡ τετάρτη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ ἕβδομος ἀπὸ ἀπόψεως κινήσεως ἐμπορικὸς λιμήν. Διὰ τοῦ λιμένος του διεξάγεται ὁλόκληρον τὸ εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῶν δύο νομῶν τῆς Ἀ. Κρήτης, Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου, οἱ

Digitized by Google

ὁποῖοι συγκοινωνοῦσι πρὸς αὐτὸ διὰ δικτύου ἁμαξιτῶν ὁδῶν διαρκῶς ἐπεκτεινομένου. Οἱ μικροὶ λιμένες τοῦ νομοῦ Λασιθίου, Ἅγιος Νικόλαος καὶ Ἱεράπετρα, μικρὰν μόνον ἀσκοῦσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κινήσεως τοῦ λιμένος τοῦ Ἡρακλείου, διότι

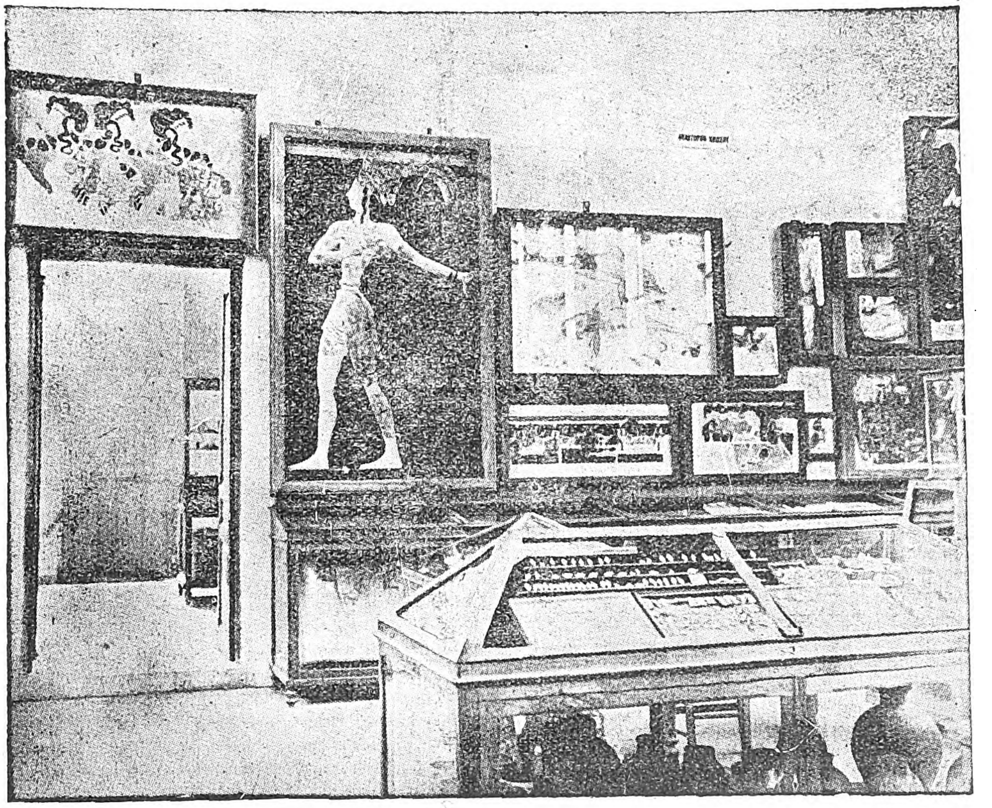

Ἡ αἴθουσα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἐν τῷ μουσείῳ Ἡρακλείου.

περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἄγονον γραμμὴν καὶ ἡ διάβασις πλοίων ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀραιοτάτη. Ἐπίσης λόγῳ τῆς περιφανοῦς θέσεώς του, εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, τὸ Ἡράκλειον ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ἀπὸ ἀπόψεως διεθνοῦς διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Ἕτερος λόγος εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τοῦ Ἡρακλείου εἶναι, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἐπίνειον τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς Κρήτης, Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, κλπ., πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ὁποίων μεγάλα καραβάνια περιηγητῶν καταφθάνουσι κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον ἑκάστου ἔτους, ἀποβαίνοντα σπουδαιοτάτη πλουτοφόρος πηγὴ διὰ τὸν τόπον. Παρ' ὅλην τὴν ἐμπορικὴν ἀκμήν του τὸ Ἡράκλειον ὑστερεῖ μέχρι σήμερον ὡς βιομηχανικὴ πόλις.

Τὰ κυριώτερα ἐξαγόμενα ἐτησίως ἐκ τοῦ λιμένος Ἡρακλείου προϊόντα τῆς ἀμπέλου, εἶναι 8500 τόνν. περίπου σταφίδος σουλτανίνης, 7000 τόννοι σταφίδος ροζακὶ (ταχτάδες), 7000 τόννοι νωπῶν σταφυλῶν, ἐξαγομένων κυρίως εἰς Αἴγυπτον, καὶ 70.000 ὀκάδες οἴνου. Αἱ σταφίδες ἐξάγονται κυρίως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ μάλιστα τὴν Ἀγγλίαν, Σκανδιναυϊκὰς χώρας, Ἰταλίαν καὶ Πολωνίαν, ὅπου συναγωνίζονται ἐπιτυχῶς τὰ σταφιδικὰ προϊόντα τῆς Σμύρνης, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δεύτερον ἄξιον λόγου προϊὸν τῆς περιφερείας τοῦ Ἡρακλείου εἶναι τὸ ἔλαιον τῆς ἐλαίας, τοῦ ὁποίου παράγονται ἐτησίως 5—8 ἑκατομμύρια ὀκάδων. Ἄλλα προϊόντα δευτερευούσης σημασίας εἶναι τὰ κίτρα, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἐπιτοπίου βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας ἐξάγονται μέχρι ποσότητος 1200 τόννων ἐτησίως εἰς Ἀγγλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἀμερικήν, καὶ τὰ ξυλοκέρατα (χαρούπια), τῶν ὁποίων ἐξάγονται 1000 περίπου τόννοι.

Διὰ τὸ ζωηρὸν τοῦτο ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργει μεγάλην ναυτιλιακὴν κίνησιν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ ὁ παλαιὸς καὶ μικρὸς ἐνετικὸς λιμὴν τῆς πόλεως· διὰ τοῦτο ἤρξατο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1922 ἡ κατασκευὴ μεγάλου καὶ ἀσφαλοῦς λιμένος ἔξωθι τοῦ ἐνετικοῦ, ὁ ὁποῖος πλησιάζει ἤδη νὰ περατωθῇ. Ὁ παλαιὸς ἐνετικὸς λιμὴν εἶναι σχήματος στρογγύλου καὶ ἔχει πλάτος 156 μέτρων καὶ μῆκος 276 μέτρων, προστατεύεται δὲ ὑπὸ δύο βραχιόνων, ἑνὸς περὶ τὰ 313 μέτρα μήκους, ὁ ὁποῖος καταλήγει εἰς τὸν Μεγάλον Κοῦλεν τοῦ φρουρίου, καὶ ἑτέρου 140 μέτρων περίπου, ὁ ὁποῖος καταλήγει εἰς τὸν Μικρὸν Κοῦλεν. Ἐπὶ τῆς παραλίας ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος προκυμαία μήκους 360 μέτρων. Τὸ βάθος τοῦ λιμένος ποικίλλει μεταξὺ 4 ἕως 10 ἀγγλικῶν ποδῶν, τὸ δὲ στόμιον φθάνει τὸ βάθος τῶν 12 ἀγγλικῶν ποδῶν. Ἡ εἴσοδός του ἀνοιγομένη μεταξὺ τῶν δύο φρουρίων, Μεγάλου καὶ Μικροῦ Κοῦλε ἔχει πλάτος 49 μέτρων. Ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κοῦλε, ὑπάρχει σηματοφορικὸς σταθμός, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις καθορίζεται ὑπὸ τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων 35° 20′ 30″ Β. πλάτους καὶ 25° 9′ Α. μήκους. Ὁ νέος λιμήν, μὴ περατωθεὶς εἰσέτι, ἤρχισε κατασκευαζόμενος ἀπὸ τοῦ 1922 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἄγγλου μηχανικοῦ W. de Lacy, ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίων τοῦ Γάλλου λιμενολόγου Κελλενέκ. Ἡ ἔκτασίς του προβλέπεται εἰς 465 244 τετρ. μέτρα, θὰ προστατεύεται δὲ ὑπὸ δύο κυματοθραυστῶν, ἑνὸς μεγάλου ἀρχομένου ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κοῦλε μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΒΑ, καὶ δευτέρου ἀντιβραχίονος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πρὸς Α τοῦ παλαιοῦ λιμένος παραλίας, μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Β. Ἐκ τούτων ὁ μέγας κυματοθραύστης εὑρίσκεται ἤδη (1930) ἐν τῷ περατοῦσθαι, θὰ ἔχῃ μῆκος πλέον τῶν 900 μέτρων καὶ πλάτος 12, ἐστοίχισε δὲ μέχρι σήμερον πλέον τῶν 110.000.000 δραχμῶν, καταβληθεισῶν ὑπὸ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου.

Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἡρακλείου καταπλέουν 900 ἀτμόπλοια διαφόρων ἐθνικοτήτων ἐτησίως, ὁλικῆς χωρητικότητος 750,000 κόρων, καὶ 250 ἱστιοφόρα, ὁλικῆς χωρητικότητος 14.108 κόρων. Τὸ ποσὸν τῶν δι' αὐτῶν εἰσαγομένων ἐτησίως ἐμπορευμάτων ποικίλλει κατ' ἀξίαν μεταξὺ 100 καὶ 150 ἑκατομμυρίων ἐτησίως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ 70 ἑκατομμυρίων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τῶν δὲ ἐξαγομένων 160—180 ἑκατομ. διὰ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ 60—65 ἑκατομ. διὰ τὸ ἐσωτερικόν. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τῆς ναυτιλιακῆς κινήσεως τοῦ 1928 κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα Ἡρακλείου 896 ἐν ὅλῳ ἀτμόπλοια καὶ ἱστιοφόρα, καθαρᾶς χωρητικότητος 605.267 κόρων, ἐξ ὧν τὰ 627 ἑλληνικὰ (καθ. χωρ. 247.402 κόρ.) μὲ 12421 ἐπιβάτας καὶ 54.323 τόννους ἐμπορευμάτων. Ἀπέπλευσαν δὲ 897 (καθ. χωρ. 618.550 κόρ.), ἐξ ὧν 629 ἑλληνικὰ (καθ. χωρ. 260.268 κόρ.) μὲ 10944 ἐπιβάτας καὶ 36.511 τόννους ἐμπορευμάτων. Κατὰ τοὺς 6 πρώτους μῆνας τοῦ 1929 κατέπλευσαν πλοῖα 418, καθαρᾶς χωρητικότητος 300,605 κόρων μὲ 5155 ἐπιβάτας καὶ 29.777 τόννους ἐμπορευμάτων· ἀπέπλευσαν δὲ 411, καθ. χωρητικότητος 299 657 κόρων, μὲ 5379 ἐπιβάτας καὶ 15.951 τόννους ἐμπορευμάτων. Ὁ λιμὴν συγκοινωνεῖ τακτικῶς μετὰ τῶν λιμένων τοῦ ἐσωτερικοῦ διὰ τοῦ Πειραιῶς, μετὰ δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ τῶν λιμένων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Πόρτ-Σαΐδ, τῆς Βηρυττοῦ, Ρόδου, Σμύρνης, Ἀλεξανδρέττας κλπ, τοῦ Βρινδησίου, τῆς Τεργέστης, Βενετίας καὶ Νεαπόλεως, τῆς Μασσαλίας, τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Ἀμβούργου. Ἡ βιομηχανία ἀντιπροσωπεύεται ἐν Ἡρακλείῳ διὰ δύο μεγάλων καὶ 6 δευτερευόντων ἐργοστασίων ἐπεξεργασίας σταφίδος, 4 μεγάλων καὶ 14 μικρῶν ἐργοστασίων ἐλαιουργίας, 2 ἐργοστασίων οἰνοπνευματοποιίας, ἑνὸς πυρηνελαιουργίας, ἑνὸς ζαχαροπήκτων κίτρων, ἑνὸς ζυμαρικῶν, 9 σαπωνοποιίας, 8 ποτοποιίας, 2 κυλινδρομύλων, παγοποιείων, βυρσοδεψείων κλπ. Χ. Δ.

— **Ἡρακλείου νομός.** Τὸν νομὸν Ἡρακλείου συγκροτοῦσιν αἱ ἐπαρχίαι *Τέμενος, Μαλεβίζι, Πεδιάς, Μονοφάτσι, Καινούριο* καὶ *Πυργιώτισσα,* ἔχουσαι 137.567 κατοίκους (1928), ἐσκορπισμένους εἰς 389 συνοικισμοὺς σχηματίζοντας 140 κοινότητας καὶ τὸν δῆμον Ἡρακλείου, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφήν. Ὁ νομὸς ὁρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α ὑπὸ τῆς Δίκτης καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τῆς Ἴδης. Τὸ Ἡράκλειον συγκοινωνεῖ ἤδη πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ, ἐν αἷς ἔχουσι δημιουργηθῆ διάφορα κέντρα, ὡς Τυμπάκι, Βόροι, Πόμπια, Ἅγιοι Δέκα, Γέργερη, Ζαρός, Ἁγία Βαρβάρα, Χάρακας Καστέλλι-Πεδιάδας, Μοχός, Μάλια, Ἀρχάνες, Δαφνές, Θραψανό, Ἅγιος-Μύρων, Κρουσώνας, Τύλ-

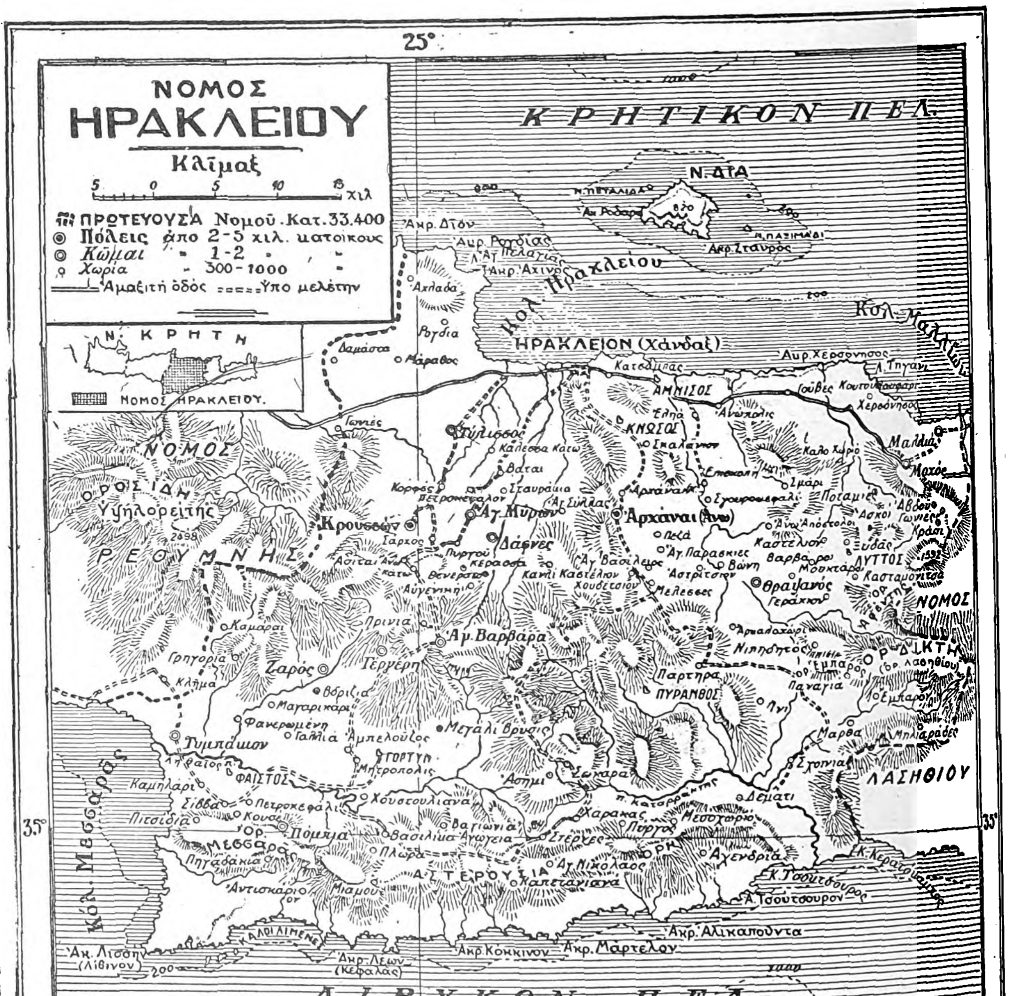

σος καὶ ἄλλα. Εἰς τὰ περισσότερα τούτων λειτουργοῦσι πολυτάξια μεικτὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ τηλέφωνα. Πολλὰ ἔχουσιν εὐπρεπῆ κτίρια σχολείων καὶ εὐπροσώπους ναούς. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένη ἡ συγκοινωνία ὑπὸ τοῦ κράτους, οἱ κάτοικοι φιλοτιμοῦνται νὰ ἑνώσωσι τὰ χωρία αὐτῶν μὲ τὰς κεντρικὰς ἀρτηρίας τῆς περιφερείας των διὰ προσωπικῆς ἐργασίας καὶ δι' ἰδίας ἢ τῶν κοινοτήτων δαπάνης. Μέσης ἐκπαιδεύσεως σχολεῖα λειτουργοῦσιν ἐν τῷ νομῷ: δύο ἑξατάξια γυμνάσια (ἐν Καστελλίῳ Πεδιάδος καὶ ἐν Πόμπιᾳ Καινούργιου) καὶ τρία διτάξια ἡμιγυμνάσια (ἐν Χάραχᾳ, Μοχῷ καὶ Ἀρχάναις). Εἰς τοὺς Ἁγίους-Δέκα λειτουργεῖ γεωπονικὴ σχολή, ἐν ᾗ ἐκπαιδεύονται κατ' ἔτος 50 δημοδιδάσκαλοι ἐξ ὅλης τῆς Κρήτης. Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ περικλείονται ἀπὸ τὰς δυτικὰς ὑπωρείας τῆς Δίκτης ἀνατολικῶς καὶ ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς τῆς Ἴδης δυτικῶς. Ἡ Ἴδη, χωροῦσα διά τινος αὐτῆς διακλαδώσεως πρὸς ἀνατολὰς καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ Καστελλίου Πεδιάδος, διαιρεῖ τὸν νομὸν εἰς δύο χωριστὰ τμήματα, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον. Τὸ πρῶτον κλίνει πρὸς τὴν βορεινὴν ἀκτὴν τῆς Κρήτης, διακόπτεται ὑπὸ λόφων καὶ σχηματίζει εἰς τὰ μεταξὺ αὐτῶν διαστήματα μικρὰ λεκανοπέδια καὶ κοιλάδας, καταφύτους καὶ καταρρύτους ὑπὸ ρυάκων καὶ χειμάρρων. Παρὰ τὴν κώμην Ἀρχανῶν ὑψοῦται ἀποτόμως τὸ κεντρικώτερον αὐτοῦ σημεῖον, τὸ ἱερὸν ἐν τῇ κρητικῇ μυθολογίᾳ ὄρος Γιούχτας, 837 μ. Τὸ δεύτερον, ἡ Μεσαρά, ἄρχεται ἀπὸ τῶν διακλαδώσεων τῆς Δίκτης παρὰ τὴν Ἔμπαρον καὶ Βιάννον, διήκει μέχρι τοῦ ποταμοῦ Πλατὺ Ἀμαρίου εἰς μῆκος 45 χλμ. περίπου καὶ κλείεται νοτίως ὑπὸ τοῦ Κόφινα (Ἀστερουσίων, 1250 μ.), διακλαδώσεως ἄλλης τῆς Δίκτης. Τὰ δύο ταῦτα τμήματα εἶναι αἱ πεδιάδες Μεσαρᾶς καὶ Καστελλίου, αἱ μέγισται τῶν ἐν Κρήτῃ, αἱ ὁποῖαι κάμνουσι τὸν νομὸν παραγωγικώτατον καὶ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ νομῷ καλλιεργεῖται ἐντατικῶς ἡ σταφίς. Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰνοφόρος ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία καὶ τὰ ἑσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλαι ὀπῶραι, καὶ τὰ σιτηρὰ δὲν παραμελοῦνται. Εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῶν ἐπαρχιῶν γίνεται ἀντικείμενον φροντίδος ἡ κτηνοτροφία. Τὰ ἄφθονα ὕδατα, ἅτινα πολλαχοῦ τοῦ νομοῦ ὑπάρχουσι, συντελοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γεωμήλων καὶ κρομμύων καὶ ὅλων τῶν λαχανικῶν. Τὰ προϊόντα ἐν γένει τοῦ νομοῦ εἶναι σταφίς, ἔλαιον, οἶνος, καπνός, ξυλοκέρατα, μέλι, γεώμηλα, κρόμμυα, σιτηρά, πορτοκάλλια, μανδαρίνια, κίτρα καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὸ διαμέρισμα τοῦ Ἡρακλείου θὰ ἦτο παραγωγικώτατον, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἦσαν πλεῖσται πόλεις καὶ αἱ μέγισται τῆς Κρήτης, Κνωσός, Γόρτυς, Φαιστός, Λύκτος, Τύλισος, Ἀπολλωνία, Ραῦκος, Λύκαστος, Χερσόνησος, Ρύτιον, Πάνονα, Ἔλτυνα, Πύρανθος, Πριανσός, Ἴτανος, Στῆλαι, Ἀρκαδία, Λεβὴν καὶ ἄλλαι.

Ποταμοὶ τοῦ νομοῦ εἶναι ὁ Γιόφυρος (Τριτών), ὁ Ἀρμυρός, ὁ Γαζανός, ὁ Κατσαμπᾶς (Καίρατος), ὁ Καρτερὸς (Ἀμνισός) καὶ ὁ Ἀποσελέμης, χυνόμενοι εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὁ Ἀναποδάρης (Καταρράκτης), ὁ Γέρω-ποταμός, ὁ Ζαριανός, ὁ Πιτσιδιανὸς καὶ ἄλλοι εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. Ὁ Γαζανὸς καὶ ὁ Ἀποσελέμης εἶναι ἐζευγμένοι μὲ σιδηρᾶς γεφύρας.

Ἀκρωτήρια τοῦ νομοῦ εἶναι ἐν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ: τῆς Ρογδιᾶς (Δῖον), ὁ Σταυρὸς καὶ τῆς Χερσονήσου (Ζεφύριον)· ἐν τῇ νοτίῳ: τὸ Λίθινον (Μάταλλα, Λισσήν) καί τινα μικρότερα: Κεφαλᾶς (Λεβήν), Μαρτέλλο, Κοκκινόξο, Τρίχαλας. Ἀλικαπούντα, Τζούτζουρας.

Κόλποι τοῦ νομοῦ εἶναι ὁ τοῦ Ἡρακλείου καὶ ὁ τῆς Μεσαρᾶς. Ὅρμοι δὲ ἢ ἀγκυροβόλια ὁ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ Ἁγίας Πελαγίας Μαλεβιζίου, ὁ τῆς Χερσονήσου Πεδιάδος, ὁ τῶν Ματάλλων καὶ οἱ Καλοὶ-Λιμιῶνες Πυργιωτίσσης.

Σπήλαια μνείας ἄξια τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου εἶναι: τὸ τοῦ χωρίου Σάρχου Μαλεβιζίου, ἱστορικὸν κατὰ τὸ 1866, τὸ τοῦ ὄρους Γιούχτα τῶν Ἀρχανῶν Τεμένους, τὸ παρὰ τὸν ποταμὸν Καρτερὸν (τῆς Εἰλειθυίας), δύο τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος παρὰ τὸ χωρίον Γοῦβες, τὸ σπήλαιον τῶν Καμαρῶν (Μαύρος σπήλιος) τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης εἰς τὴν νότιον κατωφέρειαν τῆς Ἴδης, ἐν τῷ ὁποίῳ τῷ 1884 ἀνεκαλύφθησαν τὰ πολυχρώμου κεραμικῆς ἀγγεῖα, ἐξ ὧν ἡ μεσομινωϊκὴ ἐποχὴ ὠνομάσθη Καμαραϊκή. Νησίδια ἀνήκοντα εἰς τὸν νομὸν εἶναι: ἡ Δία πρὸς Β τοῦ Ἡρακλείου, Σταντία ὑπὸ τῶν ξένων λεγομένη (στὴν Δία), κατοικουμένη ὑπό τινων ποιμένων, τρέφουσα ἀγρίους κονίκλους, ἔχουσα δὲ ἀσφαλεῖς ὅρμους. Πρὸς Ν δὲ τοῦ νομοῦ εἶναι αἱ τρεῖς νῆσοι τῶν Καλῶν - Λιμένων: Μεγαλονήσι, Τραφονήσι καὶ Παπαδόπλακα ΒΑ τοῦ Λιθίνου ἀκρωτηρίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Ξανθουδίδου,* Ἐπαρχίαι καὶ πόλεις Κρήτης (1926), Χάνδαξ (1927). — *Βιβυλάκι.* Πρφρεὺς τῶν ἐν Κρήτῃ ναυτιλλομένων (1869).— *Ψιλάκι,* Ἱστορ Κρήτης Αά (1899). — *Πρακτικίδου,* Χωρογραφία τῆς Κρήτης (1890). — *Μπουνιαλῆ - Ξηρ υχάκι,* Κρητικὸς πόλεμος (1908).—*Σαβαρῆ - Ζυγομαλᾶ,* Κρητικαὶ ἐπιστολαὶ (1854).—*Ν. Σταυράκι,* Στατιστικὴ Κρήτης (1890).—Κρητικὸν Ἡμερολόγιον (1882).

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

Ἡράκλειον */Γεωγρ./.* Κοινότης τῆς Ἀττικῆς, 7 χλμ. βορείως τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀθηνῶν—Κηφισίας, εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ Ἀμαρουσίου ἀπόστασιν. Κάτ. (1928) 3052 (εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ἡ *Λυκόβρυση,* βλ. λ.).

Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία, ἰδίᾳ κατὰ τὸ 1833, συνεχίζουσα τὰς ἀπὸ πολλοῦ προσπαθείας καὶ ἐνεργείας πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἐγκαταλειφθέντων καὶ διεσπαρμένων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ μετάκλησιν Γερμανῶν ἰδίᾳ ἀποίκων, πρὸς σύμπηξιν συνοικισμῶν, ἐμερίμνησεν εἰδικῶς πρὸς τοῦτο, ἔχουσα μάλιστα εἰς τὴν διάθεσίν της ἀπεράντους γαίας ἀδεσπότους. Οὕτω τῇ 3 Αὐγούστου 1834 ἐξεδόθη διάταγμα (ἀρ. 15891) θέτον τὰς βάσεις στρατιωτικῶν ἐποικισμῶν Γερμανῶν καὶ Ἑλλήνων ἐν Νεοκάστρῳ, Μεθώνῃ, Μεσολογγίῳ, Ναυπλίῳ, Χαλκίδι καὶ τῇ Ἀττικῇ. Ὁμοίως ἕτερα δύο, συμπληρωματικὰ τούτου, προκαλέσαντα καὶ τὴν μετὰ τοῦ βαρώνου Ρεχνίτου συνεννόησιν διὰ τὴν Εὔβοιαν, ἀποτυχοῦσαν ὅμως.

Εἰς τὰ διατάγματα ταῦτα καὶ ἰδίᾳ τῆς 12 Μαΐου 1834 συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ τέως ἐθνικὸν ὑποστατικὸν *Ἀράκλι,* πρὸς στρατιωτικὸν ἐποικισμόν, διατηρουμένων τῶν σχετικῶν νόμων· περιγράφονται δὲ καὶ λεπτομερεῖς καθοδηγίαι πρὸς τοῦτο, οὕτως ὥστε διὰ τὸ Ἀράκλι ἐξησφαλίζοντο «τεσσαράκοντα στρέμματα κατ' ἄνθρωπον». Ἐκ τοῦ 8ου ἄρθρου τοῦ διατάγματος τούτου προκύπτει, ὅτι οἱ συνοικισθέντες ἦσαν Γερμανοὶ καὶ Βαυαροί, ἀπολαύοντες καὶ οὗτοι τῶν εὐεργετικῶν παροχῶν, ὡς πρὸς τὸν γάμον, λαμβάνοντες, «κοντὰ ἱμάτια, βρακία καὶ σκιάδια καὶ τὴν ἀναγκαιοῦσαν ξυλείαν καὶ πέτραν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν των», ἀλλὰ καὶ «προμήθειαν τῶν κλειδαρικῶν καὶ τῶν κεραμιδίων, ἀρότρου, ζεύγους δαμάλεων κ. λ.» (κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 30 Μαΐου 1837, συνταχθὲν κατόπιν τῶν αἰτήσεων τῶν Κασπὰρ Νέϊδαν, Α. Βέρνερ, Ἰ. Ράουχ καὶ Δαμβέρτου Ζίγλερ).

Συντελεσθείσης δ' οὕτω τῆς ἀποικήσεως κυρίως ἐκ τῶν Βαυαρῶν καὶ Γερμανῶν τεχνιτῶν καὶ στρατιωτικῶν, ὧν τινες κατῆλθον μετὰ τοῦ Ὄθωνος, φκοδημήθη ἐν μέσῳ μικρᾶς δενδροφύτου πλατείας καὶ κομψὸς γοτθικὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Λουκᾶ, ἐπιμελείᾳ τῶν πρώτων βασιλέων, οἵτινες μεγάλως συνετέλεσαν διὰ τὴν παγίωσιν καὶ τοῦ συνοικισμοῦ καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ, τῆς μεγάλης ὁδοῦ καὶ τῶν οἰκιῶν, ἀνερχομένων τότε εἰς εἴκοσι καὶ μίαν μετ' ἰσαρίθμων οἰκογενειῶν· παντοειδὸς δὲ τὴν ἀρωγὴν καὶ συνδρομὴν των προσενεγκόντες, ἐπεσκέπτοντο τακτικῶς τὸν συνοικισμόν, ὃν καὶ ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Αἱ πρῶται δὲ οἰκίαι (1837—1845) ἀπετελοῦντο ἐκ σειρᾶς συνεχομένων δωματίων καὶ διεκρίνοντο αἱ τῶν Βάγκερ, Μάγερ, Πίτλιγγερ, Φέλερ, Ταχλάουρ (παλ. ὑπάξιωμ.) κτλ.

Ἡ μεγάλη καλλιεργουμένη καὶ βοσκήσιμος ἔκτασις, μεγαλυτέρα τῆς σημερινῆς, διενεμήθη ὑπὸ τῶν ἐναπομεινάντων δεκαεπτὰ Βαυαρῶν ἀποίκων τῷ 1919, ἰδίᾳ παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, οἵτινες κατανείμαντες εἰς οἰκόπεδα ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου ἔλαβον ἕκαστος τὸ ἀνῆκον αὐτῷ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1921—1923 ἤρξατο ἡ πώλησις τούτων καὶ ἡ οἰκοδομὴ οἰκιῶν καὶ ἐπαύλεων, πυκνωθέντος τοῦ συνοικισμοῦ ἐντὸς πενταετίας, οὕτως ὥστε σήμερον τετρακόσιαι καὶ πλέον τοιαῦται νὰ κοσμῶσι τὸ ὡραῖον προάστειον, ἐκτεινόμενον πρὸς Β ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ λόφου «Πρασίνου ὄρους» (ὡς οὗτος ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ χαρτογράφου) μέχρι τοῦ ρεύματος τῆς Καλογρέζας πρὸς Ν καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πεπατημένης ὁδοῦ Καλογρέζας πρὸς Α μέχρι τῆς δειράδος τῶν λόφων Κουκουβαούνων πρὸς Δ, καίτοι ἡ ὅλη ἔκτασις δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ὡς μὴ καθορισθέντων τῶν ὁρίων ταύτης καὶ τοῦ δήμου Ἀθηναίων.

Ἱδρύματα διακρίνονται τὸ τῶν Frères Maristes, χρησιμεῦον ὡς θερινὴ κυρίως διαμονὴ τῶν μοναχῶν καὶ διδασκάλων καί τινων μαθητῶν, καὶ παράπλευρον τοιοῦτον τῶν καλογραιῶν.

Τὸ ἄνω καὶ κάτω Ἡράκλειον, παλαιὸν καὶ νέον, ἑνούμενον διὰ τοῦ παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ὡραίου συνοικισμοῦ κέκτηται ἠλεκτροφωτισμὸν ἐπαρκῆ καὶ βαίνει προαγόμενον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, δι' οὗ ὁδοὶ πλάτους 12—16 μ., εὐρείας ρυμοτομίας μετὰ πλατειῶν καὶ ἄλλων ἐξωραϊστικῶν ἔργων θὰ κατασκευασθῶσι, τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀνελθόντος εἰς 400 χιλ. ἐτησίως, μὲ τάσεις προσεχοῦς αὐξήσεως. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἡρακλείου ἀνήρχοντο τῷ 1896 εἰς 100, τῷ 1920 εἰς 341. Τὸ ὕψος ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐν μὲν τῷ νέῳ συνοικισμῷ εἶναι 20 — 145 μέτρα, ἐν δὲ τῷ παλαιῷ 150—170 μ. Ναοὶ εἰσὶ δύο, ὁ ἀρχαῖος ἐν τῷ χωρίῳ μικρὸς τῆς *Ἁγίας Βαρβάρας* καὶ ὁ ἐν τῷ νέῳ συνοικισμῷ τῆς *Ἁγίας Τριάδος* κεντρικός, ἐπὶ νέων βάσεων οἰκοδομούμενος. Καὶ διὰ τὴν ἀφθόνου ὕδρευσιν καταβάλλονται ἐνέργειαι.

Χ. Α. Η.—Ν. Δ. Α.

— **Ἡράκλειον** */Γεωγρ./.* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 499. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Κουτσομόδι* (κάτ. 172).

«Ἡράκλειον». Ἐφημερὶς φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ ἑβδομαδιαία ἐκδιδομένη ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης, ὑπὸ Ἀντ. Βορεάδου 1893—1897. Μ. Κ. Α.

ἡράκλειον (τὸ) (Heracleum) */Βοτ./.* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν νοτίων εὐκράτων χωρῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, διετῆ καὶ πολυετῆ, φέροντα μεγάλα πλατέα φύλλα καὶ συνήθως λευκὰ ἄνθη. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν εἶναι: *ἡράκλειον τὸ πολλινιανὸν* (Heracleum pollinianum) ἁπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν, *ἡράκλειον τὸ σφονδύλιον* (Heracleum sphondylium), γνωστὸν ὁμοίως ἐν Ἑλλάδι· τὰ τρυφερὰ φύλλα του χρησιμοποιοῦνται ὡς κτηνοτροφικὴ τροφή. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται καὶ τὸ *σφονδύλιον* τοῦ Διοσκορίδου (εἶδος δηλητηριωδες)· *ἡράκλειον τὸ σιβηρικὸν* (Heracleum sibiricum) καὶ *ἡράκλειον τὸ ἐφηβικὸν* (Heracleum pubescens), λίαν κοσμητικόν, ἰθαγενὲς τοῦ Καυκάσου. Κ. ΠΑΠ.

ἡράκλειος (ὁ, ἡ) καὶ *—α, —ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἡρακλέα: «οἱ ἡράκλειοι ἆθλοι»· ‖ «Ἡράκλειοι στῆλαι» αἱ στῆλαι, οἱ ὅροι, περὶ τῶν ὁποίων μυθολογεῖται ὅτι ἔθεσεν ὁ Ἡρακλῆς ἑκατέρωθεν τῶν στενῶν τῶν Γαδείρων· ‖ μεταφ. γιγαντώδης, τεράστιος, ὑπερφυσικός: «ἡράκλειον ἀνάστημα», «ἔργον ἡράκλειον».

— **ἡρακλεία νόσος.** Ἐκαλεῖτο οὕτως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ ἐπιληψία (ἢ καὶ *ἱερὰ ἢ μεγάλη νόσος* ἐπίσης καλουμένη): «οὐχ ὡς ἐπιλήπτου τοῦ Ἡρακλέους ὄντος, ἀλλ'.... ἐνδεικτικὸν μεγέθους ὄνομα» *Γαλην.* XVII. Β. 341), ὡς ἄλλως τε καὶ ὁ ἐλέφας (ἡ ἐλεφαντίασις) ἐκαλεῖτο *ἡράκλειον πάθος* «ὅτι τούδε μεῖζον οὐδὲ ἀλκιμώτερον» (*Ἀρετ.* Β', 13. 178).

ΑΡ. Π. Κ.

Ἡράκλειος *μάρτυς.* Στρατιώτης ἐθνικός, ὅστις παραστὰς εἰς τὸ μαρτύριον Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, «ἰδὼν τὴν καρτερίαν αὐτοῦ ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ καὶ πολλὰ καὶ αὐτὸς τιμωρηθεὶς πρότερον ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Ὀκτωβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

— **Ἡράκλειος Α'.** Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, υἱὸς τοῦ ἐν Καππαδοκίας ὁμωνύμου στρατηγοῦ, γεννηθεὶς τῷ 575. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἐθαυμάζετο διὰ τὸ ἀνδρικὸν αὐτοῦ κάλλος καὶ τὴν ἡράκλειον ρώμην του, καὶ ἐξεπαιδεύθη, ὡς πάντες οἱ νέοι τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου, τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ τὴν ἱππασίαν. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατείας τοῦ πατρός του ἢ ἄλλου τινὸς στρατηγοῦ, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν, ἤτοι τῷ 610, ὅτε, εὑρισκόμενος ἐν Λιβύῃ (τῆς Β. Ἀφρικῆς) πλησίον τοῦ πατρός του, ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἐκθρονίσῃ, κατόπιν ἐπιμόνων προσκλήσεων τῶν ἐκεῖ ἀρχόντων, τὸν Φωκᾶν. Ἐπιβιβάσας τότε τὰ ἐν Ἀφρικῇ συγκροτηθέντα στρατεύματα ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ὡσαύτως ἐξαρτισθέντος στόλου, ἔπλευσε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς του, ἐνῷ ὁ ἐξάδελφός του Νικήτας, υἱὸς τοῦ Γρηγορᾶ, ἐβάδιζεν ἐπὶ κεφαλῆς ἑτέρου ἰσχυροῦ σώματος διὰ ξηρᾶς ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, διότι ὑπὸ τοῦ γέροντος Ἡρακλείου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ στρατηγοῦ Γρηγορᾶ εἶχε συμφωνηθῆ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον ἐκεῖνος, ὅστις πρῶτος θὰ εἰσήρχετο εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὁ ἐν Βαρλέττᾳ τῆς Ἰταλίας κολοσσιαῖος χαλκοῦς ἀνδριάς, ὁ λεγόμενος Ἡράκλειος.

Ὁ Ἡράκλειος πλέων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐνισχύετο διαρκῶς ἐκ τῶν προσχωρούντων αὐτῷ ὁπλιτῶν καὶ πλοίων τοῦ Αἰγαίου καὶ τέλος, ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου 610, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς Ἄβυδον (παρὰ τὴν σημερινὴν πόλιν Δαρδανέλλια), ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πλείστων τιμῶν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κυζίκου Στεφάνου, ὅστις καὶ ἔστεψεν αὐτὸν διὰ τοῦ στέμματος τοῦ φυλασσομένου εἰς τὸν ἐν Ἀρτάκῃ **ναὸν τῆς Θεομήτορος,** καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπάρ-

Digitized by Google

χου Θεοδώρου καὶ τῶν πολυαρίθμων ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐξορίσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Φωκᾶς. Λαβὼν ἐκεῖ τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας περὶ τῆς ἐν Βυζαντίῳ καταστάσεως μεθωρμίσθη εἰς Ἡράκλειαν (Θράκης).

Ὁ Φωκᾶς, πληροφορηθεὶς τὸν ἐκεῖ κατάπλουν τοῦ Ἡρακλείου καὶ νομίσας ὅτι οὗτος θὰ ἐβάδιζεν ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέστειλε τὸν ἀδελφόν του Δομεντζίολον νὰ καταλάβῃ τὰ μακρὰ τείχη (τὰ ὁποῖα ἐξετείνοντο ἐπὶ τῆς γραμμῆς Σηλυβρίας—Δέρκων), ἵνα ἀνακόψῃ τὴν περαιτέρω προέλασίν του· ἀντὶ τούτου ὅμως ὁ Ἡράκλειος διηυθύνθη εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ θαλάσσης καὶ κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Σοφιῶν (ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ κάτωθεν τοῦ Ἱπποδρόμου), ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε τὸν ἐκεῖ φυλάσσοντα βασιλικὸν στόλον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐκραγείσης στάσεως, καθ' ἣν συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη ὁ Φωκᾶς, καὶ τέλος ὑπὸ τὰς εὐφημίας τοῦ λαοῦ ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου ἐν τῷ ἀνακτορικῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐτέλεσε καὶ τοὺς γάμους του μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμενούσης μνηστῆς του Φαβίας (θυγατρὸς Ρόγα τοῦ Ἄφρου), ἥτις τότε μετωνομάσθη Εὐδοκία.

Ἡ μακρὰ βασιλεία τοῦ Ἡρακλείου δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς λίαν διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων περιόδους: α) Τὴν ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον μέχρι τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐκστρατείας κατὰ τῶν Περσῶν (610—621). β) Τὴν περίοδον τῆς ἐκστρατείας ταύτης μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης (621—626) καὶ γ) Τὴν ἀπὸ τῆς εἰρηνεύσεως μετὰ τῶν Περσῶν μέχρι τοῦ θανάτου του (626—641).

Περίοδος πρώτη (610—621). Εἶναι αὕτη ἡ ὀλιγώτερον εἰς ἡμᾶς γνωστή. Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἐλλειπεστάτας μόνον καὶ ἀσαφεῖς μᾶς παρέχουσι πληροφορίας, τὰς ὁποίας σκοτίζουσιν ἔτι περισσότερον αἱ περὶ αὐτοῦ ξέναι χρονογραφίαι. Ὁπωσδήποτε τοῦτο εἶναι γνωστόν: ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἀνερχόμενος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου εὗρε τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς κατάστασιν αὐτόχρημα ἀπελπιστικήν. Αἱ ἐπαρχίαι ἐμαστίζοντο ὑπὸ τῶν πανταχόθεν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, στρατὸς δὲν ὑπῆρχε, τὸ ἠθικὸν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ὀλιγίστου καὶ τοῦ ἀσυντάκτου στρατοῦ εἶχεν ἐντελῶς καταπέσει, τὰ δὲ ταμεῖα τοῦ κράτους ἦσαν ἐντελῶς κενά. Εἰς ἐπίμετρον ἀντεμετώπιζε καὶ τὰς δυσαρεσκείας ἐνίων μεγάλων ἀρχόντων. Αὐτὸς οὗτος ὁ Κρίσπος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Φωκᾶ, ὅστις μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς εἶχε προκαλέσει τὴν εἰς Βυζάντιον ἄφιξιν τοῦ Ἡρακλείου, ἤδη ἔβλεπε δυσαρέστως αὐτὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καί, μολονότι ἐτιμήθη παντοιοτρόπως, ἀναδειχθεὶς καὶ ἀρχιστράτηγος ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ὕβριζε καὶ ἠπείλει τὸν βασιλέα, μέχρις οὗ κληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν (τῷ 611) καθῃρέθη καὶ ἐκάρη ἱερεύς, κλεισθεὶς εἰς τὴν μονὴν τῆς Χώρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πέρσαι, συνεχίζοντες τὰς ἐπιδρομάς των, εἰσέβαλον τῷ 611 εἰς Συρίαν μέχρις Ἀντιοχείας, διασκορπίσαντες τὰ ὀλίγα ἐκεῖ βυζαντινὰ στρατεύματα. Τῷ 612 ἔφθασαν μέχρι Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, συγχρόνως δὲ οἱ Ἄραβες ἤρχιζον ἐπιχειροῦντες ἀσθενεῖς τινας ἐπιδρομὰς εἰς τὰ νότια ὅρια τῆς Παλαιστίνης. Τῷ 613 οἱ Πέρσαι, νέαν ἐπιχειρήσαντες ἐπιδρομήν, ἐξεπόρθησαν τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπήγαγον χιλιάδας λαοῦ εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐνῷ συγχρόνως διάφορα σλαυϊκὰ καὶ σκυθικὰ φῦλα ἐδῄουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας, οἱ δὲ Λογγοβάρδοι τὰς ἰταλικάς. Ὁ Ἡράκλειος, ἀποπειραθεὶς νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ τῶν Περσῶν, προσέκοψεν εἰς τὸ ἀδιάλλακτον τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χοσρόου, ὅστις, ἀποβλέπων εἰς τὸν ὁλοσχερῆ ἐξαφανισμὸν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις του, ἐσυνέχιζε τὸν πόλεμον. Τῷ 614 παμπληθεῖς Πέρσαι εἰσέβαλον εἰς Παλαιστίνην καί, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ἐξεπόρθησαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔσφαξαν χιλιάδας τῶν κατοίκων της καὶ ἀπήγαγον εἰς αἰχμαλωσίαν τοὺς λοιποὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὃν θέσαντες ἐντὸς κιβωτίου ἔφερον εἰς Περσίαν. Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην ἐπιδρομὴν οἱ Ἑβραῖοι ἠγόραζον παρὰ τῶν Περσῶν ἀντὶ εὐτελεστάτου τιμήματος τοὺς Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ εἶτα ἔσφαζον αὐτούς. Εἰς ἐνενήκοντα χιλιάδας ἀναβιβάζονται οἱ Χριστιανοὶ οἱ φονευθέντες τότε εἰς μόνην τὴν Ἁγίαν Πόλιν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑβραίων, εἰς ἑτέρας δὲ χιλιάδας οἱ καταφυγόντες εἰς Αἴγυπτον, ἥτις ἦτο τότε ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου.

Τῷ 615 οἱ Πέρσαι ἤρξαντο καὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον ἐπιδρομῶν των, ἐνῷ συγχρόνως ἄλλη αὐτῶν στρατιὰ ὑπὸ τὸν Σαὴτ προήλαυνε μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐπολιόρκει τὴν Χαλκηδόνα (τὸ νῦν Καντίκιοϊ), μὴ δυνηθέντες ὅμως νὰ ἐκπορθήσωσιν αὐτὴν ἀπῆλθον. Τὸ ἐπιὸν ἔτος (616) ἐπανελθόντες κατέλαβον αὐτήν. Ὁ Ἡράκλειος τότε, λαβὼν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Πέρσου στρατηγοῦ Σαὴτ καὶ εὑρὼν αὐτὸν σύμφωνον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε νὰ προτείνῃ καὶ πάλιν εἰρήνην εἰς τὸν Χοσρόην, πρὸς τοῦτο δ' ἔπεμψεν αὐτῷ τρεῖς πρέσβεις: τὸν ἔπαρχον τῆς βασιλικῆς αὐλῆς Ὀλύμπιον, τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως Λεόντιον καὶ τὸν ἱερέα Ἀναστάσιον, σύγκελλον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Συνοδευόμενοι οὗτοι ὑπὸ τοῦ Πέρσου στρατηγοῦ Σαὴτ ἀπῆλθον πρὸς τὸν Χοσρόην (617), ὅστις ἐξαγριωθεὶς διότι ὁ στρατηγός του, ἀντὶ νὰ τῷ φέρῃ δέσμιον τὸν Ἡράκλειον, ἐκόμιζε τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις του, αὐτὸν μὲν ἐξέδειρε ζῶντα, τοὺς δὲ πρέσβεις ἔρριψε δεσμίους εἰς τὰς φυλακὰς καὶ πρὸς τὸν Ἡράκλειον ἀπέστειλεν ὑβριστικὴν ἐπιστολήν, ἀποκαλῶν αὐτὸν εὐτελῆ καὶ ἠλίθιον δοῦλόν του καὶ προσκαλῶν αὐτὸν δι' ἀπειλῶν νὰ σπεύσῃ νὰ τὸν προσκυνήσῃ.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ἡράκλειος ἀπέβαλε πᾶσαν ἐλπίδα εἰρηνεύσεως μετὰ τοῦ Χοσρόου, ἀλλ' ἵνα ἀναλάβῃ ἀποτελεσματικὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, ἔβλεπεν, ὅτι ἔδει προηγουμένως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς εὐρωπαϊκὰς τοῦ κράτους του ἐπαρχίας κατὰ πάσης ἐκ μέρους τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλαύων ἐπιδρομῆς. Οὕτω μόνον θὰ ἠδύνατο, ἀπερίσπαστος, νὰ συγκεντρώσῃ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐπιχειρήσεις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνέπτυξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα, ἵνα πρωτίστως διασπάσῃ τοὺς παρὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα οἰκοῦντας βαρβάρους καὶ ἐπιτύχῃ τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν διαφόρων σλαυικῶν φύλων ἀπὸ τῶν Ἀβάρων, τέλος δὲ διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν ἐπέτυχε νὰ προσοικειωθῇ τοὺς πρώτους, ἐγκαταστήσας αὐτοὺς ἐντὸς τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς μὲν Χρωβάτας (Κροάτας) εἰς τὴν βόρειον Ἰλλυρίαν καὶ Δαλματίαν, τοὺς δὲ Σέρβλους (Σέρβους) πρὸς Α αὐτῶν ἐν τῇ σημερινῇ κυρίως Σερβίᾳ καὶ Βοσνίᾳ. Ἐνῷ συνετελοῦντο ταῦτα, νέα ἀνηγγέλλετο (τῷ 618) ἐπιδρομὴ τῶν Ἀβάρων εἰς Θρᾴκην καὶ ὁ Ἡράκλειος ἔσπευσε τότε ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν χαγάνον αὐτῶν πρέσβεις, τὸν πατρίκιον Ἀθανάσιον καὶ τὸν κβαίστωρα Κοσμᾶν, μετὰ πλουσίων δώρων καὶ προτάσεων εἰρήνης. Ὁ χαγάνος ἐδέχθη φιλοφρόνως τοὺς πρέσβεις καὶ ἐζήτησε νὰ συναντηθῇ προσωπικῶς μετὰ τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις τότε μετέβη πρὸς τοῦτο εἰς Ἡράκλειαν (Θρᾴκης) καὶ εἶτα εἰς Σιλύστριαν. Ἵνα καταστήσῃ ὅσον δυνατὸν μεγαλοπρεπεστέραν τὴν συνέντευξιν, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ πολυάριθμον συνοδείαν αὐλικῶν ἀρχόντων καὶ τὴν «θυμελικὴν πομπήν», τουτέστι τοὺς μουσικοὺς καὶ ψάλτας τῶν παλατίων, συνάμα δὲ πλούσια δῶρα διά τε τὸν χαγάνον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του, καὶ τέλος διέταξε νὰ γίνωσιν αἱ ἀπαιτούμεναι ἑτοιμασίαι διὰ τὴν τέλεσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱππικῶν ἀγώνων πρὸς τιμὴν τῶν Ἀβάρου ἡγεμόνος. Κατόπιν τούτων ἐξῆλθε τῆς Σιλυστρίας, ἀφοῦ προέπεμψεν εἰς τὸν τόπον τῆς συναντήσεως τὴν «θυμελικὴν πομπήν»· ἀλλ' ὁ χαγάνος ἀπιστήσας εἶχε διὰ νυκτὸς τοποθετήσει εἰς τὰς πέριξ δασώδεις θέσεις πολυαρίθμους ἐνέδρας, ἵνα αἰφνιδιαστικῶς συλλάβωσι τὸν βασιλέα. Ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη τότε ὁ Ἡράκλειος ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς. Εἰδοποιηθεὶς τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὑπό τινων ἀγροτῶν, ἔσπευσε ν' ἀποβάλῃ τὴν «ἁλουργὸν ἐσθῆτα», ἐνεδύθη πενιχρὸν ἔνδυμα ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ, ἔλαβεν ὑπὸ μάλης τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ ἐτράπη εἰς φυγήν, μόλις σωθεὶς μετ' ὀλίγων μόνον ὀπαδῶν του εἰς Βυζάντιον. Οἱ Ἄβαροι ᾐχμαλώτισαν τοὺς πλείστους τῆς βασιλικῆς συνοδείας, συνέλαβον ἅπαντα τὰ μουσικὰ ὄργανα καὶ πάσας τὰς βασιλικὰς ἀποσκευάς, καταδιώκοντες δὲ τὸν βασιλέα ἔφθασαν μέχρ τοῦ προαστείου τοῦ Ἑβδόμου (νῦν Μακρίκιοϊ), ὅπου ἐστρατοπέδευσαν καὶ ἐκεῖθεν ἐξετέλουν ἐπιδρομὰς ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ τέλος ἀπῆλθον φέροντες πλουσίαν λείαν καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων, ἀναβιβαζομένων ὑπὸ τῶν χρονογράφων εἰς τὸν ὑπερβολικὸν ἀριθμὸν τῶν 270 χιλιάδων.

Συγχρόνως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ κατάστασις ἀπέβαινεν ἄκρως λυπηρά. Κατόπιν τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν εἰς Αἴγυπτον διεκόπη ἡ ἐκεῖθεν μεταφορὰ σίτου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἥτις ὑπέρποτε εἶχεν ἀνάγκην ἄρτου, ἕνεκα τῆς συρροῆς πολυπληθῶν προσφύγων, καὶ ὁ λιμὸς ἤρχιζε νὰ μαστίζῃ τὴν πρωτεύουσαν, ἣν ὡσαύτως ἐδεκάτιζε φοβερὸς λοιμός. Τότε ὁ Ἡράκλειος ἀπελπισθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας του εἰς Λιβύην, θέτων δὲ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν ἀπόφασίν του ἤρξατο ἀποστέλλων εἰς Καρχηδόνα τοὺς θησαυρούς του «χρήματα πλεῖστα, χρυσόν τε καὶ λίθων τοὺς τιμιωτάτους», τῶν ὁποίων ὅμως μέγα μέρος ἀπώλετο κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ τῆς τρικυμίας. Ὁ λαός, πληροφορηθεὶς τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως, ἐκύκλωσε τὸ παλάτιον διαμαρτυρόμενος καὶ τείνων τὰς χεῖρας ἱκέτευεν αὐτὸν νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψῃ, ἐνῷ οἱ ζωηρότεροι ἠπείλουν ὅτι καὶ διὰ τῆς βίας θὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀναχώρησίν του. Ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐπεμβὰς ἔπεισε τὸν Ἡράκλειον νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασίν του καὶ νὰ ὁρκισθῇ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ μεταφέρῃ ἀλλαχοῦ τὴν ἕδραν του. Τότε (619) ἐπανέλαβε τὰς πρὸς τὸν χαγάνον τῶν Ἀβάρων προτάσεις περὶ εἰρήνης καὶ πέμψας νέους πρέσβεις ἐκάλει αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ συνάπτων συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ. Ὁ χαγάνος, ἀφοῦ ἐδικαιολογήθη διὰ τὴν γενομένην ἀπιστίαν, ἀποδοὺς αὐτὴν εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν ἀνδρῶν του, ὑπεσχέθη νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας πληθυσμοὺς καὶ νὰ ἀμείψῃ τὸν βασιλέα διὰ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι πιστῆς πρὸς αὐτὸν συμμαχίας, ἐν τέλει δὲ συνωμολογήθη τῷ 620 ἡ ποθητὴ εἰρήνη καὶ ὁ Ἡράκλειος ἤρξατο δραστηρίως παρασκευαζόμενος διὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν μεγάλην αὐτοῦ ἐκστρατείαν.

Ἐδῶ λήγει ἡ πρώτη περίοδος τῆς μακρᾶς καὶ περιπετειώδους βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, περίοδος διαρκέσασα μίαν ὁλόκληρον δεκαετίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος παρουσιάζεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων (γραψάντων ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατόν του), ὡς διαμένων διαρκῶς ἐν Βυζαντίῳ. Ἐκ τούτου νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ ψέγουσι τὸν Ἡράκλειον ὡς σχεδὸν ἀδιαφοροῦντα διὰ τὰ δεινὰ τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τρυφῶντα ἐν τῇ πρωτευούσῃ του. Ἐν τούτοις ἀρμενικόν τι χρονικόν, γραφὲν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Sébéos, συγχρόνου τοῦ Ἡρακλείου, παρουσιάζει ἄλλως τὰ πράγματα. Ὁ Ἀρμένιος χρονογράφος ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ, τῇ ἐπιγραφομένῃ «Ἱστορία τοῦ Ἡρακλείου», ἀναφέρει αὐτὸν ἐκστρατεύοντα πλέον ἢ ἅπαξ ἐναντίον τῶν Περσῶν κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τῆς βασιλείας του. Κατὰ τὸν Ἀρμένιον χρονογράφον ὁ Ἡράκλειος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καισαρείας ὑπὸ τῶν Περσῶν ἔσπευσεν ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω προέλασιν αὐτῶν ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμπιστευθεὶς τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Πρίσκον, ὅστις ἐπολιόρκησε τοὺς Πέρσας μέχρι τοῦ ἐπιόντος φθινοπώρου, ὅτε οὗτοι, ἐκτελέσαντες ἔξοδον, ἀπῆλθον εἰς Ἀρμενίαν. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Ἡράκλειος, κατὰ τὸν ἐπίσκοπον Sébéos πάντοτε, ἐστράτευσε κατὰ τῶν Περσῶν ἐν Ἀρμενίᾳ, ἔνθα ἡττηθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς Μεσοποταμίαν κ.λ. Εἶναι βεβαίως συγκεχυμένα καὶ ἀσαφέστατα τὰ ἐν τῷ ἀρμενικῷ τούτῳ χρονικῷ ἐκτιθέμενα, δύναταί τις ὅμως νὰ συναγάγῃ ἐξ αὐτῶν, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας του ὁ Ἡράκλειος δὲν ἀπέσχεν ἐντελῶς τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁπωσδήποτε ἡ μεγάλη δρᾶσις τοῦ Ἡρακλείου ἀρχίζει κατόπιν.

Περίοδος δευτέρα (621—629). Ἐξασφαλίσας ὁ Ἡράκλειος τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας του διὰ τῶν μετὰ τῶν Ἀβάρων καὶ διαφόρων σλαυϊκῶν φύλων συνθηκῶν, ἔστρεψεν ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἤρξατο δραστηρίως παρασκευαζόμενος, ὅπως ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὸν ἐκεῖ ἐχθρόν, τοὺς Πέρσας. Ἦσαν οὗτοι πολὺ ἰσχυρότεροι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μεμακρυσμένοι, ὥστε παρείχετο αὐτῷ καὶ χρόνος καὶ ἔδαφος ἵνα προπαρασκευασθῇ. Ἀλλ' ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ταύτῃ προσέκοπτεν εἰς δύο δυσυπερβλήτους δυσχερείας: τὴν ἀνέχειαν τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τὸ πεπτωκὸς ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ. Τὴν πρώτην ἔλυσε λαβὼν ὡς δάνειον ἅπαντα τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Τὴν δευτέραν ἐθεράπευσε διὰ τῆς θρησκείας καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του.

Καθ' ὅλον τὸ 620—621 στρατολογεῖ καὶ γυμνάζει, ἑτοιμάζει πολεμικὸν ὑλικόν, ὀργανώνει μονάδας στρατιωτικὰς καὶ διαβιβάζει αὐτὰς εἰς τὴν ἔναντι Μ. Ἀσίαν, κατὰ τὸ ἔαρ δὲ τοῦ 621, ἀφοῦ ἑώρτασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ Πάσχα, ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς τὴν ἑπομένην εἰς Μ. Ἀσίαν, ἐμπιστευθεὶς τὸν δεκαετῆ μόλις υἱόν του καὶ συμβασιλέα εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα, τὴν δὲ διοίκησιν τῶν κοινῶν εἰς τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον πατρίκιον Βῶνον. Πλὴν τούτου, ἵνα κολακεύσῃ τὸν χαγάνον τῶν Ἀράβων, ἀπηύθυνεν αὐτῷ ἐπιστολήν, δι' ἧς τὸν παρεκάλει «ἐπικουρεῖν τὰ τῶν Ρωμαίων πράγματα, ὡς φιλίαν σπεισάμενος πρὸς αὐτόν, καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ τοῦτον ὠνόμασεν». Μετὰ πλοῦν τρικυμιώδη ἀπεβιβάσθη ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς Πύλας τῆς Βιθυνίας (παρὰ τὴν νῦν Τοπτζῆ- ἰσκελεσῆ). Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀρχίζει νὰ κατακτᾷ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου. Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς πλήρους δαφνῶν περιόδου ταύτης τοῦ βίου τοῦ Ἡρακλείου, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ κάμωμεν μίαν μακρὰν παρέκβασιν. Πάντες οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ξένοι καὶ ἡμέτεροι, οἱ γράψαντες περὶ τοῦ Ἡρακλείου, συγχέοντες παραδόξως τὰς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ἀναφερομένας Πύλας τῆς Βιθυνίας πρὸς τὰς εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου ὁμωνύμους τοποθεσίας, ἐδημιούργησαν ἕνα φαντασιώδη πλοῦν τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἔπλασαν ἀνυπάρκτους στρατηγικοὺς συνδυασμοὺς αὐτοῦ. Εἰς τὴν πλάνην ταύτην ὑπέπεσαν πρῶτοι οἱ ἀρχαιότεροι ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, τουτέστιν ὁ Γάλλος Le Beau (1701—1778), γράψας βυζαντινὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire du Bas-Empire» (οἱ παλαιότεροι δυτικοὶ συγγραφεῖς, δι-

Digitized by Google

ληστριασμένοι ἐκ τοῦ παπικοῦ μισελληνισμοῦ τοῦ μεσαίωνος, ἀπεκάλουν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν Bas-Empire, δηλαδὴ ταπεινὴν αὐτοκρατορίαν) καὶ ὁ Ἄγγλος Edward Gibbon (1737—1794) γράψας «Ἱστορίαν τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας». Ἀμφότεροι οἱ διαπρεπεῖς οὗτοι ἱστορικοὶ ἐκθέτουσι τὰ πράγματα μὲ τοιαύτην ἀληθοφάνειαν, ὥστε παρέσυραν εἰς τὴν πλάνην των ἅπαντας τοὺς μεταγενεστέρους, μέχρι σήμερον, ἱστορικούς, ἡμετέρους τε καὶ ξένους. Ἡ πλάνη των ὀφείλεται, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν ὕπαρξιν καὶ ἄλλων Πυλῶν: α) τῶν Ἀμανικῶν Πυλῶν (νῦν Καρανλὶκ-Καποῦ), κειμένων ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου, β) τῶν Συρίων Πυλῶν (νῦν Μπὰμπ-γιουνούς), κειμένων ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τοῦ ἰδίου κόλπου, εἰς ἀπόστασιν 8 χιλιομ. βορειοανατολικῶς τῆς Ἀλεξανδρέττας, καὶ γ) τῶν Κιλικίων Πυλῶν (νῦν Γκιουλὲκ-μπογάζ), κειμένων ἐπὶ τοῦ Ταύρου, εἰς ἀπόστασιν 40 χιλιομ. πρὸς Β τῆς Ταρσοῦ καὶ 115 χιλιομ. πρὸς ΒΔ τοῦ ἐσωτερικοῦ μυχοῦ τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου. Ἀλλ' ἡ πλάνη των ὀφείλεται καὶ εἰς ἄλλην τινὰ παρεξήγησιν. Δέχονται ὅτι τῷ 621, ὅτε ὁ Ἡράκλειος ἀνέλαβε τὴν μεγάλην αὐτοῦ κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν, οἱ Πέρσαι ἐξηκολούθουν νὰ παραμένωσιν ἀκόμη εἰς τὴν ἔναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Χαλκηδόνα, ἐνῷ οὗτοι ἀπὸ 4 ἐτῶν (δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 617), εἶχον ἀπέλθει ἐκεῖθεν. Οὐδεμία μαρτυρία ὑπάρχει περὶ τῆς ἐκεῖ ἐπὶ τόσα ἔτη παραμονῆς των, ἀλλ' οὔτε δυνατὴ ἦτο αὕτη διὰ λόγους τεχνικούς. Ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον εἰς στρατὸν πολυάριθμον, στερούμενον δὲ στόλου καὶ θαλασσίων συγκοινωνιῶν, νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τόσα ἔτη (δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 616) εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκείνας.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἡρακλείου, δηλαδὴ τὰς Πύλας. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἡρακλείου Γεώργιος ὁ Πισιδὸς ἐν τῇ ἐμμέτρῳ συγγραφῇ αὐτοῦ, τῷ ἐπιγραφομένῃ «Εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως», περιγράφει λεπτομερῶς τὸν πλοῦν αὐτοῦ, λέγει δὲ ὅτι, ἐκπλεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα, ἔκαμψε τὸ ἀκρωτήριον Ἡραῖον (τὸ ὁποῖον κεῖται παρὰ τὴν Χαλκηδόνα), ὅτι ἐκεῖ κατελήφθη ὑπὸ σφοδροτάτου νοτίου ἀνέμου καὶ ὅτι μετὰ ἀγωνιώδη ἐκ τῆς μεγάλης τρικυμίας πλοῦν κατέπλευσεν εἰς Πύλας «ἡμεροδρόμος», δηλαδὴ ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Ὁ μεταγενέστερος αὐτοῦ Θεοφάνης, γράψας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος, λέγει ὅτι ὁ Ἡράκλειος «ἀπάρας τῆς βασιλίδος ἐξῆλθε κατὰ τὰς λεγομένας Πύλας πλοῒ τὴν πορείαν ποιησάμενος, ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὰς τῶν θεμάτων χώρας ἀφικόμενος συνέλεγε τὰ στρατεύματα κ.λ.», κατωτέρω δὲ προστίθησιν ὅτι εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν κ.λ. Ὁ δὲ σύγχρονος τοῦ Θεοφάνους πατριάρχης Νικηφόρος (806—815) λέγει, ὅτι ὁ Ἡράκλειος παραγενόμενος εἰς τὸν Πόντον «ἐπειρᾶτο διὰ Λαζικῆς εἰς τὴν Περσίαν εἰσβαλεῖν». Τέλος δὲ ὁ σύγχρονος τοῦ Ἡρακλείου Ἀρμένιος ἐπίσκοπος Sébéos γράφει, ὅτι ὁ Ἡράκλειος πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐγκατασταθῶσι εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ὅπου κατόπιν συνήντησεν αὐτὸν καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη κατὰ τῶν Περσῶν, ἀκολουθῶν τὴν ὁδὸν τῶν «βορείων περιφερειῶν», δηλαδὴ τοῦ Πόντου. Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν προκύπτει ἀριδήλως, ὅτι ὅταν ὁ Ἡράκλειος ἀνέλαβε τὴν ἐκστρατείαν του τῷ 621: α') δὲν ὑπῆρχον Πέρσαι οὔτε εἰς τὴν Χαλκηδόνα, οὔτε ἀλλαχοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ β') ὅτι δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Ἰσσικὸν κόλπον, ἀλλ' εἰς τὸν τῆς Νικομηδείας. Καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ θὰ ἀφηγηθῶμεν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις του.

Ἀποβιβασθεὶς ὁ Ἡράκλειος μετ' ὀλίγου στρατοῦ εἰς Βιθυνίαν διηυθύνθη πρὸς Α, διαρκῶς στρατολογῶν καὶ συμπληρῶν τὰς δυνάμεις του, τέλος δ' ἔφθασεν εἰς Καισάρειαν, ὅπου εἶχε συστηθῇ τὸ μέγα αὐτοῦ στρατόπεδον καὶ ἐκεῖ ἐπελήφθη συστηματικῶς τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς τῶν δυνάμεών του. Διὰ τῶν καθημερινῶν ἀσκήσεων ἀνέπτυξε τὴν αὐτοπεποίθησιν τῶν ἀνδρῶν του· διὰ τῆς θρησκείας, διὰ τῶν συχνῶν ὁμιλιῶν του καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του ἐνέπλησε θάρρους καὶ ἐλπίδων τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ ἐκέρδησε τὴν ἐμπιστοσύνην των, μεθ' ὃ ἀναπετάσας, ἀντὶ πάσης ἄλλης σημαίας, τὴν «ἀχειροποίητον» εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ, ἐπορεύθη πρὸς τὰ σύνορα, ἐπιδιώκων εὐνοϊκὴν περίστασιν, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς τὸ πρῶτον τῆς μάχης βάπτισμα. Εἰς τὴν πρώτην μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπαφὴν (σύνορα Ἀρμενίας) ἔπεμψεν ἀποσπάσματά τινα ἱππικοῦ, ἅτινα συγκρουσθέντα πρὸς περσικά τινα τμήματα κατενίκησεν αὐτὰ καὶ ἤγαγον αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου.

Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπιβράβευσις τῶν ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν του. Τὰ στρατεύματά του ἀνέκτων τὸ ἠθικόν των, καὶ πλήρης ἐλπίδων ἐπεδόθη ἤδη ὁ Ἡράκλειος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων, ἅτινα τῷ ὑπηγόρευε τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ στρατηγικὸν πνεῦμα. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐπορεύετο οὕτω κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπληροφορεῖτο ὅτι ἰσχυραὶ περσικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν Σάρβαρον εἰσέβαλλον εἰς Κιλικίαν, ἵνα ἐπέλθωσι κατὰ τῶν νώτων του. Ἦτο ἤδη φθινόπωρον καὶ ὁ Ἡράκλειος, ἵνα ἐξαπατήσῃ τοὺς πολεμίους, ἀνέκοψε τὴν προέλασίν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸν Πόντον, δοὺς τοιουτοτρόπως τὴν ἐντύπωσιν εἰς αὐτούς, ὅτι ἐσκόπει νὰ διέλθῃ ἐκεῖ τὸν χειμῶνα, καὶ ἀμέσως διὰ ταχείας πορείας ἐτράπη πάλιν πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, ἀλλὰ διὰ βορειοτέρας ὁδοῦ, καὶ ἐκεῖθεν εἰσέβαλεν εἰς τὸ περσικὸν ἔδαφος, ἀκολουθῶν τὴν ὁδὸν Θεοδοσιουπόλεως (σημ. Ἐρζερούμ)—Τουβίου (σημ. Ἀζερμπαϊτζάν). Ὁ στρατηγικὸς ἐκεῖνος ἑλιγμὸς τοῦ Ἡρακλείου κατετάραξε τὸν Σάρβαρον, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ πάσης σκέψεως περὶ εἰσβολῆς εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος καὶ νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὀπίσω ἐν σπουδῇ, ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐντὸς τοῦ περσικοῦ ἐδάφους προέλασιν τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλ' οὗτοι εἶχον ἤδη προχωρήσει καὶ ὁ Σάρβαρος ἠρκεῖτο νὰ παρακολουθῇ αὐτούς, καραδοκῶν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ἵνα, ἐν ὥρᾳ νυκτός, προσβάλῃ αἰφνιδιαστικῶς αὐτούς. Ἀλλ' αἱ νύκτες ἦσαν σεληνοφεγγεῖς καὶ ἡ ἐπίθεσις ἀνεβάλλετο, εἰς ἐπίμετρον ἐπισυμβᾶσα ἔκλειψις σελήνης ἐνέβαλεν εἰς ἀθυμίαν τὸν δεισιδαίμονα Σάρβαρον, ὅστις παρῄτησε πᾶσαν ἰδέαν ἐπιθέσεως καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὄρη, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὁποίων παρηκολούθει μετὰ δέους καὶ καταπλήξεως «τὴν καλλίτεχνον καὶ σοφὴν στρατηγίαν» τῶν Βυζαντινῶν.

Ὁ Ἡράκλειος προκαλῶν διαρκῶς τοὺς Πέρσας συνάπτει μικροσυμπλοκάς τινας, κατὰ τὰς ὁποίας, προκινδυνεύων πάντοτε, δίδει τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας εἰς τοὺς ἄνδρας του, οἵτινες οὕτω ἐπληροῦντο θάρρους «ὁρῶντες τὸν βασιλέα παντὶ προπηδῶντα καὶ εὐτόλμως πολεμοῦντα». Ἐν τέλει ὁ Σάρβαρος ἀποφασίζει νὰ δώσῃ τὴν κρίσιμον μάχην, καὶ περὶ τὴν αὐγὴν ἐπέρχεται διὰ τριῶν φαλάγγων κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοπέδου, ἐλπίζων νὰ καταλάβῃ αὐτὸ αἰφνιδιαστικῶς. Ὁ Ἡράκλειος, παρατάξας ἐγκαίρως τὰς δυνάμεις του, ἀντεπεξῆλθε τοῖς πολεμίοις καὶ μετὰ βραχὺν ἀγῶνα, προσποιηθεὶς ὑποχώρησιν, παρέσυρεν αὐτοὺς εἰς ἄτακτον καταδίωξιν, ὅτ' ἐξαίφνης, ἐπιστραφείς, τοὺς προσέβαλε μεθ' ὁρμῆς, διεσκορπισμένους ὄντας, καὶ τοὺς ἀπώθησε μέχρι τῶν κρημνῶν τοῦ ὄρους, ὅπου κυριολεκτικῶς τοὺς ἐξώντωσεν, ἄλλους φονεύσας καὶ ἄλλους αἰχμαλωτίσας, πλὴν ὀλίγων οἵτινες μετὰ τοῦ Σαρβάρου ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ὁλόκληρον τὸ περσικὸν στρατόπεδον μεθ' ἁπασῶν τῶν πλουσίων ἀποσκευῶν των περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ πρώτη αὕτη μεγάλη νίκη ἀνεπτέρωσε πλήρως τὸ ἠθικὸν τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες «πρὸς ὕψος τὰς χεῖρας ἐντείνοντες, τῷ Θεῷ ηὐχαρίστουν, καὶ τῷ στρατηγήσαντι καλῶς βασιλεῖ συντόνως προσηύχοντο».

Ἤδη ἤρχιζεν ὁ χειμὼν (621—622) καὶ ὁ Ἡράκλειος, διευθετήσας τὰ τῆς διαχειμάσεως τοῦ στρατοῦ του ἐν Ἀρμενίᾳ, ἀπῆλθεν εἰς Βυζάντιον, ἵνα παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ ἐγγὺς καὶ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν, προετοιμάσῃ δὲ καὶ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν συνέχισιν τῆς μεγάλης ἐκστρατείας του. Τὴν 15 Μαρτίου 622 ἀνεχώρησε πάλιν διὰ τὸ μέτωπον καὶ ἐντὸς ὀλίγου εὑρίσκετο ἐν μέσῳ τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ στρατοῦ του. Ἀμέσως ἔπεμψε πρὸς τὸν Χοσρόην νέας προτάσεις περὶ εἰρήνης, ἀπειλῶν ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως αὐτῶν ἤθελεν ἀναγκασθῇ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίδος. Ἀλλ' ὁ Χοσρόης ἀπέρριψε τὰς προτάσεις καὶ ὁ Ἡράκλειος ἡτοιμάσθη διὰ τὴν προέλασιν. Συγκεντρώσας τὰ στρατεύματά του ὡμίλησε πρὸς αὐτὰ καταλλήλως καὶ τὴν 20 Ἀπριλίου διέταξε τὴν ἐκκίνησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Σαρβαραζᾶν εἶχε διαταχθῇ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Βυζαντινὸν ἔδαφος, ἐνῷ ἕτερον σῶμα ὑπὸ τὸν Σανὶν ἐπήρχετο πρὸς ἐνίσχυσίν του, τρίτον δ' ἐκ 40 χιλ. ἀνδρῶν ἐστάθμευεν ὡς γενικὴ ἐφεδρεία ἐνδοτέρω τῆς χώρας ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Χοσρόου.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν δίδει καιρὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, ἀλλὰ λαμβάνει καὶ πάλιν τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων καί, μολονότι μειονεκτῶν κατὰ πολὺ ἀριθμητικῶς τῶν ἀντιπάλων του, προελαύνει πρὸς ΝΑ, ἔχων ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπόν του τὴν συντριβὴν τοῦ ὑπὸ τὸν Χοσρόην σώματος. Πληροφορηθεὶς μετ' ὀλίγον ὅτι τοῦτο ἐστρατοπέδευε περὶ τὴν Γαζακὸν (250 χιλιόμ. ΒΑ τῆς Μοσούλης), διευθύνεται ταχὺς πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τὸ ἱππικόν του, συγκρουσθὲν μετά τινας ἡμέρας πρὸς τὰς δυσμόθεν τῆς Γαζακοῦ περσικὰς προφυλακάς, ἀνατρέπει αὐτὰς καὶ αἰχμαλωτίζει τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, ὁ δὲ Χοσρόης, τρομοκρατηθείς, τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ ὁ Ἡράκλειος καταλαμβάνει τὴν Γαζακόν, εἶτα τὴν Θηβαρμᾶς καὶ διώκει κατὰ πόδας τὸν Χοσρόην, ἀποσυρόμενον εἰς τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς Μηδίας, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπερχομένας ἑτέρας ἐχθρικὰς φάλαγγας (τὴν τοῦ Σαρβαραζᾶ, ὃν ὁ Χοσρόης εἶχε διατάξει ν' ἀναστείλῃ τὴν εἰς τὸ Βυζαντινὸν ἔδαφος διαταχθεῖσαν εἰσβολήν, καὶ τὴν τοῦ Σανίν).

Ἐν τῷ μεταξὺ δριμὺς ἐνσκήψας χειμὼν ἤγαγεν εἰς δεινὴν θέσιν τὸν Ἡράκλειον, εὑρισκόμενον μετὰ εὐαρίθμου στρατοῦ (οὐχὶ πλείονος τῶν 20 χιλ. ἀνδρῶν) εἰς τὰ βάθη τῆς ἐχθρικῆς χώρας, ἄνευ βάσεώς τινος ἀνεφοδιασμοῦ, ἄνευ συγκοινωνιῶν, καὶ σοβαρῶς ἀπειλούμενον πανταχόθεν ὑπὸ ἰσχυροτάτων ἐχθρικῶν φαλάγγων. Τότε ἐτέθη πρὸ αὐτοῦ τὸ δίλημμα: ἢ νὰ συνεχίσῃ τὴν καταδίωξιν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους, ἢ νὰ τραπῇ πρὸς εὕρεσιν χώρας ἀσφαλοῦς πρὸς διαχείμασιν. Ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον καὶ τραπεὶς πρὸς Β εἰσῆλθεν εἰς Ἀλβανίαν (χώραν κειμένην μεταξὺ Καυκάσου καὶ Κασπίας θαλ.), ἀφοῦ προηγουμένως ἀπέλυσε τοὺς κατὰ τὴν μακρὰν πορείαν του συλληφθέντας 50 χιλ. αἰχμαλώτους, οἵτινες ἀπερχόμενοι ηὐχαρίστουν μετὰ δακρύων τὸν Ἡράκλειον, εὐχόμενοι αὐτῷ νὰ ἀπελευθερώσῃ καὶ τὴν Περσίαν ὁλόκληρον ἐκ τοῦ «κοσμολέθρου Χοσρόου». Ὁ Χοσρόης, πληροφορηθεὶς τὴν εἰς Ἀλβανίαν εἴσοδον τῶν Βυζαντινῶν, ἔπεμψε κατ' αὐτῶν τὸν στρατηγὸν Σαραβλαγᾶν μετὰ τῶν ἐκλεκτοτέρων περσικῶν στρατευμάτων, τῶν λεγομένων «Χοσροηγενῶν» καὶ «Περοζιτῶν»· ἀλλ' ὁ Πέρσης οὗτος στρατηγός, μὴ τολμῶν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Βυζαντινούς, ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐπιτηρῇ τὰς ὀρεινὰς διαβάσεις, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν δι' αὐτῶν εἰσβολὴν τοῦ Ἡρακλείου εἰς Περσίαν.

Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 623, ὁ Ἡράκλειος, παρακάμπτων τὰς ὑπὸ τῶν Περσῶν φρουρουμένας διαβάσεις καὶ ἀκολουθῶν ὁδὸν μακροτέραν μὲν ἀλλ' ὁμαλωτέραν καὶ διερχομένην δ' εὐφόρων ἐδαφῶν, ἔνθα ἦτο ἀσφαλεστέρα ἡ διατροφὴ τοῦ στρατοῦ του, εἰσβάλλει πάλιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας, ἐνῷ ὁ Σαραβλαγᾶν, ἀκολουθῶν τὰς συντομωτέρας ὀρεινὰς ὁδούς, σπεύδει νὰ προπορευθῇ τοῦ Ἡρακλείου ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλευσίν του. Ἐκεῖ ἐπανελήφθη τότε ὅ,τι καὶ πρὸ χιλίων περίπου ἐτῶν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Ἡ ἐντὸς τῶν ἀτερμόνων ἐχθρικῶν χωρῶν ταχεῖα προέλασις τοῦ Ἡρακλείου ἤρχισε νὰ ταράσσῃ καὶ νὰ ἀνησυχῇ τοὺς ἄνδρας του, οἵτινες, πρωτοστατούντων τῶν Λαζῶν, Ἀβασγῶν καὶ Ἰβήρων συμμάχων, ἤρξαντο νὰ διαμαρτύρωνται. Ἡ ταραχή των ἐπετείνετο καὶ ἐκ τῶν εἰδήσεων, ὅτι, πλὴν τοῦ κατὰ πόδας ἀκολουθοῦντος αὐτοὺς Σαραβλαγᾶν, καὶ ἄλλαι περσικαὶ φάλαγγες ἐβάδιζον ἐναντίον των. Τότε κατεδείχθη διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἡ ἄκαμπτος θέλησις καὶ ἡ σιδηρᾶ ἐπιβολὴ τοῦ Ἡρακλείου. Ὁμιλήσας πρὸς τοὺς ἄνδρας του ἔπεισεν αὐτοὺς ὅτι ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχε περιέλθει εἰς παραλυσίαν, ἕνεκα τῶν δυσβάτων ὁδῶν τὰς ὁποίας ἠκολούθησε, καὶ ὅτι συνέφερεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν πορείαν των, ἵνα, πρὸ παντὸς ἄλλου, ἐπιτύχωσι τὴν συντριβὴν αὐτοῦ τοῦ Χοσρόου. Κερδήσας οὕτω καὶ πάλιν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἀνδρῶν του καὶ στερεώσας τὴν πειθαρχίαν αὐτῶν, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίαζον, καὶ τότε οἱ στρατιῶται, ἀντιληφθέντες ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀπολύτου πειθαρχίας καὶ τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν καὶ βασιλέα των θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσωσι τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτοὺς κινδύνους, ἐκύκλωσαν τὸν Ἡράκλειον καὶ δακρύοντες ἐξέφραζον τὴν μεταμέλειάν των διὰ τὰ γενόμενα καὶ ἐκραύγαζον αὐτῷ, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν ὁπουδήποτε ἤθελε διατάξει.

Κυρία προσπάθεια τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ἤδη νὰ προλάβῃ τὴν ἕνωσιν τῆς ὄπισθεν αὐτοῦ βαδιζούσης φάλαγγος τοῦ Σαραβλαγᾶν μετὰ τῆς ἐξ ἄλλης διευθύνσεως ἐπερχομένης τοῦ Σαρβαραζᾶν. Καὶ θαυμασίως ἐπέτυχε τοῦτο. Διὰ συνεχῶν ἡμέραν καὶ νύκτα ἀντεπιθέσεων καὶ ἐνεδρῶν τῆς ὀπισθοφυλακῆς του ἐπεβράδυνε τὴν προχώρησιν τῆς πρώτης ἐχθρικῆς φάλαγγος καὶ εἶτα διολισθήσας διὰ μέσου ταύτης καὶ τῆς ἑτέρας, ἐγκατέλιπεν ἀμφοτέρας ὄπισθέν του καὶ διηυθύνθη μετὰ σπουδῆς πρὸς συνάντησιν τοῦ Χοσρόου, ὅστις ὅμως, διαρκῶς φυγομαχῶν, ἐγένετο ἄφαντος. Ἀντ' ἐκείνου ὅμως τρίτη ἐχθρικὴ φάλαγξ ὑπὸ τὸν Σάνιν ἀγγέλλεται εἰς τὸν Ἡράκλειον, ὅστις τότε, βλέπων τὸν κάματον, τόν τε σωματικὸν καὶ τὸν ἠθικόν, τῶν ἀνδρῶν του καὶ ἰδίως τῶν συμμάχων Λαζῶν καὶ Ἀβασγῶν, ἐπιζητεῖ ἤδη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ σιδηροῦ κλοιοῦ ἐν τῷ ὁποίῳ περιεσφίγγετο. Πρὸς τοῦτο ἀλλάσσει κατεύθυνσιν, ἀναστέλλει τὴν ἐντὸς τοῦ περσικοῦ ἐδάφους προέλασίν του καὶ τρέπεται πρὸς ΒΔ, δηλαδὴ πρὸς τὴν Περσαρμενίαν. Κατὰ τὴν πορείαν του ταύτην δύο στρατιῶταί του, εἴτε ἑκουσίως προσελθόντες πρὸς τοὺς Πέρσας, εἴτε βραδυπορήσαντες καὶ συλληφθέντες ὑπὸ τούτων, ἔπεισαν τοὺς Πέρσας στρατηγούς, ὅτι ὁ Ἡράκλειος δειλιάσας ἀποφεύγει νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ, οὗτοι δέ, πιστεύσαντες κατὰ γράμμα τοὺς λόγους των, ἐπισπεύδουσι τὴν πορείαν των, ἵνα συντρίψωσι τὸν Ἡράκλειον πρὶν ἢ προλάβῃ νὰ ἄρῃ τὴν εὔκολον, κατ' αὐτούς, νίκην ὁ ἐξ ἀντιθέτου διευθύνσεως ἐρχόμενος Σάνιν, ἐν τέλει δὲ καταφθάνουσι τὴν βυζαντινὴν φάλαγγα καὶ στρατοπεδεύουσι πλησίον αὐτῆς, ἵνα τὴν ἐπομένην πρωΐαν τῷ ἐπιτεθῶσιν· ὁ Ἡράκλειος ὅμως ἀπάρας διὰ νυκτὸς ἐστρατοπέδευσε μακρὰν ἐκείνων ἐν «χλοηφόρῳ πεδίῳ». Τοῦτο ἔπεισε πλέον ἀδιστάκτως τοὺς Πέρσας περὶ τῆς φυγομαχίας τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν πρωΐαν, ἵνα μὴ διαφύγῃ αὐτοῖς ἡ βεβαία λεία,

Digitized by Google

ἐπῆλθον ὁρμητικοὶ ἐναντίον του. Ὁ Ἡράκλειος, παρατάξας ἐπὶ δασωδῶν τινων ὑψωμάτων τὸ στράτευμά του, ἀνέμενε τοὺς πολεμίους καὶ τέλος, ὅταν οὗτοι ἐπλησίασαν ἀτάκτως καὶ διεσπαρμένοι, ὁρμᾷ ἐναντίον των, φονεύει μέγαν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς λοιποὺς τρέπει εἰς φυγὴν ἄτακτον. Ἀλλ' ἐνῷ ἔφευγον οὗτοι, ἐπεφάνη ἡ τρίτη, ὑπὸ τὸν Σένιν, ἐχθρικὴ φάλαγξ. Ἀπτόητος ὁ Ἡράκλειος ἐπιτίθεται ὡς κεραυνὸς καὶ κατὰ ταύτης, τὴν διασκορπίζει, προξενεῖ σημαντικὰς εἰς αὐτὴν ἀπωλείας, κυριεύει ἁπάσας τὰς ἀποσκευάς της καὶ ἀνενόχλητος πλέον συνεχίζει τὴν πρὸς ΒΔ πορείαν του. Ἀλλ' οἱ ἡττημένοι Σανὶν καὶ Σαρβαραζᾶν συναντηθέντες ἐνθαρρύνουσιν ἀλλήλους, ἀνασυγκροτοῦσι τὰ στρατεύματά των καὶ πορεύονται πάλιν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Ἡρακλείου, ἐπιζητοῦντες νέαν μετ' αὐτοῦ σύγκρουσιν.

Ἤδη ἡ εὐάριθμος καὶ ἐξηντλημένη βυζαντινὴ φάλαγξ κινεῖται ἐν τῇ περσικῇ Ἀρμενίᾳ καὶ μετὰ πορείαν ὀλίγων εἰσέτι ἡμερῶν μέλλει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος. Ἀλλ' ὁ Ἡράκλειος ἐσκέφθη, ὅτι εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν θὰ παρέσυρεν ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς πολεμίους καὶ θὰ ὑπέβαλλεν αὐτὴν εἰς ὅλα τὰ δεινὰ μιᾶς μεγάλης ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς· ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ τραπῇ πρὸς Β καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Καύκασον. Εἰς τὰς ἐκεῖ δυσχωρείας ἤλπιζε νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν, ὅπως συντρίψῃ τοὺς πολεμίους του· πλὴν δὲ τούτου ἐν τῇ ἀγόνῳ ἐκείνῃ χώρᾳ θὰ ἠδύνατο ὁπωσδήποτε νὰ διαθρέψῃ τὸν μικρὸν στρατόν του, ἐνῷ ἡ διατροφὴ καὶ ἡ κίνησις τῶν ὀγκωδῶν ἐχθρικῶν φαλάγγων θὰ ἦσαν λίαν δυσχερεῖς, ἂν ὄχι ἀδύνατοι. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἤλπιζε νὰ εὕρισκεν ἐκεῖ καὶ ἰσχυροὺς ἐπικούρους. Περὶ τὸν Καύκασον κατῴκουν οἱ μάχιμοι Οὖννοι, παλαιοὶ σύμμαχοι τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἡρακλείου εἶχον ἀσπασθῆ καὶ τὸν Χριστιανισμόν, πρώτου βαπτισθέντος τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων, κατελθόντων ἐπὶ τούτῳ μετὰ τῶν γυναικῶν των εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων καὶ ἄλλων ἀγόμενος ὁ Ἡράκλειος βαδίζει ἤδη πρὸς Β, καθ' ὁδὸν ὅμως νέαν ὑπέστη ἀπογοήτευσιν. Οἱ μετ' αὐτοῦ τεταγμένοι Λαζοὶ καὶ Ἀβασγοί, μόλις ἠτένισαν μακρόθεν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων τῆς πατρίδος των, ἀπεχωρίσθησαν τῆς βυζαντινῆς φάλαγγος καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Πέρσαι, πληροφορηθέντες τοῦτο, ἐβάδιζον ἤδη μετὰ μείζονος προθυμίας κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἀφ' ἑτέρου εἶχον ἀπολέσει τελείως τὸ θάρρος των· ὁ Ἡράκλειος ὅμως, ἀπτόητος καὶ ἀνεπηρέαστος ἐκ τῶν συμφορῶν, συγκρατεῖ καὶ πάλιν αὐτοὺς διὰ τοῦ λόγου του. «Τὸ πλῆθος ὑμᾶς, ἀδελφοί, μὴ ταραττέτω, λέγει πρὸς τοὺς ἄνδρας του, Θεοῦ γὰρ θέλοντος εἷς διώξει χιλίους. Θύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν σωτηρίας. Λάβωμεν στέφος μαρτυρίου, ἵνα καὶ ὁ μέλλων χρόνος ἡμᾶς ἐπαινέσῃ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς μισθοὺς ἀποδώσῃ». Δὲν ἀρκεῖται ὅμως εἰς λόγους μόνον ὁ μέγιστος ἐκεῖνος στρατηγός, ἀλλὰ συγχρόνως, πλήρης θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσεως, ἀναστέλλει τὴν πορείαν του, δίδει μάχην πρὸς τοὺς Πέρσας, ἥτις διαρκεῖ ἀμφίρροπος ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας, καὶ τὴν νύκτα μετακινεῖται πάλιν καὶ ἀπομακρύνεται, ἵνα ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐκνενευρισμένους ἄνδρας του ἐκ τῆς ἀνησυχίας, ἣν γεννᾷ ἡ ἄμεσος μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπαφή.

Οἱ Πέρσαι, σπεύδοντες νὰ κυκλώσωσιν αὐτόν, ἀκολουθοῦσιν ἄλλην ὁδὸν συντομωτέραν, ἀλλὰ πίπτουσιν εἰς ἀπέραντα ἕλη, χρονοτριβοῦσι καὶ δίδουσι πάλιν καιρὸν εἰς τὸν Ἡράκλειον ν' ἀπομακρυνθῇ. Οὐχ ἧττον ὅμως συνεχίζουσι τὴν καταδίωξιν καὶ διαρκῶς ἐνισχυόμενοι θεωροῦσι πλέον ἢ βεβαίαν τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἐξηντλημένου ἀντιπάλου των, ὅτε ἐνσκήψαντος αἰφνιδίου χειμῶνος (ἦτο φθινόπωρον τοῦ 623) ἀναγκάζονται νὰ ἐπισταθμεύσωσιν εἰς διαφόρους κώμας (τῆς Β. Περσαρμενίας), ἔνθα ἀνύποπτοι ἀναπαύονται.

Ὁ σιδηροῦς καὶ ἀκατάβλητος Ἡράκλειος ἐπωφελεῖται τότε τῆς εὐκαιρίας, ἵνα καταφέρῃ καίριον κτύπημα κατὰ τῶν πολεμίων καὶ κινεῖται πάλιν ἐναντίον των. Ἐπιτίθεται αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Σαλβανῶν ἐπισταθμευόντων καὶ μετὰ ἀσθενῆ ἀντίστασιν κατασφάζει ἅπαντας πλὴν ἑνός, ὅστις διαφυγὼν κομίζει τὴν θλιβερὰν εἴδησιν εἰς τὸν οὐ μακρὰν ἐπισταθμεύοντα Σαρβαραζᾶν, ὅστις πηδήσας ἡμίγυμνος καὶ ἀνυπόδητος ἐπὶ ἑνὸς ἵππου τρέπεται εἰς φυγὴν ἀλλόφρονα, ἐνῷ ὁ στρατός του ἀντιτάσσει ἀπονενοημένην ἀντίστασιν ἀπὸ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν, μέχρις οὗ οἱ Βυζαντινοί, θέντες πῦρ εἰς αὐτάς, ἄλλους κατέκαυσαν καὶ ἄλλους ᾐχμαλώτισαν, μεθ' ὃ ἐπῆλθον ἀκάθεκτοι καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισταθμιῶν τῶν Περσῶν, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες ἢ διασκορπίζοντες αὐτούς. Ἄφθονος λεία, καὶ αὐτὰ τὰ ὅπλα τοῦ Σαρβαραζᾶν, ἡ χρυσῆ αὐτοῦ ἀσπίς, ἡ σπάθη του, τὸ δόρυ του, ἡ διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένη ζώνη του καὶ αὐτὰ τὰ ὑποδήματά του περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιτυχίαν καὶ τὴν πλήρη ἐκμηδένισιν τῆς περσικῆς στρατιᾶς, ὁ Ἡράκλειος ἐθεώρησε περιττὴν πλέον τὴν εἰς Καύκασον μετάβασιν καὶ ἐπροτίμησε νὰ διέλθῃ ἐν Περσαρμενίᾳ τὸν χειμῶνα μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἐπισταθμεύσας εἰς τὰς κώμας τῆς περιφερείας τῆς ἐκτεινομένης πρὸς Β τῆς λίμνης Θωσπίτιδος (νῦν Βάν).

Τὴν 1ην Μαρτίου 624 συγκεντρώνει πάλιν τὰ στρατεύματά του καὶ ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ συσκέπτεται περὶ τῆς ἀκολουθητέας ὁδοῦ, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος, ὅπως ἀνασυγκροτήσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς συνέχισιν τοῦ πολέμου.

Ἐπροτίμησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρὸς ΝΔ ἄγουσαν διὰ Μεσοποταμίας, διότι αὕτη, ἂν καὶ ἦτο μακροτέρα καὶ διήρχετο διὰ τοῦ χιονοσκεποῦς Ταύρου, διέσχιζεν ἐδάφη εὔφορα, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ εὕρισκεν ἀφθόνους τροφὰς διὰ τὸν στρατόν του, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφοβεῖτο εἰσβολὴν περσικὴν ἐκ Μεσοποταμίας εἰς Κιλικίαν. Ἐν τέλει ἐκκινήσας ἔφθασε μετὰ πορείαν 7 ἡμερῶν εἰς Μαρτυρούπολιν (πάλαι Τιγρανόκερτα καὶ νῦν Μεζαφερκίν), εἶτα εἰς Ἄμιδαν (νῦν Διαρβεκίρ), ἔνθα ἀνέπαυσε τὸν στρατόν του. Ἐκεῖθεν ἔπεμψεν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Κωνσταντινούπολιν, μεθ' ὃ ἐκκινήσας πάλιν καὶ διευθυνόμενος πάντοτε πρὸς ΝΔ διῆλθε διὰ Σαμοσάτων (νῦν Σαμασάτ), διὰ Γερμανικείας (νῦν Μαρὰς) καὶ κατέληξεν εἰς τὰ Ἄδανα τῆς Κιλικίας, στρατοπεδεύσας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης (τῆς δυτικῆς) τοῦ ποταμοῦ Σάρου πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ στρατεύματός του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ περσικὸς στρατός, ἀνασυγκροτηθείς, ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν Βυζαντινῶν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀφίκετο πρὸ τῶν Ἀδάνων. Τοὺς δύο στρατοὺς διεχώριζεν ὁ ποταμός, τὴν γέφυραν τοῦ ὁποίου, μετὰ τῶν προστατευόντων αὐτὴν πύργων, κατεῖχον οἱ Βυζαντινοί.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῇ ἓν γεγονός, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ τὸ ὑπέροχον τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ ἠθικόν. Στρατιῶταί τινες διαβαίνοντες αὐτοβούλως τὴν γέφυραν ἐπήρχοντο καθ' ὁμάδας ἐναντίον τῶν Περσῶν, προκαλοῦντες καθημερινὰς μετ' αὐτῶν συμπλοκάς. Ὁ Ἡράκλειος εὐχαρίστως βεβαίως ἔβλεπε τὸ θάρρος καὶ τὸ ριψοκίνδυνον τῶν ἀνδρῶν του· φοβούμενος ὅμως μήπως ἡμέραν τινὰ καταδιωχθῶσιν ὑπὸ ὑπερτέρων δυνάμεων μέχρι τῆς γεφύρας καὶ οὕτως αὕτη περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων, ἀπηγόρευσεν εἰς πάντας νὰ ἐξέρχωνται πέραν τοῦ ποταμοῦ. Καὶ ὄντως μετά τινας ἡμέρας συνέβαινε παρ' ὀλίγον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προέβλεπε καὶ ἐφοβεῖτο. Ὁ Σάρβαρος, προσποιηθεὶς ὅτι ἀπέρχεται, ἐγκατέλιπε τὸ στρατόπεδόν του, ἀπομακρυνθεὶς μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγκατέστησεν ἐπιτηδείως πολυαρίθμους ἐνέδρας, Βυζαντινοὶ δὲ στρατιῶται διαβάντες τότε τὴν γέφυραν ἀθρόοι ἐπεδόθησαν ἀτάκτως εἰς καταδίωξιν τῶν φευγόντων καὶ εἰς τὴν διαρπαγὴν τοῦ στρατοπέδου των, μέχρις οὗ τὰ ἐνεδρεύοντα ἐχθρικὰ τμήματα, ἐπιτεθέντα αἰφνιδίως ἐναντίον των, ἐφόνευσαν πλείστους ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς λοιποὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ, ἐνισχυθέντα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιστρεψάντων Περσῶν ὑπὸ τὸν Σάρβαρον, ἤρξαντο νὰ διαβαίνωσι καὶ αὐτὴν τὴν γέφυραν. Ὁ Ἡράκλειος, ἰδὼν τὸν κίνδυνον, ἔσπευσε μετ' ὀλίγων προστυχόντων ἀνδρῶν, ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὸν περσικὸν χείμαρρον, καὶ ἀπεγνωσμένως ἐμάχετο ἐπὶ τῆς γεφύρας πρὸς πολλαπλασίους πολεμίους. Γιγαντόσωμος Πέρσης, ἀναγνωρίσας τὸν βασιλέα, ὥρμησεν ἀκατάσχετος ἐναντίον του, ἀλλ' αὐθωρεὶ ἐφονεύθη ὑπ' ἐκείνου. Τοῦτο κατετρόμαξε τοὺς λοιπούς, οἵτινες ἀμέσως ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ ἀλληλωθούμενοι ἐν τῇ φυγῇ των κατεκρημνίζοντο ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ· ἀλλὰ συγχρόνως παμπληθεῖς Πέρσαι, ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Σαρβάρου ἐπιστρεψάντων, καταλαβόντες τὰς περὶ τὴν γέφυραν ὄχθας ἐξετέλων πυκνὴν τοξοβολὴν κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς γεφύρας συνωστιζομένων Βυζαντινῶν, ἵνα ἀποκρούσωσι τὴν διάβασιν. Ἐν τούτοις ὁ Ἡράκλειος, ἀκατάσχετος προχωρῶν, ἐρρίφθη πέραν τῆς γεφύρας καὶ μετ' ὀλίγον, κυκλωθεὶς μετὰ τῆς μικρᾶς συνοδείας του ὑπὸ πλήθους πολεμίων, ἐμάχετο ἀπεγνωσμένως πρὸς αὐτούς. Ὁ Σάρβαρος ἀναγνωρίσας αὐτὸν ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ὑποδημάτων του, μένει ἔκπληκτος πρὸ τῆς ἀνδρείας του καὶ πλήρης θαυμασμοῦ καὶ ἐκστάσεως λέγει πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ἱστάμενον Κοσμᾶν (Βυζαντινὸν αὐτόμολον): «Ὁρᾷς τὸν καίσαρα, ὦ Κοσμᾶ, ὡς θρασὺς πρὸς τὴν μάχην ἵσταται καὶ πρὸς τοσοῦτον πλῆθος μόνος ἀγωνίζεται καὶ ὡς ἄκμων τὰς βολὰς ἀποπτύει»;

Ἐν τῷ μεταξὺ συνταχθεὶς καὶ ὁ λοιπὸς βυζαντινὸς στρατὸς κατῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις διήρκεσεν ἀμφίρροπος μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε, ἐπελθόντος τοῦ σκότους, οἱ ἀντίπαλοι ἀπεχωρίσθησαν. Ὁ Σάρβαρος, μὴ θέλων νὰ διακινδυνεύσῃ δίδων καὶ δευτέραν μάχην τὴν ἑπομένην, ἀπῆλθε διὰ νυκτὸς μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του, καὶ τότε ὁ Ἡράκλειος ἐπορεύθη ἡσύχως πρὸς Β μέχρι Σεβαστείας, ἔνθα διῆλθε τὸν χειμῶνα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἀνασυνεκρότησε καὶ συνεπλήρωσε τὰς δυνάμεις του διὰ νέας στρατολογίας. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ Χοσρόης κολοσσικὰς ἐνήργει παρασκευάς, συναγείρων ἰσχυροὺς στρατούς, ἵνα ἐπιφέρῃ ἀποτελεσματικὸν κτύπημα κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐξαναγκάσῃ τὸν Ἡράκλειον νὰ εἰρηνεύσῃ. Στρατολογήσας ὑπηκόους καὶ ξένους συνεκρότησε δύο μεγάλας στρατιάς, ὧν τὴν μὲν μίαν ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σαρβάρου μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί, συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἀβάρων, Σκλαβηνῶν καὶ Γεπιδῶν, προσβάλῃ αὐτήν, τὴν δ' ἑτέραν ἐξ ὑπερπεντηκοντακισχιλίων ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, οὓς ὠνόμασε «χρυσολόγχεις», ἔθεσεν ὑπὸ τὸν Σάνιν, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ἡράκλειον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, πληροφορηθεὶς τὰ σχέδια τοῦ ἀντιπάλου του, ἐλάμβανεν ἀνάλογα μέτρα πρὸς ματαίωσιν αὐτῶν. Διαιρέσας τὰς δυνάμεις του εἰς τρία σώματα, τὸ μὲν ἓν ἔπεμψεν ἐν τάχει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς Κωνσταντινουπόλεως, δοὺς αὐτῷ καὶ πᾶσαν περὶ τῆς ἀμύνης τῆς Πόλεως διαταγήν, τὸ δ' ἕτερον ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἀντάξιον ἀδελφόν του Θεόδωρον, μὲ τὴν ἐντολὴν ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν στρατιὰν τοῦ Σάνιν, καὶ τέλος τὸ τρίτον, παραλαβὼν ὁ ἴδιος, μετέβη εἰς Λαζικήν, ὁπόθεν ἤρξατο συνεννοούμενος μετὰ τῶν Χαζάρων Τούρκων περὶ συνάψεως συμμαχίας ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Συναντηθεὶς ἐν Ἰβηρίᾳ μετὰ τοῦ Χαζάρου ἡγεμόνος, ὁ Ἡράκλειος ποικιλιοτρόπως τιμᾷ αὐτόν, τὸν ἀποκαλεῖ τέκνον του, θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του βασιλικὸν στέμμα, παραθέτει αὐτῷ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον καὶ εἶτα δωρεῖται αὐτῷ «πάντα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ συμποσίου σκεύη ἅμα καὶ στολῇ βασιλικῇ καὶ ἐνωτίοις ἐκ μαργάρων κεκοσμημένοις». Ἀνάλογα δῶρα διανέμει ἰδιοχείρως εἰς τοὺς περὶ τὸν Τοῦρκον ἡγεμόνα ἄρχοντας, καὶ τέλος, φοβούμενος μὴ ἐξαπατηθῇ καὶ ὑπὸ τούτου, ὅπως ὑπὸ τοῦ χαγάνου τῶν Ἀβάρων, προσεπάθησε καὶ δι' ἄλλου τρυφερωτέρου δεσμοῦ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν του. Ἐπέδειξεν αὐτῷ τὴν εἰκόνα τῆς θυγατρός του Εὐδοκίας καὶ ὑπεσχέθη αὐτῷ νὰ τῷ δώσῃ ταύτην ὡς σύζυγον, ἐὰν φανῇ πιστὸς κατὰ τὸν πόλεμον. Καὶ ὁ Χαζάρος ἐνθουσιασθεὶς ὑπεσχέθη ἀμέριστον τὴν συμμαχίαν του.

Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 625 ὁ Θεόδωρος, συναντηθεὶς μετὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Σάνιν, κατενίκησε καὶ διεσκόρπισεν αὐτήν, ὁ δ' ἀτυχήσας Σάνιν ἀσθενήσας ἐκ τῆς λύπης του ἀπέθανε μετ' ὀλίγον, ἐνῷ ὁ δαφνοστεφὴς Θεόδωρος κατηυθύνετο πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ του.

Συγχρόνως περίπου οἱ Χαζάροι, διαβάντες τὰς Κασπίας Πύλας, εἰσβάλλουσιν εἰς Περσίαν ὑπὸ τὸν Ζιεβὶλ (δεύτερον ἄρχοντα μετὰ τὸν χαγάνον), ἐνῷ ὁ Ἡράκλειος προελαύνει ἀπὸ Λαζικῆς πρὸς Α. Οἱ δύο σύμμαχοι συναντῶνται περὶ τὴν Τιφλίδα, ὁ Ζιεβὶλ καὶ πάντες οἱ Χαζάροι προσκυνοῦσι τὸν Ἡράκλειον ὡς θεὸν καὶ μετὰ μεγαλοπρεπεῖς φιλοφρονήσεις ὁ Ζιεβίλ, παραδοὺς τῷ Ἡρακλείῳ τὸν υἱόν του καὶ 40 χιλ. μαχητῶν, ἀπέρχεται εἰς τὴν χώραν του. Ἐνισχυθεὶς οὕτως ὁ Ἡράκλειος διευθύνεται πάλιν πρὸς Ν., ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ χειμὼν ἦτο βαρύς, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Πέρσαι ἀντέτασσον πείσμονα ἀντίστασιν, ὥστε ἐκ τοῦ ψύχους, τῶν στερήσεων, τῶν ἀδιαλείπτων πορειῶν καὶ τῶν μαχῶν, περὶ ὧν οὐδεμίαν παρέχουσι πληροφορίαν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἀπαυδίζουσιν οἱ Χαζάροι καὶ σύσσωμοι ἐγκαταλείπουσι τοὺς Βυζαντινοὺς ἐν μέσῳ τῆς ἐχθρικῆς χώρας. Τοῦτο σοβαρῶς πάλιν κλονίζει τὸ ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις ὅμως ἀπτόητος δηλοῖ εἰς τοὺς ἄνδρας του, ὅτι οὐδόλως ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν βαρβάρων συμμάχων, καθ' ὅσον ἔχει ἄλλον ἰσχυρὸν σύμμαχον: τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον. Καὶ συνεχίζει τὴν ὁρμητικὴν αὐτοῦ προέλασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χοσρόης συγκροτεῖ νέας ἰσχυρὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας πέμπει κατὰ τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τὸν Ραζάτην, στρατηγὸν ἐμπειροπόλεμον καὶ ἀνδρεῖον.

Ἡ μικρὰ βυζαντινὴ φάλαγξ διευθύνεται ἤδη ἀπὸ Β. πρὸς Ν., δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Περσαρμενίας πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν, ὁ δὲ Ραζάτης ἐκ Γαζακοῦ σπεύδει πρὸς Δ, ἵνα ἀνακόψῃ τὸν δρόμον της, ἀλλ' εἴτε διότι δὲν προλαμβάνει ταύτην, εἴτε διότι δὲν τολμᾷ νὰ τὴν προσβάλῃ, εὑρίσκεται ὄπισθεν αὐτῆς καὶ βαδίζει ἐπὶ τὰ ἴχνη της· ἐκ τούτου δὲ οἱ μὲν εὕρισκον ἐν τῇ χώρᾳ, δι' ἧς διήρχοντο, ἀφθόνους τροφάς, οἱ δὲ ὄπισθεν αὐτῶν ἐρχόμενοι Πέρσαι ἐπείνων, οὐδὲν εὑρίσκοντες ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν δῃουμέναις κώμαις, καί, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, «ὡς κύνες πεινῶντες ἐκ τῶν ψυχίων αὐτῶν ἐτρέφοντο».

Τὴν 1 Δεκεμβρίου 626 ὁ Ἡράκλειος διέβη τὸν Μέγαν Ζάβαν (ἀνατολ. παραπόταμον τοῦ Τίγρητος) καὶ μετ' ὀλίγον ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Νινευΐ (τῆς νῦν Μοσούλης). Ἐκεῖθεν ἔπεμψε τὸν στρατηγὸν Βαάνην μετὰ μικροῦ ἀποσπάσματος πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἐπερχομένων πολεμίων. Συναντήσας οὗτος ἐχθρικὸν τάγμα ἐπετέθη ἐναντίον του, ἐφόνευσε τὸν διοικητήν του καὶ ἀπήγαγεν 24 αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὸν σπαθάριον τοῦ Ραζάτη, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ Πέρσαι θὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Ἡρακλείου ἅμα ὡς ἀφιχθῶσιν αἱ ἀναμενόμεναι ἐνισχύσεις ἐκ τρισχιλίων ἱππέων. Ὁ Ἡράκλειος ἀπεφάσισε τότε νὰ ἐπιτεθῇ ἀμέσως κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του, πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἀναμενομένων ἐνισχύσεων. Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν τὴν 12 Δεκεμβρίου

Digitized by Google

Ὁ Ἡράκλειος, προπηδήσας τῆς παρατάξεως, ἐφόνευσεν ἕνα ἀνώτερον Πέρσην ἀξιωματικὸν καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς συνοδούς του, μεθ' ὃ στραφεὶς κατὰ ἑτέρου ἐφόνευσε καὶ αὐτόν. Τρίτος Πέρσης ἄρχων, ἐπελθὼν ὁρμητικὸς κατὰ τοῦ Ἡρακλείου, ἐτραυμάτισεν αὐτὸν περὶ τὸ χεῖλος διὰ τοῦ δόρατος, ἀλλ' ἀμέσως ἐφονεύθη καὶ οὗτος ὑπ' αὐτοῦ. Τότε προχωρήσας ὁ γενναῖος Ραζάτης προεκάλει εἰς μονομαχίαν πάντα βουλόμενον ἐκ τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ Ἡράκλειος διηυθύνθη ὡς ἀστραπὴ καὶ κατὰ τούτου. Ὁ Ραζάτης τοξεύσας τὸν Ἡράκλειον ἐτραυμάτισεν αὐτὸν εἰς τὸν πόδα, ἐνῷ ἕτερος Πέρσης ἔθετεν ἐκτὸς μάχης διὰ τοῦ δόρατός του τὸν ἵππον τοῦ Ἡρακλείου. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀπὸ πρωΐας μέχρι τῆς 4 μ. μ. Ὁ Ραζάτης, 3 μέραρχοι, πάντες σχεδὸν οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν των ἔπεσαν κατὰ τὴν λυσσώδη ἐκείνην μάχην, ἐνῷ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἐφονεύθησαν μόνον 50 καὶ πλείονες ἐτραυματίσθησαν, ἐξ ὧν 10 μόνον ἀπέθανον κατόπιν ἐκ τῶν τραυμάτων των.

Ἐν τούτοις οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπεσύρθησαν, μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης, περὶ τὰ 500 μέτρα καὶ «ἐπότισαν καὶ ἐτάγισαν τὰ ἄλογα αὐτῶν», οἱ δὲ Πέρσαι, ἀφοῦ ἐθρήνησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοὺς νεκρούς των, ἀπῆλθον περὶ τὴν 1ην πρωϊνὴν ὥραν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, παρέλαβον τὰς κυριωτέρας τῶν ἀποσκευῶν των καὶ ἀμέσως μετεστάθμευσαν μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, εἰς τοὺς πρόποδας ἀποτόμου ὄρους. Ἄφθονον λείαν συνέλεξαν οἱ Βυζαντινοὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου: 28 σημαίας, τοὺς ὁπλισμοὺς τῶν πεσόντων, ἐν οἷς «πολλὰ σπαθία ὁλόχρυσα καὶ ζώνας διαχρύσους καὶ μαργαρίτας καὶ τὸ σκουτάριν τοῦ Ραζάτου ὁλόχρυσον, ἔχον πέταλα 120 καὶ τὸ λωρίκιον (θώρακα) αὐτοῦ ὁλόχρυσον καὶ τὸ σκαραμάγγιν (χιτῶνα) αὐτοῦ σὺν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, καὶ τὰ βραχιόλια καὶ τὴν σέλλαν αὐτοῦ ὁλόχρυσον».

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ἡράκλειος ἐτράπη πρὸς ΝΑ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Χοσρόη, ἵνα ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἐν Χαλκηδόνι ἐστρατοπεδευμένον Σάρβαρον. Τὴν 21 Δεκεμβρίου διέβη πάλιν τὸν Μέγαν Ζάβαν, μεθ' ὃ ἔπεμψε τὸν στρατηγὸν Γεώργιον, ἵνα καταλάβῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Ζάβα γεφύρας. Προχωρήσας οὗτος διὰ νυκτὸς περὶ τὰ 60 χιλιόμετρα κατέλαβεν αὐτάς, αἰχμαλωτίσας καὶ τοὺς φρουροῦντας αὐτὰς Πέρσας. Τὴν 23 Δεκεμβρίου διελθὼν τὰς γεφύρας ταύτας ὁ Ἡράκλειος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ παλάτια Ἰεσδέμ, ὁπόθεν, ἀφοῦ ἀνέπαυσε τὸν στρατόν του καὶ ἑώρτασε τὰ Χριστούγεννα, προήλασε καὶ κατέλαβε τὰ παλάτια Ρουσᾶ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ συντρίμματα τῆς στρατιᾶς τοῦ Ραζάτη, ἐνισχυθέντα διὰ νέων στρατευμάτων, προήλασαν καὶ αὐτά, διέβησαν τὸν Μικρὸν Ζάβαν καὶ εἶτα, ἀκολουθοῦντα συντομωτέραν ὁδόν, προεπορεύθησαν τῶν Βυζαντινῶν καὶ κατέλαβον τὴν γέφυραν τοῦ Τορνᾶ (ἑτέρου παραποτάμου τοῦ Τίγρητος), ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν κατὰ τοῦ Χοσρόου προέλασιν τοῦ Ἡρακλείου. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ Ἡράκλειος διηυθύνθη ἀμέσως ἐναντίον των, ἀλλ' οὗτοι, ἐπὶ τῇ θέᾳ καὶ μόνον τοῦ κονιορτοῦ τῆς βυζαντινῆς φάλαγγος, ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις των καὶ ἀπῆλθον.

Τὸ ἠθικὸν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἶχε ἤδη καταπέσει ἐντελῶς καὶ ὁ πόλεμος ἀπὸ τοῦδε ἔληξε πλέον. Ὁ Ἡράκλειος, προελαύνων ἀκωλύτως, κατέλαβεν ἕτερον βασιλικὸν παλάτιον, τὸ Βεκλαλί, ἐκτισμένον ἐν μέσῳ ἀπεράντων κήπων καὶ δασῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐτρέφοντο παντοῖα θηρία καὶ πτηνὰ καὶ χιλιάδες βοῶν, χοίρων καὶ προβάτων. Ἀρμένιοί τινες στρατιῶται τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, αὐτομολήσαντες τότε πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, ἐπληροφόρησαν τὸν Ἡράκλειον, ὅτι ὁ Χοσρόης εἶχε στρατοπεδεύσει μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του εἰς θέσιν Βαρασρώθ, 7 χιλιόμετρα ἐντεῦθεν τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Δασταγέρδ, ἔνθα ὑπῆρχον ἄλλα παλάτια αὐτοῦ, καὶ ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταληφθεῖσαι θέσεις διακόπτονται ὑπὸ πολλῶν ρυάκων βαλτωδῶν κλ. Ἐν τούτοις ὁ Ἡράκλειος παρέμεινεν ἐν Βεκλαλὶ ἀναπαύων τὸν στρατόν του μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Χοσρόης ἀπῆλθεν καὶ ἐκ Δασταγέρδ διὰ νυκτὸς καὶ τὸν μὲν στρατόν του διέταξε νὰ συγκεντρωθῇ εἰς Κτησιφῶνα (ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Τίγρητος, καὶ περὶ τὰ 30 χιλιόμετρα Ν τῆς Βαγδάτης), αὐτὸς δὲ διαβὰς τὸν Τίγρητα μετέβη εἰς τὴν ἔναντι πόλιν Σελεύκειαν (τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν Γουεδεσὰρ ὀνομαζομένην), ἔνθα ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν θησαυρῶν του, τῆς εὐνοουμένης συζύγου του Σειρέμ, τριῶν ἄλλων γυναικῶν του καὶ τῶν θυγατέρων του, τὰς δὲ λοιπὰς γυναῖκας καὶ τέκνα του ἀπέστειλεν εἰς ὀχυράν τινα πόλιν, περὶ τὰ 50 χιλιόμετρα ἀνατολικώτερον κειμένην.

Ὁ Ἡράκλειος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ τερματίσῃ τὸν πόλεμον, ἔπεμψε τότε νέαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χοσρόην, προτείνων εἰρήνην εἰς αὐτόν, ἀλλ' οὗτος ἀπέρριψε πάλιν αὐτὴν καὶ ἐξηκολούθησε στρατολογῶν νέας δυνάμεις. Ἐν τέλει ὁ Ἡράκλειος, ἀφοῦ ἑώρτασεν ἐν Δασταγέρδ τὰ Φῶτα, κατέστρεψε τὰ ἐκεῖ παλάτια «κτίσματα ὑπέρτιμα ὄντα καὶ θαυμάσια καὶ καταπληκτικά», ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, καὶ τὴν 7 Ἰανουαρίου ἐξεκίνησε πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ βασιλικοῦ ἀντιπάλου του. Μετὰ τριήμερον πορείαν ἐστρατοπέδευσεν εἰς θέσιν ἀπέχουσαν 15 χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Ἀρβᾶ (παραποτάμου τοῦ Τίγρητος), πέραν τοῦ ὁποίου ἐστρατοπέδευε μέγα περσικὸν σῶμα μετὰ 200 ἐλεφάντων. Ὁ στρατηγὸς Γεώργιος, ἀποσταλεὶς πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ παραποτάμου τούτου, ἀνέφερεν ὅτι αἱ ἐπ' αὐτοῦ γέφυραι εἶχον καταστραφῇ καὶ ὅτι πόροι πρὸς διάβασιν δὲν ὑπῆρχον· ὅθεν ὁ Ἡράκλειος διηυθύνθη πρὸς τὸ Σιάζουρον (ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Ζάβα) καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος ἐπυρπόλει κώμας καὶ χωρία καθ' ὅλον τὸν Φεβρουάριον, τὸν δὲ Μάρτιον μετεστάθμευσεν εἰς Βαρζάν, ἔνθα ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ἀνέπαυσε πάλιν τὸν στρατόν του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Χαλκηδόνι Σάρβαρος, πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Χοσρόης διέταξε τὸν θάνατόν του, συνεννοήθη μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν καὶ κλείσαντες εἰρήνην μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐπανήρχοντο εἰς Περσίαν, μένεα πνέοντες κατὰ τοῦ βασιλέως των. Συγχρόνως καὶ οἱ λοιποὶ Πέρσαι σατράπαι ἀπαυδήσαντες ἐκ τοῦ πολέμου καὶ βλέποντες τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Χοσρόου ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ Σιρόου (πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Χοσρόου, ὃν οὗτος ἀπεφάσισε νὰ στερήσῃ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου χάριν τοῦ ἐκ τῆς Σειρὲμ υἱοῦ του Μερδασάν), συνώμοσαν νὰ ἐκθρονίσωσι τὸν Χοσρόην καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἡρακλείου, ὑποσχόμενοι, ἐὰν ἐπιτύχωσι, νὰ κλείσωσιν ἀμέσως ἐπωφελῆ πρὸς αὐτὸν εἰρήνην. Ὁ Ἡράκλειος, δεχθεὶς τὰς προτάσεις των, διεμήνυσε τῷ Σιρόῃ ν' ἀποφυλακίσῃ τοὺς Βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὁπλίζων αὐτοὺς βαδίσῃ κατὰ τοῦ πατρός του. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ὁ σκληροτράχηλος Χοσρόης ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη, ὁ δὲ Σιρόης συνωμολόγησε παραυτα μετὰ τοῦ Ἡρακλείου εἰρήνην, καθ' ἣν ἀντηλλάγησαν οἱ αἰχμάλωτοι, ἐπεστράφη ὁ ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἀπαχθεὶς Τίμιος Σταυρὸς καὶ ὅρια μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὡρίσθησαν ὁ Ἀράξης πρὸς Β. καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς Ν. Τοιουτοτρόπως ἔληξε (τῷ 627) ἡ ἑξαετὴς ἐκστρατεία τοῦ μεγάλου Ἡρακλείου καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 602 ἀρξάμενος καταστρεπτικὸς ἐκεῖνος πόλεμος, ὅστις ἐξήντλησε τό τε Βυζάντιον καὶ τὴν Περσίαν, ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν καὶ συνετέλεσεν ὅσον οὐδὲν ἄλλο γεγονὸς εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀνὰ τὴν Δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν.

Θριαμβευτικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ πατριάρχου, τῶν ἀρχόντων καὶ ἀπείρου λαοῦ τῆς βασιλευούσης προϋπήντησαν μετὰ λαμπάδων καὶ κλάδων ἐλαίας εἰς Ἱέρειαν (ἐπὶ τῆς ἔναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μικρασιατικῆς ἀκτῆς) τὸν δαφνοστεφῆ βασιλέα καὶ ἐν εὐφημίαις συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παλατίων του.

Ἀλλ' ἡ νίκη τοῦ Ἡρακλείου, ἥτις ἔσωσε τὴν χριστιανωσύνην καὶ τὸν πολιτισμὸν ὁλόκληρον, ἐπανηγυρίσθη μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἀπωτάτης Δύσεως ἐστάλησαν πρέσβεις εἰς Βυζάντιον, ἵνα συγχαρῶσι τὸν Ἡράκλειον, ἐν Ρώμῃ δὲ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἐτελέσθησαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μεγάλαι ἑορταὶ διαταγῇ τοῦ πάπα. Εἰς τὴν Βαρλέτταν τῆς Ἰταλίας σῴζεται ἀκόμη ὁ κολοσσαῖος ἀνδριὰς τοῦ Ἡρακλείου, ὁ ἀνεγερθεὶς τότε ὑπὸ τοῦ εὐγνωμονοῦντος λαοῦ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἑλληνικῆς πόλεως. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν ἔπεμψε «συγχαρίκια τῷ Ἡρακλείῳ μαργαρίτας καὶ λίθους τιμίους ἱκανούς».

Τὸ ἔαρ τοῦ 629 ὁ Ἡράκλειος ἐξέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φέρων ἐν μεγαλοπρεπῆ πομπῇ τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου, βαστάζων αὐτὸν ἐπ' ὤμου, ἀνῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον «Κρανίου τόπον» καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐκεῖ ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τὰς εὐφημίας τοῦ λαοῦ. Συγχρόνως ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον του τὸν ἐκ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντα πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων Ζαχαρίαν. Ἀλλὰ συγχρόνως, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν διαπραχθείσας σφαγὰς ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ἀπήλασεν ἅπαντας τούτους ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ συνάμα ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὴν Ἁγίαν πόλιν μέχρις ἀποστάσεως 3 μιλλίων.

Περίοδος τρίτη (629 — 641). Καθ' ὃν χρόνον ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐπανηγύριζε τοὺς θριάμβους τῶν βυζαντινῶν ὅπλων κατὰ τῶν Περσῶν, ἕτερος ἐνεφανίζετο πολέμιος ἐκ νότου, οἱ Ἄραβες. Οἰστρηλατούμενοι οὗτοι ὑπὸ τοῦ μωαμεθανικοῦ κηρύγματος, ἐξώρμησαν ἐκ τῶν ἐρήμων των πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀσίας καὶ διάδοσιν, διὰ τῆς σπάθης, τοῦ νέου αὐτῶν θρησκεύματος. Καὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπεκταθοῦν σημαντικῶς ἀνά τε τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἡ μόνη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανωσύνης προστάτις, ἦτο ἤδη ἐξηντλημένη ἐκ τοῦ ὑπερεικοσιπενταετοῦς πολέμου, ὁ δὲ ἡρωικὸς αὐτῆς βασιλεύς, ὑπερπεντηκοντούτης ἤδη, εἶχεν ἐξέλθει ἐξ αὐτοῦ μὲ τὴν ὑγείαν σοβαρῶς τετρωμένην. Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῶν εὐνοϊκῶν τούτων συνθηκῶν οἱ Ἄραβες καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀκοιμήτου πνεύματος τῆς ἐκδικήσεως τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν δυσηρεστημένων αἱρετικῶν Χριστιανῶν (μονοφυσιτῶν) τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, ἔθραυσαν πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ κατέλαβον πλείστας βυζαντινὰς ἐπαρχίας.

Ὅταν οὗτοι ἐπέδραμον εἰς τὰ νοτιώτερα ὅρια τῆς Παλαιστίνης (632), ὁ Ἡράκλειος εὑρίσκετο ἔτι ἐν Συρίᾳ, ἀλλ' ἀσθενῶν σοβαρῶς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον καὶ ἄλλους στρατηγούς, οἵτινες ἡττήθησαν, καὶ οὕτως οἱ Ἄραβες κατέλαβον τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην πλείστας πόλεις τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας. Ὁ Ἡράκλειος, προβλέπων τὴν ταχεῖαν πτῶσιν καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, παρέλαβεν ἐκεῖθεν τὸν Τίμιον Σταυρὸν (634) καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο ἐκλόνισεν ἔτι περισσότερον τὸ ἠθικὸν τῶν τε στρατευμάτων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Συρίας ἐν γένει, καὶ οἱ Ἄραβες μετ' ὀλίγον ἐξεπόρθησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ (636), τὴν Ἀντιόχειαν καὶ λοιπὰς πόλεις τῆς τε Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, πλὴν τῆς ὀχυρᾶς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλ', ὡς συμβαίνει πάντοτε, τὰ ἐπανειλημμένα ἀτυχήματα προεκάλεσαν καὶ τότε σοβαρὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας. Στάσεις στρατιωτικαὶ ἐξερράγησαν ἐν Συρίᾳ καὶ συνωμοσίαι κατ' αὐτῆς τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐξυφάνθησαν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ δὴ ὑπὸ στενοτάτων τοῦ Ἡρακλείου συγγενῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐκ Συρίας ἀπελθὼν Ἡράκλειος κατέλυεν εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς παράλια τῆς Ἱερείας, μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῆς νόσου του νὰ διέλθῃ τὴν μικρὰν θαλασσίαν ἀπόστασιν, ἵνα μεταβῇ εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ τέλος τῷ 640 οἱ αὐλικοί του διέταξαν τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως νὰ ζεύξῃ τὸν Βόσπορον διὰ λεμβοζεύκτου γεφύρας «κλώνοις τε δένδρων καὶ φυλλάσιν ἑκατέρωθεν διατειχίζειν, ὡς μηδ' ὁρᾶσθαι παριόντι [τῷ βασιλεῖ] τὴν θάλασσαν». Διαβὰς οὕτω τὸν πορθμὸν ἡσύχως ὁ Ἡράκλειος κατέλυσεν εἰς τὰ ἐν Βυζαντίῳ παλάτιά του, ἔνθα μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανε, τὴν 11 Φεβρουαρίου 641, εἰς ἡλικίαν 66 ἐτῶν, ἐκ τῶν συγκινήσεων καὶ τῆς ἀπὸ μακροῦ κατατρυχούσης αὐτὸν ἀσθενείας τοῦ ὕδρωπος, καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Διεδέχθησαν αὐτὸν οἱ υἱοί του *Ἡράκλειος ἢ Κωνσταντῖνος Γ'* (ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου Εὐδοκίας) καὶ *Ἡρακλεωνᾶς* (ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου Μαρτίνης), ὡς συμβασιλεῖς ὁμότιμοι.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡράκλειος** βλ. *Κωνσταντῖνος Γ'*.

— **Ἡράκλειος.** Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κώνσταντος Β' (642—668), μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου (668) καὶ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου, οὗτος παρέλαβεν ὡς συμβασιλεῖς καὶ τοὺς νεωτέρους ἀδελφούς του Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον, δὲν ἠθέλησε ὅμως νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ στεφθῶσι καὶ οὗτοι ἐπισήμως μετ' αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ θέματος Ἀνατολικοῦ (περιφέρεια Ἰκονίου), στασιάσας κατῆλθε μέχρι τῆς ἔναντι τοῦ Βυζαντίου Χρυσοπόλεως (νῦν Σκούταρι), καὶ ἀπῄτησε νὰ στεφθῶσι καὶ οὗτοι, κραυγάζων: «εἰς τριάδα πιστεύομεν, τοὺς τρεῖς στέψωμεν». Ὁ Κωνσταντῖνος τότε, ταραχθείς, ἔπεμψε πρὸς τοὺς στασιαστὰς τὸν πατρίκιον Θεόδωρον, στρατηγὸν Κολωνίας, ὅστις, ἀφοῦ ἐπήνεσε, δῆθεν, αὐτοὺς διὰ τὴν ἐνέργειάν των, προσεκάλεσε τοὺς ἀρχηγούς των νὰ μεταβῶσι μετ' αὐτοῦ εἰς Βυζάντιον, ἵνα κανονίσωσι τὸ ζήτημα μετὰ τῆς συγκλήτου. Τούτου γενομένου, οἱ προσελθόντες συνελήφθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν εἰς Συκᾶς (νῦν Γαλατᾶ), οἱ δὲ Ἡράκλειος καὶ Τιβέριος ἐτιμωρήθησαν μὲν δι' ἀποκοπῆς τῆς ρινός των, ἀλλὰ ἐξηκολούθησαν παραδόξως παραμένοντες ψιλῷ τῷ ὀνόματι συμβασιλεῖς τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ των μέχρι τοῦ 681, ὅτε, ἄγνωστον διατί, ἐξωρίσθησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡράκλειος Α'**, *βασιλεὺς τῆς Γεωργίας*. Ἔγγονος τοῦ Θεϊμουρὰζ Α' βασιλέως τοῦ Κακέτ, ἤτοι τῆς ἀνατολικῆς Γεωργίας, καὶ υἱὸς τοῦ Δαυΐδ, φονευθέντος τῷ 1648 ἐν τῷ πολέμῳ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς μέσης Γεωργίας. Στερηθεὶς τῶν κτήσεών του ὁ Θεϊμουρὰζ Α' μετέβη μετὰ τοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸ Ἰμερέθ, ὅπου ὁ νέος πρίγκιψ ἔμεινε πολλὰ ἔτη, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς Ρωσίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάππου, τῷ 1663, ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὸ Κακέτ. ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ρωσίαν τῷ 1665. Κατόπιν μετέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σάχου τῆς Περσίας Σολιμάν, ὅστις εἶχε καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Γεωργίας, καὶ ἀποκτήσας τὴν εὔνοιάν του διωρίσθη παρ' αὐτοῦ βασιλεὺς τοῦ Κακὲτ καὶ Καρθλὶ τῷ 1688 ἀντὶ τοῦ παυθέντος Γεωργίου Β'. Ὁ Ἡράκλειος διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν σάχην μετέστη εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν, ὀνομασθεὶς Ναζὰρ Ἀλῆ χάν. Ἀποθανὼν τῷ 1708 ἀφῆκε τρεῖς υἱούς, τὸν Ἰμὰμ Κουλῆ

Digitized by Google

χάν, Μοχαμὲτ Κουλῆ χὰν καὶ Θεϊμουρὰζ Β', οἵτινες τὸν διεδέχθησαν. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡράκλειος Β'**, *βασιλεὺς τῆς* ***Γεωργίας***. Υἱὸς τοῦ Θεϊμουρὰζ Β' καὶ ἔγγονος τοῦ Ἡρακλείου Α'. Νεαρὸς ἔτι ὁ Ἡράκλειος ὑπηρέτησε μετὰ τοῦ πατρός του ἐν τῷ στρατῷ τοῦ σάχου τῆς Περσίας Ναδὶρ καὶ διεκρίθη ἐν τῷ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμῳ. Ἀποκτήσαντες ἀμφότεροι τὴν εὔνοιαν τοῦ σάχου, διωρίσθησαν παρ' αὐτοῦ ὁ μὲν πατὴρ βασιλεὺς τοῦ Καρθλί, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Κακέτ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναδὶρ ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ πατήρ του ἐπεχείρησαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν. Ὁ Ἡράκλειος ὅμως ἀργότερον ἠναγκάσθη καὶ πάλιν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σάχου Κερὶμ χάν, διὰ νὰ ἔχῃ τὴν προστασίαν του κατὰ τῶν διαρκῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὸ κράτος του τῶν γειτονικῶν λαῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του κατέλαβε καὶ τὸ κράτος ἐκείνου ὡς νόμιμος κληρονόμος. Ἐν τῷ πολέμῳ τῶν Ρώσων πρὸς τοὺς Τούρκους ὁ Ἡράκλειος συνεμάχησε μετὰ τῶν πρώτων καὶ ἀποκτήσας οὕτω τὴν εὔνοιαν τῆς Αἰκατερίνης Β' ἐπέτυχε νὰ τεθῇ εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτζῆ (1774) εἰδικὴ διάταξις, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο ὁ σουλτᾶνος νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς Γεωργίας. Τῷ 1783 ὁ Ἡράκλειος, ἀποκηρύξας τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, ἐτέθη ὑπὸ τὴν ρωσικὴν προστασίαν, ἐλπίζων ὅτι οὕτως ἤθελεν ἀπαλλαγῆ ὁριστικῶς ἀπὸ τὰς διαρκεῖς ἐνοχλήσεις τῶν Τούρκων, Περσῶν καὶ Λεσγῶν, ἡ ἐλπίς του ὅμως ὑπῆρξε ματαία. Ὁ σάχης Μοχαμὲτ χὰν ἀποφασίσας νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Γεωργίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ἐστράτευσεν ἐναντίον της μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ, ἐνίκησε τὸν Ἡράκλειον καὶ καταλαβὼν τὴν πρωτεύουσάν του Τιφλίδα προέβη εἰς δεινὴν λεηλασίαν καὶ φθοράν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐστερήθη ζῳοτροφιῶν, ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ παρασκευάσῃ νέαν ἐκστρατείαν, ὅτε ἐδολοφονήθη τῷ 1797. Μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Ἡράκλειος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡγεμόνων. Προσεπάθησε νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατόν του κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν καὶ τὰς μεταλλουργικὰς ἐργασίας, ἵδρυσε τυπογραφεῖον εἰς τὴν Τιφλίδα καὶ καλέσας εἰς τὴν αὐλήν του πολλοὺς Ρώσους καὶ Γερμανοὺς σοφοὺς ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ δι' αὐτῶν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡράκλειος**. —1) Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ Λέοντος Α' (457—474). Ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξ Ἐδέσσης (νῦν Οὔρφας) τῆς Μεσοποταμίας ὑπάτου Φλώρου, καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ δραστηριότητα αὐτοῦ. Ἀποσταλεὶς τῷ 471 μετὰ ἰσχυροῦ στόλου καὶ στρατοῦ κατὰ τοῦ Γινζερίχου, ἡγεμόνος τῶν Βανδάλων τῆς Καρχηδόνος, κατενίκησεν αὐτούς, κατέλαβε τὴν Τρίπολιν καὶ ἄλλας τῆς Λιβύης πόλεις καὶ τὸν ἐξηνάγκασε νὰ πέμψῃ πρέσβεις εἰς Βυζάντιον καὶ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Λέοντος (471). Τῷ 472 συμμετέσχεν εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, εἶτα δέ, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Γότθων, ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, κατόπιν καταβολῆς λύτρων ἐκ 475 ταλάντων (=500 χλ. χρ. δρ.), ἀλλ' ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐδολοφονήθη ὑπὸ μισθοφόρων στρατιωτῶν, οἵτινες ἐμίσουν αὐτὸν διὰ τὴν μέχρι σκληρότητος αὐστηρότητά του (475).

—2) Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Καππαδοκίας. Ὑπηρετῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (582—602) εἰς Μεσοποταμίαν συμμετέσχεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Φιλιππικοῦ. Τὸ ἔαρ τοῦ 584 ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰζαλᾶ (βορείως τῆς πόλεως Δάρας), ἐνῷ οἱ Πέρσαι, ὑπὸ τὸν Καρδαριγάν, διαβάντες τὸν Βούρην (παραπόταμον τοῦ Τίγρητος), ἐβάδιζον πρὸς συνάντησίν του. Κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν εἰς τὸ πεδίον τῶν Σολάχων μάχην, καθ' ἣν οἱ Βυζαντινοὶ ἤραντο περίλαμπρον νίκην, ὁ Ἡράκλειος κατεῖχε τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ δεξιότητά του, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν μετὰ 4 ἡμέρας ἑτέραν μάχην, μεθ' ἣν ὁ βυζαντινὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρζαρινήν. Ἐκεῖ ὁ Ἡράκλειος ἐπεφορτίσθη τὴν ἐκτέλεσιν ἀναγνωρίσεως πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ὑποχωρησάντων πολεμίων, καὶ παραλαβὼν 20 μόνον ἱππεῖς, ἄνευ θωράκων καὶ κρανῶν, ἀπῆλθε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς του. Εὑρεθεὶς ἀντιμέτωπος ὁλοκλήρου ἐχθρικῆς στρατιᾶς, ἣν ὁ Καρδαριγὰν εἶχε συγκροτήσει ἔκ τε τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ στρατοῦ του καὶ ἐκ τῆς στρατολογίας τῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν, ἀνέπτυξε τὴν ὑπέροχον τόλμην καὶ δεξιότητά του. Προελαύνων τολμηρῶς διὰ μέσου τῶν ἐπιτεθέντων ἐναντίον του ἐχθρικῶν τμημάτων ἱππικοῦ, κατελάμβανε δεσποζούσας θέσεις καὶ ἀφοῦ κατώπτευε τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας διωλίσθαινε μεταξὺ τῶν πολεμίων διὰ θαυμασίων ἑλιγμῶν, καὶ τέλος, ἀφοῦ ἐξηκρίβωσε τάς τε θέσεις καὶ τὰς δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων, εἰδοποίησε δι' ἀγγελιαφόρων τὸν ἀρχηγόν του καὶ εἶτα ἐπανῆλθε σῶος μετὰ τοῦ ἀποσπάσματός του εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἡ ἀναγνώρισις ἐκείνη τοῦ Ἡρακλείου εἶναι τὸ τελειότερον παράδειγμα ἐνεργείας ἱππικοῦ ἀποσπάσματος εἰς τὸ δύσκολον ἔργον τῆς ἀναγνωρίσεως. Μετὰ τὴν δυσμενῆ τροπὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἕνεκα τοῦ ἐπισυμβάντος, ἐξ ἀσημάντου τινὸς ἀφορμῆς, πανικοῦ εἰς τὸν βυζαντινὸν στρατόν, ὁ ἀρχιστράτηγος Φιλιππικὸς ἠσθένησε, καὶ τότε τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ Ἡράκλειος, ὅστις, ἀνασυντάξας ἐν τάχει τὸν στρατόν του, διέβη τὸν Τίγρητα, εἰσέβαλεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Περσίαν καὶ ἀφοῦ ἐδῄωσε τὴν χώραν ἐπανῆλθεν εἰς Θεοδοσιούπολιν (νῦν Ρὰς-οὐλ-ἀΐν, δυτικῶς τῆς Νισίβιδος).

Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 585, ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν ἰσχυροῦ σώματος, εἰσέβαλε πάλιν, κατὰ διαταγὴν τοῦ Φιλιππικοῦ, εἰς τὸ περσικὸν ἔδαφος, ἐπολιόρκησε τὸ ἰσχυρὸν φρούριον Μαζαρὸν καὶ διὰ τῶν ἀδιαλείπτων ἡμέραν καὶ νύκτα προσβολῶν ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις τῶν Περσῶν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν, ἐνῷ δύο ἕτεραι μοῖραι ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἀνδρέαν καὶ Θεόδωρον ἐκυρίευσαν ἕτερον περσικὸν φρούριον, τὸ Βεϊουδαές.

Λήγοντος τοῦ φθινοπώρου τοῦ ἰδίου ἔτους (585) ὁ Φιλιππικὸς ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ Ἡράκλειος. Πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡ ἐμπέδωσις τῆς πειθαρχίας, ἥτις εἶχε κλονισθῆ ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἀσθενείας τοῦ προκατόχου του· ἀλλ' ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπεστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νέος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Μεσοποταμίας, ὁ Πρίσκος, καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν ὁ Φιλιππικός. Αἱ μηχανορραφίαι τῶν ἀντιζήλων στρατηγῶν κατώρθωσαν νὰ διαλύσουν ὁλοσχερῶς τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα στρατεύματα, ἐκλόνισαν σοβαρῶς τὴν πειθαρχίαν των καὶ προὐκάλεσαν δεινὴν αὐτῶν στάσιν, ἧς ἐπωφελούμενοι οἱ τέως ἡττημένοι Πέρσαι ἐπανέλαβον τὰς εἰς τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη καταστρεπτικὰς ἐπιδρομάς των. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οὕτω δημιουργηθέντος χάους, ὁ γενναῖος καὶ τίμιος στρατιώτης Ἡράκλειος, ξένος παντελῶς πρὸς τὰς παρασκηνιακὰς διαβολὰς τῶν ἐπιτηδείων, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν τιμήν του καὶ τὴν ὑπόληψίν του. Συγκρατήσας περὶ ἑαυτὸν μικράν τινα δύναμιν, ἀνέμενε τηρῶν παθητικὴν στάσιν, μέχρις οὗ βελτιωθῇ ἡ κατάστασις, ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν εὐγενῆ δρᾶσίν του, τὴν μόνην ἣν αὐτὸς ἐγνώριζεν. Ἐν τέλει τῷ 588 ἀπεστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νέος ἀρχηγός, ὁ στρατηγὸς Κομεντίολος, ὅστις ἀφιχθεὶς εἰς Μεσοποταμίαν συνεκέντρωσε τὰ στρατεύματά του καὶ ἐβάδισε κατὰ τῶν Περσῶν· τὸ ἠθικὸν ὅμως τοῦ στρατοῦ, ὑπονομευθὲν ἐκ τῆς μακρᾶς ἀναρχίας, ἦτο τοιοῦτον, ὥστε εἰς τὴν πρώτην πρὸς τοὺς Πέρσας σύγκρουσιν, πλησίον τῆς Νισίβιδος, οἱ Βυζαντινοὶ ὑπεχώρησαν ἀτάκτως, καταδιωκόμενοι ἐπὶ 100 χιλιόμετρα ὑπὸ τῶν πολεμίων, μέχρις οὗ ἐπελθὼν ὁ Ἡράκλειος μετὰ τοῦ σώματός του ἀνέτρεψε τοῦ πολέμου τὴν πλάστιγγα. Ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Περσῶν ἐφόνευσε τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἀφραάτην, διεσκόρπισεν αὐτοὺς καὶ ἐγένετο κύριος πασῶν τῶν σημαιῶν των καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ὑλικοῦ αὐτῶν.

Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του διωρίσθη τότε ἔξαρχος (γενικὸς διοικητὴς) τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Λιβύης, ἤτοι τῶν σημερινῶν Τριπολίτιδος, Τύνιδος, Ἀλγερίου καὶ Μαρόκκου. Ἐκεῖ διετέλει τῷ 602, ὅτε ὁ Φωκᾶς ἐξεθρόνισε διὰ στάσεως τὸν Μαυρίκιον, κατεκρεούργησεν αὐτὸν καὶ ἅπασαν τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ ἥρπασε τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν καὶ ἐξηκολούθει διοικῶν ὡς ἀνεξάρτητος ἄρχων τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἐπαρχίας· ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Πέρσαι ἐδῄουν ἀκωλύτως τὰς μικρασιατικὰς ἐπαρχίας, οἱ Λομβαρδοὶ τὰς ἰταλικάς, οἱ δὲ Σλαῦοι καὶ οἱ Ἄβαροι τὰς εὐρωπαϊκάς, μέχρις αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Φωκᾶ ἐκορυφώθη καὶ οἱ διάφοροι ἄρχοντες συνεσκέπτοντο κρυφίως περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ κράτους ἀπ' αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν συσκεπτομένων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κρίσπος ἢ Πρίσκος, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Φωκᾶ, ὅστις τῷ 608 ἔγραψε πρὸς τὸν Ἡράκλειον ἐκλιπαρῶν αὐτὸν νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ τῆς βεβαίας καταστροφῆς, εἰς ἣν ὡδήγει αὐτὴν ὁ Φωκᾶς. Τῷ 609 νέαν ἐπιστολὴν ἀπηύθυναν αὐτῷ ὅ τε Κρίσπος καὶ οἱ συγκλητικοί, ἀλλ' ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἤδη γέρων καὶ δὲν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ἱκανὸν διὰ τοιοῦτον ἐγχείρημα, εἶχεν ὅμως υἱοὺς ἀνταξίους αὐτοῦ, ἵνα τὸν ἀντικαταστήσωσιν. Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς ἐναρέτου Ἐπιφανείας εἶχεν ἀποκτήσει μίαν θυγατέρα, τὴν Μαρίαν, καὶ δύο υἱούς, τὸν *Ἡράκλειον* (βλ. λ.), τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα, καὶ τὸν Θεόδωρον. Εἶχεν ὡσαύτως παρ' ἑαυτῷ, ὡς ὑποστράτηγον, τὸν ἀδελφόν του Γρηγορᾶν καὶ τὸν υἱὸν τούτου Νικήταν. Ἡράκλειος καὶ Γρηγορᾶς συνεννοηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ κινηθῶσι πρὸς σωτηρίαν τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ συγκροτήσαντες ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον ἔπεμψαν τὸν μὲν στόλον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἡρακλείου, τὸν δὲ στρατὸν διὰ ξηρᾶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Νικήτα, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκθρονίσωσι τὸν Φωκᾶν, καταλάβῃ δὲ τὸν θρόνον ἐκεῖνος ὅστις πρῶτος θὰ εἰσήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

— 3) Στρατηγὸς Βυζαντινός, ἀδελφὸς τοῦ Ἀψιμάρου, ναυάρχου - διοικητοῦ τοῦ θέματος τῶν Κιβυρραιωτῶν (Μ. Ἀσίας). Ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ δραστήριος, διακριθεὶς εἰς διαφόρους πολέμους, ὥστε ὅταν ὁ Ἀψίμαρος ἀνηγορεύθη (698) βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, μετονομασθεὶς Τιβέριος Β', διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐν Ἀσίᾳ στρατοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος ἤρατο λαμπρὰς κατὰ τῶν Ἀράβων νίκας. Τῷ 700, ἐπωφελούμενος τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ Περσίᾳ Ἀράβων, εἰσέβαλεν εἰς Μεσοποταμίαν μέχρι Σαμοσάτων, καὶ ἀφοῦ ἐλεηλάτησε δεινῶς τὴν χώραν καὶ ἐφόνευσεν, ὡς γράφουσιν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, 200 χιλ. Ἀράβων, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια ἀπάγων πλουσιωτάτην λείαν. Τῷ 703 οἱ Ἄραβες, λαβόντες ὡς ἀφορμὴν τὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὑποκινηθεῖσαν ἐπανάστασιν τῶν Ἀρμενίων, εἰσέβαλον εἰς Κιλικίαν ὑπὸ τὸν Ἀζάρ· ἐπελθὼν ὅμως ὁ Ἡράκλειος ἐναντίον των τοὺς μὲν ἐφόνευσεν ἐν μάχῃ, τοὺς δὲ λοιποὺς ᾐχμαλώτισε. Τὸ ἐπιὸν ἔτος (704) πολυάριθμοι Ἄραβες, ἐπιδραμόντες πάλιν εἰς Κιλικίαν ὑπὸ τὸν Ἄζιφ, κατέλαβον τὸ φρούριον Σίσιον. Ὁ Ἡράκλειος ἐκστρατεύσας ἐναντίον των νέαν ἤρατο περιφανῆ νίκην, φονεύσας δωδεκακισχιλίους ἐκ τῶν ἐπιδρομέων. Τῷ 705 ὁ ἐν Ν. Ρωσίᾳ διαμένων ἔκπτωτος βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Β', ἀνακτήσας, τῇ συνδρομῇ τῶν Βουλγάρων, τὸν θρόνον του, συνέλαβε, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὸν Ἡράκλειον μετὰ πολλῶν ἀξιωματικῶν του καὶ ἀπηγχόνισεν ἅπαντας ἐπὶ τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡράκλειος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα χειμάρρου τῆς Φωκίδος (κατὰ τὴν σημερινὴν ἐπαρχίαν Λεβαδείας), πηγάζοντος ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον παρὰ τὴν ἀρχαίαν *Βοῦλιν* (βλ. λ.) καὶ τὸν ὅρμον Μυχὸν (κοινῶς Ζάλτσα). Ι. Σ. Σ.

Ἡρακλείου ***τεῖχος***. Καλοῦνται οὕτω τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἡρακλείου ἀνεγερθέντα τῷ 626 τείχη, διὰ τῶν ὁποίων περιέκλεισεν ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν συνοικίαν τῶν *Βλαχερνῶν* (βλ. λ.), ἥτις ἔκειτο ἐκτὸς τοῦ Θεοδοσιανοῦ τείχους. Ἐκαλεῖτο καὶ *Μονότειχος τῶν Βλαχερνῶν* καὶ ἁπλῶς *Μονότειχος*, διότι δὲν ἦτο διπλοῦν, ὡς τὸ Θεοδοσιανόν, ἀλλ' ἁπλοῦν, ἰσχυρότερον ὅμως ἐκείνου καὶ ὑψηλότερον, δὲν περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ τάφρου. Τὸ τεῖχος ἐκεῖνο σῴζεται ἀκέραιον μέχρι σήμερον, ἔχει πάχος 3.70 καὶ προστατεύεται ὑπὸ 20 πύργων, ἐναλλὰξ στρογγύλων καὶ ὀκταγώνων. Κυριώτεραι πύλαι αὐτοῦ ἦσαν ἐπὶ μὲν τῆς ξηρᾶς: ἡ τῆς Καλλιγαρίας, ἡ τῆς Γερολίμνης καὶ ἡ τῶν Βλαχερνῶν (εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ Θεοδοσίου τείχους ὑπῆρχεν ἡ ἱστορικὴ πύλη Κερκόπορτα). Πρὸς δὲ τὸν Κεράτιον κόλπον ὑπῆρχον ἡ Ξυλόπορτα, ἡ Κοιλιωμένη, ἡ τῆς Ἁγ. Ἀναστασίας, ἡ τοῦ Κυνηγοῦ, καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Προδρόμου, ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῶν παλαιοτέρων τειχῶν. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡράκλειτος ὁ ***Ἐφέσιος***. Μέγας Ἕλλην φιλόσοφος, γεννηθεὶς καὶ δράσας ἐν Ἐφέσῳ. Ἤκμασε περὶ τὸ 500 π.Χ. κατὰ τὴν 70ὴν Ὀλυμπιάδα. Ἡ ζωή του εἶναι ἁπλῆ καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν πολλῶν. Πρῶτος χωρίζεται ριζικῶς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ζῇ μόνος τὴν ζωὴν τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, εἶναι δὲ τοιαύτη ἡ ἐκτίμησίς του πρὸς τὴν ἐλευθέραν καὶ αὐθυπόστατον προσωπικότητα, ὥστε θεωρεῖ αὐτὴν ἀξίαν διὰ μυρίους συνήθεις ἀνθρώπους (εἷς ἐμοὶ μύριοι, ἐὰν ἄριστος ᾖ). Εἰς τὸν Ἡράκλειτον ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ ὑπέροχον ἦθος ποῦ διακρίνουν τοὺς κατόπιν φιλοσόφους τῆς Ἑλλάδος. Ἡ σχέσις του πρὸς τοὺς συμπολίτας του τοὺς Ἐφεσίους ὑπῆρξεν ἀρνητική, καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου οἱ συμπολῖταί του ἐξώρισαν τὸν φίλον του Ἑρμόδωρον, τὸν ἄριστον Ἐφέσιον ἄνδρα, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς ἀναμεταξύ των νὰ εἶναι ἄριστος. Ὁ Ἡράκλειτος μέμφεται τὸν ὄχλον ὡς ἄφρονα καὶ ἀνόητον ὄχι ἀπὸ ὑπεροψίαν, ἀλλὰ ἀπὸ γνῶσιν. Ὅταν οἱ συμπολῖταί του ἐκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, δὲν ἐδέχθη, διότι δὲν ἦτο σύμφωνος οὔτε πρὸς τοὺς καθεστῶτας νόμους οὔτε πρὸς τὸν συνήθη τρόπον τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως. Ὁ Ἀντισθένης λέγει, κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον, ὅτι ἐξεχώρισε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἀδελφόν του. Ἡ περιφρόνησις τοῦ Ἡρακλείτου πρὸς τὰ σπουδάσματα καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζεται ἐντονώτατα καὶ εἰς τὴν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Δαρεῖον τοῦ Ὑστάσπους, ποθήσαντα νὰ μετάσχῃ τῆς σοφίας τοῦ φιλοσόφου καὶ προσκαλέσαντα αὐτὸν εἰς τὸν βασιλικόν του οἶκον. Ὁ Ἡράκλειτος ἀπαντᾷ κατὰ τὸν Διογένη Λαέρτιον ὡς ἑξῆς: «Ὁκόσοι τυγχάνουσιν ὄντες ἐπιχρόνιοι, τῆς μὲν ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοπραγμοσύνης ἀπέχονται, ἀπληστίῃ δὲ καὶ δοξοκοπίῃ προσέχουσι κακῶς ἕνεκα ἀνίης: ἐγὼ δὲ ἀμνηστίην ἔχων πάσης πονηρίας καὶ κόρον φεύγων παντὸς οἰκειουμένου φθόνου, καὶ διὰ τὸ περιίστασθαι ὑπερηφανείας, οὐκ ἂν ἀφικοίμην εἰς Περσῶν χώραν, ὀλίγοις ἀρκεόμενος κατ' ἐ-

Digitized by Google

μὴν γνώμην». Κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον, ὅστις δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβής, ὁ Ἡράκλειτος ἦτο αὐτοδίδακτος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἀπεκήρυξε τὴν πολυμάθειαν («πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει»), κατακρίνει δὲ τὸν Πυθαγόραν καὶ ἄλλους διὰ τὴν πολυμάθειάν των. Εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολυμάθειαν τονίζει τὴν ἐπιστροφὴν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὴν ἰδίαν ψυχήν. Τοῦτο σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Ἡρακλείτου «διζήσασθαι αὐτὸν καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ». Ὁ Ἡράκλειτος ἔγραψε βιβλίον κατ' ἄλλους μὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ φύσεως», κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ μοῦσαι». Ὁ πρῶτος τίτλος εἶναι ὁ πιθανώτερος, διότι εἶναι ὁ κοινὸς τίτλος τῶν συγγραμμάτων ὅλων σχεδὸν τῶν προσωκρατικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος τίτλος δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανος, ὅταν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ φιλοσόφου. Τὸ βιβλίον του ὁ Ἡράκλειτος ἔφερε καὶ κατέθηκεν ὡς ἀνάθημα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ.

Εἰς ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἡράκλειτος εἶναι γνωστὸς ὡς σκοτεινός. Οἱ ἀπλοϊκοὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἔγραψεν ἐπίτηδες σκοτεινὸν λόγον, διὰ νὰ μὴ τὸν ἐννοοῦν οἱ πολλοί, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε σχέσιν ἀρνητικήν. Ὁ Κικέρων ἔχει ἐπίσης τὴν γνώμην τῶν ἀπλοϊκῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἔγραψεν εἰς σκοτεινὸν λόγον, διότι δὲν ἐφρόντισε καθόλου νὰ καλλιεργήσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του, πρᾶγμα σύνηθες εἰς πολλοὺς φιλοσόφους. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ νοήματα εἶναι διὰ τοὺς πολλοὺς σκοτεινά. Εἰς τοὺς σκοτεινοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν καὶ ὁ Πλωτῖνος καὶ ὁ Ἕγελος. Ὅτι ὁ Ἡράκλειτος δὲν φροντίζει διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του, μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις ἀποδίδει τὴν σκοτεινότητα τοῦ Ἡρακλείτου εἰς γραμματικὰς ἐλλείψεις, διότι εἶναι δύσκολον νὰ κάνῃ κανεὶς στίξιν εἰς τὰ κείμενα τοῦ Ἡρακλείτου· «τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται τὸ ὕστερον ἢ τὸ πρότερον, οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος· φησὶ γὰρ «τοῦ λόγου τοῦ δέοντος ἀεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται», ἄδηλον γὰρ τὸ ἀεὶ πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι». Ὁ Σωκράτης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Εὐριπίδης ἐνεχείρισε τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τὸν ἠρώτησε ποίαν γνώμην ἔχει περὶ αὐτοῦ, ἀπήντησεν: «ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὴ καὶ ἃ μὴ συνῆκα· πλὴν Δηλίου γέ τινος δεῖται κολυμβητοῦ». Ὥστε τὸ σκοτεινὸν τοῦ Ἡρακλείτου ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν πολλῶν. Ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι ὁ λόγος τοῦ Ἡρακλείτου σκοτεινός.

Εἰς τὸν Ἡράκλειτον ἔχομεν τὸ πρῶτον στοιχεῖα διαλεκτικῆς: ὁ τρόπος καθ' ὃν σκέπτεται δὲν εἶναι ὁ κοινὸς διανοητικός, ὁ ὁποῖος ὁρίζει τὰ ἀντικείμενα καὶ ἀπονεκρώνει αὐτά, καθιστῶν αὐτὰ οὕτως εἰπεῖν ἀκίνητα. Ὁ φιλόσοφος τῆς κινήσεως ἔπρεπε νὰ σκέπτεται διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τῆς στάσεως, τοὺς Ἐλεάτας. Ὁ Ἡράκλειτος ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μετέπειτα φιλοσόφων. Συνήθως πιστεύεται ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου ἀνεπτύχθη περαιτέρω κυρίως ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνακριβές, διότι ἡ σοφιστικὴ εἶναι ἁπλῶς κριτικὴ καὶ ἀνατροπὴ τῆς κοινῆς γνώμης, ἐνῷ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι γόνιμος, ὁ δὲ λόγος του εἶναι σοφία. Ὁ συγγραφεὺς ἐκεῖνος τῆς ἀρχαιότητος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξήσκησεν ὁ Ἡράκλειτος τὴν μεγαλυτέραν καὶ γονιμωτέραν ἐπίδρασιν, εἶναι ὁ Πλάτων. Ἡ θεωρία τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ γίγνεσθαι τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, συνάμα δὲ καὶ ἡ θεωρία αὐτοῦ περὶ ἁρμονίας καὶ περὶ τοῦ κόσμου καθ' ὅλου ὡς συμφωνίας ἀντιμαχομένων στοιχείων εἶναι ἡ συνέχισις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν θεωριῶν τοῦ Ἡρακλείτου. Ὁ Ἡράκλειτος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν περίπου 60 ἐτῶν. Κατὰ τὸν Σουΐδαν «Ὑδροπιάσας οὐκ ἐνέδιδεν τοῖς ἰατροῖς ᾗ περ ἐβούλοντο θεραπεύειν αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς βολίτῳ χρίσας ὅλον ἑαυτὸν εἴασεν ξηρανθῆναι τοῦτο τῷ ἡλίῳ, καὶ κείμενον αὐτὸν κύνες προσελθοῦσαι διέσπασαν· οἱ δὲ ἄμμῳ χωσθέντα φασὶν ἀποθανεῖν».

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου συνοψίζεται λακωνικώτατα εἰς τὴν φράσιν «πάντα ρεῖ». Συνήθως ὅμως ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Ἡρακλείτου ἐξελήφθη ὑπὸ πολλῶν κατὰ λίαν ἐπιπόλαιον τρόπον. Τὸ γενικὸν γίγνεσθαι, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Ἡράκλειτον τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου, δὲν εἶναι ἁπλῶς χρονικόν, ἀλλ' ἔχει πολὺ βαθυτέραν ἔννοιαν ἤ, ὅπως ὁ Ἕγελος λέγει, διαλεκτικὴν σημασίαν. Τότε δὲ κατανοεῖ κανεὶς ἐπακριβῶς τὸν λόγον αὐτὸν τοῦ Ἡρακλείτου, ὅταν προσθέσῃ καὶ τὸν ἄλλον «οὐδὲν μᾶλλον τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι», ἤτοι τὸ ὂν δὲν ἔχει περισσοτέραν σημασίαν καὶ ἀξίαν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν. Πρὸς γένεσιν, δημιουργίαν καὶ διατήρησιν τοῦ κόσμου εἶναι καὶ τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν ἀπαραίτητον. Ὁ κόσμος εἶναι μία ἁρμονικὴ σύνθεσις τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος. Ὥστε ἔχουν ἄδικον, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, οἱ Ἐλεᾶται, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν τὴν μονιμότητα, τὸ ἀμετάβλητον καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν ἀξίαν τοῦ ὄντος. Ὁ κόσμος ὑπάρχει κατὰ τὸν Ἡράκλειτον μόνον διότι μεταβάλλεται. Ὁ Πλάτων ἀναπτύσσων τὴν σκέψιν αὐτὴν τοῦ Ἡρακλείτου λέγει εἰς τὸν «Κρατύλον», ὅτι συγκρίνει τὰ πράγματα τοῦ κόσμου μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς δύο φοράς. Ὁ μαθητὴς μάλιστα τοῦ Ἡρακλείτου Κρατύλος διδάσκει, ὅτι οὔτε καὶ μίαν φορὰν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τὸ αὐτὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, διότι ὡς ποῦ νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς ἔχει ἤδη παρέλθει τὸ ρεῦμα. Ἡ κίνησις καὶ γενικῶς ἡ μεταβολὴ ὡς οὐσία καὶ ὡς αἰτία τῆς ζωῆς κατανοεῖται λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου κατὰ τὸν ριζικώτατον τρόπον. Ἡ ἔλλειψις ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν κατακρίνει ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς προσωκρατικούς, ὅτι δὲν γνωρίζουν δηλαδὴ τὴν ἔννοιαν τῆς κινήσεως, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν Ἡράκλειτον. Ἡ κίνησις, ἡ μετάστασις τῶν ὄντων ἀπὸ τῆς μιᾶς καταστάσεως εἰς τὴν ἄλλην, εἶναι εἰς τὸν Ἡράκλειτον τόσον ἀνεπτυγμένη, ὅσον εἰς κανένα ἄλλον φιλόσοφον τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ὁ Ἕγελος, ὅστις ἀπέδωκε τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κινήσεως καὶ ἔθεσεν αὐτὴν ὡς πρωταρχικὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἀνευρίσκει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡρακλείτου τὸν πνευματικόν του ἀδελφόν. Ὁσονδήποτε δὲ ἐλευθέρα καὶ ἂν εἶναι ἡ ἑρμηνεία τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἡρακλείτου ὑπὸ τοῦ Ἑγέλου, κατὰ βάθος εἶναι πάντοτε πλήρης ἀπὸ βαθυστοχάστους σκέψεις, καὶ ἐγγίζουν πολὺ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡρακλείτου, ἂν καὶ ποτὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος περὶ ἀναλογίας. Τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡρακλείτου περὶ τῆς ἀπολύτου σημασίας τοῦ μὴ ὄντος ὄχι μόνον προσέλαβεν ὁ Ἕγελος εἰς τὴν λογικήν του, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ Ἕγελος ἀρχίζει τὴν λογικήν του μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς προελεύσεως τοῦ ὄντος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Ὁ Ἡράκλειτος ἐννοεῖ τὸν κόσμον ὡς μίαν ἁρμονίαν. Διὰ νὰ ὑπάρξῃ ὅμως ἁρμονία, πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀντιμαχόμενα στοιχεῖα, οἷα εἶναι ὁ ὑψηλὸς καὶ ὁ χαμηλὸς τόνος, ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωή, ὁ ὕπνος καὶ ἡ ἐγρήγορσις. Ἡ ἁρμονία αὐτὴ ἐκφράζεται διὰ τοῦ γίγνεσθαι, διὰ τῆς ἀπολύτου κινήσεως καὶ ἀλλοιώσεως τῶν πάντων. Πρὸς παράστασιν τῶν σκέψεών του περὶ τῆς διαρκοῦς κινήσεως καταφεύγει ὁ Ἡράκλειτος εἰς δύο στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν τῷ ὄντι παραστατικώτατα τὴν συνεχῆ ἀλλοίωσιν καὶ μεταβολήν, τὸν χρόνον καὶ τὸ πῦρ. Ὁ μὲν χρόνος εἶναι στοιχεῖον ψυχικόν, τὸ δὲ πῦρ εἶναι στοιχεῖον φυσικόν. Τὸ πῦρ ὑπάρχει ἐν τῇ κινήσει, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, ὁ δὲ χρόνος ὑφίσταται ἐπίσης ἐν τῇ μεταβολῇ. Διὰ τοῦτο ὁ χρόνος παριστάνεται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου ὡς παῖς παίζων «αἰὼν παῖς ἐστι παίζων· παιδὸς ἡ βασιλείη». Εἰς τὸν χρόνον ἀνήκει τὸ κράτος τοῦ κόσμου. Πῦρ καὶ χρόνος εἶναι καθαραὶ ἐνέργειαι. Αὐτὸ δὲ ἐνδιαφέρει κυρίως τὸν Ἡράκλειτον καὶ ὄχι ὅτι τὸ πῦρ ἢ ὁ χρόνος ἐκδηλώνουν πράγματι τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου. Βεβαίως σκέπτεται ὁ Ἡράκλειτος καὶ περὶ τοῦ πυρὸς καὶ περὶ τοῦ χρόνου φιλοσοφικῶς, θεωρεῖ δὲ καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸν χρόνον ὡς τὰ δύο ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ζωῆς· κατὰ μίαν μάλιστα ὡρισμένην ἄποψιν, τόσον ὁ χρόνος ὅσον καὶ τὸ πῦρ ἐκφράζουν τὴν πραγματικὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου. Ἡ σκέψις τοῦ Ἡρακλείτου διατηρεῖ συνεπῶς τὸν καθαρὸν φυσιοκρατικὸν χαρακτῆρα, ὅστις διακρίνει τοὺς προδρόμους τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ὅλους τοὺς προσωκρατικούς. Ἡ φύσις ἀποτελεῖ καὶ διὰ τὸν Ἡράκλειτον τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν σκέψεών του, ἂν καὶ παρ' αὐτῷ ἀπαντῶμεν καὶ συνειδητὰς ἠθικὰς σκέψεις. Ὁ Ἡράκλειτος μέμφεται τοὺς πολλούς, διότι ζοῦν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπιθυμίαν, ἢ διότι δὲν διοικοῦνται κατὰ τὸν γενικὸν νόμον τοῦ νοῦ. Πρέπει νὰ ζοῦν κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ κοινοῦ λόγου, «τοῦ δέοντος λόγου». Τὸ καθῆκον εἶναι νὰ ἀκολουθῇ κανεὶς αὐτὸν τὸν γενικὸν νόμον: «δεῖ ἕπεσθαι τῷ ξυνῷ» τουτέστι τῷ κοινῷ. Ὁ κοινὸς αὐτὸς λόγος διέπει τὴν φύσιν τῶν ὄντων, ἥτις πάλιν ἐκφράζεται καὶ συνίσταται εἰς τὴν καθαρὰν ἐνέργειαν, τὴν ἀδιάκοπον ἀλλοίωσιν, τὸ πῦρ καὶ τὸν χρόνον. Τὴν καθαρὰν αὐτὴν ἐνέργειαν καὶ συνεχῆ ἀλλοίωσιν ὀνομάζει ὁ Ἡράκλειτος «ἀναθυμίασιν» ἤτοι ἐξάτμισιν. Ἡ ἐξάτμισις αὐτὴ εἶναι ὁ παραστατικὸς μόνον ὅρος διὰ τὴν καθαρὰν ἐνέργειαν, τὴν καθαρὰν μετάστασιν τοῦ ὄντος ἀπὸ τὴν μίαν κατάστασιν εἰς τὴν ἄλλην. Εἴτε ὅμως ἀπὸ τὴν ζωὴν εἰς τὸν θάνατον καὶ τἀνάπαλιν, εἴτε ἀπὸ τὴν ἐγρήγορσιν εἰς τὸν ὕπνον καὶ τἀνάπαλιν φέρεται τὸ ὄν, κατὰ βάθος οἱ δύο αὐτοὶ δρόμοι εἶναι ἕνας. Ὁ Ἡράκλειτος λέγει «ὁδὸς ἄνω, κάτω μία καὶ ὡυτή». Καὶ ἡ ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἐκείνη ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν θάνατον εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή. Εἰς ἡμᾶς μόνον, ἐπειδὴ σκεπτόμεθα χρονικῶς, ἐμφανίζεται ὡς διπλῆ καὶ διάφορος. Ἕνας νόμος κυβερνᾷ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Ζωὴ καὶ θάνατος εἶναι δύο ὄψεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος. Τὸ σοφόν, ἡ ἀλήθεια τῶν ὄντων εἶναι μία καὶ ὄχι δύο. Τὸ ἀρνητικὸν καὶ τὸ θετικὸν τὸ ὁποῖον εἶναι δι' ἡμᾶς μέτρα καὶ σταθμὰ τῶν ὄντων, εἶναι μόνον δύο ὄψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Τὸ σοφὸν αὐτὸ ἐπιδέχεται καὶ δὲν ἐπιδέχεται τὴν ἐπωνυμίαν Ζεύς· «ἓν τὸ σοφὸν μοῦνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα». Ὑπὸ τὴν ἄρνησιν, καὶ τὴν θέσιν, ὑπὸ τὸν θάνατον καὶ τὴν ζωήν, ὑπὸ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ὑπὸ τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον κρύπτεται ἡ οὐσία τοῦ κόσμου, κρύπτεται ἡ ὑψίστη ἁρμονία, ἥτις καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀφανὴς «ἁρμονίη ἀφανὴς φανερῆς κρείττων». Ἡ σύνθεσις τῶν ἀντιθέσεων δὲν εἶναι βεβαίως ποτὲ ὁλοκληρωτικὴ ἢ τελειωτική· πάντοτε μετὰ μίαν ὡριμένην σύνθεσιν ἐπακολουθεῖ ἡ διάλυσις αὐτῆς, ἡ διάστασις τῶν συντεθέντων στοιχείων. Τὸ μέτρον αὐτό, τὸ διέπον τὰ στοιχεῖα, ἡ σύνθεσις αὐτὴ ἡ ἁρμονικὴ ἐκφράζει τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου καὶ δὲν εἶναι ἔργον οὔτε τῶν θεῶν οὔτε τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτῆς καὶ θὰ εἶναι εἰς τοὺς αἰῶνας· «κόσμον τόνδε, τὸν αὐτὸν ἁπάντων οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ ἀείζωον, ἁπτόμενον μέτρῳ καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρῳ». Ὁ ρυθμὸς τοῦ πυρός, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, εἶναι μέτρον ἀπαράβατον τῆς παγκοσμίου ἐνεργείας. Τὸ πῦρ, ἡ ζωή, ἀνάπτεται καὶ ἀποσβέννυται μὲ τὸν αὐτὸν νόμον, μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον, τὸ ὁποῖον διέπει τὸν ὅλον κόσμον. Οὔτε ὁ ἥλιος, ἡ ὑψίστη αὐτὴ ἑστία τοῦ πυρὸς καὶ τῆς ζωῆς, δὲν μπορεῖ νὰ παραβῇ ἀτιμωρητὶ τὸ μέτρον αὐτὸ τῆς καθόλου ζωῆς· «ἥλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μετρα· εἰ δὲ μὴ Ἐρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσι». Τὸ μέτρον, ὁ ρυθμός, ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι κοινός. Ἐκ τοῦ ἑνὸς στοιχείου μεθίσταται ἡ φύσις εἰς τὸ ἄλλο καὶ ἐν τῇ μεταστάσει αὐτῇ συνίσταται ἡ οὐσία αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ φύσις ὡς τοιαύτη εἶναι ἀόρατος. Ὑπάρχει μόνον ὡς ἐνέργεια καὶ ὡς ἐναλλαγὴ μορφῶν. Ὑπὸ τὰς δύο αὐτὰς μορφὰς κρύπτεται ἡ φύσις· «φύσις δὲ κρύπτεσθαι φιλεῖ». Ἡ ἐνέργεια αὐτή, λειτουργοῦσα κατὰ τὰ ἔμφυτα καὶ ἀναπόσπαστα αὐτῆς μέτρα, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου «εἱμαρμένη». Εἱμαρμένην ὀνομάζει ὁ Ἡράκλειτος τὸν ἀπαράβατον ἐκεῖνον νόμον τοῦ κόσμου, τὸν ἀπαρέγκλιτον ἐκεῖνον ὅρον καὶ λόγον, καθ' ὃν κινεῖται, ζῇ καὶ ἐνεργεῖ ὁ κόσμος καὶ τὸν ὁποῖον οὔτε θεοὶ οὔτε ἄνθρωποι μποροῦν νὰ παραβοῦν ἀτιμωρητί· «καὶ μέντοι Δίκη καταλήψεται ψευδῶν τέκτονας καὶ μάρτυρας».

Ἡράκλειτος.
[Ἐξ Ἐφεσίου νομίσματος τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου πατρός.]

Ὁ Ἡράκλειτος δὲν εἶναι μόνον φιλόσοφος τῆς φύσεως ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς. Εἶναι δὲ τοῦτο εὐνόητον, ἀφοῦ αἰσθάνεται ὁ ἴδιος ἑαυτὸν ὡς προσωπικότητα αὐτοτελῆ καὶ ἐλευθέραν, ἤτοι ἀφοῦ ἐλευθερώνει ἑαυτὸν πλήρως ἀπὸ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν φύσιν καὶ κοινωνίαν. Ἡ ἀτομικὴ ὅμως ψυχὴ πρέπει κατὰ τὸν Ἡράκλειτον νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς ἑαυτὴν καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἰδιοτροπίαν της, διότι τότε μόνον κατανοεῖ καὶ συλλαμβάνει τὸν γενικὸν λόγον, τὸν νόμον τοῦ κόσμου. Ὁ ἐσωτερικὸς λόγος, ὁ νοῦς, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐνῷ αἱ αἰσθήσεις ὑποτιμῶνται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείτου, ἂν καὶ τοῦτο ἰσχύει μόνον δι' ἔχοντας ἀπαιδεύτους ἤ, ὡς ὁ Ἡράκλειτος λέγει, βαρβάρους ψυχάς. Ὁ λόγος τῆς ψυχῆς, ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ συνομιλία μὲ τὸν ἑαυτόν της αὐξάνει ἀφ' ἑαυτῆς, ἤτοι ἀναπτύσσεται κατὰ νόμους ἐμφύτους καὶ ἀπαραβάτους, συνυφαίνεται δὲ εἰς σύστημα λόγων ἀποτελούντων τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν· «ψυχῆς ἔστι λόγος ἑαυτὸν αὔξων». Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ δύναμις τοῦ λόγου καὶ τῆς γνώσεως νὰ ἀναπτύσσωνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἤτοι κατ' ἐμφύτους καὶ ἀδιασπάστους νόμους. Ὅσον δ' ἀναπτύσσεται ὁ λόγος, ὅσον ἀναπτύσσεται ἡ λογικὴ συνομιλία τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἑαυτόν της, ὅσον καὶ ἂν ἐμβαθύνῃ ἡ ψυχὴ εἰς τὸν ἑαυτόν της, δὲν θὰ καταλήξῃ ποτὲ εἰς ὁριστικοὺς λόγους καὶ νόμους ἢ εἰς ὁριστικὴν περὶ αὐτῆς γνῶσιν. Οἱανδήποτε δὲ μέθοδον καὶ ἂν μετέλθῃ δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὴν πλήρη αὐτοκαταληψίαν. Τόσον δυσχερὴς εἶναι ἡ κατανόησις τῆς οὐσίας της· «ψυχῆς πείρατα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει». [Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι ταξινομημένα εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ *Herman Diel*, Fragmente der Vorsokratiker (Berlin 1929) τόμ. 1—3.]

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡράκλειτος ὁ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ.** Ποιητὴς ἐλεγειῶν καὶ ἐπιγραμμάτων, φίλος τοῦ Καλλιμάχου (*Διογ. Λαέρτ.* IX, 17). Τοῦ Ἡρακλείτου τούτου εἶναι ἓν ὡραῖον ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τύμβου τῆς Κνιδίας γυναικὸς Ἀρετημιάδος, ἡ ὁποία ἀπέθανε μετὰ τὸν τοκετόν. Ἐκ τῶν ἐλεγειῶν του, τῶν ὁποίων τὴν ἀθανασίαν ὑπεσχέθη ὁ Καλλίμαχος, οὐδὲν ἄλλο διεσώθη πλὴν τοῦ τίτλου των «Ἀηδόνες».

Digitized by Google

—**Ἡράκλειτος ὁ Τύριος.** Περίφημος φιλόσοφος τῆς νεωτέρας Ἀκαδημίας. Ἐμαθήτευσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη παρὰ τῷ Κλειτομάχῳ καὶ Φίλωνι τῷ Λαρισαίῳ. Ἡ γνωστὴ μεταστροφὴ τοῦ Φίλωνος δὲν εὗρε σύμφωνον καὶ τὸν Ἡράκλειτον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε γνήσιος ὀπαδὸς τοῦ Καρνεάδου.

—**Ἡράκλειτος.** Φιλόσοφος, ζήσας πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου ἢ Νέρωνος, συγγραφεὺς ὁμηρικῶν ἀλληγοριῶν (Ἡρακλείτου ὁμηρικὰ προβλήματα, εἰς ἃ περὶ θεῶν Ὅμηρος ἠλληγόρησεν)) Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου του συνδυάζει μίαν ἔντονον ὑπεράσπισιν τοῦ Ὁμήρου κατὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἐπικούρου μὲ ἕνα εἶδος ἀλληγορικῶν ὑπομνημάτων εἰς τὴν «Ἰλιάδα» καὶ τὴν «Ὀδύσσειαν». Τὴν εἰσαγωγὴν (1—4) ἀκολουθεῖ (5) βραχεῖα ἔντεχνος πραγματεία περὶ τῆς ἀλληγορίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ διασῴζονται ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀρχιλόχου, Ἀλκαίου καὶ Ἀνακρέοντος. Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα οἱ περὶ θεῶν μῦθοι. Ὁ Ὅμηρος εἶναι, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, ὁ μέγας οὐρανοῦ καὶ θεῶν ἱεροφάντης, ὁ τὰς ἀβάτους καὶ κεκλεισμένας ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἀτραποὺς ἐπ' οὐρανὸν ἀνοίξας. Θεῖαν ψυχὴν πρέπει νὰ περικλείῃ ἐν ἑαυτῷ ὅστις θέλει νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ὀλυμπίαν ἁγνότητά του. Τὸ τέλος τοῦ ἔργου του ἀντιτάσσει τὴν ὁμηρικὴν εὐλάβειαν ἔναντι τῆς πλατωνικῆς ἀκολασίας καὶ ἐπιτίθεται τελευταῖον κατὰ τοῦ Ἐπικούρου. Τὸ ὕφος του ἔχει πληθώραν μεταφορῶν καὶ ποιητικῶν παρηχήσεων, ἀποφεύγει δὲ αὐστηρῶς τὰς χασμωδίας. Δ. Μ. Μ.

Ἡράκλειτσα *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐπὶ τῆς Προποντίδος, κειμένη μεταξὺ Περιστάσεως καὶ Μυριοφύτου. Ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Περιστάσεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ, μέχρι δὲ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) ἠρίθμει περὶ τοὺς 1000 κατ. Α. Θ. Σ.

— **Ἡρακλείτσα** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἄνω Κερδυλλίου (τέως Ἄνω Κρουσόβου) τῆς ἐπαρχίας Νιγρίτης τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτοικοι (1928) 52.

— **Ἡρακλείτσα, Νέα—** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐλευθερῶν τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου (τέως Πραβίου) τοῦ νομοῦ Καβάλλας. Κάτ. (1928) 389.

Ἡρακλειώτης (ὁ),—*ις* (ἡ)· ὁ κάτοικος τῆς Ἡρακλείας.

— **Ἡρακλειωτῶν, τέως δῆμος—.** Τέως δῆμος τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς κατὰ τὴν Οἴτην ἀρχαίας πόλεως *Ἡρακλείας*. Εἶχεν ἱδρυθῇ τῷ 1874 καὶ περιελάμβανε 16 χωρία, τῶν ὁποίων τὸ χωρίον *Ἀλπόσπιτα* ἐχρησίμευεν ὡς χειμερινὴ ἕδρα, τὸ δὲ *Μοσχοχώριον* ὡς θερινή. Σήμερον τὰ χωρία τοῦ ἄλλοτε τούτου δήμου ἀποτελοῦν 12 κοινότητας, τὰς ἑξῆς: *Ἀλποσπίτων, Γαρδικακίου, Δελφίνου, Δρακοσπηλιᾶς, Δύο Βουνῶν, Ἐλευθεροχωρίου, Ἡρακλείας τῆς Τραχινίας* (πρώην *Μουσταφάμπεη*), *Κομποτάδων, Κωσταλεξίου, Μοσχοχωρίου, Παύλιανης* καὶ *Φραντζῆ*. Ι. Σ. Σ.

Ἡρακλειώτης. Ὄνομα εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Ζακύνθου, ἧς διεκρίθησαν τὰ κάτωθι μέλη: — 1) ***Εὐθύμιος***, ἀκμάσας περὶ τὸ 1654. Συνέγραψεν ᾀσματικὰς ἀκολουθίας. Μεταβὰς εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς προσκύνησιν ἀπέθανεν ἐκεῖ. — 2) ***Ἰωάννης***, ζῶν περὶ τὸ 1670, λαβὼν ἐν Πατανίῳ τὸ δίπλωμα τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐξασκήσας εὐδοκίμως τὴν ἐπιστήμην του ἐν Ζακύνθῳ.

— 3) ***Νικόλαος***, ὅστις ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, τῆς ὑποκινηθείσης ὑπὸ τῆς Ρωσίας, σχηματίσας σῶμα ἐκ Ζακυνθίων ἀπεβιβάσθη εἰς Ἤλιδα καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπαναστατῶν ἐκυρίευσε τὸν Πύργον καὶ τὴν Γαστούνην, ἐπροξένησε σημαντικὰς εἰς τοὺς Τούρκους καταστροφὰς καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι πέρατος τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡρακλεόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παναρχία πόλις τῆς Αἰγύπτου, ἥτις ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχὰς *Χακνινσοῦ, Χακνισουτέν, Χνινσοῦ* καὶ *Χινινσοῦ*, καὶ ἦτο πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ἄνω Νουχίτ. Τὰ ἐρείπια τῆς Μεγάλης Ἡρακλεοπόλεως, καλύπτοντα 1¹/₂ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, ἐκτείνονται ἐπὶ ὑψωμάτων ὅπου σήμερον ἡ κώμη Ἀχνασία ἐλ Μεντινέ, παρὰ δὲ τῷ ἰθαγενεῖ λαῷ Ἀχνασία οὐμμ ἐλ Κιμὰν (δηλαδὴ λόφοι τῶν συντριμμάτων τῆς Ἀχνασίας), εἰς ἀπόστασιν 16 χλμ. Δ τοῦ Βένι Σουέφ, εἰς πλάτος βόρ. 29° 5' καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Μπὰχρ Γιοῦσσεφ, μεγάλης καὶ παναρχαίας διώρυγος τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Ἡ Χνινσοῦ ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν ἀκόμη χρόνων διεδέχθη τὴν Μέμφιν ὡς πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν κέντρον τῆς χώρας, ἰδίως ἐπὶ τῆς Θ' καὶ Ι' δυναστείας, καὶ τοῦτο χάρις εἰς ἕνα τῶν πριγκίπων της, τὸν Χιτουΐ, ἢ Ἀχθόην τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τῆς ΙΒ' δυναστείας ἐκοσμήθη διὰ ναῶν καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων, πολὺ δὲ βραδύτερον κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ταφνακτῆ καὶ τοῦ Αἰθίοπος Πιόγχιος. Ἦτο ἕδρα λατρείας τοῦ Χερισέφ, θεοῦ κριοκεφάλου, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν πρὸς τὸν Ἡρακλέα καὶ διὰ τοῦτο ἐκλήθη ὑπ' αὐτῶν *Ἡρακλεόπολις ἡ Μεγάλη*, πρὸς διάκρισιν τῆς *Μικρᾶς* εἰς τὸ Δέλτα κειμένης. Δυτικῶς τῶν ἐρειπίων εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὄρους Σετμὲν ἐλ Δζέμπελ εὑρίσκεται ἡ νεκρόπολις αὐτῆς. Γ. Λ. Α.

Ἡρακλέους ἀκρωτήριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ΝΔ παραλίας τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Δουμνονίων, ἀντιστοιχοῦσῃ πρὸς τὴν σημερινὴν Κορνουαλίαν καὶ Devon, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Β. 3, 2) εἰς βόρειον γεωγραφικὸν πλάτος 14° καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 52° 45'. Σήμερον καλεῖται ἀκρωτήριον τοῦ Hartland. Α. Θ. Σ.

— **Ἡρακλέους βωμοὶ** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Μεσοποταμίας κειμένη εἰς τὰ πρὸς τὴν Σουσιανὴν σύνορα. Ἱδρύθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαιοτέρας ἀσσυριακῆς πόλεως Ἀσσοὺρ κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ γενόμεναι κατὰ τὸ 1903 εἰς τὸν περίβολον τῶν ἐρειπίων της ἔφερον εἰς φῶς, μεταξὺ ἄλλων, καὶ μίαν στήλην ἱδρυθεῖσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους. Ν. Α.

— **Ἡρακλέους λιμὴν** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ναρβωνικῆς Γαλατίας (νῦν Languedoc καὶ Provence), μεταξὺ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Ἀλβίου Ἰντεμελίου (νῦν Ventimiglia ἐν Ἰταλίᾳ), εἰς βόρειον πλάτος 28°15' καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 42°45', κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ', 1, 2). Ἱδρύθη ὑπὸ ἀποίκων Ἑλλήνων τῆς Μασσαλίας καὶ ἀπετέλει τὸ ἀνατολικὸν ὅριον τῶν μασσαλιωτικῶν κτήσεων. Εἶχε λαμπρὸν λιμένα καὶ ναὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους. Ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐκαλεῖτο Herculis Monoeci portus, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Στράβων (Δ' 202) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ὁ δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν ὅρμος ἐστίν, οὐ μεγάλαις οὐδὲ πολλαῖς ναυσίν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλουμένου· ἔοικε δὲ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος καὶ μέχρι δεῦρο διατείνειν ὁ Μασσαλιωτικὸς παράπλους. Διέχει δὲ Ἀντιπόλεως (τῆς νῦν Antibes) μικρῷ πλείω ἢ διακοσίους σταδίους...». Σήμερον καλεῖται Μονακό. Α. Θ. Σ.

— **Ἡρακλέους λιμὴν** *[Γεωγρ.]*. Οὕτω καλεῖται ὁ ἐν Πειραιεῖ ἔξω τοῦ λιμένος καὶ πρὸς Δ. τῆς πόλεως εὑρισκόμενος ὅρμος, ὁ καὶ ἄλλως *Κερατσίνι* ἢ *ὅρμος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου* λεγόμενος. Ὠνομάσθη δ' οὕτως ἀπὸ τοῦ ἐγγὺς τεμένους τοῦ Ἡρακλέους, κειμένου παρὰ τὸν σημερινὸν ναΐσκον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Α. Σ. Χ

— **Ἡρακλέους νῆσος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Μικρὰ ὀρεινὴ νῆσος (Herculis insula) τῶν ΒΔ. παραλίων τῆς νήσου Σαρδηνίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει μίλλιον περίπου (βόρ. πλάτ. 41°7', ἀνατ. μῆκ. 8°19'), ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Φαλκόνε (capo Falcone), τοῦ Γορδιτανοῦ ἄκρου τῶν ἀρχαίων (*Πτολ.* Γεωγρ. Γ', 3, 8. *Πλιν.* III, 84). Σήμερον καλεῖται *Ἀζινάρα* (Asinara). Ἐκτεινομένη ἐπὶ μήκους 11 μιλλίων, σχηματίζει μετὰ τῆς Σαρδηνίας τὸν μέγαν αὐτῆς κόλπον ἐκτεινόμενον ἐφ' ὅλης τῆς βορειοδυτικῆς παραλίας τῆς Σαρδηνίας, καλούμενον σήμερον κόλπον τῆς Ἀζινάρας.

— 2) Νῆσος κειμένη παρὰ τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, ἀπέναντι τῆς Νέας Καρχηδόνος (Καρθαγένης), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 24 στάδια. Κατὰ τὸν Στράβωνα (Γ' 159) ὠνομάζετο καὶ *Σκομβραρία*, ἀπὸ τῶν ἀφθόνων σκόμβρων, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρεσκευάζετο ὁ περίφημος γάρος. Ἀπέναντι αὐτῆς ἔκειτο ἡ Σκομβραρία ἄκρα (νῦν Capo di Palos). Σήμερον ἡ νῆσος καλεῖται Escombrera.

— 3) Νῆσος ἱερὰ τοῦ Ἡρακλέους (Insula Herculi sacra), κειμένη εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς Ἱσπανίας (νῦν Ἀνδαλουσίας), πρὸς νότον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βαίτιος ποταμοῦ (νῦν Γουαλδακιβίρ), παρὰ τὴν πόλιν Ὄνοβαν (νῦν Huelva). Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Γαδιτανῶν, τὰς ὁποίας διεξοδικῶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ἡ νῆσος τοῦ Ἡρακλέους ἀνεκαλύφθη ὑπὸ ἀποίκων Φοινίκων κατὰ τὸν XII π. Χ. αἰῶνα, ὅτε οὗτοι, κατά τινα χρησμόν, μετ' ἀρκετὰς περιπετείας ἵδρυσαν τὴν πόλιν Γάδειρα· «χρόνῳ δ' ὕστερον τοὺς πεμφθέντας (ἀποίκους) προελθεῖν ἔξω τοῦ πορθμοῦ, περὶ χιλίους πεντακοσίους σταδίους, εἰς νῆσον Ἡρακλέους κειμένην κατὰ πόλιν Ὄνοβαν τῆς Ἰβηρίας καὶ νομίσαντες ἐνταῦθα εἶναι τὰς στήλας θῦσαι τῷ Θεῷ» (*Στράβ.* Γ' 170). Α. Θ. Σ.

— **Ἡρακλέους στῆλαι** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Γαδειρίδες πύλαι*.

Ἡρακλέων. Ἕλλην γραμματικὸς ἔκ τινος αἰγυπτιακοῦ χωρίου Τιλωτίδος, παρὰ τὴν Ἡρακλεόπολιν. Ἦτο, κατὰ τὸν Σουΐδαν, υἱὸς Γλαύκου τινὸς καὶ ἔγραψεν: «Ὑπομνήματα εἰς Ὅμηρον κατὰ ῥαψῳδίαν καὶ εἰς τοὺς λυρικούς», προσέτι δὲ καὶ «Περὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ προστακτικῶν ῥημάτων». Ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ. Ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ δὲν εἶναι εὐκαθόριστος, οὐχ ἧττον ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις, ὅτι ἤκμασε κατὰ τὴν Αὐγούστειον ἐποχήν, ἄρα εἶναι νεώτερος τοῦ ἀγνώστου ὁμωνύμου αὐτῷ ἀλληγοριστοῦ. Αἱ διασωθεῖσαι ἡμῖν ἐτυμολογίαι αὐτοῦ φαίνονται ἐπηρεασθεῖσαι ὑπὸ τῆς περὶ ῥιζῶν θεωρίας τοῦ Φιλοξένου. Ὁ Ἡρακλέων ἐν τῇ παμμερεῖ ἐξηγήσει τοῦ Ὁμήρου ἐμόρφωσε πάντοτε αὐτοτελῆ κρίσιν, ἀποδεικνύμενος εἰς τὰ σχόλια ὁμότιμος τῶν μεγάλων κριτικῶν. Ν. Κ. ΚΑΨΗΣ

— **Ἡρακλέων.** Ἀρχηγὸς χριστιανικῆς τινος αἱρέσεως κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα. Κατήγετο ἐξ Ἀλεξανδρείας. Ἠκολούθησε δὲ κατ' ἀρχὰς τὰς γνωστικὰς ἰδέας τοῦ Οὐαλεντίνου, εἶτα ἐτροποποίησεν οὐσιωδῶς αὐτὰς καὶ ἔγραψεν ἐκτενῆ ὑπομνήματα εἰς τὰ κατὰ Λουκᾶν καὶ Ἰωάννην εὐαγγέλια. Ἀποσπάσματα τῶν ὑπομνημάτων τούτων εὕρηνται ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ὠριγένους, συνελέγησαν δὲ ἐν τῷ Spililegium Patrum et haereticorum, τοῦ Grabe. Ν. Κ. Κ.

Ἡρακλεωνᾶς. Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου, γεννηθεὶς τῷ 614 ἐκ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ γάμου μετὰ τῆς Μαρτίνης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (641) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὡς συμβασιλεὺς τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του *Ἡρακλείου* (βλ. λ.) ἢ Κωνσταντίνου Γ', μετὰ 103 ἡμέρας ὅμως, ἀποθανόντος τούτου καὶ πιστευθέντος ὅτι εἶχε δηλητηριασθῆ ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς του Μαρτίνης καὶ τοῦ Ἡρακλεωνᾶ, στρατὸς καὶ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστασίασαν καὶ καθῄρεσαν ἀμφοτέρους, ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν Κώνσταντα, υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίνου Γ'. Συγχρόνως, ἀποφάσει τῆς συγκλήτου, τοῦ μὲν Ἡρακλεωνᾶ ἐκόπη ἡ ῥίς, τῆς δὲ μητρός του Μαρτίνης ἡ γλῶσσα, ἀμφότεροι δὲ ἐξωρίσθησαν μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετά τινα ἔτη ἀπέθανον. Ν. ΚΑΣ

Ἡρακλῆς *[Μυθολ.]*. Ὁ ἐνδοξότερος τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, καὶ ὁ μόνος ἐξ αὐτῶν, ὅστις, ἂν καὶ κέντρα τῆς ἀναπτύξεως τῶν μύθων του εἶναι αἱ Θῆβαι καὶ τὸ Ἄργος, δὲν ἔχει ἐπιχώριον χαρακτῆρα, διότι ἡ θρησκεία αὐτοῦ ἐμφανίζεται πολὺ ἐνωρὶς διαδεδομένη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ὁ τελειότερος τύπος τοῦ ῥωμαλέου ἀνδρὸς καὶ ἡ προσωποποίησις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δαμάζοντος τὴν φύσιν καὶ ὑποχρεοῦντος αὐτὴν εἰς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε διὰ θεόν, οὔτε δι' ἥρωα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπάρχει τοσαύτη πληθὺς καὶ ποικιλία παραδόσεων, ὅση διὰ τὸν ἥρωα τοῦτον, τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων.

Γέννησις τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Ἡρακλῆς ἐγεννήθη μὲν ἐν Θήβαις ἐκ τῆς ἑνώσεως τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἀπὸ καταγωγῆς ὅμως εἶναι Ἀργεῖος, διότι πρόγονός του εἶναι ὁ Περσεύς, ὁ ἡλιακὸς ἥρως τῆς Ἀργολίδος. Τούτου υἱὸς ἦτο καὶ ὁ πρὸς πατρὸς πάππος τοῦ Ἡρακλέους Ἀλκαῖος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκαλεῖτο οὗτος Ἀλκίδης, καὶ ὁ πρὸς μητρός του Ἠλεκτρύων. Τοῦ Ἀλκαίου υἱὸς ἦτο ὁ Ἀμφιτρύων, σύζυγος τῆς μητρὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ πολλάκις λεγόμενος καὶ πατὴρ τοῦ ἥρωος, τοῦ δὲ Ἠλεκτρύωνος θυγάτηρ ἡ Ἀλκμήνη, ἡ μήτηρ του. Αἱ πρῶται περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἡρακλέους παραδόσεις ἀνευρίσκονται εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου καὶ τὰς Μεγάλας Ἠοίας τοῦ Ἡσιόδου (τούτων τὸ ἀφορῶν τὴν γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους ἀπόσπασμα κατεχωρίσθη ἐν ἀρχῇ (στ. 27—57) τοῦ Ἡσιοδείου ποιήματος «Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους»), ταύτας ὅμως ἐπλούτισε μὲ θαυμασίας λεπτομερείας ὁ Πίνδαρος, ὅστις ἐθεώρει τὸν Ἡρακλέα ἥρωα Θηβαῖον. Κατά τινα τῶν παρὰ Πινδάρῳ παραδόσεων, ὁ Ζεὺς κατῆλθεν εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἀνάκτορον τοῦ Ἀμφιτρύωνος (καταφυγόντος εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τὸν ἀκούσιον φόνον τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Ἠλεκτρύωνος), περὶ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ μορφὴν χρυσῆς χιόνος καὶ ἐγονιμοποίησε τὴν Ἀλκμήνην, καθ' ὃν τρόπον εἶχε γονιμοποιήσει ἄλλοτε τὴν Δανάην. Κατ' ἄλλην ὅμως παράδοσιν, ἥτις καὶ ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, ὁ Ζεύς, ἐπωφεληθεὶς τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀμφιτρύωνος εἰς τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Τηλεβοῶν (Ταφίων) Πτερελάου ἐκστρατείαν του, ἔλαβε τὴν μορφὴν τούτου καί, ἀφοῦ διηγήθη εἰς τὴν Ἀλκμήνην, πρὸς πλήρη ἀποπλάνησίν της, ὅτι ἦτο ὁ Ἀμφιτρύων, τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν κατορθώματά του, συνεκοιμήθη μετ' αὐτῆς, παρατείνας μάλιστα τὴν μίαν νύκτα εἰς τρεῖς (διὰ τοῦτο καὶ «τριέσπερος» ὁ Ἡρακλῆς ἐκαλεῖτο). Κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἔφθασεν εἰς Θήβας καὶ ὁ Ἀμφιτρύων, ὅστις ἔμαθε τὰ γενόμενα, ὅταν ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τῆς μὴ θερμῆς ὑπὸ τῆς Ἀλκμήνης ὑποδοχῆς του, ἀλλὰ καθησύχασε, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ μάντεως Τειρεσίου, ὅτι ὁ μετὰ τῆς Ἀλκμήνης συνελθὼν ἦτο ὁ Ζεύς. Ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Διὸς κατὰ τὴν προτέραν, καὶ τοῦ Ἀμφιτρύωνος κατὰ τὴν ὑστέραν νύκτα, ἑνώσεώς της ἡ Ἀλκμήνη ἐγέννησε δύο υἱούς, τὸν Ἡρακλέα ἀπὸ τοῦ Διός, καὶ τὸν Ἰφικλέα ἀπὸ τοῦ Ἀμφιτρύωνος. Ὁ κατὰ τοῦ ἥρωος, ὡς υἱοῦ ἐρωμένης τοῦ Διός, διωγμὸς τῆς ζηλοτύπου Ἥρας ἤρχισε πρὸ τῆς γεννήσεώς του ἀκόμη, διότι, ὡς ἐλέγετο, ἀκούσασα τὸν Δία νὰ ὁρκίζεται, ὅτι ὁ γεννηθησόμενος κατ' ἐκείνην τὴν

Digitized by Google

ἡμέραν Περσεΐδης θὰ ἄρχῃ πάντων τῶν Περσειδῶν (τῆς Ἑλλάδος ὅλης κατ' ἄλλην παράδοσιν), ἀνέβαλε τὸν τοκετὸν τῆς Ἀλκμήνης καὶ ἐπετάχυνε τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου τοῦ Σθενέλου, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Διός, ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸν ὅρκον του, καὶ οὕτως ἐπέτυχεν ὁ υἱὸς τῆς μισητῆς εἰς αὐτὴν Ἀλκμήνης νὰ εἶναι ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρὸ αὐτοῦ γεννηθέντος συγγενοῦς του Περσεΐδου Εὐρυσθέως.

Παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία τοῦ ἥρωος. Δὲν ἠρκέσθη ὅμως εἰς τὸν διωγμὸν της ἐκεῖνον μόνον ἡ Ἥρα, ἀλλ' ὅτε ἀκόμη ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὀκτὼ μηνῶν καὶ συνεκοιμᾶτο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἤκουσε τὸ ὀξὺ σύριγμα δύο ὑπερμεγέθων δρακόντων, τοὺς ὁποίους εἶχε στείλει πρὸς ὄλεθρόν του ἡ Ἥρα. Ἡ Ἀλκμήνη ἔντρομος ἤρχισε νὰ φωνάζῃ τὸν Ἀμφιτρύωνα πρὸς βοήθειαν, ἐνῷ ὁ Ἡρακλῆς κατελθὼν ἀπὸ τὸ λίκνον του καὶ λαβὼν ἑκάτερον τῶν δρακόντων ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ του ἔπνιξεν αὐτοὺς (κατὰ τὸν Φερεκύδην τοὺς δράκοντας ἀφῆκεν εἰς τὸ δωμάτιον τῶν δύο παίδων ὁ Ἀμφιτρύων, διὰ νὰ μάθῃ ποῖος ἐκ τῶν δύο ἦτο ὁ ἰδικός του υἱός, ἐπέτυχε δὲ τοῦ σκοποῦ του, διότι ὁ μὲν θεῖος γόνος ἔμεινεν ἀτρόμητος, ὁ δὲ Ἰφικλῆς ἔτρεξε νὰ φύγῃ). Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔφθασεν εἰς τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἡ μόρφωσίς του, ἀνέλαβον ταύτην οἱ εἰδικώτεροι εἰς ἕκαστον εἶδος γνώσεως. Οὕτως ὁ πατήρ του Ἀμφιτρύων ἐδίδαξεν αὐτὸν νὰ ὁδηγῇ ἅρμα, ὁ Αὐτόλυκος, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ, νὰ παλαίῃ, ὁ Εὔρυτος, ὁ βασιλεὺς τῆς Οἰχαλίας, νὰ τοξεύῃ, ὁ Κάστωρ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, ὁ εὐσεβὴς Ραδάμανθυς ἐπλούτισε τὰς γνώσεις του καὶ τὸν ἐδίδαξε νὰ εἶναι ἐνάρετος καὶ ὁ Λίνος ἐδίδαξεν αὐτὸν μουσικήν. Τὸν Λίνον ὅμως ἐφόνευσε μίαν ἡμέραν ὁ Ἡρακλῆς, κτυπήσας αὐτὸν μὲ τὴν κιθάραν εἰς τὴν κεφαλὴν ἐν στιγμῇ παραφορᾶς, διότι ἐπεπλήχθη ὑπ' αὐτοῦ. Φοβηθεὶς τότε ὁ Ἀμφιτρύων μὴ καὶ κατ' ἄλλου διδασκάλου πράξῃ τὸ αὐτό, ἀπέστειλε τοῦτον εἰς τὰ ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ποίμνιά του, ὅπου ὁ Ἡρακλῆς διέπρεπε πάντων εἰς μέγεθος (εἶχε σῶμα 4 πήχεων) καὶ σωματικὴν ῥώμην. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λέγεται καὶ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς προετίμησε τοῦ εὐκόλου καὶ ἡδονικοῦ δρόμου τῆς Κακίας, τὸν δύσκολον καὶ μακρὸν τῆς Ἀρετῆς κατὰ τὸν χαριέστατον παρὰ Ξενοφῶντι (Ἀπομν. Β' Ι. 21) μῦθον τοῦ Προδίκου. Ἐν τῷ Κιθαιρῶνι διατρίβων ἤρχισε καὶ τὸν ἡρωϊκὸν βίον, μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του, φονεύσας ἕνα λέοντα, ὅστις κατέστρεφε τὰ ποίμνια τοῦ πατρός του καὶ τὰ ποίμνια τοῦ βασιλέως τῶν Θεσπιῶν Θεσπίου. Τότε ἐγίνε καὶ τὸ πρῶτον πατήρ, ἀποκτήσας 50 υἱοὺς ἐκ τῶν 50 θυγατέρων τοῦ Θεσπίου, τὰς ὁποίας οὗτος συνεκοίμισε μετὰ τοῦ Ἡρακλέους (ἀνὰ μίαν καθ' ἑκάστην τῶν 50 νυκτῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφιλοξένησε τὸν ἥρωα) ἐν ἀγνοίᾳ του, διότι οὗτος ἐνόμιζεν ὅτι συνεκοιμᾶτο μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε. Τὴν πρᾶξίν του ἐδικαιολόγησεν ὁ Θέσπιος, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰπών, ὅτι ἤθελε ν' ἀποκτήσωσι τέκνα ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς πᾶσαι αἱ θυγατέρες του. Τότε συγχρόνως ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ προσφέρῃ καὶ τὴν πρώτην πρὸς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του ὑπηρεσίαν. Ἐνῷ κατήρχετο ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς τὰς Θήβας, περιβεβλημένος τὸ δέρμα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντος λέοντος, συνήντησε τὸν κήρυκα τοῦ βασιλέως τοῦ Ὀρχομενοῦ Ἐργίνου, ὅστις μετέβαινεν εἰς Θήβας διὰ νὰ ζητήσῃ τὸν ἐπιβληθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν ταύτην φόρον. Ὁ Ἡρακλῆς ἀγανακτήσας τότε ἀπέκοψε τὴν ῥῖνα καὶ τὰ ὦτα τοῦ κήρυκος καὶ ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἠκρωτηριασμένον εἰς Ὀρχομενὸν μετὰ τῶν ἀποκοπέντων μελῶν του, εἰπὼν ὅτι αὐτὸν τὸν φόρον στέλλουσι πρὸς τὸν Ἐργῖνον οἱ Θηβαῖοι. Ἡ προσβολὴ αὕτη ἔγινεν ἀφορμὴ κηρύξεως πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἡρακλῆς, λαβὼν ὅπλα παρὰ τῆς μεγάλης προστάτιδός του Ἀθηνᾶς, συνεπολέμησε μετὰ τοῦ πατρός του, βοηθοῦντος τοὺς Θηβαίους, καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἐργῖνον. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη ὁ Ἀμφιτρύων, ὁ Ἡρακλῆς, ὡς νικητής, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Μινύας (Ὀρχομενίους) διπλάσιον φόρον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐλάμβανον οὗτοι πρότερον παρὰ τῶν Θηβαίων, καὶ ἔλαβεν ὡς ἀριστεῖον τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Κρέοντος Μεγάραν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, τὸν Θηρίμαχον, τὸν Κρεοντιάδην καὶ τὸν Δηϊκόωντα. Τὸν γάμον του ἐπηκολούθησεν ὁ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰφικλέους μετὰ τῆς νεωτέρας θυγατρὸς τοῦ Κρέοντος καὶ ὁ τῆς μητρός του μετὰ τοῦ Ραδαμάνθυος. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐτυχίας του ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐπεσφράγισαν καὶ τὰ τιμητικὰ πρὸς αὐτὸν τῶν θεῶν δῶρα (ὁ Ἑρμῆς ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν ξίφος, ὁ Ἀπόλλων τόξα, ὁ Ἥφαιστος χρυσοῦν θώρακα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ πέπλον), ἐνεθυμήθη πάλιν αὐτὸν ἡ φιλέκδικος Ἥρα καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν μανίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐλαυνόμενος ὁ ἥρως ἔρριψεν εἰς τὸ πῦρ καὶ τοὺς ἐκ τῆς Μεγάρας υἱούς του καὶ δύο υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰφικλέους. Συνελθὼν ἐκ τῆς μανίας μετὰ ταῦτα κατεδίκασεν ἑαυτὸν εἰς ἐξορίαν καὶ φυγὴν ἐκ Θηβῶν, ἀφοῦ δὲ ἐκαθάρθη διὰ τοὺς φόνους ὑπὸ τοῦ Θεσπίου ἐν Θεσπιαῖς, ἐπορεύθη εἰς Δελφοὺς καὶ συνεβουλεύθη τὸν θεὸν ποῦ πρέπει νὰ κατοικήσῃ. Ἡ Πυθία, ἥτις πρώτη προσηγόρευσεν αὐτὸν Ἡρακλέα, Ἀλκείδην ἕως τότε καλούμενον, συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μεταβῇ

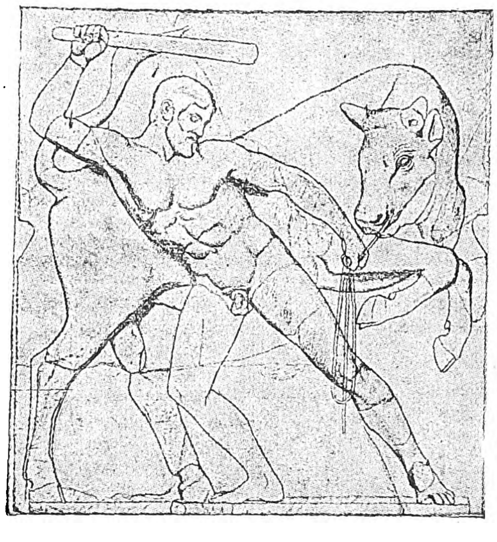

Ὁ Ἡρακλῆς συλλαμβάνει μὲ βρόχον τὸν Κνώσιον Ταῦρον.
[Μετόπη τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.]

εἰς Τίρυνθα καὶ νὰ δουλεύσῃ πλησίον τοῦ Εὐρυσθέως δώδεκα ἔτη, ἐκτελῶν ὅ,τι ἂν ἐκεῖνος διατάξῃ, προσέθεσε δὲ εἰς τὴν συμβουλήν της καὶ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι, ἂν ἐκτελέσῃ πάντας τοὺς ἐπιταχθέντας ἄθλους, θὰ γίνῃ μετὰ ταῦτα ἀθάνατος.

Οἱ δώδεκα ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους. Οἱ μῦθοι τῶν 12 ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους ἀνεπτύχθησαν κυρίως ἐν Ἄργει, ἔνθα διέρχεται τὸ ἐπίπονον στάδιον τῆς ὡρίμου ἡλικίας του ὁ ἥρως, ἐνῷ ἐν Θήβαις διῆλθε τοὺς χρόνους τῆς νεότητός του. Πρῶ-

Ἀντίγραφον ἀγάλματος τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Λυσίππου.
[Εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα κρατεῖ τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων.]

τος ἆθλος, τὸν ὁποῖον διετάχθη ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Ἡρακλῆς, ἦτο νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Τίρυνθα τὸ δέρμα ἑνὸς λέοντος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ τρόμος τῆς κοιλάδος τῆς Νεμέας. Ὁ λέων αὐτὸς εἶχε γεννηθῆ ἐκ τοῦ Ὄρθρου καὶ τῆς Χιμαίρας, ἤ, κατ' ἄλλην παράδοσιν, ἐκ τοῦ Τυφῶνος ἢ Τυφωέως. Ὁ Ἡρακλῆς κατ' ἀρχὰς ἐπεδίωξε τὸν φόνον τοῦ θηρίου ἐκτοξεύων κατ' αὐτοῦ τὰ βέλη του, ὅτε ὅμως ἔμαθεν ὅτι ἦτο ἄτρωτον, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ μὲ τὸ ῥόπαλόν του. Τὸ ζῷον φοβηθὲν τότε ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ καταδιωκόμενον κατέφυγεν εἰς ἀμφίστομον σπήλαιον, ὅτε ὅμως ὁ Ἡρακλῆς ἔκλεισε διὰ βράχων τὴν μίαν πύλην του, ὁ λέων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἥρωος, ὅστις παλαίων σῶμα πρὸς σῶμα κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ τὸν πνίξῃ σφίγγων τὸν λαιμόν του. Ἀφοῦ ἔπνιξε τὸ θηρίον ὁ ἥρως περιεβλήθη τὸ δέρμα του καὶ μετέβη εἰς Τίρυνθα, βλέπων ὅμως αὐτὸν μὲ τὸ δέρμα τυλιγμένον ὁ Εὐρυσθεὺς κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ τὸν διέταξεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ εἰσέρχεται εἰς τὴν Τίρυνθα, ἀλλὰ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς νὰ παρουσιάζῃ τὰ πειστήρια τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἀνατιθεμένου ἑκάστοτε ἄθλου. Δεύτερος ἆθλος τὸν ὁποῖον διετάχθη νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ ἥρως ἦτο νὰ φονεύσῃ τὴν Λερναίαν Ὕδραν, ἥτις ἦτο ὑπερμεγέθης δράκων μὲ ἐννέα κεφαλὰς καὶ κατῴκει τὰ ἕλη τῆς Λέρνης, ἐξερχόμενος δ' ἐξ αὐτῶν διέφθειρε καὶ τὴν χώραν καὶ τὰ ποίμνια αὐτῆς. Καὶ ἡ πνοή της ἀκόμη ἐδηλητηρίαζε τὴν ἀτμοσφαῖραν τόσον, ὥστε ὁ εἰσπνέων τὸν μεμολυσμένον ἐκεῖνον ἀέρα ἀπέθνησκεν. Ἡ Λερναία Ὕδρα ἦτο συγγενὲς πρὸς τὸν λέοντα θηρίον, διότι ἦτο αὕτη θυγάτηρ τοῦ Τυφωέως καὶ τῆς Ἐχίδνης, καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ὄρθρου καὶ τοῦ Κερβέρου. Ἐπελθὼν κατὰ τῆς Ὕδρας ὁ Ἡρακλῆς εὗρεν αὐτὴν παρὰ τὴν πηγὴν Ἀμυμώνην, ἥτις ἦτο τὸ καταφύγιόν της, καὶ διὰ τῶν βελῶν του ἀνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἕλους· τότε ἤρχισε διὰ τοῦ ῥοπάλου του νὰ κτυπᾷ τὰς κεφαλὰς τοῦ τέρατος, μὲ κατάπληξίν του ὅμως παρετήρησεν ὁ ἥρως ὅτι ὄχι μόνον ἐβοήθει τὴν Ὕδραν ὑπερμεγέθης καρκίνος, ὅστις ἐδάκνεν αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ ἑκάστης ἀποκοπτομένης διὰ τοῦ ῥοπάλου κεφαλῆς ἀνεφύοντο δύο. Ἐκάλεσε τότε, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν καρκίνον, πρὸς βοήθειάν του τὸν φίλον του Ἰόλαον, ἀνεψιόν του (υἱὸν τοῦ Ἰφικλέους), ὅστις μὲ φλογεροὺς δαυλοὺς ἔκαιε τὰς ἀναφυομένας τοῦ τέρατος κεφαλάς. Οὕτω τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἰολάου κατέκοψε διὰ τοῦ ῥοπάλου του ὁ Ἡρακλῆς πάσας τὰς κεφαλὰς τοῦ τέρατος, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν τελευταίαν ἐβύθισεν ἐντὸς τῆς γῆς. Ἔπειτα ἐβύθισε τὰ βέλη του εἰς τὸ αἷμα τοῦ τέρατος καὶ τὰ κατέστησε δηλητηριώδη. Ὁ Εὐρυσθεύς, κατὰ τὴν παρ' Ἀπολλοδώρῳ παράδοσιν, ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ φόνος τῆς Λερναίας Ὕδρας δὲν ἔπρεπε νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν 12 ἄθλων, διότι εἰς αὐτὸν ἐβοηθήθη ὑπὸ τοῦ Ἰολάου. Τρίτος ἆθλος, τὸν ὁποῖον διετάχθη νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Ἡρακλῆς, ἦτο νὰ φέρῃ ζωντανὴν εἰς τὸν Εὐρυσθέα τὴν Κερυνῖτιν ἔλαφον, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφιερώσει εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἡ Νύμφη Ταϋγέτη. Ἡ ἔλαφος αὕτη εἶχε χρυσᾶ κέρατα, χαλκοῦς πόδας καὶ ἦτο ἀκούραστος εἰς δρόμον. Ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ἠναγκασμένος ζῶσαν νὰ φέρῃ ταύτην εἰς τὴν Τίρυνθα, κατεδίωξεν ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς μάτην ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς κοιλάδας μέχρι τῆς χώρας τῶν Ὑπερβορείων, ὅτε πάλιν ἤρχισε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ νὰ ἐπιστρέφῃ αὕτη καὶ διωκομένη ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ πάλιν, εἰς τὸ ὄρος Ἀρτεμίσιον (κατ' ἄλλην παράδοσιν εἰσῆλθεν εἴς τι ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος). Τέλος συνέλαβεν αὐτὴν ὁ Ἡρακλῆς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Λάδωνος, ἀφοῦ ἐτόξευσεν αὐτήν, μέλλουσαν νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν, εἰς τὸν πόδα. Ἐνῷ δὲ ἔφερε ταύτην ἐπὶ τῶν ὤμων του ὁ ἥρως διὰ τῆς Ἀρκαδίας, συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἥτις ἐπετίμησεν αὐτόν, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς ἐπέρριψε τὴν ἐνοχὴν εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ὅστις διέταξεν αὐτὸν νὰ προσαγάγῃ τὴν ἔλαφον εἰς Μυκήνας καὶ οὕτως ἐπράϋνε τὴν ὀργὴν τῆς θεᾶς. Μετὰ τὸν ἆθλον τῆς Κερυνίτιδος ἐλάφου διετάχθη ὁ Ἡρακλῆς νὰ κομίσῃ εἰς Τίρυνθα τὸν Ἐρυμάνθιον κάπρον, ὅστις ὁρμώμενος ἐκ τοῦ ὄρους Ἐρυμάνθου κατέστρεφε τὴν Ψωφίδα χώραν. Ὁ Ἡρακλῆς ἐπετέλεσε καὶ τὸν ἆθλον τοῦτον, τέταρτον ἐν τῇ σειρᾷ, ἀφοῦ ἐδίωξεν ἔκ τινος δασώδους τόπου τὸν κάπρον μετὰ κραυγῆς καὶ τὸν ἐκρήμνισεν εἰς μίαν χαράδραν πλήρη χιόνος, ὅπου τὸν συνέλαβε διὰ τοῦ δικτύου του. Κατὰ τὴν μετάβασίν του ὅμως εἰς Ἐρύμανθον ὁ Ἡρακλῆς ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ μὲ τοὺς Κενταύρους, οἵτινες ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ὡπλισμένοι μὲ βράχους καὶ μὲ κορμοὺς δένδρων, διότι ἔπιεν ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Κενταύρων οἴνου, ὅτε ἐφιλοξενήθη εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Κενταύρου Φόλου. Τούτους κατεδίωξεν ὁ Ἡρακλῆς μέχρι τῆς Μαλέας ἄκρας. Μετὰ ταῦτα διετάχθη ὁ Ἡρακλῆς νὰ καθαρίσῃ τοὺς σταύλους τοῦ βασιλέως τῶν Ἐπειῶν (Ἤλιδος) Αὐγείου, καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο ὁ πέμπτος ἆθλός του. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετέλεσεν ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ παρωχέτευσεν εἰς τοὺς σταύλους τοὺς δύο πλησίον ἀλλήλων ῥέοντας ποταμούς, Ἀλφειὸν καὶ Πηνειόν. Ἐπειδὴ ὅμως πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου εἶχε ζητήσει ὁ Ἡρακλῆς ὡς ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Αὐγείου τὸ δέκατον ἐκ τῶν πολυαρίθμων βοῶν καὶ προβάτων του, ὁ Εὐρυσθεύς, μολονότι ὁ Αὐγείας δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του, δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ὡς ἕνα τῶν ἄθλων, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ὁ Ἡρα-

Digitized by Google

κλῆς ἐπ' ἀμοιβῇ ἐπετέλεσε τὸ ἔργον. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν σταύλων τοῦ Αὐγείου διετάχθη ὁ Ἡρακλῆς νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Στυμφαλίδος λίμνης τὰς ὄρνιθας, αἵτινες τρεφόμεναι μὲ ἀνθρωπίνας σάρκας ἐμόλυνον τοὺς καρποὺς τῆς περὶ τὴν λίμνην χώρας. Ἡ ἐκτέλεσις δὲ τοῦ ἔργου τούτου θὰ ἦτο ὁ ἕκτος ἄθλος του.

Καὶ τὸ ἐπιταχθὲν τοῦτο ἔργον ἔφερεν εἰς αἴσιον πέρας ὁ Ἡρακλῆς, κατατοξεύσας τὰς Στυμφαλίδας ὄρνιθας, ἀφοῦ διὰ χαλκίνων κροτάλων, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ προστάτις του Ἀθηνᾶ, λαβοῦσα ταῦτα παρὰ τοῦ Ἡφαίστου, ἐξεδίωξε ταύτας ἐκ τοῦ περὶ τὴν λίμνην δάσους, εἰς τὸ ὁποῖον αὗται ἔμενον. Μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων διετάχθη νὰ φέρῃ εἰς τὰς Μυκήνας, ἐπιτελῶν τὸν ἕβδομον ἄθλον του, τὸν ταῦρον τῆς Κρήτης, ὅστις κατά τινα μὲν τῶν ἐπιχωρίων ἐν Κρήτῃ παραδόσεων ἦτο ὁ ταῦρος, ὅστις διεπόρθμευσεν ἐκ Φοινίκης εἰς Κρήτην, χάριν τοῦ Διός, τὴν Εὐρώπην, κατ' ἄλλην δὲ ἦτο ὁ ταῦρος, τὸν ὁποῖον ὁ Ποσειδῶν ἔδωκεν εἰς τὸν Μίνωα, διὰ νὰ τὸν θυσιάσῃ εἰς τὸν ἴδιον (τὸν Ποσειδῶνα), ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ οὗτος (εἰπὼν ὅτι θὰ θυσιάσῃ εἰς τὸν Ποσειδῶνα ὅ,τι ἐκ τῆς θαλάσσης ἐξέλθῃ εἰς τὴν Κρήτην), καὶ τὸν ὁποῖον ἐξηγρίωσεν ὁ θεός, διότι ὁ Μίνως ἔστειλεν αὐτὸν (θαυμάσας διὰ τὸ κάλλος του) εἰς τὰς ἀγέλας του, ἐθυσίασε δὲ ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ποσειδῶνα. Τὸν ταῦρον τοῦτον ἔφερεν ὁ Ἡρακλῆς εἰς Τίρυνθα, ἀφοῦ δὲ ἔδειξεν αὐτὸν εἰς τὸν Εὐρυσθέα ἀφῆκεν ἐλεύθερον, αὐτὸς δέ, πλανηθεὶς εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ Ἀρκαδίαν, διεπέρασεν ἔπειτα τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ κατέληξεν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐκεῖ ἐλυμαίνετο τὴν χώραν. Ὡς ὄγδοος ἄθλος ἀνετέθη εἰς τὸν ἥρωα νὰ κομίσῃ εἰς Μυκήνας τοὺς ἵππους τοῦ βασιλέως τοῦ ἀγρίου λαοῦ τῶν Βιστώνων τῆς Θράκης Διομήδους. Οἱ ἵπποι αὐτοί, κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν, ἦσαν μανιώδεις καὶ ἀδάμαστοι καὶ κατεξέσχιζον τὰς σάρκας τῶν ριπτομένων ὑπὸ τῆς τρικυμίας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης ναυαγῶν. Καὶ τὸν ἄθλον τοῦτον μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφερεν εἰς αἴσιον πέρας ὁ ἥρως, κομίσας τοὺς ἵππους πρὸς τὸν Εὐρυσθέα, ὅστις ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους καὶ οὕτω κατεσπαράχθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων, καταφυγόντες εἰς τὸν Ὄλυμπον. Ὡς ἔνατος ἄθλος ἀνετέθη εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν Εὐρυσθέα τὸν ζωστῆρα τῆς Ἀμαζόνος Ἱππολύτης, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπόκτησιν εἶχε ποθήσει ἡ θυγάτηρ του Ἀδμήτη. Τὸν ἄθλον τοῦτον ἐπετέλεσεν ὁ Ἡρακλῆς προσλαβὼν διὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀμαζόνων ἐκστρατείαν του πολλοὺς τῶν συγχρόνων του ἡρώων ὡς ἐθελοντάς. Καὶ ἐπετέλεσε μὲν ὁ ἥρως τὸν ἄθλον, κομίσας πρὸς τὸν Εὐρυσθέα τὸν ζωστῆρα, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὴν Ἱππολύτην, ὑπέστη ὅμως καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συμπολεμισταί του πολλὰς περιπετείας καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀμαζόνων, ἐξ ἀναμείξεως τῆς Ἥρας, ἥτις λαβοῦσα μορφὴν Ἀμαζόνος παρώξυνε τὰς Ἀμαζόνας εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας καὶ νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρμίσθησαν. Δέκατος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαγωγὴ τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου ἐκ τῆς νήσου Ἐρυθείας. Καὶ ὁ ἄθλος οὗτος τοῦ Ἡρακλέους ὑπῆρξε λίαν περιπετειώδης, διότι ὁ ἥρως ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ παλαίσῃ κατὰ μυρίων δυσχερειῶν. Δὲν ἐλησμόνησεν αὐτὸν καὶ αὐτὴ ἡ δεινὴ διώκτριά του Ἥρα, ἥτις ἐνέβαλεν οἶστρον εἰς τὰς βοῦς. Καὶ τὸν ἄθλον ὅμως τοῦτον ἔφερεν εἰς πέρας ὁ ἥρως, κομίσας τὰς βοῦς τοῦ Γηρυόνου πρὸς τὸν Εὐρυσθέα, ὅστις ἐθυσίασε ταύτας εἰς τὴν θεὰν Ἥραν. Ὡς ἑνδέκατον ἄθλον ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἡρακλέα ὁ Εὐρυσθεὺς νὰ κομίσῃ τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἅτινα ἐφύλαττεν ἀθάνατος δράκων (ὁ υἱὸς τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς Ἐχίδνης, ὅστις εἶχεν 100 κεφαλάς), μετὰ τῶν Ἑσπερίδων Αἴγλης, Ἐρυθείας, Ἑστίας καὶ Ἀρεθούσης. Καὶ τὸν ἄθλον τοῦτον ἐπετέλεσεν ὁ Ἡρακλῆς μετὰ περιπετειώδη πορείαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, Ἰταλίαν, Λιβύην, Αἴγυπτον, Ἀραβίαν, Ἀσίαν καὶ χώρας τοῦ Καυκάσου, καὶ τὴν νικηφόρον πάλην πρὸς τὸν Κύκνον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐμονομάχησε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἐχεδώρου (ἢ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον), πρὸς τὸν Ἀνταῖον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπάλαισεν ἐν Λιβύῃ καὶ κατέβαλεν, ἀφοῦ ἐσήκωσε μετέωρον καὶ δὲν ἀνελάμβανε νέας δυνάμεις διὰ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῆς μητρός του γῆς, πρὸς τὸν Βούσιριν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἠμαθίωνα ἐν Ἀραβίᾳ, καὶ ἀπελευθέρωσιν τοῦ Προμηθέως. Τὰ μῆλα ἔλαβεν ἢ αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς, φονεύσας τὸν ὄφιν, ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ Ἄτλας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἥρωος εἰς τὸ ἐπίμοχθον ἔργον του. Τὰ χρυσᾶ ταῦτα μῆλα κομισθέντα πρὸς τὸν Εὐρυσθέα ἐπεστράφησαν ὑπὸ τούτου πρὸς τὸν Ἡρακλέα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους παρεδόθησαν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ ὁποία ἐπανέφερε ταῦτα εἰς τὴν θέσιν των, διότι δὲν ἦτο ὅσιον, ἐφ' ὅσον ἦσαν γαμήλια δῶρα τῆς Ἥρας πρὸς τὸν Δία, νὰ τοποθετηθῶσιν ἀλλαχοῦ. Ὡς δωδέκατον δὲ καὶ τελευταῖον ἄθλον ἀνέθεσεν ὁ Εὐρυσθεὺς εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ Ἅδου τὸν Κέρβερον, ὅστις εἶχε τρεῖς κεφαλὰς κυνῶν, οὐρὰν καταλήγουσαν εἰς κεφαλὴν δράκοντος καὶ ἐπὶ τῶν νώτων του παντοίων ὄφεων κεφαλάς. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπόν του ὁ Ἡρακλῆς ἐμυήθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ὑπὸ τοῦ Εὐμόλπου καὶ κατῆλθεν εἰς τὸν Ἅδην ἀπὸ τοῦ Ταινάρου τῆς Λακωνικῆς, διὰ τοῦ ἐκεῖ στομίου αὐτοῦ. Ὅταν ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Ἅδην ὁ ἥρως, αἱ ψυχαὶ ὅλαι κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, πλὴν τῆς τοῦ Μελεάγρου καὶ τῆς τῆς Γοργόνος Μεδούσης, τῆς ὁποίας καὶ τὴν κεφαλὴν ἦτο ἕτοιμος νὰ κόψῃ ὁ ἥρως, ἀλλ' ἀπετράπη τούτου μαθὼν παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὅτι ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του Μέδουσα ἦτο εἴδωλον κενόν. Τότε ἀπηλευθέρωσε τὸν Θησέα, ὅστις ἦτο δεμένος εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἅδου, θ' ἀπηλευθέρωνε δὲ καὶ τὸν Πειρίθουν, ἂν δὲν ἐγίνετο σεισμὸς εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς ψυχὰς νὰ πίωσιν αἷμα, ἀφοῦ ἔσφαξε, μετὰ νικηφόρον πάλην πρὸς τὸν βουκόλον τῶν ἀγελῶν τοῦ Πλούτωνος, μίαν ἀγελάδα. Μετὰ ταῦτα ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Πλούτωνα τὴν ἄδειαν ν' ἀπαγάγῃ τὸν Κέρβερον καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τὸν ἀπαγάγῃ ἄνευ ὅπλων. Ὁ Ἡρακλῆς ἐδέχθη, καί, ἀφοῦ περιετυλίχθη διὰ τῆς λεοντῆς του, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κερβέρου, τὸν ὁποῖον εὗρεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχέροντος, καὶ κατέβαλεν αὐτόν, ἂν καὶ ὁ δράκων τῆς οὐρᾶς του ἔδακνεν αὐτὸν ἀκαταπαύστως. Τοῦτον, προπορευομένου τοῦ Ἑρμοῦ, ἀνεβίβασεν εἰς τὴν Γῆν διὰ τῆς Τροιζῆνος (ἢ Κορωνείας ἢ Ἑρμιόνης ἢ Ταινάρου) καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ἀπέστειλε πάλιν εἰς τὸν κόσμον τοῦ σκότους. Μὲ τὴν λῆξιν τοῦ δωδεκάτου ἄθλου ἔπαυσε πλέον ὁ Ἡρακλῆς νὰ εἶναι ὁ δοῦλος τῶν θελήσεων σκληροῦ δεσπότου. Ὁ χρόνος τῶν δοκιμασιῶν του παρῆλθε, καὶ ὁ ἥρως δρᾷ τοῦ λοιποῦ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ. Καθίσταται ὁ ἀήττητος πολεμικὸς ἥρως, ὁ προστάτης τῶν καταδυναστευομένων καὶ ὁ ἐθνικὸς ἥρως, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα προξενεῖ τρόμον εἰς τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσίας. Αἱ θαυμάσιαι αὗται πράξεις τοῦ ἥρωος ἀπετέλεσαν χωριστὴν κατηγορίαν. Πρὸς πληρεστέραν ὅμως κατανόησιν τῆς σημασίας τῶν νέων ἄθλων του, τῶν ἐθελουσίων, ὡς καὶ τῆς σημασίας τῶν ἄθλων, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ Εὐρυσθεύς, σκόπιμος εἶναι μία συνοπτικὴ ἑρμηνεία τῶν μύθων καὶ παραδόσεων τοῦ ἥρωος.

Ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Βούσιρις.

[Παράστασις ἐπὶ ἰωνικῆς ὑδρίας.]

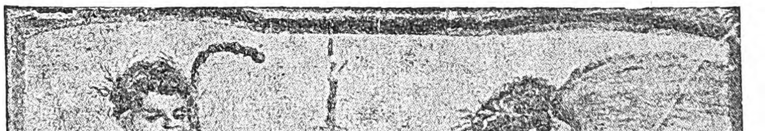

Ὁ Ἡρακλῆς ἀνευρίσκων εἰς τὸ Παρθένιον ὄρος τὸν υἱόν του Τήλεφον.

[Τοιχογραφία, ἀντίγραφον περγαμηνῆς ζωγραφίας ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον (Herculaneum) — Νεάπολις.]

Ἑρμηνεία τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους. Καὶ διὰ τὸν Ἡρακλέα, ὅπως καὶ διὰ τοὺς ἄλλους θεοὺς καὶ ἥρωας, οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων μύθων προσέφυγον εἰς τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τοῦ ὀνόματός του καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν γονέων καὶ τῶν προγόνων του. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Ἡρακλῆς οὐδεμία ἑρμηνεία ἀσπαστὴ προῆλθε, διότι, ὅπως ἡ γνώμη τῶν ἀρχαίων (*Διοδ.* I. 244), ὅτι Ἡρακλῆς ὠνομάσθη ὁ ἥρως, διότι ὤφειλε τὴν δόξαν του εἰς τὴν Ἥραν, ἥτις διὰ τῶν διωγμῶν της ἔγινεν αἰτία τῆς δόξης του, δὲν ἔτυχεν ἐπιδοκιμασίας (ὁ ἥρως ἔφερε τὸ ὄνομα Ἡρακλῆς καὶ προτοῦ νὰ πλασθῶσιν ἀκόμη οἱ μῦθοι τοῦ διωγμοῦ του ὑπὸ τῆς Ἥρας), οὕτω καὶ ἡ γνώμη τοῦ Maury (Relig. de la Grèce) ὅτι Ἡρακλῆς εἶναι «τὸ κλέος τοῦ ἀέρος». Ἐπίσης δὲν ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, θεωρηθεῖσα ὡς πιθανὴ μόνον, καὶ ἡ γνώμη τοῦ Hartung (Relig. und Myth. der Griechen) καὶ ἄλλων ὅτι ἡ λέξις Ἡρακλῆς ἔχει σχέσιν μὲ τὴν λέξιν ἥρως. Ἀπὸ τὴν γενεαλογίαν του ὅμως προκύπτει ὅτι ἦτο ὁ ἰσχυρὸς (*Ἀλκαῖος, Ἀλκμήνη, Ἀμφιτρύων* = ἀκαταπόνητος) καὶ λαμπρὸς (*Ἠλεκτρύων*) ἥρως. Περαιτέρω βοηθεῖ πρὸς εὕρεσιν τοῦ κυρίου χαρακτῆρος τοῦ ἥρωος ἡ σχέσις τῶν μύθων τῆς γεννήσεώς του πρὸς τοὺς μύθους τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅπως καταδιώκεται ὑπὸ τῆς Ἥρας ἡ Λητώ, ἥτις εἶναι προσωποποίησις τῆς νυκτός, οὕτω καὶ ἡ κατὰ τὴν νύκτα γονιμοποιηθεῖσα Ἀλκμήνη, καὶ ὅπως παρενεβλήθησαν δυσχέρειαι εἰς τὸν τοκετὸν τῆς πρώτης, οὕτω καὶ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς δευτέρας. Ἐπίσης, ὅπως ἐξαπελύθη κατὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ ὄφις

Πύθων, οὕτω καὶ κατὰ τοῦ Ἡρακλέους οἱ δράκοντες. Διὰ τῆς προρρηθείσης παραβολῆς τῶν μύθων τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους, οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν μύθων ἀμφοτέρων εὑρίσκουσιν, ὅτι ὁ ἀνασηκωνόμενος ἐκ τοῦ λίκνου του Ἡρακλῆς διὰ νὰ πνίξῃ τοὺς δράκοντας εἶναι ὁ ἀνατέλλων ἥλιος, ὅστις διαπερᾷ μὲ τὰς ἀκτῖνάς του τὰ σκιερὰ νέφη, ἅτινα θέλουν νὰ ἐξαφανίσουν τὴν λάμψιν του. Ὑπὲρ τῆς κατατάξεως τοῦ Ἡρακλέους εἰς τοὺς ἡλιακοὺς ἥρωας (Περσέα, Ἀχιλλέα) καὶ θεοὺς (Ἀπόλλωνα) συνηγορεῖ καὶ ὁ ἀριθμὸς (50) τῶν συγκοιμηθεισῶν μετ' αὐτοῦ θυγατέρων τοῦ Θεσπίου, αἵτινες εἶναι αἱ 50 σελῆναι τῆς τετραετίας, ἥτις μεσολαβεῖ μεταξὺ δύο ἑορτῶν τῶν ἐν Θεσπιαῖς τελουμένων Ἐρωτιδίων, ὅπως αἱ 50 θυγατέρες τοῦ Ἐνδυμίωνος (δύοντος ἡλίου) καὶ τῆς Σελήνης ἐν Ἤλιδι ἦσαν αἱ 50 σελῆναι μιᾶς ὀλυμπιάδος. Ἀλλὰ καὶ ὁ φονεύων τὰ τέκνα του Ἡρακλῆς εἶναι ὁ καυστικὸς ἥλιος τοῦ θέρους, ὁ ξηραίνων τὴν ἐαρινὴν βλάστησιν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲ τὴν θερμότητά του ἐζωογόνησεν. Ἐκ τῶν θεῶν ἐχθροὶ τοῦ ἥρωος εἶναι ὁ θεὸς τοῦ σκότους Πλούτων ἢ Ἅδης, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Τυφωέως, τέρατος τῆς καταιγίδος, Ἥρα, καὶ προστάτις του ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ προστάτις καὶ τοῦ Περσέως (ἡλιακοῦ, ὡς προελέχθη, καὶ αὐτοῦ ἥρωος). Καὶ ὁ Ἡρακλῆς εἶναι δεινός, ὡς καὶ ὁ Ἀπόλλων, τοξότης καὶ ἔγινε δοῦλος τῶν θελήσεων τοῦ Εὐρυσθέως, ὡς ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἀδμήτου. Τὸν ἥλιον καὶ τὰ 12 σημεῖα τοῦ ζῳδιακοῦ, τὸν ὁποῖον οὗτος διατρέχει, ὑπενθυμίζει καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἄθλων του. Ὁ βρυχώμενος λέων τῆς Νεμέας διὰ τῆς γενεαλογίας του ὑπενθυμίζει τὴν μυκωμένην καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ μέλανος νέφους (τὸ ὁποῖον διατρυπῶσιν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου) γεννωμένην βροντήν. Ὁ μῦθος τοῦ φόνου τῆς Λερναίας Ὕδρας, ὡς ἐπιχώριος μὲν μῦθος εὑρίσκει τὴν ἑρμηνείαν του εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἑλῶν τῆς Λέρνης καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κατοίκων ἀπὸ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ὡς γενικώτερος δὲ ἑλληνικὸς μῦθος (προτοῦ νὰ ἐντοπισθῇ εἰς τὴν Ἀργολίδα) εἶναι μία ἐπανάληψις τῆς πάλης Ἀπόλλωνος καὶ Πύθωνος, καὶ Ἴνδρα (θεοῦ τοῦ φωτὸς) καὶ ὄφεως Ἀχὶ (ἐκπροσωποῦντος τὸ σκότος) τῆς Βεδικῆς μυθολογίας. Εἶναι δηλαδὴ οἱ ὄφεις εἰς τοὺς κοινοὺς μύθους πάντων τῶν Ἀρίων λαῶν, τὰ μυρίας τερατώδεις λαμβάνοντα μορφὰς σκοτεινὰ νέφη τοῦ θυελλώδους οὐρανοῦ, τὰ ὁποῖα διατρυπᾷ καὶ ἐξαφανίζει ὁ ἥλιος. Καὶ ὁ *Ἐρυμάνθιος* κάπρος (βλ. λ.), προσωποποίησις τοῦ ὁρμητικοῦ χειμάρρου τῆς χώρας, ὁ δεσμευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὡς καὶ ὁ Καλυδώνιος, ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου, εἶναι τὸ τέρας τῆς καταιγίδος τὸ ἡττηθὲν ὑπὸ ἡλιακοῦ θεοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας τῶν Ἀρίων λαῶν. Εἰς τὴν Ῥὶγ-Βέδαν ἐπικαλοῦνται τὸν πατέρα τῶν ἀνέμων Ρούραν ὡς οὐράνιον κάπρον, εἰς τὴν μυθολογίαν τοῦ Βορρᾶ ὁ θεὸς τῆς καταιγίδος Βόδας ἔχει πλησίον του κάπρον, ὅστις εἶναι τὸ σύμβολόν του, εἰς τὴν Ἔδδαν κάπρος σύρει τὸ ἅρμα τοῦ Φρεϋρ, καὶ ὁ Ἴνδρας τῆς Βέδας νικᾷ κάπρον μὲ σιδηροῦς ὀδόντας. Καὶ οἱ Κένταυροι, τοὺς ὁποίους ἢ κατεδίωξε μὲ δαυλοὺς ἢ διετρύπησε μὲ τὰ βέλη του ὁ Ἡρακλῆς, ὅτε ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Φόλου κατὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου, εἶναι οἱ δαίμονες τῆς καταιγίδος, ἥτις ἐμφανίζεται ἐν ἀρχῇ μὲ ἀπειλητικὰ νέφη εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Ὁμοίως αἱ μὲ ἀνθρωπίνας σάρκας τρεφόμεναι καὶ συγγενεῖς πρὸς τὰς *Ἅρπυίας* (βλ. λ.) Στυμφαλίδες ὄρνιθες, εἶναι τὰ μαῦρα πτηνὰ τῆς καταιγίδος, οἱ τρικυμιώδεις ἄνεμοι, τοὺς ὁποίους μόνον ὁ παντοδύναμος ἥλιος καταβάλλει. Καὶ ἡ θαυμασία Κερυνῖτις ἔλαφος τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐπιστρέφουσα εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς σελήνης διωκομένης ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Αὐγείου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡλίου, τοῦ ἔχοντος ἀναριθμήτους ἀγελάδας, πολυάριθμα πρόβατα, ὡς καὶ ὁ πατήρ του, καὶ 12 λευκοὺς ὡς κύκνους ταύρους ἀφιερωμένους εἰς τὸν πατέρα του, εἶναι καταφανὴς ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἡρακλέους, προσωποποιήσεως τοῦ ἐαρινοῦ ἡλίου, ὅστις εἰς μίαν ἡμέραν καθαίρει τὸν οὐρανόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὡς εἰς σταῦλον εἶχεν ἐπισωρευθῇ ἡ κόπρος τῶν κατὰ τὸν χειμῶνα, ὡς εἰς μάνδραν ἐγκεκλεισμένων εἰς αὐτόν, νεφῶν. Ὁ ἄγριος ταῦρος τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Μαραθῶνος εἶναι ἡ τρικυμιώδης θάλασσα, ἡ ἀπειλοῦσα μὲ τοὺς μυκηθμούς της τὴν νῆσον Κρήτην καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, τὴν ὁποίαν μόνον ὁ ἥλιος δαμάζει. Ὁμοίως θυελλώδεις ἄνεμοι εἶναι οἱ τρεφόμενοι μὲ ἀνθρωπίνας σάρκας ἵπποι τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης (χώρας καὶ διαμονῆς τοῦ Βορρᾶ) Διομήδους, τῶν ὁποίων τὴν μανίαν μόνον ὁ ἥλιος δεσμεύει. Καὶ εἰς τὸν μῦθον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, τῆς ὁποίας μετέσχον οἱ διασημότεροι τῶν συγχρόνων του ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (Τελαμών, Πηλεύς, Θησεὺς κ. ἄ). ἀνευρίσκουσιν οἱ νεώτεροι ἑρμηνευταὶ τῶν μύθων τοῦ ἥρωος μίαν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου του κατὰ τῶν Κενταύρων, τῶν ὁποίων αἱ Ἀμα-

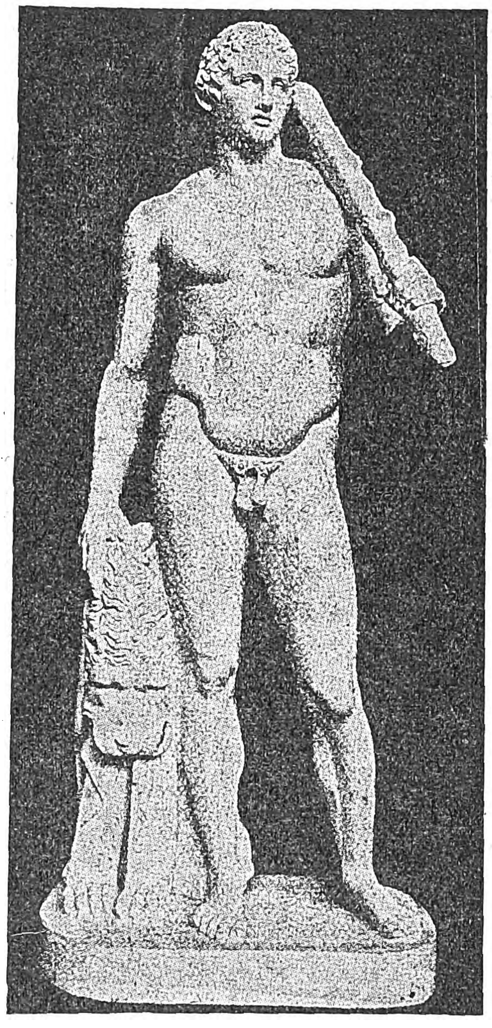

Ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Σκόπαν.
[Λονδῖνον, Lansdownhause.]

ζόνες εἶναι αἱ θήλειαι μορφαί, οὖσαι προσωποποιήσεις μὲ τοὺς πολυαρίθμους μαστούς των (οὕτως ἑρμηνεύεται ὑπὸ πολλῶν ἡ λέξις Ἀμαζὼν) τῶν βροχερῶν νεφῶν. Ἡ ζώνη τῆς Ἱππολύτης πιστεύεται ὅτι εἶναι τὸ οὐράνιον τόξον, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὴν καταιγίδα ἢ ἐπακολουθεῖ. Καὶ ὁ τρισώματος Γηρυόνης, ὁ υἱὸς τοῦ Χρυσάορος, προσωποποιήσεως τῆς ἀστραπῆς, καὶ τῆς Καλλιρρόης, προσωποποιήσεως τῶν βροχῶν, εἶναι ἡ τερατόμορφος εἰκὼν τῆς καταιγίδος, εἶναι ὅ,τι καὶ ὁ Ἀλκυονεὺς ὁ γίγας τοῦ χειμῶνος, ὅστις κατετοξεύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἥρωος. Ὁ μῦθος τοῦ Ἡρακλέους - Γηρυόνου εἶναι πολύπλοκος, διότι ὁ Ἡρακλῆς, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἐρύθειαν καὶ διὰ ν' ἀποκομίσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς δαμάλεις τοῦ Γηρυόνου, περιεπλανήθη εἰς πολλὰς χώρας καὶ ἐπάλαισε κατὰ πολλῶν κακοποιῶν στοιχείων (Ἔρυκος, Κάκου κ. ἄ.). Ὁμοίως ἑρμηνεύεται καὶ ὁ μῦθος τῶν χρυσῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων, ὅστις εἶναι ἐπανάληψις τῆς ἀπαγωγῆς τῶν δαμάλεων τοῦ Γηρυόνου μὲ ἄλλην μορφήν. Ὁ φύλαξ δράκων, υἱὸς τοῦ Τυφωέως καὶ τῆς Ἐχίδνης, εἶναι συγγενὴς πρὸς τὸν κύνα Ὄρθρον, τὸν φύλακα τῶν ἀγελάδων, αἱ ὁποῖαι, ὡς καὶ τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, θυγατέρων τοῦ Ἑσπέρου, ἀστέρος ἐμφανιζομένου παρὰ τὸν χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον δύει ὁ ἥλιος, εἶναι τὰ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὑπέρυθρα νέφη. Καὶ εἰς τὸν πολύπλοκον ἐπίσης τοῦτον μῦθον τοῦ Ἡρακλέους τὰ παρεμβαλλόμενα ἐπεισόδια τοῦ ἥρωος εἶναι πολλά, διότι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἄθλου τούτου ἐπάλαισε μὲ τὸν Κύκνον ἐν Μακεδονίᾳ (ἢ ἐν τῷ Παγασιτικῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος), ὅτε τὸν μὲν Κύκνον ἐφόνευσε, τὸν δὲ πρὸς βοήθειάν του δραμόντα πατέρα του Ἄρην ἐτραυμάτισεν, ἔδεσε τὸν προφητικὸν θαλάσσιον γέροντα Νηρέα, διὰ νὰ μάθῃ ποῦ ἦτο ἡ χώρα τῶν Ἑσπερίδων, ἐπάλαισε πρὸς τὸν Ἀνταῖον ἐν Λιβύῃ, ἐφόνευσε τὸν Βούσιριν καὶ τὸν Ἀμφιδάμαντα ἐν Αἰγύπτῳ, τὸν Ἠμαθίωνα ἐν Αἰθιοπίᾳ καὶ πλεῖστα ἄγρια θηρία εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς (τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν ἑκάστου τῶν ἄθλων γενόμενα κατορθώματα τοῦ ἥρωος παρὰ τὸ κύριον ἔργον (τὸν ἄθλον) ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *πάρεργα*). Καταφανέστερος ἀκόμη εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἡρακλέους ὡς ἡλιακοῦ ἥρωος εἰς τὸν τελευταῖον ἆθλόν του, κατὰ τὸν ὁποῖον κατέρχεται εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους καὶ ἀπάγει ἐκεῖθεν τὸν τερατόμορφον Κέρβερον, ἀδελφὸν τοῦ Ὄρθρου, τοῦ φύλακος τῶν δαμάλεων τοῦ Γηρυόνου. Καὶ μετὰ τοῦ ἄθλου τούτου συμφύρονται διάφορα ἐπεισόδια τοῦ ἥρωος ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς προγενεστέρους, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι συνανεφύρθησαν μετὰ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους καὶ ποικίλοι ἄλλοι τοπικοὶ μῦθοι, συγγενεῖς πρὸς τοὺς μύθους τοῦ ἥρωος.

Οἱ πολεμικοὶ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους. Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος ἔχουν τὴν αὐτὴν μυθικὴν σημασίαν μὲ τοὺς ἄθλους, ὑπὸ διάφορον ὅμως ὄψιν, διότι οἱ ἐχθροί, κατὰ τῶν ὁποίων παλαίει, δὲν εἶναι πλέον τερατόμορφα ὄντα, ἀλλ' ἄνθρωποι. Ὡς πρώτη ἐκστρατεία τοῦ ἥρωος μετὰ τὴν λῆξιν τῶν 12 ἄθλων καὶ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Θήβας, ἔνθα ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν φίλον του Ἰόλαον τὴν σύζυγόν του Μεγάραν, μνημονεύεται ὑπὸ τῶν μυθογράφων ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἥρωος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οἰχαλίας Εὐρύτου, ὅστις εἶναι δεινός, ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων, τοξότης. Ὁ Εὔρυτος διεκήρυσσεν, ὅτι θὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του Ἰόλην σύζυγον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε νικήσει αὐτὸν εἰς ἀγῶνα τόξου. Ὅτε ὅμως ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν Ἰόλην καὶ ἀπέπεμψε τὸν ἥρωα, ὅστις ἀπῆλθεν εἰς Τίρυνθα (κατά τινα παραλλαγὴν τοῦ μύθου ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του, διότι ἐφοβήθη μήπως πάθωσι καὶ τὰ τέκνα της ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, καταλαμβανομένου ὑπὸ μανίας πάλιν, ὅ,τι καὶ τὰ ἐκ τῆς Μεγάρας γεννηθέντα). Εἰς τὴν Τίρυνθα ἦλθε πρὸς συνάντησίν του ὁ υἱὸς τοῦ Εὐρύτου Ἴφιτος, ζητῶν τὰς κλαπείσας δαμάλεις τοῦ πατρός του, διὰ τὴν κλοπὴν τῶν ὁποίων ὑπώπτευεν ὡς ἔνοχον τὸν Ἡρακλέα καὶ οὐχὶ τὸν διαπράξαντα ταύτην Αὐτόλυκον, υἱὸν τοῦ Ἑρμοῦ. Ὁ Ἡρακλῆς, ἐνῷ τὸν ἐφιλοξένησε κατ' ἀρχάς, ἔπειτα καταληφθεὶς ὑπὸ μανίας τὸν ἔρριψεν ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος. Μετὰ τὸν φόνον τοῦτον μετέβη ὁ Ἡρακλῆς εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ καθαρθῇ, ὁ δὲ θεὸς τὸν κατεδίκασε νὰ πωληθῇ ὡς δοῦλος καὶ τὸ ἀντίτιμον νὰ δοθῇ εἰς τὸν Εὔρυτον. Κατόπιν τοῦ χρησμοῦ τούτου ὁ Ἑρμῆς ἐπώλησε τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν Ὀμφάλην, τὴν βασίλισσαν τῶν Λυδῶν, θυγατέρα τοῦ Ἰαρδάνου καὶ χήραν τοῦ Τμώλου. Καὶ εἰς τὸν μῦθον τοῦτον οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων μύθων εὕρισκον τὸν ἡλιακὸν χαρακτῆρα τοῦ ἥρωος, ἀποδεχόμενοι ὅτι ὁ μὲν Εὔρυτος ἦτο τοπικὸς ἥρως τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὸν Ἡρακλέα, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ λατρεία ὑπεχώρησε πρὸ τῆς λατρείας τοῦ ἐνδοξοτέρου ἀντιπάλου του (κατὰ τὴν μυθικὴν γλῶσσαν ἐφονεύθη οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους), ἡ δὲ Ἰόλη (διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ὁποίας ἐπανῆλθεν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ ἥρως) εἶναι τὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοῦ ἡλίου ἐμφανιζόμενα ἰόχροα νέφη. Τὴν αὐτὴν δὲ σημασίαν ἀποδίδουσι καὶ εἰς τὴν λέξιν Ἰόλαος, ἥτις ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὴν πλησίον τῆς Ὀμφάλης διαμονήν του, διαρκέσασαν ἕν, κατά τινα παράδοσιν, καὶ τρία κατ' ἄλλην, ἔτη, ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ μὲν τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ μυθογράφους, δὲν ἔπαυσε τὰ ἡρωϊκά του κατορθώματα, διότι καὶ

Ὁ Ἡρακλῆς μαινόμενος, ῥίπτει τὰ τέκνα του εἰς τὴν πυράν.
[Ἀγγειογραφία τοῦ Ἀπστέα.]

Digitized by Google

τοὺς κακοποιοὺς Κέρκωπας συλλαβὼν ἔδεσε, καὶ τὸν Λυδὸν (κατ' ἄλλον μῦθον ἔμενεν ἐν Αὐλίδι) λῃστὴν Συλέα ἐφόνευσε, καὶ τὸν σβήνοντα μὲ αἷμα τὴν δίψαν του Γίγαντα Λυτιέρσην ἔρριψεν εἰς τὸν Μαίανδρον, καὶ ἄλλα ἡρωϊκὰ κατορθώματα ἔκαμε, διὰ τὰ ὁποῖα θαυμάζουσα αὐτὸν ἡ Ὀμφάλη ἀφῆκεν ἐλεύθερον πρὸ τοῦ τακτοῦ χρόνου, οἱ δὲ Λατῖνοι ποιηταὶ παρέστησαν ὡς παραδεδομένον εἰς βίον ἡδονικὸν καὶ μαλθακόν, ὡς φέροντα γυναικεῖα ἐνδύματα καὶ νήθοντα παρὰ τοὺς πόδας τῆς βασιλίσσης, ἥτις ἀντ' αὐτοῦ ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων της τὴν ἡράκλειον λεοντῆν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ποιηταὶ ταῦτα γράφοντες μετεμόρφωσαν τὸν Ἕλληνα Ἡρακλέα εἰς τὸν Ἀσσύριον θεὸν Σάνδαν ἢ Σανδών. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του ὁ Ἡρακλῆς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Τροίας, διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Λαομέδων, τοῦ ὁποίου τὴν κόρην Ἡσιόνην, προσφερθεῖσαν ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα κατὰ συμβουλὴν μαντείου εἰς τὸν τερατώδη δράκοντα, ὅστις ἐλυμαίνετο τὴν χώραν, ἀπηλευθέρωσεν, ἠρνήθη νὰ δώσῃ τοὺς ὑποσχεθέντας θαυμασίους κέλητας, τοὺς ὁποίους εἶχε λάβει ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ Διὸς διὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Γανυμήδους. Καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἡ φιλέκδικος Ἥρα κατεδίωξε τὸν Ἡρακλέα, ἐξεγείρασα ἐναντίον του τρικυμίαν· ἐπεμβὰς ὅμως ὁ Ζεὺς καὶ τὸν υἱόν του ἔσωσεν ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν Ἥραν ἐτιμώρησε (κατὰ τὴν παρ' Ἀπολλοδώρῳ παράδοσιν, τὴν κατὰ τοῦ Ἡρακλέους ἐξέγερσιν τῆς τρικυμίας προεκάλεσεν ἡ Ἥρα κατὰ τὸν ἐκ Τροίας ἀπόπλουν τοῦ ἥρωος). Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας παρ' ὀλίγον ὁ Ἡρακλῆς «μηδένα θέλων ἑαυτοῦ κρείττονα νομίζεσθαι» νὰ φονεύσῃ τὸν φίλον του Τελαμῶνα, διότι πρῶτος μετὰ τὴν διάρρηξιν τῶν τειχῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· ὁ Τελαμὼν προέλαβεν ὅμως τὴν ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς του, διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως εἴς τινα χῶρον λίθων, τοὺς ὁποίους εἶπεν ὅτι ἤθελε νὰ χρησιμοποιήσῃ (ὅταν ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους) πρὸς κατασκευὴν βωμοῦ Ἡρακλέους Καλλινίκου. Ὁ Ἡρακλῆς εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν πρόθεσιν ταύτην τοῦ φίλου του, ἔδωκεν εἰς αὐτόν, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Λαομέδοντος καὶ τῶν υἱῶν του, πλὴν τοῦ Ποδάρκους (Πριάμου), τὴν Ἡσιόνην ὡς ἀριστεῖον. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας συλλέξας στρατὸν ἐξ Ἀρκαδίας ἐξεστράτευσεν ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τῆς Ἤλιδος πρὸς τιμωρίαν τοῦ Αὐγείου, ὅστις ἠθέτησε τὴν συμφωνίαν του, ὅτε ἐκαθάρισε τοὺς σταύλους του. Ὁ Αὐγείας ἀνέθεσε τότε τὴν ἄμυναν τῆς χώρας του εἰς τοὺς δύο ἀνεψιούς του Μολιονίδας ἢ Ἀκτορίδας, οἵτινες ἦσαν τέρατα ἔχοντα δύο κεφαλὰς ἡνωμένας εἰς ἓν σῶμα. Ἡ ἅλωσις τῆς Ἤλιδος ὅμως ἀνεβλήθη τότε, διότι ὁ Ἡρακλῆς νοσήσας ἔκαμε σπονδὰς πρὸς τοὺς Μολιονίδας, τὰς ὁποίας ὅμως οὗτοι ἠθέτησαν, ὅτε

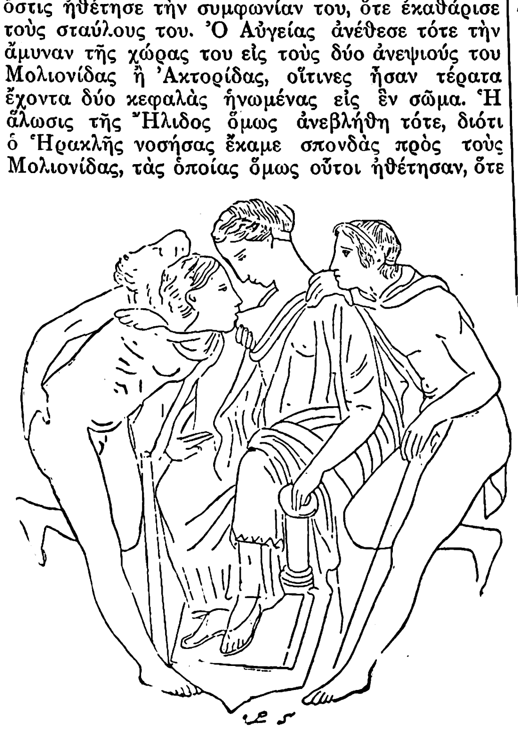

Ὁ Ἡρακλῆς γαλουχούμενος ὑπὸ τῆς Ἥρας.
[Ἐξ ἐτρουσκικοῦ καθρέπτου.]

ἔμαθον ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐνόσει, καὶ ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ στρατοῦ του πολλοὺς ἐφόνευσαν· ἐξεδικήθη ὅμως ὁ Ἡρακλῆς βραδύτερον, διότι ἐνεδρεύσας ἐν Κλεωναῖς, ὅτε οὗτοι μετέβαινον εἰς τὰ Ἴσθμια, ἐφόνευσεν αὐτούς. Μετὰ δὲ τὸν φόνον των ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἤλιδος καὶ ἐφόνευσε τὸν Αὐγείαν καὶ τοὺς υἱούς του. Τότε ἵδρυσεν, ὡς ἐλέγετο, καὶ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἀνήγειρε βωμοὺς εἰς τοὺς 12 θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸν ἥρωα Πέλοπα. Καὶ οἱ Μολινιόδαι τῆς ἐκστρατείας ταύτης εἶναι αἱ εἰκόνες τῆς ἀστραπῆς καὶ βροντῆς, οὐρανίων τεράτων, ἅτινα, ἂν καὶ φαίνονται διαφέροντα μεταξύ των, εἶναι ἀλληλένδετα ἐν τούτοις.

Οἱ γάμοι τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἥβης.
[Ἐκ παραστάσεως ἀπουλιανοῦ ἀμφορέως τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου.]

Εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ νίκη αὕτη παραλλαγὴ τοῦ αἰωνίου θριάμβου τοῦ ἡλιακοῦ ἥρωος κατὰ τῶν δαιμόνων τῆς καταιγίδος. Τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἤλιδος ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τῆς Πύλου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφόνευσε τὸν ἀνδρειότατον υἱὸν τοῦ Νηλέως Περικλύμενον, ὅστις κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Ἡρακλέους πάλην ἐκ περιτροπῆς ἐλάμβανε τὴν μορφὴν λέοντος, ὄφεως καὶ μελίσσης, καὶ τοὺς ἀδελφούς του, πλὴν τοῦ νεωτάτου Νέστορος, ἀπόντος, καὶ ἐτραυμάτισε τὸν Ἅδην, βοηθοῦντα τοὺς Πυλίους. Ἡ παρουσία τοῦ Ἅδου, θεοῦ τοῦ σκότους, καὶ αἱ μεταμορφώσεις τοῦ Περικλυμένου, δίδουσι καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μύθου. Μετὰ ταῦτα ἐξεστράτευσεν εἰς Λακεδαίμονα ἐναντίον τῶν υἱῶν τοῦ Ἱπποκόωντος καὶ ἔδωκε τὴν ἀρχὴν τῆς χώρας εἰς τὸν Τυνδάρεων, τὸν ὁποῖον οὗτοι εἶχον ἐκθρονίσει καὶ ἐκδιώξει ἐκ τῆς Λακωνικῆς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην διῆλθεν ὁ ἥρως καὶ διὰ Τεγέας, ἔνθα, ἐν μέθῃ διατελῶν, ἠτίμασε τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀλέου καὶ ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς, Αὔγην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ υἱός του Τήλεφος, ὅστις παρ' ὀλίγον, ἐν ἀγνοίᾳ του, νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὸ ἔγκλημα τῆς αἱμομιξίας μετὰ τῆς μητρός του. Τὸ ὄνομα τῆς ἡρωΐδος Αὔγης καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ του Τηλέφου (τῆλε—φῶς) εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς προελεύσεως τοῦ ὡραίου μύθου, ὅστις ἐνέπνευσε τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τοῦ βίου τοῦ ἥρωος συγκεντρώνονται εἰς δύο κυρίως χώρας, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Τραχινίαν. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετέβη διὰ νὰ ζητήσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Καλυδῶνος Οἰνέως Δηϊάνειραν, ἐνίκησεν εἰς πάλην τὸν ἀντεραστὴν ποταμὸν Ἀχελῷον, ἀλλ' ἐνῷ ἐπανηγύριζε τοὺς γάμους του ἀκουσίως του ἐφόνευσε τὸν συγγενῆ τοῦ πενθεροῦ του Εὔνομον. Ἕνεκα τοῦ φόνου τούτου ὑπέβαλεν ἑαυτὸν ὁ ἥρως τὴν εἰς νόμιμον ἐξορίαν. Παραλαβὼν λοιπὸν τὴν Δηϊάνειραν ἀπήρχετο εἰς Τραχινίαν, ἔνθα ἐβασίλευεν ὁ φίλος του Κῆυξ. Καθ' ὁδόν, ὅτε ἔφθασαν εἰς τὸν ποταμὸν Εὔηνον, τὸν ὁποῖον οἱ ὁδοιπόροι διήρχοντο μεταφερόμενοι ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ Κενταύρου Νέσσου, ὁ μὲν Ἡρακλῆς διέβη τὸν ποταμόν, ἄνευ βοηθείας τινός, ἡ δὲ Δηϊάνειρα ἀπεφασίσθη νὰ μεταφερθῇ ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ Νέσσου, ἀλλ' οὗτος, ὅτε εὑρίσκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ, ἀπεπειράθη νὰ ἐπιβουλευθῇ τὴν τιμήν της. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο ὁ Ἡρακλῆς ἀφῆκεν ἓν δηλητηριῶδες βέλος ἐναντίον του, καὶ τοῦτο διετρύπησε τὴν καρδίαν τοῦ Νέσσου. Ἀποθνῄσκων ὁ Κένταυρος, πρὸς ἐκδίκησιν συνεβούλευσε τὴν Δηϊάνειραν νὰ συλλέξῃ τὸ ἐκ τοῦ τραύματός του αἷμα καὶ νὰ κατασκευάσῃ δι' αὐτοῦ φίλτρον, διὰ τῆς μαγικῆς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο ν' ἀνακτήσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ συζύγου της, ἂν ποτε τὴν ἐγκατέλειπε χάριν ἄλλης. Ἡ Δηϊάνειρα ἔδωκε πίστιν εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Νέσσου καὶ συνέλεξε τὸ αἷμα. Μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Τραχῖνα ἐξεστράτευσεν ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τῶν Δρυόπων, ἐχθρῶν τοῦ φίλου του Κήυκος, τοὺς ὁποίους καὶ κατέβαλεν, ἐβοήθησε τὸν βασιλέα τῶν Δωριέων Αἰγίμιον κατὰ τῶν Λαπιθῶν, λαβὼν μέρος τῆς χώρας του δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του, καὶ ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ, ὡς προελέχθη, τὸν Κύκνον καὶ τὸν Ἀμύντορα, τὸν βασιλέα τοῦ Ὀρμενίου. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Τραχῖνα ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν αὐτῶν, συνήθροισε στρατὸν διὰ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Οἰχαλίας πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἀθετήσαντος, ὡς προελέχθη, τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας του Εὐρύτου. Καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ὑπῆρξε νικηφόρος, διότι καὶ τὴν πόλιν ἐκυρίευσε καὶ τὸν Εὔρυτον μετὰ τῶν υἱῶν του ἐφόνευσε καὶ τὴν ὡραίαν Ἰόλην ἀπήγαγεν. Ἐπιστρέφων προσωρμίσθη εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας Κήναιον. Ἐπειδὴ δὲ εὐγνωμονῶν διὰ τὴν νίκην ἠθέλησε ν' ἀνεγείρῃ ἐπ' αὐτοῦ βωμὸν εἰς τὸν πατέρα του Δία καὶ νὰ τελέσῃ ἐπ' αὐτοῦ καὶ θυσίαν, ἔστειλε τὸν πιστόν του σύντροφον Λίχαν εἰς τὴν Τραχῖνα διὰ νὰ φέρῃ λευκὸν διὰ τὴν θυσίαν χιτῶνα. Παρὰ τοῦ Λίχα ἔμαθεν ἡ Δηϊάνειρα, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ὡραίαν Ἰόλην, φοβηθεῖσα δὲ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς θ' ἀγαπήσῃ ἐκείνην περισσότερον, ἔχρισε τὸν ἀποσταλέντα χιτῶνα μὲ τὸ αἷμα τοῦ Νέσσου, πιστεύσασα ὅτι ἦτο τῷ ὄντι φίλτρον. Ὁ Ἡρακλῆς ἐνεδύθη τὸν χιτῶνα, εὐθὺς ὡς ἐπανῆλθεν ὁ Λίχας, καὶ ἤρχισε τὴν θυσίαν, ὅτε ὅμως ἐθερμάνθη ὁ χιτών, τὸ δηλητήριον ἤρχισε τὴν ἐνέργειάν του. Καταληφθεὶς ὑπὸ ὀξυτάτων πόνων ὁ ἥρως, τὸν μὲν Λίχαν ἐξεσφενδόνισεν εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔνδυμα κατεξέσχισεν, ἀλλ' ἀποσπῶν τεμάχια αὐτοῦ ἀπέσπα συγχρόνως καὶ τεμάχια τῶν σαρκῶν του. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὑρισκόμενος μετεφέρθη εἰς Τραχῖνα, ἔνθα ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν ἐκ τῆς Δηϊανείρας (ἥτις ἐκρεμάσθη ὅτε ἀντελήφθη ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξεν ὑπαίτιος τῆς συμφορᾶς τοῦ ἥρωος) υἱόν του Ὕλλον, ὅταν φθάσῃ εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἰόλην. Ἐκεῖθεν ἀνῆλθε μόνος του εἰς τὸ ὄρος Οἴτην καί, ἀφοῦ ἡτοίμασε σωρὸν ξύλων καὶ ἀνῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ, ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ θέσωσι πῦρ εἰς τὰ ξύλα, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἀκολουθησάντων οἰκείων του ἤθελε νὰ προσφέρῃ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν· τὴν προσέφερεν ὅμως παρατυχὼν ἐκεῖ ὁ Ποίας, ὁ πατὴρ τοῦ Φιλοκτήτου, ὅστις καὶ ἠμείφθη δι' αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν του, λαβὼν ὡς δῶρα παρὰ τοῦ Ἡρακλέους τὸ τόξον καὶ τὰ βέλη του. Ἐνῷ δὲ ἔκαιε τὸ πῦρ, αἰφνιδίως κατῆλθε νέφος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀνήρπασε τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν. Ἀνελθὼν εἰς τὸν Ὄλυμπον ὁ Ἡρακλῆς, ἔγινε δεκτὸς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, κατέστη ἀθάνατος, ἔλαβε θέσιν πλησίον τοῦ Διὸς καὶ συμφιλιωθεὶς μετὰ τῆς Ἥρας ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα της Ἥβην, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Ἀλεξιάρην καὶ τὸν Ἀνίκητον. Τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Ἡρακλέους εἶναι κατὰ τὸν Max Müller μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν ἡλίου δύοντος ἐν μέσῳ τῶν νεφῶν. Ἡ ἔνδοξος ἀποθέωσις τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδός του εἰς τὸν Ὄλυμπον ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ μᾶλλον εὐνοούμενα θέματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης.

Ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων ἄθλων, παρέργων καὶ πολεμικῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος καὶ πλεῖσται ἄλλαι παραδόσεις ἐκυκλοφόρουν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περὶ αὐτοῦ οὐχὶ ὀλιγώτερον προκαλοῦσαι θαυμασμόν. Τούτων χαρακτηριστικώτεραι ἦσαν αἱ ἑξῆς: ἡ ἔρις τοῦ ἥρωος περὶ τοῦ τρίποδος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, συμβᾶσα ὅτε ὁ Ἡρακλῆς, μεταβὰς εἰς Δελφοὺς διὰ νὰ ζητήσῃ συμβουλὰς περὶ τῆς θεραπείας του ἐκ τῆς νόσου, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατείχετο, οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ἀπαντήσεως ὑπὸ τῆς Πυθίας. Καταληφθεὶς ὑπὸ θυμοῦ τότε ὁ Ἡρακλῆς ἥρπασε τὸν τρίποδα καὶ ἦτο ἕτοιμος ν' ἀπέλθῃ διὰ νὰ ἱδρύσῃ ἰδικόν του μαντεῖον, κα-

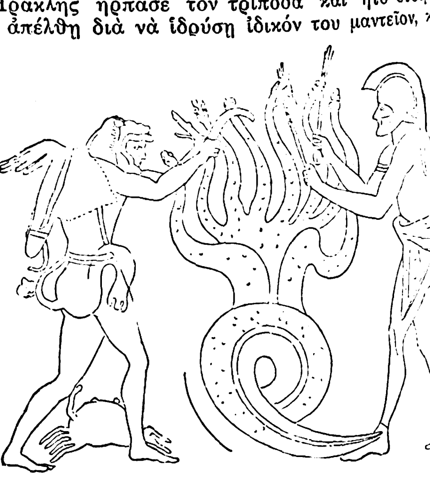

Ἡ κατανίκησις τῆς Λερναίας Ὕδρας.
[Ὁ Ἡρακλῆς κρατεῖ δρέπανον, ὁ δὲ Ἰόλαος δᾷδα (Πρβλ. Ἐφημερίδ. Ἀρχαιολογ. 1884, πίναξ Ζ', 1885, σ. 231 κ.ἑ.).]

τέφθασεν ὅμως τότε ὁ Ἀπόλλων καὶ ἤρχισε νὰ ἐρίζῃ πρὸς τὸν Ἡρακλέα περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ τρίποδος. Ἠνάγκασεν ὅμως αὐτοὺς εἰς διαλλαγὴν ὁ πατήρ των Ζεύς, ρίψας ἐν μέσῳ αὐτῶν κεραυνόν. Ἡ ἔρις αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι Ἀπόλλων καὶ Ἡρακλῆς εἶχον εἰς παλαιοτάτους χρόνους κοινὸν

Digitized by Google

γνώρισμα καὶ τὸ προφητικὸν χάρισμα, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἔμεινεν ὡς χαρακτηριστικὴ ἰδιότης μόνον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅτε ἐκ τῶν δύο συγγενῶν θεοτήτων ἡ τοῦ Ἡρακλέους ὑπεβιβάσθη εἰς ἥρωα. Ἡ νικηφόρος πάλη του πρὸς τὸν θάνατον, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν *Ἄλκηστιν* (βλ. λ.), τὴν σύζυγον τοῦ φίλου του Ἀδμήτου, ἦτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀπὸ τὰ πολυύμνητα κατορθώματα τοῦ ἥρωος. Ἀλλὰ καὶ τῆς πολυθρυλήτου Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας μετέσχεν ὁ ἥρως, ὅτε καὶ ἀπώλεσε τὸν φίλον του Ὕλαν, ἁρπαγέντα ὑπὸ τῶν Νυμφῶν διὰ τὸ κάλλος του, καὶ τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, καὶ τὸν Ὠκεανὸν μετὰ τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἥνωσε διὰ τῆς διασπάσεως τῶν ὀρέων Ἀβύλων καὶ Κάλπης, ἅτινα ἔκτοτε μετωνομάσθησαν «Ἡράκλειοι στῆλαι» καὶ πρὸς τὸν Τρίτωνα, ποταμὸν θεὸν ἐν Βοιωτίᾳ, πιθανώτατα, ἐπάλαισε, καὶ πλείστων ἄλλων ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων ὑπῆρξεν ὁ ἐργάτης. Πάντων ὅμως τιμητικώτερον ἦτο ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ νίκη τῶν Ὀλυμπίων θεῶν δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο κατ' ἀρχαῖον λόγιον (βλ. λ. *Γίγαντες*). Τὸ πλῆθος τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς νὰ δεχθῶσι πολλοὺς Ἡρακλεῖς (ὁ Διόδωρος διέκρινε τρεῖς, ὁ Κικέρων ἕξ, ὁ Οὐάρρων τεσσαράκοντα τρεῖς), ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς συγχωνεύσεως μετὰ τοῦ Ἡρακλέους ὄχι μόνον πολλῶν συγγενῶν τοπικῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ θεῶν καὶ ἡρώων ξένων λαῶν, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν, ὡς τοῦ Μελκάρθ, τὸν ὁποῖον ἐταύτιζεν ὁ μὲν Ἡρόδοτος μετὰ τοῦ Ἡρακλέους (ὑπὸ πολλῶν σήμερον φαίνεται ἀπίθανος ὁ ταυτισμὸς καὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλων θεῶν ξένων λαῶν), ὁ δὲ Διόδωρος, ἀποκαλῶν «Τύριον Ἡρακλέα», θεωρεῖ ὡς τὸν ἀρχαιότατον πάντων τῶν Ἡρακλέων, τοῦ Ἰδαίου, τοῦ Λυδοῦ, ὡς προελέχθη, «Σάνδωνος», τοῦ Αἰγυπτίου, τοῦ Ἰνδοῦ, τοῦ Λατίνου καὶ ἄλλων.

Σύμβολα, τόποι λατρείας καὶ χαρακτὴρ τοῦ Ἡρακλέους. Τὰ κυριώτερα τῶν συμβόλων τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ λεοντῆ, ἥτις εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἡ αἰγὶς ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶ. (τὸ σύμβολον τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἀνατολικὴν καταγωγὴν τοῦ ἥρωος, ὡς ὑποστηρίζουσιν, ὅλως ἀπιθάνως, τινές), τὸ ῥόπαλον μὲ τὸ ὁποῖον ἔθραυσε (οὕτως ἀπεικονίζεται πολλάκις) τὰς κεφαλὰς τῶν Γιγάντων καὶ ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς τῆς Λερναίας Ὕδρας καὶ ἦτο τὸ κυριώτερον τῶν ὅπλων του, τὸ τόξον καὶ τὰ βέλη, ἅτινα ἐπίσης μετεχειρίσθη καὶ κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ κακοποιῶν ἀνθρώπων, καὶ σπανιώτερον ἄλλα τινά, ὡς ὁ σκύφος (ποτήριον). Ἐκ τῶν τόπων τῆς λατρείας του οἱ κυριώτεροι ἦσαν κυρίως μὲν αἱ Θῆβαι, τόπος τῆς γεννήσεώς του, ἔνθα ἐλατρεύετο καὶ ὑπὸ τὰ ἐπώνυμα *Πρόμαχος* καὶ *Ρινοκολούστης* καὶ *Ἱπποδέτης*, καὶ ἡ Ἀργολὶς (Μυκῆναι, Τίρυνς), χώρα τῆς καταγωγῆς του, ἀλλὰ καὶ πλεῖσται ἄλλαι πόλεις τῆς τε ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς, ὡς μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν πόλεων, αἵτινες ἔφερον τὸ ὄνομα «Ἡράκλεια» ἢ «Ἡράκλειον», τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἡράκλειον» ἱερῶν του, τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἡράκλεια» πρὸς τιμήν του ἀγώνων, καὶ τῶν εἰκόνων του, ἔργων τῶν διασημοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἐξαιρετικῶς ὅμως ἐτιμᾶτο εἰς τὰς χώρας καὶ πόλεις τῶν Δωριέων (εἰς Σπάρτην ἰδίως) καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς πρὸς τὸν πρῶτον ἱδρυτὴν «Δωρικῆς πολιτείας», τὸν Αἰγίμιον, εὐεργεσίας τοῦ ἥρωος, καὶ διότι οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐπίστευον ὅτι κατήγοντο ἀπ' αὐτοῦ (διὰ τοῦτο καὶ *Ἡρακλεῖδαι* ἐκαλοῦντο), ὡς οἱ τῆς Σπάρτης, τῆς Μακεδονίας κ. ἄ., εἰς τὸν Μαραθῶνα, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι πρῶτοι ἐτίμησαν τὸν ἥρωα ὡς θεόν, εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εἷς τῶν υἱῶν του, ὁ Ἀντίοχος, ἐτιμᾶτο ὡς εἷς τῶν ἐπωνύμων ἡρώων, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν ὑπὸ τὰ ἐπώνυμα Ἰδαῖος καὶ Παραστάτης, εἰς Βούραν τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας, ἔνθα ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Βουραϊκὸς καὶ εἶχεν ἴδιον μαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο συμβουλευομένων τῶν ἱερέων τὸ σχῆμα τῶν ῥιπτομένων ὑπὸ τῶν προσκυνητῶν ἱερῶν τοῦ θεοῦ ἀστραγάλων, εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ὡς Ἡρακλῆς Ἥλιος, εἰς τὰς Θεσπιὰς καὶ τὴν Κορώνειαν, ἔνθα ἐπιστεύετο ὅτι ἀνῆλθεν ἐκ τοῦ Ἅδου ὁ Ἡρακλῆς ἀπάγων τὸν Κέρβερον, ὡς *Χάροψ* (ὁ Χάροψ, βλ. *Ν. Παππαδάκι*, «Περὶ τὸ Χαρόπειον τῆς Κορωνείας» ἐν Ἀρχ. Δελτ. II. 217 κ. ἑξ., φαίνεται

Ἡρακλῆς κυπριακῆς τέχνης τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος.
[Ἄγαλμα εὑρεθὲν εἰς Ἀθηένου τῆς Κύπρου.]

ὅτι ἦτο ἀρχαιότερός τις βοιωτικὸς θεός, ἀπορροφηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους), εἰς τὴν Μεσσήνην ὡς *Μάντικλος*, ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἱεροῦ του, ὡς *Παλαίμων*, διότι ἐπάλαισε μὲ τὸν Ἅδην, καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ ἄλλα ἐπίθετα. Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπιθέτων ὁ Ἡρακλῆς εἶχε καὶ κοινὰ ἐπίθετα πρὸς τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τά: *Δαφνηφόρος, Ἀλεξίκακος, Μάντις, Ὀλύμπιος* καὶ τὸ προρρηθὲν *Ἰδαῖος*.

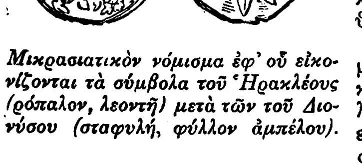

Μικρασιατικὸν νόμισμα ἐφ' οὗ εἰκονίζονται τὰ σύμβολα τοῦ Ἡρακλέους (ῥόπαλον, λεοντῆ) μετὰ τῶν τοῦ Διονύσου (σταφυλή, φύλλον ἀμπέλου).

Ἐκ τῶν εἰρημένων μύθων καὶ τῶν συμβόλων τοῦ ἥρωος εὔκολος καθίσταται ἡ ἑρμηνεία τῶν διαφόρων χαρακτήρων αὐτοῦ. Ὅλος ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀγὼν δύσκολος καὶ συνεχής, ἀγὼν κατὰ ἐχθρικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀγὼν κατὰ τεράτων, καὶ ἀγὼν ἐναντίον ὄντων πεπροικισμένων μὲ ἐξαιρετικὴν ῥώμην. Ἡ φυσικὴ ῥώμη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ κυρία ἰδιότης τοῦ ἥρωος, καὶ ὡς ἐκπρόσωπον κοινωνίας γεννωμένης καὶ ἀγωνιζομένης νὰ δαμάσῃ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν φύσιν ἐθεώρησάν τινες, ἄλλοι δὲ ὡς τὸν ἐκπρόσωπον σειρᾶς ὅλης ἡρώων πεφημισμένων διὰ τὰ πραγματικὰ κατορθώματά των. Ἥρως ὅστις ἐπάλαισε σῶμα μὲ σῶμα μὲ τὸν λέοντα τῆς Νεμέας, τὴν Λερναίαν Ὕδραν, τὸν Ἀχελῷον, τὸν Ἀνταῖον, τὸν Ἔρυκα καὶ τόσους ἄλλους, ἑπόμενον ἦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὰ ἰσχυρὰ μέλη καὶ τοὺς ῥωμαλέους μῦς. Οὕτως ὁ ἰδεώδης τύπος τοῦ ῥωμαλέου ἀνδρὸς ἔγινε καὶ ὁ ἰδεώδης τύπος τοῦ ἀθλητοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἡρακλέους ἐκόσμει ἐξ ἴσου μὲ τὴν τοῦ εὐλυγίστου Ἑρμοῦ τὰ ἀρχαῖα γυμνάσια (γυμναστήρια) καὶ ἐθεωρεῖτο οὗτος ὁ ἱδρυτὴς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἡ ἀγόγγυστος ὑποταγή του εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ἀφοῦ αὕτη ἦτο θέλησις τῶν θεῶν, ἐνεφάνιζε τὸν Ἡρακλέα εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡς τὸ θῦμα τῆς Μοίρας καὶ τὸν ἥρωα τῆς ἐγκαρτερήσεως, αἱ δὲ νῖκαί του εἰς πάσας τὰς ἐκστρατείας του, καὶ ἡ τόλμη του, ὡς τὸν καλλίνικον ἥρωα καὶ τὸ θεῖον πρότυπον τοῦ μαχητοῦ. Ὡς θεὸς φωτοβόλος, ὅστις εἶχε θριαμβεύσει κατὰ τῶν τεράτων τοῦ σκότους, ἦτο καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὡς καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἀλεξίκακος θεός, τὸν ὁποῖον ἐπεκαλοῦντο οἱ ἄνθρωποι ἐν κινδύνῳ, καὶ θεὸς ἰατρός, ὅστις ἐξηφάνιζεν, ὡς ὁ Ἀπόλλων, τὰς ἐπιδημίας· διὰ τοῦτο καὶ ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς αὐτὸν ἰαματικαὶ πηγαί. Ἄλλη χαρακτηριστικὴ ἰδιότης αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀδηφαγία (ἐκαλεῖτο *βουφάγος*), διότι φιλοξενούμενος κατεβρόχθιζεν ὁλόκληρον ταῦρον, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν Γιγάντων καὶ γιγαντοσώμων μυθικῶν προσώπων, καὶ ἡ οἰνοποσία, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἦτο καὶ τὸ εὐνοούμενον πρόσωπον τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων κωμικῶν. Ἀλλὰ καὶ Μουσαγέτης θεὸς εἶχε γίνει ὁ Ἡρακλῆς, ὡς καὶ ὁ Ἀπόλλων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν κακοποιῶν στοιχείων εἶχε γίνει ὁ εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ προστάτης τῶν ἀδικουμένων καὶ μέγας δικαιοκρίτης, ὡς διαθέσας τὴν ἀνυπέρβλητον φυσικήν ῥώμην του πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ δικαίου, οἱ φιλόσοφοι μεταρρυθμίσαντες τοὺς μύθους τοῦ θρυλικοῦ ἥρωος, πάσας τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις του δὲν ἐθεώρησαν ὡς προκληθείσας ἐξ ἐπιταγῶν τοῦ Εὐρυσθέως, ἀλλ' ὡς κατορθώματα τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς τοῦ ἥρωος. Ὅτε ὁ ἥρως ἔλαβε ταύτην τὴν μεταμόρφωσιν, τότε ἐπενοήθη καὶ ὁ προρρηθεὶς ἀπόλογος Προδίκου τοῦ Κείου περὶ ἐκλογῆς τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀρετῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους (κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀλληγορίας ταύτης ἔγραψεν ὁ Λουκιανὸς τὸ ἐνύπνιόν του) καὶ κατέστη οὗτος τὸ ἰδεῶδες τῶν

Ἡρακλῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης.
[Κολοσσιαῖον ἄγαλμα ἐξ ἐπιχρύσου βρόνζου εὑρεθὲν ἐν Ῥώμῃ.]

Στωικῶν. Παρὰ τὸν Ἡρακλέα ὅμως τῆς φιλοσοφικῆς ἐμπνεύσεως δὲν ἔπαυσε ζῶν ὁ θρυλικὸς ἥρως τῶν δημωδῶν παραδόσεων, τὰς ὁποίας ἐσυστηματοποίησεν ὁ μυθογράφος Ἀπολλόδωρος, ὅστις κατέγραψε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πολυπληθῶν τέκνων του, τῶν ὁποίων ἀπειράριθμοι ἐλέγοντο οἱ ἀπόγονοι, διότι πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ φυλαὶ καὶ ὅλαι αἱ δωρικαὶ οἰκογένειαι ἐφιλοδόξουν εἰς τὸν Ἡρακλέα ν' ἀναβιβάζουν τὴν καταγωγήν των. Εἰς τὰς παραδόσεις τῶν Ὀρφικῶν ὁ Ἡρακλῆς εἶχεν ἐξομοιωθῆ πρὸς τὸν χρόνον (εἶχε δηλαδὴ θεωρηθῆ κοσμογονικὴ ἀρχή). Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἐξ αὐτοῦ εἶχε γεννηθῆ ἓν ᾠὸν ὑπερμέγεθες, τὸ ὁποῖον εἶχε θραυσθῆ εἰς δύο, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ. Ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο ὁ Ἡρακλῆς ὡς Hercules καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν γένει (ἰδίως ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ, ἐν τῇ Καμπανίᾳ, ἐν τῷ Λατίῳ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὄσκων). Ἐν Ῥώμῃ εἶχεν ἀρχαιότατον βωμὸν ὡς Hercules Invictus, ἐτελοῦντο πρὸς τιμήν του ἐτήσιαι θυσίαι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, καὶ εἶχεν ἴδιον ναὸν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Τῆς ἐξαιρετικῆς πρὸς τὸν Ἡρακλέα λατρείας ἀπόδειξις εἶναι ἡ μαρτυρία Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως, ὅτι ὁ μεγαλύτερος ὅρκος τῶν Ρωμαίων ἦτο ἡ πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον ἐπίκλησις αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως «per Herculem», ἢ «me Hercule» ἢ καὶ ἁπλῶς «Hercle». Ἡ ἐπίκλησις αὕτη καθιστᾷ μάλιστα πιθανὴν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ θεὸς Hercules ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν θεὸν Deus ἢ Dius Fidius (*Ζεὺς Πίστιος*), πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπίσης ὡρκίζοντο οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς φράσεως «me dius fidius» καὶ ὅστις ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τιμώμενος ἐν Ῥώμῃ ἐτιμώρει σκληρῶς τοὺς ἐπιόρκους. Ἐκ τῶν περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος παραδόσεων ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ἐν Ῥώμῃ ἦτο ἡ τῆς πάλης τούτου πρὸς τὸν Γίγαντα (ἢ λῃστὴν) Κάκον (κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπαγωγῆς τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου), ἥτις πιστεύεται ὅτι εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν πάλην τοῦ Ἴνδρα, θεοῦ τοῦ φωτεινοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τοῦ Βρίτρα, θεοῦ τῶν νεφῶν, Ὀρμούζδ (παρὰ Πέρσαις) κατὰ Ἀχριμάν, Σίγφριντ κατὰ τοῦ ὄφεως (εἰς τὰ Νιβελοῦγκεν). Ἀπὸ τῆς Ῥώμης διεδόθη ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαούς, τῶν ὁποίων οἱ θεοὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τούτου γενόμενοι ἐπίθετα αὐτοῦ.

Οἱ μῦθοι τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἡ ἀρχαία λογοτεχνία. Οἱ μῦθοι τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἔθρεψαν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ ἐτράφησαν ὑπ' αὐτῆς, καλλιεργηθέντες ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἀποδώσαντες ἀφθονωτάτους καρπούς. Τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν μύθων τοῦ ἥρωος παρέχει αὐτὴ ἡ ἱερὰ βίβλος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὁ Ὅμηρος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ μῦθος τῆς γεννήσεως τοῦ ἥρωος καὶ ὁ μῦθος τῆς ἀπαγωγῆς ἐκ τοῦ Ἅδου τοῦ Κερβέρου, καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Τροίας μὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ Λαομέδοντος, καὶ ὁ φόνος τοῦ Ἰφίτου, καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Πύλου, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ μῦθος τοῦ θανάτου του. Πολὺ δὲ ἀφθονώτερα ἦσαν τὰ στοιχεῖα τῶν μύθων του εἰς τὸν Ἡσίοδον, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἀποδιδομένου εἰς αὐτὸν ἔπους «Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους», τοῦ ὁποίου τὸ προοίμιον (στ. 1—56) ἔχει ληφθῆ ἐκ τοῦ Καταλόγου γυναικῶν τοῦ Ἡσιόδου. Ὁ Wilamowitz μάλιστα (*W. Christ.*, μεταφρ. *Α. Γ. Χ. Κώνσα*, Ἱστ. τῆς ἑλλ. λογοτ., Α' 192) ἀποδέχεται, ὅτι ἔζησε πρὸ τοῦ Ἡσιόδου Δωριεύς τις ποιητὴς τῶν 12 ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους. Πλήρη δὲ τὴν ἀνάπτυξιν των εὗρον οἱ μῦθοι τοῦ ἥρωος εἰς τὴν ἐκ δύο βιβλίων «Ἡράκλειαν» τοῦ ἐπικοῦ Πεισάνδρου καὶ τὴν ἐκ δέκα τεσσάρων βιβλίων «Ἡράκλειαν» τοῦ Πανυάσιος, τοῦ θείου τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου. Ὁ ἐπικὸς Πανύασις συνέπλεξεν εἰς τὴν Ἡράκλειάν του καὶ ἔπος τοῦ Κρεωφύλου «Οἰχαλίας ἅλωσις» τὸ ὁποῖον ἐπραγματεύετο τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἅλωσιν τῆς εἰρημένης πόλεως τοῦ Εὐρύτου. Οἱ εἰρημένοι ἐπικοί, ὁ Πείσανδρος καὶ ὁ Πανύασις, ὑπῆρξαν αἱ πηγαὶ ἔπειτα τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ποιητὰς καὶ μυθογράφους. Διάφορα ἐπεισόδια τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους εἶχον ὡς ὑπόθεσιν καὶ ἐπικολυρικὰ ποιήματα τοῦ Στησιχόρου καὶ Ἐπίνικοι τοῦ Πινδάρου, ὅστις ἔχαιρεν ἔχων ὡς θέμα τῆς ὑψηλοπνεύστου ποιήσεως τὸν τὸν Θηβαῖον, κατ' αὐτόν, ἥρωα. Μετὰ τὸν Πίνδαρον ὡς ὑπόθεσιν διαφόρων ἔργων τῶν ἔλαβον τοὺς μύθους τοῦ Ἡρακλέους οἱ τρεῖς με-

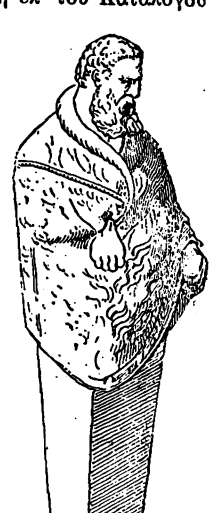

Ἡρακλῆς Ἐπιτέρμιος.
[Ἄγαλμα ἐκ Σπάρτης ἐπὶ ἐρυθροῦ μαρμάρου.]

Digitized by Google

γάλοι τραγικοί, ὁ Αἰσχύλος εἰς τοὺς Μυσοὺς καὶ τοὺς Ἡρακλείδας του, ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὰς Τραχινίας καὶ τοὺς Ἀλωάδας του καὶ ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸν Ἡρακλέα Μαινόμενον, τὸν Τήλεφον, τὴν Αὔγην καὶ τὴν Ἄλκηστιν, ὁ Θεόκριτος εἰς τὸν Ὕλαν καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν Λεοντοφόνον καὶ ἄλλοι εἰς διάφορα ἔργα των. Ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Ἡρακλέους ἐνεπνεύσθησαν καὶ Ρωμαῖοι ποιηταί, ὡς ὁ Σενέκας, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν τραγῳδία «Ἡρακλῆς Μαινόμενος» («Hercules furens») ἔγινε κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Εὐριπίδου, ἡ δὲ τραγῳδία «Ἡρακλῆς ἐπὶ τῆς Οἴτης» («Hercules Oetaeus») κατ' ἀπομίμησιν τῶν Τραχινιῶν τοῦ Σοφοκλέους, τὰς ὁποίας καὶ διέφθειρε δι' αὐθαιρέτων προσθηκῶν καὶ ἀλλοιώσεων, ὁ Βιργίλιος, ὅστις ἐξύμνησε τὰ ἡρωικὰ κατορθώματά του εἰς τὸ VIII βιβλίον τῆς Αἰνειάδος του, καὶ ὁ Ὀβίδιος, ὅστις περιέγραψε διάφορα ἐπεισόδια τῶν μύθων τοῦ ἥρωος εἰς τὸ IX βιβλίον τῶν Μεταμορφώσεών του. Ἐκ τῶν ἀρχαίων μυθογράφων, ὁ τελειότερον συστηματοποιήσας τοὺς μύθους τοῦ Ἡρακλέους εἶναι ὁ Ἀπολλόδωρος. Ὁ Ἡρακλῆς, ὡς ἥρως ὄχι μόνον πανελλήνιος ἀλλὰ παγκόσμιος, καὶ ὡς ὁ τελειότερος τύπος τῶν ἡρώων, ἐπλούτισε μὲ τὸ ὄνομά του καὶ πάσας τὰς γλώσσας τῶν πεπολιτισμένων λαῶν δι' ἀλληγορικῶν ἐκφράσεων. Οὕτως «ἡράκλειον» λέγεται τὸ ἔργον, τοῦ ὁποίου ἐπίμοχθος εἶναι ἡ ἐκτέλεσις καὶ δέκατος τρίτος ἆθλος τοῦ Ἡρακλέους πᾶσα ἐπικίνδυνος ἐπιχείρησις. «Ἡράκλειον» λέγεται ὡσαύτως τὸ ὑψηλὸν ἀνδρικὸν ἀνάστημα καὶ τὸ ρωμαλέον ἀνδρικὸν σῶμα. Περὶ δὲ τοῦ ὁρμητικοῦ ἀνδρός, ὅστις ἀνατρέπει πάντα τὰ παρεμβαλλόμενα εἰς αὐτὸν ἐμπόδια, λέγεται ὅτι «κρατεῖ τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους» κ. ο. κ.

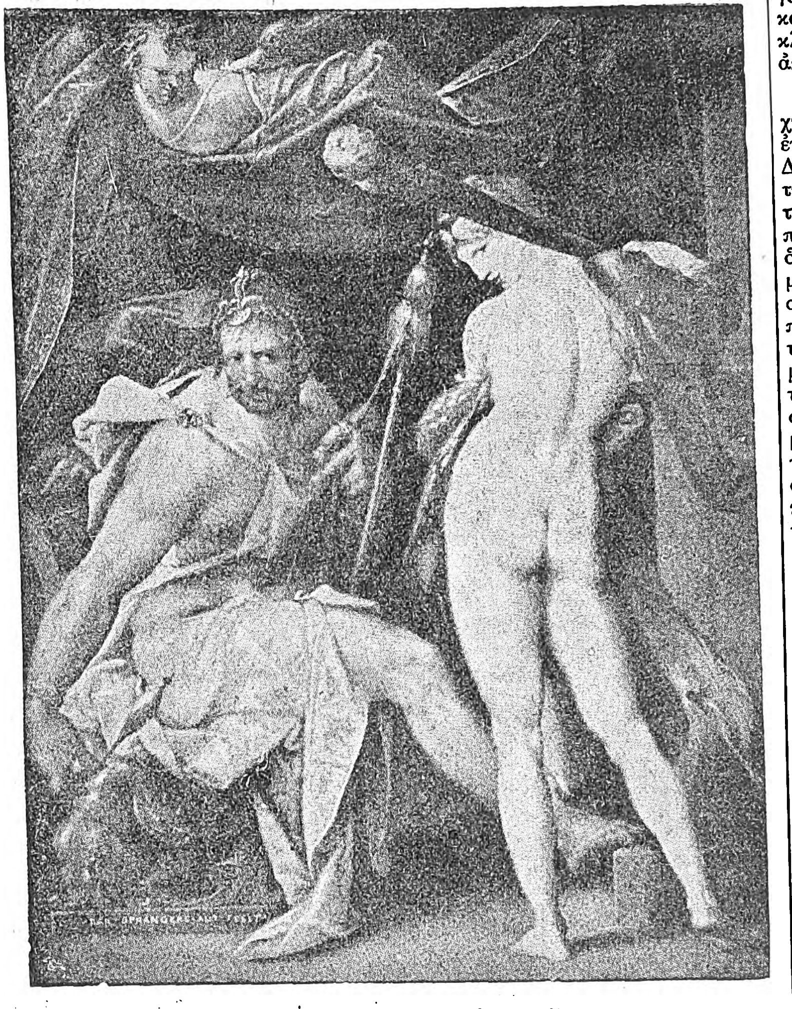

Σπράνγκερ: Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους ἅπαντες οἱ προμνημονευθέντες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς *Ὅμηρος*, *Ἡσίοδος*, *Πείσανδρος*, *Πανύασις*, *Κρεώφυλος*, *Πίνδαρος*, *Αἰσχύλος*, *Σοφοκλῆς*, *Εὐριπίδης*, *Θεόκριτος*, *Σενέκας*, *Βιργίλιος* καὶ *Ὀβίδιος*, τῶν ὁποίων ἢ ἔργα ὁλόκληρα ἢ κεφάλαιά τινα τῶν ἔργων των ἐπραγματεύοντο περὶ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους (τὰ ἐκ τούτων ἀπολεσθέντα ὡς αἱ «Ἡράκλειαι» τοῦ Πεισάνδρου καὶ Πανυάσιος, κ. ἄ., εἶχον χρησιμεύσει ὡς πηγαὶ τῶν ἔργων μεταγενεστέρων αὐτῶν ποιητῶν καὶ μυθογράφων) καὶ πλὴν τούτων ὁ *Ἀπολλόδωρος*, ὁ *Παυσανίας*, ὁ *Στράβων*, ὁ *Ὑγῖνος* κ. ἄ. Μελέται δὲ ἄξιαι λόγου περὶ αὐτῶν εἶναι τῶν ἑξῆς: *Welcker*, Griech. Götterlehre.—*Maury*, Relig. de la Grèce.—*De Gubernatis*, Mythol. zoologique.—*Bréal*, Hercule et Cacus.— Τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῶν πολλάκις μνημονευθέντων ἐγκυκλοπαιδικῶν καὶ μυθολογικῶν λεξικῶν καὶ αἱ ἑλληνικαὶ μυθολογίαι τοῦ *Preller* καὶ *Decharme* κ. ἄ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ὁ Ἡρακλῆς ἐν τῇ τέχνῃ. Οἱ περὶ τοῦ Ἡρακλέους μῦθοι καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ ἔσχον ἰσχυροτάτην ἀπήχησιν καὶ παρὰ τοῖς καλλιτέχναις πάσης ἐποχῆς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει, ὅτι ἐν Κορίνθῳ καὶ Θήβαις ὑπῆρχον ξόανα αὐτοῦ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δαίδαλον καὶ ἐν Ὑήττῳ παρίστα τὸν ἥρωα «λίθος ἀργὸς κατὰ τὸ ἀρχαῖον». Δύο εἶναι οἱ καθόλου ἐπικρατήσαντες χαρακτηριστικοὶ τοῦ Ἡρακλέους τύποι. Κατὰ τὸν πρῶτον ὁ Ἡρακλῆς γυμνὸς φέρει τόξον καὶ ἐνίοτε φαρέτραν ἢ ξίφος· κατὰ τὸν ἕτερον φέρει ποικιλοτρόπως λεοντῆν καὶ κρατεῖ ρόπαλον. Διττὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ μορφὴ αὐτοῦ: ὁτὲ μὲν φέρει μᾶλλον μακρὰν κόμην καὶ εἶναι ἀγένειος, ὁτὲ δὲ παρίσταται πωγωνοφόρος. Οὕτως ἐν σφραγιδολίθῳ τοῦ Ζ' αἰῶνος φέρει μόνον φαρέτραν· ἐν δὲ τῇ ζωφόρῳ τῆς Ἄσσου μαχόμενος κατὰ Κενταύρων καὶ θαλασσίου τέρατος φέρει μόνον τόξον· ἔν τινι πρωτοκορινθιακῇ ληκύθῳ φέρει τόξον καὶ εἶναι ἐνδεδυμένος χιτῶνα· ἐπὶ ἀρχαϊκοῦ χαλκοῦ ἀναγλύφου τῆς Ὀλυμπίας φέρει, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐν τῇ πλευρᾷ καὶ ξίφος. Ὁμοίως παρίσταται ἄνευ ροπάλου εἰς πλείστας σκηνὰς ἐπὶ ἀγγείων καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἀγῶσιν αὐτοῦ πρὸς λέοντα, Ὕδραν, Ἀμαζόνας, Γηρυόνην κλπ. Παραλλήλως παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς γυμνός, φέρων ρόπαλον, ἐν ἀρχαιοτάτῃ πυξίδι, εὑρεθείσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἐν ἀναγλύφῳ χαλκίνῳ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εὑρεθέντι ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν μαρμαρίνῳ ἀναγλύφῳ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος εὑρεθέντι ἐν Λαμπρικᾷ τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῇ μιᾷ πλευρᾷ τοῦ ὁποίου παρίσταται ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ λέοντος, ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἀπάγων τὸν Κέρβερον, δικέφαλον, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ὡς ἀναπαυόμενος. Ἡ παράστασις τοῦ Ἡρακλέους, φέροντος λεοντῆν, φαίνεται, ὅτι εἰσήχθη ἐν τῇ τέχνῃ ἀργότερον καὶ πιστεύεται ὑπό τινων, ὅτι ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως. Εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας μετόπας τῆς Ὀλυμπίας ὁ Ἡρακλῆς στερεῖται εἰσέτι τῆς λεοντῆς. Ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ γενικὸν κανόνα, παρίσταται φέρων γένειον εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπὶ ἀγγείων σκηνάς, τὰς ἐχούσας θέμα τὸν ἥρωα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγεται καὶ ἡ θαυμασία σκηνὴ ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀνταίου ἀγῶνι αὐτοῦ, ἔργῳ τοῦ περιωνύμου Εὐφρονίου. Ὡσαύτως γενειοφορῶν παρίσταται ἐν ἀρχαϊκῷ ἀγάλματι τῆς Κύπρου, ἐν εἰδωλίοις, ἐν ἀναγλύφῳ τῆς Θάσου, ἐν τῷ ἀετώματι τῆς Ἀκροπόλεως, προερχομένῳ ἐξ ἀρχαιοτάτων αὐτῆς ναῶν, ἐν ᾧ ὁ Ἡρακλῆς κατὰ Τρίτωνος καὶ ἀλλαχοῦ. Παρὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται καὶ ἀγένειος καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδημιουργήθη, κατὰ Φουρτβαῖγκλερ ὑπὸ τῆς ἰωνικῆς τέχνης. Ὁ τύπος οὗτος σπανίζει εἰς τὰ ἀρχαϊκὰ ἀγγεῖα τῆς Ἀττικῆς· συνηθέστερον συναντᾶται εἰς τὰς ἀρχαϊκὰς ἐκ Κύπρου κεφαλὰς τοῦ ἥρωος· τοιοῦτος παρίσταται εἰς τὰς περιφήμους μετόπας τοῦ Σελινοῦντος, ἔνθα ἀπάγει τοὺς Κέρκωπας. Ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ ἐτρουσκικῇ τέχνῃ παρίσταται σχεδὸν πάντοτε ἀγένειος. Ὑπὸ τοὺς δύο τούτους τύπους ὁ Ἡρακλῆς εἰσέρχεται εἰς τὴν τέχνην τοῦ Ε' αἰῶνος. Παρουσιάζεται τελειοποιημένος εἰς τὰς θαυμασίας μετόπας τῆς Ὀλυμπίας, φέρων γένειον καὶ ὡραιότατα χαρακτηριστικά. Ὁ τύπος οὗτος συναντᾶται εἰς τὰ νομίσματα πλείστων πόλεων, φέροντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐν ὡραίῳ ἀγγείῳ αὐστηροῦ ρυθμοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου. Ὡς ἀγένειος ἀναπαρίσταται ἐν τῇ ὡραίᾳ κεφαλῇ τοῦ μουσείου Βερολίνου, ἐν τῇ Ἀμαζονομαχίᾳ τῶν μετοπῶν τοῦ Σελινοῦντος καὶ λήγοντος τοῦ Ε' αἰῶνος ἐν τῇ ζωφόρῳ τοῦ ναοῦ τῆς Φιγαλείας. Ἐκτὸς τούτων ὁ μὲν Ἀγελάδας ἐποίησεν Ἡρακλέα ἀγένειον ἐκ χαλκοῦ διὰ τὸ Αἴγιον καὶ Ἡρακλέα Ἀλεξίκακον διὰ τὸ Κυνόσαργες τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Μύρων ἐπίσης κατεσκεύασε σύμπλεγμα κολοσσικῶν ἀγαλμάτων Διός, Ἀθηνᾶς καὶ Ἡρακλέους διὰ τὴν Σάμον. Ὁ δὲ Πολύκλειτος, κατὰ μὲν τὸν Κικέρωνα (De Orat. II 16,77) ἐποίησεν Ἡρακλέα μαχόμενον κατὰ τῆς Ὕδρας, κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον (XXXIV 56) *Ἡρακλέα ἡγητῆρα*. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ μὲν Ἀλκαμένης ἐποίησεν ὡσαύτως Ἡρακλέα διὰ τὰς Θήβας, ὁ δὲ Σκόπας διὰ τὴν Σικυῶνα. Καὶ αὐτὸς ὁ Πραξιτέλης φαίνεται ἀσχοληθεὶς μὲ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους, οὗ ἀντίγραφον φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ Ἡρακλῆς τῆς villa Albani. Ὁ Λύσιππος τέλος ἀναφέρεται ποιήσας πλείονα τοῦ ἑνὸς ἀγάλματα Ἡρακλέους καὶ δημιουργήσας νέον τύπον τούτου, τὸν περίλυπον καὶ κεκμηκότα, παρουσιαζόμενον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γλύκωνος, τὸν Φαρνέσιον Ἡρακλέα τῆς Ρώμης. Εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ εἰς ἀγγεῖα, νομίσματα καὶ ἀγάλματα ἀναπαραστάσεις καὶ ἀπομιμήσεις ἀρχαιοτέρων προτύπων τοῦ Ἡρακλέους, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ἰδίᾳ χρόνους, εἶναι ἀπειράριθμα.

Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

— **Ἡρακλῆς.** Υἱὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς χήρας τοῦ Μέμνονος Βαρσίνης, ἥτις οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὡς νόμιμος σύζυγος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τοῦτο καὶ ἔζη αὕτη ἐν ἀφανείᾳ μετὰ τοῦ υἱοῦ της, ὅστις ἐθεωρεῖτο νόθος, ἐν Περγάμῳ. Κατὰ τὸ 310 π. Χ. ὅμως, ὅτε εἶχε φονευθῆ ἡ Ὀλυμπιὰς καὶ εἶχε δολοφονηθῆ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ὁ υἱὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς μητρός του Ρωξάνης, αἴφνης ἠξίωσεν ὁ Πολυσπέρχων ν' ἀνακηρυχθῇ ὁ Ἡρακλῆς βασιλεὺς καὶ πρὸς τοῦτο ἐκάλεσεν αὐτόν, ἄγοντα τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, μετὰ τῆς μητρός του ἐκ Περγάμου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐζήτησε δὲ συγχρόνως οὗτος τὴν συνδρομὴν ἐκείνων, οἵτινες ἢ ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον ἢ διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὸν Κάσσανδρον, καὶ ἰδίως τῶν Αἰτωλῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ὑπεσχέθη μεγάλην ἀμοιβήν, ἂν ἐγίνετο κύριος τοῦ θρόνου ὁ Ἡρακλῆς. Οἱ Αἰτωλοὶ ἔσπευσαν μετ' ἀξίας λόγου στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ διότι ἤλπιζον πλουσίαν ἀμοιβὴν καὶ διότι ἦτο ἀπεχθὴς εἰς αὐτοὺς ὁ Κάσσανδρος. Ἐνῷ ὅμως ὁ στρατὸς τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἀποτελούμενος ἐξ 20.000 πεζῶν καὶ 1000 ἱππέων ἦτο ἐστρατοπεδευμένος οὐχὶ μακρὰν τῆς Τυμφαίας (κατὰ τὰ ὅρια Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Αἰτωλίας), ὅπου εἶχε στρατοπεδεύσει ὁ Κάσσανδρος, ἔλαβεν ὁ Πολυσπέρχων ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ἀντιπάλου του, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφεν οὗτος ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς ἐν Μακεδονίᾳ προτέρας κτήσεις του καὶ νὰ διαμοιράσῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐν Εὐρώπῃ ἐξουσίαν, ἐὰν παρεμέριζε τὸν νόθον υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἦτο πρόσκομμα εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς φιλοδοξίας ἀμφοτέρων. Μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ὁ Κάσσανδρος, ὅστις εἶχε προβῆ εἰς τὰς εἰρημένας προτάσεις, διότι ἀντελαμβάνετο ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἀπρόθυμοι νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχε στείλει καὶ πλούσια δῶρα καὶ ὑπισχνεῖτο καὶ πλουσιώτερα, ἂν ἐγίνοντο δεκταὶ αἱ προτάσεις του. Ὁ Πολυσπέρχων ἠγοράσθη ἀντὶ 100 ταλάντων, ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Κασσάνδρου καὶ μετὰ τὴν συνομολόγησιν μυστικῆς μετ' αὐτοῦ συνθήκης ἐστραγγάλισε τὸν Ἡρακλέα ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ δείπνου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καλέσει τοῦτον. Καὶ οὕτως ἐξέλιπε καὶ ὁ ἔσχατος ἄρρην ἀπόγονος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας (310—9 π. Χ.).

ΚΑΨ.

Ἡρακλῆς *[Ἀστρον.]*. Ἀστερισμὸς τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, ἐκτεινόμενος μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τοῦ Δράκοντος πρὸς βορρᾶν, τοῦ Ὀφιούχου πρὸς νότον, τῆς Λύρας καὶ τοῦ Ἀετοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ Βοώτου, τοῦ Βορείου Στεφάνου καὶ τοῦ Ὄφεως πρὸς δυσμάς. Ἂν καὶ ὁ ἀστερισμὸς εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, ἐν τούτοις ἡ σημερινὴ αὐτοῦ ὀνομασία ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἀστρονόμους.

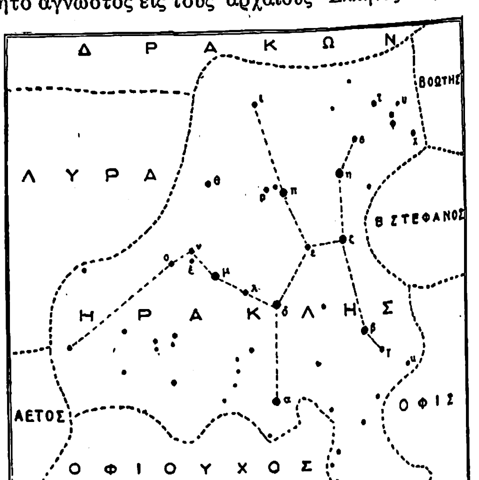

Εἰς διαφόρους χάρτας τοῦ οὐρανοῦ εἰκονίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὑπομιμνῃσκούσας τὸν μυθολογικὸν ἥρωα καὶ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν Flamsteed ὁ ἀστερισμὸς οὗτος περιλαμβάνει 113 ἀστέρας. Ἐκ τούτων οἱ λαμπρότεροι εἶναι μεγέθους περίπου τρίτου. Ἐγγὺς ἑνὸς τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ, τοῦ μ Ἡρακλέους, εὑρίσκεται ὁ λεγόμενος *κόρυμβος*, ἤτοι τὸ σημεῖον, πρὸς τὸ ὁποῖον κατά τινας ἀστρονόμους φαίνεται κατευθυνόμενος ὁ Ἥλιος μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος.

Ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Ἡρακλέους περιλαμβάνει ἀρκετοὺς ἐνδιαφέροντας μεταβλητοὺς ἀστέρας καὶ

Digitized by Google

πολλούς διπλούς. Ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὁ διαλυτὸς νεφελοειδὴς τοῦ Ἡρακλέους, ὁ φερόμενος ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Messier ὑπ' ἀρ. Μ. 13 καὶ ἐν τῷ γενικῷ καταλόγῳ ὑπ' ἀρ. N. G. C. 6205. Ὁ νεφελοειδὴς οὗτος εἶναι ὁρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι τελείως καθαρὸς καὶ δὲν ὑπάρχῃ σελήνη ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα. Κείμενος μεταξὺ τῶν ἀστέρων η καὶ ζ Ἡρακλέους, ἀναλύεται δι' ἰσχυροῦ τηλεσκοπίου εἰς σμῆνος ἀστέρων λίαν συμπεπυκνωμένον περὶ τὸ κέντρον. Ἡ διάμετρος τοῦ νεφελοειδοῦς τούτου ἀνέρχεται εἰς 8 περίπου λεπτὰ τόξου, τὸ δὲ ἐμβαδόν του δὲν ὑπερβαίνει τὸ $^1/_{16}$ τοῦ σεληνιακοῦ δίσκου. Τὸ θαυμάσιον αὐτὸ σμῆνος ἀναριθμήτων ἡλίων εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν 11.000 παρσέκ, ἤτοι περίπου 36 χιλιάδων ἐτῶν φωτός. Σ. Π.

«Ἡρακλῆς» *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. —1) *Γαβάρα* τοῦ Ἀγῶνος, ναυπηγηθεῖσα ἐν Γενούῃ τῷ 1818 καὶ ἀνήκουσα εἰς τὸν Γεράσιμον Βώκον ἐξ Ὕδρας, ὅστις τὴν ἐπώλησεν εἰς τὴν κυβέρνησιν (1834) ἀντὶ 23 χιλιάδων δραχμῶν. Μετωνομάσθη δὲ τότε εἰς «Ἄρης», διότι ὑπῆρχε καὶ βρίκιον ἐν τῷ στόλῳ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα. —2) Βρίκιον τοῦ Ἀγῶνος ψαριανόν, ἀνῆκον εἰς τὸν Ἀνδρέαν Γιαννίτσην, ὅστις καὶ τὸ ἐκυβέρνα καὶ ὅστις κατόπιν τὸ ἐπώλησεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀντὶ 7 ½ χιλιάδων ταλλήρων. Ἦτο 298 τόννων καὶ ἔφερε 2 πυροβόλα τῶν 9 λιτρῶν καὶ 10 καρονάδας τῶν 12 λ., αἵτινες ἀφῃρέθησαν, πρὸς χρησιμοποίησιν τοῦ πλοίου ὡς μεταγωγικοῦ. Διαγράφη τοῦ καταλόγου τοῦ Β. στόλου τῷ 1836. Σ.Ε.Λ.

ἡρακλῆς (ὁ) (κοιν. ἡ *κρούβα*) *[Ναυτ.]*. Βραχὺς ἱστός, εἶδος φορτωτῆρος, ἔχων τὴν πτέρναν του ἐντὸς κοτύλης χυτοσιδηρᾶς, ἐστερεωμένης ἐπὶ τοῦ προστέγου, καὶ χειριζόμενος διὰ τριῶν συσπάστων. Ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἔνθεσιν τῆς ἀγκύρας ἅμα δὲ καὶ πρὸς μασχαλισμὸν καὶ ἐπωτισμὸν αὐτῆς εἰς τὰ παλαιὰ ἱστιοφόρα καὶ τὰ πρῶτα ἀτμόπλοια, ἐφ' ὅσον ἐστεροῦντο ταῦτα ἐπωτίδος καὶ μασχαλιστῆρος. Σ. Ε. Λ.

ἡρακλίνη (ἡ) (Heraclin) *[Φαρμακ.]*. Σῶμα τοῦ τύπου $C_{32}H_{22}O_{10}$, ἀνευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Gutzeit εἰς τὰ αἰθερικὰ ἐκχυλίσματα *ἡρακλείου τοῦ γιγαντείου* καὶ *ἡρακλείου τοῦ σπονδυλίου* (H. Spondylium). Στιλπναὶ λευκαὶ κρυσταλλικαὶ βελόναι ἄοσμοι καὶ ἄγευστοι, τηκόμεναι εἰς 185°, ἀδιάλυτοι ἐν ὕδατι, δυσδιάλυτοι ἐν αἰθέρι, εὐδιάλυτοι ἐν ἀλκοόλῃ. Ἡ ἡρακλίνη εἶναι ἀδιάφορος ἔναντι τοῦ ἡλιοτροπίου καὶ διὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος λαμβάνει κιτρίνην χροιάν. Κ. Γ. Μ

Ἥρακτον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, κειμένη ὑπὲρ τὸν Τύραν ποταμὸν (νῦν Δνεῖστερ) παρὰ τὴν Δακίαν, εἰς βόρ. πλάτ. 53° 50' καὶ ἀνατ. μῆκ. 48° 40'. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Κατά τινας ἔκειτο παρὰ τὴν πόλιν Vibantavarium νῦν Βάλτα ἐν τῷ ρωσικῷ κυβερνείῳ τῆς Ποδολίας, πρὸς βορρᾶν τῆς Ὀδησσοῦ. Α. Θ. Σ.

ἡράνθεμον (τὸ) *[Βοτ.]*. Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου τὸ φυτὸν *ἄνθεμὶς ἡ ὑψηλοτάτη* (Anthemis altissima).

ἡρανθὲς (τὸ) (Primula) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἡρανθωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη ἰθαγενῆ κυρίως τῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ καὶ κατ' ἐξοχὴν κοσμητικά, μὲ μακρά, παρὰ τὴν βάσιν των, φύλλα, γυμνὸν καυλόν, καὶ πεντάφυλλα ἄνθη κατὰ τὴν κορυφὴν τῶν κλάδων ἀναφαινόμενα καὶ κατὰ βότρυς διατεταγμένα. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν εἶναι: *ἡρανθὲς τὸ ἄκαυλον* (Primula acaulis) ἀπαντῶν καὶ παρ' ἡμῖν, *ἡρανθὲς τὸ εὔοσμον* (Primula suaveolens), οὐχὶ ἄγνωστον ἐν τῇ ἑλληνικῇ χλωρίδι, ἰδίᾳ τῇ ὀρεινῇ, ἔνθα καὶ ὀνομάζεται κοινῶς *δακράκι, παναγίτσα* ἢ *παναγοῦδα*. Θεωρεῖται καὶ ἰαματικόν. *Ἡρανθὲς τὸ σινικὸν* (Primula sinensis), ὅπερ συναντᾶται ὑπὸ πολλὰς διαφοράς, *ἡρανθὲς ἡ ὠτὶς* (Primula auricula), ἰθαγενὲς τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης, *ἡρανθὲς τὸ φαρμακευτικὸν* (Primula officinalis), *ἡρανθὲς τὸ μεγανθὲς* (Primula grandiflora) μὲ κίτρινα εὐώδη ἄνθη, *ἡρανθὲς τὸ μικρὸν* (Primula minima), τὸ ὁποῖον καλύπτει τεραστίας ἐκτάσεις τῶν Ἄλπεων, *ἡρανθὲς τὸ ἰαπωνικὸν* (Primula japonica) καὶ *ἡρανθὲς τὸ χιονῶδες* (Primula nivalis). Κ. ΠΑΠ.

ἡρανθὶς (ἡ) (Eranthis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βατραχιοειδῶν*, περιλαμβάνον 2 μόνον εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν ὀρεινῶν κυρίως περιφερειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, κοσμητικά, τὸ δὲ πρῶτον ἀνθεῖ εἰς τοὺς κήπους κατὰ μῆνα Φεβρουάριον. Πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φύλλων φύονται τὰ μεγάλα κίτρινα ἄνθη των, ἅτινα περιβάλλονται ὑπὸ πολυφύλλου κάλυκος. Φυτεύονται συνήθως εἰς σκιερὰ μέρη καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ σπορᾶς ἢ παραφυάδων. Τὰ δύο γνωστὰ εἴδη τῆς οἰκογενείας εἶναι: *ἡρανθὶς ἡ χειμέριος* (Eranthis hyemalis), ἰθαγενὴς τῆς μέσης Εὐρώπης, καὶ *ἡρανθὶς ἡ σιβηρικὴ* (Eranthis sibirica), ἰθαγενὴς τῆς Σιβηρίας. Κ. ΠΑΠ.

ἡρανθώδη (τὰ) (Primulaceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν δικοτυληδόνων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα φυτὰ ποώδη, τινὰ φρυγανώδη, πολλὰ ριζωματικά, τὰ πλεῖστα δὲ κοσμητικά. Γνωστὰ περὶ τὰ 250 περίπου εἴδη, ὧν κυριώτερα τά: *ἀναγαλλίς, ἀνδρόσακες, δωδεκάθεον, ἡρανθές, κόρις, κυκλάμινον, λυσιμάχεια, ὀβολοειδὲς* κλπ. Εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαδεδομένα εἰς τὰς νοτίους εὐκράτους χώρας, κυρίως ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ὀροσειρῶν, καὶ ὀλίγα τινὰ ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ ἡμισφαιρίου. Τὰ ἄνθη τῶν φυτῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀποτελοῦνται γενικῶς ἀπὸ ἕνα πενταδικὸν κάλυκα, καὶ πενταδικὴν στεφάνην μὲ πέταλα ἀβαθῆ ἢ κωνοειδῆ, πέντε ἢ καὶ περισσοτέρους ἀνθῆρας, καὶ στρογγύλον ἢ φοειδῆ καρπόν, ὅστις συνήθως εἶναι κάψα ἐμπεριέχουσα πολλοὺς σπόρους. Κ. ΠΑΠ.

Ἡράρασσα ἢ *Ράρασα* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πρωτεύουσα τῶν Κασπείρων, λαοῦ κατοικοῦντος τὴν ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδικὴν χώραν, πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰνδοστάν, ἐπὶ τῶν ΒΔ ὑπωρειῶν τοῦ Ἰμάου ὄρους, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν σημερινὴν Κασεμίρην. Ἔκειτο παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ναμάδου ἢ Ναμναδίου ποταμοῦ (νῦν Νερβούδαχ) (*Πτολεμ.* Γεωγρ. Ζ' 1, 47). Α. Θ. Σ.

Ἥρας. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Καππαδοκίας, ὀπαδὸς τῆς ἐμπειρικῆς σχολῆς, ζήσας ἐν Ρώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου ἢ Τιβερίου (1 π. Χ.). Ὑπῆρξε συγγραφεὺς φαρμακολογικοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον Νάρθηξ (*Γαλ.* XII. 398. 430) ἢ καὶ Βίβλος φαρμάκων (XIII. 765) ἢ Δυνάμεων αὐτ. 441). ΑΡ. Π. Κ.

Ἥρας *ἀκρωτήριον* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς νοτίου Ἱσπανίας ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτὰρ (fretum Gaditanum), ἐν τῇ Βαιτικῇ (Ἀνδαλουσίᾳ), «ἐφ' οὗ πορθμὸς ἐν ᾧ ναὸς Ἥρας», εἰς βόρ. πλάτ. 5° 45' καὶ ἀνατ. μῆκ. 36°, 5' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 4, 5). Σήμερον καλεῖται *Τραφαλγάρ*. Α. Θ. Σ.

— **Ἥρας** *ἱερὸν* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κάτω Ἰταλίας, καλούμενον καὶ *Λακινίας Ἥρας ἱερὸν* ἢ *Λακίνιον*, ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ Κρότωνος, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βρουττίων (Καλαβρίᾳ), κλεῖον πρὸς νότον τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, εἰς βόρ. πλάτ. 41° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 38° 45' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ' 1, 10). Ἦτο περίφημον διὰ τὸν ἐν αὐτῷ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἥρας «πλούσιόν ποτε ὑπάρξαν καὶ πολλῶν ἀναθημάτων μεστόν» (*Στράβ.* ΣΤ', 261). Τοῦ ναοῦ σῴζονται σημαντικὰ ἐρείπια, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ ἀκρωτήριον καλεῖται σήμερον Capo delle Colonne, ἢ Capo di Nao. Α. Θ. Σ.

— **Ἥρας** *νῆσος* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἑτέρα τῶν παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτὰρ (fretum Gaditanum) νησίδων, τὰς ὁποίας πολλοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπίστευον ὅτι εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ Ἡράκλειοι Στῆλαι: «Πρὸς αὐταῖς δὲ δύο νησίδια, ὧν θάτερον Ἥρας νῆσον ὀνομάζουσι· καὶ δή τινες καὶ ταύτας στήλας καλοῦσιν» (*Στράβ.* Γ, 168). Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ γεωγράφος Ἀρτεμίδωρος, μνημονεύων ἐπὶ πλέον ὅτι ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ναὸς τῆς Ἥρας. Ἔκειτο δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ κατὰ τὰ παράλια τῆς Βαιτικῆς Ἱσπανίας (νῦν Ἀνδαλουσίας) παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον. Α. Θ. Σ

Ἥρας, Κωνσταντῖνος, κοινότερον **Κωστούσης-Σουλιώτης**. Ἀγωνιστής· ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, κατετάχθη εἰς τὰ γαλλικὰ καὶ εἶτα τὰ ἀγγλικὰ τάγματα τῆς Ἑπτανήσου. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Τζούρτζ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Κατὰ τὸ Ἀγῶνα διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας ὑπὸ τὸν Κ. Μπότσαρην καὶ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ὑπολοχαγοὺς τῆς φάλαγγος. Γ. Δ. Κ.

Ἥρασιος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Μὴν παρὰ Λάκωσι, μνημονευόμενος παρ' Ἡσυχίῳ. Ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἥρας, ἐσχετίζετο δὲ μὲ τὰς τελετὰς τῶν *Ἡρασίων* ἢ *Ἡραίων*. —Π.

Ἡρατοκλεία. Γενεὰ ἀρχαίων Ἑλλήνων μουσικῶν, ἀκμάσασα πρὸ τοῦ Ἀριστογένους καὶ κληθεῖσα οὕτως ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνος μουσικοῦ *Ἡρατοκλέους*. Ι.Χ.Κ.—Ν.Α.Χ.

Ἡρέας, ἢ *Ἡραγόρας*. Ἱστορικὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. ἐκ Μεγάρων. Ἔγραψε «Μεγαρικά», τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησαν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου εἰς τοὺς βίους Θησέως καὶ Σόλωνος ἐμμέσως διὰ τοῦ Ἑρμίππου καὶ τοῦ Ἴστρου. Εἶναι νεώτερος τοῦ Διευχίδου, τοῦ ὁποίου ἐλέγχει τὴν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν φιλολογικὴν πολεμικήν. Ἐλέγχει τὸν Πεισίστρατον διὰ παρεμβολὰς λέξεων εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς στίχους (Ὀδ. XI, 631) καὶ ἀπαλείψεις ἄλλων παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ χάριν τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῆς Ἀττικῆς Θησέως. Ἀναιρεῖ δὲ τὰς ἀξιώσεις τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἀρχαίων τάφων (*Πλούτ.* Σόλ. 10). Δ. Μ. Μ.

ἠρειπωμένος —η, —ον παρακ. παθ. μετ. τοῦ ρ. *ἐρειποῦμαι*· ὁ μεταβεβλημένος εἰς ἐρείπια, ὁ κατακρημνισμένος: «τείχη ἠρειπωμένα».

— **ἠρειπωμέναι χῶραι** *[Γεωλογ.]*. Καλοῦνται οὕτω (Peneplain, Péneplaines, Fastebene, Rumpfebene, Rumpffläche, Abtraguns—ἢ Einebnungs-fläche) χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχεδὸν πεδινὴν ἢ ὁμαλῶς κυματώδη ἐπιφάνειαν, μὲ ἀραιά τινα μόνον, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ παρουσιαζόμενα, ὑπολείμματα βουνῶν, διασχιζομένην δ' ὑπὸ ἀβαθῶν κοιλάδων ποταμῶν καὶ ἀνυψουμένην ὁμαλώτατα βαθμηδὸν πρὸς τὴν περιοχὴν τῶν πηγῶν τῶν ποταμῶν τούτων, καὶ αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς μικρὸν σχετικὸν ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Αἱ ἠρειπωμέναι χῶραι εἶναι τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ φαινομένου τῆς *ἐκγυμνώσεως* (Denudation) καὶ *ἀποκομίσεως*.

Ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀρέων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν χωρῶν ἐνεργοῦσι συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἡ *διάβρωσις* (βλ. λ.) τῶν ρεόντων ὑδάτων καὶ ἡ *ἀποσάθρωσις*. Τὰ φαινόμενα ταῦτα, συνεργούσης καὶ τῆς βαρύτητος, καταθρύπτουσι τὰς μάζας τῶν πετρωμάτων καὶ τὰ καταθρύμματα τούτων κατακρημνίζονται ἢ καὶ ἀποκομίζονται πρὸς τὰ χαμηλότερα μέρη. Οἱ παγετῶνες, ὁ ἄνεμος, διάφοροι φυτικοὶ καὶ ζωικοὶ ὀργανισμοί, καθιζήσεις καὶ κατολισθήσεις ἐδαφῶν, ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες συνεργάζονται εἰς τὸ νὰ καθιστῶσι χαμηλοτέρας τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς καὶ ὀρεινὰς ράχεις.

Ἡ ἀποσάθρωσις καὶ ἡ διάβρωσις τῶν πετρωμάτων, ὡς καὶ τὰ ἄλλα φαινόμενα, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ ἐκγύμνωσις, ἐνεργεῖ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὄρος τι ἢ ὀρεινή τις χώρα ὅσῳ ὑψηλοτέρα εἶναι τόσῳ ταχύτερον καὶ νὰ ἀποκομίζηται. Αἱ ὀρειναὶ ράχεις καὶ αἱ κορυφαί, αἱ ὁποῖαι ἀνυψοῦνται ὑψηλὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν, καθίστανται διαρκῶς χαμηλότεραι, μέχρις ὅτου λάβουν τὸν χαρακτῆρα ὀροσειρῶν μεσαίου ὕψους. Αἱ οὕτω πως ἀποκομισμέναι ὑψηλαὶ ὀροσειραὶ καλοῦνται *κορμο-οροσειραὶ* (Rumpf-gebirge), καὶ τοῦτο διότι παριστῶσι τὸν ὑπολειφθέντα κορμὸν κατεστραφεισῶν ὑψηλῶν ὀροσειρῶν. Ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ κορμοοροσειραὶ δὲν παραμένουν διαρκῶς τοιαῦται. Τὰ αὐτὰ φαινόμενα, ἐξακολουθοῦντα συνεχῶς κα ἀδιαλείπτως τὴν περαιτέρω ἐνέργειάν των, καθιστῶσι διαρκῶς ταπεινοτέρας καὶ ὁμαλωτέρας τὰς ὀροσειρὰς ταύτας καὶ μεταβάλλουσιν αὐτὰς εἰς ὁμαλὰς λοφώδεις χώρας. Τέλος, ὅταν πλέον ἡ διαβρωτικὴ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν, λόγῳ τῆς ταπεινώσεως τῶν χωρῶν, καταστῇ μηδαμινὴ καὶ αἱ κατολισθήσεις τῶν κλιτύων καταπαύσουν λόγῳ τῆς μικρᾶς πλέον κλίσεως τῶν κλιτύων, ἐπιτυγχάνεται μία κατάστασις ἰσορροπίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἄλλοτε ὀροσειρὰ ἢ ὀρεινὴ χώρα καθίσταται σχεδὸν πεδινὴ ἢ ὁμαλῶς καὶ ἐλαφρῶς κυματώδης, μονότονος καὶ ὁμαλῶς ἀνυψουμένη πρὸς τὴν περιοχὴν τῶν πηγῶν τῶν ποταμῶν της, μία δηλαδὴ «ἠρειπωμένη χώρα». Ἡ θεωρία τῆς γενέσεως τῶν ἠρειπωμένων χωρῶν ἱδρύθη ὑπὸ τῶν Neumayr, A. Penck καὶ Hettner, διετυπώθη ὅμως κατόπιν λεπτομερέστερον ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ M. W. Davis.

Πρὸς τὰς ἠρειπωμένας χώρας ὁμοιάζουν πολὺ καὶ αἱ πεδιναὶ ἐπιφάνειαι, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀποξυριστικῆς ἐνεργείας τῆς θαλάσσης, αἱ «ἐπιφάνειαι ἀποξυρήσεως» καλούμεναι. Ἡ ὁμοιότης μεταξὺ τῶν ἐπιφανειῶν τούτων καὶ τῶν ἠρειπωμένων χωρῶν εἶναι πολλάκις τόσῳ μεγάλη, ὥστε χρειάζεται ἐπιμελὴς καὶ προσεκτικὴ γεωλογικὴ μελέτη μιᾶς περιοχῆς, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν. Πολλάκις μάλιστα ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ἀδύνατος.

Ἐσχάτως ὁ W. Penck κατέδειξεν, ὅτι «ἠρειπωμέναι χῶραι» δυνατὸν νὰ γεννηθῶσιν οὐ μόνον δευτερογενῶς δι' ἐκγυμνώσεως καὶ ἀποκομίσεως ὀρέων καὶ ὀρεινῶν περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ πρωτογενῶς δι' ἀναδύσεως χέρσων ἐκ τῆς θαλάσσης. Ἐφ' ὅσον αἱ ξηραὶ αὗται ἀνυψοῦνται περαιτέρω καὶ διασχίζονται κατόπιν ὑπὸ ποταμῶν, γεννᾶται νεαρὰ χώρα, ἡ ὁποία δύναται νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὰς ὡς παλαιὰς θεωρουμένας «ἠρειπωμένας χώρας».

Αἱ ἠρειπωμέναι χῶραι καλοῦνται καὶ *ἐρημίαι*, ἢ *ἐρείπια ὀρέων*, ἢ καὶ *ἰσοπεδωθεῖσαι χῶραι*. Γ.Κ.Γ.

Ἡρειώτης, Παναγῆς. Φιλόλογος καὶ λαογράφος γεννηθεὶς ἐν Αἰγίνῃ τῷ 1854. Συνέγραψε λαογραφικὰς πραγματείας: «Ὁ κακομοιριασμένος καὶ αἱ περὶ Μοιρῶν δοξασίαι παρὰ τῷ Αἰγινητικῷ λαῷ» (Ἀθ. (1888), «Συμβολὴ εἰς τὰ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων» (Ἀθ. 1890). Ἔτι δὲ ἐν τῇ Λαογραφίᾳ (τ. Η') «Ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐν Αἰγίνῃ παλαιᾷ χώρᾳ», «Ὁ Λειδινὸς ἐν Αἰγίνῃ». Ἐξέδωκε προσέτι ἀρχαίους συγγραφεῖς μετὰ σχολίων. Μ. Ι.

ἠρέμα· ἐπίρρ. μετ' ἠρεμίας, ἠρέμως, ἡσύχως, βραδέως, σιγά, ἀντίθ. *σφόδρα, ταχέως* ‖ (ναυτ.) παράγγελμα διδόμενον ἢ διὰ ζώσης ἢ διὰ τῶν τηλεγράφων εἰς τὰς μηχανὰς ἑνὸς πλοίου, ὅπως κινῶνται μετὰ τῆς μικροτέρας ταχύτητος.

ἠρέμησις, —εως (ἡ)· ἀποκατάστασις ἠρεμότητος, ἀκινησία, τὸ σταμάτημα τῆς κινήσεως· ‖ μεταφ. καταπράϋνσις, καθησύχασις· ἀντίθ. *ἐξέγερσις*.

Digitized by Google

ἠρεμία (ἡ)· ἡσυχία, γαλήνη, ἀκινησία: «στέρησις κινήσεως» *(Ἀριστοτέλ.)* || μεταφ. ἀταραξία, ψυχικὴ γαλήνη: «δὲν ἔχει τὴν ἀναγκαίαν ἠρεμίαν διὰ νὰ ἐργασθῇ».

ἠρεμίζω· καθιστῶ τι ἤρεμον, φέρω τι εἰς ἠρεμίαν, εἰς ἡσυχίαν, ἀντίθ. *κινῶ*· || παθ. *ἠρεμίζομαι*· εὑρίσκομαι ἐν ἠρεμίᾳ, ἠρεμῶ (ἀρχ.).

ἤρεμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἥσυχος, ἀκίνητος, ἀτάραχος, γαλήνιος κυριολ. καὶ μεταφ.: «ἡ θάλασσα εἶναι ἤρεμος», «εἶναι ψυχικῶς ἤρεμος».—Ἐπίρρ. *ἠρέμως* καὶ *ἠρέμα* (βλ. λ).

ἠρεμῶ (*—έω*)· εἶμαι ἤρεμος, εὑρίσκομαι ἐν ἠρεμίᾳ, μένω ἀκίνητος: «τὸ ὕδωρ ἠρεμεῖ»· || μεταφ. «τὰ πολιτικὰ πράγματα ἠρεμοῦσι».

Ἠρεσίδαι (οἱ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς (βλ. λ. *Εἰρεσίδαι*).

Ἠρητὸν (λατ. Eretum) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Λατίῳ παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Σαβίνης, κειμένη ΒΑ τῆς Ρώμης, ἀριστερὰ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ. Ἀναφέρεται ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ρώμης καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δημοκρατίας. Ἀργότερον παρακμάσασα, ἦτο ἁπλοῦς σταθμὸς τῆς Via Salaria, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Ρώμης κατέληγε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τρουέντου ποταμοῦ (νῦν Tronto). Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος, τὸ Ἠρητὸν ἦτο «κώμη μᾶλλον ἢ πόλις» (E. 228). Κατά τινας εἶναι τὸ νῦν Monte Rotonio, κατ' ἄλλους δὲ ἔκειτο παρὰ τὴν Grotta-Marozza. Α. Θ. Σ.

Ἤρι (Erie) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Πενσυλβανίας, ἀποτελοῦσα τὸν κυριώτερον λιμένα ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου λίμνης, ὡς καὶ σημαντικὸν κέντρον διασταυρώσεως σιδηροδρομικῶν δικτύων. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρίσκετο ἄλλοτε γαλλικὸν φρούριον κτισθὲν τῷ 1749. Προήχθη ταχύτατα καὶ ἔχει σήμερον πληθυσμὸν 135.000 κατοίκων. Ν. Ι. Θ.

— **Ἤρι** (Erie) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Β. Ἀμερικῆς κειμένη μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τοῦ Καναδᾶ. Ἔχει μῆκος 402 χλμ., πλάτος 50—92 χλμ. καὶ ἐπιφάνειαν 65.000 τετραγωγικῶν χιλιομέτρων. Εὑρίσκεται εἰς ὕψος ἀπὸ τῆς θαλάσσης 172 μέτρων καὶ ἔχει βάθος ἀπὸ 35 μέχρις 65 μέτρων. Διὰ διαφόρων ποταμῶν δέχεται τὰ ὕδατα τῶν γειτονικῶν λιμνῶν, διὰ δὲ τοῦ Νιαγάρα μεταβιβάζει αὐτὰ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ὀντάριο. Διὰ τῆς τεχνητῆς διώρυγος Οὐέλλαντ ἑνοῦται μετὰ τῆς λίμνης Ὀντάριο, διὰ τῆς διώρυγος *Ἤρι* (βλ. λ.) μετὰ τοῦ ποταμοῦ Χούδσωνος τῆς Ν. Ὑόρκης, διὰ δὲ τῶν διωρύγων Ὀχάϊο καὶ Μαϊάμι μετὰ τοῦ ποταμοῦ Ὀχάϊο. Αἱ διώρυγες αὗται τῆς λίμνης Ἤρι ἀποτελοῦν σπουδαιοτάτας ἐμπορικὰς ὁδούς, δι' ὧν διαμετακομίζονται ἐτησίως ἐμπορεύματα 20 ἑκατομμυρίων τόννων. Ἐν τῇ λίμνῃ ταύτῃ συνήφθη τῷ 1813 ναυμαχία μεταξὺ Ἀμερικανῶν καὶ Ἄγγλων, καθ' ἣν διὰ πρώτην φορὰν ἀνεδείχθησαν νικηταὶ οἱ Ἀμερικανοί. Ν. Ι. Θ.

— **Ἤρι, *διῶρυξ τῆς*** — (Erie Canal) *[Γεωγρ.]*. Μία τῶν μεγαλυτέρων διωρύγων τοῦ κόσμου (δευτέρα εἰς μῆκος) εὑρισκομένη ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἑνοῦσα τὴν λίμνην *Ἤρι* μετὰ τοῦ ποταμοῦ Χούδσωνος. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ἤρξατο τῷ 1817 καὶ ἐπερατώθη τῷ 1825. Ἔχει μῆκος 585 χιλιομέτρων καὶ βάθος ἀπὸ 2.30 μέτρα μέχρι 2.90. Ἡ διῶρυξ αὕτη κατὰ μέγα μέρος συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῆς Ν. Ὑόρκης ὡς ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων λιμένων τοῦ κόσμου, διότι ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἐμπορικὴν ὁδόν, ἥτις συνδέει τὴν Ν. Ὑόρκην μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ διῶρυξ αὕτη εἶναι πλωτὴ ἐπὶ ἐννέα μῆνας τὸ ἔτος διὰ πλοῖα μέχρι 1000 τόννων. Ν. Ι. Θ

Ἤρια *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἴρια*.

ἠριγένεια, καὶ ***ἠριγενὴς*** (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἡ κατὰ τὴν πρωΐαν γεννωμένη· ἀποκλειστικὴ παρ' Ὁμήρῳ ἐπίκλησις τῆς Ἠοῦς, ὡς τὸ «ροδοδάκτυλος»· || οὐσιαστικῶς, ἡ πρωΐα: «γενέθλιος ἠριγένεια»· ἐντεῦθεν κατ' ἐπέκτασιν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν γεννῶσα· || ἐπίσης, ἡ κατὰ τὸ ἔαρ γεννῶσα: «ἠριγένεια λέαινα».

ἠριγέρων (ὁ) (Erigeron) *[Bot.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν προσωπανθῶν, περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς εὐκράτου ζώνης καθὼς καὶ τῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν τῶν τροπικῶν χωρῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια, διετῆ ἢ πολυετῆ, καὶ πολλὰ κοσμητικά. Ἐκ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων εἰδῶν εἶναι *ἠριγέρων ὁ καναδικὸς* (Erigeron Canadensis), γνωστὸς καὶ παρ' ἡμῖν, φέρων μικρὰ λευκοκίτρινα ἄνθη. Τὸ φυτὸν τοῦτο προτιμᾷ τὰ ἀμμώδη ἐδάφη καὶ θεωρεῖται ὡς ἐπιβλαβὲς ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν. Πρὸς κόσμον εἶναι διαδεδομένα καὶ καλλιεργοῦνται τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἀλλαχοῦ τά: *ἠριγέρων ὁ γλαυκὸς* (Erigeron glaucus), ἰθαγενὴς κυρίως τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς μὲ ἀστεριδοειδῆ ἄνθη, καὶ *ἠριγέρων ὁ εὐπρεπὴς* (Erigeron speciosus), ἰθαγενὴς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Κ. ΠΑΠ.

Ἠριγόνη. Ὄνομα ἡρωΐδος, ἡ ὁποία ἐτιμᾶτο καὶ ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν Ἀργολίδι. Ἡ Ἠριγόνη ἦτο κόρη τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας. Μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρός της ἡ Ἠριγόνη ἐνήγαγε τὸν Ὀρέστην πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν Ἀθήναις, ὅτε δὲ οὗτος ἠθωώθη, ἡ Ἠριγόνη ἀπηγχονίσθη ἐκ τῆς λύπης της. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ Ὀρέστης ἐπανελθὼν εἰς Μυκήνας φονεύει τὸν Ἀλήτην, υἱὸν τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, καὶ θέλει νὰ φονεύσῃ καὶ τὴν ἀδελφὴν τούτου τὴν Ἠριγόνην, ἀλλ' ἡ Ἄρτεμις τὴν ἀφήρπασε καὶ τὴν κατέστησεν ἱέρειάν της ἐν Ἀττικῇ.

Κατὰ τὸν ἀττικὸν μῦθον ἡ Ἠριγόνη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ἰκαρίου, βασιλέως τῆς Ἰκαρίας, δήμου τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Ἰκάριος διδαχθεὶς παρὰ τοῦ Διονύσου τὴν οἰνοποιίαν ἠθέλησε νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὸ δῶρον τοῦτο τοῦ θεοῦ. Μεθυσθέντες ὅμως οὗτοι ἐκ τοῦ οἴνου ἐνόμισαν, ὅτι ἐδηλητηριάσθησαν καὶ ἐν τῇ μανίᾳ των ἐφόνευσαν τὸν Ἰκάριον καὶ δὲν τὸν ἔθαψαν παρὰ τὴν ἐπομένην, ὁπότε ἡ μέθη των ἔπαυσεν. Ἡ θυγάτηρ του Ἠριγόνη, προαισθανομένη τὸ δυστύχημα, μετέβαινε πανταχοῦ κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρός της καὶ οὐδόλως τὸν εὕρισκεν, ὁπότε ἡ Μαῖρα, ἡ οἰκιακὴ κύων, ἡ ὁποία τὴν συνώδευε, τῇ ὑπέδειξε μὲ τὰ γαυγίσματά της τὸ μέρος, ὅπου εἶχεν ἐνταφιασθῇ τὸ σῶμα τοῦ πατρός της. Ἡ Ἠριγόνη ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της ἐκρεμάσθη εἰς τὸ δένδρον, παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ὁ τάφος τοῦ πατρός της. Ὁ Ἰκάριος, ἡ Ἠριγόνη καὶ ἡ Μαῖρα μετεμορφώθησαν εἰς ἀστερισμόν, ἡ μὲν Ἠριγόνη ὡς Παρθένος μὲ τὴν σταφυλὴν εἰς τὴν χεῖρα, ὁ Ἰκάριος ὡς Βοώτης καὶ ἡ Μαῖρα ὡς Σείριος ἢ Προκύων. Ἡ Ἠριγόνη ἀποθνήσκουσα κατηράσθη νὰ ἀποθνήσκωσι μὲ τὸν αὐτὸν θάνατον καὶ αἱ θυγατέρες τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ καὶ ἔγινεν. Οἱ Ἀθηναῖοι παρεκάλεσαν τότε τὸν Ἀπόλλωνα ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ταύτης καὶ ἔλαβον παρὰ τούτου χρησμὸν νὰ ἐξιλεώσωσι τὴν θεὰν Ἠριγόνην. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι καθιέρωσαν τὴν ἑορτὴν τῆς αἰώρας. Ἡ ἑορτή, ὡς καὶ τὸ ᾆσμα τῆς ἑορτῆς, ὠνομάσθη «ἀλῆτις», διότι ἡ Ἠριγόνη ἀναζητοῦσα τὸν πατέρα της εἶχε περιπλανηθῆ ἀνὰ τὴν χώραν, δι' ὃ καὶ ἡ Ἠριγόνη μετὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη «Ἀλῆτις». Ὁ μῦθος οὗτος εὐκόλως διευκρινίζεται, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος τῆς Ἠριγόνης καὶ τοῦ ὀνόματος τῆς κυνὸς Μαίρας. Ἠριγόνη εἶναι ἡ γεννωμένη κατὰ τὴν ἄνοιξιν, εἶναι ὁ νεαρὸς βότρυς τῆς σταφυλῆς. Μαῖρα (ἡ λαμπρά, ἡ ἀκτινοβολοῦσα) εἶναι ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Κυνός, ὁ Σείριος. Τὴν ἄνοιξιν τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου γεννᾷ τὸν βότρυν. Οὗτος αὐξανόμενος κρέμαται ἀπὸ τὸ δενδρύλλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη, ἐνῷ αἱ φλογεραὶ ἀκτῖνες τοῦ θερινοῦ ἡλίου τὸν συνοδεύουν κατὰ τὴν ἀνάπτυξίν του καὶ τὸν ὡριμάζουν. Ἡ ἔννοια τῶν ἁπλῶν τούτων ἰδεῶν εἶχεν ἀπολεσθῆ, ὅταν οἱ κάτοικοι τοῦ δήμου τῆς Ἰκαρίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς «αἰώρας» προσέδενον ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων εἰδώλια ἀπὸ ἄργιλλον ἢ κηρόν, τὰ ὁποῖα αἰωροῦντο κατὰ τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου. Δ. Μ. Μ.

Ἠριδανὸς *[Μυθολ.]*. Μυθώδης ποταμός, κληθεὶς οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἠριδανοῦ ἢ Φαέθοντος, υἱοῦ τοῦ Ἡλίου, μὴ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον (Θεογον. 337), ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ θεὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον ἔρρεε κατὰ τὰ δυτικὰ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Βόρειον ὠκεανὸν (Βορείαν ἢ Γερμανικὴν θάλασσαν), εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ὁποίου εὕρισκον ἤλεκτρον. Ἀναφέρων τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Ἡρόδοτος, δὲν πιστεύει εἰς αὐτήν, παραδεχόμενος ὅτι εἶναι πλάσμα ποιητοῦ τινος. Μετὰ τοῦ Ἡροδότου συμφωνεῖ καὶ ὁ Στράβων (V, 215). Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁλόκληρος ἡ ἀρχαιότης ἐπίστευεν εἰς τὸν μῦθον τοῦτον, παρεδέχοντο δὲ γενικῶς ὅτι Ἠριδανὸς ἦτο ὁ Πάδος, ποταμὸς τῆς Ἄνω Ἰταλίας, ὅπου εὑρίσκοντο τεμάχια ἠλέκτρου. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ Ἠλεκτρίδες νῆσοι ἐτοποθετήθησαν ἐνταῦθα πρὸ τοῦ Πάδου, ὅπου ἔπεσεν ὁ Φαέθων καὶ ὅπου αἱ ἀδελφαί του Ἡλιάδες, θρηνοῦσαι τὸν ἀδελφόν των, αὗται μὲν μετεμορφώθησαν εἰς αἰγείρους, τὰ δὲ δάκρυά των εἰς ἤλεκτρον (*Ὀβιδ.*, Μεταμορφ. II, 364). Κατ' ἄλλους ἦτο ὁ Ρῆνος ποταμός, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἤλεκτρον, κατ' ἄλλους δὲ ὁ ἐν Γαλλίᾳ Ροδανὸς ποταμός, ὅστις κατὰ Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Ἠριδανόν. Α. Θ. Σ.

Ἠριδανὸς *[Ἀστρον.]*. Μέγας ἀστερισμὸς τοῦ Ν ἡμισφαιρίου, τὸν ὁποῖον διασχίζει κατὰ μέσον ὁ ἀποκλιτικὸς κύκλος τῆς 4ης ὡρ. ὀρθῆς ἀναβάσεως, ἐκτείνεται δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσημερινοῦ μέχρις ἀποκλίσεως 60°, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Ὠρίωνος μέχρι τοῦ Ὕδρου. Ὁ λαμπρότερος τῶν ἀστέρων του εἶναι ὁ καὶ νοτιώτερος *Ἀκερνάρ*, οἱ δὲ λοιποὶ εἶναι γ' καὶ δ' μεγέθους. Εἷς ἐκ τούτων ὁ O_2 μεγέθους 4,5, ἔχει παράλλαξιν 0'',19, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν 163.300 δισεκατομμύρια χιλιόμετρα, ἤ, ὅπως λέγουν οἱ ἀστρονόμοι, 17,15 ἔτη φωτός.

Ἤριθ (Erith) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς κομιτείας τοῦ Κὲντ τῆς Ἀγγλίας, ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ταμέσεως, εἰς ἀπόστασιν 19 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Λονδίνου, ἔχουσα πληθυσμὸν 32.000 περίπου κατοίκων. Ἀποτελεῖ θερινὴν διαμονὴν λίαν εὐάρεστον, ἐν αὐτῇ δὲ ἑδρεύουσι πλεῖσται ναυτικαὶ λέσχαι λεμβοδρομιῶν, ἱστιοδρομιῶν κλπ. Ἐν τῇ περιφερείᾳ της εὑρίσκονται τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τηλεβόλων Μαξὶμ-Νόρδενφελντ. Ν. Ι. Θ

Ἠρικαπαῖος (καὶ ***Ἠρικεπαῖος***). Ἀνήρ τις μὲ γυναικείαν ὑπόστασιν κατ' ἀρχάς, ὅπως ἀναφέρουν αἱ νεώτεραι ὀρφικαὶ κοσμογονίαι. Κατὰ ταύτας, ὡς πρώτη ἀρχὴ ἀναφαίνεται ὁ Χρόνος, ὁ οὐδέποτε γηράσκων καὶ μὴ ἔχων ἀρχήν. Ἐκ τούτου παράγεται ἡ πρώτη δυάς, ὁ Αἰθὴρ καὶ τὸ Χάος, οἱ ὁποῖοι μετὰ τοῦ κοσμογονικοῦ ᾠοῦ σχηματίζουσι τὴν πρώτην τριάδα. Ἐκ τῆς γονιμοποιήσεως τοῦ ᾠοῦ τούτου προκύπτει ἡ ὀρφικὴ οὐσία τοῦ παντός, ὁ ὀρφικὸς Ἔρως, ὁ Φάνης, ὁ ἀρχαῖος θεὸς τοῦ φωτός, ὁ ὁποῖος ὡσαύτως εἶναι μία τριάς, ἤτοι: Μῆτις, Φάνης καὶ Ἠρικαπαῖος, σημαίνοντα βουλή, φῶς καὶ ζωοδοτὴρ ἢ ζωή. Ὁ Ἠρικαπαῖος συνδυάζει ἐν ἑαυτῷ τὸ γυναικεῖον καὶ τὸν ἀνδρικόν. Ὡς πρῶτος βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης τοῦ κόσμου ὀνομάζεται Περικλυτός, Κλυτός. Μετὰ τὸν Ἠρικαπαῖον ἐβασίλευσεν ἡ θυγάτηρ του Νὺξ μὲ τὸ σκῆπτρον τοῦ πατρός της εἰς τὰς χεῖρας. Δ. Μ. Μ.

Ἥριλλος. Ἕλλην στωϊκὸς φιλόσοφος ἐκ Καρχηδόνος, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Διετέλεσε μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος τοῦ ἐκ Κιτίου, πρὸς τὴν διδασκαλίαν ὅμως τοῦ ὁποίου διεφώνησεν εἴς τινα σημεῖα. Περὶ τῆς ζωῆς του δὲν γνωρίζομεν ἄλλο τι πλὴν τῆς πληροφορίας Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὅτι ἦτο πολὺ ὡραῖος κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν καὶ ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ πλῆθος ἐραστῶν καὶ ὅτι ὁ διδάσκαλός του Ζήνων, ἵνα τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτούς, τὸν ἠνάγκασε νὰ ξυρίζῃ τὴν κόμην του. Ἔργα τοῦ Ἡρίλλου, κατὰ τὸν κατάλογον τὸν ὁποῖον μᾶς παρέδωκε Διογένης ὁ Λαέρτιος, εἶναι: «Περὶ ἀσκήσεως», «Περὶ παθῶν», «Περὶ ὑπολήψεως», «Νομοθέτης», «Μαιευτικός», «Ἀντιφέρων διδάσκαλος», «Διασκευάζων», «Εὐθύνων», «Ἑρμῆς», «Μήδεια», «Διάλογοι», «Θέσεων ἠθικῶν».

Ὁ Ἥριλλος ἐδίδασκεν, ὅτι τὸ ὕψιστον τῆς ζωῆς ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ὥριζε δὲ τὴν ἐπιστήμην κατὰ τὸν τρόπον τῶν στωϊκῶν ὡς πρόσκτησιν παραστάσεων, τὰς ὁποίας οὐδεὶς συλλογισμὸς θὰ ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ. Πάντα τὰ λοιπὰ ἐθεώρει ἀνάξια προσοχῆς. Ἐπειδὴ ὅπως ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ γίνῃ κτῆμα εἰμὴ ὀλίγων σοφῶν, ἐδέχετο καὶ δεύτερον ἀγαθόν, σχετικὸν καὶ ὑποτελές, προσιτὸν εἰς πάντας, τὰ σωματικὰ καὶ ὑλικὰ ἀγαθά. Ἡ ἀναγνώρισις καὶ τοῦ δευτέρου τούτου ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον ἔθετεν ὡς τελικὸν σκοπὸν τῶν μὴ σοφῶν, ἀπετέλει τὸ σημεῖον τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζήνωνος καὶ ὠφείλετο εἰς ἐπίδρασιν τῶν περιπατητικῶν. Οἱ *Ἡρίλλειοι*, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἡρίλλου, μνημονεύονται συχνὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις τοὺς καταλέγει μὲ τοὺς Ἀριστωνείους καὶ Πυρρωνείους, ἀλλὰ πλὴν τούτου οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς σχολῆς των ἔχομεν. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἤριννα. Λυρικὴ ποιήτρια, ζήσασα ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, τὸν Δ' αἰῶνα. Κατήγετο πιθανῶς ἐκ Τήλου, νησιδίου πλησίον τῆς Κνίδου. Λίαν ἐπιτυχῶς ἀπεμιμήθη τὴν Σαπφὼ καὶ διὰ τοῦτο ἔτυχε τῆς δόξης νὰ κληθῇ φίλη τῆς Σαπφοῦς. Περίφημον κατέστη τὸ ἔργον της «Ἠλακάτη», ἡ γνησιότης ὅμως τοῦ ὁποίου ἠμφεσβητήθη. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὑπῆρχε μία σειρὰ μικρῶν ποιημάτων (ἑξαμέτρων, διστίχων κλπ.) ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἠρίννης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τριακοσίων στίχων τοῦ ποιήματος ἀναφέρεται εἰς ὅλα τὰ καταλειπόμενα παρὰ τῆς ποιητρίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Λεωνίδας εἰς ἐπίγραμμά του πρὸς τὴν Ἤρινναν λέγει: «παρθενικὴν νεαοιδὸν ἐν ὑμνοπόλοισι μέλισσαν Ἤρινναν, Ἅδας εἰς ὑμέναιον ἀνάρπασεν» (Ἀνθολ. Παλατ. 9, 190). Ἀνώνυμόν τι ποίημα ἀναφέρει: «οἱ δὲ τριηκόσιοι ταύτης στίχοι ἶσοι Ὁμήρῳ τῆς καὶ παρθενικῆς ἐννεακαιδεκαίτευς· ἣ καὶ ἐπ' ἠλακάτῃ μητρὸς φόβῳ ἢ καὶ ἐφ' ἱστῷ ἑστήκει Μουσέων λάθρη ἐφαπτομένη. Σαπφὼ δ' Ἠρίννης ὅσον μελέεσσιν ἀμείνων, Ἤριννα Σαπφοῦς τόσον ἐν ἑξαμέτροις». Περὶ τοῦ βίου της ὀλίγα εἶναι γνωστά. Παριστάνεται εὑρισκομένη ἐν μέσῳ κύκλου φίλων, ὡς εἶναι ἡ Ἀγαθαρχίς, ἡ Βαυχὶς καὶ ἄλλαι. Ἀπέθανεν εἰς 19 ἡλικίαν ἐτῶν. Διὰ τὰ ποιήματα τῆς Ἠρίννης σπουδαιοτάτην πηγὴν ἔχομεν τὴν Παλατ. Ἀνθολογίαν. Δ. Μ. Μ.

Ἤριος (λατ. Herius fluvius) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ΒΔ. Γαλλίας ἐν τῇ Λουγδουνικῇ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Ἀρμορικῆς ὅστις διαρρέων τὴν χώραν τῶν Ρεδόνων καὶ Βε-

Digitized by Google

νέτων ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν πρὸς βορρᾶν τοῦ Λίγηρος ποταμοῦ, εἰς βόρ. πλάτ. 17° καὶ ἀνατ. μῆκ. 49° 15′ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 8, 1). Κατά τινας εἶναι ὁ νῦν ποταμὸς Auray, ἀλλ' ὀρθότερον ὁ Vilaine, ὅστις πηγάζων ἐκ τῆς Μαϋένης, καὶ διαρρέων τὰς περιφερείας Vitré, Rennes καὶ Redon, ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μετὰ ροῦν 225 χιλιομέτρων. Α.Θ.Σ.

Ἡριππίδας. Σπαρτιάτης, ὁ ὁποῖος, σταλεὶς τῷ 399 εἰς Ἡράκλειαν τῆς Τραχῖνος, ἵνα καταστείλῃ τὴν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων ἐπανάστασιν, κατώρθωσε τοῦτο φονεύσας 500 ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν. Ὡσαύτως ἠνάγκασε τοὺς κατοίκους τῆς Οἴτης, πολεμήσας πρὸς αὐτούς, νὰ καταλείπουν τὴν χώραν των καὶ νὰ καταφύγουν εἰς Θεσσαλίαν, ὁπόθεν μετὰ 5 ἔτη ἐπανῆλθον εἰς αὐτὴν τῇ βοηθείᾳ τῶν Βοιωτῶν. Τῷ 396 ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τριάκοντα εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Λυσάνδρου καὶ διατελῶν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, διεκρίθη εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἀρχηγὸς ὢν τῶν μυρίων τοῦ Κύρου. Μετ' αὐτῶν δὲ βραδύτερον ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας, συντελέσας κατὰ πολὺ εἰς τὴν νίκην τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπί τι διάστημα ὑπῆρξε καὶ ναύαρχος τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Κορίνθῳ, ἀντικαθιστῶν τὸν φονευθέντα Ποδάνεμον, βραδύτερον ὅμως παρέδωκε τὸν στόλον εἰς τὸν Τελευτίαν. Μ. ΜΠΙΣΤΗ

Ἤρλ, ***Ἰωάννης*** (Earl ἢ Earle). Ἄγγλος γεωλόγος (βλ. *Ἔρλ,* Ἰωάννης).

Ἤρλι, ***Ἰάκωβος*** (Earle James). Ἄγγλος χειρουργὸς (1755—1817). Μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτοῦ μεθόδων συγκαταλέγονται καὶ ἡ θεραπεία τῆς ὑδροκήλης δι' ἐνέσεων οἴνου, ὡς καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ καταρράκτου διὰ τοῦ κερατοειδοῦς. Ἐκτὸς ἄλλων σημαινουσῶν πραγματειῶν ἐξέδωκε καὶ τὰ Ἔργα τοῦ συγγενοῦς καὶ διδασκάλου του Pott. Ο.Ρ.

—**Ἤρλι,** ***Πλίνυ*** (Earle Pliny). Ἀμερικανὸς φρενολόγος ἰατρός, ἀδελφὸς τοῦ *Ἰακώβου Ἤρλι,* γεννηθεὶς τῷ 1809. Τῷ 1840 ἐγένετο ἀρχίατρος τοῦ φρενοκομείου τῆς ἐν Πενσυλβανίᾳ Φραγκφούρτης. Τῷ 1853 ἐγένετο ἰατρὸς τοῦ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἀσύλου Lunatic. Ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀσύλου τῆς Bloomingdale, ἕνα τόμον τῶν φρενιατρικῶν ἀσύλων τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, ὡς καὶ ἐπιτομὴν ἐπὶ τῶν φλεβοτομιῶν διὰ τὰς φρενίτιδας νόσους. Ἠσχολήθη ὡσαύτως καὶ μὲ τὴν ποίησιν, δημοσιεύσας καὶ μικρὸν τόμον ποιημάτων (1841) ὑπὸ τὸν τίτλον «Marathon et autres poèmes», ἀλλὰ φοβούμενος μὴ ἐκτεθῇ ὡς ἰατρὸς ἀπέσυρε τὸ ἔργον ἐκ τῆς κυκλοφορίας μικρὸν μετὰ τὴν ἐμφάνισίν του. Ο. Ρ.

—**Ἤρλι** (Earle), ***Ράλφ.*** Ἀμερικανὸς ζωγράφος (1751—1801). Μεταβὰς εἰς τὸ Λέξιγκτον μετὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ κυβερνήτου, ἔλαβε σχεδιάσματα τῶν μαχῶν, ἐξ ὧν τῷ 1775 ἐζωγράφησε τέσσαρας σκηνάς, αἵτινες ἐχαράχθησαν ἀπὸ τὸν Ἄμος Ντοῦλιτλ· εἶναι δὲ οὗτοι πιθανώτατα οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ πίνακες οἱ ἐκτελεσθέντες ὑπὸ Ἀμερικανοῦ. Μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας, ὁ Ἤρλι μετέβη εἰς Λονδῖνον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Βενιαμὶν Γουέστ, προσωπογραφήσας τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ πλείστους εὐγενεῖς. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀμερικὴν τῷ 1786 ἐξετέλεσε τὰς προσωπογραφίας τοῦ Τιμοθέου Ντουάϊντ, τοῦ κυβερνήτου Κάλεμπ Στρόγκ, Ρότζερ Σέρμαν καὶ ἄλλων ἐπισήμων. Ἐπίσης ἐζωγράφησε μέγαν πίνακα τῶν καταρρακτῶν τοῦ Νιαγάρα. Ν. Ι. Θ.

Ἤρλομ (Earlom), ***Ριχάρδος.*** Ἄγγλος χαράκτης (βλ. *Ἔρλομ*).

Ἤρλστον (Earlston καὶ ἀρχαιότ. Ercildoune) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μπέρβικσάϊαρ τῆς Σκωτίας, ἔχουσα πληθυσμὸν 5000 κατοίκων περίπου καὶ ἀπέχουσα σιδηροδρομικῶς 72 ½ μίλλια ΝΑ τοῦ Ἐδιμβούργου. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν τῶν *Ἀβοριγίνων* ἐκαλεῖτο *Ἀρκίολντουμ* (Arcioldun), ἤτοι «ἰσχυρὸν φρούριον», ὄντως δὲ ἐπὶ τοῦ δεσπόζοντος «Μαύρου Λόφου» (ὕψος 1003 ποδῶν) φαίνονται εἰσέτι τὰ ἴχνη τῶν κυκλικῶν τειχῶν Βρεττανικοῦ φρουρίου. Κατὰ τοὺς ΙΒ′ καὶ ΙΓ′ αἰῶνας οἱ Δίντζεϋς καὶ οἱ λόρδοι τοῦ Μὰρς καὶ Ντώνχαρ ἦσαν αἱ ἄρχουσαι βαρωνικαὶ οἰκογένειαι. Τὸ χαρακτηριστικώτερον μνημεῖον τῆς πόλεως τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι ὁ πύργος «Rhymer's Castle», ἡ θρυλικὴ κατοικία τοῦ Θωμᾶ Λῆρμοντ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς πόλεως εἶναι ὑφάσματα τοῦ εἴδους γκίγκα (Gingham), μάλλινα ὑφάσματα καὶ ὑποκάμισα, ἀλλὰ συγχρόνως ἡ πόλις εἶναι καὶ σοβαρὸν ἀγροτικὸν κέντρον, ἅπαξ δὲ τοῦ ἔτους γίνεται καὶ ἀγορὰ ἵππων καὶ σφαγίων. Ν. Ι. Θ.

Ἤρλυ (Early), ***Ἰοῦβαλ.*** Ἀμερικανὸς στρατιωτικὸς (βλ. *Ἔρλυ,* Ἰοῦβαλ Ἄντερσον).

Ἡρόδικος ὁ ***Βαβυλώνιος.*** Ἕλλην γραμματικὸς ἐκ Βαβυλῶνος καταγόμενος, ζήσας κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, πιθανῶς κατὰ τὸν Α′ π.Χ. αἰῶνα. Ἐπονομάζεται συχνάκις ὁ *Κρατήτειος* ὡς ἐξελθὼν ἐκ τῆς περγαμηνῆς σχολῆς τοῦ Κράτητος. Τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῶν ἔργων του ὀφείλομεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Ἀθήναιον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μνημονεύονται τρία ἔργα τοῦ Ἡροδίκου: «Πρὸς τὸν Φιλοσωκράτην», «Σύμμικτα Ὑπομνήματα» καὶ «Κωμῳδούμενοι» (εἰς 6 τοὐλάχιστον βιβλία). Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρόδικος** ὁ ***Σηλυμβριανός.*** Διδάσκαλος τοῦ Ἱπποκράτους, ἐκ Σηλυμβρίας καταγόμενος καὶ παιδοτρίβης τὸ ἐπάγγελμα. Ἐθεώρει ὡς ἀρχήν, ὅτι ὤφειλε νὰ ὑπάρχῃ συστηματικὴ σχέσις μεταξὺ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν τὸ σῶμα ἐπιτελεῖ, καὶ τῆς τροφῆς, ἡ ὁποία εἰσάγεται εἰς αὐτό. Τὰς διαφόρους ἀσθενείας ἀπέδιδεν εἰς τὴν κακὴν δίαιταν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίστευεν, ὅτι μεταξὺ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς θεραπευτικῆς ὑπάρχει στενὸς σύνδεσμος καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, κατόπιν ἰδικῆς του ἀσθενείας. Ἐκ τῆς ἰδίας του πείρας ὁρμώμενος ἐφεῦρε σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν εἰς ἴδιον βιβλίον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατ' ἐξοχὴν συνίστα περιπάτους, ἀγῶνας, θερμὰ λουτρὰ καὶ ἐντριβάς. Ἀλλὰ τὰ παραγγέλματά του ἦσαν τόσον ἐξεζητημένα καὶ τόσον πολλά, ὥστε ἐὰν κανεὶς ἤθελε νὰ τὰ ἀκολουθήσῃ, ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος κάθε ἄλλην ἐργασίαν, διὰ νὰ δύναται νὰ ἐκτελῇ μόνον τὰ παρ' αὐτοῦ συνιστώμενα. Ἦσαν δὲ ταῦτα τόσον ὑπερβολικά, ὥστε ὁ συγγραφεὺς τῶν ἐπιδημιῶν Ἱπποκράτης ψέγει τὸν Ἡρόδικον μὲ δριμείας φράσεις: «Ἡρόδικος τοὺς πυρεταίνοντας ἔκτεινε δρόμοισι, πάλῃσι πολλῇσι, πυρίῃσι». Δ. Μ. Μ.

Ἡρόδοτος. Μέγας Ἕλλην ἱστοριογράφος (484—410). Γεννηθεὶς κατὰ τὰ Περσικὰ παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐπιδὼν τὰς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπιδρομὰς τῶν Λακεδαιμονίων (Θ′, 73) καὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Πλαταιῶν (Ζ′, 233). Ἡ πατρὶς αὐτοῦ Ἁλικαρνασσός, ἀποικία δωρικὴ τῶν Τροιζηνίων, ἐν ᾗ μετὰ τῶν Δωριέων συνῴκησαν καὶ Ἴωνες, ὑπήγετο εἰς τὸ ὑποτελὲς κράτος τῆς ὀνομαστῆς γενομένης Ἀρτεμισίας· οἱ γονεῖς αὐτοῦ Λύξης καὶ Δροιὼ ἀνῆκον εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους οἴκους τῆς Ἁλικαρνασσοῦ. Ἀδελφὸν εἶχε τὸν Θεόδωρον καὶ πρὸς μητρὸς θεῖον τὸν ποιητὴν Πανύασιν. Ἐν Ἁλικαρνασσῷ τότε τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Λύγδαμις ἐκ τοῦ γένους τῆς Ἀρτεμισίας, ἥτις γενναίως ἠγωνίσθη ἐν Σαλαμῖνι ὑπὲρ τῶν Περσῶν καὶ ἣν ἱκανῶς ἐξύμνησεν ὁ ἱστορικὸς (Ζ′, 99). Κατὰ τοῦ Λυγδάμιδος ἐστασίασεν ὁ Πανύασις μετὰ τοῦ Ἡροδότου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν κατὰ τὴν στάσιν ἐφονεύθη, ὁ δὲ ἱστορικὸς κατέφυγεν εἰς Σάμον, νῆσον ἰωνικήν, ἔνθα ἠσκήθη καὶ περὶ τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον *(Σουΐδας)*, τῷ δὲ 454 ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν μετὰ στασιωτῶν εἰς Ἁλικαρνασσὸν ἐξεδίωξε μὲν τὸν τύραννον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη ἐκ φθόνου τῶν συμπολιτῶν νὰ καταλίπῃ τὴν πατρίδα ἑκουσίως καὶ ἐσαεί. Τῷ 445 εὑρίσκεται ἐν Ἀθήναις, ἔνθα συνῆψε φιλίαν πρὸς τὸν Περικλῆ. Ἐνταῦθα ἀναγνοὺς μέρος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἠμείφθη γενναίως ὑπὸ τῆς πολιτείας, λαβών, ὡς λέγεται, δέκα τάλαντα. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Περικλῆς, ὅστις ἔβλεπεν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἡροδότου μοχλὸν πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῷ 444 μετέσχε τῆς πανελληνίου ἀποικίας, ἥτις συνῴκησε τοὺς Θουρίους, τὴν πρῴην δηλαδὴ Σύβαριν· τὴν πόλιν ταύτην ἠγάπησεν ὡς δευτέραν πατρίδα, ἐξ οὗ καὶ *Θούριος* ἐπονομάζεται *(Ἀριστοτ.* Ρητορ. Γ 9 καὶ *Στράβ.* 656), ἀλλ' ὁ περιηγητὴς δὲν διέμεινε διαρκῶς ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι. Τῷ 432 εὑρίσκεται πάλιν ἐν Ἀθήναις· διότι ποιεῖται μνείαν τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως, ἅπερ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνετελέσθησαν (Ε′ 77). Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἐν Θουρίοις συνέγραψε καὶ ἐνταῦθα τὸν βίον ἐτελεύτησε κατὰ τὸν Σουΐδαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐχαράχθη τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

Ἡρόδοτος.

[Ἐκ μαρμαρίνου διπλοῦ ἀγάλματος Ἡροδότου — Θουκυδίδου τῆς Φαρνεσιανῆς συλλογῆς (μουσεῖον Νεαπόλεως).]

Ἡρόδοτον Λύξεω κρύπτει κόνις ἥδε θανόντα,
Ἰάδος ἀρχαίης ἱστορίης πρότυπον
Δωρίδος ἐκ πάτρης βλαστὸν τ'· ἀστῶν γὰρ ἄτλητον
μῶμον ὑπεκφυγὼν Θούριον ἔσχε πάτρην

(Στέφ. Βυζαντ. ἐν λ. *Θούριος).*

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἱστορικοῦ διετηρήθη ἐν ἀναγλύφῳ, ἡ δὲ προτομὴ αὐτοῦ ἵστατο ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῆς Περγάμου.

Ἡ ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου γιγάντειος πάλη τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ ἡ κατατρόπωσις αὐτῶν, πρὸς δὲ ἡ ἐκ τῆς νίκης θαυμαστὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀνάπτυξις καὶ δὴ τῶν Ἀθηνῶν ἐνεποίησαν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μεγίστην ἐντύπωσιν. Ὅθεν ἔγνω νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων τὸ θαυμάσιον τῶν ὁμοεθνῶν ἔργον· ἀλλὰ λίαν εὐφυῶς δὲν περιορίζει τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ εἰς τὰς 5 ἢ 6 μάχας, αἵτινες εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ μεγάλου δράματος, ἀλλὰ προπαρασκευάζει πόρρωθεν τὰς σκηνὰς καὶ ἔτι πορρωτέρωθεν τὰ ἑκατέρωθεν δρῶντα πρόσωπα· διὸ καὶ ἐξετάζει ἔνθεν μὲν τὴν ἀχανῆ Περσικὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ πάντων τῶν λαῶν τῶν σὺν τῷ χρόνῳ συγχωνευθέντων ἐν τῇ δεσποτείᾳ αὐτῆς, ἔνθεν δὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας αὐτῶν, τὴν ἐκ τῶν ἐρίδων καὶ τῆς ἀντιζηλίας ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν διάθεσιν, ἣν πρὸς ἀλλήλας εἶχον μικρὸν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Περσικοῦ πολέμου. Τοιαύτη τις ἱστορία ἔδει νὰ περιλάβῃ πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἐπιστήμην τῶν χρόνων ἐκείνων, ἦτο ἐποποιία τις μετὰ πλείστων ἐπεισοδίων παρενειρομένων πρὸς ἔξαρσιν καὶ διαφώτισιν τῆς κυρίας ἰδέας· ἵνα δὲ καταστῇ ἱκανὸς πρὸς συγγραφὴν τοιούτου ἔργου, πολλὰ δαπανῶν καὶ πάντα κίνδυνον ὑπερορῶν, περιηγεῖται κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπωτάτας χώρας, ἃς μέλλει νὰ περιγράψῃ· εὐνόητον δὲ εἶναι πόσον ἐπιπονώτεραι καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἦσαν αἱ ἀποδημίαι αὐτοῦ, κρινόμεναι πρὸς τὴν διεθνῆ κατάστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Οὕτω πλεύσας τὸν Εὔξεινον πόντον περιῆλθε τὰς ἐν τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ ἑλληνίδας πόλεις, τὴν πρόσοικον Σκυθίαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν Κολχίδα· προσέτι δὲ τὴν Κύπρον, τὴν Φοινίκην, τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Περσίαν. Διῆλθε τὸ ἀχανὲς περσικὸν κράτος, ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς πρωτευούσης· διὸ καὶ περιγράφει ἀκριβῶς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τὴν ἐξ Ἐφέσου διὰ Σάρδεων εἰς Σοῦσα· δι' οἰκουμένης δὲ ἡ ὁδὸς ἅπασα φέρουσα ἦτο ἀσφαλὴς καὶ εἶχε πανταχοῦ σταθμοὺς βασιλικοὺς καὶ καταλύματα κάλλιστα (5, 52)· τὸ δὲ μῆκος τῆς ὁδοῦ ἐκ Σάρδεων εἰς Σοῦσα ἦτο 13.500 στάδια ἢ παρασάγγας 450 καὶ ἐχρειάζετο νὰ διανύσῃ τις αὐτὴν ἐνενήκοντα ἡμέρας, βαδίζων 150 στάδια τὴν ἡμέραν, δηλαδὴ ἑπτὰ καὶ ἡμίσειαν ὥρας περίπου· εἰκάζεται δὲ ὅτι διὰ ταύτης ἐπορεύθη ὡς ὑπήκοος τοῦ μεγάλου βασιλέως· διότι Ἕλλην ἐκ τῶν πόλεων, αἵτινες ἐπανεστάτησαν, ἂν συνελαμβάνετο ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ βασιλέως, ἐξ ἅπαντος ἤθελεν ἀπαχθῇ ὡς δοῦλος. Προσέτι ἐπῆλθε τὴν Αἴγυπτον ἐκ Ναυκράτεως μέχρι τῆς πόλεως Ἐλεφαντίνης. Τῆς χώρας ταύτης θαυμάζει καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα καὶ τὰς πυραμίδας, τὰ φαινόμενα τοῦ Νείλου, οὗ κατὰ τὴν πλήμμυραν μόνον αἱ πόλεις ἐφαίνοντο, παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσους (2, 97). Ἀλλὰ καὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπεσκέφθη πολλάς· καὶ πρῶτον τὴν Θεσσαλίαν· διότι τὰς Θερμοπύλας περιγράφει ἀκριβῶς ὡς αὐτόπτης μόνον ἠδύνατο ν' ἀπεικονίσῃ (7,175.176.201). Ἔτι δὲ πολλὰ μέρη τῆς χέρσου Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἠπείρου. Ἐπισκεπτόμενος καὶ τὰ ἐπιφανέστερα ἱερά, δὲν ὤκνησε ν' ἀναβῇ καὶ αὐτὸ τὸ ἀπωτέρω τῆς Ἑλλάδος κείμενον, τὸ τῆς Δωδώνης. Ἐκ τῶν Θουρίων περιῆλθε τὴν μεγάλην Ἑλλάδα καὶ τὴν Σικελίαν. Καὶ τὰς μακροτάτας δὲ καὶ χαλεπωτάτας ταύτας ἀποδημίας ποιεῖται μετὰ δαπανῶν καὶ κινδύνων οὐχὶ χάριν ἐμπορίας καὶ χρηματισμοῦ, ἀλλὰ χάριν φιλομαθείας καὶ χάριν ἐπιστημονικῆς περιεργείας. Οὕτως ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι μόνον πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς γεωγραφίας καὶ ὁ σπουδαιότατος τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιηγητῶν. Ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἑκαταῖος εἶναι οἱ πρῶτοι, οἵτινες χάριν ἐπιστημονικῶν σκοπῶν περιῆλθον ξένας χώρας καὶ τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν εἰς τὴν γραφὴν παρέδωσαν. Τὰς περιηγήσεις ταύτας ἐξετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 26ου μέχρι τοῦ 37ου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 464—444. Ἡ περιήγησις αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Περσίαν ἐγένετο τῷ 450, ἡ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ διαμονὴ τῷ 460. Κατὰ τὰς περιηγήσεις ταύτας διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν ξένων γλωσσῶν ἐδεῖτο ἑρμηνέων καὶ ὁδηγῶν, οἵτινες δὲν εἶχον πάντες τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν, ὅπως ἀκριβῶς ἑρμηνεύσωσι ζητήματα, περὶ ὧν ἠρωτῶντο ὑπὸ φιλομαθοῦς περιηγητοῦ· διὸ καὶ οὐδὲν τὸ ἄπορον, ὅτι καὶ ἐσφάλη περί τινα καὶ μάλιστα ὅσα οὔτε εἶδεν οὔτε ἠρεύνησεν αὐτός, ἀλλ' ἤκουσε παρὰ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου (Β′, 13), τῶν ἑρμηνευτῶν ἢ τῶν περιηγητῶν· ἀλλ' ἂν δὲν εἶχε καὶ τὴν διάθεσιν νὰ δέχηται πᾶν παράδοξον διήγημα, δὲν ἤθελε βεβαίως παραδώσει εἰς ἡμᾶς πολλὰς ἀξιολογωτάτας εἰδήσεις, ἐν αἷς οἱ νεώτεροι ἐπιστήμονες, σχίζοντες τὸ μυθικὸν περικάλυμμα, εὑρίσκουσι

Digitized by Google

πολλὰ σπέρματα ἀληθείας· διότι οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ καὶ φυσιογράφοι καὶ ἐθνογράφοι ὑπὸ τὸ μυθῶδες καὶ τὸ παράδοξον ἔνδυμα ἐθαύμασαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν περιγραφῶν τοῦ Ἡροδότου· διὸ καὶ ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως νὰ ἱστορῇ πιστῶς ὄχι μόνον τὰ πιθανά, ἀλλὰ καὶ ὅσα δὲν ἐπίστευεν ὁ ἴδιος, ἀπέβη λίαν ὠφέλιμος εἰς ἡμᾶς. Πλὴν τῶν περιηγήσεων, ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἶχεν ὑπ᾽ ὄψει καὶ τοὺς ἀρχαιοτέρους ποιητὰς καὶ λογογράφους, ἐξ ὧν ὀνομάζει τὸν Ἑκαταῖον (2,143. 6,137) οὗ καὶ πολλὰ ἀντέγραψε κατὰ τὸν Εὐσέβιον ἀλλὰ κατ᾽ ἀρχὴν ὡς βάσιν ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ ἔχει τὴν αὐτοψίαν, τὴν ἔρευναν ἤ, ὡς αὐτὸς λέγει, τὴν *ἱστορίαν*, δηλαδὴ τὸ πυνθάνεσθαι καὶ δι᾽ αὐτοῦ μανθάνειν, καὶ τὴν κριτικήν, τὸ ἐξελέγχειν δηλαδὴ τὰς διδομένας αὐτῷ εἰδήσεις· πολλάκις δὲ ἐπιλέγει «τὰ λεγόμενα ὑφ᾽ ἑκάστων ἀκοῇ γράφω», «ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα», «πείθεσθαι μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω καί μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω ἐς πάντα τὸν λόγον»· ἀλλ᾽ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας ἀκούσας παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ὅτι οἱ Φοίνικες περιπλέοντες τὴν Λιβύην ἔσχον τὸν ἥλιον εἰς τὰ δεξιὰ δὲν ἐπίστευσε (Δ´ 42), οὐδ᾽ ὅτι ὑπῆρχον νῆσοι Κασσιτερίδες (Γ´, 115), ἐγέλα δὲ τοὺς γράψαντας, ὅτι ὁ Ὠκεανὸς ῥέει περὶ τὴν γῆν οὖσαν κυκλοτερῆ ὡς ἀπὸ τόρνου (Δ´ 36)· ἀλλ᾽ ἂν ἐν αὐτοῖς ἁμαρτάνῃ, πολλοὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ λόγων, οἵτινες ἐφαίνοντο τερατώδεις εἰς τοὺς παλαιούς, ἐπεκυρώθησαν σήμερον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν καὶ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου διῃρέθη ὑπὸ τῶν λογίων τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς βιβλία ἐννέα, ὧν ἕκαστον ἐπιγράφεται ἐκ τοῦ ὀνόματος ἑκάστης τῶν Μουσῶν ἤτοι Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία καὶ Καλλιόπη· ἡ μακροτάτη αὕτη συγγραφὴ περιέλαβε πάσας τὰς ἐντὸς διακοσίων τεσσαράκοντα ἐτῶν γενομένας ἐπιφανεῖς πράξεις Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων· συνέγραψε δὲ τὴν ἱστορίαν, «ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυμαστὰ τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροις ἀποδειχθέντα ἀκλεῆ γένηται».

Ἄρχεται δ᾽ ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ἑλένης καὶ τῆς Ἰοῦς ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας καὶ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μηδείας ἐκ τῆς Ἀσίας. Διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰλίου οἱ Ἀσιανοὶ ἐνόμισαν τὸ ἑλληνικὸν γένος πολέμιον ἑαυτοῖς· ἀκροθιγῶς μνημονεύσας τὴν διαδεδομένην ταύτην ἰδέαν καὶ ταχέως παρελθὼν τοὺς παλαιοὺς τούτους λόγους, ἐξιστορεῖ τὰ τῆς ἀδικίας τῶν βαρβάρων πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, οὓς ὑποδουλοῖ Κροῖσος ὁ βασιλεὺς τῶν Λυδῶν· ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ἀφηγεῖται τὰ τῶν παλαιοτέρων βασιλέων τῆς Λυδίας, τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν πρὸς τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἔτι δὲ καὶ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν· εἶτα ἐξιστορεῖ πῶς ἡ ἀδικία καὶ ἔπαρσις τοῦ Κροίσου τιμωρεῖται· διότι καταλύεται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὑπὸ Κύρου βασιλέως τῶν Περσῶν· ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ἐξιστορεῖ πῶς τὸ βασίλειον τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ μηδικοῦ ἀνεπτύχθη, ηὐξήθη καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· προνοεῖ δὲ ὁ ἱστορικὸς νὰ περιγράφῃ ἕκαστον τῶν ὑποδουλουμένων ἐθνῶν, τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ποῦ μὲν διεξοδικῶς, ποῦ δὲ συντόμως· διότι σκοπὸς τοῦ Ἡροδότου ἦτο οὐχὶ μόνον νὰ ἐξιστορήσῃ τὸν πόλεμον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ νὰ περιγράψῃ σαφῶς τὰ ἀντιστρατευόμενα ἑκατέρωθεν ἔθνη· οὕτω δὲ παρέχει ἀνεξάντλητον πλοῦτον ἐθνογραφικῶν εἰδήσεων περὶ Αἰγυπτίων, Θρᾳκῶν, Σκυθῶν, Ἀσσυρίων, Περσῶν καὶ συνελόντι εἰπεῖν περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου· μνημονεύσας δὲ τῆς ἁλώσεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ Καμβύσου (βιβλ. Β´) παρεισάγει μακρὸν ἐπεισόδιον περί τε τῆς χώρας τῆς Αἰγύπτου καὶ περὶ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ· ἡ διεξοδικὴ δ᾽ ἔκθεσις περὶ ταύτης ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὴν ἐκ παλαιοτάτων χρόνων πολιτισθεῖσαν χώραν, τὰ θαυμάσια φαινόμενα καὶ τὰ μνημειώδη καὶ σεβάσμια αὐτῆς ἔργα.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Περσίας (Γ´ βιβλ.) διεξοδικῶς ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ Καμβύσου, τοῦ Ψευδοσμέρδιος καὶ τοῦ Δαρείου καὶ περισσῶς ἐνδιατρίβει περὶ τὴν Σάμον, τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ὑπὸ τὸν Πολυκράτη, καὶ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ τυράννου, μεθ᾽ ὃν ἡ περσικὴ δυναστεία ἐξαπλοῦται ἐπὶ τὰς νήσους τὰς κειμένας μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας· ἐφεξῆς ἐπανελθὼν εἰς τὸν Δαρεῖον ἐξιστορεῖ τοὺς νέους θεσμοὺς καὶ διατάξεις, ἃς εἰσήγαγε, περιγράφει διὰ μακρῶν ὁλόκληρον τὸ περσικὸν κράτος, τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν πλουσίας προσόδους καὶ τέλος τὴν ἐπιδρομὴν αὐτοῦ κατὰ τῆς Σκυθίας (Δ´)· ἐντεῦθεν περιγράφει διὰ μακρῶν τὰς πρὸς βορρᾶν χώρας τῆς Εὐρώπης, ἃς ἐγνώρισεν ἐπὶ μακρότερον ἢ ὁ Ἑκαταῖος· ἐνῷ δὲ ἡ περσικὴ δύναμις διὰ τοῦ ἑνὸς βραχίονος περιβάλλει τὰς πρὸς βορρᾶν χώρας καὶ ἔθνη, τὸν ἕτερον βραχίονα ἐπεκτείνει ὑπὲρ τὴν Αἴγυπτον πρὸς τὴν Κυρηναϊκήν. Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Κυρήνης καὶ περιγράφει τὰ ἔθνη τῆς Λιβύης, χώρας ἀκριβῶς ἀντικειμένης εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐρώπης μέρη· ἐνῷ δὲ ἐσπούδαζεν ὁ Δαρεῖος νὰ ὑποτάξῃ θρᾳκικά τινα ἔθνη καὶ τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, ἐκρήγνυται ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ὡς προανάκρουσμα τοῦ ἀγῶνος τῆς Περσίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος (βιβλ. ΣΤ´)· ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος Μιλήτου Ἀρισταγόρας διαβὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἱστορικὸς λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τούτου διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ ἄλλων ἔτι ἑλληνίδων, ἰδίᾳ δὲ τὴν αὔξησιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἔτι δὲ τὴν φυγὴν τοῦ Δημαράτου βασιλέως τῆς Σπάρτης καὶ τὰς ἀντιζηλίας καὶ ἔριδας τῶν Ἑλλήνων· μεθ᾽ ὃ χωρεῖ πρὸς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀποβίβασιν αὐτῶν εἰς τὴν Ἐρέτριαν καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν περιφανῆ νίκην τοῦ Μαραθῶνος, ἥτις εὐηγγελίσατο ἐπ᾽ αἰσίοις οἰωνοῖς, ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἀκωλύτως χωροῦσα τῶν Περσῶν δύναμις δύναται ν᾽ ἀνακοπῇ. Ἐφεξῆς ἀκολουθῶν ὁ ἱστορικὸς τὴν φυσικὴν τῶν γεγονότων πορείαν, ἐνδιατρίβει περὶ τοὺς ἐξοπλισμοὺς τοῦ Ξέρξου, τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἔφοδον. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν πᾶσι τούτοις δὲν σπεύδει, ἀλλ᾽ ἵνα ἐντείνῃ τὴν προσδοκίαν καὶ τὸ διαφέρον τοῦ ἀναγνώστου, χωρεῖ βραδέως καὶ ἠρέμα, ἐνεργῶς εἰκονίζων ἔνθεν μὲν τὰς ὑπερπληθεῖς τῶν Περσῶν δυνάμεις, ἔνθεν δὲ τὰ συμβούλια καὶ πρεσβείας τῶν ἑλληνίδων πόλεων καὶ τὰς ἔριδας καὶ ἀντιζηλίας αὐτῶν· ὥστε θαυμάζει τις καὶ ἀπορεῖ διὰ τὴν παράδοξον ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος· ἐφεξῆς ἐξιστορεῖ τὰς ἀκρίτους μάχας τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου (Η´), εἶτε δὲ μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ ἐναργείας τὴν κοσμοϊστορικὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν· ἐπίσης ἀκριβῶς καὶ λεπτομερῶς περιγράφει τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, τὴν ἐν Μυκάλῃ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθήματα, καὶ ἡ ἱστορία λήγει εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Σηστοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (Θ´). Τὸ σύγγραμμα τοῦ ἱστορικοῦ βεβαίως ἔμεινεν ἀτελές, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνας· ὅτι δὲ εἶναι ἀτελές, συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς τεκμηρίου: ἐν βιβλίῳ Ζ´ 213 προλέγει μὲν ὅτι ἐν τοῖς ὄπισθεν θέλει δηλώσει τὴν αἰτίαν, δι᾽ ἣν ὁ Ἀθηνάδης ἀπέκτεινε τὸν προδότην Ἐφιάλτην, ἀλλὰ κατόπιν οὐδεμίαν μνείαν περὶ τούτου ποιεῖται.

Τῆς μακρᾶς ταύτης ἱστορίας χαλαρός τις δεσμὸς συνάπτει εἰς ἓν ὅλον τὰ μέρη, ὧν τινα φαίνονται αὐθυπόστατα, ὡς τὸ β´ βιβλίον περὶ τῆς Αἰγύπτου· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ (Α´, 106 καὶ 184), ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ζ´, ἱστορ. Η´, 18), μνημονεύονται «Ἀσσύριοι λόγοι» αὐτοῦ, εἰκάζουσί τινες, οὐχὶ ἀπιθάνως, ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἴδιαι πραγματεῖαι προσυνετάχθησαν, ἤτοι «Περσικοὶ λόγοι», «Αἰγύπτιοι», «Λιβυκοί», «Σκυθικοί», «Σάμιοι», δηλαδὴ συγγραφαὶ ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ Ἑκαταίου καὶ τῶν ἄλλων λογογράφων καὶ ὅτι κατόπιν ὁ ἱστορικὸς συνέλαβε τὸ εὐρὺ σχέδιον, ἵνα συναρμολογήσῃ ταύτας εἰς ἓν μεγαλότεχνον σύγγραμμα· οὕτω δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῶν βαρβάρων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, λήγει εἰς τὴν τιμωρίαν αὐτῶν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κάθαρσιν τοῦ δράματος.

Δι᾽ ὅλης τῆς μακρᾶς τοῦ ἱστορικοῦ διηγήσεως διήκει μία γενικὴ ἰδέα, ἡ *Νέμεσις*, ἥτις κολάζει πᾶσαν ὑπερβασίαν καὶ ὕβριν· ἡ κόλασις δ᾽ αὕτη τῶν βαρβάρων διὰ τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀδικίας στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, ὅτι οἱ θεοὶ τιμωροῦσι τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἀνθρώπων· ἡ θεία πρόνοια, κατὰ τὸν ἱστορικόν, ἄρχουσα τοῦ παντὸς ἐν δικαιοσύνῃ, ὥρισεν εἰς πάντα τὰ ὄντα διατεταγμένην ὁδόν, ἅμα δὲ ἀκριβῆ καὶ ἀπαράβατα ὅρια, ἅπερ εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ ὑπερβῇ. Ἡ δύναμις αὕτη τιμωρεῖ ὄχι μόνον ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὑπέρβασιν τοῦ μέτρου εἴτε ἐν πλούτῳ εἴτε ἐν δυνάμει καὶ πᾶσαν ἐξ αὐτῆς προερχομένην ὑπερφροσύνην διαφθείρει καὶ καταστρέφει· τοῦτο δὲ συχνὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λέγεται «φθόνος θεῶν», ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καλεῖται «θεῶν νέμεσις». Ἡ νέμεσις αὕτη τῶν θεῶν ἐκδηλοῦται τοτὲ μὲν ἐν ταῖς τύχαις ἑνὸς ἀτόμου, τοτὲ δὲ καὶ ὁλοκλήρου ἔθνους, ἐνίοτε δὲ κολάζονται οἱ ἀπόγονοι διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν προγόνων καὶ ἄλλοτε ἐκ τῆς ὑπεροψίας καὶ κουφότητος οὕτω σκοτίζεται ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἷον ἑκόντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸν ὄλεθρον. Ἡ θεία αὕτη δύναμις κολάζει τοῦ Κροίσου τὴν ἀδικίαν καὶ καταβάλλει τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Ξέρξου καὶ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης περὶ τοῦ θείου κατεχόμενος, φαίνεται ἀείποτε νηφάλιος καὶ εὐλαβὴς πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ἐχθροὺς τῆς πατρίδος, ὧν τὰς ἀρετὰς ὁμολογεῖ· ἂν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας ἐξ ὕβρεως καὶ ὑπεροψίας ἄγονται εἰς τὸν ὄλεθρον, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπὶ τέλους ἀποδεικνύονται νικηταί, ὁ ἱστορικὸς οὔτε τοὺς βασιλεῖς οὔτε τὴν Ἀσίαν καταφρονεῖ, ἀλλὰ τὴν μὲν Ἀσίαν ὡς χώραν ἐξ ἀρχαιοτάτου πολιτισθεῖσαν καὶ τιμᾷ καὶ θαυμάζει, τῶν δὲ Περσῶν βασιλέων, καίπερ πολεμίων, ὁμολογεῖ τὴν μεγαλοφροσύνην· ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ εὐλαβείας κατεχόμενος οὔτε αὐτὸς ἐπιδεικνύει ὑπερηφανίαν, ἣν ᾐσθάνετο φύσει πᾶς Ἕλλην ἐπὶ τοιούτοις ἐθνικοῖς κατορθώμασιν, οὔτε τοὺς Ἕλληνας τυφλῶς ἐγκωμιάζει, τοὐναντίον δὲ διαρρήδην ὁμολογεῖ πολλαχοῦ, ὅτι μᾶλλον ἡ εὔνοια τῶν θεῶν καὶ ἄλλα τινὰ ἐξωτερικὰ περιστατικὰ ἔσωσαν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν κινδύνων, παρὰ ἡ σύνεσις αὐτῶν καὶ ἡ γενναιότης. Οὕτως ὑπερέχει μὲν ὁ Ἡρόδοτος τῶν προηγουμένων λογογράφων καὶ κατὰ τὴν εὐρυτέραν καὶ ἐπιμελεστέραν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ κατὰ τὴν ἑνότητα τῆς ὕλης, ἀλλ᾽ ἀπολείπεται τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν γεγονότων καὶ φαίνεται παιδικὴν ἀφέλειαν ἔχων καὶ εὐπιστίαν. Τοῦτο δὲ μειοῖ μέν πως τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ κῦρος, ἀλλὰ καθιστᾷ αὐτὸν ἐπαγωγότατον. Τὸ ἐπαγωγὸν τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἐπαυξάνουσι τὰ παρεμβαλλόμενα χαρίεντα ἐπεισόδια, οἷον ἡ σωτηρία τοῦ Ἀρίονος (Α´ 23), ὁ δακτύλιος τοῦ Πολυκράτους (Γ´ 40—44), ἡ αὐτοθυσία τοῦ Ζωπύρου ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Δαρείου (Γ´ 153—158), ἡ σωτηρίου τοῦ Κυψέλου, ὃς τύραννος τῆς Κορίνθου ἐγένετο (Ε´ 92, 2), ὁ γάμος τῆς Ἀγαρίστης, θυγατρὸς Κλεισθένους τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος (ΣΤ´ 126—132), τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀστυάγους περὶ τῆς Μανδάνης (Α´ 107—119) καὶ ἄλλα πολλά. Τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς συγγραφὴν καθολικῆς ἱστορίας· βεβαίως ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἔχει τὰς πρακτικὰς καὶ πολιτικὰς γνώσεις, οὐδὲ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Πολυβίου, ἀλλ᾽ εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ ἡ μεγαλοφυΐα του. διότι ἐκ τοῦ μυθικοῦ χάους ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ ἱστορίαν καὶ ἐκ τῶν σπαργάνων, ἐν οἷς ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἐπὶ τῶν λογογράφων εὑρίσκετο, εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν νὰ προαγάγῃ. Περιέπεσε μὲν ὁ ἱστορικὸς εἰς ἁμαρτήματά τινα γεωγραφικά, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιστήμης ταύτης θαῦμα εἶναι ὅτι δὲν ἐγένοντο πλείονα σφάλματα· λέγει μὲν ὅτι ὁ Ἴστρος ποταμὸς πηγάζει ἐκ τῆς Πυρήνης τῶν Κελτῶν, ἣν νομίζει πόλιν, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει, ὅτι ὁ Ἴστρος πηγάζει ἐκ τῆς Πυρήνης, ἀλλ᾽ ὅτι αὕτη εἶναι ὄρος (Πυρηναῖα) καὶ οὐχὶ πόλις (Μετεωρ. σελ. 350 Β´). Τὰ σφάλματα ταῦτα εἶναι εὐεξήγητα, ἂν λάβῃ τις ὑπ᾽ ὄψιν, ὅτι εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ χῶραι αὗται τότε ἦσαν ἀνεξερεύνητοι· ἔτι ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς δηλοῖ, ὅτι τὰ πρὸς ἑσπέραν μέρη τῆς Εὐρώπης δὲν γνωρίζει σαφῶς (Γ´ 115). Ἐλέγχει δὲ καὶ ὁ Στράβων (17, 819. 11, 508. 12, 550) αὐτὸν ἱστοροῦντα, ὅτι ὁ Νεῖλος ἔχει πηγὰς παρὰ τὰς νήσους τὰς πρὸς τῇ Συήνῃ καὶ τῇ Ἐλεφαντίνῃ καὶ βάθος ἄβυσσον ὁ πόρος αὐτοῦ περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ἀλλ᾽ ὁ Ἡρόδοτος δηλοῖ, ὅτι ἤκουσε ταῦτα λεγόμενα, καὶ δὲν ἐπίστευεν εἰς αὐτά. Ἔπειτα ἐνθυμητέον, ὅτι ἠναγκάζετο νὰ προστρέχῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν διερμηνέων, ἥτις δὲν ἦτο πάντοτε εἰλικρινής. Ἐρωτῶν δὲ τοὺς ἱερεῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσσυρίᾳ παρεσύρετο ἄκων ὑπὸ τῆς δεισιδαίμονος ἢ ἀπατηλῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως περὶ τῶν πραγμάτων, οὐδὲ ὑπώπτευσεν, ὅτι οἱ ἐπιδεικνυόμενοι πρὸς αὐτὸν χρησμοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προφητεῖαι πλασθεῖσαι ἐκβιαστικῶς καὶ λεληθότως· διὸ καὶ «μυθολόγον» αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκαλεῖ (Ζ´ γενεσ. Γ´ 5).

Καὶ ὁ μὲν σύγχρονος ἰατρὸς Κτησίας, ὅστις ἐδούλευσεν εἰς τοὺς Πέρσας, ψεύστην ἐν πολλοῖς αὐτὸν ἀπελέγχει (*Φώτιος* 35 Β 41), κατὰ δὲ τὸν Αἰγύπτιον Μανέθωνα ὁ ἱστορικὸς ἐψεύσθη μέν, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀγνοίας. Τέλος ὁ Πλούταρχος ἔγραψε καὶ διατριβὴν «Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας» διὰ τοὺς πικροὺς λόγους, οὓς εἶπε κατὰ τῶν Θηβαίων· ἀλλ᾽ ἡ διατριβὴ κρίνεται οὐχὶ γνήσιον ἔργον τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου. Τοὐναντίον δὲ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐξαίρει τὸ ἦθος τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ τοῦ Θουκυδίδου, ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, γεωγράφων, σοφιστῶν καὶ πολλὰ ὑπομνήματα ἐγράφοντο. Κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα αἱ ἱστορίαι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου ὁμοιάζουσι πρὸς ποιήσεις, ἀλλ᾽ ἐκείνου μὲν ἡ ἱστορία ἔχει κάλλος ἱλαρόν, ἡ δὲ τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ κάλλος φοβερόν· ὁ μὲν Θουκυδίδης εἶναι ἱκανὸς νὰ δηλώσῃ πάθη, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἤθη καὶ δὴ τῶν Ἀσιανῶν. Ὁ Ἡρόδοτος ὑπὲρ πάντα ἄλλον Ἕλληνα συγγραφέα ὁμοιάζει πρὸς τοὺς Ἀσιανούς, αἱ δὲ ἰδέαι καὶ αἱ φράσεις αὐτοῦ ὑπομιμνήσκουσι πολλάκις τὰς βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἱστορικὸς πανταχοῦ δεικνύει ζῆλον εἰλικρινῆ πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ εὐγένειαν ἤθους, ἥτις ἐπισπᾷ τὸν σεβασμὸν τοῦ ἀναγνώστου καὶ συμπαθῶς διαθέτει ἡμᾶς ὁ δι᾽ ὅλου τοῦ ἔργου ζῆλος, προερχόμενος ἐξ ἀνδρός, ὅστις κατεχόμενος ὑπὸ θερμοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος καὶ ἐμφορούμενος ἠθικῶν καὶ εὐγενῶν ἀρχῶν, εὕρισκεν ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διαφόρων ἐθνῶν ἐπεκράτουν ὑψηλοτέρας ἠθικῆς ἀρχαί.

Διὰ τὴν διήγησιν αὐτοῦ, ἥτις εἶναι ἀφελής, ὁ ἱστορικὸς «μελίγηρυς» ἐπωνομάσθη· διάλεκτον ἔχει τὴν ἰωνικήν, ἧς εἶναι ὁ ἄριστος κανών, ὡς ὁ Θουκυδίδης τῆς ἀρχαίας ἀτθίδος· ἐν τῇ συντάξει μεταχειρίζεται τὴν «εἰρομένην λέξιν», δηλαδὴ τὸν ἀπερίοδον καὶ ἄτεχνον λόγον, ὅστις συνίσταται ἐκ

Digitized by Google

προτάσεων βραχειῶν χαλαρῶς καὶ παρατακτικῶς πρὸς ἀλλήλας συνειρομένων καὶ συνδεομένων διὰ τοῦ τὲ—δέ· τῆς εἰρομένης δὲ ταύτης λέξεως χρῆσιν ποιοῦνται ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ οἱ ἁπλοϊκοὶ ἄνθρωποι καὶ τὰ παιδία, καὶ ταύτην μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ λογογράφοι. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ ρυθμὸς τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, οἱ ἀσυναίρετοι αὐτῆς τύποι, τὸ πλῆθος τῶν φωνηέντων, οἱ ἁπαλοὶ τύποι, πάντα ταῦτα καθιστῶσι τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου ἓν τῶν τελειοτάτων ἀριστοτεχνημάτων ὅσα ποτὲ συνετέθησαν διὰ χειρὸς ἀνθρωπίνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡροδότου χειρογράφων εἶναι δύο ὁμάδες, ἡ μὲν τῆς Φλωρεντίας τοῦ Ι αἰῶνος, ἡ δὲ τῆς Ρώμης τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος. Ἐκδόσεις (μετὰ σημειώσεων *Gronovii-Valckenarii*) *Wesseling* (Amstelod. 1763)· *Schweighäuser* (Argent. 1816 τόμ. 6)· *Geisford* (Oxonii 1849)· *Bähr* (Lips. 1856 τόμ. 4)· *Stein* Berol. 1862 καὶ 1884)· *Abicht* (Teubner)· *Sayce* (London 1883)· *Wiedemann* (Berol. 1896, τὸ ἄριστον καὶ πληρέστατον σχόλιον)· *Machan* (τόμ. 2, 1895 καὶ 1908) *Abbott* (βιβλ. V καὶ VI 1893)· *Blum*, Herodot und Ktesias, die frühsten Geschichtforscher des Orients (Heidelberg 1836). Λεξικὸν Ἡροδότου ὑπὸ *Schweighäuser* (Strassb. 1824). Περὶ τὴν Ἡροδότειον γεωγραφίαν *Niebuhr* Kl. Schrift F. 132—158. *B. Müller* (1881) καὶ *Hildebrand* (Lips. 1883). Μετάφρασις λατινικὴ ὑπὸ *Laurent Valla* (1450), ἀγγλικὴ μετὰ δαψιλῶν πραγματειῶν, ὑπομνηματισμῶν, πολύτιμος ὑπὸ *Raulinson* (Lond. 1876), ὑπὸ *Litterlebury* (1737), *Macauley* (1890)· γαλλικὴ ὑπὸ *Larcher* (1786)· *Gigue* (1857)· *Talbot* (1864)· γερμανικὴ (τόμ. 4) ὑπὸ *Lange* (Berol. 1824), ὑπὸ *Schöll* (1828, 1832, 1855), ὑπὸ *Bähr* (18 7), *Stein* (1875)· ἰταλικὴ ὑπὸ *Μουστοξύδη* (1820), *Ricci* (1871) καὶ *Bertini* (1871—1872)· σουηδικὴ ὑπὸ *Carlstadt* (Stockholm 1871)· εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν ὑπὸ *Σκαλίδου* (1882 καὶ 1910), *Ραδινοῦ* (1836) καὶ *Ἀνδρ. Ναρτώβου* (1763). Σύλλεκτα τῶν Ἡροδότου ἱστοριῶν ἐν Αἰγίνῃ 1832.

Ἐκ τῶν αἰγυπτιακῶν παπύρων ἔχομεν δύο τοῦ Ἡροδότου, τὸν ΡΟ 1916 τοῦ Α΄ αἰῶνος μ. Χ. καὶ τὸν 1902 τοῦ Β΄ αἰῶνος, οἵτινες συμφωνοῦντες διπλασίως σχεδὸν πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν ὁμάδα τῶν χειρογράφων δικαιολογοῦσι τὴν τοῦ *Hade* ἐκλεκτικὴν μέθοδον πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου· ἑκάτερος δὲ τῶν παπύρων τούτων βελτιοῖ τὸ κείμενον, ὁ μὲν α΄ ἐν βιβλ. Γ΄ § 32 καὶ 36, ὁ δὲ β΄ ἐν βιβλ. Β΄ § 162 καὶ 175. Ἐκ τῶν παπύρων φαίνεται τὸ κείμενον τοῦ Ἡροδότου κατὰ τὸν Α΄ αἰῶνα μ. Χ. ὀλίγον τι κρεῖττον ἢ ὅπως ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο ὁμάδων τῶν χειρογράφων. Πρβλ. *Γ. Γαρδίκα* διατριβὴν ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. ΛΓ΄ σελ. 86, 93 καὶ 95.

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

—**Ἡρόδοτος.** Ὀλύνθιος γλύπτης ποιήσας, κατὰ Τατιανόν, ἀνδριάντας ἑταιρῶν: Φρύνης, Γλυκέρας καὶ Ἀργείας. Περὶ τοῦ γλύπτου τούτου ὑπάρχει μεγάλη ἀντιλογία. Καὶ ἄλλοι μὲν δέχονται, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γλύπτου Ἡροδώρου τοῦ Σθέννιδος, ἄλλοι δὲ ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ἡρόδοτοι ἐξ Ὀλύνθου, γλύπται ἀμφότεροι, πρεσβύτερος καὶ νεώτερος. Ἀναλόγως τῶν ἐκδοχῶν ἀπονέμονται καὶ τὰ ἀναφερόμενα ἔργα.

Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

—**Ἡρόδοτος.** Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἐπικούρου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερώσει τὴν πρώτην ἐκ τῶν τριῶν σῳζομένων διδακτικῶν ἐπιστολῶν του, ἤτοι τὴν ἐπιτομὴν τῆς φυσικῆς του. Ὡς φαίνεται, ὁ Ἡρόδοτος μετὰ ταῦτα ἀπεσχίσθη ἀπὸ τοῦ Ἐπικούρου, καὶ εἰς τὸ ἔργον του, τὸ ἐπιγραφόμενον «Περὶ Ἐπικούρου ἐφηβείας», ἐπετέθη κατὰ τοῦ διδασκάλου του. Ἐπανελαμβάνετο δηλονότι ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἡ γνώμη τοῦ Τιμοκράτους, ὅτι ὁ Ἐπίκουρος δὲν ἦτο γνησίας ἀστικῆς καταγωγῆς (μὴ εἶναι γνησίως ἀστόν) (*Διογ. Λαέρτ.* Χ, 4).

Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρόδοτος.** Περίδοξος Ἕλλην ἰατρός, ζήσας κατὰ τὴν Α΄ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὀπαδὸς τῆς πνευματικῆς σχολῆς, μᾶλλον δ' ἐκλεκτικὸς ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἀγαθῖνος, ὅστις καὶ ἀφιέρωσεν αὐτῷ τὸ περὶ σφυγμῶν ἔργον αὐτοῦ. Ὑπῆρξεν ἰατρὸς ἐν Ρώμῃ καὶ διάσημος συγγραφεύς, ἐκ τῶν πραγματειῶν τοῦ ὁποίου μόνον δύο γνωρίζομεν, τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰατρὸς» (*Γαλ.* XVII. Α. 999) καὶ τὴν «Περὶ βοηθημάτων» (*Γαλ.* XVI. 315), ἧς τμήματα «Περὶ τῶν κενουμένων βοηθημάτων», «Περὶ τῶν ποιουμένων βοηθημάτων» καὶ «Περὶ τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων». Τῶν θεραπευτικῶν αὐτοῦ μεθόδων ὑπελείφθησαν ἡμῖν τινα παρ' Ὀρειβασίῳ καὶ Ἀετίῳ, συνταγαὶ δὲ παρὰ Γαληνῷ. Ὁ Wellmann ἀποδίδει αὐτῷ καὶ τὴν «Διάγνωσιν περὶ ὀξέων καὶ χρονίων νοσημάτων τὴν ὑπὸ τοῦ Fuchs ἐκδοθεῖσαν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τῷ Θεμίσωνι ἀποδιδομένην (Rhein. Museum, XLIX 540—586, 576, 99, καὶ LVIII 69—114).

ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἡρόδοτος ὁ *Ταρσεύς*.** Πυρρωνικὸς σκεπτικὸς φιλόσοφος ἀναφερόμενος ὑπὸ Διογένους Λαερτίου (IX, 116), μαθητὴς τοῦ Μηνοδότου, διάδοχος τοῦ Αἰνησιδήμου καὶ διδάσκαλος Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ. Ὁ Zeller ταυτίζει τοῦτον πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ πολλάκις ἀναφερόμενον ἰατρόν.

ΑΡ. Π. Κ.

Ἡρόδωρος. Ἕλλην ἱστορικὸς ἐκ τῆς Ἡρακλείας τοῦ Πόντου καταγόμενος καὶ ζήσας κατὰ τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἦτο πατὴρ τοῦ σοφιστοῦ Βρύσωνος. Ἐκτὸς τούτου οὐδὲν περὶ τοῦ βίου του εἶναι γνωστόν. Ὡσαύτως ἡ δρᾶσίς του ὡς συγγραφέως εἶναι ὀλίγον γνωστή. Ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει τοῦτον «μυθολόγον», ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν ποιότητα τῶν συγγραφῶν του. Ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡρακλέους: «Ὁ καθ' Ἡρακλέα λόγος», ἢ «Τὰ καθ' Ἡρακλέα», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀφηγεῖται διεξοδικῶς τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἥρωος εἰς 17 τοὐλάχιστον βιβλία. Ὁ Ἡρόδωρος χρησιμοποιεῖ τὰς περιηγήσεις τοῦ Ἡρακλέους διὰ νὰ δώσῃ μίαν εἰκόνα τῆς γῆς καὶ τῶν λαῶν της. Ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Ἡροδώρου δὲν εἶναι ὁ ἁπλοῦς ἥρως, ὁ ὁποῖος ἐπιτελεῖ μεγάλας πράξεις, ἀλλὰ τὸ πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα τῆς διαρκῶς ἐργαζομένης ἀνθρωπότητος. Ἐὰν ἡ ἱστορία τοῦ Ἡρακλέους εἶναι τὸ μόνον ἔργον τοῦ Ἡροδώρου, δὲν εἶναι γνωστόν. Ὁλόκληρος σειρὰ συγγραμμάτων μνημονεύεται ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς Ἡροδώρου. Περισσότερον γνωστὸν εἶναι τὸ ἔργον του «Ἀργοναῦται» ἢ «Ἀργοναυτικά». Τοῦτο δὲν εἶναι ἔπος, ὅπως πρότερον ἐθεωρεῖτο, ἀλλὰ μία ἱστορία διεξοδικὴ τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Πιθανῶς τὸ σύγγραμμα τοῦτο νὰ ἀπετέλει τμῆμα τοῦ προηγουμένου συγγράμματος «Λόγος καθ' Ἡρακλέα».

—**Ἡρόδωρος ὁ *Μεγαρεύς*.** Ἐνίκησε πλειστάκις ἐν Ὀλυμπίᾳ ὡς σαλπιγκτὴς κατὰ τὰ ἔτη 328 μέχρι 292 π. Χ. Διὰ τῆς τέχνης του ἐβοήθησε τὸν Δημήτριον Πολιορκητὴν νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄργος τῷ 303 π. Χ. Ἀναφέρεται περὶ τούτου ὅτι εἶχε σῶμα ρωμαλέον, ὕψους 4 περίπου πήχεων καὶ στόμαχον εὐρύν, δυνάμενον νὰ χωνεύῃ 6 ὀκάδας ἄρτου, 5 ὀκάδας κρέατος καὶ 5 ὀκάδας οἴνου. Οἱ πνεύμονές του ἦσαν τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἠδύνατο νὰ σαλπίζῃ ἰσχυρότατα διὰ δύο σαλπίγγων ταυτοχρόνως.

Δ. Μ. Μ.

—**Ἡρόδωρος.** Ἀθηναῖος γλύπτης, ἀκμάσας περὶ τὸ 300 π. Χ. Ὁ πατὴρ τούτου Σθέννις ἦτο ἐπίσης Ἀθηναῖος γλύπτης, σύγχρονος τοῦ Λεωχάρους, ζήσας μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Λυσιμάχου. Ὁ Ἡρόδωρος εἰργάσθη ἐν Ὠρωπῷ, ὡς δεικνύεται ἐξ ἐπιγραφῆς ἀναγεγραμμένης ἐπὶ βάσεως ἀγάλματος ἐχούσης οὕτως: «Ἡρόδωρος Σθέννιδος Ἀθηναῖος ἐποίησε» (IG VII 315) καὶ εὑρεθείσης ἐν Ἀμφιαρείῳ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι εἰργάσθη καὶ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ὅτι ἓν τῶν ἔργων του ἦτο ἱδρυμένον ἐν Θήβαις, ὡς βεβαιοῖ ἐπιγραφὴ ἐπὶ βάσεως ἀγάλματος εὑρεθείσης τῷ 1891 ἐν Ἁγίοις Θεοδώροις (*M. Holleaux* ἐν BCH XVI (1892) σ. 417).

—**Ἡρόδωρος.** Νεώτερος Ἀθηναῖος γλύπτης, ἀκμάσας κατὰ τὸν Β΄ ἢ Α΄ π. Χ. αἰῶνα. Κατεσκεύασεν ἀνδριάντα τοῦ ἐξ Ἀλωπεκῆς Ἐπικράτους, ἱδρυμένον ἐπὶ ἐνεπιγράφου βάσεως τοῦ Δ΄ αἰῶνος, εὑρεθείσης κατὰ τὰς εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφάς.

Ν. Χ. Κ.

Ἡρόπυθος. Ἀρχαῖος Ἕλλην ἱστορικὸς ἀγνώστου ἐποχῆς, συγγράψας «Ὥρους Κολοφωνίων»· εἰς τὸ παρ' Ἀθηναίῳ (ΣΤ΄ 297 ε) σῳζόμενον ἀπόσπασμα πραγματεύεται οὗτος περὶ τῆς κτίσεως τῆς Φασηλίδος καὶ τοῦ Λακίου.

Π. Ν. Π.

Ἡρόστρατος. Ἐφέσιος, ὅστις ἔγινε διαβόητος ὡς ἐμπρήσας τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ τὸ 356 π. Χ., κατὰ τὴν αὐτήν, ὡς ἐλέγετο, νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Βασανισθεὶς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του κατὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του, ὡς μόνην δικαιολογίαν τῆς ἀνοσίου πράξεώς του προέβαλεν, ὅτι ἐπεδίωξε διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ ναοῦ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀθανασίαν του. Ἀκούσαντες τοῦτο οἱ Ἐφέσιοι ἀπηγόρευσαν τὴν μνείαν τοῦ ὀνόματός του, ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις ἐπέφερε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, καὶ τὸ ὄνομά του διεσώθη, μνημονεύσαντος αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ Θεοπόμπου. Οἱ Ἐφέσιοι ἀνήγειραν, μετά τινα ἔτη, μεγαλοπρεπέστερον διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χειροκράτους τὸν ναόν, μὴ φεισθέντες καὶ τῆς ἰδίας περιουσίας ἕκαστος καὶ ἀπορρίψαντες μετ' ἀξιοπρεπείας τὴν πρότασιν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ν' ἀνεγείρῃ αὐτὸν ἰδίᾳ δαπάνῃ. Λέγεται μάλιστα ὅτι εἰς τὴν πρότασιν αὐτοῦ ἀπήντησαν διὰ τῶν ἑξῆς: «ὡς οὐ πρέποι θεῷ θεοῖς ἀναθήματα κατασκευάζειν» (*Στρ.* C 641). Ὁ Πλούταρχος ἐκάκιζε τὸν ἱστορικὸν Ἡγησίαν τὸν Μάγνητα, ὅστις εἶχεν εἴπει, χαριεντιζόμενος ἴσως, ὅτι ἡ Ἄρτεμις δὲν προέλαβε τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ της, ὡς ἀσχολουμένη ἐκείνην τὴν νύκτα μὲ τὸν τοκετὸν τῆς Ὀλυμπιάδος.

ΚΑΨ.

Ἡρόφαντος. Τύραννος τῆς πόλεως Παρίου τῆς Μ. Ἀσίας (νῦν Κεμὲρ ἢ Καμάραι), κειμένη ἐπὶ τῶν βορείων παραλίων τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐν τῇ παρ' Ἑλλήσποντον Φρυγίᾳ (Phrygia ad Hellespontum), ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (IV, 138) ὡς συνεκστρατεύσας μετὰ τοῦ Δαρείου τῷ 515 π. Χ. κατὰ τῶν Σκυθῶν.

Α. Θ. Σ.

ἡροφίλειοι (οἱ). Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἰατροῦ *Ἡροφίλου* (βλ. λ.). Μεταξὺ τούτων εἶναι ὁ *Ἡγήτωρ*, χειρουργὸς (*Γαλ.* VIII, 955), ὅστις παρεδέχετο τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνατάξεως τοῦ μηροῦ ὡς ἐκ τῆς ρήξεώς τοῦ στρογγύλου συνδέσμου (*Ἀπολ. Κιτ.* Dietz 4, 37), ὁ ἐξ Ἀπαμείας *Δημήτριος*, ὁ *Εὔδημος*, ὁ *Καλλίμαχος*, ὁ *Καλλιάναξ*, ὁ *Βακχεῖος*, ὁ *Κυδίας*, ὁ *Χρύσερμος*, ὁ *Ζήνων* κτλ. Εἰς δὲ τὴν Ἡροφίλειον σχολήν, τὴν ἱδρυθεῖσαν παρὰ τὴν Λαοδίκειαν (Α΄ π. Χ. αἰών), ἀνήκουσιν ὁ *Ζεῦξις ὁ νεώτερος*, ὁ *Ἀλέξανδρος ὁ φιλαλήθης*, ὁ *Ἀπολλώνιος ὁ Μῦς*, ὁ *Ἀριστόξενος* κτλ.

ΑΡ. Π. Κ.

— **ἡροφίλειος ληνὸς** [*Ἀνατομ.*]. Ἀνεύρυσμα σχηματιζόμενον ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ ἐγκαρσίου φλεβώδους κόλπου τῆς σκληρᾶς μήνιγγος μετὰ τοῦ ἄνω ἐπιμήκους ἢ ὀβελιαίου κόλπου. Ἀντιστοιχεῖ ἡ συμβολὴ αὕτη εἰς τὸ ἔσω ἰνιακὸν ὄγκωμα τῆς ἐνδοκρανίου ἐπιφανείας τῆς κόγχης τοῦ ἰνιακοῦ ὀστοῦ, ἔνθα διασταυροῦνται αἱ δύο αὐλακωταὶ ἀκρολοφίαι αὐτῆς, ἤτοι ἡ ἐγκαρσία (ὁριζοντία) καὶ ἡ ὀβελιαία (κάθετος).

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἡροφίλη Ἐπώνυμον τῆς μυθικῆς μάντιδος Σιβύλλης ἐν Ἐρυθραίᾳ τῆς Ἰωνίας. Ἦτο, κατὰ τὰς ἐγχωρίους παραδόσεις, θυγάτηρ τοῦ βοσκοῦ Θεοδώρου ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως καὶ τῆς Ἰδαίας, νύμφης τοῦ ὄρους Ἴδης παρὰ τὴν Τροίαν. Ἡ λατρεία της ἐπήγασεν ἐκ τῆς παρὰ τὴν Ἴδην πολίχνης Γήργιθος, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ ναὸς πρὸς τιμήν της. Ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Μαρπησσόν, πολίχνην βορειότερον τῆς Γήργιθος κειμένην καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Κύμην τῆς Αἰολίδος καὶ τὴν Ἐρυθραίαν τῆς Ἰωνίας. Τὴν ἐφαντάζοντο ὡς παρθένον μὲ ἔκφρασιν σύννουν καὶ κόμην ἠνωρθωμένην καὶ ὡς τοιαύτην παρίστων αὐτὴν ἐπὶ νομισμάτων. Ἐπιστεύετο ὅτι διετέλεσεν ἱέρεια τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος ἐν Τροίᾳ καὶ ὅτι προεῖπεν εἰς τὴν Ἑκάβην τὸν ὄλεθρον, ὁ ὁποῖος θὰ προήρχετο εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ Πάριδος, τὸν ὁποῖον τότε ἔφερεν εἰς τὴν κοιλίαν της. Κατόπιν περιῆλθε πολλὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Σάμον, Δῆλον καὶ τοὺς Δελφούς, ὅπου πρώτη ἐκ τῶν γυναικῶν σταθεῖσα ἐπὶ τῆς Πέτρας ἐξέφερε χρησμοὺς εἰς ἑξαμέτρους στίχους, ὧν τινες παρεδόθησαν, καὶ τέλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τροίαν πρὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις *Ἡροφίλη* ἦτο ἡ Σίβυλλα, ἡ ὁποία ἐλθοῦσα εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ Ταρκυνίου τοῦ Ὑπερηφάνου παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ 9 σιβυλλικὰ βιβλία.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἡρόφιλος. Σφραγιδογλύφος, υἱὸς ἢ μαθητὴς τοῦ σφραγιδογλύφου *Διοσκορίδου*, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Ἐκ τῶν ἔργων του σῴζεται σφραγιδόλιθος ἀποκείμενος εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βιέννης, ἐν ᾧ εἰκονίζεται κεφαλὴ νέου κατὰ κρόταφον φέροντος στέφανον. Ὁ νέος, κατὰ τὸν Φουρτβαῖγλερ, παριστᾷ τὸν Αὔγουστον ἢ τὸν Τιβέριον. Ἡ ἐργασία μαρτυρεῖ μίμησιν ἀρχαιοτέρων προτύπων.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ

—**Ἡρόφιλος.** Περιώνυμος Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Χαλκηδόνος ὁρμώμενος, μαθητὴς τοῦ Πραξαγόρου τοῦ Κῴου, οὗτινος ὅμως τὰ σφάλματα οὐδ' ἐδίστασεν ἵνα ἐλέγξῃ (*Γαλ.* VII, 584), καὶ τοῦ Χρυσίππου τοῦ Κνιδίου, ζήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὸ 300 π. Χ. ὑπὸ Πτολεμαῖον τὸν Α΄. Ὑπῆρξε περίδοξος ἀνατομικὸς καὶ ἄριστος πρακτικὸς ἰατρός, συγγραφεὺς δὲ πλείστων ἔργων, ὧν οὐδὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Τίτλους τινὰς μόνον γνωρίζομεν, οἷον τὰ «Ἀνατομικὰ» εἰς 3 τοὐλάχιστον βιβλία, «Περὶ σφυγμῶν πραγματείαν» εἰς πολλὰ βιβλία, «Διαιτητικόν», «Πρὸς τὰς κοινὰς δόξας», «Μαιευτικόν», «Ὑπομνήματα εἰς Ἱπποκράτους προγνωστικὸν» καὶ «Ἀφορισμούς», ἔτι δὲ καὶ «Ἱπποκράτους γλωσσῶν ἐξήγησιν». Πιθανῶς τὸ «Περὶ αἰτιῶν» ἔργον αὐτοῦ νὰ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἡγήτορος.

Κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ Ἡροφίλου, 4 κυρίως δυνάμεις εὕρηνται ἐν τῷ σώματι: ἡ θρεπτικὴ ἐν τῷ ἥπατι, ἡ θερμαντικὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἡ αἰσθητικὴ ἐν τοῖς νεύροις καὶ ἡ διανοητικὴ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὃν ἐθεώρει ὡς κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἕδραν τοῦ λογικοῦ. Ἦτο δ' ἱκανώτατος ἀνατομικός, κατὰ Γαληνόν, τὴν πεῖραν αὐτοῦ σχὼν «οὐκ ἐπὶ ἀλόγων ζῴων, καθάπερ οἱ πολλοί, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων πεπονημένος (II, 875), δηλαδὴ δι' ἀνατομῆς ἀνθρωπίνων πτωμάτων. Ἰδίᾳ δ' ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀνατομὴν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν νεύρων («Ἡροφίλου τε καὶ Εὐδήμου τῶν πρώτων μεθ' Ἱπποκράτην νεύρων ἀνατομὴν ἐπιμελῶς γραψάντων»), ἃ ὅμως ἔτι πολλαχῶς πρὸς τοὺς τένοντας συνέχεε. Διηκρίβωσε δὲ πρῶτος τὸν φερώνυμον ληνὸν («συμβάλλουσι δὲ κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς αἱ παράγουσαι τὸ αἷμα διπλώσεις τῆς μήνιγγος εἰς χώραν τινὰ κοίλην, οἷον δεξαμενήν, ἣν δὴ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο προσαγορεύειν ἔθος ἐστὶν Ἡροφίλῳ ληνὸν» *Γαλ.* III, 708), τὸν «γραφικὸν κάλαμον», εἰκάζων τοῦτο «ἀναγλυφῇ καλάμου» (*Γαλ.* II, 731), τὸ «χοριοειδὲς πλέγμα» («δικτυοειδὲς πλέγμα πρὸς τῶν ἀμφὶ Ἡρόφιλον κληθὲν» *Γαλ.* V, 155), τοὺς «φλεβώδεις κόλπους», τὰς «ἐγκεφαλικὰς κοιλίας», ὧν τὴν τετάρτην ἐθεώρησε καὶ ἕδραν τῆς ψυχῆς, γενόμενος οὕτως ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνατομικὸς τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Περιέγραψε δὲ περαιτέρω τοὺς χιτῶνας τοῦ ὀφθαλμοῦ, τὸν κερατοειδῆ, τὸν ραγοειδῆ ἢ χοριοειδῆ καὶ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ ἢ ἀραχνοειδῆ, ὡς καὶ τὸ ὀπτικὸν νεῦρον, θεωρήσας τοῦτο ὡς πόρον, δι' οὗ διοχετεύεται τὸ πνεῦμα («Τὸ ἀπ' ἐγκεφάλου καταφερόμενον ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν νεῦρον, ὃ δὴ πόρον ὀνομάζουσαν οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον» *Γαλ.* XIX, 30). Ἐπὶ τούτοις αἱ περὶ τὴν ἀνατομὴν τοῦ ἥπατος (*Γαλ.* II, 570), τῶν χοληφόρων ἀγγείων, ἃς παρετήρησε πρῶτος, οὐδόλως ἀντιληφθεὶς

Digitized by Google

τὴν μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν αὐτῶν («ὡς γὰρ Ἡρόφιλος, ἔλεγεν, εἰς ἀδενώδη τινὰ σώματα τελευτῶσιν αἱ φλέβες, τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἐπὶ τὰς πύλας ἀναφερομένων» *Γαλ.* III. 338), τὸ δωδεκαδάκτυλον, ὅπερ πρῶτος οὕτως ὠνόμασε («τὴν δωδεκαδάκτυλον ὑπὸ Ἡροφίλου καλουμένην ἔκφυσιν» *Γαλ.* II, 780), τοὺς σιελογόνους ἀδένας καὶ τὸ πάγκρεας, ἔρευναι αὐτοῦ δεικνύουσι τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ὀξυδέρκειαν. Τὰ τοιχώματα τῶν ἀρτηριῶν, ἐνεχουσῶν πνεῦμα καὶ αἷμα (*Γαλ.* IV. 731), θεωρεῖ ἑξαπλασίως παχύτερα ἢ τὰ τῶν φλεβῶν (*Γαλ.* VI, 9), ἀφ' ὧν σαφῶς διακρίνει τὰς ἀρτηρίας, καλῶν τὴν πνευμονικὴν ἀρτηρίαν «ἀρτηριώδη φλέβα», ἐν τῇ ἐξηγήσει δ' ἐν γένει τῆς λειτουργίας τῶν ἀγγείων ἐλάχιστα ὑπελείφθη τῆς ὀρθῆς κυκλοφορίας. Τὰς τενοντώδεις ἀποφύσεις τῶν βαλβίδων ἐκάλει «νευρώδεις διαφύσεις». Μηχανικῶς δ' ὅλως ἐξήγει τὴν ἀναπνοήν.

Περίφημος πρακτικὸς ἰατρὸς ὁ Ἡρόφιλος, ἐθεώρει τὴν μὲν ἰατρικὴν ὡς ἐπιστήμην ὑγιεινῶν, νοσηρῶν καὶ οὐδετέρων, ὡς ἄριστον ἰατρὸν τὸν δυνάμενον ἵνα διακρίνῃ τὸ δυνατὸν τοῦ ἀδυνάτου, τέλειον δὲ τὸν ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει ἀπηρτισμένον. Σφυγμὸν δ' ἐκάλει πᾶσαν ἀρτηριῶν κίνησιν τὴν αἰσθητὴν (*Γαλ.* VIII, 498), ἀπότοκον τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς τῶν ἀγγείων καὶ ἀπολαμβανομένων ἀπὸ τῆς καρδίας (αὐτ. 702). Διέκρινε δε τὸν σφυγμὸν τοῦ τρόμου, τοῦ σπασμοῦ καὶ τοῦ παλμοῦ (*Γαλ.* VIII. 716. 724). Τῶν σφυγμῶν δὲ διέκρινε πολλὰ εἴδη. Πρὸς καταμέτρησιν τῶν σφύξεων κατεσκεύασε μικρὰν κλεψύδραν. Καίτοι δ' ὀπαδὸς τῆς ὑγροπαθολογικῆς κατὰ Ἱπποκράτην θεωρίας, ἀπέρριπτε πᾶσαν θεωρητικὴν τάσιν, οὐδ' αὐτὴν τὴν διαφθορὰν τῶν χυμῶν παραδεχόμενος ἐπὶ πάσης νόσου. Εἰς παράλυσιν τῆς καρδίας ἀπέδιδε πάντα ἐξ ἀδήλου αἰτίας θάνατον. Τῶν παραλύσεων δὲ ἐν γένει παρεδέχετο ἐνίας μὲν διαφθειρούσας μόνον τὴν αἴσθησιν, ἐνίας δὲ τὴν προαιρετικὴν κίνησιν, ἐνίας ἀμφοτέρας.

Ὁ Ἡρόφιλος ἠσχολήθη παρὰ ταῦτα καὶ περὶ τὴν φαρμακολογίαν, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τῶν φαρμάκων, ἅτινα εἴκαζεν «οἷόν περ θεῶν χεῖρας εἶναι», ὡς καὶ περὶ τὴν γυμναστικήν. Ἐπὶ αἱμορραγιῶν συνιστᾷ τὴν περίδεσιν τῶν ἄκρων. Περὶ τῶν χειρουργικῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ οὐδὲν σχεδὸν γνωρίζομεν, πλὴν τῆς γνώμης αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀνιάτου τοῦ ἐξαρθρήματος τοῦ μηροῦ, ὡς ὀφειλομένου εἰς ῥῆξιν τοῦ στρογγύλου συνδέσμου, ἂν τὸ «Περὶ αἰτιῶν» ἔργον, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται αὕτη, ἀνήκει αὐτῷ.

Λαμπρὸς μαιευτὴρ καὶ γυναικολόγος, περιέγραψε τὰ γεννητικὰ ὄργανα τῆς γυναικός, ἐγνώρισε τοὺς ᾠαγωγοὺς (*'Ορειβ.* III. 367), ἐμελέτησε δὲ τὰς δυστοκίας καὶ τὴν στείρωσιν. Ἀναφέρει δὲ καὶ πεντάδυμον κύησιν. Τὴν κίνησιν δὲ τοῦ ἐμβρύου ἐθεώρει φυσικήν, οὐχὶ πνευματικήν, τῆς δὲ κινήσεως αἴτια τὰ νεῦρα. Κατὰ τὰς ἰδέας δ' αὐτοῦ, αἱ μὲν φλέβες τοῦ ἐμβρύου καταλήγουσιν εἰς τὴν κοίλην φλέβα, αἱ δὲ ἀρτηρίαι εἰς τὴν κοιλιακὴν ἀορτήν. Ἐμελέτησε δὲ καὶ τὰ γεννητικὰ ὄργανα τοῦ ἀνδρός, περιγράψας τὴν ἐπιδιδυμίδα, ἣν «παραστάτην κιρσοειδῆ» ἐκάλεσε. Τέλος ὁ Ἡρόφιλος ἐν τῇ διαιτητικῇ αὐτοῦ παρεδέχετο «καὶ σοφίαν ἀναπόδεικτον καὶ τέχνην ἄδηλον καὶ ἰσχὺν ἀναγώνιστον καὶ πλοῦτον ἄχρειον καὶ λόγον ἀδύνατον ὑγιείας ἀπούσης».

Περὶ τοῦ Ἡροφίλου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἔγραψαν ὁ Βακχεῖος, ὁ Ἡρακλείδης, ὁ Ἐρυθραῖος, ὁ Ἀπολλώνιος Μῦς καὶ ὁ Ἀριστόξενος, μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἐπεξετάθη εἶτα εἰς Πέργαμον καὶ Λαοδίκειαν τῆς Συρίας. Κατὰ Στράβωνα (XII. 586) «μεταξὺ ταύτης καὶ Καρούρων ἱερόν ἐστι Μηνὸς Κάρου καλούμενον.......συνέστη δὲ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον Ἡροφιλείων ἰατρῶν ὑπὸ Ζεύξιδος, καθάπερ ἐπὶ τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων ἐν Σμύρνῃ τὸ τῶν Ἐρασιστρατείων ὑπὸ Ἱκεσίου». ΑΡ. Π. Κ.

Ἡροφῶν. Μακεδὼν γλύπτης, υἱὸς Ἀναξαγόρου, ἀκμάσας κατὰ τὸν Β' ἢ Α' π. Χ. αἰῶνα. Ἔργον τούτου ἦτο ἄγαλμα Ῥώμης ἀνατεθὲν ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἠλείων εἰς τὸν Ὀλύμπιον Δία. Ἐγένετο δὲ γνωστὸς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀναγεγραμμένης ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου βάθρου τοῦ ἀγάλματος, εὑρεθέντος ἐν ταῖς αὐτόθι ἀνασκαφαῖς τῷ 1879 καὶ ἐχούσης οὕτως: «ἡ πόλις ἡ τῶν Ἠλείων Ῥώμην ἀνέθηκεν Διὶ Ὀλυμπίῳ εὐνοίας ἕνεκεν, ἧς ἔχουσα διατελεῖ εἴς τε αὐτὴν καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας.—Ἡροφῶν Ἀναξαγόρου Μακεδὼν ἐποίησε» (*Loeny* Inschrif. 280, Olympia Erg. V 317). Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

Ἧρπα ἢ *Ἧρφαι* (Herpa ἢ Herphae) [*'Αρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ στρατηγίᾳ τῆς Σαργαραυσηνῆς, μιᾶς τῶν δέκα στρατηγιῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΒ', 537). Ἔκειτο δὲ ἐπὶ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Πυράμου ποταμοῦ (νῦν Δζιχὰν) εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ὁδοῦ Μάζακας —Τομίσων. Α. Θ. Σ.

ἥρταμαν (τά). Ὑπὸ τὴν ἰδιωματικὴν ταύτην ὀνομασίαν τυγχάνει γνωστὴ ἡ ἰδιόρρυθμος παιδικὴ ἑορτὴ τῶν ἑβραϊκῶν κοινοτήτων τῆς Ἠπείρου, Χαλκίδος καὶ τινων ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἥτις τελεῖται κατὰ τὴν νεομηνίαν τοῦ Ἀδάρ. Κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο οἱ Ἰσραηλιτόπαιδες περιέρχονται τὰς οἰκίας τῶν φίλων καὶ συγγενῶν των, βαστάζοντες λευκοὺς σάκκους πρὸς συλλογὴν καρπῶν, ζαχαρωτῶν κ. τ. λ., ᾄδοντες εἰδικὰ ἑλληνοεβραϊκὰ ᾄσματα. Ἐκ τῆς πρώτης λέξεως ἑνὸς τῶν ᾀσμάτων τούτων: «Ἥρταμαν καὶ καλῶς σᾶς ηὕραμαν...» ἐπωνομάσθη καὶ ἡ ἑορτή.

Ὡς εἰκάζεται, τὸ ἔθιμον ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὰ χριστιανικὰ κάλανδα καὶ τὰ παλαιὰ «μαρτιάτικα» τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Ἠπείρου, πιθανῶς δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀμφοτέρων νὰ καθιερώθη καὶ ἡ ἑορτὴ αὕτη παρ' Ἰσραηλίταις. Ἂν καὶ παρ' οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἰσραηλιτικῇ κοινότητι τῆς Εὐρώπης τελεῖται παρομοία ἑορτὴ κατὰ τὴν νεομηνίαν τοῦ Ἀδάρ, ἡ καθιέρωσις τοῦ ἐθίμου ἐβασίσθη, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς ταλμουδικῆς ῥήτρας: «Ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Ἀδὰρ ἄρχεται ἡ ἐκδήλωσις τῆς χαρᾶς». Σημειωτέον ὅτι ὁ μὴν οὗτος θεωρεῖται εὐοίωνος λόγῳ τοῦ κατ' αὐτὸν ἐπεισοδίου τῆς Ἐσθήρ. Γ. ΕΛΙΓΙΑ

ἠρύγγιον (τὸ) (Eryngium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιαδανθῶν* περιλαμβάνον ἄνω τῶν 100 εἰδῶν, ἰθαγενῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, φυλλάκανθα καί τινα κοσμητικά. Γνωστότερα εἴδη, διαδεδομένα καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι: *ἠρύγγιον τὸ ἀρουραῖον* (Eryngium campestre), κοιν. *ἀγκαθιά, φιδάγκαθο, μοσχάγκαθο*, κ. τ. λ. Φέρει δερματοειδῆ φύλλα καὶ λευκὰ ἢ ὑποπράσινα ἄνθη· *ἠρύγγιον τὸ κρητικὸν* (Eryngium creticum), κοιν. *σφαλάγκαθο· ἠρύγγιον τὸ παράλιον* (Eryngium maritimum), ἰθαγενὲς τῶν παραμεσογείων χωρῶν· οἱ νεαροὶ σαρκώδεις βλαστοί του εἶναι ἐδώδιμοι. Ὁ κορμὸς καὶ τὰ φύλλα του εἶναι κυανοπράσινα, τὰ δὲ ἄνθη κυανᾶ· *ἠρύγγιον τὸ τρισακιδωτὸν* (Eryngium tricuspidatum), κοιν. *παπαδίτσα*, καὶ *ἠρύγγιον τὸ ἀμεθυστικὸν* (Eryngium amethystinum), ἰθαγενὲς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, λίαν κοσμητικόν. Κ. ΠΑΠ.

Ἡρὼ [*Μυθολ.*]. Νεαρὰ ἱέρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Σηστῷ, πόλει τῆς θρᾳκικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔναντι τῆς Ἀβύδου, ἀπαθανατισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρύλου. Τὴν Ἡρὼ οἱ γονεῖς αὐτῆς ἀφιερώσαντες εἰς τὴν διακονίαν τῆς θεᾶς, εἶχον οὕτω καταδικάσει εἰς αἰωνίαν παρθενίαν. Ἀλλὰ κατά τινα ἑορτὴν τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀδώνιδος, τελουμένην ἐν Σηστῷ εἰς ἔαρος ὥραν, μετὰ τοῦ πλήθους τῶν πανταχόθεν προσελθόντων ἦτο καὶ ὁ ἐξ Ἀβύδου νέος *Λέανδρος*, ὅστις ἰδὼν τὴν Ἡρὼ καὶ γοητευθεὶς ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τῆς σεμνότητός της κατελήφθη ὑπὸ διαπύρου πρὸς αὐτὴν ἔρωτος. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἑορτῆς, ἐνῷ πάντες εἶχον ἐπιστρέψει εἰς τὰ ἴδια, μόνος αὐτὸς παρέμεινε κρύφα ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ τῆς Σηστοῦ καὶ νύκτωρ εἰσέδυ εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς ἱερείας, ἱκετεύων αὐτὴν καὶ ἐξορκίζων εἰς τὴν Ἀφροδίτην, τὴν θεὰν τῶν ἐρώτων, νὰ στέρξῃ εἰς τὸ βαθύ του συναίσθημα. Ἡ νεᾶνις ἀπέκρουσε φρίττουσα κατ' ἀρχὰς τὸν τολμητίαν, ἀλλ' ἐν τέλει, τρωθεῖσα καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ ἀρρενωποῦ κάλλους καὶ τῶν ἱκεσιῶν του, ὑπέκυψε. Τὴν αὐγὴν ὁ Λέανδρος ἀπεχωρίζετο τῆς λατρευτῆς του καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Ἄβυδον κολυμβῶν, δοὺς τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἐπανήρχετο πρὸς αὐτὴν ἀθέατος καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἑπομένην ἑσπέραν. Ἡ Ἡρώ, καθ' ἃς ὥρας δὲν ὑπηρέτει ἐν τῷ ναῷ, διέμενεν εἰς πύργον ὑψηλόν, γειτνιάζοντα πρὸς τὸ κῦμα τοῦ πόντου, μὲ μόνην σύντροφον τὴν πιστὴν θαλαμηπόλον της. Ἐκεῖ ἅμα τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ ἔσπευσε νὰ ἀνάψῃ λύχνον, ὃν ἐπίτηδες ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ πύργου, ἵνα διὰ τῆς λάμψεώς του καθοδηγήσῃ τὸν ἠγαπημένον της Λέανδρον, καθ' ἣν ὥραν οὗτος θὰ προσήρχετο διασχίζων τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου κολυμβῶν. Ἡ τοιαύτη δ' ἀνήσυχος μέριμνα ἐπανελαμβάνετο καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, διότι καὶ καθ' ἑκάστην ἡ ἱέρεια ἐδέχετο τὸν Λέανδρον. Τὸν περιεπτύσσετο τότε ἀσθμαίνοντα ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου καὶ κάθυγρον ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν ἀπεσπόγγιζε καὶ ἤλειφε διὰ ῥοδελαίου, ἀποσβεννύοντος τὴν ἁλίπνοον ὀσμὴν τοῦ σπαργῶντος σώματος. «Ἐλθέ, νυμφίε, τοῦ ἔλεγε περιπαθῶς· ἐλθέ, διότι ἐμόχθησας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος».

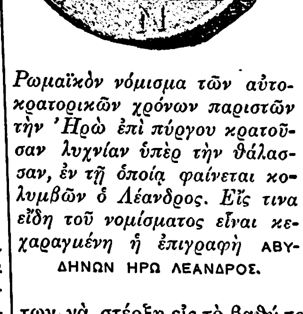

Ρωμαϊκὸν νόμισμα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων παριστῶν τὴν Ἡρὼ ἐπὶ πύργου κρατοῦσαν λυχνίαν ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ φαίνεται κολυμβῶν ὁ Λέανδρος. Εἴς τινα εἴδη τοῦ νομίσματος εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ ΑΒΥΔΗΝΩΝ ΗΡΩ ΛΕΑΝΔΡΟΣ.

Εἶχον παρέλθει οὕτως αἱ ὧραι τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους καὶ εἶχε πλέον ἐνσκήψει ὁ χειμών. Ἦτο ἀνάγκη διὰ τοῦτο νὰ χωρισθῶσιν οἱ ἐρασταὶ μέχρις ἐπανόδου τοῦ ἔαρος. Ὁ νέος ὑπέκυψεν εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς ἱκεσίας τῆς Ἡροῦς καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ ὑπέβαλλεν ἑαυτὸν εἰς τὴν σκληρὰν στέρησιν μέχρι τῶν ἐαρινῶν ἡμερῶν. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὴν ἑπομένην νύκτα, εἴτε ἐξ ἐπιλησμοσύνης τῆς ἱερείας, εἴτε ἐκ συνηθείας τῆς θαλαμηπόλου, ὁ λύχνος εἶχεν ἀναφθῆ πάλιν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου. Ὁ Λέανδρος, ἰδὼν ἐκ τῆς ἀκτῆς Ἀβύδου τὸ φῶς καὶ ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς σημεῖον προσκλήσεως ὑπὸ τῆς ἠγαπημένης του, πλήρης χαρᾶς καὶ θάρρους ἐρρίφθη εἰς τὴν τρικυμιώδη θάλασσαν πλέων πρὸς αὐτήν. Ἐπὶ ὥρας ἐπάλαιε πρὸς τὴν ἀγρίαν μανίαν τῶν κυμάτων, ἐπικαλούμενος εἰς ἀρωγὴν ὁτὲ μὲν τὴν θαλασσίαν Ἀφροδίτην, ὁτὲ δὲ τὸν ἄνακτα Ποσειδῶνα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ὁρμητικὸς βορρᾶς εἶχεν ἀποσβέσει καὶ τὸν λύχνον τοῦ πύργου. Ὁ νέος, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις βαθμηδὸν παρελύοντο, ἠγνόει πλέον ποῦ κατηυθύνετο. Καὶ τὴν αὐγὴν ἡ ἀνύποπτος Ἡρώ, κατοπτεύουσα ῥεμβώδης τὴν ἀφρώδη θάλασσαν, εἶδεν αἴφνης παρὰ τὴν κρηπῖδα τοῦ πύργου τὸ πτῶμά του. Γοερῶς τότε φωνήσασα καὶ ῥήξασα τὸν περὶ τὰ στήθη χιτῶνα, ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ πύργου εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Σηστοῦ, μετὰ θρήνων περισυλλέξαντες τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐραστῶν, ἔθαψαν εἰς κοινὸν τάφον.

Τοιοῦτος ὁ περὶ Ἡροῦς καὶ Λεάνδρου ἑλληνικὸς θρῦλος. Οἱ ἀρχαῖοι οὐδέποτε ἀμφέβαλλον περὶ τῆς αὐθεντικότητος τούτου, ὅστις ἄλλως τε δὲν ἦτο καὶ ἐντελῶς ἀπίθανον νὰ ὠφείλετο εἰς πραγματικὸν γεγονός. Οὐ μόνον δὲ ποιηταί, ἀλλὰ καὶ ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι ὡμίλησαν περὶ αὐτοῦ. Ὁ Στράβων, ὁ Pomponius Mela, ὁ Aldus Manutius, ὁ J. Scaliger, ὁ J. Casaubon κ.ἄ. θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς ἀπολύτως ἀληθῆ. Ὁ δ' ἐκ Θεσσαλονίκης Ἀντίπατρος, ζήσας ἐπὶ Τιβερίου, βεβαιοῖ ἐν ἐπιγράμματι, ὅτι εἶδε μάλιστα καὶ τὸν τάφον τῶν ἐραστῶν, οἱ ὁποῖοι «καὶ νῦν ἔτι παραπονοῦνται κατὰ τῶν ζηλοτύπων ἀνέμων τῶν παραλίων τούτων». Πολυάριθμοι εἶναι καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος, οἵτινες εἴτε ἔψαλον τὴν περιπέτειαν ταύτην εἴτε ἁπλῶς ἐποίησαν μνείαν αὐτῆς· λ. χ. ὁ Βιργίλιος (Γεωργ. III, 258), ὁ Ὀβίδιος (Her. XVIII καὶ XIX), ὁ M. Lucanus, ὁ Statius, ὁ Martialis, ὁ Silius Italicus καὶ δὴ ὁ Μουσαῖος. Τὸ ἔργον τοῦ τελευταίου τούτου, «Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον», ἐνέπνευσε τοὺς πλείστους τῶν νεωτέρων καὶ τοῦτο μάλιστα εἶχον ὑπ' ὄψει οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγλωττιστῶν. Τὸ ἐπύλλιον τοῦ γραμματικοῦ Μουσαίου, ζήσαντος πιθανῶς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα μ.Χ., ἀποπνέει ἀληθῶς ἱλαρότητα καὶ χάριν ἑλληνικήν, ἀποκληθὲν κομψῶς ὑπὸ τοῦ Köchly «τελευταῖον ῥόδον ἐκ τοῦ μαραινομένου κήπου τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως». Ἐν τούτοις ὁ W. Christ παρατηρεῖ, ὅτι τὸν μῦθον δὲν εὗρεν ὁ Μουσαῖος, ἀφοῦ ὑπαινίσσεται τοῦτον καὶ ὁ Αὐσόνιος (Mosella V, 287 κ. ἑ.), ζήσας ἕνα αἰῶνα προγενεστέρως τοῦ Μουσαίου. Προσθέτει δ' ὅτι ἡ λέξις ἀμοιρεῖ ἐν πολλοῖς τῆς ἁπλότητος τῶν κλασσικῶν χρόνων, παρατηροῦνται μάλιστα ἐνιαχοῦ καὶ πλημμέλειαι, ὡς ἡ χρῆσις τοῦ ὅττι (στ. 108) ἀντὶ τοῦ ὅτι καὶ ὁ σχηματισμὸς ἀπειλείωσι (στ. 131) κατ' ἐσφαλμένην ἀναλογίαν τοῦ ὁμηρικοῦ τελείουσι. Τὸ ὅλον ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ 343 στίχων εἰς δακτυλικὸν ἑξάμετρον. Ἔκδοσις αὐτοῦ ἐγένετο μετ' εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων ὑπὸ Fr. Passow ἐν Λειψίᾳ τῷ 1816, κριτικὴ δ' ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Dilthey ἐν Βόννῃ τῷ 1874. Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι δύο παραφράσεις εἰς καθαρεύουσαν, τοῦ Θ. Χατζηαράπη, εἰς δύο ἐκδόσεις, καὶ τοῦ Σ. Μενάνδρου εἰς δημοτικήν. Τὸ ποίημα ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

> Εἰπέ, θεά, κρυφίων ἐπιμάρτυρα λύχνον ἐρώτων
> καὶ νύχιον πλωτῆρα θαλασσοπόρων ὑμεναίων
> καὶ γάμον ἀχλυόεντα, τὸν οὐκ ἴδεν ἄφθιτος Ἠώς,
> καὶ Σηστὸν καὶ Ἄβυδον, ὅπη γάμος ἔννυχος Ἡροῦς.

Ἐκ τῶν νεωτέρων μιμητῶν καὶ μεταγλωττιστῶν τοῦ ἔργου ἀναφέρομεν τὸν Γάλλον ποιητὴν Cl. Marot, ἐκδόντα ἐν Λυὼν τῷ 1541 τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Λεάνδρου καὶ τῆς Ἡροῦς» ἐμμέτρως, τὸν Ἱσπανὸν ποιητὴν J. Boscan Almogaver, ἐκδόντα κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα παράφρασιν ἔμμετρον ἐκ 3800 περίπου στίχων, τὸν Γάλλον ποιητὴν Ch. Mollevaut, ἐκδόντα τῷ 1800 ἐλευθέραν μεταγ(ώ)τισιν, καὶ τὸν P. Dènne, Γάλλον ἐπίσης, ἐκδόντα τῷ 1806 ποίημα εἰς 4 ᾄσματα. Ὁ Γάλλος Scarron (1610—1660) ἐποίησε παρῳδίαν τοῦ θρύλου, λέγων σὺν ἄλλοις, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Λεάνδρου «εἶχε προείπει εἰς τον υἱόν της, ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀπέθνησκεν ἐκ πολυποσίας». Ἐκ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐνεπνεύσθησαν ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι C. Marlowe καὶ G. Chapman, οἱ Ἱσπανοὶ Rodriguez del Padron, Ruiz de Corella κ. ἄ., ὁ Ἰταλὸς B. Tasso, πατὴρ τοῦ Τουρκουάτου, οἱ Γάλλοι Gentil - Bernard, συνθέσας τὸ ποίημα «Phrosine et Méliodore», J. Le Franc de Pompignan, συνθέσας λυρικὴν τραγῳδίαν (κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα), καὶ L. Ratisbonne, ἐκδοὺς ἔμμετρον δρᾶμα «Ἡρὼ καὶ Λέανδρος» (1858), ὡς καὶ ὁ Αὐστριακὸς δραματουργὸς Grillparzer, συνθέσας τὴν λυρικὴν τραγῳδίαν «Τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἔρωτος» (1831), ἥτις ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡρὼ καὶ Λέανδρος» ἐδιδάχθη τῷ 1906 ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Βασιλικῷ θεάτρῳ μεγαλοπρεπῶς. Καὶ ὁ Schiller δ' ἔγραψε βαλλισμὸν (ballade) ἐπὶ τοῦ

Digitized by Google

αὐτοῦ θέματος. Γνωρίζομεν δὲ καὶ δύο μουσικὰς συνθέσεις, τὴν «Ἡρὼ» τοῦ Weber, ἐκτελεσθεῖσαν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ θεάτρου τοῦ Βερολίνου τῷ 1800, καὶ τὸ μελόδραμα «Ἡρὼ καὶ Λέανδρος» τοῦ Seidel, ἐκτελεσθὲν ἐπίσης ἐν Βερολίνῳ τῷ 1815.

Εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς συγκινητικῆς περιπετείας τοῦ Λεάνδρου καὶ τῆς Ἡροῦς ἀνεφλέγη καὶ ἡ φαντασία τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ Λόρδου Βύρωνος, ὅτε οὗτος, κατὰ Μάϊον τοῦ 1810, εὑρίσκετο ἐν Ἑλλησπόντῳ. Ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀβύδου, ἐνεπνεύσθη ὁ ποιητὴς καὶ τὸ γνωστόν του ἔπος, τὴν «Κόρην τῆς Ἀβύδου». Θέλων δὲ ὁ Βύρων νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι πραγματικὸν τὸ τρυφερὸν εἰδύλλιον τῶν ἀρχαίων ἐραστῶν, διῆλθε καὶ αὐτὸς κολυμβῶν τὸ ἀπὸ Ἀβύδου εἰς Σηστὸν στενὸν (2000 περίπου μέτρα) ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ δέκα λεπτῶν. Μετ' αὐτοῦ δ' ἐκολύμβησε καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος τῆς φρεγάτας «Σαλσέτ» Ἔκενχεδ, ἐπιδέξιος ἐπίσης κολυμβητής. Ὁ λόρδος δικαίως ἐκαυχᾶτο πάντοτε διὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο, εἰ καὶ ἐπραγματοποιήθη ἐν καιρῷ ἡμέρας καὶ ἐν συνοδείᾳ λέμβου, ἐξ ἧς ἐνισχύοντο ἐνίοτε καὶ διὰ παροχῆς κονιάκ.

Ἀρχαῖά τινα καὶ νεώτερα μετάλλια παρέστησαν τὸν Λέανδρον ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Ἔρωτος, πετομένου ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του καὶ κρατοῦντος πυρσόν. Ἡ παράστασις αὕτη ἀναπαρήχθη καὶ εἰς πίνακα, δι' ὃν ὁ Βολταῖρος ἔγραψε τὸ ἑξῆς τετράστιχον, κατὰ μίμησιν ἐκ τῆς Ἀνθολογίας:

«Léandre, conduit par l'Amour,
en nageant disait à l'orage :
Laissez-moi gagner le rivage,
ne me noyez qu' à mon retour».

Ἡ τέχνη, καὶ δὴ ἡ γλυπτική, πολλαχῶς ἐξεμεταλλεύθη τὸν ὡραῖον θρῦλον. Ὁ Etex τῷ 1815 ἐξέθεσεν εἰς τὸ Salon τῶν Παρισίων μαρμάρινον σύμπλεγμα, ἐμφανίζον ὀρθίους τοὺς δύο ἐραστάς, πτύσσοντας πρὸς ἀλλήλους, ὡς πτύσσουν δύο περιστεραὶ ἀπειλούμεναι ὑπὸ θυέλλης· ἡ Ἡρώ, περιπαθὴς καί πως μελαγχολική, στηρίζει τὴν ὡραίαν κεφαλήν της ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Λεάνδρου. Ἀξιόλογα εἶναι καὶ δύο ἄλλα ἔργα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἐκτελεσθέντα τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ G. Diebolt (Salon τῶν Παρισίων, 1863), τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Gust. Deloye (Salon, 1865). Χαρίεσσα ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ μαρμαρίνη «Ἡρὼ» τοῦ P. Loison (Salon, 1850). Ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου ὑπάρχει καὶ τὸ σύμπλεγμα «Ἡρὼ καὶ Λέανδρος» τοῦ Gasq, ἐκ μαρμάρου. Τὸ δὲ μουσεῖον τῆς Δρέσδης διαθέτει πίνακα τοῦ Mola, παριστῶντα τὴν Ἡρὼ παρὰ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεάνδρου. Ὁ F. Bloemaert ἔγλυψε σύμπλεγμα, ἐμφαῖνον τὰς νύμφας τῆς θαλάσσης ἀνασυρούσας τὸ πτῶμα τοῦ Λεάνδρου. Ἐν Βιέννῃ δ' ὑπάρχουν δύο πίνακες, τοῦ G. Backereel καὶ τοῦ Schut, ἐν οἷς παρίσταται ἡ Ἡρὼ θρηνοῦσα παρὰ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεάνδρου. Εἰς τὸ Salon τῶν Παρισίων ὁ Delorme ἐξέθεσε τῷ 1814 δύο συνθέσεις: «Ἡρὼ καὶ Λέανδρος» καὶ «Θάνατος τοῦ Λεάνδρου», δι' ἃς καὶ ἔλαβε χρυσοῦν μετάλλιον καὶ τὰς ὁποίας ὁ Laugier βραδύτερον ἀναπαρήγαγεν ὡς γλυπτικὰ ἔργα. Ἄλλος πίναξ τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου, παριστῶν τὴν «Ἡρὼ ἀνευρίσκουσαν τὸ πτῶμα τοῦ Λεάνδρου», ἐκόσμησε τὸ Salon τῷ 1831. Τὸ θέμα τοῦτο ἐπραγματεύθη καὶ ὁ P. Cabanel, υἱὸς (Salon, 1869). Τέλος ὁ Βέλγος καλλιτέχνης Stallaert ἔγραψε πίνακα, παριστῶντα τὴν «Ἡρὼ φωτίζουσαν τὸν διάπλουν τοῦ Λεάνδρου».

Παρομοία πρὸς τὸν ἑλληνικὸν θρῦλον παράδοσις ὑπάρχει καὶ ἐν Ἰνδίαις, κυρίως ἐν Πενταποταμίᾳ, καθ' ἣν οἱ δύο ἀτυχήσαντες ἐρασταὶ ἐτάφησαν ἐν κοινῷ τάφῳ· θὰ ἠδύνατό τις εὐλόγως νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι τὸν θρῦλον μετέδωκεν εἰς τὴν παρὰ τὸν Γάγγην χώραν αὐτὴ ἡ στρατιὰ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ πιθανότης τῆς ὑπό τε τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων παραλαβῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς κοινῆς πηγῆς, ἐξ ἧς καὶ τὴν καταγωγὴν ἕλκουσιν ἀμφότεραι αἱ φυλαὶ αὗται. Ὡσαύτως περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ᾔδετο ἐν Ὀλλανδίᾳ ᾆσμα, ὅπερ εἶχεν ὡς θέμα τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θρύλου, ἀναφερομένην εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου θαλάσσης, εἰς ἃς καὶ βραδύτερον διεδόθη, οἷον εἰς Δανίαν καὶ Σουηδίαν. Ἐκ τῶν χωρῶν τούτων διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ρήνου εἰσέδυ ἡ παράδοσις καὶ εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας καὶ ἐντεῦθεν πάλιν εἰς τὴν Οὐκρανίαν, τὴν Καρνιολίαν καὶ μεταξὺ τῶν Μαγιάρων. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ τοιούτου, ὁ μῦθος ὑφίστατο καὶ ὡς διήγησις, διαδεδομένη ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ τῇ νοτίᾳ Εὐρώπῃ, δυναμένη δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανόν τι λείψανον τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ἡρώδειον *(Ἀρχ.)*. Ὄνομα ὅπερ ἔφερον δύο φρούρια κτισθέντα ὑπὸ Ἡρῴδου τοῦ μεγάλου πρὸς τιμὴν ἑαυτοῦ ἐν Παλαιστίνῃ, ὧν τὸ μὲν ἔκειτο ἐν Περαίᾳ παρὰ τὰ ὀρεινὰ ὅρια πρὸς τὴν Ἀραβίαν, τὸ δὲ ἕτερον περὶ τὰς τρεῖς ὥρας νοτίως τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ *Ἡρωδείῳ*, ἔνθα εἶχεν ἄλλοτε ἀποκρούσει τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἵδρυσεν ὁ Ἡρῴδης καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, ἐκεῖ δὲ καὶ ἐτάφη. Κατὰ τὸν ἰουδαϊκὸν πόλεμον ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἓν τῶν τελευταίων καταφυγίων τῶν ἐπαναστατῶν καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ Λουκιλίου Βάσσου. Κατὰ δὲ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐχρησίμευε τοῦτο ὡς ἕδρα μιᾶς τῶν τοπαρχιῶν. Σήμερον ὀνομάζεται ὑπὸ μὲν τῶν Εὐρωπαίων *ὄρος τῶν Φράγκων*, ὑπὸ δὲ τῶν ἐντοπίων *Δζεμπὲλ-Ἐλ-Φουρεϊδὶς* (=Παράδεισος). Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου σῴζονται μέχρι σήμερον λείψανα τῶν στρογγύλων πύργων, οὓς εἶχεν ἱδρύσει ἐκεῖ ὁ Ἡρῴδης, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἰωσήπου (Ἰουδ. Ἀρχαιολ. ΙΕ' θ' 4, Ἰουδ. Πολ. Α' καὶ 10), ἐπίσης δὲ καὶ ἴχνη τῆς λιθίνης κλίμακος, ἥτις κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν ὡδήγει πρὸς τὰ ἄνω.

Π. Ι. Μ.

Ἡρῴδης. Ὄνομα οἰκογενείας ἐξ Ἰδουμαίας, ἧς γενάρχης ὑπῆρξεν ὁ πάππος τοῦ Ἡρῴδου τοῦ μεγάλου *Ἀντίπατρος* ἢ *Ἀντίπας*, ὃν Ἰωάννης ὁ Ὑρκανὸς μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἰδουμαίας εἶχεν ἀναδείξει στρατηγὸν (διοικητὴν) αὐτῆς. Τούτου υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ *Ἀντίπατρος*, ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρῴδου τοῦ μεγάλου, ὅστις διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τῷ 47 π. Χ. ὡς προκουράτωρ τοῦ Ἀσμοναίου Ὑρκανοῦ τοῦ Β', ἐδηλητηριάσθη ἔν τινι συμποσίῳ τῷ 43, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἐγκαταστήσει ὡς στρατηγοὺς ἐν Παλαιστίνῃ τοὺς ἔπειτα ὡς τετράρχας ἀναγνωρισθέντας δύο υἱοὺς αὐτοῦ, Φασαὴλ καὶ Ἡρῴδην. Ὁ Ἡρῴδης οὗτος, γενόμενος ἔπειτα βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν *Ἡρῳδῶν* ἢ *Ἡρῳδιδῶν*, ἥτις λέγεται καὶ δυναστεία τῶν *Ἰδουμαίων* λόγῳ τῆς ἰδουμαϊκῆς καταγωγῆς αὐτῆς, θρησκείαν δὲ ἐπρέσβευε (κατὰ τύπους τοὐλάχιστον) τὴν ἰουδαϊκήν, δεδομένου ὅτι Ἰωάννης ὁ Ὑρκανὸς (135—104) εἶχε βίᾳ ἐξιουδαΐσει αὐτούς. Κατά τινας χριστιανικὰς μαρτυρίας ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἡρῴδου κατήγετο ἐξ Ἀσκάλωνος, ὁπόθεν ὁ Ἀντίπατρος φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀπαχθῆ αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἰδουμαίων. Ἡ ἱστορία τῆς δυναστείας ταύτης, ἥτις ἦρξε τῶν Ἰουδαίων (εἴτε ἐν ὅλῳ εἴτε ἐν μέρει) ἀπὸ τοῦ 37 π. Χ. μέχρι τοῦ 67 μ. Χ., βρίθει ὠμότητος, ἡδυπαθείας καὶ παραγνωρίσεως τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Προσήνεγκεν ὅμως ἡ δυναστεία αὕτη σπουδαίας ὑπηρεσίας οὐ μόνον εἰς τὸν ἰουδαϊκόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὃν μετὰ ζήλου πολλοῦ ἐθεράπευσεν. Οἱ Ἡρῷδαι, αὐτοί, μειγάδες ὄντες, προσεπάθησαν νὰ συμβιβάσωσι κατὰ τὸ ἐνὸν δύο ἐντελῶς ἀσυμβιβάστους ἀντιθέσεις, τὴν ἰουδαϊκὴν θεοκρατίαν μετὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ Imperium. Καὶ κατώρθουν διατηροῦντες τὰ προσχήματα καὶ θεραπεύοντες παντοιοτρόπως τὴν τῶν Ρωμαίων εὔνοιαν καὶ τῶν Φαρισαίων τὴν φιλίαν, νὰ ἐπιδαψιλεύωσιν εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν τὰ ἀγαθὰ σχετικῆς εἰρήνης καὶ ν' ἀναβάλωσιν ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα τὴν ἄλλως ἀναπότρεπτον πρὸς τὴν Ρώμην σύγκρουσιν. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἀληθείας ταύτης εἶναι, ὅτι τὸ τέλος τῆς τῶν Ἰδουμαίων δυναστείας συμπίπτει μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως πάσης θεοκρατιζούσης αὐτονομίας ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ.

Κυριώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξαν:

—1) ***Ἡρῴδης ὁ μέγας***. Ὁ Ἡρῴδης οὗτος, ὅστις ὑπῆρξεν Ἰουδαῖος μὲν τὸ θρήσκευμα, Ἰδουμαῖος δὲ τὴν καταγωγὴν καὶ υἱὸς τοῦ ἐπιμελητοῦ (procurator) τῆς Ἰουδαίας Ἀντιπάτρου, ἐκ τῆς Ναβαταίας συζύγου του Κύπρου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 73 π. Χ., ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας τὸ πρῶτον εἰκοσιπενταετὴς περίπου ἐπὶ Ὑρκανοῦ τοῦ Β' ὡς στρατηγὸς (διοικητὴς) εἰς Γαλιλαίαν, διωρισμένος ὑπὸ τοῦ πατρός του τῷ 47 π. Χ. Εὐθὺς δ' ἐξ ἀρχῆς ἐμφανίζεται ἄξιος κληρονόμος τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ πατρός του, εὐφυής, ἐνεργητικός, τολμηρός, αὐθαίρετος, διπλωμάτης καὶ δὴ καὶ φιλορρωμαῖος, κατορθώνων νὰ εὑρίσκεται πάντοτε μετὰ τοῦ μέρους τῶν νικητῶν. Καθ' ἃ πληροφορούμεθα ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (Ἰουδ. Ἀρχαιολ. ΙΕ' ι' 5), ὁ Ἐσσαῖος Μαναὴμ εἶχε προφητεύσει εἰς αὐτόν, μαθητὴν ἔτι ὄντα, ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλει βασιλεύσει. Ὡς στρατηγὸς τῆς Γαλιλαίας ἀπήλλαξεν αὐτὴν τῆς ληστοκρατίας, φονεύσας καὶ αὐτὸν τὸν πολλῶν συμπαθειῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπολαύοντα λήσταρχον Ἐζεκίαν. Ἐμφανισθεὶς δὲ ἵνα λογοδοτήσῃ ἐνώπιον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀρχῆς μετὰ πορφύρας καὶ ὁπλισμοῦ, μικροῦ δεῖν κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ἂν μὴ ἐπενέβαινεν ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς τῆς Συρίας Σῆξτος Καῖσαρ, ὅστις καὶ διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν τῆς Κοίλης Συρίας. Ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων, ἵνα λάβῃ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ παρῃτήθη τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως τῇ παρακλήσει τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Τῷ ἑπομένῳ ἔτει ἐλθὼν ἀρωγὸς εἰς Κάσσιον, τὸν δολοφόνον τοῦ προστάτου αὐτοῦ Καίσαρος, ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἐπιμελητὴς τῆς Κοίλης Συρίας, περιεβλήθη δὲ καὶ διὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας. Μετά τινα χρόνον (43) εὑρίσκομεν τὸν Ἡρῴδην ἐνεργοῦντα τὴν δολοφονίαν Μαλίχου, τοῦ δολοφόνου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὑποτάσσοντα δὲ τοὺς ἐπιτεθέντας κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν Ἱεροσολύμοις συνωμότας τοῦ Μαλίχου, ταῦτα δὲ πάντα πράττονται τῇ ἀνοχῇ τοῦ ἀσθενοῦς τὸν χαρακτῆρα Ἀσμοναίου ἡγεμόνος Ὑρκανοῦ τοῦ Β'. Τῷ 42 ἀπέκρουσεν ὁ Ἡρῴδης τὴν στρατιωτικὴν προσπάθειαν τοῦ Ἀσμοναίου Ἀντιγόνου, ὀρεγομένου τῆς ἀρχῆς. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ὁ εὐγνωμονῶν Ὑρκανὸς συγκατετέθη, ὅπως ὁ Ἡρῴδης μνηστευθῇ μετὰ τῆς ἐγγονῆς αὐτοῦ Μαριάμμης. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον κατώρθωσε διὰ δώρων καὶ διπλωματίας νὰ ἀναγνωρισθῶσι παρὰ τοῦ Ἀντωνίου οἱ δύο Ἰδουμαῖοι ἀδελφοὶ ὡς τετράρχαι, παρὰ τὴν κατ' αὐτῶν ἐχθρότητα καὶ τὰς κακὰς συστάσεις τῶν Ἰουδαίων. Ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἰσβολῆς τοῦ μνημονευθέντος Ἀντιγόνου, ὑποστηριζομένου ὑπὸ τῶν Πάρθων, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Φασαὴλ (41—40), ὁ Ἡρῴδης φεύγει καὶ σῴζεται μετὰ πολλῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς δεξιότητος πρὸς τὰ μέρη τῆς Πέτρας τῆς Ἀραβίας καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Αἰγύπτου κατευθύνεται εἰς Ρώμην, ἔνθα, τυχὼν καλῆς ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ καὶ τῷ Ὀκταβιανῷ, κατορθώνει ἐντὸς 7 ἡμερῶν, τῇ εὐνοίᾳ τοῦ πρώτου, συναινέσει δὲ τοῦ δευτέρου καὶ ἀποφάσει τῆς συγκλήτου, ν' ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων περὶ τὰ τέλη τοῦ 40 π. Χ. Ἀλλ' ὁ πολύυμνητος τοῦ Δαυὶδ θρόνος προὔκειτο νῦν ὡς ἔπαθλον ἀγῶνος οὐχὶ εὐκόλου. Ὁ Ἡρῴδης, ἐπιστρέψας ἐν τάχει εἰς Παλαιστίνην, ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἀγῶνος τῇ συμπράξει τῶν Ρωμαίων, μεθ' ὧν καὶ καθάρας τὴν χώραν ἀπὸ τῶν ληστρικῶν τῶν Πάρθων στιφῶν, εἰσελαύνει νικηφόρος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (θέρος τοῦ 37), μετὰ ὀλιγόμηνον πολιορκίαν αὐτῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐτέλεσεν ἐν Σαμαρείᾳ τοὺς μετὰ τῆς Μαριάμμης γάμους του καὶ οὕτω πολιτικώτατα συνεδέθη μετὰ τῆς ἀσμοναϊκῆς δυναστείας. Προκαλέσας δὲ διὰ τοῦ Ἀντωνίου τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου Ἀσμοναίου ἡγεμόνος Ἀντιγόνου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὑπολείπεται ὁ Ἡρῴδης μόνος κύριος τῆς καταστάσεως καὶ πραγματικὸς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 37—4 π. Χ.

Ἐν τῇ μακρᾷ βασιλείᾳ τοῦ Ἡρῴδου διακρίνομεν τρεῖς περιόδους: α') τὴν περίοδον τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἑδραίωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ (37—25), β') τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς αὐτῆς (25—13 καὶ γ') τὴν περίοδον τῶν οἰκιακῶν αὐτοῦ συμφορῶν (13 — 4 π. Χ.). Πρὸς ἑδραίωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας του, εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ κατ' ἐχθρῶν ἐσωτερικῶν, οἷοι ἦσαν τὸ μὲν οἱ Ἀσμοναῖοι καὶ τὸ στήριγμα αὐτῶν, ἡ σαδουκκαϊκὴ ἀριστοκρατία, τὸ δὲ ὁ λαὸς μετὰ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἀρχηγῶν, τῶν Φαρισαίων, καὶ ἐξωτερικῶν, οἷα ἦτο μάλιστα ἡ περιβόητος Κλεοπάτρα. Καὶ τὸν μὲν ἐξωτερικὸν κίνδυνον ἐγίνωσκε ν' ἀποτρέπῃ διὰ δώρων καὶ κολακειῶν, κατὰ δὲ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν ἐδεικνύετο κατὰ τὰς περιστάσεις τὸ πλεῖστον μὲν λίαν βίαιος καὶ μιαιφόνος, ἔστι δ' ὅτε καὶ μέχρι χαμερπείας θωπευτικός.

Τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐνεκαίνισε διὰ προγραφῶν καὶ θανατώσεων τῶν μελῶν τοῦ συνεδρίου καὶ ἄλλων μελῶν τῆς ἰουδαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Πολιτικοὶ ἀντίπαλοι καὶ ἐν γένει πρόσωπα εἰς αὐτὸν ὕποπτα ἐτίθεντο ἐκποδὼν ἀμελλητὶ (Κοστόβαρος, υἱοὶ Βάβα κλπ.), δημευομένων τῶν περιουσιῶν αὐτῶν. Μάλιστα δ' ἐξολοθρευτικὴν ἐπέβαλε τὴν χεῖρα ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ ἀδελφῆς, βραδύτερον καὶ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του Ἀντιπάτρου κατὰ τοῦ ὑπερηφάνου ἀσμοναϊκοῦ οἴκου, καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν αὐτοῦ μὴ φεισθεὶς μηδ' αὐτῶν τῶν οἰκειοτάτων, μηδ' αὐτῆς τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ Μαριάμμης, ἥτις ἔπεσε θῦμα τῆς ζηλοτύπου ἡδυπαθείας καὶ τῆς ἀθεραπεύτου καχυποψίας του. Εἰς τὸν θάνατον αὐτῆς ἐπηκολούθησαν καὶ νέαι θανατώσεις μελῶν τοῦ ἀσμοναϊκοῦ οἴκου μέχρι τελείας ἐκριζώσεως τοῦ ἄρρενος κλάδου αὐτοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην συμπίπτει καὶ ἡ ἐπ' Ἀκτίῳ ἧττα τοῦ προστάτου αὐτοῦ Ἀντωνίου (31 π. Χ.), οὖσα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρῴδου ἧττα, ὅστις ὅμως διὰ κολακειῶν καὶ ὑποκρίσεως δεξιῶς καὶ ἐγκαίρως ἐστράφη πρὸς τὸ μέρος τοῦ νικητοῦ Ὀκταβιανοῦ, ὃν ἐπισκεφθεὶς ἐν Ρόδῳ (30) ἐπέτυχε ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ παρ' αὐτοῦ ὡς βασιλεύς, ἔπειτα δὲ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ ἔθνος εὔνοιαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ δευτέρα περίοδος εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς δόξης τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρῴδου, ὅστις ἀποθέτων προσωρινῶς τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην καὶ σχετικὴν ἡσυχίαν ἐπωφελούμενος ἐπιδίδεται εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ τῆς ἀφειδοῦς γενναιοδωρίας, ἧς ἐλατήρια ὑπῆρξαν ἥ τε ματαιοδοξία καὶ ἡ ὁμολογουμένη φιλοκαλία αὐτοῦ. Ὁ νεωτεριστικὸς καὶ μιμητικώτατος οὗτος τύραννος, στοιχῶν τῇ συνηθείᾳ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, τῆς ἑλληνιστικῆς, διαθέτων δὲ καὶ πόρους ἀφθόνους ἐκ τῶν πλουσιωτάτων εἰσοδημάτων αὐτοῦ, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς ἀνέγερσιν θεάτρων καὶ ἀμφιθεάτρων, σταδίων καὶ ἱπποδρόμων καὶ βασιλικῶν ἀνακτόρων, ἔν τε τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ ἀλλαχοῦ (ἐν Μαχαιροῦντι, Ἱεριχοῦντι καὶ Καισαρείᾳ), ἔτι δὲ καὶ φρουρίων (Ἡρώδεια, Μαχαιροῦς, Μασάδα) καὶ ἐθνικῶν ναῶν ἐν ταῖς ἔξω τοῦ κράτους ἐθνικαῖς πόλεσι (μάλιστα καὶ

Digitized by Google

σαρείων) καὶ εἰς ἀνοικοδόμησιν καὶ ἀνακαίνισιν πόλεων, μεγάλων καὶ μικρῶν (Σφάτωνος πύργος, Καισάρεια, Σαμάρεια-Σεβαστή, Ἀντιπατρίς, Φασηλὶς κλπ.), εἰς ἃς ἔδιδεν ὀνόματα, τιμῆς ἢ κολακείας ἕνεκεν, προστατῶν ἢ καὶ οἰκείων αὐτοῦ. Οὐ μόνον δ' αἱ ἔνδον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῆς Παλαιστίνης πολλαὶ ἑλληνίζουσαι καὶ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ κοινότητες ἔλαβον ἱκανὴν πεῖραν τῆς φιλοκάλου ἅμα καὶ φιλοδόξου γενναιοδωρίας τοῦ μεγαλομανοῦς βασιλέως τῶν Ἰουδαίων, οἷαι ἡ Ρόδος, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Χίος, ἡ Τύρος, ἡ Δαμασκός, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη κ. ἄ.

Ἀλλὰ τὸ λαμπρότατον τῶν ἔργων τούτων ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ἡ ἐν παροιμιώδει πολυτελείᾳ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἄρδην ἀνοικοδόμησις τοῦ ζοροβαβελείου ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πρὸς ἀπαθανατισμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ πρὸς κολακείαν τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ μὲν κυρίως ναός, τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Ἡρῴδου, σεβομένου πως τὸ θρησκευτικὸν τοῦ λαοῦ συναίσθημα, ᾠκοδομήθη διὰ ἱερέων καὶ λευϊτῶν ἐντὸς $1^1/_2$ ἔτους, τὸ δὲ ὅλον ἔργον, οὗ λεπτομερῆ περιγραφὴν παρέχει ὁ Ἰώσηπος (Ἀρχαιολ. ΙΕ' ια' καὶ Ἰουδ. Πολ. Α' κα' 1 καὶ ε' 5), ἀρξάμενον περὶ τὸ 20 π. Χ. ἐπερατώθη μόλις περὶ τὸ 64 μ.Χ. (περιγραφὴν αὐτοῦ βλ. παρὰ τῷ *Ν. Παπαγιαννοπούλῳ*, «Περὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ» (1902) σ. 20 ἑξ.) Ὁ Ἡρῴδης, ὡς δεσπότης ὑποτελὴς εἰς τοὺς Ρωμαίους, δὲν παρημέλησεν οὐδὲ τὴν τότε συνήθη ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει καισαρολατρείαν (ἔξω ὅμως τοῦ καθαρῶς ἰουδαϊκοῦ ἐδάφους), ὡς τέκνον δὲ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐθεράπευσε τοὺς ἀγῶνας, ἱδρύσας πενταετηρικοὺς ἐν Καισαρείᾳ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ὑποστηρίξας καὶ τοὺς παλαιοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, κατασκευάσας δ' ἐν Ἱεροσολύμοις κήπους καὶ ὑδραγωγοὺς καὶ περιπάτους κ τ.τ. Καθόλου δ' ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εὗρεν ἐν τῷ βαρβάρῳ τούτῳ ἡγεμόνι ἔνθερμον προστάτην. Συνέφερε δ' ἄλλως εἰς αὐτὸν καὶ πολιτικῶς ἡ τροπὴ τῆς προσοχῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν πατρίων ἐπὶ τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμάσια ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα. Ὁ Ἡρῴδης, καίπερ ὢν Ἰουδαῖος τὸ θρήσκευμα, δὲν περιεστοιχίζετο οὔτε ὑπὸ Σαδδουκαίων, οὔτε ὑπὸ Φαρισαίων, ἀλλ' ὑπὸ ρητόρων Ἑλλήνων, ὧν σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ γνωστὸς ἱστοριογράφος Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, κατέχων λίαν ἐμπιστευτικὴν παρ' αὐτῷ θέσιν καὶ ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τοῦ ὁποίου εἶχε καὶ αὐτὸς μυηθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστοριογραφίαν, ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Εἰς τοιούτους δ' ἄνδρας ἐνεπιστεύετο οὐ μόνον ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων τέκνων τὴν μόρφωσιν. Ὅθεν εὐλόγως ἠδύνατο νὰ λεχθῇ περὶ αὐτοῦ, ὅτι «Ἕλλησι πλέον ἢ Ἰουδαίοις οἰκείως εἶχεν» (*Ἰωσ.* Ἰουδ. Ἀρχ. ΙΔ' ζ' 13). Εὔδηλον δ' ὅμως, ὅτι ἡ τοιαύτη πολιτεία καθίστα τὸν Ἡρῴδην πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν Ἰουδαίων, μάλιστα δὲ τῶν μισοξένων Φαρισαίων, σφόδρα ἐπικίνδυνον καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ λίαν μισητήν. Ἡ δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκδήλωσις τῆς πρὸς αὐτὸν ρωμαϊκῆς εὐνοίας ἐγένετο δαψιλεστάτη. Ἐπανειλημμένως ἐγένετο ὁ Ἡρῴδης ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου δεκτός. Καὶ αὐτὸς δ' ὑπεδέχθη ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ μεγάλων τιμῶν τὸν γαμβρὸν καὶ ἔμπιστον φίλον τοῦ Αὐγούστου Μ. Ἀγρίππαν, ὅστις μάλιστα, θύσας ἐν τῷ αὐτόθι ἱερῷ ἑκατόμβην, προὐκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Τῆς εὐνοίας ταύτης καρπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐν Περσίᾳ καὶ ἡ παροχὴ προνομίων εἰς τοὺς Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς. Ταῦτα δὲ καί τινες κοινωφελεῖς οἰκοδομαί, ἡ κατασκευὴ τοῦ λιμένος τῆς Καισαρείας, ἡ σιδηρᾷ τῇ πυγμῇ ἐπιβληθεῖσα ἐν τῷ κράτει τάξις καὶ ἀσφάλεια, ἡ προαγωγὴ τῆς ἐμπορίας, ἡ γενναιοδωρία αὐτοῦ, ἔστι δ' ὅτε καί τις μεγαλοψυχία (οἵα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸν λιμὸν τοῦ ἔτους 25 ἐπιδειχθεῖσα), ἀποτελοῦσι τὴν φωτεινὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρώδου ὄψιν, ὅστις μεταξὺ τῶν ἐτῶν 20—14 π. Χ. ἐξίκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καίπερ ὑποτελοῦς, δύναται νὰ παραβληθῇ πως πρὸς τοὺς καλοὺς τῆς ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας χρόνους. Ταῦτα δ' ὅμως πρέπει νὰ νοηθῶσιν ἀπὸ ἐξωτερικῆς μόνον ἀπόψεως, διότι ἐν συνόλῳ ἡ βασιλεία τοῦ Ἡρῴδου ὑπῆρξε καταθλιπτική, αἱματηρὰ καὶ πομπώδης, λαμπρὰ μὲν κατ' ἐπίφασιν, ἥκιστα δὲ πράγματι συντελέσασα εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Παρ' ὅλον τὸ ἐξωτερικὸν μεγαλεῖον τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρῴδου, τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου λαοῦ καταφρόνησις, ἔτι καὶ τοῦ ἰδίου οἴκου ἡ δυστυχία, ἣν αὐτὸς ἀπειργάζετο, πᾶν ἄλλο ἢ πραγματικῶς εὐτυχῆ καθίστων τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Ἄλλως τε καὶ κατὰ τὴν εἰρηνικὴν ταύτην περίοδον παρέστη ἀνάγκη νὰ καταπνίξῃ ἐν τῷ αἵματι ἀποπείρας, συνωμοσίας καὶ στάσεις. Ὁ Ἡρῴδης ἀπέβαινε σὺν τῷ χρόνῳ δεσποτικώτερος καὶ ὠμότερος, τὴν δὲ δωδεκαετῆ που τῆς εἰρηνικῆς του δράσεως περίοδον διεδέχθη ἡ τρίτη περίοδος, ἡ ἐποχὴ τῆς οἰκογενειακῆς αὐτοῦ δυστυχίας, ἥτις ἐπισφραγίζεται καὶ διὰ τοῦ ἐπωδύνου θανάτου αὐτοῦ. Μετὰ τοῦ γήρατος ἡ πονηρὰ αὐτοῦ φύσις ἐμφανίζεται ἤδη ἀπροσποίητος, ἡ δὲ ὠμότης αὐξάνει ἐφ' ὅσον ἐγγίζει τὸ τέρμα αὐτοῦ, κατατρυχομένου μάλιστα ὑπὸ νοσήματος ἀνιάτου. Ὁ ἡδυπαθὴς Ἡρῴδης, λαβὼν δέκα συζύγους, εἶχεν ἀποκτήσει πολυάριθμον καὶ ποικίλην οἰκογένειαν. Ἡ μετὰ τῆς ἀσμοναϊκῆς δ' ὅμως δυναστείας ἐπιμειξία αὐτοῦ, διὰ τῆς Μαριάμμης, ἀντὶ νὰ καταστείλῃ τὸ ἀμοιβαῖον τῶν δύο οἰκογενειῶν μῖσος, ἐπέτεινεν αὐτὸ καὶ ἐγένετο εἰς αὐτὸν λίαν ἐπιζήμιος καὶ αὐτόχρημα ὀλεθρία. Δύο προσφιλεῖς αὐτῷ υἱοὶ ἐκ τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ὁ Ἀριστόβουλος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, πίπτουσι θύματα τῆς ραδιουργίας τῶν οἰκείων αὐτοῦ (Ἀντιπάτρου καὶ Σαλώμης, τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς), ἀπαγχονισθέντες ἐν Σαμαρείᾳ, ἐπειδὴ ἡ ἀσμοναϊκὴ αὐτῶν ἀλαζονεία καὶ ἀνεξαρτησία ἦσαν ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ζηλοτυπίαν καὶ αὐθαιρεσίαν τοῦ Ἡρῴδου καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ (πιθανῶς τῷ 7 π. Χ.). Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον μικροῦ δεῖν ἐγένετο οὗτος καὶ τῆς τοῦ Αὐγούστου εὐνοίας ἔκπτωτος, ὅπερ ἀπεσόβησεν ἡ δεξιότης Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀποσταλέντος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρεσβείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Βραδύτερον δὲ νοσῶν σοβαρῶς καὶ πληροφορηθείς, ὅτι ὁ ἐπιμόνως τὴν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ αὐτοῦ ἀπαλλαγὴν προσδοκῶν λαὸς εἶχε καθαιρέσει τὸν χρυσοῦν ἀετόν, ὃν εἶχεν ἐκεῖνος ὑπεράνω τοῦ πυλῶνος τοῦ ναοῦ στήσει, ἐκλαβὼν δὲ τοῦτο ὡς προμήνυμα τῆς προσεχοῦς καταρρεύσεως τοῦ ἔργου τοσούτων προσπαθειῶν, ἐνετείλατο τὴν θανάτωσιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τὴν ἐγκάθειρξιν τῶν λογάδων τοῦ λαοῦ, ἵνα χρησιμεύσωσιν οἱονεὶ ὡς ἐπιθανάτια θύματα αὐτοῦ ἀποθνήσκοντος, ὅπερ ὅμως δὲν ἐγένετο. Πέντε δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡμέρας, τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ πατρός, συνεπινεύοντος δὲ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, θανατοῦται καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς καὶ μέλλων διάδοχος τοῦ Ἡρῴδου Ἀντίπατρος, ὁ κακὸς δαίμων τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ βίου αὐτοῦ, ἀποκαλυφθεισῶν μυστικῶν συνεννοήσεων τούτου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρῴδου Φερώρα. Τέλος δὲ ἐπῆλθε καὶ αὐτοῦ τὸ τέλος μικρὸν πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἤτοι ἐν ἔαρι τοῦ 4 π. Χ., κατὰ τὴν ἐσφαλμένην διονυσιακὴν χρονολογίαν, πράγματι δὲ 1 ἢ 2 μ. Χ. Βεβυθισμένος ἤδη εἰς τὸ αἷμα τοσούτων φόνων, μετὰ λαμπρὰν καὶ πομπώδη κηδείαν, ἀξίαν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ αὐτοῦ βίου, ἀλλ' ἀθρήνητος ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ μισούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, κατῆλθεν ὁ Ἡρῴδης εἰς τὸν τάφον, ἐν τῷ 3 ὥρας νοτίως τῶν Ἱεροσολύμων κειμένῳ φρουρίῳ Ἡρωδείῳ. Καὶ τοιαύτην μὲν παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου ὁ Ἰώσηπος μετά τινων ἄλλων ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σύμφωνοι δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι καὶ αἱ ἐλάχισται γραμμαί, δι' ὧν σκιαγραφεῖται οὗτος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ἔνθα παρίσταται ὡς ἐνεργητικός, πονηρός, καχύποπτος, ἀρχομανὴς καὶ αἱμοχαρὴς τύραννος, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν ἡ προσκύνησις τῶν μάγων, ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἡ φυγὴ τοῦ Ἰωσὴφ μετὰ τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰησοῦ εἰς Αἴγυπτον (*Ματθ.* κεφ. β').

Ὁ Ἡρῴδης, Ἰουδαῖος τὸ θρήσκευμα, προσεπάθησεν ἐκ περινοίας κυρίως πολιτικῆς νὰ κολακεύσῃ τὸν λαὸν καὶ τὴν τοῦτον ἰθύνουσαν μερίδα τῶν Φαρισαίων. ἐπέδειξε δὲ ἅμα καὶ σχετικὸν σεβασμὸν πρός τε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ, καίπερ αὐτὸς ὢν τελείως ἀδιάφορος θρησκευτικῶς. Οὕτω λ. χ. ἐν τοῖς νομίσμασιν ἀπέφυγε τὴν ἀποτύπωσιν ἀνθρωπίνου ὁμοιώματος, μεταχειρισθεὶς συνήθως ἄθῳα ἐμβλήματα· ὁμοίως δ' ἀπέφυγε τὰς εἰκόνας καὶ ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς τῶν Ἱεροσολύμων· ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν ἀδελφήν του ὡς σύζυγον εἰς τὸν Ἄραβα Σύλλακον· ἐτίμα ἐπιφανεῖς Φαρισαίους, ὡς τὸν Πολλίωνα καὶ τὸν Σαμέαν· ἀνίδρυσε τὸν μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνον ναὸν κττ. Ἀλλ' ὅμως, ὅ,τι ἔδιδε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἀφῄρει διὰ τῆς ἑτέρας. Π.χ. περιώρισε μέχρις ἐξευτελιστικοῦ βαθμοῦ τὰ δικαιώματα τοῦ μεγάλου συνεδρίου· ἀρχιερεῖς κατεβίβαζεν αὐθαιρέτως καὶ ἀνεβίβαζε κττ. Ἡ δὲ καταγωγὴ αὐτοῦ, ἡ ρωμαιοφιλία του, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀνάθεσις ὑψίστων τοῦ κράτους ὑπουργημάτων εἰς Ἕλληνας, ἡ ἀπομίμησις ὀθνείων (ἑλληνικῶν μάλιστα) ἠθῶν καὶ ἐθίμων, καθόλου εἰπεῖν ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ, μάλιστα δὲ πάντων ἡ θηριωδία αὐτοῦ καθίστων τὸν Ἡρῴδην καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ πᾶν ἄλλο ἢ συμπαθῆ εἰς τὸν λαόν, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἐνέβλεπεν ἐν αὐτῷ εἰμὴ τὸν ἡμιουδαῖον ἔπηλυν τύραννον, τὸ δημιούργημα τῶν ἀνόμων κατακτητῶν. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν τινὲς μὲν οὐδὲν τὸ καλὸν ἀλλὰ μόνον κακίας εὑρίσκουσιν ἐν αὐτῷ καὶ θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς πρόστυχον ἄνθρωπον, τινὲς δὲ προσπαθοῦσι νὰ μετριάσωσι τὰς δριμείας κρίσεις τῶν πλείστων κριτῶν αὐτοῦ, δικαιολογοῦντες τὰ ἐλαττώματα καὶ αὐτὴν τὴν σκληρότητα τοῦ Ἡρῴδου, ὃν ἐκλαμβάνουσιν ὡς τύπον δεσπότου τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, καὶ εὑρίσκουσιν αὐτὸν φιλανθρωπότερον ἀνθρώπων τινῶν τῶν τελευταίων τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας χρόνων, οἷον τοῦ Μαρίου, τοῦ Κ. Φλ. Φιμβρίου κ. ἄ. Ὁπωσδήποτε τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Ἡρῴδης δὲν ὑπῆρξε τὸ παράπαν τυχαία φυσιογνωμία. Ὅσον δ' ὅμως ἐπιεικῶς καὶ ἂν κριθῇ οὗτος καὶ ὅσον ἂν ληφθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν ἔνια προτερήματα, ὡς καὶ αἱ ὑπ' αὐτοῦ προσενεχθεῖσαι εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ὑπηρεσίαι, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀνοικονόμητος ἰδιοτροπία τοῦ ἀτιθάσου λαοῦ, ὃν μόνον στιβαρὰ χεὶρ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ ἐν τῇ τάξει ἐπὶ 33 ὅλα ἔτη, οὐδεμία ποτὲ ἀπόπειρα θὰ ἰσχύσῃ νὰ ἀπαλείψῃ τὰ ὑπὸ τῆς ἱστορίας δικαιότατα ἐγχαραχθέντα ἐπ' αὐτὸν στίγματα τῆς ἀσυνειδησίας καὶ τῆς θηριωδίας. Ὁ δὲ τίτλος τοῦ Μεγάλου, ὡς ἐκάλεσεν αὐτὸν ἤδη ὁ Ἰώσηπος, προσήκει εἰς αὐτὸν μόνον πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν μικρῶν ὁμωνύμων διαδόχων αὐτοῦ (*Ἰωσ.* Ἰουδ. Ἀρχ. ΙΗ ε' 4).

Ὁ Ἡρῴδης ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ὑποτελῶν εἰς τοὺς Ρωμαίους βασιλέων, εἰς οὓς εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἡ κοπὴ οὐ μόνον χρυσῶν, ἀλλὰ καὶ ἀργυρῶν ἔτι νομισμάτων. Τὰ σῳζόμενα τοὐλάχιστον νομίσματα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶναι πάντα χαλκᾶ. Τὰ νομίσματα δὲ ταῦτα, ἐν οἷς ὁ Ἡρῴδης ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὰ νόμιμα τῶν Ἰουδαίων ἀπέφυγε τὴν ἀποτύπωσιν ἀνθρωπίνης εἰκόνος, φέρουσι διάφορα ἐμβλήματα (οἷον κράνος, ὄπισθεν τρίποδα ἢ ἀσπίδα, κηρύκειον καὶ ὄπισθεν σίδην, τρίπουν καὶ ὄπισθεν στέφανον, ἄγκυραν καὶ ὄπισθεν δύο κέρατα Ἀμαλθείας κλπ.) μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ὑπογραφῆς ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΡΩΔΟΥ. Εὑρέθησαν δ' ὅμως ἐν Ἱεροσολύμοις καί τινα μικρὰ χαλκᾶ νομίσματα, ἐν οἷς ἀπεικονίζεται ἀετὸς καὶ ἅτινα μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἀποδίδονται εἰς Ἡρῴδην τὸν μέγαν, κατὰ δὲ τὸν Reinach ἀνήκουσιν εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτε ὁ πρὸς τὰ ἰουδαϊκὰ αἰσθήματα σεβασμὸς ἐκείνου εἶχε μειωθῆ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *De Saulcy*, Histoire d' Hérode, roi des Juifs (1867).— *Schürer*, Geschichte des Jud. Volkes (Α' 1901), ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία.— *Pauly-Wissowa*, Real-Encyclop. der Class. Altertumswissenschaft.— *Π. Μπρατσιώτου*, Συμβολαὶ εἰς τὴν Βιβλ. Ἱστορίαν (Α' 1918). Περὶ δὲ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἡρῴδου βλ. *Reinach*, Les monnaies juives.—*Madden*, Coins of the Jews (1881).—*Head-Σβορώνου*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων (Β' 1898).

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—2) ***Ἡρῴδης Ἀντίπας.*** Υἱὸς τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου ἐκ τῆς Σαμαρείτιδος Μαλθάκης, παρὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου πολλάκις, ἐν δὲ τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀείποτε Ἡρῴδης ἁπλῶς ὀνομαζόμενος. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ χαρακτηρίζεται ὁτὲ μὲν ὡς βασιλεύς, ὁτὲ δ' ὡς τετράρχης. Ἡ διὰ τῆς ὁριστικῆς τοῦ πατρός του διαθήκης δοθεῖσα εἰς αὐτὸν τετραρχία (4 π. Χ.—70 μ. Χ.) ἀπηρτίζετο ἐκ τῆς Γαλιλαίας καὶ τῆς Περαίας, διχαζομένη ὑπὸ τῆς ἐνεσφηνωμένης εἰς αὐτὴν μικρᾶς αὐτονόμου ὁμοσπονδίας τῆς Δεκαπόλεως. Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου καὶ τῶν εὐαγγελίων παρεχομένην εἰς ἡμᾶς εἰκόνα, ὁ Ἡρῴδης οὗτος φαίνεται κληρονομήσας παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, τὸ φιλορρώμαιον, τὴν ὠμότητα, τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν πολυτέλειαν ροπήν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὑπελείπετο δ' ὅμως ἐκείνου κατὰ τὴν δραστηριότητα, διότι «ἠγάπα τὴν ἡσυχίαν», ὡς λέγει ὁ Ἰώσηπος. Χαρακτηριστικαὶ τῆς ἠθικῆς του ὑποστάσεως εἶναι δύο περὶ αὐτοῦ ἐκφράσεις προερχόμεναι ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ «ζύμη τοῦ Ἡρῴδου» (*Μάρκ.* η' 15) καὶ «ἀλώπηξ» (*Λουκᾶ* ιγ' 32). Ὁ Ἡρῴδης οὗτος ἔκτισε πρὸς τοῖς ἄλλοις (φρουρίοις, πόλεσι κτλ.) ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς λίμνης Γεννησαρὲτ ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ πρωτεύουσαν, ἣν πρὸς τιμὴν τοῦ Τιβερίου ὠνόμασε *Τιβεριάδα* καὶ ἐκόσμησε διὰ σταδίου, ἀνακτόρου καὶ μεγίστης συναγωγῆς κτλ., θαυμαστὴς δὲ καὶ αὐτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ τυγχάνων, διῴκει τὸ κράτος αὐτοῦ καθ' ἑλληνιστικὸν τρόπον μετὰ βουλῆς, ἀρχόντων, πρώτων κτλ. Ἐν τούτοις ἀπομιμούμενος τὸν πατέρα του, ἐπεδείκνυεν ἐνίοτε ζῆλον καὶ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ σεβασμὸν πρὸς τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ νόμιμα. Οὕτω π. χ. ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἶχεν ἐγκαλέσει τὸν γνωστὸν Ρωμαῖον ἐπίτροπον Πιλᾶτον παρὰ τῷ καίσαρι, δι' ὑβριστικὴν αὐτοῦ πρὸς τὸ θρησκευτικὸν τοῦ λαοῦ αἴσθημα συμπεριφοράν· ἐπεσκέπτετο κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀπέφυγε τὴν ἐγχάραξιν ἀνθρωπίνων ὁμοιωμάτων ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ κτλ. Ὁ Ἡρῴδης Ἀντίπας, τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου κυρίως τὰ δέκα τελευταῖα ἔτη εἶναι ἡμῖν γνωστά, εἶχεν ἐκ πολιτικῶν λόγων νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Ναβαταίων Ἀρέτα τοῦ Δ', ἣν ἐγκατέλιπε βραδύτερον, ἵνα νυμφευθῇ Ἡρῳδιάδα, τὴν γυναῖκα τοῦ ἔτι ζῶντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡρῴδου Φιλίππου, ἐγγόνην δὲ τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου. Ὁ γάμος δ' οὗτος μετὰ τῆς πονηρᾶς καὶ φιλοδόξου ἐκείνης γυναικὸς ὑπῆρξε λίαν ἐπιζήμιος καὶ αὐτὸ τοῦτο ὀλέθριος εἰς τὸν Ἡρῴδην. Καὶ δὴ ἐν πρώτοις προὐκάλεσε τὴν ἔχθραν τοῦ Ἀρέτα, ὅστις ἐπελθὼν βραδύτερον ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος (36 π. Χ.). Ἡ αὐτὴ δὲ γυνὴ μηνύουσα διὰ τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τοῦ παρανόμου γάμου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Βαττιστοῦ Ἰωάννου («οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου») προὐκάλεσε καὶ τὴν ἀποκεφάλισιν αὐτοῦ περὶ τὸ 29 μ. Χ. (*Ματθ.* ιδ' 1 ἑξ. καὶ παράλληλα, πρβ. δὲ καὶ *Ἰωσήπου* Ἀρχαιολ. ΙΗ' ε' 2). Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα, ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφω-

Digitized by Google

νία μεταξὺ τοῦ Ἰωσήπου, δηλοῦντος ὡς αἰτίαν τῆς ἀποκεφαλίσεως τοῦ Ἰωάννου ὑποψίαν τοῦ Ἡρῴδου ἐπὶ τῇ μεγάλῃ περὶ τὸν Βαπτιστὴν κινήσει ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τῶν εὐαγγελίων, ἐμφανιζόντων τὴν θανάτωσιν τοῦ Ἰωάννου ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπ' ἐκείνου ἐλέγχου τοῦ μνημονευθέντος παρανόμου γάμου, διότι ἀμφότεραι αἱ πηγαὶ δύνανται ἄριστα νὰ συμβιβασθῶσιν, ὅταν δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἡρῴδης, ὑποπτεύων τὴν παρὰ τὸν Ἰορδάνην μεγάλην ἐκείνην περὶ τὸν Βαπτιστὴν κίνησιν, ἐζήτει ἀφορμήν, ἵνα συλλάβῃ καὶ ἐξοντώσῃ αὐτόν, τοιαύτην δ' ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ αὐστηρὸς τοῦ προφήτου ἔλεγχος, ἂν μὴ συνέβη τὸ ἀντίστροφον. Ὁπωσδήποτε ἐπὶ τῷ ἀδίκῳ τοῦ Βαπτιστοῦ φόνῳ, ὃν ὁ λαὸς κατὰ Ἰώσηπον ἐξέλαβε καὶ ὡς αἰτίαν τῆς θείᾳ τιμωρίᾳ ἥττης ἐκείνης ὑπὸ τοῦ Ἀρέτα, ᾐσθάνθη ὁ Ἡρῴδης τύψεις συνειδότος βραδύτερον, ὅτε ἀκούσας περὶ τῆς θαυματουργοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δράσεως, ἐφοβήθη μήπως ἐν τῷ νέῳ τούτῳ προφήτῃ εἶχεν ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν τὸ ἀθῷον ἐκεῖνο θῦμα αὐτοῦ (*Λουκᾶ θ'* 7, πρβ. καὶ *Μάρκ.* στ' 14) Σύμφωνος δὲ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἡρῴδου εἶναι καὶ ἡ ἀπειλή, ἣν πιθανῶς ἐκ συνεννοήσεως διεβίβασαν οἱ Φαρισαῖοι εἰς τὸν Κύριον, ὅτε οὗτος ἐχαρακτήρισεν ἐκεῖνον ὡς «ἀλώπεκα», ὑποδηλῶν οὕτω τὴν πανουργίαν ἅμα καὶ τὴν κακεντρέχειαν αὐτοῦ (*Λουκᾶ* ιγ' 31 ἑξ.). Τῆς κακεντρεχείας δὲ τοῦ Ἡρῴδου ἔλαβε πεῖραν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ὅτε ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πιλάτου πρὸς αὐτόν, διατρίβοντα χάριν τοῦ Πάσχα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἵνα κριθῇ, ὡς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ἀνήκων. Ὁ Ἡρῴδης ἔσχε τότε τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα ἴδῃ προσωπικῶς τὸν προφήτην τὸν συγκλονήσαντα διὰ τῆς φήμης του τὴν τετραρχίαν αὐτοῦ, ἐκπληρῶν οὕτω τὴν παλαιὰν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν· ἐλπίζων δ' ὅτι θὰ ἴδῃ καὶ σημεῖόν τι παρ' αὐτοῦ καὶ πολλὰ ἐπερωτήσας, οὐδεμιᾶς δὲ τυχὼν ἀπαντήσεως, ἀπέστειλεν αὐτὸν πάλιν εἰς τὸν Πιλᾶτον, ἀφοῦ ἐξουθένωσε καὶ ἐνέπαιξεν αὐτόν, χαριζόμενος εἰς τοὺς παρισταμένους καὶ διαβάλλοντας ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς (*Λουκᾶ* κγ' 6—12). Ἐπέπρωτο δ' ὅμως, ἵνα ἡ γυνή, ἥτις τοσούτων κακῶν ἐγένετο εἰς αὐτὸν πρόξενος, ἀποβῇ τέλος καὶ ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ. Διότι, ἐνδώσας, μετά τινας δισταγμούς, εἰς τὴν ἐπίμονον τοῦ ματαιοδόξου τούτου γυναίου παρόρμησιν, φθονησάσης τὴν τύχην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀγρίππα τοῦ Α', ὅστις εἶχεν ἀξιωθῆ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου, ἐπεχείρησε μετ' αὐτῆς πορείαν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐκλιπαρήσῃ παρὰ τῷ Καλιγόλᾳ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ αὐτοῦ τίτλου. Ὁ αὐτοκράτωρ δ' ὅμως, παρ' ᾧ εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διαβληθῆ ὁ Ἡρῴδης διὰ τοῦ Ἀγρίππα, ὡς δῆθεν ἐπιβουλευόμενος τὸν Καίσαρα, οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἠξίωσεν αὐτὸν ὑποδοχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς Λούγδουνον τῆς Γαλλίας (πιθανώτατα τὸ παρὰ τὰ Πυρηναῖα Lugdunum Convenarum), ἔνθα παρηκολούθησεν αὐτὸν ἑκουσίως καὶ ἡ Ἡρωδιάς, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανεν, ἴσως θανατωθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Καλιγούλα (πρβ. *Κασσίου Δίωνος* νθ' 8), ἡ δὲ τετραρχία αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν Ἡρώδου Ἀγρίππα τοῦ Α', τοῦ εὐνοουμένου τοῦ αὐτοκράτορος (περὶ τὸ 40 μ. Χ.). Τὰ νομίσματα τοῦ Ἡρῴδου Ἀντίπα διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: α') τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΗΡΩΔΟΥ ΤΕΤΡΑΡΧΟΥ μετὰ τῶν ἐτῶν βασιλείας 33, 34, 37, 38, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς τὸ ὄνομα ΤΙΒΕΡΙΑΣ καὶ β') τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΗΡΩΔΗΣ ΤΕΤΡΑΡΧΗΣ, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς τὸ ΓΑΙΩ ΚΑΙCΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ. [Πρβ. *Schürer* Gesch. des Jüd. Volkes (A[4] 1901), *Pauly-Wissowa* ἐν Real-Encycl., *Π. Μπρατσιώτου* Συμβολαὶ εἰς τὴν Βιβλικὴν Ἱστορίαν (1918).]

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

—3) ***Ἡρῴδης Φίλιππος.*** Υἱὸς τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου ἐκ τῆς Ἱεροσολυμίτιδος Κλεοπάτρας. Ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὡς τετράρχης (4 π. Χ.—34 μ. Χ.) τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρας, ἤτοι τὴν Βαταναίαν, τὴν Αὐρανῖτιν, τὴν Τραχωνῖτιν, τὴν Γαυλωνῖτιν καὶ τὴν Πανιάδα, δηλαδὴ χώρας ἀναμείκτου καὶ δὴ ἐθνικοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (συριακοῦ καὶ ἑλληνικοῦ) πληθυσμοῦ, αἵτινες οὐ πρὸ πολλοῦ εἶχον προσαρτηθῆ εἰς τὸ κράτος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὁ Ἡρῴδης Φίλιππος, ἀποτελῶν ἐξαίρεσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν του, ἦτο ἁπλοῦς τοὺς τρόπους καὶ ἤπιος, ἀπέκτησε δὲ φήμην ἀνδρὸς φιλοδικαίου καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰρηνική, ἐξυμνουμένη ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (Ἀρχαιολογ. ΙΗ' δ' 6). Κληρονομήσας δ' οὗτος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ φιλορρώμαιον καὶ τὴν πρὸς τὰς οἰκοδομὰς κλίσιν, ἀνῳκοδόμησε μείζονα καὶ μεγαλοπρεπεστέραν τὴν παλαιὰν Πανιάδα (ἢ Πανεάδα), μετονομάσας αὐτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Καίσαρος εἰς *Καισάρειαν*, τὴν λεγομένην τοῦ *Φιλίππου*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου παραθαλασσίου πόλεως (πρβ. καὶ *Ματθ.* ΙΣΤ' 13, *Μάρκ.* η' 27). Ἐπίσης δ' ἀνῳκοδόμησεν ἢ ἐπεξέτεινε καὶ τὴν παρὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ κειμένην Βηθσαϊδᾶ, μετονομάσας αὐτὴν εἰς *Ἰουλιάδα*, πρὸς τιμὴν Ἰουλίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐγούστου. Πρῶτος δ' αὐτὸς Ἰουδαῖος ἡγεμὼν ἐξέδωκεν ἐν τῇ ἄλλως ἐθνικῇ κατὰ τὸ πλεῖστον (ὡς εἴρηται) χώρᾳ αὐτοῦ νομίσματα φέροντα ὁμοιώματα ἀνθρώπεια (Αὐγούστου καὶ Τιβερίου). Ἐνυμφεύθη δὲ Σαλώμην, τὴν γνωστὴν θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος, ἀλλ' ἀπέθανεν ἄτεκνος (34 μ. Χ). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἡ τετραρχία αὐτοῦ προσαρτηθεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Συρίας, ἐδωρήθη ἔπειτα εἰς Ἀγρίππαν τὸν Α' ὑπὸ τοῦ Καλιγόλα (*Ἰωσήπου* Ἰουδ. Ἀρχαιολ. ΙΗ' β' 1, δ' 6, στ' 10 καὶ Ἰουδ. Πολεμ. Β'. θ' 1, 6). Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (ιδ' 3) καὶ Μάρκου (ΣΤ' 17) μνημονευόμενος ὡς πρῶτος σύζυγος τῆς Ἡρῳδιάδος Φίλιππος, ὃν ὁ Ἰώσηπος ὀνομάζει ἁπλῶς Ἡρῴδην, εἶναι ὁ λεγόμενος Ἡρῴδης ὁ ἄνευ χώρας, ὅστις ἔζη ἰδιωτικὸν βίον, ὡς φαίνεται, ἐν Ῥώμῃ. Οὐδαμῶς δὲ τυγχάνει παράδοξον τὸ φαινόμενον δύο ἀδελφῶν φερόντων τὸ αὐτὸ ὄνομα (Φίλιππος), προκειμένου μάλιστα περὶ οἰκογενείας οὕτω πολυσυνθέτου, οἵα ἡ τοῦ Ἡρῴδου τοῦ μεγάλου. Τὰ νομίσματα αὐτοῦ φέρουσι τὸ ὄνομα ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΤΕΤΡΑΡΧΟΥ μετ' εἰκόνος ναοῦ τινος (ὅστις φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ πατρός του ἐν Πανιάδι ἱδρυθεὶς πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου), ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐτῶν 12, 16, 19, 33 καὶ 37, ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐγούστου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΚΑΙCΑΡΙ CΕΒΑCΤΩ, τὰ δὲ τρία τελευταῖα τὴν κεφαλὴν τοῦ Τιβερίου μετὰ παρεμφεροῦς ἐπιγραφῆς, πλὴν τοῦ ἔτους 37 φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν ΤΙΒΕΡΙΟC CΕΒΑCΤΟC ΚΑΙCΑΡ.

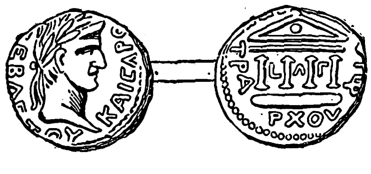

Νόμισμα Ἡρῴδου Φιλίππου.

Π. Ι. Μ.

—4) ***Ἡρῴδης Ἀγρίππας Α'.*** Ἔγγονος τοῦ Μ. Ἡρῴδου ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Μαριάμμης, υἱὸς τοῦ Ἀριστοβούλου καὶ τῆς Βερενίκης, ἀδελφὸς δὲ τῆς γνωστῆς Ἡρῳδιάδος, ὅστις ἐν μὲν ταῖς «Πράξεσι» τῶν Ἀποστόλων (ιβ') ὀνομάζεται ἁπλῶς διὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ του ὀνόματος *Ἡρῴδης*, ἐν δὲ τοῖς νομίσμασι καὶ παρ' Ἰωσήπῳ πάντοτε *Ἀγρίππας*. Γεννηθεὶς τῷ 10 μ. Χ. καὶ μορφωθεὶς ὥσπερ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἡρῳδιδῶν ἐν Ῥώμῃ, διήγαγε τὰ πρῶτα τοῦ μυθιστορηματικοῦ του βίου ἔτη ὡς σπάταλος τυχοδιώκτης, ἐξ οὗ εἶχε γίνει κατάχρεως. Παρὰ τῷ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρῷ του Ἡρῴδῃ Ἀντίπᾳ εὗρε κατ' ἀρχὰς ὑποστήριξιν, ἀλλ' ἐνωρὶς ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν κατέφυγε μετά τινας περιπλανήσεις εἰς Ἰταλίαν (36 μ. Χ.). Τὸ τέλος τῶν δεινῶν του καὶ ἡμέρας εὐτυχίας εἶδεν ὁ Ἀγρίππας ἀφ' ὅτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ παλαιός του φίλος Καλιγόλας (37), ὅστις ἅμα τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὰς τετραρχίας τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Λυσανίου μετὰ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου καὶ ἁλύσεως χρυσῆς. Ἐπιστρέψας τῷ 38 εἰς Παλαιστίνην, ἔλαβε πιθανῶς τῷ 40 διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ ὑψηλοῦ του προστάτου καὶ τὴν τετραρχίαν Ἡρῴδου τοῦ Ἀντίπα. Παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπέτυχεν ὁ Ἀγρίππας διὰ προσωπικῆς ἐν Ῥώμῃ ἐνεργείας οὐ μόνον ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς του, ἀλλὰ καὶ ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του ἐπί τε τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Ἰουδαίας, ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὰς πρὸς ἐκεῖνον ὑπηρεσίας αὐτοῦ (41). Οὕτω δ' ἀνεβίωσε καὶ δὴ μεῖζον τὸ κράτος τοῦ Μ. Ἡρῴδου ἐπί τινα χρόνον. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Παλαιστίνην (Ἱεροσόλυμα), ἔνθα ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ παρὰ τῷ Καλιγόλᾳ ἐπιτυχίαν ἐν τῷ ζητήματι τῆς καισαρολατρείας ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων, προσεκολλήθη εἰς τοὺς Φαρισαίους καὶ ἠγωνίσθη νὰ διατρανώσῃ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ φαρισαϊκὰ ἰδανικά, ἐπιδεικνύων

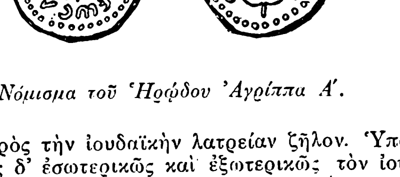

Νόμισμα τοῦ Ἡρῴδου Ἀγρίππα Α'.

μέγαν πρὸς τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν ζῆλον. Ὑποστηρίξας δ' ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὸν ἰουδαϊσμὸν καὶ ὢν ἄλλως φιλειρηνικὸς καὶ πρᾶος, κατέστησε τὴν βραχεῖαν βασιλείαν αὐτοῦ δημοφιλεστάτην, προσείλκυσε δὲ καὶ τὴν τῶν Φαρισαίων εὔνοιαν. Χαριζόμενος εἰς τοὺς Ἰουδαίους κατεδίωξεν ὁ Ἀγρίππας καὶ τὴν ἀρτισύστατον τότε ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῆς, θανατώσας τὸν ἀπόστολον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου (44), καὶ φυλακίσας τὸν Πέτρον (Πράξ. ιβ' 1—19). Ἡ εἰλικρίνεια δ' ὅμως τῆς φαρισαϊζούσης του εὐσεβείας ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ, καὶ οὐχὶ ἀδίκως, διότι ὁ Ἀγρίππας ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ ἐθεράπευσε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἱδρύσας ἐν Βυρηττῷ, Καισαρείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ θέατρα, ἀγῶνας κτλ. καὶ μετέχων καὶ προσωπικῶς τῶν τοιούτων τοῦ ἐθνισμοῦ ἀπολαύσεων. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὑπῆρξεν οὗτος ἄξιος τοῦ Μ. Ἡρῴδου ἔγγονος, ἀποδειχθεὶς ὅμως ἐκείνου πραότερος καὶ συνετώτερος. Ἀποπειραθεὶς νὰ ἀνεγείρῃ τὸ ὁμώνυμον τεῖχος πρὸς βορρᾶν τῶν Ἱεροσολύμων, ἠναγκάσθη ἕνεκεν ἀντιρρήσεως τῆς Ῥώμης νὰ καταλίπῃ αὐτὸ ἡμιτελές. Ἀπέθανε δ' αἴφνης τῷ 44 προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης, γενόμενος σκωληκόβρωτος, ὅπερ ἐξελήφθη ὡς θεία τιμωρία ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν (Πράξ. ιβ' 23, πρβλ. καὶ *Ἰωσήπου* Ἀρχαιολ. ΙΗ' θ' 2).

Τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης διπροσώπου συμπεριφορᾶς τοῦ Ἀγρίππα πρὸς τὸν ἰουδαϊσμὸν δεῖγμα εἶναι καὶ τὰ νομίσματα αὐτοῦ, ὧν μόνον τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις κοπέντα οὐδὲν φέρουσιν ὁμοίωμα, ἐνῷ τὰ ἀλλαχοῦ κοπέντα φέρουσιν εἴτε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγρίππα εἴτε τὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τὰ συνηθέστερα δ' ὅμως ἀπαντῶντα εἶναι τὰ φέροντα οὐχὶ ὁμοίωμα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐμβλήματα μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἔτους 6 καὶ τῆς ἁπλῆς ἐπιγραφῆς ΒΑCΙΛΕΩC ΑΓΡΙΠΑ. Π. Ι. Μ.

— 5) ***Ἡρῴδης Ἀγρίππας ὁ Β'.*** Ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Ἀγρίππας (50—100 μ. Χ.), ὡς φέρεται ἐπὶ νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν, ἦτο υἱὸς Ἀγρίππα τοῦ Α', ἀδελφὸς δὲ τῆς περιβοήτου Βερενίκης καὶ τῆς Δρουσίλλης, συζύγου τοῦ Ῥωμαίου ἐπιτρόπου Φήλικος. Δεκαεπταετὴς ὢν κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, δὲν ἐπέτυχεν, ἕνεκεν τῆς νεαρότητος αὐτοῦ, νὰ κληρονομήσῃ τὸ κράτος ἐκείνου, ἔλαβεν ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρὸς πατρὸς θείου αὐτοῦ Ἡρῴδου, τοῦ βασιλέως τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ Χαλκίδος, τὴν Χαλκίδα αὐτήν, ἣν τῷ 53 ἀντήλλαξε πρὸς τὰς παλαιὰς τετραρχίας τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Λυσανίου σὺν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Οὐάρου, βραδύτερον δὲ διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ Νέρωνος τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπηυξήθη καὶ πρὸς τὴν Περαίαν καὶ Γαλιλαίαν. Εἰς τοῦτον δ' ἐχορηγήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου θείου αὐτοῦ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς καὶ τὸ τῆς ἀναδείξεως Ἰουδαίων ἀρχιερέων. Ὅ τε ἰδιωτικὸς καὶ ὁ δημόσιος βίος τοῦ τελευταίου τούτου Ἡρῳδίδου ἡγεμόνος ὑπῆρξε βίος ἐκφύλου. Διαβόητοι δ' ἐγένοντο ἔν τε τῇ Παλαιστίνῃ καὶ ἔξω αὐτῆς αἱ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης σχέσεις αὐτοῦ. Ἕνεκα πολλῶν λόγων ἔδειξε μέν, ὥσπερ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, εὔνοιάν τινα πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἀλλ' οὐχὶ εἰλικρινῆ, ὢν θρησκευτικῶς ἀδιάφορος, ὡς ἐμφανίζεται καὶ ἐν ταῖς «Πράξεσι» τῶν Ἀποστόλων (κστ' 28) κατὰ τὴν μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐν Καισαρείᾳ συνάντησιν αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐπανάστασιν (66—70), ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ὑπὲρ εἰρηνεύσεως τῶν ἐπαναστατῶν προσπαθείαις του, συνετάχθη καὶ συνηγωνίσθη μετὰ τῶν προστατῶν αὐτοῦ Ῥωμαίων κατὰ τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ ἀντημείφθη εἶτα ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ οὐ μόνον διατηρηθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἰδὼν αὐτὴν ἐπηυξημένην πρὸς βορρᾶν· Ἀπέθανε περὶ τὸ 100 μ. Χ. ἄτεκνος, ὡς φαίνεται.

Νομίσματα τοῦ Ἀγρίππα τούτου σῴζονται ἐκ διαφόρων ἐποχῶν, ἤτοι ἄλλα ἐκ τῆς τοῦ Νέρωνος καὶ ἄλλα μεταγενέστερα, φέροντα ἐπιγραφὰς μετὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Δομιτιανοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Schürer* Gesch. des Jüd. Volkes (A[4] 1901) και *Pauly-Wissowa* Real-Encyclopäd. ἐν λ.

Π. Ι. Μ.

—6) ***Ἡρῴδης,*** βασιλεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ ***Χαλκίδος.*** Ἔγγονος τοῦ Μ. Ἡρῴδου, ἀδελφὸς Ἀγρίππα τοῦ Α' καὶ τῆς Ἡρῳδιάδος, ὃν κατέστησε βασιλέα τῆς κατὰ τὸν Λίβανον Χαλκίδος ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἐπὶ τῇ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀναρρήσει αὐτοῦ (41 μ Χ.). Νυμφευθεὶς δίς, ἐκ μὲν τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Μαριάμμης, ἐγγόνης τοῦ Μ. Ἡρῴδου, ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ἀριστόβουλον, ὅστις νυμφευθεὶς μετὰ Σαλώμης τῆς θυγατρὸς τῆς Ἡρῳδιάδος καὶ χήρας τοῦ τετράρχου Φιλίππου ἔλαβε παρὰ τοῦ Νέρωνος τὴν ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας ἀρχήν, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας συζύγου, τῆς περιβοήτου Βερενίκης, θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀγρίππα Α', ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Βερενικιανὸν καὶ τὸν Ὑρκανόν. Μετὰ τὸν θάνατον Ἀγρίππα τοῦ Α' ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ δικαίωμα τῆς ἐπὶ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ ἐποπτείας, ὡς καὶ τὸ τοῦ διορισμοῦ Ἰουδαίων ἀρχιερέων. Ἀποθανόντος δὲ αὐτοῦ μετὰ ἑπταετῆ περίπου βασιλείαν, περὶ τὸ 48, τὸ βασίλειον, ὡς καὶ τὸ μνημονευθὲν δικαίωμα, μετεβιβάσθη εἰς τὸν ἀνεψιόν του Ἀγρίππαν Β'. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ ὀνομάζεται *Φιλοκλαύδιος*. Ἀβέβαιον τυγχάνει ἂν ὁ ἔν τισι τιμητικαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Ἀθηνῶν μνημονευόμενος «Ἡρῴδης εὐσεβὴς καὶ φιλοκαίσαρ» (C I. A. III, I, 551) ἢ «βασιλεὺς Ἡρῴδης Φιλορρωμαῖος» (αὐτόθ. 550), εἶναι ὁ ἡμέτερος Ἡρῴδης.

Π. Ι. Μ.

Digitized by Google

—**Ἡρώδης ὁ *Ἀττικός*.** Ὁ περίφημος οὗτος Ἀθηναῖος, γόνος μεγάλης ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν αὐτοκρατόρων Ἀντωνίνων, τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα, ἀποτελεῖ λαμπρὸν παράδειγμα πεπαιδευμένου πλουσίου Ἕλληνος κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζη ἡ Ἑλλὰς μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐνδόξου ἀρχαίου βίου. Ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ὅπως καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός, ἐκίνησεν εἰς θαυμασμὸν τὸν ἑλληνικὸν κόσμον τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος μὲ τὴν φήμην τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἰδίως μὲ τὴν φήμην τῶν μεγάλων δωρεῶν αὐτοῦ καὶ καθόλου τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ μεγαλοπράγμονος βίου του. Ἡ προσφιλὴς δὲ εἰς αὐτὸν πόλις τῶν Ἀθηνῶν διατηρεῖ ἕως σήμερον εἰς τὰ ἐπιβλητικὰ λείψανα τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, τὴν ζωντανὴν μαρτυρίαν τῆς φιλοκαλίας καὶ μεγαλοδωρίας αὐτοῦ.

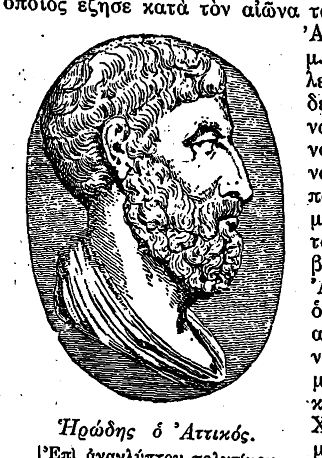

Ἡρώδης ὁ Ἀττικός.
[Ἐπὶ ἀναγλύπτου πολυτίμου λίθου ἐν τῷ Νομισματικῷ μουσείῳ τῶν Παρισίων.]

Ἤδη κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους εὑρίσκομεν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς προγόνους τοῦ Ἡρώδου, ἀλλ' ἡ οἰκογένεια ἦτο, ὡς φαίνεται, πολὺ ἀρχαιοτέρα, καὶ μάλιστα ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς μετὰ μεγάλης ὑπερηφανείας εἰς τὰ ἀρχαιότερα καὶ τὰ εὐγενέστερα γένη τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τοὺς Αἰακίδας καὶ τοὺς Ἐρεχθείδας. Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ἦτο λαμπροτάτη καὶ πλουσιωτάτη, ἀλλ' ὁ πάππος τοῦ Ἡρώδου Ἵππαρχος ἔπαθε τὸ ἀτύχημα νὰ καταδικασθῇ ἕνεκα ἀσεβείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ οὕτως ἡ μεγάλη περιουσία του ἐδημεύθη. Ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπιφανὴς καὶ πλουσία οἰκογένεια ἔμελλε νὰ περιπέσῃ εἰς ἀφάνειαν καὶ πτωχείαν, ὅτε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀπροσδόκητος τύχη ἀνύψωσε πάλιν αὐτὴν εἰς θέσιν ὑψηλὴν καὶ ἐπίζηλον. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἱππάρχου Ἀττικὸς ἀνεκάλυψεν εἰς μίαν οἰκίαν, ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν μέγαν θησαυρόν, φοβηθεὶς δὲ τὴν πλεονεξίαν τῆς ρωμαϊκῆς κυβερνήσεως, ἔγραψεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ὅλον τὸν θησαυρόν. Ὁ Ἀττικὸς ἔγραψεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα: «θησαυρόν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ οἰκίας εὕρηκα· τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις;» Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀπήντησε: «χρῶ οἷς εὕρηκας». Ἀλλ' ὁ Ἀττικὸς δὲν ἦτο ἥσυχος καὶ ἔγραψε πάλιν, ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶναι πάρα πολὺ μέγας δι' ἄνθρωπον ἰδιώτην, ὅπως ἦτο αὐτός. Τότε πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν ἁπλούστατα: «καὶ παραχρῶ τῷ ἑρμαίῳ· σὸν γάρ ἐστι». Τοιουτοτρόπως ὁ Ἀττικὸς διετήρησε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καὶ εὗρεν εὐκόλως νύμφην εὐγενῆ, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ εἶχε κολοσσιαίαν περιουσίαν. Ἀπὸ τὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον εὗρεν ὁ Ἀττικός, καὶ ἀπὸ τὴν προῖκα, τὴν ὁποίαν ἔλαβε, προῆλθεν ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος, διὰ τοῦ ὁποίου κατέστησαν δυναταὶ αἱ μεγαλοδωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἔκαμον ὀνομαστὴν τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ δὴ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἡρώδην, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Ρώμην.

Υἱὸς τοῦ Ἀττικοῦ τούτου ἦτο ὁ πολυθρύλητος *Τιβέριος Κλαύδιος Ἀττικὸς Ἡρώδης*, γεννηθεὶς τῷ 101 μ. Χ. εἰς τὸν δῆμον τοῦ Μαραθῶνος. Ἂν καὶ ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐξήσκησε μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, ὅμως ἔγινεν ὀνομαστὸς καὶ εἰς τὴν ἐποχήν του καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς ἀνὴρ λόγιος καὶ ὡς μεγαλόδωρος εὐεργέτης τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ καλλωπιστὴς αὐτῶν διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἔργων τέχνης. Ὁ Ἡρώδης διήγαγε βίον μεγαλοπρεπέστατον, περιεβλήθη ἀνώτατα ἀξιώματα καὶ εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν θαυμασμὸν ὄχι μόνον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν συγχρόνων αὐτοῦ· προσέτι εἶχε καὶ τὴν εὔνοιαν τῆς ρωμαϊκῆς αὐλῆς. Ἐνυμφεύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ 145 Ρωμαίαν ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *Ἄππια Ἀννία Ρηγίλλα*, καὶ ἡ ὁποία ἦτο συγγενὴς μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον. Διέκειτο δὲ εἰς μεγάλην οἰκειότητα μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μᾶρκος Αὐρήλιος διετήρει ζωηροτάτην σχέσιν μὲ αὐτόν, ἐδεξιώθη δὲ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν συνάρχοντα αὐτοκράτορα Λεύκιον Οὐῆρον.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου Ἀττικὸς ἐξώδευσεν ἄπειρα χρήματα διὰ τὴν παίδευσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ παῖς ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐφυὴς καὶ φιλομαθής. Κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἠσχολήθη ὁ Ἡρώδης μὲ τὴν ρητορικὴν ἰδίως, καὶ εἶχεν εὐκαιρίας συχνὰς νὰ ἐξασκηθῇ τελείως εἰς αὐτήν, διότι ὁ πατήρ του μετὰ βασιλικῆς ἐλευθεριότητος ἐξένιζεν εἰς τὴν οἰκίαν τοὺς ἐπιφανεστέρους συγχρόνους ρήτορας. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἡρώδης ἐγυμνάσθη εἰς τὴν ρητορικὴν τῶν ἀρχαίων ρητόρων, ἔπειτα δ' ἐξεπαιδεύθη κατὰ διαφόρους χρόνους ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους σοφιστὰς καὶ φιλοσόφους τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Πολέμων ὁ Σμυρναῖος, ὁ Φαβωρῖνος, ὁ Θεαγένης ὁ Κνίδιος κλπ. Ἐκτὸς δὲ τῆς μεγάλης εὐφυΐας του, ὁ Ἡρώδης ἀνέπτυξε καὶ ἀκαταπόνητον ἐπιμέλειαν, ὥστε, ἐνῷ ἀκόμη ἦτο νέος, ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστός. Ἐν τούτοις, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔστειλαν περὶ τὸ 119 διὰ νὰ προσφωνήσῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὴν Παννονίαν, ἀπέτυχεν εἰς τὸν πανηγυρικόν του λόγον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ τόσην μεγάλην ἐντροπὴν καὶ ἀπελπισίαν ᾐσθάνθη, ὥστε ἔτρεξεν εἰς τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ρίψῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμόν. Ὁ Ἀδριανὸς ὅμως ἐνόησε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἡρώδου, ἔδωκε θάρρος εἰς αὐτὸν καὶ ἀργότερον τὸν διώρισεν αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον τῶν πόλεων τῆς Ἀσίας. Μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ μὲ τὴν ἀκαταπόνητον μελέτην κατώρθωσεν ὁ Ἡρώδης νὰ γίνῃ εἷς ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέρους σοφιστὰς καὶ ρήτορας τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ἰδίως φήμη τοῦ Ἡρώδου καὶ ἡ ἀθάνατος δόξα του προῆλθεν ἀπὸ τὰς μεγαλοδωρίας του εἰς πόλεις καὶ τὴν ἀνέγερσιν εἰς αὐτὰς διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων τέχνης καὶ μνημείων.

Ἐνωρὶς οἱ Ἀθηναῖοι διώρισαν χάριν τιμῆς τὸν Ἡρώδην ἀγορανόμον, καὶ κατόπιν ἄρχοντα ἐπώνυμον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (κατὰ τὸ 125, ἢ τὸ 128 μ. Χ.) ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς διέμενεν εἰς Ἀθήνας καὶ συνῆψε μεγάλας σχέσεις μὲ τὸν Ἡρώδην, καὶ τότε τὸν ἔστειλεν ἐπίτροπον αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας. Ὅτε ὁ Ἡρώδης ἵδρυσε μίαν κοινὴν ἑορτὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐλέγετο «Πανελλήνια», ἐξελέγη αὐτὸς πρῶτος ἢ ἄρχων τῶν Πανελλήνων, διηύθυνε δηλαδὴ αὐτὸς τὴν πανηγυρικὴν ἑορτήν.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ Ἡρώδης ἔγινε περιώνυμος ὡς καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς τέχνης, καὶ τότε ἐπῆγε καὶ αὐτός, ὅπως τόσοι ἄλλοι σπουδαῖοι Ἕλληνες ρήτορες καὶ φιλόσοφοι, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου Ρώμην, διὰ νὰ κάμῃ καὶ ὁ ἴδιος διδασκαλίας. Εἶχε δὲ μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ (τῷ 140 μ. Χ. καὶ ἔπειτα) ὄχι μόνον τοὺς νέους τῶν μεγαλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τοὺς δύο θετοὺς υἱοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, τὸν Μᾶρκον Αὐρήλιον καὶ τὸν Λεύκιον Οὐῆρον, οἱ ὁποῖοι κατόπιν ἔγιναν αὐτοκράτορες. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη σχέσις καὶ ἡ πολυχρόνιος οἰκειότης μεταξὺ τοῦ Ἡρώδου καὶ τῶν δύο μαθητῶν του, προσέτι καὶ ἡ μεγάλη εὔνοια καὶ τιμή, τὴν ὁποίαν ἀπέλαυεν ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς Ρώμης. Ἐτιμήθη δὲ τότε ὁ Ἡρώδης καὶ διὰ τοῦ λαμπροτάτου ἀξιώματος τοῦ ὑπάτου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε μὲν πολιτικὴν σημασίαν, ἀλλ' εἶχεν ὑψίστην τιμητικήν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ «ἀρχιερεὺς θεᾶς Ρώμης καὶ θεοῦ σεβαστοῦ Καίσαρος».

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου Ἀττικός, ὁ ὁποῖος εἶχεν εὕρει τὸν ἀμύθητον θησαυρόν, ἐδαπάνα πολλὰ χρήματα ἐντελῶς ἀνωφελῶς. Πολλάκις κατηνάλισκε πολλὰ εἰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ πρὸς ἑστίασιν τῶν Ἀθηναίων συμπολιτῶν του, καὶ εἰς μίαν μόνον ἡμέραν ἐθυσίαζεν ἑκατὸν βοῦς καὶ ἔκαμνε συμπόσιον εἰς ὁλόκληρον τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, τέλος δὲ εἰς τὴν διαθήκην του διέταξε νὰ δίδεται εἰς ἕκαστον τῶν Ἀθηναίων ἐνιαυσίως ἀνὰ μία μνᾶ (60 δραχμαί). Ἀλλ' ὁ υἱός του Ἡρώδης εὕρισκεν ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς διαθέσεως τῶν χρημάτων ἦτο ἄσκοπος καὶ ἀνωφελὴς διασπάθησις πλούτου. Καὶ ἔδειξε μὲν πάντοτε μεγάλην ἐλευθεριότητα καὶ ἐβοήθει πάντοτε τοὺς πτωχούς, μετεχειρίσθη ὅμως τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ κάμνῃ ἔργα περισσότερον ὠφέλιμα, ἔχοντα ὠφέλειαν διαρκῆ, καὶ προσέτι ἔργα μέλλοντα νὰ ἀπαθανατίσουν τὸ ὄνομά του. Ἠκολούθησε λοιπὸν τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε κάμει κτίρια καὶ διάφορα μνημεῖα εἰς τὰς πόλεις. Κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀδριανοῦ ἔκτιζεν ὁμοίως οἰκοδομὰς καὶ ἀνήγειρε μνημεῖα ἀφ' ἑνὸς μὲν κινούμενος ἐκ φιλανθρώπων αἰσθημάτων, διὰ νὰ εὐεργετήσῃ πόλεις καὶ κώμας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὰς μεγαλοπρεπεῖς κατασκευὰς καὶ ἐκ φιλοδοξίας διὰ τὴν ὑστεροφημίαν. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ θαυμάσωμεν τὸ εὐρὺ καὶ φιλόκαλον πνεῦμα τοῦ Ἡρώδου, ὁ ὁποῖος εἰς μὲν τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις ἀνήγειρε κτίσματα καὶ ἄλλα ἔργα κοινωνικῆς ὠφελείας, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἀνήγειρε κτίσματα καὶ κατεσκεύαζεν ἔργα, τὰ ὁποῖα συνετέλουν εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φθάσει ἡ καλλιτεχνία εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον.

Ὅτε ἦτο ὁ Ἡρώδης ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔδειξε τὴν κλίσιν αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ χρησιμοποιῇ μεγαλοπρεπέστατα τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ ὁλοκλήρων πόλεων καὶ χωρῶν. Ἐδαπάνησε λοιπὸν ἄπειρα χρήματα ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῆς Τρῳάδος, τὴν ὁποίαν εἶχεν κτίσει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ κατασκευάσῃ μεγαλοπρεπὲς ὑδραγωγεῖον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον ἀπῄτησε δαπάνην ἑπτὰ ἑκατομμυρίων, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐταράχθη ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς δαπάνης, καὶ τότε ὁ Ἡρώδης κατέβαλεν ἐξ ἰδίων τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ποσοῦ. Γενναίαν δὲ βοήθειαν ἔδωκεν εἰς τὰς πόλεις τῆς Εὐβοίας, εἰς τὰ Μέγαρα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου, εἰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, ὁλόκληρον δὲ πόλιν εἰς τὴν Ἤπειρον, ἡ ὁποία εἶχε καταπέσει ἐκ σεισμοῦ, ἠνώρθωσεν ἐξοδεύσας πάρα πολλὰ χρήματα. Χάριν δὲ φιλανθρωπίας ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὰ λουτρὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ κατεσκεύασεν ὡραίας δεξαμενὰς ἐκ μαρμάρων, διὰ νὰ γίνουν χρήσιμα τὰ περίφημα ἰαματικὰ ὕδατα εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Ὡς ἐνθουσιώδης δὲ φίλος τῶν μεγάλων Πανελληνίων ἑορτῶν κατεσκεύασεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν μεγαλοπρεπὲς ὑδραγωγεῖον, διὰ νὰ συνάγεται ψυχρὸν ὕδωρ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλφειοῦ χάριν τῆς εὐμαρείας καὶ τῆς ὑγείας τῶν πανηγυριστῶν. Ἵδρυσε δὲ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Εἰς τὴν Κόρινθον ἀνήγειρεν ᾠδεῖον ἢ ἐστεγασμένον θέατρον, τὸ ὁποῖον ἦτο θαυμαστὸν καὶ κατὰ τὸ μέ-

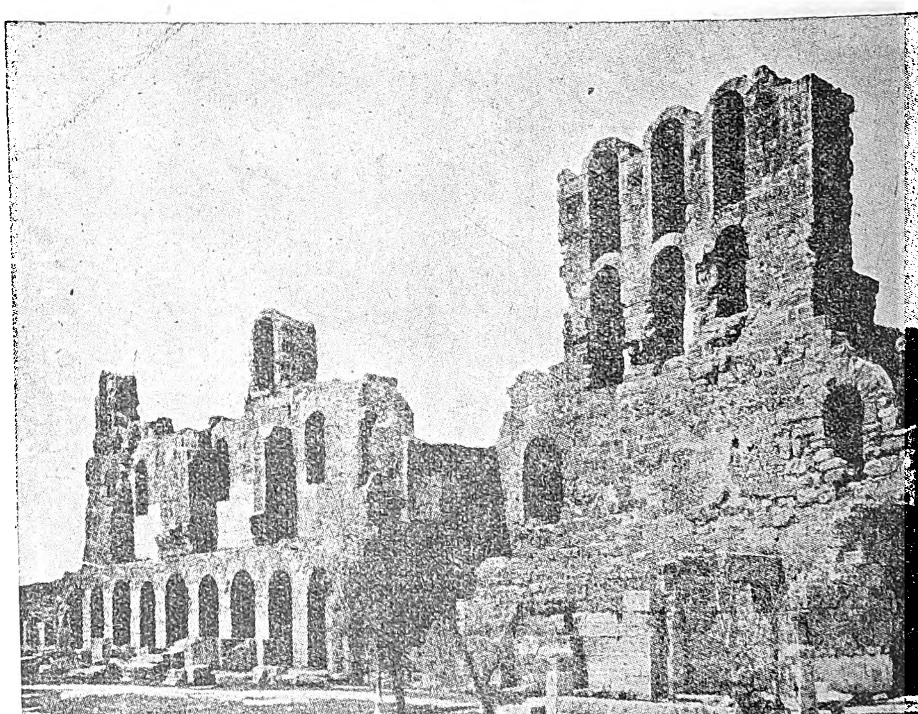

Τὸ ἐν Ἀθήναις θέατρον τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

Digitized by Google

γεθος καὶ κατὰ τὸ κάλλος. Εἰς δὲ τοὺς Δελφοὺς ἐκόσμησε τὸ στάδιον διὰ πεντελικοῦ μαρμάρου. Μὲ πλεῖστα δὲ ἀγάλματα ἐκόσμησε τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ὅπου ἐξαίσια ἰδίως ἦσαν τὰ κολοσσιαῖα ἀγάλματα τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης, εἰς δὲ τὸν σηκὸν τοῦ ναοῦ ἔστησε λαμπρότατον ἔργον, τέσσαρας ἐπιχρύσους ἵππους καὶ ἐλεφαντίνους, πλησίον δὲ αὐτῶν δύο Τρίτωνας καὶ ὄπισθεν ἅρμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵσταντο ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀμφιτρίτη, κατεσκευασμένοι καὶ οὗτοι ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἐλέφαντα. Συνέλαβε δὲ καὶ καταπληκτικὸν σχέδιον, νὰ κόψῃ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου συγκοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας αἱ δύο θάλασσαι ἑκατέρωθεν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸ ἐξόχως ὠφέλιμον τοῦτο ἔργον δὲν συνετέλεσεν ὁ Ἡρώδης, εἴτε διότι ὑπερέβαινε τὴν δύναμιν ἑνὸς ἁπλοῦ ἰδιώτου, εἴτε, ὡς εἶναι φυσικόν, διότι ἐφοβήθη, ὡς λέγει εἷς ἀρχαῖος συγγραφεύς, ὁ Φιλόστρατος, νὰ ζητήσῃ αὐτὸ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, μήπως τὸν δυσαρεστήσῃ, διότι ἐσκέφθη νὰ κάμῃ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει, ἀλλὰ δὲν εἶχε κατορθώσει οὔτε αὐτὸς ὁ Νέρων.

Καὶ ἄλλας πολλὰς εὐεργεσίας ἔκαμεν εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ τῆς Ἰταλίας, ὁ Ἡρώδης. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ εὐεργετούμεναι πόλεις ἀπεφάσιζον νὰ ἱδρύουν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνδριάντας καὶ ν' ἀναγράφουν τιμητικὰ ψηφίσματα, καὶ οὕτως ὁ Ἡρώδης συνεδέετο μὲ τὰς πόλεις καὶ μὲ τὰς χώρας κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἔδιδε δύναμιν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν καθίστανεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον περιλάλητον.

Τὰ σπουδαιότερα ὅμως καὶ τὰ ὡραιότερα μνημεῖα ἦσαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀνίδρυσεν ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ πόλιν, τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας σχεδὸν συγχρόνως ἐκαλλώπιζε διὰ μεγαλοπρεπῶν κτισμάτων καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός. Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του κατεσκεύασε τὸ γνωστὸν Παναθηναϊκὸν στάδιον, τὸ πέραν τοῦ Ἰλισοῦ, τὸ εἰς τοὺς χρόνους ἡμῶν ἀκόμη γνωστότερον γενόμενον, διότι κατὰ τὸ παλαιὸν σχέδιον καὶ μάλιστα καὶ μὲ τμήματα ἀρχαίων ἑδωλίων ἀνεκαινίσθη ὡς στάδιον τοῦ Ἀβέρωφ. Τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον τοῦ Λυκούργου, ὡς ἐλέγετο, διεκόσμησεν ὁ Ἡρώδης διὰ λευκοῦ μαρμάρου ἐκ τῶν λαμπρῶν λατομείων τοῦ Πεντελικοῦ, ἦτο δὲ θαυμάσιον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον, συνδυαζόμενον μάλιστα μὲ τὰς γειτονικὰς οἰκοδομὰς τοῦ Ἀδριανοῦ. Καὶ ἄλλα μνημεῖα καὶ δὴ ναοὺς ἵδρυσεν ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον ἔργον του ἦτο τὸ μεγαλοπρεπέστατον καὶ ὡραιότατον ᾠδεῖον, ἢ ἐστεγασμένον θέατρον, τὸ ὁποῖον ἀνήγειρεν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου καὶ ἵστανται ἀκόμη θαυμαστὰ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο μνημεῖον κατεσκεύασεν ὁ Ἡρώδης (ἀπὸ τὸ 161 μ. Χ. καὶ ἔπειτα) εἰς τιμητικὴν ἀνάμνησιν τῆς μόλις θανούσης γυναικὸς αὐτοῦ Ῥηγίλλης, ἦτο δὲ τὸ «ἀξιολογώτατον» οἰκοδόμημα τοῦ εἴδους αὐτοῦ κατὰ τὸν Παυσανίαν (7, 20). Ἡ στέγη τοῦ ᾠδείου ἦτο ἐκ ξύλων κέδρου, ἐξηφανίσθη δὲ βεβαίως πρὸ πολλοῦ. Τὰ ἐκ λίθου κατεσκευασμένα μέρη σῴζονται ἀκόμη καὶ σήμερον, πρὸ ἐτῶν δὲ (1848—1850) ἀπεκαλύφθησαν ἐντελῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, διευθυνομένων ὑπὸ τῶν Πιττάκη καὶ Ραγκαβῆ. Τὸ ἐστεγασμένον τοῦτο θέατρον ἠδύνατο νὰ περιλαμβάνῃ 6.000 θεατάς, ἐλειτούργει δὲ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους (διὰ τοῦτο ἦτο ἐστεγασμένον) καὶ ἐχρησίμευεν εἰς μουσικὰς συναυλίας καὶ εἰς θεατρικὰς παραστάσεις τῶν Ἀθηναίων. Τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἦτο προωρισμένον διὰ τοὺς θεατάς, ἐστηρίζετο εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως, εἶχε δὲ 32 σειρὰς καθισμάτων, χωρισμένας εἰς δύο συγκεντρικὰς ζώνας διὰ διαζώματος. Τὸ σύνολον ἦτο διατεταγμένον κατὰ τὸν τύπον τῶν θεάτρων τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Εἶχε καὶ ὀρχήστραν, ἐστρωμένην διὰ πλακῶν ποικίλων χρωμάτων, καὶ σκηνὴν στολισμένην μὲ κιονοστοιχίαν καὶ μὲ κόγχας, εἰς τὰς ὁποίας ἵσταντο ἀγάλματα. Ἀμφισβητήσιμον εἶναι τὸ ζήτημα τῆς μνημονευομένης ἐκ κέδρου στέγης, ἂν αὐτὴ ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὸ ᾠδεῖον ἢ μόνον τὸ ἄνω μέρος τῆς σκηνῆς.

Τὸ λαμπρὸν τοῦτο μνημεῖον φαίνεται ὅτι κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐχρησίμευεν ὡς προμαχών, καὶ δὴ ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συνδέσει αὐτὸ μὲ τὰ ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα τὰ πρὸς ἄλωσιν τῆς Ἀκροπόλεως. Διὰ τοῦ ὀχυρώματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσεν ὁ Φαβιέρος τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1826, κατώρθωσε νὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τοὺς ἐν Ἀκροπόλει πολιορκουμένους Ἀθηναίους καὶ νὰ τροφοδοτήσῃ αὐτούς, πλὰξ δὲ μαρμαρίνη μνημονεύει τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Γάλλου φιλέλληνος.

Δι' ἡγεμονικῶν δὲ ἰδίως γενναιοδωριῶν συνετέλει ὁ Ἡρώδης εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀθηναϊκῶν ἑορτῶν. Οὕτω προσέφερεν ὡς δῶρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐφήβους χλαμύδας λευκάς, διὰ νὰ συνοδεύουν τὰς πομπάς, μεγαλοπρεπεστάτας δὲ δωρεὰς ἔκαμνε, διὰ ν' αὐξήσῃ τὴν ὡραιότητα τῆς μεγάλης ἑορτῆς τῶν Παναθηναίων. Μεγάλας δὲ τιμὰς ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, εὐγνωμονοῦντες, διὰ τῆς ἀνιδρύσεως ἀνδριάντων καὶ τῆς ἀναγραφῆς τιμητικῶν ψηφισμάτων.

Θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι ἀνὴρ τόσον ἐπιφανὴς καὶ τόσον πλούσιος καὶ μεγαλόδωρος θὰ διήγαγε τὸν βίον ἐν εὐτυχίᾳ καὶ χαρᾷ. Εἶχε βεβαίως ὁ Ἡρώδης σπανίας ἠθικὰς ἀπολαύσεις, προερχομένας καὶ ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν καὶ ἐκ τῶν μελετῶν του. Ἦτο εὐτυχὴς ἐξασκῶν ἐμπράκτως τὸ ἐπάγγελμα καθηγητοῦ τῆς ῥητορικῆς, δὲν παρέλειπε δέ, τόσον πλούσιος ὤν, νὰ λαμβάνῃ ἁδρὰ δίδακτρα ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς αὐτοῦ ἀκροατάς. Θὰ ᾐσθάνετο ἰδιάζουσαν εὐχαρίστησιν νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ πλῆθος ἐνθουσιωδῶν ἀκροατῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐφέρετο κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς λεπτὸν καὶ ἀξιάγαστον, ἐνῷ συγχρόνως συνεκράτει αὐτοὺς εἰς ἀκαταπόνητον δραστηριότητα, δὲν ἐδίσταζε δὲ καὶ νὰ ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς μὲ λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐστηρότητα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἔζη ἐν πάσῃ εὐμαρείᾳ καὶ ἠγάπα νὰ διατρίβῃ εἰς τὰς πλουσίας καὶ τερπνὰς ἐπαύλεις αὐτοῦ εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κηφισιάν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος περιέπεσεν εἰς θλιβερὰς δοκιμασίας κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίως χρόνους τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐν πρώτοις ὁ Ἡρώδης εἶχε πολλὰ οἰκογενειακὰ δυστυχήματα. Ἐκ τῶν τεσσάρων τέκνων του τὰ τρία ἀπέθανον ἐνωρίς, τὸ τέταρτον, τὸ ὁποῖον ἦτο υἱός, εἶχεν ὄχι μόνον ἀσθενὲς τὸ πνεῦμα καὶ ἔμεινεν ἀμαθής, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐμεγάλωσεν ἔγινεν ἔκδοτος εἰς μέθην καὶ ἀκολασίαν. Καὶ αὐτὴ ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ Ἡρώδου Ρηγίλλα ἀπέθανεν ἐνωρίς, καὶ ὁ δεύτερον ἤδη χηρεύσας ἀνὴρ ἐπέδειξε κατὰ τρόπον ὑπερβολικὸν καὶ ἰδιότροπον τὴν λατρείαν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀποθανοῦσαν σύζυγον ἀνεγείρων μνημεῖα καὶ ἀνδριάντας πρὸς μνήμην αὐτῆς. Ἕνεκα τῶν δυστυχημάτων του κατέστη ὁ Ἡρώδης ὀξύθυμος καὶ σαρκαστικός, καὶ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του περιῆλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα ἦτο ἀκόμη ἰσχυρὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ οἱ ἄνθρωποι. τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι δὲν εἶχον συγχωρήσει τὸν μέγαν Θεμιστοκλῆν, εὐθὺς ὡς ἤρχισεν οὗτος νὰ ὑπερηφανεύεται, δὲν ἠδύναντο ν' ἀνεχθῶσι τὸν Ἡρώδην, ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἐπιφανής, ὁσασδήποτε εὐεργεσίας καὶ ἂν εἶχε κάμει πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν, εὐθὺς ὡς οὗτος ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ προσενεχθῇ ὑπεροπτικῶς πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Ἡ σύγκρουσις τοῦ Ἡρώδου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους κατέληξεν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου, καὶ ὁ μὲν φιλόσοφος αὐτοκράτωρ δὲν ἐτιμώρησε τὸν Ἡρώδην, ἀλλ' οὗτος ἐχολώθη καὶ ἀπεμακρύνθη ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ διέτριβε διαρκῶς εἰς τὰς ἐπαύλεις αὐτοῦ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Κηφισιάς. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν κατεπραΰνθη ὁ δύστροπος γέρων, καὶ τέλος ἐπανέλαβε τὰς φιλικωτάτας σχέσεις αὐτοῦ μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Ὅτε, τῷ 176 μ. Χ., ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, προέβη εἰς συμπλήρωσιν τοῦ περιφήμου πανεπιστημίου καὶ κατέστησε τὸν φίλον του Ἡρώδην ἐπιστάτην τοῦ ἱδρύματος, ἤτοι ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν δοκιμασίαν καὶ ἐκλογὴν τῶν μελλόντων νὰ διορισθοῦν καθηγητῶν καὶ τὴν περὶ τοῦ διορισμοῦ πρότασιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐν μέσῳ τοιούτων ἀσχολιῶν ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ ἐκ φθίσεως τῷ 177 εἰς τὸν Μαραθῶνα, φθάσας εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκήδευσαν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸν ἔθαψαν εἰς τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ κυριωτάτη πηγὴ εἶναι ὁ *Φιλόστρατος* εἰς τοὺς «Βίους σοφιστῶν». Πλουσιώτατον δ' ὑλικὸν παρέχουν αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, πολλάκις ἐκδοθεῖσαι. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ *Pauly-Wissowa* ἄρθρον, κάλλιστα δ' ὅσα γράφει ὁ *Χέρτσβεργ* εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας (κατὰ μετάφρασιν *Π. Καρολίδου*, τ. Β σ. 463 ἑξ.).

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— **Ἡρώδης** ὁ *Συήνης*. Υἱὸς τοῦ Δαμοφῶντος γεννηθεὶς ἐν Περγάμῳ. Ὑπηρέτησεν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου κατ' ἀρχὰς ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης, ἔπειτα δὲ περὶ τὸ 150 π. Χ. προήχθη εἰς «ἡγεμόνα ἀνδρῶν» καὶ διωρίσθη φρούραρχος τῆς αἰγυπτιακῆς πόλεως Συήνης (Assouan) ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ Πτολεμαίου τοῦ Φύσκωνος. Κατὰ τὴν παραμονήν του ἐν Συήνῃ ἦλθεν εἰς στενὰς σχέσεις μὲ τοὺς Αἰγυπτίους ἱερεῖς καὶ μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς λατρείας των ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλοὺς ἱερατικοὺς βαθμούς. Ὑποτίθεται ὅτι προέβη εἰς τοῦτο, διὰ νὰ εὑρίσκεται εἰς ἁρμονικὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἵδρυσεν ἐν τινι νήσῳ τοῦ Νείλου καὶ θρησκευτικὸν σύλλογον τῶν «Βασιλιστῶν». Ἡ λαμπρὰ διοίκησίς του συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγήν του εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Δωδεκασχοίνου καὶ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχισωματοφύλακος. Οἱ ἰθαγενεῖς ἦσαν τόσον εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτόν, ὥστε τὸν ἐνέγραψαν συμπολίτην των εἰς τὸν δῆμον τῶν Βερενικέων καὶ τὸν κατέταξαν εἰς τὴν Πτολεμαΐδα φυλήν.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ἡρώδης**.—1) Ἀνώτατος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸ 164 π. Χ. ἐπὶ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος, φέρων τὸν τίτλον τοῦ διοικητοῦ, ἀνάλογον πρὸς τὸν σημερινὸν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέκειντο οἱ ὑποδιοικηταὶ καὶ ἐπιμεληταί, οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνευρέθησαν ἐπὶ παπύρων ἐγκύκλιοι διαταγαί του πρὸς τοὺς ὑποδιοικητὰς καὶ ἐπιμελητὰς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ὑπεροπτικὸν καὶ βάναυσον ὕφος γεγραμμέναι.

—2) Υἱὸς τοῦ Ὀδαινάθου ζήσας κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἔλαβε μέρος μετὰ τοῦ πατρός του εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, κατὰ τὸ ἔτος δὲ 268 μ. Χ. ἐφονεύθησαν ἀμφότεροι διὰ τῶν μηχανορραφιῶν κάποιου συγγενοῦς των Μαιωνίου, συμμετεχούσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς Ζηνοβίας, δευτέρας συζύγου τοῦ Ὀδαινάθου καὶ μητρυιᾶς τοῦ Ἡρώδου.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἡρῳδιανοί (οἱ) /*Κ. Διαθ.*/. Μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ δὴ ὁμοῦ μετὰ τῶν Φαρισαίων μνημονεύονται ἔν τισι τῶν εὐαγγελίων (*Ματθ.* κβ' 16, *Μάρκ.* γ' 6, ιβ' 13), ἀναφαινόμενοι οὐ μόνον ἐν Γαλιλαίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ *Ἡρῳδιανοί*, ὑφ' οὓς δὲν νοοῦνται οὔτε αὐλικοὶ οὔτε στρατιῶται, ἀλλ' ἡ ῥωμαιόφιλος ἐκείνη μερίς, ἥτις προσέκειτο εἰς Ἡρῴδην τὸν Ἀντίπαν, ἴσως δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν δυναστείαν. Ὁ δὲ μετὰ τῶν Φαρισαίων σύνδεσμος αὐτῶν ἔναντι τοῦ Σωτῆρος εἶχε τὰ αὐτὰ ἐλατήρια, ἅτινα εἶχε καὶ ὁ μεταξὺ Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων ἐναντίον ἐκείνου σύνδεσμος (πρβ. *Ματθ.* ιστ' 1 ἑξ. ιβ' 38, *Λουκᾶ*, κ' 27 κ.λ.π.), δηλαδὴ ἀπεσκόπει εἰς τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι δεῖγμα συμπτώσεως πολιτικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἰδεολογίας. Τοὐναντίον φαίνεται, ὅτι οἱ Ἡρῳδιανοὶ θὰ διέκειντο ἀδιαφόρως ἴσως καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τὰς μεσσιακὰς ἐλπίδας.

Π. Ι. Μ.

Ἡρωδιανὸς *Αἴλιος*. Ἕλλην γραμματικός, τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ., ἐπικαλούμενος ὁ *τεχνικός*, υἱὸς καὶ μαθητὴς ὀνομαστὸς τοῦ ἐπίσης ὀνομαστοῦ γραμματικοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου. Ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλ' ἐνωρὶς ἦλθε, διὰ λόγους ἀγνώστους, εἰς Ῥώμην, ὅπου ἠξιώθη πολλῶν τιμῶν καὶ εὐνοίας παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (161—180), τυχὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Κατὰ προτροπὴν τοῦ αὐτοκράτορος συνέγραψε τὸ κεφαλαιῶδες αὐτοῦ ἔργον περὶ προσῳδίας, τὴν «Καθολικὴν προσῳδίαν» εἰς 21 βιβλία, ὅπερ συνεπλήρωσεν ἔπειτα δι' εἰδικωτέρων συγγραμμάτων περὶ τῆς ὁμηρικῆς καὶ τῆς ἀττικῆς προσῳδίας. Τὸ κεφαλαιῶδες ἐκεῖνο ἔργον αὐτοῦ διελάμβανεν ἐν τοῖς πρώτοις 19 βιβλίοις τοὺς κανόνας τῶν κυρίως λεγομένων προσῳδιῶν ἢ τῶν τόνων, ἐν τῷ 20ῷ περὶ ποσότητος τῶν συλλαβῶν καὶ περὶ πνευμάτων. Ἐν τῷ 21ῳ, ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ, περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν τόνων κατὰ τὴν συνεχῆ ἀνάγνωσιν, ἰδίως περὶ ἐγκλιτικῶν, διαστολῆς καὶ συναλοιφῆς. Ὅθεν διὰ τούτων ἔγινεν ὁ Ἡρωδιανὸς ὁ κύριος δημιουργὸς τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἑλληνικῆς προσῳδίας. Ἀλλὰ κυρίως ἡ ἀξία τοῦ Ἡρωδιανοῦ συνίσταται εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι περιέλαβεν εἰς σύστημα τὰς κατ' ἰδίαν παρατηρήσεις τῶν μεγάλων Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων, τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τοῦ Τρύφωνος. Τὸ μὲν κείμενον τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἀπωλέσθη, ἀλλ' ἔχομεν πολλὰς ἐπιτομὰς ταύτης καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Θεοδοσίου ἢ τοῦ Ἀρκαδίου.

Τὰ γνήσια ἔργα τοῦ Ἡρωδιανοῦ, ὡς ταῦτα ἀναγράφονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Lenz, εἶναι: 1) «Περὶ καθολικῆς προσῳδίας», 2) «Περὶ κυρίων καὶ ἐπιθέτων καὶ προσηγορικῶν ὀνομάτων», 3) «Περὶ διχρόνων», 4) «Περὶ πνευμάτων», 5) «Περὶ ἀττικῆς προσῳδίας», 6) «Περὶ ὁμηρικῆς προσῳδίας», 7) «Περὶ παθῶν», 8) «Εἰς τὸ περὶ παθῶν Διδύμου ὑπομνήματα», 9) «Περὶ συντάξεως τῶν στοιχείων», 10) «Περὶ ὀρθογραφίας», 11) «Περὶ ἀνεκφωνήτου», 12) «Περὶ ὀνομάτων», 13) «Περὶ κλίσεως ὀνομάτων», 14) «Εἰς τὸ περὶ γενῶν Ἀπολλωνίου ὑπόμνημα», 15 «Περὶ τοῦ ὕδωρ», 16) «Περὶ τοῦ ζῷς», 17) «Περὶ συζυγιῶν», 18) «Περὶ ἀκλίτων ῥημάτων», 19) «Περὶ μετοχῶν», 20) «Μονόβιβλον περὶ τοῦ ἦν», 21) «Περὶ ῥημάτων», 22) «Περὶ τῶν εἰς μι», 23) «Περὶ ἀντωνυμιῶν», 24) «Περὶ ἐπιρρημάτων», 25) «Περὶ σχημάτων», 26) «Περὶ παρωνύμων», 27) «Περὶ ῥηματικῶν ὀνομάτων», 28) «Περὶ μονοσυλλάβων», 29) «Περὶ γάμου καὶ συμβιώσεως», 30) «Συμπόσιον», 31) «Προτάσεις», 32) «Εἰς τὴν Ἀπολλωνίου εἰσαγωγήν», 33) «Περὶ μονήρους λέξεως». Ἐκ τῶν πολυαρίθμων τούτων συγγραφῶν μία μόνη περιεσώθη πλήρης καὶ μάλιστα οὐχὶ ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων, ἡ «Περὶ μονήρους λέξεως», ἤτοι περὶ τῶν μοναδικῶν καὶ ἐκτὸς τῆς ἀναλογίας τύπων. Τῶν δὲ λοιπῶν ἔχομεν μόνον διασκευάς, ἐπιτομὰς καὶ περικοπὰς παρατεθειμένας προπάντων ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς σχολίοις καὶ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ. Μέγιστον ἦτο τὸ κῦρος τοῦ Ἡρωδιανοῦ, καθὼς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀπολλωνίου, παρὰ τοῖς συγχρόνοις καὶ τοῖς ὕστερον, καθὼς δεικνύει καὶ ἡ ἐπωνυμία *τεχνικός*, ἀλλ' ἀκριβέστερον ἐξεταζόμεναι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἔκτακτον παρουσιάζουσιν. Εἶχον μὲν ἀμφότεροι τὰς χαρακτηριζούσας τὸν ἀληθῆ γραμματικὸν ἀρετάς: τὴν πολυμάθειαν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν λεπτολογίαν, ἀλλ' οὔτε δημιουργικὴν δύναμιν εἶχον,

Digitized by Google

διὰ τοῦτο οὐδὲ γόνιμοι ἦσαν, οὔτε ἐνεβάθυναν προσηκόντως εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς γλώσσης. Μάλιστα δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ παθῶν τῆς γλώσσης, ἤτοι περὶ τῶν γινομένων μεταβολῶν δι' ἀποβολῆς, προσθέσεως, ἐκτάσεως καὶ συναλοιφῆς, παρεπλάνησεν ἐπὶ μακρὸν ὁ Ἡρωδιανὸς τὰς γραμματικὰς μελέτας ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, διότι ὑπῆρξεν ἀνάγκη πρῶτον ἡ ἐπιστήμη νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τοῦ κύρους τῆς ἡρωδιανείου σχολικῆς σοφίας, ἵνα παύσῃ πλέον νὰ νομίζῃ ὡς ἁπλοῦς πλεονασμοὺς τὸ δ τοῦ οὐδεὶς καὶ τὸ δεύτερον γ τοῦ γίγνομαι. Πολλῶν κακῶν δ' αἰτία ἔγινε καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ Ἡρωδιανοῦ τοῦ νὰ διακρίνῃ ἀπ' ἀλλήλων τὸ θέμα, τὸ ἔτυμον καὶ τὴν κλίσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας τὸ ἔδαμην π. χ. ἐξέλαβεν ὡς μέσον ἀόριστον ἐν τῷ «Περ. μονήρους λέξεως» καὶ κατέταξεν αὐτὸ εἰς τοὺς μοναδικοὺς τύπους. Αἱ νόθοι συγγραφαὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἀνέρχονται εἰς 21 καὶ πραγματεύονται περὶ ἀκυρολογίας, περὶ ἀριθμῶν, περὶ βαρβαρισμοῦ καὶ σολοικισμοῦ, περὶ ἡμαρτημένων λέξεων, περὶ σχημάτων κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Christ*, Ἱστορία ἑλλην. λογοτεχνίας. — *Aug. Lenz*, Herodiani technici reliquiae (Lips. 1867, τόμ. 3). Περὶ μονήρους λέξεως. — *Dindorf*, Grammatici gr. 1—47 (Λειψία 1823). Προσθῆκαι εἰς τὴν ἔκδοσιν *Lenz* ὑπὸ *Arth. Kopp*, Beiträge zum griech Exzerpten litteratur σ 121. — *Hilgard*, Exzerpta ex libris Herodiani technici (Ἀϊδελβέργη 1887). — *Lobeck*, Pathológiae graeci sermonis elementa (Königsberg 1843). — *Tischendorf*, 2 ἐν Λειψίᾳ βιβλ. κῶδιξ. Ἱκαναὶ ἐκδόσεις ὑπάρχουσι καὶ τῶν νόθων καὶ ἀμφιβόλων συγγραφῶν τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Δ. Μ. Μ.

— **Ἡρωδιανός.** Ἱστορικὸς τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. Γεννηθεὶς τῷ 170 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου καὶ ἐξεπαιδεύθη, μετέβη εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἀναλαβὼν δημοσίαν θέσιν παρηκολούθησε τὴν πλήρη περιπετειῶν καὶ σκανδάλων ἱστορικὴν ἐκείνην περίοδον, ἣν κατόπιν περιέγραψεν ἐν τῇ συγγραφῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ: «Τῆς μετὰ Μᾶρκον βασιλείας ἱστοριῶν βιβλία η'». Ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (180) καὶ ἐκτείνεται μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Γορδιανοῦ Γ' (238). Ἀπέθανε περὶ τὸ 240. Ἡ διήγησις αὐτοῦ, γεγραμμένη εἰς γλῶσσαν γλαφυράν, εἶναι μὲν εἰλικρινὴς καὶ ἀμερόληπτος, ἀλλὰ στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης χρονολογικῆς καὶ γεωγραφικῆς ἀκριβείας, πάντως ὅμως ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἱστορικὸν βοήθημα διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, περὶ ὧν ἐλάχισται ἄλλαι πηγαὶ περιεσώθησαν. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς συγγραφῆς ταύτης ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τοῦ Alde τῷ 1502, κατόπιν δὲ ὑπὸ τοῦ Irmich ἐν Λειψίᾳ (1789—1805), τοῦ Wolf ἐν Halle τῷ 1792, τοῦ Νεοφύτου Δούκα ἐν Βιέννῃ τῷ 1813, τοῦ Dekker ἐν Βερολίνῳ τῷ 1826, τοῦ Mendelssohn ἐν Λειψίᾳ τῷ 1838 κ.τ.λ. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡρωδιανός.** Βυζαντινὸς στρατηγός. Ἐστράτευσε τῷ 536, ὡς ἀρχηγὸς σώματος πεζικοῦ, ὑπὸ τὸν Βελισσάριον κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων καὶ συμμετέσχεν εἰς τὴν προσβολὴν τῆς Νεαπόλεως, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ὁποίας διωρίσθη φρούραρχος αὐτῆς. Συμμετέσχεν ὡσαύτως (τῷ 539) εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν πολιορκούντων τὸ Ἀρίμινον (Rimini) Γότθων, καθ' ἃς οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς Ῥαβένναν, μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ καὶ ταύτης καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Οὐιττίγιδος, συνώδευσε (541) τὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπελθόντα Βελισσάριον, ἄγοντα τὸν Γότθον ἡγεμόνα μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων αἰχμαλώτων καὶ τὰς κατασχεθείσας πλουσιωτάτας λείας. Τῷ 544 ἀπεστάλη ἐκ νέου πρὸς ἐνίσχυσιν εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐκ Θρᾴκης στρατευμάτων ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἀρχηγίαν τοῦ Μαξιμίνου, μετὰ τὸν κατάπλουν δὲ αὐτῶν εἰς Συρακούσας ἀπεστάλη μετὰ τοῦ σώματός του διὰ θαλάσσης πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκουμένης Νεαπόλεως. Τρικυμία ἐνσκήψασα πρὸ τῆς πόλεως ταύτης ἔρριψε τὰ πλοῖα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἔνθα ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι οἱ πολιορκηταί, οἵτινες, ἐπιτεθέντες κατὰ τῶν ναυαγῶν, ἐφόνευσαν καὶ ᾐχμαλώτισαν ἅπαντας πλὴν τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ τινων ἄλλων κατορθωσάντων νὰ διαφύγωσι. Συμμετέσχεν εἶτα εἰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις καὶ τέλος τῷ 546 πολιορκηθεὶς ἐν Σπολιτίῳ (Spoleto) τῆς Τοσκάνης ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Τουτύλα. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡρῳδιάς. Ἐγγόνη τοῦ μεγάλου Ἡρῴδου καὶ θυγάτηρ τοῦ ἐν ἔτει 72 π. Χ. φονευθέντος υἱοῦ αὐτοῦ Ἀριστοβούλου, ἀδελφὴ Ἀγρίππα τοῦ Α' καὶ σύζυγος κατ' ἀρχὰς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρῴδου Φιλίππου, τοῦ ἄνευ τετραρχίας, ὅστις ἔζη ἰδιωτικὸν βίον πιθανῶς ἐν Ῥώμῃ καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποκτήσει τὴν Σαλώμην. Ἡ φιλόδοξος αὕτη γυνή, γνωρισθεῖσα στενότερον μετὰ τοῦ Ἡρῴδου τοῦ Ἀντίπα, κατά τινα ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ, ἐχωρίσθη μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ νομίμου συζύγου της καὶ συνέζη παρανόμως μετὰ τοῦ τετράρχου, ἐγκαταλείψαντος καὶ αὐτοῦ τὴν σύζυγόν του, θυγατέρα τοῦ Ναβαταίου βασιλέως Ἀρέτα τοῦ Δ'. Κληρονομήσασα δὲ παρὰ τοῦ πάππου αὐτῆς τὴν σκληρότητα, ἐγένετο αὐτὴ αἰτία τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου διὰ μέσου τῆς θυγατρός της Σαλώμης ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἡρῴδου Ἀντίπα ἐπὶ πίνακι κατά τινα ἑορτὴν τῶν γενεθλίων αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐκεῖνος εἶχεν αὐστηρῶς ἐλέγξει τὸν Ἡρῴδην διὰ τὸν παράνομον γάμον (*Ματθ.* ιδ' 1 κλπ.). Ὁ αὐτοκράτωρ Καλιγόλας, ἐκβαλὼν τὸν Ἡρῴδην Ἀντίπαν ἐκ τῆς τετραρχίας καὶ ἀποστείλας αὐτὸν εἰς τὴν ἐξορίαν, ἠθέλησε νὰ φεισθῇ τῆς Ἡρῳδιάδος, ὡς ἀδελφῆς τοῦ φίλου του Ἀγρίππα Α' καὶ νὰ καταλίπῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδιωτικήν της περιουσίαν, ἀλλ' αὕτη προυτίμησε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἐξόριστον σύζυγόν της εἰς τὸ Λούγδουνον τῆς Γαλλίας, ἀπώλεσε δὲ τὴν περιουσίαν αὐτῆς, δωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν Ἀγρίππαν. Μεταγενέστεραι εἰδήσεις, οὐχὶ πολὺ πιθαναί, πληροφοροῦσι περὶ τραγικοῦ θανάτου, ὃν εὗρεν ἡ Ἡρῳδιὰς ἐντὸς τοῦ πεπηγότος καὶ αἴφνης διαρραγέντος ποταμοῦ τῆς Ἰσπανίας Σικόρεως (*Νικηφ. Καλλίστου* Ἐκκλ. Ἱστορ. Α' 20 ἐν Ἑλλ. Πατρολ. *Migne* 145, 89· πρβλ. δὲ καὶ Acta S. S. Junii IV 694). Π. Ι. Μ.

Γ. Χαλεπᾶ: Ἡ Ἡρῳδιάς.

— **«Ἡρῳδιάς»** (Hérodiade). Μελόδραμα τοῦ Μασσενὲ ἐπὶ ποιήματος τοῦ Ζαναρδίνι, παιχθὲν διὰ πρώτην τῷ 1881 ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς Μοννάϊ (Monnaie) τῶν Βρυξελλῶν. Ἡ ὑπόθεσις, εἰλημμένη ἐκ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, παριστᾷ τὴν Ἰουδαίαν ὑπὸ τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν, ἀναμένουσαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μεσσίου· μεταξὺ δὲ τῶν προφητῶν, οἵτινες διατρέχουν τὴν χώραν της εἶναι καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅστις μηδένα φοβούμενος ἐπιτιμᾷ τὰ κακουργήματα καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Ἡρῳδιάδος, συζύγου τοῦ τετράρχου Ἡρῴδου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀγαπᾷ τὴν Σαλώμην, μὴ γνωρίζων ὅτι αὕτη τρέφει παράφορον ἔρωτα πρὸς τὸν Ἰωάννην. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ λαός, πληροφορούμενος ὅτι ὁ Ἡρῴδης συνωμοτεῖ κατὰ τῆς Ῥώμης, τὸν ἐγκαταλείπει· ὁ τετράρχης, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς Ἡρῳδιάδος, μισούσης μέχρι θανάτου τὸν προφήτην, ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τούτου. Ὁ Ἰωάννης ἐν τούτοις ἀρνεῖται νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Ἡρῴδου, ὅστις πληροφορηθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τοῦ ἔρωτος τῆς Σαλώμης πρὸς τὸν προφήτην καταδικάζει αὐτὸν εἰς θάνατον. Ὁ Ἰωάννης φυλακίζεται, ἐνῷ παρὰ τὸ πλευρόν του ἡ Σαλώμη ζητεῖ νὰ συναποθάνῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ νεαρὰ κόρη ὁδηγεῖται διὰ βίας εἰς ὀργιαστικὸν συμπόσιον τοῦ Ἡρῴδου, ὅπου προσπαθεῖ νὰ μαλάξῃ τὴν καρδίαν τῆς Ἡρῳδιάδος, ἀποκαλύπτουσα ὅτι εἶναι ἡ κόρη, τὴν ὁποίαν πρὸ καιροῦ εἶχον χάσει. Ἡ Ἡρῳδιὰς συγκινεῖται καὶ ἐρωτᾷ τὴν κόρην της τί δῶρον θὰ ἤθελε νὰ τῆς κάμῃ. Αὕτη τότε ζητεῖ χάριν διὰ τὸν Ἰωάννην· εἶναι ὅμως ἀργὰ πλέον, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης ἔχει ἀποκεφαλισθῇ.

Μουσικῶς ἡ «Ἡρῳδιὰς» ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν τέχνην τοῦ Μασσενέ· διότι εἰς πλείστας σελίδας τοῦ ἔργου κυριαρχεῖ τὸ πάθος, ἐνῷ εἰς ἄλλας δεσπόζει ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ζωηρῶν καὶ ἠπίων συναισθημάτων. Ἡ ὀρχήστρα του ἀφ' ἑτέρου εἶναι κρᾶμα ἡδέων συνδυασμῶν καὶ ἀποτόμων μεταπτώσεων. Τέλος, ἡ μελῳδικὴ γραμμὴ τοῦ ἔργου ἔχει τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν φυσικότητα ἥτις εἶναι ἴδιον τῆς τέχνης τοῦ Γάλλου μουσουργοῦ. Γ. Σ.

Ἡρῳδίων. Συγγενὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Παράδοσίς τις φέρει αὐτὸν ἐπίσκοπον τῆς Ταρσοῦ, ἄλλη δὲ τῶν Πατρῶν, ἔνθα, κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοσιν, καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστη.

ἡρωικός, —*ή,* —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ἥρωα: «ἡρωικοὶ χρόνοι» ἄλλως *μυθικοί*· ‖ ὁ ἁρμόζων εἰς ἥρωα: «ἡρωϊκὴ γενεά, —φυλὴ» ἡ ἐξ ἡρώων ἀποτελουμένη· ‖ «ἡρωικὸν μέτρον» τὸ ἰδιάζον εἰς ἡρωικὸν ποίημα, ἄλλως *δακτυλικὸν ἑξάμετρον.*—Ἐπίρρ. ***ἡρωικῶς*** «οἱ ἐχθροὶ ἠμύνθησαν ἡρωικῶς».

— **ἡρωϊκὸς** ***στίχος*** (ἢ ***μέτρον***) */Μετρ./*. Οὕτως ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν ἀρχαίων ὁ δακτυλικὸς ἑξάμετρος, διότι κυρίως χρῆσιν αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ ἐποποιία ἡ ἐξυμνοῦσα τοὺς ἄθλους τῶν ἡρώων. Ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. 24, 9) χαρακτηρίζει τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ὡς «στασιμώτατον καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων». Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις *ἡρωικοὺς* ὠνόμασεν ὁ Κάλβος τοὺς στίχους, οὓς προετίθετο νὰ μεταχειρισθῇ εἰς μέλλουσαν ἐπικήν του σύνθεσιν, καὶ τῶν ὁποίων παράδειγμα ἐκ μεταφράσεως τῆς Ἰλιάδος παραθέτει εἰς τὸ σύντομον περὶ μετρικῆς του σημείωμα. Ὁ ἡρωικὸς στίχος τοῦ Κάλβου ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἑπτασυλλάβους, ὁμοίους μὲ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται εἰς τὰς «Ὠδάς» του. Λ. Ν. Μ.

ἡρωίνη (ἡ) (Heroïnum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ διακετυλοπαράγωγον τῆς μορφίνης:

$$C_{17}H_{17}NO\begin{cases} O-CO-CH_3 \\ O-CO-CH_3 \end{cases}$$

Ἡ ἡρωΐνη σκευάζεται δι' ἀκετυλιώσεως, τῇ ἐπιδράσει ἀκετυλοχλωριδίου τῆς μορφίνης. Κόνις λευκή, γεύσεως ἀσθενῶς πικρᾶς, ἐν ὕδατι δυσδιάλυτος, μετὰ τῶν ὀξέων σχηματίζουσα διαλυτὰ ἅλατα. Κυριώτερον αὐτῆς ἅλας εἶναι ἡ ὑδροχλωρικὴ ἡρωΐνη· τὸ ἅλας τοῦτο τήκεται εἰς 230°, εἶναι εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, δυσδιάλυτον ἐν ἀλκοόλῃ καὶ ἀδιάλυτον ἐν αἰθέρι. Ἐκτὸς τῆς θεραπευτικῆς χρησιμότητος αὐτῆς, ἡ ἡρωΐνη καταναλίσκεται εἰς ἱκανὴν ποσότητα ὡς μέσον ἡδονικόν, ὅλοι δὲ σχεδὸν οἱ μορφινομανεῖς καταλήγουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἡρωΐνης. Ἡ πώλησις τῆς ἡρωΐνης, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ναρκωτικῶν, γίνεται μονοπωλιακῶς ὑπὸ τοῦ κράτους, ὁ δὲ φαρμακοποιὸς εἶναι ὑποχρεωμένος, ὅπως δικαιολογῇ δεόντως τὰ ἐν τῷ φαρμακείῳ του καταναλισκόμενα ποσὰ αὐτῆς. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ λαθρεμπόριον προμηθεύει ἱκανὰς ποσότητας ἡρωίνης. Κ. Γ. Μ.

ἡρωίς, —*ίδος* (ἡ)· θηλ. τοῦ *ἥρως*· γυνὴ μὲ ἡρωικὰς ἀρετάς· ‖ γυνὴ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν δρῶν πρόσωπον εἰς ποίημα, εἰς διήγημα, εἰς γεγονός: «ἡ ἡρωὶς τοῦ δράματος, —τῶν ἐπεισοδίων κτλ.».

Ἡρωὶς *[Ἀρχ.]*. Ὠνομάζετο οὕτως ἑορτὴ ἐν Δελφοῖς τελουμένη ἀνὰ πᾶν ἔνατον ἔτος. Εἰς ταύτην ἐλάμβανον μέρος αἱ λεγόμεναι «Θυιάδες» γυναῖκες, ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου. Ἡ ἑορτὴ εἶχε μυστικὸν χαρακτῆρα. «Ὁ λόγος», δηλαδὴ τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην λεγόμενα, ἦσαν κατὰ τὸν Πλούταρχον γνωστὰ μόνον εἰς τὰς Θυιάδας, ἡ δὲ κυρία τελετὴ («ἀναγωγὴ») ἦτο προσιτὴ καὶ εἰς τοὺς μὴ μεμυημένους, καὶ εἶχεν ἰδιαίτερον σκοπὸν νὰ ἑορτάσῃ τὴν ἀνάστασιν τῆς ἡρωίδος καὶ τὴν ἐπάνοδόν της ἐκ τοῦ Ἅδου. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἑορτῆς ταύτης δὲν μᾶς εἶναι γνωσταί. Ἦτο μία ἐκ τῶν τριῶν ἑορτῶν τῶν Δελφῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ θρησκεία τοῦ Ἀπόλλωνος ἐλάμβανε μυστικὸν χαρακτῆρα. Πιθανῶς ἡρωὶς νὰ εἶναι ἡ Σεμέλη. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐτελεῖτο ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ Βακχικαὶ ἑορταὶ κατὰ τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος. Δ. Μ. Μ.

ἡρωισμὸς (ὁ). Χαρακτηρίζεται οὕτω πᾶσα πρᾶξις ἀφοσιώσεως, θυσίας, περιφρονήσεως τῆς ζωῆς καὶ ἀνιδιοτελείας, δι' ὑπόθεσιν θεμελιωδῶς ἠθικήν, μεγάλην καὶ εὐγενῆ. Ὁ ἡρωϊσμὸς δὲν ἀποτελεῖ μόνιμον καὶ διαρκῆ ἀρετὴν οὔτε ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν χαρακτηριζομένων συνήθως ὡς ἡρώων. Προϊὸν γενναιόφρονος συναισθήματος αἰρομένου μέχρις ἐξάρσεως εἰς κρισίμους καὶ μοναδικὰς περιστάσεις, εἶναι αὐτοτελὴς καὶ στιγμιαία σχεδὸν πρᾶξις, τελεία καθ' ἑαυτὴν καὶ αὐτάρκης. Ἀντιπροσωπεύει ἔννοιαν ἀνωτέραν τῆς αὐταπαρνησίας, ἂν καὶ αὕτη ἐνίοτε δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡρωϊσμός, ὅταν στηρίζεται ἐπὶ βαθείας ἀφοσιώσεως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλου τινὸς καὶ δυσκόλου καθήκοντος. Μολονότι δὲν ἀποτελεῖ μόνιμον χαρακτῆρα, ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ ἐπιδειχθῇ ὑπὸ τοῦ τυχόντος. Διὰ ν' ἀρθῇ τις εἰς τὸ ὕψος του, ἀπαιτεῖται ψυχὴ προδιατεθειμένη εἰς τοῦτο, γενναιοφροσύνη, ἀκατάβλητον θάρρος καὶ ἔλλογος περιφρόνησις τῆς ζωῆς, προτερήματα δηλαδή, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶσιν εἰς προνομιούχους φύσεις καὶ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ συναντήσῃ τις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεπτυγμένα, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀγωγῆς, τόσον εἰς τοὺς ἁπλοϊκοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, ὅσον καὶ εἰς τοὺς μορφωμένους καὶ ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἡρωισμοῦ εἶναι ὅτι ἐμπνέεται ὑπὸ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀνιδιοτελείας καὶ τοῦ πνεύματος τῆς θυσίας. Αἱ ἡρωικαὶ πράξεις ἀποτελοῦν πάντοτε κατορθώματα, ὄχι τοῦ ἔθνους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ ἡρωϊκὸν ἄτομον, ἀλλ' ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφυπνίζουν παρὰ

Digitized by Google

πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τὸ αἴσθημα τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ κριτήριόν των. Πᾶσα πρᾶξις περιφρονήσεως τῆς ζωῆς δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡρωισμός. Πολλάκις καὶ ἡ πρόθεσις προδοσίας ἀπαιτεῖ καταπάτησιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρησίας. Πρέπει ὁ σκοπὸς νὰ εἶναι ὁμολογουμένως ἠθικός. —Ω.

Ἥρων ὁ *Ἀλεξανδρεύς*. Εἷς τῶν διασημοτέρων μαθηματικῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀκμάσας κατὰ τὸ 100 π. Χ. Ἐλάχιστα ὅμως εἶναι γνωστὰ περὶ αὐτοῦ. Ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Κτησιβίου, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἐπινοήσῃ πλείστας συσκευὰς φυσικῆς, ὡς ὡρολόγιον δι' ὕδατος, ἁρμόνιον δι' ὕδατος, ἀντλίαν πιέσεως καὶ μηχανὴν βολῆς τῇ βοηθείᾳ πεπιεσμένου ἀέρος. Ὁ Ἥρων ἦτο ἐντελῶς πρωτότυπος μαθηματικὸς καὶ εἶχε μεγάλην ἀξίαν ὡς ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἠδύνατο νὰ συνδυάζῃ τὴν θεωρίαν πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ἐν ἀρχῇ συνέγραψε βιβλίον ἀναφερόμενον εἰς τὴν γεωδαισίαν τῇ βοηθείᾳ διόπτρων, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἓν ἐκ τῶν τελειοτέρων συγγραμμάτων τοῦ εἴδους του. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν γεωδαισίαν, ἐξήσκουν ταύτην κατὰ μεθόδους πεπαλαιωμένας, αἵτινες εἶχον καὶ σφαλερὰ ἐξαγόμενα. Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἥρωνος ὑποδεικνύεται τελείως ἡ πρακτικὴ διεξαγωγὴ τῶν μετρήσεων ὡς καὶ οἱ σχετικοὶ τύποι διὰ τοὺς ὑπολογισμούς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἥρων ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ παρέσχεν ἴδιον τύπον πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ ἐμβαδοῦ τριγώνου ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Συνέγραψεν ἐπίσης περισπούδαστον ἔργον ἀναφερόμενον εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ παρέχει τὰς ἀντιλήψεις αὐτοῦ περὶ τοῦ κενοῦ χώρου. Οὕτως ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα περὶ τοῦ κενοῦ: «Πολλοί, γράφει, φαντάζονται ὅτι τὸ κενὸν δὲν ὑφίσταται, ἄλλοι δὲ τοὐναντίον ὅτι τὸ κενὸν δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἑνιαῖον χῶρον, ἀλλ' ὅτι τοῦτο κατὰ σμικρότατα μέρη περικλείεται μεταξὺ ὕδατος, ἀέρος, πυρὸς καὶ ἄλλων σωμάτων. Ἡ ἄποψις δ' αὕτη φαίνεται ἀποδεικνυομένη ὀρθὴ ὑπὸ τῆς θεωρίας καὶ τῆς παρατηρήσεως. Ὄντως δοχεῖα ἅτινα φαίνονται κενὰ δὲν εἶναι κενά, ἀλλὰ πλήρη ἀέρος. Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις ὅμως τῶν ἐρευνητῶν τῆς φύσεως, ὁ ἀὴρ ἀποτελεῖται ἐκ μικροτάτων ἐλαφρῶν σωματιδίων, ὅταν δ' εἰς δοχεῖον, ὅπερ φαίνεται κενόν, χύνωμεν ὕδωρ τότε ἐξ αὐτοῦ ἐκδιώκεται τόση ποσότης ἀέρος ὅση ἀκριβῶς ποσότης ὕδατος εἰσεχώρησεν ἐν τῷ δοχείῳ. Τ' ἀνωτέρω λεχθέντα δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν διὰ τοῦ πειράματος ὡς ἑξῆς. Ἐὰν δοχεῖον, ὅπερ φαίνεται ἡμῖν κενόν, βυθίσωμεν ἀνεστραμμένον ἐντὸς ὕδατος, τὸ ὕδωρ δὲν εἰσχωρεῖ εἰς τὸ δοχεῖον καὶ ὅταν ἀκόμη τοῦτο βυθισθῇ τελείως ἐν τῷ ὕδατι, καθ' ὅσον ὁ ὅλος χῶρος τοῦ δοχείου εἶναι πλήρης ἀέρος, ὅστις συμπεριφέρεται ἀκριβῶς ὡς σῶμα, ὅπερ παρακωλύει τὴν εἴσοδον τοῦ ὕδατος ἐν τῷ δοχείῳ. Ἐὰν ὅμως εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου ἀνοίξωμεν ὀπήν, τότε τὸ ὕδωρ εἰσχωρεῖ διὰ τοῦ στομίου τοῦ δοχείου, ἐνῷ ὁ ἀὴρ ἐξέρχεται διὰ τῆς ὀπῆς. Ἐὰν τοὐναντίον ἀποσύρωμεν τὸ βυθισμένον δοχεῖον ἐκ τοῦ ὕδατος χωρὶς νὰ ἀνοίξωμεν ὀπὴν εἰς τὸν πυθμένα καὶ ἀναστρέψωμεν αὐτό, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ δοχείου εἶναι τελείως ἀπηλλαγμένη ὑγρότητος καθὼς καὶ πρὸ τῆς ἐμβυθίσεως τοῦ δοχείου ἐν τῷ ὕδατι. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀὴρ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς σῶμα. Τὸ σῶμα δὲ τοῦτο προκαλεῖ ἄνεμον, ὅταν εὑρίσκεται ἐν κινήσει· ὅθεν ὁ ἄνεμος δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἀὴρ ἐν κινήσει. Ἐὰν κρατήσωμεν τὴν χεῖρα πρὸ τῆς ὀπῆς τῆς σχηματισθείσης εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὁ ἄνεμος προκαλεῖται ἐκ τῆς ἐκροῆς τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς ὀπῆς τοῦ δοχείου ἕνεκα εἰσχωρήσεως τοῦ ὕδατος. Ὁ ἀὴρ δὲ ὁ γεννῶν τὸν ἄνεμον τοῦτον προέρχεται ἐκ τοῦ ἀέρος τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ δοχείῳ καὶ ἐκδιωκομένου ὑπὸ τοῦ εἰσχωροῦντος ὕδατος καὶ πρέπει νὰ μὴ φαντασθῶμεν ὅτι τὸ κενὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀποτελεῖ τι ἑνιαῖον. Τὸ κενὸν κατὰ μικρότατα μερίδια εἶναι διανενεμημένον εἰς τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ ἄλλα σώματα....». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Ἥρων εἶχε τὴν ἀντίληψιν ὅτι δὲν ὑφίσταται χῶρος μέγας ὁ ὁποῖος νὰ εἶναι κενός. Ἐκεῖ δὲ ὅπου δὲν ὑφίσταται ὕδωρ ἢ ἄλλο ὁρατὸν σῶμα, ὑφίσταται ἀήρ, ὅστις ἐπίσης ἀποτελεῖ σῶμα, ὡς τὸ πῦρ. Πρὸς τούτοις ὁ Ἥρων παρεδέχετο ὅτι τὰ σώματα εἶναι πορώδη, ἤτοι παρυσιάζουσι πόρους, ὅταν δὲ σῶμα πυρακτοῦται, τότε οἱ πόροι αὐτοῦ πληροῦνται πυρός, ὅπερ ἐπίσης θεωρεῖ ὡς σῶμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδάμας, ὅστις ἀρχικῶς ἐθεωρεῖτο ἄνευ πόρων ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ πυρακτωθῇ, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἥρωνος, ὡς πορώδης. Οἱ πόροι ὅμως αὐτοῦ εἶναι τόσον λεπτοί, ὥστε τὸ πῦρ δὲν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς αὐτῶν. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ πορώδους τῶν σωμάτων ὁ Ἥρων ἔλεγε: «Πῶς εἶναι δυνατὸν τὸ φῶς ἢ ἡ θερμότης, ἢ ἄλλη ὑλικὴ δύναμις νὰ διαπεράσῃ τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα ἢ ἄλλο σῶμα;» Ὁμοίως ἐθεώρει ὡς ἔρεισμα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πορώδους τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ οἴνου τὴν τελείαν ἀνάμειξιν τῶν σωμάτων τούτων, δεχόμενος ὅτι ἕκαστον τῶν δύο ὑγρῶν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τοὺς πόρους τοῦ ἑτέρου. Ἐὰν δὲ τὰ σώματα δύνανται νὰ συμπιεσθῶσι (συσταλῶσι) ἢ διασταλῶσι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλάττωσιν ἢ αὔξησιν τῶν πόρων αὐτῶν, ἐνῷ τὰ μόρια τῶν σωμάτων οὔτε αὐξάνονται οὔτε ἐλαττοῦνται. Ὅταν ἐπὶ σώματος δὲν ἐπενεργῇ ἐξωτερικὴ δύναμις, τοῦτο καταλαμβάνει τὸν *φυσικὸν χῶρον* αὐτοῦ. Ἐὰν ἐν φιάλῃ προσφυσήσωμεν ἀέρα καὶ κλείσωμεν αὐτὴν διὰ τοῦ δακτύλου, τότε ἐν τῇ φιάλῃ ἐγκλείεται ἐκτὸς τοῦ ἀρχικοῦ ἀέρος, τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῇ, καὶ ὁ προσφυσηθεὶς ἀήρ, ὡς ἐκ τούτου δὲ οἱ πόροι σμικρύνονται ἀκριβῶς ὡς τὰ διάκενα πεπιεσμένου σπόγγου. Ἐὰν ὅμως ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τῆς φιάλης τὸν δάκτυλον, τότε μέρος τοῦ ἀέρος ἐξέρχεται, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀπομένων ἀὴρ καταλαμβάνει τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ ὄγκον, τῶν πόρων ἀναλαμβανόντων τὸ ἀρχικὸν μέγεθος αὐτῶν. Τοὐναντίον, ἂν ἀφαιρέσωμεν μέρος τοῦ ἐν τῇ φιάλῃ ἀέρος, οἱ πόροι τοῦ ἀπομένοντος ἀέρος αὐξάνονται εἰς ἀσύνηθες μέγεθος. Ὡς ἐκ τούτου οὗτοι ἔχουσι τάσιν νὰ συσταλῶσι, συνεπείᾳ δὲ τούτου ἕλκουσι τὸ δέρμα τοῦ δακτύλου τοῦ τιθεμένου κατὰ τὸ στόμιον τῆς φιάλης· ἐὰν δὲ ἀπομακρύνωμεν τὸν δάκτυλον, τότε οἱ πόροι συστέλλονται, ἐνῷ ἐκ τῶν ἔξωθεν εἰσχωρεῖ ἀὴρ ἐν τῇ φιάλῃ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσης θεωρίας ὁ Ἥρων ἔδωκε τὴν ἐξήγησιν ὅλων τῶν συσκευῶν καὶ μηχανῶν τῶν περιγραφομένων εἰς τὸ μνημειῶδες ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν τῆς νεωτέρας ἀεροτεχνικῆς καὶ ὑδροτεχνικῆς. Ἐρείδεται ἐπὶ τῆς θεωρίας, ὅτι ὁ ἀὴρ εἶναι σῶμα, τὸ δὲ κενὸν δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ μέγαν χῶρον, ἀλλὰ μόνον δύναται νὰ ὑφίσταται ὑπὸ μορφὴν πόρων. Ἡ θεωρία αὕτη ἐπεκράτησε περὶ τὰ 1700 ἔτη· δι' αὐτῆς ὁ Ἥρων ἔδωκε τὴν ἑρμηνείαν τοῦ *σίφωνος*, ἐπενόησε δὲ καὶ πλείστας ἄλλας συσκευάς, ὡς τὴν ἀρχικὴν *οἰνήρυσιν*, τὴν *διαλείπουσαν κρήνην*, ἀναφέρει δὲ καὶ διαφόρους συσκευὰς ἐχούσας τὸν χαρακτῆρα παιγνίων, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτομάτων συσκευῶν λειτουργουσῶν διὰ πιέσεως ὕδατος. Ὁ Ἥρων περιέγραψε καὶ τὴν λειτουργίαν τύπου βαλβῖδος, ἥτις ἀπετέλει ἐξάρτημα διαφόρων συσκευῶν, ἐν αἷς θέλομεν νὰ εἰσαγάγωμεν ὕδωρ ἢ ἀέρα, ἢ νὰ παρεμποδίσωμεν τὴν εἰσροὴν ὕδατος ἢ ἀέρος. Τέλος ἐπενόησε τὴν φερώνυμον αὐτῷ κρήνην (βλ. *Ἥρωνος κρήνη*) ὡς καὶ καταθλιπτικὴν ἀντλίαν ὕδατος. Τῶν γεωμετρικῶν ἔργων τοῦ Ἥρωνος σώζονται τὰ ἑξῆς: «Ὅροι τῶν γεωμετρίας ὀνομάτων», «Γεωμετρούμενα», «Εἰσαγωγαὶ τῶν στερεομετρουμένων» εἰς ἃ προστίθεται καὶ τὸ γεωδαιτικὸν σύγγραμμα «Περὶ διόπτρας». Ἐκ τῆς γεωμετρίας δὲ καὶ τῆς γεωδαισίας συνωψίσθη τὸ διὰ πολλῶν ἀλλοτρίων προσθηκῶν ἐπηυξημένον συνταγμάτιον «Περὶ μέτρων». Πλὴν ἐκτενῶν ἐκλογῶν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ Πάππου καὶ ἀραβικῆς μεταφράσεως τῶν μηχανικῶν, ἐσώθησαν τὰ «Πνευματικὰ» (περὶ πιέσεως καὶ πιεστηρίων) εἰς 2 βιβλία, τὰ βιβλία «Περὶ αὐτοματοποιητικῆς» καὶ τὰ «Βελοποιικὰ» ἢ περὶ κατασκευῆς τηλεβόλων μηχανῶν, μετ' ἐπιμέτρου ἐπιγραφομένου «Χειροβαλίστρας κατασκευὴ καὶ συμμετρία». Τὸ δ' εἰς τὴν ὀπτικὴν ὑπαγόμενον ἔργον «Κατοπτρικὰ» περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς μόνον ἐν λατινικῇ μεταφράσει τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Γουλιέλμου τοῦ Mörbecke, ὑπὸ τὴν ἐσφαλμένην ἐπιγραφὴν «Ptolemaeus de speculis». Τὰ μηχανικὰ συγγράμματα τοῦ Ἥρωνος «ἐμφαίνουσι τὸ σφρῖγος ἀκμαίας διανοητικῆς ὁρμῆς, ἀντικαθιστῶντα διὰ τῆς καταπληττούσης δυνάμεως τῆς πειραματικῆς ἀποδείξεως τὴν κενότητα τῶν διαλεκτικῶν λεπτολογιῶν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας» (W. Christ.). Κατὰ τὸν Tannery ὁ Ἥρων δὲν εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ὅρων», διότι περιλαμβάνονται ἐν αὐτοῖς καί τινες ἀνήκοντες εἰς τὸν Ποσειδώνιον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Schmidt* et *Schöne*, Heronis Alexandrini opera ἐν τῇ Τεϋβνερείῳ βιβλιοθήκῃ.—*Hultsch*, Heronis geometriae et stereometriae reliquiae (Berol. 1864).—Heron περὶ διόπτρας, ὑπὸ *Vincent* ἐν Notices et extraits des manuscrits (Par. 1858 τ. XX).—Ἥρωνος ἀποσπάσματα τῶν μηχανικῶν ὑπο *Hultsch* (ἐν Conment. in honorem Mommseni σ 114-124).—Τὸ συνταγμάτιον περὶ μέτρων ἐν *Hultsch*, Metrologici scriptores (Lips. 1864).—Τὰ πολεμικὰ συγγράμματα παρὰ *Thevenot*, Mathematici veteres.—*Vict. Prou*, La chirobaliste d'Héron d'Alexandrie (ἐν Notices et extraits des manuscrits 1877 τ. 26).

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **Ἥρων.** Διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς, υἱὸς τοῦ Κότυος ἐξ Ἀθηνῶν, ζήσας τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ. Ἔγραψεν: «Ἐξήγησιν εἰς τὸν Δείναρχον», «Ὑπομνήματα» εἰς τὸν Ἡρόδοτον, Θουκυδίδην, Ξενοφῶντα, «Κεκριμένων (=ἐγκεκριμένων, δεδοκιμασμένων) ὀνομάτων βιβλία γ'», ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείδου (τοῦ Λέμβου ἢ τοῦ Μιλησίου), «Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων καὶ τῶν λόγων, οἷς ἐνίκησαν πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζόμενοι» καὶ «Περὶ τῶν δικῶν ἐν Ἀθήναις». Δ. Μ. Μ.

—**Ἥρων.** Ἀνὴρ πεπαιδευμένος τοῦ Ε' αἰῶνος μ Χ., μνημονευόμενος παρὰ τοῦ Μαρίνου ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πρόκλου ὡς διδάσκαλος τούτου. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ὁ Πρόκλος, τὸ ἔτος 432 μ. Χ., ἐμαθήτευσεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρὰ τῷ θεοσεβεῖ καὶ πολυμερῶς μεμορφωμένῳ τούτῳ ἀνδρὶ καὶ ἔζησε μετὰ τούτου ἐν στενῇ ἐπικοινωνίᾳ. Δ. Μ. Μ.

—**Ἥρων.** Ὀφθαλμικὸς ἰατρὸς ἀναφερόμενος ὑπὸ Ἡλιοδώρου. Τούτῳ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἀλοιφὴ «ὁ ψιττακός», «πρὸς περιωδυνίας καὶ ῥεῦμα πολὺ» (*Γαλ.* ΙΒ' 745). ΑΡ. Π. Κ.

—**Ἥρων.** Βυζαντινὸς μηχανικὸς γράψας κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Πολιορκητικὰ» καὶ περιλαμβάνουσαν 27 κεφάλαια, ἐν τοῖς ὁποίοις παρέχονται ὁδηγίαι τακτικαὶ περὶ προσβολῆς τῶν τετειχισμένων πόλεων, καὶ ὁδηγίαι τεχνικαὶ περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς χρήσεως τῶν διαφόρων πολιορκητικῶν μηχανῶν (χελωνῶν, κλιμάκων, τρυπάνων, σκωλήκων, ἑλεπόλεων, αὐλῶν καὶ κριῶν). Περιγράφει ὡσαύτως ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν διὰ τὴν προσβολὴν τῶν παραθαλασσίων τειχῶν ἀπαιτουμένων μηχανῶν, ἃς ὁ ἴδιος ἐτελειοποίησε, λεπτομερῶς δὲ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν πλωτῆς γεφύρας, ἣν καλεῖ «σχεδίαν», διὰ τὴν προσβολὴν τῶν παραποταμίων τειχῶν. Εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας του παραθέτει καὶ συνταγὰς διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν «ἐπιμονιδίου φαρμάκου», δηλαδὴ φαρμάκου τὸ ὁποῖον λαμβάνων τις εἰς καταπότια δὶς τῆς ἡμέρας τονοῦται καὶ δὲν αἰσθάνεται τὸ αἴσθημα τῆς πείνης. Ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς συγγραφῆς ταύτης τοῦ Ἥρωνος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ C. Wescher («Poliorcétique des Grecs», Paris 1842). Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

—**Ἥρωνος *κρήνη* [*Φυσ.*]**· βλ. λ. *ἀήρ*.

Ἡρώνδας (τύπος τῆς βοιωτικῆς διαλέκτου ἀντὶ *Ἡρώδης*). Μιμογράφος γεννηθεὶς πιθανῶς ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ἔζησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ νήσῳ Κῷ, ἥτις ἦτο προσφιλὲς καταφύγιον τῶν ποιητῶν κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ὅτι ἦτο ποιητὴς *μίμων*, εἶναι γνωστὸν ἐξ ὀλίγων στίχων, τοὺς ὁποίους διέσωσαν ὁ Ἀθήναιος καὶ ὁ Στοβαῖος, καὶ ἐκ τῶν ἐπαινετικῶν περὶ αὐτοῦ λόγων Πλινίου τοῦ νεωτέρου. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1891 ὁ διαπρεπὴς Ἄγγλος φιλόλογος Kenyen ἐξέδωκεν ἐκ παπύρου ἑπτὰ σχεδὸν πλήρεις μίμους τοῦ ποιητοῦ τούτου καὶ δύο εἰς ἀποσπάσματα. Ἐπιγράφονται δὲ οἱ μῖμοι: «Προκυκλὶς ἢ μαστροπός», «Πορνοβοσκός», «Διδάσκαλος», «Ἀσκληπιῷ ἀνατιθεῖσαι καὶ θυσιάζουσαι», «Ζηλότυπος», «Φιλιάζουσαι ἢ ἰδιάζουσαι», «Σκυτεύς», «Ἐνύπνιον» καὶ «Ἀπονηστιζόμεναι». Ἐκ τῶν παρὰ τῷ Στοβαίῳ διασωθέντων 10 στίχων τοῦ ποιητοῦ 4 μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν μῖμον, ὅστις ἐπεγράφετο «Μολπεῖνος», οἱ δ' ἄλλοι 6 εἰς ἀδήλους μίμους, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἀναφερόμενος 1 στίχος αὐτοῦ ἀνῆκεν εἰς τὸν μῖμον, ὅστις ἐπεγράφετο «Συνεργαζόμεναι». Εἶναι δ' οἱ μῖμοι οὗτοι μὲ δύο ἢ τρία πρόσωπα καὶ σπανίως μὲ ἓν μόνον, ἕκαστος δ' αὐτῶν σύγκειται ἐξ ὀγδοήκοντα μέχρις ἑκατὸν τριάκοντα τὸ πολὺ στίχων. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν λαμβάνεται ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου τῆς μέσης καὶ κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως τῶν ἀνθρώπων, ὧν τὰ μικροσυμφέροντα, αἱ μικροφιλοτιμίαι, αἱ πονηρίαι, αἱ φλυαρίαι, αἱ ἀγροικίαι μετὰ πολλῆς χάριτος, ἁπλότητος καὶ φυσικότητος περιγράφονται. Οὕτως ἐν τῷ α' τῶν ἄνω μνημονευθέντων μίμων ἡ γραῖα μαστροπὸς Γυλλὶς κάμνει ἀνηθίκους προτάσεις ἐκ μέρους τοῦ φιλάθλου Γρύλλου εἰς τὴν Μητρίχην, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος ἐταξίδευεν εἰς Αἴγυπτον. Ἐν τῷ β' ὁ πορνοβοσκὸς Βάτταρος καταγγέλλει ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων τῆς Κῶ τὸν σιτέμπορον Θαλῆν ἐπὶ παραβιάσει τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου. Ἐν τῷ γ' ἡ Μητροτίμη ὁδηγεῖ τὸ ἀμελὲς τέκνον της Κότταλον εἰς τὸν διδάσκαλον Λουμπρίσκον καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ τὸ περιμαζεύσῃ ἀπὸ τὰ παιγνίδια τοῦ δρόμου καὶ νὰ τὸ σωφρονίσῃ. Ἐν τῷ δ' ἡ Κοκκάλη καὶ ἡ Κυννὼ μεταβᾶσαι εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ πρὸς προσφορὰν θυσίας περιεργάζονται τοὺς λαμπροὺς θησαυροὺς τῆς πλαστικῆς καὶ γραφικῆς τοῦ ἱεροῦ. Ἐν τῷ ε' ἡ Βίτιννα, ζηλοτυποῦσα τὸν δοῦλόν της Γάστρωνα, ὑβρίζει καὶ τιμωρεῖ αὐτόν. Ἐν τῷ στ' ἡ Κοριττὼ καὶ ἡ Μητρὼ συνάπτουσι διάλογον περὶ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ Κέδρωνος καὶ τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐν τῷ στ' ἡ Μητρὼ ὁδηγεῖ πελάτιδας εἰς τὸ ὑποδηματοποιεῖον τοῦ Κέδρωνος, ὅστις κάμνει ἐπίδειξιν τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐν τῷ ζ', γεωκτήμων τις ἐξεγείρει λίαν πρωῒ ἐκ τῆς κλίνης τὰς ὑπηρετρίας του καὶ διηγεῖται εἰς αὐτὰς τὸ ἐνύπνιον, τὸ ὁποῖον εἶδε κατὰ τὴν νύκτα. Μιμηθεὶς δὲ ὁ Ἡρώνδας τὸν παλαιὸν ἰαμβογράφον *Ἱππώνακτα*, ἔγραψε τοὺς μίμους του εἰς γλῶσσαν ἰωνικὴν μετὰ πολλῶν δωρισμῶν καὶ ἀττικισμῶν καὶ εἰς μέτρον χωλιαμβικόν, ἤτοι εἰς ἰαμβικοὺς τριμέτρους, ὧν ὁ ἕκτος ποὺς εἶναι σπονδεῖος. Πόσον δὲ ἦσαν δημοφιλεῖς οἱ μῖμοι τοῦ Ἡρώνδα εἰς τοὺς παλαιούς, μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος, ὅστις ἀναγνώσας ποιήματα τοῦ φίλου του Ἀρρίου Ἀντωνίνου, πρὸς μητρὸς πάππου τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, ἑλληνιστὶ γεγραμμένα, κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρώνδα, ἔγραφε πρὸς αὐτόν: «Τὸν Καλλίμαχον ἢ τὸν Ἡρώνδαν ἢ ἄν τις ἄλλος ὑπάρχῃ γλυκύτερος τούτων ἐνόμιζον ὅτι ἐκράτουν εἰς χεῖρας, ὅτε ἀνεγίνωσκον τὰ ποιήματά σου· τόσον τερπνά, τόσον γλυκά, τόσον τρυφερά, τόσον λεπτά, τόσον φυσικά, τόσον ἀρχαϊκὰ εἶναι».

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀθήναιος* (Γ', 86). — *Στοβαίου* Ἀνθολόγιον (78, 6. 98, 28 καὶ 116, 21).— *Πλινίου νεωτέρου* ἐπιστολαὶ (δ', 3). — Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῶν μίμων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Kenyen* «Classical texts from papyri in the British museum including the newly discovered poems of Herondas» (Londres 1891), ἐπηκολούθησεν ἡ τοῦ *Rutherford* (ἐν Λονδίνῳ 1891), ἡ τοῦ *Herwerden* ἐν «Mnemosyne» (XX, 41), ἡ τοῦ *Bücheler* (ἐν Βόννῃ 1892 , ἡ τοῦ *Crusius* (ἐν Λειψίᾳ 1892, ε' ἐκδ. 1911 καὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως *Herzog* 1926) καὶ τελευταία ἡ τοῦ *J. Arbuthnot* μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ *L. Laloy* (ἐν Παρισίοις 1928). — *Hertling* «Quaestions mimicae» (Argentorati 1899). — *Crusius* «Untersuchungen zu den Mimiamben des Herondas» (Leipzig 1892). —*Gerhard* «Herondas» ἐν τῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ *Pauly-Wissowa*. —Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ μὲν *Γ. Παπαβασιλείου* ἐδημοσίευσε «Κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ εἰς τοὺς Ἡρώνδα μιμιάμβους» («Ἀθηνᾶ» Ε', 371 ἑπ.), ὁ δὲ *Ν. Πολίτης* ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ γ' μίμου μεθ' ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑστία» (1892, 86 ἑπ.) καὶ ὁ *Σ. Μενάρδος* ἔμμετρον ὡσαύτως μετάφρασιν τοῦ δ' μίμου ἐν τῷ «Στεφάνῳ» (ἐν Ἀθήναις 1924, 112 ἑπ.)

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ

Ἡρώνειοι ***πίνακες.*** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται πίνακές τινες μετρικοὶ ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν μαθηματικὸν *Ἥρωνα,* περιέχοντες ὁρισμοὺς καὶ ἀναλογίας μέτρων μήκους καὶ ἐπιφανειῶν. Εἰς τὸν α' πίνακα, ὅστις εἶναι καὶ ὁ ἀρχαιότερος, περιλαμβάνονται ποικίλα εἴδη ἑλληνικῶν, αἰγυπτιακῶν καὶ ρωμαϊκῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα παραβάλλονται πρὸς τὸν *φιλεταίρειον* καλούμενον ἢ *βασιλικὸν* πόδα. Αἱ ὀνομασίαι ἐν τῷ πίνακι εἶναι: *δάκτυλος, παλαιστής, διχάς, σπιθαμή, πούς, πυγών, πῆχυς, βῆμα, ξύλον, ὀργυιά, ἄκενα, ἄμμα, πλέθρον, ἰούγερον, στάδιον, δίαυλον, μίλλιον, σχοῖνος.* Οἱ λοιποὶ πίνακες περιλαμβάνουσι τὰ αὐτὰ μέτρα ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ κατὰ καιροὺς ἐν χρήσει.

[*Fr. Hultsch,* Metrologicorum Scriptorum reliquiae, Lipsiae 1864.]

Π. Α. Ν.

ἡρωολατρεία (ἡ). Μία ἐκ τῶν μορφῶν τῆς λατρείας ἀνθρώπων παρὰ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν μεταγενέστερον ἀναφανεῖσαν λατρείαν τῶν ἡγεμόνων, ἥτις διακρίνεται τῆς ἡρωολατρείας ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ ἡγεμὼν θεοποιεῖται παντελῶς καὶ λατρεύεται ὡς πραγματικὸς θεός, καὶ δὴ καὶ ζῶν ἔτι. Πρὸς τὴν τοιαύτην λατρείαν ἀνθρώπων συμβάλλουσι τρία κυρίως ἐλατήρια: Ἡ μαγικὴ δύναμις, ἣν πιστεύεται ὅτι κέκτηνται ὡρισμένοι ἄνθρωποι· ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ σεβασμός, ἅπερ συνδέονται πρὸς ὡρισμένα ἀξιώματα· καὶ τέλος ἡ προσωπικὴ ἀξία διακεκριμένων ἀνθρώπων. Ἡ ἡρωολατρεία πηγάζει ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἐλατηρίου. Δὲν θὰ ἦτο ὅμως δυνατὴ ἄνευ τῆς πίστεως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχει τοῦ θείου καὶ πρὸ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς κοινωνίας. Σὺν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτισμοῦ γεννᾶται ἡ ἐκτίμησις τῆς προσωπικότητος καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀξία αὐτῆς διὰ τὴν κοινωνίαν· τοῦτο συντελεῖ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἡρωολατρείας, ἡ ὁποία τὸ μὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς καθόλου λατρείας, τὸ δὲ καὶ ἐκδηλοῦται βραδύτερον ὡς σεβασμὸς καὶ τιμὴ πρὸς ἰσχυρούς, μεγάλους καὶ εὐγενεῖς ἀνθρώπους. Ἡ πίστις ἐκείνη εἰς τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεῖον στοιχεῖον, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Δημοκρίτῳ καὶ ἡ ὁποία ἐνισχύεται διὰ τῶν μυστικοπαθῶν ροπῶν τῆς φιλοσοφίας, συμβάλλει πλεῖστον ὅσον εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι διάδοσιν τῆς ἡρωολατρείας. Οἱ Ἕλληνες δὲν περιορίζονται πλέον εἰς τὴν λατρείαν προϊστορικῶν ἀνδρῶν διαπρεψάντων ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ κατορθώμασι χάριν τῆς ἀνθρωπότητος, οἷοι εἶναι οἱ κτίσται καὶ οἰκισταὶ πόλεων, οἱ μυθικοὶ εὑρέται, οἱ γενάρχαι φυλῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνυψοῦσι διαρκῶς εἰς τὴν θέσιν ἥρωος μετὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν διάφορα ἱστορικὰ πρόσωπα· τοιαύτας ἡρωοποιήσεις γνωρίζομεν ἤδη κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα π. Χ., ἦσαν δὲ συνήθως καὶ ἐν στενοτέροις κύκλοις ἀνθρώπων, οἵτινες ἀνύψουν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἡρώων προσφιλεῖς νεκρούς. Ὁ Ἀριστοτέλης ἱδρύει βωμὸν εἰς τὸν Πλάτωνα, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἐπικούρου ἀπονέμουσιν εἰς τὸν διδάσκαλον θείας τιμάς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἰσάγεται ἡ λατρεία τοῦ Ὁμήρου. Ὅ,τι ὑψώνει τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τὸ σύνηθες μέτρον θεωρεῖται ὡς ἀποκάλυψις θείας δυνάμεως δρώσης δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὴν πίστιν ταύτην ὀφείλονται αἱ ὑπερβολικαὶ τιμαί, δι' ὧν μέρος τῶν Ἑλλήνων περιέβαλε τὸν βασιλέα Φίλιππον, ὅτε οὗτος ἐπενέβη τὸ πρῶτον εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς πλήρους θεοποιήσεως καὶ τῆς λατρείας τῶν ἡγεμόνων ὡς πραγματικῶν θεῶν οὐ μόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ζωῇ, δὲν ὑπελείπετο εἰμὴ ἓν μόνον βῆμα, ὅπερ γίνεται πράγματι κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον, οὐχί, ἐννοεῖται, ἄνευ τῆς συμβολῆς καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν καὶ παραδόσεων.

Ν. Ι. Λ.

ἡρῷον (τό). Ἱερὸν ἥρωος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, ἢ καὶ μόνος ὁ τάφος ἑνὸς ἥρωος (βλ. λ.). Κατ' ἀρχὰς τὸ ἡρῷον ἦτο τύμβος ἐκ χώματος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε, συνήθως, στήλη. Ἀρχαιότατον ἡρῷον τοῦ τύπου αὐτοῦ ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Β, 604) μνημονευόμενος «Αἰπύτιος τύμβος» εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Κυλλήνης, τάφος τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας Αἰπύτου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐλάτου. Ὅμοια πρὸς αὐτὸ ἦσαν τὸ ἐν Πλαταιαῖς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Θ' 25) καὶ τοῦ Θουκυδίδου (Γ' 24) μνημονευόμενον ἡρῷον τοῦ Ἀνδροκράτους, τὸ τοῦ Χαλκώδοντος ἐν Τευμησσῷ τῆς Βοιωτίας, τὸ τοῦ Ζήθου καὶ Ἀμφίονος ἐν Θήβαις καὶ τὰ δύο ἡρῷα τῶν Μαραθωνομάχων, ἅτινα ἦσαν τύμβοι μὲ στήλας εἰς τὴν κορυφὴν κ. ἄ. Τύμβοι ἦσαν καὶ οἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἑλλησπόντου γήλοφοι (οὗτοι καλοῦνται καὶ ἠρία ἐν Ἰλ. Ψ' 126), οἵτινες ἐλέγοντο τάφοι τῶν ἡρώων Ἀχιλλέως, Πατρόκλου, Ἀντιλόχου καὶ Πρωτεσιλάου. Τὰ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων ἡρῷα (Ἡράκλεια, Θησεῖα κ. ἄ.) συνήθως δὲν διέφερον τῶν ἀρχαίων ναῶν. Μετὰ τὸν Ε' ὅμως π. Χ. αἰῶνα τὰ ἡρῷα εἶχον τὸ σχῆμα, συνήθως, ναοῦ περιπτέρου (ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ συνήθους ναοῦ) καὶ ἦσαν πολυτελέστατα, ὡς τὸ Μαυσωλεῖον τῆς *Ἁλικαρνασσοῦ* (βλ. λ. καὶ εἰκόνα), τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἓν ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. Εἰς τὰ ἡρῷα ἀνήκει καὶ ὁ περιώνυμος λέων τῆς Χαιρωνείας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνδρείας τῶν πεσόντων κατὰ τὸ 338 π. Χ. ἱερολοχιτῶν Θηβαίων. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους εἶχε τὸ ἡρῷον, συνήθως, τὴν μορφὴν ἁψῖδος, ὡς εἶναι αἱ ἐν Ρώμῃ θριαμβευτικαὶ ἁψῖδες τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ τοῦ Γαλερίου (σπανιώτερον ἦσαν καὶ στῆλαι, ὡς ἡ ἐν Ρώμῃ στήλη τοῦ Τραϊανοῦ). Αἱ ἁψῖδες ἐκοσμοῦντο μὲ ἀναγλύπτους παραστάσεις, ἀπαθανατιζούσας τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ρωμαίων. Τὴν αὐτὴν μορφήν, ἁψίδων ἢ ὑπερμεγέθων στηλῶν, διετήρησαν καὶ τὰ ἡρῷα τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότερα εἶναι ἡ θριαμβευτικὴ ἁψὶς τοῦ Μ. Ναπολέοντος καὶ ἡ στήλη Βανδὼμ ἐν Παρισίοις, τὸ ἡρῷον τοῦ Κοσσυφοπεδίου, τὸ ὁποῖον ἀνήγειραν οἱ Σέρβοι εἰς ἀνάμνησιν τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου προγόνων των, τὸ ἐκπληκτικὸν διὰ τὸ ὕψος του ἡρῷον τῆς Λειψίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἥττης τοῦ Μ. Ναπολέοντος κατὰ τὸ 1813, κατὰ τὴν κληθεῖσαν μάχην τῶν ἐθνῶν. Ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἡρῴων ἄξια μνείας εἶναι τὸ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐξόδου τῆς φρουρᾶς του κατὰ τὸ 1826, τὸ ἡρῷον τῶν ἱερολοχιτῶν τοῦ Δραγατσανίου εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις πεδίον τοῦ Ἄρεως καὶ τὰ κατὰ χωρία ἢ πόλεις ἀνεγερθέντα ἡρῷα εἰς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν τοῦ 1912 - 1913. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐγερθέντων ὑπερέχει τὸ ἡρῷον τοῦ Κιλκίς. Τὰ εἰς μνήμην τῶν ἡρῴων τοῦ Παγκοσμίου πολέμου (1914—1918) ἀνιδρυθέντα μνημεῖα καλοῦνται σήμερον, ἀντὶ ἡρῴων, τάφοι τοῦ *«ἀγνώστου* στρατιώτου» (βλ. λ.).

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἡρωόπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Εἶναι ἡ ἐπὶ Ραμσῆ Β' κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑβραίων πόλις *Πιθώμ,* ἡ τῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν *Πιτοὺμ* καὶ *Πατουμοῦ,* ἤτοι ἡ *Πὶ-Τοὺμ* (=ἡ πόλις τοῦ θεοῦ Τούμ), κειμένη εἰς τὴν Γεσσέν, δηλαδὴ τὴν χλοερὰν λωρίδα τοῦ ἀνατολικοῦ Δέλτα ἀπὸ Ζαγαζὶκ μέχρι τῆς σημερινῆς λίμνης Τιμσάχ. Ὁ Ραμσῆς Β', στερηθεὶς τῶν ἐξ Ἀσίας ἐργατικῶν χειρῶν, ἠγγάρευσε διὰ τὰς οἰκοδομάς του τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ξένους Λίβυας, Νουβιανοὺς καὶ Ἑβραίους. Κατόπιν ὁ Νεκτανεβὼ ἐκόσμησε τὴν πόλιν. Ὁ Naville ἀνεκάλυψεν ἐκεῖ τῷ 1883 τὴν περίφημον «στήλην τῆς Πιθώμ», εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται γεγονότα τῆς βασιλείας Πτολεμαίου Β' Φιλαδέλφου ἀπὸ τοῦ 280—264 π. Χ. Ὠνομάσθη δὲ ἡ πόλις Ἡρωόπολις πιθανῶς ἐκ τοῦ ἡρῴου, τὸ ὁποῖον ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς οὗτος εἰς τὴν Ἀφροδίτην-Ἀρσινόην. Ὁ νομὸς ἐκλήθη *Ἡρωοπολιτικός,* φθάνων ἀπὸ τοῦ Πηλουσιακοῦ βραχίονος μέχρι τῶν Πικρῶν Λιμνῶν.

Γ. Λ. Α.

Ἡρωοπολιτικὸς ***κόλπος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἡ σημερινὴ λίμνη Τιμσὰχ ἦτο μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ὁ μυχὸς τοῦ μέχρις αὐτῆς εἰσδύοντος κόλπου τοῦ Σουέζ. Κατὰ τὸ μέσον ὅμως τῆς στενῆς ταύτης εἰσδύσεως ἐστενοῦτο πολὺ καὶ οὕτως ἡ νῦν λίμνη Τιμσὰχ ἐφαίνετο ὡς ἐσώτερος κόλπος. Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα Ἡρωοπολιτικὸς ἐκ τῆς 15 χλμ. πρὸς Α. κειμένης *Ἡρωοπόλεως* (βλ. λ.). Γ. Λ. Α.

ἥρως, —*ωος* (ὁ), θηλ *ἡρωὶς* καὶ *ἡρωίνη,* κοιν. *ἥρωας*· ὁ μείζω ἢ κατ' ἄνθρωπον δυνάμενος, ὁ ὑπερέχων τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν δύναμιν, οἷον ὁ *Ἡρακλῆς,* ὁ *Θησεύς,* ὁ *Ἀχιλλεύς*· || ὁ διακρινόμενος ἐπὶ καταγωγῇ, δυνάμει ἢ ἀνδρείᾳ· διὸ ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ ὅτι «οἱ ἡγεμόνες τῶν ἀρχαίων μόνοι ἥρωες, οἱ δὲ λαοὶ ἄνθρωποι»· || παρ' Ὁμήρῳ προσηγορία τῶν πολεμιστῶν: «ἥρωες Δαναοί,—Ἀχαιοί», «ἥρως Ἀτρείδης,—Ἀχιλλεύς», καὶ ὁ ἀοιδὸς Δημόδοκος προσαγορεύεται *ἥρως*· || ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ, γενναῖος, ἀτρόμητος, ἄφοβος: «πρόσεξε νὰ φανῇς ἥρωας», «μπράβο, ἥρωα!», «οἱ ἥρωες τῆς ἐπιστήμης» οἱ ὑπὲρ ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν δεινοπαθήσαντες· || «ἥρως τοῦ δράματος» τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὑποδύεται ὁ πρωταγωνιστής, εἶναι δὲ συνήθως καὶ φερώνυμον τοῦ δράματος: «ὁ Οἰδίπους τύραννος, ἡ Ἀντιγόνη, ὁ Φιλοκτήτης κτλ.»· || ὁμοίως ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ διηγήσει: «ἥρως τῆς Ὀδυσσείας εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς»· || συνεκδ. ὁ κύριος δράστης πράξεώς τινος: «ὁ ἥρως τῶν χθεσινῶν ταραχῶν», «ὁ ἥρως τῆς νυκτερινῆς σκηνῆς», «ἥρως ἐπανειλημμένων ἐπεισοδίων».

—*[Ἐγκυκλ.]* Ἡ λέξις *ἥρως* ἔχει εὐρυτάτην σημασίαν καὶ εἰς τὰ πρῶτα μνημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, καὶ σήμερον. Ἐπειδὴ δὲ ὄχι μόνον δὲν διετήρησεν ἡ λέξις αὕτη τὸ αὐτὸ πλάτος τῆς σημασίας της εἰς πάσας τὰς ἐποχάς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἡρωολατρεία κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς (καὶ μάλιστα τοὺς τῆς πρώτης ἀκμῆς) χρόνους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπετέλει τὸ οὐσιωδέστερον κεφάλαιον τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ ἀνεύρεσις τῆς πρώτης σημασίας τῆς λέξεως καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἔπειτα ἐξέλιξις αὐτῆς ἀπησχόλησε πολὺ τοὺς ἑρμηνευτὰς τῶν ἀρχαίων μύθων.

Αἱ ὁδοὶ τὰς ὁποίας ἠκολούθησαν οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι εἶναι κυρίως δύο, ἡ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ἥρως καὶ ἡ τῆς σημασίας αὐτῆς εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα κατὰ τὴν χρονολογι-

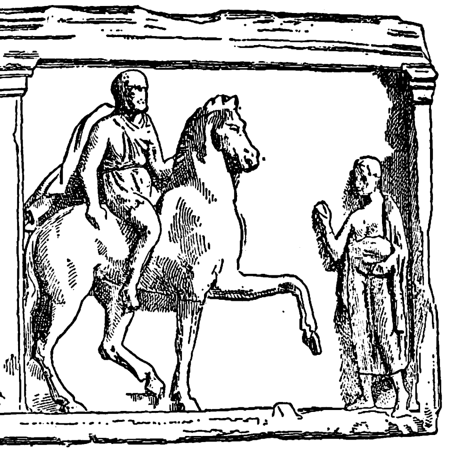

Ἥρως ἔφιππος.
[Ἐξ ἀναγλύφου τῆς Τανάγρας.]

κὴν σειράν των. Ἡ ἐτυμολογικὴ ὅμως πορεία δὲν ὡδήγησε τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὸ αὐτὸ τέρμα. Οὕτως ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρευνητῶν ὁ Πλάτων συνῆπτε τὴν λέξιν ἥρως πρὸς τὴν λέξιν *εἴρω* (=λέγω) καὶ *εἴρη* (=ἀγορά, τόπος συναθροίσεως) καὶ εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἥρωες ἦσαν «οἱ μύθων ρητῆρες» (οἱ ἱκανοὶ λέγειν), ἢ πρὸς τὴν λέξιν *ἔρως,* ὅτε ἥρωες ἦσαν, κατ' αὐτόν, οἱ ἐξ ἔρωτος (θεοῦ καὶ θνητῆς γυναικὸς ἢ θεᾶς καὶ θνητοῦ) γεννηθέντες, ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν λέξιν *ἀὴρ* καὶ εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ἥρωες ἦσαν οἱ *ἠέριοι,* οἱ κατοικοῦντες δηλαδὴ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ (ἀέρι). Κατὰ τὸ Μέγα ἐτυμολογικὸν *ἥρωες* εἶναι οἱ πάλαι, οἱ πρωτογενεῖς ἄνθρωποι. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐτυμολόγων ὁ G. Curtius ἐταύτισε τὴν λέξιν πρὸς τὴν λατινικὴν vir σημαίνουσαν ὅ,τι καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀνήρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λέξεις θεός, γυνή, νεανίας, παῖς, καὶ ἐμφαντικῶς ὁ γενναῖος (ἄνθρωπος καὶ λατ. homo ἀντιτίθενται πρὸς τὸ κτῆνος). Ὁ Emile Boisacq συνῆψε τὴν λέξιν ἥρως (ὡς καὶ τὴν λέξιν Ἥρα-ἩρϜᾱ) πρὸς τὴν λατινικὴν servo (=φυλάττω ἄθικτον) καὶ ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ λέξις ἥρως εἶναι τῆς αὐτῆς σημασίας μὲ τὴν λέξιν φύλαξ, προστάτης. Καὶ ὁ M. Bréal, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη συμφωνεῖ καὶ μὲ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως εἰς τὸ Μέγα ἐτυμολογικόν, φρονεῖ ὅτι ἡ ρίζα τῆς λέξεως ἥρως ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐπίρρημα *ἦρι* (τοπικὴν πτῶσιν τῆς λέξεως *ἦρ-ἔαρ*), τὸ ὁποῖον σημαίνει ποτέ, ἄλλοτε καὶ εἶναι πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ἐπιθέτου ἠριγένεια, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὴν λέξιν «ἠώς» (= αὐγή). Κατ' αὐτὸν λοιπὸν ἥρωες εἶναι οἱ παλαιοί, οἱ πρόγονοι. Στηρίγματα εἰς τὴν γνώμην του ταύτην ὁ Bréal εὑρίσκει τὰ ἑξῆς: ἡ πρωῒα (ἠριγένεια ἠώς) εἶναι, ὡς λέγει, ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας καὶ τὸ ἔαρ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔτους, κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἐπίρρημα *ἦρι* ἦτο λογικῶς ἑπόμενον ν' ἀποκτήσῃ τὴν σημασίαν τοῦ πάλαι, ποτέ· ἡ εἰς ἐπιτυμβίους στήλας συνήθη-ζομένη ἐπιγραφὴ «ἥρως χρηστὲ χαῖρε» καθοδηγεῖ, προσθέτει, πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην (=πρόγονε χρηστὲ χαῖρε), ἀφοῦ μάλιστα, ὡς εἶναι γνωστόν, αἱ λέξεις ἐν τῇ θρησκευτικῇ χρήσει των δυσκόλως ἀποβάλλουσι τὴν σημασίαν των· καὶ ἡ κατάληξις (ὡς παρ' Ὁμήρῳ εἶναι συνήθης εἰς τὰς λέξεις τὰς σημαινούσας δεσμὸν οἰκογενειακὸν (πάτρως=πατράδελφος, *μήτρως*=μητράδελφος, *γαλόως*=ἀνδραδέλφη ἢ σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ). Τὴν σημασίαν ταύτην (οἱ παλαιοί) φαίνεται ὅτι δίδει καὶ ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Νέκυιαν τῆς Ὀδυσσείας του. Μὲ τὴν

Ἥρως καθήμενος καὶ παρ' αὐτὸν κύων καὶ ἵππος.

Digitized by Google

πιθανὴν ταύτην γνώμην τοῦ Bréal ἡ ἡρωολατρεία εἶναι μία μορφὴ τῆς προγονολατρείας. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἐπεδίωκον ὄχι μόνον αἱ διάφοροι φυλαὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπισημότεραι οἰκογένειαι ἑκάστης πόλεως αὐτῆς νὰ ἐπιδεικνύωσιν ὡς πρῶτον πρόγονον, ὡς γενάρχην των, ἕνα τῶν μυθικῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς σημασίας τῆς λέξεως «ἥρως» εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα εὑρέθη, ὅτι αὕτη εἶχεν ἀλληλοδιαδόχους αὐξομειώσεις τοῦ πλάτους τῆς σημασίας της κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Οὕτω κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου κυρίως μὲν ἥρωες εἶναι οἱ διογενεῖς βασιλεῖς, οἱ ἡγεμόνες δηλαδή, εἰς τὰς φλέβας τῶν ὁποίων ἔρρεε θεῖον αἷμα (ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Αἰνείας) καὶ εἶχον τὸ σκῆπτρον (σύμβολον τῆς ἐξουσίας των) ἀπὸ τοῦ Διὸς (ὁ Ἀγαμέμνων)· παρ' αὐτοὺς ὅμως ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ τιμητικοῦ αὐτοῦ ἐπιθέτου προσφωνεῖ καὶ πάντα διακρινόμενον διὰ τὴν φυσικὴν ῥώμην του (τὸν Αἴαντα), τὴν πνευματικὴν εὐστροφίαν του (τὸν Ὀδυσσέα), τὴν ἀφοβίαν καὶ πολεμικὴν ὁρμήν του (τὸν Διομήδη), τὴν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν φρόνησίν του (τὸν Νέστορα) καὶ ἀκόμη πάντα ἔχοντα ὑπερτάτην ἐπιδεξιότητα εἰς τὸ ἔργον του (ὡς τὸν θεῖον ἀοιδὸν Δημόδοκον καὶ τὸν κήρυκα Μούλιον, Ὀδ. σ. 422). Εἶναι δηλαδὴ οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου ἀνώτεροι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς οἱ θεοὶ ἢ ἡ φύσις, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν· ἀποθνήσκουσι καὶ οὗτοι ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι καὶ αἱ ψυχαί των ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐν τῷ Ἅδῃ κατοικίαν. Μόνον ὁ Μενέλαος ἔτυχεν ἐξαιρετικῆς εὐνοίας τῶν θεῶν, μεταφερθεὶς ζῶν εἰς τὰ Ἠλύσια πεδία (Ὀδυσ. δ, 566 κ.ἑξ.) καὶ κατά τινα μεθομηρικὴν παράδοσιν (*Πινδ.* Νέμ. X) καὶ ὁ Διομήδης. Παρὰ τὸν κοινὸν ὅμως πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους κλῆρόν των, οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες, καὶ ἰδίως ἐκ τούτων οἱ πολεμικοί, μὲ τὴν ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων των ἤσκησαν τοσαύτην γοητείαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν, ὥστε εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἤκουον τὰ κλέα αὐτῶν, ἀνυψώθησαν οὗτοι εἰς θεούς. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην τῶν συγχρόνων του μετωχέτευσεν εἰς τὰ ποιήματά του ὁ Ἡσίοδος, ὅστις ἀποκαλεῖ ἡμιθέους πάντας τοὺς γενναίους πολεμιστάς, οἵτινες ἔπεσαν ἐν Τροίᾳ ἢ πρὸ τῶν τειχῶν τῶν Θηβῶν. Ἦσαν ἀνδρειότεροι καὶ γενναιότεροι, λέγει, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ζεὺς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ του ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὡς κατοικίαν μετὰ θάνατον τὰς νήσους τῶν μακάρων, ἔνθα «τρὶς ἔτεος θάλλοντα φέρει ζείδωρος ἄρουρα μελιηδέα καρπόν» (*Ἡσιόδ.* Ἔργ. καὶ Ἡμ. 158 κ.ἑξ.). Ἡ ἐκφρασθεῖσα ὅμως γνώμη τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς κατοικίας τῶν ἡρώων δὲν ἔγινεν ἀσπαστὴ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διότι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημά του ἐχρειάζετο κατοικίαν τῶν ἡρώων προσιτωτέραν εἰς αὐτόν· διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠκολούθησαν τὴν ὁμηρικὴν παράδοσιν, πιστεύοντες ὅτι, πλὴν τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ὄλυμπον, οἱ λοιποὶ κατοικοῦσιν εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου καὶ πάντες οἱ ζήσαντες ἐν τῇ γῇ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ κριτὴς γενόμενος τῶν ψυχῶν τῶν ἀποθνησκόντων Αἰακός, ὡς ὁ καταποθεὶς μετὰ τοῦ ἅρματός του ἐντὸς χάσματος γῆς, ἀνοιγέντος αἰφνιδίως ὑπὸ τοῦ Διὸς (διότι ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀθάνατον), Ἀμφιάραος, τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ ἀπὸ τοῦ Ἅδου ἐγίνετο ἀκουστὴ ὑπὸ τῶν συμβουλευομένων αὐτὸν εἰς τὸ παρὰ τὸ χάσμα ἀνεγερθὲν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἱερόν του. Οὔτε ὅμως εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου, οὔτε εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἡσιόδου ἐπίστευον, ὅτι οἱ ἥρωες εἶχον τὴν δύναμιν, ὡς οἱ θεοί, νὰ ὠφελήσωσιν ἢ βλάψωσιν τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡρωολατρεία. Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων, τῆς ὁποίας πρῶτα ἴχνη δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οἱ κατὰ τὴν ταφὴν τῶν ἡρώων τελούμενοι πρὸς τιμήν των ἀγῶνες (Ἰλ. Ψ, «ἆθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ») ἀνεφάνη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος (ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Δράκοντος, ὅστις διέταξε τοὺς πολίτας να τιμῶσι τοὺς ἥρωας κατὰ τὰ ἤθη τῶν πατέρων των, ὅπερ μαρτυρεῖ ἐπίσης ὅτι προϋπῆρχεν ἡ λατρεία τῶν ἡρώων καὶ ἐνίσχυσε μόνον ταύτην ὁ Δράκων. Ἐπὶ Σόλωνος, ὅστις ἀνεκήρυξε τοὺς τάφους τῶν ἡρώων ἱερούς, ἡ ἡρωολατρεία ἐτονώθη περισσότερον, καὶ ἐπὶ Κλεισθένους, ὅστις ἀπὸ τῶν ἡρώων ὠνόμασε τὰς 10 φυλὰς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀνήγειρεν ἀνδριάντας εἰς αὐτοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ἥρωες ἐτιμῶντο εἰς τὸ κλεινὸν ἄστυ, ὅσον καὶ οἱ θεοί), καὶ προῆλθε, φαίνεται, οὐχὶ τόσον ἀπὸ θαυμασμὸν πρὸς τοὺς ἥρωας, ὅσον ἀπὸ φιλοκερδῆ αἰτία. Ἐσκέφθησαν ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἥρωες ἔζων ὡς ἀθάνατοι οὐσίαι ἐν τῷ Ἅδῃ καὶ ἐν τῷ τάφῳ των, ὅστις συνεκοινώνει μετὰ τοῦ Ἅδου, θὰ ἠδύναντο καὶ νὰ ἀναμειγνύωνται εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ κατὰ παραχώρησιν τῶν θεῶν θὰ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ὠφελῶσιν ἢ νὰ βλάπτωσι. Τὴν πίστιν πρὸς τοὺς ἥρωας ἐνίσχυσε καὶ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν μὲ τοὺς χρησμούς του, ὁσάκις ἐζητεῖτο ἡ συμβουλή του εἰς κρισίμους περιστάσεις. Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι οἱ ἥρωες ἠδύναντο νὰ ὠφελήσωσιν ἢ βλάψωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἐπήγασεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ὑποστηρίξεώς των, ἥτις μόνον διὰ τῆς προσφορᾶς τιμῶν ἠδύνατο νὰ κερδηθῇ. Τότε ἤρχισεν ἡ ἀνέγερσις ἱερῶν (ἡρῴων) εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τῶν τάφων των, καὶ αἱ προσφοραὶ θυσιῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο ἐναγισμοὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν προσφερομένων εἰς τοὺς θεούς. Οἱ ἐναγισμοὶ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς τελέσεως καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν θυμάτων ὡμοίαζον μὲ τὰς πρὸς τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἑκάστης οἰκογενείας τελουμένας θυσίας. Ἐγίνοντο πρὸς τὴν ἑσπέραν (κατὰ τὴν αὐγὴν ἐγίνοντο πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς) καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ θύματος ἐστρέφετο πρὸς τὴν δύσιν. Ὁ βωμὸς τοῦ ἥρωος ἦτο χαμηλὸς καὶ παρ' αὐτῷ ὑπῆρχε τάφρος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπιπτεν ἡ κεφαλὴ τοῦ θύματος. Ὁσάκις δὲ ἡ θυσία ἐγίνετο ἐπὶ τοῦ τάφου, ἠνοίγετο ἐπ' αὐτοῦ ὀπή, διὰ τῆς ὁποίας ἐπίστευον ὅτι ἔφθανε πρὸς τὸν ἥρωα τὸ εἰς αὐτὴν χυνόμενον αἷμα (βλ. *Παυσανίου* X. 4. 10 περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ξανθίππου ἢ Φώκου). Ἐνίοτε ἀντὶ νὰ σφάξωσι ζῷόν τι εἰς τὸν ἥρωα προσέφερον εἰς αὐτὸν μαγειρευμένην τροφὴν καὶ ἐδέοντο αὐτοῦ νὰ μετάσχῃ τοῦ δείπνου. Ἐξαιρετικαὶ καὶ πανελλήνιοι ἦσαν αἱ ἀπονεμόμεναι εἰς τοὺς ἐν Πλαταιαῖς πεσόντες ἥρωας, χάριν τῶν ὁποίων ὁ χῶρος τῆς πόλεως ἐκηρύχθη ἱερός. Εἰς τούτους κατ' ἔτος ἐγίνετο ἐπιμνημόσυνος δέησις, ἐθυσιάζετο μέλας ταῦρος καὶ ἐγίνοντο χοαὶ οἴνου, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἄρχων τῆς πόλεως ἔλεγε «προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων πεσοῦσι». Οἱ λατρευόμενοι ὅμως ἥρωες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχον περιωρισμένην τὴν δύναμιν, μὴ ἐκτεινομένην πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἰδιαιτέρας των πατρίδος, τῆς ὁποίας καὶ μόνης τοὺς ἀνθρώπους ἠδύνατο νὰ ὠφελῇ ἢ νὰ βλάπτῃ· διὰ τοῦτο καὶ ἑκάστη πόλις καὶ ἑκάστη οἰκογένεια εἶχε τὸν ἥρωά της, ἕνα φανταστικὸν προστάτην, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευεν. Οὕτως αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὸν Κέκροπα, τὸν Θησέα καὶ τοὺς ἐπωνύμους ἥρωας τῶν 10 φυλῶν, ἡ Σπάρτη τοὺς Διοσκούρους, Κάστορα καὶ Πολυδεύκη, αἱ Θῆβαι τὸν Κάδμον καὶ τὸν Ἡρακλέα, ὅστις ὅμως ἦτο καὶ πανελλήνιος ἥρως, ἡ Σικυὼν τὸν Ἄδραστον καὶ βραδύτερον τὸν Μελάνιππον, ἡ Ἀργολὶς τὸν Προῖτον, τὸν Περσέα καὶ τὸν Παλαμήδη (τοῦτον ἰδίως ἡ Ναυπλία), ἡ Θεσσαλία τὸν Ἰάσονα, ἡ Σαλαμὶς τοὺς Αἰακίδας, Τελαμῶνα καὶ Αἴαντα, ἡ Αἴγινα τὸν Αἰακόν, ἡ Αἰτωλία τὸν Μελέαγρον, ἡ Κρήτη τὸν Μίνωα, ἡ Κόρινθος τὸν Σίσυφον, τὸν Γλαῦκον καὶ τὸν Βελλεροφόντην κ. ὁ. κ.

Εἴδη ἡρώων. Οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦσαν διαφόρων μορφῶν καὶ εἰδῶν. Οὕτως ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν Κέκροψ ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὄφις. Ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ἄλλοι ἦσαν πρόσωπα μυθικά. Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Οἰδίπους δὲν ὑπῆρξαν ποτέ, ὅπως καὶ ὁ ἀρχηγέτης τῶν Βουταδῶν τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Κηρύκων τῆς Ἐλευσῖνος, τῶν Βραγχιδῶν τῆς Μιλήτου καὶ ἄλλων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Ὁ Ἕλλην, ὁ Δῶρος, ὁ Αἴολος, ὁ Φῶκος, καὶ ἄλλοι, ἦσαν μόνον ὀνόματα, ὅπως οἱ διάφοροι ἐπώνυμοι φυλῶν καὶ δήμων. Πάντας ὅμως τοὺς εἰρημένους ἥρωας καὶ τοὺς συγγενεῖς πρὸς αὐτούς, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς ἐπίστευον ὡς παλαιοτέρους των ἀνθρώπους. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἡρώων τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν ὑπῆρχον καὶ ἥρωες (λατρευόμενοι ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι), οἵτινες πραγματικῶς ἔζησαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπῆρξαν καὶ πρόσωπα ἱστορικὰ τὴν δρᾶσιν, ὡς οἱ νομοθέται Λυκοῦργος (ἐν Σπάρτῃ), Σόλων (ἐν Ἀθήναις) καὶ Βίας (ἐν Πριήνῃ), οἱ φιλόσοφοι Δημόκριτος (ἐν Ἀβδήροις), καὶ Ἀριστοτέλης (ἐν Σταγείρῳ), οἱ στρατηγοὶ καὶ πολιτικοὶ Μιλτιάδης (ἐν Θρακικῇ χερσονήσῳ), Λεωνίδας, Λύσανδρος (ἀμφότεροι ἐν Σπάρτῃ) καὶ Βρασίδας (ἐν Ἀμφιπόλει), Ἄρατος (ἐν Σικυῶνι), Φιλοποίμην (ἐν Μεγαλοπόλει), ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος (ἐν Βοιωτίᾳ), ὁ ὀλυμπιονίκης Φίλιππος (ἐν Κρότωνι), ὡς ὁ ὡραιότατος ἐκ τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Ὅμηρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Πλάτων, ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐτιμᾶτο ἐν ἑκάστῃ ἑλληνικῇ ἀποικίᾳ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς (οἰκιστής) διὰ ναοῦ καὶ ἐτησίων θυσιῶν. Εἰς τοὺς πλείστους τῶν εἰρημένων ἡρώων οἱ συμπολῖται των κατὰ τακτὴν ἡμέραν ἐτέλουν μεγαλοπρεπεῖς ἑορτὰς ἐν πομπῇ μεταβαίνοντες εἰς τὰ ἱερά των, ἔνθα ἐτέλουν θυσίαν καὶ ἐξύμνουν τὰς ἀρετάς των διὰ ὕμνων ποιητῶν καὶ πανηγυρικῶν ῥητόρων.

Ἡρώων ἐπεμβάσεις καὶ ἐμφανίσεις. Ἡ πίστις εἰς τοὺς κατὰ χώρας καὶ τόπους ἥρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχε δημιουργήσει, ὡς προελέχθη, καὶ τὴν θαυματουργὸν τούτων ἐπέμβασιν πρὸς ὠφέλειαν ἢ βλάβην τῆς χώρας καὶ τῶν κατοικούντων αὐτήν. Οὕτως, ὅτε ποτὲ ξηρασία, ἕνεκα ἀνομβρίας, ἐλυμαίνετο τὴν Ἑλλάδα, ἔλεγον ὅτι ἔσωσεν αὐτὴν ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἥρωος τῆς Αἰγίνης Αἰακοῦ (κατόπιν ἐπικλήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς νήσου), ἐπιτυχόντος παρὰ τοῦ πατρός του Διὸς τὴν κατάπαυσιν τῆς θεομηνίας (*Ἰσοκρ.* Εὐαγόρας 14—15). Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος οἱ Ἀθηναῖοι ὁπλῖται ἐπίστευσαν ὅτι εἶδον, κατόπιν δεήσεώς των πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς χώρας, τὸ φάσμα τοῦ Θησέως περιβεβλημένον λαμπρὰν πανοπλίαν νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Περσῶν (*Πλουτ* Θησεὺς 35. 11). Κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας οἱ εὐλαβεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ναῦται ἐφαντάσθησαν ὅτι εἶδον τοὺς ἥρωας τῆς νήσου, Τελαμῶνα καὶ Αἴαντα, τῶν ὁποίων τὴν βοήθειαν εἶχον ζητήσει, νὰ ἐκτείνωσι προστατευτικὰς τὰς χεῖράς των ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος (VIII. 64). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ δαιμόνιος Θεμιστοκλῆς εἶχεν εἴπει μετὰ τὴν μάχην, ὅτι τοὺς Πέρσας ἐνίκησαν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (I 4. 4) καὶ ἡ κατατρόπωσις τῶν Γαλατῶν ἐν Δελφοῖς ἦτο ἔργον τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ἄλλων ἡρώων. Ὡς παρεῖχον ὅμως τὴν βοήθειάν των πρὸς τοὺς πιστοὺς εἰς αὐτούς, οὕτως ἐτιμώρουν καὶ τοὺς περιφρονοῦντας ἢ παραμελοῦντας τὴν λατρείαν των. Λέγεται λ. χ., ὅτι ὁ ποιητὴς Στησίχορος ἔχασεν αἰφνιδίως τὴν ὅρασίν του διότι εἶχε κακολογήσει τὴν Ἑλένην δι' ἑνὸς ποιήματός του, καὶ ὅτι ἀνέκτησεν αὐτήν, ὅτε ἐπῄνεσε τὴν ἡρωίδα δι' ἄλλου ποιήματός του κατὰ συμβουλὴν τῶν Μουσῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λατρεία τῶν ἡρώων εἶχεν ἐπιχώριον χαρακτῆρα, ἐπίστευον ὅτι, ὁσάκις συνέβαινε σύγκρουσις μεταξὺ δύο πόλεων, ἐμάχοντο κατ' ἀλλήλων καὶ οἱ προστάται τῶν πόλεων τούτων ἥρωες. Οὕτω λέγεται, ὅτι ὁ τύραννος τῆς Σικυῶνος Κλεισθένης, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην κατὰ τῶν Ἀργείων, ἐξηνάγκασεν εἰς φυγὴν τὸν ἥρωα τῆς πατρίδος του Ἄδραστον, ὅστις δὲν ἐβοήθει αὐτὸν ὡς Ἀργεῖος τὴν καταγωγήν, διὰ τῆς εἰς Σικυῶνα ἐκ Θηβῶν μεταφορᾶς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Μελανίππου (ἥρωος ἐχθροῦ τοῦ Ἀδράστου) καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποδόσεως τῶν τιμῶν, αἵτινες πρότερον ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Ἄδραστον. Οὕτω δὲ ἐκέρδησε τὴν νίκην, διότι ὁ Μελάνιππος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ Ἀδράστου. Ἕνεκα τῶν εἰρημένων λόγων οἱ κάτοικοι ἑκάστης πόλεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐμερίμνων νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πόλει των τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν ἡρώων των πρὸς προστασίαν των ἀπὸ πολέμου, λιμοῦ, ἐπιδημίας πάσης ἀσθενείας, θεομηνίας καὶ ἐν γένει παντὸς κινδύνου. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ψυχικὴ ἀγαλλίασις τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀνεύρεσιν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος τῶν ὀστῶν τοῦ Θησέως, καὶ ὁ ἀγὼν μεταξὺ Κρέοντος, βασιλέως τῶν Θηβῶν, καὶ Θησέως τίς θὰ προσελκύσῃ τὸν ἀποθνήσκοντα Οἰδίποδα νὰ ταφῇ εἰς τὴν χώραν του, διότι ὁ τάφος του θὰ ἦτο, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγεν, ἰσχυρότερος παντὸς στρατοῦ. Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Μεσσήνης ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα, οἱ Μεσσήνιοι πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν ἐπεκαλέσθησαν τὸν ἥρωα Ἀριστομένην καὶ τοὺς ἄλλους ἥρωας τῆς Μεσσηνίας νὰ προηγηθῶσιν αὐτῶν διὰ νὰ εἶναι οἱ προστάται των. Οἱ Ὀρχομένιοι, διὰ ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἐνσκήψαντος εἰς τὴν χώραν των λοιμοῦ, λέγεται, ὅτι μετεκόμισαν ἐκ τῆς Ναυπακτίας εἰς τὴν χώραν των, κατὰ συμβουλὴν τῆς Πυθίας, τὰ ὀστᾶ τοῦ ποιητοῦ Ἡσιόδου. Οἱ Θηβαῖοι ἐφύλασσον ὡς θησαυρὸν τὴν οἰκίαν τοῦ Κάδμου. Ὁμοίως ἐθεώρουν πολύτιμον κειμήλιον τῆς χώρας των οἱ Τεγεᾶται τὴν καλύβην τοῦ Ὀρέστου καὶ οἱ Σαλαμίνιοι τὸν λίθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθησεν ὁ Τελαμών. Οἱ ἥρωες πολλάκις, ὡς προελέχθη, ἐνεφανίζοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐθάμβωνον αὐτοὺς μὲ τὴν λάμψιν τὴν ὁποίαν ἐξέπεμπον. Ἐκ τῶν συνήθως δὲ ἐμφανιζομένων ἐλέγετο, ὅτι ἦσαν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκπάγλου κάλλους νεανίας εἰς τοὺς πλέοντας παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου, ὁ Ἕκτωρ ἐν Τροίᾳ ἐκπέμπων ἀστραπὰς κατὰ τὴν διέλευσίν του διὰ τῆς πεδιάδος, οἱ Διόσκουροι ἐμφανιζόμενοι πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐκ τρικυμίας κινδυνευόντων, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ἄλλοι.

Ἀφηρωισμός. Ἐκ τῆς ἡρωολατρείας ἐπήγασεν ὁ ἀφηρωισμὸς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἡ ἀπονομὴ δηλαδὴ τῶν τιμῶν αἵτινες προσεφέροντο εἰς τοὺς ἥρωας καὶ εἰς πάντας τοὺς προσενεγκόντας μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰς πατρίδας των. Ὁ ἀφηρωισμὸς ἔγινε συχνότερος κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὅτε κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἀνεκηρύχθη υἱὸς τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, καὶ τοῦ Ἡφαιστίωνος ἀνακηρυχθέντος ἥρωος, ἀνεκηρύχθησαν πολλοὶ τῶν Διαδόχων καὶ Ἐπιγόνων ὡς θεοὶ Σωτῆρες καὶ ἥρωες, ζῶντες ἔτι, ὡς ὁ Λυσίμαχος, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου, ὁ Ἀντίοχος ὁ Κομμαγηνὸς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ὁ ἀφηρωισμὸς ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ὄχι μόνον οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες κατετάσσοντο μεταξὺ τῶν θεῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ διάφοροι ἄρχοντες καὶ εὐεργέται τῶν πόλεων ἀνεκηρύσσοντο ἥρωες. Ἡ ἡρωολατρεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συναπέθανεν (ἢ μᾶλλον ἤλλαξε μορφὴν) μετὰ τῆς θρησκείας των ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἥρως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὅστις εἶχε γίνει ὁ θρυλικὸς βασιλεὺς καὶ ἥρως ἁπάντων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ

Digitized by Google

βραδύτερον τῆς Δύσεως καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπιστεύθη καὶ ὡς ἅγιος καὶ ἱδρυτὴς τῶν κοινοβίων, βραδύτερον δὲ οἱ Ἀκρῖται, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπεκράτησεν ὁ ἥρως τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους Διγενὴς Ἀκρίτας καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὅστις ἔγινε καὶ ὁ κύριος ἥρως τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ὡς «Μαρμαρωμένος βασιλιᾶς», καὶ ὅστις, ὡς ἐπίστευον, ὅταν θὰ ἔλθη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου θὰ ἐξυπνήσῃ ἀπὸ τὸ σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἔκρυψεν ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου, ὅταν εἷς Τοῦρκος ἦτο ἕτοιμος νὰ τὸν κτυπήσῃ μὲ τὴν σπάθην του, διὰ νὰ κυνηγήσῃ τοὺς Τούρκους ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιά. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔζησαν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πλῆθος ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ θεῶν μεταπλασθέντων εἰς ἥρωας, ὡς Βασιλιάδες, Ρηγάδες, Ἥρωες, Γίγαντες κ.ο.κ. (βλ. *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις εἰς τὰ σχετικὰ κεφάλαια).

Ἡρωΐδες ἢ ἡρωῖναι. Πλὴν τῶν ἡρώων της εἶχεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοσις καὶ τὰς ἡρωΐδας της ἢ ἡρωΐνας της, τὰς ὁποίας ἐξύμνει ὡς τελείους τύπους, χάριτος καὶ ἰδεώδους κάλλους ἰδίως, ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος εἰς δύο ἔργα του, τὸν «Γυναικῶν κατάλογον» καὶ τὰς «Ἠοίας», συμπληρωτικὸν μέρος τῆς Θεογονίας, τὰ ὁποῖα συνηνώθησαν κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους εἰς ἓν μὲ ἐπιγραφὴν «Κατάλογος ἢ Ἠοῖαι μεγάλαι». Ἡρωΐδες ἦσαν κυρίως αἱ θνηταὶ γυναῖκες, αἵτινες ἐκ θεῶν (ἰδίως τοῦ Διὸς) εἶχον γεννήσει τοὺς ἥρωας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς ἡ Δανάη, ἡ Σεμέλη, ἡ Ἀλκμήνη, ἡ Καλλιστὼ κ. ἄ., εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν καὶ αἱ γενόμεναι ὑπαίτιοι μεγάλων μυθικῶν συμβάντων, ὡς ἡ Ἑλένη, ἢ ὅσαι ὑπῆρξαν τὰ κύρια πρόσωπα λογοτεχνικῶν ἔργων, ὡς ἡ Μήδεια, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἠλέκτρα, ἡ Διδώ, ἢ ὑπῆρξαν περιώνυμοι διὰ τὴν συζυγικὴν πίστιν των ἢ καὶ ἄλλας ἀρετάς των, ὡς ἡ Πηνελόπη κ.ο.κ. Ὡς ὑπῆρξαν δὲ ἡρωΐδες εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὕτως ὑπῆρξαν καὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνήθως ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα «Ἑλλήνισσα». Μεταξὺ τῶν ἡρωΐδων τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπεκράτησεν ἡ «Ὡριὰ» εἰς τὰς ποικίλας καὶ ἀφθόνους παραδόσεις ὑπὸ τὸν τίτλον «Κάστρο τῆς Ὡριᾶς» ἢ «Σουριᾶς». Εἴς τινας τῶν παραδόσεων γίνεται μνεία καὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος αὐτῆς, ὡς εἰς τὴν ἐν Βερροίᾳ, ἔνθα καλεῖται «Βεργίνα» καὶ εἰς τὴν ἐν Σινασσῷ τῆς Καππαδοκίας, ἔνθα καλεῖται «Μαροῦ», εἰς τὰς πλείστας ὅμως εἶναι ἀνώνυμος, οὖσα ἁπλῶς ἡ ὡραία.

Αἱ περὶ τῶν ἡρώων θεωρίαι. Ἐκ τῶν προειρημένων, τόσον ἐκ τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς πρώτης σημασίας τῆς λέξεως διὰ τῶν ἐτυμολογικῶν προσπαθειῶν, ὅσον καὶ διὰ τῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεως τῆς λέξεως καὶ τῆς κατὰ κατηγορίας κατατάξεως τῶν ἡρώων, προκύπτει μόνον ἡ πιθανότης, ὅτι ἥρως ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ πρόγονος γενικῶς καὶ ἡ ἡρωολατρεία ἦτο ἄλλη μορφὴ τῆς προγονολατρείας· ἀποδεικνύονται δὲ ἀνίσχυροι πᾶσαι αἱ ἄλλαι θεωρίαι, ἀφοῦ καὶ ἡ ἐπικρατεστέρα θεωρία, ὅτι οἱ ἥρωες ἦσαν θεοὶ ἐκπεσόντες τοῦ ἀξιώματός των ἐκ διαφόρων συμβάντων καταπίπτει, διότι ἐλάχιστοι μόνον, λατρευθέντες καὶ ὡς θεοὶ καὶ ὡς ἥρωες (ὡς ὁ Ἡρακλῆς), φαίνεται ὅτι προϋπῆρξαν θεοί, οἱ περισσότεροι δέ, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι οἵτινες εἶχον βωμοὺς καὶ ἱερά, ἦσαν πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔζησαν καὶ ἔδρασαν ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ θεωρία δὲ ὅτι ἦσαν συμβολικαὶ παραστάσεις τῆς φύσεως ἀληθεύει μόνον περί τινων ἐξ αὐτῶν (Ἡρακλέους ὡς ἡλιακῆς θεότητος, Ἀχιλλέως ὡς ἡλιακοῦ ἥρωος ἢ εἰκόνος ἐκχυλίζοντος ποταμοῦ), ὅπως καὶ ἡ θεωρία ὅτι ἦσαν ἱστορικὰ πρόσωπα ἀφηρωισθέντα ἢ ἀποθεωθέντα, ἡ ἑτέρα δὲ τῶν ἀρχαίων θεωρία, ὅτι οἱ ἥρωες ἦσαν υἱοὶ θεῶν καὶ θνητῶν γυναικῶν ἢ τἀνάπαλιν, αὐτονόητον εἶναι ὅτι οὐδὲ συζητήσεως χρήζει. Πάντες οἱ περὶ τῶν ἡρώων μῦθοι συνεδέοντο μὲ τὴν θεμελίωσιν νέων λατρειῶν, μὲ τὴν ἔναρξιν νέων διατάξεων τοῦ βίου καὶ οἱ ἥρωες ἦσαν τὸ σύμβολον τῆς προοδευτικῆς δράσεως κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, καὶ ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν κατ' αὐτοὺς γενομένων ἔργων καὶ συμβάντων, ἡ δὲ λατρεία αὐτῶν διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἦτο ἐνίσχυσις τοῦ ἑνωτικοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ, διότι ὄχι μόνον τὰ μέλη ἑνὸς γένους ἀνῆγεν εἰς ἕνα κοινὸν πατέρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν εἰς ἕνα φυλετικὸν ἥρωα (Θησέα, Ἀρκάδα κ. λ. π.) καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν κοινὸν πρόγονον ἥρωα, Ἕλληνα τὸν Δευκαλίωνος.

Σήμερον *ἥρωες* μὲν εἶναι κυρίως οἱ γενναῖοι πολεμισταί, πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῶν ὁποίων ἀνεγείρονται ὡς ἀναμνηστικὰ μνημεῖα «οἱ τάφοι τοῦ ἀγνώστου στρατιώτου», ὡς μετωνομάσθησαν τὰ ἡρῷα, ἀλλὰ πλὴν τούτων ἥρωες εἶναι καὶ οἱ εἰς τὸ πεδίον τῆς ἠθικῆς διακρινόμενοι καὶ ἐπιδεικνύοντες τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς γενναίους πολεμιστὰς ψυχικὸν σθένος, οἱ μὴ κύπτοντες πρὸ οἱασδήποτε πιέσεως ἢ ἀπειλῆς, οἱ ἥρωες τοῦ καθήκοντος. *Ἥρωες* ἀκόμη καλοῦνται τὰ κύρια πρόσωπα τῶν ποικίλων λογοτεχνικῶν ἔργων (ἐπικῶν, δραματικῶν κ. λ. π.), εἰς τὰ ὁποῖα συγκεντρώνεται τὸ διαφέρον τοῦ θεατοῦ ἢ ἀναγνώστου, διότι περὶ ταῦτα πλέκεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου. Ἀπὸ τῶν ἡρώων τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, οἵτινες εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ μὴ διακρίνωνται ἐπὶ ἀρετῇ, ἡ λέξις ἐνίοτε χάνει τὴν ἠθικὴν σημασίαν της καὶ λέγεται ἥρως τὸ κύριον πρόσωπον παντὸς γεγονότος (οὕτω λέγεται καὶ ἥρως σκανδάλου ὁ ὑπαίτιος κακῆς τινος πράξεως).

Οἱ ἥρωες παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς. Ὁμοίας φύσεως μὲ τοὺς ἥρωας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου, εἶναι καὶ οἱ ἥρωες τῶν ἄλλων λαῶν, ὡς ἐμφανίζονται εἰς τοὺς μύθους καὶ τὰ λογοτεχνικὰ αὐτῶν ἔργα, ἅτινα περικλείουσι τὰς περὶ τῶν ἡρώων των παραδόσεις (ἰδίως τὰ ἐπικά). Εἰς τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐπικὸν ποίημα τῶν Ἰνδῶν, τὴν Ραμαγιάνα (Ramayana), ἐξυμνοῦνται τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος Ράμα, ὅστις εἶναι ἐνσάρκωσις τοῦ Βισνοῦ (Bichnou), δευτέρου προσώπου τῆς βραχμανικῆς Τριάδος, καὶ εἰς τὰ Νιμπελοῦγκεν, ἐθνικὴν γερμανικὴν ἐποποιίαν, ὁ Σίγφρειδ (Siegfried), κύριος τοῦ θησαυροῦ τῶν Νιμπελοῦγκεν (νάνων) καὶ τρωτὸς εἰς ἓν μόνον μέρος τοῦ σώματός του, κατάγεται ἐκ τοῦ θεοῦ Ὀδὶν καὶ εἶναι προσωποποίησις τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, ὅπως ὁ ἥρως τῆς Ἰλιάδος Ἀχιλλεὺς κατάγεται ἐκ τῆς Θέτιδος, ὁ Αἰνείας τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔπους (Αἰνειάδος) ἐκ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ὁ ἥρως τῶν Διονυσιακῶν τοῦ Νόννου εἶναι ὁ θεὸς Διόνυσος. Τῶν Κελτῶν τῆς Ἀγγλίας σπουδαιότερος ἥρως εἶναι ὁ Ἀρθοῦρος, βασιλεύσας κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου εἶναι συγκεντρωμένοι ὅλοι οἱ μῦθοι τῶν ἐθνῶν, ἅτινα συναναμειγέντα ἀπετέλεσαν τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, καὶ ὅστις διὰ τῶν περὶ αὐτοῦ θρύλων ἐξωμοιώθη πρὸς θεόν. Τῶν Φράγκων ἥρως εἶναι ὁ Καρολομάγνος (Μέγας Κάρολος), τὸν ὁποῖον ἐπίσης οἱ θρῦλοι ὄχι μόνον περιέβαλον μὲ τὸν φωτοστέφανον τοῦ ἥρωος τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀλλ' ἀνύψωσαν σχεδὸν εἰς θεόν. Πάντες ὅμως οἱ ἄλλοι ἥρωες τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἢ ἄνθρωποι ἢ ἥρωες (φανταστικὰ πρόσωπα) ἐξανθρωπισθέντες, ὡς ἦσαν εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀργοναυτῶν Ἰάσων, ὅστις εἶχε μὲν συνεργάτας εἰς τὸ μέγα ἔργον του ἡμιθέους (Ἡρακλέα, Διοσκούρους), ἦτο ὅμως ἄνθρωπος (ὅμοιον ἔπλασε τὸν ἥρωα εἰς τὰ Ἀργοναυτικά του καὶ ὁ Ἀπολλώνιος) καὶ ὁ ἥρως τῆς Ὀδυσσείας, ὅστις εἶναι ἐπίσης φανταστικὸν πρόσωπον, ἀλλ' ἐξηνθρωπισμένον.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἡρώων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ὀνομαστότεροι εἶναι οἱ ἐξῆς: Ἐκ μὲν τοῦ κύκλου τοῦ Ἀρθούρου, περὶ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθησαν οἱ μῦθοι τῶν ἱπποτῶν τῆς στρογγύλης τραπέζης, ὁ *Μέρλιν*, ὁ ἐπικαλούμενος γόης, μάντις καὶ πολεμιστής, ὁ *Πάρσιφαλ*, τοῦ ὁποίου ὁ μῦθος συνδέεται μὲ τὴν ζήτησιν τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου (γκράαλ=graal) τοῦ μυστικοῦ δείπνου τοῦ Χριστοῦ, ὁ *Τριστάν*, ὁ ἥρως μιᾶς τῶν ὡραιοτέρων ἐρωτικῶν ἐποποιιῶν καὶ μιᾶς τῶν ὡραιοτέρων λυρικῶν τραγῳδιῶν (τοῦ *R. Wagner*) καὶ ὁ *Λανσελότος* (τοῦ Λάκ=τῆς λίμνης), ὁ ἀνδρειότερος τῶν ἱπποτῶν τῆς στρογγύλης τραπέζης. Ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ὁ πλασθεὶς ὡς ἀνεψιὸς του *Ρολάνδος*, ὅστις ἀπηθανατίσθη ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν μύθων του ἐμπνευσθέντων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπερέχει τὸ ἀθάνατον ἔργον τοῦ Ἀριόστου «Ὁ μαινόμενος Ὀρλάνδος», ποίημα ἡρωικοκωμικόν, ὁ συνετὸς καὶ μετριοπαθὴς φίλος του Ὀλιβιέ, εἰς ἐξάδελφος του γνωστὸς μὲ τὸ ἰταλικὸν ὄνομά του Ρινάλδος, ὡς ἥρως τοῦ ὁμωνύμου ρωμαντικοῦ ποιήματος τοῦ Τάσσου, καὶ ἄλλοι δευτερεύοντες. Ἐκ τοῦ ἱσπανικοῦ κύκλου ὁ περιφανὴς ἱππότης *Σὶδ* (Ροδρῖγος Διάζ), ὅστις ἐδοξάσθη μαχόμενος κατὰ τῶν Μαύρων καὶ εἶναι ὁ ἥρως πλείστων λογοτεχνικῶν ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἄριστον εἶναι ἡ ὁμώνυμος τραγῳδία τοῦ Κορνέϊγ, οἱ Ἑπτὰ ἰνφάνται τῆς Λάρας, ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῆς Καστιλίας, τῶν ὁποίων οἱ μῦθοι εἶναι τὸ περιεχόμενον μυθιστορημάτων, ποιημάτων καὶ τραγῳδιῶν. Ἐκ τοῦ τευτονικοῦ κύκλου ὁ *Βεοβοῦλφος*, ἥρως ἔπους ἀγνώστου ποιητοῦ, ὅστις μὲ τὴν πάλην του πρὸς θαλάσσιον τέρας καὶ δράκοντα ὑπενθυμίζει τὸν ἑλληνικὸν ἥρωα Ἡρακλέα, ὁ *Χυὸν τοῦ Μποορντὼ*, θρυλικὸς ἥρως τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατεδικάσθη ὡς φονεὺς (ἐν ἀγνοίᾳ του) τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του καὶ ἐκστρατεύσεν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαγδάτης. Τὸν θρῦλον τοῦτον ἐπεξειργάσθη ὁ Χριστόφορος Μαρτῖνος Βήλανδ, ὁ ἐπικληθεὶς Βολταῖρος τῆς Γερμανίας, καὶ ἐξεμεταλλεύθη ὁ Βέμπερ εἰς τὸ μελόδραμά του «Ὀβερόν», εἰς τὸ ὁποῖον συνανέμειξε μετὰ τοῦ θρύλου τοῦ Χυὸν καὶ τὸν θρῦλον τοῦ Ὀβερόν, βασιλέως τῶν ἐναερίων δαιμόνων τῆς σκανδιναυϊκῆς μυθολογίας, ὁ μυθικὸς Δανὸς βασιλόπαις *Ὄγερ ἢ Ὄγιερ*, ὁ *Βολφδίδριχ*, ἥρως ἀρχαίου γερμανικοῦ ποιήματος τοῦ κύκλου τῶν Νιμπελοῦγκεν, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Hogo Δίδριχ (αὐτοκράτορος, κατὰ τὸ ποίημα, τῆς Κωνσταντινουπόλεως), ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξετέθη εἰς τὸ δάσος, πιστευθεὶς ὡς υἱὸς τοῦ διαβόλου, ἕνεκα τῆς ἐκπληκτικῆς σωματικῆς ρώμης του, ὁ *Χίλδεβρανδ*, ἥρως ἐπίσης ἀρχαιοτάτου γερμανικοῦ ᾄσματος (τοῦ Hildebrandslied), ὅστις ἀκολουθήσας τὸν φίλον του Θεοδώριχον τῆς Βερώνης, φεύγοντα τοὺς διωγμοὺς τοῦ θείου του Ἕρμανριχ, καὶ διατρίψας μετ' αὐτοῦ ἐπὶ 20 ἔτη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Οὔννων Ἀττίλα, εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ του, τὸν ὁποῖον φεύγων εἶχεν ἀφήσει παῖδα (ἐν ἀγνοίᾳ του) εἰς τὴν μάχην τῆς Ραβέννης (ἡ περιγραφὴ τῆς μονομαχίας εἶναι καὶ τὸ καλύτερον μέρος τοῦ ποιήματος), ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων *Ἐρμάναριχ* (266—376 μ. Χ.), ὅστις ἀνύψωσε τοὺς Γότθους εἰς τὴν ὑψηλοτέραν βαθμῖδα τῆς δυνάμεώς των καὶ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Γότθου ἐπισκόπου καὶ ἱστορικοῦ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος *Ζορναντὲς* νέος Ἀλέξανδρος, ὁ *Ροθῆρος*, ἥρως γερμανικοῦ ποιήματος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τοῦ λομβαρδικοῦ κύκλου, ὅστις, ἀφοῦ δὲν ἐδόθη εἰς τοὺς δώδεκα ἀπεσταλμένους του ἡ ζητηθεῖσα κόρη τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου ὡραιοτάτη Ἑλένη, ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος καὶ νικήσας τὸν Κωνσταντῖνον τὴν ἀπήγαγεν. Ἐκτὸς τούτων ὁ *Βιλανδ* ὁ σιδηρουργός, ὁ *Χουχδίτριχ*, ὁ *Ὄρτητ*, ὅστις μετὰ τοῦ προρρηθέντος Βολφδίδριχ εἶναι οἱ Διόσκουροι τῆς μυθολογίας τοῦ Βορρᾶ, οἱ Ἄγγλοι ἥρωες, *Ἀλφρέδος ὁ Μέγας*, *Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος* καὶ ὁ σύγχρονός του *Ρόβιν Χούδ*, ὁ ἥρως πλείστων ποιημάτων καὶ μυθιστορημάτων, οἱ Ρῶσοι *Ἰγόρ*, ἥρως τῆς ἀρχαιοτέρας ρωσικῆς ἐποποιίας, καὶ *Βλαδίμηρος ὁ Μέγας*, ὁ λαϊκὸς ἥρως τῶν Σέρβων *Μᾶρκος Κράλιεβιτς*, τὴν ὁποῖον ὁ Γκαῖτε ὀνομάζει Ἡρακλέα τῶν Σλάβων, ὁ πεφημισμένος ἥρως τῶν Περσῶν *Ροῦστεμ*, ὁ ἀντιταχθεὶς κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου, διακριθεὶς εἰς τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν Περσῶν Τουρανῶν μάχας του καὶ ἀποθανὼν εἰς μίαν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Εἰς τοὺς ἥρωας τούτους δύνανται νὰ καταριθμηθοῦν νεώτεροι Ἕλληνες ἥρωες ὁ *Βλαχάβας*, ὁ *Κατσαντώνης*, ὁ *Μηλιώνης* καὶ ἄλλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ νεοελληνικὴ ποίησις προσέδωκέ τι τὸ μυθικόν. Αἱ πρὸς τοὺς πάσης κατηγορίας ἥρωας (πολεμικούς, πολιτικούς, θρησκευτικοὺς μεταρρυθμιστάς, ποιητάς, συγγραφεῖς κλπ.) τιμαὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ηὔξησαν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ συγγράμματος «Ἥρωες» τοῦ Θ. Κάρλαϋλ, ὅστις ὑπεστήριξεν ὅτι τὰς τύχας τῶν λαῶν διευθύνουσι προνομιοῦχά τινα πνεύματα, ἅτινα εἶναι οἱ συμπυκνωτῆρες τῶν σκέψεων καὶ ὁρμῶν τούτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ μνημονευθέντες ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ἰδίως ὁ *Ὅμηρος*, ὁ *Ἡσίοδος*, ὁ *Πίνδαρος*, ὁ *Ἡρόδοτος*, ὁ *Παυσανίας*, ὁ *Ἰσοκράτης* καὶ ὁ *Πλούταρχος*. Συγγράμματα καὶ μελέται τῶν ἑξῆς: *Em. Boisacq*, Diction. Étym. de la langue grecque. — *M. Bréal*, Pour mieux connaître Homère.— *Al. Maury*, Relig. de la Grèce. - *Wassner*, De heroum apud Graecos cultu. — Αἱ ἑλλην. μυθολ. τῶν *Preller* καὶ *Descharme* καὶ τὰ σχετ. ἄρθρα εἰς τὰ εἰδικὰ λεξικά.
Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **«Ἥρωες»** βλ. *Κάρλαϋλ Θωμᾶς*.

— **Ἡρώων *λόγοι*.** Ὠνομάσθησαν *Ἡρώων* (ἢ *ἡρωικοὶ*) *λόγοι* αἱ ἄφθονοι καὶ ποικίλαι παραδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, αἵτινες διετήρησαν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων τὰ μεγάλα συμβάντα τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Κύρια δὲ κέντρα τῶν περὶ ἡρώων λόγων (μύθων) ὑπῆρξαν τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον χώρα. Ὁ κόλπος τοῦ Ἄργους εἶχε πλασθῆ ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως καταλλήλως διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν κατοίκων τῆς περὶ αὐτὸν χώρας μὲ ξένους ναυτικοὺς λαοὺς καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀργολίδα κέντρον ἐπιμειξίας τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων αὐτῆς μὲ ξένους ἐπήλυδας. Εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐλέγετο ὅτι ἐσπάρη κατὰ πρῶτον σῖτος μετακομισθεὶς ἐκ Λιβύης. Ταύτης βασιλεὺς ἐλέγετο ἐφευρετὴς τῆς ναυτιλίας, τῶν φάρων, τῶν μέτρων, τῶν σταθμῶν, τῆς γραφῆς, τῶν ἀριθμῶν. Καὶ εἰς ταύτην ἐλέγετο ὅτι ἐκτίσθησαν τὰ πρῶτα τείχη ὑπὸ τῶν μυθικῶν Κυκλώπων, ἐκ Λυκίας ἐλθόντων. Πᾶσαι αὗται αἱ παραδόσεις μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ ἰθαγενεῖς ἔλαβον τόσα ὑπὸ ξένων διδάγματα, ὥστε μετεπλάσθησαν εἰς νέον λαόν. Καὶ οὗτος τῷ ὄντι εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἡ αἰφνιδία διακοπὴ τοῦ μονοτόνου βίου τῶν αὐτοχθόνων Πελασγῶν καὶ ἡ ἔναρξις ἑνὸς βίου δράσεως καὶ ζωῆς. Εἰς τὰ αὐτὰ αἴτια ὀφείλεται καὶ ἡ πρώιμος ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ τῆς Κορίνθου, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Σίσυφος εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ πολυτρόπου λαοῦ τῆς παραλίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀφελεῖς κατοίκους τῶν μεσογείων χωρῶν. Καταφανέστερον ἀκόμη γίνεται, ὅτι οἱ ἡρωϊκοὶ λόγοι εἶναι μία κεκοσμημένη μὲ μύθους ἀφήγησις τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐπιμειξίας τῶν αὐτοχθόνων πρὸς ξένους λαούς, εἰς τοὺς περὶ ἡρώων μύθους τῶν Θηβῶν, τῶν ὁποίων ὁ κτίστης καὶ εἰσηγητὴς πάσης εἰς τὴν χώραν προόδου Κάδμος ὁμολογεῖται ὡς ξένος ἐλθὼν ἐκ τῶν πέραν τοῦ Αἰγαίου χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἔμειναν οἱ ἀδελφοί του Φοίνιξ καὶ Κίλιξ. Καὶ τέλος οἱ περὶ ἡρώων λόγοι ἐν Ἰωλκῷ τῆς Θεσσαλίας μαρτυροῦ-

Digitized by Google

σιν, ὅτι οἱ παρὰ ξένων δεχθέντες τὰ πρῶτα διδάγματα ἰθαγενεῖς ἀνέλαβον νὰ συνδέσωσι πάσας τὰς ὑπὸ ὁμοεθνῶν κατοικουμένας ἀκτὰς καὶ νὰ φέρωσι τὸν πολιτισμόν των εἰς βαρβάρους λαούς. ΚΑΨ.

ἥρως (ὁ) (Herus) /*Ζωολ.*/. Γένος μαλακίων τῆς οἰκογενείας τῶν *δενδρονωτιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰ θαλάσσια ζῷα ἐπὶ διαφόρων ὑδροβίων φυτῶν ἐνδιαιτώμενα. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

Ἥρως. Ἐπίσκοπος Ἀρελάτης. Οὗτος κατὰ τὸ 415 μ. Χ. μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀκουῶν (Aquae, Aix) Λαζάρου ἐνεφανίσθη κατήγορος τοῦ Πελαγίου, κατὰ τῆς πλάνης τοῦ ὁποίου ἐπέδωκε κατηγορητήριον τῷ μητροπολίτῃ Καισαρείας Εὐλογίῳ καὶ οὕτως ἐγένετο αἴτιος συγκλήσεως τῆς ἐν Διοσπόλει ἢ Λύδδᾳ συνόδου. Τῆς συνόδου ταύτης δὲν μετέσχον οἱ δύο κατήγοροι ἐπίσκοποι, ἅτε ἀσθενήσαντος τοῦ ἑτέρου αὐτῶν καὶ οὕτως ἠθωώθη ὁ Πελάγιος. Ν. Κ. ΚΑΨΗΣ

Ἡρώων πόλις /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ἡ ἐν Αἰγύπτῳ φαραωνικὴ πόλις *Πιθὼμ* (βλ. λ. *Ἡρωόπολις*).

Ἡσαΐας. Οὕτως ἀποδίδεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ Π. Διαθήκῃ τῶν Ο' τὸ ἑβραϊκὸν ὄνομα *Γιεσαγία* ἢ *Γιεσαγιάχου* (=τοῦ Κυρίου ἡ σωτηρία), ὅπερ φέρει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ μετὰ τὸν Μωϋσῆν μέγιστος τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραήλ, μέγιστος ὡς προσωπικότης ἅμα καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς προάγγελος τοῦ Μεσσίου.

Ἡ προσωπικότης τοῦ προφήτου. Ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ Ἀμὼς (οὐχὶ τοῦ προφήτου), γεννηθείς, ὡς φαίνεται, ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν αὐτῇ μονίμως διαβιώσας. Ἦτο ἔγγαμος καὶ πατὴρ δύο υἱῶν. Δὲν εἶναι οὕτω βέβαιος ὁ ἰσχυρισμός τινων, ὅτι ὁ Ἡσαΐας κατήγετο ἐκ γένους βασιλικοῦ, ὅσον τὸ ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν ἰσραηλιτικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ὅτι εὑρίσκετο ἐγγὺς τῆς αὐλῆς. Πρὸς τοὺς προφητικοὺς συλλόγους τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν, εἶχε δὲ κληθῆ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γιαχβὲ εἰς τὸ προφητικὸν ἀξίωμα, καθ' ὃν μεγαλοπρεπῆ τρόπον περιγράφει ὁ ἴδιος ἐν τῷ ΣΤ' κεφ. τοῦ βιβλίου του. Χάρις εἰς τὴν βαρύτητα τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς του προσωπικότητος καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου του ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰ δημόσια, δράσας ἐπὶ τῶν βασιλέων τοῦ Ἰούδα Ἀζαρίου ἢ Ὀζίου, Ἰωάθαμ, Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 738—700.

Ὁ Προφήτης Ἡσαΐας.
[Ἔγγλυφον μιᾶς τῶν ὀρειχαλκίνων θυρῶν τοῦ Ἁγίου Παύλου τῆς Ρώμης. Ἔργον τοῦ ΙΑ' μ.Χ. αἰῶνος.]

Εἰς τὴν χαλεπὴν προφητικὴν δρᾶσιν κληθεὶς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀζαρίου, ὅτε προσευχόμενος ἐν τῷ ναῷ εἶδεν ἐν ὁράματι τὸν Γιαχβὲ ἐπὶ θρόνου ἐπηρμένου, πέριξ τοῦ ὁποίου τὰ Σεραφεὶμ ἔψαλλον τὸν τρισάγιον ὕμνον (κεφ. στ'), ἐθεώρει ἔκτοτε ἑαυτὸν ὡς ἀπεσταλμένον ἐκείνου καὶ ὡς ὄργανον τῶν βουλῶν αὐτοῦ, ἐφόρει δὲ καὶ ἰδιάζον ἔνδυμα. Ἵνα κατανοηθῇ ἡ δρᾶσις τοῦ Ἡσαΐου, ἀνάγκη νὰ ἀναπολῃθῇ ἡ κρισιμωτάτη διὰ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ἐποχὴ αὐτοῦ. Ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος ὁ Ἀμὼς καὶ ὁ Ὠσηὲ εἶχον προαναγγείλει τὴν ἐπικειμένην κατάρρευσιν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ, ἥτις καὶ ἐπῆλθε ραγδαίως (722). Νῦν δὲ ὁ Ἡσαΐας λαμβάνει κατὰ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ τὴν θείαν ἐντολήν, ἵνα κηρύξῃ εἰς τὸν λαόν, ὅστις διὰ τοῦ κηρύγματος τούτου μᾶλλον θὰ πωρωθῇ καὶ θὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἐπὶ τούτῳ δὲ θὰ τιμωρηθῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐπακολουθήσῃ ἡ κάθαρσις αὐτοῦ. Μετὰ βαρείας τῆς καρδίας ἐκπληροῖ ὁ προφήτης τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ σκληρόκαρδος λαὸς μετὰ σκωμμάτων ὑποδέχεται τὸ κήρυγμα αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ Ἰωάθαμ πυρίνους ἀπαγγέλλει φιλιππικοὺς ὁ Ἡσαΐας (β' 5—γ' 15) ψέγων τὴν ὑψηλοκαρδίαν, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν χλιδὴν τοῦ λαοῦ, τὴν εἰδωλολατρείαν, τὰς μαντείας καὶ μαγείας καὶ προαναγγέλλων τὴν ἀνατολὴν «τῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου», καθ' ἣν θέλει ἐξουδενωθῆ πᾶσα μεγαλοπρέπεια καὶ πᾶς πλοῦτος ἐν τῷ λαῷ (β' 12). Ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἰωάθαμ βασιλέως Ἄχαζ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἀνηθικότης αὐξάνει τὰ μέγιστα. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ἄχαζ φοβεῖται τὸν ἀσσυριακὸν κίνδυνον, ἄλλη ἐπίθεσις ἑτοιμάζεται κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συμμαχησάντων βασιλέων τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Σαμαρείας, πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ὁποίας ἀποφασίζει νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν τῶν Ἀσσυρίων. Ἐνταῦθα δ' ἐπεμβαίνει ὁ Ἡσαΐας, ἀποτρέπων αὐτὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν ἐθνικῶν συμμαχίας, ἣν ἐθεώρει οὐ μόνον ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς θεοκρατικὰς τοῦ λαοῦ ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς καθαρότητος τῆς θρησκείας τοῦ Γιαχβέ, προσπαθῶν δὲ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ δοκιμάσῃ ἅμα τὴν εἰς τὸν Θεὸν πεποίθησιν τοῦ βασιλέως, προκαλεῖ αὐτόν, ὅπως ζητήσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ «σημεῖον» ὡς ἐχέγγυον τῆς βοηθείας αὐτοῦ. Τοῦ βασιλέως ὅμως ἀποκρούσαντος τὴν πρόκλησιν τοῦ προφήτου ὑπὸ τὸ εὐσεβοφανὲς πρόσχημα τοῦ «μὴ ἐκπειράζειν κύριον τὸν Θεόν», οὗτος ἀγανακτεῖ καὶ προαναγγέλλει σημεῖον, ὅπερ ἅμα μὲν θὰ ἦτο τιμωρία διὰ τὸν οἶκον τοῦ Δαυΐδ, ἅμα δὲ παρεῖχεν ἐλπίδας φωτεινοτέρου μέλλοντος: «Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ κλπ.» (ζ' 14· βλ. καὶ λ. *Ἐμμανουήλ*). Ἡ σωτηρία δὲν θὰ ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ ν' ἀναμένηται ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Ἄχαζ, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλου τινός. Ὁ προφήτης ἀποσυρθεὶς πρὸς καιρὸν εἰς τὰ ἴδια, ἐπανέρχεται εἰς τὰ δημόσια, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπακολουθησάντων γεγονότων.

Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς Θιγλὰθ-Πιλεσὰρ ὁ Γ' εἶχε πρὸς καιρὸν βοηθήσει ταπεινώσας τοὺς ἐχθροὺς τὸν Ἄχαζ, ἐπὶ πληρωμῇ βαρέος φόρου παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἡσαΐας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ προλέγει τὴν ἄμεσον κατάρρευσιν τοῦ βορείου βασιλείου (κη'), ἅμα δὲ μέμφεται τὸ νότιον βασίλειον, ὅτι περιφρονεῖ τὴν θείαν βοήθειαν (γ' 5). Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντα τὸν Ἄχαζ διαδέχεται ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἐζεκίας, ὅστις πειθήνιος εἰς τὸ τρανὸς διὰ τῶν παθημάτων τοῦ βορείου βασιλείου δικαιωθὲν προφητικὸν κήρυγμα, ἐπιλαμβάνεται θρησκευτικῆς ἀνακαινίσεως τοῦ λαοῦ, ἥτις ὅμως παραμένει ἐξωτερική, τῆς ἠθικῆς καθάρσεως ἐξαρτωμένης ἐκ τῶν μελλουσῶν νὰ ἐνσκήψωσι δοκιμασιῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄλλως εὐσεβὴς βασιλεὺς ἐξεδήλωσεν ἀντιθεοκρατικὰ αἰσθήματα, ἐπιδείξας εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Μερωδὰχ-Βαλαδὰν τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, προκαλέσας δ' οὕτω τὴν τρομερὰν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου, ὅτι οἱ θησαυροὶ ἐκεῖνοι ἔμελλον ποτε ν' ἀπαχθῶσιν εἰς Βαβυλῶνα (κεφ. λθ'). Πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως ὅμως τῆς προφητείας ταύτης εἶχε νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προφήτου προαναγγελμένη ἤδη εἰς τὸν Ἄχαζ δοκιμασία τοῦ νοτίου βασιλείου διὰ τῶν Ἀσσυρίων, εἰς ἣν δίδει νέαν ἀφορμὴν ἡ μετὰ τῆς Αἰγύπτου συμμαχία τοῦ Ἐζεκίου. Περὶ τὸ 701 εἰσβάλλει μετὰ πολλῶν δυνάμεων εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς Σενναχηρεὶμ καὶ δῃοῖ αὐτήν. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην κρίσιμον στιγμὴν ἐμφανίζεται πάλιν ὁ προφήτης, ὅστις, μόνος ἀπτόητος παραμένων, παραμυθεῖ τὸν βασιλέα καὶ συνιστᾷ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Θεόν, οὗ προαναγγέλλει τὴν παντοδύναμον ἐπέμβασιν. Πράγματι, παρὰ πᾶσαν κατ' ἄνθρωπον προσδοκίαν, λύεται αἴφνης καὶ θαυμαστῶς ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ φοβερὸς ἐχθρὸς ἀποχωρεῖ, ὁ δὲ Ἡσαΐας οὕτω θριαμβεύει (κεφ. λα' καὶ λζ'). Μετὰ τῆς διηγήσεως ταύτης παύουσιν αἱ περὶ τοῦ Ἡσαΐου βιβλικαὶ εἰδήσεις. Ὑπολείπονται δὲ ἀβέβαιαι τινες περὶ τῆς μετὰ ταῦτα δράσεως καὶ περὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ εἰδήσεις. Κατὰ τὴν ἀπόκρυφον «Ἀνάληψιν τοῦ Ἡσαΐου» (κεφ. ε') ὁ Ἡσαΐας ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἑπομένου βασιλέως Μανασσῆ πριονισθείς (πρβλ. καὶ ἐπιστ. πρὸς Ἑβρ. ια' 37).

Ὁ Ἡσαΐας ὡς συγγραφεύς. Ὁ Ἡσαΐας δὲν ὑπῆρξε προφήτης μόνον τοῦ προφορικοῦ λόγου κραταιός, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς μέγιστος, ὡς ἀποδεικνύει τὸ ἐν τῷ κανόνι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σῳζόμενον ὁμώνυμον βιβλίον (πρβλ. δὲ καὶ Β' Παραλειπ. κστ' 22 καὶ κθ'—λβ'). Τὸ βιβλίον τοῦτο σύγκειται ἐκ δύο κυρίων μερῶν (κεφ. α'—λε' καὶ μ'—ξστ'), ἅτινα περιέχοντα κυρίως λόγους χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο ἱστορικῶν παραρτημάτων, ὧν τὸ μὲν πρῶτον (λα' καὶ λζ') ἐπισυνάπτεται εἰς τὸ α' μέρος, τὸ δὲ ἕτερον (λη' καὶ λθ') προτάσσεται ὡς εἰσαγωγὴ τοῦ β' μέρους. Καὶ τὸ μὲν α' μέρος περιέχει συλλογὴν λόγων ῥηθέντων κατὰ διαφόρους ἐποχάς, περὶ ὧν παρέχονται αὐτόθι καὶ χρονολογικαὶ ὑποδηλώσεις (ζ' 1, ιγ' 1, ιθ' 1 κ' 2, λστ' 1 κλπ.), τὸ δὲ β' εἶναι μᾶλλον προφητικὴ πραγματεία, ἣν ὑπὸ μορφὴν προφορικοῦ λόγου κατέλιπεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁ συγγραφεὺς της πρὸς παραμυθίαν καὶ νουθεσίαν αὐτῶν. Κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν προφητειῶν πρὸς συγκρότησιν τοῦ σημερινοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐου δὲν ἐλήφθη πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον ἡ χρονολογικὴ σειρά, καθ' ἣν αὗται ἐρρήθησαν ἢ ἐγράφησαν καὶ ἥτις εἶναι καὶ ἡ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐπικρατοῦσα, ἀλλὰ καὶ ὡρισμένον καὶ καλῶς ἐσταθμημένον σχέδιον. Τὸ α' μέρος ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ ὅλον βιβλίον (κεφ. α'), ἐκ συμπλέγματος λόγων ἀπειλητικῶν καὶ παραμυθητικῶν, ἀπευθυνομένων πρὸς τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ (β'—στ'), καὶ ἐκ τριῶν κύκλων λόγων, ἐξ ὧν τοῦ μὲν πρώτου τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ἡ περὶ Ἐμμανουὴλ προφητεία (ζ'—ιβ'), τοῦ δὲ δευτέρου ἡ περὶ μελλούσης κρίσεως τῶν ἐθνῶν, τῆς τε προσεχοῦς καὶ τῆς ἀπωτάτης (ιγ'—κζ'), καὶ ὁ τρίτος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀσσυριακὴν κατάθλιψιν, περιέχων λόγους ἀπειλητικοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ καὶ κατ' αὐτοῦ τούτου, ἅμα δὲ καὶ παραμυθίαν πρὸς αὐτόν, καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ ῥηθὲν ἱστορικὸν παράρτημα, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Σενναχηρείμ, τῆς μετανοίας τοῦ Ἐζεκίου καὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς χώρας ὅλης (λστ'—λζ'). Τὸ δὲ β' μέρος, οὗ προτάσσεται εἰσαγωγὴ ἱστορική, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Ἐζεκίου ἐκ σοβαρᾶς ἀσθενείας καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδείξεως τῶν θησαυρῶν του εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἀπεσταλμένους, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ φοβερᾶς προφητείας τοῦ Ἡσαΐου, ἀπευθυνομένου ἐν πνεύματι πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰχμαλώτους τῆς Βαβυλῶνος, περιέχει ὑπερόχους παραμυθητικοὺς πρὸς αὐτοὺς λόγους ὡς καὶ βαθυστοχάστους προφητείας περὶ τῆς μελλούσης λυτρώσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς διπλῆς δουλείας, τῆς τε ὑλικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς (τουτέστι τῆς ἁμαρτίας) διὰ μέσου τοῦ Κυρίου ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ πάσχοντος δούλου τοῦ Κυρίου (Ἔβεδ Γιαχβὲ) ἀφ' ἑτέρου (κεφ. μ'—νζ'), μεθ' ἃ ἐπακολουθεῖ μεγαληγόρος περιγραφὴ τῆς μελλούσης σωτηρίας, τῆς τε ἐγγὺς καὶ τῆς ἀπωτάτης, τουτέστι τῆς μεσσιακῆς (νη'—ξστ').

Ἤδη διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ α' κεφαλαίου, ἥτις, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ μνείας 4 βασιλέων τοῦ Ἰούδα, δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸ βιβλίον ὡς ἔχει τοῦτο σήμερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ διέποντος αὐτὸ σχεδίου ὑποδηλοῦται σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ ἑνιαίου βιβλίου περιέχοντος προφητικοὺς λόγους τοῦ Ἡσαΐου, ὅστις ὑπό τε τῆς παλαιοτάτης ἰουδαϊκῆς καὶ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως θεωρεῖται καὶ ὡς συγγραφεὺς αὐτοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκτιμᾶται σήμερον ὑπὸ πάντων ὡς ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ὡς συνδυάζον ἁρμονικώτατα ἑνότητα σχεδίου καὶ ὕψος νοημάτων μετὰ μεγαληγορίας ὕφους καὶ καθαρότητος καὶ εὐγενείας γλώσσης. Ἡ νεωτέρα δ' ὅμως κριτική, καίπερ ἀναγνωρίζουσα τὰς ἀρετὰς τοῦ βιβλίου, ἐν τούτοις ἀρνεῖται τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἑνότητα, δεχομένη ἄλλην τὴν προέλευσιν μερῶν τινων τοῦ α' μέρους καὶ ὁλοκλήρου τοῦ β' μέρους, ὅπερ ἀποδίδει εἰς ἕνα ἄγνωστον συγγραφέα τῆς ἐποχῆς τῆς αἰχμαλωσίας, τὸν ὑπ' αὐτῆς ὀνομασθέντα *Δευτεροησαΐαν* (Deuterojesaias), κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς δύο συγγραφεῖς, τὸν *Δευτεροησαΐαν* (μ'—νδ') καὶ τὸν *Τριτοησαΐαν* (κεφ. νε'—ξστ'). Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης, ἣν ἀσπάζονται οἱ πλεῖστοι διαμαρτυρόμενοι ἐξηγηταὶ καὶ τινες τῶν παπικῶν (ὁ *Vetter*, *Condamin*, *Feldmann* καὶ ἄλλοι) προσάγονται λόγοι κυρίως ἐσωτερικοὶ καὶ δὴ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς οἱ ἑξῆς: α) ὅτι ὁ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας ζῶν προφήτης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προΐδῃ οὔτε τὴν αἰχμαλωσίαν οὔτε τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀπελευθέρωσιν, β) ὅτι ὁ συγγραφεὺς (ἢ οἱ συγγραφεῖς) τοῦ β' μέρους ἵστανται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ γ') ὅτι μεταξὺ τοῦ α' καὶ τοῦ β' μέρους ὑφίστανται δῆθεν διαφοραὶ περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος καὶ τὰς ἰδέας αὐτάς. Ἀλλὰ τὸ μὲν α' ζήτημα σχετίζεται πρὸς τὸ κατ' ἀρχὴν δυνατὸν τοῦ θαύματος καὶ τῆς προφητείας, ὅπερ πάλιν εἶναι ζήτημα κοσμοθεωρίας τοῦ κατ' ἀρχὴν πιστεύοντος εἰς δυνατὸν τῆς προφητείας, μὴ ἔχοντος λόγους νὰ μὴ δέχηται καὶ τὸν προφητικὸν χαρακτῆρα τοῦ β' μέρους τοῦ Ἡσαΐου. Ὡς πρὸς δὲ τὸ β' ζήτημα ἀντιπαρετηρήθη, ὅτι πλεῖσται ὅσαι ὑπάρχουν ἐνδείξεις, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔγραφε πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, οἷον ὅτι ἡ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπελευθέρωσις προβλέπεται ἐν τῷ ἀπώτατον μέλλον, ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ συγγραφέως ἐπανειλημμένως ὑποδηλοῦται ὡς οὖσα προαιχμαλωσιακή (πρβ. νστ' 9 ἑξ. ξε' 6), ὅτι καθ' ἱκανὰ τεκμήρια ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου δὲν ἐγράφη ἐν Βαβυλωνίᾳ (πρβ. νζ' 5. 7, νβ' 4, μα' 9, 19, ξε' 4), ἀλλ' ἐν Παλαιστίνῃ (μα' 9, μβ' 22, νζ' 5) καὶ δὴ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ (μ' 2—9, ξβ' 6), ὡς πρὸς δὲ τὸ γ' ζήτημα ἀντιπαρετηρήθη, ὅτι αἱ μὲν γλωσσικαὶ διαφοραὶ ὑπερβάλλονται ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς νεωτέρας κριτικῆς, ἡ δὲ διαφορὰ τοῦ ὕφους καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ β' μέρους σχετίζεται πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τοὐναντίον δὲ ὑπὲρ τῆς ἑνότητος καὶ δὴ καὶ τῆς ἡσαϊείου καταγωγῆς τοῦ βιβλίου συνηγοροῦσιν οἱ ἑξῆς ἐξωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοὶ λόγοι. Ἐξωτερικοὶ μὲν εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς παλαιοτάτης ἰουδαϊκῆς παραδόσεως (Δ' Βασιλ. ιη'—κ', πρβ. *Ησ* λστ'—λθ' μετάφρασις Ο', Σοφ. Σειρὰχ μη' 25—28, πρβλ. καὶ *Ησ.* μ' 1, μα' 22, μβ' 9) καὶ τῆς χριστιανικῆς (πρβ. ἤδη Κ. Διαθ. ἔνθα παρατίθενται χωρία ἐκ τοῦ β' μέρους ὡς λόγοι τοῦ Ἡσαΐου, π.χ. *Λουκ.* δ' 46 κλπ.). Ἐσωτερικοὶ δὲ εἶναι πρὸς τοῖς ἀνωτέρω ἀντιπαρατηρηθεῖσι καὶ τὸ ἑνιαῖον σχέδιον, ὅπερ διέπει τὸ ὅλον βιβλίον καὶ ἡ ὕπαρξις πολλῶν παραλλήλων χωρίων. Ἐρωτᾶται δέ, χωρὶς νὰ δίδεται ἀπάντησις ἱκανοποιητική: α') Τίς ὁ μέγας ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ β' μέρους καὶ πῶς παρέμεινεν αὐτὸς ἄγνωστος, ὅστις ἐμφανίζεται ἐν τῷ μέρει τούτῳ ὡς ἀνώτερος τοῦ πρώτου οὐ μόνον ὡς συγγρα-

Digitized by Google

φεύς, ἀλλὰ καὶ ὡς προφήτης; β') Πῶς θὰ ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἡ συγγραφὴ καὶ τοῦ β' μέρους; γ') Θὰ ἦτο ἆρά γε δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ τηλικαύτην φήμην ἤδη αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, ἐὰν μὴ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς συγγραφεὺς καὶ τοῦ β' μέρους; (πρβ Σοφ. Σειρ. κη' 27, ἔνθα χαρακτηρίζεται ὡς μέγας προφήτης).

Πράγματι δὲ ὑπῆρξε μέγας καὶ μέγιστος προφήτης ὁ Ἡσαΐας, ὡς ὑπῆρξε καὶ μέγας συγγραφεὺς καὶ μέγας ῥήτωρ. Κατέχει δὲ ἐπιφανεστάτην θέσιν οὐ μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτις δι' αὐτοῦ φθάνει εἰς τὸ ἀποκορύφωμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας, διότι προεῖδεν αἰῶνας ἱκανοὺς πρὸ τῶν γεγονότων καὶ περιέγραψε μετὰ σαφηνείας πράγματι εὐαγγελιστοῦ τὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μεσσίου (μβ' 1—9, ξα' 1—3 κλπ.), καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν (κεφ. ζ' 14) καὶ τὰ πάθη μετὰ τοῦ ἐξιλαστηρίου θανάτου (νβ' 13—νγ' 12), ἔτι δὲ καὶ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ (β' 1—4, ξ' 1—10 κλπ.). Δικαίως δὲ διὰ πάντα ταῦτα ἀπεκλήθη ὁ μεγαλοφωνότατος τῶν προφητῶν καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὡς εὐαγγελιστὴς προφήτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ κυριώτατα ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἡσαΐαν εἶναι τὰ τῶν *Fr. Delitzsch* δ' ἐκδ. 1889), *D. Dillmann-Kittel* (1898), *K. Marti* (1900), *Grayand Peake* (1912), *B. Duhm* (δ' ἐκδ. 1923), *A. Condamin* (1905, *F. Feldmann* (1925) καὶ *E. König* (1926), ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θεολόγων ἡρμήνευσεν αὐτὸν ὁ *Ἱερόθ. Μητρόπουλος*.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ὁ Ἡσαΐας ἐν τῇ τέχνῃ. Ἀπεικονίσεις τοῦ προφήτου Ἡσαΐου εὑρίσκομεν ἤδη ἐν τῇ Παλαιοχριστιανικῇ τέχνῃ. Εἶναι δ' αὗται, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, ἐκ τῶν ἀρίστων ἐκδηλώσεων τῆς τέχνης ταύτης. Εἰς τὴν κατακόμβην τῆς Πρισκίλλης ἀνευρέθη θαυμασία τοιχογραφία, ἣν ὁ J.-B. de Rossi ἐδημοσίευσε διὰ πρώτην φορὰν ἐν «Immagini scelte della beata vergine Maria tratte dalle ca-

Ἡ προσευχὴ τοῦ Ἡσαΐα.
[Μικρογραφία τοῦ Ι' αἰῶνος. Ἐθν. Βιβλιοθήκη Παρισίων.]

tacombe di Roma» (π. I, IV). Ἐν ταύτῃ ἀπεικονίζεται ἡ Παρθένος μὲ κεκλιμένην τὴν κεφαλὴν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πλαγίως, καθημένη δ' ἐπὶ ἑδράνου καὶ κρατοῦσα τὸν παῖδα Ἰησοῦν γυμνὸν εἰς τοὺς κόλπους της. Ἀριστερᾷ ταύτης ἵσταται ὄρθιος ὁ Ἡσαΐας, φέρων τὸ πάλλιον τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ σανδάλια. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ εἰλητὸν καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς φαίνεται, ὡς νὰ δεικνύῃ τι. Ἡ ἀπεικόνισις αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα, θαυμάζεται δὲ διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν προσώπων καὶ τὴν ἐντελῆ διαγραφὴν τῶν στάσεων καὶ τῶν χειρονομιῶν. Τὸ θέμα, ἐφ' οὗ ἐξετελέσθη αὕτη, εἶναι ἡ πρόρρησις ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου πρὸς τὴν Παρθένον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Ἑτέραν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος εἰργασμένην τοιχογραφίαν εὗρεν ὁ J. Wilpert τῷ 1902 ἐν τῇ κατακόμβῃ τῆς Δομιτίλλης. Τ' ἀπεικονιζόμενα καὶ ἐν ταύτῃ πρόσωπα εἶναι ἡ Παρθένος, ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Προφήτης. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς φέρεται ἐνδεδυμένος.

Εἰς τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀνήκει τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ ἀποκείμενον χειρόγραφον τῆς χριστιανικῆς τοπογραφίας. Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου, ἐν ᾧ ἀπεικονίζεται σὺν ἄλλοις καὶ τὸ «Ὅραμα τοῦ Ἡσαΐου». Ἐν τούτῳ παρουσιάζεται ὁ Θεὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ δορυφορούμενος ὑπὸ δύο σεραφείμ, ὁ δὲ Προφήτης γονυκλινὴς δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν ἀγγέλου, ὅστις θέτει ἐπὶ τῶν χειλέων του φλεγόμενον ἄνθρακα. Ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου προέρχεται, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κάρολος Ντὴλ (Manuel d'art byzantin, 2α ἔκδοσις σελ. 326), ὁ τύπος τοῦ καρηκομόοντος καὶ μακροπώγωνος γέροντος, ὅστις ἐχαρακτήρισε τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ βυζαντινῇ ἁγιογραφίᾳ τὰς ἀπεικονίσεις τῶν πλείστων προφητῶν.

Ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀξιομνημόνευτος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ψαλτηρίου τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀποκειμένου ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ἀπεικόνισις τῆς προσευχῆς τοῦ Ἡσαΐου. Ὁ προφήτης ἐν ταύτῃ προσεύχεται μετὰ ζέσεως πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις ὑποσημαίνεται διὰ θείας χειρός, ἐξ ἧς ἐκφεύγει ἀκτίς. Ὄπισθεν τοῦ Ἡσαΐου ἵσταται ἡ Νὺξ ὑπὸ τὴν μορφὴν νεαρᾶς γυναικός, συγκρατούσης πέπλον διάστερον, κυμαινόμενον ὄπισθεν καὶ ὕπερθεν τῆς κεφαλῆς της. Ἐν τῇ ἄλλῃ δὲ πλευρᾷ νεαρὸν παιδάριον, προσωποποιοῦν τὸν Ὄρθρον, κρατεῖ πυρσόν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἐν τῷ δυτικῷ τοίχῳ τοῦ νάρθηκος τῆς Νέας Μονῆς τῆς Χίου· ἐν τῇ Βίβλῳ Καρόλου τοῦ φαλακροῦ (τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων)· ἐν τῇ Sancta Maria Antiqua τῆς Ρώμης, ἔνθα φέρεται ὁ Ἡσαΐας ὁμιλῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν· ἐν τῷ θόλῳ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Bagaouat, ἔνθα ἀπεικονίζεται τὸ μαρτύριον τοῦ Ἡσαΐου (βλ. καὶ *Kaufmann:* Handbuch der christlichen Archaeologie, ἔκδ. 2α, 1913, σελ. 329)· καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ τῶν Ὁμιλιῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἔνθα φέρεται τὸ «Ὅραμα τοῦ Ἡσαΐου». Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἡσαΐας.** —1) Ἀσκητὴς τοῦ Δ' αἰῶνος, ὃν Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ὀνομάζει ἀρχηγόν του. Ἔγραψεν 29 λόγους καὶ πολλὰ ἄλλα ἀσκητικὰ ἔργα, ὧν τὰ πλεῖστα μὲν διεσώθησαν ἐν λατινικῇ μεταφράσει, ἐλάχιστα δ' ἀποσπάσματα ἐν τῷ πρωτοτύπῳ (*Migne* ἐν Ἑλλην. πατρολ. 40, 1205 καὶ 1211 καὶ Λατιν. 103, 427 κἑξ. — *Bardenhewer-Godet* «Les pères de l'église» Paris 1898, Β' 58). —2) Μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος ἐν Νικομηδείᾳ. Ἔγραψεν ἄγνωστον πότε λόγον περὶ λειτουργιῶν ἀνέκδοτον ἔτι, εὑρισκόμενον ἐν χειρογράφῳ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. —3) Κύπριος τὴν καταγωγήν, ἔγραψεν ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος πρός τινα Νικόλαον Σκλεγγίαν ὑπὲρ τῆς μετὰ τῶν Λατίνων ἑνώσεως βραχεῖαν πραγματείαν, ἣν πρῶτος ἐξέδωκε Λέων ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῇ Graecia Orthodoxa (Α' 396 κ.ἑξ.) καὶ ἀνετύπωσεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πατρολογίᾳ ὁ Migne (158, 972 κἑξ.). Ε.Γ.Π.

Ἡσαΐας, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως*** (1323—1334). Ἐν Ἠπείρῳ γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος καὶ ἐμόναζε, κατὰ τύχην δ' εὑρεθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1323 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου (1282—1328) ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1321 κενὸν θρόνον τῶν πατριαρχείων ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ. Ἐπὶ τοῦ Ἡσαΐου ἐκδηλωθείσης τάσεως πρὸς προσέγγισιν τῆς Ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀπεστάλη πρὸς τὸν καθολικὸν τῆς Ἀρμενίας πρεσβεία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, κομίζουσα γράμματα πρὸς αὐτὸν τοῦ πατριάρχου. Τῷ 1324 ὁ Ἡσαΐας καθώρισε τὴν εἰσφορὰν ἑκάστης ἀρχιεπισκοπῆς καὶ μητροπόλεως ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἐχειροτόνησε δὲ καὶ τὸν Ἕλληνα Θεόγνωστον μητροπολίτην Ρωσίας. Ἀναμειχθεὶς δὲ εἰς τὰς πολιτικὰς ἀκαταστασίας καὶ ῥαδιουργίας τῶν τότε χρόνων ὁ Ἡσαΐας περιωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων τῷ 1327, ὁπόθεν παρέλαβεν αὐτὸν τῇ 24 Μαΐου 1328 εἰσελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἀνδρόνικος ὁ Γ' (1328—1341) καὶ τιμητικῶς ἐπανήγαγεν αὐτὸν ἔφιππον εἰς τὸ πατριαρχεῖον. Τῷ 1332 διεξαχθεισῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐδέχθη ὁ Ἡσαΐας τὴν ἐπίσκεψιν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΒ' (1316—1334), ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις διεκόπησαν ἀμέσως. Ἀπέθανε τῷ 1334 (*Μ. Γεδεών*, «Πατριαρχικοὶ πίνακες» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, 417 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

— **Ἡσαΐας** ὁ ***Μεγαλοσπηλαιώτης.*** Μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἐν Πελοποννήσῳ, ἔγραψε κατὰ τὸ 1510 ἐν ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τὸ «Κτιτορικὸν» τῆς μονῆς ταύτης, τὸ ὁποῖον κατόπιν μετέφερεν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν Θεοδώρητος ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀργυρὸς Βερναρδῆς καὶ ἐτύπωσε τῷ 1705 ἐν Βενετίᾳ (*Κ. Σάθα* «Νεοελληνικὴ φιλολογία», ἐν Ἀθήναις 1868, 228). Ε. Γ. Π.

— **Ἡσαΐας,** ἐπίσκοπος ***Σαλώνων.*** Φιλικὸς καὶ ἀγωνιστής, τὸν ὁποῖον, ἐκ παραδρομῆς ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς ὀνοματίζει *Ἰωαννίκιον* εἰς τὸν κατάλογον τῶν κατὰ τὸν Ἀγῶνα δρασάντων ἀρχιερέων. Ἐγεννήθη παρὰ τοὺς Δελφούς, εἰς τὴν Δεσφίναν, τῷ 1780, μικρὸς ἐτάχθη ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του νὰ καλογηρεύσῃ, καὶ καρεὶς μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου συνυπηρέτησε μετὰ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, μεθ' οὗ ἐπέπρωτο νὰ συναποθάνῃ κατὰ τὴν περιπέτειαν τῆς Ἀλαμάνας. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ γράμματα καὶ προαχθεὶς εἰς ἡγούμενον, ἐνῷ ἦτο νεώτατος, προεκάλεσε ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ΣΤ', τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, ὅστις καὶ τὸν ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τῷ 1814. Τῷ 1818 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετ' οὐ πολύ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Σαλώνων, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ θανόντος τότε Ἰωαννικίου, ἐστάλη νὰ ποιμάνῃ τοὺς Ἀμφισσεῖς καὶ νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος. Εἶχεν ἐπισύρει ἐπίσης καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε', ὅταν τῷ 1819 οὗτος διὰ τρίτην φορὰν ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπάρχει ἀλληλογραφία πείθουσα, ὅτι οἱ δύο ἐθνομάρτυρες εἰργάζοντο ἀπὸ τοῦ 1820 διὰ τὴν ἐθνεγερσίαν καὶ διὰ συμβολικῶν φράσεων συνεννοοῦντο εἰς ἀνοικτὰς ἐπιστολάς. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 κληθεὶς ἐσπευσμένως εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἡσαΐας συνεννοήθη λεπτομερῶς μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐστάλη παρ' αὐτοῦ μὲ συγκεκριμένας ὁδηγίας εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἔφθασε τὸν ἑπόμενον μῆνα Φεβρουάριον. Ἀφοῦ δὲ συνήντησεν ὡρισμένους ἀρχιερεῖς καὶ δὴ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, τὸν Ναυπλίου Γρηγόριον καὶ τὸν Τριπόλεως Δανιήλ, ἐπέστρεψεν εἰς Ἄμφισσαν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Λεβάδειαν, ὅπου διεβίβασε τὰς αὐτὰς ὁδηγίας εἰς τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἀρχιερεῖς τὸν Ἀθηνῶν Διονύσιον καὶ τὸν Ταλαντίου Νεόφυτον. Εἰς τὴν βοιωτικὴν ταύτην πόλιν, ἀκμάζουσαν τότε πολύ, ἐγένετο ἡ μεγαλυτέρα προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, μὲ τὴν ἔνοπλον ἀρωγὴν τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ἔχοντος τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Καρᾶ-Ἰσμαὴλ βέη. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Σαλώνων Ἡσαΐας μετὰ τοῦ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ταλαντίου ηὐλόγησε τὰ ὅπλα τῶν συγκεντρωθέντων εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου καὶ τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν πολεμιστῶν, ἀλλ' ἀντετάχθη εἰς τὰ βίαια κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀμφίσσης μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐφηρμόσθησαν μετ' ὀλίγον, παρὰ τὰς προσπαθείας του. Κατὰ τὴν κάθοδον τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιοσὲ Μεχμὲτ καὶ τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη ἠκολούθει τὸ σῶμα τοῦ Πανουριᾶ, καὶ διὰ ποικίλων ὁμιλιῶν ἐνεθάρρυνε τοὺς ἄνδρας εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἀγῶνα. Κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀλαμάνας, μὲ τὸν σταυρὸν εἰς τὴν χεῖρα ἐπὶ ὑψώματος τῆς Χαλκομάτας, παρώτρυνε τοὺς ἄνδρας τοῦ Πανουριᾶ νὰ ἀποκρούουν τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τουρκαλβανῶν τοῦ Μεχμὲτ Τζαπάρα, καὶ ἐπὶ ὥρας κατώρθωσε τὸ ποθούμενον. Ἀλλ' ὅταν τὸ κύριον σῶμα τοῦ Κιοσὲ Μεχμὲτ ἐκινήθη ἐναντίον τοῦ ἀγωνιζομένου εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας Διάκου, ἐκλονίσθησαν δὲ αἱ ἀντιστάσεις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν θέσιν Μουσταφάμπεη, τότε οἱ ἄνδρες τοῦ Πανουριᾶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ Χασὰν Τομαρίτσα, αἵτινες ἐπέπεσαν αἰφνιδίως ἐκ τῶν πλευρῶν. Ἐκεῖ πολλοὶ ἐφονεύθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παπαγιάννης. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἐθνομάρτυρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν συμπαθεστέρων ἀσφαλῶς, τὸ δὲ ἡρωϊκόν του τέλος μεγάλην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, διότι ἦτο ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς ὅστις ἔπιπτε μαχόμενος. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν Α' τάξιν τῶν πολιτικῶν. Γ. Δ. Κ.

Ἡσαΐας, ***Ἰωσήφ.*** Ἰταλὸς Φιλέλλην. Κατήγετο ἐκ Μεσσήνης τῆς Σικελίας, συνεπολέμει δὲ μετὰ τοῦ Φαβιέρου εἰς Ἱσπανίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅταν ὁ Φαβιέρος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωσιν τοῦ τακτικοῦ, εὗρε τὸν Ἡσαΐαν ἀπὸ καιροῦ ἀγωνιζόμενον ἐν Ἑλλάδι μεταξὺ τῶν Φιλελλήνων καὶ ἐνίοτε ὑπὸ ἐντοπίους ἀρχηγούς. Τῷ 1825 περιελήφθη εἰς τὸ τακτικὸν πεζικὸν ὡς ἀξιωματικὸς καὶ ἐπολέμησεν εἰς Χαϊδάρι, εἰς Κάρυστον, εἰς Ὠρωπὸν καὶ τὰς Θήβας. Εἰσελθὼν μετὰ τοῦ Φαβιέρου εἰς τὴν πολιορκημένην Ἀκρόπολιν ἐπολέμησεν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεών της μέχρι τέλους τῆς πολιορκίας. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἐτυφλώθη ἀπὸ σφαῖραν κανονίου διελθοῦσαν πρὸ τοῦ προσώπου του. Ἔκτοτε κατεγίνετο εἰς διαφόρους βοηθητικὰς ἐργασίας καὶ τῷ 1829 ἐτάχθη εἰς τὴν φάλαγγα τῶν ἀπομάχων. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ τοῦ ἀργυροῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀριστείου, ἔλαβε δὲ γαίας εἰς Εὔβοιαν, ταχθεὶς ταυτοχρόνως καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε' τάξεως τῆς φάλαγγος. Ἀπέθανεν ἐν Χαλκίδι τῷ 1850. Γ. Δ. Κ.

Ἡσάμ, ἢ ***Ἀσήμ,*** ἢ ***Ἀσοὺμ*** (ἑβρ. *Χασούμ*). Ἀρχηγὸς οἰκογενείας, ἥτις μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ποικίλλει. Κατὰ μὲν τὸν Β' Ἔσδραν (2, 19) ἡ οἰκογένεια ἠρίθμει 223 μέλη, κατὰ τὸν Νεεμίαν (7, 22) 328. Κατὰ τὸν Β' Ἔσδραν (10, 33) πλεῖστοι τῶν υἱῶν τοῦ Ἡσὰμ ἐπανακάμψαντες ἀπέπεμψαν τὰς ἀλλοτρίους γυναῖκας, τὰς ὁποίας ἔλαβον ἐν Βαβυλῶνι.

Ἡσαῦ *[Βιβλ.].* Οὕτως ἐπωνομάσθη (ἠσαῦ=τριχωτὸς) ὁ πρῶτος γεννηθεὶς δίδυμος υἱὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας, ἐπειδὴ ἐγεννήθη δασύς. Ἐπεκλήθη δὲ καὶ *Ἐδὼμ* (=πυρρὸς) ἀφότου πεινῶν ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰακὼβ νὰ φάγῃ «ἀπὸ τοῦ πυρροῦ ἑψήματος» τῶν φακῶν (Γενεσ. κε' 25). Τὸ ἐπάγγελμα εἰς ὃ εἶχεν ἐπιδοθῇ ὁ Ἡσαῦ ἦτο τὸ τοῦ κυνηγοῦ καὶ εἶχε λάβει Χετταίας γυναῖκας. Στερηθεὶς τῆς περιουσίας του κατὰ τὸν γνωστὸν

τρόπον τῶν πρωτοτοκίων, ἐμελέτα κατ' ἀρχὰς νὰ φονεύσῃ τὸν σφετεριστὴν ἀδελφόν του Ἰακώβ, ὅστις ἠναγκάσθη οὕτω νὰ ἐκπατρισθῇ, ἀλλὰ βραδύτερον συνεφιλιώθη μετ' αὐτοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αὐτὸς ὅμως παρέμεινε πρὸς νότον τῆς γῆς ταύτης παρὰ τὸ ὄρος Σηείρ, καὶ δὴ μεταξὺ Νεκρᾶς καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομάσθη *Ἐδώμ* (ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Ἰδουμαία*) καὶ ἐγένετο γενάρχης τῶν *Ἐδωμιτῶν* ἢ *Ἰδουμαίων*. Ὁ χαρακτὴρ δὲ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ τούτου συνοψίζεται ἐν τοῖς λόγοις, οὓς κατὰ τὴν «Γένεσιν» (λζ' 39) εἶπεν εἰς τὸν Ἠσαῦ ὁ πατήρ του: «Ἰδοὺ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς ἔσται ἡ κατοίκησίς σου καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν καὶ ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ σου ζήσῃ καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις». Ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ συνειδήσει παρέμεινεν ὁ Ἠσαῦ ὡς τύπος διεφθαρμένου ἀνθρώπου. Π. Ι. Μ.

Ἠσθαμπτον (Easthampton) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς κομιτείας Χαμσάϊαρ τῆς Μασσαχουσέτης τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἔχει πληθυσμὸν (1923) 14.000 κατοίκων. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῶν σπουδαιοτέρων πόλεων τῆς Ἀμερικῆς. Περικλείεται ὑπὸ λόφων. Ὑπάρχει ἐν αὐτῇ δημοσία βιβλιοθήκη καὶ σεμινάριον, ὅπερ ἱδρυθὲν τῷ 1841 εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν, δεδομένου ὅτι τὸ ἔδαφός της εἶναι λίαν εὔφορον, καὶ μὲ τὴν βιομηχανίαν, ἥτις παράγει μάλλινα εἴδη, καουτσούκ, κλωστάς, ἐλαστικὰ καὶ κομβία. Ν. Ι. Θ.

Ἡσίοδος. Ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους. Ὁ βίος τοῦ Ἡσιόδου (750—700) δὲν μένει ἄγνωστος, ὡς ὁ τοῦ Ὁμήρου, διότι αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἱκανὰ περὶ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ λέγει· ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δῖος ἦτο ἐκ τῆς αἰολικῆς Κύμης, ἀλλὰ διὰ πενίαν δεινὴν καὶ χρέη μετῴκησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἥτις ἦτο μητρόπολις τῶν ἐκεῖ αἰολικῶν ἀποικιῶν· ἐγκατέστη δὲ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος ἐν τῇ κώμῃ Ἄσκρῃ. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ ἦτο μὲν γεωργός, ἀλλ' ἀποθανὼν κατέλιπεν εἰς τοὺς δύο υἱούς, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Πέρσην, ἱκανὴν περιουσίαν, ἣν διένειμαν πρὸς ἀλλήλους οἱ δύο ἀδελφοί· κατὰ τὴν διανομὴν ὅμως ὁ νεώτερος ἀδελφός, δεκάσας τοὺς βασιλεῖς, οἵτινες ἦσαν τότε καὶ δικασταί, ἔλαβε μείζονα τοῦ Ἡσιόδου κλῆρον· ἀλλ' ὁ Πέρσης ἔρρεπε πρὸς τὴν κακίαν, ἠγάπα νὰ διημερεύῃ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀκροώμενος τὰς δικολογίας καὶ μηχανώμενος μᾶλλον ν' ἁρπάσῃ διὰ ῥαδιουργιῶν τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων παρὰ νὰ ἐργασθῇ τὴν γῆν διὰ τοῦ ἀρότρου· ἔχων δ' ἴσως καὶ ἄσωτον γυναῖκα κατέφαγεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν κληρονομίαν καὶ ἠπείλει νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ νέου τὸν ἀδελφὸν εἰς δίκην, ἵνα σφετερισθῇ καὶ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο μέρος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Ἡσίοδος κατὰ τὴν διανομὴν (Ἔργ. 27—30.213—248,274). Ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἴτε ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἔριδος, εἴτε διότι πικρῶς ἤλεγξε τοὺς δωροφάγους βασιλεῖς διὰ τὴν ἄδικον αὐτῶν ἀπόφασιν, ἠναγκάσθη νὰ μετοικήσῃ εἰς παραθαλασσίαν πόλιν. Τελουμένων δὲ ἐν Χαλκίδι ἐπιταφίων ἀγώνων πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος Ἀμφιδάμαντος, νικήσας δι' ὕμνου ἔλαβεν ὡς ἔπαθλον τρίποδα, ὃν ἀνέθηκεν εἰς τὰς Ἑλικωνιάδας Μούσας, ὑφ' ὧν ἐνεπνεύσθη τὴν ποιητικὴν σοφίαν. Τὸ τέλος τοῦ ποιητοῦ ἦτο οἰκτρόν· διότι ἐδολοφονήθη ἐν τῇ Λοκρικῇ Οἰνόῃ, ὅτε διὰ Δελφῶν μετέβαινεν εἰς Ναύπακτον· οἱ Λοκροὶ ἔθαψαν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἐν Νεμέᾳ τῆς Οἰνόης παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Νεμείου (*Θουκ.* Γ' 96). Λέγεται δ' ὅτι καὶ οἱ Ὀρχομένιοι κατά τινα χρησμὸν μετακομίσαντες τὰ ὀστᾶ τοῦ ποιητοῦ ἔθαψαν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐν μέσῃ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐχάραξαν ἐπίγραμμα· εἰς τὴν διπλῆν ταύτην ταφὴν ἀναφέρεται καὶ τὸ παρὰ Πινδάρῳ ἐπίγραμμα:

Χαῖρε δὶς ἡβήσας καὶ δὶς τάφου ἀντιβολήσας
Ἡσίοδ' ἀνθρώποις μέτρον ἔχων σοφίης.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐν τῇ ἑαυτῶν ἀγορᾷ ἵδρυσαν χαλκοῦν τὸν ἀνδριάντα τοῦ ποιητοῦ. Κατὰ τὸν Παυσανίαν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος ὑπῆρχεν ἕτερος ἀνδριὰς αὐτοῦ φέρων κιθάραν (9, 4). Ὡς πρὸς τὸν χρόνον καθ' ὃν ἔζησεν ὁ ποιητής, ἱστορεῖ μὲν ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος ἤκμασαν τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἡσίοδος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ὁμήρου, ὡς μαρτυρεῖ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (*Στραβ.* σελ. 23 καὶ 29, Gellius III 11) καὶ προγενέστερος τῶν ἰαμβογράφων Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου τοῦ Ἀμοργίνου (700—693).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ὅμηρον, τὸν ποιητὴν τοῦ ἡρωικοῦ ἔπους, ὅπερ ᾄδει τὰ κλέα τῶν ἡρώων, ὁ Ἡσίοδος ἐκπροσωπεῖ τὸ διδακτικὸν ἔπος, δι' οὗ προσπαθεῖ νὰ διδάξῃ παραγγέλματα βιοτικά, ἠθικὰ καὶ θρησκευτικά, ὅπως ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων ἀνακουφισθῇ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ ἐξευγενισθῇ· ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἄρα εἶναι πρακτικός. Συνετὸς καὶ παρατηρητικὸς φύσει ὁ Ἡσίοδος, μὴ ἔχων ὑψιπετῆ τὴν φαντασίαν καὶ εὐκινησίαν τῆς ψυχῆς, ἐπλάσθη ποιητὴς τῶν χωρικῶν, ὡς ὁ Ὅμηρος τῶν βασιλέων· καὶ ἐν μὲν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἐπανθεῖ χάρις καὶ φαιδρότης, οὐδαμοῦ σχεδὸν διαλείπουσα, φαντασία ζωηρὰ εἰς ὕψος πετομένη, ἀπαύγασμα τοῦ θαλεροῦ καὶ εὐδαίμονος βίου τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἰωνικῶν ἀποικιῶν· ἡ δὲ ἡσιόδειος ποίησις ἀποπνέει δυσθυμίαν καὶ πικρίαν, αἵτινες εἶναι ἀπήχησις τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ βίου, ὃν αἱ μεταναστεύσεις καὶ ἡ κακὴ διοίκησις δυσφόρητον εἶχον καταστήσει. Ἀλλ' εἰ καὶ λίαν ἀφίσταται τῆς ὁμηρικῆς λαμπρότητος ἡ τοῦ Ἡσιόδου ποίησις, ὅμως ἔσχεν εὐεργετικὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν παίδευσιν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν παραινέσεων πρὸς τὴν ἐργασίαν, παρεχομένων διὰ στόματος μελιρρύτου ποιητοῦ.

Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» ἐκ στίχων 828· οἱ ἀπὸ τοῦ 765 καὶ ἐφεξῆς στίχοι, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, θεωροῦνται μεταγενέστερα προσθήκη. Ὠνομάσθη δὲ τὸ ποίημα οὕτω, διότι ὁ ποιητὴς ἐν αὐτῷ συμβουλεύει περὶ τῆς ἐργασίας, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφορμὴν εἰς τὸ ποίημα τοῦτο παρεῖχεν αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς Πέρσης, ὅστις ἠπείλει διὰ νέων δικῶν ν' ἁρπάσῃ τοῦ ἀδελφοῦ τὸν κλῆρον· ὅθεν ὁ ποιητὴς μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τῶν Μουσῶν (1—10), ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν Πέρσην, ὃν ζητεῖ ν' ἀποτρέψῃ ἐκ τῆς δικομανίας καὶ νὰ παρορμήσῃ ἐπὶ τὸ ἔργον· διότι μόνον τὸ ἐργάζεσθαι καὶ τὸ τῆς ἐργασίας κέρδος ὠφελεῖ, ἄνευ δὲ ἱδρῶτος οὐδὲν ἀγαθὸν δίδουσι τοῖς ἀνθρώποις οἱ θεοί· διδάσκει (11—41) τὸν κακὸν Πέρσην, ὅτι δύο ἔριδες εἶναι, ἡ μὲν ἐπίψογος καὶ κακόχαρτος, ἡ περὶ τὰς δικο-

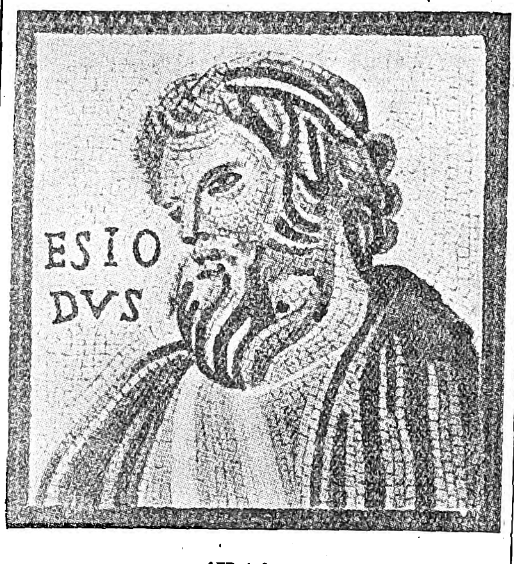

Ἡσίοδος.

μανίας καὶ δικορραφίας, ἡ δὲ εὐγενὴς καὶ τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἅμιλλα τῶν ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν πρὸς ἀλλήλους. Ἀκολουθεῖ (41—105) ἡ μυθικὴ αἰτιολογία τῆς τῶν ἀνθρώπων ταλαιπωρίας. Ὁ ποιητὴς συγκρίνων τὸ παρὸν πρὸς τὸ παρελθόν, ἐν ἐκείνῳ μὲν εὑρίσκει τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἐν τούτῳ δὲ τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν, ἥτις ἐπῆλθε διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων πονηρίαν. Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν διηγεῖται τὸν ἠθικὸν μῦθον τοῦ Προμηθέως, τοῦ Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας, ἧς ἡ ἀποστολή, ὡς ἡ ἁμαρτία τῆς Εὔας ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἐπήνεγκε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας καὶ τοὺς κόπους τοῖς ἀνθρώποις· ἐφεξῆς διηγεῖται (49—104) καὶ περὶ τῶν πέντε γενῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἤτοι τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ τῶν ἡρώων καὶ τοῦ σιδηροῦ, οἷος ἦτο ὁ σύγχρονος, καθ' ὃν προλιποῦσαι τοὺς ἀνθρώπους ἡ Αἰδὼς καὶ ἡ Νέμεσις ᾤχοντο εἰς τοὺς θεοὺς (109—201). Ἀποτεινόμενος εἶτα πρὸς τοὺς δικαστὰς (210—297) ὑπομιμνήσκει τὰ κακά, ἅτινα ἐπιφέρει ἡ καταπάτησις τῆς Θέμιδος· πρὸς τοῦτο διηγεῖται τὸν μῦθον τοῦ ἱέρακος, ὅστις κατέφαγε τὴν ἀηδόνα, καίπερ θελκτικῶς κελαδοῦσαν. Τοῖς μὲν θηρίοις ὁ Ζεὺς ἔδωκε τὴν βίαν καὶ νὰ κατασπαράσσωσιν ἄλληλα, «ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη γίγνεται». Διὸ συνιστᾷ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ παρέχει σοφὰς συμβουλὰς περὶ γεωργίας, ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας (—694), περὶ γάμου καὶ ἀνατροφῆς τέκνων, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα ὠφέλιμα βιωτικὰ παραγγέλματα (—764). Ταῦτα πάντα φέρουσι διδακτικὸν τόνον, ὅστις ἐνίοτε μέχρις ἀποτόμου κελεύσεως ἐντείνεται. Περιγράφων τὰς τῆς φύσεως χάριτας ὁ ποιητὴς τείνει νὰ ἑλκύσῃ τὸν ἀναγνώστην πρὸς τὰ φυσικὰ κάλλη καὶ διεγείρῃ τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπην, ἀλλὰ τοῦτο διδάσκει ἄνευ ποιητικῆς ἐξάρσεως, διότι αἱ πρακτικαὶ γνώσεις εἶναι ὁ σπουδαιότερος σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ. Ἐν τέλει (765—828) διδάσκει περὶ τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς πρέπει νὰ γίνηται ἡ ἐργασία.

Δεύτερον ἔργον του εἶναι ἡ «Θεογονία» ἐκ στίχων 1022, ἐν ᾗ ὁ ποιητὴς καταγράφει ὡς ἐν συστήματι συνεχεῖ καὶ εὐρύθμῳ τὸ γένος, τὰ ἀξιώματα καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον συνέταξεν ὁ ποιητὴς λαβὼν τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς περὶ θεῶν μύθους, καὶ τοὺς ἱεροὺς τῶν κατὰ τόπους ἱερέων λόγους, ὅσοι ἐδύναντο νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὸ κοσμογονικὸν αὐτοῦ σύστημα. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἡ κοσμογονία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Χάους, μεθ' ὃ γεννῶνται ἡ εὐρύστερνος Γῆ, ὁ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως, ὁ κάλλιστος ἐν ἀθανάτοις θεοῖς. Ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθη τὸ Ἔρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ, ἐξ ἧς μιγείσης μετὰ τοῦ Ἐρέβους ὁ Αἰθὴρ καὶ ἡ Ἡμέρα. Μετὰ ταῦτα ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν ἀστερόεντα Οὐρανόν, ἴσον ἑαυτῇ, ὡς ἀσφαλῆ κατοικίαν τῶν θεῶν, τὰ Ὄρη καὶ τὸν Πόντον, μετὰ δὲ τοῦ Οὐρανοῦ τὸν Ὠκεανόν, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας· οἱ Τιτᾶνες εἶναι τὸ ἀρχαιότατον γένος τῶν θεῶν, ἐξ οὗ κατάγεται τὸ νεώτερον, τὸ τῶν Κρονιδῶν· κατὰ τὸν ποιητὴν ἐκ τῶν φυσικῶν δυνάμεων προέρχονται καὶ ἀφῃρημένα ὄντα, ἡ Θέμις, ὁ Θάνατος, ἡ Ἔρις, ἡ Νίκη, ἡ Νέμεσις καὶ μυθολογικαὶ μορφαί, Μοῖραι, Ἐρινύες, Γοργόνες, Κέρβερος. Ὁ Κρόνος, φοβούμενος μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχήν, ἣν ἥρπασεν ἐκ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ, κατέπινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Ἀλλ' ὁ Ζεὺς ἐδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν κατάποσιν τοῦ πατρός. Ἀπὸ τοῦ στίχου 453 εἰσερχόμεθα εἰς αὐτὸν τὸν Ὄλυμπον τῶν φαεινῶν θεῶν, Διὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, Ἑστίας, Δήμητρος, Ἥρας, Πλούτωνος καὶ Ποσειδῶνος, μεθ' ὃ περιγράφεται διὰ μακρῶν ἡ μάχη τοῦ Διὸς καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, οἵτινες κεραυνωθέντες κατεταρταρώθησαν (617—819). Ἐν τῇ Τιτανομαχίᾳ ὁ ποιητὴς ἁμιλλᾶται πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφομένας μάχας. Τῆς Τιτανομαχίας ἀπομίμησις εἶναι ἡ τοῦ Τυφωέως ἐπανάστασις κατὰ τοῦ Διός, ὃν ἐγέννησεν ἡ Γῆ ἐκ τοῦ Ταρτάρου. Ἐν τέλει δὲ καταλέγονται τὰ γένη τῶν θεῶν τὰ καταγόμενα ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν. Παρατηρητέον ὅτι παρὰ μὲν τῷ Ἡσιόδῳ τὸ Χάος εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, κατὰ δὲ τὸν Ὅμηρον ὁ Ὠκεανός· καὶ παρ' ἐκείνῳ μὲν ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ Κρόνου, παρὰ τούτῳ δὲ ὁ πρεσβύτερος. Ἡ «Θεογονία» ὑπῆρξε σπουδαιότατον ἔργον ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν· διότι αἱ περὶ τῶν θεῶν δοξασίαι, αἵτινες παρ' Ἕλλησιν ἦσαν ποικιλώταται, εὗρον ἤδη τὴν «Θεογονίαν» ὡς λυδίαν λίθον, πρὸς ἣν ἐβασανίζετο τὸ κῦρος αὐτῶν· διὸ πᾶς μῦθος διαφωνῶν πρὸς ἐκείνην κατὰ μικρὸν ἀπεβλήθη· αὕτη ἀποτελεῖ οἱονεὶ τὸν θρησκευτικὸν κανόνα ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἡ Βίβλος τοῦ Μωϋσέως παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, καὶ ἔσχε μεγίστην ῥοπὴν ἐπὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς ὁμοφωνίας περὶ τὰ θεῖα πράγματα. Σημειωτέον ὅτι ἡ πρωτότυπος «Θεογονία» ἐτελεύτα εἰς τὰ γένη τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, δηλαδὴ εἰς τὸν στίχον 962, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν στίχοι προσετέθησαν, οἱονεὶ γέφυρα καὶ διάβασις εἰς ἕτερον ποίημα μέγα, ὅπερ οἱ ῥαψῳδοὶ προσεκόλλησαν εἰς τὴν «Θεογονίαν». Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος ἐγκωμιάζει τὰς θεάς, ὅσαι μετὰ θνητῶν εὐνηθεῖσαι ἐγέννησαν τέκνα· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον, ὅτι ὁ γενεαλογικὸς ποιητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ σιωπήσῃ καὶ τοὺς θεούς, ὅσοι ἐκ θνητῶν γυναικῶν ἐγέννησαν ἥρωας· διὰ τοῦτο οἱ κριτικοὶ εἰκότως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς «Θεογονίας» εἶναι ἀπόσπασμα ἑτέρου ἡσιοδείου ποιήματος, ἤτοι τοῦ «Καταλόγου τῶν γυναικῶν». Ἡ «Θεογονία», ὡς ποίημα, εἶναι οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξιον, διότι ἐκτὸς σπανίων τινῶν μύθων ἔχει καὶ νοήματα καὶ περιγραφὰς ὕψους ἀγαστοῦ.

Τῷ Ἡσιόδῳ ἀπεδίδετο καὶ τὸ μέγα ἔπος τὸ καλούμενον «Ἠοῖαι» ἢ «Μεγάλαι Ἠοῖαι»· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν τμημάτων αὐτοῦ ἤρχετο ἐκ τῶν λέξεων ἢ οἵη (aut qualis)· περιεσώθησαν δὲ πέντε τοιούτων τμημάτων ἀρχαί, ὧν ἕκαστον ἐγκωμιάζει μίαν τῶν ἡρωίδων, ὅσαι ἐκ θεῶν ἐγέννησαν ἥρωας· εἰκάζεται δὲ ὅτι τὸ ὅλον μὲν ποίημα ἤρχετο ἀπὸ τοιούτου τινὸς προοιμίου: «οὐδέποτε ὄψεται ὁ μέλλων χρόνος γυναῖκας, οἷαι ἐκεῖναι αἱ παλαιαὶ ὧν τὸ κάλλος καὶ ἡ χάρις κατέθελξαν τοὺς Ὀλυμπίους θεούς»· τῶν δὲ τμημάτων ἕκαστον συνεκολλᾶτο ἐν τῇ μακρᾷ διηγήσει διὰ τῶν λέξεων «ἢ οἵη». Τὸ ἀξιολογώτατον πάντων ἀπόσπασμα, ἐξ οὗ διαγινώσκεται σαφέστατα ἡ οἰκονομία τῶν μερῶν εἶναι οἱ 56 στίχοι, οἱ τὸ προοίμιον τῆς «Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους» ἀπαρτίζοντες· διότι, ὡς ἐκ τοῦ πρώτου στίχου καταφαίνεται, οἱ 56 οὗτοι στίχοι ἦσαν μέρος τῶν «Ἠοιῶν». Ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν περιοχὴν τῶν «Ἠοιῶν» ἐπισκοτίζει ἕτερον ποίημα ἡσιόδειον, ἐπιγραφόμενον «Κατάλογος γυναικῶν», ὅπερ τοτὲ μὲν μνημονεύεται μετὰ τῶν «Ἠοιῶν», ὡς τὸ αὐτὸ ποίημα, τοτὲ δὲ πάλιν διακρίνεται, καὶ αἱ «Ἠοῖαι» ἀντιτίθενται τοῖς «Καταλόγοις»· διότι οὗτοι μὲν περιγράφονται ὡς ἱστορικὸν καὶ γενεαλογικὸν ποίημα, αἱ δὲ «Ἠοῖαι» ἐξύμνουν τὰς ἡρωίδας, ὧν ἠράσθησαν θεοί· ἐπειδὴ δ' ὅμως ἀμφότερα τὰ ἔπη ἐξύμνουν γυναῖκας τοῦ ἡρωικοῦ αἰῶνος, φαίνεται ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διεσκευάσθησαν κατόπιν καὶ συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ μόνον. Ἀλλ' οἱ νεώτεροι

Digitized by Google

κριτικοὶ ἀποδίδουσι τὰ δύο ταῦτα ποιήματα οὐχὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἡσίοδον, ἀλλ' εἰς τὴν ἡσιόδειον σχολήν, ἥτις ὑπῆρξε παρὰ τοῖς Λοκροῖς· διότι οὗτοι τὴν εὐγένειαν ἐλάμβανον οὐχὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀλλ' ἀπὸ τῆς μητρὸς καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς εὐγενεῖς ἑκατὸν οἶκοι τὸ γένος πάντες ἀνῆγον εἰς ἡρωΐδας (Πολύβ. XII, 5). Ὥστε ἡ Λοκρὶς ἦτο χώρα ἐπιτηδεία πρὸς παραγωγὴν ἐπῶν, ὧν ὑπόθεσις ἦτο ἐγκώμιον εὐγενῶν γυναικῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ναύπακτος κτῆμα τῶν Λοκρῶν ἦτο, ὁμοίως ἐκεῖ ἐποιήθησαν τὰ «Ναυπάκτια ἔπη», ἅτινα ἐπίσης ἡρωΐδας ἐξύμνουν (*Παυσαν.* X, 38,6). Πρὸς τὸν «Κατάλογον γυναικῶν» συναφὴς φαίνεται καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐπιφανῶν γυναικῶν, αἵτινες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ὡς ἐν Ἅδου οὖσαι (Ὀδύσ. Λ 235—337), ὡς ἡ Τυρώ, ἡ Ἀντιόπη, ἡ Ἀλκμήνη, Ἐπικάστη καὶ Χλῶρις, Λήδα καὶ Ἰφιμέδεια, Φαίδρα καὶ Πρόκρις καὶ Ἀριάδνη, Μαῖρα καὶ Κλυμένη καὶ Ἐριφύλη. Ὡς δὲ ἡ «Θεογονία» οὕτω καὶ ὁ «Κατάλογος τῶν γυναικῶν» συνίστατο ἐκ μικρῶν χαλαρῶς συνειρμένων κώλων κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡσιοδείου σχολῆς, ἀπετέλει δὲ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, ὅτε δὲν ὑπῆρχον ἱστορίαι πολιτειῶν, ἔμμετρόν τι διδακτικὸν βιβλίον τῆς ἱστορίας τῶν ἡρώων καὶ ἡρωΐδων· συνίστατο δὲ τὸ ὅλον ἐκ βιβλίων πέντε, ὧν τὰ δύο τελευταῖα εἰδικῶς ἐκαλοῦντο «Ἠοῖαι». Ὁ θησαυρὸς τῶν δύο ποιημάτων, ὃς ἀπετέλει δαψιλεστάτην μυθικὴν ἱστορίαν, ἐξ ἧς ἀφθόνως ἤντλουν οἵ τε λυρικοὶ καὶ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων, ἐξετείνετο καὶ πέραν τοῦ ὁρίζοντος τῶν ἐπικῶν ποιητῶν (αἰολικῶν καὶ ἰωνικῶν τῆς Μ. Ἀσίας), διότι περιελάμβανε τοὺς μύθους πασῶν τῶν φυλῶν Ἰώνων, Ἀχαιῶν καὶ Αἰολέων. Ἕτερον ποίημα ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἡσίοδον εἶναι ἡ «Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους» ἐκ στίχων 480 Τὸ μικρὸν τοῦτο ἔπος πραγματεύεται ἕνα μόνον ἆθλον τοῦ ἥρωος, τὸν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Παγασαίου Ἀπόλλωνος ἀγῶνα αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀλάστορα Κύκνον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἄρεως· καὶ ὁ μὲν Κύκνος φονεύεται, Ἄρης δὲ ὁ πατὴρ ἐρχόμενος εἰς ἐπικουρίαν τιτρώσκεται· ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἀγῶνος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη (57—140 καὶ 318—480), ἐν δὲ τῷ μέσῳ παρενείρεται ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποιήματος. Οἱ μὲν πρῶτοι 56 στίχοι ἀπεγράφησαν προδήλως ἐκ τοῦ ποιήματος, ὅπερ ἐπεγράφετο αἱ «Ἠοῖαι» καὶ ἐτέθησαν ὡς προοίμιον, διότι τὸ ποίημα παρεδόθη ἀκέφαλον. Οὕτω τὸ πλεῖστον τοῦ ἐπυλλίου (141—318) καταλαμβάνει ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, ἧς ἕνεκα καὶ τὸ ὅλον ποιημάτιον συνετέθη. Εἶναι μὲν αὕτη ἀπομίμησις πρὸς τὴν ἐν «Ἰλιάδι» ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως (Ἰλιάδ. Σ. 470—608), ἀλλ' ἡ εἰκὼν ἐπεξειργάσθη κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἡσιοδείου σχολῆς· διότι ἐνῷ τὰ τῆς ἀχιλλείου τορεύματα εἶναι ἰδανικὰ καὶ πλάσματα τῆς φαντασίας ἐλεύθερα, τὰ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους εἶναι ἀληθινά, ὁποῖα τότε ἐπειργάζοντο οἱ σύγχρονοι δημιουργοὶ ἐπὶ χαλκοῦ ἢ ἐπ' ἄλλων μετάλλων, λ. χ. ἡ μάχη τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους, ὁ Ἀπόλλων ἐν μέσῳ τῶν Μουσῶν, ὁ πτερωτὸς Περσεὺς καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Γοργόνων, μάχη τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τοὺς δράκοντας. Ἡ κενταυρομαχία καὶ ὁ Περσεὺς ἦσαν αἱ πρῶται παραστάσεις, ἃς ἐπεχείρησαν νὰ εἰκονίσωσιν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι. Ἐὰν δέ τις παραβάλῃ τὰς εἰκόνας ταύτας πρὸς τὰς ἐν τῇ λάρνακι τοῦ Κυψέλου (*Παυσ.* 5, 17—19), βλέπει ἀμοιβαίαν σχέσιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς γλυπτικῆς. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι τὸ ποιημάτιον συνετέθη ἐπὶ τῶν πρώτων ὀλυμπιάδων· ἐν αὐτῷ ὁ ἥρως εἰκονίζεται φέρων δόρυ καὶ ἀσπίδα ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἥρωες, περὶ δὲ τὴν 40ὴν ὀλυμπιάδα εἰκονίζεται φέρων ῥόπαλον καὶ λεοντῆν. Οὕτως ὁ Ἡρακλῆς, περὶ οὗ μόλις γίνεται λόγος παρ' Ὁμήρῳ καὶ τοῖς ποιηταῖς τῶν Ἰώνων καὶ Αἰολέων, τιμᾶται ἐνταῦθα μεγάλως ὡς ἀρχηγέτης τοῦ δωρικοῦ φύλου, ἀφ' οὗ ἄρχεται αὐξανομένη ἡ δύναμις τῶν Δωριέων.

Τῷ Ἡσιόδῳ ἀπεδίδοντο καὶ πολλὰ ποιημάτια προελθόντα ἐκ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἐλάχιστα λείψανα περιεσώθησαν· ἦσαν δὲ ταῦτα ὁ «Κήϋκος γάμος», ἡγεμόνος τῆς Τραχῖνος καὶ φίλου τοῦ Ἡρακλέους· ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν, «Θησέως εἰς Ἅδου κατάβασις», «Αἰγίμιος», «Μελαμποδία», «Χείρωνος ὑποθῆκαι», δηλαδὴ ἑλληνικὴ χρηστομάθεια ἀντίστοιχος πρὸς τὰ μεσαιωνικὰ ἱπποτικὰ κάτοπτρα. Ταύτας διὰ τὴν παιδευτικὴν δύναμιν ὁ Ἰσοκράτης παραβάλλει πρὸς τὰς ὑποθήκας τοῦ Θεόγνιδος καὶ τοῦ Φωκυλίδου (πρὸς Νικοκλ. 43).

Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσιόδου στερεῖται τῆς πληθύος τῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες εὑρίσκονται ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει καὶ ἔχει πλείονας αἰολισμοὺς παρὰ ἡ τοῦ Ὁμήρου. Ἐνῷ δὲ ἑκάτερον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀποτελεῖ ἐναρμόνιόν τι ὅλον καὶ μίμησιν μιᾶς πράξεως, τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἔχουσι χαλαρὰν τὴν ἑνότητα· ἀλλ' ἡ αἰτία τούτου δὲν εἶναι ὁ ποιητής, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις. Διότι ἡ ὑποβολὴ παραγγελμάτων εἰς ἑνότητα δὲν εἶναι τόσον εὔκολος ὅσον ὁ μῦθος. Ἐνῷ δὲ ὁ Ὅμηρος, διηγούμενος τὰς πράξεις θεῶν καὶ ἡρώων, ἀφίνει φίλους, ἐχθρούς, νικῶντας, ἡττωμένους, τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἕκτορα, τοὺς μνηστῆρας καὶ τὸν Τηλέμαχον ἀδιαφόρως νὰ παρελαύνωσιν, ὡς ἴσα δικαιώματα ἔχοντας, ὁ Ἡσίοδος πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὰ ἑαυτοῦ αἰσθήματα ἐκφράζει, τὸ κακὸν ψέγει καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινεῖ, καὶ τὸ διδακτικὸν τοῦτο ἔχει οὐ μόνον ἐν τοῖς «Ἔργοις», ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ «Θεογονίᾳ». Διὸ φροντίζων μόνον περὶ τῆς ἰδέας ὀλιγωρεῖ τῆς μορφῆς, ἥτις ἀποβάλλει πολὺ τοῦ οἰκείου κάλλους καὶ τῆς λαμπρότητος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀγωνίζεται νὰ διαρρυθμίσῃ καὶ ἐξευγενίσῃ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἡ ποίησις αὐτοῦ περιβάλλεται σχῆμα σεμνότατον καὶ ἐμποιεῖ διὰ τοῦτο σέβας καὶ ἀγάπην. Διὸ καὶ ἐτιμᾶτο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες καὶ ἐν τοῖς σχολείοις αὐτῶν πρὸς παίδευσιν εἶχον αὐτὸν (*Κυϊντιλιαν.* 10, 1, 52). Ὁ Βιργίλιος ἐν τοῖς «Γεωργικοῖς» αὐτοῦ ἐμιμήθη τὸν Ἡσίοδον καὶ πολλοὺς στίχους ἐκείνου αὐτολεξεὶ μετέφρασεν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Δύσει ἀναγεννήσεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐσπουδάζετο ὁ μουσόληπτος Ἀσκραῖος ἀοιδός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡσιόδου χειρόγραφα τῶν Μεδίκων τοῦ ΙΒ' αἰῶνος κα τοῦ ΙΓ', ἔκδοσις α' ἐν Μεδιολάνοις 1493, ἡ τοῦ Ἄλδου ἐν Βενετίᾳ 1495.—*Lösner* (Lipsiae 1778).—*Gaisford* (Oxon. 1814—1820 καὶ Leips. 1823). — *Göttling*, (Gotha 1831) καὶ *Flach* (Lips. 1878). —*Schömann* κριτικὴ ἔκδοσις μεθ' ἑρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων (1869). —*Fick* (Göttingen 1887).—*Al. Rzach* (Lips. 1902). Μερικαὶ ἐκδόσεις τῶν «Ἔργων», τῆς «Θεογονίας» πολλαί. Τὰ «Ἔργα» ὑπὸ *Stetz* (1869) καὶ *Kirchhof* (1889), ἡ «Θεογονία» ὑπὸ *Welcker* (1865) πολυτιμοτάτη ἔκδοσις. - *Schömann*, ποικίλαι διατριβαὶ ἐν Β τόμ. τῶν «Opuscula, Akademio» (Berlin 1857). — *Paley* (1883).— *Sittl* ἐν τῇ «Ζωγραφείῳ βιβλιοθήκῃ» (Ἀθήνησι 1890. Τὰ ἀποσπάσματα ὑπὸ *Marckscheffel* (18 0. Berliner Klassikertexte (1907).—Οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἀνευρεθέντες πάπυροι διαφόρων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἡσιόδου ἀνάγουσι τὴν συνήθη παράδοσιν τοῦ κειμένου ἀπὸ τοῦ ΙΒ' ἢ ΙΓ' αἰῶνος εἰς τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., ἐξ οὗ χρόνου τοῦτο σαφῶς οὐδεμίαν οὐσιώδη μεταβολὴν ὑπέστη· ἐκ τούτων ὁ μὲν τῆς Βιέννης πάπυρος, περιέχων 373 στίχους τῆς «Θεογονίας», τῶν «Ἔργων» καὶ τῆς «Ἀσπίδος» εἶναι καλὸν κείμενον, ἀλλὰ νέας γραφὰς ἀξίας λόγου ὀλιγίστας. Τὸ τῆς Γενεύης ἀπόσπασμα ἐκ 38 στίχων τῶν «Ἔργων» εἶναι ἀξιοσημείωτον, ἕνεκα τῶν ἰχνῶν 4 στίχων προσθέτων, οἵτινες, ὡς ἔοικεν, εἰσὶν ἀπερριμμένοι ὑπὸ ἀρχαίων κριτικῶν. Ὁ PO 109 ἐκ τῶν «Ἔργων» στιχ. 257—289 εἶναι πολύτιμος οὐ μόνον διὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Α αἰῶνος μ. Χ.) ἀλλὰ καὶ διὰ πέντε νέας καὶ ὑγιεῖς γραφάς, τέλος ὁ P. Ryl 54 ἐκ τῆς «Θεογονίας» (643—656) τοῦ Α' αἰῶνος π. Χ. ἐν στίχῳ 656 ὑποστηρίζει τὴν διόρθωσιν τοῦ *Hermann*. Βλέπε: διατριβὴν *Γ. Γαρδίκα* ἐν «Ἀθηνᾶς» (ΛΓ 82 καὶ 93). Τὰ σχόλια ὑπὸ *Gaisford*, Poetae gr. minores, vol. II, 1823 καὶ ὑπὸ *Flach* (Leipzig 1876). — Μετάφρασις ἀγγλικὴ ὑπὸ *Cooke* (1728). *Elton* (1815), *Baucks* (1856) καὶ *Mair* (1908 Oxford)· γερμανικὴ ἔμμετρος μετάφρασις μετὰ πολυτίμου εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων ὑπὸ *Pappmüller* (1896). Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν «Ἔργων» ὑπὸ *Σ. Σκιπη*.

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Ἡσιονεῖς (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Ἑλληνικὸς λαὸς κατοικῶν περὶ τὰς Σάρδεις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Κιμμερίων ἐναντίον τῶν μικρασιατικῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὁπότε κατελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν αἱ Σάρδεις. Εἰκάζεται ὅτι Ἡσιονεῖς εἶναι ἰωνικὴ γραφὴ τοῦ *Ἀσιονεῖς*, ἤτοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀσίας, ὡς ἐκαλεῖτο παλαιότερον ἡ περιωρισμένη περὶ τὸ ὄρος Τμῶλον περιοχὴ τῆς Μ. Ἀσίας.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἡσιόνη *[Μυθολ.]*.—1) Θυγάτηρ τοῦ Λαομέδοντος καὶ τῆς Στριμοῦς, θυγατρὸς τοῦ Σκαμάνδρου, ἢ (κατ' ἄλλον μῦθον) τῆς Πλακίας, θυγατρὸς τοῦ Ἀτρέως ἢ τοῦ Λευκίππου. Εἶχε πέντε ἀδελφούς, ἐκ τῶν ὁποίων νεώτερος ἦτο ὁ Ποδάρκης (Πρίαμος), καὶ δύο ἀδελφάς. Ταύτην εὗρεν ὁ Ἡρακλῆς, ὅτε ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἀμαζόνων εἶχε προσεγγίσει εἰς τὴν Τροίαν, δεμένην ἐπὶ ἑνὸς βράχου, ἕνεκα τῆς ἑξῆς αἰτίας: Ἐπειδὴ ὁ Λαομέδων εἶχεν ἀθετήσει τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς τοὺς θεοὺς Ποσειδῶνα καὶ Ἀπόλλωνα, ὅτι θὰ ἀμείψῃ αὐτοὺς μετὰ τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Περγάμου, οὗτοι διὰ νὰ τιμωρήσωσι τὸν Λαοδέμοντα καὶ τοὺς ὑπηκόους του διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς ἀμοιβῆς ἔστειλαν εἰς τὴν χώραν ὁ μὲν πρῶτος θαλάσσιον κῆτος (κατ' ἄλλον μῦθον δράκοντα), τὸ ὁποῖον κατεβρόχθιζεν ὅσους ἀνθρώπους εὕρισκεν εἰς τὴν πεδιάδα, ὁ δὲ δεύτερος λοιμόν, ὅστις ἐθέριζε τοὺς κατοίκους ταύτης. Πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν εἰρημένων δεινῶν συνεβουλεύθη ὁ Λαομέδων ἓν μαντεῖον, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χρησμόν, ὅτι τότε θ' ἀπαλλαγῇ ἡ χώρα του τῆς διπλῆς ἐκείνης συμφορᾶς, ὅταν παραδώσῃ τὴν θυγατέρα του Ἡσιόνην βορὰν εἰς τὸ κῆτος. Ὁ Λαομέδων ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν χρησμὸν καὶ ἔδεσε τὴν Ἡσιόνην εἰς τὸν βράχον διὰ νὰ γίνῃ βορὰ τοῦ κήτους. Ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν ἔμαθε πάντα ταῦτα, ὑπεσχέθη ὅτι καὶ τὴν Ἡσιόνην θὰ σώσῃ καὶ τὴν χώραν θ' ἀπαλλάξῃ τοῦ κήτους, ἐὰν ὁ Λαομέδων δώσῃ πρὸς αὐτὸν εἰς ἀμοιβὴν τοὺς ἵππους, τοὺς ὁποίους ἔδωκεν ὁ Ζεὺς εἰς τὸν πατέρα τοῦ Λαομέδοντος Ἶλον εἰς ἀποζημίωσιν διὰ τὸν ἁρπαγέντα υἱόν του Γανυμήδην. Ὁ Λαομέδων ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐξεπλήρωσεν, ἀρνηθεὶς νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἡρακλέα τοὺς ἵππους μετὰ τὸν φόνον τοῦ κήτους. Καὶ τότε μὲν ἐπειγόμενος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν κατὰ τῶν Ἀμαζόνων ἐκστρατείαν ὁ Ἡρακλῆς οὐδὲν ἔπραξε, βραδύτερον ὅμως ἐπῆλθε κατὰ τῆς Τροίας μετὰ τοῦ Τελαμῶνος καὶ ἄλλων φίλων του ἡρώων, καὶ τὴν μὲν πόλιν κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων, τὸν δὲ Λαοδέμοντα καὶ τοὺς υἱούς του, πλὴν τοῦ Ποδάρκους, ἐφόνευσεν. Ἐφείσθη δὲ καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἡσιόνης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὡς γέρας εἰς τὸν Τελαμῶνα. Ἡ Ἡσιόνη παρεκάλεσε τότε τὸν Ἡρακλέα νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ὡς δούλου ἀπαχθέντος ἀδελφοῦ της Ποδάρκους. Ὁ Ἡρακλῆς ἐδέχθη τοῦτο, ἀφοῦ πληρωθῇ πρότερον ὁ τύπος τῆς ἐξαγοράσεώς του ὑπὸ τῆς Ἡσιόνης Αὕτη ἔδωκε τότε ὡς λύτρα τὴν καλύπτραν της καὶ οὕτως ἐξηγοράσθη ὁ Ποδάρκης, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ Πρίαμος (πωληθεὶς) μετωνομάσθη. Ἡ Ἡσιόνη, ζῶσα οὐχὶ ὡς νόμιμος σύζυγος τοῦ Τελαμῶνος εἰς τὰ ἐν Σαλαμῖνι ἀνάκτορά του, ἔγινεν ἐξ αὐτοῦ μήτηρ τοῦ περιφήμου τοξότου κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον Τεύκρου, ὁμοπατρίου ἀδελφοῦ τοῦ Αἴαντος.

Πλὴν τῆς Ἡσιόνης ταύτης μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυθογράφων ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἄλλα μυθικὰ πρόσωπα, τὰ ἑξῆς: —2) Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος καὶ σύζυγος τοῦ Προμηθέως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ μήτηρ τοῦ Δευκαλίωνος. —3) Ἡ θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ καὶ μήτηρ ἐκ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀρχομενοῦ, γενάρχου τῶν Μινυῶν. —4) Ἡ σύζυγος τοῦ Ναυπλίου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμυμώνης, θυγατρὸς τοῦ Δαναοῦ, καὶ μήτηρ τοῦ Παλαμήδους, τοῦ Οἴακος καὶ τοῦ Ναυσιμέδοντος (κατὰ τοὺς τραγικοὺς σύζυγος τοῦ Ναυπλίου ἦτο ἡ Κλυμένη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κατρέως, κατὰ δὲ τὸν ποιητὴν τῶν «Νόστων» ἡ Φιλύρα) καὶ ἄλλαι.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἧσκα (ἡ)· βλ. *ὕσκα*.

ἥσκιος (ὁ)· δημοτ. ἡ σκιά, ἰδιωματ. δροσιὸς ἢ *δροσός*: «μὴν πηγαίνῃς ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἔλα ἀπὸ τὸν ἥσκιο», ᾆσμα: «θέλετε δένδρα ἀνθίσετε, θέλετε μαραθῆτε, 'ς τὸν ἥσκιο σας δὲν κάθομαι μηδὲ καὶ 'ς τὸ δροσό σας», «ὁ ἥσκιος τῆς συκιᾶς εἶναι βαρύς, τῆς καρυδιᾶς ὁ ἥσκιος εἶναι ἐλαφρός» || «ὁ ἥσκιος τοῦ ἀνθρώπου» ἐσωτερική τις δύναμις τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὴν ψυχήν, ὁ δαίμων, ὁ genius: «τό 'χει ὁ ἥσκιος του καὶ βλέπει φαντάσματα», «ἔχει ἐλαφρὸ ἥσκιο» ἄλλως: «εἶναι ἀλαφροήσκιωτος».

Ἠσκυλῖνος λόφος (Esquilinus mons) *[Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ἐσκυλῖνος* λόφος.

Ἡσσάϊνον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Βλαχίντζα*.

ἥσσων (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· βλ. *ἥττων*.

Ἧστ (ἀγγλ. East καὶ βραχυγραφικῶς Ε)· ὁ ἀνατολικός. Ἡ λέξις προτάσσεται συνηθέστατα ἀγγλικῶν καὶ ἀμερικανικῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων.

— **Ἧστ *Ἄνγκλια*** (East Anglia=Ἀνατολικὴ Ἀγγλία) *[Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν ἀρχαίων ἀγγλοσαξωνικῶν βασιλείων, ἅτινα μετέπειτα ἀπετέλεσαν τὴν Μ. Βρεττανίαν. Περιελάμβανε δύο κομιτείας: τοῦ Νόρφολκ καὶ Σῶφολκ. Περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Αἴθελμπερτ, ὅστις ἀπέθανε τῷ 616, ὁ Ραίντβαλτ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας, ὅστις εἶχεν ἐπὶ χρόνον τινὰ παραμείνει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κέντ, ἤρχισε κερδίζων τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἀγγλοσαξώνων βασιλέων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ θέσις του αὕτη ἐξησφαλίσθη, τοὐλάχιστον προσωρινῶς, τῷ 617, ὁπόταν ἀπεφάσισε νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ δικαιώματα τοῦ νορθουμβριανοῦ πρίγκιπος Ἔντουϊν, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του, καὶ ἐνίκησε τὸν Αἴδελφριθ τῆς Νορθουμβρίας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἄϊντλ. Ὁ Ραίντβαλτ εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Κέντ, ἀλλὰ ἐπιστρέψας εἰς τὸ βασίλειόν του τὸν ἀπηρνήθη. Τὸ βασίλειον τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας ἱδρύθη κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ὁ Ἡόρπβαλντ, υἱὸς τοῦ Ραίντβαλντ, προσηλυτίσθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τοῦ Ἔντουϊν, ἀλλ' ὀλίγον κατόπιν (627—628) ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ρίχμπερτ καὶ τὸ βασίλειον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπὶ τριετίαν, μέχρις ὅτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Σίγκεμπερτ, ἀδελφὸς τοῦ Ἡόρπβαλντ. Ὁ Σίγκεμπερτ ἵδρυσε σχολὴν ἐν Ἀνατολικῇ Ἀγγλίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Ἰρλανδοῦ ἱεραποστόλου Φουρσέους ἀνήγειρε μοναστήριον ἐν Κνομπχέρεσμπουργκ. Περὶ τὸ 644 ὁ Σίγκεμπερτ παρῃτήθη τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἔκγκρικ καὶ ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον. Ὀλίγον κατόπιν ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Πέντα τῆς Μερκίας κατὰ τὴν εἰσβολήν του εἰς Ἀνατολικὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ Ἄννας. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο ἐνθουσιώδης Χριστιανὸς καὶ προσηλύτισε τὸν Καίνβαλ, βασιλέα τοῦ Οὐέσσεξ, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Δύο ἐκ τῶν θυγατέρων του, ἡ Σαίθρυθ καὶ Αἴθελμπεργκ, ἐγένοντο μοναχαί, ἡ τρίτη θυγάτηρ του Σέξβουργκ ἐνυμφεύθη τὸν Ἡαρκόνβερτ, βασιλέα τοῦ Κέντ, καὶ ἡ τετάρτη Ἔθελθρυθ, κατόπιν δύο γάμων, ἐγένετο ἡγουμένη τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἧλν. Τῷ 654 ὁ Ἄννας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πένκ τῆς Μερκίας καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Αἴθελχηρ, ὅστις ἐφονεύθη τῷ 655 ἐν Βίνβεντ μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τῆς Μερκίας καὶ ἐναντίον τοῦ Ὄσβιο, βασιλέως τῆς Νορθουμβρίας. Μακρὰ περίοδος ἀκολουθεῖ, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἄγνωστος ἡ ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας, ἤτοι μέχρι τοῦ 792, ὁπότε ἐβασίλευσεν ὁ Αἴθελμπερτ, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μερκίας Ὄφφα. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἀγγλία ἔκτοτε ἐγένετο ὑποτελὴς εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μερκίας μέχρι τοῦ 825, ὁπότε ὁ

Digitized by Google

λαὸς ἐφόνευσε τὸν βασιλέα τῆς Μερκίας Μπιορνβοὺλφ καὶ ἀνεκήρυξεν βασιλέα τὸν Ἔγκμπερτ τοῦ Βέσσεξ. Τῷ 870 ὁ Ἐδμόνδος, βασιλεὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Δανῶν, διοικουμένων ὑπὸ τῶν Ἰβάρρ καὶ Οὔμπ, υἱῶν τοῦ Ράγναρ Λοῦμπροκ. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν υἱῶν τοῦ Ράγναρ Λοῦμπροκ ἡ Ἀνατολικὴ Ἀγγλία κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Δανοῦ βασιλέως Γκούθρου, ὅστις ἀπέθανε τῷ 890. Ἕτερος βασιλεὺς ὁ Ἡόρικ ἠθέλησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἔθελβαλντ, υἱοῦ τοῦ Ἔθελρεντ Α΄, καὶ ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ Κέντ τῷ 905. Τῷ 921 οἱ Δανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας ὑπέκυψαν εἰς τὸν βασιλέα Ἐδουάρδον τὸν πρεσβύτερον. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου, πιθανώτατα, ἡ Ἀνατολικὴ Ἀγγλία ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ Ἄγγλους λόρδους, οἱ περιφημότεροι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν ὁ Αἴθελστον (932—956) καὶ οἱ υἱοί του Αἴθελβολντ (956 –962) καὶ Αἰθελγουάϊν (962—992). Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Γκρίνστεντ** (Easr Grinstead) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς ὁμωνύμου ἐκλογικῆς διαιρέσεως τοῦ Σώσσεξ τῆς Ἀγγλίας, ἀπέχουσα σιδηροδρομικῶς 30 μίλλια ΝΑ τοῦ Λονδίνου. Ἔχει πληθυσμὸν (1923) ἐκ 12.500 κατοίκων. Τὸ Ἤστ Γκρίνστεντ ἀνῆκε τῷ 1086 εἰς τὸν κόμιτα τοῦ Μόρταιν. Ἐπὶ βασιλείας Ἑρρίκου Γ΄ ἀπετέλεσε μέρος τοῦ τιμαρίου τοῦ Ἀκουΐλα, ὅπερ ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἐδώρησε τοῦτο εἰς τὸν Πέτρον τῆς Σαβοΐας, ἐξ οὗ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνεψιάν του βασίλισσαν Ἐλεονώραν. Κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ διαδόχου τοῦ Ἑρρίκου Γ΄, ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως προσηρτησε τοῦτο ἐκ νέου εἰς τὸ τιμάριόν της τοῦ Ἀκουΐλα. Ὁ Ἐδουάρδος Γ΄ ἐξεχώρησε τοῦτο διὰ διατάγματός του εἰς τὸν Ἰωάννην Γκώντ, δοῦκα τοῦ Λαγκασσάϊαρ, εἰς οὗ τὴν κυριότητα παρέμεινε μέχρις οὗ ὁ Ἰάκωβος Α΄ ἐξεχώρησε τοῦτο εἰς τὸν σὲρ Γεώργιον Ρίβερς, παρ' οὗ περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Σάκσβιλλς, λόρδων τοῦ Ντόρσετ. Κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ κοντοσταύλου καὶ ἀπέστελλε δύο μέλη εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Ἴντια - Κόμπανυ** (East India Company)· βλ. λ. *Ἰνδιῶν* ἑταιρεῖαι.

— Ἤστ **Κλήβελανδ** (East Cleveland) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ὀχάϊο, ἀπέχουσα 6 χλμ. Α. τῆς πόλεως Κλήβελανδ. Κάτοικοι 35.000. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Λίβερπουλ** (East Liverpool) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς κομιτείας Κολουμπιάνας τοῦ Ὀχάϊο τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀχάϊο καὶ εἰς ἀπόστασιν 106 μιλλίων ΝΑ τῆς πόλεως Κλήβελανδ. Ἔχει πληθυσμὸν περὶ τοὺς 30.000 κατοίκους. Μετὰ τὸ Τρέντον τῆς Νέας Ὑερσέης, ἡ Ἤστ Λίβερπουλ εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν εἰδῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ πορσελλάνης, εἰς ἣν ἀπασχολοῦνται τὰ 90 % τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ της. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Λόντον** (East London=Ἀνατολικὸν Λονδῖνον) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπύφφαλο καὶ ἀπέχουσα σιδηροδρομικῶς 543 μίλλια ΝΑ. τοῦ Κέϊπ - Τάουν καὶ 666 μίλ. νοτίως τοῦ Γιοχάνεσμπουργ. Ἔχει πληθυσμὸν 40.000, κατοίκων ἐξ ὧν 20.000 λευκοί. Ἡ πόλις εἶναι γραφικῶς ἐκτισμένη ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ, αἵτινες συνδέονται διὰ γεφύρας. Ἕνεκα τῶν θαυμασίων θαλασσίων λουτρῶν της καὶ τῆς ὡραιότητος τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ τὸ Ἤστ Λόντον εἶναι ἡ κυριωτέρα παραθαλάσσιος διαμονὴ τῆς ἐπαρχίας. Εἶναι κέντρον πλουσίας ἀγροτικῆς περιφερείας καὶ ὁ τρίτος εἰς κίνησιν λιμὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Κέϊπ. Τὸ Ἤστ Λόντον ὀφείλει τὴν ἵδρυσίν του εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Καφφὶρ (1846—1847), ὁπότε οἱ Ἄγγλοι, ἔχοντες ἀνάγκην λιμένος κειμένου πλησιέστερον πρὸς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἀφ' ὅ,τι οἱ τότε ὑπάρχοντες, ἐξέλεξαν τὴν ὄχθην τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μπύφφαλο ποταμοῦ καὶ τὸ 1847 ἀπεβίβασαν ἐκεῖ τὸ πρῶτον φορτίον πολεμεφοδίων, ἱδρύσαντες καὶ τὸ φρούριον Κλάμοργκαν. Πέριξ τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου σταθμοῦ ἐσχηματίσθη ἡ πόλις, φέρουσα ἀρχικῶς τὸ ὄνομα *Λιμὴν τοῦ Ρέξ*. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Μολὶν** (East Molin) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς πολιτείας Ἰλλινόϊς τῆς Βορειοαμερικανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἔχει πληθυσμὸν 10.000 κατοίκων, μεγάλα ἐργοστάσια αὐτοκινήτων καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ εἶναι κόμβος σιδηροδρομικοῦ δικτύου. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Ὄρεντζ** (East Orange=Ἀνατολικὴ Ὀράγγη) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς κομιτείας Ἔσσεξ τῆς Νέας Ὑερσέης τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀφρικῆς, κειμένη εἰς ἀπόστασιν 12 μιλλίων δυτικῶς τῆς Ν. Ὑόρκης. Ἔχει πληθυσμὸν (1925) περὶ τὰς 50.000. Εἶναι κόμβος σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ συνδέεται μετὰ τοῦ Νιούαρκ, Ὄρεντζ καὶ Γουέστ Ὄρεντζ μὲ ἠλεκτρικὸν σιδηρόδρομον. Καταλαμβάνει ἐπιφάνειαν 4 τετρ. μιλλίων, ἔχει εὐρείας καὶ καλῶς ἐστρωμένας ὁδοὺς μὲ δενδροστοιχίας. Τὸ σύστημα τῶν δημοσίων σχολείων της εἶναι θαυμάσιον καὶ ἀπὸ τοῦ 1903 κοσμεῖ τὴν πόλιν Καρνέγειος βιβλιοθήκη μὲ 22.000 τόμους βιβλίων. Τὰ κύρια βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Ἤστ Ὄρεντζ εἶναι ἠλεκτρικὰ μηχανήματα, ἠλεκτρικὰ εἴδη καὶ φαρμακευτικαὶ ὗλαι. Ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἤστ Ὄρεντζ εὑρίσκεται τὸ μέγα ἐργοστάσιον ἠλεκτρικῶν εἰδῶν «Κρόκερ-Χουΐλερ Κόμπανυ» (Crocker-Wheeler Co), γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀμπέρ*. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Πρόβιντενς** (East Providence) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς κομητείας Πρόβιντενς τῆς Ρόντ Αἴλαντ τῶν Ἡν. Πολιτειῶν Ἀμερικῆς, ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Πρόβιντενς καὶ ἔναντι τῆς πόλεως Πρόβιντενς. Ἔχει πληθυσμὸν 25.000 κατοίκων περίπου. Ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ πλείστων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Εἰς τὸ προάστειόν της, τὴν Ρῶμφορντ, ὑπάρχουν σημαντικὰ ἐργοστάσια χημικῶν καὶ ἠλεκτρικῶν προϊόντων. Πλεῖσται τοποθεσίαι της ἀποτελοῦν εὐάρεστους θερινὰς διαμονὰς καὶ ἰδίως τὸ Μπῶλοκ Πόϊντ. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Ρέτφορδ** (East Retford) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κομιτείᾳ Νόττιγχαμ, μεταξὺ Σέφιλδ καὶ Λίνκολν. Κάτοικοι 13.412. Ἔχει ἀξιόλογον βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον δημητριακῶν. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Ρίβερ** (East River) /*Γεωγρ.*/. Στενὸν συνδέον τὸν κόλπον τῆς Νέας Ὑόρκης μετὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μακρᾶς Νήσου, μήκους 30 χλμ. καὶ πλάτους 1200 μ. καὶ χωρίζον τὴν νησῖδα, ἐφ' ἧς ἡ πόλις τῆς Νέας Ὑόρκης, Μανχάτταν, ἀπὸ τῆς Μακρᾶς Νήσου (Long Island). Πρὸς τὰ Β. συνδέεται διὰ τοῦ ποταμοῦ Χάρλεμ μετὰ τοῦ ποταμοῦ Χούδσων. Τέσσαρες μεγάλαι κρεμασταὶ γέφυραι καὶ πολυάριθμα μικρὰ ἀτμόπλοια συνδέουν τὴν νησῖδα Μανχάτταν μετὰ τῆς Μακρᾶς Νήσου. Ὠνομάσθη ποταμὸς λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὰ στενότερα σημεῖά του ἰσχυρὰ ρεύματα δίδουν εἰς τὸ στενὸν τὴν ὄψιν ποταμοῦ. Εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς καθίστατο δυσχερὴς εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν λόγῳ τῶν πολλῶν ὑφάλων, σήμερον ὅμως ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρισθῇ ἐξ αὐτῶν. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν τοῦ στενοῦ ὑπάρχουν, κατὰ πυκνὰ διαστήματα, ἀποβάθραι ἀτμοπλοίων (docks), περιέχει δὲ πλείστας νήσους, ἐφ' ὧν ἔχουν κτισθῆ φυλακαί, ἄσυλα ψυχοπαθῶν, ἐγκληματιῶν κλπ. Αἱ κυριώτεραι τῶν νήσων τούτων εἶναι αἱ Μπλάκουελλ, Οὐώρντ καὶ Ράνταλς. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Σαὶν Λουΐς** (East St. Louis) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Ἰλλινόϊς. Κάτοικοι 66.767. Κεῖται ἀπέναντι τῆς πόλεως Ἅγιος Λουδοβῖκος, μεθ' ἧς συνδέεται διὰ σιδηροδρομικῆς γεφύρας ὑπὲρ τὸν Μισισσιπῆν, μήκους 2 χλμ. Ἔχει μηχανουργεῖα καὶ ἐκτεταμένα σφαγεῖα. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Σικάγκο** (East Chicago=Ἀνατολικὸν Σικάγον) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς κομιτείας Λέϊκ τῆς Ἰνδιάνας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, κειμένη ἐπὶ τῆς λίμνης Μίτσιγκαν καὶ ἀπέχουσα περὶ τὰ 19 μίλλια ἀπὸ τοῦ Σικάγου. Ἔχει πληθυσμὸν (1923) 36.000. Ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ πλείστων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Τὸ τμῆμα τῆς πόλεως τὸ εὑρισκόμενον ἐπὶ τῆς ὄχθης τῆς λίμνης Μίτσιγκαν, ὅπερ καλεῖται Λιμὴν τῆς Ἰνδιάνας, ἤρξατο κτιζόμενον τῷ 1901 καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς του ηὔξησεν ἁλματωδῶς. Τὸ Ἤστ Σικάγον ἀποτελεῖ βιομηχανικὸς μέρος τοῦ Σικάγου. Ἡ βιομηχανία του εἶναι σίδηρος καὶ χάλυψ, τσιμέντον, λέβητες, ἁλυσίδες, χημικὰ προϊόντα κ.λ.π. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Στοουνχάους** (East Stonehouse) /*Γεωγρ.*/. Ἀγγλικὴ πόλις ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Ντέβον, πλησίον τοῦ Πλύμουθ. Κάτοικοι 18.748. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχουν μεγάλαι ἀποθῆκαι ναυτικῶν εἰδῶν. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Χὰμ** (East Ham) /*Γεωγρ.*/. Πόλις καὶ δῆμος τοῦ Ἔσσεξ ἐν Ἀγγλίᾳ, κειμένη ἐξωθεν τῆς κομιτείας τοῦ Λονδίνου πρὸς τὰ Α. αὐτοῦ. Κάτοικοι 156.500. Πυκνοκατῳκημένη περιφέρεια, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν, περιλαμβάνουσαν μηχανουργεῖα, ἐργοστάσια βιομηχανικῶν προϊόντων, σαπωνοποιεῖα κ.λ.π. Ὑπάρχει ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἁγ. Μαρίας Μαγδαληνῆς. Διοικεῖται ὑπὸ δημάρχου, στέλλει δὲ δύο βουλευτὰς εἰς τὴν βουλήν. Δ. Σ. Δ.

— Ἤστ **Χάμπτον** (East Hampton) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς κομιτείας Σώφολκ τῆς πολιτείας Νέας Ὑόρκης τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, κειμένη εἰς τὸ ἄκρον νοτιοανατολικὸν τμῆμα τῆς Λόγκ Αἴλαντ μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Εἶναι λίαν γραφικὴ καὶ συχνάζεται ἀπὸ καλλιτέχνας. Ἔχει πληθυσμὸν περὶ τοὺς 10.000 κατοίκους. Ἐν αὐτῇ ἱδρύθη τῷ 1785 ἡ Ἀκαδημία τοῦ Κλίντον, ἥτις ἦτο περίφημος σχολὴ ἐπὶ μακρόν. Ν. Ι. Θ.

— Ἤστ **Χάρτφορδ** (East Hartford) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ Κονέτικωτ. Κάτοικοι 18.000, ἀσχολούμενοι κυρίως εἰς γεωργικὰς ἐργασίας. Ἀποτελεῖ σημαντικὸν κέντρον κατεργασίας τοῦ καπνοῦ τῆς πεδιάδος τοῦ Κονέτικωτ. Δ. Σ. Δ.

Ἤστ (East), ***Ἀλφρέδος***. Ἄγγλος ζωγράφος καὶ χαράκτης, γεννηθεὶς τῷ 1849. Ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων νεωτέρων Ἄγγλων τοπιογράφων. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν σχολὴν τῆς Γλασκώβης καὶ εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν τεχνῶν τῶν Παρισίων. Τὰ τοπία του εἶναι ἀξιοσημείωτα διὰ τὸ λυρικὸν χρῶμά των καὶ διὰ τὸν εὐάρεστον ρυθμὸν τῆς γραμμῆς των. Ἐπίσης ὑπῆρξε διακεκριμένος χαράκτης. Ἐδημοσίευσε λίαν χρήσιμον μελέτην περὶ ζωγραφικῆς τοπίων (Λονδῖνον 1906). Ἤρχισεν ἐκθέτων ἔργα του εἰς τὴν βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τῷ 1882, ἧς ἐξελέγη ἀργότερον μέλος. Τῷ 1906 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας τῶν Βρεττανῶν καλλιτεχνῶν. Πλεῖστα ἔργα του εὑρίσκονται εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἐπαρχιακὰς πινακοθήκας. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι: «Φθινόπωρον», «Τὸ Γιβραλτὰρ ἀπὸ τῆς Ἀλγεσίρας», «Ἡ χρυσῆ κοιλάς», «Νύχτα στὴν Κότσγουελντζ», «Περαστικὴ Μπόρα», κλπ. Ν. Ι. Θ.

Ἤστβικ (Eastwick), ***Ἐδουάρδος-Μπακχάουζ***. Βρεττανὸς ἀνατολιστής, γεννηθεὶς τῷ 1814. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Τσάστερχάουζ καὶ Ὀξφόρδῃ, κατετάγη εἰς τὸ πεζικὸν τῆς Βομβάης τῷ 1836, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν του περὶ τὸ ἐκμανθάνειν γλώσσας διωρίσθη ταχέως εἰς πολιτικὴν θέσιν. Τῷ 1843 μετέφρασεν ἐκ τοῦ περσικοῦ τὸ «Κεσσάχι Σανζάν», ἔγραψε τὴν βιογραφίαν τοῦ Ζωροάστρου (Ζαρατούστρα) καὶ συνέταξε λεξικὸν τῆς γλώσσης Σίντι. Τῷ 1845 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ κολλεγίου τοῦ Ἰνδοστὰν καὶ Χάλεμπουρυ καὶ μετὰ διετίαν ἔγραψε γραμματικὴν τῆς ἰνδοστανικῆς γλώσσης. Τῷ 1851 ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς ἑταιρείας. Τῷ 1858 μετέφρασε διὰ τὴν ἑταιρείαν τῶν Ἁγίων γραφῶν τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως εἰς τὴν δακανικὴν γλῶσσαν. Ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τοῦ 1863 ἦτο τοποθετημένος ὡς γραμματεὺς τῆς ἐν Περσίᾳ ἀγγλικῆς πρεσβείας. Τῷ 1866 διωρίσθη ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῷ 1867 μετέβη μὲ κυβερνητικὴν ἀποστολὴν εἰς Βενεζουέλαν. Τῷ 1868—1874 ἐξελέγη μέλος τοῦ κοινοβουλίου. Ἀπέθανε τῷ 1883. Ν. Ι. Θ.

Ἤστερ Ἄϊλαντ (Easter Island) /*Γεωγρ.*/. Οὕτως ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἡ ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ νῆσος τοῦ *Πάσχα* (βλ. λ.).

Ἤστερν (Eastern Telegraph Company=Ἀνατολικὴ τηλεγραφικὴ ἑταιρεία). Ἡ τηλεγραφικὴ αὕτη ἑταιρεία, ἥτις εἶναι γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὸ πρῶτον συνθετικόν της Ἤστερν, εἶναι μία τῶν μεγαλυτέρων τηλεγραφικῶν ἑταιρειῶν τοῦ κόσμου. Ἡ κεντρικὴ ἕδρα της εὑρίσκεται ἐν Λονδίνῳ, τὸ δὲ δίκτυον ὑποβρυχίων καλωδίων της ἐκτείνεται καθ' ἅπασαν τὴν ὑδρόγειον. Συνεργάζεται μετὰ πέντε ἄλλων ἑταιρειῶν, μεθ' ὧν διαθέτει ἐν συνόλῳ ὑποβρύχια καλώδια 170.000 χιλιομέτρων, ἤτοι τὸ ἥμισυ τοῦ συνολικοῦ μήκους τῶν ὑποβρυχίων καλωδίων τοῦ κόσμου. Ἀφετηρία τῶν ὑποβρυχίων καλωδίων τῆς ἑταιρείας Ἤστερν εἶναι αἱ ἀγγλικαὶ ἀκταί. Καλώδια τῆς ἑταιρείας Ἤστερν ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1880, ὁπότε αὕτη συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἑταιρείας «Levant Submarine Telegraph Company», ἧς καὶ ἀνέλαβε τὰς ὑποχρεώσεις καὶ δικαιώματα, ὡς καὶ τῆς προκατόχου ἑταιρείας «Ράλλη - Βίκκερς», μεθ' ἧς ἐν ἔτει 1866 τὸ ἑλληνικὸν κράτος εἶχε συνάψει σύμβασιν καταδύσεως καὶ συντηρήσεως τῶν ὑποβρυχίων τηλεγραφικῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ μονοπωλιακῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐξωτερικῶν τοιούτων. Ἡ σύμβασις αὕτη ἦτο τεσσαρακονταετοῦς διαρκείας καὶ ἔληξε τῷ 1906, ὁπότε παρετάθη μέχρι τοῦ 1916 καὶ ἐξηκολούθησεν ἰσχύουσα μέχρι τοῦ 1923. Ἔκτοτε ἤρχισαν διεξαγόμεναι διαπραγματεύσεις μακραὶ πρὸς ἀνανέωσιν τῆς συμβάσεως, αἵτινες κατέληξαν εἰς ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τῷ 1926, ἥτις μολονότι ἐκυρώθη διὰ νομοθετικοῦ διατάγματος ἀμφισβητεῖται ἐὰν ἔχῃ ἰσχύν, δεδομένου ὅτι οἱ ὅροι της θεωροῦνται ὅτι δὲν ἐξυπηρετοῦν πλήρως τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον. Κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς συμβάσεως ταύτης ἡ ἑταιρεία Ἤστερν κατέδυσε καλώδια συνολικοῦ μήκους 4785 ναυτικῶν μιλλίων, ἐξ ὧν τὰ 4137 ἀνήκουσι κατὰ κυριότητα εἰς τὴν ἑταιρείαν Ἤστερν, τὰ δὲ 648 εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἤστερν καλωδίων 2105 ναυτικὰ μίλλια συνδέουν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ 2032 μίλλια τὸ ἐξωτερικόν, ἤτοι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ἰταλίας, Μάλτας, Τουρκίας, Ρόδου καὶ Αἰγύπτου. Ν. Ι. Θ.

Ἠστλέϊκ (Eastlake), *σὲρ* ***Κάρολος Λόκ***. Ἄγγλος ζωγράφος καὶ συγγραφεὺς ἔργων περὶ καλλιτεχνίας, γεννηθεὶς τῷ 1793 καὶ θανὼν τῷ 1865. Ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἀπὸ τοῦ 1855 διευθυντὴς τῆς βασιλικῆς Πινακοθήκης τοῦ Λονδίνου. Τῷ 1819 ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ζωγραφήσας τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς μνημεῖα. Οἱ κυριώτεροι τῶν πινάκων του εἶναι: «Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης» καὶ «Τὸ ὄνειρον τοῦ Βύρωνος». Ἔγρα-

Digitized by Google

ψε τὰ ἔργα: «Ἱστορία τῆς ἰταλικῆς σχολῆς τῆς ζωγραφικῆς», «Νύξεις περὶ οἰκιακῆς καλαισθησίας ἐν τῇ ἐπιπλώσει», «Θεωρία τῶν χρωμάτων», «Συμβολὴ εἰς τὴν φιλολογίαν τῶν Καλῶν Τεχνῶν» κλπ. Ὡς ζωγράφος ὑπῆρξε λεπτός, ἁρμονικὸς καὶ ἀκριβής, ἀλλ' ἡ ἐξεύρεσις τῶν θεμάτων του δὲν εἶναι πάντοτε ἐπιτυχὴς καὶ ἡ ἐκτέλεσίς των δὲν παρουσιάζει τὴν θέρμην τῆς τέχνης. Εἶναι ἐπηρεασμένος μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ὡραῖον παρὰ ἀπὸ σχολήν τινα. Ν. Ι. Θ.

Ἥστμπωρν (Eastbourne) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐκλογικῆς διαιρέσεως Σώσσεξ τῆς Ἀγγλίας, ἀπέχουσα σιδηροδρομικῶς τοῦ Λονδίνου 61 μίλλια. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς (1923) εἶναι 62.636. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 3 μιλλίων ΒΑ τοῦ Μπῆτσυ Χὲντ ἐπὶ τῆς Μάγχης. Ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Παναγίας ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν νορμανδικοῦ ρυθμοῦ κτίριον. Τὰ κυριώτερα κτίρια τῆς πόλεως εἶναι τὸ δημαρχεῖον, τὸ νοσοκομεῖον τῆς πριγκιπίσσης Ἀλίκης καὶ ἄλλα νοσοκομεῖα, ἡ βιβλιοθήκη καὶ μεταξὺ πλείστων σχολείων τὸ κολλέγιον τοῦ Ἥστμπωρν, ἱδρυθὲν τῷ 1867. Τὸ πάρκον τῆς πόλεως κατέχει ἔκτασιν 13 ἀγγλικῶν ἄκρ, εἶναι θαυμασίως φυτευμένον καὶ περιλαμβάνει ἓν περιπτερον καὶ ἓν θέατρον. Ν. Ι. Θ.

Ἥστον (Easton) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς κομιτείας τοῦ Νορθάμπτον τῆς Πενσυλβανίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, κειμένη εἰς τὴν συμβολὴν τῶν παραποτάμων Ληχάϊ καὶ Μπούσκιλλ Κρὴκ εἰς τὸν ποταμὸν Δελαγουώρ, καὶ εἰς ἀπόστασιν 60 μιλλίων ἀπὸ τῆς Φιλαδελφείας. Ἔχει πληθυσμὸν 35.000 κατοίκων καὶ ἡ συγκοινωνία της ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ πλείστων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Διώρυγες συνδέουν τὴν πόλιν μετὰ τῶν περιοχῶν, ἐξ ὧν ἐξάγεται ἀνθρακίτης καὶ γαιάνθραξ, γέφυρα δὲ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δελαγουὼρ συνδέει αὐτὴν μὲ τὸ Φιλιψμπὲργκ τῆς Ν. Ὑερσέης. Πλεῖστα ὡραῖα οἰκοδομήματα κοσμοῦν τὴν πόλιν ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς Καρνεγίου βιβλιοθήκης. Ἡ βιομηχανία τῆς πόλεως παράγει μεταξωτὰ καὶ μάλλινα ὑφάσματα, ἄλευρα, ἡδύποτα, κεράμους κλπ. Εἶναι κέντρον περιοχῆς ὀρυχείων, ἐξ ὧν ἐξάγεται κυρίως σίδηρος, τσιμέντο καὶ λίθοι οἰκοδομῶν. Ν. Ι. Θ.

Ἥστπορτ (Eastport) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς κομιτείας Οὐασιγκτῶνος τῆς Μαίην τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς 190 μιλλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Πόρτλαντ. Ἔχει πληθυσμὸν 10.000 κατοίκων καὶ εἶναι κόμβος σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ὁ λιμήν της εἶναι ἀσφαλής. Ἡ κυριωτέρα βιομηχανία τῆς πόλεως εἶναι αἱ σαρδέλλαι τοῦ κυτίου καὶ στρείδια. Ἐπίσης παράγει μουστάρδαν καὶ ὑποδήματα. Ν. Ι. Θ.

ἡσυχάζω, *ἀόρ. ἡσύχασα·* εἶμαι ἥσυχος, ἀναπαύομαι, ἀργῶ: «ἡσυχάζει εἰς τὴν ἐξοχήν», «δὲν ἠμπορεῖ μιὰ στιγμὴ νὰ ἡσυχάσῃ ἀπὸ τοὺς πόνους», «ἂν δὲν τελειώσω τὴ δουλειά μου δὲν θὰ ἡσυχάσω»· ‖ ἀπέχω τῆς δράσεως, τῆς κοσμικῆς κινήσεως: «ἀπό τινος χρόνου ἡσυχάζει»· ‖ ἐπὶ τῶν μοναχῶν, μένω ἐν τῇ ἐρημίᾳ: «ἡσυχάζει εἰς τὸ ἀναχωρητήριόν του»· ‖ μεταβ. καθιστῶ τινα ἥσυχον, καταπραΰνω, κατευνάζω.

ἡσυχασταί. Καλοῦνται οὕτω μυστικισταὶ μοναχοὶ τινῶν τῶν ἐν Ἄθῳ μονῶν, ἀκμάσαντες κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα. Οὗτοι ἐγκλειόμενοι ἐντὸς τῶν κελλίων των καὶ τὸν νοῦν ἀπὸ παντὸς κοσμικοῦ ἀπομακρύνοντες ἐστήριζον τὸν πώγωνα ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ προσήλουν τοὺς ὀφθαλμοὺς περὶ τὸν ὀμφαλόν, ἀνιχνεύοντες ἐκεῖ τὴν ἕδραν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατελαμβάνοντο ὑπό τινος σκοτοδινίας καὶ ἀθυμίας, εἶτα δ' ἐπιμένοντες ἐπληροῦντο θείας εὐφροσύνης καὶ περιελάμποντο ὑπὸ φωτός τινος, ὅπερ ἐθεώρουν οὐράνιον. Τῆς μυστικοπαθοῦς ταύτης τάσεως, ἣν γνωστὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς ἐκαλλιέργησαν οἱ νεοπυθαγορικοὶ καὶ ἐξυμνεῖ ὁ Ψευδοδιονύσιος, εἰσηγητὴς ἐγένετο, ὡς φαίνεται, ὁ κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἁγίου Μάμαντος Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος, ὁ μετὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν μέγιστος μυστικὸς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, καὶ Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης. Ὅτε δὲ τῷ 1339 ὁ Καλαβρὸς μοναχὸς Βαρλαὰμ ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐγνώρισε τοὺς ἡσυχαστάς, διεκωμῴδησε δὲ πάντας τοὺς Ἀθωνίτας, «Ὀμφαλοψυχίτας» αὐτοὺς ἀποκαλῶν, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ ὑπὲρ τῶν ἡσυχαστῶν, ἰσχυριζόμενος, ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις διὰ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν τὸ θεῖον καὶ ἄκτιστον φῶς, ὅπως εἶδον αὐτὸ ἐν τῷ Θαβὼρ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Ὁ Βαρλαὰμ ὅμως, φρονῶν ὅτι πᾶν τὸ ἄκτιστον εἶναι καὶ Θεὸς καὶ θεία οὐσία, ἀπεκάλει τοὺς ἡσυχαστὰς καὶ τοὺς ὑπερμάχους αὐτῶν «διθεΐτας», διότι ἀφοῦ ἐκτὸς τοῦ ἀκτίστου καὶ ἀπροσίτου Θεοῦ παρεδέχοντο καὶ τὸ ἐν Θαβὼρ φῶς ἄκτιστον μέν, ἀλλὰ προσιτόν, εἵπετο κατ' αὐτὸν ὅτι ὑπάρχουσι δύο θεοί, εἷς προσιτὸς καὶ εἷς ἀπρόσιτος. Τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον τοῦ Βαρλαὰμ ἀποκρούων ὁ Παλαμᾶς ἰσχυρίζετο, ὅτι οἱ ἅγιοι ἄνδρες βλέπουσι μὲν φῶς τι ἄκτιστον καὶ θεῖον, ὄχι ὅμως καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· ἡ θεία οὐσία εἶναι ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος καὶ ἀμέθεκτος, ὄχι ὅμως καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτῆς, οἷα τὸ ἐν Θαβὼρ φῶς, ἡ φλεγομένη βάτος, τὸ πύρινον ἅρμα τοῦ Ἠλιοῦ, ἡ ἐν ἐρήμῳ φωτεινὴ στήλη κ.τ.λ.

Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολυχρόνιος δεινὴ ταραχὴ καὶ ἔρις, ἄλλων μὲν ταχθέντων ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ, ἄλλων δ' ὑπὲρ τοῦ Βαρλαάμ. Τέσσαρας σύνοδοι συγκληθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1341 δύο, τῷ 1347 ἡ τρίτη καὶ 1351 ἡ τετάρτη, κατεδίκασαν τοὺς περὶ τὸν Βαρλαὰμ καὶ τὸν μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν φυγὴν αὐτοῦ ἡγέτην τῶν ἀνθησυχαστῶν Γεώργιον τὸν Ἀκίνδυνον. Ἀλλ' ἐπειδὴ βραδύτερον μοναχός τις τῆς Λαύρας, Πρόχορος Κυδώνης καλούμενος, οὐ μόνον ἐφωράθη φρονῶν τὰ τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ ἀτελῆ ὠνόμαζε καὶ οὐχὶ ἄνευ ἁμαρτήματος, ἐπὶ πατριάρχου Φιλοθέου συγκληθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος τῷ 1368 καθῄρεσε μὲν τὸν Πρόχορον καὶ ἀνεθεμάτισεν, ὀρθοδόξους δ' ἀνεκήρυξε τοὺς ἡσυχαστὰς καὶ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν εἰς τοὺς ἁγίους συγκατέλεξεν.

Ἐν τῇ Δύσει ὁ Ἱσπανὸς Μιχαὴλ Μολῖνος πρεσβύτερος (1627—1696), ἐκδώσας ἐν Ρώμῃ τῷ 1675 τὸ σύγγραμμα «Dux spiritualis» (Ὁδηγὸς πνευματικὸς) ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τότε μόνον τυγχάνει τῆς ποθητῆς τελειότητος, ὅταν καταστῇ ἥσυχος, ἀνενέργητος καὶ παθητικός, ἐπιβάλλων σιγὴν εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ καὶ τὴν βούλησιν, καταστρέφων μάλιστα καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ οὕτως ὅλως τῷ Θεῷ βυθιζόμενος θεοποιεῖται. Ἡ τοιαύτη τοῦ Μολίνου διδασκαλία, συνιστῶσα τὸν μυστικὸν θάνατον τῆς ψυχῆς καὶ ἐπομένως θεωροῦσα περιττὰ τὰ ἔργα καὶ τὴν λατρείαν, ἤγειρε σφοδρὰν ἀγανάκτησιν ἐν τῇ Δύσει, καὶ ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ ΙΑ΄ (1676—1689) κατεδίκασε μὲν 68 θέσεις ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Μολίνου, αὐτὸν δ' ἐφυλάκισεν ἔν τινι μοναστηρίῳ Δομινικανῶν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1696. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία τοῦ Μολίνου εὗρε καὶ πολλοὺς ὀπαδούς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν τὴν πλουσίαν, εὐφυεστάτην καὶ εὐσεβεστάτην χήραν Γκυγιὸν (Mme Guyon, 1648—1717), ἥτις διὰ συγγραφῶν («Moyen court et très facile de faire oraison», «Tallents spirituels» κλπ.), διὰ κηρυγμάτων καὶ περιοδικῶν πολυετῶν ὑπερεμάχει τῆς μολινείου διδασκαλίας ἐν Γαλλίᾳ. Καὶ συνελήφθη μὲν αὕτη καὶ φυλακισθεῖσα ἐν Vincennes καὶ ἔπειτα ἐν Βαστίλλῃ καὶ κατόπιν ἀποσυρθεῖσα εἰς Blois ἀπέθανεν ἐκεῖ τῷ 1717, παρέσυρεν ὅμως εἰς τὴν ἡσυχαστικὴν ταύτην κίνησιν τὸν διάσημον ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Cambrai, τὸν Φενελῶνα, ὅστις διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Explication des maximes des saints sur la vie intérieure» (1684) ὑπερήσπισε τὴν Guyon. Ἐντεῦθεν ὅμως ἐξερράγη σφοδροτάτη ἔρις μεταξὺ Φενελῶνος καὶ τοῦ Βοσσουέτου, ὅστις ἀπαντῶν εἰς τὸν Φενελῶνα ἐξέδωκε τὸ ἔργον «Instruction sur les états d'oraison», δι' οὗ κατεφέρετο κατά τε τῆς Guyon καὶ τοῦ Φενελῶνος. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παραταθεῖσα ἡ ἔρις αὕτη τῶν μεγάλων θεολόγων τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου ΙΒ΄ (1691 — 1700) καταδίκην τῆς διδασκαλίας τοῦ Φενελῶνος (1699). Οὕτως ἐξέλιπεν ἐν τῇ Δύσει ἡ αἵρεσις αὕτη τῶν κληθέντων Quiétistes (ἡσυχαστῶν) ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως quies (ἡσυχία).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἡσυχαστῶν: —*Φ. Βαφείδου*, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (Κωνσταντινούπολις 1884), Α΄ 216 κ. ἑξ.—*Holl* Enthusiasmus Bursgewalt beim griechischen Mönchtum (Leipzig 1898).—*Γ. Παπαμιχαήλ*, Γρηγόριος Παλαμᾶς (Ἀλεξάνδρεια 1909).—Περὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει ἡσυχαστῶν. *Φ. Βαφείδου* ἔνθ' ἀνωτέρω Γ΄ 369 κ. ἑξ.—*Heppe*, Geschichte der quietistischen Mystik in der Katholischen Kirche (Berlin 1875).—*Lévesque*, Bossuet et Fénelon (Limoges 1899).—*Dubon*, M. Molinos (Paris 1921). —*Kraus Godet*, Histoire de l'Eglise (Paris 1902), Γ΄ 217 κ. ἑξ.—*Masson*, Fénelon et Mme Guyon (Paris 1907).—*Marion*, Histoire de l'Église (Paris 1928) Δ 121 κ. ἑξ.—*Mourret*, Histoire générale de l'Eglise (Paris 1920) VI, 392 κ. ἑξ.

Ε. Γ. Π.

ἡσυχαστήριον (τό)· ὁ τόπος ὅπου ἡσυχάζει τις, τόπος μακρὰν τῆς ἀγοραίας τύρβης καὶ τῆς κοινωνικῆς πάλης, μοναστήριον.

ἡσυχαστὴς (ὁ)· ὁ ἡσυχάζων, ὁ ἐν ἡσυχίᾳ διερχόμενος τὴν ζωήν του, μοναστής, μοναχός, καλόγηρος.

— *[Ἐκκλ. Ἱστορ.]* Βλ. *ἡσυχασταί*.

ἡσυχαστικός, *—ή, —όν·* ὁ χρησιμεύων πρὸς καθησύχασίν τινος, καθησυχαστικός.

— **ἡσυχαστικὴ ἔρις** *[Ἐκκλ. Ἱστορ.]*· βλ. λ. *ἡσυχασταί*.

— **ἡσυχαστικὸν ἦθος** *[Μουσικ.]*. Ἓν τῶν τριῶν ἠθῶν τῆς μελοποιίας, προκαλοῦν ἠρεμότητα ψυχῆς καὶ φρόνημα ἐλευθέριον καὶ εἰρηνικόν. Εἰς τὸ ἦθος τοῦτο ἁρμόζουσι, κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἁρμονικούς, ὕμνοι, παιᾶνες, ἐγκώμια, συμβουλαὶ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ἐν τῇ βυζαντινῇ μουσικῇ ἰδιάζουσιν εἰς τὸ ἦθος τοῦτο ὁ ἐναρμόνιος βαρὺς ἦχος καὶ ὁ πρῶτος.

Ι. Χ. Κ. — Ν. Α. Χ.

ἡσυχία (ἡ)· σχολή, ἀργία, ἀκινησία, ἄνεσις, ἠρεμία, ἔλλειψις παντὸς ὅ,τι προκαλεῖ ταραχήν: «ἤδη ἔχομεν ἡσυχίαν, κανεὶς δὲν μᾶς ἐνοχλεῖ», «ἡ συζήτησις διεξήχθη μὲ ἡσυχίαν», «δὲν ἔχει ἡσυχίαν ἀπὸ τὰς καθημερινάς του ἐπισκέψεις», «ὅπου καὶ ἂν πάῃ δὲν εὑρίσκει ἡσυχίαν».

— **ἡσυχίας διατάραξις** *[Ποιν. Δικ.]*· βλ. *διατάραξις*.

Ἡσυχίδαι (οἱ). Εὐγενὴς οἶκος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἡ καταγωγὴ ἀνήγετο εἰς τὸν ἥρωα Ἥσυχον, ἄγνωστον ἄλλοθεν. Ὁ οἶκος οὗτος εἶχεν ἐν τῇ ἀττικῇ λατρείᾳ κληρονομικὴν τὴν ἱερωσύνην τῶν Εὐμενίδων (Σεμνῶν θεῶν), ἐκ τούτου δὲ οἱ νεώτεροι φρονοῦν, ὅτι τὸ ὄνομα προέρχεται ἐκ τῆς ἡσυχίας, στοιχείου τῆς λατρείας τῶν Εὐμενίδων, καὶ ὅτι ὁ ἥρως Ἥσυχος εἶναι μεταγενεστέρα ἐπινόησις. Κατὰ Πολέμωνα οἱ Ἡσυχίδαι εἶχον τὴν διεύθυνσιν τῆς πομπῆς καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θυσιῶν, πρὸ τῆς θυσίας δὲ πρὸς τὰς Εὐμενίδας ἐθυσίαζον τράγον καὶ ἔσπενδον διὰ μέλιτος καὶ ἄνευ οἴνου, ἐξ ἀργιλλίνων σκευῶν «παρὰ τὸ Κυλώνειον ἐκτὸς τῶν ἐννέα πυλῶν», ὅπου ἐτοποθετεῖτο ἡ εἴσοδος τοῦ βασιλείου τοῦ Ἅδου καὶ ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡσύχου. Αἱ γυναῖκες τῶν Ἡσυχιδῶν ἀποκαλοῦνται παρὰ Καλλιμάχῳ «λήτειραι» (ἱέρειαι). Εἶναι ἄγνωστον ἂν οἱ Ἡσυχίδαι ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν Εὐμενίδων ἐτέλουν καὶ ἄλλα καθήκοντα. [Πρβλ. *Toepffer*, Attische Genealogie, Βερολῖνον 1889, σελ. 170, κ. ἑξ.]. —Π.

Ἡσύχιος. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Εὐσέβιον, ὁ Ἡσύχιος ἦτο «τῶν ἀμφὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκκλησιῶν ἐπίσκοπος», ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν ἐπισκόπων Φιλέα, Παχωμίου καὶ Θεοδώρου τῷ 311 ἐπὶ Μαξιμίνου. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου ἀναφερόμενος Ἡσύχιος, ὅτι ἀνεθεώρησε καὶ διώρθωσε τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ ὅτι κατήρτισεν ἰδίαν ἔκδοσιν τῆς Κ. Διαθήκης, εἶναι ὁ ἐπίσκοπος οὗτος κατὰ τοὺς πλείστους τῶν νεωτέρων κριτικῶν. Ε. Γ. Π.

— **Ἡσύχιος** ὁ ***Ἀλεξανδρεύς.*** Γραμματικὸς τοῦ Ε΄ μ. Χ. αἰῶνος, συγγραφεὺς τοῦ ἀρίστου καὶ πλουσιωτάτου τῶν ἀρχαίων λεξικῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὡς ὁ ἴδιος λέγει ἐν τῇ προτασσομένῃ τοῦ λεξικοῦ ἐπιστολῇ, τὸ λεξικόν του συνέγραψεν ἔχων ὡς πηγὰς προγενέστερα μικρὰ λεξικὰ τοῦ Ἀριστάρχου καὶ Ἀππίωνος καὶ Ἡλιοδώρου «καὶ τὰ βιβλία προσθεὶς Διογενιανοῦ, ὃ πρῶτον καὶ μέγιστον ὑπάρχει πλεονέκτημα δαιτὸς κατὰ τὸν γραμματικὸν Ἡρωδιανόν». Εἶχε δὲ ἐπιγράψει ὁ Διογενιανὸς τὸ λεξικόν του «Περιεργοπένητας», διότι «ἡγεῖτο μὴ μόνοις τοῖς πλουσίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς πένησι τῶν ἀνθρώπων χρησιμεύσειν τε καὶ ἀντὶ διδασκάλων ἀρκέσειν αὐτά, εἰ μόνον περιεργασάμενοι πανταχόθεν ἀνευρεῖν ταῦτα δυνηθεῖεν καὶ ἐγκρατεῖς αὐτῶν γενέσθαι». Τῶν «Περιεργοπενήτων» λοιπὸν τούτων νέα ἔκδοσις μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ἡσυχίου. Περιέχει δὲ τὸ λεξικὸν τοῦτο ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ διὰ δύο ἢ τριῶν ἐνίοτε λέξεων ἑρμηνευομένας «λέξεις», δηλαδὴ περιέργους ἢ σπανίους τύπους ἀπαντῶντας εἰς τὰ κείμενα ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ «γλώσσας», δηλαδὴ τύπους ἀσυνήθεις, ἀπαντῶντας εἴς τινα ἢ τινας πόλεις ἢ χώρας ἢ ἰδιάζοντας εἴς τινα ἢ τινας διαλέκτους. Καὶ αἱ μὲν «λέξεις» τοῦ λεξικοῦ τούτου πλεῖστον ὅσον ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν διόρθωσιν πλείστων χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων, διότι οἱ κριτικοὶ φιλόλογοι, ἐξ αὐτῶν ὁδηγούμενοι, ἀποκατέστησαν εἰς τὰ κείμενα συγγραφέων τὰς γνησίας γραφάς, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἶχον ὑπεισέλθει εἰς αὐτὰ ἐξ ἀπροσεξίας τῶν ἀντιγραφέων αἱ ἐν τῷ περιθωρίῳ κείμεναι ἐπεξηγηματικαὶ λέξεις. Αἱ δὲ «γλῶσσαι» ἔχουσι μεγάλην χρησιμότητα πρὸς σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων. Καὶ τὸ μὲν κείμενον τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου περιεῖχε λέξεις ἀρχαίων κειμένων μόνον καὶ διαλεκτικάς, ἀλλὰ βραδύτερον, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, προσετέθησαν εἰς αὐτὸ ὑπ' ἀγνώστου καὶ χριστιανικαὶ γλῶσσαι ἐκ τοῦ εἰς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κύριλλον ἀποδιδομένου γλωσσαρίου. Μικράν τινα δὲ σύγχυσιν ἔφερεν εἰς τὸ λεξικόν του ὁ Ἡσύχιος, διότι παραπλανηθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν γραμμάτων Γ καὶ F πάσας τὰς ἀπὸ τοῦ δίγαμμα ἀρχομένας λέξεις κατέταξεν εἰς τὸ Γ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρώτη ἔκδοσις τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἡσυχίου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Μάρκου Μουσούρου* ἐν Βενετίᾳ 1514, ἔπειτα ὑπὸ τοῦ *Alberti* μετὰ συμπληρώσεων τοῦ *Runken* εἰς δύο τόμους (Lugduni Batavorum 1766) καὶ τελευταία ὑπὸ *Mor. Schmidt* εἰς ἕνα τόμον ἡ μείζων εἰς 4 τομους (Jenae 1858—1864) καὶ ἡ ἐλάσσων τῷ 1863.—Κριτικὰς καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐδημοσίευσαν ὁ *Κοραῆς*: Σημειώσεις εἰς τὸ λεξικὸν Ἡσυχίου (Ἀθῆναι 1889) ὡς ἕβδομος τόμος τῶν μετὰ θάνατον ἔργων τοῦ Κοραῆ, ἐκδοθέντων τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ *Ν. Δαμαλᾶ* καὶ ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ» ὁ *Στ. Δραγούμης*: Εἰς Ἡσυχίου λέξεις, ΚΗ΄, 307 κ. ἑξ., ΚΘ΄, 225 κ. ἑξ. καὶ ΛΑ΄, 7[illegible] κ. ἑξ. ὁ *Ε. Πεζόπουλος*: Παρατηρήσεις εἰς Ἡσύχιον ΙΗ΄, 238 κ. ἑξ. καὶ ὁ *Β. Φάβης*: Εἰς τὰ τοῦ Ἡσυχίου Λ΄, 8 κ. ἑξ. καὶ ΛΘ΄, 319 κ. ἑξ.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Ἡσύχιος** ὁ ***Ἱεροσολυμίτης.*** Κατὰ τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ Δ΄ αἰῶνος γεννηθεὶς καὶ μαθητὴς γενόμενος Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος τῷ 412 ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀπέθανε τῷ 4[illegible]

Digitized by Google

ἢ κατ' ἄλλους τῷ 451. Εἰς τὸν Ἡσύχιον ἀποδίδονται τὰ ἑξῆς ἔργα: α') Ἑρμηνεία ἀλληγορικὴ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ «Λευϊτικοῦ», διασωθεῖσα ἐν λατινικῇ μεταφράσει, β') ἑρμηνεία εἰς τοὺς ψαλμούς, ἧς ἀποσπάσματα περιεσώθησαν, γ') σχόλια εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, «Πράξεις», τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου, τὴν Α' τοῦ Πέτρου καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα, δ') στιχηρὸν τῶν δώδεκα μικρῶν προφητῶν καὶ τοῦ Ἡσαΐου, ἤτοι ἀνάλυσις τῶν βιβλίων τούτων κατὰ στίχους ἢ κεφάλαια, ε') συναγωγὴ ἀποριῶν καὶ ἐπιλύσεων, ἤτοι κατ' ἐρωταπόκρισιν λύσις 61 ἀποριῶν ἀναφερομένων εἰς ἑρμηνείαν εὐαγγελικῶν ῥήσεων καὶ τὴν ἁρμονίαν αὐτῶν, στ') ὁμιλίαι καὶ ἀποσπάσματα ὁμιλιῶν, ζ') συλλογὴ γνωμῶν, η') ἐγκώμιον εἰς τὸν Πέρσην Προκόπιον, θ') μαρτύριον τοῦ ἑκατοντάρχου Λογγίνου, ι') ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ια') ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἰὼβ σωθὲν ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει. Ἐκ τούτων δ' ὅμως τινὰ οἱ νεώτεροι κριτικοὶ κρίνουσιν οὐχὶ γνήσια, ἀποδίδοντες αὐτὰ εἰς ἄλλον Ἡσύχιον πολὺ νεώτερον τοῦ Ἱεροσολυμίτου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἅπαντα τοῦ Ἡσυχίου παρὰ *Migne* 93, 781—1560 καὶ τὸ ἐγκώμιον εἰς Προκόπιον Acta Bollandiana (ΚΔ', 473 κ. ἑξ.).—*Bardenhewer-Godet*, Les pères de l'église (Paris 1899), β' 254 κ. ἑξ.—*Stählin*, Die altchristliche griechische Litteratur (München 1924). — *Rauschen*, Grundriss der Patrologie (Freiburg 1926) 203. Ε. Γ. Π.

— **Ἡσύχιος ὁ *Μιλήσιος*.** Ἐν Μιλήτῳ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος γεννηθείς, *Ἰλλούστριος* δὲ ἐκ τοῦ ἀξιώματός του ἐπονομαζόμενος, ἔγραψε σπουδαιότατον γραμματολογικὸν λεξικόν, ὅπερ ἐπεγράφετο «Ὀνοματολόγος ἢ Πίναξ τῶν ἐν παιδείᾳ ὀνομαστῶν». Πηγὰς πρὸς συγγραφὴν τοῦ λεξικοῦ τούτου εἶχεν ὁ Ἡσύχιος παρόμοια παλαιότερα ἔργα, ὡς λ. χ. τὴν μουσικὴν ἱστορίαν τοῦ Αἰλίου Διονυσίου, τὰ γραμματολογικὰ ἔργα τοῦ Ἐρεννίου Φίλωνος καὶ ἄλλα. Περιεῖχε δὲ τὸ μὴ σῳζόμενον νῦν ἔργον τοῦτο τοὺς βίους πάντων τῶν ὀνομαστῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων κατὰ λογοτεχνικὰ εἴδη, ἤτοι ποιητῶν, φιλοσόφων, ἱστορικῶν, ῥητόρων, σοφιστῶν, γραμματικῶν, ἰατρῶν, ἀστρολόγων κλπ. Κατόπιν, περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος, ἄγνωστός τις καταρτίσας ἐπιτομὴν τοῦ «Ὀνοματολόγου» προσέθηκε τρεῖς περίπου δωδεκάδας ἄρθρων Χριστιανῶν συγγραφέων, παραλαβὼν τὸ ὑλικὸν ἐκ τοῦ Εὐσεβίου, Φιλοστοργίου, Θεοδώρου τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιτομὴ αὕτη ἀπωλέσθη καὶ ὀλίγα μόνον ἄρθρα αὐτῆς σῴζονται σήμερον ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Σουΐδα καὶ τῇ «Μυριοβίβλῳ» τοῦ Φωτίου. Τὸ βιβλιάριον τὸ ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ διαλαμψάντων σοφῶν» δὲν ἀπερρευσεν ἐκ τοῦ «Ὀνοματολόγου» τοῦ Ἡσυχίου ἢ τῆς ἐπιτομῆς αὐτοῦ, ὡς ὑπετίθετο, ἀλλ' εἶναι πενιχρὸν ἐράνισμα ἐκ τοῦ Διογένους Λαερτίου καὶ τοῦ Σουΐδα, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Lehrs τῷ 1873. Ἐκτὸς τοῦ «Ὀνοματολόγου» ὁ Ἡσύχιος συνέγραψε καὶ «Ἱστορίαν Ρωμαϊκήν καὶ παντοδαπήν» κατὰ Φώτιον ἢ «Χρονικὴν ἱστορίαν» κατὰ Σουΐδαν εἰς ἓξ βιβλία (διαστήματα ἐκάλει ταῦτα ὁ Ἡσύχιος), ἤτοι παγκόσμιον ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Βήλου μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου (518), ἧς ἀπολεσθείσης μικρά τινα ἀποσπάσματα σῴζονται καὶ μεῖζον τι τεμάχιον ἐκ τοῦ στ' βιβλίου, ὅπερ ἐπιγραφόμενον «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως», περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Τὸ τρίτον δ' ὑπὸ τοῦ Φωτίου μνημονευόμενον ἔργον τοῦ Ἡσυχίου, ἤτοι ἡ ἱστορία τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου (518—527) καὶ τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπωλέσθη παντελῶς. Ἦτο δ' ὁ Ἡσύχιος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ διασωθέντος τεμαχίου τῆς «Χρονικῆς ἱστορίας», ἁπλοῦς καὶ σαφὴς τὴν φράσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπαινεῖ αὐτὸν ὁ Φώτιος ὡς «σύντομον καὶ καλλιεπῆ».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Γενικὴ ἔκδοσις τῶν περισωθέντων τοῦ Ἡσυχίου ὑπὸ *Orelli*, Hesychii Milesii opuscula duo (Lipsiae 1820) καὶ εἶτα ὑπὸ *C. Müller*, Fragmenta historicorum graecorum Δ', 143—177. Ἀπόσπασμα περὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μὴ περιληφθὲν ὑπὸ τοῦ *Müller* ἐν Πασχαλίῳ Χρονικῷ Β', 116 κ. ἑξ. (ἔκδ. Βόννης). —Τὸν Ψευδοησύχιον ἐξέδωκεν ὁ *Flach* ἐν Λειψίᾳ τῷ 1880, Hesychii Milesii de viris illustribus καὶ κατόπιν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1883 χάριν τῶν σπουδαστῶν, Biographi graeci qui ab Hesychio pendent.—Κύριον σύγγραμμα περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς, τῶν πηγῶν τῆς ἐπιτομῆς τοῦ «Ὀνοματολόγου» καὶ τῶν ἀπανθισάντων αὐτὴν ἐν τοῖς Texte und Untersuchungen τῶν *Gebhardt-Harnack* (ΙΓ', 3 ἐν Λειψίᾳ 1895) ὑπὸ *G. Wentzel*.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

ἥσυχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἤρεμος, ἀτάραχος γαλήνιος, ἤπιος, μαλακός: «ἥσυχος ἄνθρωπος», «ἥσυχο παιδί», «ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶμαι ἥσυχος»· || «ἥσυχον ἔργον» κοιν. «ἥσυχη δουλειὰ» τὸ διεξαγόμενον ἄνευ πολλῶν δυσχερειῶν· || «ἥσυχος τόπος», «ἥσυχη γειτονιὰ» ἀθόρυβος.—Ἐπίρρ. **ἡσύχως** καὶ **ἥσυχα**: «ἡ συζήτησις διεξήχθη ἡσύχως», «κάθισε ἥσυχα, μὴν ἀτακτῇς».

Ἥσυχος. Ἥρως τῆς ἀττικῆς μυθολογίας, πλασθεὶς κατά τινας πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ ὀνόματος τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῶν *Ἡσυχιδῶν* (βλ. λ.). Ἦτο υἱὸς τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ταρτάρου, παρὰ Σοφοκλεῖ δὲ (Οἰδ. Κολ. 1577) ἐπικαλεῖται «αἰένυπνος». Π. Ν. Π.

ἦτα (τό)· λ. ἄκλιτος, τὸ ἕβδομον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

Ἦτα (Etah) *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς συνοικισμὸς Ἐσκιμώων ἐν τῇ ΒΔ Γροιλανδίᾳ, πλησίον τοῦ κόλπου Κέϊν καὶ σημεῖον ἐκκινήσεως τῶν ἐξερευνητῶν πρὸς τὸν Β. Πόλον. Δ. Ε. Δ.

ἡταιρηκὼς (ὁ) *[Ἀρχ. Δικ.]*· βλ. *ἑταιρήσεως γραφή*.

ἠτακισμὸς (ὁ). Καλεῖται οὕτως ἡ ὑπὸ τῶν *ἠτακιστῶν*, δηλαδὴ τῶν ὀπαδῶν τῆς *ἐρασμιακῆς προφορᾶς* (βλ. λ.), ἤτοι τῆς ἐπὶ τῆς γραπτῆς παραδόσεως στηριζομένης προφορᾶς, ἐκφώνησις τοῦ φωνήεντος *ητα* ὡς *ε* μακροῦ, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐπὶ τῆς προφορικῆς παραδόσεως στηριζομένης προφορᾶς, ἐκφωνοῦντας αὐτὸ—κατὰ τὸ βυζαντινὸν καὶ νεοελληνικὸν ἔθος—ὡς ἰῶτα *(ἰωτακισμός, ἰωτακισταί)*. Γ. Π. Α.

ἠτακισταὶ (οἱ)· βλ. *ἠτακισμός*.

Ἠτάουα (Etawah) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ διαμέρισμα ἐν ταῖς Βρεττανικαῖς Ἰνδίαις, ἐν τῇ διοικήσει Ἄγκρα τῶν Ἡνωμένων Ἐπαρχιῶν. Κάτ. 46.000, ἐξ ὧν 27.000 Βραχμανισταί, οἱ δὲ λοιποὶ Μωαμεθανοί. Εἶναι ἕδρα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καὶ διεξάγει σπουδαῖον ἐμπόριον σιδηροδρομικῶς καὶ ποταμοπλοϊκῶς. Παράγει βαμβακερὰ ὑφάσματα, ἀσκούς, γλυκίσματα καὶ εἴδη ἐκ κέρατος. Τὸ διαμέρισμα ἔχει ἐπιφάνειαν 4.000 τ. χλμ. καὶ 806.798 κατ. Δ. Σ. Δ.

Ἥταυρος· βλ. λ. *Γήταυρος*.

Ἠτεία, καὶ **Ἦτις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κρήτης ἐκ τῇ δυτικῇ γωνίᾳ τοῦ κόλπου τῆς σημερινῆς Σητείας, παρὰ τὸ χωρίον Πετρᾶς. Ἐν Ἠτείᾳ ἐγεννήθη ὁ φιλόσοφος Μύσων κατὰ Διογένη Λαέρτιον (Ι, 9, 107). Σειρά τις νομισμάτων ἀποδίδεται, ἀλλὰ μετά τινος ἀμφιβολίας εἰς αὐτὴν (βλ. *Ξανθουδίδου*, *Πόλεις καὶ ἐπαρχίαι τῆς Κρήτης σ.* 35. *Σβορώνου* Numismatique κτλ. σ. 150). Ὁ κάτοικος *Ἠτεῖος* καὶ *Ἠτιεύς*. Ε. Γ.

Ἠτεῖος *[Ἀρχ.]*. Ὁ κάτοικος τῆς *Ἠτείας* (βλ.λ.).

Ἠτιεὺς *[Ἀρχ.]*. Ὁ κάτοικος τῆς *Ἠτείας* (βλ.λ.).

ἥτις· ἀντων. ἀναφορ. θηλ. τῆς *ὅστις*, σύνθετος ἀπὸ τῆς ὁριστικῆς ἀναφορικῆς *ἥ* καὶ τῆς ἀορίστου *τις*· κλίνονται ἀμφότεροι ὡς δύο λέξεις, γράφονται δὲ ὑφ' ἕν: *ἧστινος, ᾗτινι, αἵτινες* κλπ.

Ἦτις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πολίχνη τῆς Λακωνικῆς, κτισθεῖσα, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ ἥρωος Αἰνείου, ὅτε οὗτος πλέων ἐκ Τροίας εἰς Ἰταλίαν παρεσύρθη ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὸν Βοιατικὸν κόλπον τῆς Λακωνικῆς. Τὸ ὄνομα τῆς ἔλαβεν ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰνείου *Ἠτιάδος*. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης, ὡς καὶ τῆς *Ἀφροδισιάδος*, κτίσματος καὶ ταύτης τοῦ Αἰνείου, καὶ τῆς *Σίδης*, συνῳκίσθησαν βραδύτερον εἰς τὴν πόλιν *Βοιὰς* (βλ. λ.). Ἐρείπια τῆς πολίχνης ταύτης εἶναι ἴσως τὰ κατὰ τὴν θέσιν *Παλιόκαστρο* ἴχνη ἀρχαίου συνοικισμοῦ. ΚΑΨ.

Ἠτιωνίδαι, ἢ **Ἠετιωνίδαι.** Οὕτως ἐκαλεῖτο ἀρχαιότατος θίασος τοῦ τετρακώμου Ἡρακλείου, ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ ἥρωος *Ἠετίωνος*, ἀνήκων εἰς τὸν δῆμον Πειραιέων. Α. Σ. Χ.

Ἠτόβησα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς χώρας τῶν *Ἠδητανῶν* μεταξὺ Ὀσσικέρδας καὶ Λασσίρας (*Πτολεμ.* Β, στ, 63). Κατὰ τὸν C. Müller ἀπαντῶσα καὶ ὑπὸ γραφὴν Ὠτόβησα, εἶναι ἡ σύγχρονος *Ὀροπέζα*. Σ. Ε. Λ.

ἤτοι· μόριον ἐπεξηγηματικόν, δηλαδή, τουτέστιν, ἤγουν: «ἔμεινε δύο ἑβδομάδας, ἤτοι ἡμέρας δεκατέσσαρας»· || παρ' ἀρχαίοις σύνδεσμος διαζευκτικὸς (σύνθετος ἀπὸ τοῦ διαζευκτικοῦ συνδ. *ἤ* καὶ τοῦ βεβαιωτικοῦ ἐπιρρήματος *τοι*).

Ἧτον (Eaton), **Βίαττ.** Ἀμερικανὸς προσωπογράφος (1849 — 1896). Ἐκ τῶν προσωπογραφιῶν του σημαντικώτεραι εἶναι ἡ τοῦ Γουλιέλμου Κοῦλεν Μπράιαντ καὶ τοῦ Τίμοθυ Κόλ. Ν. Ι. Θ.

— **Ἧτον** (Eaton) *Θεόφιλος*. Ἄγγλος ἀποικιακὸς κυβερνήτης (1590—1658). Τῷ 1637 μετηνάστευσεν μετὰ τοῦ Ντάβενπορτ εἰς Μασσαχουσέτην καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἵδρυσε μετ' αὐτοῦ τὸ *Νιοῦ Χάβεν*. Τῷ 1639 ἐξελέγη κυβερνήτης τῆς νέας ἀποικίας, παρέμεινε δ' εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὑπῆρξεν ὡσαύτως εἷς τῶν ἱδρυτῶν καὶ ἰθυνόντων τῆς ὁμοσπονδίας τῆς Νέας Ἀγγλίας. Ν. Ι. Θ.

—**Ἧτον** (Eaton), *Ντόρμαν Μπρίτζμαν*. Ἀμερικανὸς νομικὸς καὶ πολιτικὸς (1823 — 1899). Ἐξεπόνησε τὸ σχέδιον τοῦ νόμου Πέντελτον περὶ δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων: «Πρέπει νὰ ἐκλέγωνται οἱ δικασταί;», «Προβλήματα τῆς ἀστυνομικῆς νομοθεσίας» καὶ «Διοίκησις τῶν δήμων». Ν. Ι. Θ.

— **Ἧτον** (Eaton), *Οὐΐλλιαμ*. Ἀμερικανὸς στρατιωτικὸς (1764—1811). Ὢν λοχαγὸς ἀπεστάλη τῷ 1797 ὡς πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Τύνιδα, ὅπου κατώρθωσε νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐκ νέου εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκθρονισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του νόμιμον μπέην τῆς Τριπολίτιδος Χαμὶτ Καραμελῆ. Πρὸς τοῦτο συνεκέντρωσε στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ 500 ἀνδρῶν, συγκροτηθεῖσαν ἐξ Ἑλλήνων, Ἀράβων καὶ Ἀρμενίων, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας τεθεὶς ὁ ἴδιος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς πρωτευούσης Derneh τῆς Τριπολίτιδος, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσε κατόπιν κρατεροῦ ἀγῶνος, καθ' ὃν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος. Ἀργότερον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὅπου ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων του τὸν εἶχε καταστήσει δημοτικώτατον. Ἐγένετο τιμητικώτατα δεκτὸς καὶ ἡ πολιτεία τῆς Μασσαχουσέτης τοῦ προσέφερεν ὡς δῶρον ἔκτασιν γῆς 4 χιλιάδων ἐκταρίων. Ἀναμιχθεὶς εἶτα εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου του διεκρίθη. Σ. Κ.

Ἧτον (Eton) *[Γεωγρ.]*. Ἀγγλικὴ πολίχνη ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Μπούκιγχαμ, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ταμέσεως, ἀπέναντι τοῦ Οὐΐνδσωρ, 34 χλμ. Δ τοῦ Λονδίνου. Εἶναι περιώνυμος διὰ τὸ κολλέγιόν της («The King's College of our Lady of Eton by Windsor», «Τὸ βασιλικὸν κολλέγιον τῆς Παναγίας τοῦ Ἧτον παρὰ τὸ Οὐΐνδσωρ), ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου ΣΤ' τῷ 1440—1441, τὸ συγκρότημα ὅμως τῶν κτιρίων συνεπληρώθη μετὰ πεντηκονταετίαν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱδρύσεώς του περιελάμβανεν ἕνα προβόστον, 10 ἱερεῖς, 4 ὑπαλλήλους, 6 ψάλτας, ἕναν διδάσκαλον, 25 πτωχοὺς σπουδαστὰς καὶ ἴσον ἀριθμὸν πτωχῶν ἀνθρώπων. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπῆλθον διάφοροι μεταβολαί, κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους ἡ σχολὴ ἐστεγάσθη εἰς νέα κτίρια μὲ ἀστεροσκοπεῖον, χημικὸν ἐργαστήριον, σχολὰς ἐπιστημῶν καὶ οἰκοτροφεῖα. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ κολλεγίου περιλαμβάνει πολλὰ χειρόγραφα, κυρίως ἀνατολικὰ καὶ αἰγυπτιακὰ καὶ σπανιώτατα βιβλία. Ὑπάρχει ἐπίσης πλουσία βιβλιοθήκη μὲ νεώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν. Οἱ ὑπότροφοι (collegers) εἰσάγονται κατόπιν αὐστηρῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, φέρουν ἰδίαν στολήν, ἀνέρχονται δὲ εἰς 70. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ 1100 ἐξωτερικοὶ σπουδασταὶ (oppidans) κατοικοῦντες ἐκτὸς τῆς σχολῆς, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν καθηγητῶν. Οἱ ἐσωτερικοὶ ὅπως καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ σπουδασταὶ εἶναι τέκνα τῶν μεγαλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι κλασσική, διδάσκονται δ' ἐπίσης μαθηματικὰ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἡ κυριωτέρα ἐτησία ἑορτὴ λαμβάνει χώραν τὴν 4ην Ἰουνίου, ἐπέτειον τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως Γεωργίου Γ', εὐεργέτου τῆς σχολῆς. Μετὰ τὴν τελετὴν γίνεται παρέλασις λέμβων ἐπὶ τοῦ Ταμέσεως. Εἰς τὴν κωπηλασίαν τὸ Ἧτον κατέχει μοναδικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν σχολῶν, οἱ περισσότεροι δὲ τῶν ἐρετῶν, κατὰ τοὺς ἐτησίους ἀγῶνας κωπηλασίας Ὄξφορδ καὶ Καίμπριτζ, εἶναι σπουδασταὶ τοῦ κολλεγίου Ἧτον. Ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς σχολῆς εἶναι αὐστηρότατος, μεγάλη δὲ φροντὶς καταβάλλεται διὰ τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν τῶν σπουδαστῶν. Εἰς τὸ Ἧτον ἐξεπαιδεύθησαν πολλοὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας. Δ. Σ. Δ.

ἧττα, *—ης* (ἡ)· ἀπώλεια μάχης, ἀτυχὴς ἔκβασις οἱουδήποτε ἀγῶνος, εἴτε στρατιωτικοῦ εἴτε πολιτικοῦ κτλ., ἀποτυχία, μειονεκτικότης ἀντίθ. *νίκη*: «ἡ ἧττα τῶν ἐχθρῶν», «ἡ ἧττα τοῦ κόμματος...» (παρήχθη ἀπὸ τοῦ *ἡττῶμαι* ἀναδρομικῶς).

— *[Στρατ.]* Ἧττα σημαίνει στρατιωτικὴν κατάστασιν ὑποχρεοῦσαν ἕνα πολέμιον εἰς ἀναγνώρισιν ἀδυναμίας συνεχίσεως τῆς πάλης, καὶ περιάγουσαν αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἑνὸς καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἑτέρου τῶν πολεμίων συνιστῶσι τὰς γενικὰς ἐννοίας τῆς ἥττης μὲν διὰ τὸν πρῶτον, τῆς νίκης δὲ διὰ τὸν δεύτερον. Ὁ ἀντίπαλος, οὗτινος ἡ ἐπικράτησις ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ πεδίου, συνεπείᾳ ὑπεροχῆς τοῦ ἐξ ἑνὸς οἱουδήποτε λόγου, ἐγένετο παραδεκτὴ παρὰ τοῦ ἑτέρου, κυριαρχεῖ πλέον τῆς θελήσεως τούτου, ἀδιάφορον ἂν ἡ νίκη τοῦ πρώτου εἶναι πραγματικὴ ἢ οὔ. Δὲν ἀποκλείεται νὰ κρατῇ ἡ αὐτὴ ὑποκειμενικὴ ἢ ἀντικειμενικὴ ἀντίληψις, ὅτι τουτέστιν εἶναι νικηταὶ ἢ ὅτι εἶναι ἡττημένοι, εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους, τοῦθ' ὅπερ συνέβη πλειστάκις. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὴν μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων ναυμαχίαν ἀμφότεροι ἤγειραν τρόπαια νίκης καὶ δὴ οἱ μὲν Κορίνθιοι εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ δὲ Κερκυραῖοι εἰς τὰ ἐπὶ τῆς νήσου Σύβοτα. Κατὰ τὴν μεταξὺ Γάλλων καὶ Πρώσσων μάχην τοῦ *Βαλμὺ* (1792), οἱ τελευταῖοι «ἄνευ λόγου» ἔπαυσαν τὸ πῦρ καὶ γενικῶς, ὅπως γράφει ὁ Α. Μαλέ, «συμπεριεφέρθησαν ὡς ἡττημένοι χωρὶς νὰ νικηθῶσι». Τῷ 1897, μετὰ τὴν ἐν Λυγαριᾷ μάχην τῆς 20ῆς Ἀπριλίου, ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι ὑπεχώρησαν, καὶ δὴ οἱ ὑπὸ τὸν Ἐτὲμ πασᾶν πρὸς τὴν Μελοῦναν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μακρῆν πρὸς τὸ Μάτι.

Ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως ἡττημένος θεωρεῖται ὁ πολέμιος, ὅστις, ἐνεργείαις τοῦ ἀντιπάλου, ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν παράταξίν του, νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὑποχώρησίν του καὶ νὰ μὴ δυνηθῇ, ἀναπαρατασσόμενος, νὰ ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν.

Ἡ ἧττα εἶναι ἡ ὁριστικὴ ἢ προσωρινή, ἀναλό-

Digitized by Google

γως τῆς συνεχίσεως ἢ μὴ τοῦ ἀγῶνος. Τῷ 1870-1871 οἱ Γάλλοι ἡττήθησαν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ πολέμου—μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν πολιορκίας τῶν Παρισίων—, ἀνέλαβον ὅμως τὸν ἀγῶνα μετὰ τὸν σχηματισμὸν νέων στρατιῶν ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένην δρᾶσιν τοῦ Γαμβέττα. Τῷ 1918 οἱ Γερμανοί, μολονότι εὑρίσκοντο ἐπὶ ξένου ἐδάφους, ὡμολόγησαν ἑαυτοὺς ἡττημένους, δεχθέντες τοὺς προταθέντας ὅρους ἀνακωχῆς.

Ἡ ἧττα εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα ἠθικῆς καταπτώσεως τοῦ πολεμοῦντος. Τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ ἀγωνιζόμενος παραιτεῖται τοῦ ἀγῶνος καὶ ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ἡττηθέντα, καθορίζει πρωτίστως ὁ ἠθικὸς παράγων. Β. ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ

—*[Τακτ.]* Κατὰ τοὺς κανονισμοὺς *ἧττα* στρατεύματός τινος καλεῖται τὸ νὰ μὴ κατορθώσῃ τοῦτο νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, εἴτε ἐπιθετικήν, εἴτε ἀμυντικήν. Ἐὰν στράτευμά τι προχωρήσῃ μὲν ἐπαρκῶς, δὲν φθάσῃ ὅμως μέχρι τοῦ ὁρισθέντος αὐτῷ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ, δὲν λέγομεν ὅτι ἡττήθη, ἀλλ' ὅτι ἀπέτυχε. Τοῦτο προκειμένου περὶ ἐπιθέσεως. Προκειμένου ὅμως περὶ ἀμύνης, ἡ μὴ ἐπίτευξις τοῦ ὁρισθέντος ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ ἀποτελεῖ ἧτταν, τοσούτῳ μᾶλλον μεγαλυτέραν, ὅσῳ ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ἀμυντικῆς θέσεως γίνῃ ὑπὸ μείζονα πίεσιν καὶ πλέον ἐσπευσμένως.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠθικοῦ ἐπὶ τῆς μαχητικῆς ἀξίας τῶν στρατῶν, μάλιστα ὑπὸ τὰς συγχρόνους συνθήκας παρατάσεως τῶν πολέμων, οἱ κανονισμοί, παλαιοὶ καὶ νέοι, ὁμοφωνοῦν. «Ἡ ἧττα εἶναι ἀναπόφευκτος εὐθὺς ὡς παύσῃ ἡ ἐλπὶς τῆς νίκης» ἀποφαίνεται ὁ ἑλληνικὸς κανονισμὸς πεζικοῦ (1924 § 38), ἐχόμενος τοῦ ἀξιώματος καθ' ὃ «θεωρεῖταί τις ἡττημένος, ἀφ' ἧς στιγμῆς νομίσῃ ὅτι ἡττήθη». «Οἱαιδήποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἑκατέρωθεν ἀντιταχθεῖσαι ὑλικαὶ δυνάμεις», γράφει ὁ γαλλικὸς κανονισμὸς πεζικοῦ (1929 § 103), «οὐδέποτε ἐπιτυγχάνουσι τὴν πλήρη καταστροφὴν τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἠθικῶν δυνάμεων. Δὲν ἡττᾶται τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῇ τὰς μείζονας ἀπωλείας, ἀλλ' ἐκεῖνο οὗτινος τὸ ἠθικὸν ἐκάμφθη πρῶτον». Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

ἡττοπάθεια (ἡ) *['Εγκυκλ.].* Οὕτως ἀπεδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ γαλλικὸς νεολογισμὸς défaitisme (δημιουργηθεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου), ὁ ὁποῖος ἔχει μεγαλύτερον βάθος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διὰ μὲν τοῦ ὅρου ἡττοπάθεια δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ἡ λόγῳ παθολογικῆς καὶ ἄλλως ἀναιτίου καταπτώσεως τοῦ ἠθικοῦ ἐν καιρῷ πολέμου πεποίθησις καὶ προσδοκία περὶ ἐπικειμένης ἥττης, ἐνῷ διὰ τοῦ défaitisme νοεῖται καθόλου τὸ εἶναί τινα ἐξ οἱασδήποτε ἀφορμῆς ὀπαδὸν τῆς ἥττης, ὅπερ θ' ἀπέδιδεν ὁ κατ' ἀναλογίαν ἄλλων κακόζηλος ὅρος *ἡττισμός*.

Οὕτω, μὲ τὴν εὐρυτέραν σημασίαν, ὡς ἡττοπάθεια δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἐν καιρῷ πολέμου ἔλλειψις πεποιθήσεως εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀντοχὴν καὶ ἱκανότητα τῆς χώρας ἐκ λόγων ἀδικαιολογήτου ὑπερτιμήσεως τῶν δυνάμεων τοῦ ἀντιπάλου, ἡ διακήρυξις τοῦ ἀσκόπου τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διακοπῆς του, ἡ ἀντίληψις ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ ἧττα λόγῳ ἐλλείψεως ἠθικῶν ἐλατηρίων τοῦ δεδομένου πολέμου, ἡ συνειδητὴ ἐκ λόγων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιδίωξις τῆς ἥττης (διὰ παντοίων διαδόσεων εἰς τὰ μετόπισθεν καὶ ἐν τῷ μετώπῳ), ὡς μέσου πρὸς ἐπίτευξιν ὡρισμένων σκοπῶν, κλπ. Συνήθως δύνανται νὰ διακριθοῦν τρεῖς μορφαὶ ἡττοπαθείας: 1) Ἡ παθολογικὴ ἡττοπάθεια ἡ καταλαμβάνουσα δειλῆς καὶ ἀναποφασίστου φύσεως ἄτομα, τὰ ὁποῖα εἶναι πάντοτε διατεθειμένα ν' ἀναγνωρίσουν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν ἀντίπαλον. Ἡ περίπτωσις τοιαύτης ἡττοπαθείας εἶναι σπανιωτέρα καὶ ἐλάχιστα ἐπικίνδυνος, διότι δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ κοινὴν γνώμην καὶ νὰ λάβῃ εὐρύτητα. 2) Ἡ δεδικαιολογημένη (ἐκ ψυχρᾶς καὶ ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως τῶν καθόλου συνθηκῶν τοῦ πολέμου, τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν πλεονεκτημάτων) ἀντίληψις περὶ ἐπικειμένης ἥττης ἐκ λόγων ἀντικειμενικῶς ἐξηκριβωμένων, ἡ ὁποία, ὁσάκις δὲν ἄγεται εἰς συμπεράσματα περὶ διακοπῆς τοῦ πολέμου, γίνεται ἀφορμὴ ἀπέλπιδος ἡρωϊσμοῦ καὶ 3) Ἡ ἡττοπάθεια ἡ πολιτική, ἡ ὁποία, ἀνεξαρτήτως τῆς εὐνοϊκῆς ἢ δυσμενοῦς καταστάσεως, εὑρίσκει τρόπους διαδόσεώς της καὶ συνίσταται εἰς τὴν συνειδητήν, διὰ παντὸς μέσου, ἐπιδίωξιν τῆς ἥττης. Τὰ συνηθέστερα μέσα τῆς πολιτικῆς ἡττοπαθείας, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν παρελθόντα πόλεμον ἐχρησιμοποίησαν οἱ ἄκροι σοσιαλισταὶ (κομμουνισταὶ) μὲ σκοπὸν τὴν κατάρρευσιν τοῦ μετώπου καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν πολέμου εἰς ἐνδοεθνικὸν ταξικὸν πόλεμον, εἶναι: ἡ δυσμενὴς πρὸς τὸν πόλεμον διάθεσις τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ (γυναῖκες, γέροντες), τὸ ἠθικὸν τοῦ ὁποίου ἔχει τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν μαχομένων, διὰ διαδόσεων περὶ πραγματικῶν ἢ φανταστικῶν ἀπωλειῶν, διὰ συνεχοῦς διακηρύξεως ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἐπιζήμιος δι' ὅλον τὸν λαὸν (πλὴν μιᾶς μερίδος προνομιούχων) ἀνήθικος, λῃστρικός, κλπ., ἡ πρόκλησις ἀπεργιῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια πολεμεφοδίων, ἡ καταστροφὴ τοῦ ἠθικοῦ τῶν μαχομένων κλπ. —Ω.

ἡττοπαθής (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ἥττης, ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὴν νίκην (βλ. *ἡττοπάθεια*).

ἡττῶμαι, ἀόρ. *ἡττήθην*, παρακ. παθ. μετχ. *ἡττημένος*· ἀποδεικνύομαι ἥττων, κατώτερος, καταβάλλομαι, καταγωνίζομαι ἐν μάχῃ, ἐν δικαστικῷ, πολιτικῷ, ἐπιστημονικῷ ἀγῶνι, νικῶμαι, χάνω τὸν ἀγῶνα (ἀπὸ τοῦ συγκριτικοῦ *ἥττων*).

ἥττων, —*ονος* (ὁ, ἡ),—*ον* (τό), καὶ ***ἥσσων***· συγκριτικὸν τοῦ *μικρὸς* ἢ *ὀλίγος* ἐκ θέματος *ἡκ* καὶ καταλήξεως *jων—jον*, μικρότερος, ὀλιγώτερος, κατώτερος, ὑποδεέστερος: «ἥττονος λόγου ἄξιος», «ἀπεδείχθη ἥττων χρημάτων».—Ἐπίρρ. *ἧττον*: «ὡμίλησεν ἧττον ὀρθῶς»· || φρ. «κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον» περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, περίπου, ὁπωσδήποτε· || «οὐχ ἧττον» οὐχὶ ὀλιγώτερον, μᾶλλον, ἐν τούτοις: «ἀλλ' οὐχ ἧττον», «οὐχ ἧττον ὅμως».

Ἡφαίστεια (τὰ) *['Αρχ.].* Ἑορτὴ ἐν Ἀθήναις πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡφαίστου, τελουμένη κατ' ἀρχὰς καθ' ἕκαστον ἔτος, ἀπὸ δὲ τοῦ 329 π. Χ. ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος. Ἡ διεύθυνσις τῆς ἑορτῆς ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς 20 ἄνδρας πρὸς τοῦτο ἐκλεγομένους καὶ καλουμένους «ἱεροποιούς», 200 δὲ ἄνδρες ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς πομπῆς καὶ τῆς μεγάλης θυσίας τῆς ἑορτῆς. Ἴδιον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀγώνισμα τῆς ἑορτῆς ταύτης ἦτο ἡ λαμπαδηφορία. Κατ' αὐτὴν ἐτελοῦντο καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες παίδων καὶ ἀνδρῶν. Πότε ἀκριβῶς ἐγίνετο ἡ ἑορτὴ αὕτη, δὲν εἶναι γνωστόν· ἴσως ἐτελεῖτο κατὰ τὸν μῆνα Πυανεψιῶνα, ἀντιστοιχοῦντα περίπου πρὸς τὸν ρωμαϊκὸν Ὀκτώβριον, μεταξὺ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀπατουρίων καὶ τῶν Χαλκείων. Ὅπως συνέβαινεν εἰς ὅλας τὰς λαμπαδηφορίας, καὶ εἰς ταύτην προήδρευεν ὁ ἄρχων βασιλεύς. Πολλαχοῦ μνημονεύεται καὶ ἡ γυμνασιαρχία τῶν Ἡφαιστείων. Δ. Μ. Μ.

ἡφαιστειακός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ἡφαίστειον: «ἡφαιστειακαὶ παρατηρήσεις».

ἡφαιστειογενὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ γενόμενος, ὁ προελθὼν ἐξ ἡφαιστείου: «ἡφαιστειογενὲς πέτρωμα», «ἐδάφη ἡφαιστειογενῆ».

— **ἡφαιστειογενεῖς *σεισμοὶ*** (Vulkanische Beben) *[Γεωλογ.].* Σεισμοί, οἱ ὁποῖοι γίνονται εἰς περιοχὰς *ἡφαιστείων* (βλ. λ.) καὶ προηγοῦνται τῶν ἡφαιστείων ἐκρήξεων ἢ καὶ συνοδεύουν αὐτάς. Γ. Κ. Γ.

— **ἡφαιστειογενῆ *πετρώματα*** (Vulkanische Gesteine) *[Πετρογρ.].* Πετρώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν ἢ σχηματίζονται ἀπὸ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐκχυνομένας λάβας κατὰ τὰς ἐπιφανειακὰς ἐκρήξεις τῶν ἡφαιστείων. Ὀνομάζονται καὶ *ἔκχυτα* πετρώματα, ὑποδιαιροῦνται δ' εἰς *παλαιοηφαιστειογενῆ* καὶ *νεοηφαιστειογενῆ*. Τοιαῦτα εἶναι ὁ *τραχείτης*, ὁ *ἀνδεσίτης*, ὁ *δακίτης*, ὁ *μελαφύρης*, ὁ *βασάλτης*, κλπ. Γ. Κ. Γ.

Ἡφαιστειολογία (ἡ) (Vulkankunde) *[Γεωλογ.].* Κλάδος τῆς *γεωλογίας*, ἀσχολούμενος μὲ τὰ φαινόμενα τῆς ἡφαιστειότητος. Ὁ κλάδος οὗτος ἔλαβε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγίστην ἀνάπτυξιν, πολλοὶ δ' ἐπιστήμονες ἀσχολοῦνται πλέον εἰδικῶς μὲ αὐτόν. Ἐκ τῶν εἰδικῶν συγγραμμάτων κυριώτεροι εἶναι: *F. v. Wolff*, Der Vulkanismus (Stuttgart 1913—1929, 3 τόμ.) καὶ *K. Sapper*, Vulkankunde (Stuttgart 1927). Γ. Κ. Γ.

ἡφαίστειον (τό)· οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδ. τοῦ ἐπιθέτου *ἡφαίστειος* (βλ. λ.)· || (ναυτ.) ἐξελλήνισις τοῦ ὅρου *μπουρλότο*, ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀγῶνος, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὀνομασίας *πυρπολικόν*.

—*[Γεωλογ.]* *Ἡφαίστειον* (Vulkan, volcan) καλεῖται πᾶσα αὐτοτελὴς μορφὴ (ὕψωμα, ράχεις, κοιλώματα, κ.τ.λ.) τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἢ δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ *μάγματος*, τοῦ ἀνεξερχομένου ἐκ τῶν βαθῶν τῆς γῆς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἢ ὑπὸ τῶν ἀερίων, τὰ ὁποῖα ἀπελευθεροῦνται ἐκ τοῦ μάγματος καὶ ἀνεξέρχονται βιαίως καὶ ἐκρηκτικῶς εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν.

Σύμφωνα μὲ τὸν εὐρὺν τοῦτον ὁρισμόν, θεωροῦνται ὡς *ἡφαίστεια* σχηματισμοὶ-μορφαὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς πολὺ διάφοροι ἀναμεταξύ των κατὰ τὴν μορφήν, καὶ πολὺ διαφέροντες ἐπίσης μορφολογικῶς ἀπὸ τὴν κοινὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν οἱ πολλοὶ ἔχουν περὶ των ἡφαιστείων. Τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα ἑνὸς ἡφαιστείου, τὸ ὁποῖον δηλαδὴ πρέπει νὰ ἔχῃ μορφή τις τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς διὰ νὰ εἶναι ἡφαίστειον, εἶναι ὁ πόρος, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται συγκοινωνία ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μέχρι τῶν μεγάλων ἐκείνων βαθῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι γνωστὰ εἰς τὴν ἄμεσον ἀνθρωπίνην παρατήρησιν καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει τὸ μάγμα τὴν ἕδραν του. Ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μορφὴ τοῦ ἡφαιστείου δὲν εἶναι οὐσιῶδες γνώρισμα, διότι ἡ μορφή, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν τὰ διάφορα ἡφαίστεια, εἶναι περισσότερον τυχαία, ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς ἐκρήξεως, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν σύστασιν τοῦ περιβάλλοντος (ἀήρ, ὕδωρ, πάγος), ἐντὸς τοῦ ὁποίου γίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἡ ἔκρηξις. Τὸ μέγεθος ἐπίσης τῶν ἡφαιστείων δὲν εἶναι οὐσιῶδες γνώρισμά των. Οὕτω πως ρεύματά τινα λάβας, εὑρισκόμενα ἐν Γουατεμάλᾳ καὶ παρουσιαζόμενα ὡς αὐτοτελῆ κατασκευάσματα (εἰς ἀπόστασιν 25 χιλιομέτρων ἀπὸ ἄλλα ἡφαίστεια), σχηματισθέντα ὅμως ὑπὸ μάγματος, ἀνεκρεύσαντος ἐκ τῶν βαθῶν διά τινος πόρου, εἶναι (σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμὸν) ἡφαίστεια.

Ἐκρήξεις. *Κατηγορίαι ἐκρήξεων.* Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω ὁρισμοῦ προκύπτει, ὅτι εἰς τὴν γένεσιν ἡφαιστείων τὸν κύριον καὶ πρωτεύοντα ρόλον παίζει τὸ εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς ἑδρεῦον μάγμα (οὐσίαι δηλαδὴ διάπυροι, τετηκυῖαι, διαπεποτισμέναι μὲ ἀέρια καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ πυριτικὰ ἅλατα), καὶ τὰ ἐκ τοῦ μάγματος ἀπελευθερούμενα καὶ ἐκλυόμενα ἀέρια.

Τὸ μάγμα τοῦτο, εὑρίσκον καὶ δημιουργοῦν διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐκλυομένων ἀερίων πόρους διὰ μέσου ρηγμάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ἀνέρχεται πρὸς τὰ ἄνω. Πᾶσα τοιαύτη ἄνοδος τοῦ μάγματος, ἔστω καὶ ἂν δὲν φθάσῃ τοῦτο μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ δὲν φανοῦν ἐπ' αὐτῆς φαινόμενα ἡφαιστείου ἐνεργείας, καλεῖται *ἔκρηξις* (éruption). Δὲν κατορθώνουν δὲ πάντοτε αἱ τετηκυῖαι καὶ διάπυροι ὗλαι νὰ φθάσουν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Συχνὰ σταματοῦν καθ' ὁδὸν καὶ πληροῦν κοιλώματα ἢ ρωγμὰς τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ἐκεῖ δὲ καὶ στερεοποιοῦνται, σχηματίζουσαι ὄγκους πλουτωνείων πυριγενῶν πετρωμάτων. Αἱ τοιαῦται ἀφανεῖς ἐκρήξεις καλοῦνται *ἐνδογήϊνοι* ἢ *πλουτώνειοι* ἐκρήξεις. Πάμπολλαι τοιαῦται ἔγιναν εἰς παρῳχημένας γεωλογικὰς ἐποχάς, λαμβάνομεν δὲ σήμερον γνῶσιν τούτων, ἂν μετὰ τὴν πάροδον τῶν γεωλογικῶν περιόδων ἀπεκομίσθησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων γεωλογικῶν δυνάμεων (ὑδάτων, κλπ.) τὰ ὑπερκείμενα στρώματα καὶ ἀπεκαλύφθησαν οὕτω πως τὰ ὑπὸ τῶν ἐνδογηΐνων ἐκρήξεων σχηματισθέντα πλουτώνεια πετρώματα. Ὅταν ὅμως αἱ διάπυροι καὶ τετηκυῖαι ὗλαι τοῦ μάγματος ἢ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐκλυόμενα ἀέρια κατορθώσουν νὰ φθάσουν μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ νὰ ἐξέλθουν (εἴτε ὑποθαλασσίως, εἴτε ὑπαερίως) ἐπ' αὐτῆς ἢ καὶ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, τότε λαμβάνουν χώραν αἱ *ἐπιφανειακαὶ ἐκρήξεις*.

Ἀναλόγως τῆς μορφῆς τοῦ ἀνοίγματος, ἐκ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἔκρηξις, διακρίνονται αἱ ἐπιφανειακαὶ ἐκρήξεις εἰς τρεῖς κατηγορίας:

α') Εἰς ἐκρήξεις μεγάλης ἐπιφανειακῆς ἐκτάσεως (Flächen —, ἢ Arealeruptionen). Κατ' αὐτὰς τὸ μάγμα κατορθώνει νὰ φθάσῃ ἐγγὺς τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, καὶ κατόπιν νὰ διαρρήξῃ τὴν ὑπερκειμένην αὐτοῦ στέγην πετρωμάτων ἢ καὶ νὰ τὴν διατήξῃ καὶ νὰ ἐκχυθῇ, σχηματίζον μεγάλα, πολὺ ἐκτεταμένα, καλύμματα λαβῶν. Τὰ καλύμματα ταῦτα πρὸς τὰ βαθύτερα συνδέονται μὲ *βαθολίθους* (βλ. λ.) ἢ *λακκολίθους* ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων. Τὰ μεγαλοπρεπέστερα παραδείγματα τοιούτων ἐκρήξεων μεγάλης ἐπιφανείας εὑρίσκονται κατὰ τὸν Daly εἰς τὸν Καναδᾶν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀνωτέρας Λίμνης. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, εἰς τὴν Σκωτίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ ἀλλαχοῦ, παρουσιάζονται παρόμοια ἐκτεταμένα καλύμματα ἐκ λάβας, τὰ ὁποῖα πρὸς τὰ βάθη μεταπίπτουν εἰς βαθολίθους πλουτωνείων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων.

β') Εἰς ρηγματικὰς (ἢ γραμμικὰς τοῦ Βόλφφ) ἐκρήξεις (Spalteneruptionen, Lineareruptionen). Αὗται λαμβάνουν χώραν ἀπὸ ρήγματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακρά, τὰ ὁποῖα ἢ ἔχουν γίνει πρὸ τῶν ἐκρήξεων τεκτονικῶς ἢ γίνονται συνεπείᾳ τῆς πιέσεως, τῆς ἐξασκουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνεξερχομένου μάγματος. Τοιαῦται ἐκρήξεις κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἔλαβον χώραν ἐν Ἰσλανδίᾳ μόνον, ἐνῷ κατὰ τὰς παρελθούσας γεωλογικὰς περιόδους (καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον) ἐγένοντο πολλαχοῦ τῆς γῆς (ὡς π. χ. εἰς τὴν Ἰσλανδίαν, Σκωτίαν, Γροιλανδίαν, Β. Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαχοῦ).

γ) Εἰς κεντρικὰς ἐκρήξεις ἢ ἐκρήξεις ἐκ πόρων (Schloteruptionen, Zentraleruptionen). Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ὅλων τῶν σημερινῶν ἡφαιστείων ἐκρήξεων. Διακρίνονται τῶν ἄλλων κατηγοριῶν ἐκρήξεων, διότι ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἐκδηλοῦται εἰς σημεῖον τι μόνον τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ *στόμιον τοῦ ἄξονος τῆς ἐκρήξεως*, ὁ ὁποῖος —*πόρος* καλούμενος— ὑπὸ μορφὴν ὀχετοῦ ἢ καπνοδόχου διήκει βαθέως εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἡφαιστειακῆς ἑστίας. Ὁ πόρος (ἐξ ὅσων γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν ἀπογυμνωθέντων ἡφαιστείων ἢ ἀπὸ μεταλλεῖα, ὅπου συνηντήθησαν καὶ παρηκολουθήθησαν εἰς τὰ βαθύτερά των πόροι ἡφαιστείων) ἔχει μορφὴν στενοῦ σχετικῶς σωλῆνος κυκλικῆς διατομῆς, ἢ πολλαχοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὁλόκληρον δέσμην μικροτέρων ὀχετῶν ἢ ἔχει μορφὴν φλεβὸς φακοειδοῦς ἢ ποικιλομόρφου διατομῆς.

Digitized by Google

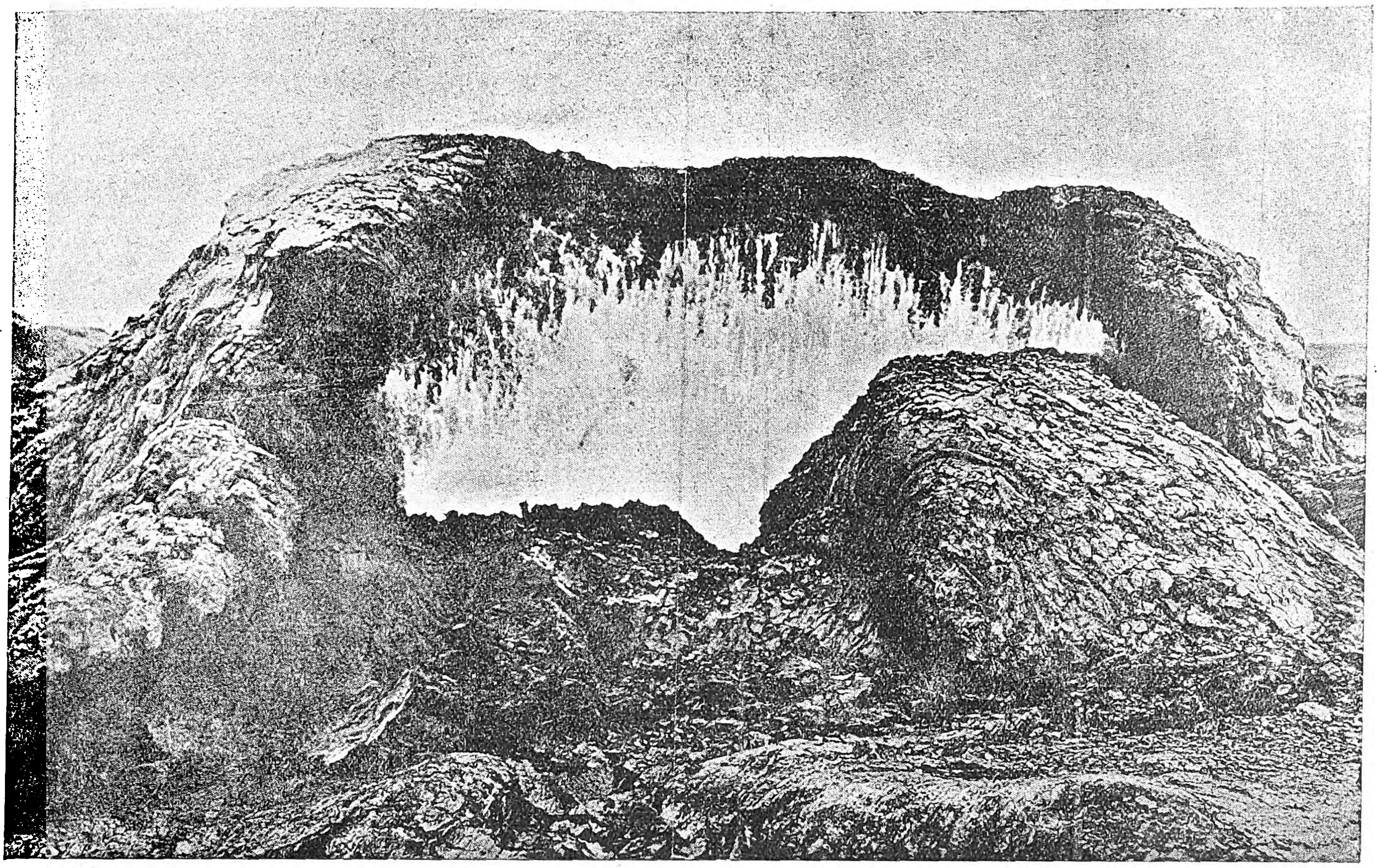

Τὸ στόμιον κρατῆρος δευτερε΄όντος ἡφαιστείου κώνου παρὰ τὸ Halemaumau τοῦ ἡφαιστείου Kilauea (τῶν νήσων Χαβάϊ).
[Διακρίνεται ἡ ἀκτινοβολία τῆς διοπύρου καὶ τετηκυίας λάβας.]

Ὁ τρόπος τῆς ἀρχικῆς γενέσεως τοῦ πόρου ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ ἀνεξερχόμενα ὑπὸ μεγάλην πίεσιν ἀέρια. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη καὶ πειραματικῶς ὑπὸ τοῦ Γάλλου γεωλόγου Ντωμπρέ, ὁ ὁποῖος πειραματικῶς παρήγαγε δι' ἀερίων, ἐξερχομένων ὑπὸ πίεσιν 2300 ἀτμοσφαιρῶν, πόρους διὰ μέσου γρανίτου. Τὰ ἐκ τοῦ μείγματος συνεπῶς ἀπελευθερούμενα καὶ ὑπὸ πίεσιν πολλῶν χιλιάδων ἀτμοσφαιρῶν εὑρισκόμενα ἀέρια, ζητοῦντα μὲ κολοσσιαίαν δύναμιν διέξοδον, δημιουργοῦν τὸν πόρον. Συντελεῖ πρὸς τούτοις καὶ ἡ ὑψηλή των θερμοκρασία, διότι δι' αὐτῆς τὰ μέρη τῶν πετρωμάτων, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται τὰ ἀέρια, τήκονται βαθμηδόν.

Κατὰ τὰς ἐπιφανειακὰς ἐκρήξεις ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια παρουσιάζεται μὲ δύο κυρίως φάσεις ἐκδηλώσως. Ἡ πρώτη παρουσιάζεται ὅταν ἀνεξέρχωνται βιαίως καὶ ὁρμητικῶς ἀέριοι μόνον ὗλαι, ἢ καὶ ὅταν ἐκτὸς τῶν ἀερίων ἀνεκτινάσσωνται καὶ μεγάλαι μᾶζαι ἡφαιστείων στερεῶν ἀναβλημάτων (λίθων, μύδρων, ἄμμου, σποδοῦ, κτλ.). Ἡ φάσις αὕτη καλεῖται *ἐκρηκτικὴ* (Explosivphase, Explosivphänomene). Ἡ δευτέρα φάσις εἶναι ἡ *ἐκχυτικὴ* (Effusivphase, Effusiv-phänomene), κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον λάβαι ἀνεξέρχονται καὶ ἀνεκχύνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Πολλάκις ὅμως συμβαίνει, ὥστε νὰ ἐκδηλοῦνται συγχρόνως καὶ αἱ δύο φάσεις ἐνεργείας, ἢ ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια νὰ μεταπίπτῃ ἐναλλὰξ ἀπὸ τὴν ἐκρηκτικὴν φάσιν εἰς τὴν ἐκχυτικὴν ἢ καὶ τἀνάπαλιν.

Ταξινόμησις, μορφὴ καὶ κατασκευὴ τῶν ἡφαιστείων. Τὰ ἡφαίστεια σχηματίζονται κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν διὰ ῥηγματικῶν καὶ κυριώτατα διὰ κεντρικῶν (ἢ ἀπὸ πόρων) ἐκρήξεων, ὑποδιαιροῦνται δ' εἰς πολλὰς κατηγορίας. Ὑποδιαιρέσεις τοιαῦται ἔχουν προταθῆ ὑπὸ ἐπιστημόνων πολλαὶ καὶ διάφοροι ἀναλόγως τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς ἕκαστος τούτων στηρίζει τὴν ὑποδιαίρεσιν. Εἰς τὴν κατωτέρω ἀκολουθουμένην ταξινόμησιν λαμβάνονται ὡς βάσεις ἡ μορφὴ τῶν ἐκρήξεων, τὰ ὑλικὰ ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἡφαίστεια ἀποτελοῦνται, ὡς καὶ ὁ τρόπος διατάξεως τῶν ὑλικῶν τούτων πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἡφαιστείου.

Ἂν νῦν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους ἡφαιστείους ἐκρήξεις ἐπικρατοῦν ἢ φαινόμενα ἐκρηκτικά, βιαία δηλαδὴ καὶ ὁρμητικὴ ἀνέξοδος ἀερίων *(ἐκρηκτικὴ φάσις)* μετ' ἀνεκβολῆς στερεῶν ἀναβλημάτων, ἢ τὸ μάγμα ἀνεκχύνεται σχετικῶς ἤρεμα *(ἐκχυτικὴ φάσις)*, τότε προκύπτει ἀφ' ἑαυτῆς μία διαίρεσις τῶν ἡφαιστείων εἰς δύο κυρίας ὁμάδας: *Ἡφαίστεια μὲ ἐπικρατοῦντα ἐκρηκτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἡφαίστεια μὲ ἐπικρατοῦντα ἐκχυτικὸν χαρακτῆρα.*

α) Εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα διακρίνονται πάλιν δύο κύριοι τύποι, ἀναλόγως δηλαδὴ ἂν ἀνεξεβλήθησαν ἐπικρατούντως ἀέρια μόνον, ἢ ἂν ἐκτὸς τῶν ἀερίων ἀνεξετινάχθησαν καὶ μεγάλαι ἐπίσης μᾶζαι ἡφαιστείων στερεῶν ἀναβλημάτων (λίθων, μύδρων, ἄμμου, σποδοῦ, κτλ.). Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν σχηματίζονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κοιλώματα, τὰ ὁποία ὀνομάζονται *ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα* (Maare) ἢ *ἐκρηξιγενεῖς κρατῆρες*, ἐνῷ εἰς τὴν δευτέραν αἱ ἀνεκτιναχθεῖσαι μᾶζαι στερεῶν ἀναβλημάτων ἐπαναπίπτουν καὶ συσσωρεύονται ἐγγὺς τοῦ στομίου τῆς ἐκρήξεως καὶ σχηματίζουσι *περιτειχίσματα* ἢ *κωνοειδῆ βουνὰ*

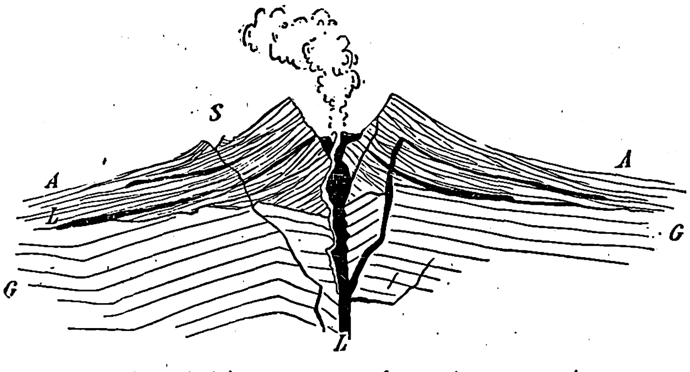

Ἰδεατὴ τομὴ διὰ στρωσιγενοῦς ἡφαιστείου, συνισταμένου ἀπὸ ἐναλλασσόμενα ἀποθέματα σκωριῶν (S), σποδοῦ (A) καὶ λάβας (L).
[G=τὸ θέμεθλον τοῦ ἡφαιστείου συνιστάμενον ἀπὸ πετρώματα μὴ ἡφαιστειογενῆ.]

φέροντα κεντρικὴν κρατηροειδῆ κοιλότητα, τὸν *κρατῆρα*. Τὰ ἡφαίστεια ταῦτα καλοῦνται *ἐπισωρευσιγενῆ ἡφαίστεια* (Aufschuttungsvulkane). β) Εἰς τὴν δευτέραν ὅμως περίπτωσιν, ὅταν δηλαδὴ τὸ μάγμα ἀνεκχύνηται σχετικῶς ἤρεμα καὶ στερεοποιῆται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, σχηματίζονται τότε τὰ *ἐκχυσιγενῆ ἡφαίστεια* ἢ *ἡφαίστεια λάβας*. Οἱ δύο τελευταῖοι τύποι ἡφαιστείων, τὰ *ἐπισωρευσιγενῆ* δηλαδὴ καὶ τὰ *ἐκχυσιγενῆ*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα καὶ τοὺς ἐκρηξιγενεῖς κρατῆρας, ἀποτελοῦν ὑψώματα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Μεταξὺ τέλος τῶν τριῶν κυρίων τύπων ὑπάρχουν ἐπίσης πολυάριθμοι ἐνδιάμεσοι μεταβατικαὶ μορφαί, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται ἢ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἡφαίστειον δι' ἀλλαγῆς τῆς μορφῆς τῆς ἐκρήξεως (ἀπὸ ἐκρηκτικῆς εἰς ἐκχυτικὴν ἢ καὶ τἀνάπαλιν) ἢ εἰς γειτονικὰ ἡφαίστεια.

Τὰ ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα (Maare) εἶναι λεβητοειδεῖς ἢ χοανοειδεῖς κοιλότητες τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι κατὰ κανόνα δὲν εὑρίσκονται ἐντὸς πετρωμάτων πυριγενῶν, περιβάλλονται συνήθως ὑπὸ περιτειχίσματος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλοῦ, καὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὰ ἄκρα ἑνὸς πόρου ἐκρήξεως. Πολλάκις τὰ ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα εἶναι πλήρη ὕδατος καὶ ἀποτελοῦν λίμνας κανονικάς, στερουμένας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκβολῆς.

Ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν διαφόρων ἡφαιστείων τόπων. Συναντῶνται π. χ. τοιαῦτα εἰς τὸ Ἄϊφελ, εἰς τὸ Alb τῆς Σουαβίας, εἰς τὴν Ὠβέρνην, εἰς τὴν Ἰταλίαν (περιοχὴν τῆς Ῥώμης), εἰς τὸ Μεξικὸν καὶ τὴν Κεντρῴαν Ἀμερικήν, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἀξιοσημείωτος νεωτάτη περίπτωσις σχηματισμοῦ ἡφαιστειογενοῦς κοιλώματος παρετηρήθη κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου Shirane τῆς Ἰαπωνίας κατὰ τὸ ἔτος 1882. Τὸ ἡφαιστειογενὲς κοίλωμα ἐγεννήθη κατόπιν μιᾶς μοναδικῆς ἐντόνου ἐκρήξεως ἀτμῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὄγκος πετρωμάτων 200 μέτρων διαμέτρου, μεταβληθεὶς εἰς λίθους, ἄμμον καὶ χῶμα. Οὐδὲν ἴχνος λάβας ἀνεξεχύθη οὔτε καὶ ἴχνη τόφφων ἡφαιστείων ἀνεξετινάχθησαν.

Αἱ διαστάσεις τῶν ἡφαιστειογενῶν κοιλωμάτων εἶναι ἀσυνήθως διάφοροι. Κατὰ τὸν Branca ὑπῆρξαν ἡφαιστειογενῆ κοιλώματα ἔχοντα διάμετρον ὀλίγων δεκάδων μέτρων, καί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτά, ἄλλα μὲ διάμετρον πολλῶν χιλιομέτρων. Οὕτω π. χ. τὸ πανάρχαιον ἡφαιστειογενὲς κοίλωμα τῆς Masaya ἐν Νικαραγουᾳ ἔχει μῆκος 10 χιλιομέτρων καὶ πλάτος 6 χλμ. Τὸ ἡφαιστειογενὲς κοίλωμα τοῦ Coatepeque εἰς τὸ Salvador ἔχει μέγαν ἄξονα 7 χιλιομέτρων μήκους περίπου, ἡ δὲ λίμνη, ἡ ὁποία πληροῖ αὐτό, ἔχει μῆκος 5 χλμ. Εἷς ἐκ τῶν μεγίστων ἐκρηξιγενῶν κρατήρων εἶναι καὶ ὁ σχηματισθεὶς εἰς τὸ ἡφαίστειον Cosegüina τῆς Νικαραγούας (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835), ἔχων διάμετρον $2 \frac{1}{2}$ χιλιομέτρων.

Ἐπισωρευσιγενῆ ἡφαίστεια. Ταῦτα σχηματίζονται δι' ἐνεργείας ἡφαιστειακῆς, ἐχούσης χαρακτῆρα ἐκρηκτικὸν *(ἐκρηκτικῆς φάσεως)*, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐκτὸς τῶν ἀνεξερχομένων σημαντικῶν ποσῶν ἀερίων ἀνεκτινάσσονται ἐπίσης μεγάλαι μᾶζαι ἀπὸ θραύσματα μείγματος. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἡφαιστείων τούτων παίζει σπουδαῖον ῥόλον ἐπὶ τῆς μορφῆς των τὸ εἶδος καὶ ἡ *κατάστασις* τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἐκρη-

Digitized by Google

ξις. Οὕτω π. χ. ἐπισωρευσιγενῆ ἡφαίστεια ὑποθαλάσσια ἔχουν κλιτῦς ὁμαλώτερον κεκλιμένας ἀπὸ τὰς κλιτῦς ἐπισωρευσιγενῶν ἡφαιστείων ἐσχηματισμένων ὑπαερίως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. 'Επίσης ὅταν ἡ ἔκρηξις γίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ὁ ἀὴρ εἶναι ἥσυχος, ἂν τὰ ποσὰ τῶν

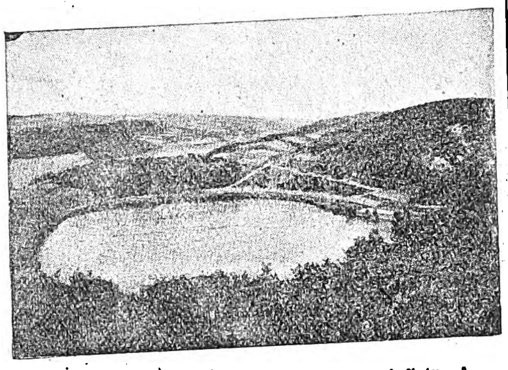

'Εκρηξιγενὲς κοίλωμα (Maar) εἰς τὸ Ἄϊφελ.

στερεῶν ἡφαιστείων ἀναβλημάτων εἶναι μικρὰ καὶ ἡ ἐπισώρευσις διαρκῆ ὀλίγον, τότε γεννῶνται τὰ *ἡφαίστεια ὄρη* μὲ δακτυλιοειδῆ περιτειχίσματα (τὰ *χώματα* τῆς ὑποδιαιρέσεως καὶ ὀνοματολογίας τοῦ Σναΐδερ), ἔχοντα μικρὸν σχετικὸν ὕψος, ἀλλὰ μεγάλην διάμετρον. Ἂν τὰ ποσὰ τῶν στερεῶν ἡφαιστείων ἀναβλημάτων εἶναι μεγάλα καὶ ἡ ἐπισώρευσις ταχεῖα, τότε γίνονται τὰ *κωνοειδῆ ἡφαίστεια* βουνὰ μὲ κορυφαῖον κρατῆρα (οἱ *κωνίδαι* τοῦ Σναΐδερ). Ὅταν πάλιν πνέουν σφοδροὶ ἄνεμοι, τότε κατὰ τὴν ἐπισώρευσιν, ἀντὶ νὰ γίνουν κλειστὰ δακτυλιοειδῆ περιτειχίσματα, γεννῶνται (ὅταν μάλιστα ἡ κίνησις τοῦ ἀνέμου γίνεται κατὰ διεύθυνσιν παραμένουσαν μόνιμον) περιτειχίσματα πεταλοειδοῦς ἢ δρεπανοειδοῦς μορφῆς, ὅπως π. χ. τοῦτο συνέβη τῷ 1909 εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Chinyero εἰς τὴν Τενερίφφην, ἢ καὶ περιτειχίσματα ἄλλων ἀκανονίστων μορφῶν(Pilas τῆς Νικαραγούας, Taburette τοῦ Salvador ἢ Buenavista τῆς Γουατεμάλας) κτλ. Ὅταν ἡ κίνησις τοῦ ἀνέμου εἶναι πολὺ ἰσχυρὰ (ὅπως π.χ. κατὰ τὴν μεγάλην ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου Sta Maria τῆς Γουατεμάλας τῆς 24—25 'Οκτωβρίου 1902), τότε παρ' ὅλην τὴν καταπληκτικὴν ποσότητα τῶν ἀνεκβαλλομένων στερεῶν ἀναβλημάτων (ἀνερχομένων εἰς ὁλόκληρα κυβικὰ χιλιόμετρα), δὲν σχηματίζονται περιτειχίσματα περὶ τὸν κρατῆρα, ἀλλὰ τὰ ἀνεκβλήματα διασκορπίζονται ἐπὶ ἐκτεταμένων ἐπιφανειῶν καὶ σχηματίζουν *ἐπισωρευσιγενῆ καλύμματα*, εἰς δὲ τὴν θέσιν τῆς ἐκρήξεως ἀπομένει κυρίως ὁ κρατὴρ ὑπὸ μορφὴν κοιλότητος.

Καθαρὰ ἐπισωρευσιγενῆ ἡφαίστεια, συνιστάμενα ἐκ σποδοῦ, λιθαρίων ἢ σκωριῶν, ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰς μόνον διαστάσεις καὶ εἶναι ἐπίσης εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις τὸ προϊὸν μιᾶς καὶ μόνης ἐκρήξεως, ὅπως τὸ Monte nuovo παρὰ τοὺς Ποττιόλους (Σεπτέμβριος τοῦ 1538) ἢ ὁ

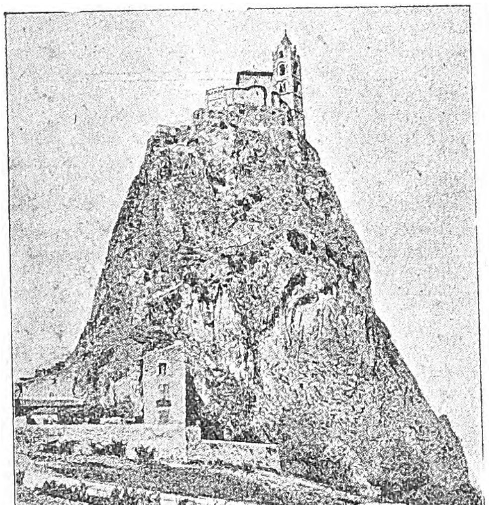

Λείψανον ἡφαιστείου.

[Τὸ βουνὸν Ἅγ. Μιχαὴλ παρὰ τὸ Puy (Ἄνω Λείγηρ). Τὸ ἀπομεῖναν γέμισμα ἐκ λάβας τοῦ πόρου τοῦ ἄλλοτε ἡφαιστείου. Ὅλα τὰ ἄλλα ὑλικὰ ἀπεκομίσθησαν διὰ τῆς ἐκγυμνωτικῆς ἐνεργείας τῶν ὑδάτων.]

διπλοῦς κῶνος Cerro Negro εἰς τὸ ἡφαίστειον Pilas τῆς Νικαραγούας ἢ οἱ πολυάριθμοι τῶν παρασιτικῶν κώνων τῆς Αἴτνας κλπ. Τὰ ὕψη των κυμαίνονται μεταξὺ 50 καὶ 300 μέτρων. Τοιαῦτα ἡφαίστεια εἶναι πολὺ ἐξηπλωμένα ἐπὶ τῆς γῆς.

'Εχχυσιγενῆ ἡφαίστεια ἢ ἡφαίστεια λάβας. Ταῦτα σχηματίζονται κυρίως ὑπὸ τῆς ἀνεκχυνομένης λάβας, ὅταν ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἔχῃ ἐπικρατοῦντα χαρακτῆρα ἐκχυτικόν. Αἱ μορφαὶ τῶν ἡφαιστείων τούτων ἐπηρεάζονται κυρίως μόνον ἀπὸ τὸν βαθμὸν ρευστότητος τῆς λάβας, ἀπὸ τὴν βαρύτητα, ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ στομίου τῆς ἐκρήξεως καὶ ἀπὸ τὴν μορφὴν τῆς χώρας.

1) Ἂν τὸ ἀνεκχυνόμενον μάγμα εἶναι πολὺ πυκνόρρευστον, τότε τοῦτο συσσωρεύεται ὑπεράνω καὶ πέριξ τοῦ στομίου καὶ ἀναθολούμενον ὑπὸ τοῦ διαρκῶς ἀνεξερχομένου ἐκ τῶν κάτω μάγματος σχηματίζει τοὺς *ἡφαιστείους θόλους*, ὅπως τοῦτο πολλαχοῦ παρετηρήθη κατὰ τὰς ἱστορικὰς ἐποχάς. Τοιοῦτοι ἡφαίστειοι θόλοι ἐσχηματίσθησαν π. χ. τῷ 1866, τῷ 1925—1926 καὶ τῷ 1928 εἰς τὴν νῆσον Θήραν (θόλος τοῦ Γεωργίου Α', θόλοι τῆς Δάφνης καὶ τοῦ Ναυτίλου), τῷ 1902—1903 εἰς τὸν κρατῆρα τοῦ Πελὲ τῆς Μαρτινίκας, τῷ 1909 εἰς τὸν κρατῆρα Taruma τοῦ Hokkaido.

Οἱ ἡφαίστειοι θόλοι φθάνουν πολλάκις εἰς σχετικὸν ὕψος ἄνω τῶν χιλίων μέτρων. Οὕτω τὸ Cerro Quemado εἰς τὴν Γουατεμάλαν ἔχει ἀπόλυτον ὕψος 3179 μ. καὶ σχετικὸν 1250 μ. Μία σειρὰ τοιούτων ἡφαιστείων, ἄνευ κρατῆρος, ὑπάρχει εἰς τὸ 'Εκουαδὸρ (Νότ. 'Αμερικὴ) καὶ ἔχει ὕψος πολλῶν χιλιάδων μέτρων.

2) Ὅταν τὸ πυκνόρρευστον μεῖγμα ἀνεκχύνεται οὐχὶ ἐκ στρογγύλου στομίου, ἀλλ' ἐξ εὐθυγράμμων ρωγμῶν, γεννῶνται τότε *ράχεις λάβας*.

3) Ὅταν τὸ ἀνεκχυνόμενον μεῖγμα εἶναι πολὺ λεπτόρρευστον, τότε ἡ τοπογραφικὴ θέσις τῆς θέσεως τῆς ἐκρήξεως ἐπηρεάζει πολὺ τὴν μορφὴν τοῦ σχηματισθησομένου ἡφαιστείου. Καὶ ἂν τὸ στόμιον τῆς ἐκρήξεως εὑρίσκεται ἐντὸς κοιλότητος τῆς ἐπιφανείας τῆς χώρας, δημιουργεῖται ἐκεῖ *λίμνη λάβας*, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια διαρκῶς ἀνυψοῦται καὶ ὅταν ἡ λάβα ψυχθῇ γεννᾶται τότε μία *πεδιὰς λάβας*.

4) Ὅταν ἡ ἔκχυσις λάβας γίνεται ἀπὸ ἄνοιγμα εὑρισκόμενον ἐπὶ κεκλιμένης ἐπιφανείας, τότε, ἂν τὸ ἄνοιγμα ἔχῃ μικρὰν ἔκτασιν γεννᾶται *ρεῦμα λάβας* ἀκολουθοῦν τὰς κατωφερεῖς κλιτῦς.

5) Ἂν τὸ ἄνοιγμα εἶναι μεγάλη ρωγμή, τότε γίνεται ἔκρηξις τῆς κατηγορίας τῶν ἐκρήξεων μεγάλης ἐπιφανειακῆς ἐκτάσεως καὶ γεννᾶται κάλυμμα λάβας μεγάλης ἐπιφανειακῆς ἐκτάσεως (ὅπως π. χ. τοῦτο συνέβη τῷ 1878 εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ Krakatindur τῆς 'Ισλανδίας). Τοιαῦτα καλύμματα λάβας ἐσχηματίσθησαν καὶ εἰς παλαιοτέρας γεωλογικὰς ἐποχὰς καὶ κατὰ τὴν τριτογενῆ καὶ τὴν πλειστόκαινον περίοδον. Τοιαῦτα εὑρίσκονται εἰς τὰ δυτικὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, εἰς τὴν Σκωτίαν, 'Ισλανδίαν, ἀρκτικὰς περιοχὰς κ. ἄ.

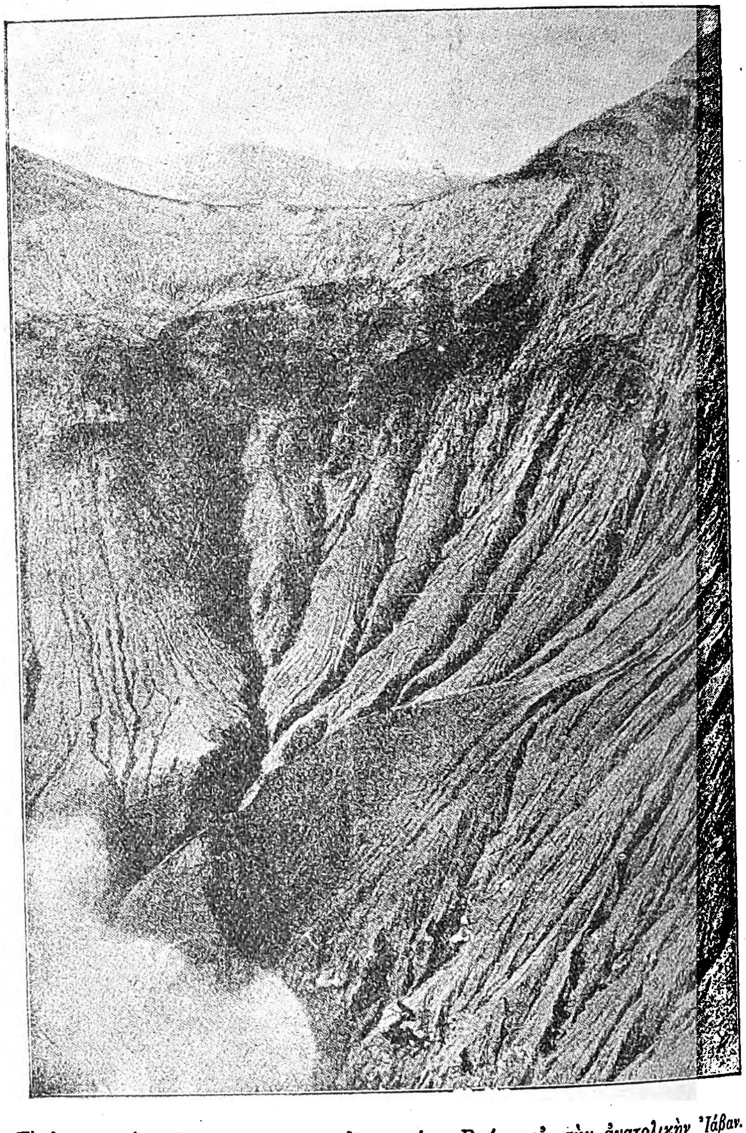

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κρατῆρος τοῦ ἡφαιστείου Βρόμο εἰς τὴν ἀνατολικὴν 'Ιάβαν.

6) Ἂν αἱ ἀνεκχύσεις λεπτορρεύστου λάβας γίνωνται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα καὶ κατὰ περιόδους ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνοίγματος, τότε σχηματίζεται περὶ τὸ ἄνοιγμα τοῦτο βαθμηδὸν ἓν ὕψωμα μὲ ὁμαλῶς κλίνουσαν ἐπιφάνειαν (2°—12°), ἔχον ἀσπιδοειδῆ μορφήν. Γεννῶνται δηλαδὴ οὕτω πως τὰ *ἀσπιδωτὰ ἡφαίστεια*, τὰ ὁποῖα παρετηρήθησαν εἰς τὴν 'Ιαπωνίαν, 'Ισλανδίαν καὶ ἀνατολικὴν 'Αφρικήν. Αἱ διαστάσεις τῶν ἀσπιδωτῶν ἡφαιστείων εἶναι πολὺ ποικίλαι. Τὸ μικρότατον ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ Háleyjarbunga τῆς 'Ισλανδίας, τὸ ὁποῖον ἔχει ὕψος 44 μ. καὶ κρατῆρα διαμέτρου 138 μ. 'Εν ἀντιθέσει ὑπάρχει εἰς τὴν 'Ισλανδίαν τὸ Trölladyngja, ἔχον ὕψος 1491 μ. καὶ κρατῆρα μήκους 1600 μ. καὶ πλάτους 380 μ. Τὸ Mauna Loa τέλος τῶν νήσων Χαβάϊ ἔχει ἀπόλυτον ὕψος 4168 μ., ἂν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ὅλη σειρὰ τῶν νήσων τούτων ἀνυψοῦται ἐκ βυθοῦ βάθους 6000 μ., τότε τὸ ἴδιον ὕψος τοῦ Mauna Loa φθάνει τὰ 10000 μ. Ἂν νῦν εἰς τὰς κολοσσιαίας αὐτὰς διαστάσεις τῶν ἀσπιδωτῶν ἡφαιστείων προστεθῇ καὶ τὸ ὁμαλὸν τῶν κλιτύων των, ἐκ τοῦ ὁποίου συνάγεται ὅτι ἡ ἐπιφάνεια ἑνὸς τοιούτου ἀσπιδωτοῦ ἡφαιστείου εἶναι κολοσσιαία, κατανοεῖται εὐκόλως, ὅτι τὰ μέγιστα ἡφαίστεια τῆς γῆς εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν ἀσπιδωτῶν ἡφαιστείων. Ἡ ἐξάπλωσίς των ὅμως εἶναι ἀρκετὰ περιωρισμένη. Ἡ 'Ισλανδία, νῆσοί τινες τῆς ἀνατολικῆς 'Αφρικῆς, αἱ ἰαπωνικαὶ νῆσοι ἔχουν πολλὰ τοιαῦτα. 'Εσχάτως ὁ Σναΐδερ κατέδειξεν εἰς τὴν Αἴτναν, ὅτι κάτω ἀπὸ νέα ἐπισωρευσιγενῆ ὄρη δύνανται νὰ κρύπτωνται ἐν μέρει καὶ ἀσπιδωτὰ ἡφαίστεια.

Παρόμοιοι πρὸς τοὺς ἀνωτέρω περιγραφέντας τύπους ἡφαιστείων φαίνονται, ὅτι σχηματίζονται καὶ ἐπὶ τῶν πυθμένων τῶν θαλασσῶν ὑπὸ ἀνεκχυνομένων λαβῶν.

Στρωσιγενῆ ἡφαίστεια. Πολλάκις συμβαίνει εἰς ἡφαίστεια, τὰ ὁποῖα κατὰ προτίμησιν δεικνύουν ἐνέργειαν ἐκρηκτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἑπομένως ἀνεκβάλλουν ἡφαίστεια στερεὰ ἀναβλήματα, νὰ ἀνεκχύνωνται κατὰ περιόδους καὶ λάβαι, αἱ ὁποῖαι ἢ ἀνέρχονται εἰς τὸν κρατῆρα καὶ χύνονται ἐκ τῶν χαμηλοτέρων θέσεων τοῦ περιτειχίσματος, ἢ διαρρηγνύουν τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους καὶ ρέουν ἐπ' αὐτῶν, σχηματίζουσαι *ρεύματα λάβας*. 'Επειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα φαινόμενα ἐπαναλαμβάνονται πολλάκις, σχηματίζονται ἐν τέλει ἡφαίστεια βουνὰ ἢ ὄρη, τὰ ὁποῖα ἐξωτερικῶς μὲν ἔχουν τὴν μορφὴν ἐπισωρευσιγενῶν ἡφαιστείων, συνίστανται ὅμως ἐν μέρει μὲν ἐκ μαζῶν ἐκλύτων ἡφαιστείων ἀναβλημάτων, ἐν μέρει δ' ἐκ ρευμάτων καὶ φλεβῶν λάβας, αἱ ὁποῖαι ἐκ τοῦ πόρου διήκουν ἀκτινοειδῶς μέχρι τῶν ρευμάτων λάβας τῶν κλιτύων. Τὰ ἡφαίστεια ταῦτα καλοῦνται *στρωσιγενῆ ἡφαίστεια* (κατὰ τὸν *Seebach*) ἢ *κοινὰ* (κατὰ τὸν *Πὲγκ*) ἢ *μικτὰ* (κατὰ τὸν *Ζουπάν*).

Τὰ στρωσιγενῆ ἡφαίστεια εἶναι οἱ κοινότατοι τύποι ἡφαιστείων, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται ἀφθόνως εἰς ὅλας τὰς ἡφαιστείους περιοχάς. Ταῦτα συνεπείᾳ τῆς ἐπανειλημμένης ἐνεργείας των ἀποκτῶσι μεγάλα ὕψη, ἂν καὶ δι' ἐνδιαμέσων ἐντονωτάτων ἐκρήξεων πολλάκις καταστρέφονται τμήματα τῆς κορυφῆς των καὶ τὸ ὕψος των ἐλαττοῦται. Εἰς τὰ ἡφαίστεια ταῦται φαίνεται ἐπικρατῶν ὁ κανών, ὅτι ὁ κρατὴρ σχετικῶς πρὸς τὸ ὅλον ὄρος εἶναι τόσῳ μικρότερος, ὅσῳ τὸ ὄρος εἶναι μεγαλύτερον. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οὐχὶ σπάνιαι ἐξαιρέσεις. Οὕτω τὸ San Diego τοῦ Salvador ἔχει σχετικὸν ὕψος

Digitized by Google

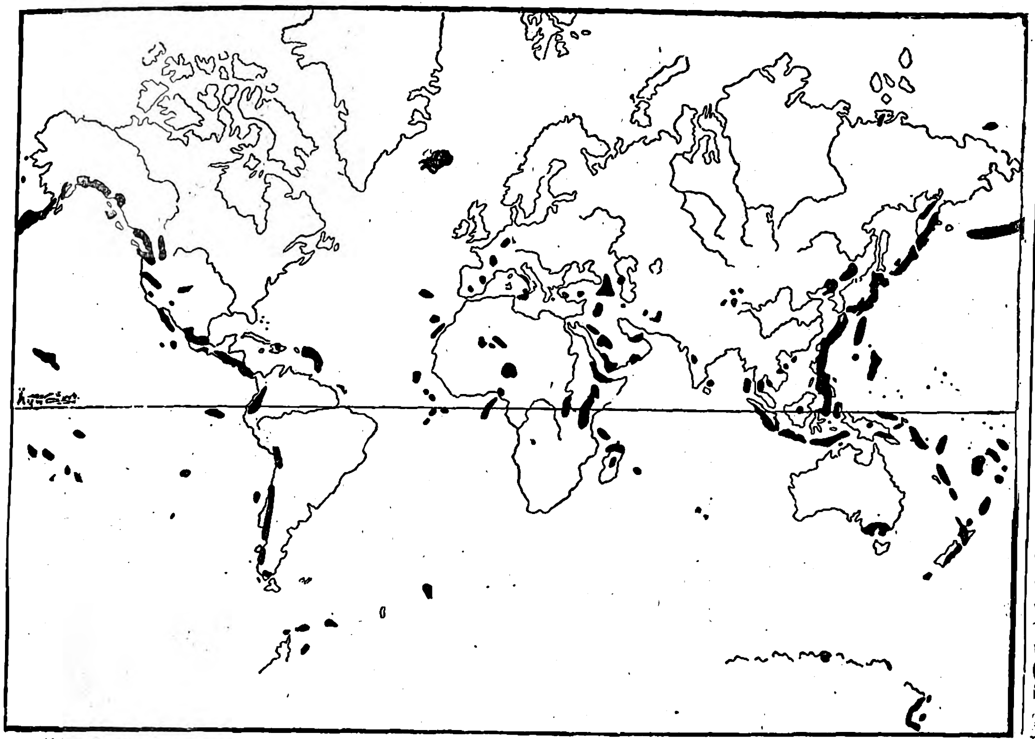

Χάρτης τῆς γεωγραφικῆς διανομῆς τῶν τριτογενῶν καὶ τῶν ἀκόμη ἐνεργῶν ἡφαιστείων τῆς γῆς.

320 μ. καὶ κρατῆρα βάθους 60 μ. Τὸ ἡφαίστειον Cosegüina τῆς Νικαραγούας ἔχει 1200 μ. ἴδιον ὕψος καὶ κρατῆρα διαμέτρου $2^1/_2$ χιλιομέτρων καὶ βάθους 400—500 μ. Τὸ Ποποκατέπετλ ἔχει ἴδιον ὕψος 3200 μ. καὶ κρατῆρα διαμέτρου 600 μ. καὶ μέσου βάθους 300 μ. Τὸ Kotopaxi τοῦ Ἐκουαδὸρ ἔχει ἀπόλυτον ὕψος 5950 μ. (καὶ 2140 μ. σχετικὸν) καὶ κρατῆρα μὲ ἐπιμήκη ἄξονα 750 μ. Μικροσκοπικώτατοι τέλος κρατηρίσκοι παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Thoroddsen νοτίως τῆς Sveinagjà (ἐν βορείῳ Ἰσλανδίᾳ) ἐπὶ μιᾶς ρωγμῆς μήκους 10 μόνον μέτρων. Οἱ κρατηρίσκοι οὗτοι, καθ' ὅλα κανονικώτατοι, εἶχον διαμέτρους μήκους μόνον 12—100 ἑκατοστομέτρων.

Αἱ μορφαὶ τῶν ἀνωτέρω ἡφαιστείων καθίστανται περισσότερον πολύπλοκοι δι' ἡφαιστείους ἐνεργείας ὁτὲ μὲν ἐκρηκτικοῦ, ὁτὲ δ' ἐκχυτικοῦ χαρακτῆρος. Πολλάκις ἐπίσης γίνονται ἐκρήξεις εἰς τὰς κλιτῦς μεγάλων ἡφαιστείων (ὡς π. χ. εἰς τὴν Αἴτναν) ἐκ προσφάτων ρωγμῶν, γινομένων ἐπὶ τῶν κλιτύων καὶ διατεταγμένων κατὰ σειρὰς διηκούσας ἀκτινοειδῶς ἀπὸ τοῦ πόρου τοῦ ἡφαιστείου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γεννῶνται πολυάριθμα *παράσιτα ἡφαίστεια* ἢ *παρασιτικοὶ κῶνοι* ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν ἡφαιστείων.

Ἄλλας πολλὰς τροποποιήσεις εἰς τὰς μορφὰς τῶν ἡφαιστείων δύνανται νὰ ἐπιφέρουν αἱ μεταβολαὶ τῆς ἐντάσεως τῆς ἡφαιστείας ἐνεργείας, ἡ μετατόπισις τοῦ κέντρου της, κλπ.

Πολλάκις, μετὰ μακρὰν περίοδον ἠρεμίας καὶ ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἡφαίστειον ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀποκομιστικῆς ἐνεργείας τῶν ὑδάτων, συμβαίνει νὰ ἐπαναρχίσῃ ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἐντὸς τοῦ μεγάλου κρατῆρός του, συγκεντρικῶς ἢ ἐκκεντρικῶς, καὶ γίνεται νέος ἐπισωρευσιγενὴς κῶνος, ὁ ὁποῖος χωρίζεται ἀπὸ τὸν παλαιὸν διὰ κοιλάδος δακτυλιοειδοῦς. Γίνονται οὕτω πως τὰ *διπλᾶ* ἢ *σύνθετα ἡφαίστεια* ὄρη τοῦ τύπου Σόμμας-Βεζουβίου, ἡ δὲ κοιλάς, ἡ διαχωρίζουσα τὸν νέον κῶνον ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ κώνου, καλεῖται *ἄτριον*. Τοιαῦτα διπλᾶ ἢ σύνθετα ἡφαίστεια ὄρη συναντῶνται πολλαχοῦ (Θήρα κλπ.).

Ἐξ ὅσων εἶναι γνωστὰ ἐπιστημονικῶς περὶ τῶν συνθέτων ἡφαιστείων προκύπτει, ὅτι τὸ κεντρικὸν ὄρος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις εἶναι νεώτερον τοῦ περιβάλλοντος ἐξωτερικοῦ ὄρους, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὰ λείψανα παλαιοτέρου ἡφαιστείου. Ἡ εὐρεῖα λεβητοειδὴς κοιλότης, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνυψοῦται τὸ κεντρικὸν νεώτερον ἡφαίστειον ὄρος, καλεῖται *καλδέρα*. Ἡ καταστροφὴ τοῦ παλαιοτέρου ἡφαιστείου καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς καλδέρας δύναται νὰ γίνῃ ἢ διὰ διαβρώσεως, ἢ δι' ἐγκατακρημνίσεως τῶν κεντρικῶν τμημάτων τοῦ παλαιοτέρου ἡφαιστείου, ἢ τέλος καὶ δι' ἐντόνου ἐκρήξεως καὶ ἐκτινάξεως εἰς τὸν ἀέρα τῶν κεντρικῶν μερῶν (ὅπως συνέβη πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν ἡφαιστειογενῆ νησῖδα τοῦ Κρακατάου). Τοιαύτη καλδέρα, δι' ἐκρήξεως καὶ ἐκτινάξεως σχηματισθεῖσα, εἶναι ἡ λεβητοειδὴς κοιλότης τῆς Σαντορίνης, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων Θήρας, Θηρασίας καὶ Ἀσπρονησίου καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ θαλάσσης. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι εἶναι τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ ἡφαιστείου, τοῦ ὁποίου τὸ κεντρικὸν τμῆμα ἀνετινάχθη συνεπείᾳ ἐκρήξεως εἰς τὸν ἀέρα καὶ κατεστράφη. Ἐκ τοῦ κέντρου δὲ περίπου τῆς καλδέρας ἀνυψοῦνται, σχηματισθέντες ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα νεωτέρων ἐκρήξεων, οἱ νεώτεροι ἡφαίστειοι θόλοι τῶν Καμμένων νήσων (Παλαιὰ —, Μικρὰ —, Νέα Καμμένη, κλπ.).

Ἐνίοτε εἰς μίαν ἡφαίστειον περιοχὴν αἱ ἐκρήξεις ἐμφανίζονται εἰς νέας πάντοτε θέσεις, ὁπότε γεννῶνται τελικῶς *ὁμάδες ἡφαιστείων*, ἤ, ἂν τὰ ἡφαιστειακὰ κατασκευάσματα συνενοῦνται τελείως μεταξύ των, γεννῶνται *ἡφαίστειοι ὀροσειραὶ* (ὡς π. χ. εἰς τὰς Ἀζόρας ἢ τὰς Μικρὰς Ἀντίλλας).

Τέλος ἀξιοσημείωτοι εἶναι μορφαί τινες ἡφαίστειοι, αἱ ὁποῖαι γίνονται δι' ἀνυψώσεων, ὡς καὶ δι' ἐξωθήσεων. Τὸ καταπληκτικώτερον παράδειγμα εἶναι ἡ ἐξώθησις τῆς γνωστῆς *βελόνης (ὀβελίσκου, πύργου, ὀδόντος)* τοῦ ὄρους Πελὲ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ 1902—1903, ἡ ὁποία ἐξωθήθη πρὸς τὰ ἄνω μὲ διάφορον ταχύτητα ὡς στερεὸς βράχος ἐκ τοῦ στερεοῦ ἀνοίγματος τοῦ πόρου.

Σημαντικὴ ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ τοπικὴ ἀνύψωσις ἡφαιστείου τεμάχους τοῦ Usu εἰς τὸ Hokkaido τῆς Ἰαπωνίας, ἔχοντος μῆκος 3 χιλιομέτρων καὶ πλάτος 750 μέτρων. Τὸ ἡφαίστειον τοῦτο τέμαχος ἀνυψώθη τῷ 1910 κατὰ 155 μέτρα κατὰ μῆκος μεταπτωσιγενοῦς ρωγμῆς.

Τὰ ἡφαίστεια ἐν καταστάσει ἐνεργείας. Τὰ ἡφαίστεια, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια εἶναι ἰδιαιτέρως ζωηρά, δὲν εὑρίσκονται ἀδιακόπως ἐν ἐνεργείᾳ. Πολλάκις παρουσιάζουν ἐναλλαγὰς σχετικῶς βραχειῶν, ταχέως παρερχομένων, ἐκρήξεων καὶ μακρῶν ἐνδιαμέσων χρονικῶν διαστημάτων, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἐνέργεια εἶναι λίαν ἀσθενής, οἱονεὶ ὑπνώττουσα. Ἡ τελευταία αὐτὴ κατάστασις χαρακτηρίζεται ὡς *κατάστασις ἠρεμίας*.

Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουν καὶ ἡφαίστεια, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία οὐδαμοῦ ἀναφέρει ὡς ἐνεργήσαντα, καὶ τὰ ὁποῖα οὐδὲν σημεῖον ἐνεργείας ἔδειξαν κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν. Ταῦτα καλοῦνται *ἐσβεσμένα*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *ἐνεργά*, ἐκεῖνα δηλαδὴ τὰ ὁποῖα ἐνήργησαν κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν, ἔστω καὶ ἂν σήμερον δὲν ἐνεργοῦν (ὡς π. χ. τὸ τῶν Μεθάνων) ἢ ἐνεργοῦν καὶ σήμερον.

Ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη εἰς ἐνεργὰ καὶ ἐσβεσμένα ἡφαίστεια εἶναι λίαν ἐπισφαλής, α') διότι αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις περιλαμβάνουν μικρὸν μέρος τῆς παρούσης γεωλογικῆς ἐποχῆς, καὶ β') διότι πολλὰ ἡφαίστεια, θεωρούμενα ὡς ἐσβεσμένα, αἴφνης μετετράπησαν εἰς ἐνεργά. Κλασσικὸν παράδειγμα παρέχει ὁ *Βεζούβιος* (βλ. λ.), ὁ ὁποῖος πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μέχρι τοῦ 79 μ. Χ. ἐθεωρεῖτο ὡς ἡφαίστειον ἐσβεσμένον καὶ ὁ Πλίνιος δὲν κατατάσσει τοῦτο εἰς τὰ ἐνεργά. Κατὰ τὸ 79 ὅμως π. Χ. συνέβη ἡ ἔκρηξις, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας κατεστράφησαν αἱ παρὰ τοὺς πρόποδάς του τρεῖς πόλεις Ἡράκλειον, Πομπηΐα καὶ Σταβιαὶ καὶ ἔκτοτε ὁ Βεζούβιος ἀνήκει εἰς τὰ ἐνεργὰ ἡφαίστεια.

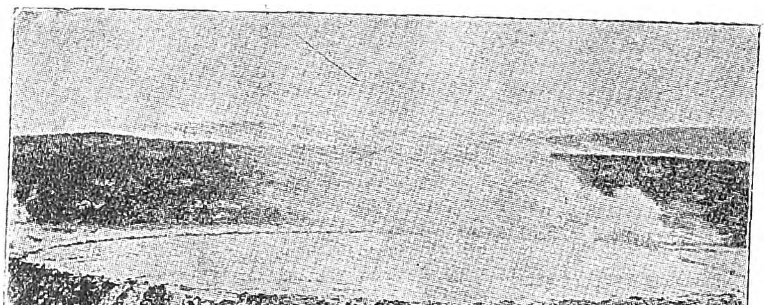

Ἡ ἐκ λάβας λίμνη Halemaumau εἰς τὸν κρατῆρα τοῦ ἡφαιστείου Kilauea τῶν Χαβάϊ νήσων.

Προειδοποιητικὰ φαινόμενα τῆς εἰσόδου ἡφαιστείου εἰς κατάστασιν ἐνεργείας. Συνήθως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκρήξεως ἡφαιστείου τινὸς παρατηροῦνται μερικὰ φαινόμενα προειδοποιητικά, πολλὰ τῶν ὁποίων γίνονται εἰς τὰ βάθη. Τὰ πλέον ἀκίνδυνα τῶν φαινομένων τούτων εἶναι τὰ *ἠχητικά, ὑποχθόνιοι* δηλαδὴ *κρότοι*, οἱ ὁποῖοι ἐνίοτε ἀκούονται μὲ τρομακτικὴν ἔντασιν, χωρὶς νὰ συνοδεύωνται καὶ ὑπὸ δονήσεων. Ἄλλου εἴδους φαινόμενα προειδοποιητικὰ εἶναι, ὅτι ἐκτάσεις τινὲς τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀρχίζουν νὰ θερμαίνωνται, ἡ φυτική των βλάστησις καταστρέφεται, πολλαχοῦ ἀναθρώσκουν ἀτμίδες θερμαί, τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν καθίστανται θερμά, μετὰ ἔτη δ' ἢ καὶ ἡμέρας ἐνίοτε ἐπανέρχεται ἡ προτέρα κατάστασίς των. Τὰ φαινόμενα ταῦτα προέρχονται καθόσον τὸ μάγμα ἀνέρχεται ἐντὸς τοῦ πόρου καὶ ἐνίοτε μετὰ ταῦτα ἀποσύρεται καὶ πάλιν εἰς τὰ βάθη. Συχνότεροι, ἀλλ' ἐπικίνδυνοι ἐνίοτε, εἶναι οἱ *ἡφαιστειογενεῖς σεισμοί*, οἱ ὁποῖοι ἐκδηλοῦνται μὲ διάφορον ἔντασιν καὶ ὀφείλονται εἰς κινήσεις τοῦ μάγματος ἢ καὶ ἐκρήξεις. Οἱ σεισμοὶ οὗτοι συνοδεύουν πολλάκις τὰς ἐκρήξεις ἢ καὶ συνεχίζονται καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐντατικῆς ἡφαιστείου ἐνεργείας.

Κατάστασις ἐνεργείας ἡφαιστείου. Κατ' αὐτὴν ἀνεκβάλλονται ἐκ τῶν ἐγκάτων διάφορα *ὑλικά*, ἐν μέρει ἀέρια, ἐν μέρει στερεὰ ἢ καὶ τετηκότα διάπυρα.

Περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀερίων, τὰ ὁποῖα ἀνεκβάλλονται κατὰ τοὺς μεγάλους παροξυσμούς, ὑποθέσεις μόνον δύνανται νὰ γίνουν, διότι ἡ ἄμεσος συλλογὴ τῶν ἀερίων τούτων εἶναι ἀδύνατος. Ὁ Stoklasa τῷ 1906 συνέλεξεν ἐγγὺς τοῦ κρατῆρος τοῦ Βεζουβίου ἀέρια, τὰ ὁποῖα συνίσταντο ἐξ ὑδροχλωρίου (HCl), ἀμμωνίας (NH_3), ὑδροθείου (H_2S) καὶ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος (CO_2). Ἐπίσης ἡ κιτρινωπόλευκος μᾶζα ἀερίων, ἡ ὁποία ἠωρεῖτο ὑπεράνω τῆς κορυφῆς τοῦ Βεζουβίου κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκρηξιν, συνίστατο ἐκ χλωριούχου ἀμμωνίου.

Ὅσῳ ἀπομακρύνεταί τις ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ἡφαιστείου, συναντᾷ ἀτμίδας, τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία ἐλαττοῦται, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόστασίς των ἀπὸ τοῦ κρατῆρος αὐξάνει. Ἐπίσης τὰ συστατικά των ποικίλλουν ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας των. Αἱ θερμόταται (500° K καὶ ἄνω) ἀτμίδες εἶναι ξηραὶ καὶ δίδουν ἅλατα χλωριοῦχα τοῦ νατρίου, καλίου, σιδήρου καὶ μαγγανίου.

Αἱ ἀτμίδες, αἱ ἔχουσαι θερμοκρασίαν μέχρι 360° K ἀναδίδουν κυρίως ὑδροχλώριον (Hcl) καὶ διοξείδιον τοῦ θείου (SO_2), ὀλίγον ὑδρόθειον (H_2S) καὶ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος (CO_2). Αἱ ἀτμίδες τέλος αἱ ἔχουσαι μικροτέραν ἀκόμη θερμοκρασίαν ἀναδίδουν διοξείδιον ἄνθρακος (CO_2), ὑδρόθειον (H_2S) καὶ ὕδωρ καὶ ὀλίγα ποσὰ ὑδροχλωρίου (HCl) καὶ διοξειδίου τοῦ θείου (SO_2).

Τὰ κατὰ τὰς ὑφαιστείους ἐκρήξεις ἀνεκτινασσόμενα στερεὰ ἀναβλήματα ἄλλοτε μὲν εἶναι τεμάχια πετρωμάτων, ἀποσπασθέντα ἀπὸ τὰ τοιχώματα τοῦ πόρου ἢ ἀπὸ τὸ θέμεθλον τῶν ἡφαιστείων, ἄλλοτε δὲ (καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ περισσότερα) εἶναι τεμάχια λάβας στερεοποιημένα. Τὰ θραύσματα ταῦτα τῆς λάβας ἔχουν διάφορον μέγεθος. Δύνανται νὰ ἔχουν σημαντικόν, ὅτε καλοῦνται ὄγκοι λάβας (ὄγκου πολλῶν κυβ. μέτρων) ἢ μέγεθος μέτριον, μεγαλύτερον ἢ μικρότερον κεφαλῆς ἀνθρώπου, ὅπως αἱ περισσότεραι τῶν *βομβῶν* (βλ. λ.) ἢ μέγεθος καρύου *(ἡφαίστεια λιθάρια)* ἢ τέλος γίνονται *ἄμμοι* ἢ καὶ *τέφρα* (σποδός).

Κατὰ τὰς διαφόρους τέλος ἐκρήξεις ἀνεκχύνονται καὶ ὗλαι τετηκυῖαι καὶ διάπυροι, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται *λάβαι* (βλ. λ.).

Διάφοροι τύποι ἐκρήξεων. Ἐκ τῶν διαφόρων τύπων ἐκρήξεων ὁλόκληρος σειρὰ παρηκολουθήθη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, οὕτως ὥστε αὗται

Digitized by Google

ἔχουν τελείως σχεδὸν ὅλαι μελετηθῆ λεπτομερῶς.

Καθαραὶ ἐκρήξεις ἀερίων παρετηρήθησαν μεμονωμένως κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅπως π. χ. ἡ τοῦ Shirane τῆς Ἰαπωνίας τῷ 1882 κλπ. Ἡ σημαντικωτέρα ἐξ ὅλων εἶναι ἡ τοῦ Bandaisan τῆς Ἰαπωνίας, τῆς 14 Ἰουλίου 1888, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνετινάχθη ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ὄγκος 1 1/2 κυβ. μέτρου ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον καταπεσὸν καὶ κατρακυλίσαν πρὸς τὰ κάτω ἐκάλυψεν ἔκτασιν 7130 ἑκταρίων καὶ ἐφόνευσε 461 ἀνθρώπους.

Η γένεσις ἑνὸς καθαροῦ ἐπισωρευσιγενοῦς ἡφαιστείου παρηκολουθήθη λεπτομερῶς τῷ 1538 κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ Monte Nuovo τῶν Ποτιόλων τῆς Ἰταλίας. Τὸ ὄρος ἔλαβεν ἐντὸς 12 ὡρῶν τὸ ὕψος, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ σήμερον.

Ἔναρξιν μιᾶς τοιαύτης ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου Chinyero τῆς Τενερίφφης κατὰ τὸ ἔτος 1909 περιέγραψεν ὁ χωρικὸς José Hernandez Lopez, ὁ ὁποῖος τὴν 18 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου εἰργάζετο εἰς ἀπόστασιν 100 μόνον μέτρων ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τῆς ἐκρήξεως. Ἠσθάνθη πρῶτον μερικὰς σεισμικὰς δονήσεις καὶ ἤκουσε διπλοῦν βόμβον, μετὰ ταῦτα δὲ (ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος) «μέγας κρότος ἠκούσθη καὶ οἱ θάμνοι ἤρχισαν νὰ πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα, φθάσαντες εἰς ὕψος τριῶν μεγάλων πευκῶν (βεβαίως 80 μ.;) μαζὶ μὲ καπνὸν καὶ μαῦρα καὶ ἐρυθρὰ χώματα. Συγχρόνως ἀνετινάχθησαν μεγάλοι λίθοι, ἀλλὰ λάμψις ἢ πῦρ δὲν ἐφάνη. Ἤρχισε νὰ πίπτῃ μετ' οὐ πολὺ ζεστὴ ἄμμος». Ταχέως καὶ μὲ ὁμοίαν περίπου διαδρομήν, ἂν καὶ ὑπὸ ὅλως ἀλλοίας συνθήκας, λαμβάνουν χώραν ἐπίσης μεγάλαι τοιούτου τύπου ἐκρήξεις, ὡς ἡ ἔκρηξις τῆς Sta Maria (ἐν Γουατεμάλᾳ), κατὰ τὸ ἔτος 1902. Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἐκρήξεις αἱ ποσότητες τῶν ἀνεκτινασσομένων στερεῶν ἀναβλημάτων εἶναι παμμέγισται. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν ἔκρηξιν 1883 τοῦ Κρακατάου ἀνεξεβλήθησαν στερεὰ ἀναβλήματα συνολικοῦ ὄγκου 18 κυβικῶν χιλιομέτρων, κατὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ 1815 τοῦ Tambora (εἰς τὴν Σουμπάβα τοῦ ἀρχιπελάγους Σούνδα) αἱ ἀνεκτιναχθεῖσαι ποσότητες ὑπελογίσθησαν εἰς 150 κυβ. χιλιόμετρα. Πολλαὶ ἐκρήξεις ἐπίσης στρωσιγενῶν ἡφαιστείων παρουσιάζον ποικίλα ἐνδιαφέροντα φαινόμενα. Ὀνομαστὴ πρὸ πάντων εἶναι ἡ ἔκρηξις τοῦ ἡφαιστείου Πελὲ τῆς Μαρτινίκας (1902—1903) διὰ τὴν διαδρομὴν τῶν φαινομένων καὶ διὰ τὴν ἀνέξοδον τῶν φλεγόντων νεφῶν. Ἓν ἐκ τούτων, ἀνεκβληθὲν τὴν πρωΐαν τῆς 8 Μαΐου ὑπὸ ἰσχυρὰς βροντάς, ἐκινήθη ὑπὲρ τὴν κοιλάδα πρὸς τὰ κάτω ὡς μία πελωρία μᾶζα, ἔχουσα ὕψος 150 μ. καὶ συνισταμένη ἀπὸ ὑπέρθερμα ἀέρια καὶ τεράστια ποσὰ ἡφαιστείων ἀναβλημάτων. Κατερχόμενον τὴν κοιλάδα ἔφθασε τὸ φλέγον νέφος ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστρεψε, θανατῶσαν 28.000 κατοίκους. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν ταύτην εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κρατῆρος Étang sec ἐσχηματίσθη καὶ ἡφαίστειος θόλος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεξωθήθη (ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1902 μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1903) ἡ περίφημος *βελόνη*.

Εἰς ἄλλας ἐκρήξεις τοιούτων στρωσιγενῶν ἡφαιστείων (ὡς π. χ. τοῦ Βεζουβίου, τῆς Αἴτνας κλπ.) γίνονται καὶ ἐκχύσεις ρευμάτων λάβας, τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις εἶναι ἐνίοτε κολοσσιαῖαι. Αἱ ἀνεκχύσεις αὐταὶ γίνονται ἢ ἐκ τοῦ κρατῆρος ἢ ἐκ ρωγμῶν καὶ ἀνοιγμάτων τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους, πάντοτε ὅμως ἡσύχως.

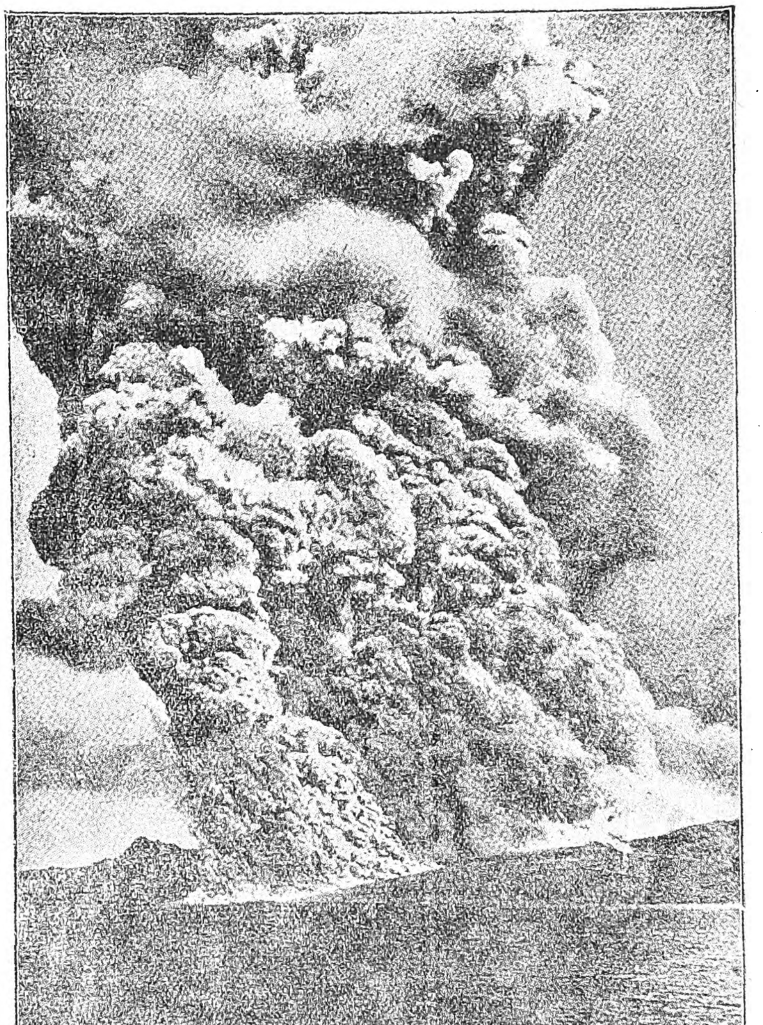

Τὸ φλέγον νέφος, τὸ ἀνεκβληθὲν ἐκ τοῦ κορυφαίου θόλου τοῦ ἡφαιστείου Πελὲ τῆς Μαρτινίκας κατὰ τὴν 16 Δεκεμβρίου 1902.

[Τὸ νέφος τοῦτο ὑψώθη μέχρι 4000 μ. καὶ κατεκύλισε μέχρι τῆς θαλάσσης.]

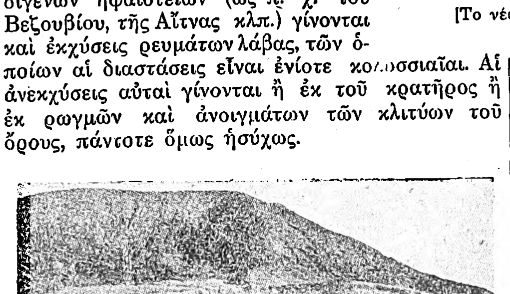

Ἔκρηξις εἰς τὴν ἐκ λάβας λίμνην τοῦ κρατῆρος τοῦ ἡφαιστείου Ροὰς τῆς Κοσταρίκας.

Αἱ ἐκρήξεις τῶν ἀσπιδωτῶν ἡφαιστείων, κατὰ τὰς ὁποίας ἀνεχύνονται λάβαι πολὺ λεπτόρρευστοι, χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς καταπληκτικῆς ἡσυχίας, μὲ τὴν ὁποίαν διεξάγονται τὰ φαινόμενα. Οὕτω π.χ. οἱ κάτοικοι τῶν νήσων Χαβάϊ πληροφοροῦνται, ὅτι λαμβάνουν χώραν ἡφαίστεια φαινόμενα μόνον ἀπὸ τὴν φωτεινὴν λάμψιν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἴς τινας περιπτώσεις καὶ ἀπὸ ἰσχυρούς τινας σεισμούς, συμβαίνοντας πρὸ τῶν ἐκρήξεων ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τούτων. Πολλάκις αἱ ροαὶ τῆς ἐξαιρετικῶς λεπτορρεύστου λάβας παρουσιάζουν καταπληκτικὴν μεγαλοπρέπειαν. Οὕτως εἴς τινας περιπτώσεις εἰς τὸ Mauna Loa (π. χ. τῷ 1852) αἱ λάβαι ἀνεξετινάσσοντο μὲ μεγάλην ὁρμητικότητα καὶ ἐσχηματίζοντο πίδακες λάβας ἐνίοτε ὕψους 200 μέτρων, τὰ δὲ ρεύματα λάβας ἔτρεχον μεγαλοπρεπῶς πρὸς τὰ κάτω. Ἐξ ἴσου μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐνδιαφέροντα εἶναι ἐπίσης τὰ φαινόμενα, τὰ παρατηρηθέντα εἰς λίμνας διαπύρου λεπτορρεύστου λάβας, ὡς π. χ. συχνὰ ἐντὸς τῶν κρατήρων τοῦ Kilauea καὶ τοῦ Mauna Loa ἐπὶ τῶν νήσων Χαβάϊ, ἢ ἐντὸς τοῦ κρατῆρος τοῦ Matavanu ἐπὶ τῆς Sawai τῆς Σαμόας (1905—1911) ἢ εἰς τὸν δυτικὸν κρατῆρα τοῦ Masaya τῆς Νικαράγουας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐντὸς τῶν λιμνῶν τούτων τῆς λάβας παρατηροῦνται κυκλικαὶ κινήσεις, κύματα λάβας, ἀναβλύσεις πηγῶν λάβας σχηματισμὸς νήσων ἐπιπλεουσῶν ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς λάβας, κλπ.

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν ἀνωτέρω ὁ Lacroix προέτεινε τῷ 1908, ὅπως οἱ τύποι ἢ αἱ μορφαὶ τῆς ἡφαιστείου ἐνεργείας διακριθῶσιν ὡς ἀκολούθως:

1) *Χαβάϊος τύπος*. Ἡ ἀνεκχυνομένη λάβα εἶναι λίαν λεπτόρρευστος (βασαλτική), πολὺ πτωχὴ εἰς ἀέρια, στερεοποιουμένη σχεδὸν χωρὶς κανὲν φαινόμενον ἐκρηκτικοῦ χαρακτῆρος.

2) *Στρομπόλιος*. Τὸ μάγμα (ἐπίσης βασαλτικὸν) εἶναι ἀκόμη ἀρκετὰ ρευστόν, ἀλλὰ πλουσιώτερον εἰς ἀέρια καὶ ὡς ἐκ τούτου γίνονται φαινόμενα ἐκρηκτικοῦ χαρακτῆρος.

3) *Βουλκάνιος*. Τὸ μάγμα εἶναι πυκνόρρευστον, ταχέως (κατὰ τὸ μεταξὺ δύο ἐκρήξεων χρονικὸν διάστημα) στερεοποιούμενον. Τὰ νέφη τῶν ἐκρήξεων εἶναι σποδοῦχα, πλούσια εἰς στερεὰ θραυσματίδια, ἀλλ' ἀνέρχονται πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω, οὐδέποτε δ' εἶναι φλέγοντα. Τοιοῦτον τύπον ἐνεργείας παρουσιάζει τὸ Βουλκάνο, ὡς καὶ ἡ Αἴτνα καὶ ὁ Βεζούβιος ἐν μέρει.

4) *Πελέϊος*. Αἱ ἐκρήξεις ἀνεκβάλλουν μόνον ὑλικὰ τελείως στερεοποιημένα. Τὰ νέφη εἶναι σποδοῦχα, ὑπερφορτωμένα μὲ στερεὰ ἀναβλήματα, καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέρχονται πρὸς τὰ κάτω καὶ εἶναι φλέγοντα (ἔχουν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν).

Ὁ κρατὴρ τοῦ ἡφαιστείου Ποποκατέπετς (Μεξικόν).

[Εἰκὼν ληφθεῖσα ἀπ' ἀεροπλάνου.]

Ἡ διάκρισις αὕτη τοῦ Lacroix ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων, προστεθέντων μόνον καὶ ἄλλων τύπων, ὡς π. χ.

5) *Πλινιάνιος*. Τὰ κατ' ἀρχὰς τῆς ἐκρήξεως ἀνεκτινασσόμενα στερεὰ ἀναβλήματα προέρχονται ἀπὸ ὑλικὰ στερεὰ καὶ παλαιά. Εἶναι τὰ προϊόντα καταθρύψεως στερεοποιημένων πετρωμάτων τοῦ πόρου καὶ τοῦ κρατῆρος. Ἀργότερον ἐκτινάσσεται καὶ νέον ὑλικὸν στερεὸν καὶ ὑπὸ μορφὴν σποδοῦ. Αἱ ἐκρήξεις ἔχουν μεγίστην ἔντασιν. Τὰ νέφη λαμβάνουν τὴν χαρακτηριστικὴν πιτυοειδῆ μορφήν. Δὲν ἀνεκχύνονται ρεύματα λάβας. Τὸ ἡφαίστειον ὄρος καθίσταται χαμηλότερον λόγῳ τῆς ἀνατινάξεως καὶ καταστροφῆς τοῦ κρατῆρός του.

6) *Ἡμιβουλκάνιος* ἢ *ὑπερβουλκάνιος*. Ἀνεκτίναξις παλαιῶν κατατεθρυμματισμένων ὑλικῶν. Καταθρυμμάτισις τοῦ ἡφαιστείου.

Μετεκρηκτικὴ κατάστασις ἠρεμίας καὶ ἀτμιδικὴ κατάστασις τῶν ἡφαιστείων. Μετὰ μίαν ἔκρηξίν του δύναται ἡφαίστειόν τι νὰ μεταπέσῃ εἰς τελείαν ἠρεμίαν πολὺ ταχέως. Εἰς τὰς πλείστας ὅμως περιπτώσεις ἐξακολουθοῦν αἱ ἀναθρώσεις ἀερίων, ἀτμῶν καὶ ἄλλων ἀερίων ὑλῶν ἐντὸς τοῦ κρατῆρος καὶ εἴς τινα ἡφαίστεια καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν των κλιτύων (ἂν καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα). Αἱ ἀναθρώσεις αὗται ἐπὶ μακρὸν χρόνον παραμένουν ὁμοειδεῖς καὶ σταθεραί, ἂν καὶ παρουσιάζουν ἀλλοιώσεις τινὰς τῆς ἐντάσεώς των καὶ τῆς θερμοκρασίας των. Αἱ ἀναθρώσεις ἢ αἱ ἀτμίδες αὗται τῶν ἐν ἠρεμίᾳ εὑρισκομένων ἡφαιστείων ἀναδίδουν ὑδρατμούς, διοξείδιον τοῦ θείου (SO_2), ὑδρόθειον (H_2S), διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος (CO_2), μονοξείδιον τοῦ ἄνθρακος (CO), ὀξυγόνον, ἄζωτον, ὑδροχλώριον (HCl), μεθάνιον (CH_4), κλπ., ὡς ἐπίσης καὶ θεῖον καὶ ἀναθυμιάσεις χλωριούχων ἀλκαλίων, χλωριούχου σιδήρου καὶ συνεπείᾳ ὀξειδώσεων ἐπίσης θειικὰ ἀλκάλια καὶ ἄλλα.

Πολὺ συχνὰ εἶναι τὰ ἀποθέματα τοῦ θείου, τὸ ὁποῖον παράγεται δι' ἀποσυνθέσεως τοῦ ὑδροθείου καὶ τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου, ὡς π. χ. εἰς τὸν θόλον τοῦ Γεωργίου τοῦ Α' τῆς Σαντορίνης καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἀτμίδες, αἱ ὁποῖαι παρέχουν θειοῦχα ἀέρια καλοῦνται *θειωνιαί*. Ὁ χημικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ θερμοκρασία τῶν ἀτμίδων ἑνὸς ἡσυχάζοντος ἡφαιστείου μεταβάλλονται, ἐφ' ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκρήξεως. Τὸ ἀέριον, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθεῖ ἀκόμη μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν νὰ ἀναθρώσκῃ κατὰ μεγάλας ποσότητας, εἶναι τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Τοιαῦται θέσεις, ὅπου ἀναθρώσκει τὸ ἀέριον τοῦτο κατὰ μεγαλυτέρας ποσότητας, καλοῦνται *ἀνθρακωνιαὶ* ἢ *μοφέτται*.

Ὅπου τὰ ἀέρια ταῦτα ἀναβλήματα συναντῶσι κατὰ τὴν ἀνέξοδόν των ὑπόγεια ρεύματα ἢ μάζας ὕδατος, διαλύονται ἐντὸς αὐτῶν καὶ συγχρόνως θερμαίνουν ἀρκετὰ ἰσχυρῶς τὸ ὕδωρ. Τούτου ἕνεκα εἰς περιοχὰς παλαιᾶς (ἢ νεωτέρας) ἡφαιστείου ἐνεργείας παρουσιάζονται *ὀξυπηγαὶ* ἢ *θερμαὶ πηγαὶ* διαφόρων εἰδῶν.

Ὅταν τὰ ἡφαίστεια ἐξακολουθοῦν μετὰ τὴν πάροδον τῆς παροξυσμικῆς των ἐνεργείας νὰ ἀναδίδουν σημαντικὰς ἀναθρώσεις ἀερίων, λέγομεν ὅτι ταῦτα εὑρίσκονται ἐν ἀτμιδικῇ καταστάσει ἡ ἐνέργεια.

Ἐκγύμνωσις τῶν ἡφαιστείων. Ἠρειπωμένα

Digitized by Google

ἡφαίστεια. Τὰ ἡφαίστεια ὑπόκεινται, ὅπως ὅλαι αἱ ἐπιφανειακαὶ μορφαὶ τῆς γῆς, εἰς ἀποσάθρωσιν καὶ ἀποκόμισιν. Ἡ ὑπὸ τῶν καταπιπτόντων ἀτμοσφαιρικῶν ὑδάτων συντελουμένη ἐκγύμνωσις ἀρχίζει πολλάκις καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς ἐκρήξεως εἰς τὰ ἐπισωρευσιγενῆ ὄρη.

Διὰ τῆς ἐκγυμνώσεως παράγεται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ εἰς τοιαῦτα ἡφαίστεια, συνιστάμενα κυρίως ἐκ συσσωρεύσεων ἀναβλημάτων, σύστημα αὐλάκων καὶ κοιλάδων, ἀκτινοειδῶς διηκουσῶν περὶ τὸ ὄρος. Αἱ τοιαῦται κοιλάδες, διαρκῶς βαθυνόμεναι, κατορθώνουν τέλος νὰ διατάμουν καὶ νὰ διανοίξουν καὶ τὸν κρατῆρα. Εὐθὺς ὡς τὸ τοιοῦτον γίνῃ, τότε ἡ διάβρωσις καθίσταται μεγαλυτέρα, διότι τώρα καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ κρατῆρος καταπίπτουσαι ποσότητες ὕδατος κατέρχονται πρὸς τὰ κάτω διὰ τῶν κοιλάδων, αἱ ὁποῖαι διήνοιξαν τὸν χαρακτῆρα Αἱ τοιαῦται φαραγγοειδεῖς κοιλάδες καλοῦνται *Μπαρραγκός* (Barrancos).

Ἡ περαιτέρω ἀποκόμισις ὑπὸ τῶν καταρρεόντων ὑδάτων ἔχει ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα νὰ διαβρώσῃ τελείως τὸν κρατῆρα καὶ νὰ ἀποκομίσῃ τὰς κλιτῦς, ἰσοπεδοῦσα ταύτας. Τελικῶς ἐκ τοῦ πρώην ἡφαιστείου ὄρους ἀπομένει σειρὰ λόφων καὶ ράχεων, τὰ *ἐρείπια ἡφαιστείων.* Ἐκ τῶν ἄλλοτέ ποτε ρευμάτων λάβας συχνὰ ἀπομένουν μόνον τὰ πεπαχυμμένα κατώτερα ἄκρα, ἐκ δὲ τοῦ ἡφαιστείου ὄρους ἀπομένουν ἢ ἀκτινωταὶ φλέβες λάβας, ἢ τὸ ἐκ λάβας γέμισμα τοῦ πόρου (ὁ *τράχηλος*=Neck).

Τὴν μεγαλυτέραν ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς ἀποκομίσεως παρουσιάζουν τὰ ἐκ λάβας ἡφαίστεια, καὶ κυρίως τὰ ἔχοντα κλιτῦς ὁμαλῶς κατερχομένας. Τούτου ἕνεκα περισσότερον διατηροῦνται τὰ ἀσπιδωτὰ ἡφαίστεια καὶ πολὺ περισσότερον τὰ ὁριζόντια ἡφαίστεια καλύμματα. Ἐν τέλει ὅμως καὶ εἰς αὐτὰ τὸ ὕδωρ κατορθώνει νὰ διανοίξῃ φάραγγας καὶ νὰ σχηματίσῃ ἰδιάζοντα τοπία.

Σημερινὴ γεωγραφικὴ διανομὴ καὶ ἀριθμὸς τῶν ἡφαιστείων. Τὰ σημερινὰ ἡφαίστεια, τῶν ὁποίων αἱ πρῶται ἀρχαὶ ἀνάγονται πολλάκις εἰς τὴν τριτογενῆ περίοδον ἢ καὶ εἰς τὰ τέλη τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος, παρουσιάζουν πολὺ ἀκανόνιστον ἐξάπλωσιν καὶ γεωγραφικὴν διανομὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὰ ἡφαίστεια τῶν παρελθουσῶν γεωλογικῶν ἐποχῶν. Ἐκτεταμέναι περιοχαὶ τῶν ἠπείρων δὲν ἔχουν κανὲν νέον ἡφαίστειον. Ἰδιαιτέρως μάλιστα εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας τὰ στρώματα γενικῶς δὲν εἶναι διατεταραγμένα εἰς μεγάλην κλίμακα, ἢ αἱ ὁποῖαι ἀπὸ μακροῦ χρόνου τοὐλάχιστον δὲν προσεβλήθησαν ὑπὸ νέων τεκτονικῶν διαταράξεων, ἐλλείπουν πολλάκις νέοι ἡφαιστειογενεῖς σχηματισμοὶ καὶ ἰδιαιτέρως δὲν ὑπάρχουν καθόλου ἐνεργὰ ἡφαίστεια. Τοὐναντίον εἰς περιοχὰς ἰσχυρῶς διατεταραγμένας, ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἐξεδηλώθη κατὰ τὰς τελευταίας γεωλογικὰς ἐποχὰς συχνὰ ἐντατικὰ καὶ ἐκδηλοῦται καὶ σήμερον.

Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ἐπίσης ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι ἡφαίστειοι ἐκρήξεις ἠδυνήθησαν νὰ ἐκδηλωθοῦν καὶ εἰς περιοχάς, ὅπου τὰ στρώματα παρουσιάζονται ἐστρωμένα σχεδὸν ὁριζοντίως καὶ ἔχουν πάθει μικρὰν διατάραξιν (π. χ. εἰς τὸ Alb τῆς Σουαβίας κατὰ τὸν Branca) ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὅλα ἐκεῖνα τὰ τεκτονικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν εἰς τὸν στερεὸν φλοιὸν τῆς γῆς συνθλίψεις ἢ στερεοποίησιν τοῦ ἱστοῦ τῶν στρωμάτων του, δὲν εἶναι εὐνοϊκὰ διὰ τὴν ἀνέξοδον τοῦ μάγματος καὶ ἐμφάνισιν ἡφαιστείων. Οὕτως ἐλλείπουν ἡφαίστεια ἢ σχηματισμοὶ ἡφαιστείων εἰς τὰς νέας στολιδωσιγενεῖς ὀροσειράς, ἐνῷ πάλιν τοιαῦτα παρουσιάζονται ὑπὲρ παλαιὰς ὀροσειρὰς (κατὰ τὸν Βόλφφ), αἱ ὁποῖαι ἔπαθον δευτέραν ὀρεσιγόνον σύνθλιψιν καὶ κατετεμαχίσθησαν συνεπείᾳ ταύτης εἰς τεμάχη, καθὼς περίπου τοιοῦτόν τι ἐμφανίζεται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν νοτιομερικανικῶν Ἄνδεων, τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Elburs. Ἐξ ἄλλου ἐπίσης ἡφαιστειογενῆ ὑλικὰ ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεξέλθουν κατὰ τὰς τελευταίας γεωλογικὰς περιόδους καὶ νὰ σχηματίσουν ἡφαιστείους σχηματισμοὺς καὶ εἰς τὰς ράχεις τῶν στολιδωσιγενῶν ὀρέων, αἱ ὁποῖαι συνεπείᾳ τῶν ὀρεογόνων συνθλίψεων ἔπαθον χαλάρωσιν τοῦ ἱστοῦ των, ὡς π. χ. ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τόξου τῶν Ἄλπεων καὶ τοῦ τόξου τῶν Καρπαθίων.

Μέγας ἀριθμὸς ἐνεργῶν καὶ ἐσβεσμένων ἡφαιστείων περιοχῶν παρουσιάζεται εἰς τὴν περιοχὴν ἀμφοτέρων τῶν δύο μεγάλων γεωσυγκλίνων τῆς γῆς, εἰς τὴν *περιειρηνικὴν* δηλαδὴ (κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ καλούμενος *πύρινος στέφανος* ἢ *πύρινος δακτύλιος τοῦ Εἰρηνικοῦ*) καὶ εἰς τὴν ζώνην τῶν μεσογείων θαλασσῶν. Δεύτερον μέγιστον ἀριθμοῦ ἡφαιστείων παρουσιάζεται εἰς περιοχὰς τεκτονικῶν διαταράξεων, ὅπου δηλαδὴ ἐλλείπουν φαινόμενα πτυχώσεων καὶ τοὐναντίον ὁ γήϊνος φλοιὸς διασχίζεται ὑπὸ μεγάλων ρηγμάτων. Τοιαῦται περιοχαὶ εἶναι αἱ λεβητοειδεῖς ἐγκατακρημνίσεις (ὡς περίπου εἰς τὸ Hegäu), ἢ ἐγκατακρημνισιγενῆ ἐπιμήκη ἐκτεταμένα πεδία, ὅπως π. χ. εἰς τὴν πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν πλευρὰν της Κεντρῴας Ἀμερικῆς ἢ εἰς ρηξιγενεῖς ζώνας διασχιζούσας μεγάλας ἐπιφανείας ἠπείρων καὶ ἐχούσας ἐνίοτε μῆκος χιλιάδων χιλιομέτρων, ὅπως π. χ. ἡ ταφροειδὴς ρηξιγενὴς περιοχὴ τῆς Συρίας (Ἐρυθραίας), ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, ἢ ἡ Μεξικανική.

Ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἀναμφιβόλως πολὺ συχνὰ ἐκδηλοῦται καὶ ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν θαλασσῶν, ὅπως καταδεικνύουν αἱ πολυάριθμοι ἡφαιστειογενεῖς νῆσοι, αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἐκπροβάλλουν ἐκ βαθέων θαλασσίων πυθμένων καὶ μάλιστα ουχνὰ ἡ ἐκδήλωσις αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐντατική. Αἱ παρατηρήσεις ὅμως ἐλλείπουν, ὥστε νὰ δυνηθῇ τις νὰ ἐξαγάγῃ θετικὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξὺ τῆς γεωτεκτονικῆς κατασκευῆς τῶν πυθμένων καὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ διανομῆς τῶν ὑποθαλασσίων ἡφαιστείων.

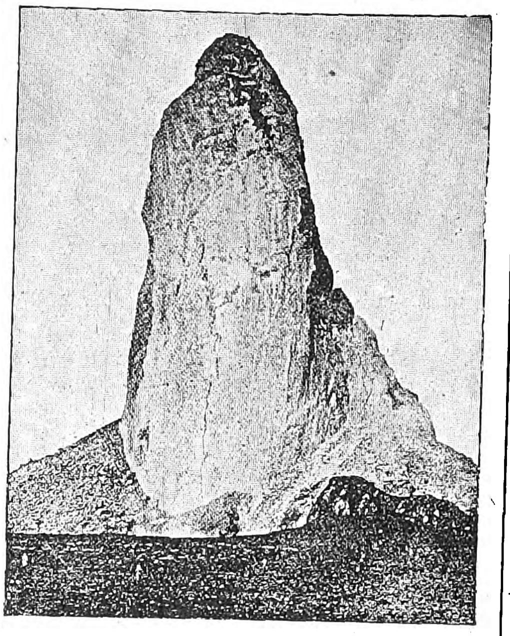

Ἡ ἐκ στερεᾶς λάβας βελόνη, ἡ ἐξωθηθεῖσα ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἡφαιστείου Πελὲ τῆς Μαρτινίκας κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ 1902—1903.

Ἡ ἐκρηξιγενὴς τάφρος Eldgja ἐν Ἰσλανδίᾳ.

Σήμερον παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς γηΐνης ἐπιφανείας τὰς ἀκολούθους κυρίας περιοχὰς νέας ἡφαιστείου ἐνεργείας: τὰς ὠκεανείους λεκάνας, τὰς περιειρηνικὰς περιοχάς, τὰς μεσογειακὰς ρηξιγενεῖς καὶ πτυχωσιγενεῖς ζώνας καὶ σειρὰν ἠπειρωτικῶν ρηξιγενῶν περιοχῶν. Παρ' αὐτὰς παρατηρεῖται καὶ ἀριθμός τις ἡφαιστείων ἐμφανίσεων, περισσότερον διεσπαρμένων, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἠπείρων, εἰς περιοχὰς τῶν ὁποίων ἡ γεωτεκτονικὴ κατασκευὴ εἶναι τελείως σχεδὸν ἄγνωστος. Αἱ ἐμφανίσεις ὅμως αὗται ἀποτελοῦν μικρὸν τμῆμα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν νέων ἡφαιστείων σχηματισμῶν. Θὰ ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἡφαίστεια ἐνεργὰ ἢ ἐσβεσμένα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄγνωστα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἢ κεῖνται εἰς χώρας μὴ ἐξερευνηθείσας εἰσέτι ἢ καλύπτονται ὑπὸ πάγων ἢ ὑδάτων.

Ἀναπαράστασις ἑνὸς ἀσπιδωτοῦ ἡφαιστείου.

Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν νέων ἡφαιστειογενῶν σχηματισμῶν ἢ καὶ μόνον τῶν ἐνεργῶν ἡφαιστείων τῆς γῆς δὲν εἶναι γνωστός, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν σχετικῶν γνώσεων. Βεβαίως δὲν ἔλειψαν αἱ προσπάθειαι νὰ ἀριθμηθῶσι τὰ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους λειτουργήσαντα ἡφαίστεια. Οἱ διδόμενοι ὅμως ὑπὸ διαφόρων μελετητῶν ἀριθμοὶ εἶναι διάφοροι, καὶ τοῦτο προέρχεται διότι ὑπάρχουν διάφοροι ἀντιλήψεις ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ τὶ εἶναι ἐνεργὸν ἡφαίστειον, Οὕτως ὁ Οὐμβόλδτ (τῷ 1845) ἠρίθμησε 407, ὁ Φοὺξ (τῷ 1865) 323, ὁ Μερκάλλι (τῷ 1907) 415 καὶ ὁ Σναΐδερ (τῷ 1911) 318 ἐνεργὰ ἡφαίστεια.

Κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον τὰ ἐνεργὰ ἡφαίστεια τῆς γῆς κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

Μελανησιακὴ ζώνη (Νότιος θάλασσα, Αὐστράλια). . .	[illegible]2
Μαλαϊκὴ ζώνη (Σουμάτρα, κλπ., Φιλιππῖναι)	7[illegible]
Ἰαπωνικὴ » (+ νῆσοι Βονίνι, Μαριάνναι) . . .	63
Χιλικὴ—Παταγονικὴ ζώνη (+ Γκαλαπαγκὸς καὶ Χαβάϊ)	14
Ἀνταρκτικὴ περιοχὴ (Ἔρεβος)	1
Εἰρηνικὸς ὠκεανὸς (ὑποθαλάσσια)	15
Ἀτλαντικὴ ζώνη (Ἰσλανδία, Ἀζόραι, Κανάριοι κλπ.) .	31
Ὑποθαλάσσια ἡφαίστεια Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ . . .	5
Ἀφρικανικὰ ἡφαίστεια	8
Ζώνη Βορείου Εἰρηνικοῦ (Καμτσιάτκα, Ἀλεοῦται) . .	42
Ὄρη Κασκάδεν	4
Μεξικανικὴ ζώνη καὶ ζώνη Ἀντιλλῶν (Κολουμβία, Ἐκουαδόρ, Περού, Βολιβία).	13
Ἡφαίστεια νήσων Ἀφρικῆς	2
Ὑποθαλάσσια ἡφαίστεια Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ.	2
Ζώνη ἡφαιστείων Καμπανίας (Βεζούβιος. Monte Nuovo, Ἐπωμεύς, Solfatara, Roccamonfina)	5
Λιπάριοι νῆσοι	2
Αἴτνα καὶ Φερδινάνδεα	2
Ἑλληνικὰ ἡφαίστεια	1
Σύνολον	318

Τελευταία, νεωτάτη, μὲ πολλὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ μὲ πολλὴν προσοχὴν διεξαχθεῖσα ἀρίθμησις τῶν ἡφαιστείων, τὰ ὁποῖα ἐνήργησαν εἰς ἱστορικὰς ἐποχάς, ἐδόθη ὑπὸ τοῦ K. Sapper. Κατ' αὐτὸν ὁ ἀριθμός των ἔχει ὡς ἑξῆς:

	Ἀτλαντικο-ινδικὸν ἡμισφαίριον	*Εἰρηνικοῦ ἡμισφαιριον*	*Ὅλη ἡ γῆ*
Νότιον ἡμισφαίριον..........	17	139	156
Βόρειον ἡμισφαίριον..........	77	197	274
Ὅλη ἡ γῆ......	94	336	430

Ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν ἡφαιστείων τούτων παρουσιάζονται μεμονωμένα ἢ ἀκανονίστως διατεταγμένα. Τὰ πλεῖστα παρουσιάζονται διατεταγμένα κατὰ ἡφαιστείους σειρὰς ἢ ταινίας, ἐκ τῶν ὁποίων μικρὸς μόνον ἀριθμὸς ἔχει διεύθυνσιν περίπου ἀνατολικο-δυτικήν, ἐνῷ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα δεικνύει μᾶλλον διεύθυνσιν μεσημβρινήν, ἀπὸ βορρᾶ δηλαδὴ πρὸς νότον. Πρὸς τούτοις ὁ Σναΐδερ δι' ἀριθμῶν κατέδειξεν, ὅτι ταινίαι τινὲς τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἔχουσαι τὴν διεύθυνσιν μεσημβρινῶν κύκλων, χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς πραγματικῶς μεγαλυτέρας ἀφθονίας των εἰς ἐνεργὰ ἡφαίστεια, ὡς π. χ. αἱ ζῶναι 120°—140° ἀνατολ. γεωγρ. μήκους, 140°—160° ἀνατολ. μήκους, καὶ ἡ 160°—180° δυτικοῦ μήκους, αἱ ὁποῖαι καὶ αἱ τρεῖς ἔχουν πλάτος 20°. Ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐμφανίσεως δέον νὰ ζητηθῇ εἰς τὴν ἀντίστοιχον διάταξιν τῶν κυρίων τεκτονικῶν γραμμῶν τῆς γῆς.

Ὁ C. F. Naumann ἐπίσης πρῶτος (τῷ 1851) ὑπέδειξε καὶ ἀργότερον (τῷ 1907) ὁ Σναΐδερ κατέδειξε λεπτομερέστερον, ὅτι ὑπάρχει μία πολὺ καταπληκτικὴ ἀνομοιομορφία εἰς τὴν διανομὴν τῶν ἐνεργῶν ἡφαιστείων κατὰ ζώνας γεωγραφικοῦ πλάτους. Ἰδιαιτέρως παρουσιάζεται μεγάλη ἀφθονία εἰς τὴν τροπικὴν ζώνην, ὅπως ἀντίστοιχον φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῆς σελήνης, καί, τούτου ἕνεκα, πολλοὶ ἐπιστήμονες θεωροῦν τοῦτο ὡς φαινόμενον κοσμικόν. Ὅπως ὅμως ὁ Σναΐδερ ἐπίσης κατέδειξε, δὲν πρόκειται περὶ ἐντελῶς κανονικῆς ἐλαττώσεως τῶν ἡφαιστείων. ἐφ' ὅσον προχωρεῖ τις ἐκ τῆς τροπικῆς ζώνης πρὸς τὰ μεγαλύτερα γεωγραφικὰ πλάτη, διότι παρουσιάζεται πάλιν συσσώρευσις ἡφαιστείων εἰς τὴν ζώνην 50°—70° βορείου πλάτους. Ὅτι ὅμως διαφαίνεται προτίμησίς τις, οὕτως εἰπεῖν, ἐμφανίσεως ἡφαιστείων εἰς τὰ μικρὰ γεωγραφικὰ πλάτη, τοῦτο σαφῶς προκύπτει ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σναΐδερ ὑπολογισθέντων σχετικῶν ἀριθμῶν πυκνότητος καὶ ἀφθονίας ἡφαιστείων κατὰ ζώνας γεωγραφικῶν πλατῶν. Τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον ὁ Naumann ἀποδίδει, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς ψυχρὰς ζώνας τῆς γῆς, λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας καὶ εὐκολωτέρας ἀκτινοβολίας θερμότητος, ὁ φλοιὸς τῆς γῆς εἶναι παχύτερος παρὰ εἰς τὰς τροπικὰς ζώνας, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ὅτι κατὰ τοὺς πόλους ὁ τετηκὼς πυρὴν τῆς γῆς παρουσιάζεται περισσότερον πεπλατυσμένος. Ἕνεκα τῶν δύο τούτων λόγων—κατὰ τὸν Naumann—τὸ μάγμα διασπᾷ εὐκολώτερον τὸν γήϊνον φλοιὸν εἰς τοὺς ἰσημερινοὺς τόπους παρὰ εἰς τὰς πολικὰς περιοχάς. Ὁ Σναΐδερ τὸ ἀποδίδει εἰς τὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται συνεπείᾳ τῶν μετακινήσεων τῶν πόλων, ἡ δὲ γνώμη του αὐτὴ ὑπεστηρίχθη μαθηματικῶς καὶ ἀπὸ τὸν Spitaler. Τὸ γεγονὸς ὅμως εἶναι, ὅτι ἱκανοποιητικὴ ἐξήγησις τῆς αἰτίας τοῦ φαινομένου τούτου δὲν ἐδόθη ἀκόμη.

Ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια εἰς παλαιοτέρας γεωλογικὰς ἐποχάς. Ἂν παρακολουθήσῃ τις καὶ παραδεχθῇ τὴν σειρὰν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀντιλήψεων τῆς κοσμογονικῆς ὑποθέσεως τοῦ Κὰντ καὶ Λαπλάς. τότε πρέπει καὶ νὰ παραδεχθῇ, ὅτι εἰς προγενέ-

Digitized by Google

στερον στάδιον νεότητος τῆς γῆς, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἐπιφάνειά της ἀπετελεῖτο ἐκ μαγματικοῦ ὑλικοῦ, ἐλάμβανον χώραν εἰς διάφορα σημεῖα ἐπ' αὐτῆς πολυάριθμοι παροδικαὶ ἐκρήξεις. Προϊούσης τῆς ψύξεως τῆς γῆς, ἐστερεοποιήθησαν τὰ ἀνώτερα ἐπιφανειακὰ στρώματά της, καὶ ἔκτοτε πλέον αἱ ἡφαίστειοι ἐκρήξεις κατέστησαν σπανιώτεραι, διότι ὁ στερεοποιηθεὶς φλοιὸς παρουσίαζεν ἀντίστασιν εἰς τὰς μάζας τοῦ τετηκότος μάγματος, αἱ ὁποῖαι εἶχον τάσιν πρὸς ἀνέξοδον καὶ ἀνέκχυσιν. Ἔκτοτε ἐπίσης τὸ τετηκὸς μάγμα κατὰ τὰς πρὸς τὰ ἄνω κινήσεις του πολλάκις δὲν κατώρθωνε νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀλλὰ παρέμενεν ἐντὸς κοιλοτήτων καὶ ρωγμῶν τοῦ στερεοποιηθέντος φλοιοῦ, ὅπου καὶ ἐψύχετο καὶ ἐστερεοποιεῖτο. Οὕτω πως ἀπὸ πολὺ παρῳχημένων γεωλογικῶν ἐποχῶν ἐγίνοντο δύο εἰδῶν ἐκρήξεις, αἱ *ἐνδογήϊνοι* καὶ αἱ *ἐπιφανειακαί*, καὶ ἐσχηματίζοντο ἀντιστοίχως ἐκ τοῦ στερεοποιουμένου μάγματος πυριγενῆ πετρώματα πλουτώνεια καὶ ἡφαιστειογενῆ ἢ ἔκχυτα.

Ὅταν κατόπιν (ἐπελθούσης μεγαλυτέρας ἀποψύξεως τῆς γῆς) συνεπυκνώθη καὶ κατέπεσε τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἐσχηματίσθησαν καὶ αἱ διάφοροι ὑδάτινοι λεκάναι, ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἐκρήξεις ἐπιφανειακαὶ ἢ ὑπαέριοι καὶ ὑποθαλάσσιοι, καὶ τὰ σχηματιζόμενα ἀντιστοίχως ἐκρηξιγενῆ πετρώματα παρουσίαζον διαφορὰς εἰς τὸν ἱστόν των, ὡς καὶ εἰς τὰς μορφὰς ἐμφανίσεώς των. Κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐπίσης τῆς ἰδιαιτέρας ἐντόνου ἀποψύξεως τοῦ γηίνου κλίματος καὶ τῆς ἐξαπλώσεως παγετώνων εἴς τινα τμήματα τῆς γηΐνης ἐπιφανείας, ἐγίνοντο ἐπίσης καὶ ὑποπάγιοι ἐκρήξεις.

Θεωρητικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένηται, ὅτι ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἀπὸ τῶν νεαρῶν σταδίων τῆς γῆς καὶ ἐντεῦθεν θὰ παρουσίαζεν ἔντασιν διαρκῶς ἐλαττουμένην, καὶ ὅτι τὰ ἀνεκχυνόμενα ὑλικά, ἐπειδὴ διαρκῶς θὰ προέρχωνται ἀπὸ μεγαλύτερα βάθη, θὰ παρουσιάζοντο βαθμηδὸν εἰδικῶς βαρύτερα. Αἱ μέχρι τοῦδε ὅμως γνώσεις μας δὲν ἐπιβεβαιώνουν τὰς θεωρητικὰς ταύτας ἀντιλήψεις. Κατὰ τὸν E. Kayser αι κύριαι περίοδοι ἐκρηκτικῆς ἡφαιστείου δράσεως ἦσαν οἱ πανάρχαιοι χρόνοι τῆς γῆς, ἡ κατωτέρα σιλούριος περίοδος, ἡ νεωτέρα δεβόνιος, ἡ νεωτέρα λιθανθρακοφόρος καὶ πέρμιος, ὡς καὶ ἡ τριτογενὴς περίοδος. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ τοῦ Kayser στηρίζονται ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἄχρι τοῦδε εἰς μικρὸν σχετικῶς τμῆμα τῆς χέρσου γηΐνης ἐπιφανείας, δὲν δύναται νὰ γνωρίζῃ τις ποίας ἀλλαγὰς δύνανται νὰ ἐπιφέρουν ἐπ' αὐτῶν αἱ μέλλουσαι σχετικαὶ ἔρευναι καὶ μελέται ἐπὶ τῶν ἀνεξερευνήτων εἰσέτι, σχετικῶς πολὺ μεγαλυτέρας ἐκτάσεως, τμημάτων τῶν ἠπείρων. Σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα κατὰ μεγαλυτέραν ἐπιστημονικὴν πιθανότητα, ὅτι ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια κατὰ τὰς παρελθούσας γεωλογικὰς ἐποχὰς παρουσίασε περιοδικὴν ἐντατικὴν ἐκδήλωσιν. Πάντως, αἱ περίοδοι τῆς ἐντατικωτέρας ἡφαιστείου ἐνεργείας διήρκουν ἑκάστοτε ἐπὶ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ τούτου ἕνεκα καὶ ἡ σημερινὴ ἐκδήλωσις ἡφαιστείου ἐνεργείας ἐπὶ τῆς γῆς θεωρεῖται ὡς ἡ συνέχεια τῆς ἡφαιστείου ἐντατικῆς ἐκδηλώσεωςτῆς τριτογενοῦς περιόδου. Ὁ Φ. φὸν Βὸλφφ σχετικῶς μάλιστα παραδέχεται ἕνα «ἡφαιστειακὸν κύκλον», ὁ ὁποῖος ἤρχισε μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἢ καὶ μὲ τὸ τέλος τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ διαρκεῖ μέχρι σήμερον. Εἷς τοιοῦτος κύκλος περιλαμβάνει κατ' αὐτὸν τὰς ἀκολούθους δύο φάσεις: 1) μίαν φάσιν ἐνεισδύσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μάγμα διεισέδυσεν εἰς μεγάλα «ἀβυσσικὰ» βάθη τοῦ γηίνου φλοιοῦ καὶ ἀργότερον εἰς ὀλιγώτερον βαθέα ἢ «ὑποαβυσσικὰ» βάθη, καὶ 2) μίαν φάσιν ἐκχύσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μαγματικαὶ ὗλαι ἐξεχύθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

Σχετικῶς νῦν μὲ τὰ μάγματα, τὰ ὁποῖα ἀνεξῆλθον κατὰ τὰς ἐκρήξεις τῶν παρελθουσῶν γεωλογικῶν ἐποχῶν, προκύπτει ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἐξαπλώσεως καὶ συστάσεως τῶν ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων καὶ αἱ ὁποῖαι φυσικὰ παρουσιάζουν ἀκόμη πολλὰ καὶ μεγάλα κενά, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας ἐποχὰς ἀνεξεχύθησαν καὶ ἐσχηματίσθησαν εἴς τινας περιοχὰς τῆς γῆς ἐκρηξιγενῆ πετρώματα τῆς *εἰρηνικῆς* περιοχῆς (βλ. λ.) ἢ οἰκογενείας. Τὰ πρῶτα ἴχνη πετρωμάτων τῆς *ἄλλης* περιοχῆς ἢ οἰκογενείας, τῆς *ἀτλαντικῆς*, παρουσιάζονται κατὰ τὴν σιλούριον περίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος (βόρ. Ἀσίαν, Σκωτίαν, Γερμανίαν καὶ πολλαχοῦ τῆς Γροιλανδίας). Παρόμοιαι συνθῆκαι ἐπεκράτησαν καὶ κατὰ τὴν δεβόνιον, ὅπου, ἐξ ὅσων εἶναι μέχρι τοῦδε γνωστά, πετρώματα τῆς ἀτλαντικῆς οἰκογενείας ἀνεξεχύθησαν εἰς τὴν νότιον Νορβηγίαν, νοτιοδυτικὴν Ἀγγλίαν, Γερμανίαν, Κορσικὴν καὶ πολλαχοῦ τῆς Μασσαχουσέτης. Ἀλλὰ κατοπιν εἰς τὴν θέσιν των παρουσιάζονται πάλιν πετρώματα τῆς εἰρηνικῆς οἰκογενείας. Τὸ πρῶτον πάλιν παρουσιάζονται ἀτλαντικὰ μάγματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς πολλὰ μέρη τῆς γῆς, ἰδίως ἐπὶ τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἤπειρον Γκοντβάναν. Κατὰ τὴν τριτογενῆ ἐπίσης περίοδον τῆς γῆς φαίνεται, ὅτι τὰ ἐπικρατούντως τότε ἀνεκχυνόμενα κατὰ τὰς ἐκρήξεις ἦσαν τὰ ἀτλαντικὰ μάγματα. Ταῦτα ἀνεξεχύνοντο εἰς περιοχάς, ὅπου παρουσιάζοντο μεγάλα ρήγματα καὶ ρηξιγενεῖς διαταράξεις, ἐνῷ τὰ μάγματα τῆς εἰρηνικῆς οἰκογενείας παρουσιάζονται εἰς πτυχωσιγενεῖς περιοχάς.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπίσης ἐρευνῶν προκύπτει, ὅτι αἱ μορφαὶ τῶν ἡφαιστείων παρῳχημένων ἐποχῶν ὑπῆρξαν ὅμοιαι καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς πρὸς τὰς σημερινάς. Οὕτως ὁ Geikie εὗρεν ἐν Σκωτίᾳ κώνους ἡφαιστειογενεῖς τῆς περμίου καὶ τῆς λιθανθρακοφόρου περιόδου, κατεσκευασμένους ἐξ ἡφαιστείων τόφφων. Οἱ κῶνοι οὗτοι παρουσιάζουν τὴν αὐτὴν ἐντελῶς ἐσωτερικὴν κατασκευὴν μὲ νεώτατα ἡφαίστεια. Ὁ A. Schenk περιέγραψεν ἡφαίστειον συνιστάμενον ἐκ τόφφων καὶ σχηματισθὲν εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ἀφρικήν. Ὁ Brauns ἐπίσης περιέγραψεν ἡφαίστεια καλύμματα ἐκ διαβάσου, εὑρισκόμενα ἐντὸς τῆς δεβονίου διαπλάσεως τῆς περιοχῆς τοῦ Ρήνου καὶ παρουσιάζοντα ἐπιφανείας τῶν λαβῶν των ἐντελῶς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν σημερινῶν ἐκχυνομένων λαβῶν. Ὁ Kayser εἰς τὸ Dilleburg ἀνεκάλυψε καὶ βόμβας.

Ἐπειδὴ τέλος τὰ περισσότερον ἐξηπλωμένα πανάρχαια πλουτώνεια ἐκρηξιγενῆ πετρώματα εἶναι οἱ γρανῖται, θεωροῦνται οὗτοι ὡς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐπικρατοῦντος μάγματος τῆς ἐξωτάτης ζώνης τῆς σφαίρας μάγματος τῆς γῆς, καὶ ἐπίσης ὡς παριστῶντες ἴσως ἐν μέρει λείψανα παναρχαίου πρώτου στερεοποιηθέντος φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἐν Ἑλλάδι (βλ. λ. *Αἰγηΐς*, τ. Β', σ. 449 γ' καὶ *Ἑλλάς*).

Αἴτια προκαλοῦντα τὰς ἡφαιστείους ἐκρήξεις. Τὸ ἐρώτημα ποῖα εἶναι τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὰς ἐκρήξεις, τὸ ὁποῖον ἀναποσπάστως συνδέεται καὶ μὲ τὴν σύστασιν καὶ κατάστασιν τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, ἀπησχόλησεν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Οἱ κατὰ καιροὺς σοφοὶ ἐζήτησαν νὰ εὕρουν ἐπιστημονικὰς ἐξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν διαφόρους αἰτίας εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα ἀνεπτύχθησαν ἐμβρυωδῶς πολλαὶ ἀπόψεις, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀνεκινήθησαν καὶ συνεζητήθησαν ἐκ νέου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οὕτω π. χ. διετυπώθησαν αἱ ἰδέαι, ὅτι αἰτία τῶν ἐκρήξεων εἶναι ἡ ἀνυψωτικὴ δύναμις τῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γῆς σχηματιζομένων ἀνέμων (π. χ. *Ἀριστοτέλης*), ἢ ἡ προσέλευσις θαλασσίου ὕδατος εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐνυπάρχον εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς (*Στράβων, Πομπήιος Τρόγος*), ἢ ἡ ὕπαρξις καὶ ἀνάφλεξις εὐφλέκτων καυσίμων ὑλῶν (θείου καὶ πίσσης) εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γῆς (*Ἰσίδωρος, Hispalensis, Ἀλβέρτος Μάγνος*), ἢ ἡ ἀνάπτυξις θερμότητος μηχανικῶς δι' ἐγκατακρημνίσεων (*Κορτέσιος*), ἢ ἡ αὐτανάφλεξις πυρίνου ἀέρος (Spiritus igneus), εὑρισκομένου εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς (*Γεώργ. Ἀγρικόλας* καὶ ἀστρολόγοι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος). Ὁ Βέρνερ τῷ 1789 ἀπέδιδε τὰς ἡφαιστείας ἐκρήξεις εἰς καύσεις παχέων κοιτασμάτων λιθανθράκων, ἐνῷ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ ἢ σύγχρονοί του ἢ καὶ μεταγενέστεροί του ἐπιστήμονες ἀπέδιδον ταύτας εἰς ἀναφλέξεις καὶ καύσεις σιδηροπυριτῶν, πετρελαίων, ἀλκαλίων μετάλλων κλπ. Ἠκολούθησαν μετὰ ταῦτα πολλαὶ ἄλλαι δοξασίαι καὶ γνῶμαι, αἱ ὁποῖαι, στηριχθεῖσαι ἐπί τινας χρόνους, ἀπερρίφθησαν κατόπιν.

Σήμερον ἡ πλειονότης τῶν γεωλόγων παραδέχεται ὡς ἕδραν τῶν ἡφαιστείων φαινομένων τὸ μάγμα, τὸ ὁποῖον τινὲς θεωροῦν ὅτι εὑρίσκεται κατὰ περιφερειακὰς ἑστίας ἐντὸς τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ἐγκλεισθὲν ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπόψυξιν τῆς γῆς, ὅταν δηλαδὴ ὁ στερεὸς οὗτος φλοιὸς ἐσχηματίζετο. Τὸ μάγμα τοῦτο κατά τινας γεωλόγους εὑρίσκεται ἐν τετηκυίᾳ καὶ διαπύρῳ καταστάσει, ἕνεκα τῆς κολοσσιαίας θερμοκρασίας, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὰ μεγάλα βάθη. Κατ' ἄλλους (Reyer καὶ Fischer) ὅμως, τὸ μάγμα εὑρίσκεται ἐν πλαστικῇ στερεᾷ καταστάσει, λόγῳ τῆς εἰς τὰ βάθη ἐκεῖνα ἐπιφερομένης πιέσεως ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Εὐθὺς δ' ὡς διὰ τεκτονικῶν φαινομένων ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τῆς πιέσεως τὸ μάγμα μετατρέπεται εἰς τετηκυίαν ὕλην καὶ δύναται νῦν ν' ἀνεξέλθῃ. Ποία ὅμως εἶναι ἡ αἰτία ἡ προκαλοῦσα τὴν ἀνέξοδον τοῦ ὑπογείου τετηκότος μάγματος;

Κατὰ τὸν Stübel, ἡ αἰτία εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου, τὴν ὁποίαν πάσχει τὸ μάγμα, ὅταν τοῦτο ψυχόμενον εἰς τὰ βάθη τείνῃ νὰ κρυσταλλωθῇ καὶ νὰ στερεοποιηθῇ. Πειράματα ὅμως καὶ παρατηρήσεις διάφοροι ὄχι μόνον δὲν ὑποστηρίζουν τὴν ἀντίληψιν ταύτην τοῦ Stübel, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἐναντίον αὐτῆς, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ἄλλαι φυσικαὶ συνθῆκαι ἐπικρατοῦν εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, διάφοροι ἐκείνων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξετελέσθησαν τὰ πειράματα καὶ αἱ παρατηρήσεις.

Ὁ Arrhenius ἀποδίδει τὴν ἀνύψωσιν τοῦ μάγματος πάλιν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ὄγκου του, ἡ ὁποία ὅμως ἐπέρχεται ὅταν τὸ μάγμα ἀπορροφήσῃ μεγάλην ποσότητα ὕδατος (ὑπὸ μορφὴν ὑδρατμῶν), τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν ἄνω κατεισδύει πρὸς τὰ βάθη. Ἄλλη ἀντίληψις εἶναι ὅτι τὰ αἴτια τῶν ἡφαιστείων ἐκρήξεων ὀφείλονται εἰς τὰς ὑδροστατικὰς πιέσεις, τὰς ὁποίας ἐξασκοῦν ἐπὶ τοῦ τετηκότος πηρῆνος μεγάλα καθιζάνοντα τεμάχη τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Συνεπείᾳ τῆς πιέσεως ταύτης τὸ μάγμα ἀνεκθλίβεται πρὸς τὰ ἄνω.

Ὁ Milch νομίζει, ὅτι ἡ ἄνοδος τοῦ μάγματος ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τμήματα τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς ἀποτελούμενα ἀπὸ μάζας διαφόρου πυκνότητος καὶ συνεπῶς ὀλίγον βαρείας καὶ ὑπερμέτρως βαρείας, προσπαθοῦν μετακινούμενα κατακορύφως νὰ εὕρουν κατάστασιν ἰσορροπίας. Τὸ μάγμα τότε ὠθεῖται πρὸς τὰς θέσεις τῆς ἠλαττωμένης πυκνότητος καὶ δύναται νὰ ἀνέλθῃ δι' ὁδῶν παρουσιαζουσῶν ἐλαχίστην ἀντίστασιν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνέξοδος τοῦ μάγματος εἶναι συνέπεια ἰσοστατικῶν εὐστατικῶν κινήσεων. Τέλος κατὰ μίαν νεωτέραν ἄποψιν ἡ κυρία αἰτία τῆς ἀνόδου τοῦ μάγματος εἶναι ἡ ἐκ τούτου ἀπελευθέρωσις καὶ ἔκλυσις τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένων ἀερίων, ἡ ὁποία γίνεται κατὰ τὴν προϊοῦσαν στερεοποίησίν του.

Ὁ Iddings τελευταίως εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον του «Τὰ προβλήματα τῆς ἡφαιστειότητος» παραδέχεται, ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν στερρὰν καὶ σκληρὰν λιθόσφαιραν ὑπάρχει ζώνη, ἡ ὁποία, ὅταν ἐπ' αὐτῆς ἐπενεχθῇ αἰφνιδία ἰσχυρὰ πίεσις, ἀντιδρᾷ ὡς ἓν στερεὸν σκληρὸν σῶμα, ἀλλ' ὅταν ἐπ' αὐτῆς ἐπιφέρεται πίεσις διαρκοῦσα ἐπὶ μακρόν, τότε ἀντιδρᾷ ὡς πυκνόρρευστος ὕλη. Αὐτὴ ἡ φαινομενικῶς στερεὰ καὶ σκληρὰ ζώνη πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ ἕδρα τοῦ μάγματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς διαταράξεις τοῦ ὑπερκειμένου στερεοῦ φλοιοῦ ἀλλάσσει τὴν θέσιν του καὶ κινεῖται πρὸς τὰ ἄνω, ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ ἐπιτρέπουν αἱ συνθῆκαι πιέσεως. Αἱ πτυχώσεις καὶ αἱ διαρρήξεις τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς φαίνονται ὅτι εἶναι ἡ κύρια αἰτία τῆς πρὸς τὰ ἄνω ὠθήσεως τοῦ μάγματος. Ἂν ἡ πίεσις, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦν ἀναμεταξύ των τὰ τοιχώματα τῆς ρωγμῆς, διὰ τῆς ὁποίας τὸ μάγμα δύναται νὰ ἀνέλθῃ, εἶναι μεγαλυτέρα τῆς πρὸς τὰ ἄνω πιέσεως τοῦ μάγματος, οὐδεμία ἄνοδος τούτου ἐπιτυγχάνεται.

Βεβαίως καὶ τὰ ἀέρια, τὰ ὁποῖα ἐμπερικλείει τὸ μάγμα, ἔχουν μεγάλην σχέσιν μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἡφαιστειότητος.

Τὸ τελικὸν συμπέρασμα εἶναι, ὅτι οὐδεμία τῶν μέχρι σήμερον δοθεισῶν ἐξηγήσεων δίδει τελείως ἱκανοποιητικὴν καὶ ἀναντίρρητον λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς αἰτίας τῶν ἡφαιστείων ἐκρήξεων.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ἡφαιστειοπαθής (ὁ). Τόπος ἢ χώρα παθόντες καταστροφὰς ἐξ ἐκρήξεων ἡφαιστείων, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ κάτοικοι τῶν τόπων ἢ τῶν χωρῶν τούτων.

Γ. Κ. Γ.

ἡφαίστειος (ὁ, ἡ), καὶ *—α* (ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἥφαιστον· || τὸ οὐδετ. ***ἡφαίστειον*** (βλ. λ.) ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ ὅρος.

— **ἡφαίστεια *ἀέρια*** (Vulkanische Gase) *[Γεωλογ.]*. Ἀέρια, τὰ ὁποῖα ἀναθρώσκουν ἐκ τῶν ἡφαιστείων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐκρήξεων ἢ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τούτων.

Γ. Κ. Γ.

— **ἡφαίστεια *ἀναβλήματα*** *[Πετρογρ.]*· βλ. *ἡφαιστεία ἄμμος*.

— **ἡφαιστεία *ἄμμος*** (Vulkanischer Sand) *[Πετρογρ.]*. Ἄμμος, τῆς ὁποίας τὰ κοκκία εἶναι θραύσματα στερεοποιηθέντα τοῦ κατὰ τὰς ἐκρήξεις τῶν ἡφαιστείων ἐξερχομένου μάγματος. Αὕτη ἐκτινάσσεται μετὰ τῶν ἄλλων στερεῶν ἀναβλημάτων (*βομβῶν, μύδρων, λιθαρίων, σποδοῦ*), ἐπαναπίπτει δὲ περὶ τὸ στόμιον τῆς ἐκρήξεως. Ἂν κατὰ τὰς ἐκρήξεις πνέῃ ἄνεμος, δύναται νὰ μεταφερθῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀρκετὴν ἀπὸ τοῦ ἡφαιστείου ἀπόστασιν, καταπίπτουσα δ' ἐκεῖ προκαλεῖ βροχὰς ἡφαιστείας ἄμμου.

Γ. Κ. Γ.

— **ἡφαιστεία *καταιγὶς*** (Vulkanische Gewitter) *[Πετρογρ.]*. Καταιγὶς παρουσιαζομένη κατὰ ἐντονωτάτας ἐκρήξεις ἡφαιστείων. Κατὰ ταύτας παρουσιάζονται οἱ μὲν ὑδρατμοὶ διὰ ταχείας συμπυκνώσεως θετικῶς ἠλεκτρισμένοι, ἡ δὲ σποδὸς ἀρνητικῶς.

Γ. Κ. Γ.

— **ἡφαιστεία *σποδὸς*** (Vulkanische Asche, cendres volcaniques) *[Πετρογρ.]*· βλ. σποδός.

Γ. Κ. Γ.

ἡφαιστειότης (ἡ) (Vulkanismus) *[Γεωλογ.]*. Τὸ ἄθροισμα ὅλων ἐκείνων τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται σήμερον ἢ προεκλήθησαν εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς γῆς *μάγματος* ἐπὶ τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ αὐτῆς, ἢ κάπως πλέον περιωρισμένως, κατὰ τὸν Φ. φὸν Βόλφφ, «ὅλα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς ἄμεσον σύνδεσμον καὶ σχέσιν μὲ τὴν ἄνοδον καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄνω διείσδυσιν τοῦ μάγματος».

Ὅταν τοιοῦτος εὐρὺς ὁρισμὸς περὶ τῆς ἡφαιστειότητος γίνῃ δεκτός, τότε εὐθὺς ἀμέσως προκύπτει τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔννοια καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἡφαιστειότητος κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους τῆς ἐπιστήμης ἄλλοτε μὲν ἦτο στενότε-

Digitized by Google

ρον, ἄλλοτε δ' εὐρύτερον, ἀναλόγως τῶς ἑκάστοτε ἐπικρατουσῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ διαφόρων γεωλογικῶν φαινομένων. Οὕτω π. χ. ἐφ' ὅσον ἡ γένεσις τῶν ὀρέων ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποτέλεσμα δράσεων τοῦ εἰς τὰ βάθη εὑρισκομένου μάγματος, ὡς μία δηλαδὴ ἀντίδρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πλανήτου πρὸς τὸν φλοιόν του, κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε καὶ ἡ ἡφαιστειότης νὰ ἔχῃ περιεχόμενον καὶ πεδίον ἐρεύνης εὐρύτερα παρ' ὅσον ἔχει σήμερον, ὁπότε ἡ γένεσις τῶν πτυχωσιγενῶν ὀρέων ἀποδίδεται εἰς ὀρεσιγόνους δυνάμεις, δρώσας κατὰ διευθύνσεις οὐχὶ κατακορύφους.

Ἡ ἡφαιστειότης ἀναμφισβητήτως εἶναι φαινόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν γῆν. Τοὐναντίον παρουσιάζεται καὶ εἰς ἄλλα οὐράνια σώματα, ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ συναγάγῃ τις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πιπτόντων μετεωρολίθων πρὸς πολλὰ ἐκρηξιγενῆ πετρώματα τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ φασματοσκοπικῶν ἀναλύσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἰδιαιτέρως δ' ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σελήνης. Αἱ προεξοχαὶ τοῦ ἡλίου ἐπίσης θεωροῦνται ὡς τεράστιαι ἐκρήξεις ἀερίων. Βεβαίως αἱ ἀναλογίαι δὲν εἶναι πλήρεις, καὶ καταδεικνύεται πρὸ πάντων, ὅτι οἱ ἡφαίστειοι σχηματισμοὶ τῆς σελήνης παρουσιάζουν πολλὰς οὐσιώδεις διαφορὰς πρὸς τοὺς τῆς γῆς (ἰδιαιτέρως δὲ παρουσιάζουν καταπληκτικὴν διαφορὰν ἐκτάσεως καὶ μεγέθους), οὕτως ὥστε μόλις εἶναι δυνατὴ ἡ ἄμεσος σύγκρισις ἀμφοτέρων. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ βασικὴ ὁμοιότης εἶναι τόσῳ πρόδηλος, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωροῦνται καὶ οἱ σχηματισμοὶ οὗτοι τῆς σελήνης ὡς ἡφαίστειοι, ὡς τὰ τελικὰ δηλαδὴ ἀποτελέσματα ἡφαιστείων ἐκδηλώσεων ἐπὶ τῆς σελήνης, αἱ ὁποῖαι μόνον λαμβάνουν χώραν ὑπὸ ἐντελῶς ἀλλοίας συνθήκας ἀπὸ τὰς ἡφαιστείας ἐκδηλώσεις τῆς γῆς καὶ τούτου ἕνεκα καὶ αἱ ἡφαίστειοι μορφαὶ τῆς σελήνης ἔγιναν διάφοροι τῶν τῆς γῆς. Οὕτω πως ἡ ἡφαιστειότης εἶναι φαινόμενον οὐχὶ μόνον γήϊνον, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος, καὶ μάλιστα εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστατον τῶν φυσικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἐν τῷ σύμπαντι.

Κατὰ τὸν Branca δ' ἕκαστος ἀστὴρ παρουσιάζει στάδια ἡφαιστειότητος κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διαμορφώσεώς του. Ἐφ' ὅσον ὁ ἀστὴρ εἶναι ὑπόψυχρον νεφελοειδὲς σῶμα, οὐδὲν φαινόμενον ἡφαιστειότητος παρουσιάζει. Ὅταν ὁ ἀστὴρ κατόπιν περιέλθῃ εἰς διάπυρον κατάστασιν, παρουσιάζεται τότε ἡ *ἀρχικὴ φάσις ἡφαιστειότητος* ὑπὸ μορφὴν στροβιλοειδῶν καταιγίδων ἀερίων, ὅπως εἶναι αἱ προεξοχαὶ τοῦ ἡλίου. Ἀργότερον, ὅταν, προϊούσης τῆς ψύξεως τοῦ ἀστέρος, σχηματισθῇ ἐν αὐτῷ διάπυρος καὶ τετηκὼς πυρήν, τότε ἀνεκβάλλονται ὄχι μόνον διάπυρα ἀέρια, ἀλλὰ καὶ διάπυροι καὶ τετηκυῖαι ὗλαι (μάγμα), καὶ ὁ ἀστὴρ τότε παρουσιάζει *δεύτερον στάδιον ἡφαιστειότητος*. Ὅταν κατόπιν, προϊούσης ἔτι περαιτέρω τῆς ψύξεως τοῦ ἀστέρος, σχηματισθῇ ἐπ' αὐτοῦ στερεὸς φλοιός, τότε πλέον αἱ ἡφαίστειοι ἐκρήξεις ἐγκαταλείπουν εἰς τὰς θέσεις τῶν ἐκρήξεων παραμένοντα ἴχνη. Τὸ *τρίτον* τοῦτο *στάδιον ἡφαιστειότητος* τῶν οὐρανίων σωμάτων παρουσιάζει σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τῆς σελήνης μὲ τοὺς πολυαρίθμους μικροὺς καὶ μεγάλους δακτυλιοειδεῖς τοίχους (κρατῆρας). Τὸ *τελευταῖον, πολὺ ἐξειλιγμένον στάδιον ἡφαιστείου ἐνεργείας*, παρουσιάζεται, ὅταν ὁ ἀστὴρ ἀποκτήσῃ παχὺν στερεὸν φλοιόν, καὶ εἰκόνα τοῦ σταδίου τούτου παρέχει ἡ γῆ.

Κατὰ τὸ γῆρας τέλος ἑνὸς ἀστέρος, ὅταν δηλαδὴ ἐπέλθῃ ἰσχυρὰ ἀπόψυξις τούτου, μεγάλη πάχυνσις τοῦ στερεοῦ του φλοιοῦ, ὡς καὶ ἔκλυσις ὅλων τῶν ἀερίων οὐσιῶν του, ἐκλείπει τότε πλέον ὁριστικῶς καὶ τελείως πᾶν ἴχνος ἡφαιστειότητος ἐπ' αὐτοῦ.

Γ. Κ. Γ.

ἡφαιστείωσις (ἡ). Ὠνομάσθη οὕτως ἡ διὰ τοῦ θείου κατεργασία τοῦ καουτσοὺκ (βλ. λ. *βουλκανισμός*).

Ἡφαιστία, ἡ *Ἡφαιστιάς,* ἡ *Ἡφαίστη* (λατ. Hephaestia) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν δύο γνωστῶν πόλεων τῆς νήσου Λήμνου, μεσόγειος παρὰ Πτολεμαίῳ, τοποθετουμένη ὑπ' αὐτοῦ εἰς γεωγραφικὸν μῆκος 52° 30′ καὶ πλάτος 41°, παρὰ τὴν Χρῦσιν ἄκραν, ἀντικρύζουσαν τὴν νῆσον Τένεδον. Κατῳκεῖτο παλαιότατα ὑπὸ Πελασγῶν ἐξ Ἀττικῆς ἐλθόντων, τὸ ὄνομα δὲ ταύτης προέρχεται ἐκ τῆς ἐν Λήμνῳ ἐπιχωριαζούσης λατρείας τοῦ Ἡφαίστου. Παλαιότατος τύραννος τῆς πόλεως μνημονεύεται Μιλτιάδης τις· ἐπίσης ἀναφέρεται κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου Λευκίδου Στερτινίου. Κατὰ τὸν Κόντσε ἡ Ἡφαιστιὰς ἔκειτο παρὰ τὸν νῦν ὅρμον *Ἑκατοκεφαλὲς* (μῆκ. 25° 19′ 30″, πλάτ. 39°58′15″). Κατά τινας ἡ πόλις ἐγκατελείφθη σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπ' αὐτῆς δ' ἐκτίσθη ὁ ὀχυρὸς *Κότζινος* ἢ *Κόκκινος*, ἀναφερόμενος ἀπὸ τοῦ 1136 ἐν λατινικῷ ἐγγράφῳ τοῦ Μιχαὴλ ἀρχιεπισκόπου Λήμνου.

Π. Ν. Π.

Ἡφαίστιος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ὄνομα μηνὸς παρά τινι φυλῇ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

—Π.

Ἡφαιστίων. Ὁ ἰσάδελφος φίλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου τὴν φιλίαν διέκρινεν οὗτος ἀπὸ τὴν φιλίαν τοῦ ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸν ἀφωσιωμένου Κρατέρου, ἀποκαλῶν τὸν μὲν Ἡφαιστίωνα φιλαλέξανδρον, τὸν δὲ Κράτερον φιλοβασιλέα. Διηγοῦνται ὅτι, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ Ἡφαιστίωνος ἐπεσκέφθησαν τὴν σκηνὴν τῆς οἰκογενείας τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην καὶ ἡ βασιλομήτωρ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἐκλαβοῦσα αὐτὸν ὡς τὸν Ἀλέξανδρον, διότι ἐξ ἴσου ὢν ἐνδεδυμένος λαμπρῶς πρὸς τὸν βασιλέα ἦτο ὑψηλότερος αὐτοῦ οὗτος, καὶ ἐκ τῆς ὑποχωρήσεώς του ἀντιληφθεῖσα τὴν πλάνην της, ἐφοβήθη διὰ τὸ λάθος της, ὁ Ἀλέξανδρος καθησύχασεν αὐτὴν εἰπών, ὅτι καὶ ἐκεῖνος Ἀλέξανδρος ἦτο.

Ὁ Ἡφαιστίων, υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς Μακεδόνος Ἀμύντορος, ἦτο κατὰ ἓν ἔτος μεγαλύτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου. γεννηθεὶς ἐν Πέλλῃ, κατὰ τὸ 357 π. Χ., ὑπῆρξε δὲ ἀχώριστος φίλος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του, ὅτε ἦτο ὁ συμπαίκτωρ αὐτοῦ καὶ συνεδιδάχθη μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Ἀριστοτέλους. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ γίνεται τὸ πρῶτον μνεία τοῦ Ἡφαιστίωνος, ὅτε μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἔστεψεν οὗτος τὸν νομιζόμενον τάφον τοῦ Πατρόκλου, ἐνῷ ὁ φίλος του βασιλεὺς ἔστεφε τὸν τάφον τοῦ φίλου τοῦ Πατρόκλου ἥρωος Ἀχιλλέως. Κατὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην ὁ Ἡφαιστίων, μαχόμενος μεταξὺ τῶν ἑταίρων, ἐκ τῶν ὁποίων 60 ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφίρροπον ἱππομαχίαν, ἐτραυματίσθη βαρέως εἰς τὸν βραχίονα. Κατὰ τὸ 328 π. Χ., ἵππαρχος ὢν ἀπὸ τοῦ 330, ἦτο ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν πέντε φαλάγγων τοῦ στρατοῦ, ὅστις εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σογδιανὴν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐκραγείσης ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν κατάκτησίν της ἀποστασίας, καὶ μετὰ τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν τῆς χώρας εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ἡ κτίσις νέων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας θὰ συνῳκίζοντο οἱ ἕνεκα τῆς ἀποστασίας καὶ τῶν διαρπαγῶν μείναντες ἄστεγοι χωρικοί, ὡς καὶ ἡ μέριμνα τῆς διατροφῆς των. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τοῦ ἐν Σογδιανῇ ἔργου του, αὐτὸς ἀνέλαβε, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν μέριμναν τῆς διατροφῆς τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀπῆλθεν ἐκ Σογδιανῆς μεθ' ἑνὸς σώματος στρατοῦ εἰς τὴν Βακτριανήν. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κλείτου, συναρχηγοῦ τοῦ ἱππικοῦ σώματος τῶν «ἑταίρων», φαίνεται ὅτι ὁ Ἡφαιστίων ἔμεινεν ὁ μόνος ἀρχηγὸς αὐτῶν. Κατὰ τὴν ἀπὸ Βακτριανῆς πρὸς τὸν ποταμὸν Ἰνδὸν πορείαν ὁ Ἡφαιστίων μετὰ τοῦ Περδίκκα ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς νοτίου στρατιᾶς, ἥτις ἐβάδισε πρὸς τὸν Ἰνδόν, καταλαμβάνουσα τὰς πρὸς Ν. τοῦ Κωφῆνος ποταμοῦ χώρας, ἐνῷ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τῆς βορείου στρατιᾶς, ἥτις, ἀφοῦ ὑπέτασσε τὰ πρὸς Β. τοῦ Κωφῆνος κατοικοῦντα μάχιμα φῦλα τῶν Ἰνδῶν, θὰ ἡνοῦτο μετὰ τῆς νοτίου στρατιᾶς παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Κωφῆνος εἰς τὸν Ἰνδόν. Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην ὁ Ἡφαιστίων κατέλαβε καὶ τὸ ὀχυρὸν φρούριον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει ὁ Ἄστης, ὁ ἡγεμὼν τῆς Πευκέλας, ὅστις προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν εἶχε μεταβῆ πρὸς αὐτόν. Μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τοῦ φρουρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσεν ὁ Ἄστης, ὁ Ἡφαιστίων μετὰ τοῦ Περδίκκα ἠσχολήθησαν νὰ ζεύξωσι γέφυραν ἐπὶ τοῦ Ἰνδοῦ. Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Πώρου παρὰ τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλείου του, ὁ Ἡφαιστίων ἡγούμενος δύο φαλάγγων τοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ ὁμωνύμου τοῦ Πώρου ἡγεμόνος, τὴν Γανδαρίτιδα, καὶ ἔκτισε τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀκεσίνου Ἀλεξάνδρειαν. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μαλλῶν καὶ Ὀξυδρακῶν (326 π. Χ.) ὁ Ἡφαιστίων, ὡς ἀρχηγὸς ἑνὸς τῶν τριῶν τμημάτων εἰς τὰ ὁποῖα διῃρέθη ὁ στρατός, εἶχε καταλάβει τὴν γραμμὴν τοῦ Ὑαρώτιδος ποταμοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκράτησε καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἐπικίνδυνον διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου χρονικὴν περίοδον. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἡφαιστίων ἀνέλαβε νὰ ὀχυρώσῃ τὴν παρὰ τὸν διχασμὸν τοῦ Ἰνδοῦ πόλιν Πάτταλα καὶ νὰ κατασκευάσῃ εὐρύχωρον εἰς αὐτὴν λιμένα, διότι προωρίζετο νὰ καταστῇ σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίου μεταξὺ τῆς μεσογείου χώρας καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ. Κατὰ τὴν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν ἐπιστροφὴν τοῦ στρατοῦ, ἔκτισεν ὁ Ἡφαιστίων τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῶν Ὠρειτῶν, μετὰ δὲ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ἐπιστρέφοντος στρατοῦ ἐν Καρμανίᾳ, ἡγούμενος οὗτος τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς διηυθύνθη διὰ τῆς εὐβατωτέρας ὁδοῦ εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου πρὸ αὐτοῦ εἶχε φθάσει ὁ Ἀλέξανδρος, πορευθεὶς διὰ τῆς συντομωτέρας, ἀλλὰ καὶ δυσβατωτέρας ὁδοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν κατέπλευσε διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον. Κατὰ τὴν ἐν Σούσοις πολυτελῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ τελετὴν τῶν γάμων, πρὸς συμβολισμὸν τῆς συγχωνεύσεως Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὁ Ἡφαιστίων συνεζεύχθη τὴν Δρύπετιν, θυγατέρα τοῦ Δαρείου καὶ νεωτέραν ἀδελφὴν τῆς Στατείρας, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἦτο ὁ παράνυμφος τοῦ φίλου του· ἀπὸ τῶν Σούσων ἠκολούθησεν ὁ Ἡφαιστίων τὸν Ἀλέξανδρον εἰς Ἐκβάτανα, ἔνθα κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 324 ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπέστατα τὰ Διονύσια. Κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τούτων ἀπέθανεν ὁ Ἡφαιστίων εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἄποτος ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τὸν νεκρόν, ὀδυρόμενος ἢ τελείως σιωπῶν. Αἱ ἑορταὶ δὲ ἔπαυσαν καὶ οἱ μάγοι ἔσβεσαν τὸ ἐν τοῖς ναοῖς ἱερὸν πῦρ, ὡς ἐὰν εἶχεν ἀποθάνει βασιλεύς. Ὁ νεκρὸς μετεφέρθη εἰς Βαβυλῶνα ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ Περδίκκα καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἦλθεν ἡ ἀπάντησις τοῦ μαντείου τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, ὅτι ὤφειλον νὰ τελῶσιν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα θυσίας ὡς εἰς ἥρωα, ἀνηγέρθη τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τῆς πυρᾶς, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπανήθησαν 12 χιλ. τάλαντα, καὶ παρόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου παρεδόθη τοῦτο εἰς τὰς φλόγας. Μετὰ τοῦτο ἐτελέσθησαν θυσίαι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐτέλεσε τὰς πρώτας σπονδὰς εἰς τὸν ἀφηρωϊσθέντα φίλον, εἰς μνημόσυνον δὲ αὐτοῦ διέταξε καὶ διενεμήθησαν εἰς τὸν στρατὸν δεκακισχίλια σφάγια. Ἓν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰσαδέλφου φίλου ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος.

Ὁ Ἡφαιστίων ὡς πολεμικὸς ἀνὴρ φαίνεται ὅτι ὑπελείπετο τῆς ἀξίας πολλῶν τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τοῦ Ἡφαιστίωνος μνημονεύεται καὶ ἀνδριάς, ἔργον τοῦ Λυσίππου, εἶχε δὲ ἀπεικονισθῆ οὗτος εἰς τὸν παριστῶντα τοὺς γάμους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πίνακα τοῦ Ἀετίωνος.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἡφαιστίων.** Ἀλεξανδρεὺς γραμματικὸς τῆς Β′ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (138—161) ἀκμάσας, υἱὸς τοῦ ἐπίσης γραμματικοῦ Πτολεμαίου τοῦ Χέννου. Ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὴν μετρικὴν καὶ καλῶς μελετήσας πάντας τοὺς ἀπὸ Ἀριστοξένου καὶ ἐντεῦθεν παλαιοὺς μετρικούς, ἔγραψε μέγα σύγγραμμα ἐκ 48 βιβλίων περὶ μέτρων, τὸ ὁποῖον κατόπιν ἐπέτεμεν εἰς 11 βιβλία καὶ τοῦτο πάλιν εἰς 3 καὶ τέλος εἰς 1, χάριν, ὡς φαίνεται, διδακτικῶν σκοπῶν. Ἡ τελευταία δ' αὕτη ἐπιτομὴ εἶναι τὸ σῳζόμενον νῦν «Ἡφαιστίωνος ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων καὶ περὶ ποιήματος», ἤτοι εἰδικὴ μετρικὴ καὶ περὶ τῆς κατὰ στίχον καὶ σύστημα συνθέσεως τῶν ποιημάτων. Εἶναι δὲ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο τὸ πληρέστατον πάντων τῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περιελθόντων εἰς ἡμᾶς περὶ μετρικῆς ἔργων καὶ ἡ σπουδαιοτάτη πηγὴ πρὸς γνῶσιν τῆς παλαιᾶς μετρικῆς, καίτοι ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ ἐπιτομῇ ταύτῃ πολλὰ τὰ οὐσιώδη παρέλιπε καὶ μάλιστα οὐδὲν περὶ γενικῶν κατηγοριῶν καὶ θεμελιωδῶν ὅρων λέγει, ἐξ οὗ πολλάκις γεννᾶται ἀσάφεια καὶ δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ ἡ συνέχεια ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἄνευ ἄλλης ἔξωθεν βοηθείας. Οὕτω λ. χ. εὐθὺς ἐν ἀρχῇ πραγματευόμενος περὶ συλλαβῆς καὶ ποδὸς οὔτε τὴν συλλαβὴν οὔτε τὸν πόδα ὁρίζει, καὶ τὸ παράδοξον ὅτι οὐδὲ περὶ ἄρσεως καὶ θέσεως κάμνει λόγον, τὸ δ' ἔτι παραδοξότερον ὅτι περὶ μέτρου συγγράψας καὶ εἰς τὰ μέτρα τὸν βίον του ἀφιερώσας δὲν ὁρίζει τὸ μέτρον, οὐδὲ λέγει τι περὶ ρυθμοῦ. Ἔπειτα δὲ ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τούτῳ εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ ἔχει πλοῦτον παραδειγμάτων, τὰ τῶν μελικῶν μέτρων παραδείγματα ὁ Ἡφαιστίων λαμβάνει ἐκ τοῦ Ἀρχιλόχου, Ἀλκαίου, Σαπφοῦς, Ἀνακρέοντος καὶ Καλλιμάχου, ἐκ δὲ τῶν τραγικῶν ἓν μόνον ἔχει ἐκ τοῦ Αἰσχύλου καὶ οὐδὲν ἐκ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλά, παρὰ πάσας τὰς ἐλλείψεις ταύτας, τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Ἡφαιστίωνος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἐν καθολικῇ χρήσει καὶ ὡς διδακτικὸν βιβλίον μετὰ τῆς γραμματικῆς Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς ἐδιδάσκετο εἰς πάντα τὰ σχολεῖα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ πολλοὶ γραμματικοὶ κατόπιν ἐσχολίασαν καὶ ἐξήγησαν αὐτό, ὡς ὁ Λογγῖνος, ὁ Ὧρος, ὁ Χοιροβοσκός, ἀρχὴ δὲ καὶ θεμέλιον πάσης τῆς βυζαντιακῆς μετρικῆς εἶναι τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο καὶ τὰ εἰς αὐτὸ σχόλια, τινὰ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται εἰς προηγουμένας ἐπιτομὰς μείζονας τοῦ ἐγχειριδίου. Τὸ ἐγχειρίδιον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Gaisford ἐν Ὀξονίῳ (1810 καὶ β′ ἔκδ. 1855 εἰς 2 τόμ.), ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Westphal (Λειψίᾳ 1861) ὡς α′ τόμος ἐν τῇ συλλογῇ «Script. metr. graeci» καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ Consbruch τῷ 1906 μετὰ σχολίων καὶ ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων. Τὰ σχόλια εἰς τὸ ἐγχειρίδιον ἐξέδωκεν ὁ Hoerschelmann ἐν Dorpat τῷ 1882 καὶ ὁ Studemund ἐν τῇ συλλογῇ «Anecd. var. graeca» (Βερολίνῳ 1886).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Rossbach-Westphal*, «Metrik der Griechen» Leipzig 1867 καὶ «Theorie der musichen Künste der Hellenen», Leipzig 1885-1889 εἰς τρεῖς τόμους.—*Hoerschelmann*, «Ein griechisches Lehrbuch der Metrik», Dorpat 1888.—*Δ. Σεμιτέλου*, «Ἑλληνικὴ μετρική», ἐν Ἀθήναις 1894, 30 κ. ἑξ.—*Christ*, «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας» Β′ 559 κ. ἑξ.—*Κρουμβάχερ* «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας» Β′ 372 κ. ἑξ.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Ἡφαιστίων.** Ἀθηναῖος γλύπτης τοῦ Β′ καὶ Α′ αἰῶνος π. Χ. υἱὸς τοῦ Μύρωνος, ἐργασθεὶς ἀποκλειστικῶς ἐν Δήλῳ, ὅπου ἐσώθησαν 9 περίπου βάσεις ἀγαλμάτων ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντων. Π. Ν. Π.

Digitized by Google

Ἥφαιστος *[Μυθολ.]*. Ὁ θεὸς τοῦ οὐρανίου καὶ γηΐνου πυρός, τοῦ ὁποίου ἡ ἐμφάνισις, καὶ ὡς λευκὴ λάμψις τῆς ἀστραπῆς καὶ ὡς κεραυνὸς ἐκσφενδονιζόμενος ἀπὸ τὰ ὕψη εἰς τὴν γῆν καὶ ὡς φλὸξ ἀναθρώσκουσα ἐκ κρατῆρος ἡφαιστείου, ἀναμφιβόλως ἐνέπνεε τὸν θρησκευτικὸν φόβον εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους κατέπλησσον καὶ ἐτρόμαζον πᾶσαι αἱ βίαιαι καὶ ἰσχυραὶ δυνάμεις τῆς φύσεως. Καὶ αὐτονόητον εἶναι ὅτι ἡ προσωποποίησις τοῦ πυρὸς εἶναι ἀρχαιοτάτη, διότι μετὰ τὴν θέαν τοῦ οὐρανίου θόλου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἀπαστράπτοντος ἡλίου οὐδεμία ἄλλη φυσικὴ δύναμις θὰ συνεκίνησεν ἐνωρίτερον καὶ βαθύτερον τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, καὶ ὑπὸ τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας τῶν Ἀρίων λαῶν μαρτυρεῖται.

Τὴν παλαιοτάτην προσωποποίησιν τοῦ πυρὸς εἰς τὸν θεὸν Ἥφαιστον μαρτυρεῖ ἀκόμη καὶ ἡ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ποικιλία τῶν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ θεοῦ παραδόσεων. Οὕτως, ἐνῷ κατὰ τὸν Ὅμηρον εἶναι υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, κατὰ τὴν ἡσιόδειον Θεογονίαν ἐγεννήθη ὁ Ἥφαιστος ὑπὸ μόνης τῆς Ἥρας ἐν στιγμῇ ὀργῆς ἐναντίον τοῦ συζύγου της, ὡς εἶχε γεννήσει καὶ τὸν Τυφωέα. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ μύθου τῆς γεννήσεώς του κατὰ τὴν Θεογονίαν εἶναι σαφής. Ἡ ἀστραπὴ ἢ ὁ κεραυνός, τῶν ὁποίων προσωποποίησις εἶναι ὁ Ἥφαιστος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς τέκνον εἰρηνικῆς ἑνώσεως τοῦ οὐρανίου ζεύγους, ἦτο τὸ γέννημα ἀναστατωμένου οὐρανοῦ. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ θεοῦ εἶναι ἡ δυσμορφία. Εἶναι χωλὸς καὶ ἔχει πόδας στρεβλούς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐμφάνισίς του εἰς τὸν Ὄλυμπον προκαλεῖ τὸν γέλωτα. Καὶ διὰ τὴν ἀναπηρίαν τοῦ θεοῦ, ὅπως καὶ διὰ τὴν γέννησίν του ὑπῆρχον διπλαῖ παραδόσεις. Κατὰ τὴν μίαν ἦτο χωλὸς ἐκ γενετῆς καὶ ἡ μήτηρ του βαρέως φέρουσα τὴν δυσμορφίαν του ἔρριψεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν θάλασσαν, ἔνθα παρέλαβον αὐτὸν καὶ ἀνέθρεψαν ἡ Θέτις καὶ ἡ Εὐρυνόμη. Παρέμεινε δὲ κρυπτόμενος εἰς τὰ βάθη τοῦ ὠκεανοῦ ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἀσχολούμενος εἰς τὴν χαλκουργίαν. Κατὰ τὴν ἄλλην παράδοσιν δὲν ἦτο ἐκ γενετῆς χωλός, ἀλλ' ἔγινεν ὅτε ἐξεσφενδονίσθη ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Διός, διότι ἠθέλησε νὰ λύσῃ ἐκ τῶν δεσμῶν τὴν μητέρα του *Ἥραν* (βλ. λ.). Κατὰ τὴν δευτέραν παράδοσιν ἔπεσεν εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον, ἔνθα ἔστησε καὶ τὸ ἐργαστήριόν του, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ κατεσκεύασε τὰ πεφημισμένα ἔργα του, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν ἔγινε καὶ ἀφορμὴ ν' ἀνέλθῃ καὶ πάλιν ἄκων εἰς τὸν Ὄλυμπον. Εἶχε κατασκευάσει χρυσοῦν διὰ τὴν Ἥραν θρόνον, ὅστις ὅμως εἶχεν ἀοράτους δεσμούς. Μόλις ἐκάθισεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἥρα ἐδέθη, ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀθανάτων ἦτο δυνατὸν νὰ λύσῃ αὐτήν, ὁ Ζεὺς ἠναγκάσθη ν' ἀνακαλέσῃ τὸν ἐξόριστον θεόν, ὅστις κατεῖχε τὸν μυστικὸν μηχανισμόν. Ὁ Ἥφαιστος ὅμως ἠρνεῖτο ἐπιμόνως ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀνῆλθε παραπεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Διονύσου, ὅστις ἐμέθυσεν αὐτόν. Ἡ πτῶσις τοῦ Ἡφαίστου ὑπενθυμίζει τὴν πτῶσιν τοῦ κεραυνοῦ, ἡ δὲ ἀπόκρυψις αὐτοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἢ ἡ παραμονή του ἐν Λήμνῳ δηλοῖ, πιθανώτατα, τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐκρήξεως τῶν ἡφαιστείων ἐπί τινα χρόνον καὶ τὴν ἐκ νέου ἔκρηξιν αὐτῶν. Ἡ μετὰ τοῦ Διονύσου σχέσις του ὑποδηλοῖ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου εἰς τὰς ἡφαιστειογενεῖς χώρας καὶ νήσους. Ἄλλος θεὸς μὲ τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς σχέσιν ὁ Ἥφαιστος εἶναι ἡ γλαυκῶπις Ἀθηνᾶ, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει κοινὴν τὴν φύσιν, διότι καὶ αὕτη εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς ἀστραπῆς, τῆς ἐξερχομένης ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν νεφῶν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπλάσθη καὶ ὁ μῦθος τῆς διασχίσεως τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς (οὐρανοῦ) διὰ πελέκεως ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου ἢ Προμηθέως. Κατὰ τὴν παρ' Ἀπολλοδώρῳ παράδοσιν, ἡ σχέσις Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου προῆλθεν ὡς ἑξῆς: Μετέβη ποτὲ ἡ Ἀθηνᾶ πρὸς τὸν Ἥφαιστον, διὰ νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν νὰ κατασκευάσῃ δι' αὐτὴν ὅπλα, ὁ δὲ Ἥφαιστος, ὅστις εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἀφροδίτης, κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπειδὴ δὲ

Ἥφαιστος κρητικῆς τεχνογραφίας.
[Ἐκ νομίσματος τῆς Φαιστοῦ, ὅπου καὶ ὁ τίτλος ΓΕΛΧΑΝΟϹ.]

Ἥφαιστος ἀγένειος.
[Ἐκ τοιχογραφίας τῆς Πομπηΐας.]

ἐκείνη ἠρνήθη, κατεδίωξεν αὐτὴν καὶ προφθάσας προσεπάθει νὰ τὴν βιάσῃ· ἡ Ἀθηνᾶ ὅμως ἐξέφυγε καὶ οὕτως ἡ γονὴ εἰς τὴν γῆν ἔπεσε καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη ὁ *Ἐριχθόνιος* (βλ. λ.). Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ Ἐριχθόνιος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀτθίδος, θυγατρὸς τοῦ Κραναοῦ. Ἐκτὸς τῶν μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς εἰρημένων σχέσεών του ὁ Ἥφαιστος συνεδέετο μετὰ τοῦ θεοῦ Ἡλίου, ὅστις

Θέτις καὶ Ἥφαιστος.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας.]

μάλιστα, κατά τινα παράδοσιν (κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπῆλθεν ἡ ἕνωσις Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου), ἦτο υἱός του ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς καὶ ὁ Πατρῷος Ἀπόλλων. Ἕνεκα τῶν στενῶν αὐτῶν σχέσεών του πρὸς τὸν Ἥφαιστον ὁ Ἥλιος καὶ ἐβοήθησε τοῦτον καταπολεμοῦντα τοὺς Γίγαντας καὶ κατέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰς μυστικὰς ἐρωτικὰς σχέσεις Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεως, τῆς μοιχείας τῶν ὁποίων κατέστησε μάρτυρας ὁ Ἥφαιστος πάντας τοὺς θεούς, κατορθώσας νὰ δέσῃ αὐτοὺς κατὰ τὴν ἕνωσίν των εἰς ἓν δίκτυον, θαυμάσιον ἔργον τῆς τέχνης του. Τὸ σκανδαλῶδες αὐτὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ὀλύμπου ψάλλει ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ὁ ἀοιδὸς Δημόδοκος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου. Ἡ δημιουργία αὐτοῦ ὀφείλεται, πιθανώτατα, εἰς τὴν συνύπαρξιν δύο ἀντιφατικῶν παραδόσεων, κατὰ τὴν μίαν τῶν ὁποίων ἡ Ἀφροδίτη ἐφέρετο σύζυγος τοῦ Ἄρεως καὶ κατὰ τὴν ἄλλην τοῦ Ἡφαίστου. Διὰ τῆς ἐπινοήσεως τῆς μοιχείας ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας ἔλυσε τὴν διαφωνίαν τῶν παραδόσεων. Κατὰ τὴν Ἰλιάδα (Σ 382) σύζυγος τοῦ Ἡφαίστου ἦτο ἡ Χάρις καὶ κατὰ τὴν θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου ἡ πρεσβυτέρα τῶν Χαρίτων Ἀγλαΐα (προσωποποίησις τῆς αὐγῆς), κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν σύζυγός του ἦτο καὶ ἡ Ἀντίκλεια, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ υἱός του Περιφήτης, ὁ ἐπικαλούμενος Κορυνήτης, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὁ Θησεύς. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων γυναικῶν ἀπέκτησε τέκνα ὁ Ἥφαιστος, διότι λέγονται υἱοὶ αὐτοῦ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους φονευθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ γίγας καὶ λῃστὴς Κάκος, ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θησέως περιβόητος λῃστὴς τῆς Ἐλευσῖνος Κερκύων, οἱ Κάβειροι, πνεύματα τοῦ ὑπογείου πυρὸς καὶ τῶν μεταλλουργικῶν ἐργασιῶν, ὁ Ἄρδαλος, εὑρετὴς τοῦ αὐλοῦ, καὶ ἄλλοι, κακοποιά, συνήθως, στοιχεῖα.

Ὁ κλυτοτέχνης Ἥφαιστος. Τὴν φήμην του ὅμως ὁ χωλὸς οὗτος καὶ δύσμορφος θεὸς τῆς ἀρχαιότητος ὀφείλει κυρίως εἰς τὴν ἀριστοτεχνίαν του νὰ σφυρηλατῇ καὶ διακοσμῇ ὅπλα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα προοριζόμενα διὰ τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας. Τὸ πλούσιον ὑλικόν των, ἡ λάμψις των, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀριστοτεχνικὴ κατασκευή των, προεκάλουν τὸν θαυμασμὸν θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὰ κυριώτερα τούτων ἦσαν τὸ ἀπαστράπτον ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων ἅρμα τοῦ υἱοῦ του Ἡλίου, ὁ χρυσοῦς θώραξ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὁ τοῦ Διομήδους, ἡ πανοπλία τοῦ Ἀχιλλέως μὲ τὴν θαυμασίαν ἀσπίδα του, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Ὅμηρος εἰς τὸ Σ (στ. 478 – 608) τῆς Ἰλιάδος, ἡ πανοπλία τοῦ Αἰνείου, ὁ ὅρμος (περιδέραιον) τῆς Ἁρμονίας, τὸ σκῆπτρον καὶ ὁ χρυσοῦς θρόνος τοῦ Διός, τὸ σκῆπτρον τοῦ Ἀγαμέμνονος, δῶρον τοῦ Διὸς εἰς τὸν πάππον του Πέλοπα, τὸ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου, τὸ ὁποῖον ὁ Ζεὺς ἐδώρησεν εἰς τὸν Δάρδανον *(Παυσ.* VII 19.6), ὁ προμνημονευθεὶς χρυσοῦς θρόνος τῆς Ἥρας καὶ αἱ χρυσαῖ ἕδραι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκάθηντο οἱ λοιποὶ ἀθάνατοι εἰς τὰ ἐν Ὀλύμπῳ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορά των, ἅτινα ὡσαύτως ἦσαν ἔργα τοῦ κλυτοτέχνου Ἡφαίστου. Πλὴν τούτων εἰς τὴν δεξιοτεχνίαν τοῦ Ἡφαίστου ἀπεδίδετο ἀκόμη καὶ ἡ κατασκευὴ πλήθους τριπόδων, λελαξευμένων κυπέλλων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὡς προελέχθη, τέχνης, πρὸς χρῆσιν θεῶν καὶ ἡρώων καὶ διακόσμησιν τῶν κατοικιῶν των. Ἡ μὲν κατασκευὴ τοῦ πλήθους τούτων συμβολίζει τὴν μεγάλην χρησιμότητα τοῦ πυρὸς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν, ἡ δὲ λάμψις καὶ τὸ ἀπαστράπτον κάλλος των τὴν λάμψιν τοῦ πυρὸς καὶ τὰς ἐκ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων προκαλουμένας θαυμασίας ἀποχρώσεις τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἀλλ' ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Ἡφαίστου δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν κατασκευὴν ἀριστοτεχνικῶν ἔργων, εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ δημιουργῇ καὶ ἔμψυχα ὄντα. Οὕτω πλάσματα αὐτοῦ ἦσαν οἱ χρυσοῖ κύνες τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου, οἱ μὲ χαλκίνους πόδας δύο ἄγριοι ταῦροι τοῦ βασιλέως τῆς Κολχίδος Αἰήτου, οἵτινες ἐξήμουν φλόγας, πολλαὶ ἐν Ὀλύμπῳ αὐτόματοι μηχαναὶ καὶ αἱ χρυσαῖ νεάνιδες, αἱ κατὰ πάντα ὅμοιαι πρὸς ζώσας νεάνιδας, ἀφοῦ εἶχον προικισθῆ μὲ νοῦν, φωνὴν καὶ κίνησιν, αἵτινες ἦσαν θεράπαιναι καὶ ἱέρειαί του (πιθανώτατα ἐσυμβόλιζον τὰ κινούμενα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ διαφόρους μορφὰς λαμβάνοντα καὶ χρυσίζοντα ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν πιπτουσῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων νέφη). Ὅ,τι ὅμως καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἀπετέλει τὴν δόξαν τοῦ Ἡφαίστου ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργία τῆς πρώτης γυναικὸς (ὅπως ὁ Προμηθεὺς ἔπλασε τὸν πρῶτον ἄνδρα), τῆς Πανδώρας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διός, καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν κεραυνῶν, ἡ χρῆσις τῶν ὁποίων ἔδιδε τὴν παντοδυναμίαν εἰς τὸν Δία. Οὕτως ἐκ τῶν ἔργων του ἐμφανίζεται ὁ Ἥφαιστος ὡς ὁ θεῖος χαλκεύς, εἰς τὸν ὁποῖον ἑπόμενον ἦτο ν' ἀποδοθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ ἐφεύρεσις τῆς κατεργασίας τῶν μετάλλων, διὰ τὴν ὁποίαν τὸ πῦρ εἶναι ὁ ἀπαραίτητος ὅρος. Ὀρθότατα λοιπὸν ἐλέχθη ὅτι ὁ Ἥφαιστος, ὡς καὶ ὁ Προμηθεύς, ὑπῆρξεν ὁ παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφοῦ τὸ πῦρ, τοῦ ὁποίου εἶναι προσωποποίησις, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ὄργανον τοῦ πολιτισμοῦ της καὶ ἡ κατάκτησίς του ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφετηρία πάσης προόδου της. Τοῦ Ἡφαίστου μαθητὴς ἐλέγετο καὶ ὁ Δαίδαλος, ἡ προσωποποίησις τῆς ἀρχαιοτάτης ἀνθρωπίνης γλυπτικῆς καὶ πλαστικῆς. Τὸ ἐργαστήριόν του εἶχεν ὁ Ἥφαιστος, κατὰ μὲν τὰς ἀρχαιοτάτας περὶ αὐτοῦ παραδόσεις (τὰς παρ' Ὁμήρῳ) ἐν Ὀλύμπῳ (οὐρανῷ), ἔνθα εὗρεν αὐτὸν ἡ Θέτις, ὅτε μετέβη διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευὴν τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως (τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦτο κυρίως θεὸς τοῦ οὐρανίου πυρός), κατὰ δὲ τὰς μεταγενεστέρας ἐν Λήμνῳ, ἔνθα κατῴκουν οἱ βάρβαροι Σίντιες καὶ ἐδιδάχθη τὴν χαλκευτικὴν (κατά τινα παράδοσιν) ὑπὸ τοῦ Κηδαλίωνος, ὅστις εἶναι προσωποποίησις τοῦ ἀνημμένου δαυλοῦ, ἢ ἐν Αἴτνῃ (μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν πρώτων ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν), ἔνθα ἐβοηθεῖτο εἰς τὴν ἐργασίαν του ὑπὸ τῶν Κυκλώπων, δαιμόνων (πνευμάτων) τῆς ἀστραπῆς καὶ τοῦ κεραυνοῦ.

Τύπος Ἡφαίστου τῶν Λιπαραίων νομισμάτων.

Τόποι λατρείας τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἑορταὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Κυριώτερον κέντρον λατρείας τοῦ Ἡφαίστου ἦτο ἡ νῆσος Λῆμνος, ἔνθα εἶχεν ἀρχαιότατον ναὸν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἡφαιστείου Μοσύχλου (ὅπερ ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους), ἐπὶ τῆς θέσεως ἀκριβῶς, ὡς ἐπιστεύετο, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπεσε τὸ πρῶτον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὁπόθεν ἔκλεψεν αὐτό, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, ὁ Προμηθεύς. Τὴν λατρείαν τοῦ πυρὸς ἐν Λήμνῳ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἡφαιστειάδος (ἀρχαίας πόλεως τῆς Λήμνου), τὰ νομίσματα αὐτῆς καὶ τὸ ἑξῆς περίεργον θρησκευτικὸν ἔθιμον: Κατ' ἔτος εἰς ὡρισμένην ἐποχὴν ἐσβέννυτο τὸ πῦρ εἰς ὅλας τὰς κατοικίας τῶν ἀνθρώπων τῆς νήσου, ἠνάπτετο δὲ πάλιν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Δήλου ἐπιστροφὴν τοῦ ἱεροῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐκόμιζε τὸ νέον πῦρ, τὸ ὁποῖον ὑπεδέχοντο μετὰ χαρᾶς οἱ κάτοικοι τῆς νήσου καὶ μετέδιδον ἀπὸ ἑστίας εἰς ἑστίαν εἰς ὅλην τὴν νῆσον, διότι ἐθεώρουν αὐτὸ σύνθημα νέας ζωῆς. Κατὰ τὸν Preller, τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν μαρτυρεῖ μόνον τὴν στενὴν σχέσιν τῆς θρησκείας τοῦ θεοῦ τοῦ πυρὸς μετὰ τῆς τοῦ ἡλιακοῦ θεοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ οὐρανίου

Ἥφαιστος γαλατικῆς τέχνης.
[Ἐκ παρισινοῦ ἀναγλύφου.]

Digitized by Google

πυρὸς ἔχον τὴν προέλευσίν του γήϊνον πῦρ ἐμολύνετο διὰ τῆς χρησιμοποιήσεώς του εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι διὰ ν' ἀνακτήσῃ τὴν καθαρότητά του ἔπρεπε ν' ἀνανεωθῇ ἐκ τῆς ἀρχικῆς του πηγῆς. Ἄλλος τόπος λατρείας τοῦ Ἡφαίστου ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἔνθα ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν προστατῶν τοῦ πυρὸς θεῶν, Ἡφαίστου, Ἀθηνᾶς, ἥτις καὶ Ἡφαιστία ἐνίοτε ἐπεκαλεῖτο (τῆς Ἡφαιστίας Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἦτο τὸ διὰ τὴν Ἀθηνᾶν γλυπτὸν ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους) καὶ Προμηθέως, ὁ ἀγὼν τῆς λαμπαδηφορίας ἢ λαμπαδηδρομίας, κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Ἡφαιστείων, Παναθηναίων καὶ Προμηθείων, ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τῶν τριῶν εἰρημένων θεῶν, ὅστις ἔκειτο εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ ἀγὼν ἦτο ἐν ἀρχῇ συμβολικὴ παράστασις πρὸς τιμὴν τῶν διδαξάντων τοὺς ἀνθρώπους τὴν χρῆσιν τοῦ τὴν ὕλην χωνεύοντος πυρός, τὸ ὁποῖον ὁ Αἰσχύλος καλεῖ «πάντεχνον πῦρ». Ἐν Ἀθήναις εἶχεν ὁ Ἥφαιστος καὶ ἴδιον ναόν, ὅστις πιθανώτατα εἶναι ὁ ὀνομαζόμενος σήμερον Θησεῖον, καὶ βωμὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐντὸς τοῦ Ἐρεχθείου. Ἐκτὸς τῆς Λήμνου καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐλατρεύετο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα εἶχεν ἴδιον βωμόν, εἰς τὰς παρὰ τὴν Αἴτναν πόλεις τῆς Σικελίας καὶ ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις.

Ὁ Ἥφαιστος ἐν τῇ τέχνῃ καὶ σύμβολα αὐτοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ πλαστικὴ πρὸς δημιουργίαν ἀγαλμάτων τοῦ Ἡφαίστου ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐποποιίαν καὶ ἰδίως τὸν Ὅμηρον, ἔδωκε δὲ ὡς σύμβολα (χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα) τὴν σφῦραν, τὴν λαβίδα, τὴν ἐξωμίδα καὶ τὸν ᾠοειδῆ σκοῦφον. Ἀπεικονίζετο λοιπὸν ὡς ἄνθρωπος εὔρωστος μὲ νευρώδεις βραχίονας καὶ εἰς πλήρη τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του (ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἀγάλματα αὐτοῦ μὲ νεανικὴν διάπλασιν, τὰ παλαιότερα), ὡς πωγωνοφόρος καὶ μὲ δασύτριχον στῆθος. Ἐφόρει δὲ ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς σκοῦφον ᾠοειδῆ, ὅμοιον μὲ τὸν σκοῦφον τῶν Διοσκούρων καὶ τῶν Καβείρων, ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος, τὴν ἐξωμίδα τῶν ἐργατῶν, ἤτοι χιτῶνα βραχύν, ἄνευ χειρίδων, σχιστὸν πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος, ἔνθα ἄφινε τὸν ὦμον, τὸν βραχίονα καὶ μέρος τοῦ στήθους γυμνά, καὶ ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας σφῦραν καὶ λαβίδα. Ἡ εἰκών του αὕτη ὑφίστατο ἐλαφρὰς τινας μόνον μεταβολάς, ὁσάκις ἀπεικονίζετο εἰς μυθολογικήν τινα σκηνὴν μετ' ἄλλων προσώπων, ὡς εἰς τὴν γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, ἔνθα ἀπεικονίζεται κρατῶν πέλεκυν. Ἐκ τῶν ἀγαλμάτων του ἐφημίζετο τὸ ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους, ὅστις εἶχε κατορθώσει ν' ἀποδώσῃ τὴν χωλότητα τοῦ θεοῦ εἰς τοῦτο χωρὶς τὸ ἄγαλμα νὰ στερηθῇ χάριτος. Ἐκ δὲ τῶν γλυπτῶν εἰκόνων του ἡ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ γλυπτοῦ κόσμου τοῦ ὁποίου θέμα ἦτο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ζωφόρον τοῦ λεγομένου Θησείου (τοῦ Ἡφαίστου), τῆς ὁποίας θέμα ἦτο, πιθανώτατα, ὁ ἀγὼν Θησέως καὶ Παλλαντιδῶν, ἡ εἰς τὸν ἐν Σπάρτῃ ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἔνθα παρίστατο λύων τὴν μητέρα του Ἥραν τῶν δεσμῶν, ἡ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ἔνθα παρίστατο διώκων τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ ἡ εἰς τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ λάρνακα τοῦ Κυψέλου, ἔνθα παρίστατο παραδίδων τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὴν μητέρα του Θέτιν. Πρὸς τούτοις ἀπεικονίζετο ὁ Ἥφαιστος ὄρθιος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἡφαιστείου τῆς Αἴτνης, ὡς φύλαξ τοῦ ὑπὸ τὸ ὄρος Τυφῶνος, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐστηρίζετο ὁ ἄκμων, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσφυρηλάτει ἐρυθρὸν σίδηρον. Διὰ τοὺς ἀγγειογράφους, ἐκ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ βίου του προσφιλέστερον ἦτο ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ παραπαίοντος ἐκ μέθης εἰς τὸν Ὄλυμπον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Διονύσου, ὡς μαρτυροῦσι διάφορα ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα μὲ τὴν παράστασιν ταύτην. (Αὕτη ἐκόσμει καὶ τὸν ναὸν τοῦ Διονύσου, ἐν Ἀθήναις, τὸν παρὰ τὸ διονυσιακὸν θέατρον εὑρισκόμενον). Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται καταφανὲς ὅτι πολὺ ὀλίγον ἀπησχόλησε τὴν ἀρχαίαν τέχνην ὁ Ἥφαιστος. Τοῦτο δὲ μαρτυροῦσι καὶ τὰ ὀλίγα ἐκ τῶν ἀρχαίων διασωθέντα μνημεῖα μὲ τὴν μορφήν του. Ἐκ τούτων ἄξια μνείας εἶναι δύο τοιχογραφίαι (προερχόμεναι ἐκ Πομπηΐας), εἰς τὴν ἑτέραν τῶν ὁποίων παρίσταται κατασκευάζων τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως παρουσίᾳ τῆς Θέτιδος, ἓν ψηφιδωτὸν (ἀνευρεθὲν εἰς Ἡράκλειον τῆς Ἰταλίας, τὸ Ἐρκολάνο), εἰς τὸ ὁποῖον παρίσταται σφυρηλατῶν τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς τῇ βοηθείᾳ τῶν Κυκλώπων καὶ μία προτομή του ἐκ χαλκοῦ, στεγαζομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Πολὺ περισσότερον, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην, ἀπησχόλησεν ὁ Ἥφαιστος τοὺς νεωτέρους καλλιτέχνας, διότι καὶ γλύπται καὶ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς θέματα τῶν ἔργων των διάφορα ἐπεισόδια τοῦ βίου του. Οὕτως ὁ Γάλλος γλύπτης Érard μετὰ δύο ἄλλων συνεργατῶν του ἔγλυψεν ὡραῖον μαρμάρινον σύμπλεγμα μὲ τρεῖς μορφάς, τὴν τοῦ Ἡφαίστου καὶ δύο Κυκλώπων, ὁ περίφημος, Γάλλος ἐπίσης, γλύπτης Fr. Rude μίαν προτομήν του. ὁ μέγας ζωγράφος Ραφαὴλ ἀφῆκε σχέδια συνθέσεών του ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἡφαίστου, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθη ἕν, τὸ ἀντιγραφὲν ὑπὸ τοῦ Τζιούλιο Ρομάνο (εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου), ὁ ζωγράφος Φρ. Ἀλμπάνι ἐνεπνεύσθη ἐκ τῶν μύθων του δύο πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς (ἀπεικονίζονται ὁ Ἥφαιστος καὶ ἡ Ἀφροδίτη

Ὁ Ἥφαιστος ἐπὶ πτερωτοῦ ἅρματος.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου.]

ἐν ἀναπαύσει) εὑρίσκεται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸ τῆς Δρέσδης, ὁ μέγας Βελάσκουεθ τὸν πίνακά του, εἰς τὸν ὁποῖον παρίσταται ὁ Ἀπόλλων ἀποκαλύπτων εἰς τὸν Ἥφαιστον τὴν ἀπιστίαν τῆς Ἀφροδίτης (εὑρίσκεται σήμερον εἰς Rey), ὁ Boucher τὸν πίνακά του, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεικονίζεται ἡ Ἀφροδίτη παραγγέλλουσα εἰς τὸν σύζυγόν της Ἥφαιστον τὴν κατασκευὴν τῆς πανοπλίας τοῦ Αἰνείου, ὁ Ἀντ. Βὰν Ντὺκ δύο πίνακάς του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἐν Λούβρῳ ἀπεικονίζει τὴν Ἀφροδίτην προχωροῦσαν (προηγουμένου τοῦ Πόθου) πρὸς τὸν Ἥφαιστον, καὶ ὁ ἐν Βατικανῷ τὴν Ἀφροδίτην παραλαμβάνουσαν παρὰ τοῦ Ἡφαίστου τὰ ὅπλα τοῦ Αἰνείου, ὁ Τιτσιάνο τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ (ἔν τινι ἐπαύλει) εὑρισκόμενον πίνακά του, εἰς τὸν ὁποῖον παρίσταται ὁ Ἥφαιστος θωπεύων τὴν Δήμητρα κ.ὁ.κ.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἡφαίστου παρ' ἄλλοις λαοῖς. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ Ἥφαιστος ἐταυτίζετο ὅλως ἀπιθάνως πρὸς τὸν Αἰγύπτιον θεὸν Φθᾶ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἡρόδοτος (ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἡφαίστου ἐν Ἑλλάδι εἶχε τὴν προέλευσίν της ἐκ τῆς Αἰγύπτου) καλεῖ Ἥφαιστον, ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων πρός τινα

Μπουσέ: *Ἡ Ἀφροδίτη παραγγέλλουσα εἰς τὸν Ἥφαιστον ὅπλα διὰ τὸν Αἰνείαν.*

τῶν θεῶν των, ὅστις ἐκαλεῖτο *Βουλκάνους* (Vulcanus) ἢ *Βολκάνους*, καὶ ἦτο ὡσαύτως ἡ προσωποποίησις τοῦ πυρός. Πρὸς τιμὴν τούτου καὶ ἱερὸν ὑπῆρχεν ἐν Ρώμῃ *Βουλκάναλ* (Vulcanal) καλούμενον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ, παρὰ τὸ Φόρουμ, πλατείᾳ. καὶ ἑορτὴ ἐτελεῖτο κατὰ τὰ *Βουλκάνια* ἢ *Βολκάνια* (Ἡφαίστεια), κατὰ τὴν 22αν Αὐγούστου, ὅτε ἤρχιζεν ἡ συλλογὴ τῶν καρπῶν καὶ ὁ τρυγητὸς (τὰ *Βιντεμιάλια*). Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες εἰς τὸν Φλαμίνιον κίρκον, παρὰ τὸν ὁποῖον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου, ἔνθα ἐθυσίαζον μόσχον ἐρυθρόν, ὁ δὲ λαὸς ἔρριπτεν ἐπὶ τῆς ἀνημμένης πυρᾶς ἰχθῦς πρὸς ἀποτροπὴν τῆς πυρκαϊᾶς. Ἡ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἐν Ρώμῃ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ «Βουλκάνους» λατρεία τοῦ πυρὸς εἶναι κοινὴ κληρονομία τῶν Ἀρίων λαῶν, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Βεδικοῦ θεοῦ τοῦ πυρὸς *Ἄγνι*, ἐκ τοῦ ἐπιθέτου (*Γιαβισχθὰ*) τοῦ ὁποίου, ὡς πιστεύει ὁ Max Müller, προῆλθεν ἡ λέξις Ἥφαιστος, καὶ τοῦ θεοῦ τῆς ἀστραπῆς *Βριγγοὺ* καὶ τοῦ πολλὰ τὰ κοινὰ γνωρίσματα ἔχοντος μὲ τὸν Ἥφαιστον θεὸν τῆς μυθολογίας τοῦ Βορρᾶ *Λόκε*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ μνημονευθέντες ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ἰδίως ὁ *Ὅμηρος*, ὁ *Ἡσίοδος*, ὁ *Ἀπολλόδωρος* καὶ ὁ *Παυσανίας* (ὡς πηγαὶ) καὶ αἱ μελέται καὶ τὰ συγγράμματα τῶν συγγραφέων *Cox*, Myth. of the Aryan nations.—*Westermann*, Mythol. Gr.—*Blümner*, De Vulcani in veteribus artium monumentis figura. Αἱ μυθολογίαι τοῦ *Preller* καὶ *Descharme* καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῶν εἰδικῶν λεξικῶν.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

«Ἥφαιστος» *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Τὸ πλωτὸν συνεργεῖον τοῦ πολ. ναυτικοῦ μας (1929). Γερμανικὸν φορτηγὸν ἐν ἀρχῇ, ναυπηγηθὲν ἐν Ροστὸκ (1920) καὶ ὀνομασθὲν «Marie Reppel», παρεδόθη τῷ 1922 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔναντι τῶν γερμανικῶν ἐπανορθώσεων, μετονομασθὲν εἰς «Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος», μετονομασθὲν καὶ πάλιν εἰς «Χίος» τὸ αὐτὸ ἔτος, ὑφ' ὃ ὄνομα ἐχρησιμοποιεῖτο, ἐξοπλισθέν, ὡς εὔδρομον. Τῷ 1923 κατόπιν συμβάσεως μετὰ τοῦ ναυπηγικοῦ οἴκου Palmers μετεσκευάσθη ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τέλειον πλωτὸν συνεργεῖον καὶ μετωνομάσθη «Ἥφαιστος», καταπλεῦσαν εἰς Ἑλλάδα τῷ 1925. Περιλαμβάνον χυτήριον, σιδηρουργεῖον, τορπιλλοτεχνουργεῖον, πυροβολοτεχνουργεῖον, ξυλουργεῖον, ἐλαφρὸν μηχανουργεῖον, βαρὺ τοιοῦτον, ἐφαρμοστήριον, σχεδιαστήριον, ψυκτικὴν μηχανὴν μετὰ ψυκτικοῦ θαλάμου 850 κυβ. μέτρ. καὶ ἀποθήκας διαφόρους, ἐξεδήλωσεν εὐθὺς ἀπὸ τὸν κατάπλουν του τὸ μέγεθος τῆς συναρωγῆς, ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν στόλον, διὰ τῆς πλήρους ἀνακαινίσεως, διὰ τῶν μέσων τοῦ Ἡφαίστου συντελεσθείσης, πάντων τῶν παραδοθέντων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔναντι τῶν ἐπανορθώσεων, αὐστριακῶν ἀντιτορπιλλικῶν, ἅτινα εἶχον μετονομασθῆ εἰς «Πέργαμος», «Προῦσσα», «Πάνορμος», «Κίος», «Κύζικος» καὶ «Κυδωνίαι». Πλεῖσται ὄντως σοβαραὶ ἐπισκευαὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν συντελούμεναι ὑπὸ τοῦ «Ἡφαίστου», ὡς αἱ μεγάλαι τοιαῦται τῶν ἀντιτορπιλλικῶν γερμανικοῦ τύπου «Νίκη» καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ «Λόγχη».

Τὰ ναυπηγικά του στοιχεῖα εἶναι: μῆκος 110.23 μέτρα, πλάτος 15,21, βύθισμα 7,92, βάθος κοίλου 10,30. Δίστηλον, διττέλικον, χαλύβδινον, μετὰ τριῶν κυλινδρικῶν λεβήτων ἐπιστρεφομένης φλογός, μετὰ δύο μηχανῶν τριπλῆς ἐκτονώσεως, ἔχει χωρητικότητα γκρος 4549 τόννων, πετρελαίου καύσεως 560 τόν., γαιανθράκων 880 τόν., ἐλαίου λιπάνσεων 50 τόν., ποσίμου ὕδατος 100 τόν. καὶ τροφοδοτικοῦ τοιούτου 100 τόν., μηχανὴν 2500 ἐνδεικτικῶν ἵππων καὶ ταχύτητα $11^{1}/_{2}$ μιλλ. ὡριαίως. Ὅταν δὲν παρακολουθῇ τὸν στόλον, εἶναι ὡρμισμένον ἐν Πειραιεῖ, ὅπως δύναται νὰ ἐπιλαμβάνηται σοβαρῶν ἐργασιῶν τῶν ἐν ταῖς μονίμοις δεξαμεναῖς τοῦ Πειραιῶς δεξαμενιζομένων πολεμικῶν πλοίων.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

«Ἥφαιστος» *[Μηχανουργ.]*. Μέγα μηχανουργεῖον, ναυπηγεῖον καὶ συνεργεῖον ἐπισκευῶν. λειτουργοῦν ἀπὸ 55ετίας ἐν Πειραιεῖ. Ἱδρυθὲν τῷ 1873 ὑπὸ τοῦ Τζὼν Μὰκ Δούαλ, μηχανικοῦ κατελθόντος ἐκ Σκωτίας, διηυθύνετο ἐν ἀρχῇ προσωπικῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ βραδύτερον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ του, Σκώτου ἐπίσης, Γουλ. Βάρβουρ. Θανόντος τοῦ ἱδρυτοῦ του (1897) καὶ τοῦ συνεταίρου του (1899), ἡ ἐπιχείρησις περιῆλθεν εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μηχανουργεῖον καὶ Ναυπηγεῖον ὁ Ἥφαιστος Τζὼν Μ. Δ. Βάρβουρ», ἑνὸς αὐτῶν διατηρήσαντος καὶ ἐπαυξήσαντος φερώνυμον ἀτμοπλοϊκὴν ἐπιχείρησιν, μὴ ὑφισταμένην πλέον, καθ' ὃ συγχωνευθεῖσαν πρὸς τὴν ἐξ ἴσου μὴ ὑφισταμένην «Ἀτμοπλοϊκὴν ἑταιρείαν θαλασσίων ἐπιχειρήσεων» (ἢ κοινῶς τοῦ «Παλιοῦ»).

Τὸ μηχανουργεῖον ὁ «Ἥφαιστος» ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του μέγα καὶ εὐεργετικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδιδάχθησαν καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθον πάντες τῶν πρώτων χρόνων οἱ μηχανικοί μας, τοῦ τε ἐμπορικοῦ καὶ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ διευθύνοντες τὰ τότε ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ ἀτμοκίνητα ἐργοστάσια. Πλεῖστα μηχανήματα καὶ σιδηρᾶ ἔργα κατεσκευάσθησαν ἐν τῷ «Ἡφαίστῳ» κατὰ τὰς διαφόρους τῆς δράσεώς του περιόδους, ἐν οἷς οἱ μέγιστοι ἀτμόμυλοι Ὀσμὰν Φουὰτ καὶ Βαλατᾶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ ἐλαιουργεῖον Σακὴρ ἐν Ἀδραμυττίῳ, οἱ ἀτμόμυλοι Καράμπελα ἐν Πάτραις καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀτμήλατα ἐργοστάσια ἐν Ἑλλάδι, Τουρκίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. Ὑπομνήσωμεν καὶ τὴν μεγάλην σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ ἐν Νέῳ Φαλήρῳ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ

Digitized by Google

Σ.Α.Π., πρὸ μικροῦ (Σεπτέμβριος 1929) ἀποσυντεθεῖσαν λόγῳ μεταρρυθμίσεως τῆς γραμμῆς. Ἐν τῷ ναυπηγικῷ τμήματι τοῦ «Ἡφαίστου» ἐγένοντο σοβαρώτεραι καὶ δυσχερέσταται ἐπισκευαὶ ἀτμοπλοίων παντὸς μεγέθους, ὡς τοῦ ἀνελκυσθέντος εἰς Χίον «Ρούμελη», τοῦ ἀποτεφρωθέντος ἐν Κύπρῳ «Παρνασσός», τοῦ τορπιλλισθέντος «Σπάρτη», οὗτινος ἀντικατεστάθη τὸ ἥμισυ σκάφος, κ.ἄ.δ. Ἐπίσης πλέον τῶν 150 ρυμουλκῶν καὶ ἀτμοπλοίων ἐναυπηγήθησαν ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς τὸ ναυαγοσωστικὸν «Ὄθων» καὶ τὰ ἐπιβατηγὰ «Μαργαρίτα» διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ «Ἀθηνᾶ» 500 τόννων. Ἐν τῷ μηχανουργικῷ τμήματι κατεσκευάσθησαν πλεῖσται ναυτικαὶ ἀτμομηχαναί, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ ἀτμοπλοίου «Σάμος» (τέως «Ἀθῆναι») τῆς «Πανελληνίου Ἀτμοπλοΐας».

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ «Ἡφαίστῳ» ἐργαζομένων τεχνιτῶν ἀνήρχετο μέχρι πρὸ ὀκταετίας ἀκόμη εἰς 600 τεχνίτας, ἐνῷ σήμερον, λόγῳ μεγίστης ἐλλείψεως ἐργασιῶν, ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐργαζομένου προσωπικοῦ μόλις ἐξικνεῖται εἰς 65 τεχνίτας καὶ μαθητευομένους. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ—Θ. ΔΑΝΙΗΛ

Ἥφαιστος. Βασιλεὺς τῆς Κρήτης μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ Παυσανίου, ὅστις λέγει ἐν τοῖς Ἀρκαδικοῖς (η' 53,5): «Κιναίθων δὲ ἐν τοῖς ἔπεσιν ἐποίησεν ὡς Ραδάμανθυς μὲν Ἡφαίστου, Ἥφαιστος δ' εἴη Τάλω, Τάλων δὲ εἶναι Κρητὸς παῖδα». Κατά τινα ταξινόμησιν τῶν ἐν Κρήτῃ βασιλέων μεταγενεστέρων συγγραφέων ὁ Ἥφαιστος ἔρχεται τρίτος, μετὰ τὸν Τάλων καὶ πρὸ τοῦ Ραδαμάνθυος.
[*Ψιλάκι* Ἱστ. Κρήτης Α' σ. 123.] Ε. Γ.

— **Ἥφαιστος.** Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἐγένετο γνωστὸς ἔκ τινος ποιηματίου, τὸ ὁποῖον ἐποίησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου «Στίχοι ἀνακρεόντειοι τοῦ Ἡφαίστου κλπ.», ὅπερ ἐξέδωκεν ἐκ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὁ Fr. Hanssen ἐν τῷ περιοδικῷ «Philologus» (1889). Ε. Γ. Π.

Ἡφαίστου *νῆσος* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μία τῶν νήσων τοῦ *Αἰόλου* (βλ. λ.), ὀνομαζομένη καὶ *Θηρασία* καὶ *Ἱερὰ Ἡφαίστου*, καὶ *Θέρμεσσα* καὶ Vulcania (*Πτολεμ.* Γ, δ, 16. *Θουκυδ.* 5, 16. *Πλίν.* 3,92) καὶ Vulcana (Πεουτιγγερ. χάρτ. καὶ Γεωγρ. Ραβέν.). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Βουλκάνο* (Vulcano). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ἠχάδην [*Βυζαντ. Μουσ.*]. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν τῷ ἀρχαίῳ στενογραφικῷ συστήματι τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς μελῳδικὴ γραμμὴ ὁριστικῆς καταλήξεως, περιεχομένη καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἴσῳ τῆς

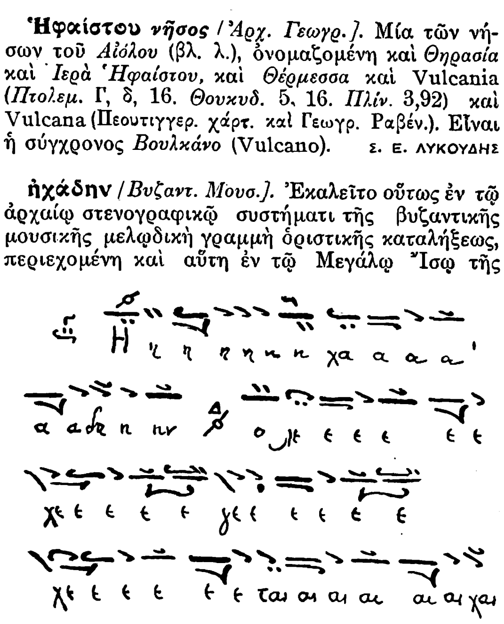

Ἠχάδην.
[Ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἴσου Ἰωάννου Μαΐστορος τοῦ Κουκουζέλη.]

Παπαδικῆς Ἰωάννου Μαΐστορος τοῦ Κουκουζέλη. Ἡ γραμμὴ αὕτη ἐξηγηθεῖσα εἰς τὸ νέον νῦν ἐν χρήσει γραφικὸν σύστημα τῆς βυζαντινῆς εἶναι ἡ ἐν τῷ παρατιθεμένῳ πίνακι, ἐκαλεῖτο δὲ ἄλλως καὶ *διπλοπέλαστον*. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἠχεῖον (τὸ) [*Ἀρχαιολ.*]· βλ. λ. *βροντεῖον*.

ἠχήεις,—εσσα,—εν· ὁ ποιῶν ἦχον, θόρυβον, ψόφον: «ἠχήεσσα θάλασσα», «ἠχήεις χαλκός,—τέττιξ».

ἤχημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἠχεῖν, φωνή: «ἤχημα βραχὺ διὰ τῆς σάλπιγγος», «μελῳδὰ ἠχήματα» ᾄσματα (ἀρχ.).

ἠχηρός,—ά,—όν· ὁ παράγων ἦχον ἰσχυρόν: «τὰ μέταλλα εἶναι ἠχηρὰ σώματα», «ὄργανον ἠχηρόν» ‖ «ἠχηρὰ φωνὴ» ἡ διαπεραστική, ἡ εὐκρινῶς ἀκουομένη.—Ἐπίρρ. **ἠχηρῶς**.

— **ἠχηροὶ** *φθόγγοι* (phonèmes sonores, γερμ. stimmhafte ἢ tönende Laute) [*Γλωσσ.*]. Λέγονται οὕτως οἱ φθόγγοι, οἱ ὁποῖοι σχηματίζονται, ὅταν οἱ φωνητικοὶ σύνδεσμοι (οἱ ἄλλως φωνητικαὶ χορδαὶ καλούμενοι) εἶναι τεταμένοι, ὁ δὲ ἐκ τῶν πνευμόνων ἐκπεμπόμενος ἀὴρ κατὰ τὴν διὰ τῆς γλωττίδος διόδόν του πλήττει καὶ κραδαίνει τούτους ἰσχυρῶς. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν λεγομένων «ἀήχων» φθόγγων (phon. sourds, γερμ. stimmlose ἢ tonlose Laute) οἱ φωνητικοὶ σύνδεσμοι εἶναι χαλαρώτεροι, ὁ δὲ διὰ μέσου αὐτῶν διερχόμενος ἀήρ, εὑρίσκων οὕτω τὴν γλωττίδα ἀνοικτοτέραν, ἐξέρχεται ἄνευ ἰσχυρῶν κραδασμῶν καὶ δονήσεως τῶν φωνητικῶν συνδέσμων. Τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν ἠχηρῶν ἀπὸ τῶν ἀήχων φθόγγων δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν σαφέστερον, ἂν ἐκφωνήσωμεν αὐτοὺς φράσσοντες τὰ ὦτά μας. Κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν πρώτων αἰσθανόμεθα τότε ἰσχυρὰν ἐν τῇ κεφαλῇ μας ἀντήχησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ἀήχων φθόγγων. Εἰς τοὺς πρώτους ἀνήκουν τὰ φωνήεντα, ἔτι δὲ τὰ σύμφωνα *b, d, g*, τὰ (νεοελληνικὰ) *β, γ, δ*, τὸ ἡμέτερον *ζ*, τὸ γαλλ. *j*, τὰ ὑγρὰ *λ, ρ* (ἢ γαλλ. κ.λ. l, r), τὰ ἔρρινα *μ, ν* κλ., εἰς δὲ τοὺς ἀήχους τὰ σύμφωνα *κ, π, τ* (ἢ γαλλ. κ.λ. k, p, t), τὰ (νεοελληνικὰ καὶ τὰ ἀρχαῖα) *θ, φ, χ*, τὸ *σ*, τὸ γαλλ. *ch* κλ.

Αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ὑφίστανται οἱ ἠχηροὶ καὶ οἱ ἄηχοι φθόγγοι κατ' ἐπίδρασιν ἀλλήλων, εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι. Οὕτω τὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα *β+τ, γ+τ, δ+τ, β+σ* κλ. ἐτράπησαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ἠχηροῦ πρὸς τὸ ἄηχον εἰς *π+τ, κ+τ, σ+τ, π+σ*, (ἤτοι *ψ*) κλ.: τρίβ(ω)—τριπτός, λέγ(ω)—λεκτός, κομίδ(ή)—κομιστός, θλίβ(ω)—θλίψω (ἤτοι θλίπ-σω) κλ. καὶ ἀντιθέτως τὰ συμπλέγματα *κ+μ, φ+δ* κλ. κατ' ἐπίδρασιν ἀφομοιωτικὴν τοῦ ἠχηροῦ ἐπὶ τὸ ἄηχον ἐτράπησαν εἰς *γ+μ, β+δ* κ.ο.κ.: πλέκ(ω), —πεπλεγμένος, γράφ(ω)—γράβδην κλ. (πρβλ. καὶ νεοελλ. τὸν *g*ῆπο, τὸν *d*ενεκὲ) κλ. Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἠχηρότης,—ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἠχηροῦ: «ἡ ἠχηρότης τῆς φωνῆς» ἡ ὀξύτης τῆς φωνῆς.

ἠχητικός,—ή,—όν· ὁ λίαν ἠχῶν, ὁ ἐκβάλλων ἰσχυρὸν ἦχον, φωνήν: «ἠχητικὸς κῆρυξ,—κράκτης»· ‖ «ἠχητικὰ κύματα» τὰ κύματα τοῦ ἀέρος τὰ μεταβιβάζοντα τὸν ἦχον ‖ «ἠχητικὸν κιβώτιον» τὸ κιβώτιον τοῦ γραμμοφώνου πρὸς ἔντασιν τοῦ ἤχου ‖ «ἠχητικὴ βυθομέτρησις» ἢ «ἠχητικὸν βόλισμα» ἡ *ἠχοβόλισις* (βλ. λ.).

— **ἠχητικὰ** *κύματα* [*Φυσ.*]. Καλοῦμεν οὕτω τὰς περιοδικοὺς χαρακτῆρος διαταράξεις τοῦ ἀέρος, τὰς προκαλουμένας ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἠχογόνων σωμάτων, αἵτινες διαδίδονται ἐν αὐτῷ ὑπὸ μέσην ταχύτητα 340 μετρ. δευτ. Ἡ διατάραξις αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐν τῷ ἀέρι πυκνωμάτων καὶ ἀραιωμάτων διαδοχικῶν, ἅτινα προχωροῦσιν ἀπὸ τοῦ ἠχογόνου σώματος περαιτέρω μὲ τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι. Τὰ μόρια τοῦ ἀέρος κατὰ τὴν τοιαύτην κύμανσιν αὐτοῦ ἐκτελοῦσι κραδασμοὺς κατὰ μῆκος, ἤτοι κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς διαδόσεως τῆς κυματοειδοῦς διαταράξεως. Ἐφ' ὅσον ἀπομακρυνόμεθα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ ἠχογόνου σώματος, ἐπὶ τοσοῦτον τὸ πλάτος τῶν κραδασμῶν τῶν μορίων τοῦ ἀέρος ἐλαττοῦται, εἰς μεγάλην δ' ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἠχογόνου σώματος τὸ πλάτος τῶν κραδασμῶν πρακτικῶς ἐκμηδενίζεται. Τὰ ἠχητικὰ κύματα παρουσιάζουσι τὸ φαινόμενον τῆς ἀνακλάσεως, διαθλάσεως, παραθλάσεως, συμβολῆς. Ταῦτα χαρακτηρίζονται ἐκ τοῦ μήκους κύματος αὐτῶν. Ὁρίζεται δὲ τὸ μῆκος κύματος ὡς ἡ ἀπόστασις μεταξὺ δύο διαδοχικῶν πυκνωμάτων ἢ ἀραιωμάτων ἢ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ δύο μορίων τοῦ ἀέρος εὑρισκομένων ὑπὸ τὴν αὐτὴν φάσιν κινήσεως. Τὰ ὅρια δὲ τῶν ἀντιληπτῶν ἤχων ἀντιστοιχοῦσιν ἐν τῷ ἀέρι εἰς μῆκος κύματος μεταξὺ 2125 cm μέχρι 14 cm. Ἠχητικὰ κύματα, ἅτινα παρουσιάζουσι μῆκος κύματος μικρότερον τῶν 14 cm δὲν διεγείρουσι τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς καὶ ἀποτελοῦσι τὰ *ὑπερηχητικὰ* κύματα ἢ τοὺς *ὑπερήχους* (ultrasons). Μέχρι σήμερον παρήχθησαν ὑπερηχητικὰ κύματα, ὧν τὸ μῆκος κύματος φθάνει μέχρι 0.02 cm ἐν τῷ ἀέρι. Ὑπὸ τοῦ Κ. Παλαιολόγου δι' ἐφαρμογῆς ἰδίας μεθόδου παρήχθησαν ὑπερηχητικὰ κύματα μήκους κύματος μέχρι 0,170 cm. Πρὸς παραγωγὴν ὑπερηχητικῶν κυμάτων ἐφαρμόζονται διάφοροι ἠλεκτρικαὶ μέθοδοι. Χρησιμοποιεῖται συνάμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ ὁ πιεζοηλεκτρικὸς χαλαζίας. Τὰ ὑπερηχητικὰ κύματα χρησιμοποιοῦνται σήμερον τὰ μέγιστα εἰς τὰς βυθομετρήσεις δι' ἐφαρμογῆς εἰδικῶν συσκευῶν, αἵτινες ἐκλήθησαν *ἠχοβολίδες* καὶ διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν βάθη ἀπὸ 4—5 μέτρων μέχρι 8000. Κ. Π.

— **ἠχητικὰ** *σήματα* [*Ναυτ.*] (γαλλ. signaux sonores, ἀγγλ. fog-signals). —1) Μέσα ναυτικῆς ἐπισημάνσεως, γινόμενα ἀντιληπτὰ εἰς τοὺς πλωϊζομένους διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς καὶ χρησιμοποιούμενα ὅταν ὁμίχλη, νιφετὸς ἢ ἀχλὺς καθιστῶσιν εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον, διὰ τὰς προσγειώσεις των ἢ τοὺς παράπλους, τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀλεωρίων ἢ τῶν ἀπὸ πυρσῶν ἐν γένει φωτεινῶν ἐκπομπῶν. Ὅπως δὲ καὶ εἰς τὰς διὰ φωτεινῶν ἐκπομπῶν λειτουργούσας ναυτικὰς ἐπισημάνσεις, οὕτω καὶ εἰς τὰς δι' ἠχητικῶν ἐκπομπῶν διακρίνομεν τοιαύτας προσγειώσεως, παράπλου καὶ διάπλου.

Τὰ ἠχητικὰ σήματα προσγειώσεως καὶ παράπλου ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἀπὸ βολῶν πυροβόλου κατὰ κανονικὰ χρονικὰ διαλείμματα βάλλοντος. Τοιαῦτα δὲ καὶ διατηροῦνται εἰσέτι πλεῖστα (παρ' ὅλην τὴν ἐπινόησιν τῶν ραδιοφάρων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν πρὸς προσδιορισμὸν στίγματος ἀρκετῆς ἀκριβείας, χάρις εἰς τὸ μηχάνημα Τόσι-Μπελλίνι) εἰς πλεῖστα ἐπίσημα διὰ τὴν ναυτιλίαν γεωγραφικὰ σημεῖα, οἷα τὸ ἀκρωτήριον τῆς *Εὐρώπης* διὰ τὴν προσγείωσιν εἰς *Γιβραλτὰρ* (δύο βολαὶ ἐν ταχείᾳ διαδοχῇ ἀνὰ 5 λεπτά), τὸ ἀκρωτήριον *Γιοὺμ Μπουρνοῦ* διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου προσγείωσιν εἰς τὸν Βόσπορον (εἷς κανονιοβολισμὸς ἀνὰ 5 λεπτὰ) κ.ἄ.δ. Προκειμένου ὅμως περὶ μικρῶν προσγειώσεων ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰσέτι *βυκάναι* (κοιν. *μπουροῦδες*), *συρίκτραι* καὶ *σειρῆνες*, λειτουργοῦσαι εἴτε δι' ἀτμοῦ εἴτε διὰ πεπιεσμένου ἀέρος παραγομένου διὰ χειροκινήτων ἢ μηχανικῶν καταθλιπτικῶν ἀεραντλιῶν καὶ ἀποταμιευομένου εἰς ἰσχυρὰ ἀεριοφυλάκια. Μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων ἄριστα μηχανήματα πρὸς παραγωγὴν ἠχητικῶν σημάτων εἶναι τὰ τῆς ἐν Στοκχόλμῃ «Γκαζακομυ·άτορ», ἀποτελούμενα ἐξ ἀεριοσυμπιεστῶν λειτουργούντων διὰ κινητῆρος Σεμὶ-Ντίζελ σουηδικοῦ ὑποδείγματος, ἐξ ἀνθεκτικοῦ ἀεριοφυλακίου περιεκτικότητος 8—12 κυβικῶν μέτρων, ἐκ μηχανισμοῦ σειρῆνος ἀποτελουμένου ἐκ δύο διατρήτων δίσκων 15 ἑκατοστῶν, ὧν ὁ εἷς, εἰς ὃν ἀπολήγει ὁ σωλὴν προβολῆς τοῦ ἀέρος, εἶναι σταθερός, ὁ δὲ ἕτερος, ἐν διαρκεῖ ἐπαφῇ πρὸς τὸν σταθερὸν ὤν, περιστρέφεται μετὰ ταχύτητος χιλιάδων τινῶν στροφῶν κατὰ λεπτὸν καὶ ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι συνάρτησις τῆς διὰ τὸν ἐκπεμπόμενον ἦχον προβλεφθείσης ὀξύτητος, καὶ τέλος ἐξ ἠχητικῆς χώνης, ἧς ὁ ἄξων περινεύει ὁριζοντίως καὶ περὶ τὸν κατακόρυφον ἄξονα τῶν ἠχοβόλων δίσκων, εἴτε ἐντὸς περιορισμένου τομέως πρὸς ὃν ἐνδιαφέρει νὰ γίνεται ἀκουστὸν τὸν ἠχητικὸν σῆμα, εἴτε συνεχῶς περιγράφων περιφερείας 360°, ὅταν τὰ ἠχητικὰ σήματα πρέπει νὰ ἐκπέμπωνται πρὸς ὅλας τοῦ ὁρίζοντος τὰς διευθύνσεις. Ἀπέδωσαν δὲ τὰ σουηδικὰ ταῦτα μηχανήματα μεγίστην ἐμβέλειαν 11 μιλ. ἐν ἀπνοίᾳ καὶ πυκνῇ ὁμίχλῃ.

Διὰ τὴν ἠχητικὴν ἐπισήμανσιν σημείων, ὧν ἡ κατὰ προσέγγισιν ἀναγνώρισις τῆς θέσεως δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ μεγάλων ἀποστάσεων, ἐχρησιμοποίησαν ἐν ἀρχῇ κωδωνίζοντα ἀλεώρια εἴτε πλωτά, σημαντῆρας δηλαδὴ κωδωνοφόρους καὶ κωδωνίζοντας διὰ τῶν λικνίσεών των ὑπὸ τοῦ κύματος, εἴτε μόνιμα, εἰς ἃ ὁ κωδωνισμὸς ἐκτελεῖται διὰ χειρὸς τοῦ φύλακος. Τὰ πρῶτα τούτων, ἅτινα ἀνέκαθεν ἐχρησιμοποίουν οἱ ἁλιεῖς πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀναζητήσεως «τῆς κολοκύθας τῆς μάνας τοῦ παραγαδιοῦ—ἢ τοῦ δικτυοῦ», ἐγκατελείφθησαν ἤδη, παραχωρήσαντα τὴν θέσιν των εἰς ἠχοῦντας σημαντῆρας διὰ κανονικῶς καὶ αὐτομάτως ἐκπεμπομένων κωδωνισμῶν. Εἶχεν ἄλλως τε κατὰ πολὺ προηγηθῆ τῶν τοιούτων αὐτομάτων ἡ ὑπὸ τοῦ Κουρτεναὶ (Courtenay) ἐπινόησις σημαντῆρος ἐκπέμποντος ἑκάστοτε συριγμόν, παραγόμενον ὑπὸ τοῦ ἐλαφρῶς πεπιεσμένου ἀέρος ὅστις συνεθλίβετο, ἐντὸς μακροῦ σωλῆνος ἀποτελοῦντος τὴν οὐρὰν τοῦ σημαντῆρος, διὰ τῶν ἐλαχίστων ἀναπάλσεων τῆς ὑδατίνης μάζης καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἀδιοράτους κυματισμούς, ἥτις ἐπινόησις ἐγένετο αἰτία, λόγῳ τῶν καλῶν της ἀποτελεσμάτων, γενικεύσεως τῶν συριζόντων ἠχητικῶν σημάτων, ἐπεκταθείσης τῆς δι' αὐτῶν ἐπισημάνσεως καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ ἀκροχήλια, ὅπου ἐτίθεντο ἐν λειτουργίᾳ, ἅμα τῇ ἐμφανίσει ὁμίχλης, τῇ βοηθείᾳ χειροκινήτων ἀεριοπιεστήρων πληρούντων εἰδικὰ τοῦ μηχανήματος ἀεριοφυλάκια. Πλεῖστα τοιαῦτα μηχανήματα λειτουργοῦν εἰσέτι εἰς τοὺς κυματοθραύστας τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ δὴ τῶν ποτὲ αὐστριακῶν ἀκτῶν. Ἀλλὰ τόσον τὰ κωδωνίζοντα ὅσον καὶ τὰ μὴ αὐτόματα συρίζοντα ἠχητικὰ μηχανήματα θέλουσιν ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ ἐκλίπει τέλεον, ἕνεκα τῆς ἐμφανίσεως αὐτομάτων τοιούτων, κατασκευαζομένων ὑπὸ διαφόρων οἴκων διαφόρων κρατῶν· οὕτω, τὰ τοιαῦτα μηχανήματα παρέχουσι κρούσεις κώδωνος καὶ λίαν ἐντατικὰς καὶ ἰσαπεχούσας, εἴτε ἁπλᾶς εἴτε εἰς ὁμάδας κανονικῶς διαδεχομένας ἀλλήλας, ἐπιτυγχάνονται δὲ αἱ τοιαῦται κρούσεις διὰ σφύρας λειτουργούσης δι' εἰδικοῦ μηχανισμοῦ μεγίστης ἀκριβείας, τιθεμένου εἰς κίνησιν δι' ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἀποταμιευμένου ὑπὸ μεγίστας πιέσεις ἐντὸς ἀνθεκτικῶν χαλυβικῶν ἀεριοταμιευτήρων.

Δὲν ἠδυνήθησαν ἐν τούτοις αἱ τελειοποιήσεις αὗται νὰ προσδώσωσιν ἀκρίβειαν πρέπουσαν εἰς τὸ στίγμα, διότι ἡ διεύθυνσις, ἐξ ἧς ἤρχετο ὁ ἦχος, ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μὲ προσέγγισιν ὑπεράγαν χονδροειδῆ. Ἀπὸ τοῦ 1911 ὅμως, τὸ ἐν Καναδᾷ ὑπὸ τοῦ οἴκου «Ottawa» ἐμφανισθὲν σύστημα, ὅπερ ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τῆς «Gasaccumu-

Digitized by Google

lator» τῆς Σουηδίας, ἤνοιξε νέους ὁρίζοντας διὰ τὰς ἐν ὁμίχλῃ ἠχητικὰς ἐπισημάνσεις· κώδων ὑποβρύχιος, προσηρμοσμένος εἴτε εἰς τὴν οὐρὰν σημαντῆρος εἴτε εἰς σημεῖον σταθερὸν ἐπὶ προκυμαίας ἢ προβλῆτος, ἀλλ' ὕφαλον, πλήττεται διὰ σφύρας κινουμένης εἴτε ἠλεκτρικῶς εἴτε διὰ μηχανισμοῦ λειτουργοῦντος διὰ πιέσεως ἀερίου, κατὰ κτύπους ἁπλοῦς ἢ πολλαπλοῦς, τῶν ὁποίων ὁ συνδυασμὸς ἐπιτρέπει, ὡς καὶ διὰ τῶν φωτεινῶν ἐκπομπῶν, τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ σημείου τῆς ἀκτῆς, ἀφ' οὗ προέρχονται οἱ κωδωνισμοί. Τῆς ταχύτητος διαδόσεως τοῦ ἤχου διὰ τοῦ ὕδατος οὔσης πενταπλασίας τῆς διὰ τοῦ ἀέρος, τὸ σύστημα παρέχει ἀξιοσημείωτον πλεονέκτημα ὅπερ ὅμως θὰ ἀπέμενεν ἄπρακτον, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ειδικὸς δέκτης τῶν ἀπὸ τοῦ κώδωνος-πομποῦ ἐκπεμπομένων ὑποβρυχίων κωδωνισμῶν. Πρὸς τοῦτο πᾶν πλοῖον ὅπερ θέλει νὰ χρησιμοποιήσῃ τοιαύτην ἐπισήμανσιν, δέον ἀπαραιτήτως νὰ ᾖ ἐφωδιασμένον διὰ μικροφώνων, ἑνὸς ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς του, καθιστώντων ἐντονωτέραν καὶ εὐκρινεστέραν τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἤχου τῶν κωδωνισμῶν, καὶ ἐχόντων τὰ ἀκουστικά των εἰς τὴν γέφυραν. Ὅταν τὸ πλοῖον εἰσέλθῃ εἰς τὸν κύκλον τῆς ὑφάλου ἠχητικῆς ἐμβελείας, οὗ κύκλου ἡ ἀκτὶς φθάνει τὰ 17 μίλλια, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς ἀκούει τοὺς κωδωνισμούς, καὶ ἀνατρέχων εἰς τὸν φαροδείκτην, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξ ἴσου ἀναγράφονται τὰ ἠχητικὰ σήματα, εὑρίσκει ἀπέναντι τίνος τοιούτου ἠχητικοῦ σήματος εἶναι «ἐν ἀκοῇ», ὁπότε δὲν απομένει ἢ ὁ ἀκριβὴς διὰ τῆς ἀκοῆς προσανατολισμὸς πρὸς τὴν ἠχητικὴν πηγήν, ἐπιτυγχανόμενος ὡς ἀκολούθως: Τῶν ἀκουστικῶν κυμάτων προσβαλλόντων κατὰ πρῶτον τὴν πλευρὰν τοῦ πλοίου, ἥτις εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἠχητικὴν πηγήν, τὸ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην τοποθετημένον μικρόφωνον θὰ παράσχῃ εἰς τὸ ἀκουστικόν του ἦχον ἐντονώτερον ἢ τὸ μικρόφωνον τῆς ἄλλης πλευρᾶς εἰς τὸ ἰδικόν του ἀκουστικόν. Ὁ χειρίζων ἀξιωματικός, ἀκούων συγχρόνως τὰς λήψεις ἀμφοτέρων τῶν μικροφώνων, στρέφει τὸ πλοῖον ἠρέμα πρὸς τὴν πλευράν, ἐξ ἧς ἠκούσθη ὁ κωδωνισμὸς ἐντονώτερος, καὶ παρακολουθῶν τὴν ἐλάττωσίν του, ἀντιθέτως δὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἐντάσεως ἐν τῷ μικροφώνῳ τοῦ ἀκουστικοῦ τοῦ ἄλλου μικροφώνου, καραδοκεῖ πότε οἱ κωδωνισμοὶ θὰ ἀκουσθῶσι παρ' αὐτοῦ ἴσοι τὴν ἔντασιν, ὁπότε ἡ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλεῦσις τοῦ πλοίου ἀποτελεῖ τὴν ἀντιστοιχίαν τῆς ἠχητικῆς πηγῆς. Ὁμοίως ἐνεργῶν εὑρίσκει τὰς ἀντιστοιχίας πρὸς ἄλλας ἠχητικὰς πηγάς, «ἐν ἀκοῇ» τῶν ὁποίων θὰ εὑρίσκεται συγχρόνως, ὁπότε ἡ τομὴ τῶν τοιούτων ἀντιστοιχιῶν θὰ παρέχῃ τὸ στίγμα. Οἱ χειριζόμενοι τοιούτους δέκτας ἀξιωματικοὶ ἀποκτῶσι σὺν τῷ χρόνῳ τοσαύτην ἀκουστικὴν εὐαισθησίαν περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἤχων τῶν ἀπὸ τῶν δύο μικροφώνων, ὥστε ὁ ἐν ὁμίχλῃ εἴσπλους εἰς τὸν λιμένα τῆς Νέας Ὑόρκης, ἐφωδιασμένον διὰ πηγῶν τοιούτων ἠχητικῶν ἐκπομπῶν, νὰ μὴ παρουσιάζῃ καμμίαν δυσκολίαν. Ἀναφέρεται δὲ περὶ τοῦ γαλλικοῦ ὑπερωκεανίου «La Provence» ὅτι πολλάκις ἔφθασε μέχρι τῶν προκυμαιῶν τῆς Νέας Ὑόρκης, χωρὶς νὰ διακρίνῃ οὔτε φάρον, οὔτε σημεῖον τῆς ἀκτῆς, οὐδὲ κἂν τὴν ἀκτὴν αὐτήν, μόνην δὲ βοήθειαν ἔχων τὴν ἀπὸ τῶν ὑποβρυχίων ἠχητικῶν σημάτων. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐδεμία ἕως τοῦδε ἐγένετο ἐγκατάστασις τοιούτων ὑφάλων ἠχητικῶν σημάτων.

—2) Τὰ σήματα, ἅτινα προβλέπονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρου 28 τοῦ διεθνοῦς κανονισμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, ἐχουσῶν οὕτως: «Αἱ λέξεις βραχὺ σύριγμα, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον, σημαίνουσι σύριγμα, τὸ ὁποῖον διαρκεῖ ἓν περίπου δευτερόλεπτον. Ὅταν πλοῖα βλέπωνται μεταξύ των, τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον θαλασσοπορεῖ καὶ τὸ ὁποῖον, σύμφωνα μὲ τὸν παρόντα κανονισμόν, ἔχει τὸ δικαίωμα ἢ τὸ καθῆκον νὰ λάβῃ μίαν ἄλλην πορείαν (ρόταν), πρέπει νὰ σημαίνῃ τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν τῆς πορείας του μὲ τὰ ἑξῆς σήματα (σινιάλα), τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦνται μὲ τὴν ἀτμοσυρίκτραν ἢ τὴν σειρῆνα, δηλαδή: ἓν βραχὺ σύριγμα σημαίνει διευθύνομαι δεξιά, δύο βραχέα συρίγματα σημαίνουσι διευθύνομαι ἀριστερά, τρία βραχέα συρίγματα σημαίνουσιν ἀναποδίζω ὁλοταχῶς»· ὅταν ὅμως τοιοῦτόν τι ἠχητικὸν σῆμα ἐκπέμπεται, πρέπει νὰ ἔχῃ ἤδη ἀρχίσει ἐκτελούμενος ὁ ὃν τοῦτο καταδηλοῖ χειρισμός.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **ἠχητικοὶ** *σωλῆνες* [*Φυσ.*]. Σωλῆνες μετὰ στερεῶν τοιχωμάτων, οἵτινες παράγουσιν ἦχον ὅταν τίθεται εἰς παλμικὴν κίνησιν ἡ ἐν αὐτῇ περιεχομένη ἀέριος στήλη. ιακρίνονται δὲ οἱ ἠχητικοὶ σωλῆνες εἰς τοὺς μετὰ *στομίου* καὶ τοὺς μετὰ γλωττίδος. Τὸ παρατιθέμενον σχῆμα δεικνύει τομὴν ἠχητικοῦ σωλῆνος μετὰ στομίου. Ὁ ἦχος ἐν αὐτῷ διεγείρεται διὰ προσφυσήσεως ρεύματος ἀέρος διὰ καταλλήλου φυσητῆρος ἢ καὶ διὰ τοῦ στόματος. Τὸ προσφυσώμενον ρεῦμα ἀέρος εἰσχωρεῖ διὰ τοῦ ἀεραγωγοῦ σωλῆνος Α εἰς τὸν θάλαμον τοῦ ἠχητικοῦ σωλῆνος καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς στενῆς σχισμῆς ε. Ἔναντι αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τοιχώματος τοῦ σωλῆνος ὑφίσταται ἐγκάρσιον ἄνοιγμα (σχισμή), ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ *στόμιον* τοῦ σωλῆνος. Τὸ ἄνω μέρος α τῆς σχισμῆς εἶναι τετμημένον λοξῶς καὶ ἀποτελεῖ τὸ *ἄνω χεῖλος*, ἐνῷ τὸ κάτω μέρος κ ἀποτελεῖ τὸ *κάτω χεῖλος* τοῦ σωλῆνος.

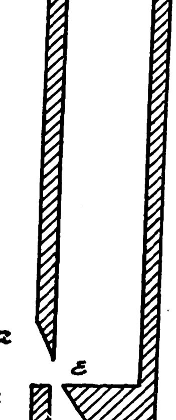

Ἠχητικὸς σωλήν.

Τὸ προσφυσώμενον ρεῦμα ἀέρος ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ στομίου τοῦ σωλῆνος πλήττει τὸ ἄνω χεῖλος αὐτοῦ, θραυόμενον δὲ προκαλεῖ συριγμόν, ὅστις εἶναι μεῖγμα πολλῶν ἀσθενῶν ἀσυμφώνων ἤχων. Ἐκ τούτων ἀκολούθως ὁ σωλήν, ὅστις λειτουργεῖ ὡς *ἀντηχεῖον*, ἐνισχύει ἕνα μόνον, ὅστις συμβιβάζεται πρὸς τὸ μῆκος τοῦ σωλῆνος. Κατὰ τὴν διέγερσιν τοῦ σωλῆνος παράγονται ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ περικλειομένῃ ἀερίῳ στήλῃ στάσιμα κύματα ἕνεκα τῆς συμβολῆς τοῦ ἀπ' εὐθείας ἠχητικοῦ κύματος πρὸς τὸ ἐξ ἀνακλάσεως ἐπὶ τῶν περάτων τοῦ σωλῆνος προκῦπτον.

Ὁ πλαγίαυλος ἀντὶ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης διατάξεως τοῦ στομίου φέρει ἁπλῶς ὀπὴν τιθεμένην πρὸ τοῦ στόματος τοῦ μουσικοῦ, δι' οὗ προσφυσᾶται ὁ ἀήρ.

Οἱ σωλῆνες μετὰ γλωττίδος φέρουσι λεπτὸν ἔλασμα καλούμενον *γλωττὶς* καὶ δυνάμενον νὰ πάλληται ἐντὸς θυρίδος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται περιοδικῶς νὰ κλείῃ καὶ ν' ἀνοίγῃ τὴν θυρίδα. Ἐφ' ὅσον ἡ γλωττὶς διέρχεται ἐλευθέρως διὰ τῆς θυρίδος καλεῖται *ἐλευθέρα*, ἐφ' ὅσον δ' αὕτη πλήττει τὰ χείλη τῆς θυρίδος καλεῖται *πλήττουσα*. Ὁ ἠχητικὸς σωλὴν καλεῖται *κλειστός*, ὅταν τὸ ἄνω ἄκρον αὐτοῦ εἶναι κλειστόν, *ἀνοικτὸς* δέ, ὅταν τὸ ἄνω ἄκρον αὐτοῦ εἶναι ἀνοικτόν. Οἱ νόμοι, οἵτινες διέπουσι τοὺς ἤχους, οὓς ἀποδίδουσιν οἱ ἠχητικοὶ σωλῆνες, διετυπώθησαν ὑπὸ τοῦ Mersenne καὶ Bernoulli, ἐφαρμόζονται δ' εἰς σωλῆνας ἀποκλειστικῶς στενούς.

Νόμος τοῦ Mersenne. Δύο ὅμοιοι σωλῆνες παράγουσιν ἤχους, ὧν ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τοῦ μήκους αὐτῶν.

Νόμος τοῦ Bernoulli. Ἀνοικτὸς σωλὴν παράγει σειρὰν ἁρμονικῶν ἤχων, ὧν αἱ συχνότητες ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὡς ἡ σειρὰ τῶν φυσικῶν ἀριθμῶν. Σωλὴν κλειστὸς παράγει σειρὰν ἁρμονικῶν ἤχων, ὧν αἱ συχνότητες ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὡς οἱ περιττοὶ ἀριθμοί. Ὁ θεμελιώδης ἦχος, ὁ παραγόμενος ὑπὸ κλειστοῦ σωλῆνος, εἶναι κατὰ μίαν ὀγδόην βαρύτερος τοῦ ἤχου τοῦ παραγομένου ὑπὸ ἀνοικτοῦ ἠχητικοῦ σωλῆνος τοῦ αὐτοῦ μήκους. Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἠχητικοὺς σωλῆνας, ἐρείδεται ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ λειτουργία τῶν πνευστῶν μουσικῶν ὀργάνων.

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἠχοβολίζω· βυθομετρῶ τὴν θάλασσαν δι' *ἠχοβολίσεως* (βλ. λ.).

ἠχοβόλισις (ἡ) [*Ὠκεανογρ.*]. Ἡ μέτρησις τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης διὰ μεθόδου ἠχητικῆς, δι' ὑπολογισμοῦ τοῦ χρόνου ὅστις ἀπαιτεῖται, ἵνα ἦχος παραγόμενος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέλθῃ μέχρι τοῦ βυθοῦ, ἀνακλασθῇ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπανέλθῃ ὡς ἠχὼ εἰς τὸ οὖς παρατηρητοῦ εὑρισκομένου ἐπὶ τοῦ πλοίου. Τὸ ὑπὸ τοῦ ἠχητικοῦ κύματος καὶ τῆς ἀνακλωμένης ἠχοῦς διανυόμενον διάστημα ἰσοῦται μὲ τὸ διπλάσιον τοῦ μετρουμένου βάθους (ταχύτης ἤχου ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι 1500 περίπου μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον). Ὁ παραγόμενος ἦχος, ἰδίᾳ κατὰ τὴν μέτρησιν μικρῶν βαθῶν, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μικρᾶς διαρκείας, ἵνα μὴ συγχέεται μετὰ τούτου ἡ ἀνακλωμένη ἠχώ. Ἐν τῇ ἠχοβολιστικῇ συσκευῇ τοῦ Γερμανοῦ Behm π. χ. χρησιμοποιεῖται ὡς ἀρχικὸς ἦχος ἡ ἔκρηξις φυσιγγίου.

Κατὰ τὴν μέτρησιν μεγάλων βαθῶν ἡ ἀνακλωμένη ἠχὼ ἀφ' ἑνὸς μὲν συγχέεται μετὰ τῶν παρασίτων ἤχων (ἦχος ἕλικος πλοίου, πίτυλος, κοινῶς ἀντιμάμαλο κλπ.), ἀφ' ἑτέρου δὲ φθάνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τόσον ἐξησθενημένη, ὥστε ἡ μέτρησις νὰ καθίσταται δυσχερεστάτη, ἂν ὄχι ἀδύνατος. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο ὑπερενίκησεν ὁ Γάλλος Langevin, ὅστις ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ἀρχικὸν κῦμα ἦχον ἰσχυρότερον, τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον (συχνότης) νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τῶν παρασίτων ἤχων, ὁπότε καὶ ἐπέρχεται ἡ σύγχυσις μὲ τὴν ἀνακλωμένην ἠχώ, μετεχειρίσθη ἦχον ὀξύτατον (*ὑπέρηχον*—ultrason), οὗτινος ὁ ἀριθμὸς τῶν παλμῶν ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς αἰσθήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὠτὸς (ἄνω τῶν 20.000 παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον). Ὁ ἦχος οὗτος παράγεται ὑπὸ πομποῦ, ὅστις φέρει πλάκα ἐκ πιεζοηλεκτρικοῦ χαλαζίου καὶ ὅστις τοποθετεῖται εἰς τὰ ὕφαλα μέρη τοῦ πλοίου.

Ἠχοβολίσεις ἀπὸ ἀεροπλοίων. Δι' εἰδικῶν συσκευῶν μετὰ μικροχρονομέτρου, ὡς π. χ. ἡ ἀεροβολιστικὴ συσκευὴ τοῦ Behm, εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ τὸ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὕψος ἀεροπλοίου. Ἡ ἀρχὴ τῆς μεθόδου εἶναι ἡ αὐτὴ ὡς καὶ τῶν ἠχοβολίσεων ἐν τῇ θαλάσσῃ, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι εἶναι διάφορος. Ἡ χρησιμοποίησις ἀεροβολιστικῶν συσκευῶν εἶναι εὐχερεστέρα ἐπὶ ἀεροπλοίων ἢ ἐπὶ ἀεροπλάνων, καθόσον ἐπὶ τῶν πρώτων εἶναι δυνατὸν αὗται νὰ τοποθετηθῶσι μακρὰν τοῦ θορύβου τῶν κινητήρων (βλ. καὶ λ. *βόλισμα*).

Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ἠχοβόλισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἠχοβολίζειν, τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἠχοβολίσεως.

ἠχογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ παράγων ἦχον, ἠχητικός.

ἠχοθεραπεία (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Ἡ δι' ὡρισμένων ἤχων ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ σιστήματος πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ ἠχηραὶ δονήσεις διεγείρουν τὴν ζωηρότητα τῶν νευρικῶν κέντρων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ στηρίζεται καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν στρατιωτικῶν μουσικῶν. Ἡ ἔλλειψις τοὐναντίον παντὸς ἤχου καὶ θορύβου, ὡς π. χ. ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, ἔχει κατευναστικὴν ἐπίδρασιν, δύναται ὅμως διὰ τοῦ χρόνου νὰ προκαλέσῃ ἐπί τινων ἀτόμων κατάθλιψιν καὶ μελαγχολίαν. Ἔντονος πάλιν καὶ ἀπότομος ἦχος προκαλεῖ καταληψίαν ἐπὶ τῶν ὑστερικῶν. Ἡ ἠχοθεραπεία, ἔχουσα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς καταπονήσεως, τῶν ἀρθριτικῶν ἐκδηλώσεων, τῆς νευρασθενείας, τῶν διαταραχῶν ἐκ τῆς κλιμακτηρικῆς περιόδου καὶ ἐπὶ τῆς βαρηκοΐας, ἐπιτυγχάνεται δι' εἰδικοῦ μηχανήματος, ἐνεργοῦντος δι' ἐκπεμπομένων ἠχητικῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ λαβυρίνθου τοῦ ὠτὸς ἐμβάλλουσιν εἰς κραδασμὸν ὁλόκληρον τὸ νευρικὸν σύστημα.

Σ. Γ. Σ.

ἠχοκινησία (ἡ) (ἄλλως *ἠχοπραξία*) [*Ἰατρ.*]. Παθολογικὴ κατάστασις, παρόρμησις πρὸς αὐτόματον ἐπανάληψιν διαφόρων κινήσεων, ἃς ὁ πάσχων εἴτε παθητικῶς τὸ πρῶτον ἐξετέλεσεν, εἴτε εἶδεν αὐτὰς ἐκτελουμένας ἐνώπιόν του ὑπ' ἄλλου. Οὕτω π. χ. νεᾶνίς τις, ἰδοῦσα ἔν τινι πανηγύρει χάρτινον ὁμοίωμα ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον διὰ μηχανισμοῦ ἤνοιγε καὶ ἔκλειε ρυθμικῶς τὸ στόμα, μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἐν πλήρει περιπάτῳ ἤρξατο ἀπομιμουμένη τὰς κινήσεις ταύτας, ἀνοίγουσα καὶ κλείουσα τὸ στόμα της. Βλάξ, ἰδὼν σφαζόμενον χοῖρον ἐνώπιόν του, ἐπεχείρησε νὰ σφάξῃ καθ' ὅμοιον τρόπον τὸν συμπάσχοντα συνάδελφόν του, λαβὼν δὲ μάχαιραν, ἤρχισε ν' ἀποκόπτῃ τὸν λαιμὸν τούτου. Ἀναφέρεται ἐπίσης, ὅτι εἴς τινα χωρία τῆς Σιβηρίας ὑπῆρχε μέγας ἀριθμὸς τοιούτων μιμητῶν. Ἀπεδόθη δὲ τὸ συχνὸν τοῦ φαινομένου τούτου εἰς τὴν στενὴν διὰ τῶν γάμων ἐπιμειξίαν τῶν κατοίκων, δι' ἧς κληρονομικῶς μετεδόθη ἡ μιμικὴ αὕτη ἰδιότης.

Σ. Γ. Σ.

ἠχολαλία (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Παθολογικὴ κατάστασις, παρόρμησις, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἐπαναλαμβάνει ὡς ἠχὼ ἀκουσίως τοὺς ἐνάρθρους ἢ τοὺς ἀνάρθρους ἤχους, οὓς τυχὸν ἀκούει, προερχομένους ἐκ ζῴων ἢ ἀνθρώπων ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου προφερομένους *(αὐτηχολαλία)*. Ἡ παρόρμησις αὕτη πρὸς μίμησιν παρατηρεῖται ἐπὶ ἐγκεφαλικῶν ἢ ψυχικῶν τινων παθήσεων συμπτωματικῶς (ἀφασίας, παραφροσύνης κλπ.). Ἐξηγεῖ δὲ καὶ τὰς περιέργους ἐκείνας ἐπιδημίας τῶν ὑστερικῶν καὶ νευροπαθῶν, αἵτινες ἰδίως παρετηρήθησαν συχνάκις κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Συνέβη ἐνίοτε αἱ γυναῖκες ὁλοκλήρου χωρίου νὰ ὑλακτῶσιν ὡς κύνες ἢ ν' ἀπομιμῶνται τὰ μιαουρίσματα γαλῆς, κατ' ἀπομίμησιν μεταδιδόμενα ἀπὸ τῆς πρώτης παθούσης γυναικὸς εἰς τὰς ἄλλας. Ὁ ὅρος *ἠχολαλία*, κακόζηλος προφανῶς, ἐπλάσθη τῷ 1853 ὑπὸ τοῦ Romberg.

Σ. Γ. Σ.

ἠχολόγημα (τό)· ἀπόδοσις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον τοῦ δημοτ. *ἀχολόγημα* (βλ. λ.)· ἦχος, βοή, θόρυβος, ἀντάρα.

ἠχολογῶ (—*έω*)· ἀπόδοσις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον τοῦ δημοτ. *ἀχολογῶ* (βλ. λ.)· κάμνω βοήν, βοΐζω.

ἠχομετρία (ἡ)· ἡ μέτρησις τοῦ ἤχου, ἡ τέχνη τῆς ἠχομετρήσεως.

ἠχόμετρον (τὸ) [*Φυσ.*]. Συσκευὴ πρὸς σπουδὴν τῶν νόμων τῆς κινήσεως τῶν χορδῶν. Ἀποτελεῖται ἐξ ἐπιμήκους ξυλίνου ἀντηχείου κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ διατείνωμεν χορδάς, ὧν τὸ χρησιμοποιούμενον μῆκος καθορίζομεν διὰ δύο ἱππέων. Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν δεικνύει ἠχόμετρον ἀκριβείας, ἐνῷ ἡ τάσις τῶν χορδῶν μετρεῖται τῇ βοηθείᾳ δυναμομέτρων.

Κ. Π.

ἠχοπραξία (ἡ) [*Ψυχοπαθ.*]· βλ. *ἠχοκινησία*.

ἦχος (ὁ)· μεταγενέστερος τύπος τοῦ ἀττικοῦ *ἠχὴ* κοινὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησι (*Μοῖρ.* 175)· φθόγγος,

Digitized by Google

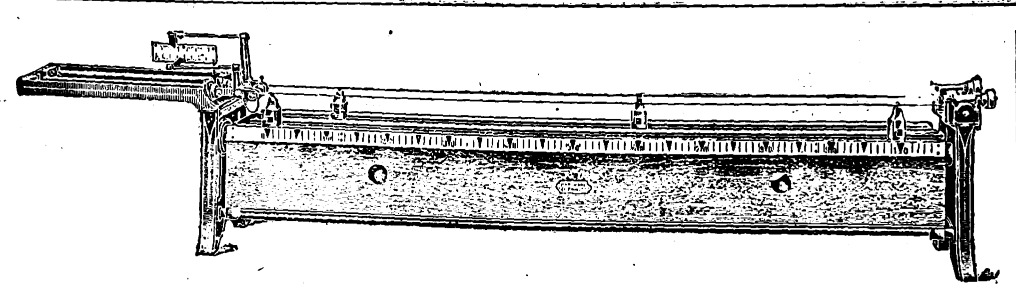

Ἠχόμετρον.

κρότος, βοή, κραυγή, ψόφος, θόρυβος: «ἦχος πηγῆς, — αὐλοῦ, — φωνῆς, — κώδωνος»· κατὰ τὸν Ἱπποκράτην: «ὁ ἐν τοῖς ὠσὶ βόμβος τῶν ἀσθενούντων»· γενικῶς πᾶν φυσικὸν φαινόμενον, ὅπερ διεγείρει τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς ‖ ὁ μουσικὸς τόνος, αἱ διάφοροι ᾠδικαὶ κλίμακες, ὡς τὸ ὀκτώηχον, ἦχος πλαγίου πρώτου, δευτέρου, τρίτου κτλ.: «ἐν διαφόροις ἐναλλαγαῖς καὶ ἤχων κατατομαῖς» (*Ἰωάν. Διάκ.*)· «λύδιος τόνος ἐν μουσικῇ ὁ νῦν λεγόμενος ἦχος» (*Μοσχόπ.* ἐν λ. Φιλόστρατος).

— *[Φυσ.]* Πᾶν σῶμα, ὅπερ παράγει *ἦχον*, ἢ ἄλλως ἠχοῖ, καλεῖται *ἠχογόνον* ἢ *πηγὴ ἤχου*, κατὰ κανόνα δὲ τὸ ἠχογόνον σῶμα εὑρίσκεται πάντοτε ἐν παλμικῇ κινήσει, ὡς τοῦτο γνωρίζομεν ἐκ πείρας. Ἡ παλμικὴ κίνησις τῶν μορίων τοῦ ἠχογόνου σώματος προκαλεῖ ἐν τῷ περιβάλλοντι τὰ μέσῳ π. χ. τοῦ ἀέρος διαδιδόμενα κύματα, τῆς αὐτῆς συχνότητος, ἅτινα φθάνοντα εἰς τὸ οὖς ἐμβάλλουσιν εἰς παλμικὴν κίνησιν τὸ ἀκουστικὸν τύμπανον· οὕτω δὲ διεγείρουσι τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀκοῆς καὶ προκαλοῦσιν ἐν ἡμῖν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἤχου. Ἵνα γίνῃ ἀκουστὸς ὁ ἦχος, δέον μεταξὺ τοῦ ἠχογόνου σώματος καὶ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς να παρεμβάλληται ὕλη σταθμητή, ἤτοι σῶμα ἐλαστικὸν στερεὸν ἢ ῥευστόν, ἱκανὸν νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ οὖς ἡμῶν τὴν παλμικὴν κίνησιν. Διὰ τοῦ κενοῦ ὁ ἦχος δὲν διαδίδεται. Πράγματι, ἐὰν κώδωνα πληττόμενον δι' ὡρολογιακοῦ μηχανισμοῦ θέσωμεν ὑπὸ τὸν κώδωνα τῆς ἀεραντλίας, ἀφ' ἧς ἀφαιροῦμεν βαθμηδὸν τὸν ἀέρα, παρατηροῦμεν ὅτι, ἐφόσον τὸ κενὸν προχωρεῖ, ὁ ἦχος τοῦ κώδωνος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξασθενεῖ, καὶ ἐπέρχεται στιγμή, καθ' ἣν οὗτος παύει τελείως ν' ἀκούεται. Ἐὰν ὅμως ἀφήσωμεν να εἰσέλθῃ ἐκ νέου ὁ ἀὴρ εἰς τὴν ἀεραντλίαν, τότε ὁ ἦχος ἀρχίζει καὶ πάλιν νὰ γίνεται ἀκουστός, καὶ ἐφόσον ὁ ἀὴρ εἰσέρχεται περισσότερος ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὁ ἦχος καθίσταται ἐντονώτερος. Ὁ ἦχος διακρίνεται εἰς *ἁπλοῦν* καὶ εἰς *σύνθετον*. Ὁ ἁπλοῦς ἔχει καθαρῶς περιοδικὸν χαρακτῆρα καὶ εἰς αὐτὸν ἀντιστοιχεῖ ἁρμονικὸν κῦμα, παριστώμενον ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως

$$n = n_0 \,\eta\mu\, 2\pi\nu.\, t.$$

Ἁπλοῦς ἤχους δυσκόλως δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν. Ὁ σύνθετος ἦχος εἶναι μεῖγμα ἁπλῶν ἤχων, ἀποτελούμενον ἐξ ἑνὸς θεμελιώδους ἤχου μεγαλυτέρας ἐντάσεως, πρὸς ὃν προστίθενται ἕτεροι ἁπλοῖ ἦχοι εἰς μικρὸν ἢ μεγάλον ἀριθμόν, οἵτινες καλοῦνται *ἀνώτεροι ἦχοι*. Ὁ ἦχος χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ *ὕψους*, τῆς *ἐντάσεως* καὶ τοῦ *ποιοῦ* ἢ τῆς *χροιᾶς* αὐτοῦ. Τὸ ὕψος καθορίζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παλμῶν κατὰ δευτερόλεπτον, οὓς ἐκτελεῖ τὸ ἠχογόνον σῶμα. Ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν παλμῶν, ἤ, ὡς λέγομεν, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ συχνότης τῶν παλμῶν τοῦ ἠχογόνου σώματος, τόσον *ὀξύτερος* εἶναι ὁ ἦχος. Ἦχοι παραγόμενοι ἐκ λίαν μικροῦ ἀριθμοῦ παλμῶν καλοῦνται *βαρεῖς*. Τὸ ὕψος τοῦ ἤχου πειραματικῶς μετρεῖται διὰ τῆς *σειρῆνος*, διὰ τῶν μανομετρικῶν φλογῶν, διὰ γραφικῆς μεθόδου, ὡς καὶ δι' ἄλλων ἀκόμη διατάξεων. Τὸ οὖς δύναται νὰ ἀντιληφθῇ ὡς ἦχον παλμικὰς κινήσεις, ὧν ἡ συχνότης περιλαμβάνεται ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, ἤτοι μεταξὺ 16—25000 διπλῶν παλμῶν. Τὸ κατώτερον, ὡς καὶ τὸ ἀνώτερον, τῶν ἀντιληπτῶν ἤχων δὲν εἶναι ἐπακριβῶς καθωρισμένον.

Ἡ ἔντασις τοῦ ἤχου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλάτους τῶν κραδασμῶν τοῦ ἠχογόνου σώματος, ὅσον δὲ μεγαλύτερον εἶναι τὸ πλάτος αὐτῶν, τόσον μεγαλυτέρα εἶναι καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ἤχου, ὃν προκαλεῖ τὸ ἠχογόνον σῶμα, ἤτοι τόσον ἰσχυρότερον ἠχοῖ τοῦτο. Τὸ ποιὸν τοῦ ἤχου εἶναι ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ, ὅστις ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ διακρίνωμεν δύο ἤχους ἰσοϋψεῖς, προερχομένους ἐκ δύο διαφόρων μουσικῶν ὀργάνων, τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν κ. τ. λ. Ὄντως τὸ οὖς παρουσιάζει τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνῃ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων δύο ἤχους, οἵτινες ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν παλμῶν καὶ τὴν αὐτὴν ἔντασιν· π. χ. ὁ ἦχος do$_2$ ὁ παραγόμενος ὑπὸ βιολίου διακρίνεται τοῦ ἤχου do$_2$ ὃν παράγει κιθάρα, κλειδοκύμβαλον κ.τ.λ., καθ' ὅσον οἱ ἦχοι οὗτοι ἔχουσι διάφορον ποιὸν ἢ χροιάν. Ἐκ τοῦ ποιοῦ ἢ τῆς χροιᾶς τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸ ἄτομον ὅπερ ὁμιλεῖ. Τὸ ποιὸν τοῦ ἤχου ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἦχοι οἱ παραγόμενοι ὑπὸ τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐν γένει καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς δὲν εἶναι ἁπλοῖ, ἀλλὰ σύνθετοι, ἀποτελούμενοι, ὡς κατέδειξεν ὁ Helmholz, ἐκ τῆς συνυπάρξεως τοῦ θεμελιώδους ἤχου, ὅστις καὶ καθορίζει τὸ ὕψος τοῦ ἤχου, καὶ ἐξ ἀριθμοῦ ἑτέρων ἁπλῶν ἤχων, ἀσθενεστέρων τὴν ἔντασιν, καλουμένων *ἀνωτέρων ἤχων* ἢ *ἁρμονικῶν*. Ἡ συχνότης τῶν ἀνωτέρων ἤχων εἶναι ἀκέραιον πολλαπλάσιον τῆς συχνότητος τοῦ θεμελιώδους ἤχου. Τὸ διάφορον δὲ ποιὸν τοῦ ἤχου ὀφείλεται εἰς τὴν πρόσμειξιν διαφόρου ἀριθμοῦ καὶ ἐντάσεως ἁρμονικῶν. Συνήθως ὁ θεμελιώδης ἦχος δὲν συνοδεύεται ὑπὸ ἀληθῶν ἁρμονικῶν, ὡς π. χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑαλίνων κωδώνων, μεταλλικῶν πλακῶν, οἱ ἦχοι ὅμως οὗτοι δὲν παρουσιάζουσι μουσικὸν χαρακτῆρα. Ἁπλοῦς ἤχους παρέχουσι τὰ διαπασῶν καὶ οἱ μακροὶ ἠχητικοὶ σωλῆνες, ἐπειδὴ δ' οἱ ἦχοι οἱ προερχόμενοι ἐκ τούτων εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἁρμονικῶν, δὲν διακρίνονται κατὰ τὴν χροιάν.

Ἐκτὸς τοῦ ἤχου, εἰς τὸν ὁποῖον διακρίνομεν ὕψος καὶ δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν μουσικὴν ἀξίαν, διακρίνομεν ἐν τῇ μουσικῇ καὶ τὸν *κρότον*, ὅστις εἶναι ἦχος βραχυτάτης διαρκείας, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν ὕψος, ὡς π. χ. ὁ κρότος ὃν προκαλεῖ ἡ κροῦσις σφύρας, ἡ πίπτον ἀντικείμενον. Μεταξὺ ἤχου καὶ κρότου δὲν ὑφίσταται σαφὲς ὅριον, καθ' ὅσον ἐὰν λάβωμεν τεμάχια μικρὰ ξύλων καταλλήλων διαστάσεων καὶ ἀφήσωμεν ταῦτα ταχέως νὰ πέσωσι τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπὶ τραπέζης, παράγονται διαδοχικοὶ κρότοι, οἵτινες παρέχουσι τὴν διαδοχικὴν σειρὰν τῶν φθόγγων τῆς μουσικῆς κλίμακος, καὶ ἑπομένως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τοὺς κρότους τούτους, ὕψος, καίτοι μεμονωμένως ἀντιλαμβανόμεθα αὐτοὺς ὡς κρότους.

Ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου. Ἡ ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι εὑρέθη ὅτι εἶναι εἰς θερμοκρασίαν 16° C 340 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον. Ἐμετρήθη δὲ ἀρχικῶς διὰ τοποθετήσεως τηλεβόλου εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν s ἀπὸ σταθμοῦ παρατηρήσεως. Ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ὁριζομένῃ ὑπὸ τοῦ σταθμοῦ παρατηρήσεως τὸ πυροβόλον ἐξεπυρσοκρότει, ὁ δὲ παρατηρητὴς ἐσημείου τὸν χρόνον t, τὸν παρερχόμενον ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐφαίνετο ἡ λάμψις μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἠκούετο ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου. Τὸ πηλίκον s/t παρέχει τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου. Ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς πιέσεως, ἐνῷ ἡ θερμοκρασία ἐπηρεάζει αὐτήν, ὑπολογίζεται δ' ἐν τῷ ἀέρι ἐκ τοῦ τύπου:

$$w = 331{,}3\sqrt{1+at}$$

ἔνθα V_0=333,3 ἡ ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου εἰς 0° καὶ a = 0,00366 ὁ συντελεστὴς διαστολῆς τῶν ἀερίων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ἡ ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου αὐξάνει κατὰ 0,6 μέτρ. κατὰ βαθμόν. Ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου εἰς τὰ διάφορα ἀέρια εἶναι διάφορος, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς πυκνότητος τοῦ ἀερίου. Ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου ἐν τῷ ὕδατι ἐμετρήθη ὑπὸ τῶν Sturm καὶ Colladon. Εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ σταθμὸν παρατηρήσεως ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Γενεύης ἐβυθίζετο ἐν τῷ ὕδατι κώδων, ὅστις ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἐκρούετο, τῆς κρούσεως τοῦ κώδωνος ὑποδηλουμένης εἰς τὸν δέκτην σταθμὸν διὰ ταυτοχρόνου φωτεινοῦ σήματος. Ἐν τῷ δέκτῃ σταθμῷ ἐβυθίζετο ἠχητικὸς δέκτης ἀποτελούμενος ἐξ ἠχητικοῦ κέρατος, ὁ δὲ παρατηρητὴς ἐμέτρει τὸν χρόνον τὸν παρερχόμενον ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως τοῦ φωτεινοῦ σήματος μέχρι τῆς ὥρας καθ' ἣν μέσῳ τοῦ κέρατος ἤκουε τὸν παραχθέντα ἦχον. Ἐκ τῆς γνωστῆς ἀποστάσεως καὶ ἐκ τοῦ χρόνου, ὅστις ἀπῃτήθη ὅπως διανυθῇ αὕτη ὑπὸ τοῦ ἤχου ἐν τῷ ὕδατι, εὑρέθη ἡ ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ὕδατι ἴση πρὸς 1436 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον. Ἡ ταχύτης τοῦ ἤχου ἐν τοῖς στερεοῖς εὑρίσκεται τῇ βοηθείᾳ μακρῶν μεταλλικῶν σωλήνων, εἰς οὓς ἐφαρμόζομεν κατὰ τὸ ἓν ἄκρον τὸ οὖς, κατὰ τὸ ἕτερον δὲ παράγομεν ἦχον ἐκ κρούσεως τοῦ σωλῆνος καὶ μετροῦμεν τὸν χρόνον ὃν δαπανᾷ ὁ ἦχος ὅπως διατρέξῃ τὸν σωλῆνα. Οὕτως εὑρέθη ὅτι ἡ ταχύτης διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τοῖς στερεοῖς εἶναι λίαν μεγάλη· διὰ τὸν σίδηρον εἶναι 5115 μετρ./δευτ., διὰ τὸν χαλκὸν 3825, διὰ τὸν μόλυβδον 1320. Ἡ ταχύτης V διαδόσεως τοῦ ἤχου διὰ στερεῶν, ὑγρῶν καὶ ἀερίων ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ τύπου τοῦ Νεύτωνος:

$$V = \sqrt{\frac{E}{d}}$$

ἔνθα E τὸ *μέτρον ἐλαστικότητος* καὶ d ἡ πυκνότης τοῦ μέσου. Διὰ τ' ἀέρια ὁ τύπος τίθεται ὑπὸ τὴν μορφὴν

$$V = \sqrt{\frac{P_0\gamma}{d_0}(1+at)}$$

ἔνθα P_0 ἡ κανονικὴ πίεσις, γ ὁ λόγος τῶν εἰδικῶν θερμοτήτων τῶν ἀερίων, d_0 ἡ πυκνότης τοῦ ἀερίου ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας, καὶ (1+at) τὸ διώνυμον τῆς διαστολῆς.

Μηχανισμὸς τῆς διαδόσεως τοῦ ἤχου. Φορεὺς τοῦ ἤχου εἶναι ὁ ἀήρ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἦχος διαδίδεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον μηχανισμόν: Ἐὰν φαντασθῶμεν ὅτι εἰς τι σημεῖον τοῦ χώρου εὑρίσκεται ἠχογόνον σῶμα, ἐπειδὴ ἡ παλμικὴ κίνησις τῶν μορίων αὐτοῦ διαδίδεται μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, παράγονται ἐν τῷ περιβάλλοντι ἀέρι *πυκνώματα* καὶ *ἀραιώματα* διαδοχικά, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα εἶναι σφαιρικόν, καὶ διαδίδονται περαιτέρω μὲ τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι. Τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πυκνωμάτων καὶ ἀραιωμάτων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ κατανοήσωμεν διὰ τοῦ ἀκολούθου παραδείγματος: Φαντασθῶμεν ὅτι θεωροῦμεν τὸν ἀέρα τὸν ἐγκεκλεισμένον ἐντὸς ἐπιμήκους σωλῆνος ἀνοικτοῦ ἀμφοτέρωθεν, ἔστω δ' ὅτι κατὰ τὸ ἓν ἄκρον αὐτοῦ τοποθετοῦμεν διαπασῶν φέρον κατὰ τὸ ἓν σκέλος μικρὸν ἐμβολέα κινούμενον ἐλευθέρως κατὰ τὸ ἓν ἄκρον τοῦ σωλῆνος (σχ. 1). Ὑποθέσωμεν ὅτι ἐμβάλλομεν τὸ διαπασῶν εἰς παλμικὴν κίνησιν, ὅτε καὶ ὁ ἐμβολεὺς θὰ ἐκτελῇ ἐντὸς τοῦ σωλῆνος παλινδρομικὴν κίνησιν μικροῦ εὔρους. Ὅταν ὁ ἐμβολεὺς μετατοπίζεται ταχέως πρὸς τὰ δεξιά, τὰ μόρια τοῦ ἐγγὺς αὐτῷ εὑρισκομένου λεπτοῦ στρώματος ἀέρος μετατοπίζονται ἐπίσης δεξιά, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀδρανείας καὶ τοῦ συμπιεστοῦ τῆς ἀερίου μάζης, τὸ ἐγγὺς τοῦ ἐμβολέως ἀέριον στρῶμα συμπιέζει τὸ ἀμέσως ἑπόμενον, ὅπερ ἀκολούθως μεταδίδει τὴν συμπίεσιν ἢ τὴν πύκνωσιν εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον κ.ο.κ., οὕτω δὲ παράγεται πυκνὸν στρῶμα ἀέρος, ὅπερ μετατοπίζεται κατὰ μῆκος τοῦ σωλῆνος μὲ τὴν ταχύτητα τῆς διαδόσεως τοῦ ἤχου εἰς τὸν ἀέρα. Ὅταν ὅμως ὁ ἐμβολεὺς κινῆται πρὸς τ' ἀριστερά, τείνει νὰ σχηματισθῇ

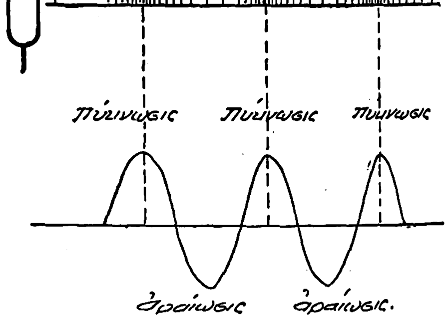

Σχ. 1. Ἐξήγησις *παραγωγῆς πυκνωμάτων καὶ ἀραιωμάτων.*

ἀμέσως ὄπισθεν τούτου κενόν, τὸ ἐγγὺς στρῶμα ἀέρος ἑπομένως ἀραιοῦται, ἡ δ' ἀραίωσις αὕτη μεταδίδεται περαιτέρω ἐν τῷ σωλῆνι πάλιν μὲ τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι. Ἐκ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι τὰ μόρια ἑκάστου στρώματος ἀέρος ἐν τῷ σωλῆνι κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ πυκνώσεως εἰς ἀραίωσιν καὶ τἀνάπαλιν ἐκτελοῦσι παλμικὰς κινήσεις κατὰ μῆκος τοῦ σωλῆνος ἢ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς διαδόσεως. Ἕκαστον δὲ στρῶμα πυκνωθὲν ἢ ἀραιωθὲν ἐπανέρχεται διαδοχικῶς εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὸν ἄνω τρόπον θέλει ἐπέλθει στιγμή, καθ' ἣν ὁ ἐν τῷ σωλῆνι ἀὴρ θέλει ὑποδιαιρεθῇ εἰς στρώματα ἀέρος ἐναλλὰξ πυκνὰ καὶ ἀραιά, ὡς δεικνύεται ἐν σχ. 1. Αἱ πυκνώσεις καὶ ἀραιώσεις διαδίδονται περαιτέρω, μεταφορικὴ κίνησις ὅμως τῆς ἀερίου μάζης δὲν λαμβάνει χώραν. Ἡ ἀπόστασις τῶν μέσων δύο διαδοχικῶν ἀραιωμάτων ἢ πυκνωμάτων καλεῖται *μῆκος κύματος* καὶ παρίσταται συνήθως διὰ λ. Γραφικῶς δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν τῆς ἀερίου στήλης δι' ἡμιτονοειδοῦς καμπύλης (σχ. 1), ἐν ᾗ τὰ ἄνω τοῦ τμήματος ἄξονος παριστῶσι τὰς πυκνώσεις, τὰ δὲ κάτω τοῦ ἄξονος τὰς ἀραιώσεις (τῶν τεταγμένων παριστωσῶν τὰς ἀποστάσεις τῶν μορίων τοῦ ἀέρος ἀπὸ τῆς μέσης θέσεως ἰσορροπίας αὐτῶν ἢ τὴν μεταβολὴν τῆς πυκνότητος τοῦ θεωρουμένου στρώματος πέριξ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ τιμῆς). Τ' ἀνωτέρω παραγόμενα πυκνώματα καὶ ἀραιώματα ὑπὸ τῶν ἠχογόνων σωμάτων ἐν τῷ ἀέρι, ἅτινα διαδίδονται ἐν αὐτῷ μὲ τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου, ἀποτελοῦσι τὰ *ἠχητικὰ κύματα*. Τὰ παραγόμενα ἐν ἀπεριορίστῳ καὶ ὁμοιογενεῖ μέσῳ ὡς π. χ. ἐν τῷ ἀέρι, ἠχητικὰ κύματα καλοῦνται *διαδιδόμενα κύματα*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν *στασίμων κυμάτων*, ἅτινα παράγονται ἐκ τῆς συμβολῆς δύο διαδιδομένων κυμάτων.

Digitized by Google

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴδομεν ὅτι κατὰ τὴν διάδοσιν τοῦ ἤχου διὰ τοῦ ἀέρος ἡ πυκνότης αὐτοῦ μεταβάλλεται, ἤτοι αὐξάνεται καὶ ἐλαττοῦται περιοδικῶς, καὶ ὅτι δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὰς διαδοχικὰς πυκνώσεις καὶ ἀραιώσεις δι' ἡμιτονοειδοῦς καμπύλης, ἐν ᾗ τὴν μὲν αὔξησιν τῆς πυκνότητος (πύκνωσιν) παριστῶμεν διὰ θετικοῦ ἀριθμοῦ (τεταγμένη ἄνω τοῦ ἄξονος), τὴν δ' ἐλάττωσιν (ἀραίωσιν) δι' ἀρνητικοῦ ἀριθμοῦ (τεταγμένη κάτω τοῦ ἄξονος). Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐὰν ταυτο-

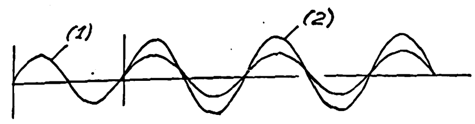

Σχ. 2. *Συνύπαρξις δύο ἠχητικῶν κυμάτων τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ φάσεως. Τὸ συνιστάμενον κῦμα (2) ἔχει πλάτος διπλάσιον τῶν συνιστώντων κυμάτων.*

χρόνως διαδίδωνται ἐν τῷ ἀέρι δύο ἠχητικὰ κύματα τῆς αὐτῆς συχνότητος, προερχόμενα π. χ. ἐκ τῆς κινήσεως δύο ἐλασμάτων ἐκτελούντων παλμοὺς τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ πλάτους, καὶ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἀπόστασις (σχ. 2) τῶν δύο ἐλασμάτων εἶναι ἄρτιος ἀριθμὸς ἡμιμηκῶν κύματος, τότε τὰ ἐξ ἑκάστου ἐλάσματος προκαλούμενα *διαδιδόμενα κύματα* προστίθενται, τῆς πυκνώσεως ἣν προκαλεῖ τὸ ἓν συμπιπτούσης πρὸς τὴν πύκνωσιν ἣν προκαλεῖ τὸ ἕτερον ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, οὕτω δ' αἱ πυκνώσεις αὐτῶν προστίθενται, ὁμοίως καὶ τ' ἀραιώματα, ὡς δεικνύεται ὑπὸ τοῦ σχ. 2 (καμπύλαι 1 καὶ 2). Ἐὰν ὅμως ἡ ἀπόστασις τῶν δύο ἐλασμάτων εἶναι ἴση πρὸς περιττὸν ἀριθμὸν ἡμιμηκῶν κύματος, τότε τὸ ἀραίωμα τοῦ ἑνὸς διαδιδομένου κύματος συμπίπτει πρὸς τὸ πύκνωμα τοῦ ἑτέρου, οὕτω δὲ ταῦτα ἐξουδετεροῦνται ἀμοιβαίως καὶ τὰ μόρια τοῦ ἀέρος ἠρεμοῦσιν, ὡς δεικνύεται ὑπὸ τοῦ σχ. 3 (καμπύλαι 1 καὶ 2). Ὁ συνδυασμὸς οὗτος δύο ἠχητικῶν κυ-

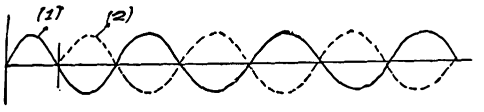

Σχ. 3. *Συνύπαρξις δύο ἠχητικῶν κυμάτων ὑπὸ ἀντίθεσιν φάσεως. Τὸ συνιστάμενον κῦμα ἔχει πλάτος μηδέν.*

μάτων καλεῖται *συμβολὴ τῶν ἠχητικῶν κυμάτων*. Τὰ στάσιμα ἠχητικὰ κύματα προκαλοῦνται ἐκ τῆς συμβολῆς δύο διαδιδομένων ἠχητικῶν κυμάτων, ἐξ ὧν τὸ ἓν μὲν εἶναι τὸ ἀπ' εὐθείας ἠχητικὸν κῦμα, τὸ δ' ἕτερον τὸ προερχόμενον ἐξ ἀνακλάσεως ἀπὸ ἀνενδότου τοιχώματος. Τοιαῦτα στάσιμα ἠχητικὰ κύματα παράγονται εἰς τοὺς *ἠχητικοὺς σωλῆνας* (βλ. λ.), τὸν σωλῆνα Kundt. Κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν στασίμων ἠχητικῶν κυμάτων ἡ κινητικὴ κατάστασις τῶν μορίων τοῦ ἀέρος, π.χ. ἐν ἠχητικῷ σωλῆνι, χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ σχ. 4, ἐξ οὗ παρατηρεῖται ὅτι εἰς ἄλλας μὲν περιοχὰς τὰ μόρια τοῦ ἀέρος ἔχουσι μέγιστον πλάτος κινήσεως, εἰς ἄλλας δὲ ταῦτα ἠρεμοῦσι.

Τὰ σημεῖα μεγίστου πλάτους κινήσεως καλοῦνται *κοιλίαι*, τὰ δὲ σημεῖα καθ' ἃ τὰ μόρια τοῦ ἀέρος ἠρεμοῦσι καλοῦνται *δεσμοί*. Ἡ ἀπόστασις δὲ δύο διαδοχικῶν δεσμῶν ἰσοῦται πρὸς ἥμισυ τοῦ μήκους κύματος. Ἡ παραγωγὴ τῶν στασίμων κυμάτων ἔχει κατὰ τοῦτο σημασίαν, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει τὴν μετ' ἀκριβείας μέτρησιν τοῦ μήκους τοῦ ἠχητικοῦ κύματος. Ἡ μέτρησις δ' αὕτη ἐπιτρέπει νὰ προσδιορίσωμεν μετ' ἀκριβείας τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ ἤχου. Ὄντως μεταξὺ μήκους κύματος λ, τῆς ταχύτητος διαδόσεως τοῦ ἤχου ἐν τῷ ἀέρι, καὶ τῆς συχνότητος N τοῦ ἤχου ὑφίσταται ἡ σχέσις: $λ=V/N$, ἐξ ἧς προκύπτει $V=N.λ$ Διὰ μετρήσεως ὅθεν τοῦ λ καὶ τοῦ N δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν ταχύτητα διαδόσεως τοῦ

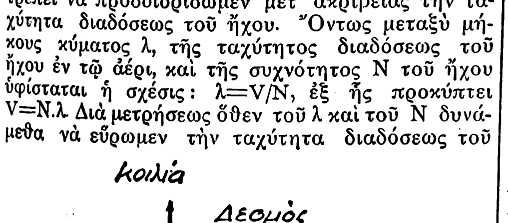

Σχ. 4. *Διαμόρφωσις στασίμων κυμάτων.*

ἤχου ἐν τῷ ἀέρι. Ἡ μέτρησις τοῦ μήκους κύματος ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ σωλῆνος τοῦ Kundt καὶ τῆς συσκευῆς τοῦ Quinke. Ἐπίσης τὸ μῆκος ἠχητικοῦ κύματος δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν διὰ τῆς συσκευῆς τοῦ συμβολῆς τοῦ König. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— *[Βυζ. Μουσ.]* Ἦχος καλεῖται ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐκκλ. μουσικῇ πορεία μέλους, ἔχοντος ὡρισμένην μελῳδικὴν ἢ τονικὴν βάσιν, κλίμακα, ἀπήχημα, δεσπόζοντας φθόγγους καὶ καταλήξεις.

Ἐκ τῶν δέκα πέντε *τρόπων (ἤχων)*, ὧν χρῆσιν ἐποιεῖτο ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσική, ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐξελέξατο μόνον ὀκτώ, συστηματοποιηθέντας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου Μεδιολάνων (340 μ. Χ.), ὅστις εἰσήγαγεν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀμβροσιανὴν ἐπικληθεῖσαν ψαλμῳδίαν, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου (535 μ. Χ.) καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (756 μ. Χ.) τοῦ ποιητοῦ καὶ μελοποιοῦ τῆς Ὀκτωήχου.

Οἱ ὀκτὼ ἦχοι τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν τονιαίων διαστημάτων τῶν κλιμάκων των, ὑπάγονται εἰς τρία γένη: τὸ *διατονικόν*, τὸ *χρωματικὸν* καὶ τὸ *ἐναρμόνιον*, διαιροῦνται δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς βάσεως αὐτῶν, τῶν δεσποζόντων φθόγγων καὶ τῶν καταλήξεων εἰς *κυρίους* καὶ εἰς *πλαγίους*. Καὶ οἱ μὲν κύριοι ἦχοι ἔχουσιν ὡς μελῳδικὴν βάσιν αὐτῶν τὴν βάσιν τοῦ ὀξέος ἢ δευτέρου τῶν δύο ὁμοειδῶν τετραχόρδων τῆς κλίμακος, οἱ δὲ πλάγιοι τὴν βάσιν τοῦ βαρέος ἢ πρώτου τῶν, ὡς ἐλέχθη, δύο ὁμοειδῶν τετραχόρδων. Τουτέστιν ἕκαστος τῶν πλαγίων ἤχων δέον νὰ ἀπέχῃ τοῦ κυρίου του κατὰ ἕν, πλῆρες καὶ τέλειον, πεντάχορδον (μῆκος χορδῆς $^2/_3$), τὸ σχῆμα δὲ τῆς διαπασῶν ἑκάστου πλαγίου ἤχου νὰ συμφωνῇ πρὸς τὸ τοῦ κυρίου του.

Καὶ εἰς μὲν τὸ διατονικὸν γένος ἀνήκουσιν ὁ *πρῶτος ἦχος*, ὁ *πλάγιος τοῦ πρώτου*, ὁ *τέταρτος* καὶ

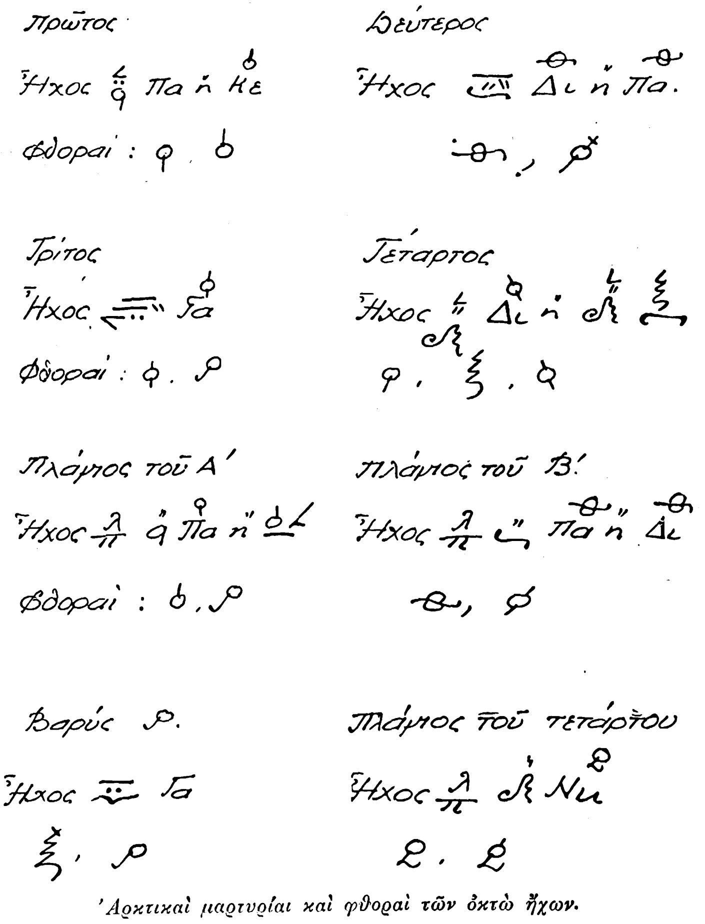

Ἀρχτικαὶ μαρτυρίαι καὶ φθοραὶ τῶν ὀκτὼ ἤχων.

ὁ *πλάγιος τοῦ τετάρτου*, εἰς τὸ χρωματικὸν ὁ *δεύτερος* καὶ ὁ *πλάγιος τοῦ δευτέρου*, καὶ εἰς τὸ ἐναρμόνιον ὁ *τρίτος* (καὶ ὁ *βαρύς*, κληθεὶς οὕτω καὶ οὐχὶ πλάγιος τοῦ τρίτου, καθ' ὅσον δὲν ἀπέχει τοῦ τρίτου ἤχου κατὰ ἓν πλῆρες καὶ τέλειον πεντάχορδον (μῆκος χορδῆς $^2/_3$), ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον ἀτελὲς (μῆκος χορδῆς $^{45}/_{64}$), πρὸς δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς διαπασῶν αὐτοῦ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ τῆς τοῦ τρίτου ἤχου. Ἐπίσης καὶ ὁ πλάγιος τοῦ δευτέρου καταχρηστικῶς καλεῖται οὕτω, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ σχῆμα τῆς διαπασῶν αὐτοῦ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ τῆς τοῦ κυρίου του, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ τονικὴ αὐτοῦ βάσις δὲν κεῖται τετρατόνως κάτωθεν τῆς βάσεως τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ τριτόνως.

Τὰ χαρακτηριστικὰ ἑνὸς ἑκάστου ἤχου εἰσὶ τέσσαρα: *κλίμαξ, ἀπήχημα, δεσπόζοντες φθόγγοι* καὶ *καταλήξεις*, ἐξ ὧν τὸ ἀπήχημα καὶ αἱ καταλήξεις εἰσὶ γνωριστικά. Σημεῖα δηλωτικὰ τῶν ἤχων εἰσὶν αἱ *ἀρχτικαὶ μαρτυρίαι* καὶ αἱ *φθοραί*, ἅτινα ἐμφαίνονται ἐν τῷ παρατιθεμένῳ πίνακι.

1) *Μελῳδικὴ* ἢ *τονικὴ βάσις* τοῦ ἤχου καλεῖται ὁ φθόγγος, ἐξ οὗ ἄρχεται τὸ μέλος, ἀσκοῦσα μεγίστην δύναμιν ἐπὶ τῶν λοιπῶν φθόγγων τῆς κλίμακος τοῦ ἤχου καὶ ἐξαναγκάζουσα τρόπον τινὰ αὐτὸ νὰ μὴ ἀπομακρύνηται αὐτῆς. Αὕτη καλεῖται κοινῶς *ἴσον* τοῦ ἤχου.

2) *Ἀπήχημα* καλεῖται σύντομος μουσικὴ γραμμή, ἥτις μελῳδεῖται ἐν τῇ βάσει τοῦ ἤχου καὶ ἡ ὁποία, χαρακτηρίζουσα τὸν ἦχον, προηγεῖται αὐτοῦ.

3) *Δεσπόζοντες φθόγγοι* καλοῦνται ἐκεῖνοι, περὶ οὓς τὸ μέλος περιστρέφεται καὶ ἀναπαύεται καὶ οἵτινες, ὄντες σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητοι, ἀκούονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ μέλους, ὅπερ ἀγαπᾷ νὰ ἐνδιατρίβῃ περὶ αὐτοὺς περισσότερον, τῶν λοιπῶν φθόγγων καλουμένων *ὑπερβασίμων* καὶ ὑφισταμένων μεταβολήν, καλουμένην *ἕλξιν μελῳδικὴν* ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐπιβαλλομένην καὶ ἥτις ἐν τῇ βυζαντινῇ μουσικῇ ἐστι πάθος τῶν τόνων παροδικόν, καθ' ὃ φθόγγος τις ἕλκει πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἀμέσως βαρύτερον ἢ ὀξύτερον φθόγγον, οὐχὶ τυχαίως, ἀλλὰ σταθερῶς καὶ καθ' ὡρισμένας περιστάσεις. Ἡ μελῳδικὴ ἕλξις προσδίδει εἰς ἕκαστον τῶν ἤχων ἰδιαιτέραν χροιάν, *ὕφος* καλουμένην, καὶ

4) *Καταλήξεις* καλοῦνται ἐκεῖναι αἱ μουσικαὶ γραμμαί, δι' ὧν τὸ μέλος ζητεῖ, τρόπον τινά, νὰ ἀναπαυθῇ ἰδίως ἐπὶ τῶν δεσποζόντων τῶν ἤχων φθόγγων, διαιροῦνται δὲ αὗται εἰς τρεῖς κατηγορίας:

α') Ἀτελεῖς, ἃς ποιεῖ ἕκαστος τῶν ἤχων εἰς τοὺς δεσπόζοντας αὐτοῦ φθόγγους, ὡς καὶ εἰς ἑτέρους τοιούτους ἔχοντας σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν βάσιν τοῦ ἤχου καὶ μὴ ὄντας παραφώνους.

β') Ἐντελεῖς, δι' ὧν τὸ μέλος ἑκάστου ἤχου ἀναπαύεται, γενόμεναι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἤχου καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ, καὶ

γ') Τελικαί, γενόμεναι ἐν τῇ βάσει τοῦ ἤχου τοῦ περατουμένου μέλους καὶ οὖσαι δύο εἰδῶν, τελικαί, μεθ' ἃς ἕπεται συνέχεια τοῦ μέλους, καὶ τελικαὶ μετὰ τελικῆς γραμμῆς ἰδιαζούσης εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἤχων καὶ μετὰ τὰς ὁποίας τὸ μέλος ὁριστικῶς περατοῦται.

Τὰ μέλη ἑνὸς ἑκάστου ἤχου διακρίνονται εἰς:

α') Εἱρμολογικόν, ὑποδιαιρούμενον εἰς *σύντομον, ἀργὸν* καὶ *καλοφωνικόν*.

β') Στιχηραρικόν, ὑποδιαιρούμενον εἰς *σύντομον* ἢ *νέον* καὶ εἰς *ἀργὸν* ἢ *παλαιόν*, καὶ

γ') Παπαδικόν.

Σημειωτέον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Βυζαντινοὶ μουσικοδιδάσκαλοι τοὺς ὀκτὼ ἤχους δὲν διῄρουν μόνον εἰς *κυρίους* καὶ *πλαγίους*, ἀλλὰ καὶ εἰς *διφώνους, μέσους, τριφώνους, παραμέσους* καὶ *τετραφώνους*, ὡς ἑξῆς:

α') Κατερχόμενοι διτόνως ἐκ τῆς βάσεως τῶν κυρίων ἤχων πρὸς τοὺς πλαγίους αὐτῶν, παρῆγον τοὺς μέσους ἤχους, τριτόνως τοὺς παραμέσους, ἀπέχοντας κατὰ τόνον ἐπὶ τὸ βαρὺ τῶν μέσων ἤχων, καὶ τετρατόνως τοὺς πλαγίους, διισταμένους διτονίᾳ κατιούσῃ τῶν μέσων αὐτῶν, καὶ

β') Ἀνερχόμενοι διτόνως ἐκ τῆς βάσεως τῶν πλαγίων πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν, παρῆγον τοὺς διφώνους ἤχους, τριτόνως τοὺς τριφώνους καὶ τετρατόνως τοὺς τετραφώνους.

Ἡ ὕπαρξις τῶν ἐν ἑκάστῳ ἤχῳ ὑπαρχόντων μέσων, διφώνων, τριφώνων καὶ τετραφώνων, βεβαιουμένη διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως καὶ τεχνολογίας, οὕτως εἰπεῖν, τῶν διαφόρων μελῶν, ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν καὶ δύναμιν ἐπ' αὐτῶν, εἰς τὴν ὕπαρξιν δὲ αὐτῶν ἀκριβῶς ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποικιλία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **ἦχος ἁρμονικός** *[Ἀκουστ.]* βλ. λ. *ἁρμονικὸς ἦχος*.

— **ἦχος βαλβιδικός** *[Φυσιολ.]*. Ὁ ἐκ τῆς συγκλείσεως τῶν μηνοειδῶν βαλβίδων προερχόμενος (βλ. λ. *διαστολικὸς ἦχος*).

— **ἦχος διαστολικός** *[Φυσιολ.]* βλ. λ. *διαστολικὸς ἦχος*.

— **ἦχος μυϊκός** *[Φυσιολ.]*. Ὁ μυϊκὸς ἦχος παράγεται κατὰ τὴν ἔκφανσιν συστολῆς τῶν μυῶν, ἢ κατὰ τὸν ἐρεθισμὸν αὐτῶν διὰ συνεχῶν ἐρεθισμάτων, ὁπότε γεννᾶται διαρκὴς συστολὴ αὐτῶν *(τέτανος)*. Γίνεται δὲ ἀντιληπτὸς ὁ μυϊκὸς οὗτος ἦχος ἐὰν εἰσαγάγωμεν τὸ ἄκρον τοῦ μικροῦ δακτύλου εἰς τὸν ἔξω ἀκουστικὸν πόρον καὶ συστείλωμεν τοὺς μῦς τοῦ βραχίονος ἰσχυρῶς, ἤ, κατὰ τὸν Helmholtz, ἐὰν φράξωμεν καλῶς τὰ ὦτα διὰ κηροῦ ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ συσφίξωμεν τὰς γνάθους δι' ἰσχυρᾶς συστολῆς τῶν μασητηρίων μυῶν. Ι. Ν. Μ.

— **ἦχος συστολικός** *[Φυσιολ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ πρῶτος ἦχος τῆς καρδίας, ὅστις γίνεται ἀντιληπτὸς κατὰ τὴν συστολὴν τῶν κοιλιῶν, ὀφείλεται δὲ εἰς τὸν μυϊκὸν ψόφον, ὅστις γεννᾶται κατὰ τὴν συστολὴν αὐτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὰς δονήσεις τῶν κολποκοιλιακῶν βαλβίδων κατὰ τὴν σύγκλεισιν αὐτῶν. Ι. Ν. Μ.

Digitized by Google

— **ἦχος τρίτος** *[Φυσιολ.]*. Ὁ Gibson τὸ πρῶτον περιέγραψε τὸν ἦχον τοῦτον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐκάλεσεν *ἐπιγενῆ διαστολικόν*. Γίνεται δὲ ἀντιληπτὸς κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς καρδίας καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς παύλης, εἶναι δὲ βαθὺς καὶ πολὺ ἀσθενής. Ὁ τρίτος οὗτος ἦχος τῆς καρδίας παράγεται μεταξὺ τῆς διαστολῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου ἤχου τοῦ ἐπομένου παλμοῦ, εἶναι δὲ σταθερὸν σημεῖον κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδίων. Περὶ τῆς γενέσεως ὅμως αὐτοῦ δὲν γνωρίζομεν μέχρι σήμερον ἀκριβῶς. Ι. Ν. Μ.

— **ἤχου ἔντασις** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἔντασις* ἤχου.

ἠχοφασία (ἡ) *[Ψυχοπαθ.]*· βλ. *ἠχολαλία*.

Ἠχώ. Ὡραία παρθένος ἀνατραφεῖσα ὑπὸ τῶν Νυμφῶν καὶ διδαχθεῖσα ὑπὸ τῶν Μουσῶν ἐντὸς τῶν δασῶν, εἰς τὰ ὁποῖα συνήθως διέτριβε, νὰ ᾄδῃ καὶ νὰ παίζῃ τὸν αὐλὸν καὶ τὴν σύριγγα. Ἀγαπῶσα τὴν ἐρημίαν καὶ ἀσχολουμένη μὲ τὴν μουσικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξαιρετικῶς ηὐδοκίμει, ἀπέφευγε τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἠρνεῖτο τὸν ἔρωτα θνητῶν καὶ ἀθανάτων. Ἕνεκα τῆς ἰδιορρυθμίας της ταύτης προεκάλεσε τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον καὶ ἄλλων, καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Πανός, ὅστις καὶ ἐξωργισμένος ἐναντίον της ἦτο, διότι ἀπέρριπτε τὸν ἔρωτά του, καὶ τὴν ἐξήλευε διὰ τὸ μουσικὸν τάλαντόν της. Ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ φθόνου του ἦτο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ὅλους τοὺς ποιμένας τῆς χώρας ἀγρίαν κατὰ τῆς ὡραίας παρθένου μανίαν, ἥτις ἐξέσπασεν εἰς τὸν διαμελισμὸν ταύτης καὶ τὴν διασκόρπισιν τῶν μελῶν της εἰς ὅλην τὴν γῆν. Ἡ θεὰ ὅμως Γαῖα περισυνέλεξε καὶ ἔθαψε ταῦτα μετὰ στοργῆς, ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἠχὼ δὲν ἀπώλεσε καὶ μετὰ θάνατον τὸ μουσικὸν τάλαντόν της καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ μιμῆται καὶ ν' ἀναπαράγῃ ὅσους ἤχους ἀκούει, ἐπαναλαμβάνει αὐτοὺς ἀπὸ πᾶσαν γωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἓν μέλος της ἔχει ταφῆ. Πλὴν τῆς παραδόσεως ὅμως ταύτης, διασωθείσης εἰς τὰ ποιμενικὰ μυθιστορήματα τοῦ κατὰ τὴν Β' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος Λόγγου, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι παραδόσεις διασωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου. Κατὰ τὴν μίαν τούτων ἡ Ἠχὼ ὑπεβοήθει τὸν Δία εἰς τὰς ἐρωτικὰς πρὸς τὰς Νύμφας σχέσεις του, ἀπασχολοῦσα μὲ πολλὴν φλυαρίαν τὴν Ἥραν, καθ' ἣν ὥραν ἐκεῖνος ἠρωτοτρόπει. Μίαν ἡμέραν ὅμως ἡ Ἥρα ἀντελήφθη τὴν παγίδα της καὶ πρὸς τιμωρίαν τὴν κατεδίκασε νὰ μὴ δύναται νὰ λέγῃ ὅ,τι θέλει, ἀλλὰ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τοὺς τελευταίους ἤχους τῆς φωνῆς τὴν ὁποίαν ἀκούει. Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἡ Ἠχὼ ἠράσθη τοῦ ὡραίου Ναρκίσσου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὸν ἔρωτά της, ἐξ ἐντροπῆς αὐτὴ ἀπεσύρθη εἰς ἐρημικὰ σπήλαια, ὅπου ἐφθείρετο κατατρωγομένη ἀπὸ τὴν λύπην καὶ τὸ πεῖσμά της διὰ τὴν περιφρόνησιν. Οὕτω τὸ σῶμά της κατηναλώθη, τὸ αἷμά της ἐξητμίσθη καὶ ἔμεινε μόνον ἡ φωνή της καὶ τὰ ὀστᾶ της, τὰ ὁποῖα ὅμως μετεμορφώθησαν εἰς βράχον. Ἀπὸ τότε πλέον ἔπαυσε νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὰ δάση, ἀπαντᾷ ὅμως ἀπὸ τοῦ βράχου εἰς τὸ ὁποῖον μετεμορφώθη εἰς ὅσους τὴν καλοῦν. ΚΑΦ.

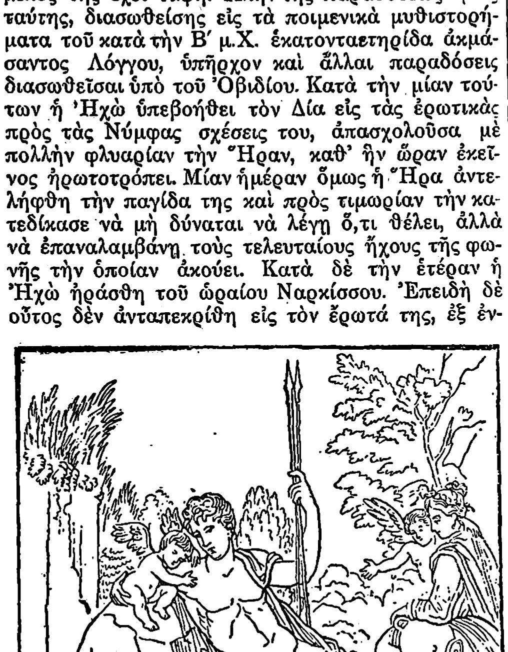

Ἠχὼ καὶ Νάρκισσος.
[Ἐκ Πομπηϊανῆς τοιχογραφίας.]

ἠχώ, —*οῦς*, —*οῖ* (ἡ)· ἡ ἀνάκλασις τῶν ἠχητικῶν κυμάτων καὶ ἀπόδοσις τοῦ ἐκφωνηθέντος, κοιν. *ἀντίλαλος*· || μεταφ. ὁ ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους ἄλλου: «αὐτὸς εἶναι ἡ ἠχὼ τοῦ τάδε»· || κύρ. ὄνομα *Ἠχώ* (βλ. λ.) προσωποποίησις τῆς ἠχοῦς ὡς νύμφης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ θεολογίᾳ.

— *[Ἀκουστ.]* Ἡ ἠχὼ ἀποτελεῖ ἀκουστικὸν φαινόμενον ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀνάκλασιν τῶν ἠχητικῶν κυμάτων. Ὅταν πρὸ στερεοῦ τοιχώματος παράγωμεν βραχεῖς ἤχους, τότε τὰ διαδιδόμενα ἠχητικὰ κύματα προσπίπτοντα ἐπὶ τοῦ στερεοῦ τοιχώματος ἀνακλῶνται καὶ δύνανται ταῦτα νὰ προσβάλωσι τὸ οὖς. Τὸ οὖς, ὡς γνωστόν, δύναται νὰ διακρίνῃ εἰς 1 δευτερόλεπτον 10 διαδοχικοὺς ἤχους ἀπ' ἀλλήλων, εἰς $^1/_{10}$ δὲ τοῦ δευτερολέπτου ὁ ἦχος διανύει 34 μέτρα, ἑπομένως ὅταν τὸ τοίχωμα ἀπέχῃ ἀπὸ τοῦ ὠτὸς ἡμῶν τοὐλάχιστον 17 μέτρα, τότε τὸ οὖς ἡμῶν δύναται νὰ διακρίνῃ τὸν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν ἐξ ἀνακλάσεως ἦχον καὶ οὕτως ἔχομεν *ἠχώ*. Ἐὰν ἡ ἀπόστασις εἶναι 2×17, 3×17 μέτρα, δυνάμεθα νὰ ἀκούσωμεν ἠχὼ δισύλλαβον, τρισύλλαβον, κ.ο.κ. Ἐὰν ὅμως ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ὠτὸς εἶναι μικροτέρα τῶν 17 μέτρων, τότε ὁ ἀπ' εὐθείας ἦχος συγχέεται μὲ τὸν ἐξ ἀνακλάσεως, ὅτε ὁ ἀπ' εὐθείας ἦχος ἐνισχύεται καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει λέγομεν ὅτι ἔχομεν *ἀντήχησιν*. Ἡ ἠχὼ εἶναι πολλαπλῆ, ὅταν ὁ ἦχος ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις, ὀφείλεται δὲ τοῦτο εἰς διαδοχικὰς ἀνακλάσεις τοῦ ἤχου ἐπὶ διαφόρων κωλυμάτων εὑρισκομένων εἰς διαφόρους ἀποστάσεις ἢ καὶ ἐπὶ δύο ἀπέναντι κωλυμάτων. Κ. Π.

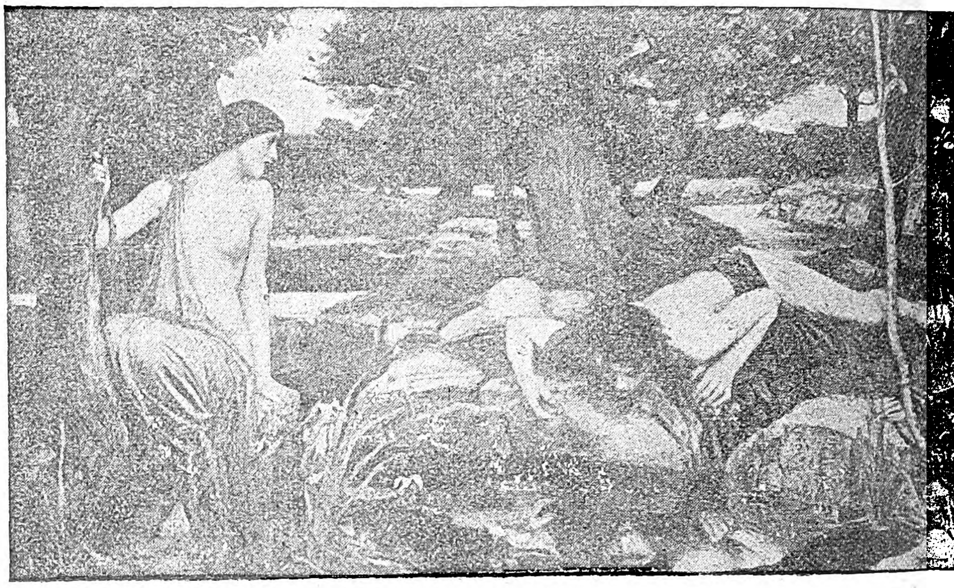

Βενερχάους: Ἠχὼ καὶ Νάρκισσος.
[Λίβερπουλ, Πινακοθήκη Βάλκερ.]

— **«Ἠχώ».** —1) Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Πειραιεῖ τῷ 1880. —2) Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Κερκύρᾳ ἀπὸ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1882. —3) Περιοδικὸν ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1897 ὑπὸ Φρ. Πρίντεζη. —4) Περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ φιλοτελικόν, δεκαπενθήμερον, ἐν Χανίοις, 1911—1912. Διευθυντὴς Ἰμβραῒμ Τσαφαντάκης. Μ. Κ. Α.

— **«Ἠχὼ** *τῆς* **Ἀνατολῆς»** (Écho d'Orient). —1) Γαλλόφωνος ἀθηναϊκὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα τὴν 29 Ἰανουαρίου 1923 ὑπὸ Π. Σὶμ καὶ Α. Βιντὰλ καὶ διακόψασα τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς μετά τινας μῆνας. —2) Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα (Écho d'Orient), ἐκδιδόμενον ἐν Παρισίοις συνεχῶς ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς σχῆμα 8ον καὶ ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἱστορίαν, γεωγραφίαν καὶ λειτουργικὴν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

— **«Ἠχὼ** *τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας***»**. Δεκατενθήμερον ἀστυνομικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τὴν 22 Ἰανουαρίου 1909 εἰς σχῆμα 4ον καὶ ἐκδιδόμενον μέχρι τοῦ 1915 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γ. Ν. Λεφάκη.

— **«Ἠχὼ** *τῆς* **Ἑλλάδος».** Ἀθηναϊκὴ ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1868 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι Φεβρουαρίου τοῦ 1871.

— **«Ἠχὼ** *τῶν* **Ἐπαρχιῶν».** Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Πάτραις τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1842 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρις Αὐγούστου 1846.

— **«Ἠχὼ** *τῆς Λακωνικῆς***»**. Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα ἐν Σπάρτῃ εἰς σχῆμα 2ον τὴν 21 Αὐγούστου 1926, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Π. Γ. Καλαίμη.

— **«Ἠχὼ** *τῆς Μακεδονίας***»**. Ἐφημερὶς ἐν Κοζάνῃ ἱδρυθεῖσα εἰς σχῆμα 2ον κατὰ τὸ 1915 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1923.

— **«Ἠχὼ** *τῆς Ὀρθοδοξίας***»**. Ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1869 ὑπὸ Κ. Φρεαρίτου.

— **«Ἠχὼ** *τῶν Παρισίων***»** (Écho de Paris). Καθημερινὴ πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερὶς ἐν Παρισίοις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1884 ὑπὸ Αὐρηλιανοῦ Σὸλλ (School), ἀποχωρήσαντος μετὰ 12 ἔτη. Συνειργάσθησαν ἐν αὐτῇ συγγραφεῖς διακεκριμένοι καὶ ἐξέχοντες πολιτικοί, ὡς οἱ Ἰούλιος Λεμαῖτρ καὶ ὁ Μπωρεπαίρ. Περίφημος κατέστη ἡ θέσις αὐτῆς εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ντρεϋφούς, ὅτε ἀνέλαβε μετὰ ζωηρότητος τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στρατεύματος.

— **«Ἠχὼ** *τοῦ Ταϋγέτου***»**. Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερὶς ἐν Σπάρτῃ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1869 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1881.

— **«Ἠχὼ** *τῆς* **Τήνου».** Ἐφημερὶς ἐν Τήνῳ ἱδρυθεῖσα τὴν 6ην Ἀπριλίου 1883 καὶ ἐκδιδομένη ἐπὶ δεκαετίαν.

— **«Ἠχὼ** *τῆς* **Χίου».** Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐν Χίῳ εἰς σχῆμα 2ον ἱδρυθεῖσα τῷ 1921 ὑπὸ Ἀναστασίου Ἀνδρεάδου.

ἠχῶ (—*έω*), ἀόρ *ἤχησα*· κάμνω ἦχον: «χαλκὸς ἠχῶν καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον», «ἤχησεν ὁ κώδων» ἐχτύπησε ἡ καμπάνα· || μεταφ. «οἱ λόγοι του δὲν ἤχησαν καλῶς» δὲν ἠκούσθησαν εὐχαρίστως.

ἠω—· ὡς πρῶτον συνθετικὸν εἰς ὅρους παλαιοντολογικοὺς καὶ γεωλογικούς, σημαίνει τὴν πρώτην ἢ ὡς πρώτην χαρακτηριζομένην βαθμῖδα ἐξελίξεως, οἱονεὶ τὴν *ἠῶ* ἐν σχέσει πρὸς τὰς μεταγενεστέρας περιόδους: *ἠωάνθρωπος* (ἡ πρώτη διάπλασις τοῦ ἀνθρώπου), *ἠωβάτραχος*, *ἠώζῳον*, *ἠωθήριον*, *ἠώκρινος*, *ἠώλιθος* κτλ. (βλ. κατωτ.), πβλ. τοὺς ἀπὸ τῶν *μεσο—* καὶ *νεο—* συντεθειμένους ὅρους.

ἠωακτὶς (ἡ) (Eoactis Spencer) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κρυπτοζωνίων* *ἀστεροειδῶν* *ἀστεροζῴων* ἐχινοδέρμων. Τῶν ζῴων τούτων οἱ βραχίονες ἐστεροῦντο ἢ ἔφερον μόνον μικρὰς κρασπεδικὰς πλάκας ἐπὶ τῆς κοιλιακῆς πλευρᾶς. Αἱ ὑδροφορικαὶ πλάκες των ἦσαν στεναὶ καὶ πολυάριθμοι.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἐν Οὐαλλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἠωάνθρωπος (ὁ) (Eoanthropus A. Sm. Woodward) *[Παλαιοανθρωπολ.]*. Γένος ἐκλεῖψαν προϊστορικῶν ἀνθρώπων.

Τὰ πρῶτα εὑρήματα τοῦ *ἠωανθρώπου* ἀνευρέθησαν εἰς τὴν τοποθεσίαν Piltdown παρὰ τὸ Fletching (Sussex τῆς Νοτίου Ἀγγλίας) εἰς ἓν σκυρωρυχεῖον, ὅπου οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἐξάγουν χάλικας διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὁδῶν. Εἷς ἐργάτης ἀνεῦρε καὶ παρουσίασεν ἡμέραν τινὰ εἰς τὸν γεωλόγον Charles Dawson τεμάχιον βρεγματικοῦ ὀστοῦ. Μετά τινα ἔτη (φθινόπωρον τοῦ 1911) ὁ Dawson συνέλεξε, μεταξὺ τῶν ἀπορριμμάτων τοῦ ὀρυχείου, τεμάχιον ὀστοῦ μεγαλύτερον τοῦ πρώτου, ἀνῆκον εἰς τὴν μετωπικὴν χώραν. Ὁ Dawson ἀνεκοίνωσε τὴν ἀνεύρεσιν εἰς τὸν παλαιοντολόγον A. Smith Woodward, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐνήργησε νέας ἀνασκαφὰς κατὰ τὸ 1912. Κατ' αὐτὰς εὑρέθησαν καὶ ἄλλα τινὰ θραύσματα ὀστῶν, ὡς καὶ τὸ δεξιὸν ἥμισυ κάτω σιαγόνος εἰς τὸ αὐτὸ κοίτασμα, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθησαν καὶ τὰ λείψανα τοῦ κρανίου, τέλος δὲ ὁ Woodward ἐξήγαγε καὶ τεμάχιον ἰνιακοῦ ὀστοῦ. Παρὰ τὰ ἀνθρώπινα λείψανα συνελέγησαν καὶ λείψανα ἀπολιθωμένων ζῴων, ὡς καὶ κατειργασμένοι τινὲς πυριτόλιθοι. Ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ κρανίου συνάγονται τὰ ἑξῆς: Ἐκ τοῦ μετωπικοῦ ὀστοῦ καθωρίσθη μετά τινος βεβαιότητος ὅτι ἔλειπον αἱ ὑπὲρ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὀστεώδεις προεξοχαὶ (τὰς ὁποίας ἔχει ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος τοῦ Νεαντερτάλ). Τὰ ὀστᾶ τοῦ κρανίου χαρακτηρίζονται ἐκ τοῦ μεγάλου πάχους των καὶ παρουσιάζουν ἀνθρωπίνην διαμόρφωσιν. Ἐπίσης καὶ τὰ ρινικὰ ὀστᾶ, τὰ μόνα διατηρηθέντα τμήματα

Digitized by Google

τοῦ προσώπου, ὁμοιάζουν ὑπερβολικὰ πρὸς ἀνθρώπινα ὀστᾶ.

Ὁ Woodward ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειψάνων τούτων καὶ τῆς κάτω σιαγόνος ἀνακατεσκεύασε τὸ κρανίον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐφαίνετο, ὅτι εἶχεν ἐγκεφαλικὴν χωρητικότητα 1070 κυβικῶν ἑκατοστομέτρων καὶ τὸ τεμάχιον τῆς σιαγόνος εἶχεν ὄψιν πολὺ πιθηκοειδῆ καὶ τέλος (κατὰ τὸν *El. Smith*) τὸ ἐκμαγεῖον, τὸ ληφθὲν διὰ γύψου ἐκ τῆς κοιλότητος τοῦ ἐγκεφάλου, ἀπεκάλυπτεν, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ὄντος τούτου ἦτο ὁ πλέον πιθηκοειδὴς ἐγκέφαλος

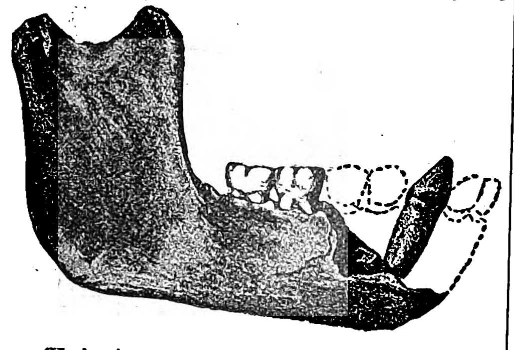

Ἡ εἰς τὸ Piltdown εὑρεθεῖσα κάτω σιαγὼν τοῦ ἠωανθρώπου.
[Ἐπ' αὐτῆς εἰκονίζεται προσηρμοσμένος καὶ ὁ εἰς τὸ αὐτὸ στρῶμα ἀνευρεθεὶς κυνόδους.]

ἐκ τῶν γνωστῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκογενείᾳ, ὁ Smith Woodward ἐνόμισεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρωπίνου ὄντος πολὺ πρωτογενοῦς, ἀναπαριστῶντος τὴν ἠῶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἔδωκεν εἰς τὰ λείψανα ταῦτα τὸ ὄνομα *Ἠωάνθρωπος Dawsoni*. Εὐθὺς ἀμέσως ἤρχισαν ἐπὶ τῶν εὑρημάτων τούτων μελέται καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐπιστημόνων καὶ ἤρχισε ζωηροτάτη ἐπιστημονικὴ συζήτησις.

Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1913 ἀνευρέθη ἐπίσης εἰς τὸ αὐτὸ κοίτασμα καὶ εἷς κυνόδους, ὁ ὁποῖος ἀπεδόθη, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν προηγουμένως εὑρεθεῖσαν κάτω σιαγόνα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κυνόδους οὗτος εἶχε μορφὴν καὶ χαρακτῆρας πιθηκοειδεῖς, ἐξηγήθη ὑπὸ πολλῶν, ὅτι ἡ κάτω σιαγὼν καὶ ὁ κυνόδους δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἴδιον ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ κρανίον, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουν εἰς ἀνθρωποειδῆ πίθηκον. Τῷ 1915 καὶ ἄλλα λείψανα ὀστῶν ἀνθρωποειδῆ ἦλθον εἰς φῶς. Αἱ ἐπιστημονικαὶ συζητήσεις ἐξηκολούθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν εἰσέτι. Κατὰ πολλοὺς Εὐρωπαίους παλαιοντολόγους πρόκειται πραγματικῶς περὶ ἰδιαιτέρου γένους ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον ἦτο σύμμεικτος τύπος παρουσιάζων γνωρίσματα ἀνθρώπου καὶ χιμπατζῆ, καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο διαμεμορφωμένος καὶ προσηρμοσμένος πρὸς τὰς τότε ἐπικρατούσας φυτολογικὰς καὶ κλιματολογικὰς συνθήκας. Κατὰ τὴν πλειονότητα ὅμως τῶν ἀνθρωπολόγων εἶναι γεγονὸς πλέον, ὅτι τὰ ὀστᾶ τοῦ κρανίου καὶ ἡ σιαγὼν δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ ὄν, ἀλλ' εἰς δύο διαφορετικὰ ὄντα. Ὁ Ἀμερικανὸς Miller μάλιστα δι' ἐμβριθεστάτων μελετῶν, καθώρισεν ὅτι ἡ κάτω σιαγὼν ἀνήκει εἰς ἓν εἶδος χιμπατζῆ, ζῆσαν κατὰ τὴν πλειστόκαινον ὑποπερίοδον καὶ τὸ ὁποῖον ὠνόμασε *Πὰν ὁ παλαιὸς* (Pan

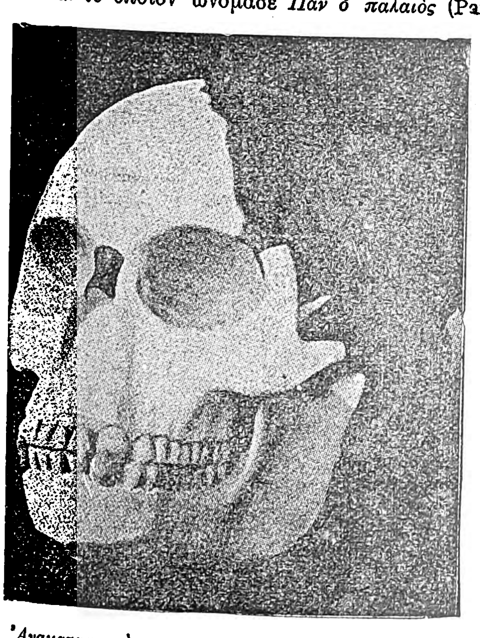

Ἀνακατασκευὴ τοῦ κρανίου τοῦ ἠωανθρώπου (κατὰ τὸν Sm. Woodward) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὑρεθέντων λειψάνων τριῶν τεμαχίων ὀστῶν τοῦ κρανίου, τῆς κάτω σιαγόνος καὶ τοῦ κυνόδοντος.

vetus. *Πὰν* εἶναι ὄνομα γενικῶς ἐν χρήσει ἐν Ἀμερικῇ διὰ τὸ γένος χιμπατζῆς).

Καὶ ἀπομένει τὸ κρανίον. Ἀνήκει τοῦτο εἰς ἰδιαίτερον γένος ἀνθρώπινον, τὸ ὁποῖον νὰ θεωρηθῇ μάλιστα ὡς ἡ ἠὼ τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας; Κατὰ τοὺς καλυτέρους παλαιοανθρωπολόγους ὄχι. Ἀνήκει εἰς παλαιότατον ἀντιπρόσωπον τοῦ σημερινοῦ γένους *ἄνθρωπος* (Homo), καὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ κοιτάσματα φαίνεται ὅτι εἶναι νεωτέρας πλειστοκαίνου ἡλικίας, εὑρισκόμεθα κατὰ τοὺς ἐπιστήμονας τούτους πρὸ ἑνὸς εἴδους ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν *ἄνθρωπον τοῦ Dawson* (Homo Dawsoni). Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο φαίνεται ἀνῆκον εἰς τὸν γενεαλογικὸν κλάδον τοῦ σημερινοῦ εἴδους ἀνθρώπου, τοῦ *ἀνθρώπου τοῦ σοφοῦ* (Homo sapiens), καὶ ὄχι εἰς τὸν κλάδον τοῦ προϊστορικοῦ *ἀνθρώπου τοῦ Νεαντερτάλ*. Γ. Κ. Γ.

ἠωατλάντη (ἡ) (Eoatlanta Cossm.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος *μαλακίων γαστεροπόδων* ζῴων, συνώνυμον τοῦ γένους *ἀτλάντη* (βλ. λ.).

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς παλαιοτριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠωβάλανος (ἡ) (Eobalanus Ruedemann) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *βαλανιδῶν θυσανοπόδων ἐντομοστράκων θαλασσοβίων* ἀρθρωτῶν. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ζῴων τούτων εἶναι, ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ μεσαίου ἐκ τῶν 5 ζευγῶν πλευρικῶν πινακιδίων κατευθύνεται πρὸς τὰ κάτω.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ αἰῶνος ἐν Β. Ἀμερικῇ. Γ. Κ. Γ.

ἠωβάτραχος (ὁ) (Eobatrachus) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀκέρκων βατραχίων* ἀμφιβίων.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τοῦ γένους τούτου καὶ μάλιστα τοῦ εἴδους *ἠωβάτραχος ὁ εὐκίνητος* (Eobatrachus agilis Marsh) εὑρέθησαν εἰς τὸ Wyoming τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐντὸς τῶν στρωμάτων τοῦ Como, τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ ὅρια μεταξὺ ἰουρασίου καὶ κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ. Τὰ λείψανα ταῦτα τοῦ σκελετοῦ τῶν ζῴων τούτων ὁμοιάζουσι πρὸς ἀντίστοιχα τμήματα σκελετοῦ τῶν σήμερον ζώντων *βουφονιδῶν* βατραχίων. Γ. Κ. Γ.

ἠωδιάδημα (τὸ) (Eodeadema Dunc.) *[Παλαιοζ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *διαδηματιδῶν ἐκτοβραγχίων κανονικῶν εὐεχινοειδῶν* ἐχινοδερμάτων.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου διαπλάσεως (ἀλπικὸν τριάσιον) μέχρι καὶ τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠώδισκος (ὁ) (Eodiscus Matthew) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀγνωστιδῶν τριλοβιτῶν μαλακοστράκων* ἀρθροζῴων.

Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς καμβρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠωζωϊκὸς *αἰών* (Eozoisches Zeitalter) *[Γεωλ.]*. Ὁ τρίτος (κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους) ἐκ τῶν αἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποδιαιρεῖται ἡ προϊστορία τῆς γῆς. Ὠνομάσθη οὕτω, διότι εἰς τὰ στρώματα τὰ σχηματισθέντα κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον εὑρίσκονται τὰ πρῶτα ἀπολιθωμένα ὄντα, ἡ *ἠώς*, οὕτως εἰπεῖν, τῆς *ζωῆς*.

Ὁ αἰὼν οὗτος ὀνομάζεται καὶ *ἀρχαιοζωικὸς* ἢ *προτεροζωικὸς* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠώζῳον (τὸ) (Eozoon) *[Ὀρυκτολ.—Παλαιοντολ.]*. Ἰδιάζοντα ὀρυκτὰ μίγματα μαρμάρου καὶ ὀφείτου (ὀφειτασβεστίτου), τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν ἀρχαϊκῶν γνευσίων τοῦ Καναδᾶ καὶ ἄλλων περιοχῶν καὶ ἐθεωρήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα ἀτελεστάτων ὄντων, ἀντιπροσωπευόντων τὰ πρῶτα ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφανισθέντα ζῷα, τὴν ἠῶ δηλαδὴ τῶν ζῴων.

Οἱ περίεργοι οὗτοι ὀρυκτοὶ σχηματισμοὶ ἀνευρέθησαν τὸ πρῶτον ἐντὸς τῶν ἀρχαϊκῶν γνευσίων τῆς λαυρεντίου βαθμίδος τοῦ Καναδᾶ. Κατόπιν ἀνευρέθησαν καὶ ἐντὸς τῶν παρομοίων γνευσίων ἄλλων περιοχῶν, ὡς π. χ. τοῦ Βοημικοῦ καὶ Βαυαρικοῦ Δρυμοῦ, τῆς Σιλεσίας, τῆς Σκανδιναυΐας, τῆς Ἰρλανδίας, τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῶν Πυρηναίων, ὅπου ἀπαντῶνται ἀλλεπάλληλοι διαστρώσεις κρυσταλλοπαγῶν ἀσβεστολίθων (μαρμάρων) μετ' ὀφειτικῶν διαρρήξεων. Οἱ σχηματισμοί, οἱ ὡς ἠώζῳα χαρακτηρισθέντες, ἐγκλείονται ἐντὸς τῶν διαστρώσεων τούτων, ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς κονδύλους μεγέθους γρόνθου μέχρι κεφαλῆς. Ὁ Logan τῷ 1859 καὶ κατόπιν οἱ Dawson, Carpenter, Gümbel καὶ ἄλλοι ἐνόμισαν, ὅτι οἱ κόνδυλοι οὗτοι εἶναι τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα τρηματοκόγχων τῆς κατηγορίας τῶν πολυθαλάμων ριζοπόδων πρωτοζῴων, τὰ ὠνόμασαν δὲ *ἠώζῳα* (ὡς π. χ. *ἠώζῳον τὸ καναδικόν*, Eozoon canadense Dawson, καὶ *ἠώζῳον τὸ βαυαρικόν*, Eozoon bavaricum Gümbel). Κατὰ τοὺς φυσιοδίφας τούτους τὸ νομιζόμενον κέλυφος τῶν τρηματοκόγχων τούτων ἐχωρίζετο δι' ἀσβεστολιθικῶν τοιχωμάτων εἰς θαλάμους μικρούς. Τὰ ἀσβεστολιθικὰ τοιχώματα ἔφερον λεπτοὺς πόρους, διὰ μέσου τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν οἱ θάλαμοι μεταξύ των. Οἱ θάλαμοι οὗτοι εἶναι σπειροειδῶς περιειλιγμένοι καὶ οἱ κενοὶ χῶροι αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἦσαν πεπληρωμένοι ἀπὸ τὴν σαρκώδη οὐσίαν τῶν ζῴων, παρουσιάζονται νῦν πεπληρωμένοι ὑπὸ ὀφείτου. Ἂν οἱ κόνδυλοι τεθῶσιν ἐντὸς ἀραιοῦ ὑδροχλωρίου ὀξέος καὶ διαλυθῇ τότε ἡ ἀσβεστολιθικὴ οὐσία των, ἀπομένουν οἱ ἐσωτερικοὶ των λιθοπυρῆνες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολυάριθμα τεμάχια ὀφείτου, συγκρατούμενα δι' ὀφειτικῶν συνδέσμων, σχηματισθέντων ἐκ τῆς ὀφειτικῆς οὐσίας, ἡ ὁποία ἐπλήρου τοὺς λεπτοὺς πόρους τῶν ἀσβεστολιθικῶν τοιχωμάτων.

Βραδύτερον ὅμως (τῷ 1878) ὁ Möbius, ἐρευνήσας λεπτομερέστερον καὶ ἐπιμελέστερον μικροσκοπικῶς τοὺς σχηματισμοὺς τούτους, καθώρισεν, ἀναντιρρήτως ἔκτοτε, ὅτι ἦσαν ὀρυκτολογικὰ μείγματα ἀσβεστολιθικῆς καὶ ὀφειτικῆς οὐσίας καὶ συνεπῶς ἀνοργανογενῆ κατασκευάσματα. Ταῦτα εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς σιλουρίου περιόδου τῆς Ἰσλανδίας, τοῦ Τσεχσταΐν, τῆς Σουτερλάνδης καὶ τοῦ ὀφειτασβεστίτου τοῦ Σκύε, ὅλα ὅμως κατεδείχθη, ὅτι εἶναι ἀνοργανογενῆ κατασκευάσματα μὲ ἰδιάζοντα ἱστόν, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη καὶ *ἠωζωονικὸς ἱστός*. Γ. Κ. Γ.

ἠωηγετοθήριον (τὸ) (Eohegetotherium Amegh.) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἡγετοθηριιδῶν τυποθηρίων νοτουγκουλάτων θηλαστικῶν*. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν εἰς τὴν Παταγονίαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠωθήριον (τὸ) (Eotherium Owen) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἁλικοριδῶν θαλασσοβίων σειρηνοειδῶν ὑποπληφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔφερον πλήρη ὀδοντοστοιχίαν, συνισταμένην κατὰ τὸν τύπον: κοπτῆρες $\frac{3}{3}$, κυνόδοντες $\frac{1}{1}$, προτραπεζῖται ἢ γομφίοι $\frac{4}{4}$ καὶ τραπεζῖται $\frac{3}{3}$ $\left(\frac{3.\ 1.\ 4.\ 3}{3.\ 1.\ 4.\ 3}\right)$. Ὅλοι οἱ κοπτῆρες ἦσαν ἀρκετὰ μεγάλοι.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Γ.Κ.Γ.

ἠώϊππος (ὁ) (Eohippus Marsh) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *ὑρακοθηριινῶν ἱππιδῶν περιττοδακτύλων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα ἔφερον πλήρη ὀδοντοστοιχίαν. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τοῦ Wasatch καὶ τοῦ Wind Riwer τῆς κάτω ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ.

Συνώνυμα: *ὀροθήριον, ὑρακοθήριον, πρωτορόϊππος*. Γ. Κ. Γ.

ἠωκαινικός,—ή,—όν. Ὁ ἀνήκων ἢ ἀναφερόμενος εἰς τὴν *ἠώκαινον* ὑποπερίοδον (βλ. λ.), ὡς π. χ. ἠωκαινικὰ στρώματα ἢ ἠωκαινικαὶ διαστρώσεις (=τὰ στρώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος τῆς γῆς καὶ συνιστῶσι τὴν ἠώκαινον ὑποδιάπλασιν στρωμάτων). Γ. Κ. Γ.

ἠώκαινος (ὁ, ἡ),—ον (τό)· ὅρος γεωλογικὸς (ἐκ τοῦ *ἠὼς καὶ καινός*), χαρακτηρίζων τὴν ἀνατολὴν νέου κόσμου ἐπὶ τῆς γῆς.

— **ἠώκαινος** *διάπλασις (στρωμάτων)* (Eozän) *[Γεωλογ.]*. Ἡ διάπλασις στρωμάτων, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη κατὰ τὴν *ἠώκαινον* ὑποπερίοδον (βλ. λ.) τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος τῆς γῆς. Κύρια πετρώματα συνιστῶντα τὴν διάπλασιν ταύτην εἶναι θαλασσογενεῖς ἀσβεστόλιθοι καὶ ἄμμοι νουμμουλιτοφόροι, σχιστόλιθοι καὶ ψαμμῖται (συνιστῶντες τὸν φλύσχην ἢ μακίγνον), ἀσβεστόλιθοι γλυκέων ὑδάτων, κ. τ. λ.

Στρώματα τῆς διαπλάσεως ταύτης ἀπαντῶνται εἰς ὅλας τὰς ἠπείρους. Ἐν Ἑλλάδι συναντῶνται νουμμουλιτοφόροι ἀσβεστόλιθοι εἰς τὰς ὀροσειρὰς τῆς Δυτ. Ἑλλάδος καὶ Κρήτης (ἑλληνίδας ὀροσειράς), εἰς τὴν ζώνην τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν Νάξον, εἰς τὴν Θρᾴκην, Ἴμβρον καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπίσης πολὺ ἐξηπλωμένα εἶναι τὰ πετρώματα τοῦ φλύσχου, καταλαμβάνοντα μεγάλας ἐκτάσεις εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, Κρήτην καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

— **ἠώκαινος** *ὑποπερίοδος* (Eozän) *[Γεωλογ.]*. Ἡ δευτέρα (κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πρὸς τὰς νεωτέρας) ἐκ τῶν πέντε ὑποπεριόδων, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ τριτογενὴς περίοδος τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος τῆς γῆς.

Κατὰ τὴν ὑποπερίοδον ταύτην ἡ παλαιογεωγραφικὴ εἰκὼν τῆς γῆς ἦτο ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἀκόλουθος:

1) Εἰς τὴν *Εὐρώπην* ὑπῆρχον δύο μεγάλαι θαλάσσιαι λεκάναι, αἱ ὁποῖαι κατελάμβανον τὴν βόρειον καὶ τὴν νότιον περιοχὴν αὐτῆς:

α') Ἐκ τῶν λεκανῶν τούτων ἡ βορεία ἦτο ἡ

Digitized by Google

βορειογαλλικὴ - βελγοαγγλικὴ λεκάνη, ἡ ὁποία εἰς εὐρεῖς κόλπους καὶ βραχίονας ἐξετείνετο πρὸς Δ. μὲν μέχρι τῆς Βρετάνης, πρὸς Ἀνατολὰς δ' ὑπὲρ τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Δανίαν καὶ τὸ Schleswig-Holstein τοὐλάχιστον μέχρι τῆς Πομμερανίας. Τὰ νότια ὅρια τῆς θαλάσσης ταύτης διέτρεχον διὰ τοῦ βορείου Ἀννοβέρου, Μεκλεμβούργου καὶ Πομμερανίας, παρὰ τὴν ὁποίαν διὰ πολλῶν προεκβολῶν ἡ θάλασσα αὕτη διεισέδυεν εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην. Ὁ ἐντὸς τῆς θαλασσίας αὐτῆς λεκάνης ζῶν ζωικὸς κόσμος παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τὸν τῆς προηγουμένης παλαιοηωκαίνου ὑποπεριόδου. Τὰ ἀρκτικὰ εἴδη ὑποχωροῦν καὶ τοὐναντίον καταλαμβάνουν θέσιν ἡ πανὶς καὶ ἡ χλωρὶς θερμοτέρων κλιμάτων.

Ἐντὸς τῆς *Παρισινῆς θαλασσίας λεκάνης* κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνετελέσθη ἀπόθεσις διαφόρων ἰζηματογενῶν πετρωμάτων. Κατ' ἀρχὰς ἀπετέθη ὁ παρισινὸς χονδρόκοκκος ἀσβεστόλιθος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν ἀσβεστολιθικῶν καὶ μαργαϊκῶν στρωμάτων (ὡς καὶ ἄμμων γλαυκοφανιτικῶν, γύψου καὶ ἄλλων πετρωμάτων) καὶ ἔχει πάχος μέχρι 45 μέτρων. Εὐθὺς μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀποθέσεως τοῦ ἀσβεστολίθου τούτου ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν παρισινὴν - λονδίνειον λεκάνην ἡ πλουσία πανίσκη τῶν θερμοτέρων νοτίων θαλασσῶν. Ὁ χονδρόκοκκος οὗτος ἀσβεστόλιθος δίδει σήμερον εἰς τὰ περίχωρα τῶν Παρισίων τὸν ὀρεογραφικόν των χαρακτῆρα. Εἶναι ἡ αἰτία τῆς γενέσεως τῶν μὲ πεδινὰς κορυφὰς βουνῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι κεκαλυμμένα μὲ νεώτερα ἀποθέματα καὶ κατέρχονται μὲ ἀποκρήμνους κλιτῦς πρὸς τὰς βαθέως ἐντετμημένας ποταμίας κοιλάδας.

Μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ χονδροκόκκου ἀσβεστολίθου ἐπηκολούθησε σημαντικὴ συνίζησις τοῦ ὑπεδάφους καὶ ἐπίκλυσις ξηρᾶς περισσοτέρας ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἀπετέθησαν τώρα ἄμμοι, πολλαχοῦ συγκολληθεῖσαι εἰς ψαμμίτας, πάχους 50 μ., ἐναλλασσόμεναι μὲ ἄμμους ὑφαλμύρων ὑδάτων καὶ πολλαχοῦ μὲ ἀσβεστολίθους γλυκέων ὑδάτων. Ὡς ἀνώτατα τέλος στρώματα ἀπετέθησαν μάργαι μὲ ἐνστρώσεις γύψου.

Εἰς τὴν *βελγικὴν λεκάνην* ἀπετέθησαν κυρίως ἄμμοι καὶ ἀσβεστολιθικαὶ ἄμμοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνεκλείοντο καὶ τὰ κελύφη τῶν νομμουλιτῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται σήμερον ἐντὸς αὐτῶν ὡς ἀπολιθώματα.

Εἰς τὴν *ἀγγλικὴν λεκάνην* ἀπετέθησαν οἱ λονδίνειοι πηλοί, κροκαλοπαγῆ, γλαυκονιτικαὶ ἄργιλλοι, ἄμμοι, ὡς καὶ ἐνιαχοῦ ἀσβεστόλιθοι γλυκέων ὑδάτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνεκλείσθησαν καὶ λείψανα κογχυλίων καὶ φυτῶν (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ φοίνικες καὶ ἄλλα φυτὰ θερμοτέρων κλιμάτων).

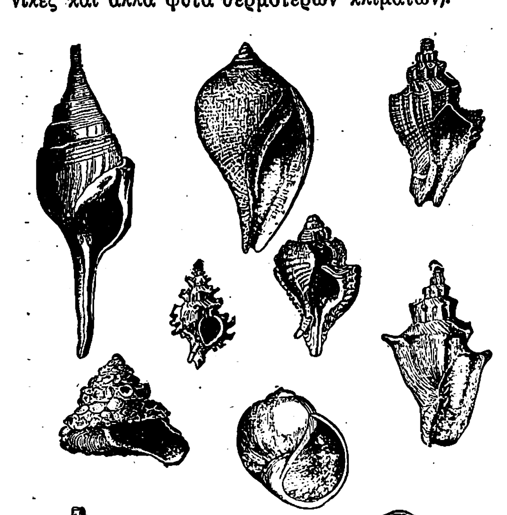

Χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα μαλακίων ζῴων τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Γερμανίας τέλος ἀπετέθησαν ἀποθέματα γλυκέων ὑδάτων (π. χ. μεταλλεύματα πισσοσιδηρίτου, ἐντὸς τῶν ὁποίων συναντῶνται καὶ λείψανα θηλαστικῶν ζῴων). Ἐπίσης ἐσχηματίσθησαν καὶ αἱ πισσασφαλτοῦχοι σχισταὶ ἄργιλλοι τοῦ Messel παρὰ τὴν Darmstadt, οἱ ὁποῖοι περικλείουν πανίσκην ἀπολιθωμένην ἐξ ἰχθύων, χελωνῶν, κροκοδείλων, πτηνῶν, θηλαστικῶν καὶ φυτῶν.

β) Μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν κατεῖχεν ἡ *νοτιοευρωπαϊκὴ θαλασσία λεκάνη*, ἡ ἄλλως *κεντρικὴ Μεσόγειος* καλουμένη. Περιελάμβανεν ὅλην τὴν νότιον Εὐρώπην, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῆς νοτίου Γαλλίας, τῶν Ἄλπεων καὶ τῶν Καρπαθίων, καὶ ἐξετείνετο μέχρι πέραν εἰς τὴν Σαχάραν, τὴν Λιβυκὴν ἔρημον καὶ πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐνῷ πρὸς ἀνατολὰς ἐξετείνετο διὰ τῆς νοτίου Ρωσίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Περσίας μέχρι τῆς κεντρικῆς Ἀσίας καὶ ἀπ' αὐτῆς ὑπὲρ τὴν Ἰνδοκίναν πρὸς τὴν Αὐστραλίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπῆρχεν ἀκόμη κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον ἡ εὐρεῖα, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διήκουσα, θαλασσία ἕνωσις μεταξὺ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἡ θάλασσα αὕτη, ὀνομαζομένη *Τηθύς*, δὲν κατελάμβανε μόνον τὴν σημερινὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου. Ἔλαβε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγαλυτέραν ἐξάπλωσιν ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὴν προηγουμένην παλαιοηώκαινον ὑποπερίοδον. Αἱ ἀκταί της προωθήθησαν περαιτέρω πρὸς Β. μέχρι τῆς περιοχῆς τῶν προ-Ἄλπεων τῆς νοτίου Βαυαρίας καὶ διεισέδυσε περαιτέρω εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἤπειρον, κατέκλυσεν εὐρείας ἐκτάσεις τῆς νοτίου Γαλλίας σχεδὸν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ συνεδέετο πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Αἱ Ἄλπεις, τὰ Καρπάθια καὶ τὰ ἄλλα πτυχωσιγενῆ ὑψηλὰ ὄρη δὲν εἶχον τότε τὴν σημερινήν των μορφήν, ἀλλ' ἤρχιζον μὲ τὰ κεντρικά των τμήματα νὰ προβάλλουν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὡς χθαμαλαὶ νῆσοι. Σειρὰ γεγονότων ἐπίσης φαίνεται συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι ἡ Τηθὺς πρὸς ἀνατολὰς τῶν Οὐραλίων ὀρέων συνείχετο διὰ θαλασσίου βραχίονος μετὰ τῆς Πολικῆς θαλάσσης. Ὡς βέβαιον ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι εἰς τὴν θέσιν τῶν σημερινῶν Πυρηναίων καὶ τῆς λεκάνης τοῦ Γαρούνα ὑπῆρχε σύνδεσμος τῆς Τηθύος μετὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ.

Παλαιογεωγραφικὸς χάρτης τῆς γῆς κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον.

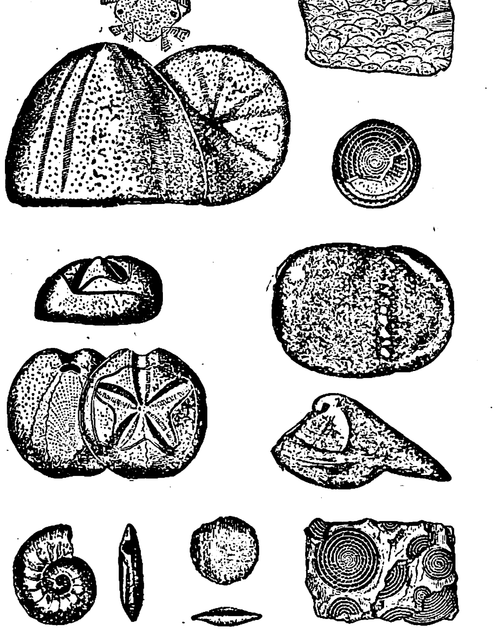

Χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου.

[Ἀριστερὰ ἄνω=Ὁ κωνοκλυπεὺς ὁ κωνοειδὴς Gf. Δεξιὰ ἄνω=Τεμάχιον πετρώματος μὲ νουμμουλίτας. Δεξιὰ κάτω = Ὅμοιον μὲ τομὰς νουμμουλιτῶν.]

Τὰ ἐντὸς τῆς θαλάσσης ταύτης ἀποτεθέντα ἰζηματογενῆ πετρώματα διακρίνονται πετρογραφικῶς ἀπὸ τὰ τῆς βορείου λεκάνης, καθόσον μεταξὺ αὐτῶν κυριαρχοῦν πετρώματα πολὺ περισσότερον σκληρὰ ἔναντι τῶν μαλακῶν, ἀσυνδέτων ἐνίοτε, πετρωμάτων τῆς γαλλο-βελγικῆς λεκάνης. Κυριαρχοῦν δηλαδὴ οἱ ἀσβεστόλιθοι καὶ οἱ ψαμμῖται οἱ περιέχοντες ἄφθονον συνδετικὸν ὑλικόν, ἐπίσης σχισταὶ ἄργιλλοι καὶ σχιστόλιθοι. Παλαιοντολογικῶς χαρακτηρίζονται τὰ πετρώματα, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν ἐντὸς τῆς νοτιοευρωπαϊκῆς Τηθύος λεκάνης, πρῶτον μὲν διότι ἐμφανίζονται ἐντὸς αὐτῶν κατὰ τεραστίας ποσότητας τὰ ἀπολιθωμένα τρηματόκογχα πρωτόζῳα, οἱ *νουμμουλῖται*. Πολλαχοῦ οἱ ἀσβεστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετέθησαν κυρίως ἐπὶ τῶν πυθμένων τῶν θαλασσῶν εἰς κἄπως μεγαλυτέρας ἀποστάσεις ἀπὸ τῶν ἀκτῶν, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἐπὶ τῶν πυθμένων ἀβαθῶν μερῶν, ἀποτελοῦνται σχεδὸν μόνον ἀπὸ κελύφη νουμμουλιτῶν καὶ τούτου ἕνεκα καλοῦνται νουμμουλιτικοὶ ἀσβεστόλιθοι. Τοιοῦτοι ἠωκαινικοὶ ἀσβεστόλιθοι λαμβάνουν οὐσιωδέστατον καὶ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν Ἄλπεων, τῶν Πυρηναίων, τῶν ἑλληνίδων ὀροσειρῶν καὶ γενικῶς ὅλης τῆς περιοχῆς τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐκτὸς ὅμως τῶν νουμμουλιτοφόρων πετρωμάτων ἀπετέθησαν εἰς ὅλην τὴν ἠώκαινον νοτιοευρωπαϊκὴν θαλασσίαν περιοχὴν καὶ μία ἄλλη σειρὰ πετρωμάτων, πολὺ διάφορος πετρογραφικῶς καὶ κατὰ τὰ ἀπολιθωμένα ζῷα καὶ φυτά, ἀποτελουμένη κυρίως ἀπὸ στρώματα ψαμμιτῶν καὶ σχιστολίθων, οἱ ὁποῖοι περιέχουν σχεδὸν μόνον λείψανα φυκοειδῶν (τὸ εἶδος π. χ. *χονδρίτης* Targoni, κ. τ. λ.). Τὰ στρώματα ταῦτα συνιστῶσι τὴν *διάπλασιν τοῦ φλύσχου* ἢ *μακίγνου*, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ἀρχίσει πολλαχοῦ νὰ ἀποτίθηται ἀπὸ τὴν κρητιδικὴν περίοδον τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ ἐξηκολούθησε νὰ σχηματίζηται διὰ τῆς παλαιοηωκαίνου καὶ τῆς ἠωκαίνου μέχρι καὶ τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τοιαῦτα πετρώματα φλύσχου εἶναι πολὺ ἐξηπλωμένα εἰς ὅλας τὰς Ἄλπεις, εἰς τὰ Ἀπέννινα, τὰ Καρπάθια, τὴν Ἰστρίαν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Βοσνίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὸν Καύκασον, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Νότιον Ἀσίαν. Ὁ φλύσχης τῆς Λιγουρίας, Τοσκάνης καὶ τῶν Πυρηναίων χαρακτηρίζεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι περικλείει τεραστίας μάζας ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων, διαβασῶν, γάββρων καὶ ὀφειτῶν. Ἐκρήξεις τοιούτων πετρωμάτων, εἰσχωρήσασαι μέχρι τοῦ φλύσχου, φαίνεται ὅτι ἔγιναν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (εἰς τὴν Πίνδον).

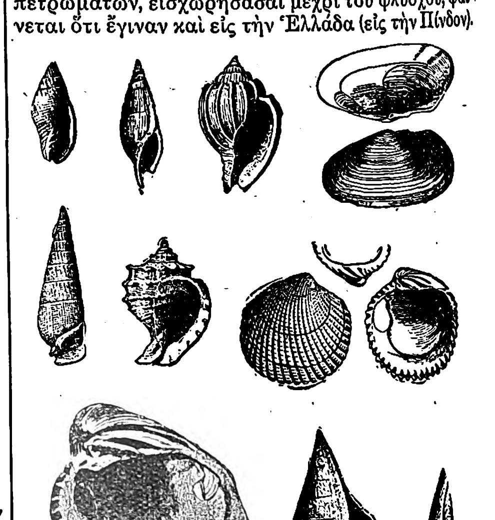

Χαρακτηριστικὰ ἀπολιθώματα μαλακίων ζῴων τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου.

Κατὰ τὰ λοιπὰ δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου ἡ ἐξάπλωσις τῶν θαλασσῶν τῆς Εὐρώπης ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς, ἰδίᾳ δὲ ἡ βόρειος λεκάνη. Οὕτω π. χ. εἰς τὴν παρισινὴν λεκάνην εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου ἔλαβε χώραν ἡ πρώτη

Digitized by Google

εἰσβολὴ τῆς Τηθύος. Μετ' αὐτὴν ἐπηκολούθησε δευτέρα ἐντονωτέρα ἐπίκλυσις κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων τῆς ἠωκαίνου. Τέλος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου ἔλαβε χώραν μικρὰ πρόωθησις τῆς θαλάσσης, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησεν ἀποχώρησις αὐτῆς, διακοπτομένη ἀπὸ πολλὰς περιόδους ἠρεμίας.

2) Ὅσον ἀφορᾷ νῦν τὴν μορφὴν τῶν ἄλλων ἠπείρων, ἡ μὲν *Ἀφρικὴ* ὑπῆρχεν ἐν πάσῃ περιπτώσει κατὰ τὴν ἠώκαινον περίοδον ὡς αὐτοτελὴς μᾶζα χέρσου, τῆς ὁποίας ἐν τούτοις μεγαλύτερα σημερινὰ παράκτια τμήματα (π.χ. Ἀλγέριον, Κάτω Αἴγυπτος, Ἄνω Γουϊνέα) κατείχοντο ὑπὸ θαλάσσης. Ἐντὸς τῆς θαλάσσης ταύτης ἀπετέθησαν ἐπίσης καὶ ἐσχηματίσθησαν νουμμουλιτικοὶ ἀσβεστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι καὶ παρέσχον τὸ ὑλικὸν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πυραμίδων.

Ἡ *Βόρειος Ἀμερικὴ* πρέπει (ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τῆς ἠωκαίνου της πανίσκης τῶν θηλαστικῶν πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης) κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου νὰ συνείχετο μετὰ τῆς Εὐρώπης, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην παλαιοηώκαινον ὑποπερίοδον. Ἤδη δὲ μόλις ἤρχισαν οἱ μέσοι ἠωκαινικοὶ χρόνοι διεκόπη (κατὰ τὸν Stehlin) ἡ συνοχή, διὰ νὰ ἐπανακατασταθῇ κατὰ τὴν μετέπειτα ὀλιγόκαινον ὑποπερίοδον. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐσχηματίσθησαν πολλαχοῦ θαλασσογενῆ πετρώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενεβλήθησαν καὶ στρώματα λιμναῖα καὶ ὑφαλμύρων ὑδάτων. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπετέθησαν παχέα ἀποθέματα γλυκέων ὑδάτων μὲ λείψανα πλουσίας πανίσκης θηλαστικῶν. Πρὸς Β., εἰς τὸν Καναδᾶν, ἐσχηματίσθησαν στρώματα μὲ ἄφθονα λείψανα φυτῶν εὐκράτων ζωνῶν, παρακολουθούμενα μέχρι τῆς Γροιλανδίας.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον ἦτο εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην σημαντικῶς θερμότερον ἀπὸ τὸ τῆς παλαιοηωκαίνου. Ἡ ἀνύψωσις αὐτὴ τῆς θερμοκρασίας ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ συνέπεια τῆς βαθμιαίας (πάντοτε μεγαλυτέρας καθισταμένης) ἐπεκτάσεως τῆς Τηθύος θαλάσσης, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μέσης ἠωκαίνου ὑποπεριόδου διεισέδυσε σχεδὸν μέχρι τῆς καρδίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἰσημερινὴ αὐτὴ θάλασσα διηυκόλυνε τὸν ζωικὸν κόσμον τῶν νουμμουλιτῶν καὶ τῶν ἀλβεολινῶν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παλαιοηώκαινον ὑποπερίοδον περιωρίζετο ζῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν θερμῶν ὑδάτων τῆς Μεσογείου, νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν ἀγγλογαλλικὴν λεκάνην. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης ταύτης ἐξειλίχθη καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Γερμανίας ἀφρικανικὸν σχεδὸν κλῖμα. Φυτά, ὅπως τὸ *κοκός*, ὁ *φοίνιξ*, ἡ *φλαβελλαρία*, τὸ *σάμπαλ*, εὐημέρουν τότε ἀκόμη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνῷ πολλὰ φυλλοβόλα φυτὰ περιωρίσθησαν κατὰ τὴν ὑποπερίοδον ταύτην μόνον εἰς τὰ ὑψηλὰ βόρεια πλάτη.

Ζωικὸς καὶ φυτικὸς κόσμος. Ἀπὸ παλαιοντολογικῆς ἀπόψεως ὁ ζωικὸς κόσμος χαρακτηρίζεται κυρίως διὰ τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως τῶν *νουμμουλιτῶν*, οἱ ὁποῖοι κατὰ μεγάλας μάζας κατῴκουν τὰς τότε θερμὰς θαλάσσας. Ἐκτὸς αὐτῶν ἔζων ἐπίσης πολλὰ ἄλλα *τρηματόκογχα* (*ἀλβεολῖναι*, κτλ.), *κοράλλια*, *ἐχῖνοι* μεγάλοι (τὰ γένη *κωνοκλυπεύς*, *ἐχινολαμπάς*, *ἠλινθία*, κτλ.), *βρυόζῳα*, μεγάλα *γαστερόποδα* (ὁ *φοῦζος*, ὁ *μοῦρεξ*, ἡ *βολούτα*, ἡ *νάτικα*, ἡ *μήτρα*, ἡ *ροστελλαρία*, ἡ *ξενοφόρα*, ὁ *κῶνος*, τὸ *κηρίθιον*, κτλ.), *δίθυρα ἐλασματοβράγχια* (τὰ γένη *καρδίτα*, *φιμπρία*, ἡ *μερέτριξ*, *κρασατέλλα*, κτλ.), εἴδη *ναυτίλων*, *ἰχθύες* (*καρχαρόδους*, *λάμνα*, *ὀδοντασπὶς ἡμίρρυγχος*, *ὀξυρρίνη*, κτλ.), *χελωνώδη* (*ἐμύς*, *τριόνυξ*, κτλ.), *κροκοδειλώδη* (*κροκόδειλος*, *τομίστομα* κλπ.). Ἐκ τῶν *πτηνῶν* ἔζησαν πολλὰ γένη (*γαστρόρνις*, *λιθόρνις*, *ἀργιλλόρνις*, *ἁλκυόρνις*, κλπ.). Ἐκ τῶν *θηλαστικῶν* ἐξειλίχθησαν πολλὰ *σαρκοφάγα* (ἡ *προβιβέρρα*, ἡ *παλαιονικτίς*, ἡ *κυνοδικτίς*, κτλ.), τὸ *βαρυθήριον* καὶ *μεριθήριον* (οἱ ἀρχαιότατοι γνωστοὶ προπάτορες τῶν *προβοσκιδωτῶν*), καὶ ἐκ τῶν *ὁπληφόρων* ἀντὶ τῶν προγενεστέρων πρωτογόνων *κονδυλάρθρων* ἐξειλίχθησαν ἤδη πραγματικὰ *περιττοδάκτυλα* (ὁ *λοφιόδους*, τὸ *προπαλαιοθήριον*, τὸ *παλαιοθήριον*, τὸ *ὑρακοθήριον* κτλ.) καὶ *ἀρτιοδάκτυλα* (ἡ *διχοβούνη*, τὸ *ἀνοπλοθήριον*, ὁ *ξιφόδους* κτλ.). Ἐπίσης ἐνεφανίσθησαν ἤδη τὸ πρῶτον πραγματικοὶ *πίθηκοι* (*κρυπτοπίθηκος*, *ἄδαπις* κτλ.) καὶ πραγματικὰ τρωκτικὰ κτλ.

Ἐκ τοῦ φυτικοῦ κόσμου παρουσιάζονται πλεῖστοι ἀντιπρόσωποι διαφόρων οἰκογενειῶν. Οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς βορειοανατολικῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὰς βαλτικὰς περιοχὰς ἐπεκράτουν τὰ δάση τῶν *κωνοφόρων ρητινοφόρων* φυτῶν (*πεύκη ἡ* succinifera, κτλ.), τῶν ὁποίων ἡ ρητίνη, ἀπολιθωθεῖσα, μετετράπη εἰς ἤλεκτρον. Ἐπίσης ἔζων *φοίνικες*, *δάφναι*, *δρῦς*, *ταξώδια*, *καστανέαι*, *μαγνολίαι*, κ. τ. λ.

Ὑποδιαίρεσις τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου. Ἡ ἠώκαινος ὑποπερίοδος (ὡς καὶ ἡ κατ' αὐτὴν σχηματισθεῖσα ἠώκαινος διάπλασις στρωμάτων) ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία τμήματα:

1) Τὴν *κατωτέραν ἠώκαινον*.

2) Τὴν *μέσην ἠώκαινον* καὶ

3) Τὴν *ἀνωτέραν ἠώκαινον*.

Τὰ τμήματα ταῦτα περιλαμβάνουσι τὰς ἀκολούθους ἐποχάς:

α) Ἡ κατωτέρα ἠώκαινος τὴν *ὑπερέσιον*.

β) Ἡ μέση ἠώκαινος τὴν *παρίσιον* (*λουτήσιον*) καὶ τὴν *ὠβέρσιον* καὶ

γ) Ἡ ἀνωτέρα τὴν *βαρτόνιον* καὶ τὴν *λούδιον* (τὰς ὁποίας ἄλλοι γεωλόγοι συνενοῦσιν εἰς μίαν, τὴν *πριαμπόνιον* ἐποχήν). Γ. Κ. Γ.

ἠωκεράτωψ (ὁ) (Eoceratops Lambe) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑπεροικογένειαν τῶν *κερατοψιδῶν δεινοσαυρίων ἑρπετῶν*. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτάτης κρητιδικῆς περιόδου εἰς τὴν Βόρ. Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

ἠώκερως (ὁ) (Eocerus Schlosser) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *ψευδοτραγινῶν βοοδοντίων κοιλοκέρων σεληνοδοντίων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ εἰς τὸ Sansan, Στυρίαν, Νότ. Γερμανίαν. Γ. Κ. Γ.

ἠώκητος (τὸ) *[Παλαιοζῳολ.]* βλ. λ. *μεσόκητος*.

ἠωκίδαρις (ἡ) (Eocidaris Desor) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀρχαιοκιδαριδῶν παλαιοεχινοειδῶν* ἐχινοδέρμων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἠωκρινίδαι (οἱ) (Eocrinidae Jaeckel) *[Παλαιοζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων *κυστοειδῶν πελματοζῴων* ἐχινοδέρμων ζῴων, συνώνυμος πρὸς τὴν οἰκογένειαν *ἠωκυστίδαι* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠώκρινος (ὁ) (Eocrinus Jaeckel) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων *κυστοειδῶν πελματοζῴων ἐχινοδέρμων* ζῴων, συνώνυμον πρὸς τὸ γένος *ἠώκυστις* (βλ. λ.) Γ. Κ. Γ.

ἠωκυστίδαι (οἱ) (Eocystidae Bather) *[Παλαιοζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων ἀνήκουσα εἰς τὰ *ὑδροφορειδῆ κυστοειδῆ πελματόζῳα* ἐχινόδερμα. Λείψανα ἀπολιθωμένα γενῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς κατωτέρας καμβρίου μέχρι καὶ τῆς κατωτέρας συλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ, Βοημίᾳ, Βορ. Ἀμερικῇ.

Τὰ κυριώτερα γένη εἶναι *ἠώκυστις*, *πρωτοκύστις*, *ἀσκοκυστίτης*, κ.τ.λ.

Συνώνυμον *ἠωκρινίδαι* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠώκυστις (ἡ) (Eocystis Billings) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἠωκυστιδῶν ὑδροφορειδῶν κυστοειδῶν πελματοζῴων* ἐχινοδέρμων. Κατὰ τὸν Bather τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον θήκην συνισταμένην ἐκ κινητῶν πινακιδίων, μετὰ μακρῶν βραχιόνων καὶ εὐκάμπτου ἰσχνοῦ κινητοῦ μίσχου. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας καὶ μέσης καμβρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Βορ. Ἀμερικῇ.

Συνώνυμον *ἠώκρινος* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠωλιθικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος ἢ ἀνήκων εἰς τὴν *ἠωλιθικὴν* ἐποχὴν (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

— **ἠωλιθικὴ ἐποχὴ** *[Παλαιοανθρωπ.]*. Ἡ ἐποχὴ (ἡ λίαν ἀμφίβολος ὅμως) τῆς ζωῆς τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἐχρησιμοποίει ὡς ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα τοὺς *ἠωλίθους* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠώλιθος (ὁ) (Eolith, éolithe) *[Παλαιοανθρωπ.]*. Ἠώλιθοι καλοῦνται τεμάχια πυρίτου λίθου, τὰ ὁποῖα φέρουσι θραυσιγενεῖς ἐπιφανείας, ἀκμὰς καὶ ἀκωκάς, εὑρίσκονται δ' ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς καὶ τῆς παλαιοτεταρτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ καὶ θεωροῦνται ὡς ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα προϊστορικῶν ἀνθρώπων ζησάντων κατὰ τὰς ἀντιστοίχους ὁμωνύμους περιόδους.

Οἱ ἠώλιθοι (ἐκ τῶν ὁποίων οἱ νεώτεροι κατὰ τὴν γεωλογικὴν ἡλικίαν ἐκλήθησαν καὶ *ἀρχαιόλιθοι*) ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον εὐρυτάτων καὶ σφοδροτάτων ἐπιστημονικῶν συζητήσεων, ἂν εἶναι δηλαδὴ ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα προτεταρτογενῶν ἀνθρώπων ἢ ἂν εἶναι ἁπλῶς τεμάχια πυρίτου, λαβόντα τὴν μορφήν των ὑπὸ τῶν διαφόρων φυσικῶν γεωλογικῶν δυνάμεων. Ἡ διευκρίνισις τῆς φύσεως τῶν ἠωλίθων ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, καθόσον ἂν γίνῃ δεκτὸν ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν ἀντικείμενα χρήσεως προϊστορικῶν ἀνθρώπων, τότε λύεται, δι' ἀποδείξεων πλέον, καὶ τὸ ζήτημα ὅτι πρὸ τῶν τεταρτογενῶν ἀνθρώπων ἔζησαν κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον προπάτορές των, τριτογενῆ δηλαδὴ ἀνθρώπινα ὄντα. Οἱ ἠώλιθοι εἶναι τεμάχια πυρίτου λίθου, τὰ ὁποῖα κατὰ θέσεις των τινὰς εἶναι τεθραυσμένα καὶ παρουσιάζουν θραυσιγενεῖς ἐπιφανείας, αἰχμάς, ἀκωκάς, κογχοειδεῖς κοιλότητας κ. λ. π. Κατὰ τὸν Rutot (τὸν ἐνθερμότερον ὑποστηρικτὴν τῆς ἰδέας, ὅτι οἱ ἠώλιθοι εἶναι ἀνθρώπινα ἐργαλεῖα) οἱ λίθοι οὗτοι εἶναι φυσικαὶ μορφαί, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν «ὅπως ἦσαν καὶ ἄνευ κατεργασίας τινὸς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὑπέστησαν δὲ κατεργασίαν μόνον συνεπείᾳ τῆς χρήσεώς των». Τούτου ἕνεκα παρουσιάζονται ὡς τεχνητῶς κατειργασμένοι λίθοι, ὡσὰν αἱ αἰχμαὶ δηλαδὴ ἢ αἱ ἀκωκαὶ των ἢ αἱ κογχοειδεῖς κοιλότητές των νὰ ἔγιναν ἀπὸ ἀνθρώπους, ἵνα καταστῶσιν οἱ λίθοι οὗτοι κατάλληλοι δι' ὡρισμένους σκοποὺς καὶ χρήσεις.

Πρῶτος ἀνακινήσας τὸ ζήτημα τῶν ἠωλίθων ἦτο ὁ ἀββᾶς Bourgeois εἰς τὸ Ponteloy τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψε κατὰ τὸ ἔτος 1863 εἰς τὰ ἀποθέματα γλυκέων ὑδάτων τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ Thenay τῆς Γαλλίας μέγαν ἀριθμὸν «πυριτολίθων κατειργασμένων ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρός». Μετὰ ταῦτα ὁ μηχανικὸς Ribeiro παρουσίασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων κατὰ τὸ ἔτος 1871 κατειργασμένους πυριτολίθους ἐκ στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ Otta (κοιλὰς τοῦ ποτ. Τάγου). Ἔκτοτε ἐπηκολούθησαν πλεῖσται ἀνακοινώσεις περὶ εὑρέσεως ἠωλίθων εἰς τὸ Aurillac τοῦ Καντὰλ (ἐντὸς ἀνωτέρων μειοκαινικῶν - κατωτέρων πλειοκαινικῶν ποταμίων μαζῶν ἄμμου καὶ χαλίκων), εἰς τὸ Boncelles παρὰ τὴν Λιέγην (ἐντὸς ὀλιγοκαινικῶν στρωμάτων οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ἠωλίθων), εἰς τὸ Flénu καὶ Strepy παρὰ τὸ Mons τοῦ Βελγίου (οἱ νεώτατοι τῶν ἠωλίθων), εἰς τὸ Κὲντ τῆς νοτίου Ἀγγλίας, εἰς τὸ Sain-Prest τῆς Γαλλίας, εἰς Bourma (Βιρμανία), Θήβας (Αἰγύπτου) καὶ ἀλλαχοῦ.

Οἱ ἠώλιθοι ἔχουν πάντοτε σχεδὸν ἀκανονίστους καὶ ποικιλωτάτας μορφάς, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἰδέας τῆς τεχνητῆς των καταγωγῆς βλέπουν τὰ πρωτότυπα παλαιολιθικῶν ἐργαλείων. Ἰδιαιτέρως ὡς ἀπόδειξις τῆς τεχνητῆς των κατα-

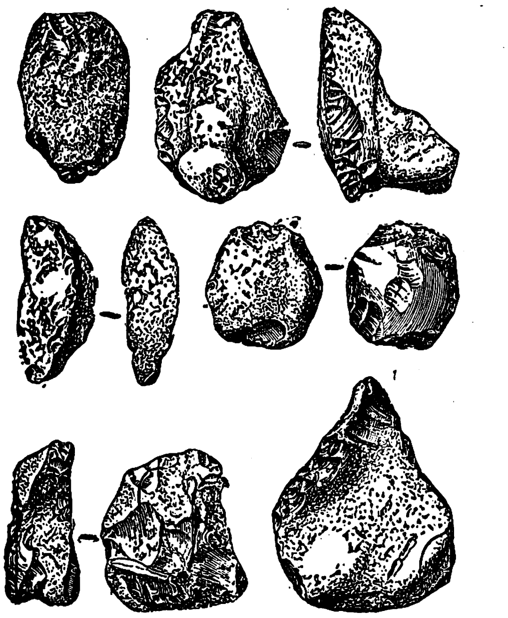

Ἠώλιθοι εὑρεθέντες εἰς τὸ Reutel τοῦ Βελγίου.

γωγῆς θεωρεῖται ἡ κρουσιγενὴς κογχοειδὴς κοιλότης, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ντὲ Μορτιγιὲ καὶ ἄλλους παράγεται ἐπὶ τοιούτων λίθων μόνον διὰ κτυπήματος.

Ὁ Rutot καὶ ἄλλοι διέκριναν μεταξὺ τῶν ἠωλίθων καὶ διάφορα ἐργαλεῖα διαφόρου χρήσεως, ὡς π.χ. *ἐπικρουστῆρας*, *διάξυστρα*, *ξυστήρια*, *γλυφίδας* κλπ. Ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν προμνημονευθέντων εὑρημάτων ἠωλίθων ὠνομάσθη ὅλη ἡ ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος ἐχρησιμοποίησε τοιούτους ἠωλίθους, *ἠωλιθικὴ ἐποχή*. διῃρέθη δ' αὕτη εἰς τοὺς κάτωθι ὁρίζοντας (κατὰ σειρὰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους).

Τριτογενὴς περίοδος:

Τοποθεσίαι εὑρέσεως ἠωλίθων	Ὁρίζοντες
1. Belle-Assise καὶ Duan (παλαιοτέρα ἠώκαινος)	
2. Boncelles (μέση ὀλιγόκαινος)	Φάνειος
3. Thenay (ἀνωτέρα ὀλιγόκαινος)	Θεναύιος
4. Aurillac καὶ Otta (ἀνωτέρα μειόκαινος)	Καντάλιος
5. Κὲντ (μέση πλειόκαινος)	Κέντιος
6. Sain-Prest καὶ Cromer Forest Bed (ἀνωτέρα πλειόκαινος;)	Πρέστιος

Τεταρτογενὴς περίοδος:

7. Reutel........................	Ραιτέλιος
8. Maffle........................	Μάφφλιος
9. Mesvin........................	Μεσβίνιος
10. Strépy........................	Στρεπΰϊος

Ἐναντίον ὅμως τῶν ἰδεῶν, ὅτι οἱ ἠώλιθοι ὑπῆρξαν ἀντικείμενα χρήσεως ἀνθρώπων, ἀντεπεξῆλ-

Digitized by Google

θον πολλοὶ παλαιοανθρωπολόγοι, οἱ ὁποῖοι κατέδειξαν, ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι δύνανται κάλλιστα νὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς φυσικοὶ καὶ νὰ ἀπέκτησαν τὰς ἀκωκὰς ἢ αἰχμάς των ἢ καὶ τὰς κογχοειδεῖς κοιλότητάς των μόνον συνεπείᾳ ἐπιδράσεως φυσικῶν δυνάμεων. Οὕτω τεμάχια πυριτολίθων, τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων καταφέρει καὶ σήμερον, λαμβάνουν συνηθέστατα σχήματα ἐντελῶς ὅμοια πρὸς ἠωλίθους. Ἐπίσης εἰς τὰς ἀκτάς, ὅπου ὑπάρχουν τεμάχια πυριτολίθων καὶ ὅπου θραύονται μεθ' ὁρμῆς τὰ κύματα, τὰ τεμάχια τῶν πυριτολίθων συνωθούμενα ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ συγκρουόμενα θραύονται καὶ παρουσιάζουν θραυσιγενεῖς ἐπιφανείας, αἰχμὰς καὶ ἀκωκάς, ἐντελῶς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ἠωλίθων. Καὶ διάφοροι ἐπιστήμονες συνέλεξαν τοιαῦτα τεμάχια ἀπὸ κοιλάδας ποταμῶν, ἀπὸ ἀκτάς, τὰ ὁποῖα, παραβαλλόμενα πρὸς ἠωλίθους, παρουσιάζουν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς αὐτοὺς καὶ δυσκόλως διακρίνονται τούτων.

Ἐπίσης ἐκ διαφόρων μελετῶν κατεδείχθη, ὅτι πιέσεις ἢ συνθλίψεις, ὀφειλόμεναι εἰς τὸ βάρος τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων, προκαλοῦν καὶ παράγουν ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς μάζης τῶν στρωμάτων ἀποτελέσματα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἀποτελέσματα κτυπημάτων τεχνητῶν. Συχνὰ εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τεμάχια πυριτολίθων, τεθραυσμένων εἰς πλεῖστα θραύσματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἠωλίθων καὶ τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐπιτοπίως τὰ μὲν παρὰ τὰ δὲ ἢ καὶ διατηροῦντα ἀκόμη ἐλάχιστα τὴν συνοχήν των. Ὁ Breuil διεξήγαγε πολλὰς τοιαύτας σημαντικωτάτας παρατηρήσεις εἰς στρώματα τῆς κατωτέρας ἠωκαίνου διαπλάσεως εἰς τὰ πέριξ χωρα τοῦ Clermont.

Πολλαὶ ἄλλαι ἐπίσης ἀντιρρήσεις διετυπώθησαν ἐναντίον τῆς ἐκδοχῆς τῶν ἠωλίθων ὡς ἀνθρωπίνων ἐργαλείων. Οὕτω π. χ. ὅλοι οἱ ἠώλιθοι ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως μέχρι τῆς τεταρτογενοῦς διατηροῦν τὴν αὐτὴν χονδροειδῆ καὶ παλαιὰν ὄψιν. Καμμία τελειοποίησις τούτων δὲν παρουσιάζεται καθ' ὅλον τὸ παμμέγιστον αὐτὸ χρονικὸν διάστημα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εὑρίσκεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς γενικῆς παλαιοντολογίας καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι οἱ ἠώλιθοι ἔχουν καταγωγὴν ὀφειλομένην εἰς φυσικὰ αἴτια, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πάντοτε τὰ ἴδια.

Οἱ ἠώλιθοι ἐπίσης, ὅπου καὶ ἂν συνελέγησαν, εὑρίσκονται ἐντὸς ἀποθεμάτων χαλίκων, ὅπου οὐδεμία ἄλλη ἔνδειξις ὑπάρχει, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρξέ ποτε συνοικισμὸς ἀνθρώπων. Τὰ ἀποθέματα ταῦτα ὁμοιάζουν πρὸς συνήθεις γεωλογικὰς διαπλάσεις ἐκ τοιούτων ὑλικῶν, καὶ οἱ ἠώλιθοι, οἱ συλλεγόμενοι ἀπὸ προκατειλημμένους ἐρευνητάς, κατ' οὐδὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους γειτονικούς των ἐν τῷ κοιτάσματι χάλικας. Οἱ ἠώλιθοι πρὸς τούτοις εὑρίσκονται μόνον εἰς χώρας, ὅπου ἀπαντᾷ πυριτόλιθος καὶ οὐδέποτε εἰς περιοχὰς στερουμένας κοιτασμάτων τοιούτων πυριτολίθων. Τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ συμβαίνῃ, ἂν ἦσαν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα ἀνθρώπινα, διότι τότε θὰ μετεφέροντο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς μετακινήσεις των ἔξω τῶν πυριτολιθοφόρων περιοχῶν καὶ θὰ διεσκορπίζοντο καὶ εἰς διαφόρους περιοχὰς μὴ ἐχούσας κοιτάσματα πυριτολίθων. Ἄλλη ἐπίσης ἀντίθετος ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ κοιτάσματα τὰ ὁποῖα περιέχουν ἠωλίθους εἶναι θαλασσογενῆ. Καὶ εἶναι παράδοξον, παρατηρεῖ ὁ Ἄγγλος παλαιοντολόγος Boyd Dawkins, νὰ μᾶς παρουσιάζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον (μὲ αὐτοὺς τοὺς ἠωλίθους) τὸν προϊστορικὸν ἄνθρωπον τόσῳ συχνὰ «ὡς ὃν ὑδρόβιον ἀνίκανον νὰ ταξιδεύῃ διὰ μέσου ὀρέων καὶ κοιλάδων».

Σημαντικὸν τέλος στήριγμα τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι οἱ ἠώλιθοι δύνανται κάλλιστα νὰ εἶναι προϊόντα ἐπιδράσεως φυσικῶν δυνάμεων, εἶναι καὶ τὰ τεμάχια πυριτολίθων, ἅτινα τελευταίως συνέλεξεν ὁ Μ. Boule ἀπὸ τὰ προϊόντα κατεργασίας ἑνὸς ἐργοστασίου σιμέντων πλησίον τῆς πόλεως Mantes (Seine καὶ Oise). Τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο παράγει σιμέντα δι' ἀναμίξεως κρητίδος καὶ πλαστικῆς ἀργίλου. Αἱ ὗλαι αὗται ἀναλύονται ἐντὸς ὕδατος, μέσα εἰς κυκλοτερεῖς δεξαμενάς, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ τίθεται εἰς κίνησιν, τῇ βοηθείᾳ τροχοῦ ὁριζοντίου, φέροντος πτερύγια βυθιζόμενα ἐντὸς τοῦ πολτοῦ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς κρητίδος. Ἡ κρητὶς φέρει στρογγύλα τεμάχια (νεφροειδῆ) πυριτολίθων, πολλὰ τῶν ὁποίων, διαφεύγοντα τὴν προσοχὴν τῶν ἐξορυκτῶν, πίπτουν ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν. Τὰ τεμάχια ταῦτα παρασυρόμενα ὑπὸ τοῦ στροβιλιζομένου ὕδατος, ἀλληλοκτυποῦνται καί, ὅταν ἡ μηχανὴ σταματήσῃ, συλλέγονται καὶ πλύνονται, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς κατασκευὴν μπετόν. Οἱ πυριτόλιθοι οὗτοι, ὑφίστανται ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν τὰς μηχανικὰς ἐπιδράσεις στροβιλισμοῦ, ὁμοίας πρὸς τὰς δυναμικὰς ἐπιδράσεις ρεύματος ὕδατος φυσικοῦ κατερχομένου χειμαρρωδῶς, παρουσιάζουν δὲ ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τῶν παλαιῶν σωρῶν χαλίκων ποταμῶν. Ἐκ τῶν χαλίκων αὐτῶν τῶν πυριτολίθων τοῦ ἐργοστασίου τῆς Mantes «ηὐδυνήθην», γράφει ὁ Μ. Boule «ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν νὰ καταρτίσω μίαν ὡραίαν συλλογήν, ἡ ὁποία περιέχει τὰς πλέον καλυτέρας χαρακτηριστικὰς μορφὰς ἠωλίθων, ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν ὡς τυπικοὶ ἠώλιθοι, μορφὰς καθ' ὁλοκληρίαν ὁμοίας πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας ὁ Rutot σημειοῖ ὡς ξυστήρια, γλύφανα, ἐπικρουστῆρας κ.λ.π. Θὰ ἔλεγέ τις περί τινων δειγμάτων ἐκτάκτου ἀληθῶς τελειότητος, ὅτι ὑπῆρξαν τὸ ἀντικείμενον τελείας ἐργασίας, ἐπεξεργασίας μεθοδικῆς καὶ ἐπανειλημμένως ἐκτελεσθείσης». Ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀποδεικνύουν ὅτι λίθοι, ὅμοιοι πρὸς λίθους νομιζομένους ὡς κατειργασμένους ἢ χρησιμοποιηθέντας ὑπ' ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους συναντῶμεν εἰς τριτογενῆ στρώματα, δύνανται νὰ εἶναι ἐπεξειργασμένοι φυσικῶς, ὑπὸ τῆς ἁπλῆς δηλαδὴ ἐνεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης ἐπεμβάσεως ἢ μεσολαβήσεως.

Συμπεράσματα. Γενικῶς οὐδὲν ἀλάνθαστον μέσον ὑπάρχει πρὸς διάκρισιν τῶν φυσικῶς ἐπεξειργασμένων λίθων ἀπὸ τοὺς λίθους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὑποστῆ πρωτόγονον ἀνθρωπίνην ἐπεξεργασίαν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν πρόκειται περὶ ἠωλίθων τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου, ἡ διάκρισις αὐτὴ ἐλαχίστην ἔχει σημασίαν. Διότι εἶναι γνωστὸν ἀπὸ μακροῦ, ὅτι ἐντὸς τῶν αὐτῶν τεταρτογενῶν στρωμάτων εὑρίσκεται μαζὶ μὲ ὡραῖα παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα καὶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἁπλουστέρων πυριτολίθων, κοινῶς τεθραυσμένων, οἱ ὁποῖοι φέρουν ἢ φαίνονται φέροντες ἴχνη ἐργασίας ἢ καὶ χρησιμοποιήσεως. Ἀλλ' ἐπίσης εἶναι γνωστὴ ποία δυσκολία παρουσιάζεται (συχνὰ ἐπίσης καὶ πλήρης ἀδυναμία) εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τις πρακτικῶς τὰ προϊόντα μιᾶς πρωτογόνου τεχνητῆς ἐργασίας ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα φυσικῶν δυνάμεων.

Τὸ ζήτημα ὅμως παρουσιάζεται σοβαρώτατον, ὅταν πρόκειται περὶ πυριτολίθων ἐκ τριτογενῶν στρωμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν συνηντήθη ἄχρι τοῦδε οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον λείψανον ἀνθρωπίνου σκελετοῦ. Πρέπει τότε νὰ δίδεται μεγίστη προσοχὴ καὶ νὰ ἐξασφαλίζηται ἐκ τῶν προτέρων τὸ ὅτι οἱ λίθοι, οἱ ἔχοντες ὅλους τοὺς χαρακτῆρας ἠωλίθων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἐπεξειργασμένοι ἀπὸ φυσικοὺς παράγοντας. Ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα δεικνύουν ἐπίσης, ὅτι οἱ ἠώλιθοι, οἱ συλλεγέντες ἐντὸς τριτογενῶν στρωμάτων, δὲν παρέχουν ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις, ὅτι ὑπῆρξαν ἀντικείμενα χρήσεως τριτογενῶν ἀνθρώπων, οὔτε καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως ἀνθρώπου κατὰ τὴν τριτογενῆ ἐποχήν.

Τὸ ἅρμα τῆς Ἠοῦς.

[Παράστασις ἀγγείου τῆς Canosa.]

«Εἶμαι πολὺ ὑπερήφανος διὰ τὴν ἀρχαιοτάτην καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας μου», εἶπε κάποτε ὁ Sir John Evans, «ἀλλὰ θέλω νὰ ἔχω ἄλλας ἀποδείξεις τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὄχι μίαν κρουσιγενῆ κογχοειδῆ κοιλότητα πυριτολίθου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μ. Boule,* Les hommes fossiles. Paris 1921.— *E. Werth,* Der fossile Mensch. Berlin 1928. Γ. Κ. Γ.

ἠωμεγαλόδους (ὁ) (Eomegalodus Spriestersb.) /*Παλαιοζῳολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *μεγαλοδοντιδῶν ἑτεροδόντων ἐλασματοβραγχίων* μαλακίων. Τὰ ζῷα ταῦτα διέφερον τῶν *μεγαλοδόντων* (βλ. λ.), καθόσον τὰ κελύφη των ἦσαν περισσότερον κατὰ πλάτος ηὐξημένα καὶ ἐστεροῦντο στηρικτικῶν παρυφῶν διὰ τὸν μῦν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μέσης δεβονίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠωόβολος (ὁ) (Eoobolus Matthew) /*Παλαιοζ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων *βραγχιοπόδων μαλακιοειδῶν* ζῴων, συνώνυμον τοῦ γένους *λιγκουλέλλα* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

ἠωραδιολίτης (ὁ) (Eoradiolites Douvillé) /*Παλαιοντολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ρουδιστῶν ἑτεροδόντων ὁμομυαρίων ἐλασματοβραγχίων* μαλακίων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρίσκονται πολλαχοῦ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ἢ νεοκρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ἀφθονώτατα ἀπολιθωμένα λείψανα *ἠωραδιολιτῶν* (καὶ μάλιστα τοῦ εἴδους *ἠωραδιολίτης τοῦ Δουβιγιὲ* (Eoradiolites Douvillé Renz) εὑρέθησαν εἰς τὰ ἀσβεστολιθικὰ ἀνωκρητιδικὰ στρώματα τῆς Γκιόνας, τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς Κίρφεως, κλπ. Γ. Κ. Γ.

Ἠὼς (*Ἕως, Αὔως*) /*Μυθολ.*/. Ἡ θεὰ τοῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου πρωινοῦ φωτός, τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ ἡ προσωποποίησις. Ἐλέγετο θυγάτηρ τοῦ Τιτᾶνος Ὑπερίονος καὶ τῆς Τιτανίδος Θείας, καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Πλὴν τῆς ἐπικρατησάσης ὅμως ταύτης παραδόσεως ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, κατὰ τὰς ὁποίας ἦτο θυγάτηρ τῆς Εὐρυφαέσσης (ἡ λέξις εἶναι ἓν τῶν χαρακτηριστικῶν ἐπιθέτων αὐτῆς τῆς Ἠοῦς) ἢ τοῦ Ἡλίου (γινομένου πατρὸς ἀπὸ ἀδελφοῦ) καὶ τῆς Εὐφρόνης (ἄλλου ὀνόματος τῆς Νυκτός). Διακρινομένη μεταξὺ τῶν θεαινῶν διὰ τὸ ἑλκυστικὸν κάλλος καὶ τὰς δελεαστικὰς χάριτάς της προσείλ-

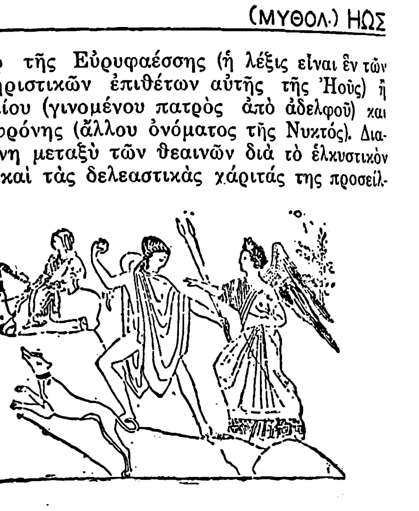

Ἡ Ἠὼς πτερωτὴ ἀκολουθεῖ τὸν Κέφαλον ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων.

[Ἐκ παραστάσεως κρατῆρος τῆς συλλογῆς Blacas.]

κυσε τὰ ἐρωτικὰ βλέμματα τοῦ Ἄρεως, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συνεκοιμήθη. Τοῦτο ἔμαθεν ἡ Ἀφροδίτη καὶ κατηράσθη αὐτὴν ὅλος ὁ βίος της νὰ εἶναι πλήρης ἐρωτικῶν ἐπεισοδίων. Τοῦτο καὶ ἔγινε. Διὰ τοῦτο ἀπειράριθμοι εἶναι αἱ περὶ τῶν ἐρώτων της παραδόσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μᾶλλον διαδεδομέναι ἦσαν αἱ ἑξῆς: Πρῶτος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συζύγων φέρεται ὁ Ἀστραῖος (προσωποποίησις τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε τέκνα τοὺς ἀπειραρίθμους τοῦ οὐρανοῦ ἀστέρας, ἐκ τῶν ὁποίων διεκρίνετο διὰ τὸ κάλλος του ὁ Ἑωσφόρος (ὁ Αὐγερινός), τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, Ἀργέστην, Βορέαν, Ζέφυρον καὶ Νότον καὶ θυγατέρα τὴν Δίκην (κατ' ἄλλην παράδοσιν ἦτο αὕτη μία τῶν τεσσάρων Ὡρῶν καὶ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος). Δεύτερος σύζυγος ἐλέγετο ὁ Τιθωνός, υἱὸς τοῦ Λαομέδοντος καὶ ὡραιότατος νεανίας. Τοῦτον ἀπαγαγοῦσα ἡ Ἠὼς ἔφερεν εἰς τὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὠκεανοῦ λαμπρὰ ἀνάκτορά της, ἀφοῦ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Διὸς δι' αὐτὸν ἀθανασίαν, ἐλησμόνησεν ὅμως νὰ ζητήσῃ δι' αὐτὸν καὶ αἰωνίαν νεότητα. Καὶ προσεπάθησε μέν, τρέφουσα τὸν Τιθωνὸν μὲ ἀμβροσίαν καὶ ἐνδύουσα μὲ λαμπρότατα ἐνδύματα, ὅταν ἤρχισαν νὰ λευκαίνωνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του καὶ νὰ αὐλακώνεται μὲ ρυτίδας τὸ πρόσωπόν του, νὰ συγκρατήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἀνθηρὸν κάλλος του, δὲν τὸ κατώρθωσεν ὅμως, καὶ ὁ Τιθωνὸς ἐγήρασε τόσον πολύ, ὥστε ἔγινεν ἀγνώριστος. Μόνον τὴν γλυκεῖαν φωνήν του διετήρησεν. Ἡ Ἠὼς ἐζήτησε τότε καὶ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Διὸς (κατά τινα παράδοσιν) τὴν μεταμόρφωσίν του εἰς τέττιγα. Κατ' ἄλλην ὅμως παράδοσιν τὸν Τιθωνὸν ἀπήγαγεν ἡ Ἠὼς εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἔνθα ἀπέκτησεν ἐξ αὐτοῦ δύο υἱούς, τὸν Ἠμαθίωνα καὶ τὸν πολυφίλητον Μέμνονα. Ἐκ τούτων τοῦ μὲν πρώτου φέρεται τὸ ὄνομα εἰς διαφόρους παραδόσεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας (κατά τινα παράδοσιν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Αἰθιοπίᾳ), ὁ δὲ δεύτερος ἔγινε περιλάλητος εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ ὁ κύριος ἥρως τῆς «Αἰθιοπίδος», ἔπους τοῦ Ἀρκτίνου. Κατὰ

Ἡ Ἠὼς σκορπίζουσα τὴν πρωϊνὴν δρόσον.

[Ἐξ ἀγγειογραφίας τοῦ Λούβρου.]

τὸ ἔπος τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἕκτορος ἐβοήθησαν τοὺς Τρῶας αἱ Ἀμαζόνες, μετὰ δὲ

Digitized by Google

τὸν φόνον τῆς βασιλίσσης αὐτῶν Πενθεσιλείας ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ Μέμνων, ὅστις ἦτο ὁ ὡραιότερος τῶν ἐμφανισθέντων εἰς Τροίαν ἀνδρῶν. Οὗτος κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὴν εἰς Τροίαν ἄφιξίν του σύγκρουσιν Ἀχαιῶν καὶ Τρώων ἐφόνευσε τὸν Ἀντίλοχον, υἱὸν τοῦ Νέστορος καὶ φίλον τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ φόνος ὅμως τοῦ Ἀντιλόχου ἐξώργισε τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἐπετέθη οὗτος κατὰ τοῦ Μέμνονος. Τῆς ἐπελθούσης τρομερᾶς τότε μεταξὺ τῶν δύο ἡρώων συρράξεως μάρτυρες ἀθέατοι παρέστησαν αἱ δύο θεαὶ μητέρες, ἡ Θέτις καὶ ἡ Ἠώς.

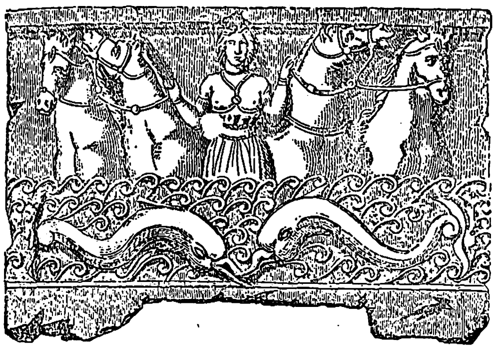

Ἡ Ἠὼς ἐξερχομένη ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ.
[Ἐκ παραστάσεως ἀλαβαστοίνης ὑδρίας τοῦ Volterre τῆς Ἰταλίας.]

Ὁ ἀγὼν ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἡ Ἠὼς ἀπαρηγόρητος ματαίως προσεπάθησε ν' ἀναστήσῃ τὸν πολυφίλητον υἱόν. Ἦτο τόση ἡ λύπη της, ὥστε ἐλησμόνησε τὸ ἔργον της, νὰ φέρῃ τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ περιεπλανᾶτο χύνουσα ἄφθονα δάκρυα, ἅτινα ἔπιπτον ὡς δρόσος εἰς τὴν γῆν. Τρίτος θνητός, ὅστις προσείλκυσε τὰ ἐρωτικὰ βλέμματα τῆς Ἠοῦς ἦτο ὁ ὡραῖος κυνηγὸς Ὠρίων, τὸν ὁποῖον ἀπήγαγεν αὕτη ἐκ Τανάγρας, ἀλλὰ καὶ τούτου ἐστερήθη ταχέως ἡ Ἠώς, διότι ὁ Ὠρίων ἐβλήθη ὑπὸ τῶν βελῶν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῇ νήσῳ Ὀρτυγίᾳ, εἴτε διότι ἐτόλμησε νὰ προκαλέσῃ αὐτὴν εἰς ἀγῶνα δίσκου, εἴτε βληθεὶς ὑπ' αὐτῆς (ἐν ἀγνοίᾳ της ὅτι ἦτο αὐτός), ἐνῷ ἐκολύμβα, κατὰ παρακίνησιν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις βαρέως ἔφερε τὸν θερμὸν ἔρωτα τῆς ἀδελφῆς του, εἴτε καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ὠρίωνος, μεταμορφωθέντος ὑπὸ τῶν θεῶν εἰς τὸν ὁμώνυμον ἀστερισμόν, ἀνηρπάγη ὑπὸ τῆς Ἠοῦς ὁ ὡραῖος Κέφαλος, Ἀττικὸς ἥρως, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἕρσης καὶ σύζυγος τῆς Πρόκριδος, τῆς ὁποίας ἔγινεν ὁ ἀκούσιος φονεύς. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Μελαμποδίδης Κλεῖτος, ὁ υἱὸς τοῦ Μαντίου καὶ συγγενὴς τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τοῦτον ἄλλοι.

Τὸ ἔργον τῆς Ἠοῦς. Ἦτο ἡ πρόδρομος τοῦ Ἡλίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤνοιγε καθ' ἑκάστην ἡμέραν μὲ τοὺς ροδίνους δακτύλους της τὴν θύραν τῆς ἀνατολῆς. Ἔπειτα ἐστεμμένη μὲ ἄνθη ἡ ἀκτῖνας εἰς τὴν κεφαλήν, κροκόπεπλος προηγεῖτο τοῦ ἅρματος τοῦ Ἡλίου καὶ ἔρριπτεν ἄνθη εἰς τὴν γῆν καὶ μὲ τὰς δύο χεῖράς της ἡ κρατοῦσα ὑδρίαν ἔχυνεν εἰς τὰ ἄνθη καὶ τὰ φυτὰ δρόσον, τῆς ὁποίας αἱ σταγόνες ἤστραπτον ὡς ἀδάμαντες μόλις ἐφωτίζοντο ἀπὸ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἐνίοτε δὲ ὁδήγει τὸ ἅρμα της συρόμενον ὑπὸ δύο ἢ τεσσάρων ροδοχρόων ἢ λευκῶν (λευκόπωλος) ἵππων ἢ καὶ τὸ ἅρμα τοῦ ἀδελφοῦ της Ἡλίου. Τοῦτο ἦτο τὸ ἔργον τῆς ὡραίας θεᾶς, τῆς ὁποίας τὸ κάλλος ἐξύμνησαν οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος, μετὰ θαυμασμοῦ περιγράψαντες τοὺς ροδοχρόους δακτύλους της, τὸν χιονόλευκον λαιμόν της, τοὺς ὡραιοτάτους ὀφθαλμούς της, τὸν ἀπαστράπτοντα πέπλον της καὶ τὴν ἐξαισίαν κόμην της καὶ συνοδεύσαντες πάντοτε τὸ ὄνομά της μὲ ἓν κοσμητικόν, ὡς ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ, ἐπίθετον, προσαγορεύσαντες αὐτὴν φάενναν, εὐπλόκαμον, κροκόπεπλον, λευκόπτερον, χρυσόθρονον, χρυσήνιον καὶ χρυσοπέδιλον, ροδοστεφῆ, ροδόπεπλον, ροδόσφυρον καὶ ροδοδάκτυλον, βοῶπιν κ. ο. κ.

Γκουΐντο Ρένι: Aurora.
[Ρώμη, Παλάτσο Ροσπιλιόζι.]

Οἱ μῦθοι τῆς Ἠοῦς ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ. Ἀπὸ τὰ διάφορα ἐρωτικὰ ἐπεισόδια τοῦ βίου τῆς θεᾶς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἐγκώμια τοῦ κάλλους καὶ τῶν χαρίτων της ἐνεπνεύσθησαν καὶ οἱ καλλιτέχναι εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν σχετικῶν μὲ τοὺς μύθους τῆς Ἠοῦς ἔργων των. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων της ἰδίως ἀξίζει νὰ γίνῃ μνεία τοῦ ἀγάλματός της εἰς τὸ ἐκ 13 χαλκίνων ἀγαλμάτων σύνταγμα τοῦ καλλιτέχνου Λυκίου, υἱοῦ τοῦ Μύρωνος, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσαν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν οἱ Ἀπολλωνιᾶται ἐπὶ λιθίνου ἡμικυκλικοῦ βάθρου. Εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἐμάχοντο πέντε Τρῶες κατὰ πέντε Ἀχαιῶν (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Ἀχιλλεὺς μαχόμενος κατὰ τοῦ Μέμνονος) παρουσίᾳ τῶν θεαινῶν Θέτιδος καὶ Ἠοῦς, ἑκατέρα τῶν ὁποίων ἱκέτευε τὸν Δία ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της. Ὁμοίως ἄξιαι μνείας εἶναι αἱ εἰκόνες της ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος καὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου, ὅπου ἀπεικονίζοντο ἡ Ἠὼς καὶ ἡ Θέτις, θεώμεναι τὸν ἀγῶνα τῶν υἱῶν των, καὶ διάφοροι ἄλλαι παραστάσεις αὐτῆς μεταφερούσης τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ της Μέμνονος ἢ παρισταμένης εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ πτώματος ὑπὸ δύο πτερωτῶν νέων, τοῦ Ὕπνου καὶ τοῦ Θανάτου, καὶ πλεῖσται ἄλλαι, ὅπου ἀπεικονίζετο μετὰ συγγενῶν τῆς φύσιν θεῶν, ὡς τοῦ Ἡλίου, τῶν Διοσκούρων, τῆς Ἴριδος καὶ ἄλλων. Οὐχὶ ὀλιγώτερον τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀπησχόλησαν καὶ τὴν νεωτέραν τέχνην οἱ μῦθοι τῆς Ἠοῦς. Οὕτω μία σύνθεσις τοῦ Καρόλου Λεμπρὺν πρὸς διακόσμησιν ἑνὸς διαμερίσματος τῆς ὀροφῆς τῆς γαλερίας τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου ἔχει ὡς θέμα ἕνα τῶν μύθων τῆς Ἠοῦς. Ὁμοίως εἷς πίναξ τοῦ Λεζυὲρ (Lesueur), εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἠὼς ὁδηγεῖ τὸ ἅρμα τοῦ Ἡλίου, εἷς πίναξ τοῦ Σαμπλέν, εἷς πίναξ τοῦ Ἀμόν, καὶ ἄλλοι τινές. Πάντων ὅμως ὑπερέχει ἡ θαυμασία σύνθεσις τοῦ Γκουΐντο Ρένι «Aurora» τοῦ ἐν Ρώμῃ Παλάτσο Ροσπιλιόζι. Εἰς ταύτην, κοσμοῦσαν τὴν ὀροφὴν τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ ἀνακτόρου, παρίσταται ἡ Ἠὼς σπείρουσα ἄνθη εἰς τὴν γῆν πρὸ τοῦ ἅρματος τοῦ Ἡλίου, περιβαλλομένου ὑπὸ τῶν Ὡρῶν. Ἡ σύνθεσις, θεωρουμένη ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, θαυμάζεται πρὸ πάντων διὰ τὸν ἁρμονικώτατον χρωματισμόν της. Ἐκ τῶν μορφῶν τῆς συνθέσεως φωτίζεται περισσότερον ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος (Ἡλίου), ἥτις εἶναι ἡ θαυμασιωτέρα πασῶν.

Ἑρμηνεία τῶν μύθων τῆς Ἠοῦς. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς γεννωμένης τὴν πρωΐαν (ἠριγενείας) θεᾶς, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν αὐτὴν ἐτυμολογικὴν προέλευσιν μὲ τὸ λατινικὸν ὄνομά της Aurora, καὶ ἡ γενεαλογία της ὡς κόρης τοῦ Ὑπερίονος (τοῦ ὑπεράνω τῆς γῆς πορευομένου), θεοῦ ἡλιακοῦ, καὶ τῆς Εὐρυφαέσσης (διαχεούσης μακρὰν τὴν λάμψιν της) ἢ τῆς Θείας (τρεχούσης εἰς τὸν οὐρανόν), καὶ αἱ συγγένειαί της μετὰ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, ἀδελφῶν της, τοῦ Φαέθοντος καὶ Ἑωσφόρου (ὅστις πολλάκις ὡς πτερωτὸς δαίμων ἵσταται πρὸ τῶν ἁρμάτων τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Ἡλίου) υἱοῦ της, καὶ τὰ πολυάριθμα χαρακτηριστικὰ καὶ κοσμητικὰ ἐπίθετά της, ἅτινα εἶναι δηλωτικὰ ἢ τῶν ὡραίων χρωμάτων τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν πρωΐαν (χρυσόθρονος, χρυσήνιος, λευκόπωλος, κροκόπεπλος κλπ.) ἢ τῶν ὡραίων ἐπ' αὐτοῦ σχημάτων (ροδοδάκτυλος, ἐκ τῶν πλατειῶν φωτεινῶν δεσμῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ὡς ρόδινοι ἀνοικτοὶ δάκτυλοι τεταμένης χειρὸς ἁπλοῦνται ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ), ἅπαντα καθιστῶσι κατάδηλον τίνος φυσικοῦ φαινομένου προσωποποίησις εἶναι ἡ Ἠώς. Πλὴν τῶν συγγενικῶν δεσμῶν καὶ τῶν ἐπιθέτων ὑποδηλοῦσιν, ὅτι ἡ Ἠὼς εἶναι τὸ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου φῶς τῆς ἡμέρας καὶ οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς μῦθοι, ὡς τὸ ἐρωτόληπτον αὐτῆς καὶ ἡ βραχεῖα διάρκεια τῆς ἀπολαύσεως παντὸς ὡραίου, τὸν ὁποῖον ἠγάπησεν, ὡς βραχεῖα εἶναι καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ ἐμφανίσεώς της, καὶ αἱ διάφοροι καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις της, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἔνδυμά της, αἱ μεγάλαι πτέρυγές της, διὰ νὰ φέρουν αὐτὴν διὰ μέσου τοῦ αἰθέρος, καὶ ἡ κρατουμένη κεκλιμένη εἰς τὰς χεῖράς της ὑδρία, διὰ νὰ πίπτῃ εἰς τὴν γῆν ἡ πρωϊνὴ δρόσος.

Ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν Ἠῶ εἶναι καὶ ἡ θεὰ τῆς πρωΐας τῶν λατινικῶν λαῶν Aurora, ὡς μαρτυροῦσι καὶ οἱ μῦθοι της καὶ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα τῆς Lutea (=χρυσοειδής, κροκίνη, κιτρίνη), Purpurea (=πορφυρόχρους) κ. ἄ. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἠώς, —οῦς, —οῖ (ἡ)· ἡ αὐγή, τὰ χαράγματα, ἄλλως *ἔως*: «ροδοδάκτυλος ἠώς» ‖ μεταφ. «ἡ ἠὼς τοῦ βίου».

«Ἠώς». —1) Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἐν Ἑλλάδι, ἐκδοθὲν ἐν Ναυπλίῳ εἰς σχῆμα 8ον ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1830 μέχρι τῆς 25ης Ἀπριλίου τοῦ 1831 ὑπὸ Ἐμμ. Ἀντωνιάδου. —2) Ἀθηναϊκὸν περιοδικὸν ἐκδοθὲν εἰς σχῆμα 8ον ἀπὸ 7ης Φεβρουαρίου 1836 μέχρι τῆς 15ης Μαρτίου 1837 ὑπὸ Ἐμμ. Ἀντωνιάδου καὶ Ἰ. Π. Λεβαδέως, φερόμενον ἐν ὑποτίτλῳ ὡς «σύγγραμμα φιλολογικόν, ἐπιστημονικόν, βιομηχανικὸν καὶ πολιτειογραφικόν». —3) Πολιτική, φιλολογικὴ καὶ εἰδησεογραφικὴ ἐφημερὶς ἐν Σπάρτῃ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1874. —4) Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐν Πάτραις, ἱδρυθὲν τῷ 1880 κατὰ Μάϊον εἰς σχῆμα 4ον. —5) Μηνιαῖον περιοδικὸν ἱδρυθὲν ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1891 ὑπὸ Δημ. Τερζάκη εἰς 8ον σχῆμα. —6) Μηνιαία φιλολογικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ζακύνθῳ, ἱδρυθεῖσα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1925 εἰς σχῆμα 4ον ὑπὸ Ἀνδρ. Ἰ. Ζώντου. —Π.

ἠωσειρὴν (ἡ) (Eosiren Andrews) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἁλικοριδῶν* θαλασσοβίων *σειρηνοειδῶν* ὑποοπληφόρων θηλαστικῶν. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Αἰγύπτῳ. Γ. Κ. Γ.

ἠωσημειόνωτος (ὁ) (Eosemionotus Stolley) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *στυλοδοντιδῶν ὀρθογανοειδῶν γανοειδῶν* ἰχθύων. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ κογχυλιάτου ἀσβεστολίθου τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

ἠωσίνη (ἡ), ἡ *ἑωσ.νη*, ἡ *ἐοζίνη* *[Ὀργ. Χημ.]*. Τετραβρωμιωθεῖσα *φλουορεσκεΐνη* τοῦ τύπου $C_{20}H_8O_5$. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀξίνων χρωστικῶν καὶ εἶναι κατάλληλος πρὸς βαφὴν ἐρίου, μετάξης, σπανιώτερον βάμβακος. Ὑδατικὸν ἢ ἀλκοολικὸν διάλυμα ταύτης χρησιμοποιεῖται ὡς χρωστικὴ ἐν τῇ ἱστολογίᾳ. Οἱ εἰς τὸ ἐμπόριον κυκλοφοροῦντες διάφοροι τύποι ἐοζίνης εἶναι ἀλκαλικὰ ἅλατα τῆς τετραβρωμιοφλουορεσκεΐνης ταύτης. Σ. Γ.

ἠωσινόφιλα (ἢ *φιλεώσινα*) *αἱμοσφαίρια* *[Φυσιολ.]*. Μεταξὺ τῶν αἱμοσφαιρίων ὑπάρχουσι καὶ αἱμοσφαίρια ἔχοντα ἐν τῷ πρωτοπλάσματι αὐτῶν μεγάλα στρογγύλα κοκκία χαρακτηριστικά. Τὰ κοκκία τῶν αἱμοσφαιρίων τούτων, ἅτινα παρετήρησε τὸ πρῶτον ὁ Max Schultze, χρώννυνται, ὡς διεπίστωσεν ὁ Ehrlich, ὑπὸ τῶν ὀξίνων χρωμάτων τῆς ἀνιλίνης, ἰδίως δὲ τῆς ἠωσίνης, ἐξ οὗ ἔλαβον ταῦτα τὸ ὄνομα *ἠωσινόφιλα* ἢ *φιλεώσινα αἱμοσφαίρια*. Ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τὰ ἠωσινόφιλα λευκοκύτταρα εἶναι κατά τι μεγαλύτερα τῶν οὐδετεροφίλων, τὸ δὲ πρωτόπλασμα αὐτῶν δὲν χωρίζεται, ὡς εἰς τὰ οὐδετερόφιλα, εἰς δύο ζώνας. Ὁ πυρὴν αὐτῶν περιέχει συνήθως δύο λοβούς, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἔτι περισσοτέρους. Τὰ κοκκία τοῦ πρωτοπλάσματος εἶναι χαρακτηριστικά, στρογγύλα καὶ χρώννυνται διὰ ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος ὑπὸ τῆς ἠωσίνης. Τὸ ποσὸν τῶν κοκκίων εἶναι ἄφθονον, εἰς τρόπον ὥστε ἐνίοτε καλύπτουσι ταῦτα ὁλόκληρον τὸν πυρῆνα τοῦ αἱμοσφαιρίου. Ἡ χημικὴ σύστασις τῶν ἠωσινοφίλων δὲν εἶναι εἰσέτι ἐντελῶς καθωρισμένη. Δὲν περιέχουσι ταῦτα γλυκογόνον ἢ λίπος, ἀλλ' ἴσως λιποειδῆ. Φαίνεται δὲ ν' ἀποτελῶνται ἐκ πρωτεϊνικῆς οὐσίας, ἧς ἡ φύσις διατελεῖ ἀκόμη ἄγνωστος. Περιέχουσιν ὀλίγον φωσφόρον καὶ πολὺν σίδηρον, ὡς ἐκ τούτου δὲ συγγραφεῖς τινες ὑπεστήριξαν, ὅτι τὰ κοκκία συνίστανται ἐξ αἱμοσφαιρίνης αἱματικῆς προελεύσεως. Ἐν τούτοις ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὀρθή, καθ' ὅσον ἠωσινόφιλα αἱμοσφαίρια εὑρίσκονται εἰς τὸ αἷμα καὶ κατωτέρων τινῶν ζῴων, ὅπερ στερεῖται αἱμοσφαιρίνης.

Ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως ἡ σημασία τῶν ἠωσινοφίλων εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος (βλ. λ. *αἱμοσφαίρια*, τ. Β', σ. 746 α' καὶ β'). —Ω.

ἠωσινοφιλία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ αὔξησις τῶν *ἠωσινοφίλων* λευκῶν αἱμοσφαιρίων τοῦ αἵματος, ἀποτελοῦσα πολλάκις σημαντικὸν γνώρισμα πολλῶν παθολογικῶν καταστάσεων. Αἱ κυριώτεραι παθολογικαὶ καταστάσεις αἱ συνοδευόμεναι ὑπὸ ἠωσινοφιλίας εἶναι: 1) Διάφοροι παρασιτικαὶ νόσοι, π. χ. ἐχινόκοκκος, τριχινίασις, ἀγκυλοστομίασις, βοθριοκεφάλωσις κτλ. 2) Λευχαιμία καὶ λεμφοκοκκιωμάτωσις. 3) Διάφοροι δερματοπάθειαι ἢ μολυσματικὰ νοσήματα συνοδευόμενα ὑπὸ ἐξανθήματος, π. χ. ψωρίασις, πέμφυξ, ἔκζεμα, ἕρπης, μολυσματικὸν κηρίον, ὀστρακιὰ κ. λ. π. 4) Νοσήματα συνοδευόμενα ὑπὸ ἐξιδρωματικῆς ἐπεξεργασίας, π. χ. ἐξιδρωματικὴ διάθεσις, ἄσθμα

Digitized by Google

βρογχικόν, βλεννομεμβρανώδης κολίτης, οἴδημα τοῦ Quincke κλπ. 5) Ἀναφυλαξία καὶ διάφοροι ἀναφυλακτοειδεῖς καταστάσεις, π. χ. ὀρονοσία, urtikaria, ἡμικρανία, ἆσθμα χόρτου, ἐαρινὸς κατάρρους. Ἐνταῦθα πιθανῶς ὑπάγεται καὶ ἡ ἐπὶ ηὐξημένης ἐρεθιστότητος τοῦ πνευμονογαστρικοῦ (Vagotonie) ἠωσινοφιλία. 6) Μυϊκοὶ ρευματισμοί, πρόσφατοι νεφρώσεις καὶ νεφρίτιδες, κακοήθεις ὄγκοι. 7) Τέλος ἐπὶ μολυσματικῶν νόσων κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, θεωρουμένη ὡς ἐπανορθωτικὸν φαινόμενον τῆς προηγηθείσης κατὰ τὴν νόσον ἐλαττώσεως τῶν ἠωσινοφίλων.

Ἡ ἠωσινοφιλία δὲν εἶναι σταθερὸν σύμπτωμα, δυνάμενον νὰ ἐλλείπῃ καὶ ἐπὶ τῶν συνηθέστερον ὑπὸ ταύτης συνοδευομένων νόσων, ἡ δὲ αὔξησις τῶν ἠωσινοφίλων εἰς τὸ αἷμα ἀποτελεῖ συνήθως φαινόμενον θετικῆς χημιοταξίας, ἣν ἐξασκοῦσι διάφορα ἐρεθίσματα.

Ι. Λ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ἠωσκορπίος (ὁ) (Eoscorpius) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *σκορπίων ἀραχνοειδῶν ἀρθροζῴων*. Λείψανα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ εἰς τὸ Ἰλλινόϊς τῆς Β. Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἠωσπόνδυλος (ὁ) (Eospondylus Gregory) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *ὀφιουραστεριῶν αἰλουροειδῶν ἀστεροζῴων* ἐχινοδέρμων. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς κάτω δεβονίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Γ. Κ. Γ.

ἠώφυτον (τὸ) (Eophyton Toller) *[Παλαιοφυτολ.]*. Ἰδιάζοντές τινες σχηματισμοί, παρατηρούμενοι ἐπὶ στρωμάτων (κυρίως ψαμμιτῶν) τῆς καμβρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐνομίσθησαν καὶ ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ἀπολιθωμένα ἀτελέστατα φυτά, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἠῶ τῶν φυτῶν. Τὰ *ἠώφυτα* παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν ταινιῶν, φερουσῶν ἐπιμήκεις γραμμὰς ἢ ραβδώσεις.

Ὁ Nathorst κατέδειξεν, ὅτι οἱ σχηματισμοὶ οὗτοι παρήχθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ψαμμιτῶν ὑπὸ φυκῶν, κινουμένων ἐπ᾽ αὐτῶν, ὅταν οὗτοι ἐσχηματίζοντο. Δύνανται δὲ καὶ πειραματικῶς νὰ σχηματισθῶσι, ἂν σύρῃ τις φύκη ἢ καὶ ἄλλα σώματα ἐπὶ μαλακῆς ἰλύος. Γ. Κ. Γ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Η

Digitized by Google

Θ

Θ. Τὸ *θῆτα* ἦτο τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ παλαιοτέρου ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, προῆλθε δὲ ἀπὸ τὸ φοινικικὸν teth (τὲθ) — ὄγδοον ὡσαύτως γράμμα τοῦ οἰκείου ἀλφαβήτου — τὸ ὁποῖον ἐσήμαινεν ὄφιν.

—*[Παλαιογραφ.]* Τὸ φοινικικὸν *τὲθ* ἐγράφετο ὡς ⊕. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν θῆτα παριστάνετο ὁμοίως εἰς διάφορα ἀρχαϊκώτερα ἀλφάβητα, ὡς λ. χ. τὸ τῆς Ἀττικῆς (Ζ' — ΣΤ' αἰ. π. Χ.), Μεγάρων, Κορίνθου, Κερκύρας, Κύμης, Λέσβου, Σάμου, Ἀρκαδίας, Ἤλιδος κ.λ. (ΣΤ' αἰ. π. Χ.). Διὰ μικρᾶς μεταβολῆς τὸ θῆτα ἔλαβε τὸ σχῆμα ⊗, ὅπως φέρεται εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Σάμου, Μιλήτου (Ζ' καὶ ΣΤ' αἰ. π. Χ.), Γέλας, Κρήτης (Ζ' αἰ. π. Χ.), Θήρας, Πάρου, Αἰγίνης, Κορίνθου, Εὐβοίας, Φωκίδος, Λέσβου, Λακωνικῆς, Ἀρκαδίας κ.λ. Ὡς ⊙ ἐγράφετο ἐν Χίῳ, Ἐφέσῳ (ΣΤ' καὶ Ε' αἰ. π. Χ.), Κρήτῃ, Μήλῳ, Ἀττικῇ (Ε' αἰ. π. Χ.), Μεγάροις, Βοιωτίᾳ, Φωκίδι, Λοκρίδι κ. ἀ. Ἰδιορρυθμότερον ἐγράφετο τὸ θῆτα ἐν Ἰθάκῃ (ΣΤ' αἰ. π. Χ.), Εὐβοίᾳ, Τάραντι κ. ἀ., ἤτοι ὡς ⟐. Ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐγράφετο καὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα ⊡, ἐν Λοκρίδι καὶ ὡς ⊕, ἐν δὲ Βοιωτίᾳ (ΣΤ' αἰ. π. Χ.) καὶ ὡς ⊟ κ. οὕ. κ.

Κατὰ τὴν «ἐπισεσυρμένην» ὡς λέγεται, γραφὴν τὸ θῆτα φέρει τὰ ἑξῆς σχήματα:

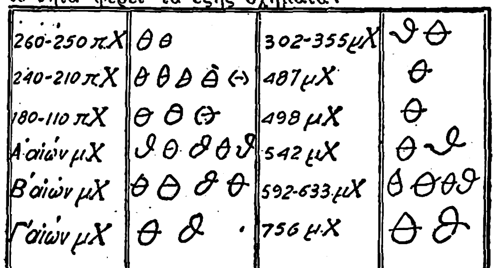

Σήμερον, τέλος, τὸ θῆτα γράφεται ὡς ἑξῆς:

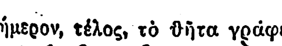

—*[Γλωσσολογ.]* Τὸ *θῆτα* εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διάφορον ἀπὸ τὴν σημερινήν του προφοράν. Ἐνῷ δηλαδὴ τὸ νεοελληνικὸν *θ* εἶναι ὁ γνωστὸς μεσοδοντικὸς καὶ διαρκὴς φθόγγος, παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐξεφωνεῖτο ὡς κλειστὸν ὀδοντικὸν ἢ φατνιακὸν μετ' ἐκπομπῆς πνεύματος, ἤτοι ὡς *th*, ὅπως καὶ μεταγράφεται εἰς τὰς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰλημμένας λατινικὰς λέξεις: cithara (κιθάρα), Athenae, Themistocles κ.λ. κλ. Τοῦτο ὑποδηλοῦν καὶ παλαιαί, ἀρχαϊκώτεραι γραφαί, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ *θ* παριστάνετο διὰ δύο σημείων, ἤτοι διὰ τοῦ *θΗ* καὶ *τθ*, διὰ τῶν ὁποίων ἐδηλώθη ἀτελῶς ἡ ῥηθεῖσα φύσις τοῦ *θ*, λ. χ. *ΘΗαρύμαqΗος, βάτθρα* κ.λ. ἀντὶ *Θαρύμαχος, βάθρα*. Ἡ μεταβολὴ τοῦ *θ* (ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν δασέων *φ, χ*) ἀπὸ κλειστοῦ ἀκαριαίου εἰς διαρκὲς καὶ πνευματῶδες, συνετελέσθη πιθανῶς—εἰς τὴν Ἀττικὴν τοὐλάχιστον διάλεκτον — κατὰ τὸν Δ' αἰ. π. Χ. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ οὐχὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀφομοίωσις τῶν ὑπὸ τῶν ῥηθέντων δασέων χωριζομένων φωνηέντων ἐγίνετο ἔκτοτε, ἐνῷ πρότερον ἐκωλύετο (*Ἐρχομενός, Δελφοί, Τρεφώνιος* κ.λ., ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' π. Χ. αἰ. *Ὀρχομενός, Δολφοί, Τροφώνιος* κ.οὕ.κ.), ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν χαρακτηρισμὸς τῶν δασέων ὡς *ἡμιφώνων*, ἤτοι ὡς φθόγγων οὐχὶ κλειστῶν (μετὰ πνοῆς: ***πh, κh, τh***), ἀλλὰ μᾶλλον πνευματωδῶν διαρκῶν, παραπλησίων πως πρὸς τὰ νεοελληνικὰ ***θ, φ, χ***.

Ἰδιόρρυθμον ἐξέλιξιν ἔλαβε τὸ *θ* ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λακωνικῇ διαλέκτῳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος ἐτράπη εἰς *σ* ἐν ἀρχῇ λέξεως πρὸ φωνήεντος (*θερμὸς—σερμὸς* κ.λ.) καὶ ἐντὸς λέξεως μεταξὺ φωνηέντων καὶ παρὰ τὸ *λ*, λ. χ. *Ἀσᾶναι, κασεύδω, πάσος* κ. λ. = Ἀθᾶναι — Ἀθῆναι, καθεύδω, πάθος κ. οὕ. κ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας λακωνικῆς προελθοῦσαν τσακωνικὴν διάλεκτον ἀπαντᾷ *σ* ἀντὶ *θ*: *σάτη* (ἐκ τοῦ *θυ(γ)άτη(ρ)*, *σέρι* = θέρος κ.οὕ.κ. Ἡ τροπὴ αὕτη τοῦ *θ* εἰς *σ* εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ κατὰ τὸν Δ' καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν Ε' αἰ. π. Χ. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς λακωνικὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Δ' αἰ. π. Χ. ἡ τροπὴ αὕτη ἀπαντᾷ, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὴν εὑρίσκομεν ὡσαύτως καὶ εἰς διαφόρους συγγραφεῖς, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ἀριστοφάνην Ξενοφῶντα, Ἀριστοτέλην κ.λ., παρὰ τοῖς ὁποίοις φέρονται ὡς λακωνικαὶ διάφοροι λέξεις καὶ τύποι, οἷοι: *μουσίδδην, σέλει, σιῶ, ἐλσών, σῦμα* κ.λ. = μυθίζειν, θέλει, θεῶ (δωρ. ἀντί: θεοῦ), ἐλθών, θῦμα κ.λ. Ἡ ῥηθεῖσα τροπὴ τοῦ *θ* εἰς *σ* δὲν εἶναι μὲν ἄγνωστος καὶ εἰς ἄλλας διαλέκτους, ἀλλὰ ἀπαντᾷ ἐν αὐταῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περιωρισμένη. Οὕτως ἐν τῇ Ἀττικῇ παρατηρεῖται αὕτη μόνον πρὸ τοῦ *ι*: *(Πάρνης—ηθος) Παρνήσιος, (ἐρυθ—ρὸς) ἐρυσ—ίβη* (*ἐρυθ—ίβη* ἐν Ῥόδῳ), *ἐρυσί—πελας, (Πεπάρηθος) Πεπαρήσιος* κ.λ. Εἰς κυπριακὴν ἐπιγραφὴν ἀνεγνώσθη *σάσαι* ἀντὶ *θάσαι* (τοῦ ῥήμ. *θάσσω*) = καθίσαι, εἰς κρητικὰς δὲ ἐπιγραφὰς *ἔξοι, ἐξὸς* ἀντὶ *ἔχθοι, ἐχθὸς* κ.οὕ.κ. Γνωστὴ εἶναι προσέτι ἡ τροπὴ τοῦ *θ* μεθ' ἑπομένου ἡμιφώνου *ι* εἰς *σσ*, λ. χ. (κόρυς — υθος) **κορύθ — ιω — κορύσσω*, **μέθιος* (λατιν. medius) — *μέσ(σ)ος* κ.λ. Εἰς τὴν Παμφυλίαν κ. ἀ. εὑρίσκομεν ἀφ' ἑτέρου λέξεις μὲ τὸν φθόγγον *τ* ἀντὶ τοῦ *θ* παρὰ τὸ *ν*, λ. χ. *τετνάκει* (= ἐτεθνάκει, ἐτεθνήκει), *τνατὸς* (= θνατός, θνητός), *ἄντρωπος, ἐντάδε, ἐνταῦτα* κ.λ., εἰς δὲ τὴν διάλεκτον τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν παρατηροῦμεν ἐναλλαγὴν τῶν *θ* καὶ *φ*: *φεός, φύων* ἀντὶ *θεός, θύων* κ.οὕ.κ.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ *θ* ἐν ἀρχῇ λέξεως ἑπομένου φωνήεντος ἢ ἐντὸς λέξεως μεταξὺ φωνηέντων μένει ἐν γένει ἀμετάβλητον: *θέλω, θάνατος, θὰ πάθῃ, ἔπαθε* κ.λ. κ.λ. Εἴς τινας ὅμως διαλέκτους, ἀπομονωθείσας διὰ διαφόρους γεωγραφικοὺς καὶ ἱστορικοὺς λόγους καὶ ὑποστάσας μεγάλην τὴν ἐπίδρασιν ξένων γλωσσῶν, τὸ *θ* ἐτράπη καὶ ὑπὸ τοὺς ῥηθέντας ὅρους εἰς *τ* ἢ *σ*. Οὕτως εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (τὴν Terra d'Otranto) τὸ ἀρκτικὸν *θ* ἐτράπη εἰς *τ*: *τέλω, τάνατο* κ.λ. = θέλω, θάνατος, τὸ δ' ἐντὸς λέξεως καὶ μεταξὺ φωνηέντων *θ* ἐτράπη εἰς *σ*, ὡς λ. χ. *λισάρι, πεσαμένο* κ.λ. = λιθάρι, πεθαμένος. Καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Καππαδοκίας τὸ *θ* ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *τ*. Εἰς δὲ τὴν Καρπασίαν τῆς Κύπρου τὸ *θ* ἐτράπη (ἄγνωστον ἀκόμη ὑπὸ ποίους ὅρους) εἰς *χ*: *χάλασσα* = θάλασσα, *χέλω* = θέλω κ.λ. κ.λ. Γενικὴ ὅμως φαίνεται ἡ τροπὴ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τοῦ *θ* εἰς *τ* εἰς τὰ συμπλέγματα *φθ, χθ* καὶ *σθ*: *φτάνω, ἐχτές, ὀχτρός, διώχτηκε, σφάχτηκε, παιδεύτηκε* (δηλ. *παιδέφτηκε*), *σειστηκε* κ.λ. Ἀντιθέτως διαλεκτικωτέρα εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ *ρθ* εἰς *ρτ*: *(ἦλθα — ἦρθα) ἦρτα* κ.λ. καὶ τοῦ συμπλέγματος *(θμ) θν* ἐνίοτε εἰς *φν*: *ἀρίφνητος* (ἀναρίθμητος), (στάθμη) *στάφνη* κ.λ., καθὼς καὶ ἡ ἀφομοίωσις τοῦ *νθ* εἰς *θθ* εἴτε ἐντὸς λέξεως εἴτε ἐν τῇ συνεκφορᾷ: *ξανθὸς — ξαθθός, ἀνθὸς—ἀθθός, τὸν θέλω — τὸθ — θέλω* (εἰς τὰ Δωδεκάνησα, τὴν Κύπρον κ. ἀ.).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

[Διὰ τοῦ *Θ* ἀπεδόθησαν ἐνταῦθα, πλὴν τῶν ἄλλως ἐξελληνισθέντων καὶ τῶν κατωτέρω σημειουμένων ἐξαιρέσεων, τὰ ἑξῆς ξενικὰ κύρια ὀνόματα: 1) τὰ ἀπὸ Th ἀρχόμενα ἀγγλικά, π. χ. *Θέρλμηρ* (Thirlmer). Ἐξαιροῦνται γενικῶς τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ Thom καὶ ὀλίγα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ Th προφέρεται ὡς Τ. Καὶ ἐκ τούτων ὅμως τινὰ ἐξηλληνίσθησαν διὰ τοῦ Θ, ἕνεκα τῆς οὕτως ἐπικρατησάσης γραφῆς ἑνὸς σημαίνοντος ὀνόματος, ὅπερ παρέσυρε καὶ τὰ ἄλλα· π. χ. *Θόμσων* (Thomson), ἐνῷ προφέρεται Τόμσων. 2) Τὰ ἱσπανικὰ τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ Ce-, Ci- καὶ Z· π. χ. *Θέουτα* (Ceuta), *Θερβάντες* (Cervantes), *Θιέθα* (Cieza), *Θορρίλια* (Zorrilla). Ἐξαιροῦνται γενικῶς τὰ τῆς Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, τὰ ἔχοντα καταγωγὴν πορτογαλικήν, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ Ce-, Ci, καὶ τὸ Z προφέρονται ὡς *Σ*· π. χ. *Σεάρα* (Ceara), πόλις τῆς Βραζιλίας. 3) Ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ Th, π. χ. *Θείρσιος* (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ Thiersch), *Θιέρσος* (ἐκ τοῦ γαλλικοῦ (Thiers) κ. τ. λ.]

—*[Βραχυγρ.]* Τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου (ϑ, Θ) χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς εἰς ποικίλας περιπτώσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὡς ἀριθμητικόν, τονούμενον ἄνωθεν (ϑ') ἰσοδυνάμει μὲ τὸν ἀριθμὸν ἐννέα καὶ τὸ τακτικὸν (ἔνατος) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (ἐννεάκις), τονούμενον δὲ κάτωθεν (,ϑ) μὲ τὸν ἀριθμὸν ἐννέα χιλιάδες καὶ τὸ τακτικόν του (ἐννεακισχιλιοστὸς) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (ἐννεακισχιλιάκις). Ἐν τοῖς βιβλίοις, τὰ ὁποῖα ἔχουν οἱασδήποτε ὑποδιαιρέσεις, σημαίνει τὴν ἐνάτην κατὰ σειρὰν (κεφ. Θ', μέρ. Θ' κλπ.). Εἰς τὰς ἐκδόσεις ὅμως τῆς «Ἰλιάδος» καὶ «Ὀδυσσείας» τοῦ Ὁμήρου, τῆς «Ἱστορίης ἀποδείξεως» τοῦ Ἡροδότου, τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου» τοῦ Θουκυδίδου κλπ. τὸ Θ' ἐπὶ κεφαλῆς βιβλίου ἢ ῥαψῳδίας σημαίνει ὄχι τὸ ἔνατον, ἀλλὰ τὸ ὄγδοον, διότι εἰς τὴν ἀρίθμησίν του ἐλήφθη ἡ σειρὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ὁριστικοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰδικώτερον ἐπεκράτησεν ὅπως διὰ μὲν τοῦ Θ (κεφαλαῖον) σημαίνηται ἡ ὀγδόη ῥαψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ ϑ (μικρὸν) ἡ ὀγδόη τῆς «Ὀδυσσείας» (οὕτως ἡ παραπομπὴ ϑ 69 σημαίνει 69ος στίχος τῆς ὀγδόης ῥαψῳδίας τῆς «Ὀδυσσείας»). Ὡς ἀρχικὸν κυρίων ὀνομάτων τὸ Θ ἀντικαθιστᾷ πολλάκις ταῦτα. Οὕτως εἰς τὸ ὀνοματεπώνυμόν τινος, τὸ ἀπὸ Θ τυχὸν ἀρχόμενον ὄνομα σημειοῦται ἁπλῶς διὰ τοῦ Θ. (Θεοδόσιος, Θεόδωρος κλπ.). —Ω.

—*[Ναυτ.]* Τὸ γράμμα Θ κεφαλαῖον καὶ μικρὸν καὶ μετὰ δεικτῶν καὶ ἄνευ τοιούτων ἀποτελεῖ σύμβολον τῶν ἀκολούθων ναυτικῶν ὅρων: *Θ* = α') τόπος ἐπὶ τοῦ χάρτου· β') στίγμα ἀστρονομικόν. — Θ_2 = ἀφετήριον στίγμα. — Θ_1, Θ_2... = στίγμα κατιτήριον. — Θ_a = στίγμα ἀναμετρήσεως. — Θ'_1 = προσδιοριστικὸν σημεῖον πρώτης εὐθείας ὕψους, μετενεχθὲν διὰ τῆς ἀναμετρήσεως. — Θ_ϱ = ἔνδειξις θερμομέτρου. — *ϑ* = τόπος ἐπὶ τῆς γῆς. ϑ_λ = διάθλασις ἐν γένει. — ϑ_μ = μέση διάθλασις.

Σ. Ε. Λ.

—*[Ἀρχ. Μουσ.]* Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μουσικῇ, ἥτις μετεχειρίζετο ὡς φθογγόσημα τὰ γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ κεφαλαῖον στοιχεῖον Θ, προτασσόμενον ἑτέρου, εὕρηται κατὰ δύο τρόπους: 1) Θῆτα καὶ λάμβδα ἀνεστραμμέ-

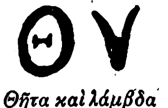

Θῆτα καὶ λάμβδα ἀνεστραμμένον.

Digitized by Google

νον ἐδείκνυε τοὺς ἑξῆς φθόγγους: α') τὴν τρίτην συνημμένων (ζω τῆς μέσης ἐν ὑφέσει· si$_2$ ὕφεσις) ἐν τῷ λυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη (διάτονον, χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον)· β') τὴν παρυπάτην μέσων (γα τῆς μέσης· fa$_2$) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη· γ') τὴν τρίτην διεζευγμένων (νη τῆς νήτης· do$_8$) ἐν τῷ φρυγίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη· καὶ δ') τὴν τρίτην ὑπερβολαίων (γα τῆς νήτης· fa$_8$) ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη. 2) Θῆτα καὶ λάμβδα ἀνεστραμμένον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα ἐδείκνυε τὴν τρίτην ὑπερβολαίων (γα τῆς νήτης· fa$_8$) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

Θ' V'

Θῆτα καὶ λάμβδα ἀνεστραμμένον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα.

Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

θά· μόριον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, προελθὸν ἀπὸ τοῦ *θέλει νὰ* διὰ βιαίων συγκοπῶν, ὡς συμβαίνει εἰς λέξεις ἐχούσας ψυχολογικῶς ἧττονα σπουδαιότητα ἐν τῇ προτάσει· οὕτως ἀπὸ τοῦ *θέλει νὰ* προέκυψε τὸ *θελνὰ* καὶ ἀπὸ τούτου τὰ ἰδιωματικὰ *θελὰ* καὶ *θενά*, *θαλὰ* καὶ *θανά*, ἀπὸ τούτων δὲ τὸ κοινὸν *θά*· ‖ συντάσσεται μεθ' ὑποτακτικῆς πρὸς δήλωσιν μελλούσης διαθέσεως *θὰ γράψω, θενὰ φύγω, θαλὰ κοιμηθῶ, θὰ ἔχω γράψει, θενὰ 'μαι φευγᾶτος, θαλὰ εἶναι κοιμισμένος*· ‖ συντάσσεται μετὰ παρατατικοῦ (ἢ ὑπερσυντελίκου) πρὸς δήλωσιν δυνητικῆς διαθέσεως, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν εὐκτικὴν μετὰ τοῦ *ἂν* ἢ τὴν ὁριστικὴν ἱστορικοῦ χρόνου μετὰ τοῦ *ἂν* τῶν ἀρχαίων: *θὰ ἔγραφον, θὰ εἶχον γράψει, θανὰ 'ρχόμουνα, θελὰ πήγαινα*· ‖ συντάσσεται μεθ' ὁριστικῆς ἀορίστου πρὸς δήλωσιν διαθέσεως, ἡ ὁποία πιθανῶς ἢ κατὰ συμπερασμὸν ἔχει λάβει ὑπόστασιν: «φαίνεται ὅτι θὰ ἠσθένησε καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦλθε», «κάπου θανὰ 'βρεξε, γι' αὐτὸ κρύωσε ὁ καιρός», «θαλὰ κοιμήθη ἔξω καὶ γι' αὐτὸ ἐπούντιασε».

Θαανὰχ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Χαναὰν ἐν τῇ περιοχῇ Ἰσσάχαρ, ἧς τὸν βασιλέα κατενίκησεν Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὅστις παρέδωκε ταύτην τῷ Μανασσῇ, βραδύτερον δὲ τοῖς ἱερεῦσι. Ὁ Σολομὼν ἐπορίζετο ἐκ ταύτης τροφάς. —Η.

Θάββα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Νουμιδίας καὶ Βυζακηνῆς (νῦν Νότιος Τύνις), μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Βαγράδα (νῦν Medjerda) καὶ τοῦ ποταμοῦ Τρίτωνος ἐκβάλλοντος εἰς τὴν ὁμώνυμον λίμνην (*Ἡροδ.* IV, 178), κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 9) εἰς βόρ. πλάτ. 35° 20' καὶ ἀνατ. μῆκ. 28° 40'. Α. Χ. Σ.

Θαβιλάκα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, κειμένης ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν σημερινὴν αὐτόνομον σοσιαλιστικὴν σοβιετικὴν δημοκρατίαν. Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 11,5) ἔκειτο εἰς βόρ. πλάτ. 82° 45' καὶ ἀνατ. μῆκ. 46° 50' μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κασίου (νῦν Σαμοὺρ) καὶ Γέρρου (παραποτάμου τοῦ Τέρεκ). Πολὺ πιθανὸν εἶναι τὸ νῦν Bilidji, κείμενον ὀλίγον βορειότερον τοῦ Δερβέντ. Α. Θ. Σ.

Θαβουδὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 6, 11) ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ (Libya Interior) παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ (νῦν Medjerda) εἰς βόρ. πλάτ. 33° καὶ ἀνατ. μῆκ. 22°. Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Θάβρακα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν παραλίων τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἐν Νουμιδίᾳ, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ζευγιτανῆς (Βόρειος Τύνις), 65 μίλλια πρὸς ἀνατολὰς Ἱππῶνος τοῦ Βασιλικοῦ (νῦν Βόνη), κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (*Γεωγρ.* IV, 3, 2) εἰς βόρ. πλάτ. 31° 15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 32° 20'. Παρὰ τῷ Πλινίῳ (V, 22) φέρεται *Τάβρακα*, παρὰ τῇ «Tabula Peutingeriana» *Τάβραχα*, παρὰ δὲ τῷ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ, κατὰ τὸν Πολύβιον, «*Τάβαθρα* πόλις Λιβύης». Κατά τινα ἐπιγραφήν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς κατεσκεύασεν ὁδὸν ἀπὸ τῆς Θάβρακας μέχρι τῆς Σιμίσθου (παρὰ τὸ νῦν Chemtou), κειμένης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ΝΔ. αὐτῆς.

Ἐνταῦθα ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ του ὁ Γίλδων, μαῦρος τὴν καταγωγήν, διοικητὴς τῆς χώρας ἐπὶ τοῦ Ὁνωρίου, αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως, καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Θάβρακας, ηὐτοκτόνησε τῷ 398 μ. Χ. Ὑπῆρξε πάλαι ποτὲ ἕδρα ἐπισκόπου, κατὰ δὲ τὸν Ε' αἰῶνα ἀναφέρεται ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τῆς Θάβρακας σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα κοινὰ μετὰ τῆς γείτονος αὐτῆς Τούνιζας, τῆς Θίνισας τοῦ Πτολεμαίου (αὐτόθ. IV, 3, 2), φέροντα κεφαλὴν τῆς Ἀστάρτης μετὰ καλύπτρας, ὄπισθεν δὲ ἀγένειον κεφαλὴν μετὰ τοῦ συμβόλου τοῦ θεοῦ Βάαλ (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. νομισμ. τόμ. Β', σελ. 504). Σήμερον καλεῖται *Ταβάρκα*, ἀριθμοῦσα 900 περίπου κατοίκους. Ἐνταῦθα ἀπεβιβάσθησαν οἱ Γάλλοι τῷ 1881, ὅτε κατέλαβον τὴν Τύνιδα. Α. Θ. Σ.

Θαβὼρ *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Παλαιστίνης κείμενον παρὰ τὰ ὅρια τῶν φυλῶν Ζαβουλὼν καὶ Ἰσσάχαρ, κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τῆς πεδιάδος Ἐσδηλὼν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Γαλιλαίας περὶ τὰ 10 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ναζαρέτ. Ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ὀνομάζεται τὸ *Ἰταβύριον* ὄρος, ὡς καὶ ἐνιαχοῦ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' (*Ἱερεμ.* κστ' 18). Σήμερον λέγεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Δζεμπελ-'Ελ-Τώρ*. Ἔχει 562 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μεσογείου καὶ 823 ὑπὲρ τὴν τῆς λίμνης Γεννησαρέτ, δεσπόζει ἁπάσης τῆς περιχώρου, δι' ὃ καὶ χαρακτηρίζεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἔνθα πολλάκις μνημονεύεται, ὡς «βασιλεὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν» αὐτῆς. Ἀπὸ ΝΔ θεώμενον φαίνεται ὡς ἡμισφαίριον καὶ ἀπὸ ΒΔ ὡς κῶνος, ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ θέα εἶναι εὐρυτάτη καὶ λαμπρά. Ἡ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ἔχει περὶ τὰ 2 χλμ. περίμετρον, ἧς τὸ ἥμισυ πρὸς βορρᾶν ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ δὲ νότιον μέρος εἰς τοὺς Φραγκισκανούς. Αἱ κλιτύες τοῦ Θαβὼρ εἶναι δασώδεις, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτον ὅσον τὸ πάλαι, ἔνθα ἡ δρῦς καὶ ἡ πιστάκη ἔφθανε μέχρι τῆς κορυφῆς. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἁπανταχοῦ γόνιμον καὶ καλλιεργεῖται ὑπὸ φιλοπόνων μοναχῶν. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου εὑρίσκει τις πολλὰς πέρδικας, λαγωοὺς καὶ ἀλώπεκας. Ἐν ὥρᾳ θέρους, κατὰ μὲν τὰς πρωινὰς ὥρας καλύπτεται ὑπὸ νεφῶν, κατὰ δὲ τὴν νύκτα πίπτει ἄφθονος δρόσος ἐπ' αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ Θαβὼρ ὁρμηθεὶς ὁ Ἰσραηλίτης στρατηγὸς Βαρὰκ ἐπετέθη, τῇ προτροπῇ καὶ ἠθικῇ ἐνισχύσει τῆς Δεβώρρας, κατὰ τοῦ Χανααναίου στρατηγοῦ Σισάρα καὶ ἐκεῖ πλησίον κατενίκησεν αὐτὸν (Κριτῶν δ' 6 ἑξ.). Ἐπὶ τοῦ ὄρους δὲ τούτου ὑπῆρχε κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα πόλις ὀνόματι *Ἀταβύριον*, καταληφθεῖσα ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου ἐν ἔτει 218 (*Πολυβ.* Ε', 70,6· πρβλ. καὶ Α' Παραλειπομ. στ' 77) καὶ ὀχυρωθεῖσα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου ἱστοριογράφου Ἰωσήπου.

Παλαιὰ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἀπαντῶσα τὸ πρῶτον παρὰ Ὠριγένει (εἰς ψαλμὸν πη' 13), ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ Κυρίλλῳ τῷ Ἱεροσολύμων καὶ παρ' Ἱερωνύμῳ ἐθεώρει τὸ Θαβὼρ ὡς τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν καὶ ἅγιον, ἐφ' οὗ μετεμορφώθη ὁ Σωτὴρ (*Ματθ.* ιζ' 1 ἑξῆς κλπ. καὶ Β' *Πέτρ.* α' 18).

Κατὰ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον (Ἐκκλ. Ἱστορ. Η' 30) εἶχεν ἱδρύσει ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἁγία Ἑλένη καὶ ναόν, οὗ μνημονεύει καὶ ὁ Ἱερώνυμος. Ὁ ἐκ Πλακεντίας προσκυνητὴς εὗρεν ἐνταῦθα περὶ τὸ 580 τρεῖς ναούς, τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἠλία (πρβ. *Ματθ.* ιζ' 4). Ὑπὸ δὲ τῶν προσκυνητῶν Ἀρκούλφου (περὶ τὸ 685) καὶ Οὐϊλιβάλδου (περὶ τὸ 727) εὑρέθη ἐνταῦθα καὶ μοναστήριον. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ἠμφεσβητήθη ἡ ἀλήθεια τῆς παλαιοτάτης ταύτης παραδόσεως, ἧς μάρτυρες τυγχάνουσιν ἄνδρες ἐκκλησιαστικοὶ ζήσαντες ἐν Παλαιστίνῃ, ἔνθα ἑπόμενον ἦτο νὰ διατηρῶνται παλαιότεραι τοπικαὶ παραδόσεις σχετιζόμεναι πρὸς τὰ κυριώτερα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ. Τὰ προσαγόμενα ὅμως κατὰ τῆς παραδόσεως ταύτης ἐπιχειρήματα δὲν εἶναι ἀκαταγώνιστα, διότι ἐντὸς ἓξ ἡμερῶν, ὅσαι διέρρευσαν ἀπὸ τοῦ γεγονότος τῆς παρὰ τὴν Καισάρειαν Φιλίππου ὁμολογίας τοῦ Πέτρου μέχρι τῆς μεταμορφώσεως (*Ματθ.* ιστ' 13, ιζ' 1), ἠδύνατο ὁ Ἰησοῦς νὰ φθάσῃ εἰς τὸ περὶ τὰς 22 ὥρας ἐκεῖθεν ἀπέχον ὄρος Θαβώρ. Οὐδαμῶς δὲ εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην ἡ μαρτυρία περὶ ὑπάρξεως ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πόλεως, ἥτις βεβαίως δὲν θὰ κατελάμβανεν ὁλόκληρον τὸ ὄρος, οὔτε εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ κατῳκεῖτο ἡ κορυφὴ αὐτοῦ. Οἱ σταυροφόροι, ἐλθόντες ἐνταῦθα καὶ οὐδὲν εὑρόντες, ἔκτισαν ναὸν εἰς τὸν Σωτῆρα (S. Salvator) καὶ μοναστήριον, βραδύτερον δὲ καὶ φρούριον (1212), ὅπερ καταλαβόντες οἱ Μουσουλμᾶνοι κατέστρεψαν πᾶν χριστιανικὸν ἐνταῦθα μνημεῖον (1263). Μόλις δὲ τῷ 1862 ἀνήγειραν οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι κατὰ τὸ βόρειον μέρος ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἄλλου παλαιοτάτου (τοῦ Δ' ἢ Ε' αἰῶνος), ἐξ οὗ σῴζονται δύο ἀψῖδες καὶ τμῆμα τοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ ἐδάφους καὶ ὅστις πιθανώτατα εἶναι εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ τῆς Πλακεντίας καὶ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου μαρτυρουμένων. Ἐπίσης ἱδρύθη ἐνταῦθα καὶ ἑλληνικὸν μοναστήριον μετὰ ξενῶνος.

Οἱ Φραγκισκανοὶ τῆς Ναζαρέτ, ὧν τινες κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους παραμένουσι καὶ μονίμως ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἀνεῦρον ἐπὶ τοῦ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντος ἐδάφους τὰ ἐρείπια τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Σωτῆρος τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφόρων καὶ ἔκτισαν εἰς τὸν τόπον τοῦ μεσαιωνικοῦ (τῆς αὐτῆς ἐποχῆς) μοναστηρίου ναὸν ἀνακαινισθέντα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὡς καὶ ξενῶνα διὰ τοὺς προσκυνητάς.

Παρὰ τοὺς δυτικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ὑπάρχει μικρὸν χωρίον ὀνόματι *Ντεμπουριγιέ*, ἡ παλαιὰ λευϊτικὴ πόλις *Δαβιρώθ*, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατέλιπε τοὺς ἐννέα ἀποστόλους προτοῦ ἀναβῇ εἰς τὸ ὄρος καὶ ἔνθα ἐθεράπευσε τὸν σεληνιαζόμενον νεανίαν (*Ματθ.* ιζ' 14 ἑξ.).

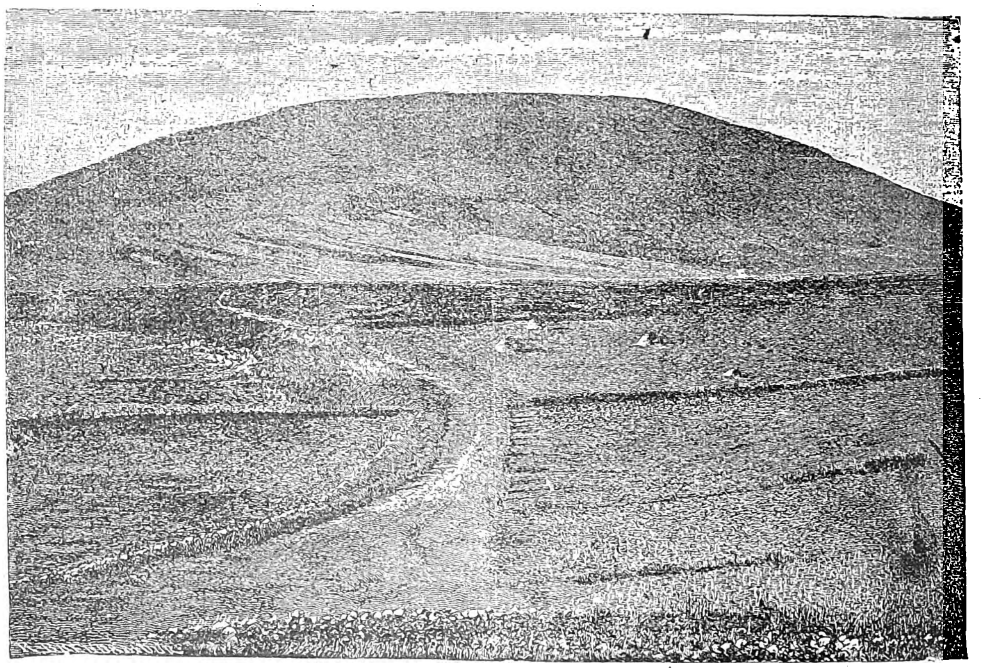

Τὸ ὄρος Θαβώρ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῶν βιβλικῶν γεωγραφιῶν καὶ τῶν ἄρθρων ἐν τοῖς θεολογικοῖς λεξικοῖς βλέπε καὶ τὴν μονογραφίαν τοῦ *B. Meistermann*, Le mont Thabor (Paris 1900). —Πρὸ παντὸς βλέπε «*Ὁδοιπορικὸν Ἁγίας Γῆς*» (ἔκδοσις *Φωκυλίδου*). Π. Ι. Μ.

Θαβωρῖται (οἱ). Αἱρετικοὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας τοῦ ΙΕ' αἰῶνος· βλ. λ. *Βοημοὶ* ἀδελφοί.

Θάγαρα *[Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ μεσόγειος πόλις τοῦ Ἰνδοστὰν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Νιζὰμ (Nizam), κειμένη παρὰ τὴν Ὠραγγαβὰδ (Aurengabad). Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τὰ Θάγαρα ἀνεδείχθησαν πρωτεύουσα τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Ἀφγανοῦ αὐτοκράτορος Μωάμεθ τοῦ Γ'. Α. Θ. Σ.

Θαγάστη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, κειμένη ἀριστερὰ τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ (νῦν Medjerda), μεταξὺ Ἱππῶνος τοῦ Βασιλικοῦ (νῦν Βόνη) καὶ τῆς Sicca Venerea (νῦν Le Ref). Ὑπῆρξεν ἡ πατρὶς τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου (354—430), ἐπισκόπου τοῦ Ἱππῶνος. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ πόλις Souk-Ahras ἐν τῷ νομῷ τῆς Κωνσταντίνης, ἐπαρχίᾳ τῆς Guelma τῆς Ἀλγερίας, ἀριθμοῦσα 7.000 κατοίκους. Α. Θ. Σ.

Θαγιμασάδας *[Ἀρχ.]*. Ὀνομασία τοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὴν σκυθικὴν γλῶσσαν (*Ἡροδ.* IV, 59). Α. Θ. Σ.

Θὰγκ (οἱ) (ἀγγλ. *Thugs*, ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης *sthag* = καλύπτειν, ἀποκαλύπτειν). Τὰ μέλη καλῶς ὠργανωμένου σωματείου Ἰνδῶν δολοφόνων ἐξ ἐπαγγέλματος, οἵτινες ἀποτελοῦντες συμμορίας ἐκ 10 μέχρι 200 ἀτόμων ἐταξίδευον, ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῶν Ἰνδιῶν, συνήπτον καθ' ὁδὸν σχέσεις μετὰ τῶν ὁδοιπορούντων, κυρίως μετὰ τῶν εὐπόρων ἐξ αὐτῶν καὶ προσεπάθουν ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην των. Εἰς πρώτην δοθεῖσαν εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν τοὺς συνελάμβανον καὶ τοὺς ἐστραγγάλιζον εἴτε διὰ μανδηλίου, εἴτε διὰ βρόχου, τοὺς ἐλῄστευον καὶ κατό-

Digitized by Google

πιν τοὺς ἐφόνευον. Πᾶσα δολοφονία ἐγίνετο συμφώνως πρὸς ὡρισμένους ἀρχαίους τύπους, αὐστηρότατα τηρουμένους. Διὰ τὰ μέλη τῶν συμμοριῶν τούτων ἡ ἀνθρωποκτονία πρὸς χρηματισμὸν ἦτο θρησκευτικὸν καθῆκον, ἐθεωρεῖτο δὲ ἱερὸν καὶ ἔντιμον τὸ ἐπάγγελμά των. Μετὰ πάντα φόνον ἐτέλουν καὶ τελετὰς πρὸς τιμὴν τῆς προστάτιδός των θεᾶς Κάλι (θεὰ τῆς καταστροφῆς). Οἱ Θάγκ μετεχειρίζοντο καὶ ἰδιαίτερον γλωσσικὸν ἰδίωμα, καλούμενον *Ραμάζι*, καθὼς καὶ ἰδιαίτερα σημεῖα ἀναγνωρίσεως. Ὅ,τι κυρίως ἐχαρακτήριζε τὴν ὀργάνωσιν τῶν Θάγκ ἦτο ἡ ἄκρα μυστικότης, μεθ' ἧς μετήρχοντο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δολοφόνου. Ἐπὶ αἰῶνας ἐξήσκησαν τὸ ἐπάγγελμά των καὶ παρέμειναν ἀνενόχλητοι, μέχρις οὗ οἱ Ἄγγλοι κατώρθωσαν διὰ δρακοντείων μέτρων νὰ τοὺς ἐξοντώσουν, ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπαγχονίσαντες καὶ ἄλλους καταδικάσαντες εἰς ἰσόβια δεσμά. Οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι περιηγηταί, οἵτινες ὁμιλοῦν περὶ αὐτῶν, εἶναι ὁ Τέβενοτ 1665 καὶ ὁ Φράϊερ 1673. Μ. Ν. Δ.

Θαγουλὶς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (*Γεωγρ.* IV, 3, 11) εἰς βόρ. πλάτ. 44° 10' καὶ ἀνατ. μήκ. 29°, μεταξὺ τῶν δύο Σύρτεων. Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον ἡ τοποθεσία αὐτῆς εἶναι ἐσφαλμένη, κειμένη κατὰ τὴν «Tabula Peutingeriana», κατὰ τὴν ὁποίαν καλεῖται *Ταγουλίς*, ἀνατολικῶς τῶν Φιλαίνου βωμῶν (Arae Philaenorum), κατὰ τὰ ΝΔ. τῆς Μεγάλης Σύρτεως. Νῦν τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ Kast-el-Atek. Α. Θ. Σ.

Θαδδαῖος *[Κ. Διαθ.]*. Παρωνύμιον τοῦ ἑτέρου Ἰούδα, ἑνὸς τῶν 12 ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ὠνομάζετο καὶ *Λεββαῖος* (*Ματθ.* ι' 3 καὶ *Μάρκου* γ' 18). Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι συνώνυμα καὶ δηλοῦσι τὸν θαρραλέον, δεδομένου ὅτι τὸ ἀραμαϊκὸν *θάδ* καὶ τὸ ἑβραϊκὸν *λὲβ* σημαίνουσιν ἀμφότερα τὴν καρδίαν. Κακῶς ταυτίζεται ὑπό τινων ὁ Θαδδαῖος οὗτος πρὸς Ἰούδαν τὸν ἀδελφόθεον (ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου), τὸν συγγραφέα τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς τῆς Κ. Διαθήκης.

Μεταξὺ τῶν ἀποκρύφων τῆς Κ. Διαθήκης φέρονται ἑλληνιστὶ καὶ «Πράξεις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θαδδαίου», ἃς ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Tischendorf (1851) καὶ καθ' ἃς ὁ ἀπόστολος οὗτος κατήγετο δῆθεν ἐξ Ἐδέσσης καὶ ἐπισκεφθεὶς τὴν Παλαιστίνην ἐλκύσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, εἶτα δ' ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Κυρίου· μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἄβγαρον, τὸν τοπάρχην τῆς Ἐδέσσης, ὃν καὶ μυήσας εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ ἐβάπτισε μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑβραίων, Ἑλλήνων, Σύρων καὶ Ἀρμενίων· μεθ' ὃ μετέβη εἰς Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν, ἔνθα καὶ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Αὐγούστου.

Ἄλλη ἔκδοσις τῆς ἀποκρύφου ταύτης παραδόσεως εἶναι ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, ὡς εὑρεθεῖσα ἐν ἐπιστολαῖς, προφανῶς ἀποκρύφοις, συριστὶ γεγραμμέναις, καθ' ἣν παράδοσιν ὁ Θαδδαῖος οὗτος ἦτο εἷς τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων. Πρὸς τὴν ἔκδοσιν ταύτην συμφωνεῖ ἡ ἐπίσης συριστὶ εὑρεθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Cureton τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα (1864) «Διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Ἀδδαίου», μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ὁ ἀπόστολος ἐνταῦθα ὀνομάζεται *Ἀδδαῖος*. Π. Ι. Μ.

— Θαδδαῖος (μάρτυρες). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα δύο μάρτυρες.—1) *Θαδδαῖος ὁ ὁμολογητής*. Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα τοῦ Η' αἰῶνος ἐγγραφεὶς μοναχὸς ἐπὶ Λέοντος Ε' τοῦ Ἀρμενίου (813—820), ὡς ὑπέρμαχος τῶν εἰκόνων ἀπηνῶς κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ συγγάμβρου τοῦ βασιλέως Βάρδα, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν κακουχιῶν, ἃς ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, εὗρε τὸν θάνατον. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 29 Δεκεμβρίου μετὰ βιογραφίας (*Μ. Γεδεὼν* «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» Κωνσταντινούπολις 1899, 213).—2) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον «ἐν τροχῷ δεθεὶς καὶ κατὰ πρανοῦς ἀφεθεὶς» καὶ ἑορταζόμενος τὴν 22 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— Θαδδαῖος ἀρχιεπίσκοπος *Σεβαστείας* τῆς Παλαιστίνης. Ἀπεστάλη ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ μετὰ τοῦ Βηρυττοῦ Βενιαμὶν (τῆς Ἀντιοχείας), καὶ τοῦ προεδρεύοντος Ἀθανασίου Σμύρνης, ἐχειροτόνησαν ἐν Καΐρῳ, τῇ 20 Ἀπριλίου 1847, τὸν μητροπολίτην Λιβύης Ἱερόθεον, ὃν καὶ ἀνηγόρευσαν ἀμέσως πατριάρχην Ἀλεξανδρείας. Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

Θαδδαίου νῆσος (Thaddeus ἢ Fadjejew) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος ἐν τῷ Βορείῳ Παγωμένῳ ὠκεανῷ, ἀνήκουσα εἰς τὴν συστάδα τῶν νήσων τῆς Νέας Σιβηρίας, τὴν ὑπαγομένην εἰς τὴν σοβιετικὴν δημοκρατίαν Ἰακούτσκ. Ἐμβαδὸν 2573 τ. χλμ. Εἶναι βραχώδης, ἄδενδρος καὶ ἀκατοίκητος, συχνάζεται δὲ ὑπὸ κυνηγῶν θαλασσίων ζῴων. Ὑπάρχουν πολυάριθμα ἀπολιθωμένα ὀστᾶ προκατακλυσμιαίων ζῴων. Δ. Σ. Δ.

Θαδμὼρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιοτάτη ἑβραϊκὴ ὀνομασία τῆς ἀρχαίας πόλεως *Παλμύρας*. Ἡ λέξις Παλμύρα θεωρεῖται κατὰ λέξιν μετάφρασις τῆς Θαδμώρ, σημαινούσης ἑβραϊστὶ τὴν «πόλιν τῶν φοινίκων». Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ σήμερον ἔτι καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων φυλῶν *Ταττμὸρ* καὶ *Ταμάρ*. — Π.

Θάθμωσις. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου· βλ. λ. *Θούθμωσις*.

Θαθουήλ. Δύο μάρτυρες ἀναγράφονται ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) Ὁ ἐπὶ Τραϊανοῦ τῷ 117 μετὰ τῆς ἀδελφῆς Βεβαίας μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Σεπτεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—2) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας, ἑορταζόμενος δὲ τὴν 4 Αὐγούστου. Ε. Γ. Π.

Θαίαρ (Thayer), ***Ἀλέξανδρος***. Ἀμερικανὸς διπλωμάτης καὶ συγγραφεὺς (1817—1897). Ὡς βοηθὸς τῆς βιβλιοθήκης τῆς Κανταβριγίας τῆς Βοστώνης συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συγγράψῃ τὸν βίον τοῦ Μπετόβεν. Πρὸς τοῦτο ἐταξίδευσε πολλάκις εἰς Γερμανίαν διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἀπαραιτήτου ὑλικοῦ. Τὸ βιβλίον τοῦ Θαίαρ περὶ Μπετόβεν στερεῖται μὲν πάσης κριτικῆς ἀξίας, ἀλλ' ἡ ἀφήγησίς του εἶναι πλήρης καὶ ἀκριβεστάτη. Γραμμένον εἰς τὴν ἀγγλικήν, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ βίος τοῦ Λουδοβίκου φὸν Μπετόβεν» (1865, 1872, 1878). Ὁ Θαίαρ ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλλείπει ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος τόμος. Μ. Ν. Δ.

Θαιβαῖς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Ἐφραΐμ, ἔνθα ἐφονεύθη ὁ Φιλισταῖος βασιλεὺς τῶν Γεράρων, κατὰ θείαν δίκην, διότι παρέλαβέ ποτε τὴν τοῦ Ἀβραὰμ σύζυγον Σάρραν ἐν τῇ γυναικωνίτιδι. Ἐπιτιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' ὄναρ, ἀπέδωκεν αὐτὴν σὺν τῇ ὑπὲρ τῆς μαρτυρικῆς διὰ τὴν ἀθωότητα ὁμολογίας ἀποζημιώσει.

Θαῖμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἐρήμου Ἀραβίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θαμουδηνῶν, πρὸς ἀνατολὰς τῶν Μαδιανιτῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. VI, 7, 29), τὴν ὁποίαν ταυτίζουσί τινες πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἀναφερομένην (V, 18) *Θέμμην*, εἰς βόρ. πλάτ. 75° καὶ ἀνατ. μήκ. 31° 40'. Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ταϊμά. Α. Θ. Σ.

Θαιμὰν *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ ἐπαρχία ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ. Ἐπὶ Εὐσεβίου καὶ Ἱερωνύμου διετηρεῖτο ἐκεῖ ρωμαϊκὴ φρουρά. Οἱ Θαιμανῖται καὶ ἐν γένει οἱ Ἰδουμαῖοι ἐθεωροῦντο συνετοὶ ἄνθρωποι καὶ ὁμιλοῦντες ἀπεφαίνοντο ἐν βραχυλογίᾳ καὶ μετὰ κύρους. Ὁ φρονιμώτερος τῶν προσελθόντων νὰ παραμυθήσωσι τὸν Ἰὼβ ἦτο ὁ Θαιμανίτης Ἐλιφάς.

Θαῖναι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Βυζακηνῆς (νότιος Τύνις) μεταξὺ τῆς Οὐσίλλης πρὸς βορρᾶν καὶ τῶν Μαχομάδων πρὸς νότον, ἀπέναντι τῆς νήσου Κερκίννης, φοινικικῆς καταγωγῆς, εἰς βορ. πλάτ. 38°10' καὶ ἀνατ. μήκ. 31°40' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 3), ὑπὸ τοῦ ὁποίου καλεῖται *Θέαιναι*.

Ὁ Στράβων (XVII, 831 καὶ 834), ὀνομάζει αὐτὴν *Θέναν*, «παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Μικρᾶς Σύρτεως κειμένην» καὶ σχεδὸν κατεστραμμένην ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του. Ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου (Σταδ. Μεγ. Θαλ. 108 καὶ 112) καλεῖται *Θένη*, ὑπὸ δὲ τοῦ γεωγράφου Ἀγαθημέρου (Georg. Graec. Min. τόμ. Β' σελ. 483) κατὰ παραφθορὰν *Θρήνη* καὶ *Ἐθρήνη*. Ὑπὸ τῶν Λατίνων συγγραφέων (*Πλιν.* V, 25) καλεῖται Thena. Ταύτην ἐκυρίευσεν ὁ Καῖσαρ κατὰ τὸ 46 π. Χ. εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἰούβα πόλεμον, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος.

Κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ἦτο ρωμαϊκὴ ἀποικία «Colonia Aelia Augusta Mercurialis Thaenitana». Κατὰ δὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Καρχηδόνος.

Τῶν Θαινῶν σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα μικρὸν πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου, μετὰ καρχηδονιακῆς ἐπιγραφῆς, καὶ διαφόρων τύπων, ὡς λ. χ. κεφαλῆ Σεράπιδος, τῆς Ἀστάρτης, κτλ. (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορία τῶν νομισμ. τόμ. Β' σελ. 491). Σήμερον καλεῖται Thiné. Α. Θ. Σ.

Θαιρὸς *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω παρ' ἀρχαίοις ἡ πρὸς τὸν τοῖχον παραστὰς τῆς θύρας μετὰ τῶν δύο αὐτῆς στροφέων, μέρος δηλαδὴ τῆς θύρας, τὸ παρὰ Ρωμαίοις καλούμενον scarpus cardinalis. Τὰ πρὸς κατασκευὴν τῶν θαιρῶν ξύλα ἐκαλοῦντο *θαιραῖα*.

Θαΐς. Περίφημος ὀρχηστρὶς ἐξ Ἀθηνῶν, φίλη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε κατὰ τὴν εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείαν του. Αὐτή, κατὰ τὸν Κλείταρχον, οὗτινος ὅμως τὰ μετ' εὐφυΐας γραφέντα ἱστορήματα δὲν εἶναι πιστευτά, ἐν τῇ μέθῃ τῆς ὀρχήσεως, κατὰ τὸ συμπόσιον τῆς τελεσθείσης ἑορτῆς διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Περσεπόλεως, λαβοῦσα δαυλὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα καὶ οὕτως ἔγινεν ἡ πρωταιτία τῆς πυρπολήσεως αὐτῶν, διότι ταύτην ἐμιμήθησαν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν διατελοῦντες ἐν μέθῃ ἐκ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν νίκην. Τὴν Θαΐδα προσέλαβεν ὡς σύζυγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ Πτολεμαῖος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγινε μήτηρ αὐτὴ τοῦ Λεοντίσκου, τὸν ὁποῖον συνέλαβεν αἰχμάλωτον, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐλεύθερον ἄνευ λύτρων, ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς κατὰ τὸ 306 π. Χ. κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου νίκην του, τοῦ Λάγου καὶ τῆς Εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη ὁ Εὔνοστος, ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν Κύπρῳ Σόλων. ΚΑΨ

Θαΐς, ἁγία. Ἐν Αἰγύπτῳ γεννηθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἐκ πλουσίας οἰκογενείας, διῆλθε τὴν νεότητα αὐτῆς ἐν ποικίλαις ἀκολασίαις. Ἀλλ' ἀναχωρητής τις ἐκ Θηβαΐδος, Παφνούτιος καλούμενος, παραλαβὼν αὐτὴν ἔφερεν εἰς μοναστήριον γυναικῶν, ὅπου ἐν αὐστηροτάτῃ ἀσκήσει ζήσασα τρία ἔτη ἀπέθανε τῷ 348. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὴν 8 Ὀκτωβρίου. Ἐκ τοῦ βίου τῆς Θαΐδος ἐνεπνεύσθησαν ὁ Ἀνατὸλ Φρὰνς τὸ ὁμώνυμον μυθιστόρημά του καὶ ὁ Μασσενὲ τὸ ὁμώνυμον μελόδραμά του. Ε. Γ. Π.

«Θαΐς» *[Μουσ.]*. Μελόδραμα εἰς τρεῖς πράξεις τοῦ Μασσενὲ ἐπὶ λιμπρέττου τῶν Γκαλλὲ καὶ Γκέβαρτ, παιχθὲν διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς Ὀπερὰ τῶν Παρισίων τὴν 16 Μαρτίου 1894. Τὸ κείμενον, γραφὲν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁμωνύμου μυθιστορήματος τοῦ Ἀνατὸλ Φράνς, ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι δὲν εἶναι ἔμμετρον, ἀλλ' ἀποτελεῖται ἀπὸ ρυθμικὸν πεζὸν λόγον, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀναμιγνύονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐλεύθεροι στίχοι, κυρίως ἀλεξανδρινοί. Ἡ «Θαΐς» κατὰ τὴν πρώτην της ἐμφάνισιν ἦτο ἁπλῆ λυρικὴ κωμῳδία περατουμένη διὰ μπαλλέτου· ἀργότερον, δι' ἐπιτυχοῦς διασκευῆς, ἀπετέλεσε τὸ σημερινὸν τρίπρακτον μελόδραμα ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ ρεπερτορίου τῆς πρώτης γαλλικῆς μουσικῆς σκηνῆς. Γ. Σ.

Θαΐς (ἡ) (Thaïs) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *πτεριδῶν*. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου ἔχουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: Κεφαλὴν μᾶλλον μικράν, κεραίας βραχείας τελευτώσας εἰς ροπαλοειδῆ ἀπόφυσιν, ὀφθαλμοὺς μετρίου μεγέθους, σῶμα ἀρκετὰ λεπτόν, πτέρυγας ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένας, κιτρίνου χρώματος, μὲ ὑπομελανας καὶ ἐρυθρὰς κηλῖδας. Αἱ κάμπαι τῶν θαΐδων ἔχουσι σῶμα κυλινδρικὸν καὶ βραχύ, κεκαλυμμένον ὑπὸ λεπτῶν ἀκανθῶν καὶ φέρον κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ τμῆμα θύσανον τριχῶν.

Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη ἁπαντῶντα κυρίως εἰς τὰς παραμεσογειακὰς χώρας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *θαῒς ἡ Ἄρτεμις* (Thaïs Diana), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, χρῶμα ὠχροκίτρινον μὲ ποικιλοχρόους κηλῖδας καὶ στίγματα. Ἀπαντᾷ κυρίως ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἀλγερίᾳ. Δ. Ν. Π.

Θακατέκας (Zacatecas) *[Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τοῦ Μεξικοῦ, πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου πολιτείας. Κάτ. 40.000. Ἱδρύθη τῷ 1546 εἰς ὕψος 8050 ποδῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, πλησίον πλουσιωτάτης φλεβὸς ἀργύρου ἀνακαλυφθείσης ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τῆς Τουλόζης. Τὸ ὀρυχεῖον τοῦτο καὶ ἄλλα γειτονικὰ ταχέως προσείλκυσαν μέγαν ἀριθμὸν κατοίκων, καὶ οὕτω τάχιστα ἡ πόλις ἐγένετο σπουδαῖον κέντρον τοῦ ἐμπορίου ὀρυκτῶν προϊόντων.

—2) Πολιτεία τοῦ Μεξικοῦ, ἔχουσα ἐπιφάνειαν 24.757 τετρ. μιλλίων καὶ πληθυσμὸν 500.000 περίπου κατοίκων. Ἔχει ὀρυχεῖα ἀργύρου, χρυσοῦ, ὑδραργύρου, χαλκοῦ, σιδήρου, ζίγκου, μολύβδου, βισμουθίου, ἀντιμονίου καὶ ἅλατος. Ν. Ι. Θ.

Θακία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ζευγιτανῇ (Βόρειος Τύνις) πρὸς δεξιὰ τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ (νῦν Medjerda), μεταξὺ τῆς Sicca Venerea (νῦν Le Ref) καὶ τῆς Μούστης (νῦν Μέστ), εἰς βόρ. πλάτ. 33° καὶ ἀνατ. μήκ. 27°45' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 8), ὑπὸ τοῦ ὁποίου καλεῖται *Θασία*.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου, τῆς ὁποίας ἀναφέρονται ἐπίσκοποι εἰς τὰς ἐν Καρχηδόνι συγκληθείσας πολυαρίθμους συνόδους. Σήμερον καλεῖται Bordj-Messaoud. Α. Θ. Σ.

Θακκεραίη (Thackeray), ***Γουλιέλμος-Μαίκπις***. Ἄγγλος σατιρικὸς συγγραφεὺς καὶ γελοιογράφος, γεννηθεὶς ἐν Καλκούτᾳ τῷ 1811 καὶ ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1863. Σπουδάσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Καίμπριτζ περιηγήθη τὴν Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ τέλος ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν κλίσιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Παρισίοις παραμονῆς του ἐπεδίδετο καὶ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐφημερίδα, τὴν ὁποίαν διηύθυ-

Digitized by Google

νεν ἐν Λονδίνῳ ὁ πατήρ του. Μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ὅμως καταστροφὴν τοῦ πατρός του καὶ τὴν διακοπὴν τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐφημερίδος, ὁ Θακκεραίη ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λονδῖνον (1834) καὶ ἀφωσιώθη ὁριστικῶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Γουλιέλμος Μαίκπις Θακκεραίη.

Τῷ 1841 ἐξέδωκε τὸ «Βιβλίον τῶν παρισινῶν σκίτσων», περιέχον διαφόρους ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς παρισινῆς ζωῆς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξέδωκεν εἰς τόμον τὰς «Κωμικὰς ἱστορίας», τὰς ὁποίας εἶχε προηγουμένως δημοσιεύσει εἰς διάφορα περιοδικά. Μετὰ πέντε ἔτη ἐδημοσίευσεν εἰς μηνιαῖα φυλλάδια τὸ «Παζάρι τῶν ματαιοτήτων», διὰ τοῦ ὁποίου ἔγινε γνωστὸς εἰς τὸ πολὺ κοινὸν καὶ κατετάχθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν βικτωριανῶν συγγραφέων. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τὸ «Βιβλίον τῶν σνόμπ», τὸν «Ἔσμοντ» τὸ ἀνώτερον ἴσως καὶ σταθερώτερας ἀξίας ἔργον του, διακρινόμενον διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς σατίρας του, ἡ ὁποία τοῦ δίδει τραγικὴν πνοήν, καὶ τὸ χαρίεν παιδικὸν παραμύθι «Ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ρόδον». Τῷ 1860 ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Κόρνιλ Μάγκαζιν», ὅπου ἐδημοσίευεν ἄρθρα καὶ ἐντυπώσεις του. Τὸ τελευταῖον ἔργον του εἶναι ὁ «Ντένις Ντοῦβαλ».

Περὶ τοῦ Θακκεραίη δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ἐπέτυχε πλήρως εἰς τὸ μυθιστόρημα. Ἐθεώρει τὴν μυθιστοριογραφίαν ὡς ἀναξίαν λόγου ἐργασίαν καὶ ἐπροτίμα τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέπρεψε διὰ τοῦ ἔργου του «Οἱ τέσσαρες Γεώργιοι», ὅπου ἱστορεῖ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν Ἄγγλων τούτων βασιλέων. Ὁ Θακκεραίη ἀνήκει εἰς τὴν βικτωριανὴν λεγομένην ἐποχὴν τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας καὶ μετὰ τὸν Δίκενς θεωρεῖται ὡς σπουδαιότερος ἐκπρόσωπος τῆς πεζογραφίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ σύγχρονοι κριτικοὶ τὸν ἐθεώρουν ἴσον πρὸς τὸν Δίκενς.

Διεκρίνετο διὰ τὴν σάτιράν του καὶ τὴν ἀρθρογραφικήν του δεινότητα, ἡ ὁποία δὲν ἐστερεῖτο καὶ λυρισμοῦ. Ἀπεστρέφετο κάθε μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐξηγείρετο μὲ κάθε κουφότητα. Ἠθικὸς καὶ ἀσκητικός, ὅπως οἱ περισσότεροι βικτωριανοί, ἂν καὶ δὲν ἦτο φανατικὸς φιλόθρησκος, ἔβλεπε μετὰ συμπαθείας τὴν ζωὴν τῶν ἁπλοϊκῶν καὶ τῶν ἀποτυχημένων τῆς ζωῆς, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζε μὲ θέρμην. Ὡς μόνον ἄξιον λόγου πρᾶγμα ἐν τῇ ζωῇ ἐθεώρει τὴν ἠθικὴν πρᾶξιν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς ψυχῆς.

Τὰ ἔργα του ἐξεδόθησαν εἰς 26 τόμους κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ἐπιμελείᾳ τῆς Ritchie (ἐκδ. J. Murray) καὶ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης ἐπιμελείᾳ τοῦ G. Saintsburg. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εὑρηνται ἐκδεδομένα καὶ ἐν τῇ σειρᾷ «Everyman's Library» (Dent.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lew. Melville*, Thackeray τόμ. 2 (1910. — *A. Trollope*, Thackeray ἐκδ. Macmilan. Γ. ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Θακκόνα *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βαβυλωνίας (νῦν Ἰρὰκ-Ἀραβί) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 19) εἰς βόρ. πλάτ. 77° 45′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 34° 30′. Πόλις ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ μὴ καθωρισμένη. Α. Θ. Σ.

θᾶκος (ὁ) καὶ **θῶκος** (ὁ) (ἐκ τοῦ *θάσσω*=*κάθημαι, κεῖμαι*)· ἕδρανον, κάθισμα, θρανίον: «θῶκος οἰωνοσκόπος», «θᾶκος ὀρνιθοσκόπος»· ἡ ἕδρα καὶ συνεκδοχικῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως καὶ μάντεως· ‖ ἡ ὁμήγυρις καθημένων ἀνθρώπων, τὸ συνέδριον: «θῶκος θεῶν Ὀλυμπίων».

Θακπανὲς *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Δάφναι*.

Θάλα *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη καὶ ὀχυρὰ πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Βυζακηνῇ, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Νουμιδίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου, Στράβωνος καὶ ἄλλων. Κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μετέλλου εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμον τῶν Ρωμαίων, κατεστράφη μετ' ἄλλων γειτονικῶν πόλεων, ὅπως ἡ Ζάμα, ἡ Κάψα, ἡ Ζίγχα καὶ ἄλλαι (*Στράβ.* XVII 831). Ἐν αὐτῇ ὁ Μέτελλος ἀνεῦρε μέρος τῶν θησαυρῶν τῶν βασιλέων τῆς Νουμιδίας.

Κατά τινας εἶναι ἡ Τελεπτὴ ἢ Θελεπτὴ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. VI, 6) κειμένη εἰς τὰ νότια τῆς χώρας, 71 ρωμαϊκὰ μίλλια ΒΔ. τῆς Κάψας, τὴν ὁποίαν περιέβαλε δι' ὀχυρωτάτου τείχους ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μαυρουσίων. Σήμερον καλεῖται *Θάλα*, κειμένη εἰς τὰ Δ τῆς Τύνιδος παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Ἀλγερίου, παρ' αὐτὴν δὲ σῴζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως. Α. Θ. Σ.

— **Θάλα** *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μέγα ὄρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ἔσω Αἰθιοπίᾳ, ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὰς σημερινὰς χώρας Νουβίαν, Κορδοφὰν καὶ Ἀβησσυνίαν, κειμένας πρὸς νότον τῆς Αἰγύπτου, παρὰ τὸ ὑψηλότατον ὄρος Κάφα, πρὸς βορρᾶν τῆς λίμνης Ροδόλφου Ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 6, 12). Α. Θ. Σ.

Θάλαβα *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας, ἐν τῇ Γαυσανίτιδι χώρᾳ, τῇ Μυγδονίᾳ τοῦ Στράβωνος, νῦν Καουσάν, κειμένη κατὰ τὴν «Tabula Peutingeriana» ἀριστερὰ τοῦ Ἀβόρρα (νῦν Κχαβοὺρ) μεγάλου παραποτάμου τοῦ Εὐφράτου. Σήμερον καλεῖται *Θαλαμπὰν* (Thalaban). Α. Θ. Σ.

— **Θάλαβα** *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀραβίας, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θέμμης (νῦν Ταϊμὰ) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. VI, 7. 28) ὑπὸ τὸ ὄνομα *Λάβρα*. Σήμερον καλεῖται *Ταλαβιγιὲ* (Tha'alabiyé. Α. Θ. Σ.

Θαλάθα *['Ἀρχ. Γεωγρ.]* Πόλις τῆς Βαβυλωνίας, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 19) εἰς βόρ. πλάτ. 80° καὶ ἀνατ. μῆκ. 32° 10′. Κατά τινας πολὺ πιθανὸν εἶναι ἡ σημερινὴ πολίχνη *Σαλατὶτ* (Sha'latit) παρὰ τὴν Βασσόραν. Α. Θ. Σ.

Θαλάμαι *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Ἀρχαία πόλις τῆς Λακωνικῆς καὶ μία τῶν δέκα ὀκτὼ πόλεων τοῦ κοινοῦ τῶν Ἐλευθερολακώνων. Ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου ὡρῶν τῆς Οἰτύλου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος εἶχε μετονομασθῆ εἰς *Βοιωτούς*. Παρ' αὐτὴν καὶ ἐν τῇ ἀπὸ Θαλαμῶν εἰς Οἴτυλον ὁδῷ ἔκειτο τὸ ἱερὸν τῆς Ἰνοῦς μετὰ μαντείου, τοῦ ὁποίου αἱ συμβουλαὶ ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἐρωτῶντας δι' ἐνυπνίων, τὰ ὁποῖα ἔβλεπον οὗτοι κοιμώμενοι ἐν τῷ ἱερῷ. Τὸ μαντεῖον τοῦτο συνεβουλεύοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ οἱ ἔφοροι τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τοῦ ἱεροῦ ὑπῆρχον δύο χαλκᾶ ἀγάλματα, τὸ τοῦ Ἡλίου καὶ τὸ τῆς Πασιφάης, ἐντὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ τὸ τῆς Σελήνης, κατάφορτον ἐκ στεφάνων, καὶ παρὰ τὸ ἱερὸν ὑπῆρχε πηγὴ ἱερά, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἦτο γλυκύτατον τὴν γεῦσιν. Ὁ χῶρος αὐτῆς πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τέως δήμου Λεύκτρου τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου.

— 2) Πόλις τῆς Μεσσηνίας, εἰς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ (ΙΙΙ 1.4) παράδοσιν, εἶχε κατοικήσει ὁ Τυνδάρεως μετὰ τῶν υἱῶν του, παίδων ἔτι ὄντων, ὅτε εἶχεν ἐκδιωχθῇ οὗτος ἐκ Λακεδαίμονος ὑπὸ τοῦ Ἱπποκόωντος.

— 3) Πόλις τῆς Κοίλης Ἤλιδος παρὰ τὴν ἠλειακὴν Πύλον. Τῶν Θαλαμῶν τούτων γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. VII 4.26), ὅτε οἱ κάτοικοι αὐτῶν κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀρκάδων καὶ Ἠλείων, βοηθούμενων καὶ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, πόλεμον (364 π. Χ.) ἀπέκρουσαν τοὺς ἐπιτεθέντας ἐναντίον των Πυλίους, οἵτινες ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πόλιν των ἔπαθον πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν ἐπιτεθέντων κατ' αὐτῶν Ἠλείων. Τῶν Θαλαμῶν γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, ὅτε ὁ συμμαχῶν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε΄ ἐπετέθη κατ' αὐτῶν (217 π. Χ.) καὶ ᾐχμαλώτισε μετὰ τὴν ἅλωσίν των πλῆθος Ἠλείων, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς Θαλάμας ἕνεκα τῆς φύσει ὀχυρᾶς θέσεώς των. ΚΑΨ.

θαλάμακες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν οἱ ἐν τῷ θαλάμῳ τῶν πλοίων ἐργαζόμενοι ἐρέται, δηλαδὴ οἱ κωπηλατοῦντες εἰς κατωτάτην σειρὰν κωπῶν, λαμβάνοντες μικρὸν μισθόν, λόγῳ τοῦ περιωρισμένου μήκους τῆς κώπης καὶ συνεπῶς τοῦ καταβαλλομένου κόπου. Οἱ αὐτοὶ εἶναι γνωστοὶ καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *ζυγῖται, θρανῖται, θαλάμιοι, θαλαμίαι*. Αἱ κῶπαι αὐτῶν ἐκαλοῦντο *θαλαμίτιδες* ἢ *θαλάμιαι*, ὡς καὶ αἱ ὀπαὶ δι' ὧν αὗται ἐξήχοντο εἰς τὴν θάλασσαν. —Π.

θαλαμανθῆ (τὰ) *[Βοτ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ φυτὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, ὧν τὸ ἄνθος φέρει διπλοῦν ἀνθικὸν περίβλημα. Δ. Ν. Π.

θαλαμάρχης (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ ὑπαξιωματικὸς (συνήθως λοχίας), ὁ ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ *θαλάμου*, εἴτε στρατῶνος, εἴτε στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, καὶ ὢν ὑπεύθυνος διὰ τὴν συντήρησιν ἁπάντων τῶν ἐν τῷ θαλάμῳ εἰδῶν στρατωνισμοῦ (κλινοστρωμνῆς, τραπεζῶν, καθισμάτων κτλ.) καὶ ἐξαρτημάτων τοῦ κτιρίου (υελοπινάκων, παραθυροφύλλων κτλ.). Ν. Θ. Κ.

Θαλαμέα λὰ Ρεὰλ (Zalamea la Real) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῷ νομῷ Χουέλβας τῆς Ἀνδαλουσίας. Κυριώτερα αὐτῆς προϊόντα εἶναι δημητριακοὶ καρποί. Ἔχει μεταλλικὰς πηγὰς καὶ μεταλλεῖα χαλκοῦ. Κάτοικοι 11.800 περίπου. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς Σὰν Χουὰν δὲλ Πουέρτο. Μ. Ν. Δ.

θαλάμη (ἡ)· σπήλαιον ὑποβρύχιον, τρῦπα ὅπου διατρίβουν ἢ καταφεύγουν πολύποδες, ἰχθύες καὶ ἄλλα ὑδρόβια, κοιν. *θαλάμι* ‖ *θαλάμαι* (αἱ)· τὰ κοιλώματα τῆς ρινὸς τὰ διὰ τοῦ ρινικοῦ διαφράγματος χωριζόμενα ‖ «θαλάμη πυροβόλου» τὸ κοῖλον τοῦ πυροβόλου, τὸ ὁποῖον δέχεται τὸ βλῆμα.

— *['Ἀνατομ.]* *Θαλάμη* δεξιὰ καὶ θαλάμη ἀριστερὰ εἶναι δύο κοιλότητες, εἰς ἃς διαιρεῖται τὸ κύτος τῆς ρινὸς διὰ τοῦ ρινικοῦ διαφράγματος ἢ τοῦ μεσορίου, καλούμεναι καὶ *ρινικαὶ κοιλότητες*. Τὸ πρόσθιον στόμιον ἑκατέρας θαλάμης ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν οὐδὸν τῆς ρινός, τὸ δὲ ὀπίσθιον εἶναι τὸ *φαρυγγικὸν στόμιον* τοῦ κύτους τῆς ρινὸς ἢ αἱ *χοάναι*. Τὸ ἔσω τοίχωμα ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ρινικὸν διάφραγμα, τὸ δὲ ἄνω εἶναι στενὸν αὐλακοειδές, εἰς ὃ ἐκβάλλει τὸ στόμιον τοῦ σφηνοειδοῦς κόλπου· τὸ δ' ἔξω ἀντιστοιχεῖ κυρίως εἰς τὰς τρεῖς ρινικὰς κόγχας καὶ εἰς τοὺς μεταξὺ αὐτῶν ρινικοὺς πόρους (ἄνω, μέσον καὶ κάτω), ἐμφανίζον ἔμπροσθεν τοῦ προσθίου ἄκρου τῆς μέσης ρινικῆς κόγχης ταπεινὸν ἔπαρμα, τὸ *χαράκωμα τῆς ρινός*, ἔμπροσθεν δὲ καὶ κατὰ μῆκος τῆς ράχεως τῆς ρινὸς στενὴν αὔλακα, τὴν *τρόπιν* ἢ τὴν *ὀσφρητικὴν αὔλακα*, ἥτις ἄγει ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος εἰς τὸ τετρημένον πέταλον τοῦ ἠθμοειδοῦς καὶ τὴν ὀσφρητικὴν χώραν καὶ δι' ἧς φέρεται ὁ ἀὴρ κατὰ τὴν ὄσφρησιν· δι' ὃ συμπιεζομένης τῆς ράχεως τῆς ρινὸς διὰ τῶν δακτύλων ἡ ὄσφρησις ἀναστέλλεται. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— *[Πυροβολ.]* Καλεῖται *θαλάμη* τὸ ὀπίσθιον ἄκρον τῶν πυροβόλων ὅπλων, ἐμπροσθογεμῶν ἢ ὀπισθογεμῶν, ἔνθα τίθεται τὸ γέμισμα καὶ τὸ βλῆμα εἴτε κεχωρισμένως εἴτε συνηνωμένα εἰς ὁλομερῆ φυσίγγην καὶ ὅπου ἀναφλεγόμενον τὸ γέμισμα ἀναπτύσσει τὰ ἀέρια, δι' ὧν ἐκπέμπεται τὸ βλῆμα. Ἀποτελοῦσα τὸ κλειστὸν βάθος τοῦ σωλῆνος ἐμπροσθογεμοῦς πυροβόλου ὅπλου, εἶναι τὸ ὀπίσθιον ἀνοικτὸν ἄκρον τῶν ὀπισθογεμῶν ὡς συνέχεια τοῦ ηὐλακισμένου κοίλου. Ἡ χάραξις τῆς θαλάμης παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον, καθ' ὅσον ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ὄγκου ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ πρώτη παραγωγὴ τῶν ἀερίων τῆς πυρίτιδος καὶ ἡ ἐνέργεια τούτων ἐπὶ τοῦ βλήματος καὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ πυροβόλου ὅπλου. Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς χρησιμοποιηθησομένης πυρίτιδος δέον νὰ κανονίζηται ἡ δασύτης τοῦ γεμίσματος, ἤτοι ὁ λόγος τοῦ βάρους τοῦ γεμίσματος πρὸς τὸν ὄγκον τῆς θαλάμης· πυρῖτις ταχυκαὴς ἐπιβάλλει θαλάμην μεγαλυτέρας χωρητικότητος, ὅπως μὴ ὑπεραυξηθῶσιν αἱ ἀναπτυσσόμεναι πιέσεις. Ἡ διὰ τῶν αὐξικαῶν πυριτίδων καταστᾶσα δυνατὴ χρῆσις μεγάλων γεμισμάτων ἐπέβαλε τὴν μεγέθυνσιν τῆς θαλάμης, ἐπιτυγχανομένην δι' αὐξήσεως εἴτε τοῦ μή-

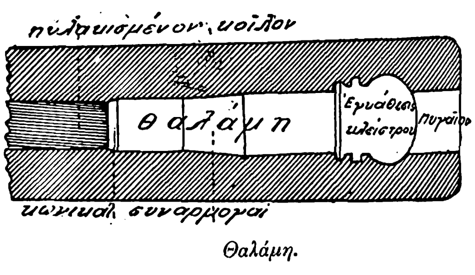

Θαλάμη.

κους εἴτε τῆς διαμέτρου. Ἡ αὔξησις τοῦ μήκους τῆς θαλάμης ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέχει ἀνωμαλίας περὶ τὴν κατάκαυσιν τοῦ γεμίσματος καὶ τὴν ὁμοιομορφίαν τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡς ἐκ τῆς κτωμένης παρὰ τῶν ἀερίων ρύμης, ἀφ' ἑτέρου δ' αὐξάνει καὶ τὸ ὅλον μῆκος τοῦ σωλῆνος ἢ περιορίζει τὸ ηὐλακισμένον τμῆμα· προτιμητέα ὅθεν ἡ δι' αὐξήσεως τῆς διαμέτρου μεγέθυνσις τῆς θαλάμης· οὕτω τὸ ἐμπρόσθιον τῆς θαλάμης τμῆμα ἑνοῦται διὰ κολουροκωνικῆς συναρμογῆς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ βλήματος, ἥτις, εἴς τινα πυροβόλα, ἔχουσα διάμετρον κατά τι ἀνωτέραν τῆς τοῦ ηὐλακισμένου κοίλου, ἑνοῦται πρὸς τοῦτο διὰ δευτέρας κωνικῆς συναρμογῆς, ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ σχήματι, ὅπου ἐρείδεται ἡ ζώνη σφηνώσεως. Εἰς τὰ ὀπισθογεμῆ πυροβόλα ὅπλα ἡ θαλάμη περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς προσθίας τομῆς τοῦ κλείστρου κεκλεισμένου καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν αὐλακίων· καὶ τὸ μὲν μῆκος αὐτῆς φθάνει μέχρι καὶ τοῦ πενταπλασίου καὶ ἑξαπλασίου τοῦ διαμετρήματος τοῦ πυροβόλου, ἡ δὲ διάμετρος ἔχει λόγον πρὸς τὴν διάμετρον τοῦ πυροβόλου μικρότερον τοῦ 1,5. Εἰς τὰ πυροβόλα ὅπλα, τὰ χρησιμοποιοῦντα μεταλλικὸν κάλυκα, ὡς εἰς τὰ τυφέκια καὶ τὰ πυροβόλα τὰ βάλλοντα διὰ μεταλλικῆς ὁλομεροῦς φυσίγγης, ὁ κάλυξ κατασκευάζεται ἐπακριβῶς προσαρμοζόμενος εἰς τὴν θαλάμην, ἀλλὰ καὶ ἡ θαλάμη χαράσσεται μὲν ὅπως κάλλιον ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἐν αὐτῇ ἀνάπτυξιν τῶν ἀερίων τῆς πυρίτιδος, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ τὸ σχῆμα αὐτῆς δέον νὰ ᾖ τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ καθιστᾷ τὴν βιομηχανικὴν κατασκευὴν τοῦ κάλυκος ἀδύνατον ἢ δυσχερῆ καὶ δαπανηράν. Ἡ χρῆσις μεταλλικοῦ κάλυκος, δι' οὗ ἐπιδιώκεται καὶ ἡ ἔμφραξις κατὰ τὴν βολήν, ἐπιβάλλει πλήρη ἀκρίβειαν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς θαλάμης, τῶν ἀνοχῶν περιοριζομένων εἰς 0.05 χιλιοστόμετρα περίπου διὰ τὰ ὅπλα. Κ. ΓΚΙΤΑΡΑΚΟΣ

θαλαμηγοδρομία (ἡ) *['Ἀθλητ.]*. Ἀγώνισμα ἱστιοδρομίας διεξαγόμενον μεταξὺ ὀξυπλόων ἱστιοφόρων θαλαμηγῶν. Συνήθεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὡς ἐν τῷ «Εὐαγόρᾳ» τοῦ Ἰσοκράτους φαίνεται, ἦσαν αἱ θαλαμηγοδρομίαι, καλούμεναι

Digitized by Google

«τριήρων ἅμιλλαι». Θαλαμηγοδρομίας περιγράφει καὶ ὁ Βιργίλιος. Περίφημοι εἶναι οἱ ἀγῶνες εἴτε διὰ κωπηλάτων εἴτε δι' ἱστιοφόρων θαλαμηγῶν, οἱ τελούμενοι μεταξὺ τῶν πανεπιστημίων Καίμπριτζ καὶ Ὀξφόρδης τῆς Ἀγγλίας, καθὼς καὶ οἱ ἐν Κιέλῳ τῆς Γερμανίας ἐπὶ Γουλιέλμου τοῦ Β'. Ἀλλὰ καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς δὲν ὑστεροῦσιν εἰς θαλαμηγοδρομίας, τῷ δὲ 1851 προσῆλθον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως μετάσχωσι τῶν ἐν Cowes θαλαμηγοδρομιῶν, πολλαὶ ἀμερικανικαὶ θαλαμηγοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἡμιολία «America», ἀνήκουσα εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Yacht-club τῆς Ν. Ὑόρκης, ἐνίκησεν ὅλας τὰς θαλαμηγοὺς κερδίσασα καὶ τὸ ἔπαθλον, τὴν καλουμένην «φιάλην τῆς βασιλίσσης». Ὡς καλύτερος τύπος θαλαμηγοῦ διὰ τοιαύτας θαλαμηγοδρομίας κρίνεται ὁ τοῦ κερκούρου, καίτοι οἱ Ἀμερικανοὶ μεταχειρίζονται καὶ τὰς διστήλους ἡμιολίας. Γ. Ν. Ν.

θαλαμηγὸς (ἡ) (ἀγγλ. yacht) *[Ναυτ.]*. Ὀξύπλοον ἱστιοφόρον, ἀτμῆρες ἢ βενζινοκίνητον πλοῖον, ειδικῶς καὶ πολυτελῶς διεσκευασμένον διὰ ταξίδια ἀναψυχῆς. Ἡ ἐπὶ ψυχαγωγίᾳ ναυσιπλοΐα (τὸ yachting τῶν Ἄγγλων, ἡ navigation de plaisance τῶν Γάλλων) ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἕλκει τὴν ἀρχήν της. Οὕτως ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς Σέσωστρις ὁ πρῶτος καθ' Ἡρόδοτον (Β' 102), διὰ μακρῶν ἤτοι πολεμικῶν πλοίων ἐκστρατεύσας ἐκ τοῦ Ἀραβίου κόλπου κατὰ τῶν περὶ τὴν Ἐρυθρὰν οἰκούντων, μνημονεύεται παρὰ Διοδώρῳ (Α' 20—25) ναυπηγήσας πλοῖον κέδρινον, τὴν ἐπιφάνειαν ἔχον ἔξωθεν μὲν ἐπίχρυσον, ἔνδοθεν δὲ κατηργυρωμένην. Βραδύτερον καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι εἶ-

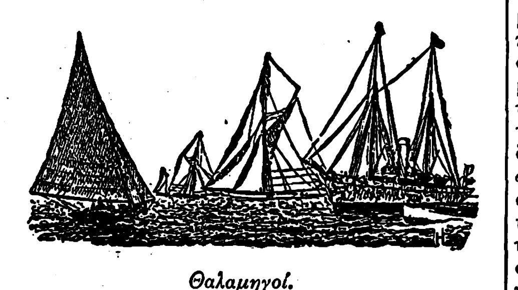

Θαλαμηγοί.

χον θαλαμηγοὺς καὶ ἐξετέλουν θαλαμηγοδρομίας, ὡς εἰς τὸν «Εὐαγόραν» τοῦ Ἰσοκράτους, τὸν Ὁράτιον καὶ τὸν Βιργίλιον ἀναφέρεται. Ἐπὶ ἐκτάκτως πολυτελοῦς, κεδρίνης, μὲ ἀργυροῦς σκαλμοὺς καὶ ἐκ πορφύρας ἱστία θαλαμηγοῦ ἀνέπλευσε τὸν Κύδνον ἡ Κλεοπάτρα μεταβαίνουσα εἰς συνάντησιν τοῦ Ἀντωνίου. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐχρησιμοποίουν ἐπίσης θαλαμηγὰ δρομώνια πολυτελέστατα, τούτους δὲ ἐμιμήθησαν εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους οἱ Τοῦρκοι σουλτᾶνοι ναυπηγοῦντες πολυτελέστατα θαλαμηγὰ «καΐκ». Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῶν γαλερῶν συμπίπτει καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν θαλαμηγῶν βριγαντίνων, ἐπίσης δὲ καὶ τῶν ἑνετικῶν γονδολῶν, δι' ἃς τοσαύτη ἦτο ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια καὶ αἱ δαπάναι πρὸς πολυτελῆ διακόσμησιν αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν θαλάμου, τοῦ caponera ἢ felza καλουμένου, ὥστε καὶ εἰδικὸς νόμος ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐψηφίσθη περιορίζων τὴν τοιαύτην ὑπερβολήν.

Τανῦν τὸ ἐκτόπισμα τῶν θαλαμηγῶν ἀπὸ τῶν μικρῶν ἱστιοφόρων καὶ βενζινοκινήτων τοιούτων τοῦ ἑνὸς τόννου ἀρχόμενον φθάνει μέχρι τῶν 3 καὶ 4000 τόννων, τῶν ὑπὸ τῶν πλουσίων Ἄγγλων ἢ Ἀμερικανῶν ναυπηγουμένων ἢ τῶν βασιλικῶν θαλαμηγῶν, ἡ δὲ ταχύτης ὑπερβαίνει τοὺς 20 κόμβους. Δυνάμεθα ὡσαύτως εἰπεῖν, ὅτι τὰ πολυτελέστατα καὶ ταχύτατα ὑπερωκεάνια, θαλαμηγοὶ εἶναι καὶ ταῦτα, πλειστάκις μισθούμενα πρὸς ἐκτέλεσιν περιηγητικῶν πλόων ἀνὰ τὰς διαφόρους θαλάσσας. Ἡ ὀνομασία τῶν θαλαμηγῶν δίδεται καὶ εἰς τὰ εἰδικῶς διὰ τὰς ἱστιοδρομίας κυρίως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ναυπηγούμενα σκάφη, ἅτινα συνήθως εἶναι μονόστηλα μεθ' ἑνὸς ἐπιδρομίσκου, ἐνίοτε δὲ καὶ δίστηλα, λίαν δὲ ταχύπλοα (βλ. λ. *θαλαμηγοδρομία)*. Τοιούτου εἴδους μονόστηλα θαλαμηγὰ ἐξαρτισμοῦ κερκούρου μικροῦ ἐκτοπίσματος ἐκτελοῦσι καὶ μακρὰς θαλασσοπορίας, ἰδιαιτέρως δὲ ἀναφέρομεν τοὺς ὑπὸ τοῦ Γάλλου θαλασσοπόρου Allain Jerbaut ἐκτελεσθέντας δύο θαυμαστοὺς διάπλους, ὧν ὁ μὲν εἰς ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀμερικήν, ὁ δ' ἕτερος ἦτο πλήρης περίπλους τῆς γῆς. Ἀμφοτέρους τοὺς ὡς ἄνω διάπλους ἐξετέλεσεν ὁ διάσημος θαλασσοπόρος ἐπὶ κερκούρου 10 τόννων ἐκτοπίσματος καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀπολύτως συνοδοῦ. Γ. Ν. Ν.

θαλαμηπόλος (ὁ, ἡ)· ὁ περὶ τὸν θάλαμον ἀσχολούμενος, ὁ ἔχων τὴν φροντίδα τοῦ θαλάμου, κοιν. *καμαριέρης, καμαριέρα*· || ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ὡς μεσιτρίας τοῦ γάμου || παρὰ μεταγν. *θαλαμηπόλοι* ἐκαλοῦντο οἱ εὐνοῦχοι οἱ φυλάσσοντες τοὺς θαλάμους τῶν εὐγενῶν καὶ ἐντίμων γυναικῶν *(Πλουτ.)*.

θαλάμι *[Ἁλιευτ.]*. Ἡ φωλεὰ ἣν κατασκευάζει ὁ ὀκτάπους καὶ ἣν ἀναγνωρίζουσιν οἱ ἁλιεῖς μας καὶ ἐξ ὄψεως καὶ διὰ τοῦ ἁλιευτικοῦ φακοῦ. Σ. Ε. Λ.

θαλαμίδιοι κῶπαι *[Ἀρχ.]*. Ὠνομάζοντο οὕτως αἱ κῶπαι τῆς κατωτάτης ἐκ τῶν τριῶν ἐπαλλήλων σειρῶν ἑκάστης τριήρους, τὰς ὁποίας ἔσυρον οἱ ἐν τῷ θαλάμῳ κωπηλατοῦντες ἐρέται, οἱ καλούμενοι *θαλαμῖται*. Π. Α. Ν.

θαλάμιοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*· βλ. *θαλάμακες*.

θαλαμίσκος (ὁ)· μικρὸς θάλαμος.

θαλαμῖται (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ κωπηλατοῦντες εἰς τὴν κατωτάτην σειρὰν κωπῶν ἐρέται, οἱ ἄλλως *θαλάμακες* (βλ. λ.).

θαλαμοειδὴς (ὁ, ἡ) —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θάλαμον, πρὸς κοιτῶνα: «*τάφος θαλαμοειδής*».

θάλαμος (ὁ)· τὸ ἐνδότατον δωμάτιον τῆς ἀρχαίας οἰκίας, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν· || τόπος διατριβῆς, κατοικητήριον: «*βασιλικοὶ θάλαμοι*» τὸ ἀνάκτορον *(Εὐριπ.)*· || τὸ δωμάτιον τοῦ ὕπνου, ὁ κοιτών: «*νυμφικὸς θάλαμος*», «*θάλαμος οἰκοτροφείου,—μοναστηρίου,—στρατῶνος*» || «*θάλαμος τῆς λέμβου*» ὁ πρυμναῖος χῶρος ὅπου κάθηνται οἱ ἐπιβάται· || «*θάλαμοι τοῦ πλοίου*» οἱ κοιτωνίσκοι, κοιν. *καμπίνες*· || καθόλου ἡ λ. *θάλαμος* λαμβάνεται ὡς τεχνικὸς ὅρος πρὸς δήλωσιν περικεκλεισμένου χώρου: «*ὀπτικὸς θάλαμος*», «*θάλαμος σκοτεινός*», «*θάλαμος τοῦ ὀφθαλμοῦ*» (βλ. κατ.).

— *[Μηχανολ.]* *Θάλαμος ἀναμίξεως* καλεῖται εἴς τινας τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως (βενζινομηχανὰς κλπ.) ὁ πρὸ τῆς βαλβῖδος εἰσροῆς τοῦ κυλίνδρου αὐτῶν εὑρισκόμενος χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώραν ἡ ἀνάμειξις τοῦ καυσίμου μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος καὶ ἡ δημιουργία τοῦ καταλλήλου μείγματος, ὅπερ εἰσέρχεται μετὰ ταῦτα διὰ τῆς βαλβῖδος εἰσροῆς ἐντὸς τοῦ κυλίνδρου πρὸς καῦσιν. *Θάλαμος καύσεως* ἢ *χῶρος καύσεως* καλεῖται εἰς τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως ὁ χῶρος, πρὸς τὸν ὁποῖον συμπιέζεται ὑπὸ τοῦ ἐμβόλου τὸ περιεχόμενον τοῦ κυλίνδρου αὐτῶν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον, εἰς τὸ τέλος τῆς συμπιέσεως ταύτης, λαμβάνει χώραν ἡ καῦσις τοῦ μείγματος καυσίμου καὶ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος. Ὁ χῶρος οὗτος καλεῖται ὡσαύτως καὶ *θάλαμος* ἢ *χῶρος συμπιέσεως*. Ἐπίσης καλεῖται θάλαμος καύσεως τῶν λεβήτων κλπ. ὁ χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώραν ἡ καῦσις τῆς καυσίμου ὕλης καὶ ἡ ἔκλυσις τῆς θερμότητος αὐτῆς, καλούμενος ὡς ἐκ τούτου συνηθέστερον *φλογοθάλαμος*. *Θάλαμος ἀέρος* ἢ *ἀεροθάλαμος* τῶν τροχῶν τῶν αὐτοκινήτων κλπ. καλεῖται τὸ ἐλαστικόν, ὅπερ περιβάλλει περιφερειακῶς τὸν σκελετὸν τοῦ τροχοῦ πληρούμενον διὰ πεπιεσμένου ἀέρος, ἵνα ἐπιτυγχάνεται ἡ διὰ τὴν κύλησιν τοῦ τροχοῦ ἀναγκαία ἐλαστικότης. *Θάλαμος μηχανῆς* ἢ μηχανῶν καλεῖται τὸ διαμέρισμα τῶν ἐργοστασίων, πλοίων κλπ., ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκαθίστανται αἱ κινητήριοι αὐτῶν μηχαναί. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ὀνομάζεται ἄλλως *μηχανοστάσιον*. Δ. Κ. Α.

— *[Ἀποκρυφ.]* Βλ. *διασκεπτήριον*.

— *[Βοτ.]* Καλεῖται *θάλαμος*: —1) Τὸ διηυρυσμένον τμῆμα τοῦ ἀνθοφόρου κλάδου ἢ ποδίσκου, ὅπερ σχηματίζει κυαθοειδὲς ἢ σφαιροειδὲς βάθυσμα, ἐξ οὗ ἐκφύονται πάντα τὰ ἀνθικὰ μόρια, ἤτοι τὰ πέταλα, τὰ σέπαλα, οἱ στήμονες καὶ ὁ ὕπερος. Ὁ θάλαμος διακρίνεται εἰς *ὑπόγυνον*, ὅταν οὗτος εὑρίσκεται ὑπὸ τὸ γυναικεῖον ὄργανον τοῦ ἄνθους, *ἐπίγυνον*, ὅταν οὗτος εὑρίσκεται ἄνω τοῦ γυναικείου ὀργάνου τοῦ ἄνθους, καὶ *περίγυνον*, ὅταν συμφύεται μετὰ τοῦ γυναικείου ὀργάνου τοῦ ἄνθους. Πλεῖστα ἄνθη ἔχουσιν ἀνθοδόχην κατέχουσαν τὸ μέσον μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω μορφῶν. Πολλὰ φυτὰ ἔχουσι θάλαμον ἐξ οὗ ἐκφύονται ἀδενώδεις ὀφρύες ἢ λέπια, ἅτινα ἀναφαίνονται μεταξὺ ἀνδρείων καὶ γυναικείων ὀργάνων τοῦ ἄνθους καὶ ἐκκρίνουσιν εὔοσμον καὶ σακχαρῶδες ὑγρόν, τὸ *νέκταρ*. —2) Ἡ διεύρυνσις ἥτις σχηματίζεται κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ μίσχου πλείστων φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *συνανθήρων*. Δ. Ν. Π.

— *[Στρατ.]* *Θάλαμος* καλεῖται τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ ἡ στρατωνίζεται ἀριθμός τις στρατιωτῶν ἀποτελούντων συνήθως ὀργανικὴν μονάδα (λόχον, ἴλην, πυροβολαρχίαν, διμοιρίαν, οὐλαμόν), ἢ νοσηλεύονται ἀσθενεῖς στρατιῶται ὁμοιομόρφου παθήσεως ἔν τινι στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ. Ν. Θ. Κ.

— *[Τηλεφ.]* Καλεῖται *θάλαμος* δημόσιος τηλεφωνικὸς σταθμός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πᾶς τις δύναται ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ κεκανονισμένου τέλους νὰ ζητήσῃ συγκοινωνίαν μέσῳ τοῦ τηλεφωνικοῦ κέντρου ἢ τοῦ τηλεγραφικοῦ γραφείου, πρὸς ὃ ὁ σταθμὸς οὗτος εὑρίσκεται συνδεδεμένος καὶ νὰ συνδιαλεχθῇ εἴτε μετά τινος συνδρομητοῦ τοῦ τηλεφωνικοῦ κέντρου τῆς αὐτῆς πόλεως, εἴτε μετὰ συνδρομητοῦ ἢ μετ' ἄλλου προσώπου, πρὸς τοῦτο προσκαλουμένου εἰς παρόμοιον θάλαμον ἄλλης πόλεως. Ὁ τηλεφωνικὸς οὗτος σταθμὸς ἐγκαθίσταται ἐντὸς τηλεγραφικῶν ἢ τηλεφωνικῶν γραφείων ἢ εἰς κεντρικὴν ὁδὸν πόλεως, ἡ κατασκευὴ δὲ τοῦ θαλάμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἐγκατεστημένον τὸ τηλεφωνικὸν μηχάνημα, δέον νὰ εἶναι ἀντιακουστικὴ κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ ὁμιλῶν νὰ μὴ γίνεται ἀκουστὸς εἰς τὰ ἐκτὸς τοῦ θαλάμου εὑρισκόμενα πρόσωπα. Π. ΜΕΪΝΤΑΝΗΣ

— *θάλαμοι ὀφθαλμοῦ* *[Ἀνατομ.]*. Χῶροι δύο ἐν τῷ βολβῷ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὧν ὁ μὲν μείζων ἀφορίζεται ἔμπροσθεν μὲν ὑπὸ τοῦ κερατοειδοῦς, ὄπισθεν δὲ ὑπὸ τῆς ἴριδος καὶ τοῦ κρυσταλλοειδοῦς φακοῦ καὶ καλεῖται *πρόσθιος θάλαμος*, ὁ δὲ ἐλάσσων, κείμενος μεταξὺ τῆς ἴριδος, τῆς ἀκτινωτῆς ζώνης καὶ τῶν ἀκτινοειδῶν προβολῶν τοῦ χοριοειδοῦς, καλεῖται *ὀπίσθιος θάλαμος*, ὅστις στερούμενος κεντρικῆς μοίρας παρεμφερεῖ πρὸς κοῖλον κρίκον. Ἀμφότεροι οἱ θάλαμοι πληροῦνται ὑπὸ τοῦ ὑδατοειδοῦς ὑγροῦ (λεμφώδους), ὅπερ ἐκκρίνεται ὑπὸ τῶν ἀκτινοειδῶν προβολῶν καὶ ἀποχετεύεται διὰ τοῦ φλεβώδους κόλπου, οἱονεὶ διηθούμενον εἰς αὐτὸν διὰ μέσου τοῦ κτενοειδοῦς συνδέσμου. Ι. Π.

— *θάλαμος ὀπτικὸς* *[Ἀνατομ. — Φυσιολ.]*. Ὁ ὀπτικὸς θάλαμος συνάπτεται: 1) μετὰ τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τῶν *θαλαμικῶν ἀκτινοβολιῶν* ἢ *μίσχων* τοῦ θαλάμου, ἤτοι τοῦ προσθίου (μετωπιαίου), τοῦ ὀπισθίου (ἰνιακοῦ), τοῦ ἄνω (βρεγματικοῦ) καὶ τοῦ κάτω (κροταφικοῦ), δι' ὧν συνάπτεται ὁ φλοιὸς τῶν λοβῶν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων μετὰ τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου· 2) μετὰ τοῦ προμήκους καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· 3) μετὰ τῆς παρεγκεφαλίδος· 4) μετὰ τοῦ ἔσω γονατώδους σώματος καὶ δι' αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀκουστικῆς ὁδοῦ· 5) μετὰ τῆς ὀπτικῆς ταινίας καὶ δι' αὐτῆς μετὰ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου· 6) μετὰ τοῦ ὀσφρητικοῦ ἐγκεφάλου· 7) μετὰ τῶν μαστίων· 8) μετὰ τοῦ ἀντιθέτου ὀπτικοῦ θαλάμου καὶ 9) μετὰ τοῦ ραβδωτοῦ σώματος. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων τούτων σχέσεων τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου συνάγεται ἡ σπουδαιοτάτη φυσιολογικὴ σημασία αὐτοῦ. Διὰ πάσας τὰς ἶνας τὰς παριστώσας τὴν συνέχειαν τῶν ὀπισθίων ριζῶν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ὁ ὀπτικὸς θάλαμος παριστᾷ τὸν δεύτερον σταθμόν, ὥστε ἡ ἀγωγὴ ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ σώματος μέχρι τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἐγκεφάλου γίνεται διὰ τριῶν νευρώνων. Καὶ αἱ ἶνες δὲ τῶν κεντρομόλων ἐγκεφαλικῶν νεύρων εἰσδύονται εἰς τὸν διάμεσον ἐγκέφαλον (χώραν τῶν ὀπτικῶν θαλάμων)· ἐξ αὐτοῦ δὲ ἶνες διήκουσιν εἰς τὸν φλοιὸν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων, ὅστις ἐπίσης ἐκπέμπει ἶνας εἰς τὸν διάμεσον ἐγκέφαλον, ἐξ οὗ ἐκπορεύονται φυγόκεντροι ἶνες. Ἐκ κλινικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀνατομικῶν ἐρευνῶν συνάγεται, ὅτι ἄλλα μέρη τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου ἄλλην ἔχουσι χρησιμότητα, ἅτε ἄλλα πρὸς ἄλλας συναπτόμενα ὁδούς. Ἐντεῦθεν δ' ἕπεται, ὅτι αἱ ἐκ βλάβης αὐτῶν ἐπερχόμεναι διαταραχαὶ ἐνδέχεται νὰ ὦσι διάφοροι, ἀναλόγως πρὸς τὸ βλαβὲν μέρος· αἰτία δ' αὐτῶν εἶναι ἡ διακοπὴ κεντρομόλων τινῶν νεύρων καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ὑπὸ τούτων παραγομένων διεγέρσεων. Ἐὰν δ' ὅμως ἡ καταστροφὴ δὲν εἶναι μεγάλη, ὥστε ἐφικτὴ νὰ καθίσταται ἡ ἀναπλήρωσις τῶν λειτουργιῶν τοῦ καταστραφέντος μέρους τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου, αἱ διαταραχαὶ εἶναι πρόσκαιροι ἢ καὶ οὐδόλως ἐμφανίζονται. Οἱ δὲ πρὸς ἀναπλήρωσιν ὅροι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει εἶναι λίαν πρόσφοροι, τὸ μὲν διότι ἑκάτερος τῶν ὀπτικῶν θαλάμων ἐπιδρᾷ ἐπ' ἀμφότερα τὰ ἡμιμόρια, τὸ δὲ διότι οἱ ὀπτικοὶ θάλαμοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους. Ἡ ἐξαίρεσις δὲ τῶν ὀπτικῶν θαλάμων ζῴου (Bechterew) ἐπάγεται ἀπώλειαν τῶν κατ' ἀνάκλασιν ἐκφραστικῶν κινήσεων· τοὐναντίον δὲ αἱ ἐκφραστικαὶ αὗται κινήσεις ὑφίστανται, ἄν, διατηρουμένων τῶν ὀπτικῶν θαλάμων, καταστραφῶσι τὰ ἡμισφαίρια.

Ἀλλ' οἱ ὀπτικοὶ θάλαμοι ἀποτελοῦσι καὶ πρωτεύοντα ὀπτικὰ κέντρα ὡς ἐκ τῶν σχέσεων αὐτῶν ἔνθεν μὲν πρὸς τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα τοῦ ὀφθαλμοῦ (διὰ τῶν ὀπτικῶν νεύρων), ἔνθεν δὲ πρὸς τὰ ὀπτικὰ κέντρα (ἰνιακὴν ζώνην) διὰ τῆς θαλαμοϊνιακῆς ἢ γρατιολετείου ἀκτινοβολίας (ἀκτινωτῆς δεσμίδος). Αἱ ἐκ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἐξορμώμεναι ἶνες τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου χιάζονται ἐπὶ μέρους ἐν τῷ χιάσματι, διήκουσιν εἶτα εἰς τὴν ὀπτικὴν ταινίαν καὶ τελευτῶσιν ἄλλαι μὲν εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου, τινὲς δὲ εἰς τὸ τετράδυμον καὶ ἄλλαι εἰς τὸ ἔξω γονατῶδες σῶμα. Τὰ μέρη ταῦτα παριστῶσι τὸν πρῶτον σταθμὸν τῶν ὀπτικῶν ὁδῶν, ἤτοι τὰ πρωτεύοντα ὀπτικὰ κέντρα. Ἐξ αὐτῶν δ' ἐκπορεύονται ἶνες, αἵτινες διήκουσι διὰ τῆς θαλαμοϊνιακῆς ἢ ἀκτινωτῆς δέσμης τοῦ Gratiolet εἰς τὸν ἰνιακὸν λοβόν. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι τὸ θαλαμικὸν σύνδρομον τοῦ Déjerine, καθ' ὃ ἐπὶ βλαβῶν τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου ἐμφανίζονται: διαταραχαὶ τῆς αἰσθητικότητος, ἤτοι ἡμιαναισθησία τοῦ δέρματος ἐπίμονος, συνοδευομένη πολλάκις ὑπὸ πόνων σφοδρῶν· ἡμιωπία· διαταραχαὶ βαθεῖαι τῆς αἰσθητικότητος τῶν μυῶν καὶ τῆς στερεογνωσίας μετὰ κινήσεων ἐνίοτε χορειακῶν· ἡμιπληγία ἢ ἡμιπάρεσις ἐλαφραί, ἄνευ συσπάσεων, παροδικαί. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Digitized by Google

— **θάλαμος σκοτεινὸς** /*Φυσ.*/. Ὁ σκοτεινὸς θάλαμος χρησιμεύει ἰδίᾳ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ εἰδώλου τοῦ ὑπὸ φωτογράφησιν ἀντικειμένου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ φακοῦ συγκλίνοντος, καλουμένου ἀντικειμενικοῦ φακοῦ, ὅστις παρέχει πραγματικὸν εἴδωλον Α′Β′ τοῦ ἀντικειμένου ΑΒ. Τὸ εἴδωλον τοῦτο ρυθμίζομεν, ὥστε νὰ σχηματισθῇ εἴτε ἐπὶ ἡμιδιαφανοῦς ὑάλου, εἴτε ἐπὶ φωτοπαθοῦς πλακός. Ἡ θέσις τοῦ εἰδώλου μεταβάλλεται μετὰ τῆς ἀποστάσεως τοῦ ἀντικειμένου ΑΒ· εἶναι ἑπομένως ἐπάναγκες, ἵνα τὸ εἴδωλον σχηματίζεται εὐκρινῶς, νὰ δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν τὴν ἀπόστασιν τῆς πλακὸς ΓΔ ἀπὸ τοῦ φακοῦ, πλησιάζοντες ἢ ἀπομακρύνοντες αὐτὴν ἀπ' αὐτοῦ, ὡς δεικνύεται ὑπὸ τοῦ σχ. 1, ἐνῷ τὸ κινητὸν μέρος ΓΔ συνδέεται πρὸς τὸ σταθερὸν μέρος, πρὸς ὃ εἶναι προσηρμοσμένος ὁ φακὸς Φ, τῇ βοηθείᾳ

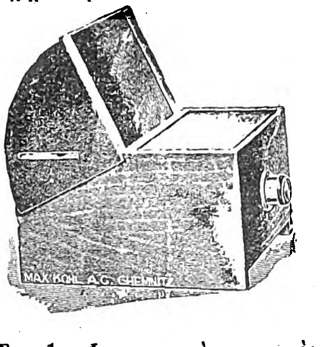

Σχ. 1. *Φωτογραφικὸς σκοτεινὸς θάλαμος.*

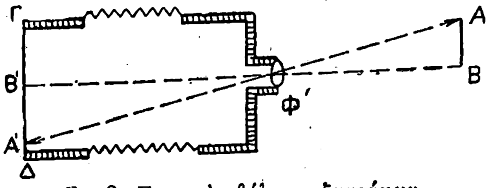

Σχ. 2. *Σκοτεινὸς θάλαμος ζωγράφων.*

πτυχωτοῦ χαρτονίου κεκαλυμμένου διὰ μέλανος ὑφάσματος, ἀδιαπεράτου ὑπὸ τοῦ φωτός. Τὸ σχ. 2 δεικνύει ἕτερον τύπον σκοτεινοῦ θαλάμου, χρησιμοποιουμένου ἐν τῇ ζωγραφικῇ, ἐν ᾧ τῇ βοηθείᾳ ἐσωτερικοῦ κατόπτρου τὸ εἴδωλον ἀντὶ νὰ σχηματίζεται ἔναντι τοῦ ἀντικειμενικοῦ φακοῦ σχηματίζεται κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ξυλίνου κιβωτίου, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται ὁ σκοτεινὸς θάλαμος. Τὸ εἴδωλον καθίσταται εὐκρινὲς διὰ μετατοπίσεως τοῦ φακοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς εὐθυγράμμου διαδόσεως τοῦ φωτὸς ἐρείδεται καὶ ὁ σκοτεινὸς θάλαμος Porta. Κ. Π.

—**θάλαμος φωτεινὸς** (Camera lucida) /*Φυσ.*/. Ἡ συσκευὴ αὕτη χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν μέτρησιν τῆς μεγεθύνσεως μικροσκοπίου, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἰχνογράφησιν ἀντικειμένου παρατηρουμένου διὰ τοῦ μικροσκοπίου. Φωτεινῶν θαλάμων χρησιμοποιοῦνται διάφοροι τύποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων λίαν συνήθης εἶναι ὁ φωτεινὸς θάλαμος τοῦ Nachet (σχ. 1). Ἀποτελεῖται δὲ (σχ. 2) ἐξ ὑαλίνου παραλληλεπιπέδου αβγδ, εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς ἕδρας αβ τούτου ἐπικολλᾶται μικρὸς ὑάλινος κυλινδρίσκος κ, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὸ ὀπτικὸν πεδίον τοῦ μικροσκοπίου.

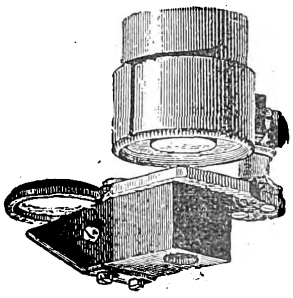
Σχ. 1. *Φωτεινὸς θάλαμος τοῦ Nachet.*

Ταυτοχρόνως ὅμως ὁ ὀφθαλμὸς βλέπει λευκὸν τεμάχιον χάρτου εὑρισκόμενον πλησίον τοῦ μικροσκοπίου, τῆς πορείας τῶν ἀκτίνων δεικνυομένης ἐν τῷ σχ. 2, καθ' ἣν αἱ ἐκ τῆς τραπέζης προερχόμεναι ἀκτῖνες, π. χ. ἐκ Ρ, μετὰ δύο ὁλικὰς ἀνακλάσεις εἰσέρχονται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Λίαν εὔχρηστον τύπον φωτεινοῦ θαλάμου ἐπενόησεν ὁ Abbe. Οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ δύο μικρῶν ὀρθογωνίων πρισμάτων 1 καὶ 2, ἅτινα προσκολλῶνται, ὥστε ν' ἀποτελέσωσι κύβον. Ἡ ὑποτείνουσα τοῦ πρώτου τῶν πρισμάτων 1 ἐπαργυροῦται, ἐξαιρέσει μικρᾶς κυκλικῆς ἐπιφανείας βγ. Τὰ δύο πρίσματα ἐπικολλῶνται διὰ τῶν ὑποτεινουσῶν ἑδρῶν αὐτῶν τῇ βοηθείᾳ βαλσάμου Καναδᾶ. Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς τοποθετηθῇ εἰς Ο, βλέπει ἐξ ἀνακλάσεως εἰς τὰς θέσεις αβ καὶ γδ τὰ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Ρ κείμενα ἀντικείμενα καὶ διὰ μέσου τῆς κυκλικῆς ἐπιφανείας ἀπ' εὐθείας τὰ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ΟΜ κείμενα ἀντικείμενα. Ὁ κύβος Abbe συνδυάζεται πρὸς κάτοπτρον Κ, ὡς δεικνύεται ἐν τῷ σχ. 3. Ἐὰν ὁ κύβος τοποθετηθῇ ἐπὶ τοῦ προσοφθαλμίου μικροσκοπίου, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐπιφάνεια βγ νὰ εἶναι συγκεντρικὴ πρὸς τὸν προσοφθάλμιον κύκλον, τότε ὁ ὀφθαλμὸς τιθέμενος εἰς Ο θὰ βλέπῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὀπτικὸν πεδίον τοῦ μικροσκοσίου καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐπιφάνειαν σχεδιάσεως κειμένην πλησίον τοῦ μικροσκοπίου. Κ. Π.

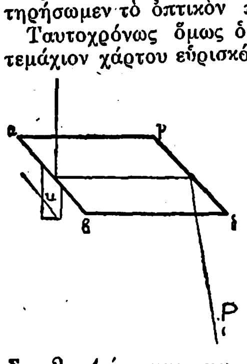

Σχ. 2. *Διάγραμμα φωτεινοῦ θαλάμου Nachet.*

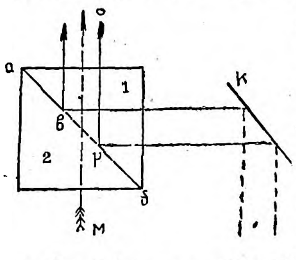

Σχ. 3. *Διάγραμμα φωτεινοῦ θαλάμου Abbe.*

— **θάλαμος φωτογραφικὸς** [*Φωτογρ.*]· βλ. *θάλαμος σκοτεινός.*

θαλαμοφόρα (τὰ) (foraminifera) [*Ζῳολ.*]. Καλοῦνται οὕτω ζῷά τινα τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πρωτοζῴων*, ὧν τὸ σῶμα περιβάλλεται ὑπὸ μεμβρανώδους μανδύου, ὅστις καλεῖται *θάλαμος*. Ὁ θάλαμος οὗτος δυνατὸν νὰ εἶναι εἷς, ὁπότε τὰ ζῷα καλοῦνται *μονοθάλαμα*, ἢ πολλοί, ὁπότε τὰ ζῷα καλοῦνται *πολυθάλαμα*. Δ. Ν. Π.

—/*Παλαιοζῳολ.*/ Τὰ *θαλαμοφόρα* εὑρίσκονται ἀπολιθωμένα ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῶν διαφόρων διαπλάσεων, πολλάκις μάλιστα ἐν τοιαύτῃ ἀφθονίᾳ, ὥστε ὁλόκληροι μᾶζαι πετρωμάτων συνίστανται ἀποκλειστικῶς ἐκ κελυφῶν θαλαμοφόρων. Συναντῶνται ἐπίσης καὶ μερικὰ πετρώματα τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ, τὰ ὁποῖα ὑπενθυμίζουν τὴν *ἰλὺν γλοβιγερινῶν*, ἡ ὁποία ἀποτίθεται σήμερον εἰς τοὺς πυθμένας τῶν θαλασσίων λεκανῶν. Οὕτω π.χ. πετρώματά τινα τῆς ἠωκαίνου διαπλάσεως εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ κελύφη *μιλιολιδῶν*, ἄλλα ἀπὸ κελύφη *ἀλβεολινῶν* ἢ *νουμμουλιτῶν*. Ἐπίσης καὶ ἡ *λευκὴ κρητίς*, ἡ ὁποία προγενεστέρως ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἦτο ἀπόθεμα βαθειῶν θαλασσῶν, εἶναι ἀσυνήθως πλουσία εἰς κελύφη θαλαμοφόρων, ὑπερτεροῦν δ' εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν θαλαμοφόρων τούτων εἰς ποσότητα αἱ *τεξτουλαρίαι* καὶ αἱ *ροταλίαι*, αἱ ὁποῖοι κατοικοῦν σήμερον τοὺς πυθμένας ἀβαθῶν θαλασσῶν. Ἐπίσης κελύφη *φουσουλινῶν* συνιστῶσι πολλὰ πετρώματα τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ τῆς περμίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Πολλοὶ δὲ φαινομενικῶς ὁμογενεῖς ἢ ἡμικρυσταλλικοὶ στερεοὶ ἀσβεστόλιθοι διαφόρων διαπλάσεων, ἐξεταζόμενοι διὰ τοῦ μικροσκοπίου, παρουσιάζονται ἀποτελούμενοι ἀπὸ κελύφη θαλαμοφόρων καὶ ἄλλων ὀργανικῶν λειψάνων. Ἀπολιθωμένα θαλαμοφόρα, καλῶς διατηρούμενα καὶ εὐκόλως ἀπομονούμενα, εὑρίσκονται συχνότατα ἐντὸς μαλακῶν μαργαϊκῶν ἢ ἀργιλλωδῶν πετρωμάτων ἢ ἐντὸς καθαρῶν ἀσβεστολίθων, ἐχόντων σύστασιν κρητιδικὴν ἢ γεώδη. Τὰ πρῶτα ἀπολιθωμένα θαλαμοφόρα εὑρέθησαν τῷ 1711 ὑπὸ τοῦ Beccari ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς Βολωνίας. Ἐξελήφθησαν κατ' ἀρχὰς ὡς μαλάκια καὶ περιεγράφησαν ὑπὸ πολλῶν ὡς *κεφαλόποδα θαλαμοφόρα*. Νουμμουλῖται (ἢ νομισματόλιθοι) μνημονεύονται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Στράβωνος.

Τὰ ἀρχαιότατα, σποραδικῶς παρουσιαζόμενα, ἀπολιθωμένα λείψανα θαλαμοφόρων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς καμβρίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ εἰς τὴν Νέαν Βρουνσβίκην. Τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὰ γένη *γλοβιγερίνα* καὶ *ὀρβουλίνα*. Μετὰ ταῦτα λείψανα θαλαμοφόρων εὑρίσκονται ἐντὸς ἀποθεμάτων τῆς *σιλουρίου* διαπλάσεως εἰς τὰ περίχωρα τῆς Λενινουπόλεως καὶ εἰς τὴν βόρειον Σιβηρίαν. Τὰ στρώματα ὅμως τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου διαπλάσεως καὶ τῆς δεβονίου εἶναι πολὺ πτωχὰ εἰς καλὰ λείψανα θαλαμοφόρων. Ἐν ἀντιθέσει τὰ στρώματα τῆς λιθανθρακοφόρου καὶ τῆς περμίου διαπλάσεως περικλείουν λαμπρὰν καὶ ποικίλην πανίδα θαλαμοφόρων, ἐκ τῶν ὁποίων γένη τινά, ὅπως ἡ *σακκαμίνα* (κατὰ τὴν κατωτέραν λιθανθρακοφόρον διάπλασιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Βελγίου καὶ κατὰ τὴν ἀνωτέραν λιθανθρακοφόρον καὶ τὴν πέρμιον διάπλασιν ἡ οἰκογένεια τῶν *φουσουλινιδῶν*), ἀποτελοῦν στρώματα ἀσβεστολίθων, παρουσιάζοντα παγκόσμιον ἐξάπλωσιν. Εἰς τὴν τριάσιον διάπλασιν στρωμάτων παρουσιάζονται ὀλίγα σχετικῶς ἀπολιθωμένα λείψανα θαλαμοφόρων καὶ εἰς αὐτὰ δὲ τὰ στρώματα τοῦ ἀλπινικοῦ τριασίου λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς μετακρυσταλλώσεώς των καὶ τῶν ἄλλων ἀλλοιώσεων, τὰς ὁποίας ταῦτα ἔχουν ὑποστῆ, ὀλίγα σαφῆ λείψανα θαλαμοφόρων ἀναγνωρίζονται. Μεγάλα ποσὰ θαλαμοφόρων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρῶν (μὲ ὑελοπορώδη ἢ πυριτικὰ κελύφη) καὶ ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων οἱ ζῶντες συγ-

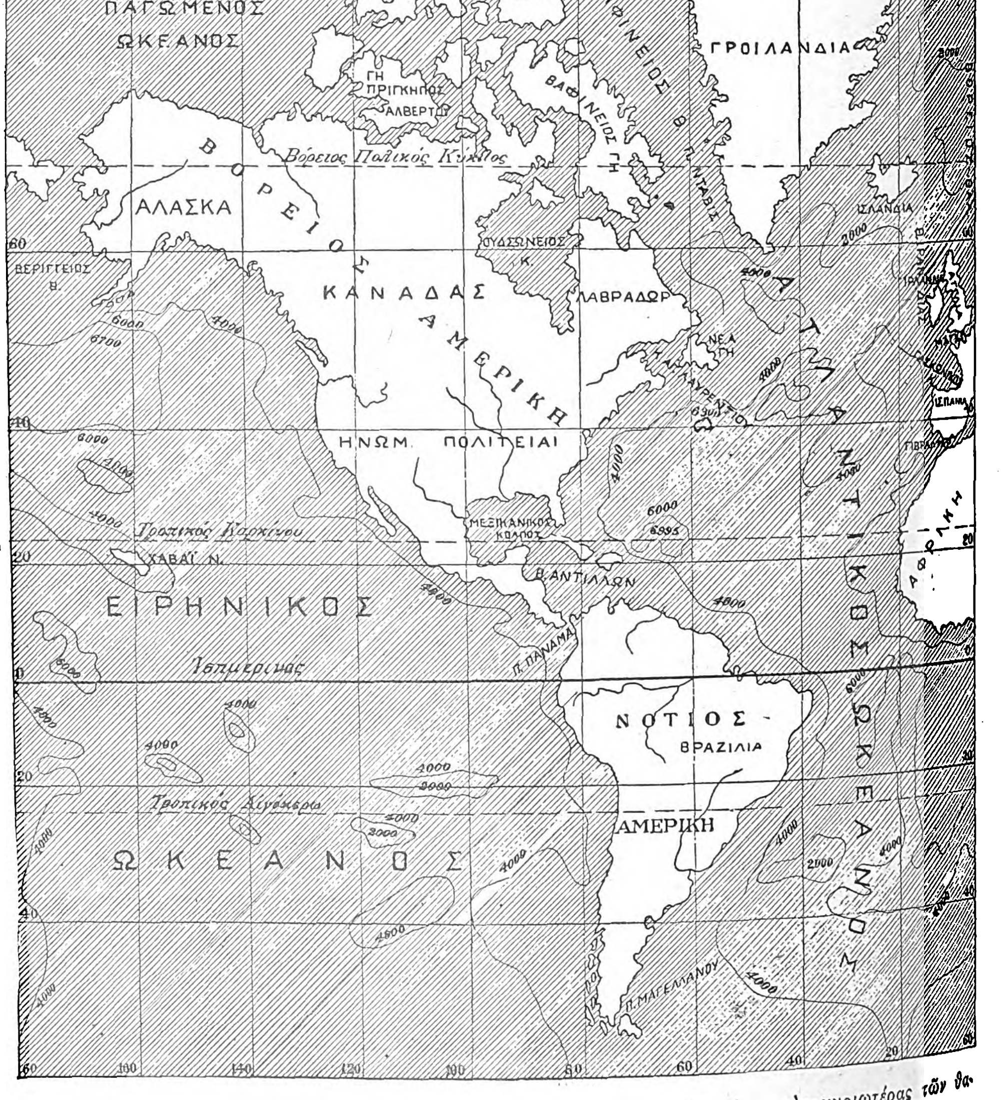

Χάρτης ἐμφαίνων τὰς κυριωτέρας τῶν θα-

Digitized by Google

γενεῖς διαβιοῦσι σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ προτίμησιν εἰς θερμότερα ἢ τροπικὰ κλίματα, ἐγκλείουν πολλὰ ἀργιλλώδη καὶ ἀσβεστολιθικὰ στρώματα τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως. Εἰς τὴν κρητιδικὴν διάπλασιν ἀνήκουν τὰ στρώματα τῆς λευκῆς κρητίδος, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ τεξτουλαρίας, ροταλίας, κριστελλαρίας, γλοβιγερίνας, μιλιολίδας καὶ κοκκολίθους. Κατὰ τὴν παλαιοτριτογενῆ περίοδον τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος τὰ διάτρητα καὶ ἀδιάτρητα θαλαμοφόρα ἔφθασαν τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἐξελικτικῆς ἀναπτύξεώς των. Οἱ *μιλιολίδαι* σχηματίζουν μὲ τὰ κελύφη των εἰς τὴν παρισινὴν λεκάνην (βλ. *ἠώκαινος* ὑποπερίοδος) καὶ εἰς τὰ Πυρηναῖα τὰ παχέα στρώματα τοῦ ἠωκαινικοῦ χονδροκόκκου ἀσβεστολίθου καὶ παρέχουν οὕτω θαυμάσιον δομικὸν λίθον. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον σχηματίζουν μὲ τὰ κελύφη των ἀσβεστολίθους τὰ γένη *ἀλβεολίνα*, *ὀρβιτολίτης* καὶ *ὀρβιτοειδής*. Τὰ θαλαμοφόρα ὅμως, τὰ ὁποῖα κυριολεκτικῶς γεμίζουν τὰς θαλάσσας, εἶναι οἱ *νουμουλινίδαι*, τῶν ὁποίων τὰ κελύφη κατὰ κολοσσιαίας ποσότητας σχηματίζουν τὰ ἀποθέματα τῆς ἠωκαίνου καὶ ὀλιγοκαίνου νουμμουλιτικῆς διαπλάσεως τῆς τότε θερμῆς κεντρικῆς Μεσογείου, τῆς ἄλλως Τηθύος καλουμένης. Κατὰ τὴν νεοτριτογενῆ ὅμως περίοδον τοῦ καινοζωικοῦ οἱ νουμμουλινίδαι ἐξαφανίζονται σχεδὸν τελείως. Μόνον τὸ γένος *ἀμφιστεγίνα* παρουσιάζεται ἀκόμη ἐνιαχοῦ, συμμετέχον εἰς τὴν κατασκευὴν πετρωμάτων. Ἰδιαιτέρως πλούσια εἰς ἀπολιθωμένα θαλαμοφόρα εἶναι τὰ στρώματα τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς βιενναίας λεκάνης, τῆς Maryland, τῆς Βιργινίας καὶ τῆς Βικτωρίας (Αὐστραλίας), ὡς καὶ τὰ στρώματα τῆς πλειοκαίνου τῆς Ἰταλίας καὶ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος. Γενικῶς δ' ἡ πανὶς τῶν θαλαμοφόρων τῆς νεοτριτογενοῦς ὑποπεριόδου παρουσιάζεται ἀρκετὰ ὁμοία πρὸς τὴν ἀκόμη σήμερον ζῶσαν τοιαύτην. Γ. Κ. Γ.

θαλαμοφύλαξ (ὁ) *[Στρατ.]*. Ὁ στρατιώτης ὁ ἐπιφορτισμένος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ *θαλάμου*, εἴτε στρατῶνος εἴτε στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, εἰς παλαιοτέρας δ' ἐποχὰς καὶ διὰ τὴν νοσηλείαν. Θαλαμοφύλακες διορίζονται 2—3 κατὰ θάλαμον ἀνὰ εἰκοσιτετράωρον, παραμένουσι διαρκῶς ἐν αὐτῷ, εἶναι ἀτομικῶς ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τοῦ *θαλαμάρχου* (βλ. λ.) διὰ πᾶσαν τυχὸν ἀπώλειαν ἢ βλάβην οἱουδήποτε εἴδους εὑρισκομένου ἐν τῷ θαλάμῳ· διὰ τὸν λόγον τοῦτον παραλαμβάνουσι καὶ παραδίδουσι τὴν ὑπηρεσίαν των ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τῷ θαλάμῳ ἀνηρτημένης ἀριθμητικῆς καταστάσεως τῶν διαφόρων ὑλικῶν. Ν. Θ. Κ.

θάλασσα, —*ης* (ἡ)· τὸ σύνολον τῶν ὑδάτων τῶν καλυπτόντων τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εὑρισκομένων δὲ ἐν συνεχείᾳ: «ἡ ἐντεῦθεν —, ἡ ἔξω τῶν Ἡρακλείων στηλῶν θάλασσα»· || μέρος τῆς θαλάσσης περιοριζόμενον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ ξηρᾶς, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν εὐρυτάτην θάλασσαν, τὸν ὠκεανόν: «Μεσόγειος—, Βαλτικὴ —, Βόρειος θάλασσα»· || «περίκλειστος θάλασσα» ἡ μὴ συνεχομένη μετὰ τῆς λοιπῆς θαλάσσης: «Κασπία θάλασσα»· || αὐτὸ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ: «ἤπιε θάλασσα», «μαγειρεύει τοὺς ἀστακοὺς μὲ θάλασσα»· || φράσις: «ἔχει θάλασσα» ἔχει τρικυμία: «ἔξω ἀπὸ τὸν λιμένα εἶχε πολλὴ θάλασσα»· || φράσις: «τὰ ἔκαμε θάλασσα» τὰ ἔκαμε ἄνω κάτω, «ὅπου πάει τὰ κάμνει θάλασσα».

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Ἡ λέξις *θάλασσα* γεωγραφικῶς ἔχει διττὴν σημασίαν: α') ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν καλεῖται, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἠπείρους, τὸ σύνολον τῆς ὑδατίνης ἁλμυρᾶς μάζης ἥτις καλύπτει τὰ $^3/_4$ περίπου τοῦ γηΐνου σφαιροειδοῦς, β) ὑπὸ τὴν εἰδικωτέραν ἔννοιαν δηλοῖ τὴν ὑπὸ ξηρᾶς περιοριζομένην ὑγρὰν καὶ ἁλμυρὰν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κλειστὴν ἔκτασιν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀπεράντους καὶ ἀνοικτὰς ἐκτάσεις θαλάσσης, τοὺς *ὠκεανούς*, οἵτινες καὶ καταλαμβάνουσι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ὑδρογείου. Ἡ γεῦσις τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἶναι ἁλμυρὰ ἅμα καὶ πικρά, ὀφειλομένη εἰς τὰ ἐν διαλύσει ἅλατα (π. χ. χλωριούχου νατρίου, χλωριούχου μαγνησίου κ.λ.π.). Ἡ ὀσμὴ τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἶναι ἰδιάζουσα καὶ ὀφείλεται εἰς τὰς ἐν αὐτῷ ὑπαρχούσας ὀργανικὰς οὐσίας.

Ἐπὶ μακρόν, καὶ μέχρι τῶν μέσων ἀκόμη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, οἱ διάφοροι σοφοὶ ὡς καὶ οἱ ναυτικοὶ περιωρίζοντο εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιφανείας μόνον τῶν θαλασσῶν καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φαινομένων, ἅτινα ἦσαν χρήσιμα εἰς τὴν ναυτιλίαν, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἀποκάλυψιν τῶν βαθῶν τῶν θαλασσῶν. Ἀπὸ τοῦ 1860, οἱ εἰδικοὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος, τοῦ ὑφάλου ἐδάφους ὡς καὶ τῆς βιολογίας τῶν θαλασσῶν, ἤτοι ὅλων τῶν κλάδων τῆς *ὠκεανογραφίας*, ὀργανουμένων πρὸς τοῦτο κατὰ καιρούς, ὑπὸ τῶν διαφόρων κρατῶν, ἐξερευνητικῶν ἀποστολῶν ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι. *Ἀγγλία*: Lightning (1868), Porcupine (1869—1870), Challenger(1873—1876), Investigator (1887—1902), Discovery (1901—1904), Scotia (1902—1904) κλπ. *Αὐστρία*: Pola (1891). *Βέλγιον*: Belgica (1897—1899). *Γαλλία*: Travailleur καὶ Talisman (1880—1882), Caudan (1895), Français (1903—1905), Pourqoi-Pas. *Γερμανία*: Pomerania (1871—1872), National (1889), Valdivia (1898—1899), Gaus (1901—1903), Planet (1906) καὶ ἐσχάτως ἡ τοῦ Meteor (1925—1927). *Δανιμαρκία*: Ingolf (1895—1896). *Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι*: Blake (1872—1878), Albatros (1883—1890). *Ἰταλία*: Washington (1881—1882), Vettor Pisani (1882—1885), Tremiti. *Μονακό*: Hirondelle (1885—1888), Princesse Alice I (1891—1897), Princesse Alice II (1898—1902). *Νορβηγία*: Voringen (1876—1878), Fram (1893—1896), Gyoa (1903—1905). *Ὀλλανδία*: Willem-Barents (1878—1884), Siboga (1899—1000). *Ρωσία*: Vitiaz (1885—1889). *Σουηδία*: Vega (1878—1880). Ἐσχάτως ἐγένετο καὶ ἐν Ἑλλάδι προσπάθεια διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, ὀργανουμένων πρὸς τοῦτο κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἑλληνικῆς θαλασσογραφικῆς ἐπιτροπῆς, διὰ τοῦ ὑδρογραφικοῦ πλοίου «Ναυτίλος» (πρώην «Ἀλφειός»), ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν ὑδρογραφικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, θαλασσογραφικῶν ταξιδίων. Τοιαῦτα ταξίδια ἐγένοντο: 1) εἰς στενὸν Σαλαμῖνος μέχρι Μεθάνων κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1921. 2) Εἰς Τάφρον Καρπάθου κατὰ Μάϊον καὶ Ἰούνιον 1924. 3) Εἰς φρέαρ Οἰνουσῶν (55 περίπου ναυτικὰ μίλλια νοτιοδυτικῶς Ταινάρου) κατ' Αὔγουστον 1927. Κατὰ τὰ ταξίδια ταῦτα ἐξετελέσθησαν διάφοροι παρατηρήσεις πρὸς προσδιορισμὸν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος, δοκιμαστικαὶ ἁλιεῖαι, μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις κλπ.

Θαλάσσης γένεσις. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Laplace, ὅτε ἡ γῆ ἀπεσπάσθη ἔκ τινος νεφελοειδοῦς εὑρίσκετο ἐν διαπύρῳ καὶ τετηκυίᾳ καταστάσει, ἅπαντα δὲ τὰ μικροῦ ἀτομικοῦ βάρους στοιχεῖα, ὡς π.χ. τὰ ἀέρια ὑδρογόνου, ὀξυγόνου κλπ., εὑρίσκοντο κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτῆς. Ἐκ τῆς βαθμιαίας πτώσεως τῆς θερμοκρασίας, λόγῳ ἀκτινοβολίας, ἐσχηματίσθη ἐν ἀρχῇ ὁ ἐξωτερικὸς φλοιός, συνιστάμενος ἐκ στοιχείων καὶ εἰδικῶς τῶν ἐλαφροτέρων, ὡς τὸ κάλιον, μαγνήσιον, ἀσβέστιον κλπ. Προϊούσης εἶτα τῆς ἀκτινοβολίας, τὸ ὀξυγόνον καὶ ὑδρογόνον συνηνώθησαν σχηματίσαντα ὕδωρ εἰς κατάστασιν ὅμως ἀέριον (ἀτμός). Τὸ ὕδωρ τοῦτο, ὅπερ ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὸν ἐξωτερικὸν φλοιὸν εἰς κατάστασιν ὑπερθέρμου ἀτμοῦ, εὑρίσκετο ὑπὸ πίεσιν μέχρι 400 ἀτμοσφαιρῶν, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς πάχος ὑδατίνης μάζης μέχρι 4000 περίπου μέτρων, ἤτοι ἴσον πρὸς τὸ μέσον βάθος τῶν θαλασσῶν. Εἶτα ἤρχισεν ἡ συμπύκνωσις τῶν ἀτμῶν καὶ ἡ πτῶσις τῶν πρώτων βροχῶν εἰς θερμοκρασίαν ὀλίγον κατωτέραν τῶν 370°. Τὰς βροχὰς ταύτας ἠκολούθησαν ἄλλαι κατακλυσμιαῖαι, αἵτινες καὶ ἐπλήρωσαν τὰς ἐκ τῆς στολιδώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, λόγῳ ἀποτόμου ψύξεως, ἐμφανισθείσας κοιλότητας καὶ ἐσχημάτισαν τοὺς ὠκεανοὺς καὶ τὰς θαλάσσας. Ἡ ἁλμυρὰ γεῦσις τοῦ θαλασσίου ὕδατος προῆλθεν ἐκ τῆς ἀφθόνου διαλύσεως ὑπὸ τοῦ ὕδατος τῶν βροχῶν διαφόρων ἁλάτων, ὡς π. χ. χλωριούχου νατρίου, χλωριούχου μαγνησίου κτλ. Τὰ ἅλατα ταῦτα ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὑδροχλωρικοῦ καὶ ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐπὶ τῶν στοιχείων νατρίου, μαγνησίου, ἀσβεστίου κλπ., ἅτινα εὑρίσκοντο ἀποτεθειμένα ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Κατανομὴ τῶν θαλασσῶν. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸν γενικὸν γεωγραφικὸν χάρτην, ἀμέσως προσπίπτει εἰς τὴν αἴσθησιν ἡμῶν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τούτου καὶ συγκεκριμένως τὰ $^3/_4$ καλύπτονται ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ στοιχείου—τῆς θαλάσσης. Ἐκ τῶν 510.100.800 τ. χλμ., ἤτοι τῆς ὁλικῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἡ θάλασσα καταλαμβάνει, κατὰ τὸν Wagner, διὰ τὸ στρογγύλον τοῦ ἀριθμοῦ, τὰ 365.000.000 τ. χλμ., ἤτοι τὰ $^{71}/_{100}$ τῆς ὁλικῆς ἐπιφανείας.

Ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα εἶναι λίαν ἀνίσως κατανεμημέναι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Μεγαλυτέρα ἀναλογία ξηρᾶς παρατηρεῖται ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ καὶ ἰδίᾳ ἐφ' ὅσον ἀνερχόμεθα πρὸς τὸν πολικὸν κύκλον, ἐνῷ ὅλως τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον καὶ μάλιστα ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τὸν πόλον. Ἡ ἀναλογία τῆς ἐπιφανείας ξηρᾶς ἐν τῷ Β. ἡμισφαιρίῳ εἶναι 2 φορὰς καὶ $^1/_4$ μεγαλυτέρα τῆς ἐν τῷ Ν. ἡμισφαιρίῳ παρατηρουμένης.

Ὠκεάνιον καὶ ἠπειρωτικὸν ἡμισφαίριον. Ἐὰν τάμωμεν τὴν γῆν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Penck, δι' ἑνὸς μεγίστου κύκλου διερχομένου πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ὁπότε ὁ εἷς τῶν πόλων εὑρίσκεται εἰς σημεῖον κείμενον πλησίον τοῦ Cloyes (εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ὀρλεάνης), τότε εἰς τὰ οὕτω σχηματιζόμενα ἡμισφαίρια, ὧν τὸ ἓν εἶναι τὸ *ἠπειρωτικόν*, τὸ δὲ ἕτερον τὸ *ὠκεάνιον*, ἔχομεν τὰς ἀκολούθους ἀναλογίας ξηρᾶς καὶ θαλάσσης: α') *Ἠπειρωτικὸν ἡμισφαίριον*:

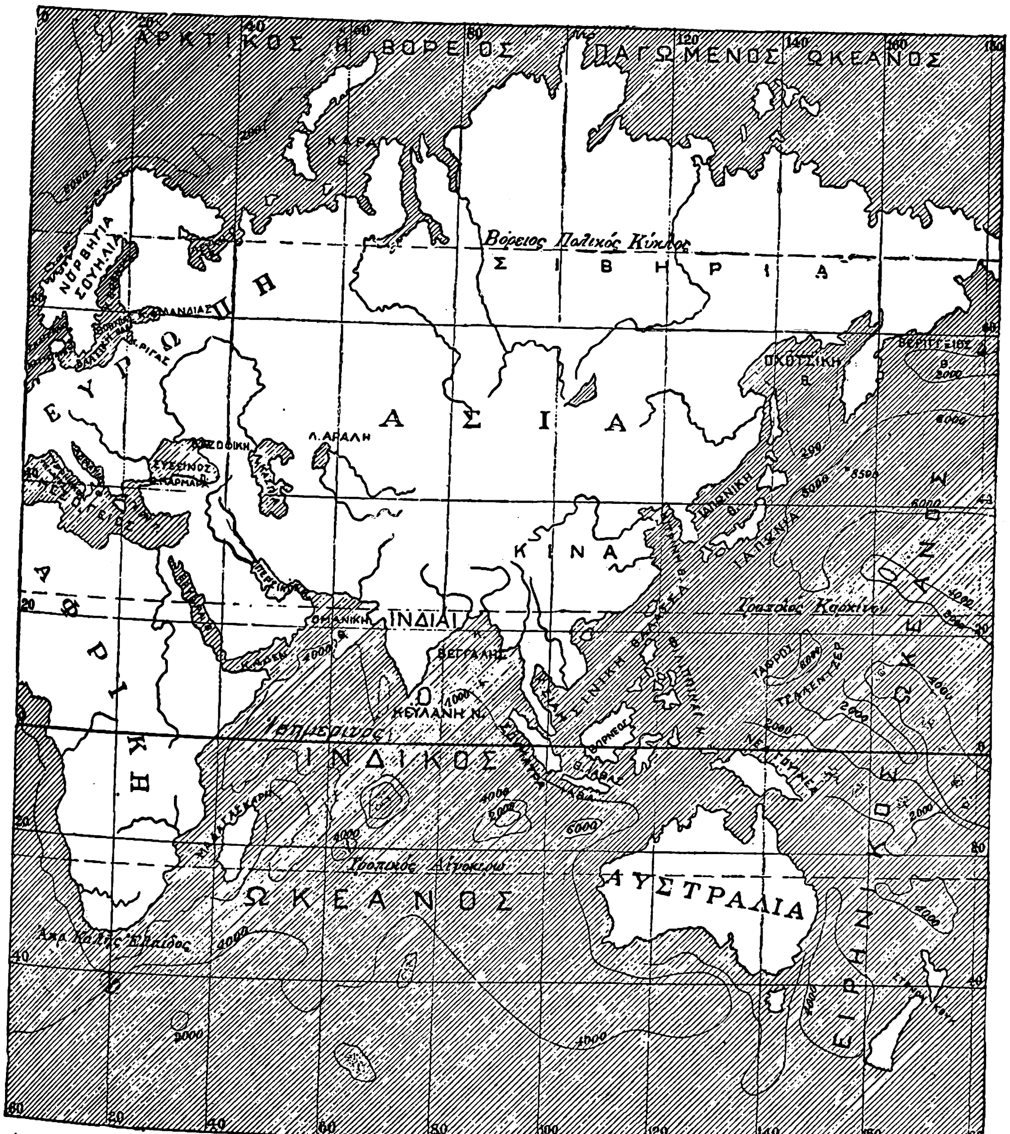

λασσῶν καὶ τὰ κυριώτερα βάθη τῶν ὠκεανῶν.

Digitized by Google

ἐπιφάνεια ξηρᾶς σχεδὸν ὁμοία πρὸς τὴν τῆς θαλάσσης ἀναλογία 1 : 1,1· β') *Ὠκεάνιον ἡμισφαίριον*: ὑγρὰ ἐπιφάνεια 8 ½ φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ξηρᾶς. Οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ κατανομῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς τὰ δύο ταῦτα ἡμισφαίρια εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Ἠπειρωτικὸν ἡμισφαίριον	ξηρὰ	115.403.061	τετρ. χιλ.
	θάλασσα	139.649.839	» »
Ὠκεάνιον ἡμισφαίριον	ξηρὰ	28.712.189	» »
	θάλασσα	226 335.711	» »

Ὄγκος τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ βολισμάτων εἶνοι γνωστὰ τὰ βάθη εἰς τὰς διαφόρους θαλάσσας. Τὸ ἐξαγόμενον μέσον βάθος ὅλων τῶν θαλασσῶν ἰσοῦται πρὸς 3680 μ.

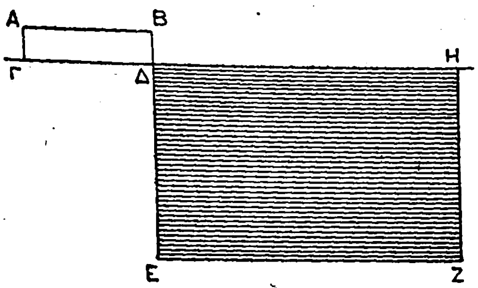

Σχ. 1. *Συγκριτικὸν διάγραμμα τοῦ ὄγκου τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ἠπείρων, ἔνθα ΑΓ μέσον ὕψος ἠπείρων (700 μ.), ΔΕ μέσον βάθος ὠκεανῶν (3680 μ.). Ὄγκος ὠκεανῶν ΔΗΕΖ 14 φορὰς περίπου μεγαλύτερος τοῦ ὄγκου ΑΒΓΔ τῶν ἠπείρων.*

«κόλπος» ἀπαντώσης ἐν τῷ πίνακι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ «θάλασσα»:

Βοθνικὸς κόλπος
Βοθνικὸν πέλαγος
Θάλασσα τῶν Ἄλανδ
Νησιωτικὴ θάλασσα
Φιννικὸς κόλπος
Κόλπος τῆς Ρίγας
Βαλτικὴ
Κατεγάτης, Σοῦνδοι & Βέλται
Σκαγερράκης
Βόρειος θάλασσα
Κλεισταὶ θάλασσαι τῆς δυτικῆς Σκωτίας
Ἰρλανδικὴ θάλασσα
Διέκπλους Μπρίστολ
Μάγχη
Βισκαϊκὸς ἢ Γασκωνικὸς κόλπος
Ἀρκτικὸς Ὠκεανὸς
Βόρειος Ἀτλαντικὸς
Κόλπος Ἁγίου Λαυρεντίου
Μεξικανικὸς κόλπος
Θάλασσα Ἀντιλλῶν
Μεσόγειος
Σαρδῶον πέλαγος
Λιγυστικὴ θάλασσα
Τυρρηνικὸν πέλαγος
Σικελικὸν πέλαγος
Θάλασσα τῶν Σύρτεων
Κρητικὸν πέλαγος
Ἰόνιον
Ἀδρίας
Αἰγαῖον ἢ Ἀρχιπέλαγος
Προποντὶς ἢ Μαρμαρᾶ
Εὔξεινος ἢ Μαύρη θάλασσα
Ἀζοφικὴ
Νότιος Ἀτλαντικὸς
Κόλπος Σουὲζ
Κόλπος Ἀκάμπας
Ἐρυθρὰ
Κόλπος τοῦ Ἄδεν
Ἀραβικὴ θάλασσα
Κόλπος τοῦ Ὀμὰν
Περσικὸς κόλπος
Ἰνδικὸς ὠκεανὸς
Βεγγάλης κόλπος
Βιρμανικὴ θάλασσα
Σιαμαῖος κόλπος
Μέγα Ἀσιατ. ἀρχιπέλαγος
Σινικὴ θάλασσα
Ἀνατολικὴ θάλασσα
Κιτρίνη θάλασσα
Ἰαπωνικὴ θάλασσα
Ὀχοτσκικὴ θάλασσα
Βερίγγειος θάλασσα
Βόρειος Εἰρηνικὸς
Κόλπος Καλιφορνίας
Τασμανικὴ θάλασσα
Θάλασσα τῶν Κοραλλίων
Νότιος Εἰρηνικὸς
Ἀνταρκτικὸς Ὠκεανός.

ὑγρὰ διαφόρου πυκνότητος. Κατὰ τὰς μετρήσεις λαμβάνεται συνήθως ὡς ἀρχὴ (0) ἡ μέση στάθμη τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἢ ἡ κατωτάτη τοιαύτη.

Ὅρια μεταξὺ θαλάσσης καὶ χέρσου. Τὰ ὅρια μεταξὺ θαλάσσης καὶ χέρσου λόγῳ τῆς κατὰ καιροὺς ἀλλαγῆς τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος κυμαίνονται, ὑφίσταται ὅμως μία ζώνη, ἥτις καλύπτεται μονίμως ὑπὸ ὑδάτων, ὧν τὸ βάθος φθάνει τὰ 200 μ. ἢ καὶ περισσότερον. Ἡ ζώνη αὕτη καλεῖται *ἠπειρωτικὴ ὑφαλοκρηπὶς* (plateau continental, continental Shelf). Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ὑφαλοκρηπίδων τούτων ὁλοκλήρου τῆς γῆς ὑπερβαίνει τὰ 26 ἑκατομμύρια τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Βάθη τῶν θαλασσῶν. Ἡ μέτρησις τοῦ βάθους τῶν θαλασσῶν γίνεται τῇ βοηθείᾳ τῶν βολισμάτων, ἢ ἐσχάτως καὶ διὰ τῶν ἠχοβολίσεων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγκεντρωθέντων στοιχείων συνετάχθη ὁ βαθυμετρικὸς χάρτης τῶν θαλασσῶν εἰς 24 φύλλα ὑπὸ κλίμακα 1 : 10.000.000. Τὰ μέχρι σήμερον εὑρεθέντα μεγαλύτερα βάθη ἀνήκουσιν εἰς τὸν *Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν* καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τούτου, εἶναι δὲ τὰ ἀκόλουθα. Ἀνατολικῶς τῆς νήσου Mindanao εἰς τὴν ὑφαλότaφρον τῶν Φιλιππίνων (Philippinengraben) 10800 μέτρα (9°.7' πλάτος, 126°.8 μῆκος). Πλησίον τῶν νήσων Τόγκα, Μαριάνας καὶ Καρολίνων 9427 μ., 9636 μ., 9750 μ.. *Ἀτλαντικός.* Πλησίον τοῦ Πόρτο-Ρίκο 8526 μ., ἡ τάφρος Romanche ὑπὸ τὸν Ἰσημερινὸν 7370 μ., ἡ τάφρος τοῦ Μονακὸ μεταξὺ Καναρίων καὶ Ἀζορῶν 6290 μ., εἰς Νότιον Ἀτλαντικὸν πλησίον τῶν νήσων Sandwich εὑρεθὲν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πλοίου «Meteor» 8060 μ. *Ἰνδικός.* Περὶ τὰ 7000—7500 μ. νοτίως Ἰάβας. *Ἀρκτικός.* 5000 μ. *Ἀνταρκτικὸς* 5700 μ. Εἰς τὴν *Μεσόγειον* τὸ μεγαλύτερον βάθος εὑρίσκεται 55 μίλλια ΝΔ τοῦ Ταινάρου 4400 μέτρα. Ἡ Βόρειος θάλασσα ἔχει μέγιστον βάθος περὶ τὰ 700 μ.

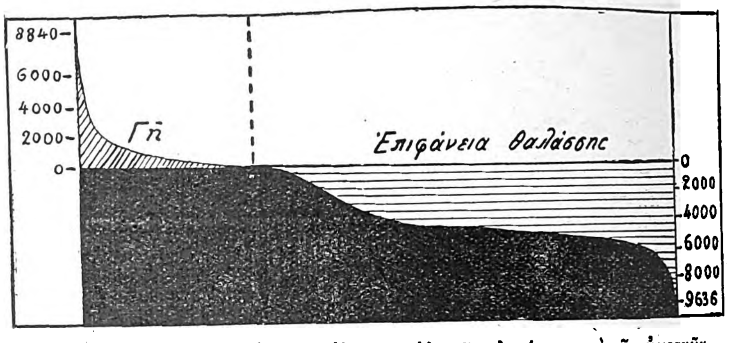

Ὑψογραφικὴ συγκριτικὴ καμπύλη μεταξὺ τῶν ἠπείρων καὶ τῶν ὠκεανῶν.

περίπου, ὅπερ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς ὁλικῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἀντιστοιχεῖ εἰς ὄγκον ὕδατος 1330 ἑκατομμυρίων κυβικῶν χιλιομέτρων, ἤτοι 13 καὶ ½ φορὰς μεγαλύτερον τοῦ ὄγκου τῆς ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ξηρᾶς (ἠπείρων καὶ νήσων).

Διαίρεσις τῆς ὑγρᾶς μάζης εἰς ὠκεανοὺς καὶ θαλάσσας. Πρὸς διάκρισιν, εἰς τὴν γεωγραφικὴν ὀνοματολογίαν. ἡ ὑγρὰ μᾶζα λαμβάνει καὶ ἴδια χαρακτηριστικὰ ὀνόματα.

Οὕτως ἔχομεν: Α') Τοὺς ὠκεανούς, ἤτοι τὰς ἀπεράντους καὶ ἀνοικτὰς ἐκτάσεις θαλάσσης, αἵτινες καὶ καταλαμβάνουσι μέγα μέρος τῆς ὑδρογείου. Οὗτοι εἶναι τρεῖς: 1) Ὁ *Ἀτλαντικὸς* (βόρειος καὶ νότιος), ὅστις ἀποχωρίζει τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀπὸ τοῦ Νέου Κόσμου. Οὗτος πρὸς βορρᾶν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ Ντάβες. 2) Ὁ *Εἰρηνικὸς* ἢ *Μέγας* (βόρειος καὶ νότιος), ὅστις περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς βορείου καὶ νοτίου Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας. Πρὸς βορρᾶν περιορίζεται ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῶν ἀσιατικῶν καὶ ἀμερικανικῶν ἀκτῶν, συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ Ἀρκτικοῦ διὰ τοῦ ἀβαθοῦς στενοῦ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ. 3) Ὁ *Ἰνδικός*, ὀνομαζόμενος οὕτως ὡς διαβρέχων τὰ παράλια τῶν Ἰνδιῶν. Κεῖται μεταξὺ Ἀφρικῆς, Ἰνδιῶν καὶ Αὐστραλίας.

Β') Τοὺς δευτερεύοντας ὠκεανούς. 1) *Ἀρκτικὸς* ἢ *Βόρειος Παγωμένος.* Οὗτος ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων θαλασσῶν κειμένων εἰς τὸ Β τμῆμα τῆς ὑδρογείου καὶ ὁριζομένων ὑπὸ τῶν Β ἀκτῶν τῆς Ἀσίας, Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης. 2) *Ἀνταρκτικὸς* ἢ *Νότιος Παγωμένος.* Οὗτος περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ Νοτίου πόλου καὶ τοῦ Ἀνταρκτικοῦ κύκλου.

Γ') Τὰς θαλάσσας, αἵτινες καταλαμβάνουσιν ἔκτασιν μικροτέραν τῶν ὠκεανῶν. Αὗται ὑποδιαιροῦνται α') εἰς *ἠπειρωτικὰς θαλάσσας* (mediterranées intercontinentales), αἵτινες πλαισιοῦνται ὑπὸ ἀκτῶν ἀνηκουσῶν εἰς διαφόρους ἠπείρους (ὅπως π.χ. ἡ Μεσόγειος θάλασσα, ἥτις περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς)· β') εἰς *ἐσωτερικὰς ἠπειρωτικὰς θαλάσσας* (mediterranécs intracontinentales), αἵτινες εἰσχωροῦσι περισσότερον ἐντὸς τῶν ἠπείρων καὶ πλαισιοῦνται ὑπὸ ἀκτῶν ἀνηκουσῶν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἤπειρον (π. χ. ἡ Βαλτικὴ θάλασσα)· γ') εἰς *δευτερευούσας θαλάσσας* (mers adjacentes, mers littorales, mers de bordure), αἵτινες ἔχουσι βάθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλα, συγκοινωνοῦσι δὲ μετὰ τῶν ὠκεανῶν δι' εὐρυτάτων ὑφαλαυχένων (π. χ. ἡ Βόρειος θάλασσα, ἡ Σινικὴ κλπ.)· δ') εἰς *περικλείστους θαλασσας*, αἵτινες ὀλίγον διαφέρουσι τῶν λιμνῶν (π. χ. ἡ Κασπία θάλασσα)· ε') εἰς *πελάγη*, ὄντα ὑποδιαιρέσεις τῶν θαλασσῶν· καὶ στ') εἰς *κολπώσεις*, αἵτινες ἀποτελοῦν σειρὰν ἡσσόνων ὑποδιαιρέσεων τῆς θαλάσσης.

Τῷ 1924, τὸ ἐν Μονακὸ διεθνὲς ὑδρογραφικὸν γραφεῖον, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ διαφόρων ναυτικῶν κρατῶν τοῦ κόσμου, κατήρτισε πίνακα τῶν κυριωτέρων θαλασσῶν τῆς ὑδρογείου, καθορίσαν, οὐχὶ ἀπὸ πολιτικῆς, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ γεωγραφικῆς καὶ ἀπὸ ναυτιλιακῆς ἀπόψεως, καὶ τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῶν τοιούτων τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὑποδιαιρέσεων. Ὁ πίναξ οὗτος, γενόμενος δεκτὸς καὶ παρὰ τῆς ἑλληνικῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας, ἀναγνωρίζει ὡς ὠκεανούς, ἐλάσσονας ὠκεανούς, θαλάσσας καὶ πελάγη, τὰ ἀκόλουθα, τῆς λέξεως

Αἱ ἐπιφάνειαι τὰς ὁποίας καλύπτουσιν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Α'. Ὠκεανοὶ

Ἀτλαντικὸς Ὠκεανὸς τετραγ. χιλιόμετρο	83.157.600
Εἰρηνικὸς » » »	167.418.280
Ἰνδικὸς » » »	74.942.660
Ὁλικὸν τετρ. χιλιόμ.	325.518.540

Θάλασσαι ἠπειρωτικαὶ

Μεσόγειος Εὐρώπης τετραγ. χιλιόμετρα	2.967.570
» Ἀμερικῆς » »	4.584.570
» Αὐστραλοασίας » »	8.125.060
» Ἀρκτικὴ » »	14.352.340
Ἐρυθρὰ θάλοσσα » »	458.480
Ὁλικὸν τετρ. χιλιόμ.	30.488.020

Ἐσωτερικαὶ ἠπειρωτικαὶ θάλασσαι

Βαλτικὴ θάλασσα τετραγ. χιλιόμετρα	406.720
Οὐδσώνειος κολπος » »	1.222.610
Περσικὸς » » »	235.850
Ὁλικὸν τετρ. χιλιόμ.	1.865.108

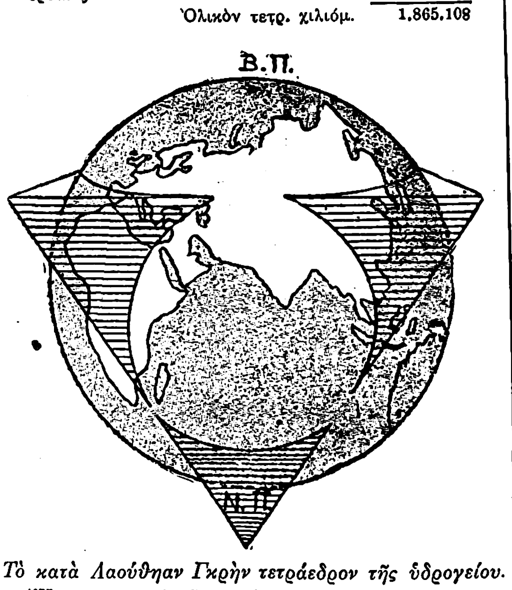

Τὸ κατὰ Λαούθηαν Γκρὴν τετράεδρον τῆς ὑδρογείου.

[Ἡ κάτω κορυφὴ τῆς τοιαύτης κανονικῆς τετραέδρου πυραμίδος εἰς τὸν νότιον πόλον (ἀνταρκτικὴν ἤπειρον), αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς κορυφαὶ εἰς τὴν Σκανδιναυίαν, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Σιβηρίαν. Αἱ τέσσαρες ἕδραι ἀντιπροσωπεύουν τοὺς τέσσαρας ὠκεανούς.]

Δευτερεύουσαι θάλασσαι

Βερίγγειος θάλασσα τετραγ. χιλιόμετρα	2.274.800
Ὀχοτσκικὴ » » »	1.507.610
Ἰαπωνικὴ » » »	1.043.820
Σινικὴ » » »	1.242 480
Καλιφορνίας » » »	166.790
Ἀνδαμανικὴ » » »	790.550
Βόρειος » » »	571.910
Ἰρλανδικὴ » » »	213 380
Κόλπος Ἁγ. Λαυρεντίου » »	219.300
Τασμανικὴ θάλασσα » »	83.170
Ὁλικὸν τετρ. χιλιόμ.	8.113.810

ἤτοι ὁλικὴ ἐπιφάνεια θαλασσῶν 365.985.550 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Στάθμη θαλασσίου ὕδατος. Λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς ἁλμυρότητος καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς πυκνότητος τῆς βαρομετρικῆς πιέσεως τῶν μεταβολῶν θερμοκρασίας, τῶν παλιρροιῶν κλπ., ὡς ἐπίσης καὶ τῆς ἕλξεως, ἥτις ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν γειτονικῶν ἠπειρωτικῶν μαζῶν, ἡ στάθμη τοῦ θαλασσίου ὕδατος ὑφίσταται κανονικὰς μεταβολὰς εἰς τὰς διαφόρους θαλάσσας, ἀκολουθοῦσα τὴν ἀρχὴν τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων, ἅτινα περιέχουσιν

Θαλάσσης βυθός. Τῇ βοηθείᾳ τῶν βολισμάτων καὶ ἰδίᾳ τελευταίως διὰ τῶν ἠχοβολίσεων κατωρθώθη νὰ μελετηθῇ ἀρκούντως ἡ διαμόρφωσις τοῦ ὑφάλου ἐδάφους. Ἐπίσης διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν συλλεγομένων δειγμάτων βυθοῦ τῶν θαλασσῶν κατηρτίσθησαν οἱ λιθολογικοὶ χάρται. Τὰ ἐπὶ τοῦ βυθοῦ ἀποθέματα διακρίνονται εἰς *παράκτια*, εἰς *χερσογενῆ* καὶ εἰς *πελαγικά*, ἅτινα ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ μικρότατα λείψανα διαφόρων ζῴων καὶ φυτῶν ἢ καὶ ἀπὸ σωματίδια ἀνόργανα. Τὰ τελευταῖα διακρίνονται εἰς ἰλὺν ἀκτινοζῴων, γλοβιγεριγνῶν, διατόμων κλπ. (βλ. λ. *βυθός*).

Φυσικαὶ καὶ χημικαὶ ἰδιότητες τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Πυκνότης. Αὕτη ποικίλλει μεταξὺ 1,0200—1,0300, ἐξαιρέσει πλησίον τῶν ἀκτῶν καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς μεγάλων ποταμῶν, ὅπου αὕτη ἰσοῦται περίπου πρὸς 1,000. Ἡ μέση πυκνότης εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ 0° δύναται νὰ θεωρηθῇ ἴση πρὸς 1,0280, ἀντιστοιχοῦσα εἰς ἁλμυρότητα 35‰. Ἡ πυκνότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος μεταβάλλεται μετὰ τῆς θερμοκρασίας, ἐπηρεάζεται δὲ αἰσθητῶς καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐν αἰωρήσει σωματιδίων (κόνεως, πλαγκτοῦ κλπ.). Ἡ Μεσόγειος ἔχει πυκνότητα 1,029 περίπου ἢ καὶ περισσότερον, ὁ Εὔξεινος πόντος 1,016. Τὴν μεγαλυτέραν πυκνότητα ἔχει ἡ Νεκρὰ θάλασσα 1,28.

Ἁλμυρότης. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἔχει γεῦσιν ἁλμυρὰν ὑπόπικρον, ὀφειλομένην εἰς τὰ ἐν αὐτῷ ἐν διαλύσει διάφορα ἅλατα. Τὸ εἰς γραμμάρια ἐν διαλύσει περιεχόμενον ποσὸν τῶν διαφόρων ἁλάτων εἰς ἓν χιλιόγραμμον θαλασσίου ὕδατος καλεῖται ἁλμυρότης.

Ἁλμυρότης Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ	37,9‰
» Σινικῆς θαλάσσης	32,4‰
» Μεσογείου » ποικίλλει ἀπὸ	38,6‰—41,6‰
» Ἐρυθρᾶς »	45, ‰
» Κασπίας » εἰς τινα μέρη φθάνει	56.8‰
» Εὐξείνου Πόντου	17,5‰
» Ἀνταρκτικῆς θαλάσσης	15,7‰
» Βαλτικῆς θαλάσσης	0,6‰

(εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς κόλπον Φινλανδίας, ὕδωρ ὑφάλμυρον). Τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῶν ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι περιεχομένων ἁλάτων ἀνέρχεται εἰς 22 ἑκατομμύρια κυβικὰ χιλιόμετρα.

Θερμοκρασία. Ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐπιφανείας καὶ βάθους ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν

Digitized by Google

αιτίων, ποικίλλει δὲ ἀναλόγως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους (θερμότερον εἰς τὰ ἰσημερινὰ ἢ εἰς τὰ πολικὰ πλάτη, μὴ δυνάμενον ὅμως νὰ κατέλθῃ κάτω τῶν 2⁰, ἤτοι τῆς θερμοκρασίας περίπου πήξεως τοῦ θαλασσίου ὕδατος), ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν κυκλοφορούντων ρευμάτων. Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων αἰτίων, εἰς ἃ ὀφείλεται ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλασσίου ὕδατος, εἶναι αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, αἵτινες ἀναλόγως τῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρίσκεται ὁ ἥλιος θερμαίνουσι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὑγρᾶς μάζης.

Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἐπιφανείας παρουσιάζει ἡμερησίας καὶ ἐτησίας μεταβολὰς θερμοκρασίας· ὡς μέγιστον βάθος ἡμερησίας μεταβολῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ τῶν 18 μέτρων. Ἡ θερμοχωρητικότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἶναι πολὺ μεγάλη, ὡς ἐκ τούτου ἡ ὕψωσις τῆς θερμοκρασίας εἰς τὰ ὑπερκείμενα στρώματα, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ κατὰ τὴν νύκτα ἐξ ἀκτινοβολίας ἐλάττωσις ταύτης, ἐπιτελεῖται βραδέως. Ἡ θερμοκρασία βαίνει ἐλαττουμένη ἐφ' ὅσον τὸ βάθος αὐξάνει· ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἐν ἀρχῇ μέχρι τοῦ βάθους τῶν 200 μ. εἶναι ταχεῖα. Ἀπὸ τῶν 200 μ. ἡ πτῶσις τῆς θερμοκρασίας ἐπιτελεῖται βραδέως, φθάνουσα τέλος εἰς τὰ μεγάλα βάθη τοὺς 0⁰. Εἰς τὸ Β Ἀτλαντικὸν ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ μεγάλα βάθη εἶναι περίπου +2⁰, εἰς τὸν Ν Ἀτλαντικὸν εἶναι περίπου 0⁰. Εἰς τὸν Πόλον τὸ ὕδωρ βάθους ἔχει τὴν αὐτὴν περίπου θερμοκρασίαν μὲ τὸ ἐπιφανειακόν, δηλαδὴ 0⁰ ἢ −1⁰. Εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν ἡ θερμοκρασία βάθους εἶναι κατὰ 1⁰ ἕως 2⁰ ἀνωτέρα τῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ μέση τιμὴ τῆς ἐπιφανειακῆς θερμοκρασίας τῶν ὠκεανῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Βόρειον ἡμισφαίριον	Ἀτλαντικὸς	20⁰. 1
	Εἰρηνικὸς	22⁰. 2
	Ἰνδικὸς	27⁰. 5
Νότιον ἡμισφαίριον	Ἀτλαντικὸς	14⁰. 1
	Εἰρηνικὸς	16⁰. 8
	Ἰνδικὸς	15⁰. 3

Ἡ Μεσόγειος ἔχει εἰς τὰ μεγάλα βάθη (ἄνω τῶν 2.000—4.400) θερμοκρασίαν 13⁰,5 εἰς τὴν Δ λεκάνην καὶ 13⁰,5 εἰς τὴν Ἀνατολικήν, ἤτοι τὴν θερμοκρασίαν περίπου τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὸ βάθος τῶν 360 μέτρων (ὅσον καὶ βάθος Γιβραλτάρ, ὅπερ ἑνώνει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Ἀτλαντικόν). Εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἡ θερμοκρασία βυθοῦ δὲν κατέρχεται τοὺς 21⁰. 6. Εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον παρατηρεῖται κατὰ τὸ θέρος ἀνωμαλία εἰς τὴν κατακόρυφον διανομὴν τῆς θερμοκρασίας: οὕτως ἔχομεν θερμοκρασίαν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν 24⁰ 5, εἰς βάθος 80 μέτρων 7⁰ καὶ εἰς βάθος μεγαλύτερον τῶν 2.000 μ. 9⁰. 3. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὰς μεταβολὰς ἁλμυρότητος τῶν διαφόρων στιβάδων τοῦ ὕδατος. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς θερμοκρασίας γίνεται δι' εἰδικῶν θερμομέτρων ἀναστρεψίμων.

Ἀέρια διαλελυμένα ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, εὑρισκόμενον συνεχῶς εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, διαλύει μέρος τούτου καὶ συνεπῶς περιέχει ἐν διαλύσει διάφορα ἀέρια, ἤτοι ὀξυγόνον, διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, ἄζωτον κλπ. Εἰς 1000 κ. ἑκ. ὕδατος ὠκεανοῦ ἁλμυρότητος 35⁰/₀₀ εὑρίσκομεν εἰς διαφόρους θερμοκρασίας τὴν ἀκόλουθον περιεκτικότητα εἰς ὀξυγόνον καὶ ἄζωτον:

t⁰=	0⁰	10⁰	20⁰
Ὀξυγόνον	8, 0	6, 4	5. 3
Ἄζωτον	14. 4	12. 0	10. 4

Σχετικῶς μὲ τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος μικρὸν μόνον μέρος τούτου εὑρίσκεται ἐλεύθερον ἐν διαλύσει ἐντὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἶναι δεσμευμένον ὑπὸ μορφὴν ἀνθρακικῶν ἁλάτων. Ἡ περιεκτικότης εἰς ὀξυγόνον καὶ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος εὑρίσκεται εἰς στενοτάτην σχέσιν μὲ τὴν πληθώραν τῶν ὑδροβίων ζῴων καὶ φυτῶν (λειτουργία ἀναπνοῆς).

Πίεσις καὶ συμπιεστὸν τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θαλασσίου ὕδατος ὑφίσταται τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν, ἥτις ἰσοῦται πρὸς 1,033 χιλιόγραμμα κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόμετρον. Ἡ πίεσις αὕτη αὐξάνει κατὰ δέκα μέτρα περίπου βάθους κατὰ μίαν ἀτμοσφαῖραν, ὡς ἐκ τούτου εἰς βάθος π. χ. 6000 μέτρων ἡ ἀντιστοιχοῦσα πίεσις ἰσοῦται πρὸς 600 ἀτμοσφαίρας. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ εἶναι ἐπίσης, ὡς καὶ ὅλα τὰ ὑγρὰ καὶ στερεὰ σώματα, συμπιεστόν, ὡς ἐκ τούτου ἓν κυβικὸν ἑκατοστόμετρον λ. χ. θαλασσίου ὕδατος βυθιζόμενον εἰς βάθος τι θὰ καταλάβῃ ὄγκον μικρότερον, ὑφιστάμενον τὴν πίεσιν τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων. Ὁ συντελεστὴς συμπιεστοῦ τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἰσοῦται πρὸς 0,0000046614.

Διαφάνεια θαλασσίου ὕδατος. Καλοῦμεν διαφάνειαν τοῦ θαλασσίου ὕδατος τὴν μέτρησιν τοῦ βάθους μέχρι τοῦ ὁποίου εἷς δίσκος λευκὸς διαμέτρου 30 ἑκ. (δίσκος τοῦ Secchi) παύει νὰ εἶναι ὁρατός. Ἡ διαφάνεια ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων αἰτίων, π. χ. διεισδύσεως, διαθλάσεως, διαχύσεως τοῦ φωτὸς κλπ., ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν ἐν αἰωρήσει εὑρισκομένων μικροοργανισμῶν (πλαγκτοῦ) ἢ ἀνοργάνων τοιούτων. Ἡ διαφάνεια τῆς Μεσογείου εἴς τινας περιοχὰς ἰσοῦται πρὸς 40—45 μέτρα.

Χρῶμα θαλάσσης. Τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης μεταβάλλεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, ἀκολουθεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ ὅπερ καὶ ἀνακλᾷ. Τὸ φυσικὸν χρῶμα τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἶναι τὸ κυανοῦν, δύναται ὅμως τοῦτο νὰ μεταβληθῇ ἐκ διαφόρων ἄλλων αἰτίων, ὡς π. χ. ἐκ τῶν ἐν αἰωρήσει μικροργανισμῶν, ζωϊκῶν ἢ φυτικῶν, ἢ καὶ ἀνοργάνων ἔτι σωματιδίων, ἅτινα προσδίδουσιν εἰς αὐτὸ χαρακτηριστικὰ χρώματα, π. χ. πράσινον, ὑπόλευκον mer de lait) κλπ. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρώματος γίνεται δι' εἰδικῶν χρωματομετρικῶν κλιμάκων, ὡς ἡ κλῖμαξ Forel.

Διάδοσις τοῦ ἤχου διὰ τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Ὁ ἦχος διαδίδεται ταχύτερον εἰς τὸ ὕδωρ ἢ εἰς τὸν ἀέρα. Ἡ ταχύτης διαδόσεως ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς πυκνότητος τοῦ ὕδατος. Ἡ μέση ταχύτης, λαμβανομένη ὑπ' ὄψει κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ βάθους τῶν θαλασσῶν διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἠχοβολίσεων, ἰσοῦται μὲ 1500 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον.

Ἡ περιεκτικότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἰς εὐγενῆ μέταλλα εἶναι μικροτέρα ἀφ' ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε. Διὰ τὸν ἄργυρον ἡ μέση περιεκτικότης κατὰ τόννον ἰσοῦται περίπου πρὸς 10 χιλ. τοῦ γραμμαρίου, διὰ τὸν χρυσὸν ἡ περιεκτικότης εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα.

Φωσφορισμὸς τοῦ θαλασσίου ὕδατος. Πολλάκις κατὰ τὰς σκοτεινὰς ἰδίᾳ νύκτας καὶ ἐν καιρῷ θυελλώδει ἡ θάλασσα παρουσιάζει φωσφορισμόν, ὀφειλόμενον εἰς τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα κυστομαστιγωτὰ (πρωτόζῳα), τὰς νυκτολαμπίδας (noctiluca miliaris), αἵτινες ἐκπέμπουσι κατὰ τὰς νύκτας πρασινίζον φῶς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται εἰς πολλὰς θαλάσσας π. χ. Μεσόγειον, Εὔξεινον πόντον, Βόρειον θάλασσαν, Β. Ἀτλαντικὸν κλπ.

Ἀφρισμὸς τῆς θαλάσσης. Τὸ φαινόμενον τοῦ ἀφρισμοῦ τῆς θαλάσσης ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς ἐν διαλύσει ὀργανικὰς οὐσίας.

Δυναμικὴ θαλασσίου ὕδατος. Περὶ τῶν φαινομένων τῆς κινήσεως τῆς ὑγρᾶς μάζης, τῶν ὀφειλομένων εἰς διάφορα αἴτια, ὅπως π. χ. τὸν ἄνεμον, τὰ ρεύματα, τὴν παλίρροιαν, ἤτοι τὴν ρυθμικὴν κίνησιν τῶν ὑγρῶν μορίων λόγῳ τῆς ἕλξεως τῆς σελήνης βλ. τὰς οἰκείας λέξεις: *κύματα, παλίρροιαι, ρεύματα, ὠκεανογραφία.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Richard,* L' Océanographie.—*J. Thoulet,* Océanographie Statique.—*A. Berget,* Les Problèmes de l'océan.—*J. Rouche,* Manuel d'Océanographie Physique.—*Murray-Hjort,* The Depths of the Ocean.—*Krümmel,* Handbuch der Ozeanographie.—*E. de Martonne,* Géographie Physique.—*Κ. Κοντογιάννη,* Ναυτικὴ Γεωγραφία καὶ Ὠκεονογραφία.—*Ν. Σπεράντσα,* Ὠκεανογραφία καὶ ὁδηγίαι χρήσεως ὠκεανογραφικῶν ὀργάνων. Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— [ΓΕΩΛΟΓ.] Βλ. λ. *ὠκεανογραφία.*

— [ΧΛΩΡΙΣ—ΠΑΝΙΣ] Βλ. λ. *ὠκεανογραφία.*

— [ΑΣΤ. ΔΙΚ.] Μεταξὺ τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐκφεύγουσι πᾶσαν κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον δεσποτείαν, εἶναι καὶ ἡ *θάλασσα.* Ἐπὶ τῆς παρακτίου θαλάσσης, ἢ ἄλλως αἰγιαλίτιδος ζώνης, ἡ πολιτεία εἰς ἣν ὑπόκειται τὸ παρακείμενον ἔδαφος ἀσκεῖ κυριαρχικὴν ἐξουσίαν, ἀναγνωρισθεῖσαν κατὰ τὸ Διεθνὲς δίκαιον διὰ λόγους ἀσφαλείας. Συνεπῶς δὲ πρὸς τ' ἀνωτέρω καὶ πάντα τὰ ἐκ τῆς θαλάσσης προερχόμενα ἀνήκουν εἰς τὸν πρῶτον καταλαβόντα ὡς ἀδέσποτα. Ἐὰν τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης ἀποχωρήσουν ἔκ τινος μέρους, τὸ ἀποκαλυπτόμενον ἔδαφος ἀνήκει εἰς τὸ δημόσιον. Καθὼς ἐπίσης ἀνήκει εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἡ ἀναδυθεῖσα ἐντὸς τῶν χωρικῶν ὑδάτων νῆσος. Κατὰ τὸν ἰσχύοντα νεώτερον νόμον περὶ διακρίσεως κτημάτων, οἱ αἰγιαλοί, οἱ ὅρμοι καὶ οἱ λιμένες ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν δημοσίων πραγμάτων, τῶν ὑπηρετούντων τῇ κοινῇ χρήσει καὶ διὰ τοῦτο ἐξῃρημένων τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ παραγραφῆς.
Ε. Ι. Μ.

— [ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ καθορισμοῦ ἐὰν καὶ εἰς ποίας πολιτείας τὴν κυριότητα εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπαχθῇ ἡ *θάλασσα,* ἐὰν καὶ ὑπὸ ποίας προϋποθέσεις εἶναι ἐλευθέρα ἡ χρῆσις αὐτῆς, καθίσταται ἀναγκαία ἡ διάκρισις ὡρισμένων μερῶν τῆς θαλάσσης, καθόσον ἐφ' ἑκάστου τούτων χωρεῖ καὶ ἰδία νομικὴ λύσις.

Θάλασσα ἀνοικτή. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐκτεινομένη ἐκεῖθεν τῆς *αἰγιαλίτιδος* ζώνης (βλ. λ.) δεδομένου κράτους. Δὲν ὑπόκειται δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς θαλάσσης εἰς τὴν κυριότητα ἢ τὴν κυριαρχίαν οὐδενὸς ἀπολύτως κράτους. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης ἀποτελεῖ δόγμα τοῦ συγχρόνου θετικοῦ Διεθνοῦς δικαίου, ἡ δ' ἀναγνώρισις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν φυσικώτερον σύνδεσμον μεταξὺ τῶν κρατῶν καὶ ἓν ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων δικαιωμάτων των. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πάντα τὰ πλοῖα πλέουσιν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ ὑποκείμενα εἰς μόνην τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους, οὗ φέρουσι τὴν σημαίαν, καὶ κέκτηνται τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις.

Πρὸς νομικὴν ἐξήγησιν τῆς ἀνεξαρτήτου ταύτης καταστάσεως, ἐν ᾗ διατελεῖ ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα, συγγραφεῖς τινες διετύπωσαν τὴν θεωρίαν ὅτι αὕτη εἶναι res nullius, ἕτεροι δὲ εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα ἀποτελεῖ res communis. Οἱανδήποτε θεωρίαν καὶ ἂν παραδεχθῇ τις σχετικῶς, τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, εἰς ὃ ἀμφότεραι καταλήγουσιν, εἶναι ὅτι ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα εἶναι νομικῶς ἐλευθέρα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐκ τῆς εἰδικῆς φύσεως αὐτῆς, ἥτις εἶναι ἀνεπίδεκτος πάσης οἱασδήποτε πραγματικῆς καὶ ὑλικῆς κατοχῆς· ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἐκ τῆς ἀχανοῦς αὐτῆς ἐκτάσεως, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνασκηθῇ οὔτε κυριότης οὔτε κυριαρχία προφανῶς ἐν τῇ πραγματικότητι καὶ οὐχὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι. Ἄλλως τε, ἡ νομικὴ ἰσότης πάντων τῶν κρατῶν, ἡ ἐμπορικὴ συνεργασία αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἀλληλεγγύη συμφερόντων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου, ἐπιβάλλουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης καὶ τῆς ἀκωλύτου χρησιμοποιήσεως αὐτῆς ὑπὸ πάντων τῶν κρατῶν.

Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (1914—1918), κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς θαλάσσης δὲν ἐτηρήθη αὐστηρότατα ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων κρατῶν, ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Οὐΐλσων ἐν τῷ ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1918 διαγγέλματί του πρὸς τὴν γερουσίαν ἀνέγραφε κατηγορηματικῶς ὡς ἕνα ἐκ τῶν δεκατεσσάρων ὅρων τῆς εἰρήνης, τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῆς ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ ναυσιπλοΐας, τόσον ἐν εἰρήνῃ ὅσον καὶ ἐν πολέμῳ, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν αἱ ἀνοικταὶ θάλασσαι θὰ ἐκλείοντο ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει διὰ διεθνοῦς τινος ἐνεργείας, ἧς σκοπὸς θὰ ἦτο ἡ ἐφαρμογὴ διεθνῶν συμφωνιῶν (ἄρθρ. 2). Ἐννοεῖται ὅτι δεδομένον κράτος θὰ ἠδύνατο δι' εἰδικῆς συμβάσεως, ἣν συνάπτει μεθ' ἑτέρου κράτους, νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα ἐκέκτητο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης. Πάντως, ἡ μὴ ὑπὸ κράτους τινὸς ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐνάσκησις τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ δὲν θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐξαλείψῃ ταῦτα.

Συνέπειαι τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης ἐν τῇ διεθνεῖ πρακτικῇ εἶναι:

Α') *Ἐλευθερία τῆς ναυσιπλοΐας.* Τὰ πολυάριθμα πλοῖα, τόσον πολεμικὰ ὅσον καὶ ἐμπορικά, πάντων τῶν κρατῶν ἐν γένει ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ διαπλέωσι τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἐλευθέρως καὶ κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν αὐτῆς καὶ δὴ ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας τρίτου κράτους ἢ καταβολῆς διοδίων διὰ τὸν διάπλουν, θεωρούμενα, ἰδίᾳ δὲ τὰ πολεμικὰ πλοῖα, ὡς ἀποσπασμένα τρόπον τινὰ πλωτὰ τμήματα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πάντα τὰ ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς πλοίοις τυχὸν διαπραττόμενα πλημμελήματα ἢ κακουργήματα ἢ λοιπαὶ ἀθέμιτοι κολάσιμοι πράξεις, διαπραττόμεναι τόσον ὑπὸ ἰθαγενοῦς ὅσον καὶ ὑπὸ ἀλλοδαποῦ πολίτου, ἐκδικάζονται ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῶν κρατῶν, εἰς ἃ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀνήκουσι κατ' ἐθνικότητα. Τὰ αὐτὰ εἶναι ὡσαύτως ἁρμόδια καὶ διὰ τὰς δικαιοπραξίας ἀστικοῦ ἢ ἐμπορικοῦ δικαίου κατὰ τὸν γενικὸν νομικὸν κανόνα, καθ' ὅν: locus regit actum. Τὰ ἐν τοῖς πλοίοις γεννώμενα ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ τέκνα θεωροῦνται ὡς γεννηθέντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ κράτους, εἰς ὃ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀνήκουσι. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι προκειμένου καὶ περὶ θανάτου. Τρίτον τι κράτος δὲν θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐνασκήσῃ κυριαρχικήν τινα ἐξουσίαν ἢ νὰ δώσῃ διαταγὰς ἢ νὰ συλλάβῃ ἀλλοδαπὰ πλοῖα. Πρὸς προστασίαν τῆς ναυσιπλοΐας, ἄρσιν τῶν διαφόρων ἐμποδίων, ἅτινα παρακωλύουσι ταύτην, ὡς καὶ διατήρησιν τῆς ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ δημοσίας τάξεως, εἴθισται τὰ κράτη νὰ λαμβάνωσι διάφορα ἐνδεικνυόμενα μέτρα εἴτε μονομερῶς δι' ἐσωτερικῶν νόμων, ἀφορώντων εἰς μόνα τὰ πλοῖά των, εἴτε γενικῶς διὰ διεθνῶν συμβάσεων, ὡς π. χ. τὸ δικαίωμα τῆς ἐξακριβώσεως τῆς σημαίας, τῆς ἐρεύνης τοῦ ὑπόπτου πλοίου διεξαγομένης ὑπὸ πολεμικοῦ πλοίου οἱουδήποτε κράτους, τῆς καταδιώξεως καὶ συλλήψεως παντὸς πειρατικοῦ πλοίου ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ κ.τ.λ.

Β') *Ναυτικὴ διεθνὴς ἐθιμοτυπία.* Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα συνωμολογήθησαν διεθνεῖς τινες συμβάσεις, δι' ὧν ἡ κατηγορήθη ἀπολύτως ὁ χαιρετισμὸς ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ (π. χ. γαλλορρωσικὴ σύμβασις τῆς 11 Ἰανουαρίου 1787), ἢ θὰ ἐστηρίζετο οὗτος τοῦ λοιποῦ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πλήρους ἰσότητος τῶν κρατῶν (π. χ. ρωσσοσουηδικὴ σύμβασις τῆς 30 Αὐγούστου 1721). Τὸ ἀπὸ 21 Νοεμβρίου 1918 πρωτόκολλον τοῦ ἐν Ἀχυϊσγράνῳ συνεδρίου (30 Σεπτ. — 21 Νοεμ. 1918) ἐξέφραζε τὴν εὐχήν, ὅπως συνομολογηθῇ γενικὸς κανονισμὸς μεταξὺ πάντων τῶν κρατῶν, καθορίζων σαφῶς τὰ κατὰ τὸν ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ χαιρετισμὸν τῶν πολεμικῶν πλοίων. Τοιοῦτος γενικὸς κανονισμὸς δὲν συνετάχθη ἀκόμη, ἀλλὰ νῦν τὰ καθ' ἕκαστον κράτη διὰ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν νόμων, ναυτικῶν κανονισμῶν ἢ ὁδηγιῶν, ἐπιλύουσι συνήθως πάντα τὰ ἐντεῦθεν ζητήματα, ἰδίᾳ δὲ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ πολεμικὰ ἐν γένει πλοῖα, ἅτινα φέρουσι τὴν πολεμικὴν σημαίαν καὶ

Digitized by Google

τὸν ἐπισείωνα, ἐμβλήματα ἐπίσημα αὐτοῦ τούτου τοῦ κράτους.

Γ') *Ἐξασφάλισις τῶν πλοίων.* Τὴν 16 Ὀκτωβρίου — 31 Νοεμβρίου 1889 συνεκλήθη διεθνὴς συνδιάσκεψις ἐν Οὐάσιγκτων, ἧς μετέσχον πάντα τὰ ναυτικὰ κράτη καὶ ἥτις ἐμελέτησε τὰ μέτρα, ἅτινα θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς περιορισμὸν τῶν κινδύνων τῶν κατὰ θάλασσαν συγκρούσεων, προέβη δὲ εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ διεθνοῦς κώδικος τῶν σημάτων, εἰς συμπλήρωσιν καὶ βελτίωσιν τοῦ συστήματος τῆς διασώσεως καὶ παροχῆς τῶν πρώτων βοηθειῶν. Ἡ συνδιάσκεψις συνέταξε κανονισμὸν ἀποφυγῆς καὶ προλήψεως τῶν συγκρούσεων, οὗ ἡ ἰσχὺς ἤρξατο ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου 1897. Ἐν τέλει, τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1910, συνωμολογήθη ἐν Βρυξέλλαις διεθνὴς σύμβασις, ἣν ὑπέγραψαν 25 κράτη, ἀφορῶσα δὲ εἰς τὴν πλήρη ἑνοποίησιν τῶν διατάξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς συγκρούσεις καὶ τὰ μέσα ἐν γένει παροχῆς βοηθείας. Τῷ 1926 (7—11 Σεπτεμβρίου) συνεκλήθη εἰδικὴ συνδιάσκεψις διασώσεως καὶ παροχῆς τῶν πρώτων βοηθειῶν ἐν Ἀμστελλοδάμῳ, ἧς μετέσχε καὶ ἡ Ἑλλάς.

Δ') *Ἐλευθερία τῆς ἁλιείας.* Πάντα ἐν γένει τὰ κράτη κέκτηνται τὸ δικαίωμα τῆς ἁλιείας ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι οὐδὲν θὰ ἐκώλυεν, ἀπὸ νομικῆς καθαρῶς ἀπόψεως, ὅπως διὰ διεθνοῦς τινος συμβάσεως ἐπέλθῃ οἰκειοθελῶς παραίτησις κράτους τινὸς ἀπὸ τῆς ἐνασκήσεως ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τοῦ δικαιώματος τῆς ἁλιείας ὑπὲρ ἑτέρου κράτους, ἢ ὅπως ὡρισμέναι περιοχαὶ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης ἐξαιρεθῶσι τῆς ἐνασκήσεως πάσης οἱασδήποτε ἁλιείας ἢ καὶ μόνον ὡρισμένης τοιαύτης ἐπὶ τῷ σκοπῷ προστασίας τοῦ ἐν αὐταῖς πλούτου. Ἕκαστον ὅμως κράτος, ἐνασκοῦν τὸ δικαίωμα τῆς ἁλιείας, δέον νὰ σέβηται τὰ παρόμοια δικαιώματα τῶν ἑτέρων κρατῶν καὶ νὰ μὴ παρεμβάλλῃ εἰς ταῦτα παράνομα προσκόμματα οἱασδήποτε φύσεως διὰ τῶν καθόλου ἐνεργειῶν του. Οὕτω, κυρίως διὰ κοινῶν μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν συμβάσεων, ταῦτα ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὰ ἁλιευτικὰ αὐτῶν πλοῖα τὴν πιστὴν τήρησιν ὡρισμένων διατάξεων, ὧν ὁ ἔλεγχος ἐναπόκειται εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα πάντων τῶν συμβληθέντων κρατῶν.

Τὴν 6 Μαΐου 1882 συνήφθη διεθνὴς σύμβασις ἐν Χάγῃ περὶ κανονισμοῦ τῆς ἀστυνομίας τῆς ἁλιείας ἐν τῇ Βορείῳ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ, ἐκεῖθεν τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης τῶν διαφόρων κρατῶν, ἧς συμβάσεως αἱ διατάξεις θὰ ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ μόνον διὰ τὰ ἁλιευτικὰ πλοῖα τῶν ἓξ συμβληθέντων κρατῶν (ἄρθρ. 1).

Τὴν 16 Νοεμβρίου 1887 συνωμολογήθη νέα διεθνὴς σύμβασις ἐν Χάγῃ πρὸς πρόληψιν τῶν καταχρήσεων, ἃς συνεπέφερε τὸ ἐμπόριον τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν ἐν τῇ Βορείῳ θαλάσσῃ, διεξαγόμενον διὰ πλωτῶν ταβερνῶν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα θὰ εἶχον δικαίωμα ἐπαγρυπνήσεως, οὐχὶ ὅμως ἐν γένει καὶ νηοψίας. Ἡ Γαλλία ἀνέβαλε τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συμβάσεως ταύτης ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι παρεκώλυε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου. Σημειωτέον ὅτι διὰ τοῦ ἄρθρου 272 τῆς ἀπὸ 28 Ἰουνίου 1919 συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, ἡ Γερμανία ἀπεδέχθη, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς ἀστυνομίας τῶν ἁλιευτικῶν πλοίων τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἐν τῇ Βορείῳ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ἐξασκῆται τοῦ λοιποῦ μόνον ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων τῶν Δυνάμεων τούτων, τῶν ὑπογραψασῶν τὴν σύμβασιν τῆς 6 Μαΐου 1882, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τῆς Γερμανίας, ἥτις ἐν τούτοις ἦτο συμβαλλόμενον μέρος ὡσαύτως. Τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1921 συνήφθη εἰδικὴ σύμβασις μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Νοτιοσλαυΐας περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσσῃ ἁλιείας. (Βλ. καὶ λ. *ἁλιεία [Διεθν. Δίκ.]*, τ. Γ' σ. 810 α' κ ἑξ.).

Ε') *Ἐγκατάστασις ὑποβρυχίων καλωδίων.* Πᾶν κράτος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαταστήσῃ τοιαῦτα καλώδια ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ, χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν τηλεγραφικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν κρατῶν καὶ τῶν ἠπείρων ἔτι τῆς ὑφηλίου μεταξύ των. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ζήτημα εἶχεν εὐρύτατα συζητηθῆ ἐν τῇ τηλεγραφικῇ συνδιασκέψει τῆς Ρώμης (1871). Ἐν τούτοις, ἡ κοινὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνεννόησις πάντων τῶν κρατῶν, τὴν ὁποίαν ἐπεδίωξαν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐπραγματοποιήθη μόνον διὰ τῆς ἀπὸ 16 Μαΐου 1864 διεθνοῦς συμβάσεως, ἧς ὅμως αἱ διατάξεις δὲν ἐτέθησαν ἐν ἰσχύϊ. Συγκληθείσης εἰδικῆς συνδιασκέψεως ἐν Παρισίοις, συνωμολογήθη τὴν 14 Μαρτίου 1884 εἰδικὴ σύμβασις, ἧς ἡ διάρκεια θὰ ἦτο πενταετὴς καὶ ἥτις ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου 1888 συμφώνως πρὸς τὸ ἀπὸ 7 Ἰουλίου 1887 πρωτόκολλον.

ΣΤ') *Ἀστυνομία τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης.* Τὸ δικαίωμα τῆς ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ ἀστυνομίας ἀνήκει κατ' ἀρχὴν εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα πάντων ἐν γένει τῶν κρατῶν. Εἰς τὰ πλοῖα ταῦτα ἔχει ἀνατεθῆ ἡ τήρησις τῆς δημοσίας τάξεως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῆς ναυσιπλοΐας καὶ πρόληψιν ἢ καταδίωξιν εἰδικῶν τινων ἀδικημάτων, ὡς π. χ. ἡ καταστροφὴ τῶν ὑποβρυχίων καλωδίων, ἡ πειρατεία, ἡ δουλεμπορία τῶν μαύρων κτλ.

Πᾶν πολεμικὸν πλοῖον συναντῶν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ ἐμπορικόν τι πλοῖον, θεωρούμενον ὡς ὕποπτον, ἔχει τὸ ἀστυνομικὸν δικαίωμα νὰ ἐξελέγξῃ τὴν ἐθνικότητά του ὡς καὶ ἂν τοῦτο κέκτηται πράγματι τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ νομίμως τὴν σημαίαν, ἣν ὑψώνει. Ἐν περιπτώσει σοβαρῶν ὑπονοιῶν, ἡ ἐξέλεγξις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ λεπτομερῶς ὑπὸ ἀξιωματικοῦ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου, εἰς τὸν ὁποῖον, μεταβαίνοντα εἰς τὸ ἀναστεῖλαν ἐν τῷ μεταξύ τὴν πορείαν του ἐμπορικὸν πλοῖον, κατόπιν εἰδικῆς πρὸς τοῦτο προσκλήσεως, δέον νὰ ἐπιδειχθῶσι πρὸς ἐξέτασιν πάντα τὰ ναυτιλιακά του ἔγγραφα. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδὲν θὰ ἐκώλυεν, ὅπως ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος, προβαίνων ἔτι περαιτέρω, ἐρευνήσῃ ὡσαύτως ὁλόκληρον τὸ σκάφος ὡς καὶ τὸ φορτίον του, ἂν τὸ ἐν λόγῳ πλοῖον ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν εὑρίσκεται ἐν ἀπολύτῳ τάξει. Ἂν ἡ γενομένη ἔρευνα φέρῃ εἰς φῶς κολασίμους πράξεις, ὁ κυβερνήτης τοῦ πολεμικοῦ πλοίου θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ πᾶν μέτρον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς περιστάσεως, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διεθνῶν συμβάσεων, ἃς ἔχει σχετικῶς συνάψει τὸ κράτος του, ἢ τῶν γενικῶν διεθνῶν νόμων καὶ ἐθίμων.

Ζ') *Περιορισμοὶ λόγῳ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως.* Ἐν καιρῷ πολέμου ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐνίους περιορισμούς, δικαιολογουμένους πληρέστατα ἐκ τῆς ἀνωμάλου ταύτης καταστάσεως. Οὕτως, οἱ ἐμπόλεμοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐγκαταστήσωσι πολεμικοὺς ἀποκλεισμοὺς ἢ νὰ διαγράψωσι πολεμικὰς ζώνας, ἀμφότερα δὲ τὰ πολεμικὰ ταῦτα μέτρα, ἅτινα λαμβάνονται τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν λιμένων καὶ ἀκτῶν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν πλήρει ἀνοικτῇ θαλάσῃ συνήθως, δέον τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων κρατῶν νὰ σεβασθῶσιν ἀπολύτως. Τὸ ζήτημα ἂν εἶναι νόμιμος ἀπὸ ἀπόψεως Διεθνοῦς δικαίου ἡ ἐγκατάστασις πολεμικῶν ζωνῶν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ, τουτέστι ζωνῶν ἐξαιρουμένων πάσης ναυσιπλοΐας καὶ πάσης ἄλλης κοινῆς διεθνοῦς χρησιμοποιήσεως, ἀμφισβητεῖται νῦν τὰ μέγιστα. Πάντως τὸ μέτρον τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη ἐν εὐρείᾳ κλίμακι ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον τοῦ 1914—1918, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς Γερμανίας. Μεγάλως ὅμως ὡσαύτως ἀμφισβητεῖται μεταξὺ τῶν συγγραφέων, ἂν πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τόσον ἐχθρικὰ ὅσον καὶ οὐδέτερα, δέον νὰ σεβασθῶσι τὴν πολεμικὴν ζώνην ἢ ὑποβάλλονται εἰς τοιαύτην ὑποχρέωσιν μόνον τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ οὐδέτερα τοιαῦτα.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διὰ τῆς ἀπὸ 3 Νοεμβρίου 1914 διακηρύξεώς της ἐθεώρει σύμπασαν τὴν Βόρειον θάλασσαν ὡς πολεμικὴν ζώνην. Ἐξ ἄλλου, τὸ ἀπὸ 4 Φεβρουαρίου 1915 γερμανικὸν διάταγμα ἐνδιελάμβανεν, ὅτι τὰ ὕδατα τὰ πέριξ τῆς Μ. Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας ἐκηρύσσοντο πολεμικὴ ζώνη. Ὁ ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1917 ἀρξάμενος ἐντατικὸς καὶ ἀπεριόριστος ὑποβρυχιακὸς πόλεμος, ἐπεκταθεὶς καὶ κατὰ τῶν οὐδετέρων ἔτι πλοίων καὶ δὴ ὁπουδήποτε τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης καὶ ἂν συνηντῶντο ταῦτα καὶ οὐχὶ μόνον ἐντὸς πολεμικῶν ζωνῶν, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς προφανῶς ἀντικείμενος πρὸς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν ἐμπολέμων κρατῶν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ προβαίνωσιν εἰς ἐξακρίβωσιν τῆς σημαίας ὡς καὶ εἰς νηοψίας ἐν γένει πάντων τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἅτινα συναντῶσιν ἐν ἀνοικτῇ θαλάσσῃ. Ἐκ τούτων τὰ μὲν ἐχθρικὰ θὰ ἠδύναντο νὰ καταληφθῶσιν ἀμέσως, θεωρούμενα ὡς καλὴ λεία. Τὰ ἐχθρικὰ ὅμως ταῦτα ἐμπορικὰ πλοῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξοπλισθῶσι δεόντως καὶ ν' ἀντιτάξωσιν ἄμυναν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου πολεμικοῦ πλοίου. Δὲν θὰ ἠδύναντο ὅμως καὶ ν' ἀναλάβωσιν ἐπίθεσιν κατ' αὐτοῦ, διότι τὸ ἐμπορικὸν πλοῖον, ὡς τοιοῦτον, δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἔνοπλον δύναμιν τοῦ κράτους, ἥτις μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προβαίνῃ εἰς ἐχθροπραξίας κατὰ τὰς ῥητὰς διατάξεις τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου. Τοὐναντίον, τὰ οὐδέτερα ἐμπορικὰ πλοῖα οὐδεὶς θὰ συνέτρεχε λόγος ὅπως ἐξοπλισθῶσι. Κατὰ συνέπειαν, δέον ταῦτα ἄνευ περιορισμοῦ τινος ἢ δυστροπίας ν' ἀνεχθῶσιν, ὅπως ὑποβληθῶσιν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ εἰς τὴν πρακτικὴν τῆς νηοψίας πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ γεγονότος, ὅτι πράγματι δὲν μεταφέρουσι λαθρεμπόριον τοῦ πολέμου, ὡς καὶ ὅτι δὲν παρεβίασαν ἢ δὲν παραβιάζουσι τὸν τεθέντα πολεμικὸν ἀποκλεισμόν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὰ οὐδέτερα ἐμπορικὰ πλοῖα ἀφίνονται ἐλεύθερα νὰ συνεχίσωσι τὸν πλοῦν των, ἄλλως καταλαμβανόμενα παραπέμπονται εἰς τὰ καλούμενα δικαστήρια τῶν λειῶν πρὸς ἐκδίκασιν.

Θάλασσα ἐσωτερική. Καλεῖται οὕτως ἡ θάλασσα, ἥτις περιβάλλεται μὲν πανταχόθεν ὑπὸ ξηρᾶς, οὐχ ἧττον ὅμως ἐπικοινωνεῖ δι' ἐξόδου τινὸς μετὰ τῆς ἀνοικῆς θαλάσσης.

Ἂν πάντα τὰ ἐδάφη ταῦτα ἀνήκουσι κατὰ κυριαρχίαν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔξοδος εἶναι τόσον στενή, ὥστε τὸ κράτος τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ δεσπόσῃ ταύτης διὰ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, κεκτημένον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ν' ἀφήσῃ ταύτην ἐλευθέραν ἢ ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν δι' αὐτῆς δίοδον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, τότε ἡ τοιαύτη ἐσωτερικὴ θάλασσα ἀνήκει κυριαρχικῶς εἰς τὸ κράτος τοῦτο. Ἂν ὅμως ἡ ἔξοδος δὲν εἶναι στενή, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐρεῖα καὶ μάλιστα τόσον, ὥστε τὸ κράτος τὸ κυριαρχοῦν τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἐδαφῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θέσῃ ταύτην ὑπὸ τὴν πραγματικήν του ἐξουσίαν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐνδείκνυται νομικῶς ἄλλη λύσις. Καὶ δή, τὰ μὲν τμήματα τῆς θαλάσσης, ἅτινα εὕρηνται παρὰ τὰ ἐδάφη τῆς ἀναπεπταμένης ταύτης ἐξόδου θ' ἀποτελέσωσιν ἀπὸ τὸ ἓν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς τὴν καλουμένην αἰγιαλίτιδα ζώνην ἐν ἐκτάσει ὁριζομένῃ ὑπὸ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου, τὸ δὲ ἐπίλοιπον τμῆμα τῆς θαλάσσης, τὸ ἀποτελοῦν τὸ κέντρον τρόπον τινὰ τῆς διόδου, δέον νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς *ἀνοικτὴ θάλασσα.*

Ἂν πάντα τὰ ἐδάφη τὰ περιβάλλοντα πανταχόθεν τὴν ἐσωτερικὴν θάλασσαν ἀνήκουσι κυριαρχικῶς εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος, ἀλλ' ὅμως ἀμφότερα τὰ ἐδάφη τῆς ἐξόδου ἢ καὶ τὸ ἓν μόνον ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς ἕτερα ἢ ἕτερον κράτος, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἴτε ἡ ἔξοδος εἶναι στενὴ εἴτε εἶναι εὐρεῖα, ἡ ἐσωτερικὴ θάλασσα δέον νὰ θεωρῆται ὡς ἀνοικτὴ διὰ πάντα ἐν γένει τὰ κράτη θάλασσα. Ἡ αὐτὴ βεβαίως λύσις ἐπιβάλλεται καὶ ὅταν πάντα τὰ ἐδάφη, τὰ περιβάλλοντα πανταχόθεν τὴν ἐσωτερικὴν θάλασσαν, ἀνήκουσι κυριαρχικῶς εἰς διάφορα κράτη· καὶ τοῦτο εἴτε, τὰ ἑκατέρωθεν τῆς διόδου ἐδάφη ὑπόκεινται κυριαρχικῶς εἰς ἓν μόνον κράτος ἢ εἰς περισσότερα τοιαῦτα, εἴτε ἡ δίοδος αὕτη εἶναι στενὴ ἢ εὐρεῖα.

Ἐσωτερικαὶ θάλασσαι ἀνοικταὶ ἢ κλεισταὶ εἶναι ἰδίᾳ: 1) ἡ *Ἀζοφική*, 2) ἡ *θάλασσα τοῦ Καρᾶ*, 3) ἡ *Λευκὴ θάλασσα*, 4) ἡ *Βαλτικὴ θάλασσα* καὶ 5) ἡ *Βερίγγειος*

Θάλασσα περίκλειστος. Ἔκτασις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλη θαλάσσης, περιβαλλομένη πανταχόθεν ὑπὸ ξηρᾶς καὶ μὴ συγκοινωνοῦσα ἀμέσως μετὰ οὐδεμιᾶς ἄλλης θαλάσσης, ἂν ὁλόκληρος ὑπόκειται εἰς ἓν καὶ μόνον κράτος, τότε ἡ περίκλειστος αὕτη θάλασσα ἀνήκει εἰς τὸ κράτος, οὗ τὸ ἔδαφος περιβάλλει ταύτην πανταχόθεν. Ἐν τοιαύτῃ περιστώσει πρόκειται περὶ θαλάσσης ἀπολύτως κλειστῆς εἰς πᾶν τρίτον κράτος ἐν ὅλῃ τῇ σημασίᾳ τοῦ ὅρου. Ἂν ἡ περίκλειστος θάλασσα παρουσιάζῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ τρίτα κράτη, ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα θὰ προσπαθήσωσιν ὅπως διὰ μεμονωμένων διεθνῶν συμβάσεων μετὰ τοῦ κυριάρχου κράτους ἀποκτήσωσι δικαιώματα καὶ προνόμιά τινα ἐν αὐτῇ. Τοιαῦται περίκλειστοι θάλασσαι εἶναι νῦν ἰδίᾳ ἡ *Νεκρὰ θάλασσα*, ἡ *θάλασσα τῆς Ἀράλης* κτλ.

Ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως ἡ περίκλειστος θάλασσα περιβάλλεται ὑπὸ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀνήκει κυριαρχικῶς εἰς δύο ἢ καὶ περισσότερα ἀκόμη κράτη, τότε τὰ κατ' αὐτὴν διέπονται ὑπὸ ἰδιαιτέρων διεθνῶν κανόνων, περὶ ὧν ὅμως ὑφίσταται μεγάλη ἀμφισβήτησις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου καὶ τῇ πρακτικῇ τῶν καθ' ἕκαστον τῶν κρατῶν. Οὕτω, συγγραφεῖς τινες φρονοῦσιν ὅτι ἡ τοιαύτη περίκλειστος θάλασσα δέον νὰ θεωρῆται ὡς ἀνοικτὴ καὶ δι' ὅλους ἐλευθέρα ἐν γένει θάλασσα διὰ τὸ κεντρικὸν αὐτῆς τμῆμα, τουτέστι τὸ ἐκτεινόμενον ἐκεῖθεν τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν παρακτίων κρατῶν. Ἕτεροι θεωροῦσι τὸ κεντρικὸν τοῦτο τμῆμα ὡς ἀνοικτὴν θάλασσαν, οὐχὶ ὅμως δι' ὅλα ἐν γένει τὰ τρίτα κράτη, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ παράκτια καὶ τοὺς πολίτας αὐτῶν. Ἐν τέλει, οὐκ ὀλίγοι συγγραφεῖς ἀρνοῦνται τὸ δυνατὸν ὑπάρξεως αἰγιαλίτιδος ζώνης καὶ ἀνοικτῆς θαλάσσης πέραν τῆς ἐν λόγῳ ζώνης μέχρι τῆς συναντήσεως τῶν ὁρίων τῆς ἀπέναντι αἰγιαλίτιδος ζώνης. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι φρονοῦσιν ὅτι αἱ περὶ ἀνοικτῆς θαλάσσης καὶ αἰγιαλίτιδος ζώνης διακρίσεις τοῦ Διεθνοῦς δικαίου καὶ οἱ διεθνεῖς κανόνες, οἵτινες διέπουσι τοὺς δύο τούτους θεσμούς, ἀφορῶσι μόνον εἰς τὴν ἀναπεπταμένην θάλασσαν. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, κατ' αὐτούς, διατυποῦσι περαιτέρω τὴν γνώμην, ὅτι ἡ περίκλειστος θάλασσα ἀνήκει εἰς τὰ περιβάλλοντα πανταχόθεν αὐτὴν κράτη κατὰ τμήματα ἴσα ἢ κατὰ τμήματα, ἅτινα τυχὸν προσδιώρισαν τὰ ἐν λόγῳ κράτη διὰ διεθνοῦς συμβάσεως συναφθείσης μεταξὺ αὐτῶν ἢ κατ' ἄλλον τρόπον. Ὡς παράδειγμα τοιαύτης περικλείστου θαλάσσης θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀναφέρῃ τὴν Κασπίαν θάλασσαν κατ' ἐξοχήν, ἣν περιβάλλουσι τὰ ἐδάφη δύο διακεκριμένων κρατῶν, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Περσίας. Ἡ νομικὴ θέσις τῆς ἐν λόγῳ θαλάσσης ἔχει συμβατικῶς κανονισθῆ διὰ τῶν μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Περσίας συνθηκῶν τοῦ Γκουλιστὰν (1813) καὶ τοῦ Τουσκμαντσάϊ (1828).

Τὸ νέον ἐν Ρωσίᾳ σοβιετικὸν καθεστὼς μετέβαλε τὴν νομικὴν κατάστασιν τῆς Κασπίας διὰ τῆς ἀπὸ 26 Φεβρουαρίου 1921 νεωτέρας συνθήκης συνομολογηθείσης ειδικῶς μεταξὺ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας καὶ τῆς Περσίας.

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Cauchy*, Le droit maritime international (1862). — *Lemoine*, Précis de droit maritime international (1889). — *Plocque*, De la mer et de la navigation maritime (1870). — *Perels*, Das intern. öffentliche Seerecht der Gegenwart (1903, 2te Auflage). — *Stoerk*, Seerecht und Völkerrecht (1904). — *Visscher*, Le droit international des communications (1924). — *Tillier*, Les pêcheries de phoques de la mer de *Behring* (1906). — *Shotwell*, A short history of the question of Constantinople and the straits (1922). — *Perels*, Das intern. öffentliche Seerecht der Gegenwart (1903). — *Fulton*, The sovereignty of the sea (1911). — *Neumann*, Die Freiheit der Meere (1917).—*Testa*, Droit public international maritime (1886).—*With*, Die Entwicklung der Theorie der Meeresfreiheit.—*Hautefeuille*, Histoire des origines, des progrès et des variations du droit maritime international (1858). Des droits et des devoirs des nations neutres en temps de guerre maritime (1868). —*Ortolan*, Règles internationales et diplomatie de la mer (1864). — *Stier - Somlo*, Die Freiheit der Meere und das Völkerrecht (1917). — *Siemens*, Die Freiheit der Meere (1917). — *Triepel*, Freiheit der Meere und der künftige Friedensschluss (1917). — *Castel*, Du principe de la liberté des mers et de ses applications dans le droit commun international (1900). — *Bernstorff*, Die Freiheit der Meere (1918). — *Cababé*, The freedom of the seas (1918). — *Meurer*, Das Programm der Meeresfreiheit (1918). — *Piggot*, The freedom of the seas historically treated (1919). Δ. ΔΡΟΣΟΣ

— [ΕΡΑΛΔ.] Ἡ *θάλασσα* ἀνήκει εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων *φυσικῶν εἰκόνων* (figures naturelles) καὶ τὴν εἰδικωτέραν τῶν *στοιχείων* (éléments). Τοποθετεῖται εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ θυρεοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ συνήθως καταλαμβάνει τὸ κατώτερον τρίτον ἢ τέταρτον, εἰκονίζεται δὲ διὰ γραμμῶν βραχειῶν καὶ ἐλαφρῶς κυματοειδῶν. Αἱ συνήθεις χρώσεις της (émaux) εἶναι τὸ *ἀργυροῦν* (κατὰ προτίμησιν), τὸ *κυανοῦν* καὶ τὸ *πράσινον*. Λέγεται *τεταραγμένη* (agitée), ὅταν αἱ κυματοειδεῖς γραμμαὶ εἰκονίζωνται ὡσεὶ σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ ἀνέμου συνταρασσόμεναι.

Ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἔχει ὡς ἔμβλημα ἀργυροῦν πλοῖον ἀρχαϊκοῦ σχήματος, ἐντὸς ἐρυθροῦ θυρεοῦ. Τὸ πλοῖον ταξιδεύει ἐπὶ ἀργυρᾶς θαλάσσης. Γ. Ε. Τ.

— [ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.] Ὅπως ἡ *θάλασσα* χρησιμοποιηθῇ διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, δέον ὁ ἐνεργῶν νὰ ᾖ κύριος τῆς θαλάσσης ἢ τῶν θαλασσῶν (βλ. *θαλασσοκρατορία*). Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γραμμὴ ἐπιχειρήσεων, ὡς βάσις ἐπιχειρήσεων, ὡς γραμμὴ τροφοδοσίας, τέλος ὡς στήριγμα τοῦ πλευροῦ, ἐὰν τοῦτο εἶναι εὐκόλου ἀμύνης ἢ ἔχῃ ὀλίγα σημεῖα ἀποβιβάσεως.

Αἱ διὰ θαλάσσης ἐπιχειρήσεις κατέστησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, νῦν δὲ ἔτι πλεῖον, λόγῳ των ὑποβρυχίων καὶ ἀεροπλάνων, αἱ δυσχερέστεραι, πολυπλοκώτεραι καὶ αἱ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι. Τοιαύτας μόνον μεγάλαι ναυτικαὶ δυνάμεις δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσιν.. Αἱ ἐπιβιβάσεις, αἱ μεταφοροὶ καὶ ἀποβιβάσεις σωμάτων δέονται μεγάλης μελέτης, προετοιμασίας καὶ λεπτεπιλέπτου ἐκτελέσεως. Ν. Κ.

— **θάλασσα.** Οὕτως ἐν τῇ θρησκευτικῇ γλώσσῃ καλεῖται ἡ ὑπόγειος δεξαμενὴ ἐντὸς τοῦ Ἁγίου βήματος, ἢ πλησίον αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν διωχετεύοντο τὰ ὕδατα τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ἀπενίπτοντο οἱ ἱερουργοῦντες ἱερεῖς. Ἡ ὀνομασία τῶν ὑδάτων τούτων *θάλασσα* ἔχει συμβολικὴν σχέσιν πρὸς τὰ ὕδατα τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπνίγη ὁ Φαραὼ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ὅστις συμβολίζει τὸν Πονηρόν, διότι καὶ εἰς τὰ ὕδατα τῆς κολυμβήθρας συντρίβονται αἱ πονηραὶ δυνάμεις, ὡς δὲ οἱ Ἑβραῖοι ἀπηλλάγησαν τοῦ Φαραώ, οὕτω καὶ ὁ βαπτιζόμενος ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἀπαλλάσσεται. Δ. Ν. Μ.

— **θάλασσα *χαλκοῦ*** ἢ ***χυτὴ*** [*Βιβλ.*]. Ὁ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος μέγας στρογγύλος λουτὴρ ὅστις ἔκειτο μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ τοῦ προνάου καὶ ἐχρησίμευε πρὸς πλύσιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τῶν ἱερέων. Ἐχώρει δὲ ὁ λουτὴρ οὗτος δύο χιλιάδας μπὰθ ὕδατος (τὸ ἑβρ. μπὰθ=20 λ., 1215), εἶχεν ὕψος πέντε πήχεων, περίμετρον δὲ τριάκοντα καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ 12 χαλκῶν βοῶν, οἵτινες ἀνὰ τρεῖς ἔβλεπον εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος (Γ' Βασιλειῶν ζ' 23—26 καὶ Β' Παραλειπ. δ' 2—5). Π. Ι. Μ.

— **θαλάσσης *κατάστασις*** [*Ναυτ.*]. Διὰ τὴν παρὰ τῶν ναυτικῶν χρησιμοποίησιν τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης, ἀποτόκου πνεύσαντος ἢ πνέοντος ἀνέμου, ἐγένετο παρ' ἡμῖν χρῆσις, μέχρι τοῦ 1924. τῶν ὅρων: *γαλήνη, εὐθαλασσία, κυματισμός, κλύδων, σάλος, ἀποθαλασσία*, τῆς τελευταίας τῶν διαβαθμίσεων τούτων μὴ δηλούσης τὴν ἔντασιν τοῦ κυματισμοῦ ἀλλὰ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ. Τῷ 1924, προτάσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς Βρεττανικῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας πλοιάρχου Ντούγκλας (Duglas), τὸ ἐν Μονακὸ ὑδρογραφικὸν γραφεῖον υἱοθέτησε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἑλλάς, ἐδέχθησαν τελείαν τὴν διαστολὴν τῆς ἀποθαλασσίας ἀπὸ τοῦ κυματισμοῦ τοῦ ὀφειλομένου εἰς πνέοντα ἄνεμον, χαρακτηριζομένων ἰδιαιτέρως τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μήκους τοῦ κύματος. Κατὰ τὴν διαβάθμισιν ταύτην τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης, γενομένην κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν καὶ προϊοῦσαν ἔντασιν, ἀπὸ τοῦ 1 ἕως τοῦ 9, ἡ μὲν κατάστασις τῆς θαλάσσης διαβαθμίζεται εἰς: 0 = *λιπαρὰ γαλήνη* (κοιν. *λάδι*), 1 = *γαλήνη* (κοιν. *μπουνάτσα*), 2 = *εὐθαλασσία* (κοιν. *θαλασσάκι*), 3 = *κυματισμὸς* (κοιν. *θάλασσα*), 4 = *σάλος* (κοιν. *τρικυμία*), 5 = *ἐπίσαλος* (κοιν. *φουρτοῦνα*), 6 = *κλυδώνιον* (κοιν. *γερὴ φουρτοῦνα*), 7 = *κλύδων* (κοιν. *χονδρὴ φουρτοῦνα*), 8 = *μαινομένη*, 9 = *παράφορος*. Ὁ συνδυασμὸς τῆς διαβαθμίσεως ταύτης πρὸς τὴν τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μήκους κύματος, ὅπερ ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχῃ λόγῳ ἀποθαλασσίας, παρέχεται ὑπὸ τοῦ πίνακος Ντούγκλας, δημοσιευμένου ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ὠκεανογραφίᾳ (ὑπὸ *Κ. Κοντογιάννη*, σελ. 180). Σ. Ε. Λ.

Θάλασσα [*Μυθολ.*]. Θεὰ (ἡ προσωποποίησις τῆς θαλάσσης). Ἐλέγετο θυγάτηρ τοῦ Αἰθέρος καὶ τῆς Ἡμέρας καὶ ἀδελφὴ τῆς Γαίας καὶ τοῦ Οὐρανοῦ. Τέκνα της ἦσαν οἱ Ρόδιοι Τελχῖνες, οἵτινες εἶχον ἀναθρέψει τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ἡ Ἀφροδίτη. Τῆς θεᾶς ταύτης μνημονεύονται ὀλίγαι παραστάσεις μόνον, ἐκ τῶν ὁποίων κυριωτέρα ἡ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἀφιερωθέντος εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ συμπλέγματος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης, ἔνθα ἀπεικονίζεται αὕτη περιστοιχισμένη ὑπὸ τῶν Νηρηΐδων καὶ κρατοῦσα τὴν κόρην της Ἀφροδίτην εἰς τοὺς κόλπους της. Εἰς τὸν πρόναον τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα αὐτῆς χαλκοῦν (*Παυσ.* II. 1. 7-9). Ἄλλαι παραστάσεις αὐτῆς μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀμφιτρίτης, τῆς Γαλήνης καὶ ἄλλων θαλασσίων θεῶν διεσώθησαν εἰς ἀναγλύπτους εἰκόνας σαρκοφάγων καὶ εἰς νομίσματα.

— **Θάλασσα.** Ἑταίρα τις τῶν ἀρχαίων χρόνων. ΚΑΨ.

Θάλασσα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων (27,8) ἀναφέρεται πόλις τῆς Κρήτης, κειμένη εἰς τὸν ὅρμον Καλοὺς-Λιμένας, Λασαία. Οὕτως ἀναγράφει αὐτὴν ὁ Σιναϊτικὸς κῶδιξ, ὁ δὲ Ἀλεξανδρινὸς *Ἄλασσαν*, οἱ Σταδιασμοὶ *Ἁλὰς* καὶ ὁ Πλίνιος *Λάσον*. Ἡ Vulgata μετέφρασε τὸ *Ἄλασσα* Thalassa. Ἐκ ταύτης δὲ προῆλθεν ἡ ἀμάρτυρος ἄλλοθεν κρητικὴ πόλις *Θάλασσα*, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰταλὸς Sestini ἀπέδωκε τὸ πλῆθος τῶν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις νομισμάτων καὶ μεταλλίων συμπληρῶν τὸ ἐπ' αὐτῶν ΘΑ ἢ ΘΑΡ εἰς ΘΑΛΑCΗΩΝ. Ε. Γ.

—***Θάλασσα Κακιά,*** ἢ καὶ ***Κακὴ θάλασσα*** [*Γεωγρ.*]. Ὅρμος τῆς Λαυρεωτικῆς ἐπὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ (πλάτ 37° 50' Β, μῆκ. 24° 03' 1/4 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens), βορείως τοῦ Δασκαλειοῦ καὶ νοτίως τοῦ Πόρτο Ράφτη, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ἄσπρο* καὶ *Μαρμάρι*. Αἱ ἀπὸ Β καὶ Α ἐπιφοραὶ μεγάλως στενοχωροῦσι τὸ κῦμα ἐν τῷ ὅρμῳ, δι' ὃ καὶ ἡ ὀνομασία του. Σ. Ε. Λ.

θαλασσάγκαθο (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐχίνωψ ὁ ἑλληνικὸς* (Echinops graecus).

θαλασσαϊτὸς (ὁ) [*Ζωολ.*] Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *ἁλιάετος* ἢ *ἀετὸς τῶν θαλασσῶν* (Acquila marina).

θαλασσάκι (τὸ) [*Ναυτ.*] Ὅρος τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης σημαίνων τὴν εὐθαλασσίαν. Σ. Ε. Λ.

θαλασσασφάλεια (ἡ) [*Ἰδιωτ. Δίκ.*]· βλ. λ. *ἀσφάλεια* (τ. ΣΤ' σ. 25 β').

θαλασσεμυδίδαι (οἱ) (Thalassemydidae) [*Παλαιοζωολ.*]. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *κρυπτοδείρων χελωνωδῶν* ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔφερον ὄστρακον *(χέλυον)* κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀτελῶς ἀπωστεωμένον. Χονδρώδη διαστήματα *(βοθρία)* ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν πλευριτικῶν καὶ τῶν ἐπακρίων πλακῶν. Ὁ κοιλιακὸς θώραξ ἔφερε πολλὰ κεντρικὰ καὶ πλευρικὰ χονδρώδη διαστήματα (βοθρία) ἢ πλευρικά τινα κενὰ καὶ ἦτο ἡνωμένος μετὰ τοῦ ραχιαίου ὀστράκου διὰ πλευρικῶν ἀποφύσεων. Αἱ κροταφικαὶ περιοχαὶ τοῦ κρανίου ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κεκαλυμμέναι, ὁ δὲ λαιμὸς τῶν ζῴων βραχύς. Οἱ πόδες ἔφερον πέντε ὄνυχας. Εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν θαλασσεμυδιδῶν ὑπάγονται τὰ γένη *εὐρύστερνον, θαλασσεμύς, ἰδιόχελυς, χιτρακέφαλος, δεσμεμύς*, κ. λ. π.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἰουρασίου καὶ τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ, πιθανῶς δὲ καὶ τῆς ἠωκαίνου τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Β. Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

θαλασσεμὺς (ἡ) (Thalassemys Rütimeyer) [*Παλαιοζωολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *θαλασσεμυδιδῶν κρυπτοδείρων χελωνωδῶν* ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον ραχιαῖον ὄστρακον, τὸ ὁποῖον ἀπεστεοποιεῖτο μόνον εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν. Ὁ κοιλιακὸς θώραξ των διετήρει πάντοτε χονδρώδη διαστήματα (βοθρία).

Αἱ ὀπίσθιαι νευρικαὶ πλάκες ἔφερον στεγοειδεῖς ράχεις. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὸ Purbeck, Ἑλβετίαν, Σουαβίαν καὶ Ἀγγλίαν. Συνώνυμον: *ἐναλιόχελυς* (Enaliochelys Seeley). Γ. Κ. Γ.

θαλάσσερμα (τό),—*ατος* [*Ναυτ.*]. —1) Διπύθμενα (κοιν. *οὐῶτα μπάλαστ*) σιδηρῶν σκαφῶν φορτηγῶν πλοίων, πληρούμενα θαλασσίου ὕδατος πρὸς διατήρησιν τῆς εὐσταθείας, ὅταν τὸ πλοῖον εἶναι ἄφορτον. —2) Ὑποδιαίρεσις τοῦ χώρου τοῦ ὑποβρυχίου, ὅστις περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος ἐξωτερικοῦ σκάφους καὶ τοῦ ἐκ παχέων καὶ ἀνθεκτικῶν ἐλασμάτων ἀποτελουμένου ἐσωτερικοῦ σκάφους. Ὅταν τὸ ὑποβρύχιον πλέῃ ἐν καταδύσει, τὰ θαλασσέρματα εἶναι πλήρη θαλασσίου ὕδατος, ὅπερ ἐκδιώκεται ὅπως τὸ ὑποβρύχιον ἀποκτῶν πλευστότητα ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Σ. Ε. Λ.

θαλασσῆμος (ὁ) (Thalassemus) [*Ζωολ.*]. Γένος σκωλήκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ζωνοσκωλήκων* τῆς οἰκογενείας τῶν *νηρυιδῶν*. Οἱ θαλασσῆμοι εἶναι θαλάσσιοι σκώληκες μὲ σῶμα μαλακόν, κυλινδρικόν, λεπτότατον κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα, κολοβὸν κατὰ τὸ ὀπίσθιον καὶ γενικῶς ἀποτελούμενον ἐκ πολυαρίθμων ἀρθρώσεων. Τὸ στόμα εἶναι μικρότατον καὶ εὑρίσκεται κατὰ τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ σώματος. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη ἐνδιαιτώμενα κυρίως παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἐντὸς τῆς ἄμμου. Δ. Ν. Π.

Θαλασσηνὸς *Βάρδας*· βλ. *Βάρδας* Θαλασσηνός.

Θαλασσία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τῆς νήσου *Θάσου* κατὰ Πτολεμαῖον. Σ. Ε. Λ.

— **Θαλασσία *ἐπαρχία*** (ρωσ. *Πριμορσκάγια Ὄμπλαστ*) [*Γεωγρ.*]. Ἡμιαυτόνομος δημοκρατία ἐξαρτωμένη ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Ἑνώσεως τῶν Σοσιαλιστικῶν Σοβιετικῶν δημοκρατιῶν. Ἄλλοτε ἦτο μεγάλη ἐπαρχία τῆς Ἀνατολικῆς Σιβηρίας, ἀνήκουσα εἰς τὸ κυβερνεῖον τοῦ Πριαμοὺρ καὶ ὁριζομένη ἀπὸ Β. ὑπὸ τοῦ Βορείου Παγωμένου ὠκεανοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Βεριγγείου θαλάσσης, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Οὐσσοῦρι καὶ Ἀμοὺρ καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ κυβερνείου τοῦ Ἰρκούτσκ. Περιλαμβάνεται μεταξὺ 48°30'70'' πλάτους Ν. καὶ 130° μήκους Α. καὶ 170° Δ. (Γρήνουϊτς). Ἐμβαδὸν 615.484 τ. χλμ. Κάτ. 750.000. Δ. Σ. Δ.

θαλασσία (ἡ) (Thalassia) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων, τετραμεροῦς συμμετρίας, τῆς οἰκογενείας τῶν *συλφιδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χώρας. Δ. Ν. Π.

— **θαλασσία** [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ναϊδιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Δ. Ν. Π.

Θαλασσία [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς κοινότητος *Τοξοτῶν* (πρῴην *Ὀκτσιλάρ*), τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης, τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Τινεζλῆ*. Κάτ. (1928) 303. Α. Θ. Σ.

θαλασσικολίδαι (οἱ) (Thalassicollidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματσς τῶν *ἀκτινίων*, περιλαμβάνουσα μικρὰ θαλάσσια ζῷα μεμονωμένα, ἄνευ σκελετοῦ ἢ μετὰ σκελετοῦ πηκτωματώδους. Γνωστότερον γένος εἶναι ἡ *θαλασσόκολλα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Θαλασσινάδες [*Γεωγρ.*]. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κοντακεΐκων τῆς νήσου Σάμου. Κάτ. (1928) 12.

θαλασσινίδαι (οἱ) (Thalassinidae) [*Ζωολ.*]. Οἰκογένεια μαλακοστράκων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δεκαπόδων - μακρούρων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ὁ *θαλασσινὸς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θαλασσινός, —*ή*, —*όν*· ὁ τῆς θαλάσσης, ὁ ἀνήκων εἰς τὴν θάλασσαν «θαλασσινὸς ἄνεμος»· || ὁ παρὰ τὴν θάλασσαν κατοικῶν, ὁ οἰκεῖος πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀντίθ. *στεριανός*· || ***θαλασσινὸς*** (ὁ)· ὡς οὐσ. ναυτικός· || ***θαλασσινὰ*** (τὰ) ὡς οὐσ. περιληπτικόν, τὰ διάφορα ὀστρακόδερμα τῆς θαλάσσης: «τὴν καθαρὴ βδομάδα τρώμε θαλασσινά», ἄλλως *ἀγνικά*.

Θαλασσινός, *Ἰωάννης*. Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΖ αἰῶνος ἐκ Πελοποννήσου «ἀνὴρ εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου καὶ ἔμπειρος τῆς θείας Γραφῆς» (*Κ. Σάθα*, Μεσαιων. βιβλ. Γ' 493). Ε. Γ. Π.

θαλασσινὸς (ὁ) (Thalassinus) [*Ζωολ.*]. Γένος μαλακοστράκων τῆς οἰκογενειας τῶν *θαλασσινιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Χιλῆς. Δ. Ν. Π.

θαλάσσιος, —*α*, —*ον*· ὁ τῆς θαλάσσης, ὁ ἐκ τῆς θαλασσης προερχόμενος: «θαλάσσιον ὕδωρ», ἀντίθ. «γλυκὺ ὕδωρ», κοιν. «γλυκὸ νερό»: «ἰχθύες θαλάσσιοι», ἀντίθ. «λιμναῖοι —, ποτάμιοι ἰχθύες», «θαλάσσια ζῷα», ἀντίθ. «χερσαῖα ζῷα», «θαλασσία αὔρα», ἀντίθ. «ἀπόγειος αὔρα»· || «θαλάσσια λουτρὰ» τὰ γινόμενα ἐν τῇ θαλάσσῃ ἢ διὰ θαλασσίου ὕδατος, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰ τῶν ἰαματικῶν πη-

Digitized by Google

γῶν· || «ἡ Ἀγγλία εἶναι θαλασσία δύναμις», ἀντίθ. *ἠπειρωτική*· || παρ' ἀρχαίοις ναυτικός: «στρατιῶται θαλάσσιοι καὶ πεζοί»· || θαλασσινός, κατ' ἀντίθ. πρὸς τὸ *ἠπειρώτης, γεωργός*.

— **θαλασσία *αὔρα*·** βλ. λ. *ἄνεμοι*.

— **θαλάσσιαι *μεταφοραὶ*** *[Συγκοιν.]*· βλ. λ. *μεταφοραὶ* καὶ *συγκοινωνία*.

— **θαλάσσιοι *κανόνες*** *[Νομ.]*. Οἱ κανόνες οἱ ρυθμίζοντες τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς γεννωμένας σχέσεις. Διὰ τὸ ναυτικὸν ἰδιωτικὸν δίκαιον καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν τῶν πηγῶν αὐτοῦ σημαντικώτεροι εἶναι: «le Consulat de la mer» καὶ «les Rôles d'Oleron», συλλογαὶ ναυτικῶν ἐθίμων καὶ δικαστικῶν ἀποφάσεων. Τὸ μὲν πρῶτον ἐτύγχανεν ἐφαρμογῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον, ἀμφισβητεῖται ὅμως ἡ ἀπὸ Μασσαλίας ἢ ἡ ἰταλικὴ καταγωγή του· πιθανῶς πρόκειται περὶ ἀπανθίσματος κανόνων ἐφαρμοζομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ δικαστηρίου τῆς Βαρκελώνης καὶ ἐπονομαζομένου «Consulatus maris». Εἶναι συντεταγμένον εἰς καταλανικὴν γλῶσσαν καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Οἱ δὲ «Rôles d'Oleron» εἶναι συλλογὴ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐπισήμων πράξεων κατὰ τὰ δεδόμενα τῆς νομολογίας τοῦ ναυτικοῦ δικαστηρίου τῆς νήσου Oleron. Βάσις αὐτῶν εἶναι ἔθιμα κοινὰ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ὠκεανοῦ, ὧν ἡ δύναμις ἐπεξετάθη εἰς νομοθετήματα, ὡς: «les jugements de Damne», «les lois de Westcapelle», «les lois de Wisby» καὶ «les recès de la Hanse». Εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον διὰ τοῦ ἀνωτέρω ὅρου νοοῦμεν τοὺς καταρτισθέντας κανόνας εἰς διεθνῆ συνέδρια, λαβόντα χώραν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης, ἐξ ὧν ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν, καὶ ἐπιδιώκοντα τὴν ἑνοποίησιν τῶν νομοθεσιῶν ὅλων τῶν ναυτικῶν κρατῶν ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ ναυτικοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Μέχρι τοῦδε γνωστοὶ εἶναι οἱ κανόνες τοῦ Sheffield (1865) ἐπὶ τῆς ναυλώσεως, οἱ τοῦ Ἀμβούργου (1885) ἐπὶ τῆς συμβατικῆς εὐθύνης τοῦ ἀγωγιάτου, οἱ τοῦ Λονδίνου (1893) ἐπὶ τῆς ναυλώσεως, οἱ τῆς Ὑόρκης καὶ Ἀμβέρσης ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀβαρίας, οἵτινες κατηρτίσθησαν μὲν τελικῶς ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Livcrpool (1890), ἔλαβον ὅμως τὴν ὀνομασίαν τῶν δύο πόλεων, διότι εἰς αὐτὰς πλὴν ἄλλων συνῆλθον διαδοχικῶς τὰ συνέδρια πρὸς ἐπεξεργασίαν πρὸ τῆς τελικῆς διαμορφώσεως τῆς ἐπιτευχθείσης ἐν τῷ τῆς Liverpool. Εἶναι οὗτοι οἱ σπουδαιότεροι ὅλων λόγῳ τῆς ἀποδοχῆς ἧς τυγχάνουσιν ἐκ μέρους τῶν συμβαλλομένων ἐν τῷ ναυτικῷ ἐμπορίῳ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς κοινῆς ἀβαρίας· ἡ ἀποδοχὴ δ' αὕτη συνήθως δηλοῦται διὰ τῆς καταχωρίσεως ἐν ταῖς φορτωτικαῖς τῆς ῥήτρας «ἡ κοινὴ ἀβαρία κανονίζεται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ὑόρκης καὶ Ἀμβέρσης». Π. Ν. ΠΑΠΑΦΩΤΕΙΝΟΣ

— **θαλάσσιοι *ὀργανισμοὶ*** (οἱ) *[Βιολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ τὰ ἐνδιαιτώμενα ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἢ ἄλλως *θαλασσία πανὶς* καὶ *θαλασσία χλωρὶς* (βλ. λ. *ὠκεανογραφία)*. Δ. Ν. Π.

— **θαλάσσιον *ἐμπόριον*.** Τὸ διὰ θαλάσσης καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κινουμένων μέσων ἐνεργούμενον ἐμπόριον. Αἱ ἐξ αὐτοῦ γεννώμεναι σχέσεις αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ρυθμίζονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου («περὶ θαλασσίας ἐμπορίας»). Ἐκτὸς τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ἄλλοι νόμοι ρυθμίζουν τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν (ὄργανον τῆς θαλασσίας ἐμπορίας). Λόγῳ τοῦ πολυαρίθμου καὶ τοῦ ἰδιάζοντος αὐτῶν χαρακτῆρος διεμορφώθη εἰδικὸς κλάδος δικαίου, ἐπονομαζόμενος «Ναυτικὸν δίκαιον» καὶ περιλαμβάνων τὸ ναυτικὸν ἰδιωτικὸν δίκαιον καὶ τὸ δημόσιον ναυτικὸν δίκαιον. Τὸ μὲν ἰδιωτικὸν συνίσταται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κανόνων τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ δικαίου, τὸ δὲ δημόσιον ἐκ τῶν κανόνων τοῦ διοικητικοῦ ναυτικοῦ δικαίου.

Π. Ν. ΠΑΠΑΦΩΤΕΙΝΟΣ

— **θαλάσσιον *κλῖμα*·** βλ. λ. *κλῖμα*.

— **θαλάσσιον *ὕδωρ*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *θάλασσα* καὶ *ὕδωρ*.

— **θαλάσσιος *ὁδηγός*.** Συλλογὴ ναυτικῶν ἐθίμων καταρτισθεῖσα εἰς Rouen τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὑπὸ ἀγνώστου συγγραφέως. Εἰδικῶς πραγματεύεται περὶ τῆς συμβάσεως τῆς ἀσφαλείας. Τὸ πλεῖστον τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς γαλλικῆς Ordonnance τοῦ 1681 ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Π. Ν. ΠΑΠΑΦΩΤΕΙΝΟΣ

—**Θαλάσσιος *ὑδροβιολογικὸς σταθμός*.** Ἱδρύθη ἐν Π. Φαλήρῳ κατὰ τὸ ἔτος 1915 τῇ ὑποδείξει τοῦ ἐξ Ἰταλίας μετακληθέντος καθηγητοῦ Vinciguerra διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἁλιείας ἐν Ἑλλάδι. Σκοπὸς τούτου εἶναι ἡ σπουδὴ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ πρακτικῆς ἀπόψεως τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ὑδροβίων ζῴων καὶ ἰδίᾳ τῶν ὠφελίμων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ μελέτη τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος (προσδιορισμοὶ ἁλμυρότητος, πυκνότητος, θερμοκρασιῶν ἐπιφανείας καὶ βάθους, ρευμάτων κλπ). Ὁ σταθμὸς ἐξαρτᾶται διοικητικῶς ἐκ τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ν. Ι. Σ.

Θαλάσσιος *(ἅγιοι)*. —1) Ὁ ἐκ Συρίας ἀναχωρητής, ὅστις ἐπί τινος λόφου πρὸς νότον τῆς κώμης Τιλίμμης, κειμένης ἐν τῇ περιοχῇ τῆς παρὰ τὸν Εὐφράτην πόλεως Κύρου, ἵδρυσε τὸ ἀναχωρητήριόν του κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἡ μνήμη του ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Φεβρουαρίου μετὰ βραχείας βιογραφίας. —2) Ὁ ἡγούμενος μονῆς τινος ἐν Λιβύῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, σύγχρονος Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ. Συνέγραψε τέσσαρας «Ἑκατοντάδας (κατὰ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια) περὶ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς κατὰ νοῦν πολιτείας» πρὸς τὸν Παῦλον τὸν πρεσβύτερον. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ὡς ὁσίου πατρὸς ἑορτάζεται τὴν 20 Μαΐου. Ε. Γ. Π.

θαλασσίς, *—ιά, —ί*· ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης: «ὕφασμα—, φόρεμα θαλασσί»· || ***θαλασσὶ*** (τὸ) ὡς οὐσ., τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης, ἀπόχρωσις τοῦ κυανοῦ: «τό 'βαψα θαλασσί».

θαλασσόβιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἐν τῇ θαλάσσῃ ζῶν· || ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ζῶν, οἷον ἀπὸ τῆς ἁλιείας ἢ ναυτιλίας, ἄλλως *θαλασσοβίοτος*.

θαλασσοβίοτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὸν βίοτον ἔχων, οἷον ἀπὸ τῆς ἁλιείας, ναυτιλίας κττ., ἄλλως *θαλασσόβιος*.

θαλασσοβρεγμένον (τὸ) *[Ἐμπορ.]* Καλεῖται τὸ ἐμπόρευμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν πλοῦν ὑπέστη βλάβην. Ὁ καθορισμὸς τῆς ζημίας, ἀσφαλιζομένης δι' εἰδικῆς ἀσφαλείας, εἶναι ζήτημα λεπτότατον καὶ ἀνατίθεται εἰς πραγματογνώμονας (βλ. λ. *ἀβαρία καὶ ἀσφάλεια*). Α. Λ.

θαλασσόγαμπρος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *στατικὴ ἢ λειμώνιος* (Statice limonium).

θαλασσογενὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ἐκ τῆς θαλάσσης γεννηθείς: «θαλασσογενὴς ἀκτή».

— **θαλασσογενὴς *ἀκτὴ*** *[Ὑδρογρ.]*. Ἀκτὴ χθαμαλὴ σχηματιζομένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης (βλ. λ. *ἀκτὴ* τ. Γ' σ. 259 α' ἐπ.).

θαλασσογραφία (ἡ)· ἡ τέχνη τοῦ θαλασσογράφου, κλάδος τῆς ζωγραφικῆς (βλ. κατ.) λαμβάνων θέματα ἐκ τοῦ θαλασσινοῦ καὶ ναυτικοῦ βίου· || θαλασσογράφημα, εἰκὼν παριστῶσα σκηνὴν σχετιζομένην πρὸς τὴν θάλασσαν· || περιγραφὴ τῆς θαλάσσης, ἡ περὶ τῶν θαλασσῶν μελέτη ὡς κλάδος τῆς γεωγραφίας.

— *[Ὠκεανογρ.]* Βλ. *ὠκεανογραφία*.

—*[Τεχν.]* Ἡ *θαλασσογραφία* εἶναι κλάδος τῆς ζωγραφικῆς ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἀπεικόνισιν παραθαλασσίων τοπίων, θαλασσῶν καὶ ναυτικῶν σκηνῶν. Ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, μολονότι ὁ κλάδος οὗτος τῆς ζωγραφικῆς οὔτε εἶχεν εἰσέτι διαμορφωθῆ ἀνεξαρτήτως καὶ αὐτοτελῶς, οὔτε ἐνοεῖτο καθ' ὃν τρόπον νοεῖται σήμερον, οἱ καλλιτέχναι, κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον οἱ κατοικοῦντες εἰς εὐλιμένους καὶ θαλασσοπλήκτους τόπους, ᾐσθάνθησαν πολλὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἐκ τῆς ζωῆς τῆς θαλάσσης εἰλημμένας ἀπεικονίσεις. Ἀκταὶ καὶ ἀπορρῶγες βράχοι, ἰχθύες καὶ ὄστρακα, κοράλλια καὶ ποικίλα ἄλλα εἴδη τῆς ἐναλίου χλωρίδος, πρὸς τούτοις δὲ ἀπόψεις ποταμῶν καὶ παραποταμίων τοπίων, δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην. Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Κρῆτες, ἀπ' αὐτῶν δ' οἱ Μυκηναῖοι, τέλος δ' οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι, εἴτε εἰς εὐρείας τοιχογραφίας, εἴτε εἰς βραχέα ζωγραφήματα, εἴτε εἰς ἀγγειογραφίας συχνάκις ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποδώσουν μετὰ καταπλησσούσης πολλάκις ἐναργείας καὶ φυσικότητος τὰ θέματα ταῦτα. Ἡ οἱονεὶ ὅμως θαλασσογραφία αὕτη τῶν ἀρχαίων κατὰ τοῦτο διαφέρει οὐσιωδέστατα τῆς νεωτέρας τοιαύτης, ὅτι δὲν ἀσκεῖται ὡς αὐτάρκης καὶ ἀνεξάρτητος τέχνη, ἀλλ' ἐπέχει τόπον διακοσμήσεως ἢ συμπληρώσεως τοῦ κυρίως ἔργου, οὗ τὸ θέμα κατὰ κανόνα εἶναι διάφορον.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς θαλασσογραφίας ὡς ἰδιαιτέρου εἴδους ζωγραφικῆς, καλλιεργουμένου ὑπὸ καλλιτεχνῶν εἰδικευμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοῦτο, χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μ. Χ. καὶ συμπίπτει μετὰ τῆς ἀνθήσεως τῆς ὀλλανδικῆς τέχνης καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ἀκμῆς τῆς Ὀλλανδίας. Οἱ Ὀλλανδοὶ θαλασσογράφοι καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' τοῦτον αἰῶνα καὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ διάσημοι. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τούτων ἵστανται: ὁ Ἀλβέρτος Κόϋπ (Cuyp), ἀπὸ τὴν Ντορντρέχτην (1620—1691), ὅστις ἀπέδωκε μετὰ σπανίας δεξιοτεχνίας τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς Ὀλλανδίας· ὁ βὰν Γκόγεν (Van-Goyen), ἀπὸ τὸ Λεϋντε (1596—1656), ὅστις ἐξέθρεψε καὶ διεμόρφωσεν ὁλόκληρον γενεὰν τοπιογράφων καὶ θαλασσογράφων καὶ ὅστις ἀπεκάλυψε θαυμασίαν εὐαισθησίαν καὶ ἐκφραστικώτατον τάλαντον εἰς σειρὰν θαλασσογραφιῶν, ὡς ἡ «Διῶρυξ ἐν Ὀλλανδίᾳ» (1647) καὶ αἱ «Ὄχθαι ποταμοῦ» (1644), αἱ ἀποκείμεναι εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου· οἱ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βὰν ντὲν Βέλντε (Van-den-Velde) καταγόμενοι καλλιτέχναι, ἰδίᾳ δ' ὁ Γουλιλμος βὰν ντὲν Βέλντε ὁ νεώτερος (1633—1707), ὅστις ἔδωκεν εἰς μακρὰν σειρὰν πινάκων ἐξαιρέτους πολεμικὰς κατὰ θάλασσαν σκηνὰς καὶ ἐξαιρέτους ὑδατοβριθεῖς ἀπόψεις («Αἰχμαλωσία τεσσάρων ἀγγλικῶν πλοίων», «Ἡ κανονιά», «Λιμάνι», «Προκυμαία», «Ταραγμένη θάλασσα», «Ἀκτή», «Γαλήνη» κ.τ.λ.)· ὁ Βὰν ντὲρ Μέερ ντὲ Φέρμεερ (Van-der-Meer de Vermeer) ὁ ἐκ Ντὲλφτ (1622—1675), τοῦ ὁποίου θαυμάζεται ὁ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Χάγης πίναξ «Ἄποψις τοῦ Ντὲλφτ ἀπὸ τῆς διώρυγος τοῦ Ρόττερνταμ»· ὁ Βακχόϋζεν (Backhuizen, 1631—1709), ὅστις ἀποδίδει μετὰ δραματικοῦ μεγαλείου τὴν θάλασσαν, καὶ ὁ μέγας Ἰάκωβος Ροϊσντάελ (628—1682;), ἡ ἀθάνατος δόξα τῆς ὀλλανδικῆς τοπιογραφίας, τοῦ ὁποίου τὸ ἀριστούργημα: «Ἡ θύελλα προσβάλλουσα τοὺς ὑδατοφράκτας τοῦ Σχεβενίγκεν», κατέχει τὸ Λοῦβρον. Καί τινες Φλαμανδοὶ καλλιτέχναι, προφανῶς ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ὀλλανδῶν, ἐξειργάσθησαν μετ' ἀξιοσημειώτου ἐπιτυχίας θαλασσίας ἀπόψεις. Μεταξὺ τούτων ὁ ἐν Γαλλίᾳ διαγαγὼν ζωγράφος πολεμικῶν σκηνῶν Ἀντώνιος-Φραγκῖσκος βὰν ντὲρ Μαῖλεν (Van-der-Meulen) κατέλιπεν ἀξιολογωτάτους στρατιωτικοὺς πίνακας ὑποκειμένους εἰς παραθαλάσσια ἢ παραποτάμια τοπία. Ὀνομαστοὶ θαλασσογράφοι ἐνεφανίσθησαν καὶ εἰς τὴν Βενετίαν. Ὁ σημαντικώτερος ἐκ τούτων εἶναι ὁ Ἀντώνιος Καναλέττο (Canaletto), ὅστις κατέστη ὁ ἐπίσημος, οὕτως εἰπεῖν, ζωγράφος τῆς πόλεως ταύτης, ἀπεικονίσας εἰς μακρὰν σειρὰν ἔργων ὄχι μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν μνημείων της καὶ τὰς λαμπρὰς ἀναμνήσεις τῆς πομπικῆς της ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν πολύτροπον καὶ ὑποβλητικὴν συμφωνίαν τῶν ὑδάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἐκτείνεται.

Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ πλεῖστοι τῶν μεγάλων τοπιογράφων της ἐξειργάσθησαν θαλασσογραφίας. Ὁ Πουσσὲν (1594—1665), ὁ Κλαύδιος Ζελέ, ὁ κυρίως γνωστὸς ὡς Λορραὶν (1600—1682), ὁ Ἰωσὴφ Βερνὲ (1711—1789), ὅστις ἐξεικόνισε τοὺς πλείστους τῶν λιμένων τῆς Γαλλίας, ὁ Εὐγένιος Ἰζαμπὲ (1803—1886), ἔτι δ' ὁ μέγας ρωμαντικὸς Εὐγένιος Ντελακρουᾶ καὶ ὁ Κουρμπέ, ὁ διάσημος ρεαλιστής, ἀπεικόνισαν τὴν θάλασσαν ἐπιτυχῶς. Ἐσχάτως ἡ σχολὴ τῶν ἐμπρεσσιονιστῶν, πρωτοστατοῦντος τοῦ Κλαυδίου Μονέ, ὡς ἐνδιαφερομένη πλέον πάσης ἄλλης σχολῆς διὰ τὰς διακυμάνσεις τοῦ φωτὸς καὶ τὰς ἐναλλαγὰς τῆς ἀτμοσφαίρας, εὗρεν εἰς τὰ παραθαλάσσια τοπία εὐρὺ πεδίον δράσεως. Καὶ νεώτεροι δ' ἔτι Γάλλοι καλλιτέχναι ἐτράπησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν θαλασσογραφίαν. Ἐκ τῶν προσφάτως ἐκτεθέντων εἰς τὰς παρισινὰς αἰθούσας ἐκθέσεων πινάκων σχετικῶν ἔργων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὸ «Πεῦκο στὴν ἀκροθαλασσιά», τοῦ Ἀ. Ματινιόν, τὸ «Δειλινὸ Σεπτεμβρίου» τῆς Θ. Κλεμάν, τοὺς «Ἀμμοσυλλέκτας» τοῦ Ζ. ντὲ Βιλμαρέ, τὸ «Τοπίον» τοῦ Ρ. Λεμερσιέ, τὸ «Λιμάνι» τοῦ Ζ. Κρὺλλ (βελγικῆς καταγωγῆς), τὸ «Ξημέρωμα στὴ θάλασσα» τοῦ Π. Μορσαὶν κλπ. Ἐξαιρέτως δ' ἀξιομνημόνευτος εἶναι καὶ ἡ δραματικὴ ἑρμηνεία τῆς θαλάσσης ὑπὸ τοῦ Μαυρικίου ντὲ Βλάμινκ καὶ ἡ ἐκφραστικὴ ἀπόδοσις τῶν ὑδάτων ὑπὸ τοῦ Τερέσκοβιτς.

Ἕτεροι λίαν ἀξιοσημείωτοι ἐκπρόσωποι τῆς διεθνοῦς θαλασσογραφίας εἶναι οἱ Ἄγγλοι Γουΐλσων (1713—1830), Μπόνιγκτον (1801—1827), Τῶρνερ (1763—1851) καὶ Κονσταίημπλ (1776—1837) καὶ οἱ Ρῶσοι Βερετσάγιν καὶ Ἀϊβαζόφσκη, τοῦ ὁποίου ὡραῖαι θαλασσογραφίαι ἀπόκεινται εἰς τὴν Πινακοθήκην τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων θαλασσογράφων σημειοῦμεν ἐνταῦθα τοὺς Βολανάκην, Ρωμανίδην, Χατζῆν, Καλογερόπουλον, τὸν Γιολδάσην εἰς μερικοὺς παλαιοτέρους του πίνακας κ. ἄ. Ἄλλως τε ἡ θαλασσογραφία ἐν Ἑλλάδι, ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς διαπλάσεως τῆς χώρας, ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ καί τι πλέον τῆς καθόλου τοπιογραφίας. Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

θαλασσογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θαλασσογραφίαν: «θαλασσογραφικὰ σκίτσα» || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν θαλασσῶν ὡς κλάδου τῆς γεωγραφίας.

— **Θαλασσογραφικὴ *ἐπιτροπή*.** Ἡ ἑλληνικὴ θαλασσογραφικὴ ἐπιτροπὴ συνεστήθη δυνάμει τοῦ νόμου «Περὶ μέτρων πρὸς προαγωγὴν τῆς ἁλιείας καὶ περὶ συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὠκεανογραφικὴν ἐξερεύνησιν τῆς Μεσογείου». Σκοπεῖ τὴν φυσικήν, χημικὴν καὶ βιολογικὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, ἰδίᾳ καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν ναυσιπλοΐαν. Εὑρίσκεται μετὰ τῶν λοιπῶν μεσογειακῶν κρατῶν ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν Διεθνῆ ἐπιτροπὴν πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐξερεύνησιν τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἔχει ὡς πρόεδρον τὸν ἑκάστοτε ὑπουργὸν τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ἀπαρτίζεται δ' ἐκ 16 μελῶν, ἐξ ὧν 12 δημόσιοι ὑπάλληλοι. Ὑπὸ τῶν μελῶν ὀργανοῦνται κατὰ καιροὺς διὰ τοῦ ὑδρογραφικοῦ πλοίου «Ναυτίλος» θαλασσογραφικὰ ταξίδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐνεργοῦνται δοκιμαστικαὶ ἁλιεῖαι διὰ μεγάλων συρομένων δικτύων (otter fish trawl), ἁλιεῖαι διὰ τριεδρικῶν

Digitized by Google

'Εξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ (ἄνωθεν):
1) ***Κιουκιούκ***: *Στὸ ἀκροθαλάσσι.* 2) ***Β. Βὰν ντὲν Βέλτε***: *'Η κανονιά.* 3) ***Κλεμάν***: *Δειλινὸ Σεπτεμβρίου.* 4) ***Λορραίν***: *'Η Χρυσηΐδα ξαναβρίσκει τὸν πατέρα της.*

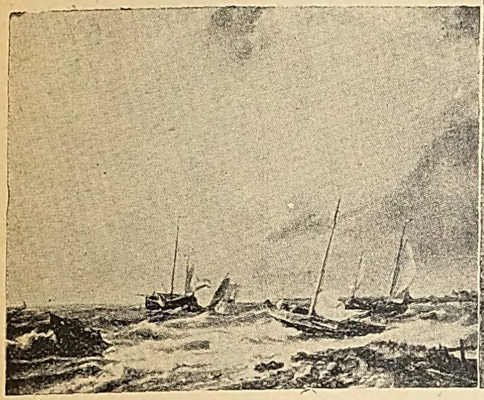

5) ***Ρουϋσντάελ***: *Στὸ μῶλο.* 6) ***Κλαίυ***: *Στ' ἀνοιχτά.* 7) ***Μονέ***: *Στὸν ὄχθο.* 8) ***Ριβιέρ***: *Μισεμός.* 9) ***Βολωνάκη***: *'Η ἔξοδος τοῦ Ἄρεως.*

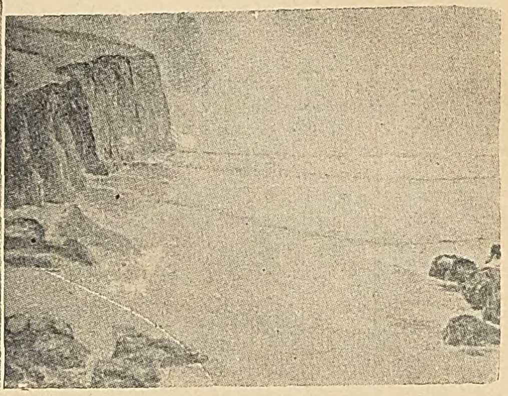

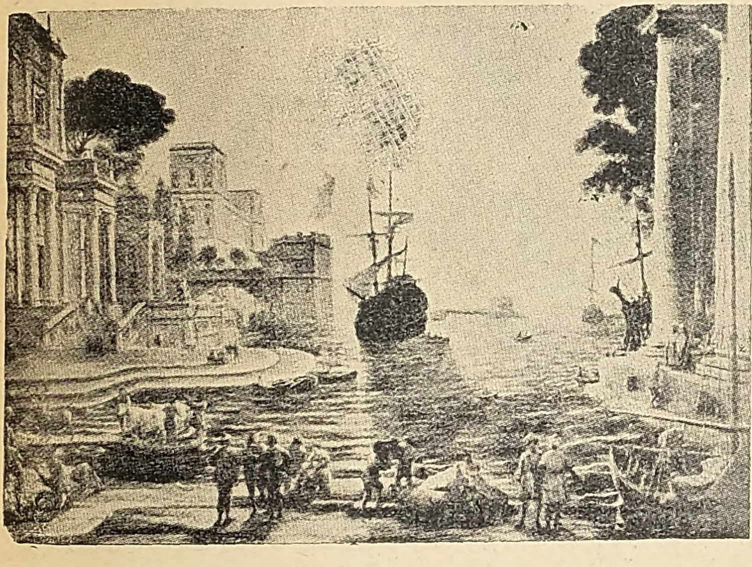

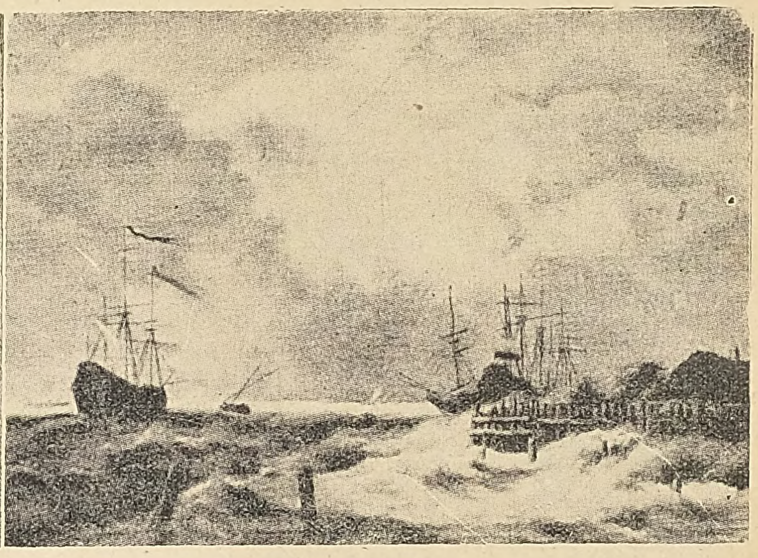

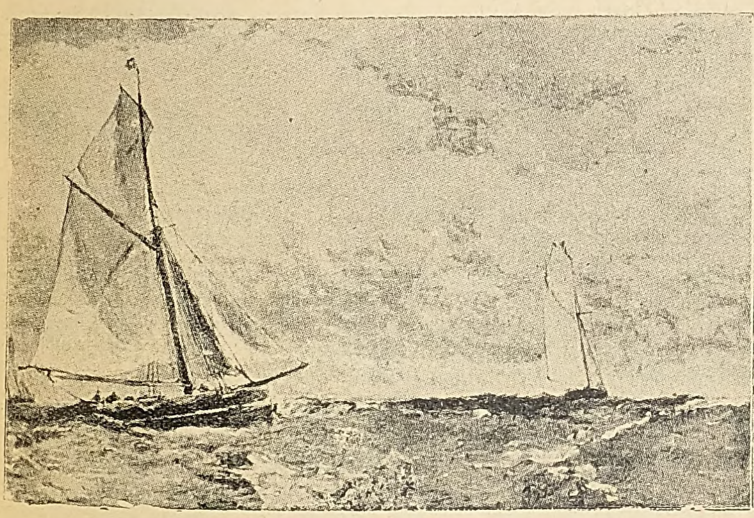

Digitized by Google

κιούρτων (nasses triédriques) μετὰ ἠλεκτρικοῦ φωτός, παρατηρήσεις πρὸς σπουδὴν τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τοῦ θαλασσίου ὕδατος (προσδιορισμὸς θερμοκρασιῶν, πυκνότητος, ἁλμυρότητος κλπ.), μελέται ἐπὶ τῶν ρευμάτων, προσδιορισμοὶ τοῦ βάθους τῶν θαλασσῶν κλπ. Ν. Ι. Σ.

— *θαλασσογραφικὸς σταθμὸς Χαλκίδος*. Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1921 λειτουργεῖ εἰς Χαλκίδα θαλασσογραφικὸς σταθμὸς ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν. Τὸ προσωπικὸν τοῦ σταθμοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ὑπαξιωματικοῦ καὶ ἐκ ναυτῶν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, ἀσχολεῖται δὲ μὲ τὴν μέτρησιν τῆς ταχύτητος τοῦ ρεύματος τοῦ Εὐρίπου, εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν παλιρροιῶν, μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις, μὲ τὸν προσδιορισμὸν θερμοκρασίας τοῦ θαλασσίου ὕδατος ὡς καὶ εἰς συλλογὰς πλαγκτοῦ. Ν. Ι. Σ.

θαλασσογράφος (ὁ, ἡ)· ζωγράφος ἀσχολούμενος εἰδικῶς εἰς θέματα εἰλημμένα ἀπὸ τοῦ θαλασσινοῦ ἢ ναυτικοῦ βίου· ‖ ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν θαλασσογραφίαν ὡς κλάδον τῆς γεωγραφίας.

θαλασσοδάνειον (τό)· δάνειον ναυτικὸν ἐπὶ βαρυτάτῳ τόκῳ, ἄλλως *ναυτοδάνειον* (βλ. λ.)· ‖ δάνειον ἐπισφαλὲς ἢ πρὸς ὅλως ἀφερέγγυον ὀφειλέτην.

θαλασσοδαρμένος, —η, —ο· ὁ ὑπὸ τῆς θαλάσσης ταλαιπωρημένος, ὁ ἐν θαλάσσῃ πολλὰ παθών, οἷον ὑπὸ τρικυμίας ἢ ἄλλων περιπετειῶν.

θαλασσοδέρνω, καὶ ***θαλασσοδέρνομαι***· παλαίω πρὸς τὰ κύματα, δέρνομαι μὲ τὴν θάλασσαν, κλυδωνίζομαι.

θαλασσοδρόμος (ὁ) (Thalassodromus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νηκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀελλοδιδῶν*. Οἱ θαλασσοδρόμοι ἔχουσι ράμφος μᾶλλον βραχύ, γαμψὸν κατὰ τὸ ἄκρον του καὶ λίαν πεπιεσμένον. Αἱ ρωθωνικαὶ ὀπαὶ κεῖνται τόσον πλησίον ἀλλήλων, ὥστε φαίνονται ἀποτελοῦσαι ἓν μόνον τρῆμα. Οἱ πόδες εἶναι λεπτοὶ καὶ ἐπιμήκεις, αἱ πτέρυγες αἰχμηραὶ καὶ ἡ οὐρὰ τετράγωνος ἢ ἐλαφρῶς διχαλωτή. Οἱ θαλασσοδρόμοι μόνον κατὰ τὴν νύκτα ἢ ἐν καιρῷ καταιγίδος ἐξέρχονται τῆς κρύπτης των, ὡς ἐκ τούτου τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶναι γενικῶς γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *πτηνὰ τῆς καταιγίδος*.

Θαλασσόδρομος ὁ πελάγιος.

Γνωστότερον γένος εἶναι *θαλασσοδρόμος ὁ πελάγιος* (Thalassodromus pelagicus), τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος εἶναι μικρὸν καὶ κατά τι μεγαλύτερον τοῦ κορυδαλλοῦ, τὸ πτέρωμα μελανὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ μελανόφαιον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τὴν οὐράν. Ἵπταται εὐχερέστατα καὶ κατὰ τὴν πτῆσιν ἐγγίζει τὸ σῶμά του τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν. Ἡ θήλεια ἐναποθέτει τὸ ᾠόν της εἰς τὰς ρωγμὰς τῶν βράχων ἢ ἐντὸς τῆς ἄμμου. Δ. Ν. Π.

θαλασσοειδής (ὁ, ἡ), **—ές** (τό)· ὁ ὁμοιάζων πρὸς τὴν θάλασσαν κατὰ τὸ χρῶμα: «θαλασσοειδῆ ἱμάτια» (ἀρχ.).

θαλασσοζούχια (τά) (Thalattosuchia E. Fraas) *[Παλαιοζωολ.]*. Συνώνυμον τῆς ἐκλειψάσης οἰκογενείας *μετριορυγχίδαι* (βλ. λ.) τῶν *κροκοδειλίων ἑρπετῶν*. Γ. Κ. Γ.

θαλασσοθεραπεία (ἡ) *[Ὑγιειν.]*. Ὁ ὅρος οὗτος ἀποδίδεται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ θαλασσίου ἐν γένει περιβάλλοντος (ὕδωρ θαλάσσιον, κλῖμα θαλάσσιον, παραμονὴ παρὰ τὴν θάλασσαν κλπ.) διὰ τὴν θεραπείαν καὶ τὴν προφύλαξιν νόσων τινῶν (ραχιτισμὸς καὶ λεμφισμός, δυστροφίαι καὶ παραμορφώσεις τῶν ὀστῶν, κληρονομικὴ φυματίασις, σύφιλις, οἰνοπνευμάτίασις, προφυματικὴ κατάστασις, χοιράδωσις καὶ ἀδενοπάθειαι, τὰ δυσίατα ἐκζέματα κλπ.). Εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἁρμοδίους θαλασσίους σταθμοὺς ἡ θεραπεία διενεργεῖται εἴτε ἐπὶ τῆς παραλίας, εἴτε ἐντὸς λέμβου ἠγκυροβολημένης εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπόστασιν ἢ ἐλαφρῶς ἱστιοπλοούσης. Ὁ πάσχων κατακλίνεται ἐπὶ ἐλαφροῦ ἀνακλίντρου (ψαθίνου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον), ἢ ἐπὶ δικτυωτῆς αἰώρας, ἔχων τὴν κεφαλὴν προφυλαγμένην ἀπὸ τοῦ ἡλίου, τὸ σῶμα καλῶς κεκαλυμμένον καὶ προφυλασσόμενον ἀπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἡ διάρκεια τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν παραθαλασσίαν ἐπίδρασιν εἶναι μιᾶς ὥρας ἐν τῇ ἀρχῇ, ἀκολούθως πολλῶν ὡρῶν καὶ τέλος μιᾶς ὁλοκλήρου σχεδὸν ἡμέρας, ὅταν ὁ καιρὸς τὸ ἐπιτρέπῃ. Ὁ πάσχων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας του πρὸ τῆς 8ης ἢ 9ης ὥρας τῆς πρωίας (ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς)· πρέπει δὲ νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὸ κατάλυμά του πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ἡ ὁλικὴ διάρκεια τῆς θεραπείας ταύτης εἶναι τριῶν μηνῶν τοὐλάχιστον. Ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀντὶ τῆς παραλιακῆς θεραπείας προτιμᾶται ἡ ἐν ἀνοικτῷ πελάγει θαλασσοθεραπεία ἐπὶ ἱστιοφόρου πλοίου.

Ἡ θαλασσοθεραπεία ἐνέχει ἐπίδρασιν καὶ ἀποτελεσματικότητα ἀνωτέραν τῆς ἁπλῆς θαλασσίου κλιματοθεραπείας: τονωτικὴν καὶ δυναμογόνον ἐνέργειαν, αὔξησιν τῆς ὀρέξεως, εὐφορίαν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὧν ἐπακόλουθον ὁ ἤρεμος ὕπνος. Τὸ θαλάσσιον λουτρὸν πρέπει νὰ τελῆται ἅπαξ τῆς ἡμέρας (ἐνίοτε δὲ μόνον ἅπαξ ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἡμέραν), οὐχὶ εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐγέρσεως ἐκ τοῦ πρωινοῦ ὕπνου, ἀλλὰ κατόπιν ἐλαφρᾶς ἀσκήσεως, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν ἀντίδρασιν καὶ ἐπιβραδύνει τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐπερχομένων δευτερογενῶς φρικίων. Αἱ καταλληλότεραι ὧραι διὰ τὸ θαλάσσιον λουτρὸν εἶναι αἱ ἀπὸ τῆς 9ης πρωινῆς ὥρας μέχρι τῆς 4ης ἢ 5ης μεταμεσημβρινῆς, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Ἡ εἰς τὸ λουτρὸν εἴσοδος πρέπει νὰ γίνεται δι' ἀποτόμου καὶ ὁλοσχεροῦς καταδύσεως τοῦ σώματος, ἡ ὁποία συντέμνει τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου ἀδιαθεσίας. Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ ἔξοδος δέον νὰ τελῆται πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ δευτερογενοῦς ἢ ἐπιγενοῦς ρίγους (τοῦ κεντρικοῦ ρίγους), ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὁποίου εἶναι ἔνδειξις διασπάσεως τῆς θερμικῆς ἰσορροπίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔνδειξις ψύξεως ἰσχυροτάτης καὶ ἐπικινδύνου ἐνίοτε. Ἡ ἐντὸς τοῦ ὕδατος κίνησις, τὸ κολύμβημα ἰδίως, συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ρίγους τούτου· δέον ὅμως ὁ νηχόμενος ν' ἀποφεύγῃ τὴν πνευστίασιν (δυσχέρειαν τῆς ἀναπνοῆς πολλάκις δυσπνοϊκήν) καὶ τὴν κόπωσιν. Ἡ διάρκεια τοῦ λουτροῦ πρέπει νὰ εἶναι βραχείας διαρκείας διὰ τὰ νεαρὰ παιδία καὶ τὰ ἡλικιωμένα ἄτομα (5 λεπτὰ τῆς ὥρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον)· δύναται ὅμως νὰ παραταθῇ ἐπὶ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας μέχρις εἴκοσι λεπτῶν διὰ τοὺς ἐνηλίκους καὶ ἐπὶ ἠρεμούσης θαλάσσης ἢ εἰς τοὺς παραλιακοὺς σταθμοὺς ἠπίου καὶ μετρίου κλίματος καὶ εἰς τὰς ἀμμώδεις καὶ ἐπιπέδους παραλίας. Ὅταν δὲ ὁ καιρὸς εἶναι κυματώδης καὶ μετ' ἀνέμων ἰσχυρῶν εἰς παραλιακοὺς σταθμοὺς ψυχροῦ κλίματος μετ' ἀποτόμων βράχων καὶ χαλίκων, ἡ διάρκεια τοῦ λουτροῦ δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 10' ἢ 15' τῆς ὥρας. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

θαλασσοθραύστης (ὁ) *[Λιμεν.]*. Μέγας κυματοθραύστης ἐξωτερικὸς μεμονωμένος, παραθέων τὴν ἀκτὴν τοῦ λιμένος, ὃν προασπίζει, πληττόμενος ὑπὸ τοῦ κύματος κατὰ πλευράν. Μὴ συνδεόμενος πρὸς τὴν ἀκτὴν ἢ τὰς προκυμαίας τοῦ λιμένος, σχηματίζει δύο ἢ πλείονας εἴσπλους· ὡς λ. χ. ὁ θαλασσοθραύστης ὁ σχηματίζων τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν καὶ ὁ ὁποῖος μὴ συνδεόμενος πρὸς τὰς προκυμαίας σχηματίζει ἓν στόμιον πρὸς Β μετὰ τοῦ λιμενοβραχίονος Τριάντη καὶ ἕτερον πρὸς Ν μετὰ τοῦ λιμενοβραχίονος «Ἁγίου Ἀνδρέου». Παροιμιώδης εἶναι ὁ θαλασσοθραύστης τοῦ Χερβούργου, οὗ ἡ κατασκευὴ ἤρχισεν ἐπὶ Ρισελιὲ καὶ ἐπερατώθη ἐπὶ Ναπολέοντος Γ'.

θαλασσόκολλα (ἡ) (Thalassicolla) *[Ζωολ.]*. Γένος πρωτοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *θαλασσοκολλιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς ὀργανισμούς. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῇ Μεσογείῳ. Δ. Ν. Π.

θαλασσοκόρακας (ὁ) *[Ζωολ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ πτηνοῦ *κάρβων ὁ φαλακροκόραξ* (Carbo cormoranus), ὁ ἄλλως καλούμενος καὶ *καλιτζακοῦ*.

θαλασσοκρατία (ἡ), καὶ ***θαλασσοκρατορία***. Τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης κράτος, ἡ ἐπὶ τῆς θαλάσσης κυριαρχία, ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν, δηλαδὴ ἡ *θαλασσοκρατία*, ἀπετέλεσεν ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων τὸ μέλημα παντὸς ἔθνους. Τὸ δόγμα τοῦ Περικλέους «μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος» ἐπιβεβαιοῦται καθημερινῶς. Οὐδεὶς λαός, ὅσον ἰσχυρὸς καὶ ἂν ὑποτεθῇ, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ διεθνῶς βαρύνουσαν ἐπικράτειαν ἄνευ ἀσφαλοῦς πρὸς τὴν θάλασσαν διεξόδου, καθ' ὅσον παρ' ὅλας τὰς προόδους τῶν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνιῶν ἡ θάλασσα εἶναι ὁ εὐωνότερος, ὁ ταχύτερος καὶ γενικῶς ὁ κύριος τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγωγός.

Διάφοροι ἐπικράτειαι ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων ἐπεδίωξαν τὴν θαλασσοκρατορίαν, παλαιότερον δὲ πάντων ὁ τῆς Κρήτης βασιλεὺς Μίνως κατὰ τὴν ἐποχήν του ἀπέκτησε ταύτην, πλείστας τῶν νήσων κατακτήσας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἐξασκουμένην πειρατείαν καταδιώξας, ἐν τέλει δὲ ἐξεστράτευσε καὶ εἰς Σικελίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε (*Θουκυδ.* Α' 4 — *Ἡροδ.* Γ' 122 — *Διόδωρος* Δ' 60 καὶ 79 καὶ Ε' 78). Μετὰ τὸν Μίνωα ὑπῆρξαν οἱ Ρόδιοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ Βυζαντινοί, αἱ Ἰταλικαὶ δημοκρατίαι (ἰδίᾳ Ἑνετία καὶ Γένουα), οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἱσπανοί, οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ τέλος οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τραφαλγὰρ κυριαρχοῦσι τῆς θαλάσσης, τὴν τοιαύτην κυριαρχίαν ἐπισφραγίσαντες ἐπ' ἐσχάτων διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἰουτλάνδης (τοῦ Σκαγεράκη κατὰ τοὺς Γερμανούς).

Κανὼν ὅθεν πλέον κατέστη ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ πολέμου, ὅπως ἐν οἱαδήποτε μεταξὺ δύο ἐθνῶν συρράξει ἐπιδιώκηται ἡ διὰ τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων θαλασσοκρατία, ὅπως ἀφ' ἑνὸς τὸ ἐπιτυχὸν ταύτην κράτος ἀκωλύτως διενεργῇ τὰς διὰ θαλάσσης μεταφοράς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ στερήσῃ τὸν ἀντίπαλόν του τοῦ πλεονεκτήματος τούτου, ὅπερ μοιραίως θέλει τὸν ἐξαναγκάσει εἰς ὑποταγὴν (πρόσφατον παράδειγμα τὸ τῆς Γερμανίας).

Τὰ σπουδαιότερα τῶν στοιχείων, ἅτινα ἐπιτρέπουσι τὴν θαλασσοκρατίαν, εἶναι: α) κατάλληλος γεωγραφικὴ θέσις, β) ναυτικὸς πληθυσμὸς καὶ ἐμπόριον, γ) ναύσταθμοι καὶ βάσεις εἰς ἐπικαίρους γεωγραφικὰς θέσεις καὶ 4), ὅπερ καὶ κυριώτερον, ὁ ἰσχυρὸς πολεμικὸς στόλος.

Τοῦ κυριωτέρου τῶν στοιχείων τῆς θαλασσοκρατίας, ἤτοι τοῦ πολεμικοῦ στόλου, ἡ συγκρότησις καὶ ὀργάνωσις δὲν γίνεται ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου προπαρασκευῆς τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ὑλικοῦ, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως προσωπικοῦ. Ἡ γενικῶς παραδεδεγμένη ἀρχὴ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς θαλασσοκρατίας εἶναι ἡ διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀντιπάλου πολεμικοῦ στόλου, ἀρχὴ συνεχῶς καὶ ἀναλλοιώτως ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπιβεβαιουμένη. Ἡ ὑπό τινων ὑποστηριχθεῖσα γνώμη περὶ ἐπιτεύξεως τῆς θαλασσοκρατίας διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου τοῦ ἀντιπάλου (καταδρομικὸς πόλεμος), πάντοτε ἀπεδείχθη ἄστοχος, καίτοι ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρξε καὶ ἡ καλουμένη νέα σχολὴ τοῦ ναυάρχου Aube, ὑποστηρίζουσα, ὅτι δι' ἐλαφρῶν καταδρομικῶν καὶ ὑποβρυχίων προσβαλλομένου τοῦ ἐμπορίου τοῦ ἀντιπάλου θὰ περιέλθῃ οὗτος εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποκύψῃ. Ὁ κατὰ τὸ διάστημα τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ αὐτοκρατορίας διενεργηθεὶς καταδρομικὸς πόλεμος κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου καὶ ὁ κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑποβρύχιος καταδρομικὸς πόλεμος ἀπέδειξαν περιτράνως διὰ τῆς ἀποτυχίας των τὸ ἄστοχον καὶ ἀνωφελὲς τοῦ τοιούτου πολέμου. Παρὰ τὰς νεωτεριστικὰς ἰδέας, ἡ θαλασσοκρατία μόνον διὰ βαρέων θωρηκτῶν στόλων καὶ φυσικὰ καὶ τοῦ συνδέσμου τῶν λοιπῶν βοηθητικῶν ὅπλων (ἐλαφρῶν σκαφῶν, ὑποβρυχίων, ἀεροπλοΐας) δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Γ. Ν. Ν.

θαλασσοκρατορία (ἡ)· βλ. *θαλασσοκρατία*.

θαλασσοκρατῶ (*—έω*)· κρατῶ τῆς θαλάσσης, εἶμαι κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ὑπερισχύω πάντων τῶν ἄλλων κατὰ θάλασσαν.

θαλασσοκράτωρ, *—ορος* (ὁ), θηλ. *θαλασσοκράτειρα*· ὁ κρατῶν τῆς θαλάσσης, ὁ κυρίαρχος τῶν θαλασσῶν: «ἡ θαλασσοκράτειρα Ἀγγλία».

θαλασσόλυκος (ὁ)· ὁ οἱονεὶ λύκος τῆς θαλάσσης, δημώδης προσωνυμία πεπειραμένου ναυτικοῦ: «ἕνας Ψαριανὸς θαλασσόλυκος».

θαλασσομάχος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος διαρκῶς μὲ θαλάσσια ἔργα, οἷον ἁλιεύς, ναύτης· ‖ ὁ κατὰ θάλασσαν πολεμήσας, ναυμάχος.

θαλασσομάχος (ὁ) (τὸ κοιν. κιὸρ - μπαστούνι) */Ναυτ.]* Τὸ ὑπὸ τὸν πρόβολον κάθετον ξύλον κατὰ τὸ ὕψος τοῦ στηλοκράνου τοῦ δορατίου, δι' οὗ διαβάλλεται ἡ τὸ δοράτιον στερεοῦσα παρυπήνη τοῦ προβόλου. Γ. Ν. Ν.

θαλασσομαχῶ (*—έω*)· εἶμαι θαλασσομάχος, ἀσχολοῦμαι μὲ θαλάσσια ἔργα· ‖ ἀγωνίζομαι κατὰ θάλασσαν, ναυμαχῶ.

θαλασσόνερο (τό)· θαλάσσιον ὕδωρ.

θαλασσοπλοΐα (ἡ)· ὁ τῆς θαλάσσης διάπλους.

θαλασσοπνιγμένος, *—η, —ο*, δημοτ., ἰσχυρότερον τοῦ *θαλασσοδαρμένος*, ναυαγός, ἄλλως *καραβοτσακισμένος*.

θαλασσοπνίγομαι· οἱονεὶ πνίγομαι εἰς τὴν θάλασσαν, ἀσχολοῦμαι ἐπιμόχθως εἰς ἔργον τι θαλάσσιον: «θαλασσοπνίγεται γιὰ νὰ πιάσῃ μιὰ ὀκὰ ψάρια».

θαλασσοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἀταξία, ἀναστάτωσις, κατάστασις πραγμάτων ἄνω κάτω, κοιν. *θαλάσσωμα*: «γενικὴ θαλασσοποίησις παρατηρεῖται».

θαλασσοποιῶ (*—έω*)· προκαλῶ ἀταξίαν, δημιουργῶ ἀκαταστασίαν, κοιν. «τὰ κάμνω θάλασσα»: «ἐμπῆκε 'ς τὸ γραφεῖό μου καὶ μοῦ τὰ ἐθαλασσοποίησε», «μᾶς ἐθαλασσοποίησε τὴν ὑπόθεσιν».

θαλασσοπορία (ἡ)· τὸ διὰ τῆς θαλάσσης πορεύεσθαι, ἄλλως *ποντοπορία*.

— *[Ναυτ. Ἱστορ.]* Ἀφ' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων ἀντελήφθη τὰ πλεονεκτή-

Digitized by Google

ματα τῶν διὰ θαλάσσης μεταφορῶν ἔναντι τῶν χερσαίων τοιούτων, προσεπάθησε νὰ ἐξερευνήσῃ καὶ πλεύσῃ πρὸς ἀγνώστους χώρας, ἐπιδοθεὶς οὕτως εἰς θαλασσοπορίας μακρινάς, αἵτινες ἀφ' ἑνὸς ἐγένοντο πρὸς ἐμπορίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἀποικισμόν.

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ γνωρίζωμεν ποῖοι πρῶτοι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐπεδόθησαν εἰς τὰς μακρινὰς θαλασσοπορίας, πάντως ὅμως οἱ τολμηρότατοι καὶ δεξιώτατοι τῶν ἀρχαιοτάτων ναυτίλων ὑπῆρξαν ὁμολογουμένως οἱ Φοίνικες, οἵτινες πρῶτοι, κατὰ Στράβωνα, ἀπετόλμησαν νὰ διασχίσωσι τὰς θαλάσσας κατὰ τὴν νύκτα ὑπὸ τῶν ἀστέρων ὁδηγούμενοι. Φοίνιξ δὲ τὴν καταγωγὴν ἦτο Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (639—546 π. Χ.), ὁ τὴν στοιχειώδη ταύτην ἀστρονομίαν τῶν Φοινίκων εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγαγών. Οἱ Φοίνικες, ἔχοντες ἄφθονον καὶ ἀρίστην ἀπὸ τοῦ Λιβάνου ναυπηγήσιμον ξυλείαν, πολυπληθῆ ἐναυπήγουν πλοῖα, μέγα κατὰ θάλασσαν διεξάγοντες ἐμπόριον. Αἱ δύο μεγάλαι αὐτῶν πόλεις Σιδὼν καὶ Τύρος (πρὸ 2500 ἐτῶν οἰκισθεῖσα, *Ἡροδ.* Β'. 44), πλουσιώταται καὶ πολυανθρωπόταται κατέστησαν, ἡ δὲ τοιαύτη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ὤθησεν εἰς μεταναστεύσεις καὶ ἵδρυσιν πολλῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου. Διαπλεύσαντες τὰς Ἡρακλείους στήλας οἱ Φοίνικες ἔκτισαν τὰ Γάδειρα καὶ ὑπὸ σφοδρῶν ἀνέμων παρασυρθέντες ἀνεκάλυψαν τὰς Δ. τῆς Λιβύης νήσους (*Διοδ.* Ε'. 20) καὶ τὰς Ν.Δ. τῆς Ἀγγλίας Κασσιτερίδας νήσους (τανῦν νῆσοι Scilly ἢ Sorlingues). Ὁμοίως ἔπλευσαν καὶ εἰς Ἰνδικήν.

Μετὰ τοὺς Φοίνικας οἱ Αἰγύπτιοι, τὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν παρὰ τῶν πρώτων προμηθευόμενοι, δὲν ἐβράδυναν νὰ τραπῶσιν εἰς ἵδρυσιν ἀποικιῶν εἰς Εὔξεινον πόντον, ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν Σέσωστρις (*Ἡροδ.* Β' 102), ὁρμηθεὶς ἐκ τοῦ Ἀραβίου κόλπου ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἐρυθράν. Βραδύτερον ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Νεκὼ (617—601 π. Χ), ὁ πρῶτος συλλαβὼν τὴν ἰδέαν τῆς τομῆς τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, ἀνέθηκεν εἰς Φοίνικας τὸν περίπλουν τῆς Ἀφρικῆς, ὃν οὗτοι ἐπετέλεσαν ἐκπλεύσαντες ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ πρὸς νότον θαλασσοπορούντες· καὶ τὸ μὲν φθινόπωρον κατελάμβανον μέρος τῆς ἀκτῆς κατάλληλον πρὸς σποράν, μετὰ δὲ τὴν συγκομιδὴν ἀπέπλεον ἐκ νέου συνεχίζοντες τὸν πλοῦν. Τὸ τρίτον μετὰ τὸν ἀπόπλουν ἔτος (περὶ τὸ 600 π. Χ.), κάμψαντες τὰς Ἡρακλείους στήλας εἰσῆλθον ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατέπλευσαν εἰς Αἴγυπτον. Οἱ Φοίνικες οὗτοι θαλασσοπόροι διηγοῦντο ὅτι περιπλέοντες τὴν Ἀφρικὴν εἶχον τὸν ἥλιον δεξιά, τοῦθ' ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος γράφει ὅτι δὲν πιστεύει, καὶ τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ὅμως μᾶς πείθει περὶ τοῦ ἀληθοῦς τοῦ περίπλου τούτου, γενομένου 2000 ἔτη πρὶν ἢ ὁ διάσημος Πορτογάλος θαλασσοπόρος, Βάσκο-δὰ-Γκάμα περιπλεύσῃ τὴν Ἀφρικὴν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, καθ' ὅσον φυσικά, ὡς σήμερον γνωρίζομεν, ὁ πρὸς δυσμὰς πλέων καὶ εἰς νοτιώτερον τοῦ Τροπικοῦ τοῦ Αἰγόκερω πλάτος θὰ ἔχῃ τὸν ἥλιον δεξιὰ (*Ἡροδ.* Δ' 42—43).

Οἱ Πέρσαι ἐξετέλεσαν ἐπίσης σοβαρὰς τινας θαλασσοπορίας. Οὕτως ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους 15 Πέρσαι ἀξιωματοῦχοι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἰατροῦ Δημοκήδους τοῦ Καλλιφῶντος ἐκ Κρότωνος ἐλθόντες εἰς Σιδῶνα κατ' ἐπιταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἐξοπλίσαντες δύο πολεμικὰς ναῦς καὶ μίαν ὁλκάδα μεγάλην, ἔπλευσαν ὅπως ἐξερευνήσωσι τὰς παραλίας τῆς Ἑλλάδος, μεθ' ὃ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔπλευσαν καὶ εἰς Ἰταλίαν (*Ἡροδ.* 135—138). Βραδύτερον ὁ Δαρεῖος, θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του πρὸς ἀνατολάς, ἐξέπεμψε τὸν Σκύλακα τὸν Καρυανδέα εἰς ἐξερευνητικὴν θαλασσοπορίαν· ἐκπλεύσας οὗτος ἐκ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἰνδόν, μεθ' ὃ τραπεὶς πάλιν πρὸς τὸν ὠκεανὸν τὸν τριακοστὸν μῆνα ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν, ἀφ' ἧς οἱ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀποσταλέντες Φοίνικες ἀπέπλευσαν διὰ τὸν περίπλουν τῆς Ἀφρικῆς, μεθ' ὃ ἐπανέπλευσε καὶ ἀνέφερε τὰ τοῦ πλοῦ εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἐξεστράτευσε καὶ ὑπέταξε τὴν Β. Ἰνδικὴν (*Ἡροδ.* Δ' 44). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ξέρξου ἐπεχειρήθη ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς, ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις: Σατάσπης ὁ Τεάσπιος, ἐξάδελφος τοῦ Ξέρξου, κατεδικάσθη εἰς ἀνασκολοπισμὸν ἐπὶ βιασμῷ τῆς θυγατρός μεγιστᾶνός τινος· τῇ ἐπεμβάσει τῆς μητρός του ἔλαβε χάριν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀφρικὴν ἀναχωρῶν ἐξ Αἰγύπτου καὶ πρὸς δυσμὰς πλέων νὰ ἐπανακάμψῃ διὰ τοῦ Ἀραβίου κόλπου. Οὕτως ὁ Σατάσπης ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξοπλίσας πλοῖον ἔπλευσε πρὸς τὰς Ἡρακλείους στήλας, ἃς διαπλεύσας κατηυθύνθη πρὸς νότον, ἀλλὰ θαλασσοπορήσας ἐπὶ πολλοὺς μῆνας δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ ἕνεκεν τῶν ρευμάτων, ἐπανελθὼν δ' εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σοῦσα ἀνέφερε ταῦτα εἰς τὸν βασιλέα, μὴ γενόμενος ὅμως πιστευτὸς ἀνεσκολοπίσθη (*Ἡροδ.* Δ', 43). Ἤδη σήμερον γνωρίζομεν πόσον ὁ Σατάσπης ἔλεγε τ' ἀληθῆ περὶ τῆς γαλήνης καὶ τῶν ρευμάτων τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς.

Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία οὐδὲν ἦτο ἢ θαλασσοπορία, σκοποῦσα τὴν ἀποκάλυψιν καὶ κατάκτησιν προσοδοφόρων ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ μερῶν, κατά τινας δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ Τίμαιος (ὡς περιγράφεται ἐν *Διοδ.* Δ' 56), οἱ ἀργοναῦται δὲν ἐπέστρεψαν δι' Ἑλλησπόντου ἀλλ' ἀναπλεύσαντες διὰ τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ πρὸς τὰς πηγὰς καὶ διελκύσαντες τὸ πλοῖον εἰς ἄλλον ποταμόν, τὴν ῥύσιν ἔχοντα πρὸς τὸν ὠκεανόν, ἔπλευσαν πρὸς τὰ Γάδειρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τυρρηνίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ τέλος εἰς Ἑλλάδα. Ταῦτα ὅμως πάντα ὡς μυθεύματα θεωρεῖ ὁ Διόδωρος, προερχόμενα ἐκ συνωνυμίας ποταμῶν καὶ χωρῶν. Ἐπίσης ναῦς Σαμία, ἧς ὁ ναύκληρος ἐκαλεῖτο Κωλαῖος, ἐξ Αἰγύπτου ἀποπλεύσασα καὶ τὰς Ἡρακλείου στήλας διεκπλεύσασα ἔφθασεν εἰς τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς Λιβύης νήσους (*Ἡροδ.* Δ' 152). Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης ἐκπλεύσας τῶν Ἡρακλείων στηλῶν περιέπλευσε τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, ἀνεκάλυψε τὸν Βισκαϊκὸν κόλπον, καὶ ἔπλευσε μέχρι τῶν Σχετλανδικῶν νήσων, ἃς Θούλην οἱ ἀρχαῖοι ἀπεκάλουν, ἑρμηνεύσας μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ φαινόμενον τῆς παλιρροίας· ὁ μέγας οὗτος θαλασσοπόρος συνέγραψε περίπλουν τῆς Γαλατίας καὶ τῶν Ἀρκτῴων τῆς Εὐρώπης χωρῶν. Νέαρχος ὁ Ἀνδροτίμου Κρὴς (330 π. Χ.), ὡς ναύαρχος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐξετέλεσε τὸν παράπλουν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι Δεριδότου, ἥτις πιθανῶς εἶναι ἡ σημερινὴ Βασόρα, ἐξερευνήσας καὶ περιγράψας παράλια 400 καὶ πλέον λευγῶν εἰς 130 ἡμέρας. Τοῦ πλοῦ τούτου λεπτομερεστάτη περιγραφὴν ἀνευρίσκει τις εἰς τὰ «Ἰνδικά» τοῦ Ἀρριανοῦ.

Καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐπεδόθησαν εἰς μακρὰς θαλασσοπορίας, ἰδίως πρὸς τὰς δυτικὰς τῆς Ἀφρικῆς ἀκτάς. Πιθανῶς περὶ τὸ 570 π.Χ. ὁ Ἄννων ἡγούμενος 60 πεντηκοντόρων ἔπλευσε πρὸς Ν. παραπλεύσας τὰς Δ. ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν τριῶν ἄκρων (C. des trois points). Ἐπαναπλεύσας ὁ Ἄννων ἀνέθηκεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος μακρὰν ἐπιγραφὴν συντόμως περιγράφουσαν τὰ τοῦ πλοῦ· ἡ περιγραφὴ αὕτη μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς φοινικικῆς περιεσώθη ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄννωνος περίπλους». Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος, ἀπεφασίσθη καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν καρχηδονικῶν ἀποικιῶν τῶν ἐπὶ τῶν ΒΔ. ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ἐκστρατεία δ' αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πολυβίου, ὅστις διετάχθη νὰ ἐξερευνήσῃ καὶ τὰς Δ. ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς. Πᾶν ὅ,τι εἶναι γνωστὸν περὶ τοῦ πλοῦ αὐτοῦ προέρχεται ἐκ σημειώσεων Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου, ἐξ ὧν ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἕλλην θαλασσοπόρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν τοῦ Ἄννωνος.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κλαυδίου ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Ἕλλην ναυτικὸς Ἵππαλος ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς πνέοντας ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ περιοδικοὺς ἀνέμους (ἐτησίας), ὅπως εὕρῃ τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας εὐθεῖαν ὁδόν, καθ' ὅσον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀκτοπλοϊκῶς μετέβαινον εἰς αὐτάς. Οὕτως ἐκπλεύσας ἔκ τινος ἐκτὸς τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου ἀκρωτηρίου ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ΝΔ. ἐτησίου ἔφθασεν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁπότε πάλιν ἐπανέπλευσεν ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ΒΑ. ἐτησίου.

Μεταξὺ τῶν σημαντικῶν θαλασσοποριῶν, δέον νὰ καταλεχθῶσι καὶ αἱ τῶν Νορμανδῶν (ἀνδρῶν τοῦ Βορρᾶ), οἵτινες ἐξηρεύνησαν τὰς ὑπερβορείους χώρας, ἀπῴκησαν τὰς Φερόας, τὴν Ἰσλανδίαν φθάσαντες μέχρι Γροιλανδίας. Ἀλλ' ὁ κυρίως αἰὼν τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν καὶ ἀνακαλύψεων εἶναι ὁ ΙΕ'. Ἡ τελειοποίησις τῆς ναυπηγίας τῶν ἱστιοφόρων σκαφῶν ἐν ταῖς πρὸς τὸν ὠκεανὸν τετραμμέναις χώραις, ἡ εὐφυὴς διασκευὴ καὶ διάθεσις τῶν ἀρμένων τοῦ σκάφους, ἡ τελειοποίησις τῆς πυξίδος καὶ τῶν εἰς τὴν ἀστρονομικὴν ναυτιλίαν χρησίμων ὀργάνων, ἐνεθάρρυναν τοὺς ναυτίλους ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν ἀκτῶν, ἃς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐτόλμων νὰ χάσωσι τῶν ὄψεών των. Ἡ «καραβέλα», τὸ μικρόν, ἀλλ' ἀνθεκτικὸν καὶ διὰ μεγάλων ναυτικῶν ἀρετῶν πεπροικισμένον σκάφος τῶν 120 ἕως 200 τόννων, ὑπῆρξε τὸ σκάφος δι' οὗ ἐγένοντο αἱ πλεῖσται τῶν θαλασσοποριῶν. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ παραπλέοντες τὰς Δ. ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς δὲν προέβαινον νοτιώτερον τῆς 28ης μοίρας Β. πλάτους. Δὸν Ἰωάννης ὁ τῆς Πορτογαλίας βασιλεὺς ἔδωκε τὴν πρώτην πρὸς τὰς θαλασσοπορίας ὤθησιν· ἐκεῖνος ὅμως ὅστις ὑπῆρξεν ὁ μανιώδης τούτων ἐμψυχωτὴς ἦτο ὁ δευτερότοκος υἱός του Ἑρρῖκος, ὅστις κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς «εἶχεν εἶδός τι ἰδιαιτέρας κλίσεως πρὸς ἀνακάλυψιν νέων χωρῶν καὶ ἀγνώστων θαλασσῶν». Τῷ 1417 ὁ Ἑρρῖκος ἀπέστειλε δύο μικρὰς καραβέλας, αἵτινες κατώρθωσαν νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μπογιαδόρ, ὅπερ δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερβῶσιν ἕνεκεν σφοδροῦ ἐναντίου ἀνέμου. Τὸ ἑπόμενον ἔτος νέα ἀπόπειρα τοῦ Ἰωάννου Γκονζαλβὲζ Ζάρκο καὶ τοῦ Τριστάνου Βὰζ νὰ ὑπερβῶσι τὸ Μπογιαδὸρ ἀπέτυχεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Λισαβῶνα ἐπιστροφὴν παρασυρθέντες οἱ δύο οὗτοι θαλασσοπόροι ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας 120 λεύγας δυτικῶς τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς, ἀνεκάλυψαν ἀπροσδοκήτως τὴν 2 Ἰουλίου 1419 τὴν νῆσον Μαδέραν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δωδεκαετίαν οἱ Πορτογάλοι πλέουσι 250 καὶ 300 λεύγας πρὸς Δ τῆς ἄκρας τοῦ Ἁγίου Βικεντίου καὶ κατὰ μικρὸν ἀνακαλύπτουσιν ὅλας τὰς Ἀζόρας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Γκονζάλο Βέλχο Καβράλ. Τῷ 1433 ὁ Ἑρρῖκος, ἐπιθυμῶν τὴν ἐξεύρεσιν θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐπεφόρτισε τὸν γενναῖον σταυλάρχην του ἱππότην Ζὶλ Ἐκινὲζ νὰ πλεύσῃ πέραν τοῦ Μπογιαδὸρ πρὸς νότον, τοῦθ' ὅπερ ἐπέτυχεν ὁ Ἐκινὲζ περὶ τὸ 1434. Νέαι ἀποστολαὶ τῷ 1435 καὶ 1436 ἔφερον τοὺς τολμηροὺς Πορτογάλους εἰς τὴν ἀκτὴν τὴν κληθεῖσαν «Rio del Oro». Ἡ Λισαβὼν δὲν ἤργησε νὰ ἴδῃ τὸν ἀφρικανικὸν χρυσὸν μεταφερόμενον διὰ τῶν καραβελῶν της.

Ἐνθαρρυνθέντες οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ προχωροῦσιν ὁλονὲν νοτιώτερον καὶ τέλος τῷ 1447 φθάνουσιν εἰς τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον μετὰ τριακονταετεῖς θαρραλέας προσπαθείας. Καὶ δὲν εἶχε μὲν εἰσέτι ἀνακαλυφθῆ ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσία ὁδός, ἀλλ' εἶχον καταπέσει αἱ προλήψεις τῶν ναυτικῶν, οἵτινες πλέον ἠψήφουν τὸν μακρὰν τῶν ὄψεων τῶν ἀκτῶν πλοῦν, καὶ ἐπείσθησαν πλέον ὅτι δὲν ἀνέλυον ὡς κηρὸς διαπλέοντες τὴν διακεκαυμένην ζώνην. Οἱ Πορτογάλοι τέλος Διέγος Κὰμ καὶ Ζοὰμ Ἀλφόνσος δ' Ἀβεῖρος, τῷ 1484, ἔπλευσαν νοτίως τοῦ Ἰσημερινοῦ ἐφ' ἱκανόν, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διστάζόντων τῶν ναυτικῶν νὰ πλεύσωσι νοτιώτερον τοῦ ἰσημερινοῦ, καθ' ὅσον ἠγνόουν τοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου. Τῷ 1487 στολίσκος ἐκ τριῶν καραβελῶν, ὧν αἱ δύο 50 τόννων ἐκτοπίσματος ἑκάστη, ἡ δὲ τρίτη ἔτι μικροτέρα, ἐξέπλευσε μεταξὺ 1 καὶ 14 Αὐγούστου 1487 ἐκ Λισαβῶνος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βαρθολομαίου Διὰζ συνοδευομένου καὶ ὑπὸ τοῦ Ζοὰμ Ἰνφάντε. Ἡ καταιγὶς παρέσυρε τὰ καραβέλας μέχρι τῶν 42° 54' νοτίου πλάτους, ὁπότε ὁ Διάζ, μὴ βλέπων οὐδαμοῦ πρὸς νότον ξηράν, ἐπέβαλε πρὸς βορρᾶν καὶ τῇ 3 Φεβρουαρίου 1488 ἠγκυροβόλησεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὴν παραλίαν San-Bras, τανῦν Mossel-bay τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, παρακάμψας τὸ νοτιώτατον τῆς Ἀφρικῆς ἀκρωτήριον, ὅπερ ὁ μὲν Διὰζ ἀπεκάλεσε «Tormentoso» (θυελλῶδες), ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης «Ἀκρωτήριον τῆς καλῆς Ἐλπίδος». Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1488 οἱ δύο θαλασσοπόροι ἐπέστρεψαν εἰς Λισαβῶνα, ἐξερευνήσαντες πλέον τῶν 350 λευγῶν τῶν ἀφρικανικῶν ἀκτῶν. Ὁ πλοῦς τοῦ Διὰζ συνεπληρώθη διὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ταξιδίου τοῦ Πορτογάλου ἱππότου Πέτρου Καβιλάμ, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Σανταρὲμ τῇ 7 Μαΐου 1487 μετέβη διὰ Νεαπόλεως εἰς Ρόδον, ὁπόθεν τῇ βοηθείᾳ καταλλήλου μεταμφιεσμοῦ καὶ τῆς ἀραβικῆς γλώσσης, ἣν ἄριστα ὡμίλει ἀπῆλθεν εἰς Κάϊρ ον καὶ ἀναμιχθεὶς μετὰ συνοδείας Μαροκκινῶν Μαυριτανῶν ἔφθασεν εἰς Ἄδεν καὶ ἐκεῖθεν κατώρθωσε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς Ἰνδοστάν, ἔνθα καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Κανανόρ, τὴν Γόαν καὶ τὴν Καλικούτ. Μετὰ ταῦτα διεπεραιώθη εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Μοζαμβίκης Σοφάλαν καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν καὶ διαπιστώσῃ ὅτι ὁ Νεγκοὺς αὐτῆς καὶ οἱ ὑπήκοοί του ἦσαν Χριστιανοί. Ὁ Καβιλὰμ ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν ὑπὸ τοῦ Νεγκούς, ἀλλὰ τοῦ ἀπηγορεύθη νὰ ἐξέλθῃ πλέον τῶν ὁρίων τῆς Ἀβησσυνίας, κατώρθωσεν ὅμως διά τινος Ἰουδαίου ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην λεπτομερῆ ἔκθεσιν τοῦ ἐξερευνητικοῦ του ταξιδίου.

Ὁ πλοῦς τοῦ Διὰζ καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ Καβιλὰμ συνέτειναν εἰς τὴν παρασκευὴν μεγάλης ἐκστρατείας πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἀλλ' ὁ πόλεμος τῆς Πορτογαλίας πρὸς τοὺς ἐν τῇ Β. Ἀφρικῇ Μαυριτανοὺς ἀνέστειλεν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἔκπλουν τοῦ παρασκευασθέντος στόλου, ὁπότε ἐξαίφνης τῇ 6 Μαρτίου 1493 φήμη διασπείρεται ἐν Λισαβῶνι, ὅτι πλοῖα προερχόμενα ἐκ τῶν μεμακρυσμένων χωρῶν τῆς Κατάϊ (μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς Κίνας) καὶ δυσμόθεν ἐπαναπλέοντα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Τάγον. Τῶν ἱσπανικῶν τούτων πλοίων ἡγεῖτο ὁ Γενοβαῖος Χριστόφορος Κολόμβος. Οἱ αὐλικοὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τὸν συνεβούλευσαν νὰ συλλάβῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον, ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ τὴν δόξαν του Ἰωάννης ὁ Β' δὲν τὸ ἔπραξεν, ἀρκεσθεὶς νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ΣΤ' νὰ μοιράσῃ τὸν κόσμον μεταξὺ Πορτογάλων καὶ Ἱσπανῶν εἰς δύο ἴσα μέρη. Οὕτως ὁ πάπας ὥρισεν, ὅτι πᾶσαι αἱ χῶραι καὶ θάλασσαι αἱ ἀνατολικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου διὰ τῶν Ἀζόρων καὶ τῶν νήσων τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου ἀνήκουσιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, αἱ δὲ δυτικῶς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Καστιλλίας. Οὕτως ὁ Κολόμβος ἠδυνήθη τῇ 15 Μαρτίου 1493 νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα ὃν εἶχε καταλίπει τῇ 3 Αὐγούστου 1492, μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας εἰσήρχετο ἐν πομπῇ εἰς Βαρκελῶνα, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς ψιττακούς του.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Κολόμβου, καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἐγένοντο ὑπὸ διαφόρων θαλασσοπόρων εἰς τὰς ἀμερικανικὰς ἀκτάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Μπαλμπόα εἶναι ὁ πρῶτος ἰδὼν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Κορδιλιερῶν τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεα-

Digitized by Google

νόν. Οἱ Πορτογάλοι, ἐπιδιώκοντες νὰ φθάσωσι διὰ θαλάσσης εἰς τὰς Ἰνδίας ἐξώπλισαν 4 καραβέλας, ὧν ἡ μεγαλυτέρα δὲν ἐξετόπιζε πλέον τῶν 120 τόννων· τὸ σύνολον τῶν πληρωμάτων ἀνήρχετο εἰς 170 ἄνδρας. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βάσκο-δὰ-Γκάμα, ἀξιωματικοῦ δεδοκιμασμένης δεξιότητος καὶ παραδειγματικῆς καρτερίας, ὅστις ἐπέβη τοῦ «Ἁγίου Γαβριὴλ» καὶ τῇ 8 Ἰουλίου 1497 ἀπέπλευσε. Διὰ τῶν νήσων τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου καὶ τῆς Ἁγίας Ἑλένης ἔπλευσε πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ τοῦτο περικάμψας ἔπλευσε πρὸς Β, ἀγκυροβολήσας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μοζαμβίκης. Κατὰ τὸν πλοῦν τοῦτον τὸ πρῶτον ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν ναυτῶν τῆς μοίρας ἡ τρομερὰ νόσος «σκορβοῦτον» ἐκ τῆς χρήσεως συντετηρημένων δι' ἅλατος κρεάτων προερχομένη, ἥτις ἔκτοτε ἐδεκάτιζε τὰ πληρώματα τῶν ἱστιοφόρων τῶν ἐπὶ μακρὰν ἐν πλῷ διαμενόντων. Ἐν τῇ πόλει Μελίνδα ὁ Βάσκο-δὰ-Γκάμα ἐγένετο δεκτὸς φιλικώτατα ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις καὶ τῷ ἔδωκε δεξιώτατον πλοηγόν, τὸν Μαλέμο-Κανάκα, ὁδηγήσαντα τοὺς Πορτογάλους διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὰς Ἰνδικὰς ἀκτάς, ἔνθα καὶ ἠγκυροβόλησαν (πρὸ τῆς Καλικοὺτ) τῇ 20 Μαΐου 1498. Ἀνακαλυφθείσης τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ, ὁ Βάσκο-δὰ-Γκάμα ἀπέπλευσε διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν 29 Αὐγούστου 1499 κατέπλευσεν εἰς Λισαβῶνα. Κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ τῆς τρικυμίας ἀπωλέσθησαν 2 ἐκ τῶν καραβελῶν, ἀπέθανον δὲ 97 ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ Παῦλος-δὰ-Γκάμα. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ μεγάλου θαλασσοπόρου ἑωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς, ἀπονεμηθέντος αὐτῷ τοῦ τίτλου τοῦ κόμιτος Βεντιγκουεΐρα καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ναυάρχου, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔλαβε τὸ τίτλον τοῦ «Κυρίου τῆς θαλασσοπλοΐας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀφρικῆς, Ἀραβίας, καὶ Ἰνδιῶν».

Τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ἐκστρατείαν ἐπηκολούθησεν ὁ πλοῦς τοῦ Δὸν-Πέτρου Ἀλβαρὲθ δὲ Καβράλ, ὅστις ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγάς του τὸν Βαρθολομαῖον Διὰζ καὶ ἄλλους διασήμους θαλασσοπόρους ἀπέπλευσε τὴν 9 Μαρτίου 1500 καὶ φθάσας εἰς τὰς νήσους τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου καὶ θέλων νὰ ἀποφύγῃ τὴν γαλήνην τῶν ἀκτῶν τῆς Γουϊνέας ἔπλευσε πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, παρασυρθεὶς δ' ὑπὸ τῶν ἀνέμων εὑρέθη τὴν 24 Ἀπριλίου πρὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βραζιλίας, ἣν τότε ὠνόμασε Σάντα-Κρούζ.

Βραδύτερον παλαιός τις ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀλφόνσου Ἀλμπουκέρκε, ὁ Πορτογάλος Φερνάνδος Μαγελλᾶνος, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἱσπανικὴν ὑπηρεσίαν, ἐξέπλευσε τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1519 ἐκ Σὰν-Λουκὰρ ἐπὶ κεφαλῆς 5 ἱσπανικῶν καραβελῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξευρέσεως διόδου τινός, ἐὰν ὑπῆρχε, νοτίως τῆς Ἀμερικῆς. Παραπλέων τὴν Ν. ἀκτὴν τῆς Ἀμερικῆς ἀνεκάλυψε τὴν 21 Ὀκτωβρίου 1520 τὸν πορθμόν, ὅστις ἔλαβε τὸ ὄνομά του· τοῦτον, μήκους 110 λευγῶν, διέπλευσεν ἐν 37 ἡμέραις, ἀπολέσας ἐκ τῆς τρικυμίας 2 ἐκ τῶν καραβελῶν του, μεθ' ὃ ἔπλευσε πρὸς Β μὲ καιρὸν εὐνοϊκὸν καὶ εὐάρεστον θερμοκρασίαν εἰς τὸν διὰ ταῦτα κληθέντα Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Μετὰ ταῦτα κατηυθύνθη πρὸς Δ καὶ μετὰ μακρὸν πλοῦν, καθ' ὃν ἐκινδύνευσαν ν' ἀποθάνωσιν ἐκ πείνης καὶ δίψης, ἀνεκάλυψαν τὰς Φιλιππίνας. Ἐκ δυσμῶν ὅθεν ὅπως καὶ ἐξ ἀνατολῶν οἱ θαλασσοπόροι εἶχον φθάσει εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀνατολήν. Ἐν μιᾷ τῶν Φιλιππίνων, ἔν τινι πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς συμπλοκῇ, ἐφονεύθη ὁ διάσημος θαλασσοπόρος, ὁ δὲ στόλος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ὑπάρχου τοῦ Μαγελλάνου, Σεβαστιανοῦ Δὲλ-Κάνο, ἔπλευσεν εἰς Βόρνεον, καὶ κατόπιν εἰς Μολούκας καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος εἰς Εὐρώπην, ἔνθα ἔφθασεν (εἰς Σὰν-Λουκάρ, λιμένα τοῦ ἀπόπλου) ἐκ τῶν 5 ἀποπλευσάντων πλοίων τὸ ἓν μόνον μετὰ 18 μόνον ἀνδρῶν, τῶν λοιπῶν ἀπολεσθέντων καὶ θανόντων. Ὁ πλοῦς διήρκεσε 3 ἔτη, διανυθεισῶν 14.000 λευγῶν, καὶ διὰ πρώτην φορὰν συντελεσθέντος τοῦ περίπλου τῆς γῆς καὶ ἀποδειχθέντος οὕτω πλέον καὶ πρακτικῶς τοῦ σφαιρικοῦ αὐτῆς.

Πλὴν τῶν Πορτογάλων καὶ Ἱσπανῶν καὶ οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ 1553 ἐπεδόθησαν εἰς μεγάλας θαλασσοπορίας. Οἱ Ἄγγλοι θαλασσοπόροι Βίλουγμπυ καὶ Σανσελλὼρ καὶ ὁ Γάλλος Καρτιὲ ἐνήργησαν ἐξερευνήσεις εἰς τὰς βορείους θαλάσσας πρὸς ἐξεύρεσιν ὁδοῦ πρὸς τὴν Κίναν. Τὰς θαλασσοπορίας ταύτας ἐπηκολούθησαν αἱ τῶν διασημοτέρων Ἄγγλων πειρατῶν Φορμπίση, Χῶκινς, καὶ Δραῖϊκ, καὶ ταύτας αἱ εἰς τὰς Β. θαλάσσας ἐξερευνήσεις τῶν Ὁλλανδῶν, Δανῶν, Σουηδῶν καὶ Νορβηγῶν θαλασσοπόρων. Αἱ ἐξερευνητικαὶ θαλασσοπορίαι ἐξηκολούθησαν καὶ μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος (Λαπερούζ, Δυμὸν δ' Οὐρβίλ, κλ.), ταύτας δ' ἐπηκολούθησαν αἱ ἐξερευνήσεις τῶν πολικῶν ἐκτάσεων, αἵτινες τανῦν συνεχίζονται, δι' ἀεροπλάνων ὅμως πλέον. Γ. Ν. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

θαλασσοπόρος (ὁ)· ὁ τὴν θάλασσαν διατπλέων· ἐπεκράτησε νὰ γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ἐπὶ τῶν ἐκτελεσάντων μεγάλας θαλασσοπορίας κυρίως κατὰ τὸν μεσαίωνα· ἄλλως *ποντοπόρος*.

θαλασσοπούλι (τό)· πουλὶ τῆς θάλασσας· || συνήθως μεταφρ. ἔμπειρος, ἐπιδέξιος ναυτικός· || πλοῖον ταχύπλουν (χαρακτηριστικῶς): «τὸ βαποράκι αὐτὸ εἶναι θαλασσοπούλι».

θαλασσοσαύρια (τὰ) (Thalassosauria Merriam) [*Παλαιοζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κρανίον ἐπιμεμηκυσμένον, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ ἐξωτερικαὶ ῥινικαὶ ὀπαὶ ἦσαν κεχωρισμέναι καὶ εὑρίσκοντο πολὺ πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸ τῶν 2 μεγάλων ὀφθαλμῶν. Οἱ ἐμπρόσθιοι ὀδόντες τῶν σιαγόνων ἦσαν ἐλαφρῶς κεκαμμένοι καὶ κωνικοί, ἐνῷ οἱ ὀπίσθιοι ἦσαν πεπλατυσμένοι. Αἱ ῥαχιαῖαι πλευραὶ ἔφερον μίαν κεφαλήν. Τὰ ζῷα ἔφερον πρὸς τούτοις καὶ κοιλιακὰς πλευράς. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνήκουσι δύο μόνον γένη, ὁ *θαλασσόσαυρος* καὶ ὁ *νηκτόσαυρος*. Ἀμφότερα εἶχον μέγεθος 2 μέτρων, βραχὺν λαιμὸν καὶ ἄκρα πτερυγοειδῆ. Τὰ θαλασσοσαύρια παρουσιάζουν ὀδοντοστοιχίαν ἀντίστοιχον πρὸς τὴν τῶν *μοσασαυρίων*, ἐξ ἄλλου ὅμως δεικνύουν κοινὰ γνωρίσματα μὲ τὰ *ῥυγχοκεφάλια* ἑρπετά, τούτου δ' ἕνεκα ὑπ' ἄλλων μὲν κατατάσσονται εἰς τὰ *ῥυγχοκεφάλια*, ὑπ' ἄλλων δ' εἰς τὰ *φολιδωτά*. Γ. Κ. Γ.

θαλασσόσαυρος (ὁ) (Thalassosaurus Merriam) [*Παλαιοζῳολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *θαλασσοσαυρίων* (βλ. λ.) ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον μῆκος 2 μέτρων

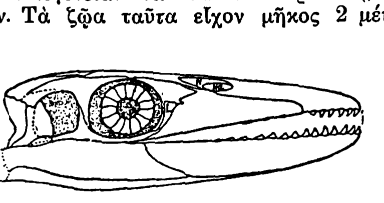

Ὁ θαλασσόσαυρος Alexandrae Merriam.
[Κρανίον ἀνακατεσκευασμένον κατὰ τὸν Merriam.]

καὶ ἄκρα πτερυγοειδῆ ὀλίγον ἐπιμήκη. Ἔζων ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Λείψανα αὐτῶν ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων θαλασσογενῶν τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Β. Ἀμερικήν. Γ. Κ. Γ.

θαλασσόσφαιρα (ἡ) (Thalassosphaera) [*Ζῳολ.*]. Γένος πρωτοζῴων τῆς οἰκογενείας τῶν *θαλασσοσφαιριδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτους θαλασσίους ὀργανισμούς, ὧν πλεῖστα εἴδη ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ. Δ. Ν. Π.

θαλασσοσφαιρίδαι (οἱ) (Thalassosphaeridae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια πρωτοζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀκτινίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ἡ *θαλασσόσφαιρα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θαλασσοταραχὴ (ἡ)· ταραχὴ τῆς θαλάσσης, τρικυμία, κλύδων: «συνηντήσαμεν μεγάλην θαλασσοταραχὴν περιπλέοντες τὸ ἀκρωτήριον».

θαλασσοτόμος (ὁ) [*Ναυτ.*]. Τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ φάλκου τὸ διασχίζον τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πλοίου πρὸς τὰ πρόσω. Γ. Ν. Ν.

θαλασσοφοβία (ἡ) [*Ψυχοπαθ.*]. Εἰδικὴ ψυχοπάθεια ἐκδηλουμένη διὰ νοσηροῦ φόβου, τὸν ὁποῖον δοκιμάζουσιν ἄτομά τινα ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς θαλάσσης· ὁ φόβος οὗτος ἐπιπλέκεται ἐνίοτε δι' ἰλίγγων καὶ ναυτίας πολλάκις. Τὰ ἄτομα ταῦτα δὲν τολμῶσι νὰ ἐπιχειρήσωσι θαλάσσιον ταξίδιον καὶ διὰ τῶν τελειοτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων ἔτι ἀτμοπλοίων, καθόσον βασανίζονται διηνεκῶς ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ καταποντισμοῦ. Μ. Ν. Κ.

θαλασσόφυλλον (τὸ) (Thalassophyllum) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κρυπτογάμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λαμιναριδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα παρὰ τὰς βορείους ἀκτὰς τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

θαλασσόφυτα (τὰ) [*Βοτ.*]. Καλοῦνται οὕτω τὰ φυτὰ τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ θαλάσσῃ. Δ. Ν. Π.

θαλασσοχαρὴς (ὁ)· ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον προκαλεῖ χαρὰν ἡ θάλασσα, ὁ ἀγαπῶν τὴν θάλασσαν.

θαλασσόχελυς (ἡ) (Thalassochelys) [*Ζῳολ.*]. Γένος χελωνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χελωνιδῶν*, περιλαμβάνον μεγάλας θαλασσίας χελώνας ἀπαντώσας εἰς πάσας τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *θαλασσόχελυς ἡ εὐρωπαϊκὴ* (Thalassochelys europaea), ἥτις ἔχει μῆκος 150 ἑκατοστομέτρων, χελώνιον ἀνθεκτικόν, εὐρύ, ἐπίμηκες καὶ χρώματος ἀνοικτῶς φαιοῦ. Οἱ πόδες της εἶναι ἐπιμήκεις καὶ πλατεῖς, καταλληλότατοι πρὸς νῆξιν καὶ ἡ οὐρά της βραχεῖα καὶ κωνική. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ συνηθέστερον εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

Θαλασσόχελυς ἡ εὐρωπαϊκή.

θαλασσοχελώνη (ἡ) [*Ζῳολ.*]. Γένος χελωνῶν (βλ. λ.).

θαλασσόχορτο (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἁλμυρὶς τὸ κάλι* (Salsola kali).

θαλασσόχρους (ὁ, ἡ),—*ουν* (τό)· ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τῆς θαλάσσης, θαλασσί: «θαλασσόχρουν ἔνδυμα».

θαλασσῶ (—*όω*)· καλύπτω διὰ τεχνικῶν ἔργων χθαμαλόν τι τμῆμα ἀκτῆς ὑπὸ θαλάσσης, πλημμυρίζω, σκεπάζω μὲ θάλασσαν· || καθιστῶ τι διάβροχον ὑπὸ θαλάσσης· || «θαλασσῶ τὸν οἶνον» ἀναμιγνύω τὸν οἶνον μὲ θαλάσσιον ὕδωρ: «οἶνος τεθαλασσωμένος» (ἀρχ.)· || «θαλασσῶ τὸ σκάφος» ἀνοίγω τὰ στόμια τῆς καταπνίξεως (κατακλύσεως) τῶν πυριταποθηκῶν, ὅπως μὴ ἀνατιναχθῇ καιόμενον πλοῖον, διαρκούσης τῆς προσπαθείας πρὸς κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς· βυθίζω τὸ πλοῖον, προκαλῶ τεχνητὴν διαρροήν, κατά τινας πόδας, ὅπως διευκολύνω κατάσβεσιν πυρκαϊᾶς· || «τὸ πλοῖον θαλασσοῦται» κοιν. χάμνει νερά· || δημοτ. *θαλασσώνω*· δημιουργῶ ἀταξίαν, ἀκαταστασίαν, τὰ κάμνω ἄνω κάτω, ἄλλως *θαλασσοποιῶ*: «μᾶς τὰ ἐθαλάσσωσες», «πάντα ἔτσι τὰ θαλασσώνεις».

θαλάσσωμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θαλασσώνω, ἀταξία, ἀκαταστασία, ἄλλως *θαλασσοποίησις*.

θαλάσσωσις (ἡ)· ἡ κατάπνιξις τῶν πυριταποθηκῶν, ἡ κατάκλυσις τοῦ πλοίου, καὶ ἐν γένει ἡ πρᾶξις τοῦ *θαλασσοῦν* (βλ. λ).

Θαλγχθφελασσάρ· βλ. *Θιγλαθπιλέσερ Α'*.

Θάλεια, ἡ *Θαλία* [*Μυθολ.*]. —1) Μία τῶν τριῶν *Χαρίτων*, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρυνόμης, θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἦτο ἡ αὐξάνουσα ἢ ἀνθίζουσα τὰ φυτά. —2) Μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. Ἦτο ἡ προσωποποίησις τοῦ αἰσθήματος τῆς χαρᾶς καὶ ἐπιστεύετο ὅτι ἐγέννα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων τὴν γλυκεῖαν φαιδρότητα. Προΐστατο τῶν συμποσίων, τὰ ὁποῖα ἐξωογόνει ἡ μουσικὴ καὶ τὸ ᾆσμα, ἕτοιμος νὰ ἐγκαταλίπῃ τοὺς συμπότας, εὐθὺς ὡς ἐκυριάρχει αὐτῶν ὁ θορυβώδης κῶμος. Ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἡ Θάλεια ἐθεωρεῖτο ὡς ἀγροδίαιτος Μοῦσα, ἥτις εἶχε διδάξει τοὺς ἀνθρώπους τὴν καλ-

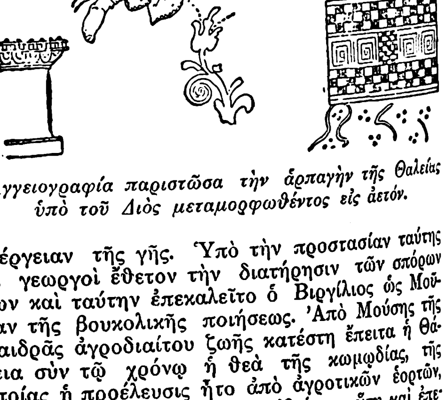

Ἀγγειογραφία παριστῶσα τὴν ἁρπαγὴν τῆς Θαλείας ὑπὸ τοῦ Διὸς μεταμορφωθέντος εἰς ἀετόν.

λιέργειαν τῆς γῆς. Ὑπὸ τὴν προστασίαν ταύτης οἱ γεωργοὶ ἔθετον τὴν διατήρησιν τῶν σπόρων των καὶ ταύτην ἐπεκαλεῖτο ὁ Βιργίλιος ὡς Μοῦσαν τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Ἀπὸ Μούσης τῆς φαιδρᾶς ἀγροδιαίτου ζωῆς κατέστη ἔπειτα ἡ Θάλεια σὺν τῷ χρόνῳ ἡ θεὰ τῆς κωμῳδίας, τῆς ὁποίας ἡ προέλευσις ἦτο ἀπὸ ἀγροτικῶν ἑορτῶν, τῶν ἀγροτικῶν Διονυσίων. Ἡ ἰδιότης αὕτη καὶ ἐπεκράτησε, κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς μάλιστα χρόνους. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θάλεια ἀπεικονίζετο ἐστεμμένη μὲ κισσὸν εἰς τὴν κεφαλήν, καὶ κρατοῦσα βακτηρίαν μὲν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, προσωπεῖον δὲ εἰς τὴν ἄλλην. Ταύτης διεσώθη μαρμάρινον ἄγαλμα, ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ, καὶ ἱκαναὶ τὸν ἀριθμὸν εἰκόνες ἀνάγλυπτοι καὶ γραπταὶ ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τοίχων ἀρχαίων ναῶν καὶ οἴκων. Τῇ Θαλείας καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος Μουσαγέτου τέκνα ἐλέγοντο οἱ Κορύβαντες. —3) Μία τῶν θυγατέρων τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος (τῶν Νηρηΐδων). —4) Θυγάτηρ τοῦ Ἡφαίστου καὶ μήτηρ παρὰ τοῦ Διὸς τῆς Παλικῆς κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. ΚΑΚ.

Θαλέλαιος (ἅγιος). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τρεῖς ἅγιοι ἀναγράφονται μὲ

Digitized by Google

τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ ἐν Αἰγαῖς τῆς Κιλικίας τῷ 284 μαρτυρήσας. Ἔν τινι χωρίῳ παρὰ τὸν Λίβανον γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς Βερουκίου καὶ μητρὸς Ρωμυλίας ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ μετήρχετο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Τιβεριανοῦ ἀπῆλθεν εἰς Κιλικίαν καὶ ἐκεῖ «ἐν ἐλαιῶνι κρυπτόμενος» καταγγέλλεται ὡς Χριστιανὸς πρὸς τὸν ἄρχοντα Θεόδωρον. Ὑπὸ τούτου ὑποβληθεὶς εἰς ποικίλας βασάνους καὶ μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας ταύτας ὑποστάς! εἵλκυσεν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ δύο ἐκ τῶν βασανιστῶν του, Ἀστέριον καὶ Ἀλέξανδρον, τελευταῖον δὲ «ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Μαΐου μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τοῦ κανόνος ποιητὴς εἶναι Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος. Ἰδιαιτέρα ἀκολουθία, «πονηθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ὁσιολογιωτάτου κυρίου Νικοδήμου Κ. Ναξίου τῷ 1732 ἔτει, φιλοτίμῳ δὲ δαπάνῃ Δ. Διακοπούλου δημοδιδασκάλου Κυθηρίου τύποις ἐκδοθεῖσα» ἐτυπώθη ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1878. —2) Σύρος ὁ ἀναχωρητής. Οὗτος ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν Γαβάλων, πόλεως κειμένης πρὸς νότον τῆς ἐν Συρίᾳ Λαοδικείας, ἔπηξεν ἐπί τινος λόφου τὸ ἀναχωρητήριόν του πλησίον ἐθνικοῦ τινος ναοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε′ αἰῶνος. Διὰ τῶν πολλῶν δὲ θαυμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας του κατώρθωσεν, ὥστε «ἀσεβείᾳ πάλαι κατεχόμενον ἅπαν ἐκεῖνο τὸ ἔθνος τὴν μὲν πατρῴαν ἐξαπάτην ἠρνήθη, τοῦ θείου δὲ φωτὸς τὴν αἴγλην ἐδέξατο καὶ τὸ τῶν δαιμόνων κατέλυσε τέμενος καὶ σηκὸν μέγιστον ἤγειρε τοῖς Καλλινίκοις μάρτυσι». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 27 Φεβρουαρίου. —3) Ὁ μετὰ *Ἀνθίμου*, *Εὐφημίας*, *Χριστοφόρου* καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 19 καὶ 22 Νοεμβρίου. ε. γ. π.

Θαλελαῖος (ἢ ***Θαλῆλαῖος***, ἢ ***Θαλέλαιος***). Βυζαντινὸς νομοδιδάσκαλος τοῦ ΣΤ′ αἰῶνος, διαπρέψας ἰδίᾳ διὰ τὰ ὑπομνήματα, ἅτινα συνέγραψεν εἰς τὰ βιβλία τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας. Ἀμφισβητεῖται ἂν ὡς νομοδιδάσκαλος ἐδίδαξεν ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τῆς Βηρυττοῦ, πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Βηρυττῷ, τὴν ὁποίαν καὶ συχνὰ ἀναφέρει εἰς τὰ παραδείγματά του. Διὰ τὴν εὐρυμάθειάν του περὶ τὰ νομικὰ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου «ὁ τῆς νομικῆς ὀφθαλμὸς καὶ διδάσκαλος». Πιθανῶς ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ ἑρμηνείαν τῶν Πανδεκτῶν, τὴν ὁποίαν οἱ ἀκροαταί του διέδωσαν, οὕτω δὲ γίνεται λόγος περὶ τοιούτου ὑπομνήματός του. Ἀναμφισβήτητον ὅμως εἶναι τὸ ὑπόμνημά του εἰς τὸν Κώδικα. Τοῦτο ἦτο ἁπλῆ («κατὰ πόδα») μετάφρασις τῶν λατινικῶν διατάξεων τοῦ Κώδικος, τούτων δὲ καὶ τῶν ἑλληνικῶν παρεῖχε καὶ εἰσαγωγὴν μετ' εὐρυτέρας ἑρμηνείας (τοῦτο ἐκαλεῖτο «πίναξ», index, «προκανών» ἢ «τὸ πλάτος»). Τὸ ὑπόμνημα ἐξεδόθη κατὰ τὸ 536, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀναθεωρηθέντος Κώδικος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶναι δὲ ἡ σπουδαιοτέρα τῶν συγχρόνων της ἐπεξεργασιῶν ἐπὶ τοῦ τμήματος τούτου τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας. Διεσώθησαν πλεῖστα χωρία ἐν τοῖς Βασιλικοῖς καὶ ἀλλαχοῦ. Ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἀπέθανεν ὁ Θαλελαῖος, ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως ἐν τῷ ὑπομνήματί του μνημονεύει τῶν Νεαρῶν τῶν ἐκδοθεισῶν μέχρι τοῦ 542, φαίνεται ὅτι ἀπεβίωσε περὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mortreuil*, Histoire du droit byzantin (τόμ. I 1843).—*Heimbach*, Prolegomena Basilicorum (1870). —*Zachariae von Liegenthal*, Geschichte des griechisch-römischen Rechts (γ′ ἔκδ., 1892). Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

θαλερός, *—ά, —όν*· ὁ θάλλων, ὁ πρασινίζων ἕνεκα ἀφθόνου βλαστήσεως, ἄλλως *εὐθαλής*: «θαλερὸς κῆπος,—λειμών», «θαλερὸν δένδρον»· || μεταφ ὁ ἀκμάζων, εὔρωστος, ἀκμαῖος: «θαλερὸς γέρων», «διάνοια θαλερά»· || δαψιλής, ἄφθονος: «θαλερὸν δάκρυ», «θαλερὰ φωνή» (ἀρχ.).

θαλερὸς (ὁ) (Thalerus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *φαλαινιδῶν*, περιλαμβάνον ὡραίας ψυχὰς ἀπαντώσας εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Δ. Ν. Π.

θαλερότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θαλεροῦ, δροσερότης, ζωηρότης, ἀκμή: «ἡ θαλερότης τοῦ κήπου,—τοῦ δένδρου,—τοῦ νεανίου κττ.».

Θαλῆς ὁ Μιλήσιος. Μέγας Ἕλλην φιλόσοφος καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Θαλῆς καὶ Θάλης, γεν. Θάλητος, ἰωνικῶς Θάλεω καὶ ἀκολούθως Θαλοῦ, δοτ. Θάλητι, Θαλῇ καὶ κατόπιν Θαλεῖ, αἰτ. Θάλητα, Θαλῆν, Θάλην καὶ Θαλῆ, κλητ. ὦ Θαλῆ. Αἱ ἀκριβεῖς χρονολογίαι τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστοι· θεωρεῖται ὅμως ὑπό τινων ὡς γεννηθεὶς τῷ 640 καὶ ἀποβιώσας τῷ 546 πρὸ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ μὲν Σωσικράτης λέγει ὅτι ὁ σοφὸς ἔζησεν 90 ἔτη, ὁ δὲ Λουκιανὸς 100, ὁ δὲ Λαέρτιος Διογένης 78. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ Θαλῆς ἦτο καταγωγῆς φοινικικῆς· «Θάλεω», λέγει ὁ ἱστορικός, «ἀνδρὸς Μιλησίου,... τὸ ἀνέκαθεν γένος ἐόντος Φοίνικος» (Ἱστορίη, Α′, 170). Καί, καθ' ἃ ἱστορεῖ Διογένης ὁ Λαέρτιος, «ἦν τοίνυν ὁ Θαλῆς, ὡς μὲν Ἡρόδοτος καὶ Δοῦρις καὶ Δημόκριτός φασι, πατρὸς μὲν Ἐξαμίου, μητρὸς δὲ Κλεοβουλίνης, οἵ εἰσι Φοίνικες, εὐγενέστατοι τῶν ἀπὸ Κάδμου καὶ Ἀγήνορος, καθὰ καὶ Πλάτων φησί» (Θαλῆς, 1). Καὶ «ὡς δ' οἱ πλείους φασίν, ἰθαγενὴς Μιλήσιος ἦν καὶ γένους λαμπροῦ» (αὐτόθι). Ἐκ τῶν χωρίων τούτων προκύπτει, ὅτι οἱ μακρινοὶ πρόγονοι τοῦ Θάλητος φαίνονται ὄντες εὐγενεῖς Φοίνικες· ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅπερ παράγεται ἐκ τοῦ θάλλω, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπερ ἐγράφετο καὶ Ἐξαμύας ἢ Ἐξαμύης, ὡς καὶ τὸ τῆς μητρὸς Κλεοβουλίνης, εἶναι ἑλληνικά, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐθνικότης τοῦ σοφοῦ ἦτο ἑλληνικὴ καὶ οὐχὶ φοινικική, τόσῳ μᾶλλον ὥστε αὐτὸς ὁ Θαλῆς ηὐχαρίστει τὴν τύχην, ὅτι ἐγεννήθη «Ἕλλην καὶ οὐ βάρβαρος!» Ὁ Θαλῆς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς φιλοσοφίας, τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς ἀστρονομίας ἐν Ἑλλάδι.

Ἦτο δ' αὐτοδίδακτος ἄχρις οὗ, μεταβὰς εἰς Αἴγυπτον, συνδιέτριψε τοῖς ἐκεῖ ἱερεῦσι, φιλοσοφήσας μετ' αὐτῶν καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῖς τὴν γεωμετρίαν. Γνωστόν, ὅτι ἡ γεωμετρία ἐφευρέθη ἐν Αἰγύπτῳ ἐκ παλαιῶν χρόνων ἀπὸ τῆς χωρομετρίας, ἣν ὁ Νεῖλος προεκάλει, συγχέων τοὺς ὅρους τῶν ἀγρῶν κατὰ τὰς πλημμύρας αὐτοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς ἐσπούδαζον ἐπιτυχῶς ἀπὸ αἰώνων καὶ τὴν ἀστρονομίαν, ἰδίᾳ δ' ἐν τῷ παρατηρητικῷ αὐτῆς κλάδῳ, καὶ ὁ προσανατολισμὸς καὶ ἡ κλίσις τῶν διόδων τῶν πυραμίδων ἀποδεικνύουσι μεγάλην ἀκρίβειαν ἐν ταῖς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐκτελουμέναις παρατηρήσεσι τῶν ἐπιστημόνων τούτων.

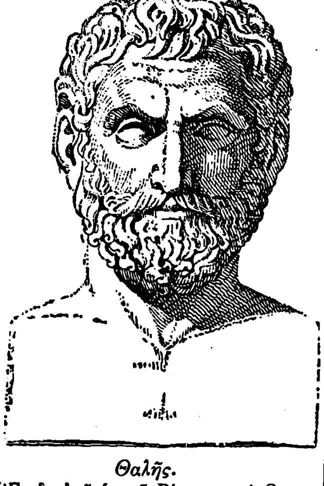

Θαλῆς.
[Ἐκ διπλοῦ ἑρμοῦ Βίαντος καὶ Θαλοῦ ἐκσκαφέντος ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου καὶ ἀποκειμένου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ.]

Ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Θαλῆς, ὡς καὶ ὁ Σόλων, ἐφιλοξενήθη ὑπό τινος ἐπιεικοῦς ἀνδρός, Νιλοξένου τοῦ Ναυκρατίτου. Ὁ Θαλῆς καὶ ὁ Σόλων συνεταξίδευσαν, ἐπισκεπτόμενοι τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Κόρινθον, ὅπου ὁ Περίανδρος προσέφερεν αὐτοῖς συμπόσιον. Ἐν Μιλήτῳ ὁ Θαλῆς ἔζη μετὰ τοῦ Θρασύλλου, τυράννου τῶν Μιλησίων, ὅστις ἐξετίμα μεγάλως τὸν σοφόν.

Ὡς ἀρχὴν ἐν τῷ βίῳ ὁ Θαλῆς ἀπέφευγε τὴν ἀπώλειαν χρόνου καὶ ἀπεῖχε τῆς οἰνοποσίας, τῆς κρεοφαγίας καὶ ἰδίᾳ τῆς πολυφαγίας. Ἦτο δ' ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς διάσημοι Ἕλληνες τῆς ἀρχαιότητος, ὁπωσοῦν μισογύνης, χάριν ἔχων τῇ τύχῃ, ὅτι ἦτο ἀνὴρ καὶ οὐχὶ γυνή, καὶ μὴ νυμφευθείς. Κατὰ τὸν Κλύτον καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἔμεινε μονήρης καὶ ἰδιαστής, καὶ ὅταν ἡ μήτηρ αὐτοῦ προσεπάθει νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν ἵνα λάβῃ γυναῖκα, «Νὴ Δία», ἀπήντα ὁ σοφός, «οὐδέπω καιρός», ὅταν δὲ εἶχε παρηβήσει, ἔλεγε τῇ μητρὶ «οὐκέτι καιρός». Ὅτε ὁ Σόλων ἐπεσκέφθη τὸν Θαλῆν ἐν Μιλήτῳ, ἐθαύμασεν ὅτι οὗτος «γάμου καὶ παιδοποιίας τὸ παράπαν ἠμέληκε», εἰς ὃ ὁ Θαλῆς ἀπήντησε: «Ταῦτά σοι φάναι, ὦ Σόλων, ἐμὲ γάμου καὶ παιδοποιίας ἀφίστησιν, ἃ καὶ σὲ κατερείπει τὸν ἐρρωμενέστατον» (*Πλουτάρχου* Σόλων, ΣΤ′). Ἔλαβεν ὅμως θετὸν παῖδα, τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ὀνομαζόμενον Κύβισθον.

Ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ ἀκεραιότης χαρακτῆρος, αἵτινες φαίνονται ἐν τοῖς θαυμασίοις γνωμικοῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ ἡ ἐπιστημονικὴ μεγαλόνοια τοῦ Θάλητος ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἐξετιμήθησαν δεόντως καὶ ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὁμογενῶν αὐτοῦ, ὅθεν καὶ ὠνομάσθη τῷ 586 «πρῶτος σοφός», ἄρχοντος τότε ἐν Ἀθήναις Δαμασίου, καθ' ὃν καὶ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ ἐκλήθησαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ δὲν συμφωνοῦσι περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ἀλλά, κατὰ τὸν Πλάτωνα, οὗτοι ἦσαν: Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Βίας ὁ Πριηνεύς, ὁ Σόλων, Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος, Μήσων ὁ Χηνεὺς καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος (*Πρωταγόρας*, 28). Τὸ περὶ τοῦ τρίποδος διήγημα ἐξαίρει τὸν πρὸς τὸν Θάλητα θαυμασμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Κῴων τινῶν ἁλιέων σαγήνην καταγόντων καὶ ξένων Μιλησίων ἀγορασάντων τὸν βόλον, χρυσοῦς τρίπους ἐφάνη ἑλκόμενος. Τοῦτον δ' εἶχε καταθέσει αὐτόθι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ Ἑλένη, πλέουσα ἐκ Τρῳάδος, εἰς ἀνάμνησιν παλαιοῦ τινος χρησμοῦ. Τῶν δὲ ξένων διαφωνούντων πρὸς τοὺς ἁλιεῖς περὶ τοῦ τρίποδος, καὶ τῶν πόλεων ἀναδεξαμένων τὴν διαφορὰν ἄχρι πολέμου προελθοῦσαν, ἡ Πυθία διέταξεν, ἵνα ἀποδοθῇ ὁ τρίπους τῷ σοφωτάτῳ, χρήσασα οὕτως:

«Ἔκγονε Μιλήτου, τρίποδος πέρι Φοῖβον ἐρωτᾷς;
ὃς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ».

Ὅθεν καὶ ὁ τρίπους ἐδόθη τῷ Θάλητι, ὅστις παρέδωκεν αὐτὸν ἄλλῳ καὶ ἄλλος ἄλλῳ, ἕως τοῦ Σόλωνος. Οὗτος τέλος ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Δελφούς, λέγων, ὅτι «σοφίᾳ πρῶτον εἶναι τὸν θεόν».

Ὁ Θαλῆς διεκρίθη καὶ ἐπὶ μηχανικῇ τέχνῃ, καίπερ μὴ ὢν ποσῶς μηχανικός. Ὅτε, ἐν τῇ κατὰ Περσῶν ἐκστρατείᾳ αὐτοῦ, ὁ Κροῖσος προὐτίθετο νὰ διαβῇ τὸν Ἅλυν ποταμὸν μετὰ τοῦ στρατοῦ, καὶ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ὁ Θαλῆς, παρὼν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐποίησεν ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸν ποταμόν, ἐξ ἀριστερῶν ῥέοντα, ἐκ δεξιῶν ῥέειν, διαβιβάσας οὕτω τὸν στρατὸν ἀβρόχοις ποσί. Διεκρίθη δ' ὁ σοφὸς καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν· οὕτως ἀντέστη εἰς τὴν πρότασιν συμμαχίας τοῦ Κροίσου πρὸς τοὺς Μιλησίους καὶ κατέπεισε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ περὶ τοῦ κινδύνου ἀποδοχῆς τῆς ἐν λόγῳ προτάσεως. Τὸ ὀρθὸν τῆς κρίσεως τοῦ Θάλητος ἀπεδείχθη ἀκολούθως, ὅτε ὁ Κῦρος, νικητὴς τοῦ Κροίσου, ἐσεβάσθη τὴν Μίλητον. Κατὰ τὸν Θάλητα, ἡ κρατίστη δημοκρατία εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία δὲν ἔχει οὔτε πολὺ πλουσίους οὔτε πτωχοὺς πολίτας. Ὁ σοφὸς ἐξήσκησεν ἐπιτυχῶς καὶ τὸ ἐμπόριον· κατὰ τὸν Ρόδιον Ἱερώνυμον, ὁ Θαλῆς θέλων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι εὔκολον νὰ πλουτήσῃ τις, καὶ μαθὼν ὅτι φορὰ ἐλαιῶν ἔμελλε νὰ γίνῃ, προνοήσας, ἐμισθώσατο τὰ ἐλαιουργεῖα καὶ ἐκέρδησε πολλὰ χρήματα.

Τινὲς ἐφρόνουν ὅτι ὁ σοφὸς εἶχε συγγράψει ἔργον περὶ ἀστρολογίας, δηλαδὴ περὶ ἀστρονομίας· κατ' ἄλλους ἔγραψε δύο βιβλία, τὸ μὲν περὶ τροπῆς, τὸ δὲ περὶ ἰσημερίας. Ἀλλ' ὁ Λαέρτιος Διογένης διαβεβαιοῖ, ὅτι «σύγγραμμα κατέλιπεν οὐδέν· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη ναυτικὴ ἀστρολογία Φώκου λέγεται εἶναι τοῦ Σαμίου» (Θαλῆς, 2). Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς παρέδωκεν ἡμῖν δύο βραχείας ἐπιστολὰς τοῦ Θάλητος, τὴν μὲν ἀποτεινομένην τῷ Φερεκύδει, τὴν δὲ τῷ Σόλωνι.

Πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὁ σοφὸς ἐκέλευσεν ἵνα τὸ σῶμα αὐτοῦ κατατεθῇ ἔν τινι ἐγκαταλελειμμένῳ τόπῳ τῆς Μιλησίας, προειπὼν ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἤθελε γίνει μετὰ καιρὸν ἡ ἀγορὰ τῶν Μιλησίων. Ἐτελεύτησε δ' ἀγῶνα θεώμενος γυμνικόν, ὑπὸ τοῦ καύσωνος, τῆς δίψης, τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ γήρατος, καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ οἱ Μιλήσιοι ἔγραψαν τοὺς ἑξῆς λαμπροὺς δύο στίχους:

«Ἦ ὀλίγον τόδε σᾶμα—τὸ δὲ κλέος οὐρανόμακες—
τῷ πολυφροντίστῳ τοῦτο Θάλητος ὁρῆς».

Ἡ Μίλητος ἤγειρεν αὐτῷ καὶ ἀνδριάντα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

«Τὸν δὲ Θαλῆν Μίλητος Ἰὰς θρέψασ' ἀνέδειξεν
ἀστρολόγον πάντων πρεσβύτατον σοφίῃ».

Ἡ λέξις «ἀστρολόγον» τοῦ δευτέρου στίχου σημαίνει βεβαίως ἁπλῶς «ἀστρονόμον».

Γνωμικὰ τοῦ Θάλητος. Κατὰ τὸν Ἕρμιππον, ὁ Θαλῆς ἔλεγε: «Τριῶν τούτων ἕνεκα χάριν ἔχειν τῇ τύχῃ· πρῶτον μὲν ὅτι ἄνθρωπος ἐγενόμην καὶ οὐ θηρίον· εἶτα ὅτι ἀνὴρ καὶ οὐ γυνή· τρίτον ὅτι Ἕλλην καὶ οὐ βάρβαρος» (*Διογένους Λαερτίου* Θαλῆς, 7). Εἶτα «πῶς ἂν ἄριστα καὶ δικαιότατα βιώσαιμεν, ἐὰν ἃ τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν αὐτοὶ μὴ δρῶμεν;» «Τίς εὐδαίμων; ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιής, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος». «Φίλων παρόντων καὶ ἀπόντων μεμνῆσθαι». «Μὴ τὴν ὄψιν καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν εἶναι καλόν». «Μὴ πλούτει κακῶς, μηδὲ διαβαλλέτω σε λόγος πρὸς τοὺς πίστεως κεκοινωνηκότας». «Οὓς ἂν ἐράνους εἰσενέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τοὺς αὐτοὺς προσδέχου καὶ παρὰ τῶν τέκνων» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 9). «Κάκιστον εἶναι τῶν μὲν ἀγρίων θηρίων τὸν τύραννον, τῶν δὲ ἡμέρων τὸν κόλακα· ταῦτα γάρ, εἰ καὶ πάνυ προσποιοῦνται διαφέρειν οἱ βασιλεῖς τῶν τυράννων, οὐκ εὐμενῶς ἀκούουσιν» (*Πλουτάρχου*, Ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον, 2). «Δεῖ τὰ μὲν εἰκότα λέγειν, τὰ δὲ ἀμήχανα σιωπᾶν» (αὐτόθι, 17). «Τί δύσκολον θεᾶσθαι; γέροντα τύραννον» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 9). «Εὐδαιμονίαν ἄρχοντος νομίζειν, εἰ ἐτελεύτησε γηράσας κατὰ φύσιν» (*Πλουτάρχου*, Ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον, 7). «Καιρὸν γνῶθι». «Ὃ μέλλεις ποιεῖν, μὴ λέγε· ἀποτυχὼν γὰρ καταγελασθήσῃ». «Τοῖς ἐπιτηδείοις χρῶ». «Ὅσα νεμεσᾷς τῷ πλησίον, αὐτὸς μὴ ποίει». «Κακοπραγοῦντα μὴ ὀνείδιζε· ἐπὶ γὰρ τούτοις νέμεσις θεῶν κάθηται». «Παρακαταθήκας ἀπόδος». «Ἀνέχου ὑπὸ τῶν πλησίον [μικρά. ἀγάπα τὸν πλησίον] μικρὰ ἐλαττούμενος». «Τὸν φίλον κακῶς μὴ λέγε, μὴ δ' εὖ τὸν ἐχθρόν· ἀσυλλόγιστον γὰρ τὸ τοιοῦτον». «Δεινὸν τὸ συνιδεῖν τὸ μέλλον». «Ἀσφαλὲς τὸ γενόμενον, ἀσαφὲς τὸ μέλλον». «Πιστὸν γῆ, ἄπιστον θάλασσα, ἄπληστον κέρδος». «Κτῆσαι ἀΐδια». «Θεραπείαν ζήτει». «Φίλει τὴν παιδείαν, σωφροσύνην, φρόνησιν, ἀλήθειαν, πίστιν, ἐμπειρίαν, ἐπιδεξιότητα, ἑταιρείαν, ἐπιμέλειαν, οἰκονομίαν, τέχνην, εὐσέβειαν» (*Στοβαίου*, Περὶ φρονήσεως, γ′). «Τοὺς κρατοῦντας τίμα». «Ὅμοιος σεαυτῷ γίνου». «Ἐπαγγέλλου μηδέν». «Πολίταις μὴ θρασύνου». «Τὸ παρὸν εὖ ποίει». «Κακίας ἀπέχου». «Δοκίμαζε πάντα». «Δόξαν δίωκε»,

Digitized by Google

« Επιμελοῦ τοῦ βίου». «Εἰρήνην ἀγάπα». «Ἐπαινοῦ παρὰ πᾶσι». «Μὴ τὴν ὄψιν ἀλλὰ τὰ ἐπιτηδεύματα καλλώπιζε». «Χαλεπὸν ἑαυτὸν γνῶναι». «Ἀργὸς μὴ ἴσθι μηδ' ἂν πλουτῇς». «Μὴ πᾶσι πίστευε». «Μέτρῳ χρῶ» (*Στοβαίου*, Λεγόμενα ἑπτὰ σοφῶν). «Τί βλαβερώτερον; κακία· καὶ γὰρ τὰ χρηστὰ βλάπτει παραγενομένη» (*Στοβαίου*, Περὶ κακίας, 21). «Τί κοινότατον; ἐλπίς· καὶ γὰρ οἷς ἄλλο μηδέν, αὕτη πάρεστιν» (*Στοβαιου*, Περὶ τῶν παρ' ἐλπίδας, ρί'). Τέλος, τοῦ Θάλητος εἶναι τὸ περιφανέστατον ἐκεῖνο «γνῶθι σαυτὸν» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 13).

Φιλοσοφία. Ὁ Θαλῆς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἰωνικῆς λεγομένης σχολῆς ἢ αἱρέσεως καὶ ὁ ἐνδοξότερος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἔξοχος ἀστρονόμος Ἀναξίμανδρος καὶ τούτου πάλιν ὁ διάσημος Ἀναξιμένης.

Ἐθεωρεῖτο δ' ὡς ὁ πρῶτος διαλεχθεὶς περὶ φύσεως ἐν Ἑλλάδι. Καίπερ ἠναγκασμένος νὰ ὁμιλῇ περὶ τῶν θεῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἐθεώρει «νοῦν τοῦ κόσμου θεὸν» (*Πλουτάρχου*, Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις Α', στ'). Προσθέτει δὲ ὅτι «πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεός· ἀγέννητον γάρ», καὶ ἐχαρακτήριζε τὸ θεῖον ὡς «τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον μήτε τελευτήν» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 9). Οὕτως ὁ Θαλῆς ἦτο μονοθεϊστής, ἂν καί, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, «ᾠήθη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι» (Περὶ ψυχῆς Α', ε'). Ἦτο δ' ὡσαύτως ὀπαδὸς τῆς δημιουργίας, λέγων «κάλλιστον κόσμος· ποίημα γὰρ θεοῦ» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 9). Τινὲς ἔλεγον, ὅτι πρῶτος ὁ Θαλῆς ἐσκέφθη περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, καὶ Χοίριλος ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῖ τοῦτο. Ἔπειτα, ἔλεγε τὴν ψυχὴν εἶναι κινητικήν, καί, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὸν Ἱππίαν, ἐνόμιζεν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἄψυχα εἶχον ψυχήν, τεκμαιρόμενος ἐκ τῆς μαγνήτιδος λίθου καὶ τοῦ ἠλέκτρου. Ἐν δὲ ταῖς σπουδαῖς αὐτοῦ τῶν ζῴων παρετήρησεν οὐ μόνον πανουργίας ἀλωπέκων καὶ λύκων, ἀλλὰ καὶ σοφίσματα γεράνων καὶ κολοιῶν.

Φυσικομαθηματικαὶ ἔρευναι. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, «οἱ ἀπὸ Θάλεω καὶ Πυθαγόρου καὶ οἱ Στωϊκοὶ τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ μεταβλητὴν καὶ ρευστὴν ὅλην δι' ὅλου τὴν ὕλην» λέγουσιν (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Α' 9). Καὶ «οἱ ἀπὸ Θάλεω καὶ Πυθαγόρου παθητὰ σώματα καὶ τμητὰ εἰς ἄπειρον» (αὐτόθι, Α', 15). Αἱ περὶ συστάσεως τῆς ὕλης γνῶμαι αὗται εἶναι ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσαι καὶ βαθεῖαι, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ σοφὸς ἡμῶν δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν τοῦ Σιδωνίου Μώχου, ἢ ὅτι δὲν ἀπεδέχθη αὐτήν. «Καὶ ὅλως», λέγει ὁ Πλούταρχος, «ἔοικεν ἡ Θάλεω μόνου σοφία τότε περαιτέρω τῆς χρείας ἐξικέσθαι τῇ θεωρίᾳ» (Σόλων, γ').

Ἡ γεωμετρία τοῦ Θάλητος ἦτο ἐν μέρει μὲν τὸ προϊὸν τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε λάβει ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, ἐν μέρει δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας μεγαλοφυΐας. «Θαλῆς δὲ πρῶτον εἰς Αἴγυπτον ἐλθών», λέγει Πρόκλος ὁ Διάδοχος, «μετήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν θεωρίαν ταύτην [τῆς γεωμετρίας] καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς εὗρεν, πολλῶν δὲ τοῖς μετ' αὐτὸν ὑφηγήσατο, τοῖς μὲν καθολικώτερον ἐπιβάλλων, τοῖς δὲ αἰσθητικώτερον» (εἰς Εὐκλείδην, 38). Ἵδρυσε δ' ἰδίᾳ τὴν γεωμετρίαν τῶν γραμμῶν. «Τὸ μὲν οὖν διχοτομεῖσθαι τὸν κύκλον ὑπὸ τῆς διαμέτρου», λέγει πάλιν ὁ Πρόκλος, «πρῶτον Θαλῆν ἐκεῖνον ἀποδεῖξαί φασιν» (αὐτόθι, ὁρισμ. ιζ'). Καὶ «γὰρ δὴ πρῶτος ἐκεῖνος ἐπιστῆσαι καὶ εἰπεῖν ὡς ἄρα παντὸς ἰσοσκελοῦς αἱ πρὸς τῇ βάσει γωνίαι ἴσαι εἰσὶν» (αὐτόθι, πρότ. ε', θεώρ. β'). Εἶτα «ἐὰν δύο εὐθεῖαι τέμνωσιν ἀλλήλας, τὰς κατὰ κορυφὴν γωνίας ἴσας ἀλλήλαις ποιοῦσι» (αὐτόθι, πρότ. ιε', θεώρ. η'). Καὶ «πρῶτον καταγράψαι κύκλου τὸ τρίγωνον ὀρθογώνιον, καὶ θῦσαι βοῦν» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 3). Πάλιν, «ἐὰν δύο τρίγωνα δύο γωνίας δύο γωνίαις ἴσας ἔχῃ, ἑκατέραν ἑκατέρᾳ, ἔχῃ δὲ καὶ μίαν πλευρὰν μιᾷ πλευρᾷ ἴσην, ἤτοι τὴν πρὸς ταῖς ἴσαις γωνίαις ἢ τὴν ὑποτείνουσαν ὑπὸ μίαν τῶν ἴσων γωνιῶν, καὶ τὰς λοιπὰς πλευρὰς ταῖς λοιπαῖς πλευραῖς ἴσας ἕξει καὶ τὴν λοιπὴν γωνίαν τῇ λοιπῇ γωνίᾳ ἴσην ἕξει» (*Πρόκλου* εἰς Εὐκλείδην, πρότ. κε', θεώρ. ιζ'). Κατὰ τὸν Λαέρτιον Διογένην, ὁ Θαλῆς «προήγαγεν ἐπὶ πλεῖστον, ἅ φησι Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις Εὔφορβον εὑρεῖν τὸν Φρύγα· οἷον σκαληνὰ καὶ τρίγωνα καὶ ὅσα γραμμικῆς ἔχεται θεωρίας» (Θαλῆς, 3).

Ὁ Auguste Comte, ἀναλύων τὰ ἄνω δύο πρῶτα θεωρήματα, τῆς διχοτομήσεως τοῦ κύκλου διὰ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς ἰσότητος τῶν γωνιῶν τῆς βάσεως τοῦ ἰσοσκελοῦς τριγώνου, θεωρεῖ τὸν Θάλητα ὡς ἱδρύσαντα τὴν ἄλγεβραν, διότι τὸ πρῶτον θεώρημα καθιδρύει ἰσότητα πραγματικήν, ἐνῷ τὸ δεύτερον ἀναπτύσσει ἀναλογίαν. Τὸ δὲ θεώρημα καταγραφῆς κύκλου περὶ τρίγωνον ὀρθογώνιον εἰσάγει, ὡς ὀρθῶς ὑπελήφθη, τὴν ἀρχὴν τῆς σπουδαίας συλλήψεως τῶν γεωμετρικῶν τόπων ἢ σημείων καμπῆς. Βεβαίως ὁ Θαλῆς ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σύνολον τῶν γωνιῶν οἱουδήποτε τριγώνου ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο ὀρθὰς γωνίας.

Ἡ καταμέτρησις τοῦ ὕψους τῶν μεγάλων πυραμίδων διὰ τῆς σκιᾶς αὐτῶν ἦτο ἄλλο κατόρθωμα τοῦ Θάλητος. Ἰδοὺ τὰ σχετικὰ ἀρχαῖα κείμενα. «Ὁ δὲ Ἱερώνυμος», λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος, «καὶ ἐκμετρῆσαί φασιν αὐτὸν τὰς πυραμίδας, ἐκ τῆς σκιᾶς παρατηρήσαντα ὅτε ἡμῖν ἰσομεγέθεις εἰσὶ» (Θαλῆς 6). Ὅθεν καὶ ἡ καταμέτρησις ἐγένετο ἐν ὥρᾳ ὅπου τὸ μῆκος τῆς σκιᾶς ἀνθρώπου ἰσοδυνάμει τῷ ἀναστήματι αὐτοῦ. Ὁ Πλίνιος ἐπικυροῖ τοῦτο. «Mensuram altitudinis earum omnemque similem deprehendere invenit Thales Milesius umbram metiendo qua hora par esse corpori solet» (Nat. Hist., XXXVI, 82). Κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον, «καὶ τῆς πυραμίδος τὴν μέτρησιν ὑπερφυῶς ἠγάπησεν, ὅτι πάσης ἄνευ πραγματείας, καὶ μηδενὸς ὀργάνου δεηθείς, ἀλλὰ τὴν βακτηρίαν στήσας ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς σκιᾶς, ἣν ἡ πυραμὶς ἐποίει, γενομένων τῇ ἐπαφῇ τῆς ἀκτῖνος δυοῖν τριγώνων, ἔδειξας ὃν ἡ σκιὰ πρὸς τὴν σκιὰν λόγον εἶχε, τὴν πυραμίδα πρὸς τὴν βακτηρίαν ἔχουσαν» (Τῶν ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον, 2). Καὶ τοιουτοτρόπως ὁ Θαλῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱδρύσας τὴν βάσιν καταμετρήσεως τῶν ὑψῶν καὶ τῶν ἀποστάσεων.

Ἔρευναι περὶ πλημμυρῶν τοῦ Νείλου καὶ σεισμῶν. «Θαλῆς», λέγει ὁ Πλούταρχος, «τοὺς ἐτησίας ἀνέμους οἴεται πνέοντας τῇ Αἰγύπτῳ ἀντιπροσώπους ἐπαίρειν τοῦ Νείλου τὸν ὄγκον, διὰ τὸ τὰς ἐκροὰς αὐτοῦ τῇ παροιδήσει τοῦ ἀντιπαρήκοντος πελάγους ἀνακόπτεσθαι» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Δ', α'). Καί, κατὰ τὸν Σικελιώτην Διόδωρον, «Θαλῆς φησι τοὺς ἐτησίας ἀντιπνέοντας ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ ποταμοῦ κωλύειν εἰς θάλατταν προχεῖσθαι τὸ ρεῦμα, καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸν πληρούμενον ἐπικλύζειν» (Ἱστορικὴ βιβλιοθήκη Α, 38). Ἂν καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲ εἶναι ἐντελής, διότι ἡ κυρία αἰτία τῶν πλημμυρῶν τοῦ Νείλου εἶναι αἱ ἰσημεριναὶ βροχαί, οὐχ ἧττον ὅμως βλέπομεν τὸν Θάλητα ἀντιλαμβανόμενον, ὅτι οἱ ἄνεμοι ὑψοῦσι τὰ ὕδατα πελάγους ἐπὶ τῶν ἀκτῶν πρὸς τὰς ὁποίας πνέουσιν.

Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει, ὅτι «Θαλῆς μὲν καὶ Δημόκριτος ὕδατι τὴν αἰτίαν τῶν σεισμῶν προσάπτουσιν» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Γ', 15), καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι ὀρθή.

Ἀστρονομικαὶ θεωρίαι καὶ ἀνακαλύψεις. Ὁ Τίμων, ὅστις εἶχεν ἰδεῖ τὸν Θάλητα ἀστρονομούμενον, ἐπῄνεσεν αὐτόν, γράψας:

«Οἷον ἔπειτα Θάλητα σοφῶν σοφόν, ἀστρονόμημα».

Ὁ Πλάτων ἀναφέρει τὸ κάπως γελοῖον ἐπεισόδιον τοῦ σοφοῦ ἀστρονόμου βεβυθισμένου ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ καὶ πίπτοντος ἐντὸς φρέατος, ἐπεισόδιον, ὅπερ ἐνέπνευσε τὸν La Fontaine ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ «L'astrologue qui se laisse tomber dans un puits». «Θαλῆν ἀστρονομοῦντα», λέγει ὁ Πλάτων, «...καὶ ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ. Θρᾶττά τις ἐμμελὴς καὶ χαρίεσσα θεραπαινὶς ἀποσκῶψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνοι αὐτόν. ταὐτὸν δ' ἀρκεῖ σκῶμμα ἐπὶ πάντας, ὅσοι ἐν φιλοσοφίᾳ διάγουσι» (Θεαίτητος, 24).

«Θαλῆς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἕνα τὸν κόσμον» λέγουσι, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β', 1), «ἔμψυχον» δὲ «καὶ δαιμόνων πλήρη» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 6). Ἔλεγε δ' «ἰσχυρότατον ἀνάγκη· κρατεῖ γὰρ τοῦ παντὸς» (αὐτόθι, 9). Κατὰ τὸν Πλούταρχον «ταὐτὸν νομίζει ἀρχὴν καὶ στοιχεῖα» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Α' 2). Εἶτα «ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπεφήνατο τὸ ὕδωρ» (αὐτόθι, Α' 3), τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ μὴ ὀρθόν, παρέχει ὅμως τὴν γόνιμον ἰδέαν μιᾶς καὶ μόνης ἀρχικῆς γενετείρας ὕλης. Καὶ «οἱ ἀπὸ Θάλεω τὴν γῆν μέσην» θεωροῦσιν (αὐτόθι, Γ', 10), ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς δὲν ἐδίδαξαν αὐτῷ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀγνοούμενον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Καλλίμαχον, ὁ Θαλῆς θὰ ἦτο εὑρετὴς τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου.

«Καὶ τῆς ἁμάξης ἐλέγετο σταθμήσασθαι
τοὺς ἀστερίσκους, ᾗ πλέουσι Φοίνικες».

(*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 2). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀληθεύει, διότι, κατὰ τὸν Στράβωνα, «οἱ Φοίνικες ἐσημειώσαντο καὶ ἐχρῶντο πρὸς τὸν πλοῦν [τὴν ἄρκτον], παρελθεῖν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν διάταξιν ταύτην» (Γεωγραφικά, Α' 1). «Θαλῆς, Πυθαγόρας, οἱ ἀπ' αὐτοῦ», λέγει ὁ Πλούταρχος, «μεμερίσθαι τὴν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ σφαῖραν εἰς κύκλους πέντε, οὕστινας προσαγορεύουσι ζώνας». Οἱ κύκλοι δ' οὗτοι εἶναι: α') ὁ «ἀρκτικὸς καὶ ἀειφανής», β') ὁ «θερινὸς τροπικός», γ') ὁ «ἰσημερινός», δ') ὁ «χειμερινὸς τροπικός», καὶ ε') ὁ «ἀνταρκτικός τε καὶ ἀφανής». Καὶ «λοξὸς δὲ τοῖς τρισὶ μέσοις ὁ καλούμενος ζῳδιακὸς ὑποβέβληται» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β', 12). Πρὸς τούτοις «τάς τε ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ φασιν αὐτὸν εὑρεῖν καὶ εἰς τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε ἡμέρας διελεῖν» (*Διογένους Λαερτίου*, Θαλῆς, 6). «Πρῶτος δὲ καὶ τὴν ὑστάτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς τριακάδα εἶπε» (αὐτόθι, 3). «Πρῶτος δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τροπῆς ἐπὶ τροπὴν πάροδον εὗρε, καὶ πρῶτος τοῦ τοῦ ἡλίου μεγέθους τὸ τοῦ σεληναίου ἑπτακοσιοστὸν καὶ εἰκοστὸν μέρος ἀπεφήνατο» (αὐτόθι, 3). «Θαλῆς δέ», λέγει Θέων ὁ Σμυρναῖος, «ἡλίου ἔκλειψιν καὶ τὴν κατὰ τὰς τροπὰς αὐτοῦ περίοδον, ὡς οὐκ ἴση ἀεὶ συμβαίνει» (ἔκδ. Teubner, σ. 198). Ὁ Πλούταρχος ἀποδίδει τῷ Θάλητι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Σελήνη φωτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡλίου· ἀλλὰ τοῦτο εἶχον εὕρει πρὸ παμπόλλων αἰώνων οἱ πρῶτοι ἱστορικῶς γνωστοὶ ἀστρονόμοι, οἱ Αἰθίοπες, διδάσκαλοι καὶ αὐτῶν τῶν Αἰγυπτίων, συνᾴδοντες, καθ' ἃ λέγει ὁ Λουκιανός, ὅτι «οὐκ ἴδιον τῇ σεληναίῃ τὸ φέγγος, ἀλλὰ οἱ παρ' ἠελίου ἔρχεται» (Περὶ τῆς ἀστρολογίης, 3).

Ὁ Θαλῆς ἀπέκτησε δικαίως αἰωνίαν μνήμην διὰ τῆς ἐπικυρωθείσης προρρήσεως τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς 28ης Μαΐου 585 π. Χ., ἥτις ἔπαυσε τὸν πόλεμον ἀναμεταξὺ Λυδῶν καὶ Μήδων. Ὁ Πλούταρχος φρονεῖ, ὅτι «Θαλῆς πρῶτος ἔφη ἐκλείπειν τὸν ἥλιον, τῆς σελήνης αὐτὸν ὑποτρεχούσης» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις Β', 24). Τὴν προρρηθεῖσαν ἔκλειψιν τοῦ 585 οὕτως ἀφηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος: «Συμβολῆς γενομένης συνήνεικε, ὥστε τῆς μάχης συνεστεώσης τὴν ἡμέρην ἐξαπίνης νύκτα γενέσθαι, τὴν δὲ μεταλλαγὴν ταύτην τῆς ἡμέρης Θαλῆς ὁ Μιλήσιος τοῖσι Ἴωσι προηγόρευσε ἔσεσθαι, οὖρον προθέμενος ἐνιαυτὸν τοῦτον ἐν τῷ δὴ καὶ ἐγένετο ἡ μεταβολή. Οἱ δὲ Λυδοί τε καὶ οἱ Μῆδοι ἐπεί τε εἶδον νύκτα ἀντὶ ἡμέρης γενομένην, τῆς μάχης τε ἐπαύσαντο καὶ μᾶλλόν τι ἔσπευσαν καὶ ἀμφότεροι εἰρήνην ἑωυτοῖσι γενέσθαι» (Ἱστορίη Α', 74). Κατὰ τὸν Πλίνιον «apud Graecos antem investigavit primus omnium Thales Milesius Olympiadis XLVII anno quarto praedicto solis defectu» (Historia naturalis, II, 53). Καὶ «πρῶτος ἀστρολογῆσαι», λέγει ὁ Λαέρτιος Διογένης, «καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν, ὥς φησιν Εὔδημος ἐν τῇ περὶ τῶν ἀστρολογουμένων ἱστορίᾳ· ὅθεν αὐτὸν καὶ Ξενοφάνης καὶ Ἡρόδοτος θαυμάζει· μαρτυρεῖ δ' αὐτῷ καὶ Ἡράκλειτος καὶ Δημόκριτος» (Θαλῆς 2).

Ἀλλ' ἡ λαμπροτέρα ἔμπνευσις τοῦ μεγάλου σοφοῦ μᾶς διεσώθη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, γράψαντος ὅτι ὁ «Θαλῆς γεώδη [ἐθεώρει]... τὰ ἄστρα» (Περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, Β' 13), ὅτι δηλαδὴ οἱ διάφοροι κόσμοι καὶ ἀστέρες τοῦ σύμπαντος σύγκεινται ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ὡς καὶ ἡ Γῆ, ὅπερ ἡ μεγάλη φασματοσκοπικὴ ἀνακάλυψις τοῦ Kirchhoff ἐπεκύρωσεν οὕτως εἰπεῖν αὐτολεξεί, μεσούσης τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλὴν τῶν γενικωτέρων περὶ τῆς ἀρχαίας καθ' ὅλου φιλοσοφίας: *Canave*, Recherches sur la Philosophie de Thalès (Memoires de l' Académie des inscriptions τόμ. X). — *Müller*, De aqua principio Thaletis (Altdorf 1719). — *Ploucquet*, De dogmatibus Thaletis Milesii et Anaxagorae etc. (Tubinge 1763) — *Doederlin*, Animadversiones historicocriticae de Thaletis et Pythagorae, theologica ratione (1750). — *Harlesius*, De Thaletis docrina de principio rerum, imprimis de Deo (Erlangen 1780). — *Flattius*, De theismo Thaleti abjugando (Tubinge 1785). — *G. F. D. Goess*, Traits sur l' idée de l' histoire de la philosophie et sur le système de Thalès (Erlangen 1794) (ἐκ τοῦ γερμαν.). — *Fr. Bouterweck*, De primis philosophorum graecorum decretis physicis (Comment. Soc. Gotting. 2, 1811. — *C. Mallet.* Histoire de la philosophie Jonienne (Paris 1842). —*J. Dörfler*, Die kosmogonischen Elemente in der Naturphilosophie des Thales (1912—1914). — *C. Ritter*, Kleinigkeiten zu Thales (1914).

Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Θαλήστρια. Βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, σύγχρονος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐλθοῦσα πρὸς αὐτὸν μετὰ 300 ἐνόπλων Ἀμαζόνων, ὅτε οὗτος εὑρίσκετο ἐν Ὑρκανίᾳ. Κατά τινα παράδοσιν, σκοπὸς τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἦτο «συγγενέσθαι (αὐτῷ) τεκνοποιίας χάριν» (*Στράβ.* ΙΑ' 505). Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν δυσηρεστήθη ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ἐκείνης, καὶ ἀφοῦ ἐκράτησεν αὐτὴν πλησίον του ἐπὶ 13 ἡμέρας, ἐξαπέστειλεν αὐτὴν μετὰ πλουσιωτάτων δώρων. Ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Ἀνάβ. ΣΤ' 5, 25 ὀνομάζεται *Θαληστρίς*.

Α. Θ. Σ.

Θαλήτας. Ἀοιδός, νομοθέτης, μελοποιὸς καὶ μουσικοδιδάσκαλος ἐκ Γόρτυνος τῆς Κρήτης, σύγχρονος τοῦ Λυκούργου. Ἐποίησεν εἰς κρητικοὺς ρυθμοὺς παιᾶνας καὶ ἐπιχωρίους ᾠδάς, περὶ ὧν οὐδεμίαν πληροφορίαν ἔχομεν σήμερον. Συνέταξε τὰ ὑπορχήματα τῆς ἐνοπλίου κρητικῆς ὀρχήσεως τοῦ πυρριχίου χοροῦ. Κληθεὶς δὲ εἰς Σπάρτην ἀπήλλαξε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ διὰ θρησκευτικῶν ἐπῳδῶν. Τότε (655 π. Χ. πιθανῶς) εἰσήγαγεν εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸν πυρρίχιον χορόν. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ Θαλήτας νὰ εἶναι ὁ νομοθέτης τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος. Κατά τινας ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ Ὁμήρου ποιητής. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ἦτο Ἐλύριος.

Ε. Γ.

θαλία (ἡ)· ἡ ἄκρα εὐτυχία, χαρμόσυνος ζωή, εὐδαιμονία· || ἰδίᾳ, συμπόσιον, εὐωχία, χαρά: «χοροὶ καὶ θαλίαι», «θαλίαι τερπναί».

θαλία (ἡ) (Thalia) *[Bot.]* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκιταμινοειδῶν*, περιλαμβάνον πόας πολυετεῖς, ἰθαγενεῖς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *θαλία ἡ βραζιλιανὴ* (Thalia brasiliensis), ἰθαγενὴς τῆς Βραζιλίας, ἥτις ἔχει χονδρὰ ριζώματα ὑπολεύκου χρώματος, χρησι-

Digitized by Google

μοποιούμενα ἐν τῇ φαρμακευτικῇ κατὰ τῶν παθήσεων τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων. Δ. Ν. Π.

Θαλιάδαι, ἢ ***Θαλιάδες*** *['Αρχ. Γεωγρ.]* 'Αρκαδικὴ πολίχνη, ἀναφερομένη ὑπὸ Παυσανίου, ὡς κειμένη πρὸς τὸν Λάδωνα ποταμόν. Τινὲς τῶν νεωτέρων τοποθετοῦν αὐτὴν εἰς τὰ ἐν Γορτυνίᾳ πρὸς Δ. τῆς Βάχλιας ἀρχαῖα ἐρείπια (βλ. *Leak,* Morea Β' 272). —Π.

Θαλίδης, ***Κωνσταντῖνος.*** Μουσικὸς γεννηθεὶς ἐν Σωζοπόλει κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1867 'Ησχολήθη εἰς τὴν μουσικὴν τήν τε ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν εὐρωπαϊκήν, ὡς καὶ εἰς τὴν ποίησιν, ἐποίησε δὲ λυρικὰ ποιήματα καὶ πολλὰ τῆς 'Εκκλησίας ᾄσματα ἐμελοποίησε. Ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος προσελήφθη ὡς μουσικὸς τῶν ἀνακτόρων. Ε. Γ. Π.

θάλικτρον (τὸ) (Thalictrum) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βατραχωδῶν,* περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, τινὰ δὲ καὶ κοσμητικά. Φύονται καὶ εὐδοκιμοῦσιν εἰς ὀρεινοὺς ἰδίᾳ τόπους, ἀπαντῶσι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *θάλικτρον τὸ λάμπον* (Thalictrum lucidum), ἰθαγενὲς τῶν ὑγρῶν περιφερειῶν τῆς Θεσσαλίας, 'Ηπείρου, Αἰτωλίας καὶ ἄλλων χωρῶν· *θάλικτρον τὸ ἀνατολικὸν* (Thalictrum orientalis), ἰθαγενὲς τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας· *θάλικτρον τὸ ὀλύμπιον* (Thalictrum olympicum) ἀπαντῶν συχνότατα ἐν 'Ολύμπῳ, Πίνδῳ καὶ Παρνασσῷ, καλλιεργούμενον ὡς κοσμητικὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Κ. ΠΑΠ.

Θαλίνα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Μ. 'Ασίας ἐν τῇ Μεγάλῃ 'Αρμενίᾳ, πρὸς τὰ ΒΔ τῆς 'Ακιλησηνῆς 'Αρμενίας, ἢ τῆς ἄλλως 'Αναϊτικῆς καλουμένης. παρὰ τὸν δυτικὸν Εὐφράτην (νῦν Καρὰ-Σού), κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Ε' 12, 5) εἰς βόρειον πλάτος 75° 20' καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 42° 45'. Σήμερον καλεῖται *Ταλίν,* ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ 'Ερζινιάν, τῆς ἀρχαίας Ἔριζας. Α. Θ. Σ.

θαλλειοκινολίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.].* Παράγωγον τῆς *ὀξυκινολίνης* τοῦ τύπου $C_{18} H_{14} O_2 N_4$. Σ. Γ.

θαλλήπη (ἡ) (Thallepe) *[Ζῳολ.].* Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γαστεροπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀπλυσιιδῶν,* περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ἅτινα εἶναι γνωστὰ γενικῶς ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *λαγωοὶ τῆς θαλάσσης.* Δ. Ν. Π.

θαλλίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.].* Παράγωγον τῆς *ὀξυκινολίνης* ὑποδειχθὲν ὡς ἀντιπυρετικόν, ἀλλ' ἐγκαταλειφθέν, λόγῳ τῶν δυσαρέστων αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Σ. Γ.

θάλλιον (τὸ) (Thallium, Tl) *[Χημ.].* Μέταλλον ἀτομικοῦ βάρους 204, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται λίαν διαδεδομένον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀλλὰ πάντοτε εἰς μικρὰ ποσά. 'Ανεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Crookes τῷ 1861 διὰ φασματοσκοπικῆς ἀναλύσεως ἐν τῇ ἰλύϊ τῶν μολυβδίνων θαλάμων ἐργοστασίου θειικοῦ ὀξέος. Οὗτος ὑπέθεσεν ὅτι τὸ θάλλιον εἶναι στοιχεῖον μεταλλοειδὲς τῆς ὁμάδος τοῦ θείου, σεληνίου καὶ τελλουρίου. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Lamy ἀνεῦρεν ἐπίσης τὸ θάλλιον καὶ κατώρθωσε νὰ τὸ παρασκευάσῃ ἐν καθαρᾷ καταστάσει καὶ τὸ ἐχαρακτήρισεν ὀρθῶς ὡς μέταλλον ἐκ τῶν βαρέων. 'Ωνομάσθη δὲ θάλλιον ὡς ἐκ τοῦ πρασίνου χρωματισμοῦ τῆς φλογός, ὃν προκαλοῦσιν αἱ πτητικαὶ ἑνώσεις του. Εὑρίσκεται εἰς σημαντικὰ ποσὰ μόνον εἰς ὀλίγα σπάνια ὀρυκτά, ὡς εἰς τὸν κρουκσίτην ἐν Σουηδίᾳ $(Cu, Tl, Ag)_2 Se$ εἰς ποσὸν 16—18%, καὶ εἰς τὸν λορανδίτην ἐν Μακεδονίᾳ $(Tl, As Se_2)$ εἰς ποσὸν 59,51 %. Εἰς μικρὰ ὅμως ποσὰ εὑρίσκεται συχνότατα ἐντὸς μαρμαρυγιῶν, καὶ ἰδίως ἐντὸς πυριτῶν, κατὰ τὴν καῦσιν τῶν ὁποίων συμπαρασύρονται αἱ ἑνώσεις αὐτοῦ, ὡς πτητικαί, μετὰ τῶν ἀερίων τῆς καύσεως καὶ καταλήγουσι νὰ καταπέσωσιν ἐντὸς τῶν μολυβδίνων θαλάμων τῆς παρασκευῆς τοῦ θειικοῦ ὀξέος ὑπὸ μορφὴν θειικοῦ θαλλίου.

Τὸ θάλλιον δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν πυριτῶν, κυρίως ὅμως χρησιμοποιεῖται ὡς πρώτη ὕλη ἡ κόνις, ἣν καταλείπουσιν οἱ καπνοὶ τῶν καιομένων πυριτῶν κατὰ τὴν βιομηχανικὴν παρασκευὴν τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Αὕτη ἐκχυλίζεται διὰ ζέοντος ὕδατος, λαμβάνεται μετὰ εἰκοσιτετράωρον τὸ διαυγὲς ἐκχύλισμα καὶ προστίθεται εἰς αὐτὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, ὅτε ἀποβάλλεται τὸ θάλλιον ὡς χλωριοῦχον, τὸ ὁποῖον μετά τινας ἡμέρας ἀποχωρίζεται τοῦ ὑγροῦ, μετατρέπεται διὰ θερμάνσεως μετὰ θειικοῦ ὀξέος εἰς θειικὸν ἅλας καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνεται τὸ μεταλλικὸν θάλλιον δι' ἠλεκτρολύσεως ἢ τῇ προσθήκῃ ψευδαργύρου. Τὸ θάλλιον εἶναι μέταλλον λίαν μαλακὸν καὶ εὐήλατον, λευκὸν μετὰ μεταλλικῆς λάμψεως εἰς πρόσφατον τομήν, ἀφιέμενον ὅμως εἰς τὸν ἀέρα καθίσταται ταχέως τεφρόχρουν. Τήκεται εἰς 301° καὶ βράζει εἰς 1700°. Ὑπὸ τοῦ ζέοντος ὕδατος δὲν προσβάλλεται, παρουσίᾳ ὅμως καὶ ἀέρος διαλύεται πρὸς ὑδροξείδιον καὶ πρὸς ἀνθρακικὸν ἅλας. Τὰ ὀξέα διαλύουσι τὸ μέταλλον ὑπὸ ἔκλυσιν ὑδρογόνου, καὶ εὐκολώτερον πάντων τὸ νιτρικὸν ὀξύ. Ἑνοῦται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν ἁλατογόνων, τοῦ θείου, τοῦ σεληνίου καὶ τοῦ τελλουρίου.

Ἑνώσεις θαλλίου. Τὸ θάλλιον σχηματίζει δύο σειρὰς ἑνώσεων, ὡς *μονοδύναμον* καὶ ὡς *τριδύναμον.* Ἅπασαι χρωματίζουσι τὴν ἄχρουν φλόγα τοῦ φωταερίου διὰ χαρακτηριστικοῦ πρασίνου χρώματος καὶ παρέχουσιν ἀνοικτῶς πρασίνην γραμμὴν φάσματος λ=535. Αἱ σπουδαιότεραι τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Τοῦ μονοδυνάμου θαλλίου: 1) *'Ανθρακικὸν θάλλιον* Tl_2CO_3 Ἅλας προσομοιάζον πρὸς τὰ ἀνθρακικὰ ἀλκάλια, διαλυόμενον εἰς ὕδωρ 15° κατὰ 4 % πρὸς ὑγρὸν ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως. Τήκεται εἰς 272°. 2) *Θειικὸν θάλλιον* Tl_2SO_4. Ἅλας κρυσταλλούμενον εἰς μεγάλα ρομβικὰ πρίσματα, εἶναι ἰσόμορφον πρὸς τὸ θειικὸν κάλιον καὶ σχηματίζει ὅπως ἐκεῖνο στυπτηρίαν μετὰ θειικοῦ ἀργιλλίου. Διαλύεται εἰς ὕδωρ 10° κατὰ 3,7 %, εἰς ζέον δὲ ὕδωρ κατὰ 18,5%. 3) *'Ιωδιοῦχον θάλλιον* TlJ. Βαθέως κίτρινον ἅλας, λίαν δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι, τηκόμενον εἰς 439°. Θερμαινόμενον καθίσταται ἐρυθρόν, μετὰ τὴν ψῦξιν δὲ ἐπανακτᾷ τὸ ἀρχικὸν χρῶμά του. 4) *Νιτρικὸν θάλλιον* $TlNO_3$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως τοῦ μετάλλου ἢ τοῦ ὑδροξειδίου του ἢ τοῦ ἀνθρακικοῦ ἅλατος ἐν νιτρικῷ ὀξεῖ καὶ κρυσταλλοῦται εἰς ρομβικὰ πρίσματα. Εἶναι ἀρκετὰ εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ δὴ ἐν θερμῷ, ἀδιάλυτον δὲ ἐν οἰνοπνεύματι. Ἔχει σημεῖον τήξεως 205° καὶ σχηματίζει εὔτηκτα διπλᾶ ἅλατα μετὰ νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ μετὰ νιτρικοῦ ὑδραργύρου. 5) *'Οξεικὸν θάλλιον* $Tl CH_3 COO$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως τοῦ ἀνθρακικοῦ ἅλατος ἐν ὀξικῷ ὀξεῖ καὶ ἀποτελεῖ διαρρέοντας βελονοειδεῖς κρυστάλλους λίαν εὐδιαλύτους ἐν θερμῷ οἰνοπνεύματι, τηκομένους εἰς 110°. 6) *'Οξείδιον θαλλίου* Tl_2O. Μέλαινα κόνις τηκομένη εἰς 300° πρὸς κίτρινον ὑγρὸν καὶ τῇ ἐπιδράσει ὕδατος παρέχουσα ὑδροξείδιον. Παρασκευάζεται κατὰ τὴν ὀξείδωσιν τοῦ μετάλλου εἰς τὸν ἀέρα ἢ διὰ πυρώσεως τοῦ ὑδροξειδίου. 7) *Ὑδροξείδιον θαλλίου* TlOH. Παρασκευάζεται ἐκ τοῦ θειικοῦ θαλλίου τῇ προσθήκῃ ὑδροξειδίου τοῦ βαρίου, ἀποτελεῖ κιτρίνην κρυσταλλικὴν μᾶζαν καὶ εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὰ βάσις. Τὸ διάλυμά του προσομοιάζει πρὸς τὰ διαλύματα τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων, προσβάλλει τὴν ὕαλον καὶ ἔχει ἰσχυρὰν ἀλκαλικὴν ἀντίδρασιν· καὶ 8) *Χλωριοῦχον θάλλιον* TlCl. Λευκὸν τυρῶδες ἵζημα καθιστάμενον ἰόχρουν τῇ ἐπιδράσει τοῦ φωτός, λίαν δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι. Τήκεται εἰς 434°.

Ἑνώσεις τριδυνάμου θαλλίου: 1) *Θειικὸν θάλλιον* $Tl_2(SO_4)_3$. Διὰ διαλύσεως ὑδροξειδίου τριδυνάμου θαλλίου ἐν θειικῷ ὀξεῖ καὶ κρυσταλλώσεως τοῦ διαλύματος λαμβανεται τὸ οὐδέτερον ἅλας ἢ βασικὸν τοιοῦτον ἢ καὶ ὄξινον, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν πυκνότητος καὶ θερμοκρασίας. 2) *'Οξείδιον θαλλίου* Tl_2O_3. Μέλαινα κόνις, σχηματιζομένη κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ μετάλλου εἰς ρεῦμα ὀξυγόνου. 'Ερυθροπυρούμενον διασπᾶται εἰς ὀξείδιον μονοδυνάμου θαλλίου καὶ ὀξυγόνον. 3) *Ὑδροξείδιον θαλλίου* TlO(OH). Μέλαινα κόνις παραγομένη τῇ ἐπιδράσει καυστικῶν ἀλκαλίων ἐπὶ ἁλάτων τριδυνάμου θαλλίου, ἢ τῇ ἐπιδράσει ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου ἐπὶ ὑδροξειδίου μονοδυνάμου θαλλίου.

'Αντιδράσεις θαλλίου. Πρὸς ἀνίχνευσιν χρησιμεύει κυρίως ἡ πρασίνη χρῶσις τῆς φλογὸς καὶ ἡ φασματοσκοπικὴ ἀνάλυσις. Ὡς ὑγροχημικαὶ ἀντιδράσεις τῶν ἁλάτων τοῦ μονοδυνάμου χρησιμεύουσιν ὁ σχηματισμὸς τῶν δυσδιαλύτων ἁλατογονούχων ἑνώσεών του, ὁ σχηματισμὸς λίαν δυσδιαλύτου χλωριοπλατινικοῦ θαλλίου, καὶ ἡ διὰ θειούχου ἀμμωνίου καταβύθισις μέλανος θειούχου θαλλίου. Τῶν δὲ ἁλάτων τοῦ τριδυνάμου ἡ τάσις αὐτῶν πρὸς ὑδρόλυσιν καὶ σχηματισμὸν καστανοχρόου ὑδροξειδίου, ὡς καὶ ὁ σχηματισμὸς τοιούτου τῇ ἐπιδράσει καυστικῶν ἀλκαλίων.

Σταθμικῶς τὸ θάλλιον προσδιορίζεται ὡς ἰωδιοῦχον ἢ ὡς χλωριοπλατινικὸν θάλλιον. 'Ογκομετρικῶς δὲ δι' ὑπερμαγγανικοῦ καλίου. Σ. ΧΟΡΣ

—*[Φαρμ.]* Τὰς ἑνώσεις τοῦ θαλλίου ἐπειράθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσιν ἐν τῇ θεραπευτικῇ ἀντὶ τῶν τοῦ ὑδραργύρου. Αἱ ἑνώσεις τοῦ θαλλίου καὶ αἱ δυσδιάλυτοι ἔτι δρῶσιν ἰσχυρῶς δηλητηριωδῶς. 'Αξιοσημείωτον εἶναι ὅτι προκαλοῦν τελείαν ἀπόπτωσιν τῶν τριχῶν, σιελόρροιαν (ὡς ὁ ὑδράργυρος) καὶ καρδιακὴν ἀνωμαλίαν (ὡς τὸ κάλιον), Εἰς τὴν θεραπευτικὴν εὗρον ἐφαρμογὴν αἱ ἀκόλουθοι ἑνώσεις τοῦ θαλλίου: *θάλλιον θειικὸν* (Thallium sulfuricum), ὅπερ ἐχρησιμοποιήθη ὡς καὶ ἡ χλωριοῦχος ἕνωσις τοῦ θαλλίου κατὰ τῶν ὀξέων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων, *θάλλιον ὀξικὸν* (Thallium aceticum), ἀναγραφὲν κατὰ τῶν νυκτερινῶν ἱδρώτων τῶν φθισικῶν καὶ κατὰ τῆς συφίλιδος, καὶ *θάλλιον χλωριοῦχον* (Thallium chloratum), ἀναγραφὲν κατὰ τῶν ὀξέων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων. Κ. Γ. Μ.

θαλλοειδὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὅμοιος πρὸς θαλλόν, ὁ ἔχων σχῆμα θαλλοῦ.

θαλλόκρινος (ὁ) (Thallocrinus Jaeckel) *[Παλαιοζῳολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀπαλοκρινιδῶν κρινοειδῶν πελματοζῴων* ἐχινοδέρμων. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον βραχίονας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν διχασμένοι εἰς δύο κλάδους ἀπὸ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν βραχιονικῶν πινακιδίων. Κατὰ τὸν Bather τὰ γένη *ἀγριόκρινος, θαλλόκρινος* καὶ *κληματόκρινος* εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ τὸ γένος *ἁπαλόκρινος.* Λείψανα ἀπολιθωμένα θαλλοκρίνων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου καὶ τῆς δεβονίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

θαλλὸς (ὁ)· νεαρὸς κλῶνος τῶν φυτῶν, βλαστός. || ἰδίως ὁ βλαστός, ὁ κλάδος τῆς ἐλαίας.

—*[Βοτ.]* Καλεῖται *θαλλὸς* τὸ τρυφερὸν ὄργανον, ὅπερ εἰς τὰ ἀτελέστατα φυτὰ ἀντικαθιστᾷ τὸν κορμὸν τῶν τελειοτέρων φυτῶν. Ὁ θαλλὸς οὐδέποτε φέρει ρίζας καὶ φύλλα. 'Αποτελεῖται ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου κυττάρου ἢ ἐκ πολλῶν, ὁπότε διακλαδοῦνται ποικιλοτρόπως ἐφόσον μεγεθύνονται. Τὰ κατώτατα φυτά, ὡς οἱ μύκητες καὶ πλεῖστα εἴδη φυκῶν, φέρουσι θαλλόν, ἐξ οὗ καὶ καλοῦνται *θαλλόφυτα* (βλ λ.) Δ. Ν. Π.

—*['Αρχ.]* *Θαλλὸς* ἐκαλεῖτο ὁ κλάδος ἐλαίας, ὃν ἐκράτουν οἱ προσερχόμενοι εἰς τὰς ἑορτὰς ἢ οἱ ἐπιχαίροντες ἐπὶ νίκῃ, ἢ ὁ ἐξ ἐλαίας ἢ δάφνης στέφανος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέφοντο. Κλάδον ἐλαίας ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖράς των (ἱκετήριοι θαλλοί) καὶ οἱ ὡς ἱκέται καταφεύγοντες πρός τινα, ἰδίως δὲ πρὸ τῶν βωμῶν ἢ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ. —Π.

Θαλλός. Δύο μάρτυρες ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς χριστιανικῆς 'Εκκλησίας φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο: —1) Ὁ ἐν Λαοδικείᾳ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ περὶ τὸ 300 μετὰ *Τροφίμου* μαρτυρήσας, οὗ ἡ μνήμη ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 11 Μαρτίου μετὰ μαρτυρολογίου. —2) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ἄγνωστον πότε, μετὰ 'Αρτεμιδώρου ὑποστὰς τὸν διὰ ξίφους θάνατον καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 20 Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

θαλλοφόροι (οἱ) *['Αρχ.].* Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων παρακολουθοῦντες τὴν πομπὴν 'Αθηναῖοι γέροντες, διότι ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖράς των θαλλοὺς ἐλαίας (κλάδους ἑνὸς ἔτους). Οἱ γέροντες οὗτοι, ἀντιπροσωπεύοντες τοὺς 'Αθηναίους τῆς ἡλικίας των κατὰ τὴν πομπήν, μετεῖχον αὐτῆς κατόπιν ἐκλογῆς καὶ ἦσαν ἐκ τῶν θαλερωτέρων καὶ ὡραιοτέρων γερόντων τῶν 'Αθηνῶν. ΚΑΨ.

θαλλόφυτα (τὰ) (Thallophyta) *[Βοτ.].* Κατηγορία φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *κρυψινόνων* ἢ *κρυπτογάμων.* Τὰ θαλλόφυτα δὲν ἔχουσι βλαστὸν οὔτε φύλλα, εἶναι ἄρριζα καὶ ἀμοιροῦσιν ἀγγειωδῶν δεσμίδων. Ὁ θαλλὸς τῶν ἀτελεστάτων θαλλοφύτων ἀποτελεῖται ἐξ ἀθροίσματος ἀμεμβράνων κυττάρων ἢ ἐξ ἐμμεμβράνων τοιούτων, σφαιροειδῶν ἢ ᾠοειδῶν, μεμονωμένων ἢ κατὰ συστάδας διατεταγμένων. Ὁ θαλλὸς τῶν τελειοτέρων θαλλοφύτων ἀποτελεῖται ἐξ ἀθροισμάτων κυττάρων δισκοειδοῦς, νηματοειδοῦς ἢ κυλινδρικῆς μορφῆς, ὁπότε καὶ διακρίνεται *βασικὸν* καὶ *ἐπάκριον* τμῆμα τοῦ θαλλοῦ. Τὸ βασικὸν χρησιμεύει πρὸς στερέωσιν τοῦ θαλλοῦ ἐπὶ στερεοῦ ὑποθέματος, τὸ δὲ ἐπάκριον πρὸς περαιτέρω αὐτοῦ αὔξησιν. Τελειότερον θαλλὸν ἔχουσι τὰ *ροδοφύκη* καὶ τὰ *φαιοφύκη.* Εἰς τὰ θαλλόφυτα ὑπάγονται τὰ *μυξόφυτα* (Myxophyta), τὰ *σχιζόφυτα* ἢ *σχιστόφυτα* (Schizophyta), τὰ *διατομώδη* (Diatomae), τὰ *περιδίνητα* (Peridineae), τὰ *συζυγῆ* (Conjugatae), τὰ *χλωροφύκη* (Chlorophyceae), τὰ *φαιοφύκη* (Phaeophyceae), τὰ *ροδοφύκη* ἢ *ἐρυθροφύκη* (Florideae), καὶ οἱ *μύκητες* (Fungi) (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θάλλω, παρατ. *ἔθαλλον* (οἱ ἄλλοι χρόνοι ἐλλείπουσι)· εἶμαι θαλερός, ἔχω πλουσίαν βλάστησιν: «θάλλει ὁ κῆπος, —ὁ κάμπος, —τὸ δένδρον»· || μεταφ. ἀκμάζω, εὑρίσκομαι ἐν δράσει, ἄλλως *ἀνθῶ:* «θάλλει τὸ ἐμπόριον, —ἡ βιομηχανία».

Θαλλὼ *[Μυθολ.].* Οὕτως ὠνομάζετο ἐν 'Αθήναις ἡ ἑτέρα τῶν Ὡρῶν, τοῦ κάλλους δηλαδὴ ἐν τῇ ἀκμῇ του (ὥρᾳ). Ἡ ἄλλη ὠνομάζετο *Καρπώ.* Ἡ πρώτη ἦτο προσωποποίησις τῆς κατὰ τὸ ἔαρ βλαστήσεως, ἡ δευτέρα τῆς κατὰ τὸ θέρος ὡριμάνσεως τῶν καρπῶν. ΚΑΨ.

Θαλμαΐ. Βασιλεὺς τῆς παρὰ τὴν Παλαιστίνην Γεσσούρ, οὗ τὴν θυγατέρα Μασχὰ νυμφευθεὶς ὁ Δαυῒδ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τὸν 'Αβεσσαλὼμ καὶ τὴν Θάμαρ. Η.

Θάλπειος, καὶ ***Θάλπιος.*** Υἱὸς Εὐρύτου, ἡγεμὼν τῶν Ἑστιῶν τῶν ἐπὶ Τροίαν, ἔγγονος τοῦ Ἄστορος. Η.

θαλπερός, —*ά,* —*όν*· ὁ πλήρης θάλπους, θερμός, ζεστός: «τόπος θαλπερός», «θαλπερὸν δωμάτιον».

θαλπερότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θαλπεροῦ, θαλπωρή.

Digitized by Google

θάλπος, —*ους* (τό)· θερμότης, ζέστη, καύσων: «τὸ μεσημβρινὸν θάλπος», «ἄκαιρον θάλπος».

Θάλπουσα, ἡ *Θέλπουσα,* ἡ *Τέλπουσα, καὶ Τέλβουσα* /*Μυθολ.*/. —1) Νύμφη τῆς Ἀρκαδίας, ἐξ ἧς ὁμώνυμος πόλις.—2) Θυγάτηρ τοῦ Λάδωνος, ἐξ οὗ καὶ ὁ ὁμώνυμος ποταμός, εἰσρέων εἰς τὸν Ἀλφειόν. Η.

θάλπω, παρατ. *ἔθαλπον* (οἱ ἄλλοι χρόνοι ἐλλείπουσι)· θερμαίνω, ζεσταίνω· || ἐπὶ τῶν πτηνῶν, ἐπῳάζω· || μεταφ. θερμαίνω, ἐμψυχώνω, περιθάλπω.

θαλπωρὴ (ἡ)· θερμότης, ζέστη, ἡ ἐκ τῆς θερμότητος ἡδονή, εὐχαρίστησις: «εἰς τὴν θαλπωρὴν τῆς πατρικῆς ἑστίας».

Θαλύσια (τὰ) [*Ἀρχ.*]. Ἑορτὴ κυρίως πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου, ἀγομένη κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους· ἐν ταῖς θυσίαις τούτων προσεκομίζοντο αἱ ἀπαρχαὶ τῶν καρπῶν καὶ ἑωρτάζοντο κυρίως ὑπὸ τῶν γεωργῶν ὑπὲρ εὐθαλίας καὶ εὐφορίας (ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνης ἕνεκα διὰ τὰ θεῖα εὐεργετήματα), ὅτε ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὁ τὸ πρῶτον ἤδη παρασκευαζόμενος θαλύσιος ἄρτος, ὁ καὶ θάργηλος καλούμενος. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεξετάθησαν πρὸς τιμὴν καὶ ἄλλων θεῶν. Τὰ Θαλύσια ἐκαλοῦντο καὶ *Ἁλῶα* καὶ *Συγκομιστήρια*. —Η.

θαλυσιὰς [*Ἀρχ.*]. Ἡ ἱέρεια τῆς Δήμητρος κατὰ τὰ *Θαλύσια*.

Θαμάκοϊς (Zamacoïs), ***Ἐδουάρδος.*** Ἱσπανὸς ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1840 ἐν Βιλβάου καὶ ἀποθανὼν τῷ 1871. Ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Μεϊσσονιὲ καὶ πολὺ ταχέως κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ τέχνῃ. Διὰ πρώτην φορὰν μετέσχε τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1863 διὰ δύο ἔργων του ἱστορικῶν. «Ἡ κατάταξις τοῦ Θερβαντὲς εἰς τὸν στρατὸν» καὶ «Ὁ Διδερὼ καὶ ὁ Δ' Ἀλαμπέρ». Ἔκτοτε δὲν ἔπαυσε, μέχρι τοῦ θανάτου του, νὰ παρουσιάζῃ ἔργα του. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1870, τὴν τελευταίαν τῆς ἐμφανίσεώς του, ἐθριάμβευσεν. Ἐκτὸς τοῦ «Πλατωνικοῦ ἔρωτος», χαριτωμένου αὐτοσχεδιάσματος, ὅπου εἷς αἰθίοψ ἐκφράζει τὸν ἔρωτά του πρὸς προτομὴν γυναικὸς ἐκ μαρμάρου, ἐξέθεσε καὶ πίνακα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνατροφὴ ἑνὸς βασιλόπαιδος», ὅστις ὑπὸ ἔποψιν συνθέσεως καὶ ἐκτελέσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀριστούργημα. Μ. Ν. Δ.

—**Θαμάκοϊς** (Zamacoïs), ***Λουδοβῖκος - Πασκὰλ - Μιγκέλ.*** Γάλλος εὐθυμογράφος καὶ ποιητὴς (βλ. λ. *Ζαμάκοϊς* Λουδοβῖκος - Πασκὰλ - Μιγκέλ).

Θαμαναῖοι (οἱ) /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Περσικὸς λαὸς κατοικῶν παρὰ τὰ Καρδούχια ὄρη, ὅστις μετὰ τῶν Σαγαρτίων, Οὐτίων καὶ Μύκων ἀπετέλει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους (521—485 π. Χ.) τὸν δέκατον τέταρτον νομὸν τοῦ περσικοῦ κράτους, καταβάλλοντα εἰς αὐτὸν ἐτησίως φόρον ἑξακοσίων ταλάντων (*Ἡροδ.* III, 93). Α. Θ. Σ.

Θάμαρ (κατὰ τοὺς Ο' *Θαιμὰν*) /*Βιβλ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἰουδαίας ἀναφερομένη παρ' Ἰεζεκιὴλ (47,19. 48,28). Ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς τοποθεσία παραμένει μέχρι σήμερον ἄγνωστος. Συνήθως ταυτίζουν αὐτὴν πρὸς τὸ σημερινὸν *Κουρνούβ*, κείμενον πλησίον τῆς νοτιοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἢ πρὸς τὴν Αϊν-γάδι, κειμένην εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης. Β. Μ. Β.

Θάμαρ.— 1) Γυνὴ Χαναναία. Ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὸν πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Ἰούδα Ἢρ, ὅστις ὅμως ἀπέθανεν ἄτεκνος, θανατωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Συμφώνως πρὸς τὸ ἰσραηλιτικὸν δίκαιον, ἡ Θάμαρ ἔλαβε τότε τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἰούδα Αὐνάν. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἀτέκνου ἀποθανόντος, ἡ Θάμαρ ἐζήτησεν ὡς σύζυγον τὸν τριτότοκον υἱὸν τοῦ Ἰούδα Σηλώμ. Ὁ Ἰούδας ὅμως, φοβηθεὶς μήπως καὶ ὁ τρίτος υἱός του τὴν αὐτὴν τύχην ὑποστῇ, ἠρνεῖτο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Θάμαρ. Τούτου ἕνεκα αὕτη κατέφυγεν εἰς τέχνασμα. Περιβληθεῖσα ἱμάτια πόρνης γυναικὸς ἐκάθησε παρὰ τὴν ὁδόν, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ διήρχετο ὁ Ἰούδας, ὅστις πράγματι διελθὼν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν νύμφην αὐτοῦ, ἀλλὰ συνῆλθε μετ' αὐτῆς, ὑποσχεθεὶς ν' ἀποστείλῃ εἰς αὐτὴν ἐρίφιον. Ὡς ἐγγύησιν ὅμως τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑποσχέσεως ἐγκατέλιπε παρ' αὐτῇ τὸν δακτύλιον καὶ τὴν ράβδον του. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Ἰούδαν, ὅτι ἡ νύμφη του ἐπόρνευσε καὶ ἦτο ἤδη ἔγγυος. Τούτου ἕνεκα ὁ Ἰούδας ἀπήτησεν, ὅπως ἡ Θάμαρ θανατωθῇ διὰ πυρᾶς. Αὕτη ὅμως ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν δακτύλιον καὶ τὴν ράβδον του, οὕτω δὲ οὗτος ἀνεγνώρισε τὴν πρᾶξίν του. Ἐκ τῆς Θάμαρ ἐγεννήθησαν ὁ Φαρὲς καὶ ὁ Ζαρά.

— 2) Θυγάτηρ τοῦ Δαυίδ, ἣν διὰ δόλου ἠτίμασεν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Δαυΐδ, ἑτεροθαλὴς δὲ ἀδελφὸς τῆς Θάμαρ Ἀμνών. Τὴν ἀτίμωσιν τῆς ἀδελφῆς του ἐκδικούμενος ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἐφόνευσε τὸν Ἀμνὼν κατά τι συμπόσιον, ὅπερ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεσκεύασεν.

— 3) Θυγάτηρ τοῦ Ἀβεσσαλώμ, σύζυγος τοῦ Ροβοάμ, υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος, καὶ μήτηρ τοῦ Ἀβιά. Β. Μ. Β.

— **Θάμαρ.** Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ (1183—1185) γεννηθεῖσα ἐν Γεωργίᾳ τοῦ Καυκάσου κατὰ τὴν ἐκεῖ περιπλάνησιν τοῦ πατρός της. Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνάρρησιν τούτου, ἐλθοῦσα καὶ αὕτη εἰς Κωνσταντινούπολιν παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1185, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στασιαστῶν. Τότε ἡ Θάμαρ, γυνὴ εὐφυὴς καὶ δραστηρία, παραλαβοῦσα τὰ δύο μικρὰ τέκνα τοῦ ἀδελφοῦ της Μανουήλ, τὸν πενταετῆ μόλις Ἀλέξιον καὶ τὸν ἔτι νεώτερον Δαυΐδ, ἐπέβη πλοίου τινὸς μεθ' ὅσων χρημάτων ἠδυνήθη νὰ περισώσῃ, καί, συνοδευομένη ὑπὸ ἀρχόντων τινῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετέβη εἰς Γεωργίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ ἐκεῖ ἀπέραντα πατρικὰ κτήματα (ἅτινα εἶχον δωρηθῆ τῷ Ἀνδρονίκῳ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀβασγίας Γεωργίου Β'), ἔνθα ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν ἀνεψιόν της Ἀλέξιον, τὸν γενόμενον κατόπιν (τῷ 1204) ἱδρυτὴν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Ν. ΚΛΣ

— **Θάμαρ.** Θυγάτηρ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου Α' Ἀγγέλου, ὅστις πιεζόμενος διὰ μακρῶν πολέμων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου καὶ θέλων νὰ προσκτήσηται συμμάχους, ἐνύμφευσεν αὐτὴν μετὰ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Τάραντος Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Β' τοῦ Ἀνδεγαυϊκοῦ (d'Anjou) (1289—1309), δοὺς αὐτῷ ὡς προῖκα, πλὴν τῆς μεγάλης ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως, καὶ τὰς ὀχυρὰς πόλεις Ναύπακτον, Ἀγγελόκαστρον, Βραχώρι (Ἀγρίνιον), Βλοχὸν καὶ Βόνιτσαν μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἐν τῷ προικῴῳ συμβολαίῳ περιείχοντο καὶ διατάξεις, παρέχουσαι εἰς τὸν Φίλιππον ἐλπίδας νὰ καταστῇ ἡμέραν τινὰ ἀπόλυτος κύριος ὁλοκλήρου τοῦ δεσποτάτου· ταῦτα δὲ πάντα ἔναντι τῆς ψιλῆς ὑποσχέσεως τούτου, ὅτι θὰ ηὐλαβεῖτο τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος τῆς συζύγου του καὶ τῶν κατοίκων τῶν παραχωρουμένων αὐτῷ χωρῶν. Τοιουτοτρόπως, χάρις εἰς τοὺς ἐμφυλίους μεταξὺ Ἰωαννίνων καὶ Κωνσταντινουπόλεως πολέμους, οὐ μόνον σημαντικὸν μέρος τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος περιήρχετο εἰς τοὺς Ἰταλούς, ἀλλ' ἠπειλεῖτο καὶ ἡ ὁλοκλήρου τοῦ δεσποτάτου (τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας) κατάληψις ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐν Νεαπόλει τῷ 1294, μεθ' ὃ αἱ προικῷαι χῶραι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Φιλίππου, ὅστις εὐθὺς ἔδειξε τὴν κακοπιστίαν του καὶ τὰς κατακτητικὰς βλέψεις τοῦ οἴκου του ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἐξεδίωξε τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον τῆς Ναυπάκτου, ὃν ἀντικατέστησε διὰ Λατίνου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φίλιππος δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοπούς του, διότι ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἡγεμονεύων κλάδος τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, ἐπελθών, ἐξεδίωξεν αὐτὸν ἐκ Ναυπάκτου. Ἡ Θάμαρ, μετὰ δεκαπενταετίαν περίπου ἀπὸ τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Φιλίππου, ἀπεπέμφθη ὑπ' αὐτοῦ, ὅστις συνεζεύχθη τὴν Αἰκατερίνην Β', τελευταῖον γόνον τοῦ ἐκπτώτου φραγκικοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἴκου τῶν Κουρτεναί, ἵνα οὕτως οἰκειοποιηθῇ τὰ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν φανταστικὰ τοῦ οἴκου ἐκείνου δικαιώματα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Ἀνδεγαυοὶ ἠστόχησαν εἰς τοὺς σκοπούς των, διότι οἱ ἐπακολουθήσαντες ἀνὰ τὴν ἡμετέραν χερσόνησον πόλεμοι κατέληξαν εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς τε Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου ὑπὸ νέου κατακτητοῦ, τῶν Σέρβων. Ν. ΚΛΣ

— **Θάμαρ.** Θυγάτηρ πρεσβυτέρα τοῦ Δαυΐδ Δ' (1089—1125), ἡγεμόνος τῆς ἐν Καυκάσῳ Γεωργίας (ἢ Ἀβασγίας), ἐνυμφεύθη τὸν ἡγεμόνα τοῦ ἐν Καυκάσῳ Σιρβάν. Ν. ΚΛΣ

— **Θάμαρ.** Βασίλισσα τῆς Γεωργίας (1184—1212), θυγάτηρ τοῦ Γεωργίου Β', ἡγεμόνος τῆς ἐν Καυκάσῳ Γεωργίας (1154—1184). Ἐφημίζετο διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν παιδείαν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀρρενωπόν, τὴν δραστηριότητα καὶ λοιπὰς ἀρετάς της, διὸ καὶ προσελήφθη τῷ 1178 ὑπὸ τοῦ πατρός της ὡς συνάρχουσα αὐτῷ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Β' (1184) ἀνέλαβε μόνη τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον διῴκησε μετὰ τόλμης καὶ δραστηριότητος, ἐπεκτείνασα τὰ ὅρια αὐτοῦ μέχρι τοῦ Κὰρς καὶ τῆς Ἐρζερούμ. Ἐπροστάτευσε συγχρόνως τὰ γράμματα καὶ τοὺς λογίους, ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῆς ἔζη ὁ ἐπιφανέστερος τῆς Γεωργίας ποιητὴς Σχότα Ρουσταβέλ, ὃν κατέστησε διευθυντὴν τῆς βιβλιοθήκης της καὶ ὅστις ἐν ποιήματι ἐπιγραφομένῳ «Θαμαριάς», ἐξύμνησε τὴν προστάτιδα αὐτοῦ βασίλισσαν. Θεία ἐκ μητρὸς τῶν ἀδελφῶν Ἀλεξίου καὶ Δαυΐδ, υἱῶν τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὰ χρηματικὰ καὶ στρατιωτικὰ μέσα νὰ καταλάβουν τὴν Τραπεζοῦντα τῷ 1204, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ νὰ ἱδρύσουν ἐκεῖ ἴδιον κράτος, τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ν. ΚΛΣ—Α. Α. Π.

Θαμαρίδα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μεσόγειος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν Ἀνατολικὸν Ἀλγέριον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 2, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 23° 10' καὶ ἀνατ. μῆκ. 27° 15'. Ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Θαμαρὼ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς νοτίου Παλαιστίνης ἡ αὐτὴ μὲ τὴν *Θάμαρ* (βλ. λ.) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Α. Θ. Σ.

Θαμάσιος. Πέρσης, πατὴρ τοῦ ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος ὑπάρχου Σανδώκη.

θάμβημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θαμβεῖν, ἔκπληξις, τρόμαγμα.

θαμβήτειρα (ἡ)· σπάνιον ἐπίθετον τῶν Ἐρινύων ὡς προξενουσῶν θαμβώδη ἔκπληξιν.

θάμβος,—*ους* (τό)· ἔκπληξις, θαυμασμός· || φόβος, τρόμος.

θαμβός,—*ή*,—*όν*, κοιν. *θαμπός*· ὁ μὴ καθαρός, ὁ μὴ στίλβων: «θαμπὸς καθρέπτης», «ποτήρι—, διαμάντι θαμπό»· || «θαμπὸ φῶς» ἀμυδρόν. — Ἐπίρρ. *θαμπά*· ἀμυδρῶς: «βλέπει θαμπὰ» δὲν βλέπει καλῶς, «σηκώθηκα πρωῒ πρωΐ, ἦτον θαμπὰ ἀκόμη» δὲν εἶχε φέξει καλά.

θαμβοῦμαι· βλ. *θαμβῶ*.

Θαμβράδας /*Ἀρχ. Ἱστορ.*/. Στρατηγὸς τοῦ πεζικοῦ τῶν Σακῶν, λαοῦ σκυθικοῦ, ὑποτελοῦς εἰς τοὺς Πέρσας, συνεκστρατεύσας μετὰ τοῦ Κύρου εἰς τὸν κατὰ τῶν Βαβυλωνίων πόλεμον τῷ 538 π. Χ. (*Ξενοφ.* Κύρ. Παιδ. V, 3, 38). Α. Θ. Σ.

θαμβῶ (***—έω***), ἀόρ. *ἐθάμβησα*· θαυμάζω, ἐξίσταμαι (ἀρχ.).

θαμβῶ (***—όω***), καὶ ***θαμβώνω***, ἀόρ. *ἐθάμβωσα—ἐθαμβώθην*, παθ. μετχ. *θαμβωμένος*· κάμνω τινὰ νὰ ἐκπλαγῇ, νὰ θαυμάσῃ, οὕτως ὥστε νὰ χάσῃ τὴν διανοητικήν του διαύγειαν: «τὸν ἐθάμβωσεν ἡ ὡραιότης,—ὁ πλοῦτος», «ἐθαμβώθη ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν τὴν ὁποίαν εἶδε» (βλ. καὶ *θαμβώνω*).

θάμβωμα (τό), κοιν. *θάμπωμα*· σκιερότης, ἀπώλεια τῆς στιλπνότητος, ἀμαύρωσις, θόλωσις: «τὸ θάμπωμα τοῦ γυαλιοῦ,—τοῦ ποτηριοῦ κτλ.».

θαμβώνω, κοιν. *θαμπώνω*, ἀόρ. *ἐ)θάμπωσα*, παθ. μετχ. *θαμπωμένος*· || ἀμεταβ. ἀποβάλλω, χάνω τὴν στιλπνότητα, τὴν διαύγειαν: «θάμπωσε τὸ γυαλὶ τῆς λάμπας,—τὸ ποτήρι», «τὸ διαμάντι δὲ θαμπώνει» || «θάμπωσε τὸ φῶς μου» ἢ «θάμπωσαν τὰ μάτια μου» δὲν βλέπω καλῶς, ἔπαθεν ἡ ὅρασίς μου· || μεταφ. «εἶδα τόσα πράγματα ποῦ θάμπωσαν τὰ μάτια μου».

Θαμιᾶτις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Κάτω Αἰγύπτου, κειμένη ἐπὶ τοῦ Φατμητικοῦ στομίου τοῦ Νείλου (νῦν στομίον τῆς Δαμιέττης) εἰς βόρ. πλάτ. 30° 25' καὶ ἀνατ. μῆκ. 29° 26'. Ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καλεῖται *Ταμίατις*.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Θαμιᾶτις ἦτο σημαντικώτατος λιμὴν καὶ κέντρον ἐμπορίου τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου σταυροφορίαν Λουδοβίκου τοῦ Θ' ἢ Ἁγίου, ἡ Θαμιᾶτις ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1249, ἀλλ' ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἄραβας ὡς λύτρα τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ. Καταστραφεῖσα βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἀνῳκοδομήθη τῷ 1269, ὀκτὼ περίπου χιλιόμετρα πρὸς νότον τῆς παλαιᾶς πόλεως.

Σήμερον καλεῖται *Δαμιέττη*, κειμένη μεταξὺ τοῦ μεσαίου βραχίονος τοῦ Νείλου καὶ τῆς λίμνης Μεντζάλας, ἀπέχουσα ΒΑ. τοῦ Καΐρου 158 χιλιόμετρα, καὶ ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 35.000 κατοίκους. Α. Θ. Σ.

θαμιστικός,—*ή*,—*όν*· νέα λέξις σχηματισθεῖσα ἀπὸ τοῦ *θαμίζω* (=συχνάζω) πρὸς δήλωσιν γραμματικῆς ἐννοίας: «θαμιστικὰ ρήματα» τὰ σημαίνοντα ὅτι ἡ διάθεσις τοῦ ρήματος λαμβάνει ὕπαρξιν *θαμά*, συχνά· π. χ. *ριπτάζω*=συχνά, ἐπανειλημμένως ρίπτω.

— **θαμιστικὰ** ***ρήματα*** /*Γραμματ.*/. Καλοῦνται *θαμιστικὰ* (ἐκ τοῦ *θαμίζω*=συχνάζω—συχνάκις ἀσχολοῦμαι εἴς τι) τὰ παράγωγα ρήματα, τὰ ὁποῖα δηλοῦν συχνὴν ἐκτέλεσιν ἢ ἐπανάληψιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου σημαινομένου. Ταῦτα ἐν μὲν τῇ Ἑλληνικῇ λήγουν εἰς *—άζω*: (ἕλκω) *ἑλκυστάζω*, (ἕρπω) *ἑρπυστάζω*=συχνὰ ἕλκω ἢ ἕρπω, (κύπτω) *κυπτάζω*, (νεύω) *νευστάζω*, *νυστάζω*, (ρίπτω) *ριπτάζω*, κλ. (οὕτω καὶ σήμερον μετὰ θαμιστικῆς ἐννοίας λέγονται ἐν Κρήτῃ τὰ ὡσαύτως εἰς *—άζω* λήγοντα ρήματα *διψάζω* καὶ *πεινάζω*=συχνὰ ὑπόκειμαι εἰς δίψαν καὶ πεῖναν, παραχθέντα ἐκ τῶν ἀορίστων *ἐδίψασα, ἐπείνασα*), ἐν δὲ τῇ Λατινικῇ παράγονται ἐκ τοῦ ὑπτίου (supinum): (clamo-atum) clamito =συχνὰ φωνάζω, κραυγάζω, (curro=cursum) curso=περιτρέχω, (jacio—jactum) jacto=ριπτάζω, (dico—dictum) dicto=πολλάκις λέγω, ὑπαγορεύω,

Digitized by Google

(rogo,—tum) rogito=πολλάκις ἐρωτῶ ἢ δέομαι. Ὀλίγα μόνον θαμιστικὰ τῆς Λατινικῆς (verba frequentativa) παράγονται ἐκ τοῦ θέματος τοῦ ἐνεστῶτος: (ago) agito, (nosco) noscito κλ. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐν τῇ Λατινικῇ ἐσχηματίσθησαν μερικὰ θαμιστικὰ ἐξ ἄλλων θαμιστικῶν: (dicto) dictito, (curso) cursito κλ. Γ. Π. Α.

Θάμμης, καὶ *Θάμβης [Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ὄρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ «οὗ τὰ πέρατα ἐπέχει μοίρας 29° 30′—27° 30′ καὶ 32°—28° 30′» κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 6). Ἀπὸ τοῦ ὄρους τούτου πηγάζων ὁ μικρὸς ποταμὸς Οὖβος ἢ Ρουβρίκατος (νῦν Seybouse) ἐξέβαλλε παρὰ τὸν Ἱππῶνα τὸν Βασιλικὸν (Βόνην). Α. Θ. Σ.

Θαμμούς, ἢ *Θαμοῦς, Θαμμοῦζ, Θαμοῦζ [Μυθολ.].* Ὁ Ἄδωνις παρ' Ἑβραίοις, ὃν πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἱεροῦ ἐθρήνουν αἱ γυναῖκες· οὗτος ἐνομίζετο ὁ Ἥλιος, εἰς τὸ ζῴδιον τοῦ Καρκίνου ἀναβαίνων κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον, ὅτε καὶ ἡ τῆς θερμότητος ἔντασις. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐφονεύθη ὁ Ἄδωνις, ὅτε καὶ καθιερώθη ἡ ἐτησία ἐπιμνημόσυνος ἑορτή του, διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη ὁ μὴν οὗτος ἐκ τοῦ ὀνόματος Θαμμούς.

— **Θαμμούς.** Μυθολογούμενός τις βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὅστις κυβερνήτης ὢν ἰδίου πλοίου καὶ μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν προσεκλήθη ὀνομαστὶ ἀπὸ τῶν Παξῶν, παραπλέων τούτους, καὶ παρεκλήθη, ὅπως μεταβαίνων εἰς Ρώμην διακηρύξῃ ὅτι ἀπέθανεν ὁ Πάν. Τοῦτο δ' ἐπιτελέσας προεκάλεσε θρηνώδεις καὶ γοεροὺς ὀλολυγμοὺς ἐκ τῆς γῆς, συνταράξαντας τὸν λαὸν καὶ τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον, συγκαλέσαντα ἀστρονομικὸν συνέδριον καὶ διαπυνθανόμενον περὶ τοῦ Πανός. Τὴν μυθοπλαστικὴν ταύτην εἰκόνα τοῦ Πλουτάρχου ὁ Εὐσέβιος ἐξηγεῖ ὡς ἀλληγορικὴν καὶ συμβολίζουσαν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Η.

Θάμνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Παλαιστίνης ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀπέχουσα ΒΔ τῶν Ἱεροσολύμων 20 μίλλια, ΒΑ δὲ τῆς Λύδδας 14, εἰς βόρ. πλάτ. 66° 15′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 31° 30′ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 15, 5). Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο πρωτεύουσα τῆς ἀπ' αὐτῆς κληθείσης Θαμνιτικῆς τοπαρχίας, προσαρτηθείσης ἀργότερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰουδαίας. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ χωρίον Tibné. Α. Θ. Σ.

— **Θάμνα** *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς ἐν Θράκῃ κοινότητος Ἀσωμάτων τῆς ἐπαρχίας Κομοτηνῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Κάτοικοι (1928) 43. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Ἐσὲκ - Τσελῆ.*

Θαμναθά, ἢ *Θαμνάτα,* ἢ *Θάμνα [Γεωγρ.].* Πόλις ἐν Παλαιστίνῃ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Σωρήχ. Τὰ ἐρείπιά της σῴζονται εἰς τὴν κλιτὺν λόφου παρὰ τὴν σημερινὴν Μπρεῖτζ. Ὑπῆρξε πατρὶς τῆς νομίμου συζύγου τοῦ Σαμψών. Ὅταν οὗτος μετέβαινε μετὰ τῶν γονέων του νὰ ζητήσῃ τὴν χεῖρα τῆς περικαλλοῦς Φιλισταίας, ἐφόνευσεν ἄοπλος τὸν λέοντα. Εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτῆς ἐξαπέλυσεν ὁ Σαμψὼν τὰς ἀλώπεκας μετὰ τῶν ἀνημμένων δᾴδων καὶ ἔκαυσε τὰ σπαρτὰ τῶν Φιλισταίων, οὗτοι δὲ ἐκδικούμενοι ἔκαυσαν ζωντανὴν τὴν Θαμνίτιδα γυναῖκα του καὶ τὸν πατέρα της. Κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Μακκαβαίων ὠχύρωσεν αὐτὴν ὁ Σύρος στρατηγὸς Βακχίδης.

θαμναία (ἡ) (Thamnaea) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βερβεριδοειδῶν,* περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος χωρῶν. Δ. Ν. Π.

θαμναστραία (ἡ) (Thamnastraea Lesauvage) *[Παλαιοζῳολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *θαμναστραϊνῶν φουγγιδῶν ἑξακοραλλίων* κοιλεντερωτῶν. Τὰ κοράλλια ταῦτα, κατ' ἀποικίας ζῶντα, ἐσχημάτιζον συνθέτους, ὁμαλῶς ἐπεκτεινομένους μισχοφόρους ἢ μυκητοειδεῖς κορμούς, περιβαλλομένους ὑπὸ κοινοῦ περιτοίχου, περιοριζομένου ἐπὶ τῆς κάτω πλευρᾶς. Τὰ μεμονωμένα κελλία ἐστεροῦντο τοιχώματος καὶ συνεδέοντο διὰ πλευρικῶν διαφραγμάτων. Τὰ στηλίδια ἦσαν κονδυλιοειδῆ ἢ ὑποτυπώδη. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀφθονώτατα ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου, ἰουρασίου καὶ κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ ὡς καὶ τῆς ἠωκαίνου καὶ ὀλιγοκαίνου τοῦ ἠωζωικοῦ πολλαχοῦ τῆς γῆς. Καὶ ἐν Ἑλλάδι εὑρέθησαν λείψανα θαμναστραιῶν ἐντὸς στρωμάτων (ἀσβεστολίθων) τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ νησιωτικοῦ εἰς τὴν Ὕδραν (τὸ εἶδος *θαμναστραία ἡ fenestrata Reuss*), ἐπίσης ἐντὸς ἀσβεστολίθων τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τῆς Κνημῖδος, τῶν Βαρδουσίων καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, ὡς καὶ εἰς κροκάλας (τὸ εἶδος *θαμναστραία rectila mellosa Winkl.*), εὑρισκομένας ἐντὸς κροκαλοπαγῶν τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς διαπλάσεως εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Ὄθρυν. Γ. Κ. Γ.

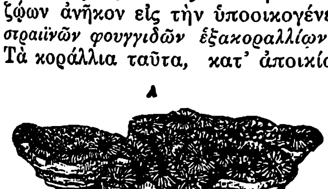

Ἡ θαμναστραία prolifera Becker.
(Ἐκ στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ Nattheim τῆς Βυρτεμβέργης.)

θαμναστραιῖναι (οἱ) (Thamnastraeinae Reuss) *[Παλαιοζῳολ.].* Ὑποοικογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φουγγιδῶν ἑξακοραλλίων* κοιλεντερωτῶν. Τὰ εἰς τὴν ὑποοικογένειαν ταύτην ὑπαγόμενα γένη κοραλλίων ἔζων ἢ μεμονωμένα ἢ κατ' ἀποικίας, σχηματίζοντα τότε συνθέτους ὀγκώδεις κορμοὺς μὲ συνημμένους κάλυκας. Τὰ διαφράγματά των ἦσαν καλῶς ἀνεπτυγμένα. Εἰς τὴν ὑποοικογένειαν ταύτην ὑπάγονται τὰ γένη *ἀναβακία, κυκλολίτης, ἀστραιομόρφα, προκυκλολίτης, ὀμφαλοφυλλία, πρωτηθυός, λεπτοφυλλία, ἀπλαραία, λατιμαιανδραραία, θαμναστραία, διμορφαστραία, κομοσηρίς* κλπ. Λείψανά των εὑρέθησαν πολλαχοῦ τῆς γῆς ἐντὸς στρωμάτων τοῦ μεσοζωικοῦ καὶ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

Θαμνάτα *[Γεωγρ.]·* βλ. λ. *Θαμναθά.*

Θαμνήρια *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πολίχνη ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Ἀσίᾳ, τῇ Μηδίᾳ, παρὰ τὰ σύνορα τῶν Καδουσίων.

Θαμνιτική *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἐπαρχία τῆς Παλαιστίνης, κατὰ τὴν Ν. Γαλιλαίαν, λαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ τῆς πόλεως *Θάμνας* (νῦν Tibné) καὶ προσαρτηθεῖσα ἀργότερον ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰουδαίας (*Πτολεμ.* Γεωγρ. V, 15, 5). Α. Θ. Σ.

θαμνόβιον (τὸ) (Thamnobium) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σισινδελιδῶν,* περιλαμβάνον τέσσαρα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

θαμνόβιος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ἐπὶ πτηνῶν καὶ ζῴων, ὁ ζῶν, ὁ διαιτώμενος ἐντὸς τῶν θάμνων.

θαμνοειδής (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θάμνον: «φυτὸν θαμνοειδὲς» τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἐντελῶς θάμνος.

θάμνος (ὁ) (Frutex) *[Βοτ.].* Καλεῖται οὕτω τὸ φυτόν, τοῦ ὁποίου οἱ κλάδοι ἀναφαίνονται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἄνευ πρέμνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ ὑποστηρίζωνται. Εἰς τοὺς θάμνους ὑπάγονται: α) Τὰ ξυλώδη φυτά, ἅτινα δὲν ὑψοῦνται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς περισσότερον τῶν 50 ἑκατοστομέτρων, ὡς ὁ *παλίουρος* (Paliurus), ἡ *ροδῆ* (Rosa), ἡ *ροδοδάφνη* (Nerium) κλπ. Τὰ ξυλώδη ταῦτα φυτὰ καλοῦνται κοινῶς *χαμόκλαδα,* καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου «ἀπὸ ρίζης πολυστελέχη». Ταῦτα δι' ἐπανειλημμένης κλαδεύσεως δύνανται νὰ λάβωσι διαστάσεις δενδρυλλίων. β) Τὰ διακλαδούμενα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ὧν τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3 μέτρα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ὡς ἡ *πύξος* (Buxus), ὁ *ράμνος* (Rhamnus) κτλ., ἅτινα ἡ φυσικῶς εἶναι θάμνοι ἢ καταλήγουσι τοιοῦτοι καταλλήλως κλαδευόμενοι. Τούτους ἐκάλει ὁ Θεόφραστος τὰ «ἀπὸ ρίζης μονοστελέχη» καὶ γ) τὰ ξυλώδη φυτά, ἅτινα ἀναρριχῶνται, ὡς τὸ *αἰγόκλημα* (Lonicera), ἡ *ἄμπελος* (Vitis), ἡ *κληματὶς* (Clematis), ὁ *κισσὸς* (Hedera) κτλ. Ὅταν ὁ θάμνος εἶναι χαμηλὸς καὶ πολυκλαδώδης, καλεῖται *βάτος* ἢ *θαμνώδης βάτος.* Δ. Ν. Π.

θαμνόφιλος (ὁ) (Thamnophylus) *[Ζῳολ.].* Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λανιδῶν,* περιλαμβάνον περὶ τὰ 100 εἴδη, ἰθαγενῆ τοῦ νέου κόσμου. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *θαμνόφιλος ὁ φαιὸς* (Thamnophilus cinereus), ὅστις ἀπαντᾷ ἐν τῇ Βραζιλίᾳ καὶ ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: σῶμα μετρίου μεγέθους, μᾶλλον εὔρωστον, κεφαλὴν ἀρκετὰ εὐμεγέθη καὶ ἐπιμήκη, ράμφος μετρίου μεγέθους, κωνικόν, ἐλαφρῶς καμπτόμενον κατὰ τὸ ἄκρον του, πτέρυγας μᾶλλον βραχείας, οὐρὰν ἀρκετὰ μακρὰν καὶ ἐλαφρῶς διχαλωτήν, πόδας λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς μετὰ μεγάλων δακτύλων καὶ χρῶμα φαιόν, μὲ κυανομέλαινην κεφαλὴν καὶ προθώρακα καὶ μελανὰς κηλῖδας ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Εἶναι πτηνὸν ἐντομοφάγον καὶ ἄγριον καὶ δυσκόλως ζῇ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Θαμνόφιλος ὁ φαιός.

— **θαμνόφιλος** (ὁ) (Thamnophyllus) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *καραβιδῶν,* περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

θαμνοφόρος (ὁ) (Thamnophorus) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλγῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρυθροφυκῶν,* περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Δ. Ν. Π.

θαμνώδης (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θάμνον, θαμνοειδής· ‖ ὁ πλήρης θάμνων, τόπος ὅπου φύονται θάμνοι: «τόπος θαμνώδης».

Θαμνωτὸν *[Γεωγρ.].* Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Πλατανιᾶς (τέως Κουζλοῦ-κιοϊ) τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Κάτ. (1928) 70. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Πουρνατζίκ.*

Θαμονδοκάνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ κατὰ Πτολεμαῖον, εἰς βόρειον πλάτος 23° καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 17°. Φέρεται καὶ *Θαμονδάκανα, Θαμονδάχανα, Θαμονδόκανα,* καὶ *Θαμονδάκανθα.* Κατά τινας εἶναι ἡ νῦν *Τιμβοκτού,* ἐν τῷ ἀνατ. Γαλλικῷ Σουδάν, ἢ κατ' ἄλλους ἡ Tamdjanet. Κατ' ἄλλους ὅμως ἀναζητητέα ἡ τοποθεσία αὐτῆς πρὸς βορρᾶν τῆς ἀρχαίας Θίγης (νῦν Tigi), κειμένης πολὺ βορειότερον τοῦ Νίγηρος. Α. Θ. Σ.

Θαμόρα (Zamora) *[Γεωγρ.].* Νομὸς τῆς ΒΔ. Ἱσπανίας ἀποτελούμενος ἐκ τμήματος τοῦ ἀρχαίου βασιλείου τῆς Λεώνης. Περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς ἐπαρχίας τῆς Λεώνης πρὸς Β. καὶ τῆς πορτογαλικῆς ἐπαρχίας τῆς Τρὰς-ὀς-Μόντες πρὸς Δ, ἔνθα συνορεύει καὶ μετὰ τῆς ἱσπανικῆς ἐπαρχίας τῆς Ὀρένσης, ἔχει μῆκος 155 χλμ., πλάτος 80 χλμ., κατ. 266,245 καὶ πρωτεύουσαν τὴν ὁμώνυμον πόλιν *Θαμόρα.* Διοικητικῶς ὑποδιαιρεῖται εἰς 7 ὑποδιοικήσεις καὶ περιλαμβάνει 495 κοινότητας.

Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι ἀνώμαλον εἰς τὰ ΒΔ. αὐτοῦ τμήματα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν λοιπῶν σημείων εὑρίσκονται θαυμάσιαι πεδιάδες εὐφορώταται, διαρρεόμεναι ὑπὸ τῶν ποταμῶν Δυῦρο, Ἔσλα καὶ Σεχίλλο. Κυριώτερα προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι ἐξαίρετοι οἶνοι, σιτηρά, λαχανικὰ καὶ ὀπῶραι ἐν ἀφθονίᾳ. Μ. Ν. Δ.

—**Θαμόρα** (Zamora) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἱσπανίας, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Δοῦρο καὶ εἰς ἀπόστασιν 257 χλμ. ΒΔ τῆς Μαδρίτης. Παρὰ Ρωμαίοις ἐκαλεῖτο Ocellodorurum. Ἐπὶ ὀχυρᾶς καὶ θαυμασίας τοποθεσίας, ἔχει στρατιωτικὴν σχολήν, βιομηχανίαν πίλων καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων, βυρσοδεψεῖα, βαφεῖα καὶ διεξάγει ἐμπόριον οἴνων, κτηνῶν καὶ σιτηρῶν. Ἡ Θαμόρα, πόλις ἀρχαιοτάτη, πολλάκις περιῆλθε διαδοχικῶς ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Χριστιανῶν.

Κυριευθεῖσα τῷ 748 ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου τοῦ Καθολικοῦ ἀνακατελήφθη τῷ 945 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κορδούης Ἀλμανζόρ. Τῷ 1093 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σὶδ καὶ προσηρτήθη ὁριστικῶς εἰς τὸ βασίλειον τῆς Λεώνης. Κάτ. 10.000. Μ.Ν.Δ.

— **Θαμόρα** (Zamora) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τοῦ Ἰσημερινοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου παραποτάμου καὶ εἰς ἀπόστασιν 40 χλμ. ἀπὸ τῆς Λόξας. Κάτ. 8000. Ἄλλοτε, εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς, ὑπῆρχον πλουσιώτατα μεταλλεῖα ἐγκαταλελειμμένα σήμερον. Μ. Ν. Δ.

Θαμόρα (Zamora), ***Ἀντώνιος.*** Ἱσπανὸς ἰατρὸς (1570—1640). Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψε καὶ προγνωστικὰ περὶ τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου τῆς 10 Ἰουλίου 1600. Μ. Ν. Δ.

—**Θαμόρα** (Zamora), ***Βερνάρδος.*** Ἱσπανὸς κληρικὸς (1720—1785). Διαπρεπὴς ἑλληνιστής, συνέγραψε μεταξὺ ἄλλων καὶ γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Μ. Ν. Δ.

— **Θαμόρα** (Zamora), ***Λαυρέντιος.*** Ἱσπανὸς θεολόγος (μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος—1614). Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας, συγγράψας καὶ σειρὰν θρησκευτικῶν συγγραμμάτων, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα: «Περὶ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας», «Περὶ τῶν προτερημάτων τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας», «Περὶ τῶν ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν ὅπλων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» κ.ἄ. Μ. Ν. Δ.

Θαμόρας ***δίκη·*** βλ. *Ζαμόρας δίκη.*

Θαμουγάδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ρωμαϊκὴ πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Νουμιδίᾳ (Ἀλγέριον), κειμένη πρὸς βορρᾶν τοῦ ὄρους Αὐράσιον, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3,7) εἰς βόρ. πλάτ. 32° καὶ ἀνατ. μῆκ. 29° 45′. Ἱδρύθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ τῆς Legio III Augusta, ἑδρευούσης ἐν Λαμβαίσῃ, μετὰ τὴν παρακμὴν αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχε 14 μίλλια. Τὸ πλῆρες αὐτῆς ὄνομα ἦτο «Colonia Ulpia Marciana Trajani Thamugadi». Ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Βανδ. πόλ. II, 13, καὶ Περὶ Κτισμ. VI, 7, 8) ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ταμουγάδη* καὶ *Ταμούγαδις.*

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου, κατεστράφη δὲ ὑπὸ τῶν Μαυρουσίων κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ὡς ἀναφέρει ὁ Προ-

Digitized by Google

κόπιος. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ Timgad, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κωνσταντίνης (Ἀλγέριον), 37 χιλιόμετρα νοτιοδυτικῶς τῆς Batna, ἔνθα σῴζονται σπουδαιότατα ἐρείπια τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν καὶ μεθοδικῶς ἀνεσκάφησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Α. Θ. Σ.

Θαμούδας *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς, ἐκβάλλων (*Πτολεμ.* Δ' α 3, ἔκδ. Didot) μεταξὺ ἀκρωτηρίου *Ἰαγάθου* (ταν. *Κάπο Νέγκρο*) καὶ Ὀλεάστρου ἄκρου (ταν. *Ποῦντα Μαζαρί*) (πλάτ. 35° 33' Β, μῆκ. 5° 14' Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 183: Tetuan bay). Εἶναι ὁ πλωτὸς σύγχρονος ποταμὸς *Ρίο Μαρτὲν* τῶν Ἱσπανῶν, *Οὐὰδ-ἐλ-Ζουλοὺ* τῶν Ἀράβων, ἐκβάλλων εἰς τὸν Μαροκκινὸν κόλπον τοῦ *Τετουάν*. Εἰς τὴν ἔκδοσιν Nobbe τοῦ Πτολεμαίου ἀπαντᾷ ἡ γραφὴ *Θαλούδας*. Σ. Ε. Λ.

Θαμουδηνοί (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Ἀραβικὸς λαὸς κατοικῶν πρὸς νότον τῶν Μαδιανιτῶν τῆς Παλαιᾶς θαλάσσης παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, «αἰγιαλὸν λιθώδη καὶ μακρὸν» κατὰ τὸν Ἀγαθαρχίδην (Περὶ Ἐρυθρ. θαλασσ. 22. Πρβλ. *Διοδ. Σικελ.* III, 44, *Πτολεμ.* Γεωγρ, IV, 7, 23). Α. Θ. Σ.

θαμπάδα (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ *θαμπὸς* (βλ. *θαμβός*), θάμπωμα, θόλωσις, ἀπώλεια τῆς στιλπνότητος, ἀντίθ. *γυαλάδα*: «τὸ διαμάντι μου ἔχει μιὰ θαμπάδα»· ‖ θόλωσις τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ὁράσεως: «ἔχουν μιὰ θαμπάδα τὰ μάτια μου καὶ δὲ βλέπω καλά».

θαμπός, *θάμπωμα*· βλ. *θαμβός*, *θάμβωμα*.

Θάμυρις, ἡ **Θαμύρας**. Ἀρχαιότατος ἀοιδὸς Θρᾷξ, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι καὶ αὐτὰς τὰς Μούσας ἠδύνατο νὰ νικήσῃ ἐν ἀγῶνι· ἐκεῖναι δ' ὀργισθεῖσαι τυφλὸν κατέστησαν τὸν ποιητὴν καὶ ἀφεῖλον αὐτοῦ τὴν ᾠδὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ κιθαρίζειν (Ἰλιάδ. Β, 594—600)· ἡ δὲ τύφλωσις αὐτοῦ ἐγένετο παρὰ τὸ Δώτιον τῆς Θεσσαλίας (*Στέφ. Βυζ.*). Ἦτο δὲ ὁ Θάμυρις, κατὰ τὸ σχόλιον τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸν Σουΐδαν, υἱὸς τοῦ Φιλάμμωνος (1290 π. Χ.), ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐν τοῖς τῶν Δελφῶν ἱεροῖς, οἵαν καὶ ὁ Μουσαῖος ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῖς ἐν Ἐλευσῖνι (πρβλ. *Παυσαν.* Χ, 7, 2. Σχόλ. Ὀδυσσ. τ, 432). Εἰκόνα τοῦ Θαμύριδος εἶχε ποιήσει ἐν τῇ Λέσχῃ τῶν Δελφῶν ὁ μέγας ζωγράφος Πολύγνωτος. Γ. Κ. Γ.

Θαμφθίς, ἡ **Θάμφθυς**. Ἡ' φαραὼ τῆς Δ' μεμφιτικῆς δυναστείας, γνωστὸς ἐκ τοῦ Μανέθωνος.

θαμών, —*ῶνος* (ὁ, ἡ)· ὁ θαμίζων, ὁ συχνάζων εἴς τινα τόπον: «οἱ θαμῶνες τοῦ καφενείου, —τοῦ ζαχαροπλαστείου» οἱ πελάται, οἱ συνήθως διερχόμενοι τὸν χρόνον των εἰς τὸ καφενεῖον, εἰς τὸ ζαχαροπλαστεῖον· ‖ καταχρηστικῶς «οἱ θαμῶνες τοῦ ἐδωδιμοπωλείου,—τοῦ κρεοπωλείου κττ.» (νέα λ. σχηματισθεῖσα ἀπὸ τοῦ *θαμὰ* ἢ *θαμίζω*).

Θάνα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 814. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται τὸ χωρίον *Περπατάρι* (τέως Μουζάκι, κάτ. 169).

θανάος (ὁ) (Thanaus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἑσπεριδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *θανάος ὁ ποικιλόχρους* (Thanaus discolor), ὅστις ἔχει μέγεθος μέτριον, κεφαλὴν εὐρεῖαν, κεραίας λεπτάς, τελευτώσας εἰς ροπαλοειδῆ ἀπόφυσιν, θώρακα ἀρκετὰ εὔρωστον, κοιλίαν μᾶλλον βραχεῖαν, πτέρυγας ἀνεπτυγμένας καὶ χρῶμα κυανοῦν μετὰ ποικιλοχρώμων κηλίδων καὶ στιγμάτων. Δ. Ν. Π.

Θανασάκης (*Καπετάν*).—1) Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐκ Κασσάνδρας, διακριθεὶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, ὑπὸ τὸν Ἐμμ. Παπᾶν. Μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν ἐπαναστατῶν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ὀρδῶν, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰς Σποράδας καὶ τὴν Εὔβοιαν μαζὶ μὲ τὸν Καρατάσον καὶ ἄλλους συμπατριώτας του. Τῷ 1824 ἐπολέμησεν εἰς τὰ Ψαρά, διεκρίθη διὰ τὴν ἀπαράμιλλον γενναιότητά του καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ φορίου μετ' ἄλλων Κασσανδρέων, ἀνατιναχθεὶς ὑπὸ βαρελλίου πυρίτιδος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἔθεσε πῦρ. —2) **Παναγῆς**. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, τὸν ἠκολούθησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος, ἀλλ' ἐσώθη ἐκ Ψαρῶν ἐπὶ γαλλικοῦ πλοίου, ὅπερ συνέλεξε Ψαριανούς τινας σωθέντας διὰ λέμβων. Εἰς τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου, ὑπηρετῶν ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Δικαῖον, ἐτραυματίσθη βαρέως, ἀλλ' ἐσώθη, διότι, ἐληφθεὶς ὡς νεκρός, δὲν ἐσφάγη ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ἄλλας ἐν Πελοποννήσῳ μάχας, καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ἠκολούθησε τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν (τὸν Ἀρχοντόπουλον). Ἐπὶ Καποδιστρίου ὑπηρέτησεν εἰς τὰ ἐλαφρὰ τάγματα καὶ ἐπὶ Ὄθωνος εἰς τὴν ὀροφυλακήν. Κατόπιν μετέσχε τῶν ἀποσπασμάτων τῶν διατεθέντων πρὸς καταπολέμησιν τῆς ληστείας ἐν Ἀττικῇ, ἐφονεύθη δὲ παρὰ τὴν Λεβάδειαν τῷ 1852 κατά τινα συμπλοκὴν πρὸς τὴν συμμορίαν τοῦ Νταβέλη. Γ. Δ. Κ.

Θανασάκος, *Εὐστράτιος*. Ἀγωνιστὴς (βλ. λ. *Ἀθανασάκος* Εὐστράτιος).

θανάσιμος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· θανατηφόρος, ὁ δυνάμενος νὰ φέρῃ θάνατον: «θανάσιμον δηλητήριον» ‖ «ἐχθρὸς θανάσιμος» ἀμείλικτος· ‖ «θανάσιμον ἁμάρτημα» μέγα, ἀποτρόπαιον, «τὰ ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα».— Ἐπίρρ. ***θανασίμως***: «τὸν μισεῖ θανασίμως».

— **θανάσιμα *ἁμαρτήματα***· βλ. *ἁμάρτηματα θανάσιμα*.

θανάσιμος (ὁ) (Thanasimus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *νυκτοβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κληριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 50 εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

Θανασόπουλος. Ὄνομα διαφόρων Ἀγωνιστῶν· βλ. *Ἀθανασόπουλος*.

— **Θανασόπουλος, *Νικόλαος*.** Ἀγωνιστὴς ἐκ Καστορίας, κατελθὼν τῷ 1824 εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἐπολέμησε μέχρι τοῦ 1828.

—**Θανασόπουλος, *Παναγιώτης***, ὁ καὶ *Νικολόπουλος* λεγόμενος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μεσσηνίας, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Δικαῖον, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐν Μανιακίῳ ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Νικήταν Φλέσσαν. Διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, διὰ τὴν γενναιότητά του δὲ προεχειρίσθη καὶ εἰς «μπαϊρακτάρην». Γ. Δ. Κ.

Θανασούλας, Ὄνομα διαφόρων Ἀγωνιστῶν. —1) ***Ἀργυρός***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἰωαννίνων. Ὑπηρέτει τὸν Ἀλῆ πασᾶν ὡς τζοχαντάρης ἐπὶ πολλὰ ἔτη, κατόπιν δέ, κινδυνεύσας ἐξ ἰδιοτροπίας τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ ἔζη τὸν βίον τῶν Κλεφτῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἠκολούθησε τὸν Βαρνακιώτην καὶ μετὰ τὸ 1823 τὸν Γ. Καραϊσκάκην. Εἰς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἐμφύλιον πόλεμον ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀγριωτάτων διωκτῶν τῶν «ἀνταρτῶν» καὶ διέπραξε πλείστας ἀξιοποίνους πράξεις. Τῷ 1825 προσελήφθη ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, ὅστις τὸν ἐγνώριζε παλαιόθεν καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τῷ 1826 εἰς τὸ Χαϊδάρι ἐθεάθη σφάζων Τούρκους ἱππεῖς, ἐνῷ εἶχεν ἀπομείνει μόνος ἐπί τινος λοφίσκου, ἀλλ' ἐφονεύθη μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν —2) ***Ἰωάννης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Τζελέχοβας, ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸ Λάλα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. —3) ***Ἰωάννης*** ἕτερος, ἐξ Ἁγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας. Διετήρει ἴδιον σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν, τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς Τριπόλεως. Ἐπολέμησεν ὡσαύτως ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια. Βραδύτερον ἐπέβη πολεμικοῦ πλοίου καὶ ἐξηκολούθησε κατὰ θάλασσαν τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμόν. —4) ***Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Φωκίδος. Ἐπολέμησεν εἰς Ἀϊτόν, Βασιλικὰ καὶ Ἀγόργιανην. Καταταχθεὶς κατόπιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Γκούρα ἐπολέμησεν ὡς «μπαϊρακτάρης» του εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἀλλαχοῦ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ τοῦ χαλκοῦ νομισματοσήμου καὶ διὰ γαιῶν. Ἀπέθανε τελωνοσταθμάρχης. Γ. Δ. Κ.

θανατᾶς (ὁ)· μόνον εἰς τὴν φρ. «εἶναι τοῦ θανατᾶ» ἄλλως «εἶναι γιὰ θάνατο» ἐπὶ ἀσθενοῦς, τοῦ ὁποίου ἀναμένεται ὁ θάνατος.

θανατηφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων θάνατον, ὁ φονεύων: «θανατηφόρον νόσημα,—τραῦμα», «ἐπιδημία θανατηφόρος».

θανατικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θάνατον: «θανατικὴ δίκη,—κρίσις» κρίσις, δίκη περὶ καταδίκης τοῦ κατηγορουμένου εἰς θάνατον· ‖ «θανατικὴ ποινὴ» τιμωρία ἐπαγομένη θανάτωσιν· ‖ ἀντὶ τοῦ *φανατικὸς* (βλ.λ.) κατὰ παρετυμολογίαν: «θανατικὸς ἐχθρός, —φίλος» ὁ οἱονεὶ μέχρι θανάτου ἐχθρὸς ἢ φίλος· ‖ ***θανατικὸ* (τὸ)** ὡς οὐσιαστ. δημ., ἐπιδημία θανατηφόρος, πανώλης, χολέρα: «'ς τὸ μεγάλο θανατικὸ» ἢ «'ς τὸν καιρὸ τοῦ μεγάλου θανατικοῦ».

Μπούτς: Θανατικὴ ἐκτέλεσις διὰ πυρᾶς κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος.

—***θανατικὴ ποινὴ* καὶ *ἐκτέλεσις*** *[Ἐγκυκλ.]*. Ἐνωρὶς ἤδη ἐν Ἑλλάδι, καὶ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἔτι, εἰς τὴν θέσιν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως ὑπεισῆλθεν ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιβαλλομένη δημοσία ποινή. Οἱ «κακοῦργοι», τουτέστιν ἑκούσιοι φονεῖς, κλέπται (ἐπ' αὐτοφώρῳ), λωποδύται, ἀνδραποδισταί, γόητες, ἱερόσυλοι, πειραταὶ ἀπήγοντο εἰς τὸ δεσμωτήριον πρὸς τοὺς ἕνδεκα καὶ παρεπέμποντο εἰς δίκην, ἥτις, ἐὰν ὁ εἰσαχθεὶς κατεδικάζετο, ἐπερατοῦτο διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Θάνατος ἢ ζη-

Σταύρωσις. — Τρόπος ἀποκεφαλισμοῦ ἐν Ρωσσίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, καθ' ὃν ὁ δήμιος ἀπεκεφάλιζε τὸν κατάδικον διὰ πελέκεως.

μία ἔκειτο καὶ ἐπὶ γραφῆς ἀσεβείας. Ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Σωκράτους μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς περὶ τούτου, καὶ παρὰ τὰς κατὰ τῆς καταδίκης ταύτης διαμαρτυρίας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι ἡ νομικὴ βάσις αὐτῆς δὲν ἔλειπεν. Ἡ διατύπωσις τῆς κατηγορίας ὑπὸ τοῦ λίαν ἐμπείρου καὶ προσεκτικοῦ Ἀνύτου ἦτο ἀσφαλῶς προσηρμοσμένη ἀκριβῶς πρὸς τὸν νόμον. Ἕτερον τὸ ζήτημα ἂν αἱ πράξεις τοῦ Σωκράτους ὀρθῶς ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς «ἀσέβεια».

Καὶ ἐν Ρώμῃ ἐπίσης ἐνωρίς, ἀπὸ τῆς δωδεκαδέλτου ἤδη, ἴσχυσεν ἡ δημοσία ποινή, ἐξαφανισθέντος παντὸς ἴχνους ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως. Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξετελεῖτο ἐν Ρώμῃ ποικιλοτρόπως. Ὡς ἀρχαιοτέρα μορφὴ τῆς ρωμαϊκῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως ἐμφανίζεται ὁ διὰ τοῦ πελέκεως ἀποκεφαλισμός. Ἐξ ἴσου παλαιὰ («more maiorum») μορφὴ θανατικῆς ἐκτελέσεως ἐν Ρώμῃ φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ἡ σταύρωσις, θεωρουμένη ὡς ἀτιμωτικὴ καὶ χρησιμοποιουμένη ἰδίως διὰ τοὺς δούλους. Τὸν ἐπὶ φόνῳ ἐλευθέρου πολίτου καταδικασθέντα ἐμαστίγουν, ἔθετον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐντὸς καλύπτρας ἐκ δορᾶς λύκου καὶ εἰς τοὺς πόδας ξύλινα σανδάλια (soleae ligneae), κατόπιν ἐνέκλειον αὐτὸν ἐντὸς σάκκου ἐκ βοείου σκύτους (corium bovis, culleus), ἔνθα προηγουμένως εἶχον θέσει ὄφεις καὶ ἄλλα ζῷα (ἀλέκτορα ἢ κύνα ἢ πίθηκον ἢ γαλῆν) καὶ ἐφ' ἁμάξης συρομένης ὑπὸ μαύρων βοῶν ἦγον καὶ ἔρριπτον τὸν κατάδικον εἰς τὸν ποταμόν. Οἱ ἐμπρησταὶ ὑφίσταντο τὸν διὰ τοῦ πυρὸς θάνατον. Ὁ κατάδικος, ἀφ' οὗ ἐμαστιγοῦτο καὶ ἐγυμνοῦτο, προσεδένετο ἢ καθηλοῦτο ἐπὶ πασσάλου, κατόπιν ὁ πάσσαλος ἠνωρθοῦτο καὶ ἐτίθετο πῦρ εἰς τὰ πέριξ τοῦ πασσάλου συσσωρευθέντα ξύλα. Αἱ καταδίκαι τῶν γυναικῶν δὲν ἐξετελοῦντο δημοσίᾳ· ἐπίσης αἱ γυναῖκες δὲν ἐμαστιγοῦντο. Αἱ περιγραφαὶ θανατικῆς ἐκτελέσεως γυναικῶν ἀφοροῦν τὰς Ἑστιάδας, ἔνθα

Digitized by Google

ἡ διεύθυνσις τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀρχιερέα. Ἡ κατάδικος ἤγετο ἐπὶ φερέτρου εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, ὁ ἀρχιερεὺς προσηύχετο καὶ ἡ Ἑστιὰς κατήρχετο εἰς τὸν τάφον της, ἔνθα εὕρισκε κλίνην, λυχνίαν, ἄρτον, ὕδωρ, γάλα καὶ ἔλαιον. Ἡ κλῖμαξ ἀνεσύρετο, τὸ ἄνοιγμα ἐκλείετο

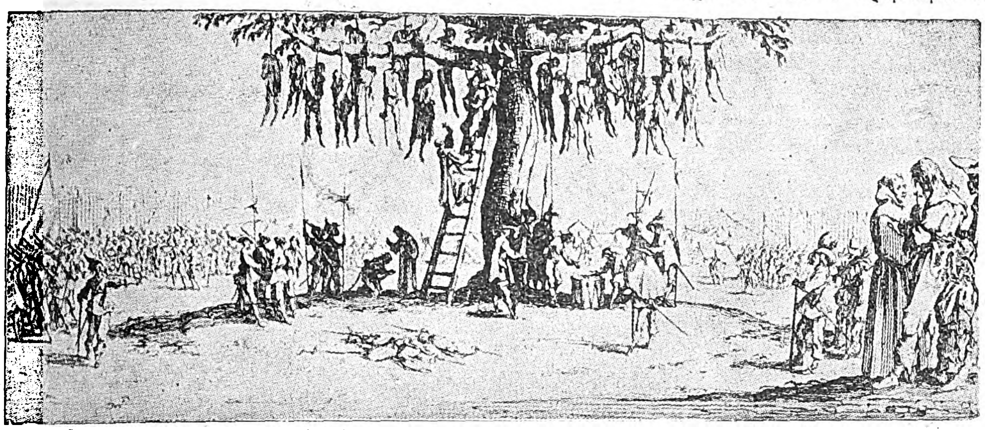

Ὁμαδικοὶ ἀπαγχονισμοὶ ἐπὶ κλάδων δένδρου.

καὶ ἡ Ἑστιὰς ἐθάπτετο ζῶσα. Πρὸ τῆς δωδεκαδέλτου, ὅτε ἴσχυεν ἀκόμη ἡ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις, ἐλάμβανε πιθανῶς χώραν θανατικὴ ἐκτέλεσις ἐπὶ ἰδιωτικῷ ἀδικήματι, διὰ κατακρημνισμοῦ ἀπὸ τῆς Ταρπηΐας πέτρας.

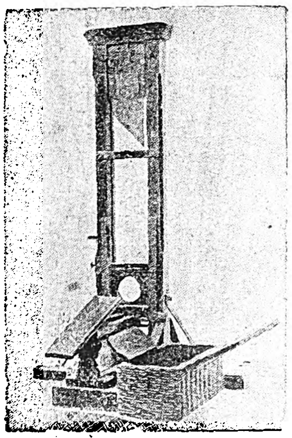

Σχέδιον λαιμητόμου ἐκ μαονίου μὲ τὸν παρακείμενον κάλαθον, ὅπου ἔπιπτον αἱ κεφαλαὶ τῶν καρατομουμένων.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ θανατικὴ ποινὴ εὑρίσκετο ἐν ὅλῃ αὑτῆς τῇ ἀκμῇ. Φονεῖς, λησταί, ἐμπρησταί, βιασταί, μάγοι, αἱρετικοί, κλέπται παραχαράκται, προδόται, φαρμακεῖς τιμωροῦνται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μὲ θάνατον. Ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερον σπουδαῖα ἐγκλήματα, ὡς μοιχεία, διγαμία, σωματικὴ βλάβη, προαγωγία, ἀπειλοῦνται μὲ τὴν αὐτὴν ποινήν. Βραδύτερον ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐξαπλοῦται ἔτι μᾶλλον. Οἱ τρόποι τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦσαν ποικιλώτεροι τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Διὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν ἐχρησιμο-

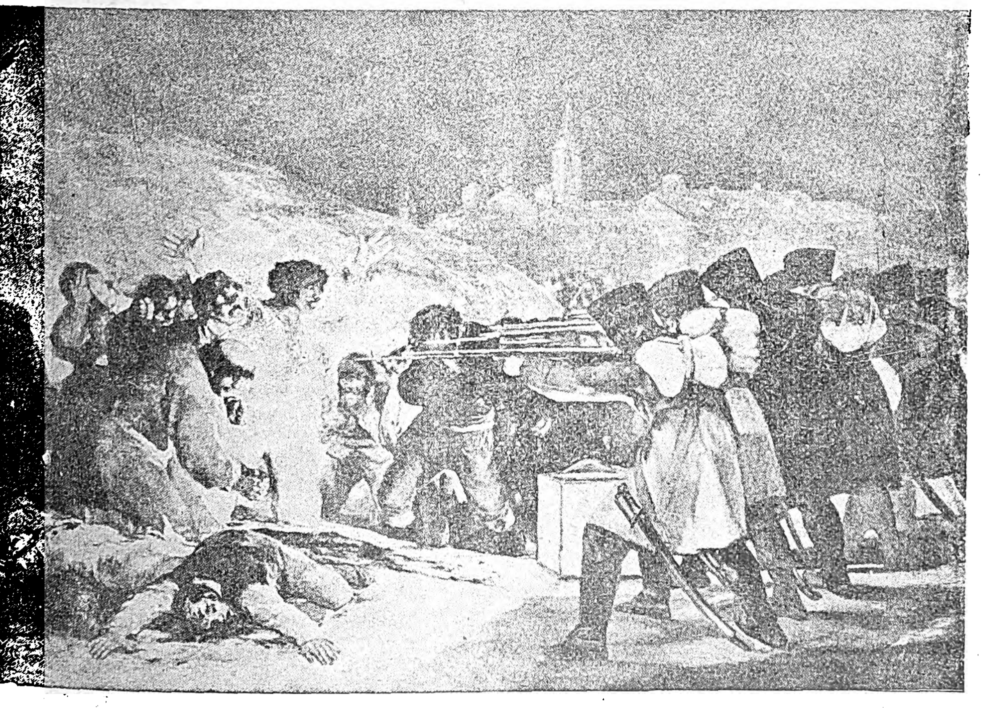

Τυφεκισμὸς Ἰσπανῶν πατριωτῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς 2 Μαΐου τοῦ 1802.

ποιοῦντο ἐνίοτε δένδρα, ἀλλὰ συνήθως ἡ ἀγχόνη (Galgen). Ἡ ποινὴ τῆς ἀγχόνης ἦτο προωρισμένη κατ' ἐξοχὴν διὰ τοὺς κλέπτας, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας ὁ δήμιος ἐκαλεῖτο ἁπλῶς «diefhanger» (περίπου κλεφτοκρεμαστής). Ὁ διὰ τῆς ἀγχόνης θάνατος ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικός, καὶ τοῦτο διότι τὸ σῶμα τοῦ ἀπαγχονισθέντος ἔμενεν ἐπὶ πολὺ κρεμάμενον εἰς κοινὴν θέαν. Αἱ γυναῖκες δὲν ἀπηγχονίζοντο, καὶ ἡ Καρολίνα χρησιμοποιεῖ τὴν ἀγχόνην μόνον διὰ τοὺς ἄνδρας. Διοξύνσεις τῆς δι' ἀπαγχονισμοῦ θανατώσεως ἦσαν ἡ χρησιμοποίησις ἁλύσεως ἀντὶ σχοινίου καὶ τὸ κρέμασμα εἰς ἀσύνηθες ὕψος, ὡς καὶ ὁ παραπλεύρως πρὸς τὸν κατάδικον ἀπαγχονισμὸς λύκου ἢ σκύλου ἢ γαλῆς. Ὁ διὰ πελέκεως ἢ ξίφους ἀποκεφαλισμὸς ἠπειλεῖτο ἰδίως κατὰ τῆς ἀναιρέσεως καὶ τῆς ληστείας Διὰ τοῦ ξίφους ἐθανατοῦτο ὁ κατάδικος γονατίζων καὶ κάμπτων τὸν κορμόν, διὰ πελέκεως, τοποθετῶν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου. Ὁ ἀποκεφαλισμὸς ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἐλαφροτέρα καὶ ἐντιμοτέρα θανατικὴ ποινή, εἰς τρόπον ὥστε ἐγκληματίαι καταδικασθέντες εἰς ἄλλου εἴδους θανατικὴν ποινὴν ἠδύναντο νὰ τύχουν χάριτος καὶ νὰ ἀποκεφαλισθοῦν ἁπλῶς. Αἱ γυναῖκες δὲν ἀπεκεφαλίζοντο. Εἴς τινας πόλεις ἐχρησιμοποιεῖτο πιθανῶς λαιμητόμος (Fallbeil). Ἕτερος τρόπος θανατικῆς ἐκτελέσεως ἦτο ὁ τεμαχισμὸς εἰς τέσσαρα, ἰδίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, χρησιμοποιούμενος ἐπὶ προδοτῶν. Ὡς ἐλάφρυνσις τῆς ποινῆς ταύτης ἐθεωρεῖτο ὁ πρὸ τοῦ τεμαχισμοῦ ἀποκεφαλισμός, διόξυνσις δὲ αὐτῆς ὁ κατασπαραγμὸς τοῦ καταδίκου ὑπὸ ταύρου. Οὕτως ἐθανάτωσε κατὰ τὸ 1310 ὁ βασιλεὺς Ἐρρῖκος Ζ' Tibaldo Brussati τινά.

Ἐν Ἑλβετίᾳ ἀντὶ τοῦ τεμαχισμοῦ εἰς τέσσαρα ἀπαντᾶται ἡ διχοτόμησις ὡς ποινὴ τῆς διγαμίας. Ἐπίσης ἡ διὰ πεπυρακτωμένων ἀγκίστρων κατάσχισις τῶν σαρκῶν. Μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸν καὶ τὸν ἀπαγχονισμὸν ἡ συχνοτέρα θανατικὴ ποινὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦτο ἡ διὰ τοῦ τροχοῦ. Τὰ μέλη καὶ ὁ κορμὸς τοῦ καταδίκου κατασυνετρίβοντο διὰ τροχοῦ, κατόπιν ἐνεπλέκετο τὸ σῶμα μεταξὺ τῶν ἀκτίνων τοῦ τροχοῦ, ὅστις ἐτοποθετεῖτο ἐπὶ πασσάλου. Ὁ διὰ τοῦ τροχοῦ θάνατος ἦτο προωρισμένος μόνον διὰ τοὺς ἄνδρας, ὅμως ἐν Freising ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ τροχοῦ καὶ γυνή τις συζυγοκτόνος. Διὰ ν' ἀποφύγουν τὸ «βρυκολάκιασμα», ἐπασσάλευον τὸν κατάδικον καὶ ἔθαπτον αὐτὸν ζῶντα, ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκάλυπτον τὸν πασσαλευθέντα μὲ ἀκάνθας. Ἡ συνήθεια αὕτη διετηρήθη καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν Καρολίναν ἐθάπτετο ζῶσα μόνον ἡ παιδοκτόνος. Ἡ πασσάλευσις ὡς αὐτοτελὴς ποινὴ

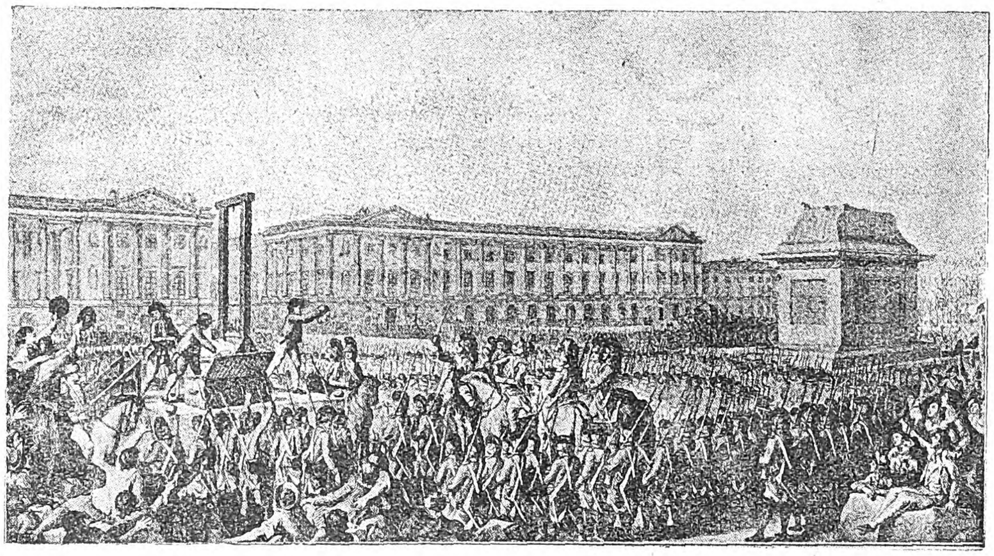

Ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Καπέτου (Λουδοβίκου ΙΣΤ'), γενομένη τὴν 21 Ἰανουαρίου τοῦ 1793.

χρησιμοποιεῖται ἐπὶ βιασμοῦ καὶ μοιχείας. Εἶδος τῆς ταφῆς ἦτο καὶ ἡ ἐντείχισις, οὕτω δὲ ὁ κατάδικος ἀπέθνησκεν ἐξ ἀσιτίας. Ἡ ποινὴ αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τοὺς κληρικούς, διότι ἐφοβοῦντο νὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς βίαιον θάνατον. Ἕτερος τρόπος θανατικῆς ἐκτελέσεως ἦτο ὁ διὰ πνιγμοῦ· μὲ δεδεμένους δηλαδὴ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας καὶ βεβαρημένον μὲ λίθους ἔρριπτον τὸν κατάδικον εἰς τὸ ὕδωρ. Ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἐπαρκὲς ὕδωρ πρὸς πνιγμόν, ὁ δήμιος ἐβύθιζε τὴν κεφαλὴν τοῦ καταδίκου εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἐκράτει ἐκεῖ ἀκίνητον, μέχρις οὗ ἐπέλθῃ ὁ ἐξ ἀσφυξίας θάνατος. Συχνὰ ἐχρησιμοποίουν καὶ σάκκον καὶ μιμούμενοι τοὺς Ρωμαίους ἔθετον καὶ ζῶόν τι ἐντὸς αὐτοῦ. Ἀλλαχοῦ ἐβύθιζον τὸν κατάδικον ὑπὸ τὸν πάγον. Ὁ διὰ πνιγμοῦ θάνατος ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸ παντὸς διὰ τὰς γυναῖκας. Διὰ τοὺς ἄνδρας ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπὶ κλεπτῶν, βιαστῶν καὶ διγάμων. Ὁ πνιγμὸς ἐθεωρεῖτο ὀλιγώτερον ἀτιμωτικὸς τοῦ ἀπαγχονισμοῦ. Ὁ διὰ τοῦ πυρὸς θάνατος ἦτο ἐπίσης συχνὸς καὶ ἐξετελεῖτο ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Ὁ ἁπλούστερος τρόπος ἦτο ὁ ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἔνθα ἐρρίπτετο ὁ κατάδικος δεσμευμένος. Ἀρχαιότερον ὁ κατάδικος ἐκαίετο ἐντὸς κλωβοῦ ἐκ λεπτῶν κλάδων καὶ ἀχύρου. Ἐλάφρυνσιν τοῦ διὰ τοῦ πυρὸς θανάτου ἀπετέλει ἡ πρόσθεσις εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ καταδίκου σακκιδίου πλήρους πυρίτιδος. Ἡ ποινὴ αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο ἰδίᾳ διὰ τοὺς μάγους. Ἕτερος τρόπος θανατικῆς ἐκτελέσεως ἦτο ὁ διὰ βρασμοῦ ἐντὸς ὕδατος, οἴνου ἢ ἐλαίου, χρησιμοποιούμενος ἰδίως διὰ τοὺς παραχαράκτας. Ἡ θανατικὴ ποινή, πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ κατά τινα τῶν ἀνωτέρω μνησθέντων τρόπων, διωξύνετο ἐνίοτε ἔτι μᾶλλον, συρομένου τοῦ καταδίκου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μέχρι τοῦ τόπου τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως, ἢ κατασχιζομένων πρῶτον τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἢ ἀποτεμνομένων τῶν ἄκρων. Ἄλλοτε πάλιν συνεδυάζοντο διάφοροι τρόποι θανατικῆς ἐκτελέσεως. Π. χ. συζυγοκτόνου τινός, μετὰ τὴν διὰ τοῦ τροχοῦ θανάτωσιν, ἐπασσάλευσαν τὴν κεφαλὴν καὶ κατέκτισαν τὸ ὑπόλοιπον σῶμα. Ἂν πόλις τις δὲν εἶχε δήμιον, ὑπεχρέου τὸν μηνυτὴν νὰ ἐκτελέσῃ

Digitized by Google

αὐτὸς τὴν θανατικὴν ποινήν. Τοῦτο δὲ συνήθως ἐπὶ μοιχείας. Ὁ μηνυτὴς ἐπλήρωνε καὶ τὰ ἔξοδα τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως.

Ἡ θλιβερὰ αὕτη κατάστασις τοῦ Ποινικοῦ δικαίου ἐτερματίσθη, ἀφ' ἧς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ φωτισμοῦ ἐξέχοντες ἄνδρες, ὡς ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Βεκκαρίας ἐστηλίτευσαν τὰς ἀπανθρώπους ἐκείνας σκληρότητας καὶ διὰ τῆς εὐγλώττου αὐτῶν ῥητορικῆς ἐξηνάγκασαν τοὺς νομοθέτας νὰ περιορίσουν σημαντικῶς τὴν θανατικὴν ποινήν. Ἀλλ' ὁ περὶ τὴν θανατικὴν ποινὴν ἀγὼν δὲν ἔπαυσε μέχρι σήμερον ἔτι. Οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν παντελῆ αὐτῆς κατάργησιν φέρουν πολλὰ καὶ ποικίλα ἐπιχειρήματα, ἰδίως ὅτι ἡ ποινὴ αὕτη καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἐξ ἐνδεχομένης δικαστικῆς πλάνης σφάλματος, λόγῳ τοῦ ἀμετακλήτου αὐτῆς. Οἱ τῆς θανατικῆς ποινῆς ὑπεραμυνόμενοι πάλιν ὑπομιμνήσκουν, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ποινῆς ταύτης δὲν δύναται νὰ λυθῇ δι' ὅλας τὰς χώρας κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτι ἡ διατήρησις ἢ κατάργησις αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ειδικῶν συνθηκῶν, αἵτινες κρατοῦν ἑκασταχοῦ. Ὑπενθυμίζουν ἐπίσης, ὅτι ὑπάρχουν ἐγκλήματα τελούμενα κατὰ τόσον ἀσυνήθως βάρβαρον τρόπον, ὥστε τὸ περὶ δικαίου συναίσθημα ἀξιοῖ ἐπιτακτικῶς τὴν θανάτωσιν τοῦ οὕτως ἐγκληματήσαντος.

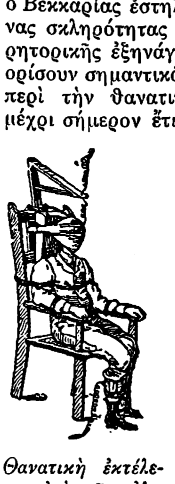

Θανατικὴ ἐκτέλεσις ἐπὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἕδρας.

Διὰ τὰς ἐκτελέσεις κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν εἶναι ἐν ἐφαρμογῇ εἰς τὰ διάφορα κράτη τὰ διατηροῦντα τὴν θανατικὴν ποινὴν ἡ λαιμητόμος, ὁ τυφεκισμός, ἡ ἀγχόνη καὶ ὁ δι' ἠλεκτρισμοῦ θάνατος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Thonissen*, Le droit pénale à la république Athénienne (1875). — *Herrlich*, Die Verbrechen gegen des Leben nuh attischem Recht (1883 .— *Lipsius*, Über die Bedeutung des griechischen Rechts (1893). — *Mommsen*, Römisches Strefrecht (1899). —*Binding*, Normen 2 —*Doerr*, Der Prossess Jesu in rechtsgeschichtlicher Belenchtung (1920).— *His*, Das Strefrecht der deutschen Mittelalters, I (1920). — *Κωστῆς*, Ἑρμηνεία. — *Ἠλιόπουλος*, Σύστημα. Αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ σχεδίου ἑλληνικοῦ Ποιν. κώδικος (1920).

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐν Ἑλλάδι. Παρ' ἡμῖν τὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς καθωρίσθησαν διὰ τοῦ νόμου ΒΝΘ΄ τοῦ 1892. Καὶ τῆς μὲν λαιμητόμου ἐγίνετο χρῆσις ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν τακτικῶν ποινικῶν δικαστηρίων καταδικαζομένων, τοῦ δὲ τυφεκισμοῦ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν στρατοδικείων. Ἡ πρώτη διὰ τῆς λαιμητόμου ἐκτέλεσις ἐγένετο κατὰ τὸ 1833 εἰς τὸ Ναύπλιον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ λαιμητόμος μετεφέρετο εἰς τὸν τόπον τῆς διαπράξεως τῶν ἐγκλημάτων, ἔνθα ἐγίνοντο καὶ αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις, βραδύτερον ὅμως ὁ συνήθης τόπος τῶν διὰ λαιμητόμου ἐκτελέσεων ἦτο τὸ Ἀλωνάκι τοῦ Παλαμηδίου.

Ἀπὸ τοῦ 1913 ἐτέθη ἐν ἀχρηστίᾳ ἡ λαιμητόμος. Αἱ διαταχθεῖσαι δὲ ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἐντεῦθεν ἐκτελέσεις ἐγένοντο πᾶσαι διὰ τουφεκισμοῦ. Διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 20—24 Ἰουλίου 1925 ὡρίσθη ὅτι «ἡ θανατικὴ ποινὴ ὁσάκις ἐπιβάλλεται δυνάμει τοῦ διατάγματος τούτου (ἤτοι δι' ἀδικήματα κατὰ τῆς περιουσίας τοῦ δημοσίου) ἐκτελεῖται δι' ἀπαγχονισμοῦ» Ἀλλὰ τὸ Ν. Διάταγμα τοῦτο ὑπῆρξε βραχείας διαρκείας καὶ ἐφηρμόσθη μόνον κατὰ δύο καταδίκων κατὰ τὸ 1926. Νῦν κρατεῖ ἐν Ἑλλάδι ἡ διὰ τυφεκισμοῦ θανατικὴ ἐκτέλεσις δυνάμει τοῦ νόμου 3861 τοῦ 1929 (Ἐφημ. τῆς Κυβερν. 1929 σ. 1037).

Ε. Ι. Μ

θανατισμὸς (ὁ) *[Φιλοσ.]* βλ. λ. *θανατοκρατία*.

θανατογράφος (ὁ) *['Ιατρ.]* Ἰσχυρὰ εἰδικὴ κλειθρολαβίς, χρησιμεύουσα ἵνα δι' αὐτῆς ἐξακριβῶται, ἂν ὁ ἐπελθὼν θάνατος εἶναι πραγματικὸς ἢ φαινομενικός. Διὰ τῆς λαβίδος ταύτης, ἥτις φέρει ὀδοντωτὰς χηλάς, συνθλίβεται σφοδρῶς τμῆμα ἱστῶν, ὅπερ ἐπὶ μὲν τοῦ ζῶντος ἀνακτᾷ βαθμηδὸν τὴν ἀρχικὴν ὄψιν του, ἐπὶ δὲ τοῦ πτώματος διατηρεῖ τὴν ἐκ τῆς πιέσεως ἀποτύπωσιν, τοῦ δέρματος ἐμφανιζομένου ὑπὸ μορφὴν περγαμηνοειδῆ.

Σ. Γ. Σ.

θανατοκρατία, ἢ *θανατισμός*. Ὅρος δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Χαῖκελ, διὰ νὰ ἐκφράσῃ μονολεκτικῶς τὴν θεωρίαν ὅτι μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον ἐξαφανίζονται ὅλαι αἱ ζωϊκαὶ φυσιολογικαὶ λειτουργίαι, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή, ἥτις δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ σύνολον τῶν ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν. Ὑπάρχει ὁ πρωτόγονος θανατισμός, πρὸ τῆς δημιουργίας πάσης θρησκείας, παρὰ πλείσταις ἀγρίαις φυλαῖς συναντώμενος, καὶ ὁ δευτερογενής, ὁ παρὰ τῶν ἐξαιρετικῶς πολιτισμένων ἀνθρώπων πιστευόμενος συνειδητὸς θανατισμός. Μόνον τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ κόσμου εἶναι ἀθάνατον· τὸ ἄτομον ἀποθνήσκει, καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἐξαίρεσιν ἀπέναντι πάντων τῶν ἄλλων ζωϊκῶν εἰδῶν καὶ γενῶν.

Ε. Λ.

θανατόλη (ἡ) *[Φαρμ.]* βλ. *αἰθακόλη*.

θανατολογία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου καθορίζεται νέος κλάδος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἤτοι ἡ ἐπιστήμη τοῦ θανάτου. Ἡ θανατολογία ὡς ἐπιστημονικὸς κλάδος ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε πρῶτος ὁ βιολόγος Langendorff κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ ἐπί τινα λεπτὰ τῆς ὥρας τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας νεκροῦ ἤδη κυναρίου. Εἶτα ὁ Ἀμερικανὸς ἐρευνητὴς Carrel ἐπεχείρησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τὰ διάσημα πειράματα αὐτοῦ ἐπὶ ἱστῶν ἀφαιρεθέντων ἀπὸ νεκρῶν ζῴων καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ ἱστοὶ οὗτοι ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ νὰ αὐξηθῶσιν εἰς μέγεθος καὶ εἰς ὄγκον, τιθέμενοι ἐντὸς τῶν καλουμένων «θρεπτικῶν οὐσιῶν». Ἀναρίθμητα πειράματα ἐπηκολούθησαν τότε: τοῦ Ἄγγλου ἐρευνητοῦ Serinhgton ἐκτελεσθέντα διὰ τοῦ ἀκεφάλου σώματος γαλῆς καὶ τοῦ καθηγητοῦ Heymans, ὅστις ἐπέτυχε νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν κεφαλὴν σκύλου ἐπὶ ἀρκετὰς ὥρας καὶ ἀπέδειξεν οὕτως, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι δυνατὸν πράγματι νὰ διατηρηθῇ τεχνητῶς εἰς διάφορα μέλη τοῦ σώματος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῆς καρδίας. Θεωρητικῶς οἱ φυσιοδίφαι θεωροῦσι δυνατὴν τὴν παράτασιν τῆς ἐν τῇ ζωῇ διατηρήσεως τῆς ἀποκεχωρισμένης ἀπὸ τοῦ σώματος κεφαλῆς ζῴου τινός. Ἀπομένει ὅμως ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀκολούθων δύο θεμάτων: πῶς δηλαδὴ θὰ ἀντικατασταθῇ τὸ αἷμα διὰ τεχνητοῦ τινος ὑγροῦ, καὶ πῶς θὰ ἀντικατασταθῇ ἡ καρδία διὰ μηχανήματός τινος, ὅπερ θὰ διοχετεύῃ τὸ ὑγρὸν τοῦτο εἰς τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα τῆς κεφαλῆς. Ἐν ἄλλοις λόγοις πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἀντικατάστασις τῆς καρδίας, τῶν πνευμόνων καὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος διὰ τεχνητῶν μέσων, τοῦθ' ὅπερ θεωρεῖται πως προβληματικὸν εἰ μὴ χιμαιρικόν. Αἱ λοιπαὶ δυσχέρειαι εἶναι ἁπλῶς τεχνικοὶ χειρουργικοὶ τρόποι εὐχερῶς πραγματοποιούμενοι διὰ τῶν σημερινῶν προόδων τῆς χειρουργικῆς τέχνης.

Ἡ παρασκευὴ τεχνητοῦ ὑγροῦ, ὅπερ ἐν σχέσει πρὸς τὴν χημικὴν σύνθεσιν ὁμοιάζει κατὰ πολὺ πρὸς τὸ αἷμα, ἐπετεύχθη ἤδη· τὸ ὑγρὸν τοῦτο εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *φυσιολογικὸν διάλυμα*· ὡσαύτως εὐχερῶς ἀπεδείχθη, ὅτι ἀπομονωθέντα τοῦ ὀργανισμοῦ κύτταρα, ἱστοί, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα ὄργανα, ὡς π. χ. ἡ καρδία ζῴου τινός, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπόσπασιν, διαποτισθεῖσα διὰ τοῦ φυσιολογικοῦ διαλύματος, παρέμεινεν ἐν τῇ ζωῇ. Ὡσαύτως ἕτερα ὄργανα καὶ μέλη τοῦ σώματος, ὡς οἱ νεφροί, τὸ ἧπαρ, οἱ ἐνδοκρινεῖς ἀδένες, τὰ ὦτα, οἱ δάκτυλοι καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ ἐγκέφαλος, ἀποχωρισθέντα τοῦ σώματος καὶ ἀπομονωθέντα, ἐξακολουθοῦσιν ἐφ' ἱκανὰς ὥρας νὰ λειτουργῶσι διὰ τῶν τεχνητῶν μέσων. Οὕτω παρετηρήθη, ὅτι ὄργανα ἀφαιρεθέντα ἀπὸ τοῦ σώματος κατωρθώθη νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ἱκανῶν ἡμερῶν ὑπὸ ταπεινὴν θερμοκρασίαν, μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν ὅρων παρομοίων πρὸς ἐκείνους, ὑφ' οὓς διετέλουν εἰς τὸν ζῶντα ὀργανισμόν, ἤρξαντο παρέχοντα ἐκ νέου σημεῖα ζωῆς. Ἡ καρδία λ. χ. πάλλεται, αἱ ἐπὶ τῶν ὤτων κυναρίων τρίχες ἐξακολουθοῦσιν αὐξανόμεναι, δάκτυλοι ἀνθρώπινοι παραμένουσιν ἐν τῇ ζωῇ ἐπὶ ἑβδομάδας ὁλοκλήρους καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν ὄνυχες μεγεθύνονται καὶ αὐξάνονται κατὰ ἓν καὶ ἥμισυ χιλιοστόμετρον ἐν διαστήματι πέντε ἑβδομάδων. Ὁ Hering καὶ ὁ Deke κατώρθωσαν ν' ἀποδώσωσι τοὺς παλμοὺς εἰς καρδίας ἀφαιρεθείσας ἀπὸ πτωμάτων καὶ ὁ φυσιολόγος Winterstein ἠδυνήθη νὰ προκαλέσῃ σημεῖα ζωῆς ἐπὶ ἀνθρωπίνου ἐμβρύου τριῶν μηνῶν, ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ὥρας.

Οἱ Ρῶσοι καθηγηταὶ Briousenengo καὶ Tsetsouline ἐν τῷ χημικοφαρμακευτικῷ ἰνστιτούτῳ τῆς Μόσχας, τῇ βοηθείᾳ *καρδιομηχανῆς* τινος, ὡς ἀπεκάλουν αὐτήν, κινουμένης δι' ἠλεκτρισμοῦ, καὶ διὰ τῆς προκλήσεως τεχνητῆς κυκλοφορίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιεῖτο αἷμα κεκορεσμένον διὰ τοῦ παρασκευάσματος Bayer 205, κατώρθωσαν νὰ ζωογονήσωσι τὴν ἀσώματον κεφαλὴν κυνὸς ἐν διαστήματι ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐπίδρασις τῆς ναρκώσεως παρήρχετο, ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεφανίζοντο σαφέστεραι ἐνδείξεις ζωῆς: οἱ ὀφθαλμοὶ ἠνοίχθησαν καὶ ἡ κεφαλὴ ἀντέδρα καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην ἐπαφήν· ὅταν πνοὴ φυσήματος ἐγένετο αἰσθητὴ εἰς τὰ βλέφαρα, ὅταν ἠγγίζοντο αἱ τρίχες τῶν ὀφρύων, τοῦ μύστακος ἢ τοῦ ῥύγχους τῆς ἀσωμάτου ταύτης κεφαλῆς τοῦ κυνός, παρετηρεῖτο καταφανὴς ζωικὴ ἀντίδρασις· ὡσαύτως ἡ κεφαλὴ ἀντέδρα κατὰ τοῦ νυγμοῦ τοῦ ὠτὸς καὶ κατὰ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν ῥωθώνων· τὸ στόμα ἠνοίγετο καὶ ἀπεκαλύπτοντο οἱ ὀδόντες, τὸ δὲ ζῷον (ἡ κεφαλὴ δηλαδὴ) ἐδείκνυε διαθέσεις νὰ δαγκάσῃ ἢ νὰ γαυγίσῃ· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκλείοντο εἰς τὸ ζωηρὸν φῶς· ὅταν δὲ ἡ γλῶσσα ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν πρὸς ὄξος, ἐκινεῖτο ὡς νὰ ἤθελε νὰ γλύψῃ, παρετηρεῖτο δὲ καὶ ἔκκρισις σιάλου· συχνάκις οἱ δακρυγόνοι ἀδένες ἐλειτούργησαν καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἡ κεφαλὴ ἔκλαιεν. Ἐν γένει δὲ ἡ ἀσώματος αὕτη κυνοκεφαλὴ ἀντέδρα, ὡσεὶ ἀνῆκεν εἰς κανονικὸν ζῷον ἐν τῇ ζωῇ καὶ δὲν εἶχεν ἀποκοπῆ καὶ ἀπομονωθῆ ἀπὸ ὥρας ἤδη καὶ πλέον. Ὅταν δὲ ἡ τεχνητὴ κυκλοφορία διεκόπη, ἡ κεφαλὴ αὕτη ἐνεφάνισε σημεῖα ἀγωνίας· τὸ στόμα ἠνοίχθη ἵνα ἀναπνεύσῃ καλύτερον καὶ ἀφθονώτερον, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπέβησαν ὑαλώδεις καὶ ἡ κεφαλὴ ἔμεινεν ἀκίνητος, ἀποθανοῦσα οὕτω διὰ δευτέραν φοράν. Ὁ Γάλλος ἰατρὸς Normet παρεσκεύασεν ὀρὸν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ αἵματος· διὰ τοῦ ὀροῦ τούτου διατηρεῖται ἡ ζωὴ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ πάσχων ἔχῃ ἀπολέσει τὰ 75 ἑκατοστὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ὁπότε ἄλλως ἡ ζωὴ θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ὁ Walter Daighty τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βαλτιμόρης προέβη ἐπὶ πέντε περιπτώσεων εἰς ἀφαίρεσιν τμήματος ἐγκεφάλου ἀσθενῶν, ὧν ἡ κατάστασις ἦτο ἀπελπιστική· ἐπὶ τῶν τριῶν περιπτώσεων ἡ ἐγχείρησις ἐπέτυχε καὶ οἱ πάσχοντες ἐπέζησαν, καίτοι ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῶν ὁλόκληρον τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ μετωπιαίου λοβοῦ τοῦ ἐγκεφάλου.

Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

θανατόμετρον (τὸ) *['Ιατρ.]*. Θερμόμετρον, ὅπερ εἰσάγεται εἰς τὸ ἀπευθυσμένον τοῦ ὑποτιθεμένου νεκροῦ, ἵνα ἐξακριβωθῇ δι' αὐτοῦ, ἂν ὁ θάνατός του εἶναι πραγματικὸς ἢ φαινομενικός. Τὸ θερμόμετρον τοῦτο, εἰσαχθὲν εἰς τὸ ἀπευθυσμένον, κατέρχεται ταχέως εἰς τοὺς 20° ἐν περιπτώσει πραγματικοῦ θανάτου. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν συμβαίνει ἐπὶ θανάτου φαινομενικοῦ *(Nasse)*.

Σ. Γ. Σ.

Θάνατος *[Μυθολ.]*. Θεός, ὅστις εἶναι ἡ προσωποποίησις τοῦ θανάτου, τῆς παύσεως τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου εἶχε γίνει ἡ προσωποποίησις αὐτοῦ καὶ τοῦ διδύμου ἀδελφοῦ του Ὕπνου, διότι, ὅτε ἐφονεύθη ὁ ἥρως καὶ βασιλεὺς τῶν Λυκίων Σαρπηδὼν ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, διετάχθησαν ὁ Θάνατος καὶ ὁ Ὕπνος ὑπὸ τοῦ Διός, κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, νὰ μεταφέρωσι τὸ πτῶμα τοῦ ἥρωος εἰς τὴν πατρίδα του Λυκίαν. Ὁμοίως οἱ δύο δίδυμοι ἀδελφοὶ μετέφερον καὶ τὸ πτῶμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως φονευθέντος ἥρωος Μέμνονος, τοῦ υἱοῦ τῆς Ἠοῦς, εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, κατὰ τὸ κυκλικὸν ἔπος «Αἰθιοπίς», Τὰ τῆς γενεαλογίας ὅμως καὶ τούτου ἐσυστηματοποίησεν ὁ Ἡσίοδος εἰς τὴν Θεογονίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ σιδηρᾶν ἔχων τὴν καρδίαν καὶ ἐχθρὸς καὶ αὐτῶν τῶν ἀθανάτων Θάνατος, ὡς καὶ ὁ μειλίχιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀδελφός του Ὕπνος, εἶναι δίδυμα τέκνα τοῦ Ἐρέβους καὶ τῆς Νυκτός. Ὡς πρόσωπον ἐνεφανίζετο ὁ Θάνατος καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ποιητὰς καὶ ἰδίως τοὺς τραγικούς, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ σκληρότης του μετριάζεται, μεταβαλλομένης μάλιστα πολλάκις εἰς εὐεργεσίαν, ἰδίως ὅταν οὗτος ἀπαλλάσσῃ τινὰ ἀνηκέστου συμφορᾶς. Οὕτω, παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, ὅστις χαρακτηρίζει τοῦτον εἰς τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ» (στ. 1578) ὡς «αἰένυπνον», κοιμίζοντά τινα εἰς τὸν αἰώνιον ὕπνον, καὶ θεωρεῖ υἱὸν τῆς Γαίας καὶ τοῦ Ταρτάρου, καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἥρωος Αἴαντος (εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγῳδίαν) ὁ Θάνατος διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τὸ ταχύτερον τῆς ἀτιμωτικῆς, ὡς ἐπίστευε, ζωῆς του, παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, ὅστις ἀποκαλεῖ τὸν Θάνατον βασιλέα τῶν

Μεταφορὰ νεκροῦ ὑπὸ τοῦ Ὕπνου καὶ τοῦ Θανάτου.

[Παράστασις λευκῆς ληκύθου ἀποκειμένης ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Ὁ Θάνατος κρατεῖ τὸν νεκρὸν ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ποδῶν.]

Digitized by Google

νεκρῶν καὶ παριστᾷ αὐτὸν ἔχοντα μέλανας πτέρυγας ἢ φοροῦντα μέλανα πέπλον, ὡς καὶ παρὰ τῷ Φρυνίχῳ ὁ Θάνατος εἶναι ἓν τῶν προσώπων τῶν τραγῳδιῶν των (εἰς τὴν «Ἄλκηστιν»). Τὸν θάνατον εἶχον προσωποποιήσει καὶ οἱ Ὀρφικοί, κατὰ τοὺς ὁποίους ἦτο οὗτος ἀδελφὸς τοῦ Ὕπνου καὶ τῆς Λήθης. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ εἰκὼν τοῦ θανάτου καὶ τῶν δεινῶν του εἶχον προσωποποιηθῆ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ εἰς ἄλλους θεοὺς ἢ δαίμονας, ὡς τὸν Πλούτωνα ἢ Ἅδην, βασιλέα τῶν νεκρῶν καὶ τοῦ Κάτω Κόσμου, τὸν δύστροπον καὶ τραχὺν Χάρωνα, τὸν δαίμονα Εὐρύνομον, τὰς Κῆρας, παρθένους πτερωτὰς μὲ κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα ἐνδύματα, ὁ Θάνατος πολλάκις συνεχέετο ἢ ἐταυτίζετο πρὸς τοὺς δαίμονας τούτους. Οὕτω παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ὁ Ἡρακλῆς μάχεται πρὸς τὸν Ἅδην καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν Θάνατον. Ὁ ταυτισμὸς καὶ ἡ σύγχυσις τοῦ Θανάτου πρὸς τοὺς ἄλλους τοῦ θανάτου δαίμονας ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἰδίως πρὸς τὸν Χάρωνα. Πλὴν τῶν προρρηθεισῶν τραγῳδιῶν ὁ Θάνατος ὑπῆρξε τὸ δρῶν πρόσωπον καὶ σατυρικῶν δραμάτων καὶ κωμῳδιῶν.

Λατρεία καὶ εἰκόνες τοῦ Θανάτου. Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐλατρεύετο καὶ ὁ Θάνατος καὶ προσεφέροντο εἰς τοῦτον καὶ θυσίαι· βραδύτερον ὅμως (ἀπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους) ἐπεκράτησε περὶ αὐτοῦ ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἦτο ἐκ τῶν ἀνηλεῶν θεῶν, τοὺς ὁποίους οὔτε τὰ δῶρα, οὔτε αἱ θυσίαι ἐμάλασσον. Διὰ τοῦτο ἔπαυσαν οἱ ἄνθρωποι ν' ἀνεγείρωσιν εἰς αὐτὸν βωμοὺς καὶ νὰ τελῶσι θυσίας καὶ σπονδάς. Ἀπὸ τοὺς εἰς τοὺς ποιητὰς μύθους τοῦ Θανάτου ἐμπνευσθέντες καὶ οἱ καλλιτέχναι ὅμοιον πρὸς τὰς περιγραφὰς αὐτῶν ἀπεικόνισαν τὸν θεὸν τοῦτον. Ἀρχαιοτέρα εἰκὼν τοῦ Θανάτου ἦτο ἡ ἐν τῇ Λάρνακι τοῦ Κυψέλου (*Παυσ.* V. 18, 1), ἔνθα ἀπεικονίζετο ἡ Νὺξ κρατοῦσα ἐν τῇ δεξιᾷ λευκὸν παῖδα καθεύδοντα, καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ μέλανα παῖδα καθεύδοντα, ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν λευκόν· ἦσαν οὗτοι οἱ δίδυμοι υἱοί της Ὕπνος καὶ Θάνατος. Ἄγαλμα τοῦ Θανάτου ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ (*Παυσ.* III, 18, 1), πλησίον τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ τῆς Ἀμβολογήρας Ἀφροδίτης. Ἐκ τῶν διασωθεισῶν ἐπὶ διαφόρων μνημείων, καὶ ἰδίως σαρκοφάγων καὶ πηλίνων ἀγγείων, εἰκόνων του αἱ καλύτεραι εἶναι αἱ ἐπὶ λευκῶν ληκύθων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεικονίζεται, συνήθως, οὗτος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ὕπνου, μετακομίζοντες νεκρόν. Ὁ Ὕπνος εἶναι ἀγένειος νεανίας μὲ γλυκεῖαν φυσιογνωμίαν καὶ χρῶμα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος ῥόδινον, ὁ δὲ Θάνατος εἶναι πωγωνοφόρος ἀνὴρ μὲ ὠχρὸν πρόσωπον καὶ ἀγριωπὴν μᾶλλον τὴν μορφήν. Ἐνίοτε ὁ Ὕπνος καὶ ὁ Θάνατος οὐδὲν διαφέρουσι μεταξύ των· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εἴς τινα μνημεῖα (σαρκοφάγους ἰδίως) ἀπεικονιζόμενος νεαρὸς πτερωτὸς παῖς ἡσύχως κοιμώμενος ἢ κρατῶν ἀνεστραμμένην καὶ ἐσβεσμένην δᾷδα ὑπ' ἄλλων μὲν καλεῖται Ὕπνος, ὑπ' ἄλλων δὲ Θάνατος.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὁ Θάνατος παρίστατο ὡς σκελετὸς μὲ δρέπανον εἰς τὴν χεῖρα καὶ μὲ μορφὴν ἐμπνέουσαν τρόμον. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

θάνατος (ὁ)· ἡ διάθεσις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θνήσκειν*, ἡ παῦσις τῆς ζωῆς, ἡ νέκρωσις τῶν λειτουργιῶν τοῦ ζῶντος ἀτόμου, κατὰ δὲ τὴν τὴν κοινὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος: «φυσικὸς — βίαιος θάνατος», «θάνατος σκληρός, — ὀδυνηρός, — γλυκύς, — ἥσυχος», «πᾶσι τοῖς ζῴοις κοινὸν γένεσις καὶ θάνατος» (*Ἀριστοτ.*), «συνέταξε τὴν διαθήκην του ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου», «τὰ μετὰ θάνατον ἐκδοθέντα συγγράμματα» || «κατεδικάσθη εἰς θάνατον», «ἡ εἰς θάνατον καταδίκη» ἢ εἰς θανάτωσιν· || εἰς χρήσεις μεταφορικὰς πρὸς δήλωσιν μεγίστου βαθμοῦ: «περίλυπος ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου», «τὸν μισεῖ μέχρι θανάτου», «φίλος μέχρι θανάτου»· || «ἡ προσβολὴ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἦτο δι' αὐτὸν θάνατος» μεγίστη λύπη· || «πολιτικὸς θάνατος» ἡ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, «ἠθικὸς θάνατος» ἡ ἀπώλεια τῆς κοινωνικῆς ὑπολήψεως καὶ τιμῆς· || ἐπιφωνηματικῶς: «θάνατος! θάνατος!», «θάνατος εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος», «θάνατος εἰς τὸν προδότην»· || φρ. «σιγὴ θανάτου» βαθεῖα σιγή, ἄκρα σιωπή, «εὑρίσκεται μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου» παλαίει πρὸς τὸν θάνατον, «εἶναι γιὰ θάνατα», ἄλλως τοῦ *πεθαμοῦ*.

— *[Φυσιολ.] Θάνατος* καλεῖται ἡ δι' ἀνατροπῆς τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τελεία καὶ ὁριστικὴ κατάπαυσις τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν φαινομένων ἐν γένει αὐτῆς. Τὸ φθαρτὸν τῶν ἀτόμων εἶναι κοινὴ πάντων τῶν ζώντων ὀργανικῶν ὄντων ἰδιότης, ὡς κοινὴ αὐτῶν ἰδιότης εἶναι καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ πληθύνεσθαι. Τοῦ θανάτου παριστῶντος τὴν ἀναγκαίαν καὶ φυσικὴν ἔκβασιν τῆς ζωῆς, δημιουργεῖται ἀμετάβλητος φυσικὸς νόμος, συνδέων ἀναποδράστως τὰ δύο ἀντίθετα φαινόμενα τῆς διηνεκοῦς γενέσεως καὶ τῆς διηνεκοῦς καταστροφῆς τῶν ἀτόμων. Ποῖα ὅμως τὰ αἴτια, ἐξ ὧν πηγάζει ὁ κατὰ φύσιν θάνατος· Αἱ γνώσεις ἡμῶν παραμένουσιν εἰσέτι ἀτελεῖς καὶ θὰ παραμείνωσι τοιαῦται, ἄχρις οὗ ἐξακριβωθῶσι πάντες οἱ ὅροι καὶ νόμοι τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς, τῆς ὁποίας ἐξελίξεως τὸ τελευταῖον στάδιον ἀποτελεῖ ὁ θάνατος. Τοῦτο μόνον φαίνεται βέβαιον, ὅτι τὰ αἴτια τοῦ κατὰ φύσιν θανάτου ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ τῷ ζῶντι ὀργανισμῷ καὶ δὲν ὀφείλονται εἰς ἄθροισιν τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου βλαβερῶν ἐπιδράσεων. Διότι παρετηρήθη, ὅτι κατὰ τὸ γῆρας ἐπί τε τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες οὐδεμίαν ὑπέστησαν βλάβην ἐν τῇ ζωῇ, ὡς καὶ ἐπὶ ἐκείνων, οἵτινες συνέπεσε πολλάκις νὰ νοσήσωσιν, ἐπιφαίνεται ἀτροφία πάντων σχεδὸν τῶν ὀργάνων, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ ἐξ ἀσθενώσεως θάνατος. Ἡ γεροντικὴ ἀτροφία ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον ἐξελικτικὸν στάδιον τῆς ἐκ τοῦ ᾠαρίου ἀρχομένης ζώσης ὕλης. Ἐλάχιστα ὅμως ἄτομα ἀφικνοῦνται μέχρι τοῦ δυνατοῦ ὁρίου τῆς ζωῆς. Τὰ πλεῖστα, πρὶν ἢ αἱ ἐκ τῆς ζωῆς παραγόμεναι διαταραχαὶ αὐξηθῶσι καὶ ἀπολήξουν εἰς τὸν κατὰ φύσιν θάνατον, ἀποθνῄσκουν ἐκ διαφόρων νόσων, ἤτοι ἐξ ἀνωμάλου πορείας τῆς ζωῆς δι' ἐπιδράσεως ἐξωτερικῶν βλαβῶν (μικροβίων, δηλητηρίων κλπ.). Τὸν πρόωρον θάνατον τῶν ὀργανικῶν ὄντων καθιστᾷ ἀναπόφευκτον καὶ ἡ παῦσις ἔστω καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν ὅρων τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς (λ.χ. ἡ ἔλλειψις ὀξυγόνου διὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν). Ἑτέρα αἰτία τοῦ προώρου θανάτου τῶν ἀτόμων εἶναι καὶ ἡ ἐν τῇ φύσει οἰκονομικὴ διάταξις τῆς θρέψεως τῶν ὀργανισμῶν δι' ἄλλων ὀργανισμῶν, παρατηρουμένη ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῶν κατωτάτων ὀργανισμῶν (*φυσικὴ ἔχθρα*). Ὁ θάνατος ἐν γένει εἶναι συνέπεια στάσεως τῆς θρέψεως τῶν κυττάρων τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε διότι τὸ πρωτόπλασμα τῶν κυττάρων καθίσταται ἀνίκανον νὰ ἐπιτελέσῃ τὰς λειτουργίας τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, ἀπαραιτήτου εἰς τὴν ζωήν, εἴτε διότι τὸ περιβάλλον τῶν κυττάρων καθιστᾷ ἀνέφικτον τὴν τοιαύτην ἀνταλλαγήν. Ἀλλ' ὁ θάνατος δὲν ἐπέρχεται ἀμέσως καὶ στιγμιαίως, οὐδ' ὑφίσταται σαφὲς ὅριον μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου. Ἡ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον μετάβασις ἐπιτελεῖται βαθμιαίως, διατρέχουσα ἀλληλοδιαδόχως πολλὰ στάδια μετὰ διαφόρου ταχύτητος. Τὰς ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀρχομένας ἐξεργασίας μετ' ἀνίατον βλάβην τῆς ὁμαλῆς πορείας τῆς ζωῆς, τὰς θᾶττον ἢ βράδιον ἀγούσας εἰς ἀναπόφευκτον θάνατον, ἐκάλεσεν ὁ Verworn *νεκροβίωσιν*.

Κατὰ τὸν Weismann, ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀναγκαία ἔκβασις τῆς ζωῆς, ἀλλὰ φαινόμενον προσαρμογῆς, ἑρμηνευόμενον ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ὠφελιμότητος· εἶναι τουτέστιν ὁ θάνατος ἡ ἔν τινι ἐποχῇ τῆς φυλογονίας ὠφέλιμος καταστᾶσα κτῆσις, τὴν ὁποίαν μετέπειτα ἡ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κληρονομία αὐτῆς κατέστησε μόνιμον. Τὴν δόξαν ταύτην πρεσβεύει ὁ Weismann, ὁρμηθεὶς ἐκ τοῦ ὅτι καὶ σήμερον ἔτι ὑπάρχουν κατ' αὐτὸν *ἀθάνατοι ὀργανισμοὶ* (βλ. λ.), οἱ μονοκύτταροι ὀργανισμοί, οἵτινες αὐξανόμενοι διχοτομοῦνται καὶ παράγουσι δύο νέους ὁμοίους ὀργανισμούς, ὧν ἑκάτερος πάλιν παράγει διὰ διχοτομήσεως ἄλλους δύο καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, χωρὶς νὰ ἐμφανισθῇ ποτε νεκρὸν σῶμα, ἂν μὴ ἐπιδράσῃ ἔξωθεν βλαβερά τις αἰτία. Τὴν θεωρίαν τοῦ Weismann ἄλλοι μὲν παρεδέχθησαν (*Gruber*, *Schleich* κλπ.), ἄλλοι δ' ἐπολέμησαν (*Maupas*, *Hertwig* κλπ.), ὑποστηρίξαντες ὅτι, ἐὰν ὁ πολυκύτταρος ὀργανισμὸς εἶναι θνητός, καὶ τὰ μονοκύτταρα ἐγχυματικὰ εἶναι ὡσαύτως θνητά, ἐφ' ὅσον καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων μόνον μέρος τῆς ζώσης ὕλης μεταβιβάζεται εἰς τοὺς ἐκγόνους.

— *[Ἰατροδ.]* Ὁ *θάνατος* διακρίνεται εἰς *φυσικόν*, ὅταν ἐπέρχηται κατὰ τὸ τέρμα τῆς μοιραίας ἐκφυλίσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ εἰς *πρόωρον* ἢ *τυχαῖον*, ὅταν ἐπέρχηται πρὸ τοῦ τέρματος τούτου, εἴτε ἐκ νόσου εἴτε ὑπὸ τὸ κράτος ἐξωτερικῆς βίας. Ὁ κατὰ φύσιν θάνατος νοεῖται ἐπὶ ἀτόμου ὑγιοῦς, ὅπερ τελευτᾷ ἡσύχως, ἄνευ τινὸς ἀγωνίας, κατ' ἀκολουθίαν γήρατος καὶ διὰ βαθμιαίας τρόπον τινὰ μεταπτώσεως ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον, ἤτοι ἐκφυλίσεως καὶ ἀτροφίας τῶν διαφόρων ἱστῶν καὶ κυττάρων καὶ ἐξασθενήσεως πασῶν τῶν λειτουργιῶν. Ὁ τοιοῦτος θάνατος σπανίως ἀπαντᾶται. Ἐκ τῶν προώρων θανάτων ὁ ἐκ νόσου εἶναι ὁ συχνότερος τῶν ἄλλων, ἐπερχόμενος κατ' ἀκολουθίαν καταστροφῆς σημαντικοῦ τινος ὀργάνου τοῦ σώματος ἢ ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας αὐτοῦ (κυκλοφορίας, ἀναπνοῆς) ἢ ἐκ τοξικῆς διαποτίσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ καταστροφῆς τῶν κυτταρικῶν αὐτοῦ λειτουργιῶν. Τοῦ τοιούτου θανάτου προηγοῦνται συνήθως βαρέα συμπτώματα διαταραχῶν τῶν διαφόρων τοῦ σώματος λειτουργιῶν, ἀποτελοῦντα τὸ στάδιον τῆς ἐπιθανατίου *ἀγωνίας* (βλ. λ.). Ὁ δ' *αἰφνίδιος θάνατος* ἐνσκήπτει πολλάκις καὶ ἄνευ τοιούτου ἐναγωνίου προμηνύματος, σχεδὸν κεραυνοβόλως, ὀφειλόμενος εἰς λανθάνουσαν νόσον ἢ εἰς γνωστὴν χρονίαν ἀλλοίωσιν σπουδαίου τινὸς ὀργάνου (καρδίας, ἀορτῆς, πνευμόνων κλπ.) (βλ. *αἰφνίδιος θάνατος*). Τέλος ὁ *βίαιος θάνατος* (βλ. λ.) εἶναι ὁ ἐκ διαφόρων δυστυχημάτων ἢ ἐξ ἐπιδράσεως σκοπίμου ἐξωτερικῆς βίας ἐπερχόμενος (ἔγκλημα, αὐτοκτονία, δικαστικὴ θανάτωσις, κατακεραύνωσις κλπ.). Ἐνίοτε δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς θάνατος κατάστασις ἐσχάτης ἐξαντλήσεως ἢ προσκαίρου ἀναστολῆς τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν, ἐξ ἧς ὁ παθὼν θᾶττον ἢ βράδιον συνέρχεται, εἴτε αὐτομάτως εἴτε τῇ παροχῇ βοηθείας· τὴν τοιαύτην κατάστασιν καλοῦμεν *νεκροφάνειαν*. Ἡ ὀργανικὴ ἐξέλιξις ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ θάνατον, ἐν τῷ πτώματι, ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις αὕτη δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν θρέψιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλ' εἰς τὴν φθορὰν αὐτοῦ, τὴν μέλλουσαν ν' ἀπολήξῃ διὰ τοῦ χρόνου εἰς τὴν διὰ τῆς σήψεως τελικὴν ἀποσύνθεσιν. Σ. Γ. Σ.

— *[Δογμ.]*. Κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ὁ *θάνατος*, ὅστις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας (Ρωμ. 6, 23), εἶναι τριπλοῦς, πνευματικός, σωματικὸς καὶ αἰώνιος. Πνευματικὸς θάνατος εἶναι ὁ ἐκ τῆς ἁμαρτίας προερχόμενος χωρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἅγιος. Ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου διασπᾶται διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἥτις κυριαρχοῦσα καὶ ὑποδουλοῦσα τὸν ἄνθρωπον καθιστᾷ αὐτὸν σωματικῶς νεκρόν. Σωματικὸς θάνατος εἶναι ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς, τῆς ζωοποιούσης τὸ σῶμα, ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ αἰώνιος θάνατος εἶναι ὁ διὰ τῆς ἐμμονῆς ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αἰώνιος χωρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ αἰωνία καταδίκη τοῦ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἐμμένοντος ἀνθρώπου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὁ θάνατος δὲν εἶναι φυσική τις ἀναγκαιότης, οὐδὲ ἤθελεν ὁ Θεὸς τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ζωήν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν αὐτόν. Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ δεκτικὸν ἀμφοτέρων, τῆς τε ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, εἰς τὸν ἄνθρωπον δ' ἀπέκειτο διὰ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ νὰ ἐκλέξῃ ἓν τούτων. Πρὸ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκετο εἰς σχέσιν καὶ κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς. Μετὰ τὴν προπατορικὴν ὅμως ἁμαρτίαν διεταράχθη ἡ κοινωνία αὕτη, ἐχωρίσθη ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν πνευματικὸν θάνατον, ὁ πνευματικὸς δὲ οὗτος θάνατος ἐπέφερε καὶ τὸν σωματικόν, εἰς ὃν δὲν θὰ ὑπέκειτο ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ἐτήρει τὴν ἐντολήν, χάριτι θείᾳ. Κ. Ι. Δ.

— *[Φιλοσ.] Θάνατος* εἶναι ἡ κατάπαυσις τῆς ἀτομικῆς ζωῆς, ἥτις ἐπιφέρει τὸ μὲν τὴν διάλυσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ δὲ τὴν διάλυσιν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως ἢ τὴν μεταβολὴν τῆς παρούσης αὐτῆς μορφῆς. Βιολογικῶς ὁρίζεται ὁ θάνατος ὡς ἀμετάκλητος κατασίγασις τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης ἐν τῇ ζώσῃ οὐσίᾳ. Ἡ προσπάθεια πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τοῦ θανάτου ὡδήγησεν εἰς διαφόρους ὑποθέσεις, πρὸς αὐτὸν δὲ συνδέονται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ποικίλαι θεωρίαι καὶ παραστάσεις μυθολογικαί, θρησκευτικαί, ἠθικαὶ καὶ μεταφυσικαί. Ὁ θάνατος εἶναι εἷς ἐκ τῶν μάλιστα δημιουργικῶν παραγόντων διὰ τὴν ζωήν. Ἔν τινι μέτρῳ εἶναι δημιουργὸς τῆς θρησκείας διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει. Δι' αὐτοῦ γίνονται τὰ πάντα παροδικά, εἶναι δὲ γνωστὸν εἰς ποῖον ἐσωτερικὸν πλοῦτον ὁδηγεῖ τὸ συναίσθημα τῆς παροδικότητος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Ὡς πραγματικότης ἀγνοοῦσα τὴν δι' ἡμᾶς σημασίαν μεγάλων ἀξιῶν καὶ ἰδανικῶν γίνεται ἀφορμὴ πρὸς τὴν μετάθεσιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ καθόλου κόσμου ἐκτὸς τοῦ κόσμου τούτου καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς δημιουργίαν τοῦ ἐπέκεινα, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν εἶναι ὁ μόνος συντελεστής. Ὑπὸ πολλῶν θρησκειῶν θεωρεῖται ὡς τιμωρία ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον συνεπείᾳ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δι' ὃν εἶναι συνέπεια τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Μεγίστην ἐπίδρασιν ἔχει ὁ θάνατος καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν διαγωγήν, ἐφ' ὅσον συνδέουσι μετ' αὐτοῦ ἰδέας περὶ μελλούσης ζωῆς, ἀνταποδόσεως, νέων μορφῶν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καθίσταται παιδαγωγὸς εἰς ἠθικότητα, δημιουργῶν τὰς προϋποθέσεις αὐτῆς καὶ προλειαίνων τὴν πρὸς αὐτὴν ὁδόν. Αἱ διδασκαλίαι τῶν θρησκειῶν καὶ πολλῶν φιλοσόφων κυμαίνονται ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ θανάτου μεταξὺ δύο ἄκρων, τῆς πλήρους ἀπαθείας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀμέτρου φόβου ἀφ' ἑτέρου. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ οἱ ῥέποντες πρὸς τὸν θάνατον εἴτε ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τὸν κόσμον, ἅτε στερούμενον πάσης ἀξίας, ὡς οἱ πεισιθάνατοι λ. χ. κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, εἴτε κινούμενοι ὑπὸ τοῦ πόθου πρὸς ἕνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἀληθινὴν ἀξίαν, οἷοι εἶναι οἱ φανατικοὶ ὀπαδοὶ θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ οἱ ἄγαν εὐσεβεῖς. Γενικῶς ἡ περὶ θανάτου ἰδέα καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν σχέσις συνδέεται πρὸς τὸ εἶδος τῆς κοσμοθεωρίας ἑκάστου, ἐν τῇ ὁποίᾳ δυνατὸν νὰ ὑπερισχύῃ ἡ αἰσιόδοξος ἢ ἡ ἀπαισιόδοξος διάθεσις. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ δύο μορφαί, ὑφ' ἃς παρίσταται κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ θάνατος. Τὴν διὰ τὴν μεταφυσικὴν σημασίαν τοῦ θανάτου ἐξαίρει ὁ βιολόγος καὶ φιλόσοφος Ντρίς, ὅστις

Digitized by Google

καλεῖ αὐτὸν τὴν θύραν, διὰ τῆς ὁποίας εἰσερχόμεθα εἰς ὑψίστην μεταφυσικήν. Ν. Ι. Λ.

—*[Τέχνη]* Συχνὴ εἶναι ἡ ἀναπαράστασις τοῦ *θανάτου* εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην, μάλιστα, δὲ τὴν ἑλληνικήν, καὶ δὴ ἐπὶ ἀντικειμένων σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν τάφων καὶ τὴν διαιώνισιν τῆς μνήμης τῶν νεκρῶν. Ἀπεικονίζεται δ' ὁ θάνατος ἄλλοτε μὲν ὡς χαρίεις παῖς, ἄλλοτε δ' ὡς κομψὸς ἔφηβος, ἄλλοτε δ' ὡς ἀνὴρ γενειῶν ἢ ἀγένειος. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, συνεπὴς πρὸς τὴν γαληνιαίαν περὶ τοῦ βίου ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, διηρμήνευσε τὴν ἔναντι τοῦ θανάτου στάσιν τοῦ ἀνθρώπου μετ' ἐξαιρέτου καλαισθησίας, φιλοσοφικῆς ἀπαθείας καὶ οἱονεὶ παιγνιώδους διαθέσεως, παρὰ τὸ μέγεθος τῆς ὀδύνης διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀποιχομένων, τὴν ὁποίαν παραστατικώτατα ἐπίσης ἐχαρακτήρισε. Μεταξὺ τῶν σχετικῶν ἔργων καταλέγονται πήλινα ἀγγεῖα, σαρκοφάγοι καὶ λευκαὶ ἀττικαὶ λήκυθοι. Ἐπὶ δύο τοιούτων, ἀποκειμένων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεικονίζεται κατὰ τρόπον ἀριστουργηματικὸν «Ἡ ἀπόθεσις τοῦ νεκροῦ εἰς τὸν τάφον» καὶ «Ἡ λέμβος τοῦ Χάρωνος» (δεύτερον ἥμισυ Ε΄ αἰῶνος π.Χ.). Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων τούτων νεαρὰ γυνὴ φέρεται ἀποτεθειμένη ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ τάφου της ὑπὸ δύο πτερωτῶν πνευμάτων, τοῦ Ὕπνου καὶ Θανάτου. Νεαρὸς ἔφηβος, Ἑρμῆς ὁ Ψυχοπομπός, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, ἱστάμενος ὄρθιος παρακολουθεῖ τὴν σκηνὴν (ἀρ. 1940). Χαρακτηριστικὴ ἐν τῇ ἀπεικονίσει ταύτῃ εἶναι ἡ γαληνιαία ἐγκαρτέρησις τῶν μορφῶν, αἵτινες ὑποκύπτουσι μετ' ἀξιοπρεπείας εἰς τὸ ἄφευκτον πε-

Ντύρερ: Ὁ ἱππότης, ὁ θάνατος καὶ ὁ διάβολος.
[Χαλκογραφία.]

πρωμένον (βλ. *E. Pottier*: Le dessin chez les Grecs, Paris 1926, σελ. 27). Ἐν ἑτέρᾳ λευκῇ ἀττικῇ ληκύθῳ (ἀρ. 1939) ἀπεικονίζεται ἡ αὐτὴ σκηνή, ἄνευ τοῦ Ἑρμοῦ. Καὶ ἐν τρίτῃ δὲ τοιαύτῃ (ἀρ. 1928 σειρὰ 2) ἐμφανίζονται ἐκ νέου ὁ Ὕπνος καὶ ὁ Θάνατος. Ὅλως ἀντίθετος εὕρηται ἡ ἀπεικόνισις τοῦ θανάτου παρὰ τοῖς Τυρρηνοῖς. Ἡ ἐμφάνισίς του ἐμπνέει τρόμον. Ἡ μορφή του εἶναι τερατώδης. Ἔχει ῥῖνα γρυπήν, τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἠνωρθωμένας, τὰ ὦτα μακρά. Ὄφεις ἑλίσσονται περὶ αὐτόν, τεράστιαι πτέρυγες καλύπτουν τὰ νῶτά του, ἀπειλητικὸν ῥόπαλον κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ πλήττῃ τὰ θύματά του (βλ. *Girard*: La peinture antique, 294). Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ὁ θάνατος εἰκονίζεται ὡς παῖς κοιμώμενος, μετ' ἀνημμένης ἢ ἐσβεσμένης δᾳδός. Ὁ Χριστιανισμός, μολονότι ἐκήρυξε τὴν πέραν τοῦ θανάτου ζωήν, ἀντὶ νὰ καταστήσῃ γλυκυτέραν καὶ ἐρασμιωτέραν τὴν ἀπεικόνισίν του, ὡδήγησεν εἰς ἄκρως διάφορον ἀποτελέσματα. Αἱ βάσανοι τῆς Κολάσεως, αἱ φοβεραὶ τιμωρίαι τῶν ἁμαρτωλῶν, ὁ πανικὸς διὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀποκρουστικῶν καὶ φρικιαστικῶν ἀπεικονίσεων τοῦ θανάτου. Εἰς τοῦτο πολὺ συνέβαλον καὶ ἕτεροί τινες παράγοντες, ὡς ἡ μεσαιωνικὴ βαρβαρότης καὶ αἱ μεγάλαι ἐπιδημίαι, αἵτινες πρὸ αἰώνων ἀπεδεκάτισαν τὴν Εὐρώπην. Τοιουτοτρόπως ὁ θάνατος παρεστάθη ὡς σκελετὸς φέρων δρέπανον καὶ καλυπτόμενος ὑπὸ μέλανος χιτῶνος ἢ ὅλως γυμνός. Κατὰ τὸν ΙΔ΄ μάλιστα αἰῶνα διεμορφώθη, ἐν Γερμανίᾳ κατ' ἀρχάς, ἡ παράδοσις τοῦ χοροῦ τοῦ θανάτου, ἥτις ὑπέθαλψε τὴν δημιουργίαν καλλιτεχνικῶν ἀλληγοριῶν, ἐν αἷς ὁ θάνατος ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνου σκελετοῦ ἐφέρετο σύρων εἰς τὸν τάφον μακρὰν σειρὰν ἀνθρώπων ἢ ἑτέραν ἀνθρωπίνων σκελετῶν. Τοιαῦται ἀπεικονίσεις ἐξεπονήθησαν εἰς τὰς πλείστας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἐν Ἑλβετίᾳ σῴζονται τοιαῦται εἰς τὴν Βασιλείαν καὶ τὴν Βέρνην (τοιχογραφίαι τοῦ Μανουὲλ ἐν τῷ ἐν Βέρνῃ ναῷ τῶν Δομινικανῶν, ξυλογραφίαι τοῦ Λυτσελμποῦργκερ κτλ). Καὶ κατὰ τοὺς ἑπομένους δ' αἰῶνας (ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ΄ καὶ ἐντεῦθεν πλεῖστοι καλλιτέχναι εἰργάσθησαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Μεταξὺ τῶν σχετικῶν ἔργων ἀξιολογώτατος εἶναι ὁ «Χορὸς τοῦ θανάτου» τοῦ Βεχστάϊν (1831)., Ἀλλά, πλὴν τῶν μεμονωμένων τούτων ἔργων, καὶ ὁλόκληροι σειραὶ ἀπεικονίσεων κατελείφθησαν ὑπὸ καλλιτεχνῶν πεπροικισμένων μὲ τάλαντον ἐξόχως ἐκδηλωτικὸν τῆς φρίκης καὶ μὲ ζοφερὰν φαντασίαν. Περίφημοι παρέμειναν αἱ ξυλογραφίαι τοῦ Χὰνς Χολμπάϊν, ἃς ἀπεμιμήθη ὁ προμνημονευθεὶς Λυτσελμποῦργκερ. Εἰς πάσας ταύτας ὁ θάνατος ἀπεικονίζεται ὡς ἀνθρώπινος σκελετὸς πλήρης θαυμασίας ἐκφράσεως, ἁρμοζούσης εἰς ἑκάστην περίπτωσιν· καὶ ἐνταῦθα μὲν διατρυπᾷ τὸν εἰς μάτην ἀνθιστάμενον ἱππότην, ἐκεῖ δὲ ὁδηγεῖ παίζων ἄσκαυλον εἰς τὸν Ἅδην τὸν συγχορεύοντα παράφρονα, περαιτέρω δὲ ἁρπάζει σωροὺς νομισμάτων ἀπὸ τῆς τραπέζης μαινομένου φιλαργύρου, ἀλλαχοῦ ὑποβοηθεῖ εἰς τὸ βάδισμα τὸν ποθοῦντα ἀνάπαυσιν γέροντα κ. ο. κ.

Ἕτερος καλλιτέχνης ἀποδώσας κατὰ τρόπον ἐξαιρέτως ἐντυπωτικὸν τὴν φρίκην τοῦ θανάτου ὑπῆρξεν ὁ ἐν παραφροσύνῃ θανὼν Ἀντώνιος Βίρτς. Τὸ μικρὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ συνεσωρεύθησαν ἐν Βρυξέλλαις τὰ ἔργα του, θεωρεῖται λίαν ἀκατάλληλον δι' εὐεξάπτους ἢ νευρασθενεῖς θεατάς. Ὁμοίως δὲ ὁ Βέλγος Ἰάκωβος Ἔνσορ κατειργάσθη πολυπληθεῖς ἀπεικονίσεις, τὰς ὁποίας διαπνέει μακάβριος ἀγωνία καὶ θανάσιμος σαρκασμός· κοινὴ εἶναι εἰς τὰ ἔργα ἀμφοτέρων τούτων τῶν καλλιτεχνῶν ἡ ἄφθονος ἀπεικόνισις σκελετῶν. Τὰ αὐτὰ συναισθήματα προκαλοῦν καὶ πολλὰ ἔργα τοῦ Ἀρνόλδου Μπαΐκλιν, ὅστις εἰς τὴν «Αὐτοπροσωπογραφίαν» του θέτει τὸν θάνατον παίζοντα τετράχορδον παρὰ τὸ οὖς του καὶ εἰς τὴν ὀνομαστήν του σύνθεσιν: «Vita somnium breve» τὸν παρουσιάζει ἕτοιμον νὰ καταφέρῃ τὸ τελειωτικὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ πλήρους ἡμερῶν γέροντος, ὅστις κατέχει τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνος. Ἐκ τῶν λοιπῶν πολυπληθῶν ἀπεικονίσεων τοῦ θανάτου μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὰς χαλκογραφίας τοῦ Ἀλβέρτου Ντύρερ («*Ὁ ἱππότης, ὁ θάνατος καὶ ὁ διάβολος*» κλπ.), τὸ ὡραῖον ἔργον τοῦ Λάϊτον «Πάλη Ἡρακλέους καὶ Θανάτου» καὶ τὴν εὐρυτάτην καὶ ἐξόχως εἰς φρίκην καὶ δέος ἐντυπωτικὴν σύνθεσιν τοῦ Μπρόϋγκελ, «Ὁ θρίαμβος τοῦ θανάτου», ἀποκειμένην ἐν τῷ μουσείῳ Πράντο τῆς Μαδρίτης. Ι. Μ. Π.

— *[Θεοσοφ.]* Θάνατος εἶναι ἡ ἀπόρριψις τοῦ πλέον ἐξωτερικοῦ περιβλήματος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ φυσικοῦ του σώματος, καὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ κέντρου τῆς συνειδήσεως τοῦ «ἐγὼ» εἰς τὸ ἀμέσως λεπτότερον περίβλημά του, τὸ ἀστρικὸν σῶμα. Τοιουτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ ἔχῃ συνείδησιν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀποκτῶν συνείδησιν τοῦ ἀμέσως ἑπομένου, τοῦ ἀστρικοῦ. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐπίφοβος ἢ ὀδυνηρά, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ φυσικοῦ του σώματος. Τὸ ἄτομον ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ἐντελῶς τὸ αὐτό, ἔχον τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ τάσεις, τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας, ὡς καὶ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ πάθη, ὅπως καὶ πρὸ τοῦ θανάτου του. Ἐξακολουθεῖ μάλιστα κάποτε νὰ ἔχῃ καὶ τὰς αὐτὰς ἀσχολίας, ἂν δὲν ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν καμμίαν πλέον σημασίαν. Ἐνῷ ἐξ ἄλλου πλούσιοι ὁρίζοντες μελέτης καὶ γνώσεων ἀνοίγονται εἰς τὸν γνωρίζοντα καὶ θέλοντα νὰ τοὺς ἐκμεταλλευθῇ. Ἡ μόνη ἐπερχομένη διὰ τοῦ θανάτου ἀλλαγὴ εἶναι ἡ ἀπώλεια τῶν φυσικῶν αἰσθήσεων. Ὡς ἐκ τούτου, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ πάθη, τὰ ὁποῖα μόνον διὰ τῶν φυσικῶν αἰσθήσεων εἶναι δυνατὸν νὰ ἱκανοποιηθῶσιν, θὰ ὑποφέρῃ εἰς τὴν ἀστρικὴν ζωήν, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τοῦ νὰ τὰ ἱκανοποιήσῃ. Γενικῶς ἡ ἀστρικὴ ζωὴ εἶναι ἡ κατανάλωσις τῆς ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ σώματός του τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ συγκινήσεων, κατὰ τὴν φυσικήν του ζωήν, καὶ ἑπομένως ἡ εὐχάριστος ἢ καὶ δυσάρεστος κάποτε κατάστασίς του, κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ζωῆς ταύτης, θὰ εἶναι ἀνάλογος τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ εἴδους τῆς οὕτω δημιουργηθείσης ἐνεργείας. Τὸ περιβάλλον ἐπίσης, καθ' ἓν ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα, μένει τὸ αὐτό, καθ' ὅτι κάθε μόριον φυσικῆς ὕλης ἔχει καὶ τὸ ἀστρικόν του ἀποτύπωμα. Οἱ ὀνομαζόμενοι νεκροὶ εὑρίσκονται οὕτω διαρκῶς πέριξ ἡμῶν καὶ εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μεταξύ των, καθὼς καὶ μετὰ τῶν ἐπιζώντων, ὅταν οὗτοι εἶναι βυθισμένοι εἰς ὕπνον. Δύνανται ἐπίσης νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς ζῶντας δι' ἑνὸς μεσάζοντος, ἀλλὰ δὲν ἔχουν συνήθως νὰ τοὺς εἴπουν πολλὰ πράγματα, μολονότι ἡ φύσις τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου, χάρις εἰς τὴν τετάρτην διάστασιν, τὴν ὁποίαν κατέχει, ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ ἐρευνήσουν ὁποιανδήποτε κεκρυμμένην γωνίαν τοῦ κόσμου μας. Ὅταν πᾶσα ὑπὸ τοῦ ἀστρικοῦ του σώματος δημιουργηθεῖσα ἐνέργεια καταναλωθῇ, τότε ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει διὰ δευτέραν φοράν, ἐγκαταλείπων τὸ ἀστρικόν του σῶμα, καὶ συγκεντρώνει τὴν συνείδησίν του εἰς τὸ ἀμέσως λεπτότερον, τὸ νοητικόν του σῶμα. Ἡ νέα αὕτη κατάστασις τῆς ζωῆς εἶναι δι' ὅλους ἐξαιρετικῶς εὐχάριστος, ἀδιάφορον ἂν εἶναι διὰ τοὺς μὲν πλουσιωτέρα καὶ ἐντατικωτέρα καὶ δι' ἄλλους πτωχοτέρα. Διὰ πάντα εἶναι ἡ μεγαλυτέρα διανοητικὴ καὶ πνευματικὴ εὐτυχία, ἣν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ. Κατὰ τὴν οὐράνιον ταύτην ζωὴν ὁ ἄνθρωπος καταναλίσκει τὴν ἐνέργειαν τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε διὰ τῶν ἀνωτέρων του σκέψεων καὶ τάσεων, καθὼς καὶ τῶν ἀνωτέρων του αἰσθημάτων καὶ ἰδανικῶν. Πάντα ταῦτα γίνονται δι' αὐτὸν πραγματικότης. Ἡ ζωὴ αὕτη εἶναι συνήθως μακροτέρα τῆς ἀστρικῆς, ὅταν δὲ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος της, τότε τὸ ἐγώ, ἀπαλλασσόμενον ὅλων του τῶν προσκαίρων περιβλημάτων, ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἐντὸς τῆς ἀφθάρτου διαμονῆς του, τοῦ αἰτιατοῦ σώματος, μετατρέπον εἰς σταθερὰς ψυχικὰς ἰδιότητας τὴν πεῖραν, τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισεν ἐκ τῆς ἐνσαρκώσεώς του ταύτης. Τότε πλέον τὸ ἐγὼ εἶναι ἕτοιμον διὰ νέαν ἐνσάρκωσιν. Π. Π. Χ.

— **θανάτου σημεῖα.** Κατὰ θεωρίαν, ὡς μόνον ἀπολύτως βέβαιον σημεῖον τοῦ θανάτου εἶναι ἡ ἀρχομένη σῆψις. Ἐν τῇ πράξει ὅμως εἶναι δύσκολον, πολλάκις δὲ καὶ ἐπικίνδυνον, ν' ἀναμένῃ τις τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τοῦ θανάτου, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ οὕτω εἰς τὴν τύχην του καὶ νὰ μὴ παράσχῃ ἐνδεδειγμένας βοηθείας εἰς ἄτομον καταληφθὲν ὑπὸ νεκροφανείας καὶ δυνάμενον ἄλλως νὰ σωθῇ. Πρὸς ὁπωσδήποτε ἔγκαιρον πιστοποίησιν τοῦ θανάτου ἀτόμου τινὸς ἀναζητοῦνται καὶ χρησιμοποιοῦνται ἑκάστοτε διάφοροι τρόποι. Οὕτω παρετηρήθη, ὅτι ἐπὶ θανάτου: 1) Ἐπέρχεται τελεία στάσις τῆς ἀναπνοῆς. Δι' ἐπισκοπήσεως παρατηρεῖται, ὅτι αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις δὲν ἐκτελοῦνται· διὰ κατόπτρου δέ, φερομένου πλησίον τοῦ στόματος καὶ τῶν ῥωθώνων, παρατηρεῖται ὅτι δὲν ἐπέρχεται θάμβωσις τῆς ὑέλου, ἐλλείψει ὑδρατμῶν. 2) Ἐπέρχεται τελεία παῦσις τῶν παλμῶν τῆς καρδίας. Τὸ τοιοῦτον ἐλέγχεται διὰ παρατεταμένης (ἐπὶ 5΄—10΄ τῆς ὥρας, ἄνευ διακοπῆς) ἀκροάσεως τῆς καρδίας ἢ δι' ἀκροάσεως μακρᾶς διαρκείας, μὲ διακοπὴν $^1/_2$ ὥρας ἐν τῷ μέσῳ. 3) Δὲν ὑπάρχει σφυγμός, οὐδ' ἐπέρχεται διόγκωσις τῶν φλεβῶν μετὰ πίεσιν ἢ περίδεσιν αὐτῶν. 4) Ἐπέρχονται ὑποστάσεις πτωματικαὶ καὶ χαρακτηριστικὴ πελιδνότης ἢ κηροειδὴς ὠχρότης τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος ἐν γένει. 5) Τὸ αἷμα δὲν ἐκρέει μετὰ τομὴν ἀρτηρίας τινός. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δύναται νὰ παρατηρηθῇ καὶ ἐπὶ συγκοπῆς. 6) Δὲν ἐπέρχεται χρυσοκιτρίνη χρῶσις τῶν ἐπιπεφυκότων μίαν ὥραν μετὰ τὴν ὑποδόριον ἢ ἐνδομυϊκὴν ἔνεσιν 10 κυβ. ἑκατοστομέτρων διαλύσεως 20 % φλωριδζίνης. 7) Ἐὰν πλησιάσωμεν ἀνημμένον κηρίον εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν πτῶμα, οὕτως ὥστε ἡ φλὸξ νὰ ἐπιψαύσῃ τὴν ἐπιδερμίδα του, θὰ σχηματισθῇ φλύκταινα ξηρά, περιέχουσα ἀέρια· ἐνῷ, ἐὰν τὸ ἄτομον ζῇ, θὰ σχηματισθῇ φλύκταινα πλήρης ὑγροῦ. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀσταθὲς καὶ ἀβέβαιον. 8) Ἐπέρχεται ἡ πτωματικὴ ἀκαμψία, ἐλλείπουν δὲ αἱ μυϊκαὶ συστολαί. 9) Ὁ πολφὸς τοῦ ἥπατος ἢ τοῦ σπληνός, λαμβανόμενος διὰ παρακεντήσεως ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὸν θάνατον, παρέχει ὀξινον ἀντίδρασιν, ἐρυθραίνων τὸν κυανοῦν χάρτην τοῦ ἡλιοτροπίου. 10) Τὸ *θανατόμετρον*, εἰσαγόμενον εἰς τὸ ἀπευθυσμένον, κατέρχεται ταχέως εἰς τοὺς 20°. Διότι μετὰ θάνατον ἐπέρχεται βαθμιαίως ψῦξις τοῦ πτώματος, οὗτινος ἡ θερμοκρασία τείνει νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν τοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς 15—20 ὡρῶν. Συχνάκις μάλιστα ἡ ψῦξις ἄρχεται κατὰ τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἐνίοτε ἡ θερμοκρασία τοῦ πτώματος διατηρεῖται ἀμείωτος ἐπί τινας ὥρας μετὰ θάνατον ἢ καὶ ἀνέρχεται κατά τι, ὡς ἐπὶ θανάτου ἐκ τετάνου, θερμοπληξίας, ἐγκεφαλικῶν τινων νοσημάτων κλπ. 11) Ἡ διὰ τοῦ *θανατογράφου* δοκιμασία εἶναι θετική· ἤτοι οἱ μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ ἰσχυρῶς συμπιεζόμενοι ἱστοὶ δὲν ἀναλαμβάνουν βαθμηδὸν τὴν προτέραν αὐτῶν ὄψιν, ὡς ἐπὶ ζῶντος, ἀλλὰ διατηροῦν τὴν ἐκ τῆς συμπιέσεως ἀποτύπωσιν καὶ τὸ περγαμηνοειδὲς τοῦ δέρματος. 12) Τὰ ἀντανακλαστικὰ τοῦ κερατοειδοῦς καὶ τῆς ἴριδος ἐλλείπουν τελείως. Ἡ στιλπνότης τοῦ κερατοειδοῦς ἀπόλλυται, ἰδίως μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν. Ἡ κόρη παραμένει διεσταλμένη, τὰ δὲ βλέφαρα, ἂν μὴ ληφθῇ φροντὶς συγκλείσεως αὐτῶν, παραμένουν ἠνεῳγμένα ἢ ἡμίκλειστα. Ἡ κυκλοφορία κατὰ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, ὡς βεβαιοῦται δι' ὀφθαλμοσκοπήσεως, παύεται. Ὁ βολβὸς τέλος εἶναι πλαδαρός, οὐδεμίαν προβάλλων ἀντίστασιν τῇ πιέσει. 13) Δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον, ἐνίοτε δὲ καὶ πολὺ ἐνωρίτερον, ἐμφανίζεται ἡ σῆψις τοῦ πτώματος, ἀρχομένη ἀπὸ μερῶν, ἔνθα φυσιολογικῶς ἀφθονοῦν τὰ μικρόβια, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἐντέρου καὶ δὴ τοῦ τυφλοῦ καὶ ἐπεκτεινομένη βαθμηδὸν εἰς τὴν λοιπὴν κοιλίαν, τὸν θώρακα κλπ.

Σημεῖά τινα συμβάλλονται καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν ἔτι τοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου παρελθόντος χρόνου. Οὕτω: 1) Ἂν τὸ σῶμα εἶναι εἰσέτι θερμόν

Digitized by Google

καὶ χαλαρόν, ὁ θάνατος ἔχει ἐπέλθει τὸ πολὺ πρὸ 24 ὡρῶν. 2) Ἂν ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος εἶναι ἴση πρὸς τὴν τοῦ περιβάλλοντος, τὸ δὲ σῶμα χαλαρόν, ὁ θάνατος χρονολογεῖται ἀπὸ 36 τὸ πολὺ ὡρῶν. 3) Ἂν εἰς τὰ ὑποκείμενα μέρη τοῦ πτώματος, ὅπερ ἐμφανίζεται ἄκαμπτον, παρατηρηθῶσιν ἐρυθροϊώδεις κηλῖδες, ὁ θάνατος ἐπῆλθε μέχρι πρὸ 4 ἡμερῶν. 4) Ἂν τέλος τὸ πτῶμα εἶναι χαλαρὸν καὶ φέρῃ τὰς ὡς ἄνω κηλῖδας, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ πρασίνην κηλῖδα κατὰ τὴν κοιλίαν, καὶ ἂν ὁ κερατοειδὴς ἔχῃ λάβει ὑποκιτρίνην χροιάν, ἐνῷ ἐπ' αὐτοῦ ἐνεφανίσθη μελανίζουσα κηλὶς βαθμηδὸν ἐξαπλουμένη, ὁ θάνατος χρονολογεῖται ἀπὸ χρονικοῦ διαστήματος μείζονος τῶν 4 ἡμερῶν.

Ὁ Boudin'er χρησιμοποιεῖ τὴν διὰ σικύας δοκιμασίαν. Ἐπὶ ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία δὲν ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ, σικύα ἐφαρμοσθεῖσα εἰς τὴν ὀμφαλικὴν χώραν προκαλεῖ τὸν σχηματισμὸν τῆς χαρακτηριστικῆς κυανερύθρου κηλῖδος. Ἐνῷ ἐπὶ πτώματος, ἡ σικύα, ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας ὀλίγας στιγμὰς μετὰ τὴν τελείαν παῦσιν τῶν καρδιακῶν παλμῶν, οὐδεμίαν προκαλεῖ πλέον μεταβολὴν τῆς χροιᾶς τοῦ δέρματος. Ὁ Γάλλος ἰατρὸς συνιστᾷ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἁπλουστάτης ταύτης μεθόδου, ἐπαρκοῦς πρακτικῶς πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πραγματικοῦ θανάτου, ἰδίως εἰς χωρία, ἔνθα ἡ πιστοποίησις τοῦ θανάτου σπανίως διενεργεῖται ἐκ μέρους ἰατροῦ.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θάνατος (ὁ) (Thanatus) /*Ζῳολ.*/. Γένος ἀκάρεων τῆς οἰκογενείας τῶν *φιλοδρομιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ζῳάρια ἐνδιαιτώμενα παρασιτικῶς ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

θανάτου *δένδρο* (τοῦ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *τάξος ἢ ραγοφόρος* (Taxus baccata).

Θανάτου *κοιλὰς* (Death Valley) /*Γεωγρ.*/. Στενὴ κοιλὰς τῆς Καλιφορνίας ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, μήκους 145 μιλλίων καὶ πλάτους ποικίλλοντος ἀπὸ 10 μέχρις 20 μιλλίων. Ἄλλοτε κοίτη ἁλμυρᾶς λίμνης, εὑρίσκεται 480 πόδας ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐνῷ περιβάλλεται ὑπὸ σειρᾶς ὀρέων 5.000 μέχρι 10.000 ποδῶν ὕψους ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Εἰς τὴν Κοιλάδα τοῦ θανάτου χύνονται τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Ἀμαργκόζα καὶ ἄλλων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως τοῦ ἔτους εἶναι ξηρά. Ἡ κοιλὰς αὐτὴ εἶναι τὸ μόνον τμῆμα τῆς Ἀμερικῆς, ὅπερ εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Μ. Ν. Δ.

θανατούσια (τὰ) /*Ἀθλητ.*/. Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, οὓς ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὅτι ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἅδῃ μεταξὺ τῶν νεκρῶν, ὡς ἐτελοῦντο καὶ ἐπὶ γῆς οἱ ἄλλοι παρόμοιοι ἀγῶνες μεταξὺ τῶν ζώντων. Τὴν λέξιν ἐδημιούργησεν ὁ Λουκιανὸς (Ἀληθ. Ἱστ. 2, 22), θέλων νὰ σκώψῃ τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν, δι' ἧς περιέβαλλον οἱ Ἕλληνες τοὺς δημοσίους ἀγῶνας, ὥστε καὶ μετὰ θάνατον νὰ συνεχίζωσι τούτους εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Πλούτωνος. Τῆς ἐν Ἅδῃ ἐναγωνίου ἁμίλλης ἀγωνοθέται ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Θησεύς, εἶτα δὲ καὶ ἄλλοι. Σ. Γ. Σ.

θανατοφθαλμολογία (ἡ) [*Ἰατρ.*]. Ἡ σπουδὴ τῶν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν παρεχομένων σημείων διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ θανάτου καὶ τὸν κατὰ προσέγγισιν καθορισμὸν τοῦ χρόνου, ὅστις παρῆλθεν ἀπὸ τούτου (βλ. *θανάτου σημεῖα*, ἀρ. 12). Σ. Γ. Σ.

θανατοφοβία (ἡ)· τὸ καταλαμβάνεσθαι ὑπὸ ἀκατασχέτου φόβου πρὸς τὸν θάνατον.

— [*Ἰατρ.*] Ἡ *θανατοφοβία* εἶναι νοσηρὰ κατάστασις, κατατρύχουσα ἐνίους ἐκφύλους ἢ νευροπαθεῖς, συνισταμένη δ' εἰς ὑπερβολικὸν καὶ ἀδικαιολόγητον φόβον ἐκ τῆς ἰδέας ἐπικειμένου θανάτου. Εἰς τοὺς ὑπὸ θανατοφοβίας καταλαμβανομένους παρετηρήθη, ὅτι ἐνίοτε ἡ παρουσία ἰατροῦ ἢ φαρμακοποιοῦ ἤρκει νὰ ἐξαλείψῃ ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν ἀνησυχίαν καὶ φόβον. Σ. Γ. Σ.

θανατῶ (*—όω*), καὶ ***θανατώνω***· ἐπιβάλλω εἴς τινα τὸν θάνατον, φονεύω, κοιν. *σκοτώνω*, συνήθως ἐπὶ καταδίκων: «ἐθανατώθησαν οἱ κακοῦργοι»· ‖ συνεκδ. προκαλῶ ἰσχυροὺς πόνους, ἰσχυρὰν ὀδύνην: «ὅταν μὲ πιάνῃ ὁ πόνος, μὲ θανατώνει», «ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του τὸν ἐθανάτωσε», «μὲ θανατώνει μὲ τὰ λόγια του».

θανάτωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θανατοῦν, φόνος, κοιν. *σκότωμα*: «ἡ θανάτωσις τῶν αἰχμαλώτων»· ‖ συνήθως, ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἄλλως *ἐκτέλεσις*: «ἡ θανάτωσις τῶν καταδίκων,—τῶν λῃστῶν».

— **θανάτωσις *ζῴων***. Ἡ διὰ διαφόρων μέσων ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς τῶν ζῴων. Αὕτη ἐπιβάλλεται εἰς τὰ κατοικίδια ζῷα εἴτε δι' ἐπισιτιστικὰς ἀνάγκας, εἴτε λόγῳ γήρατος ἢ ἀνιάτου νοσήματος, εἴτε δι' ὑγειονομικοὺς σκοποὺς εἰς περίπτωσιν ἐμφανίσεως μεταδοτικῶν τινων νόσων. Διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ζῴων ὑπάρχουσι πολλοὶ τρόποι, ἐξ ὧν οἱ μᾶλλον εὔχρηστοι εἶναι οἱ ἑξῆς: Εἰς τὸν ἵππον: 1) Ὁ διὰ τυφεκισμοῦ. Οὗτος ἐκτελεῖται διὰ πυροβόλου ὅπλου μὲ στόχον τὴν ὀλίγον τι ὄπισθεν καὶ κάτωθι τοῦ ὠτὸς κειμένην χώραν καὶ μὲ διεύθυνσιν ἐλαφρῶς ἐκ τῶν ὄπισθεν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν. 2) Ὁ διὰ διανοίξεως τῆς ὀπισθίας ἀορτῆς τῇ βοηθείᾳ δρεπανοειδοῦς μαχαιριδίου, εἰσαγομένου διὰ τῆς χειρὸς ἐκ τοῦ ἀπευθυσμένου. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἀκαριαίως, ἄνευ οὐδενὸς πόνου καὶ ἐξωτερικοῦ ἴχνους τραυματισμοῦ. 3) Ὁ δι' ἐνδοφλεβίου ἐνέσεως εἰς τὴν σφαγίτιδα πυκνῆς διαλύσεως χλωράλης (30 γραμμ. χλωράλης δι' 100 χιλ. ζωντανοῦ βάρους) ἢ κυανιούχου καλίου (5—7 γραμμ. εἰς διάλυσιν 15 κυβ. ὑφ. ὕδατος). Εἰς τὸν κύνα ἐπιτυγχάνεται αὕτη διὰ κυανιούχου καλίου χορηγουμένου διὰ τῆς πεπτικῆς ὁδοῦ, δι' ἐνέσεως χλωροφορμίου ἐντὸς τῆς τραχείας καὶ δι' ἁλάτων στρυχνίνης ὑπὸ μορφὴν καταποτίων ἢ φυραμάτων.

— /*Νομοθ.*/ Ἡ *θανάτωσις* τῶν ζῴων ἐπιβάλλεται διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ ἀπὸ 17 Φεβρουαρίου 1914 Β. Δ. «Περὶ γενικῶν διατάξεων καὶ μέτρων κατὰ τῶν μεταδοτικῶν νόσων τῶν κατοικιδίων καὶ ἀγροτικῶν ζῴων» ἐν περιπτώσει δεδηλωμένης μάλιος καὶ λύσσης, ἢ κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ ἐπὶ τῆς Γεωργίας ὑπουργοῦ πρὸς καταπολέμησιν οἱασδήποτε βαρείας λοιμώδους νόσου καὶ τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ ἀπὸ 5 Μαρτίου 1919 Β. Δ. περὶ ἐκτελέσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1038 νόμου τῆς 11 Νοεμβρίου 1917 «Περὶ προστασίας τῶν ζῴων, κατόπιν ἐκθέσεως ἁρμοδίου κτηνιάτρου, ὅταν ζῷόν τι ἐργασίας καταστῇ ἄχρηστον. συνεπείᾳ ἀσθενείας, γήρατος, κατάγματος, ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας». Διὰ τὰ θανατούμενα δι' ὑγειονομικοὺς σκοποὺς ζῷα χορηγοῦνται ἀποζημιώσεις ὑπὸ τοῦ ταμείου κτηνοτροφίας τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας. Β. Χ.

Θάνετ (Island of Thanet) [*Γεωγρ.*]. Χερσόνησος εὑρισκομένη εἰς τὴν βορειοανατολικὴν ἄκραν τῆς κομητείας τοῦ Κὲντ ἐν Ἀγγλίᾳ, μήκους 9 μιλλίων καὶ πλάτους 5, χωριζομένη τῆς ὑπολοίπου κομιτείας τοῦ Κὲντ διὰ τοῦ ποταμοῦ Στούρ, ὅστις, ὡς λέγεται, εἶχεν ἄλλοτε πλάτος ἑνὸς μιλλίου καὶ ὅστις καθιστᾷ τὴν Θάνετ νῆσον. Ἔχει ἐπιφάνειαν 106 τετρ. χλμ. καὶ 52.000 κατοίκους. Τὸ κλῖμά της εἶναι θαυμάσιον καὶ τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Μ. Ν. Δ.

θανέτιος *βαθμὶς* (*—ἡλικία*) (Thanet-Stufe, Thanetian) /*Γεωλογ.*/. Μία ἐκ τῶν τριῶν βαθμίδων (ἡλικιῶν), ἡ μεσαία κατὰ σειράν, εἰς τὰς ὁποίας ὑποδιαιρεῖται ἡ παλαιοηώκαινος ὑποδιάπλασις (ὑποπερίοδος) τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως (περιόδου) τοῦ καινοζωϊκοῦ ἀθροίσματος στρωμάτων (αἰῶνος) τῆς γῆς.

Ἡ βαθμὶς αὕτη ὠνομάσθη *θανέτιος* ἐκ τῆς νήσου Θάνετ τῆς Ἀγγλίας, ὅπου παρουσιάζονται στρώματα ἄμμων (τῆς βαθμῖδος ταύτης) φέροντα ἄφθονα λείψανα θαλασσίων μαλακίων ζῴων.

Στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης εὑρίσκονται ἐπίσης ἐν Δανίᾳ καὶ Σκανδιναυϊκῇ χερσονήσῳ (μάργαι θαλασσογενεῖς), Βελγίῳ, Ρωσίᾳ (ψαμμῖται θαλασσογενεῖς), παρισινῇ καὶ λονδινείῳ λεκάνῃ, νοτίῳ Γαλλίᾳ (ἀσβεστόλιθοι), Ἰστρίᾳ καὶ Δαλματίᾳ (ἀσβεστόλιθοι μὲ νουμμιλίτας καὶ ἀλβεολίνας), Ἀσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Ἑλλάδι στρώματα τῆς βαθμῖδος ταύτης δὲν ἔχουν ἀκόμη διακριθῆ ἐκ τῆς ὅλης παλαιοηωκαίνου διαπλάσεως στρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

θανὴ (ἡ)· θάνατος, καὶ συνεκδοχικῶς ἐκφορά, κηδεία: «οὔτε 'ς τὴ θανή μου δὲ θέλω νὰ βρεθῇ».

θάνης (thane). Ἀγγλικὸς τίτλος εὐγενείας, ὅστις ἐδίδετο ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς στρατιωτικοὺς καὶ γαιοκτήμονας. Ὑπῆρξαν διάφοροι τάξεις θανῶν: θάναι τοῦ βασιλέως μὲ εἰδικὰ προνόμια, θάναι τῶν ἐπισκόπων καὶ ἄλλοι. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ λέξις ἤλλαξε σημασίαν, πάντοτε ὅμως παρέμεινε σημαίνουσα στρατιωτικὴν θητείαν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Νορμανδῶν ἡ λέξις ἐξέλιπεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Σκωτίᾳ ὅμως διετηρήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Σήμερον ἐν Ἀγγλίᾳ τοὺς θάνους διεδέχθησαν οἱ *νάϊτς* (Knigts). Μ. Ν. Δ.

Θανιώτης, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Θάνα τῆς Ἀρκαδίας. Ἦτο μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ διέτρεχε τὰ χωρία τῆς Ἀρκαδίας κατηχῶν τοὺς ὁπωσδήποτε δυναμένους νὰ συμβάλουν εἰς τὸν ἀγῶνα. Τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς ὀλίγων συμπατριωτῶν του, μετέσχε μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὰς μάχας τῶν Βερβαίνων, τῶν Δολιανῶν καὶ τῆς Γράνας. Μετέσχεν ἐπίσης τῶν πολιορκιῶν τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Παλαμηδίου, ἠγωνίσθη δὲ κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ἰμβραήμ. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. Γ. Δ. Κ.

Θανκάρα (Zancara) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Ἱσπανίας, μήκους 200 περίπου χιλιομέτρων, διαρρέων τοὺς νομοὺς Κουένκα καὶ Θιουδὰδ Ρεὰλ καὶ ἑνούμενος μετὰ τοῦ ποταμοῦ Σιγκουΐλα. Μ. Ν. Δ.

Θαννύρας. Υἱὸς τοῦ Ἰνάρου, Αἰγυπτίου πρίγκιπος τῆς Μαρέας, ὅστις ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπεζήτησε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Πέρσας ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλ' ἡττήθη καὶ ᾐχμαλωτίσθη ἐν Προσωπίτιδι. Ὁ Ἀρταξέρξης ἔδωκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μαρέας καὶ Λιβύης εἰς τὸν Θαννύραν, ὅστις ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ἐβασίλευσε νομοταγὴς εἰς τοὺς Πέρσας.

Θανόπουλος, *Ἀθανάσιος*. Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Ζατούνης. Ἐγένετο ἀξιωματικὸς τῆς φάλαγγος φθάσας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου. Ἀπέθανε τῷ 1882. Ν. Κ. Σ.

— **Θανόπουλος, *Ἀνδρῖκος***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἠλείας. Ἐπολέμησεν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν τριετῆ περίοδον τῶν διωγμῶν ἐπὶ Ἰμβραήμ. Ἐπὶ κεφαλῆς δεκάδος ὁπλιτῶν παρηνώχλει τὰ μεμονωμένα αἰγυπτιακὰ ἀποσπάσματα καὶ τὰ κατέκοπτε διὰ τῶν ἐνεδρῶν του. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικούς.

— **Θανόπουλος, *Δημήτριος*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὑπάτης. Ἐπολέμησεν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1830, ἐδαπάνησε πολλὰ ἐξ ἰδίων ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἀπέθανε τῷ 1847.

— **Θανόπουλος, *Ἰωάννης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ χωρίου Σαρακίνι τῆς Γορτυνίας. Ἐπολέμησεν ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα καὶ εἶτα τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. Γ.Δ.Κ.

Θάνος [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς νήσου Λήμνου τοῦ νομοῦ Λέσβου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 705. Κεῖται εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τῆς νήσου παρὰ τὴν ὁμώνυμον μικρὰν κοιλάδα, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν *Γερακιὰ* καὶ *Κόφινας*. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Παράγει οἶνον, καπνόν, ἀμύγδαλα καὶ τυρόν. Μετὰ τῆς ἕδρας τῆς ἐπαρχίας Κάστρου συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χλμ. 5). Δ. Ε. Μ.

Θάνος, *Γεώργιος*. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὑπάτης καὶ πατὴρ τοῦ Δημητρίου *Θανοπούλου* (βλ. λ.). Μετέσχε τῆς πολιορκίας τοῦ Πατρατζικίου ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Ἀλαμάναν, τὴν Γραβιὰν καὶ τὰ Βασιλικά, ὅπου ἠκρωτηριάσθη ὑπὸ βόμβας. Κατόπιν ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς ὑπὸ τὸν Μῆτσον Κοντογιάννην καὶ τὸν Νάσον Φωτομάραν. Ταχθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ἠμείφθη διὰ τὰς γενναίας χρηματικάς του εἰσφορὰς εἰς τὸν Ἀγῶνα, ἀπέθανε δὲ δημόσιος ὑπάλληλος τῷ 1845. Γ. Δ. Κ.

Θανουθὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 5, 14) ἐν τῷ νομῷ τῆς Λιβύης, εἰς βόρειον πλάτος 55°40' καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 29°45'. Πόλις ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Θάουζαντ *Ἄϊλανδς* (Thousand Islands) [*Γεωγρ.*]. Συστὰς νήσων καὶ νησίδων ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς λίμνης Ὀντάριο, τινὲς τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς τὸν Καναδᾶν, ὡς ἡ Βόλφ, καὶ ἡ Χόβ, καὶ ἄλλαι εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὡς ἡ Οὐέλς καὶ ἡ Κάρλτον. Πλεῖσται ἐκ τῶν νησίδων ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας, εὑρίσκονται δ' ἐπ' αὐτῶν θαυμάσιαι ἐπαύλεις. Τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων μερῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, διὰ τοῦτο δὲ πολλοὶ παραθερίζουν εἰς αὐτάς. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 1700. Μ. Ν. Δ.

Θάουλωφ (Thaulow), ***Φρίτζ***. Νορβηγὸς ζωγράφος γεννηθεὶς τῷ 1847. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ πολυτεχνεῖον τῆς Χριστιανίας, ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κοπεγχάγης, διέμεινεν ἐπί τινα χρόνον εἰς Καρλσρούην καὶ τέλος μετέβη εἰς Παρισίους, παρασυρθεὶς ἀπὸ τὸν νατουραλισμὸν τῶν νέων Γάλλων ζωγράφων. Ἦτο μέλος τῆς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς ἐν τῇ διεθνεῖ ἐκθέσει τῶν Παρισίων τοῦ 1889, ὅπου καὶ ἐξέθεσε τὸν πίνακα «Ὁ χειμὼν ἐν Νορβηγίᾳ», ἀγορασθέντα ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοποθετηθέντα εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λουξεμβούργου. Ἀπὸ τοῦ 1890—1892 ἐξέθετεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοπία τῆς πατρίδος του. Ἔκτοτε ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Γαλλίᾳ, ἐπισκεφθεὶς τὰ πέριξ τῶν Παρισίων, τὴν Νορμανδίαν, τὴν Βρετάνην καὶ τὴν Φλάνδραν. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὄπισθεν τῶν μύλων», «Ἀπόψεις τοῦ Σηκουάνα», «Νὺξ τῆς Νορμανδίας», «Ἡ ὁδὸς τῶν δικαστηρίων» ἐν Διέππῃ, «Ἐκφόρτωσις καρβούνων», «Τρικυμιώδης θάλασσα», «Ἡ μαρμάρινη θύρα» κ. ἄ. Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1900 διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Νορβηγίας. Μ. Ν. Δ.

θαπτικὰ (τά), κοιν. *θαφτικά*· ἡ δαπάνη τῆς ταφῆς, τῆς κηδείας.

θάπτω, *ἀόρ. ἔθαψα, —ἐτάφην*, παθ. μετχ. (τε)*θαμμένος*· κρύπτω εἰς τὴν γῆν, καλύπτω εἰς τὸ χῶμα, χώνω: «ἔθαψε τὰ χρήματά του εἰς τὸ ὑπόγειον», «εὗρον χαλκᾶ σκεύη τεθαμμένα εἰς τὸν κῆπον»· ‖ κρύπτω εἰς τὴν γῆν τὸν νεκρόν, ἐνταφιάζω: «τοὺς ἔθαψαν εἰς κοινὸν τάφον», «ἐτάφη παρὰ τὸν ναόν»· ‖

Digitized by Google

«ἐτάφη ὑπὸ τὰ ἐρείπια» κατεπλακώθη ὑπὸ τὰ ἐρείπια καὶ οὕτως ἀπέθανε· || «ἔθαψε τὰ χρήματά του» ἐχρησιμοποίησε τὰ χρήματά του κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀποδίδουν κέρδος· || παροιμ. «ὅποιος δὲν μιλεῖ τὸν θάφτουν» ὅστις δὲν διαμαρτύρεται κινδυνεύει νὰ παραμεληθῇ.

Θάρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν ΒΔ τῆς Παρθικῆς, χώρας τῆς Κεντρικῆς 'Ασίας παρὰ τὰ ΝΔ τῆς Κασπίας θαλάσσης (νῦν Κορασάν), ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κομισηνῇ, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Μηδίας καὶ 'Υρκανίας καὶ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους 'Ελβοὺρζ ἢ 'Ελβρούζ, μὴ ἀναφερομένη ὑπὸ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Α. Θ. Σ.

Θάρα, ἢ *Θάρρα* (ἑβρ. *Θεράχ*) *[Βιβλ.]*. Πατὴρ τοῦ 'Αβραάμ, Ναχὼρ καὶ Χαράν. Κατῴκει ἐν Οὒρ τῶν Χαλδαίων, ὁπόθεν ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ 'Αβραάμ, τῆς Σάρας καὶ τοῦ Λώτ, ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν Χαναάν. 'Ελθὼν ὅμως εἰς τὴν Χαρὰν τῆς Μεσοποταμίας παρέμεινεν ἐν αὐτῇ, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 205 ἐτῶν. Β. Μ. Β.

Θαρβίς. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιόπων. Κατὰ τὸν 'Ιώσηπον (*'Ιουδ. ἀρχ.* Β, 1, 2), ὅταν οἱ Αἰθίοπες (Νουβιανοὶ) ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ προυχώρησαν νικηταὶ μέχρι τῆς Μέμφιδος, ὁ Φαραὼ ἀνέθηκε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν, τὸν ὁποῖον ἀνευροῦσα βρέφος ἐν τῷ Νείλῳ ἐπροστάτευσεν ἡ βασιλόπαις Θέρμουθις. 'Ο Μωϋσῆς φθάσας εἰς τὴν ἰσχυρὰν Μερόην κειμένην ἐπὶ νησῖδος τοῦ Νείλου, ἐπολιόρκησεν αὐτήν. 'Η Θαρβὶς ἰδοῦσα ἀπὸ τῶν τειχῶν τὸν νεαρὸν καὶ ὡραῖον στρατηγόν, ἠράσθη αὐτοῦ σφοδρῶς καὶ τοῦ ἐμήνυσεν ὅτι θὰ παρέδιδε τὴν πόλιν εἰς αὐτόν, ἂν ἦτο διατεθειμένος νὰ τὴν νυμφευθῇ. 'Ο Μωϋσῆς ἐδέχθη καὶ καταλαβὼν τὴν πόλιν, ἐπέστρεψε νικητὴς ἄγων ὡς σύζυγον καὶ τὴν αἰθιοπίδα βασιλόπαιδα Θαρβίδα.

Θαργήλια *['Αρχ.]*. 'Εορτὴ τελουμένη ἐν 'Αθήναις πρὸς τιμὴν τοῦ 'Απόλλωνος καὶ τῆς 'Αρτέμιδος, ἢ τοῦ 'Ηλίου καὶ τῶν 'Ωρῶν (κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ 'Αριστοφάνους), ὅπερ κατ' οὐσίαν εἶναι τὸ αὐτό, κατὰ τὴν 6ην καὶ 7ην τοῦ Θαργηλιῶνος μηνὸς (Μαΐου — 'Ιουνίου). Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν (ἡμέραν γενεθλίων τῆς 'Αρτέμιδος) ἐγίνετο θυσία εἰς τὴν Δήμητρα Χλόην καὶ ὁ καθαρμὸς τῆς πόλεως διὰ θυσίας δύο ἀνθρωπίνων θυμάτων, τῶν λεγομένων *φαρμακῶν*, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἦτο ἀνὴρ θυσιαζόμενος ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ ἕτερον γυνή, θυσιαζομένη ὑπὲρ τῶν γυναικῶν (*'Ησυχ.* ἐν λ. *φαρμακοί*). 'Ο τρόπος τῆς ἀνθρωποθυσίας ταύτης ἦτο ὡς ἑξῆς: Τὰ θύματα μετεφέροντο ἐκτὸς τῆς πόλεως, εἰς παράλιον τόπον, ὑπὸ συνοδείαν εἰδικῆς τινος μελῳδίας δι' αὐλοῦ, ἥτις ὠνομάζετο «*κραδίης νόμος*». Τῶν θυμάτων τούτων τοῦ μὲν ἀνδρὸς ὁ τράχηλος περιεβάλλετο ὑπὸ στεφάνου μαύρων σύκων, τῆς δὲ γυναικὸς ὑπὸ στεφάνου ἄσπρων σύκων. Καθ' ὁδὸν τὰ θύματα ἐρραβδίζοντο ἕως ὅτου φθάσωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας, ὅπου ἦτο ἀνημμένη πυρὰ ἐκ ξύλων συκῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐρρίπτοντο. Μετὰ τὴν θυσίαν ἡ τέφρα τῶν θυμάτων ἐσκορπίζετο εἰς τοὺς ἀνέμους ἐπάνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης (τινὲς ὑπεστήριξαν, ὅλως ἀπιθάνως, ὅτι τὰ θύματα ἐρρίπτοντο ζῶντα εἰς τὴν θάλασσαν)· ἄγνωστον εἶναι ἂν ἡ ἀνθρωποθυσία αὐτὴ ἐγίνετο κατ' ἔτος ἢ μόνον ὁσάκις ἐνέσκηπτεν εἰς τὴν πόλιν ἐπιδημική τις νόσος, λιμὸς ἰδίως ἢ λοιμός, ὅπερ καὶ πιθανώτερον φαίνεται. 'Επίσης ἄγνωστον εἶναι τίνες ἐχρησίμευον ὡς θύματα, διότι ἐξ ὅσων λέγει ὁ Σουΐδας εἶναι μόνον πιθανή, οὐχὶ δὲ καὶ βεβαία ἡ γνώμη, ὅτι οἱ φαρμακοὶ ἦσαν ἐκ τῶν καταδεδικασμένων εἰς θάνατον κακούργων καὶ ὅτι ἐφυλάσσοντο οὗτοι διὰ νὰ χρησιμεύσωσι διὰ τὴν θυσίαν. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους φαίνεται ὅτι τὰ θύματα ἦσαν ἐθελούσια καὶ οὐχὶ κακοῦργοι. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἀντὶ θυσίας, ἴσως ἐγίνετο μόνον ἔξωσις ἐκ τῆς 'Αττικῆς. Περὶ τῆς ἀρχικῆς αἰτίας τῆς τελέσεως τῆς θυσίας ταύτης ὑπῆρχον δύο γνῶμαι, ἡ τοῦ "Ιστρου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγίνετο εἰς ἀνάμνησιν τοῦ λιθοβολισμοῦ φαρμακοῦ τινος, ὅστις συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ κλέπτῃ ἱερὰς φιάλας τοῦ 'Απόλλωνος, καὶ ἡ τοῦ 'Ελλαδίου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ θυσία ἐγίνετο εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γενομένου ἐν 'Αθήναις φόνου τοῦ ἐκ Κρήτης 'Ανδρόγεω, πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ὁποίου ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μίνωος εἰς τοὺς 'Αθηναίους ὁ ἀτιμωτικὸς φόρος τῆς ἀποστολῆς εἰς Κρήτην τῶν 7 νέων καὶ 7 νεανίδων.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν, μετὰ τὴν θυσίαν κριοῦ καὶ θήλεος προβάτου, ἐγίνετο ἡ κυρίως ἑορτή, εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατ' αὐτὴν γεννήσεως τοῦ 'Απόλλωνος, ἦτο δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη πομπή τις μετ' ἀγῶνος κυκλίου χοροῦ ἀνδρῶν καὶ παίδων (οἱ χοροὶ ἦσαν 5, διότι ἕκαστος περιελάμβανε χορευτὰς 2 φυλῶν). 'Ο νικητὴς τοῦ ἀγῶνος, οὗτινος τὰς δαπάνας κατέβαλλε χορηγός τις, ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον τρίποδα, τὸν ὁποῖον ἀνέθετεν εἰς τὸ Πύθιον (ἱερὸν τοῦ 'Απόλλωνος). Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θαργηλίων ἔτρωγον οἱ 'Αθηναῖοι τοὺς πρώτους ἐκ τῆς νέας συγκομιδῆς ἄρτους καὶ οἱ παῖδες ἀνήρτων πρὸ τῶν οἰκιῶν (ὡς σήμερον τοὺς στεφάνους τῆς πρωτομαγιᾶς) τὰς εἰρεσιώνας (κλάδους ἐλαίας ἢ δάφνης μὲ ἔρια πεπλεγμένους), ψάλλοντες τὸ ὁμώνυμον ᾆσμα. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑορτὴν ἐστέλλετο εἰς Δῆλον καὶ ἡ ἱερὰ τριήρης μετὰ προσφορῶν πρὸς τὸν 'Απόλλωνα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν 'Αθηναίων ὑπὸ τοῦ Θησέως τοῦ πρὸς τὸν Μίνωα φόρου, καὶ ἐγίνετο καὶ ἡ ἐγγραφὴ τῶν εἰσποιουμένων εἰς οἶκόν τινα εἴς τε τὸ γένος καὶ τὴν φατρίαν τοῦ πατρός, ὅπως κατὰ τὰ 'Απατούρια ἐγίνετο ἡ ἐγγραφὴ τῶν γνησίων τέκνων.

Κατὰ μίμησιν τῶν ἐν 'Αθήναις Θαργηλίων ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ αὕτη καὶ εἰς ἄλλας ἰωνικὰς πόλεις (Μίλητον, Μασσαλίαν, Κολοφῶνα κ. ἄ.). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θαργηλία. Περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκ Μιλήτου ἑταίρα. Ἦτο ἐκ τῶν μηδιζουσῶν ἑταιρῶν, αἵτινες μετοικήσασαι ἐξ 'Ιωνίας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν 'Ελλάδα ἐκαλλιέργουν διὰ τῶν μετ' ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῶν διαφόρων πόλεων αὐτῆς ἐρωτικῶν σχέσεών των φιλειρηνικὴν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ πολιτικὴν καὶ φιλοπερσικὰ αἰσθήματα. Λέγεται περὶ αὐτῆς, ὅτι, περιελθοῦσα εἰς σχέσεις πρὸς δεκατέσσαρας ἐπαλλήλους ἐραστάς, ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος ἑκάστου αὐτῶν. 'Ιδίως ὅμως ἴσχυσεν αὕτη πλησίον τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θεσσαλῶν 'Αντιόχου, διετήρησε δὲ τὴν ἰσχύν της καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι οὐχὶ ὀλίγον συνετέλεσεν αὕτη εἰς τὸν φιλομηδισμὸν τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. ΚΑΨ.

Θαργηλιὼν (ὁ),—*ῶνος ['Αρχ.]*. Εἷς τῶν θερινῶν μηνῶν (ὁ πρῶτος) τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου, ἑνδέκατος ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μηνῶν τοῦ ἔτους. Κατ' αὐτὸν ἐτελοῦντο τὰ *Θαργήλια*, τὰ *Βενδίδεια* καὶ τὰ *Πλυντήρια*, τῶν ὁποίων αἱ ἡμέραι ἐθεωροῦντο ἀποφράδες. *Θαργηλιὼν* ὡσαύτως ἐκαλεῖτο καὶ εἷς τῶν μηνῶν τοῦ δηλίου ἡμερολογίου. ΚΑΨ.

Θαργκάλ. Βασιλεὺς χαλδαϊκῆς φυλῆς τῶν Γκουτίμ, ὑποτελὴς τοῦ Κουτοὺρ Λαγκαμέρ, ἀκολουθήσας τοῦτον εἰς τὴν κατὰ τῆς Συρίας ἐκστρατείαν του περὶ τὸν ΚΑ' αἰῶνα π.Χ.

Θαρθίλιο (Zarcillo), ***Νικόλαος***. 'Ιταλὸς καλλιτέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Καπούῃ. Μεταβὰς λίαν ἐνωρὶς εἰς 'Ισπανίαν, ἐγκατεστάθη εἰς Μουρκίαν, ἔνθα νυμφευθεὶς ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα, ἅτινα πάντα ἠκολούθησαν τὴν πατρικὴν σταδιοδρομίαν. Διεκρίθη ἐκ τούτων ὁ *Φραγκῖσκος Θαρθίλιο*. Ι. Μ. Π.

— **Θαρθίλιο** (Zarcillo), ***Φραγκῖσκος***. 'Ισπανὸς γλύπτης (1707—1748). 'Εμαθήτευσε πλησίον τοῦ πατρός του Νικολάου Θαρθίλιο καὶ τοῦ ζωγράφου δὸν Μανουὲλ Σάγχεθ, διεφημίσθη δ' εἰς ἡλικίαν ὀκτὼ μόλις ἐτῶν διὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς 'Ινὲς ντὲ Μοντεπολιθιάνο. Κληθεὶς εἰς Μαδρίτην διεκόσμησεν, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του 'Ιωσήφ, Πατρικίου καὶ 'Ινές, τὰ νεόδμητα ἀνάκτορα διὰ τῶν ἀγαλμάτων τῶν σπουδαιοτέρων βασιλέων τῆς 'Ισπανίας. 'Επιστρέψας μετὰ ταῦτα εἰς τὴν γενέτειράν του Μουρκίαν ἵδρυσε σχολὴν καλῶν τεχνῶν, τῆς ὁποίας ὁ βίος ὑπῆρξε λίαν βραχύς. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων ἔργων τοῦ Θαρθίλιο, ὅστις ἐθαυμάσθη διὰ τὴν καταπληκτικήν του παραγωγικότητα, ἐπεξεργασθεὶς ὑπὲρ τὰς χιλίας ὀκτακοσίας γλυπτὰς μορφάς, καταλέγονται: «'Η ὁδὸς τοῦ Σταυροῦ», «'Η προσευχὴ τοῦ 'Ιησοῦ ἐν τῷ κήπῳ τῶν ἐλαιῶν», «'Η μαστίγωσις», «'Ο 'Ιησοῦς καμπτόμενος ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ», «'Η Παρθένος τῶν θλίψεων», «'Η ἁγία Βερονίκη», «'Ο ἅγιος Θωμᾶς ὁ 'Ακινᾶτος», «'Ο ἅγιος Βικέντιος Φερριέ», «'Η ἁγία Αἰκατερίνη ἐναγκαλιζομένη τὸν Χριστόν», «'Ο ἅγιος Πῖος ὁ Ε'», «'Ο ἅγιος Φραγκῖσκος», «'Ο ἅγιος Δομένικος». Μετ' ἐπιφυλάξεων ἀποδίδεται εἰς τὸν Φρ. Θαρθίλιο καὶ ἡ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Πῶ ἀποκειμένη «Ἄμωμος σύλληψις». Κατὰ γενικὴν ἐκτίμησιν ὁ Θαρθίλιο ὑπῆρξε μέτριος καλλιτέχνης. Ἔργα τού τινα, ἐν τούτοις, εἶναι πράγματι ἀξιοθαύμαστα διὰ τὴν δύναμιν, μεθ' ἧς ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἀπέδιδε τὰ βίαια πάθη, τὰς σφοδρὰς συγκινήσεις καὶ τὰς ὁρμητικὰς κινήσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Lafond*, La sculpture espagnole (Paris, 1908).
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

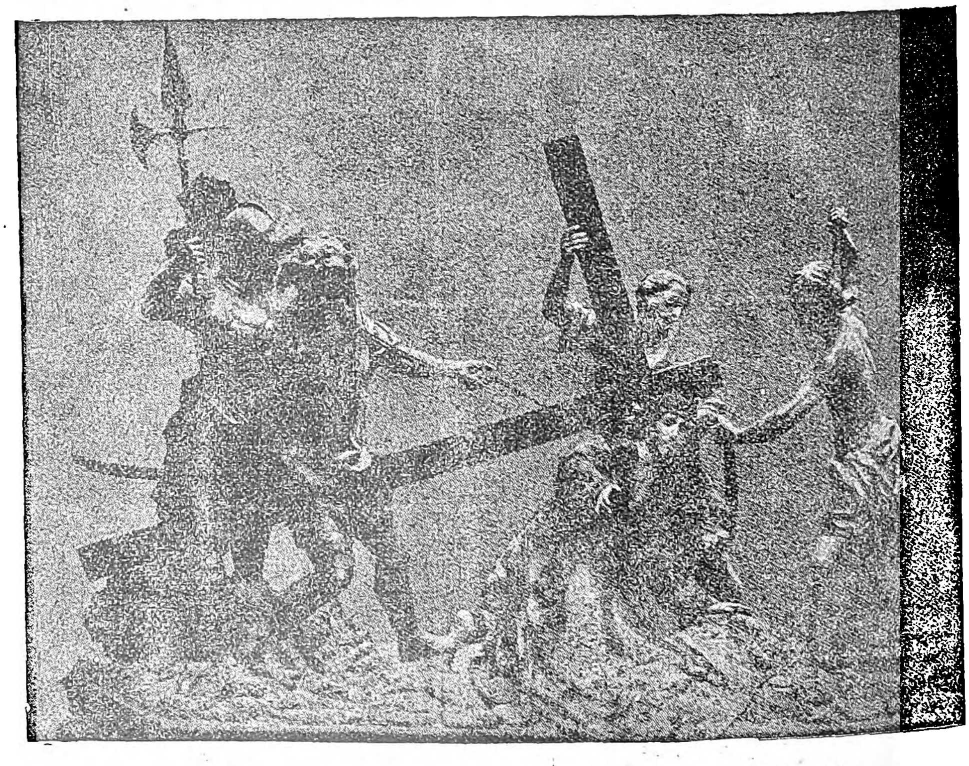

Φρ. Θαρθίλιο: 'Ο 'Ιησοῦς καμπτόμενος ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ.

θαρθουέλα (Zarzuela) (ἡ) *[Θεατρ.]*. Εἶδος σκηνικοῦ ἔργου τῆς 'Ισπανίας (βλ. λ. *ζαρζουέλα*).

Θάροψ, καὶ ***Χάροψ*** *[Μυθ.]*. Πατὴρ τοῦ Οἰάγρου καὶ πάππος τοῦ 'Ορφέως. Μυθολογεῖται ὡς σωτὴρ τοῦ Διονύσου ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Λυκούργου, ὅτε ὁ πρῶτος ὁρμώμενος ἐξ 'Ασίας ἐπεραιοῦτο εἰς Εὐρώπην. Πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Θάροψ κατέστη ὑπὸ τοῦ Διονύσου βασιλεὺς τῆς Θρᾴκης καὶ ἐμυήθη εἰς τὰ διονυσιακὰ ὄργια, τὰ ὁποῖα οὗτος μετέδωκεν εἰς τὸν υἱόν του Οἴαγρον καὶ αὐτὸς εἰς τὸν 'Ορφέα (*Διόδ. Σικελ.* Γ' 65). —Π.

θαρραλέος, —*α*, —*ον*· ὁ πλήρης θάρρους, ἄφοβος, τολμηρός, ριψοκίνδυνος: «θαρραλέος μαχητής, —ἀεροπόρος,—ἐπιχειρηματίας».—'Επίρρ. ***θαρραλέως***.

θαρραλεότης,—*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θαρραλέου, θάρρος, τόλμη, ἀφοβία τοῦ κινδύνου.

θάρρεμα (τό)· τόλμη, ἀφοβία, ἄλλως ***ἀποθάρρεμα***· || γνώμη, ἰδέα.

θαρρετός,—*ή*,—*ό*· δημοτ., ὁ ἔχων θάρρος, ὁ μὴ συστελλόμενος, τολμηρός, πρόσχαρος: «θαρρετὸ παιδί, —κορίτσι»· || γρήγορος, ταχύς: «θαρρετὴ 's τὴ δουλειά της».—'Επίρρ. ***θαρρετά***· μετὰ θάρρους, τολμηρῶς· || ταχέως, γρήγορα: «πήγαινε θαρρετά», «κάμε τὴ δουλειά σου θαρρετά».

θαρρεύω, *ἀόρ. ἐθάρρεψα*· δημοτ., νομίζω, πιστεύω: «ἐθάρρευα πὼς θὰ 'ρχόσανα», «τί θαρρεύεις, μὲ τὶς ψευτιὲς δουλειὲς δὲν γίνονται»· || παθ. *θαρρεύομαι*· ἐμπιστεύομαι: «δὲν τὴν θαρρεύομαι νὰ τὴν ἀφήσω μοναχή», «τὴν ἐθαρρεύτηκα 's τὸ νοικοκυρειό μου καὶ μ' ἔκλεψε».

θάρρος, —*ους* (τό), καὶ *θάρσος*· ἀφοβία, τόλμη, αὐτοπεποίθησις: «δὲν ἔχει θάρρος, ὑποχωρεῖ πρὸ οἱασδήποτε ἀντιστάσεως», «ἔχε θάρρος καὶ θὰ νικήσῃς», «θάρρος, παιδιά, θάρρος!» || φράσις: «λαμβάνω—, ἔχω τὸ θάρρος» τολμῶ: «λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ σᾶς παρακαλέσω...» «δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ

Digitized by Google

παρουσιασθῇ ἐμπρός μου»· || δημοτ. πεποίθησις ἐλπίς: «ἔχω τὸ θάρρος μου 'ς τὸ Θεό, —'ς τὴν Παναγία», «εἶχα τὸ θάρρος μου 'ς τὸ παιδί μου, μὰ ὁ Θεὸς δὲ μοῦ τ' ἄφησε».

— **«Θάρρος».**—1) Ἀθηναϊκὴ ἐφημερὶς ἱδρυθεῖσα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1898. —2) Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐν Καλάμαις ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ 1899 καὶ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Ι. Χ. Ἀποστολάκη. Ἐκδίδεται μέχρι σήμερον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μ. Χ. Ἀποστολάκη. - 3) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Ρεθύμνῃ Κρήτης, ἱδρυθεῖσα τὸν Μάϊον τοῦ 1911 ὑπὸ Μ. Κ. Ἀνδρουλιδάκη. Ἡ ἔκδοσις διεκόπη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1912. —4) Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐν Τρικκάλοις. Ἱδρύθη τῷ 1915 ὑπὸ Λ. Ν. Κλειδωνοπούλου καὶ ἐκδίδεται μέχρι σήμερον. —5) Ἡμερησία πειραϊκὴ ἐφημερίς, ἱδρυθεῖσα τῷ 1913 ὑπὸ Χ. Λ. Χαραλάμπους. Ἐξακολουθεῖ ἐκδιδομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Θ.Λ.Χαραλάμπους. —6) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Πάτραις ἱδρυθεῖσα τῷ 1918 ὑπὸ Ἀκῇ Λάμια εἰς σχῆμα 2ον.—7) Δισεβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Σύρῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1924 εἰς σχῆμα 2ον ὑπὸ Ν.Γ.Βαρθαλίτου. —8) Ἡμερησία ἐφημερὶς ἐν Δράμᾳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1924 εἰς σχῆμα 2ον ὑπὸ Π. Γ. Κουτούπη καὶ Μ. Ρ. Βεζιρτζόγλου.

— **«Θάρρος τοῦ *Ἀγρινίου*».** Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Ἀγρινίῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1926 εἰς σχῆμα 2ον ὑπὸ Θ. Δαρείου.

— **«Θάρρος τῶν *Ἀθηνῶν*».** Ἡμερησία ἑσπερινὴ ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 5ην Ἰουνίου 1916 ὑπὸ Πολ. Θ. Δημητρακοπούλου ἐν συνεχείᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Θρίαμβος». Ἐξεδόθη μέχρις 21ης Ἰουνίου 1917.

Θάρρος *['Αρχ. Γεωγρ.]* Ἡ κατὰ τὸν γεωγράφον Ραβέννης (σ. 441) καὶ τὸ «Ὁδοιπορικὸν» (σ. 84) ὀνομασία (Tharros) φοινικικῆς πόλεως τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Σαρδοῦς. Ὑπῆρξεν, ὅπως καὶ ἡ Νόρα καὶ ἡ Σοῦλσις ἡ Οὐσσελις, ἐκτισμένη ἐπὶ χερσονήσου, τὰ δὲ ἐρείπιά της, ἂν καὶ κεκαλυμμένα ὑπὸ θινῶν ἄμμου λεπτοτάτης, εἶναι εἰσέτι εὐαναγνώριστα εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ μαστοῦ San Giovanni de Sinis πρὸς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Ὀριστάνο, ὅπου τὸ ἀκρωτήριον San Marco (πλάτ. 39° 52' Β, μήκ. 8° 27' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 161 a: Sardinia northern portion, καὶ 1128: Gulf of Oristano), ἕως τῆς ἄκρας τοῦ ὁποίου ἐξετείνετο ἡ νεκρόπολις (βλ. Mediterranean Pilot, ἔκδ. 1913, τόμ. I, σελ. 699), ἐντὸς τῶν τάφων τῆς ὁποίας εὑρίσκουσι συχνὰ πλούσια ἀντικείμενα ἐτρουσκικῆς τεχνοτροπίας: κεράμια, ὑάλινα, ὡς καὶ περιδέραια καὶ κτερίσματα. Ἡ πόλις ἐγκατελείφθη τῷ 1070, ἴσως διὰ τὴν προϊοῦσαν τῶν πειρατῶν τόλμην, ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πληθυσμοῦ της, ἀποκομίσαντος οὐ μόνον τὰ ἔπιπλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δομικὰ ὑλικὰ τῶν οἰκιῶν του καὶ κτίσαντος τὴν νέαν του πόλιν εἰς Ὀριστάνο (*Müller* εἰς Διδότειον ἔκδοσιν *Πτολεμαίου*, τόμ. I, σελ 374: Medit. Pilot I. 700). Ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρων αὐτὴν (Σαρδοῦς νήσου θέσις Γ, γ, 2), ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *Τάρραι, Τάρραινα, Τάρρας*, τὴν τοποθετεῖ μεταξὺ Κορακώδους λιμένος (τανῦν Μανοῦ ἢ πόρτο ντὶ Καγκαράγκας) καὶ Θύρσου ποταμοῦ (τανῦν Φιοῦμε Τίρσο). Σ. Ε. Λ.

Θαρρούνια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 386.

θαρρούντως· ἐπίρρ. ἀπὸ τῆς μετχ. *θαρρῶν* τοῦ ῥήματος *θαρρῶ*, μετὰ θάρρους, εὐθαρσῶς, τολμηρῶς, ἀφόβως: «διέπλευσε τὸν ὠκεανὸν θαρρούντως».

θαρρύνω, ἀόρ. *ἐθάρρυνα*· ἐμβάλλω θάρρος, ἐνθαρρύνω, παραθαρρύνω, ἐμψυχώνω: «ἐθάρρυνε τοὺς στρατιώτας ἡ ἱκανότης τοῦ στρατηγοῦ».

θαρρῶ (—έω), καὶ **θαρσῶ·** ἔχω θάρρος, πεποίθησιν, ἄλλως *πέποιθα*: «θαρρῶν εἰς τὴν ἰδίαν ἱκανότητα, —ἀρετήν»· || δημοτ. *θαρρῶ* καὶ *θαρρεύω*, ἀόρ *ἐθάρρεψα*· νομίζω, ὑποθέτω, πιστεύω: «θαρρῶ πὼς θ' ἀρθῇ», «τὶ θάρριγες, πὼς θὰ μοῦ ξέφευγες», «θαρρέψε πὼς θὰ γίνονταν βουλευτής», «βλέπεις το παιδί καὶ θαρρεῖς πὼς βλέπεις τὸν πατέρα».

θαρσ—· τὰς ἀπὸ *θαρσ—* λέξεις βλέπε εἰς *θαρρ—*.

Θαρσάνδαλα *[Γεωγρ.]*. Ἓν ἐκ τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἐν Ροδόπῃ τῆς Θράκης ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11). Α. Θ. Σ.

Θάρσεις *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Πόλις μνημονευομένη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἐπανειλημμένως, ἐπομένως δὲ γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, παρ' οἷς ἐφημίζοντο τὰ αὐτόθι κατασκευαζόμενα πολυτελέστατα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ εἴδη (Γενέσ. ι' 4, Ψαλμ. οε' 10, Ἡσ. ξστ', 19, Ἰωνᾶ α' 3 κ.λ.π.). Ὑπό τινων μὲν (*Hüsing* κ. ἄ.) ἀναζητεῖται ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, ὑπ' ἄλλων δὲ (*Renouf* κ. ἄ.) ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Φοινίκης καὶ ὑπ' ἄλλων ἐν ταῖς Ἰνδίαις. Εὑρέθησαν δὲ καὶ οἱ ταυτίσαντες αὐτὴν πρὸς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας (*Sayce* κ. ἄ.). Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ὅμως γνώμην, ἣν διὰ σπουδαιοτάτων ἐπιχειρημάτων ὑπεστήριξεν ὁ P. Haupt καὶ ὁ Ad. Schulten ἐν τῇ πραγματείᾳ του «Tartessus» (1922), πρόκειται περὶ τῆς ἐμπορικῆς πόλεως *Ταρτησσοῦ*, τῆς γνωστῆς κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἱσπανίας (ἐν τῇ Ἀνδαλουσίᾳ) καὶ παρὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας κειμένης παλαιοτάτης ἀποικίας τῶν Φοινίκων. Ἐνιαχοῦ ὅμως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει καὶ εὐρυτέραν ἔννοιαν καὶ περιλαμβάνον ἴσως καὶ ὅλην τὴν Ἱσπανίαν ἢ πάσας τὰς φοινικικὰς πρὸς δυσμὰς τῆς Παλαιστίνης ἀποικίας. Π. Ι. Μ.

Θαρσίκης. Οὕτως ὀνομάζει ὁ Ἰώσηπος τὸν βασιλέα τῶν Αἰθιόπων, ὅστις ἐπήρχετο σύμμαχος τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τοῦ Σενναχερίβ.

Θάρυβις. Στρατηγὸς τῶν Λυδῶν, συνεκστρατεύσας μετὰ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅστις διὰ τὴν ἀνδρείαν του ἀποκαλεῖται «λόγχης ἄκμων» ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (Πέρσ. 51). Α. Θ. Σ.

Θαρύπας. Βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, πατὴρ τοῦ *Ἀλκέτα*.

θάρωψ (ὁ) (Tharops) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *εὐκνημιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη ἀπαντῶντα ἐπὶ τῶν χωρῶν τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Τὰ ἔντομα τοῦ γένους τούτου ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ διαφόρων δένδρων, αἱ δὲ κάμπαι τούτων διατρυπῶσι τοὺς κορμοὺς καὶ κατασκευάζουσιν ἐντὸς αὐτῶν στοάς. Δ. Ν. Π.

Θασάρτη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίου Βυζακηνῆς (Τύνις) πρὸς βορρᾶν τῆς Τριτωνίδος λίμνης (νῦν Chott - el - Djerid), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θελεπτῆς - Τακάπης (Medinet - Kédima - Gabis), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» τοῦ Ἀντωνίνου καὶ τῆς «Tabula Peutingeriana». Α. Θ. Σ.

Θάσια *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς μεταξὺ Ζιγίρων καὶ Θουνοβας (*Πτολεμ.* Δ, γ, 33). Κατὰ τὰς πράξεις τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης (525) φαίνεται ὅτι εἶχεν ἐπίσκοπον. Εἶναι τὸ σύγχρονον *Ἐντζὶρ-Μπετσή*. Ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν «Πευτιγγεριανὸν χάρτην» καὶ τὸν γεωγράφον Ραβέννης. Σ. Ε. Λ.

Θασία θάλασσα *[Γεωγρ.]*. Ἡ ἑκατέρωθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ἐκτεινομένη, ἀπὸ Ἐλευθερῶν ἕως Πόρτο Λαγό, μακεδονικὴ θάλασσα, ἐν ᾗ καὶ ἡ δίδουσα τὸ ὄνομα νῆσος. Κατ' ἄλλους ἡ ἔκτασις τῆς θαλάσσης ταύτης, ὀνομαζομένης καὶ κατὰ *Θάσον θαλάσσης*, δέον νὰ νοηθῇ ἡ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἕβρου ἕως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος καὶ περιλαμβάνουσα τὴν Θάσον θάλασσα. Ἡ πρώτη ἐκδοχή, καθ' ἣν ἡ θάλασσα περιορίζεται εἰς τὸν Θάσιον δίαυλον (Thasso strait) δυνατὸν νὰ εἶναι ὀρθοτέρα, ἀλλ' ἡ δευτέρα εἶναι σκοπιμωτέρα ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως.

Θάσιος, *—ία·* τὸ ἐθνικὸν τῆς νήσου Θάσου, ὁ ἐκ Θάσου· || ὡς ἐπίθετον: *θάσιος, —α, —ον*: «θάσιος οἶνος», «θάσια ἀμύγδαλα» τὰ ἄφρατα ἀμύγδαλα καὶ ἁπλῶς *θάσια*.

Θάσιος *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διὸς λατρευομένου κατ' ἐξοχὴν ἐν Θάσῳ, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ζεὺς ἀγοραῖος Θάσιος», γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς καὶ τῶν νομισμάτων τῆς νήσου. Α. Θ. Σ.

Θάσιος δίαυλος *[Γεωγρ.]*. Τὸ μεταξὺ Θάσου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου στενόν, φωτιζόμενον, ἀπὸ τοῦ 1929, διὰ τῶν αὐτομάτων φάρων Κεραμωτῆς καὶ Θασοπούλας. Τινὲς τὸν ταυτίζουσι πρὸς τὴν Θασίαν θάλασσαν.

Θασίτης, Δημήτριος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Θάσου. Κατ' ἀρχὰς ἐπολέμησεν ἐπιβαίνων ψαριανοῦ πλοίου. Κατόπιν ἠκολούθησε τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην, διεκρίθη δὲ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ Νεόκαστρον καὶ τὴν Κάρυστον. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς καὶ μετέσχε τῶν τελευταίων ἐν Βοιωτίᾳ μαχῶν ἐναντίον τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῶν Τούρκων. Γ. Δ. Κ.

Θάσκολο *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἀνατολικὴ τῆς νήσου *Ἅγιος Εὐστράτιος*, τοῦ βορείου Αἰγαίου, ἐσχατιὰ (πλάτ. 39° 31' Β, μήκ. 25° 03' ½ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1891: Strati island). Σ. Ε. Λ.

Θασοπούλα *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου Θάσου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα, ἀπέναντι τοῦ λιμένος τῆς Παναγίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει περὶ τὰ 7 χλμ. Εἶναι βραχώδης καὶ ἀκατοίκητος. Πλὴν ὀλίγων συκεῶν καὶ ἀγριοκονίκλων, οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἐπ' αὐτῆς. Ἔχει περίπου μιλίου μῆκος καὶ ὑψόμετρον 355 ποδῶν (πλάτ. 40° 49' Β, μήκ. 24° 43' Ἀν. χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thasso and Lemnos islands). Ἐπὶ τῆς νοτίας της ἄκρας φαρίσκος (1929) λευκῶν ἀναλαμπῶν. —Ω.

θασόρροφον (τό). Ἐκαλεῖτο οὕτω παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς εἶδος δροσιστικοῦ ποτοῦ, τὸ ὁποῖον κατεσκευάζετο ἀπὸ γαλάκτωμα ἀμυγδάλων καὶ πικραμυγδάλων, σιρόπιον σακχάρεως, ἀνθόνερον, εἰς τὰ ὁποῖα προσετίθετο καὶ μικρὰ ποσότης διαλύσεως ἀραβικοῦ κόμμεως. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Θάσος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἢ τοῦ Ἀγήνορος, βασιλέως τῆς Φοινίκης, καὶ τῆς Τηλεφάσσης, ἤ, κατὰ τὸν Φερεκύδην, ἔγγονος τοῦ Ἀγήνορος ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κίλικος, ὅστις ἀποσταλεὶς πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἁρπαγείσης Εὐρώπης κατέλαβε τὴν νῆσον Θάσον, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν (*Ἀπολλόδ.* III, 1). Α. Θ. Σ.

Θάσος (ἡ). Ἡ βορειοτέρα τῶν νήσων τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, κειμένη ἀπέναντι τῶν θρακικῶν παραλίων, ΝΔ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ποταμοῦ, εἰς βόρ. πλάτ. 40° 40' καὶ ἀνατ. μῆκ. 24° 40'. Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι στρογγύλον περίπου. Ἔχει μέγιστον πλάτος ἀπὸ Δ πρὸς Α 22 χλμ., μῆκος δὲ ἀπὸ Β πρὸς Ν 26 χλμ. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς κατέχει 393 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα ἡ δὲ περίμετρός της ἀνέρχεται εἰς 90 χιλιόμετρα.

—*[Γεωγρ.]* Γεωγραφικῶς ἡ Θάσος ἀποτελεῖ μέρος τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, ἀπὸ τῶν ὁποίων χωρίζεται διὰ στενοῦ πορθμοῦ 7—8 χλμ. Ἀπέχει δὲ ἀπὸ μὲν τῆς Καβάλλας 24 χλμ., τοῦ Ἁγίου Ὄρους 50, τῆς Λήμνου 111 καὶ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως (Δεδεαγάτς) 60. Τὰ παράλια αὐτῆς εἶναι βραχώδη καὶ ἀπότομα πρὸς τὰ Α καὶ Ν, ἀμμώδη δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ Β καὶ Δ καὶ στερεῖται μεγάλων καὶ ἀσφαλῶν λιμένων, πλὴν ὅρμων τινῶν, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουσιν ὡς ἐπίνεια τῶν μεσογείων χωρίων τῆς νήσου. Οἱ κυριώτεροι τῶν ὅρμων αὐτῆς εἶναι: τῆς *Παναγίας* καὶ *Ποταμίας* εἰς τὰ ΒΑ τῆς νήσου, ὅστις εἰσχωρῶν βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν σχηματίζει δύο λιμένας, τὸ *Βαθὺ* καὶ τὰ *Λιμενάρια*, τῆς *Θημωνιᾶς*, ὁ ὅρμος τῶν *Κοινύρων* εἰς τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς, εὐρύχωρος, ἀλλ' ἀμμώδης κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ ὅρμος *Ἀστρίς*, *Ἅγιος Σῖμος, Ποτός, Καζαβῆτι* καὶ ἄλλοι. Ἀκρωτήρια αὐτῆς εἶναι: τὸ *Φουρνὶ* εἰς τὰ ΒΑ τῆς νήσου ἀπέναντι τῆς νήσου Κραμβούσης, ὁ *Καλόγερος* (ἢ *Κομμένος κάβος*), τὸ *Διαπόρι*, ἀπέναντι τῆς ὁμωνύμου νησῖδος, ὁ *Σταυρὸς* πρὸς Ν τοῦ Διαπόρι, ὁ *Δεμίρ Χαλκᾶς* πρὸς Ν τοῦ κόλπου τοῦ Θημωνιᾶ, ὁ *Κεφαλᾶς*, τὸ νοτιώτερον ἀκρωτήριον τῆς νήσου, τὸ *Μεγάλο Κλαδί*, τὸ βορειότερον, καὶ ἄλλα.

Ἡ νῆσος εἶναι μᾶλλον ὀρεινὴ καὶ δασώδης, διασχιζομένη καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ὑπὸ ὀροσειρᾶς, τῆς ὁποίας ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶναι τὸ *Ψαριὸ* (1208 μ. ὑψ.). Ἄλλαι χαμηλότεραι κορυφαὶ εἶναι: τοῦ *Προφήτου Ἠλιοῦ* (1108 μ. ὑψ.), τὸ *Κρανίδι* παρὰ τὸν Προφήτην Ἠλίαν (1074 μ. ὑψ.), ὁ *Φανὸς* (744 μ. ὑψ.), ἡ *Τσουτούλα* (857 μ. ὑψ.) καὶ ἄλλαι. Διαρρέεται δὲ ὑπὸ χειμάρρων, ὅπως ὁ *Ποταμιᾶς*, ἐκβάλλων εἰς τὸν ὅρμον τῆς Μεγ. Ποταμιᾶς, ὁ *Καστρινός*, ὅστις ῥέων μεταξὺ τῶν χωρίων Θεολόγος καὶ Κάστρον ἐκβάλλει εἰς τὸν ὅρμον Λιμενάρια.

Καλύπτεται ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνουσι τὰ $^9/_{10}$ περίπου τῆς νήσου. Πεῦκαι, ἔλατα, δρῦς, πλάτανοι, ἀγριοκαστανέαι καὶ ἄλλα παρέχουσιν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄφθονον καὶ καλὴν ξυλείαν, κατάλληλον διὰ ναυπηγίαν, τροφοδοτοῦσαν σχεδὸν ὅλα τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ἑλλάδος, δι' οἰκοδομὰς καὶ παρασκευὴν ξυλανθράκων. Ἡ Θάσος εἶναι ἡ εὐφορωτέρα ἴσως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Παράγει σιτηρά, ὄσπρια, ὀπώρας, μέλι, κηρόν, οἶνον καὶ ἄλλα. Ἡ ἐλαιοφυτεία εὐδοκιμεῖ, ἰδίως κατὰ τὰ παράλια, τὸ δὲ κυριώτατον τῶν προϊόντων αὐτῆς, τὸ ἔλαιον, ἀνέρχεται κατὰ μέσον ὅρον εἰς 1.500.000 ὀκάδας ἐτησίως. Ὁ οἶνος αὐτῆς (περιφέρεια Ἄνω Θεολόγου) ἦτο περίφημος καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Ἔχει ἄφθονον κυνήγιον καὶ κτηνοτροφίαν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένην. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀριθμοῦνται 25.000 αἰγοπρόβατα καὶ 4.000 βόες, ἵπποι καὶ ἡμίονοι. Ἐπίσης εὐδοκιμεῖ ἡ μωρεοφυτεία καὶ ἡ μελισσουργία. Ἡ ἀφθονία τῶν προϊόντων αὐτῆς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, δι' ὃ καὶ ἐκαλεῖτο «Ἀκτὴ Δήμητρος» καὶ «Χρυσῆ». Τὸ ὄνομά της ἦτο συνώνυμον τοῦ πλούτου, αἱ δὲ φράσεις «Θάσον ἀγαθῶν» καὶ «Θάσιος οἶνος» κτλ. ἀπέβησαν παροιμιώδεις.

Γεωλογικῶς ἡ νῆσος ἀνήκει σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν δευτερογενῆ (κρητιδικὴν) περίοδον, συνισταμένη ἀπὸ κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα μαρμάρου, σχιστολίθου καὶ πετρώματα μεταλλοφόρα. Τὸ ὑπέδαφος τῆς νήσου περικλείει ἄφθονον μεταλλικὸν πλοῦτον χαλκοῦ, ἰδίως ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀστρίς, Θημωνιᾶ καὶ Θεολόγου (Κοίνυρα), μολύβδου, ἀργύρου καὶ ψευδαργύρου εἰς Λιμενάρια (Κάστρου) καὶ σιδήρου εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Καλλιρράχης.

Περὶ τὴν Θάσον ὑπάρχουσι μικραὶ καὶ μεγάλαι νησῖδες τῆς αὐτῆς γεωλογικῆς συστάσεως: ἡ *Θασοπούλα*, πρὸς Β. αὐτῆς, ἀπέναντι τοῦ λιμένος Παναγίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει 7 χλμ., βραχώδης καὶ ἀκατοίκητος, ὕψους 94 μέτρων, ἡ *Κραμβούσα* πρὸς τὰ ΒΑ τῆς νήσου, μικροτέρα τῆς Θασοπούλας, βρα-

Digitized by Google

χώδης καὶ ἄνυδρος, ἀπέχουσα τῆς παραλίας 245 μ., ἡ νῆσος τῶν *Κοινύρων* πρὸς Α, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν ἀπέναντι ἀρχαίων Κοινύρων, διπλασία τῆς Θασοπούλας, ὕψους 55—167 μέτρων, 1852 μ. μακρὰν τῆς παραλίας. καὶ αὕτη ἀκατοίκητος, ἡ νῆσος *Διαπόρι*, χαμηλὴ καὶ βραχώδης, πρὸς νότον τῆς νήσου τῶν Κοινύρων, ἀπέχουσα τῆς παραλίας μόλις περὶ τὰ 25 μέτρα. Εἶναι ἀκατοίκητος, τὸ ὕψος δὲ αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 40 μέτρα καὶ ἡ χαμηλοτέρα ὅλων *Ἀστρὶς* πρὸς Ν, ἀπέχουσα 7 χλμ., βραχώδης καὶ ἄδενδρος, ὕψους 30 μέτρων. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει σπήλαιον ἀπροσπέλαστον ἕνεκα τῶν ἀναδιδομένων ἀναθυμιάσεων ἀνθρακικοῦ ὀξέος.

Τὸ κλῖμα τῆς νήσου εἶναι εὔκρατον καὶ ὑγιεινόν. Τὸ μὲν θέρος, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, δροσερόν, τὸν δὲ χειμῶνα ὄχι πολὺ ψυχρόν. Ἡ μεγαλυτέρα θερμότης ποικίλλει ἀπὸ 30—35° Κελσίου, τὸ δὲ μεγαλύτερον ψῦχος ἀπὸ 4—6—8 ὑπὸ τὸ μηδέν. Ἡ μέση θερμότης εἶναι 20—25°, τὸ δὲ μέσον ψῦχος 8—10 ὑπὲρ τὸ μηδέν. Ἐν τούτοις μαστίζει τὴν νῆσον, ἰδίως κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, τρομερὰ ἑλονοσία. Θαυμασίαν περιγραφὴν καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κλίματος τῆς Θάσου, ἐν σχέσει μὲ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων, κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Ἱπποκράτης ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, εἰς τὸ πρῶτον καὶ τρίτον βιβλίον τῶν «Ἐπιδημιῶν» του.

Πολιτικῶς σήμερον ἡ Θάσος ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Καβάλλας, ἀποτελουμένην ἐκ 12 κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἀνέρχεται εἰς 11.573 κατοίκους. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν μητροπολίτην Μαρωνείας. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι τὸ *Κάστρον* ἢ *Παναγία*, ἔχουσα ἡμιγυμνάσιον, εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν τμῆμα, ταχυδρομεῖον, τηλεγραφεῖον καὶ ἄλλα κρατικὰ ἱδρύματα.

Ὁ κατωτέρω πίναξ ἐμφαίνει τὰς κοινότητας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρίων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν.

Αὔξ. Ἀριθμ.	*Ονομα κοινότητος*	*Ὄνομα χωρίων*	*Κάτοικοι*	*Σύνολον*
1	Ἁγίου Γεωργίου..	Ἅγιος Γεώργιος..	243	243
2	Ἄνω Θεολόγου...	Ἄνω Θεολόγος...	1.792	
		Κοίνυρα.	8	
		Ποτὸς	32	1.832
3	Καλλιρράχη.......	Καλλιρράχη.......	1.219	1.219
4	Κάστρου..........	Κάστρον	937	
		Λιμενάρια	1.206	
		Παλαιὸν Κάστρον.	88	2 231
5	Λιμένος...........	Λιμὴν	1.215	1.215
6	Μαριῶν...........	Μαριὲς	518	518
7	Μεγ. Καζαβητίου.	Μέγα Καζαβήτιον.	747	
		Ἐπίνειον Μεγάλου Καζαβητίου	85	832
8	Μικρ. Καζαβητίου.	Μικρ. Καζαβήτιον.	309	309
9	Παναγίας...	Παναγία..........	1.092	1.092
10	Ποταμιᾶς.........	Ποταμιὰ..........	910	910
11	Ραχωνίου.........	Ραχώνιον	511	
		Σκάλα Ραχωνίου..	152	663
12	Σωτήρου	Σωτῆρος..........	439	439
		Σύνολον.....		11.573

Α. Θ. Σ.

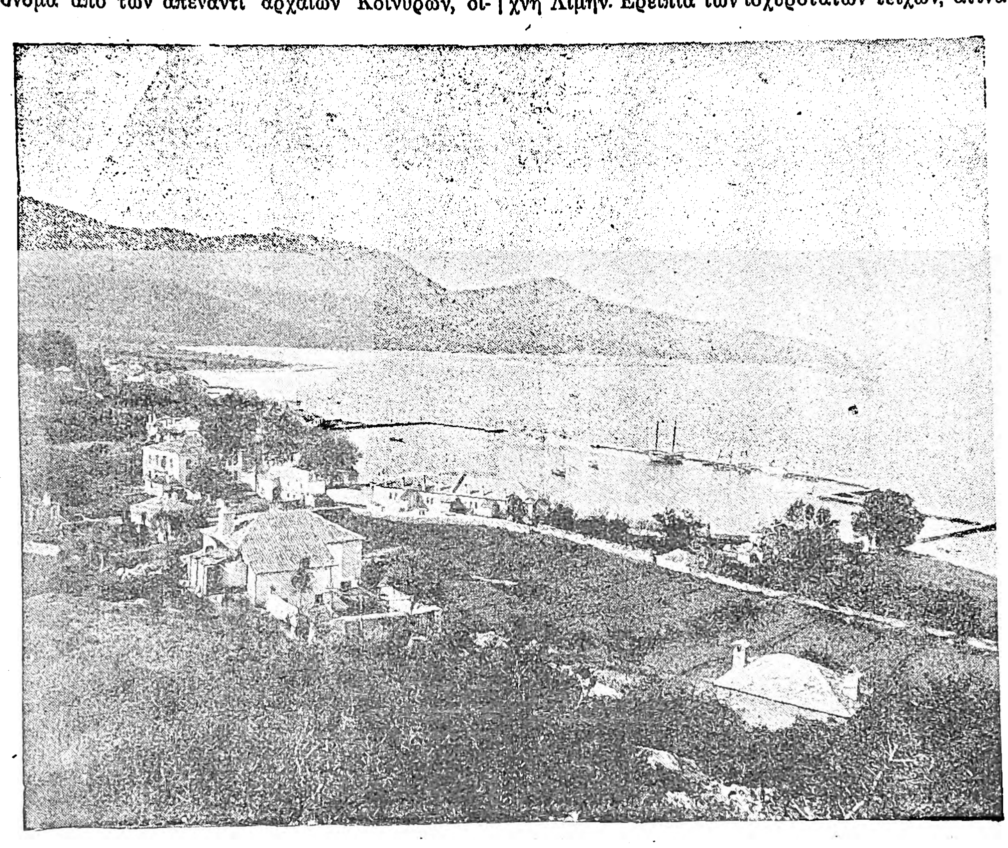

Ἄποψις τοῦ λιμένος τῆς κωμοπόλεως Λιμήν.

— *[Ἀρχαιολ.]* Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Θάσου ἔκειτο ἐπὶ τῆς ΒΑ. τῆς νήσου ἀκτῆς, ἔνθα σήμερον ἡ πολίχνη Λιμήν. Ἐρείπια τῶν ἰσχυροτάτων τειχῶν, ἅτινα περιέβαλλον τὴν ἀρχαίαν πόλιν σῴζονται εἰσέτι εἰς τὰ πέριξ καὶ εἰς τὸν μικρότερον λιμένα. Τὰ τείχη ταῦτα ἤρξαντο οἰκοδομούμενα κατὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα, συνίστανται δὲ εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη ἐξ ὀγκολίθων πολυγωνικῶν (Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνος) καὶ μεγάλων ὁριζοντίων πελεκητῶν λίθων τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος. Πρῶτος ὁ M. Perrot ἠρεύνησε τὴν νῆσον τῷ 1856, ἐπηκολούθησαν δὲ σύντομοι ἔρευναι ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ τοῦ Miller τῷ 1863 καὶ τοῦ Bent τῷ 1866. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1911 συστηματικαὶ ἀνασκαφαί, ἐνεργηθεῖσαι παρὰ τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς σχολῆς διὰ τῶν Ch. Piccard, Avezou, M. Daux, ἔφερον εἰς φῶς τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν μετὰ τῶν πέριξ οἰκοδομημάτων, τὸ πρυτανεῖον, μητρῷον καὶ τὸ βουλευτήριον. Ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐπὶ τῆς ὁποίας σῴζεται σήμερον μεσαιωνικὸν φρούριον, ἀνευρέθησαν ἀρχαῖα ἐρείπια καὶ κολοσσιαῖον ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα κριοφόρου νεανίου τοῦ τύπου τῶν κούρων ὕψους 3.50 μ. Πρὸς Ν. τῆς ἀκροπόλεως ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ πρὸς Β. ταύτης τὸ ἀρχαῖον θέατρον. Ἡ ἀρχαία ἀγορά, ἑλληνιστικῶν χρόνων, περιστοιχίζεται ὑπὸ στοῶν, ὧν τὰ ἐρείπια ἀπεκαλύφθησαν. Ἡ βορεία στοὰ ἔχει μῆκος 97 μ. καὶ πλάτος 13 μ. Εἶχε δύο κιονοστοιχίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη ἡ ἐσωτερική· αὕτη βαίνει ἐπὶ καλῶς διατηρουμένου στυλοβάτου, ὅστις παρουσιάζει λίαν ἀνεπτυγμένην τὴν γνωστὴν καμπυλότητα τῶν κλασσικῶν οἰκοδομημάτων, ὑψούμενος λίαν αἰσθητῶς περὶ τὸ κέντρον. Ἡ διάμετρος τῶν κιόνων ἐν τῇ βάσει εἶναι 0.745 μ., τὸ δ' ὕψος αὐτῶν 5 περίπου μ. Ἡ στοὰ αὕτη ἐκοσμεῖτο διὰ τοιχογραφιῶν, σῴζεται δὲ πλέον τῶν 25 μ. ἐκ τοῦ πρὸς Α. κονιάματος. Ἡ πρόσοψις τῆς στοᾶς ἦτο διακεκοσμημένη διὰ κυματίου ἀποτελουμένου ἐξ ἀνθεμίων καὶ φύλλων ἀκάνθου ἄριστα ἐξειργασμένου. Ἡ πρὸς Δ στοά, σχηματίζουσα γωνίαν μετὰ τῆς βορείας, ἔχει βάθος 8 μέτρων· ὁ ἐσωτερικὸς τοῖχος ταύτης, μήκους 85 μ., ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὰ ἐρείπια βυζαντινοῦ τοίχου. Εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς στοᾶς ταύτης πρὸς τὴν Ν γωνίαν τῆς ἀγορᾶς ἀπεκαλύφθησαν δύο βάσεις ἰωνικῶν κιόνων, στηριζομένων ἐπὶ στυλοβάτου ἀνήκοντος εἰς οἰκοδόμημα οὐχὶ προγενέστερον τοῦ Δ' αἰῶνος, σχετιζόμενον μὲ τὴν ἀγοράν. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ταύτης αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1913 ἔφερον εἰς φῶς ἱερὸν τῆς Κυβέλης ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, ἀνευρέθησαν λείψανα γενουηνσιακῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον ἐν μέρει τὴν βορείαν στοάν. Ταῦτα περιεβάλλοντο διὰ τάφρου 5 μ. μήκους, ἦσαν δὲ πάχους 2 μ. ἐν τοῖς θεμελίοις. Ἀνευρέθη ἐπίσης κοιμητήριον τῆς ἰδίας ἐποχῆς καὶ μία βυζαντινὴ ἐκκλησία πλησίον

Digitized by Google

τοῦ τεμένους τοῦ Διὸς εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς ἀγορᾶς. Ἴχνη οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Β στοᾶς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἀνευρέθησαν εἰς τὰς δύο ἐσχατιὰς αὐτῆς. ΒΔ τοῦ πρυτανείου ἀπεκαλύφθη μικρὸς ναός, ὅστις συνδέεται μετ' αὐτοῦ διὰ στοᾶς ἀνηκούσης εἰς τὸ διακοσμητικὸν συγκρότημα τῆς ἀγορᾶς. Βορειοανατολικῶς ταύτης ἀπεκαλύφθη τὸ καλούμενον Διονύσιον. Ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου τοῦ Διονυσίου, ἐκτεινόμενος εἰς μῆκος 35 μ., κάμπτεται πρὸς Ν σχηματίζων γωνίαν. Ἐξ ἐπιγραφῆς ἀναθηματικῆς στήλης ἀνευρεθείσης ἐπὶ τόπου, ἐφ' ἧς παρίσταται κριὸς τοῦ ὁποίου σῴζεται τὸ ἄνω μέρος, ὡρίσθη τὸ τέμενος τοῦτο ὡς τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ἱπποκράτης. Πλησίον ἀνευρέθη χορηγικὸν μνημεῖον ἐπὶ τετραγώνου κρηπιδώματος πλουσίως διακεκοσμημένον. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον, κείμενον πρὸς Β τῆς ἀκροπόλεως, ἀνεσκάφη συστηματικῶς τῷ 1920 παρὰ τῶν R. Dreyfus καὶ J. Renaudin. Ἀπεκαλύφθη ἐντελῶς πᾶν ὅ,τι ἐσῴζετο ἐκ τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ προσκηνίου καὶ μέρος τῆς ὀρχήστρας.

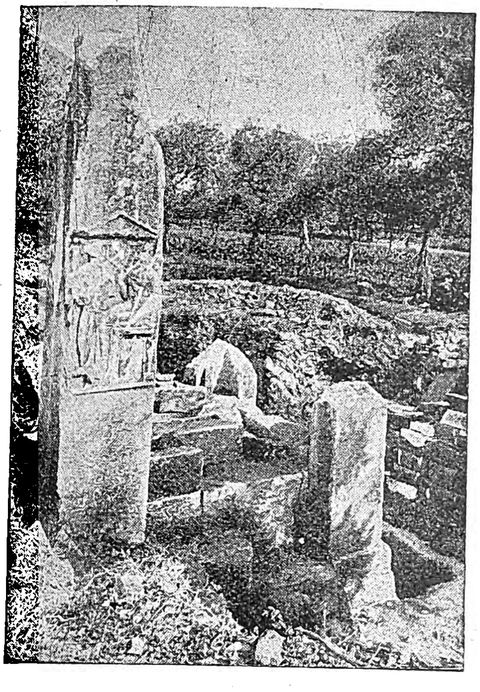

Πύλη Διὸς καὶ Ἴριδος.

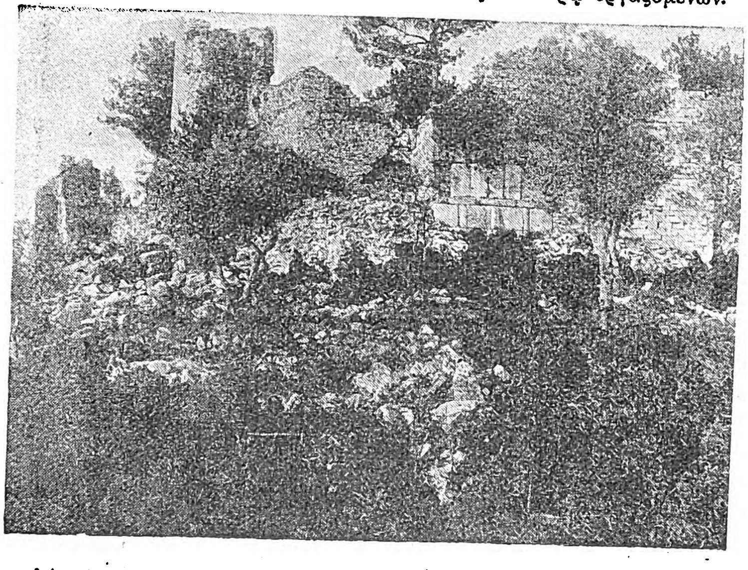

Ἀκρόπολις τῆς Θάσου μετὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου.

Αὕτη σχηματίζει ἓν ἡμικύκλιον ἐστραμμένον πρὸς νότον καὶ κεχωρισμένον τοῦ προσκηνίου δι' εὐρειῶν παρόδων. Τὸ μῆκος τοῦ προσκηνίου φθάνει τὰ 18 μ., ἡ δὲ διάμετρος τῆς ὀρχήστρας τὰ 23 μ. Τὸ θέατρον ὑφίστατο κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, φέρει δὲ σημεῖα ἀνακαινίσεως κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν. Τὸ βουλευτήριον, οἰκοδόμημα στηριζόμενον ἐπὶ πενταμεροῦς κρηπιδώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σῴζονται οἱ δωρικοὶ κίονες τῆς εἰσόδου, ἀπεκαλύφθη πλησίον τῆς πύλης τοῦ Διός. Αὕτη καθὼς καὶ πᾶσαι αἱ πῦλαι τῆς πόλεως ἦσαν κεκοσμημέναι δι' ἀναγλύφων. Ἀνευρέθησαν τὰ διακοσμοῦντα τὰς ὁμωνύμους πύλας ἀνάγλυφα Διὸς καὶ Ἴριδος καὶ Σειληνοῦ φέροντος κάνθαρον. Τῷ 1866 εἶχεν ἀνευρεθῆ πλησίον τῆς πύλης τῆς καλουμένης τοῦ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου τὸ διακοσμοῦν τὴν πύλην ταύτην ἀνάγλυφον τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἕτερον δὲ τοῦ Διονύσου ἀπωλέσθη. Πλεῖσται ἐπιγραφαὶ καὶ πλῆθος εἰδωλίων ἀνευρέθησαν περὶ τὸ πρυτανεῖον καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος Πολώ, ἀποκαλυφθὲν νοτίως αὐτοῦ. Κυκλώπειος πύλη ἵσταται πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν, ὁμοία τῆς τῶν Μυκηνῶν, καὶ πρὸς δυσμὰς ἐκτείνεται εἰς τὴν πεδιάδα τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον. Λείψανα θριαμβικῆς πύλης οἰκοδομηθείσης τῷ 213—217 μ. Χ. ἀπεκαλύφθησαν πλησίον τῆς πύλης τοῦ Διός. Πλεῖστα ἄλλα ἀρχαῖα ἐρείπια εὑρίσκονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ὁποίας ἔκειτο καὶ ἑτέρα ἀρχαιοτέρα πόλις, τὰ Κοίνυρα, ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης. Σῴζονται προσέτι λείψανα τῆς βενετικῆς κατοχῆς ἐν τῇ νήσῳ οἱ πύργοι, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι ὀνομάζουσι βενετικοὺς πύργους. Ἐπίσης ἀνὰ τὰ παράλια αὐτῆς σῴζονται λείψανα τῶν πολυαρίθμων ὀχυρῶν τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον πρὸς κατόπτευσιν τῶν πειρατικῶν πλοίων καὶ ὡς καταφύγια τῶν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργαζομένων.

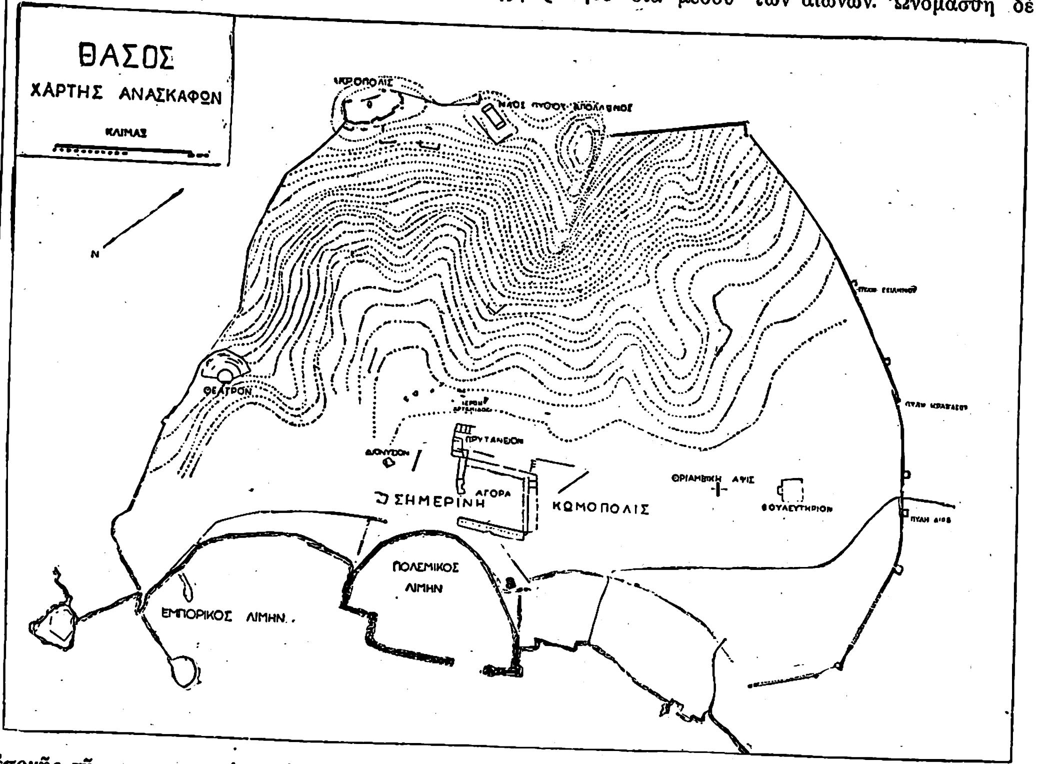

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *M. Perrot*, Memoire sur l' île de Thasos (Paris 1864). — *A. Conze*, Reise auf den Inseln des Thrakischen meeres (Hanover 1860). — *Jacobs*, Thasiaca (Coettingue 1893). — *J. Baker-Penoyre*, in «Journal Hell. Stud.» (1909), «Bulletin de Corresp. Hellén. de l'École Française à Athènes» (1920 —1928). — *Ch. Piccard*, Fouilles de Thasos, ἐν «Comptes rendus de l'Academie des Inscriptions» (1912 καὶ 1913).

Π. Α. ΝΕΡΑΝΤΖΟΥΛΗΣ

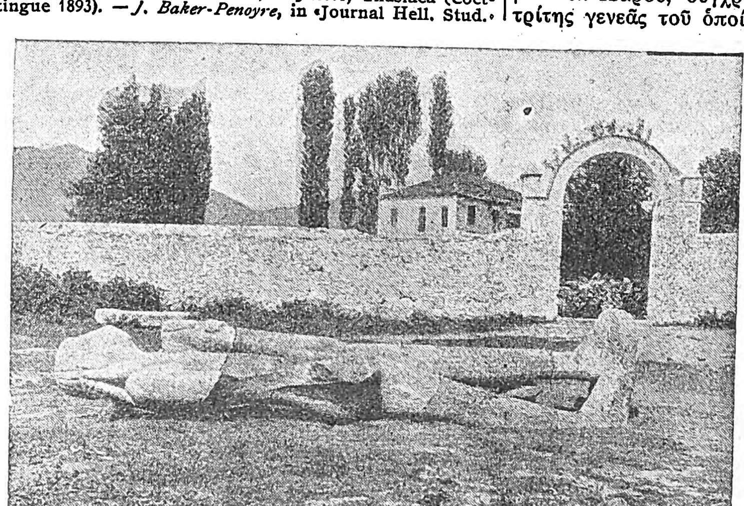

Μουσεῖον τῆς Θάσου καὶ τὸ ἐν τῇ ἀκροπόλει εὑρεθὲν κολοσσικὸν ἄγαλμα.

—[*Ἱστορ.*] Ἡ Θάσος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔφερε διάφορα ὀνόματα: *Ἠδωνίς, Ἀερία, Αἰθρία, Ὠγυγία, Χρυσῆ* καὶ *Θάσος*, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ὠνομάσθη δὲ Θάσος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀπὸ τοῦ Θάσου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἢ τοῦ Ἀγήνορος, βασιλέως τῆς Φοινίκης, καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Κάδμου, ὅτε οὗτος, ἀποσταλεὶς πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἁρπαγείσης ἀδελφῆς των, κατέλαβε τὴν νῆσον, προσελκυσθεὶς ἀπὸ τὰ πλούσια μεταλλεῖα αὐτῆς (*Ἡροδ.* VI, 47. *Σκύμν.* Περιήγ. 660).

Παλαιότατοι αὐτῆς κάτοικοι ἀναφέρονται οἱ Σάϊοι, θρακικὴ φυλή, ἢ οἱ Ἤδωνες Θρᾶκες (2000—1600 π. Χ.). Κατὰ τὸν Ι' περίπου αἰῶνα π. Χ. ἀπῳκίσθη ἡ νῆσος ὑπὸ τῶν Φοινίκων, οἵτινες ἵδρυσαν ἀνὰ τὰ παράλια αὐτῆς ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουσίων αὐτῆς μεταλλείων, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι θρακικῆς παραλίας, ὅπως ἐν Γαληψῷ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παγγαίου, διὰ τὰ χρυσοφόρα αὐτοῦ μεταλλεῖα. Μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ δὲ αὐτῶν εἰσήγαγον καὶ τὴν λατρείαν τοῦ πολιούχου αὐτῶν θεοῦ τῆς Τύρου, τοῦ Μελικέρτου (Μελκάρθ), ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν Ἕλληνα Ἡρακλέα, τοῦ ὁποίου ἵδρυσαν καὶ ναόν, τὸν ὁποῖον, ὡς ἀναφέρει, ἐπεσκέφθη ὁ Ἡρόδοτος (IV, 44, *Παυσ.* V, 25, 12).

Ἡ καθαρῶς ὅμως ἱστορικὴ περίοδος τῆς Θάσου ἄρχεται κατὰ τὴν 15 ἢ 18 Ὀλυμπιάδα (720 ἢ 708 π. Χ.), ὅτε ὁ Τελεσικλῆς ὁ Πάριος, πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου, κατά τινα χρησμὸν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἵδρυσεν ἀποικίαν ἐν Θάσῳ ἐπὶ κεφαλῆς Παρίων Ἰώνων. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Πάριοι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εὑρίσκοντο εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τῶν Θασίων, καθόσον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (X, 25), ὅτι ἡ ἱέρεια Κλεόβοια ἐκ Πάρου, σύγχρονος τοῦ Τέλλιδος, ἐκ τῆς τρίτης γενεᾶς τοῦ ὁποίου κατήγετο ὁ Ἀρχίλοχος, πρώτη εἰσήγαγεν εἰς τὴν Θάσον τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος.

Οἱ Πάριοι, ἐγκατασταθέντες ἐν Θάσῳ, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκωσι τοὺς Θρᾶκας καὶ νὰ προβαίνωσιν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἀπέναντι θρακικῆς παραλίας, ὅπου ἵδρυσαν διαφόρους ἀποικίας, ὅπως λ. χ. τὴν Γαληψὸν ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παγγαίου, τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυσις εἶναι ἀρχαιοτάτη, ἀφοῦ ἱδρυτὴς αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ Γαληψός, υἱὸς τοῦ Θάσου, τὴν Αἰσύμην ἢ Οἰσύμην, ἀναφερομένην ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. Θ, 304) ὡς σύμμαχον τῶν Τρώων, τὸ Δάτον, τὴν Στρύμην πέραν τοῦ Νέστου παρὰ τὴν Μαρώνειαν, τὸ Πάριον ἐν Τρῳάδι ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, πόλιν ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Παρίου ἀνεψιοῦ τοῦ Δαρδάνου καὶ ἄλλας. Ἡ πλουσιωτέρα ὅμως πηγὴ τοῦ πλούτου τῶν Θασίων ἦσαν τὰ χρυ-

Digitized by Google

σοφόρα μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς ὕλης, μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου ἀπέφερον περὶ τὰ 80 τάλαντα, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Θάσου, ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης, μεταξὺ τῶν Αἰνύρων καὶ Κοινύρων (περιφέρεια Θεολόγου, παρὰ τὸ Βλαχὸν καὶ Παλαιοχώρι) τὰ ὁποῖα πρῶτοι ἀνεκάλυψαν οἱ Φοίνικες, ἀποδίδοντα κατά τι ὀλιγώτερον τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ. Ἐπισκεφθεὶς ταῦτα ὁ Ἡρόδοτος, λέγει τὰ ἑξῆς: «Εἶδον δὲ καὶ αὐτὸς τὰ μέταλλα ταῦτα καὶ μακρῷ ἦν αὐτῶν θωμασιώτατα τὰ οἱ Φοίνικες ἀνεῦρον, οἱ μετὰ Θάσου κτίσαντες τὴν νῆσον ταύτην.... Τὰ δὲ μέταλλα τὰ φοινικικὰ ταῦτά ἐστι τῆς Θάσου μεταξὺ Αἰνύρων τε χώρου καλεομένου καὶ Κοινύρων, ἀντίον δὲ Σαμοθρηΐκης, ὄρος μέγα ἀνεστραμμένον ἐν τῇ ζητήσει».

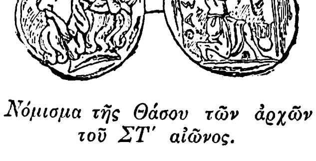

Νόμισμα τῆς Θάσου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος.

Ἐκ τῶν πλουσίων τούτων μεταλλείων καὶ τῶν κτήσεών των ηὔξησεν ἡ δύναμις καὶ ἡ εὐημερία τῶν Θασίων, οἵτινες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (VI, 46), «ἀπό τε τῆς ἠπείρου καὶ τῶν μετάλλων ἔτεος ἑκάστου διηκόσια τάλαντα, ὅτε δὲ τὸ πλεῖστον προσῆλθε, τριηκόσια». Πλὴν τῶν πολυτίμων μετάλλων εἶχεν ἐκτεταμένα λατομεῖα λευκοῦ μαρμάρου, ὅπερ ἦτο περιζήτητον καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων, καὶ κοιτάσματα πολυτίμων λίθων, ὅπως ὁ παιδέρως, εἶδος ὀπαλλίου λίθου, καὶ ὁ ἀμέθυστος. Τὸ ἔδαφός της, τὸ εὐφορώτατον ἴσως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἦτο πλουσιώτατον εἰς δημητριακοὺς καρπούς, ἐλαίαν καὶ ἄμπελον, ὁ δὲ θάσιος οἶνος περίφημος καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Τὰ πυκνότατα αὐτῆς δάση, καλύπτοντα τὰ $^9/_{10}$ περίπου τῆς νήσου, παρεῖχον πλουσίαν ξυλείαν, κατάλληλον διὰ τὴν ναυπηγίαν καὶ τὰς οἰκοδομάς.

Ἡ ὁμώνυμος αὐτῆς πρωτεύουσα, κειμένη εἰς τὰ ΒΑ τῆς νήσου ἐπί τινων λόφων καὶ ἔχουσα δύο λιμένας κατὰ τὸν Σκύλακα (Περίπλ. 67), τῶν ὁποίων ὁ εἷς κλειστός, ἐνωρίτατα περιεβλήθη δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν, εἰς τὰ ναυπηγεῖα δὲ αὐτῆς, τροφοδοτούμενα ἐκ τῆς ἀφθόνου ξυλείας τῆς νήσου, κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (VI, 46) αἱ πρῶται μακραὶ νῆες. Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Ἱστιαῖος ὁ Μιλήσιος ἐπολιόρκησε τὴν Θάσον, τῷ 499 π. Χ., ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ ἄπρακτος, φοβούμενος τὸν στόλον τῶν Φοινίκων (*Ἡροδ.* VI, 28).

Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις καὶ ἀκμὴ τῆς Θάσου συμπίπτει ὀλίγον πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων, ὁπότε ἀπετέλει ἀνεξάρτητον δημοκρατίαν κυβερνωμένην ὑπὸ τὸν πρυτάνεων. Ἐπὶ τῆς περσικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 493 π. Χ. ἠναγκάσθη ἡ Θάσος ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη της καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν στόλον της, τὸν ὁποῖον κατ' ἐντολὴν τοῦ Δαρείου ὡδήγησαν εἰς τὰ Ἄβδηρα (*Ἡροδ.* VI, 46). Τοσαύτη ὅμως ἦτο ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία τῆς νήσου, ὥστε ὅταν βραδύτερον ὁ Ξέρξης ἐπήρχετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἠδυνήθη νὰ τροφοδοτήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Ξέρξου, δαπανήσασα διὰ μίαν μόνον ἡμέραν 300 τάλαντα ἀργυρᾶ (ἤτοι 2.400.000 δραχμ. χρυσᾶς) (*Ἡροδ.* VII, 118). Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ἡ Θάσος ἐγένετο σύμμαχος καὶ φόρου ὑποτελὴς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καταβάλλουσα ἐτήσιον φόρον ἓξ ταλάντων. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Ἠϊόνι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ἐγκατάστασίν των, ἤρχισαν νὰ ἐποφθαλμιῶσι τὰς κτήσεις αὐτῆς, οἱ Θάσιοι ἀπεστάτησαν ζητήσαντες τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν, παρακινοῦντες αὐτοὺς συνάμα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Οἱ Σπαρτιᾶται, μολονότι ὑπεσχέθησαν νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς, ἐν τούτοις, ἕνεκα σεισμοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀφ' ἑτέρου τῶν Μεσσηνίων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ὑπόσχεσίν των. Πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν ἀπεστάλη ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὅστις, μετὰ τριετεῖς ἀγῶνας ἐξηνάγκασε τοὺς Θασίους ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη αὐτῶν καὶ νὰ παραδώσωσι τὸν στόλον των. Ἐπὶ πλέον νὰ καταβάλλωσιν ἐτήσιον φόρον καὶ νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἐπὶ τῆς Θρᾴκης πλουσίων κτήσεων αὐτῶν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς εὐημερίας τῆς νήσου.

Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἡ Θάσος ἐχρησίμευσεν ὡς ὁρμητήριον καὶ στρατιωτικὴ βάσις τῶν Ἀθηναίων, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν Θρᾴκῃ κτήσεών των. Ὁ Θουκυδίδης, εὑρισκόμενος ἐνταῦθα ἐπὶ κεφαλῆς στόλου πρὸς συγκράτησιν τῶν Θασίων, κατώρθωσε ν' ἀναστείλῃ τὰς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ προόδους τοῦ Βρασίδα. Τῷ 411 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὴν ἀτυχῆ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν, οἱ Θάσιοι ἐπωφεληθέντες ἀπεστάτησαν καὶ πάλιν προτροπῇ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλ' ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν ὁ Θρασύβουλος μετὰ 15 πλοίων τῷ 410 π. Χ. ἐπολιόρκησε τὴν Θάσον, ἐξαναγκάσας αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι καὶ πάλιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων (*Θουκυδ.* VIII, 64. *Ξενοφ.* Ἑλλην. I, 1, 12. *Δημοσθ.* Πρὸς Λεπτίν. 59). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περιπετειῶν τούτων μετεβάλλετο καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Θάσου, τῶν μὲν Ἀθηναίων εἰσηγουμένων τὴν δημοκρατίαν, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων τὴν ὀλιγαρχίαν διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Διοτρεφοῦς. Τέλος ὑπερίσχυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, βοηθουμένου τοῦ Θρασυβούλου ὑπὸ τοῦ Θασίου Ἐκφάντου, ἀρχηγοῦ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ἧτταν τῶν Ἀθηναίων, τῷ 404 π. Χ., ὁ Λύσανδρος κατέλαβε τὴν νῆσον, ἥτις, παραμείνασα ἐπί τινα ἔτη ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν νίκην τοῦ Κόνωνος παρὰ τὴν Κνίδον τῆς Καρίας, τῷ 393 π. Χ. (*Δημοσθ.* Περὶ Ἁλονν. 15).

Μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, τῷ 387 π. Χ., ἀνέκτησε τὴν πλήρη αὐτῆς αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, ὁπότε μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, τῷ 338 π. Χ., περιῆλθεν ἡ Θάσος ὑπὸ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν. Ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας φαινομενικῶς ἀπετέλει αὐτόνομον καθεστώς, πράγματι ὅμως ἦτο μέρος τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον παρέμεινε καὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Λυσιμάχου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυσιμάχου, τῷ 281 π. Χ., ἐπωφελούμενοι οἱ Θάσιοι τῶν περὶ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἐρίδων καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν (280—278 π. Χ.), ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, μέχρι Φιλίππου τοῦ Γ΄, ὅστις, πέμψας τῷ 202 π. Χ. τὸν στρατηγὸν Μητρόδωρον, κατώρθωσε διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων νὰ καταλάβῃ τὴν Θάσον καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ μακεδονικὴν φρουράν. Ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας παρέμεινε μέχρι τῆς ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς τῆς Θεσσαλίας μάχης τῷ 197 π. Χ., καθ' ἣν ἡττηθεὶς ὁ Φίλιππος ὑπὸ τοῦ Τίτου Κοΐντου Φλαμινίνου, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων νὰ ἐκκενώσῃ τὰς ἐκτὸς τῆς χώρας του κτήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Θάσον, ὅπου ἀπεστάλη ὁ ἀνθύπατος Λεύκιος Στερτίνιος, πρὸς ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης.

Ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους παρέμεινε κατ' ὄνομα μόνον ἐλευθέρα, δι' ὃ καὶ ὁ Πλίνιος (IV, 12) ἀναφέρει αὐτὴν ὡς ἐλευθέραν (civitas libera), μέχρι τῶν Φλαβίων, ὁπότε ὁ Βεσπασιανὸς (69—79 μ. Χ.) ἥνωσε τὴν Θάσον μετὰ τῆς ἐπαρχίας Θρᾴκης, ἀποτελέσασαν τμῆμα τῆς κοσμοκρατείρας Ρώμης. Φαίνεται ὅμως, ὅτι, ἐνῷ ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν της, ἀνέκτησε τὴν παλαιὰν εὐημερίαν καὶ πλοῦτον, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ σῳζόμεναι πλούσιαι σαρκοφάγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον μνημονεύεται εἰς τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἐμφυλίους πολέμους, χρησιμεύσασα ὡς βάσις στρατιωτικὴ καὶ ναύσταθμος τῶν ὑπὸ τὸν Κάσσιον καὶ Βροῦτον δημοκρατικῶν δυνάμεων κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν ὑπὸ τὸν Ὀκτάβιον καὶ Ἀντώνιον. Ἐνταῦθα μετεκόμισεν ὁ Βροῦτος τὸν ἐν τῇ πρώτῃ μάχῃ τῶν Φιλίππων αὐτοκτονήσαντα Κάσσιον, ἀποδώσας τὰς τελευταίας τιμάς. Ἐνταῦθα ἐπίσης, μετὰ τὴν δευτέραν μάχην καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βρούτου, κατέφυγον πλεῖστοι τῶν ἐπιφανῶν Ρωμαίων (*Ἀππιαν.* Ἐμφ. Πόλ. IV, 106. *Πλουτάρχ.* Βροῦτος 44). Ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῆς Θάσου δὲν ἀναφέρεται πλέον, ἡ δὲ ἱστορία της παραμένει ἄγνωστος μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους.

Ἡ Θάσος κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, ἀπολέσασα πᾶσαν σπουδαιότητα, σπανίως ἀναφέρεται. Τῶν μεταλλείων αὐτῆς ἡ ἐκμετάλλευσις εἶχε παύσει, ἡ χρῆσις τοῦ θασίου μαρμάρου εἶχε λησμονηθῇ καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς τελείως εἶχε παραμεληθῇ, ἕνεκα τῆς λυμαινομένης τότε τὰ παράλια λῃστοπειρατείας.

Ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁπότε κατὰ τὸ 330 μ. Χ. μετεκομίσθη ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡ Θάσος ἡνώθη μετὰ τῆς Μακεδονίας, ἀποτελέσασα ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας, ὁπότε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565) κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Ἀβάρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινε μέχρι τοῦ 600 μ. Χ. Ἀνακτηθεῖσα ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, παρέμεινεν ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς μέχρι τοῦ 904, ὁπότε οἱ Σαρακηνοὶ καταστρέψαντες τὴν Θεσσαλονίκην ἐλεηλάτησαν καὶ τὴν Θάσον.

Ταῦτα πάντα ἐπέφερον τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν ἀθλιότητα τῆς ἄλλοτε ἀκμαίας καὶ πλουσίας νήσου. Κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 640) ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ πρώτου τμήματος τῆς Μακεδονίας ὑπὸ κονσουλάριον, ὑπὸ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμ. II, 47), κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, κατετάσσετο μετὰ τῆς Σαμοθρᾴκης εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Θρᾴκης, ἐπίσης ὑπὸ κονσουλάριον.

Κατὰ τὴν Δ΄ σταυροφορίαν, ἐπὶ Ἀλεξίου Ε΄ τοῦ Μουρτζούφλου, ὅτε κατελύθη ὑπὸ τῶν Λατίνων τῷ 1204 τὸ Βυζαντινὸν κράτος, παρεχωρήθη ἡ Θάσος ὑπὸ τοῦ Βαλδουΐνου τῆς Φλάνδρας εἰς τὸν γηραιὸν δοῦκα τῆς Βενετίας Ἐρρῖκον Δάνδολον, καταστᾶσα κληρονομικὴ ἡγεμονία ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Δανδόλων. Περιελθοῦσα κατόπιν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπετέλεσε μετὰ τὴν ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1261 καὶ πάλιν τμῆμα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὅτε τῷ 1354 ἐξερράγη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ματθαίου, ὁ Παλαιολόγος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Τένεδον, παρὰ τῷ ἰσχυρῷ Γενουηνσίῳ Φραγκίσκῳ Κατελούζῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέσχετο ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφήν του καὶ τὴν ἐκχώρησιν τῶν νήσων Ἴμβρου, Σαμοθρᾴκης, Θάσου καὶ Λήμνου, ἐὰν ἐβοήθει αὐτὸν ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πράγματι ὁ Κατελοῦζος ἐβοήθησε τὸν Παλαιολόγον, ὅστις κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν, αὐτὸς δὲ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν κατοχήν του τὰς ὑποσχεθείσας νήσους, οὕτω δὲ ἡ Θάσος περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Κατελούζων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον παρέμεινε μέχρι τοῦ 1456, ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοῦ Γιουνῆς Πασᾶ, ναυάρχου τοῦ Μωάμεθ Β΄ τοῦ Κατακτητοῦ. Τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, πλὴν ὀλίγων καταφυγόντων εἰς τὰ ὄρη. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον πλῆγμα κατὰ τῆς Θάσου. Μέρος αὐτῆς μετὰ τῆς Ἴμβρου καὶ Σαμοθρᾴκης, διά τι χρονικὸν διάστημα, ἐξεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ εἰς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον. Ἔκτοτε ὀλίγοι καὶ πτωχοὶ παρέμειναν εἰς τὴν νῆσον, ἀποσυρθέντες εἰς τὰ μεσόγεια, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς λῃστοπειρατείας.

Νεώτεροι χρόνοι. Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἡ Θάσος μετὰ τῶν ἄλλων νήσων ἀνεπέτασε καὶ αὐτὴ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Πλείονες τῶν 1.000 κατεσφάγησαν ἀνηλεῶς, ἄλλοι ὑπέστησαν ἀνεκδιήγητα βασανιστήρια, πολλῶν δὲ ἐδημεύθη ἡ περιουσία. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ σουλτᾶνος τῆς Τουρκίας Μαχμοὺτ ὁ Β΄, ἀναγνωρίσας τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὁ Μωχάμμετ-Ἀλῆ, ὁ ἱδρυτὴς τῆς αἰγυπτιακῆς δυναστείας, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Θάσον κατὰ τὸ 1814. Ταύτην ὁ Μωχάμμετ-Ἀλῆ κατέστησε προνομιοῦχον, τοὺς κατοίκους αὐτῆς αὐτονόμους, τὴν δὲ εἰσπραττομένην ἐξ αὐτῆς δεκάτην διέθεσεν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Καβάλλᾳ ἰμαρέτ. Τοῦ προνομίου τούτου μετεῖχον καὶ οἱ ἀπόγονοι μέχρι τοῦ 1908, ὁπότε οἱ νεότουρκοι, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος, κατήργησαν ἐπὶ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ἀμπᾶς Χιλμῆ πασᾶ τὰς προνομίας ταύτας. Ὑπὸ τούτους παρέμεινε μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὁπότε ἀπηλευθερώθη τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1912 ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἀποτελοῦσα ἔκτοτε μέρος τῆς Ἑλληνικῆς δημοκρατίας, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1914. Ἡ Θάσος ὑπῆρξε πατρὶς τοῦ Πολυγνώτου, ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος (490—426 π.Χ.), τοῦ Στησιμβρότου, ραψῳδοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐπὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους, εὐφήμως ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος, τοῦ Σωσικλέους, ἀρίστου γλύπτου, συγχρόνου τοῦ Πολυγνώτου καὶ Φειδίου, μετὰ τῶν ὁποίων συνειργάσθη πολλάκις, τοῦ Ἡγήμονος, τοῦ ἐπιλεγομένου Φακῆ, κωμικοῦ ποιητοῦ ἀκμάσαντος ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τοῦ Θεαγένους, υἱοῦ τοῦ Τιμοσθένους, περιφήμου ἀθλητοῦ, κερδήσαντος, ὡς λέγεται, περὶ τὰς 1400 νίκας εἰς τοὺς διαφόρους πανελληνίους ἀγῶνας, καὶ πολλῶν ἄλλων.

—*[Ἐκκλ. Ἱστορ.]* Εἰς τὴν Θάσον ἐνωρίτατα διεδόθη ὁ Χριστιανισμός, καθ' ὅσον ἀναφέρεται ἐπίσκοπος αὐτῆς ὀνόματι Ἀρίσταρχος κατὰ τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ τῷ 325 Οἰκουμενικὴν σύνοδον. Ἀργότερον προήχθη εἰς ἕδραν μητροπολίτου, τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ 1225, ὁπότε, μὴ δυναμένη ἕνεκα οἰκονομικῶν δυσχερειῶν νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν δαπάνην τῆς συντηρήσεως μητροπολίτου, μετετέθη ἡ ἕδρα εἰς Καβάλλαν καὶ ἐκεῖθεν τῷ 1360 εἰς Μαρώνειαν, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς ὁποίας ὑπάγεται ἔκτοτε ἡ Θάσος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μ. Δήμιτσα*, Ἡ νῆσος Θάσος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῆς, ἐν Μακεδονίᾳ (1896), σελ. 830—1001, ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία.—*Μ. Μελιρρύτου*, Περιγρ. ἱστορ. καὶ γεωγρ. τῆς ἐκκλ. ἐπαρχ. Μαρωνείας (1871).—*Ν. Σχινᾶ*, Ὁδοιπ. ἀναμν. Μακεδονίας, τεῦχ. Γ΄, σελ. 843—868.—*Γεωργ. Παπαευστρατίου*, Ἱστόρ. τῆς νήσου Θάσου (1922).

Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

Θασσία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ Πτολεμαῖον (Γ, ια, 14) ὀνομασία τῆς *Θάσου*.

Σ. Ε. Λ.

θάσσων, *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό), καὶ **θάττων** συγκριτικὸν τοῦ *ταχὺς* ἐκ θέματος *θαχ—* καὶ τῆς καταλήξεως *—ιων, —ιον*· ταχύτερος. —Ἐπίρρ. **θᾶσσον,** καὶ **θᾶττον**· ταχύτερον, φρ. «θᾶττον ἢ βράδιον» ταχύτερον ἢ βραδύτερον, κοιν. «ἀργὰ ἢ γρήγορα»: «θᾶττον ἢ βράδιον θὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του».

Digitized by Google

Θαταγγούς, ἡ *Σατταγύδαι ['Αρχ.]*. Εἷς τῶν λαῶν ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰράν, τοὺς ὁποίους προσέβαλε καὶ ὑπέταξεν ὁ Κῦρος. Γ. Λ. Α.

Θᾶται Μαιῶται *['Αρχ.]*. Σαρματικὸς λαός, κατοικῶν ἐν τῇ ἀσιατικῇ Σαρματίᾳ, μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Μαιώτιδος λίμνης (Ἀζοφικῆς θαλάσσης) πρὸς Α. καὶ τοῦ Καυκάσου πρὸς Ν παρὰ τὸν Ὕπανιν ποταμὸν (νῦν Κουβάν). Ὑπὸ τοῦ P. Mela (I. 19) καλοῦνται Θαῖται *(Taetae)*, εἰς δὲ τὰς ἐπιγραφὰς *Θάτεις*. Α. Θ. Σ.

θάταλα (τὰ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *λωτὸς ὁ τετραγωνόλοβος* (lotus tetragonolobus).

Θαυβάστη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κάτω Αἰγύπτου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῶν Πικρῶν λιμνῶν (Amari lacus), πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου καὶ πρὸς Α. τῆς Ἡρωοπόλεως. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἕδρα ρωμαϊκῆς φρουρᾶς. Α. Θ. Σ.

Θαῦδα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἐρήμου Ἀραβίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Ε', 18, 1). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον ἡ πολίχνη Ras-el-Tobeit. Α. Θ. Σ.

Θαυλωνίδαι (οἱ) *['Αρχ.]*. Γένος ἱερατικὸν διὰ τὰς πρὸς τὸν Δία θυσίας κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἑορτὴν τῶν Διοπολείων. Οὗτοι ἦσαν ἐντεταλμένοι νὰ ρίπτωσι κατὰ γῆς τὸν μέλλοντα νὰ θυσιασθῇ βοῦν, ἐξ οὗ καὶ *Βουτύποι* ὠνομάζοντο. —Π.

θαῦμα (τό)· πᾶν ὅ,τι κάμνει ἐντύπωσιν ὡς ἔξω τῆς κατὰ φύσιν ὑπάρξεως, ὡς ὑφιστάμενον παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους: «τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ», «τὸ θαῦμα τῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων»· ‖ πᾶν τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὑπερβαῖνον τὴν συνήθη πραγματικότητα: «τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου»· ‖ πᾶν τὸ ἀνέλπιστον, τὸ κινοῦν τὴν ἔκπληξιν, τὸν θαυμασμόν: «ἡ νίκη ὑπῆρξε θαῦμα», «θαῦμα εἶναι ὅτι κατώρθωσε να διαφύγη τὴν καταστροφήν», «θαῦμα τέχνης, —ἀκριβείας, —λεπτότητος»· ‖ φρ. «θαῦμα ἰδέσθαι» θαῦμα νὰ τὸ βλέπῃς: «μία κόρη ὡραία, θαῦμα ἰδέσθαι».

— [ΔΟΓΜ.] Ἡ συντήρησις καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου γίνεται τῇ συνεργίᾳ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τῶν ἐντεθεισῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν, μετὰ τῆς θείας δυνάμεως. Ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως ἐν τῇ συνεργίᾳ ταύτῃ τῆς θείας δυνάμεως ἐπέρχονται τὰ *θαύματα*, ἅτινα οὕτω δὲν αἴρουσι τοὺς φυσικοὺς νόμους. Κατὰ ταῦτα τὸ θαῦμα δὲν αἴρει τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλὰ προϋποθέτει αὐτούς. Ἡ ἐν τῷ θαύματι ἄρσις τῶν φυσικῶν νόμων θὰ ἐπέφερε σύγκρουσιν μεταξὺ δημιουργίας ἀφ' ἑνὸς καὶ συντηρήσεως καὶ κυβερνήσεως ἀφ' ἑτέρου. Ἐὰν ὑπὸ τοῦ θαύματος ᾔρετο ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθεὶς φυσικὸς νόμος, τὸ θαῦμα θὰ ἦτο εἴτε διόρθωσις προτέρου σφάλματος, εἴτε σφαλερόν τι καθ' ἑαυτό. Ἡ γνώμη ἄρα τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ θαύματι αἴρει χάριν ὑψηλοτέρου σκοποῦ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ ἀφοῦ κατορθώσῃ τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ἐπαναφέρει αὐτούς, εἶναι ἐσφαλμένη. Τὸ θαῦμα δὲν εἶναι ἀντίθετον τοῦ φυσικοῦ νόμου, οὕτως ὥστε νὰ λέγῃ τις, ἢ θαῦμα ἢ φυσικὸς νόμος. Τὰ θαύματα ἔχουσιν ἠθικὸν σκοπόν, οὐδὲν δὲ τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐθαίρετος ἐνέργεια. Σκοπὸς τοῦ θαύματος εἶναι ἡ ἑδραίωσις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ ἡ ἔνδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Κατὰ ταῦτα τὰ θαύματα δὲν πρέπει νὰ περιορίζωνται μόνον εἰς τὸν τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας χρόνον, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν διαμαρτυρομένων φρονοῦσιν, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνωνται καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἐποχήν, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει τοιούτου περιορισμοῦ. Ἡ εἰσακοὴ ἄλλως τῆς προσευχῆς εἶναι ἀναμφιβόλως θαῦμα ἐξακολουθοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ θαύματα προσέβαλε πρῶτος ὁ Σπινόζας, ἔπειτα δὲ ὁ Hume καὶ ὁ ὀρθολογισμός. Αἱ ἐνστάσεις ὅμως τούτων κατὰ τοῦ θαύματος στηρίζονται ἐπὶ διυλιστικῆς, ὑλιστικῆς ἢ πανθεϊστικῆς θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου καὶ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως περὶ τοῦ θαύματος ὡς αἴροντος τοὺς φυσικοὺς νόμους. Αἱ ἐνστάσεις αὗται δύνανται εὐκόλως νὰ ἀρθῶσι διὰ τῆς γραφικῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, ὅστις ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων πρὸς τὰς ὑπερφυσικάς. Κ. Ι. Δ.

— [ΑΠΟΛ.] *Θαῦμα* καλεῖται γεγονὸς ἔκτακτον καὶ ἐκπληκτικόν, μὴ ὀφειλόμενον εἰς τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἀλλ' εἰς ἄμεσον παρέμβασιν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον εἶναι προφανές, ὅτι τὸ θαῦμα εἰς πάντα ἐν γένει τὰ συστήματα, τὰ ἐκ καθαρῶς ὑλιστικῶν προϋποθέσεων ὁρμώμενα, ἐμφανίζεται ὡς ἀδύνατόν τι. Διότι κατὰ τὰ συστήματα ταῦτα οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς φύσεως καὶ τῶν κατὰ νόμους ἀναλλοιώτους ἐνεργουσῶν δυνάμεων αὐτῆς, πάντα δὲ τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ φύσει ὀφείλονται εἰς ὁλοκλήρου εἰς αἰτίας φυσικάς. Συνεπῶς τὸ θαῦμα, ἐφ' ὅσον διεκδικεῖ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ εἰς δύναμιν ὑπερεπέκεινα τῆς φύσεως, ἀποτελεῖ παραβίασιν τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, καθ' ὃν πᾶν ἀποτέλεσμα ἔχει καὶ τὴν φυσικήν του αἰτίαν, καὶ εἶναι διὰ τοῦτο ἀδύνατον.

Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἔχει ἄλλως ὡς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες παραδέχονται καὶ ὕπαρξιν Θεοῦ Δημιουργοῦ. Πάντες οὗτοι, ἐφ' ὅσον ἤθελον κρίνει ἀπροκαταλήπτως, δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ πεισθῶσι περὶ τοῦ ὅτι οὐδὲν παρεμποδίζει τὴν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ πραγματοποίησιν τοῦ θαύματος. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν φυσικὴν τάξιν τοῦ κόσμου, ὅτι αὕτη δὲν ἀποκλείει τὴν παρέμβασιν δυνάμεων πνευματικῶν, ξένων πρὸς τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ καθημερινῶς σημειουμένης παρεμβάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος. Ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια καὶ θέλησις ἀποτελοῦσι στοιχεῖον νέον, οὐχὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τυφλῆς ἀνάγκης τῶν φυσικῶν νόμων λειτουργοῦν· παράγοντα νέον ἀνθιστάμενον πολλάκις εἰς τὴν ἔξωθεν ὑπὸ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἀσκουμένην ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν, κυριαρχοῦντα οὐχὶ σπανίως καὶ καθυποτάσσοντα εἰς ἑαυτὸν τὴν φύσιν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Κατ' ἀναλογίαν δύναταί τις νὰ νοήσῃ καὶ τὴν ἐν τῇ φύσει παρέμβασιν ὑψίστου νοῦ καὶ ὑπερτάτης θελήσεως πρὸς παραγωγὴν τοῦ θαύματος, κατὰ τρόπον βεβαίως μυστηριώδη εἰς ἡμᾶς, πάντως ὅμως συμβιβαζόμενον ἄριστα πρὸς τὴν ἐν τῇ φύσει κρατοῦσαν ἁρμονίαν.

Ἡ φυσικὴ ἄλλως τάξις συντελεῖται διὰ τῆς συνεργασίας πλήθους δυνάμεων, ἑκάστη τῶν ὁποίων παράγει τὸ ἴδιον αὐτῆς ἀποτέλεσμα, ἐξουδετεροῦσα ἢ καὶ τροποποιοῦσα πολλάκις τὰ ἀποτελέσματα ἄλλων φυσικῶν δυνάμεων, κατωτέρων αὐτῆς, ὑπερισχύουσα τούτων καὶ περιορίζουσα αὐτάς, ἄνευ καταλύσεως ἢ καταστροφῆς αὐτῶν. Οὕτως ἡ δύναμις τῆς βαρύτητος ὑπερνικᾶται ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ ἀτμοῦ· ἡ ἐπενέργεια τῶν χημικῶν δυνάμεων τροποποιεῖται ὑπὸ τῆς φυτικῆς δυνάμεως· ἡ ζωϊκὴ δύναμις μεταμορφώνει τὰς φυτικὰς δυνάμεις· τὸ ἀνθρώπινον τέλος πνεῦμα ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του τροποποιεῖ τ' ἀποτελέσματα πασῶν τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ καθυποτάσσει αὐτάς. Κατ' ἀναλογίαν δέον νὰ νοήσωμεν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ θαύματος. Πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ παρεμβαίνει ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἀνωτέρα τις δύναμις, εἴτε ἀμέσως ὡς δύναμις θεία κατ' εὐθεῖαν ἐνεργοῦσα, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑπαρχουσῶν φυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἐνισχύει εἰς βαθμὸν ὑπερβαίνοντα τὰ φυσικὰ ὅρια αὐτῶν. Ἡ δύναμις δ' αὕτη, καίπερ ὑπερτέρα τῶν φυσικῶν δυνάμεων, δὲν καταλύει τὴν φυσικὴν ἁρμονίαν καὶ τάξιν, οὐδὲ καταργεῖ ἢ ἀναστέλλει ὁπωσδήποτε τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ φυσικὴ ἁρμονία καὶ τὸ σύνολον τῶν φυσικῶν δυνάμεων δύναται νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῆς νέας ταύτης δυνάμεως, διότι, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἡ φύσις δύναται νὰ δεχθῇ τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεων ἀνωτέρων.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐνέργεια τοῦ θαύματος δὲν ἀντιπίπτῃ κατὰ τὰ εἰρημένα πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν, ἀναντιλέκτως εὑρίσκεται σύμφωνος καὶ πρὸς τὴν δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον ἀποδεχώμεθα, ὅτι αὕτη ἐδημιούργησε τὴν φύσιν ὁλόκληρον μετὰ τῶν δυνάμεων αὐτῆς, θὰ ἦτο ἀσυνεπὲς καὶ ἀντιφατικὸν νὰ διατυπώσωμεν δισταγμόν τινα, περὶ τοῦ ἂν θὰ ἦτο ἱκανὴ αὕτη διὰ νέας, ἐκτάκτου παρεμβάσεως νὰ δημιουργήσῃ νέον τι ἔκτακτον φαινόμενον. Οὔτε ἐξηντλήθη, οὔτε ἐδεσμεύθη ἡ θεία δύναμις διὰ τῆς δημιουργίας τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ κυριαρχοῦσα ἐπὶ τῶν φυσικῶν νόμων καὶ συντηροῦσα τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἄνευ δὲ τῆς ἐπιβλέψεως ταύτης τοῦ Θεοῦ αἱ δυνάμεις αὗται δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν ἰσχύν των. Ὡς πρὸς δὲ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ κακῶς ἰσχυρίσθησάν τινες, ὅτι τὸ θαῦμα ἀντιτίθεται πρὸς αὐτήν, ἐπειδὴ δῆθεν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα ἐξ ἀρχῆς καλὰ λίαν καὶ συνεπῶς ἡ ἐκ νέου παρέμβασις τῆς θείας δυνάμεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ ἤδη τελείως ἐξειργασμένου δὲν ἔχει λόγον τινά. Ἀλλὰ τὸ θαῦμα δὲν ἀποτελεῖ ἀναθεώρησιν τῆς δημιουργίας πρὸς διόρθωσιν τῶν πλημμελῶς ἢ ἀτελῶς δημιουργηθέντων ἐν αὐτῇ. Ἀποτελεῖ προσθήκην γινομένην εἰς τὸ θαυμάσιον σύνολον τῆς φυσικῆς μηχανῆς, οὐχὶ πρὸς τελειοποίησιν ἢ διόρθωσιν τῆς λειτουργίας αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸς σκοποὺς παιδαγωγίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μηχανὴ τῆς φύσεως καὶ μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ θαύματος μένει ἡ αὐτή, ὁποία καὶ πρὸ τοῦ θαύματος. Τὸ θαῦμα δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες καθημερινῶς τὴν καταπλήσσουσαν ἁρμονίαν τῆς φύσεως βλέποντες συνηθίζουσιν αὐτὴν καὶ δὲν ἐμπνέονται ἐπαρκῶς ὑπὸ ταύτης πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ δημιουργοῦ.

Παρὰ πάντα τ' ἀνωτέρω, ἐπεζήτησάν τινες νὰ καταστήσωσι πλέον εὐαπόδεκτον τὸ θαῦμα. Κατέφυγον διὰ τοῦτο εἰς ὑποθέσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ θαῦμα παρουσιάζεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὡς ἐνέργεια φυσική. Κατὰ μίαν, τὴν εὐφυεστέραν ἴσως, τῶν ὑποθέσεων τούτων, ὁ Θεὸς δημιουργῶν τὸν κόσμον προέβλεψεν, ἵνα καταλειφθῶσιν ἐν τῇ φυσικῇ λειτουργίᾳ τοῦ σύμπαντος ὡρισμένα διαστήματα, περιλαμβάνοντα τὸ θαῦμα. Τὴν θεωρίαν ταύτην παρουσίασεν ὁ Peabody διὰ τοῦ ἑπομένου παραδείγματος. Ὑπέθεσεν, ὅτι ὡρολόγιόν τι κατεσκευάσθη οὕτως, ὥστε νὰ κτυπᾷ μὲν καθ' ἑκάστην τὰς ὥρας, κατὰ ἑκατὸν δ' ἔτη νὰ σημαίνῃ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκατονταετηρίδων. Ὁλόκληρος γενεὰ δύναται νὰ παρέλθῃ, χωρὶς ν' ἀκούσῃ τὸ ὡρολόγιον σημαῖνον καὶ τοὺς αἰῶνας, ὅσοι δὲ θέλουσιν ἀκούσει αὐτό, μόλις ἐφάπαξ θὰ χρηματίσωσι μάρτυρες τῆς ἐκτάκτου ταύτης λειτουργίας του. Ἐν τούτοις οὐδὲν τὸ ἀνώμαλον ἢ καθ' αὑτὸ θαυμάσιον ἐπισυμβαίνει, διότι ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη ἐνέργεια τοῦ ὡρολογίου σημειοῦται κατὰ πρόβλεψιν τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάσαντος τὸ ὡρολόγιον.

Ὁσονδήποτε ἐν τούτοις εὐφυὴς καὶ ἂν εἶναι ἡ θεωρία αὕτη περὶ θαύματος, δὲν δύναται νὰ εἶναι κατὰ πάντα ἀποδεκτή, διότι καταρρίπτει τὸν ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ θαύματος καὶ ἐξαρτᾷ αὐτὸ ἐκ νόμου φυσικοῦ περιοδικῶς καὶ κατὰ μακρὰ διαστήματα λειτουργοῦντος. Ἐπὶ πλέον δι' αὐτῆς ἐξαρτῶμεν τὸν Θεὸν ἐκ τῆς φύσεως καὶ ὑποχρεοῦμεν οἱονεὶ αὐτὸν να ὑποταχθῇ πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν, ὡσεὶ ἦτο ἀνίκανος οὗτος νὰ διατηρῇ διαρκῶς ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένην τὴν φύσιν καὶ νὰ χρησιμοποιῇ ταύτην ὄργανον καὶ πρὸς ἀνωτέρους σκοπούς.

Ἱκανὰ ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ δυνατὸν τοῦ θαύματος. Ἀλλ' ἐὰν κατὰ θεωρίαν ἀποδεικνύεται δυνατὸν τὸ θαῦμα, πόθεν καὶ πῶς θὰ πληροφορηθῶμεν περὶ τοῦ ἂν πράγματι ἔλαβον χώραν θαύματα; Ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Διότι τὸ θαῦμα ὀφείλεται μὲν εἰς ὑπερφυσικὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς ὅμως συντελεσθῇ καθίσταται πλέον ἱστορικὸν γεγονὸς καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν. Διότι καὶ τὸ θαῦμα γίνεται ἐν τόπῳ καὶ ἐν χρόνῳ, ὅπως ὅλα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, καὶ διενεργεῖται ἐνώπιον αὐτοπτῶν, τῶν ὁποίων ἡ μαρτυρία καταγράφεται εἰς τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας. Ἐντεῦθεν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Leibniz (Système théol. init.), ὅτι «ἐὰν τὰ εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς συντελεσθέντα θαύματα ἀναφέρωνται μεθ' ὅλων τῶν ἀποδείξεων, αἵτινες μᾶς χρησιμεύουσι συνήθως διὰ νὰ στηρίξωμεν τὴν ἀλήθειαν προγενεστέρων γεγονότων, ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν ταῦτα, ὡς ἐὰν εἶχον λάβει χώραν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας».

Φυσικῶς ἤδη προβάλλεται τὸ ἐρώτημα: τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐξιστορούμενα θαύματα φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἱστορικότητος; Καὶ περὶ μὲν τῶν θαυμάτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἀξιολογώτατα θὰ ἠδύναντο νὰ κριθῶσιν αἱ ἑπόμεναι παρατηρήσεις: 1) Πάντα σχεδὸν τὰ θαύματα ταῦτα φέρονται συντελεσθέντα εἰς χρόνους μεταγενεστέρους καὶ νεωτάτους, εἰς τὴν παναρχαίαν δ' ἐποχὴν ἢ οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα θαύματα ἔλαβον χώραν. Ἐὰν βεβαίως τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θαύματα ἦσαν δημιουργήματα τῆς φαντασίας τῶν πρώτων χρόνων, κατὰ φυσικὸν λόγον τὰ περισσότερα τούτων θὰ ἔπρεπε νὰ ἱστορῶνται ὡς γενόμενα κατὰ τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ Μωϋσέως χρόνους, δηλαδὴ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν συμπίπτουσαν πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς μυθολογικοὺς χρόνους. 2) Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἰουδαίων, ἡ βασιλεία δηλαδὴ τοῦ Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος, στεροῦνται σχεδὸν ὁλοτελῶς θαυμάτων. Ἐὰν τὰ θαύματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπλάσθησαν πρὸς ἐξαρσιν ὡρισμένων προσωπικοτήτων, αἵτινες ἤσκησαν βαθεῖαν γοητείαν ἐπὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν θὰ ἔπρεπε δι' αὐτῶν νὰ διακοσμηθῇ καὶ ἡ ἱστορία τῶν δύο ἐνδοξοτέρων τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέων, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ Ἠλίας καὶ ὁ Ἐλισσαῖος παρουσιάζονται ἐξόχως θαυματουργοὶ εἰς χρόνους κατὰ δύο σχεδὸν αἰῶνας μεταγενεστέρους. 3) Πολλὰ θαύματα παρουσιάζονται ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑποτιθεμένης ἐπινοήσεως. Διότι, ἀντὶ νὰ λαμπρύνωνται δι' αὐτῶν αἱ πρὸς ταῦτα συνδεόμεναι προσωπικότητες, τοὐναντίον στιγματίζονται καὶ κατακρίνονται.

Ὡς πρὸς τὰ θαύματα δὲ τῆς Κ. Δ. θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἑπόμενα: 1) Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς φέρονται ταῦτα συντελεσθέντα, εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου, ὅστις εἶναι ὁ πλέον φωτεινὸς καὶ ἱστορικῶς διηκριβωμένος αἰὼν τῆς ἀρχαιότητος. 2) Αὐτὸ τὸ Ταλμοὺδ δὲν διαμφισβητεῖ, ὅτι ὁ Κύριος ἐνήργησε θαύματα, ἀλλὰ μόνον ζητεῖ ν' ἀποδώσῃ ταῦτας εἰς τὴν μαγείαν καὶ τὰς γοητείας. 3) Ἡ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς «παραδόξων ἔργων ποιητοῦ», μαρτυρία τοῦ Ἰωσήπου, μολονότι ὑπὸ πλείστων ἐθεωρήθη ὑποβολιμαία, ἐν τούτοις ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων κρίνεται ἤδη ὡς γνησία. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Renan ὡς γνησίαν ἀπεδέχθη ταύτην. 4) Ἡ περὶ τῶν θαυμάτων μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων εἶναι σοβαρωτέρα, παρ' ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατο αὕτη νὰ παρουσιασθῇ, διότι τὰ Εὐαγγέλια ἀποτελοῦσι ἀπομνημονεύματα ἀναντιλέκτως ὑπὸ συγχρόνων καὶ αὐτοπτῶν συγγραφέντα μεταξὺ μὲν τοῦ 60 καὶ 80 μ. Χ. κατὰ τὸν ἐλευθερόφρονα κριτικὸν Holtzmann, μεταξὺ δὲ τοῦ 50 καὶ 75

Digitized by Google

μ. Χ. κατὰ τὸν Renan. Συνεπῶς τὰ Εὐαγγέλια ἐδόθησαν εἰς χεῖρας πολλῶν συγχρόνων τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ περὶ θαυμάτων ἀφήγησις, ἡ καθορίζουσα τόπους καὶ ὀνόματα (ὁ μονογενὴς τῆς ἐν Ναῒν χήρας, ὁ παραλυτικὸς τῆς Καπερναούμ, οἱ δαιμονιζόμενοι τῶν Γεργεσηνῶν κλπ.), ἐτέθη πρὸ ὀφθαλμῶν μαρτύρων, δυναμένων ἐξ αὐτοψίας περὶ αὐτῆς νὰ μαρτυρήσωσι. 5) Ὁ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος τῶν θαυμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ νέον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ ἱστορικοῦ κύρους τῶν πρώτων. Θαύματα καὶ διδασκαλία ἀποτελοῦσιν ἀδιαίρετόν τι ὅλον. Ἢ θὰ συγκαταπέσωσιν ἀμφότερα, ἢ θὰ σταθῶσιν ὄρθια καὶ τὰ δύο. Ἐὰν ἀπορρίψωμεν τὰ θαύματα, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὅσας ἀρρήκτως πρὸς ταῦτα συνδέονται διδασκαλίας, ἡ εὐαγγελικὴ ἱστορία κατὰ τὴν πνευματωδεστάτην διατύπωσιν τοῦ Ebrard θὰ περιληφθῇ εἰς τὰ ἑξῆς: «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐγένετο.....μηδεν γενέσθαι». 6) Τέλος ἡ σύγκρισις τῆς περὶ θαυμάτων ἀφηγήσεως τῶν Εὐαγγελίων πρὸς τὰς μυθολογικὰς τερατολογίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ παιδικὰ μυθεύματα τῶν ἀποκρύφων Εὐαγγελίων παρουσιάζει ἔξοχον καὶ μοναδικὴν τὴν σοβαρότητα τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Π. Τρεμπέλα*, Τὰ θαύματα, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1917.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ, σελ. 193–221.—*Hellinger*, Apologie du Christianisme, trad. 1870. τόμ. Β' σελ. 157 καὶ ἐφεξῆς.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Apologétique trad. 1888, σελ. 295 -329. –*F. Goder*, Le surnaturel.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Les miracles.—*J. Bernard* παρὰ Hastings, Dictionnary of the Bible III, 379.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— [ΨΥΧΟΛ.] *Θαῦμα* ἐν τῇ συνήθει ἐννοίᾳ εἶναι ἡ ἄρσις τοῦ νόμου τῆς αἰτίας, δι' οὗ τὰ πάντα συνέχονται πρὸς ἄλληλα ὡς αἴτια καὶ αἰτιατά. Ἐν δὲ τῇ στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ, τὸ θαῦμα σημαίνει τὰς ἐνεργείας ἐκείνας τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τρόπον ὅλως ἰδιάζοντα, τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ. Τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ θαύματος πρὸς τὸν νόμον τῆς αἰτίας καὶ τοῦ τυχὸν συμβιβαστοῦ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐξετάζει καὶ ἡ θεϊστικὴ φιλοσοφία γενικῶς καὶ ἡ ἀπολογητικὴ ἰδιαιτέρως, ἡ ὁποία ὅμως ὁρμᾶται κατ' ἀνάγκην ἐκ δογματικῶν προϋποθέσεων. Τοὺς ψυχολογικοὺς ὅρους αὐτοῦ διερευνᾷ ἡ ψυχολογία, καὶ δὴ ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας, ἥτις καταδεικνύει καὶ τὰς φάσεις, δι' ὧν διέρχεται ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἡ εἰς θαύματα πίστις. Τὰ θαύματα ἀπὸ οὐδεμιᾶς θρησκείας ἐλλείπουσι, γεγονὸς ὅπερ πιστοποιεῖ τὴν φράσιν τοῦ Γκαῖτε, καθ' ἣν τὸ θαῦμα εἶναι φίλτατον τέκνον τῆς πίστεως. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ὅ,τι ἡμεῖς θεωροῦμεν θαῦμα δὲν εἶχε τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἦτό τι ἀντίθετον πρὸς τὴν φύσιν, ἀφοῦ ἡ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τῆς σιδηρᾶς ἀναγκαιότητος αὐτοῦ δὲν ἦτο γνωστή. Τὸ πρόβλημα ἐγεννήθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σὺν τῇ προόδῳ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἱστορικῶν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν θαυμάτων καὶ τὰ εἴδη εἶναι τοσούτῳ πλείονα, ὅσῳ περισσότερον ἀναγόμεθα εἰς τὸ παρελθόν, μέγιστος δὲ ὅπου ποίησις καὶ πραγματικότης συγχέονται ἔτι παντελῶς. Ἡ ἀπειρία τῶν περὶ θαυμάτων διηγήσεων ἐμβάλλει ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς σύγχυσιν. Ἡ ἀκριβεστέρα ὅμως ἔρευνα αὐτῶν εἰσάγει καὶ ἐνταῦθα τὴν τάξιν καὶ ἐξευρίσκει νόμους γενέσεως ἢ ἐπαναλήψεως τῶν περὶ θαυμάτων διηγήσεων, περιορίζουσα οὕτω αὐτὰ εἰς ὡρισμένας γενικὰς κατηγορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Otto Weinreich*, Antike Heilungswunder 1909.—*Fiebig*, Jüdische Wundergeschichten 1911.—*Ménégoz*, La notion biblique du miracle 1894.—*Reitzenstein*, Hellenistische Wundererzählungen 1906. —*Hunzinger*, Das Wunder 1912.—*Stange*, Naturgesetz und Wunder 1914.

Ν. Ι. Λ.

— [ΘΕΟΣΟΦ.] Γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν ὑπακούει ἢ παραβιάζει τοὺς φυσικοὺς νόμους, ὑφ' ἣν ἔννοιαν νοεῖται τὸ *θαῦμα*, κατὰ τὴν θεοσοφίαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ. Κάθε θαῦμα φαίνεται μόνον ὅτι παραβιάζει ὡρισμένους γνωστοὺς φυσικοὺς νόμους, ἐνῷ ὑπακούει ἁπλούστατα εἰς ἄλλους κεκρυμμένους τοιούτους, τοὺς ὁποίους ἀγνοοῦμεν, ἐπὶ τοῦ παρόντος. Οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ἐντὸς τοῦ σύμπαντος, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ὑπακούῃ εἰς ἕνα νόμον σταθερόν. Π. Π. Χ.

—**θαύματα, ἑπτὰ**—· βλ. λ. *ἑπτὰ θαύματα*.

θαυμάζω, ἀόρ. *ἐθαύμασα,—ἐθαυμάσθην*· ἐκπλήττομαι διὰ τὴν ἀρετήν, τὴν ὑπεροχήν τινος: «τὸ θαυμάζεσθαι ἐν ὑπεροχῇ ἐστι» (*Ἀριστοτέλ.*): «θαυμάζω τὴν ἀνδρείαν, —τὴν γενναιότητα, —τὴν καλοκαγαθίαν, —τὴν ὡραιότητα, —τὴν ταχύτητα, —τὸ μέγεθος κττ.», «θαυμάζεται ὁ Κολόμβος διὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν»· || αἰσθάνομαι ἐκτίμησιν, σεβασμὸν πρός τινα, ἀποδέχομαι, ἀκολουθῶ ἐνθουσιωδῶς τὰς ἀρχάς τινος: «ὁ Πλάτων ἐθαύμαζε τὸν διδάσκαλον» πρβ. *θαυμαστής*· || ἐκπλήττομαι διὰ παράδοξόν τι, παραξενεύομαι, ξενίνομαι, ἀπορῶ: «πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτὲ λόγοις ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτη κτλ.», «θαυμάζω μὲ τὴν τόλμην σου, —μὲ τὰς ἀξιώσεις, —μὲ τὸ θράσος σου κττ.»· || ἀπορῶ, διερωτῶμαι: «ἐν τῷ θαυμάζειν τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν» (*Ἀριστοτέλ.*).

Θαυμακία (ἡ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησίας ἐκ τοῦ *Θαυμάκου*, πάππου τοῦ Φιλοκτήτου, οὗ ὁ πατὴρ Ποίας βασιλεὺς τῷ παρέδωκε ταύτην μετὰ τῶν Μελιβοίας, Μεθώνης καὶ Ὀλιζόνος. —Π.

Θαυμακοὶ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀχαΐας Φθιώτιδος, κληθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς θαυμασίας θέας, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ ὑψηλὴ αὐτῆς θέσις ἐπὶ τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος. Διακρίνονται ἴχνη τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ τὸν σημερινὸν Δομοκόν, σῴζονται δὲ καὶ τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως (ὕψ. 616 μ.), ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ μεσαιωνικὴ ὀχύρωσις. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου φέρεται ἡ ἐπισκοπὴ Θαυμακῶν (βλ. λ. *Δομοκός*). Ι. Σ. Σ.

—**Θαυμακῶν, *τέως δῆμος*** — [*Γεωγρ.*]. Οὗτος ἱδρύθη τῷ 1883 καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δομοκοῦ, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπήγετο εἰς τὸν νομὸν Λαρίσης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1899 εἰς τὸν νομὸν Φθιώτιδος. Ἐκτεινόμενος κατὰ τὰς βορείους διακλαδώσεις τῆς Ὄθρυος καὶ ἔχων πρωτεύουσαν τὸν *Δομοκόν*, περιελάμβανε 17 χωρία, τὰ ὁποῖα σήμερον ἀποτελοῦν 14 κοινότητας: *Δομοκοῦ, Ἀγραπιδιᾶς, Ἀχλαδιᾶς, Βαρδαλῆς, Βελισιωτῶν, Βουζίου, Γαβρακίνης, Κάτω Ἀγόριανης, Κάτω Δομοκοῦ, Λευκῶν, Νέου Μοναστηρίου, Πουρναρίου Σοφιάδων* καὶ *Τσατμᾶ*. Ι. Σ. Σ.

Θαύμακος. Πατὴρ τοῦ Ποίαντος, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ *Θαυμακίας*.

Θαυμαντία (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Ἐπίθετον τῆς Ἴριδος, ἥτις ὡς προξενοῦσα θαυμασμόν, ἐθεωρήθη καὶ θυγάτηρ τοῦ *Θαύμαντος*.

θαυμαντιὰς (ἡ) (Thaumantias) [*Ζῳολ.*]. Γένος μεδουσῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θαυμαντιιδῶν*, περιλαμβάνον μικρὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεδούσας, μὲ σῶμα δισκοειδὲς καὶ ποικίλους χρωματισμούς, ἀπαντώσας εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Δ. Ν. Π.

θαυμαντιίδαι (οἱ) (Thaumantiidae) [*Ζῳολ.*] Οἰκογένεια μεδουσῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δισκομεδουσῶν*. περιλαμβάνον ἐλάχιστα γένη, ὧν γνωστότερον ἡ *θαυμαντιὰς* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Θαύμας [*Μυθολ.*]. —1) Υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γαίας, σύζυγος τῆς Ἠλέκτρας, θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ πατὴρ τῆς Ἴριδος καὶ τῶν Ἁρπυιῶν. Καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συζύγων (τοῦ προκαλοῦντος τὸν θαυμασμὸν Θαύμαντος καὶ τῆς ἀπαστραπτούσης Ἠλέκτρας) καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τέκνων (τῆς μετὰ τὴν καταιγίδα ἐμφανιζομένης Ἴριδος καὶ τῶν Ἁρπυιῶν, αἵτινες εἶναι προσωποποιήσεις τῶν σφοδρῶν ἀνέμων), διαδηλοῦσιν ὅτι γονεῖς καὶ τέκνα εἶναι αἱ διαδοχικαὶ εἰκόνες τῆς ἐκρήξεως καὶ καταπαύσεως μιᾶς καταιγίδος. —2) Εἷς τῶν Κενταύρων. Φέρει καὶ οὗτος ὡς καὶ οἱ ἄλλοι (Ἄγριος, Ἄρκτος, Βιάνωρ, Λύκος κ.λ.π.) ὄνομα, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον προεκάλει ἡ παρουσία του (βλ. λ. *Κένταυροι*). ΚΑΨ.

θαυμασία (ἡ) (Thaumasia) [*Ζῳολ.*]. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θαυμασιιδῶν*, περιλαμβάνον μικροτάτας ἀράχνας ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτωμένας. Δ. Ν. Π.

— **θαυμασία** (ἡ) (Mirabilis) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκταγινωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, κονδυλόρριζα, τινὰ κοσμητικά, ἀπαντῶντα σπανιώτερον ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον *θαυμασία ἡ ἰαλάπη* (Mirabilis jalapa), τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν ὀνομαζόμενον *δειλινόν*, φυτὸν κοσμητικόν, πολλαπλασιαζόμενον εὐκόλως διὰ σπορᾶς καὶ ριζωμάτων. Κ. ΠΑΠ.

θαυμασιίδαι (οἱ) (Thaumassiidae) [*Ζῳολ.*]. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυτοβίων*, περιλαμβάνουσα μικρὰς ἀράχνας ἀπαντώσας πανταχοῦ σχεδὸν τῆς θαλάσσης. Γνωστὰ 6 εἴδη, ὧν ἀξιολογώτερον ἡ *θαυμασία* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Θαυμάσιον [*Γεωγρ.*]. Ὄρος τῆς Κεντρικῆς Ἀρκαδίας παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μεθύδριον (κατὰ τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Γορτυνίαν καὶ παρὰ τὴν Βυτίναν). Γενικῶς εἶναι παραδεδεγμένον, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ νῦν *Μαδάρα* (ἢ *Κωλὸν*) καλούμενον ὄρος (ὕψ. 1586 μ.), βορείαν προέκτασιν τοῦ ὄρους Φαλάνθου. Ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ Π. Παπαζαφειροπούλου (Μεθυδριὰς σ. 77 κ. ἑ.), καθ' ἣν *Θαυμάσιον* θεωρητέα ἡ ἀνατολικωτέρα ὀροσειρὰ Ἁγ. Ἠλία—Πατερίτσας, διακλάδωσις οὖσα τοῦ Μαινάλου, φαίνεται ὀρθοτέρα, καθότι, ὡς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Μαλοιτᾶν καὶ διότι ὑπὸ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ (τοῦ Ἁγ. Ἠλία), φέρουσαν πυκνὰς ἐλάτους, εἰς τὴν κοινῶς λεγομένην «Σπηλιὰν τοῦ Νικολάκη», ἀναγνωρίζεται τὸ ἐπὶ τοῦ Θαυμασίου σπήλαιον τῆς Ῥέας, ὅπου ἐτέχθη ὁ Ζεὺς λάθρᾳ τοῦ Κρόνου. Ι. Σ. Σ.

θαυμάσιος, *—α, —ον*· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον θαυμάζει τις, ἄξιος θαυμασμοῦ: «θαυμάσιος τόπος», «θαυμάσιοι ἀμπελῶνες», «θαυμασία κόρη διὰ τὸ κάλλος καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς»· || παράδοξος, ἐκπληκτικός, πρωτοφανής: «θαυμασία λογική, — ἀντίληψις κτλ.» (ἐκ τῶν συμφραζομένων ποία ἡ σημασία τῆς λέξεως). — Ἐπίρρ. ***θαυμασίως***.

Θαυμάσιος [*Ἀστρον.*]. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν μεταβλητῶν ἀστέρων μακρᾶς περιόδου. Ἀνεκαλύφθη τὴν 13ην Αὐγούστου 1596 ὑπὸ τοῦ David Fabricius, ἡ περιοδικότης ὅμως τῆς κυμάνσεως τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἐβεβαιώθη τῷ 1638. Ὁ ἀπλανὴς οὗτος εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Κήτους, ἦτο δὲ γνωστὸς εἰς τὸν Bayer, ὅστις τὸν ἀναφέρει ἐν τῷ χάρτῃ αὐτοῦ ὡς ο Κήτους καὶ μεγέθους 4ου. Τὸ μέγεθός του ἐν τούτοις δὲν παραμένει σταθερόν, ἀλλὰ κυμαίνεται μεταξὺ 1,7 καὶ 9,6 ἐντὸς περιόδου 331.6 ἡμερῶν. Συνήθως ἀφοῦ παραμείνῃ ἐπὶ 15 ἡμέρας ὡς ἀστὴρ περίπου 2ου μεγέθους, ἄρχεται βαθμηδὸν ἐλαττούμενος ἐπὶ 3 περίπου μῆνας. Μετὰ πάροδον 5 περίπου μηνῶν, καθ' οὓς εἶναι ἀόρατος διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀναφαίνεται καὶ ἐξακολουθεῖ αὐξάνων, μέχρις οὗ φθάσῃ τὸ μέγιστον τῆς λαμπρότητός του. Τόσον ἡ τιμὴ τοῦ μεγίστου, ὅσον καὶ τοῦ ἐλαχίστου, ὡς ἐβεβαιώθη ἐκ σειρᾶς τηλεσκοπικῶν παρατηρήσεων, καθὼς καὶ ἡ περίοδος τοῦ ἀστέρος τούτου παρουσιάζουσιν ἀξιοσημειώτους μεταξύ των διαφορὰς ἢ ἀνωμαλίας. Ὁ ἀστὴρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ἐφ' οὗ παρετηρήθησαν μεταβολαὶ μεγέθους, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τῶν πρώτων παρατηρητῶν αὐτοῦ ὠνομάσθη *Θαυμασιος* (Mira ἢ Mirabilis). Φασματοσκοπικαὶ παρατηρήσεις γενόμεναι ἐπ' αὐτοῦ ἀπέδειξαν ὅτι καὶ τὸ φάσμα τοῦ ἀστέρος ὑπόκειται εἰς περιοδικὰς μεταβολάς. Σ. Π.

Θαυμάσιος. Εἷς τῶν ἐννέα μαρτύρων, οἵτινες ἄγνωστον πότε «ἐκ διαφόρων τόπων ἀθροισθέντες καὶ τῇ Κυζίκῳ καταχθέντες καὶ ποικίλαις αἰκίαις ὑποβληθέντες οὐκ ἐπείσθησαν, ἀλλὰ μᾶλλον ζῶσαν θυσίαν ἑαυτοὺς τῷ ζῶντι Θεῷ ἀνέθεντο διὰ ξίφους ἀναιρεθέντες». Οἱ ἄλλοι 8 ὠνομάζοντο Ἀντίπατρος, Ἀρτεμᾶς, Θέογνις, Θεόδοτος, Θεόστιχος, Μάγνος, Ροῦφος καὶ Φιλήμων, συνεορτάζονται δὲ τὴν 28 Ἀπριλίου. Ε. Γ. Π.

θαυμασμὸς (ὁ)· ἡ διάθεσις τοῦ θαυμάζειν, ἡ ἔκπληξις ἐπὶ ὑπεροχῇ τινι: «ἐτραγούδησε καὶ προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν πάντων»· || κατάπληξις διὰ παράδοξόν τι ἢ καινοφανές.

— [*Φιλοσ.*] Ἀρχαιόθεν τὸ φαινόμενον τοῦ *θαυμασμοῦ* εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν φιλοσόφων μέχρι τοῦ νὰ τὸν ἀναγάγουν εἰς ἀρχὴν αὐτῆς ταύτης τῆς φιλοσοφίας. «Μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη», ἀπεφαίνετο ἤδη ὁ Πλάτων (Θεαιτ. 155α'). Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης: «Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, εἶτα δὲ κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες» (Μετὰ τὰ φυσικὰ Α 2, 8). Οἱ *νεοπλατωνικοὶ* ἐπανέλαβον τὰ αὐτὰ ἀπὸ ἄλλης ἀφετηρίας καὶ μὲ ἄλλην φραστικήν, οἱ δὲ *μυστικοὶ* τοῦ μεσαίωνος ὡμίλησαν περὶ ἀμέσου ἐποπτείας (contemplatio) ἢ ἐνοράσεως, περὶ θαυμασμοῦ, συλλογῆς καὶ ἐξόδου τῆς ψυχῆς ἐξ ἑαυτῆς (*Οὖγος* καὶ *Ριχάρδος* ἐξ Ἁγίου Βίκτωρος, *Βερνάρδος* ὁ ἐκ Κλαιρβώ, *Βοναβεντούρα* κ. ἄ.), περὶ θείας ἐπιπνοίας, γιγνομένης διὰ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ (*Ρ Βάκων*), περὶ μυστικῆς διὰ τοῦ «ὄμματος τῆς διανοίας», θεωρίας (*Ἔκκαρτος*) κ. ο. ἑ. Ἡ αὐτὴ περίπου ἀντίληψις κρατεῖ παρὰ πλείστοις τῶν ἰδεοκρατῶν τῶν νεωτέρων χρόνων (*Κάντιος, Κιοῦλπε, Ρίκερτ*)—ἐκτεινομένη ἐπὶ τοῦ ψυχολογικοῦ, γνωσιολογικοῦ, αἰσθητικοῦ πεδίου ὑπὸ διάφορον παρ' ἑκάστῳ ὁρολογίαν καὶ ἄλλοτε ἄλλην συσχέτισιν πρὸς συγγενεῖς ψυχικὰς ἢ γνωστικὰς λειτουργίας καὶ ἐκφάνσεις—, διήκει δὲ μέχρι τῶν συγχρόνων θεωρητικῶν καὶ φιλοσόφων, ἰδίως τοῦ *Μπέρξον*. Παρ' ἡμῖν ὁ *Γ. Ἀποστολάκης* ἀνήγαγε τὸν θαυμασμὸν εἰς περιωπὴν κυρίου γνωστικοῦ, αἰσθητικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ συνάμα στοιχείου ἐν τῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ποίηση στὴ ζωή μας» συγγραφῇ του. Κατ' αὐτὸν θαυμασμὸς εἶναι ἡ μεγάλη ἀπορία, εἶναι ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰ πέραν τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῆς ζωῆς. Καρπὸς μεστῆς ὑγείας καὶ τέρμα μακρᾶς καὶ ἀγωνιώδους συλλογῆς, ὁ θαυμασμὸς εἶναι καθαρὰ ἐνέργεια, εἶναι νίκη τοῦ πνευματικοῦ εἶναι κατὰ τῆς παθητικῆς ἀναμονῆς, τοῦ τυχαίου, τοῦ συμπτωματικοῦ, τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ὁ θαυμασμὸς γεννᾶται, δὲν γίνεται. Γεννᾶται δ' ἐξαίφνης καὶ δὲν μένει, παρέρχεται, ἐφ' ὅσον δὲν κρατοῦμεν πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας, κατὰ τὸν στίχον τοῦ Σολωμοῦ.

Εἶναι λοιπὸν δύσκολον νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ἀνανεοῦται διαρκῶς ὁ θαυμασμός, ἀδύνατον ὅμως δὲν εἶναι. Θέλησις ἀπαιτεῖται μεγάλη. Ὅσον διὰ τὴν δύναμιν, πᾶς τις ἔχει τόσην, ὅση χρειάζεται διὰ νὰ κρατῇ ἀνοιχτὰ καὶ ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς

Digitized by Google

ψυχῆς του, συνεπῶς εἰς πάντα ἄνθρωπον δύναται νὰ ἐπιφανῇ ὁ θαυμασμός. Ἡ προετοιμασία τῆς ὑποδοχῆς, τὸ πῶς καὶ τὸ πότε, εἶναι ἔργον καὶ μυστικὸν ἑκάστου. Πάντως ἡ ἀκμὴ τῆς νεότητος εἶναι ἡ προσφορωτέρα διὰ τὸν θαυμασμὸν ὥρα, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι ἀποκλείεται ὁποιαδήποτε ἄλλη, ἢ ὅτι εἶναί ποτε πολὺ ἀργά.

Ἐφ' ὅσον οὐδεὶς δύναται νὰ ζήσῃ μέχρι τέλους μὲ τὸ γνωστὸν καὶ τὸ σύνηθες (εἰς τὴν φύσιν δὲ τῶν αἰσθήσεων ἔγκειται τὸ νὰ καθιστοῦν γνωστὰ καὶ συνήθη τὰ πράγματα), θὰ ἔλθῃ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ματαίως θὰ ἔχῃ ἀναζητήσει τὸ μονίμως νέον εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἐντυπώσεων καὶ τὴν ἔντονον αἰσθησιακὴν ζωήν, θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι εἰς τὸν δρόμον αὐτὸν δὲν ὑπάρχει τέλος, καὶ ὄχι μόνον, ἀλλ' ὅτι ὅσον προχωρεῖ, τόσον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν σκοπόν, τόσον αἰσθάνεται ἑαυτὸν πτωχὸν ἐν μέσῳ τῆς πλέον μεγάλης ἀφθονίας. Καὶ τότε θὰ σκεφθῇ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ ἔξω κόσμος θὰ χάνῃ τὴν προτέραν λαμπρότητά του, καὶ καθ' ὅσον ὁ πόθος πληρεστέρας καὶ ἀνωτέρας ζωῆς θὰ τὸν πληροῖ περισσότερον, ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἀπομονοῦται, ὁλόκληρον τὸ εἶναί του θὰ ἀναδεύῃ ἕτοιμον νὰ δεχθῇ, ἕως ὅτου, ἀπομονούμενος τελείως μὲ τὴν φύσιν, σταθῇ ἀληθινὰ γυμνὸς ἀπέναντί της. Ἐὰν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ψυχὴ εὕρῃ τὴν δύναμιν ὄχι μόνον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἁγνὴν προσήλωσίν της, ἀλλὰ καὶ νὰ ὠθήσῃ εἰς τὰ ἀκρότατα τὴν συλλογήν, νὰ εἰσδύσῃ βαθύτατα εἰς τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς, θὰ τῷ ἀποκαλυφθῇ αἴφνης κόσμος νέος καὶ θὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὸν πληρούμενον ἀπὸ ἡδὺ αἴσθημα ἄκρας καλωσύνης. Πλήμμυρα ζωῆς θὰ ἐκχέεται ἀσυγκράτητος ἔσωθέν του, ὁ κόσμος δὲν θὰ δύναται νὰ τὴν διαθέσῃ, καὶ οὕτω θὰ ἐπαναστρέφῃ εἰς αὐτὸν καὶ θὰ τὸν κατακλύζῃ πανταχόθεν. Ἡ ζωὴ τότε θὰ προβάλλῃ ὡς δημιουργία, μὲ τόσην ἀπειρίαν μορφῶν καὶ δυνατοτήτων, ὥστε πᾶσα ἀπόπειρα προκαθορισμοῦ νὰ καθίσταται ματαία· ἡ σκοτία τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου θὰ ἔχῃ σβεσθῇ καὶ τὰ πάντα θὰ πλέουν εἰς ἄπλετον φῶς. Ὁ θαυμασμὸς θὰ ἔχῃ ἐκτείνει τὴν ζωὴν ἐπὶ ὅλον τὸ βάθος καὶ ὅλον τὸ ὕψος τῶν φυσικῶν της ὁρίων, ἐνῷ συγχρόνως θὰ ἔχῃ μετατάξει τὸ κέντρον της ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, ἑνώνων οὕτω τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸν πλησίον, καὶ χαρίζων εἰς αὐτὸν τὸ ἀνάστημα, τὸ ὁποῖον χρειάζεται διὰ νὰ βαστάζῃ στερεὰ τὸ βάρος τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ὁ θαυμασμός, ἐπάγεται ὁ *Ἀποστολάκης,* εἶναι κύριον γνώρισμα πάσης ἐπιστήμης καὶ πάσης δημιουργίας. Ἰδιαιτέρως ποίησις χωρὶς θαυμασμὸν δὲν εἶναι δυνατή. Ὄπισθεν πάσης ἀληθοῦς ἐμπνεύσεως κρύπτεται θαυμασμός. Αὐτὸς χωρίζει τὸν ποιητὴν ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, αὐτὸς τοῦ δεικνύει τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἑκάστοτε πρέπει νὰ βαδίζῃ, αὐτὸς τὸν κάμνει ἱκανὸν νὰ ἀτενίζῃ τὴν ἰδανικὴν μορφήν, αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ ἑδραῖον ὑπόστρωμα τῆς ψυχῆς του, αὐτὸς καθιστᾷ κάθε ποίημά του ἀληθινόν, περιβάλλων αὐτὸ ἐντὸς ἀτμοσφαίρας μυστικῆς, ζωοποιούσης τὸ νεκρὸν γράμμα καὶ ἀνακλώσης ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖται πῶς τὸ θέμα θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ἔξωθεν καὶ ὄχι ἐκ τῶν βιωμάτων τοῦ ποιητοῦ, τῶν τόσῳ πλουσίων καὶ τόσῳ ἀνεξαντλήτων. Η. Ν. Α.

θαυμαστὴς (ὁ), θηλ. *θαυμάστρια*· ὁ θαυμάζων, ὁ ἐκτιμῶν καὶ ἀποδεχόμενος: «θαυμαστὴς καὶ ἐπαινέτης τῶν Ἑλλήνων», «θαυμαστὴς καὶ θιασώτης τοῦ Σωκράτους».

θαυμαστικός, *—ή, —όν*· ὁ εὔκολος εἰς τὸ θαυμάζειν, ὁ συνηθίζων νὰ θαυμάζῃ ἀρχ.)· ‖ ὁ δηλῶν θαυμασμόν: «θαυμαστικαὶ ἐπιφωνήσεις»· ‖ *θαυμαστικὸν* (τό)· τὸ σημεῖον τῆς στίξεως (!) πρὸς δήλωσιν θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως κττ. «αἶσχος !», «ντροπή σας !», «κρῖμα 'ς τὰ νιᾶτα σας !», «ἐσὺ ἐδῶ ! »—Ἐπίρρ. ***θαυμαστικῶς.***

— **θαυμαστικὰ *ἐπιφωνήματα*** *[Γλωσσολογ.]*· βλ.λ. *ἐπιφωνήματα.*

θαυμαστόγναθος (ὁ) (Thaumastognathus Filh) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον. εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀνθρακοθηριιδῶν βουνοσελενοδοντίων ὁπληφόρων* θηλαστικῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων φωσφοριτῶν τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὸ Κβερσύ. Γ. Κ. Γ.

θαυμαστός, *—ή, —όν*· ὁ ἄξιος θαυμασμοῦ, ἐξαίρετος, ἄλλως *θαυμάσιος*· ‖ «μέγας εἶσαι, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου» φρ. λεγομένη πρὸς δήλωσιν ἐκπλήξεως. —Ἐπίρρ. ***θαυμαστῶς.***

θαυματολόγος (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ λέγων, ὁ ὁμιλῶν περὶ θαυμάτων, ὁ διηγούμενος θαυμάσια πράγματα, ἄλλως τερατολόγος.

θαυματοποιία (ἡ)· τὸ ἔργον, ἡ τέχνη τοῦ θαυματοποιοῦ, ἡ ἐμφάνισις θαυμάτων πρὸς κατάπληξιν τῶν πολλῶν, οἷον ἡ ταχυδακτυλουργία καὶ τὰ μαγικὰ παίγνια.

θαυματοποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ποιῶν θαύματα, ὁ καταπλήσσων τοὺς πολλοὺς διὰ ταχυδακτυλουργικῶν καὶ μαγικῶν παιγνίων· ‖ ἀγύρτης, πλάνος.

— *[Ἐγκυκλ.] Θαυματοποιοὶ* ἐκαλοῦντο οἱ ἐκτελοῦντες διάφορα ὑπερφυσικὰ ἢ ταχυδακτυλουργικὰ θεάματα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς τριόδους· ἐκαλοῦντο οὗτοι καὶ *παροφθαλμισταί,* ὡς ἐξαφανίζοντες ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν παρισταμένων δι' ἀγυρτικῆς δεξιότητος ἀντικείμενα ἢ καὶ πρόσωπα ἀκόμη. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν θαυμάτων προῆλθεν ἐξ Ἰνδιῶν, ὅπου μεταξὺ τῶν παρὰ τὸν Γάγγην οἰκούντων λαῶν ὑπῆρχον οἱ παιδιόθεν προπονούμενοι πρὸς σωματικὴν ἐλαστικότητα, ὥστε ἐξετέλουν ὑπερφυσικὰ γυμνάσματα, ἅτινα ἦσαν τὰ προσφιλῆ θεάματα τῶν ἰνδικῶν λαῶν. Ἐκεῖθεν εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κυρίως εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβον μεγάλην ποικιλίαν καὶ ἐγένοντο τὰ κοινὰ τῶν δρόμων θεάματα Εἰς τὴν πόλιν ταύτην οἱ θαυματοποιοὶ ἔλαβον διάφορα ὀνόματα· ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐκαλοῦντο praestigiatores, ἤτοι γόητες, μάγοι, σφαιροπαῖκται, περιελήφθησαν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἀκροβάται, οἱ πεταυρισταὶ ἢ χορευταὶ ἐπὶ σχοινίου, οἵτινες κυρίως εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἐπεδείκνυον τὴν σωματικὴν εὐστροφίαν των· ἄλλοι θαυματοποιοί, οἱ καλούμενοι ventilatores, ἤγειρον ὑπέρογκα βάρη ἐπὶ τοῦ μετώπου, πυραμίδας ἐξ ἑπτὰ παιδίων ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῶν βραχιόνων των, καὶ ἄλλοι ἐξεσφενδόνιζον μαχαίρας περὶ τὸ σῶμα τοποθετημένου εἴς τινα ἀπόστασιν ἀνθρώπου.

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ τῶν θαυματοποιῶν περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἐξηγοῦντες τὸ παρελθὸν ἢ οἱ μαντεύοντες τὸ μέλλον. Ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Γάγγου ἡ θαυματοποιία εἰσήχθη εἰς τὴν Κίναν, ἔνθα ἀνεπτύχθη μεγάλως καὶ μετεβλήθη κυρίως εἰς ταχυδακτυλουργίαν, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν δὲ τῆς Ἀμερικῆς εἰσήχθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς μικρὰς τότε ἀποικίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἀπ' αὐτῶν δὲ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, προκαλέσασα τὸν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ θαυματοποιία περιωρίσθη εἰς τὴν ταχυδακτυλουργίαν, ἥτις εἶναι μὲν ἀγυρτικὴ μέθοδος, διεξάγεται ὅμως μετὰ τοσαύτης τέχνης καὶ καλαισθησίας, ὥστε ἔπαυσε πλέον ν' ἀποτελῇ θέαμα τῶν δρόμων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἱκανοὶ θαυματοποιοὶ ἐγένοντο περιβόητοι, μεταξὺ δὲ τούτων ἐθαυμάσθησαν ὁ Πινέττι, ὁ Μπιενβενύ, ὁ Μπόσκο, ὁ Ὀλιβιέ, οἱ ἀδελφοὶ Οὐντέν, ὁ Λαντρύ, ὁ Κόντ, οἱ ὁποῖοι ἐπέδειξαν τὴν τέχνην των εἰς μεγάλα θέατρα καὶ εἰς αἰθούσας μεγιστάνων καὶ ἡγεμόνων. Οὗτοι ἠδύναντο ν' ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῶν θυλακίων τῶν παρισταμένων χρηματοφυλάκια, ὡρολόγια, ἀπὸ τῶν λαιμῶν τῶν κυριῶν περιδέραια, νὰ μεταβάλλουν τὸ ἄλευρον εἰς ζάχαριν, νὰ μεταλλάσσουν τὰ παιγνιόχαρτα καὶ τοὺς κύβους, νὰ ἐμφανίζουν πρὸ τοῦ κοινοῦ κονίκλους καὶ νὰ ἐξαφανίζουν αὐτούς, ὁ δὲ Μπόσκο ἐξηφάνιζεν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν καὶ παιδία. Ἡ δημοτικότης αὐτῶν ὑπῆρξε μεγάλη· ἀπὸ ἱκανῶν ὅμως ἐτῶν ἡ τοιαύτη ἀνωτέρας τέχνης θαυματοποιία σχεδὸν ἐξέλιπε. Θ. Β.

θαυματόπτερις (ἡ) (Thaumatopteris Göppert) *[Παλαιοφυτολ.].* Γένος ἐκλειψάντων φυτῶν, ἀνῆκον εἰς τὰ *διπτεριδάκεια πτεριδόφυτα.* Τῶν πτερίδων τούτων τὸ σχῆμα τῶν φύλλων ποικίλλει πολὺ ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου, καθόσον τὰ φυλλίδιά των ποῦ μὲν παρουσιάζονται ὡς βραχέα καὶ ἀπεστρογγυλωμένα, ποῦ δὲ μακρά, γραμμώδη καὶ λογχοειδῆ. Ἔχουν κορμὸν παχὺν καὶ διχοτομούμενον, ἕρποντα καὶ φέροντα μεγάλας στρογγύλας οὐλάς. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ. Γ. Κ. Γ.

θαυματόσαυρος (ὁ) (Thaumatosaurus H. v. Meyer em. Lydekker) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *πλησιοσαυρίων σαυροπτερυγίων* ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα ἦσαν πολὺ συγγενῆ πρὸς τὸ γένος *πλησιόσαυρος,* ἀλλὰ τὸ κρανίον των ἦτο σχετικῶς πολὺ μέγα, ἡ σύμφυσις τῆς κάτω σιαγόνος πολὺ βραχεῖα καὶ ὁ λαιμὸς σχετικῶς βραχὺς (συνιστάμενος ἐξ 25—27 σπονδύλων). Τὰ ζῷα ταῦτα ἐμελετήθησαν καλῶς, χάρις εἰς τὰ τέλεια εὑρήματα ἀπολιθωμένων λειψάνων των, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς κατωτέρας λιασίου ὑποδιαπλάσεως μέχρι τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου τοῦ μεσοζωικοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς Ἰνδίας. Εἰς τὸ Holzmaden τῆς Βυρτεμβέργης εὑρέθη πλήρης ὁ σκελετὸς τοῦ εἴδους θαυματόσαυρος victor Fraas. Τὸ ζῷον εἶχε μῆκος 3,45 μέτρων, ὁ κορμός του παρουσιάζει τὴν μορφὴν λέμβου μήκους 1,5 μέτρου καὶ πλάτους 75 ἑκατοστομέτρων. Τὸ λεμβοειδὲς αὐτὸ σῶμα διὰ νὰ κινῆται ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ 4 κωποειδῆ ἄκρα, ἔχοντα μῆκος μεγαλύτερον τοῦ 1 μέτρου. Ἡ σχετικῶς βραχεῖα οὐρὰ ἐχρησίμευεν ἁπλῶς ὡς πηδάλιον. Εἰς τὸν κορμόν του παρατηρεῖται καθαρὰ ὅτι τὸ κοιλιακὸν τμῆμα τοῦ θαυματοσαύρου ἦτο ἐπίπεδον καὶ ἔφερε θωράκισμα. Ὁ κοιλιακὸς αὐτὸς θώραξ ἐχρησίμευεν ἀναμφιβόλως ὡς στερεὸν ὑπόβαθρον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ζῴου, ὅταν τοῦτο ἀνεπαύετο εἰς τὴν ξηράν. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν, συνάγεται ἀσφαλῶς, ὅτι οἱ θαυματόσαυροι δὲν ἔζων διαρκῶς κολυμβῶντες εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐπεσκέπτοντο κανονικῶς τὴν παράκτιον ζώνην, διὰ ν' ἀναπαυθῶσιν εἰς ἀβαθῆ νερὰ ἢ εἰς μπάγκους ἄμμου καὶ ἐκεῖ νὰ ἡλιασθῶσιν. Ὅταν

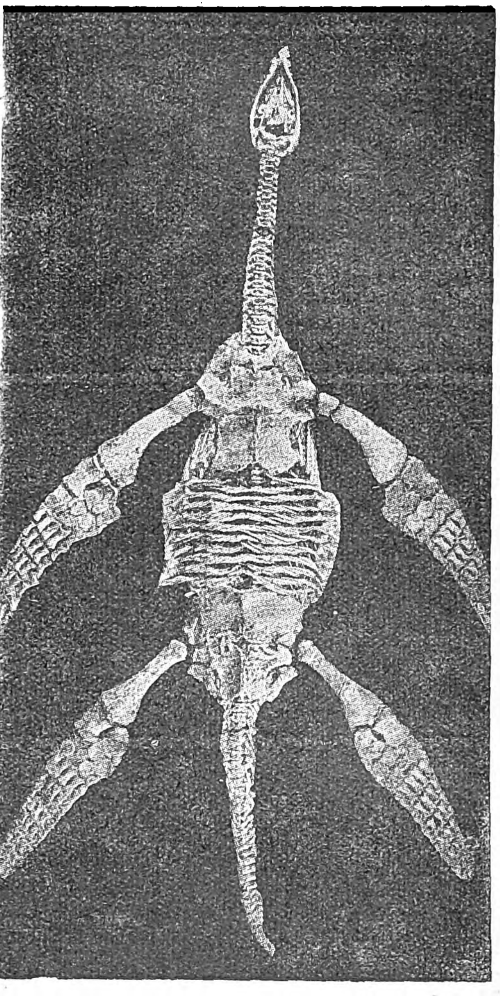

Ὁ σκελετὸς τοῦ θαυματοσαύρου victor Fraas εὑρεθεὶς εἰς στρώματα τοῦ Holzmaden τῆς Βυρτεμβέργης.
(Μουσεῖον τῆς Στουττγάρδης.)

δὲ τὸ ζῷον ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ξηράν, δι' ἰσχυρῶν κτυπημάτων τῶν κωποειδῶν του ἄκρων ἐκινεῖτο καὶ εἰσήρχετο εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως οἱ θαυματόσαυροι εἶχον τὰς αὐτὰς συνηθείας ζωῆς μὲ τὰς σημερινὰς φώκας. Γ.Κ.Γ.

θαυματουργικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θαυματουργίαν: «θαυματουργικὰ τεχνάσματα». —Ἐπίρρ. ***θαυματουργικῶς.***

θαυματουργὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ ἐργαζόμενος, ὁ ποιῶν θαύματα, ὁ φέρων ὡς ἀποτέλεσμα οἱονεὶ θαῦμα: «θαυματουργὸς ἐνέργεια τοῦ φαρμάκου»· ‖ «θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Παναγίας» ἡ ποιοῦσα θαύματα ἰαματικά. —Ἐπίρρ. ***θαυματουργῶς.***

θαυματουργῶ (*—έω*), ἀόρ. *ἐθαυματούργησα*· εἶμαι θαυματουργός, ποιῶ θαύματα: «ἐφέτος ἐθαυματούργησεν ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας»· ‖ μεταφ. κινῶ τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, ἰδίᾳ ἐπὶ ἀταξιῶν: «ὅπου πάει θαυματουργεῖ», «πάλι ἐθαυματούργησε».

θαυμάτουρος (ὁ) (Thaumaturus Reuss) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *σαλμονιδῶν φυσοστόμων τελεοστέων* ἰχθύων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς Βοημίαν. Γ.Κ.Γ.

Θάψα *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Β. Παλαιστίνης, εἰς τὴν ὁποίαν κατηυθύνθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν Μανάκμος ἅμα ὡς ἐφόνευσεν εἰς τὴν μάχην τῆς Σαμαρείας τὸν ἐπιβήτορα τοῦ θρόνου τοῦ Ἰσραὴλ καὶ δολοφόνον τοῦ νεαροῦ βασιλέως Ἀζαρίου. Οἱ Θαψιᾶται ἔκλεισαν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας. Ὁ Μανάκμος, ἀνακηρυχθεὶς βασιλεύς, ἐπολιόρκησε τὴν Θάψαν, ἐδῄωσε τὰ πέριξ καὶ ἐκπορθήσας αὐτὴν κατέστρεψε τοὺς κατοίκους, μὴ φεισθεὶς οὔτε τῶν γυναικῶν οὔτε τῶν παιδίων. Γ. Λ. Α.

Θάψακος (ἑβρ. *Θιφσὰχ*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ἡ βορειοτέρα παραμεθόριος πόλις τοῦ βασιλείου τοῦ Σολομῶντος. Τὸ σημιτι-

Digitized by Google

κὸν αὐτῆς ὄνομα Θιφσάχ, δηλοῦν πιθανῶς διάβασιν, μαρτυρεῖ ὅτι ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὁ Εὐφράτης ἦτο διαβατός. Πράγματι ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ καὶ ὁ Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς διῆλθε τὸν ποταμὸν πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Ἕνεκα τῆς φυσικῆς αὐτῆς θέσεως ἀπετέλει σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ἀπ' αὐτῆς διεκομίζοντο διὰ πλοίων ἐμπορεύματα πρὸς πάσας τὰς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου κειμένας πόλεις μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Τούτου ἕνεκα ταχέως κατέστη σημαντικὴ καὶ πλουσία πόλις, διὸ ὁ Ξενοφῶν καλεῖ αὐτὴν «μεγάλην καὶ εὐδαίμονα». Ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν ἡ πόλις μετωνομάσθη *Ἀμφίπολις*, τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο δὲν ἴσχυσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν αὐτῆς. Ἐκ τῆς ἄλλοτε μεγάλης πόλεως σήμερον σῴζονται μόνον ἐρείπια.
Β. Μ. Β.

— **Θάψακος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Κιλικίᾳ, ἀναφερόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 102), κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Κιλικίας καὶ Συρίας. Κατά τινας εἶναι ὁ *Ἐλεύθερος* ποταμὸς τοῦ Στράβωνος (ΙΣΤ', 753) «ὅνπερ ὅριον ποιοῦνταί τινες Σελευκίδος πρὸς τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν». Ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ γνώμη τῶν παραδεχομένων ὅτι ὁ Θάψακος οὗτος εἶναι ὁ *Ὀρόντης* ποταμὸς (νῦν Nahr-el-Asi), ὅστις πηγάζων μεταξὺ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου ἐκβάλλει εἰς τὴν Μεσόγειον πρὸς νότον τῆς Σελευκείας.
Α. Θ. Σ.

θαψία (ἡ) (Thapsia) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 8 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογείων χωρῶν καὶ τῶν τροπικῶν περιφερειῶν ἐν γένει. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, ὧν τινα ἐδώδιμα. Γνωστότερα κοινὰ καὶ παρ' ἡμῖν εἴδη εἶναι: *θαψία ἡ ἀσκληπιεία* (Thapsia asclepium), τὸ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κηπουρῶν καλούμενον *ἀγλήγορα*, καὶ *θαψία ἡ γαργανικὴ* (Thapsia garganica), κοινῶς *πολύκαρπος*. Ἕτερα ἐξωτικὰ εἴδη, ἀξιόλογα, εἶναι: *θαψία ἡ ἐδώδιμος* (Thapsia edulis), ἰθαγενὴς τῆς νήσου Μαδέρας, μὲ βρώσιμον ῥίζωμα, *θαψία ἡ κομμεοφόρος* (Thapsia gummifera), ἰθαγενὲς τῆς Ἱσπανίας καὶ Ἀφρικῆς, παράγουσα κόμμι, καὶ *θαψία ἡ σίλφιος* (Thapsia silfium), ἰθαγενὴς τῆς Βορείου Ἀφρικῆς.
Κ. ΠΑΠ.

Θαψία ἡ ἀσκληπιεία.

— *[Φαρμ.]* Τοῦ φυτοῦ *θαψία ἡ γαργανικὴ* αἱ ῥίζαι σχιζόμεναι ἐκκρίνουσιν ὀπόν, ὅστις συλλεγόμενος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ παρασκευάζεται γενικῶς δι' ἐκχυλίσεως τῶν ῥιζῶν, ἀφοῦ πλυθῶσι καὶ τμηθῶσι δι' ἀλκοόλης. Τὸ ἐκχύλισμα τοῦτο ὑποβαλλόμενον εἰς κλασματικὴν ἀπόσταξιν ἀφίνει φαιὸν ὑπόλειμμα, ὅπερ πλυνόμενον πολλάκις δι' ὕδατος καὶ εἶτα ξηραινόμενον παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν μορφὴν κιτρινοφαίου μάζης, εἰδικῆς ὀσμῆς, δριμείας καὶ καυστικῆς γεύσεως, διαλυτὸν εἰς ἀλκοόλην, διθειάνθρακα, αἰθέρα, λιπαρὰ καὶ αἰθέρια ἔλαια. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ μείγματος ἰχνῶν αἰθερίου ἐλαίου, ῥητινωδῶν καὶ γλισχραματωδῶν οὐσιῶν καὶ διβασικοῦ τινος ὀξέος, τοῦ θαψικοῦ ὀξέος, $C_{14}H_{28}(COOH)_2$ κρυσταλλούμενον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀχρόων μεταλλίων τηκομένων εἰς 125°. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον ἀποτελεῖται ἐκ μείγματος τερπενίου, καμφενίου καὶ οὐσίας τινὸς μὴ καλῶς καθορισθείσης, προκαλούσης φλυκταίνας. Ἡ ῥητίνη τῆς θαψίας χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τοῦ χάρτου τῆς θαψίας, ὅστις εἶναι ἐκδόριον ἐρεθιστικὸν καὶ ἐπισπαστικόν. Ἀναγράφεται αὕτη πλειστάκις τῆς ἡμέρας καὶ ὡς καθαρτικόν. Παραγγελλομένη εἰς μεγάλας δόσεις προκαλεῖ, ὡς ὅλα τὰ δραστικὰ φάρμακα, δηλητηριάσεις συχνάκις θανατηφόρους, ὧν προηγοῦνται ἐπώδυνοι ἔμετοι, διάρροια, γαστροεντερῖτις, αἱματουρία καὶ νεφρῖτις. Χρησιμοποιουμένη ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τοῦ δέρματος δρᾷ ὡς δραστικὸν ἐπισπαστικόν, προκαλοῦσα ἐρύθημα, κνησμόν, κυστίδια διαφανῆ. *Θαψία ἡ ψευδὴς* (Thapsia villosa) δίδει εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἐκτὸς τοῦ γαλακτώδους ὀποῦ της, ὅστις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν τῆς θαψίας τῆς γαργανικῆς, τὸν φλοιὸν καὶ τὰς ῥίζας αὐτῆς, οἵτινες ἀναγράφονται εἰς τὴν λαϊκὴν θεραπευτικὴν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐξωτερικῶν ἐπιδεμάτων ὡς ἐρεθιστικὸν καὶ ἰδίᾳ ὡς ἀντιρρευματικὸν φάρμακον.
Κ. Γ. Μ.

θαψιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θαψια ἡ γαργανικὴ* (Thapsia garganica).

θάψιμο (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θάπτειν*, ταφή, ἐνταφιασμός· || χῶσις εἰς τὴν γῆν, παράχωσις.

Θαψίπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις παρὰ τὴν Χαλκηδόνα· πλησίον ταύτης ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, πιθανῶς τὸ τῶν «Χαλκηδονίων ἱερὸν» (*Στράβ.*).

Θάψος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Σικελίας, ἐπὶ ὁμωνύμου χαμηλῆς χερσονήσου, κειμένη ὀλίγον βορειότερον τῶν Συρακουσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Ε, 97) «οὔτε πλοῦν, οὔτε ὁδὸν πολλὴν ἀπέχει». Ἀρχικῶς ἱδρύθη ὑπὸ Φοινίκων, κατόπιν δὲ ὑπὸ Μεγαρέων ἀποίκων, πρὶν ἢ κτίσωσι τὴν Ὕβλαν περὶ τὰ 729 π. Χ. Κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν καὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν (413 π. Χ.), ἡ Θάψος ἐχρησιμοποιήθη ὡς ναυτικὸς σταθμὸς τοῦ στόλου αὐτῶν. Πότε κατεστράφη δὲν εἶναι γνωστόν. Κατὰ τὸ 1894 εὑρέθησαν αὐτόθι τάφοι μετὰ κτερισμάτων, ἀναγόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων εἰς τὸν Θ' αἰῶνα π. Χ. Σήμερον καλεῖται Isola de Magnisi, καθὼς καὶ ἡ ὁμώνυμος χερσόνησος.
Α. Θ. Σ.

— **Θάψος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀχυρὰ πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Βυζακηνῆς (Τύνιδος) πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Καπούτβαδα (νῦν Ras Rhadidja), ἀναφερομένη ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 111). Ἀπέβη ἀξιομνημόνευτος διὰ τὴν παρ' αὐτὴν νίκην τοῦ Καίσαρος κατὰ τοῦ Πομπηΐου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ τῷ 46 π. Χ. Τῆς Θάψου σῴζονται νομίσματα τῶν χρόνων τοῦ Τιβερίου. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς σῴζονται παρὰ τὴν Ras-Dimas.
Α. Θ. Σ.

θάψος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ῥοῦς ὁ κότινος* (Rhus cotinus).

θέα (ἡ)· θέαμα, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρατηρεῖ τις μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ μακρόθεν, οἷον ἀγών, μάχη, ἑορτή, τοπίον κττ.· || ἡ ἐξ ἀπόπτου θεωρία, παρατήρησις: «ὡραία —, λαμπρὰ —, ἐξαίρετος θέα», «τὸ χωρίον ἔχει ὡραίαν θέαν πρὸς τὴν κοιλάδα», «θέα ἀπὸ τοῦ ἐξώστου, — ἀπὸ τῆς κορυφῆς»· || καθόλου, ἡ ἐμφάνισις, ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἀντικρύζει ὁ θεώμενος: «ἡ θέα τοῦ χωρίου ἀπὸ τῆς κοιλάδος εἶναι ὡραία», «παρουσιάζει ἀμφιθεατρικὴν θέαν».

— *[Ἀρχ. Θέατρ.]*. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *θέα* ἐκαλεῖτο ἡ ἐν τῷ θεάτρῳ θέσις καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ δικαίωμα τοῦ θεωρεῖν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ αὐτὸ τὸ θέαμα.
Ν. Ι. Λ.

θέα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *τεΐα* (Thea).

Θέα (Céa), ***Διέγο ντὲ*** —. Ἱσπανὸς θεολόγος, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1640. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν φραγκισκανῶν καταστὰς γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ τάγματος ἐν Ῥώμῃ. Ἐξέδωκε: «Archeologia sacra principum apostolorum Petri et Pauli», εἰς δύο μέρη (Ῥώμη 1636), «Thesaurus Terraae Sanctae», κλπ. (Ῥώμη 1639).
—Ω.

Θεάγγελα (ἡ *Θυάγγελα*, καὶ *Συάγγελα*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Καρίας, κτισθεῖσα καὶ αὖτη ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τῆς Συρίας καὶ προστατευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Ἀντιγόνου. Πολλοὶ τῶν Θεαγγελέων ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐπεδίδοντο ὡς λιθοξόοι καὶ μαρμαρογλύπται εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσι τοὺς ἐπιγραφοποιοὺς εἰς δευτερευούσας ἐργασίας.

Θεαγένης. Τύραννος τῶν Μεγάρων ἐκ Νισαίας καταγόμενος. Ἤκμασε μεταξὺ τῶν χρόνων Δράκοντος καὶ Σόλωνος. Κατέλυσεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἀπέβη προστάτης τῶν πτωχῶν (*Ἀριστ.* Πολιτ. Ε, 4). Ἐνύμφευσε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ Ἀθηναίου Κύλωνος καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποπείρας τούτου νὰ γίνῃ κύριος τῶν Ἀθηνῶν ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμον. Μνημονεύεται καὶ ὑδραγωγεῖον, ὅπερ ἔκτισεν ἐν Μεγάροις διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Εὐπολίνου. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῆς πατρίδος του ἀνακτήσαντες τὴν ἰσχύν των συνεκρούσθησαν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους των, κατὰ τὴν σύγκρουσιν δὲ ταύτην ἐφονεύθη ὁ Θεαγένης τῷ 580 π. Χ. (*Θουκ.* Α, 126. *Παυσ.* Α, 40).
—Π.

— **Θεαγένης**. Διάσημος ἀθλητὴς ἐκ Θάσου, υἱὸς τοῦ Τιμοσθένους, ἱερέως τοῦ Ἡρακλέους ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. Ἕνεκα τῆς εὐρωστίας του ἐπωνομάσθη Ἡρακλῆς, διέπρεψε δὲ ἐπανειλημμένως ὡς ἀθλητὴς λαβὼν χιλίους τετρακοσίους στεφάνους καὶ τῷ ἐστήθη χαλκοῦς ἀνδριὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Θάσου. Ἐλέγετο ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἷς τῶν ἐχθρῶν του ἐλθὼν πρὸς τὸν ἀνδριάντα τὸν ἐμάστιζε, καὶ ὅτι οὗτος καταπεσὼν τὸν ἐφόνευσε, διὸ κατηγορήθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος καὶ ἀποφάσει τοῦ δικαστηρίου ὁ ἀνδριὰς ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλὰ τότε ἐπῆλθεν ἀφορία, ἥτις διήρκεσε μέχρις οὗ ἁλιεῖς ἀνεῦρον τὸν ἀνδριάντα καὶ ἀνέστησαν αὐτὸν πάλιν.
—Π.

— **Θεαγένης ὁ *Ῥηγῖνος***. Κατήγετο ἐκ Ῥηγίου τῆς Σικελίας, ζήσας τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Πρῶτος περὶ Ὁμήρου ἔγραψε καὶ διὰ τοῦτο πρῶτος γραμματικὸς καλεῖται. Συνέγραψε «Περὶ ποιήσεως τοῦ Ὁμήρου, γένους τε αὐτοῦ καὶ χρόνου». Ἀδίκως ὅμως θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος γραμματικός, διότι οὗτος ἠσχολήθη μόνον μὲ τὴν ἀλληγορικὴν διασάφησιν τῆς Ὁμηρικῆς μυθολογίας, προσπαθήσας νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰς περὶ θεῶν δοξασίας. Ὁ Ἀπόλλων εἶναι ὁ ἥλιος, ἡ Ἄρτεμις ἡ σελήνη, ὁ Ποσειδῶν τὸ ὕδωρ, ὁ Ἥφαιστος τὸ πῦρ κ.τ.τ.

— **Θεαγένης ὁ *Μακεδών***. Ἔζησε κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ἔγραψε «Καρικά», «Μακεδονικὰ» καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συγγραφὴν «Περὶ Αἰγίνης».

— **Θεαγένης**. Σοφιστὴς ἐκ Κνίδου, διδάσκαλος τοῦ Ἡρώδου.

— **Θεαγένης**. Ἥρως τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Ἡλιοδώρου τοῦ Ἐμεσηνοῦ «Σύνταγμα τῶν κατὰ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειαν Αἰθιοπικῶν» (βλ.λ. *Αἰθιοπικὰ* καὶ *Ἡλιόδωρος*).

Θεαγένης *(μάρτυρες)*. Δύο μάρτυρας φέροντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναγράφει τὸ ἡμέτερον Ἁγιολόγιον. —1) Τὸν *ἱερομάρτυρα*, ὅστις ἐν Παρίῳ τοῦ Ἑλλησπόντου ἄγνωστον πότε προσαχθεὶς πρὸς τὸν ἄρχοντα Ζηλικίνθιον καὶ ὁμολογήσας τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του «ἀφειδῶς ἐν ξύλοις τύπτεται, εἶτα δεσμεῖται καὶ μετὰ ταῦτα τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης ἐκδίδοται, ἔνθα τὸν δρόμον πληροῖ τῆς ἀθλήσεως», ἑορτάζεται δὲ τὴν 2 Ἰανουαρίου. —2) «Τὸν ἅγιον μάρτυρα», ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «πυρὶ τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 3 Ὀκτωβρίου.
Ε. Γ. Π.

Θεαγενίδης. Ἄρχων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1ον ἔτος τῆς 78ης Ὀλυμπιάδος.

Θεάγης. —1) Εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους, υἱὸς τοῦ Δημοδόκου, προκρίνας τὴν τῆς φιλοσοφίας σπουδὴν ἀντὶ τῆς πολιτικῆς, οὗ τὸ ὄνομα ἔχει διάλογος τοῦ Πλάτωνος, ὅστις ἀμφισβητεῖται ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα· ἐν αὐτῷ διαστέλλεται ἡ σωκρατικὴ τοῦ δαιμονίου διδασκαλία ἀπὸ τῆς σοφιστικῆς. —2) Μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου γράψας «Περὶ ἀρετῶν».
—Η.

Θεαδέλφεια */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Ἑλληνικὴ πόλις κτισθεῖσα ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου Α' ἐν Φαγιούμ, ἧς τὰ ἐρείπια ἀνευρέθησαν καὶ παρέσχον ἐπιγραφὰς καὶ παπύρους.

θεαζυλόνη (ἡ) (Theazylon) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ ἀκετυλοσαλικυλικὴ θεοβρωμίνη. Κόνις δυσδιάλυτος, ἄγευστος, διασπωμένη ἐν τῷ ἐντέρῳ εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῆς. Ἀνεγράφη ἐσχάτως ὡς λίαν δραστικὸν διουρητικὸν φάρμακον.
Κ. Γ. Μ.

θέαινα (ἡ)· τὸ θηλ. τοῦ θεός, ἄλλως *θεά*.

Θεαίτητος, Διακεκριμένος μαθητὴς τοῦ ἐκ Κυρήνης μεγάλου μαθηματικοῦ τῆς ἀρχαιότητος Θεοδώρου καὶ υἱὸς τοῦ Εὐφρονίου τοῦ Σουνιέως. Ὁ Θεόδωρος ἐπαινεῖ τὸν Θεαίτητον ἐνώπιον τοῦ Σωκράτους, λέγων περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶναι ὁ ἄριστος ἐκ τῶν νέων, τοὺς ὁποίους συνήντησεν ἐν Ἀθήναις ἀσχολουμένους περὶ τὰ μαθηματικά: «οὐδένα πω ᾐσθόμην οὕτω θαυμαστῶς εὖ πεφυκότα». Ὁ Πλάτων παρουσιάζει τὸν Θεαίτητον εἰς τὸν φερώνυμον διάλογόν του ὡς νέον ἐξαιρετικῆς εὐγενείας καὶ θαυμαστῆς εὐφυΐας. Ὁ θαυμαστὸς αὐτὸς νέος ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τὸ 394 π.Χ. εἰς τὴν μάχην πλησίον τῆς Κορίνθου, ὅπου οἱ Σπαρτιᾶται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀγησιλάου ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Πλάτων τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ Θεαιτήτου διὰ τοῦ φερωνύμου διαλόγου, εἰς τὸ προοίμιον τοῦ ὁποίου ἐξαίρει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ Θεαίτητος ἀνήκει εἰς τοὺς νέους ἐκείνους μαθηματικούς, οἱ ὁποῖοι ἐφοίτησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος.

— «**Θεαίτητος**». Διάλογος τοῦ Πλάτωνος ἐν ᾧ οὗτος παρουσιάζει τὸν Σωκράτη διαλεγόμενον μετὰ τοῦ μαθηματικοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ *Θεαιτήτου*. Τὰ κύρια ὅμως πρόσωπα τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Θεαίτητος. Ὁ Σωκράτης συναντήσας τὸν Θεόδωρον ἐρωτᾷ αὐτόν, ἂν κατὰ τὴν διαμονήν του ἐν Ἀθήναις ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ νέους ἀσχολουμένους περὶ τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν λοιπὴν ἐπιστήμην. Ὁ Θεόδωρος ἀπαντᾷ εἰς τὸν Σωκράτη, ὅτι ἔτυχε νὰ συναντήσῃ θαυμάσιον νέον, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὡς πρὸς τὴν κατατομὴν τοῦ προσώπου καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν σιμότητα τῆς ῥινὸς ὁμοιάζει τὰ μέγιστα πρὸς τὸν Σωκράτη. Καὶ ἐνῷ ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν νέων τοὺς ὁποίους, ἐκτὸς τοῦ Θεαιτήτου, συνήντησεν ὁ Θεόδωρος ἐν Ἀθήναις φέρονται καὶ ἄγονται ὡς ἀνερμάτιστα πλοῖα, ἄλλοι δὲ οἵτινες εἶναι «ἐμβριθέστεροι» εἶναι νωθροὶ καὶ δὲν διακρίνονται διὰ τὴν φιλομάθειάν των, ὁ Θεαίτητος «ἔρχεται» τόσον «λείως καὶ ἀπταίστως καὶ ἀνυσίμως ἐπὶ τὰς μαθήσεις» ὥστε νὰ θαυμάζῃ κανεὶς πῶς ὁ νέος αὐτὸς κατορθώνει νὰ διακρίνεται εἰς τόσον δύσκολα θέματα. Ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου ἡ προσοχὴ στρέφεται πάντοτε πρὸς τοὺς εὐφυεῖς νέους, ἀποβλέψας εἰς τὸν Θεαίτητον τοῦ ἀπευθύνει τὴν ἐρώτησιν περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἐπιστήμης. Ἐρωτᾷ αὐτὸν τί ἐστιν ἐπιστήμη. Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπασχολεῖ κυρίως τὸν Σωκράτη, ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ δὲν δύναται νὰ τὸ λύσῃ, διὰ τοῦτο καταφεύγει εἰς ἄλλους καὶ ἐν προκειμένῳ εἰς τὸν Θεαίτητον. «Τοῦτ' αὐτὸ τοίνυν ἐστίν, ὃ ἀπορῶ καὶ οὐ δύναμαι λαβεῖν ἱκανῶς παρ' ἐμαυτῷ, ἐπιστήμη

Digitized by Google

ὅ,τι ποτὲ τυγχάνει ὄν». Ὁ Θεαίτητος ἀντὶ νὰ δώσῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐπιστήμης ὑποπίπτει εἰς τὸ σφάλμα νὰ ἀναφέρῃ ὡρισμένας ἐπιστήμας καὶ τέχνας. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρχίζει ὁ κύριος διάλογος μεταξὺ Σωκράτους καὶ Θεαιτήτου.

Εἰς τὸν «Θεαίτητον» ὁ Πλάτων κρίνει κυρίως τοὺς ὀπαδοὺς τῆς γνώμης, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη εἶναι αἴσθησις, συγκεντρώνει δὲ τὴν κριτικήν του εἰς τὸν λόγον τοῦ Πρωταγόρου, κατὰ τὸν ὁποῖον μέτρον τῆς ἀληθείας καὶ συνεπῶς τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ μάλιστα ἡ δύναμις τοῦ αἰσθάνεσθαι. Ὁ Πρωταγόρας διδάσκει ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ὁ καθεὶς εἶναι καὶ τὸ ἀληθές. Ἄρα ἡ αἴσθησις εἶναι γνῶσις καὶ συνεπῶς ἐπιστήμη. Ὁ Πλάτων, κρίνων τὸν ὁρισμὸν αὐτὸν τοῦ Πρωταγόρου, ὄχι μόνον ἀποφεύγει νὰ ἀδικήσῃ τὸν ἤδη νεκρὸν ὄντα σοφιστήν, ἀλλὰ προσπαθεῖ μὲ ὅλην τὴν κριτικήν του δύναμιν καὶ μὲ ὅλην τὴν ἀττικήν του εὐγένειαν νὰ στηρίξῃ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ σταθῇ γνωσεολογικῶς ἐξ ὅσων διετύπωσεν ὁ Πρωταγόρας εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀλήθεια». Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθὲς εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Πρωταγόρου εἶναι ἡ ὑποκειμενικότης καὶ ἡ σχετικότης τῆς αἰσθήσεως. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει καὶ διάφορον αἴσθησιν. Ὁ Πλάτων μάλιστα ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν αὐτὴν τῆς σχετικότητος τῆς αἰσθήσεως μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς συνεπειῶν. Ἡ συνταύτησις δὲ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Πρωταγόρας, ὁδηγεῖ καὶ εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς γνώμης, τῆς «δόξης» πρὸς τὴν γνῶσιν. Ὅτι ὅμως αἱ δύο αὗται συμπτώσεις τὰς ὁποίας διδάσκει ὁ Πρωταγόρας εἶναι ἀδύνατοι, αὐτὸ καταφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι διακρίνουν ὀρθὴν καὶ ψευδῆ γνώμην. Ἐπίσης ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ ἐπιβλαβοῦς, δι' ὃ ὑπάρχουν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι. Καὶ ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται ἡ θεμελιώδης ἀντίθεσις μεταξὺ γνώσεως καὶ ἀγνοίας. Ἂν ἦτο ἀληθὴς ὁ λόγος τοῦ Πρωταγόρου περὶ ταυτότητος τῆς αἰσθήσεως πρὸς τὴν γνῶσιν, τότε θὰ ἔπρεπεν ὅλοι νὰ ἔχουν γνῶσιν ὅλων τῶν ὄντων, διότι ὅλοι αἰσθάνονται· δὲν θὰ ὑπῆρχε δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν ἰατροί, μαθηματικοὶ καὶ τεχνῖται.

Ὁ Πλάτων μετὰ τὸν Πρωταγόραν κρίνει τὴν θεωρίαν τοῦ Ἡρακλείτου περὶ τῆς ροῆς τῶν πάντων. Ἂν πράγματι ρέουν τὰ πάντα, τότε ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀδύνατον πρᾶγμα. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ γνῶσις, προϋποθέτει πάντοτε κάτι τὸ μόνιμον καὶ σταθερόν. Τὴν σταθερότητα δ' αὐτὴν δὲν συναντῶμεν οὔτε εἰς τὴν αἴσθησιν οὔτε εἰς τὴν ἁπλῆν ὀπτασίαν. Ἡ αἴσθησις δὲν μᾶς παρέχει καμμίαν ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἐκείνας μορφάς, διὰ τῶν ὁποίων κρίνομεν τὰ ὄντα, οὔτε τὴν ταυτότητα, οὔτε τὴν ἑτερότητα, οὔτε τὴν ἑνότητα, οὔτε τὴν πολλότητα. Ἡ αἴσθησις τῆς ὁράσεως μᾶς παρέχει μόνον χρώματα. Ἂν τὰ χρώματα αὐτὰ εἶναι διάφορα (ἑτερότης), ἢ ἂν εἶναι πάντοτε τὰ ἴδια (ταυτότης), αὐτὸ δὲν τὸ καθορίζει ἡ αἴσθησις ἀλλὰ ἡ διάνοια. Ἡ ἀκοὴ μᾶς παρέχει διαφόρους τόνους. Ἂν οἱ τόνοι αὐτοὶ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ τὸ ὅτι ἐπαναλαμβάνονται (πολλότης), ἢ ἂν διαφέρουν ἀπὸ ἄλλους τόνους καὶ τὸ ὅτι διαφέρουν, αὐτὸ μᾶς τὸ διδάσκει ἡ διάνοια. Γενικῶς ἡ διάνοια ὁρίζει τὰ ὄντα. Ἡ αἴσθησις εἶναι πάντοτε προσηλωμένη εἰς ἓν ὡρισμένον φαινόμενον. Ἡ σύναψις πολλῶν φαινομένων, π. χ. πολλῶν ἀντικειμένων τοῦ αὐτοῦ χρώματος, εἰς μίαν κατηγορίαν εἶναι ἔργον τῆς διανοίας. Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὁποῖον κρίνει καὶ ὁρίζει τὰ ὄντα δὲν εἶναι ἡ αἴσθησις, ἀλλὰ μία ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἥτις κεῖται ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν καὶ ὀνομάζεται διάνοια. Καὶ ἡ διάνοια ὅμως ὅπως καὶ ἡ αἴσθησις ἔχει διπλῆν φύσιν, δηλαδὴ εἶναι θετικὴ καὶ ἀρνητική. Ὅπως ἡ αἴσθησις, οὕτω πως καὶ ἡ διάνοια ἀπατᾶται. Ὑπάρχει ἀληθὴς καὶ ψευδὴς διάνοια, ὑπάρχει ἀληθὴς καὶ ψευδὴς κρίσις. Ὁ Θεαίτητος ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ποία ἐκ τῶν δύο κρίσεων, ἡ ψευδὴς ἢ ἡ ἀληθής, εἶναι ἐπιστήμη, γνῶσις, ἀπαντᾷ ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔγκειται εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν. Δι' αὐτοῦ ἐγγίζει ὁ Θεαίτητος τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος. Ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ εἶναι γνῶσις, κρίσις καὶ μάλιστα ἀληθής. Τοῦτο δὲν λέγεται βεβαίως τόσον κατηγορηματικῶς εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν διατυπώσεων περὶ ἐπιστήμης προκύπτει σαφῶς. Ὁ Θεαίτητος μάλιστα ὁρίζει ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα καὶ λέγει ὅτι ἡ ὀρθὴ γνώμη διὰ νὰ εἶναι ἐπιστήμη πρέπει νὰ γίνεται «μετὰ λόγου». Ἡ ἐπιστήμη ἔγκειται εἰς τὸν λόγον τὸν συνοδεύοντα τὴν ἀληθῆ γνώμην. Τὸ περιεχόμενον λοιπὸν τοῦ διαλόγου «Θεαίτητος» δυνάμεθα νὰ τὸ συνοψίσωμεν ὡς ἑξῆς: ἡ αἴσθησις ὡς τοιαύτη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ παράσχῃ γνῶσιν, αἰτία δὲ τούτου εἶναι ἡ ἀστάθεια τοῦ ἀντικειμένου τῆς αἰσθήσεως. Συμβάλλει ὅμως πολὺ ἡ αἴσθησις εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως, ὁ δὲ Πλάτων θεωρεῖ τὴν αἴσθησιν ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως, τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἁπλῆ δοξασία καὶ ἡ ἁπλῆ γνώμη δὲν εἶναι γνῶσις, διότι ἡ γνώμη εἶναι διπλῆς φύσεως, δηλαδὴ ὑπάρχει ὀρθὴ καὶ ψευδὴς δοξασία. Ὥστε ἐπιστήμην, γνῶσιν ἑνὸς πράγματος, ἔχομεν μόνον ὅταν εἰς τὴν ὀρθὴν γνώμην προστεθῇ καὶ ὁ λόγος.

Πολλοὶ ἐνόμισαν καὶ νομίζουν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ διαλόγου «Θεαίτητος» εἶναι ἀρνητικὸν καὶ ὅτι ὁ Πλάτων δὲν κατώρθωσε νὰ ὁρίσῃ τί εἶναι ἐπιστήμη, γνῶσις. Οἱ πιστεύοντες ὅμως τοῦτο δὲν ἐννοοῦν οὔτε τὸ ὕφος τοῦ Πλάτωνος, ὅστις ἀρκεῖται πολλάκις καὶ εἰς μίαν ἁπλῆν νύξιν διὰ νὰ ὑποδηλώσῃ σπουδαιότατα πράγματα (ὅπως εἰς τὸν «Θεαίτητον» ἀρκεῖται εἰς ἐλάχιστα περὶ τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν, ἂν καὶ ὅλος ὁ διάλογος ἔχει οἰκοδομηθῇ ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας) οὔτε πάλιν ἐννοοῦν τὴν εὐγένειαν μετὰ τῆς ὁποίας ὁ ὑπέροχος Ἀττικὸς συγγραφεὺς μεταχειρίζεται τοὺς πνευματικούς του ἀντιπάλους. Βεβαίως γίνεται εἰς τὸν «Θεαίτητον» περισσότερος λόγος περὶ τοῦ τί δὲν εἶναι καὶ ὄχι περὶ τοῦ τί εἶναι ἐπιστήμη, ἀλλ' αὐτὸ γίνεται καὶ διότι ὁ διάλογος εἶναι κατ' ἐξοχὴν κριτικὸς καὶ διότι διὰ τῆς καταδείξεως τοῦ ἑνὸς καταφαίνεται καὶ τὸ ἄλλο. Εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Πλάτων ἔγραψε τὸν «Θεαίτητον» εἶχεν ἤδη διαγράψει καὶ διατυπώσει πλήρως τὴν θεωρίαν του περὶ γνώσεως, διότι εἰς τοὺς χρονικῶς προηγουμένους διαλόγους, «Πολιτεία» «Φαῖδρος» «Φαίδων» καὶ «Παρμενίδης», ἀναπτύσσεται πλήρως τί εἶναι αἴσθησις, τί εἶναι διάνοια καὶ τί εἶναι νόησις. Ὁ Πλάτων ἐκτιμᾷ τὴν ἀξίαν τῆς γνώσεως ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ἐγγύτητος αὐτῆς πρὸς τὴν νόησιν. Ἡ νόησις εἶναι ἡ τελεία γνῶσις, ἡ δὲ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμη εἶναι ἡ διαλεκτική, ἐνῷ ἡ διάνοια (τὰ μαθηματικά), ἐπειδὴ μεταχειρίζεται αἰσθητὰ σύμβολα πρὸς παράστασιν τῶν διανοημάτων της (γεωμετρικὰ σχήματα κ.τ.λ.), εἶναι γνῶσις κατωτέρας ἀξίας· καὶ τέλος ἡ αἴσθησις εἶναι τὸ κατώτατον εἶδος τῆς γνώσεως. Τὰς μονομερεῖς ἀντιλήψεις περὶ γνώσεως τῶν προδρόμων του εἰς τὴν φιλοσοφίαν συνδυάζει ὁ Πλάτων κατ' ἀρχιτεκτονικώτατον τῷ ὄντι τρόπον. Εἰς τὴν αἴσθησιν, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ὡς ἡ κυρία πηγὴ τῆς γνώσεως ἢ μᾶλλον ὡς ἡ κυριωτάτη γνῶσις, ἀποδίδει ὁ Πλάτων τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὴν ἀξίαν, διότι ὁρίζει αὐτὴν ὡς ὕλην, ὡς ὑλικὸν μόνον τῆς γνώσεως, προσέτι δὲ καὶ ὡς ὑποκινητικὸν αἴτιον ὁδηγοῦν τὴν διάνοιαν εἰς τὴν γνῶσιν. Εἰς δὲ τὴν διάνοιαν, ἡ ὁποία καὶ μόνη κατὰ τοὺς Πυθαγορείους γινώσκει τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου, ἀποδίδει ὁ Πλάτων τὴν ἱκανότητα, τὴν ὁποίαν τῷ ὄντι ἔχει, ἤτοι τὴν μαθηματικὴν ἀντίληψιν. Εἰς τὸν νοῦν τέλος ἢ τὴν νόησιν, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Παρμενίδην νοεῖ τὸ ὄντως ὄν, νοεῖ τὸ εἶναι, ἀποδίδει ὁ Πλάτων τὰς ἰδέας, ἤτοι τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων καθ' ὅσον ταῦτα νοοῦνται.

Μετὰ τὸν «Θεαίτητον» ἔγραψεν ὁ Πλάτων τὸν «Σοφιστήν», ὅπου ἀναπτύσσεται ἔτι μᾶλλον ἡ ἔννοια τοῦ λόγου ἢ τῆς γνώσεως. Πολλοὶ οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν τὴν γένεσιν τῶν φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν καὶ προβλημάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας, θὰ παραξενευθοῦν ὅτι ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Θεαίτητον» ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως κατὰ τὸν ριζικώτατον τρόπον καὶ μετὰ τοιαύτης κριτικῆς σαφηνείας, ἡ ὁποία οὐδέποτε συναντᾶται κατὰ τὴν μετέπειτα ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ὅλα τὰ συναφῆ πρὸς τὴν γνῶσιν προβλήματα, καὶ κυρίως τὸ πρόβλημα τῆς σχετικότητος τῆς γνώσεως, τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ἀνεσύρθη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς φιλοσοφικῆς συνειδήσεως, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τῶν ἀδαῶν θεωροῦνται ὡς νεώτεραι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, τίθενται καὶ ἐκτίθενται ἐκτενέστατα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν «Θεαίτητον». Ἡ φιλοσοφικὴ περὶ γνώσεως θεωρία ἐκφράζεται εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν κατὰ τρόπον κλασσικόν. Εἶναι δὲ τοιαύτη ἡ ἐπικαιρότης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ προβλήματα αὐτά, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀναπτύσσονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὥστε ὁ «Θεαίτητος» νὰ ἀποτελῇ καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν βεβαιοτέραν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως.

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεαίτητος.** Ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, ζήσας κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ἦτο μᾶλλον φιλόσοφος, ἀσχολούμενος ἐρασιτεχνικῶς μόνον μὲ τὴν ποίησιν. Ὑπάρχει εἰς τὸν Θεαίτητον ἀφιερωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Καλλιμάχου. Ἐπιγράμματά τινα τοῦ Θεαιτήτου σῴζονται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ.

Θεᾶκος. —1) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ τοῦ Λεύκτρου τῆς Μάνης, ἀκολουθήσας τοὺς Γιατρακαίους εἰς τὴν ἐναντίον τῶν Μπαρδουνιωτῶν Τούρκων ἐκστρατείαν καὶ κατὰ πολὺ συντελέσας εἰς ἐκκαθάρισιν τῆς Ν. Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς ἐπικινδύνους ἐκείνους Μουσουλμάνους. Μετὰ τὸ πρῶτον ἔτος προεχώρησεν εἰς τὰς ἄλλας ἐκστρατείας, ἐπολέμησεν εἰς τὴν Στερεὰν καὶ τέλος ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἀνεδείχθη ἀξιωματικός. —2) ***Ἰωάννης,*** ἀδελφὸς αὐτοῦ πρεσβύτερος. Ἐπολέμησεν εἰς τὰ Μπαρδουνοχώρια καὶ ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὰ Τρίκορφα. Γ. Δ. Κ.

θέαμα (τό)· πᾶν ὅ,τι θεᾶταί τις, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρατηρεῖ τις μετὰ προσοχῆς: «ὡραῖον —, ἄθλιον—, οἰκτρὸν θέαμα», «τὸ θέαμα τοῦ λιμένος,—τῆς πόλεως κττ.», «δημόσιον θέαμα» πᾶν ὅ,τι ἐπιτρέπεται πρὸς κοινὴν θέαν, οἷον θεατρικὴ ἢ κινηματογραφικὴ παράστασις, ἔκθεσις καλλιτεχνική, βιομηχανικὴ κλπ.: «φόρος δημοσίων θεαμάτων»· || τὰ ἑπτὰ θεάματα» (ἀρχ.) ἄλλως «τὰ ἑπτὰ θαύματα».

— **θεαμάτων *φορολογία.*** Ἡ φορολογία τῶν θεαμάτων ἀνήκει εἰς τοὺς ἐμμέσους φόρους, οἵτινες βαρύνουσι τὴν χρῆσιν ὡρισμένων πραγμάτων ἢ ὑπηρεσιῶν, ὡς ἐκδήλωσιν μείζονος καταναλωτικῆς ἱκανότητος. Ἡ δαπάνη διὰ τὴν ἀπόλαυσιν θεάματος, μετὰ τῶν ἄλλων δαπανῶν (κατοικίας, ταξιδίων κλπ.), τεκμαίρεται ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν πρόσοδον. Ἐπιβαρυνομένης ἐκείνης, φορολογεῖται τελικῶς αὕτη. Ἑπομένως ἡ φορολογία τῶν θεαμάτων εἶναι φόρος ἐπὶ τοῦ πλούτου κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν του πρὸς ἀγορὰν θεάτρου, παρεμφερὴς πρὸς τὸν φόρον ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν ταξιδιωτῶν. Ὁ Paul Leroy-Baulieu (Traité de la Science des Finances, 8η ἔκδ., τόμ. 1ος, σελ. 536) κατατάσσει τὴν φορολογίαν ταύτην μεταξὺ τῶν τελῶν πολυτελείας (taxes somptuaires).

Ἱστορικὸν τῆς φορολογίας ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τοῦ νόμου ΧΙΔ΄ τῆς 10 Ἰουνίου 1877 (ἄρθρ. 5) τὸ πρῶτον ὑπεβλήθησαν ἐν Ἑλλάδι εἰς τέλος χαρτοσήμου τὰ εἰσιτήρια τῶν θεάτρων, εἰς τέλος λεπτῶν 10 κατὰ δραχμὴν ἢ κλάσμα δραχμῆς, πληρωνόμενον ὑπὸ τοῦ θεατοῦ διὰ τῆς χρήσεως ἐνσήμου εἰσιτηρίου. Διὰ δὲ τοῦ νόμου ΨϞΘ΄ τῆς 28 Μαρτίου 1880 «Περὶ πληρωμῆς τέλους χαρτοσήμου λεπτῶν δέκα κατὰ δραχμὴν ἐπὶ τῶν καθισμάτων τῶν θεάτρων ἢ ᾠδικῶν καφενείων» συνεπληρώθη ἡ φορολογία αὕτη. Ἐπηκολούθησεν ὁ νόμος ͵ΑΧΚΕ΄ τῆς 30 Δεκεμβρίου 1887 «Περὶ τελῶν χαρτοσήμου». Βραδύτερον ὁ νόμος ͵ΑΨϞΒ΄ τῆς 29 Δεκεμβρίου 1889 εἰσήγαγε τὸ σύστημα τῆς κατ' ἀποκοπὴν βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν θεάτρων, θεαμάτων, ᾠδικῶν ἀκροαμάτων, συναυλιῶν καὶ χορῶν δημοσίων, ἀντικαταστήσας δι' αὐτοῦ τὴν διὰ χρήσεως ἐνσήμων εἰσιτηρίων εἴσπραξιν, ἵνα οὕτως ἀποφευχθῶσιν αἱ καταστρατηγήσεις φορολογίας. Ὁ νόμος ͵ΒΒ΄ τῆς 15 Ἀπριλίου 1892 ἐπανέφερε τὸ σύστημα τῆς δι' ἐνσήμων εἰσιτηρίων εἰσπράξεως τοῦ φόρου, πρὸς ἐξασφάλισιν ἀνωτέρων εἰσπράξεων. Τὸ ποσοστὸν τῆς φορολογίας 10 % δὲν μετεβλήθη, ἐξεδόθη δὲ κατόπιν τὸ διάταγμα τῆς 5 Μαΐου 1892 περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου ͵ΒΒ΄. Ὁ νόμος ͵ΒΩΚ΄ τῆς 11 Φεβρουαρίου 1901, ἄρθρ. 3, ἐπέτρεψε τὴν «ἐνοικίασιν» τοῦ δημοσίου ἐσόδου τούτου, διὰ δὲ τοῦ νόμου 648 τοῦ 1915 τὸ τέλος τῶν κινηματογραφικῶν παραστάσεων ἀνεβιβάσθη εἰς λεπτὰ 20 κατὰ δραχμὴν ἢ κλάσμα δραχμῆς. Σημειωτέον ὅτι ὁ νόμος 648 τοῦ 1915 διέταξε προσέτι, ὅτι αἱ ἐκ τοῦ ἐσόδου τούτου εἰσπράξεις διατίθενται ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου παθόντων, ἐκτὸς ποσοστοῦ «ἄχρι 10 %, ὅπερ δύναται νὰ διατεθῇ ὑπὲρ Σωματείου ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἢ παραπλησίῳ σκοπῷ συγκροτηθέντος», ὡς τοιοῦτον δὲ ὡρίσθη ὁ ἐν Ἀθήναις πατριωτικὸς σύνδεσμος τῶν Ἑλληνίδων (ν. 648, ἄρθρ. 1, καὶ Β. Δ. 13 Μαρτίου 1915, ἄρθρ. 2 § 2. *Γεωργαντᾶ*, κατὰ Jèze, τόμ. 3ος, σελ. 253 καὶ 270. *Κοφινᾶ*, Τέλη χαρτ. ἔκδ. β΄, σελ. 24, 55, 78, 103, 136, 199, 200, 336).

Ἰσχύουσα νομοθεσία. Σπουδαία μεταρρύθμισις τῆς φορολογίας τῶν θεαμάτων ἐγένετο διὰ τοῦ νόμου 1237 τῆς 4 Ἀπριλίου 1918 (Ἐφημ. Κυβερ. ἀριθ. 74 τῆς 7 Ἀπριλίου 1918) «Περὶ φορολογίας δημοσίων θεαμάτων», τὸν ὁποῖον εἶχε συντάξει, μετὰ μακρᾶς αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, ὁ τότε διευθυντὴς τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ μονοπωλίων τοῦ ὑπουργείου Γ. Κοφινᾶς, ὑπέβαλε δὲ εἰς τὴν βουλὴν ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Μιλτ. Νεγροπόντης. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἔπαυσεν ἡ φορολογία αὕτη νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ τέλη χαρτοσήμου, εἰς τὰ ὁποῖα πρότερον συμπεριελαμβάνετο (*Ἰ. Α. Σούτζου*, Δημοσιολογία, σελ. 145), ἀπετέλεσε δὲ ἰδίαν, αὐτοτελῆ, ἔμμεσον φορολογίαν. Ὁ νόμος οὗτος ἐτροποποιήθη καὶ συνεπληρώθη διὰ τῶν νόμων 1945, 2286, 2968, 3219 καὶ διὰ τῶν Ν. Δ. 21 Νοεμβρίου 1922, 29 Δεκεμβρίου 1922, 28 Ἰανουαρίου 1923, 9 Ἰουλίου 1923, 4 Αὐγούστου 1923, 12 Δεκεμβρίου 1923, 20 Ἰανουαρίου 1925 καὶ 20 Ὀκτωβρίου 1925. Περὶ ἐκτελέσεως δὲ τοῦ νόμου 1237 ἐξεδόθη τὸ Β. Δ. τῆς 8 Αὐγούστου 1918, τροποποιηθὲν διὰ μεταγενεστέρων διαταγμάτων. Πάντα τὰ θεσμοθετήματα ταῦτα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διατάξεις περὶ φορολογίας δημοσίων θεαμάτων» ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογραφείου 1927.

Τὸ σύστημα τῆς ἰσχυούσης φορολογίας. α΄) *Δαδικὴ φορολογία.* Εἰς τὴν φορολογίαν ὑπόκεινται τὰ παντὸς εἴδους θεάματα, παραστάσεις, ἀκροάματα, χοροί, καλλιτεχνικαὶ ἐκθέσεις, ἀγῶνες, παίγνια καὶ ἄλλαι ψυχαγωγίαι, ἐκτελούμενα ἐντὸς κεκλεισμένων χώρων, ὧν ἡ εἴσοδος εἶναι διατετιμημένη ἢ ἐπιτρέπεται ἐπὶ πληρωμῇ, ἢ ἐντὸς κεκλεισμένων καὶ ἀνοικτῶν χώρων ἄνευ διατετιμημένης εἰσόδου (Ν. 1237, ἄρθρ. 1 § 1)· Ὁ νόμος οὗτος ἀρχικῶς περιελάμβανεν εἰς τὴν φορολογίαν καὶ τὰ «ᾠδικὰ καφενεῖα», ἀλλ' ὁ νόμος 3047 τῆς 30 Ἰουλίου 1922

Digitized by Google

«Περὶ φορολογίας κέντρων διασκεδάσεως» (ἄρθρ. 3 καὶ 8) ἀπήλλαξε τῆς φορολογίας τῶν θεαμάτων τὰ καφῳδεῖα, ὑπαγαγὼν αὐτὰ εἰς τὴν τῶν κέντρων διασκεδάσεως. Ἡ φορολογία εἶναι δυαδική. Ἐπιβάλλεται: α') εἰς τὸν «θεατρώνην», καὶ ὡς τοιοῦτος νοεῖται ὁ διευθυντὴς δημοσίου θεάματος καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ ὑποκατασταθεὶς εἰς τὴν διεύθυνσιν ἢ διαχείρισιν (ἄρθρ. 1 § 3 καὶ ἄρθ. 2), ὑπόχρεων εἰς δήλωσιν καὶ εἰς λῆψιν ἀδείας ἐπὶ πληρωμῇ ἐλαφροῦ τέλους δραχμῶν 5 διὰ παραστάσεις πρωινὰς καὶ ἀπογευματινὰς καὶ δραχμῶν 10 διὰ νυκτερινάς, μὴ παρατεινομένας πέραν τῆς $12\frac{1}{2}$ τοῦ μεσονυκτίου καὶ δραχμῶν 25 παρατεινομένας ἢ ἀρχομένας μετὰ τὴν ὥραν ταύτην. Τὸ τέλος τοῦτο μειοῦται εἴς τινας περιπτώσεις (ἄρθρ. 2 § 2 καὶ 3 καὶ Ν. 1945 ἄρθρ. 1). ἡ δὲ ἄδεια ἐκδίδεται πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ θεάματος· καὶ β') εἰς τὸν εἰσερχόμενον εἰς δημόσιον θέαμα, ὑποβαλλόμενον εἰς «τέλος δημοσίου θεάματος», εἰσπραττόμενον ἐφ' ἑκάστης εἰσόδου καὶ καθ' ἕκαστον πρόσωπον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου (ἄρθρ. 3 ἐπ.).

β') *Ὑποχρέωσις εἰς τέλος θεατρώνου καὶ θεατοῦ.* Ἡ μὲν ὑποχρέωσις τοῦ θεατρώνου εἶναι προσωπική, συνδεομένη πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ λῆψιν ἀδείας ἐκτελέσεως τοῦ δημοσίου θεάματος, ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ τέλους, ἡ δὲ εἰς τὸ τέλος ὑποχρέωσις τοῦ θεατοῦ ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς προσωπικὴ ἑκάστου τῶν εἰσερχομένων εἰς δημόσιον θέαμα, πράγματι ὅμως, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως (διὰ τοῦ εἰς τὸν θεατὴν παρεχομένου ἀνωνύμου εἰσιτηρίου, εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ ἄρθρ. 7 συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ τέλος), ὁ φόρος εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσωπος, συνδεόμενος ἀναποσπάστως πρὸς τὸ εἰσιτήριον καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, τὸ δὲ εἰσιτήριον δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ θεατοῦ, ἀλλὰ τὸν τίτλον τοῦ θεάτρου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεατρώνου, ἢ τοῦ πωλητοῦ τῶν εἰσιτηρίων κλπ. Ἐν τούτοις τιμωρεῖται ποινικῶς, κατὰ τὸ ἄρθρ. 8, «πᾶς γενόμενος δεκτὸς ἐν δημοσίῳ θεάματι, χωρὶς νὰ τηρηθῶσιν αἱ διατάξεις τοῦ νόμου», καθὼς καὶ ὁ θεατρώνης τοῦ δημοσίου θεάματος, εἰς ὃ ἐγένετο ἡ παράβασις, ἀλλὰ μόνον διὰ παράβασιν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου. Ἐπιτρέπεται δὲ ἡ δι' ἐνοικιάσεως διάθεσις τοῦ φόρου, ὅπου δὲ κατόπιν δημοπρασίας ἀνατίθεται ἡ εἴσπραξις εἰς ἐνοικιαστήν, οὗτος, ἀντὶ τοῦ δημοσίου, εἰσπράττει τὸ τέλος, καταβάλλει δὲ τὸ ἐνοίκιον εἰς τὸ δημόσιον.

γ') *Ἀντικείμενον τοῦ τέλους.* Ἀντικείμενον τοῦ τέλους τοῦ θεατοῦ εἶναι τὸ εἰσιτήριον, δηλαδὴ ὁ τίτλος τοῦ συμβολαίου τῆς εἰσόδου εἰς τὸ θέατρον ἢ τῆς θέσεως, εἰς ἣν παρέχει δικαίωμα, εἰς τρόπον ὥστε τὸ τέλος καταβάλλεται παρὰ τοῦ θεατοῦ εἰς τὸν θεατρώνην ταυτοχρόνως μετὰ τῆς τιμῆς τοῦ εἰσιτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον φέρεται ἐντύπως τὸ τίμημα τῆς εἰσόδου ἢ τῆς θέσεως συνολικῶς καὶ διακεκριμένως ἡ τιμὴ τοῦ εἰσιτηρίου καὶ τὸ ἀνῆκον τέλος (ἄρθρ. 7). Ἑπομένως, τὸ σύνολον τῆς τιμῆς τοῦ εἰσιτηρίου, εἰς ὃ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ τέλος, ἐμφανίζεται ὡς τίμημα τοῦ εἰσιτηρίου, οὕτω δὲ τὸ τέλος, ὡς ἐπὶ τοῦ εἰσιτηρίου ἐπιβαλλόμενον, προσλαμβάνει χαρακτῆρα ἐμμέσου φόρου. Τὸ τέλος τοῦτο εἰσπράττεται ὑπὸ τοῦ δημοσίου διὰ τῆς παρὰ τοῦ θεατρώνου καταβολῆς του εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, δι' εἰδικῆς παρ' αὐτοῦ ἐπισφραγίσεως τοῦ εἰσιτηρίου, ἢ δι' ἐπικολλήσεως ἐπ' αὐτοῦ εἰδικοῦ ἐνσήμου (ἄρθρ. 7 § 3), γιγνομένη πρὸ τῆς πωλήσεως καὶ διαθέσεως τῶν εἰσιτηρίων πρὸς τοὺς θεατὰς (ἄρθρ. 7 § 6), ἐκτὸς ἐὰν ἡ εἴσπραξις τοῦ τέλους γίγνεται «κατ' ἀποκοπήν», περὶ ἧς κατωτέρω. Ἐξαιρετικῶς ἐπιτρέπεται ἡ καταβολὴ τοῦ τέλους εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως, ἐπὶ συναυλιῶν, παραστάσεων ἢ χορῶν διδομένων ὑπὸ νομίμως ὑφισταμένων φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, σωματείων καὶ συλλόγων (ἄρθρ. 13).

δ') *Ἀπαλλαγαὶ ἢ ἐξαιρέσεις.* Αἱ ἐκ τοῦ τέλους ἀπαλλαγαὶ ἢ ἐξαιρέσεις διακρίνονται: α') εἰς προσωπικάς, παρεχομένας δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, εἰς συναυλίας, παραστάσεις καὶ χοροὺς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Ὠδείου καὶ τῶν νομίμως ἀνεγνωρισμένων μουσικῶν ἑταιρειῶν, ὡς καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ τοῦ Πειραϊκοῦ συνδέσμου, τὰς διδομένας ὑπὸ τῶν νομικῶν τούτων προσώπων μόνον ἐντὸς τοῦ καταστήματος αὐτῶν, καθὼς καὶ εἰς ἐπιστημονικὰς διαλέξεις γιγνομένας ὑπ' ἀναγνωρισμένων σωματείων ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν (ἄρθρ. 14 § 1). Ἐπίσης ὁ ὑπουργὸς δύναται νὰ ἀπαλλάσσῃ παντὸς τέλους τὰς ὑπὲρ προσφύγων διαλέξεις, συναυλίας καὶ παραστάσεις (Ν. Δ. 28 Ν/βρίου 1922), καθὼς ἐπίσης ὁ ὑπουργὸς δύναται δι' ἀποφάσεώς του νὰ ὑποβάλῃ εἰς ἠλαττωμένον τέλος, οὐχὶ ἔλασσον τῶν 10% ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ εἰσιτηρίου, τοὺς ὑπὸ ἀνεγνωρισμένων φιλανθρωπικῶν ἢ κοινωφελῶν συλλόγων καὶ σωματείων διδομένους χορούς, συναυλίας καὶ παραστάσεις ὑπὲρ τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἢ κοινωφελοῦς σκοποῦ αὐτῶν, καθὼς καὶ τὸν κατ' ἔτος ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως τῶν Συντακτῶν διδόμενον χορόν. Προσωπικῶς ἀπαλλάσσονται τοῦ τέλους καὶ τὰ ὡρισμένα λεπτομερῶς πρόσωπα, οἷα οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δημοσίου θεάματος ἀνήκοντες (νομ. 1237, ἄρθρ. 3 § 2 καὶ ἄρθρ. 2 Β. Δ. 4 Ἀπριλίου 1918), καὶ β') εἰς πραγματικάς, παρεχομένας, ἀποφάσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, εἰς ὁπουδήποτε διδομένας ἄνευ διατετιμημένης εἰσόδου καὶ ἄνευ καθ' οἱονδήποτε τρόπον καταβολῆς εἰσιτηρίου παντὸς εἴδους συναυλίας, ἐφ' ὅσον ἡ διατίμησις τῶν παρεχομένων εἰδῶν καταναλώσεως δὲν ὑπερβαίνει τὴν συνήθη διατίμησιν αὐτῶν (νόμ. 2286 τοῦ 1920).

ε') *Βάσις τῆς φορολογίας.* Ὡς βάσις τῆς φορολογίας λαμβάνεται τὸ τίμημα ἑκάστου εἰσιτηρίου, μὴ συνυπολογιζομένου τοῦ τέλους. Κλάσμα δραχμῆς θεωρεῖται κατὰ κανόνα ὡς ἀκεραία δραχμή. Ἐπὶ τιμήματος δὲ θεωρείων καὶ τῶν ἑδωλίων δημοσίων θεαμάτων, διατεθειμένων ἐπὶ τιμήματι ἰδίῳ καὶ ἀσχέτῳ πρὸς τὸ τῆς εἰσόδου, τὸ τέλος ὑπολογίζεται ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ τιμήματος τῶν θεωρείων ἢ ἑδωλίων ἑκάστης παραστάσεως ἢ ἐκτελέσεως (ἄρθρ. 3).

στ') *Ποσοστὸν τοῦ τέλους.* Τὸ τέλος 10 % ἐπὶ τιμήματος εἰσιτηρίου ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου 1237 (ἄρθρ. 3 § 6) ἀναλογικὸν κατὰ κλίμακα αὔξουσαν προοδευτικήν, ἤτοι:

Εἰς 15 %	ὁσάκις	τὸ τίμημα	ὑπερβαίνει τὰς δρ.	5,	οὐχὶ	τὰς 10
» 20 %	»	»	»	10	»	» 15
» 25 %	»	»	»	15	»	» 20
» 30 %	»	»	»	20	»	» 25
» 35 %	»	»	»	25	»	» 30
» 40 %	»	»	»	30	»	» 35
» 45 %	»	»	»	35	»	» 40
» 50 %	»	»	»	40		

ζ') *Τέλος κινηματογράφων.* Ἐπὶ τιμήματος εἰσόδου εἰς κινηματογράφους τὸ τέλος ὁρίζεται δι' ἑκάστην παράστασιν εἰς λεπτὰ 15 ἐπὶ ἑκάστου εἰσιτηρίου μέχρι μιᾶς δραχμῆς. Ὁσάκις δὲ τὸ τίμημα ὑπερβαίνει τὴν μίαν δραχμήν, τὸ τέλος ὁρίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προοδευτικῆς κλίμακος τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου 1237, ὡς ἀντικατεστάθη διὰ τῆς § 2 τοῦ ἄρθρου μόνου τοῦ νόμου 2286 τοῦ 1920 καὶ τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Ν. Δ. 12 Δεκεμβρίου 1923, τὸ ἀνώτατον δὲ ὅριον τῆς κλίμακος ταύτης εἶναι 40 % ἐπὶ τιμήματος ἀνωτέρου τῶν δραχ. 6. Εἰς τὸ τέλος τῶν κινηματογράφων ὑπόκεινται καὶ οἱ χοροί, ἐφ' ὅσον τὸ τίμημα τῆς εἰσόδου ὑπερβαίνει τὰ λεπτὰ 50.

η') *Κατ' ἀποκοπὴν φορολογία.* Δημόσια θεάματα, ἐκτελούμενα ἐντὸς κεκλεισμένων ἢ ἀνοικτῶν χώρων, ἄνευ διατετιμημένης εἰσόδου, φορολογοῦνται κατ' ἐκτίμησιν, τηρουμένης κατὰ τὸ δυνατὸν τῆς ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχ. ε' καὶ στ' βάσεως, δυνάμει πρωτοκόλλου (νόμος 1237, ἄρθρ. 5). Τὸ τέλος τοῦτο, διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 29 Δεκεμβρίου 1922, ὡρίσθη πάγιον διὰ χορούς, ὀργανουμένους ἐπὶ μὴ διατετιμημένῃ εἰσόδῳ (ἄρθρ. 4), καθὼς ἐπίσης ὡρίσθη διὰ τοῦ αὐτοῦ Ν. Δ (ἄρθρ. 5) πάγιον τὸ τέλος τῶν ἐν ὑπαίθρῳ λειτουργούντων κινηματογράφων. Ἐπιτρέπεται δὲ εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν ν' ἀποφασίζῃ, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ θεατρώνου, περὶ τῆς ἐπι ὡρισμένην χρονικὴν περίοδον, μὴ βραχυτέραν τοῦ μηνός, κατ' ἀποκοπὴν εἴσπραξιν τοῦ τέλους δημοσίων θεαμάτων, ἐκτελουμένων ἐντὸς κεκλεισμένων χώρων ἐπὶ διατετιμημένῃ εἰσόδῳ (νόμος 1237, ἄρθρ. 9).

Πρόσθετον τέλος ἐπιβάλλεται εἰς τὸ τέλος ἑκάστου εἰσιτηρίου ὑπὲρ τοῦ ταμείου συντάξεων ἠθοποιῶν, μουσικῶν καὶ τεχνιτῶν θεάτρου (Ν. Δ. 4 Αὐγ. 1923, ἄρθρ. 11, ν. 1237, ἄρθρ. 11) καὶ ἄλλων τινῶν σχετικῶν σκοπῶν.

Περιπτώσεις ἐπιστροφῆς καταβληθέντος τέλους ἐξαιρετικῶς καθορίζονται ἐν ἄρθρ. 16 ν. 1237, προστεθὲν δι' ἄρθρ. 9 τοῦ ν. 1945 τοῦ 1929.

Ἔσοδον τοῦ κράτους. Τὸ ἔσοδον τοῦ κράτους ἐκ τῆς φορολογίας ταύτης ἀναγράφεται ὑπὸ τὸ κεφάλαιον 10 τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων, καὶ ἐν ἄρθρῳ μὲν 9 αὐτοῦ τὰ τέλη ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων θεάτρων καὶ ᾠδικῶν καφενείων τῆς χρήσεως 1928—1929 προϋπελογίσθησαν εἰς δραχ. 35.000.000, ἐν ἄρθρῳ δὲ 10 τὸ τέλος ἀδειῶν τελέσεως δημοσίου θεάματος εἰς δραχ. 3 000.000 καὶ ἐν ἄρθρῳ 11 τὸ πρόσθετον τέλος, ἀποδιδόμενον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον καὶ εἰς τὸ ταμεῖον συντάξεως ἠθοποιῶν, εἰς δραχ. 3.500.000. Γ. Ν. ΚΟΦΙΝΑΣ

θεαματικός, *—ή, —όν*· ὁ παρεχόμενος ὡς ἄξιον θέαμα, ὁ παρουσιάζων ὡραῖον, εὐάρεστον θέαμα: «ἡ πομπὴ ὑπῆρξε θεαματική».—Ἐπίρρ. ***θεαματικῶς.***

θεαματικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θεαματικοῦ, ὡραία, εὐάρεστος θέα: «ἡ θεαματικότης τῶν Ἀθηνῶν».

Θεὰν-*Μπερμοῦδεθ* (Cean - Bermudez), *δὸν* ***Χουὰν Αὐγουστῖνος.*** Ἱσπανὸς ἀρχαιολόγος καὶ τεχνοκρίτης (1749—1829). Ἐξέδωκε πολλὰ συγγράμματα περὶ τέχνης, ἐν οἷς: «Ἱστορικὸν λεξικὸν τῶν διασήμων καθηγητῶν τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν Ἱσπανίᾳ» (Μαδρίτη 1800), «Καλλιτεχνικὴ περιγραφὴ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Σεβίλλης» (1804), «Διάλογος περὶ τῆς τέχνης τοῦ ζωγραφίζειν», «Περὶ τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἱσπανίᾳ» (1832) κ. ἄ. —Ω

θεανδρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεανδρίαν, εἰς τὴν θεανθρωπίαν, ἄλλως *θεανθρωπικός.*

— θεανδρικὴ *ἐνέργεια.* Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (611—641) ἐπιθυμῶν ἕνεκα πολιτικῶν λόγων νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς μονοφυσίτας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ κράτους καὶ ἔχων συνεργὸν εἰς τοῦτο τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον (610—639), ἐπρότεινεν ὡς μέσον ἑνώσεως τὴν ἔκφρασιν «μία ἐν τῷ Χριστῷ θεανδρικὴ ἐνέργεια», ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Σέργιος διὰ χωρίων τοῦ Ψευδοδιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τοῦ Μηνᾶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων. Ὑπὲρ αὐτῆς ἐκηρύχθη ὁ Ἀλεξανδρείας Κῦρος, ὅστις μάλιστα προσείλκυσε τοὺς Σευηριανοὺς ἐκ τῶν μονοφυσιτῶν τῆς Αἰγύπτου 633). Ταχέως ὅμως ἠγέρθη ἀντίδρασις κατὰ τῆς νέας διδασκαλίας ὡς μονοφυσιτικῆς, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἀπὸ τοῦ 638 πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος. Μάτην, ὁ Ἡράκλειος διὰ τῆς «ἐκθέσεως» (638) παρασιωπῶν τὴν ἔκφρασιν «μία ἐνέργεια» ἐπέβαλλε τὴν ἔκφρασιν «μία θέλησις», διότι καὶ ἡ ἔκφρασις αὕτη προσεβλήθη ὡς μονοφυσιτική. Εἰς τὰς ἔριδας ταύτας ἔθηκε τέρμα ἡ ἕκτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος (680), ἥτις ἐθέσπισε δύο ἐνεργείας καὶ δύο θελήσεις ἐν τῷ Χριστῷ. Κ. Ι. Δ.

—«Θεανδρικὸν *μυστήριον*». Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος ἀναφαίνονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χριστιανικὰ δράματα ἢ μᾶλλον δραματικοὶ διάλογοι θρησκευτικὴν ἔχοντες ὑπόθεσιν καὶ ἐξαγγελλόμενοι ὑπὸ προσώπων ὑποδυομένων τὰ πρόσωπα τοῦ ἐκτελουμένου δράματος. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (591) μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου ἱερόν τι δρᾶμα καλούμενον «Θεανδρικὸν μυστήριον» καὶ «Θεανδρικὴ πανδαισία», περὶ οὗ δὲν ἔχομεν περισσοτέρας εἰδήσεις. Ἡ γνώμη ὅτι πάντα τὰ χριστιανικὰ δράματα ἐκαλοῦντο θεανδρικὰ μυστήρια δὲν εἶναι ὀρθὴ (βλ. *Διομ. Κυριακοῦ* Ἐκκλ. Ἱστορ. τόμ. Α', σελ. 416). Κ. Ι. Δ.

Θέανδρος (ὁ). Ὁ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὁ *θεάνθρωπος.*

θεανθρωπία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θεανθρώπου, ἄλλως *θεανδρία.*

θεανθρωπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεανθρωπίαν, ἄλλως *θεανδρικός.*

Θεάνθρωπος (ὁ)· ὁ συνενῶν ἐν ἑαυτῷ τὰς ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ συγχρόνως καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίθετον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

—*[Δογμ.]* Κατὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου, τοῦ χωρίζοντος τὰς δύο ἐν Χριστῷ φύσεις καὶ ἀρνουμένου τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη αὐτῶν ἕνωσιν, ἀντεπεξῆλθεν ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ἡ θεία καὶ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ ἡνώθησαν ἀληθῶς, καὶ ἑπομένως ὁ Χριστὸς εἶναι θεάνθρωπος, οὔτε δηλαδὴ μόνον Θεός, οὔτε μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον. Κατὰ τὸν Κύριλλον μόνον πρὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως καὶ κατὰ θεωρίαν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ δύο διακεκριμένων ἐν Χριστῷ φύσεων, διότι ἐὰν ἐν τῷ Χριστῷ ἦσαν δύο φύσεις κεχωρισμέναι, τότε θὰ εἴχομεν δύο ὑποκείμενα, δύο Χριστούς, οὕτως ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀπολύτρωσις, ἥτις θὰ ἐπήρχετο μόνον ἐὰν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἡνοῦτο ἀληθῶς μετὰ τῆς θείας. Ἐν περιπτώσει δὲ συναφείας τῶν δύο φύσεων ἄνευ ἀντιδόσεως τῶν ὀνομάτων καὶ ἰδιωμάτων («ἀντιμετάθεσις»), ὁ Χριστὸς θὰ ἦτο ἁπλῶς ἄνθρωπος θεοφόρος καὶ οὐχὶ θεάνθρωπος. Εἰς τὴν μεταξὺ Νεστορίου καὶ Κυρίλλου ἐγερθεῖσαν ἔριδα, εἰς ἣν πλεῖστοι ἔλαβον μέρος, ἔθηκε τέρμα ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ (431) κατακρίνασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου καὶ ἐπικυρώσασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίλλου, ἀναγνωρίσαντος ὅμως ἐν τῇ ἑνώσει καὶ τὴν διάκρισιν τῶν δύο φύσεων (ἀσύγχυτος ἕνωσις). Τὸν ὅρον θεάνθρωπος εὑρίσκομεν πρῶτον παρὰ τῷ Ὠριγένει. Κ. Ι. Δ.

Θεανὼ *[Μυθολ.].* —1) Μία τῶν 50 Δαναΐδων, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαχεν ὁ υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου Φάντης, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν αὕτη κατὰ τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου των. —2) Θυγάτηρ τοῦ Κισσέως, ἀδελφὴ τῆς Ἑκάβης καὶ σύζυγος τοῦ Ἀντήνορος, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Τρώων. Ἱέρεια οὖσα τῆς Ἀθηνᾶς ἡ Θεανώ, εἶχε καταθέσει εἰς τὰ γόνατα τῆς θεᾶς τὸν πολύτιμον πέπλον, τὸν ὁποῖον ἀνέθετεν εἰς αὐτὴν ἡ Ἑκάβη, διὰ νὰ σώσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τοῦ Διομήδους (Ἰλ. Ζ. 298 — 310). Εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Λέσχης τῶν Δελφῶν, αἵτινες ἦσαν ἔργον τοῦ Πολυγνώτου, περιελαμβάνετο καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Θεανοῦς, τοῦ συζύγου της, τῶν δύο υἱῶν της, Γλαύκου καὶ Εὐρυμάχου, καὶ τῆς κόρης της Κρινοῦς, ἥτις ἀπεικονίζετο κρατοῦσα νήπιον. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ι', 27, 3), τὰ πρόσωπα καὶ τῶν πέντε ἐφαίνοντο

Digitized by Google

τεθλιμμένα. — 3) Θυγάτηρ τοῦ Μεταπόντους βασιλέως τῆς Ἰκαρίας. ΚΑΨ.

— **Θεανώ**. —1) Σύζυγος τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη ὅτε ἐκ Σάμου μετῴκησεν εἰς Κρότωνα. Ἐλέγετο θυγάτηρ τοῦ Βροντίνου, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ Πυθώνακτος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐφέροντο ἑπτὰ ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα τινὰ ἔργα, ἅτινα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἔργα πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐκ ταύτης, κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον, ἐγεννήθησαν τὰ τρία τέκνα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, Τηλαύγης, Μνήσαρχος καὶ Μυῖα. —2) Μαθήτρια τοῦ φιλοσόφου καὶ συγγραφεὺς φιλοσοφικῶν τινων ἔργων. Ἦτο ἐκ Μεταποντίου καὶ ἐλέγετο θυγάτηρ (κατ' ἄλλους σύζυγος) Βροντίνου τινός. —3) Λυρικὴ τις ποιήτρια ἐκ Λοκρίδος, τῆς ὁποίας τὰ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα μνημονευόμενα ποιήματα δὲν διεσώθησαν. —4) Θυγάτηρ τοῦ Λεοφῶντος καὶ σύζυγος τοῦ Καρύστου ἢ Βροτίνου ἐκ Θουρίων ἢ Μεταποντίου, φιλόσοφος αὐτη. —5) Σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομβρότου καὶ μήτηρ τοῦ Παυσανίου. Περὶ αὐτῆς λέγεται, ὅτι, ὅτε ὁ υἱός της κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Σπάρτῃ ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, διωκόμενος ὡς ἔνοχος προδοσίας, ἔθεσε πρώτη λίθον, διὰ νὰ φραχθῇ ἡ θύρα τοῦ ναοῦ καὶ ἀποθάνῃ οὕτως ἐντὸς αὐτοῦ ὁ προδότης υἱός της. Μὲ τὸ ὄνομα Θεανὼ μνημονεύονται καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἐξ Ἀθηνῶν, Σπάρτης, πόλεων τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκαίας. ΚΑΨ.

θεάρεστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀρεστὸς εἰς τὸν Θεόν, εὐσεβής: «θεάρεστον ἔργον». —Ἐπίρρ. ***θεαρέστως***.

Θεαρίδης. Ἀδελφὸς Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου τυράννου τῶν Συρακουσῶν. Τῷ 390 π. Χ. κατέστη ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, τῷ δὲ 389, κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐκστρατείαν τοῦ Διονυσίου, ἀπεστάλη μὲ 30 πλοῖα εἰς τὰς Λιπαραίων νήσους, ὅπου αἰχμαλωτίσας αὔτανδρον τὴν ἐκεῖ ἐκ 10 πλοίων μοῖραν («δεκαναΐαν») τῶν Ρηγίνων, ἐπέστρεψεν εἰς Μεσσήνην. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῆς εἰς Ὀλυμπίαν θεωρίας τοῦ Διονυσίου, καταστὰς αὐτόθι «ἐπὶ τῷ κάλλει τῶν σκηνῶν καὶ τῷ πλήθει τῶν τεθρίππων περίβλεπτος» (*Διόδωρ.* ΙΔ' 102, 103, 109). Π. Ν. Π.

Θεάριος (ὁ) */Ἀρχ./*. Ἐπωνύμιον τοῦ Ἀπόλλωνος, δοθὲν ὑπὸ τοῦ Πιτθέως, ὅστις ἔκτισεν αὐτῷ ἱερὸν ἐν Τροιζῆνι. —Π.

θεαρχία (ἡ)· ἡ ὑψίστη θεότης, αὐτὸς ὁ θεὸς ὁ ἄρχων τοῦ παντός· || *θεοκρατία* (βλ. λ.).

θεαρχικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεαρχίαν· || ὁ ἀσπαζόμενος τὴν θεαρχίαν ὡς πολίτευμα, θεοκρατικός.

θεάσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἄξιος νὰ θεαθῇ, ἀξιοθέατος.

θεαστικός, *—ή, —όν*· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμπνεόμενος, ὁ ἐνθουσιῶν.

θεατής (ὁ)· ὁ θεώμενος, ὁ μετ' ἐνδιαφέροντος παρατηρῶν, ὁ παρακολουθῶν διὰ τῆς ὁράσεως: «θεαταὶ θεάτρου, — κινηματογράφου»· || μεταφ. «ἦτο ἁπλοῦς θεατὴς τῆς ἀγωνίας τῶν οἰκείων του» ἀσυγκίνητος παρατηρητής.

— **«Θεατής»**. —1) Παλαιότατον περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν εἰς σχῆμα 8ον τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1836 ὑπὸ Μιχ. Σχινᾶ, ἐκδοθὲν μέχρι τοῦ 1838 καὶ ἐπιγραφόμενον ἐν ὑποτίτλῳ «σύγγραμμα ἠθικόν, οἰκονομικόν, φιλολογικὸν καὶ θεσμοθετικόν».— 2) Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 27ην Μαΐου 1868. —3) Ἐφημερὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἱδρυθεῖσα τῷ 1869 καὶ ἐκδιδομένη πεντάκις τῆς ἑβδομάδος. —4) Ἑβδομαδιαία ἐφημερὶς ἐν Ζακύνθῳ ἱδρυθεῖσα τὴν 10ην Μαΐου 1891. —5) Ἑβδομαδιαία εἰκονογραφημένη λαϊκὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα κατὰ Ἰανουάριον 1925 εἰς 4ον σχῆμα ὑπὸ Γερ. Πετροβίκη.

Θεατῖνοι (οἱ) (Theatiner) */Ἐκκλ. Ἱστ./*. Ὄνομα ἑνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ μετὰ τοὺς Ἰησουΐτας τὰ μάλιστα ἐργασθέντος τάγματος ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἐξύψωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ τῶν πιστῶν καὶ καταπολέμησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἱδρυταὶ τοῦ τάγματος τούτου εἶναι ὁ Γαετᾶνος (Caetano di Tiene) καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης Καράφφα (Caraffa), ὅστις τῷ 1555 ἐγένετο πάπας ὑπὸ τὸ ὄνομα Παῦλος ὁ Δ'. Ὁ Γαετᾶνος ἵδρυσε τὸ πρῶτον πνευματικὴν ἀδελφότητα σκοποῦσαν τὴν ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου, τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πολλαχῶς παραμελουμένου κηρύγματος τοῦ θείου λόγου καὶ τὴν συχνοτέραν μετάληψιν τῶν μυστηρίων ὑπὸ τῶν λαϊκῶν. Πρὸς πληρεστέραν καὶ ἐπιτυχεστέραν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τούτων μετέβη ὁ Γαετᾶνος εἰς Ρώμην, ἔνθα συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Καράφφα ἵδρυσε μετ' αὐτοῦ τὸ τάγμα τῶν Θεατίνων, οὗτινος συνέταξαν τὸ καταστατικὸν ἐγκριθὲν τῇ 24 Ἰουνίου τοῦ 1524 ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Ζ'. Πρῶτος προϊστάμενος τοῦ τάγματος τούτου ἐγένετο ὁ Καράφφα. Τὸ τάγμα ταχέως διαδοθὲν εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἰδίᾳ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς τὴν Ἱσπανίαν, Πολωνίαν, Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν, ἱδρύσαν δὲ ἐν Νεαπόλει καὶ γυναικεῖον τάγμα Θεατίνων, διεκρίθη ἰδίᾳ διὰ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου, τὴν καταπολέμησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ τὴν ἀγαθοεργὸν καὶ φιλανθρωπικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν. Κ. Ι. Δ.

θεατός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ θεαθῇ, νὰ παρατηρηθῇ, ὁρατός, ἀντίθ. *ἀθέατος*.

θεατράκι (τό)· μικρὸν θέατρον.

θεατραλία */Βυζαντ. Θέατρ./*. Ἡ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς διὰ τὰ δημόσια θεάματα ὡρισμένη δαπάνη (*Ἰουστ.* Νεαρ. 63), ἣν ὁ Φώτιος ἐν τῷ «Νομοκάνονι» αὐτοῦ (ιγ' 24) ὀνομάζει *θεωρικά*. Ν. Ι. Λ.

θεατρίζω· ἐκθέτω τι εἰς δημοσίαν θέαν ὡσεὶ εἰς θέατρον πρὸς γελοιοποίησιν ἢ ἀτίμωσιν, ἐμφανίζω τι ὡς γελοῖον, γελοιοποιῶ: «θεατρίζει καὶ ἐκφαυλίζει πᾶσαν εὐγενῆ προσπάθειαν».

θεατρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ θέατρον, ὁ τοῦ θεάτρου: «θεατρικὴ μουσική», «θεατρικὸς διάκοσμος», «θεατρικαὶ παραστάσεις», «ἔργα θεατρικά»· || ὁ ἁρμόζων εἰς τὸ θέατρον, πομπώδης, μεγαλοπρεπής, ἐπιδεικτικός: «ἐμφάνισις θεατρική». —Ἐπίρρ. ***θεατρικῶς***.

— **θεατρικὰ *ἐνδύματα*** */ Θεατρ. /*. Ἀφ' ἧς ὑπῆρξε θέατρον καὶ ὑποκριταί, τὰ θεατρικὰ ἐνδύματα ἦσαν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Κατὰ φυσικὸν λόγον, πρῶτοι μετεχειρίσθησαν τοιαῦτα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, τῶν ὁποίων τὸ τραγικὸν ἔνδυμα ἦτο φανταστικόν, μεγαλοπρεπὲς καὶ πομπῶδες, οἷον ἐσυνηθίζετο κατὰ τὰς διονυσιακὰς τελετάς, αἵτινες ἠρέσκοντο εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων. Πρὸς τοῦτο συνέβαλλε πολὺ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου τεθεῖσα ἀρχή, καθ' ἣν τὰ τῆς τραγῳδίας πρόσωπα, ὡς ἀντιπρόποι τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου, ἔπρεπε καὶ διὰ τῆς περιβολῆς νὰ ὑπερέχωσιν. Ἀπετελεῖτο δὲ τὸ τραγικὸν ἔνδυμα ἐκ τοῦ *χιτῶνος* καὶ τοῦ *ἐπιβλήματος*. Ὁ Πολυδεύκης ἀναφέρει μέγαν ἀριθμὸν ἐπιβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐρέα ἐπανωφόρια, ἅτινα οἱ ὑποκριταὶ ἐτύλισσον περὶ τὸ σῶμά των καὶ ἐκαλοῦντο *ἱμάτια*, ἀφ' ἑτέρου δὲ κοντά, τὰ ὁποῖα προσήλωνον διὰ πόρπης ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐκαλοῦντο *χλαμύδες*. Οἱ βασιλεῖς ἔφερον τὴν *ξυστίδα*, ἥτις ἦτο ποδήρες ἔνδυμα, ἐρυθροῦ συνήθως χρώματος. Αἱ βασίλισσαι ἔφερον μακρὸν καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν συρόμενον χιτῶνα, *συρτὸν* ἢ *σύρμα* καλούμενον· ὑπὲρ τὸν συρτὸν ἔφερον λευκὸν ἱμάτιον μὲ ἐρυθρὰν παρυφὴν εἰς τὰ πλάγια καὶ *παράπηχυ* καλούμενον. Οἱ μάντεις ἔφερον δικτυοειδὲς μάλλινον πλεκτὸν ἐπανωφόριον, *ἄγρηνον* καλούμενον, ἐκ τοῦ εἴδους τῆς κατασκευῆς του. Οἱ πολεμισταὶ ἔφερον πανοπλίαν καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐτύλισσον περὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα χλαμύδα ἐρυθροῦ χρώματος, ἥτις ἐκαλεῖτο *ἐφαπτίς*. Οἱ ἐξόριστοι ἔφερον λευκὰ ἐνδύματα ῥυπαρὰ καὶ πλήρη κονιορτοῦ, οἱ πενθοῦντες μαῦρα. Οἱ χορευταὶ τῶν τραγικῶν δραμάτων ἔφερον τὰς συνήθεις ἐνδυμασίας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των, τῆς τάξεώς των, τῆς καταστάσεώς των καὶ τῆς ἐθνικότητός των. Εἴς τινας ἐν τούτοις τραγῳδίας, τὰ ἐνδύματα τῶν χορευτῶν ἦσαν ἐντελῶς φανταστικά, ὡς συνέβαινεν εἰς τὰς Βάκχας καὶ τὰς Βασσαρίδας εἰς τὰ ἔργα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδου, αἵτινες ἔφερον τὰ κατὰ παράδοσιν σύμβολα τῶν διονυσιακῶν θιάσων, τὰς νευρίδας δηλονότι, τὸν θύρσον κτλ. Περὶ τῶν ἐνδυμασιῶν, ἃς ἔφερον οἱ ὑποκριταὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρει τι. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους μανθάνομεν, ὅτι ἐπὶ τῆς συγχρόνου του κωμικῆς σκηνῆς οἱ ἄνδρες ἔφερον τὸν *ἀμφιμάσχαλον χιτῶνα* ἢ τὴν *ἐξωμίδα*, ὡς ἐπίβλημα δὲ τὸ *ἱμάτιον*, τὴν *χλαμύδα* καὶ τὸ *τριβώνιον* ἢ *τρίβωνα*, τὸ τελευταῖον τοῦτο καθημερινῆς χρήσεως καὶ διὰ τοῦτο τετριμμένον καὶ πολλάκις διάτρητον. Αἱ γυναῖκες ἔφερον τὸν *κροκωτόν*, τὸν κιτρίνου δηλονότι χρώματος χιτῶνα, ὃν περιέσφιγγον δίκην στηθοδέσμου ὑπὸ τὰ στήθη διὰ συνεστραμμένου ὑφάσματος, ὅπερ ἐκαλεῖτο συνήθως *στρόφιον*. Ἐπὶ τοῦ κροκωτοῦ ἔφερον ἱμάτιον μετ' ἐρυθρῶν παρυφῶν, *ἔγκυκλον* καλούμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν ἐνδύματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου καὶ ἦσαν, τρόπον τινά, ἐξαίρεσις, καθόσον γενικῶς τὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν τοῦ Ἀριστοφάνους ὡμοίαζον σχεδὸν πρὸς τὰ τῶν γελωτοποιῶν ἐκείνων, οἵτινες εἰκονίζονται ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἔφερον δηλονότι στενὰ χιτώνια καὶ ἀναξυρίδας στικτὰς καὶ ποικιλοχρόους, εἶχον δὲ τάς τε κοιλίας καὶ τὰ ὀπίσθιά των ἐξωγκωμένα καὶ παραγεμισμένα διὰ μικρῶν μαξιλαρίων, ἅτινα προσηρμόζοντο ἐπὶ τοῦ σώματός των διά τινος στενοῦ καὶ ἐλαστικοῦ φορέματος, ἐν εἴδει σημερινοῦ maillot, συνήθως χρώματος σαρκὸς καὶ καλύπτοντος ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ ὑποκριτοῦ, πλὴν τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Πρὸς δὲ εἶχον καὶ ἄλλας πολλὰς διαστροφὰς καὶ παραπληρώματα, ἐμφαίνοντα τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀσχημοσύνην αὐτῶν, καθόσον συνήθως, ὡς λάτρεις τοῦ γονιμώδους θεοῦ, οἱ ἄρρενες ἔφερον καὶ πλαστοὺς φαλλούς· «εἰσῄεσαν γάρ, κατὰ τὸν σχολιαστήν, οἱ κωμικοὶ διεζωσμένοι δερμάτινα αἰδοῖα γελοίου χάριν». Τῶν αὐτῶν ἐνδυμάτων καὶ παραγεμισμάτων ἐποιοῦντο χρῆσιν καὶ εἰς τὴν μέσην κωμῳδίαν. Οἱ τῆς νέας κωμῳδίας ὑποκριταί, παραιτήσαντες τὰ ἀνήθικα καὶ χονδροειδῆ συμπληρώματα τῆς ἐνδυμασίας, εἰς ἃ ἠρέσκετο ἡ ἀρχαία καὶ μέση κωμῳδία, ἔφερον γενικῶς ἐνδύματα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ πραγματικοῦ βίου, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ὁ χρωματισμὸς αὐτῶν ἦτο ἐντελῶς συμβολικός. Οὕτως, ἐκ τοῦ χρώματος αὐτῶν οἱ ἀκροαταὶ ἀντελαμβάνοντο ἀμέσως τὴν ἡλικίαν, τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν καὶ ἔστιν ὅτι τὸν χαρακτῆρα τῶν διαφόρων τῆς κωμῳδίας προσώπων. Τὴν διὰ τὸν ἐν γένει ἱματισμὸν τῶν τε ὑποκριτῶν καὶ χορευτῶν δαπάνην δι' ὅλα τὰ εἴδη τοῦ δράματος ἀνελάμβανον οἱ ἑκάστοτε *χορηγοί*, οἵτινες ἔστιν ὅτε ἐνοικίαζον αὐτὸν ἀπὸ τοὺς καλουμένους *ἱματιομίσθας*.

Ἐν Ρώμῃ, ἡ περιβολὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ἦτο, ὅπως καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φανταστική, μεγαλοπρεπὴς καὶ πομπώδης, ἀνάλογος δὲ πάντοτε πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὸ εἶδος τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ὑπεδύοντο. Ἔπαιζε δὲ ἡ πολυτέλεια τῶν θεατρικῶν ἐνδυμάτων σπουδαιότατον ῥόλον ἐν τῷ ρωμαϊκῷ θεάτρῳ, καθόσον αὕτη μόνον διήγειρε τὴν περιέργειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν θεατῶν, παρὰ ἡ τέχνη καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ διδασκομένου δράματος. Οἱ ὑποκριταὶ τῆς κωμῳδίας ἔφερον ἐνδυμασίας ἀναλόγους πρὸς τοὺς μύθους αὐτῆς. Κατὰ τὸν Πολυδεύκην, ὅστις ἀπαριθμεῖ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐνδύματα τῆς νέας τῶν Ἑλλήνων κωμῳδίας, ἣν ἀντέγραψαν οἱ Ρωμαῖοι ποιηταί, οἱ νέοι ἔφερον ἐνδυμασίαν ἐρυθροῦ χρώματος, οἱ δοῦλοι λευκοῦ, οἱ παράσιτοι μέλανος ἢ φαιοῦ, οἱ μαστροποὶ ποικιλόχρουν καὶ οἱ κληρονόμοι λευκὴν μετὰ κροσσῶν. Αἱ γυναῖκες, αἱ μὲν νέαι ἔφερον λευκὴν καὶ κιτρίνην ἐνδυμασίαν, αἱ δὲ γραῖαι πρασίνην καὶ κυανῆν καὶ αἱ ἱέρειαι λευκήν. Ἐννοεῖται, ὅτι πάντα τ' ἀνωτέρω τῆς κωμῳδίας ἐνδύματα ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν κυρίως κωμῳδίαν καὶ δὴ τὴν comoedia palliata, τὴν ἑλληνίζουσαν τουτέστι κωμῳδίαν, ἧς ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἦτο τὸ pallium, τὸ ἑλληνικὸν δηλονότι ἱμάτιον, κατ' ἀντίθεσιν τῆς ρωμαϊκῆς κωμῳδίας, τῆς comedia togata, ἧς χαρακτηριστικὸν ἦτο ἡ toga, ἡ ρωμαϊκὴ τουτέστι τήβεννος. Ἰδιαιτέρας ὅλως ἐνδυμασίας ἔφερον, ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ἠθοποιοὶ τῆς comedia planipedia, τὸ ricinium, τὸ ἀρχαιότερον τουτέστι ἔνδυμα, ἐξ οὗ καὶ ἡ κωμῳδία αὕτη ὠνομάζετο καὶ ricinata, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ οἱονεὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀστειολόγος τῶν μίμων καὶ τῶν ἀτελλανῶν δραμάτων, ὁ Σανίων, ὅστις ἔφερεν ἐνδυμασίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν δούλων, ἀλλὰ συνερραμμένην ἐκ πολλῶν ποικιλοχρόων τεμαχίων ὑφάσματος (centuculus), ὁποία εἶναι καὶ ἡ τοῦ νεωτέρου Ἀρλεκίνου.

Ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τῶν ἐνδυμασιῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς πάντα ἐν γένει τὰ νεώτερα θέατρα, ἀπὸ τῆς συστάσεώς των μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Οὕτως εἰς τὰ Μυστήρια ὅλων τῶν ἐθνῶν ἐν γένει, ὁ ὑποδυόμενος τὸν Πιλάτον ἐφόρει πάντοτε σύγχρονον τῆς ἐποχῆς τῆς παραστάσεως στολὴν ἱππότου τοῦ τόπου εἰς ὃν ἀνῆκεν, ὁ ὑποδυόμενος τὸν Θεὸν ἐφόρει στολὴν αὐτοκράτορος ἢ πάπα μὲ τὴν τιάραν, ἡ ὑποδυομένη τὴν Παναγίαν στολὴν μοναχῆς, μεταγενεστέρως δὲ ὁ ὑποδυόμενος τὸν Πολύευκτον τοῦ Κορνηλίου ἐν Γαλλίᾳ ἐφόρει ἱσπανικὴν περιβολὴν καὶ πτεροφόρον πῖλον καὶ ὁ ὑποδυόμενος τὸν Κοριολανὸν τοῦ Καλδερὼν ἐν Ἱσπανίᾳ παρουσιάζετο ἐπὶ σκηνῆς ὡς δὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τὰ αὐτὰ συνέβαινον. Ὁ διάσημος Ἄγγλος ἠθοποιὸς Γκάρικ ἔπαιζε τὸν Μάκβεθ μὲ στολὴν συγχρόνου στρατηγοῦ, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ οἱ ἠθοποιοὶ πάντες εἶχον μίαν πρόστυχον ἐνδυμασίαν διὰ τοὺς κοινοὺς ῥόλους καὶ μίαν ἄλλην ἐπίσημον, ἀπαρτιζομένην ἀπὸ ἱμάτιον μὲ σειρήτια καὶ πανταλόνι ἀπὸ μαῦρον βελοῦδο, πρὸς δὲ μίαν περροῦκαν καὶ ἓν ξίφος. Μόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἐδόθη προσοχή τις περὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐνδυμασιῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν θέατρον, καὶ αὐτὸ κατὰ τὰ πρῶτα βήματά του παρουσίασεν οἰκτρότατον θέαμα σχετικῶς πρὸς τὰ θεατρικὰ ἐνδύματα. Τὸ βεστιάριον τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ θιάσου ἐν Σύρῳ (1830) ἀπετελεῖτο ἀπὸ μερικὰ sui generis θεατρικὰ ἐνδύματα, ντομινὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περικεφαλαίας τινὰς ἐκ χρυσωμένου ναστοχάρτου καὶ τρεῖς-τέσσαρας περρούκας κατεσκευασμένας ἀπὸ μαλλία προβάτου. Ὁ ἐκ Γερμανίας περιηγητὴς Pukler-Muscau, παρευρεθεὶς εἰς μίαν παράστασιν τοῦ ἐν Σύρῳ, θεάτρου, γράφει τὰ ἑξῆς σχετικῶς πρὸς τὰ θεατρικὰ ἐνδύματα: «Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἔπαιζαν ἦτο ὁ «Βροῦτος». Ὁ πατὴρ Βροῦτος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς συγκλήτου, φέρων

Digitized by Google

χιτῶνα λουτροῦ καὶ μεγάλην μαλλίνην περροῦκαν, ὡμοίαζε καθ' ὁλοκληρίαν μὲ τράγον, ἐνῷ ὁ υἱός του, περιβεβλημένος μέγα μαῦρο ντομινὸ μὲ περικεφαλαίαν ἐξ ἀργυροχρόου χάρτου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐφαίνετο μᾶλλον κουρεὺς ἐν χορῷ μετημφιεσμένων παρὰ Ρωμαῖος ἥρως». Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἀπὸ τοῦ 1836 ἐλειτούργησεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ σκηνή, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια τῆς θεατρικῆς ἐνδυμασίας ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις τὶς φουστανέλλες καί τινας τουρκικὰς ἐνδυμασίας, ἃς μετεχειρίζοντο οἱ ἠθοποιοὶ εἰς τὰ νεώτερα πατριωτικὰ ἔργα, τὰ λοιπὰ θεατρικὰ ἐνδύματα ἀντεπροσωπεύοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ ντομινό. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἤλλαξαν καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τῶν ἐνδυμασιῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν σκηνήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ν. Ι. Λάσκαρη,* Μαθήματα ἱστορίας τοῦ ἀρχ. ἑλληνικοῦ θεάτρου, τόμ. Γ', σελ. 179 κ.ἑφ.—*Ν. Ἰ. Λάσκαρη,* Ἱστορία τοῦ Ρωμαϊκοῦ θεάτρου (1930) σελ. 232 κ.ἑφ. —*Adolphe Julien,* Histoire du costume du théâtre depuis les origines du théâtre jusqu' à nos jours.—*Vigentini,* Le recueil des costumes de tous les ouvrages dramatiques.—*Bauce,* La galerie théatrale.—*Racinet,* Le costume historique.

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

θεατρῖνος (ὁ), θηλ. *θεατρίνα*· δημοτ., ἐκεῖνος ποῦ κάμνει θέατρο, πλανόδιος ἠθοποιός: «ἦρθαν θεατρῖνοι»· || καθόλου, ἠθοποιὸς ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον· || μεταφ. ὁ ἐπιδεικνυόμενος, ὁ ἐμφανίζων ἑαυτὸν σπουδαῖον, ὁ δρῶν διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας: «θεατρῖνος τῆς ζωῆς».

θεατρισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θεατρίζειν, ἐμπαιγμός, γελοιοποίησις· || ἐπίδειξις θεατρική, σπουδαιοφάνεια.

θεατροειδὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θέατρον, ὁ ἔχων σχῆμα θεάτρου.

θεατροκοπία (ἡ)· ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια διὰ ν' ἀρέσῃ τις καὶ χειροκροτηθῇ εἰς τὸ θέατρον (*Πρόκλος,* εἰς Ἀρτεμίδωρον, 2. 75). Λ.

θεατροκόπος (ὁ)· ὁ ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιζητῶν ἐπευφημίας καὶ χειροκροτήματα. Τοιοῦτος κατ' ἀκριβολογίαν θεατροκόπος ὑπῆρξεν ὁ αὐτοκράτωρ Νέρων, ὅστις ἐγένετο καὶ ὁ εἰσηγητὴς τῶν *ἐγκαθέτων* ἐν τῷ θεάτρῳ. Ν. Ι. Λ.

θεατροκρατία (ἡ). Ἐκαλεῖτο οὕτω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἡ κατίσχυσις τῆς κρίσεως τῶν θεατῶν ἐπὶ τοῦ παριστανομένου δράματος. Τὸ ἀκροατήριον συνήθως διὰ φωνῶν ἐξεδήλου τὴν γνώμην αὐτοῦ, «ὅθεν δὴ τὰ θέατρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντα ἐγένοντο, ὡς ἐπαΐοντα ἐν μούσαις τό τε καλὸν καὶ μή, καὶ ἀντὶ ἀριστοκρατίας ἐν αὐτῇ θεατροκρατία τις πονηρὰ γέγονεν» (*Πλάτ.* Νόμ Γ' 701). Ἡ τοιαύτη θεατροκρατία εἶχε καθιερωθῇ διὰ νόμου ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Ὁ νόμος ὅμως διέφθειρε τοὺς ποιητάς, οἵτινες ἠναγκάζοντο νὰ κολακεύωσι τὰ πλήθη. Μεταγενεστέρως, λόγῳ τῶν ἀντεγκλήσεων καὶ τῶν ἐρίδων, αἵτινες συχνότατα συνέβαινον ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς ἐπικράτησιν τῆς γνώμης τῶν μὲν ἢ τῶν δέ, ἡ περὶ τῶν ἔργων κρίσις ἀνετέθη εἰς εἰδικοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄνδρας. Ν. Ι. Λ.

θεατρομανὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ μανιωδῶς ἀγαπῶν τὸ θέατρον, ὁ συχνάζων εἰς τὸ θέατρον.

θέατρον (τό)· ὁ τόπος ὅπου θεώμεθα, τόπος παραστάσεων· || συνεκδ. οἱ θεαταί· «τὸ θέατρον ἀνελύθη εἰς δάκρυα»· || πᾶν τὸ σχετικὸν μὲ τὸ θέατρον ὡς σύνολον, οἷον ὁ τόπος, ἡ σκηνή, τὰ ἑδώλια τῶν θεατῶν, τὰ μηχανικὰ μέσα, ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως κττ. || μετφ. αἰτία πρὸς εἰρωνείαν, πρὸς γέλωτα, κατάγελως: «ἐγίναμε θέατρο τοῦ κόσμου», ἤδη Γραφικὸν «ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ» (Ἐπιστ. πρὸς Κορ. 1, 4, 9).

— [ΕΓΚΥΚΛ.] Παρὰ τοῖς παλαιοῖς *θέατρον* κυρίως ἐλέγετο τὸ μέρος τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος, ἐν ᾧ καθήμενοι οἱ θεαταὶ παρηκολούθουν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Παράγεται δὲ ἡ λέξις ἐκ τοῦ ῥήματος *θεῶμαι*. Ὁ Ἰσίδωρος παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ *θεωρία*, ὁ δὲ Πλούταρχος ἐκ τοῦ *θεός*. Ἐν τῇ σημερινῇ της σημασίᾳ ἡ λέξις ἀπαντᾶται ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ 350 π. Χ., περὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεάτρου. Παρὰ τῷ Ὑπερείδῃ οὕτω καλεῖται καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Διονυσιακὸν θέατρον, τὸ ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου συντελεσθέν. Ἐπίσης τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει ἐν ψηφίσματι τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις εἶναι συνήθης ἡ σημασία αὕτη. *Θέατρον* ἐπίσης δηλοῖ καὶ αὐτὸ τὸ θέαμα. (*Ἡσύχ.* ἐν λ. *θέατρον* καὶ *Παῦλ.*, πρὸς Κορινθ. 1, 4, 9). Τὴν αὐτὴν σημασίαν τοῦ θεάματος ἔχει ἡ λέξις καὶ ἐν τῇ σημερινῇ δημώδει γλώσσῃ: «τί θέατρον ἔχομεν ἀπόψε;». Διὰ τῆς λέξεως *θέατρον* δηλοῦται καὶ ὁ τόπος ὅπου ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος (Σχολ. Ἀριστοφ.). Ἐπίσης καὶ ὁ τόπος ὅπου ἠγωνίζοντο οἱ σοφισταί. Ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει που θέατρον ἐν Ὀλυμπίᾳ. Εἶναι ὅμως γνωστόν, ὅτι ἐκεῖ οὐδέποτε ὑπῆρξε θέατρον· ἄρα ἐννοεῖ τὸ μέρος τοῦ σταδίου ἐφ' οὗ ἐκάθηντο οἱ θεαταὶ καὶ ἐθεῶντο τοὺς ἀγῶνας. Καὶ τὸν Γ' αἰῶνα συνηθέστερον ἀπαντᾶται ἡ λέξις *θέατρον* εἰς τὴν σημερινήν της σημασίαν ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Δήλου (Bul. de Corresp. Hellen., 1894, σελ. 161). Ἡ λέξις *θέατρον* σημαίνει καὶ τοὺς θεατάς. Ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ ἡ λέξις ἀπαντᾶται παρ' Ἡροδότῳ (VI, 21: «εἰς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θέατρον»), παρὰ Δημοσθένῃ (κατὰ Μειδ. § 59: «ὡς δ' ἐπληρώθη τὸ θέατρον»), παρὰ Πλουτάρχῳ (Δίων XIX: «ἠγανάκτει τὸ θέατρον» καὶ εἰς τὸ «περὶ Ἀδολεσχίας» 52: «ὀργὴ δὲ καὶ βοὴ τοῦ θεάτρου»), παρ' Ἀριστοφάνει «παρέβη πρὸς τὸ θέατρον» (Ἀχαρν. 629), «εἰς τὸ θέατρον παραβῆναι» (Ἱππ. 508), «τὸ θέατρον δεξιόν» (Ἱππ. 237).

Θέατρον, κατὰ τὴν σημασίαν ἣν ἔχει σήμερον ἡ λέξις, δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν πρώτην ἐμβυώδη ἐμφάνισιν τοῦ θεάτρου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Τὸ πλῆθος τῶν μετεχόντων εἰς τὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου τελουμένας ἑορτάς, πρὶν ἢ λάβῃ κανονικὴν μορφὴν ὁ *διθύραμβος*, ἐξ οὗ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγεννήθη τὸ *δρᾶμα*, διαμοιραζόμενον εἰς ὁμίλους, ἔψαλλεν ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκετο τὰ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν αὐτοσχεδιαζόμενα ᾄσματα. Μεταγενεστέρως, μετὰ τοὺς νεωτερισμοὺς οὓς ἔφερεν εἰς τὸν διθύραμβον ὁ Ἀρίων, ὅταν οὐχὶ πλέον οἱ τυχόντες ἔψαλλον τὸν διθύραμβον, ἀλλ' ὡρισμένα πρόσωπα, ἐχωρίσθη δι' αὐτοὺς κυκλοτερὴς χῶρος, *ὀρχήστρα* ἔκτοτε ὀνομασθείς, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ὁ βωμὸς τοῦ θεοῦ καὶ παρ' αὐτὸν τράπεζά τις, *ἐλεὸς* καλουμένη, ἐφ' οὗ ἀνήρχετο «εἷς τις» καὶ ἔψαλλε μονῳδίας ἐκ τοῦ προχείρου. Καθίσματα ἢ ἄλλο τι παράπηγμα δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ, ἐφ' οὗ ἐξετελοῦντο τὰ ᾄσματα καὶ οἱ χοροί, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ κατὰ τοὺς σημερινοὺς ἐν ὑπαίθρῳ χοροὺς τῶν χωρικῶν μας. Ὅπως τουτέστι κατὰ τοὺς χορούς, οἱ θεαταί, κύκλῳ τῶν μουσικῶν καὶ τῶν χορευτῶν ἱστάμενοι, θεῶνται ὄρθιοι αὐτούς, οὕτω καὶ κατὰ τὰς διονυσιακὰς ἑορτὰς πέριξ τῶν χορευτῶν καὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διονύσου οἱ θεαταί, εἰς τοὺς ἐξέχοντας τῶν ὁποίων παρεχωροῦντο αἱ πρῶται θέσεις, ὄρθιοι ἱστάμενοι παρηκολούθουν τὴν ἑορτήν. Ἀλλ' ὅτε ἀπὸ τοῦ Θέσπιδος τὸ δρᾶμα ἔλαβε ποιάν τινα τάξιν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἑνὸς ὡρισμένου *ὑποκριτοῦ*, ὅστις, ὄχι μόνον ἀντικατέστησε τὸν «ἕνα τινὰ» ποῦ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ ἐλεοῦ καὶ ἔψαλλεν ἐκ τοῦ προχείρου μονῳδίας, ἀλλὰ καὶ ἔψαλλε τοιαύτας ἐκ τῶν προτέρων ἡτοιμασμένας παρ' αὐτοῦ τοῦ Θέσπιδος, ὑποκρινόμενος ἅμα ἀλληλοδιαδόχως πολλὰ πρόσωπα διὰ τῆς ἀλλαγῆς προσωπείων καὶ ἐνδυμασιῶν, οἱ μὲν θεαταὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ τεθῶσιν ἀπέναντι τοῦ ὑποκριτοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ χοροῦ ἐν ἡμικυκλίῳ πλέον, κατασταθέντος οὕτως ἔκτοτε τοῦ κυρίως λεγομένου θεάτρου, τοῦ μέρους δηλονότι, ἀφ' οὗ ἐθεῶντο οἱ θεαταί, διὰ δὲ τὸν ὑποκριτὴν κατεσκευάσθη ἔναντι τοῦ θεάτρου πρόχειρον ὑπόστεγον ἐν ᾧ οὗτος ἤλλασσεν ἑκάστοτε προσωπεῖα καὶ ἐνδυμασίας. Μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ὑποστέγου, ὅπερ μετὰ τοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ εὑρισκομένου ἐλεοῦ ἀπετέλεσε κατόπιν τὴν *σκηνήν*, ἔμεινε κυκλοτερὴς χῶρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὠρχοῦντο οἱ χορευταί, ἡ *ὀρχήστρα* ὡς ἐλέχθη, ἥτις, μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεάτρου, ἀπετέλεσε τὸ κέντρον, περὶ τὸ ὁποῖον κατόπιν ἀνηγέρθησαν πάντα τὰ ἄλλα μέρη τοῦ θεάτρου.

Σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπειδὴ οἱ παρακολουθοῦντες τὰς δραματικὰς παραστάσεις ἐγίνοντο πολυπληθέστεροι καὶ ὡς ἦτο ἑπόμενον πολὺς ὡς ἐκ τούτου προεκαλεῖτο συνωστισμός, ἀλλὰ καὶ ἀταξία καὶ σύγχυσις μεγάλη, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πολλάκις διεκόπτετο ἡ παράστασις, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἱδρυθῶσι διὰ τοὺς θεατὰς περὶ τὸ ἥμισυ τῆς ὀρχήστρας καὶ ἔναντι τῆς σκηνῆς ἀμφιθεατρικῶς *ἴκρια*, «ἅ ἐστιν ὀρθὰ ξύλα ἔχοντα σανίδας προσδεδεμένας οἷον βαθμούς, ἐφ' αἷς ἐκαθέζοντο πρὸ τοῦ κατασκευασθῆναι τὸ θέατρον». Τὸν νεωτερισμὸν τῶν ἰκρίων παρηκολούθησε μετ' ὀλίγον καὶ ἕτερος. Τὸ ἁπλοῦν καὶ πρόχειρον τοῦ Θέσπιδος ὑπόστεγον, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ δευτέρου ὑποκριτοῦ εἰς τὸ δρᾶμα ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου, μετεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ ἀπετέλεσε μετὰ τοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς τιθεμένου ἐλεοῦ τὴν *σκηνὴν* καὶ τὸ *λογεῖον*. Ἡ τοιαύτη τοῦ θεάτρου κατάστασις διετηρήθη μέχρι τῆς ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος (500—497), καθ' ἥν, διδασκομένης τραγῳδίας τινὸς τοῦ Πρατίνα, ὅστις διηγωνίζετο πρὸς τὸν Αἰσχύλον, τὸ πρῶτον τότε κατερχόμενον εἰς δραματικὸν ἀγῶνα, κατέπεσαν τὰ ἴκρια, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέων παρομοίων δυστυχημάτων ἀπεφασίσθη ν' ἀνεγερθῇ λίθινον θέατρον ἐπὶ μέρους καταλλήλου διὰ τοιαύτην χρῆσιν καὶ ἀσφαλοῦς ἅμα, ὡς τοιοῦτον δέ, καταλλη-

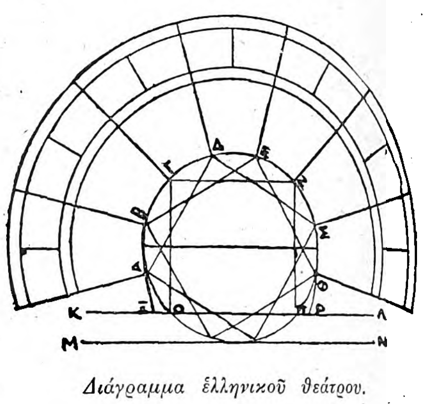

Διάγραμμα ἑλληνικοῦ θεάτρου.

λότατον πράγματι, ἐξελέγη ἡ ἀνατολικομεσημβρινὴ κλιτὺς τῆς Ἀκροπόλεως, ἔνθα καὶ ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον λίθινον θέατρον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ *Διονυσιακὸν* κληθέν. Ἔκτοτε τὰ ἑλληνικὰ θέατρα ἐκτίζοντο πάντοτε λίθινα κατὰ τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω σχέδιον τοῦ Βιτρουβίου.

Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἐξέλεγον οἱ Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ θεάτρου, ἐχάρασσον κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνέγραφον τρία τετράγωνα, εἰς τρόπον ὥστε αἱ δώδεκα αὐτῶν γωνίαι ΑΒΓΔΕΖ κλπ. νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς περιφερείας. Κατόπιν ἐλάμβανον μίαν οἱανδήποτε πλευρὰν (τὴν ΓΖ) ἑνὸς τετραγώνου, ἣν ὥριζον ὡς κέντρον τῶν κατασκευασθησομένων διὰ τοὺς θεατὰς ἑδωλίων, τὴν δὲ ἀπέναντι αὐτῆς πλευρὰν (τὴν ΟΠ) τὴν ὥριζον ὡς θέσιν τοῦ ἐμπροσθίου τοίχου τοῦ προσκηνίου. Κατόπιν, παραλλήλως τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, ΟΠ, ἔσυρον γραμμὴν ἐφαπτομένην τοῦ κύκλου (τὴν ΜΝ), ἥτις ὡρίζετο ὡς τοῖχος τοῦ βάθους τοῦ προσκηνίου. Μετὰ ταῦτα ἔσυρον δευτέραν παράλληλον διερχομένην διὰ τοῦ κέντρου τῆς ὀρχήστρας. Πέριξ τῶν δύο ἄκρων τῆς παραλλήλου αὐτῆς, ἅτινα ἐλαμβάνοντο ἀλληλοδιαδόχως ὡς κέντρα, διέγραφον, ἔχοντες ὁλόκληρον τὴν διάμετρον ὡς ἀκτῖνα, δύο τόξα (ΑΞ καὶ ΘΡ) καὶ οὕτω προσέδιδον εἰς τὴν ὀρχήστραν σχῆμα πετάλου. Αἱ κορυφαὶ τῶν τετραπλεύρων ΑΒΓΔΕΖΗ καὶ Θ ἐδείκνυον τὰς ἀφετηρίας τῶν χωριζουσῶν τὰς συγκεντρικὰς σειρὰς τῶν καθισμάτων κλιμάκων, ὧν ἡ διεύθυνσις ὡρίζετο διὰ τῆς ἐπεκτάσεως γραμμῆς συνδεούσης τὸ κέντρον τῆς ὀρχήστρας καὶ διερχομένης διὰ τῆς κορυφῆς τῶν τετραγώνων. Τὸ προσκήνιον ἔπρεπε νὰ εἶχε δέκα ἕως δώδεκα ποδῶν ὕψος.

Ἀρχιτεκτονικῶς τὰ θέατρα διῃροῦντο πάντοτε εἰς τρία μέρη: Τὸ κυρίως λεγόμενον *θέατρον*, τὴν *ὀρχήστραν* καὶ τὴν *σκηνήν*. Τὸ θέατρον, τὸ διὰ τοὺς θεατὰς δηλονότι ὡρισμένον μέρος, κληθὲν

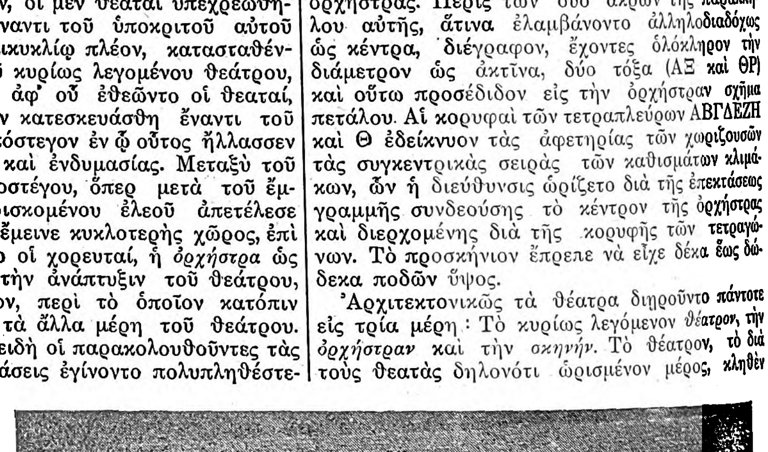

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου.

καὶ *κοῖλον* μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν λιθίνων θεάτρων, προσῳκοδομεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς λόφῳ, ἐν ᾧ αἱ σειραὶ τῶν ἑδωλίων ἦσαν οὕτω πως λελαξευμέναι ἐν τῇ πέτρᾳ, ὥστε ἀπετέλουν συνεχῆ ἡμικύκλια καὶ ὁμόκεντρα, ὑπερκείμενα ἀλλήλων. Κλίμακες ὡς ἀκτῖνες διατεθειμέναι καὶ

Digitized by Google

ἐκ τοῦ κέντρου εἰς τὸ ὕψος φερόμεναι καὶ διατέμνουσαι τὰς συγκεντρικὰς σειρὰς τῶν ἑδωλίων, ἐχώριζον ταύτας εἰς σφηνοειδῆ τμήματα, ἅτινα ἐκαλοῦντο *κερκίδες*. Ἑκάστη κερκὶς ὑποδιῃρεῖτο εἰς μικρότερα τμήματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε

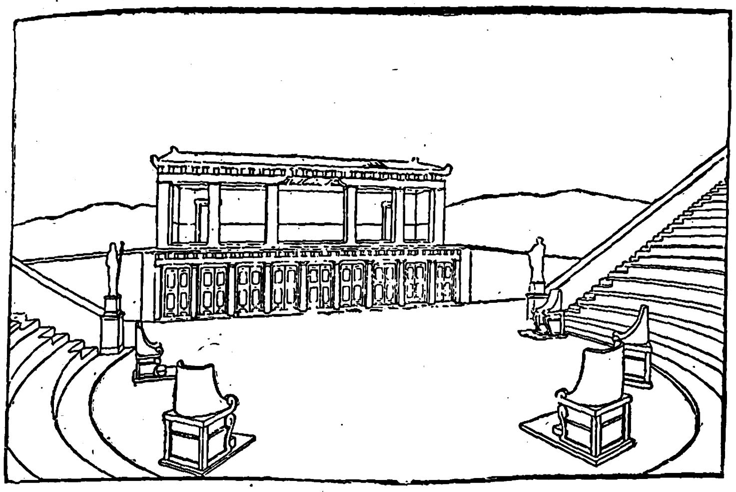

Θέατρον τοῦ Ὠρωποῦ. Ἀναπαράστασις τῆς σκηνῆς μὲ τὴν ὀρχήστραν.

οἱ θεαταὶ ν' ἀνευρίσκωσιν εὐχερῶς τὸ τμῆμα, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἡ θέσις αὐτῶν. Εἰς ἀπόστασιν τινὰ ἀπὸ τοῦ κέντρου, πρὸς εὐκολωτέραν κυκλοφορίαν τῶν θεατῶν, αἱ ἡμικυκλικαὶ τῶν ἑδωλίων σειραὶ διῃροῦντο δι' εὐρυτέρας διαβάσεως, *διαζώματος* καλουμένης, εἰς δύο ἢ καὶ περισσοτέρας ζώνας, εἰς τὰς ἀνωτέρας τῶν ὁποίων διὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν τόξων τῶν κερκίδων ὑπῆρχον περισσότεραι κλίμακες. Ὅμοιον διάζωμα, ἀλλὰ πάντως πλατύτερον, περιέβαλλε τὰς τελευταίας σειρὰς τῶν ἑδωλίων ὁλοκλήρου τοῦ θεάτρου, ὅπερ διάζωμα ἀπετέλει εἴς τινα θέατρα στοὰν περίστυλον καὶ ἐστεγασμένην, ἧς ὁ τοῖχος πολὺ ὑψηλότερος ὢν τῶν ἀπέναντι οἰκοδομημάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων περιεστοιχεῖτο ἡ σκηνή, φαίνεται ὅτι συνετέλει εἰς αὔξησιν τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως. Ἐν γένει τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον εἶχε σχῆμα κατά τι μεγαλύτερον τοῦ ἡμικυκλίου, ἐκτεινόμενον πέραν τῆς πρὸς τὸ προσκήνιον παραλλήλου διαμέτρου τοῦ κύκλου τῆς ὀρχήστρας κατὰ τοσοῦτον, ὥστε ἅπασαι ὁμοῦ αἱ κερκίδες ν' ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ $^{7}/_{12}$ τοῦ κεντρικοῦ κύκλου. Αἱ τελευταῖαι πρὸς τὸ προσκήνιον κερκίδες ἐπερατοῦντο ἄλλοτε μὲν διὰ καθέτου τοίχου, ἄλλοτε δὲ διὰ κλιμάκων. Μεταξὺ τῶν τοίχων αὐτῶν ἢ τῶν κλιμάκων καὶ τοῦ προσκηνίου ἠνοίγοντο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ αἱ λεγόμεναι *πάροδοι*, αἵτινες ἐνίοτε, ὡς παρετηρήθη ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Περγάμου, ἐκλείοντο διὰ θυρῶν. Διὰ τῶν παρόδων αὐτῶν εἰσήρχετο ὁ χορὸς εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἐχρησίμευον δὲ αὗται, ἔστιν ὅτε, καὶ ὡς εἴσοδος τοῦ κοινοῦ ἐν τοῖς θεάτροις.

Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν θεάτρων, τὰ ὁποῖα πάντα σχεδὸν περιελάμβανον θέσεις διὰ μυριάδας θεατῶν, τὰ διῄρεσαν εἰς μεγάλα τμήματα, τὸ μὲν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ, τὸ δὲ τιμῆς ἕνεκεν πρὸς ὡρισμένας πολιτῶν τάξεις. Οὕτως ἡ πρώτη σειρά, ἡ καὶ *προεδρία* καλουμένη, τῶν περὶ τὴν ὀρχήστραν ἑδωλίων, ἅτινα πάντοτε ἦσαν καὶ πολυτελέστερα τῶν λοιπῶν, εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς στρατηγούς, τοὺς παρεπιδημοῦντας πρέσβεις καὶ τοὺς εἰς τὴν πολιτείαν μεγάλας ὑπηρεσίας παρασχόντας καὶ τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους αὐτῶν κατὰ σειρὰν πρωτοτοκίας. Ἕτερον τμῆμα τοῦ θεάτρου, *βουλευτικὸν* καλούμενον, ἦτο ὡρισμένον διὰ τοὺς βουλευτάς, ἕτερον διὰ τοὺς ἐφήβους, ἵνα μὴ συγχρωτίζωνται μὲ τὸν ὄχλον, καὶ *ἐφηβικὸν* διὰ τοῦτο καλούμενον. Ἐν γένει ὑπῆρχον ἰδιαίτεραι θέσεις διὰ τοὺς κριτὰς τῶν δραματικῶν ἀγώνων καὶ πιθανώτατα διὰ τοὺς ξένους. Διὰ τὰς γυναῖκας ἐπίσης εἶχον ὁρισθῆ ἰδιαίτεραι θέσεις, ἰδίως πρὸς τὰς ἀνωτέρας σειρὰς τῶν ἑδωλίων, διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὸν ἥλιον, εἰς ὅσα θέατρα ὑπῆρχον ἐπιστεγασμένα περιστύλια. Τέλος τὰς τελευταίας σειρὰς τοῦ θεάτρου κατελάμβανον οἱ δοῦλοι, ἀναμένοντες ν' ἀποκομίσουν τὰ μαξιλάρια, ἅτινα εἶχον φέρει διὰ τοὺς κυρίους των, καθόσον εἶναι βεβαιωμένον, ὅτι οἱ μὲν πλούσιοι τῶν θεατῶν ἔθετον ἐπὶ τῶν ἑδωλίων μαξιλάρια, οἱ δὲ ἧττον εὔποροι σανίδας ἢ ἄλλα σκεπάσματα. Τὸ δεύτερον τῶν μερῶν τοῦ θεάτρου, ἐν ᾧ ᾖδον καὶ ἐχόρευον οἱ χορευταί, ἡ *ὀρχήστρα*, ἦτο ἐπίπεδος κυκλοτερὴς χῶρος ἐν τῷ κάτω μέρει τοῦ θεάτρου, χωριζόμενος ἀπὸ μὲν τῶν ἑδωλίων αὐτοῦ διὰ χάνδακος, ἀπὸ δὲ τῆς σκηνῆς, ἥτις εὑρίσκετο εἰς τὸ ἔναντι τῶν ἑδωλίων μέρος, διὰ τῶν *παρόδων*, ἦτο δὲ κατὰ μὲν τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους πλακόστρωτος, κατὰ δὲ τοὺς παλαιοτέρους ἐστρωμένη διὰ χώματος. Ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ἱδρύετο βωμὸς τοῦ Διονύσου, οὐχ ἧττον καὶ εἰς ἄλλα αὐτῆς μέρη, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐνίοτε, ἱδρύετο τοιοῦτος βωμός, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κατὰ χώραν ἐπὶ τῆς προεδρίας εὑρεθέντος βωμοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Πριήνης καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ περιθωρίου τῆς ὀρχήστρας τοῦ ἐν Θορικῷ θεάτρου εὑρεθείσης βάσεως τοιούτου τινὸς βωμοῦ. Ἔστιν ὅτε, ἐν τῇ θέσει τοῦ βωμοῦ τοῦ Διονύσου ἵστατο κοινὸς τῶν θεῶν βωμός, ἡ *κοινοβωμία*, ὅστις, κατὰ τὸν Δαῖρπφελδ, ἀνηγείρετο ἐπὶ τῆς ἐφαπτομένης τοῦ κύκλου τῆς ὀρχήστρας. Ὁ βωμὸς τοῦ Διονύσου ἐλέγετο *θυμέλη*. Τὸ τρίτον μέρος τοῦ θεάτρου, ἡ *σκηνή*, εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ θέατρα, ἔχουσα σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου καὶ βάθος μὲν ποικίλλον ἀπὸ δύο μέχρι τριῶν μέτρων, μῆκος δὲ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν γένει ἔκτασιν τοῦ ὅλου θεάτρου, ἠγείρετο ὑπὲρ τὴν ὀρχήστραν ὅσον καὶ τὸ ἔναντι αὐτῆς *κοῖλον*, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ δύο ἢ καὶ τρεῖς ὀρόφους, οἵτινες εἰς τὰ πλάγια καὶ ὄπισθεν διῃροῦντο εἰς ἀριθμόν τινα διαμερισμάτων, ἅτινα ἐχρησίμευον τὰ μὲν ὡς ἐνδυτήρια τῶν ὑποκριτῶν, τὰ δὲ ὡς ἀποθῆκαι τῶν διαφόρων μηχανημάτων. Εἰς τὰ πλάγια ἡ σκηνὴ ἐκλείετο ἢ ἁπλῶς διὰ τοίχου ἢ διὰ τῶν λεγομένων *παρασκηνίων*, ἅτινα ἦσαν ὀρθογώνιοι πτέρυγες προεξέχουσαι ἑκατέρωθεν πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἐκοσμοῦντο, ὅπως καὶ τὸ προσκήνιον, διὰ κιόνων, τὰ μεσόστυλα τῶν ὁποίων ἐκαλύπτοντο διὰ

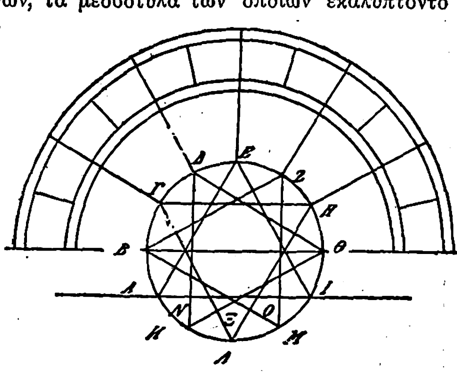

Διάγραμμα ρωμαϊκοῦ θεάτρου.

πινάκων. Ἐχρησίμευον δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν σκηνὴν οἱ μὴ δικαιούμενοι νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῶν τριῶν θυρῶν τοῦ προσκηνίου ἢ μετασκηνίου ὑποκριταί, ὅτε αἱ πλάγιαι αὗται τῆς σκηνῆς *εἴσοδοι* ἢ *πάροδοι* ἐκαλοῦντο *ἄνω πάροδοι*, κατ' ἀντίθεσιν τῶν τῆς ὀρχήστρας τοιούτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἐνδυτήρια τῶν ὑποκριτῶν. Εἰς τὸ βάθος ἡ σκηνὴ ἐκλείετο διὰ τοίχου ἴσου πρὸς τὸ περιθέον τὸ *θέατρον* περιστύλιον· ὁ τοῖχος οὗτος, *προσκήνιον* ἢ καὶ *μετασκήνιον* κατ' ἄλλους ὀνομαζόμενον (ἡ scenae frons τῶν Ρωμαίων), ἐκοσμεῖτο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ δύο ἢ καὶ τριῶν σειρῶν κιόνων ὑπερκειμένων ἀλλήλαις, ἔφερε δὲ συνήθως τρεῖς μὲν θύρας εἰς τὰ καθαρῶς ἑλληνικὰ θέατρα, πέντε δὲ εἰς τὰ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνορρωμαϊκά. Ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς καὶ συνεχόμενον μετ' αὐτῆς ἠγείρετο τὸ κυρίως *προσκήνιον*, ὅπερ καὶ *λογεῖον* ἐλέγετο, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἔπαιζον, ὡμίλουν οἱ ὑποκριταί, ἐξειλίσσετο δηλονότι ἐπ' αὐτοῦ τὸ κυριώτερον τοῦ δράματος μέρος, ὁ λόγος, κατ' Ἀριστοτέλη. Τὸ προσκήνιον ἐκοσμεῖτο κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν αὐτοῦ πρόσοψιν, τὴν πρὸς τὸ θέατρον τετραμμένην καὶ *ὑποσκήνιον* καλουμένην, διὰ σειρᾶς δωρικοῦ ἢ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ κιόνων, ὧν τὰ μεταξὺ διαστήματα (τὰ μεσοστύλια) ἢ ἐστολίζοντο, κατὰ τὸν Πολυδεύκην, δι' ἀγαλματίων, ἢ ἐκλείοντο διὰ πινάκων, τῶν ὁποίων οἱ ὁλκοὶ φαίνονται ἀκόμη ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἄσσου καὶ τοῦ Ὠρωποῦ. Τὸ δάπεδον τῶν προσκηνίων, σανιδόστρωτον χάριν τῆς ἀκουστικῆς, συνεκοινώνει μετὰ τῆς ὀρχήστρας διὰ κλιμάκων, ὡς βεβαιοῦται τοῦτο διὰ τῶν ἐν Δήλῳ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, ἐκ μιᾶς τῶν ὁποίων φαίνεται, ὅτι ἡ σκηνὴ ἦτο ἐστεγασμένη. Ὡς πρὸς τὸν σκηνικὸν διάκοσμον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον τρεῖς κυρίους καὶ σταθεροὺς τύπους, καθόσον δὲ οἱ τύποι οὗτοι ἀνῆκον εἰς ἕνα τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ δράματος, ἐξ αὐτοῦ ἐλάμβανον καὶ τὸν χαρακτηρισμόν των. Οὕτως ὑπῆρχον τριῶν εἰδῶν σκηναί: ἡ *τραγικὴ σκηνή*, ἧς ὁ διάκοσμος παρίστανε συνήθως τὸ ἐξωτερικὸν ἀνακτόρου, ἡ *κωμικὴ σκηνή*, ὁ διάκοσμος τῆς ὁποίας παρίστανεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἐξωτερικὸν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, καὶ ἡ *σατυρικὴ σκηνή*, ἥτις παρουσίαζε πάντοτε ἐξοχικὰ τοπία, σπήλαια, ὄρη καὶ τὰ τοιαῦτα. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ σκηνικοῦ διακόσμου ἐγίνοντο κυρίως διὰ τῶν *περιάκτων*. Ἐκτὸς αὐτῶν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἐφεύρει καὶ πολλὰ ἄλλα μηχανήματα, δι' ὧν συνεπλήρουν τὸν σκηνικὸν αὐτῶν διάκοσμον, ἐθεράπευον δ' ἅμα καὶ ἄλλας ἀνάγκας τῆς τε σκηνῆς καὶ τοῦ δράματος.

Ἐν Ρώμῃ οἱ σκηνικοὶ ἀγῶνες ἢ θεατρικαὶ παραστάσεις κατ' ἀρχὰς μέν, ἐφ' ὅσον περιωρίζοντο εἰς ἁπλοῦς χοροὺς μόνον καὶ τὰς *σατούρας*, ἐτελοῦντο ἐν τοῖς ἱπποδρόμοις ἐπὶ προχείρου κινητῆς σκηνῆς, μεταγενεστέρως δὲ ἐπὶ προσωρινῶν ξυλίνων σκηνῶν (scaena in tempus structa), πρὸ τῶν ὁποίων οἱ θεαταὶ παρηκολούθουν ὄρθιοι τὰς παραστάσεις, ἐκτὸς ἐὰν ἔφερον οἱ ἴδιοι, ἢ διὰ τῶν δούλων των, καθίσματα. Πλῆρες θέατρον μετὰ μονίμων καθισμάτων πρῶτος ἀνήγειρε τῷ 145 π.Χ. ὁ πορθητὴς τῆς Κορίνθου Μούμιος, ὀλίγον δὲ κατόπιν ὁ γαμβρὸς τοῦ Σύλλα, Αἰμίλιος Σκαῦρος, ἀνήγειρε καὶ αὐτὸς προσωρινὸν μὲν ξύλινον θέατρον, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ περιεκτικότης (περιελάμβανεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας θεατῶν) καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ὑπερέβαλον, κατὰ τὸν Πλίνιον, πάντα τὰ ὁμοίας φύσεως κτίρια, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη μέχρι τότε ἡ Ρώμη. Ὀλίγα ἔτη ὕστερον, ὁ Πομπήϊος ἀνήγειρε τὸ πρῶτον μόνιμον λίθινον θέατρον. Μετὰ τὸν Πομπήϊον, λίθινα θέατρα ἀνήγειραν, ἓν μὲν ὁ Αὔγουστος, τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀνεψιοῦ του Μαρκέλλου καθιερωθέν, καὶ ἕτερον ὁ Κορνήλιος Βάλβος. Ἐννοεῖται, ὅτι πάντα τὰ μόνιμα ταῦτα θέατρα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἀνεγερθέντα ἀνῳκοδομοῦντο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀρχιτεκτόνων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἑλληνικῶν σχεδίων, τόσον τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅσον καὶ τῆς Μεγάλης. Πάντως ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἀρχιτέκτονες, χωρὶς ν' ἀπομακρύνωνται τῶν ἑλληνικῶν προτύπων, τὰ ἐτροποποίουν συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας, ἃς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐδημιούργησεν ὁ ρωμαϊκὸς

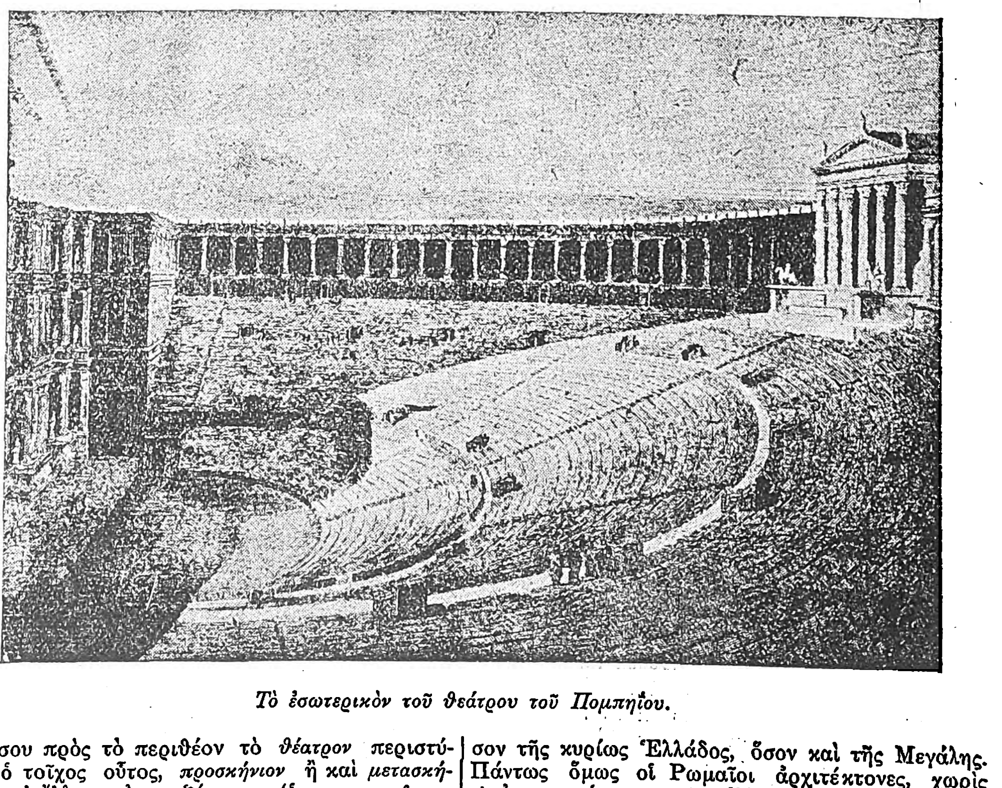

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θεάτρου τοῦ Πομπηΐου.

Digitized by Google

λαὸς διὰ τὸ θέατρόν του. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἐξέλεγον οἱ ἀρχιτέκτονες πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ θεάτρου, ἐχάρασσον κύκλον, τοῦ ὁποίου τὴν διάμετρον ἐκανόνιζον ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως, ἣν ἤθελον νὰ δώσουν εἰς τὴν ὀρχήστραν. Ἐντὸς τοῦ κύκλου αὐτοῦ ἐνέγραφον τέσ-

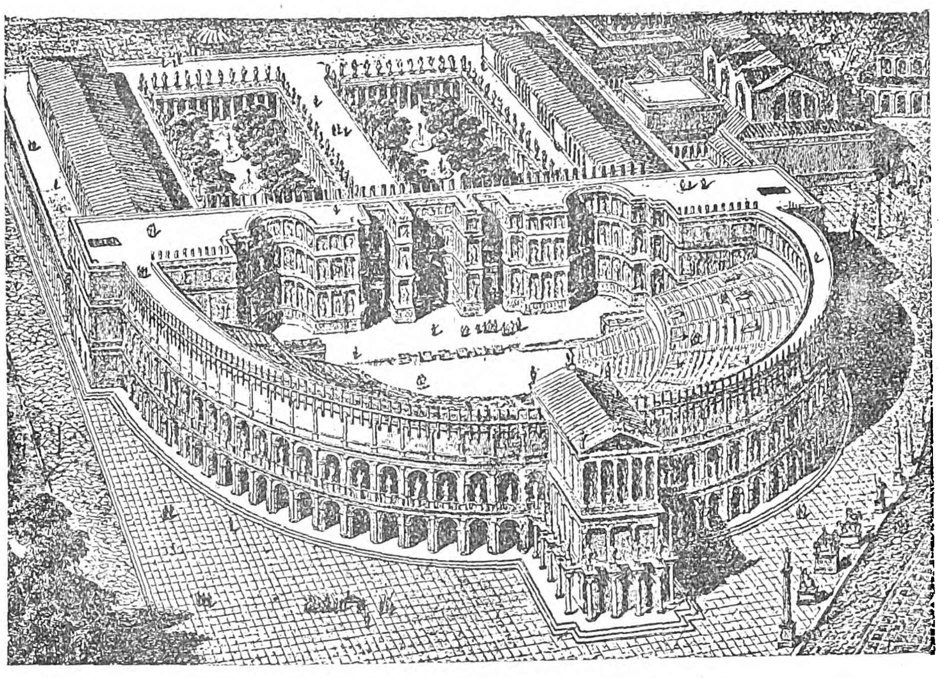

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ θεάτρου τοῦ Πομπηΐου.

σαρα ἰσόπλευρα τρίγωνα (ΑΕΙ — ΒΖΜ — ΓΗΛ —ΔΘΚ), εἰς τρόπον ὥστε αἱ κορυφαὶ των νὰ διαιροῦν τὴν περιφέρειαν εἰς δώδεκα ἴσα τόξα. Λαμβάνοντες εἶτα μίαν οἱανδήποτε πλευρὰν ἑνὸς τῶν τριγώνων αὐτῶν (ΑΙ) τὴν ὥριζον ὡς τοῖχον τοῦ βάθους τῆς σκηνῆς (scaenae frons). Παραλλήλως τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἔσυρον μίαν εὐθεῖαν (ΒΘ) διερχομένην διὰ τοῦ κέντρου τοῦ κύκλου καὶ οὕτως εἶχον τὰ ὅρια τοῦ προσκηνίου καὶ τῆς ὀρχήστρας. Αἱ κορυφαὶ τῶν τριγώνων ΒΓΔΕΖΗΘ ἐχρησίμευον ὡς βάσεις τῶν ἑπτὰ κλιμάκων (scalaria), αἵτινες διῄρουν τὸ κοῖλον (cavea) εἰς ἓξ κερκίδας (cunei) μέχρι τοῦ πρώτου ἡμικυκλικοῦ διαζώματος. Τὸ διὰ πάντας ἐν γένει τοὺς θεατὰς προωρισμένον μέρος τοῦ κτιρίου, τὸ παρ' Ἕλλησι μὲν θέατρον, παρὰ δὲ Ρωμαίοις cavea καλούμενον, ὑποδιῃρεῖτο εἰς πρώτην cavea (prima cavea), περιλαμβάνουσαν τὰ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καθίσματα τῶν συγκλητικῶν, εἰς μέσην (media cavea), περιλαμβάνουσαν τὰ ἑδώλια τῶν ἱππέων, καὶ εἰς ἀνωτάτην (summa cavea), περιλαμβάνουσαν πάντα τὰ λοιπὰ καθίσματα. Ὑπὸ τὰ ἑδώλια τῶν θεατῶν ὑπῆρχον, κατὰ τὸν Βιτρούβιον πάντοτε, μικραὶ κοιλότητες, ἐν αἷς ἐτοποθέτουν χάλκινα ἀγγεῖα εἰς σχῆμα κώδωνος καὶ ἠχεῖα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομαζόμενα, προωρισμένα νὰ δέχωνται ἐν ταῖς κοιλότησιν αὐτῶν τοὺς ἐκ τῆς σκηνῆς προερχομένους ἤχους καὶ νὰ τοὺς μεταδίδωσι κατόπιν εὐκρινῶς εἰς τοὺς θεατάς· τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι ἐντελῶς ἐξηκριβωμένον, καίτοι τοιούτους κώδωνας ἢ ἀγγεῖα λέγεται ὅτι εὗρεν ὁ Μούμιος ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Κορίνθου καὶ καθ' ὑπόδειγμα αὐτῶν κατεσκεύασε τοιαῦτα διὰ τὸ παρ' αὐτοῦ ἀνεγερθὲν θέατρον. Διὰ τῶν τριῶν μέσων κορυφῶν τῶν ἐπιλοίπων τριγώνων (ΚΛΜ) ὡρίζοντο αἱ θέσεις τῶν τριῶν θυρῶν τοῦ βάθους τῆς σκηνῆς. Οὕτως, εἰς τὸ κέντρον ἀπέναντι τῆς κορυφῆς Λ ἐτοποθέτουν τὴν βασίλειον θύραν (valvae regiae) εἰς τὸ στοιχεῖον Ξ, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἀπέναντι τῶν κορυφῶν Κ καὶ Μ τὰς θύρας τῶν ξενώνων (hospitalia) εἰς τὰ στοιχεῖα Ν καὶ Ο. Αἱ παράπλευροι πάροδοι τῆς σκηνῆς εὑρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν δύο ἀπομενουσῶν κορυφῶν τῶν τριγώνων Α καὶ Ι. Τὸ ζήτημα, ἂν ἡ σκηνὴ τῶν ρωμαϊκῶν θεάτρων ἦτο ἐστεγασμένη, παραμένει ἄλυτον. Ὁ Βιτρούβιος, ὅστις περιέγραψε καὶ ἐν ταῖς ἐλαχίσταις αὐτοῦ λεπτομερείαις τὸ ρωμαϊκὸν θέατρον, οὔτε κἂν ὑπαινιγμὸν περὶ αὐτοῦ κάμνει. Ἐν τούτοις, ὁ Caristie, ὅστις περιέγραψεν ἀλλὰ καὶ ἀναπαρέστησε τὸ θέατρον τῆς Ὀράγγης, διὰ λόγους, οὓς ἀναπτύσσει ἐν τῇ σχετικῇ μελέτῃ του, φρονεῖ, ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ σκηνὴ ἐστεγάζετο διὰ ξυλίνης στέγης. Ὁπωσδήποτε, τὰ ρωμαϊκὰ θέατρα γενικῶς ἦσαν ἀσκεπῆ, ἐπροφυλάσσοντο δὲ ὅπως καὶ οἱ ἱππόδρομοι καὶ τὰ ἀμφιθέατρα ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὴν βροχὴν διὰ τοῦ velarium, ἡ λειτουργία τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς ναύτας, milites classiarii, qui vela ducebant. Τέλος, ὄπισθεν τῆς σκηνῆς ὑπῆρχε τὸ λεγόμενον postscenium, ἓν εἶδος σημερινοῦ foyer des artistes.

Τὸ ἐν γένει κτίριον τῶν ρωμαϊκῶν θεάτρων ἀπετελεῖτο, ὅπως καὶ τῶν ἑλληνικῶν, ἀπὸ τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον (cavea), τὴν *ὀρχήστραν* καὶ τὴν *σκηνήν*, πλὴν ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο ἐντελῶς διάφορος ἀπὸ τὴν τῶν ἑλληνικῶν θεάτρων. Ἡ ὀρχήστρα αὐτῶν, καταχρηστικῶς λεγομένη οὕτω,

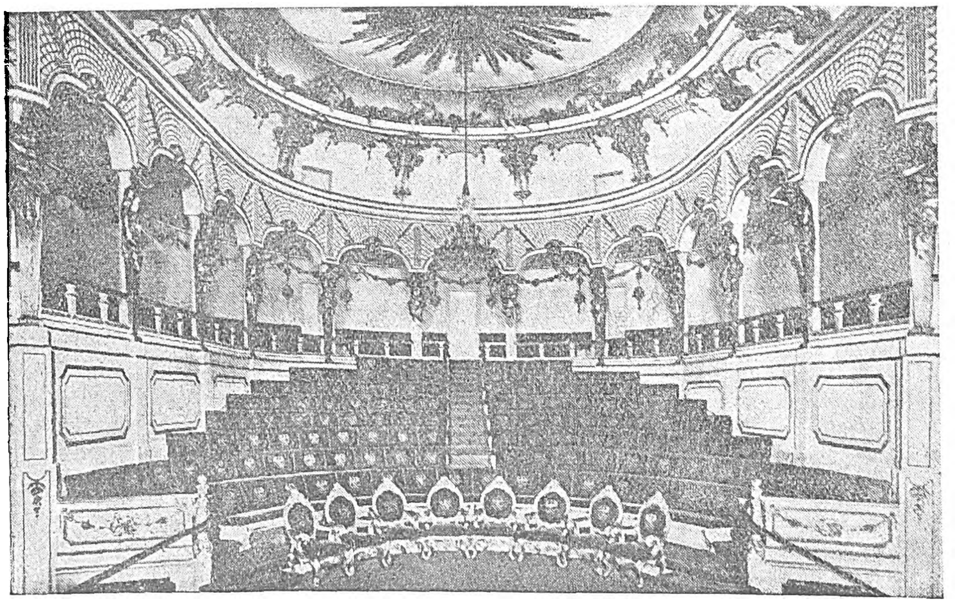

Ἡ αἴθουσα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεάτρου τῆς Πόστδαμ.

δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ σημερινὸν parterre τῶν θεάτρων, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὡρισμένη τάξις ἐπισήμων προσώπων. Ἐξ ἄλλου, ἡ ρωμαϊκὴ σκηνὴ ἦτο βαθυτέρα τῆς ἑλληνικῆς διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς τελευταίας ταύτης ἕδρων ἐλάχιστα πρόσωπα, ἐπὶ δὲ τῆς ρωμαϊκῆς ὅλα ἐν γένει τὰ τῶν δραμάτων πρόσωπα καὶ ἐπὶ πλέον ἐπ' αὐτῆς παρήλαυνον αἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐξ ἱππέων, ἁρμάτων, ἐλεφάντων καὶ καμήλων πομπαί, δι' ἃς καὶ μόνον ἐξετρελλαίνετο ὁ ρωμαϊκὸς λαός. Ὡς πρὸς τὸ ὕψος τὸ ρωμαϊκὸν προσκήνιον ἦτο χαμηλότερον τοῦ ἑλληνικοῦ, διὰ νὰ δύνανται οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας καθήμενοι νὰ παρακολουθῶσι τὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαδραματιζόμενα. Σημειωτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τὸ πλεῖστον τῶν ἑλληνικῶν θεάτρων μετεσκευάσθησαν κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν τρόπον· ἐν τούτοις, δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι καὶ ἐξερρωμαΐσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν. Εἰς πολλὰ τοιαῦτα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς αἱ κάτω πάροδοι παρέμειναν ἀνοικταί, εἰς ἄλλα δὲ ἡ ὀρχήστρα σχεδὸν τέλειος κύκλος. Ἐπὶ πλέον καὶ τὸ προσκήνιον αὐτό, ἀντὶ νὰ ἔχῃ πέντε ποδῶν ὕψος κατὰ τὸν τύπον τοῦ Βιτρουβίου, εἶχεν 8—9 ποδῶν, ὡς παρετηρήθη εἰς τὰ θέατρα τῆς Σαλαγασσοῦ, τῶν Πατάρων καὶ τῆς Τερμησσοῦ. Ὡς πρὸς τὸν σκηνικὸν διάκοσμον τῶν ρωμαϊκῶν θεάτρων, οὗτος ἦτο σχεδὸν ὅμοιος πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν ἑλληνικῶν. Διὰ τὴν ἀλλαγὴν μόνον τοῦ σκηνικοῦ διακόσμου τῶν πλευρῶν τῆς σκηνῆς, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἰδιαίτερον σκηνογραφικὸν μηχάνημα, scaena versatilis καλούμενον καὶ προσόμοιον πρὸς τὰς περιάκτους τῶν Ἑλλήνων, διὰ δὲ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ διακόσμου τοῦ βάθους τῆς σκηνῆς ἐχρησιμοποίουν τὴν λεγομένην scaena ductilis, ἥτις συνίστατο ἀπὸ δύο κάθετα σκηνογραφήματα, τελείως συναρμοζόμενα ἐν τῷ μέσῳ καὶ ὀλισθαίνοντα ἐπὶ ὁλκῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ της σκηνῆς. Μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους κατέπεσε καὶ τὸ θέατρον. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε, κατὰ τὰ γενικῶς παραδεδεγμένα,

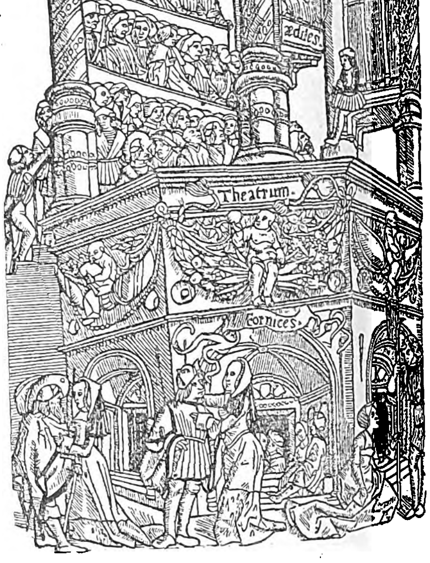

Πρόχειρον θέατρον διὰ τὰ Μυστήρια.

Κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ 1493.]

ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἀπηνὴς διωγμός ὃν ὑπέστη τὸ θέατρον ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ εἰσβολὴ τῶν Γότθων καὶ Βανδάλων. Ἐν τούτοις, ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιληφθείς, καίτοι ἀργά, ὅτι ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην ὅλων τῶν νεοφανῶν θρησκειῶν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν μοιραῖον αὐτὸν νόμον καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ αὐτὸς διὰ τοὺς σκοπούς του τὸ θέατρον, ὅπερ κατεδίκαζε. Καὶ οὕτως ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν βλέπομεν νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ πολύτιμον αὐτὸ μέσον τοῦ δελεασμοῦ καὶ τῆς δυνάμεως καὶ νὰ εἰσάγῃ εἰς τοὺς ναούς, οὓς μετερρύθμισε κατὰ τὰ σχέδια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, θεατρικὰς παραστάσεις, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ διαδώσῃ εἰς τὸν πολὺν κόσμον τὰ μυστήρια τῆς νέας λατρείας. Οὕτως ἐγεννήθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ λειτουργικὸν δρᾶμα, τὸ ὁποῖον, ἀφ' ἧς προσετέθησαν εἰς αὐτὸ καὶ κωμικαὶ καὶ ἀκόλαστοι σκηναί, ἐκ τῶν ναῶν μετεφέρθη εἰς τὰ προαύλια αὐτῶν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, ἔνθα, μεταβληθὲν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἰς κοσμικὸν τοιοῦτον ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν *μυστήρια* καὶ πλειοποιηθὲν βαθμηδόν, ἐξηκολούθησεν ὑπάρχον μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ σκηνὴ ἐφ' ἧς ἐπαίζοντο τὰ μυστήρια ἀπετελέσθη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ μικροῦ σανιδώματος ὀλίγους μόνον πόδας ἐξέχοντος τοῦ ἐδάφους, με-

Digitized by Google

ταγενεστέρως δέ, ὅταν ἡ ὄρεξις διὰ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις ἐγενικεύθη, διὰ παμμεγίστων ἰκρίων μὲ τρία συνήθως πατώματα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρουσιάζωνται ταυτοχρόνως πρὸ τῶν θεατῶν τὰ ἐκτυλισσόμενα γεγονότα ἐν τῷ οὐρανῷ (ἄνω πάτωμα), ἐν τῇ γῇ (μεσαῖον πάτωμα) καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ (τρίτον πάτωμα). Ἕκαστον τῶν τριῶν αὐτῶν πατωμάτων ὑποδιῃρεῖτο πολλάκις εἰς μικρότερα διαμερίσματα, ἄνωθεν τῶν ὁποίων εὑρίσκετο λατινικὴ συνήθως ἐπιγραφὴ δηλοῦσα τὸ τὶ παρίστανεν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Τὰ ἰκρία, ἐφ' ὧν ἐπαίζοντο τὰ μυστήρια ἐν Γαλλίᾳ, ἐκαλοῦντο échafauds, τὰ δὲ ἐπ' αὐτοῦ σκηνογραφήματα mansions, ἐν Ἰταλίᾳ talamo καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν σκηνογραφήματα luoghi deputati καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ Pageants. Ἔναντι τῶν ἰκρίων τῆς σκηνῆς ἐτοποθέτουν καὶ τοιαῦτα διὰ τοὺς θεατάς, κατ' ἀρχὰς μὲν ἁπλούστατα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ μετὰ ἰδιαιτέρων θεωρείων διὰ τὸν καλὸν λεγόμενον κόσμον, ἓν τῶν ὁποίων ἐντελῶς ἰδιαίτερον, ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν δημοτικὴν ἀρχήν, ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φαίνεται ἔν τινι χαλκογραφίᾳ τοῦ 1493, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Aediles (βλ. ἔναντι εἰκ. γ' στήλ.). Ὑπὸ τὰ ἰκρία αὐτὰ τῶν θεατῶν εὑρίσκοντο καὶ ἰδιαίτερα διαμερίσματα, ἐν οἷς κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν παραστάσεων οἱ θεαταὶ παρεδίδοντο εἰς παντὸς εἴδους ἀκολασίας. Ἐκαλοῦντο δὲ fornices.

Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν μυστηρίων καὶ ἐφόσον τὸ θέατρον ἀπεμακρύνετο τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, ἀνηγέρθησαν καὶ ἰδιαίτερα κλειστὰ θέατρα μὲ ἓν πάτωμα πλέον διὰ τὴν σκηνὴν καὶ ἄνευ παρασκηνίων ἢ ἄλλου τινὸς σκηνικοῦ δικόσμου. Τοιαῦτα θέατρα, ξύλινα κατ' ἀρχάς, ἀνηγέρθησαν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ὠνο-

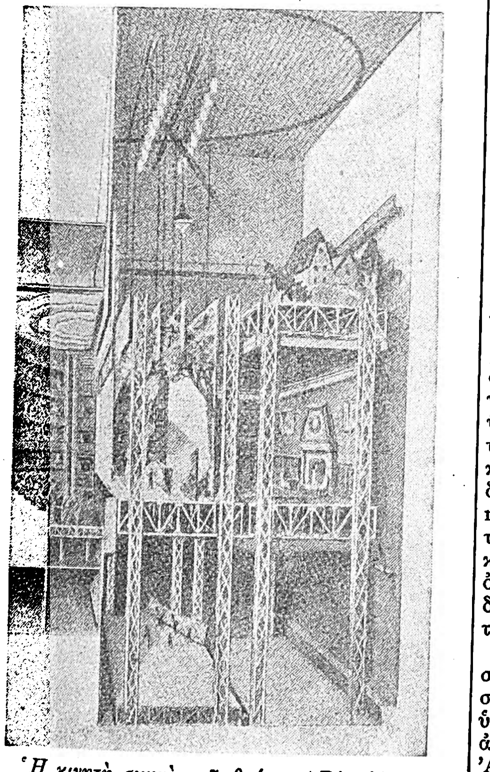

Ἡ κινητὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου Ρότσιλδ.

μάσθησαν δὲ tribunali. Πρὸ αὐτῶν μόνιμα θέατρα μνημονεύονται τὸ ἐν Ἔξιτερ τῆς Ἀγγλίας, ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ 1348, καὶ τὸ κατὰ τὸ 1402 ἐν Παρισίοις, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῶν Παθῶν. Λίθινον θέατρον καὶ μὲ τὰς ἀρχιτεκτονικὰς παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον (1578—1584) ἐν Βικεντίᾳ τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Παλλαδίου. Ἔκτοτε, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διευθέτησιν τῆς αἰθούσης, ἐν ᾗ καθήμενοι οἱ θεαταὶ παρακολουθοῦν τὰς παραστάσεις, αὕτη ἤρχισε τροποποιουμένη ταχύτατα, προσαρμοσθεῖσα πρὸς τὰς τεχνικὰς προόδους καὶ τὰς ἀκουστικὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς, μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς τὸν σημερινὸν σχεδὸν παρ' ὅλων παραδεδεγμένον τύπον. Μία τῶν ὡραιοτέρων θεατρικῶν αἰθουσῶν εἶναι ἡ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πόστδαμ τοιαύτη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεάτρου (βλ. ἔναντι εἰκ.).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σκηνήν, σὺν τῷ χρόνῳ ἐφήρμοσαν δι' αὐτὴν διάφορα συστήματα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνεται ἡ στιγμιαία μεταλλαγὴ τοῦ σκηνικοῦ διακόσμου. Πρῶτος ἐν Μονάχῳ τῷ 1896 ὁ Lantenschläger, διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ βασιλικοῦ θεάτρου (Residenz-Theater), ἐπενόησε τὴν «περιστροφικὴν» λεγομένην σκηνήν, δι' ἧς ἐπέτυχε νὰ μετασκευάζῃ στιγμιαίως καὶ ἐν ὄψει τῶν θεατῶν τὸν σκηνικὸν διάκοσμον. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς ἐφηρμόσθη καὶ ἐν Παρισίοις ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ποικιλιῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ Bruder διὰ τὸ ἔργον τοῦ Lavedan «Le nouveau jeu». Ἐν τούτοις, καίτοι τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη ὡς νεωτερισμός, ἡ περιστροφικὴ σκηνὴ εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἐν Τόκιο τῆς Ἰαπωνίας ἀπὸ τοῦ 1760. Καλεῖται δὲ αὕτη «μαβάρι μπουταΐ». Ἕτερον σύστημα στιγμιαίας μετασκευῆς τῆς σκηνῆς εἶναι ἡ λεγομένη «κινητὴ σκηνή». Διὰ τοῦ συστήματος αὐτοῦ ὁλόκληρον τὸ δάπεδον τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ σκηνικοῦ διακόσμου ἐξαφανίζεται ἐν τοῖς ὑποσκηνίοις καὶ ἀντικαθίσταται ἀμέσως δι' ἑτέρου, ἐφ' οὗ ἔχει προετοιμασθῆ νέος διάκοσμος. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον ἐν Πράγᾳ, μεταγενεστέρως δὲ ἐν τῷ ἐν Παρισίοις θεάτρῳ τῶν Ἠλυσίων πεδίων καὶ ἐσχάτως, πρὸ μηνῶν μόλις, ἐν τῷ ἐν Παρισίοις ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Pigalle ἀνεγερθέντι μεγαλοπρεπεστάτῳ θεάτρῳ ὑπὸ τοῦ Ρότσιλδ.

Ἐν Ἱσπανίᾳ τὰ μυστήρια, τὰ Ἀοῦτος σακραμεντάλες, ἐπαίζοντο ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ φορητῆς σκηνῆς, περιστοιχιζομένης ὑπὸ τροχηλάτων παραπηγμάτων, ἅτινα ἐχρησίμευον εἰς τοὺς πλανοδίους ἠθοποιοὺς εἴτε ὡς παρασκήνια, εἴτε ὡς καμαρίνια. Μεταγενεστέρως, ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, κατεσκευάσθησαν κτίρια θεάτρου, ἂν δύναταί τις νὰ τὰ ὀνομάσῃ οὕτω, διότι καὶ αὐτὰ ἦσαν μᾶλλον περιτοιχισμέναι περιοχαὶ ὑπαίθριοι, corralés ὀνομαζόμεναι, ἔχουσαι ἀντὶ ἄλλης στέγης τέντας, ὅπως τὰ ἰδικά μας σημερινὰ ὑπαίθρια θέατρα καὶ ἰδίως ὑπὲρ τὴν πλατεῖαν, patio καλουμένην, ἀφ' ἧς οἱ θεαταὶ παρηκολούθουν ὄρθιοι τὴν παράστασιν. Σὺν τῇ ἐμφανίσει τοῦ Θερβάντες (1547—1616), δι' οὗ ἀρχίζει ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ ἱσπανικοῦ δράματος, ἤρχισε νὰ δίδεται περισσοτέρα προσοχὴ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν θεάτρων.

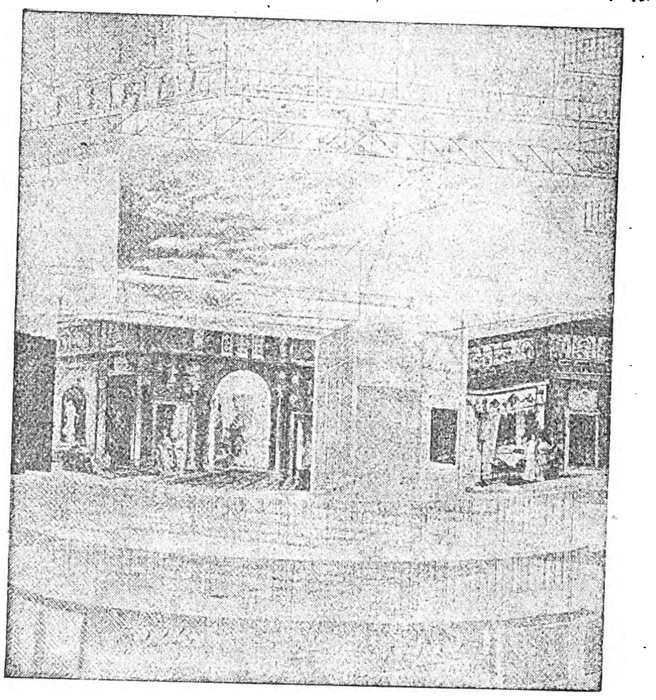

Ἡ περιστροφικὴ σκηνὴ τοῦ βασιλικοῦ θεάτρου τοῦ Μονάχου.

Ὄπισθεν τοῦ patio, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξηκολούθουν νὰ ἵστανται ὄρθιοι οἱ θεαταί, κυρίως οἱ τοῦ ὄχλου, οἵτινες ἐπωνομάζοντο la gent de bronze, ἀνηγέρθησαν ἐξέδραι καὶ θεωρεῖα ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν bancos, desbanés καὶ aposentos. Ἡ διὰ τὰς γυναῖκας ἰδιαιτέρα θέσις, ἀνεγερθεῖσα ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ patio, ὠνομάζετο la jaula de las mujeras (τὸ κλουβὶ τῶν γυναικῶν). Τὸ ὑπερῷον ὠνομάζετο cazuela. Ὁ Ἀλκάδης, ὅστις ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθῇ τακτικῶς τὰς παραστάσεις, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἐκάθητο ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Μεταγενεστέρως ἐκτίσθησαν ἐν Μαδρίτῃ δύο θέατρα κατὰ τὸ νεώτερον σύστημα, τὸ de la Cruz τῷ 1579 καὶ τὸ del Principe τῷ 1582. Οἱ ἰδιοκτῆται τῶν δύο αὐτῶν θεάτρων, μιμούμενοι τὴν δευτέραν σύζυγον τοῦ Φιλίππου Ἐλισάβετ Farnése, ἥτις μετεσκεύασε μεγαλοπρεπῶς τὸ δι' ἰδίαν της χρῆσιν θέατρον τοῦ Buen-Retiro, ἀνήγειραν καὶ αὐτοὶ εὐπροσωπότερα θέατρα, ἐν οἷς καὶ τὸ ὀνομαζόμενον los Caños-del Peral. Ἐπὶ τοῦ Λόπε δὲ Βέγα τὰ θέατρα ἐν Ἱσπανίᾳ ἠριθμοῦντο εἰς τεσσαράκοντα.

Ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἐφ' ὅσον αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις ἀπετέλουν ἀναπόσπαστον μέρος τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, ἰδιαίτερα κτίρια θεάτρου δὲν ὑπῆρχον, τῶν θεαμάτων πάντων ἐκτελουμένων ἐν ἀνοικτῷ μέρει καὶ κυρίως ἔμπροσθεν τῶν ναῶν. Ἀφ' ἧς ὅμως τὸ θέατρον ἀπεχωρίσθη τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις ἐδίδοντο ἐν ἰδιαιτέροις κτιρίοις. Τὸ πρῶτον συστηματικὸν θέατρον ἱδρύθη ἐν Ἐδδὸ τῷ 1607. Τὸ σημερινὸν θέατρον εἶναι κατὰ γενικὸν κανόνα μέγα τετράπλευρον, κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου. Ἡ πρόσοψις αὐτοῦ εἶναι πάντοτε ἐστολισμένη διὰ κρεμαστῶν φανῶν καὶ μεγάλων ταινιῶν, ἐφ' ὧν εἶναι ἐζωγραφισμέναι αἱ κυριώτεραι σκηναὶ τοῦ μέλλοντος νὰ παιχθῇ ἔργου. Ἀπὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ θεάτρου εἰσέρχεταί τις εὐθὺς εἰς πρόδομον, ὅστις φέρει διὰ δύο θυρῶν εἰς τὴν πλατεῖαν, διὰ δύο δὲ ἑκατέρωθεν κλιμάκων εἰς τὸ ἀμφιθέατρον καὶ τοὺς διαδρόμους τῶν θεωρείων. Ἡ μεγάλη αἴθουσα τῶν θεατῶν, ἡ πλατεῖα τῶν ἰδικῶν μας θεάτρων, εἶναι διῃρημένη εἰς ἴσα τετράγωνα ὡς ἄβαξ ζατρικίου. Εἰς ἕκαστον τῶν τετραγώνων αὐτῶν εἰσέρχονται συνήθως τέσσαρες θεαταί, οἵτινες ἅπαξ εἰσελθόντες ἐν αὐτοῖς δὲν ἐξέρχονται πλέον μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως, ἥτις πολλάκις διαρκεῖ δώδεκα ὥρας. Ὑπεράνω τῶν θεωριδίων αὐτῶν ὑπάρχουν δύο ξύλινοι δίοδοι, *χαναμίτσι* καλούμεναι, διήκουσαι καθ' ὅλην τὴν πλατεῖαν ἀπὸ τῶν δύο εἰσόδων αὐτῆς μέχρι τῆς σκηνῆς. Δι' αὐτῶν εἰσέρχονται εἰς τὰς θέσεις των οἱ θεαταὶ τῆς πλατείας, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἠθοποιῶν δι' αὐτῶν εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τῆς σκηνῆς, κυρίως ὅταν ὑποτίθεται, ὅτι φθάνουν ἀπὸ μακρινὸν μέρος, ἢ ὅταν ἀπομακρύνωνται τῆς σκηνῆς καὶ ὑποτίθεται ὅτι βαδίζουν διὰ τῶν ὁδῶν ἢ τῆς ἐξοχῆς. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς τῆς πλατείας ὑπάρχει μία σειρὰ θεωρείων, ἄνωθεν δ' αὐτῶν τὸ ὑπερῷον. Ἡ σκηνὴ ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ἀπέναντι τῶν δύο εἰσόδων πλευρᾶς. Ἡ αὐλαία, ἢ μᾶλλον αἱ αὐλαῖαι, διότι ὑπάρχουν πολλαὶ τοιαῦται εἰς τὸ ἰαπωνικὸν θέατρον, κατὰ μὲν τὸ τέλος ἑκάστης πράξεως σύρονται ὁριζοντίως, κατὰ δὲ τὴν ἔναρξιν ἑκάστης πράξεως πίπτουν ἀποτόμως ἄνωθεν, διὰ νὰ καταπλαγῇ ὁ θεατὴς ἐκ τῆς λαμπρότητος τῆς σκηνοθεσίας. Ἡ συνήθεια τῶν πολλῶν αὐλαιῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι πολλάκις, λόγῳ ἐκτιμήσεως, μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως ἢ τῆς περιόδου, δωρίζουν τοιαύτας εἰς τοὺς ἐξέχοντας τῶν ἠθοποιῶν, οἵτινες ἐκτιμῶνται ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν αὐλαιῶν, τὰς ὁποίας κατέχουν. Ὁ σκηνικὸς διάκοσμος εἶναι πολυτελὴς καὶ καταπληκτικῆς ἀκριβείας. Ἐὰν τὸ δρᾶμα ἐκτυλίσσεται ἐντὸς οἰκίας, αὕτη παρίσταται ὁλόκληρος μὲ ὅλα τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ τὰς ἐσωτερικὰς διαιρέσεις της, εἰς τρόπον ὥστε ἐν δεδομένῃ περιστάσει φαίνεται ὁ ἠθοποιὸς ἀνοίγων τὴν ἐξωτερικὴν θύραν τῆς οἰκίας, εἰσερχόμενος εἰς τὸν πρόδομον, κατόπιν εἰς μίαν τινὰ αἴθουσαν, ἢ ἐξερχόμενος δι' αὐτῆς εἰς τὸν κῆπον κτλ. πάντα δὲ ταῦτα ἐκτελοῦνται διὰ περιστροφικῶν μηχανῶν.

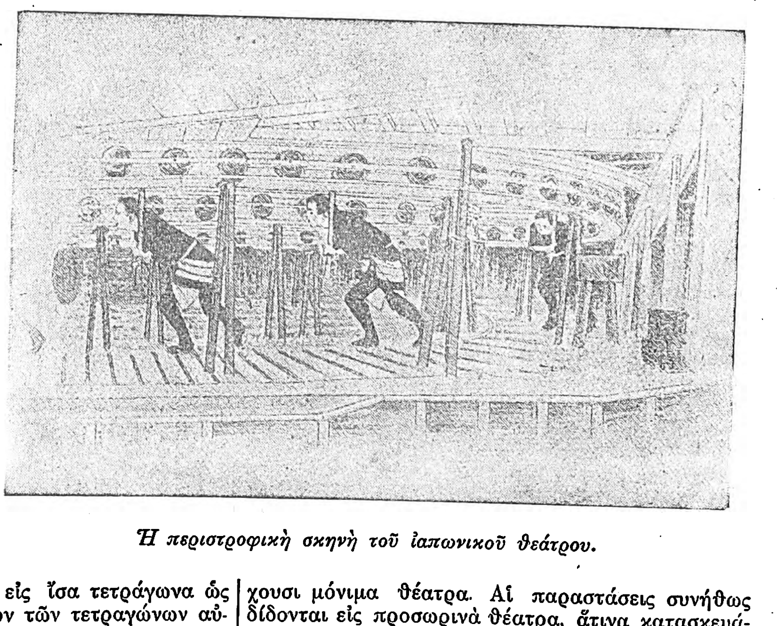

Ἡ περιστροφικὴ σκηνὴ τοῦ ἰαπωνικοῦ θεάτρου.

Ἐν Κίνᾳ, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν ὑπάρχουσι μόνιμα θέατρα. Αἱ παραστάσεις συνήθως δίδονται εἰς προσωρινὰ θέατρα, ἅτινα κατασκευάζουσιν οἱ ἠθοποιοὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἐν ταῖς πλατείαις ἐπὶ ἰκρίων καὶ ἀναλώμασι τῶν πολιτῶν. Τὰ θέατρα ταῦτα καλοῦνται: Hi-haï. Ἐν τούτοις, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἀριστοκράται ἔχουν ἰδιαιτέρας

Digitized by Google

αἰθούσας θεάτρου ἐν ταῖς οἰκίαις των, ἔνθα προσκαλοῦν τοὺς φίλους των εἰς γεῦμα, τὸ ὁποῖον δίδεται διαρκούσης τῆς παραστάσεως, τῶν συνδαιτυμόνων καθημένων ἀνὰ δύο εἰς χωριστὰς μικρὰς τραπέζας. Μετὰ τὰς προπόσεις, αἵτινες συνήθως γίνονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ γεύματος, εἰσέρχονται ἐν τῇ αἰθούσῃ οἱ ἠθοποιοί, πλουσιώτατα ἐνδεδυμένοι καὶ ὑποκλίνονται πάντες ὁμοῦ πρὸ τῶν συνδαιτυμόνων, μεθ' ὃ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ πρωταγωνιστὴς συνήθως, παρουσιάζει εἰς τὸν ἐπισημότερον τῶν προσκεκλημένων κατάλογον, ἐν ᾧ ἀναγράφονται χρυσοῖς γράμμασιν οἱ τίτλοι τῶν πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα δραμάτων, τὰ ὁποῖα οἱ ἠθοποιοὶ γνωρίζουν ἐκ στήθους καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παραστήσουν. Ἀφοῦ γίνῃ ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἔργου, οἱ ἠθοποιοὶ ἀποσύρονται, αἱ ὄπισθεν τῆς αἰθούσης θύραι ἀνοίγονται καὶ εἰσέρχονται εἰς ἐπὶ τούτῳ διαμέρισμα καὶ ἄλλοι μὴ προσκεκλημένοι ἐκ τῶν κατοίκων καὶ ἡ παράστασις ἀρχίζει ἐπὶ τῆς σκηνῆς πλουσιώτατα διακεκοσμημένης. Κατ' αὐτὴν παρευρίσκεται καὶ ἡ σύζυγος τοῦ ἀμφιτρύωνος μετὰ τῶν θηλέων φίλων της ἐπὶ ἰδιαιτέρου καφασωτοῦ ἐξώστου. Ὁ σκηνικὸς διάκοσμος εἰς τὰ ἰδιωτικὰ αὐτὰ θέατρα εἶναι πλουσιώτατος, κατ' ἀντίθεσιν τῶν δημοσίων θεάτρων, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος, ἀντικαθιστάμενος διὰ τῆς φιλολογίας. Ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν ὑπάρχουν μόνιμα κτίρια θεάτρου. Τοιαῦτα ἠγείροντο πάντοτε ἐκ τοῦ προχείρου ἐπὶ ἰκρίων ἐν ταῖς πλατείαις. Ὁ μόνος σκηνικὸς διάκοσμος τῶν θεάτρων αὐτῶν εἶναι μεγάλη αὐλαία, δι' ἧς κλείεται τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Τὸ χρῶμα τῆς αὐλαίας αὐτῆς δέον νὰ εὑρίσκεται πάντοτε ἐν ἁρμονίᾳ μὲ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ παριστανομένῳ ἔργῳ αἴσθημα. Οὕτως, εἶναι λευκὸν ὅταν τὸ ἔργον εἶναι ἐρωτικόν, ἀμαυρὸν ἐὰν εἶναι παθητικόν, πολύχρωμον ἐὰν εἶναι κωμικὸν καὶ μαῦρον ἢ κόκκινον ἐὰν εἶναι τραγικόν.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι, ἡ ἑλληνικὴ σκηνή, ἐμφανισθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Σύρῳ τῷ 1830, ἐστεγάσθη, δι' ἔλλειψιν εἰδικοῦ θεάτρου, εἰς αἴθουσάν τινα καταστήματος, ἣν οἱ πρῶτοι τότε ἐπιχειρηματίαι μετέβαλον ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς θέατρον, ὁ σκηνικὸς διάκοσμος τοῦ ὁποίου περιωρίζετο εἰς μερικὰ χρωματιστὰ χαρτιά, ἐφ' ὧν φύρδην μίγδην εὑρίσκοντο ἐρριμμένα καὶ τὰ ἑπτὰ τῆς ἴριδος χρώματα. Ἓξ ἔτη μετὰ ταῦτα (1836), ἡ Σῦρος ἀπέκτησεν ὁπωσδήποτε εὐπρόσωπον θέατρον, περὶ οὗ ὁ Γερμανὸς περιηγητὴς Pukler Muscau, ἐπισκεφθεὶς τότε τὴν Σῦρον, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἐνῷ αἱ Ἀθῆναι μόνον ἓν ξύλινον παράπηγμα ἔχουσι πρὸς χρῆσιν τῶν σχοινοβατῶν, ἡ Σῦρος ἔχει ἀληθῆ αἴθουσαν θεάτρου μὲ πλατεῖαν καὶ δύο σειρὰς θεωρείων, φωτιζομένων ὑπὸ πολυφώτων μὲ ποικιλόχροα

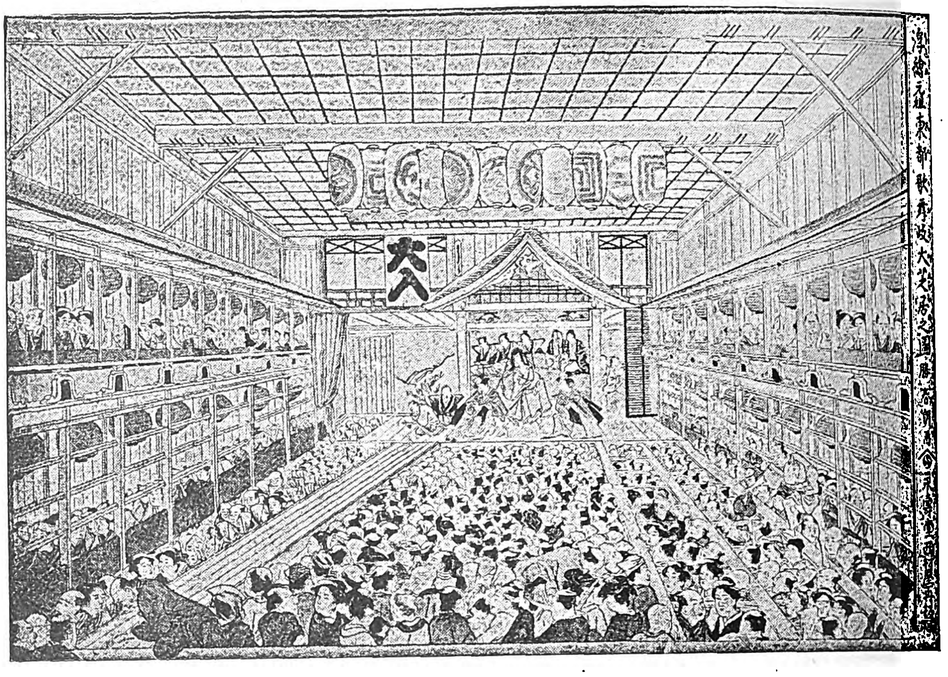

Ἐσωτερικὸν ἰαπωνικοῦ θεάτρου.

γυαλιά. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς εἶναι μικρά, πτωχὴ καὶ ἐλεεινοῦ σχήματος. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἶναι πάν-

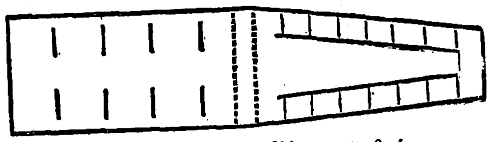

Διάγραμμα τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ θεάτρου.

τοτε μία ἀρχή. Ἱματιοφυλάκιον καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πολυτελείας τοῦ εἴδους αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουν. Μόνον μία στενὴ δίοδος εὑρίσκεται ὄπισθεν τῶν παρασκηνίων του, ὧν ἄλλως τε μία ἄκρα μόλις φαίνεται, παριστῶσα ἐναλλὰξ δάσος ἢ οἰκίαν ἀναλόγως τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον στρέφουν πρὸς τοὺς θεατάς. Ἡ φαντασία δέον ν' ἀναπληροῖ τὰ ἐλλείποντα, ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαίκσπηρ».

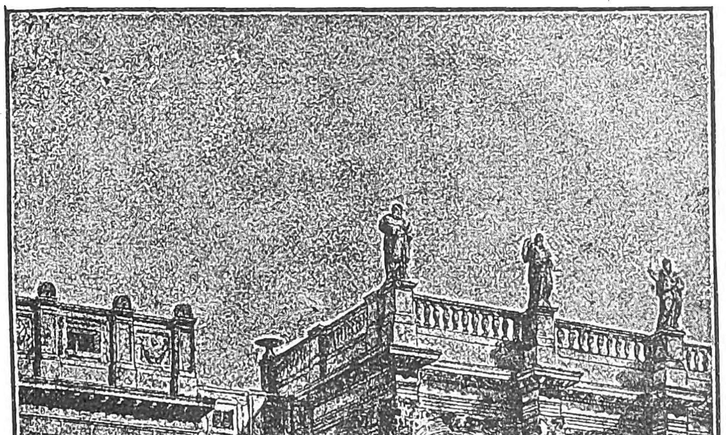

Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν θέατρον (πρώην Βασιλικόν).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Vitruvius*, De Architectura —*A. E. Haigh*, The Attic theatre, γ' ἐκδ. (Oxford, 1907). — *Dörpfeld-Reisch*, Das Griechische Theater. — *Margarete Bieber*, Denkmäler zum Theaterwesen im Altertum (1920). — *Octave Navarre*, Dionysos Paris (1895).—*Puchstein*, Die griechische Bühne (1900).— *Καβαδία*, Περὶ τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου (πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, 1881 καὶ 1883).—*J. A. Kaufmann*, Architectonographie des théâtres. —*Albert Müller*, Griechische Bühnenaltertümer (Freiburg 1886).—*Wieseler*, Theatergebaüde und Denkmäler des Buhnenwesens bei Griechen und Römern. —*Curtius*, Orchestra und Bühne (ἐν τῷ «Berliner Philolog. Wochenschrift», 1893, σ. 97).—*Cook*, The Thymele in Greek Theatres (ἐν Classical Review, Ὀκτώβρ. 1895). —*Neckel*, Das Ekkyclema. —*Ν. Ἰ. Λάσκαρη*, Μαθήματα ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου (τόμ. τρεῖς, 1925 –1927).—*Philippe Fabia*, Περὶ τῶν ρωμαϊκῶν θεάτρων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλαύτου καὶ Τερεντίου (ἐν τῇ Revue de Philologie, τόμ. XXI). —*Ν. Ἰ. Λάσκαρη*, Ἱστορία τοῦ Ρωμαϊκοῦ θεάτρου (1930).—*Hase*, Das geistliche Schanspiel (Leipzig 1858).—*Ida Brüning*, Le théâtre en Allemagne. — *Al. D'Ancona*, Origini del teatro in Italia (Firenze 1872). —*J. Jusserande*, Le théâtre en Angleterre (Paris 1881). —*Petit de Julleville*, Histoire du Théâtre en France —Les mystères (1880).—*G. Bapst*, Essai sur l'histoire dn théâtre, la mise en scène etc. (Paris 1895).—*E. Despois*, Le théâtre sous Louis XIV (Paris 1874).—*M. J. Moynet*, L'envers du théâtre (Paris 1888).—*Malone*, Historical account on the rise and progress of english stage and of the economy and usages of the ancient theaters in England (1800). — *A. Carré*, Les théâtres en Allemagne et en Autriche (ἐν Rev. de Paris, 1898. τόμ. II). —*Alph. Gosset*, Traité de la construction des théâtres (Paris 1886). — *J. Philippi*, Parallèle des principaux théâtres de l'Europe et des machines théâtrales françaises, allemandes et anglaises (Paris 1860).—*Ch. Garnier*, Le théâtre (Paris 1871). — *Th. Lachez*, Acoustique et optique des salles de réunions.—*A. Cavos*, Traité de la construction des théâtres (1847). — *Rutz*, Vorlesungen über die Geschichte des deutschen Theaters (Berlin 1848).— *G. Vitoux*, Le théâtre de l'avenir.— *Hammitzsch*, Der moderne theaterbau (1906). *J. Bayer*, Die theater (1894).— *A. Lequeux*, Le théâtre Japonais (Paris 1889). — *Pfarr*, Japanese theatre (Londres 1884).—*E. Guimet*, Le théâtre au Japon (Paris 1886).—*Alex. Benazet*, Le théâtre au Japon (Paris 1901). — *Sylvani Lévi*, Le théâtre Indien (Paris 1890).— *E. Semart*, Le théâtre Indien, ἐν τῇ «Revue des deux Mondes» (1891). — *Don Casiano Pellicer*, Tratado historico origen y progresos de la comedia y del histrionismo en Espãna. — *Juan Perez de Montalban*, Fama postuma. — *L. F. de Moratin*, Origines del teatro espanol—Las fiestas ecclesiasticas (ἐν τῇ συλλογῇ «Rivadeneyra», 1848. τόμ. 11, σελ. 154).— *P. Brozzi*, Teatri e spettacoli dei popoli orientali: Ebrei. Arabi, Persani, Indiani, Cinesi, Giapponesi e Giavanesi (Milano 1887).— *Marceron*, Le théâtre en Chine et au Japon, ἐν τῷ «Le lotus» τόμ. VI (Paris 1887).—*M. Courant*, Le théâtre en Chine ἐν τῇ «Revue de Paris» (1900). —*Tcheng-Ki-Toug*, Le théâtre en Chine (Paris 1886) κλπ.

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

— [ΕΘΙΜΟΤ.] Τὸ ἔνδυμα εἰς τὰ παρ' ἡμῖν θέατρα ὁρίζει ἡ βούλησις τοῦ θεατοῦ, ἐξαιρέσει τῶν ἐπισήμων παραστάσεων, καθ' ἃς ἀπαιτεῖται φράκον ἢ τοὐλάχιστον σμόκιν καί, διὰ τὰς κυρίας, ἔξωμος ἐσθής. Ἐν τούτοις ὁ κοσμικὸς κύριος, προκειμένου περὶ χειμερινῶν παραστάσεων, δὲν θὰ προσέλθῃ φέρων ἀνοικτόχρουν ἐνδυμασίαν. Ὁ ὑψηλὸς πῖλος, τόσῳ πολὺ ἐν χρήσει διὰ τὸ θέατρον εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δὲν συνηθίζεται παρ' ἡμῖν. Αἱ κυρίαι κατ' ἀρέσκειαν εἶναι ἀσκεπεῖς ἢ μή. Ὁ θεατὴς ὀφείλει νὰ εἶναι ἀσκεπὴς εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν διάρκειαν ἑκάστης πράξεως τῆς παραστάσεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἑσπέρας εἰς τὰ θεωρεῖα. Ὁ θεατὴς τῆς πλατείας παραμένει κατ' ἀρέσκειαν ἀσκεπὴς ἢ μὴ εἰς τὰ διαλείμματα καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς παραστάσεως. Ράβδοι καὶ ἀλεξίβροχα δὲν ἐπιτρέπονται εἰς τὰ ἐπισημότερα θέατρα, ἀφινόμενα εἰς τὸ βεστιάριον. Εἰς τὰ χειμερινὰ θέατρα εἶναι ἀπηγορευμένον τὸ κάπνισμα. Ὁ διερχόμενος διὰ δύο σειρῶν καθισμάτων ἀνασηκώνει ἐλαφρῶς τὸν πῖλόν του εἰς αἴτησιν συγγνώμης διὰ τὴν ἐνόχλησιν· κατ' ἀνάγκην πλαγιοβαδίζει, στρέφων πρὸς τοὺς θεατὰς τῆς σειρᾶς του ἀδιαφόρως τὸ στῆθος ἢ τὰ νῶτα. Ἡ τελευταία στάσις, διευκολύνουσα πολὺ περισσότερον τὴν διάβασίν του, εἶναι ἀτυχῶς παραδεδεγμένη πανταχοῦ. Ἡ χρῆσις διόπτρας ἐπιτρέπεται ὄχι μόνον πρὸς τὴν σκηνήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς θεατάς· εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν δὲν πρέπει νὰ καθίσταται ὀχληρά. Θεωρεῖται προσβλητικὸν τὸ νὰ παρατηρῶμέν τινα μὲ τὴν διόπτραν ἀνεστραμμένην. Εἰς τα θεωρεῖα προτιμότερον ν' ἀποφεύγηται ἡ συσσώρευσις πλέον τῶν τριῶν κυριῶν. Ἐπίσκεψις εἰς θεωρεῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τακτικὴν ἐπίσκεψιν. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἐπισκέπτης παραμένει μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλείμματος, ἐκτὸς ἂν ἡ κυρία τοῦ θεωρείου, ἡ ὁποία ἄλλως τε δὲν ἔχει ὑποχρέωσιν πρὸς τοῦτο, τὸν προσκαλέσῃ νὰ παραμείνῃ περισσότερον. Ὁμιλίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραστάσεως δὲν ἐπιτρέπει ἡ καλὴ συμπεριφορά. Χειροκροτῶν τις δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένῃ μέχρις ὀχληρότητος. Καὶ εἶναι χυδαῖον νὰ συρίζῃ. Εἰς τὰ παρασκήνια, γινόμενοι δεκτοὶ οἱ θεαταί, φέρουν τοὺς πίλους των, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς τὰ καμαρίνια. Ἄνθη προσφερόμενα εἰς τιμητικὰς παραστάσεις, ἀποστέλλονται ἐν

Digitized by Google

τῷ ἐξωτερικῷ εἰς τὰ καμαρίνια τῶν ἠθοποιῶν· παρ' ἡμῖν εἰς τὴν σκηνήν. Τ. Δ.

— [ΥΓΙΕΙΝ.] Πολλὰ τῶν θεάτρων καὶ δὴ τῶν χειμερινῶν τελοῦσιν ὑπὸ λίαν ἀτελεῖς ὑγιεινὰς συνθήκας, ἰδίως ἀπὸ ἀπόψεως ἀερισμοῦ καὶ θερμάνσεως. Ἐντεῦθεν ἐπὶ ἀτόμων τινῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν θεατρικῆς παραστάσεως, σημειοῦνται ἐνίοτε διαταραχαί τινες, οἷον ἴλιγγοι, ναυτίαι ἢ καὶ ἔμετοι, λιποθυμίαι κλπ. Τὰ φαινόμενα ταῦτα βεβαίως δύνανται νὰ ὀφείλωνται καὶ εἰς προηγηθὲν πλούσιον δεῖπνον ἢ κακὴν περιβολὴν τοῦ ἀτόμου (σύσφιξιν θώρακος ἢ κοιλίας), ἀλλ' ἰδίως ὀφείλονται εἰς πλημμελῆ τῆς αἰθούσης ἀερισμὸν καὶ δὴ ἐπὶ συνωστισμοῦ ἢ μετὰ προηγηθεῖσαν ἀπογευματινὴν παράστασιν. Ἐπίσης εἰς πολλὰ τῶν θεάτρων, καὶ δὴ ἐκείνων τῶν ὁποίων τὰ καθίσματα ἐπιστρώννυνται διὰ βελούδου, τὸ ὕφασμα τοῦτο, ὡς καὶ τὰ παραπετάσματα καὶ οἱ τάπητες, κατακρατοῦν μέγα ποσὸν κονιορτοῦ, εἰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν φαίνεται καθαρὰ καὶ ἀποστίλβουσα. Λέγεται, ὅτι μόνον ἐκ τῶν καθισμάτων παρισινοῦ θεάτρου, τῶν διὰ βελούδου ἐπεστρωμένων, κατωρθώθη δι' ἀποτινάξεως νὰ ἐξαχθῇ τὸ ποσὸν 240 χιλιογράμμων κονιορτοῦ. Τὰ βελοῦδα καὶ τὰ ὑφάσματα ἄλλως τε εἰς τὰ θέατρα παρουσιάζουν καὶ ἄλλον κίνδυνον, τὸν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς. Ἐπειδὴ καίονται δυσκολώτατα, ἡ καῦσις αὐτῶν ἀναπτύσσει μεγίστην ποσότητα διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ὅπερ δηλητηριάζον τοὺς θεατὰς παραδίδει αὐτοὺς τελείως ἀδρανεῖς εἰς τὸ πῦρ. Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς δέον νὰ προστεθῇ εἰς τὰς λοιπὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑγιεινῆς, πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν διὰ τὰς ἕδρας βελούδων διὰ δέρματος καὶ τῶν χονδρῶν ὑφασμάτων τῶν τοίχων καὶ τῶν παραπετασμάτων διὰ τοιχογραφιῶν καὶ παρομοίων διακοσμητικῶν μέσων.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— [ΣΤΡΑΤΗΓ.] Καλεῖται *θέατρον πολέμου* τὸ σύνολον τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν περιοχῶν, ἐφ' ὧν, διαρκοῦντος πολέμου τινός, δυνατὸν νὰ διεξαχθῶσι στρατηγικαὶ ἢ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ὁ ὅρος εἰσήχθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν φρασεολογίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος (Traité des grandes operations militaires. Jomini. 1805). Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ δύο μόνον ἀντιμαχομένων κρατῶν, ὡς θέατρον πολέμου θεωρητέον τὸ σύνολον τῆς γεωγραφικῆς ἐδαφικῆς περιοχῆς ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν τούτων, καθ' ὅσον ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς ταύτης δυνατὸν νὰ ἐξελιχθῶσιν ἐπιχειρήσεις· ἐὰν δὲ τὰ ἐν λόγῳ κράτη εἶναι παραλιακά, τότε εἰς τὴν ἐδαφικὴν ταύτην περιοχὴν ἐπιπροστίθεται καὶ ἡ ἀνάλογος θαλασσία περιοχή. Ἐὰν τ' ἀντιμαχόμενα μέρη εἶναι σύμμαχα ἑκατέρωθεν κράτη, τότε ὡς θέατρον πολέμου θεωρητέα ἅπασα ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις πάντων τῶν ἀντιπάλων κρατῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς θαλασσίας περιοχῆς, ἐὰν πρόκειται περὶ παραλίων κρατῶν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἐπειδὴ γεωγραφική τις ἔκτασις ἀποτελεῖ θέατρον πολέμου, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἀπαραιτήτως θὰ διεξαχθῶσιν ἐν αὐτῇ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ὅτι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῶσι, καθ' ὅσον τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν πολιτικῶν βλέψεων καὶ ἐκ τῆς ἐν γένει ἐξελίξεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Τοιουτοτρόπως, κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, θέατρον πολέμου ἦτο ἅπασα ἡ Εὐρώπη, ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῶν Οὐραλίων ὀρέων καὶ ἀπὸ τῶν θαλασσῶν τῆς Μάγχης καὶ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀδριατικῆς· κατὰ τὸν Αὐστριακὸν πόλεμον τοῦ 1866 θέατρον πολέμου ἦτο ἅπασα ἡ γεωγραφικὴ ἔκτασις τῆς κεντρῴας Εὐρώπης, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς μεθορίου Βελγίου, Γαλλίας, Ἑλβετίας μέχρι τῆς τῆς Ρωσίας, καὶ ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἦτο θαλασσία περιοχή, ἐφ' ἧς ἦτο δυνατὸν νὰ διεξαχθῶσι ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς καὶ πράγματι συνέβη διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Λίσσης· κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870—1871 θέατρον πολέμου ἦτο ἅπασα ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τῶν δύο τούτων κρατῶν, εἰς ἣν προσθετέα καὶ ἡ περιοχὴ τῶν θαλασσῶν ἀπὸ Ἀτλαντικοῦ διὰ τῆς Βορείου θαλάσσης μέχρι τῆς Βαλτικῆς, καθ' ὅσον ἐπ' αὐτῆς θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκτελεσθῶσι ναυμαχίαι ἢ ἀποβάσεις, ἐὰν ἄλλοι λόγοι δὲν παρημπόδιζον τοιαύτας· κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 θέατρον πολέμου ἦτο ἅπασα ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος μετὰ τῶν περιβρεχουσῶν ταύτην θαλασσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἀδιαφόρως τοῦ ὅτι, κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, τῷ 1866 εἰς τὸ πρωσσικόν, τῷ 1870 εἰς τὸ γερμανικόν, τῷ 1912—1913 εἰς τὸ ἑλληνικόν, τὸ βουλγαρικόν, τὸ σερβικόν, τὸ μαυροβουνιωτικὸν ἔδαφος, δὲν ἐξετελέσθησαν ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὸν τελευταῖον Παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 θέατρον πολέμου ἦτο ὁλόκληρος ἡ γῆ. Ὑπάρχουσιν ὅμως περιστάσεις, καθ' ἃς θέατρον πολέμου εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι ἅπασα ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τῶν ἐμπολέμων κρατῶν, καθ' ὅσον λόγοι ἄλλοι παρακωλύουσι τοῦτο· π. χ. κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον 1854—1855 ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καθὼς καὶ αἱ περιβρέχουσαι ταύτας θάλασσαι, δὲν ἀπετέλεσαν θέατρον πολέμου, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ρωσικοῦ στόλου· κατὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον 1904—1905, οὐδὲ ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, οὐδὲ ἡ τῆς Ἰαπωνίας ἀπετέλεσαν θέατρον πολέμου, καθ' ὅσον ὁ μὲν ἰαπωνικὸς στόλος οὐδέποτε ἐπεζήτησε νὰ δράσῃ πέραν τῶν θαλασσῶν τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ὁ δὲ ρωσικὸς οὐδέποτε ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν τούτων· κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν 1919—1922 ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος δὲν ἀπετέλεσαν θέατρον πολέμου.

Θέατρον ἐπιχειρήσεων καλεῖται ἡ ἐδαφικὴ περιοχὴ θεάτρου τινὸς πολέμου, ἐφ' ἧς πραγματικῶς διεξάγονται στρατηγικαὶ ἢ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἐπειδὴ δὲ συνήθως αἱ ἐπιχειρήσεις διεξάγονται ἐπὶ διαφόρων συγχρόνως θεάτρων ἐπιχειρήσεων ὑπὸ μεγάλων μονάδων (στρατιῶν ἢ ὁμάδων στρατιῶν) ἀνεξαρτήτως ἐνεργουσῶν, διὰ τοῦτο τὰ διάφορα θέατρα μετὰ τῶν ἐδαφικῶν περιοχῶν, ἐφ' ὧν δὲν διεξάγονται καθόλου ἐπιχειρήσεις, ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον *θέατρον πολέμου*. Τοιουτοτρόπως, κατὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους θέατρα ἐπιχειρήσεων ὑπῆρξαν διάφορα· π. χ. κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1805 (τῆς Γερμανίας) τὸ θέατρον ἐπιχειρήσεων ὡρίζετο πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τῶν μεθορίων Πρωσσίας, Σαξωνίας, Ἔσσης, πρὸς νότον ὑπὸ τῶν Ἄλπεων, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ρήνου, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς ρωσικῆς μεθορίου· κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1806 (τῆς Πρωσσίας) εἶχεν ὅρια πρὸς βορρᾶν τὴν Βόρειον θάλασσαν καὶ τὴν Βαλτικήν, πρὸς νότον τὴν αὐστριακὴν μεθόριον, πρὸς δυσμὰς τὸν Ρῆνον, πρὸς ἀνατολὰς τὸν Νιέμεν· κατὰ τὸν Αὐστριακὸν πόλεμον 1866 ὑπῆρξαν πέντε θέατρα ἐπιχειρήσεων, τῆς Βοημίας, τοῦ Μάϊν (Mein), τῆς πεδιάδος Βενετίας, τοῦ Τυρόλου, τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης· κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον 1870—1871 ὑπῆρξαν ὀκτὼ θέατρα ἐπιχειρήσεων, παραμεθορίου Γαλλίας (Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης), Μοζέλλα, Μόζα (Meuse), Παρισίων, Λείγηρος, Μπελφόρ, Νορμανδίας, τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης· κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον 1912—1913 ὑπῆρξαν τρία θέατρα ἐπιχειρήσεων, Μακεδονίας, Ἠπείρου, Αἰγαίου· κατὰ τὸν Βουλγαροτουρκικὸν 1912—1913 ὑπῆρξαν δύο θέατρα ἐπιχειρήσεων, Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας· κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918 θέατρα ἐπιχειρήσεων ὑπῆρξαν πάμπολλα, ὡς π. χ. γαλλικὸν (δυτικόν), ρωσικὸν (ἀνατολικόν), ρουμανικόν, σερβικόν, ἀρμενιακόν, Βορείου θαλάσσης κτλ. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον 1854—1855, τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν 1904—1905, τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν 1919—1922, θέατρον ἐπιχειρήσεων ἦτο ὁλόκληρον τὸ θέατρον πολέμου. Τὸ θέατρον ἐπιχειρήσεων δέον νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὴν ζώνην ἐπιχειρήσεων. Ζώνη ἐπιχειρήσεων εἶναι ἐδαφική τις ἔκτασις ἐντὸς τοῦ ὅλου θεάτρου ἐπιχειρήσεων, μεταβαλλομένη δ' ἐνίοτε ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ ἐὰν ἡ ἔκβασις τῶν ἐπιχειρήσεων ἀποβαίνῃ ἀτυχὴς (ὑποχώρησις), ὁπότε ζώνη ἐπιχειρήσεων δυνατὸν ἐνίοτε νὰ καταστῇ καὶ μέρος τῆς τέως ζώνης τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὡς π. χ. συνέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας τῷ 1897, εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1912, εἰς τοὺς Γάλλους τῷ 1914, κτλ., δηλαδὴ ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ θέατρον ἐπιχειρήσεων περιλαμβάνει ἁπάσας τὰς διαφόρους ζώνας, τῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ συμπεριλαμβανομένης μέχρι τοῦ ὁρίου συνήθως τῆς πρωτευούσης κράτους τινός. Κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ναπολεοντείου ἐποχῆς χρόνους, τὸ θέατρον πολέμου καὶ τὸ θέατρον ἐπιχειρήσεων ἐκαλοῦντο *ἀβάκιον πολέμου* καὶ *ἀβάκιον ἐπιχειρήσεων*, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους νὰ γίνηται ἐνίοτε χρῆσις τῶν ὅρων τούτων· ἀλλὰ σήμερον ἐγκατελείφθησαν τελείως οὗτοι, καθ' ὃ δίδοντες τὴν ἔννοιαν ἐδαφικῆς μόνον περιοχῆς, οὐχὶ δὲ καὶ θαλασσίας. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

θεατροπώλης (ὁ). Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐκαλεῖτο οὕτως ὁ ἀναλαμβάνων τὴν συντήρησιν τοῦ θεάτρου ἀντὶ τοῦ τιμήματος τῶν εἰσιτηρίων, ὅπερ περιήρχετο εἰς αὐτὸν (*Πολυδ.* VII 199). Ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ *θεατρώνης* (*Θεοφρ.* Χαρακτ. II) καὶ *ἀρχιτέκτων* (*Δημοσθ.* Περὶ στεφ. § 38). Σήμερον *θεατρώνης* καλεῖται ὁ ἰδίαις δαπάναις ἀναλαμβάνων τὴν συντήρησιν παντὸς εἴδους θιάσων καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἐκτέλεσιν διαφόρων θεατρικῶν παραστάσεων. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

θεατροφιλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις θεατρόφιλος, ἡ ἀγάπη νὰ συχνάζῃ τις εἰς τὸ θέατρον.

θεατρόφιλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀγαπῶν τὸ θέατρον, ὁ συχνάζων εἰς τὸ θέατρον.

θεατρώνης (ὁ)· ὁ ἐργολάβος τοῦ θεάτρου, ὁ ἀναλαμβάνων τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ θεάτρου ἐπὶ ὅροις (βλ. καὶ λ. *θεατροπώλης*).

θεάτρωψ (ὁ) (Theatrops) *[Ζῳολ.]*. Γένος μυριαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειλοπόδων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκολοπενδριδῶν*, περιλαμβάνον ἓν καὶ μόνον εἶδος, ὅπερ ἀπαντᾷ εἰς τὰς δασώδεις ἐκτάσεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Θεβάλα (Cevala), ***Μαυρίκιος-Μπροῦνο.*** Κυβερνήτης τῆς Ἀργεντινῆς ἐκ τῶν δραστηριωτέρων, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ 1726 ἔκτισε τὸ ὀχυρὸν τοῦ Μοντεβίδεο καὶ δύο ἔτη ἀργότερον τὴν ὁμώνυμον πόλιν *Θεβάλα*. Μ. Ν. Δ.

Θεβάλιος (Cevallos), ***Πέτρος.*** Ἱσπανὸς πολιτικὸς (1764—1840). Διετέλεσε γραμματεὺς πρεσβείας καὶ ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Παρευρέθη εἰς τὰ γεγονότα τῆς Βαϊγιὸν κατὰ τὴν ἐκθρόνισιν τῶν Βουρβώνων ὑπὸ τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Προσεποιήθη ὅτι ἐπεδοκίμασε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ναπολέοντος Ἰωσὴφ ὡς βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως ἐστράφη κατ' αὐτοῦ, μετέβη εἰς Λονδῖνον ὡς πράκτωρ τοῦ ἱσπανικοῦ συμβουλίου, ὅπου καὶ ἐδημοσίευσε τὸ περιβόητον ὑπόμνημά του περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἱσπανίας (1808), ἀπεκάλυψε τὰς ραδιουργίας τοῦ Ναπολέοντος καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντίστασιν τῶν Ἱσπανῶν, προκαλέσας ἅμα καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν τῆς Εὐρώπης. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Φερδινάνδου Ζ' εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεβάλιος διωρίσθη σύμβουλος τοῦ κράτους, ἐξασκήσας ἐπὶ μακρὸν μεγίστην ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπώλεσεν, ὅταν διεφώνησε μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου του μετὰ Πορτογαλίδος βασιλόπαιδος. Μ. Ν. Δ.

θεβεσιανὰ *τρήματα* *['Ανατομ.]*. Στόμια σμικρότατα φλεβῶν καρδιακῶν, ἀπαντῶντα ἐπὶ τοῦ ἔσω τοιχώματος τοῦ δεξιοῦ κόλπου τῆς καρδίας. Ι. Π.

— **θεβεσιανὴ *βαλβὶς*** *['Ανατομ.]*. Πτυχὴ λεπτοτάτη μηνοειδής, ἐνίοτε διάτρητος, καλύπτουσα τὴν ἔξω μοῖραν τοῦ στομίου τοῦ στεφανιαίου κόλπου (κοινοῦ στελέχους τῶν φλεβῶν τῆς καρδίας). Ι. Π.

θεβετία (ἡ) (Thevetia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀποκυνωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 18 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ Δυτικῶν Ἰνδιῶν. Εἶναι θάμνοι καὶ δένδρα πολυετῆ, λίαν κοσμητικά, πολλαπλασιαζόμενα εὐκόλως διὰ σπορᾶς ἢ μοσχευμάτων καὶ δυνάμενα νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐπιτυχῶς καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐκ τῶν γνωστότερον θεραπευομένων πρὸς κόσμον φυτῶν εἶναι ἡ *θεβετία ἡ νηριόφυλλος* (Thevetia neriifolia), μικρὸς θάμνος. Κ. ΠΑΠ.

— **θεβετίας *φλοιὸς*** (Cortex thevetiae) *[Φαρμ.]*. Παράγωγον αὐτοῦ φυτὸν εἶναι ἡ Cerbera thevetia. Ὁ φλοιὸς οὗτος δὲν εἶναι φαρμακευτικός, ἀναγράφεται δὲ ἐνίοτε ὑπὸ τὴν μορφὴν βαμμάτων ἢ ἀφεψημάτων ὡς ἀντιπεριοδικόν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγκλείουν γλυκοζίτην τινά, τὴν θεβετίνην. Κ. Γ. Μ.

θεβετίνη (ἡ) (Thévétine) *[Φαρμακ.]*. Γλυκοζίτης ἀπαντῶν εἰς τὸ φυτὸν cerbera thevetia. Ἄχροα πετάλλια τηκόμενα εἰς 172°, ἀδιάλυτα εἰς αἰθέρα, ἀπόλυτον ἀλκοόλην καὶ χλωροφόρμιον, λίαν δὲ διαλυτὰ εἰς ὕδωρ. Κ. Γ. Μ.

Θεβνουτὺρ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Παναρχαία πόλις τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἡ ἐξελληνισθεῖσα *Σεβέννυτος*, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κλάδου βραχίονος ὀνομασθέντος ἀπ' αὐτῆς.

Θέξχιν (Cehegin) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας εἰς ἀπόστασιν 90 χλμ. ἀπὸ τῆς Μουρκίας καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Καραβάκα. Ἔχει βιομηχανίαν χάρτου, μαλλίων, ὑφασμάτων καὶ διυλιστήρια. Κάτοικοι 10.000. Μ. Ν. Δ.

Θεὴ ***(μάρτυς).*** Αἰγυπτία τὴν καταγωγὴν μαρτυρήσασα μετὰ τῆς ἀδελφῆς Οὐαλεντίνης καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Παύλου τῷ 308. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 18 Ἰουλίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου (τῆς 25 Ἰουλίου δὲ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ μαρτυρολογίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρεται καὶ ἄλλη μάρτυς Θεή, ἥτις μετὰ τῆς Μευρίδος εὗρε μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Γάζῃ τῆς Παλαιστίνης τῷ 307 καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῆς τὴν 19 Δεκεμβρίου). Ε. Γ. Π.

θεήλατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλαυνόμενος, θεοκατάρατος· || ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενος, μοιραῖος: «θεήλατος συμφορά».

θεία (ἡ)· θηλ. τοῦ *θεῖος* (βλ. λ.).

Θεία *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, μία τῶν 7 τιτανίδων. Συζευχθεῖσα τὸν ἀδελφόν της Ὑπερίωνα ἔτεκε τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην, τὸν Θείαντα καὶ τὴν Ἠώ. Ἑτέρα Θεία, θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, φέρεται παρὰ Σουΐδα, κ.ἄ. ὡς μήτηρ τῶν Κεκρόπων. Ἀπόγονοι τῆς Θείας ἐθεωροῦντο οἱ ἄνεμοι, ὡς υἱοὶ τῆς Ἠοῦς καὶ τοῦ Ἀστραίου, δι' ὃ καὶ ὁ Βορρᾶς ἐπεκαλεῖτο παρ' ἀρχαίοις «Θείας ἀμνάμων» (ἔγγονος τῆς Θείας). —Π.

θειαζῖναι (αἱ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις συνθ[illegible] χρωμάτων ἀποτελούντων τὴν 9ην ὁμάδα τῶν χρω-

Digitized by Google

μάτων τῆς πίσσης κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν Möhlau καὶ Bucherer. Ἡ χημικὴ των σύνταξις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν *ὀξαζινοχρωστικῶν*, ἐξ ὧν δύνανται νὰ προέλθωσι δι' εἰσόδου ἐν τῷ μορίῳ αὐτῶν ἑνὸς ἀτόμου θείου ἀντὶ ἑνὸς ἀτόμου ὀξυγόνου. Ὡς χρωμογόνον τῶν χρωμάτων τῆς θειαζινικῆς σειρᾶς θεωρεῖται ἡ *φαινθειαζίμη* ἢ ἁπλῶς *θειαζίμη* καλουμένη, ἥτις ἔχει τὸν τύπον

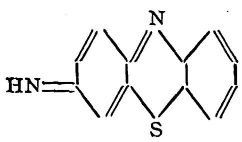

καὶ ἀποτελεῖ καστανερύθρους βελόνας.

Τὸ ἁπλούστερον παράγωγον αὐτοῦ εἶναι ἡ 7-ἀμινοφαινθειαζίμη, ἤτοι ἡ *θειονίνη* $C_{12}H_9N_3S$, ἧς τὸ ὑδροχλωρικὸν ἅλας εἶναι τὸ *ἰῶδες τοῦ Lauth*, τοῦ ὁποίου μεθυλοπαράγωγον εἶναι τὸ *κυανοῦν τοῦ μεθυλενίου*, πολύτιμον χρῶμα τῶν βαμβακερῶν, χρησιμοποιούμενον ἐπίσης πρὸς χρῶσιν κυττάρων, ἱστῶν καὶ ἐπὶ ζώντων ὀργανισμῶν καὶ μικροοργανισμῶν, περαιτέρω δὲ καὶ ἐν τῇ θεραπευτικῇ κατὰ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν.

Νιτροπαράγωγον περαιτέρω τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου εἶναι τὸ *πράσινον τοῦ μεθυλενίου*.

Περαιτέρω χρησιμοποιοῦνται ὡς χρώματα διάφοροι ἀλκυλιωμέναι καὶ ἀρυλιωμέναι θειονῖναι. Σ. Γ.

— **θειαζίνης ἐρυθρὸν** [*Βιομ. Χημ.*]. Συνθετικὸν χρῶμα παρασκευαζόμενον ἐκ πριμουλίνης καὶ 2,6-ναφθολοσουλφοξέος. Κατάλληλον διὰ βαμβακερά, μάλλινα, ἡμιμάλλινα καὶ ἡμιμετάξινα. Σ. Γ.

θειαζόλια (τά), ἢ **θειαζῶλαι** (αἱ) [*Βιομ. Χημ.*]. Τάξις συνθετικῶν χρωμάτων ἀπ' εὐθείας βαπτόντων, βάσιν ἔχοντα τὸ *θειαζόλιον* (βλ. λ.). Σπουδαιότερα εἶναι ἡ *θειοφλαβίνη*, ἡ *πριμουλίνη* κ. τ. λ.

θειαζόλιον (τό), ἢ **θειαζώλη** (ἡ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ἑτεροκυκλικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

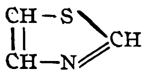

παρασκευαζομένη διὰ συμπυκνώσεως χλωρακεταλδεΰδης μετὰ θειοφορμαμιδίου. Εἶναι ὑγρὸν βράζον εἰς 116°,8. Σ. Γ.

—**θειαζολίου κίτρινον** [*Βιομ. Χημ.*]. Συνθετικὸν χρῶμα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ *ἀζιδινοκίτρινον* 5 G. Σ. Γ.

θειαιμία (ἡ) (thiémie) [*'Ιατρ.*]. Ὁ ὅρος ἐκσημαίνει τὴν εἰς θεῖον περιεκτικότητα τοῦ αἵματος, ἥτις ἀπαντᾷ κυρίως εἰς δηλητηριάσεις ἐξ ἀναθυμιάσεων θείου παρ' ἐργάταις κατεργαζομένοις αὐτὸ (Loeper). Ν. Ν. Κ.

— [*'Υγιειν.*] *Θειαιμία* καλεῖται ἡ κατάστασις τοῦ ὀργανισμοῦ, καθ' ἥν, λόγῳ τῆς ἀφθόνου ὑπάρξεως θείου ἐν τῷ αἵματι, ἡ αἱμοσφαιρίνη αὐτοῦ ὑφίσταται χημικὰς ἀλλοιώσεις τοιαύτας, ὥστε εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὴν ὀξυγόνωσιν τοῦ αἵματος. Θειαιμία ἐπέρχεται κατόπιν τῆς εἰσπνοῆς μεγάλων ποσοτήτων ὑδροθείου ἢ ἀτμῶν θειώδους ὀξέος, ὡς π. χ. δύναται νὰ συμβῇ εἰς τοὺς ἐργαζομένους ἐντὸς ὑπονόμων, βόθρων, χημικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐργοστασίων κλπ. Ἡ θειαιμία ἐκδηλοῦται ὑπὸ δύο μορφάς: εἴτε ὡς κεραυνοβόλος μορφή, ὅτε ὁ προσβαλλόμενος ἐμφανίζει κατ' ἀρχὰς ἀπώλειαν τῶν αἰσθήσεων, εἶτα σπασμοὺς καὶ θνήσκει ἐν μέσῳ κώματος, εἴτε ὡς χρονία μορφή, ἧς τὰ συμπτώματα δὲν εἶναι σαφῶς ἔκδηλα καὶ καθωρισμένα (κολικοί, ἔμετοι, κεφαλαλγίαι, κακουχία, ἀπίσχνανσις κλπ.). Τοιαύτη χρονία δηλητηρίασις διὰ θείου πολλάκις προσβάλλει τοὺς ἐνοίκους οἰκιῶν, ὧν οἱ ἀπόπατοι εἶναι κακῶς κατεσκευασμένοι, ἐπιτρέποντες τὴν δίοδον τῶν ἐκ τῶν βόθρων ἀερίων, τὰ ὁποῖα οὕτως εἰσδύονται εἰς τὰ δωμάτια καὶ εἰσπνέονται. Τὰ ἐκ τῆς θειαιμίας καὶ δὴ τῆς κεραυνοβόλου μορφῆς αὐτῆς φαινόμενα ἑρμηνεύονται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ θεῖον δρᾷ τοξικῶς ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς ἀναπνοῆς. Κατά τινας δὲ ἐρευνητὰς ἡ τοιαύτη τοξικὴ δρᾶσις τοῦ θείου δὲν ἐπέρχεται, ὅταν τοῦτο ἑνωθῇ μετὰ τῆς αἱμοσφαιρίνης δρᾶσιν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς ἀναπνοῆς, ἀλλὰ συνεπείᾳ ἀντανακλαστικοῦ φαινομένου, ὅπερ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κεντρομόλου ὁδοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πνευμονικοῦ ἐπιθηλίου. Κ. Κ.

θειακεταλδεΰδη (ἡ) [*'Οργ. Χημ.*]· βλ. λ. *θειαλδεΰδαι*.

θειακεταμίδιον (τὸ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *θειαμιδίων* (βλ. λ.). Ἔχει τὸν τύπον $CH_3.CS.NH_2$ καὶ παρασκευάζεται διὰ προσθήκης ὑδροθείου εἰς ἀκετονιτρίλιον. Εἶναι κρυσταλλικὸν σῶμα τηκόμενον εἰς 108°. Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν αἰθέρα. Σ.Γ.

θειάκω (ἡ), ἢ **θειακούλα**· ὑποκοριστικὸν τοῦ *θεία*: «θειάκω μου, θειακούλα μου».

θειαλδεΰδαι (αἱ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ἀλδεΰδαι περιέχουσαι ἀντὶ τοῦ καρβονυλικοῦ ὀξυγόνου θεῖον. Λαμβάνονται δι' ἐπιδράσεως ὑδροθείου, παρουσίᾳ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐπὶ ἀλδεϋδῶν. Ἐμφανίζονται εἰς πολυμερεῖς μορφὰς καὶ συνηθέστερον τριμοριακὰς τοιαύτας, εἰς ἃς ὁ σύνδεσμος τῶν μορίων ἐπιτελεῖται διὰ τοῦ θείου. Ὀξειδοῦνται εὐκόλως, μετατρεπομένων τῶν τριῶν ἀτόμων τοῦ θείου εἰς σουλφονικὰς ὁμάδας. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν θειαλδεϋδῶν εἶναι:

1) Ἡ *θειοφορμαλδεΰδη* ἢ *θειομυρμηκαλδεΰδη*, τριμοριακὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $(CH_2S)_3$, σῶμα κρυσταλλικόν, τηκόμενον εἰς 216°. Δι' ὀξειδώσεως μετατρέπεται εἰς *τριμεθυλενοτρισουλφόνην* $(CH_2.SO_2)_3$, σῶμα κρυσταλλικὸν ἀδιάλυτον εἰς τὰ πλεῖστα διαλυτικὰ ὑγρά.

2) Ἡ *θειακεταλδεΰδη* ἢ *τριθειακεταλδεΰδη* τοῦ τύπου $(C_2H_4S)_3$. Ἐμφανίζεται εἰς δύο ἰσομερεῖς μορφάς, ἐξ ὧν ἡ μία τήκεται εἰς 101° καὶ ἡ ἑτέρα εἰς 125°. Εἶναι σώματα ἄοσμα καὶ δι' ὀξειδώσεως παρέχουσι τὴν *τριθειακεταλδεϋδοτρισουλφόνην* $C_6H_{12}O_6S_3$.

3) Ἡ *θειοϊσοβαλεραλδεΰδη*, μονομοριακὴ μορφὴ τοῦ τύπου $C_5H_{10}S$. Λίαν δύσοσμος καὶ τήκεται εἰς 69°. Σ. Γ.

θειαλδίνη (ἡ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_{13}NS_2$, λαμβανομένη δι' ἐπιδράσεως ὑδροθείου ἐπὶ ἀλδεϋδαμμωνίας. Εἶναι δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ κρυσταλλικὸν σῶμα τηκόμενον εἰς 45°. Σ. Γ.

θειαλκοόλαι (αἱ) [*'Οργ. Χημ.*]· βλ. *μερκαπτᾶναι*.

θειαλκυλιμῖναι (αἱ) [*'Οργ. Χημ.*]. Τετραμοριακαὶ ἑνώσεις τοῦ τύπου $(R.N:S)_4$, λαμβανόμεναι δι' ἐπιδράσεως διχλωριοθείου ἐπὶ πρωτοταγῶν ἀμινῶν. Λίαν δυσαρέστου ὀσμῆς ἐλαιώδη ὑγρά. Σ. Γ.

θειαμίδια (τὰ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ὀργανικαὶ ἑνώσεις τοῦ τύπου R. CS. NH_2 ἢ τοῦ ταυτομεροῦς R. C(SH): NH. Αἱ ἑνώσεις τοῦ πρώτου τύπου εἶναι γνήσια *θειαμίδια*, ἤτοι *ἀμίδια τῶν θειονικῶν ὀξέων*, ἐνῷ αἱ τοῦ δευτέρου καλοῦνται *ἰσοθειαμίδια* ἢ *θειοϊμιδοξέα*, ἤτοι εἶναι *ἰμίδια τῶν θειολικῶν ὀξέων*. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν θειαμιδίων εἶναι: τὸ *θειακεταμίδιον*, τὸ *θειοπροπιοναμίδιον* κλπ. (βλ. λ.). Σ. Γ.

θειανθρακικός,—*ή*,—*όν*. Καλεῖται οὕτω γενικῶς πᾶν παράγωγον τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, προερχόμενον ἐξ αὐτοῦ δι' ἀντικαταστάσεως ἀτόμου ὀξυγόνου ὑπ' ἀτόμου θείου. Σ. Γ.

— **θειανθρακικὰ ὀξέα** [*'Οργ. Χημ.*]. Καλοῦνται οὕτω αἱ δι' ἀντικαταστάσεως ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀτόμων ὀξυγόνου τοῦ μορίου τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος δι' ἰσαρίθμων ἀτόμων θείου λαμβανόμεναι ἑνώσεις. Πρὸς διάκρισιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ διάφορα ταῦτα ὀξέα χαρακτηρίζονται διὰ τῆς ῥίζης *θειολ*—, ὅταν ὑδροξυλιακὸν ὀξυγόνον ἔχῃ ἀντικατασταθῆ διὰ θείου, καὶ διὰ τῆς ῥίζης *θειον*—, ὅταν ἔχῃ ἀντικατασταθῆ τὸ καρβονυλικὸν ὀξυγόνον. Οὕτως ἔχομεν:

1) *Μονοθειανθρακικὰ ὀξέα:*

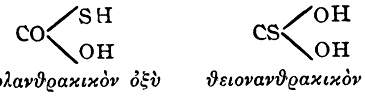

θειολανθρακικὸν ὀξὺ *θειονανθρακικὸν ὀξὺ*

2) *Διθειανθρακικὰ ὀξέα:*

διθειολανθρακικὸν ὀξὺ *θειονοθειολανθρακικὸν ὀξὺ*

3) *Τριθειανθρακικὸν ὀξύ*:

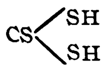

Τὰ θειανθρακικὰ ὀξέα γενικῶς εἶναι γνωστὰ μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐστέρων ἢ ἁλάτων.

Θειολανθρακικὸν ὀξύ. Ἔχει τὸν τύπον HO.CO.SH. Γνωστὰ εἶναι κυρίως τὰ ἅλατα τῶν ὀξίνων αὐτοῦ ἐστέρων, ὡς τὸ *αἰθυλοθειολανθρακικὸν κάλιον* (ἅλας τοῦ Bender). Ὁ οὐδέτερος διαιθυλεστὴρ αὐτοῦ βράζει εἰς 156°.

Θειονανθρακικὸν ὀξύ. Ἔχει τὸν τύπον HO.CS.OH. Ὁ διαιθυλεστὴρ αὐτοῦ βράζει εἰς 159°.

Διθειολανθρακικὸν ὀξὺ (βλ. λ.).

Θειονοθειολανθρακικὸν ὀξύ. Ἔχει τὸν τύπον HO.CS.SH. Οἱ ὄξινοι αὐτοῦ ἐστέρες, οἱ περιέχοντες τὸ ἀλκύλιον ἡνωμένον πρὸς ὀξυγόνον, εἶναι τὰ καλούμενα *ξανθογονικὰ ὀξέα*.

Τριθειανθρακικὸν ὀξύ, HS.CS.SH. Ἐρυθρὸν ἀσταθὲς ἔλαιον. Σταθερὰ εἶναι τὰ ἅλατα αὐτοῦ. Ὁ διαιθυλεστὴρ αὐτοῦ εἶναι πορτοκαλλιόχρουν ὑγρὸν βράζον εἰς 240°. Σ. Γ.

θειανθρακυλαλλυλαμίδη (ἡ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ταυτόσημον τοῦ *θειοσιναμίνη* (βλ. λ.).

θειανθρένιον (τὸ) [*'Οργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

παρασκευαζομένη δι' ἐπιδράσεως χλωριούχου θείου ἐπὶ βενζολίου παρουσίᾳ ἀργιλλοχλωριδίου. Σῶμα στερεὸν κρυσταλλικόν, τηκόμενον εἰς 159°. Σ. Γ.

θειανιλικὸς (ὁ) [*Χημ.*]· βλ. *σουλφανιλικός*.

θειαντιμονικὸν ***νάτριον*** (Natrium stibiatosulfuratum). Εἶναι τὸ καλούμενον ἅλας τοῦ Schlippe, ἕνωσις ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸν τύπον $Na_3SbS_4+9H_2O$. Τὸ ἅλας τοῦτο δύναται νὰ ληφθῇ διὰ ξηρᾶς καὶ δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ. Τὸ ἅλας τοῦ Schlippe ἀποτελεῖ μεγάλα ὠχροκίτρινα τετράεδρα, πικρᾶς ἀλκαλικῆς γεύσεως, εἶναι διαλυτὸν ἐν ὕδατι μετ' ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως, ἐν ἀλκοόλῃ δὲ ἀδιάλυτον. Ἐκ τῶν ὑδατικῶν διαλυμάτων τοῦ ἅλατος τῇ ἐπιδράσει ὀξέων ἐκλύεται ὑδρόθειον ὑπὸ σύγχρονον ἀποβολὴν πενταθειούχου ἀντιμονίου. Τὸ θειαντιμονικὸν νάτριον χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ χρυσίζοντος θειούχου ἀντιμονίου (stibium sulfuratum auranticum). Κ. Γ. Μ.

Θείας (ὁ), γεν. *Θείαντος* [*Μυθολ.*]. —1) Μυθικὸς υἱὸς τῆς Θείας καὶ τοῦ Ὑπερίωνος. —2) Πατὴρ καὶ σύζυγος τῆς Μύρρας ἢ Σμύρνας, ἐξ οὗ αὕτη ἔτεκε τὸν Ἄδωνιν. Ἐπειδὴ ἡ θυγάτηρ τοῦ Θείαντος παρέλειπε τὴν πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ὀφειλομένην λατρείαν, ἡ θεὰ πρὸς τιμωρίαν ἐνεφύσησεν αὐτῇ σφοδρὸν ἔρωτα πρὸς τὸν πατέρα της, μετὰ τοῦ ὁποίου συνουσιάσθη ἐπὶ δώδεκα νύκτας χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τῆς τροφοῦ της. Ὅτε ὁ Θείας ἀντελήφθη τὸ γεγονός, κατεδίωξε τὴν θυγατέρα του μὲ γυμνὴν σπάθην, μετεβλήθη δὲ τότε ἡ Μύρρα εἰς δένδρον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθεν ὁ Ἄδωνις. —Π.

Θειάφης. — 1) ***'Εμμανουήλ.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας. Ἀπέθανε κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν πληγῶν του εἰς μίαν ναυμαχίαν.— 2) ***'Εμμανουήλ***, ἕτερος, προφανῶς ἐξάδελφός του. Ἀναφέρεται ὡς πυρπολητής, ἀνδραγαθήσας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντα. —3) ***Παναγιώτης.*** Συγγενὴς τῶν ἀνωτέρω. Εἶχε πλοῖον ἰδιόκτητον καὶ μὲ αὐτὸ ἐπολέμησεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπιφέρων σημαντικὰς καταστροφὰς διὰ τῶν νυκτερινῶν ἐπιδρομῶν του. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κάσου, ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταποντισθῇ αὔτανδρον τὸ πλοῖόν του, τυχαίως παρασυρθὲν ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὡς ἐκ θαύματος δ' ἐσώθη, διότι ἔπνευσεν εὐνοϊκὸς ἄνεμος, τὸν ὁποῖον ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ ἐγκαιρότερον τῶν Μουσουλμάνων. Ἡ σωτηρία του ὀφείλεται ἐν τούτοις καὶ εἰς εὐφυὲς τέχνασμα. Διότι ἀφῆκεν εἰς τὴν θάλασσαν νὰ ἐπιπλέῃ πολύτιμον σαρίκιον, οἱ δὲ Τοῦρκοι, οἱ καταδιώκοντες αὐτόν, ἐκλαβόντες τὸ πρᾶγμα ὡς τὸ κάλυμμα πνιγομένου συμπατριώτου των, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν δίωξιν καὶ νὰ σώσουν τὸν ὑποτιθέμενον ναυαγόν. Κατὰ τὴν πειρατείαν συνελήφθη ὑπὸ Αὐστριακῶν καὶ ἤχθη εἰς Μελίτην, ὅπου παρεδόθη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον. Ἐν τούτοις ὁ Θειάφης κατώρθωσε νὰ σωθῇ, χάρις εἰς ἄλλο τέχνασμα, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ὕδραν ἐπέβη τοῦ πλοίου τοῦ Πινότση καὶ μετέσχεν ἐπ' αὐτοῦ μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἔλαβε τὸν βαθμὸν ὑποπλοιάρχου. Γ. Δ. Κ.

θειάφι (τό)· δημοτ., καὶ *τειάφι*· τὸ στοιχεῖον θεῖον: «ἄνθος τοῦ θειαφιοῦ».

θειαφίζω· πασπαλίζω μὲ θειάφι· συνήθως μὲν τὰς σταφυλάς, ἐνίοτε δὲ καὶ φυτὰ πρὸς ἀποτροπὴν ὡρισμένης νόσου· || καπνίζω τι μὲ θειάφι, ἐκθέτω εἰς τὸν καπνὸν τοῦ ἀνημμένου θείου.

θειάφισμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θειαφίζειν*, ἢ διὰ τοῦ ὀρυκτοῦ θείου ἐπίπασις τῶν σταφυλῶν κττ., θείωσις πρὸς καταπολέμησιν ἐνδεχομένης ἢ καὶ ἐμφανισθείσης νόσου· || ἡ διὰ καπνίσματος ἐκ θείου ἀπολύμανσις τῶν οἰνοφόρων δοχείων.

— [*'Εγκυκλ.*] Βλ. *Θείωσις*.

θειαφιστήρι (τό)· ὁ *θειωτὴρ* (βλ. λ.).

θειαφοκέρι (τό). Λεπτὸν καὶ μακρὸν κηρίον, κατασκευαζόμενον συνήθως ὑπὸ χωρικῶν κατ' οἶκον δι' ἰδίαν αὐτῶν χρῆσιν καὶ περιέχον πλὴν τοῦ κηροῦ καὶ ποσότητά τινα θείου. Τὰ κηρία ταῦτα ἦσαν ἄλλοτε εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐν χρήσει, ἤδη γίνεται χρῆσις αὐτῶν μόνον εἰς ἀπόκεντρα καὶ πτωχὰ χωρία. Τῶν κηρίων τούτων ἡ χρῆσις εἶναι ὄχι μόνον ἐκκλησιαστικὴ (ἰδίως πρὸς στολισμὸν καὶ καῦσιν ἐπὶ τοῦ δίσκου τῶν κολλύβων), ἀλλὰ καὶ οἰκιακὴ (πρὸς μετάδοσιν τοῦ φωτὸς κλπ.). Δ. Ν. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

θειαφώνω· ἐπιπάσσω θεῖον ἢ καθαρίζω διὰ θείου, θειῶ, ἄλλως *θειαφίζω* (βλ. λ.).

θειγενόλη (ἡ) (Thigenol) [*Φαρμ. Χημ.*] Οὕτω καλεῖται διάλυμα ἐνέχον περίπου 33% ἅλατος νατρίου σουλφονικοῦ ὀξέος, ληφθέντος συνθετικῶς ἐκ θειελαίου τινὸς μετ' ὀργανικῶς ἡνωμένου θείου. Ὑγρὸν φαιόν, ἐλαιῶδες, εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, σχε-

Digitized by Google

δὸν ἄοσμον. Ἔχει δρᾶσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς ἰχθυόλης, ἀντισηπτικήν, ἀντιπαρασιτικὴν καὶ ἀποξηραντικήν. Ἀνεγράφη ἐπὶ ἐκζεμάτων, κνήφης κλπ.
κ. γ. μ.

θειενύλιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ δι' ἀφαιρέσεως ἑνὸς ὑδρογόνου ἐκ τοῦ *θειοφαινίου* παραμένουσα μονοσθενικὴ ρίζα C_4H_8S.
σ. γ.

θειικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ στοιχεῖον *θεῖον*: «θειικὸν ὀξύ», «θειικὸν ἀμμώνιον,—ἀσβέστιον», «θειικὸς χαλκός».

—θειικὰ ἄλατα *[Χημ.]*. Τὰ ἄλατα τοῦ *θειικοῦ ὀξέος* (βλ. λ.), τὸ ὁποῖον ὡς δισθενὲς ὀξὺ σχηματίζει οὐδέτερα καὶ ὄξινα ἄλατα. Ἐκ τούτων τὰ οὐδέτερα εἶναι γενικῶς σταθερά, δυνάμενα νὰ θερμανθῶσι χωρὶς νὰ ἀποσυντεθῶσι. Τὰ ὄξινα θερμαινόμενα χάνουσι κατ' ἀρχὰς ὕδωρ μετατρεπόμενα εἰς πυροθειικά, διὰ περαιτέρω δὲ θερμάνσεως ἐκλύουσι τριοξείδιον θείου μεταβαλλόμενα εἰς οὐδέτερα θειικὰ ἄλατα:

$$2NaHSO_4 = H_2O + Na_2S_2O_7,$$
$$Na_2S_2O_7 = Na_2SO_4 + SO_3$$

Τὰ πλεῖστα τῶν θειικῶν ἀλάτων εἶναι εὐδιάλυτα ἐν ὕδατι ἐκτὸς τοῦ θειικοῦ βαρίου, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν δυσδιάλυτον (1 μέρος διαλ. εἰς 400000 μ. ὕδατος), τοῦ θειικοῦ μολύβδου (1 μέρος τούτου διαλύεται εἰς 27000 μ. ὕδατος) καὶ τοῦ θειικοῦ στροντίου (1 μ. διαλ. εἰς 9000 μ. H_2O). Τὸ θειικὸν ἀσβέστιον (ἢ γύψος) διαλύεται κατά τι (1 μ. εἰς 400 μ. ὕδατος). Τὰ θειικὰ ἄλατα τῶν διαφόρων μετάλλων περιγράφονται μεταξὺ τῶν ἑνώσεων αὐτῶν.

Ἀντιδράσεις θειικῶν ἀνιόντων. Τὰ ἐν ὕδατι διαλύματα τῶν θειικῶν ἀλάτων καὶ τοῦ θειικοῦ ὀξέος παρέχουσι μετὰ *χλωριούχου βαρίου* λευκὸν λίαν δυσδιάλυτον ἵζημα ἐκ $BaSO_4$, ἀδιάλυτον εἰς HCl καὶ HNO_3. Μετὰ ὀξεικοῦ μολύβδου λευκὸν ἵζημα ἐκ $PbSO_4$, διαλυτὸν εἰς καυστικὰ ἀλκάλεα, ὡς καὶ εἰς τρυγικὸν ἢ ὀξικὸν ἀμμώνιον. Στερεὰ θειικὰ ἄλατα πυρούμενα μετὰ σόδας ἐπὶ ἄνθρακος διὰ τῆς ἀναγωγικῆς φλογὸς σχηματίζουσι θειοῦχον νάτριον, ὅπερ ἐπιτιθέμενον ἐπὶ ἀργυροῦ ἐλάσματος καὶ διαβρεχόμενον καταλείπει μελανὴν κηλῖδα ἐκ θειούχου ἀργύρου. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη καλεῖται «ἀντίδρασις τοῦ ἥπατος», λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ σχηματιζομένου Na_2S πρὸς τὸ τεχνητὸν ἧπαρ *θείου* (βλ. λ.).

Ποσοτικὸς προσδιορισμὸς θειικῶν ἀνιόντων. Ταῦτα καταβυθίζονται ἐν βρασμῷ εἰς $BaSO_4$ ἐκ διαλύματος ὀξινισθέντος δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος τῇ προσθήκῃ μικρᾶς περισσείας χλωριούχου βαρίου. Παρουσίᾳ κατιόντων σιδήρου, χρωμίου καὶ ἀργιλλίου, τὸ ἵζημα συγκρατεῖ σημαντικὰ ποσὰ τούτων, ὅθεν ἀπομακρύνομεν ταῦτα πρὸ τῆς καταβυθίσεως. Ἐπίσης παρουσίᾳ μεγάλης περισσείας ἀντιδραστηρίου τὸ ἵζημα συγκρατεῖ καὶ χλωριοῦχον βάριον.

Τὸ ἐλεύθερον θειικὸν ὀξὺ προσδιορίζεται ὀγκομετρικῶς διὰ τιτλοδοτημένου διαλύματος βάσεως μὲ δείκτην ἡλιανθίνην. Ἡ περιεκτικότης δὲ θειικοῦ ὀξέος διαφόρων πυκνοτήτων προσδιορίζεται ἐκ τοῦ εἰδικοῦ του βάρους βοηθείᾳ πινάκων.
σ. χ.

—θειικὴ ***ἄσβεστος*** *[Χημ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ θειικοῦ ἀσβεστίου (βλ *ἀσβεστίου ἄλατα*, τ. Ε' σ. 788α').

—θειικὸν ***διαιθύλιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Οὐδέτερος ἐστὴρ τοῦ θειικοῦ ὀξέος τοῦ τύπου $(C_2H_5)_2SO_4$. Βράζει ὑπὸ πίεσιν 15 χστμ. εἰς 96°.

—θειικὸν ***διμεθύλιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Ἐστὴρ τοῦ θειικοῦ ὀξέος τοῦ τύπου $(CH_3)_2SO_4$. Βράζει εἰς 187°.

—θειικὸν ***ἔρβιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ἔρβιον*.

—θειικὸν ***εὐρώπιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *εὐρώπιον*.

—θειικὸν ***ζιρκόνιον*** *[Χημ.]*· βλ. λ. *ζιρκόνιον*.

—θειικὸν ***νάτριον*** *[Χημ.]*· βλ. *νατρίου* ἑνώσεις.

—θειικὸν ***ὀξὺ*** (H_2SO_4) *[Βιομηχ.—Χημ.]*. Τὸ θειικὸν ὀξὺ παρεσκευάζετο ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος δι' ἀποστάξεως τῆς στυπτηρίας ἢ τοῦ θειικοῦ σιδήρου. Κατὰ τὸ 1620 ὁ Lémery παρετήρησεν, ὅτι ἐλάμβανε σημαντικὰ ποσὰ θειικοῦ ὀξέος κατὰ τὴν καῦσιν θείου μεμειγμένου μετὰ ὀλίγου νίτρου εἰς χῶρον ἀέρος μεστοῦ ὑγρασίας. Βραδύτερον ὁ Ward ἔκαμε μικρὰν ἐγκατάστασιν βιομηχανικῆς παρασκευῆς πλησίον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐχρησιμοποίει κώδωνας ὑαλίνους 300 λίτρων χώρου, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ θειικοῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον ἕως τότε παρεσκευάζετο ἐν μικρῷ ὑπὸ τῶν φαρμακοποιῶν, ὑπεβιβάσθη ἀπὸ 32 φράγκων εἰς 6 κατὰ χιλιόγραμμον. Τῷ 1746 κατεσκευάσθησαν οἱ πρῶτοι μολύβδινοι θάλαμοι ὑπὸ τῶν Roebuck καὶ Carlett ἐν Σκωτίᾳ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκαίετο μεῖγμα θείου καὶ νίτρου. Βραδύτερον, τῷ 1774, ὁ de la Follie ἐβελτίωσε τὴν μέθοδον εἰσάγων ὑδρατμὸν ἐντὸς τῶν μολυβδίνων θαλάμων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς καύσεως τοῦ θείου, καὶ κατὰ τὸ 1793 οἱ Clément καὶ Desormes ἐφήρμοσαν συνεχὲς ρεῦμα ἀέρος, ἀποδείξαντες ὅτι ἡ ὀξείδωσις τοῦ θειώδους ὀξέος τελεῖται κατὰ τὰ $^9/_{10}$ ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος καὶ τὸ νίτρον παρεμβαίνει μόνον ἐνδιαμέσως. Τῷ 1827 ἐφήρμοσεν ὁ Gay Lussac τὸν πύργον συμπυκνώσεως τῶν νιτρωδῶν ἀερίων, ἅτινα ἐκφεύγουσιν ἀπὸ τῶν μολυβδίνων θαλάμων, καὶ τῷ 1859 ὁ Glover εἰσήγαγε τὸν πύργον τῆς ἀπονιτρώσεως τοῦ ὀξέος. Ἀπὸ τοῦ 1837 ἡ καῦσις τοῦ θείου ἀντικατεστάθη διὰ τῆς καύσεως τῶν πυριτῶν καὶ ἡ μέθοδος αὕτη ἐγενικεύθη ἀπὸ τοῦ 1850. Ἡ μέθοδος τῶν μολυβδίνων θαλάμων παρέμεινεν ἔκτοτε ἐν χρήσει, ἐπενεχθεισῶν τροποποιήσεών τινων πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ μείωσιν τῆς δαπάνης τοῦ θείου, εἰσήχθησαν δὲ καὶ αἱ νεώτεραι συσκευαὶ πρὸς συμπύκνωσιν τοῦ ἀραιοῦ ὀξέος.

Ἀπὸ τοῦ 1890 εἰσήχθη ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἡ ἑτέρα μέθοδος, ἡ τῆς *ἐπαφῆς*, δι' ἧς παράγεται ἀπ' εὐθείας τὸ τριοξείδιον τοῦ θείου καὶ ἐμμέσως τὸ καπνίζον ὀξύ.

Ἡ βιομηχανία τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα τῶν ἀνοργάνων χημικῶν βιομηχανιῶν, ἐφ' ὅσον τὸ θειικὸν ὀξὺ εἶναι ἡ πρώτη ὕλη πρὸς παρασκευὴν πλείστων ἄλλων προϊόντων. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ θειικοῦ νατρίου, ἐπομένως καὶ τῆς ὑάλου· πρὸς παρασκευὴν τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ ἐκ τούτου τῶν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, τοῦ κυτταροειδοῦς καὶ τῆς τεχνητῆς μετάξης· πρὸς παρασκευὴν τοῦ αἰθυλικοῦ αἰθέρος, τοῦ ἀμυλοσακχάρου, τοῦ φωσφορικοῦ καὶ τοῦ χρωμικοῦ ὀξέος, τοῦ περγαμηνοῦ χάρτου, πλείστων θειικῶν ἀλάτων, τοῦ κιτρικοῦ ὀξέος, συνθετικῶν χρωμάτων, πρὸς πλήρωσιν τῶν συσσωρευτῶν, πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀρυκτελαίων καὶ διὰ πλείστας ἄλλας περιπτώσεις. Μία τῶν κυριωτέρων του ἐφαρμογῶν εἶναι ἡ παρασκευὴ χημικῶν λιπασμάτων, ὑπερφωσφορικῶν καὶ θειικοῦ ἀμμωνίου, δι' ἣν διατίθεται πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς ὅλης παραγωγῆς.

Ἰδιότητες. Εἶναι ὑγρὸν ἐλαιῶδες ἄχρουν, εἰδικοῦ βάρους 1,8384, τὸ ὁποῖον εἰς θερμοκρασίαν περίπου 0° πήγνυται πρὸς μεγάλους φυλλοειδεῖς κρυστάλλους, τηκομένους εἰς 10,5°. Θερμαινόμενον χάνει μικρὸν μέρος τριοξειδίου τοῦ θείου καὶ εἰς 338° βράζει, ἀποσταζομένου ὀξέος περιέχοντος καὶ 1,5 % ὕδατος. Εἶναι σῶμα λίαν ὑγροσκοπικόν, ἀπορροφῶν ὑγρασίαν ἐκ τοῦ ἀέρος· χρησιμεύει ὅθεν πρὸς ξήρανσιν κεκλεισμένων χώρων (ξηραντήρων) καὶ πρὸς πλήρωσιν πλυντρίδων, δι' ὧν ξηραίνονται διάφορα ἀέρια. Διαλυόμενον εἰς τὸ ὕδωρ ἀναπτύσσει μεγάλην θερμότητα, ἥτις ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας δύναται νὰ φθάσῃ τὸ ὑγρὸν μέχρι βρασμοῦ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὴν μεταβολὴν τῶν μορίων τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἰς ἰόντα ἐλευθεροῦται μέγα ποσὸν θερμότητος· τὸ ἄνυδρον θειικὸν ὀξὺ (τὸ καλούμενον μονοϋδρικόν, ἤτοι τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἑνώσεως τοῦ ἀνυδρίτου SO_3 μεθ' ἑνὸς μορίου H_2O) δὲν εἶναι σχεδὸν διόλου ἀγωγὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀραίωσιν δι' ὕδατος καθίσταται ἠλεκτρόλυτον. Λόγῳ τῆς ἀναπτυσσομένης ταύτης θερμότητος, ὅταν πρόκειται νὰ ἀραιωθῇ δι' ὕδατος πυκνὸν θειικὸν ὀξύ, προστίθεται βραδέως τὸ ὀξὺ ἐπὶ τὸ ὕδωρ καὶ οὐχὶ ἀντιστρόφως, διότι ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἡ ἀπότομος θέρμανσις τοῦ ὑγροῦ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἐπικίνδυνον ἐκτίναξιν τοῦ ὀξέος.

Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ H_2SO_4 ἐν ὕδατι ἐπέρχεται καὶ συστολὴ τοῦ ὄγκου τοῦ ἀθροίσματος τῶν δύο ὑγρῶν, ὀφειλομένη εἰς τὸν σχηματισμὸν *ὑδριτῶν*. Τοιαῦται ἑνώσεις εἶναι γνωσταὶ μετὰ βεβαιότητος δύο, τὸ *διυδρικὸν ὀξὺ* $H_2SO_4 \cdot H_2O$ καὶ τὸ *τριυδρικὸν* $H_2SO_4 \cdot 2H_2O$.

Ἡ τάσις τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἰς τὸ νὰ προσλαμβάνῃ ὕδωρ εἶναι τοσαύτη, ὥστε ἀφαιρεῖ ὕδωρ ἐκ διαφόρων ὀργανικῶν ἑνώσεων ἀπανθρακοῦν αὐτάς· οὕτω τὸ σάκχαρον, τὸ ξύλον, ὁ χάρτης, τὰ ὑφάσματα ἀπανθρακοῦνται τῇ ἐπιδράσει πυκνοῦ H_2SO_4, ἐπὶ δὲ τῶν ἐνδυμάτων προξενεῖ ὀπάς.

Τῇ ἐπιδράσει ἄνθρακος ἐν θερμῷ διασπᾶται τὸ πυκνὸν H_2SO_4 ἐκλυομένων διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ διοξειδίου τοῦ θείου. Ἐπὶ τῶν ἐλαφρῶν μετάλλων, ἐπὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἐπὶ τοῦ ψευδαργύρου ἐπιδρῶν τὸ θειικὸν ὀξὺ σχηματίζει θειικὰ ἄλατα ὑπὸ σύγχρονον ἔκλυσιν ὑδρογόνου. Πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ ἐν θερμῷ ἐπιδρῶν ἐπὶ μολύβδου, χαλκοῦ, ἀργύρου, ὑδραργύρου, ἀρσενικοῦ, ἀντιμονίου, σχηματίζει διοξείδιον θείου καὶ τὰ ἀντίστοιχα θειικὰ ἄλατα. Ὁ χρυσὸς καὶ τὰ μέταλλα τῆς ὁμάδος τῆς πλατίνης δὲν προσβάλλονται ὑπ' αὐτοῦ οὔτε ἐν θερμῷ. Ὁ χυτοσίδηρος καὶ δὴ ὁ πυριτιοῦχος ἐλάχιστα προσβάλλεται ὑπὸ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος (93 % καὶ ἄνω), καὶ ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιοῦνται χυτοσιδηρᾶ δοχεῖα πρὸς φύλαξιν τοῦ πυκνοῦ H_2SO_4. Ὁ ἐλατὸς σίδηρος προσβάλλεται κατὰ πολὺ σημαντικώτερον.

Ὁ καθαρὸς μόλυβδος ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος προσβάλλεται ἐλάχιστα μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 200°. Εἰς 260° ἐπέρχεται ταχυτάτη καὶ τελεία διάλυσις τοῦ μετάλλου.

Βιομηχανικὴ παρασκευὴ τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Τὸ θειικὸν ὀξὺ παρασκευάζεται δι' ὀξειδώσεως τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου (παραγομένου διὰ καύσεως τοῦ θείου ἢ κυρίως τοῦ σιδηροπυρίτου) μέσῳ τῶν ἀνωτέρων ὀξειδίων τοῦ ἀζώτου, ἅτινα ἀνάγονται τότε πρὸς κατώτερα ὀξείδια, ἀλλ' ἐπαναοξειδοῦνται τῇ ἐπιδράσει τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, τῆς τῶν μολυβδίνων θαλάμων καλουμένης, λαμβάνεται ἀμέσως τὸ ἀραιὸν ὀξὺ τῶν θαλάμων, περιεκτικότητος 62—70%, καὶ τὸ ὀξὺ τοῦ Glover (75—82%), ἐξ αὐτῶν δὲ δι' εἰδικῆς συμπυκνώσεως λαμβάνεται τὸ πυκνὸν ὀξὺ τῶν 66 βαθμῶν Baumé (93—97%).

Ἡ ὀξείδωσις τοῦ SO_2 δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ καὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος παρουσίᾳ πλατινούχου ἀμιάντου, τοῦ ὁποίου ἡ πλατίνα δρᾷ καταλυτικῶς. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, τῆς τῆς ἐπαφῆς καλουμένης, λαμβάνεται ἀμέσως τὸ τριοξείδιον τοῦ θείου, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ καπνίζον θειικὸν ὀξύ.

Μέθοδος τῶν μολυβδίνων θαλάμων. Πρῶται ὗλαι διὰ τὴν βιομηχανίαν ταύτην εἶναι τὸ διοξείδιον τοῦ θείου, ὀξείδια ἀζώτου, ἀὴρ καὶ ὑδρατμός. Τὸ διοξείδιον τοῦ θείου σπανίως παράγεται ἀκόμη διὰ καύσεως ἀκαθάρτου θείου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως παρασκευάζεται διὰ φρύξεως τῶν θειούχων ὀρυκτῶν, κυρίως τοῦ σιδηροπυρίτου, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τοῦ σφαλερίτου, χαλκοπυρίτου καὶ γαληνίτου. Αἱ διὰ τὴν φρῦξιν τοῦ μεταλλεύματος κάμινοι εἶναι διάφοροι, ἀναλόγως τοῦ εἴδους αὐτοῦ, κατασκευάζονται δὲ οὕτως, ὥστε τὰ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα ἀέρια νὰ περιέχωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον SO_2 καὶ συγχρόνως τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν ὀξυγόνου. Ὁ βαθμὸς τῆς φρύξεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ θειούχου ὀρυκτοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἂν ἡ παραγωγὴ τοῦ SO_2 (καὶ ἑπομένως τοῦ θειικοῦ ὀξέος) ἀποτελῇ τὸ κύριον ἔργον, ἢ ἂν εἶναι πάρεργος κατεργασία προϊόντος προκύπτοντος κατὰ τὴν μεταλλουργικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ χαλκοπυρίτου, σφαλερίτου ἢ γαληνίτου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει χρησιμοποιεῖται σιδηροπυρίτης, οὗτινος ἡ φρῦξις γίνεται ὅσον ἔνεστι τελεία κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$2\,FeS_2 + 11\,O = Fe_2O_3 + 4\,SO_2$$

Ὑπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἑταιρείας χημικῶν προϊόντων καὶ λιπασμάτων χρησιμοποιοῦνται σιδηροπυρῖται ἐγχώριοι ἐκ τῶν ὀρυχείων Κασσάνδρας, περιέχοντες 48,1 % θείου, καὶ Ἑρμιόνης, περιέχοντες 40—45 % θείου· οἱ δεύτεροι εἶναι τελείως ἀμιγεῖς ἀρσενικοῦ.

Τὰ ἐκ τῶν καμίνων προερχόμενα ἀέρια συμπαρασύρουσι κονιορτὸν καὶ πτητικὰ σώματα, ὡς τὸ As_2O_3. Πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τούτων διοχετεύονται διὰ μέσου κονιοβόρων θαλάμων, φερόντων χωρίσματα ἡμιμερῆ, ἐναλλὰξ διατεταγμένα πρὸς τὴν ὀροφὴν καὶ τὸ δάπεδον· ἡ διαρκὴς μεταβολὴ κατευθύνσεως τῶν ἀερίων ἐπιφέρει τὴν ἀπόθεσιν τοῦ πλείστου τοῦ κονιορτοῦ. Ἀντὶ τῶν θαλάμων τούτων χρησιμοποιοῦνται καὶ ἠθμοί, ἤτοι πύργοι πεπληρωμένοι ὀξυμάχου ὑλικοῦ. Τελειοτέρα γίνεται ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ κονιορτοῦ δι' ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Cottrell, ἐφαρμοζομένου ρεύματος ὑψηλῆς τάσεως (10.000 Volts).

Τὸ ἀποκονιωθὲν μεῖγμα τῶν ἀερίων φέρεται ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Glover (βλ. κατωτ.), ὅπου ἀφ' ἑνὸς παραλαμβάνει τοὺς ἀπαιτουμένους νιτρώδεις ἀτμοὺς καὶ ἀφ' ἑτέρου ψύχεται ἀπὸ τῆς θερμοκρασίας τῶν 200°—400° εἰς 60°—90°. Εἶτα φέρεται διὰ μολυβδίνων ἀγωγῶν ἐντὸς τῶν μολυβδίνων θαλάμων, ὅπου γίνεται ἡ κυρία ἀντίδρασις.

Μολύβδινοι θάλαμοι. Οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐκ πλακῶν μολύβδου ἀπηλλαγμένου ἀντιμονίου, συγκεκολλημένων δι' ὀξυυδρικῆς φλογός, αἵτινες σχηματίζουσι τετράγωνον κώδωνα ἐκ τῶν πλευρικῶν τοιχωμάτων καὶ τῆς ὀροφῆς. Ὁ κώδων οὗτος κρέμαται ἐλευθέρως ὑπὲρ λεκάνην μετὰ κεκαμμένων χειλέων, ἀποτελοῦσαν τὸν πυθμένα, καὶ ἐμβαπτίζεται ἐντὸς τοῦ ἐν τῇ λεκάνῃ ἀθροιζομένου ὀξέος, κλειομένου οὕτω τοῦ χώρου. Συνήθως κατασκευάζονται 3 τοὐλάχιστον τοιοῦτοι θάλαμοι χώρου 1000—6000 κυβ. μέτρων· δι' ἕκαστον χιλιόγραμμον σιδηροπυρίτου φρυγομένου κατὰ εἰκοσιτετράωρον ὑπολογίζονται 0,5 κυβ. μέτρου χώρου ἐν τοῖς θαλάμοις. Οἱ θάλαμοι (ἐκτὸς τοῦ τελευταίου, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει πρὸς ξήρανσιν τῶν νιτρωδῶν ἀερίων) φέρουσιν ἐπὶ διαφόρων σημείων τῆς στέγης των ἐκνεφωτῆρας μετ' ἀκροφυσίων ἐκ πλατίνης ἢ ὑάλου, δι' ὧν εἰσάγεται νέφος ψυχροῦ ὕδατος (2,5 χγρ. ὕδατος δι' ἕκαστον χιλιόγραμμον καιομένου θείου).

Ἡ ὀξείδωσις τοῦ SO_2 τελεῖται μεσιτείᾳ τῶν νιτρωδῶν ἀτμῶν, μετὰ τῶν ὁποίων σχηματίζεται κατ' ἀρχὰς ἡ ἕνωσις $SO_2{<}^{OH}_{ONO}$, τὸ ὄξινον θειικὸν νιτροσύλιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τοὺς καλουμένους κρυστάλλους τῶν μολυβδίνων θαλάμων. Αἱ σπουδαιότεραι ἀντιδράσεις τοῦ σχηματισμοῦ του, αἱ τελούμεναι ἐντὸς τῶν θαλάμων, εἶναι αἱ ἑξῆς:

$$2\,SO_2 + NO + NO_2 + O_2 + H_2O = 2\,ONO.SO_2.OH$$
$$2\,SO_2 + 2\,NO + 3O + H_2O = 2\,ONO.SO_2.OH$$
$$2\,SO_2 + 2\,NO_2 + O + H_2O = 2\,ONO.SO_2.OH$$

ἐκ τῶν ὁποίων κυρίως ἡ πρώτη τελεῖται· ἡ δευτέρα συμβαίνει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐν περισσείᾳ ὀξειδίου τοῦ ἀζώτου καὶ ὀξυγόνου, ἡ δὲ τρίτη εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ θαλάμου ἐν περισσείᾳ ὑπεροξειδίου τοῦ ἀζώτου. Τὸ σχηματισθὲν ὄξινον θειικὸν νιτροσύλιον τῇ ἐπιδράσει τοῦ ὕδατος παρέχει τὸ θειικὸν ὀξύ:

Digitized by Google

$$2\,HSNO_5 + H_2O = 2\,H_2SO_4 + N_2O_3$$
$$N_2O_3 \rightleftarrows NO + NO_2$$

ἐνῷ συγχρόνως ἀναπαράγονται τὰ ὀξείδια τοῦ ἀζώτου, ἅτινα συναντῶντα νέας ποσότητας SO_2, ἀέρος καὶ ὕδατος ἐπαναλαμβάνουσι τὰς ὡς ἄνω ἀντιδράσεις. Οὕτω θεωρητικῶς θὰ ἐπήρκει μία ποσότης νιτρωδῶν ἀτμῶν διὰ τὴν διαρκῆ λειτουργίαν τοῦ ἐργοστασίου· ἐν τῇ πράξει ὅμως συμβαίνουσιν ἀπώλειαι φθάνουσαι τὰ 1—2% ἐπὶ τοῦ παραγομένου ὀξέος, τὸ δὲ ποσὸν τοῦτο ἀνανεοῦται προστιθέμενον διὰ τοῦ πύργου τοῦ Glover. Τὸ ἐν τῇ λεκάνῃ τῶν θαλάμων ἀθροιζόμενον ὀξὺ ἔχει πυκνότητα 50—55 Bé (62—70%).

Πύργος τοῦ Gay-Lussac. Τὰ ἐκ τοῦ τελευταίου τῶν μολυβδίνων θαλάμων ἀπερχόμενα ἀέρια, ἀπηλλαγμένα τελείως διοξειδίου τοῦ θείου καὶ περιέχοντα νιτρώδεις ἀτμοὺς καὶ μέγα ποσὸν ἀζώτου ἐκ τοῦ συνεισαχθέντος ἀέρος, διοχετεύονται διὰ τοῦ πύργου τοῦ Gay-Lussac ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Ὁ πύργος οὗτος, ὕψους 9—16 μέτρων καὶ διαμέτρου 1,5—3 μ., ἀποτελεῖται ἐκ μολύβδου, ἐσωτερικῶς εἶναι δι' ὀξυμάχων λίθων ἐπενδεδυμένος καὶ πλήρης τεμαχίων ἐξανθρακώματος (κόκ), ἐκ δὲ τῆς κορυφῆς του ῥέει πρὸς τὰ κάτω θειικὸν ὀξὺ 80% ἐν λεπτῷ διαμερισμῷ. Οἱ ἐκ τῶν κάτω εἰσερχόμενοι νιτρώδεις ἀτμοὶ ἀπορροφῶνται τελείως ὑπὸ τοῦ θειικοῦ ὀξέος, σχηματίζοντες ὄξινον θειικὸν νιτροσύλιον

$$2\,H_2SO_4 + NO + NO_2 = 2\,HSNO_5 + H_2O$$

τὸ ὁποῖον παραμένει ἐν διαλύσει ἐντὸς τῆς περισσείας τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Εἰς ἕκαστον σύστημα θαλάμων προσαρτῶνται 2—3 τοιοῦτοι πύργοι, τῶν ὁποίων ὁ χῶρος πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς 1—1,5% τοῦ τῶν μολυβδίνων θαλάμων. Ἐκ τοῦ πυθμένος τοῦ πύργου τοῦ Gay-Lussac τὸ ἐμπλουτισθὲν διὰ τοῦ θειικοῦ νιτροσυλίου θειικὸν ὀξὺ φέρεται πρὸς ἀπονίτρωσιν ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Glover.

Πύργος τοῦ Glover. Οὗτος εἶναι ὕψους περίπου 18 μέτρων καὶ διαμέτρου τριῶν μ., ἐκτισμένος ἐκ λίθων ἐκ πυραργίλλου, ἐφηρμοσμένων ἄνευ κονιάματος καὶ ἐπενδεδυμένων διὰ παχέος μολυβδίνου ἐλάσματος. Ἐσωτερικῶς πληροῦται ὁ πύργος δι' ὀξυμάχων πλίνθων, διατεταγμένων οὕτως, ὥστε νὰ ἐπέρχηται τελειοτέρα κατανομὴ τοῦ κατερχομένου ὑγροῦ, χωρὶς νὰ περιέχῃ μεγάλην ἀντίστασιν πρὸς τὴν ῥοὴν τῶν ἀνερχομένων ἀερίων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου εἶναι δύο δεξαμεναὶ ἐπενδεδυμέναι διὰ μολύβδου, ἐξ ὧν ἡ μία περιέχει τὸ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Gay-Lussac προερχόμενον νιτροῦχον ὀξύ, ἡ δὲ ἑτέρα τὸ ἀπὸ τῶν μολυβδίνων θαλάμων ἀραιότερον ὀξύ. Μεῖγμα τῶν δύο ὀξέων καταιονίζεται ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου ἐν αὐτῷ ὑπὸ μορφὴν συνεχοῦς καὶ ὁμοειδοῦς βροχῆς. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐπίσης τοῦ πύργου εἰσάγονται καὶ τὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπωλειῶν ἀπαιτούμενα ὀξείδια τοῦ ἀζώτου ὑπὸ μορφὴν νιτρώδους ὀξέος. Ἐκ τοῦ παρὰ τὴν βάσιν σωλῆνος εἰσάγονται τὰ ἀέρια τῆς καύσεως τῶν πυριτῶν, ἀφοῦ διέλθωσι διὰ τῶν κονιοβόρων θαλάμων μὲ

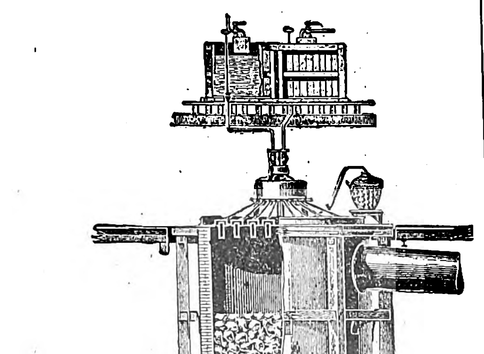

Πύργος τοῦ Glover.

θερμοκρασίαν 200°—400°. Ἀνερχόμενα συναντῶσι τὸ μεῖγμα τῶν ὀξέων καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ψύχονται μέχρι τῶν 60° περίπου, ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀποδιδομένης θερμότητος συμπυκνοῦσι τὸ ἀραιὸν ὀξὺ τὸ ἐκ τῶν θαλάμων προερχόμενον καί, τὸ κυριώτερον, ἀπονιτροῦσι τὸ ἐκ τοῦ πύργου τοῦ Gay-Lussac προελθὸν ὀξύ, παράγοντα ἤδη θειικὸν ὀξύ:

$$2HSNO_5 + SO_2 + 2H_2O = 3H_2SO_4 + 2NO$$
$$2NO + O = N_2O_3$$

Ἐκ τοῦ παρὰ τὴν κορυφὴν σωλῆνος ἀπέρχονται τὰ ἀέρια (διοξείδιον θείου μετὰ τῶν παραληφθέντων νιτρωδῶν ἀτμῶν καὶ τῆς περισσείας τοῦ ἀέρος) φερόμενα ἐντὸς τῶν μολυβδίνων θαλάμων. Ἡ συμπύκνωσις τοῦ ὀξέος γίνεται παρὰ τὴν βάσιν τοῦ πύργου, ὅπου τὰ ἀέρια εἶναι θερμότερα, μέχρι τῶν 60 Bé, ἐκεῖθεν δὲ ἐξέρχεται τοῦτο ὑπὸ θερμοκρασίαν 160—170° καὶ φέρεται διὰ ψυκτῆρος εἰς ὑποδοχεῖς, ὅπου ἀποτίθενται αἱ συμπαρασυρόμεναι ἀκαθαρσίαι ὑπὸ μορφὴν ἰλύος. Μικρὸν μέρος τοῦ τελικοῦ τούτου ὀξέος διατίθεται πρὸς τροφοδότησιν τοῦ πύργου τοῦ Gay-Lussac, τὸ δὲ πλεῖστον καταναλίσκεται ὡς ἔχει, χρησιμοποιούμενον πρὸς παρασκευὴν σόδας κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Leblanc, ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, νιτρικοῦ ὀξέος, θειικῶν ἁλάτων, ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, χρωμάτων κ.τ.λ.

Πρὸς ἐπίτευξιν καλυτέρας ἀποδόσεως ἐφηρμόσθησαν ἐντατικὰ συστήματα, κατασκευασθέντων στενοτέρων καὶ ὑψηλοτέρων τῶν θαλάμων, οἵτινες ψύχονται οὕτως ἔξωθεν τελειότερον. Τὸ σπουδαιότερον μέσον πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἀθρόα εἰσαγωγὴ νιτρικοῦ ὀξέος πρὸς σχηματισμὸν μεγάλων ποσῶν νιτρωδῶν ἀτμῶν, οἵτινες ὀξειδοῦσι μεγαλυτέραν ποσότητα διοξειδίου τοῦ θείου. Λόγῳ τῆς ἐπιταχύνσεως τῶν τελουμένων ἀντιδράσεων πρέπει καὶ ἡ ψῦξις νὰ εἶναι τελειοτέρα, δι' ὃν λόγον ἐφαρμόζονται καὶ οἱ στενοὶ καὶ ὑψηλοὶ θάλαμοι, ψυχόμενοι ἐξωτερικῶς δι' ὕδατος, ἐξ ἄλλου δὲ αὐξάνεται καὶ ὁ ἀριθμὸς ἢ ὁ χῶρος τῶν πύργων τοῦ Gay-Lussac πρὸς δέσμευσιν τῶν οὕτως ἀφθόνων ὑπαρχόντων νιτρωδῶν ἀτμῶν.

Κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Petersen, ἐκτὸς τοῦ κυρίου συστήματος τῶν πύργων τοῦ Gay-Lussac τοῦ διαρρεομένου διὰ πυκνοῦ ὀξέος 60%, ὑπάρχει καὶ δεύτερον σύστημα τοιούτων πύργων κεχωρισμένως τῶν ἄλλων διαρρεόμενον ὑπὸ ἀραιοτέρου ὀξέος, τροφοδοτούμενον ἐκ τῶν μολυβδίνων θαλάμων ἀπ' εὐθείας. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἡ τελεία δέσμευσις τῶν ἀφθονωτάτων ὀξειδίων τοῦ ἀζώτου. Τὸ νιτροῦχον ὀξὺ ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων ἀπονιτροῦται δι' ἑνιαίου συστήματος πύργων Glover.

Μέθοδος διὰ πύργων. Δοθέντος ὅτι ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Glover παράγονται ἤδη τὰ 15—18% τοῦ ὅλου σχηματιζομένου θειικοῦ ὀξέος, κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως ἡ ὅλη παραγωγὴ τοῦ ὀξέος περιορισθῇ μόνον εἰς τοὺς πύργους τοῦ Glover, καταργουμένων τῶν μολυβδίνων θαλάμων καὶ τῶν πύργων τοῦ Gay-Lussac χρησιμευόντων πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν νιτρωδῶν. Ὁ Petersen ἐμελέτησε τὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένας συνθήκας, καὶ πρακτικῶς ἐφηρμόσθη ἡ μέθοδος ὑπὸ τοῦ Opl. Ἡ ἐγκατάστασις ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓξ πύργους ὕψους 12 μέτρων, τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς πρῶτοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἰσέρχονται τὰ ἀέρια τῆς φρύξεως τοῦ πυρίτου, ἐργάζονται ὅπως οἱ πύργοι τοῦ Glover παράγοντες νέον ὀξύ. Οἱ δὲ τρεῖς τελευταῖοι, ἐργαζόμενοι ὡς οἱ πύργοι τοῦ Gay-Lussac, δεσμεύουσι τὰ νιτρώδη ἀέρια τὰ ἐκ τῶν τριῶν πρώτων προερχόμενα, τρεφόμενοι διὰ πυκνοῦ ὀξέος. Ὁ πέμπτος πύργος παράγει τὸ πλεῖστον μέρος τῶν νιτρωδῶν διαλυμάτων, ὁ δὲ ἕκτος συγκρατεῖ τὸ ὑπόλοιπον τῶν νιτρωδῶν ἀτμῶν. Ἐκ τοῦ πρώτου πύργου τροφοδοτεῖται ὁ ἕκτος δι' ὀξέος 60°Bé καὶ τὰ προϊόντα αὐτοῦ πάλιν τροφοδοτοῦσι τὸν πρῶτον. Ὁμοίως ὁ δεύτερος μετὰ τοῦ πέμπτου καὶ ὁ τρίτος μετὰ τοῦ τετάρτου εὑρίσκονται εἰς ὁμοίαν ἐπικοινωνίαν. Ἡ μεταφορὰ τῶν ὀξέων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πύργου εἰς τὸν ἕτερον γίνεται δι' ἀφριστήρων (Emulseuren), διὰ τῶν ὁποίων τὰ ὀξέα μείγνυνται μετὰ φυσαλλίδων πεπιεσμένου ἀέρος σχηματίζοντα γαλάκτωμα. Πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τοὺς πύργους τῆς ἀπορροφήσεως ψύχονται διερχόμενα διὰ μολυβδίνων ψυκτήρων. Τὸ μέγιστον ποσὸν τοῦ ὀξέος παράγεται ἐν τῷ τρίτῳ πύργῳ, ἐν ᾧ ὁ πρῶτος δρᾷ οὐ μόνον ἀπονιτρωτικῶς, ἀλλὰ καὶ συμπυκνωτικῶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ ὀξέα διέρχονται τελικῶς δι' αὐτοῦ, ἵνα συμπυκνωθῶσιν εἰς 60° Bé. Τὰ ἐκ τοῦ τελευταίου πύργου ἐξερχόμενα ἀέρια, περιέχοντα ἀκόμη 1,5 γρ. SO_2 κατὰ κυβ. μέτρον, ἀπορροφῶνται καὶ φέρονται εἰς κιβώτιον πλῆρες ἐξανθρακώματος, ὅπου καταλείπουσι τὰ $^2/_3$ τοῦ SO_2. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀπαιτεῖται μεγάλη κατανάλωσις ἐνεργείας διὰ τὴν διαρκῆ μεταφορὰν τῶν ὀξέων ἀπὸ πύργου εἰς πύργον, ἡ ὅλη ὅμως ἐγκατάστασις εἶναι ὀλιγώτερον δαπανηρὰ ἢ ἡ τῶν μολυβδίνων θαλάμων.

Καθαρισμὸς τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Τὸ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Glover ὀξύ, ὅταν δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπ' εὐθείας ὡς ἔχει, ὑποβάλλεται εἰς καθαρισμὸν πρὸς ἀπομάκρυνσιν κυρίως τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τῶν νιτρωδῶν ἀτμῶν, τοὺς ὁποίους συμπαρασύρει· ἐνῷ τὰ ἄλλα συμπαρασυρόμενα συστα-

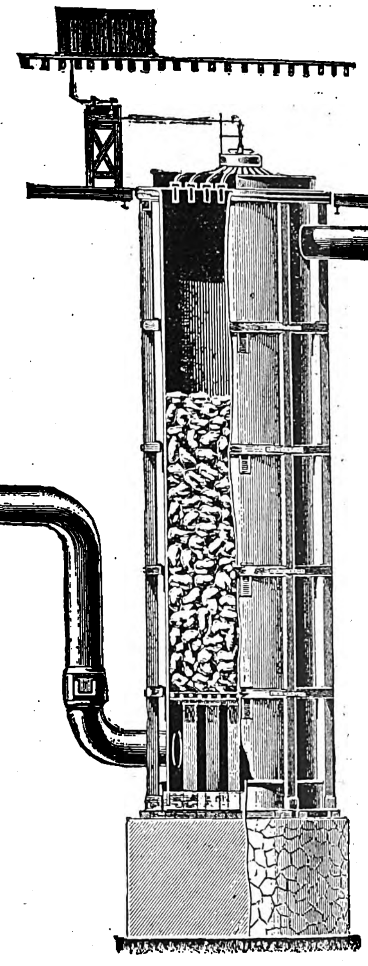

Πύργος τοῦ Gay-Lussac.

τικὰ ἀποβάλλονται ἀφ' ἑαυτῶν. Πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀρσενικοῦ διοχετεύεται ὑδρόθειον (παραγόμενον ἐκ θειούχου σιδήρου καὶ θειικοῦ ὀξέος) διὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐν εἰδικῷ πύργῳ, ὅτε ἀποβάλλεται τὸ ἀρσενικόν, ὡς καὶ τὸ σελήνιον, ὡς θειοῦχα. Κατὰ τὴν ἀντίδρασιν αὐτὴν τὸ θειικὸν ὀξὺ πρέπει νὰ ἀραιωθῇ εἰς 46—50° Baumé, διότι μετὰ τοῦ πυκνοῦ ὀξέος τὸ ὑδρόθειον ἀποσυντίθεται ἀποβαλλομένου θείου. Ἀπὸ δὲ τῶν νιτρωδῶν ἑνώσεων ἀπαλλάσσεται τὸ θειικὸν ὀξὺ θερμαινόμενον μετὰ θειικοῦ ἀμμωνίου, ὅτε ἀποσυντίθενται αὗται ἐκλυομένου ἀζώτου, π. χ.:

$$N_2O_3 + 2NH_3 = 4N + 3H_2O.$$

Τὸ πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ τῶν 60° Bé μεταφέρεται διὰ σιδηρῶν δοχείων, τὸ δὲ ἀραιότερον, τὸ τῶν θαλάμων, ἐντὸς ἐπιμολυβδωμένων.

Συμπύκνωσις τοῦ θειικοῦ ὀξέος. Πρὸς συμπύκνωσιν τοῦ ἐκ τοῦ πύργου Glover ἢ καὶ τοῦ ἐκ τῶν θαλάμων ληφθέντος ὀξέος ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε συμπυκνωτῆρες ἐκ πορσελλάνης, ὑάλου ἢ

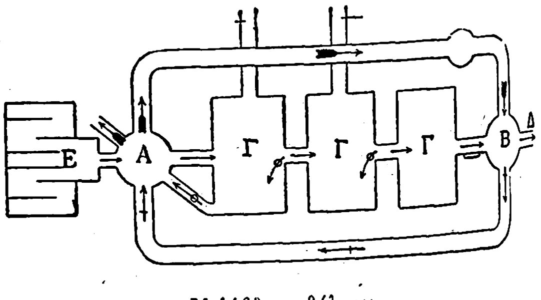

Μολύβδινοι θάλαμοι.

[A=πύργος τοῦ Glover. B=πύργος τοῦ Gay-Lussac. Γ, Γ, Γ=μολύβδινοι θάλαμοι. Δ=καπνοδόχος. E=κάμινος καύσεως σιδηροπυρίτου. ⟶ διοξείδιον θείου. ⟼ νιτροῦχον θειικὸν ὀξύ. ⟵ θειικὸν ὀξὺ τῶν θαλάμων. ⇛ θειικὸν ὀξὺ ἀπονιτρωθέν.]

πλατίνης, ἤδη δὲ ἐφαρμόζονται τοιοῦτοι ἐκ σιδηροπυριτίου, ἤτοι κράματος περιέχοντος 13—15% πυριτίου, ἢ ἐκ πυριτίας ὑάλου. Διὰ τούτων ἐπιτυγχάνεται ἡ συμπύκνωσις τοῦ ὀξέος μέχρις 66 Bé. Εἰς τὰς μεγάλας ἐγκαταστάσεις ἡ συμπύκνωσις γίνεται διὰ θερμῶν ἀερίων καύσεως. Ἡ συνηθεστέρα τῶν ἐπὶ τούτῳ συσκευῶν εἶναι ὁ πύργος τοῦ Gaillard, ὕψους 15 μέτρων, κατασκευαζόμενος ἐκ λάβας τοῦ Volvic, ὑλικοῦ λίαν ὀξυμάχου, καὶ εἶναι ἐπενδεδυμένος διὰ μολύβδου. Ἐκ τῆς βάσεως αὐτοῦ εἰσάγονται θερμὰ ἀέρια (ἐκ καύσεως ἐξανθρακώματος προερχόμεναι), ἐνῷ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου ἄκρου ῥίπτεται τὸ ἀραιὸν ὀξὺ τῶν θαλάμων

Digitized by Google

(52—53° Βέ) ὑπὸ μορφὴν λεπτῆς βροχῆς. Ἐκ τῆς θερμότητος συμπυκνοῦται τὸ ὀξύ, ὅπερ συλλέγεται εἰς τὴν βάσιν ἐντὸς ὑποδοχέως, ὅπου ψύχεται διὰ σπειροειδοῦς μολυβδίνου ψυκτῆρος, ἐνῷ ἄνωθεν ἐκλύεται ὑδρατμὸς μεμειγμένος μετ' ἀτμῶν ὀξέος· οὗτος διοχετεύεται εἰς δοχεῖον πλῆρες ἐξανθρακώματος, ὅπου συγκρατεῖται τὸ ἐν αὐτῷ ὀξύ.

Μέθοδος δι' ἐπαφῆς. Μεγίστης σημασίας εἶναι ἡ νεωτέρα αὕτη μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπ' εὐθείας ἕνωσις τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου μετὰ τοῦ ὀξυγόνου καὶ ὁ σχηματισμὸς τριοξειδίου, παρουσίᾳ πλατίνης ἐν λεπτῷ διαμερισμῷ εὑρισκομένης. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην τὰ ἀέρια τῆς καύσεως τῶν πυριτῶν, ἀφοῦ ἀποκονιωθῶσι διὰ τῶν ἀνωτέρω περιγραφεισῶν μεθόδων, ἀπαλλάσσονται καὶ ἀπὸ τῶν συμπαρασυρομένων ἐν ἀτμώδει καταστάσει ξένων συστατικῶν, καὶ δὴ τοῦ ἀρσενικοῦ, τὸ ὁποῖον δρᾷ ἐπιβλαβέστατα, καθ' ὅσον καὶ εἰς ἐλάχιστα ποσὰ εὑρισκόμενον ἐκμηδενίζει τὴν καταλυτικὴν δρᾶσιν τῆς πλατίνης. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν οὐσιῶν τούτων γίνεται διὰ ψύξεως τῶν ἀερίων καὶ πλύσεως ἐντὸς πλυντρίδων ἐκ μολύβδου ἢ ἁπλούστερον διὰ διαβιβασμοῦ αὐτῶν διὰ πύργων περιεχόντων στρώματα κοκκώδους ἐξανθρακώματος, βασικῆς σκωρίας, ἀμιάντου, ἀργίλλου κτλ. Εἶτα ξηραίνονται τὰ ἀέρια φερόμενα ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἐντὸς ξηραντηρίου πύργου πλήρους ὀξυμάχου ὑλικοῦ, ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου καταιονίζεται πυκνὸν θειικὸν ὀξύ. Κατόπιν τὰ ἀέρια προθερμαίνονται ἐντὸς τῆς συσκευῆς καὶ φέρονται ἐν τῷ δοχείῳ ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ μᾶζα τῆς ἐπαφῆς, ὅπου τελεῖται ἡ ἀντίδρασις :

$$2SO_2 + O_2 = 2SO_3$$

Ἡ συσκευὴ ἡ περιέχουσα τὴν μᾶζαν τῆς ἐπαφῆς ψύχεται ἐξωτερικῶς, ἵνα ἐλαττωθῇ ἡ κατὰ τὴν ἀντίδρασιν παραγομένη θερμότης, ἥτις μειώνει τὴν ἀπόδοσιν· ἡ θερμότης αὕτη χρησιμοποιεῖται, ἵνα προθερμάνῃ τὰ διὰ τῆς πλύσεως ψυχθέντα ἀέρια. Κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Herreshoff ἡ ἀντίδρασις χωρεῖ εἰς δύο στάδια· κατὰ τὸ πρῶτον τὰ θερμὰ ἀέρια φέρονται εἰς τὸ πρῶτον δοχεῖον τῆς ἐπαφῆς πλῆρες μικρῶν κυλίνδρων ἐξ ἀργίλλου, διαπεποτισμένων διὰ 0,15—0,2 % πλατίνης· ἐκεῖ ὀξειδοῦται τὸ SO_2 πρὸς SO_3 κατὰ τὰ $^3/_4$ καὶ ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς 600°. Ἡ κατάλληλος θερμοκρασία πρὸς τελείαν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀντιδράσεως εἶναι 400—440°. Ἐκ τοῦ πρώτου τούτου δοχείου τὰ ἀέρια μεταφέρονται ἐν δευτέρῳ παρομοίῳ δοχείῳ, τὸ ὁποῖον ἐξωτερικῶς ψύχεται διὰ τῶν ἀερίων τῶν φερομένων πρὸς ἀντίδρασιν εἰς τὸ πρῶτον δοχεῖον καὶ ἅτινα οὕτω προθερμαίνονται, ἡ δὲ θερμοκρασία φθάνει τοὺς 400—440°, ὅτε ὀξειδοῦται καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ SO_2. Τὸ προϊὸν τῆς ἀντιδράσεως φέρεται εἶτα εἰς τὰς συσκευὰς συμπυκνώσεως.

Ἄλλα συστήματα ἀποτελοῦνται ἐκ πολλῶν σιδηρῶν σωλήνων πλήρων πλατινούχου ἀμιάντου, δι' ὧν διέρχεται τὸ μεῖγμα τῶν ἀερίων τῆς καύσεως· καὶ εἰς αὐτὰς τὰς συσκευὰς ἡ θερμότης τῆς ἀντιδράσεως χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν προθέρμανσιν τῶν ἀερίων.

Ἀντὶ τῆς πλατίνης ὡς μᾶζα ἐπαφῆς δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου· ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δρᾷ μόνον εἰς 600°–650°, ἡ πλήρης ὀξείδωσις τοῦ SO_2 εἶναι ἀδύνατος. Ὡς ἐκ τούτου ἐφαρμόζεται μεικτὴ μέθοδος, καθ' ἣν χρησιμοποιεῖται κατ' ἀρχὰς ὀξείδιον τοῦ σιδήρου, δι' οὗ ὀξειδοῦνται τὰ $^2/_3$ τοῦ SO_2, εἶτα δὲ τὸ ὑπόλοιπον ὀξειδοῦται φερομένου τοῦ μείγματος εἰς ἐπαφὴν μέσῳ πλατίνης. Τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ προηγουμένην κάθαρσιν τῶν ἀερίων, καθ' ὅσον τὸ ἀρσενικὸν δεσμεύεται ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἀρσενικικὸν σίδηρον, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν καταλυτικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ.

Ἡ ἀπορρόφησις τοῦ σχηματισθέντος SO_3 γίνεται ἐντὸς χυτοσιδηρῶν δοχείων πλήρων πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, ὅπου διαλύεται, σχηματιζομένου τοῦ «ἐλαίου» καλουμένου, ἤτοι τοῦ καπνίζοντος θειικοῦ ὀξέος περιέχοντος 20—30%. ἀνυδρίτου. Δύνανται νὰ παρασκευασθῶσι καὶ πυκνότερα ἔλαια πυκνότητος μέχρις 80%· τὸ περιέχον 60% χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν χρωμάτων. Τὰ πυκνότερα τούτου ἔλαια, ὡς καὶ ὁ καθαρὸς ἀνυδρίτης, λαμβάνονται δι' ἀποστάξεως τοῦ ἐλαίου ἐντὸς δοχείων ἐκ σιδηροπυριτίου. Διὰ μείξεως τοῦ ἐλαίου μετ' ἀραιοτέρου θειικοῦ ὀξέος λαμβάνεται σύνηθες πυκνὸν θειικὸν ὀξύ. Τὰ προϊόντα τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀρσενικοῦ ἀλλὰ σκοτεινόχροα, λόγῳ τῶν συμπαρασυρθεισῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν· διὰ προσθήκης ὀλίγου BaO_2 ἢ PbO_2 καὶ διηθήσεως κατόπιν δι' ἄμμου χαλαζιακῆς καθίστανται ἄχροα καὶ διαυγῆ.

Θειικὸν ὀξὺ καπνίζον (*«ἔλαιον»* Oleum) καλεῖται τὸ πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ τὸ περιέχον ἐν διαλύσει τριοξείδιον τοῦ θείου, καὶ τὸ ὁποῖον εἰς τὸν ἀέρα ἐκλύει λευκοὺς καπνούς. Ἔλαια περιεκτικότητος εἰς SO_3 20 % εἶναι ρευστὰ ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ καὶ ἔχουσι σημεῖον τήξεως —11°, μετὰ 40% SO_3 τήκονται εἰς +33,8°, μετὰ 60% SO_3 εἰς +0,7°, μετὰ 65% SO_3 τήκονται εἰς +9°, μετὰ 80% SO_3 εἰς +20°, καὶ μετὰ 95% SO_3 εἰς +36°. Ἄλλοτε παρεσκευάζετο διὰ φρύξεως θειικῶν ἁλάτων σιδήρου ἢ ἀργιλλίου. Ἐν Βοημίᾳ ἀπὸ τοῦ 1792 ἐχρησιμοποιοῦντο πλούσιοι ἐκ σιδηροπυρίτου σχιστόλιθοι, οἵτινες ἐκτιθέμενοι εἰς τὸν ἀέρα ἐπὶ 2—3 ἔτη ὑφίσταντο ἐξάνθησιν, ὀξειδουμένου τοῦ θειούχου σιδήρου πρὸς θειικόν. Δι' ἐκχυλίσεως τοῦ προϊόντος μεθ' ὕδατος καὶ ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματος ἐλαμβάνετο κιτρινοπρασίνη μᾶζα, ἀποτελοῦσα τὸν λίθον τοῦ βιτριολίου, ἥτις ἀφοῦ ἀφυδραίνετο ὑπεβάλλετο εἰς ἀπόσταξιν ἐντὸς δοχείων ἐξ ἀργίλλου. Ὁ παραγόμενος ἀνυδρίτης διελύετο εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ παρέχων τὸ ἔλαιον, τὸ δὲ ὑπόλειμμα τῆς ἀποστάξεως ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς καστανέρυθρον χρῶμα ὑπὸ τὸ ὄνομα «Caput mortuum». Ἤδη ἡ βιομηχανία αὕτη ἔπαυσεν ἀσκουμένη ἀπὸ τῆς διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐπαφῆς ἐφαρμογῆς τῆς παρασκευῆς SO_3.

Πυροθειικὸν ὀξὺ ($H_2S_2O_7$) παράγεται ἐξ ἰσομοριακῶν ποσῶν H_2SO_4 καὶ SO_3, ἀποτελεῖ διαφανῆ κρυσταλλικὴν μᾶζαν τηκομένην εἰς 35° καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς «ἔλαιον» περιεκτικότητος 45% εἰς SO_3. Διὰ ψύξεως κάτω τοῦ 0° κοινοῦ «ἐλαίου» ἀποβάλλονται κρύσταλλοι ἐκ πυροθειικοῦ ὀξέος.

Τὸ καπνίζον θειικὸν ὀξὺ ἐξανθρακώνει τὰς ὀργανικὰς οὐσίας πολὺ ταχύτερον καὶ ἐντονώτερον ἢ τὸ H_2SO_4. Ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος ἐπιδρῶν, ἔστω καὶ ἐπὶ βραχύτατον χρόνον, προκαλεῖ ἐπικίνδυνα καὶ δυσίατα ἐγκαύματα.

Θειικοῦ ὀξέος χλωριοῦχοι ἑνώσεις. Εἰς τὸ θειικὸν ὀξὺ ἀντιστοιχοῦσι δύο χλωριοῦχοι ἑνώσεις, τὸ χλωριοθειονικὸν ὀξὺ καὶ τὸ χλωριοῦχον θειωδύλιον, παρουσιάζουσαι ἀμφότεραι ἐνδιαφέρον λόγῳ τῶν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐφαρμογῶν των.

Χλωριοθειονικὸν ὀξὺ $SO_2(OH)Cl$. Εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν ἰσχυρῶς ἀτμίζον εἰς τὸν ἀέρα, τὸ ὁποῖον ψυχόμενον ἰσχυρῶς πήγνυται εἰς στερεὰν μᾶζαν τηκομένην εἰς —80°. Ζέει εἰς 155—156°, ἀποσυντιθέμενον μερικῶς. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται μετ' ἐκρήξεως πρὸς ὑδροχλώριον καὶ θειικὸν ὀξύ. Τῇ ἐπιδράσει ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου σχηματίζει ὀξυθειικὸν ὀξὺ (*ὀξὺ τοῦ Caro*, βλ. λ. θείου ἑνώσεις).

Ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν ἀρωματικῶν ἑνώσεων δρᾷ θειωτικῶς, ἀποτελοῦν τὸ ἰσχυρότερον πρὸς τοῦτο γνωστὸν μέσον.

Τὰ ἅλατά του σχηματίζονται διὰ θερμάνσεως τοῦ ὀξέος μετὰ χλωριούχων ἑνώσεων τῶν οἰκείων μετάλλων· π. χ. τὸ διὰ νατρίου ἅλας $NaClSO_3$ σχηματίζεται διὰ θερμάνσεως τοῦ ὀξέος μετὰ $NaCl$ εἰς 150°. Παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως ξηροῦ ὑδροχλωρίου ἐπὶ τριοξειδίου τοῦ θείου. Εὐκόλως λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως ὑδροχλωρίου ἐντὸς τετηγμένου πυροθειικοῦ ὀξέος καὶ ἑπομένης ἀποστάξεως. Ἡ ἀντίδρασις τελεῖται πολὺ καλύτερον, ἂν διοχετευθῶσιν ἐν ἀερώδει καταστάσει SO_3 καὶ HCl εἰς ἤδη ἕτοιμον $SO_2(OH)Cl$, ὁπότε περιττεύει καὶ ἡ ἑπομένη ἀπόσταξις.

Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τῶν θειοχλωριούχων τολουολίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Ο— ἕνωσις χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τῆς σακχαρίνης. Δι' ἀποστάξεως ὀξικοῦ νατρίου μετὰ χλωριοθειονικοῦ νατρίου λαμβάνεται χλωριοῦχον ὀξύλιον καὶ ἀνυδρίτης ὀξικοῦ ὀξέος. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ὡς συμπυκνωτικὸν μέσον, δρῶν ἀφυδραντικῶς, καὶ ἐφαρμόζεται πρὸς τοῦτο ἐν διαλύματι ἐντὸς ἀδρανοῦς ὑγροῦ, οἷον $CHCl_3$, CCl_4 κτλ. Ὡς μᾶζα ἐπαφῆς ἐπιτυγχάνει ταχεῖαν ὀξυλίωσιν τῆς κυτταρίνης. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐχρησιμοιήθη μεῖγμα 6 μ. χλωριοθειονικοῦ ὀξέος μετὰ 4 μερῶν τριοξειδίου τοῦ θείου ὡς νεφελογόνον. Τέλος ἀποτελεῖ πρώτην ὕλην πρὸς παρασκευὴν χλωριούχου θειωδυλίου.

Χλωριοῦχον θειωδύλιον SO_2Cl_2. Ὑγρὸν ἄχρουν ἀτμίζον ἀσθενῶς εἰς τὸν ἀέρα, λίαν δηκτικῆς ὀσμῆς. Ζέει εἰς 69,1° καὶ δύναται νὰ διαλύσῃ ἑβδομηκονταπλάσιον ὄγκον χλωρίου. Παρασκευάζεται ἐκ χλωριοθειονικοῦ ὀξέος διὰ θερμάνσεως αὐτοῦ παρουσίᾳ καταλυτῶν, ὡς ὑδραργύρου, θειικοῦ ὑδραργύρου, κασσιτέρου ἢ τετραχλωριούχου κασσιτέρου. Ἐν μεγάλῳ παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ διοξειδίου τοῦ θείου, διοχετευομένων μέσῳ ὀξικοῦ ἀνυδρίτου, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει ὡς διαλυτικὸν ὑγρόν, παραμένων ἀμετάβλητος. Παρουσίᾳ καφουρᾶς δρώσης καταλυτικῶς ἐπιταχύνει τὴν ἀντίδρασιν. Χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν χλωριούχου ὀξυλίου, ἀνυδρίτου ὀξικοῦ ὀξέος καὶ χλωριούχου βενζοϋλίου, καὶ ὡς ἔντονον χλωριωτικὸν μέσον. Σ. Χ.

— *['Εμπορευματολ.]* Αἱ ἐμπορεύσιμοι ποικιλίαι τοῦ *θειικοῦ ὀξέος* εἶναι :

1) Τὸ *ἀγγλικὸν θειικὸν ὀξὺ* ἢ *ἔλαιον βιτριολίου* ἢ ἁπλῶς *βιτριόλιον*, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἐμπόριον μὲ διαφόρους πυκνότητας καὶ δή : 66° Beaumé, 60°B. καὶ 52°B. Τὸ πυκνότερον εἶναι τὸ τῶν 66°B. καὶ ἔχει εἰδικὸν βάρος 1,84. Εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν, ἄοσμον καὶ ἐλαιώδους συστάσεως. Ὅταν εἶναι ἀκάθαρτον, περιέχει διαφόρους ἑνώσεις μολύβδου καὶ ἀρσενικοῦ, ὡς καὶ ὀξείδια τοῦ ἀζώτου. Ἀπαλλασσόμενον τῶν προσμείξεων τούτων ἀποτελεῖ τὸ καθαρὸν θειικὸν ὀξὺ τῶν φαρμακείων καὶ χημικῶν ἐργαστηρίων.

2) Τὸ *ἄνυδρον θειικὸν ὀξύ*· στερεὸν λευκὸν καὶ εἰς μικροὺς βελονοειδεῖς κρυστάλλους. Λίαν ὑγροσκοπικόν, καὶ διὰ τοῦτο διαλύεται ὁρμητικῶς ἐν τῷ ὕδατι παρέχον ἓν πυκνόρρευστον διάλυμα.

3) Τὸ *καπνίζον θειϊκὸν ὀξὺ* ἢ oleum : ὑγρὸν παχύρρευστον χρώματος φαιοῦ καὶ καπνίζον εἰς τὸν ἀέρα. Ἐπειδὴ δὲ στερεῖται ἀζωτούχων προσμίξεων, αἵτινες καταστρέφουν ὡρισμένα χρώματα, ὑπερτερεῖ κατὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ σύνηθες ἀγγλικὸν ὀξύ.

Ἐφαρμογαί. Τὸ θειικὸν ὀξὺ ἔχει πολυαριθμοτάτας ἐφαρμογάς· χρησιμεύει εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν πλείστων ὀξέων (θειώδους, ὑδροχλωρικοῦ, νιτρικοῦ, ἀνθρακικοῦ, τρυγικοῦ, κιτρικοῦ, μηλικοῦ, ἐλαϊκοῦ, στεαρικοῦ κ. ἄ.), τῶν θειικῶν ἁλάτων (θειικοῦ χαλκοῦ, σιδήρου, ψευδαργύρου κ. ἄ.), τῶν στυπτηριῶν, τοῦ ὀξυγόνου (δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ), τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ὑδροθείου, τῶν ἠλεκτρικῶν στοιχείων (Bunsen κ. ἄ.), τῶν ἠλεκτρικῶν συσσωρευτῶν, ὡς ἀποξηραντικὸν τῶν ἀερίων· καὶ ἄλλων οὐσιῶν (ὅταν εἶναι πυκνόν), εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς φυτικῆς περγαμηνῆς, εἰς τὴν κάθαρσιν τῶν ἐλαίων καὶ πετρελαίων, εἰς τὴν ἐκλέπτυνσιν καὶ ἀποκάθαρσιν τῶν πολυτίμων μετάλλων, εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς σόδας, τοῦ φωσφόρου, τῶν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων, τῶν συνθετικῶν χρωμάτων, τῆς βαμβακοπυρίτιδος καὶ ἄλλων ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, τοῦ βρωμίου, τοῦ ἰωδίου καὶ τῶν ἁλάτων τούτων, τοῦ χλωρίου, τοῦ ἐκ τοῦ ἀμύλου ἀμυλοσακχάρου, ἐν ἑνὶ δὲ λόγῳ δὲν ὑπάρχει βιομηχανία μὴ χρησιμοποιοῦσα πολὺ ἢ ὀλίγον τὸ θειικὸν ὀξύ.

Μονὰς πωλήσεως τοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐν Ἑλλάδι εἶναι τὸ χιλιόγραμμον.

Συσκευὴ καὶ τρόποι μεταφορᾶς. Ἐπειδὴ ἡ μεταφορὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἶναι ἐπικίνδυνος, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ἐντὸς πηλίνων ἢ ὑαλίνων δαμιζανῶν μὲ ἄριστον πλέξιμον καὶ εἰδικὸν πῶμα ἐξ ἑψημένης ἀργίλλου καὶ ἐσφραγισμένον διὰ τετηκότος θείου. Ἡ συνήθης χωρητικότης τῶν δαμιζανῶν τούτων εἶναι 50 λίτρων περίπου καὶ ζυγίζουσιν 80—100 χιλιόγραμμα, ἀναλόγως τῆς πυκνότητος τοῦ περιεχομένου ὀξέος. Διὰ μεταφορὰς μεγάλων ποσοτήτων ὑπάρχουσιν εἰδικὰ βαγόνια σιδηροδρόμων ἢ καὶ ἀτμόπλοια. Θειικὸν ὀξὺ πυκνότητος 60°B. καὶ ἄνω δὲν προσβάλλει τὸν σίδηρον. Ἑπομένως, προκειμένου περὶ μεταφορᾶς τοιούτων πυκνῶν ὀξέων, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὑποδοχεῖς συνήθεις ἀπὸ σιδηρᾶ ἐλάσματα, προκειμένου δὲ περὶ μεταφορᾶς ἀραιοτέρων ὀξέων πρέπει οἱ ὑποδοχεῖς οὗτοι νὰ ἔχωσι καὶ δεύτερον ἐσωτερικὸν περίβλημα ἀπὸ μόλυβδον.

Κέντρα παραγωγῆς. Αἱ μεγαλύτεραι παραγωγικαὶ χῶραι τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἶναι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἱσπανία.

Ἐν Ἑλλάδι τὸ ἐν Πειραιεῖ ἐργοστάσιον τῆς «Ἀνωνύμου Ἑταιρείας Χημικῶν Προϊόντων καὶ Λιπασμάτων» παράγει ἐτησίως 50—60.000 τόννους θειικοῦ ὀξέος 52°B. διὰ τῆς μεθόδου Peterson, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ $^9/_{10}$ περίπου χρησιμοποιοῦνται ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἑταιρείας πρὸς παρασκευὴν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων.

Παγκόσμιος παραγωγή. Ἡ μέση παγκόσμιος παραγωγὴ τοῦ θειικοῦ ὀξέος ὑπερβαίνει τὸ 1.000.000 τόννων ἐτησίως, αὐξάνει δὲ συνεχῶς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν χημικὴν βιομηχανίαν. Α. ΣΥΡΙΓΟΣ

— **θειικὸς *αἰθὴρ*** *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *αἰθήρ*.

— **θειικὸς *διμεθυλεστὴρ*** *[Χημ. Πολεμ.]*. Ὑγρὸν ἄχρουν εὐαρέστου ὀσμῆς καὶ γεύσεως πιπεριζούσης, τοῦ τύπου $(CH_3O)_2SO_2$. Βαθμ. ζέσεως 188° καὶ εἰδ. βάρ. 1,327. Δι' ὕδατος ἀποσυντίθεται ταχέως εἰς *μεθυλόπνευμα* καὶ *θειικὸν ὀξύ*. Ἕνεκα τούτου προξενεῖ ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος ἐγκαύματα, οἱ δὲ ἀτμοί του φλογώσεις εἰς διαφόρους ὑμένας καὶ ἰδίως εἰς τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα. Δι' ἀπορροφήσεως ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀτμῶν θειικοῦ διμεθυλεστέρος προσβάλλεται τὸ κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐπερχομένης δηλητηριάσεως μὲ συμπτώματα παραλύσεως, κώματος καὶ σπασμῶν. Παρασκευάζεται τεχνικῶς δι' ἀποστάξεως ἐν κενῷ μεθυλοθειικοῦ ὀξέος, λαμβανομένου τῇ ἐπιδράσει καπνίζοντος θειικοῦ ἐπὶ καθαροῦ μεθυλοπνεύματος. Παρὰ τὴν μεγίστην δηλητηριώδη ἐνέργειαν ὁ ἐστὴρ οὗτος δὲν εὗρεν ὡς ἀσφυξιογόνον κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον μεγάλην ἐφαρμογήν. Ἐχρησιμοποιήθη ὡς καυστικὸν καὶ δακρυγόνον ὑπὸ μὲν τῶν Γερμανῶν κατ' Αὔγουστον 1915 πρὸς πλήρωσιν χειροβομβίδων καὶ ἐκσφενδονιζομένων τορπιλλῶν, ὑπὸ δὲ τῶν συμμάχων περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου ἐν ἀναμίξει μετὰ χλωροθειικοῦ ὀξέος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Rationite. Αἱ ἐν χρήσει σήμερον προσωπίδες προστατεύουσι τελεσφόρως τοὺς ἄνδρας ἀπὸ ἐπιδράσεως τούτου. Ι. Γ. ΤΣΑΓΡΗΣ

— **θειικὸς *σίδηρος*** (ἢ *πράσινον βιτριόλιον καὶ καραμπογιά*). Εἶναι τὸ γνωστότερον ἅλας τοῦ διδυνάμου σιδήρου ($FeSO_4$). Παρασκευάζεται διὰ μερικῆς φρύξεως τοῦ σιδηροπυρίτου (FeS_2), ὁπότε

Digitized by Google

σχηματίζεται θειοῦχος σίδηρος (FeS) ὁ ὁποῖος ἀφιέμενος εἰς τὸν ἀέρα ὀξειδοῦται πρὸς θειικὸν καὶ ἐκχυλίζεται δι' ὕδατος. Εἴτε ἀπ' εὐθείας ἀφίεται ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν ἀέρα ὁ σιδηροπυρίτης διαβρεχόμενος δι' ὕδατος συχνάκις, ὅτε ἀποσαθρούμενος ὀξειδοῦται σχηματιζομένων θειικοῦ σιδήρου καὶ ἐλευθέρου θειικοῦ ὀξέος. Τὸ προϊὸν ἐκχυλίζεται δι' ὕδατος καὶ τὸ προκύπτον ὑγρὸν λαμβάνεται εἰς ὑποδοχεῖς περιέχοντας ρινήματα σιδήρου, ἅτινα δεσμεύουσι τὸ ἐλεύθερον H_2SO_4 καὶ ἀνάγουσι τὸν ὀξειδωθέντα σίδηρον πρὸς διδύναμον. Τὰ διάλυμα ἐξατμίζεται παρουσίᾳ τοῦ μεταλλικοῦ σιδήρου, ἀποχωρίζεται ἀπὸ τοῦ καταπίπτοντος κιτρίνου ἱζήματος (συνισταμένου ἐκ βασικῶν ἑνώσεων τριδυνάμου σιδήρου καὶ ἐκ γύψου) καὶ ἐξατμίζεται περαιτέρω μέχρι κρυσταλλώσεως. Λαμβάνεται ἐπίσης ὡς παραπροϊὸν τῆς βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῆς στυπτηρίας.

Κρυσταλλοῦται μετὰ 7 μορίων ὕδατος εἰς μεγάλα μονοκλινῆ πρίσματα ἀνοικτῶς πρασίνου χρώματος, τὰ ὁποῖα ἀποσαθροῦνται εἰς τὸν ἀέρα ὀξειδούμενα συγχρόνως κατ' ἐπιφάνειαν. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ βαφικῇ πρὸς κατασκευὴν μελάνης, κυανοῦ τοῦ Βερολίνου, ὡς ἀπολυμαντικὸν καὶ πρὸς ἐξουδετέρωσιν κακοσμιῶν (ἐπειδὴ ἑνοῦται τόσον μετὰ τῆς ἀμμωνίας ὅσον καὶ μετὰ τοῦ ὑδροθείου) κτλ. σ. χ.

— **θειικὸς** ***χαλκὸς*** ($CuSO_4$) *[Χημ.]*. Τὸ ἄλλως καλούμενον *κυανοῦν βιτριόλιον* ἢ *βιτριόλιον χαλκοῦ* εἶναι τὸ διὰ χαλκοῦ ἅλας τοῦ θειικοῦ ὀξέος κρυσταλλούμενον μετὰ πέντε μορίων ὕδατος εἰς κυανοῦς τρικλινεῖς κρυστάλλους. Οἱ κρύσταλλοί του ξηραινόμενοι εἰς 100° χάνουσι τὰ 4 μόρια ὕδατος, ἐνῷ τὸ πέμπτον ἀπομακρύνεται ἄνω τῶν 200°. Ἐν ἀνύδρῳ καταστάσει ἀποτελεῖ λευκὴν κόνιν, ἡ ὁποία προσλαμβάνει ζωηρότατα ὕδωρ, καθισταμένη ἐκ νέου κυανῆ. Ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιεῖται ὁ ἄνυδρος θειικὸς χαλκὸς πρὸς ἀφύδρανσιν τοῦ οἰνοπνεύματος. Διαλύεται ἐν ὕδατι πρὸς κυανοῦν διάλυμα· 100 μόρια ὕδατος θερμοκρασίας 10° διαλύουσι 37 μ. $CuSO_4 5H_2O$, εἰς 20° 42.31, εἰς 40° διαλύουσι 57 μέρη καὶ εἰς 100° 203 μέρη. Εἰς τὸ οἰνόπνευμα εἶναι τελείως ἀδιάλυτος. Παρασκευάζεται διὰ διαλυμάτων χαλκοῦ ἢ ἀκαθάρτου χαλκοῦ ἢ καὶ μαλαχίτου εἰς θειικὸν ὀξύ. Ἐπίσης διὰ θερμάνσεως χαλκοῦ μετὰ θείου καὶ φρύξεως τοῦ σχηματισθέντος θειούχου χαλκοῦ, ὅτε οὗτος ὀξειδοῦται πρὸς θειικὸν καὶ ἐκχυλίζεται δι' ὕδατος. σ. χ.

— *[Ἐμπορευματολ.]* Ὁ *θειικὸς χαλκός*, κοιν. *γαλαζόπετρα*, προσφέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὰς ἑξῆς ποικιλίας:

α΄) Ὡς καθαρὸς θειικὸς χαλκὸς εἰς κυανοῦς διαφανεῖς κρυστάλλους, οἵτινες περιέχουσιν ἐν ἑαυταῖς 36% κρυσταλλικὸν ὕδωρ.

β΄) Ὡς χιονώδης θειικὸς χαλκός, ὅστις παρασκευάζεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δι' ἀφυδράνσεως (θερμάνσεως δηλονότι, εἰς τοὺς 200°—250°). Ἡ ποικιλία αὕτη ἔχει μορφὴν λευκῆς κόνεως ἢ καὶ χιόνος, εἶναι δὲ προτιμητέα διὰ τὴν γεωργίαν ὡς εὐδιαλυτωτέρα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὁ χιονώδης θειικὸς χαλκὸς δὲν διαφέρει τοῦ συνήθους κρυσταλλικοῦ τοιούτου εἰμὴ κατὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν 36 % τοῦ ὕδατος.

γ΄) Ὡς *βιτριόλιον τοῦ Salzbourg*, τὸ ὁποῖον εἶναι θειικὸς χαλκὸς κατωτέρας τιμῆς, διότι περιέχει καὶ θειικὸν σίδηρον. Παρουσιάζεται δὲ ὑπὸ τὰς ποιότητας τοῦ 1, 2, ἢ 3 ἀετῶν, ἀναλόγως τῆς εἰς καθαρὸν θειικὸν χαλκὸν περιεκτικότητος.

δ΄) Ὡς ἀνάμεικτος θειικὸς χαλκὸς ἢ *βιτριόλιον τῆς Κύπρου*, ὅστις εἶναι ἐπίσης κατωτέρας τιμῆς, διότι περιέχει καὶ θειικὸν ψευδάργυρον.

Χρησιμότης καὶ ἐφαρμογαί. Λόγῳ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εὐαποσυνθέτου τοῦ θειικοῦ χαλκοῦ, χρησιμεύει οὗτος εἰς τὴν γαλβανοπλαστικὴν καὶ τὴν ἠλεκτρομεταλλουργίαν. Χρησιμεύει ἐπίσης εἰς τὴν βαφικήν. Λόγῳ τῶν ἀπολυμαντικῶν καὶ ἀντισηπτικῶν ἰδιοτήτων του ἡ ἀμπελουργία καὶ ἡ γεωργία καταναλίσκουσι μεγάλας ποσότητας τούτου κατὰ τοῦ περονοσπόρου, τῆς ἐρυσίβης καὶ ἄλλων νοσημάτων τῆς ἀμπέλου, ὡς ἐπίσης καὶ τὸν ραντισμὸν τῶν ὀπωροφόρων δένδρων καὶ τοῦ σίτου πρὸ τῆς σπορᾶς, ἐξ οὗ καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον πρώτην ὕλην πρὸς παρασκευὴν τῶν διαφόρων διὰ τοὺς ἀνωτέρω προορισμοὺς φαρμάκων, ὡς τοῦ βορδιγαλλείου πολτοῦ, τοῦ πολτοῦ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Suffatine, τῆς Sulfosteatite, τῆς ἀντιπερονοσπορίνης (τῆς Ἀν. Ἑτ. Χημικῶν Προϊόντων καὶ Λιπασμάτων) κ.ἄ. Λόγῳ τῶν ἀντισηπτικῶν ἰδιοτήτων του χρησιμεύει ἐπίσης πρὸς ἐμποτισμὸν τῶν τηλεγραφικῶν στύλων, τῶν ξυλίνων ὑποστηριγμάτων τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ τῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀμπέλων πασσάλων, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς ἀπολύμανσιν τῶν τοίχων καὶ δαπέδων τῶν νοσοκομείων.

Ἀλλοιώσεις. Ὁ ἔνυδρος κρυσταλλικὸς θειικὸς χαλκός, διατηρούμενος ἐν θερμῷ καὶ ξηρῷ περιβάλλοντι, χάνει ὀλίγον ἐκ τοῦ ὕδατός του, καὶ ἐκ τοῦ βάρους του κατὰ συνέπειαν, ἀνακτᾷ ὅμως πάλιν τοῦτο εὐκόλως παρουσίᾳ ὕδατος.

Νοθεῖαι. Ὡς μόνη νοθεία τοῦ θειικοῦ χαλκοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ μετ' αὐτοῦ ἀνάμειξις ἄλλων θειικῶν ἁλάτων κατωτέρας ἀξίας, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἡ ἀνάμειξις αὕτη δὲν δηλοῦται εἰς τὸν ἀγοραστήν. Τὸ ἀμιγὲς τοῦ θειικοῦ χαλκοῦ ἐλέγχεται διὰ διαλύσεως 3—4 γραμμαρίων τούτου ἐντὸς ποτηρίου καθαροῦ ὕδατος. Μετὰ τὴν τελείαν διάλυσιν προσθέτομεν ἀμμωνίαν ἐν περισσείᾳ, ὁπότε, ἐὰν πρόκειται περὶ καθαροῦ θειικοῦ χαλκοῦ, θὰ σχηματισθῇ διαφανὲς καὶ ὡραῖον κυανοῦν διάλυμα (τὸ *οὐράνιον* λεγόμενον *κυανοῦν*), ἄλλως, ἐὰν περιέχῃ οὗτος καὶ ἄλλας προσμείξεις, τὸ οὑτωσὶ λαμβανόμενον διάλυμα θὰ εἶναι ἀδιαφανὲς καὶ μετὰ ἠρεμίαν θ' ἀφήσῃ ὑπόστημα (κατακάθισμα).

Μονὰς πωλήσεως τοῦ θειικοῦ χαλκοῦ εἶναι ὁ τόννος. Συσκευάζεται συνήθως εἰς βαρέλλια ξύλινα τῶν 250 χιλιογράμμων περίπου. Μεγάλα δὲ κέντρα παραγωγῆς τούτου εἶναι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἰταλία. Ἐν Ἑλλάδι, πρὸς τὸ παρόν, δὲν παράγεται θειικὸς χαλκός. Α. ΣΥΡΙΓΟΣ

— **θειικοῦ** ***ὀξέος ἐστέρες*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ἐστέρες*.

θεϊκός, *—ή, —όν*· ὁ τοῦ Θεοῦ ἢ ἐκ Θεοῦ, θεῖος: «ἔργον θεϊκὸν καὶ ὄχι ἀνθρώπινον».—Ἐπίρρ. ***θεϊκῶς*** καὶ ***θεϊκά***.

θειλανίνη (ἡ) (Thilalin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται φαιὰ μᾶζα, λαμβανομένη τῇ ἐπιδράσει θείου ἐπὶ λανολίνης. Ἔχει ἀλοιφώδη σύστασιν καὶ περιέχει 3% θεῖον. Χρησιμεύει πρὸς θεραπείαν διαφόρων παθήσεων τοῦ δέρματος.. κ. γ. μ.

θεΐνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ *τεΐνη*, ἤτοι τῆς *καφεΐνης* (βλ. λ.).

θειο— *[Χημ.]*. Διὰ τοῦ προθέματος τούτου χαρακτηρίζονται αἱ περιέχουσαι θεῖον ἐν τῷ μορίῳ αὐτῶν ἑνώσεις. Εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπ' ἀλλήλων χρησιμοποιεῖται τὸ πρόθεμα *σουλφο—*. σ. γ.

θειοαιθέρες (οἱ), ἢ ***ἀλκυλοσουλφίδια*** (τὰ) *['Οργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ ὀργανικαὶ ἑνώσεις αἱ προερχόμεναι ἐκ τοῦ ὑδροθείου δι' ἀντικαταστάσεως τῶν δύο ὑδρογόνων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἢ διαφόρων ἀλκυλίων. Ἔχουσι τὸν γενικὸν τύπον $(C_\nu H_{2\nu+1})_2 S$ καὶ παρασκευάζονται δι' ἐπιδράσεως ἀλκυλαλογονιδίων ἢ ἀλκυλοθειικῶν ἁλάτων ἐπὶ θειοκαλίου

$$2C_2H_5.O.SO_2OK + K_2S = 2K_2SO_4 + (C_2H_5)_2S$$
$$2C_2H_5J + K_2S = 2KJ + (C_2H_5)_2S$$

Εἶναι αἰθεριώδους ὀσμῆς ὑγρά, μὴ μειγνύμενα μεθ' ὕδατος. Δὲν σχηματίζουν ἑνώσεις δι' ἀντικαταστάσεως ὑδρογόνου ὑπὸ μετάλλων, ἀλλὰ προσλαμβάνουν ἓν μόριον ἀλκυλαλογονιδίου μετατρεπόμενοι εἰς ἑνώσεις τοῦ σουλφωνίου. σ. γ.

θειοακετάλαι (αἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικαὶ ἑνώσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰς *ἀκετάλας*, περιέχουσαι ὅμως ἀντὶ ὀξυγόνου θεῖον. Ἀναλόγως τοῦ ἂν προέρχωνται ἐξ ἀλδεϋδῶν ἢ κετονῶν διακρίνονται εἰς *μερκαπτάλας* καὶ *μερκαπτόλας*. σ. γ

θειοακετόναι (αἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι *θειοκετόναι* (βλ. λ.) προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀκετόνης. Κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ἀρχικῶς τοῦ ὑδροθείου, παρουσίᾳ πυκνοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐπὶ τῆς ἀκετόνης σχηματίζεται πιθανῶς ἡ *μονομοριακὴ θειοακετόνη* $(CH_3)_2 CS$, ἥτις εἶναι σῶμα λίαν δύσοσμον πτητικόν. Ἡ δυσοσμία αὐτῆς ὑπερβαίνει τὴν ὀσμὴν πάσης ἄλλης ὕλης, τόσον ὥστε οἱ ἐπ' αὐτῆς ἐργαζόμενοι ἐν Freiburg ἐπιστήμονες Baumann καὶ Fromm ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχῶν νὰ διακόψουν τὰς ἐρεύνας των. Περαιτέρω διακρίνομεν τὴν *διμοριακὴν θειοακετόνην*, $C_6 H_{12} S_2$ ἥτις λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως τριθειοφωσφόρου καὶ ἀκετόνης καὶ εἶναι δυσαρέστου ὀσμῆς ἐλαιῶδες ὑγρὸν βράζον εἰς 185°. Καὶ τέλος τὴν *τριμοριακὴν θειοακετόνην* ἢ *τριθειοακετόνην* $C_9 H_{18} S_3$, σῶμα στερεόν, ἀδιάλυτον εἰς ὕδωρ, τηκόμενον εἰς 24°. σ. γ.

θειοακετοφαινόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι *θειοκετόνη* τοῦ τύπου $CH_3 CS. C_6 H_5$. Κυανοῦν ὑγρὸν εὐκόλως μετατρεπόμενον εἰς τριμοριακὴν μορφήν. σ. γ.

θειοάλατα (τὰ) *[Χημ.]*. Ἑνώσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰ σύνηθη μετ' ὀξυγόνου ἅλατα, ἐν αἷς τὸ ὀξυγόνον ἀντικατεστάθη διὰ θείου. Τοιαῦτα ἅλατα σχηματίζουσιν ὁ φωσφόρος, τὸ ἀρσενικόν, τὸ ἀντιμόνιον, ὁ κασσίτερος καὶ ἄλλα στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡνωμένα μετὰ θείου ἀποτελοῦσι τὸ ἀνιόν. Οὕτω τὸ θειοαρσενικῶδες νάτριον ($Na_3As S_3$), εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀρσενικῶδες νάτριον (Na_3AsO_3), τὸ θειοαντιμονικὸν ἀμμώνιον [$(NH_4)_3 SbS_4$] εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀντιμονικὸν ἀμμώνιον $(NH_4)_3 SbO_4$, τὸ θειοκασσιτερικὸν ἀμμώνιον $(NH_4)_2 SnS_3$ ἀνάλογον πρὸς τὸ κασσιτερικὸν ἀμμώνιον $(NH_4)_2 SnO_3$ κτλ. Εἶναι σώματα εὐδιάλυτα εἰς ὕδωρ, ὀξινιζόμενα δὲ ἀποσυντίθενται, ἀποβαλλομένης θειούχου ἑνώσεως (βλ. λ. *ἀντιμόνιον* (ἑνώσεις), *ἀρσενικὸν* (ἑνώσεις), *κασσίτερος* (ἑνώσεις). σ. χ.

θειοαλδεΰδαι *[Χημ.]*· βλ. *θειαλδεΰδαι*.

θειοαλκυλιμῖναι *[Χημ.]*· βλ. *θειαλκυλιμῖναι*.

θειοάνθραξ ***τετραχλωριοῦχος*** ($CCl_3.S.Cl$) *[Χημ. Πολ.]*, ἢ *ὑπερχλωριοῦχος μεθυλομερκαπτάνη*. Λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως χλωρίου ἐπὶ θειούχου ἄνθρακος, ἐπὶ παρουσίᾳ ἰχνῶν ἰωδίου:

$$2 CS_2 + 5 Cl_2 = 2 C. Cl_3. S. Cl + S_2 Cl_2.$$

Εἶναι ὑγρὸν κιτρινόχρουν, ἀηδοῦς ὀσμῆς καὶ ἐρεθιστικὸν τῶν ὀφθαλμῶν, ζέον εἰς 149°. Εἰδ. βάρ. 1,72. Ἡ δηλητηριώδης ἐνέργεια αὐτοῦ εἶναι μεγάλη. Ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀσφυξιογόνον τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Γάλλων τὸν Σεπτέμβριον 1915 εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς Καμπανίας. Μετ' ὀλίγον ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐγκατελείφθη. Ἡ τότε γερμανικὴ ὡς καὶ ὅλαι αἱ νεώτεραι προσωπίδες προστατεύουσιν ἀπὸ τὸ ἀσφυξιογόνον τοῦτο. ι. γ. τ.

θειοαντιμονικὰ καὶ ***θειοαντιμονιώδη*** ἅλατα *[Χημ.]*· βλ. *ἀντιμόνιον* (ἑνώσεις) τ. Δ΄, σ. 882 γ΄.

θειοβακτήρια (τά), ἢ ***θειοβακτηρίαι*** *[Μικροβ.]*. Εἶναι σχιζομύκητες, διακρινόμενοι ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ βιολογικοῦ γνωρίσματος, ὅτι ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς διατροφὴν καὶ διαβίωσιν αὐτῶν ἐλευθέρου ὑδροθείου. Τὰ μικρόβια τοῦ εἴδους τούτου ἀποχωρίζουσι τὸ θεῖον ἐκ τοῦ ὑδροθείου καὶ ἐναποθέτουσιν αὐτὸ ἐντὸς τοῦ σώματός των ὑπὸ μορφὴν κοκκίων. κ. κ.

θειοβενζοϊκὰ ***ὀξέα*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *σουλφοβενζοϊκὰ ὀξέα*.

θειοβολφραμικὸν ***κάλιον*** *[Χημ.]*. Ἕνωσις λαμβανομένη διὰ διοχετεύσεως ὑδροθείου εἰς διάλυμα βολφραμικοῦ καλίου ἢ διὰ συντήξεως ὀξειδίου τοῦ βολφραμίου μετὰ θείου καὶ ποτάσσης. Ἐρυθρὸν κρυσταλλικὸν σῶμα.

α-**θειογαλακτικὸν** ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $CH_3 CH (SH). COOH$. Ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς διασπάσεως τῶν πρωτεϊνῶν. Εἶναι ὑγρὸν εὐχαρίστου ὀσμῆς, βράζον ὑπὸ πίεσιν 14 χστμ. εἰς 99°. Εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. σ. γ.

θειογλυκόζη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

$$CH_2 (OH). CH (OH): \underbrace{CH\ CH (OH).CH (OH).CH}_{O}.SH$$

ἀποτελοῦσα συστατικὸν τοῦ γλυκοζίτου *σινιγρίνη* (βλ. λ.). σ. γ.

θειογλυκολικόν, ἢ ***αἰθανοθειολικὸν ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $CH_2(SH).COOH$. Εἶναι ὑγρὸν βράζον ὑπὸ πίεσιν 16 χστμ. εἰς 108°, διαλύεται δὲ εἰς τὸ ὕδωρ, τὴν ἀλκοόλην καὶ τὸν αἰθέρα. Τὰ ὑδατικὰ αὐτοῦ διαλύματα δι' ὑπερχλωριοσιδήρου καὶ ἀμμωνίας χρώννυνται ἐρυθρά. Δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ ὑδρογόνου τοῦ σουλφυδρυλίου σχηματίζονται ἀλκυλοπαράγωγα, ὡς τὸ $C_2H_5.S.CH_2.COOH$, ὅπερ βράζει ὑπὸ πίεσιν 11 χστμ. εἰς 119°. Ἀλογονωμένα δὲ παράγωγα τῶν τοιούτων πρὸς τὸ θεῖον ἀλκυλιωμένων παραγώγων τοῦ θειογλυκολικοῦ ὀξέος εἶναι τὰ καλούμενα *θετινικὰ ἅλατα*, ἅτινα ἔχουσι τὸν τύπον

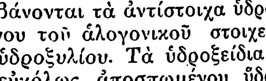

Ἐκ τούτων δι' ἐπιδράσεως ὑγροῦ ὀξειδίου τοῦ ἀργύρου λαμβάνονται τὰ ἀντίστοιχα ὑδροξείδια, ἀντικαθισταμένου τοῦ ἀλογονικοῦ στοιχείου διὰ τῆς ρίζης τοῦ ὑδροξυλίου. Τὰ ὑδροξείδια ταῦτα μετατρέπονται εὐκόλως, ἀποσπωμένου ὕδατος, εἰς κυκλικοὺς ἀνυδρίτας, οἵτινες καλοῦνται *θετῖναι* καὶ ἔχουσι τὸν γενικὸν τύπον

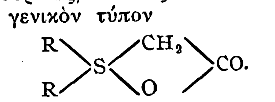

Τοιαύτη θετίνη λ. χ. εἶναι ἡ *μεθυλαιθυλοθετίνη*, ἥτις ἔχει τὸν τύπον

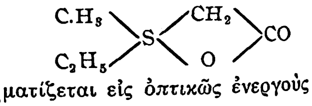

καὶ σχηματίζεται εἰς ὀπτικῶς ἐνεργοὺς μορφάς. σ. γ.

θειοδέψις (ἡ) *[Βυρσ.]*. Ἡ δέψις αὕτη ἐκτελεῖται κατὰ δύο τρόπους: ἢ κατεργάζεταί τις τὰ ψίλας κατ' ἀρχὰς ἐν διαλύματι ὀξέος τινὸς καὶ εἶτα εἰς ὑποθειῶδες νάτριον, ἢ καὶ τἀνάπαλιν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἐναποτίθεται ἐπὶ τοῦ δέρματος θεῖον κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἐξίσωσιν:

$$Na_2S_2O_3 + 2HCl \rightarrow 2NaCl + SO_2 + H_2O + S.$$

Χρησιμοποιεῖται 20 % ὑποθειῶδες νάτριον εἰς 100 μέρη ὑποθέρμου ὕδατος διαλελυμένον, μεθ' οὗ ἐντὸς τῆς βαρέλλας κατεργάζονται τὰ δέρματα 6 ὥρας καὶ ἀφίνονται κατόπιν ἐντὸς τοῦ διαλύματος ἄλλας ἕξ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παράγεται ἄφθονον θειῶδες ὀξύ, τὸ ὁποῖον διοχετεύεται καταλλήλως διὰ τοῦ πλαγίου ἄξονος εἰς ἀσβε-

Digitized by Google

στοῦχον γαλάκτωμα. Τὰ διὰ θείου κατεργασθέντα δέρματα ἔχουσι χρῶμα ὑπόλευκον, περιέχουσι δὲ 4% περίπου θεῖον. Ι. Γ. Μ.

θειοδιαλκυλαμῖναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἑνώσεις τοῦ τύπου $R_2N.S.NR_2$, παρασκευαζόμεναι δι' ἐπιδράσεως διχλωριοθείου, SCl_2, ἐπὶ δευτεροταγῶν ἀμινῶν. Σ. Γ.

θειοδιγλυκολικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $(HOOC.CH_2)_2S$. Τήκεται εἰς 129°. Σ. Γ.

θειοδιλακτυλικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου:

$$CH_3\,CH(COOH).S\,CH(COOH)\,CH_3$$

ἐμφανιζομένη εἰς δύο ἀνενεργοὺς μορφάς, ἐξ ὧν ἡ μία διασπᾶται καὶ τήκεται εἰς 125°, ἡ δ' ἑτέρα δὲν διασπᾶται καὶ τήκεται εἰς 109°. Σ. Γ.

θειοδίνη (ἡ) (Thiodin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ *θειοσιναμιναιθυλιωδίδιον*:

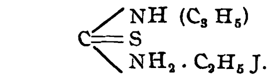

Λαμβάνεται τῇ ἐπιδράσει αἰθυλιωδιδίου τῆς θειοσιναμίνης. Λευκοὶ κρύσταλλοι εὐδιάλυτοι ἐν ὕδατι, τηκόμενοι εἰς 68°. Τὸ σκεύασμα περιέχει 46.5% ἰωδίου, εἶναι διαλυτὸν ἐν ὕδατι δυσδιάλυτον ἐν ἀλκοόλῃ καὶ ἐνδείκνυται ὅπου καὶ ἡ θειοσιναμίνη. Ἡ θειοδίνη χορηγεῖται καὶ ἐπὶ διογκώσεων τῶν ἀδένων ἐκ συφιλιδικῆς νωτιαίας φθίσεως. Κ. Γ. Μ.

θειοδιφαινυλαμίνη (ἡ), ἡ *φαινθειαζίνη* *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

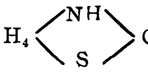

λαμβανομένη διὰ θερμάνσεως διφαινυλαμίνης μετὰ θείου. Τήκεται εἰς 180° καὶ ὀξειδοῦται εὐκόλως ἐν ὀξίνῳ μὲν διαλύματι πρὸς *ἅλατα τοῦ φαιναλθειωνίου*

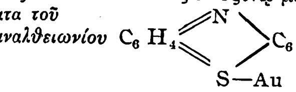

ἐν ἀλκαλικῷ δὲ πρὸς τὸ σουλφοξείδιον

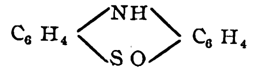

ἢ τὴν ψευδοβάσιν τῶν θειωνικῶν ἁλάτων

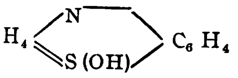

Σ. Γ.

θειοθεραπεία (ἡ). Οὕτω καλεῖται ἡ διὰ τοῦ θείου ἐνεργουμένη θεραπεία. Κυρίως δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην θεραπείαν χρησιμοποιοῦνται τὰ θειοῦχα ἅλατα, ἰδίως τοῦ καλίου καὶ τοῦ νατρίου. Ἡ χορήγησις τῶν θειούχων ἐσωτερικῶς ἐνδείκνυται: α') Ἐπὶ χρονίας ἁπλῆς βρογχίτιδος, ἐπὶ πνευμονικοῦ ἐμφυσήματος καὶ ἐπὶ πνευμονικῆς γαγγραίνης. Εἰς τὰς παθήσεις ταύτας ὠφελεῖ ἡ ταυτόχρονος χρῆσις τῶν ἀρσενικούχων. β') Ἐπὶ χρονίου ρευματισμοῦ, ἐπὶ χρονίων καταρροϊκῶν παθήσεων τῶν νεφρῶν, τῆς κύστεως καὶ τῆς μήτρας. γ') Ἐπὶ λεμφατισμοῦ ἐν γένει, χλωριάσεως, χρονίων δερματοπαθειῶν (ἐκζέματος, ψωριάσεως κλπ.). Ἐξωτερικῶς διὰ τὴν θειοθεραπείαν χρησιμοποιοῦνται τὰ λουτρὰ καὶ αἱ πλύσεις εἰς τὰς ἀκολούθους περιπτώσεις: α') Ἐπὶ ξηρῶν δερματοπαθειῶν (ψωριάσεως, ἰχθυώσεως, ξηροῦ ἐκζέματος κλπ.) συνιστῶνται δὲ ἰσχυραὶ δόσεις, πυκνὰ διαλύματα μετὰ παρατεταμένης ἐπαφῆς. Ἐπὶ ὑγρῶν μορφῶν (σμηγματορροίας, ἀκμῆς, ὑγροῦ ἐκζέματος) συνιστῶνται προσκαίρως μόνον καὶ εἰς ἀσθενεῖς δόσεις. β') Ἐπὶ ρευματικῶν παθήσεων, λεμφατισμοῦ καὶ ἐπιβραδύνσεως τῆς θρέψεως. γ') Ἐπὶ συφίλιδος. δ') Ἐπὶ χρονίων ἀρθριτικῶν παθήσεων τῶν βλεννογόνων (ρινίτιδος, λαρυγγίτιδος, μητρίτιδος), ἐπὶ κατάρρου τῶν νεφρῶν καὶ τῆς κύστεως, ἐπὶ ἀτόνων ἑλκῶν (ἐφαρμογὴ τοπικὴ καὶ γενική). ε') Ἐπὶ χρονίων βρογχικῶν κατάρρων, ἐπὶ πνευμονικοῦ ἐμφυσήματος, ἐπὶ ἀβληχρᾶς μορφῆς πνευμονικῆς φυματιάσεως (εἰσπνοαί, πλύσεις, καταιονίσεις, λουτρά). στ') Ἐπὶ δηλητηριάσεων ὑποξείων καὶ χρονίων διὰ μολύβδου ἢ ὑδραργύρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ διευκολύνσεως τῆς ἀπεκκρίσεως καὶ ἀπεκβολῆς τῆς τοξικῆς οὐσίας (πλύσεις, λουτρά). Ἡ νεωτέρα θειοθεραπεία ἐχρησιμοποίησε τὸ θεῖον καὶ τὰ θειοῦχα ἐν γένει ὑπὸ τὴν κολλοειδῆ μορφὴν καὶ οὕτω κατωρθώθη ἡ εἰσαγωγὴ τῶν κολλοειδῶν ἁλάτων τοῦ θείου εἰς τὸν ὀργανισμὸν διὰ τῆς ὑποδερμικῆς ὁδοῦ, πρὸς καταπολέμησιν τῶν χρονίων κυρίως ρευματικῶν ἐπιπλοκῶν καὶ ἐπὶ τῆς παραμορφωτικῆς ἀρθρίτιδος, καὶ δὴ εἰς ὀργανισμοὺς ἡλικιωμένων ἀτόμων, μὴ δυναμένων νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν διὰ λουτρῶν θειοθεραπείαν. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ κολλοειδὴς μορφὴ τῶν ἁλάτων τοῦ θείου εἶναι κατὰ πολὺ ἀμεσωτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα τὴν ἐνέργειαν. Ἐσωτερικῶς χορηγοῦνται πρὸς πόσιν τὰ αὐτοφυῆ θειοῦχα ὕδατα, παρ' ἡμῖν τοῦ Καϊάφα καὶ τῆς Κυλλήνης· ἐν Γαλλίᾳ τὰ τοῦ Aulus καὶ Bagnères-de-Bigorre. Ἐξωτερικῶς χρησιμοποιοῦνται τὰ αὐτοφυῆ θειοῦχα ὕδατα: εἰς πλύσεις, εἰς καταιονισμούς, εἰς λουτρά, εἰς εἰσπνοάς, ὑπὸ μορφὴν σάπωνος θειούχου θεραπευτικοῦ κλπ. Ὡ: τοιαῦτα ἔχομεν παρ' ἡμῖν τῆς Κυλλήνης, τοῦ Καϊάφα, τῆς Ὑπάτης· ἐν Γαλλίᾳ δὲ τά: Luchon, Aix-les-bains, Cauterets, Allevard κλπ. Ἀλλὰ καὶ τεχνητὰ θειοῦχα ὕδατα χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ τῷ σκοπῷ λουτρῶν, καταιονισμῶν κλπ. Ἀσυμβίβαστα δὲ πρὸς τὰ θειοῦχα ταῦτα ἅλατα εἶναι τὰ μεταλλικὰ ἐν γένει ἅλατα. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

θειόθριξ (ὁ) (Thiothrix) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σχιστοφυκῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λυγκβιϊδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα φύκη μὲ νημάτια εὐθέα ἢ ἑλικοειδῆ καὶ ἄκλωνα. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἁπαντῶντα ἐντὸς τῶν γλυκέων ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

θειοϊμιδοξέα (τὰ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειαμίδια*.

θειοϊνδικέρυθρον (τὸ) *[Βιομ. Χημ.]*· βλ. *θειοινδικόν*.

θειοϊνδικὸν (τό), ἢ ***θειοϊνδικέρυθρον*** *[Βιομ. Χημ.]*. Συνθετικὸν ἐρυθρὸν χρῶμα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἰνδικόν. Ἔχει τὸν τύπον

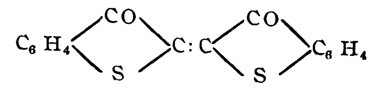

καὶ παρασκευάζεται δι' ὀξειδώσεως τοῦ 3-ὀξυθειοναφθενίου. Ἀποτελεῖ καστανερύθρους στιλπνὰς βελόνας εὐκόλως ἐξαχνουμένας. Διαλύεται εἰς τὸ χλωροφόρμιον μετ' ἐρυθρᾶς ἀσθενῶς κυανιζούσης χροιᾶς καὶ ζωηροῦ ἐρυθροκιτρίνου φθορισμοῦ.

Τόσον τὸ θειοϊνδικὸν ὅσον καὶ πλεῖστα παράγωγα τούτου χρησιμοποιοῦνται ὡς πολύτιμα χρώματα ἀναγωγῆς. Σ. Γ.

— **θειοϊνδικοῦ *χρώματα*** *Βιομ. Χημ.]*. Εἶναι θειοῦχα ἰνδικοειδῆ χρώματα ἀναγωγῆς, προερχόμενα ἐκ τοῦ *θειοϊνδικοῦ*. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ *φαιόν*, τὸ *κίτρινον*, τὸ *τεφρόχρουν*, τὸ *πορτοκαλλιόχρουν*, τὸ *ροδέρυθρον*, τὸ *ἐρυθρόν*, τὸ *ὕογινον*, τὸ *ἰῶδες*, τὸ *πράσινον* κλπ. Σ. Γ.

θειοϊνδογενίδια (τὰ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειοϊνδοξύλη*.

θειοϊνδοξύλη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι παράγωγον τοῦ *θειοναφθενίου* (3-ὀξυθειοναφθένιον). Σῶμα στερεὸν κρυσταλλικόν, τηκόμενον εἰς 71°, ὀσμῆς α-ναφθόλης. Συζεύγνυται μετὰ διαζωενώσεων, σχηματιζομένων διαφόρων ἀζωχρωμάτων. Διὰ θερμάνσεως τῶν διαλυμάτων αὐτῆς μετ' ἀρωματικῶν ἀλδεϋδῶν συμπυκνοῦται πρὸς κεχρωσμένας ἑνώσεις, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται *θειοϊνδογενίδια* καὶ παρουσιάζουν πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὰ ἐξ *ἰνδοξύλης* λαμβανόμενα *ἰνδογενίδια*. Σ. Γ.

θειοϊσατίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

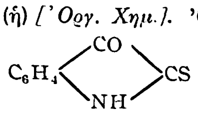

λαμβανομένη ἐκ τῆς ἀνίλης τῆς *ἰσατίνης* δι' ἐπιδράσεως ὑδροθείου. Εἶναι στερεὸν καστανόχρουν σῶμα ἀνάλογον τῆς ἰσατίνης. Δι' ἐπιδράσεως ἀλκαλίων ἐν ψυχρῷ μετατρέπεται εἰς *ἰνδικόν*. Σ. Γ.

θειοϊσοβαλεραλδεΰδη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειαλδεΰδαι*.

θειοϊσυπίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *θειολανολίνη*.

θειοκαρβαμίδια (τὰ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *σιναπέλαια*.

θειοκαρβαμίδιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρία*.

θειοκαρβανιλίδιον (τὸ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Συνώνυμον τῆς *διφαινυλοθειουρίας* (βλ. λ.).

θειοκετόναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικαὶ ἑνώσεις λαμβανόμεναι δι' ἐπιδράσεως ὑδροθείου, παρουσίᾳ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐπὶ κετονῶν. Ἔχουσιν ἀνάλογον ἑπομένως σύνταξιν πρὸς τὰς κετόνας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐμφανίζονται συνήθως οὐχὶ ὑπὸ μονομοριακὴν μορφὴν ὡς ἐκεῖναι, ἀλλὰ ὑπὸ πολυμοριακήν. Ὀξειδοῦνται εὐκόλως μετατρεπομένου τοῦ θείου ἐκ σουλφονικὴν ὁμάδα. Αἱ πολυμοριακαὶ μορφαὶ ἐμφανίζονται εἰς δύο στερεοϊσομερεῖς μορφάς. Σ. Γ.

θειοκικινελαϊκὰ ἅλατα *[Ὀργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω κυρίως τὰ μετὰ νατρίου καὶ ἀμμωνίου ἅλατα τοῦ κικινοθειικοῦ ὀξέος $C_{18}\,H_{32}\,O_2.\,OSO_3\,H$, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται ὡς πρόστυμμα εἰς τὴν βαφικήν. Σ. Γ.

θειοκίτρινον (τὸ) *[Βιομ. Χημ.]*. Συνθετικὸν χρῶμα. Ταυτόσημον τῆς *κιτρονίνης* (βλ. λ.).

θειοκόλη (ἡ) (Thiocolum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ ο-σουλφογουαϊακολικὸν κάλιον. Κόνις λευκὴ εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι, τῆς ὁποίας τὰ διαλύματα χρωματίζονται μεθ' ὑπερχλωριούχου σιδήρου ἰώδη. Ἡ θειοκόλη περιέχει 60% γουαϊακόλης. Ἔχει ἀντίδρασιν οὐδετέραν, γεῦσιν ὑπόπικρον κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ γλυκεῖαν. Χρησιμεύει ἐπὶ φυματιάσεως καὶ κατὰ τοῦ βηχός. Διάλυμα 10% θειοκόλης ἐν σιροπίῳ φλοιοῦ πορτοκαλλίων φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Siroline. Κ. Γ. Μ.

θειοκυανικὸν ὀξὺ *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις συνισταμένη ἐξ ἄνθρακος, ἀζώτου, θείου καὶ ὑδρογόνου καὶ ἐμφανιζομένη ὑπὸ δύο ταυτομερεῖς μορφάς, ἤτοι

$$HS.C\,\vdots\,N \qquad \text{καὶ} \qquad S:C:NH$$

θειοκυανικὸν ὀξὺ — *ἰσοθειοκυανικὸν ὀξὺ*

δι' ὃ καὶ διακρίνομεν δύο τούτων ἀλκυλοπαράγωγα.

Τὸ θειοκυανικὸν ὀξὺ παρασκευάζεται δι' ἀποστάξεως ξηροῦ θειοκυανικοῦ καλίου μετ' ὀξίνου θειικοῦ καλίου ἐν κενῷ καὶ ἀπορροφουμένου ὑδρογόνου. Μέχρι τῆς θερμοκρασίας 0° εἶναι λευκὴ κρυσταλλικὴ μᾶζα, σταθερὰ ἐπί τινας ὥρας, εἰς ὀλίγον ἀνωτέραν θερμοκρασίαν μετατρέπεται εἰς ἐρυθρὸν τῆγμα, ὅπερ μετά τινα λεπτὰ αἰφνιδίως στερεοποιεῖται, ὑπὸ ἔκλυσιν θερμότητος, εἰς κιτρίνας βελόνας. Εἶναι ὀλίγον δηλητηριῶδες καὶ ἔχει διαπεραστικὴν ὀσμήν. Εἰς ἀραιὸν ὑδατικὸν διάλυμα (μέχρι 5%) εἶναι λίαν σταθερόν, εἰς πυκνότερα ὅμως διαλύματα διασπᾶται εἰς ὑδροκυάνιον καὶ εἰς ὑδροξανθάνιον, $H_2C_2N_2S_3$, ἑτεροκυκλικὴν τινα ἕνωσιν.

Τὸ *θειοκυανικὸν ὀξὺ* ἢ ἐπίσης καὶ *ὑδροροδανικὸν ὀξὺ* καλούμενον, εἶναι σχεδὸν τόσον ἰσχυρὸν ὀξύ, ὅσον καὶ τὰ ὑδραλογονικὰ ὀξέα, τὰ δὲ ἅλατα αὐτοῦ, *θειοκυανικὰ* ἢ *ροδανίδια* καλούμενα, εἶναι σπουδαιότατα διὰ τὴν ἀνόργανον καὶ ἀναλυτικὴν χημείαν.

Ἐλεύθερον θειοκυανικὸν ὀξὺ ἀπαντᾷ εἰς ἐλάχιστα ποσὰ εἰς τὸν ἀσθενῶς ὄξινον, πρόσφατον χυμὸν τῶν κρομμύων, ἡνωμένον δὲ κυρίως ὑπὸ τὴν μορφὴν ἁλάτων εἰς τὸν σίαλον, τὸ στομαχικὸν ὑγρόν, τὰ οὖρα, τὸ αἷμα καὶ εἰς ἄλλα ὄργανα τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ, τέλος δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐστέρων εἰς τὰ *σιναπέλαια*.

Θειοκυανικὰ ἅλατα ἢ *ροδανίδια*. Ταῦτα παρασκευάζονται δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τῶν ἀντιστοίχων κυανιδίων μετὰ θείου ἢ καὶ κατ' ἄλλους συνθετικοὺς τρόπους. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι:

Τὸ θειοκυανικὸν ἀμμώνιον ἢ ἀμμωνιορροδανίδιον $(CNS)NH_4$. Ἄχροοι διαρρέοντες κρύσταλλοι, διαλυτοὶ εἰς ὕδωρ μετ' ἰσχυρᾶς καταβιβάσεως τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀλκοόλην. Διὰ θερμάνσεως εἰς θερμοκρασίαν 140° περίπου ἰσομερίζεται ἐν μέρει πρὸς *θειουρίαν*.

Τὸ θειοκυανικὸν κάλιον ἢ καλιορροδανίδιον $(CNS)K$. Ἄχροοι ἐν τῷ ἀέρι διαρρέοντες κρύσταλλοι, εὐδιάλυτοι εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν βράζουσαν ἀλκοόλην. Παρασκευάζεται διὰ συντήξεως κιτρίνου σιδηροκυανιούχου καλίου μετὰ θείου καὶ ποτάσσης, χρησιμοποιεῖται δ' ὡς ἀντιδραστήριον τοῦ σιδήρου.

Ὁ θειοκυανικὸς ἄργυρος ἢ ἀργυρορροδανίδιον $(CNS)Ag$. Λευκὸν πηκτῶδες ἴζημα, ἀδιάλυτον εἰς ἀραιὰ ὀξέα, δυσδιάλυτον ἐν ἀμμωνίᾳ, παρασκευαζόμενον διὰ προσθήκης δι' ἀλληλεπιδράσεως διαλυτοῦ τινος ἅλατος τοῦ θειοκυανικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἅλατός τινος τοῦ ἀργύρου.

Ὁ θειοκυανικὸς σίδηρος ἢ σιδηρορροδανίδιον $Fe(CNS)_3$. Διαλυτὸς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν αἰθέρα μεθ' αἱματερύθρου χροιᾶς. Παράγεται διὰ προσθήκης διαλυτοῦ τινος θειοκυανικοῦ ἅλατος εἰς διάλυμα ἅλατος τοῦ τρισθενοῦς σιδήρου, τὸ δὲ χρῶμα αὐτοῦ εἶναι καταφανὲς καὶ εἰς μεγίστην ἀραίωσιν, δι' ὃ καὶ ἀποτελεῖ εὐαισθητοτάτην ἀντίδρασιν τοῦ τρισθενοῦς σιδήρου.

Ὁ θειοκυανικὸς ὑδράργυρος ἢ ὑδραργυρορροδανίδιον $Hg\,(CNS)_2$. Λευκὸν δυσδιάλυτον σῶμα, διογκούμενον ὑπερμέτρως κατὰ τὴν καῦσιν, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν καλούμενον *ὄφιν τοῦ Φαραώ*.

Ὁ θειοκυανικὸς χαλκὸς ἢ χαλκορροδανίδιον $Cu(CNS)_2$. Ἀποτελεῖ μέλαν κρυσταλλικὸν ἴζημα, τὸ ὁποῖον ἐν ἐπαφῇ μετὰ τοῦ ὕδατος μετατρέπεται βαθμηδὸν εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἅλας τοῦ ὀξειδυλίου τοῦ χαλκοῦ $Cu_2\,(CNS)_2$, ὅπερ εἶναι λευκόν.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἁπλῶν ἁλάτων ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ σύμπλοκα ἅλατα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ὁμὰς τοῦ θειοκυανίου ἀπαντᾷ ὡς συστατικὸν συμπλόκων ἀνιόντων ἢ κατιόντων.

Θειοκυανικοὶ ἐστέρες. Οὗτοι, ὡς εἴδομεν, ἐμφανίζονται εἰς δύο ἰσομερεῖς μορφάς, ἤτοι:

$$N\,\vdots\,C.\,S.\,R \text{ καὶ } R.\,N:C:S$$

Τὰς ἑνώσεις τοῦ πρώτου τύπου καλοῦμεν *θειοκυανικὰς* ἢ *ροδανίδια*, τὰς δὲ τοῦ δευτέρου *ἰσοθειοκυανικὰς* ἢ *θειοκαρβαμίδια* ἢ συνήθως *σιναπέλαια*.

Οἱ ἐστέρες τοῦ θειοκυανικοῦ ὀξέος (οἱ τοῦ πρώτου τύπου δηλ.) εἶναι σταθερὰ ὑγρά, εὐδιάλυτα εἰς τὸ ὕδωρ, ὀσμῆς πράσου, ἀλλὰ μὴ ναυσούσης. Εἰς ἀνωτέρας θερμοκρασίας μετατρέπονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ἰσομερῆ σιναπέλαια.

Digitized by Google

Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι: τὸ *θειοκυανικὸν μεθύλιον* ἢ *μεθυλορροδανίδιον* CH_3.S.CN, βράζον εἰς 133°, τὸ *θειοκυανικὸν αἰθύλιον* ἢ *αἰθυλορροδανίδιον* C_2H_5. S. CN, βράζον εἰς 145°, καὶ τὸ *θειοκυανικὸν κετύλιον* ἢ *κετυλορροδανίδιον* $CH_3[CH_2]_{14}$ CH_2 SCN, τηκόμενον εἰς 15°.

Τοὺς *ἐστέρας* τοῦ *ἰσοθειοκυανικοῦ ὀξέος* ἢ *θειοκαρβαμίδια* βλ. εἰς λ. *σιναπέλαια*, ὡς συνηθέστερον καλοῦνται. σ. γ.

θειοκυάνιον (τὸ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ ρίζα (CNS)′. Ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει εἶναι γνωστὴ ἡ διμοριακὴ μορφὴ $(CNS)_2$, ἥτις παράγεται δι' ἐπιδράσεως ἁλογονικῶν στοιχείων ἐπὶ ἁλάτων μετὰ βαρέων μετάλλων τοῦ θειοκυανικοῦ ὀξέος. Ἔχει ἰδιότητας ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ βρωμίου καὶ ἰωδίου καὶ εἶναι ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα λίαν εὐαποσύνθετον. σ. γ.

θειοκυανιοῦχοι *ἑνώσεις* [*Χημ.*]. Ἑνώσεις τοῦ *θειοκυανικοῦ ὀξέος*. Θειοκυανιοῦχα ἅλατα εὑρίσκονται εἰς ἐλάχιστα ποσὰ ἐν τῷ ζωικῷ ὀργανισμῷ· οὕτως εὑρέθη ἐν τῷ σιέλῳ θειοκυανιοῦχον κάλιον εἰς ποσὸν 0,075‰, ἐν τοῖς οὔροις θειοκυανιοῦχον ἀμμώνιον 0,0029‰, ὡς καὶ ἐν τῷ στομαχικῷ ὑγρῷ. Παρασκευάζονται δι' ἁπλῆς προσθήκης κατὰ τὴν ἐπίδρασιν θείου ἐπὶ κυανιούχων ἑνώσεων τῶν μετάλλων, ἢ συνθετικῶς διὰ θερμάνσεως θειούχου ἄνθρακος μετ' ἀμμωνίας ὑπὸ πίεσιν. Τεχνικῶς παρασκευάζονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς μάζης τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ φωταερίου (βλ. λ. *ἀεριόφως*), ἥτις περιέχει 0,8—4 % HS CN. Κατὰ τὴν ξηρὰν ἀπόσταξιν τῶν λιθανθράκων σχηματίζονται ὡς παραπροϊόντα ὑδρόθειον, ἀμμωνία καὶ κυάνιον, ἐκ τῶν ὁποίων σχηματίζεται θειοκυανιοῦχον ἀμμώνιον τόσον ἐν τῷ ὕδατι τῆς ἐκπλύσεως, ὅσον καὶ ἐν τῇ μάζῃ καθαρισμοῦ. Δι' ἐκχυλίσεως ταύτης δι' ὕδατος καὶ ἐξατμίσεως τοῦ προκύπτοντος ὑγροῦ μέχρι πυκνότητος 22—24° Bé κρυσταλλοῦνται ἐξ αὐτοῦ τὰ συνυπάρχοντα θειικὸν καὶ χλωριοῦχον ἀμμώνιον· διὰ περαιτέρω ἐξατμίσεως λαμβάνεται τὸ ἀκάθαρτον θειοκυανιοῦχον ἀμμώνιον περιεκτικότητος 80—90 % NH_4CNS. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἰσχυρᾶς θερμάνσεως μέρος τοῦ ἅλατος ἀποσυντίθεται, τὰ ἀραιὰ διαλύματα καταβυθίζονται διὰ θειικοῦ χαλκοῦ, ὁπότε λαμβάνεται ὅλον τὸ περιεχόμενον CNS′ ὡς θειοκυανοῦχος χαλκός.

Ἂν διὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀερίου χρησιμοποιηθῇ ἄσβεστος, τότε σχηματίζεται θειοκυανιοῦχον ἀσβέστιον· διὰ νὰ ληφθῇ τοῦτο καθαρόν, ἐκχυλίζεται ἡ μᾶζα δι' ὕδατος καὶ τὸ προκῦπτον διάλυμα, περιέχον θειοκυανιοῦχον καὶ θειοθειικὸν ἀσβέστιον, ἐξατμίζεται ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ, ὁπότε τὸ Ca $(CNS)_2$ παραμένει ἀμετάβλητον, ἐνῷ τὸ θειοθειικὸν ἀσβέστιον ἀποσυντίθεται εἰς θειῶδες ἀσβέστιον καὶ θεῖον, τὰ ὁποῖα καταπίπτουσιν ἀδιάλυτα.

Κατ' ἄλλας μεθόδους συλλέγονται ἐκ τοῦ παραγομένου φωταερίου αἱ θειοκυανιοῦχοι ἑνώσεις, διοχετευομένου τούτου μέσῳ ἑνώσεων μαγνησίου, ὑπὸ μορφὴν Mg $(CNS)_2$.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν θειοκυανιούχων ἁλάτων εἶναι τὰ τῶν ἀλκαλίων καὶ τοῦ ἀμμωνίου, περιγράφονται δὲ μεταξὺ τῶν ἑνώσεων τῶν οἰκείων μετάλλων.

Ἀντιδράσεις θειοκυανιόντων. Διαλύματα θειοκυανιούχων ἁλάτων σχηματίζουσι μετὰ νιτρικοῦ ἀργύρου ἴζημα δυσδιάλυτον ἐν ἀμμωνίᾳ, μετὰ θειικοῦ χαλκοῦ (παρουσίᾳ καὶ διαλύματος θειώδους ὀξέος) λευκὸν ἴζημα ἐξ ὑποθειοκυανιούχου χαλκοῦ, καὶ μετὰ τριχλωριούχου ἐντονωτάτην αἱματέρυθρον χρῶσιν.

Ποσοτικὸς προσδιορισμός. Σταθμικῶς προσδιορίζονται τὰ θειοκυανιόντα τῇ προσθήκῃ διαλύματος SO_2 καὶ θειικοῦ χαλκοῦ καταβυθιζόμενα ὡς $Cu_2(CNS)_2$· τὸ ἴζημα διηθεῖται διὰ χωνευτηρίου Gooch καὶ ξηραίνεται εἰς 130°—140°. Ὅταν δὲν συνυπάρχωσιν ἁλατογονικὰ ὀξέα, καταβυθίζονται διὰ νιτρικοῦ ἀργύρου παρουσίᾳ καὶ ὀλίγου νιτρικοῦ ὀξέος, ὡς Ag CNS, διηθεῖται οὗτος διὰ χωνευτηρίου Gooch καὶ ξηραίνεται εἰς 130°—150°. Ὅταν δὲ δὲν συνυπάρχωσι θειικὰ ἀνιόντα ἢ ἕτερα ἀνιόντα ἐνέχοντα θεῖον, δύνανται νὰ ὀξειδωθῶσι τὰ θειοκυανιόντα διὰ βρωμιούχου ὕδατος πρὸς θειικὰ ἀνιόντα καὶ νὰ καταβυθισθῶσι διὰ χλωριούχου βαρίου, ὡς Ba SO_4. Ὀγκομετρικῶς δὲ προσδιορίζονται κατὰ Volhard διὰ προσθήκης περισσείας διαλύματος $^k/_{10}$ Ag NO_3, ὀξινίσεως τοῦ μείγματος διὰ νιτρικοῦ ὀξέος καὶ μετρήσεως τῆς περισσείας τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου διὰ διαλύματος $^k/_{10}$ KCNS, χρησιμοποιουμένου ὡς δείκτου στυπτηρίας τριδυνάμου σιδήρου. σ. χ.

θειόλαι (αἱ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *μερκαπτᾶναι*.

θειολανθρακικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *θειανθρακικὰ ὀξέα*.

θειολανολίνη (ἡ) [*Χημ.*]. Φαιοκιτρίνη μᾶζα λαμβανομένη δι' ἐπιδράσεως θείου ἐπὶ λανολίνης. Ἔχει ἔντονον ὀσμὴν θείου καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ δερματικὰς παθήσεις. σ. γ.

θειόλη (ἡ) (Thiolum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Jacobsen προϊὸν λαμβανόμενον διὰ θερμάνσεως τῶν εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν ζεόντων ὑδρογονανθράκων τῆς βιομηχανίας τῆς παραφίνης μετὰ θείου. Ἡ οὕτω λαμβανομένη ἀκάθαρτος θειόλη διὰ θερμάνσεως μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ ἀμμωνίας παρέχει τὴν εἰς τὴν θεραπευτικὴν χρησιμοποιουμένην θειόλην. Αὕτη διακρίνεται εἰς *θειόλην ξηρὰν* (Thiolum siccum) καὶ *θειόλην ὑγρὰν* (Thiolum liquidum). Ἡ τελευταία ἀποτελεῖ ὑγρὸν σκοτεινῶς φαιόν, ἀσφαλτώδους γεύσεως, εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι, ἐξ οὗ δι' ἐξατμίσεως λαμβάνεται ἡ ξηρὰ θειόλη, ἥτις εἶναι σκοτεινῶς φαιὰ κόνις. Ἡ θειόλη φέρεται καὶ ὡς *γερμανικὴ ἰχθυόλη*, εὑρίσκει δὲ τὴν αὐτὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἰχθυόλης. Χορηγεῖται εἴτε καθαρά, εἴτε ὡς ἀλοιφὴ ἐπὶ παθήσεων τοῦ δέρματος (ἐκζέματος, ἐρυσιπέλατος, ἐγκαυμάτων, κνήφης κ. λ. π.). κ. γ. μ.

θειολικὰ *ὀξέα* [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *θειοξέα*.

— **θειολικῶν** *ὀξέων ἰμίδια* [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *θειαμίδια*.

θειομηλικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου HOOC.CH(SH). CH_2. COOH. Τήκεται εἰς 150°. σ. γ.

θειομολύβδου *ἀντίδρασις* [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἀντίδρασις τῶν λευκωμάτων ἀποτελουμένη διὰ θερμάνσεως διαλύματος καὶ λευκώματος μετὰ βασικοῦ ὀξικοῦ μολύβδου, ὁπότε σχηματίζεται καστανὸν ἕως μέλαν ἴζημα ὀφειλόμενον εἰς τὴν σουλφυδρυλικὴν ὁμάδα τῆς κυστίνης. σ. γ.

θειομυριστικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Εἶναι θειοξὺ τοῦ τύπου $C_{13}H_{27}$ COSH. Σῶμα κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 25°. σ. γ.

θειομυρμηκαλδεΰδη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *θειαλδεΰδαι*.

θειομυρμηκικὸν *ὀξὺ* [*Ὀργ. Χημ.*]. Θειοξὺ τοῦ τύπου HCOSH. Ὑγρὸν πτητικὸν ταχέως μεταπίπτον ὑπὸ ἔκλυσιν ὑδροθείου εἰς λευκὴν ἄμορφον μᾶζαν. σ. γ.

θεῖον (τὸ) (Sulfur, Schwefel, S). Στοιχεῖον μεταλλοειδές, ἀτομικοῦ βάρους 32,064. Εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει κατὰ μέγα μέρος ὡς αὐτοφυὲς καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Σινῶν ὡς φάρμακον, ὡς λευκαντικόν, καὶ καιόμενον ὡς ἀπολυμαντικόν. Ὑπὸ τῶν ἀλχημιστῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐμελετήθησαν ἐκτεταμένως αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς ἕνωσις «φλογιστοῦ» μετὰ ὀξέος, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ ΙΒ′ μ. Χ. αἰῶνος διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πυρίτιδος ἀπέκτησεν ἐξαιρετικὴν σημασίαν καὶ χρησιμότητα. Πρῶτος ὁ Lavoisier ἀνεγνώρισε τὸ θεῖον ὡς στοιχεῖον.

— [ΟΡΥΚΤΟΛ.] Τὸ *θεῖον* παρουσιάζεται καὶ ἐν τῇ φύσει ὡς αὐτοφυὲς ὀρυκτόν, κρυσταλλούμενον εἰς ὁλοεδρικοὺς κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι ἐπιπεφυκότες, μεγάλοι, ἔχοντες ἐνίοτε μῆκος πολλῶν ἑκατοστομέτρων καὶ ἐξωτερικὴν πυραμιδικὴν ὄψιν ἢ καὶ σφηνοειδῆ. Σπανίως παρουσιάζονται δίδυμοι κρύσταλλοι. Τὸ αὐτοφυὲς θεῖον ἀπαντᾷ καὶ εἰς συσσωματώματα κοκκώδη, ἀκτινωτά, ἰνώδη, γεηρά, ἀλευρώδη ἢ τελείως στιφρά, ἐπίσης εἰς χειροπληθεῖς μάζας, παρενεσπαρμένον καὶ ὡς συμπότισμα, εἰς κονδύλους, νεφροειδῆ σώματα, εἰς ἐπιφλοιώματα, εἰς ἀδένας, κτλ.

Τὸ αὐτοφυὲς θεῖον ἔχει σχισμὸν ἀτελῆ, θραῦσιν ὀστρεώδη μέχρις ἀνωμάλου, πολὺ εὔθραυστον. Ἔχει σκληρότητα 1 ½—2 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 2,0—2,1 καὶ λάμψιν ἐπὶ μὲν τῶν κρυσταλλικῶν του ἐπιφανειῶν ἀδαμαντοειδῆ, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων (θραυσιγενῶν, κτλ.) ρητινώδη μέχρις στεατοειδοῦς. Τὸ ἀμειγὲς ξένων προσμείξεων αὐτοφυὲς θεῖον ἔχει χρῶμα θειοκίτρινον, ἐλαφρῶς πρασινίζον, ἢ μελιτόχρουν κίτρινον καὶ κηροκίτρινον. Ἐνίοτε παρουσιάζεται (συνεπείᾳ προσμείξεως σανδαράχης) ὡς πορτοκαλλιόχρουν ἢ (συνεπείᾳ προσμίξεως ἀσφάλτου) ὡς ἡπατοκαστάνινον. Πολλαὶ ἐμφανίσεις ἀλευρώδους θείου εἶναι κιτρινόλευκοι. Συρόμενον ἐπὶ πλακὸς ἀλαμποῦς ἐκ πορσελλάνης ἀφίνει γραμμὴν λευκήν. Τήκεται εἰς 114,°5 C καὶ εἰς τοὺς 270° εἶναι ἀναφλέξιμον. Εἶναι κακὸς ἀγωγὸς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ προστριβόμενον ἠλεκτρίζεται ἀρνητικῶς.

Χημικῶς ἐξεταζόμενον τὸ αὐτοφυὲς θεῖον εἶναι τὸ χημικὸν στοιχεῖον θεῖον, ἐνίοτε ἀναμεμειγμένον μὲ πισσάσφαλτον, σελήνιον καὶ ἀρσενικόν, σπανίως δὲ μὲ τελλούριον. Καίεται εὐκόλως εἰς τὸν ἀέρα πρὸς (SO_2) διοξείδιον τοῦ θείου, ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται εὐκόλως τὸ ὀρυκτόν. Διαλύεται εἰς τὸν θειοῦχον ἄνθρακα καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὸ πετρέλαιον.

Τὸ θεῖον παρουσιάζεται εἰς τὰς ἐμφανίσεις του: 1) Ὡς ἡφαιστειογενὲς θεῖον. Προϊὸν ἡφαιστείου ἐνεργείας (εἰς τὴν ὁποίαν συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ θειωνιαὶ (βλ. λ. *θείων*) καὶ θειοῦχοι ἀτμίδες, παραγόμενον εἴτε ἀπ' εὐθείας δι' ἐξαχνώσεως, εἴτε ἐξ ὀξειδώσεως τοῦ ὑδροθείου (H_2S), εἴτε καὶ δι' ἀλληλεπιδράσεως τῶν δύο ἀερίων, ὑδροθείου καὶ διοξειδίου τοῦ θείου. Τοιαῦται ἐμφανίσεις θείου παρουσιάζονται εἰς τὰς θειωνιὰς τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὸν Βεζούβιον, Αἴτναν, εἰς τὰ δυτικὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἀλλαχοῦ, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὸ Μεξικὸν καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Ἰαπωνίᾳ. 2) Ὡς ἀπόθεμα θερμῶν καὶ θειούχων πηγῶν εἰς αὐτοτελῆ κοιτάσματα, στρώματα, φωλεὰς καὶ συμποτίσματα, ἰδιαιτέρως ἄφθονον ἐντὸς καὶ μεταξὺ στρωμάτων ἀργίλλων, ἀσβεστολίθων καὶ μαργῶν τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἀνήκουν αἱ σπουδαιόταται ἐμφανίσεις εἰς πολυάριθμα σημεῖα τῆς Σικελίας, ἰδιαιτέρως δ' εἰς τὰς ἐπαρχίας Girgenti καὶ Caltaniselta, ὅπου τὸ θεῖον παρουσιάζεται ἀναμεμειγμένον μὲ μάργας καὶ ἀσβεστολίθους τῆς ἀνωτέρας μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως, καὶ συνοδευόμενον ἀπὸ γλαύκινον, γύψον, ἀραγονίτην καὶ ἀσβεστίτην. Τὰ θειοφόρα στρώματα τῶν ἐπαρχιῶν τούτων τῆς Σικελίας ἀποτελοῦν ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων λεκάνας, τῶν ὁποίων τὸ μέσον πλάτος φθάνει τὰ 3 χμ. καὶ τὸ μέσον μῆκος 20 χμ. Ἡ εἰς θεῖον περιεκτικότης φθάνει τὰ 11—26 % κατὰ μέσον ὅρον. Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουν αἱ ἐμφανίσεις εἰς τὴν Romagna, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Rybnik εἰς τὴν Ἄνω Σιλεσίαν, αἱ τοῦ Swoszowice τῆς Γαλικίας, τοῦ Kalinka τῆς Οὐγγαρίας, ὡς καὶ αἱ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Κάδικος τῆς Ἱσπανίας καὶ αἱ τῶν χωρῶν τοῦ Καυκάσου. Πολλάκις τὸ θεῖον τῆς κατηγορίας ταύτης εὑρίσκεται συνηνωμένον μὲ ἄσφαλτον, ὀζοκηρίτην καὶ πετρέλαιον, ὡς εἰς τὸ Treskowice καὶ Botyslaw τῆς Γαλικίας, εἰς τὴν Ἀλσατίαν, Λουϊζιάναν καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ κοιτάσματα τῆς Λουϊζιάνας ἀνήκουν εἰς τὴν μειόκαινον ὑποδιάπλασιν τοῦ καινοζωικοῦ, συνίστανται δ' ἐξ ἀσβεστολίθου, εὑρισκομένου εἰς βάθος 120—250 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ ἔχοντος πάχος 60—100 μ. Ὁ ἀσβεστόλιθος οὗτος περικλείει θεῖον μὲ μέσην περιεκτικότητα 60 %. Τὸ στρῶμα τοῦ θειούχου ἀσβεστολίθου καλύπτει πορώδης ἀσβεστόλιθος πάχους 10 μ., ἀκολουθεῖ στρῶμα ἄμμου ὑδροφόρου πάχους 50 μ. καὶ τοῦτο πάλιν παχεῖα ἐπίστρωσις ἀργίλλου, φθάνουσα μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Ὑπὸ τὸ θειοφόρον στρῶμα ὑπάρχουν ἀσβεστόλιθοι ἄνευ θείου. Ἕνεκα τῆς παρουσίας τῆς ὑδροφόρου ἄμμου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν προστατεύει τὸ κοίτασμα ὁ ἐν τῷ μεταξὺ πορώδης ἀσβεστόλιθος, ἡ ἐκμετάλλευσις δὲν γίνεται διὰ φρεάτων καὶ στοῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Frasch (βλ. *θειωρυχεῖον*).

3) Ὡς θεῖον παραχθὲν ἐκ θειικῶν ἁλάτων, ἀναχθέντων μεσολαβήσει ὀργανικῶν οὐσιῶν καὶ θειοβακτηρίων. Οὕτω παρουσιάζεται εἰς φωλεὰς γύψου, ἀνυδρίτιδος γύψου καὶ ἅλατος πολλαχοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὴν Στασσφούρτην, καὶ σπανιώτερον ἐξ ἀναγωγῆς θειικοῦ ὑποσιδήρου μεταξὺ φαιανθράκων καὶ λιθανθράκων. 4) Τυχαίως καὶ εἰς μικρὰ ποσὰ παρουσιάζεται τὸ θεῖον ὡς προϊὸν ὀξειδώσεως καὶ ἀποσαθρώσεως ἐπὶ σιδηροπυρίτου, γαληνίτου (Siegen, Tarnowitz, κ. ἀλ.), σφαλερίτου (Schmalgraf παρὰ τὸ Aachen) καὶ ἐπὶ ἄλλων θειούχων ὀρυκτῶν.

Ἐπίσης παρουσιάζεται καὶ ἐπὶ καιομένων συσσωρευμάτων ἀπορριμμάτων ἀνθρακωρυχείων, ὡς ὑλικὸν πληρώσεως κελυφῶν κοχλιῶν εἰς τὸ Teruel τῆς Ἀραγονίας, ὑπὸ μορφὴν καστανοχρώμων σφαιρῶν ἐντὸς μαργαϊκῶν σχιστολίθων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸ Radoboj τῆς Κροατίας, εἰς ἀδένας ἐντὸς τοῦ μαρμάρου τῆς Καρράρας καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ σπουδαιότερα κοιτάσματα ἐξαγωγῆς θείου εἶναι τὰ τῆς Σικελίας, Λουϊζιάνας (μετὰ τοῦ Texas), τὰ τῆς Ἰαπωνίας καὶ Νέας Ζηλανδίας.

Ἐν Ἑλλάδι αὐτοφυὲς θεῖον παρουσιάζεται: α') ὡς ἡφαιστειογενὲς θεῖον: εἰς τὸ ἡφαίστειον τῆς Σαντορίνης καὶ τὰς μοφέττας τοῦ Σουσακίου, ὡς ἡφαιστειογενὲς ἐπάνθημα κίτρινον κρυσταλλικόν, σχηματισθὲν δι' ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἀτμίδων. Ἐπίσης εἰς παχείας στρωματοειδεῖς μάζας εἰς τοὺς τόφφους τῶν ἡφαιστείων τῶν νήσων Μήλου καὶ Νισύρου· β') ὡς ἀπόθεμα ἐκ τῶν ὑδροθειούχων θερμῶν πηγῶν (π. χ. Μεθάνων, Κυλλήνης, κτλ.)· γ') ὡς δευτερογενὲς ὀρυκτὸν παραχθὲν δι' ἀποσαθρώσεως καὶ ὀξειδώσεως τοῦ μαρκασίτου (Σουσάκι) ἢ ἄλλων θειούχων ὀρυκτῶν εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ Λαυρείου, τῆς Σερίφου, κ. ἄ.

Ἐξόρυξις θείου ἐν Ἑλλάδι γίνεται μόνον εἰς τὴν Μῆλον. Κατὰ τὴν δεκαετίαν 1919—1928 αἱ ἐξορυχθεῖσαι ποσότητες θειοχωμάτων (περιεκτικότητος εἰς θεῖον 30—50 %) ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Τὸ	ἔτος	1919	τόννοι	2238
»	»	1920	»	—
»	»	1921	»	—
»	»	1922	»	2243
»	»	1923	»	2594
»	»	1924	»	1050
»	»	1925	»	2444
»	»	1926	»	2432
»	»	1927	»	25
»	»	1928	»	
			Σύνολον	13.026 τόν.

Digitized by Google

Τοῦ θειοχώματος Σουσακίου ἐπεχειρήθη ἐκμετάλλευσις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Δὲν δύναται ὅμως νὰ γίνῃ ἐπιτυχὴς ἐκμετάλλευσις τούτου, καθόσον τὰ θειοχώματα εἶναι λίαν πτωχὰ εἰς θεῖον, καὶ ἐκτὸς τούτου περιέχουν καὶ ἄλλα ἅλατα ἐπιβλαβῆ (βιτριόλιον σιδήρου κτλ.), ὡς καὶ ἄφθονον ποσότητα ἐλευθέρου θειικοῦ ὀξέος.

Περὶ ἐξορύξεως τοῦ θείου βλ. *θειωρυχεῖα*.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

— [ΧΗΜ.] Ἐν τῇ φύσει εὑρίσκεται ὡς ἐλεύθερον (αὐτοφυὲς) καὶ ὡς ἡνωμένον ὑπὸ μορφὴν θειούχων ὀρυκτῶν καὶ θειικῶν ὀρυκτῶν (βλ. ἀνωτ. / *Ὀρυκτολ.*/). Ἐν δὲ τῷ ζωικῷ κόσμῳ εὑρίσκεται ὁμοίως πολὺ διαδεδομένον, ἀποτελοῦν συστατικὸν πλείστων οὐσιῶν, ὡς τῶν λευκωματοειδῶν, τοῦ σιναπελαίου, τῶν κρομμύων, τῶν ἀερίων τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος κ.ἄ.

Ἐξαγωγή. Κυρίως ἐξάγεται τὸ θεῖον ἐκ τοῦ αὐτοφυοῦς ὀρυκτοῦ. Τοῦτο εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναμεμειγμένον μετὰ γεωδῶν προσμείξεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων καθαίρεται δι' ἁπλῆς τήξεως· ἡ ἀπαιτουμένη διὰ τὴν τῆξιν θερμότης λαμβάνεται διὰ καύσεως μέρους τοῦ θείου. Ἡ κατεργασία αὕτη ἐτελεῖτο ἄλλοτε ἐν Σικελίᾳ εἰς τὰς καλουμένας Calcarelli, ἤτοι εἰς σωροὺς ἀναλόγους πρὸς τὰς καμίνους ἐξανθρακεύσεως τῶν ξύλων, κεκαλυμμένους διὰ πηλοῦ. Ἤδη χρησιμοποιοῦνται ἀνοικταὶ κυλινδρικαὶ κάμινοι τήξεως (Calcarone) χωρητικότητος 1000 καὶ πλέον κυβ. μ., καὶ τῶν ὁποίων ὁ πυθμὴν ἔχει κλίσιν πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἐκροῆς. Τὰ τεμάχια τοῦ ὀρυκτοῦ τίθενται ἐν τῇ καμίνῳ, οὕτως ὥστε μεταξὺ αὐτῶν παραμένουσιν ἀρκετὰ εὐρεῖαι δίοδοι ἀέρος, ὡς κάλυμμα δὲ τίθεται στρῶμα προτακέντος καὶ τεμαχισθέντος ὀρυκτοῦ. Ἅμα τῇ ἐναύσει τοῦ θείου κλείονται τὰ κατώτερα ἀνοίγματα τῆς καμίνου, οὕτως ὥστε ἡ καῦσις συνεχίζεται βραδέως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Μέρος τοῦ θείου καίεται πρὸς διοξείδιον, ἐνῷ τὸ μέγιστον μέρος τήκεται καὶ συλλέγεται εἰς τὸν πυθμένα, ὅθεν λαμβάνεται ἐντὸς ὑγρῶν ξυλίνων τύπων. Ἡ ἐργασία αὕτη διαρκεῖ ἐπὶ 30—90 ἡμέρας, ἀναλόγως τῆς ποσότητος τοῦ ὀρυκτοῦ. Τὸ ἐκλυόμενον διοξείδιον τοῦ θείου καταστρέφει τὴν πέριξ φυτείαν καὶ ἰδίως τὴν χλόην, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀπαγορεύεται ἡ λειτουργία τῶν Calcaroni ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι Δεκεμβρίου. Οἰκονομικωτέρα εἶναι ἡ κάμινος τοῦ Gill, ἐν ᾗ ἡ τῆξις τοῦ θείου ἐπιτυγχάνεται δι' ὑδρατμοῦ 4—5 ἀτμοσφαιρῶν· ἀποφεύγεται διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐπιβλαβοῦς διοξειδίου τοῦ θείου.

Ὅταν τὸ θεῖον εὑρίσκεται καθαρόν, σχεδὸν ἀπηλλαγμένον γεωδῶν προσμείξεων, τήκεται ἀπ' εὐθείας ἐντὸς χυτοσιδηρῶν λεβήτων. Ἐν Ἀμερικῇ τὸ θεῖον εὑρίσκεται εἰς κολοσσιαῖα στρώματα πάχους 30—40 μ. καὶ εἰς μέγα βάθος 150—240 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἡ ἐξαγωγή του ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Frasch. Κατὰ ταύτην τοποθετοῦνται 3 συγκεντρικοὶ σωλῆνες διήκοντες ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τοῦ στρώματος τοῦ θείου, διοχετεύεται δὲ ὑπὸ πίεσιν ὕδωρ ὑπερθερμανθὲν εἰς 165°, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει τὴν τῆξιν τοῦ θείου. Συγχρόνως διὰ τοῦ κεντρικωτέρου στενοῦ σωλῆνος πιέζεται ἀὴρ ὑπὸ πίεσιν 20 ἀτμοσφαιρῶν· αἱ φυσαλλίδες τοῦ ἀέρος μειγνύμεναι μετὰ τοῦ τετηγμένου θείου ἐλαττοῦσι τὸ εἰδικὸν του βάρος καὶ ἀνέρχεται τὸ μεῖγμα ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ἐσωτερικῶν σωλήνων χώρου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸ οὕτω λαμβανόμενον θεῖον εἶναι λίαν καθαρόν, περιέχον 99,6 % S.

Ἐκ τῶν ἑνώσεών του δύναται νὰ ληφθῇ τὸ θεῖον κατὰ διαφόρους τρόπους, τῶν ὁποίων οἱ σπουδαιότεροι καὶ σχετικῶς μᾶλλον ἐφαρμοζόμενοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ἐκ τοῦ σιδηροπυρίτου. Διὰ πυρώσεως αὐτοῦ ἀπουσίᾳ ἀέρος λαμβάνεται τὸ $^1/_3$ τοῦ ὅλου ἡνωμένου θείου. Κατ' ἄλλην μέθοδον ἀναφλέγεται τὸ ὀρυκτὸν ἐντὸς καταλλήλων καμίνων, ὁπότε καίεται τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ θείου πρὸς διοξείδιον, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον ἐξαχνοῦται καὶ συλλέγεται ἐντὸς ξυλίνων θαλάμων.

Ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς βιομηχανίας τῆς σόδας (κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Leblanc), τὰ ὁποῖα περιέχουσι θειοῦχον ἀσβέστιον, δύναται νὰ ληφθῇ τὸ θεῖον κατὰ δύο τρόπους: 1) Κατὰ Schaffner καὶ Helbig τὰ ὑπολείμματα ὑποβάλλονται εἰς κατεργασίαν μετὰ πυκνοῦ διαλύματος χλωριούχου μαγνησίου ὑπὸ ἀνακύκησιν, ὁπότε παράγεται ὑδρόθειον κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$CaS+MgCl_2+H_2O=CaCl_2+MgO+H_2S$$

Τὸ σχηματιζόμενον ὑδρόθειον φέρεται ἐντὸς πύργου, ὅπου μείγνυται μετὰ διοξειδίου τοῦ θείου, ἐνῷ συγχρόνως εἰσάγεται ἐν τῷ πύργῳ διάλυμα χλωριούχου ἀσβεστίου. Τὰ δύο ἀέρια ἀλληλεπιδρῶσι κατὰ τὴν ἐξίσωσιν $SO_2+2H_2S=2H_2O+3S$, τὸ δὲ διάλυμα τοῦ χλωριούχου ἀσβεστίου συντελεῖ εἰς τὴν τελείαν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀντιδράσεως καὶ εἰς τὴν συσσωμάτωσιν τοῦ θείου ὑπὸ μορφὴν κοκκώδη, εὐκόλως διὰ διηθήσεως χωριζομένην. Τὸ ὑπόλειμμα τῆς ἀντιδράσεως τὸ περιέχον μεῖγμα χλωριούχου ἀσβεστίου καὶ ὀξειδίου τοῦ μαγνησίου μεταφέρεται εἰς ἕτερον δοχεῖον μετὰ τῆς ψύξιν καὶ διοχετεύεται δι' αὐτοῦ διοξείδιον ἄνθρακος, ὅτε ἀναγεννᾶται τὸ χλωριοῦχον μαγνήσιον: $CaCl_2+MgO+CO_2=CaCO_3+MgCl_2$ καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς κατεργασίαν νέου ποσοῦ ὑπολειμμάτων. 2) Κατὰ Chance τὰ ὑπολείμματα τίθενται ἐντὸς συστοιχίας ἐκ κυλίνδρων καὶ ὑποβάλλονται εἰς κατεργασίαν μετὰ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος (ἢ ἀερίων ἐξ ἀσβεστοκαμίνου) παρουσίᾳ ὕδατος, ὅτε σχηματίζεται κατ' ἀρχὰς ὑδροθειοῦχον ἀσβέστιον, ὅπερ εἶτα διασπᾶται παρέχον ὑδρόθειον:

$$CaS+CO_2+H_2O=CaCO_3+H_2S$$

Τὸ ἐκλυόμενον ὑδρόθειον συλλέγεται ἐντὸς μεγάλων ἀεριοφυλακίων καὶ εἶτα μειγνύμενον μετὰ τοῦ ἀκριβῶς ὑπολελογισμένου ποσοῦ ἀέρος φέρεται ἐντὸς καμίνου, ὅπου ὑπάρχει στρῶμα ὀξειδίου τοῦ σιδήρου ἐρυθροπυρωθέντος, ὅτε χωρεῖ ἡ ἀντίδρασις $2H_2S+O_2=2H_2O+S_2$.

Ἅμα τῇ ἐνάρξει αὐτῆς, ἡ ἀναπτυσσομένη θερμότης ἀρκεῖ διὰ νὰ διατηρήσῃ ἐν ἐρυθροπυρώσει τὸ ὀξείδιον τοῦ σιδήρου, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἀντιδράσει ταύτῃ δρᾷ ὡς καταλύτης.

Ἐκ τῆς γύψου. Ἐκ ταύτης λαμβάνεται τὸ θεῖον κατὰ δύο μεθόδους, ἐφαρμοσθείσας κυρίως ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον διὰ πυρώσεως τῆς γύψου παράγεται διοξείδιον θείου, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται διὰ μονοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ἢ δι' ἄνθρακος πρὸς θεῖον. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν μέθοδον ἀνάγεται ἡ γύψος πυρουμένη μετ' ἄνθρακος πρὸς θειοῦχον ἀσβέστιον, ἐκ τοῦ ὁποίου λαμβάνεται τὸ θεῖον κατὰ τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας μεθόδους ἀπολήψεώς του ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς βιομηχανίας τῆς σόδας.

Ἄλλαι μέθοδοι, δευτερευούσης σημασίας, ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἀπόληψιν τοῦ θείου ἐκ τῶν διαφόρων ἀερίων καύσεως τῶν πλουσίων εἰς διοξείδιον θείου, ἐκ τοῦ φωταερίου (βλ. λ. *ἀεριόφως*), ὡς καὶ ἐκ τοῦ βαρυτίτου.

Καθαρισμὸς τοῦ θείου. Τὸ κατὰ τὰς ἀνωτέρω περιγραφείσας μεθόδους λαμβανόμενον ἀκάθαρτον θεῖον ὑποβάλλεται πρὸς καθαρισμὸν αὐτοῦ εἰς ἐξάχνωσιν. Κατὰ ταύτην οἱ θάλαμοι συμπυκνώσεως θερμαίνονται ὑπεράνω τοῦ σημείου τῆς τήξεως τοῦ θείου, καὶ συλλέγεται τοῦτο εἰς τὸν πυθμένα τετηκός, ὁπόθεν χύνεται εἰς τύπους, καὶ λαμβάνεται οὕτω τὸ *ραβδόμορφον θεῖον* τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον εἶναι σχεδὸν χημικῶς καθαρόν. Ἂν τελεσθῇ ἡ ἐξάχνωσις βραδέως, οὕτως ὥστε οἱ θάλαμοι συμπυκνώσεως νὰ μὴ θερμανθῶσι πλέον τῶν 110°, λαμβάνονται τότε τὰ *ἄνθη θείου*, ἐλαφρὰ κιτρίνη κόνις, ἥτις περιέχει πάντοτε ἴχνη SO_2 ἢ θειικοῦ ὀξέος.

Τὸ διὰ τὴν ἀμπελουργίαν χρησιμοποιούμενον θεῖον ἐφαρμόζεται εἰς κόνιν καὶ ἀποτελεῖται εἴτε ἐξ ἀνθέων θείου, εἴτε ἐκ λεπτότατα λειοτριβηθέντος ἀκαθάρτου θείου. Ἡ λειοτρίβησις τούτου τελεῖται δι' ἐνσφαίρων μύλων, ἐπειδὴ δὲ τὸ προϊὸν θερμαίνεται σημαντικῶς καὶ ὁ κίνδυνος ἀναφλέξεως εἶναι μέγας, ἡ ὅλη ἐργασία γίνεται ἐν ρεύματι ἀδρανοῦς ἀερίου, κυρίως χρησιμοποιουμένου πρὸς τοῦτο διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος.

Ἰδιότητες. Τὸ ἐν τῇ φύσει ἀπαντῶν θεῖον εἶναι ζωηρῶς κίτρινον σῶμα, ἄοσμον, τηκόμενον εἰς 114,4° ζέον καὶ εἰς 444,5°. Κατὰ τὴν τῆξιν του σχηματίζεται κατ' ἀρχὰς λεπτόρρευστον κίτρινον ὑγρόν, τὸ ὁποῖον διὰ περαιτέρω θερμάνσεως εἰς 160° καθίσταται πυκνόρρευστον καὶ πορτοκαλλιόχρουν, εἰς 220° ἐρυθροκίτρινον καὶ ἰξῶδες, μεταξὺ 220° καὶ 260° λίαν ἰξῶδες καὶ καστανέρυθρον, εἰς ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν καθίσταται εὐρευστότερον, εἰς τοὺς 400° λεπτόρρευστον καὶ εἰς 444,5° βράζει μεταβαλλόμενον εἰς καστανοκίτρινον ἀτμόν. Τὸ ὀρυκτὸν θεῖον διαλύεται εἰς μεγάλα ποσὰ εἰς τὸν θερμὸν θειοῦχον ἄνθρακα, καὶ ἐκ τοῦ διαλύματος τούτου κρυσταλλοῦται ἐκ νέου εἰς καλῶς ἐσχηματισμένους κρυστάλλους τοῦ ρομβικοῦ συστήματος. Ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ θείου καλεῖται *ρομβικὸν* ἢ *α-θεῖον*. Ἂν τακῇ τὸ θεῖον καὶ χωρὶς νὰ θερμανθῇ πολὺ ἀνώτερον τοῦ σημείου τήξεώς του ἀφεθῇ πρὸς ψύξιν, κρυσταλλοῦται εἰς τελείως ἀλλοίαν μορφήν, εἰς μονοκλινῆ πρίσματα, ἀποτελοῦν τὸ μονοκλινὲς ἢ *β-θεῖον*. Οἱ κρύσταλλοι τούτου εἶναι ἀσθενῶς κίτρινοι καὶ εὔκαμπτοι. Ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἀσταθὴς ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ καὶ μετὰ 1—2 ἡμέρας μετατρέπεται εἰς τὴν εὐσταθῆ μορφὴν τοῦ α-θείου, καθισταμένων τῶν κρυστάλλων ἀδιαφανῶν, κιτρίνων καὶ εὐθραύστων. Ἡ α μορφὴ εἶναι εὐσταθὴς κάτω τοῦ σημείου μετατροπῆς, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τοὺς 95,6°, ἡ δὲ β μορφὴ ἄνω τῆς θερμοκρασίας ταύτης. Τρίτη μορφὴ εἶναι ἡ τοῦ γ-θείου, ἡ τοῦ ἀμόρφου. Ἂν θερμανθῇ τὸ θεῖον μέχρι βρασμοῦ καὶ ἀποχυθῇ τὸ ὑγρὸν ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος, λαμβάνεται ἠλεκτροκιτρίνη πλαστικὴ μάζα ὁμοιάζουσα πρὸς καουτσούκ, τὸ *πλαστικὸν* λεγόμενον *θεῖον*. Τοῦτο ἀποτελεῖται κατὰ 30 % ἐξ ἀμόρφου θείου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸν θειοῦχον ἄνθρακα καὶ δύναται οὕτω νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου. Καὶ ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἀσταθής, μετατρεπομένη εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν βραδέως, ἐν θερμῷ ταχέως, εἰς τὴν μορφὴν τοῦ α-θείου. Ἄμορφον θεῖον σχηματίζεται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἐξάχνωσιν αὐτοῦ εἰς ἄνθη θείου, ὡς καὶ κατὰ τὴν διάσπασιν τῶν ὑποθειωδῶν ἁλάτων, τῶν πολυθειούχων κ. ἄ. Ὡς *κολλοειδὲς* λαμβάνεται τὸ θεῖον διὰ βραδείας διοχετεύσεως ὑδροθείου εἰς ψυχρὸν κεκορεσμένον διάλυμα διοξειδίου τοῦ θείου· τῇ προσθήκῃ χλωριούχου νατρίου ἐπέρχεται θρόμβωσις αὐτοῦ. Ἐπίσης λαμβάνεται ἐκ πυκνοῦ διαλύματος θειοθειικοῦ νατρίου τῇ προσθήκῃ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, καί, μετὰ ταχεῖαν ψῦξιν, χλωριούχου νατρίου πρὸς θρόμβωσιν.

Θερμαινόμενον τὸ θεῖον εἰς τὸν ἀέρα μέχρι 250° ἀναφλέγεται καιόμενον διὰ κυανῆς φλογὸς πρὸς διοξείδιον θείου. Ἑνοῦται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν μετάλλων (ἐκτὸς τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς πλατίνης) ὡς καὶ μετὰ τῶν πλείστων μεταλλοειδῶν. Ὑπὸ τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, τοῦ βασιλικοῦ ὕδατος, τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος παρουσίᾳ χλωρίου ἢ βρωμίου, ὀξειδοῦται τὸ θεῖον πρὸς θειικὸν ὀξύ. Ὑπὸ τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων καὶ ὑπὸ τῶν θειούχων ἀλκαλίων διαλύεται, σχηματιζομένων πολυθειούχων ἁλάτων καὶ θειοθειικῶν. Εἶναι ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἐλάχιστα διαλυτὸν εἰς τὸ οἰνόπνευμα, εἰς τὸν αἰθέρα, εἰς τὴν βενζόλην, χλωροφόρμιον καὶ τερεβινθέλαιον ἐν ψυχρῷ, σημαντικῶς διαλυτὸν εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ βρασμοῦ. Διαλύεται εὐκόλως εἰς τὸν θειοῦχον ἄνθρακα: 100 μέρη αὐτοῦ διαλύουσιν εἰς 15° 37,15 μέρη θείου καὶ εἰς 47° 146,21 μέρη θείου.

Σ. ΧΟΡΣ

— [ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΟΛ.] Αἱ βασικαὶ ποικιλίαι τοῦ *θείου* εἶναι τὸ *ἀκάθαρτον* (μὲ 1—3% ξένας προσμείξεις) καὶ τὸ *καθαρὸν* ἢ *ραφιναρισμένον* τοιοῦτον. Τὸ καθαρὸν θεῖον λαμβάνεται δι' ἀποστάξεως τοῦ ἀκαθάρτου (βλ ἀνωτ.) καὶ ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὰς ἑξῆς ποιότητας καὶ μορφάς: α') εἰς πλάκας ἢ τεμάχια, β') εἰς ραβδία, γ') εἰς ἄνθη τοῦ θείου (ὑπὸ μορφὴν πούδρας), δ') ὡς λειοτριβηθὲν ἢ κονιοποιηθὲν θεῖον (ὅπερ λαμβάνεται ἐκ καθαροῦ ἢ καὶ ἀκαθάρτου θείου διὰ κοπανισμοῦ καὶ κοσκινίσματος κατόπιν), ε') ὡς ἐξαερισμένον θεῖον (ventilé), ὅπερ εἶναι ἀνώτερον τοῦ λειοτριβηθέντος τοιούτου, διότι εἶναι ἡ κατὰ τὸν κοπανισμὸν λαμβανομένη λεπτοτάτη κόνις, καὶ ἡ ὁποία ἀποχωρίζεται πρὸ τοῦ κοσκινίσματος διὰ ρεύματος ἀέρος, ἐξ οὗ καὶ ἐξαερισμένον καλεῖται, στ') ὡς θεῖον ἐκ καθιζήσεως (précipité), ὅπερ λαμβάνεται κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ φωταερίου καὶ ἔχει μορφὴν λεπτῆς κόνεως χρώματος φαιοπρασίνου καὶ ζ') εἰς τεθειωμένας θρυαλλίδας, αἵτινες εἶναι ταινίαι ὑφάσματος, ἀμιάντου ἢ καὶ χάρτου ἀκόμη, ἐμπεποτισμέναι διὰ τετηκότος θείου.

Ἐκτίμησις ἀξίας τοῦ θείου. Ἡ καλυτέρα καὶ πλέον ἐνδεικνυομένη διὰ τὴν γεωργίαν ποιότης εἶναι τὰ ἄνθη τοῦ θείου καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς νοθεύονται ταῦτα δι' ἀναμείξεώς των μὲ λειοτριβηθὲν θεῖον. Ἡ νοθεία αὕτη ἐλέγχεται διὰ μικροσκοπίου, δι' οὗ τὰ μὲν ἄνθη τοῦ θείου φαίνονται ὡς σφαιρικοὶ κόκκοι, ἐνῷ τὸ λειοτριβηθὲν θεῖον φαίνεται ὡς τεμαχίδια ἀκανονίστου μεγέθους. Διὰ τὴν νόθευσιν ὅλων τῶν ὑπὸ μορφὴν κόνεως ποιοτήτων τοῦ θείου χρησιμοποιεῖται κόνις γεωδῶν οὐσιῶν. Ἡ νοθεία αὕτη ἐλέγχεται διὰ καύσεως ὡρισμένου βάρους ὑπόπτου θείου καὶ ζυγίσεως κατόπιν τοῦ ἐκ τῶν γεωδῶν οὐσιῶν ὑπολείμματος.

Ἐφαρμογαί. Τὸ θεῖον χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τοῦ θειώδους καὶ τοῦ θειικοῦ ὀξέος (στερουμένου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀρσενικούχων προσμίξεων), ὡς ἐπίσης καὶ τοῦ θειούχου ἄνθρακος. Χρησιμεύει πρὸς τούτοις διὰ τὴν σβέσιν τῶν ἐν ταῖς καπνοδόχοις πυρκαϊῶν, ὡς λευκαντικὸν μέσον (μετάξης, ἐρίου, σπόγγων, ἀχύρων, ἰχθυοκόλλης κ. ἄ.), ὡς πρώτη ὕλη πρὸς κατασκευὴν τῶν κοινῶν καὶ χλωρικῶν πυριτίδων καὶ διαφόρων βεγγαλικῶν. Ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ ἀμπελουργίᾳ χρησιμοποιοῦνται κατὰ προτίμησιν τὰ ἄνθη τοῦ θείου (ἀλλὰ καὶ τὸ λειοτριβηθὲν τοιοῦτον κατὰ δεύτερον λόγον) πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ὠιδίου καὶ ἄλλων νοσημάτων καὶ πρὸς παρασκευὴν διαφόρων ἐντομοκτόνων. Ἐν τῇ ἰατρικῇ χρησιμοποιεῖται εἰς ἀλοιφὰς μὲν ἐναντίον ὡρισμένων δερματικῶν νόσων καὶ τῆς ψωριάσεως, εἰς δισκία δὲ (παστίλιες) ἐναντίον ὡρισμένων ἀσθενειῶν τοῦ λάρυγγος· καιόμενον τέλος χρησιμεύει πρὸς ἀπολύμανσιν αἰθουσῶν νοσοκομείων καὶ διαμερισμάτων ἐν γένει. Χρησιμεύει πρὸς τούτοις τὸ θεῖον πρὸς στερέωσιν μετάλλων ἐπὶ λίθων, πρὸς θείωσιν (βουλκανιζασιόν) τοῦ ἐλαστικοῦ κόμμεως (ὁπότε διατηρεῖ τοῦτο τὴν ἐλαστικότητά του καὶ δὲν μαλακώνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θερμότητος) καὶ πρὸς κατασκευὴν μωσαϊκοῦ χρυσοῦ.

Μονὰς πωλήσεως τοῦ θείου εἶναι τὰ 100 χιλιόγραμμα. Αἱ ὑπὸ μορφὴν κόνεως ποικιλίαι συσκευάζονται εἰς μονοὺς σάκκους γιούτης τῶν 50 ἢ καὶ 100 χιλιογράμμων, τὰ δὲ τεμάχια καὶ ραβδία τοῦ θείου συσκευάζονται εἰς βαρέλλια ἢ καὶ σάκκους.

Ἡ ἐτησία παραγωγὴ τοῦ θείου ἐν Ἀμερικῇ ἀνέρχεται εἰς 2.000.000 τόννους περίπου, ἐνῷ τῆς Σικελίας μόλις φθάνει τὰς 200.000 τόννων. Ἐν

Digitized by Google

Ἑλλάδι εἰσάγομεν ἐκ Σικελίας ἐτησίως περὶ τὰς 30.000 τόννων τετριμμένου θείου εἰς τὰς ποιότητας: Doppio raffinato, Floristalla καὶ Seconda vantagiata. Α. ΣΥΡΙΓΟΣ

—[ΒΥΡΣΟΔ.] Ἐκτὸς τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἁλάτων τοῦ *θείου* εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν δερμάτων καὶ δὴ τοῦ ὑποθειώδους νατρίου καὶ θειούχου νατρίου εἰς τὴν δέψιν καὶ ἀποψίλωσιν, χρησιμοποεῖται τὸ θεῖον αὐτούσιον ἐν συνδυασμῷ μετ' ἄλλων ὑλῶν καὶ εἰς τὴν λεγομένην ὀξίνισιν ἢ ζύμωσιν. Ι. Γ. Μ.

— [ΦΑΡΜ· ΧΗΜ.] Τὸ *θεῖον* ἦτο γνωστὸν ὡς ἀντισηπτικὸν φάρμακον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου. Οὕτως ἀναγράφεται ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων ἀπελύμανε τὰ δωμάτια τοῦ ἀνακτόρου του διὰ θείου «οἶσε θεῖον, οἶσε δέ μοι πῦρ ὄφρα θειώσω μέγαρον... αὐτὰρ ὁ δῶμα θειοῦται περικαλλές, πῦρ μέγα κηάμενος...αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς εὖ διεθείωσεν μέγαρον δῶμα καὶ αὐλήν». Ἐσωτερικῶς λαμβανόμενον τὸ θεῖον διέρχεται τὸν στόμαχον ἀναλλοίωτον, ἐν τῷ ἐντέρῳ ὅμως παράγεται ἐξ αὐτοῦ ὑδρόθειον, ὅπερ ἐρεθίζει τὸν βλεννογόνον τοῦ ἐντέρου καὶ διεγείρει τὰς περισταλτικὰς αὐτοῦ κινήσεις. Ἐσωτερικῶς δίδεται τὸ θεῖον ὡς ἤπιον καθαρτικόν, ὡς ἐκ τούτου εἶναι κατάλληλον πρὸς τὰς πεφλογισμένας αἱμορροΐδας καὶ τὰς παρεπομένας ἢ προηγουμένας δυσκοιλιότητας. Ἐπίσης συνιστᾶται ἐπὶ δυσκοιλιότητος τῶν χλωρωτικῶν ἀτόμων. Ἐξωτερικῶς τὸ θεῖον ἐφάνη ὠφέλιμον ἐπὶ παθήσεων τοῦ δέρματος: ἐκζεμάτων, ψωριάσεως, λειχήνων, ἀκμῶν, ἐφηλίδων, χλοασμάτων κλπ. Κ. Γ. Μ.

— [ΧΗΜ. ΠΟΛΕΜ.] Τὸ *θεῖον* (S) καὶ τὸ προϊὸν τῆς καύσεως τούτου, τὸ *διοξείδιον θείου* (SO_2), καταλέγονται μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀσφυξιογόνων. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει δὶς χρησιμοποίησιν θείου κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (κεφ. 77, βιβλ. β' —κεφ. 100, βιβλ. δ'). Ἡ δευτέρα ἰδίως περιγραφὴ ἐνθυμίζει καταπληκτικῶς τὴν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον τακτικὴν ἐπιθέσεως δι' ἀσφυξιογόνων καὶ τὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου χρησιμοποιηθέντα φλογοβόλα μηχανήματα. Τὴν σήμερον θεῖον καὶ διοξείδιον τούτου χρησιμοποιοῦνται μόνον πρὸς καταπολέμησιν ἐπιβλαβῶν παρασίτων καὶ ἐντόμων. Ι. Γ. Τ.

— **θείου ἀνίχνευσις** *['Οργ. Χημ.]*. Τὸ θεῖον ἀνιχνεύεται εἰς τὰς ὀργανικὰς ἑνώσεις διὰ συντήξεως τῆς οὐσίας μετὰ νατρίου ἐν δυστήκτῳ σωλῆνι, ὁπότε σχηματίζεται θειοῦχον νάτριον, ἀνιχνευόμενον διὰ σταγόνων νατριονιτροπρωσσιδίου (ἰώδης χροιὰ ταχέως ἐξαφανιζομένη), ἢ διὰ βρασμοῦ τῆς οὐσίας μετ' ἀλκαλικοῦ διαλύματος ὀξειδίου τοῦ μολύβδου, ὁπότε σχηματίζεται μελανόφαιος θειοῦχος μόλυβδος. Σ. Γ.

— **θείου ἑνώσεις** *[Χημ. Τεχνολ.]*. Τὸ θεῖον εἰς τὰς ἑνώσεις του φέρεται ὡς διδύναμον, ὡς τετραδύναμον καὶ ὡς ἑξαδύναμον. Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ὑδρόθειον (H_2S) καὶ ***θειοῦχα ἅλατα***. Τὸ ὑδρόθειον εἶναι ἀέριον ἄχρουν, δύσοσμον (ὀσμῆς χαρακτηριστικῆς σηπομένων ᾠῶν), δηλητηριῶδες, τὸ ὁποῖον ὑπὸ πίεσιν 17 ἀτμοσφαιρῶν συμπυκνοῦται πρὸς ἄχρουν ὑγρὸν ζέον εἰς —61,8°. Καίεται εἰς τὸν ἀέρα μετὰ κυανῆς φλογὸς καὶ ἀναδίδει τὴν διαπεραστικὴν ὀσμὴν τοῦ καιομένου θείου, ὡς ἐκ τοῦ σχηματιζομένου διοξειδίου τοῦ θείου

$$H_2S + 3\,O = H_2O + SO_2$$

ἂν δὲ ἡ καῦσις τελεσθῇ μὲ ἀνεπαρκῆ ποσότητα ἀέρος, τότε μέρος τοῦ ἡνωμένου θείου ἀποβάλλεται ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει.

Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ καὶ παρέχει διάλυμα γνωστὸν ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὑδροθειοῦχον ὕδωρ. 1 ὄγκος ὕδατος ἐν 0° διαλύει 4,37 ὄγκους H_2S. εἰς 15° 3,23 καὶ εἰς 20° 2.90. Τὸ ὑδροθειοῦχον ὕδωρ δὲν διατηρεῖται ἐπὶ μακρόν, διότι ὀξειδοῦται ὑπὸ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος, ἀποβαλλομένου θείου:

$$H_2S + O = H_2O + S$$

Λόγῳ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ἀποσυντίθεται ὑπὸ ἀποβολὴν θείου, ἀποτελεῖ τὸ ὑδρόθειον ἰσχυρὸν ἀναγωγικὸν μέσον. Οὕτω τὰ ἁλατογόνα ἀνάγονται ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ὑδροαλατογονικὰ ὀξέα, αἱ ἑνώσεις τοῦ τριδυνάμου σιδήρου πρὸς ἑνώσεις διδυνάμου, τὸ νιτρικὸν ὀξὺ πρὸς ὀξείδια ἀζώτου κτλ. Τῇ ἐπιδράσει πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος σχηματίζεται διοξείδιον θείου καὶ ἐλεύθερον θεῖον:

$$H_2S + H_2SO_4 = SO_2 + S + 2H_2O$$

καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ξήρανσις τοῦ ἀερίου μέσῳ θειικοῦ ὀξέος.

Προέλευσις. Ὑδρόθειον ἐκλύεται ἐκ τῶν ἡφαιστειογενῶν περιοχῶν, καὶ ἐκ πολλῶν ἰαματικῶν πηγῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα, θειοῦχα καλούμενα, ἀποτελοῦσι θεραπευτικὸν μέσον κατὰ τῶν δερματικῶν νόσων. Εἰς τὰς πηγὰς ταύτας σχηματίζεται τὸ ὑδρόθειον δι' ἀναγωγῆς τῆς γύψου πρὸς θειοῦχον ἀσβέστιον καὶ δι' ἀποσυνθέσεως τούτου τῇ ἐπιδράσει διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Σχηματίζεται **ἐπίσης ἐπιδράσει** εἰδικῶν βακτηρίων ἐπὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν περιεχουσῶν θεῖον, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ λευκώματος· ὡς ἐκ τούτου ἐκλύεται ἐκ τῶν ἀποσυντεθειμένων ᾠῶν, ἐκ τῶν βόθρων ἀκαθάρτων ἀποχωρητηρίων, καὶ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὰ ἀέρια τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος. Ἐπίσης εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀκαθάρτῳ πετρελαίῳ. Σχηματίζεται κατὰ τὴν ἀπόσταξιν τῶν λιθανθράκων, ὅπου μέρος τοῦ ἐν αὐτοῖς θείου μετατρέπεται εἰς ὑδρόθειον, ὡς κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ φωταερίου (βλ. λ. *ἀεριόφως*). Δύναται νὰ ληφθῇ δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τῶν συστατικῶν του θερμαινομένων εἰς 300—350°, ταχύτερον δὲ διὰ διοχετεύσεως μείγματος ἀτμοῦ θείου καὶ ὑδρογόνου μέσῳ πορωδῶν σωμάτων, ὡς κισήρεως, γῆς διατόμων κτλ. Ἐπίσης σχηματίζεται διὰ θερμάνσεως θείου μετὰ λίπους, παραφίνης, βαζελίνης καὶ εἰς ἀπόδοσιν μέχρι 85% τοῦ χρησιμοποιουμένου θείου. Ὁ κυριώτερος τρόπος σχηματισμοῦ του εἶναι ὁ δι' ἐπιδράσεως ὀξέων ἐπὶ θειούχων ἑνώσεων. Θειοῦχά τινα ἅλατα ἐκλύουσιν ὑδρόθειον καὶ ἁπλῶς τῇ ἐπιδράσει ὕδατος, ὅπως τὸ θειοῦχον ἀργίλλιον. Τέλος δύναται νὰ ληφθῇ δι' ἀναγωγῆς τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου, τὸ ὁποῖον μεμειγμένον μεθ' ὑδρατμοῦ διοχετεύεται μέσῳ διαπύρων ἀνθράκων:

$$SO_2 + H_2O + 2C = H_2S + CO + CO_2$$

Παρασκευή. Παρασκευάζεται τὸ ὑδρόθειον δι' ἐπιδράσεως ἀραιοῦ θειικοῦ ὀξέος ἢ προτιμότερον ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (1:1) ἐπὶ τεχνητῶς ληφθέντος θειούχου σιδήρου. Τὸ ἐκλυόμενον ὑδρόθειον περιέχει πάντοτε καὶ ὑδρογόνον, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εἶναι ἐπιβλαβές, ἐφ' ὅσον πρόκειται τὸ ἀέριον νὰ χρησιμοποιηθῇ δι' ἀναλυτικοὺς σκοπούς. Περιέχει ἐπίσης ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον, προερχόμενον ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος εἴτε ἐν τῷ ὀξεῖ εἴτε ἐν τῷ θειούχῳ σιδήρῳ· πρὸς ἀπομάκρυνσιν τούτου πλύνεται τὸ ἀέριον διοχετευόμενον διὰ πλυντρίδος περιεχούσης ἀραιὸν ὑδροχλώριον, ὅπερ διασπᾷ τὸ AsH_3. Ἡ παρασκευὴ τοῦ ὑδροθείου ἐν τοῖς χημικοῖς ἐργαστηρίοις τελεῖται ἐντὸς τῆς συσκευῆς τοῦ Kipp ἢ ἄλλων ἀναλόγων συσκευῶν (βλ. λ. *ἀεριογόνοι* συσκευαί).

Τελείως καθαρὸν ὑδρόθειον λαμβάνεται δι' ἐπιδράσεως καθαροῦ ὑδροχλωρίου ἐπὶ θειούχου ἀντιμονίου. Ἐπίσης δι' ἐπιδράσεως ὀξέος ἐπὶ θειούχου ἀσβεστίου ἢ ἐπὶ θειούχου βαρίου. Τὸ θειοῦχον ἀσβέστιον εὕρηται εἰς μεγάλα ποσὰ ὡς ὑπόλειμμα τῆς βιομηχανικῆς παρασκευῆς τῆς σόδας κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Leblanc καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνεται τὸ ὑδρόθειον δι' ἐπιδράσεως διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος ἐπ' αὐτοῦ (μέθοδος Chance) ἢ δι' ἐπιδράσεως χλωριούχου μαγνησίου (μέθοδος Schaffner καὶ Helbig). Τὸ ἐν μεγάλῳ λαμβανόμενον οὕτω ὑδρόθειον χρησιμοποιεῖται ἀμέσως διὰ τὴν παρασκευὴν θείου (βλ. λ. *θεῖον*, παρασκευή).

Ἐκ θειούχου ἀσβεστίου διὰ μείξεως 4 μερῶν αὐτοῦ μεθ' ἑνὸς μέρους κεκαυμένης γύψου καὶ ὀλίγου ὕδατος λαμβάνονται κύβοι, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πρὸς παρασκευὴν ὑδροθείου δι' ἐπιδράσεως ὀξέος ἐπ' αὐτῶν ἐντὸς τῆς συσκευῆς τοῦ Kipp.

Κατ' ἄλλην μέθοδον παρασκευάζεται τὸ ὑδρόθειον ἐκ διοξειδίου τοῦ θείου, ὅπου τοῦτο δύναται νὰ ληφθῇ μὲ μικρὰν δαπάνην διὰ καύσεως πυριτῶν, καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀμέσως ἐπὶ τόπου. Τὸ διοξείδιον τοῦ θείου μείγνυται μεθ' ὑδρατμοῦ καὶ διοχετεύεται διὰ διαπύρου ἐξανθρακώματος.

Ἐπίδρασις τοῦ ὑδροθείου ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Τὸ ἀμειγὲς ὑδρόθειον εἰσπνεόμενον ἀποτελεῖ ἰσχυρότατον δηλητήριον, ἐπιδρῶν κυρίως ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ καταστρέφον τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, σχηματιζομένης θειομεθαιμοσφαιρίνης. Εὑρισκόμενον εἰς ἀραίωσιν ἐν τῷ ἀέρι ἐπιφέρει φαινόμενα δηλητηριάσεως παροδικά, τὰ ὁποῖα παρέρχονται δι' εἰσπνοῆς ὀξυγόνου ἢ ἀφθόνου καθαροῦ ἀέρος. Λόγῳ τῆς χαρακτηριστικῆς του ὀσμῆς, ἥτις εἶναι εὐδιάκριτος καὶ εἰς ἀραίωσιν 1:100000 ἐν τῷ ἀέρι, εἶναι εὔκολος ἡ προφύλαξις ἐξ ἀτυχημάτων δι' αὐτοῦ. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰσπνοὴ ἐν ἀτμοσφαίρᾳ περιεχούσῃ ἔστω καὶ μικρὰ ποσὰ ὑδροθείου εἶναι ἐπιβλαβής, ἐπιφέρουσα κεφαλαλγίαν, στομαχικὰς διαταραχάς, ναυτίαν, καὶ παρατεινομένη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπιφέρει νευρασθένειαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Wöhler κληθεῖσαν «Hysteria Chemicorum». Εἰς πολὺ μεγάλην ἀραίωσιν τὸ ὑδρόθειον δρᾷ θεραπευτικῶς.

Τὸ ὑδρόθειον εἶναι ὀξὺ δισθενὲς καὶ σχηματίζει δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ ὑδρογόνου του ὑπὸ μετάλλων *ἅλατα θειοῦχα* λεγόμενα· π. χ. τῇ ἐπιδράσει H_2S ἐπὶ μεταλλικοῦ καλίου σχηματίζεται θειοῦχον κάλιον (K_2S) καὶ ὑδρογόνον, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς ἀναπτυσσομένης μεγάλης θερμότητος ἀναφλέγεται. Τὰ ἅλατα τοῦ ὑδροθείου μετὰ βάσεων ὀνομάζονται θειοῦχα, ὅταν ὅλον τὸ ὑδρογόνον ἀντικατασταθῇ ὑπὸ μετάλλου, ἢ ὑδροθειοῦχα, ὅταν τὸ ἥμισυ μόνον αὐτοῦ ἀντικατασταθῇ (π. χ. ὑδροθειοῦχον κάλιον, KHS). Τὰ θειοῦχα ἅλατα τῶν βαρέων μετάλλων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐντόνως κεχρωσμένα καὶ εὐσταθῆ. Δύνανται νὰ σχηματισθῶσιν εἴτε δι' ἐπιδράσεως ὑδροθείου ἐπὶ τῶν μετάλλων ἐν θερμῷ, ὅτε ἐλευθεροῦται ὑδρογόνον, εἴτε τῇ ἐπιδράσει ὑδροθείου ἐπὶ τῶν οἰκείων βάσεων ὅτε σχηματίζεται συγχρόνως ὕδωρ:

$$2KOH + H_2S = K_2S + H_2O,$$
$$\text{καὶ}\quad KOH + H_2S = KHS + H_2O.$$

Διὰ νὰ παρασκευασθῇ ἐκ διαλύματος βάσεως τὸ ἀντίστοιχον οὐδέτερον θειοῦχον ἅλας, διοχετεύεται δι' αὐτοῦ ὑδρόθειον, ὅτε παράγεται κατ' ἀρχὰς ὑδροθειοῦχον ἅλας. Εἶτα προστίθεται εἰς τὸ σχηματισθὲν ὑγρὸν ἴσος ὄγκος διαλύματος βάσεως πρὸς τὸν ἀρχικῶς ληφθέντα, ὅτε σχηματίζεται τὸ οὐδέτερον ἅλας:

$$KHS + KOH = K_2S + H_2O$$

Ἐκ τῶν διαλυμάτων ἁλάτων τῶν βαρέων μετάλλων τῇ ἐπιδράσει ὑδροθείου καταπίπτουσιν ἀδιάλυτοι αἱ θειοῦχοι ἑνώσεις των ὡς ἰζήματα, ἄλλων μὲν ἐξ ὀξίνου διαλύματος, ἄλλων δὲ ἐξ ἀλκαλικοῦ. Ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου βασίζεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὑδροθείου ἐν τῇ ποιοτικῇ ἀναλύσει, διαχωριζομένων οὕτω τῶν μετάλλων εἰς διαφόρους ὁμάδας.

Θειοῦχα ἅλατα σχηματίζονται ἐπίσης δι' ἀπ' εὐθείας ἑνώσεως τῶν στοιχείων του. Οὕτως ὁ *θειοῦχος σίδηρος* FeS παρασκευάζεται διὰ συντήξεως τριῶν μερῶν σιδήρου μετὰ δύο μερῶν θείου ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ, ὁ θειοῦχος χαλκὸς ἐπίσης κ. ἄ. Καὶ δι' ἀναγωγῆς τῶν θειικῶν ἁλάτων διὰ θερμάνσεως αὐτῶν μετ' ἄνθρακος λαμβάνονται θειοῦχα ἅλατα: οὕτω ἡ γύψος ἀνάγεται πρὸς θειοῦχον ἀσβέστιον, τὸ θειικὸν βάριον πρὸς θειοῦχον, τὸ θειικὸν νάτριον πρὸς θειοῦχον νάτριον, κ. ο. κ. Τὸ δι' ἀμμωνίου ἅλας, τὸ *θειοῦχον ἀμμώνιον*, λαμβάνεται διὰ κορεσμοῦ 3 μερῶν ἀμμωνίας εἰδικοῦ βάρους 0,96 δι' ὑδροθείου—ὅτε παράγεται ὑδροθειοῦχον ἀμμώνιον—καὶ προσθήκης εἶτα 2 μερῶν τῆς αὐτῆς ἀμμωνίας. Χρησιμοποιεῖται μεγάλως ἐν τῇ χημικῇ ἀναλύσει διὰ τὴν καταβύθισιν τῶν κατιόντων τῆς τρίτης ὁμάδος.

Πολυθειοῦχα ἅλατα. Διὰ κατεργασίας τῶν θειούχων ἁλάτων τῶν ἀλκαλίων ὡς καὶ τοῦ ἀμμωνίου μετὰ θείου σχηματίζονται πολυθειοῦχα ἅλατα, ὡς τὰ Na_2S_2, Na_2S_3, Na_2S_4 καὶ Na_2S_5, καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἅλατα περιπλόκων ὀξέων θειοϋδροθειικῶν. Ἐκ τῶν ἁλάτων τούτων τεχνικὴν σημασίαν ἔχουσι τὰ πολυθειοῦχα ἅλατα τοῦ καλίου καὶ τοῦ νατρίου, τὰ ὁποῖα ὑπὸ ὄνομα *ἧπαρ* θείου (βλ. λ.) φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον πρὸς παρασκευὴν θειούχων λουτρῶν. Τὸ δὲ πολυθειοῦχον ἀμμώνιον χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν ποιοτικὴν ἀνάλυσιν πρὸς διαλυτοποίησιν κυρίως τοῦ θειούχου κασσιτέρου.

Ἐφαρμογαί. Τὸ ὑδρόθειον χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ἀναλυτικῇ χημείᾳ εἴτε ὡς ἀέριον εἴτε ἐν διαλύσει εἰς ὕδωρ. Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν θείου καὶ θειικοῦ ὀξέος, πρὸς καταβύθισιν τοῦ χαλκοῦ ἐκ διαλυμάτων βιτριολίου καὶ παρουσίᾳ καὶ ἀμμωνίας, πρὸς ἀναγωγὴν ὀργανικῶν νιτροενώσεων. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς θειουρίας ἐκ τῆς κυαναμίδης.

Ἀνίχνευσις ὑδροθείου καὶ θειοϊόντων. Ἐλεύθερον ὑδρόθειον ἀνιχνεύεται διὰ τῆς ἀμαυρώσεως χάρτου ἐμβαπισθέντος εἰς ὀξικὸν μόλυβδον. Ἐπιδρῶν ἐπὶ $HgCl_2$ εἰς ὄξινον ὑδροχλωρικὸν διάλυμα σχηματίζει κίτρινον ἵζημα.

Τὰ *θειοϊόντα* (*ἀνιόντα* τῶν θειούχων ἁλάτων) παρέχουσιν ὡς εὐαισθήτους ἀντιδράσεις: τὴν μετὰ διαλύματος ὀξικοῦ μολύβδου, ὅτε παράγεται μέλαν ἵζημα ἐκ θειούχου μολύβδου, τὴν μετὰ νιτροπρωσσικοῦ νατρίου, ὅτε σχηματίζεται ἐρυθροϊώδης χροιά. Ἐλάχιστα ἴχνη ἀνευρίσκονται διὰ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Fischer, καθ' ἣν προστίθενται εἰς τὸ ἐξεταζόμενον διάλυμα $^1/_{20}$ τοῦ ὄγκου του πυκνὸν ὑδροχλώριον, εἶτα κοκκία τινὰ θειικῆς π-ἀμιδοδιμεθυλανιλίνης καὶ 2—3 σταγόνες τριχλωριούχου σιδήρου, ὅτε σχηματίζεται ἐντόνως κυανῆ χροιὰ ἐκ κυανοῦ τοῦ μεθυλενίου.

Ποσοτικὸς προσδιορισμός. Σταθμικῶς προσδιορίζονται τὰ θειϊόντα ὀξειδούμενα πρὸς θειικὰ ἀνιόντα καὶ καταβυθιζόμενα διὰ $BaCl_2$ ὡς $BaSO_4$. Εἰς ἑνώσεις διαλυτὰς ἐν ὕδατι ὀξειδοῦται τὸ S'' διὰ βρωμιούχου ὕδατος, θερμαίνεται τὸ μεῖγμα μέχρι βρασμοῦ, ὀξινίζεται διὰ HCl καὶ καταβυθίζεται διὰ $BaCl_2$. Ὅταν συνυπάρχωσι θειοθειικά, θειώδη καὶ θειικὰ ἀνιόντα, καταβυθίζεται τὸ S'' διὰ $Cd(NO_3)_2$, διηθεῖται τὸ σχηματισθὲν CdS, ὀξειδοῦται διὰ βρωμιούχου ὕδατος καὶ καταβυθίζεται ὡς $BaSO_4$.

Εἰς ἑνώσεις ἀδιαλύτους ἐν ὕδατι ἡ ὀξείδωσις τοῦ θείου γίνεται εἴτε δι' ὑγρᾶς ὁδοῦ, θερμαινομένης τῆς ἑνώσεως μετὰ καπνίζοντος νιτρικοῦ ὀξέος ἢ βασιλικοῦ ὕδατος ἢ μείγματος χλωρικοῦ καλίου καὶ ὑδροχλωρίου, εἴτε πυροχημικῶς διὰ συντήξεως μετὰ KNO_3 καὶ Na_2CO_3 ἢ μετὰ Na_2CO_3 καὶ $KClO_3$. Τὰ τήγματα παραλαμβάνονται δι' ὕδατος, ὅτε διαλύεται τὸ σχηματισθὲν θειικὸν νάτριον καὶ καταβυθίζεται ἐξ αὐτοῦ τὸ SO_4''. Ὀγκομετρικῶς δὲ προσδιορίζεται τὸ S'' δι' ἐπιδράσεως περισσείας διαλύματος K/10 ἰωδίου παρουσίᾳ καὶ ὑδροχλωρίου καὶ μετρήσεως τῆς περισσείας τοῦ ἰωδίου διὰ διαλύματος K/10 θειοθειικοῦ νατρίου. Διὰ τῆς τελευταίας ταύτης μεθόδου προσδιορίζεται καὶ τὸ ἐν διαλύσει ἐλεύθερον ὑδρόθειον.

Digitized by Google

Ὑπερθειοῦχον ὑδρογόνον. Δι' ἀποχύσεως διαλύματος πολυθειούχου νατρίου εἰς ψυχρὸν ἀραιὸν ὑδροχλώριον ἀποχωρίζεται ἐλαιῶδες ὑγρόν, ἐξ οὗ δι' ἀποστάξεως ὑπὸ ἠλαττωμένην πίεσιν λαμβάνονται δύο ἑνώσεις τοῦ τύπου H_2S_2 καὶ H_2S_3. Αὗται εἶναι ὑγρὰ κίτρινα διαπεραστικῆς ὀσμῆς προσομοιαζούσης τῇ τῆς καφουρᾶς καὶ ἀποσυντίθενται ζωηρότατα τῇ ἐπιδράσει ἀλκαλίων.

Χλωριοῦχον θεῖον. Μετὰ χλωρίου σχηματίζει τὸ θεῖον τὰς ἀκολούθους τρεῖς ἑνώσεις:

Ὑποχλωριοῦχον θεῖον S_2Cl_2. Ὑγρὸν κίτρινον, λίαν δυσαρέστου διαπεραστικῆς ὀσμῆς προξενούσης δακρύρροιαν. Ζέει εἰς 138° καὶ πήγνυται πρὸς κρυσταλλικὴν μᾶζαν εἰς —76°. Παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως καθαροῦ καὶ ξηροῦ χλωρίου διὰ τετηγμένου θείου θερμανθέντος εἰς 125—130°· τὸ σχηματιζόμενον S_2Cl_2 συμπυκνοῦται ἐντὸς καλῶς ψυχομένου ὑποδοχέως, δι' ἐπανειλημμένης δὲ ἀποστάξεως καθαρίζεται ἀπὸ τοῦ ἐν περισσείᾳ διαλελυμένου θείου, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖ. Κατ' ἄλλην μέθοδον δύναται νὰ παραχθῇ τὸ ὑποχλωριοῦχον θεῖον διὰ τῆς ἐπιδράσεως θείου ἐπὶ τετηγμένου χλωριούχου καλίου. Εἶναι ἄριστον διαλυτικὸν μέσον τοῦ θείου, τὸ ὁποῖον διαλύεται κατὰ 66% ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως διὰ τὴν θείωσιν τοῦ καουτσούκ. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τοῦ τετραχλωριούχου ἄνθρακος ἐκ τοῦ θειούχου ἄνθρακος, ὡς καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν πολλῶν ὀργανικῶν σκευασμάτων. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται βραδέως

$$2S_2Cl_2 + 2H_2O = SO_2 + 3S + 4HCl$$

Διχλωριοῦχον θεῖον (Cl_2). Πρὸς παρασκευὴν τούτου διοχετεύεται χλώριον διὰ S_2Cl_2 μέχρι κορεσμοῦ καὶ ἀπομακρύνεται εἶτα ἡ περίσσεια τοῦ χλωρίου διὰ διοχετεύσεως ξηροῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Εἶναι καστανέρυθρον ἐλαιῶδες ὑγρὸν εἰδ. βάρους 1,62.

Τετραχλωριοῦχον θεῖον (SCl_4). Ὑγρὸν καστανόχρουν παρασκευαζόμενον διὰ κορεσμοῦ ὑποχλωριούχου θείου διὰ χλωρίου ἐν ταπεινῇ θερμοκρασίᾳ (—20 ἕως —22°). Διατηρεῖται μόνον ἐν ψυχρῷ, καθ' ὅσον ἐν συνήθει θερμοκρασίᾳ ἀποσυντίθεται εἰς S_1Cl_2 καὶ Cl_2.

Φθοριοῦχον θεῖον (SF_6). Ἀέριον ἄχρουν καὶ ἄοσμον, μὴ ἀναφλέξιμον, δυσδιάλυτον ἐν ὕδατι, παρουσιάζον δὲ ἀξιοσημείωτον εὐστάθειαν καὶ ἀδράνειαν ἀνάλογον τῇ τοῦ ἀζώτου καὶ τῶν εὐγενῶν ἀερίων.

Θειοῦχον ἄζωτον (N_4S_4). Ἀποτελεῖ πορτοκαλλοκιτρίνους βελονοειδεῖς κρυστάλλους, οἱ ὁποῖοι εἰς 135° ἄρχονται ἐξαχνούμενοι, εἰς 178° τήκονται καὶ εἰς 207° διασπῶνται δι' ἰσχυρᾶς ἐκρήξεως. Ἡ ἔκρηξις ἐπέρχεται καὶ διὰ κρούσεως, ἢ καὶ διὰ τριβῆς. Ἀναφλεγόμενον τὸ σῶμα καίεται ταχέως διὰ κυανῆς φλογὸς ἄνευ ἐκρήξεως. Διαλύεται εἰς βενζόλιον, τετραχλωριοῦχον ἄνθρακα καὶ χλωροφόρμιον, ὀλίγον εἰς οἰνόπνευμα καὶ εἰς ζέοντα θειοῦχον ἄνθρακα. Ἀποσυντίθεται ὑπὸ τοῦ ὕδατος σχηματιζομένων θειικοῦ, θειώδους, θειοθειικοῦ καὶ τριθειονικοῦ ἀμμωνίου. Ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ σχηματίζει μετ' αὐτοῦ χλωριοῦχον ἀμμώνιον καὶ χλωριοῦχον θεῖον.

Σχηματίζεται διὰ διοχετεύσεως ξηρᾶς ἀερώδους ἀμμωνίας διὰ διαλύματος διχλωριούχου θείου ἐν ξηρῷ βενζολίῳ ὑπὸ ψῦξιν. Ἐφαρμόζεται ὡς ἔναυσμα.

Ὀξείδια τοῦ θείου. Τὸ θεῖον σχηματίζει μετὰ τοῦ ὀξυγόνου τέσσαρα ὀξείδια: τὸ διοξείδιον SO_2 τὸ τριοξείδιον SO_3, τὸ ἑπτοξείδιον S_2O_7 καὶ τὸ ἡμιοξείδιον S_2O_3.

Διοξείδιον θείου (SO_2). Ἀέριον ἄχρουν διαπεραστικῆς ὀσμῆς, τὸ ὁποῖον παράγεται κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ θείου ἢ τῶν θειούχων ὀρυκτῶν (πυριτῶν) Εἶναι ἀνυδρίτης τοῦ θειώδους ὀξέος (H_2SO_3) καὶ εἶναι γνωστὸν κακῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα θειῶδες ὀξύ, ὅπως τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, οὗτινος εἶναι ἀνυδρίτης. Ἔχει μεγίστην τεχνικὴν σημασίαν, τόσον ἀπ' εὐθείας χρησιμοποιούμενον, ὅσον καὶ ὡς ἐνδιάμεσος ὕλη πρὸς παρασκευὴν ἄλλων σημαντικωτάτων σωμάτων (βλ. λ. *θειῶδες ὀξύ*).

Τριοξείδιον τοῦ θείου (SO_3). Λευκὸν κρυσταλλικὸν σῶμα τηκόμενον εἰς 14,8°. Πολυμερίζεται εὐκόλως παρουσίᾳ ἰχνῶν θειικοῦ ὀξέος πρὸς λευκὰ μεταξοειδῆ πρίσματα τοῦ τύπου S_2O_6, τὰ ὁποῖα τήκονται εἰς 50°. Εἶναι ἀνυδρίτης τοῦ *θειικοῦ ὀξέος*, ἡ δὲ βιομηχανική του παρασκευὴ τελεῖται ἐν μεγάλῳ διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἐπαφῆς (βλ. λ. *θειικὸν ὀξύ, μέθοδος ἐπαφῆς*).

Τὸ τριοξείδιον τοῦ θείου ἐξατμίζεται ἤδη ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ ἐκλύον πυκνοὺς λευκοὺς καπνούς. Μεταλλικὸν νάτριον ὡς καὶ ὁ σίδηρος δὲν ἀσκοῦσιν οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ ξηροῦ ἀνυδρίτου. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος σχηματίζει θειικὸν ὀξὺ διὰ ζωηροτάτης ἀντιδράσεως. Καὶ ἂν μὲν ἐπισταχθῇ ὕδωρ ἐπὶ στερεοῦ ἀνυδρίτου, ἐπέρχεται ἔκρηξις μετὰ ἰσχυρᾶς λάμψεως, ἂν δὲ ἀντιθέτως προστεθῇ ὁ ἀνυδρίτης εἰς πολὺ ποσὸν ὕδατος, ἐπέρχεται ζωηρότατος ἀναβρασμός, ὅμοιος πρὸς τὸν προκαλούμενον διὰ τῆς ἐμβαπτίσεως διαπύρου μετάλλου ἐν ὕδατι. Εἰς τὸ πυκνὸν θειικὸν ὀξὺ διαλύεται σχηματίζον τὰ διαφόρου πυκνότητος «ἔλαια» (βλ. καὶ κατ.: *θείου* τριοξείδιον [Χημ. Πολεμ.]).

Ἡμιοξείδιον τοῦ θείου S_2O_3 (;). Δι' ἑνώσεως θείου μετὰ τριοξειδίου τοῦ θείου προκύπτει βαθέως κυανῆ μᾶζα, τῆς ὁποίας ἡ σύστασις ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν τύπον S_2O_3. Εἶναι σῶμα λίαν ἀσταθὲς καὶ δὲν ἔχει ἰδιότητας ἀνυδρίτου ὀξέος, καθ' ὅσον δὲν σχηματίζει μεθ' ὕδατος τὸ ἀντίστοιχον ὑδροθειῶδες ὀξὺ ($H_2S_2O_4$), ὡς θὰ ἦτο ἑπόμενον· ὡς ἐκ τούτου πιθανώτερον φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἑνώσεως, ἀλλὰ περὶ διαλύματος θείου ἐν τριοξειδίῳ τοῦ θείου. Διάλυμα τοῦ σώματος τούτου ἐν θειικῷ ὀξεῖ χρησιμοποιεῖται ὡς ἀναγωγικὸν μέσον ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν χρωμάτων.

Ἑπτοξείδιον τοῦ θείου (S_2O_7). Παράγεται κατὰ τὴν ἐπίδρασιν σκοτεινῶν ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων ἐπὶ μείγματος διοξειδίου τοῦ θείου καὶ ὀξυγόνου. Ἀποτελεῖ κρυσταλλικὴν οὐσίαν ἀσταθῆ καὶ ἐντόνως ὀξειδωτικήν. Εἶναι ἀνυδρίτης τοῦ *ὑπερθειικοῦ ὀξέος*.

Ὑπερθειικὸν ὀξὺ ($H_2S_2O_8$). Κρυσταλλικὴ ἕνωσις τηκομένη εἰς 60°. Λαμβάνεται ἐκ χλωριοθειονικοῦ ὀξέος ἐν περισσείᾳ (βλ. λ. *θειικὸν* ὀξύ, χλωριοῦχοι ἑνώσεις), τῇ ἐπιδράσει ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου $2SO_2(OH)Cl + H_2O_2 = 2HCl + H_2S_2O_8$. Ἐπίσης λαμβάνεται κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος (εἰδ. βάρους 1,35—1,5) ἐν ταπεινῇ θερμοκρασίᾳ 5—6°. Τόσον τὸ ὀξὺ ὅσον καὶ τὰ ἅλατά του ἀποτελοῦσιν ἔντονα ὀξειδωτικὰ μέσα. Ἐκ τῶν ἁλάτων του τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ τοῦ ἀμμωνίου καὶ τοῦ νατρίου, καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς λευκαντικὰ ἐν τῇ βαφικῇ καὶ τῇ τυπωτικῇ. Μεγάλως χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ ποσοτικῇ ἀναλύσει ὡς ἔντονα ὀξειδωτικὰ μέσα. Τὸ διὰ καλίου ἅλας εἶναι δυσδιάλυτον. Τὰ διαλύματά των διὰ χλωριούχου βαρίου δὲν δίδουσιν ἵζημα, καθ' ὅσον τὸ διὰ βαρίου ἅλας εἶναι εὐδιάλυτον. Ὑπερθειικὰ ἅλατα ἐπροτάθησαν πρὸς χρησιμοποίησιν εἰς ἐλάχιστα ποσὰ ἐντὸς εἰδικῶν σκευασιῶν πρὸς λεύκανσιν τῶν ἀλεύρων.

Ὀξυθειικὸν ὀξύ, ἢ *ὀξὺ τοῦ Caro* (H_2SO_5). Παρασκευάζεται ἐκ χλωριοθειονικοῦ ὀξέος τῇ ἐπιδράσει ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου: $H_2O_2 + SO_2(OH)Cl = HCl + H_2SO_5$. Ἐπίσης παρασκευάζεται τῇ ἐπιδράσει ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου ἐπὶ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, ὡς καὶ τῇ ἐπιδράσει πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ ὑπερθειικῶν ἁλάτων ἐν ψυχρῷ. Τὸ ὀξὺ τοῦτο ἔχει ἔντονον ὀξειδωτικὴν ἱκανότητα, ἐπιτελοῦν ὀξειδώσεις, ἃς δὲν ἐπιτυγχάνουσι τὰ ἄλλα ὀξειδωτικὰ μέσα· οὕτως ὀξειδοῖ τὰς πρωτογενεῖς ἀρωματικὰς ἀμίνας πρὸς νιτροδωενώσεις καὶ εἶτα πρὸς νιτροενώσεις, κυκλικὰς κετόνας πρὸς τὰς ἀντιστοίχους λακτόνας κ. ἄ.

Ὑδροθειῶδες ὀξὺ ($H_2S_2O_4$). Τὸ ἐλεύθερον ὀξὺ δὲν εἶναι γνωστὸν ἀλλὰ μόνον τὰ ἅλατα αὐτοῦ. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑδροθειῶδες νάτριον $Na_2S_2O_4$, τὸ ὁποῖον παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως κόνεως ψευδαργύρου ἐπὶ μείγματος ὀξίνου θειώδους νατρίου καὶ θειώδους ὀξέος, καὶ λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ἀναγωγικῆς του ἱκανότητος εὑρίσκει μεγάλην ἐφαρμογὴν ἐν τῇ βαφικῇ.

Θειοθειϊκὸν ὀξὺ ($H_2S_2O_3$). Τὸ ὀξὺ τοῦτο ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει δὲν ὑφίσταται εἰμὴ μόνον εἰς ἀραιότατα διαλύματα· παράγεται εἰς ἐλάχιστα ποσὰ τῇ ἐπιδράσει θειώδους ὀξέος ἐπὶ λεπτῶς διαμεμερισμένου θείου παρουσίᾳ ὕδατος. Εὐκόλως σχηματίζονται τὰ ἅλατα αὐτοῦ. Τὸ σπουδαιότερον τούτων, τὸ *θειοθειικὸν νάτριον* $Na_2S_2O_3$, ἢ ἄλλως καὶ *ὑποθειῶδες νάτριον* καλούμενον, παράγεται διὰ θερμάνσεως διαλύματος θειώδους νατρίου μετὰ θείου $Na_2SO_3 + S = Na_2S_2O_3$ καὶ εὑρίσκει σπουδαιοτάτας ἐφαρμογὰς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἐν τῇ φωτογραφικῇ τέχνῃ, ὡς καὶ ὡς ἀντιδραστήριον ἐν τῇ χημικῇ ἀναλύσει. Τὸ θειοθειικὸν βάριον εὑρίσκει ἐφαρμογὴν κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν πυρείων ἀσφαλείας.

Ἀντιδράσεις ὑποθειωδῶν (θειοθειικῶν) ἀνιόντων. Διαλύματα θειοθειικῶν ἁλάτων παρέχουσι μετὰ χλωριούχου βαρίου λευκὸν ἵζημα διαλυτὸν εἰς HNO_3 μετὰ ὀξεικοῦ μολύβδου ἐπίσης λευκὸν ἵζημα. Νιτρικὸς ἄργυρος σχηματίζει λευκὸν ἵζημα διαλυτὸν εἰς HNO_3 εἰς NH_4OH καὶ εἰς περίσσειαν θειοθειικοῦ νατρίου: $Ag_2S_2O_3 + Na_2S_2O_3 = 2Na[AgS_2O_3]$.

Διὰ θερμάνσεως τὸ δι' ἀργύρου ἵζημα ἀμαυροῦται, ἀποβαλλομένου θειούχου ἀργύρου, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ διὰ θερμάνσεως τοῦ διαλύματος τοῦ περιπλόκου ἅλατος

$$Ag_2S_2O_3 + H_2O = Ag_2S + H_2SO_4$$
$$2Na[AgS_2O_3] = Ag_2S + Na_2SO_4 + S + SO_2$$

Διάλυμα ἰωδίου ἀποχρωματίζεται σχηματιζομένου τετραθειονικοῦ νατρίου

$$2Na_2S_2O_3 + 2J = Na_2S_4O_6 + 2NaJ$$

Διὰ προσθήκης δὲ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος διασπῶνται τὰ ὑποθειώδη ἅλατα, ἐκλυομένου διοξειδίου τοῦ θείου καὶ ἀποβαλλομένου συγχρόνως καὶ θείου:

$$Na_2S_2O_3 + 2HCl = SO_2 + S + 2NaCl + H_2O$$

Ποσοτικὸς προσδιορισμός. Σταθμικῶς προσδιορίζονται τὰ ὑποθειώδη ἀνιόντα, ὀξειδούμενα δι' ἀμμωνιακοῦ διαλύματος ὑποξειδίου τοῦ ὑδρογόνου πρὸς θειικά, ἅτινα καταβυθίζονται διὰ χλωριούχου βαρίου. Ὀγκομετρικῶς δὲ διὰ διαλύματος $K/_{10}$ ἰωδίου, χρησιμοποιουμένου ὡς δείκτου διαλύματος ἀμύλου.

Πολυθειονικὰ ὀξέα. Ταῦτα εἶναι διβασικὰ καὶ περιέχουσιν ἐν τῷ μορίῳ των ἀνὰ ἓξ ἄτομα ὀξυγόνου μετὰ 2, 3, 4 καὶ 5 ἀτόμων θείου. Ἐν ἐλευθέρᾳ καταστάσει δὲν ὑφίστανται, καθ' ὅσον διὰ συμπυκνώσεως τῶν ὑδατικῶν των διαλυμάτων διασπῶνται κατὰ τὴν ἐξίσωσιν:

$$H_2S_nO_6 = H_2SO_4 + SO_2 + (n-2)S$$

Διθειονικὸν ὀξὺ ($H_2S_2O_6$). Τὸ διὰ μαγγανίου ἅλας τοῦ ὀξέος τούτου λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως SO_2 δι' ὕδατος, ἐν ᾧ αἰωρεῖται ὑπεροξείδιον μαγγανίου: $MnO_2 + 2SO_2 = MnS_2O_6$.

Τριθειονικὸν ὀξὺ ($H_2S_3O_6$). Τὸ διὰ καλίου ἅλας του λαμβάνεται διὰ κορεσμοῦ διαλύματος θειοθειικοῦ (ὑποθειώδους) καλίου ὑπὸ διοξειδίου τοῦ θείου: $3SO_2 + 2K_2S_2O_3 = 2K_2S_3O_6 + S$.

Τὸ δὲ διὰ νατρίου ἅλας δι' ὀξειδώσεως διαλύματος ὑποθειώδους νατρίου ὑπὸ ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου.

$$2Na_2S_2O_3 + 4H_2O_2 = Na_2S_3O_6 + Na_2SO_4 + 4H_2O.$$

Τετραθειονικὸν ὀξὺ ($H_2S_4O_6$). Τῇ ἐπιδράσει ἰωδίου ἐπὶ δαλύματος ὑποθειώδους ἅλατος παράγεται τετραθειονικὸν ἅλας. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς *ἰωδιομετρίας*.

Πενταθειονικὸν ὀξὺ ($H_2S_5O_6$). Διὰ μείξεως διαλυμάτων διοξειδίου τοῦ θείου καὶ ὑδροθείου ἀποβάλλεται θεῖον, ἐνῷ συγχρόνως σχηματίζεται καὶ μεῖγμα πολυθειονικῶν ὀξέων καλούμενον ὑγρὸν τοῦ Wackenvoder, περιέχον καὶ πενταθειονικὸν ὀξύ. Τὸ ὀξὺ τοῦτο σχηματίζει κρυσταλλικὰ ἅλατα.

Σ. ΧΟΡΣ

— θείου *ἧπαρ.* Οὕτω καλεῖται τὸ τεχνητῶς λαμβανόμενον μεῖγμα πολυθειούχων ἑνώσεων τοῦ καλίου, ἀποτελοῦν καστανοκιτρίνην καὶ βραδύτερον καθισταμένην κιτρινοπρασίνην μᾶζαν, ἥτις χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν τεχνητῶν θειούχων λουτρῶν. Παρασκευάζεται διὰ συντήξεως ἑνὸς μέρους θείου μετὰ δύο μερῶν ξηροῦ ἀνθρακικοῦ καλίου, ἢ ὑγροχημικῶς δι' ἐξατμίσεως μέχρι ξηροῦ μείγματος ἐκ δέκα μερῶν ἀνθρακικοῦ καλίου, τεσσάρων μερῶν θείου καὶ τριῶν μερῶν ὕδατος.

Σ. Χ.

— θείου *προσδιορισμὸς* *['Οργ. Χημ.]*. Τὸ θεῖον προσδιορίζεται εἰς τὰς ὀργανικὰς ἑνώσεις συνήθως διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Carius, ἤτοι διὰ θερμάνσεως τῆς οὐσίας ἐν κλειστῷ σωλῆνι μετὰ πυκνοῦ νιτρικοῦ ὀξέος, ὁπότε τὸ θεῖον μετατρέπεται εἰς θειικὸν ὀξύ, προσδιοριζόμενον κατὰ τὰς συνήθεις ἀναλυτικὰς μεθόδους.

Σ. Γ.

— θείου *τριοξείδιον* (SO_3)—*θειικὸν ὀξὺ καπνίζον* ($H_2SO_4 + SO_3$) *[Χημ. Πόλεμ.]*. Τὸ τριοξείδιον θείου χρησιμοποιεῖται ἐν πολέμῳ ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων καπνογόνων, κυρίως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ καπνίζοντος θειικοῦ ὀξέος. Λόγῳ τῆς μεγάλης διαφορᾶς τῶν βαθμῶν ζέσεως τῶν δύο συστατικῶν τοῦ καπνίζοντος θειικοῦ (295° περίπου) ἀρκεῖ ἐλαφρὰ θέρμανσις, ὅπως ἐκδιωχθῇ ἐκ τούτου ἅπαν τὸ SO_3 ὑπὸ μορφὴν ἀτμῶν. Οὗτοι ἀπορροφῶντες ὕδωρ ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας σχηματίζουσι σταγονίδια θειικοῦ ὀξέος, ἅτινα αἰωρούμενα ἐν λεπτοτάτῳ καταμερισμῷ παράγουσι πυκνότατον νέφος. Τὸ διὰ παραγωγὴν νεφῶν καπνοῦ χρησιμοποιούμενον καπνίζον θειικὸν ὀξὺ δέον νὰ περιέχῃ 40—50% SO_3. Ἡ ἐκδίωξις τούτου ἐπιτυγχάνεται ἐν τῇ πράξει χυνομένου τοῦ καπνίζοντος ὀξέος στάγδην ἐπὶ κεκαυμένης ἀσβέστου. Ἡ ἐκ τῆς ἐπερχομένης ἀντιδράσεως ἐκλυομένη θερμότης ἀρκεῖ νὰ ἐξατμίσῃ μέγα μέρος SO_3. Ἡ καλυπτικὴ ἱκανότης τῶν νεφῶν τοῦ τριοξειδίου θείου ὑπερβάλλεται μόνον ὑπὸ τῆς τῶν νεφῶν τοῦ καιομένου φωσφόρου.

Τριοξείδιον θείου ἐν στερεᾷ καταστάσει ἐχρησιμοποιήθη ἐπίσης κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον πρὸς πλήρωσιν καπνογόνων χειροβομβίδων. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τούτων τὸ στερεὸν SO_3 μεταβάλλεται εἰς λεπτοτάτην κόνιν, ἥτις ἀπορροφῶσα ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας ὑγρασίαν σχηματίζει νέφος καπνοῦ.

Ι. Γ. ΤΣΑΓΡΗΣ

θειονάλη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *σουλφονάλη*.

θειοναλοχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις συνθετικῶν χρωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *θειοχρωμάτων* (βλ. λ.).

Σ. Γ.

θειονανθρακικὸν ὀξὺ *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειανθρακικὰ ὀξέα*.

θειοναφθένιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *βενζοθειοφαίνιον*.

θειοναφθενοκινόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

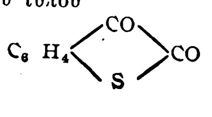

Digitized by Google

Εἶναι σῶμα κρυσταλλικόν, κρυσταλλούμενον εἰς κίτρινα πρίσματα τηκόμενα εἰς 121°. Ἔχει ἰδιάζουσαν γλυκίζουσαν γεῦσιν, βράζει εἰς 247° καὶ εἶναι πτητικὸν μεθ' ὑδρατμῶν. σ. γ.

θειονεσσάλη (ἡ), ἢ ***τετραφαινυλοθειοφαίνιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις ἀνήκουσα εἰς τὰ παράγωγα τοῦ *θειοφαινίου* (βλ. λ.) τοῦ τύπου $(C_6H_5)_4C_4S$. Λαμβάνεται διὰ συντήξεως στιλβενίου μετὰ θείου καὶ εἶναι σῶμα λευκὸν κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 184°. σ. γ.

θειονικὰ ***ὀξέα*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειοξέα*.

θειονίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ]*· βλ. *θειαζῖναι*.

— **θειονίνης** ***κυανοῦν*** *[Βιομ. Χημ.]*. Συνθετικὸν χρῶμα ἀνακαλυφθὲν τῷ 1885 ὑπὸ τοῦ Ullrich. Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν βασικῶν χρωμάτων τῆς θειαζίνης. σ. γ.

θειονοθειολανθρακικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειανθρακικὰ* ὀξέα καὶ *ξανθογονικὰ* ὀξέα.

θειονοξέα (τὰ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *σουλφονοξέα*.

θειονοχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις συνθετικῶν χρωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *θειοχρωμάτων* (βλ. λ.).

θειονυλαμῖναι (αἱ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἑνώσεις τοῦ τύπου R. N : SO, λαμβανόμεναι δι' ἐπιδράσεως θειονυλοχλωριδίου, $SOCl_2$, τῶν πρωτοταγῶν ἀμινῶν. Ἀποπνικτικῆς ὀσμῆς ὑγρὰ βράζοντα ἄνευ ἀποσυνθέσεως. σ. γ.

θειονύλιον (τὸ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ δισθενὴς ῥίζα >SO. σ. γ.

— **θειονύλιον** ***χλωριοῦχον*** ($SOCl_2$) *[Χημ.]*. Εἶναι ἡ χλωριοῦχος ἕνωσις τοῦ θειώδους ὀξέος· ἀποτελεῖ ὑγρὸν ἄχρουν, φωτοθλαστικόν, δηκτικῆς ὀσμῆς, ζέον εἰς 78°. Τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἀποσυντίθεται εἰς ὑδροχλώριον καὶ διοξείδιον θείου· τὰ καυστικὰ ἀλκάλια ἐπιφέρουσιν ἔτι ταχυτέραν σαπωνοποίησιν. Θερμαινόμενον μετὰ θείου σχηματίζει ὑποχλωριοῦχον θεῖον. Σχηματίζεται δι' ἐπιδράσεως διοξειδίου τοῦ θείου ἐπὶ πενταχλωριούχου φωσφόρου. Ἐν μεγάλῳ παρασκευάζεται δι' ἐπιδράσεως τριοξειδίου τοῦ θείου ἐπὶ ὑποχλωριούχου θείου ὑπὸ ἰσχυρὰν ψῦξιν ἢ παρουσίᾳ καταλυτῶν:

$$SO_3+S_2Cl_2=SOCl_2+SO_2+S$$

δι' ἀμέσως δ' ἑπομένης διοχετεύσεως χλωρίου μετατρέπεται τὸ ἀποβληθὲν θεῖον εἰς ὑποχλωριοῦχον. Κατ' ἄλλην μέθοδον χρησιμοποιεῖται διχλωριοῦχον θεῖον μετὰ τριοξειδίου τοῦ θείου παρουσίᾳ καταλυτῶν. Χρησιμοποιεῖται ὡς χλωριωτικὸν μέσον ἐν τῇ χρωματουργίᾳ καὶ πρὸς παρασκευὴν ἀνυδρίτου τοῦ ὀξικοῦ ὀξέος. σ. χ.

θειονυλοχλωρίδιον (τὸ) *[Χημ.]*· βλ. *χλωριοῦχον* θειονύλιον.

θειόνωσις (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *σουλφόνωσις*.

θειοξανθένιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_4\langle{}^{CH_2}_{S}\rangle C_6H_4$, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *πενθειοφαινικῶν σωμάτων*. Τήκεται εἰς 128° καὶ βράζει εἰς 340°. σ. γ.

θειοξανθόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_6H_4\langle{}^{CO}_{S}\rangle C_6H_4$. Κίτριναι βελόναι τηκόμεναι εἰς 209°. σ. γ.

θειοξανθυδρόλη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Παράγωγον τοῦ *θειοξανθενίου* (βλ. λ.), λαμβανόμενον δι' ἀναγωγῆς τῆς *θειοξανθόνης* (βλ. λ.). Τήκεται εἰς 97° καὶ παρέχει ἔγχρωμα ἅλατα καλούμενα *ἅλατα τοῦ θειοξανθωνίου*, ὡς λ. χ. τὸ $C_6H_4 \langle{}^{CH}_{SCl}\rangle C_6H_4$. σ. γ.

θειοξανθωνίου ***ἅλατα*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειοξανθυδρόλη*.

θειοξέα (τὰ) *['Οργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω γενικῶς τὰ παράγωγα τῶν καρβονικῶν ὀξέων τὰ περιέχοντα ἀντὶ ὀξυγόνου θεῖον. Θειοξέων διακρίνομεν δύο ἰσομερεῖς πρὸς ἀλλήλας σειράς, ἤτοι τὰ περιέχοντα τὸ θεῖον ἀντὶ τοῦ ὑδροξυλιακοῦ ὀξυγόνου καὶ ἅτινα εἰδικῶς *θειολικὰ ὀξέα* καλοῦνται, καὶ τὰ περιέχοντα τὸ θεῖον ἀντὶ τοῦ καρβονυλικοῦ ὀξυγόνου, ἤτοι τὰ *θειονικὰ ὀξέα*.

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἰσομερῶν τούτων μορφῶν εἶναι γνωστὰ παράγωγα, ἐνῷ τὰ ἐλεύθερα ὀξέα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ μίαν μόνην μορφήν, χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν μετὰ βεβαιότητος εἰς ποίαν ἐκ τῶν δύο κατωτέρων μορφῶν ἀντιστοιχοῦν

θειολικὰ ὀξέα θειονικὰ ὀξέα

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν θειοξέων εἶναι: τὸ *θειομυρμηκικόν*, τὸ *θειοξικόν*, τὸ *θειομυριστικόν*, τὸ *θειοπαλμιτικὸν* κλπ. (βλ. λ.). σ. γ.

θειοξένη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειοξένιον*.

θειοξένιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*, ἢ ὑπό τινων *θειοξένη*. Ὁμόλογον τοῦ *θειοφαινίου* (βλ. λ.) καὶ δὴ διμεθυλοθειοφαίνιον. Εὑρίσκεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ θειοφαινίου εἰς τὸ ἀπόσταγμα τῶν θειούχων πισσοσχιστολίθων. σ. γ.

θειοξικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*. Θειοξὺ τοῦ τύπου CH_3. COSH. Βράζει εἰς 93°. Εὐκόλως μετατρέπεται τῇ ἐπιδράσει ἀτμῶν βρωμίου ἢ ὑδροβρωμίου ἢ ψευδαργυροχλωριδίου εἰς *τετρααιθενυλεξασουλφίδιον*, τοῦ τύπου $C_8H_{12}S_6$, ὅπερ εἶναι σταθερὸν κρυσταλλικὸν σῶμα τηκόμενον εἰς 225°. Παρασκευάζεται διὰ θερμάνσεως ὀξικοῦ ὀξέος μετὰ πενταθειούχου φωσφόρου. σ. γ.

θειοξικὸς S-***μεθυλεστὴρ*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *αἰθανοθειολικὸς* μεθυλεστήρ.

θειοξινοχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις συνθετικῶν χρωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *θειοχρωμάτων* (βλ. λ.).

θειοξύλιον (τό), ἢ ***σουλφουρύλιον*** *[Χημ.]*. Καλεῖται ἡ δισθενὴς ῥίζα $>SO_2$. σ. γ.

θειοξυλοχλωρίδιον (τό), ἢ ***σουλφουρυλοχλωρίδιον*** *[Χημ.]*. Εἶναι τὸ διχλωρίδιον τοῦ θειϊκοῦ ὀξέος καὶ ἔχει τὸν τύπον $SO_2\,Cl_2$. Εἶναι εὐκίνητον ὑδατῶδες ὑγρόν, ἀσθενῶς καπνίζον ἐν τῷ ἀέρι, ἐξόχως δηκτικῆς ὀσμῆς, βράζον ὑπὸ συνήθη πίεσιν εἰς 69°,2—69°,2. Τήκεται εἰς —54°,1, ἔχει εἰδικὸν βάρος 1,659 (εἰς 20°). Ἄνω τῶν 160° διασπᾶται εἰς διοξείδιον τοῦ θείου καὶ χλώριον. Μετὰ ψυχροῦ ὕδατος παρέχει κρυσταλλικὸν ὑδρίτην, ἄνευ ψύξεως δὲ σαπωνοποιεῖται εἰς θειικὸν ὀξὺ καὶ ὑδροχλώριον, σχηματιζομένου ἐνδιαμέσως χλωριοσουλφονικοῦ ὀξέος.

Παρασκευάζεται ἐκ τοῦ χλωριοσουλφονικοῦ ὀξέος διὰ θερμάνσεως παρουσίᾳ καταλυτῶν ἢ διὰ προσθήκης χλωρίου εἰς διοξείδιον τοῦ θείου παρουσίᾳ καφουρᾶς ὡς καταλύτου.

Χρησιμοποιεῖται ὡς λίαν δραστικὸν χλωριωτικὸν μέσον, μετατρέπον οὕτω τὸ ὀξικὸν ὀξὺ εἰς χλωριοξικὸν ὀξύ, τὸ τολουόλιον εἰς βενζυλοχλωρίδιον, τὴν φαινόλην εἰς χλωριοφαινόλην κ.λ.π. Περαιτέρω πρὸς παρασκευὴν ἀκετυλοχλωριδίου, ἀνυδρίτου τοῦ ὀξικοῦ ὀξέος κλπ. σ. γ.

θειοπαλμιτικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*. Θειοξὺ τοῦ τύπου $C_{15}\,H_{31}$ COSH. Σῶμα κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 71°. σ. γ.

θειοπηγὴ (ἡ)· βλ. *θειοῦχα ὕδατα*.

θειοποίησις (ἡ)—*έως*· ἡ δι' εἰδικῶν μικροργανισμῶν διάσπασις τῶν θειούχων καὶ θειικῶν ἁλάτων καὶ μετατροπὴ αὐτῶν εἰς θεῖον (στοιχεῖον) καὶ θειικὸν ὀξύ.

— *[Μικροβιολ.]* Καλεῖται *θειοποίησις* τὸ φαινόμενον τῆς ὀξειδώσεως τῶν ἁλάτων τοῦ θείου καὶ τοῦ ὑδροθειικοῦ ὀξέος καὶ τῆς μετατροπῆς αὐτῶν εἰς ἐλεύθερον θεῖον καὶ εἰς θειικὸν ὀξύ. Ἡ θειοποίησις ὀφείλεται εἰς τὴν δρᾶσιν ἰδίας τάξεως μικροργανισμῶν, οἵτινες ἐκλήθησαν *θειοβακτηρίαι*, δυνατὸν ὅμως νὰ μετέχωσιν εἰς τὴν ἐπέλευσιν τοῦ τοιούτου φαινομένου καὶ ἕτερα μικρόβια ἔχοντα ὀξειδωτικὴν ἐνέργειαν. Ἡ θειοποίησις εἶναι φαινόμενον λίαν ὠφέλιμον εἰς τὴν γεωργίαν, διότι διὰ τοῦ εἰς τὸ ἔδαφος παραγομένου, κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, θειικοῦ ὀξέος καθίστανται ἀφομοιώσιμα διὰ τὰ φυτὰ τὰ ἀδιάλυτα φωσφορικὰ ἅλατα τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν ὅμως ἡ τοιαύτη ὀξειδωτικὴ ἐνέργεια τῶν σχετικῶν μικροβίων εἶναι ἰσχυροτάτη, ἐπέρχεται τοὐναντίον βλάβη εἰς τὴν γεωργίαν, καθότι παρακωλύεται ὑπὸ τοῦ ἀφθόνως παραγομένου θειικοῦ ὀξέος ἡ νιτροποίησις, τῆς ὁποίας τὰ μικρόβια δρῶσιν ἐν ἀλκαλικῷ περιβάλλοντι.

Τὰ εἰς τὴν θειοποίησιν μετέχοντα μικρόβια κατετάχθησαν εἰς δύο κατηγορίας: α) εἰς ἐκεῖνα ἅτινα ὀξειδοῦσι μόνον τὸ ἐλεύθερον θεῖον, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὸ περιβάλλον αὐτῶν, καὶ β) εἰς ἐκεῖνα, ἅτινα ὀξειδοῦσι τὰς ἑνώσεις τοῦ θείου, π.χ. τὰ θειοῦχα καὶ θειικὰ ἅλατα καὶ τὸ ὑδροθειικὸν ὀξύ, ἐλευθεροῦντα ἐκ τούτων τὸ θεῖον ὡς στοιχεῖον καὶ ἀποταμιεύοντα τοῦτο ὑπὸ μορφὴν κοκκίων, ἐντὸς τοῦ σώματος αὐτῶν, εἶτα δ' ὀξειδοῦντα αὐτὸ περαιτέρω εἰς θειικὸν ὀξύ. Τὰ μικρόβια τῆς δευτέρας κατηγορίας εἶναι αἱ κληθεῖσαι *θειοβακτηρίαι*, αἵτινες σημειωτέον ὅτι δὲν δύνανται νὰ ὀξειδώσωσι τὸ ἐλεύθερον θεῖον, ὡς τὰ τῆς πρώτης κατηγορίας. κ. κ.

θειοπροπιοναμίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἕνωσις τοῦ τύπου $C_2\,H_5\,CS\,NH_2$, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *θειαμιδίων* (βλ. λ.). Εἶναι κρυσταλλικὸν δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ σῶμα, τηκόμενον εἰς 42—43°. σ. γ.

θειορεσορκίνη (ἡ) (Thioresorcin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Ἕνωσις ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν σύνθεσιν: $C_6\,H_4\langle{}^{SH}_{SH}$ Λαμβάνεται δι' ἀναγωγῆς τοῦ βενζολο-μ-δισουλφοξυχλωριδίου ἢ τῇ ἐπιδράσει θείου ἐπὶ ῥεσορκινικοῦ καλίου καὶ ἀποτελεῖ τεφροκιτρίνην κόνιν, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, ὀλίγον διαλυτὴν εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Ἀνεγράφη ὡς ἀντικαταστάτης τοῦ ἰωδοφορμίου εἰς ἐπιδέσμους, χρησιμοποιεῖται δὲ καὶ ὡς κόνις ἐπιπάσεως καὶ εἰς ἀλοιφάς. κ. γ. μ.

θεῖος (ὁ), θηλ. *θεία*, κοιν. *θειός, θειά*· ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ ἐξάδελφος τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρός, ἰδιωματικώτερον *μπάρμπας*: «θεῖος πρὸς πατρός,—πρὸς μητρός»· || ἰδιωματ. *μητρυιὸς* καὶ *μητρυιὰ* (ἡ λ. ἄσχετος ἐτυμολογικῶς πρὸς τὸ ἐπίθετον *θεῖος*· ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ θέματος *θει*—, τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς τὸ *τήθη*).

θεῖος, —*α*, —*ον*· ὁ τοῦ θεοῦ ἢ ἐκ θεοῦ, θεϊκός, ἀντιθ. *ἀνθρώπινος*: «θεία δικαιοσύνη», «σημεῖον—, ἔργον θεῖον», «θεία χάρις»· || χαρακτηριστικὸν παντὸς ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὸν θεόν, ἅγιος: «θεία λειτουργία», «οἱ θεῖοι πατέρες»· || «θεία κωμῳδία» τὸ ποίημα τοῦ Δάντου, διὰ τοῦ ὁποίου περιγράφονται τὰ κατὰ τὴν Κόλασιν, τὸ Καθαρτήριον καὶ τὸν Παράδεισον· || μεταφ. ἐξαίρετος, θαυμάσιος, μοναδικός: «θεῖος ἄνθρωπος,—οἶνος»· || ***θεῖον*** (τό)· ὡς οὐσ. ἡ θεότης, ὁ Θεός: «τὸ θεῖον φθονερόν, τὰ ὑπερέχοντα κολούει» *(Ἡρόδ.)*· || ***θεῖα*** (τά)· ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *πράγματα*, τὰ ἱερά, τὰ ἅγια: «ὑβρίζει τὰ θεῖα», «ἀφωσιωμένος εἰς τὰ θεῖα».—Ἐπιρ. ***θεῖα***· θαυμάσια, ἐξαίρετα: «ἐπεράσαμε θεῖα».

— **θεία** ***δίκη***. Ὅρος, τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις ἐν διττῇ σημασίᾳ. Ἡ δηλαδὴ σημαίνει γενικώτερον τὰς καταστροφάς, δι' ὧν ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἢ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ του, ἢ ἐν στενοτέρᾳ σημασίᾳ τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τὴν ὁποίαν φαντάζονται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐν δικαστηρίοις τελούμενα. Τὰ μέσα τῆς καταστροφῆς κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν εἶναι ὁ πόλεμος, ὁ λιμός, ὁ λοιμός, ἡ καταιγίς, ὁ σεισμός, τὸ πῦρ, ὁ κατακλυσμὸς κ.τ.τ. Ἡ δὲ θεία δίκη ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἀναφαίνεται ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ περιγράφεται κατὰ ποικίλους τρόπους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ξένη καὶ εἰς ἄλλας ἀρχαίας θρησκείας, παρ' ὧν μάλιστα φαίνεται ὅτι παραλαμβάνουσι πολλὰ στοιχεῖα οἱ Ἰουδαῖοι. Τοιαῦται εἶναι ἡ βαβυλωνιακή, ἡ ζωροαστρική, ἡ αἰγυπτιακὴ θρησκεία, καθὼς καὶ ἡ ἑλληνική. Ἡ θεία δίκη ἢ ἀποβλέπει εἰς τὸν λαὸν ὡς σύνολον, ἢ ἀναφέρεται εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν προϋποτίθεται ἐξέλιξίς τις τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ συναίσθησις εὐθύνης διὰ τὰς ἀτομικὰς πράξεις. Περὶ τὴν παράστασιν τῆς θείας δίκης δημιουργεῖται πολὺ πλῆθος μυθολογημάτων, τὰ ὁποῖα ἀφθονοῦσιν ἐν ταῖς διαφόροις θρησκείαις. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ στενὴ σχέσις τῆς περὶ θείας δίκης παραστάσεως πρὸς τὴν *ἐσχατολογίαν* (βλ. λ) καὶ πρὸς τὴν περὶ παρουσίας προσδοκίαν, πρὸς ἣν καταντᾷ ἰσοδύναμος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ruhl*, De mortuorum judicio (1903). Πρβλ. καὶ τὴν ἐν τῇ λ. ἐσχατολογία βιβλιογραφίαν. Ν. Ι. Λ.

— **θεία** ***εὐχαριστία*** *[Δογμ.]*· βλ. λ. *εὐχαριστία*.

— **θεία** ***σύνοδος***· βλ. λ. *ἐνδημοῦσα σύνοδος*.

θειοσαλικυλικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*. Θειωμένον παράγωγον τοῦ *σαλικυλικοῦ ὀξέος* τοῦ τύπου $C_6\,H_4$ (SH) COOH. Τήκεται εἰς 164° καὶ χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν ἰνδικοειδῶν θειοχρωμάτων. σ. γ.

θειοσεμικαρβαζίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου H_2N. NH. CS. NH_2, λαμβανομένη δι' ἐπιδράσεως θειικῆς ὑδραζίνης ἐπὶ θειοκυανικοῦ καλίου. Σῶμα στερεὸν κρυσταλλικὸν τηκόμενον εἰς 181—183°. Μετὰ καρβονυλικῶν ἑνώσεων παρέχει τὰς *θειοσεμικαρβαζόνας*. σ. γ.

θειοσιναμίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *Ν-ἀλλυλοθειουρία*.

θειοσιναπαμίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ταυτόσημον τοῦ *θειοσιναμίνη*.

θειοσουλφονικὰ ***ὀξέα*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὰ ὀξέα τοῦ γενικοῦ τύπου $C_\nu\,H_{2\nu+1}SO_2$. HS λαμβανόμενα ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν ἁλάτων αὐτῶν δι' ἐπιδράσεως θειούχου καλίου ἐπὶ ἀλκυλοσουλφονικῶν χλωριδίων. σ. γ.

θειότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θείου, τὸ νὰ εἶναί τι θεῖον, ἁγιότης, ἱερότης.

θειοτολένιον (τό), ἢ ***θειοτολένη*** (ἡ) *['Οργαν. Χημ.]*. Εἶναι ὁμόλογον τοῦ *θειοφαινίου* (βλ. λ.) καὶ δὴ μονομεθυλοθειοφαίνιον. Ἀπαντᾷ ὁμοῦ μετὰ τοῦ θειοφαινίου εἰς τὸ ἀπόσταγμα θειούχων πισσοσχιστολίθων. σ. γ.

Digitized by Google

θειοϋδαντοϊνικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρεϊδοξέα.*

θειουραμοδισουλφίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $H_2N.CS.S.S.CS.NH_2$ λαμβανομένη δι' ἐπιδράσεως ὑπερχλωριοσιδήρου ἐπὶ διθειοκαρβαμιδικοῦ ἀμμωνίου. σ. γ.

θειουραμοσουλφίδιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἀσταθὴς ἕνωσις τοῦ τύπου $H_2N.CS.S.CS.NH_2$. Εἶναι γνωστὸν τὸ τετραμεθυλιωμένον παράγωγον αὐτῆς $(CH_3)_2N.CS.S.CS.N(CH_3)_2$, ὅπερ τήκεται εἰς 104°. σ. γ.

θειουρεϊδοξέα (τὰ) *['Οργ. Χημ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ παράγωγα τῆς *θειουρίας* μετ' ὀξυ-οξέων, ὡς λ.χ. τὸ *θειουρεϊδοξικὸν ὀξὺ* ἢ *θειοϋδαντοϊνικὸν ὀξύ*, $NH_2.CS.NH.CH_2.COOH$, τηκόμενον εἰς 170°. Ἰσομερῆ πρὸς ταῦτα εἶναι τὰ *ψευδοθειουρεϊδοξέα*, ὡς λ. χ. τὸ *ψευδοθειουρεϊδοξικὸν ὀξὺ* ἢ *ψευδοθειοϋδαντοϊνικὸν ὀξὺ* τοῦ τύπου

$NH_2.C(:NH).S.CH_2.COOH$. σ. γ.

θειουρεϊδοξικὸν ***ὀξὺ*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειουρεϊδοξέα.*

θειουρέτη (ἡ) (Thiuretum), ἢ ***φαινυλοσουλφονικὴ θειουρέτη*** *[Φαρμ. Χημ.]*. Σκεύασμα ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν:

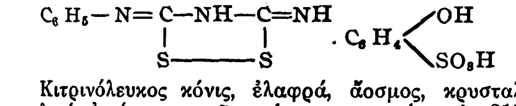

Κιτρινόλευκος κόνις, ἐλαφρά, ἄοσμος, κρυσταλλική, ἐντόνως πικρᾶς γεύσεως, τηκομένη εἰς 215° καὶ διαλυομένη εἰς 350 μ. ὕδατος 15°. Εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα καὶ τὰ ἔλαια δὲν διαλύεται ἡ θειουρέτη. Ἀνεγράφη ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ βακτηριοκτόνον καὶ ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ ἰωδοφορμίου. κ. γ. μ.

θειουρία (ἡ), ἢ ***θειοκαρβαμίδιον*** (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἕνωσις ἀνάλογος τῆς *οὐρίας*, διαφέρουσα ταύτης καθόσον ἀντὶ τοῦ ὀξυγόνου ἔχει θεῖον. Εἶναι δυναταὶ δύο ταυτομερεῖς μορφαί:

θειοκαρβαμίδιον θειουρία — θειοκαρβισοαμίδιον ψευδοθειουρία

Παράγωγα ἀλκυλιωμένα, ἀρυλιωμένα κλπ., ἔχομεν καὶ τῶν δύο τύπων, ἐνῷ ἡ ἀρχικὴ ἕνωσις εἶναι γνωστὴ εἰς ἕνα μόνον τύπον, χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν ἂν εἶναι ὁ $CS(NH_2)_2$ ἢ ὁ $C(SH)(C:NH)(NH_2)$. Ἡ θειουρία παράγεται κατὰ τὴν παραμονὴν διαλύματος κυαναμιδίου μετὰ κιτρίνου θειούχου ἀμμωνίου ἢ διὰ θερμάνσεως θειοκυανικοῦ ἀμμωνίου. Ἡ θειουρία εἶναι δυσδιάλυτος ἐν ὕδατι καὶ σχεδὸν ἀδιάλυτος εἰς ψυχρὰν ἀλκοόλην, τήκεται εἰς 180° καὶ ἐξαχνίζεται ἐν κενῷ εἰς 150—160° ὡς θειοκυανικὸν ἀμμώνιον. Εἶναι ἀσθενεστάτη βάσις καὶ σχηματίζει μετ' ὀξέων ἅλατα ὑδρολυόμενα εὐκόλως ἐν ὕδατι, περαιτέρω δὲ μετὰ πολλῶν ἁλάτων σχηματίζει σύμπλοκα ἅλατα. Ἡ θειουρία σχηματίζει διάφορα παράγωγα δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ πρὸς θεῖον ἢ πρὸς ἄζωτον ἡνωμένου ὑδρογόνου ὑπ' ἀλκυλίου ἢ ἀκυλίου. σ. γ.

Θειοῦς (ὁ) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ ἐν τῇ πάλαι Αἰγύτιδι (ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως) ῥέων πρὸς Α τοῦ νῦν χωρίου Λεονταρίου καὶ συμβάλλων μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ μεταξὺ τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως. ι. σ. σ.

θειοῦχος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό). Καλεῖται οὕτω γενικῶς ὁ περιέχων ὁπωσδήποτε θεῖον. Αἱ ἑνώσεις αἱ περιέχουσαι τὸ θεῖον χημικῶς ἡνωμένον καλοῦνται καὶ *σουλφίδια.* σ. γ.

—θειοῦχα ***ὕδατα.*** Εἶναι ἰαματικὰ ὕδατα, εἰς ἃ ἐπικρατοῦν στοιχεῖον εἶναι τὸ θεῖον, εὑρισκόμενον ὑπὸ τὴν μορφὴν θειούχων, ὑδροθειούχων, ὑποθειωδῶν ἁλάτων τοῦ νατρίου ἢ ἀσβεστίου ἢ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐλευθέρου ὑδροθείου. Τὰ ὕδατα ταῦτα εἶναι φυσικὰ καὶ τυχαῖα, παρουσιάζονται δὲ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν διαυγῆ καὶ ἄχροα, ἀλλοιοῦνται ὅμως ταχέως, ὀξειδούμενα καὶ θολούμενα λόγῳ τοῦ ἀποβαλλομένου θείου. Εἰς τὴν ὀξείδωσιν ἀκριβῶς ταύτην ὀφείλεται ἡ παρουσία τῶν εἰς θειοῦχα τινὰ ὕδατα εὑρισκομένων ὑποθειωδῶν ἁλάτων. Ὁ τελικὸς βαθμὸς τῆς ὀξειδώσεως τῶν θειούχων ἑνώσεων εἶναι ἡ μετατροπὴ αὐτῶν εἰς θειικάς. Τὰ θειοῦχα ὕδατα ἀναγνωρίζονται εὐκόλως ἐκ τῆς ὀσμῆς καὶ τῆς γεύσεως τῶν σεσηπότων ᾠῶν καὶ ἐκ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχουσι νὰ μελανῶσι τὸν χάρτην τοῦ ὀξικοῦ μολύβδου. Περιέχουσι βαρεζίνην, ἥτις εἶναι οὐσία ἀλοιφώδης καὶ ἀναπτύσσεται νηματοειδῶς εἰς τὸ δοχεῖα καὶ τοὺς σωλῆνας τῶν θειούχων ὑδάτων, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῶν ὠργανωμένων στοιχείων τοῦ μύκητος beggiatoa. Τὰ φυσικὰ θειοῦχα ὕδατα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θερμὰ γενικῶς διαυγῆ ἢ ὀλίγον ὑποκίτρινα καὶ περιέχουν ὡς δραστικὸν συστατικὸν τὸ θειοῦχον νάτριον, ὅπερ συνοδεύεται ἐνίοτε ὑπὸ ἀνθρακικοῦ καὶ πυριτικοῦ νατρίου. Τὰ τυχαῖα θειοῦχα ὕδατα σχηματίζονται εἰς ἐπιφανειακὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους, προέρχονται δὲ ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ὑπὸ τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν τῶν θειικῶν ἁλάτων. Τὰ θειοῦχα ὕδατα διακρίνονται: α') εἰς τὰ *κυρίως θειοῦχα* καὶ β') εἰς *ὑδροθειοῦχα*. Τὰ κυρίως θειοῦχα ὕδατα περιλαμβάνουσι τὰ *νατριοθειοῦχα*. Ταῦτα εἶναι συνήθως θερμὰ καὶ μικρᾶς μεταλλικότητος, περιέχουσι δὲ κυρίως θειοῦχον νάτριον καὶ μικρὸν στερεὸν ὑπόλειμμα. Τὰ νατριοθειοῦχα ὕδατα ἐνδείκνυνται εἰς λυμφατικούς, χοιραδικούς, συφιλιδικούς, ῥευματικούς, ἀρθριτικούς, καὶ ἐπὶ τῶν χρονίων παθήσεων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, τοῦ κατάρρου, τῆς ῥινός, τοῦ φάρυγγος, τοῦ λάρυγγος κατὰ τοῦ ἄσθματος, βρογχίτιδος, συμφορήσεως τῶν πνευμόνων, κατὰ παλαιᾶς βρογχίτιδος καὶ βρογχοπνευμονίας, καὶ παθήσεων τῶν οὐροποιητικῶν ὀργάνων καὶ δερματώσεως. Τὰ ὑδροθειοῦχα ὕδατα περιέχουν ἐλεύθερον ὑδρόθειον καὶ θειοῦχα ἅλατα, εἶναι τὰ συνηθέστερα τῶν θειούχων ὑδάτων καὶ διακρίνονται: 1) εἰς τὰ *ὑδροθειοασβεστοῦχα* καὶ 2) εἰς τὰ *ὑδροθειοχλωριοῦχα*. Τὰ πρῶτα περιέχουν κυρίως ὑδρόθειον καὶ ὑποθειῶδες ἀσβέστιον, ἐνίοτε δὲ καὶ θειοῦχον ἀσβέστιον. Τὰ πλεῖστα τῶν ὑδάτων τούτων εἶναι ψυχρὰ καὶ ἐμφανίζονται εἰς πεδιάδας, εἶναι δὲ τυχαῖα. Τὰ δεύτερα εἶναι μεταλλικώτερα ὅλων τῶν προηγουμένων, κυρίως λόγῳ τοῦ ἐνυπάρχοντος χλωριούχου νατρίου. Τὰ ὑδροθειοχλωριοῦχα εἶναι ὕδατα ψυχρὰ ἢ θερμὰ καὶ ἐνέχουν ἐνίοτε εἰς ἱκανὴν ποσότητα ἐλεύθερον ὑδρόθειον. Τὰ ὑδροθειοῦχα ἐνδείκνυνται πρὸς πόσιν καὶ λουτροθεραπείαν, ἀναλόγως τῆς μεταλλικότητός των, ἐνδείκνυνται δὲ ἐπὶ χρονίων κατάρρων τῆς ῥινός, τοῦ φάρυγγος, τοῦ ῥινοφαρυγγικοῦ διαστήματος, τοῦ λάρυγγος, τῆς χρονίας βρογχίτιδος, κατὰ δερματικῶν νοσημάτων, ἐπὶ κυστίτιδος καὶ νόσων τοῦ οὐροποιητικοῦ συστήματος, ἐπὶ νόσων τοῦ ἥπατος, δηλητηριάσεων ἐκ μολύβδου ἢ ὑδραργύρου, λυμφατισμοῦ, χοιραδώσεως καὶ συφίλιδος. Αἱ κυριώτεραι τῶν θειούχων ἑλληνικῶν πηγῶν εἶναι τῆς Ὑπάτης, τῶν Μεθάνων, τῆς Κυλλήνης, τοῦ Σμοκόβου, τοῦ Καϊάφα, τῶν Θερμοπυλῶν, τοῦ Κωνοπυλίου, τοῦ Πλατυστόμου, τῆς Δρανίτσης, τῆς Καΐτσας, τῆς Ἡραίας, τῆς Ἡρακλείας, τοῦ Κατσαροῦ, τοῦ Τρύφου, τοῦ Μουρστιάνου κλπ. Ἐκ τῶν ξένων πηγῶν εἶναι: Aix-la-Chapelle, τὸ Baden τῆς Αὐστρίας καὶ τὸ Baden τῆς Ἑλβετίας, Barèges, Bagnères de Lunchon, Amelie les bains, κλπ. κ. γ. μ.

— θειοῦχον ***διχλωροδιαιθύλιον:*** $S(CH_2.CH_2Cl)_2$ *[Χημ. Πόλ.]*. Ἓν τῶν δραστικωτέρων ἀσφυξιογόνων, καυστικὸν καὶ τοξικόν, γνωστὸν κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *κίτρινος σταυρός, λόστ, ὑπερῖτις, σιναπαέριον.* Ἐν καθαρᾷ καταστάσει ὑγρὸν ἐλαιῶδες, ἄχρουν καὶ σχεδὸν ἄοσμον, μὲ βαθμὸν ζέσεως 29°,5 καὶ πήξεως 13°,9. Εἰδικὸν βάρος τοῦ ὑγροῦ 1,262 καὶ τοῦ στερεοῦ 1,362. Τὸ τεχνικῶς παρασκευαζόμενον ἔχει ὀσμὴν σιναπίου, σκορόδου ἢ κρομμύου, μεταβάλλουσαν ἀναλόγως τῆς καθαρότητος δύναμιν καὶ χαρακτῆρα. Ἡ πτητικότης του εἶναι σχετικῶς μικρά, ἐξαρτωμένη πολὺ ἐκ τῆς θερμοκρασίας. Εἶναι ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, εὐδιάλυτον δὲ ἐν οἰνοπνεύματι, αἰθέρι, βενζόλῃ κλπ. Ἐπίσης διαλυτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν καουτσούκ, εἰς τρόπον ὥστε ὑποδήματα καὶ χειρόκτια ἐλαστικὰ οὐδόλως προασπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἐπενέργειαν τούτου. Δι' ἰσχυρῶν ὀξειδωτικῶν μέσων, ὡς χλωριούχου ἀσβέστου, ἐξουδετεροῦται τελείως, ὀξειδούμενον εἰς τὸ ἀδρανὲς θειοξείδιον διχλωροδιαιθυλίου, διὰ τοῦ ὕδατος δὲ διασπᾶται βραδέως εἰς ὑδροχλώριον καὶ ἀκίνδυνον θειοδιγλυκόλην. Εἰσήχθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κυρίως ὡς ἀσφυξιογόνον προασπίσεως, πρώτη δὲ αὐτοῦ χρῆσις ἐγένετο τὴν 12 Ἰουλίου 1917 εἰς τὴν μάχην τῆς Ypres (ἐξ οὗ καὶ *ὑπερῖτις*). Ἡ παρασκευή του τῇ ἐπιδράσει αἰθυλενίου ἐπὶ θειοχλωρίου ἦτο πρὸ πολλοῦ γνωστή. Οἱ Γερμανοὶ παρεσκεύασαν τοῦτο διὰ νέας μεθόδου, ἥτις κατὰ ἀμερικανικὰς ἀνακοινώσεις συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς:

$$CH_2:CH_2 + HOCl = Cl.CH_2.CH_2OH$$

αἰθυλικὴ χλωρυδρίνη

$$2Cl.CH_2.CH_2OH + Na_2S = 2NaCl + (HO\,CH_2.CH_2)_2.S$$

θειοδιγλυκόλη

$$(HO.CH_2\,CH_2)_2\,S + 2HCl = 2H_2O + (Cl.CH_2\,CH_2)_2\,S$$

Οἱ Γάλλοι ἐχρησιμοποίησαν τοῦτο κατὰ πρῶτον τὸν Ἰούνιον 1918, οἱ δὲ λοιποὶ σύμμαχοι περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου, μεταχειρισθέντες πρὸς παρασκευήν του τὴν παλαιὰν μέθοδον:

$$2CH_2:CH_2 + S_2Cl_2 = S + (ClCH_2.CH_2)_2.S$$

Αὕτη, καίτοι ἁπλουστέρα, προσκόπτει ἐν τούτοις εἰς πολλὰς δυσκολίας.

Ἐν τῷ βλήματι διασπᾶται κατὰ τὴν ἔκρηξιν ἀναλόγως ἢ εἰς ἀέριον νέφος, μόλις ὁρατόν, ἢ εἰς ψεκάδας. Τὸ δεύτερον εἶδος τῶν βλημάτων ἔχει καὶ τὴν μεγαλυτέραν σπουδαιότητα ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Τὰ ἀέρια νέφη, μὴ ἐρεθίζοντα κατ' ἀρχὰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα, δυσκόλως καθίστανται αἰσθητά. Ἡ χαρακτηριστικὴ ὀσμὴ τοῦ θειούχου διχλωροδιαιθυλίου δὲν γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτὴ εἰς μικρὰς πυκνότητας, ἀμβλυνομένης ἐκτὸς τούτου μετ' οὐ πολὺ τῆς ὀσφρήσεως ἢ καλυπτομένης τῆς ὀσμῆς του ὑπὸ ὀσμῶν ἄλλων προστιθεμένων οὐσιῶν. Ἡ δηλητηρίασις ἐξ ἀερίων νεφῶν αὐτοῦ ἐκδηλοῦται μετὰ 4—6 ὥρας. Αἱ ψεκάδες του ἀπορροφῶνται ὑπὸ τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὑποδημάτων καὶ προσκολλῶνται ὡς ἐλαφρὰ δρόσος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, χλόης κλπ., ἐξατμιζόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ. Οὕτως ἡ δηλητηριώδης ἐπίδρασις τούτων ὑφίσταται καὶ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου (εἰς κλειστὸν καὶ ὑγρὸν χῶρον καὶ μετὰ ἓν ἀκόμη ἔτος).

Ἡ θανατηφόρος δόσις τοῦ ἀερίου εἶναι 0,2 ἕως 0,006 χιλιοστόγραμμα ἀνὰ λίτρον ἀέρος, ἀναλόγως τῆς διαρκείας τῆς ἐπιδράσεως. Γενικῶς ἀτμοσφαῖρα περιέχουσα ἀνὰ λίτρον 0,07 χιλιοστόγραμμα ἀερίου θεωρεῖται ὡς ἐπιφέρουσα τὸν θάνατον μετὰ παραμονὴν ἐν αὐτῇ 30 λεπτῶν. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἰδιαιτέρως εὐπαθεῖς, ἀλλ' αἱ βλάβαι τούτων ὡς καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἀπεδείχθησαν παροδικαί, εἰς ἐλαχίστας δὲ περιπτώσεις παρετηρήθησαν τυφλώσεις ἢ θάνατοι. Αἱ ἐν χρήσει προσωπίδες προασπίζουσι τελεσφόρως ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τούτου. Πρὸς θεραπείαν ἐπιδερμίδος προσβληθείσης ἐξ ὑγροῦ ἐπιβάλλονται ἄμεσος πλύσις δι' οἰνοπνεύματος, αἰθέρος ἢ βενζίνης καὶ κατόπιν ἐπιθέματα χλωριούχου ἀσβέστου ἐν ἀναμείξει μετὰ μαγνησίας. Διὰ θεραπείαν ὀφθαλμῶν συνιστᾶται κεκορεσμένη διάλυσις βορικοῦ ὀξέος ἢ διάλυσις (1 %) διττανθρακικοῦ νατρίου.

Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν ἐπενοήθησαν διάφορα ἀντιδραστήρια, ἅτινα ὅμως δὲν ἀπεδείχθησαν τελεσφόρα. Ἡ ἐν Γενεύῃ ἑδρεύουσα ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ προεκήρυξε τὴν 1 Ἰουλίου 1929 διεθνῆ διαγωνισμὸν διὰ τὴν 30 Ἰουνίου 1931 πρὸς εὕρεσιν ἀντιδραστηρίου εἰδικοῦ μὲ εὐαισθησίαν δεικνύουσαν τὴν παρουσίαν τοὐλάχιστον 0,07 χιλιοστογράμμων θειούχου διχλωροδιαιθυλίου ἀνὰ λίτρον ἀέρος.

ι. γ. ΤΣΑΓΡΗΣ

—θειοῦχον ***κυάνιον*** *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $(CN)_2S$ παρασκευαζομένη δι' ἐπιδράσεως κυανιοϊωδιδίου ἐπὶ θειοκυανικοῦ ἀργύρου. Ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ, ἰδιαζούσης ὀσμῆς. σ. γ.

θεοφαίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειοφαίνιον.*

θειοφαίνιον (τό), ἢ ***θειοφαίνη*** (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ἑτεροκυκλικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου

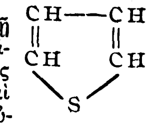

ἀπαντῶσα μεθ' ὁμολόγων αὐτῆς ἐν τῇ λιθανθρακοπίσσῃ. Εἶναι ἄχρουν, ἀσθενοῦς καὶ ὀλίγον χαρακτηριστικῆς ὀσμῆς, εἰδικοῦ βάρους 1,066 καὶ σημ. ζέσεως 40°. Κέκτηται τὰς αὐτὰς σχεδὸν φυσικὰς καὶ χημικὰς ἰδιότητας πρὸς τὸ βενζόλιον, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι δραστικώτερον αὐτοῦ. Συνοδεύει πάντοτε τὸ σύνηθες βενζόλιον τοῦ ἐμπορίου, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον τῷ 1883 ὑπὸ τοῦ V. Mayer. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὸ θειοφαίνιον εἶναι ἡ καλουμένη *ἀντίδρασις τῆς ἰνδοφαινίνης*, ἤτοι ἡ ἐμφάνισις σκοτεινοκυάνου χροιᾶς κατὰ τὴν ἀνατάραξιν μετὰ ἰσατίνης καὶ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, βασιζομένη εἰς τὸν σχηματισμὸν προϊόντος συμπυκνώσεως τοῦ τύπου $C_{12}H_7ONS$. Ἐκ τοῦ βενζολίου ἀποχωρίζεται τὸ θειοφαίνιον δι' ἐπανειλημμένης πλύσεως μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος. Συνθετικῶς λαμβάνεται δι' ἀποστάξεως ἠλεκτρικοῦ νατρίου μετὰ φωσφοροτρισουλφιδίου.

Τὰ τολουόλιον τῆς λιθανθρακοπίσσης συνοδεύεται ὑπὸ δύο ὁμολόγων τοῦ θεοφαινίου, ἤτοι τοῦ α— καὶ β-*θειοτολενίου*, τὸ δὲ ξυλόλιον ὑπὸ τοῦ *θειοξενίου*. Αἱ ἑνώσεις αὗται ὁμοιάζουν τελείως πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ὁμόλογα τοῦ βενζολίου καὶ παρέχουσι τὰς αὐτὰς χρωστικὰς ἀντιδράσεις πρὸς τὸ *θειοφαίνιον.* σ. γ.

θειοφαινόλη (ἡ), ἢ ***φαινυλομερκαπτάνη*** *['Οργ. Χημ.]*. Παράγωγον τοῦ ὑδροθείου τοῦ τύπου C_6H_5SH. Λίαν δύσοσμον ὑγρὸν σχηματίζον εὐκόλως ἅλατα. σ. γ.

θειοφαινολοχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις συνθετικῶν χρωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *θειοχρωμάτων* (βλ. λ.). σ. γ.

θειοφαινοσουλφοξὺ (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. Προϊὸν σουλφουρώσεως τοῦ *θειοφαινίου* (βλ. λ.). Διὰ θερμάνσεως μεθ' ὕδατος διασπᾶται εἰς θειικὸν ὀξὺ καὶ θειοφαίνιον. σ. γ.

θειοφλαβίνη (ἡ) *[Βιομ. Χημ.]*· βλ. *θειαζόλια.*

θειοφορμαλδεΰδη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *θειαλδεΰδαι.*

θειοφόρμιον (τὸ) (Thioform) *[Φαρμ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ βασικὸν διθειοσαλικυλικὸν βισμούθιον: $[S.C_6H_3(OH)COO.BiO_2] + Bi_2O_3 + 2H_2O$. Κόνις

Digitized by Google

ἄοσμος, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι, χρησιμοποιουμένη ἐξωτερικῶς ὡς ἀντισηπτικὸν πληγῶν, ἐσωτερικῶς δὲ ἐπὶ κατάρρου τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων. Κ. Γ. Μ.

θειοφοροχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Τάξις τῶν *θειοχρωμάτων* (βλ. λ.). Σ. Γ.

θειοφωσγένιον (τὸ) *['Οργ. Χημ.]*. 'Οργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $CSCl_2$. Εἶναι πορτοκαλλιόχρουν δυσαρέστου ὀσμῆς ὑγρὸν βράζον εἰς 73°,5. Σ. Γ.

θειόχρους (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ ἔχων χρῶμα θείου, τοῦ θειαφιοῦ.

θειόχρυσον (τὸ) (Goldschwefel, suffur auratum antimonii). Οὕτω καλεῖται τὸ πενταθειοῦχον ἀντιμόνιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κόνιν λαμπρῶς ἐρυθρὰν χρυσίζουσαν, καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν θείωσιν τοῦ καουτσοὺκ καὶ τὸν ἐρυθρὸν αὐτοῦ χρωματισμὸν (βλ. λ. *ἀντιμονίου* ἑνώσεις). Σ. Χ.

θειοχρώματα (τὰ) *[Βιομ. Χημ.]*. Καλεῖται οὕτω μεγάλη τάξις συνθετικῶν θειούχων χρωμάτων λαμβανομένων διὰ θερμάνσεως μετὰ θείου ἢ θειονατρίου ἢ μείγματος θείου καὶ θειονατρίου διαφόρων παραγώγων τοῦ βενζολίου καὶ τοῦ ναφθαλινίου. Ἡ σύνταξις αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἔχει καθορισθῆ καὶ ἔχουν τὴν ἰδιότητα θερμαινόμενα μετὰ θειονατρίου νὰ παρέχωσι διαλύματα βάπτοντα μετὰ περαιτέρω ὀξείδωσιν βαμβακερὰ ἄνευ προστύψεως.

'Αναλόγως τῆς συστάσεως αὐτῶν, τοῦ τρόπου παρασκευῆς καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν διακρίνονται εἰς διαφόρους κατηγορίας, ὡς λ. χ. *ἰμμεδιαλοχρώματα, ὑδρονοχρώματα, κατιγονοχρώματα, θειογονοχρώματα, μελανογονοχρώματα, κρυογονοχρώματα, θειονοχρώματα, πυρολοχρώματα, πυρογονοχρώματα, ἐκλιψοχρώματα, ἀουροναλοχρώματα, θειοναλοχρώματα, θειοξινοχρώματα, θειοφοροχρώματα* κλπ. Σ. Γ.

Θεῖρα *[Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Καΰστρου (Κουτσοὺκ Μενδερὲς) τῆς Μικρᾶς 'Ασίας. Κεῖται ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τῆς Μεσωγίδος καί, πρὸ τοῦ 1922, εἶχε πληθυσμὸν 35.000, ὧν 7000 περίπου Ἕλληνες καὶ 2000 Ἑβραῖοι, οἱ δὲ λοιποὶ Μουσουλμᾶνοι. Συνδέεται δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τῆς Σμύρνης, μετὰ τοῦ Βαϊνδηρίου καὶ μετὰ τοῦ 'Οδεμησίου-Κελές. Σιδηροδρομικὸς κλάδος, ἀποσπώμενος ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ Καρᾶ-'Αγὰτς τῆς γραμμῆς Σμύρνης-Τουρμπαλὶ-'Οδεμησίου, ὁδηγεῖ εἰς Θεῖρα, εὑρισκόμενα σιδηροδρομικῶς εἰς τὸ 96ον χλμ. ἀπὸ Σμύρνης. Προϊόντα τῆς περιοχῆς εἶναι μαύρη σταφὶς (200.000 στατῆρες ἐτησίως περίπου), δημητριακοὶ καρποί, καπνός, κάνναβις, ἔλαιον, βάμβαξ, ἑσπεριδοειδῆ. 'Εν δὲ τῇ πόλει ἤκμαζεν ἄλλοτε ἡ βιομηχανία σχοινοποιίας (400 ἐργαστήρια) καὶ ὑφαντουργίας (250 ἐργαστήρια). 'Ανατολικῶς τῶν Θείρων ὑπάρχουσι μεταλλεῖα χρωμιούχου σιδήρου καὶ ὀρυχεῖα λιγνίτου μὴ ἐκμεταλλευόμενα. Τὰ Θεῖρα ἤκμαζον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βυζαντινῶν, καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ὅστις εἶχεν ἐνταῦθα συγκεντρώσει ἅπασαν τὴν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς αὐτοῦ συγκομισθεῖσαν λείαν. 'Εκ τῶν σῳζομένων ἐν τῇ πόλει 32 τεμενῶν, ὧν τινα ἀρχαίου ρυθμοῦ, φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθησαν αὐτόθι πολυάριθμοι Τοῦρκοι. Ἡ ἀκμάζουσα πρὸ τοῦ 1922 ἑλληνικὴ κοινότης διετήρει πέντε ναούς, σχολὰς ἀρρένων, παρθεναγωγεῖον καὶ μικρὸν νοσοκομεῖον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Μικρὰν 'Ασίαν (1919—1922) ἡ πόλις κατελήφθη τῇ 16 Μαΐου 1919 ὑπὸ λόχου τοῦ 1/38 συντάγματος εὐζώνων. 'Επειδὴ δὲ ἥ τε πόλις καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Μεσωγίδος νοτίως αὐτῆς αὐχὴν 965 (Γεντὶκ) κεῖται ἐπὶ τῆς πρὸς 'Αϊδίνιον ἀπὸ Σμύρνης ὁδοῦ, διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως καὶ πρὸς τήρησιν τῶν συγκοινωνιῶν τῶν περὶ τὸ 'Αϊδίνιον—Ναζλὶ προωθηθεισῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων μετὰ τῆς Σμύρνης, ἐγκατεστάθη τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1919 εἰς Θεῖρα τὸ 1ον τάγμα τοῦ 1ου συντάγματος πεζικοῦ διὰ τὴν ἰσχυρὰν κατοχὴν τῶν ἐπὶ τῆς Μεσωγίδος ὀρεινῶν διόδων 965 καὶ 862 καὶ παρεμπόδισιν διεισδύσεως τουρκικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἅτινα παρηνώχλουν τὰς συγκοινωνίας. Τῇ 10ῃ 'Οκτωβρίου 1919 ἐγκατεστάθη ἐν τῇ πόλει τὸ 1ον σύνταγμα πεζικοῦ, ἀναγνωρισθείσης οὕτω τῆς στρατιωτικῆς σπουδαιότητος αὐτῆς διά τε τὴν τήρησιν ἀσφαλείας τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ τῆς Σμύρνης καὶ τὴν κατοχὴν τῆς κοιλάδος τοῦ Καΰστρου καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν ὀρεινοῦ περιβόλου. 'Αλλὰ τὸ ἐξ 'Αϊδινίου μετακληθὲν 3ον τάγμα τοῦ συντάγματος τούτου κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ διὰ τῆς νοτίως τοῦ αὐχένος 965 στενωποῦ ὑπέστη αἰφνιδιαστικὴν προσβολὴν τῇ 30 'Οκτωβρίου 1919 παρ' ἀτάκτων τουρκικῶν σωμάτων ζεϊμπέκιδων καὶ γιουρουκλερήδων καὶ ὑπέστη βαρείας ἀπωλείας. 'Εκ τῆς πόλεως ταύτης ὁμοίως ὡρμήθη τὸ ἀπόσπασμα τῆς 2ας μεραρχίας ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κατσιμήτρον τῇ 8 'Ιουνίου 1920 προελάσαν δι' 'Οδεμησίου πρὸς Οὐσάκ. Τέλος τὰ Θεῖρα ἐξεκενώθησαν τῇ 23 Αὐγούστου 1922 ὑπὸ τοῦ κατέχοντος αὐτὰ ἐμπέδου τοῦ Β' σώματος στρατοῦ, ὑποχωρήσαντος πρὸς 'Ερυθραίαν, ἀφοῦ πρότερον ἀπεχώρησεν ἅπας ὁ ἐκεῖ ἑλληνικὸς πληθυσμός. Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θείρας (ὁ) *[Βιβλ.]*. Υἱὸς τοῦ 'Ιάφεθ, πιθανολογούμενος πρόγονος τῶν Θρᾳκῶν.

Θείρσιος (Thiersch), ***Φρειδερῖκος***. Εἷς τῶν διαπρεπεστάτων φιλολόγων καὶ παιδαγωγῶν τῆς Γερμανίας (1784—1860). Σπουδάσας θεολογίαν ἐν Λειψίᾳ καὶ Γοττίγγῃ (1804—1807) παρὰ τῷ Hermann, ἐκτήσατο μεγίστην εὐχέρειαν περὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητάς· τῷ 1808 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Γοττίγγης καὶ ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, τῷ 1809 καθηγητὴς ἐν τῷ νεοσυστάτῳ λυκείῳ τοῦ Μονάχου καὶ τῷ 1826 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καὶ διευθυντὴς τοῦ φιλολογικοῦ σεμιναρίου. Εἰργάσθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐν Βαυαρίᾳ φιλολογικῶν σπουδῶν· ἐν Μονάχῳ ἐξέδωκε τὰ «Acta philologorun Monacensium» (Α'—Δ', 1811—1829). Σπουδάσας προσέτι ἐν Λούβρῳ καὶ ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ τὴν ἀρχαίαν καλλιτεχνίαν, συνετέλεσεν, ἵνα ὑπὸ τοῦ διαδόχου πρίγκιπος ἱδρυθῇ ἡ Γλυπτοθήκη. Φρονηματίας ὢν ἠγωνίσθη μετὰ πάθους κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ναπολέοντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ ὡς φίλος τῆς ἐλευθερίας ἐπέδειξε θερμότατον φιλελληνισμὸν κατὰ τὸν ἱερὸν ἡμῶν 'Αγῶνα. Μετ' ἄλλων φιλελλήνων Γερμανῶν λογίων συνετέλεσεν, ἵνα συλλεγῶσιν ἔρανοι χρηματικοὶ πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας καὶ στρατολογηθῶσιν ἄνδρες πρὸς βοήθειαν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, ἐμπνέων εἰς ταῦτα καὶ τὸν διάδοχον τῆς Βαυαρίας, τὸν μετέπειτα βασιλέα Λουδοβῖκον, τὸν πατέρα τοῦ πρώτου ἡμῶν βασιλέως Ὄθωνος. Τῷ 1831 καὶ 1832 διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι χάριν ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Πανταχοῦ δὲ ὅπου ἐνεφανίζετο ὁ λόγιος οὗτος φιλέλλην, νομιζόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διδάσκαλος τοῦ βασιλόπαιδος Ὄθωνος, οὗτινος ἡ ὑποψηφιότης εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον εἶχε διαλαληθῆ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐτύγχανε μεγάλου σεβασμοῦ· λαμβάνων δὲ δείγματα τρανὰ τῶν πρὸς τὸν Λουδοβῖκον καὶ τὸν Ὄθωνα αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπέρρωσε τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του ἀπόφασιν, ὅπως δεχθῇ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος· διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπεμβάσεως τοῦ φιλέλληνος τούτου Γερμανοῦ ἀπεσοβήθη ἡ ἀδελφοκτόνος ρῆξις τῶν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπάλων στρατευμάτων. Τότε δ' ἐδημοσίευσε γαλλιστὶ καὶ τὴν σπουδαιοτάτην αὐτοῦ διατριβὴν «Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς» (Leipzig, 2 τόμ. 1833). Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου διήγαγε παρὰ τῷ πρίγκιπι Μαξιμιλιανῷ, ὅστις ὡς διάδοχος καὶ βασιλεὺς λίαν ἐξετίμα αὐτόν. Πλεῖσται ἐπιστημονικαὶ μονογραφίαι αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ «Μνημεῖα» τῆς ἐν Μονάχῳ 'Ακαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἧς ἐγένετο πρόεδρος τῷ 1848· ἐξ αὐτῶν ἀξιομνημόνευτοι εἶναι αἱ ἑξῆς: «Περὶ τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ δὴ τῆς ρυθμικῆς αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν» (1825), «Περὶ τῶν ἐποχῶν τῆς πλαστικῆς τέχνης παρὰ τοῖς Ἕλλησιν» (1829), «Περὶ τῆς νήσου Πάρου καὶ τῶν Παρίων ἐπιγραφῶν» (1834), «Περὶ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων (vasa murrina)» (1835), «Περὶ τοῦ 'Ερεχθείου» (1857), «Περὶ τῶν ἐγχρώμων ἀγγείων (bemalten)», «Τοπογραφία τῶν Δελφῶν», «Πίνδαρος (2 τόμ. 1820), «Γενικὴ αἰσθητικὴ» (Βερολῖνον 1846). Γ. Κ. Γ.

θεϊσμὸς (ὁ). Καλεῖται οὕτως ἡ θεολογικὴ ἐκείνη ροπὴ ἐν τῇ μεταφυσικῇ, ἥτις ἀποδέχεται ἔννοιαν θεοῦ ὑπερβατικοῦ, προσωπικοῦ, διακρινομένου ἀπὸ τοῦ κόσμου, πρὸς ὃν οὔτε καθόλου οὔτε ἐν μέρει ταυτίζεται, καὶ τελοῦντος εἰς διηνεκῆ καὶ ζῶσαν σχέσιν πρὸς αὐτόν. Οὕτω διακρίνεται ὁ θεϊσμὸς τὸ μὲν ἀπὸ τῆς *πανθεΐας*, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ *δυϊσμοῦ* (Deismus) καὶ τοῦ *πανενθεϊσμοῦ*, πρὸς ὃν ὅμως τελευταῖον ἔχει τινὰ κοινά. 'Απαντᾷ δὲ ὁ θεϊσμός, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ μνημονευθεῖσαι κατευθύνσεις, καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἔνθα ἔχει τὴν σημασίαν τύπου ψυχολογικοῦ τῆς θρησκευτικότητος, ἐκ τοῦ ὁποίου πηγάζει ἐν τέλει καὶ ἡ ἀντίστοιχος ροπὴ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ αἱ μεταφυσικαὶ ὑποθέσεις εἶναι κρᾶμα συγκείμενον ἐκ δεδομένων τῆς ἐμπειρίας, ἅπερ δέονται συμπληρώσεως, καὶ ἐξ ὑποκειμενικῶν πεποιθήσεων, αἵτινες τὴν βαθυτάτην αὐτῶν ρίζαν ἔχουσιν ἐν τῷ ψυχολογικῷ τύπῳ τῆς θρησκευτικότητος ἑκάστου. Ὁ θεϊσμὸς ἀριθμεῖ τοὺς πλείστους ὀπαδοὺς ἐν τῇ μακρᾷ σειρᾷ τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν οἷς κράτιστοι οἱ: Πλάτων, 'Αριστοτέλης, Αὐγουστῖνος, Θωμᾶς, Καρτέσιος, Λεϊβνίτιος, Κάντιος, Ἕρβαρτος, Λότσε, οἵτινες κατὰ διάφορον ἕκαστος τρόπον ἄγονται εἰς τὰς θεϊστικὰς αὐτῶν δοξασίας, ἀναλόγως τῶν ἰδιαζουσῶν εἰς ἕκαστον μεταφυσικῶν προϋποθέσεων. Οὕτω ἡ θεμελίωσις τοῦ θεϊσμοῦ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἶναι διάφορος τῆς ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους, ἡ ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου διάφορος ἀπὸ τῆς τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Καντίου διάφορος τῆς ὑπὸ τοῦ Λότσε ἢ τοῦ Ἑρβάρτου. Τὴν συνήθη θεμελίωσιν τοῦ θεϊσμοῦ συνηθίζουσι νὰ συνοψίζωσιν ὑπὸ τὸν τίτλον τῶν ἀποδείξεων περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας διακρίνουσιν εἰς ὀντολογικήν, κοσμολογικήν, τελολογικήν, λογικὴν καὶ ἠθικὴν ἀπόδειξιν, αἵτινες μᾶλλον ὡς ἀπόπειραι δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν. Ὁ θεϊσμὸς ἔχει διαφόρους ἀποχρώσεις, ὧν κυριώταται ὁ μεταφυσικὸς θεϊσμός, ὁ ἠθικὸς θεϊσμὸς καὶ ὁ προσωπικὸς θεϊσμὸς (βλ. λ. *Θεός*). Ν. Ι. Λ.

Θεισόα *[Μυθολ.]*. Νύμφη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας, ἡ ὁποία, κατά τινα παράδοσιν, ὑπῆρξε τροφὸς τοῦ βρέφους Διὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Λυκαίου τῆς 'Αρκαδίας μαζὶ μὲ δύο ἄλλας νύμφας 'Αγνὼ καὶ Νέδαν. 'Ετιμᾶτο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πρὸς Β τοῦ Λυκαίου ὄρους κειμένης πολίχνης *Θεισόας* καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας, καλουμένης ἐξ αὐτῆς Θεισοαίας. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Θεισόα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἡ πρὸς Λυκαίῳ ἀρχαία κυνουρικὴ πολίχνη τῆς δυτικῆς 'Αρκαδίας, τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυσις ἀπεδίδετο εἰς τὴν ὁμώνυμον νύμφην. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετῳκίσθησαν μετ' ἄλλων πόλεων ὑπὸ τοῦ 'Επαμεινώνδου πρὸς ἵδρυσιν τῆς Μεγάλης Πόλεως. Ἡ θέσις αὐτῆς δείκνυται νοτίως τοῦ σημερινοῦ χωρίου Θεισόας κατὰ τὴν θέσιν Μάρμαρα (πρὸς Α τῆς 'Ανδριτσαίνης), ὅπου εὑρίσκονται ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων (ὑψόμ. 450), κατὰ τὸν παραπόταμον τοῦ 'Αλφειοῦ Μυλάοντα. Ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς (κοιν. *Κάστρο τῆς Λάβδας* ἢ τῆς *Ἁγίας Ἑλένης*) ὑψοῦται ΒΔ.

—2) Ἡ 'Ορχομενικὴ Θεισόα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετῳκίσθησαν ὡσαύτως εἰς τὴν Μεγάλην Πόλιν· ἐσῴζετο ὅμως ὡς κώμη ἐπὶ Παυσανίου. Αὕτη ἔκειτο ἐπὶ ὑψώματος νοτιοανατολικῶς τοῦ σημερινοῦ χανίου τῆς Καρκαλοῦς (ΒΑ τῆς Δημητσάνης), μεταξὺ τῆς θέσεως ταύτης καὶ τοῦ χωρίου Ράδου.

— **Θεισόα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον (πρῴην *Λάβδα*), ὀνομασθὲν ἐκ τῆς παρακειμένης ἀρχαίας πρὸς Λυκαίῳ Θεισόας. Κεῖται εἰς διακλάδωσιν τοῦ ὄρους Λυκαίου καὶ εἰς ὕψος 600 μέτρων. 'Ανήκουσα ἄλλοτε εἰς τὸν δῆμον 'Ανδριτσαίνης, ἀφ' ἧς ἀπέχει 1 ½ ὥραν, ἀποτελεῖ σήμερον ἰδίαν κοινότητα (ἐπαρχία 'Ολυμπίας), τὴν τῆς Θεισόας. Κάτ. (1928) 484, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ι. Σ. Σ.

θειῶ (***—όω***)· *καπνίζω* τι μὲ θειάφι πρὸς καθαρισμόν· || ἐπιπάσσω μὲ θεῖον, θειαφίζω.

θειώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης θείου, θειοῦχος· || ὁ ὅμοιος μὲ θεῖον.

— **θειῶδες *διαιθύλιον*, — *διμεθύλιον*, — *διπροπύλιον*** *['Οργ. Χημ.]*· βλ. *ἐστέρες*.

— **θειῶδες *ὀξὺ*** (H_2SO_3) *[Χημ.]*. Εἶναι ὀξύ, τὸ ὁποῖον ἐν καθαρᾷ καταστάσει δὲν ὑφίσταται, ἀλλὰ μόνον εἰς διαλύματα διοξειδίου τοῦ θείου ἐν ὕδατι· ἅλατα αὐτοῦ οὐδέτερα καὶ ὄξινα εἶναι πλεῖστα γνωστὰ καὶ μεγάλης τεχνικῆς σημασίας. 'Εν τῇ τέχνῃ ὅμως ὑπὸ τὸ ὄνομα *θειῶδες ὀξὺ* εἶναι γνωστὸς ὁ ἀνυδρίτης αὐτοῦ, τὸ διοξείδιον τοῦ θείου.

Διοξείδιον τοῦ θείου SO_2. 'Αέριον ἄχρουν, δηλητηριῶδες, δηκτικῆς ὀσμῆς, ἐρεθιζούσης ἰσχυρῶς τὰ ἀναπνευστικὰ ὄργανα, καὶ γεύσεως ὀξίνης. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 2,2112. Διαλύεται ἐν ὕδατι καὶ δὴ ἐν ταπεινῇ θερμοκρασίᾳ, παρέχον διάλυμα, τὸ ὁποῖον φέρεται ὡς περιέχον τὸ ἀντίστοιχον θειῶδες ὀξὺ (H_2SO_3). Ἓν λίτρον ὕδατος εἰς 0° διαλύει 228,3 γρ. SO_2, εἰς 10° διαλύει 161,9 γρ. καὶ εἰς 20° 112,7 γρ. SO_2 Διαλύεται ἐπίσης ἀφθόνως εἰς τὸ οἰνόπνευμα, τὴν γλυκερίνην, τὴν καφουρὰν καὶ εἰς τὸ ὀξικὸν ὀξύ. Τῇ ἐπιδράσει τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἢ ὑψηλῆς θερμοκρασίας ὑπὸ σύγχρονον ἰσχυρὰν πίεσιν ἀποσυντίθεται τὸ ἀέριον εἰς θεῖον καὶ ἀνυδρίτην τοῦ θειικοῦ ὀξέος

$$3SO_2 \rightleftarrows S + 2SO_3$$

Μετὰ χλωρίου ἑνοῦται σχηματιζομένου χλωριούχου θειωδυλίου. Μετὰ τοῦ ὀξυγόνου ἑνοῦται παρουσίᾳ καταλυτῶν πρὸς τριοξείδιον τοῦ θείου. Τὰ μέταλλα κάλιον, νάτριον, μαγνήσιον, ἀσβέστιον καὶ ἀργίλλιον ἐν θερμῷ ἀνάγουσι τὸ SO_2 καιόμενα μετὰ φλογός. Ὁ σίδηρος δὲν προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἀερίου ἢ ὑπὸ τοῦ ὑγροποιηθέντος διοξειδίου τοῦ θείου, ὅταν τοῦτο εἶναι ξηρόν· παρουσίᾳ ὑγρασίας καὶ εἰς ὑψηλὴν μόνον θερμοκρασίαν προσβάλλεταί πως. Ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιοῦνται πρὸς μεταφορὰν τοῦ ρευστοῦ SO_2 σιδηροῖ κύλινδροι.

Τῇ ἐπιδράσει ὑδροθείου παρουσίᾳ καὶ ὑγρασίας σχηματίζεται θεῖον $SO_2 + 2H_2S = 2H_2O + 3S$. 'Επὶ βάσεων ἐπιδρῶν τὸ διοξείδιον τοῦ θείου σχηματίζει θειώδη ἅλατα. Ὡς εὐοξείδωτον δὲ σῶμα δρᾷ τὸ SO_2 ἀναγωγικῶς, χρησιμοποιούμενον πρὸς τοῦτο ἐν τῇ ἀναλύσει (βλ. λ. *ἀναγωγή*). Τὸ ἀέριον SO_2 εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν ὑπὸ πίεσιν 3 ἀτμοσφαιρῶν ὑγροποιεῖται πρὸς ἄχρουν εὐκίνητον ρευστόν, εἰδικοῦ βάρους 1,49 εἰς —20°, ζέον εἰς —8° καὶ στερεοποιούμενον εἰς —76°. Τὸ ρευστὸν SO_2 διαλύει κατά τι τὸ φωσφόρον, τὸ θεῖον, τὸ **βρώμιον, τὸ ἰώδιον, τὸ κολοφόνιον καὶ ἄλλας ρη-**

Digitized by Google

τίνας, καὶ μείγνυται μετ' αἰθέρος, χλωροφορμίου καὶ διθειάνθρακος. Τὸ διοξείδιον τοῦ θείου ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τῶν ζῴων δηλητηριώδους ἐπενεργείας του ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν καταστρεπτικῶς. Ὡς ἐκ τούτου εἰς τὰ ἐργοστάσια, ὅπου ὁπωσδήποτε παράγεται SO_2, δεσμεύεται τοῦτο κατὰ τὸ δυνατόν, εἶτα δὲ ἀραιοῦται διὰ μεγάλης ποσότητος ἀέρος, ἀφιέμενον πρὸς ἔκλυσιν διὰ καπνοδόχων ὕψους 50—130 μέτρων εἰς ὑψηλότερα στρώματα τοῦ ἀέρος.

Σχηματισμός. Διοξείδιον τοῦ θείου παράγεται κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ θείου καὶ κατὰ τὴν φρῦξιν τῶν πυριτῶν, κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ἰσχυρῶν ἀνοργάνων ὀξέων ἐπὶ θειωδῶν ἢ ἐπὶ ὑποθειωδῶν ἀλάτων, καὶ κατὰ τὴν θέρμανσιν τριοξειδίου τοῦ θείου μετὰ θείου. Ἐπίσης παράγεται κατὰ τὴν θέρμανσιν πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος μετ' ἄνθρακος:

$$2 H_2SO_4 + C = 2 SO_2 + 2 H_2O + CO_2$$

ἡ ἀντίδρασις δ' αὐτὴ ἐφαρμόζεται διὰ τὴν παρασκευὴν πυκνῶν διαλυμάτων SO_2 ἐν ὕδατι, θερμαινομένου θειικοῦ ὀξέος 62° Bé μετὰ ξυλανθράκων, ἐντὸς σιδηρῶν λεβήτων. Ἐν μικρῷ παράγεται διὰ θερμάνσεως πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος μετὰ χαλκοῦ:

$$2 H_2SO_4 + Cu = CuSO_4 + 2 H_2O + SO_2$$

ἡ μέθοδος δ' αὕτη ἐφαρμόζεται ἐν τοῖς χημικοῖς ἐργαστηρίοις, ὡς καὶ ἡ ἔτι ἁπλουστέρα, ἡ τῆς ἐπιδράσεως θειικοῦ ὀξέος ἐπὶ ὀξίνου θειώδους νατρίου:

$$NaHSO_3 + H_2SO_4 = NaHSO_4 + H_2O + SO_3$$

Βιομηχανικὴ παρασκευή. Ἐν μεγάλῳ παρασκευάζεται τὸ διοξείδιον τοῦ θείου μεμειγμένον μετ' ἀζώτου καὶ τῶν ἄλλων συστατικῶν τοῦ ἀέρος, κυρίως διὰ καύσεως θείου ἐν ρεύματι ἀέρος ἢ διὰ φρύξεως θειούχων ὀρυκτῶν καὶ δὴ σιδηροπυρίτου. Δευτερευούσης σημασίας τρόποι παρασκευῆς εἶναι ὁ διὰ καύσεως ὑδροθείου λαμβανομένου ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς βιομηχανίας τῆς σόδας κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Chance καὶ διὰ τῆς ἀναγωγῆς θειικῶν ἑνώσεων καὶ δὴ θειικοῦ μαγνησίου καὶ γύψου. Τὸ διὰ τῶν ἄνω μεθόδων παρασκευαζόμενον ἀέριον χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν διαλυμάτων SO_2 ὡς καὶ τῶν διαφόρων θειωδῶν ἀλάτων. Πρὸς παρασκευὴν τοῦ ρευστοῦ SO_2 διοχετεύονται τὰ ἐκ τῆς φρύξεως τῶν πυριτῶν ἀέρια διὰ πύργου πλήρους ἐξανθρακώματος (κώκ), ἐν ᾧ καταιονίζεται ἄφθονον ψυχρὸν ὕδωρ· ἐκεῖ διαλύεται τὸ διοξείδιον τοῦ θείου σχεδὸν τελείως καὶ τὸ διάλυμα φέρεται εἰς μολυβδίνους τηγανοειδεῖς λέβητας, οἵτινες θερμαίνονται διὰ τῶν ἀερίων τῆς καύσεως τῶν πυριτῶν μέχρι βρασμοῦ τοῦ ὑγροῦ, ὅτε τὸ SO_2 ἐκλύεται ἐκ νέου. Οἱ ἀτμοὶ διοχετεύονται διὰ ὀφιοειδοῦς σωλῆνος ψυχομένου δι' ὕδατος, εἶτα διὰ μικροῦ ξηραντηρίου πύργου περιέχοντος ἐξανθράκωμα διαβρεχόμενον διὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, καὶ ἐκεῖθεν τὸ ξηρὸν ἤδη καὶ καθαρὸν SO_2 φέρεται εἰς τὸν συμπυκνωτῆρα, ὅπου διὰ συμπιεστοῦ καὶ ἐπομένως δι' ὕδατος ψύξεως ρευστοποιεῖται καὶ συλλέγεται εἰς σιδηροῦς κυλίνδρους. Οὗτοι πρέπει νὰ ἔχωσι χῶρον 0,8 λίτρου δι' ἕκαστον χιλιόγραμμον ρευστοῦ, καὶ νὰ ἀντέχωσιν εἰς πίεσιν 30 ἀτμοσφαιρῶν. Τὰ ἐκλυόμενα τελικῶς ἀέρια, ἐπειδὴ περιέχουσι πάντοτε καὶ ἐλάχιστον ποσὸν SO_2, διοχετεύονται διὰ πύργων πεπληρωμένων δι' ἀσβέστου ἢ διὰ τοιούτων πεπληρωμένων διὰ κὼκ ἐν οἷς καταιονίζεται ὕδωρ, πρὸς τελείαν συγκράτησιν τοῦ SO_2 ὡς ἐπιβλαβοῦς εἰς τὴν πέριξ φυτείαν. Κατ' ἄλλην μέθοδον χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ SO_2 ὄξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον, τὸ ὁποῖον παρουσίᾳ ὕδατος σχηματίζει διθειῶδες ἀσβέστιον καὶ δὴ ὄξινον φωσφορικὸν ἀσβέστιον:

$$2 CaHPO_4 + 2 SO_2 + 2 H_2O = CaH_4(PO_4)_2 + Ca(HSO_3)_2$$

Διὰ θερμάνσεως τοῦ προκύπτοντος μείγματος μέχρις 100° ἐκλύεται ἐκ νέου τὸ SO_2, ἀναγεννωμένου τοῦ ὀξίνου φωσφορικοῦ ἀσβεστίου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ἐκ νέου πρὸς ἀπορρόφησιν. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην δύναται νὰ ληφθῇ καὶ νὰ ὑγροποιηθῇ τὸ SO_2 καὶ ἐκ σχετικῶς πτωχῶν ἀερίων.

Ἐφαρμογαί. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ θειικοῦ ὀξέος, τῶν θειικῶν ἀλάτων, τῶν θειωδῶν καὶ τῶν ὑποθειωδῶν ἀλάτων, τοῦ θείου ἐκ τοῦ ὑδροθείου, ὡς λευκαντικὸν τῆς μετάξης, τοῦ ἐρίου, τῶν πτερῶν, τοῦ χάρτου, ὡς ἀπολυμαντικόν, πρὸς κατάσβεσιν πυρκαϊῶν, πρὸς τροφοδότησιν ψυκτικῶν μηχανῶν. Μεγάλα ποσὰ καταναλίσκονται ἐν τῇ οἰνοποιίᾳ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ οἴνου. Χρησιμεύει ἐπίσης καὶ ὡς παρασιτοκτόνον.

Θειῶδες ὀξὺ καὶ ἅλατα αὐτοῦ. Τὸ ἐν ὕδατι διάλυμα τοῦ SO_2 παρουσιάζει ἰδιότητας ἀσθενοῦς ὀξέος, μὴ δυναμένου νὰ ἀπομονωθῇ ἐκ τοῦ διαλύματός του. Ὡς διβασικὸν ὀξὺ σχηματίζει ἅλατα οὐδέτερα καὶ ὄξινα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως εἶναι τὰ θειώδη ἅλατα τοῦ νατρίου, καλίου καὶ ἀσβεστίου καὶ τὰ ὄξινα ἅλατα τοῦ νατρίου. Παρασκευάζονται διὰ διαλύσεως τῶν μετάλλων ἢ τῶν ὀξειδίων των εἰς ὑδατικὸν διάλυμα θειώδους ὀξέος, ἢ διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου εἰς διαλύματα ὑδροξειδίων ἢ ἀνθρακικῶν ἀλάτων τῶν μετάλλων ἢ καὶ εἰς αἰωρήματα τῶν ἑνώσεων τούτων ἐν ὕδατι.

Θειῶδες ἀμμώνιον $((NH_2)SO_3 . H_2O)$. Ἄχρουν κρυσταλλικὸν σῶμα λίαν εὐδιάλυτον ἐν ὕδατι. Εἰς τὸν ἀέρα ἀφιέμενον ὀξειδοῦται πρὸς θειικὸν ἀμμώνιον. Παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου μέσῳ διαλύματος πυκνῆς ἀμμωνίας, ὑπὸ ἰσχυρὰν σύγχρονον ψῦξιν, μέχρι ἐξουδετερώσεως, καὶ ἀκολούθου κρυσταλλώσεως. Ἐφαρμόζεται διὰ τὴν μετατροπὴν τῶν παραγώγων τοῦ ναφθολίου εἰς παράγωγα ναφθυλαμίνης.

Θειῶδες ἀσβέστιον $CaSO_3 \, 2H_2O$. Λευκὸν ἅλας δυσδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ (1 μέρος αὐτοῦ διαλύεται εἰς 800 μέρη ὕδατος). Λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου εἰς ἀσβέστιον γάλα ἢ εἰς αἰώρημα ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου ἐν ὕδατι, ἀποφευγομένης τῆς περισσείας τοῦ SO_2. Χάνει εὐκόλως SO_2. διαλύεται δὲ εἰς διάλυμα SO_2 ἐν ὕδατι σχηματίζον τὸ ὄξινον ἅλας, τὸ *διθειῶδες ἀσβέστιον (ὄξινον θειῶδες ἀσβέστιον)* $Ca(HSO_3)_2$. Τοῦτο εἶναι γνωστὸν μόνον ἐν διαλύματι, ὅπως φέρεται καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Δι' ἐξατμίσεως τοῦ διαλύματός του ἀποβάλλεται τὸ οὐδέτερον θειῶδες ἀσβέστιον. Παρασκευάζεται ἐν μεγάλῳ διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου μέσῳ πύργων πεπληρωμένων διὰ τεμαχίων ἀσβεστολίθου διαβρεχομένων δι' ὕδατος ἐκ τῆς κορυφῆς καταιονιζομένου. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ ξύλου πρὸς κατασκευὴν κυτταρίνης διὰ τὴν χαρτοποιίαν.

Θειῶδες κάλιον $K_2SO_3 + 2H_2O$. Λαμβάνεται διὰ διοχετεύσεως SO_2 εἰς διάλυμα ἀνθρακικοῦ καλίου, ἕως οὗ διωχθῇ ὅλον τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Ἐν μεγάλῳ παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως SO_2 εἰς διάλυμα καυστικοῦ κάλεως 50° Bé, ἕως οὗ τὸ ὑγρὸν ἀποκτήσῃ πυκνότητα 45° Bé καὶ παύσῃ παρέχον ἐρυθρὰν χρῶσιν μὲ φαινολοφθαλεΐνην. Τὸ ἅλας κρυσταλλοῦται εἰς ἀχρόους μονοσυμμετρικοὺς κρυστάλλους, διαρρέοντας εἰς τὸν ἀέρα, καὶ λίαν εὐδιαλύτους ἐν ὕδατι. Χρησιμοποιοῦνται πυκνὰ διαλύματα αὐτοῦ ἐν τῇ τυποβαφικῇ τῶν ὑφασμάτων.

Ὄξινον θειῶδες κάλιον (διθειῶδες κάλιον) $KHSO_3$. Σχηματίζει μεγάλους διαφανεῖς μονοσυμμετρικοὺς κρυστάλλους, καὶ σχηματίζεται δι' ὑπερκορεσμοῦ πυκνοῦ διαλύματος ἀνθρακικοῦ καλίου διὰ διοξειδίου τοῦ θείου. Διὰ θερμάνσεως εἰς 100° μετατρέπεται εἰς τὸ *πυροθειῶδες κάλιον (μεταδιθειῶδες κάλιον,* metabisulfit) $K_2S_2O_5$. Τοῦτο σχηματίζει σκληροὺς στιλπνοὺς διαφανεῖς κρυστάλλους ἄνευ ὕδατος. Δύναται ἐπίσης νὰ παραχθῇ διὰ κορεσμοῦ πυκνοῦ διαλύματος θειώδους καλίου διὰ καθαροῦ SO_2 ἐν θερμῷ. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, ἐν τῇ βαφικῇ καὶ τῇ τυποβαφικῇ ἐν τῇ ζυθοποιίᾳ, καὶ ἐν τῇ οἰνοποιίᾳ ἀντὶ τοῦ ἐλευθέρου SO_2.

Θειῶδες νάτριον Na_2SO_3. Παρασκευάζεται ἐκ διαλύματος διθειώδους νατρίου διὰ προσθήκης τῆς ἀντιστοιχούσης ποσότητος σόδας, ἐξατμίσεως μέχρι πυκνότητος 40° Bé, ἀφέσεως τοῦ ὑγροῦ πρὸς διαύγασιν καὶ ἐπομένης κρυσταλλώσεως. Κρυσταλλοῦται μετὰ 7 μορίων ὕδατος, ἐκ πυκνῶν διαλυμάτων του δὲ διὰ θερμάνσεως αὐτῶν ἀποβάλλεται ἄνυδρον. Χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, ὡς μέσον συντηρήσεως τροφίμων (ἐπιβλαβὲς ὅμως καὶ ὡς ἐκ τούτου μὴ ἐπιτρεπόμενον), ἐν τῇ ὀργανικῇ συνθέσει, καὶ διὰ τὴν παρασκευὴν γλυκερίνης διὰ ζυμώσεως τοῦ σακχάρου.

Διθειῶδες νάτριον (ὄξινον θειῶδες νάτριον) $NaHSO_3$. Ἅλας κρυσταλλούμενον εἰς μικρὰ ἄχροα στιλπνὰ πρίσματα, λίαν εὐδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου (προερχομένου ἐκ καύσεως πυριτῶν) ἐπὶ ὑγρῶν κρυστάλλων σόδας· τὸ σχηματιζόμενον διθειῶδες νάτριον διαλύεται εἰς τὸ κρυσταλλικὸν ὕδωρ τῆς σόδας. Παρασκευάζεται ἐπίσης δι' ἐπιδράσεως διοξειδίου τοῦ θείου ἐπὶ δισανθρακικοῦ νατρίου. Διάλυμα αὐτοῦ πυκνότητος 40 Bé παρασκευάζεται διὰ διοχετεύσεως διοξειδίου τοῦ θείου ἐν διαλύματι σόδας πυκνότητος 21°,5 Bé. Εἶναι ἰσχυρὸν ἀναγωγικὸν μέσον, χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ βαφικῇ, τῇ τυποβαφικῇ, πρὸς ἀναγωγὴν ὀργανικῶν ἑνώσεων, διὰ τὴν λεύκανσιν κλωστικῶν ἰνῶν, ἀχύρου, δεψικῶν ἐκχυλισμάτων, διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἰωδίου, διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ οὐδετέρου θειώδους νατρίου, ὡς καὶ τοῦ ὑποθειώδους νατρίου.

Μεταδιθειῶδες νάτριον $(Na_2S_2O_5)$. Παρασκευάζεται κατ' ἀνάλογον τρόπον πρὸς τὸ διὰ καλίου ἅλας καὶ ἔχει ἀναλόγους ἰδιότητας.

Ἀντιδράσεις θειωδῶν ἀνιόντων. Τὰ ἐν ὕδατι διαλύματα τῶν θειωδῶν ἀλάτων τῶν ἀλκαλίων παρέχουσι τὰς ἑξῆς ἀντιδράσεις: Τὸ *χλωριοῦχον βάριον* ὡς καὶ ὁ *ὀξεικὸς μόλυβδος* σχηματίζουσιν ἰζήματα λευκὰ εὐδιάλυτα εἰς ἀραιὰ HCl καὶ HNO_3, ἀδιάλυτα εἰς CH_3COOH. Ὁ *νιτρικὸς ἄργυρος* σχηματίζει λευκὸν ἴζημα διαλυτὸν εἰς θερμὸν HNO_3 ὡς καὶ εἰς ἀμμωνίαν. Διὰ βρασμοῦ τοῦ μείγματος ἀποβάλλεται τεφρόχρουν ἴζημα ἐξ ἀργύρου: $2Ag_2SO_3 = Ag_2SO_4 + SO_2 + 2Ag$. *Διάλυμα ἰωδίου* ἀποχρωματίζεται καὶ τὸ διάλυμα ἀποκτᾷ ἀντίδρασιν ὄξινον ὡς ἐκ τοῦ σχηματιζομένου ὑδροϊωδίου. *Νιτροπρωσσικὸν νάτριον* $[Na_2Fe(CN)_5NO]$ παρέχει ἐρυθρὰν χροιὰν ἐπιτεινομένην διὰ προσθήκης διαλύματος $ZnSO_4$. Τὰ θειώδη ἅλατα διασπῶνται ὑπὸ τοῦ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐκλυομένου SO_2 χωρὶς ν' ἀποβάλληται θεῖον (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ θειοθειικά).

Ποσοτικὸς προσδιορισμός. Τὰ θειώδη ἅλατα ὡς καὶ τὸ ἐλεύθερον θειῶδες ὀξὺ προσδιορίζονται σταθμικῶς, ὀξειδούμενα πρὸς θειικὰ διὰ βρωμιούχου ἢ χλωριούχου ὕδατος ἢ δι' ὑπεροξειδίου τοῦ ὑδρογόνου ἐν ἀμμωνιακῷ διαλύματι καὶ καταβυθιζόμενα εἶτα διὰ χλωριούχου βαρίου. Ὀγκομετρικῶς τὸ ἐλεύθερον ὀξὺ προσδιορίζεται διὰ διαλύματος $\frac{K}{10}$ NaOH μὲ δείκτην ἡλιανθίνην. Ἡ ἐξουδετέρωσις ἐπέρχεται, ὅταν σχηματισθῇ τὸ ὄξινον ἅλας $NaHSO_3$. Ἰωδιομετρικῶς προσδιορίζεται τὸ SO_3'' διὰ προσθήκης διαλύματός του διὰ προχοΐδος εἰς ὡρισμένην ποσότητα διαλύματος J $\frac{K}{10}$ μέχρις ἀποχρωματισμοῦ αὐτοῦ. ε. χ.

— **θειώδους ὀξέος ἐστέρες** [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *ἐστέρες.*

Θείων, μάρτυς. Ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μετὰ τῶν δύο παίδων μαρτυρήσας, συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 1 Φεβρουαρίου. ε. γ. π.

θειών,—ῶνος (ὁ), ἢ **θειωνιὰ** (ἡ) (Solfatare) [*Γεωλ.*]. Παλαιὸς κρατὴρ ἡφαιστείου ἐσβεσμένου ἢ ἐνεργοῦ ἢ ρωγμὴ ἢ γενικῶς θέσις ἐκδηλώσεως ἡφαιστείου ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ὁπόθεν ἀναθρώσκουν θειοῦχα ἀέρια (ὑδρόθειον, διοξείδιον τοῦ θείου). Αἱ θειωνιαὶ θεωροῦνται γενικῶς ὡς τὰ λοίσθια φαινόμενα τῆς παροξυσμικῆς καταστάσεως τῆς ἡφαιστείου ἐνεργείας εἰς ἡφαίστειόν τι, ἢ καὶ γενικώτερον ὡς αἱ τελευταῖαι ἐκδηλώσεις τῆς ἡφαιστειακῆς ἐνεργείας εἰς περιοχήν τινα. Ἡ ἀνάθρωσις τῶν θειούχων ἀερίων προδίδεται ἐκ τῆς ὀσμῆς τούτων, ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἡ ὁποία προκαλεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν περὶ τὴν θειωνιὰν φυτικὴν βλάστησιν καὶ τὸν ὀργανικὸν κόσμον, ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς ἀποσυνθέσεως καὶ ἀλλοιώσεως τῶν πέριξ πετρωμάτων καὶ ἐκ τῶν ἀποθεμάτων θείου, τὰ ὁποῖα ἀποτίθενται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θειωνιᾶς λόγῳ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν θειούχων ἀερίων της. Ἡ γνωστοτέρα θειωνιὰ εἶναι ἡ παρὰ τοὺς Ποττιόλους τῆς Ἰταλίας, *Σολφατάρα* (Solfatara) καλουμένη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ἀβαθῆ, εὐρὺν (650 μ.) κρατῆρα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἀκόμη χρόνους θὰ ἔγιναν ἐκρήξεις. Ἰδιαιτέρως ἐξ ἑνὸς στομίου (Bocca grande) ἀναθρώσκουν μὲ δυνατὸν συριγμὸν ὑδρατμοί, ἀναμεμιγμένοι μὲ ὑδρόθειον (H_2S) καὶ ἄφθονον διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος, θερμοκρασίας 157°K. Αἱ ποσότητες τῶν ἀναθρωσκόντων ἀερίων ποικίλλουν. Ἐν Ἑλλάδι θειωνιαὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν Μῆλον, Σαντορίνην, Νίσυρον. Ἡ εἰς τὴν θέσιν Σουσάκι—μεταξὺ Καλαμακίου καὶ Ἁγίων Θεοδώρων—ἀνάθρωσις ἀερίων ἀποτελεῖ κυρίως *μοφέτταν* φέρουσαν ἄφθονον ὑδρόθειον. γ. κ. γ.

θειωρυχεῖον (τό)· τὸ ὀρυχεῖον θείου· τόπος ὅπου γίνεται ἐξόρυξις ὀρυκτοῦ αὐτοφυοῦς θείου.

— [*Ἐγκυκλ.*] Τὰ κυριώτερα θειωρυχεῖα τοῦ κόσμου εὑρίσκονται εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Λουϊζιάναν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἡ ἐξόρυξις γίνεται εἰς βάθος 150—250 μ. διὰ τῶν συνήθων ὑπογείων φρεάτων, δηλαδὴ στοῶν καὶ κεκλιμένων στοῶν (φιρέδων). Συχνὰ συμβαίνουν ἐντὸς τῶν θειωρυχείων τούτων ἐκρήξεις ἀερίων (ὑδρογονανθράκων, ὑδροθείου κ.λ.π.), πολὺ ἐπικίνδυνοι διὰ τοὺς ἐργάτας. Τὸ ἐξορυσσόμενον προϊὸν περιέχει 10—40 % θείου, τὸ πρὸς κατεργασίαν ὅμως χρησιμοποιούμενον οὐδέποτε περιέχει ὀλιγώτερον τῶν 20 % θείου. Ἰδιότροπος ὅμως εἶναι ἡ ἐξόρυξις τοῦ θείου εἰς τὰ θειωρυχεῖα τῆς Λουϊζιάνας, ὅπου ὁ Hermann Frasch, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ θεῖον ἐκ τοῦ βάθους τῶν 120—250 μ., ὅπου τοῦτο εὑρίσκεται, χρησιμοποιεῖ τὸ εὔτηκτον αὐτοῦ, χωρὶς νὰ καταφεύγῃ εἰς διάνοιξιν φρεάτων καὶ στοῶν. Ἡ μέθοδος τοῦ Frasch συνίσταται εἰς τὰ ἑξῆς: Διὰ διατρητικῶν μηχανῶν (γεωτρυπάνων) διατρυπᾶται τὸ ἔδαφος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τοῦ θειοφόρου στρώματος. Εἰς τὴν οὕτω παραχθεῖσαν ὀπὴν εἰσάγεται σωλὴν διαμέτρου 330 χιλιοστομέτρων, ὁ ὁποῖος φθάνει μέχρι τοῦ θειοφόρου κοιτάσματος. Ἐντὸς τοῦ σωλῆνος τούτου τοποθετεῖται δεύτερος σωλὴν μικροτέρας διαμέτρου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ πάλιν τρίτος, ἀκόμη στενότερος.

Εἰς τὸν ἐνδιάμεσον χῶρον μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου σωλῆνος καταθλίβουν ὑπέρθερμον ὕδωρ 160°, παρεχόμενον ἀπὸ σύστημα λεβήτων 2500 ἵππων δι' ἕκαστον ὄρυγμα. Τὸ ὑπέρθερμον ὕδωρ φθάνον ἕως κάτω, ἐξέρχεται ἀπὸ πλευρικὰς ὀπὰς τοῦ σωλῆνος, εἰσδύει εἰς τὸ θειοφόρον κοίτασμα καὶ τήκει τὸ θεῖον εἰς ἀκτῖνα 30—50 μέτρων περὶ τὸν σωλῆνα. Διὰ τοῦ ἐσωτάτου σωλῆνος καταθλίβεται συγχρόνως θερμὸς πεπιε-

Digitized by Google

σμένος ἀὴρ 28° ἀτμοσφαιρῶν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ σωλῆνος ἔξοδόν του συναντᾷ τὸ περὶ τὸ ἄκρον τοῦτο συλλεγόμενον τετηκὸς θεῖον καὶ ἀναμιγνύεται μετ' αὐτοῦ. Παράγεται οὕτω γαλάκτωμα ὕδατος, θείου καὶ φυσαλλίδων ἀτμῶν, ἐλαφρότερον εἰδικῶς, τὸ ὁποῖον ἀνεκθλίβεται διὰ τοῦ μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου σωλῆνος διαστήματος. Τὸ οὕτως ἀνεκθλιβόμενον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους θεῖον ῥέει ἐντὸς ξυλίνων δεξαμενῶν, χωρητικότητος 75.000—150.000 τόννων καὶ ἐκεῖ ψυχόμενον στερεοποιεῖται. Ἀκολούθως ἀφαιροῦνται αἱ σανίδες τῶν ξυλίνων δεξαμενῶν καὶ ἀπογυμνοῦται ὁ πλακοῦς τοῦ θείου, ὁ ὁποῖος ἔχει μέσην περιεκτικότητα 99,6 % ἄνευ ἀρσενικοῦ, σεληνίου ἢ τελλουρίου καὶ μὲ μικρὸν μόνον ποσὸν ὑδρογονανθράκων. Μηχανικῶς κατόπιν διατρυπᾶται οὗτος καὶ κατακερματίζεται καὶ τὸ θεῖον φορτώνεται εἰς τὰ βαγόνια. Αἱ διὰ διατρήσεων ὀπαὶ γίνονται συστηματικῶς ἀνὰ 50—100 μέτρα. Ἓν φρέαρ δίδει χιλιάδας τόννων θείου. Ἡ ἡμερησία ὅμως παραγωγὴ ἑκάστου φρέατος διαρκῶς καθίσταται μικροτέρα μέχρι τελείας ἐξαντλήσεως. Ἀναφέρεται φρέαρ, τὸ ὁποῖον ἔδωσε κατὰ τὰς 71 πρώτας ἡμέρας ἀπὸ τῆς διατρήσεώς του 400 τόνννους θείου καθ' ἑκάστην. Λόγῳ τῆς διαρκοῦς ἀφαιρέσεως θείου ἐκ τῶν ὑπογείων στρωμάτων, ὁ ὄγκος τούτων σμικρύνεται ὑπογείως καὶ τούτου ἕνεκα παράγονται καθιζήσεις τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων, ἐκδηλούμεναι μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Πολλαχοῦ ἡ ἐπιφάνεια τῆς θειοφόρου ἐκτάσεως ἔχει ὑποστῆ καθιζήσεις μέχρι 10 μέτρων. Διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Frasch αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι κατέστησαν ἡ πρώτη θειοπαραγωγὸς χώρα τοῦ κόσμου καὶ ἐπλημμύρησαν τὰς ἀγορὰς μὲ μεγάλα ποσὰ θείου εὐθηνοῦ. Διὰ νὰ λάβῃ τις ἰδέαν τῆς ἐπιδράσεως ταύτης, ἀρκεῖ νὰ μνημονευθῇ ὅτι ἐνῷ τῷ 1900, ἐπὶ συνολικῆς παγκοσμίου παραγωγῆς 575.000 τόννων θείου πρώτη χώρα ἤρχετο ἡ Ἰταλία μὲ παραγωγὴν 544.000 τόννων καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τρίτη μὲ 4750 τόννους, κατὰ τὸ ἔτος 1920, ἐπὶ συνολικῆς παραγωγῆς 1.800.000 τόννων, ἔρχεται πρώτη χώρα αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι μὲ 1.300.000 τόννων (τὰ $^{65}/_{90}$ τῆς ὅλης παραγωγῆς) καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ἰταλία μὲ 220.000 μόνον τόννους. Πολλὰ σικελικὰ θειωρυχεῖα —μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τοῦ Frasch— διέκοψαν τὰς ἐργασίας των καὶ ἡ ἰταλικὴ θειοβιομηχανία ὑπέστη καὶ ὑφίσταται κρίσιν τρομακτικήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀκόμη δὲν ἀπηλλάγη, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἔλαβε καὶ λαμβάνει δραστήρια νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα. Γ. Κ. Γ.

θείωσις,— *εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θειοῦν, ἡ ἐπίπασις διὰ κόνεως θείου σταφυλῶν, ἀνθέων κττ. κοιν. *θειάφισμα*· || καῦσις θείου πρὸς ἀπολύμανσιν θαλάμων, οἰνοφόρων βυτίων κττ.

— *[Οἰνολ.]* Διακρίνομεν *θειώσεις* δύο κυρίως εἰδῶν: 1) Τὴν θείωσιν τῆς ἀμπέλου διὰ κόνεως *θείου*, πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀσθενείας τοῦ *ὠϊδίου* (Oidium Tuckerii), τῆς κοινῶς λεγομένης *στάχτης, μπάστρας, ἀρρώστιας τοῦ θειαφιοῦ* κλπ. 2) Τὴν θείωσιν τῶν οἴνων διὰ *θειώδους ὀξέος* (ἀερίου), προϊόντος τῆς καύσεως τοῦ θείου.

Θείωσις ἀμπέλου. Τὸ θεῖον εἶναι φάρμακον ἀποτελεσματικὸν ἐναντίον τοῦ ὠϊδίου, ὄχι μόνον προληπτικόν, ὡς εἶναι ὁ θειικὸς χαλκὸς ἐναντίον τοῦ περονοσπόρου, ἀλλὰ καὶ θεραπευτικόν. Καλὸν ὅμως εἶναι νὰ χρησιμοποιῆται πάντοτε προληπτικῶς, ὄχι μόνον διότι εἶναι τότε ἀποτελεσματικώτερον, ἀλλὰ καὶ διότι ὠφελεῖ ἀκόμη καὶ τὰς ὑγιεστάτας ἀμπέλους. Εὐνοεῖ μάλιστα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθέων καὶ τὴν *καρποτοκίαν* (δέσιμο τῶν καρπῶν). Τὸ θεῖον ἐνεργεῖ ἐναντίον τοῦ ὠϊδίου καὶ μηχανικῶς, ἀλλὰ κυρίως ἐνεργεῖ χημικῶς διὰ τῆς παραγωγῆς θειώδους ὀξέος, ἰσχυροῦ ἀντισηπτικοῦ. Τὸ ἀέριον τοῦτο παράγεται εὐκόλως, διότι τὰ λεπτότατα μόρια τοῦ θείου, τὰ ὁποῖα μένουν ἐπὶ τῆς ἀμπέλου, εὑρίσκονται εἰς ἀτμοσφαῖραν πλουσίαν ἀπὸ ὀξυγόνον, ἀναδιδόμενον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὰ πράσινα μέρη τῆς ἀμπέλου (φύλλα, σταφύλια κλπ.). Ἡ πρώτη θείωσις πρέπει νὰ γίνεται πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄνθησιν, ἤτοι ὅταν οἱ νέοι βλαστοὶ ἔχουν μῆκος 10—20 ἑκ., ὁπότε θὰ χρειασθοῦν περὶ τὰ $2^1/_2$—$3^1/_2$ χιλιόγραμμα θείου κατὰ στρέμμα. Ἡ δευτέρα θείωσις πρέπει νὰ γίνεται 10—12 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθήσεως καὶ ὄχι ἀργότερον. Δὲν πρέπει νὰ φοβηθῇ τις μήπως βλάψῃ τυχὸν τὴν γονιμοποίησιν τῶν ἀνθέων. Ἀπεναντίας, ἡ θείωσις αὐτὴ ἔχει τοιαύτην εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, ὥστε ἐνίοτε δύναται νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς τρίτης θειώσεως. Κατὰ τὴν θείωσιν ταύτην θὰ χρειασθοῦν περὶ τὰ 3 ἕως 5 χιλιόγραμμα θείου κατὰ στρέμμα. Ἡ τρίτη θείωσις δὲν εἶναι πάντοτε ἀναγκαία. Ἐν τούτοις, ὅπου θειώνουν ὀλίγον καὶ τὰ σπόρια τοῦ ὠϊδίου δύνανται νὰ μεταφερθοῦν διὰ τοῦ ἀνέμου ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς ἀμπελῶνας, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ τρίτη θείωσις, ἡ ὁποία πρέπει νὰ γίνεται, ὅταν αἱ ῥάγες τῶν σταφυλῶν εἶναι χονδραί, ὡσὰν τὰ πίσα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συνίσταται ἡ προσθήκη εἰς τὸ θεῖον θειικοῦ χαλκοῦ κονιοποιημένου, ὡς καὶ κόνεως ἀσβέστου, διὰ νὰ καταπολεμηθῇ καλύτερον καὶ ὁ περονόσπορος τῶν ῥαγῶν, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ ἄνθραξ. Κατὰ τὴν τρίτην θείωσιν θὰ χρειασθοῦν περὶ τὰ 11—14 χιλιόγραμμα θείου καθαροῦ ἢ ἀναμεμειγμένου ὡς ἄνω διὰ τὴν μεικτὴν θεραπείαν κατὰ στρέμμα. Ἐνίοτε, ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι πολὺ ὑγρός, δύναται νὰ χρειασθῇ καὶ τετάρτη θείωσις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θειαφισμάτων ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν καλλιεργουμένην ποικιλίαν ἀμπέλου. Οὕτω π. χ. ἡ σταφὶς καὶ ἡ σουλτανίνα εἶναι εὐπαθέστεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀμπέλους. Ἐὰν βρέξῃ μετὰ τὴν θείωσιν, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐπανάληψις μετὰ 24 ὥρας. Ἡ θείωσις τῆς ἀμπέλου πρέπει νὰ γίνεται ὄχι μόνον μὲ λεπτότατον θεῖον, ἀλλὰ καὶ μὲ καλὸν *θειωτῆρα*.

Θείωσις οἴνου. Ὅταν καίεται θεῖον, παράγεται πνιγηρὸν ἀέριον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *θειῶδες ὀξὺ* (SO_2). Τὸ ἀέριον τοῦτο διαλυόμενον ἀπλήστως ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὡς καὶ τοῦ ὕδατος, ἔχει μεγάλην ἀντισηπτικὴν ἐνέργειαν, καθόσον καταστρέφει τοὺς μικροσκοπικοὺς ἐκείνους ὀργανισμούς, οἵτινες προκαλοῦν τὰς διαφόρους βλαβερὰς ἀλλοιώσεις τοῦ οἴνου. Ἄλλως τε, ἐπειδὴ εἶναι ἀβλαβὲς διὰ τὸν οἶνον, ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἰσχυροτέρων καὶ καλυτέρων μέσων, τὰ ὁποῖα ἔχει ὁ οἰνοποιὸς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ προϊόντος ἀπὸ τὰς διαφόρους ἀσθενείας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ θειώδους ὀξέος εἶναι γνωστὴ ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων, τοὐλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπολύμανσιν τῶν οἰνοδοχείων καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ οἴνου. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1894 ἀπεδείχθη καὶ ἐπιστημονικῶς ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐνέργεια τοῦ θειώδους ὀξέος, ἐναντίον διαφόρων ἀσθενειῶν τοῦ οἴνου, διὰ τῶν μελετῶν καὶ πειραμάτων τοῦ Γάλλου καθηγητοῦ Bouffard καὶ ἄλλων. Ἀπὸ τοῦ 1900 ἀνεγνωρίσθησαν τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα τῆς χρήσεως τοῦ θειώδους ὀξέος πρὸ τῆς ζυμώσεως, ὡς προληπτικοῦ μέτρου ἐναντίον τῶν ἀσθενειῶν τοῦ οἴνου, ἀπαραιτήτου ἰδίως ὅταν πρόκειται περὶ σταφυλῶν προσβεβλημένων. Αἱ κυριώτεραι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ θείωσις ἐφαρμόζεται, εἶναι: 1) θείωσις γλεύκους πρὸ τῆς ζυμώσεως πρὸς μερικὴν ἢ ὁλικὴν ἀποστείρωσιν αὐτοῦ, 2) θείωσις οἴνου προσβεβλημένου ἀπὸ ἀσθένειαν, 3) θείωσις οἴνου ὑγιοῦς κατὰ τὴν μετάγγισιν, 4) θείωσις πρὸς διακοπὴν τῆς ζυμώσεως διὰ τὴν παραγωγὴν γλυκοῦ οἴνου, 5) θείωσις οἰνοδοχείου κενοῦ πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ, 6) θείωσις κενοῦ χώρου εἰς βυτίον ἀτελῶς πεπληρωμένον οἴνου. Διὰ τῆς χρήσεως τοῦ θειώδους ὀξέος πρὸ τῆς ζυμώσεως δύναταί τις νὰ φθάσῃ μέχρι τελείας ἀποστειρώσεως τοῦ γλεύκους, ἐπιτυγχανομένης εἰς μὲν τὰ βόρεια κλίματα μὲ 50—70 γραμμάρια θειώδους ὀξέος κατὰ ἑκατόλιτρον, εἰς δὲ τὰ μεσημβρινὰ μὲ 100—150 γραμμάρια κατὰ ἑκατόλιτρον. Ἡ τελεία ἀποστείρωσις δύναται να ἐφαρμοσθῇ μόνον εἰς μεγάλα οἰνοποιητικὰ ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα ἔχουν καὶ ἀποθειωτικὰ μηχανήματα (dessulfiteurs) διὰ τὴν ἐν καιρῷ ἀπόδοσιν τοῦ πολλοῦ θειώδους ὀξέος, πρὸς οἰνοποίησιν τῶν ἀποστειρωθέντων γλευκῶν, διὰ νέας πλέον καλλιεργημένης ζύμης. Εἰς μικροτέρας οἰνοποιήσεις, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ μερικὴ ἀποστείρωσις, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μὲ 15—25 γραμμάρια θειώδους ὀξέος κατὰ ἑκατόλιτρον (78 ὀκ.), ὁπότε ἡ ἔναρξις τῆς ζυμώσεως ἐπιβραδύνεται ἐπὶ 12—48 ὥρας. Διὰ τῆς μερικῆς ἀποστειρώσεως φονεύονται τὰ παθογόνα μικρόβια, ναρκοῦνται δ' ἁπλῶς τὰ ὠφέλιμα μικρόβια τῆς ζυμώσεως, τὰ ὁποῖα, ἔπειτα ἀπὸ 12—48 ὥρας, ἀναλόγως τῆς δόσεως τοῦ θειώδους ὀξέος, ἀρχίζουν τὸ ὠφέλιμον ἔργον των ἐπὶ καθαροῦ ἐδάφους.

Ἡ θείωσις γίνεται κοινῶς: διὰ καύσεως μὲν θειαφοκερίων ἐντὸς τῶν κενῶν ἢ ἡμικενῶν οἰνοδοχείων (5 γραμ. θείου καιόμενα παράγουν 10 γραμ. θειώδους ὀξέος), διὰ τῆς προσθήκης δ' εἰδικῶν θειωδῶν ἁλάτων ἐντὸς τοῦ γλεύκους ἢ τοῦ οἴνου, ὅπου ἀναδίδουν θειῶδες ὀξύ. Τὰ ἅλατα ταῦτα εἶναι: τὸ διθειῶδες νάτριον, τὸ διθειῶδες κάλι, τὸ διθειῶδες ἀσβέστιον καὶ τὸ μεταδιθειῶδες κάλι (metabisulfite de potasse), ὅπερ εἶναι πλουσιώτερον εἰς θειῶδες ὀξὺ καὶ συνεπῶς καλύτερον. Ἡ περιεκτικότης τοῦ μεταδιθειώδους καλίου εἰς θειῶδες ὀξὺ εἶναι θεωρητικῶς μὲν 57.65 %, πρακτικῶς δὲ 50 % περίπου. Ὡς ἐκ τούτου, διὰ νὰ εἰσαγάγωμεν τὴν ἀπαιτουμένην δόσιν θειώδους ὀξέος, πρέπει νὰ χρησιμοποιήσωμεν διπλασίαν ποσότητα μεταδιθειώδους καλίου. Εἰς τὰς συστηματικὰς ὅμως οἰνοποιήσεις ἔχει ἐξοστρακισθῆ ὁ ἐλαττωματικὸς οὗτος τρόπος θειώσεως διὰ θειαφοκερίων καὶ θειωδῶν ἁλάτων, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ τελειοτέρου τρόπου θειώσεως διὰ θειώδους ὀξέος ἀπ' εὐθείας, προερχομένου ἐξ εἰδικῶν μεταλλικῶν δοχείων (κανονίων), περιεχόντων καθαρὸν θειῶδες ὀξὺ εἰς ὑγρὰν συμπεπυκνωμένην κατάστασιν, ὑπὸ πίεσιν 3—4 ἀτμοσφαιρῶν. Ἡ λῆψις τοῦ θειώδους ὀξέος ἐκ τῶν κανονίων τούτων καὶ ἡ διοχέτευσις αὐτοῦ εἰς τὸ γλεῦκος ἢ τὸν οἶνον ἢ εἰς κενὰ οἰνοδοχεῖα γίνεται δι' εἰδικοῦ θειωδομετρητοῦ (sulfitomètre ἢ sulfitodoseur). Δ. ΜΑΡΓΕΤΗΣ

θειωτὴρ (ὁ), —*ῆρος*. Τὰ δύο εἴδη τῶν *θειώσεων* (βλ. λ.) ἀπαιτοῦν δύο εἰδῶν θειωτῆρας: 1) *θειωτῆρας ἀμπέλου (θειαφιστήρι)* διὰ τὴν διασκόρπισιν κόνεως θείου ἐπὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν σταφυλῶν, καὶ 2) θειωτῆρας ἢ μᾶλλον *θειωδωτῆρας οἰνοποιείου*, διὰ τὴν εἰσαγωγὴν θειώδους ὀξέος εἰς τοὺς μούστους καὶ τοὺς οἴνους ἢ εἰς κενὰ βυτία. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων θειωτήρων ἀμπέλου εἶναι οἱ θειωτῆρες Vermorel (σχ. 1 καὶ 2). Μεταξὺ τῶν καλυτέρων θειωδωτήρων οἰνοποιείου διὰ καῦσιν θειαφοκηρίων εἰς βυτία εἶναι ὁ τῆς Agenzia Enologica Italiana (σχ. 3). Καὶ μεταξὺ τῶν καλυτέρων θειωδομετρητῶν (sulfitomètres) εἶναι ὁ προσηρμοσμένος ἐπὶ κανονίου θειώδους ὀξέος θειωδομετρητὴς Pacottet (σχ. 4). Συνιστῶνται συνάμα καὶ οἱ θειωδωτῆρες Mendès (σχ. 5). Δ. ΜΑΡΓΕΤΗΣ

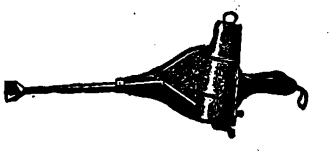

Σχ. 1. *Θειωτὴρ Vermorel διὰ μικροὺς ἀμπελοκτήμονας.*

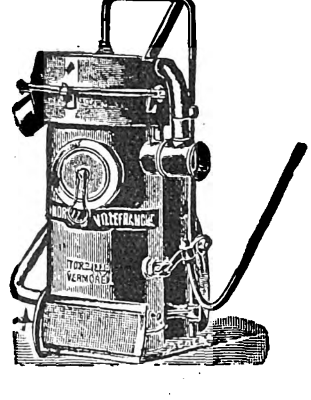

Σχ. 2. *Θειωτὴρ Vermorel διὰ μεγάλους ἀμπελοκτήμονας.*

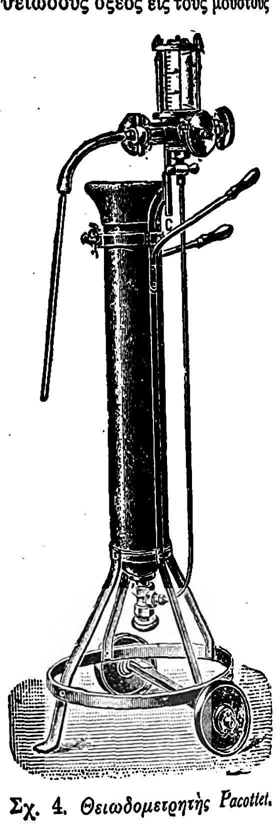

Σχ. 4. *Θειωδομετρητὴς Pacottet.*

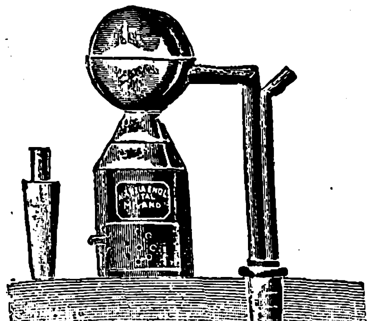

Σχ. 3. *Θειωδωτὴρ τῆς ἰταλικῆς Οἰνολογικῆς ἑταιρείας.*

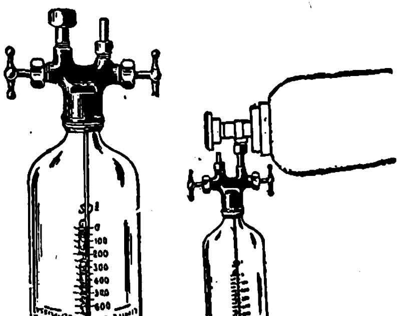

Σχ. 5. *Τύποι θειωδωτῆρος Mendès.* [α=ἁπλοῦς. β=προσηρμοσμένος ἐπὶ κανονίου θειώδους ὀξέος διὰ τὸ γέμισμά του.]

Digitized by Google

Θέκλα (ἅγιαι). —1) Πρωτομάρτυς γεννηθεῖσα ἐν Ἰκονίῳ τῆς Λυκαονίας κατὰ τὸ 32 μ. Χ. Ἦτο 18 ἐτῶν, ὅτε ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν ταύτην ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας ἐρχόμενος. Ἐκ τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου ἑλκυσθεῖσα εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ κατέλιπε τοὺς οἰκείους της καὶ κηρύττουσα τὸ εὐαγγέλιον περιήρχετο τὰς πόλεις Λυκαονίας, Πισιδίας, Ἰσαυρίας. Κατέστη περιβόητος ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τοὺς ἀποστόλους χρόνων. Οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μνημονεύουσιν αὐτήν, κατὰ τὸν Δ΄ δ' αἰῶνα ἐν Σελευκείᾳ, ὅπου ἀπέθανε, πολυφοίτητον ὑπῆρχε τὸ «μαρτύριον» αὐτῆς. Τὰ κατὰ τὸν βίον τῆς Θέκλας γινώσκομεν ἐξ ἀποκρύφου βιβλίου, ὅπερ ἐπιγραφόμενον «Πράξεις Παύλου καὶ Θέκλης» εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χριστιανικῶν μνημείων, γραφὲν κατὰ τὸ 160—170 ἢ καὶ ἴσως πρότερον κατά τινας, μεταφρασθὲν δ' ἔπειτα εἰς τὴν λατινικήν, συριακήν, ἀρμενικήν, αἰθιοπικήν, κοπτικὴν καὶ σλαυϊκὴν γλῶσσαν. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτου ἔγραψε Βασίλειος ὁ Σελευκείας σύγγραμμα ὅλον ἐκ δύο βιβλίων περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τῆς Θέκλης καὶ ἔμμετρον ἐγκώμιον εἰς αὐτήν, ἔπειτα Νικήτας ὁ Παφλαγὼν λόγον ἐγκωμιαστικὸν εἰς αὐτήν, κατόπιν Συμεὼν ὁ Μεταφράστης τὸ «Μαρτύριον τῆς ἁγίας πρωτομάρτυρος καὶ ἀποστόλου Θέκλης», Ἰωάννης ὁ μοναχὸς κανόνα καὶ ὁ Φώτιος ἐγκώμιον εἰς αὐτήν. Πολλαχοῦ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ναοὶ ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς Θέκλης, ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ τρεῖς, ὁ ἐν Συκαῖς, ὁ ἐν τῷ Ἰουλιανῷ λιμένι καὶ ὁ κατὰ τὰς Βλαχέρνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Tischendorf*, Acta apostolorum apocrypha (Lipsiae 1851) —*Lipsius*, Acta Pauli et Theclae (Lipsiae 1891), —*Vouaux*, Les Actes de Paul (Paris 1910).—*Βασιλείου* Σελευκειας παρὰ *Migne* 85, 478 κ. ἑξ.—*Νικήτα* ἐν *Migne* 105, 301 κ. ἑξ.—*Συμεὼν* ἐν *Migne* 115, Β΄ 904 κ. ἑξ.—*Φωτίου*, Λόγοι καὶ Ὁμιλίαι ὑπὸ *Ἀριστάρχη* (Κωνσταντινούπολις 1890) Β΄ 23 κ. ἑξ.—*Γεδεών*, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον (Κωσταντινούπολις 1899) 171.—*Γ. Δέρβου*, Χριστιανικὴ γραμματολογία (Ἀθῆναι 1910) Γ΄ 512 κ. ἑξ. Ε. Γ. Π.

—2) Ἡ μετ' Ἀνδροπελαγίας ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «ξίφει τελειωθεῖσα» καὶ ἑορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 6 Σεπτεμβρίου. —3) Ἡ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου Παύλου καὶ 4 παρθένων ἐν Περσίᾳ τῷ 330 ἐπὶ Σαπώρη τοῦ Β΄ (Schapur, 310—379) μαρτυρήσασα καὶ ἑορταζομένη τὴν 9 Ἰουνίου. —4) Ἡ ἐν Γάζῃ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ Διοκλητιανοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ΄ αἰῶνος μαρτυρήσασα μετὰ Τιμοθέου καὶ Ἀγαπίου καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 19 Αὐγούστου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἐκτὸς τούτων ἀναφέρονται καὶ αἱ ἑξῆς: —5) Ἡ μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἐράσμης καὶ τῶν ἐξαδέλφων Εὐφημίας καὶ Δωροθέας ἐν Ἀκυληΐᾳ κατὰ τὸν Α΄ αἰῶνα μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 3ην Σεπτεμβρίου.—6) Ἡ μετὰ τοῦ συζύγου Βονιφατίου ἐν Ἀφρικῇ κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν τῷ 250 μαρτυρήσασα καὶ ἑορταζομένη μετ' αὐτοῦ τὴν 30 Αὐγούστου. —7) Ἡ ἐν Λεοντίνοις τῆς Σικελίας κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἰουστίνης τὸν βίον εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀφιερώσασα καὶ ἑορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 10 Ἰουνουαρίου.—8) Ἡ ἐξ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μωριέννης (Saint-Jean de Maurienne) ἐν Σαβοΐᾳ, ἥτις μετὰ τῆς ἀδελφῆς Πιγμενίας ἐπισκεφθεῖσα τοὺς Ἁγίους τόπους κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος καὶ ἐν ἀσκητηρίῳ τὸν βίον τελευτήσασα, ἑορτάζεται τὴν 25 Ἰουνίου. —9) Ἡ ἐξ Auvergne τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Chamaliery ἱδρύσασα καὶ ἐν αὐτῇ ἀποθανοῦσα, ἑορταζομένη δὲ τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Θέκλα.** Πρεσβυτέρα θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίνου Θεοφίλου. Ἐπειδὴ ὁ Θεόφιλος ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἐστερεῖτο διαδόχου, ἐπεθύμει δέ, ὅπως τὸν θρόνον διατηρήσῃ ὁ οἶκος αὐτοῦ, κατέστησε τὴν Θέκλαν συμμέτοχον τῆς ἐξουσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της, ἐπειδὴ ὁ διάδοχος Μιχαὴλ Γ΄ ἦτο ἀνήλικος, διετήρησε τὸν θρόνον ψιλῷ ὀνόματι, πραγματικοὶ ὅμως κυβερνῆται ἦσαν ἡ μήτηρ της Θεοδώρα μὲ τοὺς συνεπιτρόπους Βάρδαν, Μανουὴλ καὶ Θεόκτιστον. Ἀργότερον μετὰ τῆς μητρός της καὶ τῶν ἀδελφῶν της Ἄννας, Ἀναστασίας, Μαρίας καὶ Πουλχερίας ἐκάρησαν διὰ τῆς βίας μοναχαὶ ὑπὸ τοῦ Βάρδα, ἀδελφοῦ τῆς Θεοδώρας, καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Καριανοῦ. —Π.

Θέκλα (Thecla) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἡμεροβίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λυκαινιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ θέκλαι φέρουσι τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: σῶμα ἐπίμηκες, μᾶλλον λεπτὸν καὶ κυλινδρικόν, κεφαλὴν ἀρκετὰ περιωρισμένην, κεραίας λεπτὰς καὶ ἐπιμήκεις τελευτώσας εἰς κυλινδρικὴν ροπαλοειδῆ ἀπόφυσιν, ὀφθαλμοὺς κεκαλυμμένους ὑπὸ τριχῶν καὶ πτέρυγας ἀνεπτυγμένας. Αἱ κάμπαι τῶν ἐντόμων τούτων ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες, πεπλατυσμένον κατὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα καὶ λεπτὸν κατὰ τὸ ὀπίσθιον καὶ ζῶσιν ἐπὶ διαφόρων δένδρων καὶ θάμνων. Αἱ κάμπαι μεταμορφοῦνται εἰς χρυσαλλίδας μὲ σῶμα βραχύ, κυρτὸν κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν καὶ ὁλόκληρον ὑπὸ τριχῶν κεκαλυμμένον. Γνωστότερα εἴδη τοῦ γένους εἶναι τὰ ἑξῆς: *Θέκλη ἡ τῆς δρυὸς* (Thecla quercus). Εἶναι μικρότατον ἔντομον μὲ χρῶμα φαιοϋπομελανὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ φαιοϋποκίτρινον κατὰ τὰ κάτω μέρη. Ἡ κάμπη τούτου εἶναι πρασίνη μετὰ μελανῶν ραβδώσεων καὶ κιτρίνων κηλίδων ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἀναφαίνεται ἐπὶ διαφόρων δασικῶν δένδρων καὶ ἰδίως τῶν δρυῶν κατὰ Μάϊον συνήθως. Ἀπαντᾷ ἐν τῇ μέσῃ καὶ δυτικῇ Εὐρώπῃ. *Θέκλη ἡ τῆς βετούλης* (Thecla betula). Εἶναι τὸ μεγαλύτερον εἶδος τοῦ γένους καὶ ὁ χρηματισμός του εἶναι σκοτεινῶς φαιὸς κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ὑποκίτρινος κατὰ τὰ ὑποκάτω. Ἡ κάμπη του εἶναι πρασίνη μὲ κιτρίνας γραμμώσεις κατὰ τὴν ράχιν. Ἐνδιαιτᾶται κυρίως ἐπὶ τῆς βετούλης. Ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Ἰούνιον. Ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. *Θέκλη τῆς πτελέας* (Thecla ulmus). Τὸ εἶδος τοῦτο ἐνδιαιτᾶται κυρίως ἐπὶ τῶν ἀνθέων τῆς πτελέας καὶ ἔχει χρῶμα λευκὸν μετὰ μελανῶν κηλίδων κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν πτερύγων. Ἡ κάμπη του εἶναι πρασίνη μὲ ἐρυθρὰς κηλίδας ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν πτελεῶν κατὰ τὸν Μάϊον. *Θέκλη τῶν βάτων* (Thecla rubus). Ἔχει μέτριον μέγεθος καὶ χρῶμα φαιομελανὸν μετὰ πλατείας ἀνοικτῶς φαιᾶς λωρίδος κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν πτερύγων καὶ στιλπνῶς πράσινον κατὰ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος. Ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν βάτων, εἶναι κοινοτάτη ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Ἰούνιον. Δ. Ν. Π.

Θεκωὲ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς Ἰουδαίας πλησίον τοῦ Ἡρωδείου, τοῦ λεγομένου καὶ Ὄρους τῶν Φράγκων. Οὖσα πόλις τῶν Χαναναίων κατεστράφη πιθανῶς κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἑβραίων, ἀνεκτίσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἀσοὺρ υἱοῦ Χαλέβ. Κατὰ τὸν χωρισμὸν τῶν 10 φυλῶν εἰς Ἰσραηλίτας καὶ Ἰουδαίους (975 π. Χ.), τὴν πόλιν ταύτην ὠχύρωσεν ὁ Ροβοάμ. Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν οἱ Θεκωῖται συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τῷ 163 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τοῦ Δημητρίου τῆς Συρίας Βακχίδης, μαθὼν ὅτι ὁ Μακκαβαῖος Ἰωνάθαν ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τῶν Ἰουδαίων, ἐπῆλθε κατὰ τούτου, ὁ δὲ Ἰωνάθας ἐκρύβη εἰς τὴν ἔρημον τῆς Θεκωέ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἱεροσολύμων (70 μ. Χ.) ὁ Τίτος ἀπέστειλεν εἰς Θεκωὲ τὸν Κερεάλην μετὰ τοῦ Φλ. Ἰωσήπου, διὰ νὰ ἐξετάσῃ στρατηγικῶς τὸ μέρος. Τῷ 1099 οἱ Θεκωῖται ἔστειλαν ἐπικουρίαν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Ἱερουσαλὴμ σταυροφόρους. Ὁ βασιλεὺς Foulques ἔδωκε τὴν Θεκωὲ εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγ. Τάφου ἐπ' ἀνταλλαγῇ τῆς Βηθανίας, ὅπου ἡ σύζυγός του Μελισσάνδη ἔκτισε μοναστήριον τῶν Βενεδικτίνων καλογραιῶν καὶ ἐγένετο ἡγουμένη τούτου ἡ ἀδελφή του Ἰβέττη. Μετὰ 16 ἔτη κατέλαβον αὐτὴν οἱ Μουσουλμᾶνοι, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι διέφυγον τὴν σφαγήν, διότι προλαβόντες ἐκρύβησαν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Ἁγίου Χαρίτωνος. Ἡ Θεκωὲ ἀπὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος κατάκειται εἰς ἐρείπια. Φαίνεται δὲ νὰ ἦτο μεγάλη, διότι καὶ ἡ ἔκτασις τῶν ἐρειπίων εἶναι σημαντικὴ καὶ 60 περίπου στέρναι ἀνευρέθησαν μεταξὺ αὐτῶν. Σῴζονται λείψανα ἐκκλησίας καὶ ὡραῖον παρ' αὐτὴν βαπτιστήριον. Γ. Λ. Α.

Θὲλ *[Ἀρχ.]*. Αἰγυπτιακὸν περίαπτον χρησιμοποιούμενον ἵνα προφυλάσσῃ, ὡς ἐπιστεύετο, ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν ἢ τῶν κακοήθων πυρετῶν. Ὡσαύτως ἀνηρτᾶτο ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῶν μομιῶν. Τὸ περίαπτον τοῦτο εἶχε χρῶμα ἐρυθρόν. ἀπετελεῖτο δ' ἐκ τῆς πόρπης τοῦ ζωστῆρος τῆς θεᾶς Ἴσιδος. Σ. Γ. Σ.

Θελβαλάνη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀσίας ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 12, 10) εἰς βόρ. πλάτ. 76° 15΄ καὶ ἀνατ. μῆκ. 39° 50΄, παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα. Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον ἡ πολίχνη *Βαρσάλο* (Barsalo) ἀπέχουσα 17 μίλλια ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῶν Τιγρανοκέρτων (Tell-Ermen). Α.Θ.Σ.

Θελβενκάκη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς νοτίου. Μεσοποταμίας ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 19), εἰς βόρ. πλάτ. 78°, 30΄ καὶ ἀνατ. μῆκ. 35°, 30΄. Τὴν θέσιν αὐτῆς σήμερον ἐπέχει ἡ πόλις *Μακδὰμ* (Makdam) τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰρὰκ-Ἀραβί. Α. Θ. Σ.

θέλγητρον (τό)· τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου θέλγεται, ἐφέλκεται, γοητεύεταί τις, γοητεία, χάρις: «ὡραία κόρη πλήρης θελγήτρων», «τὰ θέλγητρα τοῦ γάμου», «τὰ θέλγητρα τοῦ κάλλους, — τοῦ πλούτου», «σωματικὰ—, πνευματικὰ θέλγητρα».

θέλγω, ἀόρ. *ἔθελξα—ἐθέλχθην*· κάμνω τινὰ νὰ εὐχαριστηθῇ, ἐφέλκω, γοητεύω, μαγεύω: «μὲ θέλγει ἡ μουσική, — ἡ ἐξοχή, — τὸ κυνήγιον», «εἰς τὴν ξένην χώραν τίποτε δὲν μὲ θέλγει»· ‖ εἰς τὴν ἀρχαίαν, ψαύω, θωπεύω, καταπραΰνω, καταδαμάζω· ‖ ἐξαπατῶ, φενακίζω.

Θέλδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 17, 5) εἰς βόρ. πλάτ. 74° καὶ ἀνατ. μῆκ. 35° 10΄, παρὰ τὸ Κιρκήσιον, τὴν Καρχεμίδα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Ἀβόρρα (νῦν Ρχαβούρ). Α. Χ. Σ.

θελειὰ (ἡ)· ἡ *θηλειὰ* (βλ. λ.).

Θελεπτὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Βυζακηνῇ (Τύνιδι) εἰς τὰ μεθόρια τῆς Νουμιδίας, πρὸς βορρᾶν τῆς Κάψης (νῦν Gafsa). Ὁ Προκόπιος (*Περὶ Κτισμ.* VI, 6) ὀνομάζει αὐτὴν *Τελεπτήν*, καὶ ἀναφέρει ὅτι τὴν ὠχύρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), καταλιπὼν ἰσχυρὰν φρουράν, κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Μαυρουσίων, κατοικούντων ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ Ἄτλαντος. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ Medinet-Redina, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

θέλημα (τό)· θέλησις, ἐπιθυμία, ὅ,τι τις θέλει: «ἦτο θέλημα Θεοῦ», «γενηθήτω τὸ θέλημά σου»· ‖ μικρὰ ὑπηρεσία, ἐκδούλευσις: μοῦ 'καμε ἕνα μικρὸ θέλημα», «ζῇ μὲ τὰ θελήματα».

θεληματάρης (ὁ)· ὁ ἐκτελῶν θελήματα, μικρὰς ὑπηρεσίας· ‖ ἰδιωματ. πεισματάρης, ὁ ἐπιμένων εἰς τὴν θέλησίν του.

θεληματάριοι (οἱ) *[Βυζαντ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα τάξις τις μαχίμων ἀνδρῶν. οἵτινες, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204), παρέμειναν ἐν αὐτῇ καὶ τοῖς περιχώροις, διατηρήσαντες ποιάν τινα αὐτοτέλειαν ἐν μέσῳ τῶν κατακτητῶν καὶ διεδραμάτισαν σπουδαιότατον μέρος κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἔξωσιν τῶν Λατίνων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (1261). Ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων τούτων Βυζαντινὸς χρονογράφος Γεώργιος Παχυμέρης γράφει περὶ τῶν θεληματαρίων, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες καὶ ὅτι κατῴκουν «ἀπὸ Χρυσέας τε καὶ ἐπέκεινα», δηλαδὴ ἀνὰ τὴν πρὸς Δ. τῆς Χρυσῆς Πύλης ὕπαιθρον χώραν. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου χωρίου τοῦ ἰδίου Παχυμέρους προκύπτει, ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν θεληματαρίων κατῴκουν καὶ ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προῆλθον οὗτοι ἐκ τοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ 1204 διαλυθέντος βυζαντινοῦ στρατοῦ, διατηρήσαντες καὶ μετὰ ταῦτα, αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοί των, τὰς πολεμικὰς αὐτῶν ἰδιότητας καὶ καταστάντες οὕτω σεβαστοὶ ἐκ μέρους τῶν νέων κυρίων τῆς χώρας. Ὁ Παχυμέρης λέγει περὶ αὐτῶν, ὅτι παρέμειναν ἀμέτοχοι εἰς τοὺς ἀδιαλείπτους μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἑλλήνων (τῆς Νικαίας) ἀγῶνας, καὶ ὅτι οὔτε οἱ Ἕλληνες ἠνώχλουν αὐτούς, ὄντας Ἕλληνας, οὔτε οἱ Λατῖνοι, διότι ἐθεώρουν αὐτοὺς βεβαίους φίλους των καὶ ἀναγκαίους διὰ τὴν ἀσφάλειάν των, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφοβοῦντο μήπως, πιέζοντες αὐτούς, τοὺς ἀναγκάσωσι ν' ἀπέλθωσι καὶ οὕτως ἐρημωθῇ παντελῶς ἡ χώρα. Οἱ θεληματάριοι εἰς πρώτην εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν ἐγκατέλιπον τὴν ἔναντι τῶν ἐμπολέμων ἐφεκτικὴν στάσιν των καὶ ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῶν ὁμοεθνῶν των Ἑλλήνων. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται κυρίως ἡ ἀνακατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν νύκτα τῆς 25—26 Ἰουλίου 1261 καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῶν ἐκεῖ Λατίνων. Ὅταν ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου εἰς Θρᾴκην μετὰ μικροῦ ἀποσπάσματος καὶ περιήρχετο κατασκοπεύων τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς θεληματάριοι προέτρεψαν αὐτὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ τολμηρὸν ἐκεῖνο νυκτερινὸν πραξικόπημα· αὐτοὶ τὸν ἀπέκρυψαν μετὰ τοῦ μικροῦ ἀποσπάσματός του (δυνάμεως μικροτέρας τῶν χιλίων ἀνδρῶν) ἐντὸς τῆς μονῆς τῆς Πηγῆς (ἥτις ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς πύλης Σιλυβρίας), αὐτοὶ πρῶτοι ἀνῆλθον τὴν νύκτα διὰ κλιμάκων ἐπὶ τῶν τειχῶν καί, ἀφοῦ ἐφόνευσαν τοὺς ἐπ' αὐτῶν Λατίνους φρουρούς, διέρρηξαν τὴν πύλην καὶ διὰ τῶν συμπεφωνημένων φωνῶν ἐκάλεσαν τὸν Στρατηγόπουλον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Μεταξὺ τῶν πρωτοστατησάντων εἰς τὸ πραξικόπημα ἐκεῖνο θεληματαρίων ἀναφέρεται ὁ Κουτριτζάκης, ὅστις διὰ τῆς ἐπιμονῆς του καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων του κατενίκησε τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Στρατηγοπούλου. Ἀναφέρεται ὡσαύτως καὶ ὁ ἱερεὺς Λακερᾶς καί τις Γλαβᾶτος, οἵτινες συμμετέσχον εἰς τὴν αἰφνιδιαστικὴν κατὰ τῶν Λατίνων ἐπίθεσιν καὶ τὴν διάρρηξιν τῆς πύλης. Μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος ἐντὸς τῆς πόλεως, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν, ἐπιδοθέντες εἰς διαρπαγάς, ὥστε ὅταν μετ' ὀλίγον ἡ ἀφυπνισθεῖσα ἐκ τοῦ θορύβου λατινικὴ φρουρὰ ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Στρατηγοπούλου, οὗτος ὀλιγίστους μόνον εἶχε πλησίον ἄνδρας, ἵνα ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον της· ἐνισχυθεὶς ὅμως ὑπὸ πολυαρίθμων θεληματαρίων κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ παραμείνῃ ὁριστικῶς κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔκτοτε δὲν ἀναφέρονται οἱ θεληματάριοι

Digitized by Google

ὡς δρῶντες αὐτοτελῶς εἰς τοὺς μετέπειτα πολέμους. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπανῆλθον εἰς τὸ παλαιὸν ἔργον των, δηλαδὴ κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποκατασταθείσης αὐτοκρατορίας. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

θεληματίας, —ου (ὁ)· ὁ ἔχων θέλησιν, ἰσχυρὰν βούλησιν.

θεληματικός, —ή, —όν· ὁ κατὰ τὴν θέλησίν τινος γινόμενος, ἑκούσιος, σκόπιμος: «θεληματικὴ ἐργασία». — Ἐπίρρ. *θεληματικῶς* ἢ *θεληματικά*· σκοπίμως, ἐπίτηδες: «θεληματικῶς τὸ ἔκαμε».

θέλησις, —εως (ἡ)· ἡ διάθεσις τοῦ *θέλειν*, ἐπιθυμία, βούλησις, ὅ,τι τις θέλει, θέλημα· «ἐνήργησα σύμφωνα μὲ τὴν θέλησίν σας», «αὐτὸ ποῦ ἐκάματε ἦτο καὶ ἡ θέλησίς μου»· || ἡ δύναμις τῆς θελήσεως, ἡ σταθερότης εἰς ὅ,τι τις ἀποφασίσῃ: «ἔχει θέλησιν καὶ θὰ ἐπιμείνῃ».

— *Φιλοσ.]* Βλ. λ. *βούλησις*.

— *[Δογμ.]* Πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν μονοφυσιτῶν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας προὐτάθη ἡ παραδοχὴ ἐν τῷ Χριστῷ μιᾶς ἐνεργείας θεανδρικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ κατ' αὐτῆς, ὡς μονοφυσιτικῆς, ἠγέρθη ἀντίδρασις, ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος διὰ τῆς «Ἐκθέσεως» (638) παρασιωπῶν αὐτὴν ἐπέβαλε τὴν ἔκφρασιν «μία θέλησις ἐν τῷ Χριστῷ», ἐλπίζων ὅτι αὕτη θὰ ἐπέφερε τὴν ποθουμένην ἕνωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις αὕτη ὡς μονοφυσιτικὴ κατεπολεμήθη. Τούτου ἕνεκεν ὁ Κώνστας ὁ Β', θέλων νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ποθουμένην γαλήνην, ἀπηγόρευσε διὰ τοῦ λεγομένου «Τύπου» (648) τὴν συζήτησιν περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων ἐν τῷ Χριστῷ καὶ κατεδίωξε τοὺς ἀντιτιθεμένους εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸν πάπαν Μαρτῖνον καὶ τὸν Μάξιμον. Πρὸς τελικὴν λύσιν τῆς ἔριδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (680), ἥτις ἐδογμάτισε «Καὶ δύο φυσικὰς θελήσεις, ἤτοι θελήματα, ἐν αὐτῷ καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίαν . . καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία, μὴ γένοιτο, καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἔφησαν αἱρετικοί, ἀλλ' ἑπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα καὶ μὴ ἀντιπῖπτον ἢ ἀντιπαλαῖον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ πασθενεῖ θελήματι». Τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ταύτης ἐπεκύρωσεν ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος (692) ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β'. Οὕτω κατεδικάσθη ὁ *μονοθελητισμὸς* καὶ ἐπεκράτησεν ἡ περὶ τῶν δύο θελήσεων ἐν τῷ Χριστῷ διδασκαλία. Τὰ ὑπολείμματα τῶν μονοθελητῶν καταδιωκόμενα, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Α', κατέφυγον εἰς τὸν Λίβανον τῆς Συρίας, ἔνθα συνέστησαν τὴν κληθεῖσαν ἐκκλησίαν τῶν *Μαρωνιτῶν*, ἧς κέντρον ἐγένετο ἡ ἐπὶ τοῦ Λιβάνου μονὴ τοῦ ἁγίου Μάρωνος. Κ. Ι. Δ.

— *[Θεοσοφ.]* Ὅλοι οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὸ σύμπαν, εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς παγκοσμίου *θελήσεως* καὶ ζωῆς. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θέλησις εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα ἔκφρασις τῆς συνειδήσεως. Ὅταν εἶναι πράγματι ἐλευθέρα, εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ θεία θέλησις. Εἰς τοὺς κατωτέρους κόσμους δεσμευμένη ἀπὸ τὴν ἕλξιν, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, μετατρέπεται εἰς ἐπιθυμίαν. Π. Π. Χ.

θέλητρον (τὸ) (Illicium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μαγνολιειδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας. Εἶναι θάμνοι ἀειθαλεῖς, ἀρωματικοί, μὲ φύλλα ἐστιγματισμένα διὰ μικρῶν ἀποφυάδων, μονόοικα ἄνθη καὶ ἀστεροειδεῖς καρποὺς μονοσπόρους. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων θεραπευομένων εἰδῶν εἶναι: *θέλητρον τὸ ἀνίσοδμον* (Illicium anisatum), ἰθαγενὲς τῆς Κίνας καὶ Ἰαπωνίας, θεραπευόμενον ἰδίᾳ πλησίον τῶν ναῶν πρὸς διακόσμησιν τῶν τάφων. Οἱ δυσαρέστως ἀρωματισμένοι καρποὶ του ἐμπεριέχουσι δηλητηριώδη τινὰ οὐσίαν, ὁ δὲ φλοιός του χρησιμοποιεῖται ἀντὶ θυμιάματος. Τὰ σπέρματά του εἶναι χρήσιμα εἰς τὴν φαρμακευτικήν, δι' ἀποστάξεως δὲ αὐτῶν λαμβάνεται αἰθέριον ἔλαιον πολύτιμον εἰς τὴν ποτοποιίαν καὶ ἀρωματοποιίαν, ὅμοιον καταπληκτικὰ πρὸς τὸ ἀνισέλαιον· *θέλητρον τὸ φλωριδιανὸν* (Illicium floridanum), ἰθαγενὲς τῆς νοτίου καὶ βορείου Ἀμερικῆς μὲ δηλητηριώδη φύλλα· *θέλητρον τὸ πραγματικὸν* (Illicium verum), μικρὸν δένδρον ἰθαγενὲς τῆς μεσημβρινῆς Κίνας, μὲ λευκοπράσινα ἄνθη καὶ καρποὺς ἀρωματώδεις χρησιμοποιουμένους εἰς τὴν μαγειρικὴν καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν φαρμάκων, λικὲρ καὶ εἴδους τείου ἐναντίον τῶν παθήσεων τοῦ στήθους· *θέλητρον τὸ μικρανθὲς* (Illicium parviflorum), ἔχον σχεδὸν ὁμοίας ἰδιότητας μὲ τὸ προηγούμενον. Κ. ΠΑΠ.

θελκτήριος, —α, —ον· ὁ θέλγων, ὁ κατάλληλος πρὸς τὸ θέλγειν, ὁ τερπνός.

θελκτικός, —ή, —όν· ὁ ἱκανὸς καὶ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ θέλγειν, ὁ θέλγων, γοητευτικός, ἑλκυστικός: «θελκτικαὶ ὑποσχέσεις», «λόγοι θελκτικοί», «θελκτικὸν ἔδεσμα». — Ἐπίρρ. *θελκτικῶς*.

Θελλαμάρε (Cellamare), *Ἀντώνιος, πρίγκιψ τοῦ*—. Ἱσπανὸς διπλωμάτης (1657—1733). Τῷ 1715 διωρίσθη πρεσβευτὴς παρὰ τῷ ἀνακτοβουλίῳ τῆς Γαλλίας, ἀπέβη δὲ ὄργανον τῶν σχεδίων τοῦ Ἀλμπερόνι καὶ ἡ ψυχὴ συνωμοσίας σκοπούσης τὴν σύλληψιν τοῦ ἀντιβασιλέως, τὴν σύγκλησιν τῶν λαϊκῶν συνελεύσεων καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀντιβασιλείας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἱσπανίας Φίλιππον τὸν Ε'. Ἡ συνωμοσία κατηγγέλθη ὑπὸ μιᾶς αὐλικῆς, κατά τινα δ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὑπό τινος ὑπαλλήλου τῆς βιβλιοθήκης, ὀνόματι Μπουβά, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Θελλαμάρε ἀνεκοίνου τὰ ἀποστελλόμενα εἰς Ἱσπανίαν σχετικὰ ἔγγραφα. Οἱ κυριώτεροι συνένοχοι, πρίγκιπες οἱ πλεῖστοι καὶ ἀνώτεροι τιτλοῦχοι, ἐφυλακίσθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν προσκαίρως, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς, πολλοὶ δὲ καὶ ἐθανατώθησαν. Ὁ Θελλαμάρε ὡδηγήθη ὑπὸ συνοδείαν μέχρι τῶν συνόρων. Εἰς ἀποζημίωσιν τῆς ἀποτυχίας του τῷ ἀπενεμήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' ὁ τίτλος τοῦ γενικοῦ κυβερνήτου τῆς παλαιᾶς Καστίλης. Μ. Ν. Δ.

Θελμενισσὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κοίλης Συρίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀπαμηνῆς, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ (νῦν Nahr-el-Asi) καὶ τῆς Ἀπαμείας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχεν 25 περίπου μίλλια. Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 14, 15) ἔκειτο εἰς βόρ. πλάτ. 69° 40' καὶ ἀνατ. μῆκ. 35°, εἶναι δὲ ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἀναφερομένην *Τολμίδεσσαν*. Α. Θ. Σ

Θέλμη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας ἐν Βαβυλῶνι, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ νῦν βασίλειον τοῦ Ἰρὰκ - Ἀραβί, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 19) εἰς βόρ. πλάτ. 76° 40' καὶ ἀνατ. μῆκ. 32°. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ πολίχνη *Θαμάλ* (Thamal). Α. Θ. Σ.

θελξικάρδιος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ θέλγων, ὁ εὐφραίνων τὴν καρδίαν.

Θελξινία (ἡ). Ἐπίκλησις τῆς Ἥρας παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου. —Π.

Θελξινόη, ἢ *Θελξινία*, ἢ *Θελξίνεια* *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ὠγύγου, ἄλλως ὀνομαζομένη Πραξιδίκη. Αὐτὴ μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἀλαλκομενείας καὶ Αὐλίδος φέρονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ καὶ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα *Πραξιδίκαι*. —Π.

Θελξίων. Πέμπτος βασιλεὺς τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, υἱὸς τοῦ Ἄπιδος, ἔγγονος τοῦ Τελχῖνος καὶ πατὴρ τοῦ Αἰγύρου (*Παυσαν*. Β' 5'. Παρὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου φέρεται ὡς φονεὺς τοῦ πατρός του, συνεργήσαντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ Τελχῖνος. —Π.

Θέλπουσα, ἢ *Τέλφουσ(σ)α* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρκαδίας εἰς τὴν ἀπ' αὐτῆς *Θελπουσίαν* κληθεῖσαν χώραν. Κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν (*Παυσ*. VIII. 25.2) ἡ πόλις ὠνομάσθη Θέλπουσα ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου νύμφης, θυγατρὸς τοῦ ποταμοῦ Λάδωνος, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ὁποίου καὶ ἔκειτο ἡ πόλις ἐπὶ μεγάλου λόφου. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἡ πόλις Θέλπουσα ἦτο ἐν ἀκμῇ, εἶχε δὲ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἱερὸν τῶν δώδεκα θεῶν. Παρὰ τὰ ὅρια τῶν Θελπουσίων ἦτο τὸ ἱερὸν τῆς Ἐρινύος (ὡς ἀπεκάλουν αὐτὴν οἱ Θελπούσιοι) Δήμητρος ἐν τῇ θέσει Ὀγκείῳ. Τῆς Θελπούσης γίνεται μνεία ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸ 352 π. Χ., ὅτε παρ' αὐτὴν ἡττήθησαν οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ κατὰ τὸ 222 π. Χ., ὅτε κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου Δώσωνος καὶ ἠναγκάσθη νὰ μετάσχῃ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ἡ πόλις ἦτο ἐγκαταλελειμμένη. Ἐρείπια τῆς πόλεως ταύτης διασῴζονται παρὰ τὸν σημερινὸν συνοικισμὸν *Θέλπουσα*, ὡς μετωνομάσθη τὸ χωρίον *Βάναινα*.

Τῆς Θελπούσης, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς της εἶχε καὶ ὑποτελῆ τὴν μικρὰν ἀρκαδικὴν πολίχνην Στράτον, διεσώθησαν καὶ νομίσματα, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τέσσαρας χρονικὰς περιόδους. Τὰ ἀρχαιότερα (400—370 π. Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Δήμητρος Ἐρινύος μετὰ ἢ ἄνευ τῶν γραμμάτων ΘΕΛ, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ ἵππον ἀνορθούμενον μετὰ τῆς λέξεως ΕΡΙΩΝ (ὄνομα τοῦ θαυμασίου ἵππου Ἀρίωνος, ὅστις ἀρκαδιστὶ ἐλέγετο Ἐρίων, γεννηθέντος ἐκ τῆς Δήμητρος, μεταμορφωθείσης εἰς φορβάδα, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν Ποσειδῶνα, καὶ τούτου μεταμορφωθέντος εἰς ἵππον). Τὰ τῶν χρόνων τῆς προσχωρήσεως της εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΑΧΑΙΩΝ ΘΕΛΠΟΥΣΙΩΝ. Τὰ μετὰ τὸ 146 π. Χ. φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ἡλίου ἀκτινοστεφῆ, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὰ γράμματα ΘΕΛ ἐν στεφάνῳ δάφνης. Καὶ τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τὴν λέξιν ΘΕΛΠΟΥΣΙΩΝ καὶ τὴν εἰκόνα Πανὸς νεαροῦ στηριζομένου ἐπὶ καλαύροπος καὶ θέτοντος τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κορυφῆς καλάμων (συμβολίζουν αἱ κάλαμοι τὴν ὑπὸ τοῦ Πανὸς μεταμορφωθεῖσαν εἰς κάλαμον Νύμφην Σύριγγα). ΚΑΨ.

Θέλπουσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βυζικίου τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, καλούμενον πρότερον *Βάναινα* ἢ *Βανίνα*. Κεῖται πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Θελπούσης ἢ Τελφούσης καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς Δημητσάνης. Ἔχει 236 κατοίκους (1928) κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργούς. Π. Τ. Π.

— **Θελπούσης, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας 12 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Βιδιακίου*, *Λιβαδακίου* (τέως Τοταρεσίου), *Νεοχωρίου*, *Ραχῶν*, *Τριποταμιᾶς* (τέως Μπελεσίου), καὶ *Χώρας*. Δ. Ε. Μ.

θελυγάνη (ἡ) (Thelygan) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται ὁρμόνη προερχομένη ἐκ τῶν σπερματικῶν ἀδένων ἀνδρὸς ἢ γυναικός, συνδεδυασμένη μετὰ ὑοχιμπίνης. Χορηγεῖται ἐσωτερικῶς ὑποδορίως ἢ διὰ τοῦ ἀπευθυσμένου ἐπὶ ἀνεπαρκείας γεννητικῆς τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικός. Κ. Γ. Μ.

θέλω, ἀόρ. *ἠθέλησα* καὶ κοιν. *θέλησα*· ἐπιθυμῶ, βούλομαι, ἀξιῶ, ἐπιδιώκω, ζητῶ: «θέλω νὰ ἡσυχάσω,—νὰ κοιμηθῶ», «ἤθελα νὰ σοῦ πῶ κάτι», «κάμε ὅ,τι θέλεις», «πᾶρε ὅσα θέλεις,—ὅποιον θέλεις»· || φράσις «θέλεις δὲ θέλεις» ἢ «θέλεις καὶ δὲ θέλεις» ἢ «θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας» ἑκὼν ἄκων: «θέλεις δὲ θέλεις θὰ φάς», «θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας μπῆκε 'ς τὸ χορό»· || *παροιμ*. «θέλοντας ὁ βλάχος καὶ μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος, φόρεσε καὶ σὺ Χριστέ μου κόκκινα παπούτσια»· || ἐπιτρέπω, συγκατατίθεμαι: «δὲν ἠθέλησε ὁ πατέρας νὰ κάμω ταξίδι», «Θεοῦ θέλοντος καὶ καιροῦ εὐδοκοῦντος», «ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς θὰ φύγω»· || ἐπιζητῶ, ἐπιδιώκω: «θέλω τὸ καλόν σου,—τὸ συμφέρον σου», «τὸ καλὸ ποῦ σοῦ θέλω, μὴ φύγῃς» κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἄκουσε*, «ἤθελές τα κι' ἔπαθές τα» ἢ «τά 'θελες καὶ τά 'παθες»· || «δὲν τό 'θελα», «τὸν ἐκτύπησα χωρὶς νὰ τὸ θέλω», «δὲν ἤθελα νὰ τὸν προσβάλω»· || ἀπαιτῶ τι, ἔχω ἀνάγκην τινός, ἀξιῶ: «τ' ἀμπέλι θέλ' ἀμπελουργό, τὸ σπίτι νοικοκύρη», «τὰ ἄνθη θέλουν ἥλιο», ᾆσμα: «ὁ πλάτανος θέλει νερὸ κι' ἡ λεύκα θέλ' ἀέρα, καὶ τὸ κορίτσι φίλημα ὅσο νὰ πάρῃ ἡμέρα», παροιμ. «ἄντρα θέλω, τώρα τὸν θέλω» ἐπὶ ἀνυπομόνων· || ἐπὶ συνοικεσίου, δέχομαι τὸν μνηστῆρα ἢ τὴν μνηστήν: «τὸν θέλεις;—δὲν τὸν θέλω», «θὰ τὸν θελήσῃς μὲ τὸ στανιό», «δὲν τὴν θέλω, δὲν τὴν παίρνω, μὲ τὸ ζόρι παντρειά», παροιμ. «πέ του, πέ του τὸ κοπέλλι, κάμνει τὴν κυρὰ καὶ θέλει»· || ζητῶ, ἀναζητῶ, γυρεύω: «ποιὸν θέλεις;—κανένα», «τί θέλεις ἐδῶ;», «πόσα θέλεις διὰ τὸν κόπον σου;»· || ἔχω ἔλλειψίν τινος, χρειάζομαι ἀκόμη: «θέλω ἀκόμη ὀλίγα χρήματα διὰ νὰ συμπληρώσω τὸ ποσόν», «αὐτὴ ἡ δουλειὰ θέλει μεγάλη προσοχή», «τί ποσὸν θέλεις διὰ νὰ ἀγοράσῃς τὸ κτῆμα;», «λίγο ἤθελε ἀκόμη καὶ θὰ ἔπιπτε» ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ· || «θέλεις ξύλο» σοῦ χρειάζεται, σοῦ πρέπει ξύλο, «θέλουν τράβηγμα τ' ἀφτιά σου»· || ὀφείλω, χρεωστῶ: «δὲν σοῦ θέλω τίποτε», «μοῦ θέλει χιλίας δραχμάς»· || φράσις: «θέλω νὰ πῶ» ἐννοῶ: «τί θέλεις νὰ πῇς μ' αὐτό;—θέλω νὰ πῶ ὅτι δὲν πᾶμε καλά»· || «τὶ τὰ θέλεις» «τὶ θέλεις, τὶ γυρεύεις» ὁπωσδήποτε, ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα: «τὶ τὰ θέλεις, φίλε μου, δὲν πᾶμε καλά»· || «θέλεις—θέλεις» καὶ «θέλει—θέλει» διαζευκτικῶς: παροιμ. «θέλεις θέριζε καὶ δένε, θέλεις δένε καὶ κουβάλιε», «βαπτίζω καὶ μυρώνω, θέλ' ἂς ζήσῃ, θέλ' ἂς μὴ ζήσῃ» ᾆσμα: «θέλεις μὲ πέτρα βάρει μου, θέλεις μὲ τὸ λιθάρι, θέλεις μὲ τ' ἄσπρα σου βυζιὰ βάρει μου 'ς τὸ κεφάλι»· || φράσις: «νὰ σοῦ τὰ δώσῃ θέλει» εἰρωνικῶς: δὲν θὰ σοῦ τὰ δώσῃ, «ἀκόμη νά 'ρθῃ θέλει» ἀκόμη δὲν ἦλθε, μόλον ὅτι ὤφειλε νὰ ἔχῃ ἔλθει· || ὁ ἐνεστὼς καὶ ὁ παρατατικὸς τοῦ *θέλω* χρησιμεύει ὡς βοηθητικὸν τοῦ ῥήματος· ὁ τύπος *θέλω—εις—ει* κτλ. μετὰ τοῦ νεωτέρου ἀπαρεμφάτου ἐνεστῶτος καὶ ἀορίστου σημαίνει μέλλουσαν διάθεσιν: «θέλω γράφει» θὰ γράφω, «θέλω γράψει» θὰ γράψω, «θέλω γραφῇ» θὰ γραφῶ· || ὁ τύπος *ἤθελον—ες—ε* κττ. μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπαρεμφάτου σημαίνει δυνητικὴν διάθεσιν: «ἤθελον γράφει» καὶ «ἤθελον γράψει» θὰ ἔγραφον, «ἤθελον γραφῇ» θὰ ἐγραφόμην. Β. Φ.

θέμα (τό)· τὸ τεθειμένον, τὸ προκείμενον πρὸς συζήτησιν, ὑπόθεσις, ζήτημα: «τὸ θέμα τῆς συζητήσεως,—τῆς διαλέξεως», «ἐπίκαιρον θέμα», «τὸ θέμα ἐξηντλήθη»· || τὸ προτεινόμενον πρὸς λύσιν ἢ ἐξέτασιν ἢ ἀνάπτυξιν ἐν διαγωνισμοῖς: «ἐδόθησαν τρία θέματα», «θέματα συνθέσεως,—ἱστορίας,—γεωγραφίας», ἄλλως *ζητήματα*· || ἰδίᾳ τὸ πρὸς μετάφρασιν διδόμενον κείμενον: «ἑλληνικόν—, λατινικόν—, γαλλικὸν θέμα»· || ἐν τῇ γραμματικῇ, τὸ ἀμετάβλητον μέρος τῆς λέξεως κατὰ τὴν κλίσιν αὐτῆς ἰδίᾳ τὸ ἀποτελούμενον ἐκ ῥίζης καὶ προσφύματος (βλ. κατωτ.)· || εὐρύτατον τμῆμα τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους: «θέμα Πελοποννήσου,—Κεφαλληνίας,—Νικοπόλεως,—Αἰγαίου».

— *[Γραμμ.]* Ἐν τῇ γραμματικῇ *θέμα* λέγεται τὸ μέρος τῆς λέξεως, κλιτῆς ἢ ἀκλίτου (ἐπίρρημα), τὸ ὁποῖον μένει μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καταλήξεως, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς ἐννοίας τῆς δηλουμένης ὑπὸ τῆς λέξεως, τῆς καταλήξεως δηλούσης τὰς διαφόρους σχέσεις αὐτῆς, χρόνον, ἀρι-

Digitized by Google

θμόν, γένος, πτῶσιν κλ., *λέγ-ω, ἔλεγ-ον, λόγ-ος, λογ-άδην*.

Εἰς τὸ θέμα συμβαίνουσι ποικίλαι μεταβολαί, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι: 1) τροπὴ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος: *λέγ-ω, λόγ-ος, ἀρήγ-ω, ἀρωγ-ή*, 2) ἔκτασις τοῦ τελικοῦ φωνήεντος αὐτοῦ (χαρακτῆρος): *ποιέ-ω, ποίη-σις*, 3) βράχυνσις: *φεύγ-ω, ἔφυγ-ον, λήψομαι, ἔλαβ-ον*, 4) δάσυνσις τοῦ χαρακτῆρος: *λέγ-ω, συνείλοχ-α*, 5) συγχώνευσις τοῦ χαρακτῆρος μετὰ τοῦ συμφώνου τῆς καταλήξεως ἢ τοῦ ἡμιφώνου j: *πράγ-σω, πράξω, πράγ-j-ω, πράσσω* (ττ), 7) ἀφομοίωσις πρὸς αὐτὸν (λ) τοῦ j: *στέλ-jω, στέλ-λω*, καὶ περαιτέρω ἀντέκτασις: *σπέρ-j-ω—σπέρ-ρω,—σπείρ-ω, ἔστελ-σα, ἔστελ-λα—ἔστειλ-α*, 8) ἀφομοίωσις τοῦ χαρακτῆρος (π, φ, β) πρὸς τὸ μ: *γράφ-μα, γράμ-μα*, 9) συγκοπὴ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος ε: *γι-γέν-ομαι, γί-γν-ομαι*. Αἱ μεταβολαὶ αὗται δύνανται νὰ χωρῶσι μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου: *πένθ-σομαι, πείσομαι* μέλλων τοῦ *πάσχω*, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ *πενθ-πνθ-πάθ-σκ-ω—πάσχω*. Ἐλάχιστα δὲ θέματα κλιτῶν λέξεων ἄνευ καταλήξεως (ὁ *φώρ, ἡ ἠχώ, ἔθη*) δηλοῦσιν ὡρισμένην σχέσιν (πτῶσιν, πρόσωπον), δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐλλείψεως καταλήξεως. Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μεταβολῶν τὸ πρῶτον θέμα, τὸ χρησιμεῦον ὡς βάσις πάσης περαιτέρω μεταβολῆς, λέγεται *ἀρχικὸν θέμα* ἢ *ρίζα*, οὕτω τὸ *πενθ* εἶναι ἡ ῥίζα, τὰ *παθ* (ἔπαθ-ον), *παθε* (κακοπαθέ-ω) *παράγωγα θέματα*, ὡσαύτως *δεμ (δέμ-ω)* ἡ ρίζα, *δόμ-ος, οἰκοδομέ-ω* παράγωγα θέματα. Σ. Ι.

— *[Παιδαγ.]* Βλ. *θεματικαὶ ἀσκήσεις*.

— *[Δικονομ.]* Βλ. *ἀπόδειξις*.

— *[Μουσ.]* Καλεῖται *θέμα* μουσικὴ ἰδέα ἀρκετὰ ἐκτεταμένη, δυναμένη διὰ καταλλήλου ἀναπτύξεως νὰ χρησιμεύσῃ πολλάκις ὡς βάσις πρὸς σύνθεσιν ὁλοκλήρου ἔργου, ὅπως π. χ. τὸ *θέμα μετὰ παραλλαγῶν*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, αὐτοτελὲς αὐτὸ καθ' ἑαυτό, δύναται δι' ἀπειρίας μεταμορφώσεων, μεταβολῶν καὶ τονικῶν καὶ ρυθμικῶν μετασχηματισμῶν ν' ἀποτελέσῃ τέλειον ἔργον. Τὸ θέμα πηγάζει συνήθως ἐξ ἑνὸς μικροτέρου πυρῆνος, ἐξ ἐλαχίστων πολλάκις φθόγγων, ὅστις διευρυνόμενος δίδει τὴν γένεσιν εἰς τὸ ἐκτενέστερον θέμα. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν περιωρισμένην ἀρχικήν του μορφὴν δύναται πολλάκις ὁ πυρὴν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις συνθέσεως ὁλοκλήρου τεμαχίου. Παράδειγμα οἱ τέσσαρες ἀρχικοὶ φθόγγοι τῆς πέμπτης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν:

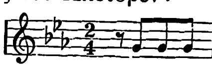

Οἱ φθόγγοι οὗτοι, ἂν καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ρυθμικὸς μᾶλλον πυρήν, ἐπέτρεψαν εἰς τὸν συνθέτην νὰ βασίσῃ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐπ' αὐτῶν ὁλόκληρον τὸ μουσικὸν οἰκοδόμημα τοῦ πρώτου μέρους τῆς συμφωνίας· διότι δὲν ὑπάρχει ἴσως μέτρον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συναντῶμεν, ὑπὸ οἱανδήποτε μορφήν, τοὺς ὑποβλητικοὺς τούτους φθόγγους. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ ὁ ρυθμικὸς πυρὴν τοῦ ἀλλεγκρέττο εἰς ²/₄ τῆς ἑβδόμης συμφωνίας:

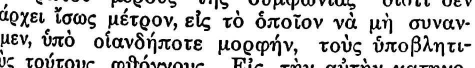

διὰ τοῦ ὁποίου ἐπαναλαμβάνονται ἐπ' ἄπειρον εἷς δάκτυλος καὶ εἷς σπονδεῖος. Κατὰ κανόνα τὸ θέμα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνενώσεως δύο ἢ περισσοτέρων μουσικῶν πυρήνων, πηγαζόντων ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεντρικῆς ἰδέας καὶ συγγενευόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ρυθμικῶς. Ὁ πρῶτος πυρὴν τοῦ θέματος ἀποτελεῖ τὸ *προηγούμενον*, τὸ δεύτερον τὸ *ἑπόμενον*. Γ. Σ.

— *[Στρατ.]* Βλ. *ἄσκησις*.

— *[Βυζαντ.]* Ἐκαλεῖτο *θέμα* κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ μονάς, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐκ 4.000 ἀνδρῶν καὶ ὑποδιῃρεῖτο εἰς 2 *τούρμας* ἢ *μέρη*, ἑκάστη τῶν ὁποίων περιελάμβανε 2 *χιλιαρχίας* ἢ *δρούγγα*, τῶν ὁποίων ἑκάστη ἀπετελεῖτο ἐκ 5 ταγμάτων, ὧν ἕκαστον συνέκειτο ἐκ δύο ἑκατονταρχιῶν κ.λ. Ἡ ἕδρα τῶν θεμάτων ὡρίζετο ἀναλόγως τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀσχέτως πρὸς τὰς διοικητικὰς περιφερείας, δηλαδὴ τὰς ἐπαρχίας αἵτινες εἶχον τότε μεγίστην ἔκτασιν. Ἡ ἐπαρχία Ἑλλάδος, ἤγουν Ἀχαΐας, π. χ. περιελάμβανεν ὁλοκλήρους τοὺς σημερινοὺς νομοὺς Ἀττικο-Βοιωτίας, Εὐβοίας, (πλὴν τῶν νήσων Σκιάθου καὶ Σκοπέλου, αἵτινες ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θεσσαλίας), τὰς σημερινὰς ἐπαρχίας Λοκρίδος, Παρνασσίδος καὶ Ναυπακτίας, τὰς νήσους Λῆμνον καὶ Ἴμβρον, ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον καὶ τὰς Κυκλάδας μετὰ τῶν Κυθήρων.

Κατὰ τὸν Ζ' ἢ Η' αἰῶνα εἰσήχθη νέα διοικητικὴ διαίρεσις, καὶ ἀντὶ τῶν ἐκτεταμένων ἐπαρχιῶν ὡρίσθησαν μικρότεραι διοικητικαὶ περιφέρειαι, ὀργανωθεῖσαι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς μονάδας. Αἱ νέαι αὗται περιφέρειαι ὠνομάσθησαν *θέματα* καὶ διῴκοῦντο ὑπὸ στρατηγῶν, οἵτινες συνένουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐξουσίας, δι' ὃ καὶ αἱ περιφέρειαι ἐκεῖναι ὠνομάζοντο καὶ *στρατηγίδες* καὶ *στρατηγᾶτα*. Ἕκαστον *θέμα*, τὸ ὁποῖον ἀντεστοίχει πρὸς τὴν μεγαλυτέραν στρατιωτικὴν μονάδα, τὴν λεγομένην *στρατός*, ὑποδιῃρεῖτο εἰς μικροτέρας περιφερείας (ἀντιστοιχούσας ὡσαύτως εἰς μικροτέρας στρατιωτικὰς μονάδας) καὶ περιελάμβανε 3 *τουρμαχᾶτα* (ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀνταπεκρίνετο εἰς μίαν τούρμαν ἢ μέρος), ὧν ἕκαστον ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν *κλεισουρῶν* (ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀνταπεκρίνετο εἰς μίαν *μοῖραν* ἢ *δροῦγγον*), ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο ἐκ 5—8 *τοποτηρησιῶν* ἢ *βάνδων* (ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀνταπεκρίνετο εἰς ἓν *βάνδον* ἢ *τάγμα*).

Ἡ δικαιοδοσία τῶν στρατηγῶν διοικητῶν τῶν θεμάτων ἦτο εὐρυτάτη, οὕτως ὥστε ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει ὑπῆρχε πλῆρες ἀποκεντρωτικὸν σύστημα διοικητικῶς, δικαστικῶς, οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς. Ὁ στρατηγὸς διοικητὴς διώριζε καὶ προεβίβαζεν ἅπαντας τοὺς ὑπαλλήλους (πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς) τοῦ θέματος, πλὴν τῶν ὑποστρατήγων (οἵτινες ἐλέγοντο καὶ μέραρχοι καὶ στρατηλάται), διὰ τοὺς ὁποίους ἀπῃτεῖτο καὶ ἡ ἔγκρισις τοῦ βασιλέως. Πλὴν τῶν ἄλλων αὐτοῦ καθηκόντων, ὁ διοικητὴς τοῦ θέματος ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ φρουρίου τῆς περιφερείας του, καθὼς καὶ διὰ τὴν στρατολογίαν, τὸν ἐφοδιασμόν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν στρατευμάτων αὐτῆς. Τὰ οὕτω καταρτιζόμενα στρατεύματα ὠνομάζοντο γενικῶς *θέματα*, πρὸς διάκρισιν ἐκείνων, ἅτινα κατηρτίζοντο τῇ μερίμνῃ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἅτινα γενικῶς ἐκαλοῦντο *τάγματα*.

Τὰ στρατεύματα τῶν θεμάτων, τὰ *θέματα*, ἦσαν τὰ κυρίως ἐθνικὰ στρατεύματα, διότι ἐστρατολογοῦντο ἐξ αὐτοχθόνων Χριστιανῶν ὀρθοδόξων (ἀποκλειομένων τῶν αἱρετικῶν, τῶν Ἑβραίων κλ.), ἐνῷ τὰ ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως στρατολογούμενα, τὰ λεγόμενα τάγματα, περιελάμβανον ἐνίοτε καὶ ξένους καὶ αἱρετικοὺς καὶ μὴ Χριστιανοὺς ἀκόμη.

Τὰ θέματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν βυζαντινῶν στρατῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεμάτων τῆς αὐτοκρατορίας ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἑκάστοτε ἐκτάσεως αὐτῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἡ αὐτοκρατορία διῃρεῖτο εἰς τὰ ἑξῆς θέματα:

α') *Ἀσία*, θέματα 19, ἤτοι 1) τὸ τοῦ Ὀπτιμάτου (περιφέρεια Νικομηδείας), 2) τὸ τοῦ Ὀψικίου (περιφέρεια Προύσης, Κοτυαίου), 3) τὸ τοῦ Αἰγαίου (περιφέρεια Δαρδανελλίων, Λέσβου, Κυκλάδων), 4) τὸ τῆς Σάμου (περιφέρεια Ἀδραμυττίου, Σμύρνης, Ἐφέσου, Σάμου, Κῶ), 5) τὸ τῶν Κιβυρραιωτῶν (περιφέρεια Ἁλικαρνασσοῦ, Ἀτταλείας, Ρόδου), 6) τὸ τῶν Θρακησίων (περιφέρεια Σαλιχλῆ, Φιλαδελφείας, Δενιζλῆ), 7) τὸ τῶν Ἀνατολικῶν (περιφέρεια Ἀφιὸν Καρὰ-Χισσάρ, Ἰκονίου, Σπάρτης), 8) τὸ τῆς Καππαδοκίας (περιφέρεια Κιρσεχίρ, Νίγδης, Τυάνων), 9) τὸ τῶν Βουκελλαρίων (περιφέρεια Ἀγκύρας, Μπολοῦ, Ποντοηρακλείας), 10) τὸ τῶν Παφλαγόνων (περιφέρεια Τσάγγρι, Κασταμονῆς, Ἰωνοπόλεως), 11) τὸ Χαρσιανὸν (περιφέρεια Καισαρείας, Ὑοσκάτ), 12) τὸ τῆς Λυκανδοῦ (περιφέρεια Ἀζιζιέ, Γκιοκτσοῦν), 13) τὸ τῆς Σελευκείας ἢ Κιλικίας (περιφέρεια Σελευκείας, Ἀδάνων), 14) τὸ τῆς Σεβαστείας, 15) τὸ Ἀρμενιακὸν (ἄσχετον πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, καθὸ κείμενον ἐν τῷ Πόντῳ καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν Σινώπης, Σαμψοῦντος, Ἀμασείας), 16) τὸ τῆς Χαλδίας (ἀνατολικῶς τοῦ προηγουμένου ἐν τῷ Πόντῳ, περιφέρεια Κερασοῦντος, Τραπεζοῦντος, Ἐρζερούμ), 17) τὸ τῆς Κολωνείας (περιφέρεια Τοκάτ, Ἐρζιγκιάν), 18) τὸ τῆς Μεσοποταμίας (περιφέρεια Μαλατίας, Χαρπούτ), καὶ 19) τὸ τῆς Κύπρου.

β') *Ἑλληνικὴ χερσόνησος*, θέματα 10, ἤτοι 1) τὸ τῆς Θράκης, 2) τὸ τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν, 3) τὸ τοῦ Στρυμόνος, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Μελενίκου μέχρι Σαρδικῆς (νῦν Σόφιας κλπ.), 4) τὸ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο μέχρι τῆς σημερινῆς Καβάλλας, τῶν Σερβίων καὶ τῶν Σκοπίων, 5) τὸ τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνον τὴν Θεσσαλίαν, ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὔβοιαν, 6) τὸ τῆς Πελοποννήσου, 7) τὸ τῆς Νικοπόλεως, περιλαμβάνον τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἤπειρον, 8) τὸ τοῦ Δυρραχίου, περιλαμβάνον τὴν Ἀλβανίαν, 9) τὸ τῆς Κεφαλληνίας περιλαμβάνον τὰς Ἰονίους νήσους καὶ 10) τὸ τῆς Κρήτης.

γ') *Ἰταλία*, θέματα 3, ἤτοι 1) τὸ τῆς Σικελίας, 2) τὸ τῆς Λογγιβαρδίας, περιλαμβάνον τὴν νῦν ἐπαρχίαν τῆς Ἀπουλίας (Puglie) καὶ 3) τὸ τῆς Καλαβρίας.

δ') *Ρωσία*, θέμα ἕν, τὸ τῆς Χερσῶνος.

ε') *Ἀδριατική*, θέμα ἕν, τὸ τῆς Δαλματίας.

Ἡ ρόγα, δηλαδὴ ὁ μισθὸς τῶν στρατηγῶν διοικητῶν τῶν θεμάτων, δὲν ἦτο ὁ αὐτὸς δι' ἅπαντας. Ὁ τοῦ θέματος Μεσοποταμίας ἐλάμβανεν ἐτησίως 70 λίτρας χρυσοῦ, ἤτοι 70.000 χρυσῶν δραχμῶν σημερινῶν, ἐνῷ οἱ τῶν θεμάτων Ἀρμενιακοῦ, Ἀνατολικοῦ καὶ Θρακησίου ἐλάμβανον μόνον 40, οἱ δὲ τῶν θεμάτων Ὀψικίου, Βουκελλαρίων καὶ Μακεδονίας μόνον 30, καὶ οἱ τῶν Παφλαγονίας, Καππαδοκίας, Κολωνείας, Θράκης καὶ Χερσῶνος 20, οἱ τῶν θεμάτων Χαλδίας, Κιβυρραιωτῶν, Σάμου καὶ Αἰγαίου 10 καὶ οἱ τῆς Σεβαστείας, Λυκανδοῦ καὶ Σελευκείας μόνον 5, τέλος δὲ οἱ τῶν θεμάτων Πελοποννήσου, Κεφαλληνίας, Θεσσαλονίκης, Στρυμόνος, Δυρραχίου, Χερσῶνος, Δαλματίας, Σικελίας καὶ Λογγιβαρδίας οὐδένα ἐλάμβανον μισθὸν ἐκ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' εἰσέπραττον ἐν τῇ περιφερείᾳ των ὡρισμένον τινὰ φόρον, ὅστις ἐλέγετο *συνήθειαι*. Ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἱεραρχίας πρῶτος ἐτάσσετο ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Ἀνατολικῶν, ὕστατος δὲ ὁ τῆς Χερσῶνος.

Στρατιωτικῶς ἅπαντα τὰ ἀσιατικὰ θέματα ὑπήγοντο ὑπὸ ἕνα ἀρχιστράτηγον, ὅστις ἐλέγετο *μέγας δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς*. Ὁμοίως τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν *μέγαν δομέστικον τῆς Δύσεως*. Ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχιστράτηγος ἐλέγετο *κατεπάνω*, τὸν τίτλον τοῦτον ὅμως ἔφερον καὶ οἱ διοικηταὶ θεμάτων τινῶν, ὡς τῆς Παφλαγονίας κλ.

Κατὰ τὸν μεγάλον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα τοῦ 1821, ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα τῷ 1827 ἐθνικὴ συνέλευσις, συνεχίζουσα τὰς παραδόσεις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καθιέρωσε διὰ τοῦ ψηφισθέντος τότε καταστατικοῦ χάρτου τῆς χώρας τὴν εἰς θέματα διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς ἐπικρατείας, ἥτις ὅμως πολὺ ταχέως ἐγκατελείφθη.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— *[Βυζαντ. Δίκ.]* Τὰ «Βασιλικὰ» διὰ τὴν εὐχερεστέραν χρῆσιν των διῃρέθησαν εἰς βιβλία, τίτλους καὶ θέματα. Ἕκαστον τῶν ἑξήκοντα βιβλίων τῶν «Βασιλικῶν» διαιρεῖται εἰς τίτλους, ἕκαστος δὲ τούτων πάλιν εἰς θέματα. Τὰ θέματα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς παραγράφους, τὴν ἐσχάτην ὑποδιαίρεσιν τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας καὶ ἰδίως τῶν «Πανδεκτῶν». Ἡ διαίρεσις τῶν τίτλων τῶν «Βασιλικῶν» εἰς θέματα ἔγινε κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν νομοδιδασκάλων τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, οἵτινες διῄρεσαν τὰ ἀποσπάσματα τῶν «Πανδεκτῶν» (τὰ fragmenta) εἰς παραγράφους. Οὐχ ἧττον οἱ ἀριθμοὶ τῶν θεμάτων δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν παραγράφων τῶν «Πανδεκτῶν». Καὶ τοῦτο ἐξηγεῖται, ἀφ' ἑνὸς διότι εἰς τοὺς «Πανδέκτας» δὲν ἀριθμεῖται συνήθως τὸ πρῶτον χωρίον, ὅπερ καλεῖται προοίμιον ἐκεῖ, εἶναι ὅμως πρῶτον θέμα εἰς τὰ «Βασιλικά», ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι συχνὰ παρελείφθησαν παράγραφοί τινες τῶν «Πανδεκτῶν» ἢ πλείονες ἐξ αὐτῶν ἡνώθησαν εἰς ἓν θέμα ἐν τοῖς «Βασιλικοῖς». Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

— **θέμα ἁπλοῦν** *[Βυζαντ. Μουσ.]* Ἓν τῶν τεσσαράκοντα ἀφώνων μεγάλων σημαδίων τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Γραφόμενον πάντοτε διὰ κοκκίνης μελάνης ὑπενόει διαφόρους μουσικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ψαλλομένας, ἀναλόγως τοῦ ἤχου καὶ φθόγγου, ἐφ' οὗ ἐτίθετο. Τὸ σημεῖον τοῦτο κατετάσσετο καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν φθορῶν. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

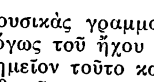

Θέμα ἁπλοῦν.

Θέμα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλυβωνίτιδος, κειμένη ΒΑ τῆς Ἀπαμείας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεῖχε περὶ τὰ 40 μίλλια, εἰς βόρ. πλάτ. 71°30' καὶ ἀνατ. μήκ. 35°30', κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 14, 13). Α. Θ. Σ.

θεματικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ θέμα, ὁ τοῦ θέματος: «θεματικὸν φωνῆεν» || «ἀγὼν θεματικὸς» ὁ ἀναφερόμενος εἰς ἀπόκτησιν τιθεμένου βραβείου, ἀντίθ. «ἀγὼν στεφανίτης».

— **θεματικαὶ ἀσκήσεις** *[Παιδαγ.]*. Καλοῦνται οὕτως, ἢ ἁπλῶς *θέματα*, καθ' ὑπαγόρευσιν γραπτὰ γυμνάσματα, ἰδίως ἐν συνεχεῖ λόγῳ, πρὸς μετατροπὴν ἀπὸ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης εἰς τὴν διδασκομένην (ἀρχαίαν ἑλληνικήν, λατινικὴν ἢ γαλλικὴν κλπ.) καὶ προσέτι καὶ μεταφράσεις ὑπαγορευομένων πεζῶν τεμαχίων ἐκ τῆς διδασκομένης ἀρχαίας ἢ ξένης γλώσσης εἰς τὴν ὁμιλουμένην. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος οἱ φιλανθρωπισταὶ εἰσήγαγον εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀσκήσεις εἰς τὴν λατινικήν. Τῷ 1812 ὡρίσθη, ὅτι εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις τῶν κλασσικῶν γυμνασίων τῆς Πρωσσίας θὰ δίδεται, ἐκτὸς τῆς λατινικῆς ἐκθέσεως, καὶ θέμα ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ τἀνάπαλιν· κατὰ τὴν διδασκαλίαν δὲ ἐγίνοντο ἀρχεταὶ τοιαῦται ἀσκήσεις. Ἀλλὰ κατόπιν περιωρίσθησαν, ἐπιβαλλόμεναι ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, εἰς τὰς κατωτέρας καὶ δεκαπενθήμερον εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἑκάστου μέρους τῆς γραμματικῆς ἢ τοῦ συντακτικοῦ γίνονται αἱ διὰ τὴν ἐντύπωσιν αὐτοῦ ἀπαιτούμεναι προφορικαὶ ἀσκήσεις, αἱ ὁποῖαι γράφονται καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος. Ταύτας ἐπακολουθοῦν γραπταὶ ἰδίως ἀσκήσεις τύπων κατ' οἶκον, ἔπειτα προφορικαὶ μεταφραστικαὶ ἀσκήσεις ἐν τῷ σχολείῳ καὶ γραπταὶ ἀπὸ τῆς διδασκομένης γλώσσης εἰς τὴν ὁμιλουμένην καὶ ἀντιθέτως, γινόμεναι ὡς ἑξῆς: καθ' ὑπαγόρευσιν γράφονται ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ εἰς τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν προτάσεις ἢ καὶ σύστημα

Digitized by Google

περιόδων, αἵτινες ἀποτελοῦν ἐφαρμογὴν διδαχθέντων τύπων καὶ κανόνων· μετὰ τὴν ἀναγκαίαν προπαρασκευήν, εἰς τῶν μαθητῶν παραφράζει κατὰ τμήματα καὶ γράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος τὸ ἑκάστοτε παραφρασθέν, διορθούμενον κατόπιν ὑπὸ τῆς τάξεως καὶ γραφόμενον εἰς τὰ τετράδια. Ὡς κατακλεὶς δὲ τῶν τοιούτων ἀσκήσεων ἐπέρχεται ἡ θεματογραφία.

Αἱ θεματικαὶ ἀσκήσεις, ὅταν γίνωνται ὅπως πρέπει, εἶναι ἐξαίρετον μέσον ἐξαναγκασμοῦ τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ νὰ συγκεντρώνῃ τὰς διανοητικάς του δυνάμεις εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἀλληλουχίας νοημάτων, εἰς τὴν διείσδυσιν εἰς τὰ διανοήματα τῶν ἄλλων, εἰς τὴν ταχεῖαν ἐπαναφορὰν εἰς τὸν νοῦν του τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν του γνώσεων καὶ χρησιμοποίησιν αὐτῶν εἰς δημιουργικὴν ἐργασίαν· οὕτω δὲ προάγουν τὴν ἱκανότητα πρὸς αὐτενέργειαν, ἐνισχύουν τὴν βούλησιν καὶ ἀποβαίνουν σπουδαῖον μορφωτικὸν μέσον. Ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὸν μαθητὴν ἐπιτρέπουν νὰ διακρίνῃ τὰς ἐλλείψεις του καὶ εἰς τὸν διδάσκοντα νὰ διαγνώσῃ δι' ὁμοιομόρφου ἐλέγχου τὰς δυνάμεις ἑκάστου μαθητοῦ τῆς τάξεως. Παρ' ἡμῖν δέ, ὅπου τὸ ἐμπόριον τῶν μεταφράσεων τόσον ἔβλαψε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, τὰ θέματα, ἰδίως ἐκ τῆς ἀρχαίας, εἶναι ἀπαραίτητα εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ μαθηταὶ τὴν συνήθειαν τῆς ἄνευ ξένης βοηθείας κατανοήσεως τῶν ἀρχαίων κειμένων, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ σημασία τῶν ἐν αὐτοῖς λέξεων τοῖς εἶναι γνωστή.

Τὰ θέματα πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν. Κατ' ἀρχὰς δέον ν' ἀποτελῶνται ἐκ μικρῶν περιόδων, ἔπειτα δὲ καὶ ἐξ ἐκτενεστέρων. Ἀφοῦ ὁ διδάσκων ὑπαγορεύσῃ ὅλον τὸ θέμα, πρέπει νὰ συνηθίσῃ τοὺς μαθητάς, πρoτοῦ ἀρχίσουν νὰ γράφουν, νὰ σκεφθοῦν μεθοδικῶς, διὰ νὰ ἀνεύρουν ὅλα, ὅσα χρειάζονται, καὶ κατόπιν προβοῦν εἰς συνειδητὴν ἐργασίαν· νὰ κατανοήσουν τὰ μέρη τοῦ τεμαχίου, τὴν λογικήν των συνάφειαν καὶ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ὡς ἓν ὅλον καὶ νὰ μὴ μεταγλωττίζουν τὴν μίαν λέξιν καὶ κατόπιν τὴν ἄλλην κατὰ σειρὰν (ὅπως συνήθως κάμνουν ἂν ἀφεθοῦν ἀνάσκητοι). Ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ εἶναι κατ' ἀρχὰς ἐκτενεστέρα, κατὰ μικρὸν δὲ περιορίζεται. Κατὰ ταύτην ὁ διδάσκων, ἀφοῦ ἀπαγγείλῃ καταλλήλως τὸ θέμα, ἐξετάσῃ τὸ λεξιλόγιον αὐτοῦ καὶ ὁδηγήσῃ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὸ νὰ ἀνεύρουν τὴν σύνδεσιν τῶν περιόδων, τὰς προτάσεις καὶ τὴν πλοκὴν τῶν λέξεων, στρέφει τὴν προσοχήν των εἰς τοὺς τύπους τῶν λέξεων καὶ τοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους θὰ χρησιμοποιήσουν, μόνον δὲ ἀφοῦ οἱ μαθηταὶ ἐπαρκῶς ἀντιληφθοῦν αὐτά, ὁ διδάσκων δίδει τὴν διαταγὴν νὰ γράψουν. Ἡ ἐργασία τότε δὲν διακόπτεται ἀπὸ καμμίαν καθοδήγησιν. Μετὰ τὴν γραφὴν καὶ τὴν βραδεῖαν ἐπιθεώρησιν τοῦ θέματος ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὁ διδάσκων ἢ προσκαλῶν τινα ἐκ τούτων τὸν καθοδηγεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὰ σφάλματά του καὶ ἀναγράψῃ τὸ ὀρθὸν ἐπὶ τοῦ πίνακος, κατὰ τὸ ὁποῖον διορθώνουν οἱ μαθηταὶ τὰ ἰδικά των γραπτά, ἢ παραλαμβάνων τὰ τετράδια κατ' οἶκον σημειώνει τὰ σφάλματα καὶ μετὰ συζήτησιν αὐτῶν ἐν τῇ τάξει ἐπιβάλλει εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ νὰ τὰ διορθώσουν.

Ἀντὶ τῶν τοιούτων διδακτικῶν θεμάτων ἐπιβάλλονται κατὰ μικρότερα διαστήματα ἐξεταστικὰ ἁπλῶς θέματα, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν γίνεται καμμία πρὸ τῆς γραφῆς προπαρασκευή, ἡ δὲ σημείωσις τῶν σφαλμάτων καὶ βαθμολογία γίνεται ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος κατ' οἶκον· κατόπιν ἡ συζήτησις περὶ τῶν ἐσφαλμένων καὶ ἡ διόρθωσις πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὴν τάξιν τὴν ἑπομένην ἡμέραν, ἐὰν εἶναι δυνατόν. Θεματικαὶ ἀσκήσεις δύνανται νὰ γίνωνται καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ κατ' οἶκον. Π. Α. ΒΑΛΑΚΗΣ

θεματισμοὶ (ὁ) *[Βυζαντ. Μουσ.]*. Ἐκαλοῦντο *ἔξω* καὶ *ἔσω θεματισμὸς* δύο τῶν ἀφώνων μεγάλων σημαδίων, δι' ὧν ἐνηργεῖτο ἡ σημειογραφία τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἅτινα καὶ *μεγάλαι ὑποστάσεις* ἐκαλοῦντο. Ταῦτα, γραφόμενα πάντοτε δι' ἐρυθρᾶς μελάνης, ὑπενόουν διαφόρους μουσικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ψαλλομένας, ἀναλόγως τοῦ φθόγγου καὶ τοῦ ἤχου, ἐφ' οὗ ἐτίθεντο.

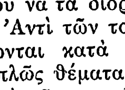

Θεματισμὸς ἔξω.

Τὰ σημεῖα τοῦ τε ἔξω καὶ ἔσω θεματισμοῦ κατετάσσοντο καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν φθορῶν· καὶ τὸ μὲν τοῦ ἔξω θεματισμοῦ ὡς φθορὰ τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου ἤχου, τὸ δὲ τοῦ ἔσω ὡς φθορὰ τοῦ δευτέρου, ἐνεργοῦντα ἀμφότερα κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ πολυσυλλάβου φθόγγου νεχέανες, ὃν μετεχειρίζετο τὸ ἀρχαῖον μουσικὸν βυζαντινὸν στενογραφικὸν σύστημα διὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ χρωματικοῦ γένους, καὶ ὁ ὁποῖος διέφερε κατὰ τὰ τονιαῖα διαστήματα ἑνὸς ἑκάστου τῶν χρωματικῶν τούτων ἤχων, οἵτινες μετεχειρίζοντο αὐτὸν ἐν τῇ παραλλαγῇ τῶν μελῶν των.

Καὶ ἡ νῦν ἐν χρήσει σημειογραφία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ποιεῖται χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν σημείων τούτων, γραφομένων ὅμως νῦν διὰ μαύρης μελάνης, ὡς φθορικῶν τοιούτων τῶν αὐτῶν ἤχων, εἰς οὓς κατετάσσοντο ταῦτα καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Βυζαντινῶν μουσικοδιδασκάλων. Ὁ μουσικὸς φθόγγος, ἐφ' οὗ ἤθελε τεθῇ τὸ τοῦ ἔξω θεματισμοῦ, ἀνῆκον καὶ νῦν εἰς τὰ φθορικὰ σημεῖα τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου ἤχου, γίνεται πα καὶ λαμβάνεται ὡς βάσις χρωματικοῦ τετραχόρδου τοῦ πλαγίου τοῦ δευτέρου ἤχου, ὁ δὲ ἐφ' οὗ ἤθελε τεθῇ τὸ τοῦ ἔσω θεματισμοῦ, συγκαταλεγόμενον νῦν μεταξὺ τῶν φθορικῶν σημείων τοῦ β' ἤχου, γίνεται δι καὶ λαμβάνεται ὡς βάσις χρωματικοῦ τετραχόρδου τοῦ δευτέρου ἤχου. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

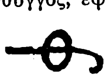

Θεματισμὸς ἔσω.

θεματογραφία (ἡ)· γραφὴ θέματος, ἄσκησις, γυμνασία διὰ θεμάτων γλωσσικῶν: «θεματογραφία εἰς τὴν ἑλληνικὴν —, τὴν λατινικὴν —, τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν» || μεταφ. χαρακτηριστικὸν ἄρθρου ἢ πραγματείας ἐπιτετηδευμένης εἰς ἐπίδειξιν γλωσσικήν.

θεματογράφος (ὁ, ἡ)· ὁ γράφων θέματα (κυριολεκτικῶς καὶ εἰρωνικῶς).

θεματογραφῶ (*—έω*)· γράφω θέματα ἀσκούμενος εἰς γλῶσσάν τινα.

θεματοφύλαξ, *—ακος* (ὁ, ἡ)· ὁ φύλαξ τοῦ θέματος, τοῦ κατατιθεμένου πρὸς φύλαξιν, ὁ ἀναλαβὼν τὴν παρακαταθήκην || ὁ οἱονεὶ ὡς θεματοφύλαξ τηρῶν τι καὶ διαφυλάττων: «ὁ θεματοφύλαξ τῆς πίστεως,—τῆς γλώσσης,—τῶν παραδόσεων».

— *[Ἀστ. Δίκ.]* Καλεῖται *θεματοφύλαξ* ὁ ἐκ συμβάσεως (παρακαταθήκης) ἀναλαμβάνων ἄνευ ἀμοιβῆς τινος τὴν φύλαξιν ἀλλοτρίου κινητοῦ πράγματος. Ὁ θεματοφύλαξ παραλαβὼν τὸ πρᾶγμα δὲν καθίσταται κύριος, ἀλλ' ἁπλοῦς διακάτοχος αὐτοῦ, οὔτε νὰ χρησιμοποιήσῃ δύναται τὰ παρακατατεθέντα, ἄλλως δὲν πρόκειται περὶ συμβάσεως παρακαταθήκης, ἀλλὰ περὶ χρησιδανείου. Ὑποχρεοῦται ὁ θεματοφύλαξ εἰς φύλαξιν τοῦ πράγματος κατὰ τὰ συμφωνηθέντα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς καλῆς πίστεως. Εὐθὺς δὲ ὡς ζητηθῇ ἡ ἀπόδοσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ καταθέτου, ὑποχρεοῦται ν' ἀποδώσῃ αὐτὸ τὸ κατατεθὲν πρᾶγμα μετὰ τῶν παρακολουθημάτων καὶ προσαυξημάτων αὐτοῦ. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει εὐθύνεται διὰ δόλον, πρὸς τοῦτον δὲ ἐξομοιοῦται καὶ ἡ βαρεῖα ἀμέλεια. Εἶναι δυνατὸν καὶ δι' ἐλαφρὸν πταῖσμα νὰ εὐθύνεται ὁ θεματοφύλαξ, ὡς ὅταν συνεφωνήθη τοῦτο, ἢ ὅταν αὐτὸς ὁ ἴδιος προσεφέρθη πρὸς φύλαξιν τοῦ πράγματος. Ἔτι καὶ διὰ τὴν τυχαίαν καταστροφὴν ἢ χειροτέρευσιν τοῦ πράγματος δυνατὸν νὰ εὐθύνεται ὁ θεματοφύλαξ, ὡς ὅταν ὑπεξεῖλεν ἀλλότριον πρᾶγμα, ἢ ἔκαμε χρῆσιν τοῦ κατατεθέντος, ἢ τέλος κατέστη ὑπερήμερος περὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ. Διὰ τὰς ὑποχρεώσεις του αὐτὰς ἐνάγεται ὁ θεματοφύλαξ ὑπὸ τοῦ καταθέτου διὰ τῆς εὐθείας ἐκ τῆς παρακαταθήκης ἀγωγῆς (actio depositi directa). Ἡ ἀγωγὴ αὕτη ἐν τῷ κλασσικῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ ἦτο famosa, ἐπέφερε δηλαδὴ ἀτιμίαν εἰς τὸν καταδικαζόμενον. Οὐχ ἧττον καὶ ὁ θεματοφύλαξ διὰ τῆς actio depositi contraria δύναται νὰ ἐναγάγῃ τὸν παρακαταθέτην αἰτούμενος τὰς ἃς ἐνήργησεν ἀναγκαίας διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πράγματος δαπάνας, ἢ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὑπέστη ζημίαν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ κατατεθέντος. Τὰς ἀξιώσεις του ταύτας οὐδέποτε δύναται ὅμως νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ παρακατασχέσεως τοῦ πράγματος ἢ προτάσεως συμψηφισμοῦ δι' οἱανδήποτε ἀνταπαίτησιν. Ἔναντι τοῦ καταθέτου ὁ θεματοφύλαξ οὐδαμῶς δύναται νὰ προτείνῃ ἔλλειψιν κυριότητος, διότι καὶ ἀλλότριον κινητὸν δύναται νὰ δοθῇ πρὸς φύλαξιν. Τὰ παρὰ κλέπτου ἢ ληστοῦ θέματα κατατεθέντα καλῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν κλαπέντα ἢ ληστευθέντα. Ἀνακαλύπτων ἐξ ἄλλου ὁ θεματοφύλαξ, ὅτι εἶναι κύριος τοῦ κατατεθέντος πράγματος, δύναται ἐγκύρως ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ, διότι δὲν εἶναι δυνατὴ σύστασις παρακαταθήκης ἐπὶ ἰδίου πράγματος (βλ. καὶ λ. *παρακαταθήκη*). Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

θέμεθλον (τό)· θεμέλιον, βάσις || τὸ ἐνδότατον καὶ βαθύτατον μέρος πράγματός τινος: «θέμεθλα τοῦ ὠκεανοῦ,—τῆς θαλάσσης,—τοῦ Παγγαίου ὄρους».

Θέμελης, *Γεννάδιος.* Ἕλλην κληρικὸς γεννηθεὶς τῷ 1857. Τῷ 1900 γενόμενος ἀρχιμανδρίτης ἀπεστάλη ὡς πνευματικὸς προϊστάμενος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Ἀμβέρσης. Μετὰ τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Ἀμβέρσης κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον κατέφυγεν εἰς Ἀγγλίαν ὡς ἐφημέριος τῆς ἐν Κάρδιφ ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἐκτὸς πολλῶν διατριβῶν καταχωρισθεισῶν εἰς διάφορα περιοδικά, ἐτόνισε καὶ ἐξέδωκε τὰ ἑλληνικὰ εὐαγγέλια τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἔγραψε «Περὶ ἠθικῆς δυνάμεως τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ε. Γ. Π.

—Θέμελης, *Δημήτριος.* Φιλικὸς καὶ Ἀγωνιστὴς ἐκ Πάτμου, ἔνθα ἐγεννήθη περὶ τὸ 1785. Σπουδάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει μετέβη εἰς Μολδαυΐαν, ὅπως ἐργασθῇ ὡς οἰκοδιδάσκαλος, κατὰ τὸ τότε ἐθιζόμενα. Εἰς τὸ Γαλάζιον προσελήφθη ἀπὸ ἕνα συγγενῆ του ὡς ἑταῖρος εἰς τὸ κατάστημά του, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐκληρονόμησεν αὐτόν. Ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην πολλῶν σπουδαίων ὑποκειμένων, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐχρησιμοποιήθη παρ' αὐτῶν ὡς πράκτωρ. Οὕτως ἐξεπροσώπει τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτζον, τὸν μετέπειτα ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, τὸν Ἀλῆ πασᾶν τὸν Ἰωαννίνων, τὴν ἑταιρείαν Σχβάρτς (Μαύρου) τῶν Ἀμπελακίων τῆς Ὄσσης καὶ πολλοὺς ἄλλους μεγαλεμπορικοὺς παράγοντας, ἔχοντας σχέσιν μὲ τὴν Μολδαυΐαν. Προαχθεὶς καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἰσπραβνίκου, κατελέχθη μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων προσώπων τῆς πόλεως, ὅταν συνέβησαν αἱ πρῶται παρεκτροπαὶ τοῦ Νικολάου Γαλάτη. Ὁ Φιλικὸς ἐκεῖνος ἠξίου τὴν συμμετοχὴν τῶν εὐπόρων Ἑλλήνων εἰς τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καὶ συνεπῶς ἐφορολόγει αὐτούς. Ὁ Θέμελης ὅμως παρηρμήνευσε τὴν αἰτίαν τῶν εἰσφορῶν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐνεργηθῇ ἔρευνα, ἥτις ἀσφαλῶς θ' ἀπεκάλυπτε τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑταιρείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ προεκάλει τὴν διάλυσίν της. Προλαβὼν ὅμως ὁ τότε εὑρεθεὶς ἐν Γαλαζίῳ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας) κατήχησε τὸν Θέμελην καὶ τὸν κατέστησεν ἀληθινὴν ψυχὴν τῆς Ἑταιρείας ἐν Γαλαζίῳ. Ὅταν ὁ Ἀναγνωστόπουλος συνέστησε τὴν πρώτην ἐφορίαν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸ Γαλάζιον διώρισε μὲν πενταμελῆ ἐπιτροπήν, εἰς τὸν Θέμελην ὅμως ἀφῆκε πᾶσαν πρωτοβουλίαν. Ἔκτοτε ἐπῆλθε σημαντικὴ τάξις εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑταιρείας, συχνὴ δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τοῦ Θέμελη καὶ τοῦ μετ' ὀλίγον διορισθέντος γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς Ἀλεξ. Ὑψηλάντου. Ἡ διαγωγὴ τοῦ Θέμελη παρὰ πάντων ἐγκωμιάζεται, τὸ δὲ γράμμα τοῦ Ἀ. Ὑψηλάντου, δι' οὗ ἐπεκύρωνε τὴν ἐκλογήν του ὡς μέλους τῆς ἐν Γαλαζίῳ ἐφορίας, τὸν ἐπῄνει διὰ τὴν ἐξαίρετον πατριωτικήν του δρᾶσιν. Μετασχὼν τῆς ἐν Ἰσμαηλίῳ συναντήσεως, ὁ Θέμελης τόσον ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὥστε ψυχῇ τε καὶ σώματι ἀφωσιώθη εἰς αὐτόν. Ὀλίγον βραδύτερον αὐτός, φαίνεται, ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ πνίξῃ εἰς τὸν Δούναβιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Πετρόμπεη Κυριᾶκον Καμαρηνόν, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ Πετρουπόλεως ἀπεκάλυπτεν, ὅτι ὁ Καποδίστριας ἀπεδοκίμαζε τὴν πολεμικὴν κίνησιν τῆς Ἑταιρείας, ἐξεφράζετο δὲ δυσμενέστατα ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ φόνος τοῦ Καμαρηνοῦ, ἀποδοθεὶς τότε εἰς προσταγὴν τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ συνδυασθεὶς μὲ τὸν προηγηθέντα φόνον τοῦ Νικολάου, δι' ὅμοιον λόγον προδοσίας, ἐτρόμαξε τοὺς ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἑταίρους, ὀλίγον δ' ἔλειψε νὰ διαλύσῃ τὰς ἐφορίας καὶ ἐκμηδενίσῃ τὸ ἕως τότε ἐπιτευχθὲν ἔργον. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ ὁ ἐξάδελφος τοῦ Θέμελη, Σάββας Καμινάρης ὁ Φωκιανός, ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ἄλλοι. Τότε ἀπεφασίσθη νὰ σταλοῦν οἱ διάφοροι ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρείας εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς μακρινὰς παροικίας. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ εἰς τὸ Αἰγαῖον ὁ Θέμελης. Πράγματι τὴν 5 Δεκεμβρίου 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐφωδιάσθη μὲ δύο συστατικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸν διερμηνέα τοῦ στόλου Νικολάκην Μουρούζην καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε', ἔλαβε μέρος εἴς τινας συνεδριάσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφορίας, ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐφόρους, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους λίαν τεταραγμένους ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ περιβοήτου Ἀσημάκη Θεοδώρου, καὶ τέλος κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἀνεχώρησεν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του. Μεταβὰς εἰς Σμύρνην, Λέσβον, Κυδωνίας καὶ συνιστῶν πανταχοῦ ἐφορίας, ἔφθασε καὶ εἰς τὰ Ψαρά, ὅπου συνέστησε τὴν ἐφορίαν τῇ 21 Ἰανουαρίου 1821. Κατόπιν διεπεραιώθη εἰς τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἤρχισε κατηχῶν τοὺς εὐπόρους κατοίκους τῆς Καλύμνου, τῆς Νισύρου καὶ ἄλλων νήσων. Ἐκεῖ ὅμως ἔλαβεν ἐπιστολὴν ἀγγέλλουσαν αὐτῷ, ὅτι ἐκ Σμύρνης ἐπροδόθη εἰς τὰς ἀρχὰς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅτι ἐστάλη καπιτζίμπασης, ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του. Τότε ὁ Θέμελης φοβηθεὶς ἐκρύβη εἴς τινα συνοικισμὸν τῆς γενετείρας του Πάτμου καὶ μόνον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐνεφανίσθη εἰς τὴν πολεμικὴν κονίστραν. Ἔσπευσε λοιπὸν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου παρέπλεον ψαριανὰ πλοῖα καὶ μετέσχε τῶν μέχρι τοῦ Ἰουνίου ναυτικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς. Αὐτὸς κυρίως ἐφρόντισε ν' ἀποκρουσθοῦν εἰς τὸ Νταρ Μπογάζ πλοιάρια, ἅτινα ἐζήτουν νὰ μεταφέρουν ἀσιατικὰ στρατεύματα. Προσκληθεὶς εἰς Ὕδραν ἀπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην κατὰ Ἰούνιον 1821 ἔσπευσε νὰ λογοδοτήσῃ διὰ τὴν ἀποστολήν του, διωρίσθη δὲ παρ' αὐτοῦ νὰ διοργανώσῃ τὰς ἐμπολέμους ἐφορίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἰς ἃς δὲν περιελαμβάνοντο, ὡς εἰκός, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι, Ὕδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Ἀμέσως ἀνεχώρησε διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν νέαν ἀποστολήν του. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προηγουμένης ἐπισκέψεώς του, καὶ ἐκ τῆς τελευταίας περιοδείας του, ἐπείσθη, ὅτι ἐλάχιστα ἠδύναντο νὰ ἐλπίζουν ἀπὸ τὰς νήσους ταύτας. Οἱ κάτοικοί των, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Λατῖνοι τὸ δόγμα, δὲν ἠσπάζοντο τὴν

Digitized by Google

ἐθνεγερσίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοὺς ἀπέτρεπον οἱ ἱερεῖς αὐτῶν. Ἐν τῇ ἐκθέσει του ὁ Θέμελης φαίνεται λίαν ἀποκαρδιωμένος, ἐκφράζει δὲ τὴν γνώμην, ὅτι, μόνον ὅταν συντελεσθοῦν κατὰ ξηρὰν ἀξιόλογοι νῖκαι, αἱ νῆσοι ἤθελον ἐγερθῆ καὶ εἰσφέρει εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐπέστρεψεν εἰς Πελοπόννησον κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ἀναβὰς δὲ εἰς Τρίπολιν ἐπολέμησε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁλώσεως καὶ ἐφάνη χρησιμώτατος εἰς τὴν ἠπιωτέραν ἐκτύλιξιν τῆς πρώτης ταύτης σοβαρᾶς νίκης τῶν Ἑλλήνων. Κατόπιν ἐτοποθετήθη ἐπὶ κεφαλῆς σώματος ἐξ Ἑλλήνων καταλθόντων ἀπὸ τὰς ἡγεμονίας ἢ καὶ ἀπὸ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἐκ τῶν διασωθέντων ἱερολοχιτῶν ἀπετέλουν τὸ σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Τὸν Ἰούλιον 1822 διεκρίθη διὰ τὰς συνετὰς συμβουλάς του κατὰ τὰς συσκέψεις τῶν Μύλων καὶ διὰ τὴν γενναιότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπολέμησεν εἰς τὸ Ἀϊνόρι. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Θέμελης ἀντεπροσώπευσε τὴν Πάτμον εἰς τὸ βουλευτικὸν σῶμα, καὶ πολλάκις ἀντετάχθη εἰς τὰς τάσεις πρὸς ἐμφύλιον σύρραξιν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν κατώρθωσε ν' ἀποτρέψῃ. Τῷ 1825 ἐστάλη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου μετέσχε τῆς διοικήσεως κατὰ τὴν πολιορκίαν ὡς πρόσωπον ἐμπιστοσύνης τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς. Ἐκεῖ ὅμως εὗρεν ἔνδοξον θάνατον, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἐχθρικῆς ἐνῷ κατεγίνετο εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Ὁ Θέμελης ὑπῆρξε πράγματι εἷς τῶν κυριωτάτων παραγόντων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, ἀνέλαβε δὲ τὴν εὐθύνην πολλῶν πράξεων, διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποίαν, διὰ ποικίλους λόγους, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ φιλοπρωτίαν, κατειργάζετο ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ βασιλείου, ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἐκδουλεύσεων κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν α' τάξεως, τὸν ἀνεγνώρισε δὲ μεταξὺ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν τοῦ Ἀγῶνος. Δαπανήσας ὑπὲρ πατρίδος ἅπασαν τὴν περιουσίαν του, τόσον εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Ἀγῶνος, ὅσον καὶ ἐκ τῆς δημεύσεως ἣν ὑπέστη εἰς τὰ ἐν Γαλαξιδίῳ ἀκίνητά του, κατέλιπε πτωχοτάτην τὴν οἰκογένειάν του, ἥτις περισωθεῖσα εἰς Σάμον ἐγκατεστάθη πλέον ἐκεῖ.

—Θέμελης, *Ἰωάννης*. Ἀγωνιστής, υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Κατελθὼν εἰς Πελοπόννησον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1821 ἐπολέμησε μετὰ τοῦ πατρός του εἰς τὰ Δραμαλικά, καὶ κατόπιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, χρησιμοποιηθεὶς ὑπὸ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως. Μετασχὼν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἐτραυματίσθη κατὰ τὴν ἔξοδον, σωθεὶς δὲ χάρις εἰς τὴν καρτερίαν Σουλιώτου ἀγωνιστοῦ, ὅστις ἐπὶ ὥρας τὸν ἔφερεν ἐπὶ τῆς ῥάχεως, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς καὶ διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων τὸν ἔταξε μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν δ' τάξεως. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους θέσεις καὶ ἀπέθανε τῷ 1860.
Γ. Δ. Κ.

— Θέμελης, *Τιμόθεος*. Ἕλλην κληρικὸς γεννηθεὶς τῷ 1880. Ἐσπούδασεν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ὀξφόρδῃ τὴν θεολογίαν. Κατὰ τὸ 1909 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ κατὰ τὸ 1917 ἀρχιγραμματεὺς τοῦ πατριαρχείου. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1921 ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Ἰορδάνου καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπηρετεῖ νῦν τὴν σιωνίτιδα Ἐκκλησίαν. Ἐδημοσίευσε πλείστας διατριβάς, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι: «Ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῶν δικαίων τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων» (1908—1913), «Οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις» (1919), «Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἅγιοι Τόποι» (1920), «Ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς» (1924), «Τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ» (1925), «Πύλαι καὶ πύργοι τῆς Ἱερουσαλὴμ» (1926) κλπ.
Ε. Γ. Π.

θεμελιακός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ θεμέλια, θεμελιώδης, ῥιζικός, βασικός.

θεμέλιον (τό)· οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *θεμέλιος*· τὸ βάθρον οἰκοδομήματος, ἡ κατατιθεμένη βάσις, τὸ σύνολον τῆς τοιχοποιίας τῆς ἀποτελούσης τὴν βάσιν τοῦ οἰκοδομήματος.

— *[Δομ.] Θεμέλιον* καλεῖται τὸ κατώτατον μέρος μιᾶς οἰκοδομῆς ἢ ἑνὸς τεχνικοῦ ἔργου ἐν γένει, μέσῳ τοῦ ὁποίου μεταδίδονται αἱ πιέσεις τῶν ὑπερκειμένων φορτίων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Δέον ἡ μορφή του καὶ αἱ διαστάσεις νὰ ὦσι τοιαῦται, ὥστε αἱ πιέσεις νὰ μεταδίδωνται κεντρικῶς καὶ ὁμοιομόρφως εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ νὰ εἶναι κάτω τῆς διὰ τὸ ἑκάστοτε εἶδος ἐδάφους ἀνεκτῆς τιμῆς. Κατασκευάζεται ἀπὸ τοιχοποιίαν, σκυρόδεμα ἢ σιδηροπαγὲς σκυρόδεμα (βλ. λ. *θεμελίωσις*),

— θεμέλιον *Σελήνης* *[Ἀστρον.]* βλ. λ. *ἐπακτή*.

θεμέλιος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ τῶν θεμελίων: «θεμέλιος λίθος» ὁ πρὸς θεμελίωσιν, πρὸς ἑδραίωσιν τιθέμενος λίθος· || φράσις: «κατετέθη θεμέλιος λίθος» ἤρχισεν ἡ οἰκοδομησις· || *θεμέλιον* (τό) ὡς ουσ. (βλ. λ.)· || φράσις: «ἐκ θεμελίων» ἀπὸ θεμελίου: «ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων» ἄλλως «... ἐκ βάθρων», «κατεστράφη—, ἀνετράπη ἐκ θεμελίων», «ἄρδην καὶ ἐκ θεμελίων ἀπώλετο» (ἀρχ.)· || μεταφ. ἡ βάσις, ἡ ἀφετηρία: «ἔβαλε καλὰ θεμέλια ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του»· || τὸ ὄρυγμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου κτίζεται ἡ βάσις τοῦ οἰκοδομήματος: «ἄνοιξαν θεμέλια», «ἀνοίγουν τὰ θεμέλια βαθιά, γιατὶ ὁ τόπος εἶναι ἄπατος».

— *[Μουσ.]* Καλεῖται *θεμέλιος* ὁ βαρύτερος φθόγγος μιᾶς τριφώνου συγχορδίας, ἀποτελουμένης ἀπὸ τρίτας ὑπερκειμένας, π. χ. τῆς συγχορδίας *ντο-μι-σολ* θεμέλιος εἶναι ὁ *ντο*, τῆς συγχορδίας *ρε, φα δίεσ. λα, ντο*, θεμέλιος εἶναι ὁ *ρε* κ.ο.κ. Μία συγχορδία θεωρεῖται ὡς εὑρισκομένη ἐν εὐθείᾳ καταστάσει, ἐὰν ἡ θεμέλιος αὐτῆς εἶναι εἰς τὸ βάσιμον· ἐὰν ἀντιθέτως ἡ θεμέλιος εὑρίσκεται εἰς μίαν τῶν ὀξυτέρων φωνῶν, ἡ συγχορδία εἶναι ἐν ἀναστροφῇ.
Σ. Γ.

— θεμέλιος *στιβὰς* *[Ἀνατομ.]*. Στιβὰς ἐπιθηλιακή, ἥτις μετὰ τῆς καλυπτηρίου στιβάδος καλύπτει ἔξωθεν ἑκάστην τῶν δευτερογενῶν (ἀγγειοφόρων) λαχνῶν τοῦ χορίου (ἐξωτάτου χιτῶνος τοῦ ἐμβρύου), ἀποτελουμένη ἐξ ὑψηλῶν κυττάρων σαφῶς κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων.
Ι. Π.

θεμελιοῦχος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ κρατῶν τὰ θεμέλια, ἐπίθετον τοῦ Ποσειδῶνος.

θεμελιῶ (—*όω*), κοιν. *θεμελιώνω*· καταθέτω, κτίζω τὰ θεμέλια, κοιν. ῥίχνω θεμέλια: «θεμελιῶ οἰκίαν,—ναόν,—γέφυραν», «ἐθεμελιώθη καὶ ἀνοικοδομήθη ἐπὶ τάδε»· || μεταφ. θέτω τὰς βάσεις, τὰ πρῶτα στηρίγματα: «καλῶς θεμελιωθεῖσα πολιτεία».

θεμελιώδης (ὁ, ἡ),—*ες* (τό)· ὁ χρησιμεύων οἱονεὶ ὡς θεμέλιον, ὡς πρώτη βάσις, βασικός: «θεμελιώδης ἀρχή,—λόγος», «ἡ θεμελιώδης οὐσία τοῦ κράματος», «τὸ θεμελιῶδες δόγμα τῆς θρησκείας εἶναι ἡ πίστις», «διαφωνοῦμεν εἰς θεμελιώδη ζητήματα». —Ἐπίρρ. *θεμελιωδῶς*: «διιστάμεθα θεμελιωδῶς».

— θεμελιῶδες *βάσιμον*· βλ. *βάσιμον θεμελιῶδες*.

θεμελίωμα (τό), κοιν. *θεμέλιωμα*· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θεμελιοῦν, ὁ τὸ θεμέλιον ἀποτελῶν τοῖχος· || *θεμελίωσις* (βλ. λ.).

θεμελίωσις,—*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θεμελιοῦν, ἡ κατάθεσις, ἡ τοιχοποιία τοῦ θεμελίου, κοιν. *θεμέλιωμα*: «ἡ θεμελίωσις ἔγινε ἐπὶ βράχου,—ἐπὶ σταθεροῦ,—ἀσταθοῦς ἐδάφους», «θεμελίωσις τῆς οἰκίας,—τοῦ ναοῦ,—τῆς γεφύρας».

— *[Δομ.]* Καλεῖται *θεμελίωσις* τὸ σύνολον τῶν κατασκευῶν ἐκείνων, αἵτινες προσπορίζουν εἰς μίαν οἰκοδομὴν καὶ γενικῶς εἰς ἕνα τεχνικὸν ἔργον βάσιν στερεὰν καὶ σταθεράν, ἀμετάβλητον ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὕδατος ἢ τῆς ἀτμοσφαίρας. Πρωτίστην σημασίαν διὰ τὴν θεμελίωσιν ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ὑποκειμένου ἐδάφους καὶ τὸ εἶδος τοῦ τεχνικοῦ ἔργου, εἰς δευτέραν δὲ σειρὰν ἔρχονται τὰ διαθέσιμα ὑλικὰ καὶ τὸ οἰκονομικὸν μέρος τοῦ ζητήματος. Παρίσταται συνεπῶς ἀνάγκη πολλῶν μεθόδων θεμελιώσεως. Ἐδάφη διακρίνομεν τριῶν εἰδῶν: κατάλληλα, μέτρια καὶ ἀκατάλληλα. Κατάλληλα θεωροῦνται τὰ ἐδάφη, ἐφ' ὧν δυνάμεθα νὰ θεμελιώσωμεν ἄνευ προηγουμένης ἐξυγιάνσεως· εἶναι δὲ τοιαῦτα τὰ ἐκ συμπαγοῦς βράχου πάχους 3—4 μέτρων, ἀπηλλαγμένα κοιλοτήτων καὶ χωρὶς νὰ στηρίζωνται ἐπὶ στρωμάτων ἀργιλλωδῶν διαρρεομένων ὑπὸ ὕδατος, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ὁ κίνδυνος κατολισθήσεως. Μέτρια ἐδάφη εἶναι ἡ ξηρὰ ἄργιλλος, πάχους 3—4 μέτρων, μὴ διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ὕδατος· θεωρεῖται κατάλληλος διὰ θεμελίωσιν μικρῶν τεχνικῶν ἔργων, τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει καὶ δι' ἀργιλλοαμμώδη ἐδάφη, ἀλλὰ πάντως εἰς ἀναλογίαν 15% τὸ πολύ. Ἀκατάλληλα ἐδάφη εἶναι αἱ φυτικαὶ γαῖαι, τὰ ἐξ ἐπιχωματώσεων τοιαῦτα καὶ ἡ ἰλύς. Τῶν ἐδαφῶν τούτων γίνεται ἀφαίρεσις καθολικὴ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καὶ μόνον ἐὰν τὸ στρῶμα εἶναι μεγάλου πάχους εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξυγίανσις διὰ κοπανίσεως, κυλινδρώσεως καὶ δι' ἐπιφορτίσεως ἢ δι' ἐμπήξεως πασσάλων. Εἰς ἑκάστην θεμελίωσιν προηγεῖται ἡ ἐξέτασις τοῦ ἐδάφους, ἐπεκτεινομένη ἐπὶ τῆς διαδοχῆς καὶ τῆς θέσεως τῶν διαφόρων στρωμάτων, τοῦ εἴδους, τοῦ πάχους καὶ τῆς ἀντοχῆς αὐτῶν. Τὸ ὑπέδαφος διερευνᾶται πρῶτον διὰ κατασκευῆς ὀρυγμάτων, ἅτινα δίδουν μὲν πλήρη εἰκόνα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποβαίνουν δαπανηρά, ἐπεκτεινόμενα εἰς μέγα βάθος, διότι ἀπαιτοῦν ἀντιστήριξιν τῶν πρανῶν καὶ ἐξάντλησιν τοῦ ὕδατος· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συνδυάζονται μὲ ἔμπηξιν σιδηρῶν ῥάβδων δοκιμαστικῶς, ἐργασίας ἀπαιτούσης μεγάλην πεῖραν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγούσης συχνὰ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Δείγματα τοῦ ἐδάφους μᾶς παρέχουν οἱ θύλακες τῆς ῥάβδου. Καλὴ μέθοδος ἐξετάσεως εἶναι ἡ διὰ γεωτρήσεων τῇ βοηθείᾳ ἐργαλείων καλουμένων *γεωτρυπάνων*. Τὰ ἐργαλεῖα αὐτὰ ἀποτελοῦνται ἐκ τοῦ ἰδίως τρυπάνου καὶ τοῦ στελέχους ἐξαρτήσεως· τὸ κυρίως τρύπανον ποικίλλει εἰς μορφὰς ἀναλόγως τοῦ συναντωμένου στρώματος (σχ. 1). Ἡ προχώρησις γίνεται διὰ κρούσεως ἢ διὰ περιστροφῆς, βοηθοῦντος πάντοτε τοῦ ὕδατος. Ἡ διὰ κρούσεως ἐξάρτησις γίνεται μέσῳ ἀριθμοῦ σιδηρῶν στελεχῶν ἢ καὶ μέσῳ κάλῳ, ἐνῷ ἡ διὰ περιστροφῆς μόνον διὰ σιδηρῶν στελεχῶν. Ὑπάρχουν διάφορα εἴδη καὶ συστήματα διὰ τὴν ταχυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν προχώρησιν. Εἰς ἀμμώδη ἐδάφη χρησιμοποιοῦμεν ἴδιον τρύπανον, ὅπερ ἐν σχήματι κώδωνος ἀνασύρει τὴν ἄμμον, εἰς τοιαύτας δὲ γεωτρήσεις εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ συγκράτησις τῶν πρανῶν. Διὰ δειγματοληψίαν εἰς συνήθη ἐδάφη χρησιμοποιοῦμεν τρύπανα εἰδικὰ (σχ. 2). Τὰ διὰ περιστροφῆς γεωτρύπανα φέρουν συνηθέστατα εἰς τὴν βάσιν ἀδάμαντας (σχ. 3). Ἡ ἐξέτασις τοῦ ἐδάφους δύναται ἀκόμη νὰ γίνῃ καὶ διὰ δοκιμαστικῆς ἐπιφορτίσεως ἑνὸς μικροῦ τμήματος ἐπιφανείας μετρουμένου καλῶς, φορτιζομένου εἶτα δι' ὡρισμένου φορτίου, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ εἰς τὴν μονάδα ἐπιφανείας ἀναγωγή. Προτοῦ προβῶμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἴδους τῆς θεμελιώσεως, καθορίζομεν τὰς ἀρχάς, αἵτινες θὰ διέπουν αὐτήν, δηλαδὴ τὴν ἐξασφάλισιν ἀπὸ καθίζησιν, ὀλίσθησιν καὶ γενικῶς ἀπὸ ἐξωτερικὰς δυνάμεις καὶ τὸ ὕδωρ. Τὰ θεμέλια κατασκευάζονται οὕτως, ὥστε ἡ πίεσις νὰ διευθύνεται καθέτως πρὸς αὐτὰ ἢ μὲ μίαν γωνίαν ἐξαρτωμένην ἀπὸ τὸν συντελεστὴν τριβῆς θεμελίων καὶ ἐδάφους. Ἡ μορφὴ δέον νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπιβαρύνηται τὸ θεμέλιον κεντρικῶς, τὸ δὲ μέγεθος νὰ κανονίζεται οὕτως, ὥστε ἡ ἀνὰ μονάδα ἐπιφανείας πίεσις νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὴν ἀντοχὴν τοῦ ἑκάστοτε ἐδάφους. Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐδάφους ἐκλέγεται ἡ μέθοδος θεμελιώσεως, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους (ἐὰν τὸ στερεὸν ἔδαφος εὑρίσκεται εἰς βάθος ἢ εἰς προσιτὸν ἢ εἰς ἀπρόσιτον), τῆς φύσεως τοῦ τεχνικοῦ ἔργου, τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὕδατος (ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ, ἢ ὑπάρχῃ ὀλίγον ὅπερ ἐξαντλεῖται, ἢ πολὺ οὐχὶ ἐξαντλήσιμον), τῶν παρεχομένων ὑλικῶν, τοῦ διαστήματος ὅπερ διαθέτομεν διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τῆς δαπάνης. Αἱ θεμελιώσεις διακρίνονται εἰς *ἀνεγειρομένας* καὶ *καταδυομένας*.

Σχ. 1. *Εἴδη γεωτρυπάνων.*

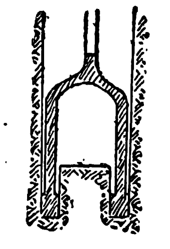
Σχ. 2. *Ἀπόσπασις πυρῆνος διὰ δειγματοληψίαν.*

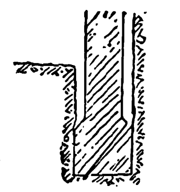
Σχ. 3. *Γεωτρύπανον μὲ ἀδάμαντας.*

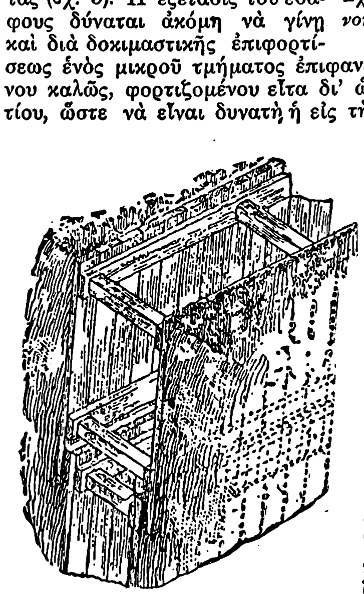
Σχ. 4. *Ἀντιστήριξις πρανῶν κατὰ τὴν κατασκευὴν ὀρυγμάτων.*

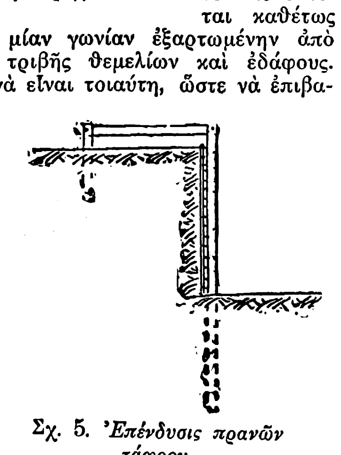
Σχ. 5. *Ἐπένδυσις πρανῶν τάφρου.*

Ἀνεγειρόμεναι θεμελιώσεις. Εἰς αὐτὰς προηγεῖται ἡ κατασκευὴ τάφρου μέχρι συναντήσεως τοῦ στερεοῦ ἐδάφους. Ἐὰν ἡ τάφρος εἶναι ἀβαθής, κατασκευάζονται κατακόρυφοι παρειαί, ἐὰν δὲ βαθεῖα, τότε κατασκευάζονται ἢ κεκλιμέναι ἢ ἀντιστηρίζονται μεταξύ των διὰ ξυλίνης ἐπενδύσεως τῶν πρανῶν (σχ. 4 καὶ 5). Λαμβάνονται εἰδικὰ μέτρα ἐξαντλήσεως τοῦ ὕδατος, διότι συχνὰ πα-

Digitized by Google

ρουσιάζεται τοῦτο εἰς τὰς τάφρους, δημιουργοῦνται δηλαδὴ συλλεκτήριοι τάφροι ἢ συλλεκτήρια φρέατα, ὁπόθεν ἐξαντλεῖται τὸ ὕδωρ. Ἡ θεμελίωσις ἐπὶ τῆς ἄμμου εἶναι καλή, ἀρκεῖ ἡ ἄμμος νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸν ἐγκιβωτισμένη, νὰ ἔχῃ πάχος 3—4 μ. καὶ νὰ μὴ διαρρέηται ὑπὸ τοῦ ὕδατος (σχ. 6). Ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι μαλακόν, διανέμεται τὸ φορτίον μεταξὺ τῶν θεμελίων δι' ἀνεστραμμένων θόλων (σχ. 7). Διὰ νὰ ὑφίσταται ὁμοιόμορφος διανομὴ τῶν πιέσεων, κατασκευάζεται ξυλίνη ἢ σιδηρᾶ ἐσχάρα, ἁπλῆ ἢ διπλῆ, καρφωτή, δι' ἧς πλέον ἐπιτυγχάνεται καὶ ἀγκύρωσις τοῦ ἔργου (σχ. 8). Εἰς πολὺ μαλακὰ ἐδάφη κατασκευάζεται γενικὴ πλὰξ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, ἵνα διανέμωνται αἱ πιέσεις ὁμοιομόρφως εἰς μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν. Εἰς τάφρους ὅπου τὰ ἐδάφη εἶναι ὑδροφόρα ἐπενδύομεν τὰς παρειὰς διὰ σανιδώματος ὑδατοστεγῶς καὶ στρώνομεν τὸν πυθμένα διὰ σκυροκονιάματος.

Θεμελίωσις ὑπὸ τὸ ὕδωρ. Ὅταν τὸ ὕδωρ καλύπτῃ τὴν ἐπιφάνειαν θεμελίων ἐξ ὁλοκλήρου, κατασκευάζονται γεώδη φράγματα (ἀναχώματα) ἢ μᾶλλον ξύλινα ἢ σιδηρᾶ ἢ καὶ μεικτά, ὁπότε τὸ ὕδωρ ἀντλεῖται δι' ἀναρροφητικῶν ἀντλιῶν, κατασκευάζεται εἶτα εἰς πυθμὴν ἀπὸ σκυροκονίαμα καὶ τέλος ἡ θεμελίωσις γίνεται ἐπ' αὐτοῦ (σχ. 9). Ἐν κατόψει τὰ μεταλλικὰ φράγματα δίδονται ὑπὸ τοῦ σχ. 10, τὰ δὲ μεικτὰ ὑπὸ τοῦ σχ. 11. Εἰς μεγάλας κατασκευὰς ἡ θεμελίωσις ὑπὸ τὸ ὕδωρ γίνεται διὰ καταδυομένου κώδωνος, δηλαδὴ κιβωτίου ξυλίνου ἐξηρτημένου ἀπὸ ἰκρίωμα, εἰς τὸ ὁποῖον μέσῳ σωλῆνος εἰσβάλλει πεπιεσμένος ἀὴρ ἐκδιώκων τὸ ὕδωρ (σχ. 12). Οἱ ἐργάται ὑποχρεοῦνται νὰ ἐργάζωνται ὑπὸ πίεσιν.

Καταδυόμεναι μέθοδοι. *Θεμελίωσις ἐπὶ πασσάλων:* 1) Ὅταν τὸ στερεὸν ἔδαφος εἶναι εἰς μικρὸν βάθος, οἱ πάσσαλοι μεταφέρουν ἐπ' αὐτοῦ τὸ φορτίον, τὸ δὲ σαθρὸν ἔδαφος ἀπομακρύνει τὸν κίνδυνον τῆς ἀποκλίσεως (σχ. 13). 2) Ὅταν τὸ βάθος εἶναι μέγα, οἱ πάσσαλοι συγκρατοῦνται διὰ τῆς τριβῆς. Ἡ στήριξις ἐπὶ τῶν πασσάλων γίνεται τῇ μεσολαβήσει ἐσχάρας ξυλίνης ἢ στρώματος ἐκ σκυροκονιάματος (σχ. 14). Οἱ πάσσαλοι εἶναι σιδηροῖ καταλήγοντες εἰς αἰχμὴν δι' ὑδροφόρα ἢ ἀμμώδη ἐδάφη, εἰσερχόμενοι διὰ περιστροφῆς· ἐπίσης εἶναι ξύλινοι κατασκευαζόμενοι ἀπὸ κορμοὺς πεύκης ἢ ἐλάτης, ὡπλισμένοι δι' αἰχμῆς σιδηρᾶς καὶ κεφαλῆς. Ἐπίσης ἔχομεν πασσάλους ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος (σχ. 15). Οἱ πάσσαλοι ἔχουν διατομὴν κυκλικήν, τετραγωνικὴν ἢ τριγωνικὴν καὶ ἐμπήγνυνται διὰ πασσαλοπηκτῶν χειροκινήτων, ἀτμοκινήτων ἢ ἠλεκτροκινήτων (σχ. 16).

Καταδυόμενα φρέατα. Ὅταν τὸ στερεὸν ἔδαφος εἶναι βαθύ, κατασκευάζονται φρέατα ἀπὸ τοιχοποιίαν ἢ σκυρακονίαμα, εἰς ἃ δίδεται κυκλικὸν σχῆμα, ἡ δὲ κατασκευή των ἀρχίζει ἐκ τῶν ἄνω. Ταῦτα κτίζονται κατόπιν ἐσωτερικῶς καὶ ἑνοῦνται δι' ἀψίδων μεταξύ των, παρέχοντα οὕτω σταθερὰν ἕδρασιν εἰς τὰ θεμέλια. Ἡ προχώρησις γίνεται δι' ἀφαιρέσεως τῶν ἐντὸς τοῦ φρέατος χωμάτων ὑπὸ ἐργατῶν, διὰ τοῦτο ἡ διάμετρος τοῦ φρέατος εἶναι τοὐλάχιστον 1.20—1 30 μ. Ἡ τοιχοποιία στηρίζεται ἐπὶ στεφάνης σιδηρᾶς (σχ. 17). Πολλάκις εἰς τὰ φρέατα αὐτὰ παρουσιάζεται ἡ περίπτωσις συνεχοῦς ἐξαντλήσεως τοῦ ὕδατος. Ἐντὸς ὕδατος ἡ κατασκευὴ θεμελίων δύναται νὰ γίνῃ διὰ καταβυθιζομένων κιβωτίων, ἐχόντων ξύλινον πυθμένα ἐκ διπλῆς στρώσεως ξυλίνων δοκῶν καὶ παρειὰς ἐκ τοιχοποιίας ἢ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος (σχ. 18).

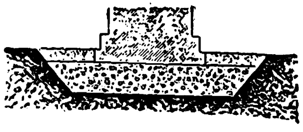

Σχ. 6. *Θεμελίωσις ἐπὶ στρώματος ἄμμου.*

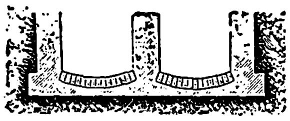

Σχ. 7. *Θεμελίωσις τῇ βοηθείᾳ ἀνεστραμμένων θόλων.*

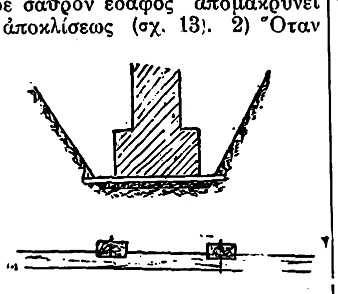

Σχ. 8. *Θεμελίωσις ἐπὶ ξυλίνης ἐσχάρας.*

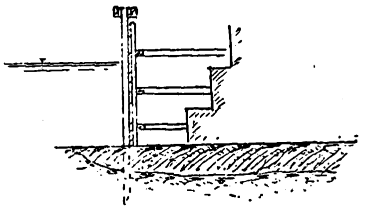

Σχ. 9. *Φράγμα διὰ τὴν θεμελίωσιν ἐντὸς τοῦ ὕδατος.*

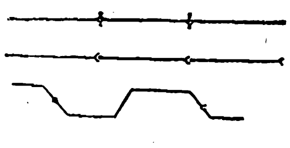

Σχ. 10 *Κάτοψις σιδηρῶν φραγμάτων.*

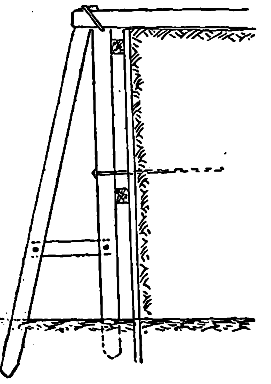

Σχ. 11. *Μεικτὸν φράγμα.*

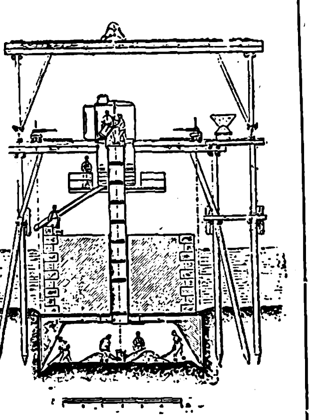

Σχ. 12. *Θεμελ. διὰ πεπιεσμένου ἀέρος.*

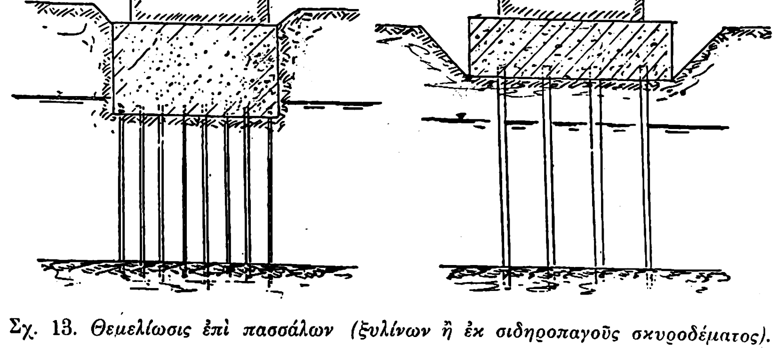

Σχ. 13. *Θεμελίωσις ἐπὶ πασσάλων (ξυλίνων ἢ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος).*

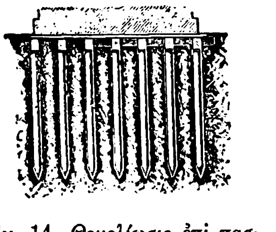

Σχ. 14. *Θεμελίωσις ἐπὶ πασσάλων συγκρατουμένων μέσῳ τῆς τριβῆς.*

Σχ. 15. *Πάσσαλοι ξύλινοι καὶ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος.*

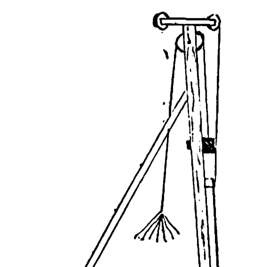

Σχ. 16. *Τύπος ἁπλοῦ χειροκινήτου πασσαλοπήκτου.*

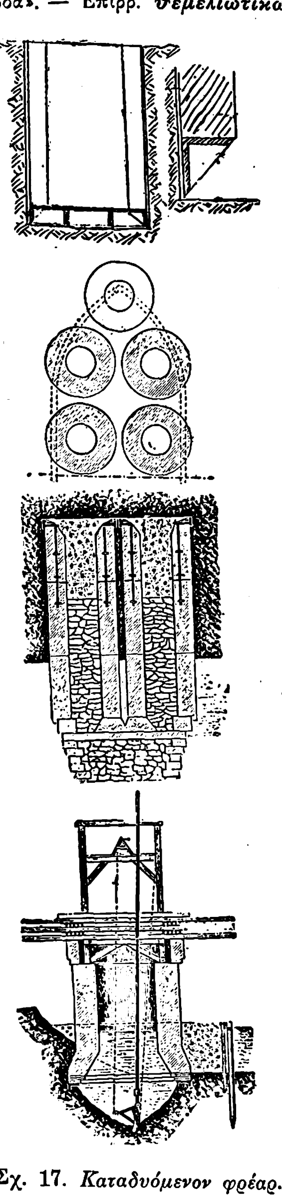

Σχ. 17. *Καταδυόμενον φρέαρ.*

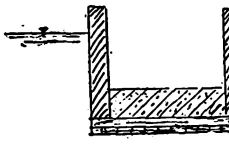

Σχ. 18. *Καταβυθιζόμενον κιβώτιον.*

Μ. Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

θεμελιωτὴς (ὁ)· ὁ θεμελιῶν, ὁ καταθέσας, ὁ ἱδρύσας τὰ θεμέλια, συνήθ. μεταφορικῶς, ὁ ἱδρυτής: «θεμελιωτὴς τοῦ πολιτεύματος, — τῆς ἰσονομίας, — τῆς θρησκείας».

θεμελιωτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεμελίωσιν, ὁ τῆς θεμελιώσεως: «θεμελιωτικὰ ἔξοδα». — Ἐπίρρ. ***θεμελιωτικῶς.***

Θέμελον *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μαργαριτίου τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 246. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ταμπάνια.*

Θεμήστωρ. Υἱὸς τοῦ Ἀνδροδάμαντος ἐκ Σάμου, λαβὼν μέρος μετὰ τῶν Περσῶν εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν τῷ 480 π. Χ. Ἀνδραγαθήσας διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου τύραννος τῆς Σάμου (*Ἡροδ.* Η', 85, Θ', 90).

Α. Θ. Σ.

θέμις, *—ιδος* (ἡ)· θεσμὸς καθιερωθεὶς διὰ τῆς παραδόσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἔθιμον, νόμος, δίκαιον: «ἣ θέμις ἐστὶν» καθὼς εἶναι δίκαιον, «οὐ θέμις ἐστὶν» δὲν εἶναι δίκαιον, δὲν εἶναι ὀρθόν· ‖ πληθ. *θέμιστες* (*Ὁμηρ.*)· διατάξεις, ὁρισμοί, ἐντολαί: «Διὸς θέμιστες» αἱ βουλαὶ τοῦ Διὸς διὰ τῶν χρησμῶν δηλούμεναι· ‖ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἄρχοντος, τοῦ βασιλέως: «σκῆπτρον ἠδὲ θέμιστες»· ‖ κύρ. ὄν. *Θέμις*· προσωποποίησις τῆς δικαιοσύνης (βλ. κατ.)· ‖ «οἱ λειτουργοὶ τῆς Θέμιδος» οἱ δικασταί, «ναὸς τῆς Θέμιδος» τὸ δικαστήριον· ‖ εἷς τῶν πλανητῶν (βλ. κατ.).

Θέμις *[Μυθολ.].* Ἡ θεὰ *Θέμις* ἦτο προσωποποίησις τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως. Ἐλέγετο θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γαίας καὶ σύζυγος τοῦ μεγάλου Διός. Ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ ἑνώσεως ἐγέννησεν, ὡς θεὰ μὲν ἐκπροσωποῦσα τὴν φυσικὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν, τὰς Ὥρας, ἤτοι τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ὡς θεὰ δὲ ἐκπροσωποῦσα τὴν ἠθικὴν τάξιν, τὴν Εὐνομίαν, τὴν Δίκην καὶ τὴν Εἰρήνην, ἐκπροσωπούσας τὰ μεγαλύτερα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγαθά, καὶ τὰς Μοίρας, ἤτοι τὴν Κλωθώ, τὴν Λάχεσιν καὶ τὴν Ἄτροπον, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἀναθέσει ὁ πατήρ των νὰ διανέμουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς ζωῆς. Ἐλέγοντο συνάμα τέκνα αὐτῆς καὶ αἱ Νύμφαι, τῶν ὁποίων ἐπλάσθη μήτηρ ἕνεκα τοῦ προφητικοῦ, ὡς φαίνεται, χαρακτῆρός της. Τὴν ἰδιότητα ταύτην (τὴν μαντικὴν δύναμιν) εἶχε κληρονομικὴν ἀπὸ τῆς μητρός της *Γαίας* (βλ. λ.), τὴν ὁποίαν καὶ διεδέχθη εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν· τοῦτο παρεχώρησεν ἔπειτα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐπιδείξει ἰδιαιτέραν στοργὴν εὐθὺς ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, διότι ἐλέγετο ὅτι αὕτη ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν πρώτην τροφήν. Τῆς Θέμιδος ἡ προέλευσις, κατ' ἐξαίρεσιν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶναι ἠθική· δὲν εἶναι αὕτη ἡ προσωποποίησις φυσικοῦ τινος φαινομένου, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων θεῶν. Παρ' Ὁμήρῳ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντα τοῦ κήρυκος τοῦ Διός, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου συγκαλεῖ τὸ συμβούλιον τῶν θεῶν, καὶ εἶναι ἡ ἐπόπτις τῆς τάξεως κατὰ τὰς τελετὰς καὶ τὰ συμπόσια αὐτῶν. Ἐπίσης αὐτὴ ἐξαγγέλλει καὶ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Διός, αἵτινες ἀπ' αὐτῆς ἐκαλοῦντο Διὸς θέμιστες, ὡς ἐκαλοῦντο θέμιστες καὶ οἱ νόμοι καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης, κατ' εἰκόνα τῆς ὁποίας ἐπλάσθη καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Ὀλύμπου. Ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ὡρμήθη καὶ ὁ Ἡσίοδος εἰς τὴν «Θεογονίαν» του νὰ πλάσῃ αὐτὴν σύζυγον τοῦ Διός, διότι ἡ ἰδέα τῆς τάξεως ὤφειλε νὰ εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ ἰδιότης. Ἀπὸ

Digitized by Google

τῆς ἰδιότητός της ὡς θεᾶς τῆς τάξεως, ἐν τῷ φυσικῷ καὶ ἠθικῷ κόσμῳ, προῆλθεν ἡ ἰδιότης τῆς προστάτιδος τοῦ δικαίου τῆς φιλοξενίας. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο ὅτι καὶ συναπεφάσισε μετὰ τοῦ Διὸς τὸν τρωϊκὸν πόλεμον πρὸς τιμωρίαν τοῦ καταπατήσαντος τὸ δίκαιον τῆς φιλοξενίας Πάριδος. Ὡς ἐπόπτις δὲ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης ἔγινεν ἡ ἰχναία θεά, ἡ ἀνευρίσκουσα τὰ ἴχνη τῆς ἀδικίας καὶ ἡ πανδερκὴς θεά, τὴν ὁποίαν οὐδὲν διαφεύγει. Ἡ ἰδιότης της αὕτη τὴν προσήγγισε πρὸς τὸν θεὸν Ἥλιον, τοῦ ὁποίου ἐπλάσθη καὶ θυγάτηρ ὑπό τινων μυθογράφων. Ἀπὸ θεᾶς, ἥτις πάντα τὰ γινόμενα βλέπει, πρὶν ἢ ἴδωσιν ἀκόμη ταῦτα οἱ ἄνθρωποι, ἑπόμενον ἦτο νὰ γίνῃ, ὡς προελέχθη, καὶ προφητικὴ θεὰ καὶ νὰ πλασθῇ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ μήτηρ τοῦ προορατικοῦ Προμηθέως.

Συμβούλιον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος περὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.
[Παράστασις ἀγγείου ἀπὸ τὸ Παντικάπαιον.]

Ἡ λατρεία τῆς Θέμιδος ἦτο διαδεδομένη εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε ναούς, βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, ὡς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εἶχε ναὸν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιοῦ, εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, ἔνθα εἶχεν ἱερὸν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ βωμὸς αὐτῆς, παρὰ τὸ λεγόμενον Στόμιον, καὶ ἄγαλμα ἀρχαϊκόν, ἔργον τοῦ Σπαρτιάτου Δορυκλείδα, εἰς τὴν Τάναγραν, ἔνθα εἶχεν ἴδιον ναὸν παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου, εἰς τὰς Θήβας, ἔνθα παρὰ τὰς Νηΐστας πύλας εἶχεν ἴδιον ναὸν καὶ ἄγαλμα ἐν αὐτῷ ἐκ λίθου λευκοῦ, καὶ εἰς ἄλλος διαφόρους πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐλατρεύετο ἐν Ῥαμνοῦντι τῆς Ἀττικῆς, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Νεμέσεως. Τῆς Θέμιδος δὲ φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἐκεῖ ναός, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρέθη (κατὰ τὸ 1890) καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμά της, ἔργον τοῦ Ῥαμνουσίου Χαιρεστράτου, ζήσαντος κατὰ τὸν Γ΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἡ θεὰ φορεῖ ποδήρη χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ πλατὺ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον περιτυλίσσεται εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονά της. Διὰ τοῦ δεξιοῦ, ὅστις ἔχει ἀποκοπῇ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, ἐκράτει πιθανώτατα στάθμην. Τὸ ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἔργα τοῦ Ἐθνικοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου, ἀποδίδει κατὰ θαυμάσιον τρόπον τὸν τύπον τῆς θεᾶς τῆς Δικαιοσύνης. Ὅμοιαι πρὸς τὸ ἄγαλμά της τοῦτο εἶναι καὶ αἱ ἐπὶ νομισμάτων εἰκόνες τῆς Θέμιδος, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζεται συνήθως κρατοῦσα στάθμην ἢ κέρας Ἀμαλθείας. Διεσώθησαν εἰκόνες αὐτῆς καὶ ἐπὶ διαφόρων ἀγγείων, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, εἰς τὸ ὁποῖον κάθηται ἐπὶ δελφικοῦ τρίποδος ἀπέναντι ἀνδρὸς φέροντος στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅστις φαίνεται ὅτι ζητεῖ συμβουλὰς παρ' αὐτῆς.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ὑπερμέγεθες ἄγαλμα τῆς Θέμιδος εὑρεθὲν εἰς Ῥαμνοῦντα τῆς Ἀττικῆς. Ἔργον τοῦ Χαιρεστράτου.
[Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

Θέμις. —1) Νομικὸν περιοδικὸν ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναι ὑπὸ Λεωνίδα Σγούτα καὶ περιέχον πολλὰς ἀξίας λόγου διατριβὰς καὶ μεταφράσεις. Ἐξεδόθη εἰς ἐννέα τόμους ἀπὸ τοῦ 1846—1865. Ἐν παραρτήματι δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Εὑρετήριον τῆς ἑλληνικῆς νομολογίας» ἐξεδόθη εἰς 25 τόμους (1846—1871) ὑπὸ τοῦ Ν. Ἰωαννίδου καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Λ. Σγούτα ἀλφαβητικὴ συλλογὴ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Ναυπλίῳ ἐφετείων.

—2) Νομικὸν περιοδικὸν ἐκδοθὲν τῷ 1875 ἐν Ἀθήναις εἰς ἕνα μόνον τόμον ὑπὸ τῶν Ἀ. Ἀθανασιάδου, Ἀ. Κρασσᾶ, Ν. Διομήδους καὶ Ἰω. Εὐκλείδου. Διῃρεῖτο εἰς δύο μέρη, δογματικὸν καὶ νομολογιακόν.

—3) Νομικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον συνεχῶς ἀπὸ τοῦ 1890 ἐν Ἀθήναις, κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Θρασ. καὶ Περ. Ἀγγελοπούλων Ἀθανάτων, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 1916 καὶ ὑπὸ τοῦ Χρ. Πράτσικα. Ἀπὸ τοῦ 1926, ἀποθανόντων ἐν τῷ μεταξὺ τῶν Ἀγγελοπούλων, ἐκδίδεται ὑπὸ μόνου τοῦ Χ. Πράτσικα. Ἡ «Θέμις», ἐκδιδομένη καθ' ἑβδομάδα, περιέχει πλὴν τῆς νομολογίας τῶν δικαστηρίων καὶ πολλὰς διατριβὰς ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἐν μεταφράσει, βιβλιογραφίαν κλπ. Ἔκδοσις τῆς «Θέμιδος» εἶναι καὶ ὁ «Κῶδιξ» αὐτῆς, περιλαμβάνων τὰ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» δημοσιευόμενα κείμενα νόμων καὶ διαταγμάτων.

Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

Θέμις *['Αστρον.]*. Ἐκλήθη οὕτως ὑπὸ τοῦ Pickering ὁ κατὰ τὸ 1905 ἀνακαλυφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ λίαν ἀμυδρὸς καὶ δέκατος κατὰ σειρὰν ἀνακαλύψεως δορυφόρος τοῦ Κρόνου. Ἡ πραγματικότης ἐν τούτοις τῆς ὑπάρξεως τοῦ δορυφόρου τούτου, οὗτινος ἡ περίοδος ὑπολογίζεται εἰς 20,85 ἡμέρας, δὲν ἐπεβεβαιώθη εἰσέτι.

Σ. Π.

Θεμίσκυρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐπὶ τοῦ Θερμώδοντος ποταμοῦ, ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης (*Πτολεμ.* Γεωγρ. Ε΄, 6, 3). Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἱδρύθη ὑπὸ τῶν Ἀμαζόνων, τῶν ὁποίων ἦτο πρωτεύουσα. Πράγματι ὅμως ἱδρύθη ὑπὸ ἀποίκων Ἑλλήνων, ἐν χώρᾳ εὐφορωτάτῃ καὶ πλουσιωτάτῃ εἰς δημητριακὰ καὶ ὀπώρας. Κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Μιθριδάτου τοῦ ΣΤ΄ πολέμους κατὰ τὸ 73—72 π. Χ., κατεστράφη ὑπ' αὐτοῦ, μὴ δυνηθεῖσα ἔκτοτε νὰ ἀναλάβῃ. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς κεῖται σήμερον τὸ χωρίον *Τερμέθ*.

Τὸ ὄνομα τῆς *Θεμισκύρας* ἔφερε καὶ ἡ παρ' αὐτὴν μεγάλη πεδινὴ περιφέρεια τοῦ Πόντου, ἀνατολικῶς τῆς Ἀμισοῦ, ὀνομαστὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, διότι ἐνταῦθα ἐμυθολογεῖτο ὅτι εἶχον τὰς κατοικίας των αἱ Ἀμαζόνες, διὸ καὶ *Ἀμαζόνιον πεδίον* ἐκαλεῖτο. Ἡ πεδιὰς ἀρχίζει ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ φθάνει πρὸς μεσημβρίαν μέχρι τῆς ὀρεινῆς καὶ εὐδένδρου χώρας, ὁπόθεν ἀρχίζει ἡ μεγάλη ὀροσειρὰ τοῦ Πόντου. Διαρρεομένη καὶ ποτιζομένη ὑπὸ δύο ποταμῶν, τοῦ Θερμώδοντος πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ Ἴριδος πρὸς δυσμάς, εἶναι εὔφορος καὶ παράγει ποικίλους καρποὺς καὶ γεωργικὰ προϊόντα. Καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Θεμίσκυρα, ἀποτελοῦσα κτῆμα τῆς Ἀμισοῦ, ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν της κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος. Σήμερον ἡ πεδιὰς τῆς Θεμισκύρας, τουρκιστὶ *Τσαρσαμπᾶ* καλουμένη ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου πολίχνης, μεταξὺ ἄλλων προϊόντων παράγει ἀρίστης ποιότητος ὄσπρια καὶ ὄρυζαν. Παρὰ τὴν εὐφορίαν της ὅμως ἡ χώρα εἶναι πολὺ νοσώδης πρὸ παντὸς ἕνεκα τῶν πολλῶν ἑλῶν.

Α. Α. Π.—Α. Θ. Σ.

Θεμισκύρειος *ἄκρα ['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Μ. Ἀσίας ἐπὶ τῶν βορείων παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπέχον 40 στάδια ($5\,^{3}/_{4}$ μίλλια) δυτικῶς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Θερμώδοντος ποταμοῦ, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν μυθικῶν Ἀμαζόνων. Ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Περ. Εὐξ. Πόντου, 22) καὶ τοῦ Στράβωνος (ΙΒ΄ 548) καλεῖται *Ἡράκλειος ἄκρα*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους.

Α. Θ. Σ.

Θεμισταγόρας. —1) Ἱστορικὸς συγγραφεὺς τῆς ἀρχαιότητος ἀγνώστου ἐποχῆς, ἐξ Ἐφέσου καταγόμενος. Ἔγραψε «Χρυσῆν Βίβλον», ἐξ ἧς διεσώθη ἓν ἀπόσπασμα παρ' Ἀθηναίῳ, πραγματευόμενον περὶ τῆς νύμφης Ἑλιχρύσης καὶ τοῦ ὁμωνύμου ἄνθους, ἕτερον δὲ ἐν τῷ Μεγάλῳ ἐτυμολογικῷ περὶ Σάμου καὶ Ἀστυπαλαίας.—2) Ἀλεξανδρεύς, κατασκευαστὴς ἡλιακῶν ὡρολογίων, ἀκμάσας ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Τούτου ἐσώθη ὡρολόγιον δωρηθὲν «βασιλεῖ Πτολεμαίῳ» ὑπὸ «Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀπολλοδότου», πιθανῶς τοῦ γνωστοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς.

—Π.

Θεμίστης *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία μιᾶς τῶν «μερίδων», εἰς ἃς ἐπὶ Πτολεμαίου Εὐεργέτου Α΄ διῃρέθη ὁ *Ἀρσινοΐτης* νομὸς (βλ. λ.). Ἀπὸ τῶν παπύρων τοῦ Φαγιοὺμ ἐγνώσθη, ὅτι εἰς τὴν μερίδα Θεμίστου ἐγίνετο ἐκμετάλλευσις χαλκοῦ, ἐνῷ πρότερον ἐπιστεύετο ὅτι μόνον ἐν Σινᾷ καὶ Θηβαΐδι εὑρίσκετο χαλκός.

Γ. Λ. Α.

Θεμίστιος. Ἕλλην φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ. Ἐγεννήθη ἔν τινι πολίχνῃ τῆς Παφλαγονίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος (μεταξὺ 310—320) ἐκ πατρὸς Εὐγενίου, ὅστις καλλιεργῶν τὰ κτήματα αὐτοῦ ἠσχολεῖτο καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ δὴ τὴν φιλοσοφίαν. Ἀνατραφεὶς ἐπιμελῶς ὑπὸ τοῦ πατρός του ἐφοίτησεν ἔπειτα εἴς τινα σοφιστικὴν σχολὴν τῆς Κολχικῆς καὶ ἔκτοτε ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορικήν. Νέος ὢν ἔτι προσεφώνησε τὸν Κωνστάντιον τῷ 347 ἐν Ἀγκύρᾳ, παρασκευαζόμενον εἰς νέαν στρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐγκατασταθεὶς δ' ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἵδρυσεν ἐκεῖ ῥητορικὴν σχολὴν καὶ ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου ἔτη. Ἀνεμείχθη δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα τοῦ κράτους, ὑπηρετήσας τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς βασιλεῖς Κωνστάντιον, Ἰουλιανόν, Ἰοβιανόν, Οὐάλεντα καὶ Θεοδόσιον. Κατὰ τὰ ἔτη δὲ ταῦτα πολλάκις ἐπεχείρησε περιοδείας εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν· ἡ Νικομήδεια δέ, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Ῥώμη ηὐτύχησαν ν' ἀκούσουν ἐπιδεικτικοὺς λόγους του. Τῷ 355 ὁ Κωνστάντιος κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν σύγκλητον, ἥτις μετὰ δύο ἔτη τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην, ἵνα μετάσχῃ ἐξ ὀνόματος αὐτῆς τῶν ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τοῦ Κωνσταντίου τελετῶν. Τῷ 379 ἀπεστάλη εἰς Ῥώμην καὶ πάλιν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς συγκλήτου, ὅπως συγχαρῇ τὸν Θεοδόσιον ἀναγορευθέντα συνάρχοντα τοῦ Γρατιανοῦ. Τῷ 384 ὁ Θεοδόσιος ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως καὶ τῷ ἀνέθηκε καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του Ἀρκαδίου, τὸν ἐτίμησε δὲ καὶ ἄλλως, στήσας δύο χαλκοῦς ἀνδριάντας αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τιμώμενος καὶ θαυμαζόμενος παρὰ πάντων ἀπέθανε περὶ τὸ 390.

Ὁ Θεμίστιος ἀνελθὼν εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων, ἀπολαύσας τῆς εὐνοίας καὶ ἰσχυρᾶς προστασίας τοσούτων αὐτοκρατόρων, οὐδέποτε ἔκαμε κακὴν χρῆσιν τῆς μεγάλης δυνάμεώς του. Διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν μεγάλην του ὀρθοφροσύνην καὶ τὴν ἀξιοζήλευτον ἀνεξιθρησκείαν του. Καὶ καθ' ὅλον δὲ τὸν βίον του ἐτήρησε τὸ ὑψηλὸν τοῦτο φρόνημα τῆς πρὸς πάντας ἀγάπης καὶ παρετηρήθη ὅτι συχνότερον πάσης ἄλλης ἀπαντᾷ ἐν τοῖς λόγοις του ἡ λέξις φιλανθρωπία. Διὰ τοῦτο δέ, καίτοι καθ' ὁλοκληρίαν ἐκινεῖτο ἐντὸς τῶν ἔργων καὶ τῶν θεωριῶν τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ συγγραφέων τῶν ἐθνικῶν χρόνων, ἐτιμᾶτο σφόδρα καὶ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐπισκόπων.

Ὡς συγγραφεὺς ὁ Θεμίστιος νέος μὲν ὢν συνέταξε χρησιμωτάτας παραφράσεις ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ὧν εἰς ἡμᾶς περιῆλθον μόναι αἱ εἰς τὰ «Ἀναλυτικά», τὰ «Φυσικά», εἰς τὸ «Περὶ ψυχῆς», «Περὶ μνήμης», «Περὶ ὕπνου», «Περὶ ὀνείρων» καὶ «Περὶ μαντείας». Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ λόγων αὐτοῦ, ὁ μὲν Φώτιος εἶχεν ἀναγνώσει 36, σήμερον δὲ σῴζονται 34. Ἐκ τούτων δὲ 20 εἶναι ἐπίσημοι πανηγυρικοὶ καὶ ἐπιδεικτικοί, οἱ δ' ἄλλοι ἰδιωτικοὶ ἢ ἠθικοῦ περιεχομένου. Ὑπὸ πάντων ἐθαυμάζετο ὡς «εὐφραδής», ὑπὸ δὲ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐχαρακτηρίσθη ὡς «βασιλεὺς τῶν λόγων» καὶ διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Κωνστάντιος ἔλεγε πολλάκις ὅτι «κόσμος τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἦν ἡ φιλοσοφία τοῦ Θεμιστίου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ λόγοι τοῦ Θεμιστίου ἐξεδόθησαν ὑπὸ

Digitized by Google

Dindorf, «Themistii orationes» (Lipsiae 1832), αἱ δὲ παραφράσεις ὑπὸ *Spengel*, «Themistii paraphrases Aristotelis» (1866). Δύο δὲ λόγοι του «Περὶ ἀρετῆς» καὶ «Περὶ φιλίας», ὧν δὲν σῴζεται τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον, ἐγένοντο γνωστοὶ ἐκ συριακῆς μεταφράσεως ὑπὸ *Sachau* ἐν Βιέννῃ ἐκδοθείσης («Inedita syriaca», σελ. 17—65). Ἐξ ἑβραϊκῆς δὲ πάλιν μεταφράσεως εἰς τὴν λατινικὴν μεταφρασθεῖσα (ἐν τῷ Δ΄ τόμῳ τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν ὑπομνημάτων εἰς Ἀριστοτέλη τῆς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου ἐκδιδομένης) ἐγένετο γνωστὴ ἡ παράφρασις τοῦ Θεμιστίου εἰς τὸ ιβ΄ βιβλίον τῶν «Μετὰ τὰ φυσικὰ» καὶ εἰς τὸ «Περὶ οὐρανοῦ».—*Méridier*, «Le philosophe Themistios devant l' opinion de ses contemporains» (Paris 1906).

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεμίστιος.** Ἱεροδιάκονος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα, ἐπονομαζόμενος *Καλώνυμος*, ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως τῶν *Θεμιστιανῶν* ἢ *Ἀγνοητῶν*, παραφυάδος τοῦ μονοφυσιτισμοῦ. Ἀντίπαλος σφοδρὸς τοῦ ἐπίσης μονοφυσίτου Σευήρου, κατὰ τοῦ ὁποίου συνέγραψεν «Ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοφοβίου», ὡσαύτως ἦτο ἀντίπαλος μετὰ τοῦ Κόνωνος καὶ Εὐγενίου καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην Φιλόπονον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως δόγματι. Ε. Γ. Π.

Θεμιστογένης. Ἱστορικὸς ἐκ Συρακουσῶν, γνωστὸς ὡς *Θεμιστογένης ὁ Συρακόσιος*. Εἶναι ὁ κατὰ παράδοξον τρόπον ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ» (Γ, 1, 2) ὡς συγγραφεὺς τῆς Κύρου Ἀναβάσεως (βλ. λ. *Ξενοφῶν*). Π. Τ. Π.

Θεμιστόκλεια. Ἱέρεια τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς. Διὰ ταύτης, ὡς ἐλέγετο, ὑπηγόρευσεν ὁ Ἀπόλλων εἰς τὸν φιλόσοφον Πυθαγόραν τὰ πλεῖστα τῶν ἠθικῶν διδαγμάτων, τῶν ὁποίων αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητής. Ἦτο λοιπόν, κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, ὁ Πυθαγόρας ὁ ἐκ τῆς Πυθίας ἀρυόμενος τὴν σοφίαν του. ΚΑΨ.

Θεμιστόκλειον (τὸ) [*Ἀρχ.*]. Οὕτω καλεῖται ὁ φερόμενος ἐν Πειραιεῖ τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ μνημείου τούτου πολλαὶ συζητήσεις ἐγένοντο ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, καθόσον ἐτηρήθη μυστικὸς ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν ὀστῶν τοῦ μεγάλου ναυάρχου. Καὶ ναὶ μὲν σήμερον σῴζονται κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου σπόνδυλοι κιόνων πωρίνου λίθου καὶ πλησίον δύο κάλπαι μὲ σαρκοφάγους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς εὑρέθησαν παρόμοιαι, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὴν Δραπετσῶνα στρογγύλη βάσις, σπόνδυλοι κίονος καὶ τεμάχια στυλοβάτου πωρίνου. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀκτὴν τὴν ἀπέναντι τῆς Ψυτταλείας εὑρέθη στρογγύλη βάσις καὶ σπόνδυλοι κίονος. Οὐδεμία ὅμως τῶν ὡς ἄνω θέσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους, ἕνεκα τοῦ ἀπροσαρμόστου αὐτῶν πρὸς τὰ σῳζόμενα κείμενα, τῶν τε ἀρχαίων καὶ περιηγητῶν, πρὸ πάντων ὅμως ἕνεκα λόγων καθαρῶς τεχνικῶν. Ἀμφισβητεῖται μάλιστα ὑπό τινων καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις τάφου τοῦ Θεμιστοκλέους ἐν Πειραιεῖ.

Ὁ μόνος ἐκ τῶν ἀρχαίων, ὁ ἀκριβέστερον περὶ τοῦ πράγματος γράψας, θεωρεῖται ὁ Πλούταρχος (ἐν «βίῳ Θεμιστοκλέους» 32): «Διόδωρος δὲ ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς περὶ μνημάτων εἴρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον, ἢ γιγνώσκων, ὅτι περὶ τὸν μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειταί τις οἷον ἀγκὼν καὶ κάμψαντι τοῦτον ἐντός, ᾗ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάσσης, κρηπίς ἐστιν εὐμεγέθης καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἴεται δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἐν τούτοις:

Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος
τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἔσται πανταχοῦ,
τούς τ' ἐκπλέοντας εἰσπλέοντας τ' ὄψεται,
χὠπόταν ἅμιλλα τῶν νέων θεάσεται.»

Ἀκολουθοῦντες λοιπὸν τὸν Διόδωρον, καταλήγομεν, μετὰ μεγάλης πιθανότητος, νὰ τοποθετήσωμεν τὸ Θεμιστόκλειον εἰς τὸ βάθος τοῦ πρώτου κολπίσκου, ὃν σχηματίζει ἡ ὡς ἀγκὼν προεκτεινομένη μετὰ τὸν Ἄλκιμον παραλία, οὐ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ τάφου τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη. Περὶ τὴν θέσιν ἄλλως τε ταύτην ἐζητήθη γενικῶς τὸ Θεμιστόκλειον, τὸ δὲ χωρίον τοῦτο τοῦ Διοδώρου ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις εἰς τοὺς τοπογράφους καὶ περιηγητὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τάφου. Α. Σ. Χ.

Θεμιστοκλέους *ἄκρα [Γεωγρ.]*. Ἡ δυτικὴ ἐσχατιὰ τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου (πλάτ. 37°55'48" Β, μῆκ. 23°37'42" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1520: The Peiraieus and Phalerum bay). Ὠνομάσθη μεταγενεστέρως οὕτως ἐκ τῆς πεπλανημένης, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1897, ὑποθέσεως, ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἔκειτο τὸ *Θεμιστόκλειον*. Ἐπὶ τῆς ἄκρας ταύτης ἐλειτούργει φανὸς ναυτικός, εἷς τῶν ἀποτελούντων τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1848 ὑφιστάμενον ἐκ πέντε πυρσῶν φωτιστικὸν δίκτυον τοῦ κράτους. Τῷ 1856 ἀνηγέρθη ὁ ἔτι καὶ νῦν ὑπάρχων κομψὸς πύργος διὰ φάρον κατοπτρικόν, ὅστις τῷ 1887 μετετράπη εἰς διοπτρικὸν καὶ τῷ 1907 κατηργήθη, λόγῳ τῆς ἐνάρξεως τῆς κατασκευῆς τοῦ κυματοθραύστου Θεμιστοκλέους. Ἤδη ἐπὶ τῆς ἄκρας Θεμιστοκλέους καὶ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ ἄλλοτε φάρου λειτουργεῖ ὁ σταθμὸς τῶν πλοηγῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

— **Θεμιστοκλέους** *κυματοθραύστης [Γεωγρ.]*. Ὁ νότιος κυματοθραύστης τοῦ προλιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ἔχων τὴν ῥίζαν του εἰς τὴν *ἄκραν Θεμιστοκλέους*, χωρεῖ ἐπὶ 135 μέτρα πρὸς δυσμὰς καὶ εἶτα θλώμενος ἐπὶ 255 πρὸς ΒΔ, ἀφίνων μετὰ τοῦ κυματοθραύστου *Κράκαρη* (ἢ *Βασιλέως Γεωργίου*) στόμιον 27,5 μέτρων, ἀπὸ ἀκροχηλίου εἰς ἀκροχήλιον. Το ἀκροχήλιόν του φωτίζεται ὑπὸ διπλοῦ διοπτρικοῦ φανοῦ (πλάτ. 37°55'56" Β, μῆκ. 23°37'36" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1520: The Peiraius and Phalerum bay), τεθέντος εἰς λειτουργίαν τῷ 1903 καὶ ἐκπέμποντος δύο σταθερὰ κατακόρυφα πράσινα φῶτα φωτοβολίας 6 μιλλίων, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν προλιμένα. Σ. Ε. Λ

Θεμιστοκλέους, Ἀνδρέας. Ἕλλην φιλόλογος (1843—1918), γεννηθεὶς ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου ἐκ πατρὸς Δημητρίου Θεμιστοκλέους, ἑνὸς ἐκ τῶν μᾶλλον ἐξεχόντων διδασκάλων καὶ λογίων τῶν χρόνων του. Σπουδάσας ἐν Ἑλλάδι καὶ Γερμανίᾳ ἐγυμνασιάρχευσεν ἐν Λεμεσῷ ἐπὶ 43 συναπτὰ ἔτη (1870—1913). Ὑπῆρξε, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἱδρυτὴς τῶν «Ὀλυμπίων» τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐν Κύπρῳ γυμναστικοῦ συλλόγου, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρόεδρός του. Ἐκ τῶν πρώτων εἰσηγητῶν τῆς «ἑνωτικῆς» πολιτικῆς τῶν Κυπρίων, ἐπολέμησε παντὶ σθένει τὴν ἀγγλικὴν κατοχήν. Ὁ δῆμος Λεμεσοῦ τὸν ἀνεκήρυξε μέγαν αὐτοῦ εὐεργέτην, ὠνόμασε διὰ τοῦ ὀνόματός του τὴν ὁδὸν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πόλεως, ἀνήγειρεν αἴθουσαν φυσικῆς καὶ χημείας εἰς μνήμην αὐτοῦ, κλπ. Κατὰ δὲ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ διδασκαλικῆς σταδιοδρομίας (1911) συμμετέσχε καὶ τὸ Ἐθνικὸν πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Α. Κ. Π.

Θεμιστοκλῆς. Μεγαλοφυὴς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἀνὴρ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἱδρυτὴς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ κυριώτερος δημιουργὸς τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου των. Ἦτο υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀττικὸν γένος τῶν Λυκομιδῶν, Φρεάρριος τὸν δῆμον ἐκ τῆς Λεωντίδος φυλῆς, ἀλλὰ δὲν εἶχε συζευχθῇ Ἀτθίδα γυναῖκα· διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς, κατὰ τοὺς ἰσχύοντας τότε ἐν Ἀθήναις νόμους, δὲν ἦτο τέλειος πολίτης, ἀφοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ (Ἀβρότονον ἢ Εὐτέρπη) ἦτο ξένη, Θρᾷσσα ἢ Κάειρα. Ἕνεκα τούτου δὲ καὶ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μετέχῃ τῶν ἀσκήσεων τῶν νέων εἰς τὰς παλαίστρας, Ἀκαδημίαν καὶ Λύκειον, ἀλλ' ἐφοίτα εἰς τὸ Κυνόσαργες, γυμνάσιον τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἦτο νόθος μεταξὺ τῶν θεῶν, ὡς υἱὸς θνητῆς. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, φαίνεται ὅμως ὅτι θὰ ἐγεννήθη ἓν ἢ δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου (527 π. Χ.). Ἡ φύσις εἶχε προικίσει αὐτὸν μὲ ἔκτακτα δῶρα, ἅτινα ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἀκόμη ἡλικίας. Ἦτο ὑπέρτερος τῶν ὁμηλίκων του κατὰ τὴν ὀξύνοιαν, τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ταχύτητα καὶ εὐστοχίαν εἰς τὸ νὰ ἐκφέρῃ τὰς κρίσεις του. Παρὰ τὰ μεγάλα ὅμως ταῦτα φυσικὰ πλεονεκτήματα εἶχεν ὁ Θεμιστοκλῆς φύσιν παράφορον, ἥτις ἐξώθει αὐτὸν εἰς τὴν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ ἐσυνήθιζε, κατὰ τὸν Πλούταρχον (Θεμιστοκλῆς 2.1), νὰ λέγῃ: «οὐδὲν ἔσει, παῖ, σὺ μικρόν, ἀλλὰ μέγα πάντως ἀγαθὸν ἢ κακόν». Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν πολιτικήν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων ἠγάπα ὅσα ὑπισχνοῦντο εἰς αὐτὸν εὐδοκίμησιν εἰς ταύτην καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῶν διακοπῶν τῶν μαθημάτων ἠσκεῖτο συντάσσων λόγους ὑπὲρ ἢ κατά τινος τῶν παίδων. Διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων καὶ τῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων του, τῶν ὁποίων εἶχε πλήρη συνείδησιν, ἀπέκτησεν αὐτοπεποίθησιν τοιαύτην, ὥστε μετὰ θάρρους καὶ ἀνυπομονησίας ἀνέμενε τὴν ὡρίμανσιν τῆς ἡλικίας του, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, βέβαιος ὢν ὅτι θὰ ἐκυριάρχει αὐτοῦ μὲ τὸ ἐφευρικώτατον καὶ προνοητικώτατον πνεῦμά του. Ὁ Σόλων διὰ τῆς σοφῆς νομοθεσίας του εἶχεν ἀνοίξει εὐρὺ πεδίον δράσεως διὰ πάντα δραστήριον καὶ ἱκανὸν νέον, μεριμνήσας νὰ μὴ ὑπάρχουν πλέον οἶκοι ἔχοντες κληρονομικὸν προνόμιον πολιτικῆς δυνάμεως. Ὁ λόγος ἦτο ἐλεύθερος καὶ αἱ εὐκαιρίαι δὲν ἔλειπον, διὰ ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἱκανὸς δύναμιν καὶ ἀξίωμα. Καὶ παρὰ τὰς εὐκολίας ὅμως ταύτας ἦτο δύσκολον νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ὁ εὐφυέστερος καὶ εὐγλωττότερος τῶν πολιτῶν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐνήργει οὗτος μεμονωμένος· ἕνεκα τούτου τὴν κατάπτωσιν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῶν ἀριστοκρατικῶν οἴκων εἶχεν ἐπακολουθήσει ἀναγκαίως ἡ ἵδρυσις πολιτικῶν ἑταιρειῶν (κομμάτων) ἐξ ὁμοϊδεατῶν πολιτῶν, ἐχόντων κοινὸν πολιτικὸν πρόγραμμα. Τὴν κατ' ἀνάγκην προσφυγήν του εἰς μίαν τοιαύτην ἑταιρείαν διεῖδεν ἐνωρὶς ἐν τῇ ὀξυνοίᾳ του ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ ἔγινεν ἑταῖρος τῆς πολιτικῆς ἑταιρείας, ἥτις εἶχε σύνθημα τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀρισταγόρα καὶ ἐθεώρει ἐπαίσχυντον διὰ τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μιλήτου. Λέγεται μάλιστα ὅτι τῇ ὑποκινήσει του ἐδίδαξεν ὁ ποιητὴς Φρύνιχος τὴν τραγῳδίαν του «Μιλήτου ἅλωσις». Τῆς πολιτικῆς ταύτης ἑταιρείας ὁ Θεμιστοκλῆς ἔγινε διὰ τῆς ἱκανότητός του ἡ ψυχὴ καὶ ὁ ἀρχηγός.

Θεμιστοκλῆς.
(Μαρμαρίνη προτομὴ τοῦ μουσείου τοῦ Βατικανοῦ.)

Αἱ πρῶται πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι του. Μέχρι τοῦ Θεμιστοκλέους οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὸν κόλπον τοῦ Φαλήρου ὡς τὸν φυσικὸν λιμένα τῆς χώρας, διότι καὶ ἐπιτηδειότατος πρὸς εἰρηνικὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν ἦτο καὶ ἄνετον τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐποπτείαν ἠδύναντο νὰ ἔχουν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τῆς πόλεως. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἔπεισεν αὐτούς, ὅτι, ἐὰν ἤθελον νὰ κυριαρχήσωσι τοῦ περιβρέχοντος τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς πελάγους καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως πολεμίων νὰ ναυπηγῶσι τὰ πλοῖά των καὶ ν' ἀνασύρωσιν αὐτὰ εἰς τὴν ξηράν, εἶχον ἀνάγκην κλειστῶν λιμένων καὶ ἔδειξε πρὸς αὐτοὺς ὅτι αὐτὴ ἡ φύσις εἶχε προνοήσει περὶ τῆς ἀνάγκης ταύτης τῆς χώρας, κοσμήσασα τὴν παρὰ τὸ Φάληρον παραλίαν μὲ τὴν προσφυεστάτην πρὸς τὸν σκοπόν των χερσόνησον τοῦ Πειραιῶς.

Ἀφοῦ ἔπεισε τοὺς συμπολίτας του ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅτι ἡ χερσόνησος τοῦ Πειραιῶς ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, κατώρθωσε, παρὰ τὴν ἀντίπραξιν τοῦ Μιλτιάδου, νὰ καταστήσῃ προθύμους αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν περιτείχισιν, πρὸς μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, τῆς χερσονήσου καὶ τὴν ἵδρυσιν νέας ἐκεῖ πόλεως. Κατόπιν ἐπεδίωξε τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του, καὶ εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ κλήρου ἔγινε πρῶτος ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν (κατὰ τὸ 493 π. Χ.). Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς του ταύτης ἀπεφασίσθη, τῇ προτάσει του, ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἡ κτίσις τοῦ ἐπινείου Πειραιῶς καὶ ἤρχισε μὲ ἅμιλλαν τῶν φυλῶν τὸ ἔργον, ὅπερ ὅμως διεκόπη αἰφνιδίως τὸ αὐτὸ ἔτος, λόγῳ τοῦ ἐπικρεμασθέντος κατὰ τῆς πόλεως ἐκ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν τῶν Περσῶν κινδύνου. Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν ὁ Θεμιστοκλῆς προσέφερε δευτέραν, ἐξ ἴσου μεγάλην, ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν πατρίδα του, ἐπιτυχὼν νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα χαρακτῆρα ἐθνικοῦ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, ἐνῷ ὁ ἀπὸ τῶν Περσῶν κίνδυνος ἠπείλει τότε μόνον τὰς Ἀθήνας, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν πατρίδα του τὸ πανελλήνιον κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ στρατόπεδον. Ἡ ἐπιτυχία του αὕτη ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δεξιῶν διαπραγματεύσεών του πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Σπάρτης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέτυχε καὶ τὴν προσέγγισιν τῶν δύο πόλεων καὶ ἀπέφυγε τὴν παράδοσιν τῶν ἐν Ἀθήναις κρατουμένων δέκα ὁμήρων τῶν Αἰγινητῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ εὐγενέστεροι καὶ πλουσιώτεροι πολῖται τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς φιλομηδικῆς ἐν αὐτῇ φατρίας· διὰ τῆς κρατήσεως τῶν ὁμήρων προελήφθη τότε ἡ προσχώρησις τῶν Αἰγινητῶν, ἐξ ἔχθρας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τὰς τάξεις τῶν Περσῶν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ περσικοὶ πόλεμοι. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἐνῷ οἱ πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπίστευον ὅτι ἀπηλλάγησαν παντὸς ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐν τῷ μέλλοντι κινδύνου, ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀντιθέτως, ὄχι μόνον προέβλεπεν ὅτι θὰ ἐπέλθωσι καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ καὶ ἐπίστευεν ὅτι ὁ κατ' αὐτῶν ἀγὼν θὰ κριθῇ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ὡς προνοητικὸς λοιπὸν πολιτικὸς εἰργάσθη διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων. Τὰ σχέδιά του ὑπεβοήθησεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ κατὰ θάλασσαν ἔλλειψις ἀσφαλείας τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἕνεκα τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης ἀγῶνος. Ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε τὴν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου κατάργησιν τῆς διανομῆς μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν τῶν ἐκ τῶν μεταλλείων χρημάτων καὶ τὴν ἵδρυσιν πολεμικοῦ ταμείου ἐκ τῶν ἐτησίων πλεονασμάτων πρὸς ναυπήγησιν πολεμικῶν πλοίων. Ἀποτέλεσμα τοῦ ψηφίσματος ἐκείνου ἦτο ἡ ναυπήγησις 100 τριήρων καὶ ἡ συρροὴ πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν καὶ πλείστων ξένων τεχνιτῶν, ἕνεκα ἀνεπαρκείας τῶν ἐγχωρίων. Τὸ ἡμερομίσθιον τότε ηὔξησεν, ὁ βίος κατέστη δαπανηρότερος, καὶ

Digitized by Google

τὰ ἤθη, ἕνεκα τῆς συρροῆς τῶν ξένων, ἠλλοιώθησαν. Ἡ ἐπελθοῦσα αὕτη μεταβολὴ ἀνησύχησε τοὺς συντηρητικοὺς πολίτας, οἵτινες συνεπυκνώθησαν περὶ τὸν Ἀριστείδην (βλ. λ. *Ἀθῆναι,* τ. Β' σ. 50 ἑπ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ ἀγῶνας ἀόκνους περιεβλήθη κατὰ τὸ 483 π.Χ. ὑπὸ τῆς ἀπολύτου πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πολιτικὸν καὶ πολεμικὸν πρόγραμμά του. Ἡ συρροὴ τότε τῶν ξένων ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν ηὔξησε καὶ ἡ δραστηριότης τῶν πολιτῶν πρὸς ναυπήγησιν πολεμικῶν πλοίων ἐδιπλασιάσθη. Οὕτως, ὅτε ἐξερράγη ἡ θύελλα τοῦ νέου πολέμου, ὡς εἶχε προΐδει ὁ μεγαλοφυὴς πολιτικός, ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἀνέλθει εἰς 200 ἑτοιμοπολέμους τριήρεις, διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν ὁποίων εἶχε γίνει χρῆσις πάσης γενομένης εἰς τὰς ναυτικὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐφευρέσεως. Ὅτε δὲ συγχρόνως μὲ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἡ περσικὴ στρατιὰ εἶχεν ἀθροισθῆ εἰς τὰς Σάρδεις τῆς Λυδίας, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ πρέσβεις τοῦ Ξέρξου, διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 π. Χ.), οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, αἵτινες εἶχον ἀποφασίσει ν' ἀποκρούσωσι τοὺς πολεμίους, εἶχον συνέλθει, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Θεμιστοκλέους, εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ εἶχον συμπήξει τὴν «ἐπὶ τῷ Μήδῳ ξυμμαχίαν» *(Θουκ.* Α' 102), τῆς ὁποίας πρωτεργάτης μὲν ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, βοηθὸς δὲ αὐτοῦ ὁ Τεγεάτης Χείλεος. Τὸ ἔργον τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν ἄξιοι τῶν κρισίμων ἐκείνων περιστάσεων, ἐτόνωσεν ἠθικῶς ὁ φίλος τοῦ Θεμιστοκλέους Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, γενόμενος ὁ ὑμνῳδὸς τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων καὶ ἐμπνεύσας ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς τοὺς λογάδας τοῦ ἔθνους, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν πατριωτικὴν φατρίαν καὶ προσφυῶς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Ζ' 145) ἐκλήθησαν «οἱ τὰ ἀμείνω φρονέοντες». Κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Κορίνθου τρεῖς ἀποφάσεις κυρίως ἐλήφθησαν, νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς ἀλλήλας αἱ ἐχθρικῶς διακείμεναι πόλεις, νὰ ζητήσωσι βοήθειαν ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Κρήτης καὶ Σικελίας καὶ νὰ καταρτίσωσι ταχέως τὸ πολεμικὸν σχέδιον. Καὶ αἱ μὲν δύο πρῶται ἀποφάσεις εὐχερῶς ἐλήφθησαν, εἰς τὴν τρίτην ὅμως προσέκρουσαν, διότι οἱ Πελοποννήσιοι ὑπεστήριξαν ὅτι μόνον ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἦτο ἡ φυσικὴ ἀμυντικὴ γραμμή. Κατὰ τῆς γνώμης τούτων ἀντετάχθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀναπτύξας ὅτι οὕτω παρεδίδετο ἀμαχητὶ ἡ μέση καὶ βόρειος Ἑλλάς. Ἡ γνώμη του κατίσχυσε καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ πρώτη γραμμὴ ἀμύνης ἡ κοιλὰς τῶν Τεμπῶν καὶ ἀπεστάλησαν ἐκεῖ 10.000 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Σπαρτιάτην Εὐαίνετον. Ὅτε ὅμως ἐγνώσθη, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν δι' ἄλλων στενῶν, ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπεσύρθη καὶ ὡς γραμμὴ ἀμύνης ὡρίσθη τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, προστατευόμενον ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις εἶχε παραταχθῆ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας Ἀρτεμίσιον. Κατόρθωμα τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο τότε καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ καὶ κατὰ τῶν Περσῶν ὁ ἑλληνικὸς στόλος καὶ νὰ διεξαγάγῃ νικηφόρως τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ἐχρησιμοποίσε διὰ τοὺς ναυάρχους τῶν στόλων τῶν διαφόρων πόλεων καὶ μέρος τῶν 30 ταλάντων, ἅτινα εἶχον δώσει πρὸς αὐτὸν αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας, διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ἀπροστάτευτον τὴν νῆσον μέχρι τῆς ἐξ αὐτῆς ἐξόδου τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ της. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ στόλος εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου ἐγκατέλιπε τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ κατέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Σαλαμῖνος. Ἐπάλαισε νικηφόρως κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπρόθυμον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν, μεταπείσας αὐτὸ διὰ τῶν ἱερέων, οἵτινες διεκήρυξαν, τῇ εἰσηγήσει του, ὅτι ὁ ἱερὸς ὄφις, ὁ φύλαξ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν, διότι ἡ προστάτις Ἀθηνᾶ εἶχεν ἐπιβιβασθῆ τοῦ στόλου, ὅστις ἦτο τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦ χρησμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐσῴζοντο οἱ πολῖται. Συνέτριψε τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ναυάρχου τῶν Κορινθίων Ἀδειμάντου, ὅπως καταπλεύσῃ ὁ στόλος εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἔνθα εἶχε συναθροισθῆ καὶ ὅλη ἡ στρατιὰ τῶν Πελοποννησίων, ἀποκαλύψας ὅτι ἐλατήριον τῆς ἐπιμονῆς του ἐκείνης ἦτο ὁ φθόνος κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, διότι εἶχον γίνει ἡ πρώτη ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταπεινώσας αὐτὸν διὰ τὸν μετὰ χαιρεκακίας ἐκστομισθέντα χλευασμόν του, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ, διότι δὲν ἔχει πατρίδα, μὲ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησίν του, ὅτι Ἀθῆναι εἶναι ὁ ἰσχυρὸς στόλος των, δύναμις ἰσχυροτέρα τῆς δυνάμεως ἁπάντων τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Παρέσυρε μὲ τὴν γνώμην του τὸν ἄτολμον καὶ μυωποῦντα ἀρχιναύαρχον Εὐρυβιάδην διὰ τῆς εὐθαρσοῦς καρτερίας του, τὴν ὁποίαν ἀπηθανάτισεν ἡ παράδοσις μὲ τὴν πολυθρύλητον φράσιν: «πάταξον μὲν ἄκουσον δὲ» καὶ τῆς ἀπειλῆς ὅτι θ' ἀποπλεύσῃ μετὰ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηνῶν εἰς Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἱδρύσῃ νέας Ἀθήνας. Κατηνάγκασε τέλος τὸν ἑλληνικὸν στόλον νὰ συγκροτήσῃ τὴν ναυμαχίαν του εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος, διὰ δόλου ἐπιτυχὼν τὴν σύμπραξιν εἰς τὸν σκοπόν του καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὡς φίλος δῆθεν ὑπέδειξε, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποστολῆς τοῦ παιδαγωγοῦ του Σικκίνου, τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ μελετῶντος νὰ διαφύγῃ ἑλληνικοῦ στόλου διὰ τῆς καταλήψεως τῶν δύο στομίων τοῦ κόλπου. Οὗτοι ἦσαν οἱ πρὸ τῆς ναυμαχίας ἆθλοί του, κατὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ διευθύνων νοῦς. Ἀλλ' ἐνῷ αὐτὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ πρωτεργάτης τῆς κατὰ τὴν ναυμαχίαν νίκης, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἐπινικίων ὄχι μόνον δὲν ἔλαβεν, ἐκ φθόνου, τὸ στρατηγικὸν ἔπαθλον, τὸ ὁποῖον ἀναμφισβητήτως ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν δευτερείων ἔτυχεν, ἂν καὶ συνέπεσεν ἡ ψῆφος ἁπάντων τῶν στρατηγῶν ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὴν κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους δὲ δυσμένειαν ὑπέθαλπον καὶ αὐτοὶ οἱ Δελφοί. Μόνον ἡ Σπάρτη εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔπραξε τὸ πρὸς αὐτὸν καθῆκόν της, ὅτε ἐπεσκέφθη ταύτην ὁ νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος, διότι καὶ δημοσίᾳ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν καὶ ἅρμα ἐδώρησεν εἰς τοῦτον πολυτελὲς καὶ νὰ τὸν συνοδεύσωσι τιμητικῶς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς 300 ἱππεῖς διέταξεν. Αἱ ἐξαιρετικαὶ ὅμως αὗται τιμαὶ τῆς Σπάρτης, αἵτινες εἰς οὐδένα ἕως τότε ξένον εἶχον ἀπονεμηθῆ, προεκάλεσαν τὴν ἐναντίον του δυσμένειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες λησμονήσαντες τὰς πρὸς αὐτοὺς μεγάλας ὑπηρεσίας του ἀνέθεσαν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος τὴν μὲν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν εἰς τὸν Ξάνθιππον. Ἡ μεταλλαγὴ ὅμως τῶν πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα αἰσθημάτων τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο ὅλως ἀδικαιολόγητος, ὠφείλετο δὲ κυρίως εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅστις ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του εἶχεν ἐκδηλωθῆ βίαιος καὶ αὐθαίρετος. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιταχύνει ὁ Θεμιστοκλῆς, μηνύσας, κρυφίως δῆθεν, πρὸς αὐτόν, ὅτι οἱ Ἕλληνες διενοοῦντο νὰ διαλύσωσι τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας—τὴν διάλυσιν τῶν γεφυρῶν εἶχε σκεφθῆ αὐτὸς ὁ Θεμιστοκλῆς, δὲν εἶχον ὅμως ἐπιδοκιμάσει οἱ ἄλλοι ναύαρχοι—, ὁ στόλος τῶν Ἀθηνῶν ἔπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πρὸς τιμωρίαν τῶν νήσων, αἵτινες εἶχον μηδίσει. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Θεμιστοκλῆς, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς συστρατήγους του, ἐπέβαλεν, ὡς δεσπότης, διάφορα πρόστιμα εἰς τὰς νήσους, αἵτινες εἶχον συνταχθῆ, εἴτε ἑκοῦσαι, εἴτε ἄκουσαι, μετὰ τῶν Περσῶν, λέγων πρὸς τοὺς βραδύνοντας τὴν πληρωμήν, ὅτι εἶχε καταπλεύσει ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὰς θεὰς Πειθὼ καὶ Ἀνάγκην. Ὁ βίαιος αὐτὸς τρόπος του, ὁ δεκασμός του ὑπὸ τῶν Εὐβοέων, καὶ ὁ δόλος, τοῦ ὁποίου συνήθως ἔκαμνε χρῆσιν, φαίνεται ὅτι ἀπήρεσκον εἰς τὴν πλειονότητα τῶν συμπολιτῶν του, καὶ ὅτε ἀκόμη μετεχειρίζετο τὰ μέσα ταῦτα πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο εὐχαρίστως ἀπηλλάσσοντο αὐτοῦ εὐθὺς ὡς ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων δὲν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς τοῦτον. Ἕνεκα λοιπὸν τῶν λόγων τούτων οὔτε ἐν Πλαταιαῖς, οὔτε ἐν Μυκάλῃ ἐστρατήγησε τῶν Ἀθηναίων ὁ δαιμόνιος Θεμιστοκλῆς.

Ἀνάκτισις τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὅμως ἔτος (478 π. Χ.) τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν οἰκιῶν τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρποληθείσης πόλεως καὶ ἡ συνέχισις τῆς περιτειχίσεως τοῦ Πειραιῶς, ἥτις εἶχε διακοπῆ ἕνεκα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ προσφορὰ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τὴν πόλιν ἀπέβη ἀπαιτητὴ καὶ ἐκλήθη οὗτος νὰ προσφέρῃ ταύτας. Ὅτε ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ περιτείχισις τοῦ Πειραιῶς, ἤναψεν ὁ φθόνος τῶν ἀντιζήλων των γειτόνων, Αἰγίνης καὶ Κορίνθου, αἵτινες βαρέως ἔφερον τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν τῆς Σπάρτης εἰς τὰ γινόμενα, παραστήσασαι εἰς αὐτὴν ὅτι, ἂν ὀχυρωθῶσιν αἱ Ἀθῆναι, δὲν πρέπει ν' ἀναμένῃ ἐξ αὐτῶν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἡγεμονίας της, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀνάγκης ἕως τότε εἶχον ἀναγνωρίσει. Οἱ Σπαρτιᾶται, ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι οὐδεμία ἑλληνικὴ πόλις ἔξω τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου συνέφερε νὰ ὀχυρωθῇ, ἵνα μὴ καταλαμβανομένη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐν μελλούσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομῇ χρησιμεύσῃ ὡς ὁρμητήριον αὐτοῦ, ὡς συνέβη μὲ τὰς Θήβας, ὄχι μόνον ἠξίωσαν νὰ παύσῃ ἡ περιτείχισις τοῦ Πειραιῶς, ἀλλ' ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ κατακρημνίσουν καὶ τὰ ἄλλα ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ τείχη. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους διέκοψαν τότε τὴν περιτείχισιν καὶ ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὰς μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν διαπραγματεύσεις. Ὡπλισμένος οὗτος μὲ τὸν δόλον του μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, ἀφοῦ εἶπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ συνεχίσουν ἐν σπουδῇ τὸν τειχισμὸν καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησιν τῶν μελλόντων νὰ σταλῶσιν εἰς Ἀθήνας Σπαρτιατῶν πρέσβεων πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του. Φθάσας εἰς τὴν Σπάρτην, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνέμενε τοὺς συμπρέσβεις του Ἀβρένιχον καὶ Ἀριστείδην, ἀνέβαλλε τὴν ἐμφάνισίν του ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, καὶ ὅτε οὗτοι ἦλθον, εἶπεν ὅτι αἱ πληροφορίαι των περὶ συνεχίσεως τοῦ τειχισμοῦ δὲν εἶναι ἀκριβεῖς καὶ ἠξίωσε νὰ σταλοῦν ἀξιόπιστοι πρέσβεις των, διὰ νὰ πληροφορηθῶσι τ' ἀληθῆ. Τοῦτο καὶ συνέβη. Οἱ πρέσβεις ἐστάλησαν καὶ ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκρατήθησαν, ὡς εἶχε συμβουλεύσει ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὅτε δὲ ἐπληροφορήθη οὗτος, ὅτι τὰ τείχη ἐπαρκῶς εἶχον ἀνυψωθῆ, ἐμφανισθεὶς εἰς τὰς ἀρχὰς ἐδήλωσεν ἀπροκαλύπτως, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι περιτειχίζουσι τὸν Πειραιᾶ, διότι εἶναι ἐλεύθεροι αὐτοβούλως νὰ κανονίζωσι τὰ καθ' ἑαυτούς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἑκόντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν τότε ν' ἀνεχθῶσι τὰ τετελεσμένα. Οὕτω δύο ἔτη μετὰ τὴν μάχην εἶχε συντελεσθῆ ἡ ὀχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐπινείου των καὶ τὸ μεγαλουργὸν πρόγραμμα τοῦ δαιμονίου πολιτικοῦ εἶχεν ἀποπερατωθῆ.

Ἡ νέα μεγάλη ὑπηρεσία τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τὴν πατρίδα του ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν συμπολιτῶν του καὶ τὰς προτέρας μεγάλας ὑπηρεσίας του, ὡς μαρτυρεῖ ἡ κατὰ τὸ 476 διδαχθεῖσα τραγῳδία τοῦ φίλου του Φρυνίχου «Φοίνισσαι», τῶν ὁποίων ὑπόθεσις ἦτο ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἡ δόξα του δὲν εἶχε σβεσθῆ, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς αὐτὸν τιμῆς κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅτε γνωσθείσης τῆς παρουσίας του οἱ θεαταὶ ἐλησμόνησαν τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἔστρεψαν πάντες τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὸν ἥρωα τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ δεσποτικὸς ὅμως χαρακτήρ του ἠμαύρωσε καὶ πάλιν τὴν δόξαν του. Ἀπὸ τὴν ψυχήν του ἔλειπεν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀλλότρια δικαιώματα, ὁ δεσποτισμός του δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ἀντίθετον γνώμην καὶ ὁ ἐγωϊσμός του ἐθίγετο ὁσάκις ἀπενέμετο τιμὴ καὶ εἰς ἄλλον. Ἐρεθιζόμενος τότε ἔλεγε λόγους δηκτικοὺς ἢ ἔπραττεν ὅ,τι προεκάλει τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἔχθραν τῶν ἄλλων ἐναντίον του. Οὕτω περὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔλεγεν ὅτι, ὅτε ἐκινδύνευον, προσέτρεχον πρὸς αὐτὸν ὡς οἱ ὁδοιπόροι καταλαμβανόμενοι ὑπὸ χειμῶνος τρέχουσιν ὑπὸ τὸν κορμὸν πλατάνου, ὅταν δὲ γίνῃ εὐδία ἀποκόπτουσι τοὺς κλάδους του. Πρὸς ὑπόμνησιν δὲ τῆς ὑπεροχῆς του ἵδρυε πλησίον τῆς οἰκίας του τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος Ἀριστοβούλης, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέθηκε μικρὰν εἰκόνα του ἡρωϊκὴν τὴν ὄψιν.

Ἡ ἐξορία του. Ἡ συμπεριφορά του αὕτη καὶ ἡ διὰ τῶν ἀφωσιωμένων εἰς αὐτὸν φίλων του ἀντίδρασις κατὰ τῆς πολιτείας τοῦ Ἀριστείδου καὶ κατὰ τῆς πολιτείας τοῦ Κίμωνος προεκάλεσε τέλος τὸν κατὰ τὸ 470 π. Χ. ἐξοστρακισμόν του τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν φίλων του. Ἐκ τῶν ὀστράκων τῆς πολιτικῆς ἐκείνης καταδίκης του διεσώθη ἕν, εὑρισκόμενον σήμερον εἰς τὸ Ἐθνικὸν μουσεῖον, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος». Ἐξορισθεὶς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος, ἔνθα ἤλπιζε νὰ τύχῃ καλῆς ὑποδοχῆς, διότι, τῇ ἐνεργείᾳ του, παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς Σπάρτης, δὲν εἶχον ἀποβληθῆ τῆς δελφικῆς ἀμφικτιονίας οἱ Ἀργεῖοι ὡς μὴ μετασχόντες τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνος. Δὲν παρέμεινεν ὅμως ὁ Θεμιστοκλῆς πολὺν χρόνον, διότι ἡ ἐν Ἄργει παραμονή του συνέπεσε μὲ τὴν καταδίκην ἐπὶ προδοσίᾳ ἐν Σπάρτῃ τοῦ βασιλέως Παυσανίου. Ἐπειδὴ δὲ εἴς τινα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παυσανίου πρὸς τὸν σατράπην Ἀρτάβαζον ἐγίνετο μνεία καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης, καὶ διὰ νὰ ἐπιρρίψωσι μέρος τῆς καταισχύνης τῆς Σπάρτης καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ διότι ἐφοβοῦντο τὸν Θεμιστοκλέα διαμένοντα ἐν Πελοποννήσῳ, κατεμήνυσαν τοῦτον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα οἱ ἐχθροί του ἐπέτυχον τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Λεωβότου ἐναντίον του καταγγελίας. Ἐκλήθη δέ, κατὰ ἐπινοηθὲν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν σχέδιον, νὰ κριθῇ ἐν Σπάρτῃ ἐνώπιον ἑλληνικοῦ δικαστηρίου ὡς προδότης τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐνεφανίσθη, κατεδικάσθη καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ δίωξις ἀνετέθη ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας, ὡς ὑπόθεσις ἐνδιαφέρουσα πάντας τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἤθελε νὰ ἐπικυρώσῃ διὰ τῆς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος φυγῆς του τὰς διαβολὰς τῶν ἐχθρῶν του. Διὰ τοῦτο κατέφυγεν ἐξ Ἄργους εἰς Κέρκυραν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εὐεργετήσει ὡς διαιτητὴς διαφορᾶς αὐτῆς πρὸς τὴν Κόρινθον, ἐκδιωχθεὶς δ' ἐκεῖθεν διεπέρασεν εἰς Ἤπειρον, ἔνθα ἔγινεν ἱκέτης τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Ἀδμήτου. Ἐνῷ ὅμως ἤλπιζεν, ὅτι διέφυγε τοὺς διώκτας του, οὗτοι ἀνεκάλυψαν τὸ ἄσυλόν του, καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ ἐκεῖθεν, ὅτε ἀπεσταλμένοι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀπήτησαν τὴν ἔκδοσίν του. Διὰ τῆς ὀρεινῆς καὶ δυσβάτου τότε Ἠπείρου διεπέρασεν εἰς Μακεδονίαν καὶ κατηυθύνθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύδνης, ὅθεν διέπλευσεν εἰς Ἔφεσον μετά τινας περιπετείας κατὰ τὸν διάπλουν. Ἐκ τῆς Ἐφέσου, ἔνθα δὲν ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ, διότι ἐδίωκον αὐτὸν καὶ Πέρσαι (ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχεν ἐπικηρύξει αὐτὸν ἀντὶ 200 ταλάντων) καὶ Ἕλληνες, ἔφυγεν εἰς Μυσίαν πρὸς τὸν φίλον του Νικογένη, ὅστις ἔστειλεν αὐτόν, κρύφα ἐντὸς γυναικείας ἁμάξης, ἀσφαλῶς διὰ Σάρδεων εἰς Σοῦσα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Οὗτος ἐτέλεσε θυσίαν πρὸς τοὺς θεούς, οἵ-

Digitized by Google

τινες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν ἐκεῖνον ναυμάχον καὶ τόσην χαρὰν ἠσθάνθη, ὥστε λέγεται ὅτι τρὶς κατὰ τὸν ὕπνον του ἀνεβόησε «Ἔχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον». Ἀφοῦ δὲ μετὰ ἓν ἔτος ἐξέμαθεν ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνῇ ἄνευ διερμηνέως μετὰ τοῦ βασιλέως, ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἔγινεν ὁμοτράπεζος καὶ συνθηρευτὴς τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἔθελγε μὲ τὴν πνευματικὴν εὐστροφίαν του. Δείγματα τῆς πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα εὐνοίας τοῦ Ἀρταξέρξου εἶναι αἱ μεγάλαι δωρεαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν φυγάδα Ἀθηναῖον. Οὕτως ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν μὲν Μαγνησίαν τὴν παρὰ Μαιάνδρῳ, ἥτις παρεῖχεν ἐτησίαν πρόσοδον 50 τάλαντα, ὡς ἕδραν ἡγεμονικήν, ἐκτὸς δ' αὐτῆς καὶ τὰς πόλεις Μυοῦντα (ἐν Καρίᾳ), Λάμψακον καὶ Περκώτην (παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον) καὶ Σκῆψιν (ἐν τῇ Αἰολίδι) μετὰ τῶν εἰσοδημάτων των δι' ἄρτον, οἶνον, ὄψον, ἀμπεχώνην καὶ στρωμνήν, κατὰ τὸ περσικὸν ἔθιμον. Ἐκτὸς αὐτῶν τῶν δωρεῶν, ἔδωκε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ 200 τάλαντα, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπικηρυχθῆ, ἀφοῦ, ὡς εἶπε πρὸς αὐτόν, ὁ ἴδιος προσήγαγε τὸν ἑαυτόν του. Ἐκ τῶν παραχωρηθεισῶν πόλεων ὁ Θεμιστοκλῆς προυτίμησεν ὡς ἕδραν διαμονῆς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ὡς Πέρσης σατράπης. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐκόπησαν καὶ τὰ διασωθέντα νομίσματα, ἅτινα φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἑλληνιστὶ γεγραμμένον καὶ εἶναι τοῦ ἀττικοῦ σταθμητικοῦ κανόνος. Ὁ Θεμιστοκλῆς ηὐτύχησεν ἐπί τινα ἔτη, ἕνεκα τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ Ἀρταξέρξου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του μὲ ἐσωτερικὰ ζητήματα τοῦ κράτους του, νὰ μὴ κληθῇ ὑπ' αὐτοῦ νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του ἐναντίον τῆς πατρίδος του ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ. Ὅτε ὅμως ὁ βασιλεὺς κατέστειλε τὴν ἀποστασίαν τῶν Βακτρίων καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα ὑπῆρχεν ὁ φόβος τῆς συνενώσεως τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἀποστατῶν Αἰγυπτίων, ἐκλήθη ὁ Θεμιστολῆς ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν περσικοῦ στόλου, ὅστις θὰ ἐπήρχετο κατὰ στόλου τῆς πατρίδος του, τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνα ὁ ἀήττητος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀντίπαλος του Κίμων. Ἡ πρόσκλησις αὕτη τοῦ Ἀρταξέρξου προεκάλεσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Θεμιστοκλέους σφοδρὰν πάλην μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν ὑποχρεώσεών του πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην καὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα του αἰσθημάτων καὶ καθηκόντων καὶ ἀποτέλεσμα ταύτης ὑπῆρξεν ὁ αἰφνίδιος θάνατός του (461 π.Χ.) ἐν ἡλικίᾳ 65 ἐτῶν. Ἄγνωστον εἶναι ἂν ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὡς γράφει ὁ Θουκυδίδης (Α' 138), ἢ πιὼν δηλητήριον ἢ αἷμα ταύρου κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων διαδοθεῖσαν παράδοσιν. Ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Μαγνησίας ἀνηγέρθη λαμπρὸς εἰς αὐτὸν τάφος, εἰς τὸν Παρθενῶνα ἀνετέθη γραπτὴ ἡ εἰκών του ὑπὸ τῶν υἱῶν του, ὅτε ἐπανῆλθον οὗτοι εἰς Ἀθήνας ἐκ τῆς ἐξορίας των καὶ τὰ ὀστᾶ του μετεκόμισαν κρυφίως εἰς τὴν Ἀττικὴν οἱ συγγενεῖς του, ἐκτελοῦντες ἐντολήν του, καὶ ἔθαψαν ἐπί τινος βραχώδους ἄκρας τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ εἰσπλέοντος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀττικῆς ἀκτῆς (βλ. λ. *Θεμιστόκλειον*).

Ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου γίνεται μνεία πέντε υἱῶν καὶ πέντε θυγατέρων τοῦ Θεμιστοκλέους. Ἐκ τῶν υἱῶν του τρεῖς μὲν (Ἀρχέπτολις, Πολύευκτος καὶ Κλεόφαντος) ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς Ἀρχίππης, τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐξ Ἀλωπεκῆς Λυσάνδρου, δύο δέ, οἱ πρεσβύτατοι, ἐξ ἄλλης μητρός, ὁ Νεοκλῆς, ὅστις ἀπέθανε παῖς ἔτι ὤν, καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ προρρηθέντος Λυσάνδρου υἱοθετηθεὶς Διοκλῆς. Ἐκ τῶν θυγατέρων τὴν μὲν Μνησιπτολέμαν ἐνυμφεύθη ὁ ὁμοπάτριος ἀδελφός της Ἀρχέπτολις, τὴν Ἰταλίαν ὁ Χῖος Πανθοίδης, τὴν Σύβαριν ὁ Ἀθηναῖος Νικόδημος καὶ τὴν Νικομάχην ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Θεμιστοκλέους Φρασικλῆς, ὅστις καὶ ἀνέθρεψε τὴν νεωτάτην πασῶν Ἀσίαν, καταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρός της παῖδα. Ἐκ δὲ τῶν ἀπογόνων τοῦ Θεμιστοκλέους γίνεται μνεία τοῦ ὁμωνύμου του Θεμιστοκλέους, συμμαθητοῦ καὶ φίλου τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις καὶ ἐκαρποῦτο τὰς μεγάλας ἐν Μαγνησίᾳ κληρονομικὰς ἀπὸ τοῦ ἐνδόξου προγόνου του.

Ἐκ τῶν νομισμάτων, ἅτινα ἔκοψεν ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς δυνάστης τῆς Μαγνησίας, σῴζεται ἓν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπηργυρωμένον ἀντὶ ἀργυροῦ, ἐπιβεβαιοῦν οὕτως τὴν περὶ Θεμιστοκλέους φήμην ὡς ἀπατεῶνος. Τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως τὴν λέξιν ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΣ καὶ Ἀπόλλωνα γυμνόν, ἱστάμενον καὶ στηριζόμενον ἐπὶ μακρᾶς ῥάβδου, ἐκ τῆς ὁποίας φύεται κλάδος δάφνης, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὰ γράμματα ΜΑ (γνησία) καὶ πτηνὸν μετ' ἀνοικτῶν πτερύγων.

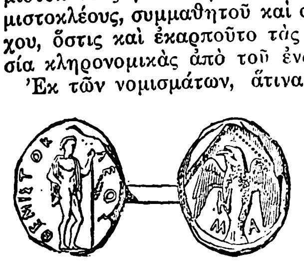

Νόμισμα τῆς Μαγνησιας κοπὲν ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Bauer*, Themistokles.—*Frantz*, Themistokles und die attische marine. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

«Θεμιστοκλῆς». Βρίκιον πολεμικόν, ἀνῆκον εἰς τὸν Σπετσιώτην Γεώργιον Κούτσην. Ἔδρασε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα εἰς πλείστας ναυμαχίας καὶ μάλιστα εἰς τὴν τοῦ Γέροντα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἀπεδόθη εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν τῶν Σπετσῶν. Γ. Δ. Κ.

— **«Θεμιστοκλῆς».** Οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν τεσσάρων πλοίων τοῦ Τομπάζη, ἐξωπλισμένον μὲ 16 κανόνια. Ἐλέγετο καὶ *Νάβα*. Ἐξελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς κορβέττα.

Θεμιστοκλῆς, *μάρτυς*. Ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Δεκίου (249—251). Ἡ μνήμη του ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 21 Δεκεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

θεμιστοπόλος (ὁ, ἡ)· ὁ θεράπων τῆς θέμιδος, ὁ περὶ τὴν απονομὴν τῆς δικαιοσύνης διατρίβων, χαρακτηριστικὸν ἀποδιδόμενον εἰς δικηγόρους: «νεαρὸς θεμιστοπόλος».

Θεμιστὼ *[Μυθολ.]*.—1) Νηρηΐς, μία τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τῆς Δωρίδος καὶ τοῦ Νηρέως. Κατὰ τοὺς νεωτέρους μυθολόγους, μετὰ τῶν ἀδελφῶν της Θέτιδος, Πολυνόμης, Εὐκράτης κ. ἄ. ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνην τῶν νηρηΐδων, ἐν ᾗ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, προσωποποιεῖται ἡ ἔρρυθμος δύναμις τοῦ Ὠκεανοῦ.

— 2) Μυθικὴ μήτηρ τοῦ Ἀρκάδος, ὃν αὕτη ἔτεκε μειγεῖσα μετὰ τοῦ Διός, ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Καλλιστὼ* καὶ *Μεγιστώ*. Ὀργισθεῖσα διὰ τὴν μετὰ τοῦ Διὸς συνεύρεσιν τῆς Θεμιστοῦς ἡ Ἥρα, μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἄρκτον, ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦ ζῴου τούτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους παράγεται τὸ ὄνομα Ἀρκάς.

—3) Κυπρία γυνή, μία τῶν μυθολογουμένων μητέρων τοῦ Ὁμήρου, περὶ ἧς ἐξέφερε χρησμὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ μάντις Εὔκλους· ὁ χρησμὸς οὗτος, σῳζόμενος ἐν ἐξαστίχῳ παρὰ Παυσανίᾳ, λέγει ἐν ἄλλοις «Ὅμηρον Θεμιστὼ τέξει ἐπ' ἀγροῦ, δῖα γυναικῶν».

—4) Θυγάτηρ τοῦ Λαπίθου Ὑψέως, σύζυγος τοῦ Ἀθάμαντος, μήτηρ τοῦ Φρίξου, Πτόου, Σχοινέως, Λεύκωνος καὶ Πορφυρίωνος. Χάριν αὐτῆς ὁ Ἀθάμας ἀπέρριψε τὸν πρὸς αὐτὸν ἔρωτα τῆς Ἰνοῦς, ἐκ τοῦ γάμου δὲ τῆς Θεμιστοῦς μετὰ τοῦ Ἀθάμαντος προῆλθεν ἡ καταστροφὴ τοῦ οἴκου τοῦ τελευταίου. Τὴν μυθικὴν ταύτην ὑπόθεσιν ἐπραγματεύθη ἐκ τῶν ποιητῶν ὁ Νόννος (Θ' 303—321, Ι' 47 κ.έ.) καὶ ὁ Εὐριπίδης (εἰς ἀπόσπασμα παρὰ Nauck, Fragm. trag. graec.).

— **Θεμιστώ**. Θυγάτηρ Κρίθωνος τοῦ Οἰανθίου. Ταύτην ἐζήτησεν εἰς γάμον ὁ τύραννος Φρικόδημος διὰ τὸν υἱόν του Φίλωνα, ἐπειδὴ ὅμως αὕτη ἠρνήθη, οἱ μὲν ἀδελφοί της ἐρρίφθησαν εἰς τὰ θηρία, αὐτὴ δὲ κατέστη βιαίως σύζυγος τοῦ Φίλωνος. Ἐκδικουμένη ἡ Θεμιστώ, ἐφόνευσε τὸν Φίλωνα, δι' ἀκατίου δὲ διεπεραιώθη εἰς Ἑλίκην, εἰσελθοῦσα ἱκέτις εἰς τὸ ἐκεῖ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐν τούτοις παρεδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλικαίων εἰς τὸν Ἠράκωνα, ἀδελφὸν τοῦ Φίλωνος, δι' ὃ κατὰ τὴν παράδοσιν κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ ἡ Ἑλίκη παρὰ τοῦ Ποσειδῶνος. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἡ Θεμιστὼ ἠλευθερώθη ὑπὸ ἀκαρνανικῆς ἡμιολίας, μέσῳ δὲ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος Ἠράκωνος ἐπέτυχε τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν γονέων της. Π. Ν. Π.

Θεμίσων. Περιφανὴς Ἕλλην ἰατρὸς τῆς Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ζήσας μικρὸν πρὸ τοῦ Κέλσου ἐν Ῥώμῃ, μαθητὴς τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ ἱδρυτὴς τῆς *μεθοδικῆς* αἱρέσεως ἢ σχολῆς (*Γαλ.* XIV, 684), εἷς ἐκ τῶν οὐκ ὀλίγων τῶν διασήμων τῆς ἀρχαιότητος ἰατρῶν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὰς δοξασίας τοῦ Ἀσκληπιάδου, ἐν γήρατι ὅμως (*Κέλσ.* Προοίμ.), πιθανώτατα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ἐκοινοποίησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ γνώμας καὶ τὴν ἰδίαν μέθοδον, ἐξ ἧς καὶ ἡ ὅλη σχολὴ ἐκλήθη μεθοδική (*Καίλ. Αὐρηλ.* Ac I, 16, Chron. II, 1). Φαίνεται παθὼν ἐκ λυσσοφοβίας, ἐξ ἧς ἰάθη (*Διοσκ.* II, 59). Ὁ Ἰουβενάλιος διακωμῳδῶν γράφει περὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τῶν θεραπειῶν αὐτοῦ: «ὅσους ὁ Θεμίσων ἐν ἑνὶ φθινοπώρῳ ἀπέκτεινεν ἀσθενεῖς» («quos Themison aegros autumno occiderit uno», Sat. X. 221).

Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀναγράφεται δ' ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς περίφημος συγγραφεὺς («summus auctor», XIV, 114), δυστυχῶς ὅμως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ οὐδὲν διεσώθη, ἐκτὸς τίτλων τινῶν αὐτῶν, ἰδίᾳ παρὰ Καιλίῳ Αὐρηλιανῷ καὶ Πλινίῳ, τῶν ἑξῆς: 1) «Περιοδικὰ βιβλία» (libri periodici)· 2) «Ἐπιστολαὶ» εἰς 10 βιβλία· 3) «Ὑγιεινὸν» (liber salutaris)· 4) «Περὶ ὀξέων παθῶν» εἰς πολλὰ βιβλία· 5) «Περὶ χρονίων παθῶν» εἰς τρία βιβλία, πρῶτος πραγματευθεὶς περὶ τούτων εἰδικώτερον· 6) «Περὶ ἀρνογλώσσου» (plantago). Ὁ R. Fuchs θεωρεῖ τὸν Παρισινὸν ἀνώνυμον (Anonymus parisinus ἐν τῷ Rhein. Mus. N. F. LVIII, σελ. 67—114 καὶ ἀλ.) ὡς τμῆμα τῆς περὶ ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν πραγματείας, ἀλλ' ὁ Wellmann εἰκάζει, ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ ἔργου Ἡροδότου τοῦ πνευματικοῦ, μαθητοῦ τοῦ Ἀγαθίνου («Hermes» 40 (1905), σελ. 580—604).

Τὰς γνώμας τοῦ Θεμίσωνος ἀναγράφει δι' ὀλίγων κυρίως ὁ Κέλσος (Ι, Προοίμ.). Κατὰ ταύτας, ὑγιεία καὶ νόσος ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τῶν κυκλοφορούντων ἀτόμων, ὡς ἐφρόνει ὁ Ἀσκληπιάδης, ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν τοιχωμάτων τῶν περιεχόντων ταῦτα πόρων. Ἡ νόσος προήρχετο ἢ ἐκ *στεγνώσεως* (δηλαδὴ στενώσεως ἢ σπασμοῦ-status strictus «πεπυκνῶσθαι τὸ σῶμα πᾶν»), συνοδευομένης ὑπὸ ἐλαττώσεως τῶν τοῦ σώματος ἐκκρίσεων ἢ ῥύσεως (χαλαρώσεως τῶν τοιχωμάτων—status laxus ἢ fluens), συνοδευομένης ὑπὸ αὐξήσεως τῶν ἐκκρίσεων ἢ καὶ τέλος ἐκ συμμίκτου («τὸ μεμιγμένον») ἐκ τῶν δύο καταστάσεων (status mixtus). Αὗται δὲ κατὰ τὸν Θεμίσωνα εἶναι καὶ αἱ τρεῖς γενικαὶ καὶ κύριαι μορφαὶ (communitates, «κοινότητες») τῶν νοσημάτων. Ἡ θεραπεία τούτων ἔδει νὰ κανονισθῇ κατὰ τὸ γενικὸν Ἱπποκράτειον δόγμα «τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις». Κατ' ἀρχὴν ἐθεώρει, ὅτι ἡ γνῶσις τῶν αἰτίων τῆς νόσου ἦτο ἄνευ σημασίας ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς θεραπείας τῶν νόσων, ὅτι δὲ διὰ τὴν διάγνωσιν τούτων ἤρκει ἡ παρατήρησις τῶν εὐκόλως ἀντιληπτῶν συμπτωμάτων ἑκάστης νόσου («φαινομένων κοινοτήτων» *Γαλ.* X, 35), σημασίαν δ' ἀπέδιδεν ἰδίᾳ εἰς τὴν πορείαν τῆς νόσου καὶ τὰ διάφορα στάδια αὐτῆς, δηλαδή, ἂν αὕτη ἦτο ὀξεῖα ἢ χρονία, ἂν ηὐξάνετο, διέμενε στάσιμος ἢ ὑπεχώρει. Τὰς ἰδέας τοῦ Θεμίσωνος ἐπεξέτεινεν εἶτα ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν (*Γαλ.* Ι, 81) ὁ ἐκ Τράλλεων *Θεσσαλὸς* (βλ. λ.). ΑΡ. Π. Κ.

— **Θεμίσων**. Ὀπαδὸς τῆς αἱρέσεως τοῦ Μοντανοῦ, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Συνέταξεν ἐπιστολὴν καθολικήν, δι' ἣν ἠλέγχθη ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου. Ε. Γ. Π.

Θεμισώνιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ Μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κειμένη ἐπὶ τοῦ Λύκου, ἀριστεροῦ παραποτάμου τοῦ Μαιάνδρου, ΝΑ τῆς Λαοδικείας τῆς ἐπὶ Λύκον (*Στραβ.* XII, 576) εἰς βόρ. πλάτ. 60° 10′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 38°, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 2. 17). Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ κατὰ τὸν Γ' π. Χ αἰῶνα, οἱ Θεμισωνεῖς, τῇ συμβουλῇ τῶν θεῶν Ἡρακλέους, Ἀπόλλωνος καὶ Ἑρμοῦ, ἐσώθησαν κρυφθέντες εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν αὐτῶν μέγα σπήλαιον. Εὐγνωμονοῦντες ἔπειτα ἔστησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου τὰ ἀγάλματα τῶν προστατῶν θεῶν, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο καὶ *Σπηλαῖται* (*Παυσ.* X, 32, 3). Κατὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῷ 451, ἡ πόλις ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θεμισσός*. Κατὰ δὲ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 666) *Θεμεσόνιος* ὡς μία τῶν 39 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Φρυγίας Καπατιανῆς (Phrygia Capatiana) ὑπὸ κονσουλάριον.

Τοῦ Θεμισωνίου σῴζονται νομίσματα τῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἀπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ (81—96 μ. Χ.) μέχρι Φιλίππου τοῦ νεωτέρου (224—249 μ. Χ.) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «ΘΕΜΙΣΩΝΕΩΝ», καὶ τύπων διαφόρων (Head-*Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Β', σελ. 220). Α.Θ.Σ.

θεμιτός, *—ή, —όν*· ὁ ὑπὸ τῆς θέμιδος ἐπιτρεπόμενος, νόμιμος, δίκαιος, ἐπιτετραμμένος, ἀντίθ. *ἀθέμιτος*: «ὁ γάμος μεταξὺ συγγενῶν δὲν εἶναι θεμιτός».

Θεμπάλιος (Ceballos ἢ Cevallos), ***Πέτρος-Ὀρδονέζ.*** Ἱσπανὸς περιηγητὴς ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1630. Νεώτατος μετέβη εἰς Ἀμερικὴν ὡς στρατιώτης, διέτρεξε μέγα μέρος τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, τὰς Ἀντίλλας, τὸ Μεξικόν, τὰς Φιλιππίνας νήσους καὶ διαφόρους ἄλλας χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του μετ' ἀπουσίαν 34 ἐτῶν καὶ ἐγένετο μοναχός, ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ταξιδιωτικῶν του ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν Μαδρίτῃ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἱστορίαι καὶ ταξίδια ἀνὰ τὰς πέντε ἠπείρους», βιβλίον πλῆρες περιέργων πληροφοριῶν, κυρίως σχετικῶν μὲ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων τόπων, ἀλλὰ καὶ μύθων ἀναλόγων πρὸς τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν ταξιδιωτῶν τοῦ μεσαίωνος. Μ. Ν. Δ.

— **Θεμπάλιος** (Ceballos), ***Φερδινάνδος.*** Ἱσπανὸς μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, γνωστὸς ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ τελευταία κρίσις τοῦ Βολταίρου» βιβλίου του, δημοσιευθέντος τῷ 1856 ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον ὁ *Ταξιδιώτης τῆς Λήμνου*. Μ. Ν. Δ.

Θέμπεδα, καὶ ***Θέμπερα*** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Πόντῳ ἐπαρχίας Χαλδίας, εἰς τρίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης Ἀργυροπόλεως. Εἶχεν ἄλλοτε περὶ τὰς 60 ἑλληνικὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι ὑπήχθησαν εἰς τὴν γενικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Ὁ κάτοικος λέγεται *Θεμπεδίτες* καὶ *Θεμπερίτες*. Α. Α. Π.

Θένα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Βυζακηνῆς (Τύνιδος) ἀπέναντι τῆς νήσου Κερκίννης (*Στραβ.* XVII, 834). Α. Θ. Σ.

Digitized by Google

Θεναί *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κρήτης, ἀμφισβητουμένης τοποθεσίας, ἀλλὰ πλησίον τῆς Κνωσοῦ. Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Καλλιμάχου καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου. Τοποθετεῖται ὑπό τινων μὲν παρὰ τὸ χωρίον Κανλὶ-Καστέλλι Τεμένους, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς τὸ χωρίον Σαμπᾶ Πεδιάδος. Ε. Γ.

θέναρ (τό), *—αρος* *[Ἀνατομ.]*. Σαρκώδης ἐξοχὴ ἀπεργαζομένη τὸ ἀνώτερον καὶ ἐξωτερικὸν μέρος τῆς παλαμιαίας ἐπιφανείας τῆς χειρός, ἀποτελουμένη δὲ ὑπὸ τῶν ἰδίων μυῶν τοῦ ἀντίχειρος. Ι. Π.

θεναρδίτης (ὁ) (Thenardit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι θειικὸν νάτριον (Na_2SO_4). Ἀπαντᾷ εἰς κρυστάλλους τοῦ ῥομβικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, συνηνωμένους εἰς ἀδένας, καὶ συχνότερον ὡς ἐπιφλοιώματα. Ἔχει γεῦσιν ἀσθενῶς ἁλμυράν. Εὑρίσκεται εἰς τὰς ἐρήμους τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας, Ἀριζόνας. Ἀποχωρίζεται κατὰ τὸ θέρος ἐκ τῶν ἁλυκῶν τοῦ Espartinas (παρὰ τὸ Aranjuez). Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς λίμνης Balkasch καὶ εἰς τὸν Καύκασον. Χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν σόδας. Γ. Κ. Γ.

Θενγουβίς, ἡ **Θεργουβὶς** *Ἀρχ. Γεωγρ.*. Πόλις τῆς Μεσοποταμίας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 17,7) εἰς βόρ. πλάτ. 74°40' καὶ ἀνατ. μῆκ. 36°30', μεταξὺ τοῦ Βαλίσσου καὶ Ἀβόρρα, παραποτάμων τοῦ Εὐφράτου, ἀπέχουσα τῆς Ρεσαίνης (νῦν Ras-el-aïn) 50 περίπου μίλλια. Α. Θ. Σ.

Θέννησις *[Γεωγρ.]*. Νησὶς εἰς τὰ παράλια ἕλη τοῦ νειλωτικοῦ Δέλτα εἰς τὴν λίμνην Μεντζάλαν, ὅπου κατὰ τὸν Lepsius κατέφυγεν ὁ φερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου τυφλὸς βασιλεὺς Ἄννας καὶ ἐκεῖ ἐπὶ 50 ἔτη ἀνέμενε τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος του ἀπὸ τὸν αἰθιοπικὸν ζυγόν.

θεντάβο, ἡ **θεντάβα** (centavo, centava, ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ ciento=ἑκατόν) *[Νομισμ.]*. Τὸ ἑκατοστὸν τῶν νομισματικῶν μονάδων τῶν λατινικῶν κρατῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀνάλογον πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ centime, centesimo, τὸ ἀμερικανικὸν cent, τὸ παρ' ἡμῖν λεπτόν, κλπ.

θεο—· θέμα τῆς λ. *θεὸς* ὡς πρῶτον συνθετικοῦ πλείστων προσδιοριστικῶν συνθέτων: *θεοβάστακτος* (ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ βασταχθείς), *θεοβλαστούργητος* (κῆπος), *θεόβλητοι* (ἀκτῖνες), *θεοβράβευτος*, *θεοβρόντητα* (μυστήρια· τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μετὰ βροντῆς λεχθέντα), *θεόγραπτος*, *θεοδίδακτος*, *θεοελέητος*, *θεοκόλλητος* (ὁ τῷ Θεῷ προσκείμενος), *θεόκριτος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγκριθείς), *θεόκτητος*, *θεόκτιστος*, *θεομακάριστος* (ὁ ἐκ Θεοῦ μακάριος), *θεομισὴς* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μισούμενος), *θεόμαντις* (ὁ κατὰ θείαν ἔμπνευσιν μαντεύων), *θεοοίκητον* (ὄρος, ὁ Ὄλυμπος), *θεοπαράδοτος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παραδοθείς), *θεόπλαστος*, *θεοπρεπὴς* (ὁ τῷ Θεῷ πρέπων), *θεοπρόβλητος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλεχθείς), *θεοπρόπος* (μάντις), *θεοπρόσδεκτος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενόμενος δεκτός), *θεοσέβαστος* (ὁ τὸν Θεὸν σεβόμενος), *θεοστήρικτος*, *θεοστυγὴς* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μισούμενος), *θεοσφράγιστος*, *θεόφαντος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φανερωθείς), *θεοφιλὴς* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαπώμενος), *θεοφόρητος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμπνευσμένος), *θεοχάρακτος* (ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαραχθείς).

θεο—· μόριον ἐπιτατικὸν προτιθέμενον λέξεων δηλουσῶν ἰδίᾳ πήρωσιν σωματικὴν ἢ πνευματικήν: *θεόκουτος*, *θεόκουφος*, *θεόλωλος*, *θεοπάλαβος*, *θεόστραβος*, *θεότρελλος*· ἔτι δὲ *θεόγυμνος*, *θεονήστικος* (ἐντελῶς γυμνός, — νηστικός), *θεόκλειστος* (κατάκλειστος, ὁ μὴ ἐξερχόμενος τοῦ οἴκου του), *θεοσκότεινος*, *θεοτειχωμένα* (στέρνα)· ἀπὸ τῆς λέξεως *θεὸς* ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ μεγάλου, τοῦ ὑπερτάτου, τοῦ ὑπερβολικοῦ, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸ *παν—*, ὡς ἐν τῷ *παμπόνηρος*, *πάνδεινος*. Β. Φ.

θεοβάδιστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· χώρα, τόπος, ἐφ' οὗ ἐβάδισεν ὁ Θεός: «θεοβάδιστον ὄρος» τὸ ὄρος Σινᾶ.

θεοβλαβούμενος, *—η*, *—ον*· δημοτ., ὁ τὸν Θεὸν εὐλαβούμενος, εὐλαβής, εὐσεβής.

θεόβρωμα (τὸ) (Theobroma) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στερκουλιωδιδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἀειθαλῆ ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου εἶναι δενδρύλλια ἢ δένδρα, ὧν τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 10 μέτρα, μὲ κορμὸν ξυλώδη, περιβαλλόμενον ὑπὸ χονδροῦ φλοιοῦ καστανερύθρου χρώματος. Οἱ κλάδοι των εἶναι ὑπόφαιοι, ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι καὶ φέρουσι μεγάλα ἐναλλασσόμενα φύλλα ἀκέραια, φοειδῆ ἢ λογχοειδῆ μετὰ γραμμωτῶν παραφύλλων εὐπτώτων. Τὰ ἄνθη των εἶναι μικρά, ὑπερύθρου χρώματος καὶ σπανιώτερον ὑποκιτρίνου καὶ ἀναφαίνονται κατὰ τὰς μασχάλας τῶν φύλλων. Ὁ κάλυξ τῶν ἀνθέων φέρει πέντε σέπαλα καὶ δέκα ἀνθῆρας συνηνωμένους μεταξύ των διὰ βραχείας δακτυλιοειδοῦς ἀποφύσεως, ἥτις περιβάλλει καὶ τὴν φοθήκην. Ἐκ τῶν δέκα ἀνθήρων, οἱ πέντε, οἱ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὰ σέπαλα, εἶναι ἐπιμήκεις καὶ στεῖροι, οἱ δὲ ἕτεροι πέντε, οἱ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὰ πέταλα, εἶναι τοξοειδεῖς καὶ γονιμοποιοί. Ἡ φοθήκη εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἐπιφυής, τοποθετημένη ἐπὶ στυλίσκου, ὅστις κατὰ τὸ ἄκρον του διαιρεῖται εἰς πέντε στιγματοφόρα κλωνία. Κατὰ τὴν ὡρίμανσίν της ἡ φοθήκη μεταβάλλεται εἰς κάψαν φοειδῆ ἢ ἐπιμήκη, μήκους 15—20 ἑκατοστομέτρων, φέρουσαν κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ τοιχώματά της ἐπιμήκεις, λεπτὰς διαυλακώσεις. Ὁ ἐνδόκαρπος εἶναι γραμμωτὸς καὶ περιέχει μαλακὴν μᾶζαν, ἐν ᾗ εἶναι ἐναποτεθειμένα τὰ σπέρματα, ἅτινα ἔχουσι τὸ μέγεθος ἀμυγδάλου περίπου, εἶναι διατεταγμένα κατὰ σειρὰν καὶ περικλείουσιν ὑπὸ τὸ παχὺ περίβλημά των μέγα σαρκῶδες ἔμβρυον, φέρον παχεῖαν κοτυληδόνα. Τὸ θεόβρωμα εἶναι δένδρον αὐτοφυὲς εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰ παρὰ τὸν Ἀμαζόνιον ποταμὸν δάση καὶ ἀπαντᾷ καὶ μέχρις ὕψους 400 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ Μεξικόν, τὴν Γουατεμάλαν, τὴν Νικαράγουαν καὶ φαίνεται ὅτι μετηνέχθη ἐκεῖθεν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς. Καλλιεργεῖται νῦν ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ νοτίῳ Ἀμερικῇ.

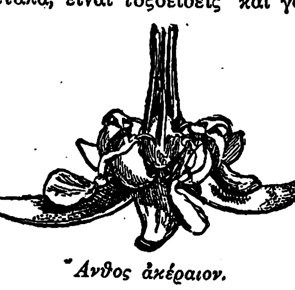

Ἄνθος ἀκέραιον.

Ἄνθος καθέτως τετμημένον.

Τὸ γένος περιλαμβάνει 6 εἴδη, ὧν γνωστότερον εἶναι τὸ *θεόβρωμα τὸ κακάον* (Theobroma cacao), ὅπερ ἔχει ὕψος 10 περίπου μέτρων καὶ εἶναι γνωστότατον, διότι ἐκ τῶν σπερμάτων αὐτοῦ παρασκευάζεται ἡ σοκολάτα. Ὁ καρπὸς τοῦ εἴδους τούτου εἶναι φοειδὴς καὶ περικλείει πολτώδη ὑπόγλυκον οὐσίαν καὶ 12—40 σπέρματα, ὧν τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν κυάμων. Ὁ πολτὸς τοῦ καρποῦ χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν οἰνοπνευματώδους ποτοῦ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῶν μερῶν ἐκείνων, τὰ δὲ σπέρματα, δι' ἀποφλοιώσεως, ἀλέσεως καὶ φρύξεως, δίδουσι τὸ *κακάον* τοῦ ἐμπορίου, ὅπερ διὰ προσθήκης σακχάρεως καὶ ἰδίου ἀρώματος μετατρέπεται εἰς *σοκολάταν*, ἧς ἡ χρῆσις εἶναι ποικίλη καὶ θρεπτικωτάτη, λόγῳ τῶν διαφόρων συστατικῶν ἅτινα περιλαμβάνει, ὡς ἀμύλου, βουτύρου τοῦ κακάου, διαφόρων ἁλάτων, ἀζωτούχων οὐσιῶν, κόμμεως, ὕδατος καὶ τῆς *θεοβρωμίνης*, ἥτις εἶναι θρεπτικωτάτη ἀλκαλοειδὴς οὐσία. Τὴν χρῆσιν τοῦ κακάου ἐδίδαξαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους πρῶτον οἱ Ἱσπανοὶ κατὰ τὸ 1518, οἵτινες καὶ ἐδιδάχθησαν ταύτην παρὰ τῶν ἰθαγενῶν τοῦ Μεξικοῦ. Ἡ Ἀμερικὴ ἐξάγει ἐτησίως εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰ 25 ἑκατομμύρια ὀκάδων σπερμάτων θεοβρώματος τοῦ κακάου (βλ. *κακάο*). Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω εἴδους συνήθως ἀπαντῶσι καὶ τὰ ἑξῆς: *Θεόβρωμα τὸ γουϊάνειον* (Theobroma guyanensis), ἰθαγενὲς φυτὸν τῆς Γουϊάνας, φυόμενον ἰδίως εἰς τελματώδεις ἐκτάσεις, οὗ τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 5 μέτρα. *Θεόβρωμα τὸ δίχρουν* (Theobroma bicolor). Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον τοῦ προηγουμένου καὶ φύεται ἐν Κολομβίᾳ καὶ Βραζιλίᾳ. *Θεόβρωμα τὸ μεξικανικὸν* (Theobroma mexicanum), φυόμενον ἐν τῷ Μεξικῷ, ἐξ οὗ παρασκευάζεται ἀρίστης ἐπίσης ποιότητος κακάον. Δ. Ν. Π.

Ἀνθοφόρος κλάδος θεοβρώματος.

θεοβρωμίνη, ἡ, 3, 7-*διμεθυλοξανθίνη* (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς τοῦ τύπου $C_7H_8O_2N_4$, χημικῶς ἀνάλογον πρὸς τὴν *καφεΐνην* καὶ τὴν *θεοφυλλίνην*. Ἀπαντᾷ εἰς τοὺς κυάμους τοῦ κακάου εἰς ποσότητα 1—2% περίπου, ὁπόθεν καὶ παραλαμβάνεται, ὡς ἐπίσης εἰς τὰ σπέρματα γουαράνα καὶ τὰ κάρυα Κόλα, δύναται δὲ νὰ παρασκευασθῇ καὶ συνθετικῶς. Ἡ θεοβρωμίνη εἶναι λευκή, κρυσταλλική, πικρὰ καὶ ἄοσμος κόνις, ἐξαχνουμένη εἰς 200° χωρὶς νὰ τακῇ προηγουμένως. Εἶνε δυσδιάλυτος εἰς τὰ διάφορα διαλυτικὰ ὑγρὰ καὶ εὐδιάλυτος εἰς ἀραιὸν νατρόρρυμμα. Ἡ θεοβρωμίνη χρησιμοποιεῖται ὡς διουρητικόν. Ἐπίσης ὡς διουρητικὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ ἅλατα αὐτῆς, ὡς τὸ μετὰ λιθίου ἅλας, *θεοβρωμόση* καλούμενον, τὸ σύμπλοκον μετὰ σαλικυλικοῦ νατρίου ἅλας, *διουρετίνη* καλούμενον, κ.λ.π. Σ. Γ.

θεοβρωμινο-βενζοϊκὸν λίθιον (Theobrominum Lithio-benzoicum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Σῶμα ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν:

$$Li\,C_7H_7N_4O_2 + C_6H_5COOLi$$

Ἀποτελεῖ λευκὴν λεπτὴν κόνιν διαλυτὴν ἐν ὕδατι, περιέχουσαν 50% θεοβρωμίνης. Ἀνεγράφη ὡς διουρητικὸν εἰς δόσιν 3—4 γραμμαρίων ἡμερησίως ὑπὸ τὴν μορφὴν ὑδατικοῦ διαλύματος. Κ.Γ.Μ.

— **θεοβρωμινο-γαλακτικὸν νάτριον** (Theobrominum Natrio-lacticum) *[Φαρμ. Χημ.]*· βλ. λ. *θεολακτόνη*. Κ. Γ. Μ.

— **θεοβρωμινο-κιτρικὸν νάτριον** (Theobrominum Natrio citricum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Λευκὴ ὑγροσκοπικὴ κόνις διαλυτὴ ἐν ὕδατι. Τὸ διάλυμα αὐτῆς ἔχει ἀντίδρασιν ἀλκαλικήν· καὶ γεῦσιν ἁλατώδη. Τὸ σκεύασμα τοῦτο ἐνέχει 52% θεοβρωμίνης καὶ 30.6% κιτρικοῦ νατρίου. Κ. Γ. Μ.

— **θεοβρωμινο-μυρμηκικὸν νάτριον** (Theobrominum Natrio-formicicum) *[Φαρμ. Χημ.]*· βλ. λ. *θεοφορίνη*. Κ. Γ. Μ.

— **θεοβρωμινο-σαλικυλικὸν λίθιον** (Theobrominum Lithio-salicylicum) *[Φαρμ. Χημ.]*. Σῶμα ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν:

$$LiC_7H_7N_4O_2 + C_6H_4(OH)CO_2Li,$$

ἀποτελοῦν λευκὴν κονιώδη οὐσίαν διαλυτὴν ἐν ὕδατι. Ἀνεγράφη ὡς διουρητικὸν φάρμακον. Κ. Γ. Μ.

θεοβρωμόση *[Χημ.]*· βλ. *θεοβρωμίνη*.

θεογάμια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορταὶ παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν τελούμεναι πρὸς ἀνάμνησιν τῶν θείων γάμων, ἰδίως δὲ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἥρας μετὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Περσεφόνης μετὰ τοῦ Πλούτωνος. Θεογάμια πρὸς τιμὴν Ἥρας-Διὸς ἤγοντο κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἡσιόδου ἐν Ἀθήναις, ἴσως δὲ ἐκ τούτων καὶ ὠνομάσθη Γαμηλιὼν ὁ γνωστὸς ὡς ἱερὸς τῆς Ἥρας ἀττικὸς μήν· ἀνάλογα πρὸς τὰ θεογάμια ταῦτα ἦσαν καὶ αἱ ἐν Κνωσῷ τῆς Κρήτης ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τῆς ἑνώσεως Διὸς καὶ Ἥρας, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα δὲν εἶναι γνωστόν. Θεογάμια πρὸς τιμὴν τῆς Περσεφόνης καὶ τοῦ Πλούτωνος ἤγοντο ἐν Σικελίᾳ, σχέσιν ἔχοντα πιθανῶς πρὸς τὰ αὐτόθι καὶ πρὸς τιμὴν τῆς αὐτῆς θεᾶς ἀγόμενα *ἀνθεσφόρια*, ἐν Ἀκράγαντι, Κυζίκῳ, Θήβαις, Καρίᾳ καὶ Νύσῃ τῆς Λυδίας· ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει σῴζονται καὶ νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεογάμια οἰκουμενικά». Κατ' αὐτὰ ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες, εἶχον δὲ σχέσιν ἴσως μὲ τὰς αὐτόθι τελουμένας ἐτησίως πανηγύρεις παρά τι σπήλαιον, θεωρούμενον ὡς εἴσοδος τοῦ Ἅδου, ὁπόθεν ἀνεδίδοντο ἀναθυμιάσεις. Ἡ ἐπιγραφὴ «Θεογάμια» εὕρηται καὶ εἰς νομίσματα τῆς ἐν Κιλικίᾳ Κώρυκος καὶ τῆς Ταρσοῦ, ὁμοίως ἀναγόμενα εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Μέρος τῶν θεογαμίων φέρεται ἡ τελετὴ τῶν ἀνακαλυπτηρίων· κατὰ δὲ τοὺς Πρέλλερ καὶ Γκέρχαρτ, τὰ θεογάμια τὴν ἀρχὴν ἔσχον ἐκ Θηβῶν καὶ συνδέονται ἀρρήκτως μὲ τὰς τελετὰς τοῦ κύκλου τῶν θεσμοφορίων. Π. Ν. Π.

θεογενεσία (ἡ)· ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγέννησις, τὸ βάπτισμα τῶν Χριστιανῶν.

Θεογένης *ἐπίσκοπος, μάρτυς*. Κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν μαρτυρολόγιον ὁ Θεογένης ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Ἀφρικῇ Ἱππῶνος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Οὐαλεριανοῦ (253—260) καὶ παραστὰς εἴς τινα τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ συγκληθεισῶν συνόδων, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ 36 ἄλλων Χριστιανῶν καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 26 Ἰανουαρίου.

Ἕτερος *Θεογένης* μετὰ Κυρίνου καὶ Πρίμου ἐν Κυζίκῳ μαρτυρήσας ἐπὶ Λικινίου (308—323) τῷ 320, ἑορτάζεται τὴν 3 Ἰανουαρίου κατὰ τὸ αὐτὸ μαρτυρολόγιον. Ε. Γ. Π.

Θεόγνητος. Ἕλλην κωμικὸς ποιητής, τὸν ὁποῖον ὁ Meineke (Hist. crit. com. σ. 487) καταλέγει μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας κωμῳδίας. Ἀποσπάσματα μόνον περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν δύο κωμῳδιῶν του: «Φάσμα ἢ Φιλάργυρος» καὶ «Φιλοδέσποτος» (*Meineke*, Frag. com. Gr. IV, σ. 549).

Θεόγνιος, *μάρτυς*. Ἐμαρτύρησε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του Ἀγαπίου καὶ Πιστοῦ καὶ τῆς μη-

Digitized by Google

τρός του Βάσσης, ἐν Ἐδέσσῃ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τῷ 290. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 21 Αὐγούστου μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδίας ἀκολουθίας, τῆς ὁποίας τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος. ε. γ. π.

— **Θεόγνιος**. Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Βετελίας, οὗτινος τὸν βίον συνέγραψε Παῦλος ὁ Ἑλλαδικὸς (526) καὶ Κύριλλος ὁ Σκυθοπόλεως. ε.γ.π.

Θέογνις. Ἀρχαῖος Ἕλλην γνωμικὸς ποιητής, ὁ μόνος τοῦ ὁποίου αἱ ἐλεγεῖαι σχεδὸν πλήρεις περιεσώθησαν. Κατήγετο πιθανῶς ἐκ τῶν Νισαίων Μεγάρων (ὄχι τῆς Σικελίας), ἔζη κατὰ β' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. καὶ ἀπέθανε πιθανῶς ἐν Θήβαις. Ὁ Θέογνις ἦτο ἀριστοκρατικὸς τὸ γένος, ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτικὴν μερίδα τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ περιεφρόνει τὸν δῆμον. Διὰ τοῦτο, ὅτε μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ τυραννικοῦ πολιτεύματος τοῦ Θεαγένους ἐν Μεγάροις (580 π. Χ.) ἀνέλαβον τὴν ἀρχὴν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτῶν οἱ δημοκρατικοί, ὁ Θεόγνις, ἐμπαθέστατος φατριαστὴς τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀριστοκρατικοί, ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν του, ἐπειδὴ ἔγινεν ἀναδασμὸς τῆς γῆς, καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξορίας του ἦλθεν εἰς Σικελίαν, Βοιωτίαν, Εὔβοιαν καὶ Σπάρτην. Βραδύτερον φαίνεται ὅτι ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐξορίας, ἀνεχθεὶς τὸ δημοκρατικὸν καθεστὼς τῆς πατρίδος του, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ λησμονήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων ἀφαιρεθεῖσαν περιουσίαν του καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ ἀριστοκρατικά του φρονήματα.

Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ Θέογνις ἔγραψεν: ἐλεγείαν ὑπὲρ τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων, οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακοσίων (484 π. Χ.), γνωμολογίαν δι' ἐλεγείων πρὸς τὸν ἐρώμενον Κύρνον καὶ ἄλλας ὑποθήκας παραινετικὰς πρὸς ἄλλους ἑταίρους. Ἐκ τούτων ὅλων ὅμως περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς μόνον μία συλλογὴ ὑποθηκῶν ἐκ 1389 στίχων εἰς δύο βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον (1—1230) περιέχει ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς γνώμας, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ ὁποῖον μόνον εἰς τὸν κώδικα τῆς Μοδένης ἐσώθη, καὶ αὐτὸ ὄχι πλῆρες, περιέχει στίχους ἐρωτικούς, ὡς οἱ:

Ὄλβιος ὅστις ἐρῶν γυμνάζεται, οἴκαδε δ' ἐλθὼν
εὕδει σὺν καλῷ παιδὶ πανημέριος

Ἡ συλλογὴ αὐτή, ἡ ὁποία εἶναι ἐργασία τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Θεόγνιδος χρόνων, βάσιν ἔχει τὸ γνωμολογικὸν ποίημα πρὸς τὸν Κύρνον τὸν Πολυπαΐδην (πολυπάϊς = πολυπάμων = πολυκτήμων), τὸν εὐγενῆ, τὸν ἀριστοκρατικὸν ἐκεῖνον νεανίαν, τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς μετὰ ἐρωτικῆς στοργῆς προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατικῶν. Οἱ πρὸς τὸν Κύρνον ἀναφερόμενοι στίχοι ἀνέρχονται περίπου εἰς τριακοσίους. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν παρεμβάλλονται καὶ μέρη ἀπὸ τὰς ἄλλας ὑποθήκας τοῦ Θεόγνιδος καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰς ἐλεγείας του τὰς πρὸς τοὺς φίλους καὶ συμπότας του, Σιμωνίδην, Κλεάριστον, Ὀνομάκριτον καὶ Δαμοκλέα, τοὺς ὁποίους, καθὼς τὸν Κύρνον, προσφωνεῖ ἐπανειλημμένως. Ἀλλ' εἰς τὴν προκειμένην συλλογὴν ἔχουσιν εἰσχωρήσει στίχοι καὶ ἄλλων ποιητῶν, τοῦ Σόλωνος π. χ., τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Τυρταίου, τοῦ Εὐήνου. Πρὸς τούτοις δέ, εἰς διάφορα χωρία συναντῶνται αἱ ἴδιαι γνῶμαι κατὰ δύο τρόπους διατυπωμέναι. Ἐξ ὅλων τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὰ διασωθέντα ποιήματα τοῦ Θεόγνιδος ἀποτελοῦν ἀνθολογίαν, τῆς ὁποίας ὁ συντάκτης εἶναι ἄγνωστος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν βάσις μὲν εἶναι αἱ ἐλεγεῖαι τοῦ Θεόγνιδος καὶ δὴ τὸ πρὸς τὸν Κύρνον γνωμολογικὸν ποίημα, ἀργότερον δὲ ἡ βάσις αὐτὴ διεπλατύνθη, περιλαβοῦσα γνώμας καὶ ἄλλων ἐλεγειακῶν. Κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον εἶναι περιπεπλεγμένα τὰ πράγματα εἰς τὴν συλλογὴν αὐτήν, ὥστε τὸ νὰ κατορθώσωμεν νὰ χωρίσωμεν τὰ διάφορα μέρη εἶναι ἔργον σχεδὸν ἀνέφικτον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὸ ἔργον πολλὰ ἄλλα ζητήματα καὶ μάλιστα τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ ἀνθολογία αὐτή. Σχετικῶς, ὁ Ραϊντσενστάϊν (Reintzenstein) φρονεῖ, ὅτι ἡ συλλογὴ συνετάχθη περὶ τὸ 400 π. Χ., ἀποκρούων δὲ τὴν γνώμην ὅτι ἔγινε πρὸς διδακτικὸν σκοπόν, δέχεται, ὅτι ἦτο συλλογὴ ᾀσμάτων παροινίων ᾀδομένων μὲ συνοδείαν αὐλοῦ εἰς τὰ συμπόσια. Εἰς τὰ ποιήματά του ὁ Θέογνις ἐκφράζεται μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ κακούς. Ἰδίως δὲ εἰς τὴν πρὸς τὸν Κύρνον ἐλεγείαν του τὸ πάθος του εἶναι φλογερὸν ἐναντίον των. Μόνον οἱ ἀριστοκρατικοί, φθέγγεται ὁ ποιητής, εἶναι καλοί, ἀγαθοὶ καὶ ἐσθλοί, ὡς λέγει, οἱ δὲ δημοκρατικοὶ κακοὶ καὶ δειλοί. Στοχαστικωτέρα τις ἐξέτασις τῶν στίχων του ἀποδεικνύει αὐτὸν ποιητικὴν φύσιν ἔξοχον, πρωτότυπον, ἄνθρωπον δὲ χαρακτῆρος δυστρόπου. Προσβεβλημένος ἀπὸ κάποιαν μισανθρωπίαν, θεωρεῖ τὴν ζωὴν ὡς βαρὺ φορτίον. Ἀπέναντί του τὸ ἀνόητον πλῆθος, οἱ δημοκρατικοί, ἀξίζει μόνον τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν. Ἡ ἀριστοκρατία, πάλιν, εἶναι ἅρπαξ, πλεονέκτρια. Τὸ χρῆμα εἶναι ὁ μέγας διαφθορεύς. Ἡ δὲ πενία, πηγὴ θλίψεως φυσικῆς καὶ ἠθικῆς, καταστρέφει καὶ αὐτὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀνθρώπου, καταδικάζουσα αὐτὸν εἰς τὴν θλιβερὰν δουλοπρέπειαν. Ἀνεξιχνίαστοι εἶναι αἱ ὁδοὶ τοῦ Διός, τὸν ὁποῖον ψέγει, διότι ἔχει θέσει εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν κακοὺς καὶ καλούς. Εἰς μερικὰ χωρία ἐπικαλεῖται τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδέα ποτὲ δὲν τὸν ἐγκαταλείπει. Εἰς ἄλλας πάλιν ἐκδηλώνει τὴν ἄπληστόν του ἐπιθυμίαν νὰ ἐκδικηθῇ. Καὶ μόνον περιοδικῶς ὁ σύννους καὶ σκυθρωπὸς ποιητὴς ἐμπνέεται στίχους γλυκεῖς καὶ γαληνίους. Τότε μᾶς παρουσιάζεται φίλος τοῦ οἴνου:

Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακόν· ἢν δέ τις αὐτὸν
πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸν ἀλλ' ἀγαθὸν (στ 509—510)

καὶ τοῦ ᾄσματος, τῶν συμποσίων, τὰ ὁποῖα ἐγκωμιάζει· εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς μᾶς παρουσιάζεται καὶ ἡ ἐρωτόληπτος μέχρι μανίας φύσις του:

Ὄλβιος ὅστις παιδὸς ἐρῶν οὐκ οἶδε θάλασσαν,
οὐδέ οἱ ἐν πόντῳ νὺξ ἐπιοῦσα μέλει.

Ὁ ἴδιος ὅμως ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν στίχων του εἶναι, πρὸ παντός, πολιτικὸς καὶ ὅτι ἡ ἀγανάκτησις εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία συνήθως τὸν ἐμπνέει. Ὁ Θέογνις, ἂν καὶ Δωριεύς, ἔγραψε τοὺς στίχους του εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον, τὴν παραδεδεγμένην διάλεκτον τῆς ἐλεγείας. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἀκριβολόγος, κατάλληλος δι' ἀποφθέγματα, ἰσχυρὰ καὶ πλήρης πάθους, δηκτικὴ καὶ εὐχάριστος. Ἡ σκέψις του, στοχαστικὴ καὶ διαυγής, ἐνίοτε λεπτὴ καὶ βαθεῖα, κλείεται μέσα εἰς ἀκριβῆ καὶ κανονικὰ δίστιχα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναδίδεται τὸ ρωμαλέον του μῖσος καὶ ἡ μνησίκακός του μελαγχολία. Ἀπὸ τὸν ποιητὴν δὲν λείπει οὔτε ἡ ἀνθηρότης, οὔτε ὁ ἐνθουσιασμός. Ὑπερήφανος μέχρις οἰήσεως ἔχει συνείδησιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ του ταλάντου καὶ πιστεύει ὅτι θὰ ζήσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, βεβαιώνει δὲ τὸν Κύρνον, ὅτι ἡ φήμη του θὰ εἶναι ἀθάνατος, διότι τὸν μνημονεύει εἰς τὰ ποιήματά του:

... καὶ ὅταν δυσφερῆς ὑπὸ κεύθεσι γαίης
βῇς πολυκωκύτους, εἰς Ἀΐδαο δόμους,
οὐδὲ τότ' οὐδὲ θανὼν ἀπολεῖς κλέος, ἀλλὰ μελήσεις
ἄφθιτον ἀνθρώποις αἰὲν ἔχων ὄνομα,
Κύρνε . . . .

Ἕνεκα τῶν πολλῶν ἠθικῶν παραγγελμάτων, τὰ ὁποῖα περιεῖχον αἱ ἐλεγεῖαι τοῦ Θεόγνιδος, εἰσήχθησαν αὗται λίαν ἐνωρὶς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων, ὡς κάτοπτρα, τρόπον τινά, ἀρετῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. C. Müller*, De scriptis Theognideis (Iena, 1877). — *Müller*, Histoire de la littérature de la Grèce ancienne t. II. — *Alf. Croiset*, Histoire de la littérature grecque, II. — *Flach*. Gesch. d. griech. Lyrik (1884). — *Cucuel*, Theognis et ses élégies (ἐν «Annales de la Fac. d. Lett. de Bordeaux» (1889) σ. 201—231). — *Winter*, Die unter dem Namen des Th. überlief. Gedichtsammlung (1906).
Π. Τ. ΠΕΤΡΟΥ

— **Θέογνις**. Τραγικὸς ποιητὴς ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Σουΐδας λέγει ὅτι ἦτο «πάνυ ψυχρὸς» καὶ ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων. Σκώπτων τοῦτον ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς «Ἀχαρνῆς», τὸν ἀποκαλεῖ Χιόνα, εἰς δὲ τὰς «Θεσμοφοριαζούσας» λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι «ψυχρὸς ὢν ψυχρῶς ποιεῖ». Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀναξιότητός του ὡς ποιητοῦ, ὁ Θέογνις ἦτο καὶ ἄλλως διεφθαρμένος καὶ μέχρι βαθμοῦ ἀπιστεύτου φιλοχρήματος. Ἠδιαφόρει διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, ἀρκεῖ νὰ ἐγνώριζεν ὅτι θὰ ἐκέρδιζε χρήματα. Ὁ Λυσίας (12, 6—15) λέγει περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πείσωνος, ἑνὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς τριάκοντα τυράννους: «ἀποκτιννύναι ἀνθρώπους περὶ οὐδενὸς ἡγοῦντο, λαμβάνειν δὲ χρήματα περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο». π. τ. π.

— **Θέογνις, *μάρτυς***. Εἷς τῶν ἐννέα μαρτύρων τῶν ἐν Κυζίκῳ μαρτυρησάντων. ε. γ. π.

θεογνωσία (ἡ)· ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν, ὀρθοφροσύνη, σύνεσις: «τὸν ἔβαλα σὲ θεογνωσία» εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, «δὲ μπαίνει σὲ θεογνωσία».

Θεόγνωστος ὁ *Ἀλεξανδρεύς*. Μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους καὶ διάδοχος τοῦ Διονυσίου ἐν τῇ κατηχητικῇ σχολῇ τῆς Ἀλεξανδρείας περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος (250—280). Ἔγραψεν ὀγκῶδες δογματικὸν σύγγραμμα, «Ὑποτυπώσεις» ἐπιγραφόμενον, ἐξ 7 βιβλίων. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον μανθάνομεν ἐκ τοῦ Φωτίου, ὁ Θεόγνωστος διελάμβανε περὶ τοῦ πατρὸς Θεοῦ, περὶ τοῦ Υἱοῦ, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ δημιουργίας. Καὶ ἐπαινεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ Φωτίου ὁ Θεόγνωστος ὡς «τὴν φράσιν ἀπέριττος καὶ βαθὺς καλλιλεξίᾳ τε ὡς ἐν ἀττικῷ καὶ συνήθει χρώμενος λόγῳ», ἀλλὰ καὶ ψέγεται δριμύτατα ὑπ' αὐτοῦ, διότι ἀκολουθεῖ τὸν διδάσκαλόν του Ὠριγένην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Κοντογόνη*, Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ ἱστορία τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησ ας (Ἀθῆναι 1851), Α' 553. — *Bardenhewer-Godet*, Les pères de l'église (Paris 1898) Α' 278.
ε. γ. π.

— **Θεόγνωστος**. Βυζαντινὸς γραμματικὸς ἀκμάσας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Θ' αἰῶνος. Συνέταξε πρὸς πρακτικὴν χρῆσιν τῶν σχολείων «Ἐγχειρίδιον ὀρθογραφίας ὑπὸ τὸν τύπον χιλίων καὶ τριῶν κανόνων». Προτάσσεται αὐτοῦ ἀφιέρωσις ἐξ ἑπτὰ τριμέτρων καὶ πεζῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ε' τὸν Ἀρμένιον, τῆς ὁποίας τὸ χονδροπρεπὲς καὶ ἁμαρτημάτων πλῆρες λεκτικὸν δὲν προξενεῖ πολλὴν τιμὴν εἰς τὸν ἐξ ἐπαγγέλματος διδάσκαλον τῆς γλώσσης. Ἀναφερόμενος εἰς τὰς πολεμικὰς πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος προσφέρεται νὰ καταστῇ συναγωνιστής του ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς γραμματικῆς. Μία τῶν κυρίων πηγῶν του εἶναι τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡρωδιανοῦ: «Περὶ καθολικῆς προσῳδίας», τὸ ὁποῖον περιέχει πλῆρες σύστημα περὶ τοῦ τονισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς, ἐν παρόδῳ δὲ μόνον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὀρθογραφίαν. Ἀλλ' ὁ Θεόγνωστος εἰς ταύτην κυρίως ἀπέβλεπεν, διὸ ἀνεχώνευσε τοὺς περὶ προσῳδίας κανόνας τοῦ Ἡρωδιανοῦ εἰς ὀρθογραφικούς. Ἐν τῇ κατατάξει ἠκολούθησε τὴν σύγχρονον προφοράν, ἡ ὁποία δὲν διέκρινε πλέον τὰ αι-ε, ει-ι-η, οι-υ, ο-ω.

Τὸ σύστημα τοῦ Θεογνώστου μαρτυρεῖ τὴν ξηρὰν διδακτικὴν μέθοδον τῶν Βυζαντινῶν. Ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἔγραψε: «Χρονογραφίαν συντεθεῖσαν ἐκ προστάγματος» (Continuatus Theoth. σ. 82), «Περὶ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Εὐφημίου ἐν Σικελίᾳ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαθιδρύσεως τῶν Ἀράβων» (826—827). Ἡ πραγματεία αὕτη δὲν ἐσώθη. Δ. Μ. Μ.

— **Θεόγνωστος**. Βυζαντινὸς ἀρχιμανδρίτης, ὃν ἔπεμψεν ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, κομιστὴν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἐκβαλόντος αὐτὸν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Φωτίου, τὸν ὁποῖον καθήρεσε τότε ὁ πάπας. ε. γ.

θεογονία (ἡ)· γόνος, γένεσις τῶν θεῶν, ἡ γενεαλογία τῶν θεῶν· || τίτλος ποιημάτων τοῦ Ἡσιόδου καὶ ἄλλων, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφεται ἡ γενεαλογία τῶν ἀρχαίων θεῶν.

— *[Ἐγκυκλ.]* Πλὴν τῆς «Θεογονίας» τοῦ *Ἡσιόδου* (βλ. λ.), ἀναφέρεται καὶ ἑτέρα «Θεογονία» τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, ἀπολεσθεῖσα, ἥτις ἤρχετο ἀπὸ τῆς μείξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἐμυθολόγει περὶ τῆς γεννήσεως τῶν Ἑκατογχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων. Εἰς τὴν «Θεογονίαν» ταύτην προσηρμόζετο τὸ ἀρχαῖον καὶ πολυθρύλητον ἔπος ἡ «Τιτανομαχία». Τὸ περιεχόμενον τῆς «Θεογονίας» ὡς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ποιημάτων, καίπερ ἀπολεσθέντων, γνωρίζομεν ἐκ τῆς «Χρηστομαθείας» τοῦ Πρόκλου, ἧς τὰς ἐκλογὰς περιέσωσεν ὁ Φώτιος ἐν τῇ «Βιβλιοθήκῃ» (κῶδιξ 239) αὐτοῦ. Ἐπίσης «Θεογονία» τις ἀπεδίδετο καὶ εἰς τὸν Ἐπιμενίδην τὸν ἐκ Κρήτης (*Ἀριστοτ.*, Τέχν. ῥητορ. 1418 Β). Γ. Κ. Γ.

Θέογος. Ὁ κατά τινα ἀλεξανδρεωτικὴν ἀφήγησιν δολοφονήσας τὸν Μάγαν, βασιλέα τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ πατέρα τῆς Βερενίκης συζύγου Πτολεμαίου Γ'. Ὁ Θέογος «λουόμενον τὸν Μάγαν καθήψησε ζέοντα λέβητα ἐπικλύσας αὐτῷ». Γ. Λ. Α.

Θεοδαίσια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀνάλογος πρὸς τὰ Θεοξένια, κατὰ τὴν ὁποίαν παρετίθετο γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Διονύσου, ἐπιστεύετο δὲ ὅτι ὁ θεὸς συμμετεῖχε τῆς εὐωχίας. Ὁ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην τιμώμενος Διόνυσος ἐκαλεῖτο καὶ *Θεοδαίσιος*. Πλὴν τοῦ Διονύσου ἑτέρα θεότης πρὸς τὴν ὁποίαν παρετίθετο γεῦμα ἦτο ἡ Ἥρα. Ν. Α.

Θεοδᾶτος· βλ. *Θευδᾶτος*.

Θεοδεβάλδος· βλ. *Θευδεβάλδος*.

Θεοδεβέρτος· βλ. *Θευδεβέρτος*.

θεοδέγμων *—ονος* (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τὸν Θεὸν δεχθείς: «θεοδέγμων θῶκος, — φάτνη, — τάφος».

Θεοδέκτης. Φιλόσοφος, ποιητὴς καὶ ῥήτωρ ἐκ τῆς Φασήλιδος, πόλεως τῆς Λυκίας, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ῥητορικήν, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὴν τραγικὴν ποίησιν καὶ ἀπελάμβανε μεγάλης τιμῆς δι' ἀμφότερα. Αἱ τραγῳδίαι του περιεῖχον ἀξιοσημειώτους περιπετείας. Ὁ Ἀριστοτέλης δανείζεται ἐξ αὐτῶν πλεῖστα παραδείγματα χαρακτηριστικὰ τῆς λεπτότητος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ἀξία του ὅμως ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ τάλαντόν του ὡς ῥήτορος. Ὁ Θεοδέκτης ὑπερεῖχεν ἐν τῇ διαλεκτικῇ. Εἰς ἀπόσπασμά τι, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ τῆς θείας προνοίας, ἀποδεικνύεται σωκρατικὸς φιλόσοφος ἄξιος τῶν διδασκάλων του. Γενικῶς ὅμως τὸ ὕφος του ἦτο μᾶλλον ῥητορικόν. Ἔγραψεν: «Ἀπολογίαν Σωκράτους», «Νόμους», «Ῥητορικὴν τέχνην» καὶ πεντήκοντα τραγῳδίας, τῶν ὁποίων μόνον ἀποσπάσματά τινα καὶ ἐπιγραφαὶ ἐσώθησαν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τιμηθεὶς διὰ μεγαλοπρεποῦς τάφου κειμένου ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης πρὸς Ἐλευσῖνα. Ἐπὶ τοῦ τάφου του ὑπῆρχεν ἐπίγραμμα, ἐν τῷ ὁποίῳ οὗτος ἐκαυχᾶτο ὅτι τρὶς καὶ δεκάκις ἀγωνισθεὶς ὀκτὼ ἔλαβε στεφάνους. Ἐν δὲ τῇ ἰδιαιτέρᾳ του πατρίδι ἐστήθη πρὸς τιμήν του ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀνδριάς. Δ. Μ. Μ.

Digitized by Google

Θεοδελίνδα· βλ. *Θευδελίνδα.*

Θεοδέμιρος· βλ. *Θευδέμιρος.*

Θεόδεστος. Οὕτω μεταφράζει ὁ Ἰώσηπος τὸ ὄνομα τοῦ ἑτέρου τῶν εὐνούχων Βιχθὰν καὶ Θερές, οἵτινες διενοήθησαν νὰ δολοφονήσωσι τὸν Ἀσσουῆρον, βασιλέα τῆς Ἀσσυρίας, ὃν ἔσωσεν ὁ Μαρδοχαῖος, ἀποκαλύψας τὴν συνωμοσίαν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς Ἐσθήρ. Τὸν Βιχθὰν μεταφράζει Βαγαθώαν. Ὁ Ἰώσηπος προσθέτει ὅτι τὴν συνωμοσίαν ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Μαρδοχαῖον ὁ Βαρνάβαζος, δοῦλος τοῦ Θεοδέστου, Ἰουδαῖος τὸ γένος. Γ. Λ. Α.

Θεοδήγιος. Ἕλλην λόγιος τοῦ Βυζαντίου, ζήσας κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα μ. Χ. Εἶναι γνωστὸς ὡς διδάξας τὴν ἀστρονομίαν εἰς τὴν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Μαγναύρας λειτουργήσασαν ἀνωτέραν σχολήν. Θ. Θ. Φ.

— **Θεοδήγιος.** Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι΄ αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ΄ (1007). Μετέσχε τῆς ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Σισιννίου τοῦ Β΄ (996—999) συνόδου. Ε. Γ. Π.

θεοδικία (ἡ)· νεολογισμὸς σημαίνων τὴν προσπάθειαν τῶν ἀνθρώπων πρὸς δικαίωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ· ἡ ἀπολογητικὴ τοῦ Θεοῦ· || ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ, ἡ εἰς περιπτώσεις ἀμφισβητουμένου δικαίου προκαλουμένη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ φανερῶν σημείων ἐκδηλουμένη· ἄλλως *θεοκρισία* (βλ. λ.).

—*[Φιλοσ.] Θεοδικία* καλεῖται ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς αἰτίας, τοῦ νοήματος καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κακὸν εἶναι γενικόν, πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι περιέχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θεοδικίαν. Ἐν τούτοις ἑνιαία καὶ σαφῶς καθωρισμένη μορφὴ αὐτῆς ἀναφαίνεται μόνον εἰς τὰς ἀνωτέρας βαθμῖδας τῆς θρησκείας, εἰς χρόνους δηλαδή, καθ' οὓς ὁ ἄνθρωπος κέκτηται ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς πορείας αὐτοῦ, ὡς καὶ ἑνιαίαν περὶ Θεοῦ ἰδέαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ σύγκρουσις τῆς πραγματικότητος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑψηλοτέρας περὶ Θεοῦ ἰδέας γεννᾷ τὰ προβλήματα ἐκεῖνα, ἅπερ ἐμφανίζουσι μεγάλην ποικιλίαν ἀναλόγως πρὸς τὰς θρησκείας, ἐν αἷς ἀναφαίνονται, καὶ τὰ ὁποῖα καλοῦμεν ἀπὸ τοῦ Leibnitz *θεοδικίαν*. Ἡ θεοδικία ἀπέβη κέντρον τῆς θρησκείας τὸ πρῶτον ἐν Ἰνδίαις, ὅπου ἡ λύσις τοῦ προβλήματος εὗρε βαθυτάτην ἔκφρασιν ἐν τῷ δόγματι περὶ μετεμψυχώσεως. Ὁ παρσισμὸς εὐρύνει καὶ ἐνισχύει τὴν μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἀντίθεσιν εἰς κοσμολογικὴν καὶ θεολογικὴν διαρχίαν. Ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς θρησκείαις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων διαδραματίζει σπουδαῖον μέρος τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας, ὅπερ διὰ πρώτην φορὰν διατυποῦται σαφῶς καὶ ἐρευνᾶται πολυμερῶς. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καθίσταται τὸ πρόβλημα τοῦτο ζωηρότερον καὶ δίδει ἀφορμὴν εἰς μεγάλας συζητήσεις, αἵτινες κορυφοῦνται κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, ὅτε θεολογία καὶ φιλοσοφία, ἐπιστήμη καὶ ποίησις ἀσχολοῦνται περὶ αὐτό. Μεταξὺ τῶν παντοίων λύσεων ἀναφαίνονται πάλιν αἱ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας συνδεδυασμέναι πρὸς χριστιανικὰς ἰδέας. Πολυθρύλητος κατέστη ἡ τοῦ Λεϊβνιτίου, ἥτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς στωικῆς περὶ κόσμου παραστάσεως. Κατὰ ταύτην τὸ σύμπαν ἀποτελεῖ ὀργανισμὸν πλήρη ἁρμονίας καὶ κάλλους, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ σκιαὶ διαλύονται, ἐφόσον τὰ πάντα ἀποτελοῦσιν ἀναγκαῖα μέλη τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ὅλου. Οἱ νέοι ὁρίζοντες, τοὺς ὁποίους διήνοιξεν ἡ νεωτέρα ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ καὶ αἱ βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι, ηὐνόησαν τὴν διάδοσιν τῆς θεοδικίας τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου, ὅστις ἐχρησιμοποίησε πάσας τὰς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τούτων γνώσεις πρὸς ἐμπέδωσιν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Λεϊβνίτιος ὁρμᾶται τὸ μὲν ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου κατὰ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὸ δὲ ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας, ὅπως καταδείξῃ ὅτι ὁ κόσμος οὗτος εἶναι ὁ ἄριστος τῶν δυνατῶν κόσμων. Ν. Ι. Λ.

θεόδμητος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς ἢ θεμελιωθείς: «θεόδμητοι πύργοι, —βωμοί».

θεοδόλιχος (ὁ). Γεωδαιτικὸν καὶ τοπογραφικὸν ὄργανον χρησιμοποιούμενον πρὸς μέτρησιν γωνιῶν (βλ. λ. *ἀερολογία* καὶ *ἀζιμούθιον*).

Θεοδοσάκης, *Σπυρίδων*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λακεδαίμονος. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὰ τέκνα τοῦ Ζαχαριᾶ Μπαρμπιτσιώτου καὶ τοὺς Γιατρακαίους. Ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας ἐν Πελοποννήσῳ, μεταξὺ δὲ ἄλλων εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου. Ἀκολουθῶν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Βοιωτίας ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τῆς Πέτρας, ἠμείφθη ὅμως διὰ τὰς πράξεις του καὶ διὰ τοῦ χαλκοῦ νομισματοσήμου καὶ διὰ παροχῆς γαιῶν. Γ. Δ. Κ.

Θεοδόσης, *Γεώργιος*. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής. Διέθεσεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος ἅπασαν τὴν περιουσίαν του. Κατηγορηθεὶς ὡς σύντροφος καὶ πράκτωρ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ τῷ 1825, ἐσώθη δ' ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὴν μῆνιν τοῦ Γκούρα. Μετέσχε τῆς τελευταίας περιπετείας τῆς Ἀκροπόλεως, παθὼν δ' ἐκ τῶν κακουχιῶν ἀπέθανεν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς παραδόσεώς της εἰς τὸν Κιουταχῆν. Γ. Δ. Κ.

Θεοδόσια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 423. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Χατζῆ Μπαϊραμλῆ.*

Θεοδοσία *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Ρωσίας, εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἀκτὴν τῆς Κριμαίας (Ταυρίς). Θερινὴ λουτρόπολις. Κάτοικοι 34543 (1920), ἐξ ὧν πολλοὶ Ἕλληνες, Ἀρμένιοι, Τάταροι. Περιβάλλεται δι' ἀρχαίου τείχους μετ' ἐπάλξεων. Ἔχει ζῳολογικὸν κῆπον, μουσεῖον, πινακοθήκην, διδασκαλεῖον. Θ. Α. Κ.

—*[Ἱστορ.]* Ἡ *Θεοδοσία* ἦτο ἀποικία Μιλησίων, ἱδρυθεῖσα κατὰ τὸν ΣΤ΄ π. Χ. αἰῶνα, μὲ εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ, κατὰ τὸν Στράβωνα (VII, 309), ἑκατὸν πλοῖα. Κατὰ τὸν Πλίνιον (Hist. Nat. IV, 26) ἀπεῖχε τοῦ Παντικαπαίου (νῦν Κὲρτς) 87 ½ μίλλια (στάδια 700), κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. III, 6, 2) ἔκειτο εἰς βόρ. πλάτ. 63°20′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 47°20′.

Ἀναπτυχθεῖσα ταχέως ἀπέβη πλουσιωτάτη καὶ ἐμπορικωτάτη πόλις, καὶ ἐξαπέστελλε σῖτον καὶ ταρίχη οὐ μόνον καθ' ὅλον τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μόνον κατὰ τὸ 393 π. Χ., ἐπὶ Λεύκωνος βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, φιλικῶς διακειμένου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπεστάλησαν εἰς Πειραιᾶ, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (VII, 311), διακόσιαι δέκα μυριάδες μέδιμνοι σίτου. Ἡ Θεοδοσία μετὰ τοῦ Παντικαπαίου καὶ τῆς Φαναγορίας ἀπετέλει κατὰ τὸν Δ΄ π. Χ. αἰῶνα συμπολιτείαν, ὑπὸ κληρονομικὸν ἄρχοντα, φέροντα τὸν τίτλον «ἄρχων τοῦ Βοσπόρου». Ἡ ἀκμὴ τῆς Θεοδοσίας διετηρήθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Γ΄ μ. Χ. αἰῶνος. Κυριευθεῖσα μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν χώραν Ἀλανῶν, ὠνομάσθη *Ἀρδάβδα* ἢ *Ἀρδαύα*, ὅπερ κατὰ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον (Πρὸς τὸν υἱὸν Ρωμαν. 53) σημαίνει «ἑπτάθεον». Ἔκτοτε δὲν ἀναφέρεται πλέον.

Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐκτίσθη ἡ πόλις *Παλαιὸς Καφφᾶς*, ἀναφερομένη διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα. Ἀργότερον ἱδρύθη παρ' αὐτήν, τῷ 1266, ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων ὁ *Νέος Καφφᾶς*, ὅστις ἀπέβη ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς Ταυρικῆς, ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 100.000 κατοίκους. Κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1475, ἐπὶ Μωάμεθ Β΄ τοῦ Πορθητοῦ, ἐκαλεῖτο διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς *Μικρὰ Σταμποὺλ ἢ Σταμποὺλ τῆς Κριμαίας*. Ὑπὸ τοὺς Τούρκους διετέλεσε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀνακτήσεως αὐτῆς κατὰ τὰ ἔτη 1770 καὶ 1783, ὁπότε ἀνέλαβε τὸ παλαιόν της ὄνομα καὶ ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ κυβερνείου τῆς Ταυρίδος, ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 12.000 κατοίκους.

Ὑπὸ τῶν Ρώσων καλεῖται *Φεοδοσία*, ὑπὸ τῶν Τούρκων *Κιέφφε*, ὑπὸ δὲ τῶν Εὐρωπαίων *Καφφᾶς* (Caffa). Πότε ἀκριβῶς ἐκλήθη *Καφφᾶς* δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Ἀπίθανον ὅμως φαίνεται τὸ νομιζόμενον, ὅτι ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ ἀραβικοῦ κιαφὴρ (=ἄπιστος) ἢ ὅπως εἰκάζει Ἰταλὸς ἱστορικὸς ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ Γενουηνσίου Καφφάρου.

Αἱ ἐπὶ τσαρικοῦ καθεστῶτος γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς σπουδαιότατα ἔργα τέχνης, ἤτοι: ἀγγεῖα, εἰδώλια ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ καλλιτεχνικώτατα κοσμήματα φυλασσόμενα ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ τῆς πόλεως. Ὑπῆρξε πατρὶς τοῦ διασήμου θαλασσογράφου Ἰβὰν Κωνσταντίνοβιτς Ἀϊβαζόφσκη, Ἀρμενίου τὴν καταγωγὴν (1817—1894), τοῦ ὁποίου ἀρκετὰ ἔργα κοσμοῦσι τὴν πλουσίαν πινακοθήκην αὐτῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἀ. Πασπάτη*, Τὸ ἐμπόριον τῶν Γενουηνσίων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἐν Περιοδ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. Κωνσταντινουπόλεως τόμ. ΣΤ΄, σελ. 138—165 καὶ τόμ. Ζ΄ σελ. 82—126. Α. Θ. Σ.

Θεοδοσία. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ μήτηρ τοῦ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, ἥτις ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) μαρτυρικὸν ὑποστᾶσα θάνατον, συνεορτάζεται μετὰ τοῦ υἱοῦ τὴν 8 Ἰουλίου. —2) Ἡ ἐκ Τύρου τῆς Φοινίκης καταγομένη, ἥτις ἐμαρτύρησε τῷ 308 ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 29 Μαΐου μετὰ μαρτυρολογίου. —3) Ἡ μετὰ Πελαγίας, Δομιτίου καὶ ἄλλων ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης (πιθανῶς τῷ 361 κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν μαρτυρολόγιον) μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 25 Μαρτίου κατὰ τὸν Συναξαριστήν. —4) Ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταγομένη καὶ κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα ζήσασα. Ἐμαρτύρησεν ὡς εἰκονολάτρις. Ἡ σύναξις αὐτῆς ἐτελεῖτο ἐν τῇ μονῇ Δεξιοκράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου καὶ τὸ λείψανον αὐτῆς, ἡ δὲ μνήμη της ἑορτάζεται τὴν 29 Μαΐου κατὰ τὸν Συναξαριστὴν καὶ τὸ βυζαντινὸν ἑορτολόγιον. Β. Γ. Π.

Θεοδοσιάδης, *Ζήσης*. Διδάσκαλος γεννηθεὶς τῷ 1761 καὶ ἀποβιώσας τῷ 1849, ἐν Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ τῆς Δημητριάδος. Περιελθὼν τὴν Βλαχίαν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῷ 1821 ἔφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου διαμείνας ἔτη τινά, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἐκεῖ. Ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πολλῶν γραφέντων ὁ Ζωσιμᾶς Ἐσφιγμενίτης ἐξέδωκεν εἰς τὸ ἡμερολόγιον «Φήμην» τὰ ἠθικὰ στιχουργήματα, καὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἐπὶ Σελὴμ Γ΄ ἐπαναστάσεως τῶν γενιτσάρων ἐν ἔτει 1807» εἰς διωρθωμένον λεκτικὸν («Φήμη» 1886, σ. 43—53. «Φήμη» τοῦ 1888 σ. ια΄ καὶ 86—102). Μ. Ι. Γ.

θεοδοσιανοί (οἱ) *[Δογματ.]*. Ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ὁ Ἰουστῖνος ὁ Α΄ (518), οἱ μονοφυσῖται ἐπίσκοποι καθαιρεθέντες ἀπεδιώχθησαν ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ ὁ Σευῆρος πατριάρχης Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἰουλιανὸς Ἁλικαρνασσοῦ, οἵτινες κατέφυγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα ἀπετέλεσαν ἰδίας μερίδας μονοφυσιτικάς, τοὺς *σευηριανοὺς* ἢ *φθαρτολάτρας* καὶ τοὺς *ἰουλιανιστὰς* ἢ *ἀφθαρτοδοκήτας*, καθόσον οἱ μὲν πρῶτοι ἐνόμιζον ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ὑπέκειτο εἰς φθοράν, οἱ δὲ οὐχί. Αἱ δύο αὗται μερίδες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου (536) ἐξέλεξαν ἰδίους πατριάρχας Ἀλεξανδρείας, οἱ μὲν σευηριανοὶ τὸν Θεοδόσιον, οἱ δὲ ἰουλιανισταὶ τὸν Γαϊανόν, οὕτω δὲ προῆλθον αἱ μερίδες τῶν *θεοδοσιανῶν* καὶ *γαϊανιτῶν*, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἦσαν φθαρτολάτραι, οἱ δὲ δεύτεροι ἀφθαρτοδοκῆται. Ὁ Φώτιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Εὐλόγιος Ἀλεξανδρείας (580—607) μεταξὺ ἄλλων εἶχε γράψει καὶ ἔργον «Κατὰ Θεοδοσίου καὶ Σευήρου», ὅπερ ὅμως δὲν σῴζεται νῦν. Κ. Ι. Δ.

θεοδοσιανὸν ***τεῖχος*** *[Βυζαντ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ μέχρι σήμερον σῳζόμενα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ κτισθέντα τῷ 413 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου Β΄, καὶ τὰ ὁποῖα, καταπεσόντα ἐκ σεισμοῦ τῷ 448, ἀνηγέρθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ ἰδίου βασιλέως ἐν διαστήματι ὀλιγωτέρῳ τῶν 2 μηνῶν, ἐπιστατοῦντος τοῦ ἐπάρχου Κύρου. Διὰ τῶν τειχῶν τούτων ἐδιπλασιάσθη σχεδὸν ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως ἡ περικλειομένη ὑπὸ τῶν παλαιῶν τειχῶν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὰ νέα τείχη ἦσαν παράλληλα πρὸς τὰ παλαιά, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀπεῖχον 1300 περίπου μέτρα, καὶ ἤρχιζον, ὡς ἐκεῖνα, ἀπὸ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ κατέληγον εἰς τὴν Προποντίδα, δὲν περιλάμβανον δὲ οὔτε τὴν συνοικίαν τῶν Βλαχερνῶν (τὴν ὁποίαν περιέλαβον τὰ μετὰ 200 ἔτη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου ἐγερθέντα τείχη), οὔτε τὸ Ἑπταπύργιον τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ζήνωνος (474—491). Τῷ 740 πεσόντα ἐκ νέου ὑπὸ σεισμοῦ ἀνηγέρθησαν, ὡς εἶχον πρίν, ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λέοντος Γ΄ (717—741), ἔκτοτε δὲ ἐπεσκευάσθησαν κατ' ἐπανάληψιν καὶ συνεπληρώθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων βασιλέων, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν σῳζομένων ἐπ' αὐτῶν πολυαρίθμων ἐπιγραφῶν. Τὰ χερσαῖα τείχη, ἀπὸ τοῦ Κερατίου μέχρι Προποντίδος, εἰσὶ διπλᾶ (ἔσω ἢ μέγα τεῖχος καὶ ἔξω τεῖχος). ἔχουσι μῆκος 4950 μ. καὶ προστατεύονται ὑπὸ 94 μεγάλων πύργων καὶ 80 μικρῶν. Ὁ μεταξὺ τῶν τειχῶν χῶρος, πλάτους 17,80, ἐλέγετο *περίβολος* ἢ *περιβόλιον*. Περὶ τὰ τείχη ἐκτείνεται τάφρος, ἥτις ἐκαλεῖτο *ὄρυγμα* ἢ *σούδα*, καὶ τῆς ὁποίας τὸ μὲν πλάτος ἦτο 19—20 μέτρων, τὸ δὲ βάθος ἐποίκιλλεν, ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους, μεταξὺ 3 καὶ 15 μέτρων. Αἱ κλίσεις αὐτῆς εἰσὶν ἐπενδεδυμέναι δι' ἰσχυρᾶς λιθοδομῆς πάχους 1,75. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐσωτερικῆς κλίσεως τῆς τάφρου (ἥτις ἀπέχει τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους 17 μέτρα), ὑπῆρχεν ἕτερον τεῖχος ὕψους ἀναστήματος ἀνδρός, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο *πτερόν*. Τοιουτοτρόπως ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ 3 ἀλλεπαλλήλων τειχῶν. Ἡ τάφρος ἐν καιρῷ πολιορκίας ἐπληροῦτο ὕδατος, ἵνα καθίσταται ἀδιάβατος εἰς τοὺς πολιορκητάς, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο θὰ ἦτο ἕνεκα τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἀδύνατον, κατεσκευάσθησαν ἐν αὐτῇ διαφράγματα ἐκ λιθοδομῆς, οὕτως ὥστε ἐσχηματίζοντο ἀλλεπάλληλοι δεξαμεναί, αἵτινες ἐπληροῦντο διὰ τῶν ἐπὶ τῶν διαφραγμάτων σῳζομένων μέχρι σήμερον πηλίνων σωλήνων (ἀσχέτων ἐντελῶς πρὸς τοὺς τοῦ ὑδραγωγείου τῆς πόλεως). Μόνον εἰς τὸν μεταξὺ πύλης Ἁγίου Ρωμανοῦ καὶ πύλης Ἀδριανουπόλεως τομέα ἡ τάφρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πληρωθῇ ὕδατος, διότι ἐν αὐτῇ ὑπάρχει κάτωθεν τοῦ τείχους ὑπόνομος, δι' οὗ διέρχεται ὁ διασχίζων τὴν πόλιν ρύαξ Λύκος. Πέριξ τῆς τάφρου διήρχετο πλατυτάτη ὁδὸς πλακόστρωτος, ἥτις ἐλέγετο *Πλακωτή*, καὶ ἥτις σῴζεται, ὡς εἶχε καὶ τότε, μέχρι σήμερον. Οἱ πύργοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους εἰσὶ τετράγωνοι (μετώπου 10—12 μ.), τινὲς δὲ στρογγύλοι, καὶ ἀπέχουσιν ἀλλήλων κατὰ 18 μ. Ἅπαντες ἔχουσιν ἐπάλξεις καὶ εἰσὶν ὑψηλότεροι τοῦ λοιποῦ τείχους. Οἱ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους εἶναι τετράγωνοι ἢ ὀκτάγωνοι καὶ ἀνταποκρίνονται εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τοίχων τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους διαστήματα. Τὸ πάχος τῶν τειχῶν εἶναι μικρότερον τῶν 2 μ. Οἱ ὑπερασπισταὶ ἐμάχοντο συνήθως μόνον ἀπὸ τῶν πύργων (ἑκα-

Digitized by Google

στος τῶν ὁποίων ἀπετέλει μεμονωμένον ἔρυμα), ἠδύναντο ὅμως, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ καταλάβωσι θέσιν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τοῦ τείχους ἐπάλξεων. Τὰ χερσαῖα ταῦτα τείχη εἶχον πολλὰς πύλας καὶ πυλίδας (*πόρτας* καὶ *παραπόρτια*). Κυριώτεραι αὐτῶν ἦσαν, ἀρχομένων ἀπὸ τῆς Προποντίδος: ἡ *Χρυσῆ Πύλη*, δι' ἧς διήρχοντο οἱ βασιλεῖς μόνον, ἡ τῆς *Συλημβρίας* ἢ *Πηγῆς*, ἡ *Μελανδηνία* ἢ *Μελαντιάς* (νῦν Μεβλεβὶ-χανὶ-καπουσοῦ), ἡ τοῦ *Ἁγίου Ρωμανοῦ* (τουρκ. Τὸπ-καποῦ καλουμένη, διότι ἔναντι αὐτῆς ἔστησεν ὁ πορθητὴς Μωάμεθ τὸ μέγα πυροβόλον=τόπ), καὶ ἡ τῆς *Ἀδριανουπόλεως* ἢ *Μυριανδρίου* ἢ *Πολυανδρίου*. Ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ πύλαι τῶν τειχῶν Ἡρακλείου. Τὰ ἐπιθαλάσσια τείχη εἰσὶν ἁπλᾶ καὶ ἔχουσι πλείστας πύλας καὶ πυλίδας ἐπί τε τῶν κατὰ μῆκος αὐτῶν λιμένων καὶ ἐπὶ τῶν ἀναπεπταμένων ἀκτῶν (ἐν ὅλῳ 18 ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ 11 ἐπὶ τῆς Προποντίδος).

Τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλουν τὸ ἰσχυρότερον φρούριον τῆς ἐποχῆς των, ἀνεχαίτισαν ἀπείρους βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐπροστάτευσαν τὸν πολιτισμὸν ἐπὶ χίλια ἑκατὸν ἔτη. Ν. Κ.

Θεοδοσιανὸς κῶδιξ (Codex Theodosianus) *[Ἱστορ. Νομ.]*. Ἡ πρώτη ἐπίσημος νομοθετικὴ συλλογὴ τῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν διατάξεων, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Β' εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' εἰς τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος τῷ 438. Περιέχει τὰς διατάξεις τῶν αὐτοκρατόρων (constitutiones) ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ 438, συνεχίζει ἑπομένως τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἑρμογένους. Συνίσταται ὁ Θεοδοσιανὸς κῶδιξ ἐκ 16 βιβλίων, διαιρουμένων εἰς τίτλους περιλαμβάνοντας τὰς διατάξεις τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Τὴν σύνταξιν τοιούτου κώδικος ὁ Θεοδόσιος εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀπὸ τοῦ 429 διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐννεαμελοῦς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἧς ἀποτυχούσης κατήρτισε τῷ 435 νέαν ἐκ δεκαὲξ μελῶν, ἥτις καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὸ ἔργον. Ὁ Θεοδοσιανὸς κῶδιξ περατωθεὶς τῷ 438 ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ εἰς μὲν τὸ ἀνατολικὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Β' ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 439, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' ἀπὸ τῆς 12 Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Αἱ περιεχόμεναι ἐν τῷ κώδικι αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις (constitutiones, leges), ποτισμέναι ἀπὸ τὸ σύγχρονον χριστιανικὸν πνεῦμα, ἀπετέλουν τὸ ἐξειλιγμένον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δίκαιον, καὶ κατὰ τοῦτο ἀντετίθεντο πρὸς τὸ κλασσικὸν δίκαιον τῶν νομικῶν (jus), τοῦ ὁποίου τὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀμφιβολίας ἔτεινον νὰ διαλύσουν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος ὁ Θεοδοσιανὸς κῶδιξ ταχέως ἐξετοπίσθη ὑπὸ τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας, ἐν τῇ Δύσει ὅμως διετηρήθη ἐπὶ πολύ, εἰς τὴν μεσημβρινὴν δὲ Γαλλίαν μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπῆρξεν ἡ βασικὴ συλλογὴ τοῦ ἰσχύοντος ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Τὸ κείμενόν του, διασωθὲν ἰδίᾳ ἐκ χειρογράφων τῆς Δύσεως, ἔσχε πολλὰς ἐκδόσεις, τῶν ὁποίων καλυτέρα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Th. Mommsen ἐπιχειρηθεῖσα τῇ συνεργασίᾳ τῶν P. Meyer καὶ P. Kueger τῷ 1905 ἐν Βερολίνῳ (Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes). Συγγενεῖς πρὸς τὸν Θεοδοσιανὸν κώδικα εἶναι καὶ αἱ *μεταθεοδοσιαναὶ «Νεαραί»*, διατάξεις δηλαδὴ αὐτοκρατορικαὶ τοῦ τε ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ κράτους, δημοσιευθεῖσαι ἀπὸ τοῦ 438 μέχρι τοῦ 476, ὁπότε διελύθη τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος τῆς Δύσεως, καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ Haenel τῷ 1844, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ P. Meyer ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Mommsen γενομένῃ τῷ 1905 ἐκδόσει τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Krueger*, Geschichte der Quellen und Litteratur des römischen Rechts ἔκδ. β' (1912).— *Kipp*, Geschichte der Quellen des römischen Rechts, ἔκδ. γ' (1909).

Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

Θεοδοσιανὸς λιμὴν *[Γεωγρ.]*. Ὁ δυτικώτερος τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος 4 λιμένων τοῦ μεσαιωνικοῦ Βυζαντίου, κατασκευασθεὶς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (324—337) ὑπὸ τοῦ πατρικίου Ἐλευθερίου, ἐξ οὗ *Ἐλευθεριανὸς* ἢ *Ἐλευθερίου λιμὴν* ἐλέγετο. Βελτιωθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς ἐπὶ Θεοδοσίου Α' (379—395) ἔλαβε τὸ τελικὸν ὄνομα *Θεοδοσιανὸς* ἢ *Θεοδοσίου λιμήν*. Κείμενος ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ διασχίζοντος τὸ Βυζάντιον ῥύακος Λύκου καὶ δεχόμενος τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταφερομένην ἰλύν, ἐσμικρύνθη τήν τε ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος, οὕτως ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν του. Μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος διετήρει, ὡς φαίνεται, κάποιαν κίνησιν, διότι ὁ Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος (1261—1282) ὠχύρωσεν αὐτὸν δι' ἀνεγέρσεως ἐσωτερικοῦ περὶ τὸν λιμένα τείχους, οὗτινος ἴχνη σῴζονται μέχρι σήμερον. Ἔκτοτε κατεχώσθη ἐντελῶς καὶ σήμερον ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἄλλοτε λιμένος δὲν βλέπει τις ἢ ἐκτεταμένους λαχανόκηπους. Ἡ θέσις σήμερον λέγεται ὑπὸ τῶν Τούρκων «Βλάγκα-μποστανί». Ν. Κ.

Θεοδοσιάς *[Γεωγρ.]*. Βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ΝΑ τῆς Κασταμονῆς κώμης *Τόσια* (*βλ. λ.*).

Θεοδόσιος Α' *ὁ μέγας*. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (379—395), υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ *Θεοδοσίου*, γεννηθεὶς τῷ 346 ἐν Καύκᾳ τῆς Καλλαικίας (Ἱσπανία). Νεώτατος ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ, καθ' ἃς ἔδωκε δείγματα τῶν μεγάλων του στρατιωτικῶν ἀρετῶν, μετὰ δὲ τὸν φόνον ἐκείνου ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Ἱσπανίᾳ πατρικὰ κτήματα. Ἐνταῦθα παρέμεινεν ἰδιωτεύων μέχρι τοῦ 378, ὅτε, φονευθέντος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους Οὐάλεντος, ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους Γρατιανὸς ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἐξ Ἱσπανίας, τὸν ἀνεκήρυξεν αὔγουστον (379) καὶ τῷ ἀνέθεσε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐμαστίζετο ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Γότθων. Αἱ συνθῆκαι ὑφ' ἃς ὁ Θεοδόσιος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ἦσαν ἄκρως δυσμενεῖς· ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ τὰς δῃώσεις τῶν ἐπιδρομέων, συνάπτων μικροσυμπλοκὰς μόνον πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀποφεύγων νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην, μέχρις οὗ ἀναπτερωθῇ τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ του. Ἐπωφεληθεὶς κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γότθων Φριτιγέρνου καὶ τῶν ἀναφυεισῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν των ἀντιζηλιῶν, καθὼς καὶ τῶν διχονοιῶν μεταξὺ τῶν Γότθων καὶ τῶν συμμάχων των Οὔννων, Ἀλανῶν κλ., προσῆλθεν εἰς μεμονωμένας συνεννοήσεις μετά τινων ἐκ τῶν σημαινόντων Γότθων ἀρχηγῶν καὶ τέλος κατώρθωσεν ἐντὸς τριῶν ἐτῶν νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς αὐτούς, ἐγκαταστήσας ὡς συμμάχους τοὺς μὲν Βησιγότθους ἐν Μοισίᾳ καὶ Θρᾴκῃ, τοὺς δὲ Ὀστρογότθους ἐν Φρυγίᾳ καὶ Λυδίᾳ, δοὺς αὐτοῖς γαίας, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παρέχωσιν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης ὡρισμένην στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὸ κράτος.

Κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Θεοδοσίου ἐπὶ χαλκοῦ πρὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Βαρλέττας ἐν Ἰταλίᾳ.

Χρυσοῦν μετάλλιον τοῦ Θεοδοσίου.

Ἵνα δὲ ἀσφαλέστερον προσοικειωθῇ αὐτούς, παρεχώρησεν εἴς τινας τῶν ἀρχηγῶν των ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῇ αὐλῇ, τῷ στρατῷ καὶ τῇ διοικήσει. Συγχρόνως ἐπελήφθη καὶ τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης τοῦ κράτους του, τὸ ὁποῖον ἐταράσσετο ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων. Βαπτισθεὶς ὁ ἴδιος ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀχολίου τῷ 380, ἀνεδείχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπέρμαχος τῆς Ὀρθοδοξίας. Κατεδίωξε τοὺς αἱρετικοὺς (ἀρειανούς), ἀπεδίωξεν ἐκ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀρειανὸν Δημόφιλον καὶ τέλος συνεκάλεσε (τῷ 381) τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συναφθεῖσαν Β' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, διὰ νόμου ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ δικαιώματος τοῦ διαθέτειν τὰς περιουσίας των. Ἐκ παραλλήλου ἀπηγόρευσε τὰς θριαμβευτικὰς τελετὰς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἔκλεισε τοὺς ναούς των, ἐν τέλει δὲ κατήργησε τῷ 394 καὶ αὐτοὺς τοὺς μεγάλους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Γαλατίᾳ στρατός, στασιάσας, ἐφόνευσεν ἐν Λυῶνι (25 Αὐγούστου 383) τὸν αὐτοκράτορα Γρατιανὸν καὶ ἀνηγόρευσε τοιοῦτον τὸν συγκλητικὸν Μάξιμον, ὃν ὁ διαδεχθεὶς ἐν Ῥώμῃ τὸν Γρατιανὸν ἀδελφός του Οὐαλεντινιανὸς Β' ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς συνάρχοντα ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλ' ὁ Μάξιμος, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γαλατίας, ἐξεδίωξε καὶ ἐξ Ἰταλίας τῷ 387 τὸν νεαρὸν αὐτοκράτορα Οὐαλεντινιανὸν Β', ὅστις τότε κατέφυγε μετὰ τῆς μητρός του Ἰουστίνης καὶ τῆς ἀδελφῆς του Γάλλας εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐζήτησε κατὰ τοῦ ἅρπαγος Μαξίμου τὴν συνδρομὴν τοῦ Θεοδοσίου. Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Θεοδόσιος ἐδίσταζε ν' ἀποδυθῇ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον ἀνὰ τὴν Δύσιν καὶ συνεβούλευσε συμβιβασμὸν μεταξὺ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Μαξίμου διὰ διαμοιράσεως τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἐν τέλει δὲ ὑπεσχέθη νὰ ἐπεμβῇ ἐνόπλως ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ἐὰν ὁ δεύτερος ἀπέκρουε τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Θεοδοσίου εὑρέθησαν σύμφωνοι καὶ οἱ γερουσιασταὶ σύμβουλοί του. Τότε ἡ Ἰουστίνα, γνωρίζουσα «τὸ περὶ τὰς ἐρωτικὰς ἐπιθυμίας ἐπιρρεπὲς» τοῦ Θεοδοσίου, παρουσίασε τὴν ἐπὶ ἐξαισίῳ κάλλει διαπρέπουσαν θυγατέρα της Γάλλαν καὶ πεσοῦσα πρὸ τῶν γονάτων τοῦ Θεοδοσίου ἱκέτευεν αὐτὸν νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτοὺς ἐστερημένους πάσης ἐλπίδος βοηθείας, λέγουσα δὲ ταῦτα ἐδείκνυε τὴν κλαίουσαν θυγατέρα της. Ὁ Θεοδόσιος καταθελχθεὶς ἐκ τῆς καλλονῆς τῆς Γάλλας, ἤρχισε νὰ ἐνδίδῃ, καὶ μετ' ὀλίγον καλέσας ἰδιαιτέρως τὴν Ἰουστίναν ἐζήτησε τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός της. Γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεώς του, ἤρξατο δραστηρίως παρασκευαζόμενος πρὸς ἐκστρατείαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰσβαλὼν διὰ ξηρᾶς εἰς Ἰταλίαν ἐξεπόρθησε τὴν Ἀκυληΐαν (περιφέρεια Βενετίας) καὶ ἠχμαλώτισε τὸν Μάξιμον, ὃν ἀπεκεφάλισε, μεθ' ὃ πέμψας μοῖραν στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρβογάστην εἰς τὰς Ἄλπεις ἠχμαλώτισε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Μαξίμου καίσαρα Βίκτωρα, ὃν ἀπεκεφάλισεν ὡσαύτως.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης, ὁ Θεοδόσιος παρέτεινε τὴν ἐν Ἰταλίᾳ διαμονήν του, ἵνα παγιώσῃ διὰ τῆς παρουσίας του τὴν ἐκεῖ τάξιν, ὅτε (τῷ 390) ἐξερράγη ἐν Θεσσαλονίκῃ δεινὴ στάσις, καθ' ἣν ὁ λαὸς ἐφόνευσε τὸν ἐκεῖ στρατηγὸν καὶ πολλοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας καὶ ἔσυρεν εἰς τὰς ὁδοὺς τὰ πτώματά των. Ἀγανακτήσας διὰ τὰ γενόμενα ὁ Θεοδόσιος διέταξε τὴν ἄνευ τινὸς διαδικασίας σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων, ἥτις ἐξετελέσθη προθύμως ὑπὸ τῆς ἐκ μισθοφόρων φρουρᾶς· ἑπτὰ χιλιάδες κατοίκων καὶ κατ' ἄλλους 15 ἐσφάγησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐντὸς τοῦ ἱπποδρόμου τῆς πόλεως. Διὰ τὴν σκληρὰν ταύτην διαταγήν του ὁ Θεοδόσιος ἐδέχθη κατόπιν ἀγογγύστως τὰ δημοσίᾳ ἀπαγγελθέντα κατ' αὐτοῦ ἐπιτίμια ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου (βλ. λ.) καὶ ἐπὶ 8 ἡμέρας ἀπεστερήθη τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ κράτος του ὁ Θεοδόσιος, εὗρε τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν μαστιζομένην ὑπὸ πλήθους βαρβάρων, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπουσίας του, ἐλῄστευον τὴν χώραν. Ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ μακρὸν νὰ ἡσυχάσῃ. Ὁ Φράγκος στρατηγὸς Ἀρβογάστης, στασιάσας, ἐφόνευσεν ἐν Βιέννῃ (τῆς Γαλλίας) τὸν Οὐαλεντινιανὸν Β' καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν γραμματικὸν Εὐγένιον (Μάϊος 394). Καταλιπὼν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν πρωτότοκον υἱόν του Ἀρκάδιον, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ρουφίνου, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ νέου ἅρπαγος τοῦ θρόνου, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν δευτερότοκον υἱόν του Ὀνώριον. Συναντήσας παρὰ τὰς Ἄλπεις τὸν στρατὸν τοῦ Εὐγενίου καὶ συγκρουσθεὶς μετ' αὐτοῦ ἡττήθη καὶ ὑπεχώρησεν· ἐπανελθὼν ὅμως κατὰ τῶν ἀντιπάλων του τὴν ἐπομένην περὶ τὸν ὄρθρον καὶ εὑρὼν αὐτοὺς κοιμωμένους, κατόπιν ὁλονυκτίου κραιπάλης, κατέσφαξεν ἅπαντας (Σεπτέμβριος 394). Ὁ Εὐγένιος

Digitized by Google

συλληφθεὶς ἐφονεύθη, ὁ δὲ Ἀρβογάστης ηὐτοκτόνησε. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ὁ Θεοδόσιος ἀπέμεινε μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ τε Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Δυτικοῦ κράτους, ἅτινα ἥνωσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Δὲν ἐπέζησεν ὅμως ἐπὶ πολύ, διότι, ἀσθενήσας ἐξ ὕδρωπος ἀπεβίωσεν ἐν Μεδιολάνῳ τὴν 17 Ἰανουαρίου 395, εἰς ἡλικίαν 50 μόλις ἐτῶν, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο υἱούς του (ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του μετὰ τῆς Πλαικίλ-

Ἀσπὶς τοῦ Θεοδοσίου παριστῶσα τὸν αὐτοκράτορα καθήμενον μεταξὺ Οὐαλεντινιανοῦ Β′ καὶ Ἀρκαδίου. (Μουσεῖον Μαδρίτης.)

λης), τὸν Ἀρκάδιον καὶ τὸν Ὀνώριον, παραχωρήσας εἰς μὲν τὸν πρῶτον τὸ ἀνατολικὸν (δηλαδὴ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον), εἰς δὲ τὸν δεύτερον τὸ δυτικὸν ἥμισυ (ἤτοι τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Βρεττανίαν, Ἱσπανίαν καὶ Β. Ἀφρικήν). Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοδόσιος Β′ ὁ *Μικρός*.** Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (408—450). Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας. Ἑπταετὴς μόλις διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του, ἀποθανόντα τῷ 408, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ *Ἀνθεμίου* (βλ. λ.), ὅστις παρέμεινε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 414, ὅτε τὰ ἡνία τοῦ κράτους ἀνέλαβεν ἡ δεκαεξαέτις εὐπαίδευτος καὶ δραστηρία ἀδελφή του *Πουλχερία*. Αὕτη μέχρι τέλους τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ της ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς τῆς αὐτοκρατορίας κυβερνήτης, διότι ὁ Θεοδόσιος καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του περιωρίζετο εἰς τὰς περὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἱππασίαν ἀσκήσεις, εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀντιγραφὴν τῶν Γραφῶν, ἐλαχίστην παρέχων προσοχὴν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ ἀρκούμενος νὰ ὑπογράφῃ τὰ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του προσαγόμενα διατάγματα. Πλὴν ὅμως τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τῆς Πουλχερίας ἐπίτροπος τοῦ νεαροῦ Θεοδοσίου εἶχε διορισθῆ διὰ διαθήκης τοῦ Ἀρκαδίου καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδης, ὅστις ἀποδεχθεὶς τὴν φροντίδα ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀντιπρόσωπόν του καὶ ὡς παιδαγωγὸν τοῦ Θεοδοσίου τὸν λόγιον Ἀντίοχον, ὅστις παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσδιγέρδου ἐπεκράτησε μακρὰ μεταξὺ Περσῶν καὶ Βυζαντίου εἰρήνη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσδιγέρδου (426), ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Οὐαραράνης ἀπῄτησε παρὰ τοῦ Θεοδοσίου νὰ τῷ παραδώσῃ τοὺς ἐκ τοῦ κράτους του φυγάδας Χριστιανούς, ἀρνηθέντος δὲ τούτου ἐκηρύχθη πόλεμος, ὅστις ἔληξε τῷ 429 διὰ τῆς ἥττης τῶν Περσῶν. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βανδάλων εἰς Ἀφρικὴν καὶ τοὺς ἐπακολουθήσαντας πρὸς τοὺς Ρωμαίους πολέμους (429—435) ὁ Θεοδόσιος ἔπεμψεν ἐνισχύσεις τινὰς εἰς Ἀφρικήν, μετά τινα δ' ἔτη ἀπέστειλεν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον, διὰ τῆς παρουσίας τῶν ὁποίων εἰς τὰ σικελικὰ ὕδατα περιεστάλησαν αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν ἐν Καρχηδόνι ἐγκατεστημένων Βανδάλων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του περιωρίσθησαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὔννων, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Ἀττίλας ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Θεοδόσιος εἰκοσαετὴς ἐνυμφεύθη, κατὰ προτροπὴν τῆς ἀδελφῆς του Πουλχερίας, τὴν περικαλλῆ καὶ εὐπαίδευτον *Ἀθηναΐδα*, θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου, ἥτις ἀσπασθεῖσα τὸν Χριστιανισμὸν μετωνομάσθη *Εὐδοκία*. Ἐκ ταύτης ἀπέκτησε μίαν μόνον θυγατέρα, τὴν *Εὐδοξίαν*, γενομένην σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Οὐαλεντινιανοῦ Γ′. Χάρις εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Πουλχερίας καὶ τῆς Εὐδοκίας, ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β′, χαρακτῆρα ἑλληνικόν. Τῷ 425 ἱδρύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἐκ τῶν 30 καθηγητῶν τοῦ ὁποίου οἱ 15 ἐδίδασκον ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τῷ δὲ 439 ἐθεσπίσθη τὸ «ἑλληνιστὶ διατίθεσθαι», δηλαδὴ εἰσήχθη γενικῶς εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Συγχρόνως ὁ Θεοδόσιος περιέβαλε διὰ νέων ἐγγυήσεων τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τῷ 431 συνεκάλεσε τὴν Γ′ ἐν Ἐφέσῳ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἥτις κατεδίκασε τὰ αἱρετικὰ δόγματα τοῦ Νεστορίου καὶ ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς Λιβύην. Ὁ Θεοδόσιος ἀπέθανε τῷ 450 εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν, καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὴν ἀδελφήν του Πουλχερίαν. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος Γ′, ὁ *Ἀδραμυττινός*.** Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (716—717). Κατήγετο ἐξ Ἀδραμυττίου τῆς Μ. Ἀσίας, ἔνθα ὑπηρέτει ὡς εἰσπράκτωρ τῶν δημοσίων φόρων, ὅτε (715) ὁ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἀναστασίου Β′* στόλος, στασιάσας ἐν Ρόδῳ, ἀπεκήρυξεν αὐτὸν καὶ ἔπλευσε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἵνα τὸν ἐκθρονίσῃ, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὁρίσει ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὸν ἀντικαταστάτην του. Προσορμισθέντες οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀδραμυττίου, συνήντησαν ἐκεῖ τυχαίως τὸν φιλήσυχον καὶ μηδεμίαν φιλοδοξίαν τρέφοντα Θεοδόσιον, ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἄκοντα αὐτοκράτορα καὶ εἶτα, ἀπαγαγόντες βίᾳ αὐτόν, διηυθύνθησαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸ τῆς ὁποίας ἐνεφανίσθησαν ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 715. Ὁ Ἀναστάσιος πληροφορηθεὶς τὰ συμβάντα ἔσπευσεν εἰς Νίκαιαν, ἵνα, συγκεντρώνων ἐκεῖ στρατεύματα, βαδίσῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν· μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ συγκροτήσῃ ἱκανὰς δυνάμεις, ἀφῆκεν ἐπὶ ἓξ ὁλοκλήρους μῆνας ἀνενοχλήτους τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν βασιλικὸν στόλον καὶ διεπεραιώθησαν εἰς Θράκην, κατώρθωσαν (τὸν Φεβρουάριον 716) νὰ εἰσέλθωσι διὰ προδοσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐγκαταστήσωσι τὸν Θεοδόσιον ἐν τοῖς παλατίοις. Ὁ στρατηγὸς Λέων ὁ Ἴσαυρος, διοικητὴς τοῦ θέματος Ἀνατολικῶν (περιφέρεια Ἰκονίου), μὴ ἀναγνωρίσας αὐτόν, ἐστράτευσε λήγοντος τοῦ 716 πρὸς ἐκθρόνισίν του, καὶ ἀφοῦ ἐνίκησε τὰ κατ' αὐτοῦ πεμφθέντα στρατεύματα, ἐνεφανίσθη περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 717 πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Θεοδόσιος, ὅστις μετὰ δυσφορίας ἠνείχετο τὸ βάρος τοῦ βασιλικοῦ στέμματος, ἔσπευσε νὰ τῷ δηλώσῃ διὰ τοῦ πατριάρχου, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ, ἐὰν τῷ ὑπέσχετο νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀβλαβῆ μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Τούτου γενομένου, παρέδωσε τὸν ἑπόμενον μῆνα τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Λέοντα, ἀσπασθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ του τὸ ἱερατικὸν σχῆμα. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοδόσιος.** Ρωμαῖος στρατηγός. Κατήγετο ἐξ Ἱσπανίας καὶ διεκρίθη ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ Α′ (364—375) εἰς πλείστας ἐκστρατείας ὡς ἀρχιστράτηγος, ἐν Βρεττανίᾳ μὲν ἀποκρούσας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Καληδονίων (ὀρεινῶν τῆς σημερινῆς Σκωτίας), ἐν Γαλλίᾳ δὲ ἐκδιώξας μακρὰν τῶν συνόρων αὐτῆς τοὺς Γερμανούς, καὶ τέλος ἐν Ἀφρικῇ, καταστείλας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μαύρων. Παρ' ὅλα ταῦτα ἔπεσε θῦμα τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς σκληρότητος τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, διαδεχθέντος τῷ 375 τὸν Οὐαλεντινιανὸν Α′. Ὁ Οὐάλης πιστεύσας πρόρρησίν τινα, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς ἄνδρα οὗ τὸ ὄνομα ἤρχιζεν ἀπὸ τῶν συλλαβῶν Θεόδ. καὶ ὑποπτευθεὶς ὅτι οὗτος θὰ ἦτο ὁ δαφνοστεφὴς στρατηγὸς Θεοδόσιος, διέταξε ν' ἀποκεφαλισθῇ μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν του τῷ 375 ἐν Καρχηδόνι. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος.** Μέγας λογοθέτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β′. Ἦτο ἀνὴρ χυδαῖος καὶ βίαιος, ὅστις, ἀφοῦ διετέλεσε μοναχὸς καὶ ἀπέβαλεν εἶτα τὸ μοναχικὸν σχῆμα, προσελήφθη μέγας λογοθέτης, ἤτοι πρωθυπουργός, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Β′ κατὰ τὴν πρώτην τῆς βασιλείας αὐτοῦ περίοδον (685—695). Διὰ τῆς ἀγρίας πολιτείας του, τῶν δημεύσεων, τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ τῶν βασάνων ἃς μετῆλθε κατὰ τῶν πολιτῶν, ἐπέσυρε τὴν κοινὴν ἐναντίον του ἀγανάκτησιν, ὅτε δὲ (695) ὁ Ἰουστινιανὸς Β′ ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ Λεοντίου, συνελήφθη ὑπὸ τῶν στασιαστῶν καὶ ἀπαχθεὶς δέσμιος διὰ τῶν ὁδῶν ἐκάη ζῶν ἐνώπιον τοῦ ἀλαλάζοντος ὄχλου. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος.** Πρεσβύτερος υἱὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μαυρικίου. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φωκᾶ ἐκθρόνισιν τοῦ πατρός του, τῷ 602, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σφαγὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, ὁ Θεοδόσιος δωροδοκήσας, ὡς διεδόθη τότε, τοὺς δημίους, κατώρθωσε νὰ σωθῇ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Καύκασον, ὅπου μετ' ὀλίγον νοσήσας ἀπέθανεν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Χοσρόης, πληροφορηθεὶς τὴν σφαγὴν τοῦ εὐεργέτου του Μαυρικίου, εἰσέβαλεν εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας, ἀλλ' ὁ ἐν Μεσοποταμίᾳ Βυζαντινὸς στρατηγὸς Ναρσῆς, ἵνα ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τῶν Περσῶν, ἐνέδυσε νέον τινὰ διὰ βασιλικῶν ἐνδυμάτων καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν πρὸς τὸν Χοσρόην, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦτο οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Μαυρικίου καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προστασίαν του. Ὁ Χοσρόης, πιστεύσας ἢ προσποιηθεὶς ὅτι ἐπίστευσε τὸ τέχνασμα τοῦ Ναρσῆ, ὑπεδέχθη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν τὸν ψευδοθεοδόσιον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ ὑπὲρ τῶν σκοπῶν του, παρουσιάζων αὐτὸν κατὰ τὰς διαφόρους ἐκστρατείας του ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου δῆθεν καὶ ἐξεστράτευεν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ψευδοηγεμονόπαιδος ἐκείνου πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Θεοδοσιουπόλεως ἔπεισε τὴν γενναίως ἀνθισταμένην φρουρὰν αὐτῆς νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς τοὺς πολεμίους. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος.** Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φωκᾶ (602—610). Πολεμῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ κατὰ τῶν Περσῶν ὑπέστη παρὰ τὸν Ἀρσανίαν, παραπόταμον τοῦ Εὐφράτου, αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν ἐν τῷ στρατοπέδῳ του· διασκορπισθέντος τοῦ στρατοῦ του κατέφυγεν εἰς τὸ ἐκεῖ φρούριον, ἐν τῷ ὁποίῳ, πολιορκηθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀπέλθῃ ἀνενόχλητος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Παρασπονδήσας ὁ Πέρσης στρατηγὸς συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα Χορσόην, ὅστις ἐν ἀρχῇ τὸν ἐδέχθη εὐμενῶς, χορηγήσας αὐτῷ καὶ ἱκανὰ χρήματα πρὸς συντήρησίν του, μετά τινα ὅμως χρόνον τὸν ἀπεκεφάλισεν. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος.** Πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Θ′ τοῦ Μονομάχου. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου (11 Ἰανουαρίου 1055), ὁ Θεοδόσιος νομίζων ἑαυτὸν ἀδικούμενον, διότι, ἐγγύτατος ὢν συγγενὴς τοῦ ἀποθανόντος, δὲν ἐξελέγη αὐτὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ΣΤ′, ὥπλισε τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς ὑπηρέτας του καί τινας τῶν γειτόνων του καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ παλατίου πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου· διασκορπισθέντων ὅμως τῶν ὀπαδῶν του ὑπὸ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, κατέφυγε μετὰ τοῦ υἱοῦ του ἱκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου συλληφθεὶς ἐξωρίσθη εἰς Πέργαμον. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος (*ἅγιοι*).** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται οἱ ἑξῆς φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα:—1) *Θεοδόσιος ὁ Α′* αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (379—395), οὗτινος ἡ μνήμη ἑορτάζεται τὴν 17 Ἰανουαρίου.—2) *Θεοδόσιος ὁ Β′*, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (408—450), ἑορταζόμενος τὴν 29 Ἰουλίου. — 3) *Θεοδόσιος ὁ ἐξ Ἀντιοχείας ὁ ἀναχωρητής*, ἑορταζόμενος τὴν 5 Φεβρουαρίου.—4) *Θεοδόσιος* ὁ μετὰ *Κοδράτου, Ἐμμανουὴλ* καὶ ἑτέρων τεσσαράκοντα ἐν Ἀνατολῇ μαρτυρήσας· ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 26 Μαρτίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—5) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 13 Ἀπριλίου.—6) *Θεοδόσιος ὁ νέος*, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 862. Νεανίας γενόμενος ἵδρυσεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ἄργους μονύδριον εἰς τιμὴν Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ἐν αὐτῷ δὲ μονάζων ἀνεδείχθη ἀσκητὴς ἐνάρετος καὶ πιστὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 7 Αὐγούστου.—7) *Θεοδόσιος ὁ ἡγούμενος Τριγλίας*, ἑορταζόμενος τὴν 1 Ἰανουαρίου κατὰ τὸν Συναξαριστήν. —8) *Θεοδόσιος ὁ Τραπεζοῦντος*, ὅστις ἑορτάζεται τὴν 11 Ἰανουαρίου κατὰ τὸν Συναξαριστήν.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: — 1) Ὁ μετὰ *Λευκίου, Μάρκου* καὶ *Πέτρου* ἐπὶ Κλαυδίου τοῦ Β′ (268—270) μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 25 Ὀκτωβρίου.—2) Ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Auxerre ἐπίσκοπος, ὅστις ἀποθανὼν τῷ 512 ἑορτάζεται τὴν 17 Ἰουλίου.—3) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Vaison (Orange) ἀποθανὼν περὶ τὸ 576 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 25 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος,** μητροπολίτης ***Ἀθηνῶν*.** Περὶ τούτου γνωρίζομεν μόνον, ὅτι ἤκμασε κατὰ τὸν Η′ αἰῶνα καὶ ὅτι εἶχε προκάτοχον μὲν τὸν Ἰωάννην τὸν Δ′, διάδοχον δὲ τὸν Ὑπάτιον. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος,** πατριάρχης ***Ἀλεξανδρείας*** (535—536). Φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ μονοφυσίτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Σευήρου, συνετάραξε σφόδρα τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων διὰ τοῦ σφοδροῦ κηρύγματος αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ μονοφυτισμοῦ (*Migne* 86,277 κ. ἑξ. καὶ 88,436). Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος, ὁ *Ἀλεξανδρεύς*.** Ζήσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε′ αἰῶνος, ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν συναγωγὴν ὑπομνημάτων εἰς τὴν σχολικὴν γραμματικὴν Διονυσίου τοῦ Θρᾳκός, εἶναι δὲ συγγραφεὺς «Εἰσαγωγικῶν κανόνων περὶ κλίσεως ὀνομάτων καὶ ρημάτων», οἱ ὁποῖοι ἐξετιμῶντο πολὺ ἐν τοῖς σχολείοις κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὑπεμνηματίσθησαν ὑπὸ τοῦ Χοιροβοσκοῦ. Εἰς τὸν αὐτὸν Θεοδόσιον ἀποδίδονται καὶ οἱ «Κανόνες τῆς καθολικῆς προσῳδίας», οἱ ὁποῖοι ἐπιτομὴ ὄντες τῆς καθολικῆς προσῳδίας τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπιφανοῦς Ἀντιοχέως γραμματικοῦ, τοῦ Ἀρκαδίου, ὑπὸ τοῦ Barker (1823) καὶ τοῦ Schmidt (1860), δόντων πίστιν εἰς τὴν ἀναξίαν λόγου μαρτυρίαν νεωτέρου παρισινοῦ κώδικος ὑπ' ἀριθ. 2102. [Theodosii Alexandrini grammatica, ἐκδ. *Göttling*, Lips. 1822.] Δ. Μ. Μ.

— **Θεοδόσιος ὁ *Ἀμορίου*.** Ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Φρυγίᾳ Ἀμορίου, μνημονεύεται ὡς εἷς τῶν μετασχόντων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 787 συνελθούσης Ζ′ Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος ὁ *ἀναχωρητής*·** βλ. *Θεοδόσιος* (ἅγιοι).

Digitized by Google

— **Θεοδόσιος,** πατριάρχαι ***Ἀντιοχείας.*** Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον τέσσαρες πατριάρχαι Ἀντιοχείας (870—879, 1076—1084, 1182—1184 καὶ 1269—1278). Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***ἀντιρρητικός.*** Ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου μνημονεύεται ὡς συγγραφεὺς ἔργου κατὰ τοῦ Φιλοπόνου ἐν τῷ περὶ τῆς ἀναστάσεως ζητήματι. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***γραμματικός.*** Ὅλως ἄγνωστος ἀνήρ, ἴσως ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ὁμώνυμον ἐξηγητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Συνέθεσε ποίημα ἐν 80 τριμέτροις περὶ συγχρόνου πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔζησε κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα.

(*Σπ. Λάμπρου*, Ἱστορικὰ μελετήματα σ. 129—141). Δ. Μ. Μ.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***διάκονος.*** Ἔγραψε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ι΄ αἰῶνος πανηγυρικὸν ποίημα ἐπιγραφόμενον «Ἅλωσις τῆς Κρήτης» (εἰς 1039 τριμέτρους ἐν 5 ἀκροάσεσιν), ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει διὰ πομπώδους ὕφους τὴν ἐκ Κρήτης ἔξωσιν τῶν Ἀράβων ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (961) καὶ τὰς μετέπειτα ἐκστρατείας τούτου κατὰ τῶν ἐν Συρίᾳ Ἀράβων, ἰδίως δὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Χαλεπίου, περὶ τῶν ὁποίων παρέχει σπουδαιοτάτας πληροφορίας. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Ἐδέσσης.*** Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης κατὰ τὰ τέλη τοῦ Η΄ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος. Μετέφρασεν εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἰαμβικά τινα ποιήματα καὶ τὴν περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ προφήτου Ἠλία ὁμιλίαν του (*Baumstark*, Geschichte der syrischen Literatur, σ. 276). Ε.Γ.Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Ἐφέσου.*** Ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου κατὰ τὰ μέσα τοῦ Η΄ αἰῶνος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀψιμάρου (Τιβερίου). Δεινὸς εἰκονομάχος, προήδρευσε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 754 ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Ἱερείας συνελθούσης συνόδου ἥτις πανηγυρικῶς κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς 33 ἔτη κατόπιν συγκροτηθείσης ἐν Νικαίᾳ Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***κοινοβιάρχης.*** Ἐγεννήθη ἐν τῇ πολίχνῃ Μωγαρισσῷ παρὰ τὰ Κόμανα τῆς Καππαδοκίας, τῷ 424. Γενόμενος ἀναγνώστης καὶ ψάλτης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Κομάνων, μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς προσκύνησιν τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος. Ἐκεῖ ἐπεσκέφθη τὸν μέγαν ἡσυχαστὴν συμπατριώτην του Λογγῖνον ἐν τῇ μονῇ τῶν Σπουδαίων καὶ ἐμαθήτευσε παρ' αὐτῷ, ἔπειτα δὲ μετέβη εἴς τι ἀσκητήριον μεταξὺ Ἱερουσαλὴμ καὶ Βηθλεὲμ κείμενον καὶ ὑπηρέτει ἐν αὐτῷ ὡς ψάλτης. Ἐκεῖθεν ἀναχωρήσας εἰς τὴν ἔρημον πρὸς ἀνατολὰς καὶ συναγαγὼν πολλοὺς ἀναχωρητὰς εἰς κοινόβιον ἔκτισε μονήν, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον πολλοὶ συνέρρεον ὄχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἑτερόφυλοι Χριστιανοί, ὥστε ἤγειρεν ἐν αὐτῇ τέσσαρας ναούς, ἕνα διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τρεῖς διὰ τοὺς ἑτεροφύλους. Ἵδρυσεν ἐπίσης ἐν τῇ μονῇ «παντοῖα τεχνῶν ἐργαστήρια» διὰ τοὺς μοναχούς, νοσοκομεῖον, γηροκομεῖον, πτωχοκομεῖον καὶ φρενοκομεῖον. Ἤγειρεν ὡσαύτως καὶ «φροντιστήριον», ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύοντο οἱ μοναχοί, ἐξ αὐτοῦ δ' ἐλαμβάνοντο ἡγούμενοι καὶ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Παλαιστίνης. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὸ κοινόβιον τοῦ Θεοδοσίου ὑπῆρξε σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων· τῷ 1905 μεγαλοπρεπὲς πάλιν ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς Ἁγιοταφιτικῆς Ἀδελφότητος ἐπὶ τῶν ἐνδόξων ἐρειπίων του. Διὰ τὴν θαυμασίαν δὲ ὀργάνωσιν τοῦ κοινοβίου τούτου ὁ Θεοδόσιος διωρίσθη γενικὸς προϊστάμενος ἁπάντων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ κοινοβίων («ἀρχηγὸς καὶ ἀρχιμανδρίτης παντὸς τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνος»), θεωρεῖται δὲ μετὰ τὸν ἅγιον Σάββαν ὁ σπουδαιότατος ὀργανωτὴς τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ μοναχικοῦ κοινοβιακοῦ βίου, ὁ κατ' ἐξοχὴν «κοινοβιάρχης». Διάπυρος ζηλωτὴς τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ σφοδρὸς πολέμιος τοῦ αἱρετικοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Α΄ (491—518) ἐπί τινα χρόνον καὶ ἐπανελθὼν κατόπιν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς τὴν μονήν του ἐγκατεβίωσεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 529, ὅτε ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 105 ἐτῶν. Ἡ Ἐκκλησία τιμῶσα τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ Θεοδοσίου κατέταξεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἁγίους, ἑορτάζουσα τὴν μνήμην του δι' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Τὸν βίον αὐτοῦ ἔγραψαν Θεόδωρος ὁ Πέτρας καὶ Κύριλλος ὁ ἐκ Σκυθοπόλεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κλεόπα Κοικυλίδου*, «Ἡ Λαύρα Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου» (ἐν Ἱεροσολύμοις 1901). — *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων» (186 ἑπ.). Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος,** πατριάρχαι ***Κωνσταντινουπόλεως.*** Τέσσαρες πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο:—1) Θεοδόσιος Α΄ (κατ' ἄλλους *Θεόδοτος).* Ἐκλεγεὶς πατριάρχης κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1151, ὅτε ἦτο ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Ἀναστάσεως, διεκρίνετο ἐπὶ ὁσιότητι βίου, ἀπέθανε δὲ τῷ 1153. —2) *Θεοδόσιος* ὁ Β΄. Ἐν Ἀντιοχείᾳ γεννηθεὶς ἐμόναζεν ἐν τῇ παρὰ τὴν Χαλκηδόνα μονῇ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ. Διαδεχθεὶς Χαρίτωνα τὸν Εὐγενιώτην τῷ 1178 ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, ὅθεν καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς πατριαρχίας του (1183) ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντεπόπτου, ἵνα μὴ προβῇ εἰς πράξεις ἀθέσμους. Ἀλλ' ἀνακληθεὶς ἀμέσως τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει τοῦ λαοῦ ἠναγκάσθη καὶ πάλιν μετ' οὐ πολύ, πιεζόμενος ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Α΄, ὅπως χορηγήσῃ ἄδειαν γάμου τινὸς ἀθεμίτου, νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Τερεβίνθῳ τῆς Προποντίδος μονήν, ὅπου καὶ ἐγκατεβίωσε. —3) *Θεοδόσιος* ὁ Γ΄ (βλ. *Δοσίθεος*, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).—4) *Θεοδόσιος* ὁ Δ΄. Ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος γεννηθείς, διετέλεσεν ἡγούμενος τὸ πρῶτον ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, εἶτα προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους, προήχθη κατόπιν εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τῷ 1769 ἐξελέγη οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἀποσυρθεὶς τῷ 1773 ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἔζη ἰδιωτεύων ἐν Φαναρίῳ τυφλὸς μέχρι τοῦ 1785. [*Κ. Σάθα*, «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» Γ΄ 295 ἑπ.] Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Μελιτηνός.*** Βυζαντινὸς χρονογράφος γράψας κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα χρονογραφίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ 948 μ. Χ. Ἐξ αὐτῆς ὅμως, ὡς παρεδόθη εἰς ἡμᾶς, ἐλλείπει ὁλόκληρος ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ἐξεδόθη πλήρης ἐν Μονάχῳ τῷ 1859 ὑπὸ L. Tafil. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Μηδείας.*** Ἱερομόναχος ὢν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου ἐπὶ τοῦ νησίου Σωζοπόλεως τῆς Θράκης ἠσχολεῖτο περὶ βιβλιογραφικὰ ἔργα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος. Ἐπειδὴ ἐκ τῶν φοβερῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κοζάκων καὶ «λοιπῶν περισπασμῶν τῶν Ἀγαρηνῶν» κατὰ τὰ ἔτη 1623—1626 κατεστράφη τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου καὶ ἡ χώρα ἠρημώθη, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Β΄ τῷ 1623 ἥνωσε τὰς δύο ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας Μηδείας καὶ Σωζοπόλεως εἰς μίαν μητρόπολιν καὶ προήγαγεν εἰς μητροπολίτην αὐτῆς τὸν Θεοδόσιον, ὅστις διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1636, ὅτε παραιτηθεὶς ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Χάλκης. Ἔγραψε πολλοὺς κώδικας λειτουργικοῦ ὡς τὰ πολλὰ περιεχομένου, ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους καὶ ἰαμβικὰ ποιήματα, πάντα ἀνέκδοτα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Σάθα*, «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» Γ΄, 571.— *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, «Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη» Δ΄ 304 ἑπ..— *Ν. Βέη*, «Θεοδόσιος ὁ Μηδείας καὶ Σωζοπόλεως» ἐν «Θρᾳκικοῖς» Α΄ 43 ἑπ. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος,** μητροπολίτης ***Σκοπίων*** *(Θεοδόσιος Σκόπσκι).* Βούλγαρος κληρικός, εἷς τῶν πλέον δραστηρίων ἐργατῶν τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τῶν Βουλγάρων. Ἐγεννήθη εἰς χωρίον τι τῶν Σερρῶν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου του καὶ κατόπιν εἰς τὴν μονὴν Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου παρὰ τῷ θείῳ του ἡγουμένῳ Θεοδοσίῳ, ἑλληνιστί. Τῷ 1862 ἐκάρη μοναχὸς καὶ συγχρόνως διάκονος. Τῷ 1864 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἐστάλη νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ γυμνασίου Σερρῶν. Τῷ 1867 ἐστάλη ὡς πρωτοσύγγελος τοῦ μητροπολίτου Ἑρζεγοβίνης, ὅπου ἐξέμαθε τὴν σερβικὴν γλῶσσαν. Ἐπιστρέψας εἰς Σέρρας (1867) διεφώνησε μετὰ τοῦ αὐτόθι Ἕλληνος μητροπολίτου καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ ἀποστολήν του εἰς Ἅγιον Ὄρος μετέβη εἰς Φιλιππούπολιν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας προσελήφθη ὡς ἐφημέριος. Τῷ 1873 ἐπανέρχεται εἰς Σέρρας καὶ ἱδρύει τὴν πρώτην βουλγαρικὴν κοινότητα. Μετὰ ἓν ἔτος (1874) προσλαμβάνεται ὡς ἱερεὺς τῆς νεοσυσταθείσης βουλγαρικῆς ἐξαρχίας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τῷ 1885 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Σκοπίων, ἀλλὰ διαφωνήσας μὲ τὴν ἐξαρχίαν ἀνεκλήθη (1892) εἰς Σόφιαν. Μετέφρασε: Σκαλτσούνη, «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη» (1894), Μίλτωνος, «Ὁ ἀπολεσθεὶς παράδεισος» (1893), Σατωμπριάν, «Μάρτυρες Χριστιανισμοῦ» (1900). Ἔγραψε: «Δύο μελέται περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς». Τ. Β.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Συνάδων*** ἐπίσκοπος. Ἐν Συνάδοις τῆς Φρυγίας ἐπίσκοπος ὢν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε΄ αἰῶνος, τοὺς ὀπαδοὺς τῆς αἱρέσεως τοῦ Μακεδονίου ἐδίωκε παντοιοτρόπως, «οὐ ζήλῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλὰ φιλαργυρίας πάθει δουλεύων». Ἐνῷ ὅμως μετά τινα χρόνον ἀπουσίαζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ ἐν Συνάδοις ἐπίσκοπος τῶν αἱρετικῶν Ἀγαπητός, προσκαλέσας τοὺς ὁμόφρονας αἱρετικούς, πείθει αὐτοὺς ν' ἀποπτύσωσι τὸ αἱρετικὸν τοῦ Μακεδονίου δόγμα καὶ «τὴν ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι». Ἑνώσας δὲ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἀναγνωρίζεται παρὰ πάντων νόμιμος ἐπίσκοπος τῆς πόλεως. Ἐπανελθὼν ὁ Θεοδόσιος ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατριάρχης Ἀττικός, πρὸς ὃν παρεπονέθη, δὲν τὸν ἐβοήθησε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐπισκοπῆς του, ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὸν Ἀγαπητόν.

— **Θεοδόσιος,** ***Συρίας*** πατριάρχης (887 — 896). Ὠνομάζετο κατ' ἀρχὰς Ρωμανός, ὢν ἰατρὸς καὶ μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Kartemin ἐν Μεσοποταμίᾳ. Τῷ 887 προήχθη εἰς πατριάρχην, ὅτε καὶ μετωνομάσθη *Θεοδόσιος*. Ἑλληνιστὴς δεινός, μετέφρασεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν συριακὴν καὶ ἐσχολίασε «Σύμβολα πυθαγορικά», ἅτινα κατόπιν καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν μετεφράσθησαν. Ὑπεμνημάτισε τὸ ὑπὸ τοῦ Σύρου Στεφάνου bar Soudaili περὶ τὸ 500 συγγραφὲν «Βιβλίον Ἱεροθέου», ἔγραψε δὲ προσέτι ὁμιλίαν περὶ Τεσσαρακοστῆς καὶ συνοδικὴν ἐπιστολήν. [*Baumstark*, «Geschichte der syrischen literatur» σ. 280.]

— **Θεοδόσιος,** ὁ ***Τραπεζοῦντος.*** Ἐκ Κορυσοῦ τῆς Καστορίας καταγόμενος, ἤκμασε κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, διετέλεσε δὲ ἡγούμενος τῆς ἐν Ἁγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Φιλοθέου καὶ εἶτα προήχθη εἰς μητροπολίτην Τραπεζοῦντος. Ἐν Τραπεζοῦντι δὲ ὢν συνεβούλευσε τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Κομνηνὸν καὶ ἐχορήγησε τὰς ἀναγκαίας δαπάνας εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Διονύσιον πρὸς ἵδρυσιν τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν Ἁγίῳ ὄρει μονῆς, ἥτις ἐκτίσθη τῷ 1380 (ἢ 1385). Ε. Γ. Π.

— **Θεοδόσιος** ὁ ***Τριπολίτης.*** Ἕλλην μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος, ὅστις φαίνεται ζήσας πρὸς τὰ τέλη τῆς Β΄ ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Τρία τῶν περιελθόντων ἡμῖν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀπετέλουν μέρος ἔργου ὀνομαζομένου ὁ «Μικρὸς ἀστρονομούμενος» ἢ ὁ «Μικρὸς ἀστρονόμος». Ὁ Στράβων, ὁμιλῶν περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις διαπρεψάντων Βιθυνῶν, λέγει τάδε: «Ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι κατὰ παιδείαν γεγόνασιν ἐν Βιθυνίᾳ Ξενοκράτης τε ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ διαλεκτικὸς καὶ Ἵππαρχος καὶ Θεοδόσιος καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ μαθηματικοί... Ἀσκληπιάδης τε ἰατρὸς» (Γεωγραφ., ΙΒ΄, 2).

Δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο ἀφορᾷ Θεοδόσιον τὸν Τριπολίτην, διότι πόλις ὀνομαζομένη Τρίπολις εἶναι ἄγνωστος ἐν Βιθυνίᾳ· ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταυτότητος καὶ ὅτι ὁ Στράβων μνημονεύει τοὺς ἄνω ἄνδρας χρονολογικῶς, τότε ὁ Θεοδόσιος θὰ ἔζη μετὰ τὸν Ἵππαρχον καὶ πρὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου, ὅθεν καὶ θὰ ἤκμασεν 120 περίπου ἔτη π.Χ. Ὁ Βιτρούβιος ἀναφέρει Θεοδόσιον ἐφευρόντα ὡρολόγιον «πρὸς πᾶν κλίμα» (De Archit. IX, 8). «Θεοδόσιος φιλόσοφος», γράφει ὁ Σουΐδας, «ἔγραψε Σφαιρικὰ ἐν βιβλίοις τρισίν, Ὑπόμνημα εἰς τὰ Θευδᾶ κεφάλαια, Περὶ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δύο, Ὑπόμνημα εἰς τοῦ Ἀρχιμήδους Ἐφόδιον, Διαγραφὰς οἰκῶν ἐν βιβλίοις γ΄, Σκεπτικὰ κεφάλαια, Ἀστρολογικά, Περὶ οἰκήσεων» καὶ ἀμέσως μετὰ τοῦτο ὁ λεξικογράφος ἀναφέρει ἄλλον Θεοδόσιον, Τριπολίτην τοῦτον, ὅστις «ἔγραψε δι' ἐπῶν εἰς τὸ ἔαρ, καὶ ἕτερα διάφορα· ἦν δὲ Τριπολίτης». Ἐκ τούτων πάντων ὁ van Eecke ἤκασεν, ὅτι Θεοδόσιος ὁ λεγόμενος Τριπολίτης θὰ ἐγεννήθη ἐν Βιθυνίᾳ καὶ ὅτι τὸ ἐπώνυμον «Τριπολίτης» θὰ ἐδόθη αὐτῷ ἕνεκα τῆς δῆθεν εἰς Τρίπολιν τῆς Φοινίκης ἢ τῆς Λυδίας μεταστάσεως αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων εἴδομεν τὴν πρώτην ἔκδοσιν, τοῦ Jean Pena, ἐν Παρισίοις, 1558, τοῦ κυριωτέρου γεωμετρικοῦ ἔργου τοῦ μαθηματικοῦ, ἔχοντος τὸν τίτλον «Θεοδοσίου τοῦ Τριπολίτου Σφαιρικῶν βιβλία Γ΄». Τοῦτο περιέχει μετὰ πολλῶν σχημάτων, 60 θεωρήματα· 6 ὁρισμοὶ καὶ 23 θεωρήματα ἀπαντῶσιν ἐν τῷ α΄ βιβλίῳ, εἷς ὅρος καὶ ἄλλα 23 θεωρήματα ἐν τῷ β΄, καὶ 14 ἄλλα πάλιν θεωρήματα ἐν τῷ γ΄ βιβλίῳ. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἐντελῆ σχεδὸν πραγματείαν ἀφορῶσαν τὴν γεωμετρίαν τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐν αὐτῷ λόγος σφαιρικῶν τριγώνων, καὶ ἐξετάζονται ἐνταῦθα ἰδίᾳ αἱ ἰδιότητες γραμμῶν ἀγομένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας μέσον διατεμνόντων ἐπιπέδων. Τὰ «Σφαιρικὰ» ἐξήγησεν ὁ Πάππος Ἀλεξανδρείας, ἁπλοποιήσας τὰς ἀποδείξεις διὰ τῆς χρήσεως τοῦ σφαιρικοῦ τριγώνου, καὶ τὸ ἔργον μετεφράσθη εἰς τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα. Τῷ 1749 ὁ Βασιλόπουλος Ἰωαννίνων συνέγραψε βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Σύντονος ἑρμηνεία περὶ σφαιρικῶν ζητημάτων κατὰ Θεοδόσιον τὸν Τριπολίτην» (Ὁδὸς μαθηματικῶν). Ἕτερα δύο ἔργα τοῦ Θεοδοσίου περιεσώθησαν, τὸ «Περὶ οἰκήσεων» καὶ τὸ «Περὶ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν». Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων ἐξετάζεται ἡ ἄποψις τοῦ οὐρανοῦ ἐκ διαφόρων γεωγραφικῶν πλατῶν, καὶ αἱ ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις περιεχόμεναι προτάσεις ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1572 ὑπὸ τοῦ Δασυποδίου ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ «Sphæricæ doctrinæ propositiones». Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Θεοδοσίου ***ὀβελίσκος.*** Καλεῖται οὕτως ἡ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑψουμένη ἐνεπίγραφος μονόλιθος στήλη, ἥτις μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐξ Ἡλιουπόλεως τῆς Κάτω Αἰγύπτου· αὕτη πεσοῦσα ἐκ σεισμοῦ ἀνεστηλώθη τῷ 390 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Α΄. Ὁ ὀβελίσκος οὗτος (ὕψ. 22 μ.) εἶναι τετράπλευρος ἐκ γρανίτου καὶ φέρει ἐπὶ πασῶν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἐπιγραφὰς ἱερογλυφικάς, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι κατεσκευάσθη κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα π. Χ. ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τεθμώσιδος Β΄. Τὸ βάθρον αὐτοῦ (3,65×3,65) φέρει διαφόρους παραστάσεις καὶ δύο ἐπιγραφὰς (ἑλληνικὴν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ λατινικὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς), ἀναφερούσας τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Α΄ γενομένην ἀναστήλωσιν. Ν. ΚΛΣ

Digitized by Google

— **Θεοδοσίου στῆλαι.** Τρεῖς στῆλαι (ἀνδριάντες) τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει: —1) Πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀρκαδίου. Ἀπετελεῖτο ἐκ λιθίνου κίονος, ἐφ' οὗ ἵστατο πολύτιμος ἀργυροῦς ἀνδριάς, ὅστις κατὰ τὸν χρονογράφον Ζωναρᾶν εἶχε βάρος 7.400 λιτρῶν. Ὁ Ἰουστινιανὸς Α΄ λαβὼν τὸν ἄργυρον τοῦ ἀνδριάντος ἀνήγειρε τῷ 542 ἐπὶ τῆς ἰδίας θέσεως λίθινον κίονα, ἐφ' οὗ ἔστησεν ἔφιππον τὸν ἀνδριάντα του. —2) Ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Ταύρου ἢ Θεοδοσίου (ἔνθα νῦν ἡ πλατεῖα τοῦ Σερασκεράτου). Ἡ στήλη αὐτὴ ἐστήθη περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Α΄ καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ λιθίνου κίονος καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριάντος. Τοῦτον πεσόντα ἐκ σεισμοῦ ἀντικατέστησεν οὗτος διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος, ὃν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κίονος. —3) Ἡ εἰς τὴν Χρυσῆν Πύλην, ὁ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνδριὰς κατέπεσεν, ἐκ σεισμοῦ ὡσαύτως, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ε΄ (741—775). Ν. ΚΛΣ

Θεοδοσίου. —1) *Ἀνδρέας.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Κορίνθου. Ἦτο ἔμπιστος τῆς μητρὸς τοῦ Κιαμὴλ βέη καὶ ἐτυράννει τοὺς κολλίγους τῶν ἀρχοντικῶν κτημάτων. Ἐκ τούτου ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Χριστιανῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ τεθῇ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐν Κορίνθῳ ἐπαναστάσεως. Ἐπρόδωσε πολλὰ περὶ τοῦ Κιαμὴλ βέη εἰς τοὺς Χριστιανούς, λέγεται ὅμως ὅτι ἔδειξε τοιαύτην διαγωγήν, καθοδηγηθεὶς ἀπὸ τὴν γραῖαν Μουσουλμανίδα, διὰ νὰ παραπλανήσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ ν' ἀποκρύψῃ ἀπ' αὐτῶν τοὺς θησαυροὺς τοῦ υἱοῦ της, τοὺς ὁποίους πράγματι δὲν ἀνεῦρον ποτέ. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κιαμὴλ βέη ὁ Θεοδοσίου ἠκολούθησε τοὺς Γιατρακαίους καὶ ἐπολέμησε γενναίως ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔτρεφεν ἰδιαίτερον μῖσος, διότι οὗτοι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1825 ἔσφαξαν ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν ᾐχμαλώτισαν μετ' ἄλλων πολλῶν εἰς τὰ ἕλη τῆς Ἀγουλινίτσας. —2) *Γεώργιος.* Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀγράφων. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος καὶ μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος αὐτόθι κατῆλθεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὅπου ἠγωνίσθη ἐπὶ μακρόν. Ἐν τέλει ἀποκατέστη εἰς Δαδίον τῆς Λοκρίδος. —3) *Ἰωάννης.* Ἀγωνιστὴς ἐκ Νωνάκριδος. Ὑπῆρξε Φιλικὸς καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἔδραξε τὰ ὅπλα τῷ 1821. Μετέσχε πλείστων μαχῶν καὶ διεκρίθη ἰδίως κατὰ τὴν ἄμυναν ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰμβραήμ. Τῷ 1825 διωρίσθη ταξίαρχος. —4) *Ἰωάννης Γκίκα.* Πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας. Τῷ 1825 καὶ τῷ 1827 ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ναυτικὰς ἐκστρατείας διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρασκευαζομένων στόλων. Γ. Δ. Κ.

—**Θεοδοσίου.** Εὔθυμος ἀθηναϊκὸς τύπος διοργανώνων κατ' ἔτος τὴν ἑορτὴν τοῦ Καρναβάλου ἐν *Ἀθήναις* (βλ. λ. τ. Β΄ σ. 274 β΄).

Θεοδοσιούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Μεσόγειος πόλις τῆς ΝΑ Θρᾴκης ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἀπέχουσα ἀπὸ μὲν τῆς Ραιδεστοῦ 22 μίλλια, ἀπὸ δὲ τῆς Αἴνου 78. Τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα ἦτο Ἄπρος, Ἄπρως ἢ Ἄπροι. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ρωμαϊκὴ ἀποικία, μετωνομάσθη δὲ Θεοδοσιούπολις κατὰ τὸν Κεδρηνὸν (Α, 568) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου. Ἔκειτο πιθανῶς μεταξὺ τῶν σημερινῶν χωρίων Ἀϊναρτζὴκ καὶ Χαριουπόλεως. Α. Θ. Σ.

—**Θεοδοσιούπολις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Μεσοποταμίας, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀβόρα (παραποτάμου τοῦ Εὐφράτου). Τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο *Ρέσαινα*, ἀνοικοδομηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου μετωνομάσθη *Θεοδοσιούπολις*. Κειμένη ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Περσίαν ρωμαϊκῶν συνόρων περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους, τὸ ὁποῖον ἐρειπωθὲν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀνῳκοδομήθη ἰσχυρότερον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α΄.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα μετωνομάσθη *Ρὰς-ουλ-Ἀΐν*, τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο διατηρεῖ μέχρι σήμερον. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδοσιούπολις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Ἐρζερούμ*.

Θεοδότας. Ὕπαρχος Τύρου διορισθεὶς ὑπὸ Πτολεμαίου Α΄ Σωτῆρος. Ἀπιστήσας συνώμοσε κατ' αὐτοῦ καὶ μετέβη πρὸς τὸν Ἀντίγονον, δι' ὃ καὶ βραδύτερον ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸ βιβλίον του «Περὶ τοῦ μὴ ραδίως πιστεύειν τῇ διαβολῇ» ἀφηγεῖται, ὅτι ὁ μέγας ζωγράφος Ἀπελλῆς ἔμενεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πτολεμαίου εὐδοκιμῶν. Ἀλλ' ἀντίζηλος ζωγράφος, ὁ Ἀντίφιλος, ἐσυκοφάντησεν αὐτὸν παρὰ τῷ βασιλεῖ ὅτι μετεῖχε τῆς συνωμοσίας τοῦ Θεοδότου. Μικρὸν ἐδέησε νὰ θανατωθῇ ὁ Ἀπελλῆς, ἀλλ' εὐτυχῶς αὐλικός τις ἀπέδειξεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς οὔτε εἰς Τύρον μετέβη ποτέ, οὔτε τὸν Θεοδόταν ἐγνώρισε. Γ. Λ. Α.

Θεοδότη. Περιβόητος ἐν Ἀθήναις ἑταίρα, σύγχρονος τῆς Ἀσπασίας κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἀπομνημ. γ΄, 11) Ὁ Σωκράτης εἴς τινα μετ' αὐτῆς διάλογόν του προσεπάθησε νὰ τὴν πείσῃ, ὅτι εἰς τὴν γυναῖκα εἶναι πολὺ ὠφελιμώτερον τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ κάλλος. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον ἡ Θεοδότη ὑπῆρξεν ἡ ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην ἐρωμένη, ἥτις ἔθαψε τὸν κορμόν του, ὅτε ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Φαρναβάζου ἐν Μελίσσῃ τῆς Φρυγίας. Κατ' ἄλλους ἡ ἀφωσιωμένη ἑταίρα ἡ θάψασα τὸν κορμὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἦτο ἡ Τιμάνδρα. ΚΑΨ.

— **Θεοδότη (ἁγίαι).** Ἐν μὲν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ Τραϊανοῦ τῷ 98 ὑποστᾶσα μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ἑορταζομένη τὴν 3 Ἰουλίου. —2) Ἡ ἐν Νικαίᾳ μαρτυρήσασα. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 17 Σεπτεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —3) Ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ ἐπὶ Σευήρου ὡσαύτως μαρτυρήσασα. Ἡ μνήμη της ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 21 Ὀκτωβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —4) Ἡ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας μαρτυρήσασα. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Δεκεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —5) Ἡ μετὰ Γλυκερίας, Ἄννης καὶ Ἐλισάβετ μαρτυρήσασα. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Ὀκτωβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —6) Ἡ ἄγνωστος ποῦ καὶ πότε μετὰ Δασίου, Σευήρου, Ἀνδρωνᾶ καὶ Θεοδότου μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 3 Νοεμβρίου. —7) Ἡ μήτηρ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, ἑορταζομένη τὴν 2 Ἰανουαρίου. —8) Ἡ κόρη τῆς ἁγίας Ἀθανασίας, ἥτις μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν Θεοκτίστης καὶ Εὐδοκίας ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 31 Ἰανουαρίου.

Ἐν δὲ τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται προσέτι καὶ αἱ ἑξῆς: —9) Ἡ ἐκ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Λικινίου τῷ 318 μαρτυρήσασα καὶ ἑορταζομένη τὴν 27 Σεπτεμβρίου. —10) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Λέοντος Γ΄ τοῦ Ἰσαύρου μαρτυρήσασα ὡς εἰκονολάτρις. Ἑορτάζεται τὴν 17 Ἰουλίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδότη.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (796—797). Ἦτο κουβικουλαρία, δηλαδὴ θαλαμηπόλος τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας (769—780), ἥτις φιλοδοξοῦσα νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Λέοντος (780), ἐπεδίωξε τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ υἱοῦ της, βασιλέως Κωνσταντίνου ΣΤ΄, καὶ πρὸς τοῦτο ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν πρώτην αὐτοῦ σύζυγον Μαρίαν καὶ νὰ νυμφευθῇ τὴν κουβικουλαρίαν της Θεοδότην. Ὁ γάμος οὗτος, τελεσθεὶς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος τὸν Σεπτέμβριον 796, προεκάλεσε μέγα σκάνδαλον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ πατριάρχης Ταράσιος ἀπεδοκίμασεν ἐντόνως αὐτόν, ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἄνευ ἀδείας τέλεσιν τοῦ μυστηρίου ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἰωσὴφ ἠναγκάσθη νὰ σιωπήσῃ πρὸς ἀποφυγὴν μειζόνων σκανδάλων, ἅτινα ὅμως καὶ οὕτω δὲν ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ, διότι ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Σακουδίωνος Πλάτων καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, καίτοι συγγενεῖς τῆς Θεοδότης, ἐστηλίτευσαν μετὰ τόλμης τόν τε βασιλέα διὰ τὴν παράνομον πρᾶξίν του, καὶ τὸν πατριάρχην Ταράσιον δι' ἔλλειψιν θάρρους καὶ ἐπιμονῆς ἔναντι τοῦ βασιλέως· ἐν τέλει δὲ οἱ δύο ἐκεῖνοι μοναχοί, ἀφοῦ δὲν ἐμαλάχθησαν οὔτε διὰ τῶν δώρων καὶ τῶν ὑποσχέσεων, οὔτε διὰ τῆς προσωπικῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπισκέψεως τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης, συνελήφθησαν μετὰ τῶν συνεργατῶν των, καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐφυλακίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξωρίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἡ Θεοδότη ἐκ τοῦ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου γάμου της ἔτεκεν ἕνα υἱόν, τὸν Λέοντα, ὅστις ἀπέθανε μετά τινας μῆνας, δηλητηριασθείς, κατά τινας, ὑπ τῆς Εἰρήνης. Μετὰ τὸ ἐν ἔτει 797 τραγικὸν τέλος τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ΄ εἶναι ἄγνωστον ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς Θεοδότης. Ν. ΚΛΣ

Θεοδότη *[Γεωγρ.].* Μέγας ὅρμος τῆς ΒΑ. ἀκτῆς τῆς Ἴου, ἔχων ὡραῖον ψαμμαθῶνα (πλάτ. 36°45' 1/2 Β., μήκ. 25°20' 1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2753: Polykandro, Sikino and Nio islands), καὶ τοῦ ὁποίου ἡ παραλία ἐπιστέφεται ἀπὸ πύργον ἀρχαῖον καὶ ἐρείπιον ἐνετικόν. Ἐγγὺς καὶ ΒΔ. τοῦ ὅρμου, εἰς τὴν θέσιν Ψαρόπυργος, εὑρίσκεται ἀρχαῖος τάφος, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ ὀλλανδικοῦ ναυτικοῦ Pash Van Krienen (ὑπηρετοῦντος τότε, κατὰ τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἐπανάστασιν τοῦ Γένους, τὴν ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, εἰς τὸν ρωσικὸν στόλον τῶν Ὀρλὼφ καὶ Σπυρίδωφ), ὅστις ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν σχετικὴν πρὸς τὸν θάνατον τοῦ Ὁμήρου περικοπὴν (*Ἡσιόδ.*, Βίος Ὁμήρου 34) καὶ ἐνθαρρυνόμενος ἀπὸ ἐπιγραφάς, ἃς ἀνεῦρε, τὸν ἐθεώρησεν ὡς τὸν τάφον τοῦ Ὁμήρου· ὡς τοιοῦτον δὲ τὸν ἀνέφερε καὶ ὁ προμηνθεὶς ἀγγλικὸς χάρτης. Σ. Ε. Λ.

Θεοδοτίων. Κατήγετο κατ' Εἰρηναῖον μὲν ἐκ τῆς Ἐφέσου, κατ' Ἐπιφάνιον δὲ ἐκ τοῦ Πόντου. Προσελθὼν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἐπεδόθη εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Π. Διαθήκης ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς μεταφράσεως ἀγνοοῦμεν, πάντως ὅμως αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα μ. Χ. Δὲν ἐφιλοτέχνησεν ὅμως ἐντελῶς νέαν μετάφρασιν, ἀλλ' ὡς βάσιν ἔθηκε τὴν τῶν Ο΄, διορθώσας αὐτὴν κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον. Ἤδη ὁ Ἱερώνυμος παρατηρεῖ ὅτι ἡ μετάφρασις τοῦ Θεοδοτίωνος ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τῶν Ο΄. Ἡ ὁμοιότης ἀκριβῶς αὕτη πρὸς τοὺς Ο΄ συνετέλεσεν, ὥστε παρὰ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ἡ μετάφρασις τοῦ Θεοδοτίωνος νὰ μὴ τύχῃ τῆς αὐτῆς ὑποδοχῆς, οἵας ἔτυχεν ἡ τοῦ Ἀκύλλα, παρὰ δὲ τοῖς Χριστιανοῖς νὰ εὕρῃ πρόσφορον ἔδαφος. Ἀπόδειξις τῆς μεγάλης παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἐκτιμήσεως τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τῶν Ο΄ μετάφρασις εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Δανιὴλ ἐξετοπίσθη ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοδοτίωνος. Ἐκτὸς τῆς πλήρους μεταφράσεως εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Δανιὴλ διεσώθησαν ἡμῖν ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τεμάχιά τινα προερχόμενα ἐκ τῶν «Ἑξαπλῶν» τοῦ Ὠριγένους. Β. Μ. ΒΕΛΛΑΣ

— **Θεοδοτίων, μάρτυς.** Λῃστὴς ὤν, ἐμαρτύρησε μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Παύλου καὶ Πανσιρίου, μοναχῶν, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 24 Ἰανουαρίου μετὰ μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

Θεόδοτος. Σοφιστὴς ἐκ Σάμου, διδάσκαλος Πτολεμαίου τοῦ ΙΒ΄, συνεβούλευσε τὴν δολοφονίαν τοῦ Πομπηίου, τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν προσεκόμισεν εἰς τὸν Καίσαρα, ὅτε οὗτος ἔφθασεν εἰς Αἴγυπτον. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ φύγῃ ἐξ Αἰγύπτου καὶ μετὰ μακρὰς περιπετείας ἔφθασεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Βρούτου καὶ ἐθανατώθη (*Πλουτ.* Πομπ. 77, 80, Καισ. 48).

— **Θεόδοτος.** Ρόδιος στρατηγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς δυτικῆς Ἀσίας Ἀντιόχου Α΄ (281—261 π. Χ.), διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὸν κατὰ τῶν Γαλατῶν πόλεμον. Ν. ΚΛΣ

— **Θεόδοτος.** Ἰουδαῖος ἑλληνιστὴς ποιητής, τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς. Ἦτο σύγχρονος τοῦ Φίλωνος τοῦ ποιητοῦ (Α΄ αἰὼν π. Χ.) καὶ συνέγραψε μικρὸν ἔπος, ἐν ἑξαμέτροις, περὶ τῆς πόλεως Συχέμ. Γ. ΕΛ.

— **Θεόδοτος.** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου οἱ *Διόδοτος Α΄* καὶ *Β΄* (βλ. λ.), σατράπαι τῆς Βακτριανῆς.

— **Θεόδοτος (ἅγιοι).** Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς. —1) Ὁ πατὴρ τοῦ μάρτυρος Μάμαντος, ὁ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ τῷ 272 (ἢ 273) μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 2 Σεπτεμβρίου. —2) Ὁ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἑορτάζεται τὴν 18 Μαΐου. —3) Ὁ ἐν Κυρηναίᾳ τῆς Κύπρου ἐπίσκοπος, ὅστις ἔζησεν ἐπὶ Λικινίου (308—323). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 2 Μαρτίου μετὰ βραχείας βιογραφίας. —4) Ὁ μετὰ Μαξίμου καὶ Ἀσκληπιοδότης ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας. Ἑορτάζονται τὴν 17 Σεπτεμβρίου. —5) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 1 Ἰανουαρίου. —6) Ὁ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκύρας, Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ τεσσάρων ἄλλων μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Νοεμβρίου. —7) Ὁ μετὰ Μαξίμου καὶ Ἡσυχίου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 19 Φεβρουαρίου. —8) Ὁ μετὰ Θεοδότης καὶ τεσσάρων ἄλλων μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Ἰουλίου. —9) Ὁ ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ἱερομάρτυς Θεόδοτος καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Ἰουλίου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται τέσσαρες ἅγιοι φέροντες τὸ ὄνομα *Θεόδοτος* (Deusdedit): —1) Ρωμαῖος ἀκμάσας κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα, καὶ διακριθεὶς διὰ τὴν ἐλεημοσύνην του. Ἑορτάζεται τὴν 10 Αὐγούστου. —2) Ὁ ἐξ Οὐέσσεξ τῆς Ἀγγλίας ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας κυβερνήσας ἐπὶ δεκαετίαν καὶ ἀποθανὼν τῷ 664. Ἑορτάζεται τὴν 14 Ἰουλίου. —3) Ἐπίσκοπος ἐν Βρεσκίᾳ τῆς Λομβαρδίας καὶ σφοδρὸς πολέμιος τῶν μονοθελητῶν ἀκμάσας κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα. Ἀποθανὼν τῷ 679 (ἢ 670) ἑορτάζεται τὴν 10 Δεκεμβρίου. —4) Ὁ μοναχὸς καὶ κατόπιν ἡγούμενος τοῦ Monte Cassino ἐν Ἰταλίᾳ (833). Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 9 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

—**Θεόδοτος.** Ἕτερον ὄνομα τοῦ Λομβαρδοῦ ἡγεμόνος *Ἀδαλγίζ* (βλ. λ.).

—**Θεόδωτος.** Δρουγγάριος τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλείου. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Χοσρόου καὶ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας τοῦ υἱοῦ του Σειρόου ἢ Καβάδου, ὁ Θεόδοτος ἀπεστάλη τὴν 25 Μαρτίου 628 μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἠλία Βαρσοκᾶ πρὸς συνάντησιν τῶν

Digitized by Google

Περσῶν ἀπεσταλμένων διὰ τὴν συνομολόγησιν τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς. Ν. ΚΛΣ

—**Θεόδοτος** ὁ ***Ἀγκύρας***. Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλατίᾳ Ἀγκύρας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος. Σῴζονται ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἔργων ἐξήγησις τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἓξ ὁμιλίαι πλήρεις καὶ ἄλλων ἀποσπάσματα καὶ λόγος πανηγυρικὸς εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον.

[Πρβλ. *Godet*, Les pères de l' église (Paris 1899) Β' 234.] Ε. Γ. Π.

— **Θεόδοτος**. Γνωστικὸς συγγραφεύς, μαθητὴς τοῦ Οὐαλεντίνου (περὶ τὸ 140 μ. Χ.). Ἐν τῷ φλωρεντιανῷ χειρογράφῳ τῶν «Στρωματέων» τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως σῴζεται τὸ ἑξῆς ἔργον: «Ἐκ τῶν τοῦ Θεοδότου καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους ἐπιτομαί». Ἡ πραγματεία αὕτη περιλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀνατολικῶν μαθητῶν τοῦ Οὐαλεντίνου, ἀναμεμιγμένην μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἄλλοθεν ἀγνώστου Θεοδότου καὶ ἄλλων Οὐαλεντινιανῶν.

— **Θεόδοτος**, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως***. Δύο πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα.—1) *Θεόδοτος ὁ Α' ὁ Μελισσηνός*, ἐπονομαζόμενος *Κασσιτερᾶς*, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 815 καὶ ἀπέθανε τῷ 821. Υἱὸς τοῦ πατρικίου Μιχαὴλ τοῦ Μελισσηνοῦ, ἦτο ὄργανον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (813—820). Ὅτε τῷ 814 ὁ Λέων ἐξέδωκε διάταγμα κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, μαθὼν ὅτι ὁ προκάτοχος τοῦ Θεοδότου πατριάρχης Νικηφόρος (806—815) συνεκάλεσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς σύνοδον, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἰδὼν ὅτι ἐνέμενεν ἀκλόνητος εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων κατεβίβασεν αὐτὸν ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν Θεόδοτον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὑπέρμαχοι τῶν εἰκόνων δὲν ἀνεγνώρισαν ὡς πατριάρχην τὸν Θεόδοτον καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς ὁμόφρονας κληρικοὺς νὰ μετάσχωσι τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοδότου προκηρυχθείσης συνόδου, ὁ Λέων διέταξε τὸν Θεόδοτον καὶ συνεκάλεσε μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 815 τὴν σύνοδον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἥτις ἀνεθεμάτισε τοὺς προηγηθέντας ὑπερμάχους τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων πατριάρχας καί τινας ἐπισκόπους, οἵτινες καὶ ἐξωρίσθησαν. —2) *Θεόδοτος ὁ Β'*. Ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Ἀναστάσεως. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1151, διαδεχθεὶς Νικόλαον Δ' τὸν Μουζάλωνα. Ἀπέθανε τῷ 1153. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδοτος** ὁ ***Λαοδικείας***. Ἐπίσκοπος Λαοδικείας τῆς ἐν Συρίᾳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος. Ε. Γ. Π.

—**Θεόδοτος** ὁ ***Μέγας λογοθέτης***. Ἦτο μοναχὸς ἐν Θράκῃ, καὶ ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινότμητος ἀνακατέλαβε τὸν θρόνον του (705), προσέλαβεν αὐτὸν μέγαν λογοθέτην, ἤτοι πρωθυπουργόν του. Κατεδίωξεν ἀγρίως πάντας τοὺς ἀντιφρονοῦντας ἄρχοντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁρπάζων τὰς περιουσίας των καὶ ὑποβάλλων αὐτοὺς εἰς φρικτὰ βασανιστήρια· ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐξήγειρε τοιαύτην ἐναντίον του ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ὥστε ὅταν ὁ λαὸς στασιάσας ἐξεθρόνισεν ἐκ νέου τὸν Ἰουστινιανὸν Β', συνέλαβε καὶ τὸν Θεόδοτον καὶ δέσας αὐτὸν διὰ σχοινίων τὸν ἔσυρε διὰ τῶν ὁδῶν μέχρι τῆς πλατείας τοῦ Βοὸς ἢ Ἀρκαδίου, ἔνθα τὸν ἔκαυσεν ἐπὶ πυρᾶς. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ.

—**Θεόδοτος** ὁ ***Νικοπόλεως***. Ἐπίσκοπος Νικοπόλεως τῆς ἐν μικρᾷ Ἀρμενίᾳ, σύγχρονος τοῦ Μ. Βασιλείου. Ε. Γ. Π.

—**Θεόδοτος** ὁ ***Σκυτεύς***. Αἱρετικὸς μοναρχιανὸς ἐκ Βυζαντίου καταγόμενος, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. Μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἂν καὶ ἐγεννήθη κατὰ τρόπον θαυμαστὸν ἐκ παρθένου, δὲν μετεῖχε θείας φύσεως, ἀλλ' ἁπλῶς ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ θείου λόγου. Πλεῖστοι ἐγένοντο ὀπαδοί του καὶ διὰ τοῦτο ὁ πάπας Βίκτωρ (183—198) ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Θεόδοτος ἐγένετο ἱδρυτὴς σχολῆς, ἥτις ἐπεχείρησε τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας.

—**Θεόδοτος** ὁ ***Τραπεζίτης***. Ὀπαδὸς τοῦ ἀνωτέρω. Παρεδέχετο μόνον ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ, διδάσκων ὅτι ἦτο ἁπλοῦς προφήτης, ἐμπεφορημένος θείου λόγου.

— **Θεόδοτος**, ἢ ***Χουδαβερδόγλου, Ἰωάννης***. Ἕλλην στρατιωτικὸς ἐκ Τυάνων, ζήσας ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ Δ' (1638). Ἐπὶ κεφαλῆς συντάγματος Ἑλλήνων ἐβοήθησε τὸν σουλτᾶνον εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Βαγδάτης, καὶ ἐπέτυχεν εἰς ἀντάλλαγμα ἀτέλειαν τῆς πατρίδος του Τυάνων ἀπὸ φόρων καὶ δασμῶν.

— **Θεόδοτος**, ἢ ***Χουδαβερδόγλου, Ἰωάννης***. Λόγιος καὶ γλύπτης ἐκ Τυάνων, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὰ ἐξαιρέτου τέχνης λεπτουργήματα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμίου Ἂκ-Σεράϊ καὶ ἄλλων ἐκεῖ τζαμίων. Ἐγκατασταθεὶς ὡς ἔμπορος ἐν Χαλκηδόνι (νῦν Καντίκιοϊ) καὶ κτησάμενος μεγάλην περιουσίαν, ᾠκοδόμησεν ἰδίαις δαπάναις τὴν ἐν Τυάνοις ἑλληνικὴν σχολήν, μετ' ἄλλων δὲ Τυανέων τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

— **Θεόδοτος**, ἢ ***Χουδαβερδόγλου, Ἀβραὰμ Πλάτων***. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Χαλκηδόνος, πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου καὶ Τυάνων καὶ ἐθνικὸς σύμβουλος τῶν πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως. Πολλὰ τῶν ἐν Χαλκηδόνι ἐθνικῶν ἱδρυμάτων (ναῶν, σχολείων, θεάτρου κ. λ.) ὀφείλονται καὶ εἰς τὰς γενναίας αὐτοῦ δωρεάς.

— **Θεόδοτος**, ἢ ***Χουδαβερδόγλου, Σοφοκλῆς***. Λόγιος ἐκ Τυάνων. Ἐνέκυψεν εἰς τὴν ἐθνολογικήν, λαογραφικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν μελέτην τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν σημειογραφίαν (στενογραφίαν). Ἡ «Ἑλληνικὴ Στενογραφία» του ἔτυχε χρυσῶν μεταλλίων, αἱ δὲ «Περὶ τῆς παρ' Ἄραψι στενογραφίας» ἀνακοινώσεις του μετεφράσθησαν εἰς πλείστας ξένας γλώσσας. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Χαλκηδόνος, σύμβουλος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει «Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου», πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου-Τυάνων. Τῷ 1919 ἀντεπροσώπευσε τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν ἐν Παρισίοις συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης. Ἀντεπροσώπευσεν ἐπίσης τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ΙΑ' διεθνὲς στενογραφικὸν συνέδριον τῆς Βουδαπέστης. Ν. ΚΛΣ

Θεοδούλη, ***μάρτυς***. Ἐμαρτύρησεν ἐν Διοκαισαρείᾳ τῆς Κιλικίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ (284—305). Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 18 Ἰανουαρίου μετὰ μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

—**Θεοδούλη** ἡ ***μοναχή***. Κόρη τοῦ ἐκ Τυάνων τῆς Καππαδοκίας στρατηγοῦ Θεοδότου, *Θεοδώρα* καλουμένη, ἐκάρη μοναχὴ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελεύκειαν τῆς Ἰσαυρίας γυναικείαν μονὴν Παναγίας τῆς Ἐλεούσης, μετονομασθεῖσα Θεοδότη. Κατέστη περιβόητος καθ' ὅλον τὸ βυζαντιακὸν κράτος διὰ τὴν ἀγαθοποιὸν δρᾶσίν της. Προϊσταμένη τοῦ παρὰ τὴν μονὴν ὀρφανοτροφείου κορασίων τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος διέσωσε πολλὰ κοράσια ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν πειρατῶν, ἐξαγοράζουσα αὐτά. Τὸν βίον αὐτῆς περιέγραψεν ὁ Φ. Κουκουλὲς ἐν διηγηματίῳ, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1928 ὡς 55 τεῦχος τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων». Ε. Γ. Π.

Θεοδούλη *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Κῶ (ἀρχ. Κεραμεικός), ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι (πλάτ. $36^0\ 58'\,{}^1/_8$ Β, μῆκ. $27^0\ 37'\,{}^1/_2$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1204: The gulfs of Kos, Doris and Symi) τὸν ὅρμον Κισλῆ-Μπουκοῦ. Ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀνομάζεται *Ὀρὰκ-Ἀντά*. Σ. Ε. Λ.

Θεόδουλος *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἀναγράφονται οἱ ἑξῆς φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο: —1) Ὁ μετὰ Λεοντίου καὶ Ὑπατίου ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69—79) μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 18 Ἰουνίου. —2) Ὁ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κυριακοῦ καὶ τῶν γονέων Ἑσπέρου καὶ Ζωῆς ἐπὶ Ἀδριανοῦ τῷ 127 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 2 Μαΐου. —3) Ὁ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α' (379 — 395) πατρίκιος καὶ ἔπαρχος πραιτωρίων κατὰ τὸ ἀξίωμα, ὅστις ἐπί τινος κίονος ἀναβὰς «τριάκοντα χρόνους ἐν αὐτῷ διήρκεσε τὸν μονήρη βίον ὑπελθών». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 3 Δεκεμβρίου μετὰ βιογραφίας. —4) Ὁ ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ἀσκήσας μετὰ τοῦ πατρὸς Νείλου καὶ ἑορταζόμενος τὴν 14 Ἰανουαρίου. —5) Ὁ ἐκ τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ μαρτυρησάντων ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 9 Μαρτίου. —6) Ὁ ἐκ τῶν δέκα μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ μαρτυρησάντων, ἑορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 23 Δεκεμβρίου. —7) Ὁ δήμιος, ὁ μετὰ τοῦ συναδέλφου του Θεοτίμου πιστεύσας εἰς Χριστόν, ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε καὶ ἑορταζόμενος τὴν 24 Σεπτεμβρίου. —8) Ὁ μετὰ Μακεδονίου καὶ Τατιανοῦ ἐν Μύροις τῆς Λυκίας τῷ 362 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 12 Σεπτεμβρίου. —9) Ὁ μετὰ τῶν γονέων Τερεντίου καὶ Νεονίλλης καὶ τῶν ἓξ ἀδελφῶν μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 28 Ὀκτωβρίου. —10) Ὁ Κύπριος ὅσιος ἑορταζόμενος τὴν 3 Δεκεμβρίου. —11) Ὁ ἐκ τῶν δώδεκα μαρτύρων τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐπὶ Γαλερίου (305—311) τῷ 310 μαρτυρησάντων, συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 16 Φεβρουαρίου. —12) Ὁ μετὰ Ἀγρίππα, Βικτωρίνου καὶ Δωροθέου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 18 Φεβρουαρίου. —13) Ὁ μετ' Ἀγαθόποδος ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Ἀπριλίου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —14) Ὁ ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ (253—260) τῷ 257 μετὰ τῶν γονέων Ὀλύμπου καὶ Ἑσπερίας ἐν Ῥώμῃ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 26 Ἰουλίου. —15) Ὁ μετὰ Βοήθου, Εὐαγρίου καὶ Μακαρίου ἐν Ἀναζαρβῷ τῆς Κιλικίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 5 Φεβρουαρίου. —16) Ὁ ἐπὶ Μαξιμίνου τῷ 308 ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 17 Φεβρουαρίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδουλος**. Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἠσχολεῖτο εἰς τὴν συγγραφὴν βίων ἁγίων καὶ ᾀσματικῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ἐκκλησίας. Α. Α. Π.

— **Θεόδουλος** ὁ ***Θηκαρᾶς***· βλ. *Θωμᾶς ὁ μάγιστρος*.

Θεόδουλφος (Theodulphus). Τρεῖς ἅγιοι ἀναγράφονται μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ. —1) Ὁ ἐν Mont-d'Or ἀββᾶς ἀποθανὼν τῷ 590 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 1 Μαΐου. —2) Ὁ ἐν Trèves κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἀποθανὼν καὶ ἑορταζόμενος ὡσαύτως τὴν 1 Μαΐου, καὶ —3) Ὁ ἐν Sobbes παρὰ τὴν Λιέγην πρεσβύτερος, καὶ εἶτα ἐπίσκοπος. Ἀποθανὼν τῷ 776 ἑορτάζεται τὴν 24 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδουλφος** (Theodulphus). Ἐπίσκοπος Ὀρλεάνης, Βησιγότθος τὴν καταγωγήν. Γεννηθεὶς ἐν Ἱσπανίᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος καὶ ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατέφυγε περὶ τὸ 780 εἰς Γαλλίαν. Ὑπηρετήσας κατ' ἀρχὰς ὡς πρεσβύτερος προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Ὀρλεάνης περὶ τὸ 787. Ἵδρυσε σχολεῖα ἐν Ὀρλεάνῃ, ἐν Fleury-sur-Loire καὶ ἐν Meung-sur-Loire, ἅτινα κατόπιν ἀπέβησαν κέντρα σπουδαίας ἐκπαιδευτικῆς δράσεως. Τῷ 798 ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἀπεστάλη εἰς τὰς νοτίας ἐπαρχίας τοῦ κράτους του, ὅπως ἐξετάσῃ πῶς ἀπονέμεται ἐν αὐταῖς ἡ δικαιοσύνη. Ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἀποστολῆς του ταύτης ἔγραψε τὴν ἔμμετρον «Πρὸς δικαστὰς παραίνεσιν» (Exhortatio ad judices). Ὑποπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς, ἐξωρίσθη εἴς τι μοναστήριον τῆς Angers τῷ 817 καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε τῷ 821. Ὁ Θεόδουλφος κατήρτισε καὶ ἰδίαν ἔκδοσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν τῇ λατινικῇ (Vulgata), τῆς ὁποίας τὸ ἀρχέτυπον, σῳζόμενον ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, εἶναι θαῦμα καλλιγραφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ch. Cuissart*, Théodulphe, évêque d'Orléans, sa vie et ses oeuvres (Orléans 1892).— *S. Berger*, Histoire de la Vulgate pendant les premiers siècles du moyen âge (Nancy 1893). Ε. Γ. Π.

θεοδρομῶ (—*έω*)· ἀκολουθῶ τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ, ζῶ ἀκολουθῶν τὰ θεῖα παραγγέλματα.

Θεοδώρα *(ἅγιαι)*. Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου αἱ ἑξῆς: —1) Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν μαρτυρήσασα τῷ 295 (ἢ 304). Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 5 Ἀπριλίου μετὰ μαρτυρολογίου. —2) Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁσία, ἧς ἡ μνήμη ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 5 Ἀπριλίου μετὰ βραχείας βιογραφίας.—3) Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁσία, ἧς ἡ μνήμη ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 11 Σεπτεμβρίου μετὰ βιογραφίας καὶ ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ μελῳδὸς Ἰγνάτιος (*K. Wessely*, «Die Vita S. Theodorae, Fünfzehnter Jahresbericht des K. K. Staats gymnasiums in Hernlas» (Wien 1889) 25—44 καὶ παρὰ *Migne* 115,665—690). —4) Ἡ ἐκ Τύρου παρθενομάρτυς, ἧς ἡ μνήμη ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 2 Ἀπριλίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —5) Ἡ μετὰ Λεωνίδου καὶ ἄλλων ἐν Κορίνθῳ μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 16 Ἀπριλίου. —6) Ἡ σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἑορταζομένη τὴν 15 Νοεμβρίου. —7) Ἡ ἐκ Καισαρείας καταγομένη καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Γ' (717—741) ζήσασα. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 30 Δεκεμβρίου μετὰ βιογραφίας. —8) Ἡ βασίλισσα, σύζυγος τοῦ Θεοφίλου (829—842), ἑορταζομένη τὴν 11 Φεβρουαρίου. —9) Ἡ ἐξ Αἰγίνης ἑορταζομένη τὴν 29 Αὐγούστου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ μνημονεύονται προσέτι καὶ αἱ ἑξῆς:—10) Ἡ μετὰ Δομετίλλης ὑποστᾶσα ἐν Ποντίᾳ μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῆς τὴν 12 Μαΐου.—11) Ἡ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Ῥώμης καταγομένη, ἥτις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἑρμοῦ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Ἀδριανοῦ τῇ 28 Αὐγούστου 132 καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 1 Ἀπριλίου.—12) Ἡ εὐγενὴς Ρωμαία, ἥτις κατὰ τοὺς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν διέθεσε τὴν μεγάλην περιουσίαν της ὑπὲρ τῶν ἐν φυλακαῖς κρατουμένων. Ἀποθανοῦσα τῷ 305 ἑορτάζεται τὴν 11 Σεπτεμβρίου.—13) Ἡ μετὰ Θευσίτης, Ὄρρου, Νυμφοδώρου, Μάρκου, Ἀραβίας καὶ ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἄγνωστον κατά τινα διωγμὸν ὑποστᾶσα μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 13 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδώρα**. Περίφημος ἑταίρα τῆς Ῥώμης, ἀκμάσασα μετὰ τῶν δύο αὐτῆς θυγατέρων, Μαροζίας καὶ Θεοδώρας τῆς νεωτέρας, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξήσκουν ἀπόλυτον παντοδύ-

Digitized by Google

ναμίαν εἰς τὰ ζητήματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας χειροτονοῦσαι καὶ καθαιροῦσαι τοὺς πάπας καὶ διορίζουσαι εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα τοὺς φίλους καὶ ἐραστάς των. Θεοδώρας τῆς νεωτέρας φέρεται ἐρώμενος ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Ι', ὅστις διὰ τῆς προστασίας αὐτῆς εἶχεν ἀναγορευθῆ ἀρχιερεύς. —π

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (524—527). Γυνὴ ταπεινῆς καταγωγῆς, ἐνυμφεύθη τῷ 524 τὸν βασιλέα τοῦ Βυζαντίου Ἰουστῖνον Α' (518—527), μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου Λουπικίας ἢ Εὐφημίας. Ἦτο εὐσεβής, ἐλεήμων καὶ γενναιόδωρος, ἀλλὰ καὶ αὐστηρὰ καὶ ἐπιβλητική. Ἀπέθανε τὸν Ἰούνιον 548. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (527—548). Ἦτο θυγάτηρ τοῦ ἐκ Κύπρου Ἀκακίου, θηριοτρόφου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει φατρίας τῶν Πρασίνων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της ἡ μήτηρ αὐτῆς περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην πενίαν, ὥστε ἡ Θεοδώρα, παῖς ἔτι, καὶ αἱ ἀδελφαί της Κομιτὼ καὶ Ἀναστασία, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνέλθωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ταχέως ἐξώκειλαν. Ἡ Θεοδώρα, ὡς ὀρχηστρίς, δὲν ἐβράδυνε νὰ καταστῇ ἡ εὐνοουμένη τῶν θαμώνων τοῦ ἱπποδρόμου καὶ ὡς τοιαύτη διῆλθε τὰ πρῶτα τῆς νεανικῆς ἡλικίας της ἔτη, καθ' ἃ καὶ τέκνον ἀπέκτησεν εἰς ἡλικίαν 18 μόλις ἐτῶν. Τοιοῦτον διάγουσα βίον ἐσχετίσθη μετά τινος ἄρχοντος, τοῦ Ἐκηβόλου, ὅστις, διορισθεὶς τότε διοικητὴς τῆς Πενταπόλεως (ἐν τῇ νῦν Τριπολίτιδι τῆς Βορείου Ἀφρικῆς), ἀπῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ὡραίαν Θεοδώραν. Διαρρήξασα μετ' ὀλίγον τὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις της περιῆλθεν ὡς ἑταίρα διαφόρους τῆς Ἀφρικῆς πόλεις καὶ τέλος κατέληξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα, βαρυνθεῖσα τὸν ἀκόλαστον βίον, ἀπεφάσισε νὰ ζήσῃ διὰ τῆς ἐντίμου ἐργασίας, ὑφαίνουσα καὶ ράπτουσα φορέματα, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ὅλως διάφορος, εὐλαβής, ἐργατικὴ καὶ φιλομαθής, δεχομένη εἰς τὸν πτωχόν οἶκόν της σοφοὺς ἄνδρας, μεγιστᾶνας κλπ., μεθ' ὧν ἀνεστρέφετο ὡς σοβαρὰ δέσποινα. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐγνώρισε τὸν ἀνεψιὸν καὶ διάδοχον τοῦ γέροντος βασιλέως Ἰουστίνου Α', τὸν Ἰουστινιανόν, ὅστις ἠράσθη ἐμμανῶς αὐτῆς διὰ τὸ κάλλος της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν παίδευσιν καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ὕφος της, καὶ τέλος ἀπεφάσισε νὰ τὴν νυμφευθῇ· ὁ γάμος ὅμως ἐματαιώθη διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς θείας αὐτοῦ βασιλίσσης Εὐφημίας, ἐπικαλεσθείσης παλαιόν τινα νόμον, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο εἰς ἄνδρα συγκλητικὸν νὰ συζευχθῇ γυναῖκα ἀνελθοῦσάν ποτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Εὐφημίας, ὁ Ἰουστινιανὸς κατώρθωσε νὰ τροποποιηθῇ ὁ νόμος ἐκεῖνος καὶ οὕτως ἠδυνήθη νὰ νυμφευθῇ τὴν εὐνοουμένην του, ὥστε μετ' οὐ πολύ, ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἰουστῖνος περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του παρέλαβε συνάρχοντα τὸν ἀνεψιόν, ἡ Θεοδώρα ἐχαιρετίσθη ὡς αὐγοῦστα καὶ ἐδέχθη μετὰ τοῦ συζύγου της τὸν ὅρκον τῆς πίστεως τῶν ὑπηκόων.

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα μετὰ τῶν γυναικῶν τῆς αὐλῆς.
[Ψηφιδωτὸν τοῦ Ἁγίου Βιταλίου τῆς Ραβέννης.]

Ἡ ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ ἐπίδρασίς τις ὑπῆρξεν αἰσθητοτάτη. Ὁ Ἰουστινιανὸς προθύμως ἤκουε τὰς συμβουλάς της καὶ ἐνίοτε εἰς τὰ διατάγματα αὐτοῦ ἀνέφερε καὶ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, τῇ εἰσηγήσει τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγα ἐλήφθησαν νομοθετικὰ μέτρα. Ἡ Θεοδώρα περιώρισε τὸ ἐμπόριον τῆς σαρκός, ἐξηγόρασε δι' ἰδίων χρημάτων τὴν ἐλευθερίαν ἑκατοντάδων κορασίδων κεκλεισμένων ἐν τοῖς καταγωγίοις, ἔθεσε συνάμα τέρμα εἰς τὸ βάρβαρον ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐφονεύοντο εἰς τὸ ἱπποδρόμιον τὰ ἄγρια θηρία πρὸς τέρψιν τῶν θεατῶν, καὶ τέλος ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ συνετέλεσεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ αὐτῆς καὶ ἡ δύναμις τοῦ χαρακτῆρός της ἐξεδηλώθησαν τῷ 532 κατὰ τὴν φοβερὰν «στάσιν τοῦ Νίκα». Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὰ βασιλικὰ παλάτια ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν στασιαστῶν καὶ ἡ πόλις ἦτο παραδεδομένη εἰς τὰς φλόγας, ἀνηγορεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκμανέντος ὄχλου ἄλλος βασιλεύς, ὁ Πρόβος, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηλπισμένος ἀπεφάσιζε, συναινούντων καὶ τῶν αὐλικῶν του, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον καὶ νὰ φύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Θεοδώρα ὠρθώθη μεγαλειώδης πρὸ τοῦ ἐντρόμου ἐκείνου περιβάλλοντος, ἤλεγξε τὴν ἀνανδρίαν τῶν βασιλικῶν ἀρχόντων καὶ εἶτα, στραφεῖσα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ σύζυγόν της, ὑπέμνησεν αὐτῷ ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς ἕνα βασιλέα νὰ γίνῃ φυγάς, ἐδήλωσεν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὴν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπεθύμει νὰ ζήσῃ ἀπογεγυμνωμένη τῆς βασιλικῆς ἁλουργίδος, καὶ τέλος ἀνεφώνησε τὸ τοῦ Ἰσοκράτους «καλὸν ἐντάφιον ἡ βασιλεία ἐστίν». Οἱ λόγοι της ἐκεῖνοι ἔπεισαν ἅπαντας νὰ μείνωσιν ἀγωνιζόμενοι καὶ οὕτως ἐδόθη ἡ εὐκαιρία εἰς τοὺς στρατηγοὺς Βελισσάριον καὶ Μοῦνδον νὰ συντρίψωσι τοὺς στασιαστὰς καὶ νὰ σώσωσι τὴν κατάστασιν. Γενικῶς ἡ Θεοδώρα ὑπῆρξε πιστὴ καὶ ἀφοσιωμένη σύζυγος, γενναία δὲ καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ γενναιόφρων καὶ φιλόκαλλος καὶ ἐνεργητικὴ βασίλισσα. Προσβληθεῖσα ὑπὸ καρκίνου ἀπεβίωσε τῷ 548, ἤτοι 17 ὅλα ἔτη πρὸ τοῦ συζύγου της. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (705—711). Ἦτο ἀδελφὴ τοῦ χαγάνου (ἡγεμόνος) τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσίᾳ Χαζάρων. Ὁ ἔκπτωτος βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς Β', διαμένων ἀπὸ τοῦ 695 ὡς ἐξόριστος ἐν Χερσῶνι καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ καὶ ἀποσταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐνεργῶν νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του, κατέφυγε περὶ τὸ 700 παρὰ τοῖς Χαζάροις, ὁ χαγάνος τῶν ὁποίων ἐδέχθη αὐτὸν ἡγεμονικῶς καὶ τῷ ἔδωσεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφήν του Θεοδώραν, ἥτις βραδύτερον ἔσωσεν αὐτὸν κινδυνεύσαντα νὰ δολοφονηθῇ ὑπὸ τοῦ χαγάνου κατόπιν αἰτήσεως τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Τιβερίου (ἢ Ἀψιμάρου). Πληροφορηθεῖσα αὐτὴ παρ' ἑνὸς δούλου τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀδελφοῦ της, εἰδοποίησε τὸν Ἰουστινιανόν, ὅστις κατέφυγε παρὰ τοῖς Βουλγάροις καὶ τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἀνέκτησε (τῷ 705) τὸν θρόνον του, ὅτε ἐκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεοδώραν μετὰ τοῦ ἄρτι γεννηθέντος υἱοῦ των Τιβερίου. Μετὰ τὴν ἐκ νέου ἐκθρόνισιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' (τῷ 711) καὶ τὸν οἰκτρὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του Τιβερίου, εἶναι ἄγνωστον τί ἀπέγινεν ἡ Θεοδώρα. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (830—856). Ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μαρίνου, ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, καὶ τῆς Θεοκτίστης. Ἐγεννήθη ἐν Πελαγονίᾳ περὶ τὸ 815. Τῷ 830 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συμμετάσχῃ εἰς τὸν ἐν τοῖς βασιλικοῖς παλατίοις ἐνεργηθέντα διαγωνισμὸν καλλονῆς πρὸς ἐκλογὴν συζύγου ὑπὸ τοῦ νεαροῦ βασιλέως Θεοφίλου καὶ προκριθεῖσα τῶν ἄλλων ἐτέλεσε μετ' ὀλίγον τοὺς μετ' αὐτοῦ γάμους της καὶ ἐστέφθη αὐγοῦστα. Τὸ κράτος ἐκλονίζετο τότε ὑπὸ τοῦ μεγάλου ζητήματος τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ κατάργησις τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ἡ Θεοδώρα, ὡς πᾶσαι αἱ γυναῖκες τῆς ἐποχῆς της, ἐξηκολούθει νὰ λατρεύῃ τὰς εἰκόνας, ἐξ οὗ καὶ εἰς ψυχρότητά τινα προῆλθε μετὰ τοῦ συζύγου της, ὅστις ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα ἐλάτρευεν αὐτὴν διὰ τὸ κάλλος, τὴν εὐφυΐαν της, τὴν πιστὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς της. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Θεοφίλου (20 Ἰανουαρίου 842) ἀνέλαβεν εἰς χεῖράς της, ὡς ἐπίτροπος τοῦ μόλις τριετοῦς υἱοῦ της καὶ βασιλέως Μιχαὴλ Γ', τὰ ἡνία τῆς αὐτοκρατορίας, ἔχουσα ὡς συμβούλους καὶ συνεπιτρόπους τὸν ἀδελφόν της Βάρδαν, τὸν θεῖόν της Μανουὴλ καὶ τὸν λογοθέτην Θεόκτιστον καὶ εὐθὺς ἀμέσως ἐξεδήλωσε τὰς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τῆς μεταρρυθμίσεως συμπαθείας της. Συγκαλέσασα ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τῶν εἰκονολατρῶν ἐπέτυχε τὴν καθαίρεσιν τοῦ εἰκονομάχου πατριάρχου Ἰωάννου Ζ' τοῦ Γραμματικοῦ (826—842), τὴν δ' ἐκείνου ἀναγόρευσιν τοῦ Μεθοδίου Α' (842—846) καὶ τέλος τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν (19 Φεβρουαρίου 842), ἤτοι ἕνα μόλις μῆνα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοφίλου, ἐτέλεσεν ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τὴν πανήγυριν τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἧς τὴν ἐπέτειον, Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἑορτάζει ἔκτοτε ἡ Ἐκκλησία μας.

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμίσεων, τὴν Θεοδώραν ἀπησχόλησαν ἐπὶ μακρὸν ποικίλοι ἄλλοι ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ περισπασμοί, ὡς ἐπιδρομαὶ τῶν Φράγκων εἰς Ν. Ἰταλίαν, τῶν Ἀράβων εἰς Σικελίαν καὶ Μ. Ἀσίαν, αἱ ἐπαναστάσεις τῶν Σλαύων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Παυλικιανῶν τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατεῖαι καὶ αἱ περιπλοκαὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόγοριν, ὃν ἐν τέλει διὰ τῆς ἀνδρικῆς καὶ δεξιᾶς πολιτικῆς της ἔπεισε νὰ βαπτισθῇ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν χώραν του. Πάντα ταῦτα ἀπερρόφησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν προσοχήν της, ὥστε παρημέλησε τὴν τοῦ υἱοῦ της Μιχαὴλ ἀνατροφήν, ἣν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν διεφθαρμένον ἀδελφόν της Βάρδαν, ὅστις, ἰδίους θηρεύων σκοπούς, ἐνεθάρρυνε καὶ ἐνίσχυε πᾶσαν πρὸς ἀκολασίαν ῥοπὴν τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἕνα τῶν χειρίστων ἡγεμόνων τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ πλὴν τούτων, ἐν αὐτοῖς τοῖς παλατίοις διεξήγετο πείσμων ἀγὼν ἐπικρατήσεως μεταξὺ τοῦ λογοθέτου Θεοκτίστου καὶ τοῦ Βάρδα, ὅστις ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἀντίζηλόν του καὶ ν' ἀποβῇ πανίσχυρος, ὥστε νὰ περιφρονῇ καὶ ν' ἀπειλῇ καὶ αὐτὴν τὴν Θεοδώραν. Μὴ ἀνεχομένη αὐτὴ τὰς μηχανορραφίας καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀγνώμονος ἀδελφοῦ της, ἠναγκάσθη (τῷ 856) νὰ ἀπέλθῃ τῶν ἀνακτόρων μετὰ τῶν πέντε αὐτῆς θυγατέρων (Θέκλης, Ἄννης, Ἀναστασίας, Μαρίας καὶ Πουλχερίας), ἀφοῦ προηγουμένως παρέδωσεν εἰς τὴν σύγκλητον τὰ ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ περισσεύματα, ἀνερχόμενα εἰς 140 περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπέφυγε τὰς διαβολὰς τοῦ Βάρδα, ὅστις ἐν τέλει ἔπεισε τὸν ἔκφυλον Μιχαὴλ Γ' νὰ διατάξῃ νὰ καρῇ μοναχὴ μετὰ τῶν θυγατέρων της καὶ νὰ κλεισθῇ μετ' αὐτῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κοριανοῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 867. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, τιμῶσα τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνάς της καὶ τὸν ἐν γένει εὐσεβῆ αὐτῆς βίον, κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ τιμᾷ τὴν μνήμην αὐτῆς τὴν 11 Φεβρουαρίου. Τὸ ἱερὸν αὐτῆς λείψανον φυλάσσεται ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Κερκύρας. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (920—943). Σύζυγος τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ῥωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ ἢ Ἀβαστάκτου (920—944) καὶ μήτηρ τῶν συμβασιλέων Χριστοφόρου (920—931), Στεφάνου (945) καὶ Κωνσταντίνου (920—945), καθὼς καὶ τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου (931—955). Ἀπέθανε τῷ 943. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα Βυζαντίου (970—976). Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Ζ' (912—959) καὶ τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ. Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Ἰωάννου Α' Τσιμισκῆ (11 Δεκεμβρίου 969), ἡ σύγκλητος, θέλουσα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς τοὺς νεαροὺς υἱοὺς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Ῥωμανοῦ Β', προέτρεψε τὸν Ἰωάννην Α' νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν προβεβηκυῖαν καὶ οὐχὶ ὡραίαν ἀλλ' ἐνάρετον Θεοδώραν καὶ ἐπέτυχε τοῦτο τελεσθέντος τοῦ γάμου κατὰ Νοέμβριον 970. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (1042 καὶ 1055—1056). Ἦτο τριτότοκος θυγάτηρ τοῦ τελευταίου ἐκ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας βασιλέως Κωνσταντίνου Η' (1025—1028). Γεννηθεῖσα περὶ τὸ 981 παρέμεινεν ἄγαμος, μὴ θελήσασα νὰ νυμφευθῇ οὔτε ὅταν ὁ πατήρ της, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του (1028), στερούμενος ἀρρένων τέκνων καὶ θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δυναστείαν τοῦ οἴκου του, προέτεινεν αὐτῇ νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν πατρίκιον Ῥωμανὸν Ἀργυρὸν καὶ μετ' αὐτοῦ βασιλεύσῃ. Λαβοῦσα τοῦτον ἡ πρεσβυτέρα ἀδελφή της Ζωή, εἰς ἡλικίαν 46 ἐτῶν, καὶ ἀναγορευθεῖσα βασίλισσα (1028), ἐξεδίωξεν αὐτήν, ἐκ φθόνου, ἀπὸ τὸ παλάτιον, ὁρίσασα ὡς τόπον διαμονῆς της τὴν μονὴν τοῦ Πετρίου (παρὰ τὰ σημερινὰ πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως). Βαρέως φέρουσα τὴν ἐκ τοῦ παλατίου ἀπομάκρυνσίν της ἡ Θεοδώρα, ἀνεμίχθη, ὡς φαίνεται, εἴς τινα συνωμοσίαν τοῦ στρατηγοῦ Κωνσταντίνου Διογένους, ἧς ἀνακαλυφθείσης, οὗτος μὲν ηὐτοκτόνησεν (1022), ἐκείνη δὲ ἐκάρη μοναχὴ κατὰ διαταγὴν τῆς ἀδελφῆς της Ζωῆς, παρέμεινε δὲ τοιαύτη ἐν τῷ Πετρίῳ μέχρι τοῦ 1042, ὅτε στασιάσας ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι ὁ τότε βασιλεὺς Μιχαὴλ Ε' (θετὸς υἱὸς τῆς Ζωῆς) ἐξώρισεν αὐτὴν εἰς Πρίγκηπον, ἐξεθρόνισεν αὐτὸν καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὸ παλάτιον τὴν Ζωὴν καθὼς καὶ τὴν ἐν Πετρίῳ μονάζουσαν Θεοδώραν καὶ ἀνηγόρευσε βασιλίσσας ἀμφοτέρας. Ἡ Ζωὴ ὅμως, ὑποβλέπουσα πάντοτε τὴν ἀδελφήν της καὶ θέλουσα νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς

Digitized by Google

συμβασιλείας της, ἐνυμφεύθη μετ' ὀλίγον (11 Ἰουνίου 1042) τὸν Κωνσταντῖνον Μονομάχον καὶ ἀμέσως ἐξεδίωξεν ἐκ νέου τὴν Θεοδώραν ἐκ τῶν παλατίων. Ἀλλ' ἐν τέλει ἐβασίλευσε καὶ ἡ Θεοδώρα, καὶ δὴ μόνη. Τῷ 1050 ἀπέθανεν ἡ Ζωή, τῷ δὲ 1055 καὶ ὁ σύζυγός της βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Θ΄. Ὁ λαὸς τότε ἐπανέφερεν (Ἰανουάριος 1055) ἐν εὐφημίαις τὴν Θεοδώραν εἰς τὰ παλάτια καὶ ἀνηγόρευσεν αὐτὴν ἐκ νέου βασίλισσαν. Ἦτο ἤδη ὑπερεβδομηκοντοῦτις καὶ ἡ διοίκησις τοῦ κράτους περιῆλθεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς χεῖρας τῶν αὐλικῶν της, οἵτινες, ἵνα κάλλιον ἐξασφαλίσωσι τὴν θέσιν των, ἔκριναν καλὸν ν' ἀπομακρύνωσιν ἐκ τοῦ στρατοῦ πάντα ἱκανὸν στρατηγὸν δυνάμενον ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς βασιλείας καὶ ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτὸν διὰ τῶν ἐμπίστων εὐνούχων τοῦ παλατίου. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰς ἀνωτάτας πολιτικὰς θέσεις. Παρ' ὅλα ταῦτα τάξις καὶ δικαιοσύνη ἐπεκράτησε καθ' ὅλον τὸ κράτος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς βραχείας βασιλείας τῆς Θεοδώρας, προελήφθη ἐγκαίρως συνωμοσία τις ἐξυφανθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ πρωτεύοντος, ἀσχάλλοντος διότι δὲν ἀνεγνωρίσθη βασιλεύς, καίτοι προωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίνου Θ΄, καὶ τέλος κατεστάλη ἀμέσως στασιαστικόν τι κίνημα τοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, ἐκραγὲν εἰς τὴν ἔναντι τοῦ Βυζαντίου Χρυσόπολιν (νῦν Σκούταρι). Ἡ Θεοδώρα παθοῦσα εἰλεὸν ἀπέθανε τὴν 30 Αὐγούστου 1056, ἀφοῦ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμάς της ἀνεγνώρισεν ὡς διάδοχόν της τὸν ὑπὸ τῶν αὐλικῶν αὐτῆς ὑποδειχθέντα γέροντα Μιχαὴλ ΣΤ΄ τὸν στρατιωτικόν. Μετ' αὐτῆς ἐξέλιπε καὶ ὁ τελευταῖος γόνος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, τῆς ἱδρυθείσης τῷ 867 ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Α΄ τοῦ Μακεδόνος (867—886). Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τοῦ Βυζαντίου (1261—1282). Σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐστέφθη τὸ πρῶτον τὸν Ἰανουάριον 1260 ἐν Νικαίᾳ βασίλισσα μετὰ τοῦ συζύγου της, ἐπιτροπεύοντος τὸν ἀνήλικον βασιλέα Ἰωάννην Δ΄ (υἱὸν τοῦ Θεοδώρου Β΄ Λασκάρεως) καὶ εἶτα (Αὔγουστος 1261) ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (1280), βλέπουσα τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου κατὰ τῆς ἐφ' ἱκανὸν συντελεσθείσης ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν, ἠναγκάσθη, ἵνα σώσῃ τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ της Ἀνδρονίκου Β΄, ν' ἀποδοκιμάσῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ Μιχαὴλ καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι οὐδέποτε θὰ ζητήσῃ νὰ ψαλῶσιν αἱ συνήθεις ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του ἀκολουθίαι. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Βασίλισσα τῆς Ἱερουσαλὴμ (1159—1162). Παλλακὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου Κομνηνοῦ καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143—1180), γεννηθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1146. Δεκατριέτις μόλις ἐνυμφεύθη τὸν Σεπτέμβριον 1159 τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνον Γ΄ (1144—1162). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, διαμένουσα πλησίον τῆς Βηρυττοῦ, συνῆψεν ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγάδος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ (τοῦ κατόπιν βασιλεύσαντος), ὃν οἱ κυρίαρχοι Φράγκοι εἶχον διορίσει διοικητὴν Βηρυττοῦ. Ἀποκαλυφθέντων τῶν ἀθέσμων ἐρώτων των ἔφυγον ἀμφότεροι ἐκεῖθεν καὶ μετὰ μακρὰς καὶ περιπετειώδεις περιπλανήσεις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἡ Θεοδώρα ἔτεκε δύο νόθα τέκνα, συνελήφθη αὐτὴ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Χαλδίας καὶ μετὰ τῶν τέκνων της ἀπεστάλη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἔκτοτε δὲ δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτῆς. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Σουλτάνα τοῦ Ἰκονίου, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ΣΤ΄ Καντακουζηνοῦ (1341—1345). Διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου (1341—1347) μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου (ἐπιτροπευομένου ὑπὸ τῆς μητρός του Ἄννης) καὶ τοῦ Ἰωάννου ΣΤ΄ Καντακουζηνοῦ, ὁ τελευταῖος οὗτος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Οὐρχάν, ἐδέχθη τὴν αἴτησίν του καὶ τῷ ἔδωκε σύζυγον τὴν θυγατέρα του Θεοδώραν, μολονότι αὐτὴ μὲν ἦτο νεωτάτη, ἐκεῖνος δὲ ἑξηκοντούτης γέρων καὶ ἀδυσώπητος πολέμιος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανωσύνης. Ὁ Καντακουζηνὸς διέτριβε τότε ἐν Θρᾴκῃ καὶ ὥρισε τόπον παραλαβῆς τῆς νύμφης τὴν Σηλυβρίαν, ἔνθα κατέπλευσαν (1346) 30 πλοῖα τουρκικὰ φέροντα τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Τούρκων ἀρχόντων καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ ἐπαίσχυντος τελετὴ ἐγένετο μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας. Ἔξωθεν τῆς πόλεως ἐστήθη ἡ βασιλικὴ σκηνὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ παρ' αὐτὴν ξυλίνη ἐξέδρα περικεκαλυμμένη πανταχόθεν διὰ χρυσοκεντήτων μεταξωτῶν ὑφασμάτων, τὴν ὁρισθεῖσαν δὲ ὥραν, καθ' ἣν περὶ τὴν ἐξέδραν ἦσαν συγκεντρωμένοι οἱ Βυζαντινοὶ καὶ Τοῦρκοι ἄρχοντες καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἔφιππος ὁ Καντακουζηνός, ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ παρατεταγμένα τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα καὶ ὁ προσελθὼν λαός, περιαιρεθέντων τῶν παραπετασμάτων ἐφάνη ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ἡ νύμφη Θεοδώρα μόνη ἐν μέσῳ πολυαρίθμων λαμπάδων καὶ συγχρόνως «σάλπιγγες ἤχησαν καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηται ἀνθρώποις». Ἀφοῦ ἔπαυσαν παιανίζοντα τὰ μουσικὰ ὄργανα ἤρξαντο οἱ ψάλται ᾄδοντες τὰ ἐγκώμια τῆς ἀτυχοῦς νύμφης, τὰ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν συντεθέντα.

Μετὰ τὰς διατυπώσεις ταύτας παρετέθησαν ἐπὶ ἡμέρας πλούσια γεύματα εἰς τοὺς Τούρκους στρατιώτας καὶ εἶτα ἀπῆλθεν ἡ νύμφη εἰς Μ. Ἀσίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ γέροντος Τούρκου συζύγου της, οἰκτρὸν θῦμα τῆς ἀσυνειδησίας τοῦ πατρός της, ὅστις περιγράφων ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ τὰ τοῦ γεγονότος τούτου, βεβαιοῖ ὅτι ἡ θυγάτηρ του Θεοδώρα «συνοικοῦσα τῷ βαρβάρῳ, τῆς εὐκλείας τῶν πατέρων ἀξίαν ἑαυτὴν ἐν τῷ πολιτεύεσθαι παρείχετο», καὶ προσθέτει ὅτι αὐτὴ ὄχι μόνον διετήρησε μέχρι τέλους τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν της, καίτοι πολλαί, λέγει, κατεβλήθησαν προσπάθειαι ἵνα τὴν πείσωσι νὰ ἐξωμόσῃ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐξισλαμισθέντας Χριστιανοὺς ἔπεισε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ πρότερον αὐτῶν θρήσκευμα, καὶ ὅτι ἐπροστάτευσε τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς καὶ ἀφειδῶς δαπανῶσα ἐξηγόρασε πλείστους αἰχμαλώτους ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Προγονὴ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Μαξιμιανοῦ Ἑρκουλίου. Ὁ στρατηγὸς Κωνστάντιος Χλωρός, προαχθεὶς εἰς καίσαρα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ καὶ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ὡς βοηθὸς τοῦ Μαξιμιανοῦ, ἀπέπεμψε τὴν σύζυγόν του Ἑλένην, ἐξ ἧς εἶχε γεννήσει τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Θεοδώραν, ἐξ ἧς ἔσχε τρία τέκνα: τὸν Δαλμάτιον, τὸν Κωνστάντιον καὶ τὸν Ἀννιβαλιανόν. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδώρα.** Ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ἰσαακίου Α΄ Ἀγγέλου (1185—1195). Ἐνυμφεύθη τὸν διὰ Κωνσταντινουπόλεως διελθόντα Κορράδον τὸν Μομφερρατικόν, σύμμαχον καὶ φίλον τοῦ Βυζαντίου, ὅστις παραμείνας ἔκτοτε εἰς Κωνσταντινούπολιν προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν βασιλέα. Ν. ΚΛΣ

—**Θεοδώρα** ἡ ἐξ **Αἰγίνης**. Ἐν Αἰγίνῃ γεννηθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐπὶ 55 ἔτη ἤσκησεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἥτις ἔκτοτε μετωνομάσθη μονὴ τῆς ἁγίας Θεοδώρας. Τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα αὐτῆς περιέχει ἡ «Καλοκαιρινὴ» (Βενετία 1861). Ε. Γ. Π.

—**Θεοδώρα** ἡ ἐν **Ἄρτῃ**. Κόρη τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Πετραλείφα, ἄρχοντος Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ σύζυγος τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β΄ Ἀγγέλου (1237—1271). Μετὰ βραχεῖαν συμβίωσιν ἀπεπέμφθη ὑπὸ τοῦ συζύγου της, ὁ ὁποῖος μετανοήσας τὴν μετεκάλεσε καὶ ἔζησε μετ' αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου της, συμβάντος τῷ 1265. Πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς πράξεώς του ὁ Μιχαὴλ ἔκτισε δύο ναούς, τὸν τῆς Παντανάσσης εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου ἐν τῷ σημερινῷ χωρίῳ Βλαχιόρου, ὅστις νῦν καλεῖται τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἕτερον τῆς Παναγίας, ὅστις παρὰ τὴν Ἄρταν κείμενος καλεῖται νῦν Κάτω Παναγιά. Καὶ ἡ Θεοδώρα δὲ ἔκτισε τὸν ἐν Ἄρτῃ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις ἔπειτα ἐξ αὐτῆς μετωνομάσθη Ἁγία Θεοδώρα, καὶ μονὴν γυναικείαν. Οἱ Ἠπειρῶται τιμῶντες τὴν Θεοδώραν ὡς ἁγίαν ἑορτάζουσι τὴν μνήμην αὐτῆς τὴν 11 Μαρτίου καὶ τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων της τὴν 20 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μπρέντιστα ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἀράχθου κατὰ παράδοσιν δεικνύουσιν ἔτι καὶ σήμερον τὸ καταφύγιον τῆς Θεοδώρας, ἀποπεμφθείσης ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἐν τῇ αὐτόθι μονῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὸν βίον τῆς Θεοδώρας ἔγραψεν ὁ μοναχὸς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος *Ἰὼβ Μέλος*, ἐξέδωκε δὲ ὁ *Μουστοξύδης* ἐν «Ἑλληνομνήμονι» σ. 41 κ. ἑξ. Ὁ αὐτὸς *Ἰὼβ* συνέταξε καὶ ἀκολουθίαν αὐτῆς, ἥτις ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ 1772 καὶ τὸ δεύτερον αὐτόθι τῷ 1812, τὸ τρίτον δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 1841. Ἡ δ΄ ἔκδοσις, ἐν Ἀθήναις καὶ αὐτή, τῷ 1874 ἐγένετο μετὰ προσθηκῶν.—*Σεραφεὶμ μητροπολίτου Ἄρτης καὶ Πρεβέζης*, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως Ἄρτης καὶ Πρεβέζης (Ἀθῆναι 1884).—*Ἀ. Μηλιαράκη*, Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (Ἀθῆναι 1898) 326 κ. ἑξ.—*L. Petit*, Bibliographie des Acolouthies grecques (Bruxelles 1926), 275 κ. ἑξ. Ε. Γ. Π.

Θεοδώρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ τῷ 104—105 μ. Χ. κατὰ τὴν κατὰ τῶν Δακῶν ἐκστρατείαν αὐτοῦ, ἀπέναντι τῆς ὁμωνύμου γεφύρας (Pons Trajani), παρὰ τὸ νῦν Τοῦρνο-Σεβερῖνο τῆς Ρουμανίας. Κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα ἦτο ἤδη κατεστραμμένον ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων (*Προκοπ.* Περὶ Κτισμ. IV, 6). Α. Θ. Σ.

— **Θεοδώρα (Πούλχρα)** *[Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ τῆς Θρᾴκης, παρὰ τοὺς Τόμους (νῦν Κωνστάντζα) ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου. (Περὶ Κτισμ. IV, 11). Α. Θ. Σ.

—**Θεοδώρα** (κοιν. **Θοδώρα**) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀλόειδες τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης Κρήτης, ἔχον 190 κατοίκους (1928). Ε. Γ.

Θεοδωρακάκης, *Ἰωάννης*. Ἐκ τοῦ χωρίου Ροδοκίνου τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου (Κρήτης), διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του κατὰ τὰς πρώτας μάχας τῆς μεγάλης ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως (1866—1869) καὶ ἐξελέγη εἷς τῶν ὑπαρχηγῶν τῆς ἐπαρχίας, διαπρέψας ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει. Κατὰ τὴν εἰς Σφακιὰ εἰσβολὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ὀμὲρ-πασᾶ τραυματισθεὶς σοβαρῶς εἰς θέσιν Τραόκουρτα τὴν 23 Ἀπριλίου 1867, διεκομίσθη διὰ τοῦ «Ἀρκαδίου» εἰς Ἀθήνας καὶ θεραπευθεὶς ἐν τῷ ἐκεῖ νοσοκομείῳ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Κρήτην, ἀγωνισθεὶς μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως (Ἰανουάριος 1869). Ν. ΚΛΣ

Θεοδωράκη, *Ἄνω* — *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κάτω Θεοδωράκη τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Κάτοικοι (1928) 139.

— **Θεοδωράκη, *Κάτω*** — *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κιλκὶς τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτοικοι (1928) 390. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ τὸ χωρίον *Ἄνω Θεοδωράκη* (κάτοικοι 139).

Θεοδωράκης. Ὄνομα Ἀγωνιστῶν. —1) ***Ἀναστάσιος.*** Καραβοκύρης ἐξ Ὕδρας καὶ ἐκ τῶν προυχόντων τῆς νήσου. Διέθεσεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος τὰ δύο του πλοῖα «Μιλτιάδης» καὶ «Κίμων», προσέφερε δὲ καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσά. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς πολιτικοὺς α΄ τάξεως καὶ ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον. —2) ***Δημήτριος.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ὅστις κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἐπλοιάρχευε τοῦ «Κίμωνος». Ἔλαβε μέρος εἰς πέντε μεγάλας ναυμαχίας καὶ διαφόρους μικροτέρας σημασίας συρράξεις. —3) ***Ἰωάννης.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπλοιάρχει τοῦ πατρικοῦ πλοίου «Μιλτιάδης». Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς τουρκικῆς φρεγάτας ἐν Ἐρεσσῷ. Τῷ 1822 εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ἀπεσπάσθη τοῦ στόλου καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου, προκαλέσας ζημίας εἰς ἓν τουρκικὸν δίκροτον. Διεκρίθη εἰς τὰς ναυμαχίας τοῦ Ντὰρ-Μπογάζ, τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Κατακώλου, ὅτε ἔσωσε τὸ πυρπολικὸν τοῦ Γ. Πολίτου, αἰχμαλωτισθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825, ἐπιβαίνων ἑτέρου πυρπολικοῦ τοῦ Γ. Πολίτου, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις ἔθεσε πῦρ εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα τὰ ἠγκυροβολημένα εἰς τὴν Μεθώνην, ἐξ ὧν ἐκάησαν καὶ κατεστράφησαν τὰ εἴκοσι πέντε. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυτικὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου τοῦ Ἀντ. Βώκου. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔσωσε τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην. Τῷ 1826 ἐπιβαίνων πυρπολικοῦ τοῦ Πολίτου, μετέσχε τῆς ἐν Μεσολογγίῳ πυρπολήσεως τουρκικῆς κορβέττας. —4) ***Μιχαήλ.*** Τέκνον ἐπίσης τοῦ Ἀναστασίου. Ἐπολέμησεν ὡς ὑποπλοίαρχος τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου καὶ ἐφονεύθη εἰς ναυμαχίαν τῆς Ἄνδρου, τῷ 1825, κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τουρκικῆς φρεγάτας. —5) ***Σάντος***, ὁ καὶ *Θεοδώρου* λεγόμενος. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν. Ἦτο καραβοκύριος καὶ πλοίαρχος τοῦ μικροῦ πολεμικοῦ «Λυκοῦργος», μὲ τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ναυμαχίας ὑπὸ τὸν Γεώργιον Ἀνδροῦτσον. Ἐδαπάνησε πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος. Γ. Δ. Κ.

Θεοδωράκι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (πρώην Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 484. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τούδορτσι*. Κεῖται παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Μεγάλου καὶ Μικροῦ Μπαρζέϊ, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Λιθαριά* (τέως Γενῆ-Κιοΐ, κάτ. 114). Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶναι δασώδης ἐκ δρυῶν. Ἔχει ὀλίγας καλλιεργησίμους ἐκτάσεις, σπειρομένας ὑπὸ δημητριακῶν, ὡς καὶ ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν. Παράγει ἐκλεκτὸν τυρὸν καὶ βούτυρον. Μετὰ τῆς Ἐδέσσης συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὥρ. 8), ὁμοίως δὲ καὶ μετὰ τῆς Ἀρδέας (ὥρ. 3). Δ. Ε. Μ.

Θεοδωρακόπουλος. —1) ***Ἀλέξιος.*** Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐξ Αἰτωλικοῦ. Ἦτο εὔπορος καὶ πρὸ τοῦ Ἀγῶνος, μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας. Κατὰ τὸν Ἀγῶνα ὑπηρέτησεν εἰς διάφορα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε΄ τάξεως. —2) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐκ Λακεδαίμονος. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τοὺς Γιατράκους, ἔπεσε δὲ μαχόμενος εἰς Φραγκόβρυσην τῷ 1821. —3) ***Θωμᾶς.*** Ὁπλαρχηγὸς ἐκ Γυθείου τῆς Μάνης. Ὑπηρέτησεν ὡς μπουλουκτσῆς καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1824 προήχθη εἰς ἑκατόνταρχον. —4) ***Παρασκευᾶς.*** Ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὸ Τουρκολέκκα. Ἦτο ὀπαδὸς καὶ σωματοφύλαξ τοῦ Νικηταρᾶ. Ὡς μπουλουκτσῆς τοῦ Κεφάλα καὶ τοῦ Φλέσσα, ἐπολέμησεν εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὴν Τρίπολιν. Ἐπολέμησε κατόπιν μὲ τὰ πελοποννησιακὰ σώματα τὰ σταλέντα εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλ-

Digitized by Google

λάδα. Τῷ 1825 ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὸ Μανιάκι. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδωρακόπουλος, *Ἰωάννης Ν.*** Ἐγεννήθη ἐν Βασσαρᾷ τῆς Λακεδαίμονος τῷ 1900. Ἐφοίτησεν ἐν τῇ Ριζαρείῳ σχολῇ ὡς ὑπότροφος τοῦ κράτους (1915—1920), ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τῆς Βιέννης (1921) καὶ ἐν Ἀϊδελβέργῃ (1922), ὅπου ἠκροάσατο ἰδίως τοῦ καθηγητοῦ H. Rickert. Ἐξέδωκε: «Platons Dialektik des Seins» (1927). «Θεωρία τοῦ λόγου» (1928). «Αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου» (1928). «Plotins Metaphysik des Seins» (1928). «Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» (1928). «Ἡ γνωσεολογία τοῦ H. Rickert (1928). «Ἡ φιλοσοφία τῆς τέχνης» (1929). Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον «Ἀρχεῖον τῆς φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν»: «Ἡ ἔννοια τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας» καὶ «Φιλοσοφία καὶ ψυχολογία». Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

θεοδώρειος ***αἵρεσις.*** Οὕτως ἐκλήθη ἡ ῥητορικὴ διδασκαλία *Θεοδώρου τοῦ Γαδαρέως*, ἧς ἀντίθετος ἦτο ἡ τοῦ ἀντιζήλου αὐτοῦ Ἀπολλοδώρου τοῦ Περγαμηνοῦ (ἀπολλοδώρειος αἵρεσις). —Π.

Θεοδώρητος (Deodatus). Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ τρεῖς ἅγιοι ἀναγράφονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο. —1) Ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μαρτυρήσας, ἑορταζόμενος τὴν 27 Σεπτεμβρίου. —2) Ὁ ἐπίσκοπος Νόλης ἐν Καμπανίᾳ, ἀποθανὼν τῷ 473 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 27 Ἰουνίου. —3) Ὁ ἐπίσκοπος Nevers, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος ὡς ἀσκητὴς καὶ ἱδρύσας τὸ μοναστήριον τοῦ Val de Galilée, ὅπερ εἶτα μετωνομάσθη Notre Dame de Saint-Dié. Ἀπέθανε τῷ 679 καὶ ἑορτάζεται τὴν 19 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδώρητος,** πατριάρχης ***Ἀντιοχείας.*** Εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνελθὼν τῷ 777, ἔπαθε πολλὰς καταδιώξεις ἐπὶ τοῦ Ἀροὺν-ἀλ-Ραχὶδ (765—809) καὶ συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακήν. Ε. Γ. Π.

—**Θεοδώρητος** ὁ ***Βρεσθένης.*** Ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων παραγόντων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐγεννήθη ἐν Νεμνίτσῃ τῆς Γορτυνίας τῷ 1787. Ἀνατραφεὶς ὑπὸ τοῦ θείου του ἐπισκόπου Βρεσθένης (ἐν Σελλασίᾳ τῆς Λακεδαίμονος) ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος, τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ὅταν, λόγῳ γήρατος, ἐκεῖνος παρῃτήθη τῷ 1813. Ὁ νεαρὸς ἐπίσκοπος περιῆλθε τὴν περιφέρειαν, ἣν ἐποίμαινε, καὶ συνετέλει εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν κατηρειπωμένων ναῶν καὶ εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος, ὡς ἐκ τούτου δὲ κατέστη δημοφιλέστατος. Μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας τῷ 1819 μετ' ἀπαραμίλλου ζήλου ἐνήσκησεν ἀποστολικὰ καθήκοντα καὶ μετέδωκε τὸ μυστήριον εἰς πολλοὺς ἱεράρχας καὶ ἄλλα σημαίνοντα πρόσωπα. Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος δὲν ὤκνησε νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα, πλὴν δὲ τῶν ἐνθουσιαστικῶν του λόγων πρὸς τὰ στρατεύματα καὶ τῶν γενναίων προτροπῶν του, ἐπολέμησε καὶ αὐτοπροσώπως, μετασχὼν τῶν μαχῶν τοῦ Βαλτετσίου, τῶν Βερβαίνων καὶ τῶν Δολιανῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ συνειργάζετο μετὰ τῶν κορυφαίων διὰ τὴν ἑνότητα τῆς ἐνεργείας καὶ δια τὴν συγκρότησιν τῆς πρώτης πελοποννησιακῆς γερουσίας, εἰς ἣν ἐπεδίωκε ν' ἀνατεθῇ ἡ ὅλη ἐπιμέλεια τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἡ διοίκησις τοῦ ἀρτιπαγοῦς κράτους. Τόσον δ' ἐξετιμῶντο καὶ ἡ δρᾶσίς του καὶ ὁ ἀκραιφνὴς πατριωτισμός του, ὥστε τὴν 26 Μαΐου 1821 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς πρώτης πελοποννησιακῆς γερουσίας. Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ πολιορκουμένων Τούρκων, αὐτὸς ὑπέβαλε τὴν ἰδέαν νὰ διεξαχθοῦν μετὰ πάσης εἰλικρινείας διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου εἰς τοὺς ἐπαναστάτας· διὰ νὰ προσδώσῃ δὲ περισσότερον κῦρος, τὴν 18 Ἰουνίου 1822 παρεδόθη ὁ ἴδιος ὡς ὅμηρος ἐν Ναυπλίῳ, διῆλθε δὲ ἐν ἀληθινῇ αἰχμαλωσίᾳ ὅλην τὴν περιπέτειαν τῆς δραμαλικῆς ἐπιδρομῆς καὶ καταστροφῆς, μετὰ τῶν πολυμήνων συνεπειῶν της, κακοπαθήσας εἰς τὸ Παλαμήδιον μέχρι τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους. Συνελθούσης κατὰ Μάρτιον 1823 ἐν Ἄστρει τῆς Β' ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος αὐτῆς, κατ' οὐσίαν ὅμως αὐτὸς κατηύθυνε τὰς ἐργασίας τοῦ σώματος. Μετέπειτα ἐγένετο ἀντιπρόεδρος καὶ τοῦ βουλευτικοῦ. Ὡς τοιοῦτος μάλιστα ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν αὐστηρότητα, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν δύο σωμάτων, ἢ μᾶλλον μεταξὺ τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν προυχόντων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιμένων εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς πειθαρχίας καὶ εἰς τὴν ἄκαμπτον ἐφαρμογήν της, τὸν μὲν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν ἐκήρυξεν «ἔκπτωτον τοῦ βουλευτικοῦ χώρου», ἐπειδὴ ἀπουσίασεν ἀδικαιολογήτως ἀπὸ σπουδαίαν συνεδρίασιν καὶ ἐπέδειξεν ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ὕψιστα συμφέροντα τῆς πατρίδος, ἔπαυσε δὲ τὸν μινίστρον τῆς οἰκονομίας Χαράλαμπον Περούκαν, διότι, ἄνευ προηγουμένου νόμου, ἐπέβαλε μονοπώλιον τοῦ ἅλατος, μολονότι αἱ ἐκ τούτου εἰσπράξεις ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαναστατημένης χώρας. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα ἐμφύλιον πελοποννησιακὸν πόλεμον, κηρυχθεὶς ἐναντίον τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἐπέτυχεν εἰς τὰ ἐναντίον αὐτῶν ληφθέντα μέτρα καὶ κατώρθωσε ν' ἀποκαταστήσῃ πρὸς καιρὸν τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς διοικήσεως ἀπὸ τοὺς Κουντουριώτας, ὁ Θεοδώρητος δὲν ἔλαβε πλέον ἐνεργὸν μέρος καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐπισκοπήν του, τὴν ὁποίαν ἐποίμανε μέχρι τοῦ 1842. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, χηρευσάσης τῆς ἐπισκοπῆς Πατρῶν, ὁ Θεοδώρητος προήχθη εἰς μητροπολίτην Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἡ κυβέρνησις προήχθη καὶ λόγῳ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν σεβάσμιον ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ διότι ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν ἐπισκοπὴν Βρεσθένων διὰ λόγους γενικωτέρας σημασίας. Ὁ Θεοδώρητος ὅμως ἀπεποιήθη τὴν μετάθεσιν ταύτην, τὴν γενομένην διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς συνόδου, καὶ ἀνεφέρθη πρὸς τὸν βασιλέα Ὄθωνα, διαμαρτυρηθεὶς διὰ τὸ ἀντικανονικὸν τῆς πράξεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἐτηρήθη ὁ ἀπαραίτητος ὅρος, καθ' ὃν ἔδει νὰ ἔχῃ ἐρωτηθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἂν ἀποδέχεται τὴν μετάθεσιν. Τότε ἐπῆλθε ζωηρὰ διαμάχη μεταξὺ Θεοδωρήτου καὶ τῆς Ἱερᾶς συνόδου, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τῆς ἐπισκοπῆς καὶ ἡ συνεπείᾳ ταύτης ἀπόλυσις τοῦ Θεοδωρήτου, εἰς ὃν ἀνεγνωρίσθη σύνταξις μηνιαία δραχμῶν τριακοσίων. Τὴν τοιαύτην τροπὴν τῆς ὑποθέσεώς του δὲν ἀνέμενεν ὁ Θεοδώρητος, βαρέως δὲ φέρων αὐτὴν ἠσθένησεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐξενίζετο, καὶ ἐκεῖ, μετὰ ἓν ἔτος ἀπεβίωσε, τὴν 23 Ἀπριλίου 1843 Τὸν ἐπικήδειον ἐξεφώνησεν ὁ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, πλέξας τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀγωνιστοῦ ἱεράρχου. Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων, τιμῶσα τὸν ἄνδρα, κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν πολιτικῶν α' τάξεως. Γ. Δ. Κ.

—**Θεοδώρητος** ὁ ***Κύρου*** (ἢ ***Κύρρου***). Ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας τῷ 393 περίπου. Ὀκταετὴς εἰσήχθη εἰς τὴν τοῦ Εὐπρεπίου μονὴν καὶ ἐγένετο ἀναγνώστης καὶ κατόπιν διάκονος. Τῷ 423 προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Κύρου, ἥτις περιελάμβανεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ της περὶ τὰ 800 χωρία. Τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 25 ἔτη. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐκκλησίας του ἔκτισε δημοσίας στοάς, δύο μεγίστας γεφύρας, δημόσια λουτρὰ καὶ λαμπρὸν ὑδραγωγεῖον. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὰς δογματικὰς ἔριδας, αἵτινες ἐτάραττον τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς χρόνους του, ἐκηρύχθη κατὰ τῶν «ἀναθεματισμῶν» τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου (διότι ὑπελάμβανε τούτους ὡς ἀπολογίαν οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἀπολιναρίου διδασκαλίας), ὑπὲρ τοῦ καταδικασθέντος δὲ ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς συνόδου (431) Νεστορίου, ὃν ἐθεώρει ἄξιον σεβασμοῦ διὰ τὸ αὐστηρὸν τοῦ βίου του, ἀλλὰ συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου συνεβούλευε τὸν Νεστόριον «τὴν Παναγίαν Παρθένον Θεοτόκον ὀνομάζειν». Ἀλλ' ὅτε τῷ 433 ἐξητάσθησαν μετὰ ψυχραιμίας αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, ὁ Θεοδώρητος καὶ ὁ Ἰωάννης διηλλάγησαν πρὸς τὸν Κύριλλον καὶ δὲν διεταράχθη πλέον ὁ ἀδελφικὸς αὐτῶν σύνδεσμος, καὶ ὁ Νεστόριος κατεκρίθη παρά τε Θεοδωρήτου καὶ Ἰωάννου. Τῷ 449 ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Διοσκόρου τοῦ Ἀλεξανδρείας προεδρευθείσῃ συνόδῳ τῆς Ἐφέσου, ὁ Θεοδώρητος ἐστερήθη τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ ἐκλείσθη ἐν μονῇ. Ἀποθανόντος Θεοδοσίου τοῦ Β' τῷ 450, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μαρκιανὸς ἀνεκάλεσεν τὸν Θεοδώρητον ἐκ τῆς ἐξορίας. Τῷ 451 μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ὑπέγραψε καὶ τὴν καταδίκην τοῦ Νεστορίου. Ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ συνεδρείᾳ τῆς συνόδου, ἐξετασθείσης τῆς προτέρας αὐτοῦ διαγωγῆς, ἐκηρύχθη πανηγυρικῶς ἀθῷος. Μετὰ τὴν ἀθώωσίν του ὁ Θεοδώρητος, ἐπανελθὼν εἰς Ἀντιόχειαν, μετέβη εἰς τὴν φίλην αὐτοῦ παρὰ τὴν Κῦρον μονὴν καὶ ἐν αὐτῇ συνεχίσας τὸ συγγραφικὸν ἔργον του ἀπέθανε τῷ 458. Καὶ κατεδίκασε μὲν κατόπιν ἡ Ε' ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 553 συνελθοῦσα σύνοδος μόνα τὰ κατὰ τοῦ Κυρίλλου καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου γραφέντα ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου, τὰ δ' ἄλλα συγγράματα αὐτοῦ καὶ αὐτὸν τὸν συγγραφέα ἀκατάγνωστον ἀφῆκε καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἄξιον ἀνεκήρυξεν. Ὁ Θεοδώρητος συνέγραψε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Κατὰ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου», «Κατὰ Μαρκίωνος», «Κατὰ Μακεδονίου» (3 βιβλία), «Ἀνατροπὴ τῶν δώδεκα ἀναθεματισμῶν τοῦ Κυρίλλου», «Πεντάλογος», «Ἀπολογία ὑπὲρ Διοδώρου τοῦ Ταρσοῦ καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας», «Ἐρανιστής», «Περὶ θεολογίας καὶ τῆς θείας ἐνανθρωπίσεως», «Ἑλληνικῶν θεραπευτικὴ παθημάτων ἢ εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐξ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπίγνωσις», «Περὶ προνοίας», «Πρὸς τὰς παύσεις τῶν Μάγων» ἢ «Πρὸς τοὺς ἐν Περσίδι μάγους» καὶ «Πρὸς Ἰουδαίους» ἢ «Κατὰ Ἰουδαίων», «Εἰς τὰ ἄπορα τῆς θείας Γραφῆς», «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» (εἰς 5 βιβλία), συνεχίζουσα τὴν τοῦ Εὐσεβίου μέχρι τοῦ 428, «Φιλόθεος ἱστορία ἢ ἀσκητικὴ πολιτεία» συλλογὴ βίων 30 περιφήμων ἀσκητῶν, «Αἱρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομὴ» (εἰς 5 βιβλία). Τῶν ἔργων τούτων τοῦ Θεοδωρήτου μεγάλη ἦτο ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν κατόπιν αὐτοῦ χριστιανικὴν φιλολογίαν. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Θεοφύλακτος ὁ Βουλγαρίας κυριωτάτην πηγὴν τῶν ἑρμηνευτικῶν αὐτῶν ἔργων εἶχον τὰ συγγράμματα τοῦ Θεοδωρήτου, ὁ δὲ Φώτιος 34 ἑρμηνευτικὰς πραγματείας του σχεδὸν αὐταῖς λέξεσι παρέλαβε καὶ οἱ κατόπιν ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι καὶ συναξαρισταὶ πολλὰ ὀφείλουσιν εἰς τὰ ἱστορικὰ ἔργα του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἔργα τοῦ Θεοδωρήτου τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1642 ὑπὸ τοῦ *Sirmond*, μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως εἰς 4 τόμους, εἰς οὓς κατόπιν τῷ 1684 προσέθηκε πέμπτον τόμον ὁ *Garnier*. Κατόπιν ὁ *Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις* (καὶ ὄχι διάκονός τις Βούλγαρος, ὁ Εὐγένιος ὡς γράφεται ἐν τῇ πατρολογίᾳ *Bardenhewer-Godet)* ἀνετύπωσε μόνον τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν Χάλλῃ (1768—1775) εἰς 5 τόμους μετ' ἐκτενοῦς βιογραφίας τοῦ Θεοδωρήτου ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ, τελευταία δ' ἔκδοσις παρὰ *Migne*, εἰς 5 ὡσαύτως τόμους (80—84). —*Ἀ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς*, Θεοδωρήτου ἐπισκόπου πόλεως Κύρρου πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐπερωτήσεις παρά τινος τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπων ἀποκρίσεις (Πετρούπολις 1895).—*Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων* Περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ἀθῆναι 1849) Δ' 654 κ. ἑξ. —*Bardenhewer-Godet*, Les pères de l'église (Paris 1889) Β' 237 κ. ἑξ. — *Güldenpenning*, Die Kirchengeschichte des Theodoret von Kyrros (Halle 1889).— *E. Schwartz*, Zur Schriftstellerei Theodorets (München 1922). —*Stählin*, Die altchristliche griechische Litteratur (München 1924) 1176 κ. ἑξ. Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεοδώρητος** ὁ ***Λακεδαιμονίας.*** Ἐν Πελοποννήσῳ γεννηθεὶς κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πατριαρχείων προσληφθεὶς ἐγένετο ἀρχιδιάκονος καὶ κατόπιν προεχειρίσθη μητροπολίτης Λακεδαιμονίας. Ἀποσυρθεὶς ἐκ τῆς μητροπόλεως ταύτης μετέβη εἰς Ἅγιον ὄρος ὅπου ἐμόνασε. Ε. Γ. Π.

— **Θεοδώρητος** ὁ ***Λαυριώτης.*** Ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος γεννηθεὶς καὶ ἐκεῖ τὰ πρῶτα γράμματα μαθών, μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος καὶ ἐνεγράφη ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας. Τῷ 1802, πατριαρχικῇ καὶ συνοδικῇ προστάξει, ἐκ τῆς Λαύρας, ἧς ἦτο προηγούμενος, προήχθη εἰς ἡγούμενον τῆς μονῆς Ἐσφιγμένου, ἣν ἐπί τινα ἔτη διευθύνας ἀπεσύρθη ἐξ αὐτῆς καὶ ἀγοράσας κελλίον τι ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Λαύρας ἐμόναζεν ἐν αὐτῷ συγγράφων μέχρι τοῦ θανάτου του. Περιῆλθε πάσας τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ μελετήσας τὰ παλαιὰ αὐτῶν ἔγγραφα ἔγραψε «Περίοδον τοῦ Ἁγίου ὄρους», ἥτις εἰς ἄλλους ἐχορήγησεν ἱκανὴν ὕλην πρὸς συγγραφάς. Μετέσχε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1776 συγκληθείσης τοπικῆς συνόδου ἐξ ἀφορμῆς τῆς περὶ κολλύβων ἔριδος. Τῷ 1799 ἐπεστάτησεν ἐν Λειψίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Πηδαλίου» Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου καὶ ἑτέρου βιβλίου περιέχοντος κανόνας εἰς Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, ἔγραψε δὲ καὶ αὐτὸς «Ἑρμηνείαν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου», ἐκδοθεῖσαν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1800. Ε Γ. Π.

— **Θεοδώρητος Α',** πάπας ***Ρώμης*** (615—618). Ρωμαῖος, ἀνῆλθεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τῇ 19 Ὀκτωβρίου τοῦ 615, διαδεχθεὶς Βονιφάτιον τὸν Δ'. Ὑπεστήριξε τὸν κλῆρον, ἵδρυσε πολλὰς ἐκκλησίας καὶ πολλὰς ἐπεσκεύασεν, ἐθέσπισε τὰς δύο λειτουργίας καθ' ἑκάστην ἑορτὴν διὰ τὴν πληθώραν τῶν προσερχομένων εἰς τοὺς ναοὺς Χριστιανῶν καὶ μετὰ τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀπέθανε, τῷ 618.

— **Θεοδώρητος Β',** πάπας ***Ρώμης*** (672—676). Ρωμαῖος μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἐράσμου, διεδέχθη τῷ 672 τὸν Βιταλιανὸν ἐν τῷ παπικῷ θρόνῳ. Ἐφρόντισε περὶ τῆς μοναχικῆς πειθαρχίας καὶ ἐπολέμησε τοὺς αἱρετικοὺς μονοθελητάς. Κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς παπωσύνης αὐτοῦ πολιτικὰς ἔριδας μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὁ Θεοδώρητος ἐτήρησε στάσιν οὐδετέραν, ἀπέθανε δὲ τῷ 676. Ε. Γ. Π.

Θεοδωρία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς φυλῆς τῶν Ἀθαμάνων, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Λιβίου. Ἔκειτο κατὰ τὴν ὀρεινὴν καὶ δύσβατον χώραν τῆς ΝΑ Ἠπείρου, τὰ σημερινὰ Τζουμέρκα, ἔνθα καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς φυλῆς ταύτης, ἡ Ἀργιθέα. Τινὲς τὴν Θεοδωρίαν τοποθετοῦσιν εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον *Βουργαρέλι*, ἄλλοι δὲ εἰς τὰ *Θεοδώριανα*, στηριζόμενοι εἰς τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ χωρίου τούτου καὶ εἰς τὰ κατὰ τοῦτο ἐρείπια, καλούμενα κοινῶς *Σελιό*. Ι. Σ. Σ.

— **Θεοδωρίας, *τέως δῆμος*** —. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὸν τότε νομὸν Ἄρτης 8 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀνεμορράχης* (τέως *Μπούγας*), *Βουλγαρελίου*, *Θεοδωριάνων*, *Λειψοῦ* (τέως *Λουψίστας*), *Νησίστας*, *Πιστιενῶν*, *Τετρακώμου* (τέως *Μήγερι)* καὶ *Χώσεψι*. Δ. Ε. Μ.

Θεοδώριανα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ νομοῦ Ἄρτης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 752.

Θεοδωριανὰ *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Κεφαλίου τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Κισάμου τοῦ νομοῦ Χανίων. Κάτ. (1928) 56.

Θεοδωριὰς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείας Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, παρὰ τὴν Καρχη-

Digitized by Google

δόνα. Πάλαι ὠνομάζετο *Οὐάγα* ἢ *Βάγα*, καὶ συγκατεστράφη μετ' ἄλλων πόλεων κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἰούβα βασιλέως τῆς Νουμιδίας, τῷ 46 π. Χ. (*Στράβ.* XVII, 831). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνέλαβεν ἀργότερον, καθόσον ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμ. IV, 5, 12—14) ὡς πόλις ἀτείχιστος καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μαυρουσίων, τὴν ὁποίαν περιέβαλε δι' ὀχυρωτάτου τείχους ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565). Οἱ κάτοικοί της εὐγνωμονοῦντες μετωνόμασαν αὐτὴν *Θεοδωριάδα*, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ αὐτοκρατείρας Θεοδώρας. Α. Θ. Σ.

Θεοδωρίδας. Ἐπιγραμματοποιὸς ποιητής, ἀντίτεχνος τοῦ Μνασάλκου, ζήσας τὸν Γ' αἰῶνα π. Χ. Ἐν τῇ «Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ» διασῴζονται 18 ἐπιγράμματά του ποικίλου περιεχομένου. Γ. Κ. Γ.

Θεοδωρίδης. Οὕτως ὑπεγράφετο κρυπτογραφικῶς ὁ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας *Ἐμμανουὴλ Ξάνθος*. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδωρίδης, *Ἀριστομένης*.** Δικαστικὸς καὶ δημοσιολόγος. Ἐγεννήθη ἐν Πύργῳ τῷ 1841. Δικηγορήσας ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ γενετείρᾳ του, εἰσῆλθεν εἶτα εἰς τὸ δικαστικὸν στάδιον, ὅπου ταχιστα ἀνῆλθε τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας, γενόμενος ἀρεοπαγίτης καὶ κατόπιν νομικὸς σύμβουλος κατὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ θεσμοῦ τούτου. Ἐξέδιδεν ἐν Πύργῳ τὴν ἐφημερίδα «Εὐνομίαν». Ἠσχολήθη μὲ τὸ σταφιδικὸν ζήτημα, ὑπῆρξεν εἷς τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν τοῦ θεσμοῦ τῆς «παρακρατήσεως», ὅτε δὲ ἱδρύθη ἡ Σταφιδικὴ τράπεζα, ἐκλήθη εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς. Ἀποχωρήσας βραδύτερον ταύτης ἐδικηγόρησεν ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς β' ἀναθεωρητικῆς βουλῆς τοῦ 1910 ἐξελέγη βουλευτὴς Ἀττικοβοιωτίας. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1924.

— **Θεοδωρίδης, *Θαλῆς*.** Ἀγωνιστὴς ἐκ Πύργου τῆς Ἠλείας. Ἐπολέμησεν ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Χρυσάνθου Σισίνη καὶ ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς τοῦ Γεωργίου Σισίνη. Ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ σώματος Ἠλείων ἐπολέμησεν εἰς τὴν Ἤλειαν, τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Ἀττικήν. Τῷ 1825 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μεγαλυτέρου σώματος καὶ ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰμβραήμ. Εἰς τὰς μάχας τοῦ Δραγαμέστου καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ διῴκει σῶμα ἑκατὸν Πελοποννησίων. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ε' τάξεως. Ἔλαβεν ἐπίσης τὸ χαλκοῦν νομισματόσημον καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους θέσεις μέχρι τοῦ 1850, ὁπότε ἀπέθανε. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδωρίδης, *Θαλῆς Ἀρ.*** Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1885. Υἱὸς τοῦ Ἀριστομένους Θεοδωρίδου. Διδάκτωρ τῆς νομικῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου, συνεπλήρωσε τὰς οἰκονομικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν Παρισίοις, ἠσχολήθη δ' εἰδικώτερον περὶ τὰ ἀσφαλιστικά. Ὀργανωτὴς καὶ ἀπὸ τοῦ 1918 διευθυντὴς τῆς ἀσφαλιστικῆς ἑταιρείας ἡ «Ἀνατολή», διετέλεσε πληρεξούσιος Ἀθηνῶν—Πειραιῶς ἐν τῇ δ' ἐθνικῇ συντακτικῇ συνελεύσει. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

— **Θεοδωρίδης, *Ἰάκωβος*,** ὁ αὐτοκληθεὶς ***καπτὰν Ἀχιλλεύς***. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1790 ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ἐμεγάλωσεν ἐν Ὕδρᾳ, ὅπου ἐκάρη μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰάκωβος*. Σταλεὶς εἰς Βλαχίαν περὶ τὸ 1815 νὰ σπουδάσῃ παρὰ τῷ Γεωργίῳ Κλεοβούλῳ, ἐγένετο διάθερμος Φιλικός. Τῷ 1820, ἐπανελθὼν εἰς Ὕδραν ὡς διδάσκαλος, συνέστησεν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, κατήχησε δὲ πλείστους ὅσους ἔν τε τῇ νήσῳ καὶ ἐν τῇ γείτονι Ἑρμιονίδι. Περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1821 ἐστάλη εἰς Κορινθίαν νὰ ἐξεγείρῃ τὰ πλήθη, ἐκεῖ δέ, περιβεβλημένος στολὴν καὶ περικεφαλαίαν καὶ αὐτοκληθεὶς *καπτὰν Ἀχιλλεύς*, κατώρθωσε νὰ ἐνθουσιάσῃ πολλοὺς καὶ ν' ἀποσπάσῃ τόσον πολὺ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς προσωρινῆς διοικήσεως, ὥστε νὰ ἐπισκιάσῃ τοὺς Κορινθίους ὁπλαρχηγούς. Ἐπικειμένης τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη, διωρίσθη τῇ 19 Μαΐου 1822 φρούραρχος τοῦ Ἀκροκορίνθου, μὲ ἀπεριόριστα δικαιώματα. Εἰς αὐτὸν ἐνεπιστεύθη ἡ διοίκησις καὶ αὐτὸν τὸν περίφημον Κορίνθιον βέην Κιαμὴλ μὲ τὰ χαρέμια του καὶ τὴν ἀκολουθίαν του, συμποσουμένην εἰς 42 πρόσωπα. Ἡ φρουρὰ του ἀπετελεῖτο ἀπὸ 150 ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν καὶ πλεῖστοι φυγάδες τοῦ στρατοπέδου τῶν Μεγάλων Δερβενίων. Ἐν τούτοις, τὴν 6 Ἰουλίου 1822, ὅταν ἀνεφάνη ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ὁδεύων ἀνενόχλητος πρὸς τὴν Κόρινθον, ὁ Ἀχιλλεὺς συνεκάλεσε συμβούλιον καὶ μετ' αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ φονεύσουν τὸν Κιαμὴλ βέην μεθ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του, νὰ ἀνατρέψουν τὸ φρούριον δι' ἐκρήξεως τῆς πυριτιδαποθήκης καὶ νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν. Καὶ ὁ μὲν Κιαμὴλ βέης ἐσφάγη, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἥτις διεσώθη χάρις εἰς τὸν καπτὰν Ἀχιλλέα. Οὗτος δέ, ἀντὶ νὰ ἐμπρήσῃ τὴν πυριτιδαποθήκην κατὰ τ' ἀποφασισμένα, ἠκολούθησε τοὺς φεύγοντας. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐκυριεύθη ἀκωλύτως ὁ Ἀκροκόρινθος ἀπὸ τὸν Δράμαλην. Συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς διοικήσεως ὁ καπτὰν Ἀχιλλεὺς διὰ τὴν ἐν Κορίνθῳ διαγωγήν του, πρῶτον μὲν ἠσβολώθη ὑπὸ τοῦ ἐξηγριωμένου πλήθους, εἶτα δ' ἐφυλακίσθη εἰς τὴν μονὴν Ἁγίων Ἀναργύρων, καὶ τέλος ηὐτοκτόνησε βληθεὶς δι' ὅπλου φρουροῦ τινος. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδωρίδης, *Φρίξος*.** Ἐγεννήθη τῷ 1892 ἐν Σέρραις, ὅπου καὶ διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Σπουδάσας εἶτα ἐν Ἀθήναις καὶ Ζυρίχῃ ἐγένετο (1920) διδάκτωρ τῶν τεχνικῶν ἐπιστημῶν, τῷ 1921 καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Σμύρνης καὶ τῷ 1923 τοῦ Μετσοβίου πολυτεχνείου, ὅπου διδάσκει ἐφηρμοσμένην μηχανικὴν καὶ ἀεροδυναμικήν. Ἔγραψεν: «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν μηχανικὴν δομιότητα» (1923), «Μαθήματα ἐφηρμοσμένης μηχανικῆς» (1926) κἄ.

— **Θεοδωρίδης, *Χαράλαμπος Θ.*** Ἐγεννήθη τῷ 1883 ἐν Καισαρείᾳ τῆς Μ. Ἀσίας. Τῷ 1900 ἀπεφοίτησε τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰργάσθη ὡς διδάσκαλος εἰς διαφόρους κοινότητας τῆς Τουρκίας. Ἐφοίτησεν ἔπειτα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν Ἀθηνῶν. Ἀποπερατώσας τὰς σπουδάς του τῷ 1913 εἰργάσθη ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τοῦ 1915—1919 ἐφοίτησεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Μονάχου, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίως τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ θέρος τοῦ 1918 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας διὰ διατριβῆς περὶ τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ γενετησιακοῦ συναισθήματος («Sexuelles Fühlen und Werten» δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Archiv für die gesamte Psychologie» (XL Band, 1, u. 2. Heft). Ἡ βραδύτερον συγγραφεῖσα μελέτη του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ συναισθηματικὸν ἐν τῇ διανοήσει τοῦ Κάντ» (Ἀθῆναι, 1924) συνδέεται μὲ τὴν πρώτην. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδημοσίευσε μελέτην περὶ τοῦ Στέφαν Γκιόργκε («Δελτίο Ἐκπ. Ὁμίλου», 9, 1921) καὶ κατόπιν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ θέση τῆς σημερινῆς ψυχολογίας» («Δελτ. Ἐκπ. Ὁμ.» 10, 1922) κ. ἄ. Καθηγητὴς τοῦ Προτύπου γυμνασίου ἀπὸ τοῦ 1921, βραδύτερον τῆς ἱστορίας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ εἰς τὸ Διδασκαλεῖον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως συντάσσει μετὰ τοῦ Α. Λαζάρου ἐγχειρίδια ἱστορίας τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀπὸ τοῦ 1926 εἶναι καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Θεοδωρῆκας. —1) ***Ἀνδρέας*.** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας. Ἐπολέμησεν ὡς πυρπολητὴς ἐπὶ διαφόρων πυρπολικῶν. Κυρίως ἠγωνίζετο ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ἀντωνίου Βώκου. Διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητά του εἰς Σοῦδα τῷ 1823. —2) ***Γρηγόριος*.** Ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἱερομόναχος καὶ Ἀγωνιστής. Ἐπολέμησεν εἰς διαφόρους μάχας ἐν Πελοποννήσῳ, ἐφονεύθη δὲ ἐπὶ Ἰμβραὴμ. —3) ***Θεόδωρος*.** Πατὴρ τῶν ἀνωτέρω. Παλαιὸς ναυτικός, ἀναφερόμενος διὰ τὰ ταξίδιά του, τὰ ὁποῖα ἐξετέλει μὲ διάφορα πλοῖα διὰ λογαριασμὸν τοῦ Βελῆ πασᾶ. Εἶχεν ὑπηρετήσει εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Τουρκίας ὑπὸ τὸν Γεώργιον Δῆμα Βούλγαρην καὶ τὸν Κοκοβίλλην. Ἐφονεύθη ἀγωνιζόμενος εἰς Μονεμβασίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως. Γ. Δ. Κ.

Θεοδωρίτσι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πάστρας τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κεῖται πλησίον τοῦ Ἀσπρογέρακα καὶ ἔχει 96 κατοίκους 1928. Τὸ χωρίον ἦτο πρὶν ἓν ἀπὸ τὰ 34 χωρία, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸν δῆμον Πρόννων. Π. Τ. Π.

— **Θεοδωρίτσι** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἄνω Ποροΐων τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς (τέως Σιδηροκάστρου) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 124.

Θεοδώριχος (Theodoric, Dietrich, Thierry). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται τέσσαρες βασιλεῖς τῶν Φράγκων, τῆς Αὐστρασίας, τῆς Νευστρίας καὶ Βουργουνδίας. —1) ***Θεοδώριχος ὁ Α'***, ὁ ἐπιλεγόμενος *Παλαιός*. Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Χλοδοβίκου (Κλόβις), ἐγεννήθη ἐκ παλλακῆς, πρὸ τοῦ γάμου τοῦ πατρός του μετὰ τῆς βασιλίσσης Κλοτίλδης τῷ 508. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἦτο εἰκοσιπενταετής. Ἡ στρατιὰ τῶν Φράγκων ἠξίωσεν, ὅπως τὸ κράτος τοῦ Χλοδοβίκου διανεμηθῇ εἰς τὰ τέσσαρά του τέκνα. Ὁ Θεοδώριχος, ἐκτὸς τῶν πέραν τοῦ Ρήνου ἐπαρχιῶν, ἔλαβεν εἰς τὴν μοῖράν του τὸ Μέτς, τὰς πόλεις τὰς κειμένας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μόζα ποταμοῦ καὶ διαφόρους πόλεις εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν Γαλλίαν. Τῷ 515 ἀπέστειλε τὸν υἱόν του Θεοδέβερτον ἐναντίον τῶν Δανῶν πειρατῶν, οἵτινες ἐλεηλάτουν τὴν Γαλλίαν, καὶ κατενίκησεν αὐτούς, φονεύσας τὸν ἀρχηγόν των. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ὑποταγὴ τοῦ Βαυαρικοῦ ἔθνους, ὅπερ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ἔλβα εἶχε μεταναστεύσει πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Δουνάβεως. Ἡ κατάκτησις τοῦ βασιλείου τῶν Θουριγγίων, κατεχόντων τὸ κέντρον τῆς Γερμανίας, μεταξὺ τῶν Βαυαρῶν καὶ τῶν Σαξώνων, θεωρεῖται ὡς τὸ ἐνδοξότερον σημεῖον τῆς βασιλείας ταύτης. Ἀφοῦ ἐβοήθησε τὸν βασιλέα Ἑρμανφρεῖδον ν' ἀποξενώσῃ τὸν ἀδελφόν του Βαλδέριχον τῆς μοίρας, ἣν κατεῖχεν εἰς τὸ κράτος τῶν Θουριγγίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Αὐστρασίας, ἐξαπατηθείς, ἀπεστερήθη τῆς μερίδος, τὴν ὁποίαν τοῦ ὑπεσχέθησαν κατὰ τὴν ἄδικον ταύτην ἐκστρατείαν. Καὶ ἐπὶ ἔτη μὲν πολλὰ ἀπέκρυψε τὴν ἀδυνατοῦσαν νὰ ἐκδικηθῇ ὀργήν του. Ἐπιτυχὼν ὅμως τὴν συνδρομὴν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἀδελφοῦ του Κλοθαρίου, εἰσέβαλεν εἰς Θουριγγίαν τῷ 528, ἦρε δύο περιφανεῖς νίκας καὶ κατέκτησεν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν χώραν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἑρμανφρεῖδος εἶχε διαφύγει, ἐν καιρῷ δραπετεύσας, ὁ Θεοδώριχος τὸν ἐκάλεσεν εἰς συνέντευξιν διὰ τεχνασμάτων, τὸν περιέβαλε διὰ πολλῶν τιμῶν καὶ περιποιήσεων, καὶ τὸν παρέσυρεν εἰς τὸ Τολβίακον. Ἐκεῖ ὅμως τὸν ἐκρήμνισεν ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως (530). Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ νέον κράτος, ὅπερ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀνατολικὴ Γαλλία* καὶ ὅπερ περιελάμβανε μέγα μέρος τῆς Γερμανίας. Ὁ Θεοδώριχος, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τοὺς στρατιώτας του ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ὠβέρνης, χώρας ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀκμαιοτέρα τῶν ἐν Γαλλίᾳ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐπιτρέψας δὲ τὴν λεηλασίαν παρέσχεν εἰς τοὺς στρατιώτας του τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκομίσουν ἄφθονον λείαν εἰς τὴν πατρίδα των. Κατόπιν τοὺς ὡδήγησεν εἰς Καμπανίαν νὰ πολεμήσουν τὸν Μεροβιγγίδην ἡγεμόνα Μονδέριχον, ὅστις ἐκάλει ἑαυτὸν «βασιλέα τῶν Φράγκων, ἰσότιμον τῶν υἱῶν τοῦ Χλοδοβίκου». Τοῦτον ἐθανάτωσε διὰ σκευωρίας. Βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Θεοδεβέρτου ἀνέκτησε τὰς πόλεις, αἵτινες ἔλαχον αὐτῷ ἐκ τῆς πατρικῆς κληρονομίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν καὶ τὰς ὁποίας εἶχον πλημμυρίσει διὰ τῶν ὀρδῶν των οἱ Βησιγότθοι. Ἀποθανὼν τῷ 534 ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του τὸ ἰσχυρότατον τῶν βασιλείων ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Χλοδοβίκου.

—2) ***Θεοδώριχος ὁ Β'***. Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Χιλδεβέρτου τῆς Αὐστρασίας, διαδεχθεὶς αὐτὸν τῷ 596 εἰς τὸ βασίλειον τῆς Βουργουνδίας. Ἐπειδὴ ἦτο ἀνήλικος, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ κουροπαλάτου τῆς Βουργουνδίας Βαρναχάριος. Τούτου θανόντος, οἱ Φράγκοι ἄρχοντες ἔταξαν κηδεμόνα τοῦ μικροῦ βασιλέως τὸν Φράγκον μεγιστᾶνα Βερτόλδον, τῷ 599. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ μάμμη του Βρουνεχίλδη, ἐκδιωχθεῖσα ἐξ Αὐστρασίας, κατέφυγε παρὰ τῷ Θεοδωρίχῳ, εἰς Ὀρλεάνην. Ἡ Βρουνεχίλδη ἐνήσκησεν ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου της, ὅστις ἔκτοτε ἀφέθη εἰς τὰ ὄργια καὶ περιεστοιχίζετο ἀπὸ τὰς παλλακάς του. Τῷ 600 Θεοδώριχος ὁ Β' μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδεβέρτου τοῦ Β' κατενίκησαν παρὰ τὴν Δορμέλλην τὸν ἐξάδελφόν των Κλοθάριον τὸν Β', τὸν ὁποῖον ἀπεστέρησαν πολλῶν ἐπαρχιῶν. Δύο ἔτη βραδύτερον, συμπράττοντες πάλιν οἱ δύο ἀδελφοί, κατέκτησαν τοὺς Γασκώνους. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἀμοιβαῖαι διεκδικήσεις ἐπὶ τῆς Ἀλσατίας, ἥτις εἶχε προσαρτηθῆ εἰς τὴν Βουργουνδίαν, ἔφερον εἰς χεῖρας τοὺς δύο ἀδελφούς. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς καὶ πολυχρόνιος πόλεμος, τὸν ὁποῖον ὑπεδαύλιζεν ἡ Βρουνεχίλδη, ἐτερματίσθη διὰ τῶν αἱματηρῶν μαχῶν τῆς Τούλης καὶ τοῦ Τολβιάκου τῷ 612, καθ' ἃς ὁ Θεοδώριχος ἐνίκησε τὸν Θεοδεβέρτον, τὸν ἔσυρεν εἰς τὰ ἀνάκτορά του καὶ τὸν ἐφόνευσε μετὰ τῶν δύο υἱῶν του. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ συγκρατήσῃ ἐπὶ μακρὸν ἀμφότερα τὰ στέμματα, τῆς Αὐστρασίας καὶ τῆς Βουργουνδίας, ὁ Θεοδώριχος. Παρεσκευάζετο εἰς νέον πόλεμον κατὰ τοῦ Κλοθαρίου τοῦ Β', ὅταν αἰφνιδίως ἀπέθανεν εἰς τὸ Μέτς, προφανῶς δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῆς μάμμης του Βρουνεχίλδης. Ματαίως ἡ ἡγεμονὶς αὐτὴ προσεπάθησε νὰ στέψῃ βασιλέα τῆς Αὐστρασίας τὸν Σιγιβέρτον, ἕνα τῶν τεσσάρων υἱῶν τοὺς ὁποίους κατέλιπεν ὁ Θεοδώριχος. Πάντες ὅμως ἐσφάγησαν, καὶ ὁ Κλοθάριος, μετὰ τὴν νίκην τοῦ Σαλὸν-σὺρ-Μάρν, ἐκληρονόμησε τὸ κράτος τοῦ Θεοδωρίχου (587—613).

—3) Τριτότοκος υἱὸς Χλοδοβίκου τοῦ Β'. Ἐγεννήθη τῷ 652 καὶ ἀνηγορεύθη ἀπὸ τὸν κουροπαλάτην Ἐβροϊνὸν βασιλεὺς τῆς Νευστρίας καὶ τῆς Βουργουνδίας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ Κλοθαρίου τοῦ Γ', τῷ 670. Οἱ Βουργούνδιοι ἄρχοντες, μὴ ἐρωτηθέντες κατὰ τὸ ἔθος, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυξαν βασιλέα των τὸν βασιλέα τῆς Αὐστρασίας Χιλδερῖχον τὸν Β'. Ἡ Νευστρία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Αὐστρασιανοὺς καὶ ἀνίσχυρος ὁ μικρὸς Θεοδώριχος, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ὅπου ἕως τότε ἀνετρέφετο. Μετὰ τριετίαν ὅμως νέα ἐπανάστασις, ἔχουσα ἀντίθετον σκοπόν, τὸν ἀνεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον (673), μετὰ πολυετεῖς δὲ ἀγῶνας καὶ συρράξεις συχνάς, ὁ κουροπαλάτης Ἐβροϊνὸς ἐνίκησε τῷ 680 τοὺς Αὐστρασιανοὺς εἰς τὸ Λευκόφαον. Ἡ νίκη ἐν τούτοις τῶν Νευστρασιανῶν δὲν διήρκεσε πολύ. Ὁ Θεοδώριχος ὁ Γ' καὶ οἱ Νευστριανοί του ἡττήθησαν εἰς τὸ Τεστρῦ ἀπὸ τὸν Αὐστρασιανὸν κουροπαλάτην Πεπῖνον τὸν ἐξ Ἐριστά-

Digitized by Google

λης, οὗτος δ' ἐπεβλήθη ὡς ἐπίτροπος, δὲν ἀφῆκε δὲ εἰς τὸν βασιλέα εἰμὴ τὸ σκῆπτρον. Ὁ Θεοδώριχος ἔζησεν ἔκτοτε εἰς τὴν μονήν του, ἀπέθανε δὲ τῷ 691, μετὰ εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἐτῶν ὀνομαστικὴν βασιλείαν (652—691).

— 4) Ὁ ἀπὸ τῆς ***Σέλλης*** καλούμενος (διότι οὕτως ὠνομάζετο τὸ μοναστήριον εἰς τὸ ὁποῖον διεβίου ἀπρακτῶν). Ἦτο υἱὸς Δαγοβέρτου τοῦ Γ'. Τῷ 720, ὅταν ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Χιλπερῖχος Δανιήλ, ἀνεσύρθη παῖς ἔτι, ἀπὸ τὸ μοναστήριον τῆς Σέλλης, ἀπὸ τὸν κουροπαλάτην καὶ δοῦκα τῆς Αὐστρασίας Κάρολον τὸν Μάρτελον, καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Νευστρίας. Ἦτο τότε μόλις ἑπταετής, διετήρησε δὲ τὸ στέμμα ψιλῷ ὀνόματι μέχρι τοῦ 737, ὁπότε καὶ ἀπέθανε. Ὁ Κάρολος Μάρτελος δὲν ἐτόλμησε τότε νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν. Περιωρίσθη ν' ἀφήσῃ κενὸν τὸν θρόνον, διὰ νὰ συνηθίσῃ τοὺς λαοὺς νὰ θεωρῶσι περιττὸν τὸν βασιλέα καὶ διὰ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ λησμονήσουν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Χλοδοβίκου 713—737). Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδώριχος.** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο (Thiudareiks) ἀναφέρονται δύο βασιλεῖς τῶν Βησιγότθων, ἀκμάσαντες κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

—1) Ὁ Α' ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, πιθανῶς ἐν Αἰτωλίᾳ, ὅπου διέμενεν ὁ πάππος του Ἀλάριχος. Ἀκολουθήσας αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν, ἀνεκηρύχθη τῷ 149 βασιλεὺς τῶν Βησιγότθων ἐν Τολώσῃ. Καταπολεμηθεὶς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῆς δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐνικήθη μὲν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ἀετίου, κατόπιν δὲ ἐνίκησε τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα. Μετὰ μακροχρονίους ὅμως πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐξηντλεῖτο ἐπὶ ματαίῳ, ἐσυνθηκολόγησε περὶ τὸ 439 καὶ ἐκράτησε τὴν Ἀκυϊτανίαν καὶ τὴν δυσμικὴν μοῖραν τῆς Γαλλίας Ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην διαβιώσας ἐν σχετικῇ εἰρήνῃ, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν παλαιὰν εὔκλειαν εἰς τὰς γαλλικὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας κατεῖχε, καὶ ἀναδιωργάνωσε τὰ στρατεύματά του τόσον καλῶς, ὥστε ἐθεωρήθησαν ἄριστοι σύμμαχοι ὑπὸ τοῦ Ἀετίου, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἄμυνα κατὰ τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς τῶν Οὔννων τοῦ Ἀττίλα. Ἡ μεγάλη νίκη τῶν Καταλωνικῶν πεδίων (Châlons-sur-Marne), ὅπου συνετρίβη ἡ δύναμις τοῦ Ἀττίλα, κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Θεοδωρίχου. Διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ὅμως τὸ ἀναληφθὲν καθῆκον μετὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς τὸν Ἀέτιον ὑπόσχεσιν, ὁ Θεοδώριχος ἐξετέθη μετὰ τῶν στρατευμάτων του εἰς μεγίστους κινδύνους, ἐν τέλει δ' ἔπεσε καὶ αὐτὸς ἡρωϊκῶς μαχόμενος (451).

—2) Ὁ Β'. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου, ἐγεννήθη τῷ 426, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον τῷ 453 καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου τῶν Βησιγότθων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Λείγηρος μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Λουσιτανίας (Πορτογαλλίας). Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα τῷ 466, τὸ κράτος τῶν Βησιγότθων ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδώριχος** ὁ ***Μέγας.*** Βασιλεὺς τῶν Ὀστρογότθων τῆς Μοισίας, δηλαδὴ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας. Ἐγεννήθη τῷ 454 ἢ τῷ 455 καὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του βασιλέως Θεοδομίρου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὅμηρος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα, εἰς ἐγγύησιν ἐκτελέσεως τῆς κατὰ τὸ 462 ὑπογραφείσης συνθήκης μεταξὺ Γότθων καὶ Βυζαντίου, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἔνοπλα στίφη τῶν πρώτων ἐτίθεντο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ δευτέρου. Ὅταν ὅμως, περὶ τὸ 472, ἄλλη συνθήκη τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους προσέδωκε νέας προνομίας εἰς ἄλλην μοῖραν Γότθων, τῶν ὁποίων τὸν ἡγεμόνα Θεοδώριχον ἀνεγνώριζον καὶ ὡς ἀνώτατον τῶν Γότθων ρήγαν (Reiks), ὁ Θεοδώριχος, μόλις δεκαοκταετής, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ συνάξας καθ' ὁδὸν δεκακισχιλίους ἐνόπλους Γότθους, ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Βυζαντίου, τοὺς παρέσυρε πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ πατρός του, κειμένον τότε ἐν Παννονίᾳ. Τολμηρὸς ἐπιχειρηματίας ὁ νεαρὸς ἡγεμονίδης, ἔπεισε τὸν πατέρα του νὰ διαρρήξῃ τὴν συνθήκην καὶ νὰ ἐγείρῃ τὸν ἔνοπλον λαὸν ἐναντίον τοῦ κυριάρχου.

Θεοδώριχος ὁ Μέγας.

Ἡ ἐκστρατεία, ἢ κυρίως εἰπεῖν τὸ νέον τοῦτο στρατιωτικὸν κίνημα, ἐξετελέσθη τῷ 473. Στίφη Ὀστρογότθων εἰσήλασαν εἰς Θρᾴκην καὶ περιέσφιγξαν τὴν βασιλεύουσαν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀμυνθῇ. Τότε ὑπεγράφη νέα συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ὀστρογότθους νὰ καταλάβωσιν ὁριστικῶς νέα πρὸς νότον τῶν ἐγκαταστάσεών των ἐδάφη εἰς τὴν Ἄνω Μοισίαν καὶ νὰ διανείμωσιν εἰς πλήρη κυριότητα τὸ τρίτον τῶν γαιῶν διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν διακατόχων. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἀποθανόντος τοῦ Θεοδομίρου, ὁ Θεοδώριχος ἀνηγορεύθη ρήγας τῶν Γότθων ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου, ἤτοι τοῦ δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλέως (Thiudareiks). Καὶ κατὰ πρῶτον ἐπεκύρωσε τὴν τελευταίαν συνθήκην, ἀξιώσας καὶ ἐπιτυχὼν νέας ἐπαρχίας εἰς τὴν βορεινὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ζήνων πολλάκις τὸν ἐχρησιμοποίησεν εἰς καταπολέμησιν πλανωμένων ἀσιατικῶν ὀρδῶν καὶ τῷ ἀπένειμε διαφόρους τίτλους, διορίσας αὐτὸν καὶ κουροπαλάτην. Ὁ Θεοδώριχος ὅμως, μολονότι ἐν Βυζαντίῳ εἶχε λάβει κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴν ἀνατροφὴν καὶ διετήρει πλησίον του μεμορφωμένους ἀρειανοὺς ἱερεῖς καὶ πολιτικοὺς συμβούλους, παρέμενε πάντοτε Γότθος τὴν ἀντίληψιν καὶ δὲν ἔστεργε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στρατοπεδόν του, διὰ ν' ἀπολαύσῃ τῶν αὐλικῶν ἐν Βυζαντίῳ τιμῶν.

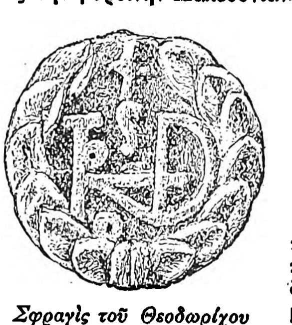

Σφραγὶς τοῦ Θεοδωρίχου ἀνάγλυφος. Ραβέννα.

Ἀλλὰ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ὀργανώσει κατὰ τοιοῦτον σύστημα τὰς παλαιὰς ὀρδὰς τῶν συμπατριωτῶν του, ὥστε κατέστη λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὸ Βυζάντιον. Πράγματι, κατὰ καιροὺς προέβαλλε καὶ ἀνὰ μίαν ἀξίωσιν, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ ἑκὼν ἄκων ἔπρεπε ν' ἀποδεχθῇ. Εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν εὑρισκόμενος ὁ Ζήνων, ἐσκέφθη νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ εἰς μακρινὴν ἐκστρατείαν, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Ὀδοάκρου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὤθει τὸν Θεοδώριχον καὶ μεγάλη μοῖρα Ρυγίων ἐλθόντων μὲ τὸν ἔκπτωτον βασιλέα των Φρειδερῖκον, ἀπὸ τὴν Ρυγιλάνδην, δηλαδὴ τὴν Κάτω Αὐστρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κυριεύσει ὁ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μοίρας καταγόμενος Ὀδόακρος. Ἄλλωστε ἡ τύχη τοῦ καταλυτοῦ τούτου τῆς δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὁ πλοῦτος τῆς κατακτηθείσης καὶ καλῶς διοικουμένης ἤδη Ἰταλίας ἀπετέλουν σπουδαιοτάτην λείαν διὰ τοὺς Γότθους, περιελθόντας ἀπὸ τοῦ 477 εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν καχεξίαν, λόγῳ ἀσυνήθων σιτοδειῶν καὶ ἄλλων τῆς παραγωγῆς καταστροφῶν. Ἀπὸ τοῦ 478 λοιπὸν ἤρχισε παρασκευαζομένη ἡ ἐκστρατεία. Ἀλλ' ὁ Θεοδώριχος, ἀντὶ νὰ στραφῇ ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, ἀπησχολήθη ἐπὶ ἔτη μακρὰ εἰς πολεμικὰς ἐνεργείας ἐναντίον διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ὀστρογότθοι καὶ Ρύγιοι ἐπὶ ὁλόκληρον πενταετίαν κατεγίνοντο εἰς ἐπιδρομὰς ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν Πελοπόννησον, καὶ διὰ τῶν ὁμαδικῶν αὐτῶν συμμοριῶν ἀπεμύζων τὰ ἀγαθὰ τῶν παραγωγικῶν ἐκείνων ἐπαρχιῶν.

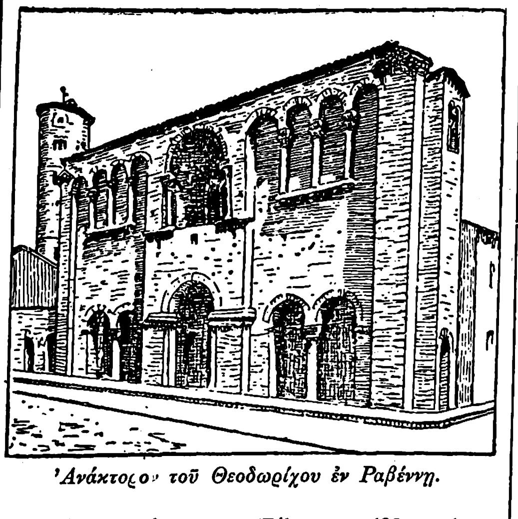

Ἀνάκτορον τοῦ Θεοδωρίχου ἐν Ραβέννῃ.

Τέλος τῷ 483 συνήφθη νέα συνθήκη μεταξὺ Ὀστρογότθων καὶ Βυζαντίου, ἐδόθη ὡς ὅμηρος ὁ Θευδᾶτος, ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφῆς Ἀμαλαφρείδης τοῦ Θεοδωρίχου, καὶ ἡ ἐκστρατεία εἰς Ἰταλίαν ἀπεφασίσθη. Ἐν τούτοις παρῆλθον τέσσαρα ὁλόκληρα ἔτη, διὰ νὰ παρασκευασθῇ ὁ στρατὸς καὶ νὰ ὁπλισθῇ καταλλήλως. Τοιουτοτρόπως περὶ τὸ 488 ὁ Θεοδώριχος ἐξεκίνησεν ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ διακοσίας χιλιάδας ἐνόπλων Ὀστρογότθων καὶ πεντήκοντα χιλιάδας Ρυγίων, καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῶν Γεπιδῶν, τοὺς ὁποίους, ὡς προμαχῶνα, εἶχεν ἀποστείλει ὁ Ὀδόακρος μέχρι τοῦ Σιρμίου. Ἀφοῦ τοὺς ἐνίκησε καὶ ἔστησε τρόπαιον ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν, ὁ Θεοδώριχος προεχώρησεν εἰς τὴν Καρινθίαν, διέβη τὰς Ἄλπεις καὶ συνεκρούσθη πρὸς τὸ κύριον στράτευμα τοῦ Ὀδοάκρου παρὰ τὴν Ἀκυλίαν. Τρομερὰ μάχη συνήφθη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἰζόντζο καὶ ἐπέφερεν ἀνυπολόγιστον φθοράν. Κατὰ χιλιάδας ἠριθμήθησαν ἀμφοτέρωθεν οἱ νεκροί. Τέλος ἐπεκράτησαν οἱ Ὀστρογότθοι καὶ προήλασαν ἀκάθεκτοι μέχρι τῆς Βερώνης, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ὁποίας ἐκ δευτέρου ἐνίκησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ὀδοάκρου. Ὁ ἡττημένος αὐτὸς βασιλεὺς μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς Ραβέννης. Ἀλλὰ τὰ ἀνασυγκροτηθέντα συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τοῦφαν, ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν σημερινὴν Λομβαρδίαν μὲ κέντρα τὴν Παβίαν καὶ τὸ Μιλᾶνον. Διὰ νὰ παραλύσῃ τὰς κινήσεις αὐτῶν ὁ Θεοδώριχος ἐχρειάσθη ἓν ὁλόκληρον ἔτος, τὴν ἄνοιξιν δὲ τοῦ 490 συνθηκολογήσας μὲ τὸν Τοῦφαν παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Ὁ Τοῦφας ὅμως δὲν ἐβράδυνε νὰ τὸν προδώσῃ, ἑνωθεὶς καὶ πάλιν μὲ τὸν Ὀδόακρον. Καὶ ὁ Θεοδώριχος θὰ διέτρεχε σπουδαίους κινδύνους, ἐμπλεκόμενος εἰς πολυμέτωπον πόλεμον, ἂν δὲν κατέφθανεν εἰς βοήθειάν του μεγάλη μοῖρα Βησιγότθων. Τὸν Αὔγουστον τοῦ 490 ὁ Ὀδόακρος ἐνικήθη διὰ τρίτην φορὰν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἄδδου, καὶ κατόπιν ἐπολιορκήθη εἰς Ράβενναν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τριετίαν ὁλόκληρον, καθ' ἣν τὰ κύρια σώματα τοῦ Θεοδωρίχου κατεγίνοντο εἰς καθυπόταξιν τῆς ὅλης Ἰταλίας. Τῷ 493 ὁ Ὀδόακρος παρεδόθη διὰ συνθήκης, ἀλλ' ὁ Θεοδώριχος, παραβιάσας αὐτήν, διέταξε καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν ἀντίπαλόν του μεθ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας καὶ ἀκολουθίας του. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Θεοδώριχος ἵδρυσε τὸ ὀστρογοτθικὸν βασίλειον τῆς Ἰταλίας, καὶ μολονότι προσέλαβε τὸν τίτλον «βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας», ἐν τούτοις ἀνεγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀναστασίου, οὗτος δ' ἐπεκύρωσε τὴν συσταθεῖσαν βασιλείαν, ἥτις ἐπεξετείνετο ἐπὶ τῆς Ρετίας, τῆς Νορικῆς καὶ τῆς Παννονίας. Τὰς χώρας ταύτας ὁ Θεοδώριχος ἐκυβέρνησε μετὰ πολλῆς συνέσεως, τὰς ἐπεξέτεινε δὲ διὰ τῆς προσκτήσεως καὶ τῆς γαλλικῆς Προβηγκίας τῷ 507, ὅτε ἠξίωσε τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὡς δῶρον, διότι ἐκηδεμόνευσε τὸν ἔγγονόν του Ἀμαλάριχον, βασιλέα τῶν Βησιγότθων καὶ υἱὸν τοῦ Ἀλαρίχου τοῦ Β', φονευθέντος ἐν πολέμῳ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων Χλοδοβῖκον. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν Ράβενναν, ἣν ἐκήρυξε πρωτεύουσάν του ὁ Θεοδώριχος, εἰργάσθη μὲ εἰλικρινῆ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ζῆλον, καὶ ἡ Ἰταλία ἐπανεῖδε τὴν εὐημερίαν της ἀναγεννωμένην ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ. Ἐβοήθησε δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς τέχνας. Διένειμε γαίας καὶ ἐπροστάτευσε τὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Κατὰ τὴν διαμονήν του ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἀνέστησε τοὺς ἀγῶνας τοῦ κίρκου (ἱπποδρόμου), διένειμε σῖτον καὶ χάριτας, ἔλαβε ρωμαϊκὸν ὄνομα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Φλαβίων, καὶ ἐπεκύρωσε πάσας τὰς ἀρχαίας τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ προνομίας, ἀφοῦ διετήρησε καὶ τὴν σύγκλητον, ὅπως καὶ ὁ προκάτοχός του. Ἐσεβάσθη ὅλα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἀνήγειρε νέα εἰς πλείστας πόλεις, ἰδίως ὅμως ἐν Ρώμῃ, Μιλάνῳ καὶ Ραβέννῃ, ὅπου διέμενεν. Ἀπεξήρανε πλεῖστα ἕλη, τὰ ὁποῖα παρέδωκεν εἰς τὴν καλλιέργειαν, καὶ ἤνοιξε νέας ὁδούς· ἐπεσκεύασε λιμένας καὶ ἥνωσε ποταμοὺς καὶ λίμνας, ὥστε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐπικοινωνίαν. Τὴν ὑπερτριακονταετῆ βασιλείαν του διέκρινεν ἐπίσης μεγάλη ἀνοχὴ εἰς τὴν διοίκησιν, ἐνασκουμένην πολιτικῶς μὲν ὑπὸ Ρωμαίων, στρατιωτικῶς δὲ ὑπὸ τῶν Γότθων, καὶ εἰς τὴν θρησκείαν μεταξὺ τῶν καθολικῶν Ρωμαίων, καὶ τῶν ἀρειανιζόντων Γότθων. Ἐνεπιστεύθη λ. χ. τὴν ἀνωτάτην διακυβέρνησιν τῆς Προβηγκίας εἰς τὸν Ρωμαῖον Λιβέριον, εἶχε δὲ ὡς μυστικοσύμβουλόν του καὶ εἶτα πρωθυπουργόν του τὸν ἐπίσης Ρωμαῖον Κασσιόδωρον. Δύο μόνον πολεμικοὶ ἀγῶνες, μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του, ἐτάραξαν τὴν μακροχρόνιον εἰρήνην τῆς βασιλείας του. Ἡ μία διὰ νὰ καταπολεμηθῇ ἐπανάστασις γενομένη ἀπὸ ὁμοπάτριον ἀδελφὸν τοῦ ἐγγόνου του Ἀμαλαρίχου, καὶ τὴν ὁποίαν κυρίως οἱ Ὀστρογότθοι τοῦ Θεοδωρίχου κατέστειλαν πρὸς ὄφελος τῶν Βησιγότθων, καὶ ἡ ἄλλη πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν τότε ἐμφανισθεισῶν τὸ πρῶτον ὀρδῶν τῶν Βουλγάρων πειρατῶν εἰς τὴν Παννονίαν καὶ τὴν Μοισίαν. Αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται ἐκραταίωσαν τὴν δύναμίν του καὶ ἀνέστειλαν τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ὀστρογοτθικοῦ βασιλείου, ἥτις μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπετελεῖτο, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διετηρήθησαν ἐν ἰσχύϊ αἱ παλαιαὶ διοικητικαὶ ἕξεις, αἵτινες ἄλλωστε εἶχον φθείρει καὶ τὴν δυτικὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀντὶ νὰ συστήσῃ τελείως νέον βασίλειον, ὁ Θεοδώριχος, διὰ τῆς ταυτοχρόνου διοικητικῆς χρησιμοποιήσεως τῶν τε Ρωμαίων καὶ τῶν Γότθων οὐδὲν ἄλλο ἐπέτυχε, μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου, εἰμὴ τὴν ἀνεπανόρθωτον ἐπαύξησιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων λαῶν, εἰς τρόπον ὥστε παρεσκεύασε ταχέως τὴν ἐξασθένησιν τοῦ νεοπαγοῦς βασιλείου. Ἄλλωστε, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανὸς κατώρθωνε νὰ γίνῃ κύριος ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας, τὴν ὁποίαν κατέκτησε βοηθούμενος κυρίως ἀπὸ τὸν ρωμαϊκὸν πληθυσμόν, ἀπομείναντα πάντοτε ἀριθμητικῶς ὑπέρτερον τῶν Γότθων, παρὰ τὰ κύματα γοτθικῶν πληθυσμῶν, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἶχον συρρεύσει εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Οἱ Γότθοι ἀπετέλουν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν γαιοκτημόνων. Εἶχον δὲ διατηρήσει τὴν

Digitized by Google

καθαρῶς στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, τῆς ὁποίας τὰς βάσεις εἶχον θέσει οἱ πρῶτοι Βησιγότθοι καὶ Ὀστρογότθοι βασιλεῖς, ἐσυστηματοποίησε δὲ μόλις ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδώριχος πρὸς ἐπίτευξιν ἀσφαλοῦς νίκης ἐπὶ τῶν πολεμικωτάτων στρατευμάτων τοῦ Ὀδοάκρου. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ στρατιωτική των ὀργάνωσις, ἡ αὐτόχρημα στρατοκρατική των ἀντίληψις, τὸ ξενότροπον καὶ τραχὺ τῆς γλώσσης των, τὰ παράδοξα πολεμικὰ καὶ ἄγρια σχεδὸν ἔθιμά των, ἰδίως ὅμως τὸ ἀρειανικὸν δόγμα, ὅπερ ἐπρέσβευον μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ νεοφωτίστου, εἶχον προκαλέσει βαθύτατον τὸν χωρισμόν των ἀπὸ τῆς λεπτοφυοῦς ἀντιλήψεως, τῆς ἠπίας καὶ ἐξιδιασμένης ἀνατροφῆς καὶ τοῦ ἐξ ἴσου φανατικοῦ καθολικισμοῦ τοῦ γηγενοῦς ρωμαϊκοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, καθ' ὃ privati, ἀπετέλουν τὴν βάσιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀπόδειξις τῆς πνευματικῆς καὶ ἀστικῆς των ἐπιβολῆς εἶναι, ὅτι ἡ διοίκησις παρέμεινε καθαρῶς ρωμαϊκὴ καὶ εἶχεν ἐναποτεθῆ εἰς χεῖρας Ρωμαίων. Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ διατάξεις τοῦ Edictum Theodorici, σχετικῶς πρὸς τὰ ποινικὰ ζητήματα, ὡς καὶ αἱ πολιτικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ Γότθων καὶ Ρωμαίων, εἶχον ὡς θεμελιώδη βάσιν τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον. Μόνον οἱ Γότθοι κυβερνῆται τῶν ἐπαρχιῶν (comites), οἱ Γότθοι κόμιτες, ὑπερεῖχον τῶν Ρωμαίων ρεκτόρων, οἵτινες ἐκανόνιζον τὰς μεταξὺ Ρωμαίων ὑποθέσεις. Παροιμιώδης ἐν τούτοις ὑπῆρξεν ἡ ἀνεξικακία καὶ ἡ ἀνεξιθρησκεία τοῦ Θεοδωρίχου. Καίτοι ἀρειανός, ἐσέβετο τόσον πολὺ τὸν καθολικισμόν, ὥστε ἀναφέρεται ὅτι διέταξε νὰ θανατωθῇ καθολικὸς διάκονος, ἐπειδὴ ἠσπάσθη τὸ ἀρειανικὸν δόγμα διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ. Ἀλλὰ περὶ τὰς δυσμὰς τῆς βασιλείας του ἐφάνη σκληρότατος. Οὕτως ὁ συγκλητικὸς Ἀλβῖνος, κατηγορηθεὶς δι' ἐνόχους συνεννοήσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἰουστῖνον, καὶ οἱ τολμήσαντες νὰ προασπίσωσιν αὐτὸν Βοήθιος καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Σύμμαχος, σκληρῶς ἀπώλοντο τῷ 525. Ἐπίσης, ἐπὶ ἁπλαῖς ὑποψίαις κατετυράννησε τὸν πάπαν Ἰωάννην καὶ ἄλλους καθολικοὺς ἱερεῖς. Τὴν 18 Μαΐου 526 ὁ Θεοδώριχος ἀπέθανεν ἐν Ραβέννῃ, ὅπου σῴζεται εἰσέτι τὸ μαυσωλεῖόν του μεταβεβλημένον εἰς χριστιανικὸν ναόν. Ὁ θάνατός του προεκάλεσε μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας μεταξὺ καθολικῶν καὶ ἀρειανιζόντων. Υἱὸν δὲν ἀφῆκε διάδοχον, τὸν δὲ θρόνον του οἱ Γότθοι κόμιτες ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸν Ἀθαλάριχον, υἱὸν τῆς τρίτης θυγατρός του Ἀμαλασούνδης καὶ τοῦ Γότθου Εὐτορίχου, τὸν ὁποῖον ἐκηδεμόνευσεν ὁ Θευδᾶτος.

Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδωρίχου ἔδικτον** *[Ρωμ. Δίκ.]* βλ. λ. *ἔδικτον* Θεοδωρίχου.

Θεοδώροβον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἀνατολῆς (τέως Ἀνατολοῦς) τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς (τέως Σιδηροκάστρου) τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτ. (1928) 165.

Θεοδωροκάνοι. Ὄνομα μιᾶς τῶν διαπρεπεστέρων οἰκογενειῶν τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ, δράσασα κατὰ τὸν Ι' καὶ ΙΑ' αἰῶνα. Διασημότερα μέλη αὐτῆς ὑπῆρξαν οἱ:

—1) ***Θεοδωροκάνος.*** Πατρίκιος διακριθεὶς εἰς τοὺς πολέμους Ἰωάννου Α' Τσιμισκῆ (969—976) καὶ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου (976—1025). Κατὰ τὴν εἰς Βουλγαρίαν ἐκστρατείαν τοῦ τελευταίου τούτου (τῷ 999) διωρίσθη φρούραρχος τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τέλος τῷ 1001 ἀπεσύρθη, λόγῳ γήρατος, ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ διασήμου στρατηγοῦ Νικηφόρου Ξιφίου.

—2) ***Θεοδωροκάνος, Γεώργιος.*** Ναύαρχος διοικητὴς τοῦ θέματος Σάμου ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' (1025—1028). Ἐκστρατεύσας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Χίου Βεριβόη ἐναντίον τοῦ κατὰ τὸ ἔαρ 1028 ἐπιδραμόντος εἰς τὰς Κυκλάδας ἀραβικοῦ στόλου, κατετρόπωσεν αὐτόν, βυθίσας πλεῖστα πλοῖα καὶ αἰχμαλωτίσας 12 μετὰ τῶν πληρωμάτων των.

—3) ***Θεοδωροκάνος, Βασίλειος.*** Στρατηγὸς διακριθεὶς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ τιμηθεὶς διὰ τοῦ τίτλου τοῦ μαγίστρου. Ὁ Κεδρηνὸς λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦτο «ἀνὴρ ἐπίδοξος τὰ πολεμικά», διαπρέψας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Κατὰ τὴν εἰς τὸν Βόσπορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιδρομὴν τοῦ ρωσικοῦ στόλου (τῷ 1043) ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Βλαδίμιρον, ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐπιδρομέων ὑπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον Θ', ἀριστεύσας κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ναυμαχίαν.

—4) ***Θεοδωροκάνος, Κωνσταντῖνος.*** Πρόεδρος τῆς γερουσίας ἐπὶ Μιχαὴλ Ζ' τοῦ Δούκα, ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, ἀντέδρασεν εἰς τὸ στασιαστικὸν αὐτοῦ κίνημα (1077), διὸ συλληφθεὶς ἐν Θρᾴκῃ ἀπεστάλη δέσμιος εἴς τινα πόλιν τῆς Μακεδονίας, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανε, κατ' ἄλλους μὲν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, κατ' ἄλλας δὲ δηλητηριασθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Βρυεννίου.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Θεοδωρόπολις. *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Βυζαντινὴ πόλις τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565) πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας, ὅπως ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 7). Ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως πρὸς ἀνατολὰς τῆς Σεκουρίσκας (νῦν Νικοπόλεως).

Α. Θ. Σ.

— **Θεοδωρόπολις** *[Γεωγρ.]*. Ἓν τῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἵδρυσεν ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, παρὰ τὴν Γέφυραν τοῦ Τραϊανοῦ (Pons Trajani), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 6). Α.Θ.Σ.

Θεοδωρόπουλος. —1) ***Θωμᾶς,*** ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ ***Φαρφορουτζόγλου*** ἢ ***Μπογαζιανὸς*** (διότι ἦτο υἱὸς ἀγγειοπλάστου ἐκ Δαρδανελλίων). Κατετάχθη εἰς τὰ ψαριανὰ πολεμικά, μὲ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτον ἔτος ἐπολέμησεν εἰς Ἐρεσσόν, Τένεδον, Τσαγγλὶ καὶ ἀλλαχοῦ. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, διαταχθεὶς νὰ πολεμήσῃ κατὰ ξηράν, ἐσχημάτισε μικρὸν σῶμα καὶ μετέσχε τῆς μάχης Ἁϊνορίου, ὅπου διεκρίθη διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν γενναιότητα. —2) ***Ἠλίας,*** ἢ ***Διάκος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀργολίδος, διακριθεὶς κατὰ τὰς μάχας γύρω τῆς Τριπόλεως, εἰς μίαν τῶν ὁποίων ἐπληγώθη. Ὑπηρέτησεν ὡς μπουλουκτσῆς κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Γ.Δ.Κ.

— **Θεοδωρόπουλος, *Μιχαὴλ Ἰω.*** Νομικὸς καὶ δημοσιολόγος, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1880. Ἀπὸ τοῦ 1900 ἐξέδιδεν ἐν Σπάρτῃ τὸ «Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον». Ἐγκατασταθεὶς ἀπὸ τοῦ 1905 ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, διετέλεσεν ἀρχικῶς ἀρχισυντάκτης τῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «Θερμοπύλαι», εἶτα δὲ ἐξέδωκεν ἰδίαν ἐφημερίδα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἕλλην». Διετέλεσε πρόεδρος καὶ σύμβουλος πλείστων κοινωφελῶν σωματείων καὶ ὀργανώσεων ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ὑπῆρξε δὲ ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς «Ἑλληνοαμερικανικῆς πολιτικῆς λέσχης», ἥτις ὑπεστήριξε κατὰ τὰς ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις προεδρικὰς ἐκλογὰς τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ προέδρου Οὐΐλσων. Ἐπίσης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ «Λέσχης τῶν Ε. Ε. Ε.» (ἐπιστημόνων, ἐμπόρων, ἐπαγγελματιῶν), διατελέσας γενικὸς γραμματεὺς αὐτῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου της «Παρνασσός», ὅπερ ἤδη ἐκδίδει ἰδίοις ἐξόδοις. Τέλος ὡς πρόεδρος τοῦ συλλόγου «Ἀθανάσιος Διάκος» ὠργάνωσε τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴν χιλίων περίπου μελῶν διὰ τὸν Μάρτιον 1930.

—**Θεοδωρόπουλος, *Σπῦρος.*** Πολιτευτής, κοινωνιολόγος καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Σπάρτῃ τῷ 1876. Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἀπὸ νεαρωτάτης δὲ ἡλικίας ἠσχολήθη μὲ τὴν λαογραφίαν, τὴν κοινωνιολογίαν, ἰδιαιτέρως δὲ μὲ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἐργατικὴν νομοθεσίαν. Ἐκ παραλλήλου ἠσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν, ἐκδόσας τὸν «Λαὸν» (1908—1909 καὶ 1014—1915), τὴν «Λακεδαίμονα» (1909—1910) καὶ τὴν «Ἐφημερίδα τῶν ἐργατῶν» (1912). Ἐξελέγη βουλευτὴς κατὰ τὰς ἐκλογὰς 1910, 1912 καὶ 1923, τῇ πρωτοβουλίᾳ του δὲ ἱδρύθη τῷ 1910 τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐργατικὸν κέντρον. Τῷ 1911 συνέταξε τὰ πρῶτα ἐργατικὰ νομοσχέδια, ὧν ἦτο εἰσηγητὴς εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς ἐπιτροπάς. Τῷ 1922 ὑπέγραψε μετ' ἄλλων πολιτευτῶν τὸ δημοκρατικὸν μανιφέστον καὶ ἐφυλακίσθη διὰ τοῦτο. Ἔγραψεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἆγις Θέρος*: «Σολωμοῦ βίος καὶ ἔργον» (Σπάρτη 1903), ἐξέδωκε δὲ τὰ «Δημοτικὰ Τραγούδια» (Ἀθῆναι 1909) καὶ τὰ «Ξένα Τραγούδια» (Ἀλεξάνδρεια 1916). Ἐπίσης συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε διάφορα φυλλάδια κοινωνιολογικοῦ περιεχομένου, ἐν οἷς: «Ἡ Κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς οἰκίας» (1909), «Ἐργατικὴ ὀργάνωσις» (1910), «Οἱ ἐργάται τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν διπλῆν Βουλὴν» (1911), «Ἐργατικὴ κατεύθυνσις» (1911), «Ἡ ἐργατικὴ νομοθεσία τῆς Ἑλλάδος» (1912), «Ὁ Δῆμος διὰ τὸν λαὸν» (1919), «Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα τῆς Ἀττικῆς» (1919), «Οἱ συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς» (1920). Ὑπῆρξεν ἱδρυτὴς πολλῶν σωματείων καὶ συνεταιρισμῶν, εἶναι δὲ μέλος διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωνικῶν ὀργανώσεων.

— **Θεοδωροπούλου, *Αὔρα.*** Μουσικὸς καὶ συγγραφεύς, γεννηθεῖσα ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1880. Θυγάτηρ τοῦ Ἀριστ. Δρακοπούλου, γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος, καὶ σύζυγος τοῦ Σπ. Ἰ. Θεοδωροπούλου. Ἐσπούδασε πιάνο ἐν τῷ Ὠδείῳ τῶν Ἀθηνῶν, τυχοῦσα τοῦ ἀργυροῦ μεταλλίου Ἀνδρ. καὶ Ἰφιγ. Συγγροῦ κατὰ τὰς διπλωματικάς της ἐξετάσεις. Ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς καὶ ἐξέδωκε τὰς ἑξῆς μελέτας καὶ συγγράμματα: «Ἡ μουσικὴ διὰ τῶν αἰώνων», «Μουσικὲς μελέτες», «Ἴαμβοι καὶ ἀνάπαιστοι Παλαμᾶ - Καλομοίρη», «Μουσικὲς ὁμιλίες: Μπάχ, Μπετόβεν, Βάγνερ», «Ἱστορία τῆς μουσικῆς» (τόμ. Α'). Ἀπὸ τοῦ 1900 διωρίσθη κατ' ἀρχὰς διδασκάλισσα καὶ κατόπιν καθηγήτρια τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν. Τῷ 1919 μεθ' ὁμάδος ἄλλων καθηγητῶν ἵδρυσε τὸ Ἑλληνικὸν ᾠδεῖον, τοῦ ὁποίου διατελεῖ ἔκτοτε καθηγήτρια τοῦ πιάνου καὶ τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς. Κατὰ τὸν Τουρκικὸν καὶ Βουλγαρικὸν πόλεμον εἰργάσθη εἰς τὰ νοσοκομεῖα. Τῷ 1917 ἵδρυσε τὸν σύλλογον «Ἀδελφὴ τοῦ στρατιώτου», ὁ ὁποῖος ὠργάνωσε τὸ «Σπίτι τοῦ στρατιώτου». Τῷ 1920 ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ «Συνδέσμου γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας», τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦ 1922 διατελεῖ πρόεδρος. Διευθύνει ἐπίσης τὸ δελτίον τοῦ συνδέσμου «Ὁ ἀγῶνας τῆς γυναίκας». Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰ φεμινιστικὰ συνέδρια καὶ κατὰ τὸ διεθνὲς συνέδριον τῆς Ρώμης ἐξελέγη μέλος τῆς διοικήσεως τῆς διεθνοῦς ἑνώσεως διὰ τὴν ψῆφον καὶ τὴν ἰσοπολιτείαν τῶν γυναικῶν. Συνεργάτις τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Θεόδωρος ὁ ***Σάμιος.*** Περιώνυμος ἐκ Σάμου ἀρχιτέκτων, γλύπτης, σφραγιδογλύφος καὶ τορευτής, ὁ ὁποῖος ἐφεῦρε μετὰ τοῦ ἐπίσης Σαμίου Ροίκου τὴν χύσιν τῶν κοίλων χαλκῶν ἀγαλμάτων. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς Ἡρόδοτον καὶ Παυσανίαν, ὁ Θεόδωρος οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Σαμίου γλύπτου Τηλεκλέους, κατὰ τὸν Διόδωρον ὅμως καὶ τὸν Διογένη Λαέρτιον, υἱὸς τοῦ ἐπίσης Σαμίου ἀρχιτέκτονος καὶ γλύπτου Ροίκου. Ἀλλ' ἡ ἀσάφεια αὕτη περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Θεοδώρου καθίσταται ἔτι σκοτεινοτέρα ἐκ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Διοδώρου, ὅστις ἀναφέρει καὶ τὸν Τηλεκλέα μὲ τὸν Θεόδωρον ὡς υἱοὺς τοῦ Ροίκου. Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλων ἀρχαίων πηγῶν στηριζόμενοι πολλοὶ ἀρχαιολόγοι, προσεπάθησαν νὰ καθορίσωσι τὴν γενεαλογίαν καὶ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου. Ἐκ τούτων οἱ μὲν Thiersch, Sillig καὶ Ross παραδέχονται ὅτι ὁ Θεόδωρος δὲν εἶναι μοναδικὸν πρόσωπον, ἀλλὰ δύο συνώνυμοι καλλιτέχναι, εἷς υἱὸς τοῦ Ροίκου καὶ ἕτερος δισέγγονος αὐτοῦ. Ὁ Müller φρονεῖ τὰ αὐτά, ἀλλὰ νομιζει ὅτι ὁ δεύτερος Θεόδωρος ὑπῆρξεν ἔγγονος καὶ οὐχὶ δισέγγονος τοῦ Ροίκου. Ἀναιρῶν τοὺς πρώτους, ὁ Brunn ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχουν δύο συνώνυμοι καλλιτέχναι, ἀλλ' εἷς καὶ μόνος —Θεόδωρος ὁ Σάμιος—, υἱὸς τοῦ Τηλεκλέους καὶ σύγχρονος τοῦ Ροίκου τοῦ Φιλέου, τοῦ ἀκμάσαντος κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Τὴν γνώμην ταύτην, ἥτις φαίνεται καὶ ἡ ἐπικρατεστέρα, ὁ Brunn στηρίζει κυρίως ἐπὶ τῆς χρονολογίας τῶν διαφόρων ἔργων (ἀρχιτεκτονικῶν, γλυπτῶν καὶ τορευτικῶν), τὰ ὁποῖα, κατὰ τοὺς ἀνωτέρω συγγραφεῖς καὶ ἄλλους μεταγενεστέρους, ἐξετέλεσεν ὁ Θεόδωρος ἢ μόνος ἢ ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ συγχρόνου του Ροίκου ἢ τοῦ πατρός του Τηλεκλέους. Τὰ ἔργα δὲ ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ὁ ἐν Λήμνῳ λαβύρινθος, τὸν ὁποῖον ᾠκοδόμησεν ὁ Θεόδωρος μετὰ τοῦ Σμίλιδος, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν 150 κίονας, τοὺς ὁποίους μετεκίνουν κατὰ τὴν τοποθέτησιν διά τινος μηχανισμοῦ, διὰ τὴν κίνησιν τοῦ ὁποίου ἤρκει ἡ δύναμις ἑνὸς μικροῦ παιδίου. 2) Τὸ ἐν Σάμῳ Ἡραῖον, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Ροῖκος καὶ ἐπεράτωσεν ὁ Θεόδωρος, γράψας μάλιστα περὶ αὐτοῦ καὶ πραγματείαν, ὡς διηγεῖται ὁ Βιτρούβιος. 3) Ἡ ἐν Σπάρτῃ Σκιάς, ἵδρυμα στρογγύλον καὶ μὲ λίθινον θόλον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν, ἴσως, εἰς μουσικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς συνελεύσεις, ὅπως λέγει ὁ Παυσανίας. 4) Ὁ θρυλικὸς δακτύλιος τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους, μὲ σμάραγδον, τὸν ὁποῖον ἐστόλιζε γλυφὴ λύρας, ὡς μνημονεύουσιν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Παυσανίας, ὁ Στράβων καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, τοὺς ὁποίους ὅμως διαψεύδει ὁ Welcker, φρονῶν ὅτι πρόκειται περὶ μύθου. 5) Ὁ ἀργυροῦς κρατήρ, τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν ὁ Κροῖσος εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὸν ὁποῖον θαυμάζει ὁ Ἡρόδοτος λέγων: «οὐ γὰρ τὸ συντυχὸν φαίνεταί μοι ἔργον εἶναι». 6) Ὁ χρυσοῦς κρατήρ, ὁ κατ' Ἀμύνταν παρ' Ἀθηναίῳ, εὑρισκόμενος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Πέρσου βασιλέως. 7) Ἡ περίφημος χρυσῆ ἄμπελος (κλῆμα ἀμπέλου) τῶν Περσῶν βασιλέων (εἰς τὰ Σοῦσα), ἡ ὁποία ἔφερε σταφυλὰς συγκειμένας ἀπὸ πολυτίμους λίθους, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἱμέριος καὶ ὁ Ἀθήναιος. 8) Ὁ χάλκινος αὐτανδριὰς-ἀνδριὰς τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοδώρου, θαυμαζόμενος τόσον διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ πρωτότυπον, ὅσον καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐργασίας. Ἐκράτει εἰς τὴν δεξιὰν τὴν ρίνην, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν μὲ τρεῖς δακτύλους ἓν τέθριππον τοσαύτης σμικρότητος, ὥστε τὸ ὅλον τέθριππον, ἅμαξα καὶ ἡνίοχος ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τὰ πτερὰ μυίας ἐν ταὐτῷ κατασκευασθείσης. 9) Τὸ ξόανον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐν Σάμῳ, περὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγα μὲν ἀναφέρει ὁ Ἀθηναγόρας, ἐν πλάτει ὅμως ὁμιλεῖ ὁ Διόδωρος, λέγων ὅτι ὁ μὲν Τηλεκλῆς ἐπεράτωσε τὸ ἥμισυ τοῦ ἀγάλματος ἐν Σάμῳ, ὁ δὲ Θεόδωρος τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ὅτι, παρὰ ταῦτα, τὸ ἄγαλμα συνηρμολογήθη ἔπειτα θαυμασίως, διότι κατεσκευάσθη, λέγει, κατὰ τὸν αἰγυπτιακὸν κανόνα. Τὰ ἔργα ταῦτα ἀπωλέσθησαν, κατέχομεν δὲ μόνον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἐπὶ μιᾶς βάσεως ἀναθηματικοῦ ἀγάλματος, ἐκτελεσθέντος ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀνατεθέντος τῇ Ἀθηνᾷ τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τοῦ Ὀνεσίμου τοῦ Σμικύθου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀμφίβολον.

Τὰ ὡς ἄνω ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐποίησεν ὁ Θεόδωρος, ἢ μόνος ἢ μετὰ τοῦ Ροίκου καὶ Τηλεκλέους, εἶναι ὅλα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος καὶ μάλιστα τὰ πλεῖστα τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς ἑκατονταετηρί-

Digitized by Google

δος ταύτης. Παράδειγμα βέβαιον ὁ ἀργυροῦς κρατήρ, τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν ὁ Κροῖσος εἰς τοὺς Δελφοὺς πρὸ τῆς πυρπολήσεως τοῦ ναοῦ, δηλαδὴ

Βάσις χαλκοῦ ἀγάλματος ἐκτελεσθέντος ὑπὸ Θεοδώρου.
[Μουσεῖον Ἀκροπόλεως.]

πρὸ τῆς 58ης ὀλυμπιάδος, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος. Παράδειγμα ἔτι βεβαιότερον ὁ δακτύλιος τοῦ Πολυκράτους, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τύραννος τῆς νήσου Σάμου ἀπὸ τοῦ 538—517. Ὁ Θεόδωρος, λοιπόν, ὁ Σάμιος ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὑπῆρξε συνεργάτης τοῦ ἐπίσης Σαμίου καλλιτέχνου Ροίκου εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χύσεως κοίλων χαλκῶν ἀγαλμάτων καὶ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν πολλῶν μνημείων, εἶναι δὲ εἷς ἐκ τῶν πρώτων καὶ μεγάλων τεχνιτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ὀφείλει ἡ ἐν γένει ἑλληνικὴ τέχνη.

Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

— **Θεόδωρος.** Μαθηματικὸς ἐκ Κυρήνης, διδάσκαλος τοῦ Πλάτωνος ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. Εἶναι ἓν ἐκ τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι μέρος εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος «Θεαίτητος», «Σοφιστής», «Πολιτικός».

— **Θεόδωρος.** Ῥήτωρ καὶ σοφιστὴς ἐκ Βυζαντίου, τῆς ἀρχαιοτέρας σχολῆς, σύγχρονος τοῦ Σωκράτους. Ἔγραψε λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Σουΐδας ἰδιαιτέρως μνημονεύει τὸν κατὰ Θρασυβούλου καὶ τὸν κατὰ Ἀνδοκίδου. Περισσότερον ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν τῆς ῥητορικῆς, διὸ καὶ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (*Φαῖδρ.* 229, E) «*Λογοδαίδαλος*».

— **Θεόδωρος, Φλάβιος Μάλλιος.** Ὕπατος τοῦ ἔτους 399 καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξυμνήθη διὰ πανηγυρικοῦ ὑπὸ τοῦ Κλαυδιανοῦ διὰ τὰς ποικίλας συγγραφὰς καὶ μελέτας του. Ἔγραψεν ἄριστον δοκίμιον περὶ μέτρων, ἐκδοθὲν ὑπὸ J. Heusinger (Wolfenbüttel 1755 u. Leiden 1766. 8) καὶ Gaisford (Script. lat. rei metr., Oxon. 1837. 8. p. 525). Εἰς τὸν Θεόδωρον τοῦτον ἀποδίδεται καὶ ἡ συγγραφὴ ἔργου περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἠσχολήθη ἐπίσης περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὰ (βλ. καὶ *A. Ruben*, Diss. de vita Fl. Mall. Theodori, Utrecht 1694. 12 u. Leipzig 1754. 8).

— **Θεόδωρος ὁ ἄθεος.** Κυρηναϊκὸς φιλόσοφος, κατατασσόμενος μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀριστίππου. Ὡρμᾶτο ἐκ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀριστίππου, θρασύτατος ὅμως ὤν, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Διογένης (II, 116), δὲν ἐδίστασε νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ τολμηρότατα συμπεράσματα. Ἐπειδὴ ἡ ἀξία ἑκάστης πράξεως, ὡς ἔλεγεν, ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων της διὰ τὸν πράττοντα ταύτην, συνεπέρανεν ὅτι δὲν ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐπιτρέπεται ὑπὸ συνθήκας τινάς. Ἐὰν πράγματά τινα θεωροῦνται αἰσχρά, τοῦτο οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει ἢ νὰ χαλιναγωγήσῃ τὸ ἄφρον πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, τοὐναντίον ὁ σοφός, ἐλεύθερος τῶν προκαταλήψεων τούτων, δύναται ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ νὰ μὴ ἀπόσχῃ μοιχείας, κλοπῆς καὶ ἱεροσυλίας. Τὴν φιλίαν ἐθεώρει περιττήν, διότι ὁ σοφὸς ἐπαρκεῖ αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἀνάγκην φίλου. Τὴν ὑπὲρ πατρίδος αὐτοθυσίαν ἐθεώρει ὡς γελοῖόν τι, διότι ὁ σοφὸς πατρίδα ἔχει τὸν κόσμον καὶ δὲν πρέπει νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν καὶ τὴν σοφίαν του ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ἄφρονας, τοὺς μὴ σοφούς. Αἱ περὶ θρησκείας καὶ θεῶν ἀσύστολοι δοξασίαι τῆς Κυρηναϊκῆς σχολῆς δὲν ἱκανοποίουν τὸν Θεόδωρον. Ἠμφεσβήτει ἀπολύτως τὴν ὕπαρξιν τῶν θεῶν, ἐξ οὗ ἐκλήθη καὶ *ἄθεος*. Ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικήν μας ψυχικὴν διάθεσιν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ ἐξωτερικὰς περιστάσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἀνεζήτει τοιοῦτον καθορισμὸν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, ὁ ὁποῖος νὰ ἐξησφάλιζε τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὸν σοφὸν διὰ μόνης τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρονήσεως. Τοῦτο ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ τὸ ἐπιτύχῃ ἐὰν ἀνεζήτει τὴν εὐδαιμονίαν οὐχὶ ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους ἀπολαύσεσιν, ἀλλ' ἐν τῇ εὐθύμῳ ψυχικῇ διαθέσει. Οὕτω καὶ ἡ κακοδαιμονία κατὰ τὴν δοξασίαν του δὲν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους λύπαις, ἀλλ' ἐν τῇ δυσθύμῳ ψυχικῇ διαθέσει. Διότι τὰ μὲν αἰσθήματά μας γεννῶνται ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, τοὐναντίον τῶν ψυχικῶν μας διαθέσεων ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα νὰ εἴμεθα κύριοι. Κατὰ ταῦτα ὁ Θεόδωρος ἔλεγεν: ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, τὸ ἀγαθὸν εὑρίσκεται ἐν τῇ ψυχικῇ εὐθυμίᾳ, τὸ δὲ κακὸν ἐν τῇ ψυχικῇ δυσθυμίᾳ. Τὸ μὲν πρῶτον προέρχεται ἐκ τῆς φρονήσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τῆς ἀφροσύνης· καὶ διὰ αὐτὸν λόγον ἡ μὲν φρόνησις καὶ ἡ δικαιοσύνη πρέπει νὰ συνιστῶνται, ἡ δὲ ἀφροσύνη καὶ ἡ ἀδικία πρέπει νὰ ἀπορρίπτωνται. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῆς χαρᾶς ὑφίσταται μίαν σπουδαίαν μεταβολήν, διότι εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐπὶ μέρους ἡδονῶν τίθεται μία ψυχικὴ κατάστασις ἀνεξάρτητος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης. Ἀντὶ τῆς εὐχαρίστου ἀφοσιώσεως εἰς τὸ αἰσθητὸν παρόν, ἐκτιμᾶται ἤδη ἡ πνευματικὴ ἀνύψωσις ὑπεράνω τούτου πρὸς τὸν ὕψιστον. Αἱ δοξασίαι του αὗται ἀπετέλεσαν τὴν «Θεοδώρειον αἵρεσιν», οἱ δὲ ὀπαδοί του ἐκλήθησαν «Θεοδώρειοι». Κατηγορήθη ἐν Ἀθήναις ὡς ἄθεος καὶ παρ' ὀλίγον νὰ καταδικασθῇ ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Ἐξωρίσθη ὅμως καὶ διέμεινεν ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ Λάγου. Ἔζησε τιμώμενος καὶ ἐν Κυρήνῃ, ὁπόθεν κατηγορηθεὶς ἐξωρίσθη καὶ κατέφυγεν εἰς Ἑλλάδα.

Δ. Μ. Μ.

— **Θεόδωρος ὁ κυκλογράφος.** Ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν κυκλογράφων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐφιλοπόνησε κύκλον, ἤτοι μυθολογικὴν συλλογήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐν χρονικῇ τινι τάξει περιέλαβε μύθους καὶ παλαιὰς ἱστορίας παραβάλλων πρὸς ἀπόδειξιν ἑκάστου μύθου χωρία καὶ στίχους τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ μυθολόγων. Ὁ κύκλος οὗτος τοῦ Θεοδώρου ὑπέκειτο βάσις τῶν εἰκόνων τοῦ ἐν τῷ πολιχνίῳ Βοΐλαις (Bovillae) ἀνευρεθέντος, εἶτα δὲ εἰς τὸ ἐν Καπιτωλίῳ μουσεῖον (ἐξ οὗ καὶ *καπιτωλῖνος πίναξ*) μετενεχθέντος Ἰλιακοῦ πίνακος. Ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή «ὦ φίλε παῖ Θεοδώρηον μάθε τάξιν Ὁμήρου, ὄφρα δαεὶς πάσης μέτρον ἔχῃς σοφίας» (*W. Christ*, Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας).

— **Θεόδωρος.** Ῥήτωρ ἐκ Γαδάρων, ζήσας κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ. Ἐπαιδεύθη ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς ῥητορικῆς ἐν ἑλληνικαῖς σχολαῖς, ἀλλὰ ταχέως ὑπερέβαλε τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ, ἀναδειχθεὶς εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων ῥητοροδιδασκάλων τοῦ τέλους τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου. Ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Τιβερίου ἐν Ῥώμῃ. Ἐδίδαξεν ἔπειτα καὶ ἐν Ῥόδῳ, ἐξ ἧς πόλεως ὠνόμαζεν ἑαυτὸν Ῥόδιον. Ἔγραψε κατὰ τὸν Σουΐδαν: «Περὶ τῶν ἐν φωναῖς ζητουμένων» εἰς 3 βιβλία, «Περὶ ἱστορίας, περὶ θέσεως, περὶ διαλέκτων ὁμοιότητος καὶ ἀποδείξεως» εἰς 2 βιβλία, «Περὶ πολιτείας» εἰς 2 βιβλία, «Περὶ κοίλης Συρίας», «Περὶ ῥήτορος δυνάμεως» καὶ ἄλλα. Μεγίστην ἐπίδρασιν ἐξήσκησεν ὡς διδάσκαλος καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐμορφώθη σχολή, τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ (ἐξ ὧν σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ Ἑρμαγόρας) ὠνομάζοντο *Θεοδώρειοι*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς *Ἀπολλοδωρείους*, τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἀπολλοδώρου, συγχρόνου καὶ ἀντιπάλου τοῦ Θεοδώρου (*Στράβ.* XVIII, 625).

— **Θεόδωρος ὁ Ἀσιναῖος.** Ὁ ἐκ τῆς Ἀσίνης νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν πατρίς του ὑπῆρξεν ἡ Ἀσίνη τῆς Ἀργολίδος, τῆς Λακωνίας ἢ τῆς Μεσσηνίας. Ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν διακεκριμένος μαθητὴς τοῦ Ἰαμβλίχου. Καθὰ ἀναφέρει ὁ Δαμάσκιος (βίος Ἰσιδώρου 126) ὑπῆρξε καὶ μαθητὴς τοῦ Πορφυρίου, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἁπλῆν δίαιταν καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐφύλαξε πιστῶς ὁ Θεόδωρος καθ' ὅλον του τὸν βίον. Αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίαι εἰκονίζουσι τὸν Θεόδωρον βαρυκίνητον, σκυθρωπόν, ἐπιμόχθως ἐργαζόμενον, βαθύνουν σκεπτικιστήν. Ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου, κατ' ἐξοχὴν ἐπιδράσαντος ἐπ' αὐτοῦ, εἰς τὸν Πρόκλον, ὁ ὁποῖος ἰδιαζόντως ἐκτιμᾷ καὶ ὀνομάζει τὸν Θεόδωρον: «ὁ μέγας, ὁ θαυμαστός, ὁ γενναῖος». Ὡς ὁ Ἰάμβλιχος, εἶχε προσπαθήσει νὰ κατατάξῃ τὰ μέλη τοῦ νοητοῦ κόσμου κατὰ σχέσεις ἀριθμητικὰς καὶ ὁ Θεόδωρος ἀκολουθῶν κατὰ τὰ πλεῖστα τὸν Ἰάμβλιχον, κατατάσσει ταῦτα εἰς πλῆρες τριαδικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐμφανίζεται σαφὲς καὶ ἀπέχει πολὺ τῆς διαλεκτικῆς τέχνης τοῦ Πρόκλου. Τὴν βάσιν τοῦ συστήματός του κατέχει κατὰ σειρὰν τὸ ἕν, ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχή. Διὰ τῆς διαιρέσεως εἰς τρία μέλη τοῦ δευτέρου μόνον ἐκ τῶν τριῶν προηγουμένων μελῶν προκύπτουσι πέντε βαθμίδες, ἐκ τῶν ὁποίων διὰ τῆς περαιτέρω εἰς τρία μέλη διαιρέσεως ἐξελίσσεται συνεχῶς τὸ τριαδικὸν σύστημα: τὸ ἕν, τὸ νοητόν, τὸ νοερόν, τὸ δημιουργικόν, καὶ τὸ ψυχικόν. Τὸ «ἓν» ἐχαρακτήριζεν ὁ Θεόδωρος οὐχὶ μόνον ὡς τὸ ἀνέκφραστον, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ ὡς τὴν πρώτην αἰτίαν τοῦ ἀγαθοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ διακρίνῃ καὶ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ὡς ἓν δεύτερον «ἕν». Παρ' αὐτῷ ἔθετε τὴν νοητὴν τριάδα. Ἡ νοερὰ τριὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τοῦ ὄντος, ἀπὸ τὸ νοεῖν, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τοῦ νοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ ζῆν, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τῆς ζωῆς. Ἡ δὲ δημιουργικὴ τριὰς εἶναι: τὸ ὄν, ὁ νοῦς, καὶ ἡ πηγὴ τῶν ψυχῶν. Διὰ τῆς διαιρέσεως δὲ πάλιν ἑκάστου ἐκ τῶν τριῶν τούτων μελῶν εἰς πρῶτον, μέσον καὶ τελευταῖον, ἐσχηματίσθησαν τρεῖς δημιουργικαὶ τριάδες. Τὸ τελευταῖον μέλος ἑκάστης ἐκ τῶν τριῶν τούτων τριάδων ὁ Θεόδωρος ὠνόμαζε «τὸ αὐτοζῷον». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διέκρινεν ὡσαύτως τρεῖς ψυχάς: τὴν ἀρχέγονον ψυχήν, τὴν καθολικὴν ψυχὴν καὶ τὴν κοσμικὴν ψυχήν. Καὶ ἡ ψυχικὴ αὐτὴ τριὰς εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν δημιουργικὴν τριάδα. (Ὁμοία πρὸς τὴν κοσμικὴν ψυχὴν εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐμπερικλείει ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς ἰδέας καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ὑψίστην ἑαυτῆς ὑπόστασιν δρᾷ ἄνευ πάθους καὶ διακοπῆς.) Τὸ ἰδιάζον καὶ τὸ μόνον σπουδαῖον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Θεοδώρου εἶναι τὸ τριαδικὸν σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ἔγινεν ὁ ἄμεσος πρόδρομος τρόπον τινὰ τοῦ Πρόκλου. Ἐκ τῶν συγγραφῶν του, εἰς τὰς ὁποίας ἐξέθεσε τὰς θεωρίας του, γνωρίζομεν τὰ σχόλιά του εἰς τὸν «Τίμαιον» τοῦ Πλάτωνος, εἰς τὸν «Φαίδωνα» καὶ τὴν συγγραφὴν «Περὶ ὀνομάτων».

Δ. Μ. Μ.

— **Θεόδωρος.** Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου (II, 103) 20 ἰατροί, ὧν μεταξὺ καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀθηναίου *Θεόδωρος*, ὀπαδὸς τῆς πνευματικῆς σχολῆς, ὅν τινες ταυτίζουσι πρὸς *Θεόδωρον τὸν Μακεδόνα* (*Fabricius*, Bibl. graec. XIII. 443, Kühn. Addit. XXVIII. 1837. σελ. 4), καὶ οὗ μνείαν ποιοῦνται ὁ Ἀέτιος (πολλαχοῦ IV, 1, 36. VI, 91 κλπ.), ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς (I, 559) καὶ ἡ «Περὶ ἰοβόλων καὶ δηλητηρίων φαρμάκων πραγματεία» (Rohde, Rhein. Mus. XXVIII, 1873. σ. 270). Εἰς Θεόδωρον Μακεδόνα ἀποδίδεται ἔτι ὑπὸ Wellmann καὶ τὸ παρὰ Ἀλεξ. Τραλλιανῷ (I, 563) χωρίον πρὸς ἐπιληπτικούς, τὸ ἀναγραφόμενον ὡς *Θεοδώρου Μοσχίωνος*, καίτοι ὁ Rose ταυτίζει τοῦτον πρὸς τὸν Μοσχίωνα. Ἕτερος, παλαιότερος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἰατρὸς *Θεόδωρος* ἀναφέρεται παρὰ Πλινίῳ (24, 186. καὶ θεραπεία τούτου κατὰ λέπρας, λειχῆνος καὶ διαφόρων ἐξανθημάτων (20, 103).

ΑΡ. Π. Κ.

— **Θεόδωρος Πρισκιανός.** Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὸ τέλος τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἰατρὸς τοῦ Γρατιανοῦ καὶ μαθητὴς τοῦ Βιντικιανοῦ, τοῦ κόμιτος ἀρχιάτρων ὑπὸ Βαλεντινιανὸν τὸν Α'. Ὁ Reinesius (Var. lect. III, 509) θεωρεῖ τοῦτον, ἴσως οὐχὶ ὀρθῶς, καὶ διδάσκαλον τῆς ἰατρικῆς ἐν Βυζαντίῳ. Ἔγραψε βιβλίον «Περὶ εὐποριστων» ἑλληνιστί, ὅπερ μετέφρασεν ὁ ἴδιος εἰς λατινικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Medicinae Praesentaneae», ὡς διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἔκδοσις τούτου λαμπρὰ ὑπὸ Valentin Bose (Λιψ. 1894 ὑπὸ τὸν τίτλον: Theodori Prisciani Euporiston libri III cum physicorum fragmento et additamentis Pseudotheodoreis), μετάφρασις δὲ εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν ἀρίστη ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰένῃ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς Theod. Meyer (Theodorus Priscianus und die römische Medizin, Jena 1909). Ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔσχεν ὁ Θεόδωρος Πρισκιανὸς ὑπ' ὄψει κυρίως τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον τοῦ Γαληνοῦ «Περὶ εὐποριστων» (Rose, Meyer), οὐχὶ δ' ὡς οἱ παλαιότεροι φρονοῦσι τὸν Διοσκορίδην καὶ τὸν Πλίνιον. Ἰδίᾳ δ' ἐκ τοῦ ἔργου ἐκείνου τοῦ Γαληνοῦ ἠντλήθησαν τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς ὁρισμούς, τὴν διάγνωσιν, τὴν σημειωτικὴν καὶ τὴν θεραπείαν ἀναμφιρρήστως ὀφειλομένων εἰς ἄγνωστον πραγματείαν συγγραφέως τῆς μεθοδικῆς σχολῆς. Αἱ ὁμοιότητες δὲ χωρίων τινῶν τοῦ βιβλίου πρὸς τοιαῦτα τοῦ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ δεικνύουσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐκείνης πηγῆς ἤντλησαν ἀμφότεροι (Meyer). Τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ ἔργου πηγὴ ὑπῆρξε τὸ περὶ «Γυναικείων παθῶν» ἔργον τοῦ Σωρανοῦ, τοῦ τετάρτου ὅμως παραμένει ἄγνωστος. Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς πραγματείας τὸ μὲν α', «Εὐπόριστον φαινόμενον», πραγματεύεται περὶ τῶν ἔξω παθῶν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν (χρώσεως τριχῶν, ἀλωπεκίας, φθειριάσεως κτλ., ἐλεφαντιάσεως, ἐξαρθρημάτων)· τὸ β', «Λογικός», περὶ τῶν ἔσω παθῶν α') *ὀξέων*, οἷον ἐμπυρέτων νόσων, φρενίτιδος, ληθάργου κτλ. καρδιακῆς νόσου, χολέρας, β') *χρονίων*, οἷον κεφαλαλγίας, ἐπιληψίας κτλ. ἀρθρίτιδος, ποδάγρας καὶ ἰσχιάδος· τὸ γ', «Περὶ γυναικείων νόσων» (περὶ μαστωδυνίας μετὰ τὸν τοκετόν, ἀτρησίας μήτρας, ἐκτρώσεως, γονορροίας κτλ.)· τὸ δὲ δ', «Φυσικά», περὶ δεισιδαιμόνων μέσων κατὰ κεφαλαλγίας καὶ ἐπιληψίας μόνον, τῶν λοιπῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τούτου ἀπολεσθέντων.

Τὸν Θεόδωρον Πρισκιανὸν ἀναφέρουσι πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων (*Ἀλέξανδρος Τραλλιανὸς* I, 558), Gariopontus (III, 24, Simon Januensis, praef.), κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲ ὑπῆρξεν ἡ κυρία πηγὴ πολλῶν ἰατρικῶν ἐργασιῶν.

ΑΡ. Π. Κ.

ΒΑΣΙΛΕΙΣ, ΗΓΕΜΟΝΕΣ, ΠΡΙΓΚΙΠΕΣ

ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΣ

— **Θεόδωρος Α'**, αὐτοκράτωρ τῆς *Ἀβυσσηνίας*. Οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 1410—1413.

— **Θεόδωρος Β'**, αὐτοκράτωρ τῆς *Ἀβησσυνίας* (1855—1868). Ἐγεννήθη ἐν Σερχιέ, πρωτευούσῃ τῆς ὀρεινῆς ἐπαρχίας Κουάρα, εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀβησσυνίαν τῷ 1818. Ὁ πατήρ του Χαΐλο Μαριὰμ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἐπιφανεστάτων οἰκογενειῶν τῆς χώρας, ἐκυβέρνα μετὰ τοῦ θείου του Κονφοῦ τὴν

Digitized by Google

Κουάρον. Ἡ δὲ μήτηρ του ἦτο ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἀνῆγε τὴν καταγωγήν της εἰς τὸν Δαυΐδ-Μενελίκ, τὸν υἱὸν τῆς Σαβᾶ καὶ τοῦ Σολομῶντος. Τὸ ἀληθινὸν ὄνομα τοῦ Θεοδώρου ἦτο *Κάσσα Κουαρανάγια*. Οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς νεανικῆς ζωῆς του. Ἡ Ἁβησσυνία ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας πλήρους, καθ' ἣν ἀδιαλείπτως ἐπολέμουν κατ' ἀλλήλων οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τοὺς μεγάλους φεουδάρχας. Τὰ τρία κύρια βασίλεια, τὸ Τιγρέ, ἡ Σόα καὶ ἡ 'Αμχάρα, κατέστησαν ἀνεξάρτητα. Ὀνομαστικῶς μόνον ὁ κύριος τῆς 'Αμχάρας καὶ τῆς πρωτευούσης της Γκοντὰρ ἐξήσκει ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ὁ Κάσσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του καὶ τοῦ θείου του (1839), ἀπεστάλη ὑπὸ φιλοδόξων συγγενῶν του εἰς τὸ μοναστήριον Δζάνκερ παρὰ τὴν λίμνην Τσάναν, διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ γράμματα καὶ ἀποτραπῇ ἀπὸ πολιτικὰς φιλοδοξίας. Μικρὸν ὅμως κατόπιν ἀνυπότακτός τις ἄρχων ἐν Ἁβησσυνίᾳ, ὀνόματι Μάρος, κατέλαβε τὸ μοναστήριον ἐξ ἐφόδου καὶ ἔσφαξε τοὺς ἐν αὐτῷ σπουδαστάς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον υἱοὺς εὐγενῶν οἴκων. Ὁ Κάσσα διαφυγὼν κατέφυγεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ θείου του. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ, διότι ὁ πρίγκιψ τοῦ Γκοτσάμ, ὀνόματι Γκάσσο, κατήγαγεν αἱματηρὰν νίκην κατὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ κατέλαβε τὰς κτήσεις της. Ὁ Κάσσα κατέφυγεν εἰς τὰ δύσβατα ὄρη τοῦ Σαχάρο καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς συμμορίας ληστῶν. Ὅταν εἶδεν ἑαυτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὸ πριγκιπᾶτον τοῦ Δεμπέα ἐν τῇ 'Αμχάρᾳ, διοικούμενον τότε ὑπὸ τῆς Μενενέ, ἀμαζόνος ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Γκαλλάς, καὶ τοῦ υἱοῦ της Ρὰς 'Αλῆ. Εἰς τὴν πρώτην συμπλοκὴν ἐνίκησε τὴν πριγκίπισσαν, ἡ ὁποία τῷ παρεχώρησε τὸν θρόνον της καὶ τὴν χεῖρα τῆς ἐγγόνης της. Ὁ Κάσσα ἐδέχθη καὶ ἐνθαρρυνθεὶς ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ἡττήθη οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν μᾶλλον ὠργανωμένων δυνάμεων τοῦ Μωχάμμετ 'Αλῆ. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ἀποπειραθῇ ἄλλοτε νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἁβησσυνίαν, ἐπωφελούμενος τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς σπαραγμῶν. Καὶ ἐπεζήτησαν μὲν ἡ Μενενὲ καὶ ὁ Ρὰς 'Αλῆς ν' ἀπαλλαγοῦν τοῦ Κάσσα, ἐπωφελούμενοι τῆς ἀποτυχίας του, ἀλλ' ἡ ἐνέργειά των αὕτη συνετέλεσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν του ὡς κυρίου τοῦ Δεμπέα, διότι εὗρεν ἀφορμὴν νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν Γκοντὰρ τῆς 'Αμχάρας. Τότε συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τῆς Ἁβησσυνίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Καταβαλὼν ἀλλεπαλλήλως πάντας τοὺς ἀντιπάλους του ἐστέφθη (6 Φεβρουαρίου 1855) βασιλεὺς (νεγκοὺς) τῶν βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεόδωρος Β'.

Ὁ Κάσσα προσέλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι παράδοσις λίαν διαδεδομένη εἰς τὴν Ἁβησσυνίαν προέλεγεν, ὅτι Θεόδωρός τις θὰ βασιλεύσῃ τῆς ὅλης χώρας ἡνωμένης καὶ θὰ ἐξαφανίσῃ ἀπ' αὐτῆς τὸν Ἰσλαμισμόν. Ὁ Θεόδωρος τότε ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας του καὶ ἔδειξε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του μεγάλην σύνεσιν. Διὰ σκληρῶν μέτρων κατώρθωσε νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν λῃστείαν, ἡ ὁποία ἐλυμαίνετο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν χώραν του. Οἱ δρόμοι τῆς χώρας ἤνοιξαν ἐλεύθεροι εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐχαράχθησαν νέαι ὁδοί, κατηργήθησαν πολλοὶ φόροι καὶ ἱδρύθησαν τρία ἐσωτερικὰ τελωνεῖα. Ὁ Θεόδωρος κατήργησε τὸ ἔθιμον νὰ παραδίδεται ὁ φονεὺς εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ θύματος καὶ ὥρισε νὰ δικάζηται ὑπὸ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Διώρισεν εἰρηνοδίκας εἰς τὰ χωρία, ὁ στρατὸς ἐπληρώνετο τακτικῶς, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ ὁ στρατιώτης τὰ τρόφιμά του καὶ ὄχι νὰ τὰ ἁρπάζῃ διὰ τῆς βίας. Κατηργήθη ἡ δουλεμπορία καὶ ἡ δουλεία, οἱ δὲ πτωχοὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τοῦ βασιλέως καὶ καθ' ἑκάστην τὰς πρωϊνὰς ὥρας ἠδύναντο νὰ προσέρχωνται ἐλευθέρως παρ' αὐτῷ, διὰ νὰ τῷ ὑποβάλωσι τὰ παράπονά των. Τέλος κατέσχε τὴν κτηματικὴν περιουσίαν τῶν μονῶν, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὰ δύο τρίτα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου συνέτριψε τὴν ἐπικίνδυνον δύναμιν τῆς τάξεως τοῦ κλήρου καὶ ηὔξησε πολὺ τὴν εὐημερίαν τῶν πολιτῶν. Δύο ἄνδρες τὸν ἐβοήθησαν ὡς σύμβουλοι, ὁ James Bell καὶ ὁ Walter Metcalfe Plowden. Ὁ δεύτερος εἶχεν ἔλθει τῷ 1849 εἰς Γκοντὰρ ὡς πρόξενος τῆς 'Αγγλίας. Προϊδὼν τὸ λαμπρὸν μέλλον τοῦ νεαροῦ πρίγκιπος Κάσσα συνεδέθη στενῶς μετ' αὐτοῦ. Ὁ Bell ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, ἦλθε δὲ εἰς Ἁβησσυνίαν ἀπὸ πνεῦμα τυχοδιωκτικόν. Ἀφωσιώθη εἰς τὸν Θεόδωρον, ὅστις κατέστησεν αὐτὸν τὸν ἐξ ἀπορρήτων του καὶ τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὸ κινδυνῶδες ἀξίωμα τοῦ *λικαμανκούα*, δηλαδὴ ἑνὸς τῶν τεσσάρων ἀξιωματικῶν του, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν μάχην ἦσαν ἐνδεδυμένοι ὅπως αὐτός, διὰ ν' ἀποτρέπουν τὸν ἐκ τοῦ ἐχθροῦ κίνδυνον. Τῇ συμβουλῇ τούτων ὁ Θεόδωρος ἔφερεν ἐξ Εὐρώπης ἀρχιεργάτας Εὐρωπαίους καὶ μισσιοναρίους Ἑλβετοὺς καὶ Ἄγγλους. Στερεωθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Θεόδωρος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν δύο του συμβούλων ἐζήτησε νὰ συνδεθῇ μετὰ τῆς 'Αγγλίας στενότερον καὶ ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ πρεσβείαν παρὰ τῇ τότε βασιλίσσῃ Βικτωρίᾳ. Ὁ Plowden ἔγραψε περὶ τούτου εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδον Clarenton (1856), ὅστις τῷ ἀπήντησεν, ὅτι ἡ ἄνασσα εὐχαρίστως θὰ ἐδέχετο πρεσβείαν τοῦ νεγκούς, ἀρκεῖ οὗτος νὰ ἀποκηρύξῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰς βλέψεις του ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μασσάβας. Ὁ Θεόδωρος ἀπήντησεν, ὅτι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις τοιαύτη δήλωσις θὰ ἐσήμαινεν, ὅτι παρῃτεῖτο τοῦ δικαιώματος νὰ ἐκδικηθῇ τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Μωχάμμετ 'Αλῆ κατὰ τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἂν καὶ τοῦτο τὸν ἐξοργίζει, ὅμως ἡ πρὸς τοὺς δύο Ἄγγλους συμβούλους ἀγάπη του παραμένει ἀκλόνητος. Καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς φιλίας του ἐτεκμηρίωσεν ἀγριώτατα, διότι ἐξέγερσις ἐκραγεῖσα τῷ 1859 ἐφόνευσε τὸν Plowden καὶ ὁ νεγκοὺς ἔσφαξεν ἐκδικούμενος τὸν φόνον του 1700 ἐπαναστάτας. Μετά τινας ἑβδομάδας ἐφονεύετο καὶ ὁ Bell καὶ ταυτοχρόνως ἀπέθνῃσκεν ἡ πολυαγαπημένη σύζυγος τοῦ νεγκοὺς Τσουμπεδζέ. Ἔκτοτε ὁ χαρακτὴρ τοῦ Θεοδώρου παρουσίασε λυπηροτάτην μεταβολήν. Κατέστη σκληρός, τυραννικὸς καὶ ἠμέλησε τὰ συνετὰ πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ κράτους μέτρα. Πολλαὶ ἐπαναστάσεις ἀνὰ τὴν αὐτοκρατορίαν κατεπνίγησαν σκληρότατα. Τῷ 1862 ἡ 'Αγγλία καὶ ἡ Γαλλία διὰ τῶν προξένων των Cameron καὶ Lejean ἀνενέωσαν τὰς ἐμπορικὰς μετὰ τῆς Ἁβησσυνίας σχέσεις των, ὁ δὲ Θεόδωρος ἔδειξε φιλικωτάτας διαθέσεις. Ἀλλὰ διὰ λόγους οὐδέποτε γνωσθέντας ἔκτοτε, ἐξεδίωξε τῷ 1863 τὸν Lejean καὶ μετὰ μικρὸν ἐφυλάκισε τὸν Cameron μετὰ τῶν ξένων μισσιοναρίων των ἐν Μαγδάλοις, ὅπου τὸ φρούριον τῆς 'Αμχάρας. Πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἀπελευθέρωσίν των ἀπέβησαν μάταιαι καὶ ἡ 'Αγγλία ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ στρατὸν ἐξ 20.000 ἀνδρῶν, τὸ πλεῖστον Ἰνδῶν, ὑπὸ τὸν Robert Napier, ὅστις ἔφθασε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1867 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζούλας. Ὁ Θεόδωρος συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του εἰς τὰ Μάγδαλα, ὅπου τὴν 10 'Απριλίου 1868 συνήφθη πεισματωδεστάτη μάχη ἀποβᾶσα ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων. Ὁ νεγκοὺς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῶν Μαγδάλων καὶ ἐκεῖθεν ἔστειλεν εἰς τὸν Napier τοὺς φυλακισμένους του. Ὁ Napier ὅμως ἀπήτησε νὰ παραδοθῇ ἄνευ ὅρων, καὶ ἐπειδὴ ὁ νεγκοὺς ἀπέρριψεν ὑπερηφάνως τὸ τελεσίγραφον, ὁ Napier διέταξεν ἔφοδον (13 'Απριλίου). Ὁ Θεόδωρος ἐμάχετο ἀνδρείως καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ τελευταῖόν του ὀχύρωμα καὶ εἶδε τοῦτο καταλαμβανόμενον, ἀφοῦ ᾐχμαλωτίσθησαν καὶ οἱ δύο του υἱοί, ηὐτοκτόνησε διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ. Ἐκ τῶν Ἁβησσυνῶν 14.000 παρέδωσαν τὰ ὅπλα.

Ἀξιοσημείωτος περιπέτεια τοῦ Θεοδώρου εἶναι ἡ ἑξῆς: Τῷ 1856 μετέβη εἰς Ἁβησσυνίαν ὁ κόπτης πατριάρχης Κύριλλος Β' πρὸς ἄρσιν ἐκκλησιαστικῶν διχονοιῶν. Εἰς τὰ σύνορα τὸν ὑπεδέχθη ὁ Θεόδωρος ἐπὶ κεφαλῆς 40 χιλ. στρατοῦ καὶ τὸν ὡδήγησε τιμητικώτατα εἰς τὴν πρωτεύουσαν Μάγδαλα. Ὁ Κύριλλος ἔχρισε τὸν Θεόδωρον, πρᾶγμα ἐμπεδῶσαν τὸ κῦρος τοῦ νεγκούς. Ἀλλ' ὁ ἀμπούνας κατήγγειλεν εἰς τὸν Κύριλλον Ἄγγλους τινὰς ἱεραποστόλους καὶ τεχνικοὺς συμβούλους ὡς ἀσκοῦντας προσηλυτισμόν. Ὁ Κύριλλος τότε ἔπεισε τὸν Θεόδωρον ν' ἀποπέμψῃ αὐτούς, ὑποσχόμενος νὰ τῷ προμηθεύσῃ Αἰγυπτίους τεχνίτας. Τοῦτο δυσηρέστησε τὴν 'Αγγλίαν, ὁ δ' ἐν Καΐρῳ πρόξενος κατήγγειλεν εἰς τὸν καχύποπτον Σαΐτ πασᾶν τὸν Κύριλλον ὡς συνωμοτοῦντα μετὰ τοῦ Θεοδώρου. Ὁ Σαΐτ πεισθεὶς ἔσπευσεν ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλων δυνάμεων εἰς Σουδὰν διὰ νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρόν, προλαμβάνων τὴν ἐπίθεσίν του. Ταυτοχρόνως ἡ 'Αγγλία εἰδοποίησε τὸν Θεόδωρον, ὅτι ὁ Κύριλλος ἐστέρησεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς τεχνικούς του συμβούλους, διὰ νὰ εὑρεθῇ ἀνέτοιμος κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κεδίβου. Προσέθηκε μάλιστα ὅτι ὁ μεταξοΰφαντος καὶ χρυσοποίκιλτος χιτὼν τὸν ὁποῖον τῷ προσέφερεν ἦτο δηλητηριασμένος, ὡς ὁ χιτὼν τῆς Δηϊανείρας.

Ὁ Θεόδωρος μαθὼν τὴν προέλασιν τοῦ Σαΐτ ἐπίστευσε ταῦτα καὶ ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακὰς τὸν πατριάρχην. Κατόπιν ἐκκινήσας πρὸς συνάντησιν τῶν Αἰγυπτίων τὸν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, φοβούμενος μήπως ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του χρίσῃ ἄλλον νεγκούς. Καθ' ὁδὸν παρενέβη ἡ μήτηρ του καὶ ὁ φιλόστοργος Θεόδωρος κατήρτισε δικαστήριον ἐκ πολλῶν ράς, ἐνώπιον τῶν ὁποίων κλαίων καὶ ὁρκιζόμενος εἰς τὴν ἱερωσύνην του ὁ Κύριλλος ἐβεβαίωσε περὶ τῶν φιλικῶν αἰσθημάτων τοῦ κεδίβου καὶ ἀπεκάλυψε τὰς ἀγγλικὰς ῥαδιουργίας. Ὁ Θεόδωρος διὰ νὰ πεισθῇ ὑπεχρέωσε τὸν πατριάρχην νὰ φορέσῃ κατάσαρκα τὸν χιτῶνα. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐνέδυσε δι' αὐτοῦ ἕνα κατάδικον, νομίζων ὅτι ὁ πατριάρχης δυνάμει τῆς ἁγιωσύνης του δυνατὸν νὰ διέφυγε τὴν δηλητηρίασιν. Ὅταν καὶ ὁ κατάδικος μετὰ τριήμερον ἔμεινεν ἀπρόσβλητος, ὁ νεγκοὺς διέταξε τὸν Κύριλλον νὰ γράψῃ εἰς Καρτοὺμ εἰς τὸν Σαΐτ τὰ γεγονότα καὶ νὰ τῷ συστήσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κάϊρον. Ὁ Σαΐτ ἐπέστρεψεν ἀμέσως καὶ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κύριλλον νὰ συνάψῃ αἰγυπτιαιθιοπικὴν συνθήκην φιλίας. Μετά τινας μῆνας ἔφθασεν ὁ πατριάρχης εἰς Κάϊρον κομίζων τὴν συνθήκην καὶ δῶρα τοῦ νεγκούς, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τούτου.

Γ. Λ. Α.

ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

—**Θεόδωρος *Ἄγγελος***. Γόνος τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶ 'Αγγέλων. Ὅταν ὁ 'Ανδρόνικος Α' Κομνηνὸς ἐξεθρόνισε καὶ ἐφόνευσε τὸν 'Αλέξιον Γ' Κομνηνὸν καὶ προεκάλεσε διὰ τοῦ πραξικοπήματός του τὰς ἐν Νικαίᾳ, Προύσῃ καὶ Λοπαδίῳ στάσεις (1183), ὁ Θεόδωρος Ἄγγελος ἔσπευσεν εἰς Προῦσαν καὶ διὰ τῆς ἀνδρείας του ἀπετέλεσε τὴν ψυχὴν τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐπελθόντος βασιλέως 'Ανδρονίκου. Ἦτο τότε ὁ Θεόδωρος ἔφηβος μόλις, ἀλλ' ἡ τολμηρὰ αὐτοῦ στάσις προεκάλεσε τὴν προσοχὴν τοῦ 'Ανδρονίκου, ὥστε εἰς τὰς περὶ εἰρηνικῆς παραδόσεως τῆς πόλεως προτάσεις του ἔθεσεν ὡς πρῶτον ὅρον τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τοῦ γενναίου νεανίου. Μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς πόλεως, συλλαβὼν αὐτὸν ὁ 'Ανδρόνικος ἀπετύφλωσε καὶ εἶτα ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τοὺς πέραν τῶν συνόρων ἀγρούς, ἵνα γίνῃ βορὰ τῶν θηρίων. Τοῦρκοι ποιμένες συναντήσαντες αὐτὸν παρέλαβον εἰς τὰς σκηνάς των καὶ τὸν ἐθεράπευον, ἔκτοτε δὲ εἶναι ἄγνωστον τί ἀπέγινε.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

—**Θεόδωρος *Ἄγγελος Δούκας Κομνηνός***, δεσπότης τῆς ***Ἠπείρου*** (1216—1230)· βλ. λ. *Ἤπειρος καὶ Κομνηνοί*.

—**Θεόδωρος Α'** (*Λάσκαρις*), αὐτοκράτωρ τῆς ***Νικαίας*** (1204—1211). Γόνος μιᾶς τῶν διαπρεπῶν οἰκογενειῶν τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Βυζαντίου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1175. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διεκρίνετο διὰ τὸ θάρρος του καὶ τὰς ἄλλας στρατιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετάς, δι' ἃς καὶ ἐκτιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξίου Γ' 'Αγγέλου (1195—1203) ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τούτου Ἄνναν. Προχειρισθεὶς στρατηγὸς ἀπεστάλη μετὰ τοῦ 'Αλεξίου Παλαιολόγου κατὰ τοῦ ἐπαναστατήσαντος 'Ιβαγκοῦ ἢ 'Αλεξίου, ἀρχηγοῦ τῶν ἐπὶ τοῦ Αἵμου ἐγκατεστημένων Βουλγαροβλάχων. Ἦτο τότε νεώτατος, ἀλλὰ «τολμητίας καὶ ραγδαῖος πρὸς ἔργα πολεμικά», ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην, ἄγων στρατεύματα ὀλιγάριθμα καὶ ἀσύντακτα, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ καὶ ἡττημένος ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ δρᾶσίς του ὅμως κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἐδικαίωσε τὴν πρόωρον φήμην του. Ὅτε κατὰ 'Ιούλιον 1203 οἱ Λατῖνοι τῆς 4ης Σταυροφορίας ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μόνος ἐκ τῶν ἐκεῖ στρατηγῶν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἀντιπαρετάχθη γενναίως πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τῶν τολμηρῶν του ἐξόδων ἀναχαίτισεν ἐπὶ μακρὸν τὴν πρὸς τὰ τείχη προέλασίν των. Μετὰ τὴν ἄνανδρον δὲ φυγὴν τοῦ 'Αλεξίου Γ' (17 'Ιουλίου 1203) καὶ τὴν ἐκθρόνισιν καὶ τὸν φόνον τῶν διαδεχθέντων αὐτὸν 'Ισαακίου Β' καὶ 'Αλεξίου Δ' ὑπὸ τοῦ Νικολάου Καναβοῦ (28 'Ιανουαρίου 1204), τὸν φόνον τούτου (5 Φεβρουαρίου) ὑπὸ τοῦ γενναίου 'Αλεξίου Ε' Δούκα ἢ Μουρτζούφλου καὶ τὴν φυγὴν καὶ αὐτοῦ (12 'Απριλίου), ὁ ἐν ἀπογνώσει διατελῶν λαὸς συνελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἀνηγόρευσε, τὴν νύκτα τῆς 12—13 'Απριλίου, αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Μέρος τῆς πόλεως εἶχεν ἤδη καταληφθῇ ὑπὸ τῶν εἰσορμησάντων σταυροφόρων, πολλαὶ δὲ συνοικίαι διετέλουν ὑπὸ τὰς φλόγας δεινῆς πυρκαϊᾶς. Κατὰ τὰς ἀπέλπιδας ἐκείνας στιγμὰς ὑπερανθρώπους κατέβαλε προσπαθείας, ἵνα συγκεντρώσῃ δυνάμεις τινὰς καὶ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν εἰσβαλόντων πολεμίων, ἀλλ' ὅτε, τὴν πρωίαν τῆς 13ης, παραταχθεὶς εἰς τὴν πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας πλατεῖαν τοῦ Μιλίου, εἶδε τοὺς ἄνδρας του λιποτακτοῦντας πρὸ τῆς θέας τῶν σταυροφόρων, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἔναντι Μ. 'Ασίαν, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ οἱ διοικηταὶ διαφόρων περιφερειῶν εἶχον κηρύξει ἑαυτοὺς ἀνεξαρτήτους ἡγεμόνας, ὡς ὁ Θεόδωρος Μαγκαφᾶς ἐν Φιλαδελφείᾳ, ὁ Θεόδωρος Γαβρᾶς ἐν 'Αμισῷ, ὁ Μανουὴλ Μαυροζούμης ἐν τῇ παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον χώρᾳ, ὁ Λέων Γαβαλᾶς ἐν Ρόδῳ καὶ τέλος οἱ 'Αλέξιος καὶ Δαυὶδ Κομνηνοὶ ἐν Τραπεζοῦντι. Πλὴν τῶν ἀντιζήλων τούτων ὁ Θεόδωρος ὤφειλε κυρίως ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Λατίνους, οἵτινες ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσι μετὰ τὸ Βυζάντιον καὶ τὰς ἐν Μ. 'Ασίᾳ ἑλληνικὰς χώρας. Διὰ τῶν μικρῶν δυνάμεων ἃς διέθετεν ἀνθίστατο πεισμόνως κατ' αὐτῶν, ἡττώμενος μὲν καὶ ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε περιστέλλων καὶ ἐπιβραδύνων τὴν προέλασίν των. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων ἠναγκάσθη νὰ μετέλθῃ ἠπίαν καὶ συνδιαλλακτικὴν πολιτικὴν ἔναντι τῶν ὁμοεθνῶν ἀντιζήλων του, πρὸς οἰκονόμησιν τῆς φιλοδοξίας τῶν ὁποίων ἔθετο κατὰ μέρος τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ περιωρίσθη εἰς τὸ τοῦ δεσπότου. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Λατῖνοι εἶχον καταλάβει ἅπασαν τὴν ἀπὸ Νικομηδείας μέχρις 'Αδραμυττίου περιοχήν. Ἀναγκασθέντες ὅμως κατ' 'Απρίλιον τοῦ 1205 ν' ἀποστείλωσιν εἰς Γαλλίαν μέρος τῶν δυνάμεών των, ἵνα προστατεύσωσι τὰ ἐκεῖ συμφέροντά των, παρέσχον εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν ἐν Μ. 'Ασίᾳ ὑπολειφθέντων, νὰ ἐκδιώξῃ αὐτοὺς καὶ νὰ παγιώσῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς χώ-

Digitized by Google

ρας τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς Νικαίας καὶ τῆς Φιλαδελφείας μέχρι τοῦ Ἀδραμυττίου, τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἐφέσου, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν παρακειμένων νήσων. Ὑποχρεώσας συγχρόνως, διὰ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τῆς βίας, τόν τε Μαγκαφᾶν καὶ τὸν Μαυροζούμην ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν του, ἀνηγορεύθη κατ' Ἀπρίλιον 1206 αὐτοκράτωρ ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ συνελθούσης μεγάλης συνόδου τῶν πολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων καὶ ἐστέφθη πανηγυρικῶς ὑπὸ τοῦ νέου πατριάρχου Μιχαὴλ Δ΄ τοῦ Αὐτωρειανοῦ, Συγκροτήσας ἰσχυρὸν στρατὸν ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἐγκατασταθέντων Κομνηνῶν, συμμάχων καὶ φίλων τῶν Λατίνων Κωνσταντινουπόλεως, τέλος δὲ καταρτίσας καὶ ἱκανὸν στόλον ἡτοιμάζετο νὰ προσβάλῃ καὶ τοὺς τελευταίους τούτους εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε νέος ἐνεφανίσθη αὐτῷ πολέμιος, ὁ πενθερός του Ἀλέξιος Γ΄ Ἄγγελος. Ὁ ἔκπτωτος οὗτος αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ διὰ τῆς ἀνανδρίας του συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἦλθε, κατόπιν μακρῶν περιπλανήσεων, εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα πρὸς κορεσμὸν τῆς ἀρχομανίας του ὑποδουλώσῃ καὶ ταύτην εἰς τοὺς Τούρκους. Καταφυγὼν παρὰ τῷ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου Καϊχοσροῦ ἀπήτησε δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν θρόνον τῆς Νικαίας. Ἀπορριφθείσης τῆς ἀξιώσεως ταύτης ὁ Καϊχοσροῦ, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Ἀλέξιον, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Θεοδώρου καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀντιόχειαν τὴν πρὸς Μαιάνδρῳ. Ὁ Θεόδωρος, συγκεντρώσας τὰς δυνάμεις του, ἐβάδισε κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως, ὃν συνήντησε πρὸ τῆς ἄνω πόλεως. Κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν μάχην ἐμπλακεὶς εἰς μονομαχίαν μετὰ τοῦ Καϊχοσροῦ ἐκτυπήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς κορύνης καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ σκοτοδίνης ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου του, ἀλλὰ συνελθὼν ἀμέσως ἐφόνευσε διὰ τοῦ ξίφους του τὸν σουλτᾶνον· οἱ Τοῦρκοι ἀμέσως ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταλιπόντες εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὸν Ἀλέξιον, ὃν ὁ Θεόδωρος, μακροθυμῶν, ἠρκέσθη νὰ περιορίσῃ ἐντὸς τῆς μονῆς τοῦ Ὑακίνθου, ἐν ᾗ μετά τινα χρόνον καὶ ἀπέθανε. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Θεόδωρος, ἐπωφελούμενος τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Τούρκων, ἐπεξέτεινε πρὸς Ν. τὸ κράτος αὐτοῦ μέχρις Ἀτταλείας. Συγχρόνως νέον ἀντεμετώπιζε πολέμιον, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἀλέξιον Α΄ Κομνηνόν· νικήσας ὅμως τὰ στρατεύματα καὶ τούτου, ὁδηγούμενα ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Ἡράκλειαν, τὴν Ἄμαστριν κλπ. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ αὐτοῖς τὰς πέραν τοῦ Τήμνου χώρας. Στρατεύσας κατόπιν ἐναντίον τῶν Τουρκομάνων καὶ ἐκτεθεὶς πέραν τοῦ δέοντος ἐν τῷ ἀγῶνι, ᾐχμαλωτίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ παρεδόθη εἰς τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀπελύθη μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ κατέβαλεν ἁδρὰ λύτρα καὶ παρεχώρησεν αὐτῷ φρούριά τινα ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου. Τὸ ἀτύχημα τοῦτο καὶ ἡ ἐν γένει ἀπειλητικὴ στάσις τῶν γειτόνων Τούρκων ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ συνδιαλλαγῇ, περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, πρὸς τοὺς Λατίνους, νυμφευθεὶς καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου Κουρτεναὶ Μαρίαν.

Ὁ Θεόδωρος ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ Ἄννης ἐγέννησε τρεῖς θυγατέρας, τὴν Εἰρήνην (νυμφευθεῖσαν τὸν στρατηγὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου τὸν Ἰωάννην Δούκαν ἢ Βατάτσην), τὴν Μαρίαν καὶ τὴν Εὐδοκίαν, πρὸς δὲ δύο υἱούς, οἵτινες ἀπέθανον πρὸ αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἄννης ἔλαβε δευτέραν σύζυγον, τὴν Ἀρμενίαν Εἰρήνην, ἐξ ἧς ἀτέκτησε τῷ 1214 ἕνα υἱόν. Διαζευχθεὶς ταύτην ἔλαβεν εἰς τρίτον γάμον τὴν ἀνωτέρω Μαρίαν.

Ἀπέθανε τῷ 1222 εἰς ἡλικίαν 45—50 ἐτῶν, καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν γαμβρόν του Ἰωάννην Γ΄ Δούκαν ἢ Βατάτσην. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεόδωρος Β΄** (*Λάσκαρις*), αὐτοκράτωρ τῆς ***Νικαίας*** (1254—1258). Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Γ΄ Δούκα ἢ Βατάτση καὶ τῆς Εἰρήνης, θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου Α΄ Λασκάρεως, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐκλήθη Λάσκαρις. Ἐγεννήθη τῷ 1222 ἐν Νυμφαίῳ, ἔνθα διῆλθε τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἐκπαιδευόμενος ὑπὸ τῶν σοφοτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνδρῶν (ὡς ὁ Νικηφόρος Βλεμμίδης, Γ. Ἀκροπολίτης κ. ἄ.), ὑπὸ δὲ τοῦ πατρός του εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὴν διπλωματίαν. Παῖς ἔτι, ἐνυμφεύθη τῷ 1235 τὴν ἐννεαέτιδα Ἑλένην, θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν Β΄. Ἐκ νεαρωτάτης ἡλικίας συμμετεῖχεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, λαμβάνων μέρος εἰς τὰ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πατρός του συμβούλια ἢ καὶ ἀναπληρῶν αὐτὸν ἀποδημοῦντα (τῷ 1242 καὶ τῷ 1246). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1254) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, στεφθεὶς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ καὶ ἀμέσως ἐπεδείξατο τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ δραστηριότητα καὶ στρατηγικὴν ἀξίαν. Οἱ Βούλγαροι, πληροφορηθέντες τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γ΄, εἰσέβαλον εἰς Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ κατέλαβον πλείστας ἐκεῖ πόλεις· ὁ Θεόδωρος ἠναγκάσθη νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον των καὶ ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1255 διέβη μετ' ὀλιγαρίθμων στρατευμάτων τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐσπευσμένως εἰσῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐντεῦθεν, ἐκκινήσας τὴν ἑπομένην, ἐπετέθη κατὰ τῶν οὐ μακρὰν ἐστρατοπεδευμένων Βουλγάρων, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδόν των, καταδιώκων δ' αὐτοὺς φεύγοντας πρὸς Β. κατέλαβε τὴν ὀχυρὰν Βερόην, ἔνθα εὗρεν ἀφθονίαν τροφῶν καὶ ἄλλην πλουσίαν λείαν. Μὴ δυνάμενος, ἕνεκα τοῦ ἐνσκήψαντος βαρυτάτου χειμῶνος, νὰ καταδιώξῃ αὐτούς, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀδριανούπολιν, ὁπόθεν μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του ἀπέστειλεν εἰς τὴν ΒΔ. Μακεδονίαν (περιφέρεια Ἀχρίδος) πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἐκεῖ πόλεων, αὐτὸς δὲ διηυθύνθη εἰς τὴν Β. Θρᾴκην καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐξεπόρθησε τὴν Στενήμαχον, τὴν Περιστίτζαν καὶ ἄλλας αὐτῆς πόλεις. Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 1255 ἔπεμψε τοὺς στρατηγοὺς Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον καὶ Κωνστ. Τορνίκιον πρὸς κατάληψιν τοῦ ὀχυρωτάτου φρουρίου τῆς Τζεπαίνης, κειμένου περὶ τὴν συμβολὴν τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ροδόπης. Ὁ ἀποσταλεὶς στρατός, ὑποστὰς αἰφνιδιαστικὴν τῶν Βουλγάρων ἐπίθεσιν, διεσκορπίσθη, ἐνῷ συγχρόνως ἕτερος στρατηγός, ὁ βουλγαρικῆς καταγωγῆς Δραγωτᾶς, στασιάσας ἐπολιόρκησε τὸ Μελένικον. Τὰ ἀτυχῆ ταῦτα γεγονότα ἠνάγκασαν τὸν Θεόδωρον ν' ἀναστείλῃ τὰς ἀποφασισθείσας ἐπιχειρήσεις του καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κινδυνεύοντος Μελενίκου. Ἐκκινήσας μεθ' ὁλοκλήρου τῆς δυνάμεώς του ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἔφθασε μετὰ δωδεκαήμερον πορείαν εἰς Σέρρας καὶ τὴν ἑπομένην ἐβάδισε κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες εἶχον ὀχυρωθῇ ἐν τῇ στενωπῷ τοῦ Ρουπελ. Πέμψας διὰ τῶν δασωδῶν κλιτύων ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα πεζικοῦ, κατέλαβε τὰ νῶτα τῶν φρουρούντων τὴν δίοδον Βουλγάρων καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἐν σπουδῇ αὐτὴν καὶ νὰ φύγωσιν ἐν ἀταξίᾳ, διωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Δεινὴν ὑπέστησαν πανωλεθρίαν οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν φυγήν των, πίπτοντες ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν διωκτῶν των ἢ κρημνιζόμενοι ἐν ταῖς δυσχωρείαις καὶ καταπατούμενοι ὑπὸ τῶν συντρόφων των. Μετὰ τῶν ἀπολεσθέντων ἦτο καὶ ὁ Δραγωτᾶς. Τὴν ἰδίαν νύκτα εἰσῆλθεν ὁ Θεόδωρος εἰς Μελένικον, τοῦ ὁποίου οἱ φρουροὶ ὑπεδέξαντο αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ.

Ἐκ Μελενίκου ὁ Θεόδωρος κατῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκεῖθεν δὲ διὰ Βοδενῶν καὶ Περλεπὲ ἐβάδισε κατὰ τῆς ὀχυρᾶς Βελεσοῦ ἄγων καὶ τὰς πρὸς ἐκπόρθησιν αὐτῆς ἀπαιτουμένας πολιορκητικὰς μηχανάς, ἃς ὅμως δὲν εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιήσῃ, καθόσον οἱ Βούλγαροι, καταπτοηθέντες ἐκ τῆς κεραυνοβόλου προελάσεώς του, ἔσπευσαν νὰ παραδώσωσιν αὐτῷ ἀμαχητὶ τὴν πόλιν. Ἐξασφαλίσας τὴν κατοχὴν ταύτης κατῆλθε, κατόπιν κοπιωδεστάτης διὰ Στρωμνίτσας καὶ Μελενίκου πορείας, εἰς τὰς Σέρρας, ἔνθα λαβὼν ἀνησυχαστικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ καταστάσεως ἀπεφάσισε ν' ἀναστείλῃ τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του. Ἐπισπεύδων τὴν πορείαν του ἔφθασεν εἰς τὸν Ἕβρον, ὅπου νεώτεραι ἐκ Νικαίας εἰδήσεις καθησύχασαν αὐτὸν καὶ τῷ ἐπέτρεψαν νὰ συνεχίσῃ ἀπερίσπαστος τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, καὶ οὕτω κατηυθύνθη εἰς Ἀδριανούπολιν, ὁπόθεν, λήγοντος τοῦ φθινοπώρου 1255, ἐστράτευσε πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ ὀρεινοῦ φρουρίου τῆς Τζεπαίνης. Ὁ ἐνσκήψας βαρύτατος χειμὼν μετὰ πυκνοτάτης χιόνος δὲν ἐπέτρεψε τὴν συνέχισιν τῆς ἐκστρατείας καὶ ὁ Θεόδωρος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μ Ἀσίαν, καταλιπὼν ἐν Θρᾴκῃ τοὺς στρατηγοὺς Μανουὴλ Λάσκαριν καὶ Κωνσταντῖνον Μαργαρίτην. Ἀφικόμενος εἰς τὴν ἐν Νυμφαίῳ ἕδραν του ἐπεδόθη δραστηρίως εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων διὰ νέας ἐντατικῆς στρατολογίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βούλγαρος ἡγεμὼν Μιχαὴλ ἐπιδραμὼν εἰς Θρᾴκην κατετρόπωσε τοὺς δύο στρατηγούς, ὁ δὲ Θεόδωρος ἠναγκάσθη νὰ στρατεύσῃ ἐκ νέου, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 1256, εἰς Θρᾴκην. Νικήσας τοὺς Βουλγάρους πλησίον τῆς Βιζύης, ἐξηνάγκασε τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Μιχαὴλ νὰ κλείσῃ εἰρήνην καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὸ φρούριον τῆς Τζεπαίνης καὶ πάσας τὰς χώρας ὅσας εἶχε καταλάβει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γ΄ (1254).

Μετὰ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους εἰρήνευσιν κατῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα συνηντήθη μετὰ τῆς Θεοδώρας, συζύγου τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β΄, μεθ' ἧς διεπραγματεύθη τὴν μετὰ τοῦ δεσποτάτου ἐκείνου εἰρήνην καὶ τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Μαρίας μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Νικηφόρου σὺν τῇ ἐκχωρήσει τῶν Σερβίων καὶ τοῦ Δυρραχίου εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νικαίας. Εἶτα ἀπῆλθεν εἰς Μ. Ἀσίαν, καταλιπὼν διοικητὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τὸν Γ. Ἀκροπολίτην. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως ἐπὶ πολὺ νὰ ἡσυχάσῃ, διότι ὁ Μιχαὴλ Β΄, ὅστις ἔφερε βαρέως τὴν ἀπώλειαν τῶν κτήσεών του, ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ στάσεως τοῦ στρατηγοῦ Κ. Χαβάρωνος, καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὰς χώρας τοῦ Θεοδώρου συνεκρούσθη πρὸς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ καὶ ἐκυρίευσε πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐν ᾧ ὁ σύμμαχος αὐτῶν Μαμφρέδος τῆς Σικελίας κατελάμβανε λιμένας τινὰς τῆς Ἀλβανίας. Τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ στρατηγοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου κατετάραξαν τὸν Θεόδωρον, ὅστις, λόγῳ τῆς σοβαρῶς κλονισθείσης ὑγιείας του, δὲν ἠδυνήθη νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά του. Ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ δεχθῇ ἐν Σέρραις τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἰζζεδδὶν-Κεῒ-Καβούς, καθὼς καὶ πρεσβείαν τῶν Μογγόλων καὶ ἑτέραν τῶν Ἀράβων τῆς Αἰγύπτου, καὶ νὰ συσφίγξῃ τὰς μετὰ τούτων πολιτικὰς σχέσεις του. Τέλος ἠμνήστευσε καὶ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου 1258, καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν ὀκταετῆ υἱόν του Ἰωάννην Δ΄ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ πρωτοβεστιαρίου Γεωργίου Μουζάλωνος.

Ὁ Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις ἦτο ἀνὴρ ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ εὐρείας μορφώσεως, συγγράψας πλείστας φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς μελέτας. Ἔδωκε νέαν ὤθησιν εἰς τὰς σπουδάς, ὑπεστήριζε τοὺς λογίους καὶ ἠρέσκετο εἰς τὴν μετ' αὐτῶν συναναστροφὴν καὶ ἀλληλογραφίαν, παρὰ τὰς κρατούσας δὲ τότε ἀρχάς, εἰς αὐτοὺς ἐνεπιστεύετο τὰ ἀνώτατα τοῦ κράτους ὑπουργήματα, ἀντὶ τῶν εὐγενῶν, περὶ ὧν ἔλεγεν ὅτι ἤρκουν αὐτοῖς οἱ τίτλοι των. Ἐπὶ πλέον ὑπῆρξε θερμὸς πατριώτης, περιώρισε τοὺς ἐν τῷ στρατῷ του ξένους μισθοφόρους καὶ ἐστήριξε τὴν δύναμίν του εἰς τὴν στρατολογίαν τῶν ὑπηκόων του. Ἦτο θερμὸς θιασώτης τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐδέχθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα.

Ν. ΚΛΣ

ΚΟΡΣΙΚΗΣ

— **Θεόδωρος Α΄**, βασιλεὺς τῆς Κορσικῆς (1686—1756). Ὁ βαρῶνος Θεόδωρος φὸν Νοϋχὼφ (Neuhof), εὐπατρίδης ἐκ Βεστφαλίας, ἀφοῦ διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαλλίας, τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Ἱσπανίας, ἀπεστάλη τῷ 1732 εἰς Φλωρεντίαν, ὡς πρέσβυς τοῦ Καρόλου ΣΤ΄ τῆς Αὐστρίας. Ἐκεῖ συνεδέθη μετ' ἐξορίστων Κορσικανῶν, ἐπιτυχὼν δέ, κατόπιν ἐπισκέψεώς του εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν βοήθειαν τῆς Πύλης καὶ τοῦ βέη τῆς Τύνιδος, ὅστις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἓν πλοῖον, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κορσικὴν τῷ 1736. Οἱ νησιῶται, ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν ἐπαναστάσει κατὰ τῆς δεσποτείας τῶν Γενουηνσίων διατελοῦντες, τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν βασιλέα τῆς Κορσικῆς, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θεόδωρος Α΄*. Μετ' ὀλίγον, εὑρεθεὶς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πρώην συνεργάτας του, κατέφυγεν εἰς Εὐρώπην, ὁπόθεν δὲν ἔπαυσεν ἐνισχύων τοὺς ὀπαδούς του. Τῷ 1737 ἀπεβεβάσθη ἐκ νέου εἰς τὴν Κορσικήν, ἄγων μοῖραν 3 πλοίων μετ' ἀφθόνου ὑλικοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων. Ἐπανέλαβε τὴν ἀπόπειραν τῷ 1743, ὅτε ἡττηθεὶς ὁριστικῶς μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Θ. Α. Κ.

— **Θεόδωρος** ***Α΄ καὶ Β΄ (Παλαιολόγοι)***, δεσπόται τῆς ***Πελοποννήσου***· βλ. λ. *Παλαιολόγοι*.

ΡΩΣΙΑΣ

— **Θεόδωρος Α΄** (*Ἰβάνοβιτς*), τσάρος τῆς ***Ρωσίας*** (1557—1597). Υἱὸς τοῦ τσάρου Ἰβὰν τοῦ Τρομεροῦ, ὃν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὴν 18 Μαρτίου 1584. Ἦτο μικρὸς τὸ σῶμα, βραδύπους, τὰ πάντα δὲ ἐπρόδιδον πρόωρον χαύνωσιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Ὁ Ἰβὰν θνήσκων συνέστησεν ἀνώτατον συμβούλιον ἐκ πέντε μεγιστάνων, οἵτινες ἀνέλαβον ἀμέσως τὴν ἀρχήν, ἐξώρισαν δὲ καὶ ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακὰς πολλοὺς χρησιμεύσαντας ὡς ὄργανα τῆς τυραννίας τοῦ Ἰβὰν καὶ ἀπέπεμψαν ἐκ Μόσχας τὸν ἐξ ἄλλης μητρὸς νεώτερον υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον. Κατόπιν στάσεώς τινος τοῦ λαοῦ, ὁ Θεόδωρος περίτρομος ἀνέθεσε τὸ βάρος τῆς ἐξουσίας εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς συζύγου του *Βόριδα Γκοντουνώφ*, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ κυβερνήτου ἐτιμώρησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς στάσεως· κατέστησεν ὅμως τὸ ἀνακτοβούλιον σκιὰν καὶ ἐκυβέρνα ὡς ἀπόλυτος κύριος ἐν ὀνόματι τοῦ τσάρου. Κατὰ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ἀνυψώθη τὸ γόητρον τῆς Ρωσίας, προσηρτήθη εἰς αὐτὴν τὸ βασίλειον τοῦ Καζὰν καὶ ὑπετάγη ἡ Σιβηρία, ἀνεπτύχθησαν δὲ αἱ διπλωματικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου ἡ πρὸς τὰ ἄλλα κράτη πολιτικὴ τῆς Ρωσίας ὑπῆρξεν εἰρηνική.

Ὁ Θεόδωρος, ἀσθενὴς τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν, ἐσπούδαζε μᾶλλον περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἢ τὰ πολιτικὰ καὶ παρεῖχεν ἀπεριόριστον τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὸν Γκοντουνώφ, ὅστις ἀπέβλεπεν ἤδη εἰς τὸν θρόνον. Φοβούμενος δὲ μὴ θνήσκοντος τοῦ Θεοδώρου τὸν διαδεχθῇ ὁ ἀδελφός του Δημήτριος, ἐμελέτησε τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ. Πρά-

Digitized by Google

γματι δὲ προέβη εἰς τὸν φόνον τοῦ τσάρεβιτς Δημητρίου (1591), ὅστις ἐνέπλησε πένθους τὸν ρωσικὸν λαόν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ρωσίαν κατ' ἐντολὴν τοῦ σουλτάνου τῆς Τουρκίας ὁ χάνης τῶν Τατάρων Γαζῆς-Γιρέϊ, ὅστις ἔφθασε μέχρι τῆς Μόσχας. Συγκροτηθείσης ὅμως μάχης πρὸ αὐτῆς οἱ Τάταροι νικηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου συνήφθη μετὰ τῆς Σουηδίας συνθήκη, ἀνενέωσε δὲ ἡ Ρωσία τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεις, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰς οὐδὲν ὠφέλησε, πλὴν μόνον ὅτι οἱ Ρῶσοι ἔμαθον τὴν κατάστασιν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Ἑλλήνων, περὶ ὧν ἔγραφεν ὁ πρεσβευτὴς Ναστόσκιν: «Οἱ Ἕλληνες καταπιέζονται καὶ ταλαιπωροῦνται, μὴ ἐλπίζοντες μάλιστα εἰς τὸ μέλλον». Πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Γκοντουνώφ, ἡ δὲ αὐλὴ τῆς Μόσχας οὐδέποτε ὑπῆρξε λαμπροτέρα, ὅσον ἐπὶ Θεοδώρου, διότι πάντες οἱ εὐπατρίδαι συνήρχοντο εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρεμλίνου, ὅπως συμπροσευχηθῶσι μετ' αὐτοῦ. Ἡ παρουσία ἐξ ἄλλου φυγάδων Εὐρωπαίων καὶ Ἀσιανῶν ηὔξησε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς αὐλῆς, τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ βασιλόπαις τῆς Χίβας, οἱ ὁσποδάροι τῆς Βλαχίας, συγγενής τις τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Ἐμμανουὴλ Μοσχόπουλος καὶ πλεῖστοι Ἕλληνες εὐπατρίδαι, οἵτινες μετέβαινον, ὅπως ὑπηρετήσωσιν ἐν Ρωσίᾳ. Ὁ Θεόδωρος περιέθαλπε τοὺς φυγάδας Ἕλληνας κληρικούς, ἐκτὸς δὲ τῶν ἄλλων παρέμενον ἐν Ρωσίᾳ τότε ὁ Ἰγνάτιος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ ὁ Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, ἀναλαβὼν τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Σουσδαλίας. Λήγοντος τοῦ 1597 ὁ Θεόδωρος ἐνόσησεν ἐπικινδύνως, τὴν δὲ 6 Ἰανουαρίου 1598 ἐφάνισαν τὰ συμπτώματα τοῦ θανάτου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀπέθανε, κληροδοτήσας τὸ σκῆπτρον εἰς τὴν σύζυγόν του Εἰρήνην. Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ Ρούρικ. Ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου ἐγκαθιδρύθη ἐν Ρωσίᾳ πατριαρχεῖον.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Θεόδωρος Β' *Βορίσοβιτς*** τσάρος τῆς Ρωσίας (1605), γεννηθεὶς τῷ 1584. Υἱὸς τοῦ τσάρου Βόριδος Γκοντουνώφ, διεδέχθη τοῦτον τὴν 13 Ἀπριλίου 1605. Ὁ Θεόδωρος ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον, ὅτε ὁ Ψευδοδημήτριος εἶχεν εἰσελάσει εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος καὶ κατηυθύνετο εἰς τὴν Μόσχαν. Νεώτατος εἶχεν ἀνάγκην πεπειραμένων συμβούλων, ὅθεν ἐκλήθησαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου οἱ πρίγκιπες Μστισλάβσκι, Βασίλειος καὶ Δημήτριος Σουΐσκι, ὅπως συνεδρεύωσιν εἰς τὸ ἀνακτοβούλιον, ἐξελέγη δὲ ὁ στρατάρχης Μπασμάνωφ, ὅστις ὤμοσε ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ νεαροῦ τσάρου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Μπασμάνωφ ἐπρόδωσε τὸν Θεόδωρον, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Ψευδοδομητρίου. Παρασύρας καὶ ἄλλους εὐπατρίδας εἰς τὴν προδοσίαν, ἐδυσφήμει μετ' αὐτῶν τὴν δυναστείαν τοῦ Γκοντουνώφ καὶ διεκήρυττεν ἄφευκτον τὴν καταστροφὴν τῆς Ρωσίας, βασιλευομένης ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου. Τὴν 7ην Μαΐου ἡ συνωμοσία ἐγένετο φανερὰ καὶ ὁ Μπασμάνωφ ἀνηγόρευσε τὸν Ψευδοδημήτριον τσάρον τῆς Μόσχας, ὁ δὲ στρατὸς ἐπανηγύρισε τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ψευδοδημητρίου καὶ ὤμοσεν ὅρκον πρὸς αὐτόν. Ἑνωθεὶς ὁ ρωσικὸς στρατὸς μετὰ τῶν Κοζάκων καὶ τῶν Πολωνῶν τοῦ ἀπατεῶνος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Μόσχας, συνέλαβε τὸν Θεόδωρον καὶ τὴν μητέρα του καὶ τοὺς ἐστραγγάλισε.

Θ. Β.

— **Θεόδωρος Γ'** (*Ἀλεξέγιεβιτς*), τσάρος τῆς *Ρωσίας* (1661—1682). Υἱὸς τοῦ τσάρου Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς, ὃν διεδέχθη τῷ 1676. Καταπνίξας τὰς μεταξὺ τῶν συγγενῶν του ἔριδας, ἐξηκολούθησε τὰ μεταρρυθμιστικὰ ἔργα τοῦ πατρός του, εἰσήγαγε μεγάλας βελτιώσεις εἰς τοὺς διοικητικοὺς κλάδους, ἐπαγίωσε τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν κατὰ τρόπον, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε γνωρίσει ἡ Ρωσία πρότερον. Μετὰ τοῦ θρόνου ὁ Θεόδωρος ἐκληρονόμησε καὶ τὸν μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Ταταρων πόλεμον, οἱ τελευταῖοι τῶν ὁποίων εἶχον καταστῆ ὑποτελεῖς εἰς τὸν σουλτᾶνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἔκτοτε ἀνεμειγνύετο εἰς τὰ ζητήματα τῆς Μικρᾶς Ρωσίας. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ἕνεκα τῆς νόσου του ὁ ἡγεμὼν κατάλληλος νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος πόλεμον, ἀλλὰ διὰ τοῦ Χάτμαν Σαμοηλόβιτς καὶ τοῦ πρίγκιπος Ρομοδανόβσκι κατετρόπωσε τοὺς Τούρκους καὶ ἐπέτυχεν ἐν τέλει τὴν συνομολόγησιν τῆς ἐν Μπαξὲ-Σεράϊ συνθήκης εἰρήνης, δι' ἧς ἡ Ρωσία ἀπέκτησεν ὁριστικῶς τὴν Οὐκρανίαν καὶ τὴν Ζαπορογίαν, ἐπὶ πλέον δὲ ἔλαβον οἱ Ρῶσοι τὴν ἐλευθερίαν παρὰ τῶν Τούρκων νὰ πορεύωνται εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου.

Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου εἶναι ἡ σύστασις τῆς ἐν Μόσχᾳ ἑλληνολατινικῆς Ἀκαδημίας, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ ἄμυνα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τῶν αἱρέσεων τῆς Δύσεως καὶ ἡ σύσφιγξις τῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν δεσμῶν. Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ταύτην προέβη εἰς τὴν μελέτην περὶ συστάσεως Ἀκαδημίας, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ φιλολογία, ἡ ρητορική, ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία. Πάντες δὲ οἱ καθηγηταὶ αὐτῆς θὰ προήρχοντο ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, φέροντες σύστασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἀλλ' ἡ Ἀκαδημία αὕτη δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀποβῇ ἁπλῶς ἐκπαιδευτικὸν ἵδρυμα, ἀλλὰ φύλαξ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως καὶ μέγα ὄργανον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ Ἀκαδημία αὕτη ὡς πρώτους καθηγητὰς ἔσχε τοὺς Ἕλληνας ἀδελφοὺς Ἰωαννίκιον καὶ Σωφρόνιον Λιχούδας, ἐξ αὐτῆς δὲ προῆλθον βραδύτερον ὁ διάσημος μαθηματικὸς Μαγνίσκι, ὁ ποιητὴς Λομονόσωφ, ὁ ἱστορικὸς Κάμενσκι καὶ ὁ ἐπιφανὴς μητροπολίτης Πλάτων. Ὁ Θεόδωρος προέβη ἔτι καὶ εἰς τὸ τολμηρὸν κίνημα τῆς συγκλήσεως συνελεύσεως μεγιστάνων πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων περὶ γενεαλογίας τῶν εὐπατριδῶν, ἐπὶ παρουσίᾳ δὲ αὐτοῦ ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ τὰ ρασραδικὰ λεγόμενα βιβλία τάξεως, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπὸ Ἰωάννου Γ' ἦσαν καταγεγραμμένα ἅπαντα τὰ ἐνδεικτικὰ καὶ τὰ προνόμια τῆς ὑψηλῆς εὐγενείας. Μαθητὴς τοῦ Πολότσκι διδαχθεὶς τὴν λατινικήν, τὴν πολωνικὴν καὶ τὴν γαλλικήν, συνθέτων ὡραίους στίχους καὶ μελετῶν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὁ Θεόδωρος ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος μονάρχης, ὅπως προβῇ εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀρχίσει ὁ πατήρ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ βασιλεία του παρετάθη ἐπὶ ἓξ μόνον ἔτη. Εἰς τὸ ἰδιαίτερον ἀρχεῖόν του, μετὰ τὸν θάνατόν του, εὑρέθησαν πλεῖστα ὑπομνήματα σχετικὰ πρὸς τὰς μελετωμένας μεταρρυθμίσεις καὶ ἐκθέσεις, δι' ἧς ἀνέπτυσσε τὴν γνώμην, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ρωσικὴ κοινωνία δὲν ἦτο παρεσκευασμένη ὅπως προβῇ ἀφ' ἑαυτῆς εἰς ταύτας, ὤφειλεν αὐτὸ τὸ κράτος νὰ τὰς ἐφαρμόσῃ. Τὰς ἰδέας τοῦ Θεοδώρου ἐνεστερνίσθη ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Πέτρος ὁ Μέγας, ὅστις ἐφήρμοσε τὰς πλείστας ἐκ τούτων.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

ΑΓΙΟΙ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

Θεόδωρος. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ *ἐν Πέργῃ*, ὁ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀντωνίνου (138—161) ἢ τοῦ Ἡλιογαβάλου (218—222), κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον, ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον. Μετ' αὐτοῦ συνεμαρτύρησε καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Φιλίππα, ὁ ἱερεὺς Διόσκορος καὶ οἱ στρατιῶται Σωκράτης καὶ Διονύσιος. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 19 Ἀπριλίου (τῆς 20 δὲ Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον) μετ' ἐκτενοῦς μαρτυρολογίου. —2) Ὁ ἐπὶ Ἡλιογαβάλου τῷ 218 μετὰ Μελετίου τοῦ στρατηλάτου καὶ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 24 Μαΐου. —3) Ὁ ἐπὶ Δεκίου (249—251) ἐν Ἀφρικῇ μετὰ Τερεντίου καὶ ἄλλων τεσσαράκοντα Χριστιανῶν ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 10 Ἀπριλίου. —4) Ὁ «μετὰ Κεντυρίωνος, Ἀμμιανοῦ καὶ Ἰουλιανοῦ, ὁρμωμένων ἐκ κώμης Κανδαύλης» ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τῷ 288 (ἐπὶ Γαλεριανοῦ τῷ 310 κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον) μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Σεπτεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —5) Ὁ *Τήρων*, ἤτοι νεοσύλλεκτος στρατιώτης, ἐξ Ἀμασείας τοῦ Πόντου. Ἐπὶ Γαλεριανοῦ τῷ 305 εἰς τὸν στρατὸν καταταχθεὶς καὶ ὁμολογήσας τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ὑφίσταται μαρτυρικὸν θάνατον. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 17 Φεβρουαρίου (τῆς 9 δὲ Νοεμβρίου κατὰ τὸ Ρ. Μ.) μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας. —6) Ὁ ἐν Κυρήνῃ τῆς Ἀφρικῆς τῷ 299 (310 κατὰ τὸ Ρ. Μ.) μαρτυρήσας. Ἦτο ἐπίσκοπος καὶ ἄριστος καλλιγράφος, μετ' αὐτοῦ δὲ συνεμαρτύρησαν καὶ τρεῖς γυναῖκες, Λουκία, Ἀρόα καὶ Κυπρίλλα καὶ ὁ βουλευτὴς Κυρήνης Λούκιος. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Ἰουλίου. —7) Ὁ *στρατηλάτης*. Ἔζη ἐν τῇ τοῦ Πόντου Ἡρακλείᾳ ἐπὶ Λικιννίου (308—323), κατέχων ἀνώτερον βαθμὸν ἐν τῷ στρατῷ τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 8 Φεβρουαρίου μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ μελῳδὸς Νικόλαος. Τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος μετεκομίσθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα Εὐχάϊτα (σήμερον Ἀβκάτ), τῷ 1256 μετεκομίσθη ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ αὐτοῦ δ' ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς τῷ 1347 ἀπέστειλε μέρος πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ρώσων Συμεών. —8) Ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ μαρτυρήσας τῷ 361 ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Ἡ μνήμη του ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 24 Νοεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου. —9) Ὁ ἐπίσκοπος ὁ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Τιμοθέου μαρτυρήσας τῷ 361. —10) Ὁ ἱερεὺς ὁ μετὰ τῶν ἀνωτέρω δύο μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 28 Νοεμβρίου. —11) Ὁ *ἡγιασμένος*. Ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου ἐν Θηβαΐδι τῆς Αἰγύπτου ἐγένετο μαθητὴς καὶ «ὁμόσκηνος Παχωμίῳ τῷ θείῳ», ἠξιώθη δὲ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ἡγιασμένου. Ὁ Ἀθανάσιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐγκωμιάζει τὸν ἀναχωρητὴν τοῦτον, ὅστις ἀπέθανε τῷ 367, ἐν ἡλικίᾳ 34 ἐτῶν. Ἡ μνήμη του ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 16 Μαΐου μετὰ βιογραφίας καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ Θεοφάνης, φέροντα τὴν ὡραίαν ἀκροστιχίδα «ὑμνῶ Θεοῦ σε δῶρον ἡγιασμένον». —12) Ὁ μετὰ Μεδίμνου, Οὐρβανοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ὀγδοήκοντα ἱερέων καὶ διακόνων μαρτυρήσας ἐπὶ Οὐάλεντος (364—378). Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 5 Σεπτεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —13) Ὁ *Συκεώτης*. Ἐν χωρίῳ τῆς Γαλατίας Συκεῷ γεννηθεὶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565), ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ προεχειρίσθη ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστασιουπόλεως. Ἡ μνήμη του ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 22 Ἀπριλίου μετὰ βιογραφίας καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος.— 14) Ὁ μαθητὴς Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ, συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 20 Σεπτεμβρίου. —15) Ὁ Α', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λ. *Θεόδωρος Α'*). —16) Ὁ *Στουδίτης*, ἑορταζόμενος τὴν 11 Νοεμβρίου (βλ. λ. *Θεόδωρος* ὁ Στουδίτης). —17) Ὁ *ὁμολογητής*, ἐπίσκοπος Ἀγκύρας, ἑορταζόμενος τὴν 3 Νοεμβρίου. —18 Ὁ *Ἐδέσσης*, ἑορταζόμενος τὴν 19 Ἰουλίου (βλ. λ. *Θεόδωρος* ὁ Ἐδέσσης). —19) Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον. Ἡ μνήμη του ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 3 Δεκεμβρίου μετὰ βιογραφίας. —20) Ὁ «διὰ τὸν Χριστὸν σαλὸς ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται», ζήσας ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε καὶ ἑορταζόμενος τὴν 25 Φεβρουαρίου. —21) Ὁ *Τριχινᾶς*. Ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεὶς ἄγνωστον πότε, ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τῇ δι' αὐτὸν ἐπονομασθείσῃ τοῦ *Τριχινᾶ*. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Ἀπριλίου μετὰ βραχείας βιογραφίας καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας. —22) Ὁ μετὰ Παυσιλυπίου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε (ἐν Θράκῃ τῷ 130 ἐπὶ Ἀδριανοῦ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον) μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 15 Ἀπριλίου.— 23) Ὁ ἐν Ἀμορίῳ μετὰ πολλῶν ἄλλων μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 6 Μαρτίου (βλ. λ.). —24) *Θεόδωρος* ὁ γραπτός, ἑορταζόμενος τὴν 27 Δεκεμβρίου. —25) Ὁ μετὰ Γεωργίου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 21 Ἰουλίου. —26) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «ξίφει τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 1 Αὐγούστου. — 27) Ὁ *ἅγιος*, ὁ μετὰ τοῦ Στεφάνου τοῦ ἐν Πλακιδιαναῖς καὶ Ἀγαπίου συνεορταζόμενος τὴν 11 Ἰανουαρίου.

Ἐν δὲ τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —28) Ὁ τῷ 258 ἐπὶ Βαλεριανοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἄγνωστον ποῦ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 15 Δεκεμβρίου. —29) Ὁ ἐν Cagliari τῆς Σαρδηνίας ἔκ τινος ἐπιγραφῆς ὡς μάρτυς γενόμενος γνωστός, μαρτυρήσας δὲ πιθανῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἑορταζόμενος τὴν 5 Ἰανουαρίου. —30) Ὁ ἐπίσκοπος, ὅστις ἐν Πενταπόλει τῆς Ἀφρικῆς τῷ 304 μετὰ τοῦ διακόνου του Εἰρηναίου καὶ τῶν ἀναγνωστῶν Σεραπίωνος καὶ Ἀμμωνίου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 26 Μαρτίου. —31) Ὁ μετὰ Δρούσου καὶ Ζησίμου ἐν Συρίᾳ (πιθανῶς ἐν Ἀντιοχείᾳ) κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 14 Δεκεμβρίου. —32) Ὁ ἐπίσκοπος, ὁ μετὰ τῶν ἐπισκόπων Φυλέα, Ἡσυχίου καὶ Παχωμίου, τοῦ ἱερέως Φαύστου καὶ 650 ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Αἰγύπτῳ τῷ 311 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 26 Νοεμβρίου. —33) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ Sion en Valais, ὅστις παρέστη εἰς τὴν ἐν Ἀκυληΐᾳ τῷ 381 κατὰ τῶν ἀρειανῶν συνελθοῦσαν σύνοδον καὶ ἑορτάζεται τὴν 26 Αὐγούστου. —34) Ὁ ἐπίσκοπος Βερώνης κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, ἑορταζόμενος τὴν 19 Σεπτεμβρίου. —35) Ὁ σκευοφύλαξ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, οὗτινος τὸ ἐγκώμιον ἔπλεξε Γρηγόριος ὁ μέγας, ἑορταζόμενος τὴν 26 Δεκεμβρίου. —36) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ Sion en Valais, ἱδρυτὴς τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου, ἀποθανὼν τῷ 516 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 27 Αὐγούστου. —37) Ὁ μαθητὴς τοῦ ἁγίου Καισαρίου τῆς Arles καὶ ἱερεὺς ἐν Βιέννῃ τῆς Γαλλίας καὶ διοικητὴς πολλῶν μοναστηρίων, ἀποθανὼν δὲ τῷ 575 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 29 Ὀκτωβρίου. —38) Ὁ ἐπίσκοπος Βολωνίας, διαδεχθεὶς τὸν ἅγιον Λαυρέντιον τῷ 630, ἑορταζόμενος τὴν 5 Μαΐου. —39) Ὁ ἐπίσκοπος Παβίας, ὅστις μετὰ πολλῆς συνέσεως κυβερνήσας ἐπὶ 47 ἔτη τὸ ποίμνιόν του κατὰ τοὺς χαλεποὺς καιροὺς τῶν πολέμων τῶν Φράγκων καὶ Λομβαρδῶν, ἀπέθανε τῷ 778 καὶ ἑορτάζεται τὴν 20 Μαΐου. —40) Ὁ ἱδρυτὴς τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ (Sainte-Croix), ἀποθανὼν τῷ 1236 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 17 Αὐγούστου. —41) Ὁ ἐν Bessieux τῆς Besançon τῆς Γαλλίας τῷ 1802 γεννηθεὶς καὶ ὡς ἀποστολικὸς βικάριος εἰς Κοχιγχίναν μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Μετελλοπόλεως ἀποσταλείς, συλληφθεὶς δὲ τῷ 1861 καὶ τῷ 1862 ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ ἐξ ἐξαντλήσεως ἀποθανών καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα-Πίου τοῦ Ι' τῇ 4 Ἀπριλίου 1909 εἰς τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον ἐγγραφεὶς καὶ ἑορταζόμενος τὴν 14 Νοεμβρίου.

Ἐν τῷ νέῳ δὲ Μαρτυρολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ *Μυτιληναῖος*. Ἐν Μυτιλήνῃ γεννηθεὶς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, «θυμωθεὶς διά κάποιαν πι-

Digitized by Google

ρίστασιν» ἔγινε Μωαμεθανός. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον, μετανοήσας ἔφυγεν ἐκ Μυτιλήνης καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μεταβὰς διέμεινεν ἐκεῖ ἔτη τινά. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Μυτιλήνην τῷ 1784 καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν αὐτῆς ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Χριστιανὸς καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ Χριστιανοὶ δὲ τῆς Μυτιλήνης «λαβόντες ἄδειαν ἀπὸ τὸν κριτὴν ἐνταφίασαν τὸ τίμιὸν του λείψανον ἐντίμως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἔξω εἰς τὸν Μόθωνα». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 30 Ἰανουαρίου κατὰ τὸν Συναξαριστὴν («Νέον Μαρτυρολόγιον» ἐν Ἀθήναις 1856, 212 καὶ ἑξῆς). —2) Ὁ *Βυζαντιεύς*. Ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1774 ἢ 1775 ἐκ πατρὸς Ἀναστασίου καὶ μητρὸς Σμαράγδης, ἔμαθε τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ κατόπιν τὴν ζωγραφικὴν παρά τινι ζωγράφῳ, μεθ' οὗ εἰργάζετο τὴν τέχνην ταύτην καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Σουλτάνου. Ἐκεῖ δὲ «ἀπατηθεὶς ἀπὸ τὰς τρυφὰς καὶ ἀπὸ τὴν ματαίαν δόξαν τῶν Ἀγαρηνῶν διὰ κουφότητα γνώμης ἀρνήθη τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔκαμεν ἐκεῖ μέσα τρεῖς χρόνους». Κατόπιν συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν ἀνεχώρησε κρυφίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Χίον καὶ ἐκεῖ καταφυγὼν εἰς τὴν οἰκίαν πνευματικοῦ τινος πατρὸς «ἦλθεν εἰς ἄκραν μετάνοιαν». Ἐκ Χίου δὲ μετά τινα χρόνον μεταβὰς εἰς Μυτιλήνην καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν τῆς νήσου ταύτης ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Χριστιανὸς καὶ βασανισθεὶς ἀπηγχονίσθη εἶτα κατὰ τὸ Σάββατον τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τοῦ 1795, εἰκοσαετὴς περίπου τὴν ἡλικίαν. «Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ὕστερον ἐπῆραν ἄδειαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐκατέβασαν τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον καὶ ἔθαψαν αὐτὸ ἐντίμως ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἥτις καλεῖται Παναγία Χρυσομαλλοῦσα». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 17 Φεβρουαρίου κατὰ τὸν Συναξαριστὴν («Νέον Μαρτυρολόγιον» σελ. 241—258. — *L. Petit*, «Bibliographie des Acolouthies grecques» Bruxelles 1926, 278). —3) *Θεόδωρος ὁ νεομάρτυς*. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ζῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, «νέος ὢν πολλὰ καὶ ὡραῖος εἰς τὴν ὄψιν, ἠπατήθη ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς διὰ νηπιοφροσύνην του καὶ ἠρνήθη τὸν Χριστόν». Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς «γνωρίσας τὸ κακὸν ὅπου ἔπαθεν» ἔφυγεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔγινε μοναχὸς καὶ προσεπάθει διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Τελευταῖον ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν κριτὴν ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Χριστιανός. Ὁ κριτὴς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς φρικώδη βασανιστήρια, εἰς ἃ καὶ ὑπέκυψε λαβὼν τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον τῷ 1559. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 8 Ἰουνίου («Νέον Μαρτυρολόγιον» ἐν Ἀθήναις 1856, 54). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος Ἀβουκάρας.** Ἐπίσκοπος Καρῶν· βλ. λ. *Ἀβουκάρας Θεόδωρος*.

— **Θεόδωρος Ἀλεξανδρείας.** Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἐπονομαζόμενος *Σκρίβων*, διεδέχθη τὸν Εὐλόγιον τῷ 607 καὶ ἀπέθανε τῷ 609, ὀρθόδοξος δὲ ὢν δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν πλεοναζόντων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Αἰγύπτῳ μονοφυσιτῶν («Ἐκκλησιαστικὸς φάρος» ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1923,31). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Ἀμορίου.** Ἐπίσκοπος ὢν τοῦ ἐν Φρυγίᾳ Ἀμορίου κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα, παρεκάθισεν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ΣΤ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον (680) καὶ κατόπιν καὶ εἰς τὴν ἐν Τρούλλῳ (692). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος, πατριάρχης Ἀντιοχείας.** Τρεῖς πατριάρχαι Ἀντιοχείας ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) *Ὁ Α'*, ὅστις τῷ 751 (;) ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας, ὡς συνεννοούμενος δῆθεν μετὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, ἐπανελθὼν δὲ μετά τινα χρόνον ἐκ τῆς ἐξορίας κατεδίκασε τὸν εἰκονομάχον ἐπίσκοπον Ἀπαμείας Κοσμᾶν. —2) *Ὁ Β', ὁ ἐρημίτης*, ὅστις τῷ 970 διαδεχθεὶς τὸν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀγρίως φονευθέντα τῷ 969 Χριστοφόρον, κατεῖχε τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας μέχρι τοῦ 976. Τῇ συμβουλῇ τοῦ πατριάρχου τούτου Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς (969—976) μετέφερεν ἐκ Συρίας εἰς τὴν βόρειον Θρᾴκην τοὺς αἱρετικοὺς Παυλιανίτας, οἵτινες πολλάκις συνεμάχουν ἐν Συρίᾳ μετὰ τῶν Ἀράβων κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. —3) *Ὁ Βαλσαμών* (βλ.λ.), ὅστις τῷ 1185 ἐκλεγεὶς πατριάρχης Ἀντιοχείας δὲν μετέβη εἰς τὴν ἕδραν του. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Ἐδέσσης.** Ἐν Ἐδέσσῃ τῆς Μεσοποταμίας γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Η' αἰῶνος, ἐγένετο μοναχὸς τῆς παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα περιωνύμου μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα, ὅθεν καὶ *Σαββαΐτης* ἐπονομάζεται. Ἐν ἡλικίᾳ 32 ἐτῶν γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς μονῆς προήχθη κατόπιν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ἐδέσσης, ἐκεῖ δὲ ἀνέπτυξεν ἔκτακτον δραστηριότητα, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε. Συνέγραψεν ἀσκητικὸν σύγγραμμα ἐξ ἑκατὸν κεφαλαίων, ἕτερον περὶ πίστεως ὀρθοδόξου, ἄλλο περὶ πίστεως καὶ διακρίσεως αἱρετικῶν καὶ τινα ἄλλα, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἀσκητικὸν ἐξεδόθη. Τὸν βίον τοῦ Θεοδώρου συνέγραψεν ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βασίλειος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐμέσσης. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Εὐχαΐτων.** Μοναχὸς ὢν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀπὸ τοῦ 859 φίλος τοῦ πατριάρχου Φωτίου, ἐγένετο ἡγούμενος τῆς μονῆς ταύτης τῷ 864, τῷ δὲ 865 ὁ Φώτιος προήγαγεν αὐτὸν εἰς μητροπολίτην Παλαιῶν Πατρῶν. Τῷ 879 ὁ Φώτιος ἀπέστειλε τὸν Θεόδωρον εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην Η' κομιστὴν γραμμάτων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, δι' ὧν τῷ ἀνήγγελλον τὸ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Φωτίου ὁμόψηφον τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τῷ 879 διεδέχθη ὁ Θεόδωρος τὸν ἀποθανόντα μητροπολίτην Εὐχαΐτων Εὐθύμιον. Ἐνῷ δὲ μέγα ἴσχυε παρὰ τῷ Βασιλείῳ ὁ ἱεράρχης οὗτος, δὲν εἶχε κατορθώσει ποτὲ νὰ ἔχῃ ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὸν διάδοχον αὐτοῦ Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφόν, ὅστις διεκωμῴδει τὸν Θεόδωρον ὡς ἀπατεῶνα καὶ γόητα καὶ παρασύροντα τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς πολλὰ ἄτοπα. Ὅθεν εὐθὺς ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Λέων τῷ 886, ἐκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Θεόδωρον, κατηγόρησεν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας, «κατόπιν δὲ ἀποστείλας ἐξετύφλωσεν αὐτὸν καὶ ἐξώρισεν εἰς Ἀνατολήν». Ἀλλὰ μετὰ πάροδον ἐτῶν τινων μεταμεληθεὶς ὁ Λέων «ἐκ τῆς ἐξορίας αὐτὸν ἀνεκαλέσατο προστάξας σιτηρέσια τοῦτον ἐκ τῆς νέας Ἐκκλησίας λαμβάνειν» (*Σ. Ἀριστάρχου*, «Φωτίου λόγοι καὶ ὁμιλίαι», Α' μ' ἐπ.). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας.** Ἐκ τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας καταγόμενος, τῆς πάλαι Περίνθου (ὅθεν καὶ *Θρᾷξ* καὶ *Περίνθιος* καὶ *Ἡρακλεώτης* ἐπονομάζεται), εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος προήχθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πατρίδος του. Συνεργαζόμενος μετ' Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας καὶ Θεογνίου τοῦ Νικαίας, ἔπεισε τὸν Μ. Κωνσταντῖνον τῷ 334 νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατηγοριῶν. Μέλος πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς μετέβη εἰς Αἴγυπτον, ἵνα ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις ἐξ ὀνόματος τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου (335) διὰ τὰς κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατηγορίας. Μεταβὰς εἰς Γαλλίαν ἐνεχείρισεν εἰς τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα αὐτοκράτορα Κώνσταντα (337—361) ψευδῆ ἔκθεσιν πίστεως ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς, τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου (344). Κατεπολέμησεν ἐκτὸς τοῦ Ἀθανασίου καὶ τὸν ὀρθόδοξον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐσεβίου ὑπεστήριξε τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄνοδον τοῦ Μακεδονίου. Ἔγραψεν ἑρμηνείαν εἰς τοὺς Ψαλμούς, τὸν Ἠσαΐαν, τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον, ἐξ ὧν μόνη ἡ εἰς τὸν Ἠσαΐαν σῴζεται, τῶν δ' ἄλλων ἀποσπάσματα ἐν ταῖς καλουμέναις «Σειραῖς».
[Ἡ ἑρμηνεία εἰς Ἠσαΐαν παρὰ *Migne* 18, 1307 κ.ἑξ.]

— **Θεόδωρος, ὁ Καισαρείας.** Ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ὁ ἐπιλεγόμενος *Ἀσκιδᾶς*, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἀκμάσας, ὠριγενιστὴς καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ μονοφυσίτης. Διάκονος ὢν ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τῆς Παλαιστίνης καὶ τῷ 536 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐκλεγῇ τῷ 537 ἐπίσκοπος Καισαρείας. Ὅτε ἀνεκινήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 540 τὸ ζήτημα περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Ὠριγένους, οἱ περὶ τὸν πατριάρχην Μηνᾶν (536—552) ὀρθόδοξοι, θέλοντες ν' ἀποκαλύψωσι τοὺς φίλους τῆς αὐλῆς μονοφυσίτας ἱεράρχας, συνεκάλεσαν τῷ 543 τοπικὴν σύνοδον ἐν τῇ Πόλει τῇ συναινέσει τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, ἥτις ἐξέδωκε 15 ἀναθεματισμοὺς κατὰ τοῦ Ὠριγένους, ὁ Θεόδωρος, ὁ Δομετιανὸς Ἀγκύρας καὶ ἄλλοι ὠριγενισταὶ ὑπέγραψαν τὰ πρακτικά. Ἀλλ' ὁ Θεόδωρος βαρέως φέρων τὴν καταδίκην τοῦ Ὠριγένους προέτεινεν ἐν τῇ συνόδῳ νὰ καταδικασθῶσιν ἐπίσης καὶ συγγράμματά τινα Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας καὶ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καί τινα Θεοδωρήτου τοῦ Κύρρου καὶ ἡ πρὸς Μάριν ἐπιστολὴ Ἴβα τοῦ Ἐδέσσης, ἤτοι τὰ ἐπονομασθέντα «Τρία κεφάλαια». Καὶ ἐδέχθησαν μὲν τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Θεοδώρου οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατεδίκασαν καὶ τὰ «Τρία κεφάλαια», οἱ τῆς Δύσεως ὅμως οὐχί. Ἀλλὰ τῷ 547 ὁ Ἰουστινιανὸς καλέσας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πάπαν Βιγίλιον (537—555) μετὰ πολλῶν Λατίνων ἐπισκόπων, ἔπεισεν αὐτὸν καὶ ὑπέγραψεν ἐν συνόδῳ τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου καταδίκην, ἀλλ' ἡ σύνοδος αὐτὴ καθήρεσε καὶ τὸν Θεόδωρον. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Καντερβουρίας.** Ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας γεννηθεὶς τῷ 602, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσπούδασεν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ θεολογίαν. Τῷ 652 ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας ὁ Β', εὑρὼν αὐτὸν ἐν Ἀθήναις διδάσκοντα, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ὁ πάπας Βιταλιανὸς τῷ 668 χειροτονήσας αὐτὸν ἐπίσκοπον Καντερβουρίας τῇ παρακλήσει τοῦ βασιλέως τοῦ Kent ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ὡς βοηθὸν αὐτοῦ τὸν ἐκ Θεσσαλίας μοναχὸν Ἀδριανόν. Ἐλθὼν δ' εἰς Ἀγγλίαν ὁ Θεόδωρος ἐγένετο ἀνακαινιστὴς τοῦ χριστιανικοῦ βίου τῆς χώρας ταύτης. Εὑρὼν δύο μόνον ἐπισκοπὰς καθ' ὅλην τὴν νῆσον, τὴν τῆς Καντερβουρίας καὶ τὴν τοῦ Ῥότσεστερ, ἐπολλαπλασίασε ταύτας, ἵδρυσεν ἐνορίας, σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, συνεκάλεσε τὴν πρώτην σύνοδον τῷ 673 καὶ κατόπιν πολλὰς ἄλλας. Ἐνῷ δὲ πρὸ τοῦ Θεοδώρου οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς παρὰ τοὺς πόδας ἑνὸς σταυροῦ ἐτέλουν τὴν λειτουργίαν καὶ τὰ μυστήρια, ὁ Θεόδωρος προσκαλέσας ἐκ Ῥώμης τεχνίτας ἔκτισε ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, ἐγκατέστησεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἐνοριακὸν κλῆρον καὶ αὐστηρῶς ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν μοναχῶν. Ὁ Θεόδωρος ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν Ἐκκλησίαν τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας, αὐτὸς πρῶτος ἵδρυσε βιβλιοθήκην ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ ἱδρυτὴς τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς φιλολογίας ὠνομάσθη. Τοσοῦτον δὲ ζῆλον ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἄγγλους ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων, ὥστε ἑξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (690) εὑρίσκοντο ἐν Ἀγγλίᾳ κληρικοὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατόπιν ἐν τῇ Ὑόρκῃ ἐδιδάσκοντο αἱ δύο αὗται γλῶσσαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Marion*, Histoire de l' église» (Paris 1928, Β' 96 ἐπ.). — *Th. Dowling* and *Edwin Fletcher*, Hellenism in England» (Londres 1915). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Κασκάρης.** Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ παρὰ τὸν κάτω Τίγρητα Κασκάρης (Kaschkar) κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ὁ Θεόδωρος bar Koni συνέγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ ἐπικηδείους τινὰς λόγους, συνειργάσθη δὲ ὡς ἁπλοῦς «διδάσκαλος» εἰς τὸ μέγα «Βιβλίον σχολίων», ὅπερ καταρτισθὲν τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν λογίων περιελάμβανε πρῶτον ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς λεπτομερεστάτην μετὰ πολλῶν παρεκβολῶν φιλοσοφικοθεολογικῶν, δεύτερον ὑπὸ τύπον κατηχήσεως μακρὰν ἀπολογητικὴν ἔκθεσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τρίτον διεξοδικὴν ἐπισκόπησιν τῶν αἱρετικῶν διδασκαλιῶν καὶ τῆς χαλδαϊκῆς, ἑλληνικῆς καὶ περσικῆς εἰδωλολατρείας. (*Duval*, «La littérature syriaque», Paris 1907, 368.— *Baumstark*, «Geschichte der syrichen Literatur», Bonn 1922, 218). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Κρίθινος.** Ἀρχιεπίσκοπος, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου (829—842) εἰς Σικελίαν, διὰ νὰ πείσῃ τὸν Ἀλέξιον Μουσελέν, ὕποπτον καταστάντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀπολογηθῇ.

—**Θεόδωρος,** ἐπίσκοπος **Κυζίκου** (1230—1305). Συνέγραψε χρονογραφίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ λήγουσαν εἰς τὴν ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1261. Ἀπὸ τῆς δημιουργίας μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118) εἶναι συντομωτάτη, ἐκτενεστέρα δὲ εἰς τὰ τῶν μετέπειτα χρόνων. Τὸν χρονογράφον τοῦτον ταυτίζουσί τινες μὲ τὸν μητροπολίτην Κυζίκου *Θεόδωρον Σκουταριώτην*, οὐχὶ ὅμως μετὰ βεβαιότητος. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

—**Θεόδωρος,** πατριάρχης **Κωνσταντινουπόλεως.** Δύο οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) *Θεόδωρος Α'*. Οὗτος ὢν πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, σκευοφύλαξ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, ἀνήλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 676. Ἐξεβλήθη ἐκ τοῦ θρόνου μετὰ διετίαν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (668—685) καὶ διεδέχθη αὐτὸν Γεώργιος ὁ Α'. Τῷ 683 ἐκβληθέντος καὶ τούτου ἐκ τοῦ θρόνου (ἢ ἀποθανόντος) ἐπανῆλθεν ὁ Θεόδωρος, ὅστις μετὰ διετίαν ἀπέθανε. —2) *Θεόδωρος ὁ Β'*. Χαρτοφύλαξ ὢν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, διεδέχθη τῷ 1212 ἐν Νικαίᾳ τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ τὸν Δ' τὸν ἐπονομαζόμενον Αὐτωρειανόν. Θεόδωρος ὁ Β' ὁ *Εἰρηνικός*, ὁ καὶ *Κωπᾶς* ἐπικαλούμενος, ἐκυβέρνησε μετὰ πολλῆς σωφροσύνης τὴν χειμαζομένην τότε ὑπὸ τῶν Φράγκων Ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ 1225. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ Μέρβης.** Σύρος νεστοριανὸς μητροπολίτης τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Μέρβης, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἀκμάσας, ἀδελφὸς δὲ τοῦ ἐπισκόπου Γαβριήλ. Ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς καὶ λύσεις εἰς δέκα φιλοσοφικὰ προβλήματα, ἅτινα ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος καὶ φίλος του μονοφυσίτης ἱερεὺς καὶ ἀρχίατρος Σέργιος, ὅστις πολλὰ ἔργα του ἀφιέρωσεν εἰς τὸν προσφιλῆ μαθητήν του. Ἔγραψε πρὸς τούτοις ὁ Θεόδωρος καὶ διδακτικόν τι ἔπος (memre) καὶ τῇ προτροπῇ τοῦ αὐτοῦ Σεργίου βιβλίον ποικίλου περιεχομένου (ἀγνώστου ποίου). Ἡ δ' ἔμμετρος παράφρασις τῆς «Ἱστορίας τοῦ ἁγίου Εὐγενίου (τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἐν Μεσοποταμίᾳ μοναχικοῦ βίου) καὶ

Digitized by Google

τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ», ἥτις πολὺ βραδύτερον ἀπεδόθη εἰς αὐτόν, φαίνεται ὅτι εἶναι ἔργον ἄλλου τινὸς Θεοδώρου ἐκ τῶν τελευταίων νεστοριανῶν ποιητῶν (*Duval*, «La littérature syriaque» Paris 1907, 347. *Baumstark* «Geschichte der syrischen Literatur» Bonn 1922, 122). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *Πέτρας*.** Ἐν Παλαιστίνῃ γεννηθεὶς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐν τῇ σχολῇ τῆς Γάζης παιδευθείς, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Πέτρας. Ε.Γ.Π.

— **Θεόδωρος, πάπας *Ῥώμης*.** Δύο πάπαι ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) *Θεόδωρος ὁ Α'.* Ἕλλην τὴν καταγωγήν, ὅστις τῷ 642 διεδέχθη τὸν πάπαν Ἰωάννην τὸν Δ' (640—642). Ἀναμειχθεὶς εἰς τὰς ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν μονοθελητῶν συνταραττούσας κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὴν Ἐκκλησίαν ἔριδας, ἐδέχθη εἰς Ῥώμην Μάξιμον τὸν ὁμολογητὴν καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ συνειργάζετο πρὸς εἰρήνευσιν τῶν Χριστιανῶν, ἀνεθεμάτισε δὲ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐκδοθεῖσαν μονοθελητικὴν «Ἔκθεσιν». Ὅτε δὲ καὶ ὁ Κώνστας ὁ Β' (642—668) ἐξέδωκε τὸν «Τύπον», δι' οὗ ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς τὸ ὁμιλεῖν περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων ἐν Χριστῷ, ἐγνώσθη δὲ ὅτι τοῦ «Τύπου» τούτου συντάκτης ἦτο ὁ πατριάρχης Παῦλος, ὁ Θεόδωρος συγκαλέσας ἐν Ῥώμῃ σύνοδον κατεδίκασε τὸν Παῦλον.—2) *Θεόδωρος ὁ Β'.* Διαδεχθεὶς τὸν Ῥωμανὸν τῷ 897, ἦτο κληρικὸς ἀνυποκρίτως εὐσεβὴς καὶ θαρραλέος, ἔζησε δὲ μετὰ τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον εἴκοσι μόνον ἡμέρας. Ε. Γ. Π.

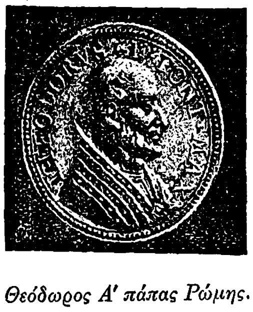

Θεόδωρος Α' πάπας Ῥώμης.

Θεόδωρος Β' πάπας Ῥώμης.

— **Θεόδωρος ὁ *Σκυθοπόλεως*.** Μοναχὸς ὢν ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ σφοδρὸς ὠριγενιστής, κατώρθωσεν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Καισαρείας, τοῦ ἐπικαλουμένου Ἀσκιδᾶ, νὰ καταλάβῃ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Σκυθοπόλεως. Γενόμενος ἐπίσκοπος, ὄχι μόνον ἀπηρνήθη τῆς δοξασίας τοῦ Ὠριγένους, ἀλλὰ καὶ ἔγραψε δριμυτάτην πραγματείαν κατ' αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τοὺς τέσσαρας πατριάρχας, Εὐτύχιον, Ἀπολλινάριον, Δομνῖνον καὶ Εὐστόχιον, ἐράνισμα κατὰ τὰ κύρια οὖσαν ἐκ τῶν 12 ἀναθεματισμῶν κατὰ τοῦ Ὠριγένους. (Ἡ πραγματεία παρὰ *Migne* 86, Α, 231—236.—*Κρουμβάχερ* «Ἱστορία Βυζαντινῆς λογοτεχνίας» Α' 109.) Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος, πατριάρχης *Σύρων*.** Υἱὸς πρεσβυτέρου τινὸς ἐκ Μελιτηνῆς τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ἐγεννήθη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον ἐχρημάτισε μαθητὴς καὶ γραμματεὺς καὶ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ Α', ἀποθανόντος τῷ 1199. Ὢν κατ' ἀρχὰς μονοφυσίτης (ἰακωβίτης), μετέστη ἔπειτα εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ὑπὸ φίλων καὶ ὀπαδῶν αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη τῷ 1180 πατριάρχης ἐν Ἀμίδῃ ὡς *Ἰωάννης*, ὅτε ὁ διδάσκαλός του Μιχαὴλ κατεῖχε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ἐπανελθὼν εἰς τὸν μονοφυσιτισμὸν καὶ καθαιρεθεὶς ἐξωρίσθη εἰς τὴν μονὴν Barsauma, ἐξ ἧς δραπετεύσας καὶ ζητήσας τὴν συνδρομὴν τῶν Λατίνων τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἀρμενίου Καθολικοῦ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας Λέοντος τοῦ Β' πατριάρχης τῶν ἰακωβιτῶν τοῦ κράτους του καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπέθανε τῷ 1192 ἢ 1193. Κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς, συριακῆς, ἀραβικῆς καὶ ἀρμενικῆς ἔγραψε βιβλίον ὅλον κατὰ τοῦ διδασκάλου του Μιχαὴλ καὶ λειτουργίαν, σῴζονται δὲ αὐτοῦ καὶ δύο ἐπιστολαί, ὧν ἡ πρώτη ἀπευθύνεται πρός τινα μητροπολίτην Ταρσοῦ, ἴσως τὸν Ἀρμένιον Ναρσῆν, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Α'. (*Duval*, «La littérature syriaque» Paris 1907, 401.—*Baumstark*, «Geschichte der syrischen Literatur», Bonn 1922, 300.) Ε. Γ. Π.

ΑΛΛΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

— **Θεόδωρος.** Βυζαντινὸς στρατηγός. Κατήγετο ἐκ Τζανικῆς (χώρας ἐκτεινομένης ἀνατολικῶς τῆς Τραπεζοῦντος) καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Λαζικῇ Περσῶν (555—556). Τῷ 558 ἀπεστάλη μετὰ σώματός τινος στρατοῦ πρὸς περιστολὴν τῶν λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν συμπατριωτῶν του Τζάνων καὶ διαβὰς τὸν ποταμὸν Φᾶσιν εἰσέδυσεν εἰς τὴν χώραν των καὶ προσεπάθησε διὰ νουθεσιῶν νὰ εἰρηνεύσῃ αὐτούς, μὴ ἐπιτυχὼν ὅμως εἰς τὰς προσπαθείας του ταύτας ἐπετέθη ἐναντίον των καὶ τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ γίνωσι σύμμαχοι καὶ ὑποτελεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς Α' ἐθεώρησε τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην ὡς μέγα κατόρθωμα, δι' ὃ καὶ ἀπαριθμῶν ἔν τινι «Νεαρᾷ» αὐτοῦ τὰς ἐπιτυχίας τῶν στρατῶν του, συγκαταλέγει μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν Τζάνων. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεόδωρος.** Πατρίκιος καὶ στρατηγὸς Βυζαντινός. Ἀπεστάλη τῷ 782 ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας εἰς Σικελίαν, ἵνα συλλάβῃ τὸν στασιάσαντα στρατηγὸν Ἐλπίδιον. Νικήσας αὐτὸν μετὰ πεισματώδη μάχην τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἄραβας. Τῷ 789 σπεύσας πρὸς βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἰταλίας Ἰωάννου, προσβληθέντος ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἡττήθη, καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ᾐχμαλωτίσθη, αὐτὸς δὲ διαφυγὼν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ ἕδραν του. Ν. ΚΛΣ

— **Θεόδωρος.** Στρατηγὸς Βυζαντινός. Ἦτο αὐλικὸς εὐνοῦχος, εὐνοούμενος τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας, ἥτις τῷ 1055, ὅτε, ἀποθανόντος τοῦ συζύγου της Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, ἀνέλαβε μόνη τὴν ἀρχήν, διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ πεπειραμένου στρατηγοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ. Τῷ 1057 βαδίσας κατὰ τοῦ στασιάσαντος Ἰσαακίου ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς Νικαίας καὶ οὕτως οἱ στασιασταὶ εἰσῆλθον ἀκωλύτως εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ν. ΚΛΣ

— **Θεόδωρος ὁ *Ἀγαλλιανός*.** Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καταγόμενος ἤκμαζεν ἐπὶ Ἰωάννου Η' καὶ Κωνσταντίνου τῶν Παλαιολόγων (1425—1453), ἐχημάτισε δὲ διάκονος καὶ ἱερομνήμων τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ δικαιοφύλαξ τοῦ εὐαγοῦς κλήρου τοῦ παλατίου. Σφοδρὸς ἀντίπαλος τῶν ὑποστηριζόντων τὴν μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἕνωσιν, ἔγραψε πραγματείαν τινὰ κατὰ τοῦ ὑπερμάχου τῆς ἑνώσεως ταύτης Ἰωάννου Ἀργυροπούλου καὶ τρεῖς ἄλλας κατὰ Λατίνων, ὡς καὶ αὐτογραφίαν. Εὐδοκίμως ἀσχολούμενος καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνογραφίαν καὶ τὴν ποίησιν, ἐποίησε διαφόρους ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους καὶ ἐμελοποίησε δύο σειρὰς ἐντέχνων χερουβικῶν καὶ ἄλλα, ἅτινα ἐκ τῆς ἀρχαίας μεθόδου μετηνέχθησαν εἰς τὴν νέαν, ἔγραψε δὲ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ «Χρονικὸν σημείωμα περὶ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπενεχθέντων κακῶν».

Ἡ κατ' Ἀργυροπούλου πραγματεία ἐδημοσιεύθη ἐν Πατρολογίᾳ Migne (158, 1012 κ. ἑξ.), αἱ δὲ κατὰ Λατίνων ὑπὸ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων ἐν Τόμῳ Καταλλαγῆς (ἐν Ἰασίῳ 1692), ἐν Τόμῳ Ἀγάπης (ἐν Ἰασίῳ 1698) καὶ ἐν Τόμῳ Χαρᾶς (ἐν Ἰασίῳ 1705), πάντα δὲ τὰ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἀνέκδοτα. [Βλ. *Κ. Σάθα*, «Νεοελληνικὴ φιλολογία» ἐν Ἀθήναις 1868, 107.—*Α. Δημητρακοπούλου*, «Ὀρθόδοξος Ἑλλὰς» ἐν Λειψίᾳ 1872, 108.—*Γ. Παπαδοπούλου*, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» ἐν Ἀθήναις 1890, 277.] Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *Ἀμορίου*.** Εἷς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Μοτασσὶμ συλληφθέντων εὐγενῶν καὶ στρατιωτικῶν Ῥωμαίων κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν ὑπ' αὐτοῦ τῷ 838 τοῦ ἐν Φρυγίᾳ Ἀμορίου. Πάντες οἱ συλληφθέντες ὁδηγηθέντες εἰς Βαγδάτην καὶ φυλακισθέντες ὑπεβλήθησαν καὶ οἱ τεσσαράκοντα δύο εἰς σκληροτάτας βασάνους, ἀλλ' «οὐ τὴν πρὸς Χριστὸν προὔδωκαν πίστιν» δι' ὃ «τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν». Ἡ Ἐκκλησία τιμῶσα τοὺς «νεοφανεῖς τούτους ὁπλίτας τῆς πίστεως» κατέταξεν αὐτοὺς εἰς τοὺς μάρτυρας καὶ ἑορτάζει τὴν μνήμην αὐτῶν κατὰ τὴν 6 Μαρτίου μετὰ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος, ναὸν δ' ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ἤγειρεν ἔπειτα Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Πηγῶν.

Τὸν βίον καὶ τὸ μαρτύριον αὐτῶν ἔγραψεν ὁ σύγχρονος Εὐόδιος («Acta Sanctorum» Martii 1, 887—893. Βλ. καὶ *Κ. Παπαρρηγοπούλου* «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους» ἐν Ἀθήναις 1925, Γβ' 257 καὶ ἑξ.—*Μ. Γεδεών*, «Βυζαντινὸν ἑορτολόγιον» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, 80). Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *ἀναγνώστης*.** Ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίας Σοφίας ὑπηρετῶν ὡς ἀναγνώστης κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἔγραψεν «Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν» τῶν ἐτῶν 313—527 διῃρημένην εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον ἐκ τεσσάρων βιβλίων συγκείμενον εἶναι σύνοψις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν Σωκράτους, Σωζομένου καὶ Θεοδωρήτου (Historia tripartita), τὸ δὲ δεύτερον, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ φθάνον, εἶναι πρωτότυπον. Τούτου τοῦ δευτέρου μέρους σῴζονται ἱκανὰ ἀποσπάσματα, ἅτινα ὑπ' ἀγνώστου ἑνωθέντα μετ' ἀποσπασμάτων ἱστορικῶν φέρονται ἐν τοῖς χειρογράφοις μὲ τὸν τίτλον «Ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου Καλλίστου», ἐνῷ εἶναι πολὺ ἀρχαιότερα τοῦ Καλλίστου ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ἤντλησε δὲ μάλιστα ὁ Θεόδωρος ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ ἔργου τούτου ἐκ τοῦ Εὐσταθίου τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐπιφανείας, οὕτινος τὸ ἔργον ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἀρχόμενον κατέληγεν εἰς τὸ ἔτος 502.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἀποσπάσματα τῆς ἱστορίας τοῦ Θεοδώρου παρὰ *Migne* 86, Α' 165—228.—*J. V. Sarrazin*, De Theodoro lectore ἐν τοῖς «Commentationes philologicae Ianenses» (1881) 163 κ. ἑξ. — *Bardenhewer-Godet*, Les pères de l'église (Paris 1899) 30 κ.ἑξ. — *Stahlin*, Die altchristliche griechische Litteratur (München 1924) 1483.—*Κρουμβάχερ*, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας Α' 109. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος *ἀσηκρίτης*.** Ἤκμαζεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὡς γραμματεὺς ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μαυρικίου καὶ Φωκᾶ (585—605;), θεωρούμενος «ἀνὴρ ἐπίσημος» μεταξὺ τῶν βασιλικῶν ταχυγράφων (βλ. *Σιμοκάττην*, σ. 333). Εἶναι ὁ σταλεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου Φωκᾶ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει λογάδας, κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὸ Ἕβδομον μετὰ καὶ Κυριακοῦ τοῦ πατριάρχου (*Θεοφ.* Α', σ. 446). Μ. Ι. Γ.

— **Θεόδωρος ὁ *Γραπτός*.** Υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ Σαββαΐτου (ἐκ τῆς παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα), γεννηθεὶς ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος. Οὗτος μετὰ τοῦ κατὰ τρία ἔτη νεωτέρου του ἀδελφοῦ Θεοφάνους εἰσαχθέντες εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Σάββα ἐπαιδεύθησαν ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ συγκέλλου «γραμματικὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ τῶν ποιητῶν οὐκ ὀλίγα σκέμματα, ὥστε ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πανσόφους ἀναδειχθῆναι». Τῷ 813, διαταγῇ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, μετῴκησαν εἰς τὴν μονὴν τῶν Σπουδαίων ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἐν αὐτῇ ἐχειροτονήθησαν πρεσβύτεροι. Ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε' (813—820) καὶ ἀναμειχθέντες εἰς τὰς εἰκονομαχικὰς ἔριδας, ἐξωρίσθησαν εἴς τινα μονὴν κατὰ τὸ στόμα τοῦ Πόντου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἐπανελθόντες ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Β' (820—829) εἰς τὴν Πόλιν, περιωρίσθησαν καὶ ὑπὸ τούτου ἔν τινι παρὰ τὸ Σωσθένιον (σήμερον Στένη) ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου τόπῳ καὶ ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Μιχαὴλ Θεοφίλου (829—842) ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν ἐν Προποντίδι νῆσον Ἀφουσίαν, ἔνθα διέμενον πολλὰ ἔτη. Ἐπανελθόντας εἰς Κωνσταντινούπολιν (836) ἐκάλεσεν ὁ Θεόφιλος παρ' ἑαυτῷ, ἵνα συζητήσωσι περὶ τῶν εἰκόνων. Ὅτε δ' ἐν τῇ συζητήσει ὁ βασιλεὺς ἐκηρύχθη κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, διακόψαντες αὐτὸν οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶπον «ἐμφραχθείη τὸ στόμα τὸ κατὰ τοῦ Θεοῦ λαλοῦν ἄνομα». Τοῦ Θεοφίλου δ' ἀπαιτήσαντος νὰ φέρωσι τὰς ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς μαρτυρίας, ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὰς δοξασίας αὐτῶν, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀνέφερον ῥῆσίν τινα ἐκ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ῥῆσις αὕτη δὲν εὑρίσκεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἡσαΐου, ὅπερ εἶχεν ὁ Θεόφιλος, οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι οὗτος ἐνόθευσε τὸ ἱερὸν κείμενον, ὁ Θεόφιλος ἐμαστίγωσεν αὐτοὺς καί, ὡς λέγεται, διέταξε καὶ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν δωδεκάστιχον ἰαμβικὸν ἐπίγραμμα δηλοῦν τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας των.

Καὶ τὸ μὲν ἐπίγραμμα, κατά τινας χρονογράφους, ὄχι ἐπὶ τοῦ μετώπου μόνου, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ὅλου τοῦ στήθους δύναται νὰ ἐγχαραχθῇ. Ὅτι δὲ πράγματι ἐστίχθησαν (ἐγράφησαν) τὰ μέτωπα τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν διά τινων ἀτιμωτικῶν λέξεων, καὶ ἐντεῦθεν ἐπωνομάσθησαν *Γραπτοί*, δεικνύουν τὰ ἰαμβεῖα, ἅτινα ἔγραψαν ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θεοφάνης ἐκ τῆς ἐξορίας αὐτῶν πρὸς τὸν Μεθόδιον (842—846) καὶ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἰδίους. Ἐξωρίσθησαν δ' ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου εἰς Ἀπάμειαν τῆς Βιθυνίας, ὅπου ἀπέθανεν ὁ Θεόδωρος καὶ ἐτάφη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοφάνους, κατόπιν δὲ μετεκομίσθη τὸ λείψανόν του εἰς Χαλκηδόνα. Ὁ δὲ Θεοφάνης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου, ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842—867) ἀνακληθεὶς ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Μεθοδίου μητροπολίτης Νικαίας τῷ 842 καὶ τῇ 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 845 ἀποθανὼν ἐν ἡλικίᾳ 65 ἐτῶν ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῆς Χώρας, παρὰ τὸν τάφον Γερμανοῦ τοῦ Πατριάρχου.

Ἔγραψε δὲ ὁ μὲν Θεόδωρος τὸν «Κυνόλυκον», ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Κυζίκου καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Μιχαὴλ τὸν σύγκελλον καὶ λόγον περὶ τῶν κεκοιμημένων. Ὁ δὲ Θεοφάνης, ἐκ τῶν γονιμωτάτων μελῳδῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἐποίησε περὶ τοὺς 150 κανόνας, στιχηρὰ καὶ ἰδιόμελα πολλά. Παθητικώτατος εἶναι ὁ εἰς τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον κανών. Ὡς ποιητὴς ὁ Θεοφάνης τάσσεται εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ Κοσμᾶν τὸν Μαϊουμᾶν κατὰ τὸ Τυπικόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Christ et Paranikas*, «Anthologia graeca carminum christianorum», Lipsiae 1871, λη ἐπ. — *Γ. Παπαδοπούλου*, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», ἐν Ἀθήναις 1890, 237 κ. ἑξ. — *Μ. Γεδεών*, «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, 213. — «Bibliotheca hagiographica graeca», Bruxelles 1909. Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *Δαφνοπάτης*·** βλ. λ. *Δαφνοπάτης* Θεόδωρος.

— **Θεόδωρος ὁ *Ἡρακλείου*.** Βυζαντινὸς στρατηγός, υἱὸς τοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (582—602) διαπρέψαντος στρατηγοῦ Ἡρακλείου καὶ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610—641)

Digitized by Google

Συμμετέσχε καὶ διεκρίθη εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν πολέμους τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἰδίως τῷ 625, ὅτε, ταχθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ σώματος, διετάχθη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπὸ τὸν Σαὴν περσικὴν στρατιάν, ἣν καὶ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε, παρασχὼν οὕτως εἰς τὸν βασιλέα ἀδελφόν του τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα μεταβῇ εἰς Καύκασον καὶ συνάψῃ τὴν μετὰ τῶν Χαζάρων συμμαχίαν. Μετὰ τὴν νίκην του ἐκείνην μετέβη μετὰ τοῦ σώματός του εἰς Περσαρμενίαν, ἔνθα συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἡρακλείου καὶ συμμετέσχεν εἰς τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, ὅτε ἐπεφορτίσθη τὴν συνοδείαν τῶν ἐκ Παλαιστίνης εἰς Περσίαν παλινοστούντων Περσῶν αἰχμαλώτων.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀράβων εἰς Συρίαν συμμετέσχεν ὡσαύτως εἰς τὰς ἐκεῖ ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ἡττηθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς Ἔδεσσαν, ἔνθα ἐπιτιμηθείς, ὡς φαίνεται, σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐξύβρισεν αὐτὸν ὑπομνήσας καὶ τὸν μετὰ τῆς Μαρτίνης ἔκθεσμον γάμον του. Ὀργισθεὶς τότε ὁ Ἡράκλειος ἀπέστειλεν αὐτὸν ὑπὸ συνοδείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συγχρόνως ἔπεμψε πρὸς τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον νὰ διαπομπεύσῃ αὐτὸν καὶ εἶτα νὰ θέσῃ ὑπὸ κράτησιν. Ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος *Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος ζωγράφος καὶ χαράκτης (1765—1831). Τεθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αἰκατερίνης Β', ἀπεστάλη ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν πριγκίπισσαν τῆς Βάδης Ἀμαλίαν, ὑφ' ἧς εἰσήχθη εἰς τὸ λύκειον τῆς Καρλσρούης, ὅπου ἐπέδειξεν ἰδιαιτέραν κλίσιν εἰς τὴν ζωγραφικήν. Εἶτα ἀπεστάλη εἰς Ρώμην, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ ὀκταετίαν καὶ ἐσχετίσθη μετὰ τοῦ λόρδου Ἔλγιν ὅστις παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς σχεδιαστήν, κατόπιν δὲ εἰς Λονδῖνον, ὁπόθεν μετὰ παραμονὴν τριῶν ἐτῶν ἐπέστρεψεν εἰς Καρλσρούην, ὅπου παρέμεινε καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Καρόλου-Φρειδερίκου ζωγράφος τῆς αὐλῆς του. Ὁ Θεόδωρος Ἰβάνοβιτς ἐδημιούργησε χαρίεστατον ρυθμόν, μεγαλειώδη καὶ αὐστηρόν. Πάντα τὰ πρόσωπα τῶν πινάκων του παρουσιάζουσι ποικιλίαν καὶ ἀτομικότητα καταπλήσσουσαν, κυρίως δὲ παρατηρεῖται εἰς αὐτὰ ἡ προσπάθεια, ὅπως δώσῃ ἰδιαιτέραν χάριν καὶ δροσερότητα εἰς τὰς ὄψεις τῶν εἰκονιζομένων εἰς τοὺς πίνακας αὐτοῦ γυναικῶν. Τὸ προεξάρχον ἔργον του εἶναι ὁ μονόχρωμος κύκλος τῶν εἰκόνων τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας τῆς Καρλσρούης. Ἐκτὸς τῶν πινάκων ἐξετέλεσε πλείστας θαυμασίας χαλκογραφίας, ἐν αἷς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος, τὴν «Ἀποκαθήλωσιν» τοῦ Δανιὴλ Βολταίρρα καὶ τὴν ἀναπαράστασιν εἰς δώδεκα μέρη τῶν πυλῶν τοῦ βαπτιστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τῆς Φλωρεντίας.
Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

—Θεόδωρος ὁ ἐκ *Καισαρείας*. Βυζαντινὸς ζωγράφος, πιθανώτατα μοναχός, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Οὗτος ἐν τῇ περιφήμῳ μονῇ τοῦ Στουδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔγραψε καὶ ἐκόσμησε δι' εἰκόνων ἐν ἔτει 1066 τὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου Ψαλτήριον (Additional 19352). Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ἀνῆκον ὡς ἐκ τοῦ συστήματος τῆς εἰκονογραφήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μοναχικῶν ψαλτηρίων, κοσμεῖται μὲ πολυαρίθμους μικρογραφίας ἐξωγραφημένας εἰς τὸ περιθώριον παραπλεύρως τοῦ κειμένου ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς περγαμηνῆς, ἄνευ χρυσοῦ βάθους καὶ πολλῶν χρωμάτων.

Αἱ μικρογραφίαι παριστῶσιν ἐπεισόδια ἐκ τοῦ βίου τοῦ Δαβίδ, σκηνὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τέλος συμβολικὰς εἰκόνας καὶ προσωποποιήσεις ἀφῃρημένων ἐννοιῶν.

Πρὸς τὴν τέχνην τῶν μικρογραφιῶν τοῦ Ψαλτηρίου τούτου παρουσιάζουσι πολλὰς ὁμοιότητας αἱ εἰκόνες ἄλλων τινῶν χειρογράφων τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων, ὡς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 74 εὐαγγελίου τῆς ἐν Παρισίοις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 154 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης κ. ἄ., ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἡ πιθανότης ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι ἔργα, ἂν μὴ τοῦ ἰδίου τεχνίτου, πάντως ὅμως τοῦ ἰδίου πιθανώτατα ζωγραφικοῦ ἐργαστηρίου, εὑρισκομένου ἐν τῇ μονῇ Στουδίου.

[Βλ. *Dalton*, Byzanine art and archaeology, Oxford 1911, σ. 470 κ. ἑ.] Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

—Θεόδωρος ὁ *Καμουλιανός*. Πατρίκιος ἐπὶ Κωνσταντίνου ΣΤ' (780—797), ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν νὰ ἐξορίσῃ τὴν μητέρα αὐτοῦ βασίλισσαν Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν καὶ τέλος συμμετέσχεν εἰς συνωμοσίαν, καθ' ἣν παρασκευάσθη ἡ σύλληψις αὐτῆς· καθ' ὃν χρόνον (Φεβρουάρ 790) αὕτη, ἐγκαταλιποῦσα τὰ παλάτια ἕνεκα τοῦ συμβάντος ἐν Κωνσταντινουπόλει φοβεροῦ σεισμοῦ, ἔμενεν ὑπὸ σκηνὰς εἰς τὸ προάστειον τοῦ Μάμαντος. Ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ὑπὸ τοῦ λογοθέτου Σταυρακίου, ὁ Θεόδωρος συνελήφθη καὶ ἐξωρίσθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος ὁ *Καππαδόκης*. Στρατηγὸς Βυζαντινός. Ἀπεστάλη μετὰ ἐνισχύσεων εἰς Λιβύην μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν Βανδάλων καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τοῦ Βελισσαρίου (535), ὅτε ἐξερράγη ἐν Καρχηδόνι φοβερὰ στάσις τῶν στρατιωτῶν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Σολόμωνος. Ὁ Θεόδωρος τότε ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ μεταβῇ παρὰ τοῖς στασιασταῖς καὶ προσπαθήσῃ νὰ καταπραΰνῃ αὐτούς, οὗτοι ὅμως ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἀρχηγόν των καὶ εἶτα ἀπάγοντες αὐτὸν βίᾳ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ παλατίου, ἔνθα διέμενεν ὁ Σολόμων, φονεύοντες καθ' ὁδὸν πάντα φίλον τούτου καὶ διαρπάζοντες τὰς οἰκίας αὐτῶν. Ὁ Σολόμων κατέφυγε τότε ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ παλατίου καὶ τὴν νύκτα, ὅτε οἱ στασιασταὶ μεθυσθέντες ἐκοιμῶντο, ἐξῆλθε τοῦ ἀσύλου του μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ συναντηθέντες μετὰ τοῦ Θεοδώρου ὡδηγήθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα, ἔνθα ἐπιβάντες λέμβου ἀπῆλθον εἰς Σικελίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Θεόδωρος, κατορθώσας νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Γερμανοῦ, ἐβάδισε κατὰ τῶν στασιαστῶν καὶ διεσκόρπισεν αὐτοὺς κατόπιν βραχείας ἀντιστάσεως εἰς θέσιν Σκάλαι Βέτερες. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος ὁ *Κτεάνου*. Στρατηγὸς Βυζαντινός. Συμμετέσχεν ὡς ἀρχηγὸς σώματος πεζῶν εἰς τὴν ἐναντίον τῶν Βανδάλων ἐκστρατείαν τοῦ Βελισσαρίου τῷ 534 Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος, *κτίτωρ τῆς μονῆς τῆς Χώρας*. Ἐγεννήθη τῷ 477, στενὸς συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐκ γυναικός, λόγιος καὶ θεοσεβὴς ἀνήρ. Περὶ τὸ 529, παραλαβὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δύο μαθητάς του, Θεόπλαστον καὶ Τιμόθεον, μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπως προσκυνήσῃ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔκτισεν ἐπὶ μικροῦ λόφου ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τὴν *μονὴν τῆς Χώρας (Καχριὲ Τζαμί)* μετὰ δύο παρεκκλησίων ἐπ' ὀνόματι Ἀνθίμου τοῦ Νικομηδείας καὶ τῶν Τεσσαράκοντα μαρτύρων τῆς Σεβαστείας.
Ε. Γ. Π.

—Θεόδωρος ὁ ἐπιλεγόμενος ***Λάργκους*** (= δαφιλής). Ἀπεστάλη τῷ 577, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου Β', ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν μεταξὺ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῆς Περσίας εἰρήνην, ἣν μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις συνωμολόγησε (578), τερματισθέντος τοῦ μακροῦ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν πολέμου. Διὰ τῆς συνθήκης ἐκείνης τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ἐξεκένωσαν τὰς καταληφθείσας περσικὰς ἐπαρχίας ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ Περσαρμενίᾳ, καὶ ἐπετράπη εἰς τοὺς κατοίκους τούτων νὰ μεταναστεύσωσιν, ὅσοι ἤθελον, εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος ὁ *λογοθέτης*. Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐργαζόμενος ὡς μέγας λογοθέτης, ἐκαρατομήθη ἐκ τῶν πρώτων ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ε. Γ. Π.

—Θεόδωρος ὁ *Μάγιστρος*. Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἀναμιχθεὶς περὶ τὸ 639 εἰς τινα συνωμοσίαν κατὰ τοῦ γέροντος ἤδη καὶ πάσχοντος αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, εἰς ἣν συμμετέσχε καὶ ὁ νόθος τούτου υἱὸς Ἰωάννης ἢ Ἀταλάριχος, συνελήφθησαν ἀμφότεροι καὶ κατεδικάσθησαν εἰς ἀποκοπὴν τῆς ῥινὸς καὶ τῶν χειρῶν των, μεθ' ὃ ἐξορίσθησαν εἴς τινας μικρὰς νήσους. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος ὁ *Μελιτηνός*. Λόγιος κληρικὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διατελέσας σακελλάριος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Συνέγραψε πραγματείαν «Περὶ ἀστρονομίας» εἰς βιβλία τρία. Ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σῳζομένου χειρογράφου ἐδημοσίευσεν ο Vossius τῷ 1663 τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὸ πρῶτον κεφάλαιον. Ν. ΚΛΣ

—Θεόδωρος ὁ *Μοψουεστίας*. Ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας τῷ 350 ἐκ πλουσίας καὶ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας. Μαθητὴς γενόμενος τοῦ διασήμου ῥήτορος καὶ σοφιστοῦ Λιβανίου καὶ συμμαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, διενοεῖτο νὰ τραπῇ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐπιδιώξῃ ἀνώτερον πολιτικὸν ἀξίωμα. Ὁ Χρυσόστομος ἀποτρέψας αὐτὸν ἀπὸ τῶν θορύβων τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ὄχλου, εἵλκυσεν εἰς τὴν μονὴν Διοδώρου καὶ Καρτερίου, ἔνθα μετ' ἐκτάκτου ἐπιμελείας ἀφωσιώθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ ζῆλός του πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα ἐμαράνθη καὶ ὁ Θεόδωρος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θόρυβον τῆς ἀγορᾶς, ἐξ ἧς ὅμως ὁ Χρυσόστομος ἀπέσπασεν αὐτὸν καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν μονήν. Τῷ 383 χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ Ἀντιοχείας, διέμεινεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπί χρόνον τινὰ διδάσκων καὶ συγγράφων. Τῷ 386 ἐπεσκέφθη ἐν Ταρσῷ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς Διόδωρον καὶ ἐπὶ ἓξ ἔτη ἔμεινε παρ' αὐτῷ. Ἐφημίζετο δ' ἤδη ὡς δεινὸς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας, ὅτε τῷ 392 προήχθη εἰς ἐπίσκοπον τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μοψουεστίας καὶ ὡς τοιοῦτος μετέσχε πασῶν τῶν δογματικῶν συγχύσεων τῶν χρόνων του, ἀπέθανε δὲ τῷ 428. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Εὐάγριον ὁ Θεόδωρος κατέβαλεν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Νεστορίου τὰ σπέρματα τῆς αἱρέσεως, ὅτε οὗτος διερχόμενος διὰ Κιλικίας ἐπεσκέφθη αὐτόν, κατὰ δὲ τὸν Μάριον Μερκάτορα καὶ τῆς αἱρέσεως τοῦ Πελαγίου ὁ Θεόδωρος ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς ἀρχηγός. Διὰ τοῦτο δ' οἱ ἐν Συρίᾳ ἐπίσκοποι, ὅτε ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (431) κατεδίκασε τὸν Νεστόριον, προέβησαν καὶ μέχρι τῆς καταδίκης καὶ τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Θεοδώρου, ὁ θερμότατος δὲ τῶν ὑπερμάχων τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ μέγας Ραβουλᾶς τῆς Ἐδέσσης, ἔκαυσε τὰ συγγράμματα τοῦ Θεοδώρου καὶ ἔκλεισε καὶ τὴν τῆς Ἐδέσσης περιώνυμον σχολήν, ὡς φιλικῶς διακειμένην πρὸς αὐτόν. Καὶ κατόπιν δὲ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ε' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (553) κατεδίκασε τὸν Θεόδωρον, οὗτινος ὁ ἄκριτος καὶ ὠμὸς ὀρθολογισμὸς κατέληξεν εἰς τὴν δοξασίαν, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνῴκησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ καὶ ὅτι εἶναι μωρὰ ἡ πίστις ὅτι ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς ἐτιμώρησε πάντας τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Ὡς ἑρμηνευτὴς δ' ὅμως τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑπῆρξεν ἀξιολογώτατος, αὐστηρῶς ἀποφεύγων τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν καὶ περιοριζόμενος εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ἱστορικήν. Εἶναι δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑρμηνευτικῆς αἰσθητοτάτη ἡ ἔλλειψις τῶν ἐξηγητικῶν συγγραμμάτων τοῦ Θεοδώρου, ὅστις σύμπασαν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἡρμήνευσεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑρμηνευτικῶν αὐτοῦ ἔργων ὀλίγα ἀποσπάσματα διεσώθησαν, διότι τὸ κατὰ τῶν κακοδοξιῶν αὐτοῦ μῖσος τῶν μεταγενεστέρων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα. Μόνον δὲ παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς Σύροις εὗρε χάριν ὁ Θεόδωρος καὶ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τούτων τὰ ἔργα αὐτοῦ ἤρχισαν μεταφραζόμενα ἅπαντα εἰς τὴν συριακὴν ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ συνόδων τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνος ἀνεθεματίσθησαν πάντες οἱ ἑρμηνευταὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς οἱ καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀπομακρυνόμεναι τῆς ἑρμηνείας τοῦ Θεοδώρου, ὅστις καὶ μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς Σύροις καλεῖται ὁ κατ' ἐξοχὴν «ἐξηγητής». Ἐκτὸς δὲ τῶν ἑρμηνευτικῶν ἔργων ὁ Θεόδωρος ἔγραψε βιβλίον περὶ πίστεως, ἕτερον περὶ ἱερωσύνης, περὶ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος («πρὸς τοὺς λέγοντας φύσει καὶ οὐ γνώμῃ πταίειν τοὺς ἀνθρώπους»), περὶ μαγείας («περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς καὶ τίς ἡ τῆς εὐσεβείας διαφορά»), εἰς μοναχούς, περὶ δυσκολίας τῆς γλώσσης τῆς Γραφῆς, περὶ τελειότητος τῶν ἔργων, κατὰ τῆς ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας Ὠριγένους καὶ Κέδρωνος, ὑπὲρ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ κατὰ τοῦ Εὐνομίου καὶ Ἀπολιναρίου, πολλὰς ἐπιστολὰς καὶ πραγματείαν περὶ νομοθεσίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τοῦ Θεοδώρου ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ *Migne* (66, 105—1020) καὶ τὰ μεταφρασθέντα εἰς τὴν συριακὴν ὑπὸ *Sachau*, «Theodori Mopsuest. fragmenta syriaca» (Lipsiae 1869). Ἀλλ' ἔκτοτε πολλὰ καὶ τῶν πρωτοτύπων καὶ τῶν μεταφράσεων ἀνεκαλύφθησαν ἐν βιβλιοθήκαις καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς ἰδιαίτερα βιβλία, περὶ ὧν πραγματεύονται τὰ ἑξῆς ἔργα: *Bardenhewer-Godet*, «Les pères de l'église» (Paris 1899, Β' 156 ἑπ.).—*Duval* «La littérature syriaque» (Paris 1907, 9 ἑπ.).—*Baumstark*, «Geschichte der syrischen Literatur» (Bonn 1922, 102 ἑπ.).—*Stählin*, «Die altchristliche griechische Litteratur» (München 1924, 1453 ἑπ.).—*Rauschen*, «Grundriss der Patrologie» (Freiburg 1926, σ. 287).
Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

—Θεόδωρος ὁ *Πρόδρομος*. Βυζαντινὸς ποιητής· βλ. *Πτωχοπρόδρομος*.

—Θεόδωρος ὁ *Στουδίτης* (759—826). Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 759. Διδαχθεὶς τὴν τότε ἐγκύκλιον παιδείαν παρελήφθη ὑπὸ τοῦ θείου του Πλάτωνος, ἡγουμένου τῆς μονῆς Σακκωδίωνος, ὑφ' οὗ καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν (781). Χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος τῷ 787 διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τῆς μονῆς τὸν ἀσθενήσαντα Πλάτωνα τῷ 794, τῷ δὲ 798 μετὰ τῶν μοναχῶν του μετῴκησεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς ταραχὰς τρὶς ἐξωρίσθη ἐκ τῆς Πόλεως. Τὸ πρῶτον ἀντιστὰς εἰς τὸν παράνομον γάμον Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' (780—797), μετὰ τῆς Θεοδότης, ἐξαδέλφης αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοδώρου οὔσης, ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην τῷ 795, ἐξ ἧς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν τῷ 797 μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ δεύτερον ἀντιστὰς εἰς τὴν παράνομον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τοῦ Α' (806—815) γενομένην ἀποκατάστασιν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα τοῦ οἰκονόμου Ἰωσήφ, ὅστις ἐτέλεσε τὸν παράνομον γάμον τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Θεοδότης, ἐξωρίσθη εἴς τινα ἐν τῇ Προποντίδι νῆσον τῷ 809, ἐξ ἧς ἐπανήγαγεν αὐτὸν τιμητικῶς εἰς τὴν Πόλιν τῷ 811 Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγγαβὲ (811—813). Τὸ τρίτον ἀντιστὰς εἰς τὸν εἰκονομάχον Λέοντα Ε' τὸν Ἀρμένιον (813—820) ἐξωρίσθη εἴς τι φρούριον τῆς Ἀνατολῆς, καλούμενον Μέτωπα, ἀπ' ἐκεῖ δὲ εἰς ἄλλο φρούριον Βένιτα καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Σμύρνην, ὁπόθεν μετὰ πενταετῆ περίπου ἐξορίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν ἐπὶ Μιχαὴλ Β' Τραυλοῦ 820—829). Ἀλλ' ἡ ἀμφίρροπος στάσις τοῦ Μιχαὴλ ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων ἠνάγκασε τὸν Θεόδωρον νὰ καταλίπῃ τὸ τέταρτον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἴς τι παρὰ τὸν κόλπον τῆς Νικομηδείας μέρος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπανελθὼν τῷ 822 ἀπέθανε τῷ 826. Τὸ λείψανον αὐτοῦ ταφὲν ἐν Πριγκίπῳ ἀνεκομίσθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου τοῦ Α' (842—846) τῷ 844 ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου.

Ὁ Θεόδωρος καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς πολιτικὸς

Digitized by Google

καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ποιητὴς εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ τάξιν τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσκουμένους περὶ τοὺς χιλίους μοναχούς, ἐκδόσας «Τυπικόν», ἐν ᾧ ἐκανόνισε τάς τε πνευματικὰς καὶ χειρωνακτικὰς ἐργασίας τῶν μοναχῶν. Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ σπουδαιότατον κέντρον πνευματικῆς κινήσεως καὶ μάλιστα ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, πολλοὶ δὲ τῶν Στουδιτῶν μοναχῶν κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ καὶ πολλοὶ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας Στουδῖται ἢ μαθηταὶ Στουδιτῶν ἐχρημάτισαν. Τὸ «Τυπικὸν» τοῦ Θεοδώρου παρέλαβον ἔπειτα καὶ ἐφήρμοσαν καὶ πλεῖσται ἄλλαι μοναὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, κατὰ τὰ μέσα δὲ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος μεταφρασθὲν ῥωσιστὶ εἰσήχθη εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ρωσίας· καὶ τὸ πρῶτον δὲ «Τυπικὸν» τοῦ Ἁγίου ὄρους δι' Εὐθυμίου τοῦ Στουδίτου ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ (969—976) συνετάχθη. Καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν δὲ παλαιογραφίαν σπουδαίας ὑπηρεσίας ὁ Θεόδωρος προσέφερε, διότι ἱδρύσας ἰδίαν σχολὴν ἀντιγραφέων ἐν τῇ μονῇ ἐγένετο ἀφορμὴ ἀντιγραφῆς πλείστων χειρογράφων, ἅτινα σήμερον εὑρηνται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Παρισίων, τοῦ Βατικανοῦ, τοῦ Σινᾶ, τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ ἀλλαχοῦ. Ὀπαδὸς τοῦ δόγματος «ἐλευθέρα Ἐκκλησία ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ», ἀντετάχθη πάντοτε εἰς τὰς ἐπεμβάσεις τῶν πολιτικῶν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ὡς συγγραφεύς, ἐκ τῆς πρώτης πηγῆς, τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐκ τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ Μ. Βασιλείου λαμβάνων τὴν ὕλην τῶν ἔργων του, ἔγραψε τὰς περιφήμους «Κατηχήσεις» του, ἐν αἷς διὰ γλώσσης σαφοῦς ὑποδεικνύει εἰς τοὺς μοναχοὺς τὰ ἰδεώδη τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Εἰς τὰς εἰκονομαχικὰς ἔριδας ἀναφέρονται πολλαὶ πραγματεῖαί του, ἐν αἷς ἀποδεικνύεται σφοδρὸς πολέμιος τῶν εἰκονομάχων. Ὡς ποιητὴς ἐξέχεεν εἰς τὰ πολλὰ ἐπιγράμματά του ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς ἀνυποκρίτου θεοσεβείας καὶ θαυμαστῆς φιλανθρωπίας του. Νουθετῶν ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τούτοις τοὺς μοναχοὺς νὰ ἔχωσι θεοσέβειαν καὶ πίστιν εἰς τὴν ἱερὰν διακονίαν των, συμβουλεύων αὐτοὺς πατρικῶς νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν ποικίλων τοῦ κόσμου κινδύνων, προβαίνων καὶ μέχρις ὁδηγιῶν πρακτικῶν καὶ ἁπλοϊκῶν ὑποθηκῶν, ὁρίζει ὡς σοφὸς νομοθέτης ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ τὰς ἀναλόγους ἑκάστοτε ποινὰς τῶν παρεκτρεπομένων. Δὲν περιωρίσθη δ' εἰς μόνα τὰ ἐπιγράμματα ὁ Θεόδωρος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἁγίους καὶ εἰς εἰκόνας καὶ εἰς ἐκκλησίας πολλὰ ποιημάτια ἐποίησε. Τὰ λειτουργικὰ ἡμῶν βιβλία οὐκ ὀλίγα ποιήματα αὐτοῦ περιέχουσι. Πάμπολλα στιχηρὰ καὶ ᾀσματικοὶ κανόνες καὶ τετραῴδια καὶ παρακλητικοὶ κανόνες εἰς τὴν Θεοτόκον εἶναι ἔργα τοῦ Θεοδώρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἅπαντα τοῦ *Θεοδώρου* ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ *Migne* τόμῳ 99, ἔνθα καὶ δύο βιογραφίαι αὐτοῦ ὑπό τινος μοναχοῦ *Μιχαλή*. Νέαν βιογραφίαν ἀγνώστου, προγενεστέραν τῆς τοῦ *Μιχαήλ*, ἐξέδωκεν ἐν Analecta Bollandiana τῷ 1913 ὁ *Charles van de Vorst*. Ἐκτὸς τῶν παρὰ *Migne* ἐπιστολῶν ἐξέδωκε καὶ 277 ἄλλας ἐν Ρώμῃ τῷ 1871 ἐν τῇ Nova Patrum bibliotheca ὁ *Cozza-Lazi*. Τὴν Μικρὰν Κατ χησιν ἐξέδωκε καὶ ἐν Ἑρμουπόλει τῷ 1887 ὁ μοναχὸς *Ζαχαρίας* καὶ ὁ *Auvray* ἐν Παρισίοις τῷ 1891, τῆς δὲ Μεγάλης Κατηχήσεως τὸ β' βιβλίον ἐξέδωκεν ἐν Πετρουπόλει τῷ 1904 ὁ *Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς*.— *Κ. Οἰκονόμου*, Περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν τῆς Π. Διαθήκης (Ἀθῆναι 1849) Δ 748 κ. ἑξ.— *Γ. Παπαδοπούλου*, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (Ἀθῆναι 1890) 235 καὶ ἑξ — *C. Thomas*, Theodor von Studion und sein Zeitalter (Osnabrück 1892).— *Μ. Γεδεών*, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον (Κωνσταντινούπολις (1899), 158 καὶ 190.— *Schneider*, Der hl. Theodor von Studium (Münster 1900).— *Κρουμβάχερ*, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας Α' 292 κ. ἑξ. καὶ Β' 627 κ. ἑξ.— *A. Gardner*, Theodore of Studium (London 1905).— *Ch. Diehl*, Figures Byzantines (Paris 1906) «Bibliotheca Hagiographica graeca» (Bruxelles 1909).— *A. Dobroclonsky*, Ὁ ὅσιος Θεόδωρος ὁ ὁμολογητὴς καὶ ἡγούμενο. Στουδίου (ῥωσιστὶ) (Ὀδησσὸς Α' 1913 καὶ Β' 1914).— *Hauscherr*, Saint Théodore Studite («Orientalia Christiana» Roma 1926, ΣΤ' 1).
Ε. Γ. Π

— **Θεόδωρος ὁ *Σχολάριος*** (ἢ ***Σοφιανός***). Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀσκούμενος καὶ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1456 ἀποθανών, ἐξυμνήθη δι' ὡραίου ἐπιταφίου λόγου τοῦ θείου αὐτοῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, τοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν πρώτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
Ε. Γ. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *Σχολαστικός***. Νομικὸς συγγράψας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐγεννήθη ἐν Ἑρμουπόλει τῆς Θηβαΐδος τῆς Αἰγύπτου, ἀποκαλούμενος διὰ τοῦτο «Θηβαῖος Ἑρμουπολίτης», ὑπῆρξε δὲ μαθητὴς τοῦ καθηγητοῦ τῆς νομικῆς σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως Στεφάνου. Ἔζησε περὶ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἀποθανών. Συνέγραψεν ὑπόμνημα εἰς τὸν Κώδικα, τοῦ ὁποίου σῴζονται πολλὰ ἀποσπάσματα εἰς διάφορα συγγράμματα τῆς βυζαντινῆς περιόδου, εἰς τὴν διατριβὴν De creditis, τὰς «Ῥοπάς», τὸ «Νομικὸν ποίημα Μιχαὴλ Ἀτταλειώτου», εἰς τὸν Πρόχειρον νόμον, τὴν Ἐπαναγωγήν, τὰ Βασιλικὰ κλπ. Περιεῖχε τὸ ὑπόμνημά του περίληψιν τοῦ Κώδικος μετὰ παραπομπῶν εἰς ἄλλας συλλογάς, οὐχὶ ὅμως καὶ «κατὰ πόδα», κατὰ λέξιν δηλαδὴ ἑρμηνείαν τοῦ λατινικοῦ κειμένου. Πλὴν τοῦ ὑπομνήματος τούτου συνέγραψεν ὁ Θεόδωρος καὶ τὴν «Σύνοψιν τῶν 158 Νεαρῶν», περιέχουσαν ἐπιτομὴν αὐτῶν μετὰ παραπομπῶν πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Κώδικος καὶ αὐτῶν τῶν Νεαρῶν. Τὸ κείμενον τῆς συνόψεως ταύτης τῶν νεαρῶν ἀνεῦρεν ὁ πολὺς ἐρευνητὴς τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου Zachariae von Liegenthal ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας τοῦ Ἄθω.

[Πρβλ. *Zachariae v. Liegenthal*, Anecdota, 1843. —*Heimbach*, Prolegomena Basilicorum, 1870.]
Π. Ι. ΖΕΠΟ

— **Θεόδωρος ὁ *Τραπεζούντιος***. Λόγιος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐδιδάχθη τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Τραπεζοῦντι καὶ Κωνσταντινουπόλει καὶ διηύθυνε τὸ «Ἑλληνικὸν φροντιστήριον» τῆς Τραπεζοῦντος. Εἶτα ἐδίδαξεν ἐν Σινώπῃ καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου ὀλίγον χρόνον διδάξας μετέβη ἔπειτα εἰς Ἰάσιον, κληθεὶς ὡς καθηγητὴς τῆς αὐτόθι Ἀκαδημίας. Ἡ ἐνταῦθα διδασκαλία του δὲν διήρκεσε πολύ, διότι ἀπέθανε τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1695.
Α. Α. Π.

— **Θεόδωρος ὁ *Τριθύριος***. Ἦτο σακελλάριος (ταμίας) τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610—641). Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ στρατηγοῦ Θεοδώρου (ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρακλείου) ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ὁ Ἡράκλειος διώρισεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ὃν ἔπεμψε τῷ 633 ἐναντίον των, τὸν Θεόδωρον τοῦτον. Βαδίσας οὗτος κατὰ τῶν πολεμίων ἀπώθησεν αὐτοὺς ἀπὸ Ἐδέσσης (νῦν Οὔρφας) μέχρι Δαμασκοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος προσβληθεὶς ὑπὸ πολυαρίθμων Ἀράβων ἡττήθη, τὴν 23 Ἰουλίου 634, καὶ ἔκτοτε δὲν ἐγένετο πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ.
Ν. ΚΛΣ

— **Θεόδωρος ὁ *Ὑρτακηνός***. Κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΓ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας. ἐδίδασκε γραμματικὴν καὶ ῥητορικὴν ἐν τῇ Πόλει. Ἔγραψεν ἑπτὰ «Προσφωνήσεις» (λόγους), πανηγυρικὸν εἰς τὸν ἅγιον Ἀνίναν καὶ 93 ἐπιστολὰς πρὸς διαφόρους.
Ε. Γ. Π.

Θεόδωρος /*Παραλ. Γεωγρ.*/. Ἡ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς ὀνομασία:—1) Ἀκρωτηρίου τῆς ΒΔ ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ, δυτ. κέρατος τοῦ ἐλάσσονος κόλπου τῶν Μεγάρων, καὶ ΒΑ τοῦ τοιούτου τῶν Κεγχρεῶν (πλάτ. $37^{0}55'\frac{1}{2}$ Β, μῆκ. $23^{0}08'\frac{1}{4}$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1513: Athens to isthmus of Corinth) εἰς 13 μίλλια Δ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς τῆς Σαλαμῖνος (νησ.). —2) Νησίου, 4 μίλλ. ΒΔ τῶν Χανίων (πλάτ. 35^{0} $32'$ Β, μῆκ. $23^{0}56'$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536a: Western part of Candia) καὶ εἰς $\frac{1}{2}$ μίλλιον ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, 640 ποδ. ὑψηλοῦ καὶ ἐπιστεφομένου ὑπὸ ἑνετικοῦ φρουρίου, διότι ὑπῆρξεν ἀείποτε ἀρίστη σκοπιωρικὴ θέσις πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Ἔχει ὕδωρ καὶ ἀγκυροβόλιον. Εἶναι ἡ *Κοίτη* τοῦ Σταδιασμοῦ (§ 342).
Σ. Ε. Λ.

Θεοδώρου, *Ἀναγνώστης*. Ὑδραῖος καραβοκύριος τοῦ πλοίου «Ἀριστείδης», τὸ ὁποῖον κυβερνῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διέθεσεν ὑπὲρ αὐτῆς. Περὶ τὸ 1823, ἰαθεὶς ἐκ τραύματος, ὅπερ ὑπέστη τῷ 1820, ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ναυμαχίας καὶ διέπρεψεν ἰδίως εἰς Μεσολόγγιον τῷ 1826. Ἠμείφθη διὰ τοῦ χαλκοῦ νομισματοσήμου.

— **Θεοδώρου, *Ἀναγνώστης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν. Ὑπηρέτησεν ἐπὶ πλοίου τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ναυμαχίας Χίου καὶ Σούδας, τῷ δὲ 1827 ἐπιβαίνων τῆς «Σπάρτης», πλοίου τοῦ Μιργιαλῆ, ἐπολέμησεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ χαλκοῦ νομισματοσήμου, ἐγένετο δὲ ἱερεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παπα - Ἀνάργυρος*.

— **Θεοδώρου, *Ἀνδρέας***. Κατήγετο ἐκ Θηβῶν καὶ ἐγεννήθη τῷ 1800. Τῷ 1821 ἔδραξε τὰ ὅπλα ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Ζαχαρίτσαν καὶ ἄλλους ἀρχηγούς. Τῷ 1825 κατετάχθη εἰς τὸ Τακτικὸν τοῦ Φαβιέρου, προήχθη δὲ τῷ 1826 εἰς ὑπολοχαγὸν καὶ τῷ 1827 εἰς λοχαγόν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὸ Χαϊδάρι, εἰς τὴν Κάρυστον, εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ εἰς τὴν Χίον. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ταγματάρχας. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὑπηρέτησεν εἰς τὸν στρατὸν ἐπί τινα χρόνον, ἀποσυρθεὶς δὲ μετὰ τὸ Σύνταγμα ἀπέθανεν ἐν Πάτραις τῷ 1847.

— **Θεοδώρου, *Ἀντώνιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλαμῶν. Ἐπολέμησεν εἰς Λάλα, Τρίπολιν, Πάτρας καὶ τῷ 1822 εἰς Μεσολόγγιον ὡς μπουλουκτσῆς. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἱστορικὴν καταδίωξιν τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ Βρυώνη μέχρι τῶν γεφυρῶν τοῦ Ἀγρινίου. Ἐπίσης ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαχαλᾶ. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς Πελοπόννησον ἔσπευσε νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς οἰκείους, καὶ ἐπολέμησεν εἰς διαφόρους μάχας κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Πελοπόννησον. Σταλεὶς εἰς Ναύπλιον, ἐστρατολογήθη ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη τῷ 1826 καὶ ἠκολούθησε τὸ ῥουμελιωτικόν του στράτευμα εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην πεντάκις ἐτραυματίσθη. Κατόπιν ἠκολούθησε τὸν Φαβιέρον εἰς Χίον, πρὸς ἀπελευθέρωσίν της. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔτυχε τοῦ σιδηροῦ νομισματοσήμου, διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1843. Ἀπέθανε τῷ 1860.

—**Θεοδώρου *Ἀσημάκης***. Φιλικός, προδώσας τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν. Ἐγεννήθη εἰς Ζάτουναν τῆς Γορτυνίας πιθανῶς τῷ 1780. Κατὰ τὴν διοίκησιν τοῦ Βελῆ πασᾶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὑπηρέτησε τὸν ἐπίτροπόν του Πασόμπεην Ἰσμαὴλ ὡς γραμματεύς, διότι ἦτο ἐγγράμματος καὶ τουρκομαθής. Προσέφερεν εἰς τὸν Βελῆν πολλὰς ὑπηρεσίας, κατέστη ὅμως πρὸς τοῦτο μισητὸς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς συμπατριώτας του, τοὺς ὁποίους δεινῶς κατέτρεχε. Μετὰ τὸ 1812, στερηθεὶς τοῦ προστάτου του, κατέφυγεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου συνειργάζετο μετ' Ἀλβανῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Μωχάμμετ Ἀλῆ. Ἐκεῖ διέπραξε κατασκοπείαν εἰς βάρος τοῦ κυριάρχου τῆς Αἰγύπτου, ἥτις ἀπεκαλύφθη. Ὁ Ἀσημάκης ὅμως, εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, περὶ τὸ 1820, ἐμυήθη δ' αὐτόθι τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶχεν ἀνακηρυχθῆ γενικὸς ἀρχηγός. Τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπωφελήθη ὁ Ἀσημάκης, διὰ νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησίν του. Εἰς τὴν Ὀδησσὸν ὅμως ἐκίνησε τὴν δυσπιστίαν τῶν ἑταίρων καὶ εὗρηκε τελείαν ἀδιαφορίαν. Τότε ἐπεδίωξε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν αὐτόθι ἐφορείαν. Ἰσχυρὰ ὅμως μέλη αὐτῆς ἐπέτυχον τὴν ἀπέλασίν του καὶ τοιουτοτρόπως ὁ Ἀσημάκης ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἐν Ὀδησσῷ ὅμως ἐνέργειά του εἶχε κοινολογηθῆ μεταξὺ τῶν ἑταίρων, καὶ πάντες ἀπέφευγον αὐτόν. Ὁ Ἀσημάκης, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ὑπέβαλεν εἰς τὸν περιβόητον Χαλὲτ ἐφένδην ὑπόμνημα, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐβεβαίου, ὅτι τὰ διαδιδόμενα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας ἦσαν ἀληθῆ καὶ ὅτι δὲν ἀπετέλουν μύθους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, πολιορκουμένου τότε ἀπὸ τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, καὶ ὅτι τὴν πολεμικὴν κίνησιν τῶν Χριστιανῶν ἐπεμελεῖτο ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, τῆς ὁποίας τὰ σύμβολα ἀπεκάλυπτε ταυτοχρόνως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐπιστεύθη. Διότι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, πολλαὶ μυστικαὶ ἑταιρεῖαι, χριστιανικαὶ καὶ μουσουλμανικαὶ ἀκόμη, κατηγγέλλοντο ὅτι συνεστήθησαν διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος ἐν Τουρκίᾳ. Ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκαλύπτετο, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀσυστάτων ψευδῶν, σχετικῶν πρὸς τὰ μίση, τὰ ὁποῖα διήγειρεν ὁ συνεχιζόμενος διωγμὸς τῶν γενιτσάρων καὶ ἡ πίεσις ἡ ἀσκουμένη ἐναντίον τῶν μπεκτασίδων, ὡς ἀποτέλεσμα δὲ τοιούτου μίσους ἐχαρακτηρίσθη τὸ ὑπόμνημα. Ἐν τούτοις οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑταῖροι ἐπληροφορήθησαν τὴν προδοσίαν καὶ ἐπεδίωξαν νὰ ἐξαλείψουν τὸν προδότην, καθ' ὃν τρόπον συνέβη καὶ μὲ τὸν Νικόλαον Γαλάτην Ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν, διότι ὁ Ἀσημάκης ἐλάμβανε πάσας τὰς δυνατὰς προφυλάξεις. Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, διὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ πάλιν ὁ Ἀσημάκης ἐπεδίωξε νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, τοῦτο δ' ἐπέτυχε μόνον ὅταν κατέφθασαν τὰ πρῶτα ἀγγέλματα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ κινήσεως. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ὁ Ἀσημάκης, φοβηθεὶς μήπως προκαλέσῃ τὴν ἐχθρότητα τῶν Τούρκων καὶ μάλιστα τῶν μπεκτασίδων δερβισῶν, τοὺς ὁποίους ταυτοχρόνως κατεσκόπευε διὰ λογαριασμὸν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τοῦ Χαλὲτ ἐφέντη, ἐζήτησε νὰ προσεγγίσῃ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ τὸ πατριαρχεῖον Ἕλληνας. Ὑπάρχει μάλιστα ἡ πληροφορία, ὅτι κατέδιδεν εἰς αὐτοὺς διαφόρους Ἕλληνας συνεργαζομένους μὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν διὰ τὴν ὑπόδειξιν καὶ σύλληψιν εὐπόρων καὶ ἐγκρίτων Χριστιανῶν τῆς ὀθωμανικῆς πρωτευούσης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Ἀσημάκης ἔπαιξε διπλοῦν πρόσωπον καὶ ἐκ τούτου ἐνωρὶς ἐμισήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὅταν δὲ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη παρεσύρθη καὶ ὁ Χαλὲτ ἐφέντης εἰς τὴν βεζυρικὴν μεταβολὴν τοῦ 1822, ὁ Ἀσημάκης εὑρεθεὶς ἄνευ προστάτου συνελήφθη διὰ παραμικρὰν αἰτίαν καὶ παραδοθεὶς εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Μουτζούραγα ἐθανατώθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823.
Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδώρου, *Βαρλαάμ***. Καλόγηρος τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀμυντικὴν προσπάθειαν εἰς τὰ γύρω τῆς μονῆς βουνὰ ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Αἰγυπτίου σατράπου. Ἐφονεύθη ἐν Σελλᾷ.

— **Θεοδώρου, *Βασίλειος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σιατίστης. Ἀπὸ τοῦ 1815 ὑπηρέτει ἐν Μολδαυΐᾳ τοὺς ὀσποδάρους ὡς τουφεκτζῆ-μπασσης καὶ κατόπιν ὡς σερδάρης. Εἰς τὴν ἐμπιστευτικὴν ταύτην θέσιν εὑρισκόμενος ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Λεβέντη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ τὴν 20 Νοεμβρίου 1820 προσελήφθη ὡς ἑκατόνταρχος εἰς τοὺς συνιστωμένους ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου λόχους. Προαχθεὶς, μετὰ τὴν εἰσβολήν, εἰς χιλίαρχον, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Βλαχίας μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ διεκρίθη

Digitized by Google

διὰ τὴν γενναιότητά του εἰς πλείστας περιστάσεις. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, ἠγωνίσθη μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν εἰς τὴν ἐν τῷ Προύθῳ γλῶσσαν γῆς, ἐκεῖθεν δέ, διαπλεύσας τὸν ποταμόν, κατέφυγεν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε.

— **Θεοδώρου, *Βασίλειος***, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καπετὰν Βασίλης*. Ἦτο Κλέφτης ἀπὸ τὰ Ἄγραφα καὶ ἐπολέμει ἀπὸ τοῦ 1810 μέχρι τοῦ 1820 τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ τὰ ὄργανά του. Προσληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Καρπενησιώτου, τὸν ἠκολούθησεν ὡς μπουλούμπασης (ἀξιωματικὸς) εἰς Βλαχίαν, ἐκεῖ δὲ μετέσχε διαφόρων συμπλοκῶν κατὰ τὸ κίνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

— **Θεοδώρου, *Γεώργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀμφίσσης. Ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ τέλος ἐφονεύθη τῷ 1823 κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ Μπερκόφτζαλη.

— **Θεοδώρου, *Δημήτριος***. Ναυτικὸς ἐκ Ψαρῶν. Ἐπολέμησεν εἰς Ἐρεσσόν, ἐτραυματίσθη εἰς τὸν Γέροντα καί, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ἠμείφθη διὰ τοῦ χαλκοῦ νομισματοσήμου.

— **Θεοδώρου, *Ζῆκος***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀγράφων. Ἠκολούθησε τὸν Καραϊσκάκην μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐτραυματίσθη δὶς καὶ ἐδαπάνησε πολλά. Ἔδειξεν ἀπαράμιλλον γενναιότητα κατὰ τὸ ἐν Πειραιεῖ θλιβερὸν πολεμικὸν ἐπεισόδιον τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ξιφήρης δ' ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν ἠγωνίσθη νὰ διασώσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν παρέμεινεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἀπέθανε τῷ 1848.

— **Θεοδώρου, *Ἰωάννης***. Ναυτικὸς ἐξ Ὕδρας. Διεκρίθη ὡς πυρπολητὴς καὶ κατασκευαστὴς πυρπολικῶν. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς ναυμαχίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πειρατείας ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν οἰκοκυραίων, διὰ νὰ καταστέλλῃ τὰς ἀνταρτικὰς πράξεις τῶν πληρωμάτων. Ἀπέθανε συνταξιοῦχος τῷ 1865.

— **Θεοδώρου, *Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πραστοῦ τῆς Κυνουρίας. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς συγχωρίων του καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς γύρω τῆς Τριπόλεως μάχας. Μετέσχε καὶ πολλῶν ἄλλων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

— **Θεοδώρου, *Λάζαρος***. Ἀδελφὸς τοῦ *Ἰωάννου*, ἔλαβε μέρος, ἐπὶ ὑδραϊκῶν πλοίων, εἰς τὰς ναυμαχίας Ἀστυπαλαίας, Κρήτης, Ἄνδρου, Σάμου, Κυθήρων, Ἰκαρίας καὶ Λέσβου.

— **Θεοδώρου, *Μιχαήλ***. Ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικὸς ἐξ Αἰγίου. Ἐμυήθη ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ ἐχρησιμοποιήθη εἰς ὅλην τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Δωρίδα, Φωκίδα καὶ Ναυπακτίαν διὰ νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ μυστήριον. Πρὸς τοῦτο ἐδαπάνησε πολλὰ χρήματα. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως διωρίσθη φροντιστὴς τῆς περιφερείας Αἰγίου καὶ ἀκολουθήσας τὰ στρατεύματα ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῶν Πατρῶν, τῆς Ἀκράτας καὶ τοῦ Αἰγίου, συνετήρει δὲ ἴδιον σῶμα. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς πολιτικοὺς γ' τάξεως.

— **Θεοδώρου, *Νικόλαος***, ὁ καὶ *Ἀϊβαλιώτης*. Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἀπὸ τὰς Κυδωνίας. Ἐπολέμησεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὔβοιαν. Ἀκολουθήσας τὸν Κατσικογιάννην, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀπέθανεν αὐτόθι ἐκ τῶν κακουχιῶν τῷ 1827.

Γ. Δ. Κ.

— **Θεοδώρου *Νικόλαος***, ὁ καὶ *Θεοφιλόπουλος* λεγόμενος. Κατήγετο ἐκ Βυτίνης, ἐπαιδεύθη ἐν Δημητσάνῃ καὶ ἐγένετο κάλλιστος ἰατροχειροῦργος, σπουδαίας ὑπηρεσίας προσενεγκὼν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους συμπατριώτας του. Ἰδίως εἰς τὸ νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον συνέστησεν εἰς τὴν Βυτίναν, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὠργάνωσε πρωτοφανῆ διὰ τὴν ἐποχὴν ὑπηρεσίαν. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως περιέτρεχε τὰ στρατόπεδα καὶ ἐθεράπευεν ἀφιλοκερδῶς τοὺς ἐπαναστάτας, παρέχων εἰς αὐτοὺς δωρεὰν καὶ τὰ φάρμακα. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς Βυτίναν, τὸ νοσοκομεῖόν του κατεστράφη. Ἀλλ' ὁ Θεοφιλόπουλος δὲν ἀπεθαρρύνθη καὶ συνέστησεν ἄλλο εἰς Δίβρην. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων τὸν ἔταξεν εἰς τοὺς πολιτικοὺς δ' τάξεως.

— **Θεοδώρου, *Προκόπιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κορίνθου. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὰ Δερβενάκια τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822.

— **Θεοδώρου, *Σωτήριος***, ὁ ἐπιλεγόμενος *καφφετζῆς*. Ἦτο εὔπορος ἤδη κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ διέθεσε πολλὰ ποσὰ ἐν Πάτραις, ὅπου ἐμπορεύετο. Καταδιωχθεὶς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν Σέρεζλην-Γιουσοὺφ πασᾶν ἐτυραννήθη εἰς τὰς φυλακὰς μέχρι τοῦ 1824, ὅτε ἀντηλλάγη πρὸς μπεόπουλον, γόνον πλουσίου Πατρινοῦ Μουσουλμάνου, συλληφθέντος ἀπὸ τὸν Χρύσανθον Σισίνην. Ὁ Σωτήριος ἐκδικούμενος ἐνέπρησε μίαν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατῴκει παλαιός του ἐχθρός, καὶ προσεπάθει νὰ διαφύγῃ ἐκ Πατρῶν, ἀλλὰ συνελήφθη καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, διαπιστωθέντος τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἐκρεμάσθη εἰς τὰ Ψηλὰ Ἁλώνια.

— **Θεοδώρου, *Χρῆστος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Χαλκίδος. Ἐπολέμησεν εἰς τὴν Εὔβοιαν, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τέλος κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτῆς γενναίως μαχόμενος τὴν 11 Ἰανουαρίου 1827.

— **Θεοδώρου, *Χριστόδουλος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Νιαούσης. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς νοτίου Μακεδονίας, μετὰ δὲ τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ μετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας ὡς μπουλουκτσῆς. Ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ ὅμως ἡ μὲν οἰκογένειά του ᾐχμαλωτίσθη, αὐτὸς δὲ κατώρθωσε νὰ σωθῇ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ παρέμεινεν ἀγωνιζόμενος. Τῷ 1832 προήχθη εἰς λοχαγὸν ὑπασπιστήν.

Γ. Δ. Κ.

Θεοδωρούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Α' τοῦ Τσιμισκῆ ἡ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως ὀχυρὰ πόλις *Δορύστολον* (βλ. λ.) μετὰ τὴν ἐν αὐτῷ καταστροφὴν τῶν Ρώσων, πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, οὗτινος τὴν βοήθειαν ἐπεκαλέσθη πρὸ τῆς μάχης.

Ν. ΚΛΣ

— **Θεοδωρούπολις** *Γεωγρ.]*. Δύο φρούρια ἱδρυθέντα ἐν Θρᾴκῃ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), ὧν τὸ μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ροδόπης, τὸ δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἱμιμόντου παρὰ τὴν Τζυειδῶνα ἢ Τζώϊδον (περιφέρεια Σαράντα-Ἐκκλησιῶν).

Α. Θ. Σ.

— **Θεοδωρούπολις** *[Γεωγρ.]*· βλ. *Σαφράμπολις*.

Θεοδωρώφ, *Ἀλέξανδρος*. Βούλγαρος φιλόλογος, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σόφιας καὶ πρῶτος πρύτανις αὐτοῦ, γεννηθεὶς ἐν Βεσσαραβίᾳ. Ἔγραψεν: «Ἡ λογοτεχνία τῆς Βουλγαρίας», «Παλαιοβουλγαρικὴ γραμματική», «Τὸ βουλγαρικὸν βιβλίον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ α' βουλγαρικοῦ τυπογραφείου μέχρι τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, 1641—1877» (Σόφια 1893). «Βιβλιοϊστορικὰ σημειώματα» (1893), ποιήματα (1894) καὶ πολλὰς ἱστορικοφιλολογικὰς μελέτας. Εἶναι εἷς τῶν σημαντικωτέρων μεταρρυθμιστῶν τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης καὶ ὀρθογραφίας.

— **Θεοδωρώφ, *Γεώργιος***. Ἀξιωματικὸς τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ γεννηθεὶς τῷ 1858 καὶ προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Συμμετέσχε τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1877—1878) ὡς στρατιώτης ἐθελοντικοῦ βουλγαρικοῦ στρατεύματος, πολεμήσαντος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ρώσων. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ἐκείνου εἰσήχθη εἰς τὴν βουλγαρικὴν στρατιωτικὴν σχολήν, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν ἀξιωματικός, μεθ' ὃ ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν ρωσικὴν Ἀκαδημίαν πολέμου. Συμμετέσχε τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ πολέμου 1885. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 ἦτο διοικητὴς τῆς 7 μεραρχίας, καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον πόλεμον ἔδρασεν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπιζητήσας μάλιστα νὰ καταλάβῃ διὰ δόλου τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ κατόπιν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον ἐναντίον τῶν Σέρβων. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (1914—1918) διετέλεσε διοικητὴς τῆς Β' στρατιᾶς εἰς τὸ σερβικὸν μέτωπον. Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου προσελήφθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέως. Ἀπεστρατεύθη τῷ 1919.

Γεώργιος Θεοδωρώφ.

Ν. Θ. Κ.

— **Θεοδωρώφ, *Θεόδωρος***. Βούλγαρος πολιτικὸς (1859—1924). Ταχθεὶς ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου του μετὰ τοῦ μητροπολίτου Τυρνόβου Κλήμεντος κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ φιλελευθέρου καὶ δημοκρατικοῦ Σ. Σταμπούλωφ, ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Σοβράνιε μετὰ τὴν πτῶσιν ἐκείνου (1895). Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Κ. Στόϊλωφ (1896—1897) διετέλεσεν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὡσαύτως ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ὑπῆρξε καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Γκέσωφ (1911), ὁπότε τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῆς βαλκανικῆς προσεγγίσεως. Τῷ 1918 ἐγένετο πρωθυπουργός. Ὅτε δὲ τῷ 1919 μετέβη εἰς Νεϊγύ, ὡς πρόεδρος τῆς βουλγαρικῆς ἀντιπροσωπείας, δὲν ἐδέχθη νὰ ὑπογράψῃ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, θεωρήσας αὐτοὺς βαρεῖς διὰ τὴν χώραν του. Ἐπὶ Σταμπολίισκι, θεωρηθεὶς καὶ αὐτὸς ὡς ὑπαίτιος τῆς εἰσόδου τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν πόλεμον, ἐφυλακίσθη μετὰ τῶν ἄλλων ὑπουργῶν. Ἀπεφυλακίσθη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σταμπολίισκι (1923), ἀλλὰ σοβαρῶς εἶχε κλονισθῇ πλέον ἡ ὑγεία του καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανεν.

Θεόδωρος Θεοδωρώφ.

Θεοδώρωφ, *Ἰβὰν-Βασίλιεβιτς*. Ρῶσος τυπογράφος (1516—1584). Ὁ τσάρος Ἰβὰν Δ' ὁ τρομερὸς τῷ 1553 ᾠκοδόμησεν ἐν Μόσχᾳ ἰδιαίτερον κατάστημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησε τὸ πρῶτον ἐν Ρωσίᾳ τυπογραφεῖον ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ἰβὰν Θεοδώρωφ· οὗτος τῷ 1564 ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐκτυπωθὲν ἐν Μόσχᾳ βιβλίον, τὰς Πράξεις καὶ τὰς Ἐπιστολὰς τῶν Ἀποστόλων, θεωρούμενον ὡς ἓν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων διά τε τὴν κομψότητα τῶν χαρακτήρων καὶ τὸν χάρτην. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς τυπογραφίας εἰς Ρωσίαν, προελθοῦσα ἐκ τοῦ πρὸς τὸν χριστιανικὸν φωτισμὸν ζήλου, προεκάλεσε τὴν ὀργὴν πολλῶν ἀντιγραφέων, ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Μετὰ τοῦ πλήθους τῶν ἀντιγραφέων ἡνώθησαν καὶ οἱ δεισιδαίμονες, καταπλαγέντες ἐκ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, καὶ προεκάλεσαν ἐν Μόσχᾳ ταραχάς. Ὁ Θεοδώρωφ κατηγορηθεὶς ὡς αἱρετικὸς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Λιθουανίαν. Τὸ τυπογραφεῖον παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν φανατικῶν, τὰ δὲ λείψανα τῶν μηχανῶν καὶ τῶν χαρακτήρων μετεφέρθησαν εἰς τὴν κώμην Ἀλεξανδρόφσκαν. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βολυνίας Κωνσταντῖνος ἐδέχθη φιλοφρόνως τὸν Θεοδώρωφ, ὅστις μετά τινας περιπετείας ἵδρυσε νέον τυπογραφεῖον εἰς τὴν πόλιν Ὄστρογ. Ἐπορίσθη ἐκ Μόσχας διὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Λιθουανίας πλῆρες ἀντίγραφον τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅπερ παρέβαλε πρὸς τὸ πεμφθὲν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου ἑλληνικὸν κείμενον καὶ ἀνέθεσε τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ εἰς θεολόγους· τῷ 1581 ἐξετύπωσεν αὐτό, γενόμενος ἄξιος τῆς εὐγνωμοσύνης πάντων τῶν Ὀρθοδόξων. Τοῦ Ἰβὰν Θεοδώρωφ τὰ ἐκδοθέντα πρῶτα ρωσικὰ βιβλία ἐγένοντο περιζήτητα, κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀντίτυπον τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» ἐπωλήθη εἰς μυθῶδες ποσόν.

Θ. Β.

— **Θεοδώρωφ, *Ἰννοκέντιος Βασίλιεβιτς***. Ρῶσος λογογράφος (1835—1883). Περατώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του παρηκολούθησε κατ' ἀρχὰς μαθήματα νομικῆς καὶ τῷ 1860 ἐνεφανίσθη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ὀμουλιέβσκι* συνεργάτης ὅλων τῶν σατυρικῶν φύλλων τῆς Πετρουπόλεως. Μετά τινα χρόνον ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Σιβηριακὰ διηγήματα» ἕνα τόμον. Γενόμενος γνωστὸς εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων, ἐδημοσίευσεν ἀμέσως τὸ μυθιστόρημά του «Βῆμα πρὸς βῆμα» καὶ τῷ 1870 ἕτερον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ δοκιμὴ δὲν εἶναι βάσανος». Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκόπη τὸ φιλολογικὸν αὐτοῦ ἔργον, διότι συλληφθεὶς ἕνεκεν τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του καθείρχθη ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὸ φρούριον Λιτόβσκι. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐδημοσίευσε συλλογὴν ποιημάτων ἐπιγραφομένων «Τὰ τραγούδια τῆς ζωῆς».

Θ. Β.

— **Θεοδώρωφ, *Πέτκο***. Βούλγαρος διηγηματογράφος καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τῷ 1878. Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐν Τουλούζῃ τῆς Γαλλίας Lycée National (1896). Μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1898, μετέβη εἰς Ἑλβετίαν καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν φιλολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βέρνης. Τὸ ἑπόμενον ἔτος μετέβη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὸ τῆς Λειψίας, ἐξ οὗ ἀπεφοίτησε τῷ 1904. Εἰς Λειψίαν ἐγνωρίσθη μὲ τὸν συγγραφέα Π. Σλαβέϊκωφ, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεοδώρωφ. Ἐνεφανίσθη εἰς τὸ λογοτεχνικὸν στάδιον μὲ μεγάλα κατ' ἀρχὰς διηγήματα ξένων ὑποθέσεων, ἐνωρὶς ὅμως ἐστράφη πρὸς τὴν ἐθνικὴν ζωήν, καὶ ἔδωκε λεπτὰς εἰδυλλιακὰς εἰκόνας τοῦ βουλγαρικοῦ χωρίου καὶ ὑπαίθρου καὶ δράματα διακρινόμενα διὰ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὸ βαθύτατον αἴσθημά των. Τὰ καλύτερα τῶν διηγημάτων του εἶναι: «Ὁ γάμος τοῦ ἥλιου», «Στὴν ἄκρη τοῦ ἔρημου μύλου», «Θεριστής», «Ἀρκουδιάρης» κ. ἄ. Ἐκ τῶν δραμάτων του διακρίνονται τά: «Χτῖστες», «Νεράϊδα», «Ὁ γάμος τοῦ δράκου» καὶ τὸ καλύτερόν του: «Στραχὴλ ὁ φοβερὸς χαϊντούτης». Τελευταίως ἦτο ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Ἀπέθανε νεώτατος ἐν Ἑλβετίᾳ (1916). Ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἔργα του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Μίσιλ», τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε καὶ εἰς ἰδιαίτερον τόμον διηγήματά του ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰδύλλια» (Σόφια 1908).

Τ. ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ

θεόθεν· ἐπίρρ. ἐκ Θεοῦ, ἀπὸ Θεοῦ.

θεοίνια (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, καλουμένου καὶ *Θεοίνου* (βλ. λ.).

Digitized by Google

Θέοινος. Ὁ θεὸς τοῦ οἴνου ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Διόνυσος ἢ Βάκχος. Ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τούτου τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποίου χρῆσιν ἔκαμεν ὁ Αἰσχύλος, ἐλέγετο ἐνίοτε καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ *θεοίνιον* καὶ ἡ ἑορτή του *θεοίνια*. Ἰδίως ὅμως θεοίνια ἐλέγοντο τὰ κατὰ δήμους Διονύσια.

θεοκαπηλεία (ἡ)· καπηλεία τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν θείων πραγμάτων, χρηματισμὸς καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν θείων, σιμωνία.

θεοκάπηλος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τὸν Θεὸν ἢ τὰ θεῖα καπηλευόμενος.

θεοκατάρατος (ὁ, ἡ) καὶ *—η, —ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατηραμένος, ὁ ἔχων τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ: «*νὰ πᾶς καὶ νὰ μὴ γυρίσῃς θεοκατάρατε*».

Θεόκαυστον (κοιν. *Θεόκαφτο) [Γεωγρ.]*. Βουνὸς τῆς Ἀργολίδος ΒΔ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐπιδαύρου, συνεχόμενος μετὰ τοῦ ἀνατολικωτέρου ὄρους Τιτθίου καὶ ὑψούμενος μέχρι 465 μ. Μετὰ τοῦ ἀπέναντι αὐτοῦ (ΝΔ) ὄρους Κοτρωνίου σχηματίζει στενόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ Ναυπλίου καὶ Λιγουριοῦ ὁδὸς ἐξέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἱεροῦ. Ι.Σ.Σ.

θεοκίνη (ἡ) *[Χημ.]* βλ. *θεοφυλλίνη*.

Θεοκλῆς. Ποιητὴς ὕμνων πρὸς τιμὴν θεῶν ἢ καὶ βασιλέων, ζήσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος π.Χ. Ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (ΙΑ' 487c) μνημονεύονται ὡς ἔργον αὐτοῦ οἱ ἐν ἰωνικῷ τριμέτρῳ πεποιημένοι «Ἰθύφαλλοι», ᾠδὴ βακχική.

θεόκλητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κληθεὶς εἰς τὴν ζωήν, εἰς τὸν θρόνον.

Θεόκλητος. Ἐπίσκοπος Λακεδαιμονίας, ζήσας κατὰ τὸν Θ' μ.Χ. αἰῶνα. Μετέσχεν ὡς ὀπαδὸς τοῦ Ἰγνατίου τῆς συνελθούσης ἐν Ἁγίᾳ Εἰρήνῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνόδου, ἥτις ἀπέκλεισε τὸν Φώτιον πάσης ἐπισκοπικῆς ἱεραρχίας, ὡς παρανόμως γενόμενον πατριάρχην. Πρὸ τῆς εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίας του ἔζη ἐν ἀσκητηρίοις, ἐδέχθη δὲ νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν ἐκτιμώντων τὴν χρηστότητα καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς του. Ὡς ἐπίσκοπος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς προὔχοντας τῆς ἐπισκοπῆς του, διότι ἤλεγχε τὴν διαγωγὴν τούτων πρὸς τοὺς πάσχοντας τοῦ ποιμνίου του, τῶν ὁποίων ἦτο θερμὸς προστάτης. Ἡ βιογραφία του, γραφεῖσα ὑπ' ἀνωνύμου τινός, διεσώθη ἐν τῇ Βαρβερινῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ρώμης. Ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν ἐθεωρήθη ὡς εἷς τῶν τοπικῶν ἁγίων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ διασωθεῖσα ἔν τινι ναϊδρίῳ παρὰ τὴν μονὴν Καστρίου τῆς Λακεδαίμονος εἰκών του ἐπί τινος τοίχου καὶ ἡ παρ' αὐτῷ ἐπιγραφή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖται οὗτος «Ὁ ἅγιος Θεόκλητος Λακεδαιμονίας».

— **Θεόκλητος** ὁ ***Ἀθηνῶν.*** Μητροπολίτης Ἀθηνῶν γεννηθεὶς ἐν Τριπόλει τῆς Ἀρκαδίας τῷ 1847. Συμπληρώσας ἐκεῖ τὰς ἐγκυκλίους του σπουδάς, ἐφοίτησεν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, κατόπιν δὲ διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἐν Τριπόλει ἱερατικῆς σχολῆς, μεταβὰς χάριν σπουδῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Τῷ 1892 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης καὶ τῷ 1902 προήχθη εἰς μητροπολίτην Ἀθηνῶν. Ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὁ Θεόκλητος εἰργάσθη μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ὑπὲρ αὐτῆς. Τῷ 1909 ἐψηφίσθησαν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βουλῆς δύο νόμοι, ἤτοι ὁ περὶ ἐνοριῶν καὶ ἐνοριακοῦ κλήρου καὶ ὁ περὶ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου. Ἐπληρώθησαν πολλαὶ ἐπισκοπικαὶ ἕδραι ἀπὸ ἐτῶν χηρεύουσαι. Τῷ 1917 καθῃρέθη ὑπὸ εἰδικοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ ἀπεμακρύνθη ἐκ τοῦ θρόνου του, ἀντικατεστάθη δὲ τῷ 1918 ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κιτίου Μελετίου Μεταξάκη. Τῷ 1920 ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ὁ Θεόκλητος. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀποκατάστασις αὐτοῦ ἐγένετο δι' ἁπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος, ἄνευ προηγουμένης ἄρσεως τῆς ἐπιβληθείσης εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ποινῆς, αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, προεξάρχοντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, εἰς οὐδεμίαν ἤρχοντο ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ἱερᾶς συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐφόσον προήδρευεν αὐτῆς ὁ Θεόκλητος. Καὶ συνῆλθε μὲν ὕστερον ἡ ἱεραρχία τῆς Ἑλλάδος, τῇ 17 Δεκεμβρίου τοῦ 1920 εἰς συνέλευσιν, ἥτις κατὰ πλειονοψηφίαν ἐκήρυξεν ἀντικανονικὸν τὸ ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον τὸ καθαιρέσαν τὸν Θεόκλητον καὶ ἄρα κανονικὴν τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον, ἀλλὰ δὲν εὑρέθησαν πάντες οἱ ἀρχιερεῖς σύμφωνοι πρὸς κανονικὴν ἄρσιν τῶν προκυψασῶν δυσχερειῶν ἐκ τῆς ἄνευ προηγουμένης ἀποφάσεως μείζονος συνόδου ἀναθεωρήσεως τῶν ἀποφάσεων τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου. Τῇ 30 Δεκεμβρίου τοῦ 1922 συνεκλήθη μείζων σύνοδος ἐκ 18 ἀρχιερέων, ἥτις ἀναθεωρήσατα τὰς ἀποφάσεις τοῦ εἰδικοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου τοῦ 1917 ἀποκατέστησε τὸν Θεόκλητον μόνον εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, ὄχι δὲ καὶ εἰς τὴν ἕδραν. Ἔκτοτε ὁ Θεόκλητος ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἀσωμάτων (Πετράκη). Ε. Γ. Π.

— **Θεόκλητος** ὁ ***Ἀνδρουβίστης.*** Ἀγωνιστὴς καὶ ἀρχιερεύς, ἐκ Καρδαμύλης τῆς Μάνης, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν *Ἀλεπουδέα*. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1760 καί, κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν Ἀλβανῶν πολλὰ παθών, ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον καὶ ἐκάρη μοναχός. Ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ γράμματα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν καὶ ἐμπιστοσύνην τοῦ ἐπισκόπου Λακεδαίμονος, καὶ περὶ τὸ 1810 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀνδρουβίστης. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς, μετέδωκε τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρείας εἰς πολλοὺς οἰκείους του, μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος ἔλαβε τὰ ὅπλα, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, καὶ ἐπολέμησε γενναίως εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ τὴν Τρίπολιν. Εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Βερβαίνων ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἀνδρούβισταν, τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1821 ἐτέλεσεν εἰς τὰ Τρίκορφα δοξολογίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν παρώτρυνε τοὺς ἐπαναστάτας ν' ἀφοσιωθῶσιν ὁλοψύχως εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων Ἀγῶνα. Τῷ 1825, κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραήμ, ἐσχημάτισε σῶμα ἐκ Μανιατῶν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ δύο ἔτη ἐτρεφοδότει ὁ ἴδιος ἐκ τῶν παλαιῶν οἰκονομιῶν του. Ἔκτοτε ἀποσυρθεὶς εἰς Καρδαμύλην ἔζη ἐν τελείᾳ πτωχείᾳ, ἀπέθανε δὲ στερούμενος τῶν πάντων τῷ 1828. Γ. Δ. Κ.

— **Θεόκλητος** ὁ ***Ἰβηρίτης.*** Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων μονῇ τοῦ Ἁγίου Ὄρους μονάζων, προσεκλήθη ὡς ἐφημέριος ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος τῆς Μαϊόρκας, μιᾶς τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων, διαλυθείσης τῆς κοινότητος, ὁ Θεόκλητος ἐπανῆλθε τῷ 1754 (ἢ 1755) εἰς τὴν μονήν του, ὅτε καὶ ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις διηύθυνε τὴν «Ἀθωνιάδα». Ἐκτὸς ἄλλων ἔγραψε καὶ διάλογον ἐπιγραφόμενον «Κόσμος καὶ ψυχή». Ε. Γ. Π.

— **Θεόκλητος** ὁ ***Καρατζᾶς.*** Ἱερομόναχος ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν *Καρατζᾶ* καὶ ἀδελφὸς τοῦ πατριάρχου Ἰωαννικίου. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1728 καὶ ἐσπούδασε πλείστας γλώσσας, τὰς ὁποίας ἐλάλει καὶ ἔγραφεν ὡς τὴν μητρικήν. Ἐχρημάτισε γραμματεὺς τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαυΐας καὶ τῆς Βλαχίας. Τῷ 1760 ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ἡσύχαζεν αὐτόθι μέχρι τοῦ 1768, ὁπότε δεξιωθεὶς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ρωσικῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει δυνάμεων Ἀλέξιον Ὀρλώφ, παρελήφθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ ὀργανωθεῖσαν ναυτικὴν τῶν Ρώσων βάσιν. Ἐκεῖ διέμεινε περὶ τὰ τρία ἔτη ὁ Θεόκλητος, χρησιμοποιηθεὶς διὰ τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν Ρώσων μὲ τὰς διαφόρους ἀρχὰς καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κατασχομένων ἐπισήμων ἐγγράφων. Ἀφεθεὶς ἐλεύθερος ἐπέστρεψε τῷ 1770 εἰς τὸν Ἄθων, ἐκεῖ δ' ἐπιδοθεὶς εἰς τὰς μελέτας του καὶ ἀποπερατώσας διαφόρους μεταφράσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων φημίζονται ἡ τῶν «Νομοκανόνων» καὶ τῶν «Ἀσκητικῶν ὅρων» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ διαφόρων διαταγμάτων τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, ἀπέθανε τῷ 1777. Γ. Δ. Κ.

— **Θεόκλητος** ὁ ***Κύπριος.*** Ἐν Κύπρῳ γεννηθεὶς κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διετέλει ἡγούμενος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ μονῆς Θεοτόκου τῆς Εἰκοσιφινίσσης τῷ 1632, ὅτε χάριν ὑποθέσεων τῆς μονῆς του μετέβη εἰς Παρισίους. Πληροφορηθέντες τοῦτο οἱ Κύπριοι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῶν Χριστόδουλος (1606—1638), ὅστις ἦτο θεῖος τοῦ Θεοκλήτου, ἔγραψαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν καὶ παρεκάλουν νὰ γράψῃ ἐξ ὀνόματος αὐτῶν ἐμπιστευτικῶς πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Σαβοΐας διὰ ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Κύπρον ἐκδιώκων τοὺς Τούρκους ἐξ αὐτῆς. Ε. Γ. Π.

Θεοκλῆς. Γλύπτης ἀκμάσας κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π. Χ. Ἦτο υἱὸς τοῦ Λακεδαιμονίου Ἡγύλου καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τῶν μεγάλων Κρητῶν τεχνιτῶν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Ὁ Παυσανίας, ἡ μόνη πηγὴ ἐξ ἧς εἶναι γνωστὸς ὁ γλύπτης οὗτος, ἀναφέρει ὅτι εἶδεν ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν Ἐπιδαμνίων ἐν Ὀλυμπίᾳ δύο ἐξαίσια ἀγάλματα αὐτοῦ ἐκ ξύλου κέδρου: τὸν Ἄτλαντα φέροντα τὸν οὐράνιον θόλον καὶ τὸν Ἡρακλέα μὲ τὴν μηλέαν καὶ παρ' αὐτῷ τὰς πέντε Ἑσπερίδας, μὲ τὸν δράκοντα πλησίον τοῦ δένδρου. Τὸ ἄγαλμα τῶν Ἑσπερίδων ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς θέσεώς του οἱ Ἠλεῖοι, εὑρίσκετο δὲ τοῦτο, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου, ἀκόμη ἐν Ἡραίῳ. Β. Δ. Θ.

Θέοκλος. Μάντις Μεσσήνιος, καταγόμενος ἐκ τοῦ μαντικοῦ γένους τῶν ἐν Ἠλείᾳ Ἰαμιδῶν, ὡς υἱὸς τοῦ Εὐμάντιδος, τὸν ὁποῖον ἐξ Ἠλείας εἶχε καλέσει εἰς Μεσσηνίαν ὁ Κρεσφόντης. Ὁ Θέοκλος ἦτο συνδεδεμένος διὰ φιλίας μετὰ τοῦ ἥρωος τῶν Μεσσηνίων Ἀριστομένους, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ ὑπηρέτησε τὴν Εἶραν, ἂν καὶ ἐκ τῶν χρησμῶν ἀμφότεροι ἐγνώριζον ὅτι ὑπὸ τῶν θεῶν εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ κατάληψις τῆς Μεσσηνίας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀφοῦ συνεβούλευσε πρότερον τὸν Ἀριστομένη νὰ σωθῇ μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους Μεσσηνίους καὶ ἐβροντοφώνησε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι δὲν θὰ ἀπολαύσωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς καρποὺς τῆς Μεσσηνίας. ΚΑΨ.

Θεοκλύμενος. Ἀρχαῖος μάντις ζῶν ἐν Ὑπερησίᾳ τῆς Ἀργολικῆς, υἱὸς τοῦ Πολυφείδους καὶ ἀπόγονος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους καὶ μάντεως Μελάμποδος. Φονεύσας συμπολίτην του ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ κατέφυγεν εἰς Πύλον, καθ' ὃν χρόνον διέτριβεν ἐκεῖ ὁ Τηλέμαχος. Ἱκέτευσεν αὐτόν, ὅπως τὸν παραλάβῃ μαζί του εἰς τὴν Ἰθάκην, ἐλθὼν δὲ ἐκεῖ προεῖπεν εἰς τὴν Πηνελόπην τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὀδυσσέως καὶ εἰς τοὺς μνηστῆρας τὸν θάνατον ὁ ὁποῖος τοὺς ἀνέμενεν. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

θεοκόλος (ὁ), καὶ ***θεηκόλος*** (ἀρχ.). Ὁ ὑπηρέτης τοῦ θεοῦ, ὁ ἱερεύς. Ἐκ τούτου τὸ ῥῆμα *θεοκολῶ*=ὑπηρετῶ θεὸν (ἡ θεοκολήσασα Ἀρτέμιδι).

Θεόκοσμος. Μεγαρεὺς γλύπτης, σύγχρονος τοῦ Φειδίου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάσθη κατὰ τὴν παρὰ Παυσανίᾳ παράδοσιν (Ι. 40.4) πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς διὰ τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ θεοῦ, ὅστις ἔκειτο ἐν τῷ ἐν Μεγάροις τεμένει αὐτοῦ, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ὀλυμπιεῖον. Τὸ ἄγαλμα ὅμως ἔμεινεν ἡμιτελὲς ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὸ πρόσωπον τοῦ Διὸς ἦτο ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη ἐκ πηλοῦ καὶ γύψου. Ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς (ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θρόνου, πιθανώτατα) ἦσαν αἱ Ὧραι καὶ αἱ Μοῖραι. Τὰ ξύλα μὲ τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ ἐκοσμοῦντο μὲ χρυσὸν καὶ ἐλέφαντα, θὰ συνεπλήρωνε τὸ ἄγαλμα ὁ Θεόκοσμος, ἔμενον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου, ἡμιειργασμένα ὄπισθεν τοῦ ναοῦ. Ὁ Θεόκοσμος ἐπρόκειτο νὰ κατασκευάσῃ καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἕρμωνος, τοῦ πλοιάρχου τοῦ πλοίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέθανεν ὁ Λύσανδρος κατὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν, ὅστις θὰ ἦτο μία τῶν μορφῶν, αἵτινες συναπετέλουν τὸ σύμπλεγμα τῶν ἀνδριάντων, τὸ ὁποῖον ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τοὺς Δελφοὺς μετὰ τὴν προρρηθεῖσαν νίκην των. Τοῦ Θεοκόσμου τούτου υἱὸς ἦτο ὁ γλύπτης Καλλικλῆς, τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτο ὁ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ ἀνδριὰς τοῦ περιλαλήτου πυγμάχου Διαγόρα. ΚΑΨ.

θεοκρασία (ἡ)· βλ. *συγκρητισμός*.

θεοκράτης (ὁ)· μέλος θεοκρατίας· ὁ ἀσκῶν θεοκρατικὴν ἐξουσίαν.

θεοκρατία *[Πολιτειολ.]* Διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐννοεῖται τὸ σύνολον τῶν περὶ πολιτείας ἀναδειχθεισῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι παραδέχονται τὴν ὕπαρξιν στενῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ Θεοῦ. Αἱ τοιαῦται θεωρίαι διακρίνονται μεταξύ των, καθόσον κατ' ἄλλας μὲν ὁ ἄρχων θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ εἶναι θεϊκή, ὡς ἀποτελοῦσα ἔκφρασιν τῆς βουλήσεως ἐκείνου, κατ' ἄλλας δὲ ὁ ἄρχων περιορίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅστις τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἥτις εἶναι ἀνωτέρα τῆς πολιτείας, ἐκφράζει δι' ἄλλων ὀργάνων. Ἐκ τῆς τοιαύτης διακρίσεως τῶν θεοκρατικῶν θεωριῶν καταφαίνεται ἐπίσης ὅτι κατ' ἄλλας μὲν τούτων τὸ ἀτομικὸν δίκαιον εἰς ἐλάχιστον μόνον βαθμὸν ἀναγνωρίζεται καὶ προστατεύεται, ἡ δὲ πολιτεία θεωρεῖται ὡς ἀντικείμενον, οὖσα ὑποτεταγμένη εἰς ξένην καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἱσταμένην δύναμιν, τὸ ὅλον δὲ «εἶναι» αὐτῆς προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν ταύτην δύναμιν. Ἀντιθέτως, κατ' ἄλλας θεωρίας, ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπαντᾶται εἷς δυϊσμὸς ἐξουσιῶν, ἡ μία τῶν ὁποίων εἶναι ἀνθρώπινος, ἡ δὲ ἄλλη ὑπερανθρώπινος. Ἡ ὑπερανθρώπινος ἐξουσία ἐνυπάρχει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἱερέων, κατὰ πόσον δὲ αὕτη δύναται ἢ ἐπιτυγχάνει νὰ περιορίσῃ τὴν ἀνθρώπινον ἐξουσίαν εἶναι ζήτημα πραγματικόν, ὅπως ἐπίσης ζήτημα πραγματικὸν εἶναι κατὰ πόσον ἡ ὑπερανθρώπινος ἐξουσία παραμερίζει τὴν ἀνθρώπινον εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε πρακτικῶς καὶ ἡ ἐν λόγῳ θεωρία νὰ μὴ διαφέρῃ οὐδόλως τῆς ἄλλης. Ἡ πρακτικὴ ἐκδήλωσις τῶν θεοκρατικῶν θεωριῶν τῆς τελευταίας ταύτης κατηγορίας εὗρε τὴν κορύφωσίν της εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν πολιτείαν, οἱ σχετικοὶ θεσμοὶ τῆς ὁποίας μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν θεωριῶν τοῦ μεσαίωνος. Η. Γ. Κ.

θεοκρατικὸς (ὁ)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεοκρατίαν· ὁ ἀνήκων εἰς θεοκρατικὸν σύστημα, ὁ ὀπαδὸς τῆς *θεοκρατίας* (βλ. λ.).

θεοκρισία (ἡ), ἡ ***θεοδικία***· ἡ διὰ ποικίλων μεθόδων γινομένη δοκιμασία, δι' ἧς ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ προκληθῶσι τὰ ὑπερφυσικὰ ὄντα, ὅπως δι' ὁρατοῦ τινος σημείου ἀπαντήσωσιν ἂν κατηγορούμενός τις ἦτο ἔνοχος ἢ ἀθῷος, ἢ ἂν κατήγορός τις εὑρίσκετο ἢ ὄχι ἐν δικαίῳ.

— *['Εγκυκλ.]* Ἡ *θεοκρισία* ἐλάμβανε συνήθως χώραν εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἕνεκεν ἐλλείψεως ἄλλων ἀποδεικτικῶν μέσων δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ ἡ διαδικασία καὶ ὠρε-

Digitized by Google

λετο εἰς τὴν ἔμφυτον πεποίθησιν τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου, ὅτι τὸ δίκαιον πραγματοποιεῖται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ θείου, τὸ ὁποῖον διὰ σημείου ὁρατοῦ ἀποκαλύπτει τὸν ἔνοχον καὶ ἀπαλλάσσει τῆς ἐνοχῆς τὸν ἀθῷον. Εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα ἔλαβε κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἐποχὴν σκοτεινῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο συνηθέστατος ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου. Οἱ μεσαιωνικοὶ συγγραφεῖς τῆς Δύσεως τὴν ὀνομάζουν judicium Dei (κρίσις τοῦ Θεοῦ), κοινότερον δὲ ὄνομα εἶναι τὸ judicium divinum, προσέτι τὸ purgatio vulgaris. Συνηθέστατον ὄνομα εἶναι τὸ ordalium *(ὀρδαλία)*, προερχόμενον ἐκ τοῦ σαξωνικοῦ ordela, ἔνθα τὸ πρῶτον συνθετικὸν or σημαίνει μέγας καὶ τὸ dael ἢ dele τὴν κρίσιν, ἢ ἐκ τοῦ ἀρχαίου φραγκικοῦ εἴτε τευτονικοῦ urdela, ὅθεν urdel, σαξωνιστὶ ordal καὶ τὸ γερμανικὸν urdheil. Τὸ ὅτι ὅμως αἱ ὀνομασίαι αὗται προέρχονται ἐκ τῆς χριστιανικῆς Δύσεως καὶ τῶν Γερμανῶν τοῦ μεσαίωνος δὲν σημαίνει, ὡς ἐνομίζετο ἄλλοτε, ὅτι ἡ θεοκρισία εἰθίζετο παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς μόνον καὶ τοῖς Γερμανοῖς τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως. Αἱ ὁσημέραι προϊοῦσαι ἐθνογραφικαὶ ἔρευναι δεικνύουσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει χώρα ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκτὸς ἴσως τῆς Κίνας, οὐδὲ ὑπῆρξε καὶ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐπίστευσαν ἢ δὲν πιστεύουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι διὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητά των πρέπει νὰ ὑποβληθοῦν εἰς δοκιμασίαν θανάτου, εἰς μέγαν ὁπωσδήποτε κίνδυνον (*'Αδ. 'Αδαμαντίου*: 'Αγνείας πεῖρα ἐν «Λαογρ.», τ. Β' σ. 66).

Αἱ θεοκρισίαι δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: ἡ πρώτη περιλαμβάνει ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν δίκης τινὸς συνήθως ποινικῆς φύσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀστικῆς, πρὸς λῆψιν ὁριστικῆς ἀποδείξεως κατὰ προσώπου ἤδη κατηγορηθέντος, καὶ ἡ δευτέρα περιλαμβάνει ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον χώραν εἰς δίκας, ἐν αἷς ἠγνοεῖτο ὁ δράστης τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐπεζητεῖτο ἡ ἀνακάλυψίς του. Αἱ σπουδαιότεραι θεοκρισίαι τῆς πρώτης κατηγορίας εἶναι:

1) Ἡ δοκιμασία τοῦ *δηλητηρίου*, τῆς ὁποίας πολυάριθμα εἶναι τὰ παραδείγματα εἰς φυλὰς τῆς Μαδαγασκάρης, τοὺς 'Ασαντῆ καὶ εἰς τοὺς Κάφρους τῆς Α. καὶ Ν. 'Αφρικῆς καὶ τῆς Δ. ἀκτῆς, ὡς καὶ εἰς ἄλλας φυλὰς ἀγρίων τῆς ἠπείρου ταύτης. Συχνὴ εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ δηλητηρίου καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῶν βραχμανικῶν 'Ινδιῶν. Ἡ προετοιμασία τοῦ δηλητηρίου, τὸ ὁποῖον κατασκευάζεται ἐκ τοῦ ἀφεψήματος διαφόρων φυτῶν καὶ φύλλων, προσλαμβάνει τὸν χαρακτῆρα ἱεροτελεστίας. Ὁ κατηγορούμενος ἔπινε τὸ δηλητηριῶδες ὑγρὸν καὶ ἂν ἐπέζη ἀπεδεικνύετο ἡ ἀθῳότης του· ἂν ἀπέθνησκεν ἢ ἠσθένει βαρέως, ἦτο ἔνοχος. 'Επὶ ἐγκλημάτων μικροτέρας σημασίας ἡ δοκιμασία ἐγίνετο ἐπὶ δούλου τινὸς ἢ ζῴου ἀνήκοντος εἰς τὸν κατηγορούμενον. Εἰς τὴν διὰ δηλητηρίου δοκιμασίαν ὑπεβλήθησαν εὐγενεῖς πατρίκιαι τῆς παλαιᾶς Ρώμης, κατηγορηθεῖσαι ὅτι δι' ἐπιβουλῆς καὶ μαγγανειῶν ἐπέφερον τὸν θάνατον πολυπληθῶν πολιτῶν πατρικίων.

2) Ἡ δοκιμασία τῶν *καθιερωμένων τροφῶν*, συνήθης εἰς τοὺς Νέγρους τῆς 'Αφρικῆς, ἐν Βιρμανίᾳ, ἐν 'Ινδίαις, εἰς τοὺς 'Αγγλοσάξωνας, εἰς τοὺς Φρίσωνας, τοὺς Φράγκους καὶ ἄλλους γερμανικοὺς λαοὺς (ὑπὸ τὰ ὀνόματα corbita, panis adjuratus, offa judicialis κλπ.). Ὁ κατηγορούμενος κατέπινε τεμάχιον ἄρτου, τυροῦ ἢ ἄλλης τινὸς τροφῆς, καθηγιασμένον διὰ προσευχῶν καὶ ἐπικλήσεων· ἂν ἡ τροφὴ προὐχώρει κατὰ φύσιν, ἡ ἀθωότης ἦτο ἀποδεδειγμένη· ἂν ἐσταμάτα εἰς τὸν φάρυγγα, ἦτο φανερὰ ἡ ἐνοχή. Ἡ δυτικὴ 'Εκκλησία, ἡ ὁποία ἐθεώρει νομίμους τὰς περὶ θεοκρισιῶν δοξασίας, ἐχρησιμοποίησε, κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα χριστιανικοὺς χρόνους, τὴν θείαν Εὐχαριστίαν ὡς μέσον τοῦ εἴδους τούτου τῆς θεοκρισίας. Ὁ κατηγορούμενος πρὶν ἢ καταπίῃ τὴν ὀστίαν ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν ἄμεσον τιμωρίαν τοῦ Θεοῦ, ἂν εἶχε ψευσθῆ διαβεβαιῶν τὴν ἀθῳότητά του. 'Αλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ 'Εκκλησίᾳ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη τὸ εἶδος τοῦτο τῆς θεοκρισίας διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, τοῦ ἄρτου τῆς Μ. Πέμπτης. Ἡ ὑπὸ τοῦ δοκιμαζομένου καταβροχθιζομένη μᾶζα ἐκαλεῖτο παρὰ Βυζαντινοῖς *κλεπτέλεγχος*.

3) Ἡ δοκιμασία τοῦ *ἠγιασμένου ὕδατος*. Αὕτη ἐν 'Ινδίαις συνίστατο εἰς πόσιν ὕδατος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε βαπτισθῆ εἴδωλόν τι. Τὸ οὕτως ἠγιασμένον ὕδωρ εἶχε συνεπείας κακὰς μόνον διὰ τὸν ἔνοχον. Παρ' Ἑβραίοις ἡ διὰ τοῦ ὕδατος δοκιμασία ἦτο εἷς ἐκ τῶν θεσμῶν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς μοιχαλίδος γυναικός. «'Ανδρὸς ἐὰν παραβῇ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ... καὶ κοιμηθῇ τις μετ' αὐτῆς κοίτην σπέρματος ... καὶ ἐπέλθῃ αὐτῷ πνεῦμα ζηλώσεως ... καὶ αὐτὴ μεμίανται ... ἢ μὴ ῃ μεμιασμένη, ἄξει ὁ ἄνθρωπος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερέα ... καὶ προσάξει αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ στήσει αὐτὴν ἔναντι κυρίου καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς ὕδωρ καθαρὸν ζῶν ἐν ἀγγείῳ ὀστρακίνῳ καὶ τῆς γῆς τῆς οὔσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς ἐμβαλεῖ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ στήσει ὁ ἱερεὺς τὴν γυναῖκα ἔναντι κυρίου καὶ ἀποκαλύψει τὴν κεφαλὴν τῆς γυναικός...ἐν δὲ τῇ χειρὶ τοῦ ἱερέως ἔσται τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τοῦ ἐπικαταρωμένου τούτου, καὶ ὁρκιεῖ αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ ἐρεῖ τῇ γυναικί: εἰ μὴ κεκοίμηταί τις μετὰ σοῦ...ἀθῴα ἴσθι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ ... εἰ δὲ σὺ παραβέβηκας ὕπανδρος οὖσα ... δῴη σε κύριος ἐν ἀρᾷ καὶ ἐνόρκιον ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου ἐν τῷ δοῦναι κύριον τὸν μηρόν σου διαπεπτωκότα καὶ τὴν κοιλίαν σου πεπρησμένην ... Καὶ γράψει ὁ ἱερεὺς τὰς ἀρὰς ταύτας εἰς βιβλίον καὶ ἐξαλείψει εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τοῦ ἐπικαταρωμένου, καὶ ποτιεῖ τὴν γυναῖκα τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ ... Καὶ ἔσται ἐὰν ᾖ μεμιασμένη ... πρησθήσεται τὴν κοιλίαν καὶ διαπεσῆσθαι ὁ μηρὸς αὐτῆς, καὶ ἔσται ἡ γυνὴ εἰς ἀρὰν τῷ λαῷ αὐτῆς. 'Εὰν δὲ μὴ μιανθῇ ἡ γυνὴ καὶ καθαρὰ ᾖ καὶ ἀθῴα ἔσται καὶ ἐκσπερματιεῖ σπέρμα. Οὗτος ὁ νόμος τῆς ζηλοτυπίας» ('Αριθμ. V, 12—29). Τὴν δοκιμασίαν ταύτην διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ ὑπέστη καὶ ἡ Θεοτόκος, διότι παρθένος οὖσα εὑρέθη «*ὠγκωμένη*», καθὼς παραδίδουσι τὰ περὶ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου πραγματευόμενα ἀπόκρυφα: τὸ πρωτευαγγέλιον τοῦ 'Ιακώβου (κεφ. ιγ'—ιστ', ἔκδ. Tischendorf σ. 24—30) καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ψευδοματθαίου (ι'—ιβ' ἔκδ. Tischendorf σ. 69—73) (Πρβλ. καὶ τὴν θαυμασίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μελέτην τοῦ *'Αδ. 'Αδαμαντίου*: 'Αγνείας πεῖρα ἐν «Λαογραφίᾳ» τ. Α' σ. 461 κ. ἑξ.).

4) Ἡ δοκιμασία τοῦ *ψυχροῦ ὕδατος* (judicium aquae frigidae). Αὕτη ἦτο συνήθης εἰς τοὺς Παπούας, τοὺς Μαλαισίους, τοὺς κατοίκους τῆς Βιρμανίας, τοὺς 'Ινδούς. Ὁ κατηγορούμενος, διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του, ὤφειλε νὰ μείνῃ βεβυθισμένος ἐντὸς τοῦ ὕδατος καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ ὁποῖον ἀπῃτεῖτο ὅπως ἐπανευρεθῇ καὶ ἀχθῇ εἰς τὴν ἀφετηρίαν του ἐκτοξευθὲν βέλος. Οἱ Σλαῦοι, οἱ 'Αγγλοσάξωνες, οἱ Γερμανοί, οἱ 'Ιταλοί, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἱσπανοὶ ἔρριπτον τὸν κατηγορούμενον ἐντὸς μεγάλης καὶ βαθείας δεξαμενῆς πλήρους ὕδατος, δεδεμένον χειροπόδαρα. Ἂν ἐβυθίζετο ἐθεωρεῖτο ἀθῷος, ἂν ἐπέπλεε ἦτο ἔνοχος, διότι τὸ ὕδωρ τὸν ἀπέρριπτεν ἀπὸ τῶν κόλπων του ὡς μιαρόν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δοκιμασίας ἦτο προσφιλέστατον ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν μεσαίωνα. Παραλλήλως, εἴς τινας χώρας, ἐδίδετο καὶ ἀντίθετος ἑρμηνεία εἰς τὰς δύο δυνατὰς περιπτώσεις, ἐθεωρεῖτο δηλαδὴ ἔνοχος ὁ βυθιζόμενος καὶ ἀθῷος ὁ ἐπιπλέων.

5) Ἡ δοκιμασία τοῦ *ζέοντος ὕδατος* ἢ *ἐλαίου* (judicium aquae ferventis, examen caldariae). Ὁ ὑποβαλλόμενος εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην ἐβύθιζε τὸν βραχίονά του γυμνὸν ἐντὸς λέβητος πλήρους ζέοντος ὕδατος ἢ ἐλαίου, διὰ νὰ ἀνασύρῃ λίθον ἢ δακτύλιον εὑρισκόμενον εἰς τὸν πυθμένα του. Ἂν ὁ βραχίων παρέμενεν ἄθικτος, ἡ δοκιμασία ἐθεωρεῖτο εὐνοϊκὴ διὰ τὸν κατηγορούμενον. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δοκιμασίας ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένον. Συναντᾶται εἰς τοὺς Παπούας, τοὺς Νέγρους τῆς 'Αφρικῆς, τοὺς Μαλαισίους, τοὺς Μογγόλους τοῦ Θιβέτ, τοὺς 'Ινδούς, τοὺς Κέλτας, τοὺς Σλαύους τοῦ βορρᾶ καὶ τοῦ νότου, τοὺς σκανδιναυϊκοὺς λαούς, τοὺς 'Αγγλοσάξωνας, τοὺς Λομβαρδοὺς κλπ.

6) Ἡ δοκιμασία τοῦ *πυρὸς* ἢ τοῦ *πεπυρακτωμένου σιδήρου* (judicium igneum, judicium ferri candentis, igniti). Ἡ δοκιμασία αὕτη ἐλάμβανε ποικίλας μορφάς. Ὁ δοκιμαζόμενος ἢ διήρχετο ὁλόκληρος ἐν μέσῳ φλογῶν, ἢ εἰσῆγεν εἰς αὐτὰς τὸν βραχίονά του ἢ ἐκράτει ἐπί τι χρονικὸν διάστημα πεπυρακτωμένον σίδηρον εἰς τὰς γυμνάς του χεῖρας, τὸν ὁποῖον μετέφερεν ἀπὸ ἑνὸς σημείου εἰς ἄλλο, ἢ ἐβάδιζε γυμνόπους ἐπὶ ἀνημμένων ἀνθράκων, ἢ ἔλειχε διὰ τῆς γλώσσης πεπυρακτωμένον σίδηρον, ἢ ἐδέχετο εἰς τὰς παλάμας του κατὰ σταγόνας ἀναλελυμένον μέταλλον κλπ. 'Εὰν ἐκ μιᾶς τῶν δοκιμασιῶν τούτων δὲν ὑφίστατο ἐγκαύματα, ἢ ἂν τὰ ἐγκαύματα ἦσαν ἐλαφρὰ καὶ ἐθεραπεύοντο ταχέως, ὁ κατηγορούμενος ἐθεωρεῖτο ἀθῷος, ἄλλως κατεδικάζετο ὡς ἔνοχος. Ἡ δοκιμασία αὕτη, ἔτι μᾶλλον διαδεδομένη ἀπὸ τὴν προηγουμένην, ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω λαῶν ὡς καὶ ὑπὸ τῶν Σομαλί, τῶν 'Αράβων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Οὕτως ἐν τῇ «'Αντιγόνῃ» τοῦ Σοφοκλέους οἱ φύλακες, διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθῳότητά των, προσφέρονται «καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν, καὶ πῦρ διέρπειν καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν» (στιχ. 264 κ. ἑξ.).

7) Ἡ δοκιμασία τοῦ *σταυροῦ*. Κατ' αὐτήν, συνηθεστάτην ἐν τῇ δυτικῇ 'Εκκλησίᾳ, ὁ δοκιμαζόμενος ἐξηναγκάζετο νὰ παραμείνῃ ἀκίνητος καὶ μὲ τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας εἰς σχῆμα σταυροῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον ἀπῃτεῖτο διὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὡρισμένου ἀριθμοῦ εὐχῶν. Μὲ τὴν ἐλαχίστην κίνησιν ὁ δοκιμαζόμενος ἀπεδεικνύετο ἔνοχος. 'Ενίοτε εἰς ὑποθέσεις ἀστικῆς φύσεως οἱ διάδικοι ὑπεβάλλοντο ὁμοῦ εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην καὶ ἐνίκα ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀντεῖχε περισσότερον. Ἡ δοκιμασία αὕτη εἶναι καθαρῶς χριστιανικῆς προελεύσεως καὶ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ ἀπομίμησιν τῶν ποινῶν, εἰς τὰς ὁποίας αὐθυπεβάλλοντο οἱ μοναχοί.

8) Ἡ *μονομαχία*. Καὶ εἰς τὴν μονομαχίαν, ἀρκούντως συχνὰ μνημονευομένην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς ἀγῶνα δύο ἀτόμων, ἀντιπροσωπευόντων δύο μεγάλας ὁμάδας, ὑπόκειται ἔννοια θεοκρισίας. Εἰς τοὺς λόγους τῶν μονομαχούντων, οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ θανάτου καὶ μοίρας, εἶναι φανερὸς ὁ χαρακτὴρ τῆς θεοκρισίας: «τεθναίη ὁπποτέρῳ θάνατος καὶ μοῖρα τέτυκται» ('Ιλ. Γ. 98). Αἱ ὁμάδες πρέπει νὰ ὑποχωρήσουν καὶ μόνοι οἱ ἐγγὺς καὶ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι, οἱ ἰδιαίτεροι ἐχθροί, νὰ ὑποστῶσι τὴν μοῖραν. Ἡ καθολικωτέρα ἔννοια, ἡ ἐνυπάρχουσα εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην, εἶναι ὅτι τὸν ἰσχυρότερον, τὸν νικητήν, τὸν ἥρωα τοῦτον βοηθεῖ καὶ τὸ θεῖον, οὗτος ἔχει τὸ δίκαιον, οὗτος εἶναι καὶ ὁ ἀξιώτερος. 'Εκ τούτου προῆλθε καὶ ἡ κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰ μέγιστα διαδεδομένη συνήθεια τοῦ λύειν τὰς δικαστικὰς διαφορὰς διὰ τῆς μονομαχίας. Ἡ μονομαχία ἐτελεῖτο μεταξὺ εὐγενῶν ἐφ' ἵππου διὰ ξίφους, μεταξὺ ἀστῶν πεζῇ διὰ λόγχης, μαχαίρας καὶ ἀσπίδος, μεταξὺ χωρικῶν διὰ ῥάβδου. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί, ὡς καὶ αἱ γυναῖκες, τὰ παιδία καὶ οἱ ἀνάπηροι, ἠδύναντο ν' ἀντικαταστήσωσιν ἑαυτοὺς διὰ μαχητῶν ἐπὶ πληρωμῇ. 'Εὰν ἡττᾶτο ὁ μαχητής των, ἦτο τὸ ἴδιον ὡσὰν αὐτοὶ εἶχον μονομαχήσει. 'Επὶ χρόνον μακρὸν παρέμεινεν ἡ μονομαχία ὡς ὁ σπουδαιότερος τρόπος κατισχύσεως τοῦ δικαίου, ἰδίως εἰς τοὺς ὀρεσιβίους καὶ πολεμοχαρεῖς λαούς, ὡς εἰς τὰ Πυρηναῖα καὶ εἰς τοὺς Βάσκους, ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη συχνάκις λύει τὰ ζητήματα ὕβρεως καὶ ζηλοτυπίας ἡ διὰ ῥάβδου καὶ ἐγχειριδίου μονομαχία.

Αἱ θεοκρισίαι τῆς δευτέρας κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν εἶχον νὰ θέσουν τὴν δικαιοσύνην ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἀγνοουμένου δράστου, ἦσαν ὀλιγώτερον διαδεδομέναι καὶ σπανίως ἀπετέλουν πλήρη ἀπόδειξιν κατὰ τοῦ δι' αὐτῶν ὑποδειχθέντος προσώπου. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν τὸ πρῶτον στάδιον διαδικασίας, τῆς ὁποίας τὴν ὁριστικὴν λύσιν ἔδιδον αἱ τῆς πρώτης κατηγορίας θεοκρισίαι. 'Εκ τῶν θεοκρισιῶν τῆς δευτέρας κατηγορίας σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ δοκιμασία τοῦ *φερέτρου* (judicium feretri). Κατ' αὐτὴν ὑπεχρέουν ὅλα τὰ ὕποπτα ἐπί τινι ἐγκλήματι πρόσωπα νὰ διέλθουν πρὸ τοῦ πτώματος τοῦ θύματος. Ἂν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τὸ πτῶμα ἐκίνει τὰ χείλη του ἢ ἐξῆγεν ἐκ τοῦ στόματος αἷμα, τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι κατήγγελλε τὸν ἔνοχον. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ συναντᾶται εἰς τοὺς Παπούας καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας γερμανικὰς παραδόσεις, ἐχρησιμοποιήθη ἐν Γερμανίᾳ, ἐν 'Ιταλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ συνήθεια μερικῶν ἀγρίων φυλῶν τῆς Αὐστραλίας, αἱ ὁποῖαι ἐτιμώρουν διὰ θανάτου τὸ πρῶτον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον θὰ διήρχετο κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ θύματος.

2) Ἡ δοκιμασία τῆς *μαντείας*. Κατ' αὐτήν, μάντις τις ἢ μάγος ἠρωτᾶτο περὶ τοῦ ἐνόχου καὶ ἐφρόντιζε διὰ μαγειῶν, ὀνείρων ἢ προφητικῆς ἐμπνεύσεως ν' ἀνακαλύψῃ τὸν δράστην. Ἡ δοκιμασία αὕτη ἦτο συνήθης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἑβραίων καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη ὑπὸ τῶν Νέγρων τῆς 'Αφρικῆς, τῶν 'Ινδῶν τῆς 'Αμερικῆς καὶ τῶν κατοίκων τῆς Πολυνησίας.

3) Ἡ δοκιμασία τῆς *τύχης*. Αὕτη, χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν 'Ινδῶν, τῶν ἀρχαίων Ἰρλανδῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν, ὑπεδύθη ποικίλας μορφάς, τὴν μαντικὴν ῥάβδον, τὴν βιβλιομαντείαν ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ ἐξ ἄλλου βιβλίου, τὴν κοσκινομαντείαν, τὴν κλειδομαντείαν κλπ.

Καθὼς προκύπτει ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπισκοπήσεως, τὸ ἔθιμον τῶν θεοκρισιῶν καὶ παμπάλαιον εἶναι καὶ παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς διαδεδομένον. Ἡ πίστις τοῦ ἀνθρώπου περὶ ἀναμείξεως τοῦ θείου πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου εἶναι παναρχαία καὶ γενική. Καὶ σήμερον ἀκόμη, πλὴν τοῦ τελευταίου λειψάνου θεοκρισίας, τοῦ *ὅρκου*, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται ὡς ἀπαραίτητος ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἔχομεν εἰς τὰ μύχια ἡμῶν ἀπημβλυμένην τὴν ἔννοιαν τῆς κατισχύσεως τοῦ δικαίου δι' ὑπερανθρώπου δυνάμεως προστατευούσης αὐτό. Πάντες οἱ λαοὶ διετήρησαν ἕως σήμερον τὴν πίστιν αὐτήν, ἐκδηλουμένην εἰς φράσεις τῆς γλώσσης των, οἷαι: «νὰ μὲ κάψουν τ' ἅγια λείψανα», «νὰ πέσῃ κεραυνὸς νὰ μὲ κάψῃ», «νὰ μὲ κάψῃ ἡ θεία μετάληψις», «βάνω τὸ χέρι μου στὴ φωτιὰ» κλπ. (*'Αδ. 'Αδαμαντίου*, 'Αγνείας πεῖρα, ἐν Λαογρ., τ. Β. σ. 84).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *'Αδ. 'Αδαμαντίου*, 'Αγνείας πεῖρα ἐν «Λαογραφία» τ. Α, σ. 461 κ. ἑξ. — *Amira*, Grundriss des germanischen Rechts (ἔκδ. γ' 1913). — *W. A. Bekker*, Charikles ἔκδ. H. Göll (Berlin 1887) τ. Α, σ. 278 κ. ἑξ. — *L. Valckenaërii*, De ritibus in jurejurando a veteribus observatis. — *Τοῦ αὐτοῦ*, De variis probationibus quas olim juraturi subiere ἐν «Opuscula» (Λειψία 1908). — *Ν. Π. Δημητρακοπούλου*, Ἡ θεοδικία παρὰ τοῖς Ἕλλησι (1906). — *Levi-Geli*, Bibliographia del duello (Milano 1903). — *G. Glotz*, Études sociales et juridique sur l' antiquité grecque (Paris 1906). — *Τοῦ αὐτοῦ*, L' ordalie dans la Grece primitive (Paris 1904). — *Fr. Graebner*, Das Weltbild der Primitiven (1924). — *J. Grimm*, Deutsche Rechtsaltertümer (1828). — *R. Hirrel*, Der Eid (Λειψία 1902). — *Lasch*, Der Eid (1904). — *Lea*, Superstition and Force. — *Ferd. Patetta*, Le ordalie (Torino 1890). — *Al. Post*, Ethnologische Jurisprudenz (τ. Β' σ. 459 κ. ἑξ.). — *Reinach*, Cults, mythes et religions (Pa-

Digitized by Google

ris 1908).— *Thurnwald*, Gottesurtheil ἐν *M. Ebert* «Reallex d. Vorgesch.».— *K. H. Funkhänel*, Gottesurtheil bei den Griechen und Römern ἐν «Philologus» τ. Β. (1847) σ. 385 κ. ἑξ., τ. Δ. (1819) σ. 206 κ. ἑξ.

Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Θεόκριτος. Σοφιστής, ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, γεννηθεὶς ἐν Χίῳ κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα καὶ διατελέσας μαθητὴς Μετροδώρου τοῦ Ἰσοκρατικοῦ. Διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Μακεδονίας, ὅταν δὲ ἤκουσε τὴν ἐγκύκλιον διαταγὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰς ἰωνικὰς πόλεις, ἵνα τοῦ ἀποστείλωσι πᾶσαι ποσότητά τινα πορφύρας, ἵνα ἐνδύσῃ τοὺς ἑταίρους του προκειμένου νὰ τελέσῃ τὸν ἐπινίκιον θρίαμβον, ἀνεφώνησε τὸν ὁμηρικὸν στίχον: «Τὸν δ'... ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή». Ἐπίσης περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐποίησεν ἐπίγραμμα, ψέγων αὐτὸν ὅτι ἕνεκα πλεονεξίας «εἵλετο ναίειν ἀντ' Ἀκαδημείας βορβόρου ἐν προχοαῖς», ὑπονοῶν τὸν παρὰ τὴν Πέλλαν ποταμὸν Βόρβορον. Πλεῖστα ἄλλα ἀνέκδοτα τῆς ζωῆς του ἀναφέρουν ὁ Πλούταρχος, ὁ Στοβαῖος καὶ ὁ Ἀθήναιος. Ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, διότι τὸν εἰρωνεύθη διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ του, ἀποκαλέσας αὐτὸν Κύκλωπα. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει ὅτι ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Λιβύης, χρείας, θαυμασίας ἐπιστολὰς καὶ λόγους πανηγυρικούς. —Ω.

— **Θεόκριτος**. Μέγας Ἕλλην βουκολικὸς ποιητής, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι περιβεβλημένος μὲ σκότος. Οὔτε τὴν πατρίδα του, οὔτε καὶ τὸ ὄνομά του ἀσφαλῶς γνωρίζομεν. Γνωρίζομεν ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Δ' αἰῶνος (κατὰ τὸ 305 π. Χ.), ἴσως εἰς τὰς Συρακούσας, διήγαγε δὲ τὸν βίον εἰς τὴν Κῶν, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἓν μέρος τῆς νεότητός του διῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Κῶν, ἡ ὁποία ἤκμαζε τότε καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Φιλητᾶν, ἔνδοξον γραμματικὸν καὶ ποιητήν, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργήσει εἰς τὴν γενέτειραν ἓν εἶδος λογοτεχνικῆς σχολῆς ἀποτελουμένης ἐκ φίλων καὶ μαθητῶν αὐτοῦ. Ὀλίγον πρὸ τοῦ 270 ἀπευθύνει πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Συρακουσῶν Ἱέρωνα τὸν Β' τὸ εἰδύλλιον 16 «Χάριτες ἢ Ἱέρων», εἰς τὸν ὁποῖον ζητεῖ τὴν προστασίαν αὐτοῦ, ἐξυμνῶν τὴν δύναμιν καὶ τὴν γοητείαν τῶν Μουσῶν καὶ Χαρίτων. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προστασίαν τοῦ Ἱέρωνος, ἢ ἐπέτυχεν αὐτὴν δι' ὀλίγον χρόνον, καὶ τότε ἐστράφη πρὸς τὸν Φιλάδελφον, τὸν Β' Πτολεμαῖον, βασιλέα τῆς ἑλληνικῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν εὐνοϊκὸς πρὸς αὐτόν. Οὕτως ὁ Θεόκριτος μετέβη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἑλληνικὴν πόλιν ἐποίησε πολλὰ ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πρὸς τὸν Ἱέρωνα ποίημα περιλαμβάνει ἡ συλλογὴ τὸ πρὸς τὸν Φιλάδελφον (εἰδύλλιον 17: «Ἐγκώμιον εἰς Πτολεμαῖον»), εἰς τὸ ὁποῖον ψάλλει τὴν δόξαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ Ἕλληνος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τὸν ὁποῖον παρουσιάζει ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγάλους Μαικήνας. Μὲ ἰδιάζουσαν δ' εὐχαρίστησιν, ὡς πτωχὸς ποιητής, ψάλλει τὰ ἀτελείωτα πλούτη τοῦ βασιλέως, τὰ ὁποῖα δὲν ἀφίνει ἄχρηστα εἰς τὸν οἶκόν του, ἀλλὰ μοιράζει αὐτὰ εἰς βασιλεῖς, εἰς πόλεις, εἰς φίλους.

Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ὁ Θεόκριτος ἔζησε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ βίου του εἰς τὴν νῆσον Κῶν, ἰδίως ὅμως εἰς τὰς Συρακούσας καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τὰς Συρακούσας ἐνθυμίζει ὁλόκληρος ἡ ποίησις αὐτοῦ καὶ ἡ εὐχάριστος μνήμη, τὴν ὁποίαν διατηρεῖ διὰ τοὺς συμπατριώτας του. Εἰς δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διεξάγεται ἡ σκηνὴ τοῦ ὡραιοτάτου εἰδυλλίου (15), τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Συρακούσιαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι», καὶ ἄλλα δὲ εἰδύλλια ἐνθυμίζουν τὴν ἑλληνικὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων. Ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ ὁ χρόνος τῆς διαμονῆς τοῦ Θεοκρίτου εἰς τὰς δύο μεγάλας ἑλληνικὰς πρωτευούσας εἶναι δύσκολον. Τὰ νεανικὰ ἔτη αὐτοῦ τὰ διῆλθεν εἰς τὴν Κῶν. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὡς φαίνεται, παρέμεινεν ὁ Θεόκριτος κατὰ τὰ πρῶτα, τὰ νεανικὰ ἔτη τοῦ Φιλαδέλφου (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 280 καὶ 270 π. Χ.). Κατόπιν ἐπῆγε πάλιν εἰς τὴν Κῶν, ἐπέστρεψεν ἴσως πάλιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐτελείωσε δὲ τὸν βίον πιθανώτατα εἰς τὰς Συρακούσας.

Ἔργα τοῦ Θεοκρίτου. Εἰς τὸν Θεόκριτον ἀπεδίδοντο ποιήματα ποικιλωτάτων εἰδῶν, ἐκ τῆς καταγραφῆς δὲ τοῦ Σουΐδα μνημονεύονται ἐνταῦθα τὰ *βουκολικά, ὕμνοι, ἐλεγεῖαι, ἴαμβοι, ἐπιγράμματα*. Ἐκ τούτων τὰ πλεῖστα ἔχουν ἀπολεσθῇ· μέχρις ἡμῶν διεσώθη ἐκλογὴ ἀπὸ διαφόρους ποιήσεις, πρὸ παντὸς μία σειρὰ βουκολικῶν ποιημάτων, ἤτοι εἰδυλλίων. Ὡρισμένως διεσώθησαν τριάκοντα εἰδύλλια καὶ εἰκοσιτέσσαρα ἐπιγράμματα. Μαργαρῖται τῆς θεοκριτείου ποιητικῆς συλλογῆς εἶναι τὰ βουκολικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνηνώθησαν εἰς κοινὴν ἔκδοσιν μὲ τὰ συγγενῆ ποιήματα τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου. Ἐν τούτοις καὶ τὰ τριάκοντα ποιήματα δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς βουκολικά. Τὰ 5 εἶναι ἀπόκρυφα, δηλαδὴ δὲν θεωροῦνται ἀσφαλῶς τοῦ Θεοκρίτου, τὰ δὲ ὑπόλοιπα εἰκοσιπέντε, παρὰ τὸν κοινὸν τίτλον αὐτῶν, εἶναι ποικιλωτάτων εἰδῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ἔχομεν ᾄσματα ἐρωτικά, μίμους κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἡρώνδα, ἤτοι μικρὰς δραματικὰς σκηνὰς τοῦ καθημερινοῦ βίου, ποιήματα ἀγροτικά, ἐπικὰς διηγήσεις, ὕμνους. Τὰ κυρίως βουκολικὰ ποιήματα, τὰ εἰδύλλια, εἶναι χαριτωμέναι, χωρὶς αὐστηρὸν ρεαλισμόν, σκηναὶ τοῦ βίου τῶν ποιμένων, διάλογοι, εἴτε ᾄσματα διαγωνιστικά, ἄλλοτε ἀπ' εὐθείας διαλογικῶς καὶ δραματικῶς, ἄλλοτε διηγηματικῶς. Εἰς τὰ ἀγροτικὰ εἰδύλλια συμπεριλαμβάνονται διὰ τὸν μιμητικὸν χαρακτῆρά των καὶ τὰ ἀστικά, ἃς εἴπωμεν, ἐκεῖνα δηλαδή, τῶν ὁποίων ἡ σκηνὴ διεξάγεται εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ 15ον, τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ τὸν πρὸς τὸν Ἄδωνιν ὕμνον (διὰ τοῦτο λέγεται «Ἀδωνιάζουσαι») τῶν Συρακουσίων γυναικῶν. Εἰς τὰ ἀγροτικὰ εἰδύλλια, ἤτοι τὰ κυρίως βουκολικά, δύναται νὰ περιληφθῇ καὶ ὁ Κύκλωψ (11ον), τὸ ὁποῖον συγγενεύει καὶ μὲ δύο ἄλλα ἐρωτικὰ ποιήματα (Ἀΐτης καὶ Ὕλας, 12ον καὶ 13ον). Εἰς τὴν παλαιὰν ταύτην ἐκλογὴν τῶν θεοκριτείων ποιημάτων προσετέθησαν καὶ δύο ἐγκωμιαστικὰ ποιήματα («ἐγκώμια ἐπικά») εἰς τὸν Ἱέρωνα καὶ εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον (16ον καὶ 17ον), τὰ ὁποῖα εἶναι σπουδαιότατα καὶ διὰ τὸν βίον τοῦ Θεοκρίτου καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς μεγάλους τούτους Ἕλληνας βασιλεῖς. Ἀργότερον οἱ φίλοι τῆς θεοκριτείου ποιήσεως προσέθεσαν κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλα ποιήματα καὶ δὴ τρία μέλη («Ἠλακάτη» καὶ δύο «Παιδικά», 28ον, 29ον, 30όν). Ἐκτὸς τούτων συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν ὁ «Ἑλένης ἐπιθαλάμιος», (18ον), ᾆσμα γαμήλιον, «ὑμέναιος» ἐν ἀφηγηματικῇ μορφῇ, ἕτερος ὕμνος εἰς τοὺς Διοσκούρους (22ον) καὶ ἄλλα τινά. Ἐν γένει ὅμως ἡ παράδοσις τοῦ θεοκριτείου κειμένου δὲν εἶναι ἀσφαλής, διότι καὶ μεταξὺ ἀκόμη τῶν βουκολικῶν ποιημάτων ὑπάρχουν, ὡς ἐλέχθη, ἀπόκρυφα (ἴσως τὸ 8ον καὶ 9ον δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόκριτον, βεβαίως δὲ ψευδοθεοκρίτεια εἶναι ὁ «Κηριοκλέπτης» καὶ ὁ «Βουκολίσκος», 19ον καὶ 20όν, ἐπίσης καὶ ἡ «Ὀαριστὺς» 27ον, ἄσεμνον ἐρωτικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐνθυμίζει τὴν χάριν τῶν ποιμενικῶν τοῦ Λόγγου). Ὅλα τὰ ποικίλης φύσεως ποιήματα ταῦτα ἔχουν, ἐκτὸς τῆς κοινότητος τῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐξωτερικὴν σχέσιν καὶ ὁμοιότητα, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται διὰ τῆς βραχύτητος αὐτῶν, διὰ τῆς προεχούσης μετρικῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν ἀποτελεῖ ἡ χρῆσις τοῦ ἑξαμέτρου, καὶ τέλος διὰ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς. Ἡ βραχύτης ἁρμόζεται κάλλιστα εἰς τὴν φύσιν τῆς ἐμπνεύσεως τῶν ποιημάτων, εἰς τὴν ἐξαισίαν ταύτην τέχνην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκόμη καὶ αἱ τολμηραὶ καὶ αἱ πεπλατυσμέναι ἐκφράσεις ἔχουν ὅριον σαφὲς καὶ ἀκρίβειαν λεπτεπίλεπτον. Ἐξ ἄλλου ἡ μετρικὴ μορφή, ὁ ἑξάμετρος, μᾶς εἰδοποιεῖ, ὅτι ὅλα τὰ ποιήματα ταῦτα ἐποιήθησαν δι' ἀνάγνωσιν, καὶ δὲν ἐχρειάζετο διαφορὰ ρυθμῶν, ἀφοῦ δὲν χρειάζεται διαφορὰ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως. Κυριαρχεῖ μὲν ὁ ἑξάμετρος, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς διαλόγους ἢ εἰς τὰ ποιμενικὰ ᾄσματα, ὄχι μόνον εἰς τὰς μικρὰς ἐποποιίας, εἰς τὰ ἐπύλλια, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ὕμνους. Ἀλλ' ὁ θεοκρίτειος ἑξάμετρος δὲν εἶναι μονότονος, μεταχειριζόμενος δ' αὐτὸν ὁ ποιητὴς διὰ διαφόρους χρήσεις κατορθώνει καὶ τὸν ἀνακαινίζει ὁλοσχερῶς, καὶ τὸν ἀναδεικνύει εὐκίνητον καὶ ποικίλον. Εἰς τὰς διηγήσεις καὶ τὰς περιγραφὰς ὁ ἑξάμετρος τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ὁμαλὸς καὶ ἀνειμένος, εἰς τοὺς ὕμνους εἶναι ἠχηρός, καὶ ἄλλοτε, εἰς τοὺς διαλόγους, ζωηρὸς καὶ ἐλαφρός. Ἐξελίσσεται εἰς περιόδους, σχηματίζει στροφάς, ἐπαναλαμβάνεται ὡς εἰς ἐπῳδούς. Εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ στίχους ὁμηρικῆς μεγαλοπρεπείας· ἄλλοι πάλιν ἑξάμετροι αὐτοῦ ἔχουν ζωηροτάτην χάριν. Καὶ τοῦτο τὸ κατορθώνει διὰ τῆς τομῆς, διότι ἡ λεγομένη «βουκολικὴ» τομὴ ἀναστέλλει τὸν ρυθμὸν εἰς ἕνα δάκτυλον τοῦ τετάρτου ποδός. Δὲν ἐφεῦρεν ὁ Θεόκριτος τὴν βουκολικὴν τομήν, ἀλλὰ πρῶτος αὐτὸς ἔκαμε τόσην συχνὴν καὶ πρωτότυπον χρῆσιν αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἀνακαινισθεὶς ὁ ἑξάμετρος κατέστη στίχος σχεδὸν καινοφανής, ἀληθὴς δημιουργία καλλιτέχνου, ὁ ὁποῖος προσήρμοσεν αὐτὸν θαυμασίως εἰς τὸ θέμα καὶ εἰς τὸ αἴσθημά του. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ Θεόκριτος προσαρμόζει καὶ τὴν γλωσσικὴν μορφὴν εἰς τὴν ἰδέαν, δὲν προσθέτει δὲ μικρὰν χάριν εἰς τὴν ποίησιν τὸ ὕφος αὐτοῦ. Ἡ κυριαρχοῦσα διάλεκτος εἶναι ἡ δωρική, τεχνητὴ μᾶλλον δωρική, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο οἱ συνήθεις ἥρωες τοῦ Θεοκρίτου, οἱ ποιμένες τῆς Σικελίας καὶ οἱ ἁπλοϊκοὶ ἄνθρωποι τῶν Συρακουσῶν. Δύο ποιήματα ἐπικοῦ χαρακτῆρος εἶναι γραμμένα εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον, πολλὰ δὲ εἰς τὴν αἰολικήν, διότι μιμοῦνται Λεσβίους ποιητάς. Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι γλῶσσα τεχνητή, συνισταμένη κυρίως ἀπὸ δωρικὰ καὶ ἐπικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκλέγονται ἁρμονικώτατα καὶ σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἑκάστοτε ποιήσεως.

Ἄλλη μεγάλη ἀρετὴ τοῦ Θεοκρίτου, ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν, εἶναι ὅτι κατορθώνει εἰς τὴν τεχνητὴν ταύτην γλῶσσαν ν' ἀναμιγνύῃ ἁρμονικώτατα καὶ δημώδη στοιχεῖα. Δημώδη τόνον δίδει ὁ ποιητὴς εἰς τὰ ἔργα του διὰ τῆς χρήσεως παροιμιῶν, ἰδίως διὰ τῆς ἐπικαιροτάτης ἐκλογῆς τῶν λέξεων, καὶ διὰ τῆς ὅλης πλοκῆς τῆς φράσεως. Ὁ πλαστικός, ὁ ζωγραφικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐκφράσεως, ὁ ὁποῖος νομίζεις ὅτι θέτει τὰ πράγματα ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας, ἐξαίρεται εἰς ὅλην τὴν θεοκρίτειον ποίησιν. Ὁ Θεόκριτος μὲ τολμηρότατον ρεαλισμὸν εὑρίσκει τὴν κυριολεξίαν τῶν πραγμάτων. Οὐδὲν ἀφίνει συγκεχυμένον, ὀνομάζει τὰ δένδρα, τὰ φυτά, τὰ ζῷα πάντοτε μὲ τὸ ὄνομά των, χωρὶς νὰ ἐπιζητῇ τὴν ψευδῆ κομψοέπειαν. Εἰς τοὺς διαλόγους ἡ φράσις του εἶναι βραχεῖα καὶ ἐλευθέρα. Εἰς τὰς περιγραφὰς εἶναι λιτὴ καὶ μὲ ὀλίγας λέξεις παριστάνει εἰκόνα μεγάλην. Διὰ νὰ δείξῃ ὁ Μενάλκας τὸν ἔρωτά του λέγει (VIII, 53 ἑξ.):

> «μή μοι Κροίσεια τάλαντα
> Εἴη ἔχειν...
> Ἀλλ' ὑπὸ τᾷ πέτρᾳ τᾷδ' ᾄσομαι ἀγκὰς ἔχων τυ,
> Σύννομα μᾶλ' ἐσορῶν τὰν Σικελὰν τ' ἐς ἅλα».

Εἰς τὰ λυρικὰ μέρη ἡ φράσις εἶναι σύντομος, ζωηρά, ἀναζωογονεῖται μὲ ρυθμὸν βιαστικόν, μὲ μικρὰς λέξεις παραλλήλως τεθειμένας, καὶ τὸ σύνολον ἀποδίδει, νομίζεις, τὴν φρικίασιν τοῦ πάθους, τὸν παλμὸν τῆς καρδίας.

Ὅλα ταῦτα τὰ ἐξωτερικὰ χαρίσματα τῶν ποιημάτων τοῦ Θευκρίτου ἀποτελοῦν κἄτι τι ἐντελῶς πρωτότυπον καὶ διεγερτικὸν καλολογικοῦ αἰσθήματος. Ἐντελῶς δὲ νέον καὶ πρωτότυπον εἶναι ἡ ποιητικὴ ἔμπνευσις καὶ ὁ ποιητικὸς τρόπος τῆς ἐκφράσεως τῶν αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ. Εἰς ὅλα τὰ δημιουργήματά του ὁ Θεόκριτος δεικνύει τελείαν γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἴτε ἀπεικονίζει σκηνὰς ἀγροτικὰς ἢ σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τῆς πόλεως, εἴτε ἀφηγεῖται ἡρωϊκὰς ἢ ἀστικὰς περιπετείας. Μὲ δύναμιν ποιητικὴν ἀπεικονίζει τὸ πάθος τὸ ἐρωτικόν, καὶ τὸ πάθος τὸ ὁρμητικὸν καὶ κατακαῖον τὴν ψυχήν, ὅπως εἰς τὰς «Φαρμακευτρίας» (2ον) εἰς τὸν «Κύκλωπα» (11ον), καὶ τὸ πάθος τὸ ἤρεμον, τὸ ὁποῖον περιορίζεται εἰς ἓν ἁπλοῦν ἐρωτικὸν ᾆσμα. Κυρίως ὁ Θεόκριτος εἶναι ποιητὴς μίμων, ὅπως καὶ ὁ Ἡρώνδας, ἀλλὰ παριστάνει τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀνθρώπων μὲ βαθύτερον αἴσθημα καὶ μὲ ἐλαφροτέραν χάριν. Ὁ «Κανύσκας ἔρως» (14ον) ἐκτίθεται εἰς ἕνα διάλογον μεταξὺ φίλων εἰς τὸ οἰνοπωλεῖον, εἰκονίζονται δὲ καὶ τὰ δύο πρόσωπα μὲ ἀκρίβειαν καὶ μὲ ζωηρότητα. Τὴν δύναμιν, τὴν ἀλήθειαν τῆς περιγραφῆς τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν περιστάσεων δεικνύουν αἱ «Συρακούσιαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι» (15ον) τῶν ὁποίων ἡ σκηνὴ ὑπόκειται εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου δύο φίλαι ἐξέρχονται ἀνὰ τὰς ὁδοὺς διὰ νὰ θαυμάσουν τὴν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδώνιδος, τὴν ὁποίαν παρεσκεύασεν ὁ «ἀφνειὸς βασιλεὺς Πτολεμαῖος». Τὰ κατὰ τὸν περίπατον τῶν δύο γυναικῶν χαριτωμένα ἐπεισόδια πλαισιώνονται ἀπὸ ἓν ἔξοχον λυρικὸν ᾆσμα εἰς τιμὴν τοῦ Ἀδώνιδος.

Εἰς τὰς οἰκιακὰς καὶ ἀστικὰς ταύτας σκηνὰς ὁ ποιητὴς ἐμφανίζει βαθὺ ποιητικὸν αἴσθημα καὶ δύναμιν περιγραφικήν· ἀλλ' ἡ ποίησις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἐντελῶς πρωτότυπος καὶ ἀληθῶς ἀνυπέρβλητος, εἶναι ἡ ποίησις, ἡ ὁποία περιστρέφεται περὶ τὸν ἀγροτικὸν βίον, περὶ τοὺς ποιμένας, περὶ τὰς αἶγας καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄνθη. Τὰ ἀγροτικὰ εἰδύλλια, ἤτοι ἡ βουκολικὴ ποίησις, εἶναι τὸ ἀληθῶς πρωτότυπον, τὸ πραγματικῶς περιλάλητον ἔργον τοῦ Θεοκρίτου, τὸ ὁποῖον ἔκαμε περίφημον τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ὁποῖον ἐξήσκησεν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ὡς ἀρχὴ τῆς εἰδυλλιακῆς ποιήσεως ἐχρησίμευσαν οἱ «βουκολιασμοί», ἤτοι τὰ ᾄσματα τῶν ποιμένων καὶ ἰδίως οἱ μεταξὺ αὐτῶν μουσικοὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθεις εἰς τοὺς ἀρχαίους ποιμένας καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας. Ὁ Θεόκριτος εἶχεν ἴδει καὶ εἶχεν ἀκούσει τοὺς μουσικοὺς τούτους ἀγῶνας καὶ ἤντλησεν ἀπὸ τὸν δημώδη τοῦτον θησαυρὸν τὰ στοιχεῖα τῆς ἐμπνεύσεως αὐτοῦ.

Ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα εἰς τὰ εἰδύλλια, ἤτοι τὰ ἀγροτικὰ ποιήματα, εἶναι τὸ ὄνειοον τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, τοῦ ἠρέμου καὶ ἀμερίμνου βίου ἐν μέσῳ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως, καὶ τὸ ὄνειρον τοῦτο ὑπῆρξε πάντοτε ἀγαπητὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, πρὸ παντὸς κατὰ τὰς μᾶλλον πολιτισμένας ἐποχάς. Κουρασμένος ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν πόλεων καὶ τὸν πολυμέριμνον βίον, εἶναι φυσικὸν πολλάκις νὰ ποθῇ τὴν ἤρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Τὸ ὄνειρον τοῦτο τὸ διέγραψεν ὁ Θεόκριτος, ὡς μέγας ποιητής, μὲ φαιδρὰν χάριν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ γραφικὸν ρεαλισμόν, τὰ ὁποῖα ἑνούμενα καθιστάνουν ὅλως πρωτότυπον καὶ εὐφρόσυνον τὴν διαγραφομένην εἰκόνα τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι διάγουσι τὸν βίον ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ὁ Θεόκριτος βλέπει πάντοτε τὴν γαλήνιον ὡραιότητα τῆς φύσεως, ὁποία παρουσιάζεται εἰς τὸ ὄρος ὅπου βόσκουν τὰ ποίμνια, εἰς τὸν θερισμένον ἀγρόν, εἰς τὸν περίφρακτον χῶρον τὸν ἀρωματισμένον ἀπὸ τὰς εὐωδίας τῶν ἀνθέων καὶ τῶν φυτῶν, τὸν φωτιζόμενον ἀπὸ λαμπρὸν ἥλιον καὶ ἔχοντα ἐμπρὸς εἰς τὸν ὁρίζοντα τὴν γαλανὴν θάλασσαν. Οὐδεὶς

Digitized by Google

ποτὲ ποιητὴς ἔψαλε μὲ μεγαλυτέραν χάριν καὶ δύναμιν τὴν πλουσίαν φθινοπωρινὴν φύσιν, ὅσον ὁ Θεόκριτος εἰς τὰ «Θαλύσια» (VII, 130 ἑξ.):

Πολλαὶ δ' ἄμμιν ὕπερθε κατὰ κρατὸς δονέοντο
Αἴγειροι, πτελέαι τε· τὸ δ' ἐγγύθεν ἱερὸν ὕδωρ
Νυμφᾶν ἐξ ἄντροιο κατειβόμενον κελάρυζε·
Τοὶ δὲ ποτὶ σκιαραῖς ὀροδαμνίσιν αἰθαλίωνες
Τέττιγες λαλαγεῦντες ἔχον πόνον κ.λ.

Ὁ Θεόκριτος εἶναι πρωτότυπος ὡς ποιητής, διότι κατέχει τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ αἴσθημα τὸ γνήσιον, εἶχεν ὅμως λάβει ὡς ὑποδείγματα παλαιότερα ἔργα. Ὁ ποιητὴς Σώφρων ὁ Συρακόσιος (περὶ τὸ 430 π. Χ.) ὑπῆρξεν ὁ κύριος πρόδρομος. Ὁ Σώφρων ἔγραψε μίμους καὶ εἰκόνας τοῦ καθημερινοῦ βίου· τὸν ἐμιμήθησαν ὁ Θεόκριτος, ὁ Ἡρώνδας, ὁ Λατῖνος Πέρσιος, φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο ἐξαιρετικοῦ πνεύματος ἄνθρωπος, διότι ἐτίμα αὐτὸν ὁ Πλάτων καὶ τὸν ἐμιμήθη εἰς τοὺς διαλόγους του. Διὰ τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα ὁ Θεόκριτος εἶχε πρότυπα τὴν Σαπφὼ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, εὑρίσκομεν δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ἀπηχήσεις τῶν χορικῶν λυρικῶν καὶ δὴ τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Καλλιμάχου. Ἀλλ' αἱ ἀναμνήσεις αὗται προγενεστέρων ποιήσεων δὲν δύνανται νὰ καταρρίψουν τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ Θεοκρίτου. Εἰς ποιήματα, ὁποῖα εἶναι τὰ «Θαλύσια», αἱ «Φαρμακεύτριαι», αἱ «Ἀδωνιάζουσαι», διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω ἢ μόνον τὰ θαυμαστότερα, ἔχομεν ἐνώπιόν μας ὥριμον δημιουργίαν ἑνὸς μεγάλου καλλιτέχνου. Ἡ τέχνη, μὲ τὴν ὁποίαν εἰς τὰς «Φαρμακευτρίας» συνδέει τὴν ψυχικὴν ταραχὴν μὲ τὴν εἰκόνα τῆς νυκτός, ἡ τέχνη, μὲ τὴν ὁποίαν ἀναβαίνει ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς χειρισμοὺς τῆς μαγείας εἰς τὴν ἐλεγειακὴν ψυχικὴν εἰκόνα τῆς ἐγκαταλελειμμένης ἑταίρας καὶ τέλος κατακλείει τὴν ὅλην εἰκόνα μὲ τὴν δύσιν τῆς σελήνης καὶ μὲ τὸ ἐπερχόμενον σκότος τῆς νυκτός, εἶναι τέχνη ἀληθῶς μεγάλου ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἐντύπωσιν δὲν ἔχει τὸν ὅμοιόν του. Καὶ ἂν ἀναλογισθῶμεν τὴν φαιδρὰν χάριν (εἰς τὰ «Θαλύσια», τὸν «Κύκλωπα», τὰς «Ἀδωνιαζούσας»), τὴν θερμότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν περιγραφῶν εἰς τὰ βουκολικά, τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν γραφικότητα τῆς ἐκφράσεως, θ' ἀναγνωρίσωμεν τὸν Θεόκριτον ὡς τὸν τελευταῖον μέγαν ποιητὴν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ θὰ ἐννοήσωμεν τὴν φήμην, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Ἀληθῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἤδη ἕως τοὺς τελευταίους ἡμῶν χρόνους ὁ Θεόκριτος ὑπῆρξε λίαν ἀγαπητὸς ποιητής. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ βουκολικὸς Βίων καὶ ὁ ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἀκμάσας Μόσχος ἀκολουθοῦν κατὰ πόδας τὴν ποίησίν του. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους δὲ χρόνους ἦτο τόσον ἀγαπητὴ ἡ ποίησις τοῦ Θεοκρίτου, ὥστε εἶχον ἀρχίσει νὰ γίνωνται ἐκδόσεις τῶν ποιημάτων του. Ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος, ὁ Θεόκριτος εἶχε γίνει καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀντικείμενον μελετῶν. Εἰς δὲ τὴν ρωμαϊκὴν λογοτεχνίαν εἰσήγαγε μέγας ποιητής, ὁ Βιργίλιος, τὴν ποιμενικὴν ποίησιν τοῦ Θεοκρίτου μὲ τὰ «Βουκολικὰ» αὐτοῦ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν περίοδον ἀνεγινώσκετο εἰς εὐρὺν κύκλον.

Εἰς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς (τὸν Ἰουλιανόν, τὸν Λόγγον, τὸν Νόννον) εὑρίσκομεν ἀπηχήσεις τῶν ποιήσεων τοῦ Θεοκρίτου. Ἐπίσης ἀνεγινώσκετο εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἰδίως κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ὅτε καὶ ἔγινε μετάφρασις αὐτοῦ εἰς ἰαμβικοὺς στίχους. Κατὰ δὲ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, ἔλαβε καὶ πάλιν νέαν σημασίαν ὁ Θεόκριτος. Ὁ Πλανούδης, ὁ Μοσχόπουλος καὶ ἄλλοι ἔκαμαν σχόλια εἰς τὸν Θεόκριτον, ὁ ὁποῖος ἀνεγινώσκετο καὶ εἰς τὰ σχολεῖα. Ἀπὸ δὲ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἔγινε γνωστὸς καὶ εἰς τὴν Δύσιν διὰ λατινικῶν μεταφράσεων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀναγεννήσεως ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους ἡ κλίσις πρὸς τὴν ποιμενικὴν ποίησιν, κατὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὁ Γερμανὸς Gessner καὶ ὁ Γάλλος André Chenier ἀνεκαίνισαν διὰ τῶν εἰδυλλιακῶν ποιημάτων των τὴν ἁπλοϊκὴν καὶ γλυκεῖαν ἀγροτικὴν ποίησιν τοῦ Θεοκρίτου.

Ἡ μεγάλη ἀξία, ἡ δόξα τοῦ Θεοκρίτου ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι δίδει ζωὴν οὐ μόνον εἰς τὸν κόσμον τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν παλαιότερον κόσμον διὰ τῆς θερμῆς καὶ εἰλικρινοῦς πνοῆς τῆς ποιήσεώς του. Τὰ εἰδύλλιά του ὁμοιάζουν μὲ ἀλεξανδρινὴν ζωγραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰκονίζεται χάριεν τοπίον ἢ ἀγροτικὴ ἢ μικροαστικὴ σκηνογραφία· καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀληθείας νομίζεις ὅτι ἔχεις ἐνώπιόν σου εἰκόνα τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Tenniers ἢ τοῦ Γάλλου Watteau. Καὶ ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος προαγγέλλει, ὡς καὶ οἱ ζωγράφοι τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τοὺς ρωμαντικοὺς τῶν μεταγενεστέρων ἐποχῶν καὶ συνδέει στενῶς τὸν ἀρχαῖον μὲ τὸν νεώτερον κόσμον.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχον ἀρχίσει νὰ γίνωνται ἐκδόσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου και σχόλια ἐπ' αὐτῶν. Χειρόγραφα περιεσώθησαν ἀρκετά, οὐδὲν ὅμως εἶναι παλαιότερον τοῦ Ι[illegible]' αἰῶνος, εἰς δὲ τοὺς εὑρεθέντας παπύρους πενιχρὰ τεμάχια τοῦ Θεοκρίτου περιέχονται. Τὰ ζητήματα ταῦτα, ὡς καὶ τὸ κείμενον ὅλων τῶν βουκολικῶν, ἐξήτασε καὶ ἐξέδωκε κριτικῶς ὁ *Wilamowitz*, τοῦ ὁποίου ἔχομεν δύο σημαντικὰ ἔργα: Textgeschichte der griechischen Bukoliker (1906), καὶ Bucolici Graeci, β' ἔκδ. ἐν Ὀξφόρδῃ (1910). Νεωτάτη δ' ἐργασία καὶ ἔκδοσις μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως εἶναι τοῦ *Ph. E. Legrand*, Bucoliques grecs (1925) Σημειωτέον ὅτι ὁ παλαιὸς ἐπιφανὴς Ἕλλην φιλόλογος Μᾶρκος Μουσοῦρος (ἐκ Κρήτης, ἀκμάσας περὶ τὸ 1500) ἐσημείωσε γραφὰς καὶ ἀντέγραψεν ἀπὸ ἀπολεσθέντα κώδικα ποιήσεις, τὰς ὁποίας δὲν περιεῖχεν ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἄλδου (1495) καὶ οὕτως ὁ Μουσοῦρος παρέσχε σπουδαίαν συμβολήν. Ὁ κῶδιξ τῶν Παρισίων (Parisinus 2832) φαίνεται ὅτι ἐγράφη διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς ἑνὸς Βυζαντινοῦ λογίου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τοῦ *Δημητρίου Τρικλινίου*.— Σημειωτέα ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοσις τοῦ *Νεοφύτου Δούκα*, ἐν Αἰγίνῃ (1839) εἰς 2 τόμους. Ἔχομεν δὲ καὶ παραφράσεις ὑπὸ *Ν. Δημητρακοπούλου*, 1883, καὶ *Ἰ. Βάση*, 1884. Μετέφρασε δὲ τὰ εἰδύλλια εἰς στίχους καὶ ὁ ποιητὴς *Ἰ. Πολέμης*. Τὸν Θεόκριτον μετέφρασε καὶ ὁ ἐπιφανὴς Γάλλος ποιητὴς *Leconte de Lisle* (1869), προσέτι ὁ *J. Girard* (1888). Ἡ σπουδαιοτέρα μελέτη εἶναι τοῦ *Legrand*, Étude sur Théocrite (1898).— Βλέπε τὰ σχετικὰ κεφάλαια τῶν «Ἱστοριῶν τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας», πρὸ παντὸς *Alfred* καὶ *Maurice Croiset*, καὶ τὴν νεωτάτην, 6ην ἔκδοσιν, τοῦ *Christ* κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν *Stählin* καὶ *Schmid*, μέρος β' (1920) σ. 185—197. Εἰς τὴν νεωτάτην ταύτην ἐργασίαν εὑρίσκεις μνημονευομένην πᾶσαν ἔκδοσιν καὶ παλαιοτέραν μελέτην.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Θεοκτίστη, ἁγία. Ἐν Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου γεννηθεῖσα κατὰ τὸ α' ἥμισυ πιθανῶς τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ μείνασα ὀρφανὴ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Δεκαοκταέτις συνελήφθη ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν, οἵτινες μετέφερον αὐτὴν εἰς τὴν νῆσον Πάρον. Ἐκεῖ ἡ Θεοκτίστη καταφυγοῦσα εἴς τι δάσος ἐσώθη καὶ ἔζη ἐπὶ 35 ἔτη ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ, ἀνεκαλύφθη δὲ ὑπό τινων κυνηγῶν ἐλθόντων εἰς Πάρον ἐξ Εὐβοίας χάριν κυνηγίου. Ἡ Θεοκτίστη παρεκάλεσεν αὐτούς, ὅπως προσκομίσωσιν εἰς αὐτὴν ἐξ Εὐβοίας μερίδα τῆς θείας μεταλήψεως, ἐὰν ποτε ἐπισκεφθῶσι καὶ πάλιν τὴν Πάρον. Οἱ κυνηγοὶ τὴν παράκλησιν τῆς Θεοκτίστης ἐκπληροῦντες ἐπανῆλθον μετά τινα χρόνον, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ἐν πυξίδι μερίδα τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. Παραδώσαντες δὲ ταύτην εἰς τὴν Θεοκτίστην ἀπῆλθον εἰς κυνήγιον καὶ ἐπιστρέψαντες μετά τινας ἡμέρας εὗρον νεκρὰν τὴν ὁσίαν, ἣν καὶ ἔθαψαν περὶ τὸ 872. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἑορτάζεται τὴν 9 Νοεμβρίου.

Ε. Γ. Π.

— Θεοκτίστη, ἁγία. Ἑορτάζεται μετὰ τῆς μητρός της Ἀθανασίας καὶ τῶν ἀδελφῶν της Θεοδότης καὶ Εὐδοξίας τὴν 31 Ἰανουαρίου.

— Θεοκτίστη. Ἐξ Ἐβισσης τῆς Παφλαγονίας (Πόντου), ἦτο σύζυγος τοῦ Μαρίνου, ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐπὶ Μιχαὴλ Β' (820—829). Ἔσχε τὴν τύχην νὰ ἴδῃ τὴν θυγατέρα αὐτῆς Θεοδώραν σύζυγον τοῦ βασιλέως Θεοφίλου. Κληθεῖσα μετὰ τὸν γάμον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τῆς πατρικίας καὶ προεχειρίσθη ζωστή. Ἦτο φανατικὴ εἰκονολάτρις καὶ ὡς ἐκ τούτου προελθοῦσα εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ γαμβρόν της Θεόφιλον ἀπεσύρθη εἰς τὸ μέγαρόν της, τὸ λεγόμενον «Οἶκος τῶν Γαστρίων» εἰς τὴν συνοικίαν Ψωμαθέας, (βλ. λ. *Γαστρίων μονή*), ὅπόθεν ἤρξατο πικρῶς καὶ θαρραλέως ψέγουσα τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως.

Ν. ΚΛΕ

Θεόκτιστον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 630. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τοπόριστα*. Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ *Τρίκορφο*, μαστίζεται ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγαίων ὑδάτων. Παράγει κυρίως δημητριακὰ (150.000 ὀκ.), ὄσπρια (25.000 ὀκ.), καρύδια (10.000 ὀκ.) καὶ ἀπίδια (30 000 ὀκ.). Ἔχει μικρὰν κτηνοτροφίαν. Μετὰ τῆς Δημητσάνης συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὥρ. 8).

Γ. Ε. Μ.

Θεόκτιστος *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ *ναύκληρος*, ὅστις τῷ 250 κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 6 Σεπτεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου.—2) Ὁ *ἀσκητής*. Διάσημος ἀναχωρητὴς τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅστις ἐμόναζε μετὰ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου ἐν τῇ Λαύρᾳ Φαράν, οὐ μακρὰν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φήμη τῆς ἁγιότητος αὐτῶν εἵλκυσε πολλοὺς εἰς τὴν Λαύραν, βαθμηδὸν μετετράπη αὕτη εἰς μέγα κοινόβιον, οὗτινος τὴν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ Θεόκτιστος. Ἐν τῷ κοινοβίῳ δὲ τούτῳ ἤσκησε κατ' ἀρχὰς καὶ ὁ περιώνυμος Σάββας. Ἐν βαθεῖ δὲ γήρατι ἀποθανὼν ὁ Θεόκτιστος ἐτάφη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου καὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἀναστασίου τῷ 451, καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 3 Σεπτεμβρίου (τὴν 20 Μαρτίου δὲ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Ἁγιολόγιον). —3) Ὁ *ὅσιος*, ὁ ἐν Κουκούμῳ τῆς Σικελίας ἡγούμενος, «ἐν εἰρήνῃ τελειωθεὶς» καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Ἰανουαρίου.—4) Ὁ *ὁμολογητής*. Πατρίκιος τὸ ἀξίωμα, διαπρέπων ἐπ' ἀρετῇ, συνεπίτροπος μετὰ Μανουὴλ τοῦ πρωτομαγίστρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842—867), ἐκάρη μοναχὸς ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, οὗτινος πιστὸς ὀπαδὸς ἦτο ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν εἰκονομάχων, καὶ τῷ 854 βληθεὶς εἰς τὴν φυλακὴν ὑπὸ τοῦ Βάρδα, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, ἐδολοφονήθη ἐν αὐτῇ. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Νοεμβρίου (*Μ. Γεδεών*, «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, 193).—5) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «ξίφει τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 4 Φεβρουαρίου.

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δὲ Μαρτυρολογίῳ μνημονεύονται προσέτι οἱ ἑξῆς: —6) Ὁ ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 304 ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἀποκεφαλισθείς, ὡς ὁμιλήσας πρὸς τὸν ἀπαγόμενον εἰς τὸ μαρτύριον ἅγιον Κυπριανόν, ἑορταζόμενος δὲ τὴν 26 Σεπτεμβρίου. —7) Ὁ ἐκ τῶν ἀββάδων τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα, οἵτινες τῷ 614 ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ἑορτάζονται τὴν 20 Μαρτίου (ὧν τὴν ἑορτὴν ἀναφέρει μὲν καὶ τὸ Μηναῖον τῆς 20 Μαρτίου, δὲν ἀναφέρει ὅμως οὔτε τοῦ Θεοκτίστου οὔτε τῶν ἄλλων τὰ ὀνόματα).

Ε. Γ. Π.

— Θεόκτιστος ὁ Βρυέννιος (βλ. λ. *Βρυέννιοι*).

— Θεόκτιστος ὁ Καισαρείας. Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος, ὑπεδέχθη ἐν Καισαρείᾳ τῷ 216 τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Παλαιστίνην καταφυγόντα Ὠριγένην. Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἐχειροτόνησε μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἀλεξάνδρου τῷ 230 πρεσβύτερον τὸν Ὠριγένην, ὅτε οὗτος διήρχετο διὰ Καισαρείας. Ἀλλὰ διὰ τὴν χειροτονίαν ταύτην ὀργισθεὶς ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Δημήτριος, συνεκάλεσε σύνοδον, ἥτις ἀπεκήρυξε τὸν Ὠριγένην τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος καὶ ὡς αἱρετικὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὅθεν καταλιπὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ Ὠριγένης μετέβη τὸ τρίτον εἰς τὴν Καισάρειαν, ἔνθα ὁ Θεόκτιστος θερμῶς ὑποστηρίζων αὐτὸν οὐ μόνον ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ κηρύττῃ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ὡς ἀκροατὴς αὐτοῦ κατὰ τὸ κήρυγμα παρίστατο ἐν τῷ ναῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν θεολογι ῆς σχολῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐβοήθησεν αὐτόν.

Ε. Γ. Π.

— Θεόκτιστος ὁ Μάγιστρος. Ἠκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρον Α' (802—811) εἰς τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν αὐτοῦ τῷ 811. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τῆς 25 Ἰουλίου 811, καθ' ἣν ὁ Νικηφόρος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος μετὰ τοῦ ἄνθους τοῦ στρατοῦ, κατέφυγε μετὰ τοῦ Σταυρακίου καὶ τοῦ διασωθέντος στρατοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πεσὼν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ νέου βασιλέως Σταυρακίου, συνεννοήθη μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στεφάνου καὶ ἐξεθρόνισαν αὐτόν, ἀναβιβάσαντες εἰς τὸν θρόνον τὸν κουροπαλάτην Μιχαὴλ Ραγκαβὲν (2 Ὀκτ. 811).

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— Θεόκτιστος, μοναχός. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀκμάσας, ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν καὶ ἐποίησε διάφορα στιχηρά. Ἐτακτοποίησε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ ἔγραψε καὶ Μηναῖα τῶν μηνῶν Ἀπριλίου καὶ Νοεμβρίου διὰ μουσικῶν σημείων.

— Θεόκτιστος ὁ πατρίκιος καὶ λογοθέτης. Συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, ἀρχηγοῦ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τὴν φυλάκισιν τοῦ ὁποίου συνετέλεσεν εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Λέοντος Ε' (820) καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Μιχαὴλ εἰς βασιλέα, παρ' οὗ προήχθη πατρίκιος καὶ προσελήφθη ὡς ἔμπιστος αὐτοῦ ὑπουργὸς (λογοθέτης), διατελέσας ὡς τοιοῦτος καθ' ἅπασαν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ (820—829) καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ του Θεοφίλου (829—842). Μετὰ τὸν θάνατον τούτου καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας, ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της, βασιλέως Μιχαὴλ Γ', διωρίσθη συνεπίτροπος αὐτῆς καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου· προελθὼν ὅμως εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν ἕτερον συνεπίτροπον Μανουὴλ (θεῖον τῆς βασιλίσσης) καὶ τὸν Βάρδαν (ἀδελφὸν αὐτῆς), διεβάλλετο συνεχῶς πρὸς τὸν ἡλικιωθέντα ἤδη βασιλέα καὶ τέλος, τῇ συγκαταθέσει τούτου, ἐδολοφονήθη κατεχόμενος ἐκ τῶν παλατίνων ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῶν ἀνωτέρω δύο πανισχύρων αὐλικῶν. Ὁ Θεόκτιστος ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἐξαιρετικῆς ἱκανότητος καὶ χρηστὸς καὶ ἔντιμος ὑπουργός. Διατάζων πάντοτε ὅσον ἀφορᾷ τὸ δυνατὸν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἕνεκα τῆς σφοδρᾶς κατ' αὐτῶν ἀντιπολιτεύσεως, δὲν ἐτόλμησε μὲν ζῶντος τοῦ Θεοφίλου νὰ ἀντιδράσῃ εἰς αὐτάς, συνετέλεσεν ὅμως εἰς τὴν κατάργησιν των καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀναστήλωσιν ἅμ' ὡς τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἀπέλαυεν ἀμερίστου ἐκτιμήσεως καὶ ἐμπιστοσύνης, ὧν ἕνεκα καὶ προεκλήθη ὁ φθόνος τῶν ἄλλων αὐλικῶν καὶ δι᾽ ὃν ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Μανουήλ, παρ' ὧν ἐν τέλει καὶ ἐδολοφονήθη, θρηνηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκτιμώσης τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ Θεοδώρας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε λέγεται ὅτι καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Μιχαὴλ διὰ τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα.

Ἀλλ' ὁ Θεόκτιστος καὶ ὡς στρατηγὸς κατ' ἐπανάληψιν ἔδρασεν, οὐχὶ ὅμως ἐπιτυχῶς. Περὶ τῶν ἐκστρατειῶν αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀκριβῆ ἔχομεν πληροφορίαν, γνωρίζομεν δὲ μόνον ὅτι ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου δὶς ἐναντίον τῶν Ἀβασγῶν τοῦ Καυκάσου, ἐνανάγησεν οἰκτρῶς ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀπολέσας μυριάδας ἐκ τοῦ στρατοῦ του. Ἐξ ἴσου ἀτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ εἰς Κρήτην ἐκστρατεία του.

Digitized by Google

Ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας μετὰ ἰσχυροῦ στόλου καὶ στρατοῦ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νήσου ταύτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων, κατέπλευσεν αἰσίως ἐκεῖ καὶ κατεπτόησε τοὺς Ἄραβας «ἀδυνατοῦντας πρὸς τὴν στρατιὰν ἐκείνην ἀνταγωνίζεσθαι», ὡς λέγει ὁ χρονογράφος Γεώργιος ὁ Μοναχός· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, πιστεύσας τὴν ἐπιτηδείως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων διασπαρεῖσαν εἴδησιν, ὅτι ἡ Θεοδώρα προεχειρίσατο ἄλλον βασιλέα, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλιπὼν τὸν στρατόν του ἐν Κρήτῃ, ἔνθα κατεσφάγη ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Ν. ΚΛΣ

— **Θεόκτιστος** ὁ ***πατρίκιος***. Βυζαντινὸς στρατηγός. Ἐκ τῶν πιστοτέρων αὐλικῶν τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ρωμανοῦ Γ' τοῦ Ἀργυροῦ (1028—1034) καὶ μέγας αὐτοῦ ἑταιρειάρχης. Μετ' ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ἐκστρατείας κατὰ τῶν καταλαβόντων τὴν Συρίαν Ἀράβων τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ρωμανὸς Γ' ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν, κατὰ τὸ ἔαρ 1031, ἰσχυρὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν Θεόκτιστον, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Ἄραβος ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου Πινζάραχ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων. Συμμαχήσας μετ' αὐτοῦ ὁ Θεόκτιστος ἐξηνάγκασε τοὺς ὑπὸ τὸν Μουσάραφ Αἰγυπτίους νὰ ἐκκενώσωσι τὰ ἰσχυρὰ φρούρια Μενίκον καὶ Ἀργυρόκαστρον, ἅτινα ἀφοῦ κατέλαβεν ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενόμενος τιμητικώτατα δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις προήγαγεν αὐτὸν εἰς πατρίκιον. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ Θεοκτίστου ἐξύψωσε τὸ ἐν Συρίᾳ καταπεσὸν γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ ἐμίρης Πινζάραχ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν υἱόν του Ἀλλάχ, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐτίμησε διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πατρικίου, μετ' ὀλίγον δὲ ἦλθε καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖ, γενόμενος φιλοφρονέστατα δεκτὸς καὶ λαβὼν πλούσια δῶρα παρὰ τοῦ βασιλέως.

Ν. ΚΛΣ

— **Θεόκτιστος** ὁ ***Στουδίτης***. Μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, διακεκριμένος λόγιος καὶ ὑμνογράφος τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος. Ἐποίησε στιχηρὰ ἰδιόμελα εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ᾀσματικοὺς κανόνας εἰς Ἰησοῦν, ἅγιον Νικόλαον, εἰς τὰς ἀΰλους καὶ ἐπουρανίους δυνάμεις καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον, ὧν δύο ἔχουσι καταχωρισθῆ ἐν τῷ «Θεοτοκαρίῳ» Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου.

Ε. Γ. Π.

θεοκτονία (ἡ)· ὁ φόνος τοῦ θεοῦ· || ὡς θεοκτονία χαρακτηρίζεται ἡ ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν Ἰουδαίων σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

θεοκτόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φονεύων τὸν θεόν.

θεολακτίνη (ἡ) (Theolactin) *Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται θεοβρωμινονάτριον μετὰ γαλακτικοῦ νατρίου. Λευκὴ ἄοσμος κόνις λίαν εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι, γεύσεως πικρᾶς καὶ ὀλίγον ἀλκαλικῆς. Ἀνεγράφη ὡς φάρμακον διουρητικόν.

Κ. Γ. Μ.

θεόληπτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ καταλαμβανόμενος ὑπὸ ἐμπνεύσεως προερχομένης ἐκ Θεοῦ.

— *[Ψυχοπαθ.]* Ὁ *θεόληπτος* συνήθως ἀφιεροῖ ὁλόκληρον τὸν βίον του εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὸ θεῖον, πλάττων ἴδια συστήματα θεοκρατικὰ ἢ φιλοσοφικὰ καὶ ἐμμένων μετ' ἀκαταγωνίστου ἐπιμονῆς ἐν τῇ κεντρικῇ αὐτοῦ ἰδέᾳ. Τινὲς τῶν θεολήπτων, πλήρεις ζωηρᾶς καὶ λεπτῆς διανοίας καὶ κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸ θεῖον ἔρωτος, δι' ἰσχυρᾶς συγκεντρώσεως τοῦ πνεύματός των μεταρσιοῦνται καὶ ἐν τῇ ἐκστάσει των φαντάζονται, ὅτι ἐπλησίασαν πρὸς τὸ θεῖον καὶ ὅτι αἰσθάνονται αὐτὸ ἐν ἑαυτοῖς ἢ καὶ ταυτίζονται μετ' αὐτοῦ. Τότε δὲ λαμβάνουν τόνον καὶ ὕφος προφήτου καὶ ὁμιλοῦν ἀποφθεγματικῶς καὶ μετὰ μεγαλοπρεποῦς ὕφους πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ἐρήμων ἢ τῶν μοναστηρίων, καταπτοοῦντες τὸν κόσμον καὶ ἐπιβαλλόμενοι εἰς αὐτὸν δι' ἀκατανοήτων διανοημάτων ἢ ἀπειλῶν καὶ ἀρῶν κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ πλεῖστοι τῶν θεολήπτων τούτων εἶναι ἡμιπαράφρονες ἢ ἐντελῶς φρενοβλαβεῖς.

Σ. Γ. Σ.

Θεόληπτος. Δύο πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) *Ὁ Α'* (1513 ἢ 1514—1522). Προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Παχωμίου τοῦ Α' (1505—1514;), ἐχειροτονήθη ὑπ' αὐτοῦ μητροπολίτης Ἰωαννίνων, εὑρεθεὶς δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου εὑρίσκετο τότε ὁ σουλτᾶνος Σελὶμ ὁ Α' (1512—1520), καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸν διορισμόν του εἰς τὴν κενωθεῖσαν θέσιν τοῦ πατριάρχου. Εὑρὼν εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν δυσχέρειαν τὸ πατριαρχεῖον, περιῆλθε πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν τῷ 1518 τὴν Βλαχίαν συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Σερρῶν, Βάρνης, καὶ Βιζύης καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἑλενοπόλεως. Κατηγορηθεὶς τῷ 1522 ἐπὶ ἰδιωτικῇ διαγωγῇ, ἀσυμβιβάστῳ πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμά του, ἀπέθανε πρὶν δικασθῇ ὑπὸ συνόδου καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Παμμακαρίστου παρὰ τὸν τάφον τοῦ Παχωμίου. —2) Ὁ *Β'*. Ἀνεψιὸς τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους τοῦ Γ' καὶ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ὢν διεδέχθη εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τὸν καθαιρεθέντα Παχώμιον τὸν Β' (1584—1585), τὸν Πατέστον ἐπονομαζόμενον. Σεβάσμιος τὴν θέαν ἱεράρχης καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸ παράστημα, εἰδήμων δὲ τῆς τουρκικῆς γλώσσης, ἦτο φίλος τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β'. Ἐνῷ δὲ περιήρχετο τὴν Βλαχίαν πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τοῦ πατριαρχείου, ἱεροδιάκονός τις Νικηφόρος καὶ ἄλλοι τινὲς φίλοι τοῦ Ἱερεμίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥαδιουργήσαντες κατ' αὐτοῦ κατώρθωσαν νὰ παυθῇ ἐκ τοῦ θρόνου. Τυχὼν δ' ὅμως μετ' οὐ πολὺ συγγνώμης ὑπὸ τῆς Ι. Συνόδου καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Ἱερεμίου, μετέβη τῇ ἐντολῇ αὐτῆς πρὸς εἴσπραξιν ἐράνων εἰς Ἰβηρίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μολδαυΐαν (*Μ. Γεδεὼν* «Πατριαρχικοὶ πίνακες» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, 499 καὶ 528).

Ε. Γ. Π.

—**Θεόληπτος** ὁ ***Φιλαδελφείας***. Μοναχὸς διάσημος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τοῦ περιωνύμου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ «πατὴρ καὶ μυσταγωγὸς χρηματίσας», προήχθη εἰς μητροπολίτην Φιλαδελφείας περὶ τὸ 1310. Ἐκτὸς ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἔργων (ἀσκητικῶν καὶ ἀντιρρητικῶν) ἐποίησε καὶ ὕμνους καὶ τέσσαρας κανόνας: «Εἰς τὴν φοβερὰν κρίσιν», «Εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν» καὶ «Εἰς τὴν Θεομήτορα» 2, ὧν ὁ ἕτερος κατ' ἀλφαβητικὴν ἀκροστιχίδα (*Μ. Γεδεὼν* «Ὁ Ἄθως» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885, 207).

Ε. Γ. Π.

θεοληψία (ἡ)· ἡ κατάστασις τοῦ *θεολήπτου* (βλ. λ)· ἡ ἐκ τοῦ θείου ἔμπνευσις καὶ κατάληψις.

Σ. Γ. Σ.

θεολογεῖον (τὸ) *['Αρχ. Θεατρ.]*. Ἓν τῶν σκηνικῶν μηχανημάτων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὅπερ ἦτο ἰδιαιτέρα τις σκηνή, ἢ μᾶλλον, ὡς ἡ λέξις δεικνύει, ἰδιαίτερον *λογεῖον* διὰ τοὺς θεούς, χρησιμοποιούμενον ὁσάκις οὗτοι δὲν ἐκομίζοντο διὰ τῆς *μηχανῆς*, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνεστρέφοντο μετὰ τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς νὰ μετακινοῦνται ἐν τῷ ἀέρι, οὐδὲ νὰ κατέρχωνται εἰς τὴν γῆν, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὡς παρατηρεῖ ὁ Sommerbrodt, διὰ τοῦ θεολογείου παρουσιάζετο ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικία τῶν θεῶν. Παράδειγμα χρήσεως τοῦ θεολογείου ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους ἡ ἀπολεσθεῖσα τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου «Ψυχοστασία»: «Ἀπὸ δὲ τοῦ θεολογείου, ὄντος ὑπὲρ τὴν σκηνὴν ἐν ὄψει ἐπιφαίνονται οἱ θεοί, ὡς ὁ Ζεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐν ψυχοστασίᾳ» (*Πολυδ.* IV 130). Κατὰ τὸν Haigh (The Attic theatre, σελ 213), ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω περιπτώσεως, τὸ θεολογεῖον πιθανῶς νὰ ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς τὴν «Εἰρήνην» τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐν τῇ σκηνῇ καθ' ἣν ὁ Τρυγαῖος, ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ κανθάρου του εἰς τὸν οὐρανόν, συνομιλεῖ μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸ τῆς κατοικίας τοῦ Διός. Τὸ θεολογεῖον, τοῦ ὁποίου ἐφευρέτης λέγεται ὅτι ἦτο ὁ Αἰσχύλος, ἔκειτο ἐν τῷ ὕψει τοῦ τῆς σκηνῆς τοίχου, ἦτο δὲ πιθανώτατα εἶδος ἀνδήρου περιστρεφομένου καὶ ὅπερ προεβάλλετο ἑκάστοτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σκηνῆς ὡς ἐξώστης. Ἴσως νὰ ἦτο καὶ ἡ δευτέρα μηχανή, ἣν ἀναφέρει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Λουκιανοῦ, ἡ εὑρισκομένη ἄνωθεν τῆς δεξιᾶς θύρας τοῦ μετασκηνίου Κατὰ τὸν Δαῖρπφελδ, ὅστις, ὡς γνωστόν, ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ ὑποκριταὶ δὲν ἔπαιζον ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας, μόνον οἱ ὑποδυόμενοι θεοὺς ὑποκριταὶ ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τοῦ *λογείου*, τὸ ὁποῖον, «διὰ τὸ ἐπίσημον τῶν θείων ῥήσεων ὠνομάσθη θεολογεῖον». Ὁπωσδήποτε, αἱ περὶ τοῦ θεολογείου μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων εἶναι πενιχρόταται, ὥστε νὰ μὴ δύναταί τις νὰ ἀποφανθῇ περὶ αὐτοῦ μετὰ βεβαιότητος, τούτου ἕνεκα καὶ πολλαί, ὡς συνήθως, εἰκασίαι ἐξηνέχθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων, τινὲς τῶν ὁποίων ἰσχυρίσθησαν, ὅτι τὸ θεολογεῖον δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ στέγη τῶν οἰκιῶν καὶ ἀνακτόρων.

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Θεολόγητος, ***Ἰωάννης***. Ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας καταγόμενος, ἔζη περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἀσχολούμενος δὲ εἰς τὴν ποίησιν ἐποίησε δύο «Νουθετικὰ ποιήματα πρὸς τοὺς ἐμπορευομένους», ἕτερον «Νουθετικὸν ποίημα» τυπωθὲν ἐν τέλει τοῦ Ἐπιστολαρίου (ἐν Βενετίᾳ 1773 καὶ Λειψίᾳ 1782) καὶ «Τιμολόγιον» ἐκδοθὲν τῷ 1766.

Ε. Γ. Π.

θεολογία (ἡ). Τοῦ ὅρου τούτου γίνεται χρῆσις ἐν διττῇ σημασίᾳ, τὸ μὲν εὐρυτέρᾳ, τὸ δὲ στενοτέρᾳ. Καὶ ἐν μὲν στενοτέρᾳ σημασίᾳ σημαίνει τὴν ἐπιστήμην τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἥτις ὁρμωμένη ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς σταθερᾶς προϋποθέσεως ἐπιζητεῖ τὴν διασάφησιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸν συμβιβασμὸν αὐτῆς πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἑκάστοτε ἐπιστήμην καθόλου καὶ κοσμοθεωρίαν, τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς εἰς γνῶσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἶναι μόνον ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ καὶ μέσον πρὸς πρακτικόν τινα σκοπόν. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως μείωσιν, διότι πᾶσα ἐπιστήμη ἐπιδιώκει καὶ πρακτικοὺς σκοπούς, ἢ τοὐλάχιστον χρησιμοποιεῖται πρὸς τοιούτους. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις· πᾶσα δηλαδὴ ἐπιστήμη ὁρμᾶται ἀπὸ ἀναποδείκτων τινῶν ἀρχῶν, ἰδίᾳ δὲ αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι, αἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις στηρίζονται καὶ ἐπὶ ἀξιολογικῶν προϋποθέσεων, θεωρητικῶς μόνον χωριζόμεναι ἀπὸ τοῦ ἐρευνῶντος ὑποκειμένου. Ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ δὲ σημασίᾳ σημαίνει ὁ ὅρος θεολογία τὴν ἐπιστήμην τῆς θρησκείας καθόλου, ἥτις ἐρευνᾷ τὸ θρησκευτικὸν φαινόμενον, τὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ καὶ μορφάς, τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας, τὴν σχέσιν πρὸς τοὺς λοιποὺς κύκλους τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὸ νόημα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ συλλέγει ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων, καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Οὕτως ἡ θεολογία εὐρύνεται εἰς θρησκειολογίαν, ἥτις δὲν ὁρμᾶται πλέον ἐκ τῶν εἰδικῶν προϋποθέσεων τῆς ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ θεολογίας, τελεῖ ὅμως ὑπὸ τὰς γενικὰς προϋποθέσεις τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἰσχύει πρὸ πάντων ἡ ἀρχή, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα νοεῖται καὶ ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ πνεύματος. Ἄλλαις λέξεσιν οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ νοήσῃ καὶ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ θρησκευτικὸν φαινόμενον ἄνευ τῶν βιωμάτων τῆς θρησκευτικότητος. Αἱ ἀρχαὶ τῆς θεολογίας ἀνάγονται εἰς τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους. Οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων λ. χ. ἦσαν θεολόγοι ἐν εὐρυτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἐξ αὐτῶν δὲ κατάγονται θεολογικὰ συστήματα, δι' ὧν καθορίζονται αἱ μεταξὺ τῶν θεῶν σχέσεις. Ἐν Ἑλλάδι δημιουργεῖται ἐπιστημονική τις θεολογία, ἥτις δὲν διακρίνεται ἔτι τῆς φιλοσοφίας. Τὸ ὑλικὸν αὐτῆς ἀντλεῖ τὸ μὲν ἐκ τοῦ μύθου, τὸ δὲ ἐκ τῆς λογικῆς. Ἐπιστήμη ἰδία καθίσταται ἡ θεολογία διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ δὴ ἀφ' ἧς στιγμῆς ἦλθεν ἡ νέα θρησκεία εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην. Ἔργον αὐτῆς θεωρεῖ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν διὰ τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὕψωσιν τῆς πίστεως εἰς γνῶσιν. Οἱ χρόνοι τοῦ Ὠριγένους δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς χρόνοι τῆς ἀκμῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης θεολογίας. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ θεολογικὴ ἔρευνα περιορίζεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ διακρίνεται ὁ Αὐγουστῖνος, ὁ θεμελιωτὴς τῆς πίστεως ἐπὶ ψυχολογικῆς βάσεως. Δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἐπιστήμην νέα πραγματικότης, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεολογία μανθάνει δι' αὐτοῦ, ὅτι τὴν θρησκείαν δύναται νὰ στηρίξῃ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, καὶ δὴ περισσότερον ἐπ' αὐτοῦ. Οἱ χρόνοι τῆς σχολαστικῆς θεολογίας ἀποτελοῦσι νέαν ἀπόπειραν πρὸς σύνδεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, πρὸ πάντων τῆς ἀριστοτελικῆς. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι θεολογία καὶ φιλοσοφία, πίστις καὶ γνῶσις, λόγος καὶ ἀποκάλυψις εἶναι ἔννοιαι ταυτόσημοι. Τῶν ἰδεῶν τούτων κυριώτατος ἐκπρόσωπος εἶναι Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα ἐπικρατεῖ ἐπὶ μακρόν. Δι' αὐτοῦ ἡ θεολογία καθίσταται ἡ καθολικωτάτη τῶν ἐπιστημῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέχονται πᾶσαι αἱ λοιπαί, καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία. Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν μόλις ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος συνεπείᾳ τῶν νέων ἀντιλήψεων περὶ κόσμου, πνευματικοῦ βίου καὶ θρησκείας. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἀνατρέπουν τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ μεσαίωνος καὶ ζητοῦσι νὰ ἐξηγήσωσι τὸν κόσμον ἐξ αἰτίων ἐνδοκοσμικῶν. Ἡ ψυχολογία ἐξ ἄλλου αἴρει τὴν παλαιὰν διάκρισιν μεταξὺ λόγου καὶ ἀποκαλύψεως καὶ διασαλεύει τὴν περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἔννοιαν τῶν μέσων αἰώνων. Ἀποτέλεσμα τούτων εἶναι ἡ ἀπόπειρα, ὅπως καὶ ἡ θρησκεία ἑρμηνευθῇ ἐξ αἰτίων καὶ δεδομένων ἐνδοκοσμικῶν, μακρὰν πάσης ὑπερβατικῆς ἰδέας. Οὕτως αἱ διάφοροι ἐπιστῆμαι ἀπαλλάσσονται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς θεολογίας· αὕτη δ' ἐξ ἄλλου προσκτᾶται ὅλως διάφορον περιεχόμενον καὶ νόημα. Γίνεται νέα καὶ σύγχρονος ἐπιστήμη καὶ κατὰ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα πραγματεύεται, καὶ κατὰ τὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτῶν ἀκολουθεῖ. Ὡς πᾶσαι αἱ νεώτεραι ἐπιστῆμαι, δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κατὰ παράδοσιν γνώσεων, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ γνῶσιν διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν δεδομένων καὶ γεγονότων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Μεγάλως συμβάλλει εἰς τὸν μετασχηματισμὸν τοῦτον καὶ ὁ λεγόμενος γερμανικὸς ἰδανισμὸς καὶ ἰδίᾳ αἱ περὶ ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ τοῦ νοήματος αὐτῆς ἀντιλήψεις τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐκπροσώπων. Ἔκτοτε τελεῖ ἡ θεολογικὴ ἔρευνα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν ῥοπῶν, διακρινομένη καὶ αὐτὴ εἰς σχολάς. Ἐκ τούτων κυριώτεραι καὶ σταθερώτεραι εἶναι κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ συντηρητικὴ ἢ θετικὴ καὶ ἡ ἐλευθέρα ἢ ἀρνητικὴ σχολή. Αὕτη ἐφαρμόζει ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ τὰς ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἐπιστήμαις καθόλου ἰσχυούσας μεθόδους καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου καθόλου καὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἰδιαιτέρως· ἐκείνη θεωρεῖ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν θρησκείαν, ἅτε ἀποκεκαλυμμένην, καὶ ἔχεται τῶν κατὰ παράδοσιν ἀρχῶν, χωρὶς ὅμως ν' ἀγνοῇ ἐντελῶς τὰς με-

Digitized by Google

θόδους καὶ τὰ πορίσματα τῆς καθόλου ἐπιστήμης. Ἀλλ' εἴτε ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁρμᾶται ἡ θεολογία εἴτε ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου καθόλου, σκοπὸν δὲν προτίθεται μόνον τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕψωσιν τῆς πίστεως εἰς γνῶσιν, τὸν συμβιβασμὸν τῆς θρησκευτικῆς πραγματικότητος πρὸς τὴν διὰ τῆς ἐπιστήμης γινωσκομένην, τὴν διαλλαγὴν μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀξιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων συγκροτεῖται ὁ πνευματικὸς βίος ἑκάστης ἐποχῆς. Ἕνεκα τῶν πρακτικῶν τούτων σκοπῶν, εἰς οὓς δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐξυπηρέτησις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἕνεκα πρὸς τούτοις τῶν προϋποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ θεολογία στηρίζεται, ἠθέλησαν ν' ἀμφισβητήσωσι τὸ κῦρος αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἀμφισβήτησις αὕτη ἀφορᾷ τὴν θεολογίαν ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ, τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη οὐδένα ἔχει νοῦν. Ὀρθότερον θὰ ἦτο ἂν οἱ ἀμφισβητοῦντες τὸ κῦρος αὐτῆς ἠρώτων οὐχὶ ἂν εἶναι ἐπιστήμη, ἀλλ' ἂν δύναται νὰ εἶναι αὐτοτελὴς ἐπιστήμη ἐν χώραις, ἔνθα τὸ ἔργον αὐτῆς συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλήψεις. Ἡ ἀπάντησις ὅμως καὶ πρὸς τὸ οὕτω διατυπούμενον ἐρώτημα συνδέεται πρὸς πολλὰ ἄλλα προβλήματα, τῶν ὁποίων οὐδεμίαν φαίνεται ὅτι κέκτηνται ἀντίληψιν οἱ εὐχόμενοι τὴν κατάργησιν τῶν θεολογικῶν σπουδῶν. Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—«**Θεολογία**». Θεολογικὸν ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον προνοίᾳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἅμα τῇ ἀνόδῳ αὐτοῦ εἰς τὸν μητροπολιτικὸν τῶν Ἀθηνῶν θρόνον, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1923. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, περιέχον παντοίας θεολογικὰς μελέτας μετὰ κριτικοῦ καὶ βιογραφικοῦ δελτίου καὶ διατελοῦν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου Γρ. Παπαμιχαήλ, ἐκδίδεται ἕκτοτε ἀνελλιπῶς κατὰ τριμηνίαν. Π. Ι. Μ.

θεολογικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεολογίαν: «θεολογικὰ ζητήματα», «συζήτησις θεολογική»· || «θεολογικὴ ἀρετὴ» ἡ ἰδιάζουσα εἰς θεολόγον ἀρετή· || «θεολογικὴ σχολὴ» σχολὴ ἐν ᾗ παρασκευάζονται θεολόγοι ἢ κυριαρχοῦσι τὰ θεολογικὰ μαθήματα. —Ἐπίρρ. *θεολογικῶς*.

— **Θεολογικὴ σχολή**. Αἱ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν σχετικῶς μὲ τὴν θεϊκὴν καταγωγὴν τῆς πολιτείας, ἀπετέλεσαν τὰς καλουμένας θεολογικὰς (ἢ θρησκευτικὰς) θεωρίας, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀστοχος ἐν πολλοῖς δημιουργία τοῦ ὅρου *θεολογικὴ σχολή*. Κατὰ τὰς θεωρίας ταύτας ἡ πολιτεία ἀποτελεῖ θεῖον δημιούργημα, τούτου δ' ἕνεκα πᾶς τις ὑποχρεοῦται, συμφώνως πρὸς τὴν θείαν ἐπιταγήν, ν' ἀναγνωρίζῃ αὐτὴν καὶ νὰ ὑποτάσσηται εἰς τοὺς νόμους αὐτῆς. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἡ παλαιοτέρα καὶ ἐκράτησεν εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους, οἵτινες συνέχεον θρησκείαν καὶ πολίτευμα καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἀρχαίους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ.

Ἡ τοιαύτη «θεολογικὴ» περὶ πολιτείας θεωρία ἀλλοίαν ἐντελῶς ἀνάπτυξιν προσέλαβε διὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐθεωρεῖτο ὡς διατελοῦσα ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὴν πολιτείαν. Ἡ ἐπελθοῦσα ὅμως διάστασις βραδύτερον τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ρώμης προεκάλεσε τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὑποταγῆς ταύτης εἰς ἐκείνην, ὑπέκαυσε δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἐχθρότητος πρὸς τὴν πολιτείαν. Οὕτως ὁ Αὐγουστῖνος διέκρινε τὴν civitas dei ἀπὸ τὴν civitas terrena. Μόνον ἡ πολιτεία, ἥτις τοποθετεῖται εἰς τὸν θεϊκὸν κόσμον, ἔχει ὁπωσδήποτε σχετικὴν δικαιολογητικὴν ὕπαρξιν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐπίγειος καὶ ἐφήμερος. Ἡ περὶ πολιτείας θεολογικὴ θεωρία, ὡς διετυπώθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου, ἐπεκράτησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα καὶ ἐγένετο σεβαστὴ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Γερμανίᾳ, πρεσβεύεται δ' εἰσέτι ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξον προτεσταντισμόν, πρακτικῶς δὲ τείνει εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ τὴν πολιτείαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ νόμοι, ὅπως καὶ αὐτὸ τὸ πολίτευμα, δέον νὰ ἔχωσι θεϊκὴν ἔμπνευσιν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως ἐποχὴν ἡ περὶ πολιτείας θεολογικὴ θεωρία δὲν ἐνδιαφέρεται πλέον μόνον διὰ τὸ πολίτευμα, ἀλλὰ καὶ κυρίως διὰ τὴν μεταξὺ πολιτείας καὶ κοινωνίας σχέσιν, ἐπιδιώκουσα νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας ἐπὶ τῇ βάσει θεολογικῶν - θρησκευτικῶν ἀρχῶν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐντατικὴ προσπάθεια τῶν ὀπαδῶν τῆς θεολογικῆς θεωρίας προεκάλεσε τὴν ἐξάπλωσιν εἰς μεγάλον βαθμὸν ἀντιθρησκευτικοῦ πνεύματος παρὰ τὰς λαϊκὰς τάξεις. Η. Γ. Κ.

θεολόγος (ὁ)· ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν θεολογίαν· || (κανον. δίκ.) ὁ *διδάσκαλος* τῆς Ἐκκλησίας (βλ. λ.) ἐν τισιν ἐκκλησιαστικοῖς ἐγγράφοις, ὡς λ. χ. ἐν τῷ τῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1638. Κ. Μ. Ρ.

Θεολόγος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος τοῦ νομοῦ Εὐβοίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 512. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ποῦργος* (κάτ. 160) καὶ *Γέροντας* (κάτ. 80). Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος καλύπτεται ὑπὸ δάσους ἐκ πεύκης καὶ θάμνων, ἀποδιδόντων ἐτησίως 50.000 ὀκ. ῥητίνης. Παράγει δ' ἐκ τῆς καλλιεργείας 10.000 στρεμ. δημητριακά, ὄσπρια ἔλαιον καὶ οἶνον. Ἐκτρέφονται 3 500 αἰγοπρόβατα. Μετὰ τῆς Χαλκίδος ὁ Θεολόγος συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χμτρ. 25). Δ. Ε. Μ.

— **Θεολόγος** *[Γεωγρ.]*. Κοινότης τοῦ τέως δήμου Σελλασίας τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ χωρίου *Θεολόγος*, ἕδρας τῆς κοινότητος, καὶ τοῦ συνοικισμοῦ *Καλύβια* (κάτ. 132), καὶ ἔχουσα πληθυσμὸν 370 (1928) κατοίκων, ἀσχολουμένων εἰς καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των καὶ τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων των. Ὁ Θεολόγος (κατὰ παράλειψιν τῶν λέξεων *Ἅγιος Ἰωάννης*) εἶναι ὀρεινὸν χωρίον κείμενον εἰς ὡραίαν τοποθεσίαν, ἐπὶ μιᾶς ῥάχεως τῶν προβούνων τοῦ Πάρνωνος, κάτωθεν τῆς ὁποίας ῥέει ὁ παραπόταμος τοῦ Εὐρώτα Οἰνοῦς (Κελεφίνα). Παράγει ἐπὶ καλλιεργείας 2000 στρεμ. σμιγόν, ἀραβόσιτον, ἔλαιον καὶ οἶνον. Ἔχει λατομεῖον γύψου. Μετὰ τῆς Σπάρτης συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὧρ. 2). Δ. Ε. Μ.

—**Θεολόγος**, *Ἄνω — [Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς νήσου Θάσου, κατὰ τὰ ΝΑ. αὐτῆς, ἀποτελοῦσα μετὰ τῶν χωρίων Κινύρας καὶ Ποτοῦ κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Θάσου, τῆς ὁποίας εἶναι ἕδρα. Κάτοικοι (1928) 1792. Ἐκτισμένη ἔν τινι καταφύτῳ χαράδρᾳ τοῦ ὄρους Κουφόκαστρον, εἶναι ἀθέατος ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς ὑπάρχουσι κοιτάσματα χαλκοῦ καὶ λατομεῖα λευκοῦ μαρμάρου. Παράγει ἐλαίας, δημητριακά, καὶ θαυμάσιον οἶνον, τὸν περιζήτητον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα «Θάσιον οἶνον». Ἔχει δημοτικὰ σχολεῖα, ταχυδρομεῖον, τηλεγραφεῖον καὶ ἄλλα κρατικὰ ἱδρύματα. Α. Θ. Σ.

— **Θεολόγος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς, ἐπὶ τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ, ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς. εἰς 1 ¼ μίλ. Β τῆς νησῖδος Ῥάφτη τοῦ λιμένος Πόρτο Ῥάφτης (ἀρχ. Πρασιαί), ἀπόληξις τοῦ βουνοῦ Περατή (πλάτ. 37°53'35" Β, μῆκ. 24°03'10" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens). Σχηματίζει ὕφορμον ἀνοικτὸν πρὸς Ν. —2) Ἡ κατὰ τοὺς ναυτικοὺς ὀνομασία ὅρμου τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Θάσου (πλάτ. 40°37' Β, μῆκ. 24°35' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassadra to Thassos and Lemnos islands), ἐν ᾧ ἐκβάλλει ὁ χείμαρρος Βασιλικῆς. Ἐπίνειον ἀποβιβάσεως διὰ τὸ φερώνυμον μεσόγειον χωρίον ὑπὸ νοτίους ἀνέμους, ὀνομάζεται καὶ *Πόντος* ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. —3) Ἀκρωτήριον τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ, ἐπὶ τῆς Στερεᾶς, ἀνατολικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς Ἀταλάντης (ἀρχ. *Ὀπουντίου*) καὶ ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι αὐτόν. Τερματισμὸς τοῦ φερωνύμου δασώδους βουνοῦ (ὕψομ. 705 ποδ.), εἶναι αἱ ἀρχαῖαι *Ἁλαὶ* ἀπὸ ὁμωνύμου χωρίου (*Στράβ.* Teubner 405,13), οὗ τὴν θέσιν ἐπέχει πιθανῶς τὸ χωρίον Μαλεστίνα. ΒΔ ἐσχατιὰ τῆς χερσονησιζούσης ἀποφύσεως τῆς Λαρύμνης, ἀποτελεῖ τὸ ὅριον (πλάτ. 38°40'½ Β, μῆκ. 23°10' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1556: Gulf of Volo with the Oreos and Talanta channels) τῆς Βοιωτικῆς καὶ τῆς Λοκρίδος ἀκτῆς (*Στράβ.* Teubner 425,2). —4) Ὕφορμος ἐν τῷ ὅρμῳ Ἀμπελακίων τῆς Σαλαμῖνος (πλάτ. 37°56'50" Β, μῆκ. 23°32'20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens) ἀπὸ φερωνύμου ἐρημοκκλησίου, καθ' ὃ διασταυροῦνται αἱ ἀπὸ τοῦ ὅρμου, πρὸς τὸ χωρίον Ἀμπελάκι, πρὸς Σαλαμῖνα τὴν κωμόπολιν καὶ πρὸς συνοικισμὸν Ἁγίας Βαρβάρας Παλουκίων, τρεῖς ὁδοί. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θεολόγου *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ραιδεστοῦ, ἄλλως καλούμενον *Γιαπαγτζῆ* (βλ. λ.).

Θεολόγου, Δημήτριος. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀγράφων, μετασχὼν τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1821. Ὅταν τὰ Ἄγραφα ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν, ἀπεχώρησε μετ' ἄλλων πολλῶν καὶ κατετάχθη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χατζῆ-Πέτρου. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τοῦ ὁποίου, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὑπῆρξε καὶ γραμματεύς. Τῷ 1829 ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Γ. Δ. Κ.

θεολογούμενα (τὰ) *[Θρησκειολ.]*. Αἱ προϋποθέσεις ἢ αἱ ἀκολουθίαι τῶν δογμάτων, στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν καὶ ἀποτελοῦσαι γνώμην προσωπικὴν τῶν περὶ τὰς ἀληθείας ταύτας ἀσχολουμένων θεολόγων. Τὰ θεολογούμενα εἶναι κυρίως εἰπεῖν συμπληρώσεις τῶν χασμάτων, ἅπερ ὑφίστανται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἐρευνῶν θεολόγος, ἀλλὰ συμπληρώσεις ἐξηγμέναι ἐκ τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας ταύτης καὶ μὴ ἀντικειμένη κατ' ἀκολουθίαν εἰς αὐτήν. Τοὺς ὅρους τούτους πληροῦντα ἀναλαμβάνονται τὰ θεολογούμενα καὶ εἰς τὴν Δογματικὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Ν. Ι. Λ.

θεολογῶ (—έω)· ὁμιλῶ, πραγματεύομαι περὶ θεοῦ, ἀσχολοῦμαι, μελετῶ ζητήματα θεολογικά· || ἑρμηνεύω, ἐξηγῶ ζητήματα εἰς τὸν θεὸν ἀναφερόμενα· || «τὰ θεολογούμενα» ἡ περὶ θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων ἔρευνα.

Θεόλυκος. Ἐπικὸς ποιητὴς τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἐκ Μεθύμνης. Ἀναφέρονται συγγραφαί του: Βακχικὰ ἔπη, ἔπος ἡρωϊκὸν μὴ περισωθὲν (*Ἀθήν.* VII. 296) καὶ Ὧροι (χρονικά).

θεομανὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς μανίαν ἀχθείς, ὁ καταστὰς παράφρων ὑπὸ τοῦ θείου, ὁ δαιμονιζόμενος, ὁ ἐμπνεόμενος.

θεομανία (ἡ)· ἡ κατάστασις τοῦ θεομανοῦς· || μανία ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἢ ὑπὸ τῶν θεῶν προξενηθεῖσα, ἔμπνευσις· || ἀνώμαλος ψυχικὴ κατάστασις, ἧς ἡ ἔννοια δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς θεοληψίας. Σ. Γ. Σ.

θεομαχία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θεομάχου, ἡ κατὰ τοῦ θεοῦ μάχη, ἡ πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ θεοῦ ἐναντίωσις· || μάχη τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους· τιτανομαχία.

θεομάχος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ μαχόμενος κατὰ τοῦ θεοῦ, ὁ ἐναντιούμενος πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ θεοῦ, καθόλου, ὁ ἀντιθρησκευτικός.

θεομαχῶ (—έω)· εἶμαι θεομάχος, μάχομαι κατὰ τοῦ θεοῦ, ἐναντιοῦμαι πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ συναγόμενα καὶ πρὸς τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν τοῦ θεοῦ.

Θεομέδων. Ἰατρός τις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

θεομηνία (ἡ)· μῆνις τοῦ Θεοῦ, θεία ὀργή, συμφορὰ ἐπερχομένη ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· || ἰδίᾳ πᾶσα καταστροφὴ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, τῶν βοσκημάτων, θανατηφόρος ἐπιδημία, σφοδρὸν ψῦχος ἢ σφοδρὸς καύσων καταστρεπτικός, πλήμμυρα κττ.

— *[Ἀστ. Δίκ.]* *Θεομηνία* ὑπάρχει, ὁσάκις ὁ μισθωτὴς ἀγροτικοῦ ἀκινήτου ἐξ ἀνωτέρας βίας δὲν δύναται νὰ συλλέξῃ τοὺς καρποὺς τοῦ μισθίου. Δυνατὸν δὲ νὰ προέρχηται ἡ θεομηνία εἴτε ἐκ λόγων φυσικῶν (λ. χ. χαλάζης, πλημμύρας, καύσωνος, ἐμπρησμοῦ, σεισμοῦ κλπ.), εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, οἷον ἐξ ἐπιδρομῆς ἀκρίδων ἢ ἐχθροῦ κλπ. Συντρεχούσης θεομηνίας γίνεται ἀνάλογος μείωσις τοῦ μισθώματος μὲ βάσιν συγκρίσεως τὸν μέσον ὅρον τοῦ παραγομένου καρποῦ. Ἐπὶ πολυετῶν μισθώσεων τὰ εὔφορα ἔτη συμψηφίζονται πρὸς τὰ ἄφορα, καὶ τοῦτο, διότι ἡ περὶ θεομηνίας διάταξις ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνακούφισιν τοῦ μισθωτοῦ λόγῳ τῆς ἐπελεύσεως ἀνεπανορθώτου δυστυχήματος. Εἶναι δυνατὸν καὶ πλήρης ἄφεσις νὰ γίνῃ τοῦ μισθώματος, ἐπελθούσης ὅμως μετὰ ταῦτα εὐφορίας ἀναζητεῖται τὸ ἀφεθὲν μίσθωμα, ὥστε νὰ μὴ ἀποτελῇ τοῦτο δωρεάν. Π. Ι. Ζ.

Θεομήστωρ. Ἕλλην τριήραρχος ἐκ Σάμου, υἱὸς τοῦ Ἀνδροδάμαντος, συνεκστρατεύσας μετὰ τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὅπου παρετάχθη μετὰ τοῦ ἐπίσης ἐκ Σάμου τριηράρχου Φυλάκου ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων. Πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων διωρίσθη ὑπὸ τῶν Περσῶν τύραννος τῆς Σάμου. Ν. Α.

θεομητορικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Θεομήτορα, τὴν Παναγίαν: «θεομητορικαὶ ἑορταί».

— **θεομητορικαὶ ἑορταὶ** *[Τελετουργ.]*. Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ αὗται δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ μικρὰς τοιαύτας. Καὶ μεγάλαι μὲν εἶναι κυρίως: ἡ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου (τῇ 8 Σεπτεμβρίου), ἡ τῶν Εἰσοδίων (τῇ 21 Νοεμβρίου), ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (25 Μαρτίου) καὶ ἡ τῆς Κοιμήσεως (τῇ 15 Αὐγούστου) πέμπτη δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ καταριθμηθῇ ἡ καὶ εἰς τὰς δεσποτικὰς συγκαταλεγομένη ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου), καθ' ἣν μνημονεύεται μὲν ἡ ἐν τῷ ναῷ προϋπάντησις τοῦ θείου βρέφους ὑπὸ τοῦ Συμεών, ἀλλὰ συγχρόνως γίνεται μνεία καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην καθαρισμοῦ τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τῆς λοχείας αὐτῆς (*Λουκᾶ* β,22). Μικραὶ δὲ ἑορταὶ λογίζονται ἡ Σύναξις τῆς Θεοτόκου, ἡ κατὰ τὴν ἐπομένην τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἐπὶ τιμῇ τῆς θείας λεχοῦς ἀγομένη, ἥτις φυσικὸν εἶναι νὰ ἐπισκιάζεται ὑπὸ τῆς λαμπρότητος τῆς προλαβούσης αὐτὴν δεσποτικῆς ἑορτῆς· ἡ Σύλληψις τῆς θεομήτορος Ἄννης (9 Δεκεμβρίου), ἡ Σκέπη τῆς Θεοτόκου (1 Ὀκτωβρίου), ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου (2 Ἰουλίου) καὶ ἡ Κατάθεσις τῆς τιμίας Ζώνης αὐτῆς (31 Αὐγούστου).

Ἐν τῇ Ἀρμενικῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτάζονται: 1) ἡ Ἀνεύρεσις τῆς τιμίας Ζώνης, 2) τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, 3) τὰ Εἰσόδια αὐτῆς καὶ 4) ἡ Σύλληψις ταύτης κατὰ τὰς αὐτὰς καὶ παρ' ἡμῖν ἡμερομηνίας· ἡ Ὑπαπαντὴ ὅμως κατὰ τὴν 14 Φεβρουαρίου καὶ ἡ Κοίμησις ἢ Μετάστασις κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν 15 Αὐγούστου.

Digitized by Google

Ἐν τῇ Αἰθιοπικῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ διαφοραὶ εἶναί πως οὐσιωδέστεραι, καθ' ὅσον ἡ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως ἑορτάζεται τῇ 16 Ἰανουαρίου κεχωρισμένως ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Ταφῆς, ἥτις ἄγεται τῇ 8 Αὐγούστου καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταστάσεως (9 Αὐγούστου). Ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ εἰς τιμὴν τῆς Θεομήτορος ἑορταὶ παρουσιάζονται πολυαριθμότεραι. Ἐκτὸς πλήθυος ἄλλων τοπικῶν ἑορτῶν, αἱ γενικῶς καθ' ἅπασαν τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κρατήσασαι ἑορταὶ ἀριθμοῦνται εἰς δέκα τέσσαρας, ἤτοι: 1) ὁ Καθαρισμὸς τῆς Θεοτόκου ἢ ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς (Φεβρουαρίου 2), 2) ὁ Εὐαγγελισμὸς (Μαρτίου 25), 3) ἡ ἑορτὴ τῶν Ἑπτὰ λυπῶν (festum septem dolorum) κατὰ τὴν Παρασκευὴν τὴν ἀμέσως προηγουμένην τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, 4) ἡ ἑορτὴ τῆς Ἐπισκέψεως τῆς μακαρίας Παρθένου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ (Ἰουλίου 2), 5) ἡ ἑορτὴ τῆς μακαρίας Παρθένου τοῦ ὄρους Καρμήλου (Ἰουλίου 16), εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1251 ἐμφανίσεως τῆς Παρθένου εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Καρμηλιτῶν Σίμωνα Στώκ, 6) ἡ ἑορτὴ τῶν Ἐγκαινίων τῆς ἁγίας Μαρίας τῶν Χιόνων (ad Nives), ἀγομένη τῇ 5 Αὐγούστου, 7) ἡ Μετάστασις τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου), 8) τὸ Γενέθλιον αὐτῆς (8 Σεπτεμβρίου), 9) ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου ὀνόματος τῆς Μαρίας (15 Σεπτεμβρίου), 10) ἡ ἑορτὴ τῶν Ἑπτὰ λυπῶν, τὸ δεύτερον, κατὰ τὴν τρίτην Κυριακὴν τοῦ Σεπτεμβρίου ἀγομένη, 11) ἡ ἑορτὴ τῆς ηὐλογημένης Μαρίας τοῦ Mercede (24 Σεπτεμβρίου), 12) ἡ ἑορτὴ τοῦ ροζαρίου τῆς Παρθένου (festum ss. Rosarii Beatae Mariae Virginis), κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Ὀκτωβρίου, 13) τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (τῇ 21 Νοεμβρίου) καὶ 14) ἡ Σύλληψις αὐτῆς (8 Δεκεμβρίου). Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διετήρησε τὴν Ὑπαπαντὴν μὲν καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸν ὡς μεγάλας θεομητορικὰς ἑορτάς, τὴν Ἐπίσκεψιν δὲ τῆς Παρθένου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ (2 Ἰουλίου), τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν Σύλληψιν ὡς δευτερευούσας καὶ μικρὰς τοιαύτας. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Θεομήτωρ, —ορος (ἡ)· ἡ μήτηρ τοῦ Θεοῦ, ἡ Παναγία.

θεομίσητος (ὁ,ἡ), —ον (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μισούμενος, ὁ μισητὸς εἰς τὸν Θεόν, ἀντίθ. *θεοφίλητος*.

Θεόμνηστος. Ἀκαδημεικὸς φιλόσοφος ζήσας κατὰ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα ἐν Ἀθήναις. Ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ Ἀρίστου εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀκαδημείας, διετέλεσε δὲ μετὰ τοῦ Κρατίππου, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, διδάσκαλος τοῦ Μ. Ἰουνίου Βρούτου, ὅτε οὗτος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὴν Ἀκαδήμειαν. Ν. Α.

—**Θεόμνηστος.** Γλύπτης ἐκ Σάρδεων. Ἦτο υἱὸς τοῦ Θεοτίμου καὶ ἔζησε κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχήν, ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Brunn ἐπὶ μιᾶς εὑρεθείσης ἐν Χίῳ ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία ἔχει οὕτω: «Θεόμνηστος Θεοτίμου καὶ Διονύσιος Ἀετίου ἐποίησαν». Ἡ ἑρμηνεία αὐτὴ φαίνεται ὀρθή, διότι ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεόμνηστος ἔκαμεν ἐν Χίῳ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀγέλου νικητοῦ κατὰ τοὺς παιδικοὺς ἀγῶνας πυγμαχίας. Εἰς ἐπίρρωσιν μάλιστα τῆς γνώμης ταύτης βοηθεῖ πολὺ καὶ ὁ Πλίνιος, ὅστις ὀνομάζει τὸν Θεόμνηστον χαλκοπλάστην ἀγαλμάτων ἀθλητῶν, ὁπλιτῶν, κυνηγῶν καὶ θυσιαζόντων. Β. Δ. Θ.

θεομονισμὸς (ὁ). Φιλοσοφικὴ θεωρία, καθ' ἣν μόνον ὁ Θεὸς ὑπάρχει πράγματι, ἐνῷ τὰ θεωρούμενα ὡς ὑπάρχοντα, διότι ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ὑπάρχουν μόνον ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. Ὁ θεομονισμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Κλεάνθους, εἰς ὃν ἀποδίδεται τὸ ρητόν: «Ἐν αὐτῷ (τῷ Θεῷ) ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν», τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔκαμε μνείαν κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις κήρυγμά του. Ἀντίθετος πρὸς τὸν θεομονισμὸν εἶναι ὁ *φυσιομονισμός*, καθ' ὃν μόνον ἡ φύσις ὑπάρχει. Χ. ΕΣ

θεομπαίχτης (ὁ), θηλ. *θεομπαίχτισσα*· ὁ ἐμπαίκτης τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐμπαίζων τὰ θεῖα, ἀσεβής, ἀνόσιος, ὁ μὴ φοβούμενος τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν: «βρὲ θεομπαίχτη, τί εἶν' αὐτὸ ποὺ ἔκαμες;— τί ψυχὴ θὰ παραδώσῃς;».

Θεόνεστος, μάρτυς. Πρεσβύτερος ὢν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, συνώδευσεν ἐξ Ἰταλίας τὸν ἅγιον Ἀλβάνον ὡς ἱεραπόστολος εἰς Γερμανίαν. Τοῦ Ἀλβάνου ἀποθανόντος ἐν Γερμανίᾳ, ὁ Θεόνεστος ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν καὶ προαχθεὶς εἰς ἐπίσκοπον τοῦ παρὰ τὴν Βενετίαν Altino ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν τῷ 425 καὶ ἑορτάζεται τὴν 30 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

Θεονόη *[Μυθολ.]*. —1) Ἕτερον ὄνομα τῆς *Εἰδοθέας* (βλ. λ.), θυγατρὸς τοῦ Πρωτέως. —2) Θυγάτηρ τοῦ Θέστορος.

Θεοξένα. Θυγάτηρ τοῦ Κασσάνδρου (υἱοῦ τοῦ Ἰόλλα) τῆς Κυρήνης καὶ τῆς Βερενίκης, σύζυγος τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξεδιώχθη ἕνεκα τῶν ἐχθρικῶν σχέσεων τοῦ τυράννου τούτου πρὸς τὰς συγγενεῖς τῆς Θεοξένας δυναστείας, Πτολεμαίου τῆς Αἰγύπτου καὶ Μάγα τῆς Κυρηναϊκῆς.

Θεοξένια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ τελουμένη εἰς πολλὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' αὐτὴν ἐπιστεύετο ὅτι ὁ θεός, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐγίνετο ἡ ἑορτή, ἐκάλει εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλους θεούς. Τὰ σπουδαιότερα τῶν Θεοξενίων ἦσαν τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Πελλήνῃ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰ ἐν Ἀκράγαντι καὶ Πάρῳ πρὸς τιμὴν τῶν Διοσκούρων. Κατὰ τὴν ἐν Δελφοῖς ἑορτὴν ἐπλήρουν οἱ κάτοικοι τὸν πρὸς τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κροίσου ἀποσταλέντα μέγαν ἀργυροῦν κρατῆρα. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Δελφῶν καὶ ἐπίσημα πρόσωπα ἐκ διαφόρων πόλεων, ὡς ὁ εὐλαβὴς εἰς τοὺς θεοὺς ποιητὴς Πίνδαρος, ἐφ' ὅσον ἔζη, καὶ οἱ ἀπόγονοί του μετὰ τὸν θάνατόν του. Κατὰ τὰ ἐν Πελλήνῃ τῆς Ἀχαΐας Θεοξένια πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοξενίου Ἀπόλλωνος (καὶ τοῦ Ἑρμοῦ) ἐτελεῖτο καὶ ἀγών, τοῦ ὁποίου οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον ὡς ἆθλα χρήματα (*Παυσ.* Ζ', 27. 4). Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἀγῶνος τούτου δὲν εἶναι γνωσταί, ὡς δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῶν Θεοξενίων καὶ ἐν Ἀκράγαντι καὶ Πάρῳ. Ἐν Τήνῳ καὶ Σμύρνῃ οἱ ἑορτασταὶ τῶν Θεοξενίων ἀπετέλουν τὸ κοινὸν τῶν θεοξενιαστῶν. Τινὲς (Valckenaer) ταυτίζουσι πρὸς τὰ Θεοξένια καὶ τὴν ἐν Δελφοῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἑορτὴν τῶν *Θεοφανίων*, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς τῶν κατοίκων διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ θεοῦ, ὅστις ἀπουσίαζε κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας (ὅτε γίνεται ἀφανὴς ὁ ἥλιος). ΚΑΨ.

θεοξενιασταὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ μετέχοντες τῆς ἑορτῆς τῶν *Θεοξενίων* ἐν Τήνῳ καὶ Σμύρνῃ, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ κοινὸν τῶν θεοξενιαστῶν.

Θεόξενος ὁ Ἀλεξανδρινός. Στρατιωτικός, φρούραρχος τῆς νήσου Θήρας κατεχομένης ὑπὸ τῶν πρώτων Πτολεμαίων.

θεοπάλαβος, —η, —ο· ὁ ἐντελῶς παλαβός, ἄλλως *θεότρελλος*.

θεοπασχῖται (οἱ). Ἡ ὑπὸ τοῦ μονοφυσίτου Πέτρου τοῦ Γναφέως τὸ πρῶτον εἰσαχθεῖσα ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ φράσις «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς» ἐπέφερεν ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει ἐκκλησιαστικὰς ταραχάς, αἵτινες διήρκεσαν ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα. Τὴν φράσιν ταύτην κατεπολέμουν οἱ ὀρθόδοξοι, ἂν καί τινες ἁπλῶς ὡς ὑπὸ τῶν μονοφυσιτῶν εἰσαχθεῖσαν καὶ παρεξηγουμένην ὑπ' αὐτῶν, καλοῦντες τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς *θεοπασχίτας*. Ἡ ἔρις ἔλαβε μείζονα ὀξύτητα διὰ τῆς ἀναμείξεως εἰς αὐτὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν μοναχῶν τῶν καλουμένων ἀκοιμήτων, οἵτινες καταπολεμοῦντες ταύτην περιέπεσαν εἰς τὸν νεστοριανισμόν, ἀπορρίπτοντες καὶ τὸ ὄνομα Θεοτόκος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, νομίζοντος ταύτην ὀρθὴν καὶ δυναμένην νὰ ἑνώσῃ τὰς διισταμένας μερίδας. Ἡ ὀξύτης αὐτὴ κατηυνάσθη ἀρκούντως, ὅτε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀντικατέστησε τὴν φράσιν ταύτην διὰ τῆς «εἷς ἐκ τῆς Τριάδος ἔπαθε». Κ. Ι. Δ.

Θεόπεμπτος. Ἐπίσκοπος Κισάμου Κρήτης. Συμμετέσχεν εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον τὴν συγκληθεῖσαν ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Β'.

—**Θεόπεμπτος.** Ἐπίσκοπος Λακεδαιμονίας, ζήσας κατὰ τὸν Ι' μ. Χ. αἰῶνα. Ἦτο Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα καὶ συνεργάτης τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ *Μετανοεῖτε*, ὅστις μετὰ τὴν κατὰ τὸ 961 μ. Χ. κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ κατῆλθεν εἰς τὴν νῆσον πρὸς διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὡς ἐπίσκοπος Λακεδαιμονίας ὁ Θεόπεμπτος εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνέγερσιν ναῶν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του. Ἐπ' αὐτοῦ δ' ἀνηγέρθησαν ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς του οἱ ναοὶ τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεομήτορος καὶ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Τοῦ ἐπισκόπου τούτου διεσώθη ἡ μολυβδίνη σφραγίς του, εὑρισκομένη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Νομισματικὸν μουσεῖον.

—**Θεόπεμπτος (ἅγιοι).** Ἐν τῷ ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ ἐπίσκοπος *μάρτυς*. Οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ (284—305) ζῶν, συλληφθεὶς καὶ προσαχθεὶς εἰς τὸν βασιλέα ὑπεβλήθη εἰς ποικίλας βασάνους καὶ τέλος «ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν». Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 5 Ἰανουαρίου μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας (τὴν 3 δὲ Ἰανουαρίου κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον ἑορτάζεται). —2) Ὁ *ἅγιος*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ζήσας «ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 2 Ἰανουαρίου. —3) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας ἑορτάζεται τὴν 7 Φεβρουαρίου. —4) Ὁ μετὰ τεσσάρων ἄλλων «ξίφει τελειωθεὶς» ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 11 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

Θεόπετρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον καὶ ἕδρα τῆς κοινότητος Θεοπέτρας τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Τὸ χωρίον κεῖται περὶ τὰ 5 χλμ. μακρὰν τῆς Καλαμπάκας καὶ κατοικεῖται ἀπὸ 757 κατοίκους ἀσχολουμένους μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Εἰς Θεόπετραν μετωνομάσθη τὸ πρῴην *Κουβέλτσι*, γνωστὸν διότι αὐτόθι συνεκεντρώνοντο τὰ ἄτακτα ἀνταρτικὰ σώματα κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν τοῦ 1897 πόλεμον. Π. Τ. Π.

Θεοπίστη, μάρτυς· βλ. *Εὐστάθιος* ὁ μεγαλομάρτυς καὶ *Θεόπιστος* μάρτυς.

Θεόπιστος (μάρτυρες). Δύο μάρτυρες μνημονεύονται ἐν τῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ υἱὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, ὅστις μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς *Θεοπίστης* καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀγαπίου ὑπέστη ἐν Ῥώμῃ μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 118 καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 20 Σεπτεμβρίου (βλ. *Εὐστάθιος* μεγαλομάρτυς καὶ «Θησαυροῦ» Δαμασκηνοῦ λόγον ιθ'). —2) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «λιθοβοληθεὶς τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 2 Ἰανουαρίου. Ε. Γ. Π.

Θεόπλαστος. Μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς τῆς Χώρας, ὃν καὶ συνώδευσε μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ Τιμοθέου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπελθόντα πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Θεοδώρου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Θεόπλαστος συνειργάσθη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς μονῆς, ἐν ᾗ ἀσκούμενος ὡς διάκονος διεδέχθη τὸν ἡγούμενον αὐτῆς καὶ διδάσκαλόν του ἀποθανόντα τῷ 568 (*Μ. Γεδεὼν* «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899, 229 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

θεοπνευστία (ἡ) ἡ ἐκ θεοῦ ἔμπνευσις.

— *[Θρησκ.]* Ἡ *θεοπνευστία* εἶναι ἔννοια, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Χριστιανισμὸς κοινὴν πρὸς πολλὰς ἄλλας θρησκείας· διότι ἡ πίστις ἢ τὸ δόγμα, καθ' ὃ τὰ βιβλία τὰ περιέχοντα τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ἔχουσι θείαν ἀρχήν, γραφέντα κατ' ἔμπνευσιν τοῦ θεοῦ, ἀπαντᾷ εἰς πλείονας θρησκείας. Ἡ Ἀβέστα λ. χ. τῶν Περσῶν χαρακτηρίζει ἑαυτὴν ὡς ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ ἢ τῶν ἀγγέλων του, γενομένην πρὸς τὸν Ζωροάστρην. Ἐν τῇ ἱερᾷ γραμματείᾳ τῶν Ἰνδῶν διακρίνεται τὸ δι' ἀνακοινώσεως τοῦ θεοῦ γραφὲν κείμενον τῶν Βεδῶν ἀπὸ τοῦ δι' ἁπλῆς παραδόσεως γεννηθέντος. Τὸ Κοράνιον ὀνομάζει συχνὰ αὐτὸ ἑαυτὸ ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ, τῆς ὁποίας τὸ ἀρχέτυπον τηρεῖται ἐν οὐρανοῖς καὶ ἡ ὁποία ἀνεκοινώθη κατὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ εἰς τὸν Μωάμεθ. Ἐπίσης ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ γραμματείᾳ γίνεται πολλάκις λόγος περὶ οὐρανίων βιβλίων καὶ πλακῶν, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἀνακοινοῦται εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ δὲν περιωρίσθη ἡ θεοπνευστία εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀλλ' ἐπεξετάθη, ὡς συνέβη καὶ εἰς ἄλλας θρησκείας, καὶ ἐπὶ ἄλλα βιβλία. Τὸ κυριώτερον μέσον, δι' οὗ συντελεῖται ἡ θεοπνευστία αὕτη, εἶναι ἡ ἔμπνευσις, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὡρισμένα πρόσωπα καταγράφουσιν ὅ,τι ἐβίωσαν ἐν πνεύματι ὡς θείαν ἀποκάλυψιν. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἐμπνεύσεως ταύτης ὑφίστανται διαφοραὶ καὶ διαβαθμίσεις, ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς πλήρους ἀπουσίας τῆς συνειδήσεως μέχρι τῆς ἁπλῆς ἐνισχύσεως ἀνθρωπίνων ἱκανοτήτων διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ. Οἱ Ἰνδοὶ ὁμιλοῦσι περὶ εἰσόδου τοῦ θεοῦ ἐντὸς τοῦ ἐν ἐμπνεύσει τελοῦντος ἀνθρώπου. Τὴν τοιαύτην εἴσοδον τοῦ θεοῦ ἐφαντάζοντο τὸ κατ' ἀρχὰς ἄγαν ὑλικὴν καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπειρῶντο νὰ προκαλέσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς γεύσεως ὡρισμένων φαγητῶν ἢ ποτῶν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐν μαγικῷ βιβλίῳ παράκλησις πρὸς τὸν Ἑρμῆν, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἐξορκιστοῦ ὡς τὸ ἔμβρυον εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός. Ἡ ἰδέα τῆς θεοπνευστίας διακρίνεται ἐν Ἑλλάδι εἰς ἄκραν, ὡς λ. χ. ἀπαντᾷ αὕτη παρὰ Πλάτωνι, καὶ εἰς μετριοπαθῆ, ἣν διδάσκουσιν οἱ Στωϊκοί. Διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν περὶ θεοπνευστίας δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ραββινικὴν θεολογίαν, δημιουργεῖ ὁ Ἰουδαϊσμὸς λίαν αὐστηρὸν καὶ στενὴν ἔννοιαν θεοπνευστίας. Ποικίλα εἶναι τὰ μέσα, δι' ὧν τελεσιουργεῖται ἡ θεοπνευστία ἐν γένει παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς. Παρ' Ἕλλησιν ἔπινον ἐκ τοῦ αἵματος τῆς θυσίας ἢ ἐμάσων φύλλα ἐκ τῆς ἱερᾶς δάφνης. Ἐν τῷ Δ' Ἔσδρα μνημονεύεται θαυμαστὸν ποτόν, δι' οὗ μεταδίδεται τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ἐν τοῖς ᾠδαῖς Σολομῶντος ἀπαντῶμεν καὶ τὸ χρίσμα καὶ τὸν ἀσπασμὸν τῆς θεότητος ὡς μέσα μεταδόσεως θείου πνεύματος καὶ ἀποκαλύψεων. Ἐν τοῖς θεοπνεύστοις βιβλίοις δὲν γίνεται διάκρισις σαφὴς τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους τῆς συμμετοχῆς κατὰ τὴν θεοπνευστίαν. Συνήθως παραβάλλεται ὁ ἐν θείᾳ ἐμπνεύσει τελῶν πρὸς λύραν, τὴν ὁποίαν κρούει τὸ πνεῦμα, ἢ πρὸς κάλαμον, δι' οὗ γράφει ὁ θεός. Φαίνεται ὅμως ὅτι σπανίως ἐθεώρησαν τὴν θεοπνευστίαν ὡς φαινόμενον καθαρῶς μηχανικόν. Ἐν τῷ Χριστιανισμῷ εἶναι γνω-

Digitized by Google

στὸν τὸ δόγμα τοῦ ἀρχαιοτέρου προτεσταντισμοῦ περὶ θεοπνευστίας ἐξικνουμένης μέχρι τῶν λέξεων, ὅπερ ἐδημιουργήθη ὡς ἀντίρροπον τῆς καταργήσεως τῆς ἱερᾶς παραδόσεως. Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

θεόπνευστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐμπνευσθείς, ὁ κατὰ θείαν ἔμπνευσιν γινόμενος: «θεόπνευστος γραφή, — σοφία», «ἄνδρες θεόπνευστοι».

θεοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐξύψωσίς τινος μέχρι τοῦ θεοῦ, ἀποθέωσις: «ἡ θεοποίησις τῶν εἰδώλων».

θεοποιὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ποιῶν θεούς, εἰκόνας θεῶν, θεῶν ἀγάλματα, πρβλ. *ἀνδριαντοποιός.*

θεοποιῶ (*—έω*)· ποιῶ τινα Θεόν, ἐξυψῶ τινα μέχρι τοῦ Θεοῦ, ἀποθεώνω: «θεοποιοῦσι τὰ θνητά, — τὰ εἴδωλα»· || «θεοποιοῦσι τὸ χρῆμα» φροντίζουν περὶ τοῦ χρήματος ὡς περὶ Θεοῦ, ἔχουν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἀπόκτησιν τοῦ χρήματος.

Θεόπομπος. Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, υἱὸς τοῦ Νικάνδρου καὶ Εὐρυπωντίδης τὸ γένος, ἔνατος ἐν τῇ σειρᾷ τῆς διαδοχῆς βασιλεὺς ἐκ τοῦ γένους του.
Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶχε συμβασιλέα τὸν ἡρωϊκὸν Πολύδωρον, ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐρυσθενιδῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συνεπολέμησε πρὸς κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας κατὰ τὸν α΄ Μεσσηνιακὸν πόλεμον (743—724 π. Χ.). Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοπόμπου ὑπῆρξε σπουδαῖος σταθμὸς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ διὰ τὰ κατ' αὐτὴν πολεμικὰ γεγονότα καὶ διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος μεταρρυθμίσεις. Τὸ ἀξιολογώτερον πολεμικὸν γεγονὸς ὑπῆρξεν ὁ προρρηθεὶς α΄ Μεσσηνιακὸς πόλεμος, τὸν ὁποῖον διεξήγαγον ἀπὸ κοινοῦ οἱ δύο Ἡρακλεῖδαι τῆς Σπάρτης βασιλεῖς Θεόπομπος καὶ Πολύδωρος, κατορθώσαντες μετὰ εἰκοσαετεῖς ἀγῶνας νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν ἀκρόπολιν (τὴν Ἰθώμην) τοῦ βασιλέως τῆς Μεσσηνίας Ἀριστοδήμου καὶ ὅλην τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου ἡ μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος τῆς Σπάρτης. Μετὰ τὸν Μεσηνιακὸν πόλεμον ἄξιον λόγου πολεμικὸν γεγονὸς τῶν χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοπόμπου ὑπῆρξεν ἡ ἐπιδρομὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ συμβασιλέως του Χαριλάου εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἡ ἐπιδρομὴ ὅμως αὕτη ἀπέβη ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, διότι, ἀντὶ νὰ διαμετρήσωσιν οὗτοι καὶ διανείμωσι μεταξύ των τὴν χώραν, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Τεγεατῶν καὶ ὑπεχρεώθησαν οἱ ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντες πεπεδημένοι νὰ ἐργάζωνται ἐν Ἀρκαδίᾳ. Τὴν κατὰ τῆς Ἀρκαδίας ἐπιδρομὴν διεδέχθη ὁ πόλεμος τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν Ἀργείων καὶ διότι οὗτοι εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἀρκάδας, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς Κυνουρίας, τῆς ὁποίας τὴν κατοχὴν διημφεσβήτησαν πολλάκις μεταξύ των Σπαρτιᾶται καὶ Ἀργεῖοι. Τῆς ἐκστρατείας ὅμως ταύτης δὲν εἶχε μετάσχει αὐτοπροσώπως ὁ Θεόπομπος. καὶ διότι εἶχε γηράσει καὶ ἐκ λύπης, ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του Ἀρχιδάμου. Τὸν Θεόπομπον ἀποθανόντα ἐν ἐσχάτῳ γήρατι διεδέχθη ὁ δισέγγονός του, παῖς ἔτι ὤν, Ἀναξίδαμος. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— Θεόπομπος ὁ *Χῖος*. Ἐγεννήθη τῷ 377 π. Χ. Ὁ πατήρ του Δαμασίστρατος ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα τῆς Χίου καὶ ἦτο πλούσιος. Ὁ Θεόπομπος φεύγων τὴν πατρίδα του μετὰ τοῦ ἐξορισθέντος ὑπὸ τῆς δημοκρανικῆς μερίδος πατρός του, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔτυχεν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς. Περὶ τὸ 360 ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἰσοκράτει καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ρητορικὴν πρὶν ἢ γίνῃ ἱστορικός. Ἐν τῷ ρητορικῷ ἀγῶνι τῷ γενομένῳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος Μαυσώλου, βασιλέως τῆς Καρίας, ἐκ μέρους τῆς συζύγου του Ἀρτεμισίας, ὁ Θεόπομπος νικήσας τοὺς ἰσχυρούς του ἀντιπάλους ἔλαβε τὸ ἐπινίκιον βραβεῖον. Ὡς ρήτωρ ἐπιδεικτικῶν λόγων ἐπεσκέφθη πλείστας ἑλληνικὰς πόλεις καὶ καυχώμενος ἔλεγεν, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι πόλις ὀνομαστή, ἡ ὁποία νὰ μὴ ἐχειροκρότησε τὴν ρητορικήν του δεξιότητα. Τὰ συνεχῆ του ταξίδια συνετέλεσαν νὰ γνωρίσῃ τὰς χώρας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπῆρξαν δι' αὐτὸν μέσον ἐξαίρετον προπαρασκευῆς πρὸς συγγραφὴν ἱστορίας. Ὁ Θεόπομπος συνῆψε σχέσεις μὲ τοὺς περισσοτέρους ἐκ τῶν συγχρόνων του πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ὑπῆρξε φίλος τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέτυχε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του Χίον εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν. Ἐν Χίῳ εὑρισκόμενος διετήρησε τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηύθυνε πολιτικὰς ἐπιστολάς. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξε δι' αὐτὸν μέγα κακόν, διότι ἐκδιωχθεὶς διὰ δευτέραν φορὰν ἐκ τῆς πατρίδος του κατέφυγεν εἰς Ἔφεσον κατὰ πρῶτον, μετὰ ταῦτα εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις καὶ τέλος εἰς Αἴγυπτον παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ Α΄, ὅπου μετὰ δυσκολίας εὗρεν ἄσυλον, ἀφοῦ προηγουμένως διέτρεξε κίνδυνον σοβαρὸν λόγῳ τοῦ ἀνησύχου πνεύματός του. Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε καὶ ποῦ ἀκριβῶς ἐτερμάτισε τὸν τεταραγμένον τοῦτον βίον του, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπέθανεν ἐν τῇ ξένῃ ἐν βαθεῖ γήρατι.

Ὁ Θεόπομπος ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Ἔγραψεν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα χιλιάδας στίχους. Τὰ ρητορικά του ἔργα ἀπετέλουν τὸ ὄγδοον τῆς συγγραφῆς του, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἱστορίαν. Συνέγραψε λόγους ἐπαινετικοὺς τοῦ Μαυσώλου, τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, συγγραφὰς κριτικάς, λόγους ρητορικοὺς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου του Ἰσοκράτους, ἐπιστολάς, τέλος τρία ἔργα ἱστορικά: «Ἐπιτομὴν τῶν Ἡροδότου ἱστοριῶν» εἰς δύο βιβλία, «Ἑλληνικὰ» εἰς δώδεκα βιβλία, τὰ ὁποῖα, συνεχίζοντα τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου, διελάμβανον τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 410—394, ἤτοι μέχρι τῆς παρὰ τὴν Κνίδον μάχης, «Φιλιππικὰ» εἰς πεντήκοντα ὀκτὼ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιελάμβανον τὴν ἱστορίαν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 362 μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου (336). Ἐκ τῶν ἔργων του αἱ μὲν ἐπιστολαὶ καὶ οἱ ρητορικοί του λόγοι ἀπωλέσθησαν. Ἡ «Ἐπιτομὴ τῶν Ἡροδότου ἱστοριῶν», καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο ἔργον γνήσιον τοῦ Θεοπόμπου, δὲν εἶχε νὰ παρουσιάσῃ τι τὸ ἐξαιρετικῶς διαφέρον. Τὰ «Ἑλληνικά» του, ἀκολουθοῦντα ἔν τινι μέτρῳ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Θουκυδίδου, δὲν εἶχον πρωτοτυπίαν, ἄλλως τε ἐκ τούτων σχεδὸν οὐδὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς. Τοῦ πρό τινων ἐτῶν εὑρεθέντος χειρογράφου καὶ θεωρουμένου ὡς τμήματος τῶν «Ἑλληνικῶν» τοῦ Θεοπόμπου ἡ γνησιότης ἀμφισβητεῖται. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Θεοπόμπου καὶ τὸ καλύτερον γνωστὸν εἰς ἡμᾶς εἶναι τὰ «Φιλιππικὰ» καὶ εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ὁ χαρακτὴρ τοῦ Θεοπόμπου ὡς ἱστορικοῦ καὶ ὡς συγγραφέως.

Τὰ «Φιλιππικὰ» ἤρχιζον δι' ἑνὸς προοιμίου, τὸ ὁποῖον, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀναλύσεων τοῦ Φωτίου, ἦτο δεῖγμα ρητορικῆς κενοδοξίας. Ἐν τούτοις θὰ ἦτο ἄδικον νὰ παραγνωρίσωμεν τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός, τὰς ὁποίας ἀμαυρώνει μέν, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει ν' ἀπαλείψῃ, ἡ σοφιστική του ματαιοδοξία.

Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου του «Φιλιππικὰ» δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὸ περιεχόμενον. Ὁ Φίλιππος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον καὶ περὶ τὴν κεντρικὴν ταύτην μορφὴν τοῦ Φιλίππου ἐξελίσσεται ὁλόκληρος ὁ βίος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ εἴκοσιν ἔτη, τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τῆς ὁριστικῆς ἡγεμονίας τῆς Μακεδονίας. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐπαινεῖ τὸ «εὐπαρακολούθητον καὶ τὴν σαφήνειαν» τῆς ἱστορίας ταύτης. Τὸ κύριον θέμα πολλάκις ἀφίνεται κατὰ μέρος, χωρὶς ὅμως νὰ διακοπῇ καὶ ἡ συνοχὴ αὐτοῦ. Εἰς πολλὰ βιβλία συνεχόμενα δὲν γίνεται λόγος οὔτε περὶ τοῦ Φιλίππου, οὔτε καὶ περὶ τῆς Μακεδονίας ἀκόμη. Τὰ βιβλία ταῦτα ἀναγράφουσι τὴν ἰδιαιτέραν ἱστορίαν τῶν πόλεων, μεμειγμένην μὲ γεωγραφικὰς περιγραφάς, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, διάφορα ἀνέκδοτα καὶ μύθους. Οἱ μῦθοι μάλιστα ἦσαν τόσον πολλοὶ εἴς τινα μέρη τῆς ἱστορίας του, ὥστε τὸ ὄγδοον βιβλίον μνημονεύεται ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ θαυμάσια». Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐφελκύσει περισσότερον τὴν προσοχὴν τοῦ ἱστορικοῦ ἦτο ἡ ἀπεικόνισις τῶν ἠθῶν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Δὲν εἶναι ὁ Θεόπομπος ἁπλοῦς παρατηρητὴς περίεργος, ἀλλὰ σπουδάζει καλῶς τόσον τοὺς Ἕλληνας, ὅσον καὶ τοὺς βαρβάρους, καὶ κρίνει τούτους ὡς πολιτικὸς καὶ ἠθικολόγος. Ἓν ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ἱστορίας του ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τοὺς Ἀθηναίους δημαγωγούς, τοὺς ὁποίους ἐξετάζει τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου ἔν τε τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ αὐτῶν βίῳ.

Ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἔκτασις τῶν γνώσεων τοῦ Θεοπόμπου. Τὰ «Φιλιππικὰ» ἦσαν ὁ καρπὸς μακροχρονίου ἐργασίας. Ὁ Διονύσιος Ἁλικαρνασσεὺς ἐπαινεῖ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν τοῦ ἱστορικοῦ. Ἀλλ' ὅτι ἓν ἔργον τόσον μακρὸν ἦτο δυνατὸν εἴς τινα μέρη νὰ εἶναι ὀλίγον βεβιασμένον καὶ ἐπιπόλαιον, εἶναι πολὺ πιθανόν. Ὁ Θεόπομπος δὲν ἐστερεῖτο καὶ πνεύματος κριτικοῦ λεπτοῦ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῶν ἀφορώντων τοὐλάχιστον τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Διονύσιος Ἁλικαρνασσεὺς μνημονεύει ἰδιαιτέρως τὰς σχέσεις τοῦ Θεοπόμπου πρὸς τοὺς συγχρόνους του πολιτικοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐπέδρασαν ὥστε νὰ μορφωθῇ παρ' αὐτῷ πνεῦμα ἱστορικόν. Ἀλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀρετὴ τοῦ Θεοπόμπου, τὴν ὁποίαν μνημονεύει ὡσαύτως ὁ Διονύσιος, εἶναι ἡ ψυχολογικὴ διορατικότης τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος εἰς ἑκάστην περίστασιν ἐγνώριζε νὰ βλέπῃ καὶ νὰ λέγῃ ὄχι τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν. τῶν γεγονότων, ἀλλὰ τὰς ἀφανεῖς αἰτίας τῶν πράξεων καὶ τῶν πραξάντων αὐτὰς καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Γάϊον Πομπήϊον ἐπιστολῇ ὁ Διονύσιος ἐπαινεῖ τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ καὶ μεγαλοπρεπὲς τῆς λέξεως καὶ τὴν Δημοσθένειον σχεδὸν δεινότητα τοῦ Θεοπόμπου εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀγανακτήσεώς του κατὰ τῶν ἀδίκων πράξεων καὶ τῆς ἀπίστου πολιτικῆς τῶν πόλεων καὶ τῶν ἡγεμόνων. Πρὸς ταῖς ἀρεταῖς ταύταις ὅμως ὁ Θεόπομπος εἶχε καὶ ἐλαττώματα σοβαρά. Ὁ Πολύβιος μέμφεται τὸ φιλολοίδορον αὐτοῦ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ καὶ τὴν ἔλλειψιν στρατηγικῶν γνώσεων ἐν τῇ διηγήσει τῶν μαχῶν. Ὁ Θεόπομπος δὲν ἦτο ἄνθρωπος δράσεως, ὡς ἦσαν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἔλαβε μαθήματα παρὰ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ κλίνει πρὸς τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν σοφιστικήν. Καὶ τὴν κλίσιν του ἀκριβῶς ταύτην προδίδουσι τὰ «Θαυμάσια». Ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου Νέπωτος ὀνομάζεται ὁ Θεόπομπος «maledicentissimus scriptor», καὶ ὅλαι αἱ παλαιαὶ μαρτυρίαι συμφωνοῦσιν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ ὡς κακολόγου. Ὁ Διονύσιος ὅμως ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι, ἐὰν ἐχαρακτηρίσθη ὡς ὁ μᾶλλον κακολόγος ἐκ τῶν ἱστορικῶν, τοῦτο ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὸ ὅτι ἦτο εἷς ἐκ τῶν μᾶλλον διορατικῶν. Ὁ Πλούταρχος ψέγει τὸν Θεόπομπον διὰ τὰς χλιαρὰς δημηγορίας, τὰς ὁποίας παρακαίρως ἐνίοτε ἔθετεν εἰς τὸ στόμα τῶν διαφόρων ἀνδρῶν. Ἀναγνωρίζεται ὅμως παρὰ τοῦ Διονυσίου ἡ μεγάλη ἐπιμέλεια τοῦ Θεοπόμπου ν' ἀποφεύγῃ τὰ χάσματα καὶ νὰ καθιστᾷ γλαφυρὰς τὰς περιόδους τοῦ λόγου του.

Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Γ΄ ἐφιλοπόνησεν ἐπιτομὴν τῶν «Φιλιππικῶν» ἐκ 16 βιβλίων, παραλιπὼν πάντα τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν κυρίως ἱστορίαν τοῦ Φιλίππου. Τὰ τρία ἱστορικὰ ἔργα τοῦ Θεοπόμπου συνηνώθησαν βραδύτερον εἰς ἓν ὅλον ἔργον ἐξ 72 βιβλίων. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Θεοπόμπου περιῆλθον εἰς ἡμᾶς μόνον ἀποσπάσματα καὶ ἐπιτομαί. Καὶ αὐτῆς δὲ τῆς λατινικῆς ἐπεξεργασίας τῶν «Φιλιππικῶν» ὑπὸ τοῦ Τρόγου Πομπηίου περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἐπιτομὴ μόνη τοῦ Ἰουστίνου.

Ἂν καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοπόμπου ἀπεδείκνυον αὐτὸν μᾶλλον δεξιὸν ρήτορα ἢ ἔμπειρον πολιτικόν, πάντως ὅμως ἦτο εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἱστορικῶν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπιμελῶς ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ πάντες ἐξ αὐτοῦ ἤντλουν, ἰδίᾳ δὲ οἱ παραδοξογράφοι καὶ ὁ φίλος τῶν σκανδαλωδῶν χρονικῶν Ἀθήναιος, διὰ τοῦ ὁποίου περιῆλθον εἰς ἡμᾶς τὰ πλεῖστα ἀποσπάσματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Christ*, Ἱστορ. τῆς Ἑλλην. λογοτεχν. Α΄. —*A. Croiset*, Hist. de la Litter. grecque.—Theopompi fragmenta coll. Wichers.—*Müller*, Frag. Hist. Gr I, IV — *Bünger*, Theopompea (1874).—*Meyer*, Theopompos Hellenica (1909).—*Ἀδ. Κοραῆ, ἐν «Ἀτάκτοις» Γ*. Δ. Μ. ΜΙΣΥΡΛΗΣ

— Θεόπομπος ἐκ *Σινώπης*. Ἀρχαῖος συγγραφεὺς γράψας «Περὶ σεισμῶν»· ἀπόσπασμα τῆς συγγραφῆς του ταύτης εὑρίσκεται παρὰ Φλέγμωνι τῷ Τραλλιανῷ ἐν τῇ συγγγραφῇ του «Περὶ θαυμασίων». Ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστόν.

— Θεόπομπος ὁ *Κιέβου*. Ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου τοῦ Στουδίτου (1025—1043) χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Κιέβου καὶ πάσης Ρωσίας, ὁ Θεόπομπος (ἢ *Θεόπεμπτος*) ἐποίμανε τὴν ρωσικὴν Ἐκκλησίαν ἐν ὑποταγῇ πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἐξαρτήσει ἀπ' αὐτοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1051 (*Μ. Γεδεὼν* «Πατριαρχικοὶ Πίνακες» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, 327). Ε. Γ. Π.

Θεοπρέπιος *(μάρτυρες)*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δύο μάρτυρες μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα.—1) Ὁ υἱὸς τοῦ συγκλητικοῦ Φιλητοῦ καὶ τῆς Λυδίας, ὅστις μετὰ τῶν γονέων καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Μακεδόνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ἰλλυρικῷ τῷ 125 ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 27 Μαρτίου.—2) Ὁ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τῷ 298 μετὰ Ζήνωνος, Ζωτικοῦ καὶ ἄλλων μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 22 Αὐγούστου (βλ. *Ζήνων* καὶ *Ζωτικὸς* μάρτυρες). Ε. Γ. Π.

Θεόπροπος. Γλύπτης ἐξ Αἰγίνης ἀκαθορίστου ἐποχῆς. Κατὰ Παυσανίαν, ὁ γλύπτης οὗτος εἶναι ὁ ποιητὴς ἑνὸς χαλκίνου ταύρου, τὸν ὁποῖον κατεσκεύασαν οἱ Κερκυραῖοι ἐκ τῆς δεκάτης ἐπιτυχοῦς ἄγρας θύννων καὶ ἀνέθηκαν εἰς τοὺς Δελφούς, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ὅτι ταῦρος, καταλιπὼν τὰς ἄλλας βοῦς καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν ἀνευρεθείς, ἐγένετο αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπιτυχοῦς ἁλιείας. Β. Δ. Θ.

θεοπρόπος (ὁ)· (ἀρχ.) ὁ προφήτης ὁ ἐκ θεοῦ ἢ ἐξ οἰωνῶν προλέγων τὰ μέλλοντα (τὸ μάντευμα *θεοπροπία* ἢ *θεοπρόπιον*)· τοιοῦτος θεοπρόπος εἶναι ὁ Κάλχας. Οἱ θεοπρόποι ἐξεπέμποντο ἐπίσης παρὰ τῶν πόλεων πρὸς θεοπροπίαν εἰς τὰ διάφορα χρηστήρια, ἰδίᾳ εἰς Δελφούς. Π. Α. Ν.

θεόπτης (ὁ)· ὁ τὸν Θεὸν ἰδὼν ἢ βλέπων: «θεόπτης Μωϋσῆς».

θεοπτία (ἡ)· ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὀπτασία τῆς θεότητος, ἥτις τελεῖται ὑπὸ δύο μορφάς, τὸ μὲν διὰ τῆς θεοφανείας, τῆς συγκαταβάσεως καὶ ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς λ. χ. ἐγένετο περὶ τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ Σινᾶ, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐκστάσεως, τῆς ἐν πνεύματι ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τοῦ Θεοῦ, ὁπότε ἡ θεοπτία εἶναι φαινόμενον ὅλως ἐσωτερικὸν καὶ φέρει πνευματικώτερον χαρακτῆρα. Ν. Ι. Λ.

θεόρατος, *—η, —ο*· δημοτ., ὁ λίαν ὑψηλός: «θεόρατος ἄνθρωπος», «ἕνα θεόρατο κυπαρίσσι», «θεόρατο σπίτι».

Digitized by Google

θεόρβη (ἡ) (theorbe) *[Μουσ.]*. Ἔγχορδον ὄργανον τῆς οἰκογενείας τῶν *λαούτων*, ἐφευρεθὲν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Τιόρβου. Ἡ θεόρβη ἦτο πεπροικισμένη μὲ εἴκοσι τέσσαρας χορδάς, ἐξ ὧν μέρος μὲν ἦτο τεταμένον ἐπὶ τῆς λαβῆς, μέρος δὲ τῶν ὑπολοίπων βαρειῶν χορδῶν ἦτο προσηρμοσμένον δι' εἰδικοῦ κοχλίου ἐπὶ πλαγίας λαβῆς, μακροτέρας κατά τι τῆς κυρίας ἐξ οὗ αἱ χορδαὶ αὗται ἐκέρδιζον εἰς ἔντασιν ἤχου. Γ. Σ.

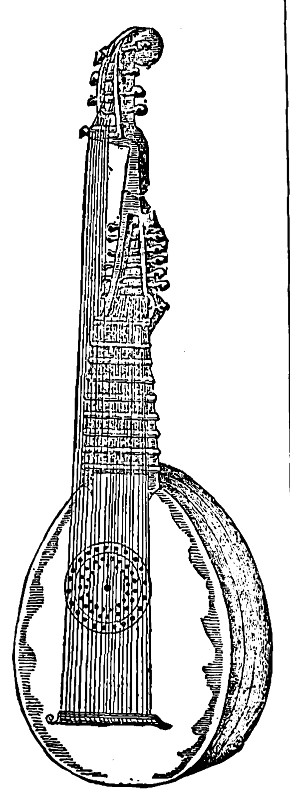

Θεόρβη.

θεὸς (ὁ, ἡ), καὶ ***θεά***, καὶ ***θέαινα***· «ὁ θεός... τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον,... πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή,... ἀνάγκη εἶναί τι ἓν καὶ ἀΐδιον τὸ πρῶτον κινοῦν» (*'Αριστοτ.*)· κατὰ τοὺς Χριστιανούς, «ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων»: «προσκύνει, σέβου τὸν θεόν», «τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστι παρὰ τῷ θεῷ», «δόξα τῷ θεῷ»· || φρ «δι' ὄνομα τ ο ῦ θεοῦ» κοιν. «γιὰ ὄνομα θεοῦ», «πρὸς θεοῦ»· || ἐπὶ ὅρκου: «μάρτυς μου ὁ θεός», «μαρτύρομαι τὸν θεόν», «μὰ τὸν θεόν»· || «θεοῦ θέλοντος» ἢ «ἂν θέλῃ ὁ θεός», «μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ», «σὺν θεῷ»· || «ὁ θεὸς νὰ δώσῃ» ὁ θεὸς νὰ βοηθήσῃ· || «ὁ θεὸς μαζί σου», «ὁ θεὸς βοηθός»· || «θεέ μου φύλαττε», «αὐτὸς εἶναι θεέ μου φύλαττε» ἢ «αὐτὸς εἶναι ὁ θεὸς νὰ σὲ φυλάῃ» δηλαδὴ ἐπικινδυνότατος· || παροιμ. «θεέ μου φύλαγέ με ἀπὸ τοὺς φίλους μου, καὶ τοὺς ἐχθρούς μου ἐγὼ τοὺς συγυρίζω», «ὁ θεὸς ἀργεῖ, μὰ δὲ λησμονεῖ», «ἔχεις θεό; —ἔχω· ἔχεις χαμωθεό; —δὲν ἔχω· ἔ, οὔτε θεὸ ἔχεις»· || ἀρχ. «ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, — τῆς θαλάσσης», «ἡ θεὰ τῆς σοφίας, — τοῦ ἔρωτος», «Ζεὺς πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»· || μεταφ. ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον σφόδρα τιμῶμεν καὶ οἱονεὶ λατρεύομεν: «αὐτὸς εἶναι ὁ θεός μου, εἰς αὐτὸν ὀφείλω τὸ εἶναί μου», «τὸ χρῆμα εἶναι ὁ θεός του»· || φρ. «εἶσαι θεὸς» ἢ «εἶσαι ἕνας θεὸς» ἔκφρασις ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν εὐαρεστήσαντα· || φρ. «ἐλέῳ θεοῦ» θείᾳ ἐπινεύσει ἢ ἐντολῇ, κατὰ τὴν θεοκρατικὴν ἀντίληψιν τῆς βασιλείας: «Ὄθων, ἐλέῳ θεοῦ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος» πβλ. καὶ μεσαιων. «Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων ὁ Παλαιολόγος» (πβλ καὶ λ. *σκῆπτρον*)· καὶ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν: «Γρηγόριος ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, οἰκουμενικὸς πατριάρχης»· || φρ. «ἀπὸ μηχανῆς θεὸς» ἢ «θεὸς ἀπὸ μηχανῆς» ἐπὶ δυσχεροῦς περιστάσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπαλλασσόμεθα δι' εὐτυχοῦς τινος συμπτώσεως, ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἀρχαίων δραμάτων, τῶν ὁποίων ἡ λύσις ἐδίδετο ὑπὸ θεοῦ ἢ ἥρωος ἐμφανιζομένου ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Β. Φ.

— **[ΦΙΛΟΣ. ΘΡΗΣΚ.]** *Θεὸς* ἐν θρησκειολογικῇ ἐννοίᾳ σημαίνει τι διάφορον τοῦ διὰ τοῦ αὐτοῦ ὅρου ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ σημαινομένου. Ὁ μὲν θεὸς τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἔννοια, εὑρεθεῖσα διὰ μακρᾶς σειρᾶς κρίσεων καὶ συλλογισμῶν, μεταφυσικὴ ἀρχὴ ἢ προϋπόθεσις ἐστερημένη ζωῆς, πολλάκις πιθανὴ ὑπόθεσις, στηριζομένη ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν καὶ χρησιμεύουσα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κοσμοθεωρίας. Ὁ θεὸς τῆς θρησκείας τοὐναντίον πηγάζει ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, εἶναι βίωμα καὶ συναίσθημα καὶ διὰ τοῦτο πραγματικότης ζωῆς καὶ περιεχόμενον ζωῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφοσιοῦται ὁ βιῶν τὸν θεόν, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἀποθνήσκει καὶ διὰ τοῦ ὁποίου δημιουργεῖ ἑαυτόν, συνιστᾷ κοινωνίαν καὶ ἐποικοδομεῖ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους. Ὁ θεὸς τῆς θρησκείας δὲν εἶναι προϊὸν νοητικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἀλλ' ὑπόθεσις τῆς καρδίας, ἥτις ἔχει κατὰ τὸν Πασκὰλ λόγους ἀγνώστους εἰς τὸ λογικόν, ἢ μᾶλλον ὑπόθεσις ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν δημιουργεῖται ὑπὸ τῆς γνώσεως, ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἐμβάλλεται καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην ὑπὸ τῶν κεκτημένων ἤδη βιώματα τοῦ θεοῦ ἐρευνητῶν, οἵτινες τὴν διὰ τῆς καρδίας αὐτῶν βιωθεῖσαν πραγματικότητα τοῦ θεοῦ ρέπουσι νὰ ἀνυψώσωσιν εἰς γνῶσιν καὶ ἐπιχειροῦσι νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν μέσων, ἅπερ παρέχει ἡ ἐπιστήμμη. Ὁ θεὸς τῆς θρησκείας ἀνήκει εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως ἡ τέχνη εἰς τὴν αἰσθητικὴν συνείδησιν καὶ ὅπως ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ τὰ ἠθικὰ ἰδανικὰ εἰς τὴν ἠθικὴν συνείδησιν αὐτῆς. Προϋπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἡ συνείδησις καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς ἐπιδρῶσαι ἐμπειρίαι καὶ περιπέτειαι τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς θρησκευτικῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ τῶν κανόνων τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας δέον νὰ ὁρμώμεθα. Τὴν θρησκευτικὴν ὅμως ταύτην συνείδησιν καθορίζομεν καὶ διαπιστοῦμεν διὰ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ ἐπιστήμη, καὶ δὴ ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων καὶ ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζει πάλιν τὴν ἔρευναν αὐτῆς ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας τῇ βοηθείᾳ τῆς καθόλου φιλοσοφίας. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη διδάσκει, ὅτι αἱ περὶ θεοῦ παραστάσεις, ὡς περιεχόμενον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι διάφοροι κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ παράστασις τοῦ θεοῦ εἶχέ τι τὸ ὅλως ἀόριστον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄνευ σχήματος καὶ ἄνευ προσωπικότητος, χαρακτηριζόμενον ὡς «δύναμις», κατοικοῦσα ἐντὸς παντὸς αἰσθητοῦ ἀντικειμένου καὶ στερουμένη οἱουδήποτε ἠθικοῦ γνωρίσματος. Οὕτως ἐμφανίζουσιν ἡμῖν τὸ θεῖον αἱ θρησκεῖαι τῶν ἀγρίων λαῶν ἢ μᾶλλον τὰ ἐν αὐταῖς ὑπολείμματα τῆς πρωτογενοῦς θρησκείας, ἥτις προηγήθη τῶν θρησκειῶν τούτων. τελουσῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀλλήλων καὶ διασωσασῶν ἐξέλιξίν τινα, ἀπομακρύνασαν αὐτὰς τῆς καθ' αὑτὸ πρωτογενοῦς θρησκείας. Τίνες οἱ ψυχολογικοὶ ὅροι τῆς γεννήσεως τῆς παραστάσεως τοῦ θεοῦ καθόλου εἶναι ζήτημα, ὅπερ θὰ ἐξετασθῇ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν θρησκείαν καθόλου ἐν τῷ οἰκείῳ ἄρθρῳ. Ἐνταῦθα πρόκειται νὰ παράσχωμεν ἁπλῶς, ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως τῆς περὶ θεοῦ παραστάσεως ταύτης. Διὰ τῆς λατρείας τῶν ψυχῶν τεθνεώτων ἀρχηγῶν καὶ ἄλλων διακεκριμένων ἀνθρώπων ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς ἐμψυχώσεως καὶ προσωποποιήσεως φυσικῶν φαινομένων καὶ ἀντικειμένων ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἀόριστος ἐκείνη καὶ ἀπρόσωπος περὶ θεοῦ παράστασις λαμβάνει ὡρισμένην μορφὴν καὶ διακρίνεται συγχρόνως εἰς πολλὰς ἐπὶ μέρους παραστάσεις, ὡς ἀπῄτει τὸ πλῆθος τῶν φαινομένων καὶ ἀντικειμένων τῆς φύσεως καὶ αἱ εἰς τάξιν θεῶν ὑψωθεῖσαι ψυχαὶ τῶν προγόνων (βλ. καὶ λ. *ἡρωολατρεία*). Οὕτω διὰ τοῦ φετιχισμοῦ καὶ τοῦ ἀνιμισμοῦ ὁδηγούμεθα εἰς τὸν πολυδαιμονισμὸν ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ καὶ τὸν πολυθεϊσμόν, ὅστις εἶναι κατ' οὐσίαν λατρεία τῆς φύσεως. Ἐκ τοῦ πολυθεϊσμοῦ δὲ πάλιν τούτου γεννᾶται διὰ τῆς ἐξάρσεως ἑνὸς ἐκ τῶν θεῶν αὐτοῦ ὁ ἑνοθεϊσμὸς ἢ ἡ μονολατρεία, ἥτις διαφέρει τοῦ μονοθεϊσμοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἀρνεῖται τὸ πλῆθος τῶν θεῶν, ἀλλὰ λησμονεῖ αὐτοὺς διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς εἰς ἕνα μόνον ἐξ αὐτῶν, ἀποδειχθέντα ἰσχυρότερον ἢ εὐνοϊκώτερον. Ἡ μονολατρεία αὕτη ὁδηγεῖ τέλος εἰς τὸν μονοθεϊσμόν, τὸν ὁποῖον ὑπέθεσαν μέν τινες, καὶ ἰδίᾳ ὁ Schröder, ὡς τὴν ἀρχικὴν μορφὴν τῆς θρησκείας, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἐσφαλμένως, ἐφόσον τὰ δεδομένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐστηρίχθη, ἐπιδέχονται ἄλλην ἑρμηνείαν, ἀποδεκτὴν ὑπὸ τῆς μεγίστης πλειονότητος τῶν θρησκειολόγων. Ὅπως ἡ μονολατρεία ὀφείλεται εἰς διαφόρους ψυχολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς λόγους, ἰδιάζοντας εἰς τοὺς λαούς, παρ' οἷς ἐνεφανίσθη, οὕτω καὶ ἡ ποικιλία τῶν δαιμόνων καὶ τῶν θεῶν εἰδικώτερον, οἱ διάφοροι χαρακτῆρες αὐτῶν, αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ ἰδιότητες ἐξηγοῦνται ἐκ τῶν ὅρων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν ἐν γένει. Ἡ ἐκδοχὴ λ.χ. τῶν θεῶν ὡς ὄντων φιλανθρώπων καὶ εὐμενῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν θνητῶν προϋποθέτει ἐξημέρωσιν καὶ μόνιμον συμβίωσιν. Ἐξ ἄλλου εἶναι φανερὸν ὅτι ἄλλως ἐξελάμβανον τοὺς θεοὺς οἱ νομάδες καὶ ἄλλως οἱ γεωργοί, ἄλλως οἱ ζῶντες ἐκ τῆς ἁλιείας καὶ ἄλλως οἱ μετερχόμενοι τὴν ἐμπορίαν. Προϊόντος τοῦ χρόνου μεγάλην ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς περὶ θεῶν παραστάσεως, τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἱεραρχικῆς τάξεως, τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σχέσεως αὐτῶν, ἡ προαγωγὴ τῶν ἄλλων κύκλων τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ὁ ἀνθρωπισμός. Ἰδίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς γνώσεως καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως συντελοῦσι κατὰ πολὺ εἰς καθαρωτέραν περὶ τοῦ θείου παράστασιν καὶ εἰς τὴν γέννησιν τῆς ἰδέας τοῦ μονοθεϊσμοῦ, ὡς βλέπομεν λ.χ. ἐν τῇ ἑλληνικῇ θρησκείᾳ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ διὰ τῆς προαγωγῆς τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῇ βοηθείᾳ τῶν μεγάλων προφητῶν. Ἡ θεοκρασία, ἡ ἀνάμειξις τῶν θρησκειῶν, ἡ ἀρξαμένη δι' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τελειωθεῖσα κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους, συμβάλλει καὶ αὕτη μεγάλως εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μονοθεϊστικῆς ῥοπῆς, ἥτις ἐν Ἑλλάδι ἄρχεται ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἐλεατῶν. Διὰ δὲ τῆς μεταξὺ θρησκείας καὶ φιλοσοφίας ἀλληλεπιδράσεως δημιουργοῦνται διάφοροι περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἀντιλήψεις, ὧν ἡ ἔρευνα ἀνήκει ἐξ ἴσου εἴς τε τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Σπουδαιότεραι εἶναι αἱ περὶ θεοῦ ἔννοιαι, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις ἢ ταυτίζει θεὸν καὶ κόσμον, θεωροῦσα τὸν κόσμον ἀποκάλυψιν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ὅτε ὁδηγεῖ εἰς τὸν θρησκευτικὸν *μονισμὸν* (βλ. λ.), ἢ διακρίνει αὐστηρῶς μεταξὺ θεοῦ καὶ κόσμου, δεχομένη αὐτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας ἀντίθεσιν μεταφυσικὴν καὶ ἠθικήν, ὁπότε ἔχομεν τὴν θρησκευτικὴν *διαρχίαν* (βλ. λ.). Μετὰ τῆς πρώτης ἐκδοχῆς συνδέεται συνήθως ἡ περὶ τοῦ θεοῦ ὡς ἀπροσώπου ὄντος ἢ καὶ ὡς ὑπερπροσωπικῆς ὀντότητος ἀντίληψις, μετὰ δὲ τῆς διαρχίας ἡ περὶ αὐτοῦ ὡς προσωπικότητος πεποίθησις. Μονιστικὸς εἶναι ὁ θεὸς κατὰ τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ συστήματα τῶν Ἰνδιῶν, διαρχικὴ ἐξ ἀντιθέτου ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἐν τῷ παρσισμῷ καί, εἰς πολὺ μικρότερον βαθμόν, ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ. Ὡς φαινόμενον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ὁ θεὸς ἀποτελεῖ τὴν ὑψίσην ἀξίαν τῆς θρησκευούσης ψυχῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾷ αὕτη ὁλόκληρον τὴν ὕπαρξιν καὶ διὰ τῆς ὁποίας καθορίζει τὰ φρονήματα καὶ τὰς πράξεις αὐτῆς (βλ. λ. *ἀπολύτρωσις*). Ὁ θεὸς ὡς ὑψίστη ἀξία ἀντικατοπρίζεται ἐν τῇ θρησκευτικῇ συνειδήσει κατὰ διαφόρους μορφάς, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι γνωσταὶ ὡς *θεϊσμὸς* (βλ. λ.) καὶ ὡς *πανθεϊσμὸς* (βλ. λ.). Ἀμφότεραι αὗται αἱ μορφαί, ὡς καθαρῶς θρησκευτικοὶ τύποι λαμβανόμεναι, ἔχουσι κοινὴν τὴν βάσιν, ἀφ' ἧς ὁρμῶνται, τουτέστιν τὴν πραγματικότητι ἐν τῇ ἀντιθέσει αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ὑψίστην ἀξίαν. Ἀλλ' ἡ οὐσιώδης αὐτῶν διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν μὲν τῷ πανθεϊσμῷ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ, τοῦ ἐγκοσμίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποχωροῦσιν αἱ προσωπικαὶ ἀξίαι ἀπέναντι τῶν ἀντικειμενικῶν, ἄλλαις λέξεσι τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαρτήσεως εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ συναισθήματος τῆς ἀπολυτρώσεως. Ἐν δὲ τῷ θεϊσμῷ τοὐναντίον ἐξαίρεται ἡ προσωπικότης, ἐξασθενεῖ τὸ συναίσθημα τῆς πραγματικότητος καὶ ἐπικρατεῖ ὁ πόθος πρὸς τὸ ὑπερβατικόν, τὸ ἐπέκεινα καὶ ὑπερκόσμιον. Ἑκάτερος δὲ πάλιν τῶν τύπων τούτων διακρίνεται εἰς διαφόρους ἐπὶ μέρους τύπους, ἀναλόγως πρὸς τὴν ψυχοσύνθεσιν, πρὸς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀποκαλύπτεται ἡ ὑψίστη ἀξία, ἣν καλοῦμεν θεόν. Ὁ Σπινόζας λ. χ. ὡς θρησκευτικὴ προσωπικότης ἀνήκει εἰς τὸν λογοκρατικὸν λεγόμενον πανθεϊσμόν, διότι ἐν αὐτῷ κυριαρχεῖ ἡ συνείδησις τῆς τάξεως ἐν τῇ συνόλῳ συναρμογῇ τῆς πραγματικότητος, τὴν δὲ θρησκευτικότητα αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ ταπεινόφρων ὑποταγὴ ὑπὸ τὴν ἀδιάσπαστον ταύτην ἅλυσιν τῶν νόμων, οἵτινες εἶναι ἀπόρροια τῆς μαθηματικῆς νοήσεως τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ τύπος οὗτος περικλείει ἐν ἑαυτῷ ποιάν τινα ἀδράνειαν καὶ παθητικότητα, αἵτινες δὲν ἀπέχουσι πολὺ ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς. Ὅπου τοὐναντίον τὴν βάσιν ἀποτελεῖ τὸ ἐρωτικὸν συναίσθημα ἐν τῇ γενικωτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ὅπου ἀντὶ τῆς ἠρεμίας τοῦ Σπινόζα ἐμφανίζεται ὁ μὴ γνωρίζων ὅρια ἐνθουσιασμός, ὡς παρὰ Βρούνῳ καὶ Γκαῖτε, συναισθάνεταί τις ἑαυτὸν συνδεδεμένον πρὸς δυνάμεις συγγενεῖς, τὸ συναίσθημα δὲ τοῦτο ἐπιφέρει στιγμιαίας ἐξάρσεις, αἵτινες ὅμως διδάσκουν ταχέως ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπερβῶμεν τὰ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος διαγραφόμενα ὅρια. Ὁ τύπος οὗτος καλεῖται αἰσθητικὸς ἢ καλολογικὸς πανθεϊσμός, οἱ δὲ εἰς τοῦτον ἀνήκοντες ἄνθρωποι ἔχουσι κοινὴν τὴν τύχην πρὸς τὸν Ἴκαρον. Ὁ ἐξελικτικὸς τέλος πανθεϊσμός, οὗ κλασσικὸς ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Schelling, δέχεται μὲν τὸν θεὸν ὡς τὴν ζωτικὴν ἀρχὴν τοῦ Εἶναι καὶ τοῦ Γίγνεσθαι, μετ' αὐτῆς ὅμως συνδέει καὶ τὴν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν ὁρμὴν τοῦ αἰσθητικοῦ πανθεϊσμοῦ. Εἰς διαφόρους ἀποχρώσεις διακρίνεται καὶ ὁ θεϊστικὸς τύπος. Τοιαῦται εἶναι ὁ μεταφυσικὸς θεϊσμός, ὅστις μεταθέτει τὴν ὑψίστην ἀξίαν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ἐκδέχεται τουτέστι τὸν θεὸν ὡς ὑπερβατικὸν καὶ ὡς βούλησιν καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐπιστημονικῶν διαφερόντων· ὁ ἠθικὸς θεϊσμός, ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ σχέσεων καὶ ἐκλαμβάνει τὸν θεὸν ὡς τὸν ἐγγυητὴν τῆς ἠθικῆς ἐν τῷ κόσμῳ τάξεως, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐν μέρει ὁ Αὐγουστῖνος· τέλος ὁ προσωπικὸς θεϊσμός, ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀγάπης, ὡς τῆς δυνάμεως, δι' ἧς συγχωνεύονται πρὸς ἀλλήλας αἱ ψυχαί, καὶ θεωρεῖ τὸν θεὸν ὡς πατέρα, ὅστις ἐξ ἀγάπης δημιουργεῖ τὸν κόσμον, προνοεῖ περὶ αὐτοῦ, ἀπολυτρώνει αὐτὸν καὶ σῴζει. Μέσος μεταξὺ θεϊστικοῦ καὶ πανθεΐζοντος τύπου ἵσταται ὁ θεὸς τοῦ πανθεϊσμοῦ ὅστις κέκτηται τὰς ἰδιότητας ἀμφοτέρων ἐκείνων τῶν θρησκευτικῶν τύπων, περιλαμβάνων ἐν ἑαυτῷ τὸν κόσμον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξαντλῆται ἡ οὐσία αὐτοῦ ἐν αὐτῷ. Αἱ διάφοροι αὗται περὶ θεοῦ ἀντιλήψεις δημιουργοῦσιν οὐ μόνον τύπους θρη-

Digitized by Google

σκευτικότητος, ἀλλὰ καὶ τὰς θεολογικὰς λεγομένας ῥοπὰς ἐν τῇ μεταφυσικῇ. Τὸ γεγονὸς ἤδη τοῦτο δεικνύει τὴν στενὴν σχέσιν, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ φιλοσοφικῆς καὶ θρησκευτικῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας. Διότι στηρίζεται μὲν ἡ φιλοσοφία ἐπὶ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων καὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ θεοῦ καὶ ἡ ἐκδοχὴ τῆς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεως αὐτοῦ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ τύπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁ φιλοσοφῶν ἄνθρωπος, ὅστις ὡς τοιοῦτος δὲν παύει νὰ εἶναι ὅλος ἄνθρωπος, ὅταν μάλιστα πρόκειται περὶ προβλημάτων οὕτω μεγάλων, οἷα ὁ θεός. Ἡ ἱστορία ἐπικυροῖ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὡς ἐξ ἄλλου δεικνύει τὴν μεγάλην ἀλληλεπίδρασιν, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ θρησκείας καὶ μεταφυσικῆς. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη εἶναι τηλικαύτη, ὥστε δὲν εἶναι ὑπερβολικὸν τὸ λεχθέν, ὅτι τὰ φιλοσοφήματα ἑκάστης ἐποχῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῶσι καὶ νὰ ἑρμηνευθῶσιν, ἐὰν δὲν συνεξετάζωνται ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὴν θρησκείαν. Τοῦτο ἰσχύει πρὸ πάντων περὶ τῆς ἰνδικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πλατωνικῆς, ἥτις ἀνήκει συγχρόνως εἴς τι τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων. Παραπλησία σχέσις ὑπάρχει καὶ μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας· ὁ εἰς γνῶσιν ἀνυψούμενος θεὸς τῆς θεολογίας ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν φιλοσόφων, ὅπως τἀνάπαλιν ἡ ἀφῃρημένη περὶ θεοῦ ἔννοια τούτων δημιουργεῖ κατευθύνσεις ἐν τῇ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ, ἥτις παραλαμβάνουσα τὸν μεταφυσικὸν θεὸν τῆς φιλοσοφίας πειρᾶται νὰ πληρώσῃ αὐτὸν θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Πλησιαίτατα πρὸς τὸν θεὸν τῆς φιλοσοφίας κεῖται ὁ θεὸς τῆς βεδικῆς θρησκείας, ἥτις τὸ θεῖον ὁρίζει ὡς τὸ Βράχμα ἢ τὸ Ἀτμάν, τουτέστιν ὡς τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἀντικειμένοις ἐνοικοῦσαν αἰωνίαν, τὴν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν καὶ κοινὴν δύναμιν, ἥτις δημιουργεῖ ἐξ ἑαυτῆς τοὺς διαφόρους κόσμους, ἵνα πάλιν ἀναλάβῃ αὐτοὺς εἰς ἑαυτήν, οὖσα ἡ μόνη πραγματικότης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κόσμον τῶν φαινομένων. Ἐν τῇ ἐγγὺς Ἀνατολῇ ἀπαντῶμεν κρᾶσιν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἰουδαϊκῶν παραστάσεων κατὰ τοὺς ἀλεξανδρεωτικοὺς χρόνους, παρὰ τοῖς Νεοπλατωνικοῖς ἀνάμειξιν πλατωνικῆς θεολογίας καὶ θρησκευτικῶν περὶ θεοῦ παραστάσεων, παρὰ τοῖς Σχολαστικοῖς συνδυασμὸν τῆς χριστιανικῆς περὶ θεοῦ ἰδέας πρὸς πλατωνικὰ καὶ ἀριστοτελικὰ στοιχεῖα. Ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων γίνεται ἀπόπειρα πρὸς ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ καὶ δημιουργοῦνται αἱ λεγόμεναι ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐντεῦθεν προελθοῦσαν σύγχυσιν θρησκείας καὶ μεταφυσικῆς θέτει τέρμα ὁ Κάντιος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ θεὸς εἶναι τὸ μὲν ἰδέα, τουτέστι πέρα τῆς ἐμπειρίας κείμενον ἰδανικόν, τὸ δὲ αἴτημα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Οὕτω γίνεται ἀφορμὴ νὰ διακριθῇ πάλιν ἡ πίστις ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ δημιουργηθῶσι νέαι ῥοπαὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ. Μετ' αὐτὸν ὁ Φίχτε ἐκλαμβάνει τὸν θεὸν ὡς ζῶσαν καὶ δρῶσαν ἠθικὴν τάξιν ἐν τῷ κόσμῳ, στερουμένην οὐσίας καὶ προσωπικῆς ὑποστάσεως. Ὡς ἀπρόσωπον ἢ ὡς πέρα παντὸς προσωπικοῦ ὑπάρχοντα ἐκδέχεται τὸν θεὸν καὶ ὁ Hartmann, ἀποδίδων εἰς αὐτὸν δύο ἰδιότητας, τὴν ἰδέαν καὶ τὴν βούλησιν, ἢ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον. Οἱ νεώτεροι ὑλισταὶ ταυτίζουσι τὸν θεὸν πρὸς τὴν φύσιν, διδάσκοντες ὅτι θεὸς εἶναι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ δρῶσα ζωϊκὴ δύναμις, παρεμφερῶς πρὸς τοὺς ἀρχαίους ὑλοζωϊστάς.

Οἱ νέοι βιταλισταὶ ἢ ζωτικοκρατικοὶ (βλ. λ. *βιταλισμός*) ῥέπουσιν εἰς τὴν ἀποδοχὴν ψυχικῆς ἢ πνευματικῆς δυνάμεως ῥυθμιζούσης τὸν ὀργανικὸν κόσμον, τὴν ὁποίαν ταυτίζουσι πρὸς τὸν θεόν. Καθόλου δὲ εἰπεῖν ἡ κρατοῦσα ῥοπὴ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν εἶναι ὁ πανθεϊσμός, καὶ δὴ μᾶλλον ὁ ἐξελικτικὸς πανθεϊσμὸς τοῦ τύπου τοῦ Schelling. Παρ' αὐτὸν ὅμως ὑφίσταται καὶ ὁ θεϊσμὸς καὶ ὁ πανθεϊσμός. Ἐν ὡρισμένοις κύκλοις ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὁ ἀγνωστικισμὸς τοῦ Γκαῖτε καὶ ἰδίᾳ τοῦ Spencer, πρὸ πάντων παρά τισι τῶν ὀπαδῶν τῆς θετικοφροσύνης. Τοὐναντίον ὁ δυϊσμός, ἡ πίστις δηλαδὴ ὅτι οὐδεμία σχέσις ὑφίσταται μεταξὺ θεοῦ καὶ κόσμου, οὐδεμία συντήρησις, κυβέρνησις καὶ πρόνοια, δὲν ἀριθμεῖ πλέον ἀξίους μνείας θιασώτας. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προΐδῃ τις ἐπὶ πόσον χρόνον θὰ παραμείνῃ κυριαρχοῦσα ἡ πανθεΐζουσα αὕτη ἐκδοχὴ τοῦ θεοῦ. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας πεῖραν καὶ τὴν ψυχολογικὴν γνῶσιν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι θὰ παραχωρήσῃ πολλάκις τὴν θέσιν αὐτῆς ταύτην εἰς τὸν θεϊσμόν, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς ἱστορικῆς ἀνακυκλήσεως, ὅστις ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ὅπως δι' ὅλα ἐν γένει τὰ φαινόμενα τοῦ ἱστορικοῦ βίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Tiele*, Einleitung in die Religionswissenschaft, 1901.—*Robinson*, Introduction à l'histoire des religions (μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ) 1929.—*Sabatier*, Esquisse d'une philosophie de la religion, 1897.—*James*, The Varieties of Religions Experience, 1902. —*Wundt*, Völkerpsychologie (Mythus und Religion) 1905—1909. — *Grunwald*, Geschichte der Gottesbeweise im Mittelalter, 1907. — *Fraser*, Philosophy of Theism, 1899, β' ἔκδ. —*Geyser*, Das philosophische Gottesproblem, 1899. —*Traub*, Theologie und Philosophie, 1910. —*Hauer*, Die Religionen, 1923. —*Lechmann und Bertholet* Lehrbuch der Religionsgeschichte, 1928.—*Bousset*, Unser Gottesglaube, 1908.—*O. Holtzmann*, Der christliche Gottesglaube. 1905. Πρβλ. καὶ τὰς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ὡς καὶ τὰς τῶν θρησκευμάτων.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—[ΔΟΓΜ.] Πᾶσα γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου περὶ τοῦ *Θεοῦ* στηρίζεται ἐπὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως τῆς τε φυσικῆς καὶ ὑπερφυσικῆς. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν φυσικὴν καὶ ὑπερφυσικὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ φυσικὴ γνῶσις εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἔχει ἀνάγκην συμπληρώσεως διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως στηριζομένη γνῶσις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πλήρης καὶ τελεία. Ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἡμῶν εἶναι ἐπὶ μέρους καὶ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, μόνον δὲ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ὅτε θὰ βλέπωμεν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, θὰ ἀποβῇ πλήρης καὶ τελεία. Κατὰ ταῦτα καὶ διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως δὲν λαμβάνομεν γνῶσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουσι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον, ὅτι αἱ περὶ Θεοῦ ἀποδείξεις, ὧν αἱ κυριώτεραι εἶναι: 1) ἡ κοσμολογική, 2) ἡ τελολογική, 3) ἡ ὀντολογική, 4) ἡ ἠθικὴ καὶ 5) ἡ ἱστορική, δύνανται μόνον νὰ στηρίξωσι τὸν ἐν τῇ πίστει κλονιζόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ πείσωσι τὸν μὴ θέλοντα νὰ πεισθῇ. Ἡ κυριωτέρα ἔλλειψις τῶν περὶ Θεοῦ ἀποδείξεων εἶναι, ὅτι προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσι προσωπικὸν Θεόν, ὃν βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ἀποδείξωσι, διότι αὗται δύνανται τὸ πολὺ νὰ ἀποδείξωσιν ἀφῃρημένον τι ὄν, ὅπερ δὲν διακρίνεται σαφῶς τοῦ κόσμου. Οὐ μόνον δὲ μεμονωμέναι, ἀλλὰ καὶ ἡνωμέναι αὗται δὲν δύνανται νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ πείσωσι τὸν μὴ θέλοντα νὰ πεισθῇ.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ἥτις ὅμως ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως διδασκομένη ἀποδίδει αὐτῷ διαφόρους ἰδιότητας ἢ προσόντα. Αἱ ἰδιότητες αὗται δὲν εἶναι πραγματικαὶ διαιρέσεις ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἁπλῶς ὑποκειμενικαὶ ἀντιλήψεις, ἀλλ' ὑποκειμενικαὶ παραστάσεις τῶν πραγματικῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Κατὰ ταῦτα τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι αὐθαίρετα καὶ ἀνυπόστατα κατασκευάσματα τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἀλλ' ἐκφαίνουσι τὰς πραγματικὰς σχέσεις τοῦ ἁπλοῦ ὄντος, τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ θέλουσι νὰ δηλώσωσιν οἱ πατέρες, λέγοντες ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. Ἀφοῦ τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑποκειμενικαὶ ἀντιλήψεις τῶν πραγματικῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, σχετίζοντες τὸν Θεὸν πρὸς τὸν κόσμον καὶ θεωροῦντες αὐτὸν ἀμέτοχον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀτελειῶν, μετέχοντα δὲ ἐν ἀπολύτῳ βαθμῷ τῶν τελειοτήτων αὐτοῦ, αἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ, δυνάμεθα ὁπωσδήποτε νὰ λάβωμεν γνῶσιν τῶν ἰδιωμάτων τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἡ σχολαστικὴ θεολογία στηριζομένη ἐπί τε τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ψευδοδιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐδίδασκεν ὅτι ὑπάρχουσι τρεῖς ὁδοὶ ἢ τρόποι πρὸς εὕρεσιν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁδὸς τῆς ἀρνήσεως (via negationis), ἡ ὁδὸς τῆς αἰτιότητος (via causalitatis) καὶ ἡ ὁδὸς τῆς ὑπεροχῆς (via eminentiae).

Ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῶν νεωτέρων δογματικῶν οἱ μὲν κατατάσσουσιν αὐτὰς θεωρητικῶς, παράγοντες ἔκ τινος θεμελιώδους ἰδιότητος τὰς λοιπάς, οἱ δὲ ἐμπειρικῶς. Οἱ πρῶτοι θεωροῦσιν ὡς θεμελιώδη ἰδιότητα τὴν ἀγάπην ἢ τὴν προσωπικότητα, ἢ τὸ ἀπόλυτον, οἱ δεύτεροι δέχονται διαφόρους διαιρέσεις. Οὕτω διαιροῦσι τὰς ἰδιότητας εἰς ἀρνητικὰς καὶ θετικάς, ἢ ἀπολύτους καὶ σχετικάς, ἐμμόνους καὶ μεταβατικάς, ἠρέμους καὶ ἐνεργούς. Ἡ ὀρθοτέρα διαίρεσις εἶναι εἰς φυσικὰς (πανταχοῦ παρουσία, αἰωνιότης καὶ παντοδυναμία), λογικὰς (παγγνωσία καὶ πανσοφία) καὶ ἠθικὰς (ἁγιότης, δικαιοσύνη καὶ ἀγάπη). Κ. Ι. Δ.

— [ΘΕΟΣΟΦ.] Ἡ λέξις *Θεὸς* ἢ *Λόγος* δίδεται τόσον εἰς τὴν παγκοσμίαν συνείδησιν τὴν διέπουσαν τὰ πάντα, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας μικροτέρας συνειδήσεις, ὅπως εἶναι οἱ Λόγοι οἱ δημιουργοὶ ἑνὸς τμήματος τοῦ σύμπαντος ἢ ἑνὸς ἡλιακοῦ συστήματος. Οἱ Λόγοι οὗτοι, ἂν καὶ κύριοι τοῦ συστήματός των, διέπονται ὑπὸ τῆς παγκοσμίας συνειδήσεως, τῆς ὁποίας καὶ ἀποτελοῦσιν ἓν μέρος. Ὁ παγκόσμιος Θεὸς ἢ Λόγος εἶναι ἡ τὰ πάντα συντηροῦσα καὶ ζωογονοῦσα ζωή. Ἡ θεία αὕτη ζωὴ καὶ συνείδησις ὑπάρχει εἰς τὸ κάθε τι, εἶναι τὸ κάθε τι θὰ ἦτο ὀρθότερον, διότι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ὕλη εἶναι εἷς ἰδιαίτερος τρόπος τῆς ἐκφράσεώς του. Κάθε τι τὸ ὁποῖον συμβαίνει ὑπακούει εἰς νόμους, γνωστοὺς ἢ ἀγνώστους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς θελήσεώς του. Ὑπάρχει ὅμως καὶ πέραν καὶ ἐκτὸς τοῦ σύμπαντός του. Μία ἀρχαία ἰνδικὴ γραφὴ λέγει: «Δημιουργήσας τὸν κόσμον δι' ἑνὸς μέρους τοῦ ἑαυτοῦ μου, παραμένω». Ἡ θεοσοφικὴ ἑπομένως ἀντίληψις εἶναι κατ' ἐξοχὴν πανθεϊστική, ἀποκλείουσα ἀπολύτως τὴν ἰδέαν ἑνὸς θεοῦ προσωπικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπεμβαίνει αὐθαιρέτως εἰς τὴν δημιουργίαν του. Ἐντὸς τῆς θείας ταύτης συνειδήσεως, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐκτὸς χώρου καὶ χρόνου, τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον συνυπάρχουν ὡς ἓν αἰώνιον παρόν. Ὅταν σημάνῃ ἡ ὥρα τῆς μεγάλης νυκτός, ὁ λόγος θὰ παύσῃ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ θέλῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ σύμπαντος καὶ τὸ πᾶν θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀνεκδήλωτόν του κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐκλαμβάνει ὡς μηδέν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. P. Blavatsky*, The Secret Doctrine. — *Dr Annie Bessant*, A study in consciousness. Π. Π. Χ

— **Θεὸς Ἄγνωστος** *[Μυθολ.]*· βλ. λ. *Ἄγνωστος Θεός*.

— **θεὸς ἀπὸ μηχανῆς** *[Θεατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ διὰ τῆς ἀπὸ σκηνῆς ἐμφανίσεως θεοῦ τινος ἀπότομος λύσις δραματικοῦ τινος ἔργου, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκ τῆς μεγάλης πλοκῆς αὐτοῦ ὁρμαὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἡρώων συνεστρέφοντο καὶ περιεπλέκοντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ ποιητὴς νὰ μὴ δύναται νὰ εὕρῃ οὐδετέραν τῶν ἐξόδων, οὔτε τὴν ὑπερίσχυσιν καὶ νίκην τοῦ ἑνός, οὔτε τὴν εἰρήνην καὶ συνδιαλλαγὴν τῶν ἀνταγωνιζομένων: «Οἱ τραγῳδοὶ ἐπειδάν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι θεοὺς αἴροντες» (*Πλάτ.* Κρατύλ. 425). «Ἔπειθ' ὅταν μηδὲν δύνωντ' εἰπεῖν ἔτι (...αἴρουσιν ὑπὲρ δάκτυλον τὴν μηχανὴν) καὶ τοῖς θεωμένοισιν ἀποχρώντως ἔχει...» (*Ἀντιφ.* παρ' Ἀθηναίῳ). Ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς δράμασι κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους ἐποιοῦντο τὴν ἐπὶ σκηνῆς ἐμφάνισίν των οἱ θεοί. Πρῶτον, διὰ τῶν ἄνω παρόδων, δι' ὧν εἰσήρχοντο καὶ οἱ λοιποὶ ὑποκριταί, ὅπως λ. χ. εἰσήρχετο ἡ Ἀθηνᾶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Αἴαντος» τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐν τῷ «Ἱππολύτῳ» τοῦ Εὐριπίδου, ὅτε ἐπισκέπτεται τὸν θνήσκοντα ἥρωα ἐν τῇ ἐπιθανατίῳ κλίνῃ του. Δεύτερον, ἀφ' ὑψηλοῦ, ἐπὶ τοῦ καλουμένου *θεολογείου* (βλ. λ.), ἂν καὶ ἐν ταῖς μέχρις ἡμῶν διασωθείσαις τραγῳδίαις οὐδὲν τοιοῦτον εὑρίσκεται παράδειγμα· ἐν τούτοις ἱστορεῖται, ὅτι ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ τραγῳδίᾳ τοῦ Αἰσχύλου «Ψυχοστασία» ἐνεφανίσθη ὁ Ζεὺς ἐπὶ τοῦ θεολογείου καὶ λαβὼν πλάστιγγα ἐζυγοστάτησε τὰς ψυχὰς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Μέμνονος (*Πολυδ.* IV, 130.) Καὶ τρίτον, διὰ τῆς *μηχανῆς* (βλ. λ.), διὰ νὰ δοθῇ, ὡς ἐλέχθη, εὐχερεστέρα λύσις εἰς τὰς δυσεπιλύτους περιπτώσεις τῶν διαφόρων τῆς τραγῳδίας περιπετειῶν, μέσον τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη σχεδὸν μόνος ὁ Εὐριπίδης. Ὁ Σοφοκλῆς μετεχειρίσθη τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεὸν ἐν τῷ «Φιλοκτήτῃ». *Μηχανὴν* ἐπίσης εἶχον καὶ οἱ Ρωμαῖοι διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν διαφόρων θεοτήτων κατὰ τὰς λύσεις τῶν τραγῳδιῶν καὶ τῶν κωμῳδιῶν, λ. χ. τοῦ Διὸς ἐν τῷ «Ἀμφιτρύωνι» τοῦ Πλούτου. Ν. Ι. Λ.

Θεός. Ἓν ἐκ τῶν πολλῶν ἐπωνύμων *Ἀντιόχου* τοῦ *Α'*, βασιλέως τῆς Κομμαγηνῆς.

θεοσ—· θέμα τῆς λ. *Θεὸς* ὡς πρώτου συνθετικοῦ εἰς τὰ *θεόσδοτος* καὶ *θεόσδωρος* κατὰ τὸ *διόσδοτος*.

θεοσέβεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θεοσεβοῦς, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια.

— **Θεοσέβεια.** Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Καΐρη κηρυχθεῖσα θρησκεία, ἡ ὁποία ἐδέχετο ὡς μόνα δόγματα τὰς ἁπλᾶς ἀληθείας, τὰς εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον προσιτάς, περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, δὲν παρεδέχετο δὲ τὸ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, οὐδὲ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς ἁπλοῦν διδάσκαλον τῆς ἠθικῆς παρ' Ἑβραίοις. Διὰ τῆς Θεοσεβείας καθιεροῦται ἡ ἔρευνα τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περὶ τὸ κρίνειν καὶ διανοεῖσθαι ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Θεσσεβείας θεωρεῖ ἐγγενῆ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀρνεῖται δ' ἡ Θεοσέβεια πᾶσαν ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Θεμελιώδη αὐτῆς δόγματα εἶναι ἡ ὕπαρξις ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, δημιουργοῦ τοῦ κόσμου καὶ προνοητοῦ, καὶ ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπ' αὐτῶν ἑδράζεται ἡ Θεοσέβεια ὡς θρησκευτικὸν ἅμα καὶ ἠθικὸν σύστημα, παρέχον, κατὰ τὸν ἱδρυτὴν αὐτῆς, τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ γνῶσιν καὶ διαγράφον τὴν ἀληθῆ κατὰ Θεὸν ζωήν, δυναμένην νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς λογικὸν καὶ τέκνον Θεοῦ καὶ μέτοχον τῆς ἐν τῷ Θεῷ ἀϊδίου μακαριότητος. Ὠνόμασε δ' ὁ Θεόφιλος Καΐρης τὸ θρησκευτικόν του σύστημα *Θεοσέβειαν* κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἔννοιαν τῆς λέξεως, σημαινούσης τὴν θρησκείαν. Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

θεοσεβὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τὸ)· ὁ σεβόμενος τὸν Θεόν, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβής.

Θεοσέβιος. Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, μαθητὴς τοῦ Ἱεροκλέους καὶ διδάσκαλος Ἰσιδώρου τοῦ Γαζαίου. Ἐπραγματεύθη περὶ ἠθικῆς, ἐξαίρων τὴν σπουδαιότητα ταύτης, τῆς ὁποίας τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἀνεγνώριζε κατὰ βάθος ὁ ἴδιος. Ὁ Δαμάσκιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰσιδώρου λέγει περὶ αὐτοῦ: «ἔλεγε μὲν

Digitized by Google

ὁ Θεοσέβιος τὰ πολλὰ ἀπὸ τῶν Ἐπικτήτου σχολῶν, τὰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπετεχνᾶτο τῆς ἠθικῆς διανοήματα». Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι μεγάλην ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Ἐπικτήτου. Δ. Μ. Μ.

Θεοσεβισμὸς (ὁ)· τὸ θρησκευτικὸν σύστημα τοῦ Θεοφ. Καΐρη (βλ. *Θεοσέβεια*).

Θεοσκέπαστος. Γυναικεία μονὴ Τραπεζοῦντος, ὑπερκειμένη τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς αὐτῆς εἶναι ὑπὸ σπήλαιον, ὅπερ ἀπετέλει κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τὸ θρησκευτικὸν ἄσυλον τῶν καταδιωκομένων Χριστιανῶν. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔκτισεν αὐτὸ εἰς ναὸν καὶ ἵδρυσε γυναικείαν μονήν. Ἡ Θεοσκέπαστος ἀνεδείχθη κυρίως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος, οἱ ὁποῖοι ἐμεγέθυναν, ἐξωράϊσαν καὶ ἐπλούτισαν αὐτήν. Πολλαὶ κόραι τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καὶ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν τῆς πόλεως ἀναφέρονται ὡς μονάσασαι ἐνταῦθα. Ἀλλ' ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς Κομνηνοὺς εὐεργετήσας τὴν μονὴν καὶ ὡς νέος κτίτωρ αὐτῆς ἀναδειχθεὶς εἶναι ὁ Ἀλέξιος Γ'. Αἱ εἰκόνες τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῆς Θεοδώρας ἐσῴζοντο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, μόλις διαφαινόμεναι ἐπὶ τοῦ τοίχου, πρὸς τὸν ἀριστερὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν. Πολλὰ μέλη τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἐτάφησαν ἐνταῦθα. Μετὰ τὴν ἅλωσιν διετηρεῖτο μέχρι τοῦ 1660, ὅτε ἠρημώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀνεβίωσε δὲ τῷ 1700 ὑπὸ τὴν μοναχὴν Δόμνην. Τῷ 1780 ὑπέστη λεηλασίαν καὶ ἐρήμωσιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνέλαβε. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Θεοσκόπολις. Κακὴ μεσαιωνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ὀνόματος τοῦ *Δομ. Θεοτοκοπούλου* (βλ. λ.).

θεοσκότεινος, —η, —ο· ὁ ἐντελῶς σκοτεινός: «θεοσκότεινη κάμαρη».—Ἐπίρρ. ***θεοσκότεινα***· ἐντελῶς σκοτεινά.

θεοσκοτωμένος, —η, —ο· λέξις ἀρατική: «τί εἶν' αὐτὸ ποῦ ἔκαμες, θεοσκοτωμένε;» ποῦ ὁ Θεὸς νὰ σὲ σκοτώσῃ, νὰ σὲ ἀφανίσῃ· ‖ συνεκδ. ἀσεβής, ἀλιτήριος, φαῦλος, ἀχρεῖος.

θεοσόλη (ἡ) (Théosol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ *θεοβρωμινικὸν ἀσβέστιον*: $(C_7H_7N_4O_2)_2Ca$. Μακραὶ καὶ λεπταὶ βελόναι διαλυταὶ εἰς ὕδωρ καὶ ζέουσαν ἀλκοόλην. Τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ τὰ ἀραιὰ ὀξέα ἀντιδρῶσι μετὰ τῆς θεοσόλης ἀποβάλλοντα ὑπὸ κολλοειδῆ μορφὴν τὴν θεοβρωμίνην. Ἡ θεοσόλη χορηγεῖται εἰς δόσιν μέχρι 0,50, ἐπαρκῆ ἵνα προκαλέσῃ ἄφθονον διούρησιν. Κ. Γ. Μ.

θεοσοφία (ἡ)· ἡ θεία σοφία. Ἂν καὶ ἡ λέξις ἀποδίδεται εἰς τὸν Πὸτ Ἀμὼν καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ νεοαλεξανδρινῶν φιλοσόφων καὶ μυστικιστῶν τῶν τελευταίων αἰώνων, ἐν τούτοις σήμερον δι' αὐτῆς νοοῦμεν τὴν νεωτέραν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται ἡ ἀρχαιοτάτη θεία σοφία, ἥτις ἀποτελεῖ ἓν εὐρύτατον φιλοσοφικοθρησκευτικὸν συνάμα καὶ ἐπιστημονικὸν σύστημα. Εἰς τὴν εὐρυτέραν της καὶ πραγματικὴν ἔννοιαν ἡ θεοσοφία εἶναι τὸ σύνολον τῆς θείας σοφίας καὶ οὐχὶ τὸ μέρος, περιλαμβάνει δηλαδὴ ὄχι μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς θείας σοφίας, τὸ ὁποῖον ἐδόθη κατὰ καιροὺς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε ὡς θρησκεία, εἴτε ὡς φιλοσοφικὴ ἢ μυστικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ κάθε νέαν ὄψιν τῆς μιᾶς ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν κατὰ τὸ παρὸν ἢ καὶ τὸ μέλλον. Καὶ ὑπὸ τὴν συνήθη της ὅμως ἔννοιαν, ἐὰν θελήσωμεν νὰ τὴν καθορίσωμεν, θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ εἴπῃ τις γενικῶς, ὅτι θεοσοφία εἶναι ἡ ἔρευνα, ἡ προσπάθεια πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς θείας σοφίας μᾶλλον, παρὰ ἓν ὡρισμένον σύστημα· ἔρευνα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως καὶ περιλαμβάνει κάθε μέσον δυνάμενον νὰ τὴν βοηθήσῃ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Περιλαμβάνει ἑπομένως ὄχι μόνον κάθε ἀλήθειαν, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὴν βάσιν κάθε μεγάλης θρησκείας, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀνωτέραν ἐκδήλωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ τέχνῃ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εὑρίσκεται καὶ εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς κάθε σαφεστέραν ἐκδήλωσιν τῆς θείας σοφίας, ὅπως π.χ. τὰ ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ καὶ ἑλληνικὰ μυστήρια, ἡ πυθαγόρειος σχολή, ὁ ἐλευθεροτεκτονισμός, ἡ ἀλχημία κ. ἄ., χωρὶς νὰ συνταυτίζεται πρὸς καμμίαν ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τούτων, καθ' ὅσον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἑκάστη ἐξ αὐτῶν παρουσιάζει τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ ὡρισμένας αὐτῆς ὄψεις, ἐνῷ ἡ θεοσοφία προσπαθεῖ νὰ τὰς περιλάβῃ ὅλας. Συμφωνεῖ π. χ. μὲ τοὺς ἀλχημιστὰς ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύστασιν τῆς ὕλης, διότι παραδέχεται ὅτι ἡ ὕλη εἰς τὴν βάσιν της εἶναι ἡ αὐτὴ δι' ὅλα τὰ σώματα. Τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν βασικὴν ἀλήθειαν διὰ τοὺς ἀλχημιστάς, διὰ τὴν θεοσοφίαν εἶναι ἓν μικρὸν μόνον τμῆμα, μία μονομερὴς ὄψις τῆς ὅλης ἀληθείας. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ συνταυτίζεται πλήρως οὔτε μὲ τὴν θεοσοφικὴν καλουμένην διδασκαλίαν, διότι καὶ αὕτη, ἂν καὶ εὐρυτάτη, εἶναι ἓν μέρος μόνον τῆς θείας σοφίας. Συχνὰ ὅμως ἐπέρχεται σύγχυσις καὶ θεωρεῖται ὡς θεοσοφία μία θρησκεία, ἓν δόγμα, μία μονομερὴς διδασκαλία. Ἡ θεοσοφία δὲν εἶναι θρησκεία, καθότι δὲν ἔχει κανὲν δόγμα, θεωροῦσα τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως ὡς τὸ σπουδαιότερον χάρισμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ προτρέπουσα εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἔρευναν. Ἐὰν θελήσωμεν νὰ τὴν ἐξετάσωμεν ὡς μίαν μεταφυσικὴν ἢ φιλοσοφικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὑπάρξεως, ὁ καλύτερός της χαρακτηρισμὸς εἰς ὀλίγας λέξεις θὰ ἦτο τὸ κήρυγμά της, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ γνωρίσῃ τὸ θεῖον, καθ' ὅτι εἶναι πράγματι θεῖος ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ» καὶ ἡ προτροπή της ὅπως ἀνακαλύψῃ τὸν θεὸν ἐν ἑαυτῷ.

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς προσφέρει τὴν θεοσοφικὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ σύνολον τῶν μέχρι τοῦδε δοθεισῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα γνώσεων, χωρὶς νὰ ζητῇ ἀπὸ κανένα νὰ τὰς παραδεχθῇ, παρὰ μόνον ἐὰν ὁ ἴδιος νομίζῃ, ὅτι τὸν βοηθοῦσιν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν προσπάθειάν του ὅπως φθάσῃ ταχύτερον εἰς τὸ τέρμα του. Μελετῶσα τὰς διαφόρους θρησκείας, τονίζει τὴν πραγματικὴν οὐσιώδη ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἑκάστη ἐξ αὐτῶν περικλείει, καὶ ἀπαλλάττει ταύτας ἐκ τῶν διαφόρων ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων, αἱ ὁποῖαι προστίθενται πάντοτε εἰς αὐτὰς ὑπὸ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας. Εὑρίσκει ὅτι εἰς τὴν βάσιν των, τὴν οὐσίαν των, ὅλαι αἱ θρησκεῖαι κρύπτουσι τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, παρουσιαζομένην ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ λαοῦ πρὸς ὃν ἀποτείνονται.

Θεοσοφικὴ διδασκαλία εἶναι τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας κατέχομεν σήμερον ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύστασιν τοῦ σύμπαντος καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεώς του. Πλεῖσται τῶν γνώσεων τούτων προέρχονται ἐξ ἀπ' εὐθείας ἐρευνῶν, γενομένων διὰ τῆς ἐνοράσεως ὑπὸ πολλῶν θεοσόφων. Ἡ ἐνόρασις συνίσταται εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ δέχεταί τις δονήσεις ἐκ τῶν λεπτοτέρων καταστάσεων τῆς ὕλης, ὅπως αἱ αἰσθήσεις μας δέχονται τοιαύτας τοῦ φυσικοῦ ἀέρος καὶ τοῦ αἰθέρος. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς θεοσοφικῆς διδασκαλίας εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὑπάρχει μία μοναδικὴ ζωή, περιλαμβάνουσα καὶ ζωογονοῦσα τὰ πάντα. Ἑκάστη μορφὴ ἐντὸς τοῦ σύμπαντος εἶναι ἡ ἔκφρασις διὰ τῆς ὕλης τῆς μιᾶς ταύτης ζωῆς. Ὕλη καὶ ζωὴ ἢ συνείδησις εἶναι οἱ δύο πόλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑφαίνεται τὸ σύμπαν. Αὐτὴ αὕτη ἡ ἐκδήλωσις ὀφείλεται εἰς τὴν διττότητα, εἰς τὴν ἀντίθεσιν. Οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλλάβωμεν, ἄνευ ἀντιθέσεως. Ἡ ἕνωσις ὅλων τῶν ἀντιθέτων, καθὼς καὶ τοῦ ἀρχικοῦ χωρισμοῦ εἰς ὕλην καὶ πνεῦμα, ἐπαναφέρει τὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ μὴ ἐκδηλωθέντος, ἡ ὁποία διὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ μηδέν. Δὲν εἶναι ὅμως τὸ μηδέν, ἀφοῦ ἐκ τοῦ φαινομενικοῦ τούτου μηδενὸς προέρχεται ἡ ἐκδήλωσις τοῦ σύμπαντος. Τὸ μὴ ἐκδηλωθὲν εἶναι τὸ πραγματικῶς ἀπόλυτον. Περὶ αὐτοῦ οὐδὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ, διότι θὰ ἦτο εἷς περιορισμός. Ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ τῆς ἐκδηλωθείσης παγκοσμίου ζωῆς, τοῦ παγκοσμίου λόγου ἢ θεοῦ, ὑπάρχουν διάφορα ἄλλα κέντρα συνειδήσεως, ὅπως π. χ. τῶν ἡλιακῶν λόγων, τῶν δημιουργῶν τῶν ἡλιακῶν συστημάτων, ἐντὸς δὲ τῶν κέντρων τούτων ὑπάρχουν ἄπειρα ἄλλα μικρότερα κέντρα ἀτομικῶν συνειδήσεων, ὅπως τὰ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πολλαπλασιασμός, ἡ γέννησις αὕτη τῶν διαφόρων τούτων κέντρων συνειδήσεως καὶ ἡ ἀνάπτυξίς των, εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐκδηλώσεως τῆς παγκοσμίου ταύτης ζωῆς, ἤτοι τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος. Μία ἀτομικὴ συνείδησις εἶναι κατὰ τοσοῦτον μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα, ὅσον μεγαλυτέραν ποσότητα ἐκ τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀφομοιώσῃ, νὰ ἀναπαράγῃ δηλαδὴ ἐν ἑαυτῇ. Τὸ σύμπαν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ ἀνάπτυξις αὕτη τῶν ἀτομικῶν κέντρων συνειδήσεως, τὰς ὁποίας ἡ θεοσοφία ὀνομάζει μονάδας, δὲν εἶναι ὅπως τὸ γνωρίζομεν. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι καταστάσεις τῆς ὕλης, πολὺ λεπτότεραι τῆς γνωστῆς φυσικῆς ὕλης, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς φυσικάς μας αἰσθήσεις, διότι αἱ παλμικαί των δονήσεις εἶναι πολὺ λεπτότεραι καὶ ταχύτεραι. Τὸ ἀκρότατον φυσικὸν ἄτομον δὲν εἶναι ἁπλοῦν (καὶ εἰς τοῦτο ἡ θεοσοφία συμφωνεῖ πρὸς τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις), ἀλλὰ πολυσύνθετον. Δύναται λοιπὸν νὰ ἀναλυθῇ εἰς ἄλλα λεπτότερα ἄτομα, τὰ ὁποῖα, ἀναλόγως τῆς λεπτότητός των, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῶν διαφόρων τούτων λεπτοτέρων κόσμων, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὴν θεοσοφίαν. ὑπάρχουν ἑπτὰ ἐν ὅλῳ. Οἱ κόσμοι οὗτοι συνυπάρχουσι καὶ δὲν διαφέρουσι παρὰ κατὰ τὴν πυκνότητα τῆς ὕλης, ἐξ ἧς συνίστανται.

Ὁ ἄνθρωπος ζῶν ἐντὸς τοῦ πολλαπλοῦ τούτου σύμπαντος, προσλαμβάνει ἓν μέρος ἐκ τῆς ὕλης τῶν διαφόρων τούτων κόσμων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τοὺς φορεῖς τῆς συνειδήσεώς του, ὅπως καὶ τὸ σῶμά του εἶναι ὁ φορεὺς τῆς συνειδήσεώς του εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ προσωπικότης, διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζεται προσωρινῶς εἰς τοὺς κατωτέρους κόσμους, ἀλλὰ ἓν τμῆμα τῆς θείας συνειδήσεως, τὸ ὁποῖον κατέχει εἰς λανθάνουσαν κατάστασιν ὅλας τὰς ἰδιότητας τοῦ λόγου, καὶ τὸ ὁποῖον, εἰς τὸν ἀνώτερον νοητικὸν κόσμον, σχηματίζει τὸ ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ προσπαθεῖ νὰ ἐκφρασθῇ εἰς τοὺς κατωτέρους κόσμους τῆς συγκεκριμένης σκέψεως, τῶν συγκινήσεων, τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων, διὰ τῶν διαφόρων σωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἑκάστοτε προσωπικότητα, ἣν ὑποδύεται τὸ ἐγὼ κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐνσαρκώσεις, πρὸς ἀπόκτησιν περισσοτέρας πείρας καὶ πληρεστέρας αὐτοσυνειδήσεως. Θάνατος ἑπομένως διὰ τὸ ἐγὼ δὲν ὑπάρχει· ὑπάρχουν ἀλλαγαὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του, μία μεταφορὰ τοῦ κέντρου τῆς συνειδήσεώς του. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ πάσης ζωῆς, πραγματοποιεῖται συμφώνως πρὸς ὡρισμένους μεγάλους νόμους. Οἱ νόμοι οὗτοι εἶναι ἡ θέλησις τοῦ ἐκδηλωθέντος θεοῦ, καὶ διέπουν ἑπομένως τὸ σύμπαν κατὰ τρόπον ἀλάνθαστον, ὥστε νὰ τὸ ὁδηγήσουν εἰς τὸν τελικόν του σκοπόν. Οἱ κυριώτεροι τῶν νόμων τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς: 1ον) Ὁ νόμος τῆς ἐξελίξεως, ὅστις εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τῶν πάντων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ θεοσοφικὴ διδασκαλία παραδέχεται τὴν ἐξέλιξιν τῶν μορφῶν ἢ τῶν εἰδῶν σχεδὸν ὅπως καὶ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι προσθέτει, ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ ἔκφρασις μιᾶς ἄλλης ἐσωτερικῆς ἐξελίξεως, τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται ἀποκρινομένη εἰς τὰς παλμικὰς δονήσεις τῆς ὕλης, ἡ ὕλη ἐξελίσσεται ἐπίσης ἀποκτῶσα πάντοτε μεγαλυτέρας ἱκανότητας, ὅπως δονῆται κατὰ τοὺς ποικιλωτέρους δυνατοὺς τρόπους. Ἡ συνείδησις ἐξ ἄλλου ἐξελίσσεται ἐλευθερουμένη διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀποκτήσεως πείρας. 2ον) Ὁ νόμος τῆς μετενσαρκώσεως. Ἡ ζωὴ ὅπως ἐξελιχθῇ ἔχει ἀνάγκην νὰ ἀποκτήσῃ πεῖραν ὅλων τῶν σταδίων τῆς ὑπάρξεως, καὶ ζωογονεῖ διαδοχικῶς τὰ ὀρυκτά, τὰ φυτά, τὰ ζῷα καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον. Δημιουργεῖ, εἰς ἅπαντα τὰ βασίλεια τῆς φύσεως διαρκῶς νέας μορφάς, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐκφρασθῇ πληρέστερον, καταστρέφουσα τὰς ἀχρήστους πλέον. Ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ ἀνθρώπινον στάδιον, ἡ ζωὴ ἀτομικοποιεῖται, δηλαδὴ ἀκολουθεῖ τὴν ἐξέλιξίν της ὡς ἓν ἄτομον ξεχωριστὸν πλέον, τὸ ὁποῖον ἐνσαρκοῦται ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς διάφορα ἀνθρώπινα σώματα, ἀπὸ τοῦ ἀγρίου μέχρι τοῦ πλέον ἐξηυγενισμένου ἀνθρώπου. Ὅταν τὸ ἐγὼ ἀποκτήσῃ κάθε δυνατὴν ἀνθρωπίνην πεῖραν, ὥστε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ θείου σχεδίου, καὶ θελήσῃ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτό, διότι διαβλέπει τὴν τελειότητά του, τότε πλέον ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει εἰς χεῖράς του τὴν ἐξέλιξίν του καὶ προχωρεῖ ἐνσυνειδήτως πρὸς τὸ τέρμα του, πρὸς τὸ στάδιον τοῦ ὑπερανθρώπου. Τοιαῦτα ὄντα φθάσαντα εἰς τὸ ὑπερανθρώπινον τοῦτο στάδιον, τὸ ὁποῖον περιγράφεται ὡς ἡ ἕνωσις μετὰ τοῦ συνόλου τῆς ζωῆς, ὑπάρχουν σήμερον βοηθοῦντα τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὑπολοίπων ἀδελφῶν των. 3ον) Ὁ νόμος τοῦ κάρμα ἢ νόμος τοῦ αἰτιατοῦ. Αἱ διάφοροι αὗται ἐνσαρκώσεις τοῦ ἀνθρώπου, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶναι μία ἡμέρα σχολείου διὰ τὸ ἐγώ, διέπονται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ κάρμα, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον κάθε ὑπὸ τοῦ ἀτόμου δημιουργουμένη ἐνέργεια, εἴτε φυσική, εἴτε θυμική, εἴτε νοητική, εἶναι μία δύναμις, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐξουδετερωθῇ ἐπιστρέφουσα εἰς τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον τὴν ἐδημιούργησεν. Οὕτω βλέπομεν τὴν ἀπόλυτον δικαιοσύνην βασιλεύουσαν πανταχοῦ, ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα μόνοι δημιουργοὶ τῆς σημερινῆς μας καταστάσεως καὶ οὐδεὶς ἄλλος. Ἡ σημερινή μας ζωὴ εἶναι ἡ συνέπεια τῶν ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιουργήσαμεν εἰς παρελθόντας βίους. Διὰ τῆς ἀγνοίας μας περὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς θελήσεώς μας, δημιουργοῦμεν περιορισμοὺς διὰ τὸν ἑαυτόν μας. Ὅπως ὅμως εἴμεθα οἱ δημιουργοὶ τοῦ παρόντος, εἴμεθα καὶ οἱ ἀπόλυτοι κύριοι τοῦ μέλλοντός μας. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἓν τμῆμα τῆς θείας συνειδήσεως, ἔχει ἀπόλυτον ἐλευθερίαν θελήσεως. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν γνωρίζει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην τῆς θελήσεως, προκαλεῖ τοὺς δεσμοὺς τοῦ νόμου τοῦ κάρμα, καὶ τὰς δυσαρέστους φαινομενικῶς συνεπείας, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα αἱ συνέπειαι αὗται θὰ τὸν ὁδηγήσουν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Διότι ἡ ἐξέλιξίς του ἔγκειται εἰς τοῦτο ἀκριβῶς: εἰς τὸ νὰ μάθῃ νὰ μεταχειρίζεται τὴν ἐλευθέραν του θέλησιν, εἰς τὸ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιρροάς, τὰς ἕλξεις καὶ ἀποθήσεις τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, ἂν καὶ οὐσιαστικῶς ἀπολύτως ἐλεύθερος, ὑπόκειται καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἐκδηλώσεώς του εἰς τοὺς κόσμους τῆς πυκνοτέρας ὕλης, εἰς τοὺς μεγάλους νόμους, οἱ ὁποῖοι τὸν βοηθοῦν νὰ ἀποκτήσῃ συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας του καὶ τῆς θειότητός του καὶ νὰ ἑνωθῇ ἐνσυνειδήτως πλέον μὲ τὴν παγκοσμίαν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ σύμπαντος, ἡ ὁποία τότε θὰ εἶναι καὶ ἡ ἰδική του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. P. Blavatzky*, The Secret Doctrine.— *Annie Besant*, Vers le Temple.— Τῆς αὐτῆς, Le pouvoir de

Digitized by Google

la pensée.—*Τῆς αὐτῆς*, Étude sur la conscience.—*A Besant-C. W. Leadbeater*, L' homme d' où il vient, où il va.—*Τῶν αὐτῶν*, La Chimie occulte.—*C. W. Leadbeater*, Précis de Théosophie.—*Τοῦ αὐτοῦ*, L' occultisme dans la Nature.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Les aides invisibles.—*Α. Μπέζαντ*, Ἡ ἀρχαία σοφία.—*Th. Pascal*, Ἡ θεοσοφία εἰς ὀλίγα κεφάλαια.—*C. Jinarajadasa*, Ἡ ἀπόκρυφος ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος.—*Th. Pascal*, Τὸ Α Β. Γ. τῆς θεοσοφίας.

Π. Π. ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ

— **«Θεοσοφία»** Τίτλος συγγράμματος ἀπολεσθέντος, συγγραφέντος πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος (474—591). Τοῦ συγγράμματος τούτου σῴζεται ἐπιτομὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Χρησμὸς τῶν ἑλληνικῶν θεῶν». Τὸ πλῆρες ἔργον περιελάμβανε τέσσαρα βιβλία, ὧν προετάσσοντο ἑπτὰ «περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως». Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θέματός του ὁ συγγραφεὺς δὲν παραθέτει μόνον χρησμούς, οὓς παραλαμβάνει ἐκ τοῦ Πορφυρίου, ἀλλὰ καὶ ὀρφικοὺς καὶ σιβυλλείους στίχους καὶ ῥήσεις ἀρχαίων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, μάλιστα δὲ τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἡρακλείτου. Συγγραφεὺς τῆς «Θεοσοφίας» ἦτο ὁ Ἀριστόκριτος, οὗ ἡ αἱρετικὴ διδασκαλία κατεδικάσθη δι' ἀναθέματος κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Ἐκλογαὶ τῆς «Θεοσοφίας» ἐσώθησαν μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων δι' ἑνὸς μόνου χειρογράφου τοῦ Στρασβούργου, ἀπολεσθέντος νῦν, οὗ ὅμως ἐφιλοπόνησεν ἀντίγραφον ἐν ἔτει 1580 ὁ B Hansius. Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ἀνακαλυφθὲν ἐξέδωκεν ὁ Buresch Klaros (Leipzig 1889) ἐν ἐπιμέτρῳ (σ. 89—126).

—Ω.

θεοσοφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεοσοφίαν: «θεοσοφικὴ ἑταιρεία», «μελέται θεοσοφικαί».—Ἐπίρρ. ***θεοσοφικῶς***.

—**Θεοσοφικὴ *ἑταιρεία*.** Ὀργάνωσις μὲ βάσιν τὴν παγκόσμιον ἀδελφότητα, διαδεδομένη σήμερον εἰς 45 ἔθνη. Ἡ Θεοσοφικὴ ἑταιρεία ἱδρύθη ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1875 ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ συνταγματάρχου Χένρυ Στὶκλ Ὄλκοττ καὶ τῆς Ρωσίδος Ἑλένας Πετρόβνας Μπλαβάτσκυ. Τῷ 1879 μετέθεσε τὸ κέντρον αὐτῆς ἐν Ἰνδίαις, κατὰ δὲ τὸ 1882 ἐγκατεστάθη εἰς Adyar, παρὰ τὸ Μάντρας, ὅπου καὶ εὑρίσκεται. Πρόεδρος αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της καὶ μέχρι τοῦ 1897 ἦτο ὁ Ὄλκοττ, τῆς Μπλαβάτσκυ ἀναλαβούσης τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας. Ἔκτοτε πρόεδρος τῆς Θεοσοφικῆς ἑταιρείας εἶναι ἡ Ἄννη Μπέζαντ. Οἱ ἀρχικοὶ σκοποὶ τῆς ἑταιρείας περιελάμβανον καὶ τὴν διδασκαλίαν ὡρισμένης φιλοσοφίας, ἀπὸ τοῦ ἔτους ὅμως 1885 οἱ σκοποὶ ἤλλαξαν, ἀποκλείσαντες κάθε ἔννοιαν διδασκαλίας. Ἔκτοτε οἱ σκοποὶ τῆς ἑταιρείας, εἶναι οἱ ἑξῆς τρεῖς: α') Ἡ δημιουργία πυρῆνος παγκοσμίου ἀδελφότητος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, πίστεως, τάξεως, γένους ἢ χρώματος. β') Ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν θρησκειῶν, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. γ') Ἡ μελέτη τῶν ἀνερμηνεύτων νόμων τῆς φύσεως καὶ τῶν λανθανουσῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὑφίσταται συχνὰ ἡ λανθασμένη ἀντίληψις, ὅτι ἡ Θεοσοφικὴ ἑταιρεία εἶναι μία θρησκευτικὴ αἵρεσις, ἐνῷ τὸ ἔμβλημά της εἶναι: «Οὐδεμία θρησκεία ὑπερτέρα τῆς ἀληθείας». Ἀπόλυτος ἐλευθερία σκέψεως καὶ πεποιθήσεων ἀφίεται εἰς τὰ μέλη της, διὰ νὰ γίνῃ δέ τις μέλος ἀρκεῖ νὰ ἐγκρίνῃ τὸν πρῶτον αὐτῆς σκοπόν. Ἡ Θεοσοφικὴ ἑταιρεία μὲ παγκόσμιον κέντρον τὸ Adyar, ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων ἐθνικῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα ἑδρεύουν εἰς τεσσαράκοντα πέντε χώρας τοῦ κόσμου. Τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι ἀνεξάρτητα ἐν τῇ διοικήσει των, ὑπάγονται ὅμως εἰς τὴν Θεοσοφικὴν ἑταιρείαν μητέρα. Μέλη τῆς ἑταιρείας ὑπάρχουν ἐλεύθερα καὶ ἀνήκοντα εἰς στοάς. Στοὰ εἶναι ὅμιλος μελῶν, τὰ ὁποῖα συνέρχονται πρὸς μελέτην ὡρισμένων ζητημάτων. Ἡ Θεοσοφικὴ ἑταιρεία ἐν Ἑλλάδι ἱδρύθη τὸν Μάϊον τοῦ 1928, ὁπότε συνεπληρώθη ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ἑλληνικῶν στοῶν. Ἡ τελευταία περίοδος θεοσοφικῆς δράσεως ἐν Ἑλλάδι ἤρχισε κατὰ τὸ 1923 διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς στοᾶς «Πλάτων», ὑπαγομένης, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ κατόπιν, εἰς τὴν Θεοσοφικὴν ἑταιρείαν τῆς Γαλλίας. Πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνεφάνησαν κατὰ καιροὺς ἐν Ἑλλάδι θεοσοφικαὶ στοαί, αἱ ὁποῖαι ὅμως ὀλίγον μόνον σχετικῶς χρόνον κατώρθωσαν νὰ ἐργασθῶσιν. Οὕτω τῷ 1879 ἀκόμη ἱδρύθη ἐν Κερκύρᾳ ἡ Ἰονικὴ στοά. Τῷ 1914 ἱδρύθη ἡ στοὰ «Ἑρμῆς» καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἡ στοὰ «Ἀπόλλων», καὶ αὗται ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἡ θεοσοφικὴ ἑταιρεία ἐν Ἑλλάδι περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς στοάς: «Πλάτων», «Ἀθηνᾶ», «Μπλαβάτσκυ-Ὄλκοττ», «Ὀρφεύς», «Μαϊτρεγιᾶ» ἐν Ἀθήναις, «Πυθαγόρας» ἐν Πειραιεῖ, «Σωκράτης» ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τὴν ὑπὸ σύστασιν στοὰν «Νιρβάνα» ἐν Δράμᾳ. Ἡ κατὰ τὸ 1926 ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου ἱδρυθεῖσα στοὰ «Ζήνων» διατελεῖ ἐν ἀδρανείᾳ.

Π. Π. Χ.

θεοσοφισμὸς (ὁ). Ὀνομασία διδομένη σπανίως εἰς τὴν *θεοσοφίαν* (βλ. λ.).

θεοσοφιστὴς (ὁ), θηλ. *θεοσοφίστρια*· ὁ ὀπαδὸς τῆς θεοσοφίας, ὁ ἀσπαζόμενος τὸ δόγμα τῆς *θεοσοφίας* (βλ. λ.).

θεόσοφος (ὁ). Ὁ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς θείας σοφίας καὶ ζῶν συμφώνως πρὸς τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξε. Θεόσοφος δὲν εἶναι ὁ πιστεύων εἰς ὡρισμένην διδασκαλίαν, ἀλλ' ὁ ζῶν διαρκῶς συμφώνως πρὸς τὸ ἀνώτερον ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον παραδέχεται ὡς τοιοῦτον.

— **«Θεόσοφος»** (Theosophist). Περιοδικὸν ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Ἑλένας Πετρόβνας Μπλαβάτσκυ καὶ τοῦ Ὄλκοττ τῷ 1879 καὶ ἐκδιδόμενον νῦν ὑπὸ τῆς προέδρου τῆς Θεοσοφικῆς ἑταιρείας Ἄννης Μπέζαντ.

Θεοστήρικτος. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου οἱ ἑξῆς: —1) *Θεοστήρικτος* ὁ ὅσιος, «ὁ ἐν συμβόλοις», ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ζήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 10 Νοεμβρίου. —2) *Θεοστήρικτος* ὁ ὅσιος, ἑορταζόμενος τὴν 17 Φεβρουαρίου, ὅστις κατὰ τὸν Συναξαριστὴν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν πρῶτον. —3) *Θεοστήρικτος* ὁ ὁμολογητής, ἑορταζόμενος τὴν 17 Μαρτίου.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοστήρικτος**. Μοναχός, λόγιος μουσικὸς καὶ ὑμνογράφος τοῦ Θ' αἰῶνος. Ἐκτὸς ἄλλων ἐποίησε καὶ τὸν γνωστὸν εἰς τὴν Θεοτόκον κανόνα, ὅστις καλεῖται μικρὸς Παρακλητικὸς κανὼν καὶ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τροπαρίου «Πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς κτλ.».

Ε. Γ. Π.

Θεόστιχος, *μάρτυς*. Εἷς τῶν ἐννέα μαρτύρων τῶν ἐν Κυζίκῳ, ἄγνωστον πότε μαρτυρησάντων, ὧν ἡ μνήμη ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 28 Ἀπριλίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου καὶ ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος.

Ε. Γ. Π.

θεοστυγὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό), καὶ ***θεοστύγητος***· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μισούμενος, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον στυγεῖ ὁ Θεός.—Ἐπίρρ. ***θεοστυγῶς***.

θεόσωστος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σωθείς: «θεόσωστος πόλις».

Θεότεκνος, *μάρτυς*. Δύο μάρτυρες ἀναγράφονται ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο, ὁ εἷς ἑορταζόμενος τὴν 3 Ὀκτωβρίου καὶ ὁ ἕτερος τὴν 10 Δεκεμβρίου, ἄγνωστον ὅμως πότε καὶ ποῦ ἐμαρτύρησαν.

Ε. Γ. Π.

— **Θεότεκνος** ὁ ***Καισαρείας*.** Ἀκροατὴς καὶ φίλος τοῦ μεγάλου Ὠριγένους, διαπρεπὴς δὲ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος. Παρέστη εἰς τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας τῷ 267 συνελθοῦσαν σύνοδον κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἐν ᾗ, καταKρίνας μετὰ τῶν ἄλλων τὴν «διάστροφον ἑτεροδοξίαν» τοῦ Παύλου, ὑπέγραψεν ἔπειτα μετ' αὐτῶν τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, ἣν διέπεμψαν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας.

Ε. Γ. Π.

θεότης, *—ητος* (ἡ)· ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπόστασις καὶ αἱ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ· ‖ αὐτὸς ὁ θεός.

—*[Θρησκ.]* Εἰδικὸν ὄνομα τῶν θεῶν μητέρων αἵτινες πιστεύονται ὡς θεότητες τῆς γῆς, πηγὴ τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἀρχὴ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτας γνωρίζουσι πολλαὶ θρησκεῖαι, ὡς ἡ αἰγυπτιακὴ (*Ἶσις*), ἡ βαβυλωνιακὴ (*Ἀστάρτη*), ἡ ἑλληνικὴ (*Δημήτηρ*). Ἡ λατρεία αὐτῶν ἀνάγεται πιθανῶς μέχρι τῶν χρόνων τῆς πολυανδρίας καὶ μητριαρχίας, ὑπερεῖχε δ' ἐν αὐτῇ κατ' ἀρχὰς ἡ φυσικὴ πλευρὰ τῆς μητρότητος καὶ μόνον κατ' ὀλίγον νικῶσιν αἱ ἠθικαὶ ἰδιότητες. Διάφορος τῆς ἐν Ἀνατολῇ λατρείας εἶναι ἡ λατρεία τῆς Matrona ἐν Ρώμῃ, ἧς παραπλησία ἡ παρὰ Γερμανοῖς λατρεία τῶν «μητέρων».

Ν. Ι. Λ.

—*[Θεοσοφ.]* Εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις εἶναι ἐν χρήσει ἀντὶ τοῦ *Θεός*. Ἐνίοτε σημαίνει μίαν ἀνωτέραν καὶ συχνὰ μίαν κατωτέραν ὀντότητα, ἡ ὁποία κατέχει ὡρισμένας ὑπερφυσικὰς δυνάμεις καὶ λατρεύεται ὑπὸ πρωτογόνων καὶ ἀγρίων φυλῶν, ὡς ἡ προστάτις τῆς φυλῆς ἢ τοῦ χωρίου των, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρονται ἐνίοτε καὶ ἀνθρώπινα θύματα.

θεοτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θεόν· ‖ ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ προερχόμενος: «ἦτο θεοτικὸ καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὸ ἀποφύγωμε»· ‖ ***θεοτικὰ*** (τὰ)· ὡς οὐσ. εἰκόνες ἁγίων, ἱερὰ βιβλία κ.τ.τ.

Θεοτίμη, *μάρτυς*. Κατὰ τὸ Μηναῖον τῆς 19 Μαΐου ἡ Θεοτίμη «ξίφει τελειωθεῖσα» ἐμαρτύρησεν ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε.

Ε. Γ. Π.

Θεότιμος. Ἀρχαῖος Ἕλλην συγγραφεύς, ἄγνωστον πότε ἀκμάσας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὡς συγγραφεὺς ἔργου μὲ τὸν τίτλον «Ἰταλικά». Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοτίμου μνημονεύονται καὶ δύο ἕτερα ἔργα: «Περὶ Κυρήνης» καὶ «Περὶ Νείλου ὅρου ἱστορίαι», ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ἂν πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἢ ἑτέρου ὁμωνύμου.

Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Θεότιμος *(μάρτυρες)*.** Δύο μάρτυρες ἀναγράφονται ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀγνώστου τόπου καὶ χρόνου, φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) *Θεότιμος καὶ Θεόδουλος*, οἵτινες ἑορτάζονται τὴν 4 Σεπτεμβρίου. —2) Ὁ μετὰ Θεοφίλου καὶ Τιμοθέου συνεορταζόμενος τὴν 5 Νοεμβρίου.

Ἐν δὲ τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ: —3) Ὁ μετὰ Βασιλειανοῦ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας, ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 18 Δεκεμβρίου. —4) Ὁ μετὰ Λουκιανοῦ, Μητροβίου, Ζηνοβίου, Παύλου καὶ Δρούσου ἐν Τριπόλει τῆς Ἀφρικῆς, ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 24 Δεκεμβρίου.

Ε. Γ. Π.

— **Θεότιμος** ὁ ***Σκύθης*.** Ἐπίσκοπος τῆς ἐν μικρᾷ Σκυθίᾳ (Μοισίᾳ) Τόμεως (ἢ Τόμων), κατὰ τὸ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος. Οἱ περὶ τὸν Δούναβιν οἰκοῦντες βάρβαροι Οὖννοι, θαυμάζοντες τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, θεὸν Ρωμαίων ὠνόμαζον. Ὁ Θεότιμος ἔγραψε κατὰ τὸν Ἱερώνυμον ἐν διαλόγοις «Ὁμιλίας βραχείας καὶ κομματικάς», ὧν τεμάχιά τινα διεσώθησαν ἐν τοῖς «Παραλλήλοις» Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκ τῆς «Κατὰ τῶν εἰδώλων», τῆς «Εἰς τὴν Γένεσιν», τῆς ἑρμηνείας εἰς τὸ «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου εἰς τὸ θυσιαστήριον» καὶ τῆς «Περὶ νηστείας». Ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἁγίους καταταχθείς, ἑορτάζεται ὁ Θεότιμος τὴν 20 Ἀπριλίου.

Ε. Γ. Π.

Θεοτοκάριον (τό). Βιβλίον τελετουργικόν, περιέχον κανόνας ᾀσματικοὺς εἰς τὴν Θεοτόκον, ψαλλομένους καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, ἀπὸ τῆς Κυριακῆς μέχρι τοῦ Σαββάτου, καὶ εἰς τοὺς ὀκτὼ γνωστοὺς ἤχους. Ἡ πληρεστέρα τοῦ βιβλίου ἔκδοσις περιέχει κανόνας ὑπὸ εἴκοσι καὶ δύο ὑμνογράφων γραφέντας, ὧν ἀρχαιότεροι μὲν καὶ ἐπιφανεῖς εἶσὶν Ἀνδρέας Κρήτης, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Θεόδωρος Στουδίτης, Θεοφάνης ὁ Γραπτός, Ἰωάννης Εὐχαΐτων, νεώτεροι δὲ Μανουὴλ ὁ μέγας ῥήτωρ (μετὰ τὴν ἅλωσιν) καὶ Καλλίνικος μητροπολίτης Ἡρακλείας (ΙΗ' αἰῶνος). Πρώτην ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου γινώσκομεν τὴν ὑπὸ Ἀγαπίου Λάνδου, τῷ 1643, ἐν Βενετίᾳ, καὶ τῷ 1681 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, καὶ τῷ 1775, παρὰ τῷ αὐτῷ Συνεπληρώθη ὑπὸ Νικοδήμου Ἁγιορείτου, τῷ 1794 προστεθέντων δεκατεσσάρων κανόνων, ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ, καὶ ὑπὸ Γ. Μουσαίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, πατριαρχικῇ ἐγκρίσει, εἰς μέγα 4ον. Τελευταία ἔκδοσις ἐγένετο πρὸ εἰκοσαετίας ἐν Ἀθήναις.

Μ. Ι. Γ.

Θεοτοκᾶς, *Μιχαήλ*. Ἕλλην νομομαθὴς γεννηθεὶς τῷ 1872 ἐν Χίῳ. Ἐσπούδασε τὰ νομικὰ καὶ ἤσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀπὸ τοῦ 1922 ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης διετέλεσε σύμβουλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ συνέγραψε: «Νομολογία Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου» (1897), «Τὰ κρατοῦντα περὶ μεικτῶν γάμων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως» (1899), «Συμβατικὰ δίκαια Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ καὶ Τούρκων ἐν Ἑλλάδι» (1928) καὶ διαφόρους ἄλλας διατριβὰς ἐπὶ τῆς συμβάσεως τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείας».

Θεοτόκης. Ἐπίθετον κερκυραϊκῆς οἰκογενείας, ἑλκούσης τὴν καταγωγήν της ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπεδήμησεν ἐκεῖθεν κλάδος τις αὐτῆς καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας, παραμείνας μέχρι τοῦ 1686, εἶτα δέ, ἀκολουθήσας τὸν Βενετὸν ἀρχιστράτηγον Φραγκῖσκον Μοροζίνην, εἰς Ναύπλιον. Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν καὶ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐγκατέστη εἰς Κέρκυραν. Ἕτερος κλάδος τῆς οἰκογενείας, ὁ τοῦ *Θεοτόκη Καλοκαρδιάρη*, ἀφίκετο εἰς τὴν νῆσον ταύτην τῷ 1453, ἐνεγράφη δὲ εἰς τὴν Χρυσῆν βίβλον τῶν εὐπατριδῶν τῆς νήσου καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Μαντούης καὶ τοῦ Μομφερράτου Φραγκίσκου Καρόλου. Ὁ τίτλος οὗτος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου δόγη τῆς Βενετίας τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1796 εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ κλάδου τούτου. Ὁ αὐτὸς τίτλος εἶχεν ἀπονεμηθῆ τῷ 1699 ὑπὸ τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας εἰς τὸν ἕτερον κλάδον, τὸν τοῦ *Θεοτόκη Ἀνδρουτσέλλη*, καὶ ὁ τίτλος τοῦ βαρώνου εἰς τὸν τοῦ *Σταθάκη* ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Α' τῷ 1812. Οἱ ἐν λόγῳ τίτλοι ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἰονίου πολιτείας τὴν 29 Ἰουνίου 1840 εἰς πάντα τὰ μέλη τῶν τριῶν κλάδων. Εἰς τὴν Χρυσῆν βίβλον τῆς Κερκύρας φέρονται ἀναγεγραμμένοι μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν ἓξ κλάδοι, οἱ τῶν *Καλοκαρδιάρη*, *Σταθάκη*, *Σκλημπούνη*, *Ζαμάρκο*, *Νταβιάτζο* καὶ *Ἀνδρουτσέλλη*, ἐξ ὧν δύο μὲν φέρουσι τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος καὶ εἷς τὸν τοῦ βαρώνου. Ἡ οἰκογένεια Θεοτόκη ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς Κερκύρας, πλεῖστα δὲ μέλη αὐτῆς διεκρίθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ γράμματα καὶ τὴν πολιτικήν.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Ἀλέξανδρος*.** Κερκυραῖος στρατιωτικὸς καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1516 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1600. Μετασχὼν νεώτατος τῆς πρώτης ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας τῆς πόλεως, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπ' αὐτῶν καὶ μεταφερθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πα-

Digitized by Google

ρέμεινεν ὡς τοιοῦτος ἐπὶ τριάκοντα δύο ἔτη. Ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του ἐπανῆλθε τῷ 1573 εἰς τὴν πατρίδα του καὶ κατέλαβε διαφόρους δημοσίας θέσεις, γενόμενος προβλεπτής, δικαστὴς καὶ ἐκλεγεὶς τρὶς σύνδικος τῆς πόλεως. Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Ἀνδρέας, βαρῶνος*** —. Ἕλλην λόγιος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1802 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν 7 Μαΐου 1889. Σπουδάσας ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ, εἶτα δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐγένετο γραμματεὺς τῆς Ἰονίου Γερουσίας καὶ βουλευτὴς τῆς Ἰονίου βουλῆς. Ὑπῆρξεν εἷς τῶν σοφωτέρων ἑβραϊστῶν καὶ λατινιστῶν, συνέγραψε δὲ διαφόρους θεολογικὰς πραγματείας. Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Γεώργιος (Τζωρτζῆς), κόμις*** —. Ἐπιφανὴς Κερκυραῖος γεννηθεὶς τὴν 15 Μαΐου 1677 καὶ ἀποθανὼν τὴν 1 Ἀπριλίου 1734. Σπουδάσας ἐν Παταυίῳ τὰ νομικά, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ μετέσχε τῆς πολιορκίας τῆς Κερκύρας, ἐξοπλίσας ἰδίαις δαπάναις γαλέραν ὀνομαζομένην «Ἅγιος Σπυρίδων», διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἀδελφός του Μᾶρκος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας μετέφερε πόσιμον ὕδωρ εἰς τοὺς πολιορκημένους τοῦ νέου φρουρίου, ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Τούρκων. Ὁ Γεώργιος Θεοτόκης σχηματίσας λόχον πυροβολικοῦ ἐκ διακοσίων ἀνδρῶν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ φρουρίου καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως μέχρι τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας, τραυματισθεὶς ὑπὸ σφαίρας εἰς τὴν κεφαλήν. Μετέσχεν ἐπίσης εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Λευκάδος, τῇ προτάσει δὲ τοῦ ἀρχιστρατήγου Σούλεμπουργ ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τῆς ἀνδρείας καὶ σύνταξις ὑπὸ τῆς βενετικῆς κυβερνήσεως. Ἔλαβε πλεῖστα ἀξιώματα, ἐγένετο διευθυντὴς τῶν νοσοκομείων καὶ τῶν ὀρφανοτροφείων, σύνδικος τῆς Κερκύρας καὶ πρεσβευτὴς ἐν Βενετίᾳ. Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Γεώργιος Νικ.*** Ἕλλην πολιτικός, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὴν 10/22 Φεβρουαρίου 1844 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τὴν 4 Ἰανουαρίου 1916. Σπουδάσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῷ λυκείῳ Κερκύρας, εἶτα δὲ ἀποσταλεὶς ὡς ὑπότροφος τοῦ μοντσενιγείου κληροδοτήματος, ἐπεράτωσε ταῦτα ἐν Γενεύῃ καὶ ἐγένετο διδάκτωρ τῆς νομικῆς τοῦ ἐν Παρισίοις πανεπιστημίου. Ἐπιστρέψας εἰς Ἑλλάδα ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μεταγνοὺς ἤρξατο δικηγορῶν ἀπὸ τοῦ 1868 ἐν Κερκύρᾳ. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1873 ἐπεδόθη εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ' ἀποτυχὼν ὡς βουλευτὴς ἐπεδίωξε τὸ ἀξίωμα τοῦ δημάρχου τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ὄντως ἐξελέγη τοιοῦτος τῷ 1880 καὶ τῷ 1884, ὅτε, παραιτηθεὶς τοῦ δημαρχιακοῦ ἀξιώματος, ἀνεδείχθη βουλευτὴς κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 7ης Ἀπριλίου 1885. Ὡς δήμαρχος Κερκυραίων ἐξετέλεσε πλεῖστα δημοτικὰ ἔργα, κατηδάφισε τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τμῆμα τοῦ προπετάσματος τῶν παλαιῶν τειχῶν, εὐρύνας τὴν παραλίαν ὁδὸν (τῶν Μουραγιῶν) καὶ ἥνωσε ταύτην μετὰ τῶν προαστείων της. Διήνοιξε νέας εὐρείας ὁδοὺς καὶ κατεσκεύασε τὴν ὡραίαν προκυμαίαν τῆς Γαρίτσης. Εἰσελθὼν εἰς τὴν Βουλὴν ἐτάχθη εἰς τὸ κόμμα τοῦ Χ. Τρικούπη καὶ διεκρίθη ἀμέσως ὡς κοινοβουλευτικὸς ῥήτωρ, ἀγορεύσας ἐναντίον τῆς παρατεινομένης ἐπιστρατεύσεως, ἥτις, μετὰ τὴν ἧτταν τῆς Σερβίας καὶ τὴν ἀπειλὴν τῶν Δυνάμεων περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος, ἐξήντλει ἀσκόπως τὴν χώραν. Μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἑλληνικῶν λιμένων τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1886 καὶ τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Θ. Δηλιγιάννη τὴν 27ην τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Δ. Βάλβην, ἥτις συνεκάλεσε τὴν Βουλήν, παρασχοῦσαν μεγίστην πλειοψηφίαν εἰς τὸν Χ. Τρικούπην, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τὴν 9ην Μαΐου 1886· τῆς κυβερνήσεως δὲ ταύτης μετέσχεν ὁ Γ. Θεοτόκης, γενόμενος ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐγκατασταθεὶς ἔκτοτε ὁριστικῶς ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας ἐκλογὰς ἐξελέγη καὶ αὖθις βουλευτής. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς ναυάρχου Λεζέν, παρεσκεύασε καὶ ἐφήρμοσε τὸν νέον ὀργανισμὸν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, ἀναδιωργάνωσε τὴν συσταθεῖσαν τῷ 1884 Σχολὴν τῶν Δοκίμων, παρήγγειλεν ἐν Γαλλίᾳ τὴν ναυπήγησιν τῶν θωρηκτῶν «Ὕδρα», «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρά», ἅτινα ἐξησφάλισαν τὴν ναυτικὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπεροπλίαν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας. Ἐπελθούσης τῆς παραιτήσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Μανέτα, ἀνέλαβεν ὁ Γεώργιος Θεοτόκης καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, ὅπερ διηύθυνεν ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Κατὰ τὰς διεξαχθείσας ἐκλογὰς τοῦ 1890 ἡ κυβέρνησις Τρικούπη ἡττήθη, ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν ἡ κυβέρνησις Δηλιγιάννη. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὅμως τοῦ 1892 τὸ τρικουπικὸν κόμμα ὑπερίσχυσε, καὶ ἐσχημάτισεν ὁ Τρικούπης κυβέρνησιν, εἰς ἣν μετέσχεν ὁ Θεοτόκης, ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Λόγῳ τῶν οἰκονομικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ τῆς μὴ συνεννοήσεως τῶν δανειστῶν τοῦ κράτους πρὸς διακανονισμὸν τῶν χρεῶν αὐτοῦ, ἀπεστάλη ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 1893, ὁ Θεοτόκης εἰς Λονδῖνον πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν κυριωτέρων κατόχων ἑλληνικῶν χρεογράφων καὶ τῆς συνάψεως δανείου. Διεξῆγε τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας ὁ Θεοτόκης, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ παραίτησις τῆς κυβερνήσεως τὴν 3ην Μαΐου τοῦ ἔτους τούτου. Κατὰ τὸν σχηματισμόν, μετά τινας μῆνας, κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ Τρικούπη, θελήσας οὗτος νὰ ἱκανοποιήσῃ παλαιοὺς αὐτοῦ ὀπαδούς, τῇ ὑποδείξει τοῦ Θεοτόκη, οὐδένα τῶν παλαιῶν του ὑπουργῶν προσέλαβε. Συγχρόνως ἡ Ἑλλὰς εἶχε σταματήσει τὰς πληρωμάς. Τὸ ἄστρον τοῦ Τρικούπη ἔδυνεν. Ἡ προκληθεῖσα λαϊκὴ ἐξέγερσις λόγῳ τοῦ φόρου τῶν διαπυλίων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἐπροστάτευσε τοὺς συνελθόντας εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως πολίτας, ἐπέφερε τὴν παραίτησιν τοῦ Τρικούπη τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1895 καὶ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Κατὰ τὰς γενομένας τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐκλογὰς ὑπέστη μεγάλην ἧτταν τὸ κόμμα τοῦ Τρικούπη, ὁ ἴδιος δὲ ἀπέτυχεν ὡς βουλευτὴς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, δηλώσας, ὅτι ἀποσύρεται ὁριστικῶς τῆς πολιτικῆς, τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος ἐπηκολούθησεν ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐν Κάνναις. Τὸ τρικουπικὸν κόμμα, ἓν τῶν μεγίστων τῆς χώρας, ἀπέμενεν ἀκέφαλον, πολλῶν ἐκ τῶν ὀπαδῶν του διεκδικούντων τὴν διαδοχήν. Ἐν τέλει, συνελθόντες οὗτοι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἠλία Ζεγγέλη, ἀνέθεσαν εἰς τὸν Γ. Θεοτόκην τὴν διεύθυνσιν τοῦ κόμματος, τοῦ Δραγούμη ἀποσχισθέντος μετὰ τριῶν ἄλλων πολιτευομένων (βλ. κατωτ. *Θεοτοκικὸν κόμμα*). Κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κόμματος ὁ Θεοτόκης ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὴν δεξιότητα κατὰ τὰς μακρὰς συζητήσεις ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897 περιόδου, ταχθεὶς ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς νὰ ὠθῇ ταύτην εἰς πόλεμον. Κατὰ τὰς διεξαγομένας, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Βάσσου, διαπραγματεύσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Καμπών, ὅπως ἡ Τουρκία παραχωρήσῃ πλήρη ἀνεξαρτησίαν εἰς τὴν νῆσον, διορίζουσα διοικητὴν ἐκ τριῶν προσώπων ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Δηλιγιάννης ἀπέβλεψεν εἰς τὸν διορισμὸν ὡς τοιούτου τοῦ Θεοτόκη, ἀλλ' ἡ ἐπέμβασις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἀνέστειλε τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ἐπηκολούθησε δ' ἀμέσως ὁ πόλεμος. Μετὰ τὰς πρώτας ἥττας καὶ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπακολουθήσασαν ἐξέγερσιν, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ράλλην, εἰς ἣν μετέσχεν ὁ Θεοτόκης μετά τινων φίλων του, ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε. Τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1897 ἡ κυβέρνησις Ράλλη ἀνετράπη ἐν τῇ Βουλῇ, ἡ δὲ σχηματισθεῖσα ὑπὸ τὸν Ἀλ. Ζαΐμην τοιαύτη διενήργησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1899 βουλευτικὰς ἐκλογάς, καθ' ἃς ἐπλειοψήφησε τὸ θεοτοκικὸν κόμμα, τὴν δὲ 2αν Ἀπριλίου ἐσχημάτισεν ὁ Γ. Θεοτόκης τὴν πρώτην αὐτοῦ κυβέρνησιν. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη εἶχε συνομολογηθῇ οὐ μόνον ἡ συνθήκη εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ διακανονισθῇ, διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἐπαχθοῦς διεθνοῦς ἐλέγχου, τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα, ὅπερ ἔμενεν ἐκκρεμοῦν ἀπὸ τοῦ 1893. Οὕτως ὁ Θεοτόκης εὗρε παρεσκευασμένον τὸ ἔδαφος, ὅπως ἐφαρμόσῃ τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα· εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, τὰ δὲ οἰκονομικὰ αὐτοῦ μέτρα ἐβελτίωσαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνταλλακτικοῦ νομίσματος. Ἀλλὰ τὴν εἰρηνικὴν ταύτην ἐργασίαν τοῦ Θεοτόκη διετάραξεν ἡ λαϊκὴ ἐξέγερσις τῶν *εὐαγγελιακῶν* (βλ. λ. τ. Β' 163), καθ' ἣν πολυάριθμοι ἔπεσαν νεκροὶ καὶ τραυματίαι, ἐκινδύνευσε δὲ ἡ ζωὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ. Συνεπείᾳ τῶν αἱματηρῶν ἐκείνων σκηνῶν παρῃτήθη ὁ Γ. Θεοτόκης καὶ τὸν διεδέχθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλ. Ζαΐμην τὴν 11ην Νοεμβρίου 1901. Ἐνεργηθεισῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν μετὰ ἓν ἔτος ἐσχημάτισε τὴν 21ην Νοεμβρίου 1902 κυβέρνησιν ὁ Θ. Δηλιγιάννης. Στηριζόμενος ὅμως ἐπὶ ἀσθενοῦς πλειοψηφίας ἀνετράπη τὴν 14ην Ἰουνίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Γ. Θεοτόκης, ὅστις ἠναγκάσθη μετὰ δύο ἑβδομάδας εἰς παραίτησιν, μεθ' ἣν ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Δ. Ράλλης. Τοῦτον διεδέχθη καὶ πάλιν τὴν 6 Δεκεμβρίου ὁ Γ. Θεοτόκης, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη. Μετὰ ἓν ἔτος ἐπῆλθε διαφωνία μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ νέου στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ὃν ὁ Θεοτόκης ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλήν, καί, ἀρθείσης τῆς ζαΐμικῆς ἐμπιστοσύνης, παρῃτήθη ἡ κυβέρνησις, διεξαχθεισῶν δὲ ἐκλογῶν ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θ. Δηλιγιάννης. Μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ καὶ βραχεῖαν παραμονὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Δ. Ράλλη, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Γ. Θεοτόκης τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1905, παραιτηθεὶς τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1909. Ἡ κυβέρνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία, ἀλλὰ καὶ ἡ μᾶλλον καρποφόρος τοῦ Γ. Θεοτόκη. Κατ' αὐτὴν προέβη οὗτος εἰς διαφόρους μεταρρυθμίσεις εἰς πάντας τοὺς διοικητικοὺς κλάδους· ἐπέφερε τὴν ἰσοτιμίαν πρὸς τὸν χρυσὸν τοῦ ἀνταλλακτικοῦ νομίσματος, κυρίως δὲ ἐφήρμοσε τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν καὶ ἐφωδίασε τὸν στρατὸν διὰ πολλῶν πυροβολαρχιῶν, ἀφθονίας ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, οὕτως ὥστε εὑρέθη τὸ κράτος στρατιωτικῶς παρεσκευασμένον κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913. Ὀλίγον μετὰ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἐπηκολούθησεν ἡ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις τοῦ Γουδί, ἥτις μετέβαλε τὴν κρατοῦσαν πολιτικὴν τάξιν ἐν τῇ χώρᾳ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καθ' ἣν τὴν ἀρχὴν κατεῖχεν ὁ Ἐλ. Βενιζέλος, διεξήχθησαν οἱ νικηφόροι Βαλκανικοὶ πόλεμοι. Ὅταν ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος, ἀπεστάλη ὁ Θεοτόκης εἰς Ρώμην, Παρισίους καὶ Βερολῖνον, ὅπως ἀνακοινώσῃ ἐπισήμως τὸ γεγονός.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ἐπῆλθεν ἡ διαφωνία τοῦ στέμματος μετὰ τοῦ Βενιζέλου καὶ ἡ παραίτησις τοῦ δευτέρου, ἐκλήθη δ' εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Δ. Γούναρης. Ἔκτοτε ἐλάχιστοι παρέμειναν εἰς τὸν Θεοτόκην ὀπαδοὶ ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ ἄλλοτε κόμματός του. Μετέσχεν ἐν τούτοις οὗτος εἰς τὰς δύο σχηματισθείσας κυβερνήσεις τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη (24ην Σεπτεμβρίου 1915), καὶ τοῦ Σ. Σκουλούδη (25ην Ὀκτωβρίου 1915), ἀναλαβὼν εἰς ἀμφοτέρας τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1916 ὁ Θεοτό-

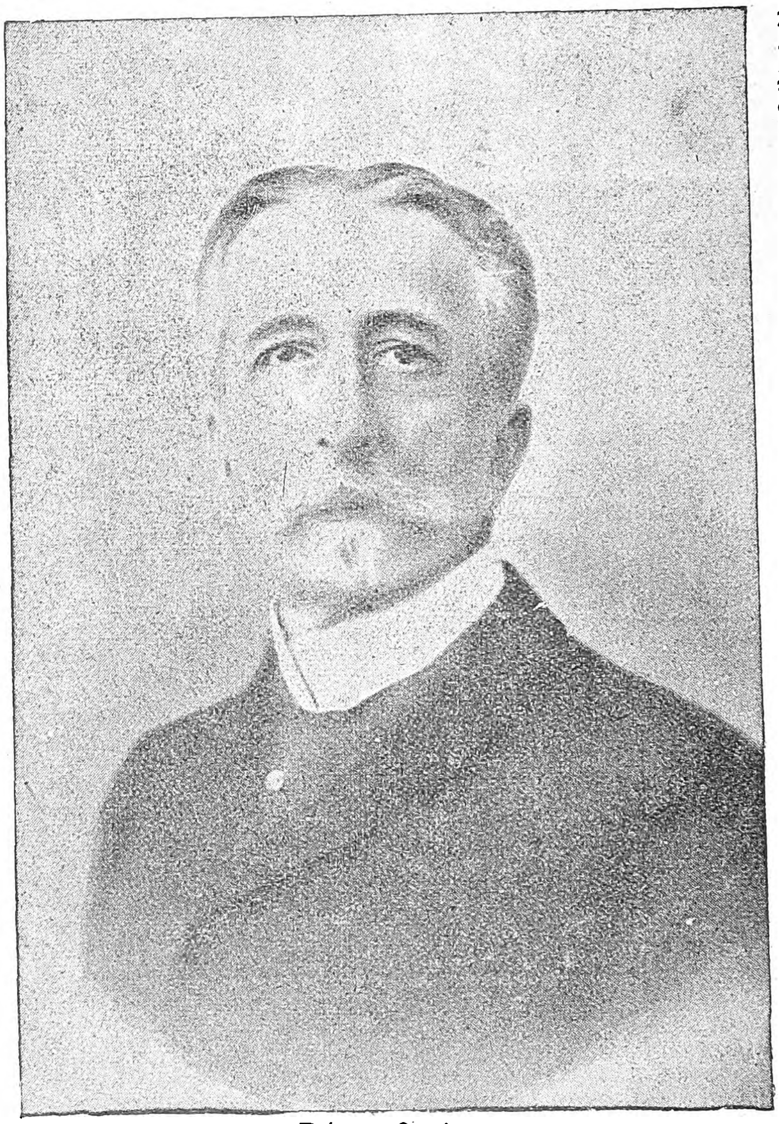

Γεώργιος Θεοτόκης.

Digitized by Google

κης ἀπέθανε καὶ ὁ νεκρός του, μεταφερθεὶς εἰς Κέρκυραν, ἐτάφη δημοτελῶς εἰς τὸν οἰκογενειακὸν αὐτοῦ τάφον ἐν Δουκάδες.

Ὁ Γ. Θεοτόκης ὑπῆρξε μία τῶν συμπαθεστάτων πολιτικῶν φυσιογνωμιῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἀπὸ φύσεως καὶ ἀπὸ ἀνατροφῆς ἀπέφευγε τοὺς ὀξεῖς ἀνταγωνισμούς, ὡς ἐκ τούτου οὐδέποτε προεκάλεσε σφοδρὰς ἀντιδράσεις ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Μὴ ἐπιδιώκων τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, κατέλειπε πάντοτε ταύτην ἐν καιρῷ, ὅπως κατευνάζῃ τὴν διέγερσιν τῶν πολιτικῶν παθῶν. Ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν τῆς δεδηλωμένης, οὐδέποτε ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν εἰμὴ μετὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔκφρασιν τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Προικισμένος διὰ σπανίας διαυγείας πνεύματος, εἰσέδυε μετὰ καταπλησσούσης εὐχερείας καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ξένα πρὸς αὐτὸν ζητήματα καὶ ἐσχημάτιζε τὴν ἀσφαλεστέραν περὶ αὐτῶν γνώμην. Ἡ διπλωματικὴ αὐτοῦ εὐκαμψία ἐξωμάλυνε τὰς ἀναφυομένας συχνάκις πολιτικὰς δυσχερείας. Οὕτως ἠδυνήθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἀναφυείσας διαφωνίας μεταξὺ τοῦ ὑπάτου ἁρμοστοῦ Κρήτης πρίγκιπος Γεωργίου καὶ μεγάλου τμήματος τῆς Κρητικῆς συνελεύσεως ὑπὸ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, ἐλθὼν εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ διελθόντος ἐξ Ἀθηνῶν βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου Ζ' καὶ ἀπομακρύνας τὸν πρίγκιπα ἐκ Κρήτης, ἀντικατασταθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη. Καίτοι ὡς ἀγορητὴς δὲν διεκρίνετο ἐπὶ μεγάλῃ εὐγλωττίᾳ καὶ ὁ λόγος του δὲν ἐκοσμεῖτο δι' ἀνθέων, ἐν τούτοις ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἰσχυροτέρων ῥητόρων τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοβουλίου. Τὸ ὕφος του ἦτο εἰς ἄκρον συνεπτυγμένον, ἀπέφευγε τὰς παρεκβάσεις ἀπὸ τοῦ συζητουμένου θέματος καὶ καθίστα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ ἀδιάσειστα. Ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ῥήτωρ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, χωρὶς ὁ λόγος του νὰ στερῆται τῆς εὐγενείας, ἥτις διέκρινεν αὐτὸν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ. Τοῦτο συνετέλεσεν, ὅπως ἐξαπαλύνῃ τὰ πολιτικὰ ἤθη τῆς χώρας, ἅτινα εἶχον ὀξυνθῆ κατὰ τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐποχήν. Ἐν τῇ ἐθνικῇ πολιτικῇ ἠκολούθησε τὴν ὑπὸ τοῦ Χαριλάου Τρικούπη χαραχθεῖσαν τοιαύτην, ἐνίσχυσε δὲ παντοιοτρόπως τὴν μακεδονικὴν δρᾶσιν, τὴν ἐξουδετερώσασαν τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεργείας τῶν βουλγαρικῶν κομιτάτων. Προβλέπων ὅτι τὸ δημιουργηθὲν ἐν αὐτῇ καθεστὼς δὲν ἠδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρόν, παρεσκεύαζε τὴν Ἑλλάδα στρατιωτικῶς, ὅπως εὑρεθῇ ἕτοιμος πρὸ τῆς μελλούσης καταστάσεως.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Θεοτόκης, *Ἐμμανουήλ.*** Ἕλλην πολιτικὸς καὶ λόγιος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὴν 15 Σεπτεμβρίου 1777 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν 19 Αὐγούστου 1837. Σπουδάσας ἐν Ἰταλίᾳ, ἔλαβε πλεῖστα δημόσια ὑπουργήματα κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ Ἰονίου κράτους. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐν Τιλσὶτ γαλλορωσικῆς συνθήκης (8 Ἰουλίου 1807), μετεβιβάσθη ἡ Ἑπτάνησος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἥτις ἐκήρυξε ταύτην γαλλικὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐθεμελίωσεν ἴδιον κυβερνητικὸν σύστημα· τὰ μέλη τῆς ἑπτανησιακῆς γερουσίας περιωρίσθησαν εἰς πέντε, αὕτη δ' ἀπετέλει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Πρόεδρος τῆς γερουσίας ἐξελέγη ὁ Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην εἰργάσθη μεγάλως ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τῆς συστάσεως σχολείων εἰς τὰς νήσους. μέλος δὲ ὢν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Βιβλικῆς ἑταιρείας ἵδρυσε τοιαύτην καὶ ἐν Κερκύρᾳ. Τῷ 1812 μεταβὰς ὡς πρόεδρος ἐκτάκτου ἀποστολῆς, ὅπως προσφέρῃ ἐκ μέρους τῆς Ἑπτανήσου τὰς εὐχάς της ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου. Περιελθούσης τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ ἁρμοστὴς Μαίτλανδ συνέστησεν ἐπιτροπὴν πρὸς καταρτισμὸν νέου Συντάγματος, ἧς μετέσχεν ὁ Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης. Δι' αὐτοῦ συνέστη ἐξαμελὴς κυβέρνησις, ὀνομαζομένη γερουσία, ὁ πρόεδρος τῆς ὁποίας, φέρων τὸν τίτλον «ὑψηλότατος», διωρίζετο ὑπὸ τοῦ στέμματος προτάσει τοῦ ἁρμοστοῦ. Τῆς γερουσίας ταύτης πρῶτος πρόεδρος διωρίσθη ὁ Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης. Ὁ Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης ἔγραψε πλείστας ἐπιστημονικὰς πραγματείας, ἐν αἷς ἄξιαι λόγου εἶναι: «Μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις Κερκύρας» καὶ «Détails historiques sur Corfou». Ὑπῆρξε συνάμα μέλος πλείστων Ἀκαδημιῶν.

Θ. Β.

Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης

— **Θεοτόκης, *Εὐστάθιος.*** Ἕλλην κληρικὸς γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὴν 1 Μαΐου 1816 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1867. Διατελῶν ἱερεὺς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, παρεσκεύασε καὶ ἐβάπτισεν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τὸν λόρδον Γκύλφορδ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Θεοδώρας.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Ἰωάννης.*** Κερκυραῖος πολιτικὸς γεννηθεὶς τὸν Φεβρουάριον 1613 καὶ ἀποθανὼν τὴν 3 Ἰανουαρίου 1691. Διεκρίθη κατὰ τὰς μάχας τῆς δευτέρας πολιορκίας τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐχρημάτισε σύνδικος, δικαστὴς καὶ προβλεπτὴς τῆς νήσου, ἐκληροδότησε δὲ ἱκανὸν ποσὸν πρὸς προικοδότησιν κατ' ἔτος τριῶν νεανίδων, μιᾶς ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐπατριδῶν καὶ δύο ἐκ τῆς ἐργατικῆς.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Ἰωάννης - Βαπτιστής.*** Πολιτευόμενος γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Κερκύρᾳ (1778—1865). Κατελθὼν εἰς Πελοπόννησον πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μετέσχεν αὐτῆς, ἐγένετο δὲ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης διαρκοῦντος τοῦ Ἀγῶνος. Ἐπὶ Ἰωάννου Καποδιστρίου διωρίσθη διοικητὴς Τήνου, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Ὄθωνος ἐγένετο γερουσιαστής, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος τῷ 1863.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Κωνσταντῖνος.*** Ἕλλην διηγηματογράφος, ποιητὴς καὶ μεταφραστής, γεννηθεὶς τὸν Μάϊον τοῦ 1872 ἐν Κερκύρᾳ. Ὁ πατήρ του Μᾶρκος Θεοτόκης καὶ ἡ μήτηρ του Ἀγγελική, ἐξαδέλφη τοῦ Ἰακώβου Πολυλᾶ, λίαν πεπαιδευμένοι ἀμφότεροι, τῷ μετέδωσαν ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα. Φοιτήσας κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐκπαιδευτήριον «Καποδίστριας» καὶ εἰς τὸ κερκυραϊκὸν γυμνάσιον, μετέβη ἀκολούθως εἰς Παρισίους πρὸς ἀνωτέραν μόρφωσιν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ τριετίαν σπουδάζων φιλολογίαν, ἰατρικήν, χημείαν, μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφίαν, καταγινόμενος δὲ ἰδιαιτέρως καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς σανσκριτικῆς. Τὸ πρῶτον του ἔργον, γαλλιστὶ γεγραμμένον, ἐξέδωκεν ὁ «Mercure de France». Φέρει τὸν τίτλον «Ἡ ζωὴ τῶν ὀρέων», τὸ ἔγραψε δὲ εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐνυμφεύθη τὴν Αὐστριακὴν βαρώνην Μάλλοβιτς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἐξοχικὸν οἰκογενειακὸν πύργον τῶν Καρουσάδων. Ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἄνεσις, ἧς τὰ πρῶτα ἔτη ἀπέλαυε, τῷ ἐπέτρεψαν ὅπως ἀφοσιωθῇ εἰς παντοίας μελέτας, φιλολογικάς, φιλοσοφικάς, ἐπιστημονικάς. Ἐκμαθὼν τὴν γαλλικήν, τὴν ἀγγλικήν, τὴν λατινικήν, τὴν γερμανικήν, τὴν ἰταλικήν, τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ τὰ σανσκριτικά, ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσάν των τοὺς μεγαλυτέρους συγγραφεῖς τοῦ κόσμου. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεδέθη στενώτατα μετὰ τοῦ ποιητοῦ Μαβίλη, ἔλαβε δὲ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δημοτικῆς. Ἐκραγέντος τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ὁ Κ. Θεοτόκης κατήρτισεν ἀνταρτικὸν σῶμα ἐκ Κερκυραίων, ὅταν δὲ συνήφθη ἡ εἰρήνη ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς τὸν πύργον του καὶ ἐπεδόθη ἐκ νέου εἰς τὰς μελέτας του. Μελετήσας τὸν σοσιαλισμόν, εἱλκύσθη ἰσχυρῶς πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀπέσχεν ἐνεργοῦ ἀναμίξεως, μέχρις οὗ ἐψυχράνθη ὁ πρῶτος ζῆλός του. Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης τῷ 1916, τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος, ἀπολέσας πᾶσαν τὴν ἐν Αὐστρίᾳ περιουσίαν του, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ θέσιν εἰς τὸ Γραφεῖον λογοκρισίας. Ἀλλ' ὁ χαρακτήρ του δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν πέραν τῶν δύο ἡμερῶν. Ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, ἀπέθανε τὴν 1ην Ἰουλίου 1923 κατόπιν μακρᾶς καὶ ἐπωδύνου ἀσθενείας διαρκεσάσης ἐπὶ δεκαοκτάμηνον.

Κωνσταντῖνος Θεοτόκης.

Τὸ ἔργον τοῦ Κ. Θεοτόκη δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη: τὸ διηγηματικόν, τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ μεταφραστικόν. Ὡς διηγηματογράφος κατέχει μίαν τῶν πρώτων θέσεων ἐν τῇ ἑλληνικῇ λογοτεχνίᾳ. Ρεαλιστὴς καὶ ἠθογράφος, ἐπλούτισε τὴν ἑλληνικὴν πεζογραφίαν μὲ ἔργα, τὰ ὁποῖα δίδουν ἀλησμονήτους ἁδρὰς εἰκόνας τῆς κερκυραϊκῆς φύσεως καὶ κοινωνίας. Συγκεκριμένως αἱ «Κορφιάτικες ἱστορίες», σύντομα διηγήματα δημοσιευθέντα κατὰ πρῶτον εἰς τὰ περιοδικὰ «Νουμᾶς» καὶ «Τέχνη», συγκεντρώνουν εἰς τὸ στενὸν πλαίσιόν των, μὲ μεγάλην λιτότητα καὶ ἁπλότητα, τὴν νοοτροπίαν, τὰ ἤθη, τὸν χαρακτῆρα τῶν Κερκυραίων. Τὰ ἴδια χαρίσματα, εἰς μεγαλυτέραν ἐξέλιξιν, εὑρίσκονται εἰς τὰ τέσσαρα ἐκτενῆ διηγήματα: «Ἡ τιμὴ καὶ τὸ χρῆμα», «Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλα», «Ὁ Κατάδικος» καὶ «Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους». Κατὰ βάθος ὁ Θεοτόκης οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὸ μέτρον. Εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν τὸ διήγημα ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἰσχυρὰν διάνοιαν τοῦ φιλοσόφου συγγραφέως, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιζητεῖ διὰ τοῦ ρεαλισμοῦ του εὐκόλους ἐντυπώσεις, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ζωηροτέραν εἰκόνα τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης «Οἱ σκλάβοι στὰ δεσμά τους» ἔγιναν ἀφορμὴ ζωηρᾶς δυσαρεσκείας τῶν συμπολιτῶν τοῦ Θεοτόκη ἐναντίον του, διότι δὲν ἠρκέσθη ἁπλῶς νὰ μεταφέρῃ εἰς τὰς σελίδας του τὴν ζωήν, ἀλλ' ἐπεδίωξε νὰ ζωγραφήσῃ καὶ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς κερκυραϊκῆς κοινωνίας. Ἡ πλοκὴ ἐκτυλίσσεται πέριξ παλαιᾶς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία, παρὰ τὸν ἐκπεσμὸν καὶ τὴν πτωχείαν, ἐπιμένει εἰς τὴν ἐξακολούθησιν ζωῆς ἀσυμβιβάστου πρὸς τὰ οἰκονομικά της μέσα. Περιελθοῦσα εἰς ἀδιέξοδον ἀποφασίζει νὰ νυμφεύσῃ τὴν νεαρὰν θυγατέρα μὲ πλούσιον πληβεῖον, τὸν ὁποῖον αὕτη οὐδόλως ἀγαπᾷ, καίτοι δὲν ἀντιτάσσεται εἰς τὸν γάμον, κατεχομένη ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀβουλίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ὁ γάμος της ὅμως δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ἀναβάλῃ μόνον τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν καὶ ἐν τέλει, εἰς στιγμὴν ἀπογνώσεως, ὁ πατήρ, ἀπαρνούμενος τὴν μοιραίαν καταστᾶσαν εὐγένειαν τοῦ οἴκου του, κατατεμαχίζει, εἰς σκηνὴν ἐκτάκτου δραματικῆς ζωηρότητος, τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων του. Τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Θεοτόκη περιορίζεται εἰς μίαν σειρὰν σονέττων, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν μορφὴν καὶ τὴν λεπτότητα τῶν αἰσθημάτων των. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς μεταφράσεις του, εἶναι αὗται ἐκ τῶν ἀρτιωτέρων εἰς ἀπόδοσιν καὶ ἀκρίβειαν. Θαυμαστὴς ἔνθερμος τοῦ Σαῖξπηρ, ἀπέδωκεν ἐμμέτρως τὸν «Βασιλέα Λήρ», τὸν «Μάκβεθ», τὴν «Τρικυμίαν» καὶ τὸν «Ὀθέλλον». Πρὸς τούτοις μετέφρασε τὸν «Ἕρμαν καὶ Δωροθέα» τοῦ Γκαῖτε, τὰ «Γεωργικὰ» τοῦ Βιργιλίου, τὸν «Φαίδωνα» τοῦ Πλάτωνος, τὴν «Σακούνταλα», «Μαλαβίκα» καὶ «Ἀγνημίτρα» ἐκ τῆς σανσκριτικῆς, κ.λ.π.

Α. Σ. ΒΕΪΝΟΓΛΟΥ

— **Θεοτόκης, *Μᾶρκος, κόμις*** —. Ἀδελφὸς τοῦ Τζωρτζῆ (1670—1753). Ἐπιβαίνων τῆς γαλέρας «Ἅγιος Σπυρίδων», τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐξοπλίσει ὁ ἀδελφός, διέσπασεν ἐπανειλημμένως τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἀνεφωδίασε τοὺς πολιορκουμένους μὲ προφανῆ κίνδυνον αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

— **Θεοτόκης, *Νικηφόρος.*** Ἕλλην σοφὸς καὶ κληρικός, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1736 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1805. Ἐν τῷ κοσμικῷ βίῳ ὠνομάζετο *Νικόλαος*. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς Κέρκυραν, εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βονωνίας καὶ τοῦ Παταβίου φιλοσοφίαν καὶ ἰδίως μαθηματικά, κατέγινε δ' ἐπίσης εἰς θεολογικὰς μελέτας, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπιστρέψας εἰς Κέρκυραν τῷ 1756, ἤρξατο διδάσκων εἰς ἰδιωτικὸν σχολεῖον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μεταδίδων ταυτοχρόνως ἐπιστημονικὰς γνώσεις εἰς τὴν κερκυραϊκὴν νεολαίαν. Τὸ σχολεῖον δὲ εἰς ὃ ἐδίδαξεν ὁ Θεοτόκης ὑπῆρξεν ἴσως τὸ πρῶτον, εἰς ὃ ἐδιδάχθησαν ἀνώτερα μαθήματα. Τῷ 1762 χειροτονηθεὶς ἱερομόναχος μετωνομάσθη *Νικηφόρος* καὶ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὸν θεῖον λόγον. Τάχιστα ἡ φήμη του διέδραμεν ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν, κληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγένετο ἱεροκῆρυξ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἡ διαμονή του ὅμως ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξε βραχεῖα, καθ' ὅσον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ Θεοτόκης ἐξεφώνησεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πατριάρχου, ἐπικήδειον λόγον εἰς τὴν μητέρα τοῦ μεγάλου διερμηνέως Γρηγορίου Γκίκα. Κατελθὼν τοῦ ἄμβωνος καὶ προσελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὅπως ἀσπασθῇ τὴν χεῖρα τοῦ πατριάρχου, ἤκουσεν αὐτὸν λέγοντα: «Ὑπερύψωσας μίαν θνητὴν γυναῖκα ὑπεράνω τῆς Παναγίας». Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως παραιτηθῇ ἀμέσως ὁ Θεοτόκης, ὁ δὲ μέγας διερμηνεὺς Γκίκας ἐνήργησεν ὅπως προσκληθῇ οὗτος εἰς Ἰάσιον καὶ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἑλληνικῆς σχολῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰασίῳ δὲν παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ὁ Θεοτόκης· ἀφήσας πρὸς καιρὸν τὴν διδασκαλίαν, ἀπῆλθεν εἰς Λειψίαν, ὅπως συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, διαμένων δ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπεστάτησε ταυτοχρόνως εἰς τὴν ἔκδοσιν διαφόρων αὐτοῦ συγγραμμάτων δαπάναις τοῦ Γρηγορίου Γκίκα. Ἡ ἔκδοσις τῶν συγγραμμάτων τούτων ὡς σκοπὸν εἶχε τὴν διάδοσιν τῶν φώτων εἰς τὸ ὑπόδουλον Γένος. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξελέγη παμψηφεὶ μητροπολίτης Φιλαδελφείας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας, οἵτινες εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ὑποδείξεως μητροπολίτου, ἀφ' ἧς ἡ καθέδρα τῆς Φιλαδελφείας μετετέθη εἰς Βενετίαν. Ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ τοῦ μητροπολίτου ἀνῆκεν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον, διὸ καὶ ὁ Νικηφόρος, μὴ εὑρισκόμενος εἰς ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τοῦ πατριάρχου Σαμουήλ, ἠρνήθη τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον καὶ ἐπιστρέ-

Digitized by Google

ψας εἰς Ἰάσιον ἀνέλαβε πάλιν τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς Ζῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ λίαν μετριοφρόνως, κατεγίνετο διδάσκων καὶ συγγράφων ταυτοχρόνως χρήσιμα εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου βιβλία καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Ἐν Ἰασίῳ παρέμενεν ὁ Νικηφόρος, ὅτε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Πολτάβαν, ὅπου τοῦ ἐπρότεινεν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, τῇ συγκαταθέσει τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης Β΄. Ὁ Θεοτόκης ἐδέχθη τοῦτον ὡς ἐξέμαθε τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν, τὴν δὲ 6 Αὐγούστου 1799 ἐχειροτονήθη ἐν Πετρουπόλει ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος παρουσίᾳ τῆς αὐτοκρατείρας καὶ ὅλης τῆς λαμπρᾶς ἀκολουθίας τῆς ρωσικῆς αὐλῆς. Ἐν Χερσῶνι ἡ Αἰκατερίνη Β΄ εἶχε διευκολύνει τὴν ἐγκατάστασιν πλείστων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ηὐξήθη μεγάλως συνεπείᾳ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας τοῦ Ὀρλὼφ. Οὕτως, ἐντὸς ἑλληνικοῦ στοιχείου εὑρεθεὶς ὁ Θεοτόκης, ὠργάνωσεν εἰς κοινότητας τοὺς ἑλληνικοὺς τούτους πληθυσμούς, ἐκανόνισε τὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν καὶ συνέστησεν ἑλληνικὰ σχολεῖα. Εἶτα μετετέθη εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀστραχανίου καὶ Σταυροπόλεως. Τῷ 1795 παραιτηθεὶς ἀπεσύρθη εἰς Μόσχαν, ὅπου διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του μονάζων καὶ ἀσχολούμενος εἰς μελέτας καὶ συγγραφὰς μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Νικηφόρος Θεοτόκης.

Ἡ ρωσικὴ Ἐκκλησία καὶ ἐν γένει ἡ ὀρθοδοξία ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸν Νικηφόρον Θεοτόκην, ὅστις διὰ τῆς διδασκαλίας του προσείλκυσε πολυαρίθμους Μωαμεθανοὺς Ταταρους εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους Ρασκολνίκους. Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης κατέχει ἐπίσης ὑπέροχον θέσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε διάφορα συγγράμματα, ὡς στοιχεῖα πειραματικῆς φυσικῆς, στοιχεῖα μαθηματικῶν, περιέχοντα τὰ ἀρχιμήδεια θεωρήματα, τὴν ἐπίπεδον τριγωνομετρίαν, τὰς τοῦ κώνου τομὰς κλπ. Καὶ ταῦτα μὲν συνέθεσεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἀλλ' εἰς τὸ ἐθνωφελέστερον αὐτοῦ ἔργον, τὰ «Κυριακοδρόμια», μετεχειρίσθη τὴν εὔληπτον γλῶσσαν καὶ ἐγένετο πρὸ τοῦ Κοραῆ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ὀρθοεποῦς καὶ εὐλήπτου γραπτοῦ λόγου. Εἰς τὸν πρόλογον τῶν «Κυριακοδρομίων», γράφων περὶ τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν, ἀναφέρει ὅτι δὲν μετεχειρίσθη τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, τὴν μὴ ὑπὸ πάντων κατανοουμένην, οὔτε τὴν λαλουμένην ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ταῖς τριόδοις, καθ' ὅσον καὶ αὕτη εἶχεν ὑποστῇ μεγάλα τραύματα ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ ἀναμίξεως ξενικῶν λέξεων. ἀλλὰ καθαρεύουσαν ἁπλουστέραν καὶ εἰς ὅλους καταληπτήν. Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Θεοτόκη ἀξιομνημόνευτα εἶναι: «Ἀπόκρισις ὀρθοδόξου τινὸς περὶ τῆς τῶν Κατολικῶν δυναστείας, καὶ περὶ τοῦ τίνες οἱ Σχίσται καὶ οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Ἐσχισμένοι καὶ περὶ τῆς βαρβαρικῆς λεγομένης Οὐνίας καὶ τῶν Οὐνιτῶν», «Μετάφρασις εἰς τὴν ἁπλοελληνικὴν τῆς ἑρμηνείας Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια», «Περὶ ἠλεκτρικῆς δυνάμεως», «Περὶ μετεώρου φυσικῆς», «Μεταφυσικὴ γεωγραφία», «Ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς Ρασκολνίκους», «Ἀνάπτυξις τοῦ Πᾶν γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται καὶ πᾶσα θυσία ἁλισθήσεται», «Λόγος πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην», ἐκδοθεὶς ἐν Πετρουπόλει ρωσιστί, ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί, κλπ.

Τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐγένοντο πλεῖσται ἐκδόσεις ἐν Μόσχᾳ Λειψίᾳ, Βιέννῃ, Βουκουρεστίῳ καὶ Ἀθήναις. Τῷ 1855 ἐγένετο ἔκδοσις δαπάνῃ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς 20.000 ἀντίτυπα. Οἱ Ἕλληνες βιογράφοι ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ἀπέθανε τῷ 1800, ἀλλ' ἡ ἡμερομηνία αὕτη εἶναι λανθασμένη, καθ' ὅσον ὁ μὲν πρίγκιψ Στούρτζας ἀναφέρει ὅτι τῷ 1801 τοῦ ἐγένετο πρότασις ὅπως δεχθῇ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Κερκύρας, ἕτεροι δὲ ἀναφέρουσιν ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Δανιὴλ τῷ 1805

Θ. ΒΕΞΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Θεοτόκης, *Νικόλαος*, *Ἀνδρουτσέλλης*.** Ἕλλην στρατιωτικὸς γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1656 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ 1731. Συνταγματάρχης ἐν τῷ στρατῷ τῆς Βενετίας, διεκρίθη ἐν Κρήτῃ καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου. Μετέσχεν ἐπίσης τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας, πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του ὑπὸ τῆς Βενετίας ὁ τίτλος τοῦ κόμιτος. Ἐπιστρέψας εἰς Κέρκυραν τῷ 1699 ἐξελέγη σύνδικος. ἀνετέθησαν δὲ εἰς αὐτὸν καὶ ἕτερα τοπικὰ ἀξιώματα Παρὰ τὸ προκεχωρημένον τῆς ἡλικίας του ἐγένετο τῷ 1715 κυβερνήτης γαλέρας καὶ ἐπολέμησε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, διὰ τὰς ὑπηρεσίας του δὲ ταύτας ἡ κοινότης τῆς Κερκύρας παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν διαφόρους γαίας. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τῷ 1716 διῴκει τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατοῦ.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Νικόλαος*.** Κερκυραῖος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, υἱὸς τοῦ πρωθυπουργοῦ Γ. Θεοτόκη, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1878 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τὴν 22αν Νοεμβρίου 1922. Διδαχθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ἀθήναις, καὶ περατώσας τὰς ἐπιστημονικὰς σπουδάς του ἐν Παρισίοις καὶ Βερολίνῳ, εἰσήχθη εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν καὶ διετέλεσεν ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος ἐν Σόφιᾳ καὶ Παρισίοις, κατὰ τὴν ἔναρξιν δὲ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου διετέλει πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ. Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς κεντρικὰς αὐτοκρατορίας, ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ παρέμενεν εἰς Ἑλβετίαν. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1 Νοεμβρίου 1920 ἐξελέγη βουλευτὴς Κερκύρας, τὴν δὲ 21 Ἰανουαρίου 1921 ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Ν. Καλογεροπούλου, καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει Π. Πρωτοπαπαδάκη, διετήρησε δὲ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὰς σχηματισθείσας κυβερνήσεις Δ. Γούναρη τῆς 26 Μαρτίου 1921 καὶ τῆς 2 Μαρτίου 1922. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς ὀλιγοημέρου κυβερνήσεως Ν. Στράτου, μετέσχεν ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικων εἰς τὴν κυβέρνησιν Πρωτοπαπαδάκη τῆς 9 Μαΐου 1922 καὶ παρῃτήθη τὴν 28 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 περεπέμφθη εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ στρατοδικείου καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐτυφεκίσθη τὴν 22 Νοεμβρίου 1922.

Νικόλαος Θεοτόκης.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Σπυρίδων - Γεώργιος*.** Ἕλλην πολιτικὸς καὶ λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὴν 14 Ἰουνίου 1722 καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν 12 Νοεμβρίου 1803. Σπουδάσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Βενετίᾳ καὶ τὰ νομικὰ ἐν Παταβίῳ, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῷ 1737, ἐπιστρέψας δὲ εἰς Κέρκυραν διωρίσθη δικαστὴς καὶ ἐξελέγη κατ' ἐπανάληψιν σύνδικος τῆς πόλεως, δὶς προβλεπτής, ἀπεστάλη δὲ ὡς πρεσβευτὴς εἰς Βενετίαν τῷ 1763 καὶ τῷ 1774. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς συνδίκου συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἐνεχυροδανειστηρίου. Ἀσχολούμενος πάντοτε εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, ἐνεστερνίσθη τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας καὶ κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Ζαντιλλὺ μετέσχε τῆς τότε σχηματισθείσης δημοτικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐξελέγη πρόεδρος αὐτῆς. Ταύτης καταλυθείσης ἀνεδείχθη πρόεδρος τῆς κεντρικῆς διοικήσεως καὶ διετέλεσεν ὡς τοιοῦτος μέχρι τῆς 20 Φεβρουαρίου 1799, ὅτε ἀπελθόντων τῶν Γάλλων ἐγκατεστάθη ἡ ρωσοτουρκικὴ ἐπικυριαρχία, ἥτις ἐσχημάτισε τὴν ἑπτανησιακὴν γερουσίαν πρὸς σύνταξιν προσωρινοῦ πολιτεύματος. Ταύτης πρόεδρος ἀνεδείχθη ὁ Σπυρίδων Θεοτόκης. Τὸ συνταχθὲν «Βυζαντινὸν πολίτευμα» εἶχε χαρακτῆρα ἀριστοκρατικόν, ὁ δὲ Θεοτόκης, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ρωσοτουρκικῶν φρουρῶν, ἐπεδίωξε τὴν μεταρρύθμισιν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, λόγῳ ἀρνήσεως τῆς Ρωσίας. Ὁ Θεοτόκης ἠσχολήθη εἰς τὰ γράμματα, ἐδημοσίευσε πραγματείας τινάς, πρὸς δὲ ἰταλικὰ καὶ λατινικὰ ποιήματα.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Σπυρίδων*.** Ἕλλην λογογράφος γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1876 Σπουδάσας αὐτόθι καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν Ἰονίων νήσων, ἐδημοσίευσε μελέτας εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας καὶ ἰδιαίτερα φυλλάδια. Ἀπὸ δεκαετίας διατελεῖ διευθυντὴς τοῦ ἀρχείου τῆς Ἰονίου Γερουσίας ἐν Κερκύρᾳ.

Θ. Β.

— **Θεοτόκης, *Τζών*.** Γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1800 ἐσπούδασε γεωπονίαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐπί τινα ἔτη ἠσχολήθη εἰς γεωπονικὰς ἐργασίας ἐν Θεσσαλίᾳ. Τῷ 1913 ἐγένετο αὐλάρχης τῆς βασιλίσσης τῶν Ἑλλήνων Σοφίας. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1 Νοεμβρίου 1920 ἐξελέγη βουλευτὴς Κερκύρας, ἐξελέγη δὲ ἐκ νέου καὶ τῷ 1926.

Θ. Β.

— **Θεοτόκη, *Ἐλισάβετ* ἢ *Τζέννυ*.** Ἀγγλὶς δέσποινα, καταστᾶσα διάσημος ἕνεκα τοῦ περιπετειώδους βίου της. Θυγάτηρ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου σὲρ Ἐρρίκου Ντίγμπυ, ἐγεννήθη τῷ 1810 ἐν Λονδίνῳ, ἄγνωστον δὲ ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Νεαρωτάτη ὑπανδρεύθη τὸν λόρδον Ellenborough, τὸν κατόπιν ἀντιβασιλέα τῆς Ἰρλανδίας, προκεχωρημένης ἡλικίας ἄνδρα· οἱ ἔρωτές της μετὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς αὐστριακῆς ἐν Λονδίνῳ πρεσβείας πρίγκιπος Σχβάϊτσεμπεργ προεκάλεσαν μέγα σκάνδαλον, συνεπείᾳ ἐγερθείσης ὑπὸ τοῦ συζύγου της ἀγωγῆς περὶ διαζυγίου, ἥτις ἐπήνεγκε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Σχβάϊτσεμπεργ. Καταλιποῦσα τὴν ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν περιήρχετο τὴν Εὐρώπην, διαμένουσα δὲ ἐν Μονάχῳ ὑπανδρεύθη τὸν βαρῶνον Φλέμιγκ, ἀλλὰ καὶ τοῦτον διεζεύχθη, ὅπως ὑπανδρευθῇ μετὰ τοῦ Κερκυραίου εὐπατρίδου Σπυρίδωνος Θεοτόκη, σπουδάζοντος ἐν τῇ βαυαρικῇ πρωτευούσῃ τὰ στρατιωτικά, κατῆλθε δὲ εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς ἐγένετο ἓν τῶν τότε κοινωνικῶν κέντρων. Εἶχεν ἐκμάθει ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικήν, περιήρχετο δ' ἔφιππος τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν Τουρκίαν. Ἔχουσα τὸ ἔνστικτον τοῦ τυχοδιωκτικοῦ βίου διεζεύχθη καὶ τὸν τρίτον συζυγόν της καὶ ἀπῆλθεν εἰς Συρίαν, ζητοῦσα ζωηροτέρας συγκινήσεις, ἐκεῖ δὲ γνωρισθεῖσα μετὰ τοῦ Μὲτζ-Οὐέλ, ἑνὸς ἐκ τῶν προκαλεσάντων τὰς σφαγὰς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐγένετο σύζυγός του καὶ διέμενεν ὑπὸ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐπὶ ἔτη, συμμετέχουσα τῶν κινδύνων του καὶ δεχομένη τοὺς Εὐρωπαίους περιηγητὰς φέρουσα ὀθωμανικὴν ἀμφίεσιν· συνεζήτει δὲ μετ' αὐτῶν περὶ χριστιανικῆς καὶ μωαμεθανικῆς θρησκείας, τὰς ὁποίας εὕρισκε στηριζομένας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἠθικῆς βάσεως. Περὶ τῆς Τζέννυ Θεοτόκη ἔχουν γραφῇ πολλὰ ὑπὸ τῶν περιηγηθέντων τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Συρίαν συγγραφέων, ὁμοιάζοντα πρὸς μυθιστόρημα. Ὁ Ἐδμόνδος Ἀμποῦ, εἰς τὸ σύγγραμμά του «La Grèce contemporaine», ἀφιερώνει ὁλόκληρον περὶ αὐτῆς κεφάλαιον.

Θ. Β

Θεοτοκικὸν *κόμμα*. Πολιτικὸν κόμμα, λαβὸν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ *Γεωργίου Θεοτόκη* (βλ λ.). Τὸ κόμμα τοῦτο ἀπετέλεσε συνέχειαν τοῦ τρικουπικοῦ κόμματος. Ὡς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ὁ Θεοτόκης, ἤρξατο τῆς ἀναδιοργανώσεως αὐτοῦ, προσελκύσας, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν τρικουπικῶν, καὶ πλείστους ἄλλους πολιτευομένους διαφόρων ἀποχρώσεων, κατελθὼν δὲ εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ 1899 μὲ ἴδιον πολιτικὸν πρόγραμμα κατίσχυσε καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν τὴν 2 Ἀπριλίου 1899. Ἔκτοτε τὸ κόμμα ἐκλήθη Θεοτοκικόν. Κατέστη δὲ ἰσχυρότατος πολιτικὸς ὀργανισμὸς μέχρι τοῦ 1915, ὅτε ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως εἰς τὸν Δημήτριο

Digitized by Google

Γούναρην, εἰς ὃν μετέστη ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ Θεοτοκικοῦ κόμματος, εὐάριθμοι δὲ βουλευταὶ ἀπετέλουν πλέον αὐτό. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Θεοτόκη (4 Ἰανουαρίου 1916), τὸ κόμμα τοῦτο διελύθη, πάντων σχεδὸν τῶν λοιπῶν ὀπαδῶν του προσχωρησάντων εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Γούναρην κόμμα.

Θ. Β.

θεοτοκίον (τὸ) *[Λειτουργ.]*. Ὕμνος ἀναφερόμενος εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἐξυμνῶν αὐτήν. Ἐὰν ἀνοίξωμεν τὴν ἱερὰν Σύνοψιν, ἢ τὸ Μέγα Ὡρολόγιον, ἢ ἄλλο λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας (π. χ. εἰς τὰς ἀκολουθίας τῶν ὡρῶν, ἢ τοῦ ἀποδείπνου κλπ.), θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς τὴν σειρὰν τῶν τροπαρίων ὑπάρχουσι πολλὰ θεοτοκία. Συνήθως πρὸ τῆς ἐπικεφαλίδος «θεοτοκίον» ὑπάρχουν αἱ λέξεις «Καὶ νῦν», διὰ τῶν ὁποίων σημαίνεται ὅτι πρὸ τῆς ψαλμῳδίας τοῦ Θεοτοκίου ψάλλεται τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δοξαστικοῦ «Δόξα Πατρί». Τὸ πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ προψάλλεται τοῦ ἀμέσως προηγουμένου τροπαρίου, τὸ ὁποῖον δι' αὐτὸ καλεῖται «δοξαστικόν».

Δ. Ν. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

Θεοτοκόπουλος, *Κυριᾶκος (Δομήνικος)*, ὁ ἐπονομαζόμενος ***Γκρέκο*** (el Greco). Ὁ μεγαλύτερος Ἕλλην ζωγράφος τοῦ μεσαίωνος καὶ εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἱεροφαντῶν τῆς παγκοσμίου ζωγραφικῆς. Ἐγεννήθη κατὰ τὰς μᾶλλον ἐξηκριβωμένας πληροφορίας, περὶ τὸ 1548 ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης καὶ κατήγετο πιθανῶς ἐκ τῆς βυζαντινῆς οἰκογενείας τῶν *Θεοτοκῶν*, τῆς ὁποίας, μετὰ τὴν ἅλωσιν, εἷς κλάδος κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, ἕτερος δὲ εἰς Κρήτην (ἐν Ρεθύμνῳ διασῴζεται σήμερον τὸ ὄνομα *Θεοτόκης*, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Φόδελε τὸ ὄνομα *Θεοτοκάκης*· ἐν τῷ Νομισματικῷ μουσείῳ τέλος ἀπόκειται μολυβδόβουλλον τοῦ ΙΔ´ αἰῶνος φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «σφραγὶς Μανουὴλ ἐκ γένους Θεοτόκου»).

Τὸ ἐν Κρήτῃ εὑρεθὲν μολυβδόβουλλον.

Ὁ Θεοτοκόπουλος πάντα σχεδὸν τὰ ἔργα του τὸ ὑπέγραφεν ἑλληνιστὶ ὡς ἑξῆς:

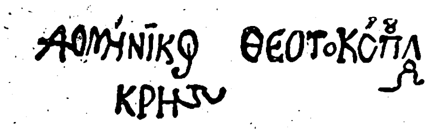

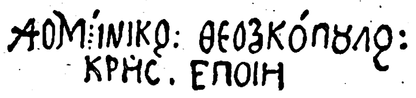

Μέχρι πρό τινος, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἐλάχιστα ἦσαν γνωστά. Οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες τὸν ὠνόμαζον *Θεοσκόπολιν Κυριᾶκον Δομήνικον delle Greche*, ἀναγινώσκοντες κακῶς τὴν διὰ βυζαντινῶν συντετμημένων πολλάκις χαρακτήρων γεγραμμένην ὑπογραφήν του. Ὁ κριτικὸς τοῦ Τισιανοῦ S. Ticozzi ἐν τῷ «Dizionario dei pittori» (Μιλᾶνον 1818) τὸν ὀνομάζει *Domenico delle Greche* ἢ *Θεοσκόπολιν* καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι «ἂν δὲν ἦτο μαθητὴς τοῦ Τισιανοῦ, ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε μιμητής του καὶ ἀντιγραφεὺς τῶν σχεδίων του. Ἐν Ἰταλίᾳ οὐδὲν ζωγραφικόν του ἔργον εἶναι γνωστὸν μετὰ βεβαιότητος. Ὁ Παλομίνο βεβαιοῖ ὅτι αἱ προσωπογραφίαι του γενικῶς ἐφαίνοντο ὡς ἐκτελεσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Τισιανοῦ καὶ ὅτι ὅταν ἠθέλησε ν' ἀλλάξῃ τεχνοτροπίαν ἐχειροτέρευσε. Περίφημος εἶναι ἡ χαλκογραφία του ἡ εἰκονίζουσα τὴν καταστροφὴν τοῦ Φαραὼ καὶ σχεδιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τισιανοῦ». Εἰς τὸ αὐτὸ λεξικὸν ὁ Ticozzi ἀναφέρει ὑπὸ τὸ ὄνομα *Greco N* ἄλλον Ἕλληνα ζωγράφον «μαθητὴν τοῦ Pelegrino da Udine καί, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῶν συγχρόνων του, πολὺ καλὸν ζωγράφον. Ἦτο Ἕλλην καὶ πιθανώτατα ἐπιστρέψας νέος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἀφῆκε σημαντικὰ ἔργα του ἐν Ἰταλίᾳ».

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Θεοτοκοπούλου πρῶτοι ἔγραψαν οἱ Ἰσπανοί, οἱ ὁποῖοι ηὐτύχησαν νὰ κατέχουν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του, ὁ Pacchero ἐν «Arte de la pintura» (Sevilla 1649), ὁ Palomino ἐν «El Parnasso Espagnol pintoresco laureado» (Madrid 1724) κλπ. Τῷ 1908 ὁ M. B. Cossio ἐδημοσίευσεν ἐν Μαδρίτῃ τὸ δίτομον περισπούδαστον ἔργον του: «El Creco, con 193 laminas». Ὁ Θεοτοκόπουλος ὅμως κατέστη γνωστὸς εἰς τὸ πολὺ κοινὸν τῆς Εὐρώπης διὰ τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ M. Barrès «Greco ou le secret de Tolède», δημοσιευθέντος τῷ 1912 ἐν Παρισίοις, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ ἀναλυτικωτάτου διτόμου ἔργου τοῦ Δανοῦ ζωγράφου J. F. Willumsen «Ἡ νεότης τοῦ ζωγράφου ἐλ Γκρέκο. Δοκίμιον ἐπὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ καλλιτέχνου εἰς Εὐρωπαῖον ζωγράφον».

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐν Κρήτῃ διαμονῆς του ὁ Θεοτοκόπουλος φαίνεται ὅτι ἐσπούδασε τὴν βυζαντινὴν τέχνην καὶ ἐγνώρισε κατὰ βάθος τὴν τεχνοτροπίαν τῶν βυζαντινῶν καλλιτεχνῶν. Εἰκοσαετὴς μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου συνεδέθη διὰ φιλίας πρὸς τὸν διάσημον μικρογράφον Ἰούλιον Κλόβιο, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικήν, διότι κατήγετο ἀπὸ Μακεδόνα πατέρα. Τοῦ Κλόβιο τούτου ἀνευρέθη ἐπιστολὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν καρδινάλιον Α. Φαρνέζι καὶ συνιστῶσα τὸν Θεοτοκόπουλον: «Εἶναι, λέγει, εἷς νέος ἐκ Κρήτης, μαθητὴς τοῦ Τισιανοῦ, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν κρίσιν μου, φαίνεται σπανίας ἰδιοφυΐας εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ζωγραφικῶν του ἔργων ἔκαμε καὶ τὴν αὐτοπροσωπογραφίαν του, ἡ ὁποία κατέπληξεν ὅλους τοὺς ζωγράφους τῆς Ρώμης». Ὁ Φαρνέζι ἐδέχθη τὸν Θεοτοκόπουλον καὶ τὸν ἐφιλοξένησεν ἐπὶ πενταετίαν εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ περίφημον ἀνάκτορόν του. Μεταξὺ τῶν ἀξιολογωτέρων ἔργων τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι καὶ ἡ προσωπογραφία τοῦ φίλου του Ἰ. Κλόβιο, ἀποκειμένη σήμερον ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως μὲ τὴν ἑλληνικὴν ὑπογραφὴν τοῦ Θεοτοκοπούλου. Ἄλλα ἔργα τῆς ἐποχῆς ταύτης, καθ' ἣν διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς βενετικῆς σχολῆς Τισιανοῦ, Βερονέζε, Τιντορέττου κλπ. εἶναι ἡ «Ἴασις τοῦ τυφλοῦ» τῆς πινακοθήκης τῆς Δρέσδης καὶ τοῦ μουσείου τῆς Πάρμας, «Ἡ ἐκδίωξις τῶν ἐμπόρων ἐκ τοῦ ναοῦ» τῆς ἐν Λονδίνῳ πινακοθήκης Earl of Yarborough, «Ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων», «Ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος» τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης τοῦ Λονδίνου, «Παῖς ἀνάπτων κηρίον» τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως κλπ. Ἐπίσης τῆς αὐτῆς περιόδου εἶναι καὶ ὁ περίφημος γνωστὸς πίναξ ὁ εἰκονίζων «Βενετὴν Δέσποιναν μετὰ μηλωτῆς», ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ἄγγλου φιλοτέχνου J. S. Maxwell καὶ ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ἐσφαλμένως ὅτι ἀπεικονίζει τὴν θυγατέρα τοῦ Θεοτοκοπούλου ἢ τὴν σύζυγόν του.

Ἡ μετάβασις τοῦ Θεοτοκοπούλου εἰς Ἰσπανίαν ἔγινε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, περὶ τὸ 1575—1576. Ἡ Ἰσπανία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τοῦ πλούτου της προσείλκυεν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς κάθε ἐξαιρετικὴν φύσιν. Ὁ Θεοτοκόπουλος ἐγκατεστάθη ἐν Τολέδῳ, ὅπερ διὰ τῶν ρωμαϊκῶν του ἐρειπίων, τῶν γοτθικῶν του βασιλικῶν, τῶν ἀραβικῶν του ναῶν, τῶν ἐκκλησιῶν του καὶ τῶν ἀνακτόρων του εἶχεν ἀποβῆ ἡ ψυχὴ τῆς Ἰσπανίας· ἐκεῖ ἐπεδόθη εἰς τὴν γλυπτικήν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν ζωγραφικήν, καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν διαφόρων ἔργων περὶ τέχνης. Δυστυχῶς οὐδὲν ἐκ τῶν ἔργων τῆς περιόδου ταύτης διεσώθη. Τὰ γλυπτά του μὲ τὰ ἐλεύθερα σχήματα ἐμαρτύρουν ἓν συνεπτυγμένον πάθος. Ἀπέβλεπε, λέγουν, εἰς τὴν παράστασιν τοῦ μοιραίου κάλλους καὶ ἐζήτει μὲ κάθε τρόπον τὴν προσωπικὴν ἔκφρασιν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατώρθωσε νὰ δεχθῇ τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος, νὰ περιπτυχθῇ τὴν ἀτμοσφαῖραν, νὰ τὴν ἁπλοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν δραματοποιήσῃ. Ζῶν ἐν μέσῳ φαιῶν λόφων καὶ τεθλιμμένων Ἰδαλγῶν, ἐγκαταλείπει τοὺς θερμοὺς τόνους, συνήθεις εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὴν Ρώμην τῶν παπῶν, καὶ προτιμᾷ τὰ ὠχρὰ καὶ ψυχρὰ φῶτα. Ὁ Θεοτοκόπουλος ἐπιμηκύνει

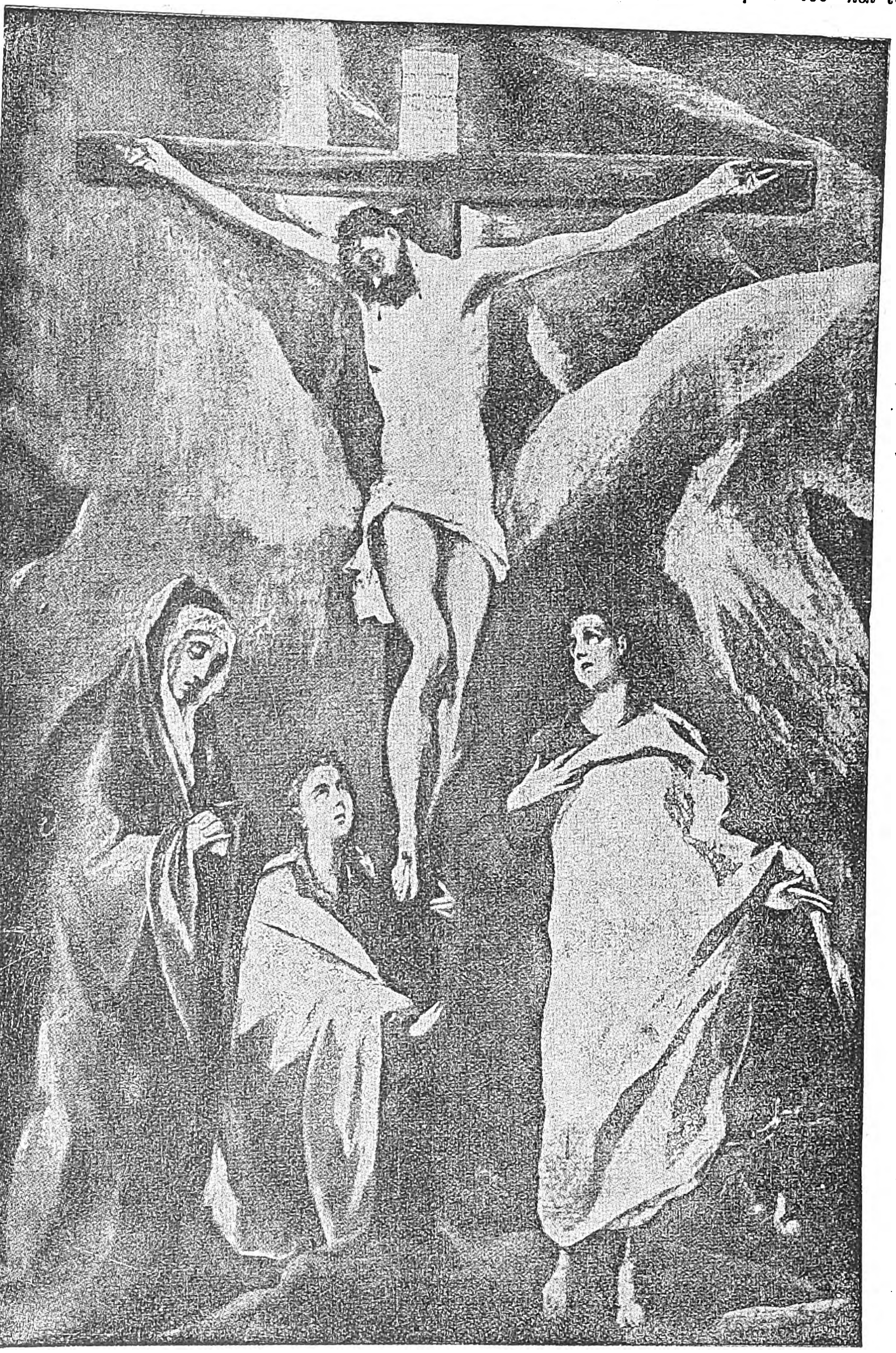

Ἡ Σταύρωσις.

[Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν.]

Digitized by Google

Ὁ Ἅγιος Πέτρος. [Ἐσκοριάλ.]

Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ κόμιτος Ὀργκάθ. [Ναὸς Ἁγίου Θωμᾶ ἐν Τολέδῳ.]

Ὁ Ἅγιος Εὐγένιος. [Ἐσκοριάλ.]

Ὁ Αἴρων τὸν Σταυρόν του. [Πράντο.]

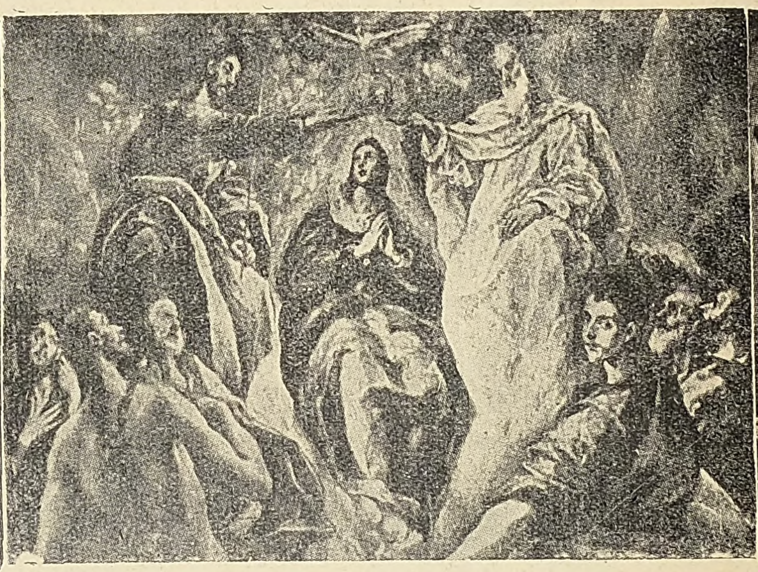

Ἡ στέψις τῆς Παναγίας. [Τολέδον.]

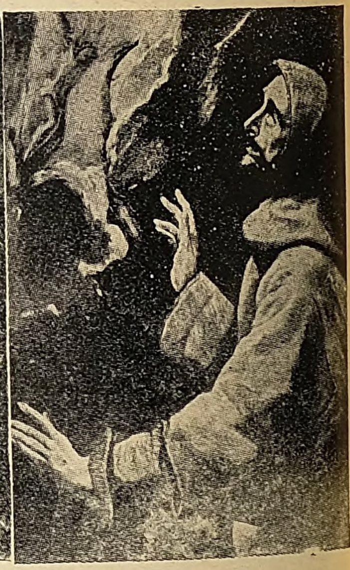

Ἅγιος Φραγκῖσκος. [Ἐσκοριάλ.]

Ὁ Ἅγιος Μαυρίκιος. [Ἐσκοριάλ.]

Ἡ ἀνάληψις τῆς Θεοτόκου. [Τολέδον.]

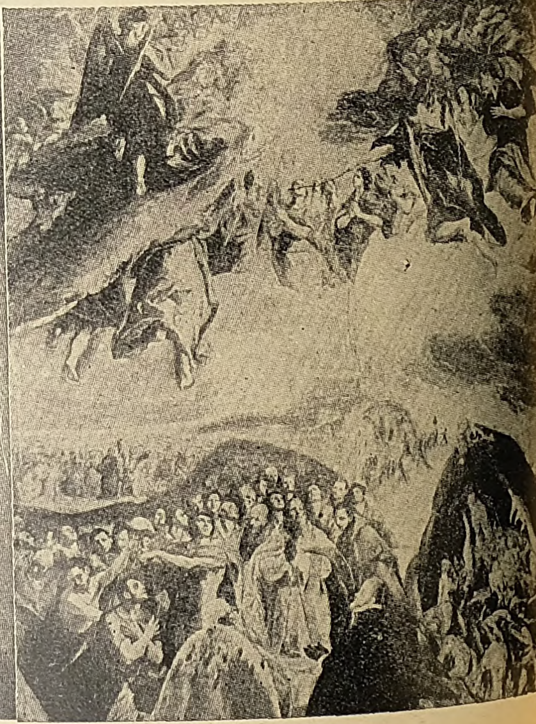

Τὸ ὄνειρον Φιλίππου Β′. [Ἐσκοριάλ.]

Digitized by Google

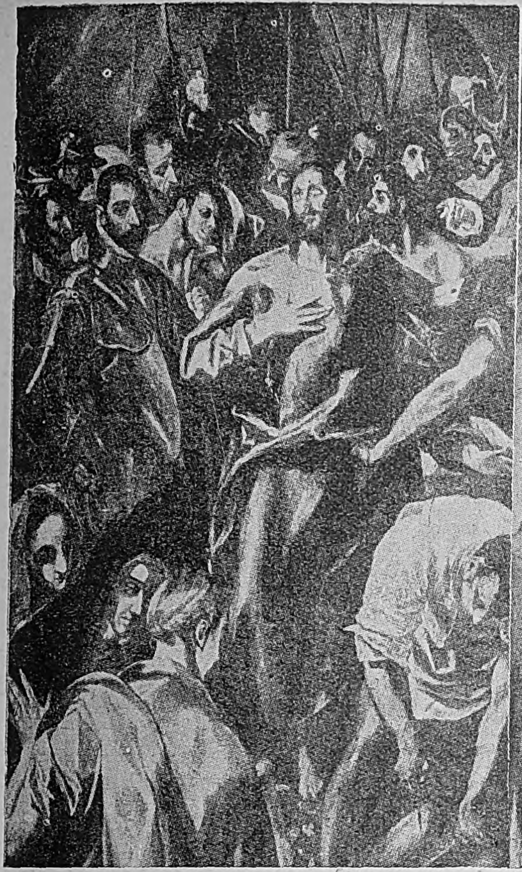

«Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου». [Τολέδον.

Ἡ ἀνάληψις τῆς Θεοτόκου. [Σικάγον.]

Ἡ Ἁγία Τριάς. [Πράντο.]

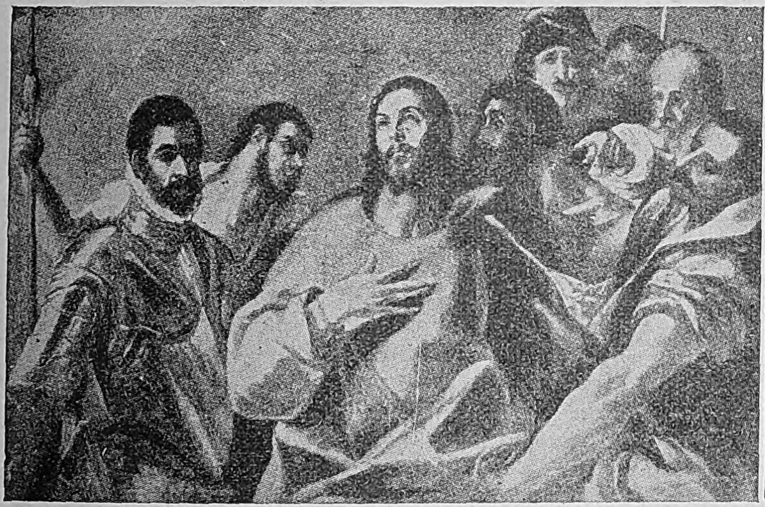

Τμῆμα τῆς εἰκόνος «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου». [Τολέδον].

Ἡ ἐκδίωξις τῶν ἐμπόρων ἐκ τοῦ ναοῦ. [Λονδῖνον].

Ἡ Ἁγία Οἰκογένεια. [Πράντο.]

Ἡ Σταύρωσις. [Λοῦβρον.]

Ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ. [Σεβίλλη.]

Digitized by Google

τὰ θεῖα σώματα, τὰ βλέπει ὅμοια πρὸς φλόγας μεγεθυνομένας ὑπὸ τοῦ σκότους. Παραιτεῖται ὅλης ἐκείνης τῆς θεατρικῆς ἱκανότητος, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἐκ τῆς βενετικῆς σχολῆς. Νοσταλγῶν τὸ ἀνατολικὸν περιβάλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπεσπάσθη, ἠγάπησε τὴν Ἱσπανίαν καὶ

Θ. Θωμοπούλου: Ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος.

ἠγαπήθη ὑπ' αὐτῆς. Ἐν Ἰταλίᾳ αἱ πελιδναὶ σάρκες, αἱ μακραὶ χεῖρες, οἱ πόδες οἱ περιφρονοῦντες τὴν γῆν, αἱ ἀφῃρημέναι κινήσεις καὶ ἡ ὅλη ἐν γένει χαρακτηριστικὴ τεχνοτροπία τοῦ μεγάλου τούτου ζωγράφου ἐλαχίστην εὗρεν ἀπήχησιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν διεδόθη ὅτι ὁ Γκρέκο ἦτο τρελλός, τοῦτο εὐκόλως ἐγένετο πιστευτὸν ἐν Ἰταλίᾳ, διὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἀντεπροσώπευε ἕνα ἀναχρονισμὸν καὶ κάτι τὸ ἐξαιρετικὸν μὲ τὴν μυστηριώδη τέχνην του. Ὁ Θεοτοκόπουλος ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἱσπανίαν τὸν πυρετὸν τῶν δυνατῶν φύσεων. Τῷ 1577 ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος τῆς τέχνης τοῦ Γκρέκο, διὰ τῆς ἐξεικονίσεως τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου τοῦ παλαιοῦ. Μεταξὺ τῶν ἔργων τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ περίφημος πίναξ τῆς «Ἀναλήψεως τῆς Θεοτόκου», ὁ ὁποῖος σήμερον κοσμεῖ τὸ καλλιτεχνικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Σικάγου, ἡ «Ἁγία Τριάς», εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Prado ἐν Μαδρίτῃ, ἡ «Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ», «Ἡ λατρεία τῶν ποιμένων», ὁ «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής» καὶ ὁ «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής» εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου. Τῷ 1579 ἐκτελεῖ διὰ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Τολέδου ἕνα ἀπὸ τοὺς ὡραιοτέρους του πίνακας, τὴν «Διαμερισμὸν τῶν ἱματίων τοῦ Ἰησοῦ» (Expolio). Ἐπὶ τοῦ ἔργου τούτου διεξήχθη καὶ ἡ πολυθρύλητος δίκη τοῦ Γκρέκο μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ, οἱ ὁποῖοι ἤθελον ν' ἀπαλείψῃ τὰς τρεῖς Μαρίας εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς εἰκόνος. Μετὰ μακρὰν καὶ πείσμονα δίκην ὁ Θεοτοκόπουλος κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ νὰ κραταιώσῃ τὴν φήμην του. Τότε ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ ζωγραφήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Μαυρικίου διὰ τὸ περίφημον ἀνάκτορον τοῦ Ἐσκοριάλ. Ἡ εἰκὼν ὅμως δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἀνέθεσεν εἰς ἕτερον ζωγράφον, τὸν Ἰταλὸν Ρωμύλον Cincinati, τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλης εἰκόνος διὰ τὸ ἀνάκτορον. Αἱ ἐπικρίσεις τῶν ἐχθρῶν του, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Μαδρίτης, δὲν τὸν ἠμπόδισαν ν' ἀποπερατώσῃ τῷ 1584 ἕνα ἀπὸ τοὺς θαυμασιωτέρους του πίνακας, τὸν «Ἐνταφιασμὸν τοῦ κόμιτος Ruiz Gonzalo de Orgáz» διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τοῦ Τολέδου. Μὲ τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπέσπασε τὸν θαυμασμὸν ὄχι μόνον τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταγενεστέρων καὶ τῶν σημερινῶν.

Τὰ πρόσωπα τοῦ Γκρέκο πιστεύουν εἰς τὸ οὐράνιον αὔριον, καὶ τὸ βλέπουν ὅλοι μὲ καθαρὸν φῶς· εἶναι πρόσωπα ἐξοικειωμένα μὲ τὴν προσδοκίαν καὶ θὰ ἤθελον νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν των, ἐλεύθερα ἀπὸ κάθε ὑλικότητα, διὰ νὰ πετάξουν πρὸς τὸ ἄπειρον. Μία νέα ὀργανικὴ κατασκευὴ φαίνεται ὅτι τώρα ἐθεμελίωσε τὴν ὀστεΐνην ἀρχιτεκτονικήν των, καὶ τὰς μυώδεις μορφάς. Οἱ βραχίονες ἐπιμηκύνονται, αἱ χεῖρες λεπτύνονται, ὁλόκληρον τὸ σῶμα κινεῖται καὶ ἑλίσσεται ὡς φλόξ. Ἡ ἐπιδερμὶς εἶναι φωτισμένη μόνον ἀπὸ ἐξωτερικὰ φωσφορίσματα, ὠχροκίτρινα, φαιόχροα, ὑποκύανα. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Θεοτοκόπουλος ἐξετέλεσε τοὺς μεγάλους του πίνακας διὰ διαφόρους ἐκκλησίας τοῦ Τολέδου, τὸν «Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου», τὴν «Βάπτισιν», τὴν «Σταύρωσιν», τὴν «Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ», τὸν «Ἅγιον Μαρτῖνον», τὴν «Εἰκόνα τῆς Παναγίας» κλπ. Ἐπίσης ἐζωγράφησε διὰ τὸν ναὸν τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἐλέους εἰς τὴν Ἰλλέσκαν τὴν «Παρθένον τοῦ Ἐλέους», τὴν «Στέψιν τῆς Θεοτόκου» καὶ τὸν «Ἅγιον Ἰλδεφόνσον». Ὁ Θεοτοκόπουλος ἰδιαιτέρως ἔδειξε μεγάλην προτίμησιν καὶ πρὸς τὸν φιλάνθρωπον καὶ εὐεργετικὸν Ἱσπανὸν ἅγιον Φραγκῖσκον τῆς Ἀσσίζης, τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα πίνακες εἰς διαφόρους πόλεις, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ ὁ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Στ. Σκουλούδη ἐν Ἀθήναις. Μὲ τὸ «Ὄνειρον τοῦ βασιλέως Φιλίππου Β'» εἰς τὴν Salas Capitulares τοῦ Ἐσκοριὰλ ἀρχίζει ἡ τελευταία περίοδος τῆς τέχνης τοῦ Γκρέκο, καθ' ἣν μόνον τὴν ἀποπνευματῶσιν τοῦ αἰσθητικοῦ περιεχομένου ἐπεδίωκεν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ τέχνη του γίνεται πνεῦμα, οὐσία, ἡ ὁποία συνταράσσει καὶ καίει τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν· καμμία γνῶσις δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀτίθασον ψυχὴν τοῦ μεγάλου τούτου μύστου. Ὁ «Ἰησοῦς ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ», ἡ «Ἀποκάλυψις», ὁ «Λαοκόων», ἡ «Πεντηκοστὴ» (μουσεῖον Prado), ὁ «Ἅγιος Ἱερώνυμος» τῆς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ συλ ογῆς τοῦ L. R. Erich, ἡ «Ἐν τῷ ὄρει προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ» (μουσεῖον Λίλλης), ὁ «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής», εἰς τὸν ὁμώνυμον ναὸν τοῦ Τολέδου, ὁ «Ἅγιος Σεβαστιανὸς» (τῆς Βασιλικῆς πινακοθήκης τοῦ Βουκουρεστίου) κλπ., δεικνύουν τὴν ἀκατάβλητον ἀνάτασιν τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Θεοτοκοπούλου πρὸς τὰς ἀνωτέρας σφαίρας τῆς δημιουργίας. Διὰ τῶν ἀποκαλυπτικῶν τούτων ἔργων ὁ Θεοτοκόπουλος συναρπάζει καὶ ἐξευγενίζει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, δίδει τὴν ἔνθεον ἔκστασιν εἰς τὰς εὐσεβεῖς χριστιανικὰς ψυχὰς κάθε καιροῦ καὶ κάθε τόπου, γίνεται ἀκουσίως ὁ πρόδρομος τῶν νεωτέρων πνευματικῶν τάσεων τῆς τέχνης. Ὁ ἰσορροπημένος πραγματισμὸς τοῦ Γκρέκο καταφαίνεται, καὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ σχέδιον καὶ ὡς πρὸς τὸ χρῶμα, εἰς τὰ ἁδρὰ καὶ σοβαρὰ πρόσωπα τῶν εὐγενῶν τῆς Καστίλλης, τὰ ὁποῖα ἐξικνοῦνται εἰς σύμβολα ψυχικὰ μιᾶς χώρας, τὴν ὁποίαν εἶδε μὲ τὰ μάτια τῆς μεγαλοφυΐας του ὁ «θεῖος» Γκρέκο. Τοιαῦται εἶναι αἱ προσωπογραφίαι τοῦ «Rodrigo Vasquez» εἰς τὸ μουσεῖον Prado, τῶν Covarrubias εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν βιβλιοθήκην τοῦ Τολέδου, τοῦ μεγάλου ἱεροεξεταστοῦ Nino de Guevara, τοῦ καρδιναλίου Quiroga εἰς Μαδρίτην κλπ., καθὼς καὶ ἡ τοῦ φίλου του καὶ θαυμαστοῦ του Fray Hortensio Felix Paravicino, ποιητοῦ καὶ μοναχοῦ, ὅστις συνέθεσε καὶ δύο σονέττα, ἐξυμνῶν τὴν δημιουργίαν τοῦ καλλιτέχνου:

«Divino Griego de tu obrar yo admira
Que en la imagen exceda a el ser el arte».

Περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων τοῦ Θεοτοκοπούλου γνωρίζομεν, ἐξ ἐπισήμων μαρτυριῶν, ὅτι ἔδωκε τὰ σχέδια διὰ τὸ λύκειον D. Maria de Aragon, τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου καὶ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἐλέους ἐν Ἰλλέσκᾳ, καθὼς καὶ διαφόρων εἰκονοστασίων (retablos). Ἐκ τῶν γλυπτικῶν του εἶναι τὰ ἀγάλματα τοῦ νοσοκομείου Tavera ἐν Τολέδῳ, οἱ δύο ἀνδριάντες τοῦ Συμεὼν καὶ Ἠσαΐου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἐλέους ἐν Ἰλλέσκᾳ, καθὼς καὶ τὸ λαμπρὸν ἀνάγλυφον εἰς τὸ σεμινάριον τοῦ Τολέδου, τὸ παριστάνον τὴν Παρθένον θέτουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Ἰλδεφόνσου τὴν ἐπισκοπικὴν μίτραν.

Ἡ οἰκία τοῦ Θεοτοκοπούλου ἐν Τολέδῳ.

Ὁ Θεοτοκόπουλος ἔζησεν ἐν Τολέδῳ μεταξὺ τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἱσπανίας, τοῦ Λόπε ντὲ Βέγα, τοῦ Θερβαντές, ποιητοῦ τοῦ «Δὸν Κιχώτου», τοῦ διασήμου ἐξερευνητοῦ τῆς Παταγωνίας Ἐρθίλια κλπ., συντροφευμένος πάντοτε μὲ τοὺς Ἕλληνας κλασσικούς, τὸν Ὅμηρον, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Πλούταρχον, τὸν Λουκιανόν, τὸν Αἴσωπον, τὸν Χρυσόστομον, τὸν ἅγιον Βασίλειον καὶ μὲ τὰ ἔργα τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας. Κατῴκει εἰς τὴν ἑβραϊκὴν συνοικίαν, εἰς τὴν οἰκίαν ἑνὸς πλουσίου Ἑβραίου Σαμουὴλ Λεβὶ εἰς τὸ Collejon del Transito ἀριθ. 5. Τὸ μέγαρον

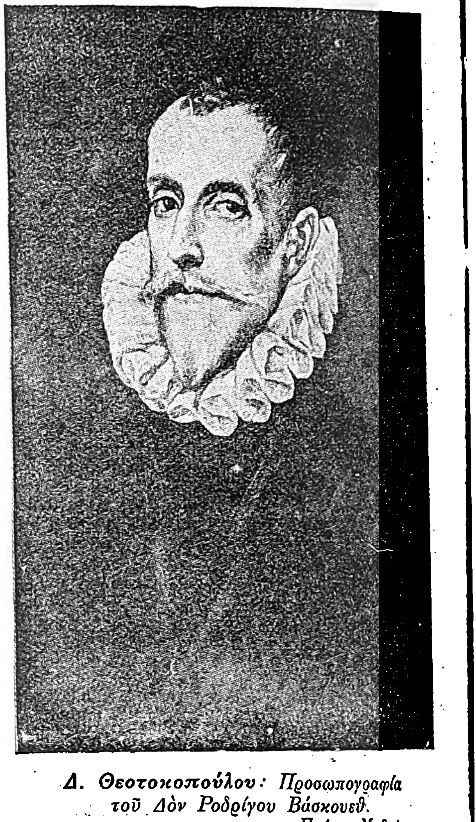

Δ. Θεοτοκοπούλου: *Προσωπογραφία τοῦ Δὸν Ροδρίγου Βάσκουεθ.*
Πράντο Μαδρίτης.

τοῦτο ἐκτίσθη τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ σῴζεται μέχρι σήμερον, μεταβληθὲν εἰς μουσεῖον τοῦ Γκρέκο.

Ὁ Θεοτοκόπουλος ἐγνώρισε τὴν ὡραίαν Ἱσπανίδα δόνα Χερώνυμα δὲ λὰς Κουέβας, μετὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε καὶ τὸν υἱόν του Γιωργὴ Μανουὴλ (1578), ὅστις ὑπῆρξε καλὸς ἀρχιτέκτων καὶ ζωγράφος, ἀποπερατώσας τὰ 115 ἔργα τοῦ πατρός του, τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν ἡμιτελῆ. Ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Τολέδῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου τοῦ παλαιοῦ (Santo Domingo el Antiguo) τὴν 7ην Ἀπριλίου τοῦ 1614. Ἡ ληξιαρχικὴ πρᾶξις τοῦ θανάτου του ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Ἱσπανοῦ ζωγράφου Senor de Bérruete καὶ ἐδημοσιεύθη κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίδος κριτικοῦ τῆς τέχνης Ἄννας Λύνς, ἔχει δ' ὡς ἑξῆς: «Libro de entierros de Santo Tomè de 1601—1614. En siete del Abril del 1614 balescio Dominico Greco. No hizo testamento. Recibio los sacramentos, enterrosse en Santo Domingo el Antiguo. Diopelas».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Βικέλας*, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ἐν «Ἑστίᾳ» (1894).— *Γ. Μαυρογιάννης*, ἐν «Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ» *Σκόκου* (1894).— *Αννα Λύνς*, Δομηνικος Θεοτοκόπουλος ἐν «Παναθηναίοις» (1903) μετάφρ. *Κ. Μ.* — *Σαλβ. Βινέγρας*, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ἐπιλεγόμενος Γραικός, ἐν «Πινακοθήκῃ» (1906), μετάφρ. *Α. Βικέλη*.— *Ἰ. Καραβιας*, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco) (1909).— *Faul Lefort*, Histoire des Peintres (Paris 1893).— *K. Justi*, Domenico Theotocopouli von Kreta (Leipzig (1897).— *Paccheco*, Arte de la Pintura (Sevilla 1649). — *Palomino*, El Parnasso Espagnol (Madrid 1724).—*M. B. Cossio*, El Greco (Madrid 1908).— *J. F. Willumsen*, El Greco (Paris 1927).— *F. Giolli*, Domenico Theotocopoulos (il Greco) (1914).— *M. Barrès*, Greco Paris 1912).

Θ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Θεοτόκος (ἡ) *[Θεολογ.]*. Οὕτω (καὶ *Θεομήτωρ*) προσαγορεύεται ἡ παρθένος *Μαρία* (βλ. λ.) ὡς τεκοῦσα τὸν ἐνανθρωπήσαντα θεῖον Λόγον. Καὶ ἀπαντᾷ μὲν κυρίως μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡ προσωνυμία αὕτη ἐν συχνοτάτῃ χρήσει, οὐχ ἧττον ὅμως εἶναι παλαιοτάτη καὶ ἔχει τὰς ῥίζας της, αὐτή τε καὶ τὸ θεμελιῶδες τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δόγμα, οὗ ἀποτελεῖ αὕτη τὸ κεφάλαιον καὶ τὸ σύνθημα, ἔτι παλαιότερον, ἐν αὐτῇ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Ἐναντίον τοῦ *Νεστορίου*, ὅστις χωρίζων ἀποτόμως τὰς δύο ἐν Χριστῷ φύσεις, τὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ θείου Λόγου, ἐδίδασκεν ὅτι ἡ Μαρία ὡς μήτηρ τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται *θεοτόκος*, ἀλλ' *ἀνθρωποτόκο* ἢ *χριστοτόκος*, ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ (431), εἶτα δὲ καὶ ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι καὶ ἡ Ε' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐθέσπισαν καὶ καθώρισαν τὸ δόγμα τοῦτο καὶ ἐπισήμως ὠνόμασαν τὴν Μαρίαν *Θεοτόκον* «διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν»

Digitized by Google

Τὸ ὀρθὸν δὲ τῆς προσηγορίας ταύτης ἀπέδειξαν ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μάλιστα ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (βλ. *Migne* 77,13 καὶ 94,1029). Ἀκριβῶς δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς Μαρίας ὡς Θεοτόκου εἶναι ἡ ρίζα, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀξιομισθίας, ἀφ' ἑτέρου τῆς τιμητικωτάτης θέσεως, ἣν ἡ συνείδησις τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτὴν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων καὶ ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν στρατευομένην Ἐκκλησίαν. [*Νεκταρίου Κεφαλᾶ*, Μονογραφία περὶ τῆς Θεοτόκου 1905.] Π. Ι. Μ.

Θεοτόκος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νησὶς τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἄνδρου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Γριά.

Θεοτόκου *Σουδενὰ* *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων ἤδη καλούμενον *Λουσοὶ* Ἄνω (βλ. λ.).

θεοτούμπης (ὁ)· προσηγορία ἀνθρώπου ἀσεβοῦς, καταράτου, ἀτυχοῦς: «βρὲ θεοτούμπη, τί εἶν' αὐτὸ ποῦ ἔκαμες;» «κακὸ ποῦ ἔπαθε ὁ θεοτούμπης!»

θεότρελλος, *—η, —ο·* ὁ ἐντελῶς τρελλός· λέγεται μᾶλλον πεπαισμένως: «εἶναι θεότρελλος νέος», «τί κάμνεις αὐτοῦ, μωρὲ θεότρελλε».

θεότυφλος, *—η, —ο·* ὁ ἐντελῶς τυφλός, ἄλλως *θεόστραβος*.

Θεοῦ *πρόσωπον* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Συρίας «εἰς ὃ τελευτᾷ ὁ Λίβανος τὸ ὄρος» *(Στράβ.* ΙΣΤ', 754), κείμενον μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Βότρυος *(Πτολεμ.* Ε, ιε' 4). Κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Σελεύκου (220 π. Χ.) ἐνεργοῦντος κατὰ Νικολάου καὶ Πυριγένους, ναυάρχων Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος τῆς Αἰγύπτου. Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Ρὰς ἐς Σιούκα* (πλάτ. 34° 19′ 10″ Β, μῆκ. 35° 40′ 29″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2633: Markhab to Ras En Nakura), τὸ *Κάπο Μαντόννα* τῶν Εὐρωπαίων, 26 μίλ. Β. ΒΔ τῆς Βηρυττοῦ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θεουέστη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Νουμιδίας ἐν Β. Ἀφρικῇ, κειμένη παρὰ τὰ σημερινὰ σύνορα τῆς Ἀλγερίας καὶ Τύνιδος. Κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀπετέλεσε κέντρον διασταυρώσεως πολλῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς κατευθυνομένων καὶ ἀνεπτύχθη εἰς σημαντικὸν βαθμόν. Τὰ ἐρείπιά της ἀνευρέθησαν ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Νεγριὲ πλησίον τῆς σημερινῆς Τεμπούσα ἢ Τεμπέσα. Τὸ μέγεθος τῆς πόλεως καὶ ἡ ἀκμή της καταφαίνονται ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν ἐκτεταμένων τειχῶν καὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν θριαμβευτικῆς ἀψῖδος. Ν. Α.

Θεούπολις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν *Ἀντιόχειαν* τὴν ἐπὶ Δάφνῃ ἢ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου (βλ. λ., τ. Δ', σ. 889α).

θεουργία (ἡ) *[Ἐγκυκλ.]*. Ἡ θεουργία ἀποτελεῖ εἶδος μαγείας, διὰ τὰς ὁποίας οἱ μεμυημένοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ἤρχοντο εἰς σχέσεις μετὰ τῶν ἀγαθοποιῶν θεοτήτων. Καθόλου εἰπεῖν, θεουργία ἐκαλεῖτο ἡ ἐπιστήμη τοῦ θαυμαστοῦ, ἡ τέχνη τοῦ ποιεῖν θαύματα, παρὰ δὲ νεοπλατωνικοῖς ἡ τέχνη τοῦ καταβιβάζειν τὸν θεὸν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ θέτειν αὐτὴν εἰς ἐκστατικὴν κατάστασιν. Ἡ θεουργία, ὅπως καὶ ὅλαι αἱ μυστικισταὶ ἀντιλήψεις, ἐγεννήθη ἐν Ἀνατολῇ. Ἠσκεῖτο ὑπὸ εἰδικῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς πλέον αὐστηρὰς δοκιμασίας ἐγκρατείας καὶ ἁγνότητος, ἀπέκτων τὴν δύναμιν τοῦ ποιεῖν ὠφέλιμα θαύματα τῇ βοηθείᾳ τῶν εὐεργετικῶν θεοτήτων. Οὕτως ἐπιστεύετο ὅτι διὰ τῆς θεουργίας ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἰάσων, ὁ Θησεύς, ὁ Κάστωρ, ὁ Πολυδεύκης καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἥρωες τῆς ἀρχαιότητος εἶχον ἐπιτύχει τοὺς θαυμαστοὺς ἄθλους των. Ἐπινοητὴς τῆς θεουργίας ἐθεωρεῖτο ὁ Ὀρφεύς· αὐτὸς ἐδίδαξε τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν θεῶν, τοῦ κατευνασμοῦ τῆς ὀργῆς των, τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῆς θεραπείας τῶν ἀσθενειῶν. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν προσώπων, μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων θεουργῶν συγκαταλέγονται ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ὁ Ἀπουλήϊος, ὁ Πορφύριος, ὁ Ἰάμβλιχος, ὁ Ἰουλιανός. Κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον αἱ θεουργικαὶ ἐπικλήσεις εἶχον συντεθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς αἰγυπτιακὴν ἢ χαλδαϊκὴν γλῶσσαν. Κατόπιν ὅμως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι οἱ ὁποῖοι τὰς ἐχρησιμοποίησαν, διατηρήσαντες πολλὰς λέξεις ἐκ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, παρενέβαλον καὶ ἑλληνικὰς καὶ λατινικὰς καὶ κατεσκεύασαν οὕτω μίαν γλῶσσαν βάρβαρον καὶ ἀκατανόητον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἴσως, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, πολὺ εὔληπτον διὰ τοὺς θεούς. Αἱ ἐπικλήσεις αὗται ἔπρεπε, διὰ νὰ φέρωσιν ἀποτέλεσμα, ν' ἀπαγγέλλωνται μετ' ἀπολύτου ἀκριβείας. Καὶ τὸ παραμικρὸν λάθος προφορᾶς καθίστα ἀνίσχυρον τὴν ἐπίκλησιν. Ἡ θεουργία ἐξυπηρέτει κυρίως τὴν ἰατρικήν, δημιουργήσασα τὸν λεγόμενον ἰατρικὸν μυστικισμόν, ὅστις διὰ διαφόρων ὑποβλητικῶν κυρίως μέσων, μὴ στερουμένων ἀγυρτείας, ἐξῆπτε τὴν φαντασίαν τοῦ ἀσθενοῦς, ἐτόνωνε τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ καὶ πολλάκις διὰ τῆς αὐθυποβολῆς ἔφερε πραγματικὰ ἀποτελέσματα. Εἰς τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐγκατεστημένα Ἀσκληπιεῖα καὶ κυρίως εἰς τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν Κῷ, ἡ θεουργία ἀπετέλει ἐπικουρικὸν μέσον θεραπείας, ὁσάκις δὲν ἦτο τὸ μοναδικόν. Οἱ ἀσθενεῖς προητοιμάζοντο καταλλήλως ὑπὸ τῶν ἱερέων διὰ νηστειῶν, προσευχῶν κλπ. καὶ κατόπιν, διά τινος ἀγυρτείας ἱερατικῆς, ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον τὸν θεὸν ἢ σημεῖα προδίδοντα τὴν παρουσίαν του καὶ αὐθυποβαλλόμενοι ἀνέκτων ἐνίοτε τὴν ὑγείαν των. Ἐν Γαλατίᾳ ἡ θεουργία ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ τῶν Δρυΐδῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιήσωσιν ἐπ' ἀγαθῷ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑπερφυσικῶν ὄντων. Ὅταν ἦλθεν ὁ Χριστιανισμός, κατεπολέμησε μὲν τὴν ἐθνικὴν μαγείαν, ἀλλὰ τὴν ἀντικατέστησε μὲ νέαν. Τὸ δωδεκάθεον τοῦ Ὀλύμπου ἀντικατέστησεν εἷς Θεός, ἀλλὰ καὶ εἷς δαίμων, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὑπαίτιος ὅλων τῶν ἀσθενειῶν, καὶ ὁσάκις οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ αἱ εὐχαί, αἱ ὁποῖαι εἶχον καθαρῶς θεουργικὸν χαρακτῆρα (ἐπεδίωκον δηλαδὴ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ), δὲν ἐπετύγχανον τὴν θεραπείαν, ὁ ἀσθενὴς κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ὡς κατοικία τοῦ δαίμονος. Ὡς θεουργικῆς φύσεως δύνανται χαρακτηρισθοῦν ὅλα τὰ κατὰ καιρούς, ὡς θαύματα θεωρούμενα, θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα διαφόρων εἰκόνων, ἀντικειμένων κλπ. τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. —Ω.

θεουργικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεουργίαν, ὁ ἔμπειρος ἔργων ὑπερανθρώπων, τῆς μαγικῆς τέχνης, μαγικός. —Ἐπίρρ. ***θεουργικῶς***.

Θέουτα (Ceuta) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ ὀχυρὰ θέσις τῆς ἀρκτικῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, ἀνήκουσα εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Κεῖται εἰς 35° 53′ 42″ βόρειον πλάτος καὶ 1° 36′ 42″ μήκους, καὶ πλησίον τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ. Ἔχει πληθυσμὸν 26.000 κατοίκων καὶ μετὰ τῶν προαστείων 30.000. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς χερσονήσου εἰς ἣν ἀπολήγει τὸ ὄρος Μαραμποῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα: Τὴν *Παλαιὰν Πόλιν*, ἥτις καταλαμβάνει τὸ κάτω τμῆμα τῆς χερσονήσου, καὶ τὴν *Νέαν Πόλιν*, ἧς αἱ οἰκίαι ἐγείρονται ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ ἑνὸς τῶν ἑπτὰ λόφων, οἵτινες ὑψοῦνται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ λιμήν της εἶναι μικρός, ἀλλ' ἀσφαλὲς καταφύγιον τῶν πλοίων. Εἶναι ἕδρα στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Ἀπὸ ἀπόψεως διοικητικῆς διαιρέσεως ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ἐπαρχίας τοῦ Κάδιξ. Ἔχει ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον, βιομηχανίαν καὶ ναυτιλίαν, Ἀκαδημίαν τῆς ἀραβικῆς γλώσσης, κολλέγια τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, πλείστας ἀκαδημίας δι' εἰδικὰς σπουδάς, νοσοκομεῖον στρατιωτικόν, ναυτικὸν ὑγειονομικὸν σταθμὸν καὶ εἶναι ἕδρα τῶν στρατιωτικῶν ἱσπανικῶν δυνάμεων τῆς κατοχῆς τοῦ Μαρόκκου. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἥδρευε τὸ ἱσπανικὸν στρατηγεῖον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ριφανῶν Ἀβδὲλ Κρίμ.

Εἶναι θέσις μεγάλης στρατιωτικῆς σημασίας, λίαν δὲ ὀχυρὰ φυσικῶς καὶ τεχνικῶς, λόγῳ τοῦ μεγάλων ὀχυρωματικῶν της ἔργων καὶ ἰδίως τῶν φρουρίου ὅπερ δεσπόζει αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἄτσο. Ἡ Θέουτα εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς θέσεως δύο πόλεων τῆς ἀρχαιότητος: Τῆς πόλεως Ἄβυλα, ἥτις ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἄτσο (194 μ. ὕψος) καὶ ἥτις κειμένη ἀπέναντι τοῦ Γιβραλτὰρ ἐσχημάτιζε μετ' αὐτοῦ τὰς δύο στήλας τοῦ Ἡρακλέους, καὶ τῆς Ἑπταδέλφου (Septem fratres), πόλεως καλουμένης οὕτως ἐκ τῶν ἑπτὰ κορυφῶν τοῦ ὄρους τοῦ Σένζ, αἵτινες περιλαμβάνονται σήμερον εἰς τὰς ὀχυρώσεις τῆς πόλεως Θέουτα. Τὸ ὄνομα τῆς δευτέρας ταύτης πόλεως ἐλάχιστα παραφθαρὲν ὑπὸ τῶν Ἀράβων (Sebta) διετηρήθη μέχρι σήμερον. Ἡ Ἑπτάδελφος περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βανδάλων, τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν βασιλέων τῶν Βησιγότθων. Καθ' ὃν χρόνον ἡ πόλις εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Γότθων, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ κόμιτος Ἰουλίου, καὶ οἱ Ἄραβες ἐπεξέτειναν τὸ ἐν Ἀφρικῇ κράτος των, οὗτος ἐκάλεσεν αὐτοὺς καὶ τοὺς παρέδωκε ταύτην (709). Ἔκτοτε ἡ Θέουτα παρέμεινεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Μουσουλμάνων μέχρι τοῦ 1415, ὁπότε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α' τῆς Πορτογαλίας ἐκυρίευσε ταύτην. Εἰς μάτην ἔκτοτε οἱ Ἄραβες προσεπάθησαν νὰ τὴν ἀνακαταλάβωσι. Τῷ 1580 ἡ Θέουτα περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ἱσπανίας, ἥτις τὴν διετήρησε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1640 καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ 1668. Τῷ 1694 οἱ Μαροκκινοὶ ἐπανέλαβον τὰς ἀποπείρας των νὰ καταλάβωσιν αὐτὴν καὶ τὴν ἐπολιόρκησαν μέχρι τοῦ 1720 ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐξωμότου Ριππέρδα. Τῷ 1720 ὁ μαρκήσιος τοῦ Λεῦντε κατώρθωσε νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἐπανελήφθησαν τῷ 1732 καὶ τῷ 1790, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Τῷ 1810 οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὴν Θέουτα ἐπί τινα χρόνον, ἀλλ' ἡ πόλις ἔμεινεν ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ν. Ι. Θ.

Θεοφανείδης, *Βασίλειος*. Ἀρχαιολόγος γεννηθεὶς ἐν Σάμῳ τῷ 1883. Ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιμελητὴς τῶν ἐν Σάμῳ ἀρχ αιοτήτωνκαὶ ἐπόπτης τῶν ἐν Ἡραίῳ ἀνασκαφῶν. Ἤδη (1930) εἶναι ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἔγραψε πολλὰ ἄρθρα καὶ πραγματείας ἀρχαιολογικῆς καὶ φιλολογικῆς ὕλης εἰς εἰδικὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας. Μετέφρασεν ἐκ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸ ἔργον τοῦ Βάκωνος «Ἡ σοφία τῶν ἀρχαίων». Ἐξέδωκεν εἰς βιβλία, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ πόνος», σειρὰν αἰσθητικῶν διαλέξεών του κ. ἄ. Ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

Θεοφάνη. Ὡραία νεᾶνις, τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἠράσθη μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ Ποσειδῶν, ἵνα σώσῃ δὲ αὐτὴν ἐκ τῶν ἄλλων μνηστήρων τὴν ἀνήρπασε καὶ τὴν μετέφερεν εἰς τὴν νῆσον Κρομμυοῦσαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως κατέφθασαν οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς μνηστῆρες, καὶ τότε ὁ Ποσειδῶν, ἵνα μὴ δυνηθῶσι νὰ τὴν ἀνεύρωσι, αὐτὴν μὲν μετεμόρφωσεν εἰς ἀμνάδα, ἑαυτὸν δὲ εἰς κριὸν καὶ τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς Κρομμυούσσης εἰς πρόβατα, τοὺς δὲ μνηστῆρας εἰς λύκους. Ἡ Θεοφάνη ἐγέννησε κατόπιν τὸν χρυσόμαλλον κριόν, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ἡ Νεφέλη εἰς τὰ τέκνα της Φρίξον καὶ Ἕλλην καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβάντα ἔφυγον εἰς τὴν Κοχλίδα. Ν. Α.

Θεοφάνης *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ *ὁμολογητής*. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 9 Μαρτίου μετὰ βιογραφίας. —2) Ὁ *ὅσιος*. Ἐγεννήθη ἄγνωστον πότε ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ἡ μνήμη αὐτοῦ καὶ τῆς Πανσέμνης ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 10 Ἰουνίου μετὰ βιογραφίας. —3) Ὁ *ὅσιος* καὶ *ὁμολογητής*, ὁ τῆς Σιγριανῆς, ἑορταζόμενος τὴν 12 Μαρτίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ ποιητὴς Θεοφάνης, φέροντα ἀκροστιχίδα «Θεοφάνης μέλπει σε τὸν Θεοφάνην». —4) Ὁ *Γραπτός*, ἑορταζόμενος τὴν 11 Ὀκτωβρίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας (βλ. *Θεόδωρος* καὶ *Θεοφάνης* οἱ Γραπτοί). —5) Ὁ «νέος καὶ θαυματουργός, ὁ ἐν τῷ ὄρει τῆς κατὰ Μακεδονίαν Ναούσης ἀσκήσας». Ἐν Ἰωαννίνοις γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μεταβὰς ἐνεγράφη εἰς τὸ μοναχολόγιον τῆς μονῆς Δοχειαρίου, ἧς βραδύτερον ἐγένετο ἡγούμενος, διακρινόμενος ἐπὶ συνέσει καὶ αὐστηρᾷ διοικήσει. Καταλιπὼν κατόπιν τὸ Ἅγιον Ὄρος μετέβη εἰς Νάουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἱδρύσας ἐκεῖ ἐν ταῖς ὑπωρείαις ὄρους τὸ μοναστήριον τῶν Ἀσωμάτων πολλὰς ἀγαθοεργίας ἔκαμνεν εἰς τοὺς περιοίκους. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 19 Αὐγούστου. Ἀκολουθία δ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1764 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Πολυκάρπου Παπαδημητρίου καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Γηδαίου ἐν Θεσσαλονίκῃ τῷ 1883. —6) Ὁ κτίτωρ τῆς μονῆς Βαρλαάμ, ἑορταζόμενος κατὰ τὸν Συναξαριστὴν τὴν 17 Μαΐου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἣν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν Γαβριὴλ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1803 καὶ εἰς β' ἔκδοσιν τῷ 1815 (βλ. *Θεοφάνης* ὁ Βαρλααμίτης). Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ ἐξ ***Ἀγράφων***. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Βρανιανοῖς τῶν Ἀγράφων γεννηθείς, ἐγένετο μαθητὴς πρῶτον τοῦ περιφήμου Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου εἰς Ἰωάννινα μεταβὰς ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Μπαλάνῳ. Ἐπανελθὼν ἔπειτα εἰς τὴν πατρίδα του ἐμόναζεν ἔν τινι παρὰ τὸν Φουρνᾶν μονυδρίῳ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὅπου καὶ ἐδίδασκε γραμματικά, φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικά, ἀπέθανε δὲ τῷ 1784. Σέργιος ὁ Μακραῖος, μαθητὴς τοῦ Θεοφάνους χρηματίσας, ἐξαίρει τὴν σοφίαν τοῦ Θεοφάνους, λόγους δ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρει καὶ ὁ Ζαβίρας. Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ ***Βαρλααμίτης***. Κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν Ἰωαννίνοις γεννηθεὶς ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Ἀψαράδων, ἵδρυσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νεκταρίου ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων (1506—1507) τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῷ 1517 εἰς Μετέωρα μεταβὰς ἤρχισε τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Βαρλαὰμ ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ἔζη καὶ μέχρι τοῦ 1549. Ἀκολουθίαν Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους, ἑορταζομένων τὴν 17 Μαΐου, γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Μυρέων Ματθαίου, ἐξέδωκεν ὁ Σταγῶν Γαβριὴλ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐν Βενετίᾳ τῷ 1803 καὶ αὖθις τῷ 1815. Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ ***Βυζάντιος***. Ἱστορικὸς τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος, γράψας ἱστορίαν ἀπολεσθεῖσαν, τῆς ὁποίας μικρὸν μόνον μέρος διεσώθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου. Κατὰ τοῦτον ἡ ἱστορία τοῦ Θεοφάνους ἀπετελεῖτο ἐκ 10 βιβλίων πραγματευομένων τὰ συμβάντα τῶν ἐτῶν 556—581, ἴσως δὲ καὶ περαιτέρω, δηλαδὴ μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (582—602). Τὸ παρὰ Φωτίῳ διασωθὲν ἀπόσπασμα εἶναι τὸ πρῶτον κείμε-

Digitized by Google

νον, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται λόγος περὶ Τούρκων. Ἐξεδόθη ὑπὸ B. G. Niebhuhr ἐν τῇ συλλογῇ Βόννης μετὰ τοῦ Δεξίππου. Ὑπὸ Müller, F. H. G. IV. Ὑπὸ L. Dindorf Hist. Gr. Min. I.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφάνης** ὁ *Γραπτός*. Ποιητὴς καὶ ὑμνογράφος, ζήσας κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα (βλ. λ. *Θεόδωρος* ὁ Γραπτός).

— **Θεοφάνης** ὁ *Θεσσαλονίκης*. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὢν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ νεομάρτυρος Μιχαὴλ Μαυρουδῆ, οὗτινος συνέγραψε καὶ τὸ μαρτυρολόγιον.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ *ἱεραπόστολος*. Ἐν Poitiers τῆς Γαλλίας τῷ 1829 γεννηθεὶς καὶ μετὰ τὰς θεολογικάς του σπουδὰς εἰς τὸν κλῆρον εἰσελθών, ἀπεστάλη ὡς ἱεραπόστολος τῷ 1852 εἰς τὸ δυτικὸν Τογκῖνον. Ἐργαζόμενος δ' ἐκεῖ μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου συνελήφθη τῇ 30 Νοεμβρίου τοῦ 1860 καὶ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας φυλακισθεὶς ἀπεκεφαλίσθη τῇ 2 Φεβρουαρίου 1861. Ὁ πάπας Πῖος ὁ Χ' (1903—1914) κατατάξας αὐτὸν εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως τῷ 1909, ὥρισε τὴν ἑορτήν του κατὰ τὴν 2 Φεβρουαρίου.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ *ἱερομόναχος*. Μονάζων ἐν τῷ ὄρει τῆς νήσου Ἴμβρου, τῷ καλουμένῳ τῆς Μονοβύζου, πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς πόλεως, ἦτο φίλος καὶ ὀπαδὸς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου. Σφοδρὸς πολέμιος τῶν ἑνωτικῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας (1438), ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η' τὸν Παλαιολόγον (1425—1448) κατὰ τῆς συνόδου ταύτης μακρὰν ἐπιστολὴν καὶ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐπιγράψας «Σύνταγμα» ἐξέθηκεν ἐν αὐτῷ τὰς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων γνώμας του.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** *Ἱεροσολύμων* πατριάρχαι. Ὄνομα τριῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων: —1) Ὁ *Α'* (1434—1431), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπετάθησαν αἱ καταπιέσεις τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Μαμελούκων. —2) Ὁ *Β'* (1450), ὅστις εὑρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ συγκληθείσης συνόδου κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τῶν πράξεων αὐτῆς, μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου ταύτης. —3) Ὁ *Γ'* (1608—1644), εἷς τῶν δραστηριωτάτων καὶ εὐφυεστάτων ἱεραρχῶν τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, διελθὼν τὸν πατριαρχικὸν αὐτοῦ βίον εἰς διηνεκεῖς ἀγῶνας καὶ μερίμνας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Γένους καὶ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Διεδέχθη τὸν ἕνεκα γήρατος παραιτηθέντα Σωφρόνιον τὸν Δ' (1579—1608), ἦτο δὲ παρὼν κατὰ τὴν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὁ φίλος καὶ συναθλητής του Κύριλλος ὁ Λούκαρις καὶ ὁ Ἀντιοχείας Θεόδωρος. Εὑρὼν τὸ πατριαρχεῖον βεβαρημένον ὑπὸ δυσβαστάκτου χρέους καὶ διαρκῶς ἐνοχλούμενον ὑπὸ Λατίνων καὶ Ἀρμενίων, μετέβη τῷ 1609 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ δραστηρίων ἐνεργειῶν του ἔλαβε σουλτανικὰ βεράτια ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τῶν ἁγίων Τόπων καὶ συνέλεξε καὶ παρὰ τῶν Χριστιανῶν χρήματα ὑπὲρ τοῦ ταμείου τοῦ Παναγίου Τάφου. Τῷ 1619 μεταβὰς εἰς Ρωσίαν ἐχειροτόνησε πολλοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἐνίσχυσε τὴν δεινῶς δοκιμασθεῖσαν ἐπί τινα χρόνον ὀρθοδοξίαν τῆς χώρας ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν Οὐνιτῶν, ἰδίως ἐν τῇ νοτίῳ Ρωσίᾳ. Τῷ 1622 καὶ πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβὰς καὶ συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Λουκάρεως, ἔλαβε καὶ παρὰ τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ τοῦ Α' (1622—1623) διάφορα βεράτια ὑπὲρ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Τῷ 1629 λιτανεύων ἐν τῷ Σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ συνελήφθη ταῖς ῥαδιουργίαις τῶν Λατίνων ὑπὸ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐφυλακίσθη. Τῷ 1631 καὶ πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μεταβὰς ἔλαβε καὶ παρὰ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Δ' (1623—1640) διάφορα βεράτια καὶ τῷ 1634 τὸ διάταγμα τοῦ σουλτάνου τούτου τὸ ἀναγνωρίσαν τὴν πλήρη κυριότητα τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Μετὰ ταῦτα ὁ Θεοφάνης, δεινῶς στενοχωρούμενος ἐκ τοῦ μεγάλου χρέους τοῦ Πατριαρχείου, μετέβη εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν Ἕλληνα ἡγεμόνα Βασίλειον Βοεβόδαν καὶ κρατῶν σχοινίον: «Πνῖξέ με μὲ αὐτό, τέκνον μου, εἶπε, διὰ νὰ μὴ μὲ πνίξωσιν οἱ Ὀθωμανοὶ χρεοφειλέται τοῦ Ἁγίου Τάφου». Λαβὼν δὲ παρ' αὐτοῦ τότε τὸ μέγα ποσὸν τῶν 50.000 φλωρίων καὶ παρ' ἄλλων πολλὰς ἄλλας δωρεὰς ὑπὲρ τοῦ ταμείου τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀπῆλθεν εἰς Ἰβηρίαν καὶ ἀποκρούσας τὰς κατὰ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας ἐπιβουλὰς τῶν ἀλλοδόξων ἐνίσχυσε σπουδαίως τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τῆς χώρας ταύτης. Καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ δὲ καὶ διαδόχου τοῦ Μουρὰτ Ἰβραὴμ τοῦ Α' (1640—1648) κατώρθωσεν ὁ Θεοφάνης νὰ λάβῃ διάφορα διατάγματα, οἰκονομικῶς ἀνακουφίσαντα τὸν Πανάγιον Τάφον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ εὑρισκόμενος ὁ πολύτλας πατριάρχης οὗτος καὶ ὑπὲρ τῶν ποικίλων ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας του ἀγωνιζόμενος, ἀπέθανε τῇ 15 Δεκεμβρίου τοῦ 1644 καὶ δαπάναις τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοτόκου τῆς Χάλκης. Ὁ Θεοφάνης κατὰ Ζαβίραν ἔγραψε Συνταγμάτιον κατὰ Λατίνων περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπιστολὰς κλπ.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ *ζωγράφος*. Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχει μόνον ἡ πληροφορία, ὅτι εἶχεν ἐργαστήριον ζωγραφικῆς ἐν Βενετίᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Οὐδὲν ἔργον τοῦ ζωγράφου τούτου εἶναι γνωστόν.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφάνης** ὁ *Ἠπειρώτης*. Λόγιος ζήσας κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἀναφέρεται, ὅτι παρ' αὐτῷ ἐμαθήτευσεν ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Διαδοθείσης φήμης, ὅτι οὗτος, λόγῳ τῆς μεγάλης του σοφίας, εἶχεν ἐφεύρει τέχνην νὰ κατασκευάζῃ καὶ χρυσόν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ νὰ κατασκευάσῃ τοιοῦτον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδυνήθη ἐντὸς τῆς ὁρισθείσης προθεσμίας νὰ τὸν κατασκευάσῃ, ἐθανατώθη ὑπ' αὐτοῦ.

Χ. Ι. Σ.

— **Θεοφάνης** ὁ *Κεραμεύς*. Ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Σικελίᾳ Ταυρομενίου (Ταορμίνης) κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα (1130—1152), ἄριστος ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ, ἔγραψε πολλοὺς λόγους καὶ ὁμιλίας εἰς τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους καὶ τὴν πρακτικὴν ἑρμηνείαν.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** *κουβικουλάριος*. Θαλαμηπόλος τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' τοῦ Κοπρωνύμου, ἀκμάσας ἄρα μετὰ τὸ 740 ἔτος. Ὀπαδὸς τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως, ἐτιμωρήθη ὑπὸ Λέοντος Δ', τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, φυλακισθείς, καὶ θανὼν ἕνεκα τῶν κακουχιῶν, τῷ 780 πιθανῶς, μάρτυς καὶ αὐτὸς ἀνεδείχθη, ὡς ὁ Θεοφάνης μαρτυρεῖ (τ. Α' σ. 701).

Μ. Ι. Γ.

— **Θεοφάνης** ὁ *Κρής*. Ἁγιογράφος ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐξετέλεσε τῷ 1535 τὰς τοιχογραφίας τοῦ Καθολικοῦ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τῆς Λαύρας.

Ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς ἐκτελέσεως αἱ τοιχογραφίαι αὗται δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑποδείγματα τῆς λεγομένης «κρητικῆς» τεχνοτροπίας, ἧς ἄλλως ὁ Θεοφάνης εἶναι ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος ὁμοῦ μετὰ τοῦ συγχρόνου Ζώρζη. Αἱ συνθέσεις του καὶ αἱ μεμονωμέναι ἰδίᾳ μορφαὶ θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθῶσι διὰ τὴν λεπτομερῆ καὶ ἐπιμεμελημένην αὐτῶν ἐκτέλεσιν ὡς μεγεθύνσεις φορητῶν εἰκόνων. Ὅπως καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ζώρζη, εἶναι χαρακτηριστικαὶ αἱ ἔντονοι ἀντιθέσεις φωτὸς καὶ σκιᾶς, ἰδίως τῶν προσώπων καὶ τῶν γυμνῶν μερῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις συντελοῦσιν, ὥστε αἱ εἰκόνες νὰ παρέχωσι τὴν ἐντύπωσιν ἀναγλύφων. Ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ Θεοφάνης ἀρκούντως ἐπηρεάσθη ἀπὸ ἰταλικὰ καὶ δὴ βενετικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισε πιθανώτερον ἐκ χαλκογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀφθόνως εἶχον διαδοθῆ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν τὰ ξένα δάνεια, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μὴ εἶναι ἀντιληπτά, ἀλλαχοῦ ὅμως, ὅπως εἰς μορφάς τινας τῆς Σφαγῆς τῶν νηπίων, τοῦ Δείπνου εἰς Ἐμμαοὺς κ. ἄ., ἡ ἐπίδρασις ἢ μᾶλλον ἡ πιστὴ ἀντιγραφὴ τῶν ξένων προσώπων εἶναι καταφανής. Πάντως τὸ ἔργον τοῦ Θεοφάνους ἐν Λαύρᾳ εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν, ἣν εἶχεν εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἁγιογραφίαν. Σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ζωγράφοι ὄχι μόνον ἀντιγράφουσι τὰς εἰκονογραφικὰς αὐτοῦ συνθέσεις, ἀλλ' ἀπομιμοῦνται καὶ τὴν τεχνοτροπίαν ἀκόμη. Εἰς παλαιὰς ἑρμηνείας τῶν ζωγράφων περιγράφεται ὁ τρόπος ζωγραφήσεως τῶν γυμνῶν μερῶν ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ συνδέεται εἰς αὐτὰς ἀναποσπάστως πρὸς τὴν κρητικὴν τεχνοτροπίαν.

Κατά τινα ἁγιορειτικὴν παράδοσιν, ὁ Θεοφάνης ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Πανσελήνου. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἐντελῶς φανταστικόν.

Πλὴν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ τῆς Λαύρας καὶ ἄλλαι ἁγιορειτικαὶ ἐκκλησίαι φέρονται ὡς ζωγραφηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους. Παλαιὰ ἐπιγραφή, μὴ διασῳζομένη πλέον, εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Σταυρονικήτα, ἀνέφερεν, ὅτι καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Θεοφάνους καὶ τοῦ συνεργάτου αὐτοῦ Συμεὼν ἐν ἔτει 1546. Πράγματι δὲ αὗται σχετίζονται στενώτατα πρὸς τὰς τοῦ Καθολικοῦ τῆς Λαύρας καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εἶναι ἔργα τοῦ Θεοφάνους. Εἰς τὸν ἴδιον τεχνίτην ἀπεδόθησαν καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῆς Τραπέζης τῆς Λαύρας. Αὗται ὅμως, ἐκτελεσθεῖσαι, ὡς εἰκάζεται, κατὰ τὸ ἔτος 1512, εἶναι μὲν ἔργα τῆς αὐτῆς «κρητικῆς» σχολῆς, ἀλλὰ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους. Ἔξω τοῦ Ἁγ. Ὄρους εὑρίσκομεν δὶς ἀναφερόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοφάνους. Εἰς τὴν ἐν Μετεώροις μονὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Ἀναπαυσᾶ εὑρίσκεται ἐπιγραφή, καθ' ἣν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ ἐξετελέσθησαν ὑπὸ «Θεοφάνη μοναχοῦ τοῦ ἐν τῇ Κρίτῃ Στρελήτζας» κατὰ τὸ ἔτος 1527. Ἂν οὗτος δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Θεοφάνην τὸν ζωγραφήσαντα τὸ Καθολικὸν τῆς Λαύρας, εἶναι ζήτημα μὴ διευκρινισθὲν εἰσέτι ἐπαρκῶς. Ἐπίσης ἐπιγραφὴ εὑρισκομένη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Καλαμπάκας, μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῶν ἐκτελεσάντων κατὰ τὸ ἔτος 1573 τὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ, ἀναφέρει καὶ Θεοφάνην μοναχὸν Κρῆτα «τὴν ἐπίκλησιν Μπαθήχας», ὃν καὶ χαρακτηρίζει ὡς «ἄριστον ἁγιογράφον».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Millet*, Rechérches sur l'iconographie de l'Évangile, Paris 1916, σ. 659 κ.ἑξ. — *G. Millet - Pargoire - Petit*, Inscriptions chrétiennes de l'Athos Paris 1904, σ. 111, 61 κ.ἑξ. — *Γ. Σωτηρίου*, ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, τόμ. VI 1929, σ. 306 Αἱ τοιχογραφίαι τῆς μονῆς Λαύρας καὶ τῆς μονῆς Σταυρονικήτα ἐξεδόθησαν εἰς φωτοτυπικοὺς πίνακας ὑπὸ *G. Millet* Monuments chrétiens de l'Athos I, Les Peintures, Paris 1927, Πίν. 115—139, 166—168.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφάνης**, πατριάρχης *Κωνσταντινουπόλεως*. Δύο οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ *Α'*, ὁ ἐπιλεγόμενος *Καρύκης*. Ἐν Ἀθήναις γεννηθεὶς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ λαμπρᾶς παιδεύσεως τυχὼν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ διακριθεὶς ἐν αὐτῷ ἀνυψώθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Φιλιππουπόλεως, ἔπειτα δὲ τῶν Ἀθηνῶν (1592—1596). Ὡς μητροπολίτης δ' Ἀθηνῶν μετέσχε μετὰ 40 ἄλλων ἀρχιερέων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθούσης τῷ 1593 μεγάλης συνόδου καὶ ἐξεπλήρωσε διαφόρους σπουδαίας ἐκκλησιαστικὰς ἀποστολάς. Τῷ 1596, ἀποθανόντος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Α', ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξέλεξε διάδοχον αὐτοῦ τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον Πηγᾶν. Τούτου δ' ἀρνηθέντος καὶ ὑποδείξαντος ὡς κατάλληλον διάδοχον τὸν Γαβριὴλ Μάξιμον Μαργούνιον τὸν Κυθήρων ἢ Γαβριὴλ Σεβῆρον τὸν Μονεμβασίας, ὁ Θεοφάνης ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατέλαβε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὡς «ἑτέρων ὅλων τῶν ἁπάντων οὐκ ὢν ἀναξιώτερος», ὡς ἔγραφεν ἔπειτα πρὸς τὸν Πηγᾶν. Πατριαρχεύσας δ' ἑπτὰ μόνον μῆνας ἀπέθανε τῷ Μεγάλῳ Σαββάτῳ τοῦ 1597. Ὁ Καρύκης ὡς δοξομανὴς καὶ ἀνάξιος τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος τοῦ πατριάρχου ὑπὸ τοῦ Πηγᾶ ἐλεγχόμενος, ὑπὸ τοῦ Μαργουνίου δ' ὡς σοφώτατος ἐπαινούμενος, φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν παιδείαν τοῦ νοῦ καὶ ὄχι τῆς καρδίας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς. Καλλίφωνος δὲ ὢν καὶ εἰς τὴν μουσικὴν ἀσχολούμενος ἐμελοποίησεν ἐκτεταμένα χερουβικὰ καὶ κοινωνικὰ μετὰ κρατημάτων καὶ κατέλιπε μαθήματα εἰς τὴν Παπαδικήν, τὸ Στιχηράριον καὶ τὸ Κρατηματάριον. —2) Ὁ *Β'*. Τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Γ' καθαιρεθέντος τῷ 1657 ὁ μητροπολίτης Μελενίκου Θεοφάνης κατὰ τὸν Γεδεὼν («Πατριαρχικοὶ Πίνακες» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, 538 καὶ 587), βλέπων τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀταξίας καὶ ποθῶν νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας ἦλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐπέβη τοῦ θρόνου, κρατήσας αὐτοῦ τρεῖς μόνον ἡμέρας, βραδύτερον δὲ καθῃρέθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1659.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** *Λακεδαιμονίας* μητροπολίτης. Κληρικὸς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἀνήκων εἰς οἰκογένειαν εὐπατριδῶν ἐκ Λακεδαίμονος. Ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος, πολλῆς ἀπολαύων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει τιμῆς καὶ σεβασμοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν ἐν γένει καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ μοναχικοῦ. Ἀποσυρθεὶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης, ἦλθεν εἰς τὴν ἁγιορειτικὴν σκήτην τῆς Ἁγίας Ἄννης, ὑποταχθεὶς εἰς ἕτερον γέροντα, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς τὴν αὐτόθι Νέαν σκήτην, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1805, κτίσας πρὶν τὸ κελλίον καὶ τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὅπου τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ἔτη διήνυσεν.

Μ. Ι. Γ.

— **Θεοφάνης** *Λαρδατύρης* ἢ *Λαρδάθυρος*. Στρατηγὸς Βυζαντινός· διοικητὴς τοῦ θέματος Κρήτης κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' (741—755), κατεδίωξεν ἀμειλίκτως τοὺς εἰκονολάτρας, ὑποβάλλων αὐτοὺς εἰς παντοειδῆ βασανιστήρια. Ὁ ἐπίσκοπος Γόρτυνος (Κρήτης) Ἀνδρέας, μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατά τινας, ἵνα καταγγείλῃ αὐτόν, ὡμίλησε μετὰ τοιαύτης παρρησίας πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ψέξας καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον διὰ τὰς ἀρχάς του, ὥστε κατεδικάσθη εἰς τὸν μετὰ βασάνων θάνατον.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφάνης** ὁ *Μηδείας*. Μέγας ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὤν, προήχθη εἰς μητροπολίτην τῆς ἐν Θρᾴκῃ Μηδείας. Σύγχρονος καὶ φίλος Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου διετήρει μετ' αὐτοῦ τακτικὴν ἀλληλογραφίαν. Ἔγραψε πραγματείαν περὶ ψυχῆς, περὶ φιλοπτωχίας καὶ ἐπιστολὰς πρὸς διαφόρους, ἐξ ὧν ἡ περὶ ψυχῆς πραγματεία κατεχωρίσθη ἐν τῇ Λογικῇ Βλεμμύδου τῇ ὑπὸ Παναγιώτου Χατζηνίκου ἐν Λειψίᾳ τῷ 1784 ἐκδοθείσῃ.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης** ὁ *Μολδαυΐας*. Μητροπολίτης Μολδαυΐας ὢν κατὰ τὸ β' ἥμισυ τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, ἔπεισε τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαυΐας καὶ κατέβαλε τὰ ἔξοδα πρὸς ἀνακαίνισιν τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, ἥτις ἀπὸ τοῦ

Digitized by Google

ΙΑ' αἰῶνος εἶχεν ἐρημωθῆ. Παρῃτήθη τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῷ 1578 καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν τῇ ἀνακαινισθείσῃ μονῇ ἀπεβίωσεν ἐν αὐτῇ τῷ 1598 (*Μ. Γεδεὼν* ὁ «Ἄθως» ἐν Κωνσταντινουπόλει» 1885, 186). Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης, ὁ *Μονώτιος*.** Πατρίκιος καὶ μάγιστρος ἐπὶ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Ε'. Τῷ 742 ὁ βασιλεὺς οὗτος, μεταβὰς εἰς Μ. Ἀσίαν ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ ὑπόπτου καταστάντος ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του στρατηγοῦ Ἀρταβάσδου, διοικητοῦ τοῦ θέματος Ὀψικίου, κατέλιπε τὸν Θεοφάνην «ἐκ προσώπου» αὐτοῦ, δηλαδὴ ἀντιπρόσωπόν του, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' οὗτος, ὅταν μετ' ὀλίγον εἶδε πρὸ τῆς πόλεως τὸν στασιάσαντα Ἀρτάβασδον, ἐξηπάτησεν ἄρχοντας καὶ λαὸν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε καὶ ἤνοιξεν εἰς τὸν στασιαστὴν τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἀναγνωρίσας αὐτὸν βασιλέα. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοφάνης ὁ *Μυτιληναῖος*.** Λέσβιος ἱστορικὸς καὶ στρατιωτικός, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Μάγνου Πομπηΐου (Α' π. Χ. αἰών), συγχεόμενος ὑπό τινων Ρωμαίων συγγραφέων πρὸς τὸν ἐκ Κάδικος Θεοφάνη. Χάρις εἰς τὴν πρὸς τὸν Πομπήϊον φιλίαν του ἀνηγορεύθη ὑπ' αὐτοῦ Ρωμαῖος πολίτης ἐνώπιον τοῦ στρατεύματος, παρηκολούθησε δὲ αὐτὸν εἰς τὰς ἐκστρατείας του, τὰς ὁποίας καὶ περιέγραψεν εἰς ἴδιον σύγγραμμα. Κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Κικέρωνος κ. ἄ. ἤσκει ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑποθέσεων μεγάλην ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Πομπηΐῳ, μέσῳ δὲ τοῦ Θεοφάνους ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πομπήϊον ὁ Κικέρων τὰς θελήσεις του καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐμάνθανε τὰ κατὰ Πομπήϊον. Εἰς τὴν μάχην τῶν Φαρσάλων ὁ Θεοφάνης κατεῖχε τὸν βαθμὸν τοῦ «ἐπάρχου τεκτόνων» (praefectus fabrum). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Θεοφάνης συνεβούλευσε τὸν Πομπήϊον νὰ καταφύγῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου εὗρε τὸν θάνατον παρὰ Πτολεμαίου. Ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ τὸν Θεοφάνη «μοχθηρόν», τὴν δὲ ἀλληλογραφίαν τοῦ Ρουτιλίου πρὸς τὸν Μιθριδάτην, δι' ἧς ὁ πρῶτος συνεβούλευε τὸν δεύτερον νὰ σφάξῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ρωμαίους καὶ ἥτις εὑρέθη ἐν τῷ «Καινῷ φρουρίῳ», ὀνομάζει ψευδὲς «κακοήθευμα» τοῦ Θεοφάνους πρὸς διαβολὴν τοῦ Ρουτιλίου. Παρὰ Πομπηΐῳ ὁ Θεοφάνης κατώρθωσε νὰ γίνῃ πάμπλουτος, ἡ περιουσία του δὲ περιῆλθεν εἰς τὸν θετὸν θεῖόν του Λεύκιον Κορνήλιον Βάλβον. Ἐκ τῶν συγγραφῶν τοῦ Θεοφάνους ἐλάχιστα ἐσώθησαν (ἐν *Müller*, Fragm. hist. graec.), παρὰ Στράβωνι δὲ εὑρίσκομέν τινας τῶν ἐθνογραφικῶν, χωρογραφικῶν κτλ. δοξασιῶν τοῦ Θεοφάνους περὶ Σκυθίας, Ἀρμενίας, Ἀλβανίας κ. ἄ., ὧν τινες ἐλέγχονται ὡς ἐσφαλμέναι. Ὁ Θεοφάνης κατώρθωσεν ὅπως ἀποδοθῇ εἰς τὴν γενέτειράν του Μυτιλήνην ἡ ἐλευθερία, ἥτις ἀφῃρέθη πρότερον ὑπὸ Μάρκου Μινουκίου, δι' ὃ μετὰ θάνατον ἔτυχε θείων τιμῶν. Εἰς ἐπιγραφὴν Λεσβίων ὀνομάζεται «Θεός, Ζεὺς ἐλευθέριος, φιλόπατρις, σωτὴρ καὶ εὐεργέτης καὶ κτίστης δεύτερος τῆς πατρίδος», σῴζονται δέ τινα νομίσματα τῆς Μυτιλήνης, ἐφ' ὧν εἰκονιζόμενος μετὰ τῆς ὑποτιθεμένης συζύγου του Ἀρχεδάμιδος ἐπικαλεῖται αὐτὸς μὲν «Θεὸς Μυτιληναίων», ἐκείνη δὲ «Θεά». Χάρις εἰς τὴν φήμην του οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἔσχον σπουδαιοτάτας θέσεις παρὰ Ρωμαίοις, ἐξ αὐτῶν δὲ ὁ Πομπήϊος Θεοφάνης, στενότατος φίλος τοῦ Τιβερίου, ἐγένετο τῷ 18 μ. Χ. «ἐπίτροπος» (procurator) τῆς Ἀσίας. Π. Ν. Π.

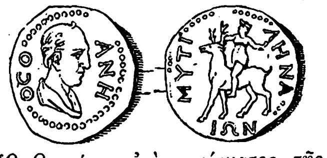

Ὁ Θεοφάνης ἐπὶ νομίσματος τῆς Μυτιλήνης τῆς παλαιᾶς συλλογῆς Allier de Hauteroche.
[Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως ἡ Ἄρτεμις ἐπὶ ἐλάφου.]

— **Θεοφάνης ὁ *Ναουσαῖος*.** Ἐκ Ναούσης τῆς Μακεδονίας καταγόμενος ἔζη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἱερομόναχος δὲ ὢν ἔγραψε «μεγαλυνάρια κλπ». Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης ὁ *Νικαίας*.** Κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος γεννηθεὶς καὶ εἰς τὸν κλῆρον εἰσελθών, προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Νικαίας πρὸ τοῦ 1370 καὶ ἀπέθανε τῷ 1380. Ὑπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου λίαν ἐπαινούμενος, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γονιμωτέρων ἀντιρρητικῶν συγγραφέων τοῦ Βυζαντίου. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὰς προκυψάσας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔριδας ἐκ τῶν Ἡσυχαστῶν, ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτῶν καὶ διὰ λόγου καὶ διὰ συγγραφῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν ἔργων του γνωστὰ εἶναι ὀκτὼ βιβλία κατὰ Ἰουδαίων, τρία κατὰ Λατίνων, πραγματεία περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἑτέρα περὶ ἐνανθρωπήσεως, ἄλλη περὶ ἀϊδιότητος τοῦ κόσμου καὶ πλεῖσται ἄλλαι. Εἰς τὰς ἡσυχαστικὰς ἔριδας ἀναφέρονται ἡ περὶ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ φωτὸς πραγματεία, δύο ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Λατῖνον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον καὶ δύο διάλογοι. Ἔγραψεν ἀκόμη ὁ Θεοφάνης τρεῖς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Νικαίας, ἡ δὲ τρίτη εἶναι μικρὸν ἐγχειρίδιον δογματικῆς. Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης ὁ *Νόννος*.** Βυζαντινὸς ἰατρὸς (βλ. λ. *Νόννος Θεοφάνης*).

— **Θεοφάνης ὁ *ὁμολογητής*.** Ἡγούμενος τοῦ Ἀγροῦ καὶ χρονογράφος. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' (741—775) ἐκ γονέων ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων, συγγενῶν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Νυμφευθεὶς μετὰ κόρης εὐγενοῦς ἐγκατέλιπεν ἀμέσως τὰ ἐγκόσμια, πρὸ τῆς συζυγικῆς συμβιώσεως, καὶ ἵδρυσεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος παρὰ τὴν Συγριανὴν τὴν μεγάλην μονὴν τοῦ Ἀγροῦ, τῆς ὁποίας ἐρείπιά τινα σῴζονται μέχρι σήμερον μεταξὺ Κυζίκου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ. Κατὰ προτροπὴν τοῦ φίλου του Γεωργίου Συγκέλλου ἔγραψε χρονογραφίαν συνεχίζουσαν τὴν ἐκείνου, ἀρχομένην δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (284) μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Μιχαὴλ Α' Ραγκαβὲ (813).

Ὁ Θεοφάνης ἦτο φανατικὸς ἐχθρὸς τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ δὴ τῶν εἰκονομάχων, διὰ τὰ αἰσθήματά του δὲ ταῦτα κατεδικάσθη εἰς διετῆ φυλάκισιν, μετὰ τὴν ἔκτισιν δὲ τῆς ποινῆς καὶ εἰς ἐξορίαν ἐν Σαμοθρᾴκῃ, ὅπου ὁδηγηθεὶς τῷ 817 ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν του.

Ἡ χρονογραφία αὐτοῦ, ἧς σπανίως ἀναφέρει τὰς πηγάς, εἶναι χρονολογική, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῆς εἶναι μεταξὺ τοῦ κοινοῦ ἰδιώματος καὶ τῆς γλώσσης τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ χρονογραφία του μετεφράσθη εἰς πλείστας γλώσσας, ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, καὶ ἀπετέλεσε μίαν τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῶν μεταγενεστέρων χρονογράφων Ἑλλήνων καὶ ξένων. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1655 ὑπὸ τοῦ J. Goar, ἀνετυπώθη κατόπιν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1729, ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης 1839—1841, ὑπὸ τοῦ Tafel τῷ 1852, ὑπὸ τοῦ E. de Boor 1883—1885 καὶ ὑπὸ τοῦ Migne ἐν τῇ Patrologia Graeca, τόμ. 108 (βλ. λ. *Θεοφάνους συνεχισταί*). Ν. ΚΛΣ

— **Θεοφάνης ὁ *Παλβογιάννης*.** Ἀγωνιστὴς ἐκ Ναυπάκτου. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Σκαλτσοδῆμον καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγούς, ἐπληγώθη δὲ ἐπανειλημμένως. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν Ἔξοδον. Ἀκολουθήσας τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, ἐπολέμησε γενναιότατα, μάλιστα εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης, εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὸ Κερατσίνι. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον καὶ ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς φάλαγγος. Γ. Δ. Κ.

— **Θεοφάνης ὁ *Περιθεωρίου*.** Προηγούμενος ὢν τῆς ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Βατοπεδίου περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος καὶ κατόπιν προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην Περιθεωρίου, ἔγραψε τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλύβη, τὸν ὁποῖον κατεχώρισεν εἰς τὸ «Νέον Ἐκλόγιον» Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (*Μ. Γεδεὼν* «Ὁ Ἄθως» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885, 204). Ε. Γ. Π.

— **Θεοφάνης *Προκόποβιτς*.** Ρῶσος ἀρχιεπίσκοπος Νοβογορὸδ καὶ εἷς τῶν μεγάλων μεταρρυθμιστῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος τῆς Ρωσίας (1681—1736). Υἱὸς ἐμπόρου, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ Ρώμην εἰς τὸ κολλέγιον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἀποστραφεὶς τὸν καθολικισμόν, εὑρὼν δὲ τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν ἀνεπαρκῆ, ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς προτεσταντικῆς τοιαύτης, τῆς ὁποίας ἀπεδέχθη καί τινας τῶν ἀρχῶν της, χωρὶς ν' ἀποστῇ τῆς ὀρθοδοξίας. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη τοῦ προτεσταντισμοῦ καταφαίνεται εἰς τὰ θεολογικὰ του συγγράμματα, ἐφ' ὧν ἐβασίσθησαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἀνατραφέντος καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ προτεσταντικῷ πολιτισμῷ. Ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἐγνώρισε τὸν Θεοφάνη ἐν Κιέβῳ τῷ 1706, ὅταν εἶχεν ἤδη χειροτονηθῇ ἱερεύς, ἔκτοτε δὲ συνεδέθη ἀρρήκτως μετ' αὐτοῦ, τῷ δὲ 1716 μετεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Πετρούπολιν καὶ τὸν ἐνεπιστεύθη τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἄμυναν τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπιθέσεων, ἃς διεξήγον οἱ κληρικοὶ τῆς παλαιᾶς ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐγένετο ὁ εἰσηγητὴς πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ὁ ἀπολογητὴς αὐτοῦ. Εἰς τὸν Θεοφάνη ἀνήκει ἡ ἐπεξεργασία καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα τοῦ σχεδίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἣν υἱοθέτησεν ὁ Πέτρος. Τὸ ὑφιστάμενον προσωρινὸν καθεστὼς ἐκ τῆς χηρείας τοῦ ρωσικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου παρετείνετο ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη (1700—1721). Τὴν 14 Φεβρουαρίου 1721 ἐγένετο ἡ ἐγκατάστασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς ἀντικαταστησάσης διὰ παντὸς τὴν πατριαρχίαν, ὁ δὲ δημοσιευθεὶς «Ἐκκλησιαστικὸς Κανών», ἔργον τοῦ Θεοφάνους, κατήργησε τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας, οὕτω δ' ἔπαυε τοῦ λοιποῦ ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς χώρας, πάντων τῶν δικαιωμάτων τοῦ πατριαρχείου περιελθόντων εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἥτις ἐγένετο καὶ αὐτὴ εἷς τῶν τροχῶν τοῦ γενικοῦ διοικητικοῦ συστήματος. Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὁ Μέγας Πέτρος ἀπηλλάγη τῆς δυσχεροῦς θέσεως, εἰς ἣν εὑρίσκετο, καὶ ἠδυνήθη, ἄνευ πλέον ἀντιδράσεως ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, νὰ προβῇ εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν αὐτοῦ ἔργον. Ὁ Θεοφάνης δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσθη ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἡγεμόνος προκειμένου περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, ἔγραψε δὲ τὸ περιλάλητον αὐτοῦ ἔργον «Ἡ ἀλήθεια τῆς θελήσεως τοῦ ἡγεμόνος», ὅπερ ἐγένετο ἡ βάσις τοῦ κληροδοτηθέντος ὑπὸ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ εἰς τοὺς διαδόχους του θεσμοῦ τῆς διαδοχῆς. Γενόμενος ὁ Θεοφάνης ἐπίσκοπος τῷ 1718 τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας τοῦ Πσκόβ, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ προσωρινοῦ ἀναπληρωτοῦ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου μητροπολίτου Στεφάνου Ἰαβόρσκι, κατέλαβεν ἐπίσης τὴν δευτέραν ἕδραν παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, καὶ τῷ 1724 διωρίσθη ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Νοβογορόδ. Βασιζόμενος ἐπὶ τῆς εὐνοίας τοῦ Μεγάλου Πέτρου, οὐδεμίαν ὑπελόγιζεν ἀντίδρασιν, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐκδόσεως τῆς «Πέτρας τῆς Πίστεως», θρησκευτικοῦ συγγράμματος πλήρους μένους, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μητροπολίτης Στέφανος Ἰαβόρσκι ἠμύνετο ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τῶν μεταρρυθμιστῶν αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἡ «Πέτρα τῆς Πίστεως» ἐξεδόθη, ἐμποιήσασα βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ πέραν τῶν ρωσικῶν συνόρων, προκαλέσασα δὲ μακρὰς συζητήσεις. Παρ' ὅλην τὴν εὐρεῖαν παίδευσίν του, ὁ Θεοφάνης δὲν ἠδυνήθη νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς ἐποχῆς του· ἔμεινεν ἔκπληκτος καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς ἐκτάσεως τῆς μεταρρυθμιστικῆς ὁδοῦ, ἥτις ἠνεῴχθη ἐνώπιόν του, ἡ δὲ ποιητικὴ φαντασία του δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου γεγονότος τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ νὰ τρέψῃ τὴν λογοτεχνίαν πρὸς αὐτάς. Ἡ πάλη αὐτοῦ ἐναντίον τῶν προλήψεων τοῦ κλήρου ὑπῆρξε μεγάλη, ὁ δὲ θάνατος τοῦ Πέτρου Α' συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μὴ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον. Καταβληθεὶς προτοῦ ὑπερισχύσῃ, κατῆλθεν ἐν πλήρει ἀκμῇ εἰς τὸν τάφον, ἀφήσας ὅμως ἐν ἐφαρμογῇ μέγα μέρος τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ αὐτοῦ ἔργου, δι' οὗ ἡ Ρωσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Θεοφάνης ἔζησεν οὐχὶ ὡς κληρικὸς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος τοῦ κομψοῦ κόσμου. Τὸ ὡραῖον του μέγαρον ἐγένετο τὸ κέντρον τῶν ἐκλεκτοτέρων ἀνδρῶν, ἐκεῖθεν δὲ προήρχοντο πᾶσαι αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἐποχῆς. Μὴ ἀρκούμενος νὰ ὑπηρετῇ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ τὰς μεταρρυθμίσεις μόνον διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος, διηύθυνε τὴν καλλίστην τότε σχολὴν τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν, ἔγραφε δράματα καὶ ποιήματα καὶ ἐχαιρέτησε δι' ὡραίων στίχων τὴν ἠῶ τῆς νέας λογοτεχνικῆς περιόδου, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν πρώτων σατιρῶν τοῦ Καντεμὸρ, μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη τῷ 1756 ἡ «Ποιητική» του. Ὁ Θεοφάνης πρὸς τούτοις ὑπῆρξε μέγας βιβλιόφιλος· κατεῖχε τὴν μεγαλυτέραν ἰδιωτικὴν βιβλιοθήκην τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀνερχομένην εἰς πλείονας τῶν 40.000 τόμων μετὰ πολυτιμοτάτων ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν κειμένων, περιελθόντων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Πετρουπόλεως. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Θεοφάνης ὁ *πρωτοβεστιάριος*.** Ἀνὴρ λόγιος, συνετὸς καὶ γενναῖος, προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ (920—944) πρωτοβεστιάριος αὐτοῦ καὶ σύμβουλος ἐξ ἀπορρήτων. Ὡς τοιοῦτος διεπραγματεύθη τὸ συνοικέσιον τῆς ἐγγονῆς τοῦ Ρωμανοῦ Μαρίας μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Πέτρου, υἱοῦ τοῦ Συμεών, εἰς τὸν γάμον τῶν ὁποίων καὶ παρέστη ὡς παράνυμφος. Ὅταν περὶ τὸ 935 ἐγένετο ἡ πρώτη ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων καὶ ἔφθασαν οὗτοι, ληΐζοντες τὴν χώραν, μέχρι σχεδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Θεοφάνης ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ, διεπραγματεύθη μετ' αὐτῶν τὰ τῆς εἰρήνης μετὰ τοιαύτης συνέσεως, ὥστε ἐπέτυχεν ἀντὶ δώρων τινῶν καὶ χρημάτων τὴν ἀπομάκρυνσίν των καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν πάντων τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ κατοίκων.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὁ Θεοφάνης ἀνεδείχθη καὶ δραστήριος καὶ γενναῖος στρατηγός. Ὅταν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 941 ἐπέδραμον διὰ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸν Βόσπορον οἱ Ρῶσοι, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἰγώρ, μετὰ 10 χιλ. πλοιαρίων, ὁ Θεοφάνης τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρεθέντων πολεμικῶν πλοίων ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπιδρομέων καὶ συναντήσας αὐτοὺς ἐν τῷ λεγομένῳ Ἱερῷ (εἴσοδος Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου), ἐπετέθη πρῶτος μετὰ τῆς ναυαρχίδος του, διέλυσε τὴν παράταξιν τῶν Ρώσων, κατέφλεξε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς πλεῖστα πλοῖα αὐτῶν καὶ ἔτρεψε τὰ λοιπὰ εἰς φυγήν, ὅτε ἐπελθόντα καὶ τὰ ἄλλα βυζαντινὰ πλοῖα κατεβύθισαν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρικῶν πλοιαρίων, συνέλαβον πολυαρίθμους αἰχμαλώτους καὶ ἠνάγκασαν τοὺς λοιποὺς νὰ ζητήσωσι σωτηρίαν εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτήν, ἔνθα ἐξοντώθησαν ὑπὸ τοῦ δραμόντος βυζαντινοῦ στρατοῦ ὁδηγουμένου ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Βάρδα Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Κουρκούα. Τὰ ὑπολειφθέντα

Digitized by Google

ρωσικὰ πλοιάρια ἀποπειραθέντα νὰ ἀπέλθωσι, κατὰ τὸν ἐπιόντα Σεπτέμβριον, κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους, ὅστις ἐν δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ κατετρόπωσε πάλιν αὐτὰ καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς Ρώσους νὰ ριφθῶσι τὴν νύκτα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βουλγαρίας ἵνα σωθῶσι. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ὁ Θεοφάνης ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ὑπεδέχθη αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν ὁ βασιλεὺς Ρωμανός.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ (944), ἀπεμακρύνθη καὶ ὁ Θεοφάνης ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ παρέμενεν ἰδιωτεύων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναμιχθεὶς ὅμως εἰς συνωμοσίαν μετὰ τοῦ πατριάρχου Θεοφιλάκτου, υἱοῦ τοῦ Ρωμανοῦ, σκοποῦσαν τὴν τοῦ Ρωμανοῦ παλινόρθωσιν, συνελήφθη καὶ ἐξωρίσθη μετὰ τῶν συνενόχων του, πλὴν τοῦ πατριάρχου. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφάνης** ὁ ***Σιατιστεύς***. Ἀγωνιστὴς καὶ κληρικός, καταγόμενος ἐκ τῆς Μακεδονικῆς Σιάτιστας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον δι' οὗ ἐγνωρίσθη. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν προεργασίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς Φιλικὸς καὶ γραμματεὺς τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ. Ἠγωνίσθη εἰς τὴν Κασσάνδραν καὶ διεκρίθη διὰ τὸν ἔνθεον ζῆλον, ἀλλὰ καὶ τὴν προσωπικήν του ἀνδρείαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χαλκιδικῆς, κατῆλθεν εἰς τὰς Σποράδας μετὰ τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς Σπέτσας, ὅπου προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τῆς δημογεροντίας. Ἀκολουθήσας τὸν σπετσιωτικὸν στόλον εἰς διαφόρους ναυτικὰς ἐκστρατείας, ἐτήρησε τὰ ἡμερολόγια τῶν ναυμαχιῶν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν θαυμάσια φιλολογικὰ ἔργα διὰ τὴν σαφήνειαν καὶ παραστατικότητα. Ἐπὶ Καποδιστρίου ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν γραμματείαν τῶν θρησκευμάτων καὶ μετέπειτα ἐγένετο γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τέλος ἀπέθανε μητροπολίτης Μαντινείας καὶ Κυνουρίας. Γ. Δ. Κ.

Θεοφάνια (τὰ) *[Ἑορτολ.]*· βλ. *Ἐπιφάνεια*.

—*[Λαογρ.]* Πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Χριστοῦ βαπτίσεως καὶ τῆς *ἐπιφανείας* (βλ. λ.) αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον συνδέονται διάφοροι δοξασίαι καὶ συναφῆ ἔθιμα. Ἐνιαχοῦ πιστεύουσιν ὅτι τὴν νύκτα τῶν Θεοφανίων «ἀνοίγουν τὰ οὐράνια», ὁ δὲ προλαβὼν νὰ ἐκφράσῃ εὐχήν τινα θὰ τύχῃ τοῦ ποθουμένου. Ἐπίσης ἐκ τοῦ πνέοντος τὴν ἡμέραν ταύτην ἀνέμου προγιγνώσκουσι τὸν ἄνεμον τοῦ ἄλλου ἔτους (Ἰωάννινα, Φθιῶτις). Κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων, ὅτε γίνεται ὁ ἁγιασμὸς τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τῶν ἱερέων, φεύγουν οἱ καλλικάντζαροι, οἱ παραμείναντες εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸ δωδεκαήμερον, πυραὶ δὲ ἀνάπτονται (βλ. *ἡλιοστάσιον*). Μεταμφιέσεις ἐπίσης συνηθίζονται ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ παρὰ τοῖς ξένοις, παρ' οἷς καὶ προσωποποιεῖται ἡ ἑορτή. Συνηθέστατα δὲ εἶναι τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς ταύτης ὑπὸ τῶν περιερχομένων τὰς οἰκίας παίδων ᾀδόμενα ᾄσματα. Μ. Ι.

Θεοφάνια (τὰ) *[Ἀρχ.]* βλ. *Θεοξένια*.

Θεοφανία· βλ. *Θεοφανώ*.

Θεοφανίδης, ***Ἰωάννης***. Γενικὸς ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Πειραιεῖ τῷ 1877. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰσῆλθεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Δοκίμων (1891) καὶ τῷ 1895 κατετάχθη εἰς τὸ ναυτικὸν ὡς σημαιοφόρος. Μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1897· τῷ 1912—1913, ὑποπλοίαρχος ὤν, ὑπηρέτησεν ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου Π. Κουντουριώτη, τῷ 1921 διετέλεσε διευθυντὴς τῶν τεχνικῶν ὑπηρεσιῶν, τῷ 1922 κυβερνήτης τοῦ «Κιλκίς», τῷ 1923 ἀπεστρατεύθη τῇ αἰτήσει του ὡς ὑποναύαρχος, ἐν ἀποστρατείᾳ δὲ διατελῶν ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς ναυτικῆς ἱστορίας ἐν τῇ σχολῇ τῶν Δοκίμων. Μελετητὴς καὶ ἐξερευνητὴς γόνιμος, ἔγραψε καὶ ἐφεῦρε σημαντικά. Μεταξὺ ἄλλων νέον ἐλιγμὸν μάχης κατὰ θάλασσαν, μέθοδον εὑρέσεως τῆς ἐχθρικῆς πλεύσεως, σκοπευτικὰς συσκευάς, κιλλίβαντα αὐτομάτου ὑπηρετήσεως πυροβόλων, τρόπον χορηγίας ρεύματος διὰ τὸν νυκτερινὸν φωτισμὸν τῶν τηλεσκοπικῶν κλισιοσκοπίων κ. ἄ., ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ κλπ. καὶ ἔκαμεν ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας (1925) ἀνακοίνωσιν ἐπὶ τοῦ τρόπου θαλασσοπλοΐας κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». —Ω.

Θεοφάνιος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀσιατικῆς Σαρματίας, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκβολαὶ ἔκειντο κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 8, 2) εἰς βόρ. πλάτ. 68° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 51° 40'. Ἀποτελεῖ ἕνα τῶν κυριωτέρων παραποτάμων τοῦ Ταναΐδος (Δόν), μετὰ τοῦ ὁποίου ἑνούμενος, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν του, συνεκβάλλει εἰς τὴν Μαιῶτιδα λίμνην (Ἀζοφικήν). Σήμερον καλεῖται *Μανίτς* (Manytsch). Α. Θ. Σ.

Θεοφανόπουλος, ***Δημήτριος Π.*** Καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐγεννήθη ἐν Ἄργει καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1922. Διήνυσε τὰς μὲν πρώτας τάξεις τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἄργει, τὰς δὲ γυμνασιακὰς ἐν Ναυπλίῳ. Ἐγγραφεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου (1861) ὑπέστη ἐπιτυχῶς τὰς ἐπὶ διπλώματι ἐξετάσεις (1867). Μεταβὰς εἰς Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν νομικῶν του σπουδῶν, ἠκροάσθη τῶν παραδόσεων τῶν σοφῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου καθηγητῶν Vangerow, Wächter, Windscheid κ. ἄ. Ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας ὑπέβαλεν εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβήν, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῷ 1875. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο ὑφηγητὴς καὶ τῷ 1876 ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Τῷ 1879 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν τῇ αὐτῇ ἕδρᾳ, ἔκτοτε δὲ ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἐδίδαξεν ἀπ' αὐτῆς, τετράκις διατελέσας κοσμήτωρ τῆς σχολῆς, πλειστάκις δὲ μέλος τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου, μέχρι τοῦ 1917, ὁπότε ἀπεχώρησε τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, διατηρήσας τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ. Δὲν κατέλιπεν ἄλλας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, εἰμὴ διατριβήν τινα περὶ αἱρέσεως, οὔτε ἐδικηγόρησεν, οὔτε δικαστικήν τινα ὑπηρεσίαν ἀνεδέξατό ποτε, ἀφοσιωθεὶς εἰς τὰ πανεπιστημιακά του καθήκοντα καὶ μόνον. Μετέφερε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ἑλλάδι τὸ σύστημα τοῦ διδασκάλου του Windscheid, τὸ δὲ ἀκροατήριόν του διὰ τὴν ἀπαράμιλλον σαφήνειαν τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ εὐμέθοδον αὐτῆς ὑπῆρξε πάντοτε πυκνότατον. Π. Ι. Ζ.

—**Θεοφανόπουλος**, ***Ἰωάννης Π.*** Μηχανολόγος μηχανικός, καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου πολυτεχνείου. Ἐγεννήθη τῷ 1876 ἐν Πάτραις. Ἔλαβε δίπλωμα μηχανολόγου τῷ 1899 ἐκ τοῦ πολυτεχνείου Ἀθηνῶν, ἐσπούδασε δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τῷ 1907 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ πολυτεχνείου Ἀθηνῶν τῶν στοιχείων μηχανῶν, ἀτμαμαξῶν, ἕλξεως καὶ ἀντλιῶν. Τῷ 1912 συνέγραψεν εἰς 2 τόμους «Στοιχεῖα μηχανῶν» ἐπίσης τῷ 1914 σύγγραμμα περὶ ἐμβολοφόρων ἀντλιῶν. Α. Π. Μ.

—**Θεοφανόπουλος**: —1) ***Παρασκευᾶς***. Ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὰ Βορδώνια τῆς Λακεδαίμονος. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τοὺς Γιατρακαίους καὶ διετήρει ἴδιον σῶμα, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπάνησε τὴν περιουσίαν του. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου, ἐτραυματίσθη δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἡμείφθη διὰ γαιῶν καὶ ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς φάλαγγος. —2) ***Χαράλαμπος***. Ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου. Γ. Δ. Κ.

«**Θεοφάνους** *συνεχισταί*» (ἢ «*Μετὰ Θεοφάνη*»). Ὑπὸ τὸν τίτλον «Theophanes continuatus» ἢ «Scriptores post Theophanem» περιλαμβάνεται ὁμάς τις ἀνωνύμων χρονογράφων, οἵτινες κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (945—959) ἐσυνέχισαν τὴν χρονογραφίαν τοῦ *Θεοφάνους* (βλ. λ.), ἡγουμένου τοῦ Ἀγροῦ. Τὸ ὅλον τῆς συγγραφῆς αὐτῶν διαιρεῖται εἰς ἓξ μέρη, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν Λέοντος Ε' (813—820), Μιχαὴλ Β' (820—829), Θεοφίλου (829—842), Μιχαὴλ Γ' (842—867), Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος (867—886) καὶ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ (886—912), ἐν συνεχείᾳ δὲ τούτου τὴν βασιλείαν Ἀλεξάνδρου (912—915), τὴν πρώτην βασιλείαν Κωνσταντίνου Ζ' (912—945), τὴν τοῦ Ρωμανοῦ Α' (920—944), τὴν δευτέραν βασιλείαν Κωνσταντίνου Ζ' (945—959) καὶ τὴν τοῦ Ρωμανοῦ Β' (959—963).

Τὰ πρῶτα πέντε βιβλία ἐγράφησαν τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', δι' ὃ καὶ ἡ οἰκονομία αὐτῶν κρίνεται καλυτέρα. Τὸ ἕκτον, γραφὲν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Δαφνοπάτη, προσετέθη βραδύτερον καὶ ἐκτείνεται πέραν τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ 5ον βιβλίον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Λέοντος Ἀλατίου εἰς τὰ Σύμμικτα αὐτοῦ (τόμ. Β', ἐν Κολωνίᾳ 1653). Τὸ ὅλον ἔργον ἐξεδόθη ἀρχικῶς ἐν Παρισίοις τῷ 1685 ὑπὸ τοῦ F. Combefis ὑπὸ τὸν τίτλον «Scriptores post Theopanem», κατόπιν δ' ἐν Βόννῃ τῷ 1838 ὑπὸ τὸν τίτλον «Theophanes continuatus», ἐπανελήφθη δὲ ὑπὸ Migne ἐν τῇ «Patrologia Graeca» (τόμ. 109). Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Θεοφανώ. Αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου (711). Περικαλλὴς Ἀθηναία, ἀνεψιὰ τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης, συνεζεύχθη τὴν 20 Δεκεμβρίου 807 τὸν Σταυράκιον, υἱὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου Α' (802—811). Πιθανῶς ὁ Νικηφόρος ἐγνώριζε τὴν Θεοφανὼ ἐν τοῖς παλατίοις, ὅταν διετέλει λογοθέτης τῆς Εἰρήνης, καὶ ὅταν ἀπεφάσισε νὰ νυμφεύσῃ τὸν υἱόν του, διέταξε καὶ ἔφερον αὐτὴν ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τῆς βίας, διότι, ὡς λέγει ὁ σύγχρονος χρονογράφος Θεοφάνης, ἦτο αὕτη «μεμνηστευμένη ἀνδρὶ καὶ πολλάκις αὐτῷ συγκοιτασθεῖσα, χωρίσας αὐτὴν ἀπ' αὐτοῦ». Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐξελέγη αὕτη ὑπὸ τῶν «νυμφολόγων» τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς εὕρεσιν συζύγου διὰ τὸν Σταυράκιον.

Μετὰ τὸν ἐν πολέμῳ πρὸς τοὺς Βουλγάρους θάνατον τοῦ Νικηφόρου τῷ 811 καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Σταυρακίου, οὗτος φύσει ἀσθενοῦς κράσεως ὢν καὶ προβλέπων ἐπικείμενον τὸν θάνατόν του ἐκ τῶν βαρέων τραυμάτων ἅτινα ἔλαβε κατὰ τὴν ἀνωτέρω μάχην, ἀπεφάσισε νὰ διαβιβάσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτῷ Θεοφανώ, ἀλλὰ προλαβόντες οἱ πατρίκιοι Θεοφάνης καὶ στρατηγὸς Στέφανος ἐξεθρόνισαν αὐτὸν τὴν 2 Ὀκτωβρίου 811 καὶ ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν κουροπαλάτην Μιχαὴλ Ραγκαβέ, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Σταυράκιος τότε ἐκάρη μοναχός, μετὰ τὸν θάνατόν του δέ, ἐπελθόντα μετ' οὐ πολύ, ἀπεσύρθη καὶ ἡ Θεοφανὼ εἰς μοναστήριον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Μετὰ τὴν Ἀθηναΐδα καὶ τὴν Εἰρήνην ὑπῆρξεν αὕτη ἡ τρίτη Ἀθηναία ἀνυψωθεῖσα εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

—**Θεοφανώ**. Αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου (886—893). Θυγάτηρ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐγενοῦς Κωνσταντίνου Μαρτινακίου, συμμετέσχεν εἰς τὸν ἐν τοῖς βασιλικοῖς παλατίοις ἐνεργηθέντα τῷ 881 ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Α' διαγωνισμὸν καλλονῆς πρὸς ἐκλογὴν συζύγου τοῦ υἱοῦ του Λέοντος, καὶ προκριθεῖσα τῶν ἄλλων παρουσιασθεισῶν παρθένων ἐτέλεσε μετ' ὀλίγον τὸν γάμον αὐτῆς μετὰ τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου τοῦ θρόνου.

Ἡ ἐκλογὴ ὅμως αὐτῆς, γενομένη ὑπὸ τοῦ γέροντος Βασιλείου καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Λέοντος, ἥκιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐτυχίαν της. Ὁ Λέων συμπαθῶν ἀπὸ μακροῦ ἑτέραν κόρην, τὴν Ζωήν, θυγατέρα τοῦ ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς Στυλιανοῦ Ζαούτσα, οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ συμπαθήσῃ τὴν Θεοφανώ, καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συμβίωσις ὑπῆρξε μία ἀτελεύτητος σειρὰ θλιβερῶν ἐπεισοδίων καὶ πικριῶν δι' ἀμφοτέρους. Ἀλλ' ἡ κατάστασις ἐπεδεινώθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου, ὅτε ὁ Λέων ΣΤ' ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἀπαλλαγεὶς τῆς δεσποτικῆς ἀρχῆς τοῦ πατρός του διέρρηξε πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῆς Θεοφανοῦς, ἥτις παρεμυθεῖτο διὰ τῶν προσευχῶν, τῆς νηστείας καὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας.

Τῷ 892 ἀπέθανε τὸ μόνον αὐτῆς ἐκ τοῦ Λέοντος τέκνον, ἡ μικρὰ Εὐδοκία. Ἡ ἐκ τούτου λύπη τῆς Θεοφανοῦς καὶ αἱ ἀσκητικαὶ κακουχίαι, εἰς ἃς ὑπέβαλλεν ἑαυτήν, ἐκλόνισαν σοβαρῶς τὴν ὑγείαν της καὶ ἀποσυρθεῖσα εἰς τὴν ἐν Βλαχέρναις μονὴν ἀπέθανεν ἓν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τῆς θυγατρός της (893), εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, καὶ ἐτάφη εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, πλησίον τῶν ὁποίων ὁ Λέων ἀνήγειρε ναὸν εἰς μνήμην της καὶ ἕτερον κατόπιν ὁ Κωνσταντῖνος Ζ', ἔκτοτε δὲ καθιερώθη ἵνα, κατὰ τὴν 21 Μαΐου, (ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου) ἑκάστου ἔτους, καθ' ἣν οἱ βασιλεῖς μετέβαινον ἐν λιτανείᾳ εἰς τοὺς Ἁγ. Ἀποστόλους, προσεύχωνται καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς εὐσεβοῦς Θεοφανοῦς, καθὼς ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγ. Πάντων. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τιμῶσα τὰς χριστιανικὰς ἀρετάς της ἐταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ τελεῖ τὴν μνήμην αὐτῆς τὴν 12 Δεκεμβρίου. Τὰ ἱερὰ αὐτῆς λείψανα φυλάσσονται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχείων. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφανώ**. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913—959) καὶ τῆς Ἑλένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ ἀδελφοῦ της Ρωμανοῦ Β', οὗτος, ὑπείκων εἰς τὰς διαβολὰς τῆς φιλοδόξου καὶ πολυμηχάνου συζύγου του *Θεοφανοῦς* (βλ. λ.), ἐξεδίωξεν ἐκ τῶν παλατίων τήν τε μητέρα του καὶ τὰς πέντε ἀδελφάς του, ἐν αἷς καὶ ἡ Θεοφανώ, καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὰς νὰ καρῶσι, κλαίουσαι καὶ ὀλοφυρόμεναι, μοναχαὶ καὶ νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ μονῇ Κανικλείου (ἐν Κωνσταντινουπόλει), διατάξας νὰ χορηγῶνται αὐταῖς ὅσα ταῖς ἐδίδοντο καὶ ἐν τῷ παλατίῳ. Ν. ΚΑΛ

— **Θεοφανώ**. Αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου (959—969). Κόρη ἐγκρίτου οἰκογενείας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατ' ἄλλους θυγάτηρ εὐτελοῦς καπήλου, ἐνυμφεύθη, μόλις δεκαπενταέτις, τῷ 956, τὸν δεκαεπταετῆ Ρωμανὸν (υἱὸν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου), μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς μετὰ τῆς Βέρθας μνηστείας του.

Ἦτο γυνὴ ὑπερόχου κάλλους καὶ ἀκαταδαμάστου θελήσεως. Ὁ σύγχρονος αὐτῇ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Λέων ὁ Διάκονος ἀποκαλεῖ αὐτήν, ὡς ἐκ τοῦ ἀρρενοπρεποῦς χαρακτῆρός της, αὐτόχρημα Λάκαιναν, ἐκ τούτου δ' ἐξελήφθη ὑπό τινων ξένων ἱστορικῶν (τοῦ Γάλλου Γουσταύου Σλουμπερζέ, τοῦ Γερμανοῦ Φερδ. Γρηγοροβίου κλπ.) ὡς πράγματι ἐκ Λακωνίας καταγομένη.

Καθ' ὑπερβολὴν φίλαρχος οὖσα, οὐ μόνον προήλθεν, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον της, εἰς προστριβὰς μετὰ τῶν οἰκείων τοῦ συζύγου της, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐγκλήματα στυγερὰ προέβη, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὴν φιλοδοξίαν της. Ἀνυπομονοῦσα νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον, λέγεται ὅτι ἐδηλητηρίασε τὸν πενθερόν της Κωνσταντῖνον Ζ' (τῷ 959), κατόπιν δὲ βλέπουσα ὅτι ὁ σύζυγός της Ρωμανὸς Β' δὲν εἶχεν ἀρκούντως στιβαρὰν τὴν χεῖρα, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον, ἐδηλητηρίασε, κατά τινας καὶ αὐτόν, ἵνα συζευχθῇ στρατηγὸν ἐπιβολῆς, ἱκανὸν

Digitized by Google

νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἀπειλοῦντας τὸν θρόνον κινδύνους, καὶ οὕτω μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου (τὴν 15 Μαρτίου 963), μόλις εἰκοσιτετραέτις, ἐνυμφεύθη μετὰ 6 μῆνας, ἤτοι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς συγκλήτου καὶ δὴ τοῦ προέδρου Ἰωσὴφ Βρίγγα, τὸν δαφνοστεφῆ στρατηγὸν Νικηφόρον Φωκᾶν.

Ὁ Νικηφόρος ἦτο τότε ὑπερπεντηκοντούτης, ἡ δὲ Θεοφανὼ 21 μόλις ἐτῶν καὶ εἶχε δύο υἱούς, τὸν Βασίλειον 7 ἐτῶν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον 4 ἐτῶν, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Θεοφανὼ (νυμφευθεῖσαν κατόπιν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ὄθωνα Β') καὶ τὴν Ἄνναν (νυμφευθεῖσαν τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Βλαδίμηρον).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ της καὶ τὸν τοῦ συζύγου της δὲν εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον ἐὰν ὀφείλωνται εἰς τὴν Θεοφανώ, εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητος ἡ ἐνοχὴ αὐτῆς εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ δευτέρου αὐτῆς συζύγου, τοῦ Νικηφόρου Β'. Βλέπουσα αὐτὴ τὴν σφοδρὰν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν, ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς διοικήσεώς του, καὶ μὴ θέλουσα νὰ συνταυτίσῃ μέχρι τέλους τὴν τύχην ἐκείνου μετὰ τῆς ἑαυτῆς καὶ τῆς τῶν τέκνων της, ἐπεζήτησε, μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὴν δυνάμεως θελήσεως καὶ ἀποφασιστικότητος, νέον στήριγμα τοῦ θρόνου, καὶ τοιοῦτον ἐξέλεξε τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Νικηφόρου Ἰωάννην Τσιμισκῆν, στρατηγὸν ἐπιφανῆ, μεθ' οὗ καὶ ἤρξατο ἐρωτοτροποῦσα. Ὁ Νικηφόρος, ὑποπτευθεὶς τὰς σχέσεις αὐτῶν, ἀπεμάκρυνε τὸν ἀνεψιόν του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ κατόπιν πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς κολακείας τῆς συζύγου, ἐπανέφερε πάλιν αὐτόν, καὶ τότε ἡ Θεοφανὼ καὶ ὁ Ἰωάννης ἤρξαντο συνεννοούμενοι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των, τέλος δέ, κατόπιν ἐπανειλημμένων μυστικῶν συνεντεύξεων ἐν τῷ γυναικωνίτῃ τῶν παλατίων, ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν τοῦ Νικηφόρου. Ἡ Θεοφανὼ ἔκρυψεν ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις αὐτῆς διαμερίσμασι τοὺς δολοφόνους καὶ τὴν νύκτα τῆς 10 Δεκεμβρίου 969 ἀναρριχηθεὶς ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ σχοινίου εἰς τὰ παλάτια, ἐδολοφόνησε τὸν Νικηφόρον ἐπὶ τῆς κλίνης του καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεύς. Ἡ ἐνοχὴ τῆς Θεοφανοῦς ἦτο πασιφανής, ὥστε ὁ γηραιὸς πατριάρχης Πολύευκτος δὲν ἐδέχθη νὰ στέψῃ τὸν Ἰωάννην πρὶν ἢ ἀπομακρύνῃ αὐτὴν ἐκ τῶν παλατίων. Τοῦτο καὶ ἐγένετο· ἡ Θεοφανὼ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Πρώτην τῶν Πριγκιποννήσων καὶ κατόπιν εἰς τὴν Προκόνησον (Μαρμαρᾶ), ἀλλ' ἡ ἀκατάβλητος ἐκείνη γυνὴ δὲν ἠννόει νὰ ἡσυχάσῃ. Τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον τοῦ Ἰωάννου Α' ἐπηκολούθησαν στάσεις τῶν Φωκάδων καὶ ἐχθρικαὶ ἐπιδρομαί, ἡ Θεοφανὼ δ' ἐλπίζουσα ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων ἐδραπέτευσεν ἐκ Προκονήσου (970) καὶ λάθρα ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ὑποκινήσῃ τὸν λαὸν εἰς στάσιν κατὰ τοῦ Ἰωάννου· μὴ ἐπιτυχοῦσα δὲ τοῦτο κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ παλάτια, ἐλπίζουσα νὰ μαλάξῃ τὸν παλαιὸν ἐραστήν της, ἀλλ' ἀποτυχοῦσα καὶ εἰς τοῦτο ἐξύβρισεν αὐτὸν καὶ τὸν παριστάμενον κατὰ τὴν συνάντησιν ἐκείνην πρόεδρον Βασίλειον, ὃν καὶ ἐγρονθοκόπησεν ἀγρίως ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ἐν τέλει δὲ ἀπήχθη βίᾳ τῶν παλατίων καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν ἐν Ἀρμενίᾳ μονὴν τῆς Δάμιδος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου (976) καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ εἰκοσαετοῦς ἤδη υἱοῦ της Βασιλείου Β' ἀνεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ βασιλικὰ παλάτια, χωρὶς ὅμως ἔκτοτε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ τοῦ κράτους μέχρι τοῦ θανάτου της.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεοφανώ**. Αὐτοκράτειρα τῆς Γερμανίας 972—983). Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Ρωμανοῦ Β' 959—963) καὶ τῆς *Θεοφανοῦς* (βλ.λ.). Κατόπιν ἐπανειλημμένων αἰτήσεων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὄθωνος Α' (962—973), ζητήσαντος τὴν χεῖρα αὐτῆς διὰ τὸν υἱόν του Ὄθωνα, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α' Τσιμισκῆς (969—976) συγκατατεθεὶς παρέδωκε τῷ 972 αὐτήν, δεκαεξάτιδα μόλις, εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ κατελθόντας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεσταλμένους τοῦ Ὄθωνος Γερμανοὺς μεγιστᾶνας καὶ εἰς πολυαρίθμους Βυζαντινοὺς ἄρχοντας ἀποτελοῦντας τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς συνοδείαν. Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν ἐν Ρώμῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὴν 14 Ἀπριλίου 972, προεξάρχοντος τῆς τελετῆς τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΓ' καὶ παρισταμένων, πλὴν τῶν Βυζαντινῶν συνοδῶν της, πάντων σχεδὸν τῶν ἡγεμόνων καὶ μεγάλων ἀρχόντων τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ ἐντύπωσις τῶν Γερμανῶν ἐκ τῆς νεαρᾶς Ἑλληνίδος ἡγεμονίδος ὑπῆρξε καταπληκτική. Διὰ τοῦ ὑπερόχου κάλλους της, τῆς ὑψηλῆς μορφώσεώς της, τῆς ἀγαθότητος τῆς καρδίας της καὶ τῶν εὐγενῶν ἐν γένει καὶ φιλανθρώπων αἰσθημάτων της, κατέκτησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπηκόων της. Ἀλλὰ πλέον παντὸς ἄλλου ἐθαύμαζε καὶ ἐλάτρευεν αὐτὴν διὰ τὰς παντοίας ἀρετάς της ὁ σύζυγος αὐτῆς βασιλεὺς Ὄθων Β', ὅστις ἐδωρήσατο αὐτῇ δι' ἐπισήμου πράξεως ὁλοκλήρους ἐπαρχίας ἐν Ἰστρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ πλεῖστα ἐκτεταμένα κτήματα ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Κάτω Χώραις. Ἡ Θεοφανὼ διὰ τῆς ἀνόδου της εἰς τὸν γερμανικὸν θρόνον ἐσημείωσε πραγματικὸν σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γερμανίας. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν γερμανικὴν αὐλὴν τὴν λεπτεπίλεπτον ἐθιμοτυπίαν καὶ πολυτέλειαν τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἔρριψεν, αὐτὴ καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτὴν Ἕλληνες σοφοί, καθὼς καὶ οἱ μετέπειτα ὑπ' αὐτῆς μετακληθέντες, τὰ σπέρματα ἀνωτέρων σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐπενήργησαν σημαντικῶς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν αὐτῆς διάπλασιν. Ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτῆς ἐτέθησαν ἐκεῖ αἱ πρῶται βάσεις τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ σοφὸς Γερμανὸς ἱστορικὸς Fr. Schlosser ὁμολογεῖ, ὅτι εἰς τοὺς μεταβάντας εἰς τὴν πατρίδα του Ἕλληνας σοφοὺς ὀφείλεται τὸ φῶς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὄθωνος ἤρξατο λάμπον ἐν τῇ δυτικῇ ἐν γένει Εὐρώπῃ. Ἀλλ' αἱ συνέπειαι τοῦ γάμου τῆς Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ Γερμανοῦ ἡγεμόνος ὑπῆρξαν εὐάρεστοι καὶ διὰ τὸ βυζαντινὸν κράτος, διότι ἔπαυσαν αἱ μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Γερμανῶν συγκρούσεις ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος Α' (θανόντος τῷ 973) καὶ ἐπὶ μακρὸν ἔτι, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Ὄθωνος Β', καὶ οὕτως ἠδυνήθη ἀπερίσπαστος ἡ αὐτοκρατορία νὰ διεξαγάγῃ τοὺς κατὰ τῶν Ρώσων καὶ τῶν Ἀράβων νικηφόρους αὐτῆς πολέμους· μόνον δὲ τῷ 980, ἤτοι 4 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Α' Τσιμισκῆ, εἰσέβαλεν ὁ Ὄθων εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, διεκδικῶν δικαιώματα ἐπ' αὐτῆς λόγῳ τοῦ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς γάμου του, καὶ μετὰ διετεῖς ἀτυχεῖς ἀγῶνας ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν συντετριμμένος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (983), ἡ Θεοφανὼ ἀνέλαβε τὰ ἡνία τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἐπίτροπος τοῦ μόλις τριετοῦς υἱοῦ της Ὄθωνος Γ' καὶ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν βασιλικῶν αὐτῆς καθηκόντων ἀνέπτυξεν ἀξιοσημείωτον ἱκανότητα εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ἑδραίωσιν τοῦ ὑπὸ μυρίων κινδύνων ἀπειληθέντος θρόνου τοῦ υἱοῦ της.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

θεοφιλανθρωπία (ἡ)· θρησκευτικὴ αἵρεσις (βλ. λ. *θεοφιλάνθρωποι*)· ἡ διδασκαλία τῶν θεοφιλανθρώπων.

θεοφιλανθρωπικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τὴν θεοφιλανθρωπίαν· ὁ ἔχων σχέσιν πρὸς τοὺς *θεοφιλανθρώπους* (βλ. λ.).

θεοφιλανθρωπισμὸς (ὁ)· ἡ διδασκαλία τῶν *θεοφιλανθρώπων* (βλ. λ.), ἄλλως: θεοφιλανθρωπία.

θεοφιλάνθρωποι (οἱ) [*Ἐγκυκλ.*]. Οὕτως ἀπεκλήθησαν (Théophilanthropes) ἐν Γαλλίᾳ τὰ μέλη μιᾶς θεϊστικῆς ὁμάδος, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Διευθυντηρίου ἀπετέλεσε χωριστὴν ἐκκλησίαν. Ὁ πρῶτος σύλλογος τῶν θεοφιλανθρώπων ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῶν τυφλῶν Val. Haüy καὶ τοῦ βιβλιοπώλου Chemin-Dupontès, ὁ ὁποῖος συνέταξε καὶ «Ἐγχειρίδιον» περιέχον ἔκθεσιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν τῆς νέας θρησκείας καὶ περιγραφὴν τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς τελέσεως τῆς λατρείας. Τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, βλέπον τὰς μετὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν ναῶν προόδους τῶν βασιλοφρόνων, ἠκολούθησε μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν νέαν ταύτην προσπάθειαν πρὸς μόνιμον συνένωσιν δι' ἐγκαθιδρύσεως κοινότητος συνηθειῶν ὅλων τῶν ἐχθρῶν τοῦ καθολικισμοῦ. Ἡ ἀστικὴ τάξις, ἡ ὁποία ἀπολέσασα τὴν πίστιν εἶχε διατηρήσει τὴν θρησκευτικότητα καὶ ἐστενοχωρεῖτο μὲ τὰς θεωρίας τοῦ Babeuf καὶ τὴν κρατοῦσαν ἀνηθικότητα, ἐπεδοκίμασε τὴν νέαν ταύτην ἁπλῆν θρησκείαν, ἡ ὁποία ἐστερεῖτο ἱεραρχίας καὶ κλήρου, ἀπεστρέφετο τὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ ἐσκόπει τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως πληγῶν δι' ἐπαναφορᾶς τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἥτις εἶχε διασαλευθῆ. Ἕνεκα τούτου ἡ θεοφιλανθρωπία περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους διασήμους καὶ σοβαροὺς ἄνδρας. Πολὺ ταχέως ἡ θεοφιλανθρωπία διεδόθη εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τῶν Παρισίων καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀκόμη. Τὸ «Ἐγχειρίδιον» μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικήν, τὴν ἀγγλικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν. Οἱ ναοὶ τῶν Παρισίων ἐχρησιμοποιοῦντο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν θεοφιλανθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀπέκρουον τὰς πομπώδεις τελετὰς καὶ διεκήρυσσον τὰς ἁπλᾶς θεϊστικὰς ἀρχὰς τῶν φιλοσόφων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ αἵρεσις διετηρήθη μέχρι τοῦ 1801, ὁπότε, ἐξασθενήσασα ἀποτόμως, ἐξηφανίσθη χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἴχνη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Tourneux*, Bibliographie de l' histoire de Paris pendant la Révolution (1900) τομ. Γ'. — *Grégoire*, Histoire des sectes τ. Α'. — *Ch. Moisel*, La Théophilanthropie etc. (1898).

— Ω.

Θεοφιλᾶς, *Ἀναστάσιος*. Ἕλλην πολιτικὸς μηχανικὸς γεννηθεὶς τῷ 1830 ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1901 ἐν Ἀθήναις. Ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἰατροῦ Ἰακώβου Θεοφιλᾶ, ὅστις τῷ 1840 ἦτο πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς καταπολέμησιν τῆς χολέρας. Ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ εὐελπίδων, ἐξ οὗ ἀποφοιτήσας τῷ 1853 ἐγένετο ἀνθυπασπιστὴς τοῦ μηχανικοῦ καὶ μετέβη εἰς Γαλλίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐπανελθὼν ἐκ Γαλλίας ἐγένετο γραμματεὺς καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ Σταυρίδου ἐν τῷ ἀρχηγείῳ τοῦ μηχανικοῦ καὶ κατόπιν μετετέθη εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον, ἔνθα προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ἀποστρατευθεὶς τῷ 1878, διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πολυτεχνείου καὶ εἰργάσθη ἀόκνως διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἔθηκε τὰς βάσεις. Ἔκτισε τὰ μέγαρα Καραπάνου, Ρικάκη (νῦν Πανελλήνιον), Ἀργυροπούλου κλπ. Συνέγραψε στρατιωτικὰς καὶ ἄλλας πραγματείας, ἐκδοθείσας ἐν τῇ Στρατιωτικῇ ἐφημερίδι καὶ ἀλλαχοῦ.

θεοφιλὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ φιλούμενος, ὁ ἀγαπητὸς εἰς τὸν θεόν· ‖ ὑπερθ. *θεοφιλέστατος*· προσηγορία τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχιμανδριτῶν.

Θεοφίλης. Ἐπιδαύριος, πατὴρ τοῦ Ἀριστίωνος, νικητοῦ εἰς ἀγῶνα πυγμῆς ἀνδρῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Θεοφίλης ἢ ***Θεοφιλόπουλος***. Μεγάλη ἀρχοντικὴ καὶ παλαιοτάτη οἰκογένεια τῆς Γορτυνίας, ἐξ ἧς κατήγετο καὶ ὁ μαρτυρήσας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα μητροπολίτης Λακεδαίμονος Ἀνανίας. —1) ***Ἀσημάκης***. Ἀναφέρεται ὡς δράσας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. —2) ***Θεόφιλος***, ἢ ***Θεοφιλάκης***. Τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐγεννήθη ἐν Λογγάστρᾳ τῆς Λακεδαίμονος, ἐπολέμησεν ὡς μπουλουκτσῆς ὑπὸ τοὺς Γιατρακαίους, καὶ εἶτα τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Ἐτραυματίσθη εἰς τὸ Βαλτέτσι, ὅπου συνεπολέμησε μὲ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ὃν ἠκολούθει ὁ πατήρ του Ἰωάννης. Μετέσχε διαφόρων μαχῶν ἐν Πελοποννήσῳ, τῷ δὲ 1826 ἠκολούθησε τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν διεκρίθη πολλαχοῦ. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔτυχε γαιῶν εἰς ἀμοιβὴν τῶν θυσιῶν του, ἔλαβε δὲ τὸ χαλκοῦν νομισματόσημον. —3) ***Ἰωάννης***, πατὴρ τοῦ προηγουμένου. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἠκολούθησε τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μάλιστα εἰς τὰ Δερβενάκια. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς Μεσσηνίαν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραήμ.—4) ***Ἰωάννης***, ὁ καὶ *Τσακαλόγιαννης* ἢ καὶ *Καραβόγιαννης*, διότι ἐπολέμησε, καίπερ Γορτύνιος, εἰς τὰ καράβια. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Λαγγάδια τῆς Γορτυνίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἀνετράφη εἰς τὸ Ναύπλιον. Τῷ 1820 προσελήφθη ἐπὶ ψαριανοῦ πλοίου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀγῶνος ἐπολέμησεν ἐπάνω εἰς πυρπολικά. μὲ τὸν Κανάρην καὶ τὸν Παπανικολῆν, διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δεξιοτεχνίαν του. Ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐξαιρετικήν του τόλμην κατὰ τὴν ἀνατίναξιν τῆς ναυαρχίδος ἐν Χίῳ. Μετὰ τὸ 1822, προσληφθεὶς ἀπὸ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην, τὸν συμπατριώτην καὶ κουμπάρον του, ἐγκατέλιπε τὴν θάλασσαν καὶ ἐπολέμησε κατὰ ξηράν. Διεκρίθη εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀλλαχοῦ. Προαχθεὶς εἰς ἀντιστράτηγον ἐπολέμησε λυσσαλέως ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ, τῷ δὲ 1826 ἠκολούθησε τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς. Κατὰ τὴν πολυαρχίαν ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὴν Γορτυνίαν, τῷ δὲ 1833 διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς πολιτοφυλακῆς Τριπόλεως. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Γ' τάξεως καὶ ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν τῶν θυσιῶν του γαίας ἐν Μαντινείᾳ.—5) ***Νικόλαος*** (βλ. *Θεοδώρου*).—6) ***Χατζῆ-Σταῦρος***. Ἀγωνιστὴς τῆς αὐτῆς γορτυνιακῆς οἰκογενείας, ἐγεννήθη εἰς Βυτίναν περὶ τὸ 1790. Εὑρίσκετο εἰς Σάμον ἐμπορευόμενος, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, καὶ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Λυκοῦργον, σχηματίσας σῶμα ἐκ Πελοποννησίων εὑρισκομένων ἐπίσης εἰς τὴν νῆσον. Ἀντιληφθεὶς ὅμως ὅτι περισσοτέρας ὑπηρεσίας θὰ προσέφερεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπεβίβασε τὸ σῶμά του, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἑξήκοντα καλῶς ὡπλισμένους Πελοποννησίους, καὶ ἔφθασεν εἰς τ' Αἰγιαννίτικα Καλύβια τῆς Κυνουρίας, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁποίου ἐτέθη. Σταλεὶς μετ' ἄλλων Φιλελλήνων, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφικομένων ἐκ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν ἅλωσιν αὐτῆς. Ἀσθενήσας ἐπὶ μακρὸν ἐκ τῶν συνεπειῶν λοιμικῆς νόσου ἡσύχαζεν εἰς τὴν γενέτειράν του, ὅταν ἐπέδραμεν ὁ Ἰμβραήμ. Τότε αὐτὸς ὠργάνωσε τὸ περιβόητον καταφύγιον τῆς «Σφυρίδας», ὅπου ἐσώθησαν πολλοὶ Βυτιναῖοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῆς κινητῆς των περιουσίας, πολλὰς δ' αἱματηρὰς ἐνοχλήσεις καθημερινῶς προεκάλει εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα. Μετ' ὀλίγον, ἀκούσας τῆς φωνῆς τῶν κυβερνώντων ἐν Ναυπλίῳ, ἔσπευσε μὲ σῶμα Βυτιναίων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, ἀφοῦ δὲ ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην εἰς πολλὰς μάχας, ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου. —7) ***Χρῆστος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ζατούνης. Ἔπεσεν εἰς τὸ Μανιάκι τῷ 1825.

Γ. Δ. Κ.

Θεοφιλίσκος. Ναύαρχος τῶν Ροδίων, ὅστις μετὰ τοῦ Ἀττάλου, ἡγουμένου τοῦ στόλου τῆς

Digitized by Google

Περγάμου, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας πολιορκοῦντος τὴν Χίον. Ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Χίου καὶ καταλαβόντες τὸν Φίλιππον εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου, ὅπου τὸ ἀκρωτήριον Ἄργεννον, κατεναυμάχησαν τοῦτον.

Θεοφιλόπουλος, ***Γεώργιος***. Βυζαντινὸς στρατηγός. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Δ' Σταυροφορίας ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὗτος προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα Ἐρρῖκον, ὅστις, κατιδὼν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρήσῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας ἑλληνικὰς χώρας, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν σύμπραξιν Ἑλλήνων τινῶν ἀρχόντων καὶ ν' ἀναθέσῃ αὐτοῖς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρῶν. Εἰς τὸν Γ. Θεοφιλόπουλον ἀνέθεσε τῷ 1211 τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν τῶν Μικρασιατικῶν αὐτοῦ κτήσεων, δηλαδὴ τὴν περιφέρειαν ἔνθα αἱ νῦν κῶμαι Ἀδραμύττιον, Μπαλικεσέρ, Κύζικος καὶ Λάμψακος, πλὴν τοῦ φρουρίου τῶν Πηγῶν (νῦν Μπίγας), ἔνθα παρέμεινε λατινικὴ φρουρά.

Ν. ΚΛΕ

— **Θεοφιλόπουλος·** βλ. *Θεοφίλης*.

Θεόφιλος. Ἕλλην ποιητὴς κωμικός, καταtασσόμενος ἐν τοῖς ποιηταῖς τῆς μέσης ἀττικῆς κωμῳδίας ὑπὸ Meineke, Hist. crit. com p. 434. Σῴζονται ἀποσπάσματα ἐξ 9 δραμάτων του παρὰ τῷ Meineke, Fr. com. τ. III, 626—632.

— **Θεόφιλος.** Ἐπίσημος ἐθνικός, καταγόμενος ἴσως ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας (κατ' ἄλλους ἐκ Ρώμης), ὃν εἶχε κατηχήσει εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ὡς φαίνεται, ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, χάριν τοῦ ὁποίου οὗτος γράφει τὸ εὐαγγέλιόν του καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὡς βλέπομεν ἐν τοῖς προοιμίοις ἀμφοτέρων τούτων τῶν βιβλίων. Ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ εὐαγγελίου προσαγορεύεται *κράτιστος*, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι θ' ἀνῆκεν εἰς ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν καὶ ὅτι πιθανώτατα θὰ ἦτο καὶ πολὺ εὔπορος. Ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις, συγχέουσα πρὸς αὐτὸν Θεόφιλον τὸν Ἀντιοχείας, τὸν γνωστὸν Χριστιανὸν συγγραφέα τοῦ Β' αἰῶνος, θέλει αὐτὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας. Ἡ δὲ γνώμη πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ὅτι τὸ ὄνομα *Θεόφιλος*, συμβολικὴν δῆθεν ἔχον ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν εἰρημένων βιβλίων ἔννοιαν, σημαίνει πάντας τοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ (amici ἢ amatores Dei), εἶναι ὅλως ἀπίθανος. Καθ' ὃν χρόνον ἔγραφε χάριν αὐτοῦ τὰ εἰρημένα βιβλία του ὁ Λουκᾶς, φαίνεται ὅτι ὁ Θεόφιλος δὲν ἀπετέλει εἰσέτι μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἦτο οἱονεὶ κατηχούμενος, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς προσηγορίας *κράτιστος* καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Λουκᾶ «ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν» (στίχ. 4). Ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ διττῆς μνείας τοῦ Θεοφίλου, οὐδεμίαν ἄλλην ἔχομεν περὶ αὐτοῦ εἴδησιν ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς.

Π. Ι. Μ.

— **Θεόφιλος.** Χριστιανὸς ἀπολογητὴς τοῦ Β' αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν τῇ περὶ τὸν Τίγρητα ἢ Εὐφράτην χώρᾳ. Συνέγραψε σύγγραμμα ἐκ τριῶν βιβλίων πρὸς «Αὐτόλυκον». Ὁ Εὐσέβιος καὶ ἡ μετ' αὐτὸν παράδοσις συνταυτίζει τὸν Θεόφιλον τοῦτον πρὸς τὸν *Θεόφιλον* τὸν ΣΤ' ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας (βλ. λ.).

Β. Μ. Β.

— **Θεόφιλος.** Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (829—842). Υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Β', ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ καὶ ἄλλων, νεώτατος δὲ διεκρίθη εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (822—823) κατὰ τοῦ στασιάσαντος στρατηγοῦ Θωμᾶ, προσελήφθη συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς καὶ διεδέχθη αὐτὸν ἀποθανόντα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 829. Ἅμ' ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐθεώρησε σκόπιμον, χάριν παραδειγματισμοῦ, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς φονεύσαντας πρὸ 9 ἐτῶν τὸν βασιλέα Λέοντα Ε', τουτέστιν αὐτοὺς ἐκείνους οἵτινες ἀνήγαγον εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του Μιχαήλ. Ἐξακριβώσας τὴν ἐν τῷ δράματι ἐκείνῳ ἐνοχὴν ἑνὸς ἑκάστου, παρέδωκεν ἅπαντας εἰς τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως, ὅστις κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπέπεμψεν ἐκ τῶν παλατίων τὴν ἀγαπῶσαν αὐτὸν μητρυιάν του Εὐφροσύνην, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις εἶχεν ἀποδοκιμάσει τὸν δεύτερον τοῦ πατρός του γάμον.

Φανατικὸς ὀπαδὸς τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, καταδιώξας ἀμειλίκτως τοὺς ἀντιδραστικοὺς καὶ ἰδίως τοὺς μοναχούς, ὧν προεκάλεσε τὴν λυσσαλέαν ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν μάτην προσεπάθησε νὰ καταστείλῃ διὰ τῶν ἐξοριῶν, τῶν φυλακίσεων καὶ καταδιώξεων, καὶ ταῦτα ἐνῷ περιεσπᾶτο ὑπὸ ἄλλων σοβαρῶν ζητημάτων, οἷα αἱ συνεχεῖς ἀραβικαὶ ἐπιδρομαὶ κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἐν τέλει, τῷ 833, μετὰ τριετεῖς ἐχθροπραξίας πρὸς τὸν καλίφην τῆς Βαγδάτης Ἀλ-Μαμούν, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην τὸν σοφὸν διδάσκαλον αὐτοῦ καὶ σύμβουλον Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, ἐγχειρίσας αὐτῷ πλεῖστα δῶρα διὰ τὸν καλίφην καὶ ἄφθονα χρήματα ἵνα διανείμῃ αὐτά, δῆθεν ἐξ ἰδίων του ὁ Ἰωάννης, πρὸς τοὺς διαφόρους Ἄραβας, καὶ καταπλήξῃ αὐτοὺς μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι «εἰ ἄμμου δίκην ὁ ἀποσταλεὶς τὸ χρυσίον ἔχει σπείρειν ὡς βούλεται, πολλῷ δή που μᾶλλον τὸν ἀποστείλαντα ἐπὶ πλούτου θημῶνα θαυμάζεσθαι χρή».

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἰωάννου εἰς Βαγδάτην ἐβελτίωσε τὰς μετὰ τῶν Ἀράβων σχέσεις τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν κατὰ Ἰούλιον 833 θάνατος τοῦ καλίφου Ἀλ-Μαμοὺν ἐματαίωσε τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης· οὐχ ἧττον ὅμως αἱ ἐχθροπραξίαι ἀνεστάλησαν ἐπὶ μίαν σχεδὸν τριετίαν, καθ' ἣν ὁ Θεόφιλος ἠδυνήθη νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους ζητήματα καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἔργων. Ἐνίσχυσε καὶ ἐκαλλώπισε τὰ Θεοδοσιανὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνήγειρε πολυτελῆ παλάτια καὶ ναούς, ἵδρυσε νοσοκομεῖα, ὠχύρωσε τὰς περὶ τὴν Χερσῶνα τῆς Ρωσίας κτήσεις, κ. λ. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἄραβες τῆς Μελιτηνῆς ἐπεχείρουν μικροεπιδρομὰς εἰς τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη, ὥστε ὁ Θεόφιλος ἠναγκάσθη τῷ 836 νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον των, ἀφοῦ δὲ ἐτιμώρησεν αὐτούς, ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν ἐμφυλίων περισπασμῶν τοῦ νέου καλίφου Ἀλ-Μοτασὶμ καὶ εἰσέβαλεν εἰς Συρίαν. Δῃῶν ἀνηλεῶς τὴν χώραν ἔφθασε μέχρις Εὐφράτου, ἐλεηλάτησε τὰ Σαμόσατα, ἐπολιόρκησε τὴν Σωζόπετραν καί, παρὰ τὴν παράκλησιν τοῦ Μοτασίμ, ὅπως φεισθῇ ταύτης ὡς γενετείρας του, ἐπέμεινεν εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ ἀφοῦ ἐξεπόρθησεν αὐτὴν ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους της καὶ ἀνέσκαψεν αὐτήν, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε θρίαμβον ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Σωζόπετρας ἔσχεν ἀλγεινοτάτας διὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν συνεπείας. Ὁ Μοτασίμ, πνέων ἀγρίαν ἐκδίκησιν, ἐκήρυξεν ἱερὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ στρατολογήσας 500 περίπου χιλιάδας μαχητῶν ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῆς Περσίας καὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἐπέδραμε τῷ 838 διὰ τριῶν φαλάγγων ἐκ τριῶν διευθύνσεων εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, θέμενος ὡς ἀντικειμενικὸν τῆς ἐκστρατείας του σκοπὸν τὴν πατρίδα τοῦ Θεοφίλου, δηλαδὴ τὸ Ἀμόριον, τὸ ὁποῖον ὡρκίσθη νὰ ἐξαφανίσῃ εἰς ἐκδίκησιν τῆς Σωζοπέτρας.

Τῆς μεγάλης ταύτης ἐκστρατείας ἐλαχίστας καὶ ἀτελεστάτας μόνον ἔχομεν πληροφορίας. Ὁ Θεόφιλος ἐστράτευσε προσωπικῶς ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων, μὴ διαθέτων ὅμως ἱκανὰς ὁπωσοῦν δυνάμεις ἵνα ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον των, ἠρκέσθη νὰ διαιρέσῃ τὸν στρατόν του εἰς τρεῖς μοίρας, ἑκάστη τῶν ὁποίων εἶχεν ὡς ἀποστολὴν νὰ ἐνοχλῇ ἁπλῶς τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ περιστέλλῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐξάπλωσίν του καὶ περιορίζῃ τὰς καταστροφάς του. Ὁ Θεόφιλος διώκει προσωπικῶς τὴν βορειοτέραν μοῖραν καὶ μετὰ ἀγῶνάς τινας, καθ' οὓς πολλάκις ἐκινδύνευσε νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ὑπεχώρησεν εἰς Χιλιόκωμα τοῦ Πόντου (περιφέρεια Ἀμασείας) καὶ εἶτα εἰς Δορύλαιον, ἐνῷ αἱ προελαύνουσαι ἐχθρικαὶ φάλαγγες, ἑνωθεῖσαι κατὰ τὴν πορείαν των, ἔφθασαν τὴν 11 Σεπτεμβρίου 838 πρὸ τοῦ Ἀμορίου καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτό, ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Ἀετίου, καὶ τέλος, μετὰ αἱματηροὺς ἀγῶνας, ἐξεπόρθησαν αὐτὸ διὰ προδοσίας τὴν 24 τοῦ ἰδίου μηνός, κατέστρεψαν καθ' ὁλοκληρίαν αὐτὸ καὶ εἶτα ἀπῆλθον ἄγοντες λείαν ἄφθονον καὶ 30 χιλ. αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀέτιον μετὰ τῶν κυριωτέρων ἀξιωματικῶν του.

Μετὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἐπιδρομὴν ὁ Θεόφιλος ἀπεπειράθη νὰ εἰρηνεύσῃ μετὰ τοῦ Μοτασὶμ ἀλλ' ἀπέτυχε, καὶ ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 840, ὅτε ὁ καλίφης οὗτος ἐδέχθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην καὶ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς κρατουμένους αἰχμαλώτους. Κατὰ τοὺς μακροὺς ἐκείνους πολέμους διεκρίθησαν κυρίως δύο στρατηγοὶ τοῦ Θεοφίλου, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Θεόφοβος, πρὸς οὓς ἐπεδαψίλευσε μεγάλας τιμάς, ἐν τέλει ὅμως κατεδίωξε καὶ ἐξώντωσεν αὐτούς, χάρις εἰς τὰς διαβολὰς τῶν αὐλικῶν του καὶ τὴν εὐπιστίαν του.

Ἐκ τῶν κακουχιῶν τῆς τελευταίας ἐκστρατείας ὁ Θεόφιλος ἐξῆλθε μὲ ὑγείαν συντετριμμένην, καὶ ἔκτοτε ἔφθινε διαρκῶς, τέλος δὲ ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 20 Ἰανουαρίου 842.

Ὁ Θεόφιλος ὑπῆρξεν ἀνὴρ εὐπαίδευτος, δίκαιος, φιλόπονος, γενναῖος καὶ φιλόκαλος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εὔπιστος καὶ φιλύποπτος καὶ βίαιος καὶ αὐστηρὸς μέχρις ὠμότητος. Πολλὰς πληροφορίας περὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἐν γένει (ἐκτὸς τῆς ἀφορώσης τὸ ζήτημα, τῆς *εἰκονομαχίας* περὶ ἧς βλ. λ.) δὲν ἔχομεν, αἱ ὑπάρχουσαι δὲ ἐγράφησαν παρ' ἀνδρῶν μισούντων αὐτὸν μέχρι θανάτου, ἕνεκα τοῦ χωρίζοντος τὴν τότε κοινωνίαν ζητήματος τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ δὴ τῆς καταργήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων· πάντως ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἶχε βραχίονα στιβαρόν, ὅτι ἐπέβαλε τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν εἰς τὸ ἀπέραντον κράτος του καὶ ὅτι, ἀποθνήσκων, ἀφῆκε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἀνθηροτάτην παρὰ τοὺς μακροὺς πολέμους καὶ τὰς ἀνεγερθείσας ἐπ' αὐτοῦ πολυτελεῖς οἰκοδομάς.

Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Θεοδώρας ἀπέκτησε 5 θυγατέρας καὶ ἕνα υἱόν, τὸν Μιχαήλ, ὅστις εἰς ἡλικίαν 3 ἐτῶν διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς μητρός του καὶ ἄλλων μεγάλων τοῦ κράτους βαθμούχων.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θεόφιλος** ***(ἅγιοι)***. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ *ἐρημίτης*, ἐξ Ὀξυρύγχου τῆς Αἰγύπτου καταγόμενος, ὅστις μετὰ Ἰωάννου, Ἡρακλαίμονος καὶ Ἀνδρέου τῶν συμπολιτῶν του ἔζησεν ἑξήκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν ὡς ὅσιος τὴν 2 Δεκεμβρίου κατὰ τὸ Μηναῖον, περιέχον βραχεῖαν αὐτῶν βιογραφίαν. —2) Ὁ *Λίβυς*, διάκονος. Οὗτος καὶ ὁ Ἑλλάδιος ἐν Ἀφρικῇ ἄγνωστον κατὰ τίνα διωγμὸν ἐμαρτύρησαν. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 8 Ἰανουαρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —3) Ὁ μετὰ Ἰούστου, Τροφίμου καὶ Ματθαίου πιθανῶς τῷ 302 ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Ρώμῃ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 21 Ἰουλίου. —4) Ὁ *ὁμολογητής*, ὅστις διαταγῇ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (717—741), οὗ τὴν πρὸς τὰς ἁγίας εἰκόνας περιφρόνησιν ἤλεγξεν, ἄθεον αὐτὸν ἀποκαλέσας, δεινῶς ἐμαρτύρησεν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 2 Ὀκτωβρίου μετὰ βραχείας βιογραφίας. —5) *Ὁμολογητὴς* καὶ οὗτος, ὅστις ἐκ Τιβεριουπόλεως (Στρουμίτσης) καταγόμενος ἵδρυσε μοναστήριον καὶ ἐν αὐτῷ ἀσκητικῶς διῆγε. Καταγγελθεὶς δ' ὡς θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων εἰς τὸν εἰκονομάχον Λέοντα, ἀπήχθη εἰς Νίκαιαν καὶ ἐκεῖ αὐστηρῶς τιμωρηθεὶς ἀπελύθη ἔπειτα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ μοναστήριόν του, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 10 Ὀκτωβρίου μετὰ μακρᾶς βιογραφίας. —6) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεὶς ἦτο συγκλητικὸς καὶ στρατηγὸς εἰς τὸ θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' (780—797). Ὅτε δὲ τῷ 790 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀράβων Ἀαροὺν προσέβαλε δι' ἰσχυροῦ στόλου τὴν Κύπρον καὶ ἄλλα τοῦ κράτους παράλια καὶ ἀπήγαγε πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὁ βυζαντινὸς στόλος ὁλόκληρος διετέλει παρατεταγμένος μὲν ἐνώπιον αὐτοῦ ἀλλ' ἀπρακτῶν, τότε ὁ Θεόφιλος μὴ δυνηθεὶς νὰ ὑποφέρῃ τὸ ὄνειδος τοῦτο ἐξώρμησεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους μετὰ τῆς ὑφ' ἑαυτὸν μοίρας καὶ ἠγωνίσθη τοσοῦτον περιφανῶς, ὥστε, ὅτε ἐπὶ τέλους ἐνδοὺς εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀντιπάλων ᾐχμαλωτίσθη καὶ ἀπήχθη πρὸς τὸν Ἀαρούν, ὁ καλίφης θαυμάσας τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ αὐτὸν διὰ δώρων καὶ ὑποσχέσεων καὶ νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ χρηστὸς Θεόφιλος ἀπέκρουσε τὴν προσφοράν, περιεφρόνησεν ἔπειτα τὴν ἀπειλὴν καὶ τελευταῖον ὑπέστη τὸν διὰ τοῦ ξίφους θάνατον (*Κ. Παπαρρηγοπούλου* «Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους» ἐν Ἀθήναις 1925, Γ β' 134, ἔκδ. ε'). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 30 Ἰανουαρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —7) Ὁ *διάκονος*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «λιθοβοληθεὶς τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 28 Δεκεμβρίου. —8) Ὁ *μάρτυς*, ὁ ἐκ τῶν ΜΒ' μαρτύρων τῶν ἐν Ἀμορίῳ κρατηθέντων καὶ ἑορταζομένων τὴν 6 Μαρτίου (βλ. *Θεόδωρος* ὁ ἐν Ἀμορίῳ). —10) Ὁ *ἱερομάρτυς*, ὅστις ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «ξίφει τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 4 Ἰουλίου. —11) Ὁ *ὅσιος*, ὁ κατὰ τὸ ὄρος τοῦ Ἄθω ἀσκήσας ἔν τινι κελλίῳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, κειμένῳ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος κατὰ τὸ 1548, ὁ «καὶ μετὰ θάνατον μυροβλήσας» καὶ ἑορταζόμενος τὴν 8 Ἰουλίου. —12) Ὁ ἐκ τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ μαρτυρησάντων καὶ ἑορταζομένων τὴν 9 Μαρτίου. —13) Ὁ νεομάρτυς *Θεόφιλος* τὸ γένος Μαραμπελιώτης, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ, τῷ 1617. Δεκαοκταετὴς μόλις προσελήφθη ὡς ναυτόπαις εἰς πλοῖον, ὅταν δ' ἔφθασεν εἰς Χίον κατηγορήθη ὑπὸ Τούρκου τινὸς καὶ συλληφθεὶς ἐβιάζετο εἰς ἐξωμοσίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρνεῖτο ἐρρίφθη εἰς τὴν πυρὰν καὶ ἐκάη τῇ 24 Ἰουλίου 1635. Χριστιανοὶ βραδύτερον ἠγόρασαν παρὰ τῶν Τούρκων λείψανα τῶν ὀστῶν του, τὰ ὁποῖα, λόγῳ εὐλαβείας, κατέθεσαν εἰς τοὺς ἐν Χίῳ ναοὺς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Τοῦ νεομάρτυρος τούτου ἁγίου ἐγράφησαν δύο ἀκολουθίαι (βλ. καὶ *Λ. Χ. Ζώη* «Λεξικὸν Ζακύνθου» σελ. 323). Ἐν δὲ τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —14) Ὁ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος, ἑορταζόμενος τὴν 5 Μαρτίου (βλ. *Θεόφιλος* ὁ Καισαρείας). —15) Ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἑορταζόμενος τὴν 13 Ὀκτωβρίου (βλ. *Θεόφιλος* ὁ Ἀντιοχείας). —16) Ὁ *μάρτυς*, ὁ πιθανῶς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπὶ Δεκίου (249—251) μετὰ Σατουρνίνου καὶ Ρεβοκάτου μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 6 Φεβρουαρίου. —17) Ὁ *μάρτυς*, ὁ μετὰ Γερμανοῦ, Καισαρίου καὶ Βιταλίου ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τῷ 250 μαρτυρήσας καὶ συν-

Digitized by Google

εορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Νοεμβρίου. —18) Ὁ *μάρτυς*, ὁ ἐπὶ Δεκίου τῷ 250 μετὰ Μακαρίου, Ρουφίνου καὶ Ἰούστου ἐν Ρώμῃ μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 28 Φεβρουαρίου. —19) Ὁ ἐκ τῶν 22 μαρτύρων τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου ἄγνωστον πότε μαρτυρησάντων καὶ ἑορταζομένων τὴν 8 Σεπτεμβρίου. —20) Ὁ μετ' Ἀμμωνίου, Ζήνωνος, Πτολεμαίου καὶ ἄλλων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 249 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 20 Δεκεμβρίου. —21) Ὁ μετὰ Δωροθέας ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Σαπρικίου ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῆς τὴν 6 Φεβρουαρίου. —22) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Λομβαρδίᾳ Βρεσκίας, κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἀκμάσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 27 Ἀπριλίου. —23) Ὁ ἐξ Ἀνατολῆς μοναχός, μαθητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ταρασίου (784—806), ὑφ' οὗ καὶ προήχθη εἰς μητροπολίτην Νικομηδείας, ὅστις καὶ κατεδιώχθη καὶ ἐξωρίσθη διὰ τοὺς σφοδροὺς κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀγῶνάς του, ἀποθανὼν δὲ τῷ 845 ἑορτάζεται τὴν 7 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος ὁ *Ἀθηνῶν*** (1862 — 1871). Ἐν Πάτραις γεννηθεὶς τῷ 1790, *Βλαχοπαπαδόπουλος* καλούμενος, ἔτυχε τῆς προστασίας τοῦ ἀειμνήστου Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, ὑφ' οὗ ἀπεστάλη εἰς τὴν πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως χάριν σπουδῶν. Τῷ 1819 χειροτονηθεὶς διάκονος ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέσχεν ἐνεργῶς τῆς Ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ (1826), διηύθυνεν ὡς τοποτηρητὴς τὴν Ἐκκλησίαν Πατρῶν καὶ τῷ 1852 προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Αἰτωλοακαρνανίας, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ δεκαετίαν προβιβασθεὶς μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁ Θεόφιλος ἐν χρόνοις μεγάλων ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ δύο μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογήν του ἐγένετο ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος, διὰ τῶν ποικίλων χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς μετριοπαθοῦς καὶ λελογισμένης πολιτείας του συνετέλεσεν εἰς τὴν κατεύνασιν τῶν παθῶν τῶν διαπληκτιζομένων. Κατ' ἐξοχὴν φιλελεήμων καὶ προστάτης τῶν πτωχῶν καὶ πασχόντων ὤν, ἐδαπάνα πάσας τὰς προσόδους αὐτοῦ εἰς ὀρφανὰ καὶ πτωχὰς οἰκογενείας καὶ οὕτως ἀμέριστον εἶχε τὸν γενικὸν σεβασμόν. Τῷ 1866 ἐκυκλοφόρησε κατ' αὐτοῦ λίβελλος, ὅστις οὐδὲ προσοχῆς ἠξιώθη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1870 ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις σύλλογος ἐπονομαζόμενος «Σύναξις Πρεσβυτέρων», ἧς σκοπὸς ἦτο «ἡ καθίδρυσις Κυριακῶν Σχολείων πρὸς χριστιανικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων» καὶ «ἡ βελτίωσις τοῦ κοσμικοῦ κλήρου διὰ τῆς θεολογικῆς παιδεύσεως τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ τῆς περιθάλψεως τῶν ἐν γήρατι ἢ ἀνιάτῳ νοσήματι περιελευσομένων ἱερέων», πλεῖστοι δὲ πολῖται διακεκριμένην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηνῶν κατέχοντες θέσιν, ἐνεγράφησαν ἐπίτιμα μέλη τῆς «Συνάξεως» ταύτης, πολλὰ τ' ἀγαθὰ ἐξ αὐτῆς προσδοκῶντες. Ἐνῷ δὲ κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτὸς ὁ Θεόφιλος δι' ἐνθουσιώδους ἐγγράφου του ἐνέκρινε τὴν ἵδρυσιν τῆς «Συνάξεως» καὶ ἤρξαντο λειτουργοῦντα τὰ Κυριακὰ Σχολεῖα ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ καὶ τοῖς περιχώροις, αἴφνης ὁ γέρων Θεόφιλος, πεισθεὶς εἰς εἰσηγήσεις ἐφημερευόντων τινῶν ἐν Ἀθήναις ἱερομονάχων, οἵτινες κατήγγειλαν πρὸς αὐτὸν τὴν «Σύναξιν» ὡς «ἀντιπειθαρχικὴν καὶ ὕποπτον», διέταξε τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἐπὶ Θεοφίλου δ' ἐγένετο καὶ ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ σεπτοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἐθνομάρτυρος, τὸ ὁποῖον τῇ 25 Ἀπριλίου 1871 ἐκ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας μετενεχθὲν μετὰ μεγάλης πομπῆς, ἧς ἡγοῦντο οἱ ἐπιζῶντες ἀγωνισταί, ὧν εἰς ἦτο καὶ ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος χαιρετίσας αὐτὸ δι' ἐνθουσιώδους προσλαλιᾶς, κατετέθη ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος ἐν τῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* «Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν» ἐν Ἀθήναις 1928, 83 κ.ἑξ.). Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος Α'**, πατριάρχης ***Ἀλεξανδρείας***. Διαδεχθεὶς τὸν Τιμόθεον ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ἀλεξανδρείας τῷ 385, ἦτο ἀνὴρ βίαιος καὶ φιλόδοξος καὶ παλίμβουλος. Ὑπὲρ τῶν ὠριγενιστῶν κατ' ἀρχάς, ἐτάχθη εἶτα κατ' αὐτῶν καὶ συγκαλέσας τοπικὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον τῷ 399 κατεδίκασε τὸν Ὠριγένην καὶ ἐν τῷ πασχαλίῳ γράμματι αὐτοῦ τοῦ 401 σφοδρῶς ἐξεφράσθη κατὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Τυραννικὸς πρὸς τοὺς μὴ συντασσομένους αὐτῷ καὶ φιλεκδικος, ἐκλήθη κατόπιν καταγγελίας εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀπολογίαν. Ἐκεῖ ὅμως, ἐκμεταλλευθεὶς τὴν δυσμένειαν τῆς αὐλῆς κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου, αὐθαιρέτως συνεκάλεσε παρὰ τὴν Χαλκηδόνα πρὸς τὴν δρῦν τῷ 403 σύνοδον καὶ κατεδίκασε τὸν Χρυσόστομον ἐπὶ ἀνηθικότητι, ἀσεβείᾳ καὶ προδοσίᾳ βασιλικῇ, ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην διέταξε τὴν ἐξορίαν τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου ἐξηγέρθη κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καὶ οὕτως ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη ν' ἀνακαλέσῃ αὐτήν, ὁ Θεόφιλος καταησχυμένος ἔφυγε λάθρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου πόλεμον μέχρι τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεόφιλος ὁ Β'**, πάπας καὶ πατριάρχης ***Ἀλεξανδρείας***. Πάτμιος τὴν καταγωγὴν ἱεράρχης, ἐμόνασεν εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς γενετείρας του μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ κατόπιν ἐκπαιδευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπηρέτησεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐπὶ μακρόν. Χειροτονηθεὶς τῷ 1805 πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὁ Θεόφιλος, εἰργάσθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μετάκλησιν πολλῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἄλλων Δωδεκανησίων εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κάϊρον, ἀναλαβὼν τῷ 1812 τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συμπήξεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος, ἱδρύσας δὲ ἑλληνικὰ νοσοκομεῖα ἐν αὐτῇ καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ἔκτοτε δὲ χρονολογεῖται τὸ πλῆθος τῶν Ροδίων καὶ ἄλλων νησιωτῶν, ὅσοι ἐγκατεστάθησαν ἐργαζόμενοι εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἔμπιστος τοῦ Τοσίτσα καὶ ἄλλων σπουδαίων παραγόντων παρὰ τῷ Μωχάμμετ Ἀλῆ, ὁ Θεόφιλος ἔδρασε σημαντικῶς εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνορθοδόξων προνομίων τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἔναντι τῶν Κοπτῶν, τοὺς ὁποίους κατ' ἐκείνους ἰδίως τοὺς χρόνους ὑπεκίνει καθολικὴ προπαγάνδα ἐνασκουμένη διὰ Φραγκισκανῶν. Τῷ 1819 ἐμυήθη εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Πελοπίδα, καὶ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐνεθουσιάσθη εἰς τὸ ἔργον, ἔσχε δὲ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ βολιδοσκόπησιν τοῦ Μωχάμμετ Ἀλῆ, τοῦ ὁποίου ἐγνώριζε τὴν λανθάνουσαν ἀντίδρασιν ἐναντίον τοῦ σουλτάνου καὶ τῆς Τουρκίας. Μετὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ὁ πατριάρχης Θεόφιλος ὑπέδειξεν ἐμμέσως διὰ τοῦ Τοσίτσα εἰς τὸν Μωχάμετ Ἀλῆ, ὅτι ἦτο κατάλληλος ἡ στιγμὴ νὰ κηρύξῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Ὑπισχνεῖτο δὲ νὰ ἐξεγείρῃ ταυτοχρόνως καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ὁ ἡγεμὼν ὅμως τῆς Αἰγύπτου μὴ πιστεύων, δὲν ἔστερξεν εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ ἄλλωστε εἶχε τὴν προσοχὴν ἐστραμμένην πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τοὺς δουλεμπορικούς του πολέμους. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ ἐγνώριζε τὴν ἐπικειμένην ἔκρηξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ 1820, ὁπότε ἐκλήθη καὶ αὐτὸς νὰ ὑψώσῃ σημαίαν ἀνταρσίας. Τούτου ἕνεκα, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ὁ Θεόφιλος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παραμείνῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἄλλωστε ἐγένοντο πολλαὶ ταραχαί, καὶ δραπετεύσας διὰ μικροῦ πλοιαρίου «πιαδέ», ἔφθασεν εἰς Σάμον, ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν κατέφθανεν αὐτόθι καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Συγκινητικὴ ὑπῆρξεν ἡ δεξίωσις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς σπετσιωτικῆς ναυαρχίδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐν στολῇ ὁ πατριάρχης Θεόφιλος ηὐλόγησε τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ τὰ πλοῖα. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρέμεινεν εἰς τὸν στόλον. Ἔλυσε διαφόρους διαφοράς, αἵτινες εἶχον προκύψει μεταξὺ πλοιάρχων, καὶ αὐτὸς πρῶτος διὰ θερμῆς καὶ κατανυκτικῆς δεήσεως, γενομένης εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Κολανδρούτσου, ἔλυσε τοὺς ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως μαχομένους τῶν πάσης φύσεως νηστειῶν καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα. Τὸν Αὔγουστον 1821 ἑλληνικὸν πλοῖον τὸν ἀπεβίβασεν εἰς Πάτμον, ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ἡσύχασεν ἐπί τινα ἔτη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Θεολόγου, ἀφ' ἧς ὡρμήθη, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἀνηγγέλθη ἡ παῦσίς του ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πιεσθέντος εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀπεβίωσε βαθύγηρως. Γ. Δ. Κ.

— **Θεόφιλος ὁ *Ἀντιοχείας***. Ἐν Μεσοποταμίᾳ γεννηθεὶς κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος, ἐθνικὸς τὸ θρήσκευμα, προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180) ἦτο ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἕκτος οὗτος ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων, διαδεχθεὶς τὸν ἐπίσκοπον Ἔρωτα πιθανῶς τῷ 168, φαίνεται δ' ὅτι ἔζη καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Αὐρήλιον Κομμόδου (180—192). Ἐπολέμησε γενναιότατα τοὺς τε ἐθνικοὺς καὶ τοὺς αἱρετικούς, συγγράψας ὀγκῶδες σύγγραμμα ἐκ τριῶν βιβλίων συγκείμενον «Περὶ πίστεως», ὅπερ ἐπέγραψε «Πρὸς Αὐτόλυκον». Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ πραγματεύεται περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν προσόντων αὐτοῦ, περὶ τῆς μακαριότητος τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ἀναιρεῖ τὰς περὶ θεῶν δόξας τῶν ἐθνικῶν καὶ διὰ μακρῶν ἑρμηνεύει τὰ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τὰ μετ' αὐτὴν συμβάντα. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ συγγράμματα τῶν ἐθνικῶν περιέχουσι πολλὰ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη, διδάσκει ὅτι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς κακῶς ἀποδίδονται ἐγκλήματα, ἅτινα ἡ πίστις καὶ ὁ βίος αὐτῶν ἐλέγχουσιν ἀνυπόστατα. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἀπολογητικοῦ τούτου ἔργου καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Θεόφιλος ἐν αὐτῷ παραπέμπει εἰς ἄλλα προγενέστερα συγγράμματά του, καὶ ὁ Εὐσέβιος δὲ καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλα ἔργα, οἷον: α') «Σύγγραμμα πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἑρμογένους», β') «Λόγον κατὰ Μαρκίωνος», γ') «Κατηχητικὰ βιβλία», δ') «Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον» καὶ δ') «Εἰς τὰς Παροιμίας τοῦ Σολομῶντος ὑπομνήματα». Ἀλλ' ἐκ τούτων τὰ μὲν τρία πρῶτα ὅλως ἀπωλέσθησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐν λατινικῇ μεταφράσει σωθὲν ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεωρεῖται νόθον, ἔργον συγγραφέως τινὸς τοῦ Ε' ἢ ΣΤ' αἰῶνος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας.

Τελευταία ἔκδοσις τοῦ «Πρὸς Αὐτόλυκον» εἶναι ἡ ἐν τῷ ὀγδόῳ τόμῳ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπολογητῶν τοῦ *J.C.Th.Otto* «Corpus apologetarum christianorum, saeculi secundi» Jenae 1847—1872.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Κοντογόνη*, «Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ ἱστορία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας» ἐν Ἀθήναις 1851, Α' 253 κ. ἑξ.—*Γ. Καραβαγγέλη*, «Ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία Θεοφίλου τοῦ Ἀντιοχέως» ἐν Λειψίᾳ 1891. —*Γ. Δέρβου*, «Χριστιανικὴ Γραμματολογία» ἐν Ἀθήναις 1904, Α' 128 κ.ἑξ. Βλ. καὶ λ. *Αὐτόλυκος, Ἀπολογηταί, Ἀντιόχεια [Ἐκκλησία]*.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεόφιλος ὁ *ἀντικήνσωρ***. Βυζαντινὸς νομοδιδάσκαλος, ζήσας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ τέλος τοῦ 536 ἢ τῷ 537. Τῷ 528 διετέλεσε comes sacri consistorii, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετέσχε μετὰ τοῦ Τριβωνιανοῦ καὶ τοῦ Δωροθέου τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τῶν Εἰσηγήσεων καὶ εἰργάσθη κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου Κώδικος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν Πανδεκτῶν. Συνέγραψεν ἑλληνιστὶ παράφρασιν τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῶν Εἰσηγήσεων, βιβλίον πολλῆς ἀξίας καὶ συνήθους παρὰ τοῖς νομικοῖς τοῦ Βυζαντίου χρήσεως. Ἡ «Παράφρασις» τοῦ Θεοφίλου, περιέχουσα εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ λατινικοῦ κειμένου καὶ γέμουσα παραδειγμάτων, προφανῶς ἀντέβαινεν εἰς τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθ' ἣν μόνον «κατὰ πόδα», ἀκριβὴς δηλαδὴ μετάφρασις, τῶν συλλογῶν τοῦ Corpus juris civilis θὰ ἐπετρέπετο. Ἐκ τούτου ὑποτίθεται, ὅτι ἡ παράφρασις αὐτὴ δὲν εἶναι εἰμὴ αἱ παραδόσεις τοῦ Θεοφίλου ὡς καθηγητοῦ τῆς νομικῆς σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδοθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ εἴτε ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν του. Ἡ «παράφρασις» τοῦ Θεοφίλου ἔσχε πολλὰς ἐκδόσεις· παλαιότερον οὕτως ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Γοδοφρέδου τῷ 1587, ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δ' ἐκδόσεων ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἡ τοῦ Reitz εἰς 2 τόμους τῷ 1754, ἐξ ἧς καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Γ. Α. Ράλλη τῷ 1836, νεωτάτη δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Ferrini τῷ 1884 (Institutionum graeca paraphrasis Theophilo antecessori vulgo tributa). Πλὴν τῆς παραφράσεως τῶν Εἰσηγήσεων ὁ Θεόφιλος συνέγραψε καὶ ὑπόμνημα, κληθὲν «Πίναξ» (index), εἰς τὰ τρία πρῶτα βιβλία τῶν Πανδεκτῶν, παραδοθὲν ὡσαύτως ἐκ τῆς ἐν τῇ νομικῇ σχολῇ διδασκαλίας του. Τὸν πίνακα τοῦτον, ὡς ἄλλως τε καὶ τὴν παράφρασιν τῶν Εἰσηγήσεων αὐτοῦ μετεχειρίσθη πολὺ ὁ Στέφανος κατὰ τὴν διδασκαλίαν του. Ἀποσπάσματα τοῦ πίνακος τοῦ Θεοφίλου ἐπὶ τῶν Πανδεκτῶν εὑρηνται ἐν τοῖς Βασιλικοῖς, ταῦτα δὲ πάντα συνήγαγεν ὁ Reitz ἐν τῇ ἐκδόσει του

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mortreuil*, Histoire du droit byzantin, τ. 1, 1843.—*Heimbach*, Prolegomena Basilicorum, 1870.—*Krüger*, Geschichte der Quellen und Litteratur des römischen Rechts, 1912· βλ. ἐπίσης καὶ *L. S. Villanueva*, Diritto bizantino, 1916. σελ. 11 σημ. 1, ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία διὰ τὴν παράφρασιν τῶν Εἰσηγήσεων ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου.

Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

— **Θεόφιλος ὁ *Γότθων***. Ἐπίσκοπος τῶν Γότθων, προκάτοχος τοῦ περιφήμου Οὐλφίλα, ἦτο εἷς τῶν ἐπισκόπων τῶν μεταχόντων τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου. Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος ὁ *Ἐδεσσηνός***. Μαρωνίτης καταγόμενος ἐκ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης, ἐγεννήθη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος ἐκ πατρὸς Θωμᾶ καὶ ἀπέθανε τῷ 785. Διάσημος ἀστρονόμος, εὑρίσκετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χαλίφου Al-Mahdi, ὑφ' οὗ καὶ σφόδρα ἐτιμᾶτο. Ἑλληνιστὴς δεινός, μετέφρασεν ἢ παρέφρασε τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν. Ἀσχολούμενος καὶ περὶ τὸν Ἀριστοτέλη, μετέφρασεν εἰς τὴν συριακὴν τοὺς «Σοφιστικοὺς ἐλέγχους», οἵτινες κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν μετεφράσθησαν. Ἔγραψε καὶ ἱστορικὸν ἔργον, ἴσως Παγκόσμιον ἱστορίαν, τοῦ ὁποίου τμήματά τινα ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 663 ἐσώθησαν ἐν μαρωνιτικῷ χρονικῷ, τῶν δ' ἄλλων ἔργων αὐτοῦ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν. Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος ὁ *Ἐρωτικός***. Στρατηγὸς Βυζαντινός. Διατελῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Δ' (1034—1041) στρατηγὸς-διοικητὴς τῆς Σερβίας καὶ θελήσας νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐκεῖ τὸ ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει ἰσχῦον σύστημα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων, προεκάλεσεν ἐπανάστασιν τῶν Σέρβων τῆς Ζέτας (τῶν Μαυροβουνίων), ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βοϊθλάνου, ἑνὸς τῶν ἐκεῖ προκρίτων. Ἐπελθὼν ὁ Θεόφιλος κατὰ τῶν στασιαστῶν διέλυσεν αὐτοὺς καὶ συνέλαβε τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, οὓς ἔπεμψε δεσμίους εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετ' ὀλίγον ὅμως (τῷ 1040) ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατούμενος ἡγεμὼν τῶν Σέρβων Στέφανος, δραπετεύσας ἐκεῖθεν καὶ ἐλθὼν εἰς Ζέταν, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμπατριωτῶν του καὶ συγκεντρώσας ἰσχυρὰς δυνάμεις κατετρόπωσε τὸν Θεόφιλον καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ ἐκ Σερβίας.

Διορισθεὶς κατόπιν διοικητὴς Κύπρου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Θ', ἐστασίασε κατ' αὐτοῦ

Digitized by Google

τῷ 1043, ὅτε ἐπελθὼν ὁ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος Χαγὲ συνέλαβεν αὐτὸν καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἀντὶ ἄλλης ποινῆς ἐδημεύθη ἡ περιουσία του καὶ συγχρόνως διεπομπεύθη ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ φέρων γυναικείαν ἐνδυμασίαν, μεθ' ὃ ἀφέθη ἐλεύθερος. Ν. ΚΛΣ

— **Θεόφιλος,** ἀρχιεπίσκοπος ***Ἐφέσου.*** Ἀκμάσας ἐν ἀρχαῖς τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ὑπέρμαχος τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων γενόμενος, ἔπαθε καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος, ἀναφερόμενος ὡς «τρισόλβιος ὁμολογητής» εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας. Πρὸς τὸν Θεόφιλον Ἐφέσου συνεχῶς ἔγραφεν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης. Μ. Ι. Γ.

— **Θεόφιλος** ὁ ***Ἱεροσολύμων.*** Δύο πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ *Α'* (1012—1020), ὅστις ἐπὶ τοῦ αἱμοβόρου φατιμίδου Χάκημ (996—1020), τοῦ σκληροῦ διώκτου τῶν Χριστιανῶν, κυβερνήσας τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων, ἀπέθανε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1020. —2) Ὁ *Β'* (1417—1420) διάδοχος τοῦ Δωροθέου (1376—1417), ἄριστος ἀρχιερεύς, ἀγρίως καταδιωχθεὶς καὶ πολλὰ παθὼν ὑπὸ τῶν Μαμελούκων (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων», ἐν Ἀλεξανδρείᾳ - Ἱεροσολύμοις 1910, 361 καὶ 437). Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος** ὁ ***Καισαρείας.*** Ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπὶ Κομμόδου (180—192), σύγχρονος τοῦ Πολυκάρπου τῆς Ἐφέσου, παρέστη εἰς σύνοδον ἐν Παλαιστίνῃ, γενομένην πρὸς καθορισμὸν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ ἑορτάζηται τὸ Πάσχα. Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος,** ὁ ***Καμπανίας.*** Ἐν Ἰωαννίνοις γεννηθεὶς ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας (Παπαφίλου) κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Μπαλάνου καὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως. Μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν σπουδῶν του (1746) εἰσαχθεὶς εἰς τὸν κλῆρον, προήχθη ἄγνωστον πότε εἰς ἐπίσκοπον Καμπανίας ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ἔχων τὴν ἕδραν του ἐν τῷ χωρίῳ Κουλιακιᾷ (Κολακίᾳ), ἔζη δὲ μέχρι τοῦ 1793 ἴσως καὶ κατόπιν. Ὁ Θεόφιλος, κεκοσμημένος ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν καὶ ἀκαμάτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἐργαζόμενος, ἀνεδείχθη ἐκ τῶν ἐθνωφελεστάτων ἱεραρχῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, λόγιοι καὶ μοναχοί, πτωχοὶ καὶ καταδιωκόμενοι, πάντες πρὸς τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθόν, τὸν φιλάνθρωπον καὶ εὐπροσήγορον τῆς Καμπανίας ἐπίσκοπον κατέφευγον καὶ πάντες πρόθυμον ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον καὶ βοηθὸν αὐτὸν εὕρισκον. Πολλάκις ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κρυπτόμενος, ὅπως διαφύγῃ τὴν μάχαιραν τῶν ἀγρίων Ἀλβανῶν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐπανήρχετο εἰς τὴν μικρὰν ἐπισκοπήν του καὶ ἐξηκολούθει τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἀδιάπτωτον καὶ ἐνδελεχῆ μέριμνάν του. Μάλιστα δὲ αἱ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν εἰς ἐσχάτην πενίαν περιελθοῦσαι μοναὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἄθω καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος πρὸς τὸν ἀνεξάντλητον σιτοβολῶνα τῆς μικρᾶς Κουλιακιᾶς προσέτρεχον καὶ μέχρι Κρήτης καὶ Παλαιστίνης ηὐλογεῖτο τὸ ὄνομα τοῦ σεπτοῦ ποιμενάρχου ὑπὸ τῶν ποικιλοτρόπως ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετουμένων. Ἰδιαιτέραν δ' ὅλως στοργὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς διδασκάλους ἔχων ὁ Θεόφιλος, κατέστησεν ἀληθὲς ὑπουργεῖον Παιδείας τὴν μικρὰν ἐπισκοπήν του. Οὕτω δ' ἡ αἴγλη τῆς ταπεινῆς ἐπισκοπῆς Καμπανίας ἐπεσκίασε τὴν δόξαν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ πάσης ἄλλης ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Θεοφίλου. Ὁ Θεόφιλος ἔγραψε: «Ταμεῖον Ὀρθοδοξίας», ὅπερ ἐπὶ μακρὸν ἐχρησίμευεν ὡς ὁδηγὸς τῶν ἀρχιερέων εἰς πᾶσαν αὐτῶν ἀπορίαν. «Νόμον ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν» ἢ ἁπλῶς «Νόμον», περισπούδαστον καὶ τοῦτο ἔργον ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἀστικοῦ δικαίου. Ἐπισ ολιμαίαν διατριβὴν περὶ τοῦ ἐν τῇ προηγιασμένῃ λειτουργίᾳ ζέοντος καὶ ἐπιστολὰς πλείστας πρὸς διαφόρους. Περὶ τοῦ «Ταμείου Ὀρθοδοξίας» πολλοὶ μὲν ἄλλοι ἐπαινετικώτατα ἐξεφράσθησαν, θαυμάζοντες τὸ ἔργον καὶ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ, λ. χ. ὁ Σέργιος Μακραῖος, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος καὶ ὁ Καμπίτης, ἐπιφανὴς τῆς Ναούσης διδάσκαλος. Μόνος δ' ὁ Καισάριος Δαπόντες χαρακτηρίζει μὲν τὸν Θεόφιλον ὡς «ἐπίσημον διὰ τὴν μάθησιν», περὶ τοῦ βιβλίου δὲ τούτου λέγει, ὅτι «ἐμποδίσθη ἀπὸ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν νὰ ἀναγινώσκεται διά τινα, ὡς φαίνεται, ἐμποδισμένα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀπαράδεκτα καὶ γραμμένα εἰς τὸ βιβλίον του». Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τινὲς τῶν ἀρχιερέων τῶν καινοτόμων ἢ τῶν δεισιδαιμόνων βληθέντες ὑπὸ τῶν βελῶν τοῦ βιβλίου τοῦ Θεοφίλου δυσμενῶς περὶ αὐτοῦ ἐξεφράσθησαν καὶ εἰς τὸ ποίμνιόν των τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ ἀπηγόρευσαν. Τὸ «Ταμεῖον Ὀρθοδοξίας» ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1780 καὶ 1788 καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1804 καὶ 1859, ὁ «Νόμος» ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιμελείᾳ Ἐλευθερίου Ταπεινοῦ τῷ 1887, ἡ περὶ «ζέοντος» διατριβὴ ὑπὸ Β. Μυστακίδου ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ» ΙΖ', καὶ ἐν «Θεολογίᾳ» (Ζ' 49 κ. ἑξ.) καὶ αἱ ἐπιστολαὶ μετὰ μακρῶν προλεγομένων περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοφίλου ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου ἐν «Ἠπειρωτικοῖς χρονικοῖς» (Β' 54 κ. ἑξ.). Ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης ἐδημοσίευσε καὶ αὐτὸς ἐπιστολὴν τοῦ Θεοφίλου ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» (ΙΒ' 382). Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεόφιλος** ὁ ***Κορυδαλλεύς.*** Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος· βλ. λ. *Κορυδαλλεύς.*

— **Θεόφιλος** ὁ ***Μετανοητής.*** Οἰκονόμος ὢν τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐν Κιλικίᾳ Ἀδάνων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἐξελέγη διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης. Ἀρνηθεὶς δ' ἐκ μετριοφροσύνης ν' ἀναβῇ εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον, ἐστερήθη καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ οἰκονόμου ὑπὸ τοῦ νέου ἐπισκόπου Ἀδάνων. Ὁ Θεόφιλος κατέφυγε τότε εἴς τινα μάγον (ἢ Ἰουδαῖον ἢ τὸν Σατανᾶν κατ' ἄλλας παραδόσεις) καὶ μετ' αὐτοῦ ὑπέγραψε συμφωνητικόν, δι' οὗ ἠρνήθη τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτον καὶ τιμάς. Ἀλλ' ἡ Θεοτόκος ἐμφανισθεῖσα τρὶς καθ' ὕπνον εἰς τὸν Θεόφιλον καὶ πικρῶς αὐτὸν ἐλέγξασα διὰ τὸ φοβερὸν παράπτωμά του, ἔφερεν αὐτὸν εἰς μετάνοιαν καὶ διὰ νηστειῶν καὶ προσευχῶν κατώρθωσε νὰ παραλάβῃ ἐκ τῆς χειρὸς τῆς Παρθένου τὸ συμφωνητικόν. Ἐκ τῆς μετανοίας του δὲ ταύτης ὠνομάσθη *Μετανοητὴς* ὁ Θεόφιλος, ὅστις ἀπέθανε τῷ 538 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Τὸν βίον τούτου ἔγραψεν ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Εὐτυχιανός, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφράστης καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου Διακόνου μεταφρασθεὶς εἰς τὴν λατινικὴν διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Τοσοῦτον δὲ δημοφιλὴς κατέστη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Εὐρώπῃ ἡ περὶ Θεοφίλου τοῦ Μετανοητοῦ παράδοσις, ὥστε πλεῖστα ἐπικὰ καὶ δραματικὰ ποιήματα πρὸς ἐποικοδομητικὸν σκοπὸν ἐποιήθησαν, ἔχοντα ὡς ὑπόθεσιν τὴν παράδοσιν ταύτην, καὶ πολλοὶ ναοὶ διεκοσμήθησαν μὲ σκηνὰς ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης.

Τὸν βίον τοῦ Θεοφίλου ἔχουσι τὰ Acta Sanctor., Februarii Α', 483 κ.ἑξ. Ἐπικὸν ποίημα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐν ὀλλανδικῇ γλώσσῃ πραγματευόμενον τὰ κατὰ τὸν Θεόφιλον τοῦτον ἐδημοσίευσε τῷ 1882 ἐν Amsterdam ὁ Berdam καὶ δρᾶμα γερμανικὸν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, τοῦ μέσου καὶ τοῦτο αἰῶνος, τῷ 1888 ἐν Hamburg ὁ Wedde: «Theophilos, das Faustdrama des deutschen Mittelalters». Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος** ὁ ***νοτάριος.*** Διατελῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχείαν Νήφωνος τοῦ Β' (1497—1498) ὡς νοτάριος, ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριάρχου εἰς Αἴγυπτον, ὅπως λάβῃ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ θρυλλουμένου τότε θαύματος, γενομένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἰωακείμ. Καταλιπὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ 1520, μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἐμόναζε κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, κατόπιν δὲ ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων, τῆς ὁποίας μετέγραψε τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Τέλος ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ κελλίον τοῦ ἁγίου Βασιλείου κατὰ τὰ ὅρια τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, διῆλθεν ἐν αὐτῷ τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τοῦ βίου του (*Μ. Γεδεών*, «Ὁ Ἄθως» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885, 209 καὶ «Πατριαρχικοὶ Πίνακες» αὐτόθι 1890, 492). Ε. Γ. Π.

— **Θεόφιλος** ὁ ***πρωτοσπαθάριος.*** Ἕλλην ἰατρὸς τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος, ζήσας ἐν Βυζαντίῳ πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου (603—641), οὗ ἐν τῇ αὐλῇ ἔσχε τὸν μέγαν τίτλον τοῦ πρωτοσπαθαρίου, τοῦ ἄρχοντος δηλαδὴ τῶν σπαθαρίων ἢ σωματοφυλάκων, τὸν χάριν τιμῆς ἀπονεμόμενον καὶ τοῖς ἀρχιατροῖς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ ἐγένετο μοναχός, δι' ὃ καὶ ὡς *Θεόφιλος μοναχὸς* οὐχὶ σπανίως μνημονεύεται, ὡς ἀλλαχοῦ καὶ ὡς *Θεόφιλος ἀρχιατρὸς* ἢ *φιλόσοφος*. Ἄδηλον ὅμως ἂν πρόκειται πάντοτε περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Οὗτος φέρεται συγγραφεὺς τῶν ἑξῆς βιβλίων: α') «Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου παρασκευῆς» βιβλ. Ε' (ἔκδ. ἀρχικὴ μόνον λατινιστὶ ὑπὸ Crassus, Βενετ. 1536, πρώτη ἑλλ. καὶ λατιν. ἐν Παταυΐῳ 1555, βλ. καὶ *Fabricii* (XII. 907). Ἀρίστη ἔκδοσις νεωτέρα (Oxford 1842) ὑπὸ W. Greenhill). Ἡ πραγματεία αὕτη, ἀνατομικὴ καὶ ἰδίᾳ φυσιολογική, ἐρείδεται κυρίως ἐπὶ τῶν Γαληνικῶν ἐργασιῶν, ἄδηλον δ' ἂν ὁ συγγραφεὺς ἐκέκτητο ἰδίας γνώσεις ἀνατομῆς. Τὴν κατὰ πρῶτον περιγραφὴν ὑπὸ τούτου τοῦ ὀσφρητικοῦ νεύρου ἀρνοῦνται νεώτεροι ἐρευνηταὶ (v. Töply). β'.) «Περιτομὴ τοῦ περὶ διαφορᾶς πυρετῶν» (ἔκδ. Dem. Sicuri, Φλωρ. 1862. Πρβλ. καὶ *Παλλαδίου* παρὰ Ideler I, 107). γ') «Περὶ διαχωρημάτων» (παρὰ Ideler, I, 397, καὶ ὑπὸ *Ἀρ. Π. Κούζη* ἐν Βυζαντινῶν ἰατρῶν τὰ εὑρισκόμενα Ἀθ. 1910). Καὶ ἡ ἐργασία αὕτη ἐρείδεται ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ. Ἐν τῷ ιε' κεφ. περιγράφει εἶδος αὐτοδηλητηριάσεως ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐντέρων, ἐν τῷ ι' τὴν αἱμορροϊδικὴν ῥύσιν καλεῖ «ἀσκληπιασμόν», περιγράφει δ' ἐν τῷ ιδ' ἄφοδον λίπους μετὰ τῶν διαχωρημάτων. δ') «Περὶ οὔρων» (παρὰ Ideler I, 261 καὶ ὑπὸ *Ἀρ. Π. Κούζη*, ἐν Βυζαντ. ἰατρ. τὰ εὑρισκόμενα. Ἀθ. 1910). Καὶ ἡ πραγματεία αὕτη ἐρείδεται ἐπὶ τῶν Γαληνικῶν βιβλίων. Ἐν τῷ β' κεφ. παραδέχεται ὅτι τὰ τῶν οὔρων ὑδατώδη συστατικὰ ἀπὸ τῆς φλεβὸς τῶν πυλῶν διὰ στενῶν καὶ τριχοειδῶν πόρων καταφθάνουσιν εἰς τὴν κοίλην φλέβα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς νεφρούς. ε') «Περὶ σφυγμῶν» (ὑπὸ *Ermerius* ἐν Anecdota med. graeca, 1840, σελ. 1-77), πραγματεία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωριῶν τοῦ Γαληνοῦ. στ') «Σχόλια εἰς τοὺς Ἱπποκράτους ἀφορισμούς» (βλ. *Dietz*, Schol. Apollon. Cit. in Hipp. II, σελ 245—544). Εἰς Θεόφιλον (ἔν τισι καὶ *Φιλόθεον* ἢ *Φιλάρετον* ἀναγραφόμενον) ἀποδίδονται ἔτι καὶ ἀνέκδοτοί τινες πραγματεῖαι ἑλληνικαὶ καὶ ἄλλαι τινὲς ἐν λατινικῇ μεταφράσει (βλ. *Fabricii*, Bibl. graeca XII, 654, καὶ *Diels*, Die Hands. d. ant. Ärzte II, σελ. 105).

Διάφορος πρὸς τοῦτον εἶναι ὁ *Θεόφιλος ὁ πρωτοσπαθάριος* (*Πραιπόσιτος* καὶ *Σακελλάριος*), πρὸς ὃν ἐπιστολὰς ἔγραψεν ὁ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ζήσας πατριάρχης Φώτιος. ΑΡ. Π. Κ.

Θεόφιλος *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ 25° 30' Ἀν. (ἀπὸ Γκρήνουϊτς).

Θεοφίλου. —1) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας, μετέσχεν εἰς πολλὰς ναυμαχίας καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκρίθη ἄξιος τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποπλοιάρχου. —2) ***Κωνσταντῖνος,*** ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἀγωνιστὴς καὶ πλοίαρχος μικροῦ μιστίκου. Μεταξὺ ἄλλων κατορθωμάτων του ἀναφέρεται καὶ ἡ μετ' ἄλλων τριῶν πλοιαρίων διάβασις τοῦ στενοῦ τῆς Πρεβέζης κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ τῷ 1828 καὶ ἡ σύλληψις 40 τουρκικῶν πλοίων, ὡς καὶ ἡ καταβύθισις μιᾶς τουρκικῆς κανονιοφόρου. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Τζούρτζ, ὑπῆρξεν ἀναγκαιοτάτη διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν κινδυνώδης. Τόσον δ' ἐνεθουσίασεν αὐτὸν ἡ ἐπιτυχία τῆς ναυτικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως, ὥστε εἰς τὴν ἔκθεσίν του ἔγραψεν ὅτι «οὐδέποτε ναυτικοὶ ἐφάνησαν ἀξιώτεροι τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς πατρίδος των». Ὁ Κωνσταντῖνος ἠμείφθη διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ Ὄθωνος, τοῦ ἀργυροῦ ἀριστείου καὶ γαιῶν ἐν Ἑρμιονίδι. —3) ***Παναγιώτης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ὕδρας, ἐξάδελφος τῶν ἀνωτέρω. Ἐπολέμησεν εἰς Σάμον, Λέσβον, Χίον καὶ εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἀπέθανε συνεπείᾳ γαγγραίνης ἐκ τραύματος. Γ. Δ. Κ.

Θεοφίλου *[Παραλ. Γεωγρ.].* Ἀκρωτήριον τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης (πλάτ. 34°58' $^3/_4$ Β., μῆκ. 25°31' $^1/_4$ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2536 b: Candia, eastern portion), 12 μίλ. παράπλου δυτικῶς τῆς Ἱεραπέτρας. Ἀπόληξις τῶν ὀρέων τοῦ Λασιθίου καὶ δὴ τοῦ τοῦ Ἀρβίου Διός, σχηματίζει τὸ ἀνατολικὸν κέρας τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιάννου καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Σεντόνα (Sidonia κατὰ τὸν ἀγγλικὸν χάρτην) ἁπλουμένου ὅρμου μετὰ ὡραίου ψαμμαθῶνος *Ψαρὴ Φοράδα*, ἐν ᾧ ἐκβάλλει καὶ χείμαρρος *Θεοφίλου.* Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θεοφιλοχώρι *[Γεωγρ.].* Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Δρογγυλίου τῆς Ἀνατολ. Θράκης χωρίον *Γιαγτζηλῆ* (βλ. λ.).

Θεόφοβος. Βυζαντινὸς στρατηγός. Ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστος. Κατὰ τὸν ἀνώνυμον χρονογράφον, τὸν γράψαντα κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸν βίον τοῦ βασιλέως Θεοφίλου (829—842), ὁ Θεόφοβος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ γυναικὸς ἀσήμου καὶ πτωχῆς, ἐκ πατρὸς δὲ Πέρσου πρόσφυγος. Οἱ Πέρσαι, καταδυναστευόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ πιστεύσαντες ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει παῖς Θεόφοβος κατήγετο ἐκ τῆς ἐκθρονισθείσης δυναστείας των, ἐζήτησαν αὐτὸν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου, ὅστις τότε παρέλαβε τὸν παῖδα καὶ ἀνέθρεψεν αὐτὸν ἐν τοῖς παλατίοις, ὅταν δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου μέγας ἀριθμὸς Περσῶν στρατιωτικῶν, μετ' ἀτυχῆ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐπανάστασιν, κατέφυγεν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος, ἐζήτησαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὸν Θεόφοβον, ὃν ἀνεγνώριζον ὡς βασιλέα των. Ὁ Θεόφιλος, ἵνα προσοικειωθῇ αὐτούς, ἐτίμησε τὸν Θεόφοβον διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πατρικίου, ἔδωκεν αὐτῷ σύζυγον τὴν ἀδελφήν του, τὸν ὠνόμασε στρατηγὸν καὶ τὸν ἐπεφόρτισε νὰ ὀργανώσῃ τοὺς Πέρσας πρόσφυγας, ἀνερχομένους εἰς 30 χιλ. μαχίμων ἀνδρῶν. Διακριθεὶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον, ἀπέλαυεν ἐξαιρετικῶν ἐκ μέρους τούτου τιμῶν, ἀλλὰ διαβληθεὶς ὑπὸ τῶν φθονησάντων τὴν τύχην του ἄλλων στρατηγῶν καὶ φοβηθεὶς μὴ πάθῃ ὑπὸ τοῦ εὐπίστου καὶ ὠμοῦ Θεοφίλου, ἐδραπέτευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατέφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἄμαστριν τοῦ Πόντου, ὅπου καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ὠρύφα παρεδόθη κατόπιν ὑποσχέσεως τούτου, ὅτι οὐδὲν θὰ πάθῃ. Ὁδηγηθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτέθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Βουκολέοντος, ἔνθα ἐκρατήθη μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Θεοφίλου (Ἰανουάριος 842), ὅτε οὗτος, βλέπων ἐπικείμενον τὸν θάνατόν του καὶ ἀνησυχῶν περὶ τῆς

Digitized by Google

τύχης τοῦ τριετοῦς υἱοῦ καὶ διαδόχου του Μιχαὴλ καὶ φοβούμενος τὸν Θεόφοβον ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῶν Περσῶν μισθοφόρων μεγάλης ἐπιρροῆς του, διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσωσι καὶ νὰ τῷ κομίσωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Λαβὼν τότε ταύτην ἀπὸ τῆς ρινὸς ὁ Θεόφιλος εἶπε: «νῦν γε οὐδὲ σὺ Θεόφοβος οὐδ' ἐγὼ Θεόφιλος» καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξέπνευσεν.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

θεοφοβούμενος, —η, —ο· ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, εὐσεβής, μετριόφρων: «θεοφοβούμενη γυναῖκα»· ἀντιθ. *ἀθεόφοβος*.

θεοφόρητος (ὁ). Ἐν τῇ εἰδικῇ σημασίᾳ τοῦ ὅρου καλεῖται οὕτως ὁ ἀνήκων εἰς θρησκευτικὴν κίνησιν, ἀρξαμένην ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ἐκεῖθεν ἐξαπλωθεῖσαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἐξ ἧς διὰ μεταναστεύσεως μετεφυτεύθη εἰς Ἀμερικήν. Ἡ κίνησις αὕτη εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *θεοφορήτων*, ἀφορμὴ δὲ τῆς γενέσεως αὐτῆς ἐγένετο ἡ πολιτικὴ αὐθαιρεσία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἀφ' ἑτέρου. Ἐναντίον τῶν δύο τούτων κακῶν ἀναλαμβάνουσι νὰ ἀγωνισθῶσιν οἱ θεοφόρητοι, οἵτινες πιστεύουσιν ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἄνδρες φερόμενοι ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος, ἄμεσα ὄργανα τοῦ θεοῦ πρὸς ἀναγέννησιν τοῦ κόσμου. Τὰς προφητείας αὐτῶν ἤντλουν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐκ τῶν ὁραμάτων καὶ διὰ τῆς ἐκστάσεως, ἣν ἐξελάμβανον ὡς ἰδιαίτερον χάρισμα τοῦ θεοῦ. Ν. Λ.

θεοφόρος (ὁ ἡ), —ον (τό)· ὁ τὸν θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων, ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐμπνεόμενος: «θεοφόροι πατέρες»· || ὁ φέρων θεῖον ὄνομα, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι σύνθετον ἐξ ὀνόματος θεοῦ τινος· π. χ. *Διοκλῆς, Διόδωρος, Ἑρμογένης, Ἑρμόδωρος, Ἀπολλόδωρος* κτλ.

— **Θεοφόρων *Πατέρων ἑορτή***. Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Κυριακὴ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτάζεται εἰς ἀνάμνησιν τῶν θεοφόρων Πατέρων, τῶν μετασχόντων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῷ 325. Οἱ Πατέρες οὗτοι, 318 τὸν ἀριθμόν, κατεδίκασαν τὴν γνωστὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν λειτουργίαν ἡ περικοπὴ Ἰωάν. ιζ' 1—13, ἥτις εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑορτῆς. Παραπλησία ἑορτὴ τελεῖται καὶ κατὰ τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν 10 Ὀκτωβρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῶν θεοφόρων Πατέρων τῶν μετασχόντων εἰς τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον. Καὶ ἡ σύνοδος αὕτη συνῆλθεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ 365 Πατέρων καὶ καταδικάσασα τοὺς εἰκονομάχους ἀνεστήλωσε τὰς ἁγίας εἰκόνας· κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ Ματθ. ε' 14—19. Τῶν ἄλλων Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν συμμετασχόντων εἰς αὐτὰς θεοφόρων Πατέρων δὲν τελεῖται μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ἡ ἑορτή· ἐξ αὐτῶν μόνον ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι (451) ἔχει ἰδιαιτέραν τινὰ ἑορταστικὴν σημασίαν, καὶ ταύτην μόνον ἀναφέρει τὸ Συναξάριον. Πλὴν τῶν ὁμαδικῶν τούτων ἑορτῶν τῶν ἁγίων Πατέρων, ἑορτάζονται οὗτοι καὶ μεμονωμένως ἕκαστος· οὕτως οἱ στῦλοι τῆς Ὀρθοδοξίας, οἱ πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, ἑορτάζονται κατὰ τὴν 18 Ἰανουαρίου, οἱ θαυματουργοὶ ποιμένες Νικόλαος, τῆς Λυκίας ἐπίσκοπος, τῇ 6 Δεκεμβρίου, ὁ ἅγιος Σπυρίδων τῇ 12 Δεκεμβρίου, οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι τῇ 30 Ἰανουαρίου κλπ. Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἡμέρα ἑορτασμοῦ ὁρίζεται ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τῶν Πατέρων καὶ ἁγίων. Ἐν τῇ Δύσει ἐνίοτε μεγάλων ἱεραρχῶν αἱ ἑορταὶ ἔφερον τὸ ὄνομα «dies natales episcoporum», προφανῶς πρὸς ἀναλογίαν πρὸς τὰ γενέθλια τῶν αὐτοκρατόρων· ὡς ἑορταὶ ὅμως γενέθλιοι τῶν ἐπισκόπων ἐθεωροῦντο αἱ ἡμέραι τῆς χειροτονίας καὶ ἐνθρονίσεως αὐτῶν. Δ.Ν.ΜΩΡΑΪΤΗΣ

Θεόφραστος. Μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ περιπατητικῇ σχολῇ. Ἐγεννήθη ἐν Ἐρεσσῷ τῆς Λέσβου τῷ 372 καὶ ἀπέθανε τῷ 287, εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν. Πολὺ ἐνωρὶς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου διῆλθεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν βίον του. Ἐμαθήτευσε κατὰ πρῶτον παρὰ τῷ Πλάτωνι καὶ μετὰ ταῦτα παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει. Ὠνομάζετο *Τύρταμος*, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης μετωνόμασεν αὐτὸν Θεόφραστον διὰ τὸ «θεσπέσιον τῆς φράσεώς του» διὰ τὴν θείαν εὐγλωττίαν τοῦ λόγου του. Ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτον τῆς λαχανοπώλιδος, ἡ ὁποία ἀνεγνώρισε τὸν Θεόφραστον ὡς ξένον ἐξ ἐλαφροῦ τινος τονισμοῦ τῆς προφορᾶς του. Πλὴν βραχυχρονίου τινὸς ἐξορίας κατὰ τὸ 318, διῆλθεν ὁ Θεόφραστος ὁλόκληρον τὸν βίον του ἀμέριμνον καὶ ὁμαλὸν ἐν διαρκεῖ διδασκαλίᾳ καὶ συγγραφῇ. Λέγεται ὅτι κατὰ τὸν μακρόν του βίον ἠρίθμησε περὶ τὰς δύο χιλιάδας μαθητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων, πλὴν τῶν γνωστῶν φιλοσόφων, ἦτο καὶ ὁ ῥήτωρ Δείναρχος καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς. Ὅτε ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεχώρησεν εἰς Χαλκίδα, προέστη ὁ Θεόφραστος ἐπὶ 34 ἔτη (322—287) τῆς περιπατητικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία μεγάλως ἤκμασεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ εἰς αὐτὸν ὠφείλετο ἡ ἀκμὴ αὐτῆς, διότι μεγάλης τιμῆς ἀπελάμβανε καὶ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ παρὰ τῶν ἡγεμόνων Κασσάνδρου καὶ Πτολεμαίου. Εἰς τὴν εὔνοιαν δὲ ταύτην, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἠξιοῦτο, ὠφείλετο καὶ ἡ ἀκύρωσις τοῦ νόμου τοῦ Σοφοκλέους (306/5), κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἐκ τῶν φιλοσόφων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἱδρύῃ σχολὴν καὶ νὰ προΐσταται ταύτης ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Θεοφράστου ὑπῆρξε τεράστιον. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀριθμεῖ 240 περίπου συγγραφὰς τοῦ Θεοφράστου, μεταξὺ τῶν ὁποίων μερικαὶ εἶναι τὰ μάλιστα ἐκτεταμέναι. Ἐκ τῶν τίτλων τῶν συγγραμμάτων του καταφαίνεται, ὅτι ὁ Θεόφραστος ἔθιξεν ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἔργον του ὑπῆρξεν ὁλόκληρος ἐγκυκλοπαιδεία. Ἐπραγματεύθη περὶ μεταφυσικῆς, λογικῆς, πολιτικῆς, ἠθικῆς, ῥητορικῆς, ποιητικῆς, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐζήτησε πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, ἐκθέτων τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ γνώμην καὶ ἀναφέρων καὶ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων. Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του ἐπέγραψεν ὁ Θεόφραστος, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, π. χ. Ἀναλυτικά, Τοπικά, Φυσικά, Μεταφυσικά, Περὶ ζῴων κλπ. Ὁ Θεόφραστος βαδίζει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ διδασκάλου του, διὰ νὰ διασα-

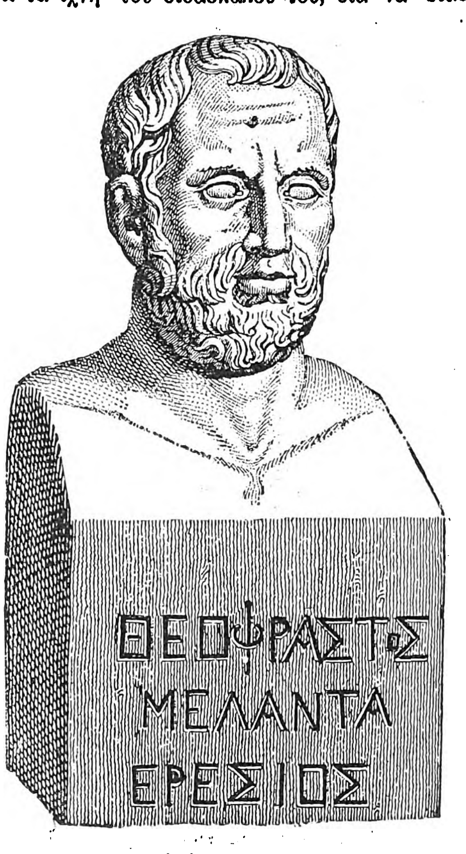

Θεόφραστος.
[Προτομὴ τοῦ ἀνακτόρου Massimi. ἀποκειμένη εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ Villa Albani.]

φήσῃ, διὰ νὰ συμπληρώσῃ, διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ, διὰ νὰ ἴδῃ τὰ γεγονότα ἐκ τοῦ πλησίον καὶ νὰ σπουδάσῃ τὰς γνώμας τῶν προγενεστέρων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀλιγώτερον ἀπησχόλησεν αὐτὸν ὑπῆρξεν ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῆς μεταφυσικῆς, διότι ἡ περιπατητικὴ σχολὴ τοῦ Λυκείου πάντοτε ἐπίστευσεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔφθασε τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν. Τὴν τέχνην τῆς μετὰ χάριτος ἀφηγήσεως ἐπέδειξεν ὁ Θεόφραστος κυρίως ἐν ταῖς ἠθικαῖς αὐτοῦ πραγματείαις «Περὶ εὐδαιμονίας», «Καλλισθένης ἢ Περὶ πένθους», «Περὶ φιλίας», καὶ ταῖς ὁμοίαις, ἐν ταῖς ὁποίαις ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τῆς αὐστηρᾶς θεωρίας περὶ ἀρετῆς, ἀπεδέχετο ὅτι ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ὑψηλῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου. Ἐκ τοῦ Καλλισθένους δὲ αὐτοῦ παρέλαβεν ὁ Κικέρων τὸ ἀπόφθεγμα «τύχη τὰ θνητῶν πράγματ', οὐκ εὐβουλία» (vitam regit fortuna, non sapientia), ἤτοι ἡ τύχη διευθύνει τὰ τῆς ζωῆς καὶ ὄχι ἡ ὀρθὴ φρόνησις, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει εἰς τὰς Τουσκουλανὰς διατριβάς του.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ περιῆλθον εἰς ἡμᾶς τὰ ἑξῆς: 1) «Περὶ φυτῶν ἱστορίαι» εἰς 9 βιβλία, ἐν οἷς ἐξετάζει τὰς διαφορὰς τῶν φυτῶν, ἤτοι τὰ ἰδιαίτερα μέρη ἑκάστου φυτοῦ, τὴν γένεσιν, αὔξησιν, τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυτῶν, ὡς καὶ τὴν χρῆσιν ἑκάστου φυτοῦ παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ γενικῶς πᾶν ὅ,τι διακρίνει τὰ φυτὰ ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ ἔργον εἶναι καθαρῶς περιγραφικόν. 2) Τὸ ἔργον «Περὶ φυτῶν αἰτίαι», εἰς 6 βιβλία, εἶναι συνέχεια τοῦ προηγουμένου καὶ ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον φιλοσοφικὸν ἢ περιγραφικόν. Ἐν αὐτῷ ὁ Θεόφραστος θέλει νὰ ἑρμηνεύσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεωρίας τῶν τεσσάρων ἀριστοτελικῶν αἰτιῶν (ἤτοι τῆς ὕλης, τοῦ εἴδους, τοῦ κινοῦντος καὶ τοῦ τέλους) ὅλας τὰς διαφοράς, αἱ ὁποῖαι περιγράφονται ἐν τῷ προηγουμένῳ ἔργῳ. Ποῖαι αἱ σχέσεις τῶν φυτῶν πρὸς τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρόν, πόθεν προέρχονται τοῦτο τὸ ξηρὸν καὶ τοῦτο τὸ ὑγρόν, ποίους τελικοὺς σκοποὺς προβάλλει εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας της ταύτας ἡ φύσις, ἡ ὁποία οὐδὲν πράττει ἐπὶ ματαίῳ, ἰδοὺ τὰ προβλήματα ἅτινα ἐξετάζει ὁ Θεόφραστος ἐν τῷ ἔργῳ του τούτῳ καὶ παρέχει πρὸς τοῦτο γεγονότα πραγματικά, καλῶς παρατηρηθέντα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἢ καὶ παρ' ἄλλων. Ἐν ταῖς περὶ ζῴων ἱστορίαις τὸ κῦρος τοῦ Ἀριστοτέλους ἔμεινεν ἀκλόνητον καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐν ταῖς περὶ φυτῶν ὅμως ἐπεσκοτίσθη οὗτος ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του καὶ οὕτω τοῦ Θεοφράστου μόνον τὰ περὶ φυτῶν συγγράμματα περιεσώθησαν, ἐνῷ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους πρωΐμως ἐξηφανίσθησαν. Διὸ δικαίως ἀναγνωρίζεται ὁ Θεόφραστος ὡς ὁ πατὴρ τῆς Βοτανικῆς. 3) «Περὶ λίθων», ὅπερ εἶναι ἀπόσπασμα μεγαλυτέρας πραγματείας περὶ λίθων, πραγματευόμενον εἰδικῶς περὶ τῶν ξεστῶν λίθων καὶ ἄξιον πλείστου λόγου, διότι διδάσκει ἡμᾶς τὴν λιθοκοπικὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων. 4ον) «Περὶ πυρός», ὅπερ συστηματικῶς ἐξετάζει περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ πυρὸς μὲ μέθοδον ἐπιστημονικὴν μὲν ἀλλ' ἐλλιπῆ ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς φύσεως τοῦ φωτός. 5ον) «Περὶ αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν» κεφάλαιόν τι κυρίας τινὸς συγγραφῆς τοῦ Θεοφράστου, τῆς ἱστορίας τῶν θεωριῶν τῶν Φυσικῶν «τῶν Φυσικῶν δοξῶν». Ἂν καὶ εἶναι ἀπόσπασμα, παρέχει εἰς ἡμᾶς τὸ ἔργον ἔννοιάν τινα τῆς μεθόδου τοῦ φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν τρόπον ἀλλὰ διεξοδικώτερον ἢ ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, προτάσσει τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἱστορικήν τινα σκιαγραφίαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστήμης καὶ κρίσιν τῶν προτέρων συστημάτων. Πρὸς τὸ ἀπόσπασμα δὲ τοῦτο ἔχει σχέσιν καὶ ἡ μετάφρασις «τῶν Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας», τὴν ὁποίαν ἐφιλοπόνησεν ὁ ὀπαδὸς τῆς νέας πλατωνικῆς σχολῆς Πρισκιανός. 6ον) «Μεταφυσικά», ἀπόσπασμα τῶν Μετὰ τὰ φυσικά, ὅπερ περιέχει τὰς ἀπορίας περὶ τῶν πρώτων αἰτίων τοῦ εἶναι καὶ κατ' ἀκολουθίαν συμπίπτει πρὸς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. 7ον) «Χαρακτῆρες», σύντομος περιγραφὴ τριάκοντα καὶ ἑνὸς χαρακτήρων, τῆς ὁποίας προτάσσεται προοίμιον. Ἕκαστος χαρακτὴρ φέρει ὡς ἐπιγραφὴν τὸ ὄνομα ἠθικοῦ τινος ἐλαττώματος, ὅπερ ὁρίζεται κατ' ἀρχὰς κατὰ τρόπον ἀριστοτελικόν, ἐπακολουθεῖ μετὰ ταῦτα ἡ περιγραφὴ τῶν διαφόρων ἐξωτερικῶν σημείων ἐξ ὧν καταδεικνύεται οὗτος. Τὸ ὕφος εἶναι ἁπλοῦν, σαφές, ἀπέριττον, χρησιμεῦον μόνον ὡς μέσον δηλωτικὸν σκέψεως καθαρῶς ἐπιστημονικῆς. Κατὰ τὸ προοίμιον ὑποτίθεται ὅτι ὁ Θεόφραστος ἐπραγματεύθη ὄχι μόνον περὶ τῶν ἐν τῷ σῳζομένῳ βιβλίῳ περιεχομένων γελοίων καὶ μεμπτῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀξιεπαίνων χαρακτήρων ἐν δευτέρῳ τινὶ βιβλίῳ. Ἀλλ' ἡ γνησιότης τοῦ προοιμίου θεωρεῖται ὕποπτος. Ἠμφεσβητήθη ὅμως ἡ γνησιότης καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου. Ὑποτίθεται παρά τινων ὅτι εἶναι ἐπιτομὴ μεγαλυτέρου τινὸς ἔργου ἠθικοῦ ἢ ῥητορικοῦ, γενομένη παρά τινος γραμματικοῦ τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου. Δὲν λείπουν ὅμως καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου τούτου, εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ὁποίου ἔσχεν ἐπίδρασιν ἡ νέα ἀττικὴ κωμῳδία τοῦ Μενάνδρου, τοῦ ὁποίου φίλος ὑπῆρξεν ὁ Θεόφραστος. Πάντως τὸ ἔργον τοῦτο ἐνέχει ἀξίαν ἠθικὴν καὶ φιλολογικὴν καὶ καταδεικνύει τὸν Θεόφραστον τέλειον ψυχολόγον καὶ λεπτότατον συγγραφέα. Ἀναλύονται ἐν αὐτῷ μετ' ἐξαιρετικῆς λεπτότητος καὶ ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἀποχρώσεών των οἱ χαρακτῆρες τοῦ εἴρωνος, τοῦ κόλακος, τοῦ φλυάρου, τοῦ ὑπερηφάνου, τοῦ ἀναισχύντου, τοῦ μικρολόγου, τοῦ μικροφιλοτίμου, τοῦ ἀναισθήτου, τοῦ αὐθάδους, τοῦ δεισιδαίμονος κτλ.

Πρὸς τούτοις περιῆλθον εἰς ἡμᾶς καὶ μικρότερα ἀποσπάσματα διαφόρων ὑποθέσεων, ὡς περὶ ὀσμῶν, περὶ ἀνέμων, περὶ σημείων, ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμώνων καὶ εὐδιῶν, περὶ κόπων, περὶ ἱδρώτων, περὶ λιποψυχίας. Καὶ ἐκ τῶν «Φυσικῶν δοξῶν» δὲ πολλὰ χωρία ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς δοξογράφοις καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πολιτικῶν προμελετήσεων, ὡς εἶναι «τὰ πολιτικὰ τὰ πρὸς τοὺς καιροὺς» εἰς 4 βιβλία, «νόμοι καὶ νόμιμα βαρβαρικά», διεσώθησαν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις καὶ ἰδίως παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ. Οἱ εὐσεβεῖς συγγραφεῖς τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατόρων συχνάκις ἐμνημόνευον τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ «Περὶ εὐσεβείας».

Ὁ Θεόφραστος ὡς φιλόσοφος δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς ἐξαιρετικὰς ἐκείνας φυσιογνωμίας, αἱ ὁποῖαι διανοίγουσι νέους δρόμους· εἶναι μᾶλλον εἷς ἐκ τῶν ἐργατῶν ἐκείνων τῶν φιλοπόνων καὶ δραστηρίων, οἱ ὁποῖοι ὑποχρεούμενοι νὰ ἀκολουθήσωσιν ὡς ὀπαδοὶ τὸν διδάσκαλόν των εἰς τὴν χεχαραγμένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου ὁδόν, εὐρύνουσι καὶ ἀποπερατώνουσι ταύτην, ἀνερευνῶντες τὰ πέριξ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς. Καὶ εἰς τὴν ὡραίαν ταύτην προσπάθειαν ὁ Θεόφραστος ἔχει σπανίας ἀρετάς: κατὰ πρῶτον γνῶσιν θαυμασίως ἐκτεταμένην καὶ μετέπειτα λεπτότητα, καλὴν θέλησιν, τάξιν καὶ σαφήνειαν. Ὡς συγγραφεὺς ὁ Θεόφραστος ἔχει προτερήματα ἀνάλογα· ἔχει καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ὕφος τοῦ πνεύματός του, σαφές, λεπτόν, πνευμα-

Digitized by Google

τῶδες, πρὸ παντὸς ἀπολύτως σύμφωνον πρὸς τὸ θέμα του. Ὁ Στράβων πολὺ ὀρθῶς ἀναφέρει ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπῆρξαν λόγιοι, ἀλλ' ὁ Θεόφραστος ὑπῆρξε λογιώτατος πάντων (*Στράβ.* XVIII, 618). Ὁ δὲ Κικέρων μνημονεύων τὸ κάλλος τῆς σαφηνείας τοῦ Θεοφράστου λέγει, ὅτι ὁ Θεόφραστος γνωρίζει νὰ ἀρέσκῃ ἀκόμη καὶ ὅταν πραγματεύεται θέματα, τὰ ὁποῖα ἔχει ἤδη πραγματευθῆ ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐκδόσεις τῶν σῳζομένων ἔργων τοῦ Θεοφράστου ἐγένοντο: ὑπὸ Schneider τῷ 1818, ὑπὸ Casaubon ἐν Λέϋδεν 1592, ὑπὸ Diels ἐν Βερολίνῳ 1909, ὑπὸ Κοραῆ ἐν Παρισίοις 1799 καὶ ἄλλαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *W. Christ*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας.—*A. Croiset*, Hist. de la Litter. Grecque.—*Diels*, Theophrastea.—*Στράβων*.

Δ. Μ. ΜΙΣΥΡΛΗΣ

θεοφύλακτος (ὁ, ἡ), —ον (τὸ)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φυλαττόμενος, θεοφρούρητος: «θεοφύλακτος πόλις».

Θεοφύλακτος. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Α' Ραγκαβὲ καὶ τῆς Προκοπίας. Μετὰ τὴν ἄνοδον αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον (Ὀκτώβρ. 811) ἀνηγορεύθη καὶ οὗτος συμβασιλεὺς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους, ἐξεθρονίσθη δὲ μετ' αὐτοῦ τὴν 11 Ἰουλίου 813 διὰ στάσεως τοῦ στρατοῦ, ἀναγορεύσαντος βασιλέα τὸν Λέοντα Ε'. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοφύλακτος.** Ἀθηναῖος πρωτοσπαθάριος ὑπηρετῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ρωμανοῦ Γ' τοῦ Ἀργυροῦ (1028—1034), ἀπεστάλη τῷ 1031 ὡς πρέσβυς παρὰ τῷ ἐμίρῃ τοῦ Χαλεπίου, παλαιῷ φίλῳ καὶ συμμάχῳ τῆς αὐτοκρατορίας, ἵνα ἀνανεώσῃ τὰς μετ' αὐτοῦ συνθήκας. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοφύλακτος, *Ἀβάστακτος.*** Βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Γ' (842—867) καὶ Βασιλείου Α' (867—886), συμμετέσχεν εἰς διαφόρους ἐκστρατείας καὶ διεκρίθη ἰδίως διὰ τὴν ἀνδρείαν του εἰς τὴν ἐπὶ Βασιλείου Α' ἄτυχῆ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράβων. Εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ναυάρχου Ρωμανοῦ, τοῦ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου τῷ 920. Ν. ΚΛΣ

— **Θεοφύλακτος *Βουλγαρίας.*** Ἐν Εὐβοίᾳ γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖ μετ' ἀκραιφνοῦς ζήλου εἰς τὴν θεολογίαν ἐπιδοθεὶς κατέστη εἷς τῶν σπουδαιοτάτων θεολόγων τῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Ἔχων διδάσκαλον τὸν πολυμαθέστατον Ψελλόν, διετήρησε φιλικωτάτην ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτόν. Ὑπηρέτει δ' ὡς διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ρήτορος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ζ' ὁ Δούκας (1071—1078) ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου. Περὶ τὸ 1075 προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην Βουλγαρίας μετέβη μὲν εἰς τὴν μητρόπολίν του, ἀλλ' ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἀγροικία τοῦ ποιμνίου του διηνεκῶς ἐστενοχώρει αὐτὸν καὶ πρὸς πολλοὺς φίλους ἐν ἐπιστολαῖς παραπονεῖται ἐπὶ τούτῳ, ποθῶν τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπάνοδον. Τοῦτο ὅμως, ὡς φαίνεται, δὲν κατώρθωσε, διότι ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε πολλοὺς ἐχθρούς, οἵτινες καὶ κατήγγειλάν ποτε αὐτὸν ἐπὶ χρηματισμῷ, οὕτω δὲ παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ἀποθανὼν τῷ 1107 ἢ ὀλίγῳ βραδύτερον. Ὁ Θεοφύλακτος εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας ἀσχοληθεὶς διέπρεψε μάλιστα εἰς τὴν ἑρμηνευτικήν. Ἡρμήνευσεν ἱκανὰ μὲν βιβλία τῆς Παλαιᾶς, σχεδὸν δὲ πάντα τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐν τῇ ἑρμηνευτικῇ δ' αὐτοῦ ἐργασίᾳ καὶ πάντας μὲν τοὺς προγενεστέρους ἑρμηνευτὰς εἶχεν ὑπ' ὄψιν, πρὸ πάντων δὲ τὸν Χρυσόστομον, οὗ κατήρτισε τὰ ἐξηγητικὰ ὑπομνήματα εἰς τὰς Γραφάς. Σαφήνεια, κυριολεξία, καθαρότης λόγου διακρίνουσι τὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ, μόνον δὲ αἱ συχναὶ αὐτοῦ παρεκβάσεις, ἰδίᾳ ὁσάκις πρόκειται περὶ αἱρετικῶν (μανιχαίων, ἀρειανῶν, νεστοριανῶν) ἢ περὶ Ἀρμενίων καὶ Λατίνων, καθ' ὧν δριμύτατα καταφέρεται, κουράζουν τὸν ἀναγνώστην ἐνίοτε. Τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ὑπομνημάτων τούτων ἔγραψε κατ' ἀπαίτησιν τῆς αὐτοκρατείρας Μαρίας, ἥτις ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπίτομον καὶ εὔληπτον ἐξήγησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Εἰς τὴν ρητορικὴν ἀνήκουσι δύο ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου: «Παιδεία βασιλικὴ» πρὸς τὸν πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον καὶ «Λόγος πανηγυρικὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Κομνηνόν». Ἐκ τῆς μεγάλης δὲ συλλογῆς τῶν ὁμιλιῶν γνωσταὶ μέχρι τοῦδε εἶναι ἡ εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ, ἡ εἰς τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ἡ εἰς τοὺς 15 μάρτυρας τοὺς ἐν Τιβεριουπόλει (Στρουμνίτσῃ) ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρήσαντας καὶ ἕνδεκα εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Εἰς τὸν ἀντιρρητικὸν κλάδον, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν παρέργως γραφέντων, καὶ ἴδιον συνέταξε πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων, τὸ ὁποῖον ἔπεμψε πρός τινα διάκονον, Νικόλαον Καστρίνσιον καλούμενον. Διαπρέπει δὲ τὸ ἀντιρρητικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ Θεοφυλάκτου ἐπὶ διαλλακτικῷ πνεύματι, οὐχὶ συνήθει εἰς τοὺς ἄλλους ἀντιρρητικοὺς συγγραφεῖς μας. Ἡ δὲ δευτέρα κατὰ Ἰουδαίων πραγματεία του εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτος. Καὶ εἰς τὴν ποίησιν δ' ἀσχοληθεὶς ἔγραψε δύο ἰαμβικὰ ποιήματα ὁ Θεοφύλακτος: «Εἰς συμφορὰν ἐμπεσόντα τινὰ» καὶ «Πρὸς πονηρὸν ἀπογνόντα». Αἱ δὲ πολυάριθμοι ἐπιστολαί του, ἀπευθυνόμεναι πρὸς κληρικοὺς συναδέλφους του ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, πρὸς ἀνωτέρους τοῦ κράτους λειτουργοὺς καὶ ἐπιφανεῖς ἰδιώτας, ὡς τὸν μητροπολίτην Κερκύρας Νικόλαον, τὸν ἐπίσκοπον Σερρῶν Νικήταν, τὸν Καίσαρα Νικηφόρον Βρυέννιον, τὸν μέγαν δρουγγάριον Γρηγόριον Πακουριανόν, τὸν ἰατρὸν καὶ ποιητὴν Νικόλαον Καλλικλέα καὶ πολλοὺς ἄλλους, εἶναι ἀξιολογωτάτη πηγὴ πρὸς γνῶσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἐκπαιδευτικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν χρόνων του.

Τὰ ἅπαντα τοῦ Θεοφυλάκτου ἐν τῇ Πατρολογίᾳ Migne (τόμ. 123—126). Τὰ ποιήματα ἐξέδωκεν ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» (Δ' 141—148) ὁ Β. Γεωργιάδης, ὁ τῷ 1929 ἀποθανὼν οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Παράφρασις εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν τῆς εἰς τὰ εὐαγγέλια ἑρμηνείας, γενομένη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1702, ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Λειψίᾳ τῷ 1761 καὶ πολλάκις κατόπιν ἀνετυπώθη ἐν Βενετίᾳ. Ὡσαύτως παράφρασις τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου μετὰ τῶν γνωμῶν ἄλλων ἑρμηνευτῶν ἐν ὑποσημειώσεσι, γενομένη ὑπὸ Νικοδήμου Ἁγιορείτου, ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1819.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Οἰκονόμου*, «Περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν τῆς Π. Διαθήκης» ἐν Ἀθήναις 1849, Δ' 774. — *Φιλαρέτου*, «Ἱστορικὴ διδασκαλία περὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας», ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Ν. Παγίδα ἐν Ἱεροσολύμοις 1887, Γ' 521 κ.ἑξ. — *Ἀ. Δημητρακοπούλου*, «Ὀρθόδοξος Ἑλλὰς» ἐν Λειψίᾳ 1872, 9. — *Β. Γεωργιάδου*, «Μνημεῖα ἀνέκδοτα ἐκ τῶν τοῦ Θεοφυλάκτου» ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ» Δ' καὶ Ε'.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θεοφύλακτος, πατριάρχης *Κωνσταντινουπόλεως.*** Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Α' τοῦ Λεκαπηνοῦ (920—944) «δεκατριῶν μὲν ἐτῶν ὢν διάκονος ἐχειροτονήθη, δέκα ἓξ δέ, ὅτε εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνεβιβάσθη θρόνον» τῷ 933. Ἐπὶ εἴκοσι καὶ τρία ἔτη τὴν Ἐκκλησίαν διοικήσας ὁ Θεοφύλακτος ἔζη βίον ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ὑψηλὸν του ἀξίωμα, εἰς κυνήγια καὶ ἱπποδρομίας καὶ ποικίλας ἀκολασίας ἀσχολούμενος, ἀγέλας ὅλας ἵππων καὶ κυνῶν ἐκτρέφων. Ὁ χρονογράφος Κεδρηνός, ἀφηγούμενος τὰς τοῦ πατριάρχου τούτου ἀνευλαβείας καὶ τὴν σιμωνίαν καὶ τὴν φιλοχρηματίαν, «τὰς λοιπὰς ἀπρεπεῖς πράξεις κατὰ μέρος διεξιέναι σὺν τῷ ἀπρεπεῖ καὶ ἀθέμιτον» ἐνόμισεν. Ὁ Θεοφύλακτος ἐπέτρεπε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας τὸ θέατρον, τοῦ ὁποίου ἡ ὀρχήστρα ἀπετελεῖτο ἐξ ἠθοποιῶν τοῦ κοσμικοῦ θεάτρου. Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου τούτου προσῆλθον εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ οἱ Οὖγγροι μετὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Γυλᾶ, πρῶτος δ' ἐπίσκοπος αὐτῶν (ἐπίσκοπος Τουρκίας, ὡς ἐλέγετο τότε) ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου ὁ μοναχὸς Ἱερόθεος. Ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ Θεοφυλάκτου ἀνεκομίσθη ἐξ Ἐδέσσης τῆς Μεσοποταμίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἅγιον Μανδήλιον τῷ 944, λαμπρῶς προϋπαντήσαντος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (912—959). Ἀπέθανε δ' ὁ Θεοφύλακτος κατά τινα ἱππασίαν, καθ' ἣν ἀτάκτως τρέχων κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἐπὶ δύο ἔτη νοσηλευόμενος ἐξέπνευσε τῇ 27 Φεβρουαρίου τοῦ 956 καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἱερὸς Πολύευκτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Μ. Γεδεών*, «Πατριαρχικοὶ Πίνακες» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, 303 κ. ἑξ. — *Γ. Μιστριώτου*, «Γραμματολογία Ἑλληνική» ἐν Ἀθήναις 1894, Α' 697 κ. ἑξ. —*Ἀ. Παπαδοπούλου* «Τὸ θρησκευτικὸν θέατρον τῶν Βυζαντινῶν» ἐν Ἀθήναις 1925, 25. —*Κ. Παπαρρηγοπούλου* «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» ἐν Ἀθήναις 1925, Δ' 80 καὶ 280 ἔκδ. ε'.

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφύλακτος ὁ *Νικομηδείας.*** Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ 779, προσελήφθη εἰς τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν, ταχθεὶς «ὑπὸ τῷ πρώτῳ τῶν βασιλικῶν μυστογράφων», ἤτοι τῷ ἀρχιγραμματεῖ τῶν ἀνακτόρων Ταρασίῳ. Ὅτε δ' ἐγένετο οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὁ Ταράσιος (784), ἀπέστειλε τὸν Θεοφύλακτον μετὰ τὸν κατόπιν προαχθέντος εἰς μητροπολίτου Συννάδων Μιχαὴλ εἴς τι ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Εὐξείνου πόντου μοναστήριον ὡς μοναχούς. Δοκιμάσας δ' ἀμφοτέρους ἐχειροτόνησεν αὐτούς· πρεσβυτέρους καὶ κατόπιν προήγαγεν εἰς μητροπολίτας, Συννάδων μὲν τὸν Μιχαήλ, Νικομηδείας δὲ τὸν Θεοφύλακτον. Ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας Νικομηδείας ὁ Θεοφύλακτος, ἀφιέρωσε τὸν βίον αὐτοῦ εἰς ἔργα φιλανθρωπίας. Ἀνήγειρεν οἴκους διωρόφους καὶ εὐκτήριον οἶκον ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ καὶ ἵδρυσε μέγα νοσοκομεῖον. Ὅτε δὲ ἀποθανόντα τὸν Ταράσιον (806) διεδέχθη Νικηφόρος ὁ Α', καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος ἐμαίνετο κατὰ τῶν εἰκόνων, ὁ πατριάρχης «τοὺς λογάδας τῶν ἀρχιερέων μεταστειλάμενος, ἐν οἷς καὶ τὸν Θεοφύλακτον», ἐπορεύθη μετ' αὐτῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα πείσωσι τὸν Λέοντα νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων ἀσεβῆ καὶ ἄγριον πόλεμον. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ δ' ἐκείνῃ τῶν ἀνακτόρων, ἀποχωρῶν ὁ Θεοφύλακτος ὡμίλησε θαρραλέαν γλῶσσαν πρὸς τὸν Λέοντα, ὅστις θυμωθεὶς ἅπαντας ὑπερορίᾳ καταδικάζει, τὸν δὲ Θεοφύλακτον εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς νήσου Κῶ ἐν χερσονήσῳ κείμενον φρούριον Στρόβιλον (νῦν Βρυόκαστρον), ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ἀπέθανε. Μετά τινα ἔτη τὸ σῶμα τοῦ Θεοφυλάκτου ἀνακομίζεται καὶ κατατίθεται ἐν Νικομηδείᾳ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ναῷ. Ἡ Ἐκκλησία, εἰς τοὺς ὁμολογητὰς τῆς πίστεως καταλέξασα τὸν ὅσιον Θεοφύλακτον, ἑορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 8 Μαρτίου δι' ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ Θεοφάνης ὁ Γραπτὸς (*Μ. Γεδεὼν* «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, 81 καὶ 288).

Ε. Γ. Π.

— **Θεοφύλακτος *Σιμοκάττης.*** Ἕλλην ἱστορικὸς ἐξ Αἰγύπτου, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα καὶ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ζ'. Διετέλεσεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μαυρικίου καὶ Ἡρακλείου δημόσιος ὑπάλληλος. Συνέγραψε πραγματείαν «Περὶ διαφόρων φυσικῶν ἀπορημάτων καὶ ἐπιλύσεως αὐτῶν» καὶ ἐπιστολάς, ἠθικοῦ κυρίως περιεχομένου. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι αἱ «Ἱστορίαι», αἵτινες σῴζονται ὁλόκληροι καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ ἀρίστην τῶν πηγῶν περὶ τῶν χρόνων τοῦ Μαυρικίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *J. Ideler*, Scriptores physici et medici (1841).— Αἱ «Ἱστορίαι» ἐξεδόθησαν μεταξὺ ἄλλων ὑπὸ *Carl de Boor* (Λειψία 1887) ἐν τῇ Bibliotheca Teubneriana.

Ν. ΚΛΣ

θεοφυλλίνη, ἡ 1,3 - *διμεθυλοξανθίνη [Ὀργ. Χημ.].* Ἰσομερὲς πρὸς τὴν *θεοβρωμίνην* ἀλκαλοειδὲς τοῦ τύπου $C_7H_8O_2N_4$, ἀπαντῶν εἰς τὰ φύλλα τοῦ τείου. Ἡ ἐκ τῶν φύλλων τοῦ τείου παραλαβὴ αὐτῆς εἶναι λίαν δύσκολος, δι' ὃ καὶ παρασκευάζεται συνήθως συνθετικῶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ οἴκου Bayer παρασκευαζομένη φέρει τὸ προστατευμένον ὄνομα *θεοκίνη*. Ἡ θεοφυλλίνη κρυσταλλοῦται εἰς λεπτὰς βελόνας ἀχρόους, ἀόσμους καὶ ὑποπικριζούσης γεύσεως. Εἶναι δυσδιάλυτος ἐν ψυχρῷ ὕδατι καὶ ἀλκοόλῃ καὶ εὐδιάλυτος ἐν θερμῷ ὕδατι. Τήκεται εἰς 264—265°.

Εἶναι λίαν ἐνεργὸν διουρητικόν, δραστικώτερον τῆς καφεΐνης καὶ θεοβρωμίνης. Ἐπίσης ὡς διουρητικὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ διάφορα σύμπλοκα ἅλατα αὐτῆς, ὡς λ. χ. τὸ μετὰ αἰθυλενοδιαμίνης, *εὐφυλλίνη* καλούμενον, κ.λ.π. Σ. Γ.

— *[Φαρμ. Χημ.]* Ἡ *θεοφυλλίνη* εἶναι σπασμικὸν δηλητήριον καὶ δὴ προκαλεῖ διέγερσιν τῆς καρδίας. Ἡ δρᾶσίς της εἶναι λίαν ταχεῖα καὶ ἱκανὴ εἰς ἀπόδοσιν, ἡ διουρητικὴ ἱκανότης αὐτῆς ἀπ' ἐναντίας δὲν εἶναι διαρκής. Ἐὰν μετὰ πάροδον 1—2 ἡμερῶν δὲν ἐπιφέρῃ ἀποτέλεσμα, διακόπτεται ἡ χορήγησις αὐτῆς. Ἡ θεοφυλλίνη χορηγεῖται κυρίως ἐπὶ καρδιακοῦ ὕδρωπος συνδεδυασμένη μετὰ σκευασμάτων τῆς δακτυλίτιδος. Εἰς μικρὰς δόσεις ἐνδείκνυται ἐπὶ ἀρτηριοσκληρύνσεως καὶ κυνάγχης. Ἂν καὶ αἱ συνήθεις δόσεις κατὰ κανόνα εἶναι καλῶς ἀνεκταί, ἐν τούτοις παρετηρήθησαν καὶ δευτερεύοντα συμπτώματα: μείωσις τῆς ὀρέξεως, ἀηδία, ἐρυγαί, ἔμετοι, διάρροια, ἐρεθισμὸς τῶν νεφρῶν, κεφαλαλγία, λιποθυμίαι, ἀφ' ἑτέρου ἀνησυχία, σύγχυσις ἐξανθήματα κλπ. Προτιμότερον τῆς καθαρᾶς θεοφυλλίνης εἶναι τὸ ὀξικὸν θεοφυλλινονάτριον. Κ. Γ. Μ.

θεοφυσέμη (ἡ) (Théophysème) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται προϊὸν προσθήκης τῆς ἀλλυλοσουλφουρίας καὶ τοῦ αἰθυλιωδιδίου:

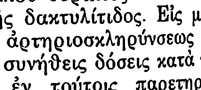

Τὸ προϊὸν τοῦτο λαμβάνεται λίαν εὐκόλως διὰ θερμάνσεως ἀμφοτέρων τῶν συστατικῶν ἐν φιάλῃ μετὰ καθέτου ψυκτῆρος. Λευκοὶ κρύσταλλοι ἀσθενῶς σκοροδώδους ὀσμῆς, διαλυτοὶ ἐν ὕδατι, ὀλίγον διαλυτοὶ ἐν ἀλκοόλῃ, τηκόμενοι εἰς 69—71°. Ἡ θυοφυσέμη δύναται ν' ἀναγραφῇ εἰς ὅλας τὰς ἀσθενείας, ὅπου ἐνδείκνυται τὸ ἰώδιον, ὡς ἐπὶ ἐμφυσήματος, ἄσθματος, χοιραδώσεως, ἀρτηριοσκληρύνσεως κλπ., ὡς καὶ πρὸς αὔξησιν τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν. Τὸ σκεύασμα δὲν προκαλεῖ ἰωδισμὸν καὶ αἱ ὑποδόριοι ἐνέσεις του εἶναι ἀνώδυνοι.

Κ. Γ. Μ.

θεοφυσικὴ (ἡ). Οὕτως ὠνόμασεν ὁ Ἐρνέστος Χαῖκελ τὰς γνώμας του περὶ θρησκείας, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὸ βιβλίον του «Θεὸς—Φύσις». Κατ' αὐτὰς ὀρθὴ καὶ σωτήριος θρησκεία εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία, ἡ ὁποία στηριζομένη ἐπὶ σαφοῦς γνώσεως τῆς φύσεως θέλει ἐν τῷ μέλλοντι συντελέσει περισσότερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν καὶ τὴν τελειοποίησιν τῆς ἀνθρωπότητος ἢ αἱ ποικίλαι θρησκεῖαι τῶν διαφόρων λαῶν, αἱ ὁποῖαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς τυφλῆς πίστεως εἰς σκοτεινὰ μυστήρια καὶ τὰς μυθολογικὰς ἐξηγήσεις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κλήρου.

Χ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

θεοφώτιστος (ὁ). Γενικῶς δύναται νὰ ὀνομασθῇ πᾶς μυστικοπαθής, ἐφ' ὅσον πηγὴ τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας εἶναι δι' αὐτὸν ἡ ἄμεσος ἀποκάλυψις τοῦ θείου πνεύματος, ἡ ἀπ' εὐθείας διαίσθησις τοῦ ὑπερφυσικοῦ κόσμου. Εἰδικώτερον, θεοφώτιστος εἶναι πᾶς ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἐμπεφορημένον θείας ἀποκαλύψεως καὶ διαβλέπων τῇ

Digitized by Google

βοηθεία αὐτῆς ὅ,τι οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Ἐν ὅλως εἰδικῇ σημασίᾳ μεταχειρίζονται τὸν ὅρον πρὸς χαρακτηρισμὸν θρησκευτικῆς κινήσεως, ἥτις διεδραμάτισε σπουδαῖον μέρος ἐν Ἱσπανίᾳ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἐζήτουν τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν συναισθήματος τῇ βοηθείᾳ ἀμέσου καὶ προσωπικῆς σχέσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν θεόν, δημιουργήσαντες ἰδίας θρησκευτικὰς κοινότητας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ν. Λ.

Θεοχάρης. Ἐπίθετον ἱστορικῆς ἐκ Καστορίας τῆς Μακεδονίας οἰκογενείας, γνωστότερα μέλη τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν: —1) ***Γεώργιος.*** Εἷς ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Ρήγα. Ἐγεννήθη ἐν Καστορίᾳ τῷ 1757 καὶ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν προυχόντων. Φεύγων τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, ἐγκατεστάθη ἐν Βιέννῃ περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ὅπου ηὐτύχησε νὰ ἀποκτήσῃ σημαντικὴν περιουσίαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ νὰ συνδεθῇ στενῶς καὶ νὰ συνεργασθῇ μετὰ τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ρήγα Φεραίου. Συλληφθεὶς παρὰ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας, ἀπέφυγε μὲν τὴν εἰς τοὺς Τούρκους παράδοσιν καὶ τὸν θάνατον, ὃν ὑπέστησαν οἱ λοιποὶ ἑταῖροι, καὶ ἀπεφυλακίσθη μάλιστα μεθ' ἑνὸς εἰσέτι ἑταίρου λόγῳ τῆς αὐστριακῆς ὑπηκοότητός του, ἀλλ' ἐξωρίσθη εἰς Σαξωνίαν καὶ ἐγκατέλειψε τὰ ἐν Βιέννῃ συμφέροντά του. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Λειψίαν ἐξηκολούθησεν ἐκεῖ τὸ ἐμπόριόν του, καὶ διεκρίθη μεταξὺ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔχων τὰς περισσοτέρας τῶν συναλλαγῶν του μετὰ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασίῳ ἐμπόρων, ἀπώλεσε τὸ πλεῖστον τῆς μεγάλης αὐτοῦ περιουσίας. Ἐν τούτοις καὶ ὡς πρόεδρος τῆς φιλελληνικῆς ἑταιρείας καὶ κατόπιν ὡς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος πολυτρόπως ἐβοήθησε τὸν ἑλληνικὸν Ἀγῶνα διὰ χρηματικῶν εἰσφορῶν ἀπ' εὐθείας ἢ καὶ διὰ τῆς ὑπὸ τὸν Εὐνάρδον ἐν Γενεύῃ φιλελληνικῆς ἑταιρείας καὶ πάντοτε συνέδραμε τοὺς διερχομένους ἢ καταφεύγοντας Ἕλληνας, ἰδίως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας. Ἀπέθανεν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1843.

—2) ***Νικόλαος.*** Πολιτικός, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ τῷ 1793 ἐκ μητρὸς Γερμανίδος καὶ τυχὼν ἐκεῖ καὶ βραδύτερον ἐν Λειψίᾳ ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς. Ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας, τῷ δὲ 1828 ἦλθεν εἰς Αἴγιναν καὶ ἐπὶ μὲν Καποδιστρίου διετέλεσεν ἔφορος τῆς ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν γραμματείας τῆς ἐπικρατείας καὶ μέλος τῆς πολιτειογραφικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπὶ Ὄθωνος δὲ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν (1835), τῶν Ἐσωτερικῶν, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ μετέσχε τῆς κατὰ τὸ 1862 ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην κυβερνήσεως ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐπίσης ὁ Θεοχάρης διετέλεσε σύμβουλος τῆς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν γραμματείας, νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας κλπ., ὑπῆρξε δὲ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης τοῦ Ριζάρη. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1867.

Θ. Π.

—**Θεοχάρης.** Ἐπίθετον δύο ναυτικῶν οἰκογενειῶν ἐκ Σπετσῶν καὶ ἐξ Ὕδρας. Ἐκ τούτων διέπρεψαν οἱ κάτωθι:

—1) ***Γεώργιος.*** Πυρπολητὴς ἐξ Ὕδρας. Ἀναφέρεται ὅτι ὡς κυβερνήτης πυρπολικοῦ τὴν μὲν 16 Μαΐου 1821 ἀπέτυχεν εἰς τὴν Ἐρεσσόν, ἀλλὰ τὴν 29 Αὐγούστου 1824 ἐπέτυχε νὰ βυθίσῃ τουρκικὸν πλοῖον παρὰ τὸν Γέροντα.

—2) ***Ἐμμανουήλ,*** ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἠκολούθησε τὸν Κανάρην εἰς Χίον καὶ Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς ναυμαχίας.

—3) ***Θεοχάρης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Σπετσῶν. Ἐπολέμησεν ἐπὶ τοῦ «Ἀγαμέμνονος». Κατόπιν ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἄνδρου. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκρίθη ἄξιος νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ὑποπλοιάρχων.

—4) ***Σπῦρος.*** Συγγενὴς τοῦ προηγουμένου. Ἐφονεύθη εἰς Σκόπελον.

Γ. Δ. Κ.

—**Θεοχάρης.** —1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λαρίσης. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος, μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, ὑπηρετεῖ ὡς γραμματεὺς εἰς τὸν διοικητὴν Μαχμοὺτ πασᾶν Δράμαλην, τοῦ ὁποίου εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην. Προδοθεὶς ὅμως ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν ὀργάνων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατεδικάσθη εἰς τὸν δι' ἀνασκολοπίσεως θάνατον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐσώθη χάρις εἰς φίλον του Μουσουλμᾶνον. Μετέσχε τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Θεσσαλίαν, Ἄγραφα καὶ κατόπιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Τῷ 1823 διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Καρπενησίου, ὅπου κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἐνέδραν Τουρκαλβανούς τινας, τοὺς ὁποίους ἰδίᾳ χειρὶ κατέσφαξε. Τῷ 1825 ἐπολέμησεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ τῷ 1826 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐφονεύθη.

—2) ***Ἀλέξιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Καισαρείας. Ὑπηρέτει εἰς Θεσσαλονίκην πλούσιον βέην, ὅτε, ἐκραγέντος τοῦ κυρίου του, τοῦ Ἀγῶνος, ἔκλεψε τιμαλφῆ κοσμήματα τοῦ κυρίου του, τὰ ὁποῖα ἐπώλησε καὶ διὰ τοῦ τιμήματος ἠγόρασε διάφορα ὅπλα. Ἐξοπλίσας μικρὸν σῶμα ἐπολέμησεν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ κατόπιν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ναούσης. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀνδρῶν του εἶχε φονευθῆ, αὐτὸς δὲ ἐπανειλημμένως ἐτραυματίσθη. Κατελθὼν τῷ 1823 εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἐπολέμησεν εἰς Ἄμφισσαν, Ἀμπλιανην καὶ ἀλλαχοῦ. Τῷ 1825 προσληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ρενιῶ εἰς τὸ τακτικὸν ἱππικόν, ἠκολούθησε τὰς ἐκστρατείας τῆς Καρύστου, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Χίου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀργυροῦ ἀριστείου καὶ ὑπηρέτησεν ὡς δημόσιος ὑπάλληλος μέχρι τοῦ 1845, ὁπότε καὶ ἀπέθανεν ἐν Πάτραις.

—3) ***Ἀνδρέας.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Θηβῶν. Ἦτο παλληκάρι τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου καὶ τὸν ἠκολούθησεν εἰς διαφόρους περιπετείας μέχρι τῆς συλλήψεώς του εἰς τὴν Ἀταλάντην. Ὁδηγηθεὶς καὶ οὗτος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ του. Τυχὼν χάριτος χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τοῦ Ἰωάννου Κατσικογιάννη, προσεκολλήθη εἰς αὐτὸν καὶ ἐπολέμησε γενναιότατα μέχρι τοῦ τέλους τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Τῷ 1828, χρησιμοποιηθεὶς διὰ νὰ διώξῃ τουρκικά τινα ἀποσπάσματα νιζάμηδων, λυμαινόμενα τὴν Βοιωτίαν, ἐφονεύθη εἴς τινα ἐνέδραν μετ' ἄλλων συναδέλφων του.

—4) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἠλείας. Ἐπολέμησεν ἐπὶ κεφαλῆς Βερβενοχωριτῶν εἰς τὰς μάχας τοῦ Λάλα, Πατρῶν, Καλαβρύτων, Ἀκροκορίνθου καὶ Μεσολογγίου. Τῷ 1825 ἐτιμήθη μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ χιλιάρχου, ἀλλ' ἐφονεύθη εἴς τινα μάχην ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ.

—5) ***Δῆμος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαυρολιθαρίου τῆς Παρνασσίδος. Ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας καὶ μάλιστα εἰς τὰς τρεῖς τῆς Ὑπάτης, εἰς τὸ Λιδωρίκι, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀλαμάνας. Ἰδίως δὲ διεκρίθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ δὶς ἐτραυματίσθη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν τὸ χαλκοῦν μετάλλιον, κατετάχθη δὲ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς προικοδοτηθείσης φάλαγγος.

—6) ***Ἐλευθέριος.*** Ἀγωνιστὴς γεννηθεὶς ἐν Ὑπάτῃ. Ἦτο καλόγηρος καὶ ἐκ τῶν εὐπαιδεύτων ὅτε ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, ἀμέσως δὲ κατῆλθεν εἰς αὐτὴν ὡς πολεμιστὴς καὶ ταυτοχρόνως ὡς γραμματεὺς διαφόρων ὁπλαρχηγῶν, ὡς τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοῦ Κοντογιάννη. Ἐπολέμησε γενναιότατα καὶ ἐφάνη πολὺ χρήσιμος χάρις εἰς τὰς ἰατροχειρουργικάς του γνώσεις. Τῷ 1826 διωρίσθη λοχαγὸς τοῦ σώματος τοῦ συγκροτηθέντος ἀπὸ Θεσσαλούς, Μακεδόνας καὶ Θρᾷκας, καὶ μετ' ὀλίγον τὸ διηύθυνε μέχρι τῆς διαλύσεώς του. Τῷ 1826, μετασχὼν τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἀττικῆς, ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου, ὅτε δὲ ἀνέρρωσεν ἐκ τοῦ τραύματος ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἔλαβε τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον καὶ γαίας ἐν Εὐβοίᾳ.

—7) ***Ζήσης.*** Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἐκ Προύσης. Ἦτο ἔμπορος εἰς τὸ Ἰάσιον καὶ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Ἐγγραφεὶς εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον ἐπολέμησεν εἰς τὸ Δραγατσάνι, μετὰ δὲ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συνειργάσθη μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ τοῦ δὲ Γκουβερνάτις διὰ τὴν καλυτέραν κατάρτισιν καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἀτάκτων σωμάτων. Ἀποτυχὼν εἰς τὴν προσπάθειάν του μετέσχε τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην, εἶτα δὲ ὑπὸ τὸν Γιατράκον. Τῷ 1825 ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς τὸ Μανιάκι, ἐφονεύθη δὲ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν Τρίπολιν.

—8) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστής, ἀδελφὸς τοῦ Ἀθανασίου. Ἐπολέμησεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Πηλίου, ἐκεῖ δὲ ἐφονεύθη μετ' ὀλίγων Λαρισηνῶν.

—9) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἑρμιόνης. Ἠκολούθει τὸν Παπα-Ἀρσένιον, μὲ τὸν ὁποῖον συνεπολέμησεν εἰς τὰ Δερβενάκια. Διέσωσε τὸν Νικηταρᾶν Σταματελόπουλον εἴς τινα συμπλοκὴν κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἔκτοτε προσεκολλήθη εἰς αὐτόν. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου, ἐν Ἀττικῇ, τῷ 1827.

—10) ***Μιχαήλ.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μακεδονίας, ὅπου ἐπολέμησε μέχρι τῆς καταπνίξεως τῆς αὐτόθι ἐπαναστάσεως. Κατελθὼν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπολέμησεν ἀνδρείως, μετακληθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς διοικήσεως κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν Ἀνταρτῶν ἔλαβε τὸν τιμητικὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου.

—11) ***Τριαντάφυλλος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Γαλαξιδίου. Ἐσχημάτισε μικρὸν σῶμα συμπατριωτῶν του, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπάνα ἐξ ἰδίων, καὶ ἐπολέμησε μὲ αὐτὸ εἰς διαφόρους περιστάσεις εἰς τὴν Στερεάν.

—12) ***Χρόνης.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀμφίσσης τῷ 1824, καθ' ἣν ἔπεσε μαχόμενος, γενόμενος στόχος τῶν ἐχθρῶν.

Γ. Δ. Κ.

—**Θεοχάρης *Μαντεμοχωρίτης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαντεμοχωρίων τῆς Χαλκιδικῆς, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἐπωνυμόν του. Ἦτο μισθωτὴς εἰς τὰ αὐτόθι μεταλλεῖα, πλουσιώτατος ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θερμὸς πατριώτης. Μυηθεὶς εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν καὶ διατελῶν ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, σχηματίσας ἰσχυρὸν σῶμα ἐκ μεταλλωρύχων καὶ ἄλλων σιδηροτεχνιτῶν, Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων ἀκόμη. Ἀναθέσας τὴν διοίκησιν τοῦ σώματος εἰς τὸν υἱόν του *Βασίλειον* (βλ. *Θεοχαρίδης*), μετέσχε τῆς τοπικῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν καὶ μετ' ἐκεῖνον διηύθυνε τὴν ἄμυναν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ ἐν γένει τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀτυχήσας, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τῇ τραγικῇ ἀμύνῃ τῆς χώρας, εἶδε τὴν οἰκογένειάν του ἀπαγομένην εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, δύο δὲ τέκνα του φονευόμενα πλησίον του. Ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ εὕρῃ νέα μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀποτυχόντος καὶ πνιγέντος εἰς τὸ αἷμα ἀγῶνος, ἀνεγνωρίσθη εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθη, σταυρωθεὶς ἐπὶ δένδρου. Τούτου θυγάτηρ ὑπῆρξεν ἡ *Ἀγγελική,* ἥτις, πωληθεῖσα εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τὴν ἐξαίρετον καλλονήν της, μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰσαχθεῖσα εἰς τὸ σουλτανικὸν χαρέμιον ἀπηλευθερώθη τῇ ἐπεμβάσει τῆς γαλλικῆς πρεσβείας τῷ 1832 καὶ ἐστάλη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1840 σύζυγος τοῦ Νικολάου Γιώτου.

Γ. Δ. Κ.

Θεοχαρίδης: — 1) ***Βασίλειος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Μαντεμοχωρίων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ υἱὸς τοῦ *Θεοχάρη Μαντεμοχωρίτου.* Ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πατρικοῦ σώματος, ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐκεῖ ἐπολέμησε μὲ τὸν Καρατάσσον εἰς τὸ Τρίκερι, τὸν Ἀλατζᾶ καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν Σκίαθον ἐπροκάλεσε πολλὰ ἐπεισόδια παρεξηγηθείς, διότι ἀκριβῶς ἐπεδίωξε νὰ φέρῃ εἰς πειθαρχίαν τ' ἄτακτα μακεδονικὰ στίφη, τοὺς λεγομένους *Ὀλυμπίτας.* Ὡς ἐκ τούτου πολλὰ παράπονα ἠγέρθησαν ἐναντίον του εἰς τὴν προσωρινὴν διοίκησιν, ἥτις καὶ διέταξεν ἀνακρίσεις πρὸς τοῦτο. Ἀποδειχθέντων ὅμως ἀβασίμων τῶν καταγγελλομένων, ὁ Θεοχαρίδης ὄχι μόνον ἔτυχεν ἀμνηστείας, ἀλλὰ καὶ ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὰ στρατεύματα τῆς διοικήσεως, ἤτοι τὸ τακτικόν. Κατόπιν ἐστάλη εἰς Μεσσηνίαν, ὅπου ἐπολέμησε γενναιότατα ὡς ἀξιωματικός. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον καὶ κτήματα εἰς Εὔβοιαν.

— 2) ***Νικόλαος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπολέμησε πρὸς ἄμυναν τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐφονεύθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821.

— 3) ***Παναγιώτης.*** Ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω. Ἐφονεύθη εἰς Κασσάνδραν τῷ 1822.

— 4) ***Σταμάτιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ἐπολέμησε καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Βασίλειον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐξηκολούθησε τὸ πατρικὸν ἔργον εἰς τὰ Μαντεμοχώρια καὶ ἀπέκτησε σημαντικὴν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν διέθεσεν εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα. Ἀπεβίωσε τῷ 1850 ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Γ. Δ. Κ.

Θεοχαρόπουλος: —1) ***Ἀθανάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λεβαδείας, υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου Θεοχαροπούλου.* Ἀκολουθήσας τὸν Νικηταρᾶν Σταματελόπουλον ἀπὸ τὸ 1821, ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας ὑπ' αὐτόν, ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην του, διεκρίθη κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὸ Ναυαρῖνον τῷ 1825.

— 2) ***Βλάσιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀμφίσσης. Ἐπολέμησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν τῇ πατρίδι του καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Στερεᾶς. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τῆς Πέτρας.

— 3) ***Γεώργιος.*** Ἱερομόναχος ἐκ Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων. Ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τοῦ περιβοήτου *Ἁγιοπατέρα* (βλ. λ.) καὶ ἐκινδύνευσε κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μονῆς τοῦ Τριποτάμου ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Τότε ἀπέβαλε τὸ ράσον καὶ γενόμενος πολεμιστὴς ἀνεδείχθη εἷς τῶν σκληροτάτων διωκτῶν τῶν ἀπομονουμένων Αἰγυπτίων. Τῷ 1827, ἀπειλήσας νὰ φονεύσῃ τὸν Σοφιανόπουλον, ἕνα τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς ἐπαρχίας του, συνελήφθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς φυλακὴν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου καὶ ἀπέθανε συνεπείᾳ γαγγραινώδους τραύματος.

— 4) ***Δημήτριος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἱερομόναχος καὶ αὐτός, ἐπολέμησεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν καὶ τὸν Ἀνδρέαν Λόντον. Διεκρίθη εἰς τὸ Μανιάκι καὶ τὸ Μεσολόγγιον, ἐφονεύθη δὲ εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου ἐν Φαλήρῳ τῷ 1827.

— 5) ***Εὐστράτιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Καλύμνου. Εἶχε μικρὸν πλοῖον καὶ ἔσωσε πολλὰς οἰκογενείας ἐκ Κρήτης. Συλληφθεὶς τῷ 1824 ἐφονεύθη εἰς τὸ Κουσάνταση (Νέαν Ἔφεσον) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετ' ἄλλων συμπατριωτῶν του.

Γ. Δ. Κ.

—6) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Λεβαδείας. Ἐπολέμησεν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ ὑπὸ

Digitized by Google

διαφόρους ἀρχηγούς. Προαχθεὶς εἰς ἑκατόνταρχον διὰ τὴν ἐξαίρετόν του διαγωγήν, ἐπροκινδύνευσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἁϊνορίου (Δερβενακίων) καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθη τὸν Ἰούλιον 1822.

—7) *Λιμπέριος.* Φιλικὸς καὶ Ἀγωνιστής. Κατήγετο ἐκ Κορίνθου, ἐσπούδασεν εἰς Βουκουρέστιον καὶ ἐμπορεύετο εἰς τὸ Ἰάσιον, ὅτε τῷ 1819 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Ἐργασθεὶς μὲ πολλὴν ἀφοσίωσιν, ἔγραψε διαφόρους ἐπιστολάς, αἵτινες ὅμως κατεσχέθησαν καὶ μικροῦ δεῖν προεκάλουν τὴν σύλληψίν του. Τῷ 1821 ἐπολέμησεν εἰς τὸ Γαλάζιον, εἰς τὸ Δραγατσάνι καὶ ἀλλαχοῦ, κατώρθωσε δὲ νὰ διασωθῇ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα εἰς Πελοπόννησον. Προαχθεὶς εἰς ταξίαρχον τῷ 1825 καὶ πολεμήσας γενναιότατα εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων, ἠμείφθη μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, ταχθεὶς μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς προικοδοτημένης φάλαγγος.

—8) *Μιχαήλ.* Ἀγωνιστὴς καὶ Φιλικός, συγγενὴς τοῦ προηγουμένου. Ἐπολέμησε μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, κατελθὼν δὲ εἰς Πελοπόννησον μετέσχε διαφόρων μαχῶν ὡς ἀρχηγὸς μικροῦ σώματος. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ σιδηροῦν νομισματόσημον καὶ γαίας ἐν Μεσσηνίᾳ.

—9) *Σωτήριος.* Ἐκ τῶν στρατηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν τῶν Καλαβρύτων, ἦτο δ' ἐκ τῶν προκρίτων τῆς ἐπαρχίας, διατελέσας καὶ κοτζάμπασης ἐπὶ τουρκοκρατίας. Μυηθεὶς τῷ 1819 εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, ἐγένετο ἔνθερμος ὀπαδὸς αὐτῆς καὶ ἐπίστευσεν ὅτι διὰ τῆς ταχυτέρας μυήσεως τοῦ λαοῦ θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἀπαιτουμένη διὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀφύπνισις τοῦ πλήθους. Ἐκ τούτου ἠνάγκαζε τοὺς ἱερεῖς νὰ προβαίνουν εἰς ἀθρόας μυήσεις, καταπολεμηθεὶς εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, ἀπὸ τὸν πρωτοσύγκελον Ἀμβρόσιον Φραντζῆν καὶ ἀπὸ ἄλλους ἔμφρονας κληρικούς. Οὐχ ἧττον ὁ Θεοχαρόπουλος ἐξηκολούθει τὸ πατριωτικόν του ἔργον, ἐκ τοῦ ὁποίου ὅμως σοβαρῶς ἐκινδύνευσαν τὰ πράγματα κατὰ τὸν μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1821. Κληθεὶς εἰς τὴν περίφημον συνέλευσιν τῆς Βοστίτσης, ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν τῆς ἀμέσου ἐγέρσεως. Ὅτε δ' ἐκλήθησαν οἱ πρόκριτοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ παραμείνουν ὡς ὅμηροι παρὰ τῷ τοποτηρητῇ Χουρσὴτ πασᾶ, ὁ Θεοχαρόπουλος ἔσπευσεν εἰς τὴν σύσκεψιν τῆς Ἁγίας Λαύρας καὶ κατόπιν ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν, ὅπου ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφοδιασθεὶς διὰ φυσιγγίων καὶ ὅπλων ἀπὸ τὰς Πάτρας, διένειμε τὰ πολεμεφόδια εἰς συμπολίτας του καὶ κατήρτισε μικρὰ σώματα, τάξας αὐτὸς καὶ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς, τοὺς ὁποίους καὶ ἐπωνόμασε «*μπιμπασῆδες*», δηλαδὴ χιλιάρχους. Ὁ Θεοχαρόπουλος ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν δραστηριωτέρων διωκτῶν τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου ἐν Καλαβρύτοις καὶ Αἰγιαλείᾳ, ἀλλ' ἐβοήθησε καὶ πολλοὺς ν' ἀποσυρθῶσιν οἰκογενειακῶς εἰς τὴν κατέναντι Στερεὰν ὅπως σωθῶσι. Μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν βόρειον Πελοπόννησον, ἔσπευσε νὰ μετάσχῃ τῶν πολιορκιῶν τῆς Κορίνθου, Τριπόλεως καὶ Πατρῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐστάλη εἰς τὰς νήσους Ὕδραν καὶ Σπέτσας, διὰ νὰ πείσῃ τὰς αὐτόθι δημογεροντίας ν' ἀποστείλωσι τοὺς στόλους των εἰς τὸν Κορινθιακὸν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἀλγερινοῦ στόλου. Τῷ 1822 τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς σώματος Καλαβρυτινῶν ἐπολέμησεν εἰς τὰ Δερβενάκια ἐναντίον τοῦ Δράμαλη, διεκρίθη δὲ διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν πολεμικήν του δεξιότητα. Τῷ 1824 προήχθη εἰς στρατηγόν. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τοῦ Ἰμπραὴμ εἰς πλείστας περιστάσεις, καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἐπιδρομήν του εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων. Τῷ 1826 καὶ τῷ 1829 ἐξελέγη πληρεξούσιος εἰς τὰς Ἐθνικὰς Συνελεύσεις, μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν, τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων, ἥτις καὶ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν β' τάξεως τὸν κατέταξε καὶ ἀνεγνώρισε τὰ εἰς αὐτὸν ὀφειλόμενα, ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ γερουσιαστής, καὶ τέλος ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας. Γ. Δ. Κ.

Θεραβείμ· βλ. *Θεραφίν.*

Θέραμβος, Θεράμβης, ἢ **Θράμβης** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις κειμένη ἐπὶ τῆς χερσονήσου Παλλήνης (Κασσάνδρας) πρὸς ἀνατολὰς τῆς Σκιώνης, ἐντὸς ὅρμου τινός, ὅπου σήμερον κεῖται τὸ χωρίον Παλιούρι. Ἦτο ἀποικία Ἐρετριέων, παραμείνασα ἐλευθέρα μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ νὰ χορηγήσῃ στρατὸν καὶ πλοῖα εἰς τὸν παραπλέοντα στόλον τοῦ Ξέρξου (*Ἡρόδ. Ζ'* 123). Μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Περσῶν διετέλεσε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἐπὶ δὲ τῶν μακεδονικῶν χρόνων συνῳκίσθη μετ' ἄλλων πόλεων εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἱδρυθεῖσαν *Κασσάνδρειαν* τῷ 316 π. Χ. Α. Θ. Σ.

Θέρανδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ἀρχαίας Θράκης, κειμένη εἰς τὰ ΝΔ τῆς Δαρδανίας (Ἄνω Μοισίας), πρὸς Β. τοῦ ὄρους Σκάρδου. Ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς Tabula Peutingeriana, τὴν θέσιν δ' αὐτῆς ἐπέχει ἡ νῦν *Τρενονίτσα* τῆς Ν. Σερβίας. Α. Θ. Σ.

θεράπαινα, —ης (ἡ), θηλ. τοῦ *θεράπων* (βλ. λ.).

θεραπαινίς, —ίδος (ἡ)· ὑποκορ. τοῦ *θεράπαινα* ἄνευ ὑποκοριστικῆς σημασίας, ὑπηρέτρια, καθόλου ἡ ὑπηρετοῦσα παρ' οἰκογενείᾳ.

θεραπεία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *θεραπεύειν*, ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ θεράποντος ὑπηρεσία, καθόλου ἐπιμέλεια, φροντίς: «ἡ θεραπεία τῶν κοινῶν συμφερόντων»· ‖ «ἡ θεραπεία τῶν θεῶν καὶ ἡρώων» ἡ λατρεία· ‖ ἰδίᾳ, ἡ πρὸς ἀσθενῆ ὑπηρεσία, ἡ νοσοκομία καὶ πᾶσα ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἐπέμβασις: «τὰς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν θεραπείας τὰς διὰ καύσεων ἢ τομῶν γινομένας», «τῶν περὶ τὸ σῶμα νοσημάτων πολλαὶ θεραπεῖαι», «διατελῶ ὑπὸ θεραπείαν», «θεραπεία ἀποτελεσματική, — ματαία», πρβλ. *ἀεροθεραπεία, ἠλεκτροθεραπεία, ὑδροθεραπεία* κτλ.· ‖ μεταφ. ἀποκατάστασις ζημίας, ἐξαγορὰ ἀδικήματος: «τὸ κακὸν εἶναι ἀνεπίδεκτον θεραπείας»· ‖ φρ. «αἴτησις θεραπείας» ἀναφορὰ ἰδιώτου εἰς τὴν νόμιμον ἀρχὴν πρὸς ἀποκατάστασιν καταπατηθέντων δικαιωμάτων του ὑπὸ τοῦ κράτους· ‖ περιληπτικῶς, οἱ θεράποντες, οἱ ἀκόλουθοι βασιλέως τινὸς ἢ ἡγεμόνος.

—*[Ἰατρ.]* Ἡ *θεραπεία*, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ της, χρησιμοποιεῖ διάφορα μέσα, ψυχικά, φυσικά, μηχανικά, φαρμακευτικά, διαιτητικὰ κλπ., ἐφ' ᾧ καὶ λαμβάνει ἀναλόγως διάφορα ὀνόματα: *ψυχοθεραπεία, φυσικοθεραπεία, μηχανοθεραπεία, φαρμακοθεραπεία, ὀπoθεραπεία, ὀροθεραπεία, πυρετοθεραπεία, ἐμβολιοθεραπεία* κλπ. Ἡ θεραπεία καλεῖται *συμπτωματική*, ὅταν στρέφηται κατὰ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς νόσου, καὶ *αἰτιολογική*, ὅταν στρέφηται κατ' αὐτῶν τῶν αἰτίων τῆς νόσου. Καλεῖται ἐπίσης *εἰδική*, ὅταν χρησιμοποιῇ εἰδικὸν διά τινα νόσον ἴαμα, *ριζική*, ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ὁριστικὴν καὶ ὁλοσχερῆ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς νόσου, καὶ *παρηγορική*, ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς ἁπλῆν ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν τοῦ ἀρρώστου. Δεοντολογικῶς ἀπαγορεύεται ἡ θεραπεία ἡ χρησιμοποιοῦσα *μυστηριώδη μέσα*, ὡς π. χ. τὴν ὑπνοβασίαν, τὴν χειρομαντείαν, πᾶν ἐν γένει μέσον μὴ εὑρισκόμενον ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἀνεγνωρισμένων ἐπιστημονικῶν μεθόδων, περιβαλλόμενον δὲ διὰ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου καὶ τῆς μυστικοπαθείας. Ἐν Ἑλλάδι προβλέπεται διὰ τοὺς χρησιμοποιοῦντας μυστηριώδη μέσα καὶ ποινικὴ τιμωρία προστίμου καὶ κρατήσεως διὰ τοῦ ἄρθρου 564 τοῦ ποινικοῦ νόμου. Θεραπεῖαι χρησιμοποιοῦσαι μυστηριώδη μέσα εἶναι ἴδιον ἔργον τῶν ἀγυρτῶν, τῶν γοήτων καὶ τῶν μάντεων. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— **θεραπείας αἴτησις** *[Πολ. Δικ.]*· βλ. λ. *αἴτησις θεραπείας*.

Θεραπεῖα, καὶ **Θεραπειὰ** *[Γεωγρ.]*. Προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐντὸς μικροῦ κολπίσκου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Ἄνω Βοσπόρου, εἰς θέσιν μαγευτικήν. Ὁ κολπίσκος, ὅστις ἀποτελεῖ ἄριστον λιμένα καὶ ἀγκυροβόλιον, ὠνομάζετο ἄλλοτε *Φαρμακίας* ἢ *Φαρμακεύς*, διότι ἐνταῦθα εἶχεν ἀποθέσει κατὰ τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν ἡ Μήδεια τὴν κύστιν τῶν φαρμάκων της. Μετωνομάσθη δὲ εἰς Θεραπεῖα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικοῦ τοῦ πρεσβυτέρου (406—425)· εἶναι δὲ ἡ τοποθεσία ἐκείνη τόσον ὑγιεινὴ καὶ πανσίλυπος, ὥστε νὰ δικαιολογῇ τὴν ὀνομασίαν ταύτην. Ἄλλοτε ἦτο θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Φαναρίου, Σούτσου, Καλλιμάχου, Μαυρογένους, Ὑψηλάντου, Μουρούζη. Ἐκ τῶν μεγάρων τῶν δύο τελευταίων οἰκογενειῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ μετὰ τὴν καρατόμησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὸν τότε πρέσβυν τῆς Γαλλίας στρατηγὸν Σεβαστιάνι καὶ ἐχρησίμευεν ἔκτοτε ὡς θέρετρον τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, ἀνακαινισθὲν δὲ ἐπανειλημμένως ἀπετεφρώθη πρὸ εἰκοσαετίας, διότι ἦτο ξύλινον· τὸ δὲ ἄλλο μετετράπη βραδύτερον εἰς θερινὸν μέγαρον τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πρεσβεῖαι, ὡς ἡ σουηδική, γερμανικὴ κτλ. εἶχον ἐκεῖ τὰ θερινὰ ἐνδιαιτήματά των. Εἰς τὰ Θεραπειὰ ὑπάρχει σήμερον τὸ τουρκικὸν ἀεροδρόμιον, ὅπου ἀπογειοῦνται τὰ ἀεροπλάνα τῆς ἑταιρείας «Ἀεροεσπρέσσο». Ἐν αὐτοῖς ἑδρεύει ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης *Δέρκων* (βλ. λ.). Ὁ ἐνοριακὸς των ναὸς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὑπάρχει δὲ καὶ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ν. Μ.

θεραπεύσιμος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ θεραπευθῇ, ἰάσιμος: «τραῦμα—, ἔγκαυμα θεραπεύσιμον».

θεραπευταὶ (οἱ). Μυστικὴ αἵρεσις Ἰουδαίων ἀσκητῶν. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἐν τῷ ἔργῳ του «Περὶ βίου θεωρητικοῦ» παρέχει τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ μεταξὺ *Ἐσσαίων* καὶ *θεραπευτῶν* διαφορὰ συνίστατο κυρίως εἰς τοῦτο: οἱ μὲν πρῶτοι ἦσαν ἐξ Ἑβραίων καλούμενοι Ἰουδαῖοι, οἱ δὲ θεραπευταὶ ἦσαν Ἰουδαῖοι ἐξ Ἑλλήνων, κατῴκουν δὲ εἰς τὴν Αἴγυπτον παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Μαρεώτιδος. Οἱ θεραπευταί, προτιμῶντες τὸν θεωρητικὸν βίον πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν καὶ ὑπὸ ἀγάπης πρὸς τὰ οὐράνια κατεχόμενοι, ἐγκατέλειπον περιουσίαν, γονεῖς, γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ ἔζων μόνοι εἰς ἐρήμους τόπους, εἰς κήπους καὶ χωρία, ἀποφεύγοντες τὴν τύρβην τῶν πόλεων, οὐχὶ ἐκ μισανθρωπίας ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀνθρώπους διαφόρων καὶ ἀνομοίων ἠθῶν. Εἰς τὰς μικρὰς καὶ πενιχρὰς αὐτῶν οἰκίας εἶχον ἰδιαίτερον μέρος, *σεμνεῖον* ἢ καὶ *μοναστήριον* καλούμενον, ὅπου συνήθως διέτριβον ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, προσευχόμενοι καὶ ψάλλοντες ἱεροὺς ὕμνους. Προσηύχοντο δὲ τακτικῶς δὶς τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ τὴν ἑσπέραν, πάντα δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον ἐδαπάνων εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς ἀλληγορικὰς αὐτῆς ἑρμηνείας. Διὰ νὰ καθίστανται ἐπιτηδειότεροι πρὸς τοῦτο, ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηρὰν λιτότητα καὶ σκληρὰς νηστείας. Τὸ Σάββατον συνήρχοντο εἰς μέγα τι σεμνεῖον, ἐν ᾧ οἱ ἄνδρες ἐχωρίζοντο διὰ μεσοτοίχων ἀπὸ τῶν γυναικῶν καὶ ὅπου ὁ πρεσβύτερος ὡμίλει πρὸς πάντας. Ἀνὰ ἑπτὰ ἑβδομάδας ἑώρταζον τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν, συνερχόμενοι εἰς κοινὴν λιτὴν εὐωχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθηντο καὶ γυναῖκες, ὑπηρετοῦντο δὲ πάντες κατὰ τὸ γεῦμα ὑπὸ ἐλευθέρων· κατὰ τὸ γεῦμα ἐπροβάλλοντο πρὸς λύσιν δύσκολα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὁποῖα ἕκαστος προσεπάθει νὰ λύῃ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην, πάντοτε ὅμως ἀλληγορικῶς. Μετὰ τὴν εὐωχίαν ἐψάλλοντο ὕμνοι εἰς τὸν Θεὸν μέχρι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὁπότε ὁ καθεὶς ἀπήρχετο εἰς τὸ ἴδιον οἴκημα. Οὔτε ἐν τῷ Ταλμοὺδ οὔτε ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀναφέρεταί τι περὶ θεραπευτῶν, πολλαὶ δὲ ἀντιγνωμίαι ὑφίστανται ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν καταγωγὴν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. Κατά τινας ἡ αἵρεσις αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ παρσισμοῦ. Ὁ Zeller ὅμως σχετίζει τοὺς θεραπευτὰς πρὸς τοὺς νεοπυθαγορείους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lucius*, Die Therapeuten und ihre Stelling in der Geschichte der Askess (Strasburg 1879).—*Wendland*, Die Therapeuten (Leipz. 1896). Γ. ΕΛΙΓΙΑ

θεραπευτήριον (τό)· ὁ τόπος ὅπου ὑφίστανται θεραπείαν οἱ ἀσθενεῖς, νοσηλευτήριον, ἰδίως δὲ ἰδιωτικὸν νοσοκομεῖον *(κλινική)* ἐπὶ πληρωμῇ νοσηλείων. Ὁμοίως καλοῦνται τὰ νοσηλευτικὰ τμήματα τῶν στρατώνων, τῶν σχολείων, τῶν μεγάλων καταστημάτων, ἐν οἷς διαιτῶνται πολλὰ ὁμοῦ ἄτομα, τῶν πλοίων κλπ. Σ. Γ. Σ.

— *[Στρατ.]* *Θεραπευτήριον* καλεῖται ὁ θάλαμος τοῦ στρατῶνος, ὁ διεσκευασμένος καταλλήλως διὰ προχείρων νοσοκομειακῶν μέσων, ἵνα χρησιμοποιῆται διὰ τὴν πρόχειρον νοσηλείαν τῶν ἀσθενῶν ἀνδρῶν. Τὸ θεραπευτήριον διατελεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑγειονομικοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς σχετικῆς μονάδος ἢ στρατιωτικοῦ καταστήματος. Ν. Θ. Κ.

θεραπευτὴς (ὁ)· ὁ θεραπεύων, ὁ διακονῶν, ὁ ὑπηρετῶν: «οἱ θεραπευταὶ ἡγεμόνος, — βασιλέως» (ἀρχ.)· ‖ ὁ θεραπεύων ἀσθενεῖς ἄνευ φαρμάκων ἢ ἰατρικῶν ὀργάνων, ἀλλὰ δι' ὑποβολῆς ἢ ἐπῳδῶν (βλ. κατωτ.)· ‖ ὁ ὀπαδὸς τῆς φιλοσοφικῆς αἱρέσεως τῶν *θεραπευτῶν* (βλ. λ.).

— *[Ἐγκυκλ.]* *Θεραπευτὴς* γενικῶς καλεῖται ὁ ἐλλόγως ἐφαρμόζων τὰ δεδομένα τῆς θεραπευτικῆς. «Ὁ καλὸς κλινικὸς δὲν εἶναι ἀναγκαίως καὶ καλὸς θεραπευτής». Ἐν ταῖς μεταψυχικαῖς ἐπιστήμαις τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τοὺς μαγνητιστὰς καὶ τοὺς διαμέσους (media), οἵτινες ἐνεργοῦν θεραπευτικῶς ἐπὶ ἀσθενῶν διὰ λόγων, δι' ἐμφυσήσεως, δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἢ δι' εἰδικῶν χειρονομιῶν (passes). Ἡ θεραπευτικὴ αὕτη ἰδιότης τῶν τοιούτων ἀτόμων ἦτο γνωστὴ ἔκπαλαι. Ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου ἀναφέρεται, ὅτι αὐτὸς ἤδη ὁ Πυθαγόρας κατεκήλει διὰ ρυθμῶν καὶ ἐπῳδῶν τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ τῶν ἑταίρων πάθη. Ἐν δὲ τοῖς Ἀσκληπιείοις, ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἢ τῶν ἱερέων συνεδυάζοντο θαυμασίως πρὸς ἄλληλα τὰ πλεῖστα τῶν ἐν χρήσει ἰαματικῶν μέσων, ὅπως ἐνισχύσωσι ψυχολογικῶς τὴν ὑποβολὴν καὶ τὴν αὐθυποβολήν, διότι τοῦτο κυρίως δι' αὐτῶν ἐπεδιώκετο παρὰ τοῖς ἀρρώστοις. Εἰς ταῦτα προσετίθεντο προκαλούμεναι καὶ αἱ ἐγκοιμήσεις καὶ τὰ ὄνειρα, ὡς καὶ διάφοροι ἱεροτελεστίαι καὶ μυσταγωγίαι, αἵτινες μόναι ἀπετέλουν φαινομενικῶς τὴν ἀπόκρυφον ἀκολουθίαν καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον ἰαματικὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου τῆς ἰατρικῆς δαίμονος. Ἅγιοι καὶ ἀσκηταὶ ἐπίσης τῶν διαφόρων θρησκειῶν ἀπεδείχθησαν ἔξοχοι θεραπευταί, ἐνεργήσαντες θαυματουργοὺς ἰαματικὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ ὑστερικῶν ἢ νευρασθενικῶν ἀτόμων, εἴτε δι' ὑποβολῆς εἴτε διὰ ψυχοβολίας. Καὶ διὰ μὲν τῆς ὑποβολῆς συνήρπαζον καὶ ἠχμαλώτιζον τὰς ψυχὰς τῶν ἀρρώστων τούτων, κατορθοῦντες νὰ κυβερνοῦν τὴν ὕλην διὰ τῆς ἰδέας μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ προκαλοῦν καὶ διαφόρους ἀγγειοκινητικὰς διαταραχὰς ἢ στιγματικὰς ἰδεοπληγίας

Digitized by Google

εἰς διάφορα τοῦ σώματος αὐτῶν μέρη. Διὰ δὲ τῆς ψυχοβολίας ἢ τῆς ἀνθρωπίνης ἀκτινεργίας, δι' ἧς ἠθέλησαν πολλοὶ νὰ ἑρμηνεύσουν καὶ τὰ φαινόμενα τῆς λεγομένης βασκανίας, οἱ θεραπευταὶ ἐπετύγχανον καὶ ἐπιτυγχάνουν μείζονος ἔτι σημασίας ἀποτελέσματα. Μειοῦντες δηλονότι συστηματικῶς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν διὰ προσευχῶν, νηστειῶν καὶ ἄλλων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν μόχθων, κατώρθουν νὰ ἐξακοντίζουν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῶν ἰδίαν ἀπορροήν, ὥστε αὕτη τοῦτο μὲν νὰ παράγῃ τὰ διάφορα τηλεκινητικὰ φαινόμενα, τοῦτο δὲ νὰ προκαλῇ διαφόρους ἐντυπώσεις ἐπὶ τῶν δεκτῶν, εὔνους ἢ δυσμενεῖς, ἀναλόγως πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ ἐξαποστέλλοντος αὐτὰς ἐμψύχου πομποῦ.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θεραπευτικὴ (ἡ)· κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστήμη* ἢ *τέχνη*· κλάδος τῆς ἰατρικῆς ἀναφερόμενος εἰς τὸ σύνολον τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων καταπολεμοῦνται καὶ θεραπεύονται αἱ νόσοι: «γενικὴ θεραπευτική,—εἰδικὴ θεραπευτική».

— *['Ιατρ.]* Ἡ *θεραπευτικὴ* εἶναι ὁ σπουδαιότερος τῶν κλάδων τῆς ἰατρικῆς, ὁ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης τῶν νόσων, τῆς παθολογίας, καὶ σκοπῶν τὴν ἴασιν τῶν νόσων ἢ τοὐλάχιστον τὴν εὐνοϊκωτέραν αὐτῶν ἐξέλιξιν. Πράγματι δέ, δεδομένου ὅτι δύο εἰσὶν οἱ κύριοι σκοποὶ τῆς ἰατρικῆς, ἤτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διατήρησις τῆς ὑγιείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἴασις τῶν νόσων, ἡ θεραπευτικὴ μετὰ τῆς προφυλάξεως κυριώτατα ἀποσκοπεῖ πρὸς τὸν ὕπατον τοῦτον σκοπὸν τῆς ἰατρικῆς, συγκεφαλαιοῦσα τὰ πορίσματα πάσης ἰατρικῆς σπουδῆς καὶ ἐρεύνης. Ἄλλωστε καὶ αὐτὴ ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς καὶ αἱ ἐν γένει πρόοδοι αὐτῆς καὶ αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἀνακαλύψεων οὐδένα σκοπὸν θὰ εἶχον, ἂν μὴ ἀπέβλεπον εἰς τὸν μέγαν τοῦτον καὶ τελικὸν σκοπόν, τὴν θεραπείαν τῶν νόσων.

Δεδομένου δὲ περαιτέρω, ὅτι ἡ ἰατρικὴ εἶναι ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ἡ θεραπευτικὴ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διαφόρων πρὸς ἴασιν τῶν νόσων μέσων ἀντιπροσωπεύει κυρίως εἰπεῖν τὴν τέχνην. Τὰ δὲ μέσα ταῦτα ἀρύεται ἀπὸ παντὸς τοῦ βασιλείου τῆς φύσεως, ἐπωφελουμένη ἅμα καὶ πάσης προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐπὶ τούτοις συχνότατα ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ διὰ τῆς ἀμέσου διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἰατροῦ ἐπεμβάσεως ἐπὶ τῆς νοσούσης μοίρας τοῦ σώματος ἢ τοῦ ὀργάνου, τὸ δὲ τμῆμα τοῦτο τῆς θεραπευτικῆς, ἡ *χειρουργική*, αὐτοτελῶς ἐξελιχθὲν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀποτελεῖ ἀπὸ μακροῦ ἴδιον κλάδον, οὗ αἱ πρόοδοι, ἐν πολλοῖς μείζονες τῆς ἁπλῆς θεραπευτικῆς, κινοῦσι τὸν θαυμασμὸν διά τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα αὐτῶν.

Ἡ θεραπευτικὴ εἰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν συγκεφαλαίωσιν καὶ τὸν ἐπίλογον πάσης ἰατρικῆς σπουδῆς, ἤρξατο πλουτιζομένη, καίτοι πτωχότατα, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου, πρὶν ἢ τεθῶσι τὰ θεμέλια τῆς ἰατρικῆς καὶ ὑπάρξῃ τὸ πρῶτον τῆς παθολογίας ἴχνος. Διότι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐν βαρβάρῳ ἔτι καταστάσει διατελῶν, εὑρισκόμενος ἐν νοσηρᾷ τινι προσβολῇ ἤρξατο νοσηλευόμενος διὰ τοῦ θεραπευτικοῦ αὐτοῦ ἐνστίκτου, ὡς τὰ ζῷα, ἀφ' ὧν πιθανώτατα ἐν ἀρχῇ καὶ θεραπευτικά τινα μέσα ἠρύσθη. Τὸ δ' ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα τῆς ἑκάστοτε ἐφαρμοσθείσης θεραπείας ἢ τῆς παρασχεθείσης συνδρομῆς, προστιθέμενον εἰς τὴν κτηθεῖσαν πεῖραν, καθίστα τοῦτον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐμπειροτέρους, μέχρις οὗ ἄτομά τινα, εἰδικώτερον περὶ τὴν νοσηλείαν ἀσχοληθέντα, ἐμορφώθησαν εἰς πραγματικοὺς πρακτικοὺς ἰατρούς. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν καὶ ἡ ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως οὕτω κτωμένη πεῖρα σὺν τῇ προϊούσῃ ἡμερώσει καὶ τῇ ἀναπτύξει τοῦ λογικοῦ ἐπολλαπλασιάσθη. Τὰ κατατρύχοντα τὸν ἄνθρωπον πάθη, ἰδίᾳ τὸ ἄλγος, ταχέως ἔτρεψαν τὴν προσοχὴν τούτου πρὸς τὰ φυτά, πρὸς ἃ καὶ αὐτὰ τὰ ζῷα οὐχὶ σπανίως ἐπὶ νοσηρῶν καταστάσεων καταφεύγουσιν. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα τυχαίως ὅλως ἐβεβαιώθη οὗτος περὶ τῆς ἐπιβλαβοῦς ἢ ὠφελίμου ἐνεργείας εἰδῶν τινων τούτων, ὁδηγηθεὶς κυρίως ἐκ τῆς πικρότητος, τῆς ὀξύτητος τὴν γεῦσιν, τῆς ἰδιαζούσης ὀσμῆς, τοῦ χρώματος, χαρακτήρων οἵτινες καθίστων ἐμφανεῖς τὰς ἐξαιρετικὰς τούτων ἰδιότητας καὶ δυνάμεις. Πιθανῶς δὲ καὶ ἐκ τῆς διὰ φύλλων ἐπικαλύψεως τραύματός τινος ἢ ἕλκους ἐπελθούσης καταστολῆς τοῦ ἄλγους, ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος διῃσθάνθη καὶ τὴν μυστηριώδη δύναμιν τὴν ἐγκρυπτομένην εἴς τινα φυτὰ καὶ ἐτράπη ἐπὶ τὴν δοκιμὴν ἄλλων, ὧν ἀπεκάλυψε τὰς θανατηφόρους ἰδιότητας, καὶ ὧν τὴν χρῆσιν ἀπέφυγε, χρησιμοποιήσας ταῦτα μόνον ὡς δηλητήρια τῶν βελῶν αὐτοῦ, ἴσως δὲ καὶ ἐν μικρᾷ χρήσει καὶ ὡς φάρμακα. Τὸ διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας οὕτω κτηθὲν ὑλικὸν προσηυξήθη εἶτα περαιτέρω διὰ νέου, εἴτε ἀπὸ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου (τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεως ἐνίων μερῶν τῶν ζῴων καταδήλου γενομένης διὰ τῆς ἐκπεμπομένης ὀσμῆς, τῆς γεύσεως κτλ.), εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ τῶν ὀρυκτῶν (διὰ τοῦ λαμπροῦ π. χ. χρώματος ἐνίων λίθων κτλ.).

Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ πρῶτα ἰάματα. Ἀλλ' ἐν ἀνωτέρᾳ πως κλίμακι πολιτισμοῦ ὁ ἄνθρωπος θεοποιήσας τὰ διάφορα οὐράνια σώματα καὶ θέσας τὰ φυσικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ὡρισμένου θεοῦ, ἠναγκάσθη νὰ θεωρήσῃ καὶ τὰς νόσους ὡς ἀποστελλομένας αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν ἢ δοκιμασίαν παρὰ τῶν θεῶν. Δι' ὃ καὶ εὐχαὶ καὶ θυσίαι πρὸς τοὺς θεοὺς προσετέθησαν μεταξὺ τῶν ἰαμάτων, ἰδίᾳ διὰ μέσου τῶν ἱερέων αὐτῶν, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἐξειλίχθησαν εἰς ἐμπείρους πρακτικοὺς ἰατρούς. Εἶτα οἱ ἄνθρωποι ἐν τῷ πλήρει δεινῶν βίῳ αὐτῶν προήχθησαν ἔτι περαιτέρω ἐπὶ τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ κακοποιοὶ δαίμονες, ἢ καὶ κακοποιῶν ἀνθρώπων πνεύματα μετὰ θάνατον, ἠδύναντο, εἰσερχόμενοι ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, νὰ προξενήσωσι πλείστας νόσους. Ἐπῳδαὶ λοιπόν, δηλαδὴ ἐξορκισμοί, κατὰ τῆς ἐπιδράσεως τούτων, καὶ διάφορα περίαπτα (φυλακτήρια, χαϊμαλιὰ) πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τούτων ἤρχισαν τότε τιθέμενα εἰς ἐφαρμογήν. Τέλος ἐπίστευσαν ὅτι καὶ ζῶντες κακοποιοὶ ἄνθρωποι ἠδύναντο δι' ὑπερφυσικῆς δυνάμεως, τῆς μαγείας, ν' ἀπεργασθῶσι πλεῖστα δεινά, καθ' ὧν δι' ἀντιμαγείας μόνον ἠδύναντο ν' ἀμυνθῶσιν. Οὕτω τῇ ἀρχικῇ ἐμπειρίᾳ ἐπηκολούθησεν ὁ μυστικισμός, ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ μαγεία, ἐξ ὧν ἡ ἀνθρωπότης μεθ' ὅλον τὸ ἐπακολουθῆσαν φῶς τῆς ἐπιστήμης οὐδὲ σήμερον ἔτι κατώρθωσε τέλεον νὰ ἐλευθερωθῇ. Ταχέως ὅμως ἐπείσθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι οἱ νοσοῦντες δὲν ἀποθνῄσκουν πάντες, ἀλλ' ὅτι τὸ πλεῖστον τούτων ἐξυγιαίνοντο καὶ ἄνευ τινὸς θεραπευτικῆς ἐπεμβάσεως, διὰ τῶν ἁπλῶν τῆς φύσεως δυνάμεων. Ἴσως δὲ ταχέως, σὺν τῇ προϊούσῃ ἐξελίξει τοῦ λογικοῦ, κατενόησαν καὶ τὴν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἡλίου εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν. Παρὰ ταῦτα ἡ κατάκλισις καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τροφῶν, ἡ ἀπομύζησις τοῦ ἀλγοῦντος τόπου (διὰ τοῦ στόματος ἢ σικυῶν) καὶ ἡ ἀφαίμαξις εἰκάζεται ὅτι ἀνήκουσι μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων ἰαμάτων.

Τοιαῦτα περίπου ἦσαν ἐπὶ μακρὸν τὰ θεραπευτικὰ μέσα, ἅτινα ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον μετεχειρίσθη, πολλαπλασιάσας εἶτα διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας. Κυρίως σπουδαιότατον μέρος ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ θεραπευτικῇ ἔλαβεν ἡ κατισχύσασα ἐπὶ μακρὸν καὶ μετέπειτα ἰδέα, ὅτι ἡ νοσηρὰ αἰτία ἔδει διὰ παντὸς τρόπου ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ σώματος. Τὰ καθάρσια, ὁ ἔμετος, τὰ διουρητικά, τὰ ἀποχρεμπτικά, ἡ ἀπομύζησις διὰ τοῦ στόματος ἢ σικυῶν, ἡ ἀφαίμαξις, ὁ ἐξορκισμὸς τοιοῦτόν τινα σκοπὸν εἶχον. Εἶτα ἐκ τούτων ἀπεχωρίσθησαν ἐκεῖνα, ἅτινα ἐδεικνύοντο μᾶλλον ἐνεργὰ καὶ καθωρίσθη μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ προσφορώτερος τρόπος τῆς μείξεως τῶν φαρμάκων ἐπὶ τῶν διαφόρων νοσηρῶν περιπτώσεων. Μόνον δ' ὅταν ἤρξατο βραδύτερον συστηματοποίησις τῆς ἰατρικῆς καὶ τάσις πρὸς ἐπιστημονικωτέραν σπουδὴν τῶν τε τῆς ὑγιείας καὶ τῆς νόσου φαινομένων, ἰδίᾳ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ διὰ τοῦ Ἱπποκράτους, ἐδόθη καὶ ἐπιστημονικωτέρα κατεύθυνσις εἰς τὴν θεραπευτικήν, ἤρξατο δὲ κανονισμὸς τοῦ ἀπαραιτήτου συμπληρώματος αὐτῆς, τῆς *διαιτητικῆς*, καὶ ἀντίδρασις κατὰ παντὸς μυστικισμοῦ καὶ δεισιδαιμονίας ἐν τῇ ἰατρικῇ.

Τὸ πολυφάρμακον ὅμως ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν, ἰδίᾳ καθ' οὓς χρόνους ἴσχυσεν ἡ ἀραβικὴ ἰατρική, διαδεχθεῖσα τὴν ἑλληνικήν. Πλῆθος φαρμάκων, ὧν ἠγνοεῖτο ἡ δύναμις, ἀπετέλουν τὰς κοινοτέρας θεραπευτικὰς συνταγάς, τὰ δὲ δεισιδαίμονα μέσα ἦσαν ἀπαραίτητον ἐπακολούθημα τούτων. Παντὸς εἴδους φυτά, μέρη ζῴων, εἴδη διάφορα ὀρυκτῶν, οὖρα, κόπρανα, κτλ. συνεπλήρουν τὴν θεραπευτικὴν φαρέτραν τοῦ ἰατροῦ. Ἡ δὲ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα. Σὺν τῇ προόδῳ ὅμως τῶν ἐπιστημῶν κατέστη ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς πληρεστέρας γνώσεως ἑκάστου θεραπευτικοῦ μέσου. Πλεῖστοι ἰατροί, ἐν οἷς ἰδίως ὁ Χάνεμαννν, ὑποδεικνύουσι ταύτην καὶ ἔκτοτε ἄρχεται συστηματικὴ σπουδὴ καὶ ἔρευνα περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς δυνάμεως ἑνὸς ἑκάστου θεραπευτικοῦ μέσου, ἑνὸς ἑκάστου φαρμάκου. Ἡ πρόοδος τῶν φυσικῶν, χημικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ἐργασίαι τοῦ Τζέννερ καὶ τοῦ Παστέρ, αἱ μετέπειτα πρόοδοι τῆς μικροβιολογίας, τῆς ὀργανοθεραπείας κτλ., πλουτίζουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν θεραπευτικὴν διὰ νεωτέρων καὶ μᾶλλον δραστηρίων καὶ εἰδικῶν μέσων, ἡ δὲ σπουδὴ τῆς θεραπευτικῆς ἐπιτρέπει τὴν ἔρευναν τῶν θεραπευτικῶν μέσων οὐ μόνον πειραματικῶς ἀλλὰ καὶ δι' ἐφαρμογῆς ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀσθενοῦς (πειραματικὴ θεραπευτική, κλινικὴ θεραπευτική). Ἡ χημειοθεραπεία (Ehrlich, Morgenroth) ἄγει εἰς καταπολέμησιν τῆς συφίλιδος διὰ τῆς σαλβαρσάνης, δι' ὁμοίων ἢ συγγενῶν σκευασιῶν τοῦ ἀρσενικοῦ, τῶν τρυπανοσωμιάσεων, τῆς ἑλονοσίας κτλ. καὶ θέτει τὰς ἀρχὰς τῆς καλουμέμένης μεγάλης θεραπείας ἀποστειρώσεως (therapia sterilisans magna). Γενικῶς ἡ θεραπευτική, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν ἀποβλέπουσι τὰ ἐφαρμοζόμενα μέσα, διακρίνεται εἰς 4 εἴδη: 1) Τὴν *αἰτιολογικήν*, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀρχικοῦ τῆς νόσου αἰτίου, οὗ φυσικῷ τῷ λόγῳ αἰρομένου καὶ ἡ νόσος δέον νὰ ὑποχωρήσῃ (sublata causa tollitur effectus, ἔλεγον οἱ παλαιότεροι), ὡς π.χ. πράττομεν διὰ τῆς ἀντιπαρασιτικῆς ἢ ἀντισηπτικῆς θεραπείας, τῆς βακτηριοθεραπείας κτλ 2) Τὴν *παθογενετικήν*, ἥτις λαμβάνει κυρίως ὑπ' ὄψει τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῶν αἰτίων (π. χ. μηχανικῶν ἢ χημικῶν) τῶν νόσων. Οὕτως ἐν τῇ οὐραιμίᾳ διὰ τῆς ἀφαιμάξεως, τοῦτο μὲν προσπαθοῦμεν ν' ἀπομακρύνωμεν τοῦ αἵματος ποσότητα τοῦ ἐν αὐτῷ κυκλοφοροῦντος δηλητηρίου, τοῦτο δὲ δι' ὀσμώσεως τὴν παῦσιν συσσωρεύσεως ἐν τῷ σώματι τοξινῶν. Εἰς τὰς δύο ταύτας θεραπευτικὰς τάσεις, τὴν αἰτιλογικὴν δηλαδὴ καὶ παθογενετικήν, ἀποβλέπει κυρίως καὶ ἡ θεραπευτικὴ τοῦ μέλλοντος. 3) Τὴν *φυσιολογικήν*, σκοποῦσαν τὴν ἐπαύξησιν τῶν λειτουργικῶν διαταραχῶν τῶν κατὰ τὰς νόσους ἐκ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς ταύτας ἐπιγιγνομένων. Οὕτω π.χ. διὰ καθαρσίων ἐπὶ διαρροίας προσπαθοῦμεν βοηθοῦντες τὴν φύσιν νὰ παρασύρωμεν πρὸς τὰ ἐκτὸς μικρόβια καὶ τοξίνας περιεχομένας ἐν τῷ ἐντέρῳ. Τέλος 4) τὴν *συμπτωματικήν*, σκοποῦσαν τὴν καταπολέμησιν τῶν διαφόρων διαταραχῶν καὶ συμπτωμάτων, ὁπόταν τὸ παραγωγὸν αἴτιον διατελῇ ἔτι ἄγνωστον ἢ ἐλλείπει ἡ εἰδικὴ τούτου θεραπεία. Οἷον ἐπὶ ἄλγους μεταχειριζόμεθα τὰ ναρκωτικά, ἐπὶ πυρετοῦ τὰ ἀντιπυρετικὰ κτλ.

Εἰδικὰς δυστυχῶς θεραπείας μεθ' ὅλην τὴν πάροδον χιλιάδων ἐτῶν καὶ τὴν προσπάθειαν μυριάδων ἀτόμων ἐλαχίστας καὶ νῦν κέκτηται ἡ ἐπιστήμη. Ἡ διὰ κινίνης κατὰ τῆς ἑλονοσίας, διὰ τοῦ ἰτεϋλικοῦ νατρίου κατὰ τῶν ρευματισμῶν, ἡ διὰ τοῦ ὑδραργύρου, σαλβαρσάνης ἢ βισμουθίου κατὰ τῆς συφίλιδος, ἡ διὰ τοῦ σιδήρου κατὰ τῆς χλωρώσεως, ἡ διὰ τοῦ ὀποῦ τοῦ θυρεοειδοῦς κατὰ τοῦ μυξοιδήματος, ἡ διὰ τοῦ νωποῦ ἥπατος κατὰ τῆς ἀναιμίας, ἡ διὰ τοῦ ἰωδιούχου καλίου κατὰ τῆς ἀκτινομυκώσεως, ἡ διὰ τοῦ ὀροῦ κατὰ τῆς διφθερίτιδος, τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, δυσεντερίας, πανώλους κτλ., ἡ δι' ἰνσουλίνης κατὰ τοῦ διαβήτου, αἱ δι' ὑπεριωδῶν ἀκτίνων καὶ ἐλαίου ὀνίσκου κατὰ τῆς ραχίτιδος, αἱ διὰ ζωαμινῶν κατὰ τοῦ σκορβούτου κτλ. εἰσὶ περίπου αἱ μόναι εἰδικαὶ καὶ ἀναμφισβήτητοι θεραπεῖαι νόσων. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἀφ' ἑτέρου ἡ θεραπευτικὴ καὶ ἐν ἀπουσίᾳ εἰδικῶν μέσων κέκτηται καὶ ἄλλα πολυτιμότερα φάρμακα. Ἡ δακτυλῖτις π. χ. σῴζει τὸν ἀσυστολικὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου, αἱ ἀκτῖνες Ραῖντγκεν καὶ τὸ ράδιον ἐν τῇ ἐνάρξει ἀπὸ ἐπιπολῆς κακοήθων ὄγκων, τὸ βρωμιοῦχον κάλιον καθιστᾷ τοὺς παροξυσμοὺς τῆς ἐπιληψίας ἀραιοτέρους καὶ κατευνάζει αὐτούς, ἡ ἐμετίνη καταπολεμεῖ τὴν ἀμοιβαδικὴν δυσεντερίαν καὶ τὰς ἐπιπλοκὰς αὐτῆς κ.ο.κ. Πληθὺς δὲ ἀρίστων φαρμάκων εὕρηται κατὰ τοῦ ἄλγους, τῆς ἀϋπνίας κ.τ.λ., δι' ὧν ὁ ἰατρός, ἂν μὴ δύναται πάντοτε ριζικῶς νὰ θεραπεύῃ, δύναται ὅμως συχνότατα νὰ ἀνακουφίζῃ καὶ παρηγορῇ. Διὰ τοῦ ἀπαραιτήτου δὲ συμπληρώματος αὐτῆς, τῆς *διαιτητικῆς*, ἡ θεραπευτικὴ ἐπίσης δύναται πολλάκις καὶ ἀπὸ βεβαίου κινδύνου νὰ προφυλάξῃ, ὡς π. χ. ἐπὶ λευκωματουρίας ἢ ἀζωθαιμίας.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀπὸ τοῦ φυτικοῦ, ζωϊκοῦ καὶ ὀρυκτοῦ βασιλείου πολυαρίθμων φαρμάκων ἡ θεραπευτικὴ ἐπλουτίσθη κατὰ νεωτέρους χρόνους καὶ ὑπὸ πλείστων χημικῶν προϊόντων (*φαρμακοθεραπευτικὴ* ἐν γένει), ἐπωφεληθεῖσα δὲ πάσης προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἰδίᾳ τῶν προόδων τῶν φυσικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν ἔθετο εἰς ἐφαρμογὴν καὶ πληθὺν ἄλλων μεθόδων, ὧν ἁπλοῦν πίνακα παραθέτομεν ὧδε:

Α') *Φυσικοθεραπευτικαὶ μέθοδοι.* 1) Ἀεροθεραπεία 2 Κλιματοθεραπεία. 3) Θαλασσοθεραπεία. 4) Ὑδροθεραπεία (λουτροθεραπεία, κρηνοθεραπεία). 5 Κινησεοθεραπεία (μάλαξις, γυμναστική, μηχανοθεραπεία κτλ.). 6) Ηλεκτροθεραπεία (γαλβανισμός, φαραδισμός, στατικὸς ἠλεκτρισμός, ὑψίπυκνα ρεύματα κτλ.)., ἀκτῖνες Ραῖντγκεν. 7) Θερμοθεραπεία (θερμὸς ἀήρ), φωτοθεραπεία (φωτόλουτρα, φωτοχρωμοθεραπεία), ἡλιοθεραπεία. 8) Ἀκτινοθεραπεία (ὑπεριώδεις ἀκτῖνες). 9) Ραδιοθεραπεία (διὰ ραδίου κατὰ κακοήθων ὄγκων κτλ.). 10) Κρυοθεραπεία (διὰ τοῦ ψύχους, ὡς ἐπὶ ἐρυθημ. λύκου, σπίλων κτλ.). 11) Ἠχοθεραπεία.

Β') *Βιολογικαὶ θεραπευτικαὶ μέθοδοι.* 1) Ὀποθεραπεία. 2) Αἱματοθεραπεία (αὐθαιμοθεραπεία, μετάγγισις αἵματος κτλ.). 3) Ὀροθεραπεία. 4) Βακτηριοθεραπεία (βακτήρια ὀξυγάλακτος, βακτηριοφάγος Herelle). 5) Ἐμβολιοθεραπεία. 6) Πυρετοθεραπεία (ἐμβολιασμὸς ἑλώδους πλασμωδίου, τύφου, ὑποστρόφου πυρετοῦ, φυματίνης κτλ.). 7) Θεραπεία διὰ αὐξήσεως τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων (τεχνητὰ ἀποστήματα κτλ.). 8) Πρωτεϊνοθεραπεία (δι' ὀροῦ νωποῦ ἵππου, πεπτόνης, γάλακτος κτλ.) Εἰς ταύτας δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς εἰδικὰς *ψυχοθεραπευτικὰς μεθόδους*, εἰς ἃς ἀνήκουσιν ἡ ἀπομόνωσις, ἡ ὑποβολὴ ἐν ἐγρηγόρσει ἢ ἐν ὑπνώσει, ἡ κατὰ Freud ψυχανάλυσις κτλ.

Παρὰ ταύτας δέον ἐπίσης ν' ἀναφέρωμεν καὶ πάσας τὰς χειρουργικὰς θεραπευτικὰς μεθόδους, ἀπὸ τῆς ἀφαιμάξεως, σικυάσεως, ὀσφυακῆς παρακεντήσεως, μέχρι τῶν μεγάλων χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων. Πολλαὶ δ' ἐν τούτοις νόσοι ἀπαιτοῦσι μεικτὴν ἰατρο-χειρουργικὴν θεραπείαν (οἷον ἡ πνευμονικὴ γάγγραινα, ἡ χολολιθίασις κτλ.).

Σημειωτέον ὅτι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ θερα-

Digitized by Google

πευτικὴ ἐν τῇ καταπολεμήσει τῶν νόσων ἀκολουθεῖ τὴν ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἱπποκράτους παραδοθεῖσαν μέθοδον, τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἀρχῆς «τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις εἰσὶν ἰάματα», κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Χάνεμαν τεθεῖσαν καὶ ὑπό τινων νῦν ἔτι ἀκολουθουμένην ἀρχὴν τῆς *ὁμοιοπαθητικῆς*, καθ' ἣν «τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις εἰσὶν ἰάματα», καὶ καθ' ἣν τά τε φάρμακα καὶ αἱ δόσεις αὐτῶν λίαν διαφέρουσι τῶν κοινῶς ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς θεραπευτικῆς ἀναγραφομένων.

Τέλος δι' ἑκάστην νόσον ἐνδείκνυται καὶ εἰδικὴ θεραπεία ἢ εἰδικὴ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, περὶ ὧν πραγματεύεται ἡ *εἰδικὴ θεραπευτική*, παθολογικὴ τε καὶ χειρουργική. ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

— *[Λαογρ.]* Ἡ θεραπευτική, ἧς κυρίως ποιεῖται χρῆσις ὁ λαός, εἶναι φυσικὰ ἀνάλογος πρὸς τὰ αἴτια, τὰ προκαλοῦντα κατὰ τὴν ἀντίληψίν του τὰς διαφόρους ἀσθενείας. Συνήθεις εἶναι αἱ *ἐπῳδαὶ* (βλ. λ.) καθὼς καὶ ποικίλα πρωτόγονα μαγικὰ μέσα, δι' ὧν ἀποδιώκεται ὁ τὴν ἀσθένειαν προκαλῶν δαίμων, ὡς πιστεύεται, προσέτι καὶ τὰ διαβάσματα τοῦ ἀσθενοῦς, οἱ ἐξορκισμοί, οἱ ἁγιασμοί. Ἐπεκτείνεται δὲ ἡ λαϊκὴ θεραπευτικὴ καὶ εἰς ἀνυπάρκτους ἔτι νόσους καὶ κακώσεις, ὡς τὸ γύρισμα τοῦ ἀφαλοῦ, σήκωμα τῶν νεφρῶν κ.ἄ. Μ. Ι.

θεραπευτικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεραπείαν, εἰς τὴν ἴασιν τῶν ἀσθενῶν: «θεραπευτικὰ μέσα», «μέθοδος θεραπευτική»· || *θεραπευτικὴ* (ἡ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.). —Ἐπίρρ. ***θεραπευτικῶς.***

— «**Θεραπευτικὴ** ***Ἐπιθεώρησις***» Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν τῷ 1903 εἰς σχῆμα 8ον ὑπὸ Ν. Κ. Θώμη πρὸς χρῆσιν τῶν πρακτικῶν ἰατρῶν.

θεραπευτός, *—ή, —όν·* ὁ δυνάμενος νὰ θεραπευθῇ, *θεραπεύσιμος.*

θεραπεύω, ἀορ. *ἐθεράπευσα—ἐθεραπεύθην,* παθ. μετχ. *θεραπευμένος·* φροντίζω, ἐπιμελοῦμαι, καλλιεργῶ: «θεραπεύει τὴν ἐπιστήμην, —τὰς Μούσας, —τὰ γράμματα»· || περιποιοῦμαι, κολακεύω, ἱκανοποιῶ: «οἱ δημοκόποι θεραπεύουσι τὰς ἀδυναμίας τῶν πολλῶν»· || ἰδίᾳ ἐπὶ ἀσθενῶν, ἐπιμελοῦμαι, φροντίζω διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας, ἰατρεύω: «θεραπεύει πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν», «ἐθεραπεύθη διὰ τῆς διαίτης, — δι' ἐγχειρήσεως»· || μεταφ. ἀποκαθιστῶ τὸ καταπατηθὲν δίκαιον, ἐξαγοράζω τὴν ζημίαν: «τὸ ἀδίκημα ἐθεραπεύθη».

θεραπίνα (ἡ) *[Τεχν.].* Κοινὴ ὀνομασία τῆς *ἐπικοπίδος* (βλ. λ.), ἐργαλείου τοῦ λιθοξόου.

Θεράπνη, ἢ ***Θεράπναι*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* —1) Ἀρχαία πολίχνη τῆς Λακωνικῆς παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐρώτα καὶ πρὸς τὰ ΝΑ τῆς Σπάρτης. Ὑπῆρξε σπουδαιότατον κέντρον τῆς χώρας κατὰ τοὺς μυθικοὺς καὶ προϊστορικοὺς χρόνους, διότι τὸ ὄνομά της ὤφειλε, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ μυθικοῦ καὶ αὐτόχθονος Λέλεγος, πρώτου βασιλέως τῆς Λακωνικῆς, Θεράπνην, ὑπῆρξε δὲ κέντρον λατρείας τοῦ ἥρωος Μενελάου, ὅστις εἶχεν ἐν ταύτῃ ἴδιον ναὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ὁλόκληρος ἡ γραφικὴ λοφοσειρὰ Μενελάεια, καὶ τῆς Ἑλένης, ἥτις καὶ ἴδιον ἱερὸν εἶχεν, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφευγον, κατὰ τὴν παρ' Ἡροδότῳ (VI, 61) παράδοσιν, αἱ μητέρες πρὸς θεραπείαν τῶν δυσμόρφων τέκνων των καὶ ἐλέγετο ὅτι εἶχε ταφῇ ἐκεῖ μετὰ τοῦ Μενελάου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἦτο ἡ Θεράπνη κέντρον συναθροίσεως τῶν Σπαρτιατῶν, διότι ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Φοιβαίῳ θυσίας σκύλακος κυνὸς εἰς τὸν Ἐνυάλιον ἤρχιζεν ἡ πρὸς ἀλλήλους μάχη τῶν ἐφήβων, ἥτις ἦτο θεσμὸς τοῦ Λυκούργου. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (III. 20. 1) ἐν αὐτῇ ἔκειτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Ζ. 457) μνημονευομένη Μεσσηΐς πηγή. Ἀπὸ τῆς Θεράπνης ἐκαλεῖτο Θεραπναῖος ὁ Ἀπόλλων, ὁ φίλος του Ὑάκινθος καὶ ὁ Πολυδεύκης, Θεραπναία δὲ ἡ Ἑλένη.

Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τῶν Μενελαείων διασῴζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ἡρῴου (Μενελαείου) καὶ παρ' αὐτὸ ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς σχολῆς (1905—1910) λείψανα μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου μὲ καταφανῆ τὰ ἴχνη πυρπολήσεως. Πιθανώτατα λοιπὸν ἡ Θεράπνη ἦτο τὸ ἰσχυρὸν φρούριον τῶν Ἀχαιῶν, τὸ ὁποῖον ἐπυρπόλησαν οἱ Δωριεῖς κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, καὶ αὕτη ἦτο ἡ λεγομένη μυκηναϊκὴ Σπάρτη, ἀφοῦ αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς Σπάρτης τῶν ἱστορικῶν χρόνων οὐδὲν ἴχνος οἰκοδομῶν ἢ ἀντικειμένων τέχνης τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἔφερον εἰς φῶς.

—2) Ἀρχαία πολίχνη τῆς Βοιωτίας, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν πολίχνην Τευμησσόν, μετὰ τῆς ὁποίας συνανῆκεν εἰς τοὺς Θηβαίους. ΚΑΨ.

—**Θεραπνῶν, *τέως δῆμος*** — *[Γεωγρ.].* Οὕτως ὠνομάζετο ἀπὸ τῆς ἀρχαίας λακωνικῆς πολίχνης Θεράπνης εἷς τῶν δήμων τῆς τέως ἐπαρχίας Λακεδαίμονος τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ὅστις περιελάμβανε τὰ ἑξῆς χωρία: *Ἀγριάνους, Γκορτσᾶν, Ζαραφόναν, Ζούπαιναν, Κεφαλᾶ, Πέρπενην, Σανέϊκα, Τζίτζινα, Χρύσαφαν* καὶ ἀγροικίας τινάς. Τὰ χωρία ταῦτα ἔχουν κτισθῇ ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος καὶ προβούνων τοῦ Πάρνωνος, τινὰ δὲ τούτων, ὡς οἱ Ἀγριάνοι καὶ ἰδίως τὰ Τζίτζινα, εἶναι τερπνόταται καὶ δροσιστικώταται θεριναὶ διατριβαί. Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ τέως δήμου Θεραπνῶν καὶ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Χρύσαφα κεῖται καὶ ἡ μονὴ Ἅγιοι Τεσσαράκοντα ἐπὶ μαγευτικῆς τοποθεσίας.

θεράπων, *—οντος* (ὁ), θηλ. *θεράπαινα* καὶ *θεραπαινίς, —ίδος·* ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐκτελῶν τὴν ἐπιτασσομένην εἰς αὐτὸν ὑπηρεσίαν: «ἐσμὸς θεραπόντων ὑπηρετεῖ τὸν ἡγεμόνα», «αὐλικοὶ θεράποντες»· || φρασ. «ταπεινότατος ἡμῶν θεράπων» ἐν τέλει τῶν ἐπιστολῶν καὶ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς· || «θεράπων ἰατρὸς» ὁ παρακολουθῶν τὸν ἀσθενῆ ἰατρός, κοιν. *κουράντης.*

—*[Ἀρχ. Θέατρ.]* Ὁ *θεράπων* ἦτο εἷς τῶν γενικῶν ρόλων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς κωμῳδίας, ὁ ρόλος τῶν διαφόρων ὑπηρετῶν. Ὁ ὑποδυόμενος τοὺς πρώτους τοιούτους κωμικοὺς ρόλους ἐκαλεῖτο «ἡγεμὼν θεράπων», ὁ chef d'emploi τῶν σημερινῶν Γάλλων. Μεταξὺ τῶν κωμικῶν προσωπείων, ἅτινα ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης, μνημονεύεται καὶ τὸ τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος». Παρόμοιον κωμικὸν προσωπεῖον εἶχον καὶ οἱ Ρωμαῖοι, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τοῦ ὑποκρινομένου τὸν Ψευδύλον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κωμῳδίᾳ (Pseudulus) τοῦ Πλαύτου καὶ τὸν Χρύσαλον ἐν ταῖς «Βακχίσι» (Bacchides) τοῦ αὐτοῦ. Ν. Ι. Λ.

— *[Τεκτ.]* Ὁ *θεράπων* ἐν τεκτονικῇ στοᾷ καθῆκον ἔχει νὰ τακτοποιῇ καὶ καθαρίζῃ τὸν ναὸν καὶ φροντίζῃ διὰ τὰς ἐν γένει ἀνάγκας του, διατελῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ σεβασμίου, τοῦ γραμματέως, τοῦ ταμίου καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς στοᾶς. Ὁ θεράπων εἶναι συνήθως ἔμμισθος, πρέπει δὲ νὰ ἔχῃ μυηθῇ εἰς τὸν ἐλευθεροτεκτονισμὸν καὶ κατὰ προτίμησιν νὰ φέρῃ τὸν βαθμὸν τοῦ διδασκάλου. Ὀφείλει νὰ παρευρίσκεται εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς στοᾶς, χωρὶς ὅμως νὰ συμμετέχῃ αὐτῶν, ἱστάμενος εἰς τὸν πρόναον, ἐφ' ᾧ καλεῖται καὶ *ἐξωτερικὸς στεγαστής.* Ὁ θεράπων δὲν δύναται νὰ λάβῃ κανὲν ἀξίωμα ἐν τῇ στοᾷ. Η. Π. Γ.

Θεράπων. Ἅγιος τοῦ Η' αἰῶνος. Τούτου σῴζεται σύντομος βιογραφία, ἐν ᾗ μνημονεύεται ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του, γενομένη τῷ 806 (πρβλ. Acta sanctorum, 6 Μαΐου, σελ. 682—692). —Π.

— **Θεράπων,** ***μάρτυς.*** Δύο ἱερομάρτυρες φέρονται ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μὲ τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ πρεσβύτερος Σάρδεων, ὅστις κατά τινα διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἄγνωστον τίνα, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Οὐαλεριανοῦ καὶ σκληρῶς βασανισθεὶς ἀπεκεφαλίσθη παρὰ τὸν ποταμὸν Ἕρμον καὶ ἑορτάζεται τὴν 27 Μαΐου. —2) Ὁ ἐπίσκοπος Κύπρου, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἄγνωστον πότε, τὸ δὲ ἱερὸν λείψανον αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα «τῶν Ἀγαρηνῶν βουλευσαμένων τῇ Κυπρίων νήσῳ ἐπιθέσθαι», ἑορτάζεται δὲ τὴν 14 Μαΐου. (Ἀκολουθία Θεράποντος τοῦ ἐπισκόπου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ 1801 ὑπὸ Μιχαὴλ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου καὶ τῷ 1904 ἐν Ἀθήναις.) Ε. Γ. Π.

θεραφείν, ἢ ***τεραφείμ.*** Οὕτως ἐκαλοῦντο παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων εἰδικά τινα εἰδώλια, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ μαγικοὺς σκοπούς. Πολλοὶ ἐπεχείρησαν νὰ καθορίσουν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἰδιότητα τῶν τεραφεὶμ ἐκ τῆς ἐτυμολογικῆς ἐννοίας τῆς λέξεως. Οἱ μὲν σχετίζοντες ταύτην πρὸς τὸ ἀραβικὸν «ταρφὰ» (=ζῆν ἀνέτως), συγγενι-

Τύποι ἀρχαϊκῶν θεραφειν.

κὸν πρὸς τὸ σανσκριτικὸν «τρὶπ» (ἐξ οὗ καὶ τὸ ἑλληνικὸν «τέρπω»), συμπεραίνουσιν ὅτι τὰ τεραφεὶμ ἦσαν εἰδώλια εὐοίωνα καὶ ἀγαθοποιὰ διὰ τοὺς κατόχους των. Ἄλλοι παράγοντες αὐτὰ ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ «ραφᾶ» (=ἰαίνειν) τὰ θεωροῦν ὡς πεπροικισμένα διὰ θεραπευτικῶν ἰδιοτήτων. Κατὰ τοὺς ἰουδαϊκοὺς μύθους τὰ τεραφεὶμ κατεσκευάζοντο ἐκ τεταριχευμένης κεφαλῆς θανατωθέντος πρωτοτόκου. Πρὸ ἐτῶν ἀνευρέθησαν παρὰ τὴν Μαγεδδὼ καὶ Γαζὲρ χονδροειδῆ ἀγαλμάτια ἐκ λευκοῦ ἀσβέστου, μιμούμενα σχηματικῶς τὴν μορφὴν ἀνθρωπίνου κορμοῦ μετὰ κεφαλῆς, τὰ ὁποῖά τινες ἐθεώρησαν ὡς παραπλήσια πρὸς τὰ ἀρχαῖα τεραφείμ. Τὰ τεραφεὶμ (τὰ ὁποῖα ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' ἀπεδόθησαν διὰ τῶν λέξεων: γλυπτά, εἴδωλα, ἀποφθεγγόμενοι, μορφώματα κλπ.) μετεχειρίζοντο οἱ Ἑβραῖοι διὰ μαντευτικοὺς μᾶλλον σκοπούς. Οὕτως ὁ ἐν ἐκστρατείᾳ Ναβουχοδονόσωρ, μὴ γνωρίζων ποίαν κατεύθυνσιν νὰ λάβῃ, ἀνακινεῖ τὰ βέλη, ἐρωτᾷ τὰ τεραφεὶμ καὶ ἐξετάζει τὸ ἧπαρ (Ἰεζεκ. ΙΒ 26 ἑβρ. κειμ.). Τὰ τεραφεὶμ ἦσαν δημοφιλέστατα ἐν Χαλδαίᾳ, ἐξ ἧς εἰσήχθησαν ἐν Χαναὰν πρὸ τῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὁ Λάβαν εἶχε κληρονομήσει αὐτὰ ἐκ τῶν προγόνων του, ἡ δὲ Ραχήλ, πρὸ τῆς ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἀναχωρήσεώς της μετὰ τοῦ Ἰακώβ, ἔκλεψε ταῦτα (Γενέσ. ΛΕ' 2—4). Τὰ τεραφεὶμ ἀνευρίσκονται παρ' Ἑβραίοις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κριτῶν (Κριτ. ΙΗ', 5). Ἐπὶ Σαμουὴλ διατηροῦν ἐπίσης τὸ κῦρός των παρὰ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδρασιν τοῦ προφήτου. Ἐπὶ Δαυὶδ βλέπομεν τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως, Μελχόλ, νὰ διατηρῇ τεραφεὶμ ἐν τῷ οἴκῳ της (Α' Βασιλ. ΙΘ' 13—16). Ἀργότερον ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας ἔλαβε δραστήρια μέτρα διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν εἰδωλολατρικῶν τούτων ἀντικειμένων (Γ' Βασιλ. ΚΓ' 24). Γ. ΕΛΙΓΙΑ

Θερβάντες (Cervantes), ***Σααβέδρα, Μιγουὲλ*** *ντὲ* —. Μέγας Ἱσπανὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν Ἀλκαλὰ ντὲ Χεναρὲς τὴν 23 Φεβρουαρίου 1616. Ἐπὶ μακρὸν ἠγνοεῖτο ἡ ζωή του. Ὅπως καὶ διὰ τὸν Ὅμηρον ἑπτὰ πόλεις ἤριζον ἀντιποιούμεναι ἑκάστη τὴν τιμὴν τῆς γεννήσεώς του (Μαδρίτη, Τολέδον, Σεβίλλη, Ἐσκιβίας, Λουθένα, Ἀλκαζὰρ ντὲ Σὰν Χουὰν καὶ Ἀλκαλά). Ἡ μόνη πηγὴ περὶ τοῦ βίου του ἦσαν τὰ ἔργα του, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις τὰ ἀληθινὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Θερβάντες ἀπὸ τὰ φανταστικὰ τῶν ἡρώων του. Αἱ ἐπίπονοι ὅμως ἔρευναι τοῦ Σαρμιέντο, τοῦ Βικεντίου ντὲ Ρίος καὶ τοῦ Πελισὲ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, τοῦ Ναβαρὲτς Γαλιάρδο, Γουέρρα, Χάρτζενβους, Ἀσένσιο, Μοράν, Μπενζουμέα καὶ Μολὶν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἀπεκάλυψαν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ τοῖς ἀρχείοις ἀρκετὰ ἔγγραφα, ἐξ ὧν ἐβεβαιώθησαν τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς του. Καὶ πρῶτον εἶναι σήμερον ἐξηκριβωμένον, ὅτι ὁ Θερβάντες ἐγεννήθη ἐν Ἀλκαλὰ ντὲ Χεναρές. Ἦτο τὸ τέταρτον τέκνον τοῦ Ροδρίγου ντὲ Θερβάντες καὶ τῆς Ἐλεονώρας ντὲ Κορτίνος, οἱ δὲ γονεῖς του ἦσαν πτωχοί, ἀλλ' εὐγενοῦς καταγωγῆς. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν γενέτειραν πόλιν του καὶ ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἔδειξε μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ποίησιν. Ὁ ἴδιος μᾶς διηγεῖται, ὅτι νεώτατος ἀκόμη παρευρέθη εἰς μερικὰς παραστάσεις τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Λόπε ντὲ Ρουέντα (ἄγνωστον εἰς ποίαν πόλιν) καὶ ὅτι τοῦ ἐνετυπώθησαν καὶ ἀπεστήθισεν ἀμέσως ὁλόκληρα χωρία, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο εἰς τὴν μνήμην του, ὅταν ἀργότερον ἐνηλικιώθη. Εἷς ἐκ τῶν διδασκάλων του ὑπῆρξεν ὁ ἐκκλησιαστικὸς Χουὰν Λοπὲζ ντὲ Χόϋος, ὅστις ἐνδιεφέρθη πολὺ δι' αὐτόν. Κατὰ τὸ 1568 ὁ διδάσκαλος ἐδημοσίευσεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου τῆς Ἰσαβέλλας τοῦ Βαλουὰ συλλογὴν ποιημάτων εἰς τὴν λατινικήν, ἔργον τῶν μαθητῶν του, καὶ ὁ Θερβάντες μᾶς παρουσιάζεται μεταξὺ τῶν νέων συνεργατῶν μὲ ἕνα σονέττο του, τέσσαρα ρεντοντίλλια, ἕνα δίστιχο καὶ μίαν ἐλεγείαν εἰς τρίστιχα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ἑνὸς εἰκοσαετοῦς νέου δὲν διαφαίνεται τίποτε τὸ ἐνδεικτικὸν τοῦ μεγάλου πνεύματος τοῦ Θερβάντες. Πάντως ὁ Λοπὲζ ντὲ Χόϋος ἔμεινε κατηυχαριστημένος. Τὰ κατέταξε μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ὠνόμασε τὸν συγγραφέα φίλτατον καὶ πολυαγαπημένον ὀπαδόν του. Κατόπιν παρηκολούθησεν ἐπὶ δύο ἔτη μαθήματα εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Σαλαμάγκας. Ἐκ τῶν σπουδῶν του ἀπεκόμισε μερικὰ στοιχεῖα ἑλληνικῆς, ἀρκετὰς γνώσεις διὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, γνώσεις βαθυτέρας διὰ τοὺς συγγραφεῖς τῆς Καστίλης καὶ πρὸ πάντων μεγάλην κλίσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν. Μερικοὶ κριτικοὶ παραδέχονται ὅτι ἤδη εἶχε γράψει ἕνα βουκολικὸν ποίημα: «Λὰ Φιλένα», τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εὑρέθη. Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι εἶχε γράψει τὰ πρῶτα ᾄσματα τῆς «Γαλατείας».

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1569 εὑρίσκομεν τὸν Θερβάντες ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ καρδιναλίου Ἀκουαβίβα. Ποία ἦτο ἡ αἰτία τοῦ ταξιδίου του αὐτοῦ; Κατ' ἄλλους μὲν ὁ καρδινάλιος τὸν ἐγνώρισε διὰ πρώτην φοράν, ὅταν κατὰ τὸ 1568 εἶχε μεταβῇ ἀπεσταλμένος εἰς τὴν Ἱσπανίαν διὰ νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὸν βασιλέα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Δὸν Κάρλο, τὸν ἐξετίμησε καὶ τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Κατ' ἄλλους πάλιν ὁ Θερβάντες ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ ὑπηρέτης τοῦ καρδιναλίου, διότι εἶχε τραυματίσει εἰς τὴν Μαδρίτην τὸν Ἀντώνιο ντὲ Σιγκούρα καὶ κατεδιώκετο. Τέλος, ὁ Διάζος ντὲ Μπενζουμέα, ὑπολογίζων ὅτι ἡ βασιλικὴ διαταγὴ τῆς συλλήψεώς του χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1569, ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ καρδινάλιος εἶχεν ἤδη ἐπιστρέψει εἰς Ἰταλίαν, συμπεραίνει ὅτι ὁ Θερβάντες δὲν προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀκουαβίβα παρὰ μετὰ τὸν ἐκπατρισμόν του, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται εἰς τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον: Ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς

Digitized by Google

εἶχεν ἀγαπήσει τὴν δόνα Καταλίνα ντὲ Παλάθιος, τὴν ὁποίαν ἀργότερον ἐνυμφεύθη, καὶ φιλονικήσας μὲ κάποιον συγγενῆ της τὸν ἐτραυμάτισε. Ἀφοῦ περιεπλανήθη ἀνὰ τὴν Ἱσπανίαν, κατέφυγεν ἐν τέλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου καὶ κατετάχθη εἰς τὸν στρατόν, μαζὶ μὲ τὸν πρωτότοκον ἀδελφόν του Ροδρῖγον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Ἰταλία παρεσκευάζετο διὰ πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ νεαρὸς Ἱσπανὸς ὑπηρέτησεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Διέγο ντὲ Οὐρμπίνα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κολόννα, καὶ μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1570. Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ὅπου καὶ ἐπέρασε ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἀφοῦ ἐτελείωσαν αἱ προετοιμασίαι τῆς ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ δὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας, οἱ ἄνδρες τοῦ Διέγο ντὲ Οὐρμπίνα ἐπεβιβάσθησαν τῆς γαλέρας «Μαρκέζα» τοῦ Ζουὰν Ντόρια, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα ὁ Σάντο-Πιέτρο. Ὁ Θερβάντες ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἀπὸ τὴν Νεάπολιν τὴν 15ην Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1571 παρευρέθη εἰς τὴν περίφημον ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου. Ἦτο τότε βαρέως ἀσθενής. Οἱ συστρατιῶταί του προσεπάθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν. Ἀλλὰ αὐτὸς ἠρνήθη νὰ τοὺς ἀκούσῃ, ἐπολέμησεν ἀνδρείως καὶ δὴ εἰς τὴν ἐπικινδυνωδεστέραν θέσιν, καὶ ἐδέχθη τρία τραύματα, δύο εἰς τὸ στῆθος καὶ ἓν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τὸν ἔκαμε ν' ἀπολέσῃ τὴν χρῆσιν τῆς χειρός του διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του. Κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἀναρρώσεώς του ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρων φροντίδων καὶ περιποιήσεων κατὰ διαταγὴν τοῦ δὸν Χουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ, καὶ ὅταν ἐπανέκαμψεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ηὐξήθη ὁ μισθός του.

Εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1572 κατετάχθη εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ Λόπε ντὲ Φιγκουερόα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Ναυαρίνῳ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος μετέσχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ ἐναντίον τῆς Τύνιδος, καὶ προσέφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης, κατόπιν δὲ μετέβη νὰ παραχειμάσῃ εἰς τὴν Σαρδηνίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1574 ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Γένουαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν, καὶ κατόπιν εἰς τὴν ματαίαν ἀπόπειραν ὑπὲρ τῆς Γκουλέτ, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκουν οἱ Τοῦρκοι. Τέλος, τὴν 18ην Ἰουνίου 1575, ἔλαβεν ἄδειαν ἀπὸ τὸν δὸν Ζουὰν τὸν Αὐστριακόν. Ἡ ἐπιθυμία του ἦτο, ἔπειτα ἀπὸ τόσων ἐτῶν ἀπουσίαν καὶ τόσα ταξίδια καὶ περιπετείας, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ συστατικὰς ἐπιστολὰς τοῦ δὸν Κάρλου τῆς Ἀραγωνίας, ἀντιβασιλέως τῆς Σικελίας, καὶ τοῦ δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ πρὸς τὸν Φίλιππον Β' βασιλέα τῆς Ἱσπανίας, ἐπιστολὰς πλήρεις ἐπαίνων καὶ διὰ τῶν ὁποίων ὁ νικητὴς τῆς Ναυπάκτου συνίστα τὸν Θερβάντες ὡς ἀρχηγὸν ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῶν συγκροτουμένων τότε ἵνα ἀποσταλῶσιν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Θερβάντες ἐπεβιβάσθη ἐκ Νεαπόλεως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ροδρίγου ἐπὶ τῆς ἱσπανικῆς γαλέρας «Ἥλιος» (El Sol). Τὴν 26ην Σεπτεμβρίου 1575 ἡ γαλέρα αὐτὴ εὑρέθη ἐν μέσῳ μοίρας βερβερικῶν πλοίων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀρναοὺτ-Μαμί. Περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τριῶν μεγάλων ἐχθρικῶν πλοίων καὶ καταβληθεῖσα ὑπὸ τρομεροῦ πυρός, ἠναγκάσθη νὰ ὑποστείλῃ τὴν σημαίαν της ἔπειτα ἀπὸ ἡρωϊκὴν ἄμυναν καὶ ἅπαν τὸ πλήρωμά της καὶ οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῆς ὡδηγήθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ἀλγέριον.

Αἱ ἐπιστολαί, αἵτινες εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ Θερβάντες, ἔκαμαν τοὺς πειρατὰς νὰ πιστεύσουν ὅτι οὗτος ἀνήκει εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἥτις ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ σοβαρὸν ποσὸν λύτρων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, τοῦτο δὲ κατέστησε τὴν αἰχμαλωσίαν του μακροτέραν καὶ τὴν φύλαξίν του αὐστηροτέραν. Συνεννοηθεὶς μετά τινων συμπατριωτῶν του αἰχμαλώτων ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ μετ' αὐτῶν καὶ διὰ ξηρᾶς νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Ὀράν, ὅπου ὑπῆρχεν ἱσπανικὴ φρουρά. Ὁ Μαυριτανὸς ὅμως, ὅστις ἀνέλαβε νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγός, τοὺς ἐγκατέλιπε καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καὶ οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ Ἀλγέριον, ὅπου ἔκτοτε τοὺς ἐφρούρουν ἔτι αὐστηρότερον. Ὁ Θερβάντες καὶ ὁ ἀδελφός του κατώρθωσαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν οἰκογένειάν των περὶ τῆς θλιβερᾶς θέσεώς των. Ὁ πατὴρ των Ροδρῖγος ἐθυσίασεν ὅλην του τὴν περιουσίαν διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ παρὰ μόνον τὸν πρεσβύτερον υἱόν του, ὅστις ἀφέθη ἐλεύθερος τὸν Αὔγουστον τοῦ 1577. Ἀπό τινος ἄλλωστε χρόνου ὁ Μιγουὲλ εἰργάζετο νὰ ἐλευθερωθῇ μόνος. Εἰκοσὰς Χριστιανῶν σκλάβων, οἵτινες εἶχον κατορθώσει νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς κυρίους των, εἶχον καταφύγει εἰς ἓν σπήλαιον εὑρισκόμενον ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Καΐδ Χασάν. Ἐκεῖ παρέμενον κλεισμένοι ἐπὶ ἀρκετοὺς μῆνας, χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ κηπουροῦ, Χριστιανοῦ ἐπίσης δούλου, καὶ ἑνὸς ἐξωμότου Δαραδόρ, ὅστις ἤθελε νὰ γίνῃ ἐκ νέου Χριστιανὸς καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἱσπανίαν. Ὁ Θερβάντες ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος ταύτης. Ὅταν ὁ ἀδελφός του ἀνεχώρησεν εἰς Ἱσπανίαν, τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ ν' ἀποστείλῃ ἀπὸ τὴν Βαλένσιαν ἢ Μαγιόρκαν πλοῖον, ὅπερ θὰ προσήγγιζεν εἰς τὴν ἀκτήν, ἵνα παραλάβῃ ὁλόκληρον τὴν ὁμάδα. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1577, ὅταν ὁ Θερβάντες ἔκρινεν ὅτι προσήγγιζεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀφίξεως τοῦ πλοίου, ἐκρύβη καὶ οὗτος εἰς τὸ σπήλαιον μετὰ τῶν ἄλλων. Τὴν 28ην τοῦ ἰδίου μηνὸς τὸ πλοῖον ἔφθασε πλησίον τῆς ἀκτῆς καὶ παραμεῖναν εἰς ἀπόστασίν τινα, ἵνα μὴ ἀνακαλυφθῇ, ἀπέστειλε μίαν λέμβον, ἵνα παραλάβῃ αὐτούς. Οἱ Μαυριτανοὶ ὅμως, οἵτινες διήρχοντο ἐκεῖθεν, μολονότι ἦτο νύξ, τὴν ἀντελήφθησαν καὶ συνέλαβον τοὺς ἐπιβαίνοντας αὐτῆς. Τὴν ἑπομένην ὁ ἐξωμότης, βλέπων ὅτι ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχε καὶ ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ πασᾶ, τοῦ ἀπεκάλυψεν ὁλόκληρον τὸ σχέδιον καὶ ὡδήγησε τοὺς γενιτσάρους εἰς τὸ σπήλαιον, ὅπου συνέλαβον ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Ὁ Θερβάντες μετὰ μεγάλης αὐτοθυσίας ἐδήλωσεν, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ μόνος ἔνοχος, ὁ σχεδιάσας τὴν φυγὴν καὶ διεγείρας καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ δραπετεύσουν. Ὁδηγηθεὶς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως εἰς τὸ Ἀλγέριον, παρ' ὅλα τὰ βασανιστήρια καὶ τὰς ὕβρεις ἐπέμεινεν εἰς τὸν ἰσχυρισμόν του, χωρὶς νὰ καταδώσῃ κανένα ἐξ ἐκείνων, οἵτινες, χωρὶς νὰ λάβουν μέρος, εἶχον εὐνοήσει καὶ βοηθήσει τὸ σχέδιόν του. Ὁ πασᾶς τὸν ἔρριψεν εἰς τὰ κάτεργα καὶ πιθανῶς θὰ τὸν ἐφόνευεν, ὅπως ἐφόνευσε τὸν κηπουρόν, ἐὰν ἡ ἰδέα τοῦ κέρδους σοβαροῦ ποσοῦ λύτρων δὲν τὸν ἔκαμνε ν' ἀγοράσῃ αὐτὸν παρὰ τοῦ κυρίου του ἀντὶ 500 σκούδων.

Χουὰν ντὲ Χιουρεγουΐ: Αὐθεντικὴ προσωπογραφία τοῦ Θερβάντες.
[Ἀκαδημία τῆς Γλώσσης. Μαδρίτη.]

Ἐπὶ δύο ἀκόμη ἔτη ὁ Θερβάντες παρέμεινεν αἰχμάλωτος, κατὰ τὰ ὁποῖα δὶς ἐπεχείρησε νὰ δραπετεύσῃ. Τὴν πρώτην φορὰν διὰ τοῦ Ὀράν, ἀλλ' ὁ Μαυριτανὸς ὅστις ἐκόμιζε ἐπιστολάς του πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Ὀρὰν δὸν Μαρτῖνον τῆς Κόρδοβας συνελήφθη καὶ ἀπηγχονίσθη. Τὴν δευτέραν φορὰν διὰ λέμβου, ἀλλὰ κατεπροδόθη ὑπὸ τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Χουὰν Μπλάνκο ντὲ λὰ Πάθ, ὅστις ἐπὶ μακρὸν τὸν κατεδίωξε διὰ τοῦ μίσους του. Ὁ Θερβάντες ὑπεβλήθη εἰς βασανιστήρια, ἀλλὰ δὲν ἀπεκάλυψε τὰ ὀνόματα τῶν συνενόχων του καὶ διεσκέδασε μάλιστα ἐπιτηδείως τὰς ὑποψίας, αἵτινες ἠγέρθησαν κατ' αὐτῶν. Ἡ αἰχμαλωσία ὅμως ἐγένετο δι' αὐτὸν σκληροτέρα. Ἐρρίφθη εἰς ὑπόγειον φυλακήν, ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ πέντε μῆνας ἁλυσόδετος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔγραψε πρὸς τὸν Ματέο Βασκέζ, σύμβουλον τοῦ Φιλίππου Β', μακρὰν παρακλητικὴν ἐπιστολὴν εἰς στίχους, ἀνευρεθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μουνιὸθ ὑ Ρομέρο, ἐν ᾗ παριστᾷ τὴν ἀνάγκην τῆς καταστροφῆς τοῦ ἰσλαμισμοῦ. Καὶ ἡ οἰκογένειά του ὅμως ἔκαμε πᾶν τὸ δυνατὸν διὰ τὴν ἐξαγοράν του. Ὁ πατήρ του τὴν 17ην Μαρτίου 1578 συνέταξεν ἐπίσημον πρᾶξιν, ἐν ᾗ τέσσαρες μάρτυρες κατέθετον ὅ,τι ἐγνώριζον διὰ τὸν Μιγουὲλ Θερβάντες καὶ ἐπιστοποιοῦν τὴν πτωχείαν τῆς οἰκογενείας του, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ πᾶσαν τὴν περιουσίαν της διὰ τὴν ἐξαγορὰν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του. Ἐζήτησεν ἀκολούθως παρὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Σέσα νὰ καταθέσῃ εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τοῦ Θερβάντες. Οὗτος δ' ὄντως ἔκαμεν ἔκθεσιν περὶ στρατιωτικῆς ἐν Ἰταλίᾳ ὑπηρεσίας τοῦ Θερβάντες λίαν ἐπαινετικήν, καταλήγων ὅτι ἥρμοζε νὰ πράξῃ ὁ βασιλεὺς ὅ,τι δύναται διὰ τὴν ἐξαγοράν του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πατήρ του ἀπέθανε καὶ ἡ μήτηρ του μετὰ τῆς ἀδελφῆς του ἐσυνέχισαν τὰς ἐνεργείας, ἃς οὗτος εἶχεν ἀρχίσει. Τὴν 31 Ἰουλίου 1579 παρέδωσαν αὗται πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Εὐσπλαγχνίας 300 δουκᾶτα ὡς συνεισφοράν των διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Θερβάντες, καὶ τὴν 17 Ἰανουαρίου 1580 ταῖς ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ βασιλέως ἄδεια ἀποστολῆς ἐκ Βαλένσιας εἰς Ἀλγέριον ἐμπορευμάτων ἀξίας 2.000 δουκάτων μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως τὰ ἐκ τούτων κέρδη χρησιμοποιηθῶσι πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ Θερβάντες. Ὅταν ὅμως αἱ πτωχαὶ γυναῖκες ἠθέλησαν νὰ διαπραγματευθῶσι τὴν πώλησιν τῆς ἀδείας, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τιμὴν ἀνωτέραν τῶν 60 δουκάτων. Ἐν τούτοις οἱ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῆς Εὐσπλαγχνίας εἶχον ἀναχωρήσει καὶ ἔφθασαν εἰς Ἀλγέριον τὴν 29ην Μαΐου 1580. Αἱ διαπραγματεύσεις τῆς ἐξαγορᾶς τοῦ Θερβάντες παρετάθησαν ἐπὶ μακρόν, καθότι ὁ Χασὰν ἀπῄτει χίλια χρυσᾶ σκοῦδα, λέγων, ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ παρελάμβανε τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἤδη δὲ ὄντως ὁ Θερβάντες εὑρίσκετο ἁλυσόδετος ἐπὶ τῆς γαλέρας, ἥτις ἐπρόκειτο μετ' ὀλίγον ν' ἀποπλεύσῃ. Ὁ πατὴρ Ζίλ, ἀρχηγὸς τῶν μοναχῶν τῆς Ἀπολυτρώσεως, συνεκινήθη ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Θερβάντες καὶ ἐδανείσθη ποσὸν χρημάτων παρὰ τῶν ἐμπόρων. εἰς ἃ προσέθεσεν ἄλλα προερχόμενα ἐξ ἐλεημοσυνῶν καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξαγοράσῃ ἔναντι ποσοῦ 500 χρυσῶν ἱσπανικῶν σκούδων. Ὁ ἐν Ἀλγερίῳ ὅμως ἐχθρὸς τοῦ Θερβάντες δομινικανὸς μοναχὸς Μπλάσκο ντὲ λὰ Πάθ ἐξηκολούθησε καὶ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ τὸν καταδιώκῃ διὰ τῶν συκοφαντιῶν του. Ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι εἶναι κομμισσάριος τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ ἐζήτει ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον νὰ δικάσῃ τὸν ἀπελευθερωθέντα. Ὁ Θερβάντες, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν μηχανορραφιῶν τούτων, αἵτινες ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσι τὸ μέλλον του, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρὸς Ζὶλ νὰ κάμῃ ἔλεγχον τῆς διαγωγῆς του. Ἕνδεκα μάρτυρες ἐξητάσθησαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὑπὲρ τοῦ Θερβάντες. Τὸ χειρόγραφον, ἐν ᾧ ἀναφέρονται ταῦτα, περιλαμβάνει 30 σελίδας καὶ ἀνευρέθη εἰς τὸ ἀρχεῖον τῶν Ἰνδιῶν τῆς Σεβίλλης τῷ 1818, παρέχει δὲ ἐπὶ πλέον περιεργοτάτας λεπτομερείας διὰ τὰς περιπετείας καὶ συμφορὰς τοῦ Θερβάντες κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του, ἐνῷ συγχρόνως μᾶς δεικνύει τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τὴν ποταπότητα καὶ κακὴν πίστιν τοῦ διώκτου του. Ὁ Θερβάντες ἐπανελθὼν εἰς τὸν πτωχικόν του οἶκον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του, δὲν εὗρε τὴν ἀμοιβὴν ἧς ἦτο ἄξιος. Εἶχε λησμονηθῆ, ἴσως δὲ καὶ αἱ συκοφαντίαι τοῦ Μπλάνκο ντὲ λὰ Πάθ εἶχον ζημιώσει κατά τι τὴν φήμην του. Ὁ δὸν Ζουὰν ὁ Αὐστριακὸς δὲν ἔζη πλέον διὰ νὰ τὸν προστατεύσῃ. Ὁ Θερβάντες δὲν εἶχεν ἄλλον πόρον ζωῆς καὶ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον, ὡς ἔκαμεν ὁ ἀδελφός του Ροδρῖγος.

Ἐκ μιᾶς αἰτήσεως τοῦ ἰδίου, χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ 1590, μανθάνομεν ὅτι ὑπηρέτησεν εἰς τὸν πορτογαλικὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀζορῶν νήσων. Πιθανώτατα ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ παλαιόν του σύνταγμα, ὅπερ ἐπολέμησε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὑπὸ τὸν Λόπε ντὲ Φιγκουερόα. Εἶναι πιθανὸν ἐπίσης, ὅτι διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Λισσαβῶνι, καθότι ἐπανειλημμένως ἀναφέρει τὴν πόλιν ταύτην εἰς τὰ ἔργα του κατὰ τρόπον προδίδοντα εὐχαρίστους ἀναμνήσεις. Ἐκ τῶν σχέσεων ἃς εἶχε κατὰ τὴν ἐν Λισσαβῶνι διαμονήν του μετὰ Πορτογαλίδος κυρίας ἀπέκτησε, φαίνεται, νόθον κόρην, ἥτις ἀργότερον ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔργα του μὲ τὸ ὄνομα δόνα Ἰσαβέλλα ντὲ Σααβέδρα. Ἐν τῇ αὐτῇ αἰτήσει ἀναφέρει, ὅτι ἐπεφορτίσθη παρὰ τοῦ Φιλίππου Β' μὲ ἀποστολὴν εἰς τὸ Ὀρὰν καὶ Μοσταγγάνες. Ἀπὸ τοῦ 1583 ἐπανευρίσκομεν τὸν Θερβάντες ἐγκατεστημένον ἐν Μαδρίτῃ ἢ ἴσως ἐν Ἐσκιβίας, οὐχὶ μακρὰν τῆς Μαδρίτης. Συχνάζει παρὰ τῇ Καταλίνᾳ ντὲ Παλάθιος Σαλαζὰρ ὑ Βοθμεδιάνο, ἥτις εἶναι ἡ μήτηρ τῆς νόθου θυγατρός του. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἔρωτός του τούτου, ὅπως ὁ ἴδιος ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ εἰς τὸν πρόλογον, ἐπεράτωσε κατὰ τὸ 1583 καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν Μαδρίτῃ τῷ 1584 τὸ βουκολικόν του ποίημα «Γαλάτεια», ὅπερ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὰς προτιμήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Θερβάντες εἰσῆλθεν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων. Ὀλίγον μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς «Γαλατείας» του ἐνυμφεύθη τὴν δόνα Καταλίναν, ὡς φαίνεται δέ, παρὰ τὴν ἄρνησιν τῆς οἰκογενείας της. Αὐτὴ τοῦ ἔδωκε μικρὰν προῖκα ἐκ 500 δουκάτων, ἅτινα ὅμως τῷ κατεβλήθησαν μόλις μετὰ διετίαν. Ἐκ πράξεως συνταχθείσης τὴν 9 Αὐγούστου 1586 ἐνώπιον συμβολαιογράφου τῆς Ἐσκιβίας μανθάνομεν, ὅτι ἡ περιουσία τοῦ ζεύγους ἀνήρχετο κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον εἰς 1000 δουκᾶτα. Τὰ ἔτη 1583—1587 φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν τὰ εὐτυχέστερα τοῦ Θερβάντες. Διέμενε συνήθως ἐν Ἐσκιβίας, καὶ ἡ μικρὰ ἀπὸ τῆς Μαδρίτης ἀπόστασις τοῦ ἐπέτρεπε νὰ μεταβαίνῃ συχνὰ ἐκεῖ καὶ διατηρῇ σχέσεις μετὰ τῶν συγγραφέων Χουὰν ντὲ Μπάρρος, Πέδρο ντὲ Παδίλλια, Βικεντίου Ἐσπινέλ, Μαλδονάδο καὶ Χουὰν Ροῦφο. Κατὰ τὴν ἰδίαν ταύτην ἐποχὴν ἀνε-

Digitized by Google

βίβασεν ἐπὶ σκηνῆς δράματα εἴκοσιν ἕως τριάκοντα περίπου, ἅτινα εἶχον τοιαύτην ἐπιτυχίαν, ὥστε οἱ θίασοι διηγωνίζοντο ποῖος πρῶτος νὰ λάβῃ τὸ δικαίωμα τῆς παραστάσεώς των. Εἰς τὸν Θερβάντες ἀποδίδεται ὁ περιορισμὸς τῶν πράξεων τοῦ δράματος ἀπὸ πέντε εἰς τρεῖς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ἐν αὐταῖς τῶν ἀλληγορικῶν προσώπων. Τὰ ἔργα του: «Μεγάλη Τούρκισσα», «Ναυμαχία», «Ἱερουσαλήμ», «Ὁ Ἐρωτικὸς βωμός», «Ἡ μοναδικὴ καὶ παράξενη Ἀρσίνια», «Νουμάνθια» καὶ ἡ «Συνθήκη τοῦ Ἀργὲλ» ἔτυχον ἀρίστης ἀποδοχῆς παρὰ τοῦ κοινοῦ. Ὁ Μάτος Φρεγόσο εἰς χωρίον τοῦ δράματός του «Καταλανικὴ Πειρατεία» ἀναφέρει τὴν «Παράξενη Ἀρσίνια» ὡς ἓν τῶν περιφημοτέρων ἱσπανικῶν δραμάτων. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Θερβάντες, οὗτος ἐπροτίμα τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Σύγχυσις» ἔργον του. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Θερβάντες προσεκόμισε κέρδη, ἅτινα τοῦ ἐπέτρεπον ν' ἀφοσιωθῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐκυριάρχησε τοῦ θεάτρου ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα. Ὁ Θερβάντες ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ θέατρον καὶ ν' ἀναζητήσῃ ἄλλας πηγάς, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας του. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάγκη τὸν ὑπεχρέωσε ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Σεβίλλην, πόλιν ἥτις τότε ἦτο πλουσία ἐκ τοῦ ἐμπορίου της μετὰ τοῦ νέου κόσμου καὶ ἥτις, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, ἦτο «καταφύγιον τῶν πτωχῶν καὶ ἀτυχῶν». Προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Διέγου ντὲ Βαλδιβία, ἀλκάδου τῆς βασιλικῆς προνοίας, καὶ ἐπεφορτίσθη παρ' αὐτοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Ἐχίχα καὶ συλλέξῃ τὸν σῖτον, ὅστις ἦτο ἐναποθηκευμένος εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀποθήκας πρὸς χρῆσιν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἀποστολῆς του ταύτης προσέκοψεν εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἀφώρισαν αὐτόν. Τὴν 12ην Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους διωρίσθη βασιλικὸς κομμισσάριος, ἐπιφορτισμένος νὰ συγκεντρώσῃ ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἀνδαλουσίας τὰς ἀναγκαίας διὰ τὸν στόλον ζωοτροφίας, ἀξίωμα ὅπερ διετήρησεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν. Αἴτησίς του, ἣν ὑπέβαλε πρὸς τὸν βασιλέα τῷ 1590, ζητῶν νὰ διορισθῇ εἰς θέσιν τινὰ τῶν ἱσπανικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς, δὲν ἔγινε δεκτή. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς προμηθευτοῦ τῶν ζωοτροφιῶν ὁ Θερβάντες περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν νότιον Ἱσπανίαν, ἐπισκεφθεὶς ἀκόμη καὶ τὰ μικρότερα χωρία καὶ σπουδάζων τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων, ἀγροτῶν, βοσκῶν, ἀτσιγγάνων, ἁλιέων, πανδοχέων κλπ. Ὁ Ναβαρέττ πιστεύει, ὅτι ἡ διαμονὴ τοῦ Θερβάντες ἐν Ἀνδαλουσίᾳ ἐπηρέασεν αὐτὸν κατὰ τρόπον εὐτυχῆ καὶ ὅτι ἡ συναναστροφή του μετὰ τῶν Ἀνδαλουσίων, διασήμων διὰ τὴν ζωηρότητά των καὶ τὴν λεπτότητα τῆς φαντασίας των, συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἱκανοτήτων τοῦ συγγραφέως, τῆς χάριτος, τῆς λεπτῆς εἰρωνείας καὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ χρώματος. Δὲν ἔπαυσεν ἄλλως τε οὗτος νὰ καλλιεργῇ τὰ γράμματα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀσχολιῶν τῆς ἐργασίας του, ἥτις τόσον ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἓν ἔγγραφον, τελευταίως ἀνακαλυφθέν, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τῷ 1592 ὑπέγραψε συμφωνητικὸν μὲ τὸν διευθυντὴν ἑνὸς δραματικοῦ θιάσου, Ροδρῖγον Ὀσόριο, καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν 8 δράματα ἐπ' ἀμοιβῇ 50 δουκάτων δι' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Δὲν εἶναι γνωστὸν τί ἀπέγινε μὲ τὴν συμφωνίαν ταύτην. Γνωρίζομεν ὅμως ἐξ ἄλλου, ὅτι ὁ Θερβάντες εἶχε συνδεθῇ φιλικῶς μετά τινων ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Σεβίλλης. Ὁ Χουὰν ντὲ Χαουρεγουΐ ἐξετέλεσε τὴν προσωπογραφίαν του, ὁ δὲ Φραγκῖσκος Πατσέκο τὸν συμπεριέλαβεν εἰς μίαν συλλογὴν 160 ἐπιφανῶν προσώπων τῆς Σεβίλλης. Εἶναι ἀκόμη παραδεδεγμένον ὅτι ὑπῆρξε φίλος τοῦ Χερρέρα. Ποῖα ὅμως τῶν ἔργων του ἔγραψεν ἐν Σεβίλλῃ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιωθῇ, ἐκτὸς ἑνὸς σχολίου εἰς ρεντοντίλιαν (τετράστιχον μὲ ὀκτασυλλάβους στίχους), βραβευθέντος εἰς διαγωνισμὸν τῆς Σαραγόσσης τὴν 7ην Μαΐου 1595, καὶ δύο σοννέτων, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἀφορᾷ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ κόμητος τοῦ Ἔσσὲξ κατὰ τοῦ Κάδιξ (1596) καὶ τὸ ἕτερον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου Β' (1598), σατυρίζον τὰς ἀποδοθείσας εἰς αὐτὸν ἐν Σεβίλλῃ τιμάς. Ὁ Θερβάντες ἐθεώρει τὸ τελευταῖον τοῦτο σοννέτο ὡς τὸ καλύτερον ποίημά του. Εἶναι ἐπίσης σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἔγραψεν ἐν Σεβίλλῃ τὰ διηγήματα «Tia fingida», «El celoso Extiemeno», «Rinconete y Cortadilla», ἅτινα ἐκυκλοφόρησαν ἀρχικῶς ἐν χειρογράφῳ, τῷ δὲ 1506 συμπεριελήφθησαν εἰς συλλογὴν διηγημάτων ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Πόρρας εἰδικῶς χάριν τῆς διασκεδάσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γουεάρα κατὰ τὴν διαμονήν του ἐν τῷ θερινῷ ἀνακτόρῳ του. Ἐπίσης ὑποτίθεται, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκουν τὰ διηγήματά του «Curioso Impertinente» καὶ ἡ «Ἱσπανὶς Ἐγγλέζα» (La Espanola Inglesa), ἅτινα ἔχουν ὡς θέματα γεγονότα πραγματικά, λαβόντα χώραν τότε ἐν Ἀνδαλουσίᾳ. Τέλος συγγραφεῖς τινες παραδέχονται, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῆς ἐν Σεβίλλῃ παραμονῆς του συνέλαβε καὶ τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς συγγραφῆς τοῦ ἀριστουργήματος του «Δὸν Κιχώτης».

Ὁ Θερβάντες δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχὴς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του ἐν Ἀνδαλουσίᾳ. Ἡ ἀμοιβὴ τῆς θέσεως τοῦ βασιλικοῦ φροντιστοῦ, ἣν εἶχεν, ἦτο ἐλαχίστη (ἐξ ἑνὸς ἐγγράφου φαίνεται ὅτι αὕτη ἦτο 16 ρεάλια ἡμερησίως). Ἐπὶ πλέον τις ἔμπορος, εἰς ὃν ὁ Θερβάντες ἐνεπιστεύθη ποσὸν 2,000 ρεαλίων, ἵνα τὰ παραδώσῃ εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μαδρίτης, ἐπτώχευσε καὶ ὁ Θερβάντες εὑρεθεὶς ἀκάλυπτος διὰ τὸ ποσὸν τοῦτο ἐφυλακίσθη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ποσὸν ἦτο μικρὸν καὶ ἡ ἀκεραιότης τοῦ χαρακτῆρός του βεβαία, ἀπεφυλακίσθη ταχέως καὶ ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὰ καθήκοντά του. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1603, ὡς ἀποδεικνύουν αὐθεντικὰ ἔγγραφα, ὁ Θερβάντες ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τῆς ὁποίας ἐπὶ τόσον διάστημα εἶχεν ἀποχωρισθῆ. Ἐγκατεστάθη ἐν Βαλλαδολίδῳ, ὅπου παρεπεδήμει ἡ βασιλικὴ αὐλή, ἐλπίζων ἀναμφιβόλως νὰ ἴδῃ ἀμοιβομένας τὰς παλαιὰς ὑπηρεσίας του καὶ εὕρῃ περιβάλλον εὐνοϊκὸν διὰ τὴν φιλολογικὴν παραγωγήν του. Ἀλλ' οἱ χρόνοι δὲν ἦσαν ποσῶς εὐνοϊκοί. Εἰς τὴν ἀρχὴν εὑρίσκοντο νέα πρόσωπα, ἅτινα ὀλίγον ἐγνώριζον διὰ τὰς παλαιὰς του ὑπηρεσίας. Ἡ θλιβερὰ βασιλεία τοῦ εὐνοουμένου δουκὸς τοῦ Λέρμε ἦτο εἰς τὸ κορύφωμά της καὶ ἡ φιλολογία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶχε περιπέσει εἰς περιφρόνησιν. Λέγεται ὅτι ὁ δοὺξ τοῦ Λέρμε ἐδέχθη κακῶς μίαν αἴτησιν τοῦ Θερβάντες καὶ μάλιστα μετεχειρίσθη σκληρῶς τὸν συγγραφέα. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἔκτοτε ὁ Θερβάντες ἔζησεν ἐν πτωχείᾳ. Ἡ ἀδελφή του Ἀνδρέα ἠσχολεῖτο τῷ 1603 εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν καὶ τὸ σιδέρωμα τῶν ἐνδυμάτων τοῦ μαρκησίου τῆς Βιλλαφράγκας καὶ ἀνευρέθησαν μερικοὶ λογαριασμοί της γραμμένοι διὰ χειρὸς τοῦ Θερβάντες. Προσεπάθει μὲ τὴν φιλολογικήν του ἐργασίαν νὰ συντηρήσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἥτις ἀπηρτίζετο, ἐκτὸς τοῦ ἰδίου καὶ τῆς συζύγου του, ἀπὸ τὰς δύο ἀδελφάς του, μίαν ἀνεψιάν του 28 ἐτῶν καὶ τὴν νόθον θυγατέρα του δόνα Ἰσαβέλλα ντὲ Σααβέδρα. Ἐν τούτοις ἡ περίοδος αὕτη, ἥτις ἦτο ἡ δυστυχεστέρα τοῦ βίου του, ὑπῆρξε παραγωγικὴ φιλολογικῶς. Ἔγραψε πλεῖστα διηγήματα καὶ ἐπεράτωσε πλεῖστα ἔργα του, ἅτινα ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἀρχίσει καὶ ἰδίως τὸ πρῶτον μέρος τοῦ «Δὸν Κιχώτου». Ὅπως ὤφειλε νὰ κάμῃ κάθε συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς του, ἀνεζήτησεν ἕνα προστάτην καὶ ἀφιέρωσε τὸ τελευταῖον του τοῦτο ἔργον εἰς τὸν δὸν Ἀλόνσον Λοπὲς ντὲ Θουνίγα ὑ Σοτομαγιόρ, ἕβδομον δοῦκα τοῦ Μπεχάρ, πρόσωπον γνωστὸν διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ βιβλία καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Κατά τινα παράδοσιν, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Βικεντίου ντὲ Λὸς Ρίος, ὁ Θερβάντες φοβούμενος ὅτι ἡ παρῳδία τῶν ἱπποτικῶν ἠθῶν, ἥτις ἀποτελεῖ θέμα τοῦ «Δὸν Κιχώτου», ἤθελε ξενίσει τὰ πρόσωπα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἐζήτησε νὰ θέσῃ τὸ ἔργον του ὑπὸ τὴν προστασίαν προσώπου ἐπισήμου, ὡς ὁ δοὺξ τοῦ Μπεχάρ. Οὗτος ὅμως, γνωρίζων τὸ θέμα τοῦ «Δὸν Κιχώτου», ἠρνεῖτο ν' ἀποδεχθῇ τὴν εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσιν του. Ὑπείκων ὅμως εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τοῦ Θερβάντες, ἀπεφάσισε νὰ ἀναγνώσῃ μερικὰ κεφάλαιά του ἐνώπιον κύκλου φίλων του, οὓς εἶχε καλέσει ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἦτο νὰ γοητευθοῦν τόσον οἱ φίλοι του καὶ ὁ ἴδιος, ὥστε ἀσμένως ἀπεδέχθη τὴν εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσιν τοῦ ἔργου. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ «Δὸν Κιχώτου» ἦτο ἕτοιμον τελείως κατὰ τὸ ἔτος 1604 καὶ τὴν 24ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ βασιλεὺς ἔδωκε τὴν ἄδειαν τῆς ἐκτυπώσεώς του. Ἐνεφανίσθη ἐν Μαδρίτῃ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον τοῦ Χουὰν ντὲ λὰ Κουέστα, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1605 εἰς 4ον σχῆμα ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ ἐπινοητικὸς Ἰδαλγὸς Δὸν Κιχώτης» (El Ingenioso Hidalgo Don Quichotte). Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξε μεγίστη, ὥστε μετὰ τέσσαρας μῆνας ἐνεφανίσθη εἰς τὸ ἴδιον βιβλιοπωλεῖον τοῦ Χουὰν ντὲ Κουέστα νέα ἔκδοσις τοῦ ἔργου, ἑτέρα ἐν Λισσαβῶνι τὸν Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον τοῦ 1605, ἑτέρα ἐν Βαλεντία τὸν Ἰούλιον τοῦ ἰδίου ἔτους καὶ πλεῖσται ἄλλαι μετά τινα χρόνον. Τὸ περιεργότερον ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι ὁ «Δὸν Κιχώτης» ἦτο γνωστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων πρὸ τῆς ἐκδόσεώς του. Ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα εἰς ἐπιστολήν του γραφεῖσαν τῷ 1604 ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ τὸ κατηγορεῖ ἐκ ζηλοφθονίας. Ὁ Ἀνδρέας Ρερὲθ ντὲ Λεὸν γράφων ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Δὸν Κιχώτου» τὸ ἔργον του «Πικάρα Χουστίνα» λέγει, ὅτι ἡ ἡρωΐς του εἶναι περιφημοτέρα τῶν ὀνομαστοτέρων ἔργων τῆς ἐποχῆς, ἀκόμη καὶ τοῦ Δὸν Κιχώτου. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁ Θερβάντες κατὰ τὸ ταξίδιόν του εἰς Σεβίλλην κατὰ τὸ ἔτος 1604 ἀνέγνωσε μερικὰ χωρία τοῦ βιβλίου του εἰς φίλους τού τινας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου του ἐκαλυτέρευσε κάπως τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ Θερβάντες, ὃν συναντῶμεν ἐν Βαλλαδολίδῳ διάγοντα ἐν ποιᾷ τινι εὐπορίᾳ μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1605. Ἐπεφορτίσθη μάλιστα ὑπὸ τῆς αὐλῆς νὰ περιγράψῃ τὰς ἑορτὰς καὶ τελετάς, αἵτινες ἔλαβον χώραν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς βαπτίσεως τοῦ Φιλίππου Δ'. Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἑορτῶν τούτων, ἥτις ἐδημοσιεύθη, ἀναγνωρίζεται τὸ ὕφος τοῦ μεγάλου συγγραφέως, ἀλλὰ δὲν εὑρίσκεται ἐν αὐτῷ, λόγῳ τοῦ θέματος, ἡ θαυμασία φαντασία του. Ἡ ἐπιτυχία του ὅμως αὕτη, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἐγέννησε ζηλοφθονίαν ἐναντίον τοῦ Θερβάντες καὶ τοῦ ἐδημιούργησεν ἐχθρούς. Ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα, μολονότι τινὲς τὸ ἀρνοῦνται, φαίνεται ὅτι ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τούτων. Ἀποτέλεσμα τῆς ζηλοφθονίας ὑπῆρξε πόλεμος μὲ σοννέτα, ἐπιγράμματα καὶ εἰρωνικὰ πειράγματα, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Θερβάντες, χάρις εἰς τὸ λεπτὸν γοῦστόν του, τὴν μετρικήν του εὐκολίαν καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν του, ἐξῆλθε νικητής. Ἀτυχὲς ὅμως ἐπεισόδιον ἐπελθὸν διετάραξεν ἐκ νέου τὴν ἡσυχίαν τοῦ Θερβάντες. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 27ης Ἰουνίου 1605, δύο ἱππόται ἐμονομάχησαν ἐπὶ τῆς ξυλίνης γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Ἐσκίβα ἐν Βαλλαβολίδῳ. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν βαρέως τραυματισθεὶς καὶ ζητῶν βοήθειαν, ἐπροχώρησε καὶ ἔπεσεν ἔμπροσθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατῴκει ὁ Θερβάντες. Οὗτος καὶ ὁ υἱὸς τῆς δόνας Λουΐζας χήρας τοῦ Γκαριμπαί, ὅστις κατῴκει εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν, σπεύσαντες, μετέφερον εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς δόνας Λουΐζας τὸν τραυματίαν καὶ τοῦ προσέφερον τὰς πρώτας βοηθείας. Τὴν ἐπομένην ὅμως ὁ ἱππότης ὑπέκυψεν εἰς τὰ τραύματά του. Ἡ δικαιοσύνη, πληροφορηθεῖσα τὸ γεγονὸς καὶ εὑρίσκουσα μυστηριώδη τὸν θάνατον, ἤρχισε τὰς ἐνεργείας της διὰ τῆς φυλακίσεως τοῦ Θερβάντες καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του. Οὐδέποτε ἐχύθη φῶς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, μερικοὶ δὲ χρονογράφοι διατείνονται, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἵνα μὴ διασυρθῇ ἡ σύζυγος ἀνωτέρου ἀξιωματούχου, ἥτις διὰ τῆς φιλαρεσκείας της ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς μονομαχίας ταύτης. Μετ' ὀλίγον ὁ Θερβάντες καὶ ἡ οἰκογένειά του ἀπεφυλακίσθησαν. Τῷ 1608 ὁ Θερβάντες εὑρίσκεται εἰς τὴν Μαδρίτην, ἐπιβλέπων προσωπικῶς τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ «Δὸν Κιχώτου». Διὰ τὸν λόγον τῆς προσωπικῆς ἐπιβλέψεώς του, ἡ ἔκδοσις αὕτη θεωρεῖται ἡ αὐθεντικωτέρα. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην ὁ Θερβάντες διῆγε ζωὴν λίαν περιωρισμένην καὶ διώρθωνε παλαιά του ἔργα ἵνα τὰ δημοσιεύσῃ ἢ ἔγραφε διηγήματα. Ἀηδιασμένος ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὴν πάλην τῆς ζωῆς, ἐγένετο μέλος διαφόρων θρησκευτικῶν ὀργανώσεων καὶ ἰδίως τῆς «Ἁγίας Μεταλήψεως». Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἤλπισε νὰ τῷ ἀναγνωρισθοῦν αἱ ὑπηρεσίαι του, καθότι ὁ εὐνοούμενος τῆς ἡμέρας κόμις τοῦ Λέμος, ὅστις εἶχε φήμην ἀληθοῦς Μαικήνα τῶν γραμμάτων, διωρίσθη ἀντιβασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἀδελφοὺς Ἀργενούλα, φίλους τοῦ Θερβάντες, εἰς οὓς ἔδωκε σημαντικὰς θέσεις καὶ οἵτινες εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ τὸν ἐνθυμηθοῦν καὶ παρακαλέσουν τὸν ἀντιβασιλέα νὰ τὸν συστήσῃ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μαδρίτης, ἀφοῦ λόγῳ τῆς ἡλικίας του δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς Νεάπολιν. Πλὴν αἱ ἐλπίδες του ὑπῆρξαν φροῦδαι, διότι ἐλησμονήθη μετ' ὀλίγον. Τῷ 1613 ἐδημοσίευσε συλλογὴν διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρωτότυπα διηγήματα» (Novelas Ejemplares) μὲ ἀφιέρωσιν πρὸς τὸν κόμιτα τοῦ Λέμος.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν διηγημάτων τούτων ὑπῆρξε μεγάλη, ἀλλ' ηὔξησε τὸν ἐναντίον του φθόνον χωρὶς νὰ βελτιώσῃ αἰσθητῶς τὴν οἰκονομικήν του θέσιν. Παρὰ τὸ προκεχωρηκὸς τῆς ἡλικίας του ἡ παραγωγή του ἦτο μεγάλη. Παρεσκεύαζε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ «Δὸν Κιχώτου», ἐνῷ συγχρόνως ἐδημοσίευε τῷ 1614 ποίημα, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ Καίσαρος Καποράλι, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταξίδιον εἰς τὸν Παρνασσὸν» (Viaje al Parnaso). Εἰς τὸ ποίημά του τοῦτο διεξήρχετο τὸ ἔργον ὅλων τῶν Ἱσπανῶν ποιητῶν, ποιούμενος πρὸς αὐτοὺς ἐπαίνους, οἵτινες δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ἢ ὡς εἰρωνεῖαι ἢ ὡς προσπάθειαι κολακείας. Τῷ 1615 ἐδημοσίευσεν ἐν Βαλλαδολίδῳ συλλογὴν ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὀκτὼ δράματα καὶ ὀκτὼ σκηναὶ διαλειμμάτων οὐδέποτε παρασταθεῖσαι ἀπὸ σκηνῆς» (Ocho comedias y ocho entremeses nuevos nunce representados). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Θερβάντες ἐδοκίμασε καὶ νέαν συμφοράν, φιλολογικὴν τὴν φορὰν ταύτην. Ἀπὸ τοῦ 1604 εἶχεν ἀναγγείλει τὸ δεύτερον μέρος τοῦ «Δὸν Κιχώτου» καὶ ἀπὸ τοῦ 1614 ἤρχισε συγγράφων τοῦτο. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ 1614 ἐδημοσιεύθη ἐν Ταραγῶνι βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Δεύτερος τόμος τοῦ ἐφευρετικοῦ ἰδαλγοῦ Δὸν Κιχώτου τῆς Μάντσας, περιέχων τὴν τρίτην ἔξοδόν του, ἥτις εἶναι τὸ πέμπτον μέρος τῶν περιπετειῶν του, ὑπὸ τοῦ π[illegible] Ἀβελιανέδα, γεννήτορος Ἀλόνσου Φερνανδὲς ντὲ Ἀβελιανέδα, κιούχου Ἀλόνσου Φερνανδὲς ντὲ Ἀβελιανέδα, γεννηθέντος ἐν τῇ πόλει Τορντεσίλιας». Ἦτο φανερὸν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ λογοκλοπίας ἰδιομόρφου. Ὁ λογοκλόπος (ὅστις φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε μερικὰς ἐκ τῶν περιπετειῶν ἃς ὁ Θερβάντες ἐπεφύλασσεν εἰς τὸν ἥρωά του) ὕβριζεν αὐθαδῶς ἐν τῷ προλόγῳ τὸν Θερβάντες, ἀποκαλῶν αὐτὸν κλέπτην, φθονερόν, φλύαρον, ἀπόφοιτον τῶν φυλακῶν κ.λ.π. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἦτο ἀναμφιβόλως ἐχθροῦ τινος, ὅστις εἶχε καὶ τὴν δειλίαν νὰ κρύπτεται ὑπὸ ψευδώνυμον. Κατά τινας, οὗτος ἦτο ὁ εἷς τῶν ἀδελφῶν Ἀργκενσόλα ἢ ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα, κατ' ἄλλους

Digitized by Google

ὁ Μπλάνκο ντὲ λα Πάθ, ὁ ἐν Ἀλγερίῳ διώκτης του ἢ ὁ συνάδελφός του Ἀνδρέας Περέζ, κατὰ τρίτην δὲ ἔκδοχὴν ὁ ἀδελφὸς Ἀλιάγα, ἐξομολογητὴς τοῦ βασιλέως. Αἱ τελευταῖαι δύο γνῶμαι εἶναι αἱ πλέον ἀληθοφανεῖς.

Ὁ Θερβάντες ἐπέσπευσε τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ δευτέρου μέρους, ὅπερ ἐδημοσιεύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου 1615 καὶ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν κόμιτα ντὲ Λέμος. Εἰς τὴν ἀφιέρωσιν ὑπέσχετο ὅτι ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν θὰ ἐτελείωνεν ἔργον ἀνώτερον τοῦ «Δὸν Κιχώτου» ὑπὸ τὸν τίτλον: «Περσιλὲς ὁ Σιγισμούνδα» Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τούτου ὁ Θερβάντες ἀπέθανεν (26 Ἀπριλίου 1616).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Mayans y Siscar*, Vida de Miguel de Cervantes Saavedra (London 1737). — *Vicente de Los Rios*, Vida de Cervantes (1780) (ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον τόμον τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Θερβάντες ὑπὸ τῆς ἱσπανικῆς Ἀκαδημίας, ἥτις εἶναι ἡ μόνη πλήρης ἔκδοσις αὐτῶν). — *J. A. Pellicer*, Vida de Miguel de Cervantes (1797). — *J. De Navarette*, Vida de Miguel de Cervantes Saavedra (Μαδρίτη 1819). — *Roscoe*, Life and Writings of Miguel de Cervantes Saavedra (Λονδῖνον 1839). — *Diego de Clemencin*, El ingenioso hidalgo Don Quichote de la Mancha comentado (Μαδρίτη 1833—1839· ἓξ τομοι). — *J. Moran*, Vida de Cervantes (ἀποτελοῦσα πρόλογον τῆς ὑπερόχου ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Θερβάντες ὑπὸ τῆς ἱσπανικῆς Ἀκαδημίας τῷ 1862). — *J. Valera*, Sobre el Quijote (Μαδρίτη 1864). — *C. Aribau*, Vida de Cervantes. — *C. A de la Barrera*, Nuevas Investigationes acerca de la Vida y Obras de Cervantes. — *J. M. Asensio y Toledo*, Nuevos documentos para illustrar la vida de Miguel de Cervantes Saavedra (Σεβίλλη 1864). — *A. de Castro*, Varias obras ineditas de Cervantes, Sacadas de codices de Biblioteca Colombina, con nuevas illustraciones sobre la vida del autor y el Don Quijote (Μαδρίτη 1874). — *Merry y Colom*, Ensayo critico sobre la Novelas ejemplares (Σεβίλλη 1877). — *P. Merimée*, La vie et l'œuvre de Cervantes (ἐν «Revue de deux Mondes» 15 Δεκεμβρίου 1877). — *Diaz de Benjumea*, La verdad sobre Don Quijote, novissima historia critica de la vida de Cervantes (Μαδρίτη 1878). — Δον Κιχώτης ὁ Μαγκήσιο, μετάφρ. *Ἰ. Σκυλίτση* (Ἀθῆναι 1894). — Αἱ περιπέτειαι τοῦ Δον Κιχώτου, παιδικὸν διήγημα Δὸν Κιχώτης, μετάφρ. *Καρθαίου* (Ἀθῆναι 1920). — *Κ. Καιροφύλα*, Ὁ Θερβάντες εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἀθῆναι 1927). — Δὸν Κιχώτης, ἀνώνυμος μετάφρασις (Ἀθῆναι 1912). — Δὸν Κιχώτης, παιδικὴ διασκευὴ τῆς «Διαπλάσεως τῶν παίδων» ἐκδοθεῖσα καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος.

Ν. Ι. Θ.

Θερβέρα (Cervera) *[Γεωγρ.]*. Πόλις ὠχυρωμένη τῆς Ἱσπανίας, ἐν Καταλωνίᾳ καὶ τῷ νομῷ τοῦ Λέριντα, παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Σιέρα ντὲ Ἀλμενάρ. Ἀπέχει 75 χλμ. ἀπὸ τῆς Βαρκελώνης, μεθ' ἧς συνδέεται σιδηροδρομικῶς. Εἶναι πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου διαμερίσματος καὶ ἔχει 5 000 κατ. Ἔχει ἐργοστάσια τσιμέντου, ἀσβέστου καὶ ἀμύλου. Εἶχεν ἄλλοτε καὶ ὀνομαστὸν πανεπιστήμιον, ἱδρυθὲν τῷ 1717 καὶ καταργηθὲν τῷ 1841.

— **Θερβέρα ντὲλ Ρίο Ἀλάμα** (Cervera del Rio Alhama) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, ἐν Καστίλῃ καὶ τῷ νομῷ Λογκρόνιο, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀλάμα. Κάτοικοι 6000. Κεῖται ἐπὶ εὐφόρου πεδιάδος καὶ παράγει δημητριακά, λαχανικά, ὀπώρας καὶ ἰδίως ὀνομαστοὺς οἴνους. Ἔχει ὀνομαστὰς καὶ λίαν συχναζομένας θερμοπηγὰς θειούχους, φωσφορούχους καὶ ἰωδιούχους καὶ ἐρείπια παλαιοῦ πύργου.

Μ. Δ. Β.

Θερβέρα ὑ Τοπέτε (Cervera y Topete), **Πασκουάλε**. Ἱσπανὸς ναύαρχος γεννηθεὶς ἐν Ἀνδαλουσίᾳ τῷ 1839 καὶ θανὼν ἐν Κάδιξ τῷ 1909. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας καταταχθεὶς εἰς τὸ ναυτικὸν διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ ναυτικὴν του ἱκανότητα. Ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ καὶ Φιλιππίναις πολέμους τῆς Ἱσπανίας, καὶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ναυσταθμου Καράκα παρὰ τὸ Κάδιξ. Τῷ 1892 ὡς πλοίαρχος ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Τῷ 1898, κατὰ τὸν ἱσπανο-αμερικανικὸν πόλεμον, εἶχε τὸν βαθμὸν ὑποναυάρχου καὶ ἐτοποθετήθη ὡς ἀρχηγὸς τοῦ εἰς Κούβαν ἀποσταλέντος στόλου.

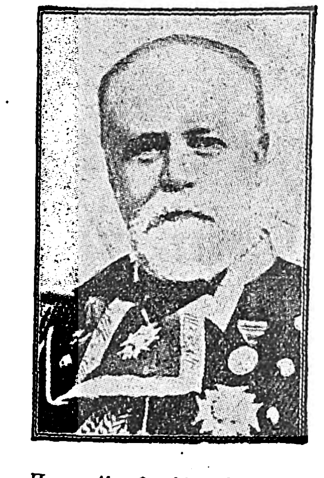

Πασκουάλε Θερβέρα ὑ Τοπέτε.

Γενναιότατος καὶ παροιμιώδους εὐθύτητος, ἐνέπνεε μέγαν σεβασμὸν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς πάντας, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους του, οὐδεὶς δὲ περισσότερον τούτου ἠγωνίσθη, ὅπως πείσῃ τὴν ἱσπανικὴν κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ἔγκαιρον πρόνοιαν πρὸς ἀνασύνταξιν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας, αἵτινες εἶχον περιέλθει εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν ἀπό τε ἀπόψεως ὑλικοῦ καὶ ἀπὸ προσωπικοῦ, τὸν κατηγοροῦσι δὲ διότι ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην ἐκτελέσεως σχεδίων, ἅτινα ἐκ τῶν προτέρων ἐγνώριζεν ὅς μέλλοντα ν' ἀποτύχωσι, παρὰ τὸ παγκοσμίως γενόμενον δεκτὸν δόγμα τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, καθ' ὃ «πᾶς ἀρχηγὸς στρατιωτικῆς ἢ ναυτικῆς δυνάμεως, ὅστις ἀναλαμβάνει σχέδιον ὅπερ ἐκ τῶν προτέρων θεωρεῖ ὡς κακὸν ἢ καταστρεπτικόν, εἶναι ἔνοχος» (Correspond. XXIX, p. 328—330). Ἀποπειραθεὶς ὁ Θερβέρα τολμηρὰν ἔξοδον ἐκ Σαντιάγου (3 Ἰουλίου 1898), ὅπως διαφύγῃ εἰς Ἀβάναν, κατόπιν διαταγῆς τῆς ἱσπανικῆς κυβερνήσεως, ἐναυμάχησε πρὸς τὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου W. T. Sampson στόλον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Παρὰ τὴν γενναιότητά των οἱ Ἱσπανοὶ ἡττήθησαν κατὰ κράτος, πάντων τῶν πλοίων βυθισθέντων ἢ πυρποληθέντων, ὡς ἐκ τῆς πλημμελεστάτης ἐκπαιδεύσεώς των, τοῦ ἀνοργανώτου αὐτῶν καὶ τοῦ κατὰ πολὺ ὑποδεεστέρου καὶ πεπαλαιωμένου ὑλικοῦ των. Ὁ Θερβέρα γενναίως ἀγωνισθεὶς ἐτραυματίσθη καὶ ᾐχμαλωτίσθη.

Γ. Ν. Ν.

Θερ(ε)ιανός. Ἐπίθετον οἰκογενείας ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Ζακύνθου, ἀπαντῶσα λήγοντος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Τῆς οἰκογενείας ταύτης διεκρίθησαν οἱ: —1) ***Νικόλαος***, ἱερεὺς μουσικολογιώτατος (1713). —2) ***Κωνσταντῖνος***, ἱερεὺς μουσικώτατος (1777). —3) ***Εὐστάθιος***, υἱὸς Δημητρίου, ἀρχιδιάκονος καὶ πρωτοψάλτης τῆς μητροπόλεως Ζακύνθου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ ἐκινεῖτο εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς κρητικῆς τοιαύτης, ἀλλ' ἀπεδήμησεν εἰς Τεργέστην, ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου παραμείνας ἐπὶ τριακονταετίαν. Ἀπέθανεν ἐκεῖ τῇ 13 Φεβρουαρίου 1881. Ἐτόνισε διάφορα ᾄσματα καὶ ἐξέδωκεν ἔργον «Περὶ τῆς Μουσικῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς» (Τεργέστη 1876 εἰς 8ον), ἐπαινεθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ruelle ἐν τῇ Παρισινῇ XIV siècle (ἀρ. 1559) (βλ. «Πανδώρα» τόμ. Ζ' φύλ. 162).

— **Θερειανός, *Διονύσιος***. Ἕλλην φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1834 καὶ ἀποθανὼν ἐν Τεργέστῃ τῷ 1897. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῇ πατρίδι του γυμνασιακῶν σπουδῶν ἐγκατεστάθη τῷ 1850 μετὰ τοῦ πατρός του, ἀρχιμανδρίτου Εὐσταθίου Θερειανοῦ, εἰς Τεργέστην. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Λειψίαν, ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τῆς ὁποίας ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ὢν δ' ἐπὶ πλέον φιλομαθέστατος, ηὔρυνε τὰς μελέτας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἄλλων μαθήσεων. Λόγῳ τῆς πολυμαθείας του καὶ τῆς ἀρτίας ἐπιστημονικῆς του παιδεύσεως προσελήφθη τῷ 1855 ὑπὸ τοῦ Ἰσιδ. Σκυλίτση ὡς συνεργάτης ἐν τῇ συντάξει τῆς Τεργεσταίας «Νέας Ἡμέρας». Τῷ 1861 ἤρξατο ἐκδίδων μετὰ τοῦ Θεαγένους Λιβαδᾶ τὴν ἑβδομαδιαίαν φιλολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιθεώρησιν «Κλειώ». Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐφημερίδας ταύτας ἐδημοσίευσε πλῆθος ἄρθρων πάσης φύσεως καὶ ἐπιφυλλίδας φιλολογικάς, φιλοσοφικάς, ἱστορικὰς κτλ. διακρινομένας διὰ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, τὴν εὐθυκρισίαν καὶ τὸν ἐπιτυχῆ χειρισμὸν τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς. Ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τῷ ἐπροτάθη ἡ ἕδρα καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὁ Θερειανὸς ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν ταύτην. Μετὰ τὸν θάνατόν του κατέλιπε τὴν πολύτιμον ἐξ 7118 τόμων βιβλιοθήκην του εἰς τὴν δημοτικὴν βιβλιοθήκην Τεργέστης. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ ἑξῆς: «Φιλολογικαὶ ὑποτυπώσεις» (Τεργέστη 1885), «Ἀδαμάντιος Κοραῆς» (τόμ. α' 1889, β' καὶ γ' 1890), «Διάγραμμα στωϊκῆς φιλοσοφίας» (1892).

—Π.

Θερεινά *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία δοθεῖσα ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ραιδεστοῦ τῆς ἀνατολικῆς Θράκης χωρίον *Γιαζηλῆ* (βλ. λ.).

θέρετρον (τό)· τόπος κατάλληλος πρὸς διαμονὴν κατὰ τὸ θέρος, θερινὴ διαμονή.

θεριακή (ἡ)· ἀναισθητικὴ ἀλοιφή, ἡ ἐν τῇ φαρμακοποιίᾳ *θηριακή* (βλ. λ.).

Θεριακίσι(ον) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Βαλμάδας τῆς ἐπαρχίας Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας. Κάτ. (1928) 191.

— **Θεριακίσι(ον)** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἠπείρου εἰς τετράωρον ἀπόστασιν νοτίως τῶν Ἰωαννίνων, εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Πρεβέζης ἐπὶ κοιλάδος, κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Μανωλιάσας. Εἶναι ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης (1928) 335 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ μικροκτηνοτροφίαν.

Χ. Ι. Σ.

θεριακλῆς (ὁ) (τουρκ. *τιριακί*, ὅπερ ἐκ τοῦ περσ. *τιριάκ*, προερχομένου ἐκ τοῦ ἑλλην. *θηριακή* καὶ τῆς τουρκικῆς καταλήξεως *λῆ*)· ὁ κάμνων χρῆσιν θηριακῆς, ὀπιοπότης, μανιώδης διά τι, ἐχόμενος μετὰ πάθους.

— **Θεριακλῆς**: —1) ***Κυριάκος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπολέμησεν εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους ναυμαχίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῆς Ἄνδρου, ὅπου καὶ ἐπληγώθη. Τῷ 1827 ἐπιβαίνων ρωσικοῦ πλοίου, ὡς διερμηνεύς, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἐπαρασημοφορήθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς διαφόρους θέσεις καὶ ἀπέθανε τελώνης τῷ 1865. —2) ***Νικόλαος***. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἀλάτσατα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπολέμησεν εἰς Σάμον, Χίον καὶ τὰ Ψαρά, ὅπου καὶ ἐφονεύθη. —3) ***Χαράλαμπος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Πλαταμῶνος. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν γέροντα Καρατάσσιον εἰς τὸ Πήλιον, τὴν Σκίαθον, τὴν Εὔβοιαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἠκολούθησε τὸν Φαβιέρον εἰς τὴν Κάρυστον, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς τὴν Χίον, ὅπου καὶ ἐφονεύθη.

Γ. Δ. Κ.

θεριακλίκι (τό)· ἡ ἰδιότης τοῦ *θεριακλῆ*, τὸ πάθος, ἡ μανία διά τι.

θεριακωμένος, —η, —ο· ὁ οἱονεὶ θεριὸ γινωμένος, μεγαλόσωμος: «θεριακωμένος κόκορας, — ἄντρας», «θεριακωμένη κόττα, — γυναῖκα», «ἕνα θεριακωμένο παλληκάρι ὡς ἐκεῖ ἀπάνω».

Θεριανὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν τοῦ νομοῦ Ἀχαΐοηλιδος, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 193.

Θεριανός. —1) ***Αὐγουστῆς***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κερκύρας. Εἶχε σπουδάσει εἰς τὸ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐνήσκει τὴν ἰατρικὴν εἰς Νεάπολιν κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Μυράτ. Κατηγορηθεὶς μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ναπολέοντος ὡς βοναπαρτίζων, κατέφυγεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, ὅπου προσεπάθησε νὰ ζήσῃ ἐν ἀφανείᾳ. Τῷ 1820 ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν καὶ συνειργάσθη πρὸς τοῦτο μὲ τὸν Βιάρον Καποδίστριαν. Τῷ 1821, καταγγελθεὶς εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀρχάς, μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ περαιωθεὶς εἰς τὴν γειτονικὴν Ἤπειρον. Ἐκεῖ συνελήφθη ὑπὸ ἀποσπασμάτων τοῦ Χουρσήτ, ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν ἐκακοποιήθη, χάρις εἰς τὸ ἰατρικόν του ἐπάγγελμα ἀλλ' ἐχρησιμοποιήθη εἰς αὐτὸ τὸ στράτευμα, ὑπὸ τοῦ ἰδίου σερασκέρη. Μετὰ τὴν αὐτοκτονίαν τούτου τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Θεριανὸς κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, καὶ ἐκεῖ ἐνασκῶν τὸ ἐπάγγελμά του ἐπολέμησεν εἰς τὴν Ἄμφισσαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὅμως ἀνεχώρησε πρὸ τῆς πτώσεως, σταλεὶς εἰς ἀναζήτησιν πολεμεφοδίων εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Τῷ 1827 συνελήφθη εἰς Νεόκαστρον, ὅπου εἶχε σταλῆ ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ Γάλλων ἀξιωματικῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, μὲ ἄλλους δ' αἰχμαλώτους ἐστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἐπόμενον ἔτος. —2) ***Νικόλαος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπολέμησεν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ 1826, ὁπότε ἐφονεύθη εἴς τινα συμπλοκὴν παρὰ τὸ Ἀγρίνιον.

Γ. Δ. Κ.

θέριεμα (τό)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θεριεύω, ἐξαγρίωσις· ‖ ἄφθονος βλάστησις: «τὸ θέριεμα τοῦ ἀμπελιοῦ, — τῆς ἐλιᾶς».

θεριεύω· ἐπὶ φυτῶν, βλαστάνω ἀφθόνως, φυλλομανῶ: «ἡ ἐλιά —, τὸ κλῆμα θέριεψε».

θερίζω· κόπτω διὰ τοῦ δρεπάνου τὰ φυτὰ τῶν σιτηρῶν: «θερίζω σιτάρι, — κριθάρι, — γρασίδι» ‖ ἄνευ ἀντικειμένου, διεξάγω τὴν ἐργασίαν τοῦ θερισμοῦ: «ποῦ θερίζετε σήμερα; — θερίζομε 'ς τὸν κάμπο» ‖ παροιμ. «θέλεις θέριζε καὶ δένε, θέλεις δένε καὶ κουβάλιε» ‖ συνεκδοχ. ἀπολαμβάνω τοὺς καρποὺς τῶν κόπων μου, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν μου: «ὅ,τι ἔσπειρες θὰ θερίσῃς», «ὁ σπείρων ἀνέμους θερίζει τρικυμίας» ‖ μεταφ. ἐπὶ νόσου, ἐπιδημίας, πολέμου κττ. φονεύω ὁμαδικῶς, σωρηδόν: «τοὺς ἐθέρισε ἡ χολέρα», «ἐθέρισε ὅλο τὸ σπιτικὸ ὁ χάρος, — τὸ χτικιό» ‖ προκαλῶ ἰσχυρὰν ἐνόχλησιν: «μὲ ἔπιασε ἕνα κόψιμο ποῦ μὲ θέρισε».

— **θερίζον πῦρ**· βλ. *θερισμὸς [Βλητ.]* καὶ *θεριστικὴ βολή*.

Θερικὸ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον χερσονησίζον τῆς ἐπὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ Λαυρεωτικῆς ἀκτῆς (πλάτ. 37°43'55" Β, μηκ. 24°04'35" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1657: Gulf of Athens and entrance to the Petali Gulf), ἐν τῷ κολπίσκοντι ὅρμῳ τοῦ *Θορικοῦ* καὶ σχηματίζον ἐν αὐτῷ τοὺς ἀμφιδύμους ὅρμους Πόρτο *Μανδρὶ* πρὸς Ν καὶ *Βρυσάκι* ἢ *Φραγκολιμένι* πρὸς Β.

Σ. Ε. Λ.

θερινός, —ή, —όν· ὁ τοῦ θέρους, ὁ λαμβάνων ὕπαρξιν κατὰ τὸ θέρος: «θερινὰ ἐνδύματα, — ὤνια», «καρποὶ θερινοί».

— **θερινὴ ζώνη** *[Μετεωρολ. — Κλιματολ.]*· βλ. λ. *ζῶναι τῆς Γῆς*.

— **θερινὴ ὥρα**. Διαρκοῦντος τοῦ Μεγάλου πολέμου, αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ εἰς ἄνθρακα ὑπαγόρευσαν εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν καὶ ἀμέσως κατόπιν εἰς πολλὰς χώρας τὸ μέτρον νὰ ὠθήσουν τὴν ἐπίσημον ὥραν των κατὰ 60 λ. διαρκούντων τῶν θερινῶν μηνῶν καὶ ἀντιθέτως κατὰ τὸν χειμῶνα, διὰ νὰ ἐξοικονομοῦν τὸν φωτισμὸν καταστημάτων, δημοσίων γραφείων, ἐργοστασίων κλπ. Ὁ γαλλικὸς νόμος τῆς 24 Μαΐου 1923 ὥρισε τὴν περίοδον ταύτην ἀπὸ τῆς 23ῳ τοῦ τελευταίου Σαββάτου τοῦ Μαρτίου μέχρι τῆς 24ῳ τοῦ πρώτου Σαββάτου τοῦ Ὀκτωβρίου. Κατόπιν ὅμως συνεν-

Digitized by Google

νοήσεως μετὰ τῶν ἄλλων κρατῶν ἐπιφυλάσσεται τὸν περιορισμὸν τῆς περιόδου ταύτης ἀπὸ τοῦ γ' Σαββάτου τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ β' ἢ γ' Σαββάτου τοῦ Σεπτεμβρίου. Γ. Λ. Α.

—**θερινὸν *ἡλιοστάσιον*** /*Ἀστρον.*/· βλ. λ. *ἡλιοστάσιον*.

Θερῖνος, *μάρτυς*. Δύο μάρτυρας ἀναφέρει τὸ Ἁγιολόγιον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, οἵτινες ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) Τὸν μετὰ Δονάτου κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν (249—251) ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἠπείρου μαρτυρήσαντα καὶ συνεορταζόμενον μετ' αὐτοῦ τὴν 23 Ἀπριλίου. —2) Τὸν μετὰ Δάνακτος καὶ Μεσίρου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσαντα καὶ συνεορταζόμενον μετ' αὐτῶν τὴν 6 Μαΐου. Ἀρσένιος ὁ Κερκύρας ἔγραψεν ἐγκώμιον εἰς «τὸν ἅγιον Θερῖνον τὸν μάρτυρα», τὸν ἐν Βουθρωτῷ μαρτυρήσαντα, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐξ ἁγιορειτικοῦ κώδικος ὁ Σ Λάμπρος εἰς τὰ «Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα» (ἐν Ἀθήναις 1882, 9 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

θεριὸ (τό)· δημοτ. τύπος τοῦ *θηρίον* (βλ. λ.).

θεριοδόντια (τὰ) (Theriodontia Owen) /*Παλαιοζωολ.*/· βλ. *θηριοδόντια*.

θέρισμα (τό)· δημοτ, ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θερίζειν*: «καλὸ—, κακὸ—, ψηλὸ—, χαμηλὸ θέρισμα», «τί θέρισμα εἶναι αὐτὸ ποῦ κάμνεις;», «τὸ θέρισμα τοῦ σταριοῦ, — τοῦ κριθαριοῦ, — τοῦ γρασιδιοῦ, — τοῦ χωραφιοῦ»· || «τὸ θέρισμα τῆς χολέρας, — τῆς ἐπιδημίας, — τῶν πολυβόλων» ὁ ὁμαδικὸς φόνος.

θερισμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θερίζειν, ἡ διὰ τοῦ δρεπάνου ἀποκοπὴ τῶν φυτῶν καὶ ἰδίως τῶν σιτηρῶν, κοιν. *θέρισμα* (βλ. λ.).

—/*Γεωργ.*/ Ἡ ἐποχὴ τοῦ *θερισμοῦ* ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ κλίματος, τῆς θερμοκρασίας, τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, τοῦ εἴδους τῶν φυτῶν καὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ταῦτα ἐσπάρησαν. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ γενικῶς ὁ χρόνος τοῦ θερισμοῦ, διάφορα ὅμως φαινόμενα εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ νὰ ὑποδείξωσιν εἰς τὸν καλλιεργητὴν τὴν κατάλληλον ἐποχὴν τοῦ θερισμοῦ.

Ὁ θερισμὸς γενικῶς δέον νὰ διενεργῆται κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ φυτὰ παρουσιάζουσι τὸ μέγιστον τῆς ὠφελιμότητός των, ἥτις ἐποχὴ διὰ τὰ δημητριακὰ συμπίπτει μὲ τὴν τελείαν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν των, ὁπότε οἱ βλαστοὶ καὶ τὰ φύλλα ἀποξηραίνονται, οἱ στάχυες ἀλλάσσουσι χρῶμα καὶ τὸ ἄμυλον πλουσίως ὑπάρχει ἐντὸς τῶν σπερμάτων. Τὰ τελείως ξηρὰ σπέρματα εὐκόλως διατηροῦνται καὶ εὐκόλως βλαστάνουσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμοιροῦσι στιλπνότητος ἔχουσι μικροτέραν τιμὴν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἀντιθέτως τὰ θεριζόμενα ὑποπράσινα ἔτι σπέρματα δυσκολώτερον μὲν ἀποξηραίνονται, ἀλλ' εὐκολώτερον καὶ εἰς καλυτέραν τιμὴν διατίθενται εἰς τὴν κατανάλωσιν.

Ὁ σῖτος θερίζεται ὅταν οἱ κόμβοι τοῦ βλαστοῦ ἀποβάλωσι τὸ πράσινον χρῶμά των. Ἡ βρίζα θερίζεται, ὅταν ὁ βλαστός της λάβῃ φαιὸν χρωματισμόν. Ἡ κριθὴ θερίζεται πρὶν ἔτι κιτρινίσωσι τελείως οἱ στάχυές της καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ὁ θερισμὸς διενεργεῖται διὰ τῆς χειρός, διὰ δρεπάνου καὶ διὰ διαφόρου τύπου θεριστικῶν, μηχανῶν. Ὁ διὰ τῆς χειρὸς θερισμὸς διενεργεῖται εἰς πλείστας χώρας καὶ ὑπὸ εἰδικῶν ἐργατῶν, τῶν *θεριστῶν*. Ὁ διὰ χειρὸς θερισμὸς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγκατελείφθη τελείως ἐν Ἀμερικῇ καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας τῆς Εὐρώπης, λόγῳ κυρίως ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν, καὶ ἀντικατεστάθη σχεδὸν μόνον ὑπὸ τῶν θεριστικῶν μηχανῶν. Αἱ θεριστικαὶ μηχαναὶ εἶναι ἱπποκίνητοι, βενζινοκίνητοι ἢ ἠλεκτροκίνητοι. Αἱ ἠλεκτροκίνητοι θεριστικαὶ μηχαναὶ θερίζουν περίπου 50 στρέμματα κατὰ δεκάωρον.

—/*Ἱστορ.*/ Εἰς τὴν Παλαιστίνην ὁ θερισμὸς τῆς κριθῆς ἐγίνετο κατὰ τὸν Ἀπρίλιον, τοῦ δὲ σίτου κατὰ τὸν Μάϊον. Ὀλίγον μετὰ τὸ Πάσχα οἱ ἀπόστολοι εὕρισκον ἤδη ὥριμον σῖτον (*Ματθ.* XII, 1.—*Λουκ.* VI, 6). Αἱ κατὰ τὸ ἔαρ βροχαὶ πάντοτε ἐθεωροῦντο ὡς εὐεργετικαὶ διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν. Γενικῶς κατάλληλος ἐποχὴ πρὸς θερισμὸν ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ἔαρος καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ θέρους (Γεν. XXX, 14.—Βασιλ. Α', X, 11, 17. Βασιλ. Β' XXI, 9, 10, XXIII, 13.—Ἰουδ. VIII, 2.—Παρ. VI, 8).

Τὸν σῖτον ἢ τὴν κριθὴν ἐθέριζον διὰ δρεπάνων (*Ἡσ.* XVII), καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν κάτωθεν τοῦ στάχυος. Πρὸς τοῦτο ἔδραττον τὰ φυτὰ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς ἔκοπτον ταῦτα. Τὰ ἀποκοπτόμενα ἐτοποθέτουν ἐπ' ἀλλήλων καὶ οὕτως ἐσχηματίζοντο σωροὶ (Ρούθ, III, 7), εἶτα δὲ μετέφερον τούτους ἐπὶ ζῴων ἢ ἁμαξῶν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν ὁ θερισμὸς διενηργεῖτο κατὰ τὸ τέλος Ἀπριλίου καὶ μὲ τὸ πρῶτον ᾆσμα τοῦ κόκκυγος. Οἱ φελλάχοι ὡπλισμένοι διὰ δρεπάνων ἐτοποθέτουν τοὺς κεκομμένους στάχυς κατὰ δέσμας, ἐνῷ ἕτερος φελλάχος διὰ τοῦ αὐλοῦ του ἔτερπε τοὺς θεριστάς. Ὁ Θεόκριτος περιγράφει μίαν τοιαύτην σκηνήν, εἰς ἣν παρέστη ἐν Αἰγύπτῳ Ὡσαύτως καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸν θερισμὸν ἠκολούθουν αὐληταί, οἵτινες ἔδιδον τὸν ρυθμὸν εἰς τὰς κινήσεις τῶν θεριστῶν. Καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ τὸν θερισμὸν μετεχειρίζοντο δρέπανα μὲ βραχεῖαν λαβήν, ἐθέριζον δ' ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου μέχρι τῶν μέσων Ἰουνίου. Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὅτι ὁ θερισμὸς ἤρχιζε κατὰ τὴν δευτέραν ἑβδομάδα τοῦ Μαΐου. ἐποχὴν δηλαδὴ ἣν οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν πάντοτε ὡς ἀρχὴν τοῦ θέρους. Δ. Ν. Π.

—/*Λαογρ.*/ Τὰ τοῦ *θερισμοῦ* ἔθιμα, ἀπαντῶντα παρ' ὅλοις τοῖς λαοῖς, τοῖς γεωργικὸν βίον ἔχουσιν, εἶναι κυρίως μαγικὰ καὶ ὀφείλουσι τὴν ἀρχήν των εἰς πρωτόγονον ἀντίληψιν, ὅτι τὰ φυτὰ ὡς καὶ ὅλα τὰ ὄντα ἔχουσι τὴν ψυχήν των, τὸν δαίμονα αὐτῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ βλάστησις καὶ τὸν ὁποῖον ὑπὸ διαφόρους μορφὰς φαντάζονται ζῴου ἢ ἀνθρώπου· αἱ δὲ νῦν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς συνήθειαι, λείψανα ἀρχαιοτάτων τοιούτων, διετήρησαν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον κατὰ χώρας τὸν πρωτόγονον χαρακτῆρα, παρὰ δὲ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς προσέλαβον καὶ χριστιανικὴν χροιάν.

Εἰδήσεις προκειμένου περὶ τῶν νεοελληνικῶν ἐθίμων τοῦ θερισμοῦ ὀλίγας ἔχομεν, ἐνῷ πλούσιον εἶναι τὸ ὑλικὸν τὸ ἐκ τῶν ξένων λαῶν. Ἀναφέ-

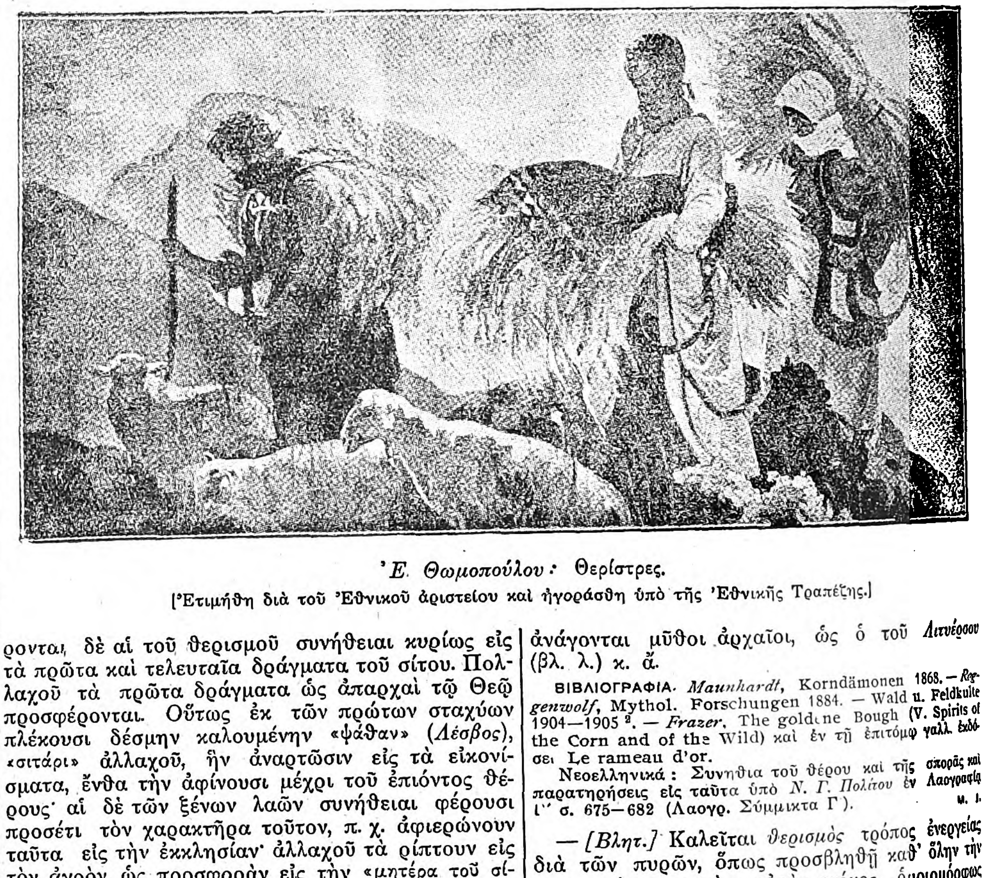

Ἐ. Θωμοπούλου: Θερίστρες.
[Ἐτιμήθη διὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ἀριστείου καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.]

ρονται δὲ αἱ τοῦ θερισμοῦ συνήθειαι κυρίως εἰς τὰ πρῶτα καὶ τελευταῖα δράγματα τοῦ σίτου. Πολλαχοῦ τὰ πρῶτα δράγματα ὡς ἀπαρχαὶ τῷ Θεῷ προσφέρονται. Οὕτως ἐκ τῶν πρώτων σταχύων πλέκουσι δέσμην καλουμένην «ψάθαν» (*Λέσβος*), «σιτάρι» ἀλλαχοῦ, ἣν ἀναρτῶσιν εἰς τὰ εἰκονίσματα, ἔνθα τὴν ἀφίνουσι μέχρι τοῦ ἐπιόντος θέρους· αἱ δὲ τῶν ξένων λαῶν συνήθειαι φέρουσι προσέτι τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, π. χ. ἀφιερώνουν ταῦτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἀλλαχοῦ τὰ ρίπτουν εἰς τὸν ἀγρὸν ὡς προσφορὰν εἰς τὴν «μητέρα τοῦ σίτου» (τὴν Kornmutter). Κυρίως ὅμως γενικώτεραι εἶναι αἱ ποικίλαι συνήθειαι, αἱ τὸν θερισμὸν ἐπιστέφουσαι καὶ πρὸς τὸ τελευταῖον δράγμα συναπτόμεναι, διότι εἰς αὐτὸ πιστεύεται ὅτι καταφεύγει ἐξ ὅλου τοῦ ἀγροῦ ὁ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θερισμοῦ ἐκδιωκόμενος δαίμων τοῦ σίτου. Ἐν Κῷ ὁ γεωργὸς μετὰ τὸ πέρας τοῦ θερισμοῦ κάμνει ἕνα σταυρὸν μεγάλον ἐπὶ τοῦ σωροῦ τοῦ ἀλωνισμένου καὶ καθαρισμένου καρποῦ μὲ τὸ πτύον του, τὸ ὁποῖον ἐμπήγει εἶτα ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ μὲ τὴν εὐχὴν «καὶ τοῦ χρόνου καλύτερα» ἢ «χίλια μόδια». Τὸ αὐτὸ συνηθίζουν καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ εὐχόμενοι «καὶ τοῦ χρόνου πρσσότερου» (Λαογραφ. 8,34). Ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ τελευταῖον χερόβολο ὀνομάζουν «σταυρὸ» καὶ λέγουν πῶς εἶναι τ' ἀφεντικοῦ τὰ γένεια, τὸ κρεμοῦν δὲ εἰς τὸ μεσότοιχον τῆς οἰκίας μέχρι τῆς παραμονῆς τοῦ Σταυροῦ, ἀναμιγνύουσι δὲ κόκκους ἐκ τοῦ σίτου τούτου εἰς τὸν νέον σπόρον, ἐπιστρέφοντος οὕτω τοῦ δαίμονος τῆς βλαστήσεως εἰς τὸν ἀγρόν. Ὁμοίως ἐν Ρόδῳ ἀναρτᾶται ἡ δέσμη τῶν σταχύων μετὰ τὸ πέρας τοῦ θερισμοῦ εἰς τὴν μεσαίαν δοκὸν τῆς οἰκίας, ἐν γένει δὲ συνήθη εἶναι τὰ ποικιλόσχημα ἐκ τῶν σταχύων τοῦ θερισμοῦ πλέγματα. Ποικίλαι ἀνάλογοι συνήθειαι ἀπαντῶσαι καὶ παρὰ τοῖς ξένοις λαοῖς δεικνύουσι τὴν διέπουσαν τὰς πράξεις ταύτας ἰδέαν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ σίτου ἐκδιωχθὲν ἐκ τοῦ ἀγροῦ ζῇ εἰς τὴν γῆν, τὸν οἶκον ἢ τὸν σιτοβολῶνα, ὅπου καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς, ἐπανερχόμενον κατὰ τὴν νέαν σπορὰν εἰς τὸν ἀγρόν. Οὕτω τὸ τελευταῖον πλεγμένον δράγμα φέρεται εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τοποθετεῖται ὑπὸ τὰ εἰκονίσματα ἢ καρφώνεται εἰς τὴν θύραν τοῦ σιτοβολῶνος ἢ ἀλλαχοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ἁμάξης τοῦ θερισμοῦ τοποθετεῖται ὁ τὸν δαίμονα τοῦ σίτου παριστῶν «Μάϊος τοῦ θερισμοῦ» (δηλ. δένδρον κοσμούμενον κυρίως διὰ σταχύων καὶ ταινιῶν). Οὗτος ἄλλοτε εἶναι ζῳόμορφος (Hase, chien de moisson), ἄλλοτε ἀνθρωπόμορφος, περιβρέχεται, ἐξασφαλιζομένης τῆς βροχῆς εἰς τὰ σιτηρὰ διὰ τοῦ μαγικοῦ τούτου μέσου, ὡς πιστεύεται, φέρεται δὲ καὶ τοποθετεῖται εἰς τὴν στέγην ἢ τὴν καπνοδόχον τῆς οἰκίας ἢ τὸν σιτοβολῶνα, ὅπου καὶ τὸν ἀφίνουν καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Τὸ τελευταῖον δράγμα προσλαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος, ὑφ' οὗ τὴν μορφὴν φαντάζονται τὸν δαίμονα τοῦ σίτου καὶ καλεῖται «ἡ γριά», «ἡ μητέρα τοῦ θερισμοῦ τοῦ σταριοῦ», «βάβα» (Πολωνία) ἢ «πετεινός», «λαγὸς» κ. ἄ. Ἐν Λέσβῳ οἱ θερισταὶ δύο παρακειμένων ἀγρῶν ἁμιλλῶνται νὰ περατώσωσι τὸ ἔργον των διὰ «νὰ κυνηγήσουν τὸ λαγὸ» εἰς τὸν παρακείμενον ἀγρόν, φράσεις δὲ ἔτι ξένων λαῶν «ἔπιασα τὸ λαγό,—τὴν ἀλεποῦ» κ.ἄ.ὅ., λεγόμεναι περὶ τοῦ θερίζοντος τοὺς τελευταίους στάχυς, τὸ αὐτὸ δεικνύουν. Πρὸς τὸν δαίμονα τοῦ σίτου ταυτίζοντες πολλαχοῦ τὸν δεσπότην τοῦ ἀγροῦ ἢ ξένον διαβάτην, τύπτουσιν ἢ δένουσιν αὐτὸν διὰ σταχύων, ἀπαλλασσόμενον μόνον ἀφοῦ ὑποσχεθῇ χρήματα ἢ ἄλλο τι, παρόμοια δὲ κάμνουν καὶ εἰς τὸν τελευταῖον θεριστήν. Εἰς τοιαῦτα δὲ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ δοξασίας περὶ ὑπάρξεως δαίμονος τῆς βλαστήσεως καὶ φόνου αὐτοῦ κατὰ τὸν θερισμὸν ἀνάγονται μῦθοι ἀρχαῖοι, ὡς ὁ τοῦ *Λιτυέρσου* (βλ. λ.) κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ· *Maunhardt*, Korndämonen 1868. — *Roggenwolf*, Mythol. Forschungen 1884. — Wald u. Feldkulte 1904—1905 ². — *Frazer*, The goldene Bough (V. Spirits of the Corn and of the Wild) καὶ ἐν τῇ ἐπιτόμῳ γαλλ. ἐκδόσει Le rameau d'or.

Νεοελληνικά: Συνήθεια τοῦ θέρου καὶ τῆς σπορᾶς καὶ παρατηρήσεις εἰς ταῦτα ὑπὸ *Ν. Γ. Πολίτου* ἐν Λαογραφίᾳ Ι' σ. 675—682 (Λαογρ. Σύμμικτα Γ'). Μ. Ι.

—/*Βλητ.*/ Καλεῖται *θερισμὸς* τρόπος ἐνεργείας διὰ τῶν πυρῶν, ὅπως προσβληθῇ καθ' ὅλην τὴν μετωπικὴν γραμμὴν εὐρὺς στόχος, ὁμοιομόρφως καὶ ἄνευ διακένων, ὑφ' ἑνὸς πυροβόλου ὅπλου. Ὁ θερισμὸς ἐφαρμόζεται πάντοτε, κατ' ἀρχήν, κατὰ τὴν βολὴν τῶν ὁπλοπολυβόλων καὶ πολυβόλων, καθ' ὅσον ἄλλως ἡ ἐνέργεια τῶν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, δι' αὐτομάτου λειτουργίας αὐτῶν, βαλλομένων βλημάτων, θὰ ἐνετοπίζετο εἰς λίαν περιωρισμένον τμῆμα τοῦ στόχου, τοῦθ' ὅπερ θ' ἀπέτελει ματαίαν κατανάλωσιν πυρομαχικῶν· κατὰ τὴν βολὴν τῶν πυροβόλων χρησιμοποιεῖται μόνον ὁσάκις τὸ μέτωπον τοῦ στόχου ἢ τοῦ τμήματος αὐτοῦ, τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς ἕκαστον πυροβόλον τμήματος πυροβολικοῦ, εἶναι μεγαλύτερον τῆς ἀκτῖνος ἐνεργείας τοῦ μεμονωμένου βλήματος. Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

— **θερισμοῦ *ἑορτή***. Οὕτω καλεῖται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (Ἐξόδ. κγ' 16) ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Καὶ ἑορτὴν θερισμοῦ πρωτογεννημάτων ποιήσεις τῶν ἔργων σου, ὧν ἐὰν σπείρῃς ἐν τῷ ἀγρῷ σου καὶ ἑορτὴν συντελείας ἐπ' ἐξόδου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἔργων σου τῶν ἐκ τοῦ ἀγροῦ σου». Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην οἱ Ἑβραῖοι προσέφερον εἰς τὸν Θεὸν τὰς ἀπαρχὰς τοῦ θερισμοῦ. Κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν συνήθειαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς εἰς πλεῖστα μέρη προσφέρουσι προϊόντα τῆς γῆς εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἢ στολίζουν ταύτας διὰ κλάδων δένδρων καὶ ἀνταλλάσσουν καρποὺς μεταξύ των. Δ. Ν. Μ

Θέρισον /*Γεωγρ.*/. Ὀρεινὸν χωρίον κείμενον ἐπὶ τῶν ἀρκτικῶν κλιτύων τῶν Λευκῶν Ὀρέων (Κρήτη) καὶ ἀποτελοῦν ἰδίαν ὁμώνυμον κοινότητα

Digitized by Google

Κάτοικοι αὐτοῦ 350. Συνῳκίσθη, κατά τινα παράδοσιν, ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὀχυρᾶς νησῖδος Σούδας τῷ 1715, ὅτε, παραδοθείσης ταύτης εἰς τοὺς Τούρκους ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὴν καὶ νὰ καταφύγωσιν ἐπὶ τῶν δυσπροσίτων ἐκείνων ὀρέων. Οἱ Θερισιανοὶ πρωτοστατοῦντες εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν κίνησιν προεκάλουν τὴν ὀργὴν τῶν δυναστῶν των, οἵτινες ὡς πρῶτον αὐτῶν μέλημα ἔθετον τὴν ἐξόντωσιν τῆς ἐπαναστατικῆς ἐκείνης φωλεᾶς. Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, ὁπλισθέντες ὡς ἠδύνατο ἕκαστος, κατῆλθον ἐκ τῶν ὀρέων των καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἔναντι τῶν Χανίων, ἵνα προστατεύσωσι τὰ μᾶλλον ἐκτεθειμένα εἰς τὰς τουρκικὰς ἐπιθέσεις χωρία. Τὴν 23 Ἰουνίου 1821 οἱ Τοῦρκοι ἐστράτευσαν, ἵνα καταστρέψωσιν αὐτό, πρὶν ἢ ὅμως φθάσωσιν ἐκεῖ, προσβληθέντες εἰς Γερολάκκον τῶν Κεραμειῶν ὑπὸ τῶν Θερισιανῶν κ.λ. ἐπαναστατῶν, ὑπεχώρησαν καταδιωκόμενοι μέχρι Χανίων. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Τούρκων πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ Θερίσου ἐγένετο τὴν 5 Ἰουλίου ὑπὸ τὸν Λατὶφ-πασᾶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθη εἰς θέσιν Καμπιά. Μετὰ ἕνα περίπου μῆνα καὶ τρίτην ἀνέλαβον οἱ Τοῦρκοι ἐκστρατείαν, εὑρόντες δ' ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Θέρισον καὶ νὰ ἐμπρήσωσιν αὐτό, προσβληθέντες ὅμως ἀμέσως ὑπὸ τῶν Θερισιανῶν κ. λ. ἐπαναστατῶν κατεδιώχθησαν καὶ πάλιν μετὰ σοβαρωτάτων ζημιῶν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Χανίων. Τὴν 1 Αὐγούστου 1822 ἰσχυρὸς τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Χασὰν-πασᾶν τετάρτην ἀνέλαβε κατὰ τοῦ Θερίσου ἐκστρατείαν καὶ κατώρθωσε μέν, κατόπιν τετραημέρων μαχῶν, νὰ καταλάβῃ αὐτό, ἀλλὰ πάλιν, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἠναγκάσθη μετὰ 2 ἡμέρας νὰ τὸ ἐκκενώσῃ καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἀσφαλῆ δι' αὐτὸν πεδιάδα.

Τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα 1866—1869. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, εἰς Θέρισον ἠσφαλίζετο καὶ συνεδρίαζεν ἡ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπή. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν πρὸς κατάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατέλαβον καὶ τὸ ἐπυρπόλησαν, οὐδέποτε ὅμως ἠδυνήθησαν νὰ παραμείνωσιν ἐπὶ μακρὸν ἐκεῖ, μόνον δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ μακροῦ ἐκείνου ἀγῶνος ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκαταστήσωσι παρ' αὐτῷ ἰσχυρὰν φρουρὰν ἐν τοῖς ἀνεγερθεῖσι τότε ὀχυροῖς πύργοις (βλ. λ. *Βουιδαρόλιθος*).

Κατὰ τὰς μετέπειτα ἐπαναστάσεις οἱ Τοῦρκοι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν ἕως ἐκεῖ.

Τῷ 1905 ἐγένετο καὶ πάλιν τὸ κέντρον σημαντικῆς κινήσεως. Ἐκεῖ τὴν 23 Μαρτίου 1905 συνῆλθεν ἔνοπλος συνέλευσις, ἀποδοκιμάσασα τὴν διοίκησιν τοῦ πρίγκιπος Γεωργίου (βλ. λ. *Βενιζέλος, Γεώργιος* καὶ *Κρήτη [Νεωτ. Ἱστορ.]*). Ν. Κ.

— *[Φιλοτελ.]* Βλ. *Κρήτη [Φιλοτελ.]*.

— **«Θέρισο»**. Ἐφημερὶς ἐπαναστατικὴ - πολιτική, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐν Θερίσῳ ἐπαναστατῶν εἰς ὀλίγους ἀριθμοὺς κατὰ τὸ 1905. Διευθυντὴς Ἰ. Γ. Παπαδάκης. Μ. Κ. Α.

θεριστήριον (τό)· τὸ δι' οὗ γίνεται ὁ θερισμός, δρέπανον.

θεριστὴς (ὁ)· ὁ θερίζων, ὁ χάριν τοῦ θερισμοῦ προσλαμβανόμενος ἐργάτης· || μεταφ. ὁ ἐπιφέρων μεγάλην καταστροφήν: «ὁ χάρος ὁ θεριστής».

Θεριστής. Δημώδης ὀνομασία τοῦ Ἰουνίου ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰουλίου ἐνιαχοῦ (Μακεδονία, Παξοὶ κ. ἄ.), προελθοῦσα ἐκ τῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τελουμένης γεωργικῆς ἐργασίας τοῦ θερισμοῦ. Διὰ τοῦ ὀνόματος *Θεριστὴς* ἀπεδόθη καὶ ὁ δέκατος μὴν (ὁ Messidor) τοῦ ἡμερολογίου τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Θεριστής, *Ἰωάννης*. Μοναχὸς ἐκ τῶν συναξαριστῶν τῆς Καλαβρίας, θανὼν τῷ 1129 περίπου. Ἐσώθη αὐτοῦ βιογραφία λατινιστὶ γεγραμμένη ἐν Acta Sanctorum (Φεβρουαρίου 3, σελ. 481 κ. ἑ.). —Π.

θεριστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ θέρισμα, ὁ τοῦ θερίσματος: «θεριστικὴ μηχανή»· || «θεριστικὴ βολή», ἄλλως «πρόσγειος βολή»· || ***θεριστικὰ*** (τά)· ὡς οὐσιαστ., τὰ ἔξοδα τοῦ θερισμοῦ.

— **θεριστικαὶ *μηχαναί***. Οὕτω καλοῦνται αἱ μηχαναί, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ὁ θερισμὸς τῶν διαφόρων σιτηρῶν καὶ δὴ ἀσυγκρίτως ταχύτερον καὶ ἀκοπώτερον τοῦ διὰ τῶν χειρῶν τοιούτου.

Θεριστικῶν μηχανῶν διακρίνομεν τρεῖς κυρίως τύπους: τὰς ἁπλᾶς θεριστικὰς μηχανάς, τὰς θεριστικὰς αὐτοδετικὰς καὶ τὰς συνθέτους τοιαύτας.

Αἱ ἁπλαῖ θεριστικαὶ μηχαναὶ μετὰ τὸν θερισμὸν ἀποθέτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὰ θεριζόμενα σιτηρὰ εἰς χειρόβολα. Αἱ αὐτοδετικαὶ θεριστικαὶ μηχαναὶ δι' εἰδικῶν διατάξεων ἀποθέτουσι τὰ σιτηρὰ εἰς κανονικὰ δεμάτια συγκρατούμενα ὑπὸ σπάγγου. Τέλος αἱ σύνθετοι εἶναι αὐτοδετικαὶ θεριστικαὶ μηχαναὶ ἐν συνδυασμῷ μεθ' ἀλωνιστικῶν τοιούτων.

Αἱ *ἁπλαῖ θεριστικαὶ* ἀποτελοῦνται: 1) ἐκ τοῦ σκελετοῦ τῆς μηχανῆς, 2) ἐκ τῶν ὀργάνων θερισμοῦ, καὶ 3) ἐκ τῶν κτενίων, ἅτινα συγκεντροῦν τὰ σιτηρὰ εἰς χειρόβολα καὶ τὰ ἀποθέτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ὁ ὅλος σκελετὸς τῆς ἁπλῆς θεριστικῆς μηχανῆς ἀποτελεῖται ἐκ χυτοσιδήρου καὶ στηρίζεται εἰς δύο τροχούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἐξωτερικὸς χρησιμεύει μόνον πρὸς ὑποστήριξιν, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς καὶ πρὸς μετάδοσιν τῆς κινήσεως εἰς τὰ διάφορα ὄργανα τῆς μηχανῆς διὰ σειρᾶς μοχλῶν καὶ ὀδοντωτῶν τροχῶν. Ὁ σκελετὸς συμπληροῦται δι' ἑνὸς καθίσματος, διὰ τὸν ὁδηγόν, καὶ τοῦ πηδαλίου πρὸς ζεῦξιν τῶν ζῴων. Τὰ ὄργανα τοῦ θερισμοῦ ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς χαλυβδίνου πριονωτοῦ ἐλάσματος καλῶς ἠκονισμένου καὶ κινουμένου παλινδρομικῶς δι' εἰδικῆς διατάξεως. Τὰ σιτηρὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πριονωτοῦ ἐλάσματος κοπήν των, πίπτουσιν ἐπὶ τραπέζης, ὄπισθεν τῶν θεριστικῶν ὀργάνων εὑρισκομένης. Ἄνωθεν τῆς τραπέζης ταύτης περιστρέφεται ἀνέμη φέρουσα εἰδικὰ κτένια, σκοπὸν ἔχοντα τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν σιτηρῶν νὰ κλίνουν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ μετὰ τὴν κοπὴν τὴν κανονικὴν αὐτῶν πτῶσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Μεθ' ἑκάστην πλήρη στροφὴν τῆς ἀνέμης, ἓν τῶν κτενίων κατέρχεται χαμηλότερον καὶ ὠθεῖ τὰ κοπέντα σιτηρὰ ἐκτὸς τῆς τραπέζης, ἀφοῦ πρῶτον τὰ συγκεντρώσῃ εἰς χειρόβολα.

Αἱ *θεριστικαὶ αὐτοδετικαὶ μηχαναὶ* ἔχουσιν ὄργανα θερισμοῦ τὰ αὐτὰ πρὸς τὰς ἁπλᾶς τοιαύτας. Ἡ ἀνέμη αὐτῶν εἶναι ἄνευ κτενίων, χρησιμεύει δὲ

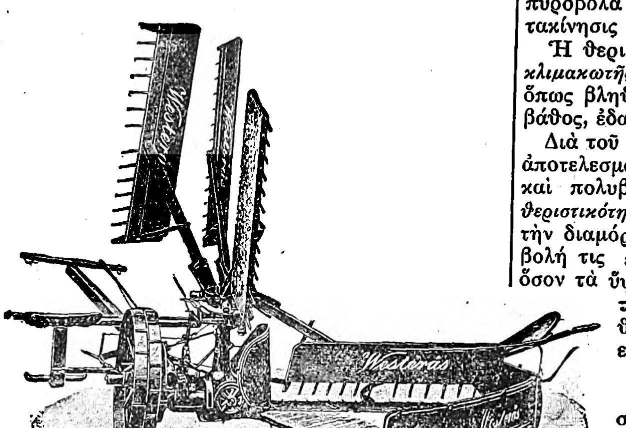

Ἁπλῆ θεριστικὴ μηχανή.

διὰ νὰ ἐξαναγκάζῃ τὰ σιτηρὰ νὰ πίπτουν κανονικῶς καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἡ τράπεζα ἀποτελεῖται ἐκ κινουμένου ἀτέρμονος ἱμάντος ἐξ ὑφάσματος, ὅστις παρασύρει τὰ ἐπ' αὐτοῦ πίπτοντα μετὰ τὴν κοπὴν σιτηρὰ πρὸς ἀνυψωτῆρα ἀποτελούμενον ἐπίσης ἐκ δύο ἀτερμόνων ἱμάντων ἀντιθέτως στρεφομένων. Ὁ ἀνυψωτὴρ οὗτος σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνύψωσιν τῶν σιτηρῶν μέχρι τῆς τραπέζης δεσίματος. Δι' εἰδικῆς διατάξεως, ἅμα τῇ συγκεντρώσει ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης σιτηρῶν βάρους κανονικοῦ δεματίου, εἰδικὴ βελόνη ἐξαναγκάζεται νὰ περιτυλίξῃ ταῦτα διὰ σπάγγου. Ἕτερος μηχανισμὸς δένει τὸν σπάγγον εἰς κανονικὸν κόμβον, κόπτει αὐτὸν καὶ εἶτα τὸ δεμάτιον ῥίπτεται ἐπίσης αὐτομάτως εἰς τὸ ἔδαφος.

Τέλος ἡ *σύνθετος θεριστικὴ μηχανὴ* ἀποτελεῖται ἐξ αὐτοδετικῆς τοιαύτης, συνδεδυασμένης μετὰ ἀλωνιστικῆς (βλ. *ἀλωνιστικαὶ* μηχαναί).

Αἱ ἁπλαῖ θεριστικαὶ μηχαναὶ κατακτῶσιν ὁσημέραι ἔδαφος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸ μικρὸν αὐτῶν κόστος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν ἁπλότητά των ἀπέναντι τῶν αὐτοδετικῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον τῶν συνθέτων τοιούτων. Κατασκευάζονται πρὸς θερισμὸν λωρίδων πλάτους 1—1,25 μ., ὁπότε σύρονται ὑφ' ἑνὸς ἵππους, ἢ πλάτους 1,30—1,50, ὁπότε σύρονται ὑπὸ δύο ἵππων. Αἱ πρῶται θερίζουσιν 25—30 στρέμματα ἀνὰ δεκάωρον, αἱ δὲ δεύτεραι 30—60 στρέμματα. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῶν ἁπλότητος παρουσιάζουν τελείαν ἀσφάλειαν περὶ τὴν λειτουργίαν των. Αἱ αὐτοδετικαὶ θερίζουν λωρίδας πλάτους 1,50—2,10 μ. καὶ σύρονται ὑπὸ 3—4 ἵππων, συνηθέστερον δὲ ὑπὸ μηχανικῶν ἑλκυστήρων. Θερίζουσιν ἀνὰ δεκάωρον 30—50 στρ. Λόγῳ τοῦ πολυπλόκου αὐτῶν μηχανισμοῦ ὑφίστανται συνηθέστατα ἐμπλοκάς, ἡ ἀγοραία δὲ αὐτῶν ἀξία εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ἁπλῶν.

Γενικῶς διὰ τῶν θεριστικῶν μηχανῶν ἀποφεύγονται αἱ δυσκολίαι τοῦ διὰ χειρῶν θερισμοῦ, συντελεῖται δὲ οὗτος εἰς ἀσυγκρίτως μικρότερον χρόνον καὶ δι' ὀλιγωτέρων ἐργατῶν.

Παρ' ἡμῖν, λόγῳ τοῦ ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ καλλιεργηταὶ (ἰδιοκτῆται) καλλιεργοῦσι μικρὰς περιοχάς, ὁπότε εἶναι ἀσύμφορος ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀγορὰ θεριστικῶν μηχανῶν, ἐπιχειρηματίαι περιφέρουσι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θερισμοῦ θεριστικὰς μηχανάς, ἃς ἐπὶ ἐνοικίῳ χρησιμοποιοῦσιν οἱ καλλιεργηταί. Ἐπίσης διὰ τῶν τελευταίως συσταθέντων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μεγάλως θέλουσι διευκολυνθῆ οἱ καλλιεργηταὶ εἰς τὸν διὰ μηχανῶν θερισμὸν τῶν ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων. Α. Π. ΜΠΡΟΥΜΗΣ

— **θεριστικὴ** ***βολὴ*** *[Βλητ.]*. Ἡ *θεριστικὴ βολὴ* ἢ ἡ *βολὴ μετὰ θερισμοῦ* (tir avec fauchage) ἀποτελεῖ ἴδιον εἶδος ἢ *μηχανισμὸν βολῆς* τοῦ πυροβολικοῦ, ἐκτελεῖται δέ, τῆς ὑψώσεως τηρουμένης τῆς αὐτῆς, δι' ἀριθμοῦ τινος βλημάτων, μεταβαλλομένης μεθ' ἑκάστην βολὴν τῆς διευθύνσεως βολῆς, δι' ὡρισμένων στροφῶν τοῦ μηχανήματος τῆς κατὰ διεύθυνσιν σκοπεύσεως. Ἡ ἀντιστοιχοῦσα μετακίνησις, ἀνάλογος πρὸς τὸ εὖρος ἐνεργείας τοῦ χρησιμοποιουμένου βλήματος, διὰ τὰ ὀρειβατικὰ καὶ πεδινὰ πυροβόλα, χάριν ἁπλουστεύσεως, εἶναι σταθερὰ διὰ τὰς συνήθεις ἀποστάσεις· οὕτω, παρ' ἡμῖν εἶναι 2 στροφαί, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς 4 χιλιοστὰ τῆς ἀποστάσεως διὰ τὰ πρῶτα καὶ 3 στροφαὶ ἢ 5 χιλιοστὰ περίπου διὰ τὰ δεύτερα· εἰς τὰς μικρὰς ἀποστάσεις, ἢ ὁσάκις πρόκειται, δι' οἱονδήποτε ἄλλον λόγον, νὰ βληθῇ ἀραιότερον ὁ στόχος, ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν διπλασιάζεται. Διὰ τὰ βαρύτερα πυροβόλα, ὁ ἁρμόζων ἑκάστοτε ἀριθμὸς τῶν στροφῶν καθορίζεται ἐν τῷ σχετικῷ παραγγέλματι. Τὸ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς βολῆς ταύτης σχετικὸν παράγγελμα εἶναι: ἀνὰ τόσας (βολὰς) θεριστικῶς ἢ κατὰ τὰς περιστάσεις δὶς θεριστικῶς, ἐφ' ᾧ διὰ τὰ βαρύτερα πυροβόλα προστίθεται ἀνὰ τόσας στροφάς. Ἡ μετακίνησις γίνεται πρὸς ἀριστερά.

Ἡ θεριστικὴ βολὴ συνδυάζεται καὶ μετὰ τῆς *κλιμακωτῆς βολῆς* καὶ τῆς *προοδευτικῆς βολῆς*, ὅπως βληθῇ ταχέως μεγάλη, κατὰ μέτωπον καὶ βάθος, ἐδαφικὴ ἔκτασις.

Διὰ τοῦ ὅρου τούτου χαρακτηρίζεται ἐπίσης ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς βολῆς τῶν φορητῶν ὅπλων καὶ πολυβόλων, κρινομένη ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς *θεριστικότητος* τῶν τροχιῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ περὶ τὸν στόχον ἐδάφους· βολή τις εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον *θεριστική*, ἐφ' ὅσον τὰ ὕψη τῶν τροχιῶν καὶ αἱ γωνίαι ἀφίξεως τῶν βλημάτων εἶναι μικρότεραι. Ἀντίθετος τῆς *θεριστικῆς βολῆς* (tir rasant) εἶναι ἡ *ἐμπηκτικὴ βολὴ* (tir fichant). Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

— **θεριστικὴ** ***τροχιὰ*** *[Βλητ.]*. Δι' ὡρισμένον ὕψος στόχου καὶ δι' ὡρισμένον βεληνεκές, ἡ τροχιὰ τοῦ βλήματος καλεῖται *θεριστική*, ὅταν τὸ βέλος αὐτῆς εἶναι μικρότερον τοῦ ὕψους τούτου καὶ συνεπῶς πᾶσα ἡ ἔκτασις τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ σημείου πτώσεως εἶναι μία συνεχὴς *ἐπικίνδυνος ζώνη*. Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

θεριστικότης (ἡ), *—ητος*· ἡ ἱκανότης πρὸς θερισμόν.

— *[Βλητ.]* Ὁ βαθμὸς *θεριστικότητος* (rasance τροχιᾶς τινος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μικροτέρου ἢ μεγαλυτέρου ὕψους, καθ' ὃ ἀναπτύσσεται αὕτη ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς γωνίας πτώσεως· μέτρον ἐκτιμήσεως αὐτῆς εἶναι τὸ μέγεθος τῆς *ἐπικινδύνου ζώνης*. Ἐκ τῆς θεριστικότητος, ἐπηρεαζομένης ἐν τῇ πράξει καὶ ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐξαρτᾶται ὅθεν τὸ τρωτὸν τῶν διαφόρων σχηματισμῶν καὶ ἡ παρεχομένη προστασία ὑπὸ τῶν φυσικῶν ἢ τεχνητῶν προκαλυμμάτων. *Ὅριον θεριστικότητος* καλεῖται τὸ μέγιστον βεληνεκές, καθ' ὃ τροχιά τις εἶναι *θεριστικὴ* δι' ὡρισμένον ὕψος στόχου (βλ. *θεριστικὴ τροχιά*)· ἡ κατωτέρα σταθερὰ ἐγκοπὴ τοῦ κλισιοσκοπίου τῶν φορητῶν ὅπλων καὶ πολυβόλων ἀντιστοιχεῖ εἰς ἀπόστασιν μὴ ὑπερβαίνουσαν τὸ ὅριον τοῦτο, διὰ τὸ ὕψος στόχου τοῦ πρηνηδὸν βάλλοντος. Ἡ θεριστικότης, ὡς εὐνόητον, εἶναι συναφὴς πρὸς τὸ *τεταμένον* τῆς τροχιᾶς (βλ. ζώνη *ἐπικίνδυνος*). Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

θέριστρον (τό), καὶ ὑποκορ. ***θερίστριον*** (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ἐλαφρὸν θερινὸν ἱμάτιον παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι, τὸ ἀντίθετον τοῦ «χειμάστριον». Περὶ αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν λεπτομερείας, πλὴν τοῦ ὅτι συνήθως ἐβάφετο διὰ κόκκου. —Π.

Θέρλμηρ (Thirlmere) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ διαμερίσματι τῶν Λιμνῶν τῆς κομιτείας τοῦ Κώμμπερλαννт καὶ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῶν ὀρέων Κώμπριαν. Ἔχει μῆκος 5300 μέτρων καὶ πλάτος μέχρι 200. Παρὰ τὴν δυτικὴν αὐτῆς ὄχθην σχηματίζονται οἱ καταρράκται Ἄρμμποθ. Ἡ λίμνη αὕτη χρησιμεύει ὡς πηγή, ἐκ τῆς ὁποίας ὑδρεύεται ἡ πόλις Μάντσεστερ δι' ὑδραγωγείου μήκους 160 χλμ., ὅπερ κατεσκευάσθη ἀπὸ τοῦ 1891—1894 καὶ συνεπληρώθη τῷ 1919—1920. Μ. Δ. Β.

Θερλουὼλ (Thirlwall), ***Κόννοπ***. Ἄγγλος ἐπίσκοπος καὶ ἱστορικὸς (1797—1875). Τῷ 1828, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κληρικοῦ Julius C. Hare μετέφρασε τὴν Ἱστορίαν τῆς Ρώμης τοῦ Niebuhr, μεταξὺ δὲ τοῦ 1835—1847 συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δημοσίευσίς της συνέπεσε μὲ τὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλ-

Digitized by Google

λάδος τοῦ Ἄγγλου ἱστορικοῦ Grote, ἥτις καὶ ἐπεσκίασε τὴν πρώτην, καθότι ὁ μὲν Grote ἔγραψε μὲ ἐνθουσιασμόν, ὁ δὲ Thirlwall μὲ καθηγητικὴν ἀντικειμενικότητα. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀξία τοῦ ἔργου ἀνεγνωρίσθη, οὕτως ὥστε ὁ ὀλίγον μεταγενέστερος Ἄγγλος συγγραφεὺς Sterling ὁμιλῶν περὶ τοῦ Thirlwall λέγει: «Ἦτο συγγραφεὺς μέγας ὡς ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Τάκιτος καὶ μὲ πολὺ περισσοτέρας γνώσεις ἀπὸ ἐκείνους». Ὡς ἐπίσκοπος Ἁγίου Δαυὶδ διεκρίθη διὰ τὴν ρητορικήν του δεινότητα καὶ διὰ τὸ φιλελεύθερόν του πνεῦμα καὶ ἐνεργείας ἐπὶ θεολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων. Ἦτο ὁ μόνος Ἀγγλικανὸς ἐπίσκοπος, ὅστις ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐπισήμου Ἐκκλησίας τοῦ κράτους ἐν τῇ καθολικῇ Ἰρλανδίᾳ, ἐνεργὸν δὲ ἔλαβε μέρος ὑπὲρ τῆς καταργήσεως ἀνελευθέρων θεσμῶν ἀποκλειόντων τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκλέγωνται εἰς τὸ Κοινοβούλιον καὶ τοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Διαμαρτυρομένας Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ νὰ καταλαμβάνουν ἐκπαιδευτικὰς καὶ ἄλλας δημοσίας θέσεις.

Ἐτάφη ἐν τῷ αὐτῷ μὲ τὸν σύγχρονόν του καὶ ἐν μέρει ἀντίζηλόν του ἱστορικὸν Grote εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Οὐεστμίνστερ τάφῳ. Γ. Π. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Θέρμα (ἡ) *[Μυθολ.]*. Νύμφη, προσωποποίησις τῶν θερμῶν πηγῶν τῆς πόλεως Ἀπαμείας ἐν Φρυγίᾳ, τιμωμένη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης ὡς πολιοῦχος θεότης. Ἡ εἰκών της σῴζεται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἀπαμείας, κοπέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Γορδιανοῦ. Ν. Α.

Θέρμα (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία ἐν Λέσβῳ, ΒΑ τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Θερμή*, περίφημος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λατρείᾳ τῆς νήσου διὰ τὸν αὐτόθι ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος Θερμίας καὶ τῆς τελουμένης «Θερμιακῆς πανηγύρεως». Παρὰ τὸν ναὸν ἔκειντο τὰ ἔτι καὶ νῦν φημιζόμενα ἰαματικὰ ἁλατοῦχα καὶ θειοῦχα θερμὰ ὕδατα, διεσώθησαν δὲ αὐτόθι πλεῖστα ἐνεπίγραφα μνημεῖα. Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐλατρεύετο ἔτι ὁ Ζεὺς Μέγιστος, ἡ Ἄρτεμις Εὐάκοος καὶ ὁ Ἀπόλλων Θέρμιος. Εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Θερμίας Ἀρτέμιδος ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα τῶν Μυτιληναίων, ἔτι δὲ τὰ ἀγάλματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ εὐεργετῶν τῆς πόλεως, ὡς τὸ τοῦ Μάρκου Ἀγρίππα, τῆς Ἀγριππίνης, συζύγου τοῦ Γερμανικοῦ, κ.ἄ. Περίφημον ἐπίσης ἦτο τὸ μάρμαρον τῆς Θέρμας («τὸ ἐχ Θέρμας»), διαδεδομένον ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπέναντι ἀσιατικὰ παράλια. Π. Ν. Π.

—**Θέρμα** (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰτωλίας (βλ. λ. *Θέρμος*).

—**Θέρμα** *[Γεωγρ.]*. Βουνὸν τῆς νήσου Λήμνου ἐπὶ τοῦ νοτιοδυτικοῦ αὐτῆς τμήματος. Ὕψος 1130 πόδες.

—**Θέρμα** *[Γεωγρ.]*. Ὁρμίσκος τῆς Β ἀκτῆς τῆς Αἰγίνης (πλάτ. 37°46′05″ Β, μῆκ. 23°28′10″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana) εἰς 2¼ μίλ. Ἀν. τοῦ φάρου Πλακοκίων καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Μοῦλος (βλ. λεπτομερείας εἰς λ. *Αἴγινα*). Σ.Ε.Λ.

—**Θέρμα** *[Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Ἰκαρίας ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς αὐτῆς ἀκτῆς εἰς μῆκος 26°19′5″ Α. Ἔχει θερμοπηγάς.

—**Θέρμα** *[Γεωγρ.]*. Μικρὰ κόλπωσις τῶν Ν.ΝΑ ἀπορρώγων ἀκτῶν τῆς καλδέρας τῆς Θήρας (πλάτ. 36°22′05″ Β, μῆκ. 25°26′10″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2043: Santorin island) εἰς τὴν παραλίαν Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ Ἐμπορείου. Ὀνομάζεται καὶ *Θερμόπλακα* καὶ *Πλάκα*. Σ. Ε. Λ.

—**Θέρμα** *[Βυζαντ.]*. Βυζαντινὸν φρούριον τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν (*Προκ.* Περὶ Κτισμ. IV, 11). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ Θέρμα ταῦτα ἦσαν τὰ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀγχιάλου περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας ἀπέχοντα Θερμὰ λουτρὰ (νῦν Λίτζα), γνωστότατα καὶ πολυσύχναστα ἀπὸ πολλοῦ διὰ τὰς ἰαματικὰς αὐτῶν ἰδιότητας, τὰ ὁποῖα, ἀτείχιστα ἀπὸ πολλοῦ, περιετείχισεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ ἰσχυροτάτου τείχους. Ὅταν, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου, ὁ χαγάνος τῶν Ἀβάρων ἐπέδραμε τῷ 583 τὴν Θρᾴκην φθάσας μέχρις Ἀγχιάλου, χάριν τῶν λουτρῶν τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐθεραπεύθησαν αἱ γυναῖκες αὐτοῦ, οὔτε τὸ τεῖχος κατέστρεψε, οὔτε τὴν γείτονα αὐτῶν Ἀγχίαλον προσέβαλε. Τοῦ Ἰουστινιανείου τείχους οὐδὲν ἴχνος σῴζεται σήμερον, τῶν δὲ λουτήρων ἐρείπια μόνον τινά, παρὰ τὰ ὁποῖα ἐγένοντο νέαι ἐγκαταστάσεις. Α.Θ.Σ.

—**Θέρμα** *[Βυζαντ.]*. Βυζαντινὸν φρούριον τῆς Μακεδονίας παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 4). Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Μυγδονίας *Θέρμη*, παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος. Α. Θ. Σ.

Θερμὰ *[Γεωγρ.]*. Πρῴην *Λίτζα*. Χωρίον τῆς κοινότητος Νιγρίτης, τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας ἐν τῷ νομῷ Σερρῶν, ἀπέχον τῆς Νιγρίτης ὥραν περίπου. Ἀριθμεῖ 472 κατοίκους, ἐπιδιδομένους εἰς τὴν γεωργίαν, καπνοφυτείαν καὶ κτηνοτροφίαν. Α. Θ. Σ.

θερμαγωγὸς (ὁ) *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω πᾶς ἀγωγὸς τῆς θερμότητος. Τὰ σώματα γενικῶς διακρίνονται ἀναλόγως τῆς εὐκολίας ἢ δυσκολίας, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουσιν εἰς τὴν διὰ μέσου αὐτῶν δίοδον τῆς θερμότητος, εἰς *εὐθερμαγωγοὺς* καὶ *δυσθερμαγωγούς*.

Θερμαγωγὸν δίκτυον μιᾶς κεντρικῆς θερμάνσεως καλεῖται τὸ δίκτυον τῶν σωλήνων, ὅπερ διανέμει τὴν θερμότητα εἰς τοὺς ἐντὸς τῶν διαφόρων θερμαινομένων χώρων εὑρισκομένους θερμοπομπούς.

θερμαεροθεραπεία (ἡ). Ἡ διὰ θερμοῦ ἀέρος θεραπευτικὴ ἐπίδρασις (βλ. *θερμοθεραπεία*).

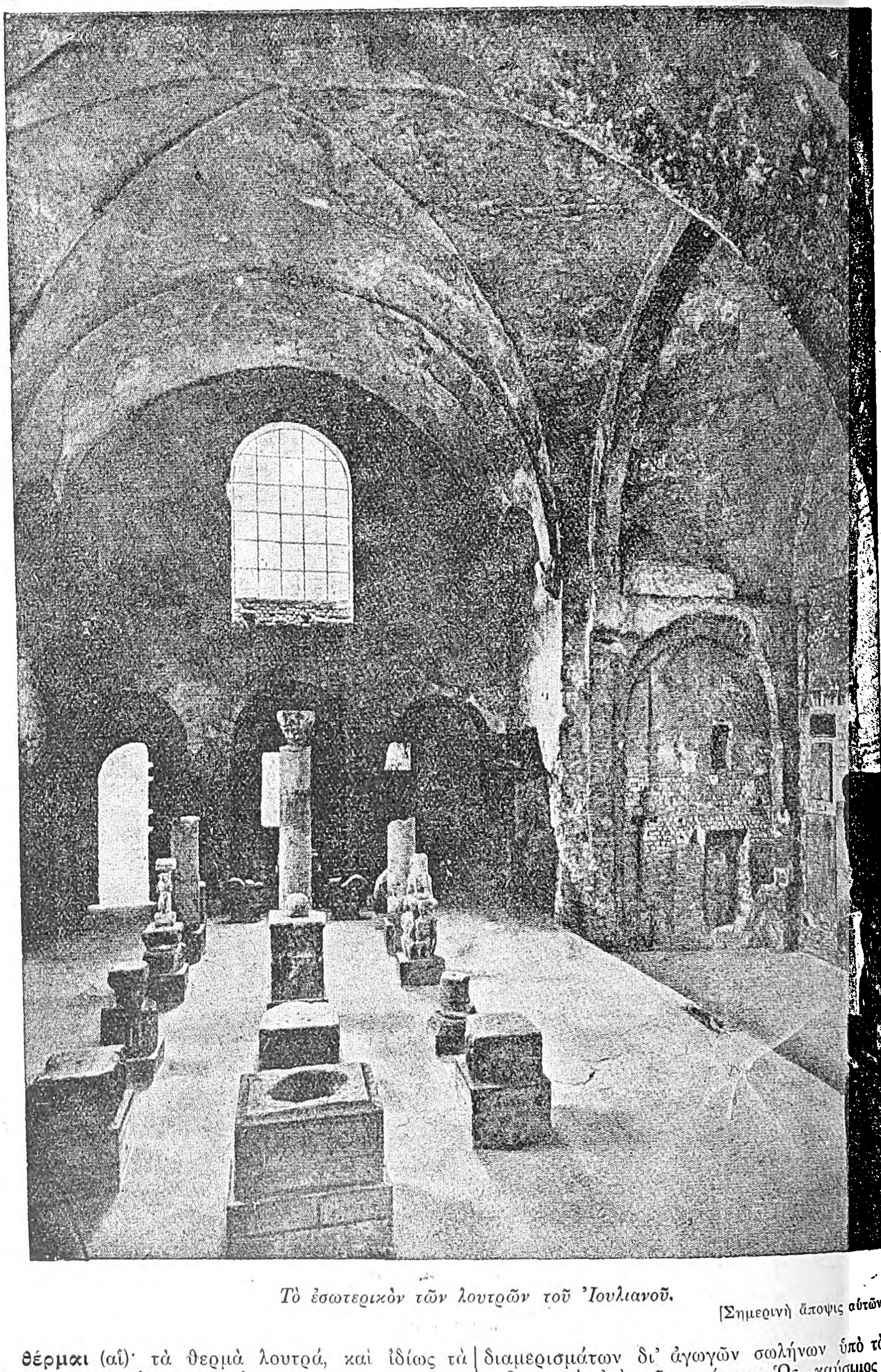

Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν λουτρῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ.

[Σημερινὴ ἄποψις αὐτῶν.]

θέρμαι (αἱ)· τὰ θερμὰ λουτρά, καὶ ἰδίως τὰ ἱδρύματα τῶν ἰαματικῶν λουτρῶν.

—*[Ἀρχ.]* Παρὰ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ ὅρου, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον μὲ τοὺς Ρωμαίους, διότι αὐτοὶ ἐτελειοποίησαν μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικήν των δεξιότητα καὶ ἐσυστηματοποίησαν μὲ τὸ πρακτικόν των πνεῦμα τοὺς λουτρῶνας, ὥστε νὰ καταστῶσιν οὗτοι ὄχι μόνον ἀληθινὰ μέσα καθαριότητος καὶ ἀνέσεως, ἀλλὰ καὶ θαυμάσια ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα. Αἱ θέρμαι ἦσαν οἰκιακαὶ καὶ δημόσιαι.

Αἱ *οἰκιακαὶ θέρμαι* ἀπετελοῦντο ἐξ ἑνὸς δωματίου, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο caldarium, ἔνθα ἐτοποθετεῖτο ὁ λουτήρ, καὶ ἑνὸς δωματίου θερμάνσεως, καλουμένου officina. Ἐνίοτε, εἰς μεγάλας οἰκίας, ὑπῆρχε καὶ συναπτὸν ἕτερον δωμάτιον διὰ τὴν ἀνάρτησιν τῶν ἐνδυμάτων, τὸ λεγόμενον ἀποδυτήριον. Πολλάκις αἱ οἰκιακαὶ θέρμαι εἶχον εἰς τὸ caldarium πλὴν τοῦ λουτρῶνος (alveum) διὰ τὸν θερμὸν λουτρὸν καὶ λεκάνην (τὸ labrum) διὰ τὸν ψυχρὸν τοιοῦτον. Ἡ θέρμανσις τοῦ caldarium ἐγίνετο δι' ὑπογείου θερμαγωγοῦ, τοῦ λεγομένου ὑποκαύστου, ἡ δὲ τοῦ ὕδατος διὰ μεταλλίνων λεβήτων τοποθετημένων ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος τῆς θερμάνσεως, ὁπόθεν τοῦτο διωχετεύετο εἰς τὸν λουτῆρα τοῦ caldarium. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς τοιαύτης διατάξεως καὶ ἐγκαταστάσεως εἶναι αἱ θέρμαι τῆς Villa Boscoreale τῆς Πομπηΐας. Ὁ λέβης, εἰς τὰς θέρμας ταύτας, εὑρίσκεται, χάριν οἰκονομίας, μεταξὺ τοῦ caldarium καὶ τοῦ μαγειρείου. Οὕτω, συνήθως, τὸ διαμέρισμα τῆς θερμάνσεως ἦτο συναπτὸν μὲ τὸ δωμάτιον τοῦ μαγειρείου καὶ τὸ δωμάτιον τοῦ λουτῆρος. Ἡ τελειοποίησις τοῦ συστήματος τούτου ἐγένετο ἰδεώδης κατὰ τὸν Α′ π. Χ. αἰῶνα, χάρις εἰς τὸ ἐφευρεθὲν παρὰ τοῦ Σεργίου Ὀράτα σύστημα τῆς δι' ἀτμοῦ διαθερμάνσεως ὅλων τῶν διαμερισμάτων δι' ἀγωγῶν σωλήνων ὑπὸ τὸ δάπεδον καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων. Ὡς καύσιμος ὕλη ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον ὁ ξυλάνθραξ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ καπνοῦ καὶ ἰδίως τῆς ρυπάνσεως τοῦ συστήματος τῆς διοχετεύσεως.

Αἱ δημόσιαι θέρμαι, ἐν χρήσει τόσον εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ὅσον καὶ εἰς τὰ πολίσματα, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν συνόρων τῆς ἀπεράντου Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀποτελοῦσι τὸ χαρακτηριστικώτερον σημεῖον τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων τούτων. Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι διὰ τῶν γενομένων κατὰ καιροὺς ἀνασκαφῶν ἐν Ρώμῃ, θέρμαι τῶν Treves, τοῦ Καρακάλλα καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ μὲ τὰς κολοσσιαίας αὐτῶν διαστάσεις καὶ τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουσι, κατατάσσονται μεταξὺ τῶν πολυτιμοτέρων κοσμημάτων τῆς μνημειακῆς διακοσμήσεως τῆς αἰωνίας πόλεως. Κατὰ τὸν Δ′ π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἠρίθμει 856 τοιαῦτα ἱδρύματα

Digitized by Google

Τὸ σύστημα τῶν δημοσίων θερμῶν ἐποίκιλλε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἀναλόγως τοῦ τόπου. Εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς αὗται δὲν διέφερον οὐσιωδῶς τῶν πλουσίων οἰκιακῶν θερμῶν. Εἰς τὰς πόλεις ὅμως αἱ θέρμαι αὗται ἀπετελοῦντο ἀπὸ αἴθουσαν ἀναμονῆς, αἴθουσαν ἀποδυτηρίου, αἴθουσαν ψυχρολουσίας (tepidarium) αἴθουσαν θερμολουσίας (caldarium), αἴθουσαν θερμάνσεως, αἴθουσαν θερμαγωγῶν σωλήνων, διαμερίσματα τῆς ὑπηρεσίας, ἀποχωρητήρια. Οἱ λουτῆρες καὶ αἱ λεκάναι ἦσαν τοποθετημένοι ἐντὸς κογχῶν. Εἰς πλουσιωτέρας θέρμας, ὅπως εἰς τὰς τοῦ Καρακάλλα, ὑπῆρχον αἴθουσαι δι' ἀτομικὸν λουτρόν. Εἰς δὲ τὰς θέρμας τοῦ Forum τῆς Πομπηΐας αὗται ἦσαν διῃρημέναι εἰς δύο μέρη, τὸ ἓν διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τὸ ἕτερον διὰ τὰς γυναῖκας. Τὸ σχέδιον τῶν διαφόρων τούτων αἰθουσῶν ἦτο συνήθως τετράπλευρον, συχνάκις σταυροειδὲς καὶ σπανιώτερον κυκλικὸν μὲ θολωτήν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν στέγην. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, ὁ ἀριθμὸς τῶν διαμερισμάτων ἔγινε διπλάσιος μὲ τὴν προσθήκην γυμνασίου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἑλληνικῆς παλαίστρας, ὁπότε, πλὴν τῶν ἀνωτέρω αἰθουσῶν, αἱ δημόσιαι θέρμαι περιελάμβανον αὐλὴν (παλαίστραν), ἔχουσαν ἐνίοτε ἐν τῷ μέσῳ δεξαμενὴν καὶ πλαισιουμένην μὲ στοάς, ὑπαιθρίους ἐξέδρας καὶ κλειστὰς αἰθούσας μὲ ἀναπαυτικὰ καθίσματα. Ἡ προσθήκη αὕτη εἰς τὰ λουτρικὰ ἱδρύματα ἐγένετο βαθμηδὸν αἰτία τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ πάθους τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐπιδείξεως, εἰς τὰς ὁποίας τοσοῦτον ἠρέσκοντο οἱ Ρωμαῖοι εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πολυτελῆ καὶ ἐπιδεικτικὴν διακόσμησιν τῶν ἱδρυμάτων τούτων, ἐν οἷς ἤρχισαν φιληδόνως νὰ ἐντρυφῶσι. Μὲ σκοπὸν τῆς εἰς τὸ ἔπακρον ἀπολαύσεως, ἡ νέα αὕτη διαίρεσις καὶ διάταξις ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἐπισκέπτην, πλὴν τῆς φυσικῆς εὐεξίας, τὰς ἀπολαύσεις τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος μὲ τοὺς κήπους, τὰ σκιερὰ μέρη μὲ τὰ ῥέοντα ὕδατα καὶ τὰς στοὰς διὰ τὸν περίπατον, μὲ τὰς ἐξέδρας διὰ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὰς συνομιλίας, μὲ τὰς ἀρένας καὶ τὰ ἀμφιθέατρα διὰ τὰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις, μὲ τὰς αἰθούσας τῶν διαλέξεων καὶ τῶν ἀκροάσεων καὶ μὲ τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ μουσεῖα διὰ τὴν πνευματικὴν χαράν. Οὕτως αἱ θέρμαι κατέληξαν, ἰδίως ἐν Ρώμῃ, εἰς κέντρα περιπάτου καὶ ἐντευκτήρια τῶν ματαιοσχόλων.

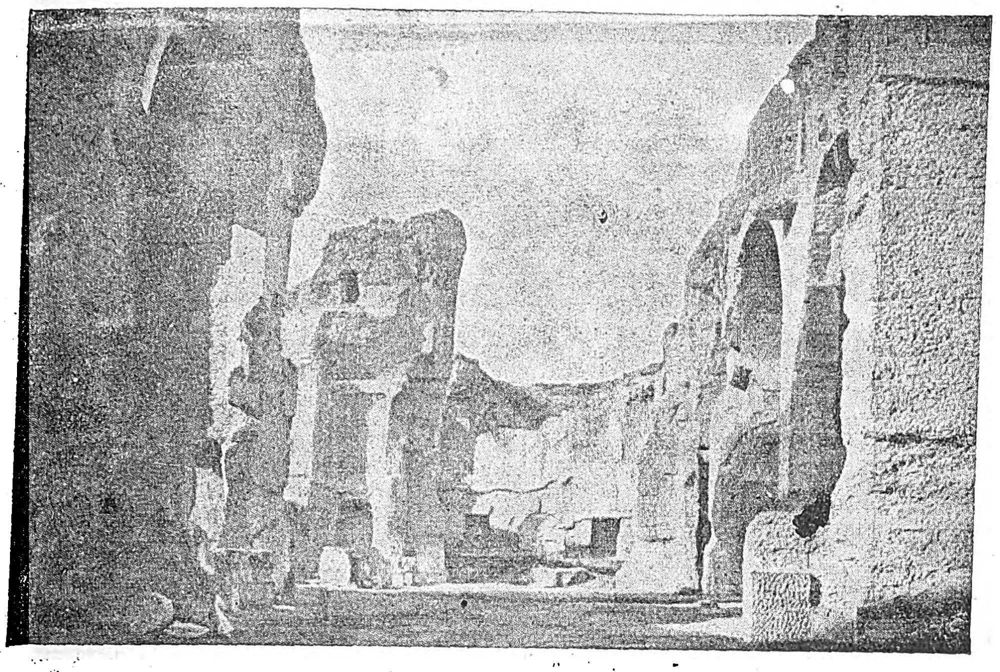

Αἱ Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα.

[Ἐκ τῶν περιφημοτέρων δημοσίων λουτρῶν τῆς Ρώμης, ἐν μέσῳ ἀπεράντων κήπων, ἐπὶ ἐκτάσεως 12 στρεμμάτων, ἠδύναντο νὰ περιλάβουν 3.000 πρόσωπα.]

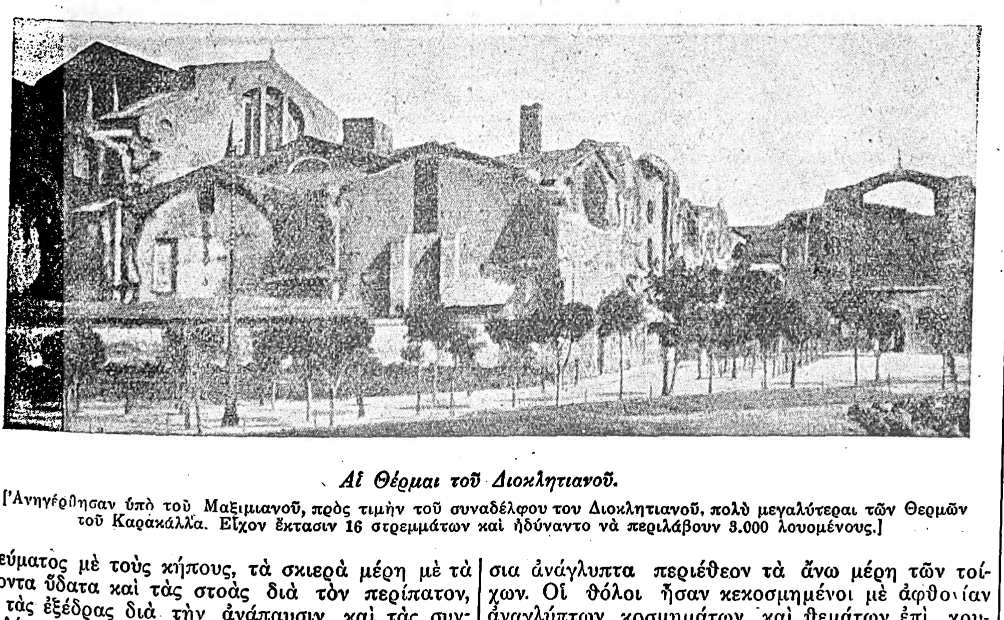

Αἱ Θέρμαι τοῦ Διοκλητιανοῦ.

[Ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Μαξιμιανοῦ, πρὸς τιμὴν τοῦ συναδέλφου του Διοκλητιανοῦ, πολὺ μεγαλύτεραι τῶν Θερμῶν τοῦ Καρακάλλα. Εἶχον ἔκτασιν 16 στρεμμάτων καὶ ἠδύναντο νὰ περιλάβουν 3.000 λουομένους.]

Τὰ ἐρείπια τῶν θερμῶν τῆς Πομπηΐας παρέχουσι κτυπητὰ παραδείγματα τῆς τέχνης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκοσμοῦντο πλέον τὰ λουτρικὰ ἱδρύματα, κατόπιν τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως τοῦ σκοποῦ τῶν θερμῶν. Οἱ τοῖχοι τῶν στοῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπλαισίουν τὴν παλαίστραν, ἐκαλύπτοντο διὰ ζωγραφιῶν μὲ θέματα τῆς φανταστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀλεξανδρινῆς τέχνης. Εἰς τὰς αἰθούσας ὁ ὀφθαλμὸς ἐμαγεύετο ἐκ τοῦ θεάματος τῆς πλακοστρώσεως τοῦ δαπέδου ἐκ φαιοῦ μαρμάρου μὲ περιπλαισίωσιν ἐκ βασάλτου, τοῦ σκληροτάτου μέλανος μαρμάρου. Οἱ θόλοι κεχρισμένοι δι' ἀμμοκονίας μὲ ἀνάγλυφα ἀραβουργημάτων, ἐρωτικῶν εἰκόνων, δελφίνων καὶ τριτόνων ἢ ἄλλων θεμάτων, ἦσαν ἐνηρμονισμένοι πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ μέρους. Ἡ αἴθουσα τῆς ψυχρολουσίας εἰς τὰς θέρμας τοῦ Stabies εἶχε τοιχογραφίας παριστώσας ἀνθισμένον κῆπον μὲ ποικιλίαν πτηνῶν. Αἱ στοαὶ ἐστηρίζοντο ἐπὶ γιγαντιαίων κιόνων. Πλάκες πολυχρώμου μαρμάρου ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον καὶ τὰ φατνώματα. Οἱ κίονες ἦσαν ἐκ γρανίτου καὶ πορφυρίτου λίθου. Διαζώματα μὲ πλούσια ἀνάγλυπτα περιέθεον τὰ ἄνω μέρη τῶν τοίχων. Οἱ θόλοι ἦσαν κεκοσμημένοι μὲ ἀφθονίαν ἀναγλύπτων κοσμημάτων καὶ θεμάτων ἐπὶ χρυσωμένου ὀρειχάλκου. Αἱ τοιχογραφίαι καὶ τὰ μωσαϊκὰ συνεπλήρωνον τὴν λαμπρὰν καὶ ἐπιδεικτικὴν ταύτην πολυχρωμίαν. Αἱ δεξαμεναὶ ἦσαν ἐπενδεδυμέναι ἔσωθεν διὰ μαρμάρου. Οἱ λουτῆρες ἦσαν πελώριοι λελαξευμένοι μονόλιθοι μαρμάρου, γρανίτου, πορφυρίτου λίθου ἢ βασάλτου καὶ ἦσαν ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα σχήματος καὶ διακοσμήσεως. Τὰ καθίσματα καὶ τὰ ἕδρανα, κατὰ ἑκατοντάδας, παρομοίως ἦσαν πλούσια εἰς ἐμφάνισιν. Οἱ λαμπτῆρες ἦσαν ἀριστουργήματα μαρμαρογλυφικῆς καὶ χρυσοχοϊκῆς τέχνης. Πολύτιμα ἀγγεῖα, προτομαὶ καὶ ἀγάλματα ἦσαν διεσπαρμένα ὑπὸ τὰς στοάς, εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς κόγχας ἐντὸς τῶν τοίχων τῶν αἰθουσῶν.

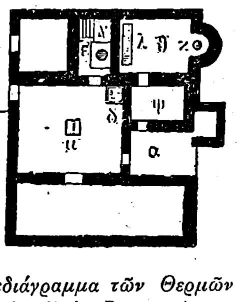

Σχεδιάγραμμα τῶν Θερμῶν τῆς Villa Boscoreale.

[μ=Μαγειρεῖον. ε=Ἑστία. δ=Δεξαμενή. α=Ἀποδυτήριον. ψ=Αἴθουσα ψυχρολουσίας. ϑ=Αἴθουσα θερμολουσίας. λ=Λουτήρ. κ = Λεκάνη. ν=Αἴθουσα θερμάνσεως. ι=Λέβης.]

Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο συνεπληροῦτο διὰ τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ θορύβου τοῦ πυκνοῦ πλήθους τῶν λουομένων, τῶν ἀργοσχόλων, τῶν ἐραστῶν τοῦ ἀθλητισμοῦ, τῶν ἑταιρῶν, τῶν ἐμπόρων ποτῶν καὶ ἐδωδίμων, ὡς καὶ τῶν λογίων, τοὺς ὁποίους προσείλκυον αἱ βιβλιοθῆκαι καὶ αἱ αἴθουσαι τῶν διαλέξεων. Εὐνόητον, ὅθεν, διατὶ αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα κατεῖχον ἔκτασιν 118000 τετρ. μέτρων, αἱ δὲ τοῦ Διοκλητιανοῦ 130000 τετρ. μέτρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Blouet*, Restauration des Thermes d' Antonin Caracalla à Rome (Paris 1928). —*E. Paulin*, Les Thermes de Dioclétien (Paris 1890).—*Lanciani*, The ruins and excavations of ancient Rome (London, 1897).—*Marquardt* und *Mommsen*, Das Privat-leben der Römer (Leipzig 1893 τόμ. VII).—*E. Pfretzschner*, Die grundrissentwicklung der römischen Thermen.

Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

Θέρμαι /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης τοῦ νομοῦ Ροδόπης, κείμενον ἐν εὐφορωτάτῃ πεδιάδι, πρὸς βορρᾶν τῆς Ξάνθης, παρὰ τὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα. Μετὰ τῶν χωρίων Ἰσμαὴλ-μαχαλέ, Κιδάρεως, Μεδούσσης καὶ Κοτάνης ἀποτελεῖ κοινότητα (κάτ. ἐν ὅλῳ 1537), τῆς ὁποίας εἶναι ἕδρα, μετὰ δημοτικοῦ σχολείου καὶ 524 κατοίκων (1928). Οἱ κάτοικοί του ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν, καπνοφυτείαν, ἀμπελουργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Πρῴην ἐκαλεῖτο *Ἴλιτσα*. Α. Θ. Σ.

Θερμαὶ αἱ ***Ἱμεραῖαι*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*], ἢ *Θερμαὶ Ἱμέραι* (*Πτολ.* Σικελ. νήσου θέσις Γ, δ, 3). Ἀποικία καρχηδονική, κτισθεῖσα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα ἅλωσιν καὶ κατασκαφὴν τῆς *Ἱμέρας*, ὀλίγον δυτικῶς τῆς θέσεως, καθ' ἣν εἶχε πέσει ὁ Ἀμίλκας (480) καὶ εἰς ἣν ὁ Ἀννίβας (407) κατέσφαξεν ὑπερτρισχιλίους αἰχμαλώτους (*Διόδ. Σικελ.* ΙΓ, 59—62 καὶ *Πολυβ.* Α, 24). Τὸ ὄνομά της ὀφείλει εἰς τὰς ἐκεῖ θερμοπηγάς, ἀνακαλυφθείσας, ὡς ἐπιστεύετο, ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἃς πολὺ ἐξετίμων οἱ Ρωμαῖοι, διατηρήσαντες τὴν αὐτονομίαν τῆς πόλεως μετὰ τὴν κατάληψίν της κατὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον, ἀφ' ἧς ὠνομάσθη Thermae Himerenses καὶ ἐπὶ Αὐγούστου Aug. Himeraeorum Thermitanorum. Ὁ Σκηπίων τῆς ἀπέδωκε πολλὰ τῶν ἁρπαγέντων ἀπ' αὐτῆς ἀγαλμάτων. Ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη (361) ὁ Ἀγαθοκλῆς. Εἶναι ἡ σύγχρονος ὡραία πόλις *Τέρμινι Ἰμερέσε* τῆς βορείας τῆς Σικελίας ἀκτῆς (πλάτ. 37° 59' Β, μῆκ. 13° 43' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 170: Cefalù to Mazzara). Σ. Ε. Λ.

— **Θερμαὶ** αἱ ***Σελινούντιοι*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Σικελίας, πλησίον θειωδῶν πηγῶν (*Στράβ.* Teubner VI, 275) πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Σελινοῦντος (*Πτολεμ.* Σικελίας θέσις Γ, δ, 5. *Πλιν.* 3.90. *Πομπ. Μέλ.* II. 118). Ἐν τῷ Ἀντωνινιανῷ Ὁδοιπορικῷ καὶ τῷ Πευτιγγεριανῷ χάρτῃ ἀναφέρεται ὡς Aquae Labodes. Εἶναι ὁ σύγχρονος λιμὴν καὶ πόλις *Σιάκκα* (πλάτ. 37° 30' Β., μῆκ. 13° 05' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 186: Mazzara to Palma, 2113: Sciacca). Αἱ θερμοπηγαί, ὧν ἡ μὲν χλιαρὰ ἡ δὲ θερμή, ὑφίστανται εἰσέτι, ἐκτιμώμεναι μάλιστα διὰ δερματικὰς παθήσεις. Μέγα δὲ ἀρχαῖον κτίσμα ἀτμολούτρου, χρονολογούμενον ἀπὸ 30 αἰώνων καὶ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Δαίδαλον, εὑρίσκεται παρὰ τὴν ἐγγὺς τῆς πόλεως κορυφὴν (Mediter. Pilot, ἔκδ. 1913, τόμ. I, σελ. 540) τοῦ Ἁγίου Καλογήρου (Stufe di San Calogero). Σ. Ε. Λ.

Θερμαία /*Ἀρχ. Θρησκ.*/. Ἐπίκλησις τῆς Ἀρτέμιδος· βλ. *Θερμία*.

Θερμαϊκὸς ***κόλπος*** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἡ ἐσχάτη πρὸς ΒΑ τοῦ Αἰγαίου κόλπωσις (*Πτολεμ.* Γ', ιγ, 13, ἔκδ. Nobbe). *Θερμαῖος*, ἀπὸ *Θέρμης*, τῆς παλαιοτέρας τῆς Θεσσαλονίκης ὀνομασίας (*Στράβων* Ζ, 323, ἔκδ. Teubner) διανοίγεται μεταξὺ ἀκρωτηρίου *Καναστραῖον* (τανῦν *Παλιούρι*) τῆς Παλλήνης (τανῦν *Κασσάνδρας*) χερσονήσου καὶ τῆς *Σηπιάδος ἄκρας* (ταν. *κάβο Σέπια* ἢ *Προμμύρι*)· ἀνοικτὸς ὅθεν πρὸς Ν.ΝΑ παρουσιάζει μέγιστον εὖρος 49 μιλλίων κατὰ τὸν ἄξονα καὶ μέσην κατὰ τὸν ἄξονα εἴσδυσιν 78 μιλ. Παρουσιάζει δὲ τέσσαρας στενώσεις, ὧν τὸ εὖρος μειοῦται κατὰ τὴν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν διαδοχὴν αὐτῶν, τὰς μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Δερματᾶς—Κασσάνδρα* (ἀρχ. *Ποσίδειον*), *Ἀθερίδα—Ἐπανωμή*, ἐκβολῶν *Ἀξιοῦ*—ἀκρωτηρίου *Καρὰ Μπουρνοῦ*, καὶ ἀβαθῶν *Ναζίκι*—ἀκρωτ. *Κουτσοὺκ Καραμπουρνοῦ*. Πάντως βορείως τῶν στενώσεων ἐπανακολποῦται εἰς εὖρος ὁ κόλπος, ἀλλὰ φθινόντως, σχηματιζομένου ἐν τέλει, βορείως τῆς τελευταίας στενώσεως, τοῦ κολπίζοντος ὅρμου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς οὗ τὸν βόρειον μυχὸν ἡ ἀνά-

Digitized by Google

δοχος μεγαλόπολις. Οὕτω τὰς μὲν δυτικὰς τοῦ κόλπου ἀκτὰς παρέχουσιν ἡ Θεσσαλομαγνησία, ἡ Θεσσαλία μέχρι Πλαταμῶνος καὶ ἡ δυτικὴ Μακεδονία βορείως αὐτοῦ, τὰς δὲ ἀνατολικὰς αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ τοῦ τε κυρίου τῆς Χαλκιδικῆς σώματος καὶ τῆς Παλλήνης τῆς χερσονήσου. Αἱ ἀκταί του εἶναι καθαραὶ κινδύνων μέχρι τῆς δευτέρας στενώσεως. Ἐκεῖθεν παρουσιάζουσι τοιαῦτα ἡ Ἀθερίδα (φάρος ὑπὸ μελέτην), ἡ Ἐπανωμὴ (φάρος 3 ἐκλάμψεων), ἡ νοτίως τοῦ Καραμπουρνοῦ ὕφαλος Βεσπασιανοῦ (φωτοβόλος σημαντήρ), ἡ βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου Καραμπουρνοῦ (φάρος σκαρδαμύσσων), αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ (φωτοβόλος σημαντὴρ Βαρδὰρ) καὶ τὰ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐχεδώρου καὶ τοῦ Λουδία παράλια (φωτοβόλος σημαντὴρ *Ναζίκι*). Ξηρὰ ἡ ἀνατολικὴ ἀκτή του ἀπὸ ἀπόψεως ποταμίων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δυτικήν, ὅπου πολλαὶ ἐκβολαὶ καὶ δὴ τοῦ Πηνειοῦ, τοῦ Ἁλιάκμονος, τοῦ Ἐχεδώρου (Γκάλλικου) καὶ τοῦ Λουδίου. Παραπέμποντες διὰ τὰ ἀκρωτήρια εἰς τὸ ἄρθρον *Αἰγαῖον* (σελ. 386 στήλ. α) σημειοῦμεν, ὅτι τὸ πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν τέρμα τῶν πρὶν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων Ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων εὑρίσκετο εἰς $1^1/_4$ μιλ. ΒΔ τῆς γλώσσης τοῦ Πλαταμῶνος, εἰς γεωγραφικὰς συντεταγμένας πλάτους 39°31′40″ Β, μήκους 23°42′50″ Ἀν. (χάρτης ἀγγλ. 1085: Negrepont to Gulf of Kassandra) μὲ τελευταῖον σταθμὸν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς τὴν *Αἴγανην*, εἰς τὸ 5ον χιλιόμετρόν της περίπου ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

θέρμαιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ἀντὶ *θερμόαιμος* (βλ. λ.).

θερμαίνω, *ἀόρ. ἐθέρμανα — ἐθερμάνθην, παθ.* μετχ. *θερμασμένος*, ποιῶ τι θερμόν, κοιν. *ζεσταίνω*: «θερμαίνω ὕδωρ, — ἔλαιον, —κηρόν», «τὸ κατάστημα θερμαίνεται διὰ καλοριφέρ», «ἐθερμάνθη μέχρι πυρακτώσεως»· || μεταφ. ὑποθάλπω. ἐκκαίω, κινῶ τὸν ζῆλον, κάμνω τινὰ νὰ ἐνθουσιασθῇ: «ἡ διδασκαλία του δὲν θερμαίνει, εἶναι ψυχρά», «ὁ λόγος τοῦ στρατηγοῦ ἐθέρμανε τοὺς στρατιώτας»· || ζωογονῶ, ἐνισχύω, ἐνθαρρύνω: «τὸν θερμαίνει πάντοτε ἡ ἐλπὶς ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος», «τὸν ἐθέρμανε εἰς τοὺς κόλπους του»· || παθ. *θερμαίνομαι*· ἔχω θέρμες, καταλαμβάνομαι ὑπ' ἑλώδους πυρετοῦ: «κάθε λίγο θερμαίνεται».

Θέρμαις *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁρμίσκος τῆς ΝΑ. ἀκτῆς τῆς Ἰκαρίας (πλάτ. 37° 39′ Β, μῆκ. 26° 20′ Ἀν.), εἰς 4 περίπου χιλιόμετρα ΒΑ. τοῦ Ἁγίου Κηρύκου. Ἡ ὀνομασία της λόγῳ τεσσάρων θερμοπηγῶν 58° Κελσίου ἰαματικῶν. Ἐν τῷ ὅρμῳ οἰκίσκοι τινὲς πρὸς παραμονὴν τῶν λουομένων. Σ.Ε.Λ.

θερμαισθησία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ ὡς πρὸς τὴν θερμότητα αἰσθητικότης, ἥτις ἀποτελεῖ λειτουργίαν τοῦ δέρματος. Πειραματικαὶ ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ αἴσθησις τῆς θερμότητος ἐνεργεῖται δι' ἰδίων νεύρων, μὲ ἰδίας εἰς τὸ δέρμα ἀπολήξεις, ἀνεξαρτήτους τῶν ἀπολήξεων τῶν νεύρων τῆς αἰσθήσεως τοῦ ψύχους. Τὰ ἐπὶ τοῦ δέρματος σημεῖα τῶν ἀπολήξεων τούτων, ἐρεθιζόμενα ὁπωσδήποτε, διεγείρουν τὰ μὲ τὸ αἴσθημα τῆς θερμότητος, τὰ δὲ τοῦ ψύχους. Τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος σημεῖα τῆς θερμότητος συμποσοῦνται κατὰ Sommer εἰς 30.000. Αἱ μᾶλλον εὐαίσθητοι εἰς τὴν θερμότητα χῶραι τοῦ σώματος εἶναι οἱ μαστοί, τὰ πτερύγια τῆς ῥινὸς καὶ ἡ προσθία ἐπιφάνεια τῶν βραχιόνων. Κατόπιν ἔρχονται οἱ ἔξω κανθοὶ τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ ἄνω χεῖλος, ἡ κοιλία κλπ. Μικρὰ εἶναι ἡ εὐαισθησία τῶν βλεννογόνων. Βλεννογόνοι τινὲς στεροῦνται τοῦ αἰσθήματος τοῦ θερμοῦ, λ. χ. ὁ βλεννογόνος τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἀπευθυσμένου, ὅστις τὴν μὲν μετρίαν θερμότητα οὐδαμῶς αἰσθάνεται, κατὰ δὲ τὴν ἰσχυρὰν αἰσθάνεται πόνον. Ἡ θερμαισθησία δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἀλλοιώσεις συγχρόνως μετ' ἀνωμαλιῶν καὶ ἄλλων αἰσθήσεων (διάφοροι νευρικαὶ νόσοι) ἢ καὶ ἀνεξαρτήτως ἄλλων αἰσθητικῶν ἀνωμαλιῶν, ὡς ἐπὶ συριγγομυελίας (βλ. καὶ λ. *αἴσθησις, ἁφή*). Σ. Γ. Σ.

θερμαισθησιόμετρον (τό)· ὄργανον προοριζόμενον πρὸς καταμέτρησιν τῆς εὐαισθησίας εἰς τὸ θερμόν. Σύγκειται δ' ἐκ θερμομέτρου, τοῦ ὁποίου ὁ ὑποδοχεὺς περιβάλλεται ὑφ' ἑτέρου δοχείου δυναμένου κατὰ βούλησιν νὰ θερμανθῇ. Σ. Γ. Σ.

θέρμανσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θερμαίνειν, παραγωγὴ θερμότητος διὰ τῆς καύσεως, κοιν. *ζέσταμα*: «θέρμανσις ὕδατος, — ἐλαίου, — κηροῦ»· || ἡ θέρμανσις τοῦ ἀέρος τῶν οἰκιῶν καὶ καταστημάτων: «θέρμανσις διὰ ξύλων, — διὰ φωταερίου, — διὰ καλοριφέρ», «τί θέρμανσιν ἔχετε; — καλοριφέρ».

—*[Φυσ.]* Καλεῖται *θέρμανσις* ἐν γένει σώματός τινος ἡ πρᾶξις τοῦ θερμαίνειν τὸ σῶμα τοῦτο καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ αὔξησις τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ. Ἡ αὔξησις αὕτη πραγματοποιεῖται εἴτε διὰ τριβῆς τοῦ σώματος, εἴτε διὰ μεταβιβάσεως ποσότητος θερμότητος εἰς τοῦτο ἔκ τινος ἄλλου θερμοῦ σώματος δι' ἐπαφῆς, ἀκτινοβολίας ἢ ῥοῆς θερμοῦ ῥευστοῦ, καὶ προϋποθέτει πάντοτε διὰ τὴν μεταβίβασιν ταύτην μίαν διαφορὰν θερμοκρασίας θερμαίνοντος καὶ θερμαινομένου σώματος. Ἡ θέρμανσις γενικῶς ἀποτελεῖ ἢ τὸν κύριον σκοπὸν ἢ τὸ ἐπακολούθημα ἁπλῶς ὡρισμένης πράξεως. Οὕτως, ἡ θέρμανσις λέβητός τινος ἢ ἡ θέρμανσις κλιβάνου τινὸς κύριον σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ τὸν λέβητα ἢ τὸν κλίβανον θερμόν, ἐνῷ ἡ θέρμανσις μηχανῆς τινος εἶναι ἁπλῶς, πλὴν ὡρισμένων εἰδικῶν περιπτώσεων, ἐπακολούθημα τῆς λειτουργίας τῆς μηχανῆς ταύτης καὶ ὄχι μόνον ὠφέλιμος δὲν εἶναι, ἀλλὰ τοὐναντίον λίαν ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς καὶ δέον νὰ ἀποφεύγηται διὰ διαφόρων μέσων (λιπάνσεως, ψύξεως κλπ.) ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον.

Προκειμένου περὶ κλειστῶν ὁπωσδήποτε χώρων, ὅπως λ. χ. τὰ ἐσωτερικὰ τῶν οἰκοδομημάτων, τῶν ἐργοστασίων, σιδηροδρόμων, πλοίων κλπ., λέγομεν ὅτι προβαίνομεν εἰς τὴν θέρμανσιν αὐτῶν, ὅταν αὐξάνωμεν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιεχομένου των, ἤτοι τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ των ἀέρος καὶ τῶν διαφόρων ἐν αὐτοῖς ἀντικειμένων. Ἡ θέρμανσις αὕτη δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἑνὸς ἐκ τῶν ἀκολούθων τρόπων: α′) Διὰ τοποθετήσεως ἐντὸς τοῦ πρὸς θέρμανσιν χώρου ἑστιῶν πυρᾶς ἢ θερμαστρῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων παράγεται θερμότης, ἀποδιδομένη διὰ τῶν παρειῶν των εἰς τὸν χῶρον. β′) Δι' εἰσροῆς θερμοῦ ἀέρος ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου. γ′) Διὰ τοποθετήσεως ἐντὸς τοῦ πρὸς θέρμανσιν χώρου εἰδικῶν συσκευῶν θερμάνσεως καλουμένων *θερμαντικῶν σωμάτων* ἢ *θερμοπομπῶν*. Αἱ συσκευαὶ αὗται ἀποτελοῦνται ἐκ συστοιχίας σωλήνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ θερμόν τι ῥευστὸν (ὕδωρ, ἀτμός), οὗτινος ἡ θερμότης ἀποδίδεται διὰ τῶν παρειῶν τῶν συσκευῶν τούτων εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον.

Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ θέρμανσις καλεῖται *τοπική*, καθόσον ἡ συσκευὴ παραγωγῆς τῆς θερμάνσεως ἐγκαθίσταται ἐντὸς τοῦ πρὸς θέρμανσιν χώρου καὶ ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν θέσιν εἰς ἣν αὕτη εὑρίσκεται, ἐνῷ εἰς τὰς δύο ἄλλας περιπτώσεις ἡ θέρμανσις καλεῖται *κεντρική*, καθόσον προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν κεντρικῆς συσκευῆς παραγωγῆς τῆς θερμότητος, οἷον ἑστίας θερμάνσεως ἀέρος, λέβητος παραγωγῆς θερμοῦ ὕδατος ἢ ἀτμοῦ, εὑρισκομένης ἔξω τοῦ θερμαινομένου χώρου καὶ δυναμένης νὰ ἐξυπηρετήσῃ διαφόρους θέσεις, τῆς θερμάνσεως ἐπιτυγχανομένης ἐμμέσως τῇ βοηθείᾳ τοῦ ῥευστοῦ (ἀέρος, ὕδατος, ἀτμοῦ), ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν φορέα τῆς θερμότητος ἀπὸ τῆς κεντρικῆς συσκευῆς εἰς τὰς διαφόρους θέσεις, εἰς ἃς γίνεται ἡ ῥοὴ τοῦ θερμοῦ ἀέρος ἢ τοποθετοῦνται τὰ θερμαντικὰ σώματα.

Ὑπολογισμὸς τῆς θερμάνσεως τῶν χώρων. Διὰ νὰ δώσωμεν μίαν ἰδέαν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὑπολογίζεται ἡ θέρμανσις τῶν κλειστῶν χώρων, οἷον οἰκοδομημάτων κλπ., ἀναχωροῦμεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν εἰς πάντα κλειστὸν χῶρον, ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ περιεχομένου του εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, δημιουργεῖται μία ῥοὴ θερμότητος ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ χώρου πρὸς τὸ ἐξωτερικόν του περιβάλλον. Κατὰ συνέπειαν, ἐὰν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν θερμοκρασίαν κλειστοῦ τινος χώρου εἰς ὡρισμένον σημεῖον, πρέπει νὰ προσδίδωμεν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον τόσην ποσότητα θερμότητος, ὥστε ν' ἀντισταθμίζεται πᾶσα ἐκ τοῦ χώρου τούτου ἀπώλεια θερμότητος. Γενικῶς τὸ σύνολον τῶν ἀπωλειῶν θερμότητος κλειστοῦ τινος χώρου, εἰς ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα, ἀποτελεῖται ἐκ τῆς θερμότητος, ἥτις διαβιβάζεται ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐξωτερικόν του περιβάλλον διὰ τῶν τοιχωμάτων, ἅτινα περικλείουσι τοῦτον, καὶ ἐκ τῆς θερμότητος, ἥτις ἀπάγεται ἐκ τούτου κατὰ τὸν ἀερισμὸν τοῦ χώρου, ἐνῷ τὸ σύνολον τῆς προσδιδομένης εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ποσότητος θερμότητος, εἰς τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, ἀποτελεῖται ἐκ τῆς θερμότητος, ἥτις διαχέεται εἰς αὐτὸν δι' εἰσροῆς θερμοῦ ἀέρος, ἢ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκατεστημένων ἑστιῶν πυρᾶς, θερμαστρῶν ἢ θερμοπομπῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς θερμότητος, ἥτις διαχέεται ἐκ τῶν λαμπτήρων καὶ συσκευῶν ἐν γένει φωτισμοῦ ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ παραμενόντων ἀνθρώπων. Ἐὰν παραστήσωμεν διὰ Q_1 τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις διαβιβάζεται διὰ τῶν τοιχωμάτων τοῦ χώρου πρὸς τὸ ἐξωτερικόν του περιβάλλον, καὶ διὰ Q_2 τὴν ποσότητα ἥτις ἀπάγεται κατὰ τὸν ἀερισμόν, διὰ t_0 τὴν ἐλαχίστην θερμοκρασίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος, διὰ t_1 τὴν μεγίστην θερμοκρασίαν εἰς ἣν πρόκειται νὰ διατηρῆται τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χώρου, διὰ F τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοιχωμάτων τοῦ χώρου εἰς τετραγωνικὰ μέτρα, δι' ἧς διαβιβάζεται ἡ ποσότης Q_1, διὰ V τὸν ὄγκον τοῦ κατὰ τὸν ἀερισμὸν τοῦ χώρου ἐξερχομένου ἐκ τούτου ἀέρος εἰς κυβικὰ μέτρα, λαμβανόμενον συνήθως διὰ μικρὰς οἰκοδομὰς ἴσον πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἀεριζομένου χώρου καὶ διὰ μεγαλυτέρας τοιαύτας πρὸς τὰ $^3/_4$ ἕως $^1/_2$ αὐτοῦ, καὶ διὰ q συντελεστήν τινα θερμοπερατότητος καλούμενον καὶ παριστῶντα τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις διαβιβάζεται ἀνὰ τετραγωνικὸν μέτρον ἐπιφανείας τοιχωμάτων καὶ διὰ διαφορὰν $t_1-t_0=1^0$, θὰ ἔχωμεν τὰς ἀκολούθους ἐξισώσεις:

$$Q_1 = q.\,F\,(t_1 - t_0) \text{ καὶ } Q_2 \doteq 0{,}3.\,V.\,(t_1 - t_0).$$

Ὁ συντελεστὴς οὗτος q ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τοῦ πάχους τῶν τοιχωμάτων, ἅτινα περικλείουσι τὸν χῶρον, ἤτοι ἀναλόγως τῶν ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν τοίχων, θυρῶν, παραθύρων, τοῦ δαπέδου ἢ τῆς ὀροφῆς του, καθὼς καὶ ἐκ τῆς ταχύτητος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος, λαμβάνεται δὲ διὰ τὰς διαφόρους περιπτώσεις ἐξ εἰδικῶν πινάκων. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι ἡ οὕτως ὑπολογιζομένη ποσότης θερμότητος Q_1 ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς συνήθεις θερμάνσεις, αὐξάνεται δὲ ἀναλόγως τοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ χώρου κατὰ 20% διὰ τὰς βορείους θέσεις, ἀναλόγως τῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου, κατὰ 5% ἕως 10% ἀναλόγως τοῦ ὕψους τοῦ χώρου προστιθεμένων ἀνὰ 2,5% δι' ἕκαστον ὑπὲρ τὰ 4 μ. μέτρον ὕψους καὶ μέχρις 20% ἐν συνόλῳ κλπ. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν παραστήσωμεν διὰ Q_0 τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις διαχέεται ἐκ τῶν ἐν λειτουργίᾳ ἐντὸς τοῦ χώρου εὑρισκομένων θερμαστρῶν ἢ θερμοπομπῶν θερμαινομένης ἐπιφανείας f τετραγωνικῶν μέτρων, θὰ ἔχωμεν $Q_0 \doteq 2000\,f$ ἕως $2500\,f$ προκειμένου περὶ συνήθων κανονικῶς λειτουργουσῶν μεταλλικῶν θερμαστρῶν καὶ $Q_0 = f.\,c\,(t-t')$ προκειμένου περὶ θερμοπομπῶν, ἔνθα t ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ κυκλοφοροῦντος ἐντὸς τούτων θερμοῦ ῥευστοῦ, t' ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐν ἐπαφῇ μὲ τοὺς θερμοπομποὺς στρώματος ἀέρος, ἥτις γενικῶς εἶναι ὀλίγον μεγαλυτέρα τῆς μέσης θερμοκρασίας τοῦ χώρου t_1, καὶ c ἀνάλογος συντελεστὴς θερμοπερατότητος, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν χρησιμοποιουμένων θερμοπομπῶν καὶ λαμβανόμενος ἐπίσης ἐκ πινάκων. Τέλος, ἐὰν παραστήσωμεν διὰ Q_3 τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸν χῶρον ὑπὸ τῶν συσκευῶν ἐν γένει φωτισμοῦ, ποικίλλουσα ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν συσκευῶν τούτων καὶ λαμβανομένη ὑπ' ὄψιν μόνον κατὰ τὰς ὥρας λειτουργίας αὐτῶν, ὡς καὶ διὰ Q_4 τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις ἀποδίδεται ἐκ τῶν ἐν τῷ χώρῳ παραμενόντων ἀνθρώπων, ἀνερχομένη ἀνὰ ὥραν εἰς τὰς 30—40 περίπου θερμίδας διὰ τὰ παιδία καὶ εἰς τὰς 70—80 θερμίδας διὰ τοὺς μέσης ἡλικίας ἀνθρώπους καὶ λαμβανομένη ὑπ' ὄψιν μόνον προκειμένου περὶ χώρων δημοσίας συναθροίσεως, θὰ ἔχωμεν τὴν σχέσιν

$$Q_1 + Q_2 = Q_0 + Q_3 + Q_4.$$

Ἡ σχέσις αὕτη, εἰς ἣν ἅπασαι αἱ ποσότητες θερμότητος ἐκφράζονται εἰς θερμίδας, ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη ἐξίσωσιν τῆς θερμάνσεως τῶν χώρων, εἰς ταύτην δὲ δύναται δι' ὡρισμένην περίπτωσιν νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ποσότης θερμότητος Q_0 ἡ ἀναγκαιοῦσα διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ χώρου συναρτήσει τῶν ποσοτήτων Q_1, Q_2, Q_3 καὶ Q_4 ὑπολογιζομένων ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω. Λαμβάνοντες οὕτως ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης τὴν ποσότητα Q_0, ὑπολογίζομεν ἐκ τῆς ἐξισώσεως $Q_0 = 2000\,f$ ἕως $2500\,f$, ἢ $Q_0 = f.c.\,(t-t')$ τὴν ἀναγκαίαν συνολικὴν ἐπιφάνειαν f τῶν ἐγκατασταθησομένων ἐν τῷ χώρῳ θερμαστρῶν ἢ θερμοπομπῶν διὰ τὴν διατήρησιν μιᾶς σταθερᾶς θερμοκρασίας t_1 ἐφόσον αἱ τιμαὶ τῶν t_0, t', t, F, V, q καὶ c δίδονται ἐκ τῶν διαφόρων περιπτώσεων. Γενικῶς προκειμένου περὶ κεντρικῆς θερμάνσεως οἰκοδομήματός τινος διὰ θερμοπομπῶν ὑπολογίζεται δι' ἕκαστον δωμάτιον χωριστὰ ἡ ἀπώλεια θερμότητος καὶ ἐκ ταύτης κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἡ ἀναγκαία θερμαντικὴ ἐπιφάνεια τῶν ἐν αὐτῷ τοποθετηθησομένων θερμοπομπῶν, δι' ἀθροίσεως δὲ εὑρίσκεται ἡ ὁλικὴ ἀπώλεια θερμότητος, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς ὅλα τὰ δωμάτια καὶ ἥτις προσδιορίζει τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐγκατασταθησομένων διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ οἰκοδομήματος λεβήτων. Προκειμένου περὶ κεντρικῆς θερμάνσεως δι' ἁπλῆς εἰσροῆς θερμοῦ ἀέρος ἐντὸς τῶν διαφόρων χώρων, ἡ θέρμανσις κανονίζεται διὰ τῆς ῥυθμίσεως τοῦ ὄγκου καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ εἰσερχομένου ἐντὸς τῶν χώρων θερμοῦ ἀέρος.

Ἡ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀναφερομένη ἐλαχίστη θερμοκρασία τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν χώρων περιβάλλοντος ποικίλλει ἀναλόγως τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῶν διαφόρων χωρῶν, καὶ λαμβάνεται συνήθως διὰ μὲν τὴν βόρειον Εὐρώπην ἀπὸ —20° ἕως —30°, διὰ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἀπὸ —15° ἕως —20°, διὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἀπὸ —10° ἕως —15° καὶ διὰ τὴν νότιον Εὐρώπην ἀπὸ —5° ἕως —10°. Διὰ τὴν Ἑλλάδα λαμβάνεται συνήθως εἰς τοὺς —5°. Ἐπίσης ἡ θερμοκρασία εἰς ἣν δέον νὰ διατηρῆται τὸ περιεχόμενον τῶν θερμαινομένων χώρων, μετρουμένη περὶ τὸ μέσον αὐτῶν καὶ εἰς ὕψος 1,5 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ποικίλλει ἀναλόγως τῆς χρήσεως τοῦ χώρου. Παραδεχόμεθα π. χ. διὰ κατοικίας, σχολεῖα, γραφεῖα κλπ. τοὺς 18° ἕως 20°, δι' ἐργαστήρια, γυμναστήρια τοὺς 12° ἕως 15°, διὰ νοσοκομεῖα, αἰθούσας λουτρῶν τοὺς 22° ἕως 24°, διὰ μουσεῖα, ἐκθέσεις, διαδρόμους, κλίμακας τοὺς 10° ἕως 15° κ.ο.κ.

Τοπικαὶ καὶ κεντρικαὶ θερμάνσεις. Ἡ διʼ ἑστιῶν πυρᾶς τοπικὴ θέρμανσις ἀπετέλεσε τὸν ἀρχαιότερον καὶ ἁπλούστερον τρόπον θερμάνσεως, ἀλλ' ἐγκατελείφθη σήμερον σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου λόγῳ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων μειονεκτημάτων ἅτινα παρουσιάζει, ἀντικατασταθεῖσα προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπὸ τῆς θερμάνσεως διὰ θερμαστρῶν,

Digitized by Google

ἥτις κέκτηται ἀρκετὰ πλεονεκτήματα, προκειμένου ἰδίως περὶ θερμάνσεως μικρῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἐν γένει χώρων μικρᾶς ἐκτάσεως. Ἡ κεντρικὴ θέρμανσις (κοιν. καλοριφέρ, ἐκ τῆς γαλλικῆς λέξεως calorifère) ἀποτελεῖ σήμερον τὸν καλύτερον τρόπον θερμάνσεως διὰ μεγάλας οἰκοδομὰς καὶ ἐκτεταμένους ἐν γένει χώρους. Καὶ τοῦτο, διότι κατὰ τὴν θέρμανσιν ταύτην ἐπιτυγχάνεται μεγάλη οἰκονομία καυσίμου ὕλης, καθόσον δι' ὅλας τὰς κυσκευὰς θερμάνσεως, δηλαδὴ τοὺς θερμοπομπούς, χρησιμοποιεῖται μία κοινὴ κεντρικὴ ἑστία, ἐκ τῆς ὁποίας διοχετεύεται ἡ θερμότης πρὸς αὐτούς, καθὼς καὶ οἰκονομία προσωπικοῦ, διότι ἡ ὅλη ἐργασία περιορίζεται κυρίως κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς κεντρικῆς θερμάνσεως, εἰς τροφοδότησιν καὶ ἐπίβλεψιν τῆς κεντρικῆς ἑστίας. Πλὴν τούτου οἱ θερμαινόμενοι χῶροι διατηροῦνται καθαροί, ἀποφευγομένης τῆς μεταφορᾶς ἐν αὐτοῖς καυσίμου ὕλης καὶ τῆς παρουσίας ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ των καπνοῦ. Ἐπιπροσθέτως ἡ θερμοκρασία τῶν διαφόρων χώρων εἶναι ὁμοιόμορφος καὶ δύναται νὰ αὐξομειοῦται κατὰ βούλησιν. Διὰ τῆς κεντρικῆς θερμάνσεως ἐξοικονομεῖται ἀρκετὸς χῶρος λόγῳ τῆς ἁπλότητος καὶ τοῦ μικροῦ ὄγκου τῶν χρησιμοποιουμένων θερμοπομπῶν καὶ δίδεται μεγάλη εὐχέρεια διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως αὐτῶν, καθόσον δύνανται νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐντὸς λουτρῶν, ἀποχωρητηρίων καὶ ἐν γένει στενῶν διαμερισμάτων πλησίον θυρῶν ἢ παραθύρων, ἐντὸς στενῶν διαδρόμων, εἰς τὰς κλίμακας κλπ., τῆς κεντρικῆς ἑστίας ἐγκαθισταμένης συνήθως μετὰ τῆς ἀποθήκης καυσίμου ὕλης καὶ λοιπῶν συναφῶν εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ οἰκοδομήματος. Ὑπάρχουν διάφορα συστήματα κεντρικῶν θερμάνσεων, ὧν ἀναφέρομεν ἐν περιλήψει τὰ ἀκόλουθα :

Θέρμανσις διὰ θερμοῦ ὕδατος. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἡ θέρμανσις πραγματοποιεῖται δι' ὕδατος, τὸ ὁποῖον θερμαίνεται ἐντὸς εἰδικοῦ λέβητος καὶ κυκλοφορεῖ διὰ σωληνώσεων ἐντὸς θερμοπομπῶν, οἵτινες ἐγκαθίστανται εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον, ἀποδίδον εἰς τοῦτον διὰ τῶν παρειῶν τῶν θερμοπομπῶν τὴν θερμότητα, τὴν ὁποίαν παρέλαβεν ἐκ τοῦ λέβητος καὶν ἐπιστρέφον μετὰ ταῦτα πρὸς τοῦτον ψυχρὸν διὰ νὰ ἐπαναθερμανθῇ καὶ ἐπαναλάβῃ τὴν ἰδίαν ὡς καὶ πρότερον πορείαν. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς θερμάνσεως ἔχει κατὰ ταῦτα τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι τὸ ὕδωρ ἀποτελεῖ τὸν φορέα τῆς θερμότητος καὶ περιλαμβάνει τὸν λέβητα, ἔνθα θερμαίνεται τὸ ὕδωρ, τοὺς θερμοπομπούς, οἵτινες ἐγκαθίστανται εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον, ὅπου ἐναποτίθεται τὸ μέγιστον μέρος τῆς θερμότητος, ἣν παρέλαβε τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ λέβητος, καὶ τὴν διακλάδωσιν τῶν σωλήνων τὴν συνδέουσαν τὸν λέβητα μὲ τοὺς θερμοπομποὺς καὶ ἀποτελουμένην ἐν γένει ἐκ δύο τμημάτων, ὧν τὸ μὲν ἓν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν μετάβασιν τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ λέβητος πρὸς τοὺς θερμοπομπούς, τὸ δὲ ἕτερον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ὕδατος τούτου ἐκ τῶν θερμοπομπῶν πρὸς τὸν λέβητα. Κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς θερμάνσεως ὁλόκληρον τὸ συγκρότημα τοῦ λέβητος, τῶν θερμοπομπῶν καὶ τῆς διακλαδώσεως τῶν σωλήνων εἶναι πλῆρες ὕδατος καὶ συγκοινωνεῖ μὲ ὑδαταποθήκην τινὰ εὑρισκομένην εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ θερμαινομένου οἰκοδομήματος καὶ συγκοινωνοῦσαν μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, ἵνα ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρα διαστολὴ τοῦ θερμαινομένου ὕδατος. Ἡ ὑδαταποθήκη αὕτη καλεῖται ὡς ἐκ τούτου *δοχεῖον διαστολῆς* (vase d'expansion). Ὁ λέβης ἐγκαθίσταται εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον τοῦ οἰκοδομήματος, τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος ἐπιτυγχανομένης λόγῳ τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ τοῦτο θερμαινόμενον ἐντὸς τοῦ λέβητος καθίσταται ἐλαφρότερον καὶ ἀνέρχεται δι' ἀγωγοῦ ἀναχωρήσεως πρὸς τοὺς θερμοπομπούς, ἔνθα ψυχόμενον καθίσταται βαρύτερον καὶ κατέρχεται δι' ἀγωγοῦ ἐπιστροφῆς πρὸς τὸν λέβητα. Διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ κυκλοφορία τοῦ ὕδατος, ὁ μὲν ἀγωγὸς τῆς ἀναχωρήσεως ἐγκαθίσταται εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ λέβητος, ὁ δὲ ἀγωγὸς τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ χαμηλότερον. Ἡ ταχύτης τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως τοῦ λέβητος ἐκ τῶν θερμοπομπῶν καὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς μέσης θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν μετάβασίν του πρὸς τοὺς θερμοπομποὺς καὶ τῆς μέσης θερμοκρασίας του κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του πρὸς τὸν λέβητα. Τὸ σύστημα τῆς διὰ θερμοῦ ὕδατος θερμάνσεως διακρίνεται, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος εἰς τοὺς θερμοπομπούς, εἰς θέρμανσιν δι' ἑνὸς ἢ δύο σωλήνων, ὅταν ἡ τροφοδότησις τῶν θερμοπομπῶν δι' ὕδατος καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τούτου πρὸς τὸν λέβητα διενεργοῦνται δι' ἑνὸς ἢ διὰ δύο σωλήνων χωριστά. Ἐν τῷ σχήματι 1 τὸ α παριστᾷ σύστημα δι' ἑνὸς σωλῆνος τροφοδοτοῦντος ἀπ' εὐθείας τὸν ἀντίστοιχον θερμοπομπόν, τὸ β παριστᾷ σύστημα δι' ἑνὸς ἐπίσης σωλῆνος, ἐν ᾧ ἡ τροφοδότησις τῶν θερμοπομπῶν δὲν διενεργεῖται ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ μέσῳ δευτερευούσης διακλαδώσεως ἐφωδιασμένης διὰ κρουνοῦ· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δυνάμεθα νὰ θέτωμεν ἐκτὸς θερμάνσεως ἕνα ἢ πλείονας θερμοπομπούς, κλείοντες τοὺς ἀντιστοίχους τούτων κρουνούς, τὰ γ καὶ δ παριστοῦν συστήματα θερμάνσεως διὰ δύο σωλήνων. Ὑπάρχει καὶ τὸ μικτὸν λεγόμενον σύστημα, καθ' ὃ εἰς μερικοὺς τῶν θερμοπομπῶν ἡ τροφοδότησις καὶ ἡ ἐπιστροφὴ διενεργοῦνται δι' ἑνὸς σωλῆνος, εἰς δὲ τοὺς ὑπολοίπους διὰ δύο χωριστῶν. Ἐν τῷ συστήματι τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος δι' ἑνὸς σωλῆνος, τόσον ἡ εἴσοδος τούτου εἰς τοὺς θερμοπομπούς, ὅσον καὶ ἡ ἔξοδός του ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται ἐπὶ μιᾶς διακλαδώσεως, ἐνῷ κατὰ τὴν κυκλοφορίαν διὰ δύο σωλήνων ἡ διακλάδωσις χωρίζεται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν ἓν ἀντιστοιχεῖ εἰς ὅλας τὰς εἰσόδους, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὰς ἀντιστοίχους ἐξόδους. Τὸ σύστημα δι' ἑνὸς σωλῆνος ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς ἁπλότητος καὶ τῶν μικροτέρων ἐξόδων ἐγκαταστάσεως, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ μειονέκτημα, καθ' ὃ ἡ θερμοκρασία εἰσόδου τοῦ ὕδατος εἰς θερμοπομπόν τινα ἰσοῦται πρὸς τὴν θερμοκρασίαν ἐξόδου ἐκ τοῦ προηγουμένου του θερμοπομποῦ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς θερμάνσεως ὅλα τὰ θερμαντικὰ σώματα δὲν θερμαίνονται συγχρόνως, ἀλλὰ ταχύτερον ἐκεῖνα, ἅτινα εὑρίσκονται, σχετικῶς μὲ τὴν πορείαν τοῦ ὕδατος, πλησιέστερον πρὸς τὸν λέβητα. Τὸ σύστημα διὰ δύο σωλήνων δὲν ἔχει τὸ μειονέκτημα τοῦτο, ἀλλ' εἶναι δαπανηρότερον καὶ παρουσιάζει λόγῳ τῶν περισσοτέρων σωλήνων ἀντιαισθητικὴν θέαν.

Πλὴν τῶν διακρίσεων τούτων, ἡ θέρμανσις καλεῖται *θέρμανσις ἐκ τῶν ἄνω*, ὅταν ἡ διανομὴ τοῦ θερμοῦ ὕδατος εἰς τοὺς διαφόρους θερμοπομποὺς διενεργῆται ἐκ τῶν ἄνω δι' ἑνὸς κατακορύφου ἀγωγοῦ διήκοντος ἐκ τοῦ λέβητος μέχρι τοῦ δοχείου διαστολῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου τροφοδοτοῦνται οἱ θερμοπομποὶ (σχήματος 1 τὰ α, β καὶ γ), καὶ *θέρμανσις ἐκ τῶν κάτω*, ὅταν ἡ διανομὴ διενεργῆται ἐξ ἑνὸς ἀγωγοῦ περίπου ὁριζοντίου, ἐκ τοῦ ὁποίου τροφοδοτοῦνται οἱ θερμοπομποὶ (τὸ δ). Τὸ σύστημα τῆς θερμάνσεως ἐκ τῶν ἄνω ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι διὰ τῆς μεταφορᾶς ὅλου τοῦ θερμοῦ ὕδατος εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἐγκαταστάσεως ἐπέρχεται αὔξησις τῆς ταχύτητος κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῶν διαφόρων διακλαδώσεων. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους ὀρόφους θερμοπομποὶ δέχονται μεγαλυτέραν θερμότητα ἐκείνης, ἣν λαμβάνουσιν οἱ θερμοπομποὶ τῶν κατωτέρων ὀρόφων, ἐκλέγονται οἱ δεύτεροι μεγαλυτέρας ἀποδόσεως τῶν πρώτων, ἵνα ἐπέρχεται ἐξίσωσις τῆς θερμάνσεως εἰς τοὺς διαφόρους ὀρόφους. Ὅταν τὸ δοχεῖον διαστολῆς συγκοινωνῇ μὲ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐκ τοῦ λέβητος ἀναχωροῦντος θερμοῦ ὕδατος δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 90° συνήθως. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ θέρμανσις καλεῖται θέρμασις δι' ὕδατος χαμηλῆς θερμοκρασίας ἢ πιέσεως. Ὅταν ἐν τούτοις τὸ δοχεῖον τοῦτο δὲν συγκοινωνῇ μὲ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ἀλλ' εἶναι κλειστόν, ἡ θερμοκρασία αὕτη δύναται νὰ ὑπερβῇ τοὺς 100°. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει, ὅταν ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται περὶ τοὺς 120°, ἀντιστοιχοῦσα εἰς μίαν πίεσιν 2 ἀτμοσφαιρῶν, ἡ θέρμανσις καλεῖται θέρμανσις δι' ὕδατος μέσης θερμοκρασίας ἢ πιέσεως, ὅταν δὲ κυμαίνεται περὶ τοὺς 150° ἀντιστοιχοῦσα εἰς μίαν πίεσιν 5 ἀτμοσφαιρῶν περίπου, καλεῖται θέρμανσις δι' ὕδατος ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἢ πιέσεως. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς θερμάνσεως δι' ὕδατος ὑψηλῆς θερμοκρασίας καλεῖται σύστημα Perkins, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄγγλου ἐφευρέτου του. Τὸ σύστημα τῆς θερμάνσεως δι' ὕδατος χαμηλῆς θερμοκρασίας εἶναι τὸ μᾶλλον προτιμώμενον, καθόσον θερμαίνει κατὰ τρόπον ὑγιεινὸν καὶ εὐχάριστον, εἶναι ἀθόρυβον, δὲν παρουσιάζει ἐκφυγάς, οὐδὲ προϋποθέτει εἰδικὸν προσωπικὸν διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ λέβητος, ἰδίως δὲ εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν θέρμανσιν ἑκάστου ὀρόφου χωριστά, ὁπότε ὁ λέβης τοποθετεῖται ἐντὸς δωματίου τινὸς ἢ διαδρόμου, ἢ συνενοῦται μετὰ τῆς ἑστίας τοῦ μαγειρείου χάριν οἰκονομίας καυσίμου ὕλης. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐνδείκνυται διὰ τὴν θέρμανσιν οἰκιῶν, γραφείων, σχολείων, ξενοδοχείων κτλ. Εἰς τὸ σύστημα ὅμως τοῦτο ἡ θερμοκρασία καὶ ἡ ταχύτης τοῦ κυκλοφοροῦντος ὕδατος εἶναι μικραί, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν χρησιμοποίησιν εὐρέων σωλήνων διακλαδώσεως καὶ θερμοπομπῶν μεγάλου ὄγκου. Τὰ συστήματα θερμάνσεως δι' ὕδατος μέσης καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας ταχύτητος καὶ θερμοκρασίας τοῦ κυκλοφοροῦντος ὕδατος καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς μεγαλυτέρας των θερμικῆς ἀποδόσεως ἐπιτρέπουσι σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῶν διαστάσεων τῶν θερμοπομπῶν καὶ τῶν σωλήνων διακλαδώσεως καὶ ἀπαιτοῦσιν ὡς ἐκ τούτου μικρὰν ποσότητα ὕδατος. Τὸ σύστημα θερμάνσεως δι' ὕδατος ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἐπιτυγχάνει ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς λειτουργίας του μίαν ταχεῖαν θέρμανσιν, δι' ὃ εἶναι κατάλληλον διὰ μεγάλας αἰθούσας συναθροίσεως, συχναζομένας δι' ὀλίγας ὥρας, καὶ ἀποξηραίνει τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ θερμαινομένου χώρου, διὸ εἶναι κατάλληλον διὰ τὰ βιομηχανικὰ ξηραντήρια. Εἰς τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα τῆς μέσης καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἐπιβάλλεται ἡ χρησιμοποίησις λίαν ἀνθεκτικῶν θερμοπομπῶν καὶ σωλήνων διακλαδώσεως, λόγῳ τῶν ἐπικρατουσῶν ὑψηλῶν σχετικῶς πιέσεων, καθόσον ὑπάρχει κίνδυνος ἐκρήξεων, εἰς τὸ σύστημα ἰδίως τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔσχε μεγάλην διάδοσιν μετὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐφευρέσεώς του (1845), σήμερον ὅμως ἀντικατεστάθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου διὰ τοῦ συστήματος τῆς δι' ἀτμοῦ θερμάνσεως, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὰ πλεονεκτήματά του, χωρὶς νὰ κέκτηται καὶ τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ. Λόγῳ τῶν προαναφερθέντων μειονεκτημάτων, ἅτινα παρουσιάζουσι τὰ συστήματα θερμάνσεως δι' ὕδατος μέσης καὶ ὑψηλῆς θερμοκρασίας, χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν δι' ὕδατος θέρμανσιν τὸ σύστημα χαμηλῆς θερμοκρασίας, ἐπιταχυνομένης συνήθως τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὕδατος. Ἡ ἐπιτάχυνσις αὕτη δύναται νὰ ἐπέλθῃ εἴτε δι' ἐλαττώσεως τῆς πυκνότητος τῆς ἀναχωρούσης ἐκ τοῦ λέβητος στήλης θερμοῦ ὕδατος δι' εἰσαγωγῆς ἐντὸς αὐτῆς ἐλαφροτέρου τινὸς σώματος, οἷον ἀέρος, ἀτμοῦ κτλ., εἴτε δι' ὠθήσεως τοῦ ὕδατος τῇ βοηθείᾳ ἀντλίας. Ἡ δι' ἀντλίας ἐπιτάχυνσις κέκτηται τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ὕδατος παραμένει σταθερὰ μεταβαλλομένης τῆς θερμοκρασίας του καὶ ὅτι δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐγκαταστάσεις θερμάνσεως μεγάλης ἐκτάσεως, ἀλλὰ λόγῳ τῆς κινητηρίου δυνάμεως, ἣν ἀπαιτεῖ, εἶναι δαπανηρά, ὅταν τοιαύτη κινητήριος δύναμις δὲν εὑρίσκεται ἐγκατεστημένη δι' ἄλλας χρήσεις. Οἱ διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ ὕδατος χρησιμοποιούμενοι λέβητες εἶναι ἐν γένει φορητοὶ καὶ κατασκευάζονται συνήθως ἐκ χάλυβος ἢ ἐκ χυτοσιδήρου, σπανιώτατα δὲ ἐκ χαλκοῦ. Ὅταν ὁ λέβης προορίζεται διὰ ταχεῖαν θέρμανσιν τοῦ ὕδατος, δέον νὰ εἶναι μικρᾶς εἰς ὕδωρ περιεκτικότητος, δηλαδὴ σωληνωτός. Συνήθως οἱ λέβητες συντίθενται ἐκ πολλῶν στοιχείων, καθόσον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἐγκατάστασις καὶ ἡ ἐπισκευὴ αὐτῶν καθίσταται εὐχερὴς καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν θερμαινομένην των ἐπιφάνειαν δι' ἀφαιρέσεως ἑνὸς ἢ πλειόνων στοιχείων. Διὰ τὴν ἔνδειξιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος οἱ λέβητες ἐφοδιάζονται δι' εἰδικῶν θερμομέτρων, διὰ δὲ τὴν κανονικήν των λειτουργίαν δι' αὐτομάτων ρυθμιστῶν. Οἱ ρυθμισταὶ οὗτοι, ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ἐν τῷ λέβητι ὑπερβῇ τὰ κεκανονισμένα ὅρια, κλείουσιν αὐτομάτως δι' ἁλύσεως τὴν θυραν τῆς τεφροδόχης τοῦ λέβητος καὶ παρεμποδίζουσιν οὕτω τὴν εἰσροὴν ἀέρος εἰς τὴν ἑστίαν, ἐπιτυγχάνοντες τὴν ἐλάττωσιν τῆς πυρᾶς καὶ τὴν πτῶσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος. Ὑπάρχουσι

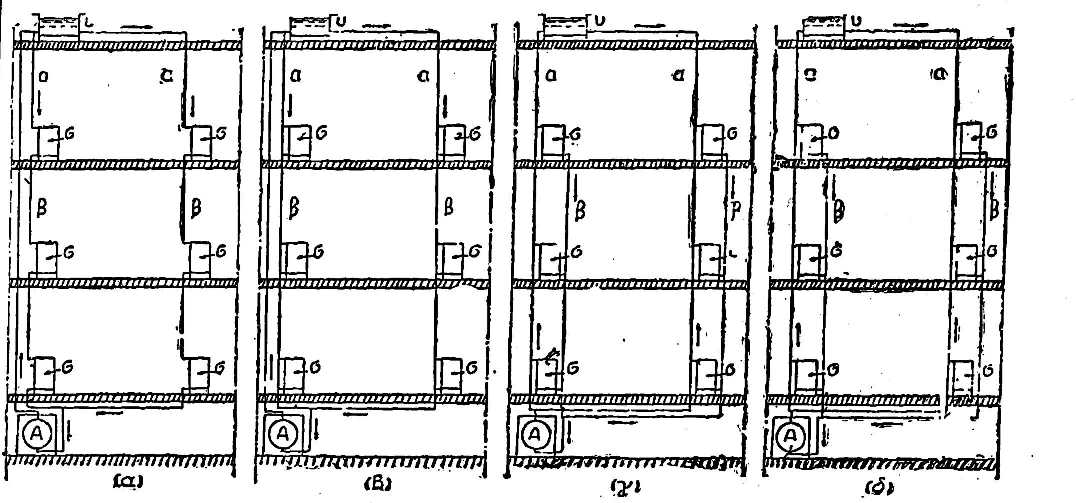

Σχ. 1. *Θέρμανσις διὰ θερμοῦ ὕδατος.*

[Α=Λέβης θερμάνσεως ὕδατος. σ=Θερμοπομπός. α=Σωλὴν τροφοδοτήσεως τοῦ θερμοπομποῦ διὰ θερμοῦ ὕδατος. β=Σωλὴν ἐπιστροφῆς τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ θερμοπομποῦ πρὸς τὸν λέβητα. υ=Δοχεῖον διαστολῆς.]

Digitized by Google

διάφορα εἴδη λεβήτων. Τὸ σχῆμα 2 παριστᾷ ἓν στοιχεῖον, τὴν συναρμολόγησιν, τὴν ἐμπρόσθιον καὶ πλαγίαν τομήν, ὡς καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν χυτοσιδηροῦ λέβητος, χρησιμοποιουμένου διὰ μικρὰς καὶ μετρίας ἐγκαταστάσεις. Τὸ σχῆμα 3 παριστᾷ λέβητα συγκείμενον ἐξ ὁριζοντίων στοιχείων,

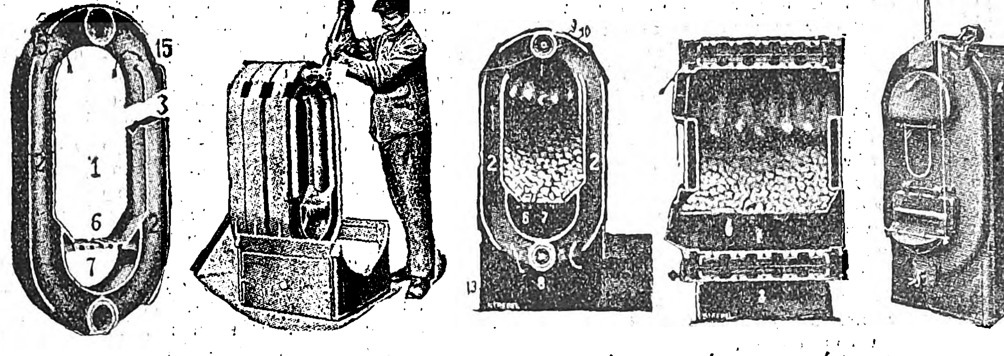

Σχ. 2. *Λέβης θερμάνσεως ὕδατος μετὰ κατακορύφων στοιχείων.*
[Στοιχεῖον λέβητος Συναρμολόγησις στοιχείων. Τομὴ τοῦ λέβητος ἐν ὄψει. Πλαγία τομὴ τοῦ λέβητος. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ λέβητος.]

ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει σειρὰν σωλήνων, οἵτινες αὐξάνουσι τὴν θερμαινομένην ἐπιφάνειαν τοῦ λέβητος διὰ τὸν αὐτὸν ὄγκον ὕδατος. Δι' ἑνὸς τοιούτου λέβητος δύναται ν' ἀποδοθῇ ποσότης θερμότητος φθάνουσα ἀνὰ ὥραν τὰς 400.000 θερμίδας. Τέλος τὸ σχῆμα 4 παριστᾷ λέβητα διὰ πολὺ μικρὰς ἐγκαταστάσεις, συνηνωμένον μετὰ τῆς ἑστίας μαγειρείου. Οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἑστιῶν, ἐξ ὧν ἡ μία εἰς τὸ κάτω μέρος χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν θέρμανσιν, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὸ ἄνω μέρος διὰ τὸ μαγειρεῖον. Προκειμένου περὶ θερμάνσεως μικρῶν οἰκοδομημάτων ἐπαρκεῖ συνήθως εἷς λέβης μετρίου μεγέθους, διὰ θερμάνσεις ὅμως πολυορόφων οἰκοδομημάτων ἐνδείκνυται ἡ χρησιμοποίησις δύο ἢ καὶ πλειόνων λεβήτων. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δυνάμεθα νὰ θέτωμεν ἐκτὸς λειτουργίας λέβητά τινα, ὅταν ἐπιθυμῶμεν νὰ διακόψωμεν τὴν θέρμανσιν ὀρόφου τινός.

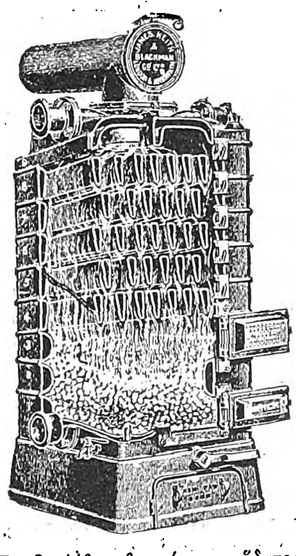

Σχ. 3. *Λέβης θερμάνσεως ὕδατος μεθ' ὁριζοντίων στοιχείων.*

Θέρμανσις δι' ἀτμοῦ. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἡ θέρμανσις ἐπέρχεται δι' ἀτμοῦ παραγομένου εἰς λέβητα καὶ διοχετευομένου διὰ σωληνώσεων εἰς θερμοπομποὺς ἐγκαθισταμένους εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον, ἔνθα ἀποδίδει θερμότητα, συμπυκνούμενος εἰς ὕδωρ, ὅπερ ἐπιστρέφει μετὰ ταῦτα εἰς τὸν λέβητα πρὸς ἀτμοποίησιν. Ἡ συμπύκνωσις αὕτη τοῦ ἀτμοῦ εἰς ὕδωρ δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς διακλαδώσεως τῶν σωλήνων τῆς ἐγκαταστάσεως, διὰ τοῦτο οἱ διάφοροι οὗτοι σωλῆνες ἔχουσι κλίσιν τινὰ πρὸς τὸν λέβητα, διὰ νὰ διευκολύνηται ἡ ῥοὴ τοῦ ὕδατος τούτου πρὸς αὐτόν. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τῆς δι' ἀτμοῦ θερμάνσεως δὲν παρίσταται ἀνάγκη χρησιμοποιήσεως δοχείου διαστολῆς, ἡ κυκλοφορία ὅμως τοῦ ἀτμοῦ διενεργεῖται κατὰ παρόμοιον τρόπον μὲ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος ἐν τῷ συστήματι τῆς διὰ θερμοῦ ὕδατος θερμάνσεως, διακρινομένη καὶ ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὴν τροφοδότησιν τῶν θερμοπομπῶν εἰς κυκλοφορίαν δι' ἑνὸς ἢ διὰ δύο σωλήνων. Ἀναλόγως τῆς πιέσεως τοῦ ἀτμοῦ ἡ θέρμανσις καλεῖται θέρμανσις δι' ἀτμοῦ χαμηλῆς πιέσεως, ὅταν ἡ πίεσις δὲν ὑπερβαίνῃ τὰ 0,3 χιλιόγρ., μέσης πιέσεως, ὅταν κυμαίνεται μεταξὺ τῶν 0,5 χιλ. καὶ 3 χιλ. καὶ ὑψηλῆς πιέσεως, ὅταν ἡ πίεσις αὕτη περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν 4 ἕως 8 χιλ. Πολλάκις, ὅταν ὑπάρχῃ δίκτυον ἀτμοῦ ὑψηλῆς πιέσεως, δύνανται νὰ τροφοδοτηθῶσι δι' αὐτοῦ διάφορα δίκτυα θερμάνσεως δι' ἀτμοῦ μέσης

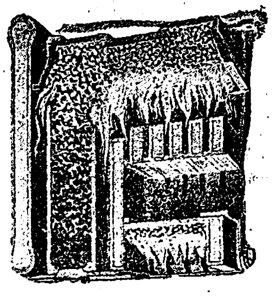

Σχ. 4. *Λέβης θερμάνσεως ὕδατος συνηνωμένος μετὰ τῆς ἑστίας μαγειρείου.*

ἢ χαμηλῆς πιέσεως διὰ συνδέσεως ἑκάστου τούτων μὲ τὸ κύριον δίκτυον ὑψηλῆς πιέσεως, τῇ παρεμβολῇ ἀναλόγου ἀποτονωτοῦ τοῦ ἀτμοῦ. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ τὸ σύστημα θερμάνσεως δι' ἀτμοῦ πιέσεως ἴσης ἢ μικροτέρας τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διὰ τῆς δημιουργίας ἀναλόγου κενοῦ εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῇ βοηθείᾳ ἀντλίας. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς μεγάλης ταχύτητος κυκλοφορίας, φθανούσης τὰ 80 μ. εἰς τὸ δευτερόλεπτον καὶ παρουσιάζει εὐκολίαν ῥυθμίσεως δι' αὐξομειώσεως τοῦ βαθμοῦ τοῦ κενοῦ. Τὸ σύστημα τῆς δι' ἀτμοῦ θερμάνσεως διαφέρει τῆς θερμάνσεως δι' ὕδατος ἐπὶ τοσοῦτον περισσότερον, ὅσον ἡ πίεσις τοῦ ἀτμοῦ εἶναι μεγαλυτέρα. Κατὰ τὴν δι' ἀτμοῦ θέρμανσιν ἡ κεκανονισμένη θερμοκρασία εἰς τοὺς διαφόρους χώρους ἀποκαθίσταται ταχέως ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς πυρᾶς εἰς τὸν λέβητα, ἀλλὰ καὶ ταχέως ψύχονται οὗτοι ἅμα τῇ πτώσει τῆς πυρᾶς ταύτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δι' ὕδατος χαμηλῆς θερμοκρασίας θέρμανσιν, ἔνθα λόγῳ τῆς μεγάλης του θερμοχωρητικότητος θερμαίνεται καὶ ψύχεται βραδέως. Τὸ γεγονὸς τοῦτο παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα τῆς οἰκονομικῆς θερμάνσεως διὰ χώρους συχναζομένους δι' ὀλίγας ὥρας, καθ' ὅσον δὲν συσσωρεύεται ἐν τῇ ἐγκαταστάσει θερμότης μὴ χρησιμοποιουμένη, ἀλλὰ κέκτηται τὸ μειονέκτημα ὅτι δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ὁπωσδήποτε ἡ θερμοκρασία τῶν χώρων, περιοριζομένης τῆς πυρᾶς εἰς τὸν λέβητα, ὅπερ δέον νὰ συμβαίνῃ προκειμένου περὶ θερμάνσεων διακοπτομένων δι' ὀλίγας μόνον ὥρας. Τὸ σύστημα τῆς θερμάνσεως δι' ἀτμοῦ χαμηλῆς πιέσεως ἐφαρμόζεται εἰς τὰς μικρὰς ἐγκαταστάσεις, τῆς μέσης πιέσεως εἰς μεγαλυτέρας καὶ τῆς ὑψηλῆς πιέσεως εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις καὶ εἰς δίκτυα μεγάλης ἐκτάσεως. Τὸ σύστημα τῆς δι' ἀτμοῦ θερμάνσεως εἶναι ὀλιγώτερον δαπανηρὸν τῆς τοῦ δι' ὕδατος τοιαύτης, γενικῶς ὅμως ὅσον ἡ πίεσις τοῦ ἀτμοῦ εἶναι μεγαλυτέρα, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ θέρμανσις παρουσιάζει δυσκολίαν εἰς τὴν ῥύθμισιν τῆς θερμοκρασίας καὶ θορυβώδη λειτουργίαν, προϋποθέτει δὲ τὴν χρησιμοποίησιν θερμοπομπῶν μετ' ἀνθεκτικῶν τοιχωμάτων. Ἐπίσης λόγῳ τῶν ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν ἡ ἐπὶ τῶν θερμοπομπῶν εὑρισκομένη τυχὸν κόνις καίεται, ἀποδίδουσα δυσάρεστον ὀσμήν. Διὰ ταῦτα τὸ σύστημα τῆς θερμάνσεως δι' ἀτμοῦ ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὰ θέατρα, τὰς αἰθούσας δημοσίων συναθροίσεων, εἰς ἐργοστάσια, ξηραντήρια καὶ βιομηχανικὰς ἐν γένει ἐγκαταστάσεις καὶ προκειμένου ἰδίως περὶ ἀτμοῦ ὑψηλῆς πιέσεως διὰ τὴν θέρμανσιν ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως. Οἱ χρησιμοποιούμενοι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἀτμοῦ λέβητες εἶναι παρόμοιοι μὲ τοὺς λέβητας τῆς δι' ὕδατος θερμάνσεως καὶ ἐφοδιάζονται διὰ μανομέτρου, ὑδροδείκτου, αὐτομάτου ῥυθμιστοῦ κλπ., ἀπαιτοῦσιν ὅμως περισσοτέραν ἐπίβλεψιν. Τὸ σχῆμα 5

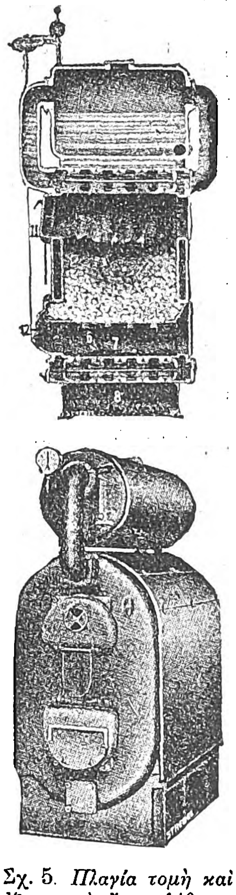

Σχ. 5. *Πλαγία τομὴ καὶ ἐξωτερικὴ ὄψις λέβητος παραγωγῆς ἀτμοῦ πρὸς θέρμανσιν.*

παριστᾷ συνήθη λέβητα παραγωγῆς ἀτμοῦ, χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς μετρίας ἐγκαταστάσεις θερμάνσεων.

Θέρμανσις διὰ θερμοῦ ἀέρος. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἡ θέρμανσις ἐπιτυγχάνεται δι' ἀέρος θερμαινομένου εἴτε διὰ θερμοπομπῶν εἴτε διὰ τῆς διεισδύσεώς του ἐντὸς εἰδικῆς θερμαντικῆς ἑστίας. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει οἱ θερμοπομποὶ ἐγκαθίστανται εἰς ἰδιαίτερον θάλαμον, οὗτινος ὁ ἀὴρ θερμαίνεται καὶ διαβιβάζεται εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον, ἀνανεούμενος συνεχῶς. Ἡ θέρμανσις αὕτη συνδυάζεται συνήθως μὲ τὸν ἀερισμὸν τῶν χώρων, ὑποβοηθουμένης τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀέρος εἰς τὸν θάλαμον τῶν θερμοπομπῶν δι' ἐπιταχύνσεως τῇ βοηθείᾳ ἀνεμιστήρων τῆς εἰσόδου τοῦ θερμανθέντος ἀέρος τοῦ θαλάμου εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον. Πολλάκις γίνεται χρῆσις θερμοπομπῶν ἐγκαθισταμένων ἐντὸς τοῦ πρὸς θέρμανσιν χώρου πρὸ τῆς εἰσόδου ῥεύματος ἀέρος θερμαινομένου διὰ τῆς ἐπαφῆς του μετ' αὐτῶν καὶ εἰσερχομένου μετὰ ταῦτα εἰς τὸν χῶρον (σχ. 6). Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ θερμαντικὴ ἑστία ἀποτελεῖται ἔκ τινος ἑστίας πυρᾶς, ἔνθα λαμβάνει χώραν ἡ καῦσις καυσίμου ὕλης καὶ ἐκ θερμαντικῶν ἐπιφανειῶν διατρεχομένων ὑπὸ τῶν θερμῶν ἀερίων τῆς καύσεως. Ὁ ἀὴρ λαμβανόμενος ἔξωθεν, εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, φέρεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν θερμαντικῶν ἐπιφανειῶν, ὅπου θερμαίνεται μέχρι τῆς θερμοκρασίας τῶν 50° συνήθως καὶ ἐκεῖθεν διαβιβάζεται, μέσῳ κατακορύφων σωλήνων ἐγκαθισταμένων ἐντὸς τῶν τοίχων, εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον (σχ. 7). Ὁ θερμὸς οὗτος ἀὴρ διαβιβάζεται εἴτε διὰ τοῦ φυσικοῦ του ἑλκυσμοῦ, εἴτε τῇ βοηθείᾳ φυσητήρων, προκειμένου περὶ θερμάνσεως μεγάλης ἐκτάσεως, ἐξέρχεται δὲ κατόπιν ἐκ τοῦ χώρου διὰ τῶν θυρῶν, παραθύρων ἢ τῶν τυχὸν ὑπαρχόντων εἰδικῶν ὀπῶν ἀερισμοῦ. Εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὁ ἀὴρ οὗτος διοχετεύεται εἰς τὴν ἑστίαν ἐκ νέου πρὸς ἐπαναθέρμανσιν. Συνήθως ἐν τῇ διαδρομῇ τοῦ θερμοῦ ἀέρος τοποθετοῦνται μικρὰ ἀνοικτὰ δοχεῖα ὕδατος, οὗτινος ἡ ἐξάτμισις ἀποδίδει εἰς τὸν θερμὸν ἀέρα ὑγρότητα ἀναγκαίαν διὰ ν' ἀποφεύγηται ἡ δημιουργία ξηρασίας εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ θερμαινομένου χώρου. Ὁ ἔξωθεν λαμβανόμενος ψυχρὸς ἀὴρ πρὸ τῆς διοχετεύσεώς του εἰς τὴν θερμαντικὴν ἑστίαν διέρχεται μέσῳ διυλιστήρων πρὸς καθαρισμὸν ἢ διαβιβάζεται εἰς ἰδιαίτερον θάλαμον ἔνθα κατακάθηται ἡ ἐν αἰωρήσει μετ' αὐτοῦ εὑρισκομένη κόνις. Οἱ σωλῆνες διοχετεύσεως τοῦ θερμοῦ ἀέρος κατασκευάζονται συνήθως ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἐπενδυόμενοι ἐξωτερικῶς διὰ γύψου. Τὸ ὁλικὸν μῆκος τῶν σωλήνων τούτων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 25 ἕως 30 μ., ἡ δὲ ταχύτης τοῦ θερμοῦ ἀέρος ἐντὸς τούτων ποικίλλει ἀπὸ 1,5 μ. ἕως 2,5 μ., ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀρόφων τοῦ θερμαινομένου οἰκοδομήματος. Τὸ εἰς τὸν πρὸς θέρμανσιν χῶρον ἄκρον τῶν σωλήνων τούτων εὑρίσκεται ὀλίγον ἄνω τοῦ δαπέδου τοῦ διαμερίσματος καὶ ἐφοδιάζεται διά τινος ὀργάνου ἐπιτρέποντος τὴν ῥύθμισιν τῆς ποσότητος τοῦ ἐκ τούτου ἐξερχομένου θερμοῦ ἀέρος. Τὸ στόμιον τοῦτο ἐφοδιάζεται ἐπίσης διὰ πλέγματος πρὸς ἀποφυγὴν εἰσόδου ἐντὸς αὐτοῦ κόνεως ἢ τῶν ἐν τῷ χώρῳ τυχὸν αἰωρουμένων σ...

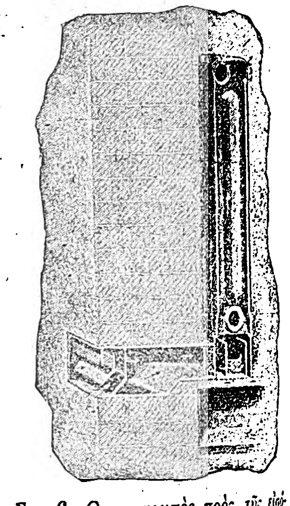

Σχ. 6. *Θερμοπομπὸς πρὸς τῆς εἰσόδου ῥεύματος ἀέρος διὰ τὴν θέρμανσιν χώρων διὰ θερμοῦ ἀέρος.*

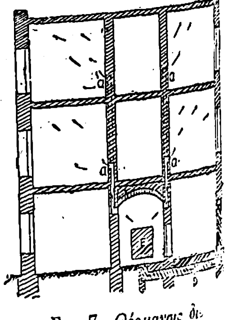

Σχ. 7. *Θέρμανσις διὰ θερμοῦ ἀέρος.*

[Ε= Ἑστία θερμάνσεως ἀέρος = Ἀγωγὸς διοχετεύσεως θερμοῦ ἀέρος. β= Ἀγωγὸς διοχετεύσεως ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος εἰς τὴν ἑστίαν πρὸς θέρμανσιν.]

Digitized by Google

ματιδίων. Ἡ θέρμανσις δι' ἀέρος θερμανθέντος ἐν ἑστίᾳ ἔσχεν ἀρκετὴν διάδοσιν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν συστημάτων θερμάνσεως δι' ὕδατος καὶ ἀτμοῦ, σήμερον ὅμως ἐγκατελείφθη λόγῳ τῶν πολλῶν μειονεκτημάτων, ἅτινα ἐμφανίζει. Κυρίως παρουσιάζει, πλὴν τῆς ἀνάγκης τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἔξωθεν εἰσερχομένου εἰς τὴν ἑστίαν ἀέρος, πολλὰς ἀπωλείας θερμότητος εἰς τοὺς σωλῆνας διοχετεύσεως τοῦ θερμοῦ ἀέρος, ὁ δὲ ἀὴρ οὗτος, ἀναμιγνυόμενος πολλάκις μετὰ τῶν ἀερίων τῆς καύσεως ἐν τῇ ἑστίᾳ, καθιστᾷ τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ θερμαινομένου χώρου ἀνθυγιεινήν. Ὁπωσδήποτε ἐφαρμόζεται ἐνίοτε διὰ τὴν θέρμανσιν ἐκκλησιῶν, ἀποθηκῶν, θεάτρων κλπ., συνδυαζομένη μὲ τὸν ἀερισμὸν τῶν χώρων τούτων.

Θέρμανσις ἐν συνδυασμῷ μετὰ κινητηρίου δυνάμεως. Πολλάκις εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας ἐγκαταστάσεις χρησιμοποιοῦνται διὰ κεντρικὴν θέρμανσιν αἱ ποσότητες θερμότητος, αἵτινες ἐξέρχονται ἔκ τινος λειτουργούσης κινητηρίου μηχανῆς, ἀτμομηχανῆς ἢ μηχανῆς ἐσωτερικῆς καύσεως. Ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν θερμοκινητήρων ἐν γένει ἡ προσδιδομένη εἰς τούτους ποσότης θερμότητος δὲν μετατρέπεται ὁλόκληρος εἰς ἔργον μηχανικόν, ἀλλὰ συνήθως μόλις τὰ 20% ἕως 30% ταύτης, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ θερμοκινητῆρος, ἑνὸς μέρους τῆς ὑπολοίπου θερμότητος ἐξερχομένου εἴτε μετὰ τοῦ ἀτμοῦ τῆς ἐξαγωγῆς προκειμένου περὶ ἀτμομηχανῶν, εἴτε προκειμένου περὶ μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως μετὰ τῶν θερμῶν ἀερίων τῆς καύσεως καὶ τοῦ πρὸς ψῦξιν τῶν μηχανῶν τούτων κυκλοφοροῦντος ὕδατος. Προκειμένου περὶ ἀτμομηχανῶν, ἡ διὰ τοῦ ἀτμοῦ των θέρμανσις ἐπιτυγχάνεται εἴτε ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ ἀτμοῦ τούτου, καθαριζομένου καταλλήλως ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐλαίου καὶ ὕδατος, εἴτε ἐμμέσως διὰ θερμοῦ ὕδατος, θερμαινομένου ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ ἐντὸς εἰδικῶν λεβήτων. Οἱ λέβητες οὗτοι ἀποτελοῦνται ἐξ αὐλῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων διέρχεται ὁ ἀτμὸς θερμαίνων τὸ περιβάλλον τοὺς αὐλοὺς τούτους ὕδωρ. Οἱ λέβητες οὗτοι ἐφοδιάζονται δι' αὐτομάτου ρυθμιστῆρος κανονίζοντος τὴν διοχέτευσιν τοῦ ἀτμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερθερμάνσεως τοῦ ὕδατος. Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὴν θέρμανσιν ἀτμὸν ὑψηλῆς πιέσεως εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, λαμβάνοντες τοῦτον ἀπ' εὐθείας ἔκ τινος βαθμίδος λειτουργοῦντος ἀτμοστροβίλου. Ἐν τῇ περιπτώσει τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως, τὸ ὕδωρ ψύξεως αὐτῶν λαμβάνει κατὰ τὴν ψῦξιν θερμοκρασίαν 60° περίπου, καὶ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ οὕτω διὰ θέρμανσιν ἀπ' εὐθείας ὡς θερμὸν ὕδωρ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ θερμὰ ἀέρια τῆς καύσεως, τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία κατὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τῆς μηχανῆς κυμαίνεται μεταξὺ τῶν 300° ἕως 550°, χρησιμοποιοῦνται συνήθως εἴτε διὰ τὴν θέρμανσιν ὕδατος ἐντὸς εἰδικῶν λεβήτων, εἴτε διὰ τὴν ὑπερθέρμανσιν τοῦ θερμοῦ ὕδατος ψύξεως τῶν μηχανῶν τούτων.

Θέρμανσις ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως ἢ θέρμανσις πόλεων. Ἡ θέρμανσις αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς συγκροτήματα μεγάλων οἰκοδομημάτων καὶ ἰδίως νοσοκομείων, ἀσύλων, σανατορίων κλπ., διατεταγμένων ἐν εἴδει κεχωρισμένων περιπτέρων, ὅταν κυρίως συνδυάζεται ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ κίνησις μὲ τὴν θέρμανσιν αὐτῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ χρησιμοποιεῖται μία ὁμὰς λεβήτων διὰ τὴν θέρμανσιν, τὸν φωτισμόν, τὴν κινητήριον δύναμιν κλπ. πρὸς χρῆσιν τῶν διαφόρων οἰκοδομημάτων, ἅτινα δύνανται νὰ εὑρίσκωνται εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν (σχῆμα 8). Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς θερμάνσεως ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας λόγῳ τῆς πραγματοποιουμένης συγκεντρώσεως εἰς ἕνα κεντρικὸν θερμαντικὸν σταθμόν.

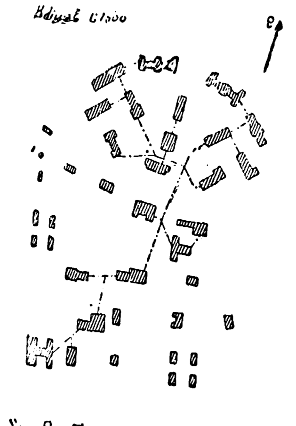

Σχ. 8. *Σχηματικὴ παράστασις κεντρικῆς θερμάνσεως ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως.*

Ἡ θέρμανσις ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως δύναται νὰ ἐπιτυγχάνεται δι' ἀτμοῦ ὑψηλῆς πιέσεως ἢ διὰ θερμοῦ ὕδατος. Ἡ δι' ἀτμοῦ θέρμανσις ἐφαρμόζεται κυρίως, ὅταν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων πρέπει νὰ θερμανθῶσι δι' ἀτμοῦ, ὁπότε τὰ ὑπόλοιπα δύνανται νὰ θερμανθῶσι διὰ θερμοῦ ὕδατος παρεχομένου ἐκ λεβήτων θερμαινομένων ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ τούτου, ἐνῷ ἡ δι' ὕδατος θέρμανσις χρησιμοποιεῖται, ὅταν εἰς τὰ θερμαινόμενα οἰκοδομήματα δὲν γίνεται χρῆσις ἀτμοῦ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἄλλων ἀναγκῶν. Ὁ ἀτμὸς ἢ τὸ ὕδωρ κυκλοφοροῦσιν ἐντὸς μακρῶν σωληνώσεων, ἐγκαθισταμένων ὑπογείως ἐντὸς εἰδικῶν ὀχετῶν καὶ συνδεουσῶν τὸ κέντρον παραγωγῆς των μὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐξυπηρετούμενα οἰκοδομήματα. Ἡ δι' ὕδατος θέρμανσις ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ἔναντι τῆς δι' ἀτμοῦ τοιαύτης, τῆς εὐχερεστέρας καὶ ἁπλουστέρας ἐγκαταστάσεως τῶν σωληνώσεων ἐντὸς τῶν ὑπογείων ὀχετῶν, τῆς ἁπλότητος τῆς λειτουργίας τῆς μεγαλυτέρας διαρκείας, τῶν μικροτέρων ἀπωλειῶν κτλ. Τὸ σύστημα τῆς ἐξ ἀποστάσεως θερμάνσεως ἔσχε τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐφαρμογὰς ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου ἀπὸ τοῦ 1895 πλεῖσται πόλεις θερμαίνονται ἐξ ἀποστάσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Νέα Ὑόρκη, κατέχουσα ἀρκετὰ ἐκτεταμένον δίκτυον τοιαύτης θερμάνσεως. Ἐν Εὐρώπῃ ἤρχισεν ἀπὸ τριακονταετίας περίπου νὰ ἐφαρμόζεται εἰς διαφόρους πόλεις. Ὁπωσδήποτε τὸ σύστημα τοῦτο παρουσιάζει σήμερον πολλὰς δυσκολίας, οὐχ ἧττον ὅμως δύναται νὰ καταλάβῃ σημαντικὴν θέσιν ἐν τῇ τεχνολογίᾳ τῶν θερμάνσεων, ὅταν τελειοποιούμενον ἐμφανισθῇ ὑπὸ πρακτικωτέραν μορφήν.

Δ. Κ. ΑΣΗΜΑΚΟΣ

— *[Ὑγιειν.]* Πρὸς τεχνητὴν *θέρμανσιν* τῶν οἰκοδομῶν κατὰ τὸν χειμῶνα χρησιμοποιοῦνται ποικιλώταται καύσιμοι ὗλαι, αἵτινες καίονται ἐντὸς εἰδικῶν συσκευῶν, ὡς θερμαστρῶν, ἑστιῶν κλπ. Κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν ὅμως τῶν ποικίλων συστημάτων θερμάνσεως ἀπαραίτητος ὅρος εἶναι, ὅπως ταῦτα μὴ γίνωνται πρόξενοι βλάβης εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ἡ πρὸς θέρμανσιν χρησιμοποιουμένη συσκευὴ πληροῖ τοὺς ἑξῆς ὅρους: α') Πάντα τὰ προϊόντα τῆς καύσεως τῆς χρησιμοποιουμένης καυσίμου ὕλης πρέπει ν' ἀπάγωνται ἔξω τοῦ δωματίου πρὸς ἀποφυγὴν δηλητηριάσεων ἐλαφρῶν ἢ καὶ θανατηφόρων ἔτι. β') Τὰ χρησιμοποιούμενα θερμαντικὰ ὑλικὰ νὰ παράγωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον καπνὸν καὶ αἰθάλην καὶ νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπηλλαγμένα ξένων χημικῶν προσμίξεων. γ') Ἡ θερμαντικὴ συσκευὴ νὰ εἶναι οὕτω κατεσκευασμένη, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ ὁμότιμος διανομὴ τῆς παραγομένης θερμότητος ἔν τινι χώρῳ, πρᾶγμα ὅπερ μεγίστην σημασίαν ἔχει διὰ τὴν κανονικὴν ρύθμισιν τοῦ θερμαντικοῦ τοῦ σώματος τῶν ἐνοίκων καὶ τὴν ἀποφυγὴν ἄρα τῶν ἐκ ψύξεως νόσων. δ') Πρέπει νὰ λαμβάνηται πρόνοια, ἵνα ὁ ἀὴρ τοῦ θερμαινομένου χώρου μὴ καθίσταται λίαν ξηρός, πρᾶγμα ὅπερ εὐχερῶς ἐπιτυγχάνεται ἐὰν ἐπὶ τῆς θερμαντικῆς συσκευῆς τίθεται δοχεῖον ὕδατος, διὰ τῆς ἐξατμίσεως τοῦ ὁποίου ἀναπληροῦται ἡ ἐλλείπουσα ὑγρασία τοῦ ἀέρος. ε') Ὁ ἀὴρ τοῦ θερμαινομένου χώρου, ὅστις λόγῳ τῆς διαστολῆς ἀπάγεται ἐκ τοῦ δωματίου διὰ τῆς καπνοδόχης κλπ., πρέπει νὰ ἀντικαθίσταται δι' ἑτέρου καθαρωτάτου, διοχετευομένου δι' ἰδίου σωλῆνος καταλλήλως τοποθετημένου. στ') Τέλος ἐπιβάλλεται, ὅπως ἡ θέρμανσις τοῦ χώρου τελῆται ἄνευ διακοπῆς καθ' ἅπαν τὸ 24ωρον, πρᾶγμα λίαν σημαντικὸν ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Διότι κατὰ τὴν νύκτα, ἐὰν διακοπῇ ἡ θέρμανσις, ψύχονται ὄχι μόνον ὁ ἀήρ, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων, οὕτω δὲ δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἀπότομος καὶ μεγάλη ἀπώλεια θερμαντικοῦ ἐκ τοῦ σώματος τῶν ἐνοίκων, οἵτινες μάλιστα ἀκινητοῦντες λόγῳ τοῦ ὕπνου δὲν δύνανται ν' ἀντιδράσωσι κατὰ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας. Ἡ θέρμανσις τῶν οἰκοδομῶν τελεῖται κατὰ ποικίλους τρόπους, διακρινομένη εἰς *τοπικήν*, καθ' ἣν ἕκαστον δωμάτιον θερμαίνεται κεχωρισμένως, καὶ *κεντρικήν*, καθ' ἣν δι' ἰδίας θερμαντικῆς συσκευῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ θέρμανσις πλειόνων συγχρόνως δωματίων. Ἡ τοπικὴ θέρμανσις ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ πυραύνων, εἴτε δι' ἑστιῶν, εἴτε διὰ θερμαστρῶν. Ἡ διὰ πυραύνων θέρμανσις μειονεκτεῖ πάντων γενικῶς τῶν λοιπῶν τρόπων θερμάνσεως, διότι καὶ λίαν δαπανηρὰ εἶναι καὶ πρὸ παντὸς ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως ἐπικινδυνωδεστάτη. Ὡσαύτως ἡ δι' ἑστιῶν θέρμανσις εἶναι ἀνεπαρκής, κυρίως λόγῳ τῆς μικρᾶς θερμαντικῆς αὐτῶν ἱκανότητος. Ἡ καλυτέρα σχετικῶς τοπικὴ θέρμανσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν θερμαστρῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα αὗται κατασκευάζονται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ πληρῶσι τοὺς ἀναφερθέντας ὅρους τῆς ὑγιεινῆς. Ἡ κεντρικὴ θέρμανσις ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως συνιστᾶται ὡς καταλληλοτέρα, διότι παρουσιάζει τὸ μέγιστον πλεονέκτημα τῆς παροχῆς καθ' ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα ὁμοτίμου θερμοκρασίας, πρᾶγμα λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐκ ψύξεως νόσων. Αἱ χρησιμοποιούμεναι συσκευαὶ πρὸς κεντρικὴν θέρμανσιν εἶναι ποικίλαι, ἀνάλογοι πρὸς τὸ ἑκάστοτε σύστημα τῆς κεντρικῆς θερμάνσεως. Ὑπάρχουσι δὲ τρία τοιαῦτα συστήματα: 1) τὸ δι' ἀέρος, 2) τὸ δι' ὕδατος καὶ 3) τὸ δι' ἀτμοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον σύστημα διοχετεύεται εἰς ἅπαντα τὰ δωμάτια τοῦ οἰκήματος δι' ἰδίων σωλήνων θερμὸς ἀήρ, ὑφιστάμενος προηγουμένως διήθησιν πρὸς διακράτησιν τοῦ κονιορτοῦ κλπ., ἐνῷ συγχρόνως δι' ἑτέρων σωλήνων ἀπαγόντων τὸν ἐν τοῖς δωματίοις ἀέρα ἐπιτυγχάνεται ἡ συνεχὴς ἀνανέωσις τούτου. Ἡ τοιαύτη διὰ τοῦ ἀέρος θέρμανσις ἔχει πλεῖστα πλεονεκτήματα, τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι ὁ ἐπερχόμενος ἀερισμὸς τῆς οἰκίας, τὸ εὔωνον καὶ ἡ ἁπλότης τῆς συσκευῆς πρὸς παραγωγὴν θερμοῦ ἀέρος καὶ τῆς λειτουργίας αὐτῆς. Ἀπαιτεῖ ὅμως τὴν χρησιμοποίησιν ἐμπείρου θερμαστοῦ, ἀποκλειστικὸν ἔργον ἔχοντος τὴν ἐπίβλεψιν τῆς συσκευῆς. Ἡ διὰ θερμοῦ ὕδατος καὶ ἡ δι' ἀτμοῦ κεντρικὴ θέρμανσις βασίζεται εἰς τὴν δι' ἀκτινοβολίας καὶ ἀγωγιμότητος μετάδοσιν θερμότητος ἐξ ὡρισμένων θερμοβόλων, θερμοπομπῶν καλουμένων, σωμάτων, ἅτινα τοποθετοῦνται ἐν τοῖς δωματίοις. Τὰ σώματα ταῦτα δὲν εἶναί τι ἄλλο, εἰμὴ σύστημα σωλήνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ ὕδωρ θερμὸν ἢ ζέον ἢ ἀτμός. Ἡ οὕτως ἐπιτυγχανομένη θέρμανσις εἶναι ἀρίστη, ἀλλὰ μειονεκτοῦσι τὰ συστήματα ταῦτα κατὰ τὸ ὅτι εἶναι πλέον δαπανηρὰ καὶ πρὸ παντὸς ἐπικίνδυνα λόγῳ τῶν πολλάκις ἐπερχομένων ἐκρήξεων τῶν λεβήτων.

Κ. Κ.

— **θέρμανσις** ***ἠλεκτρική*** *[Ἠλεκτρολ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρικὴ θέρμανσις* (τ. ΙΒ' 208 β').

θερμαντὴρ (ὁ), *—ῆρος [Φυσ.].* Συσκευὴ χρησιμεύουσα διὰ τὴν θέρμανσιν σώματος εἰς σταθερὰν θερμοκρασίαν, χρησιμοποιουμένη τὰ μέγιστα κατὰ τὰς θερμιδομετρικὰς μετρήσεις διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς εἰδικῆς θερμότητος. Τὸ σχῆμα 1 δεικνύει συνήθη τύπον θερμαντῆρος. Ἀποτελεῖται ἐκ κυλίνδρου μεταλλικοῦ ἢ ὑαλίνου σωλῆνος Α, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθεται τὸ σῶμα Σ μετὰ θερμομέτρου Τ. Ὁ σωλὴν περιβάλλεται ὑπὸ ἑτέρου χώρου Β, δι' οὗ διαβιβάζονται ἀτμοὶ ὕδατος ἢ ὕδωρ σταθερᾶς θερμοκρασίας. Τὸ σχῆμα 2 δεικνύει συνήθη ἐπίσης θερμαντῆρα τύπου Pfaundler. Ἐν αὐτῷ τὸ ὑπὸ θέρμανσιν σῶμα, στερεὸν ἢ ὑγρόν, εἰσάγεται ἐντὸς ὑαλίνου σωληνίσκου Α φρασσομένου διὰ πώματος. Ἡ θέρμανσις γίνεται τῇ βοηθείᾳ ἀτμῶν ὕδατος, τοῦ ὕδατος τιθεμένου ἐν τῷ δοχείῳ Β.

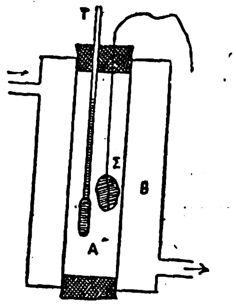

Θερμαντήρ.

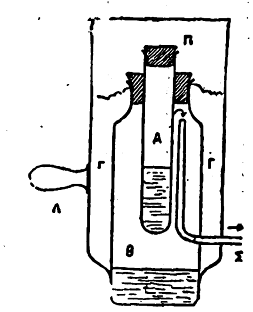

Θερμαντὴρ Pfaundler.

Κ. Π.

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *θερμαντὴρ* εἰδικὸν μηχάνημα τῆς αὐτοκινήτου τορπίλλης πρὸς θέρμανσιν τοῦ, ἀπὸ τοῦ ἀεροθαλάμου πρὸς τὴν κινητήριον μηχανήν, διοχετευομένου ἀέρος καὶ χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ἐτετραπλασιάσθη τὸ βεληνεκὲς τῆς τορπίλλης. Ἐπιτυγχάνεται δὲ ἡ θέρμανσις αὕτη διὰ τῆς ἐντὸς τοῦ θερμαντῆρος καύσεως βενζίνης ἢ οἰνοπνεύματος ἢ πετρελαίου, ἐξερχομένου στάγδην ἀπὸ εἰδικοῦ ἐν τῇ τορπίλλῃ δοχείου, ἀναπτομένου δι' εἰδικοῦ αὐτομάτου ἀναπτῆρος ἐντὸς βραχυτάτου ἀπὸ τῆς ἐκσφενδονίσεως καὶ προβαλλομένου, ἐξ ἀκροφυσίου, ὑπὸ πίεσιν ἐντὸς τοῦ θερμαντῆρος, ὅπου ἡ καῦσις γίνεται τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἰδίου ἀέρος. Προβολὴ συνεχὴς ὕδατος ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν παρειῶν τοῦ θερμαντῆρος καὶ τῶν τοιχωμάτων προλαμβάνει τὴν ἐρυθροπύρωσιν καὶ προσεπικουρεῖ εἰς τὴν πρόωσιν τῆς τορπίλλης διὰ τοῦ παραγομένου ἀτμοῦ, ὅστις μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς καύσεως ἀερίων συμμιγνύμενος προσαυξάνει τόν τε ὄγκον καὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀεροθαλάμου ἐρχομένου ἀέρος. Οἱ πρῶτοι χρησιμοποιηθέντες θερμαντῆρες, *ξηροὶ* ὀνομαζόμενοι, διότι δὲν περιεβρέχοντο ὑπὸ προβαλλομένου ὕδατος, ἐγκατελείφθησαν, τῶν ἀποτελεσμάτων μὴ δικαιωσάντων τὰς προσδοκίας. Τὸ ποσὸν τῆς χρησιμοποιουμένης καυσίμου ὕλης εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸν ἐν τῷ ἀεροθαλάμῳ ἀέρα, ὥστε τὸ πέρας τῆς καύσεώς του νὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ἐκείνῳ ὀξυγόνου.

θερμαντικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος νὰ θερμάνῃ, ὁ παράγων θερμότητα, θερμογόνος: «θερμαντικὴ δύναμις, — *ἀξία*», «τροφαὶ θερμαντικαί».

— *[Φυσ.]* Καλοῦνται *θερμαντικὰ σώματα* συσκευαὶ χρησιμοποιούμεναι πρὸς θέρμανσιν χώρων. Ἄλλως *θερμοπομποὶ* (βλ. λ.).

Θερμαντικὴ ἱκανότης ἢ *θερμογόνος ἰσχὺς* ἑνὸς καυσίμου καλεῖται τὸ ποσὸν τῶν θερμίδων, τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται κατὰ τὴν τελείαν καῦσιν ἑνὸς χιλιογράμμου ἐκ τοῦ καυσίμου τούτου.

θερμαντικότης (ἡ), *—ητος*· ἡ θερμαντικὴ ἱκανότης, ἡ θερμαντικὴ δύναμις.

Θέρμας, μάρτυς· βλ. *Ἀγνάς*, μάρτυς.

θερμασιὰ (ἡ)· δημοτ., ὁ πυρετός, συνήθως ὁ ἑλώδης, ἄλλως *θέρμη*.

Θερμάσιον (τὸ) *[Γεωγρ.]*· χωρίον τῆς κοινότητος Ἑρμιόνης· βλ. λ. *Θερμήσια*.

θέρμασμα (τό)· τὸ δι' οὗ θερμαίνει τις, θερμὸν κατάπλασμα.

Digitized by Google

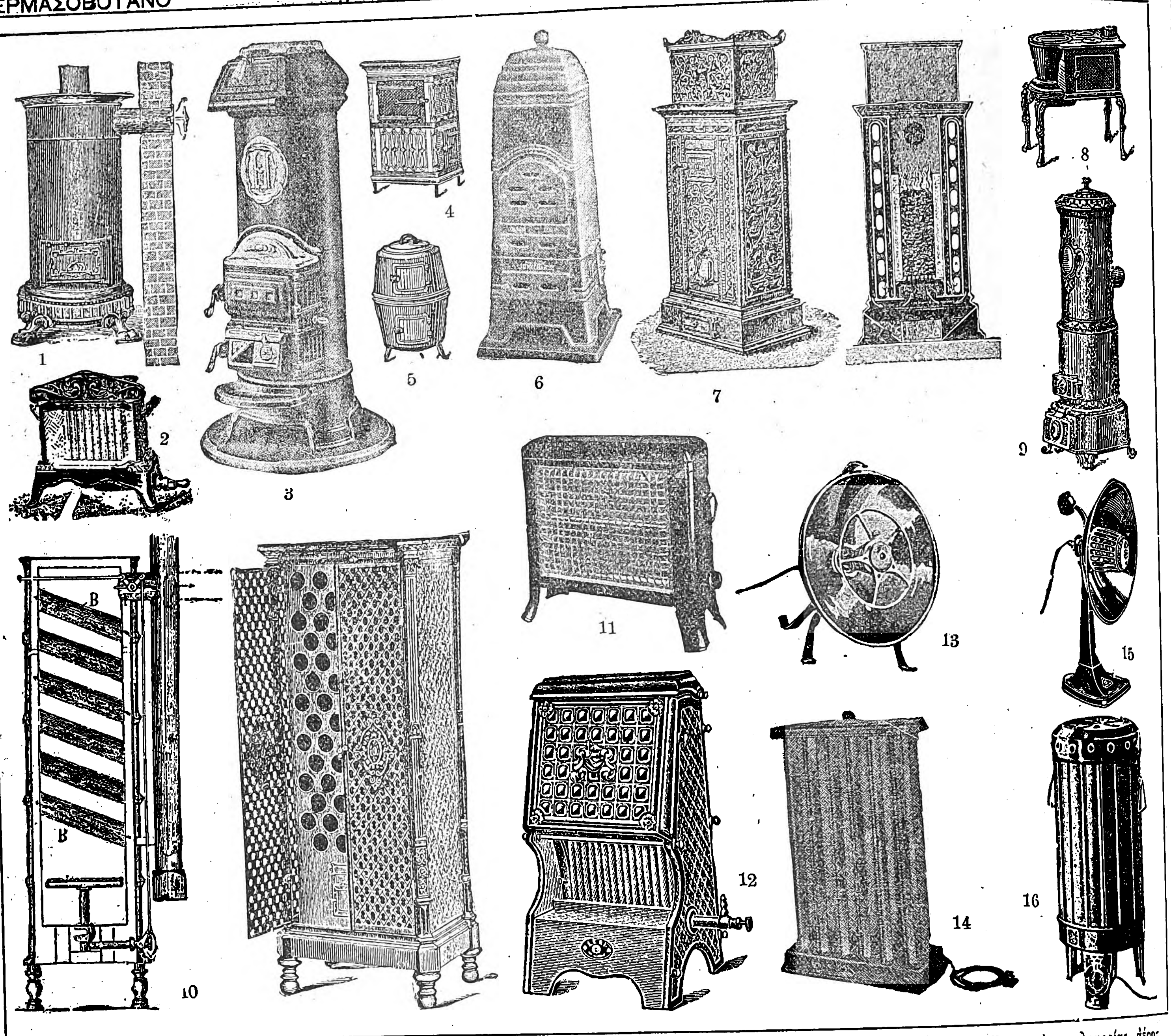

Θερμάστραι: 1=παλαιοῦ τύπου. 2=φωταερίου μικρά. 3=νέου τύπου χυτοσιδηρᾶ. 4=ἐκ πορσελλάνης. 5=κωνοειδής. 6=ἐμαγιέ. 7=μετὰ κυκλοφορίας ἀέρος. 8=φλαμανδική. 9=συνεχοῦς καύσεως. 10=φωταερίου παλαιά. 11=ἠλεκτρικὴ ἀκτινοβόλος. 12=φωταερίου νέα, θερμαίνουσα δι' ἀπ' εὐθείας ἀκτινοβολίας καὶ διὰ κυκλοφορίας θερμοῦ ἀέρος. 13=θερμικὸς προβολεύς. 14=ἠλεκτρικὴ μετὰ ἓξ στοιχείων. 15=ἕτερος θερμικὸς προβολεύς. 16=ἠλεκτρικὴ κυκλικὴ ρυθμιζομένη εἰς τρεῖς βαθμίδας.

θερμασοβότανο (τὸ) *[Βοτ.]* βλ. λ. *ἐρυθραία.*

θερμαστὴς (ὁ) *[Ναυτ.]*. Ὁ ἐπιφορτισμένος τὴν συντήρησιν τῶν πυρῶν εἰς τὴν ἑστίαν ἑνὸς λέβητος. Εἰς τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν ναυτικὸν οἱ θερμασταὶ ἀνήκουσιν εἰς ἰδιαίτερον κλάδον, ἀποτελούμενον ἐξ ὑπαξιωματικῶν καὶ ναυτῶν μονίμων, προερχομένων ἐξ ἐθελουσίας ἀνακατατάξεως καὶ ἐξ ἀριθμοῦ κληρωτῶν (ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ στόλου), λαμβανομένων ἐξ ἑκάστης κληρουχίας καὶ ἐκπαιδευομένων εἰς ἐπὶ τούτῳ ἐπὶ πολεμικοῦ πλοίου ἑδρεύουσαν σχολὴν ἐπὶ δίμηνον περίπου. Γ. Ν. Ν.

θερμάστρα (ἡ). Συσκευὴ ἐν γένει ἀποδίδουσα θερμότητα καὶ χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν θέρμανσιν κλειστῶν χώρων· κοινῶς *σόμπα.*

—*[Ἐγκυκλ.]* Αἱ θερμάστραι διακρίνονται εἰς θερμάστρας *ἐσωτερικῆς καύσεως*, ὅταν ἡ θερμότης τὴν ὁποίαν ἀποδίδουσι παράγεται ἐντὸς τοῦ σώματος αὐτῶν, καὶ εἰς θερμάστρας *ἐξωτερικῆς καύσεως*, ὅταν ἡ θερμότης αὕτη παράγεται ἔξω τοῦ σώματος τούτων, διαβιβαζομένη εἰς αὐτὰς διά τινος κυκλοφοροῦντος ἐντὸς αὐτῶν θερμοῦ ρευστοῦ. Αἱ πρῶται εἶναι αἱ κυρίως θερμάστραι, αἱ χρησιμοποιούμεναι διὰ τὰς τοπικὰς θερμάνσεις, αἱ δὲ δεύτεραι καλοῦνται εἰδικώτερον *θερμοπομποὶ* (βλ. λ.) ἢ *θερμαντικὰ σώματα* καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς κεντρικὰς θερμάνσεις.

Αἱ περισσότερον διαδεδομέναι θερμάστραι ἐσωτερικῆς καύσεως εἶναι αἱ λειτουργοῦσαι διὰ καύσεως ἄνθρακος ἢ ξύλων, συνίστανται δὲ ἐκ μετάλλου ἢ ἐξ ὀπτῆς γῆς. Αἱ θερμάστραι αὗται ἀποτελοῦνται ἔκ τινος χώρου κλειστοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου παράγεται ἡ καῦσις τῶν ἀνθράκων ἢ τῶν ξύλων. Ὁ χῶρος οὗτος καλεῖται *θάλαμος καύσεως* τῆς θερμάστρας, κλείεται δὲ κάτωθεν δι' ἐσχάρας, ἐφ' ἧς ρίπτεται τὸ καύσιμον καὶ δι' ἧς διέρχονται τὰ στερεὰ ὑπολείμματα τῆς καύσεως, πρὸς τὴν κάτωθεν τῆς ἐσχάρας ταύτης εὑρισκομένην τεφροδόχην. Ὁ χῶρος οὗτος, συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος διὰ καπναγωγοῦ σωλῆνος, ἐγκαθισταμένου εἰς τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ καὶ χρησιμοποιουμένου διὰ τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ ἐκ τῆς καύσεως δημιουργουμένου καπνοῦ. Αἱ συνηθέστεραι μεταλλικαὶ θερμάστραι εἶναι ἐκ χυτοσιδήρου. Αἱ θερμάστραι αὗται θερμαίνονται ταχέως, ἀλλὰ ψύχονται ἐπίσης ταχέως· πλὴν τούτου ἐρυθροπυροῦνται εὐκόλως ὑπερθερμαινόμεναι, ἐπιφέρουσι μεγάλην ἀκτινοβολίαν θερμότητος καὶ ἔχουσι μικρὰν σχετικῶς ἀπόδοσιν. Αἱ ἐξ ὀπτῆς γῆς θερμάστραι μετ' ἐπενδύσεως ἐκ φαγεντιανοῦ θερμαίνονται καὶ ψύχονται βραδέως, ἡ ἀκτινοβολία τῆς θερμότητος εἶναι ἀνεπαίσθητος δὲν ἐρυθροπυροῦνται εὐκόλως καὶ ἀποδίδουσι μίαν θερμότητα

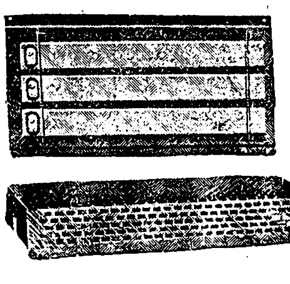

Θερμάστρα ἠλεκτρικὴ τοίχου.

εὐχάριστον. Αἱ θερμάστραι ἐξ ὀπτῆς γῆς ἐγκαθίστανται συνήθως εἰς τὰς ψυχρὰς χώρας ἐντὸς τῶν τοίχων, θερμαίνουσαι συγχρόνως δύο διαδοχικὰ δωμάτια. Διὰ τὸν περιορισμὸν τῶν προαναφερθέντων μειονεκτημάτων τῶν μεταλλικῶν θερμαστρῶν, αὗται ἐπενδύονται ἐσωτερικῶς διὰ πυριμάχου γῆς. Ἐπίσης κατασκευάζονται ἐκ δύο παρειῶν πολλάκις, τῆς θερμότητος ἀποδιδομένης πρὸς τὰ ἔξω μέσῳ τῶν δύο τούτων παρειῶν καὶ τοῦ μεταξὺ τούτων στρώματος ἀέρος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιτυγχάνεται ἀξιόλογος ἀερισμὸς καὶ ἐλάττωσις τῆς ἀκτινοβολίας τῆς θερμότητος. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ αἱ λεγόμεναι θερμάστραι *διαρκοῦς καύσεως*, εἰς τὰς ὁποίας ἡ καῦσις λαμβάνει χώραν βραδέως καὶ συνεχῶς, τῆς καυσίμου ὕλης ἐναποθηκευομένης καὶ καταπιπτούσης ἐπὶ τῆς ἐσχάρας τῶν θερμαστρῶν τούτων ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Αἱ θερμάστραι αὗται δὲν ἀπαιτοῦσι συχνὴν τροφοδότησιν διὰ καυσίμου καὶ ἔχουσιν ἀρκετὴν ἀπόδοσιν. Τέλος ὑπάρχουσι μεριικαὶ θερμάστραι, *φλαμανδικαὶ* λεγόμεναι, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν των ἐπιφάνειαν ὀπάς, ἐφ' ὧν δύνανται νὰ τοποθετηθῶσι μαγειρικαὶ χύτραι, καὶ πλευρικῶς μικρὸν κλίβανον διὰ τὴν ἕψησιν φαγητῶν, καθὼς καὶ αἱ λεγόμεναι *κινηταί*, αἵτινες φέρονται ἐπὶ τροχῶν καὶ δύνανται νὰ μετατίθενται ἐν λειτουργίᾳ ἀπὸ ἑνὸς διαμερίσματος εἰς ἕτερον, προσαρμοζόμεναι εἰς τὴν καπνοδόχον ἑκάστου θαλάμου. Αἱ κινηταὶ ὅμως αὗται θερμάστραι ἐγκατελείφθησαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, διότι ὁ ἑλκυσμός των διενεργεῖται ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας καὶ ἡ χρῆσίς των παρουσιάζει κινδύνους μολύνσεως τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ θερμαινομένου χώρου. Αἱ κανονικῶς λειτουργοῦσαι μεταλλικαὶ θερμάστραι ἀποδίδουσι συνήθως, ἀνὰ τετραγωνικὸν μέτρον θερμαινομένης ἐπιφανείας των, 2000 ἕως 2500 θερμίδας ὡριαίως, αἱ δὲ πήλιναι τοιαῦται μόλις 600 ἕως 800 θερμίδας. Ἕτερον εἶδος θερμαστρῶν εἶναι αἱ λειτουργοῦσαι διὰ καύσεως φωταερίου, πετρελαίου ἢ οἰνοπνεύματος. Αἱ θερμάστραι φωταερίου εἶναι μεταλλικαὶ καὶ θερμαίνουσι δι' ἀκτινοβολίας, διὰ θερμάνσεως τοῦ ἀέρος, ἢ δι' ἀμφοτέρων τῶν τρόπων. Μία συνήθης θερμάστρα, θερμαίνουσα συγχρόνως δι' ἀκτινοβολίας καὶ κυκλοφορίας θερμοῦ ἀέρος, λειτουργεῖ διά τινος φλογοσωλῆνος φωταερίου, ρυθμιζομένου τῇ βοηθείᾳ μικροῦ τροχοῦ, ὅστις πυρακτώνει πινακά τινα ἐκ στοιχείων πυριμάχου γῆς. Διὰ τῆς πυρακτώσεως ταύτης παράγεται θέρμανσις δι' ἀπ' εὐθείας ἀκτινοβολίας, τὰ δὲ καιόμενα ἀέρια διέρ-

Digitized by Google

χονται διὰ συγκροτήματος ἐκ σωληνίσκων, ἀποτελούντων εὐρεῖαν ἐπιφάνειαν, ἔνθα ἀποδίδουσι τὸ μέγιστον μέρος τῆς θερμότητος αὐτῶν. Κατὰ τὴν θέρμανσιν τῶν σωληνίσκων τούτων, ἀναρροφᾶται ἐκ τοῦ κατωτέρου των ἀνοίγματος ὁ ψυχρὸς ἀὴρ τοῦ θαλάμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἡ θερμάστρα, θερμαίνεται εἰς μίαν θερμοκρασίαν 120° ἕως 140° περίπου καὶ διαχέεται κατόπιν ἐκ τοῦ ἀνωτέρου των ἀνοίγματος εἰς τὸν θάλαμον, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργῆται μία διαρκὴς κυκλοφορία τοῦ ἀέρος τοῦ θαλάμου καὶ μία ὁμοιόμορφος τούτου θέρμανσις. Ἡ θέρμανσις διὰ θερμαστρῶν φωταερίου παρουσιάζει μεγάλην εὐκολίαν ρυθμίσεως τῆς ποσότητος τῆς ἀποδιδομένης ὑπὸ τῶν θερμαστρῶν θερμότητος, ἀλλ' εἶναι πενταπλασίως περίπου δαπανηροτέρα τῆς διὰ θερμαστρῶν ἄνθρακος θερμάνσεως, καθὼς καὶ ἐπικίνδυνος, καθόσον ἡ ἀνάμιξις ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος μετὰ φωταερίου, ὑπὸ ὡρισμένην ἀναλογίαν, δημιουργεῖ ἐκρηκτικὸν μῖγμα. Διατηροῦσιν ὅμως καθαροὺς τοὺς θερμαινομένους χώρους καὶ ἔχουν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν. Αἱ θερμάστραι φωταερίου χρησιμοποιοῦνται ἰδίως διὰ τὴν θέρμανσιν χώρων ἐπ' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα ἢ ὡς ἐπικουρικαὶ κεντρικῆς θερμάνσεως. Αἱ θερμάστραι, αἱ λειτουργοῦσαι διὰ καύσεως πετρελαίου ἢ οἰνοπνεύματος, κατασκευάζονται ἐκ φύλλων σιδήρου καὶ δύνανται εὐκόλως νὰ μετατίθενται ἐν λειτουργίᾳ ἀπὸ ἑνὸς θαλάμου εἰς ἕτερον. Εἶναι ὅμως καὶ αὗται δαπανηραὶ καὶ παρουσιάζουσι κινδύνους ἐκρήξεων, χρησιμοποιοῦνται δὲ δι' ἐπικουρικὴν κυρίως θέρμανσιν ἢ διὰ τὴν θέρμανσιν μικρῶν διαμερισμάτων.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν θερμαστρῶν, αἵτινες θερμαίνουσι διὰ θερμότητος παραγομένης ἐντὸς τοῦ σώματος αὐτῶν, δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι καὶ αἱ *ἠλεκτρικαὶ* λεγόμεναι θερμάστραι, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς θερμάνσεως ἠλεκτρικῆς ἀντιστάσεως, διαρρεομένης ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Αἱ ἠλεκτρικαὶ θερμάστραι συντίθενται εἴτε ἐκ μεταλλικῶν ἀντιστάσεων, διαπυρουμένων ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὅπερ διοχετεύεται εἰς ταύτας, εἴτε ἐξ ἀντιστάσεων σχηματιζομένων ἐξ ἀναμίξεως καὶ συμπιέσεως εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν, τεμαχίων νικελίου, χρωμίου κλπ. μετὰ τεμαχίων ἄνθρακος. Αἱ πρῶται ἔχουσι συνήθως μορφὴν ταινιῶν ἢ σπειρωμάτων περιελισσομένων περί τινα πυρῆνα ἐκ μονωτικῆς ὕλης. Αἱ δεύτεραι ἔχουσι γενικῶς μορφὴν πλακῶν. Ὑπάρχουσιν ἀκόμη καὶ ἠλεκτρικαὶ θερμάστραι θερμαίνουσαι διὰ συστοιχίας ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων, ἢ δι' ἑνὸς λαμπτῆρος μορφῆς προβολέως ἢ καὶ δι' ὕδατος εὑρισκομένου ἐντὸς συστοιχίας θερμαντικῶν σωλήνων καὶ θερμαινομένου δι' ἠλεκτρικῶν ἀγωγῶν. Αἱ ἠλεκτρικαὶ θερμάστραι, ἔχουσι πολλὰ πλεονεκτήματα, ὡς λ. χ. τίθενται ἐν λειτουργίᾳ ἀμέσως δι' ἑνὸς διακόπτου, διατηροῦσιν ἐντελῶς καθαροὺς τοὺς ὑπ' αὐτῶν θερμαινομένους χώρους καὶ δύνανται νὰ μετατίθενται εὐκόλως ἀπὸ ἑνὸς θαλάμου εἰς ἕτερον. Ἔχουσιν ἐπίσης μεγάλην ἀπόδοσιν (90% ἕως 95%), ἀλλ' εἶναι λίαν δαπανηραί. Διὰ τοῦτο, παρ' ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα παρουσιάζουσι, χρησιμοποιοῦνται εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις, καὶ ὅπου ἡ τιμὴ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος εἶναι λίαν χαμηλή. Δ. Κ. Α.

θερμαστρίς (ἡ), *—ίδος* (κοιν. *τσιμπίδα* ἢ *μασιά*). Λαβὶς διὰ τῆς ὁποίας κρατοῦνται ἀνημμένα τεμάχια ἀνθράκων, ξύλων ἢ πεπυρακτωμένα τεμάχια μετάλλων, κ.τ.τ. Ἡ λαβὶς αὐτη ἔχει διαφόρους μορφὰς καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ἑστίας πυρᾶς, εἰς τὰ σιδηρουργεῖα πρὸς συγκράτησιν, διὰ κατεργασίαν σιδηρῶν ράβδων κ.λ.π. Δ. Κ. Α.

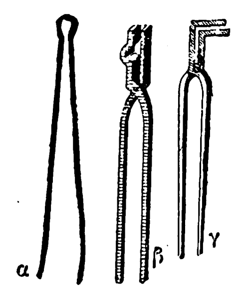

Θερμαστρίδες.

[α: Θερμαστρὶς ἁπλῆ διὰ τὴν συγκράτησιν ἀνθράκων. β: Θερμαστρὶς χρησιμοποιουμένη εἰς τὰ σιδηρουργεῖα διὰ τὴν συγκράτησιν σιδηρῶν ράβδων κυκλικῆς διατομῆς. γ: Θερμαστρὶς σιδηρουργῶν μετὰ στομίου κεκαμμένου κατ' ὀρθὴν γωνίαν.]

Θέρμεσσα *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἰόλου* νῆσοι καὶ λ. *Βουλκᾶνο.*

θέρμη (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θερμοῦ, θερμότης, καύσων· ‖ ἡ ὑπερβολικὴ ζέστη τοῦ σώματος, ὁ πυρετὸς καὶ ἰδίᾳ ὁ ἑλώδης: «τὸν εὔρηκε θέρμη», «τὸν ἐτίναξε μιὰ δυνατὴ θέρμη»· ‖ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλώδους πυρετοῦ εἰς τὸν πληθ. *θέρμες*: «τὸν πειράζουν συχνὰ θέρμες», «δὲν τὸν ἀφίνουν οἱ θέρμες», «αὐτὸς ὁ τόπος ἔχει θέρμες»· ‖ πληθ. *θέρμαι* (βλ. λ.)· ‖ μεταφ. ἐγκαρδιότης, προθυμία, ζέσις: «τὸν ὑπεστήριξε μετὰ θέρμης» «ἐκτελεῖ τὸ καθῆκόν του μετὰ θέρμης»· ‖ «ἡ θέρμη τῆς συζητήσεως», ἡ ζωηρότης, ἡ ὁρμή.

—*['Αρχ.]* Βλ. *θέρμαι.*

—*[Λαογρ.]* Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προσωποποιεῖ τὴν *θέρμην* (τὸν πυρετὸν) ὡς καὶ τὰς ἄλλας ἀσθενείας. Ἐν μύθῳ Βουρβούρων Κυνουρίας (Λαογραφία Δ' 713 κ.ἑ.) παρουσιάζεται ἡ Θέρμη ὁμοῦ μετὰ τῆς Βλογιᾶς καὶ τοῦ Χάρου, ἐνῷ ἐν μακεδονικῷ μύθῳ (Λαογραφία ΣΤ' σ. 102 κ.ἑ.) ἡ *Θερμασιὰ* ἐμφανίζεται μετὰ τῆς ἀράχνης. Προσωποποιίαν τῆς θέρμης ὑπεμφαίνουσι καὶ φράσεις ὡς: «τὸν ἔπιασεν ἡ θέρμη». Ἀπὸ ταύτης προστατεύει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, διὸ κατὰ τὴν μνήμην αὐτοῦ νηστεύουσι «γιὰ τὶς θέρμες». Μ. Ι.

Θέρμη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Μυγδονίας κειμένη ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἀναφερομένη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν «πόλιν Ἑλλήνων Θρηΐκων». Πότε ὅμως ἀκριβῶς ἐκτίσθη καὶ ὑπὸ τίνος εἶναι ἄγνωστον. Ὁ Ἡρόδοτος (VII, 123) ἀναφέρων αὐτὴν λέγει, ὅτι ἦτο ἡ ἐπισημοτέρα τῶν ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ πόλεων, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ ὁ κόλπος τὴν ἐπωνυμίαν.

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὁ Ξέρξης διερχόμενος ἐξ αὐτῆς κατέστησε κέντρον καὶ ὁρμητήριον τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας του. Τόσον δὲ ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς ἐκεῖ διαμονῆς του, ὥστε παρέμεινεν ἐπί τινας ἡμέρας θαυμάζων ἀπὸ μακρὰν τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Θέρμη ἐγένετο μακεδονική, καταληφθεῖσα τῷ 491 π. Χ. ὑπὸ χιλίων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν *(Θουκ.* I, 61). Ἀργότερον, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ἀβδηρίτου Νυμφοδώρου, ἀπεδόθη ἡ Θέρμη εἰς τὸν βασιλέα Περδίκκαν τὸν Β' τῆς Μακεδονίας τῷ 429 π.Χ. εἰς ἀντάλλαγμα τῆς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας αὐτοῦ *(Θουκ.* II, 29). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ 360 π. Χ. οὐδεμία μνεία γίνεται περὶ αὐτῆς, ὅτε ἓν ἔτος πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Φιλίππου κατέλαβεν αὐτὴν ὁ Παυσανίας, ὡς ἀναφέρει ὁ Αἰσχίνης (Παραπρεσβ. XXXI, 36). Καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἱδρύσεως τῆς Θεσσαλονίκης τῷ 315 π. Χ., οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρει τὴν Θέρμην. Κατὰ τὸν Στράβωνα (VII, 330,24), ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Θέρμης ἐκτίσθη τῷ 315 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πρὸς τιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀδελφῆς τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἡ Θεσσαλονίκη. Ἡ μαρτυρία ὅμως αὕτη τοῦ Στράβωνος δὲν εἶναι αὐτοῦ τούτου, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτομέως αὐτοῦ, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Τοῦτον ἀκολουθοῦσι καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ὡς λ. χ. ὁ Ραγκαβῆς, ὁ Μελέτιος, ὁ Head, ὁ Besnier καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ὑπάρχει ἡ μαρτυρία Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα, ὅστις διαστέλλει τὴν Θέρμην ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ δὲ μαρτυρία αὕτη τοῦ Πλινίου εἶναι πλέον ἀξιόπιστος τοῦ ἐπιτομέως τοῦ Στράβωνος. Τὸ πλεῖστον τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἐπίσης ταυτίζουσι τὴν Θέρμην μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Μόνον ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 4) διαστέλλει τὴν Θέρμην τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὸν Δήμιτσαν κατεῖχε τὴν θέσιν τῶν σημερινῶν ἐρειπίων ἀρχαίας πόλεως πρὸς βορρᾶν τῆς Αἰνείας παρὰ τὸν λιμένα, τὸν σχηματιζόμενον ὑπὸ τοῦ Αἰναίου ἀκρωτηρίου (νῦν Καρα-Μπουρνού), ὠνομάσθη δὲ Θέρμη ἐκ τῶν θερμῶν ἁλατούχων καὶ θειούχων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουσι παρὰ τὸ χωρίον Σέδες.

Κατὰ τὸν Στράβωνα (VII, 330,21) ἡ Θέρμη κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου τῷ 316 π. Χ. καὶ ἦτο μία τῶν 26 πολισμάτων, τῶν ὁποίων τοὺς κατοίκους μετῴκισεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν Θεσσαλονίκην.

Τῆς Θέρμης σῴζονται ἀργυρᾶ τετράδραχμα, φέροντα ἔμπροσθεν Πήγασον, ὄπισθεν δὲ τετράγωνον ἔγκοιλον, διῃρημένον εἰς τέσσαρα μέρη (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α, σελ. 269, βλ. καὶ *Μ. Δήμιτσα*, Ἡ Μακεδονία, σελ. 403. «Κριτικὴ μελέτη περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Θέρμης» ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθήναιον», τόμ. VIII, σελ. 258—268). Α. Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

— **Θέρμη** *[Γεωγρ.]*. Προάστειον τῆς Θεσσαλονίκης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1156, σχεδὸν πάντες πρόσφυγες ἐποικισθέντες μετὰ τὸ 1922. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Σέδες*. Κεῖται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους *Χορτιάτη*. Ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν, μεταφερομένου τοῦ ὕδατος δι' ὑδραγωγείου βυζαντινῆς κατασκευῆς. Ἐνταῦθα ἀναβλύζουν θερμαὶ ἰαματικαὶ πηγαί, διὸ καὶ συρρέουν κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἑκατοντάδες ἀσθενῶν πρὸς λουτροθεραπείαν, ὑπαρχουσῶν σχετικῶν ἐγκαταστάσεων διαρκῶς βελτιουμένων.

Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Τριάδι* (τέως Καγιάτζαλι, κάτ. 259) ἐπίσης ἐν τῇ περιφερείᾳ της εὑρίσκεται ἡ γεωργικὴ σχολὴ Θεσσαλονίκης, ἡ ἀεροπορικὴ σχολὴ καὶ ἡ ἀποθήκη τῶν πυρομαχικῶν. Ἡ ἀμπελουργία εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ τῆς κοινότητος, παραγομένου ἀρίστου οἴνου. Ἀλλὰ καὶ ἡ καπνοκαλλιέργεια ὀλίγον ὑστερεῖ εἰς πρόοδον, ἐσχάτως εἰσαχθείσης καὶ τῆς σηροτροφίας.

Ἡ Θέρμη μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χλμτρ. 7), ἐξυπηρετουμένης τῆς συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτων λεωφορείων. Δ. Ε. Μ.

Θερμή (τουρκ. *Σάρλιτζα*) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον καὶ κοινότης τῆς νήσου Λέσβου, Β. τῆς πρωτευούσης Μυτιλήνης κείμενον, εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. ἀπ' αὐτῆς, ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν χωρίων Μυστιγνὰ καὶ Πάμφυλα, 2 χλμ. περίπου μακρὰν τῆς Α. παραλίας τῆς νήσου, ἔχον δὲ ὡς ἐπίνειον μικρόν τινα συνοικισμόν, *Σκάλα* ἢ *Μαγαζιὰ* καλούμενον. Ἔχει 1507 κατοίκους (1928), δημοτικὸν σχολεῖον, τηλεγραφεῖον, ἀτμοκίνητον ἐλαιοτριβεῖον, πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς δὲ κατῴκουν αὐτόθι περὶ τὰς 80 τουρκικαὶ οἰκογένειαι διατηροῦσαι τέμενος. Περίφημον εἶναι τὸ χωρίον ἰδίως διὰ τὰς θερμὰς ἰαματικὰς πηγὰς αὐτοῦ, ὧν τὰ ὕδατα, τὰ μὲν ἁλατοῦχα ἔχουν καθαρτικὰς ἰδιότητας καὶ κοινῶς παρὰ τῶν Λεσβίων καλοῦνται «καθάρσιο τῆς Θερμῆς», τὰ δὲ θειοῦχα ἐνδεικνύονται διὰ τὰς δερματικὰς παθήσεις, ἐξανθήματα, ρευματισμούς, χοιράδας κ. ἄ. Τὰ τελευταῖα κατὰ τὰς ἐπιτοπίους μελέτας τοῦ L. De Lannay ἔχουν φυσικὴν θερμότητα 50° Κ., μία λίτρα δὲ τούτων περιέχει χλωριούχου νατρίου 27,21 γραμμ., χλωριούχου μαγνησίου 3 γρ., χλωριούχου ἀσβεστίου 0,91 γρ., χλωριούχου καλίου 0,78 γρ., θειικῆς ἀσβέστου 3 γρ., ὀξειδίου τοῦ πυριτίου 0,037 γρ., ὀξειδίου τοῦ σιδήρου 0,008 γρ., ἀνθρακικῆς ἀσβέστου 0,309 γρ., ἔτι δὲ ἴχνη χλωριούχου λιθίου καὶ ὑδροθείου. Πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν πηγῶν τούτων ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἄλλοτε διοικητοῦ τῆς νήσου Φαχρῆ βέη 2 μεγάλαι δεξαμεναὶ (μία ἀνδρῶν καὶ μία γυναικῶν), πέριξ τούτων 15 μικρότεραι, μεταγενέστερον δὲ ἱδρύθη ἄνετον ξενοδοχεῖον διὰ τοὺς θεραπευομένους, περιβαλλόμενον ὑπὸ ἄλσους καὶ ἀπέχον ὀλίγον ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐν Θερμῇ ἀκμάζουν ἡ ἄμπελος, τὰ σιτηρά, ἰδίως ἡ ἐλαία, Δ. δὲ τοῦ χωρίου ἄρχεται τὸ μέγα πευκοδάσος τῆς νήσου «Τσαμλίκι». ΒΑ. τοῦ χωρίου, εἰς ἀπόστασιν 2 χλμ. ἀπ' αὐτοῦ περίπου, κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Θέρμας* (βλ.λ.). Π. Ν. Π.

— **Θερμῆς,** ***Πύργοι τῆς*** — *[Γεωγρ.]*. Κοινότης τῆς νήσου Λέσβου (βλ. *Πύργοι* Θερμῆς).

θερμηλασία (ἡ) *[Μεταλλ.]*· βλ. λ. *ἐξέλασις.*

Θερμημερία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, πρὸς βορρᾶν τοῦ Γενῆ-κιοϊ, τοῦ «Καμαρώδους Αἰγιαλοῦ» τῶν Βυζαντινῶν. Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων *Κιουμπασῆ*. Α. Θ. Σ.

Θερμήσια (τὰ) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἑρμιόνης τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, ἄλλως *Θερμάσιον*, καὶ *Θερμήσιον*. Κεῖται πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Ἑρμιόνης, ἕδρας τῆς κιονότητος, εἶναι παράλιον χωρίον καὶ κατοικεῖται ἐξ 197 κατοίκων (1928), ἀσχολουμένων εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των. Ὑπεράνω τοῦ χωρίου ὑψοῦται τὸ φρούριον *Θερμησία* (βλ. λ.) καὶ παρ' αὐτὸ κεῖται ἀξία λόγου ἁλυκή.

Θερμησία. Ὀχυρώτατον φρούριον τῆς Ἑρμιονίδος ἐπὶ ἀποκρήμνου βουνοῦ, ὕψους 300 περίπου μέτρων, καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου ὡρῶν ἀπὸ τῆς Ἑρμιόνης (Καστρίου) καὶ πρὸς τὰ ΒΑ. αὐτῆς κείμενον. Ἡ κατοχὴ αὐτοῦ εἶχε σπουδαίαν σημασίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας καὶ ἕνεκα τῆς ὀχυρότητός του καὶ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς μεγάλης εἰς τοὺς πρόποδάς του ἁλυκῆς.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας ἀνῆκεν εἰς τοὺς δοῦκας τῶν Ἀθηνῶν, ἐξηκολούθησε δὲ ν' ἀνήκῃ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Καταλωνίων ἐκδιωχθέντα τελευταῖον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Βάλθερον Βρυέννιον καὶ μετὰ τὴν ἧτταν τούτου ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κηφισσοῦ (15 Μαρτίου 1311). Διὰ τοῦτο γίνεται μνεία τοῦ φρουρίου καὶ ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Βαλθέρου Βρυεννίου (τῆς 19ης Σεπτεμβρίου 1356) ὡς μιᾶς τῶν κτήσεων αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ οἴκου τῶν Βρυεννίων ἡ Θερμησία καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φρουρίων τῆς Ἀργολίδος περιῆλθεν εἰς τοὺς κληρονόμους του Ἀγγιανοὺς καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τοὺς Βενετούς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπώλησε ταῦτα ἡ Μαρία Ἀγγιανή, κατὰ τὸ 1394. Τὰ φρούρια ταῦτα ἐξηκολούθουν κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1460 ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ Μωάμεθ τὸν Β' καὶ τὸν συνεχίσαντα τὸ ἔργον του Ζαγανὸν πασᾶν. Ὡσαύτως παρέμεινεν εἰς τοὺς Βενετοὺς ἡ Θερμησία μετὰ τῶν πολυτίμων ἁλατοπηγίων της καὶ μετὰ τὴν μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν εἰρήνην τοῦ 1479, ἥτις συνήφθη μετὰ δεκαεξαετεῖς μεταξύ των ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Θερμησιῶται ἦσαν οἱ γενναιότεροι τῶν ἐξ Ἑλλήνων ἀποτελουμένων ταγμάτων τῶν στρατιωτῶν (ψιλῶν ἱππέων) τῶν Βενετῶν. Ἡ Θερμησία ὅμως, ὅπως καὶ ἡ Ἑρμιόνη, δὲν διέφυγον τὴν κατάληψίν των ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὸ 1537, ὅτε ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Βενετῶν ὁ Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπολιόρκησε ταύτας ὁ Κασὶμ πασᾶς. Ἀπὸ τότε διετέλεσε καὶ ἡ Θερμησία ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν μέχρι τοῦ Ἀγῶνος. ΚΑΨ.

Θερμήσιον *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἑρμιονίδος ἀκτῆς 2 ½ μίλλια Α.ΒΑ τοῦ φανοῦ

Digitized by Google

τοῦ λιμένος τῆς Ἑρμιόνης καὶ πρὸς Β. ἀκριβῶς τοῦ μέσου τῆς νήσου Δοκός.

Θερμησιώτης: —1) ***Ἠλίας***. Ἀγωνιστὴς καταγόμενος ἀπὸ τὰ *Θερμήσια* τῆς Ἑρμιόνης καὶ ἐργαζόμενος ὡς ναυτικὸς εἰς τὴν Ὕδραν πολὺν χρόνον πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἰδιοκτήτης τοῦ βρικίου «Ἀχιλλεύς», ἔθηκε τοῦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπολέμησε γενναιότατα ἐπίσης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορίνθου καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Μετέσχε δέκα ὀκτὼ ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων καθ' ὅλον τὸν Ἀγῶνα καὶ συνετέλεσε διὰ τῆς περιουσίας του, διὰ τοῦ πλοίου του καὶ διὰ τῆς ζωῆς του εἰς εὐόδωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἔργου. Διακριθεὶς εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον, εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἄνδρου, εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων, ἥτις τὸν ἔταξε μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν Ε' τάξεως, τῷ ἀνεγνωρίσθη δὲ καὶ ὀφειλὴ 150000 περίπου γροσίων δι' ὅσα ἐδαπάνησε κυρίως ἐν Μονεμβασίᾳ, τῆς ὁποίας εἶχε διορισθῆ διοικητής. —2) ***Νικόλαος***, υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπληγώθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1821 καὶ ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀμφίσσης τῷ 1824. —3) ***Πέτρος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τῆς Βέργας. Γ. Δ. Κ.

Θερμία, ἡ *Θερμαία [Ἀρχ. Θρησκ.]*. Ἐπίκλησις τῆς Ἀρτέμιδος παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι, σχετικὴ μὲ τὴν ἰδιότητα τῆς προστάτιδος τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὴν θεὰν («ἱερὰ δ' Ἀρτέμιδος πηγαὶ ναμάτων», *Μάξιμος Τύριος*). Ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἡ Ἄρτεμις ἐλατρεύετο ἐν Ρόδῳ κ. ἀ., ἰδίως δὲ ἐν Λέσβῳ εἰς τὴν βορείως τῆς Μυτιλήνης κειμένην ἀρχαίαν τοποθεσίαν *Θέρμα* (νῦν *Θερμή*), ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν αὐτῆς. Ἐκεῖ ἐλατρεύετο ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπίκλησιν «Μεγάλη Ἄρτεμις Θερμία», πρὸς τιμὴν δὲ αὐτῆς ἤγετο μεγάλη πανήγυρις «θερμιακὴ» καλουμένη (αἰολ. «θερμιακὰ πανάγυρις»)· τῆς ἑορτῆς ταύτης, ἧς πλεῖστα μνημεῖα ἐσώθησαν καὶ καθ' ἣν ἐτελοῦντο περίφημοι ἀγῶνες, διεσώθησαν ἔτι λατρευτικά τινα στοιχεῖα κατὰ τὰς αὐτόθι χριστιανικὰς τελετὰς εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου. Ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐπίκλησιν ἐλατρεύετο παρ' ἀρχαίοις (*Θέρμιος*) καὶ ὁ Ἀπόλλων, ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ τῆς ἐπικλήσεως *Θερμία* συμπίπτουσι πρὸς αὐτὴν καὶ αἱ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶσαι ἐπικλήσεις *Βαϊανὴ* καὶ *Λουσία*. [Πρβλ. καὶ τὰ ἐν λ. *Θερμή*.] Π. Ν. Π.

Θερμιά *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν χωρίον καὶ ἕδρα τῆς κοινότητος Θερμιῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἀριθμοῦσα 103 (1928) κατοίκους. Ἀποτελεῖται ἐπίσης ἐκ τῶν μικρῶν χωρίων ἢ μᾶλλον ἀγροτικῶν συνοικισμῶν: *Αὐγὸ* (Τομάλ) κάτ. 21, *Πευκοφόρος* (Ζεμπὶλ-μαχαλὲ) κάτ. 88, *Στροφεὺς* (Τσερνὰκ) κάτ. 54, καὶ *Φαρασιανὸν* (Λεστὰν) κάτ. 122, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Α. Θ. Σ.

— **Θερμιά** *[Γεωγρ.]*. Νεώτερον κοινὸν ὄνομα τῆς νήσου Κύθνου, οὕτω κληθείσης ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ γνωστῶν θερμοπηγῶν. Πότε ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα Θερμιὰ ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ πρῶτος ἐπὶ Βυζαντινῶν ὁ Νεῖλος Δοξαπατρῆς, μεσοῦντος περίπου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, μνείαν ποιεῖται ἐπισκοπῆς *Κέω* καὶ *Θερμίων*. Προϊόντος τοῦ χρόνου τοσοῦτον ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα *Θερμία*, ὥστε μέχρι τέλους τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τοῦ 1821 ἠγνοεῖτο ὅτι τὰ Θερμιὰ ἦσαν ἡ ἀρχαία Κύθνος. Δ. Π. Π.

Θερμίδαβα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία μεσόγειος πόλις τῆς Δαλματίας ἐν Ἰλλυρίᾳ, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγραφ. II, 16, 7) εἰς βορ. γεωγρ. πλάτ. 46° καὶ ἀνατ. μῆκ. 41° 45'. Ἄγνωστος πόλις. Α. Θ. Σ.

θερμιδομετρία (ἡ) *[Φυσ.]*. Κλάδος τῆς φυσικῆς, ὅστις ἀσχολεῖται εἰς τὴν μέτρησιν τῶν ποσοτήτων θερμότητος. Θεμελιοῦται δ' ἡ θερμιδομετρία ἐπὶ τῶν δύο ἀκολούθων ἀρχῶν:

1ον) Τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας σώματος καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν βαθμῶν εἶναι ἀνάλογον τῆς μάζης τοῦ σώματος.

2ον) Τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀποβάλλει σῶμα κατὰ τὴν ταπείνωσιν τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ ϑ'^{0} εἰς ϑ^{0} εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ προσλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ σώματος, ὅταν ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ αὐξάνῃ ἀπὸ ϑ^{0} εἰς ϑ'^{0}. Ἡ ἀνωτέρω ἀρχή, ἥτις ἀποτελεῖ τρόπον διατυπώσεως τοῦ ἀξιώματος τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, δὲν ἰσχύει ἢ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ σῶμα οὔτε προσλαμβάνει ἀλλ' οὔτε καὶ παράγει ἔργον. Τὸ πείραμα δεικνύει, ὅτι ἐὰν ἀναμίξωμεν δύο ἴσας μάζας ὕδατος διαφόρων θερμοκρασιῶν ϑ^{0} καὶ ϑ'^{0}, τὸ μῖγμα λαμβάνει τελικῶς θερμοκρασίαν t, ἥτις εἶναι ὁ ἀριθμητικὸς μέσος ὅρος τῶν δύο θερμοκρασιῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει εὐκόλως, ὅτι ἓν γραμμάριον ὕδατος ψυχόμενον ἀπὸ ϑ'^{0} εἰς t^{0} ἀποδίδει ποσὸν θερμότητος, ὅπερ δύναται νὰ ἀνυψώσῃ τὴν θερμοκρασίαν 1 γραμμαρίου ὕδατος ἀπὸ ϑ εἰς t. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς δευτέρας θερμιδομετρικῆς ἀρχῆς προκύπτει, ὅτι ἀπαιτεῖται τὸ αὐτὸ ποσὸν θερμότητος διὰ τὴν θέρμανσιν 1 γραμμαρίου ὕδατος ἀπὸ ϑ εἰς t καὶ ἀπὸ ϑ εἰς t'.

Διὰ πειραμάτων πρώτης προσεγγίσεως δεικνύεται, ὅτι τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν ἑνὸς γραμμαρίου ὕδατος κατὰ 1°, ὅπερ καλεῖται *θερμὶς* καὶ λαμβάνεται ὡς μονὰς διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ποσοτήτων τῆς θερμότητος, εἶναι τὸ αὐτό, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀρχικὴ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος. Πειράματα ὅμως ἀκριβείας δεικνύουσιν ὅτι τ' ἀνωτέρω δὲν ἰσχύουσιν, ὅταν ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ὑψοῦται ἄνω τῶν 50°C.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι, ἐὰν ἔχωμεν m γραμμάρια ὕδατος καὶ θέλωμεν νὰ ὑψώσωμεν τὴν θερμοκρασίαν αὐτῶν ἀπὸ ϑ^{0} εἰς ϑ'^{0}, τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο ποσὸν θερμότητος Q καθορίζεται ὑπὸ τῆς σχέσεως:

$$Q = m\,(\vartheta' - \vartheta) \quad (1)$$

Ἐὰν ἀναμίξωμεν 1 χιλιόγραμμον ὑδραργύρου θερμοκρασίας 100° καὶ 1 χιλιόγραμμον ὕδατος 0°, τὸ πείραμα δεικνύει ὅτι τὸ μῖγμα λαμβάνει τελικῶς θερμοκρασίαν 3°. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πειράματος ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπέβαλεν 1 χιλιόγραμμον ὑδραργύρου ψυχθὲν ἀπὸ 100° εἰς 3°, ἤτοι κατὰ 97°, ἀνύψωνει τὴν θερμοκρασίαν 1 χιλιογράμμου τοῦ ὕδατος ἀπὸ 0° εἰς 3°, ἤτοι μόνον κατὰ 3 βαθμούς, καὶ ἑπομένως συνάγομεν, ὅτι τὸ ὕδωρ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μᾶζαν προσλαμβάνει ποσὸν θερμότητος 32 φορὰς μεγαλύτερον ἢ ὁ ὑδράργυρος διὰ τὴν αὐτὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας. Λέγομεν δὲ ὅτι τὸ ὕδωρ εἶναι θερμοχωρητικώτερον σῶμα ἢ ὁ ὑδράργυρος.

Γενικῶς δέ, ἂν λάβωμεν διάφορα σώματα ὑπὸ τὴν αὐτὴν μᾶζαν, π. χ. 1 χιλιόγραμμον ὕδατος, μολύβδου, ὑδραργύρου κ.ο.κ., καὶ ἐπιδιώξωμεν διὰ θερμοκρασίας ν' αὐξήσωμεν τὴν θερμοκρασίαν αὐτῶν κατὰ 1°, παρατηροῦμεν, ὅτι ἕκαστον τούτων ἀπαιτεῖ διάφορον ποσὸν θερμότητος.

Καλοῦμεν *εἰδικὴν θερμότητα* σώματος τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας τῆς μονάδος μάζης τοῦ σώματος κατὰ 1°. Ἀκριβέστερον ὁρίζεται ἡ εἰδικὴ θερμότης μεταξὺ ὡρισμένων θερμοκρασιῶν. Οὕτως ἐὰν Q εἶναι τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας τῆς μονάδος μάζης σώματος ἀπὸ ϑ εἰς ϑ', ἡ εἰδικὴ θερμότης c ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ πηλίκου:

$$c = \frac{Q}{\vartheta' - \vartheta}$$

Ἡ ὡς ἀνωτέρω ὁριζομένη εἰδικὴ θερμότης καλεῖται *μέση εἰδικὴ θερμότης* μεταξὺ τῶν θερμοκρασιῶν ϑ καὶ ϑ'. Τὸ πείραμα δεικνύει, ὅτι ἡ εἰδικὴ θερμότης τῶν στερεῶν εἶναι περίπου σταθερά, οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ θεωρούμενον διάστημα θερμοκρασιῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁρισμοῦ τῆς μονάδος θερμότητος, ἡ μέση εἰδικὴ θερμότης τοῦ ὕδατος εἶναι ἴση πρὸς τὴν μονάδα.

Τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος Q, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας p γραμμαρίων σώματος, εἰδικῆς θερμότητος c ἀπὸ ϑ εἰς ϑ', ὑπολογίζεται ἐκ τοῦ τύπου:

$$Q = p.c\,(\vartheta' - \vartheta) \quad (2)$$

Τὸ γινόμενον pc καλεῖται *θερμοχωρητικότης* καὶ παριστᾷ τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας μάζης p γραμμαρίων ἐκ τοῦ σώματος κατὰ 1°. Ἡ θερμοχωρητικότης σώματός τινος καλεῖται *ἀξία εἰς ὕδωρ* τοῦ σώματος, ἀναγομένης τῆς μάζης τοῦ σώματος οὕτως εἰς ἰσοδύναμον ἀπὸ θερμικῆς ἀπόψεως μᾶζαν ὕδατος.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς θερμιδομετρίας, ἤτοι τῆς μετρήσεως τῆς ποσότητος θερμότητος τῆς ἐκλυομένης ἢ ἀπορροφουμένης ὑπό τινος φαινομένου, παράγομεν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐντὸς ὕδατος γνωστῆς μάζης καὶ γνωστῆς ἀρχικῆς θερμοκρασίας καὶ καθορίζομεν τὴν τελικὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ὑψοῦται ἢ ταπεινοῦται, καθ' ὅσον τὸ φαινόμενον ἐκλύει ἢ ἀπορροφᾷ θερμότητα. Ὑπολογίζομεν δὲ τὸ ἐκλυόμενον ἢ ἀπορροφούμενον ποσὸν θερμότητος διὰ πολλαπλασιασμοῦ τῆς μάζης τοῦ ὕδατος ἐπὶ τὴν διαφορὰν τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς τελικῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος. Διὰ τῆς ἀνωτέρω μεθόδου ὑπολογίζεται π. χ. ἡ θερμότης καύσεως σώματος.

Τὰ ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ κατὰ τὴν ἀνωτέρω μέθοδον μέτρησις τῶν ποσοτήτων τῆς θερμότητος, καλοῦνται *θερμιδόμετρα* (βλ. λ. *θερμιδόμετρον*). Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

θερμιδομετρικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν *θερμιδομετρίαν* (βλ. λ.).

— **θερμιδομετρικὴ** ***ὀβίς***. Συσκευὴ χρησιμεύουσα πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ποσότητος θερμότητος τῆς παραγομένης ἐκ τῆς καύσεως, ἤτοι τῆς θερμότητος καύσεως σώματός τινος στερεοῦ ἢ ὑγροῦ.

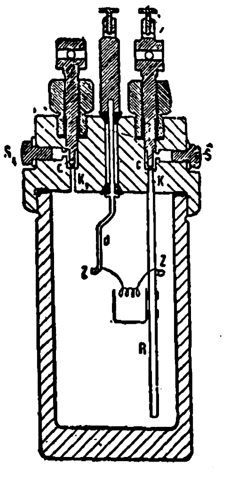

Θερμιδομετρικὴ ὀβίς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποιεῖται ἡ *θερμιδομετρικὴ ὀβὶς* τοῦ Berthelot, ἥτις καλεῖται πολλάκις *θερμιδομετρικὸς κύλινδρος*. Λίαν διαδεδομένη ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ θερμιδομετρικὴ ὀβὶς Mohler. Τὸ πρὸς καῦσιν σῶμα τίθεται ἐντὸς κάψης λευκοχρύσου R, ἥτις ἐγκλείεται εἰς κύλινδρον πλήρη ὀξυγόνου ὑπὸ πίεσιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ καῦσις νὰ γίνεται ἐν ἀτμοσφαίρᾳ ὀξυγόνου. Ἡ ἀνάφλεξις ἐπιτυγχάνεται διὰ πυρώσεως σύρματος λευκοχρύσου zz, τῇ βοηθείᾳ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος. Τὸ κατὰ τὴν καῦσιν ἀναπτυσσόμενον ποσὸν θερμότητος μετρεῖται διὰ βυθίσεως τῆς θερμιδομετρικῆς ὀβίδος ἐντὸς θερμιδομέτρου ἀκριβείας. Κ. Π.

— **θερμιδομετρικὸν** ***πυρόμετρον***. Πυρόμετρον ἀποτελούμενον ἐξ ἁπλοῦ θερμιδομέτρου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμβαπτίζεται σῶμα γνωστῆς θερμοχωρητικότητος, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἔχει ἀχθῆ εἰς τὴν θερμοκρασίαν ἣν θέλομεν νὰ μετρήσωμεν. Ἐὰν χρησιμοποιήσωμεν θερμιδόμετρον δι' ὕδατος θερμοχωρητικότητος K, ἀρχικῆς θερμοκρασίας t, καὶ ἐμβαπτίσωμεν εἰς αὐτὸ σῶμα θερμοπεριεκτικότητος K' θερμανθὲν εἰς τὴν πρὸς μέτρησιν θερμοκρασίαν T, καὶ εἶναι ϑ ἡ μετρουμένη τελικὴ θερμοκρασία τοῦ θερμιδομέτρου, ἔχομεν ὡς γνωστὸν ἐξισοῦντες τὰ ποσὰ τῶν ἀνταλλασσομένων ποσῶν θερμότητος:

$$K'\,(T - \vartheta) = K\,(\vartheta - t)$$

ἐξ οὗ ἡ ζητουμένη θερμοκρασία

$$T = \vartheta + \frac{K}{K'}(\vartheta - t)$$

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

θερμιδόμετρον (τὸ *[Φυσ.]*. Συσκευή, ἥτις χρησιμεύει πρὸς μέτρησιν τῶν ποσοτήτων θερμότητος, τῆς εἰδικῆς θερμότητος τῶν σωμάτων.

Ὁ ἁπλούστερος τῶν τύπων θερμιδομέτρων εἶναι τὸ *θερμιδόμετρον δι' ὕδατος*. Τοῦτο ἀποτελεῖται (σχ. 1) ἐκ δοχείου ὀρειχάλκου μὲ παρειὰς λεπτὰς καὶ στιλπνάς. Τὸ δοχεῖον τοῦτο ἐρείδεται μέσῳ ἀκίδων φελλοῦ (δυσθερμαγωγοῦ σώματος), πρὸς ἀποφυγὴν ἀπωλειῶν θερμότητος, ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἑτέρου δοχείου, στιλπνοῦ ἐσωτερικῶς, ὅπερ προστατεύει τὸ πρῶτον τῶν δοχείων ἀπὸ τῆς ἀκτινοβολίας. Τὸ πρῶτον τῶν δοχείων πληροῦται ὕδατος, ἐν ᾧ βυθίζεται θερμόμετρον πρὸς ἐκτίμησιν τῆς θερμοκρασίας. Τῇ βοηθείᾳ δὲ ἀναδευτῆρος ἀναδεύομεν τὸ ὕδωρ, ὅπως λάβῃ χώραν ἐξίσωσις τῆς θερμοκρασίας καθ' ὅλην τὴν μᾶζαν τοῦ ὕδατος.

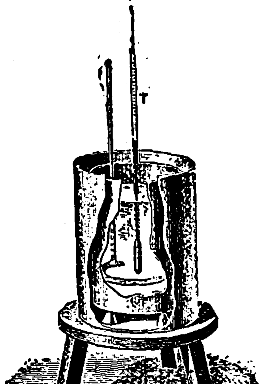

Σχ. 1. *Θερμιδόμετρον δι' ὕδατος.*

Φαντασθῶμεν, ὅτι τὸ παραχθὲν ἐντὸς τῆς μάζης τοῦ ὕδατος τοῦ θερμιδομέτρου φαινόμενον ἀπέδωκε ποσὸν θερμότητος, ὅπερ ἀνύψωσε τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος μάζης m τοῦ θερμιδομέτρου ἀπὸ ϑ εἰς ϑ'. Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἐκλυθὲν ποσὸν θερμότητος δὲν εἶναι μόνον m $(\vartheta' - \vartheta)$, ἤτοι ὅσον μόνον ἀπερρόφησε τὸ ὕδωρ, ἀλλ' εἰς τοῦτο δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος ὅπερ ἀπερρόφησε τὸ δοχεῖον τοῦ θερμιδομέτρου, ὁ ἀναδευτήρ, τὸ θερμόμετρον κ.λ. Ἐὰν καλέσωμεν διὰ M τὴν ἀξίαν εἰς ὕδωρ τῶν σωμάτων τούτων, ὑπολογιζομένην ἐκ τῆς μάζης καὶ εἰδικῆς θερμότητος αὐτῶν, τότε τὸ συνολικῶς ἐκλυθὲν ποσὸν θερμότητος Q ὑπὸ τοῦ φαινομένου εἶναι:

$$Q = (M + m)\,(\vartheta^{1} - \vartheta).\ \text{cal.} \quad (1)$$

Τῇ βοηθείᾳ θερμιδομέτρου δι' ὕδατος δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν εἰδικὴν θερμότητα στερεοῦ σώματος. Πρὸς τοῦτο ἐν εἰδικῷ θερμαντῆρι θερμαίνομεν ὡρισμένην μᾶζαν p ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν σώματος εἰς ὡρισμένην θερμοκρασίαν ϑ^{0} καὶ ἀκολούθως βυθίζομεν τὸ σῶμα εἰς τὸ ὕδωρ θερμιδομέτρου. Ἔστω δὲ ϑ^{0} ἡ ἀρχικὴ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος τοῦ θερμιδομέτρου καὶ ϑ'^{0} ἡ τελική. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ σῶμα ψυχθὲν ἀπὸ ϑ^{0} εἰς ϑ'^{0} ἀπέβαλε ποσὸν θερμότητος:

$$Q = p.x\,(\vartheta - \vartheta^{1}) \quad (2)$$

ἔνθα x ἡ εἰδικὴ θερμότης αὐτοῦ. Τὸ ποσὸν τοῦτο

Digitized by Google

θερμότητος έχρησίμευσεν, όπως άνυψώση την θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος τοῦ θερμιδομέτρου, τῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βεβυθισμένων σωμάτων. Τὸ ἀπορροφηθὲν ποσὸν θερμότητος ὑπολογίζεται ἐκ τῆς ἐξισώσεως (1). Δι' ἐξισώσεως τῶν σχέσεων (1) καὶ (2) καὶ ἐπιλύσεως ὡς πρὸς x εὑρίσκομεν:

$$x=\frac{(M+m)\,(\vartheta'-\vartheta)}{p\,(\vartheta-\vartheta')},$$

Ἡ μέθοδος αὕτη καλεῖται *μέθοδος τῶν μειγμάτων*. Ἡ αὐτὴ μέθοδος ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς εἰδικῆς θερμότητος τῶν ὑγρῶν. Εἰς τὸ *θερμιδόμετρον ἀκριβείας τύπου Berthelot* (σχ. 2) τὸ ἐξωτερικὸν δοχεῖον περιβάλλεται ὑπὸ ἑτέρου περιβλήματος μετὰ διπλῶν τοιχωμάτων· τὸ διάκενον πληροῦται δι' ὕδατος. Τὸ ἐσώτατον δοχεῖον ἀποτελεῖται ἐκ πλατίνης, ἐνῷ τὸ ἐξωτερικὸν ἐκ χαλκοῦ ἐπαργυρωθέντος. Τὸ ἐσώτατον δοχεῖον παρουσιάζει τελείαν θερμικὴν μόνωσιν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦτο πάλιν μονοῦται τελείως θερμικῶς ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος. Τέλος τὰ ἐξώτατα τοιχώματα τῆς συσκευῆς περικαλύπτονται ὑπὸ εἰδικοῦ δυσθερμαγωγοῦ ὑφάσματος.

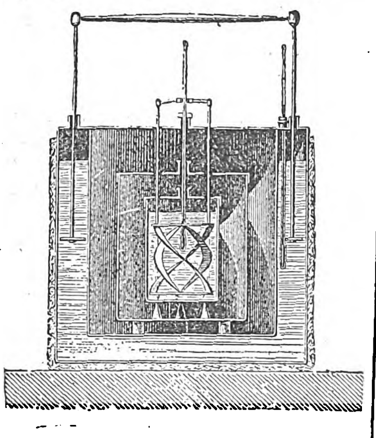

Σχ. 2. *Θερμιδόμετρον Berthelot.*

Θερμιδόμετρον διὰ τήξεως πάγου. Τὸ θερμιδόμετρον τοῦτο ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Bunsen καὶ ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς συστολῆς, ἣν ὑφίσταται ὁ ὄγκος τοῦ πάγου κατὰ τὴν τῆξιν αὐτοῦ. Ἡ συσκευὴ αὕτη (σχ. 3) ἀποτελεῖται ἐκ σωλῆνος κεκαμμένου AB, οὗτινος ὁ μικρὸς βραχίων ἀποτε-

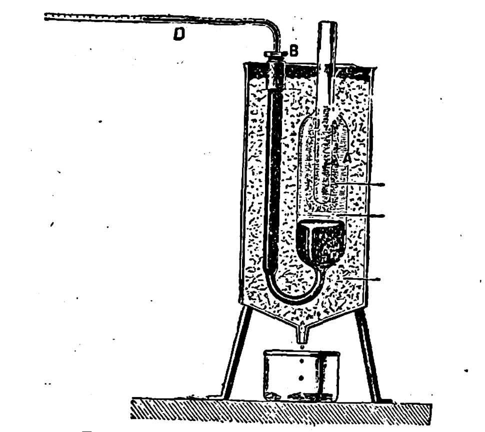

Σχ. 3. *Θερμιδόμετρον Bunsen.*

λεῖται ἐκ σωλῆνος περιβαλλομένου ὑπὸ ἑτέρου τοιούτου συντετηγμένου ἐπὶ τοῦ πρώτου. Ἐπὶ τοῦ πρώτου σωλῆνος εἰσάγεται τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν σῶμα. Πρὸς τὸν σωλῆνα B συνάπτεται ἕτερος σωλὴν ὁριζόντιος D, βεβαθμολογημένος εἰς μέρη ἴσης χωρητικότητος. Τὸ δοχεῖον τῆς συσκευῆς πληροῦται ὕδατος, εἰς δὲ τὸ κατώτερον μέρος προστίθεται ὕδωρ, ὁπότε προεκτείνεται μέχρι τοῦ σωλῆνος D. Ἡ ὅλη συσκευή, ἐξαιρέσει τοῦ βεβαθμολογημένου σωλῆνος, βυθίζεται ἐν δοχείῳ περιέχοντι πάγον τηκόμενον, ὥστε διατηρεῖ τοῦτο εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ μηδενός. Δι' ἐξαερώσεως χλωριούχου μεθυλίου ἐντὸς τοῦ πρώτου σωλῆνος προκαλοῦμεν τὸν σχηματισμὸν πέριξ τῶν ἐξωτερικῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ στρώματος πάγου. Ἡ συσκευὴ βαθμολογεῖται ἐν ἀρχῇ εἰς θερμίδας, ὡς ἑξῆς: Ρίπτομεν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος μᾶζαν ὕδατος m θερμοκρασίας t. Ἡ μᾶζα αὕτη τοῦ ὕδατος ψύχεται μέχρι τοῦ 0° καὶ ἀποδίδει οὕτω m.t θερμίδας. Ἡ θερμότης αὕτη τήκει μέρος τοῦ σχηματισθέντος πάγου, ἐξ οὗ προέρχεται συστολή, ἥτις προκαλεῖ ὀπισθοδρόμησιν τῆς στάθμης τοῦ ὑδραργύρου εἰς D καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν διαιρέσεων n', ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι 1 θερμὶς προκαλεῖ ὀπισθοδρόμησιν τῆς στήλης τοῦ ὑδραργύρου κατ' ἀριθμὸν διαιρέσεων $a = mt/n'$. Ὁ ἀριθμὸς a καλεῖται *σταθερὰ* τῆς συσκευῆς. Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς σταθερᾶς τῆς συσκευῆς δυνάμεθα εὐκόλως νὰ μετρήσωμεν τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος τὸ ἐκλυόμενον κατὰ τὴν παραγωγὴν φαινομένου τινός. Οὕτως, ἐὰν παραγάγωμεν τὸ φαινόμενον ἐντὸς τοῦ σωλῆνος τῆς συσκευῆς καὶ μετρήσωμεν τὴν μετατόπισιν n τῆς στάθμης τοῦ ὑδραργύρου ἐν τῷ σωλῆνι, τὸ ἐκλυθὲν ποσὸν θερμότητος θὰ εἶναι na θερμίδες. Ἐφόσον ἡ στάθμη τοῦ ὑδραργύρου ὀπισθοδρομεῖ, τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινόμενον ἐκλύει θερμότητα, ἄλλως τοῦτο ἀπορροφεῖ θερμότητα.

Κ. Π.

Θερμιδώρ (Thermidor, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λ. *θερμός*). Ἑνδέκατος μὴν τοῦ ἡμερολογίου τῆς πρώτης Γαλλικῆς δημοκρατίας, ὅστις διήκει ἀπὸ τῆς 19 Ἰουλίου μέχρι τῆς 18 Αὐγούστου τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Οἱ μῆνες τοῦ δημοκρατικοῦ ἔτους τῆς Γαλλίας ἐξηλληνίσθησαν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κυριακοῦ Μελιρρύτου τοῦ Θεσσαλονικέως, περιελήφθησαν δὲ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Χρονολογίαι Ἱστορικαί», δημοσιευθὲν ἐν Ὀδησσῷ τῷ 1836. Ὁ Θερμιδὼρ ἐξηλληνίσθη εἰς *Θερμαιών*, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ γαλλικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἔχουσι τεσσάρων διαφόρων εἰδῶν καταλήξεις, πρὸς διάκρισιν τῶν τεσσάρων ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, μεταγενέστεροι μεταφρασταὶ μιμούμενοι τὸ γαλλικὸν σύστημα καθιέρωσαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς τούτου εἰς *Θερμοδότην*.

Θ. Β.

— **Θερμιδώρ, ἐνάτη** —. Μία ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἡμερῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (27 Ἰουλίου 1794), καθ' ἣν ἐτερματίσθη ἡ κυριαρχία τοῦ Ροβεσπιέρρου. Τὴν προτεραίαν ἀνελθὼν οὗτος τὸ βῆμα ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει ἐξεφώνησε λόγον ἐναντίον τῶν μιαρῶν καὶ τῶν ληστῶν, ὡς ἀπεκάλει τοὺς ἀντιπάλους του, οἵτινες ἐπεδίωκον νὰ ἐκτρέψουν τὴν ἐπανάστασιν τῶν φυσικῶν καὶ νομίμων ῥοπῶν της, ὅπως τὴν πνίξουν εἰς τὸ αἷμα. Τὴν ἰδίαν ἀγόρευσιν ἐπανέλαβε τὴν αὐτὴν ἑσπέραν εἰς τὴν λέσχην τῶν Ἰακωβίνων καὶ κατέληξεν εἰπών: «Ἐκεῖνο ὅπερ ἠκούσατε εἶναι ἡ ἐπιθανάτιος διαθήκη μου. Εἶδον σήμερον ἐν τῇ Συνελεύσει τὴν παράταξιν τῶν κακοποιῶν τόσον ἰσχυράν, ὥστε δὲν ἐλπίζω νὰ τὴν καταβάλω. Ἀποθνήσκω ἄνευ θλίψεως, ἀφίνων εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησίν μου, ἥτις θὰ σᾶς εἶναι προσφιλὴς καὶ θὰ τὴν ὑπερασπισθῆτε». Καὶ ἐπειδὴ οἱ φίλοι του ἐκραύγαζον, ὅτι ἐσήμανεν ἡ ἡμέρα νέας νίκης τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν, ὤθησεν αὐτούς, ὅπως ἀπαλλάξωσι τὴν συνέλευσιν ἀπὸ τοὺς κακούργους καὶ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν, καθ' ἣν δὲ περίπτωσιν ὁ ἀγὼν των θ' ἀπέβαινε μάταιος, αὐτὸς θὰ ἔπινεν ἠρέμως τὸ κώνειον. Τὴν ἐπομένην 9 Θερμιδὼρ ἐν τῇ συνελεύσει οἱ συνωμοτήσαντες πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Ροβεσπιέρρου διέκοπτον τὸν ἀγορεύοντα φίλον του Σαὶν-Ζύστ, καὶ οἱ ἐμπεπτισταὶ κατηγόρουν αὐτόν. Εἰς μάτην ὁ Ροβεσπιέρρος προσεπάθει ἀνελθὼν τὸ βῆμα ν' ἀγορεύσῃ. Ἡ φωνή του ἐπνίγετο ὑπὸ τῶν ἀποδοκιμασιῶν τῶν ἀντιπροσώπων. Τότε στρεφόμενος πρὸς ἁπάσας τὰς πλευρὰς τῆς αἰθούσης εἶπεν: «Ἀπευθύνομαι μόνον πρὸς τοὺς τιμίους ἀνθρώπους καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς ληστάς. Διὰ τελευταίαν φοράν, πρόεδρε τῶν δολοφόνων, σοῦ ζητῶ τὸν λόγον», εἶπε πρὸς τὸν προεδρεύοντα Κολλὸ-ντ'-Ἑρμπουά. Αἴφνης ὁ πληρεξούσιος Λουσὲ προέτεινε τὴν σύλληψιν τοῦ Ροβεσπιέρρου ἐν μέσῳ τῶν χειροκροτημάτων τῆς συνελεύσεως. Συνεπείᾳ τῆς προτάσεως ταύτης συνελήφθη οὗτος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καί τινων ὀπαδῶν του, οἵτινες ἐζήτησαν νὰ συμμερισθῶσι τὴν τύχην αὐτοῦ, μεθ' ὃ ἡ συνεδρίασις τῆς συνελεύσεως διεκόπη. Ὁ Ροβεσπιέρρος ὡδηγήθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Λουξεμβούργου, ὁ δὲ ἀδελφός του, ὁ Σαὶν-Ζύστ καὶ οἱ λοιποὶ εἰς ἄλλας εἱρκτάς, ταχέως ὅμως ἀφέθησαν ἐλεύθεροι ὑπὸ τοῦ γενικοῦ συμβουλίου καὶ ἤχθησαν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ δημαρχεῖον. Ἐκεῖ ὁ Σαὶν-Ζύστ καὶ ὁ Λὲ-Μπὰ ἐπίεζον αὐτόν, ὅπως, ἐπωφελούμενος τῶν προτάσεων τῶν πυροβολητῶν τῶν Παρισίων, βαδίσῃ κατὰ τῆς συνελεύσεως, ἔνθα θὰ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ θριαμβεύσῃ. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀντέστη εἰς τὰς τοιαύτας προτάσεις, μὴ θέλων, ὡς εἶπε, νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα δημιουργίας νέου τινὸς Κρόμβελ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνεκοινώθη εἰς τὸ δημαρχεῖον τὸ ψήφισμα τῆς συνελεύσεως, δι' οὗ ἐτίθετο οὗτος καὶ οἱ φίλοι του ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἡ δὲ ἐκ τούτου ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ὀλεθρία. Οἱ συγκεντρωμένοι φίλοι τοῦ Ροβεσπιέρρου καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος οὐδεμίαν εἶχον πλέον ἐλπίδα εἰμὴ τὸν ἔντιμον θάνατον. Ὁ Ροβεσπιέρρος ἐπυροβόλησε καθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἡ σφαῖρα δὲν ἐπέφερε τὸν θάνατον. Ὁ ἀδελφός του ἐρρίφθη ἔκ τινος παραθύρου καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῶν αἰχμῶν τῶν λογχῶν τῶν στρατιωτῶν. Ὁ Λὲ-Μπὰ ηὐτοκτόνησεν, οἱ δὲ Σαὶν-Ζύστ καὶ Καντὼν παρέμειναν ἀπαθεῖς. Τὴν ἐπομένην, 10 Θερμιδώρ, τὸ αἷμα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἰακωβίνων καὶ εἴκοσι ἑνὸς τῶν ὀπαδῶν των ἔβαψε τὴν πλατεῖαν τῆς Δημοκρατίας.

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

θερμικός, —ή, —όν ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θερμότητα: «θερμικὴ μονάς», «θερμικὸν ἐρέθισμα» ‖ ὁ διὰ τῆς θερμότητος γινόμενος: «θερμικὴ διαστολὴ τῶν σωμάτων».

— **θερμικὰ μέτωπα** *[Μετεωρολ.]* βλ. λ. *ἄνεμος* (τ. Δ' σ. 692β').

— **θερμικὴ ἀκτινοβολία**· βλ. *ἀκτινοβολία*.

— **θερμικὴ ἀνωμαλία** *[Μετεωρολ.]* βλ. λ. *ἀνωμαλία*.

— **θερμικὴ διαστολή**· βλ. *διαστολή*.

— **θερμικὴ θεωρία** *[Μετεωρολ.]* βλ. λ. *ὕφεσις*.

— **θερμικὴ κατεργασία** *[Μεταλλουργ.]*. Οὕτω καλοῦνται μέθοδοι κατεργασίας μετάλλων καὶ μεταλλοκραμάτων, ἐφαρμοζόμεναι μόναι ἢ ἐν συνδυασμῷ, καθ' ἃς ὑποβάλλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν μακροχρονίου ἢ βραχυχρονίου θερμάνσεως καὶ κατόπιν βραδείας ἢ ταχείας ἀποψύξεως πρὸς ἐπίτευξιν ὡρισμένων ἰδιοτήτων τοῦ ἱστοῦ αὐτῶν, ἀντοχῆς, σκληρότητος, ἐλαστικότητος, ἐλατότητος κτλ. Αἱ κατεργασίαι αὗται εἶναι ἡ *ἀνόπτησις*, ἡ *βαφὴ* καὶ ἡ *ἐπαναφορὰ* (βλ. λ. καὶ λ. *εὐτηξία*).

Ἡ θερμικὴ κατεργασία στηρίζεται εἰς τὴν ἀλλοτροπίαν τῶν μετάλλων καὶ διὰ τὰ κράματα εἰς τὸν σχηματισμὸν διαφόρων χημικῶν φάσεων, ἤτοι ἑνώσεων, διαλύσεων ἢ μεικτῶν κρυστάλλων, ὡς καὶ εὐτηκτικῶν καὶ εὐτηκτοειδῶν μειγμάτων σταθερῶν εἰς διαφόρους θερμοκρασίας μεταξὺ ὁρίων καθοριζομένων ὑπὸ τῶν καλουμένων *κρισίμων σημείων*· π. χ. διὰ βιαίας ψύξεως κατόπιν θερμάνσεως, τῆς βαφῆς, αἱ εἰς τὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίας τῆς ἀνοπτήσεως σχηματιζόμεναι τοιαῦται φάσεις δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν εἰς συνήθεις θερμοκρασίας εἰς κατάστασιν μετασταθῆ. Ἡ ἐπαναφορά, ἐξ ἄλλου, χρησιμοποιεῖται πρὸς μερικὴν ἀλλοίωσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς βαφῆς. Αἱ θερμικαὶ κατεργασίαι ἐφαρμόζονται ὄχι μόνον εἰς τὸν σίδηρον, ἀλλὰ καὶ εἰς πλεῖστα μέταλλα καὶ κράματα.

Αἱ θερμικαὶ κατεργασίαι εἶναι γνωσταὶ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὄχι μόνον ὡς βαφὴ τοῦ χάλυβος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνόπτησις καὶ ἐπαναφορά. Ἀλλ' ἡ χρῆσις των καὶ ἡ ἐξήγησις των μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν προώδευσε διὰ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν μεθόδων πειραματισμοῦ καὶ τῆς χημικῆς καὶ μεταλλογραφικῆς ἀναλύσεως, καὶ ἐν γένει τῶν συστηματικῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τῶν χημικῶν ἰσορροπιῶν (ἐργασίαι *Osmond*, *Roberts-Austen*, *Le Chatelier*, *L. Guillet*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. Guillet*, Trempe, recuit, revenu, Paris, 1927.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

— **θερμικὴ μηχανὴ** *[Μηχαν.]*. Ταυτόσημον πρὸς τὸ *θερμοκινητήρ*.

— **θερμικὸν βάρος** *[Μηχανολ.]*. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον κερδίζομεν δι' ἑνὸς κύκλου Carnot διαθέτοντες θερμότητα Q_1, δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου

$$\frac{Q_1}{T_1}\,(T_1-T_2).$$ Τὸ ποσὸν $\frac{Q_1}{T_1}$ καλεῖται καὶ *θερμικὸν βάρος*, λόγῳ τῆς θέσεως, ἣν ἔχει ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ μνημονευθέντος ἔργου καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν τύπον $B_1\ (H_1-H_2)$, ὅστις ἐκφράζει τὸ κερδιζόμενον ἔργον *βάρους* B πίπτοντος ἀπὸ στάθμης H_1 εἰς στάθμην H_2.

Α. Μ.

— **θερμικὸν ἐρέθισμα** *[Ψυχολ.]*. Ἡ φυσικὴ αἰτία τῆς διεγέρσεως θερμικῶν αἰσθημάτων, ἤτοι αἰσθημάτων θερμότητος καὶ ψύχους. Τοιαύτη δὲ φυσικὴ αἰτία εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα ἢ χαμηλοτέρα θερμοκρασία εἴτε τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος εἴτε ἐξωτερικοῦ τινος σώματος ἐφαπτομένου τοῦ δέρματος ἡμῶν ἐν συγκρίσει πάντοτε πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ δέρματος ἡμῶν. Ἐὰν ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη θερμοκρασία εἶναι ἀνωτέρα τῆς τοῦ δέρματος ἡμῶν, αἰσθανόμεθα αἴσθημα θερμότητος, ἐὰν δὲ εἶναι κατωτέρα, αἴσθημα ψύχους.

Χ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

— **θερμικὸν κέντρον** *[Φυσιολ.]*· βλ. *ζωικὴ θερμότης*.

— **θερμικὸν φάσμα**· βλ. *ἀκτῖνες ἐνθοερυθραί*, *ἡλιακὸν φάσμα*, *φάσμα*.

— **θερμικὸς ἀντικυκλὼν** *Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *ἀντικυκλών* (τ. Δ' σ. 871 α').

— **θερμικὸς ἰσημερινὸς** *[Μετεωρολ.]*. Ἡ γραμμὴ ἡ ἐπὶ τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου εὑρισκομένη, ἥτις ἑνώνει τὰς μεγαλυτέρας θερμοκρασίας ἀέρος. Ὁ θερμικὸς ἰσημερινὸς δὲν συμπίπτει μετὰ τοῦ Ἰσημερινοῦ τοῦ διαιροῦντος τὴν Γῆν εἰς βόρειον καὶ νότιον ἡμισφαίριον.

Θ. Θ. Φ

θερμὶς (ἡ), **—ίδος** (Calorie) *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ μονὰς ἡ καθιερωθεῖσα πρὸς μέτρησιν τῶν ποσοτήτων τῆς θερμότητος. Διακρίνομεν δὲ τὴν *μικρὰν θερμίδα*, ἥτις ὁρίζεται ὡς τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας 1 γραμμαρίου ὕδατος κατὰ 1°C., καὶ τὴν *μεγάλην θερμίδα*, ἥτις εἶναι τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας ἑνὸς χιλιογράμμου ὕδατος κατὰ 1°C. Εἶναι δὲ 1 μεγάλη θερμὶς = 1000 μικρὰς θερμίδας.

Κ. Π.

Θέρμισσα (ἡ) *[Παλαιὰ Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἰόλου νῆσοι καὶ Βουλκάνο*.

Θερμίτζα. Φρούριον βουλγαρικόν, κείμενον ἐπὶ τῶν περὶ τὴν Στρώμνιτσαν ὀρεινῶν διαβάσεων, ἄγνωστον ἀκριβῶς ποῦ. Διακοπῶντος τοῦ μακροῦ πολέμου τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, τὸ φρούριον τῆς Θερμίτζης κατελήφθη αἰφνιδιαστικῶς τῷ 1016 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ πατρικίου Δαυὶδ Ἀριανίτου,

Digitized by Google

πεμφθέντος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ Μοσινουπόλεως. Ν. ΚΛΣ

θερμίτης (ὁ). Μεῖγμα κόνεως ἀργιλλίου μετὰ μεταλλοξειδίων, ὡς ὀξειδίων σιδήρου, χρωμίου, μαγγανίου, νικελίου κ. ἄ., τὸ ὁποῖον ἅπαξ ἀναφθὲν καίεται ἀφ' ἑαυτοῦ περαιτέρω, ἀναπτυσσομένης μεγίστης θερμότητος 2000°—3000°. Κατὰ τὴν ἀντίδρασιν ταύτην τὸ ἀργίλλιον καίεται πρὸς σκληρότατον ὀξείδιον (τεχνητὸν κορούνδιον) δαπάναις τοῦ ὀξυγόνου τοῦ μεταλλοξειδίου, τοῦτο δὲ ἀνάγεται πρὸς μέταλλον. Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμεύει ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς παρασκευὴν διαφόρων μετάλλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς ἀναπτυσσομένης μεγάλης θερμότητος. Κυρίως, *θερμίτης* καλεῖται τὸ μετ' ὀξειδίου τοῦ σιδήρου μεῖγμα, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει πρὸς συγκόλλησιν σιδηρῶν ῥάβδων (βλ. λ. *ἀργίλλιον, ἀργιλλοθερμία*). Σ. Χ.

Θερμιῶν *Κανάλι [Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ διεθνὴς (Thermia channel) καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν ναυτικῶν μας ὀνομασία τοῦ μεταξὺ Κέας καὶ Κύθνου διάπλου. Σ. Ε. Λ.

θερμοαεροθεραπεία (ἡ)· βλ. λ. *θερμοθεραπεία*.

θερμοαιμία (τό)· τὸ γνώρισμα τοῦ θερμοαίμου, τὸ νὰ ἔχῃ τις θερμοκρασίαν ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας· || μεταφ. τὸ νὰ εἶναί τις ἄψίκορος, εὐερέθιστος, ἀντίθ. *ψυχραιμία*.

θερμόαιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἔχων αἷμα θερμόν, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ θερμοκρασία εἶναι ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμότητος: «τὰ θηλαστικὰ ζῷα καὶ τὰ πτηνὰ εἶναι θερμόαιμα» || ἀψίκορος, εὐερέθιστος, ὁ εὐκόλως ἐνθουσιαζόμενος, ἀντίθ. *ψύχραιμος*.

θερμοαισθησία (ἡ) *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *θερμαισθησία*.

θερμοαισθησιόμετρον (τὸ) *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *θερμαισθησιόμετρον*.

θερμοαναισθησία, ἡ *θερμοαναλγησία ['Ιατρ.]*. Ὁ διαχωρισμὸς τῆς αἰσθητικότητος τοῦ δέρματος ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀντίληψιν τοῦ θερμοῦ, τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ ἄλγους ἀφ' ἑνός, ἥτις καταργεῖται, καὶ τῆς ἁφῆς ἀφ' ἑτέρου, ἥτις διατηρεῖται. Χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα τῆς συριγγομυελίας ἐνίων μυελιτίδων καὶ τῆς νευριτικῆς μορφῆς τῆς λέπρας.

θερμοβαρογράφος (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Ὄργανον αὐτογραφικόν, δεικνῦον συγχρόνως γραφικῶς ἐπὶ μιᾶς χαρτίνης ταινίας τὰς μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος. Τὸ ὄργανον τοῦτο εἶναι συνδυασμὸς βαρογράφου καὶ θερμογράφου, καὶ τὰ εὐαίσθητα μέρη αὐτοῦ ἀποτελοῦνται ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἰδίων ὅταν ταῦτα λειτουργοῦν κεχωρισμένως· ἐπίσης φέρει δύο γραφίδας δι' ἕκαστον τῶν συστημάτων, ἐκτὸς τοῦ ὡρολογιακοῦ κυλίνδρου, ὅστις εἶναι κοινὸς καὶ μεγάλου μεγέθους (βλ. εἰκ.). Τοιαῦτα ὄργανα προσφέρουσι μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀερολογίαν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν τοπικὴν πρόγνωσιν τοῦ καιροῦ, ὅταν ἐλλείπουν τὰ λοιπὰ στοιχεῖα πρὸς ἐκτέλεσιν ταύτης. Πολλάκις τῇ βοηθείᾳ τοιούτων ὀργάνων καθίσταται λίαν εὔκολος μὲ μικράν τινα ἐξάσκησιν ἡ πρόγνωσις σχεδὸν ἀσφαλὼς τῆς προσεγγίσεως καταιγίδων, κυκλώνων καὶ γενικῶς ὅλων τῶν διαταράξεων, ὧν ἕδρα εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα. Οἱ θερμοβαρογράφοι (Thermobarograph), οἵτινες ἐπίσης καλοῦνται καὶ *βαροθερμογράφοι*, τοποθετοῦνται κυρίως ἐντὸς τῶν κλωβῶν τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν, δύνανται δὲ εὐκόλως νὰ μεταφερθῶσι καὶ νὰ τεθῶσιν ἐν λειτουργίᾳ. Εἰς πολλὰ τῶν ὀργάνων ὁ θερμομετρικὸς σωλὴν (ἰδίᾳ οἱ γαλλικοῦ τύπου) εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ κυτίου, ὅπως καὶ τὸ σύστημα τοῦ βαρογράφου εἰς ἄλλα τοὐναντίον (ὅπως τοῦ γερμανικοῦ τύπου) ἔξωθεν τοῦ ὀργάνου. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

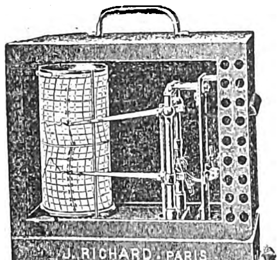

Θερμοβαρογράφος.

θερμοβαροϋγρογράφος (ὁ) *[Μετεωρ.]*. Ὄργανον, ὅπερ δεικνύει αὐτογραφικῶς συγχρόνως τὴν θερμοκρασίαν, τὴν ὑγρασίαν καὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος, καλούμενον ἐπίσης καὶ *μετεωρογράφος* (Meteorograph). Ἀποτελεῖται ἐκτὸς τοῦ γραφικοῦ συστήματος καὶ ἐκ τριῶν ἄλλων εὐαισθήτων τμημάτων, ἀνὰ ἓν δι' ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω μετεωρολογικῶν στοιχείων. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἄνω μέρος ἑνὸς διπλῶν τοιχωμάτων μεταλλικοῦ σωλῆνος ἀερισμοῦ εἶναι προσηρμοσμένος εἰς ἐπίπεδος δακτυλιοειδὴς κεκαμμένος μεταλλικὸς σωλὴν πλήρης ὑγροῦ, ὁ ὁποῖος τῇ ἐπιδράσει τῆς θερμοκρασίας ἀέρος διαστέλλεται καὶ συστέλλεται, αἱ δὲ συστολαὶ καὶ διαστολαὶ τούτου μεταβιβάζονται διὰ συστήματος μοχλῶν εἰς τὴν ἀνωτέραν βελόνην (εἰκ. 1), ἥτις εἰς τὸ ἄκρον φέρει τὴν γραφίδα ὅπως ἀκριβῶς εἰς τοὺς κοινοὺς θερμογράφους. Ἡ μεσαία γραφίς, ἥτις χρησιμεύει διὰ τὰς ἐνδείξεις τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως, συνδέεται μὲ σειρὰν ἐπιπέδων κενῶν ἀέρος μεταλλικῶν κυτίων συνδεδεμένων πρὸς ἄλληλα καὶ τοποθετημένων τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δὲ εἰς κατακόρυφον στήλην. Ὅταν μεταβάλληται ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις, τὸ ἀνώτερον μέρος μετακινεῖται κατὰ ποσότητας ἴσας πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν μετακινήσεων ἑκάστου δοχείου τῆς στήλης. Αἱ κινήσεις αὗται τῆς στήλης τῶν δοχείων μεταδίδονται διὰ συστήματος μοχλῶν εἰς τὴν ἀνωτέρω βελόνην καὶ διὰ τῆς γραφίδος ἐπὶ τῆς χαρτίνης ταινίας τῆς ἐφηρμοσμένης ἐπὶ τοῦ στρεφομένου κοινοῦ κυλίνδρου, ἐφ' ἧς χαράσσεται καμπύλη συνεχής, παρέχουσα τὰς μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Τὰ ἀνωτέρω κυτία, κατεσκευασμένα ἀντισπαστικῶς, δὲν ὑφίστανται τὰς ἐπιδράσεις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος καὶ παρακολουθοῦσιν οὕτω μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ἀκριβείας τὰς μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως.

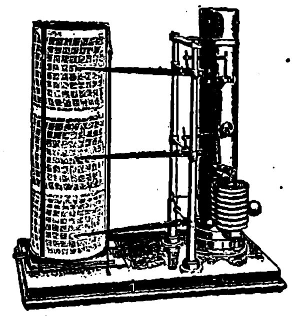
Σχ. 1.—*Θερμοβαροϋγρογράφος γερμανικοῦ τύπου.*

Αἱ ἐνδείξεις τῆς σχετικῆς ὑγρασίας λαμβάνονται τῇ βοηθείᾳ δέσμης ζωϊκῶν τριχῶν ἀνθρώπου, τοποθετημένης ἐντὸς τοῦ σωλῆνος ἀερισμοῦ, καὶ ἥτις ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἐπιμηκύνεται ἢ νὰ ἐπιβραχύνηται αὐξανομένης ἢ ἐλαττουμένης τῆς ὑγρασίας. Ὁλόκληρος ἡ συσκευὴ προφυλάσσεται διὰ καλύμματος ἐκ ψευδαργύρου, φέροντος συνήθως τρεῖς ὑαλίνας πλευράς. Ὁ θερμοβαροϋγρογράφος, καὶ ὅταν ἀκόμη πρόκειται νὰ λειτουργήσῃ ἐντὸς τοῦ μετεωρολογικοῦ κλωβοῦ, φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σωλῆνος κάλυμμα ἀερισμοῦ, κάτωθεν δὲ ὁ σωλὴν παραμένει ἀνοικτός, ἵνα κυκλοφορῇ ἐλευθέρως ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ. Τὸ διπλοῦν τοίχωμα καὶ ἡ ἐπινικέλωσις τοῦ ἀεριστικοῦ τούτου σωλῆνος ἐμποδίζουσι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ἢ τῆς τῶν πέριξ καὶ ἐγγὺς εὑρισκομένων σωμάτων τῶν ἐχόντων μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν θερμοκρασίαν.

Ὁ ὡρολογιακὸς κύλινδρος τοῦ ὀργάνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει περιτυλιχθῇ ἡ χαρτίνη ταινία, δύναται νὰ περιστρέφεται εἴτε ἡμερησίως εἴτε ἑβδομαδιαίως. Ἐπὶ τῆς ταινίας τὰ ὅρια τῶν ἐνδείξεων τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ὕψους ἄνωθεν τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ λειτουργήσῃ τὸ ὄργανον εἴτε ἀπὸ 710 χιλιοστομέτρων μέχρις 795 χμ., εἴτε ἀπὸ 650 χμ. μέχρις 735 χμ., τὰ δὲ τῶν τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ —35 μέχρι 50 Κελσίου. Ὁ θερμοβαροϋγρογράφος συνηθέστατα τοποθετεῖται ἐν ὑπαίθρῳ καὶ οὐχὶ ἐν τῷ κλωβῷ, ὁπότε καὶ καλεῖται *μετεωρογράφος*· ἡ τοποθέτησις ὅμως αὕτη ἀπαιτεῖ μικρὰν τροποποίησιν πρὸς αὔξησιν τεχνητῶς τοῦ ἀερισμοῦ ἐντὸς τοῦ μεταλλικοῦ σωλῆνος, διὰ νὰ ἀποκλείωνται ὑπὸ πάσας τὰς περιπτώσεις αἱ ἐπιδράσεις τῆς ἀκτινοβολίας καὶ νὰ ἐξασφαλίζηται οὕτως ἡ ἀκρίβεια τῶν ἐνδείξεων τῆς πραγματικῆς θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας τοῦ ἀέρος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπὶ τοῦ διπλοῦ σωλῆνος προσαρμόζεται διπλότοιχος ἀγωγὸς (εἰκ. 2), διὰ τοῦ ἀνοίγματος δὲ εἰσέρχεται ὁ διὰ τοῦ ἀνεμιστῆρος ἀπορροφούμενος ἀήρ.

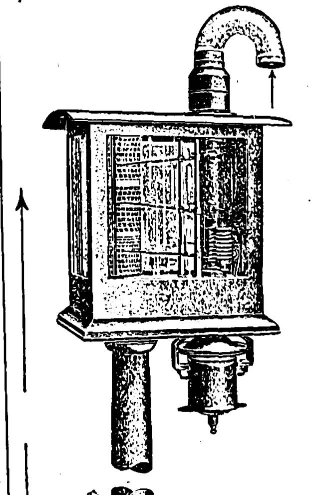
Σχ. 2 —*Θερμοβαροϋγρογράφος ἐν λειτουργίᾳ.*

Ὁ ἀνεμιστὴρ οὗτος λειτουργεῖ τῇ βοηθείᾳ ἑνὸς μικροῦ ἠλεκτροκινητῆρος ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένος, ἡ δὲ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς κίνησιν αὐτοῦ, εἶναι λίαν μικρὰ καὶ ἀνέρχεται περίπου εἰς 20—25 Watt. Ὁ βαροθερμοϋγρογράφος δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἴτε ὡς δείκνυται ἐν τῇ εἰκ. 2 ἐπὶ σιδηρᾶς στήλης, εἴτε ἐντὸς εἰδικοῦ μικροῦ κλωβοῦ. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

θερμοβόλα *σώματα ['Υγιειν.]*. Καλοῦνται οὕτως αἱ ἐντὸς τῶν δωματίων (κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν κεντρικῆς θερμάνσεως τῶν οἰκιῶν) ὑπάρχουσαι συσκευαί, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ ὁ θερμὸς ἀὴρ ἢ τὸ ὕδωρ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἡ θερμότης διαχέεται ἐν τῷ δωματίῳ. Αἱ συσκευαὶ αὗται, ἄλλως καλούμεναι *θερμοπομποί*, ἔχουσι ποικίλον σχῆμα, συνήθως ὅμως ἀποτελοῦνται ἐκ σιδηρῶν σωλήνων ὑοειδῶς κεκαμμένων. Κ. Κ.

θερμοβότανο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐρυθραία τὸ κενταύριον* (Erythraea centaureum).

θερμοβροχομετρικὸς *σταθμὸς [Μετεωρολ.]*· βλ. λ. *μετεωρολογικὸς σταθμός*.

θερμογενεσία (ἡ) (thermogénèse). Καλεῖται οὕτως ἡ συνεχὴς καὶ κανονικὴ ἀνάπτυξις τῆς θερμότητος εἰς τὰ ἔμβια ἐν γένει ὄντα. Μ. Ν. Κ.

θερμογονία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θερμογόνου, ἡ παραγωγὴ τῆς θερμότητος: «ἡ θερμογονία τῶν τροφῶν».

—*[Φυσ.]* Βλ. λ. *ζωϊκὴ θερμότης*.

θερμογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων θερμότητα.

θερμογράφος (ὁ)· ὄργανον αὐτογραφικὸν τῆς θερμοκρασίας, δι' οὗ σημειοῦται ἐπὶ χαρτίνης ταινίας ἡ πορεία αὐτῆς.

—*[Μετεωρολ.]* Τοῦ *θερμογράφου* τὸ εὐαίσθητον μέρος ἀποτελεῖται εἴτε ἀπὸ σωλῆνα τοῦ Bourdon εἴτε ἀπὸ διμεταλλικὴν σπεῖραν μὲ κατάλληλον δείκτην. Ὁ σωλήν, οὗτινος αἱ διαστάσεις μεταβάλλονται ἀναλόγως τῆς πορείας ἡ τῆς εὐαισθησίας, ἥτις ἐπιδιώκεται, εἶναι ἑρμητικῶς κλειστὸς καὶ πλήρης ὑγροῦ (συνήθως οἰνοπνεύματος), ὅπερ δυσκόλως πήγνυται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει χωρητικότητα 2 περίπου κυβικῶν ἑκατοστομέτρων. Ἡ διαστολὴ τοῦ ἐντὸς τοῦ σωλῆνος ὑγροῦ προκαλεῖ τὴν μεταβολὴν τῆς καμπυλότητος τοῦ σωλῆνος, τοῦ ὁποίου τὸ ἓν ἄκρον εἶναι στερεῶς προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ ὀργάνου, τοῦ ἑτέρου μετακινουμένου κατὰ ποσότητας, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς μέτρησιν τῶν μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας. Τὸ ἐλεύθερον ἄκρον συνδέεται διὰ συστήματος μοχλῶν πρὸς τὸ γραφικὸν σύστημα τοῦ ὀργάνου, ὅπερ ἀποτελεῖται ὡς συνήθως ἐκ μιᾶς εἰδικῆς γραφίδος καὶ ἑνὸς ὡρολογιακοῦ κυλίνδρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι περιτυλιγμένη χαρτίνη ταινία. Τὸ ὄργανον βαθμολογεῖται ἐν συγκρίσει πρὸς πρότυπον θερμόμετρον. Ἐπὶ τῆς ταινίας ὑπάρχουν διαιρέσεις (αἱ παράλληλοι γραμμαὶ) ἀπὸ —15° μέχρι 40° Κελσίου. Εἰς τοὺς θερμογράφους Richard αἱ διαστάσεις τῶν πολλαπλασιαστικῶν μοχλῶν ἔχουσιν ἐκλεγῆ καταλλήλως, εἰς τρόπον ὥστε μεταβολὴ θερμοκρασίας κατὰ 1 βαθμὸν ἀντιστοιχεῖ εἰς μετακίνησιν 1.5 χιλιοστομέτρου

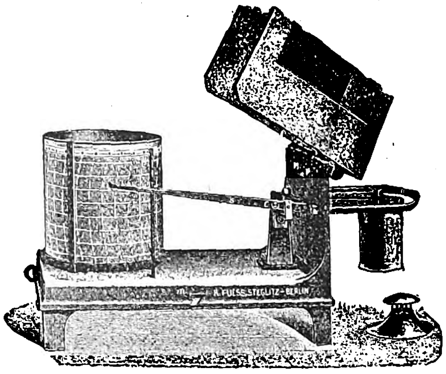

Θερμογράφος γερμανικοῦ τύπου.

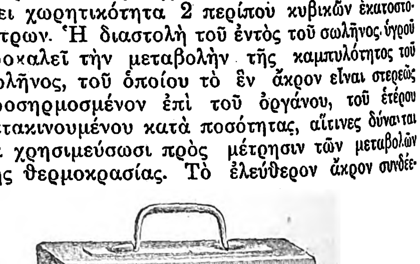

Θερμογράφος γαλλικοῦ τύπου.

Digitized by Google

τῆς γραφίδος· διὰ ταῦτα αἱ διαιρέσεις ἐπὶ τῆς ταινίας εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀπόστασιν, ἥτις ἐπιτρέπει οὕτω τὴν ἐκτίμησιν ἀμέσως καὶ τοῦ δεκάτου τοῦ βαθμοῦ. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— **θερμογράφος δι' ἀερισμοῦ** *[Μετεωρολ.]*. Καλεῖται οὕτω θερμογράφος δυνάμενος νὰ εἶναι ἐκτεθειμένος ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν καὶ νὰ δεικνύῃ ὡς οἱ ὑπὸ στέγαστρον θερμογράφοι τὴν ἀληθῆ θερμοκρασίαν τοῦ ἀέρος. Κάτωθεν τῆς βάσεως τοῦ θερμογράφου εἶναι προσηρμοσμένος εἷς μεταλλικὸς διπλοῦς σωλήν, ὅστις προεκτείνεται ἐντὸς τοῦ ὀργάνου κωνικῶς καὶ χρησιμεύει πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ εὐαισθήτου μέρους, ὅπερ διὰ καταλλήλων μοχλῶν συνδέεται μετὰ τοῦ μοχλοῦ τῆς γραφίδος. Εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ κωνικοῦ τμήματος τοῦ σωλῆνος εἶναι τοποθετημένον τὸ σύστημα τοῦ ἀερισμοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἀνεμιστοῦ καὶ ἠλεκτρικοῦ κινητῆρος, οἵτινες εἶναι προσηρμοσμένοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄξονος. Τὸ γραφικὸν σύστημα ἀποτελεῖται, ὅπως συνήθως εἰς τοὺς θερμογράφους, ἐκ μιᾶς εἰδικῆς γραφίδος καὶ ὡρολογιακοῦ κυλίνδρου στρεφομένου ἐντὸς 1 ἢ 2 ἢ 7 ἡμερῶν. Πρὸς ρύθμισιν τοῦ ὀργάνου, ἤτοι διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς γραφίδος εἰς τὴν ἀκριβῆ θέσιν, χρησιμοποιεῖται ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, οὗτινος τὸ δοχεῖον εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ αὐτοῦ ρεύματος ἀέρος ὡς τὸ εὐαίσθητον μέρος τοῦ θερμογράφου, καὶ ἡ γραφὶς κανονίζεται διὰ μοχλῶν. Ὁ ἠλεκτρικὸς κινητήρ, ὅστις χρησιμοποιεῖται εἰς τὸ ὄργανον τοῦτο, λειτουργεῖ διὰ συνεχοῦς ρεύματος 110 καὶ 220 Volts ἢ μονοφασικοῦ ἐναλλασσομένου μέχρι 120 Volts τῶν 50 περιόδων.

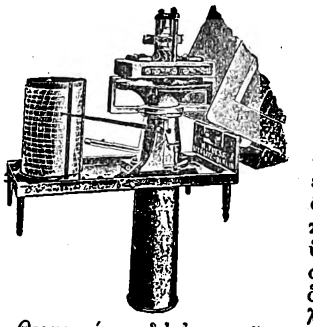

Θερμογράφος δι' ἀερισμοῦ, γερμανικοῦ τύπου.

Τὸ ὄργανον φέρει, διὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ παντὸς κονιορτοῦ, σχετικὸν κάλυμμα. Θ. Θ. Φ.

— **θερμογράφος ἐδάφους** *[Γεωργ. Μετεωρολ.]*. Ὄργανον αὐτογραφικὸν διὰ τὰς συνεχεῖς μετρήσεις τῆς μεταβολῆς τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐδάφους. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ γραφικοῦ συστήματος, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς ἅπαντα τὰ αὐτογραφικὰ ὄργανα, καὶ ἐκ τοῦ εὐαισθήτου μέρους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι προσηρμοσμένος καταλλήλου μήκους σωλήν, ὅστις καταλήγει εἰς σωλῆνα σιδηροῦν βυθιζόμενον ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, οὗτινος πρόκειται νὰ μετρηθῶσιν αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας. Ἐν τούτοις ὁ τρόπος οὗτος μετρήσεως ὑπόκειται εἰς πολλὰς ἀντιρρήσεις, ὅταν ἡ βύθισις δὲν εἶναι μεγάλη, λόγῳ τῆς ἀβεβαιότητος ὡς πρὸς τὸν χρόνον καθ' ὃν μεταβιβάζεται ἡ θερμοκρασία, διότι θερμόμετρον μετὰ μεγάλου θερμομετρικοῦ σωλῆνος θὰ δώσῃ τὴν θερμοκρασίαν οὐχὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς παρατηρήσεως ἀλλὰ μετά τινα λεπτὰ καὶ ἑπομένως τοιοῦτον θερμόμετρον οὐδέποτε θὰ δείξῃ τὴν μεγίστην καὶ ἐλαχίστην θερμοκρασίαν. Θ. Θ. Φ.

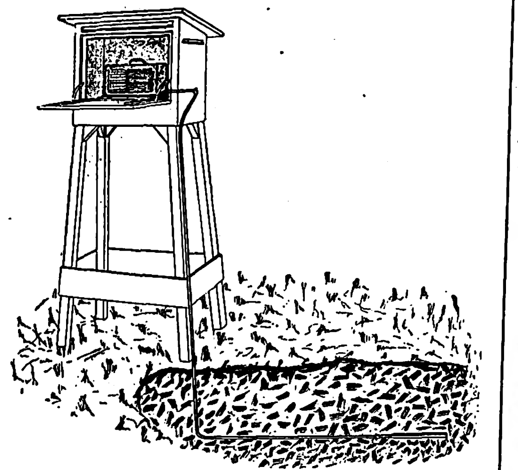

Θερμογράφος ἐδάφους ἐν λειτουργίᾳ.

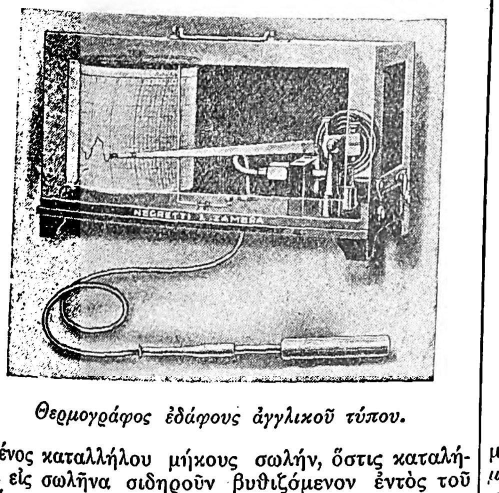

Θερμογράφος ἐδάφους ἀγγλικοῦ τύπου.

θερμοδιαβρέγματα (τὰ) (digesta) *[Φαρμ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ἐκ τῆς θερμοδιαβροχῆς προκύπτοντα κατεργάσματα. Κ. Γ. Μ.

θερμοδιαβροχὴ (ἡ) (digestio) *[Φαρμ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα κατεργασία οὐσίας μεθ' ὑγροῦ τινος (δρόγης π. χ.) ἐν κεκαλυμμένῳ δοχείῳ εἰς θερμοκρασίαν κατωτέραν σημείου ζέσεως τοῦ ὑγροῦ καὶ συνήθως μέχρι 50°. Ἡ θερμοδιαβροχὴ ἀπαιτεῖ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνάδευσιν ἢ ἀνατάραξιν καὶ σκοπεῖ τὴν ἐκχύλισιν τῶν ἐν καταλλήλῳ ὑγρῷ διαλυτῶν συστατικῶν τῆς θερμοδιαβρεχομένης οὐσίας ἢ τὴν περαιτέρω κατεργασίαν προηγηθείσης μαλακύνσεως. Ἡ καθαρῶς φαρμακευτικὴ θερμοδιαβροχὴ τελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἁπλῷ ἀτμολουτρῷ, δύναται ὅμως νὰ γίνῃ καὶ δι' ἀμέσου ἠπίας θερμάνσεως. Κ. Γ. Μ.

θερμοδίνη (ἡ) (thermodine) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ ἀκετυλοπαρα-αιθοξυφαινυλουρεθάνη $C_2H_5.O.C_6H_4[N(COO.C_2H_5)(CO.CH_3)]$. Λευκὴ κρυσταλλικὴ κόνις ἄχρους καὶ ἄγευστος, ἀδιάλυτος ἐν ὕδατι ψυχρῷ. Εἶναι φάρμακον πανσίπονον, ἀντιπυρετικὸν καὶ ἀντισηπτικόν. Προὐτάθη πρὸς θεραπείαν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τῆς πνευμονίας, τῆς γρίππης καὶ τῆς φυματιάσεως. Χορηγεῖται εἰς δόσιν 0,30—0,60 γρμ. ὡς ἀντιπυρετικὸν καὶ 1—1,30 γρ. ὡς ἀναλγητικόν. Κ. Γ. Μ.

θερμοδόχη (ἡ), ἢ *θερμοδοχεῖον* (τὸ) *[Ἀτμομ.]*. Δοχεῖον παρεντιθέμενον εἰς τὸ κύκλωμα τοῦ ἐργαζομένου ὕδατος τῶν ἀτμομηχανῶν καὶ δὴ μεταξὺ τῆς δεξαμενῆς τροφοδοτήσεως καὶ τοῦ ψυγείου τῆς μηχανῆς. Μετὰ τὴν θερμοδόχην τοποθετεῖται συνήθως μηχάνημα καθαρισμοῦ, διυλίζον τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τῆς διόδου του διὰ τῆς μηχανῆς, τοῦ ψυγείου κ.τ.λ. δὲν εἶναι κατάλληλον νὰ εἰσέλθῃ ἄνευ καθαρισμοῦ εἰς τὸν λέβητα. Ἐπίσης πρὸ τοῦ θερμοδοχείου τοποθετεῖται ὑδραντλία ὑψοῦσα τὴν πίεσιν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ ψυγείου μέχρι τῆς στάθμης τοῦ θερμοδοχείου.

θερμοδυναμικὴ (ἡ)· ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστήμη* ἢ *θεωρία*, ἡ ἐξετάζουσα τὴν θερμότητα (βλ. κατ.).

—*[Φυσ.]* Κλάδος τῆς φυσικῆς ἔχων ὡς ἀντικείμενον σπουδῆς τὴν ἔρευναν τῆς μετατροπῆς τῆς θερμότητος εἰς ἄλλας μορφὰς ἐνεργείας, ἢ καὶ ἀντιστρόφως, τὴν μετατροπὴν οἱασδήποτε ἄλλης μορφῆς ἐνεργείας εἰς θερμότητα. Ἡ θερμοδυναμικὴ θεμελιοῦται κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν *θερμοδυναμικῶν ἀξιωμάτων*, ἀπορρεόντων ἐκ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως.

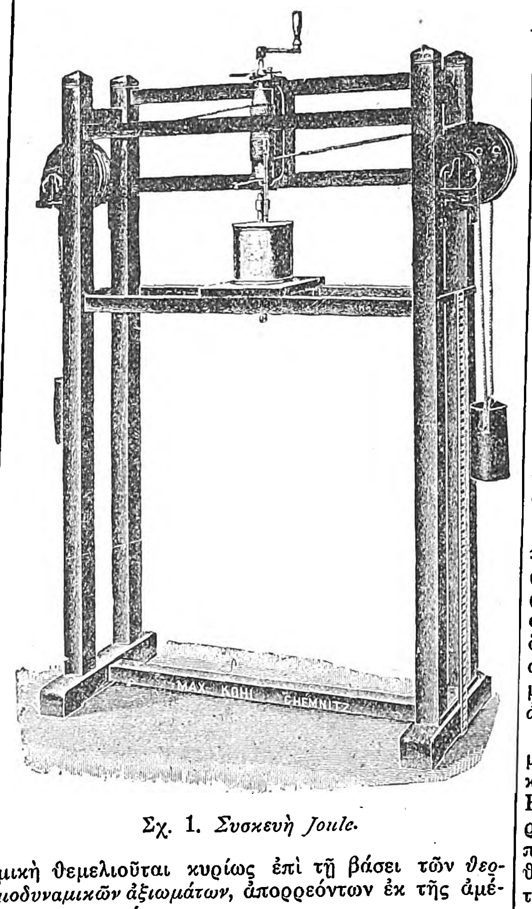

Σχ. 1. Συσκευὴ Joule.

Πρῶτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα. Καλεῖται οὕτω τὸ ἀξίωμα τῆς διατηρήσεως τῆς *ἐνεργείας* (βλ. λ.) ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τῆς θερμότητος, διετυπώθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Julius Robert Meyer καὶ ἐπεξετάθη ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Helmholtz καὶ ἄλλων ἐπὶ ὅλων τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ἀμέσως, ὅτι εἰς ὡρισμένην ποσότητα θερμότητος ἀντιστοιχεῖ ὡρισμένη ποσότης μηχανικοῦ ἔργου, καὶ ὅτι δυνάμεθα ὡρισμένην ποσότητα θερμότητος ἐκπεφρασμένην εἰς *θερμίδας* (calories) νὰ ἐκφράσωμεν εἰς μονάδας μηχανικῆς ἐνεργείας, ἤτοι εἰς *ἔργια* (erg). Ὁ ἀριθμός, ὅστις δεικνύει πόσα ἔργια ἰσοδυναμοῦσι πρὸς μίαν θερμίδα-γράμμον (calorie-gramme) καλεῖται *μηχανικὸν ἰσοδύναμον τῆς θερμότητος*, ἡ ἀντίστροφος δὲ τιμὴ αὐτοῦ καλεῖται *θερμικὸν ἰσοδύναμον τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας*. Ἐξ ἀκριβῶν μετρήσεων κατεδείχθη ὅτι

$$1 \text{ cal. gr.} = 4{,}186.10^7 \text{ erg} = 4{,}186 \text{ Joule ἢ}$$
$$1 \text{ cal.} = 427 \text{ m. kg.}$$

δηλαδὴ ποσότης θερμότητος ἴση πρὸς μίαν μεγάλην θερμίδα ἰσοδυναμεῖ πρὸς 427 χιλιογραμμόμετρα (m. kg). Ὁ Joule πρὸς πειραματικὸν προσδιορισμὸν τῶν μηχανικῶν ἰσοδυνάμων τῆς θερμότητος μετεχειρίσθη συσκευὴν (σχ. 1) ἀποτελουμένην ἐξ ἄξονος κινητοῦ, φέροντος πλευρικῶς πτερύγια, ἅτινα κινοῦνται κατὰ τὴν περιστροφὴν τοῦ ἄξονος ἐντὸς θερμιδομετρικοῦ δοχείου πλήρους ὕδατος, φέροντος διαχωρίσματα, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ τὴν κίνησιν τῶν πτερυγίων νὰ μὴ παράγεται ροὴ ὕδατος. Ἐν τομῇ δεικνύεται ἡ συσκευὴ ὑπὸ τοῦ σχ. 2. Τὸ κινητὸν σύστημα τίθεται εἰς περιστροφικὴν κίνησιν τῇ βοηθείᾳ δύο πιπτουσῶν μαζῶν M. Λόγῳ τῆς μεγάλης τριβῆς τῶν πτερυγίων, τῆς ἀναπτυσσομένης κατὰ τὴν κίνησιν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ τῆς μικρότητος τῶν διακένων τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τῶν διαχωρισμάτων τοῦ δοχείου καὶ τῶν πτερυγίων, ἡ πτῶσις τῶν μαζῶν M γίνεται τόσον βραδεῖα, ὥστε αὗται δὲν προσκτῶνται αἰσθητὴν κινητικὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἅπασα ἡ κινητικὴ αὐτῶν ἐνέργεια μετατρέπεται εἰς θερμότητα ἀπορροφωμένην ὑπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ δοχείου. Ἐὰν διὰ m καλέσωμεν τὴν μᾶζαν τῶν δύο βαρῶν M εἰς gr, διὰ h τὸ ὕψος τῆς πτώσεως αὐτῶν εἰς cm, ἡ δυνητικὴ ἐνέργεια αὐτῶν εἰς ὕψος h εἶναι mgh, ὅπου g ἡ ἔντασις τῆς βαρύτητος. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις K παριστᾷ τὴν θερμοχωρητικότητα τοῦ δοχείου καὶ t τὴν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας, τότε θὰ ἔχωμεν κατὰ τὸ ἀξίωμα τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας

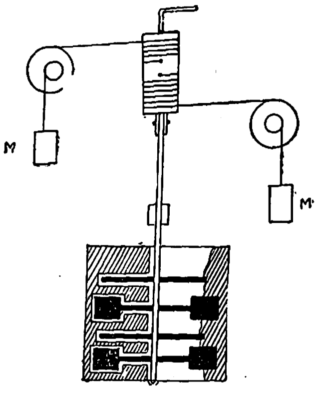

Σχ. 2. Τομὴ συσκευῆς Joule.

$$m.g.h = kt \text{ καὶ } 1 \text{ cal} = \frac{m.g.h}{kt} \text{ erg}$$

Ἐπίσης ὁ Meyer ὑπελόγισε θεωρητικῶς τὸ μηχανικὸν ἰσοδύναμον τῆς θερμότητος ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς διαστολῆς, ἣν ὑφίσταται τέλειον ἀέριον εὑρισκόμενον ἐν δοχείῳ κλειομένῳ ἄνωθεν ὑπὸ ἀεροστεγοῦς καὶ εὐκινήτου ἐμβολέως. Τὸ ἐξαγόμενον, εἰς ὃ κατέληξε θεωρητικῶς ὁ Meyer, συμφωνεῖ ἀρκούντως πρὸς τὸ πείραμα.

Τὸ πρῶτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα διατυποῦται ἀναλυτικῶς ὑπὸ τῆς ἐξισώσεως

$$dQ = A\,(dv + pdV) \qquad (1)$$

ἔνθα dQ παριστᾷ τὸ ποσὸν θερμότητος, ὅπερ προσφέρεται εἰς τὸ σῶμα, dv τὸ ἐσωτερικὸν ἔργον τῆς θερμότητος, καὶ pdV τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον κατὰ τὴν διαστολὴν τοῦ σώματος, ὑποτιθεμένου ὅτι θεωροῦμεν μόνον μηχανικὰς καὶ θερμικὰς μεταβολὰς τοῦ σώματος.

Δεύτερον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θερμοδυναμικῆς ἀπαιτεῖται ἡ ἀνεύρεσις ἑτέρου θεμελιώδους νόμου, ὅστις νὰ καθορίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν δυνατότητα ὡς καὶ τὴν φορὰν παραγωγῆς φυσικοῦ τινος φαινομένου, τοῦθ' ὅπερ δὲν καθορίζει τὸ πρῶτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα. Πράγματι δὲ κατεδείχθη, ὅτι τοιοῦτος νόμος ὑφίσταται, ἐκλήθη δὲ *δεύτερον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα*.

Θεωρήσωμεν τὴν περίπτωσιν τῆς ἀκολούθου μεταβολῆς. Φαντασθῶμεν κύλινδρον A (σχ. 3) κλειόμενον ἀεροστεγῶς δι' εὐκινήτου ἐμβολέως B. ἔστω δ' ὅτι ὁ κύλινδρος περιέχει ἀέρα καὶ εὑρίσκεται ἐν θερμικῇ ἐπαφῇ πρὸς ἀπεριόριστον πηγὴν θερμότητος (π. χ. μέγα δοχεῖον περιέχον θερμὸν ὕδωρ) σταθερᾶς θερμοκρασίας T. Λόγῳ τῶν διαστάσεων αὐτῆς ἡ θερμοκρασία τῆς πηγῆς παραμένει ἀμετάβλητος, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ποσότης θερμότητος ἡ προσλαμβανομένη ἐξ αὐτῆς ἢ ἡ παρεχομένη εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τοῦ ἐμβο-

Digitized by Google

λέως ὑφίστανται τὰ βάρη Γ, γ, ἅτινα μετὰ τοῦ βάρους τοῦ σώματος τοῦ ἐμβολέως ἰσορροποῦσι τὴν πίεσιν τοῦ ἀερίου. Ἐὰν ἀπομακρύνωμεν τὸ βάρος γ, τὸ ἀέριον διαστέλλεται καὶ ἀνυψοῖ τόν τε ἐμβολέα καὶ τὸ βάρος Γ, παράγον ὡρισμένον ἔργον. Τὸ ἔργον τοῦτο παράγεται δαπάνῃ θερμότητος, ἣν τὸ ἀέριον προσλαμβάνει ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρακαταθήκης εἰς θερμότητα, οὕτω δὲ τὸ ἀέριον θὰ ἐψύχετο· ἡ ψῦξις ὅμως τούτου ἀποφεύγεται καὶ ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ διατηρεῖται σταθερά, λόγῳ τῆς θερμικῆς αὐτοῦ ἐπαφῆς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἀπεριόριστον πηγὴν θερμότητος, ἐξ ἧς προσλαμβάνεται τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν θερμότητος διὰ τὸ ἀνωτέρω ἔργον. Ἑπομένως ἐν θερμοκρασίᾳ Τ μετετράπη ὡρισμένη ποσότης θερμότητος εἰς ἔργον, ἐνῷ ταυτοχρόνως τὸ ἀέριον ὑπέστη ὡρισμένην μεταβολήν, ἤτοι ηὐξήθη κατ' ὄγκον. Ἐὰν καὶ τὸ βάρος Γ εἶναι ὑποδιῃρημένον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ἀπομακρύνωμεν τοῦτο τμηματικῶς ἀπὸ τοῦ ἐμβολέως, τὸ ἀέριον παράγει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσότερον ἔργον, ἐνῷ ἡ θερμικὴ πηγὴ παρέχει τὴν ἰσοδύναμον πρὸς τοῦτο θερμότητα. Ταυτοχρόνως ἡ κατάστασις τοῦ ἀερίου μεταβάλλεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἤτοι ὁ ὄγκος τοῦ ἀερίου αὐξάνει συνεχῶς, ἐνῷ ἡ πυκνότης αὐτοῦ ἐλαττοῦται. Ἐὰν ἐπαναθέσωμεν ἤδη διαδοχικῶς τὰ ἀφαιρεθέντα βάρη ἐπὶ τοῦ ἐμβολέως, τότε οὗτος κατέρχεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ συμπιέζει τὸ ἀέριον. Ὡς ἐκ τοῦ δαπανωμένου ἔργου ἀναπτύσσεται θερμότης, ἥτις θὰ προεκάλει ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀερίου, ἐὰν μὴ τοῦτο εὑρίσκετο εἰς θερμικὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἀπεριόριστον πηγὴν θερμότητος σταθερᾶς θερμοκρασίας, πρὸς ἣν ἐκρέει τὸ παραγόμενον ποσὸν θερμότητος, οὕτω δὲ ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀερίου παραμένει σταθερά. Ὅταν ὁ ἐμβολεὺς φθάσῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν, τότε τὸ ἀέριον εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀρχικήν του κατάστασιν καὶ συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω διέγραψε *κυκλικὴν μεταβολήν*. Ἤδη γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Κατὰ τὴν δευτέραν διαδρομήν, ἥτις εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετος τῆς πρώτης, ἤτοι κατὰ τὴν συμπίεσιν τοῦ ἀερίου, ἐδαπανήθη τὸ αὐτὸ ποσὸν ἔργου, ὅπερ παρήχθη κατὰ τὴν διαστολὴν αὐτοῦ, ἢ μήπως κατὰ τὴν διαστολὴν τοῦ ἀερίου παράγεται ἔργον μεγαλύτερον ἐκείνου, ὅπερ δαπανᾶται κατὰ τὴν συμπίεσιν αὐτοῦ; Ἐπὶ τούτοις: Ἡ θερμικὴ πηγὴ κατὰ τὸ τέλος τῆς κυκλικῆς μεταβολῆς ἔχει τὸ αὐτὸ ποσὸν θερμότητος, ὅπερ εἶχε κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς;

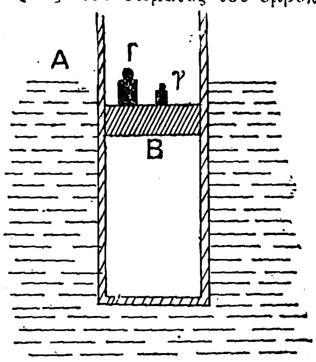

Σχ. 3. *Κυκλικὴ μεταβολὴ ἀερίου.*

Τὸ πείραμα δεικνύει ὅτι τὸ ἔργον, ὅπερ δαπανᾶται κατὰ τὴν συμπίεσιν τοῦ ἀερίου, εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ἔργου ὅπερ παράγεται κατὰ τὴν διαστολὴν αὐτοῦ, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ διαδρομὴ τῆς κυκλικῆς μεταβολῆς ἀπαιτεῖ τὴν δαπάνην ἔργου· καὶ ποσότης θερμότητος ἰσοδύναμος πρὸς τὸ δαπανώμενον ἔργον παρέχεται εἰς τὴν θερμικὴν πηγὴν καὶ οὕτως εἰς τὸ τέλος τῆς κυκλικῆς μεταβολῆς προκύπτει μετατροπὴ ἔργου εἰς θερμότητα. Ἡ θεωρία ὅμως δεικνύει ὅτι τὸ δαπανώμενον ἔργον εἶναι ἴσον πρὸς τὸ παραγόμενον, ὅταν ὁ ἐμβολεὺς δὲν συναντᾷ τριβὴν κατὰ τὴν κίνησιν αὐτοῦ καὶ ὅταν τὸ ἀέριον διαστέλλεται καὶ συμπιέζεται τόσον βραδέως, ὥστε νὰ μὴ ἀναπτύσσωνται ἐν αὐτῷ διαφοραὶ θερμοκρασίας καὶ πιέσεως. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι οὐδέποτε δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν ἔργον δαπάνῃ θερμότητος, ὅταν σῶμα διαγράφῃ κυκλικὴν μεταβολήν, ἐὰν μὴ ἐν τῷ περιβάλλοντι ἀπομένῃ μεταβολὴ καταστάσεως. Ἐὰν δὲ συσχετίσωμεν τὸ περιβάλλον πρὸς τὸ μεταβαλλόμενον σῶμα, ὅπερ παράγει τὸ ἔργον, προκύπτει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις: Ἔργον κατὰ τὴν ὡς ἄνω θεωρουμένην περίπτωσιν παράγεται μόνον, ὅταν τὸ ἐργαζόμενον σύστημα ὑφίσταται μεταβολὴν καταστάσεως. Ἡ ἀνωτέρω πρότασις γενικευομένη δύναται νὰ διατυπωθῇ καὶ ὡς ἑξῆς: Οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν διὰ κυκλικῆς μεταβολῆς ἢ διὰ σειρᾶς διαδοχικῶν κυκλικῶν μεταβολῶν (ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, διὰ περιοδικῶς διαγραφομένου φαινομένου) νὰ παραγάγωμεν ἔργον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐκ θερμικῆς πηγῆς ὡρισμένης θερμοκρασίας θερμότητος. Δαπάνη θερμότητος θερμικῆς πηγῆς τότε μόνον παράγεται ἔργον, ὅταν ὁπουδήποτε ἐν τῷ περιβάλλοντι τοῦ παράγοντος ἔργου σώματος παραμένῃ μεταβολή τις καταστάσεως. Ἡ ἀνωτέρω πρότασις, ἥτις προέρχεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς πείρας, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ δευτέρου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς ἀκολούθως: Θερμότης δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνευ ἀντισταθμίσεως, ἤτοι χωρὶς νὰ λαμβάνωσι χώραν ἐν τῷ περιβάλλοντι μεταβολαί, νὰ μεταβῇ ἐκ σώματος ψυχροτέρου πρὸς ἕτερον θερμότερον. Ἐν ἄλλοις λόγοις: Εἶναι ἀδύνατος ἡ μεταβίβασις ἀφ' ἑαυτῆς θερμότητος ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπενεργείας ἀπὸ σώματος ψυχροτέρου εἰς σῶμα θερμότερον.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατασκευάσωμεν μηχανήν, ἥτις νὰ εἶναι ἱκανή, ὥστε νὰ παραλαμβάνῃ τὴν ἀπεριόριστον θερμότητα τὴν ἐγκλειομένην ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἢ ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τῇ γῇ, καὶ νὰ μετατρέπῃ αὐτὴν εἰς ἔργον. Τοιαύτη μηχανή, ἥτις δὲν ἀντιτίθεται ποσῶς πρὸς τὸ πρῶτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα, θὰ εἶχεν ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἣν καὶ τὸ ἀεικίνητον, ὡς ἐκ τούτου δὲ καλεῖται *ἀεικίνητον δευτέρου εἴδους*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ συνήθους ἀεικινήτου, ὅπερ καλεῖται *ἀεικίνητον πρώτου εἴδους*. Τὸ δεύτερον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα καλεῖται πολλάκις καὶ «Πρότασις περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοῦ ἀεικινήτου δευτέρου εἴδους». Ἀναλυτικῶς τὸ δεύτερον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα δύναται νὰ ἐκφρασθῇ δι' εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῆς *ἐντροπίας* (βλ. λ.) Ὡς συνέπεια δὲ αὐτοῦ προκύπτει ἡ ὑποβάθμισις τῆς ἐνεργείας καὶ ὁ θερμικὸς θάνατος τοῦ σύμπαντος (βλ. λ. *ἐνέργεια*).

Κύκλος Carnot. Διὰ τῆς περιγραφείσης κυκλικῆς μεταβολῆς οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ μετατραπῇ θερμότης εἰς ἔργον, δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο δι' ἄλλων κυκλικῶν μεταβολῶν. Οὕτως ἡ κυκλικὴ μεταβολὴ τελείου ἀερίου (σχ. 4), ἥτις χαρακτηρίζεται ὡς κυκλικὴ μεταβολὴ Carnot ἢ κύκλος Carnot, ἐπιτρέπει τὴν μετατροπὴν θερμότητος εἰς ἔργον. Ἐκ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἀέριον ἀπὸ Α εἰς Β διαστέλλεται παράγον μηχανικὸν ἔργον, εὑρίσκεται δὲ εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀπεριόριστον πηγὴν θερμότητος θερμοκρασίας T_1, ἥτις διατηρεῖ τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ σταθεράν, παρακολούθουσα τὴν ψῦξιν τοῦ ἀερίου, ἥτις θὰ προήρχετο ὡς ἐκ τῆς παραγωγῆς ἔργου κατὰ τὴν ἀποτόνωσιν (διαστολὴν) αὐτοῦ. Ἀπὸ Β εἰς Γ τὸ ἀέριον ἐξακολουθεῖ διαστελλόμενον, ὡς δ' ἐκ τῆς ἀπομονώσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς θερμικῆς πηγῆς ἡ θερμοκρασία του κατέρχεται ἀπὸ T_1 εἰς T_2. Ἀπὸ Γ εἰς Δ τὸ ἀέριον συμπιέζεται, ὡς δ' ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας αὐτοῦ πρὸς ἀπεριόριστον πηγὴν θερμότητος θερμοκρασίας T_2 ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ διατηρεῖται σταθερὰ παρὰ τὴν ἐκ τῆς συμπιέσεως αὐτοῦ ἀνάπτυξιν θερμότητος. Τέλος ἀπὸ Δ εἰς Α ἐξακολουθεῖ ἡ συμπίεσις τοῦ ἀερίου, ὡς ἐκ τῆς ἀπομονώσεως ὅμως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς θερμικῆς πηγῆς τὸ ἀέριον θερμαίνεται, τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ ἀνερχομένης εἰς T_1. Οὕτω τὸ ἀέριον διέγραψε κυκλικὴν μεταβολὴν ἐπανελθὸν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Κατὰ τὴν διαδρομὴν Α→Γ μέσῳ Β τὸ ἀέριον παράγει ἔργον, ἐνῷ κατὰ τὴν διαδρομὴν Γ→Α μέσῳ Δ δαπανᾶται ἔργον. Τὸ παραχθὲν δὲ κατὰ τὴν διαδρομὴν ΑΒΓΔΑ ἔργον μετρεῖται ὑπὸ τοῦ ἐμβαδοῦ ΑΒΓΔΑ τοῦ κύκλου Carnot. Δεικνύεται δὲ θεωρητικῶς ὅτι, ἐὰν Α τὸ παραχθὲν ἔργον ἐκφραζόμενον εἰς μονάδας θερμότητος, Q_1 ἡ ἐκ τῆς θερμικῆς πηγῆς θερμοκρασίας T_1 ληφθεῖσα θερμότης καὶ Q_2 ἡ εἰς τὴν θερμικὴν πηγὴν θερμοκρασίας T_2 ἀποδοθεῖσα ποσότης θερμότητος, ὅτι ἰσχύουσιν αἱ σχέσεις:

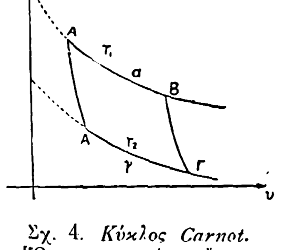

Σχ. 4. *Κύκλος Carnot.* [Ὡς συντεταγμέναι ἔχουσι ληφθῇ ὁ ὄγκος υ καὶ ἡ πίεσις p (συντεταγμέναι Clapeyron).]

$$A = Q_1\left(\frac{T_1 - T_2}{T_1}\right) \quad (2) \quad \text{καὶ} \quad \frac{Q_1}{T_1} = \frac{Q_2}{T_2} \quad (3)$$

Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ δευτέρου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος δεικνύεται, ὅτι αἱ ἀνωτέρω σχέσεις ἰσχύουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν τελείου ἀερίου, ἀλλὰ καὶ δι' οἱονδήποτε σῶμα ἀέριον, ὑγρὸν ἢ στερεὸν διαγράφον κύκλον Carnot. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι μέρος μόνον τῆς προσλαμβανομένης θερμότητος μετατρέπεται διὰ τοῦ κύκλου Carnot εἰς ἔργον, τοῦ ὑπολοίπου μετατρεπομένου εἰς θερμότητα κατωτέρας θερμοκρασίας. Ὁ λόγος δὲ A/Q_1 μεταξὺ τοῦ παραγομένου ἔργου καὶ τῆς προσλαμβανομένης θερμότητος Q_1 καλεῖται *ἀπόδοσις* τοῦ κύκλου Carnot. Η ἀπόδοσις η κύκλου Carnot παρέχεται ὑπὸ τῆς σχέσεως:

$$\eta = \frac{A}{Q_1} = 1 - \frac{T_2}{T_1} \quad (4)$$

Ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐθεωρήσαμεν, ὅτι ὁ κύκλος Carnot διαγράφεται κατὰ τὴν φορὰν ΑΒΓΔΑ, δύναται ὅμως οὗτος νὰ διαγραφῇ καὶ κατὰ τὴν φορὰν ΑΔΓΒΑ. Κατὰ τὴν διαδρομὴν ὅμως ταύτην, ἥτις καλεῖται καὶ *ἀρνητικὴ διαδρομὴ* πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς πρώτης, ἥτις εἶναι ἡ *θετική*, λόγῳ τῆς ἀδιαβατικῆς διαστολῆς τοῦ ἐργαζομένου σώματος (ἀπὸ Δ εἰς Γ) καὶ τῆς ὡς ἐκ τούτου παραγωγῆς ἔργου, προσλαμβάνεται θερμότης Q'_2 ἐκ τῆς θερμικῆς πηγῆς θερμοκρασίας T_2 ἀποδίδεται δὲ ποσότης θερμότητος $Q'_1 > Q'_2$ πρὸς τὴν θερμικὴν πηγὴν ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας T_1. Κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸ ἔργον Α' εἶναι ἀντιθέτου σημείου τοῦ ἔργου Α, ἤτοι τὸ ἔργον Α' εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δαπανᾶται. Δεικνύεται δ' ὅτι πάλιν ἰσχύουσιν αἱ σχέσεις:

$$A' = Q'_1 \cdot \frac{T_1 - T_2}{T_1} \quad \text{καὶ} \quad \frac{Q'_1}{T_1} = \frac{Q'_2}{T_2}$$

Ἐπιπροσθέτως δὲ δεικνύεται ὅτι $A' = A$, $Q = Q'$ καὶ $Q_2 = Q'_2$ κατ' ἀπόλυτον τιμήν, ἤτοι ὁ κύκλος Carnot εἶναι ἀντιστρεπτός. Ἡ ἀρνητικὴ διαδρομὴ τοῦ κύκλου Carnot ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ψυκτικῶν μηχανῶν, καθ' ὅσον ἐκ τούτου προκύπτει ἡ ἀκόλουθος πρότασις: Μόνον διὰ δαπάνης ἔργου δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν χῶρον εἰς θερμοκρασίαν ταπεινοτέραν τοῦ περιβάλλοντος· ἢ ἄλλως: θερμότης ταπεινοτέρας θερμοκρασίας δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς θερμότητα ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας μόνον ὑπὸ σύγχρονον δαπάνην ἔργου.

Ὁ ἐξετασθεὶς κύκλος Carnot ἀποτελεῖ ἰδανικὴν κυκλικὴν μεταβολήν, ἥτις διαφέρει τῶν πραγματικῶν, καθ' ὅσον ἐν αὐταῖς ἡ τριβὴ μετατρέπει μέρος τῆς κινητικῆς ἐνεργείας εἰς θερμότητα. Ἐνῷ δ' ἐν περιπτώσει ἰδανικῆς μεταβολῆς δὲν παραμένει μεταβολή τις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν, τοὐναντίον εἰς τὰς πραγματικὰς κυκλικὰς μεταβολὰς ἀναπτύσσεται θερμότης, ἥτις καὶ παραμένει ὡς τοιαύτη, εἰς τρόπον ὥστε τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι μετατροπὴ μέρους τοῦ ἔργου εἰς θερμότητα τριβῆς, τοῦθ' ὅπερ λέγομεν ὅτι ἀποτελεῖ ἀπώλειαν. Ἐκτὸς τῆς θερμότητος τριβῆς ἑτέρα ἀπώλεια εἶναι ἡ ἀγωγιμότης, ἥτις παρατηρεῖται πάντοτε εἰς μεταβολάς, ἐν αἷς ὑπεισέρχονται διαφοραὶ θερμοκρασίας. Ἡ ἀπόδοσις κατὰ ταῦτα τῶν πραγματικῶν κυκλικῶν μεταβολῶν εἶναι μικροτέρα τῆς τῶν ἰδανικῶν· τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πραγματικοὶ κύκλοι δὲν εἶναι ἀντιστρεπτοὶ ὡς ἐκ τῶν ἀναποφεύκτων ἀπωλειῶν τριβῆς καὶ θερμικῆς ἀγωγιμότητος, ὡς ἐκ τούτου δ' ὁ κύκλος Carnot εἶναι κύκλος μεγίστης ἀποδόσεως. Ἡ ἀνάπτυξις θερμότητος ἐκ τριβῆς καὶ ἡ μετάβασις θερμότητος ἐξ ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας εἰς ταπεινοτέραν εἶναι φαινόμενα μὴ ἀντιστρεπτά, ἤτοι κατ' ἀντίστροφον φορὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι μεταβολὰς καταστάσεως ἢ δαπάνην ἔργου. Ἡ φύσις δὲ παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν προτίμησιν πρὸς τὴν παραγωγὴν τῶν φαινομένων τούτων κατὰ τὴν μίαν κατεύθυνσιν, ἐνῷ ἀντιτίθεται διὰ τὴν ἑτέραν.

Τρίτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα. Ἡ ἐντροπία ἀποτελεῖ μέγεθος, ὅπερ δύναται νὰ ὁρισθῇ μόνον κατὰ προσέγγισιν αὐθαιρέτου σταθερᾶς. Τὴν ἀοριστίαν ταύτην αἴρει θεώρημα ὑπὸ τοῦ Nernst διατυπωθέν, ὅπερ καλεῖται *τρίτον θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα* καὶ προέρχεται πάλιν ἐκ τῆς παρατηρήσεως. Τὸ θεώρημα τοῦτο διδάσκει, ὅτι ἡ ἐντροπία ὅλων τῶν οὐσιῶν εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς εἶναι, μηδέν. Ὡς συνέπεια τοῦ θεωρήματος Nernst εἶναι, ὅτι ἡ εἰδικὴ θερμότης τῶν σωμάτων εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς τείνει ἀσυμπτωτικῶς πρὸς τὴν τιμὴν μηδέν. Σῶμα, οὗτινος ἡ εἰδικὴ θερμότης εἶναι ἀπείρως μικρά, ἀπαιτεῖ μικρὸν ποσὸν θερμότητος ὅπως ὑποστῇ πεπερασμένην ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας. Ἄμεσος συνέπεια τούτου εἶναι, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ψύξωμεν σῶμα μέχρι τοῦ ἀπολύτου μηδενός, καθ' ὅσον τοῦτο εὑρισκόμενον πάντοτε ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐπενεργείᾳ μετ' ἄλλων σωμάτων, ἅτινα ἔχουν ὀλίγον τι ἀνωτέραν θερμοκρασίαν τούτου, προσλαμβάνει ἐκ τούτων ἀπείρως μὲν μικρὰν ποσότητα, ἀλλ' ἱκανὴν ν' ἀνυψώσῃ τὴν θερμοκρασίαν του, λόγῳ τῆς ἀπείρως μικρᾶς εἰδικῆς θερμότητος αὐτοῦ, κατὰ πεπερασμένον ἀριθμὸν βαθμῶν ὑπὲρ τὸ ἀπόλυτον μηδέν. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι τὸ ἀπόλυτον μηδὲν εἶναι ὁρικὴ θερμοκρασία πρὸς ἣν δυνάμεθα νὰ πλησιάσωμεν μὲ ὁσηνδήποτε προσέγγισιν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν αὐτήν. Ὡς συνέπεια τοῦ ἀνωτέρω ἀξιώματος προκύπτει, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας προερχομένη αὔξησις τοῦ ὄγκου καὶ πιέσεως σώματός τινος εἶναι εἰς περιοχὴν ταπεινῶν θερμοκρασιῶν τόσον μικροτέρα, ὅσον πλησιεστέρα εἶναι ἡ θερμοκρασία πρὸς τὸ ἀπόλυτον μηδέν· εἰς τὴν θερμοκρασίαν δὲ τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς αὕτη ἐκμηδενίζεται. Ὁμοίως ἡ θερμοηλεκτρικὴ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις ὡς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα Peltier μεταλλικοῦ ζεύγους τείνει ἀσυμπτωτικῶς πρὸς τὸ μηδέν, ἐφ' ὅσον ἡ θερμοκρασία πλησιάζει πρὸς τὸ ἀπόλυτον μηδέν. Ὁμοίως ἡ ἠλεκτρικὴ ἀντίστασις ἀγωγῶν καὶ πᾶσα ἄλλη ἰδιότης σώματος μεταβάλλεται ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ μηδενὸς ἀσυμπτωτικῶς, εἰς τρόπον ὥστε εἰς περιοχὰς θερμοκρασίας ἱκανῶς ἀπεχούσας τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ εἶναι ἀπείρως μικραί. Ἄμεσος συνέπεια τούτων εἶναι, ὅτι καὶ ὅταν ἀκόμη φθάσωμεν εἰς τὸ ἀπόλυτον μηδὲν οὐδεμίαν ἔνδειξιν θὰ ἔχωμεν ὅτι ἐφθάσαμεν τοῦτο. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἄνευ σημασίας, δεδομένου ὅτι τὸ θεώρημα

Digitized by Google

Nernst διδάσκει, ὅτι οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ψύξωμεν σῶμα μέχρι τοῦ ἀπολύτου μηδενός, ὡς εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιήσωμεν τὸ ἀεικίνητον πρώτου καὶ δευτέρου εἴδους. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

θερμοδυναμικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν μηχανικὴν θεωρίαν τῆς θερμότητος, εἰς τὴν θερμοδυναμικήν: «θερμοδυναμικὸν ἀξίωμα».

θερμοευσταθὴς (ὁ) (Thermostabile). Καλεῖται οὕτως ἡ οὐσία, ἥτις ἀνέχεται θερμοκρασίαν ὡρισμένην, χωρὶς νὰ ἀπολέσῃ οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς· λ. χ. ἡ εὐαισθητοποιὸς δύναμις ἢ ἰδιότης εἶναι θερμοευσταθὴς εἰς 55° θερμοκρασίας. Μ. Ν. Κ.

θερμοηλεκτρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θερμοηλεκτρισμόν.

— **θερμοηλεκτρικὰ** *φαινόμενα [Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμοηλεκτρισμός*.

— **θερμοηλεκτρικὴ** *στήλη [Φυσ.]*. Οὕτω καλοῦμεν ἀριθμὸν θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων συνδεδεμένων ἐν σειρᾷ. Τὸ σύνολον τῶν θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων ἐγκλείεται ἐντὸς θήκης καὶ αἱ συγκολλήσεις περιττῆς τάξεως προσβάλλονται ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τῆς θερμικῆς, ἐνῷ αἱ συγκολλήσεις ἀρτίας τάξεως εὑρίσκονται εἰς ταπεινοτέραν θερμοκρασίαν· οὕτω δὲ γεννᾶται ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ὅπερ μετροῦμεν τῇ βοηθείᾳ εὐπαθοῦς γαλβανομέτρου.

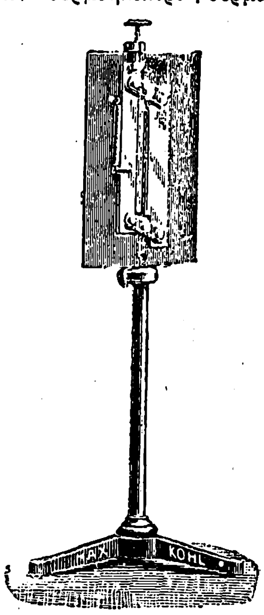

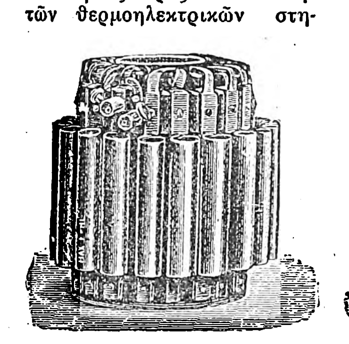

Θερμοηλεκτρικαὶ στῆλαι.

Συνήθως πρὸς κατασκευὴν τῶν θερμοηλεκτρικῶν στηλῶν χρησιμοποιοῦνται θερμοηλεκτρικὰ στοιχεῖα ἐκ βισμουθίου - ἀντιμονίου, ἐκ σιδήρου καὶ κράματος ψευδαργύρου καὶ ἀντιμονίου ἢ καὶ ἐκ νικελίου καὶ κράματος ἀντιμονίου. Τὰ παρατιθέμενα σχήματα δεικνύουσι λίαν συνήθεις τύπους θερμοηλεκτρικῶν στηλῶν. Αἱ θερμοηλεκτρικαὶ στῆλαι τυγχάνουσι μεγίστης ἐφαρμογῆς ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἐργαστηρίοις πρὸς σπουδὴν τῆς θερμικῆς ἀκτινοβολίας. Κ. Π.

— **θερμοηλεκτρικὸν** *ἀποτέλεσμα [Φυσ.]*. Θεωρήσωμεν δύο σύρματα ἐκ διαφόρων μετάλλων, π. χ. ἐκ χαλκοῦ καὶ σιδήρου, σχηματίζοντα κλειστὸν κύκλωμα δι' αὐτοσυγκολλήσεως τῶν ἄκρων τῶν συρμάτων (σχ. 1). Ἐὰν φέρωμεν τὰς δύο συγκολλήσεις εἰς διαφόρους θερμοκρασίας, τότε ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν δύο μετάλλων εἶναι διάφορος εἰς τὰς δύο συγκολλήσεις. Τὸ ἄθροισμα τῶν διαφορῶν δυναμικοῦ ἐν τῷ κυκλώματι εἶναι διάφορον τοῦ μηδενός, συνεπείᾳ δὲ τούτου κυκλοφορεῖ ἐν τῷ κυκλώματι ρεῦμα, οὗτινος τὴν παρουσίαν δυνάμεθα νὰ δείξωμεν τῇ βοηθείᾳ γαλβανομέτρου εἰσαγομένου ἐν τῷ κυκλώματι. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *θερμοηλεκτρικὸν ἀποτέλεσμα* ἢ *θερμοηλεκτρικὸν φαινόμενον*.

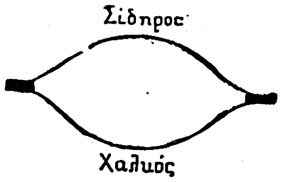

Σχ. 1. *Θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον ἢ ζεῦγος.*

Συσκευή, ἐν ᾗ χρησιμοποιεῖται τὸ θερμοηλεκτρικὸν ἀποτέλεσμα πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, καλεῖται *θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον*. Λόγῳ τῆς κακῆς ἀποδόσεως αὐτῶν τὰ θερμοηλεκτρικὰ στοιχεῖα δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἡ κυρίως δὲ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἶναι ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν πρὸς μέτρησιν τῆς θερμοκρασίας. Ἐὰν π. χ. μετρήσωμεν τὴν διαφορὰν δυναμικοῦ τοῦ ἐν σχ. 1 θερμοηλεκτρικοῦ στοιχείου διὰ σειρὰν θερμοκρασιῶν ἐκ μιᾶς συγκολλήσεως, τῆς θερμοκρασίας τῆς ἑτέρας τηρουμένης σταθερῶς 0°, τότε δύναται εὐκόλως τὸ θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς μέτρησιν τῆς θερμοκρασίας. Τὸ θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον παρουσιάζει ἐν τῇ μετρήσει τῶν θερμοκρασιῶν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι λόγῳ τῆς σμικρότητος τοῦ ὄγκου τῆς συγκολλήσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦτο δύναται νὰ μετρήσῃ τὴν θερμοκρασίαν ἀκριβῶς ὡρισμένων μικρῶν περιοχῶν, ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν δι' ὑδραργυρικοῦ θερμομέτρου, δύναται νὰ εἰσαχθῇ ἐντὸς λίαν μικρῶν καὶ στενῶν κοιλοτήτων. ἀφ' ἑτέρου δὲ παρουσιάζει λίαν μικρὰν θερμοχωρητικότητα. Τὰ θερμοηλεκτρικὰ στοιχεῖα χρησιμοποιοῦνται κατὰ κανόνα πρὸς μέτρησιν ὑψηλῶν ἢ ταπεινῶν θερμοκρασιῶν.

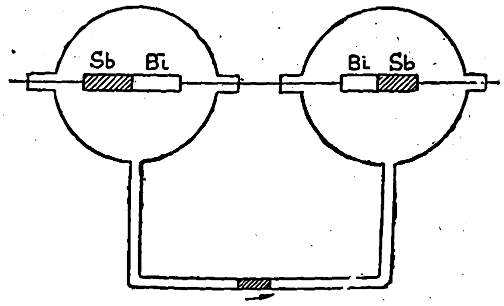

Σχ. 2. *Φαινόμενον Peltier.*

Ἐκ μετρήσεων κατεδείχθη ὅτι τὴν μεγαλυτέραν θερμοηλεκτρικὴν ἠλεκτρεγερτικὴν δύναμιν παρουσιάζει ὁ συνδυασμὸς βισμουθίου-ἀντιμονίου, ἥτις ἀνέρχεται εἰς 10^{-4} Βόλτ, ὅταν ἡ μία τῶν συγκολλήσεων εὑρίσκεται εἰς 0°, ἐνῷ ἡ θερμοκρασία τῆς ἑτέρας τηρεῖται εἰς +1°. Συνήθως χρησιμοποιεῖται θερμοηλεκτρικὸν στοιχεῖον ἀποτελούμενον ἐκ συνδυασμοῦ σιδήρου-κονσταντάν, οὗτινος ἡ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις διὰ τὰς αὐτὰς ὡς ἀνωτέρω συνθήκας θερμοκρασίας εἶναι $0{,}5.10^{-4}$ Βόλτ. Ἐπειδὴ διὰ τῶν θερμοηλεκτρικῶν στοιχείων ἡ μέτρησις τῆς θερμοκρασίας ἀνάγεται εἰς μέτρησιν λίαν μικρῶν διαφορῶν δυναμικοῦ, ἃς δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν μετὰ μεγάλης ἀκριβείας, ταῦτα ὑπερβάλλουσιν ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τὰ ὑδραργυρικὰ θερμόμετρα.

Ἀναστροφὴ θερμοηλεκτρική. Ἐὰν τηροῦντες τὴν μίαν τῶν συγκολλήσεων ὡρισμένων θερμοηλεκτρικῶν ζευγῶν, π.χ. σιδήρου - χαλκοῦ, σιδήρου -ψευδαργύρου, εἰς σταθερὰν θερμοκρασίαν, π. χ. τὴν συνήθη, αὐξάνωμεν συνεχῶς τὴν θερμοκρασίαν τῆς ἑτέρας, τὸ πείραμα δεικνύει ὅτι ἡ θερμοηλεκτρικὴ ἠλεκτρεγερτικὴ δύναμις αὐξάνει μέχρι μεγίστης τιμῆς, ἀκολούθως ἐλαττοῦται καὶ τέλος ἀλλάσσει φοράν. Ἡ θερμοκρασία ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν μεγίστην τιμὴν τῆς ἠλεκτρεγερτικῆς δυνάμεως καλεῖται *οὐδέτερον σημεῖον* τοῦ ζεύγους ἢ στοιχείου, τὸ δὲ φαινόμενον καλεῖται *ἀναστροφὴ θερμοηλεκτρική*.

Ἀντίστροφον φαινόμενον τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος θερμοηλεκτρικοῦ φαινομένου ἀποτελεῖ τὸ φαινόμενον Peltier ἢ ἄλλως τὸ *ἀποτέλεσμα* Peltier. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φαινομένου τούτου χρησιμεύει ἡ ἐν σχ. 2 εἰκονιζομένη συσκευή. Ἐὰν διαβιβάσωμεν ρεῦμα διὰ τῶν δύο συγκολλήσεων βισμουθίου (Bi) καὶ ἀντιμονίου (Sb), τότε θερμαίνεται ἡ μία τῶν συγκολλήσεων καὶ ἀποψύχεται ἡ ἑτέρα, ὅπερ καταδεικνύεται ἐκ τῆς μετατοπίσεως τοῦ νηματίου ὑδραργύρου, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῷ σωλῆνι τῷ ἑνοῦντι τὰς δύο σφαίρας, ἐν ταῖς ὁποίαις εὑρίσκονται αἱ δύο συγκολλήσεις. Κ. Π.

— **θερμοηλεκτρικὸν** *ζεῦγος [Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμοηλεκτρισμός*.

— **θερμοηλεκτρικὸν** *στοιχεῖον [Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμοηλεκτρικὸν* ἀποτέλεσμα.

θερμοηλεκτρισμὸς (ὁ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἠλεκτρισμὸς* (τ. ΙΒ', σ. 219 γ').

θερμοθειικὸς *δείκτης [Χημ. Τροφ.]*. Σταθερὰ τῶν ἐλαίων χρησιμοποιουμένη πρὸς καθορισμὸν τῆς ταυτότητος τῶν διαφόρων ἐλαίων. Σ. Γ.

θερμοθεραπεία (ἡ). Μέθοδος θεραπευτικὴ βασιζομένη ἐπὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς θερμότητος. Οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ φορεὺς τῆς τοιαύτης θερμότητος (ἀήρ, ὕδωρ κλπ.), τὰ προκύπτοντα φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα εἶναι τὰ αὐτά.

Ἐν τούτοις προκρίνεται ὁ ξηρὸς ἀήρ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἱδρὼς εὐχερέστερον ἐξατμίζεται. Πρὸς θερμοθεραπείαν καταφεύγομεν εἰς τὰ *φωτόλουτρα* (βλ. λ.), ἐν ἐλλείψει δὲ τούτων εἰς τὰ *διὰ θερμοῦ καὶ ξηροῦ ἀέρος λουτρά*, κατὰ τρίτον δὲ λόγον εἰς τὰ *ἀτμόλουτρα* (βλ. λ.).

Τὰ *διὰ θερμοῦ καὶ ξηροῦ ἀέρος λουτρὰ* εἶναι ἢ γενικὰ ἢ τοπικά. Τὰ γενικὰ λαμβάνονται ἐν κιβωτίοις θερμαινομένοις διαφοροτρόπως, λ. χ. διὰ φωταερίου, τῆς κεφαλῆς παραμενούσης ἐκτός. Τὰ τοπικὰ εἰς μικροτέρας συσκευάς, οἷαι ἡ τοῦ Tallerman, τοῦ Gréville καὶ τοῦ Frey.

Θερμοθεραπεία δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ δι' *ἰλυολούτρων* (βλ. λ.) καὶ *ἀμμολούτρων* (βλ. λ.). Ἡ θερμοθεραπεία ἐφηρμόσθη κατὰ τῶν ρευματισμῶν, τῆς ἀρθρίτιδος, τῶν χρονίων νεφριτικῶν καταστάσεων, τῶν ἀρθριτικῶν δηλητηριάσεων ὑπὸ νευρασθενικὴν ἢ μὴ μορφήν, τῆς ἐξ ἀρτηριοσκληρύνσεως γαγγραίνης καὶ τέλος κατὰ τῆς παχυσαρκίας. Σ. Γ. Σ.

θερμοκάρδιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων θερμὴν καρδίαν, θερμὸν αἷμα, ἄλλως *θερμόαιμος*· «θερμοκάρδια ζῷα».

θερμοκαυτὴρ (ὁ)· ἐργαλεῖον, δι' οὗ ἐνεργοῦνται χειρουργικαὶ καυτηριάσεις.

— *['Εγκυκλ.]* Ὁ *θερμοκαυτήρ*, ἐπινοηθεὶς τῷ 1875 ὑπὸ Paquelin, ἀποτελεῖται ἐκ κοίλης τινὸς χαλυβδίνης λαβῆς, περατουμένης εἰς παχὺ ράμφος ἢ λεπτὴν ἀκίδα ἐκ λευκοχρύσου. Πρὸ τῆς χρήσεως, τὸ ράμφος τοῦτο θερμαίνεται εἰς φλόγα οἰνοπνεύματος μέχρι λευκοπυρακτώσεως. Εἶτα δ' ἔκ τινος φιαλιδίου, τῇ βοηθείᾳ εἰδικοῦ ἐλαστικοῦ φυσητῆρος, διοχετεύεται εἰς τὸ ράμφος διὰ τῆς κοίλης λαβῆς ἀτμὸς πτητικοῦ τινος ὑγροῦ (λ. χ. βενζίνης), ὅστις διατηρεῖ ἀμείωτον τὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν τοῦ λευκοχρύσου. Διὰ τῆς συσκευῆς ταύτης δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐντὸς μικροῦ πλεῖσται ὅσαι στικταὶ καυτηριάσεις, τόσον ὀλιγώτερον ἐπώδυνοι, ὅσον ὁ λευκόχρυσος εἶναι πλειότερον πεπυρακτωμένος. Ἡ συσκευὴ δύναται νὰ τοποθετηθῇ ἐντὸς κυτίου καὶ νὰ μετενεχθῇ ὁπουδήποτε ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη. Σ. Γ. Σ.

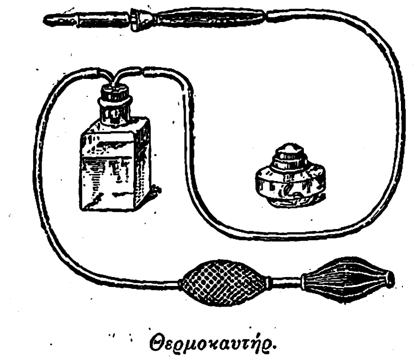

Θερμοκαυτήρ.

θερμοκαυτηρίασις (ἡ). Ἡ διὰ *θερμοκαυτῆρος* καυτηρίασις.

— *['Εγκυκλ.]* Διακρίνομεν *θερμοκαυτηριάσεις στικτάς*, καθ' ἃς διὰ τοῦ ἐν πυρακτώσει ἄκρου τῆς μεταλλίνης ἀκίδος καυτηριάζονται σημεῖα μόνον τοῦ δέρματος, καὶ *γραμμικάς*, καθ' ἃς διὰ τοῦ εἰρημένου ἄκρου διαγράφονται ἐπὶ τοῦ δέρματος γραμμαί. Σ. Γ. Σ.

θερμοκέφαλος, *—η, —ον*· ὁ ἔχων θερμὴν κεφαλήν, εὐέξαπτος, ἀψίκορος, ἐπιπόλαιος.

θερμοκήπιον (τό)· τὸ οἰκοδόμημα ὅπου διατηροῦνται διάφορα φυτὰ ἐξωτικά, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ζήσωσι, λόγῳ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν ἑκάστης χώρας ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἐδάφει, ὡς καὶ ἐκεῖνα, ὧν ἡ ἀνάπτυξις κατορθοῦται μόνον διὰ τεχνητῆς θερμάνσεως.

— *['Εγκυκλ.]* Ἡ κατάκτησις τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ὑπὸ τῶν Πορτογάλων καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου ἐγένετο αἰτία, ὥστε νὰ μετενεχθῶσιν ἐν Εὐρώπῃ πλῆθος νέων φυτικῶν εἰδῶν. Τὰ νέα ταῦτα φυτικὰ εἴδη, σπανιώτατα καὶ λεπτότατα, προήρχοντο κυρίως ἐκ τῶν τροπικῶν χωρῶν, ὥστε ἡ καλλιέργεια τούτων ἐν ἐλευθέρῳ ἀέρι ἦτο ἀδύνατος. Ἀκριβῶς διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ διατήρησιν τῶν φυτῶν τούτων ἱδρύθησαν τὰ *θερμοκήπια*, κοιν. *σέρρες*. Τὸ πρῶτον θερμοκήπιον ἐν Εὐρώπῃ φαίνεται ὅτι ἱδρύθη ἐν Παδούῃ τῆς Ἰταλίας. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος το αὐτὰ θερμοκήπια ἱδρύθησαν ἐν Γαλλίᾳ, Βελγίῳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου καὶ ἤρχισαν καλλιεργούμενα σπανιώτατα φυτὰ ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων. Μέχρι σήμερον ἐν Εὐρώπῃ τὰ πλουσιώτερα θερμοκήπια ἀπαντῶσιν ἐν Βελγίῳ καὶ Ὁλλανδίᾳ. Τὰ θερμοκήπια διακρίνονται εἰς τέσσαρας κατηγορίας: *θερμοκήπια ἑσπεριδοειδῶν, θερμοκήπια ψυχρά, θερμοκήπια θερμὰ* καὶ *θερμοκήπια εὔκρατα*. Τὰ πρῶτα φυτά, ἅτινα ἐκαλλιεργήθησαν εἰς τὰ θερμοκήπια, ἦσαν τὰ ἑσπεριδοειδῆ. Πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν θερμοκηπίων, οἱ βασιλεῖς, οἱ πρίγκιπες καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐρώπης, οἵτινες ἰδιαιτέραν ἐκτίμησιν ἔτρεφον πρὸς τὰ ἑσπεριδοειδῆ, ἐκαλλιέργουν ταῦτα ἐντὸς τῶν κήπων τῶν ἐπαύλεών των καὶ ἐντὸς πολυτελεστάτων ὑποστέγων.

Τὰ διὰ τὰ ἑσπεριδοειδῆ χρησιμοποιούμενα θερμοκήπια δέον νὰ ἔχωσι μόνον πρὸς τὴν μεσημβρίαν παράθυρα μεγάλα καὶ λίαν πλησίον ἀλλήλων κείμενα. Εἰς τὰ θερμοκήπια τῶν ἑσπεριδοειδῶν εὐδοκιμοῦσι καὶ αἱ δάφναι καὶ αἱ ροιαὶ (ροϊδιές). Ἐκ τῶν θερμοκηπίων τούτων μεταφέρονται τὰ φυτὰ εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα κατὰ τὸν Μάϊον καὶ ἐπαναφέρονται εἰς ταῦτα κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, βεβαίως ἐφ' ὅσον ταῦτα ἔχουσι φυτευθῆ εἰς μεγάλα ξύλινα δοχεῖα. Εἰς τὰ θερμοκήπια τῶν ἑσπε-

Digitized by Google

ριδοειδῶν μόνον ἐφ' ὅσον πίπτει χιὼν καὶ σχηματιζονται παγετοὶ θερμαίνονται ταῦτα διὰ τεχνητῆς θερμότητος.

Τὰ ψυχρὰ θερμοκήπια δὲν θερμαίνονται διὰ τεχνητῆς θερμότητος. Καὶ ταῦτα εἶναι ὑαλόφρακτοι οἰκοδομαί, ὧν τὸ ὕψος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 8, 50 μέτρα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἡ στέγη τῶν θερμοκηπίων τούτων δύναται νὰ εἶναι ἢ μονοκλινὴς ἢ ἀμφικλινής. Τὰ θερμοκήπια ταῦτα διαφέρουσι τῶν προηγουμένων, καθότι εἰς τὰ πρῶτα τὸ ἡλιακὸν φῶς εἰσέρχεται ἀπὸ μιᾶς μόνον πλευρᾶς, ἐνῷ εἰς τὰ ψυχρὰ θερμοκήπια εἰσέρχονται ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, λόγῳ τῆς κατασκευῆς των, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν κλωβῶν, πανταχόθεν περιβαλλομένων ὑπὸ ὑάλων.

Τὰ θερμὰ θερμοκήπια εἶναι ὀλιγαριθμότερα τῶν προηγουμένων καὶ εἰς αὐτὰ καλλιεργοῦνται φυτά, ἅτινα ἔχουσιν ἀνάγκην μεγάλης θερμότητος καὶ κοσμητικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς διάφορα

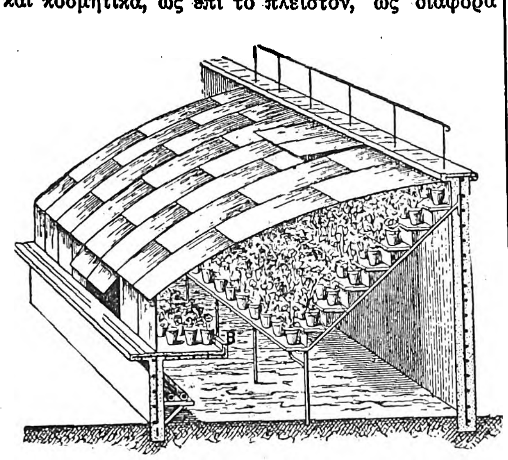

Μονοκλινὲς θερμοκήπιον.

εἴδη φοινίκων, κυκλάμινα κλπ. Ἐνίοτε θερμὸν καὶ εὔκρατον θερμοκήπιον δύναται νὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν εἰς τὸ πρῶτον εἰσάγεται διάφορος θερμοκρασία ἢ εἰς τὸ δεύτερον. Εἰς τὰ θερμὰ θερμοκήπια ἡ θερμοκρασία δέον πάντοτε νὰ κυμαίνεται μεταξὺ 25°—30°. Ταῦτα διακρίνονται εἰς *ξηρὰ* καὶ εἰς *ὑγρά*. Εἰς τὰ πρῶτα ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι πάντοτε ξηρὰ καὶ ἐν αὐτοῖς διατηροῦνται φοίνικες, κυκλάμινα, διάφορα εἴδη βρομελιοειδῶν φυτῶν κλπ. Εἰς τὰ δεύτερα παράγεται ποσόν τι ὑγρασίας λόγῳ καταλλήλου ἐκφυγῆς ὑδρατμῶν παραγομένων ἐντὸς ἰδίων ἐγκαταστάσεων, καὶ ἐν αὐτοῖς διατηροῦνται διάφορα εἴδη ὀρχεοειδῶν καὶ ἐπιφύτων, ὡς καὶ πλεῖστα νανώδη δένδρα. Εἰς τὰ εὔκρατα θερμοκήπια ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν μεταξὺ 15°—20° καὶ κατὰ τὴν νύκτα μεταξὺ 12°—15°. Εἰς τὰ εὔκρατα θερμοκήπια διατηροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πόαι ἰθαγενεῖς τῶν μεσοτροπικῶν χωρῶν. Μετὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον τοῦ θερμοκηπίου ὑπάρχει εἶδος ὑαλωτοῦ διαδρόμου, ὥστε κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς ἐξωτερικῆς θύρας νὰ μὴ εἰσέρχηται ὁ ἐξωτερικὸς ἀὴρ εἰς τὴν κεντρικὴν αἴθουσαν, ἥτις δέον ἐπίσης ν' ἀερίζηται καταλλήλως, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπέρχεται πτῶσις τῆς θερμοκρασίας. Τὰ ἐν τῇ αἰθούσῃ φυτὰ ἀρδεύονται τακτικῶς. Γενικῶς τὰ θερμοκήπια δέον νὰ κατασκευάζωνται ἐπὶ ξηρῶν

Ἀμφικλινὲς θερμοκήπιον.

εἰ δυνατὸν ἐδαφῶν καὶ νὰ προφυλάσσωνται ἐκ τῶν μὴ ὑαλοφράκτων αὐτῶν μερῶν διὰ τοίχων, ὥστε νὰ μὴ προσβάλλωσι ταῦτα οἱ ἄνεμοι. Ὁ σκελετὸς τῶν θερμοκηπίων δέον νὰ κατασκευάζηται ἐκ σιδήρου καὶ διὰ νὰ εἶναι στερεώτερος, ἐλαφρότερος καὶ στενότερος τοῦ ἐκ ξυλίνων δοκῶν, ὅπως ἀφίνῃ μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς νὰ ἐπιδρᾷ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Οἱ σκελετοί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφαρμόζονται οἱ ὑαλοπίνακες, δέον νὰ εἶναι κινητοί, ὅπως κατὰ τὸ θέρος, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐξωτερικὴ θερμοκρασία εἶναι ἤπιος, ἀνασύρωνται καὶ εἰσέρχηται οὕτως ὁ ἐλεύθερος ἀήρ. Ἡ θέρμανσις εἰς τὰ θερμοκήπια παράγεται εἴτε διὰ θερμοῦ ὕδατος κυκλοφοροῦντος διὰ καταλλήλων ὑδραυλικῶν ἐγκαταστάσεων ἐντὸς τῶν διακλαδιζομένων σωλήνων, ἢ διὰ τοῦ παραγομένου ἀτμοῦ, ὅστις διανέμεται εἰς τὸ σύστημα τῶν σωλήνων.

Παρ' ἡμῖν ἐλάχιστα καὶ μικρὰ θερμοκήπια ὑπάρχουσι πρὸς διατήρησιν κυρίως ἐξωτικῶν τινων φυτῶν καλλωπισμοῦ. Δ. Ν. Π.

θερμοκινητῆρες (οἱ) *[Μηχανολ.]* Καλοῦνται οὕτω (καὶ *θερμικαὶ* ἢ *θερμοδυναμικαὶ*) αἱ μηχαναί, διὰ τῶν ὁποίων μετατρέπεται θερμότης εἰς μηχανικὸν ἔργον. Εἰς τοὺς θερμοκινητῆρας περιλαμβάνονται αἱ ἀτμομηχαναὶ παντὸς εἴδους, αἱ μηχαναὶ θερμοῦ ἀέρος, αἱ βενζινομηχαναί, αἱ μηχαναὶ Ντίζελ κτλ. Διακρίνομεν τοὺς θερμοκινητῆρας εἰς *κλειστοὺς* καὶ *ἀνοικτούς*. Ἡ χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν θερμοκινητήρων θερμότης προέρχεται ἀπὸ μετατροπὴν χημικῆς ἐνεργείας τῶν καυσίμων ὑλῶν εἰς *ἑστίας*. Καθ' ὅσον τὰ ἀερώδη προϊόντα τῆς καύσεως ἐκρέουν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀτμοσφαῖραν ἢ ἀποτελοῦν μέρος τοῦ λειτουργοῦντος σώματος, διακρίνομεν τοὺς θερμοκινητῆρας εἰς *ἀνοικτῆς* καὶ *κλειστῆς ἑστίας* τοιούτους. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἑστία χωρίζεται τοῦ λειτουργοῦντος ρευστοῦ διὰ τῆς *θερμαινομένης ἐπιφανείας*, ὡς εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν τοιοῦτος χωρισμὸς δὲν ὑπάρχει, ὡς εἰς τὰς μηχανὰς ἐσωτερικῆς καύσεως, θερμοῦ ἀέρος κτλ.

θερμοκρασία (ἡ)· τὸ ἔν τινι σώματι διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀντιληπτὸν καὶ διὰ τοῦ θερμομέτρου μετρητὸν ποσὸν θερμότητος: «θερμοκρασία τοῦ ἀνθρώπου», «θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας», «θερμοκρασία καμίνου», «θερμοκρασία ὑψηλή, — ταπεινή, —κανονική» κλπ.

—[ΦΥΣ.] Τὸ αἴτιον, ὅπερ προκαλεῖ ἐν ἡμῖν τὸ αἴσθημα τῆς *θερμοκρασίας*, ἀποδίδομεν εἰς τὴν θερμικὴν κατάστασιν τοῦ σώματος.

Ὁσάκις αἰσθανόμεθα ὅτι δύο σώματα εἶναι ἐξ ἴσου θερμά, λέγομεν ὅτι ταῦτα ἔχουσι τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν, ἥτις παραμένει ἀμετάβλητος, ὅταν τὰ σώματα τεθῶσιν εἰς ἐπαφήν. Ἐὰν τοὐναντίον θέσωμεν εἰς ἐπαφὴν δύο ἢ περισσότερα σώματα, παρουσιάζοντα διάφορον θερμοκρασίαν, λαμβάνει χώραν ἀμέσως βαθμιαία μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας. Τὰ ἀρχικῶς θερμότερα σώματα ἀποψύχονται, ἐνῷ τὰ ψυχρότερα θερμαίνονται, μέχρις ὅτου τελικῶς ὅλα τὰ σώματα λάβωσι τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν.

Πᾶσα ἰδιότης τῆς ὕλης, ἥτις δύναται νὰ σχετισθῇ ποσοτικῶς πρὸς τὴν θερμοκρασίαν, εἶναι κατάλληλος πρὸς καθορισμὸν αὐτῆς. Οὕτω γνωρίζομεν, ὅτι τὸ μῆκος ράβδου ἔκ τινος οὐσίας αὐξάνει μετὰ τῆς θερμοκρασίας, ἤτοι διαστέλλεται. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ σώματα δὲν διαστέλλονται ἐξ ἴσου διὰ τὴν αὐτὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας, τὸ σῶμα δύναται νὰ ἐκλεγῇ αὐθαιρέτως. Πρὸς ἔκφρασιν ὅμως τῆς θερμοκρασίας δι' ἀριθμῶν προκύπτει ἡ ἀνάγκη τοῦ καθορισμοῦ ἀρχικοῦ σημείου, ὅπερ καθορίζεται ὡς *μηδὲν* καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου λογίζομεν τὴν θερμοκρασίαν. Ὡς τοιοῦτον δὲ σημεῖον ἀπὸ παλαιοτέρας ἐποχῆς ἔχει καθορισθῆ ἡ θερμοκρασία τοῦ τηκομένου πάγου ὑπὸ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν. Ἐξ ἄλλου δέον νὰ ὁρίσωμεν τὸ μέγεθος «ἑνὸς βαθμοῦ», ἤτοι δέον νὰ καθορίσωμεν πόσοι βαθμοὶ περιέχονται μεταξὺ τοῦ μηδενὸς καὶ ἑτέρου σταθεροῦ σημείου. Ὡς δεύτερον σταθερὸν σημεῖον συσχετίσεως τῆς θερμοκρασίας ὁ Νεύτων ὑπέδειξε τὴν κανονικὴν θερμοκρασίαν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ Κέλσιος τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ζέοντος ὕδατος ὑπὸ τὴν πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας, ἢ ἀκριβέστερον τὴν θερμοκρασίαν ἀτμοῦ ὕδατος προερχομένου ἐξ ὕδατος ζέοντος ὑπὸ τὴν πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας. (Ἡ θερμοκρασία τοῦ ζέοντος ὕδατος μεταβάλλεται μετὰ τῆς ἐπιφερομένης πιέσεως, μεταβολὴ δὲ τῆς πιέσεως κατὰ 1 mm. ἄνω ἢ κάτω τῆς κανονικῆς προκαλεῖ ἀνύψωσιν ἢ ταπείνωσιν τοῦ σημείου ζέσεως τοῦ ὕδατος κατὰ 0,037°). Ὁ Κέλσιος καθώρισε τὴν διαφορὰν θερμοκρασίας μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τοῦ τηκομένου πάγου καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ζέοντος ὕδατος ὑπὸ τὴν κανονικὴν πίεσιν εἰς 100°.

Ἤδη ἀπομένει νὰ καθορισθῇ τίνι τρόπῳ θὰ μετρῶνται θερμοκρασίαι περιεχόμεναι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω ὁρισθείσης περιοχῆς μεταξὺ τῶν δύο σταθερῶν σημείων. Διὰ τῆς παραδοχῆς γραμμικῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς θεωρουμένης ἰδιότητος τοῦ σώματος καὶ τῆς θερμοκρασίας, θὰ ἔχωμεν, ἐν τῇ περιπτώσει τῆς διαστολῆς ράβδου, ἐὰν διὰ l_0 καλέσωμεν τὸ μῆκος τῆς ράβδου εἰς 0° καὶ διὰ l_1 τὸ μῆκος τῆς ράβδου εἰς 100° καὶ τὸ μῆκος τῆς ράβδου εἰς τὴν θεωρουμένην θερμοκρασίαν t διὰ l, τὴν σχέσιν:

$$l = a + bt \qquad (1)$$

ὅπου αἱ σταθεραὶ a καὶ b καθορίζονται ἐκ τῶν γνωστῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν διὰ $t=0$ καὶ $t=100$.

Οὕτως ἐκ τῆς σχέσεως (1) διὰ $t=0$ προκύπτει $l_0 = a$ καὶ διὰ $t=100$ προκύπτει $l_1 = a + b.\,100$, ἐξ ὧν λαμβάνομεν:

$$a = l_0 \text{ καὶ } b = \frac{l_1 - l_0}{100}$$

καὶ ἡ ἐξίσωσις (1) μετὰ τὸν καθοριαμὸν τῶν σταθερῶν a καὶ b λαμβάνει τὴν μορφήν:

$$l = l_0 + \frac{l_1 - l_0}{100}.\,t$$

ἐξ ἧς:

$$t = \frac{l - l_0}{l_1 - l_0}.\,100 \qquad (2)$$

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ θερμοκρασία ἐμετρεῖτο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξισώσεως (2), διὰ μετρήσεως τοῦ μήκους νήματος ὑδραργύρου, ὡς τοῦτο γίνεται εἰς τὸ ὑδραργυρικὸν *θερμόμετρον* (βλ. λ.). Ἐν τούτοις λόγῳ τῆς διαστολῆς, ἣν ὑφίσταται ἡ ὕαλος τοῦ ὑδραργυρικοῦ θερμομέτρου, κατεδείχθη, ὅτι διὰ τὰς λίαν ὑψηλὰς καὶ ταπεινὰς θερμοκρασίας αἱ ἐνδείξεις τῶν ὑδραργυρικῶν θερμομέτρων ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ εἴδους τῆς χρησιμοποιουμένης ὑάλου. Ἐπὶ τούτοις τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον εἶναι ἀκατάλληλον διὰ μετρήσεις θερμοκρασιῶν περὶ τὴν περιοχὴν τοῦ σημείου πήξεως τοῦ ὑδραργύρου, ὡς καὶ τοῦ σημείου ζέσεως αὐτοῦ.

Ὡς *κανονικὸν* ἢ *πρότυπον* θερμόμετρον χρησιμοποιεῖται τὸ *ἀερικὸν* θερμόμετρον (βλ. λ.) σταθεροῦ ὄγκου. Ἡ πίεσις, ὡς γνωστόν, ἀερίου διαστελλομένου ὑπὸ σταθερὸν ὄγκον αὐξάνει μετὰ τῆς θερμοκρασίας, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἐξισώσεως (2) προκύπτει:

$$t = \frac{p - p_0}{p_1 - p_0}.\,100 \qquad (3)$$

ὅπου p παριστᾷ πίεσιν.

Εἰς τὰ ἀερικὰ θερμόμετρα ἡ διαστολὴ τοῦ δοχείου οὐδεμίαν αἰσθητὴν ἐπίδρασιν ἔχει, ἕνεκα τῆς μεγάλης μεταβολῆς ἣν ὑφίσταται ἡ πίεσις τοῦ ἀερίου μετὰ τῆς θερμοκρασίας, καὶ ὅλα τὰ ἀέρια ἄγουσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξισώσεως (3) πρακτικῶς πρὸς τελείως συμπίπτοντας ἀριθμούς, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιοῦμεν ἀέριον ἀρκούντως ἀραιόν. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι ἡ πίεσις ἀερίου εἶναι ἀνάλογος τῆς *ἀπολύτου θερμοκρασίας* αὐτοῦ T, ἤτοι: $p = AT$, ὅπου A συντελεστὴς ἀναλογίας. Ἐὰν δ' ἡ ἀνωτέρω τιμὴ τῆς p εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἐξίσωσιν (3), προκύπτει:

$$t = \frac{T_1 - T_0}{T_1 - T_0}.\,100 \qquad (4)$$

Ἐὰν διὰ τὰς δύο θερμομετρικὰς κλίμακας t καὶ T δεχθῶμεν τὴν αὐτὴν τιμὴν διὰ τὸν βαθμόν, τότε $T_1 - T_0$, ἤτοι ἡ διαφορὰ θερμοκρασίας μεταξὺ τοῦ σημείου ζέσεως τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σημείου τήξεως τοῦ πάγου, θὰ εἶναι πάλιν 100, καὶ ἑπομένως θὰ ἔχομεν: $t = T - T_0$ (5)
ἔνθα T_0 παριστᾷ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ τηκομένου πάγου εἰς τὴν θερμομετρικὴν κλίμακα T.

Τὴν τιμὴν T_0 λαμβάνομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκδοχῆς $p = AT$ διὰ τῆς σχέσεως:

$$\frac{T_0}{T_1 - T_0} = \frac{p_0}{p_1 - p_0} \qquad (6)$$

ἐξ ἧς προκύπτει εὐκόλως:

$$T_0 = 100.\,\frac{p_0}{p_1 - p_0}$$

Διὰ μετρήσεως τῆς πιέσεως p_0 ἀερίου εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ τηκομένου πάγου καὶ τῆς πιέσεως αὐτοῦ p_1 εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ζέοντος ὕδατος, προκύπτει διὰ τὴν περίπτωσιν ἀερίων ὑπὸ μικρὰν πίεσιν:

$$T^0 = 273,\ 20^0.$$

Τὴν θερμοκρασίαν T καλοῦμεν *ἀπόλυτον θερμοκρασίαν* καὶ τὸ *σημεῖον μηδὲν* αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ κινητικὴ ἐνέργεια τῶν μορίων ἀερίου ἐξαφανίζεται, καλεῖται *ἀπόλυτον μηδέν*. Ἡ θερμοκρασία ἥτις συμπίπτει πρὸς τὸ σημεῖον τήξεως πάγου, ἤτοι τὸ μηδὲν τῆς συνήθους κλίμακος (t), καλεῖται *ἀπόλυτος θερμοκρασία* τοῦ τηκομένου πάγου.

Ἡ σχέσις δὲ μεταξὺ τῶν ἀριθμητικῶν τιμῶν τῆς ἀπολύτου θερμοκρασίας T καὶ τῆς θερμοκρασίας t μετρουμένης εἰς τὴν συνήθη κλίμακα εἶναι:

$$T = 273{,}20 + t$$

Ἐπειδὴ ἡ μέτρησις διὰ τῶν ἀερικῶν θερμομέτρων εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ λεπτή, διὰ τοῦτο ἐν ἔτει 1886 κατεσκευάσθη ἀερικὸν θερμόμετρον ὑδρογόνου, ὅπερ ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ τηκομένου πάγου ἔχει τὴν πίεσιν 1000 mm ὑδραργύρου καὶ ὅπερ καλεῖται κανονικὸν ἢ πρότυπον θερμόμετρον. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ θερμομέτρου τούτου εἰς τὸ διεθνὲς γραφεῖον τῶν Παρισίων ἔχουσι συγκριθῆ τέσσαρα ὑδραργυρικὰ θερμόμετρα καὶ διῃρεθῶσι μεταξὺ 0° καὶ 100°. Πρὸς τὰ θερμόμετρα δὲ ταῦτα συγκρίνονται παρόμοια πρότυπα ὑδραργυρικὰ θερμόμετρα, ἅτινα χρησιμεύουσι διὰ τὴν σύγκρισιν τῶν θερμομέτρων εἰς τὰς διαφόρους πεπολιτισμένας χώρας.

Διὰ λίαν ὅμως ταπεινὰς θερμοκρασίας ὡς καὶ τὰς λίαν ὑψηλάς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ κλῖμαξ ὑδρογόνου, καθ' ὅσον τὸ ὑδρογόνον εἰς λίαν ὑψηλὰς θερμοκρασίας προσβάλλει τὰ τοιχώματα τοῦ δοχείου ἢ εἰσχωρεῖ ἐν αὐτοῖς, εἰς δὲ ταπεινὰς θερμοκρασίας καθίσταται ὑγρόν. Ὡς ἐκ τούτου τὸ ἥλιον ἐθεωρήθη ἡ καλυτέρα θερμομετρικὴ οὐσία, ἥτις παρουσιάζει εἰς μικρότερον

Digitized by Google

βαθμὸν τὰ ἄνω μειονεκτήματα, ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἡλίου δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκλείσωμεν τελείως τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου προετάθη ἡ πραγματοποίησις τῆς θερμομετρικῆς κλίμακος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θερμοδυναμικῆς καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεταβολῆς τοῦ συντελεστοῦ πιέσεως τελείου ἀερίου ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δευτέρου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος, ἡ δ' οὕτως ὁριζομένη κλῖμαξ θερμοκρασίας καλεῖται *θερμοδυναμικὴ κλῖμαξ*. Ἡ θερμοδυναμικὴ κλῖμαξ ὁρίζεται εὐκόλως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δευτέρου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος εὐθὺς ὡς χαρακτηρίσωμεν δι' ἀριθμοῦ ἓν τῶν σημείων αὐτῆς. Οὕτως, ἐὰν καλέσωμεν διὰ T_0 τὴν θερμοκρασίαν τοῦ τηκομένου πάγου, ὅπως καθορίσωμεν ἑτέραν τινὰ θερμοκρασίαν T_1, π. χ. τὴν τοῦ ζέοντος ὕδατος, θεωροῦμεν κυκλικὴν μεταβολὴν διαγραφομένην μεταξὺ τῶν θερμοκρασιῶν T_0 καὶ T_1 καὶ μετροῦμεν τὴν ὑπὸ θερμοκρασίαν T_1 προσλαμβανομένην θερμότητα, ὡς καὶ τὸ μέρος τῆς ποσότητος θερμότητος, ὅπερ μεταβάλλεται κατὰ τὴν μεταβολὴν εἰς ἔργον. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς ἐκ τῆς θερμοδυναμικῆς γνωστῆς ἐξετάσεως $\mu = T_1 - T_0/T_1$ προκύπτει $T_1 = T_0/1 - \mu$.

Δι' ἀναλόγου πειράματος δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν οἱονδήποτε ἄλλο σημεῖον θερμοκρασίας. Ἡ θερμοκρασία, ἥτις θεωρουμένη ὡς κατώτερον ὅριον θερμοκρασίας κυκλικῆς μεταβολῆς ἐπιτρέπει τὴν μετατροπὴν ὅλης τῆς θερμότητος εἰς ἔργον, καλεῖται *ἀπόλυτον μηδέν*.

Τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν πινάκων δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὰς ἐνδείξεις ἀερικῶν θερμομέτρων δι' ὑδρογόνου, ἀζώτου καὶ ἡλίου εἰς τὴν θερμοδυναμικὴν κλίμακα. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν θερμομετρικῶν κλιμάκων, τῆς τοῦ Κελσίου, τῆς ἀπολύτου ἢ κλίμακος ὑδρογόνου καὶ τῆς θερμοδυναμικῆς, χρησιμοποιοῦνται καὶ ἕτεραι κλίμακες, ὡς ἡ τοῦ Ρεωμύρου, Φαρενάϊτ (βλ. *θερμόμετρον*).

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— [ΜΗΧΑΝ.] Καλεῖται *θερμοκρασία* ἡ ἰδιότης τῆς θερμότητος, ἥτις προκαλεῖ τὴν μεταβίβασιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ θερμοτέρου εἰς τὸ ψυχρότερον σῶμα. Ἡ θερμοκρασία σώματός τινος δὲν δύναται νὰ πέσῃ ἀπὸ ὑψηλοτέρας εἰς χαμηλοτέραν χωρὶς νὰ διατρέξῃ ὅλας τὰς ἐνδιαμέσους θερμοκρασίας, τὴν σειρὰν δὲ ταύτην τῶν θερμοκρασιῶν δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς βαθμοὺς κατὰ τὸ δοκοῦν (βλ. *θερμόμετρον*).

Α. Μ.

— [ΜΕΤΕΩΡΟΛ.] Μεταξὺ τῶν στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας διαφόρου *θερμοκρασίας* παρατηρεῖται ἀμοιβαία καὶ ἀκατάπαυστος ἀνταλλαγὴ θερμότητος, τὰ δὲ σώματα ἐξ ἄλλου ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῆς θερμάνσεως καὶ ψύξεως ἐκ τοῦ ἡλίου, τοῦ ἐδάφους, τῶν ἀνέμων κτλ. Ὅταν, λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω αἰτίων, τὸ στρῶμα τῆς ἀτμοσφαίρας εἰς ἓν ὡρισμένον σημεῖον θερμαίνεται, ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται, ὅταν ψύχεται ἡ θερμοκρασία πίπτει καὶ ἑπομένως ἡ θερμοκρασία ὁρίζει τὴν σχετικὴν κατάστασιν θερμότητος ἑνὸς σώματος ἢ τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἂν καὶ τὴν κατάστασιν ταύτην αἰσθάνεται ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός, ἐν τούτοις ἡ ἐκτίμησίς του δὲν εἶναι ἀκριβὴς παρὰ μόνον κατὰ προσέγγισιν, ἐξαρτωμένη ἐκ πολυποικίλων αἰτίων (βλ. λ. *αἰσθητὴ θερμοκρασία*), διὰ τοῦτο ἐπενοήθησαν ὄργανα μεγίστης ἀκριβείας καὶ εὐαισθησίας, τὰ *θερμόμετρα*, πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς θερμοκρασίας. Πολλάκις ἐπιστημονικώτερον λαμβάνεται ὡς ἀφετηρία τῆς βαθμολογίας τὸ *ἀπόλυτον μηδέν*, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν θερμοκρασίαν —273° Κελσίου καὶ ἔχομεν τὴν καλουμένην *ἀπόλυτον θερμοκρασίαν*. Δέον νὰ σημειώσωμεν ἐξ ἄλλου, ὅτι, ὅταν λάβῃ χώραν ἀνταλλαγὴ θερμότητος, ἄνευ μεταβολῆς καταστάσεως, μεταξὺ δύο στρωμάτων ἀτμοσφαίρας διαφόρου θερμοκρασίας, ἡ τελικὴ θερμοκρασία εἶναι ὁ μέσος ὅρος τῶν ἀρχικῶν καὶ δὲν δύναται αὕτη ποτὲ νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς θερμοκρασίας τοῦ θερμοτέρου σώματος. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν Φυσικὴν δύναται νὰ παρασταθῇ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν ἐπιδράσεών της ὑπὸ τὴν διπλῆν σχέσιν τῆς ἐντάσεώς της καὶ τῆς διαρκείας της, καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐντάσεώς της, καὶ διὰ τοῦτο ὁμιλοῦμεν περὶ θερμοκρασίας πήξεως, τήξεως, βρασμοῦ κτλ. μιᾶς οὐσίας ἢ ἑνὸς σώματος. Τοὐναντίον, προκειμένου περὶ ἀτμοσφαίρας πρέπει νὰ γνωρίσωμεν οὐχὶ μόνον τὴν ἔντασιν τῆς θερμοκρασίας ἐν ἑνὶ ὡρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸν χρόνον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μέγαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ ἔντασις αὕτη διήρκεσεν ὡς καὶ τὴν γενικὴν πορείαν τῶν μεταβολῶν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἀναζητεῖται ἑκάστου τόπου, ἑκάστης περιοχῆς, ἡ *μέση θερμοκρασία*, ἥτις εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων στοιχείων τοῦ κλίματος ἑνὸς τόπου. Δύναται αὕτη νὰ ληφθῇ ἁπλούστατα διὰ δεδομένην ἡμέραν, οὐχὶ μόνον διὰ προσθήκης ὅλων τῶν θερμομετρικῶν μεταβολῶν τῶν παρατηρηθεισῶν ἀπὸ μεσονυκτίου εἰς μεσονύκτιον καὶ διαιρέσεως τοῦ συνόλου αὐτῶν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ των, ὅπερ πρακτικῶς κατορθοῦται τῇ βοηθείᾳ τοῦ *θερμογράφου*, ἀλλὰ δι' ὑπολογισμοῦ μόνον τοῦ μέσου δύο παρατηρήσεων γενομένων τὴν πρωΐαν καὶ τὸ ἀπόγευμα. Ἡ παρατήρησις τῆς πρωΐας μᾶς δίδει κατὰ προσέγγισιν τὴν *ἐλαχίστην* θερμοκρασίαν τῆς ἡμέρας καὶ ἡ τοῦ ἀπογεύματος τὴν *μεγίστην*, τοῦ θερμομέτρου ἀνερχομένου βαθμιαίως ὑπὸ ὁμαλὰς συνθήκας τοῦ τόπου καὶ χρόνου, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς 2ας ἢ 3ης ἀπογευματινῆς ὥρας καὶ εἶτα κατερχομένου μέχρι καὶ πέραν τοῦ μεσονυκτίου. Ἐν ἀνάγκῃ, ὅταν μάλιστα ὁ καιρὸς εἶναι ἤρεμος, δυνάμεθα νὰ περιορισθῶμεν εἰς μίαν καὶ μόνην παρατήρησιν, ἐκτελουμένην μεταξὺ τῆς 9ης καὶ 10ης πρωϊνῆς ὥρας ἢ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καὶ λαμβάνομεν κατὰ μεγάλην προσέγγισιν τὴν μέσην θερμοκρασίαν τῆς ἡμέρας.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ μηνὸς εὑρίσκεται διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ μέσου ὅρου τῶν θερμοκρασιῶν ἑκάστης ἡμέρας, ἐκείνη τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος ἂν λάβωμεν τὸν μέσον τῶν θερμοκρασιῶν τῶν μηνῶν τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος, καὶ τέλος ἡ ἐτησία θερμοκρασία εἶναι ὁ μέσος ὅρος τῶν 12 θερμοκρασιῶν τῶν μηνῶν τοῦ ἔτους. Προκειμένου νὰ εὕρωμεν τὴν *κανονικὴν* (normale) *θερμοκρασίαν* ἑνὸς τόπου, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος οἱ μέσοι εἶναι λίαν διάφοροι, συλλέγομεν τοὺς μέσους τοῦ πλέον μεγαλυτέρου δυνατοῦ ἀριθμοῦ ἐτῶν καὶ τούτων λαμβάνομεν τὸν μέσον καὶ ἔχομεν τὴν κανονικὴν θερμοκρασίαν τοῦ τάδε μηνὸς τοῦ χειμῶνος, τοῦ θέρους κτλ.· ὁ κανονικὸς μέσος, διὰ νὰ δύναται νὰ ἀποκληθῇ οὕτω, πρέπει νὰ μὴ ἐξαχθῇ ἐκ παρατηρήσεων ὀλιγωτέρων τῶν 30 ἐτῶν. Οὕτω π.χ. διὰ τὰς Ἀθήνας αἱ κανονικαὶ θερμοκρασίαι, ἐξαχθεῖσαι ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων μιᾶς ἑξηκονταετίας (1864—1923), ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἰανουάριος	8°.84	Ἰούλιος	26.99
Φεβρουάριος	9 38	Αὔγουστος	26.76
Μάρτιος	11.73	Σεπτέμβριος	23.32
Ἀπρίλιος	15.04	Ὀκτώβριος	19 10
Μάϊος	19.73	Νοέμβριος	14.09
Ἰούνιος	24.02	Δεκέμβριος	10.81
	Ἔτος	17.48	

Ἐὰν ἐπί τινος χάρτου σημειώσωμεν παρ' ἑκάστῳ τόπῳ τὰς θερμοκρασίας ἀέρος μιᾶς στιγμῆς, π.χ. μιᾶς μετεωρολογικῆς παρατηρήσεως, εἴτε τὰς μέσας θερμοκρασίας ἑνὸς μηνὸς ἢ ἔτους, εἴτε τέλος καὶ τὰς κανονικὰς θερμοκρασίας τούτου καὶ ἑνώσωμεν διὰ μιᾶς γραμμῆς ἀκανονίστου τοὺς τόπους τῆς αὐτῆς θερμοκρασίας, τότε λαμβάνομεν τὰς λεγομένας *ἰσοθέρμους καμπύλας*, καὶ οὕτως ἔχομεν ἰσοθέρμους μῆνας ἔτους, θέρους, χειμῶνος, φθινοπώρου, ἀνοίξεως, ἡμέρας, ὥρας κτλ. Αἱ ἰσόθερμοι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς μεταβάλλονται μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους, ἀλλὰ δὲν συμπίπτουσι μετὰ τῶν γραμμῶν αὐτοῦ. Ἡ θερμοκρασια δὲν μεταβάλλεται μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς κατὰ ὁριζοντίαν διεύθυνσιν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ μετὰ τοῦ ὕψους, ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη εἶναι διάφορος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον (δηλαδὴ μεταβάλλεται μετὰ τοῦ πλάτους). Πολλάκις ἡ παρατήρησις τῶν θερμοκρασιῶν μετὰ τοῦ ὕψους ἀποδεικνύει μίαν *ἀναστροφὴν* (inversion), τουτέστιν ἀντὶ νὰ παρατηρῆται ἐλάττωσις αὐτῆς μετὰ τοῦ ὕψους, παρουσιάζονται τὰ κατώτερα στρώματα ψυχρότερα τῶν ἀνωτέρων, φαινόμενον παρατηρούμενον ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ συχνότατα κατὰ τὴν νύκτα, ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι αἴθριος καὶ τὸ ἔδαφος ψύχει σκληρῶς τὰ πέριξ αὐτοῦ στρώματα, καὶ ὅπερ παράγει τοὺς ἰσχυροὺς παγετούς, τοὺς τόσον ἐπιζημίους εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ ἀναστροφὴ παράγεται ἐπίσης κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι χιονοσκεπές. Γενικῶς σήμερον ἡ ἔρευνα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ θερμοκρασία ἐλαττοῦται κατὰ 1° ἀνὰ 180 μετρ. περίπου, ἡ τιμὴ ὅμως αὕτη δὲν μεταβάλλεται, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, μετὰ τοῦ πλάτους τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ὥρας τῆς ἡμέρας.

Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν Kux ἡ μεταβολὴ πρὸς τὰ ἀνατολικὰ τῆς χώρας εἶναι εἷς βαθμὸς Κελσίου ἀνὰ 125 μ. καὶ πρὸς τὰ δυτικὰ ἀνὰ 170 μ. εἷς βαθμός.

Αἱ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς χαμηλότεραι θερμοκρασίαι ἀέρος παρατηροῦνται βορειοδυτικῶς τῆς Ἰακούτσκης (Iakoutsk) ἐν Σιβηρίᾳ, ὅπου ὁ ἐτήσιος μέσος τῶν ἐλαχίστων θερμοκρασιῶν ἰσοῦται πρὸς —60° Κ. (ὁ πόλος ψύχους τῆς γῆς) καὶ ἐν Verskhoiansk τὸ θερμόμετρον κατῆλθε μέχρις —73° Κ. (Δεκέμβριος 1893). Ἀντιθέτως αἱ περιοχαί, εἰς ἃς ἐπικρατοῦσιν αἱ ὑψηλότεραι θερμοκρασίαι, εἶναι ἀφ' ἑνὸς ὁλόκληρος ἡ μεγάλη λωρὶς τῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς δυτικῆς Σαχάρας πρὸς τὴν ἀνωτέραν κοιλάδα τοῦ Γάγγου, ἡ διερχομένη διὰ τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Περσίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ Τεξὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ τέλος τὸ κέντρον τῆς Αὐστραλίας. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω τόπους ὁ μέσος τῶν ἐτησίων μεγίστων ἀνέρχεται εἰς +45° Κελσίου καὶ τὸ θερμόμετρον ἔχει ἀνέλθει πολλάκις ἐκεῖ ὑπὸ σκιὰν μέχρι τῶν +50° Κελσίου, ἂν καὶ ἀναφέρονται καὶ μεγαλύτερα τούτων μέγιστα τῆς θερμοκρασίας, μὴ ἐξακριβωθέντα ὅμως τελείως. Ἐν Ἀθήναις ἀνῆλθε μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς 43° (21 Ἰουνίου 1916) (περὶ τῆς διανομῆς τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς βλ. *Ζῶναι τῆς Γῆς*). Ὡς πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἐδάφους, αὕτη εἰς μικρὸν βάθος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς ἐπηρεάζεται καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ἡ ἡμερησία καὶ ἡ ἐτησία μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας φθάνει μέχρι βάθους τινός, ἀλλὰ πολὺ ἀσθενεστέρα καὶ βραδύτερον τῆς ἀτμοσφαίρας. Τὸ εὖρος τῶν θερμομετρικῶν κυμάνσεων ἐν γένει ἐλαττοῦται κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον, ὅταν τὸ βάθος αὐξάνῃ κατ' ἀριθμητικήν· πρὸς δέ, αἱ διαφόρων περιόδων κυμάνσεις ἐλαττοῦνται κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν εἰς βάθος ἀνάλογον τῶν τετραγωνικῶν ῥιζῶν τῶν περιόδων· ἡ ἐποχὴ τῶν μεγίστων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐπιβραδύνεται ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως τοῦ βάθους. Τὸ βάθος ὅμως ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιβράδυνσιν ἢ εἰς τὴν αὐτὴν ἐλάττωσιν τοῦ εὔρους δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πανταχοῦ· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους τοῦ τόπου, τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς εἰδικῆς θερμότητος αὐτοῦ, τοῦ εἴδους τῶν ὑποκειμένων στρωμάτων, τῆς ποσότητος τῶν ἀπορροφωμένων ὑδάτων καὶ πλείστων ἄλλων αἰτίων· ἀλλ' ὅταν διὰ τῆς παρατηρήσεως εὑρεθῇ ἡ τιμὴ τῆς ἀναγωγῆς δι' ὡρισμένον βάθος, διὰ τῶν ἀνωτέρω νόμων δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸ εὖρος καὶ τὴν ἐπιβράδυνσιν εἰς πᾶν βάθος.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐδάφους, εἰς διάφορα βάθη, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες κεφάλαιον τῶν κλιματολογικῶν παρατηρήσεων καὶ μελετῶν τόπου τινός. Πρὸς δέ, διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων, δυνάμεθα νὰ ἐξελέγξωμεν τὸν ἐτήσιον μέσον ὅρον τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος, διότι ἡ ἐτησία μέση θερμοκρασία αὐτοῦ ἰσοῦται πρὸς τὴν ἐτησίαν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ ἐδάφους εἰς μικρὸν βάθος.

Ἡ θερμοκρασία ἀέρος εἶναι ἡ ἀρχικὴ αἰτία μεγάλου ἀριθμοῦ μετεωρολογικῶν φαινομένων, διὰ τοῦτο ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμός της ἀπησχόλησε πάντοτε τοὺς ἐπιστήμονας. Οὗτος ἀπαιτεῖ μερικὰς προφυλάξεις, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως τῆς παρατηρήσεως, ἥτις γίνεται διὰ τῶν *θερμομέτρων*, ὑπάρχουσιν ὅμως διάφοροι αἰτίαι, ἕνεκεν τῶν ὁποίων τὸ θερμόμετρον, καίπερ ἀκριβές, δὲν δεικνύει ἀκριβῶς τὴν πραγματικὴν θερμοκρασίαν τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ τόπου. Ὁ προσδιορισμὸς γίνεται οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀκτινοβολίαν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ὑπὸ σκιάν, ἐπὶ δὲ τοῦ θερμομέτρου ἐν τῇ σκιᾷ εὑρισκομένου ἐπιδρῶσι τὰ ἑξῆς αἴτια: α) Τὸ θερμόμετρον ἐπηρεάζεται μεγάλως ὑπὸ τῶν πρὸς αὐτὸ ἀνακλωμένων ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς ἀκτινοβόλου θερμότητος τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν λοιπῶν σωμάτων τῶν περικυκλούντων αὐτό. β) Ὁ περιβάλλων τὸ θερμόμετρον ἀὴρ ἔχει πολλάκις θερμοκρασίαν διάφορον τῆς πραγματικῆς τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ τόπου· ὡς π. χ. ὅταν τὸ θερμόμετρον εὑρίσκηται ἐντὸς ἢ πλησίον πόλεώς τινος, πνέει δ' ἄνεμος ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτό· τότε ἡ ὑπ' αὐτοῦ δεικνυομένη θερμοκρασία εἶναι ὑψηλοτέρα τῆς γενικῆς τοῦ ἀέρος τοῦ τόπου. γ) Ἡ προσέγγισις τοῦ παρατηρητοῦ, ἰδίᾳ τὴν νύκτα, ὅτε φέρει καὶ φῶς πρὸς παρατήρησιν, ἐπηρεάζει αὐτὸ καὶ μάλιστα τοσούτῳ περισσότερον, ὅσῳ ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος εἶναι χαμηλοτέρα. δ) Ὁ κονιορτὸς καὶ ὁ καπνός, ἰδίᾳ ἐντὸς τῶν πόλεων, οἵτινες ἐπικαθήμενοι ἀφθόνως ἐπὶ τοῦ θερμομέτρου, ἀνυψοῦσι τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ ἄνωθεν τῆς τοῦ ἀέρος. ε) Τὸ θερμόμετρον αὐτό, ἰδίᾳ ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι αἴθριος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἤρεμος, ἀκτινοβολεῖ θερμότητα, ἥτις καταβιβάζει τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ κάτωθεν τῆς τοῦ ἀέρος. στ) Ὅταν τὸ θερμόμετρον προσβάλληται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, τότε ὁ ἀήρ, τριβόμενος ἐπ' αὐτοῦ, ὑψοῖ τὴν θερμοκρασίαν του ἀναλόγως τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς κινεῖται. ζ) Ὅταν τὸ θερμόμετρον εὑρίσκηται ἐν ὑπαίθρῳ, ὁ οὐρανὸς ἀκτινοβολεῖ πρὸς αὐτὸ θερμότητα ἀνυψοῦσαν τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ. η) Ἐὰν ὁ ἀὴρ δὲν ἀνανεοῦται ἀπαύστως περὶ τὸ θερμόμετρον, ἐπειδὴ ἡ μᾶζα αὐτοῦ εἶναι μεγάλη σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ ἀερίου, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ λάβῃ τὴν θερμοκρασίαν, ἐπέρχεται ἐντεῦθεν βραδύτης εἰς τὰς ἐνδείξεις τοῦ θερμομέτρου· ἐὰν δὲ ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος μεταβάλληται ταχέως, αἱ μεταβολαὶ αὗται σμικρύνονται ὑπὸ τοῦ ὀργάνου ἢ καὶ ἐξαφανίζονται ἐντελῶς. θ) Ἡ ὕαλος, ἡ περιβάλλουσα τὸ θερμόμετρον, εἶναι περατὴ διὰ τὰς θερμαντικὰς καὶ φωτεινὰς συγχρόνως ἀκτῖνας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ τὰς σκοτεινάς. Ὅθεν, ἐὰν τὸ θερμόμετρον ἐκτεθῇ εἰς τὰς ἐξ ἀνακλάσεως ἡλιακὰς ἀκτῖνας, θὰ ἀπορροφήσῃ τὰς φωτεινὰς ταύτας ἀκτῖνας, αἵτινες δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐξέλθωσιν αὐτοῦ πλέον ἢ δι' ἀγωγῆς, ἤτοι λίαν βραδέως· ὅθεν τὸ θερμόμετρον θὰ λάβῃ ὑπεροχὴν θερμοκρασίας σχετικῶς πρὸς τὸν περὶ αὐτὸ ἀέρα. Πρὸς ἀποφυγὴν ἢ ἐλάττωσιν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀνωτέρω αἰτίων ἐπὶ τοῦ θερμομέτρου, ἐπιβάλλονται πολλαὶ προφυλάξεις κατὰ τὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ, μεγάλη προσοχὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου τῆς παρατηρήσεως, καὶ ἰδιαιτέρα ἐπιμέλεια κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θερμομετρικῶν παρατηρήσεων, τὸ δὲ θερμόμετρον πλὴν τῆς ἀκριβείας τῆς κλίμακος αὐτοῦ (ἢ τῆς γνώσεως τῶν σφαλμάτων αὐτῆς ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει) πρέπει νὰ πληροῖ ὡρισμένας συνθήκας τοποθετήσεως καὶ ἰδίᾳ νὰ εὑρίσκεται ὑπὸ ἢ ἐντὸς στεγάστρου, οὗτινος ὁ κυρίως ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἶναι νὰ προφυλάττῃ τὰ θερμόμετρα ἐκ τῶν ἡλιακῶν

Digitized by Google

ἀκτίνων καὶ ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας τῶν πέριξ σωμάτων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος ἐν αὐτῷ. Ἐντὸς τῶν *μετεωρολογικῶν στεγάστρων* (abr.s météorologiques, thermometer screen, Thermometerhütte) ἢ *μετεωρολογικῶν κλωβῶν*, τοποθετοῦνται: τὸ *ξηρὸν θερμόμετρον* διὰ τὰς ἐνδείξεις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος, τὸ *ὑγρὸν* τοιοῦτον, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐνδείξεων τοῦ ὁποίου καὶ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ξηρὸν λαμβάνεται ἡ ὑγρασία τοῦ ἀέρος, ὁμοίως ἐν τῷ κλωβῷ τοποθετοῦνται τὰ *ἀκροβάθμια θερμόμετρα*, ἀφ' ἑνὸς τὸ *μεγιστοβάθμιον* καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ *ἐλαχιστοβάθμιον*, πρὸς προσδιορισμὸν τῆς μεγίστης καὶ ἐλαχίστης θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος. Συνηθέστατα ὅμως πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς κατασκευῆς καὶ τοποθετήσεως τοῦ μετεωρολογικοῦ κλωβοῦ, τῆς διαφορᾶς τῆς θερμοκρασίας ἐν τῇ ἐξοχῇ καὶ ἐν τῷ τόπῳ παρατηρήσεως (ὅταν οὗτος εὑρίσκηται πλησίον ἢ ἐντὸς τῆς πόλεως), τῆς ψύξεως τοῦ θερμομέτρου συνεπείᾳ ἐκπομπῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀκτινοβόλου θερμομέτρου, καὶ ἐν γένει τῶν ἐνδείξεων τῶν θερμομέτρων τοῦ κλωβοῦ, μεταχειριζόμεθα τὸ καλούμενον *σφενδονοειδὲς θερμόμετρον* (thermomètre-fronde, Schleuderthermometer), ὅπερ εἶναι μικρὸν ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν μετὰ μεγάλης ἀκριβείας τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀέρος ἄνευ εἰδικοῦ στεγάστρου. Πρὸς τοῦτο ἀναρτῶμεν αὐτὸ ἐκ τοῦ ἄνω ἄκρου του διὰ λεπτοῦ σχοινίου (σπάγγου), καὶ στρέφομεν ταχέως διὰ τῆς χειρὸς ὡς σφενδόνην. Διὰ τῆς στροφῆς ἔρχεται τὸ θερμόμετρον εἰς ἐπαφὴν μετὰ μεγάλης ποσότητος ἀέρος καὶ συνεπῶς λαμβάνει ταχέως τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ· τὸ θερμόμετρον τοῦτο ἐλάχιστα ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ἀνακλάσεως τοῦ ἐδάφους, τῶν τοίχων καὶ τῶν λοιπῶν σωμάτων, ὅσον δὲ αἱ διαστάσεις αὐτοῦ εἶναι μικρότεραι, τόσον καὶ αἱ ἐνδείξεις του εἶναι ἀκριβέστεραι· πάντως ἐπηρεάζεται ὀλιγώτερον τῶν ἀκινήτων θερμομέτρων ἐκ τῶν ἀνακλάσεων.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς κανονικῆς θερμοκρασίας, τῆς ὑψηλοτέρας καὶ τῆς χαμηλοτέρας τοιαύτης, ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον *ἡμερήσιον περιοδικὸν τῆς θερμοκρασιας*. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ἑνὸς μηνὸς τὴν διαφορὰν τοῦ μέσου τῶν μεγίστων θερμοκρασιῶν καὶ τοῦ μέσου τῶν ἐλαχίστων θερμοκρασιῶν ἑκάστης ἡμέρας, τότε ἔχομεν τὸ *ἀπεριοδικὸν εὖρος* τῆς θερμοκρασίας, ὅπερ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ περιοδικοῦ εὔρους, διότι τὰ ἐλάχιστα καὶ μέγιστα τῆς θερμοκρασίας δὲν παρατηροῦνται κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ὅλας τὰς ἡμέρας, ἂν καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ τρόπου τοῦ ὑπολογισμοῦ, ὅστις ὁρίζει τὸ περιοδικὸν εὖρος. Πρακτικῶς τὸ ἀπεριοδικὸν εὖρος εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ προσδιορισθῇ παρὰ τὸ περιοδικὸν εὖρος, ἐξ ἄλλου ἀμφότερα μεταβάλλονται παραλλήλως, εἰς τρόπον ὥστε σχεδὸν νὰ θεωρῶνται τὰ αὐτά. Τὸ ἡμερήσιον εὖρος τῆς θερμοκρασίας, ὡς ἔχον μεγάλην σημασίαν ἀπὸ κλιματικῆς ἀπόψεως, μελετᾶται ἰδιαιτέρως εἰς ἕκαστον τόπον, μεταξὺ δὲ τῶν σπουδαιοτέρων ἐπιδράσεων, ἃς ὑφίσταται, εἶναι τὸ *γεωγραφικὸν πλάτος*, αἱ *ἐποχαὶ τοῦ ἔτους*, ἡ *νέφωσις*, ἡ *φύσις τοῦ ἐδάφους* καὶ ἡ *διαμόρφωσις αὐτοῦ*. Ἡ ἡμερησία μεταβολὴ τοῦ εὔρους τῆς θερμοκρασίας ἐλαττοῦται μετὰ τοῦ ὕψους, ταχέως ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἀέρι, ἧττον ταχέως ἐπὶ τῶν ὀρέων. Οὕτω π. χ. εἰς τὰ 300 μ. ἐν ἐλευθέρῳ ἀέρι ἡ ἡμερησία μεταβολὴ δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 4 βαθμοὺς καὶ εἰς τὰ 1000 μ. εἶναι μόνον $0^{0},2$. Ἐπὶ τῶν ὀρέων ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς τὰ μέσα πλάτη εἶναι 3 βαθμῶν εἰς τὰ 1500 μ. καὶ $1^{0},5$ εἰς τὰ 3000 μ.· τοὐναντίον εἰς τὰς χώρας, ὅπου ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι λίαν καθαρά, ἡ μεταβολὴ εἶναι σημαντικὴ εἰς τὰ ὑψηλὰ ὀροπέδια, λόγῳ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι καὶ τῆς ἰσχυρᾶς νυκτερινῆς ἀκτινοβολίας· οὕτως ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀροπεδίων τῆς Περσίας ἡ μεταβολὴ ὑπερβαίνει τοὺς 25 βαθμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Αἰγινήτου*, Πρακτικὴ Μετεωρολογία.— *Th. Findiklis*, La température de l'air à Athènes.— *P. Klein-J. Sanson*, Météorologie et Physique agricoles.

Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— [ΦΥΣ.] Βλ. *ζωϊκὴ θερμότης*.

— [ΠΑΘΟΛ.] Καλεῖται *θερμοκρασία* ὁ βαθμὸς τῆς θερμότητος ὁ ὑπάρχων εἰς σῶμά τι ἢ εἰς χῶρον. Ἡ ἐσωτερικὴ θερμοκρασία ζῶντος τινὸς ὀργανισμοῦ μετρεῖται διὰ τοῦ *θερμομέτρου*, κυμαίνεται δὲ ἀναλόγως τοῦ φύλου, τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν γευμάτων μεταξὺ $36^{0}5$ καὶ $37^{0}4$. Ἐπὶ τῶν διαφόρων ζῴων ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ποικίλλει μεταξὺ 30^{0} καὶ $42^{0}5$ κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειράν: ἄνθρωπος 37^{0}, τίγρις $37^{0}2$, ἵππος $37^{0}7$, γαλῆ $38^{0}9$, κύων $39^{0}1$, ἰνδικὸν χοιρίδιον $39^{0}2$, κόνικλος $39^{0}5$, βοῦς $39^{0}5$, πρόβατον $39^{0}6$, χοῖρος $39^{0}7$, περιστερὰ 42^{0}, ὄρνις $42^{0}5$, μονοτρήματα ἐν γένει 30^{0}. Ἐκ πάντων τῶν ζῴων τὰ πτηνὰ ἔχουσι τὴν ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν, ἥτις φυσιολογικῶς ἐπ' αὐτῶν δὲν εἶναι κατωτέρα τῶν $39^{0}44$ καὶ ἀνωτέρα τῶν $43^{0}90$. Τὰ ζῷα διακρίνονται εἰς θερμόαιμα (ὡς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα, πλὴν τῶν μονοτρημάτων) καὶ εἰς ψυχρόαιμα. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κλάσεων εἶναι, ὅτι τὰ μὲν θερμόαιμα ζῷα ἔχουσι σταθερὰν θερμοκρασίαν, ἥτις ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ περιβάλλοντος θερμοκρασίας, ἐνῷ τὰ ψυχρόαιμα ζῷα ἔχουσι τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιβάλλοντος μετ' ἐλαχίστων μόνον παραλλαγῶν. Ψυχρόαιμα ζῷα εἶναι πολλὰ ἐκ τῶν σπονδυλωτῶν καὶ πάντα τὰ ἀσπόνδυλα. Τὰ ἑρπετὰ ἔχουσι θερμοκρασίαν μόλις κατὰ ἕνα βαθμὸν (1^{0}) ἀνωτέραν τῆς τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ θερμοκρασία τῶν ἰχθύων εἶναι κατὰ ἥμισυ μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ ($0^{0}50$—1^{0}) ἀνωτέρα τῆς τοῦ ὕδατος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶσιν. Ἡ θερμοκρασία βαίνει αὐξανομένη, ἐφ' ὅσον εἰσχωροῦμεν ἀπὸ τῆς δερματικῆς ἐπιφανείας πρὸς τὰ ἔνδον ἢ τὸ κέντρον τοῦ σώματος, ἢ ἀπὸ τοῦ πέρατος τῶν ἄκρων πρὸς τὴν ρίζαν αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος ἡ θερμοκρασία ἐμφανίζει μεγίστας διαφορὰς ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, πλὴν τῆς μασχάλης, ἥτις προασπίζεται καλύτερον ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων. Οὕτω λ. χ. ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν παλάμην τῆς χειρὸς δύναται νὰ κατέλθῃ μέχρι 30^{0}. Εἰς τὰς φυσικὰς κοιλότητας τοῦ σώματος ἡ θερμοκρασία εἶναι ὑψηλοτέρα ἀπὸ τὴν θερμοκρασίαν τῆς μασχάλης, ἤτοι $37^{0}5$ μέχρι 38^{0}. Εἰς τὸ ἀπευθυσμένον, ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ θερμοκρασία εἶναι $37^{0}3$· εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ στόματος $37^{0}4$, εἰς δὲ τὸν κόλπον 37^{0} μέχρι $38^{0}5$ ἐνίοτε. Τὰ ἐντὸς τοῦ κρανίου εὑρισκόμενα ὄργανα (ἐγκέφαλος, κλ.) ἔχουσι θερμοκρασίαν χαμηλοτέραν τῶν ἐντὸς τῆς πυελικῆς κοιλότητος εὑρισκομένων ὀργάνων. Ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἐν γένει βαίνει αὐξανομένη ἀπὸ τῶν δύο αὐτοῦ περάτων (κεφαλικοῦ καὶ τοῦ τῶν ποδῶν) πρὸς τὸ διάφραγμα. Ὁ Claude Bernard ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ θερμοκρασία τοῦ αἵματος ἐντὸς τῆς φλεβὸς εἶναι κατωτέρα τῆς θερμοκρασίας τοῦ αὐτοῦ αἵματος ἐντὸς ἀρτηρίας κειμένης εἰς ὅσην καὶ ἡ φλὲψ ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς καρδίας. Τὸ αἷμα τῆς νεφρικῆς φλεβὸς εἶναι θερμόμετρον ἀπὸ τοῦ αἵματος τῆς νεφρικῆς ἀρτηρίας. Τὸ αἷμα τῆς πυλαίας φλεβὸς εἶναι ψυχρότερον ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν ὑπερηπατικῶν φλεβῶν καὶ θερμότερον ἀπὸ τοῦ αἵματος τῆς κατιούσης ἀορτῆς, ἀμέσως ἄνωθεν τοῦ διαφράγματος. Εἰς τὸν δεξιὸν κόλπον τῆς καρδίας τὸ αἷμα τῆς κάτω κοίλης φλεβὸς ἀναμιγνύεται μετὰ τοῦ κατά τι ψυχροτέρου αἵματος τῆς ἄνω κοίλης φλεβός. Τὸ αἷμα τῆς δεξιᾶς κοιλίας τῆς καρδίας ἔχει, ἐπὶ τοῦ ζῶντος ζῴου, θερμοκρασίαν σταθερῶς ἀνωτέραν τῆς τοῦ αἵματος τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας· τοῦτο δέ, διότι τὸ ἧπαρ, τὰ πεπτικὰ ἐν γένει καὶ ἐν μέρει τὰ γεννητικὰ ὄργανα τοῦ σώματος, ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς θερμότητος τῶν ζώντων ὀργανισμῶν, ἥτις κατανέμεται εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος διὰ τοῦ αἵματος. Αἱ διάφοροι χημικαὶ ἀντιδράσεις, αἵτινες ἐπιτελοῦνται εἰς τοὺς ἱστοὺς τοῦ σώματος κατὰ τὰς λειτουργίας τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, ἀποτελοῦσι τὸ αἴτιον τῆς θερμότητος ταύτης, καὶ ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται μετὰ τὸ φαγητὸν κατὰ ἥμισυ μέχρις ἑνὸς βαθμοῦ. Τὸ ἄλγος καὶ αἱ διάφοροι ἠθικαὶ συγκινήσεις προκαλοῦσι τὴν πτῶσιν ἢ τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος, ἕνεκα διαταραχῶν τῆς κυκλοφορίας εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα· τοὐναντίον δὲ αἱ μυϊκαὶ ἀσκήσεις, ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ χαρὰ προκαλοῦσιν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας, ἕνεκα τῆς ἐντάσεως καὶ ζωηρότητος τῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης εἰς τοὺς ἱστοὺς τοῦ σώματος. Τὰ ὀστᾶ, τὸ δέρμα καὶ οἱ πνεύμονες ἐλάχιστον συντελοῦσιν εἰς παραγωγὴν θερμότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς θερμοκρασίας.

Ἀνὰ πᾶσαν ὥραν τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἠρεμίᾳ εὑρισκομένου ἀναπτύσσει ἕνα βαθμὸν (1^{0}) θερμότητος, ἀνὰ ἕκαστον χιλιόγραμμον βάρους. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐφ' ἑνὸς σώματος ἐνηλίκου ἔχοντος βάρος 70 χιλιογράμμων, ἀναπτύσσονται ἐν διαστήματι 24 ὡρῶν 1680 βαθμοὶ θερμότητος, ἐκ τῶν ὁποίων 1000 μονάδες παράγονται ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῶν μυῶν, 652 μονάδες ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς καρδίας, τοῦ ἥπατος, τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων καὶ τῶν νεφρῶν· τὸ δὲ ὑπόλοιπον ποσὸν μονάδων θερμότητος παράγεται ὑπὸ τῶν πεπτικῶν ἀδένων τοῦ δέρματος καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἡ παραγωγὴ θερμότητος δὲν παραμένει ἅπασα ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἀποβάλλεται δι' ἀκτινοβολίας, δι' ἀναγωγῆς, δι' ἐξατμίσεως ἱδρῶτος, ἐνῷ μέρος αὐτῆς μόνον καταναλίσκεται πρὸς θέρμανσιν τῶν προσλαμβανομένων τροφῶν, τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ εἰσπνεομένου ἀέρος. Τὸ νευρικὸν σύστημα ἔχει ρυθμιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος, ἡ δ' ἐπίδρασις αὕτη ἀσκεῖται δι' εἰδικοῦ κέντρου, τὸ ὁποῖον πιθανῶς κεῖται εἰς τὸ ραβδωτὸν σῶμα τοῦ ἐγκεφάλου. Τὸ κέντρον τοῦτο ρυθμίζει τὰς διαφόρους λειτουργίας (ταχύπνοιαν, ἐφίδρωσιν, ἀγγειοκινητικὰς ἐνεργείας κλπ.), διὰ τῶν ὁποίων, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ἀνέρχεται ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος, ἢ τοὐναντίον ἀποβάλλεται ἐξ αὐτοῦ θερμότης. Ἡ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος σημαίνει γενικῶς ἀνώμαλον κατάστασιν τῆς λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ θερμοκρασία εἶναι ὁ γνώμων πάσης πυρετικῆς κινήσεως καὶ πάσης λοιμώδους ἐκδηλώσεως. Τὴν θερμοκρασίαν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του πάντοτε ὁ ἰατρὸς καί, ἀναλόγως τῆς αὐξομειώσεως ταύτης, ρυθμίζει τὴν τηρητέαν θεραπευτικὴν ἀγωγὴν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς νόσους (βλ. καὶ *ζωϊκὴ θερμότης*).

Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

— [ΥΓΙΕΙΝΟΛ.] Ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν κατοικιῶν *θερμοκρασία* ἐπιδρᾷ σοβαρῶς ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐπὶ μὲν ταπεινῆς θερμοκρασίας ἐν αὐταῖς οἱ κατοικοῦντες παραμένοντες ἀκίνητοι ἀπόλλυσιν εὐχερῶς μεγίστην ποσότητα θερμαντικοῦ καὶ ὑπόκεινται εἰς νόσους ἐκ ψύξεως, ἐπὶ δὲ ὑψηλῆς θερμοκρασίας δυσχεραίνεται λίαν ἡ ἀποβολὴ τοῦ θερμαντικοῦ, συνεπείᾳ δὲ τούτου ἐπέρχονται ἐπὶ μὲν τῶν ἐνηλίκων δυσφορία, ἐπὶ δὲ τῶν βρεφῶν νόσοι τοῦ πεπτικοῦ συστήματος. Ἡ κατάλληλος θερμοκρασία ἐν ταῖς κατοικίαις εἶναι κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα 17^{0}—20^{0}, κατὰ δὲ τὸ θέρος μεταξὺ 19^{0} καὶ 23^{0}.

Κ. Κ.

— **θερμοκρασία αἰσθητὴ** *[Μετεωρ.]*. Οὕτως ὀνομάζεται τὸ αἴσθημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρὸν τῆς θερμότητος ἢ τοῦ ψύχους. Ἡ ἐξέτασις τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος γίνεται ἀπὸ πλείστων διαφόρων ἀπόψεων, ἀλλ' οὔτε οἱ ἀριθμοὶ οἱ παριστῶντες αὐτήν, οὔτε αἱ κανονικαὶ τιμαὶ (normales), οὔτε ἡ ποικιλία τῶν *μεγίστων* καὶ *ἐλαχίστων*, οὔτε αἱ ἡμέραι αἱ ὀνομαζόμεναι μεγάλου καύσωνος ἢ ψύχους, οὔτε τὰ διάφορα εἴδη τῶν μεταβολῶν αὐτῆς ἐπιτρέπουσι νὰ λάβωμεν ἰδέαν τοῦ κλίματος ἀπὸ θερμικῆς ἀπόψεως. Ὑπὸ πάντων διαπιστοῦται ἡ ἀνεπάρκεια, ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθήσεων θερμικῶν, τῶν ἐνδείξεων τοῦ θερμομέτρου τοῦ δίδοντος τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀέρος. Ὁ ἀνθρώπινος ὅμως ὀργανισμὸς ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ διατηρῇ σταθερὰν τὴν θερμοκρασίαν αὐτοῦ, ἀντισταθμίζων, διὰ παραγωγῆς νέας, τὴν δι' ἀγωγιμότητος ἢ ἀκτινοβολίας ἢ δι' ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος χανομένην ὑπ' αὐτοῦ θερμότητα. Οὕτω τὸ ζήτημα τίθεται κατὰ τρόπον λιαν ἀκριβῆ· ἡ θερμοκρασία τοῦ δέρματος χαρακτηρίζει τὸ κλῖμα ἀπὸ θερμικῆς ἀπόψεως. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ δυσκολίαν διὰ τοὺς παρατηρητὰς νὰ καταγράφωσι συνεχῶς τὴν ἐπιπολαίαν θερμοκρασίαν τῶν ἀκαλύπτων μερῶν τοῦ σώματος, ὡς τὸ πρόσωπον καὶ αἱ χεῖρες. Πρέπει πρὸς τούτοις πλειστάκις τῆς ἡμέρας νὰ ἐκτεθῇ τις εἰς τὰς καιρικὰς συνθήκας καὶ νὰ ἀφήσῃ νὰ λάβῃ τὸ δέρμα τὴν θερμοκρασίαν τῆς ἰσορροπίας. Ἐπίσης θὰ ἦτο ἀναπόφευκτον τὸ σῶμα νὰ εὑρίσκηται ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας, χωρὶς νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ δυσκολίαι καὶ ἡ ἀπασχόλησις αὕτη, ἥτις θὰ ἐρρύθμιζε τὰς ἀσχολίας του, τὰς ἐνεργείας του, τὰ γεύματά του καὶ ἐν γένει τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὑρίσκηται πάντοτε ὑπὸ κανονικὰς φυσιολογικὰς συνθήκας τὴν στιγμὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θερμομέτρου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, παρ' ὅλην τὴν ἀδυναμίαν τῆς παρακάμψεως πάντοτε τῶν κακοδιαθεσιῶν καὶ ἀσθενειῶν ἢ ἀκόμη καὶ τῶν συγκινήσεων καὶ πασῶν τῶν ἠθικῶν ἐπιδράσεων, αἵτινες ἀντιδρῶσι μετὰ τόσης ἐνεργείας πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ σώματος ἡμῶν. Δεδομένου ὄντος ὅτι πρόκειται νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἐπιπολαίαν θερμοκρασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὑπάρχουσι δύο τρόποι ἐπιτεύξεως ταύτης.

Ὁ πρῶτος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑποκαταστήσωμεν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἓν εἶδος θερμομέτρου, δυναμένου νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τῶν αἰτίων, ἅτινα δρῶσιν ἐφ' ἡμῶν, καὶ ὧν αἱ μεταβολαὶ νὰ ὦσι παράλληλοι πρὸς τὰς θερμικὰς μεταβολὰς τοῦ δέρματος ἡμῶν. Ἐπροτάθησαν πλεῖστα ὄργανα τοῦ εἴδους τούτου. Ὁ Fourier εἶχεν ἐπινοήσει τοιοῦτον, πρό τινων δὲ ἐτῶν καὶ ὁ G. Forbes ἐχρησιμοποίησε συσκευήν τινα. Ὁ δὲ δεύτερος τρόπος τοῦ προσδιορισμοῦ ἐμμέσως τῆς θερμοκρασίας τοῦ δέρματος συνίσταται εἰς τὸν ὑπολογισμὸν ταύτης, λαμβανομένων ὡς βάσεως τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων συντελεστῶν, ὧν εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ οἵτινες ἑκάστοτε παρέχονται ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως. Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι εἶναι ἡ θερμοκρασία καὶ ἡ ὑγρασία τοῦ ἀέρος, ἡ ἡλιακὴ ἀκτινοβολία καὶ ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου.

Ὁ Ὀλλανδὸς μετεωρολόγος Βικέντιος ἤχθη εἰς τὸ ἑξῆς γενικὸν συμπέρασμα ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων παρατηρήσεων. «Ὁ λόγος τῆς διαφορᾶς τῆς ἐσωτερικῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς τοῦ ἀέρος, πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς ἐπιπολαίας δερματικῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς τοῦ ἀέρος, εἶναι ποσότης σταθερὰ καὶ ἴση πρὸς 1.42».

$$\text{δηλαδὴ}\quad \frac{37^{0}6-\vartheta\alpha}{\vartheta\delta-\vartheta\alpha}=1.42 \qquad (1)$$

Ἐκ δὲ τῆς ἰσότητος ταύτης (1), ἥτις ἐκφράζει τὸ φυσιολογικὸν τοῦτο θεώρημα, διετύπωσε τὸν κάτωθι γενικὸν τύπον:

$$\vartheta\delta=26.5+0.3\,\vartheta\alpha\ldots \qquad (2)$$

ὅστις λύει μερικῶς τὸ ζήτημα καὶ ἐπιτρέπει τῷ ὄντι νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν τιμὴν θδ τῆς δερματικῆς θερμοκρασίας, ὅταν εἶναι γνωστὴ ἡ τοῦ ἀέρος, αἱ δὲ τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ ἀνέμου εἶναι μηδέν.

Digitized by Google

Ὁ ἀνωτέρω τύπος δύναται εὐκόλως νὰ συμπληρωθῇ, ἵνα ἐφαρμόζηται καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀκτινομετρικὴν ὑπεροχὴν t_0 καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου ν· καὶ δὴ ἐὰν ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου παραμείνωσι σταθεραί, τῆς ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας μεταβαλλομένης, τότε ἡ δερματικὴ θερμοκρασία παρουσιάζει μεταβολήν, ἣν διαιροῦντες δι' ἐκείνης τῆς ἀκτινομετρικῆς ὑπεροχῆς λαμβάνομεν τὴν μεταβολὴν τῆς δερματικῆς θερμοκρασίας, τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ἕνα βαθμὸν ἀκτινομετρικῆς ὑπεροχῆς. Ὁ Βικέντιος εὗρε τὸν ἀριθμὸν 0^o2 διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην.

Δι' ἀναλόγου συλλογισμοῦ εὑρέθη, ὅτι ταχύτης ἀνέμου 1 μέτρου κατὰ δευτερόλεπτον ἐλαττοῖ τὴν δερματικὴν θερμοκρασίαν κατὰ 1^o2 καὶ ἑπομένως ὁ ἀνωτέρω τύπος συμπληρούμενος λαμβάνει τὴν μορφήν:

$$\vartheta\delta = 26.5 + 0.3\,\vartheta\alpha + 0.2\,t_0 - 1.2\,v \quad (3)$$

ἥτις ἐπιτρέπει τὸν ὑπολογισμὸν τῆς δερματικῆς θερμοκρασίας θδ, συναρτήσει τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀέρος θα, τῆς ἀκτινομετρικῆς ὑπεροχῆς t_0, ἐκφραζομένων εἰς τὴν ἑκατομβάθμιον κλίμακα, καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου ν διδομένης εἰς μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον. Οὕτως ὁ ἀνωτέρω τύπος λύει ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς τὸ πρόβλημα τῆς ἀριθμητικῆς διατυπώσεως τῆς κλιματολογικῆς θερμοκρασίας.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα προβάλλεται τὸ ζήτημα τῆς ἐπαληθεύσεως τοῦ εὑρεθέντος τύπου, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν θα, t_0 καὶ ν τοῦ τύπου διὰ τῶν ἀντιστοίχων τιμῶν αὐτῶν, ἃς παρέσχεν ἡ παρατήρησις καὶ ἀντιπαραβολὴ τῆς οὕτως εὑρισκομένης τιμῆς τῆς δερματικῆς θερμοκρασίας πρὸς τὴν διδομένην οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ πειράματος.

Ὡρισμέναι τινὲς ἀνωμαλίαι ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων θὰ δύνανται ν' ἀποδοθῶσι καὶ εἰς τὰς ὑποθετικὰς βάσεις, αἵτινες ἐτέθησαν ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος. Πράγματι δὲ μετὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἰς ὁμάδας, εἰς ἑκάστην τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μεταβληταὶ νὰ εἶναι αἰσθητῶς σταθεραί, παρετηρήθησαν ἀσυμφωνίαι τινὲς τῆς δερματικῆς θερμοκρασίας, τῆς ὁποίας οἱ ἀριθμοὶ οἵτινες τὴν ἐκφράζουν ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐξ ἴσου σταθεροὶ εἰς ἑκάστην ὁμάδα, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν εἶναι συνάρτησις παρὰ τῶν τριῶν τούτων μεταβλητῶν καὶ τῆς σταθερᾶς ἐσωτερικῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος.

Αἱ ἀσυμφωνίαι αὗται ἐξηγήθησαν ὡς ὀφειλόμεναι εἰς διάφορα αἴτια, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐρευνᾶται ἡ δερματικὴ θερμοκρασία, λίαν ὑψηλὴ ἢ λίαν χαμηλή, καθ' ὅσον προσδιορίζεται κατὰ τὴν ἐλάττωσιν ἢ αὔξησιν τοῦ ἀνέμου. Ἐπίσης ἀπεδόθησαν εἰς τὴν βραδύτητα τοῦ δέρματος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς θερμοκρασίας τῆς ἰσορροπίας καὶ τέλος εἰς αἴτια φυσιολογικὰ ἢ παθολογικά, ἅτινα ὑπεισέρχονται κατὰ τὰς παρατηρήσεις παρ' ὅλας τὰς δυνατὰς προφυλάξεις.

Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— **θερμοκρασία ἀπόλυτος** *[Φυσ.]*· βλ. λ. *ἀπόλυτον* μηδέν.

— **θερμοκρασία δυναμικὴ** *[Μετεωρολ.]*. Καλεῖται *δυναμικὴ θερμοκρασία* τοῦ ἀέρος εἰς ἓν οἱονδήποτε σημεῖον τῆς ἀτμοσφαίρας (ἔνθα ἡ πίεσις εἶναι κατωτέρα μιᾶς ὡρισμένης κανονικῆς) ἡ θερμοκρασία τὴν ὁποίαν ὁ ἀὴρ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θέλει ἀποκτήσει, ἐὰν ἡ πίεσις αὐτοῦ αὐξηθῇ μέχρι τῆς κανονικῆς πιέσεως ἄνευ μεταδόσεως θερμότητος ἢ ἐξατμίσεως ὕδατος. Κατάλληλος κανονικὴ πίεσις πρὸς τοῦτο εἶναι τῶν 1000 mb (χιλιοστοβαρίδων). Ἡ δυναμικὴ θερμοκρασία (potential temperature) t_0 ὑπὸ τὴν κανονικὴν πίεσιν p_0 λαμβάνεται ἐκ τῆς παρατηρουμένης θερμοκρασίας t καὶ πιέσεως p διὰ τοῦ τύπου

$$\log.\, t_0 = \log t + 286\,(\log p_0 - \log p).$$

Ἡ ἀριθμητικὴ σταθερὰ ἐκφράζει τὴν σχέσιν $\frac{\gamma-1}{\gamma}$, ἔνθα γ εἶναι ὁ λόγος τῆς εἰδικῆς θερμότητος ὑπὸ σταθερὰν πίεσιν πρὸς τὴν εἰδικὴν θερμότητα ὑπὸ σταθερὸν ὄγκον (1.40). Ἡ σχέσις $\frac{\gamma-1}{\gamma}$ δύναται ἐπίσης νὰ ἐκφρασθῇ ὡς σταθερὰ ἀερίου διαιρουμένη ὑπὸ τοῦ δυναμικοῦ ἰσοδυνάμου τῆς θερμότητος καὶ διὰ τῆς εἰδικῆς θερμότητος ὑπὸ σταθερὰν πίεσιν (βλ. *Sir Napier Shaw*: Manual of Meteorology).

Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— **θερμοκρασία κρίσιμος** *[Μηχαν.]*. Κατὰ τὰ πειράματα ἀτμοποιήσεως διαφόρων ὑγρῶν ἐντὸς συντετηγμένων ὑαλίνων σωλήνων παρετηρήθη, ὅτι, διαρκούσης τῆς θερμάνσεως, ἀπό τινος θερμοκρασίας καὶ ἐφεξῆς ἐξαφανίζονται τὰ μέχρι τότε εὐδιάκριτα ὅρια μεταξὺ ὑγροῦ καὶ ἀτμοῦ καὶ ὁ ὅλος χῶρος πληροῦται ὁμογενοῦς μάζης. Ἡ θερμοκρασία αὕτη καλεῖται *κρίσιμος θερμοκρασία*.

Α. Μ.

θερμολουσία (ἡ)· ἄλλως ***θερμολουτία***· (ἀρχ.) τὸ λούεσθαι διὰ θερμοῦ ὕδατος, τὸ λαμβάνειν θερμόλουτρον.

Σ. Γ. Σ.

θερμόλουτρον (τό). Τὸ διὰ θερμοῦ ὕδατος λουτρόν.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *θερμόλουτρον* λαμβάνεται ἐν λουτῆρι χωρητικότητος 150—300 λίτρων, φορητῷ ἢ σταθερῷ. Δύναται δὲ νὰ εἶναι ἢ *ὑπέρθερμον* (ἄνω τῶν 37°), ὁπότε, ἂν μὲν εἶναι βραχείας διαρκείας (5—15 λεπτῶν), εἶναι τονωτικόν, ἂν δὲ εἶναι μείζονος διαρκείας, εἶναι καταπραϋντικόν, ἐφιδρωτικόν, ἐνδεικνυόμενον καὶ κατὰ τῆς παχυσαρκίας. Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τούτου, ὁ λουόμενος ἀποφεύγει τὰς ἐγκεφαλικὰς συμφορήσεις διὰ ψυχρῶν ἐπιθεμάτων ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἢ δύναται νὰ εἶναι *θερμὸν* ἁπλῶς (34°—37°), ἀποτελοῦν συχνότερον μέσον καθαριότητος καὶ ὑγιεινῆς, ἂν διαρκέσῃ 10—30 λεπτά. Ἂν ὅμως τὸ θερμόλουτρον τοῦτο διαρκέσῃ ἐπὶ πλέον, εἶναι καταπραϋντικόν, κατευνάζον τὰ παροξυστικὰ ἄλγη, λ.χ. τοὺς κολικοὺς τοῦ ἥπατος ἢ τῶν νεφρῶν, καὶ τὰς νευρικὰς διεγέρσεις. Ὑπάρχουν καὶ θερμόλουτρα μεγάλης διαρκείας (ἀπὸ ὡρῶν μέχρις ἡμερῶν ἢ ἑβδομάδων), τὰ λεγόμενα *διαρκῆ* ἢ *παρατεταμένα*, ἐνδεικνυόμενα εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις. Τὴν θερμοκρασίαν τῶν λουτρῶν τούτων διατηροῦμεν σταθερὰν ἢ δι' αὐτομάτου θερμαντικῆς συσκευῆς ἢ διὰ λυχνίας οἰνοπνεύματος τοποθετουμένης ὑπὸ τὸν λουτῆρα.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θερμομέτρησις (ἡ)· ὁ διὰ θερμομέτρου προσδιορισμὸς τοῦ βαθμοῦ τῆς ζωικῆς θερμότητος καὶ δὴ κατὰ τὴν διάρκειαν πυρετικῆς τινος νόσου.

—*[Ἰατρ.]* Δεδομένου, ὅτι πᾶσα οἰκογένεια, μετὰ τοῦ προχείρου φαρμακείου αὐτῆς, δέον νὰ ἔχῃ ἀπαραιτήτως καὶ θερμόμετρον μετ' ἀκριβείας λειτουργοῦν, ἐπιβάλλεται ἡ γνῶσις τῆς χρήσεως αὐτοῦ, ἵνα καλῆται ἰατρὸς ὁσάκις πρέπει ἢ τοὐναντίον νὰ καθησυχάζῃ ἡ οἰκογένεια, καθ' ἃς περιπτώσεις ὑποπτεύεται ἄνευ λόγου ἀσθένειαν μέλους τινὸς αὐτῆς. Διότι ἡ ἐξέτασις τοῦ σφυγμοῦ μόνον δὲν δύναται νὰ παράσχῃ ὡρισμένας πληροφορίας, ἐφ' ὅσον ἐπί τινων παθολογικῶν καταστάσεων ὁ ρυθμὸς τοῦ σφυγμοῦ δὲν συμβαδίζει μὲ τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας. Πρὸς λῆψιν τῆς θερμοκρασίας εἰσάγεται τὸ ὑδραργυροφόρον ἄκρον τοῦ θερμομέτρου εἰς τὸ ἀπευθυσμένον ἢ εἰς τὴν μασχαλιαίαν κοιλότητα ἢ εἰς τὸ στόμα. Ὁ πρῶτος τρόπος θερμομετρήσεως εἶναι ὁ προτιμότερος, μάλιστα ἐπὶ παιδίων. Τὸ θερμόμετρον ἀφίνεται ἐπὶ τόπου ἐπὶ 5—8 λεπτά. Ἂν ὁ τρόπος οὗτος καθίσταται ἀδύνατος, λαμβάνεται ἡ μασχαλιαία θερμοκρασία. Πρὸς τοῦτο ἀποσπογγίζεται προηγουμένως τὸ δέρμα τῆς μασχάλης, πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ τυχὸν ὑπάρχοντος ἱδρῶτος, οὗτινος ἡ ἐξάτμισις δύναται νὰ προκαλέσῃ τοπικὴν πτῶσιν τῆς θερμοκρασίας. Εἶτα τοποθετεῖται τὸ θερμόμετρον οὕτως, ὥστε τὸ ὑδραργυροφόρον αὐτοῦ ἄκρον νὰ εἶναι εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὸ δέρμα, τῆς συστοίχου πρὸς τὴν μασχάλην χειρὸς συγκρατουμένης ἀκινήτου κατὰ μῆκος τοῦ κορμοῦ ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρρώστου ἢ ὑπὸ τοῦ περιθάλποντος αὐτόν. Ἡ θερμοκρασία τῆς μασχάλης διαφέρει τῆς τοῦ ἀπευθυσμένου κατὰ ἥμισυ βαθμὸν ἐπὶ ἔλαττον. Οὕτω θερμοκρασία ἀπευθυσμένου 39° ἀντιστοιχεῖ πρὸς 38^o5 μασχάλης. Ὁ τρίτος τρόπος θερμομετρήσεως ἐπιβάλλει τὴν τοποθέτησιν τοῦ ἄκρου τοῦ θερμομέτρου ὑπὸ τὴν κορυφὴν τῆς γλώσσης, τὴν ἑρμητικὴν κλεῖσιν τοῦ στόματος καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν διὰ τῆς ῥινὸς μόνον ἀναπνοήν. Ὁ τρόπος οὗτος, παρέχων διαφορὰν ἀπὸ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀπευθυσμένου 1—3 δεκάτων τοῦ βαθμοῦ ἐπὶ ἔλαττον, πλεονεκτεῖ μὲν ὡς πρὸς τὸ εὐχερὲς τῆς ἐπιβλέψεως, εἶναι ὅμως δυσεφάρμοστος εἰς περιπτώσεις ἀναπνευστικῆς δυσκολίας τοῦ ἀρρώστου.

Πρὸ ἑκάστης θερμομετρήσεως λαμβάνεται τὸ θερμόμετρον ἀπὸ τοῦ ἄνω ἄκρου καὶ τινάσσεται ἀποτόμως καὶ ἐπανειλημμένως, μέχρις οὗ ὁ δείκτης αὐτοῦ ὁ ἐξ ὑδραργύρου κατέλθῃ κάτω τῶν 36°. Ἡ θερμοκρασία δὲ λαμβάνεται τοὐλάχιστον δὶς τῆς ἡμέρας, τὴν μὲν πρωΐαν συνήθως μεταξὺ 7ης καὶ 8ης ὥρας, μετὰ μεσημβρίαν δὲ μεταξὺ 5ης καὶ 7ης. Ἂν ὁ ἰατρὸς τὸ ἀπαιτήσῃ, ἡ θερμομέτρησις ἐνεργεῖται καὶ κατὰ πολὺ συντομώτερα διαστήματα. Τὰ προκύπτοντα δ' ἀποτελέσματα ἀναγράφονται ἀνελλιπῶς ἐπὶ φύλλου χάρτου, τοῦ *θερμομετρικοῦ διαγράμματος*, ὅπερ δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τὸν θεράποντα ἰατρὸν πολυτίμους ἐνδείξεις. Ἔργον προνοίας εἶναι, μετὰ τὴν θερμομέτρησιν, ν' ἀπολυμαίνεται τὸ θερμόμετρον ἐν διαλύσει ἄχνης ὑδραργύρου, μάλιστα ἐπὶ πασχόντων ἐκ μολυσματικῶν νόσων. Φρόνιμον ἐπίσης εἶναι κατὰ καιροὺς νὰ παραβάλληται τὸ ἐν χρήσει θερμόμετρον πρὸς ἄλλο καλῶς λειτουργοῦν, ἵνα ἐξακριβῶται ἡ ἀκρίβεια αὐτοῦ ἢ κανονίζηται ὁπωσδήποτε ἡ ἀνωμαλία του.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θερμομετρία (ἡ)· ἡ μέτρησις τῆς θερμοκρασίας, θερμομέτρησις.

θερμομετρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θερμομετρίαν, ἢ τὸ θερμόμετρον: «θερμομετρικὴ κλῖμαξ», «στήλη θερμομετρική».

— **θερμομετρικὸς δρόμος** *[Κλιματολ.]*. Καλεῖται οὕτω (Δ. Αἰγινήτης) ἡ διαφορὰ ἄκρων θερμοκρασιῶν ἀέρος. Οὕτω μέγιστος θερμομετρικὸς δρόμος εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ἀπολύτως ἐλαχίστου τῶν θερμοκρασιῶν —6°,9 τοῦ παρατηρηθέντος ἐν Ἀθήναις τὴν 15ην Μαρτίου 1880 καὶ τοῦ ἀπολύτως μεγίστου 43° τῆς 21 Ἰουνίου 1916 καὶ ἥτις ἀνέρχεται εἰς 49°,9.

Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

θερμομετρογράφος (ὁ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *θερμογράφος*.

θερμόμετρον (τό)· ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς μέτρησιν τῶν θερμοκρασιῶν. Ὡς ἔχει συνήθως, τὸ θερμόμετρον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος τῶν σωμάτων καὶ δὴ τῶν ῥευστῶν τοῦ διαστέλλεσθαι διὰ τῆς θερμότητος.

— [ΦΥΣ.] Καλεῖται *θερμόμετρον* συσκευή, ἥτις χρησιμεύει διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς *θερμοκρασίας* (βλ. λ.) τῶν σωμάτων. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ θερμοκρασία δὲν εἶναι μέγεθος ὑποκείμενον εἰς μέτρησιν, δηλαδὴ δὲν εἶναι μέγεθος τοιοῦτον, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν τοῦτο πρὸς ἕτερον μέγεθος ὁμοειδές, ὅπερ λαμβάνεται ὡς μονάς, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν θερμοκρασίαν διπλασίαν, τριπλασίαν ἑτέρας. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει διὰ τῆς παραδοχῆς ὡρισμένων συνθηκῶν δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὰς θερμοκρασίας δι' ἀριθμῶν.

Πράγματι δὲ τοῦτο ἐπιτυγχάνομεν, ἐὰν στηριχθῶμεν εἰς φυσικὰ φαινόμενα, ἅτινα συνοδεύουσι τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Ὄντως παρετηρήθη, ὅτι, ὅταν θερμαίνωμεν σῶμα ὑπὸ σταθερὰν πίεσιν, τοῦτο διαστέλλεται, καὶ ἀντιστρόφως, ὁσάκις βλέπομεν ὅτι ὁ ὄγκος σώματος αὐξάνεται, λέγομεν ὅτι ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ αὐξάνει. Σῶμα δέ, οὗτινος ὁ ὄγκος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς καθορισμὸν τῆς θερμοκρασίας, καλοῦμεν *θερμομετρικὸν σῶμα* ἢ ἁπλῶς *θερμόμετρον*.

Ἐκ πείρας γνωρίζομεν ὅτι, ὅταν θέτωμεν εἰς ἐπαφὴν δύο σώματα παρουσιάζοντα διάφορον θερμοκρασίαν, ἤτοι δύο σώματα, ἅτινα φαίνονται ἡμῖν ἀνίσως θερμά, τὸ θερμότερον τῶν σωμάτων ἀποψύχεται, ἐνῷ τὸ ψυχρότερον θερμαίνεται, μέχρις ὅτου ἀμφότερα τὰ σώματα λάβωσι τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν. Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι, ἐὰν θέσωμεν θερμομετρικὸν σῶμα ἐν χώρῳ θερμῷ, αἱ μεταβολαὶ τοῦ ὄγκου αὐτοῦ θὰ δείξωσιν ἡμῖν οὐ μόνον τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ χώρου, ἥτις θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ θερμομετρικοῦ σώματος.

Ἁπλούστατον τύπον θερμομέτρου ἀποτελεῖ ἡ ἐν σχ. 1 εἰκονιζομένη συσκευή, ἀποτελουμένη ἐξ ὑαλίνου σφαιρικοῦ δοχείου, εἰς ὅπερ προσκολλᾶται διὰ συντήξεως τριχοειδὴς ὑάλινος σωλήν. Ἡ συσκευὴ πληροῦται διὰ κεχρωσμένου ὕδατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος, ὅστις κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον αὐτοῦ κλείεται διὰ συντήξεως. Ἐὰν τὴν συσκευὴν ταύτην βυθίσωμεν ἐντὸς δοχείου περιέχοντος μῖγμα πάγου καὶ ὕδατος, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ στάθμη τοῦ ὑγροῦ ἐν τῷ τριχοειδεῖ σωλῆνι παραμένει ἡ αὐτή, ἐφ' ὅσον ὁ πάγος παραμένει ἄτηκτος, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ἡ θερμοκρασία τοῦ τηκομένου πάγου εἶναι σταθερά. Ὁμοίως διὰ τῆς αὐτῆς συσκευῆς δεικνύεται, ὅτι καὶ ὁ ἀτμὸς ὑγροῦ ζέοντος ἐν ἀτμοσφαίρᾳ, ἔνθα ἡ πίεσις εἶναι σταθερά, ἔχει θερμοκρασίαν σταθεράν. Αἱ σταθεραὶ θερμοκρασίαι ἔχουσιν ἐν τῇ θερμομετρίᾳ μεγάλην σημασίαν, καθ' ὅσον χρησιμεύουσι πρὸς καθορισμὸν τῶν θερμομετρικῶν κλιμάκων.

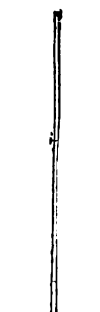

Σχ. 1. *Στοιχειώδης τύπος θερμομέτρου.*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν, ὅτι πρὸς ἐκτίμησιν τῆς θερμοκρασίας τῶν σωμάτων δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν φαινομένην διαστολὴν ὑγροῦ περιεχομένου ἐν δοχείῳ ὑαλίνῳ. Ἐν τῇ θερμομετρίᾳ ἀκριβείας χρησιμοποιοῦμεν διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς θερμοκρασίας τὴν διαστολὴν τῶν ἀερίων (βλ. *ἀερικὸν* θερμόμετρον).

Ἐκ πείρας κατεδείχθη, ὅτι ὁ ὑδράργυρος εἶναι τὸ ἄριστον τῶν ὑγρῶν, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θερμομετρικὸν σῶμα, ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν θερμομέτρων, καθ' ὅσον οὗτος βράζει εἰς ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ πήγνυται εἰς ἱκανῶς ταπεινὴν θερμοκρασίαν, πρὸ παντὸς δὲ παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι τίθεται λίαν ταχέως εἰς ἰσορροπίαν θερμοκρασίας μετὰ τῶν περιβαλλόντων σωμάτων, ὀφειλομένου τούτου εἰς τὸ ὅτι ὁ ὑδράργυρος παρουσιάζει λίαν μεγάλην θερμικὴν ἀγωγιμότητα. Τέλος ὁ ὑδράργυρος λόγῳ τῆς μικρᾶς θερμοχωρητικότητος αὐτοῦ ἀπαιτεῖ μικρὸν ποσὸν θερμότητος πρὸς θέρμανσιν αὐτοῦ.

Ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον. Τοιαῦτα εἶναι τὰ θερμόμετρα, ἐν οἷς ὡς θερμομετρικὸν σῶμα χρησιμοποιεῖται ὑδράργυρος, εἶναι δὲ λίαν διαδεδομένα. Ἡ συσκευὴ ἀποτελεῖται ἐξ ὑαλίνου τριχοειδοῦς σωλῆνος ἐκ σκληρᾶς ὑάλου, ὅστις προσαρ-

Digitized by Google

μόζεται διὰ συντήξεως πρὸς ὑποδοχέα κυλινδρικὸν ἢ σφαιρικόν. Ὁ ὑποδοχεὺς καὶ μέρος τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος πληροῦνται ὑδραργύρου. Κατάλληλος δὲ βαθμολογία τοῦ σωλῆνος δεικνύει τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας.

Πλήρωσις καὶ βαθμολογία τοῦ θερμομέτρου. Κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος τοῦ θερμομέτρου ὑφίσταται ὑάλινος ὑποδοχεύς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθεται ποσότης ξηροῦ ὑδραργύρου, ἀνωτέρα ἐκείνης, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ θερμομέτρου. Ἀκολούθως κλίνοντες ὀλίγον τὸν σωλῆνα θερμαίνομεν κάτωθεν τὸ δοχεῖον τοῦ θερμομέτρου (σχ. 2). Ἐκ τῆς θερμάνσεως ὁ ἀὴρ διαστέλλεται καὶ ἐξέρχεται ἐν μέρει ἐκ τοῦ ὑποδοχέως. Ἐὰν ἀκολούθως ἀφήσωμεν τὸν σωλῆνα νὰ ψυχθῇ, διατηροῦντες αὐτὸν εἰς θέσιν κατακόρυφον, τότε ὁ παραμένων ἀὴρ συστέλλεται, ἡ δ' ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις ἀναγκάζει τὸν ὑδράργυρον νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ δοχεῖον τοῦ θερμομέτρου. Τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν ἐπαναλαμβάνομεν πολλάκις, μέχρις ὅτου ἐπιτύχομεν ὥστε τὸ δοχεῖον τοῦ θερμομέτρου νὰ πληρωθῇ σχεδὸν τελείως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ παραμένῃ ἐν αὐτῷ ἢ μικρὸς μόνον ὄγκος ἀέρος. Ὅπως ἐκδιώξωμεν καὶ τὸν ἀπομένοντα τοῦτον ὄγκον ἀέρος θερμαίνομεν τὸ θερμόμετρον μέχρι βρασμοῦ τοῦ ὑδραργύρου, οὗτινος οἱ ἀτμοὶ ἐκδιώκουσι τὸν ἀέρα καὶ τοὺς ὑδρατμοὺς τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας ἐν τῷ δοχείῳ καὶ ἐν τῷ σωλῆνι τοῦ θερμομέτρου. Ἀκολούθως ἀποσπῶμεν καταλλήλως τὸν κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος ὑποδοχέα, σχηματίζοντες κατὰ τὴν ἀντίστοιχον θέσιν ἀκίδα λίαν στενήν, καὶ θερμαίνομεν ἀκολούθως τὸ δοχεῖον τοῦ θερμομέτρου μέχρις ὅτου ὁ ὑδράργυρος φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σωλῆνος. Ὅταν ἐκρεύσῃ ἡ περίσσεια τοῦ ὑδραργύρου, ἀποσπῶμεν καὶ τὴν ἀκίδα, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι ἀκόμη πλήρης ὑδραργύρου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀπομείνῃ οὐδ' ἴχνος ἀέρος κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ σωλῆνος, ἥτις κλείεται ἀεροστεγῶς διὰ συντήξεως.

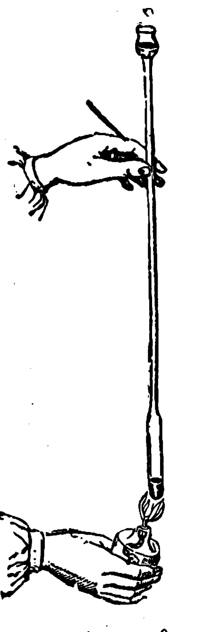

Σχ. 2. *Πλήρωσις θερμομέτρου.*

Μετὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ θερμομέτρου ἀπομένει ἡ βαθμολογία αὐτοῦ, ὅπως τοῦτο καταστῇ ἕτοιμον πρὸς χρησιμοποίησιν. Κατὰ τὴν μᾶλλον ἐν χρήσει ἑκατοντάβαθμον κλίμακα καλοῦμεν *θερμοκρασίαν μηδενὸς βαθμοῦ* ἢ ἁπλῶς *μηδὲν* (0°) τὴν σταθερὰν θερμοκρασίαν τοῦ τηκομένου πάγου, καὶ θερμοκρασίαν 100 βαθμῶν (100°) τὴν θερμοκρασίαν τῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος ζέοντος ὑπὸ τὴν κανονικὴν πίεσιν 76cm στήλης ὑδραργύρου. Αἱ ἀνωτέρω θερμοκρασίαι, αἵτινες καθορίζονται αὐθαιρέτως, ἀποτελοῦσι τὰ σταθερὰ σημεῖα τῆς θερμομετρικῆς κλίμακος.

Αἱ σταθεραὶ θερμοκρασίαι προσδιορίζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν δι' ἐνθέσεως τοῦ θερμομέτρου ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀτμοῦ ὕδατος ζέοντος ὑπὸ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ βυθίσεως τοῦ δοχείου τοῦ θερμομέτρου ἐν δοχείῳ περιέχοντι μεῖγμα πάγου καὶ ὕδατος, εἰς τ' ἀντίστοιχα δὲ σημεῖα τοῦ σωλῆνος, καθ' ἃ ἰσορροπεῖ ἡ στάθμη τοῦ ὑδραργύρου, σημειοῦμεν τὰς ἀντιστοίχους διαιρέσεις 100 καὶ 0. Τὰ σχήμ. 3 καὶ 4 δεικνύουσι συσκευὰς πρὸς προσδιορισμὸν τῶν σταθερῶν σημείων θερμομέτρου. Ἀκολούθως τὸ μεταξὺ 0 καὶ 100 διάστημα ὑποδιαιροῦμεν εἰς 100 ἴσα μέρη καὶ ἐπεκτείνομεν τὴν διαίρεσιν καὶ κάτω τοῦ μηδενὸς τῆς θερμομετρικῆς κλίμακος. Πρὸς διάκρισιν τῶν κάτω τοῦ μηδενὸς θερμοκρασιῶν συνοδεύομεν ταύτας διὰ τοῦ συμβόλου — (πλήν). Οὕτω 15° κάτω τοῦ μηδενὸς γράφονται — 15°. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ κατασκευὴ τῶν ὑδραργυρικῶν θερμομέτρων ἐσημείωσε σπουδαιοτάτην πρόοδον, δυνάμεθα δὲ σήμερον τῇ βοηθείᾳ ὑδραργυρικῶν θερμομέτρων νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν θερμοκρασίαν μὲ προσέγγισιν ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ βαθμοῦ, τῇ βοηθείᾳ δὲ διατάξεων ἀκριβείας δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν προσέγγισιν μέχρις ἑνὸς χιλιοστοῦ τοῦ βαθμοῦ.

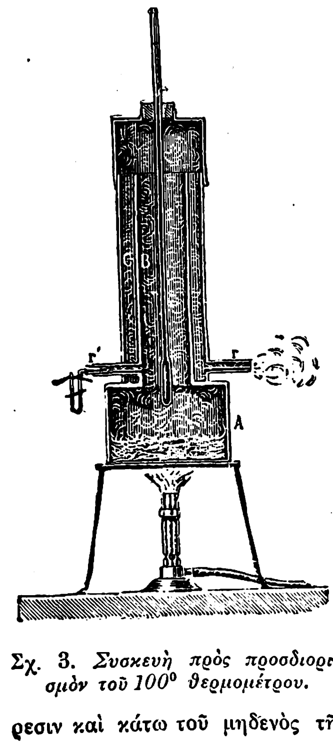

Σχ. 3. *Συσκευὴ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ 100° θερμομέτρου.*

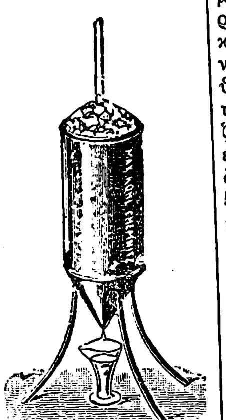

Σχ. 4. *Συσκευὴ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ 0° θερμομέτρου.*

Θερμομετρικαὶ κλίμακες. Ἐν τῇ πράξει χρησιμοποιοῦνται τρεῖς κυρίως θερμομετρικαὶ κλίμακες.

1) Ἑκατοντάβαθμος κλῖμαξ. Ἡ θερμομετρικὴ αὕτη κλῖμαξ, ἥτις χρησιμοποιεῖται κυρίως εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς μετρήσεις, καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Σουηδοῦ φυσικοῦ Κελσίου. Ὁ βαθμὸς τῆς ἑκατονταβάθμου θερμομετρικῆς κλίμακος εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸ ἑκατοστὸν μέρος τῆς φαινομένης διαστολῆς, ἣν ὑφίσταται ὁ ὑδράργυρος ἐν θερμομέτρῳ μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τοῦ τηκομένου πάγου καὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀτμοῦ ὕδατος ὑπὸ πίεσιν 76 cm στήλης ὑδραργύρου.

2) Κλῖμαξ Ρεωμύρου. Τὴν κλίμακα ταύτην προέτεινεν ἐν ἔτει 1731 ὁ Γάλλος φυσικὸς Ρεωμύρος (Réaumur), ὅστις παρεδέχθη τὰ αὐτὰ σταθερὰ σημεῖα, ὡς καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἑκατονταβάθμου κλίμακος, ἀλλ' ὑποδιαιρεῖ τὸ μεταξὺ τῶν δύο σταθερῶν θερμοκρασιῶν διάστημα, ἀντὶ εἰς 100 βαθμοὺς εἰς 80 βαθμούς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει εὐκόλως ὅτι εἷς βαθμὸς Ρεωμύρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς $^{5}/_{4}$ βαθμοῦ ἑκατονταβάθμου ἢ Κελσίου.

3) Κλῖμαξ Φαρενάϊτ. Ἡ θερμομετρικὴ αὕτη κλῖμαξ προετάθη ὑπὸ τοῦ Φαρενάϊτ (Farenheit) ἐν ἔτει 1714 καὶ εἶναι διαδεδομένη ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ, Βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ Ὁλλανδίᾳ. Τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς θερμομετρικῆς ταύτης κλίμακος, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν θερμοκρασίαν τῶν ἀτμῶν τοῦ ζέοντος ὕδατος ὑπὸ κανονικὴν πίεσιν, χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 212. Ἐξ ἄλλου ἡ θερμομετρικὴ κλῖμαξ Φαρενάϊτ δεικνύει ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ τηκομένου πάγου 32°. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι 100° C (ἑκατοστοβάθμου) ἰσοδυναμοῦσι πρὸς 180° F καὶ ἑπομένως 1° C ἰσοδυναμεῖ πρὸς $^{9}/_{5}$ βαθμοῦ Φαρενάϊτ. Πρὸς μετατροπὴν τῶν βαθμῶν τῶν τριῶν θερμομετρικῶν κλιμάκων χρησιμεύουσιν οἱ τύποι:

$$C = \frac{5}{4} R = \frac{5}{9} (F - 32)$$

Τὸ παρατιθέμενον σχ. 5 δεικνύει θερμόμετρον ὅπερ φέρει τριπλῆν βαθμολογίαν, ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὰς τρεῖς θερμομετρικὰς κλίμακας.

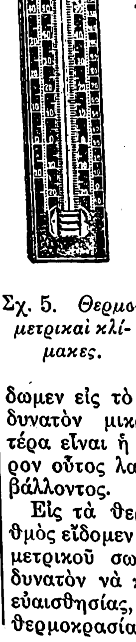

Σχ. 5. *Θερμομετρικαὶ κλίμακες.*

Εὐπάθεια θερμομέτρου. Ἡ εὐπάθεια θερμομέτρου διακρίνεται ἀπὸ δύο κυρίως ἀπόψεων. Οὕτω τὸ θερμόμετρον εἶναι εὐπαθές, ὅταν δύναται νὰ ἐλέγξῃ λίαν μικρὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας, εἴτε ὅταν τίθεται λίαν ταχέως εἰς ἰσορροπίαν θερμοκρασίας μετὰ τῶν περιβαλλόντων σωμάτων.

Ἡ εὐπάθεια ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐπιτυγχάνεται δι' ἐκλογῆς ὅσον τὸ δυνατὸν στενοτέρου τριχοειδοῦς σωλῆνος συντηκομένου πρὸς δοχεῖον σχετικῶς μεγάλου μεγέθους. Ἡ ὅλη διαδρομὴ τοῦ ὑδραργύρου ἐν τῷ τριχοειδεῖ σωλῆνι περιορίζεται εἰς μικρὸν ἀριθμὸν βαθμῶν, π. χ. 10—20 ἢ 20—30 καὶ ἕκαστος βαθμὸς καταλαμβάνει ἀρκούντως μέγα μῆκος, τοῦτο δ' ἐπιτρέπει τὴν εὐχερῆ ἐκτίμησιν λίαν μικρῶν κλασμάτων βαθμοῦ.

Ἡ εὐπάθεια κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἐπιτυγχάνεται, ὅταν δίδωμεν εἰς τὸ δοχεῖον τοῦ θερμομέτρου ὅσον τὸ δυνατὸν μικρότερον ὄγκον, καθ' ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ μᾶζα τοῦ ὑδραργύρου, τόσον ταχύτερον οὗτος λαμβάνει τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιβάλλοντος.

Εἰς τὰ θερμόμετρα μεγάλης εὐπαθείας, ὁ βαθμὸς εἴδομεν ὅτι καλύπτει μέγα μῆκος τοῦ θερμομετρικοῦ σωλῆνος, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευάσωμεν θερμόμετρα μεγάλης εὐαισθησίας, ἅτινα νὰ δύνανται νὰ μετρήσωσι τὰς θερμοκρασίας ἀπὸ 0°—100° λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ μήκους, ὅπερ ἔπρεπε νὰ εἶχεν ὁ θερμομετρικὸς σωλήν. Ὡς ἐκ τούτου κατασκευάζονται σειραὶ θερμομέτρων, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει μέρος τῆς κλίμακος, π. χ. ἀπὸ 0°—50° καὶ ἀπὸ 50°—100° (σχ. 6). Ὅπως εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπαλήθευσις τῶν σταθερῶν σημείων τῶν θερμομέτρων τούτων, ὁ θερμομετρικὸς σωλὴν ἐφοδιάζεται διὰ μικρᾶς διογκώσεως, ἥτις εἰς μὲ τὸ πρῶτον τῶν θερμομέτρων, ὅπερ μετρεῖ θερμοκρασίας ἀπὸ 0°—50°, τίθεται μεταξὺ 50° καὶ 100°, ἐνῷ εἰς τὸ ἕτερον, ὅπερ μετρεῖ θερμοκρασίας μεταξὺ 50° καὶ 100°, τίθεται μεταξὺ 0° καὶ 50°.

Μετατόπισις τοῦ μηδενός. Εἰς τὰ θερμόμετρα, λόγῳ τῆς βραδείας συστολῆς ἣν ὑφίστανται μετὰ τὴν ἔντονον θέρμανσιν αὐτῶν, κατὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν, παράγεται μετατόπισις τοῦ ἀρχικῶς καθορισθέντος ὡς σημείου μηδενός. Τὸ σφάλμα τοῦτο διορθοῦται διὰ συχνοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μηδενὸς τοῦ θερμομέτρου διὰ βυθίσεως αὐτοῦ ἐν τηκομένῳ πάγῳ.

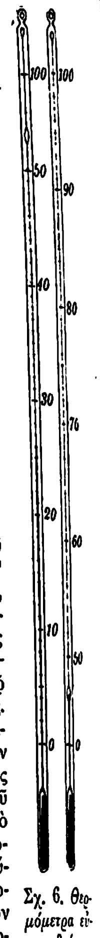

Σχ. 6. *Θερμόμετρα εὐπαθείας.*

Θερμόμετρα ὑψηλῶν καὶ τοπικῶν θερμοκρασιῶν. Ἡ ἔκτασις τῆς κλίμακος τοῦ ὑδραργυρικοῦ θερμομέτρου περιορίζεται κάτωθεν μὲν τοῦ μηδενὸς εἰς τὴν θερμοκρασίαν -38° 87, καθ' ἣν πήγνυται ὁ ὑδράργυρος, ἄνωθεν δὲ τῶν 100° εἰς τὴν θερμοκρασίαν 150°, καθόσον ἄνωθεν τῆς θερμοκρασίας ταύτης λαμβάνει χώραν ἐξαέρωσις τοῦ ὑδραργύρου ἐν τῷ κενῷ χώρῳ τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος. Ἡ ἐξαέρωσις τοῦ ὑδραργύρου παρακωλύεται, ἐὰν ὁ τριχοειδὴς σωλὴν πληρωθῇ δι' ἀερίου τινός, συνήθως ἀζώτου. Οὕτω διὰ πληρώσεως τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος δι' ἀζώτου ὑπὸ πίεσιν 30—50 ἀτμ. δυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν τὸν βρασμὸν τοῦ ὑδραργύρου εἰς ἀρκούντως ὑψηλὰς θερμοκρασίας. Οὕτω δυνάμεθα κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον νὰ κατασκευάσωμεν τῇ βοηθείᾳ εἰδικῆς ὑάλου θερμόμετρα ὑδραργυρικά, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν θερμοκρασίας μέχρις 660°, τῇ βοηθείᾳ δὲ χαλαζίου δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν θερμόμετρα διὰ θερμοκρασίας μέχρις 750°.

Διὰ τὰς λίαν ταπεινὰς θερμοκρασίας χρησιμοποιοῦμεν θερμόμετρα, ἐν οἷς ὡς θερμομετρικὸν σῶμα δὲν χρησιμοποιεῖται ὑδράργυρος, ἀλλ' ἕτερα ὑγρὰ ἔχοντα λίαν ταπεινὸν σημεῖον πήξεως, ὡς π. χ. οἰνόπνευμα (οἰνοπνευματικὸν θερμόμετρον) πεντόνιον, πετρελαϊκὸς αἰθήρ.

Θερμόμετρα μεγίστου καὶ ἐλαχίστου. Θερμόμετρα ἰατρικά. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ μετεωρολογίᾳ, παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τὴν μεγίστην καὶ τὴν ἐλαχίστην θερμοκρασίαν, ἣν ἐσημείωσε θερμόμετρον. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποιούμενα θερμόμετρα καλοῦνται θερμόμετρα μεγίστου καὶ ἐλαχίστου.

Θερμόμετρα Six καὶ Bellani. Τοῦτο παρέχει ταυτοχρόνως τὴν μεγίστην καὶ ἐλαχίστην θερμοκρασίαν. Ἀποτελεῖται ἐξ οἰνοπνευματικοῦ θερμομέτρου, οὗτινος τὸ δοχεῖον εἶναι εἰς A (σχ. 7) καὶ ἡ ῥάβδος, ἥτις εἶναι κεκαμμένη, περιέχει εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ οἰνόπνευμα στήλην ὑδραργύρου. Ὅταν ἡ θερμοκρασία μεταβάλλεται, ἡ διαστολὴ ἢ ἡ συστολὴ τοῦ οἰνοπνεύματος μεταδίδει ἀντίστοιχον μετατόπισιν εἰς τὸν ὑδράργυρον, διπλῆ δὲ βαθμολογία δεικνύει τὴν θερμοκρασίαν διὰ τῶν ἄκρων τῆς ὑδραργυρικῆς στήλης. Δύο μικροὶ σιδηροῖ δεῖκται ἐκ σμάλτου εὑρίσκονται ἐν ἀρχῇ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰ ἄκρα τῆς ὑδραργικῆς στήλης, ἐπιτυγχανομένου τούτου τῇ βοηθείᾳ μαγνήτου, ἐπενεργοῦντος ἐπὶ τεμαχίου σιδήρου προσηρμοσμένου ἐπὶ ἑκάστου τῶν δεικτῶν. Ὅταν ἡ θερμοκρασία αὐξάνῃ, ὁ ὑδράργυρος ἀπομακρύνεται τοῦ δείκτου t', ὅστις παραμένει οὕτω ἐλεύθερος καὶ ὠθεῖ τὸν δείκτην t. Ἀντιστρόφως, ὅταν ἡ θερμοκρασία ταπεινοῦται, ὁ δείκτης t ἀφίεται ἐν τῇ θέσει του καὶ ὁ δείκτης t' ὠθεῖται ὑπὸ τοῦ ὑδραργύρου. Τὸ κατώτατον

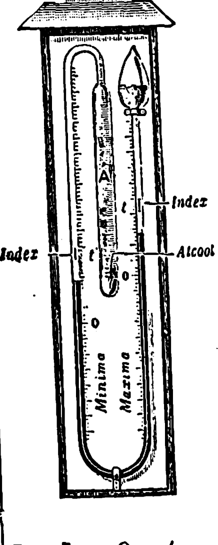

Σχ. 7. —*Θερμόμετρον μεγίστου καὶ ἐλαχίστου τύπου Six καὶ Bellani.*

Digitized by Google

ἄκρον τοῦ δείκτου t θὰ δεικνύῃ τὴν μεγίστην θερμοκρασίαν καὶ τὸ τοῦ t′ τὴν ἐλαχίστην. Μετὰ τὴν παρατήρησιν ἐπαναφέρομεν τοὺς δείκτας πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν, ἤτοι εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰ ἄκρα τῆς ὑδραργυρικῆς στήλης.

Ἰατρικὰ θερμόμετρα. Ταῦτα εἶναι μικρὰ θερμόμετρα μεγίστου, βαθμολογημένα εἰς δέκατα βαθμοῦ καὶ δεικνύοντα θερμοκρασίας μεταξὺ 35° καὶ 45° ἑκατονταβάθμου, καὶ ἅτινα χρησιμεύουσιν ὅπως μετρῶμεν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀνάγνωσις τῆς θερμοκρασίας δὲν δύναται νὰ γίνῃ καθ' ὃν χρόνον τὸ θερμόμετρον εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀλλ' ἀφοῦ τοῦτο ἐξαχθῇ, εἶναι ἐπάναγκες ὅπως ἡ στήλη τοῦ ὑδραργύρου, ἀφοῦ λάβῃ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος, μὴ δύναται νὰ παλινδρομήσῃ ὅταν ἐξάγωμεν τὸ θερμόμετρον ἀπὸ τοῦ σώματος π. χ. τοῦ ἀσθενοῦς.

Σχ. 8. *Ὑπόδειγμα ἰατρικοῦ θερμομέτρου.*

Ἐν τῷ συστήματι τοῦ Negretti τοῦτο ἐπιτυγχάνεται τῇ βοηθείᾳ νήματος ὑαλίνου προσαρμοζομένου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ δοχείου (σχ. 8). Ὁ ὑδράργυρος διέρχεται εὐκόλως κατὰ τὴν διαστολὴν αὐτοῦ, κατὰ τὴν συστολὴν ὅμως διακόπτεται ἡ στήλη ὑδραργύρου ἐν τῇ ἀποστενώσει τοῦ δοχείου, οὕτω δ' ἡ ὑδραργυρικὴ στήλη ἐν τῷ σωλῆνι δὲν κατέρχεται καὶ δεικνύει τὴν θερμοκρασίαν, ἣν εἶχε τὸ θερμόμετρον, καθ' ἣν στιγμὴν εὑρίσκετο εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀσθενοῦς. Ἡ ὑδραργυρικὴ στήλη τίθεται ἐκ νέου εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν ὑδράργυρον τοῦ δοχείου δι' ἐλαφρῶν τιναγμῶν.

Θερμόμετρα μεταλλικά, αὐτογραφικά. Λίαν διαδεδομένον μεταξὺ τῶν θερμομέτρων τούτων εἶναι τὸ τοῦ Richard, ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν καταγραφὴν τῶν μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρῶμεν συνεχῶς τὸ θερμόμετρον. Ἀποτελεῖται ἐξ εἰδικοῦ μεταλλικοῦ δοχείου τελείως κλειστοῦ καὶ πλήρους πετρελαίου (σχ. 9). Ἐπειδὴ τὸ πετρέλαιον διαστέλλεται περισσότερον τοῦ περιβλήματος αὐτοῦ, ὅταν ἡ θερμοκρασία αὐξάνῃ, ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ δοχείου πίεσιν, ἥτις προκαλεῖ παραμόρφωσιν αὐτοῦ τείνουσαν νὰ ἐλαττώσῃ τὴν καμπυλότητα αὐτοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς μετατοπίσεις τοῦ κιβωτίου πολλαπλασιάζονται τῇ βοηθείᾳ διατάξεως μοχλοῦ καὶ μεταβιβάζονται ἀκολούθως ἐπὶ γραφίδος μετατοπιζομένης ἐπὶ κυλίνδρου στρεφομένου καὶ φέροντος ταινίαν χάρτου, ἐφ' ἧς καταγράφεται καμπύλη δεικνύουσα τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Ἐπίσης κατασκευάζονται μεταλλικὰ θερμόμετρα ἐκ μεταλλικῆς ταινίας ἀποτελουμένης ἐκ τῆς ἐπικολλήσεως δύο μεταλλικῶν ταινιῶν, ἐκ μετάλλων παρουσιαζόντων διάφορον συντελεστὴν διαστολῆς. Ἡ ταινία συστρέφεται σπειροειδῶς (σχ. 10) καὶ τὸ μὲν τῶν ἄκρων αὐτῆς στερεοῦται μονίμως, τὸ δὲ ἕτερον εἶναι ἐλεύθερον. Ὅταν ἡ θερμοκρασία αὐξάνῃ, τότε ἡ σπεῖρα παραμορφοῦται, ἡ δὲ μετακίνησις τοῦ ἐλευθέρου ἄκρου αὐτῆς μεταδίδεται διὰ καταλλήλου μηχανισμοῦ ἐπὶ δείκτου κινουμένου πρὸ τῶν διαιρέσεων κλίμακος. Τὸ ὄργανον βαθμολογεῖται διὰ συγκρίσεως πρὸς ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον.

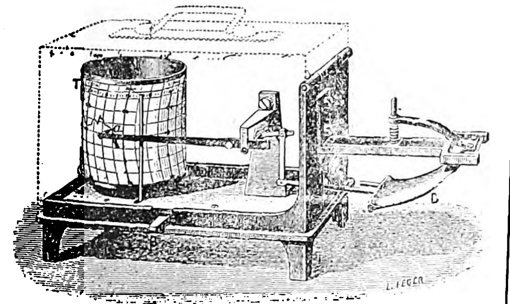

Σχ. 9. *Αὐτογραφικὸν θερμόμετρον (μεταλλικόν).*

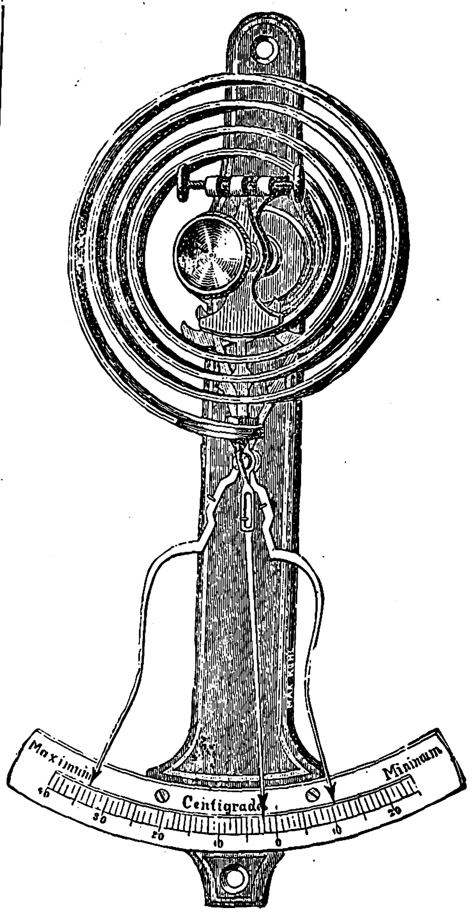

Σχ. 10. *Μεταλλικὸν θερμόμετρον διὰ διπλῆς μεταλλικῆς ταινίας.*

Θερμόμετρα διὰ τάσεως κεκορεσμένου ἀτμοῦ. Ταῦτα ἐπενοήθησαν ὑπὸ τοῦ Joseph Fourier καὶ ἐρείδονται ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν κεκορεσμένων ἀτμῶν. Ἐν τῷ σχ. 11 δεικνύεται θερμόμετρον ἀποτελούμενον ἐκ σωλῆνος μανομετρικοῦ Bourdon, περιέχοντος ὑγρὸν ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον πτητικόν. Χάλκινος σωλὴν T, λεπτὸς καὶ εὔκαμπτος, ἀρκετοῦ μήκους, συνδέεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸν μανομετρικὸν σωλῆνα, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἄκρον ἀπολήγει εἰς εὐρύτερον σωλῆνα R, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ θερμομετρικὸν δοχεῖον. Ὁ σωλὴν οὗτος πληροῦται ὀλίγον περισσότερον τοῦ ἡμίσεος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑγροῦ, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἄκρον τοῦ εὐκάμπτου σωλῆνος νὰ ἐκστομοῦται ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ, οἱανδήποτε θέσιν καὶ ἂν δίδωμεν εἰς τὸν σωλῆνα R. Ἄνωθεν τοῦ ὑγροῦ τούτου τίθεται ὑγρὸν πτητικὸν (ἀμμωνία, ἀνυδρίτης ἀνθρακικοῦ ὀξέος, βενζίνη κλπ.), ἐξαρτώμενον ἐκ τῶν ὁρίων τῆς θερμοκρασίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ συσκευή.

Ὁ ἀτμὸς V τοῦ ὑγροῦ ἀσκεῖ πίεσιν, ἥτις μεταδίδεται εἰς τὸν μανομετρικὸν σωλῆνα, ὅστις οὕτω παραμορφοῦται, ἡ δὲ μετατόπισις αὐτοῦ μεταδίδεται τῇ βοηθείᾳ εἰδικῆς διατάξεως μοχλῶν ἐπὶ δείκτου δυναμένου νὰ στρέφεται πρὸ τῶν διαιρέσεων κλίμακος. Τὸ ὄργανον βαθμολογεῖται διὰ συγκρίσεως πρὸς ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον. Τ' ἀνωτέρω θερμόμετρα δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι καὶ ὡς αὐτογραφικά.

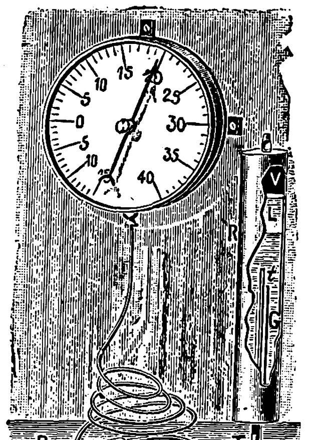

Σχ. 11. *Βιομηχανικὸν θερμόμετρον δι' ἀτμῶν κεκορεσμένων.*

Διὰ τὴν μέτρησιν λίαν ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν χρησιμοποιοῦνται τὰ *σωρόμετρα*, διὰ δὲ εἰδικὰς μετρήσεις δυνάμεθα διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμοκρασίας νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰ *θερμοηλεκτρικὰ στοιχεῖα* (βλ. λ.), τὸ *βολόμετρον* (βλ. λ.), τὸ *ἀκτινόμετρον* (βλ. λ.).

Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

— **θερμόμετρα *ἀναστρέψιμα*** *[Ὠκεανογρ.]*. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς θερμοκρασίας τοῦ θαλασσίου ὕδατος εἰς διάφορα βάθη γίνεται χρῆσις εἰδικῶν θερμομέτρων, ἅτινα, λόγῳ τῆς εἰδικῆς των κατασκευῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἐπηρεάζονται κατὰ τὴν ἄνοδον ἐκ τῆς θερμοκρασίας τῶν ὑπερκειμένων στιβάδων τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἀντέχουσιν ἐπίσης καὶ εἰς μεγάλας πιέσεις. Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς συνήθους λεκάνης τοῦ ὑδραργύρου, ἥτις ὅμως περιβάλλεται ἀπὸ ἑτέραν ὑαλίνην λεκάνην μὲ παχέα τοιχώματα ἡμιπεπληρωμένην ὑδραργύρου. Τὸ ὑάλινον τοῦτο περίβλημα χρησιμεύει διὰ νὰ προστατεύῃ τὴν ὑδραργυρικὴν λεκάνην ἀπὸ τὰς μεγάλας πιέσεις, αἵτινες ἐπιφέρονται ὁσάκις τὸ θερμόμετρον κατέρχεται εἰς μεγάλα βάθη. Ὁ ὑδράργυρος ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λεκάνην χρησιμεύει ἁπλῶς, ὅπως μεταδίδῃ τὴν θερμοκρασίαν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν λεκάνην τὴν συγκοινωνοῦσαν μετὰ τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος τοῦ θερμομέτρου. Ὁ τριχοειδὴς οὗτος σωλὴν (γ) ἐν ἀρχῇ παρουσιάζει ἐλαφρὰν κάμψιν, κατόπιν διόγκωσιν (β) καὶ τέλος στένωσιν καὶ κάμψιν (α). Ἡ στένωσις χρησιμεύει ὅπως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, κατὰ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ θερμομέτρου, γίνῃ διακοπὴ τῆς ἐν τῷ τριχοειδεῖ ὑδραργυρικῆς στήλης μετὰ τοῦ ἐν τῇ λεκάνῃ εὑρισκομένου ὑδραργύρου, ὁπότε πλέον τὸ θερμόμετρον κατὰ τὴν ἄνοδον οὐδόλως ἐπηρεάζεται ἐκ τῶν μεταβολῶν τῆς θερμοκρασίας. Κατὰ τὰς μετρήσεις τὰ θερμόμετρα τοποθετοῦνται ἐντὸς εἰδικῶν θηκῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι δυνατὸν ν' ἀναστραφῶσιν εἰς οἱονδήποτε βάθος θελήσωμεν τῇ βοηθείᾳ πίπτοντος βάρους (messager).

Ν. Ι. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— **θερμόμετρα *Μπέκμαν*** *[Φυσ.]*. Οὕτω καλοῦνται θερμόμετρα ὑδραργυρικὰ μεγάλης εὐπαθείας, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν θερμοκρασίας μὲ προσέγγισιν $^1/_{100}$ τοῦ βαθμοῦ. Χρησιμοποιοῦνται ἰδίᾳ ἐν τῇ κρυοσκοπίᾳ καὶ ζεσεοσκοπίᾳ.

Κ. Π.

— **θερμόμετρον *ἀκροβάθμιον*·** βλ. λ. *θερμόμετρον*.

— **θερμόμετρον *ἀντιστάσεως*·** βλ. λ. *βολόμετρον*.

— **θερμόμετρον *διμεταλλικὸν*** *[Φυσ.]*. Οὕτω καλεῖται θερμόμετρον μεταλλικόν, ἀποτελούμενον διὰ συνδυασμοῦ δύο μετάλλων ἐχόντων διάφορον συντελεστὴν διαστολῆς.

— **θερμόμετρον *σφενδονοειδές*·** βλ. λ. *θερμοκρασία [Μετεωρολ.]*.

— **θερμόμετρον *ὑψομετρικὸν*** *[Φυσ.]*. Οὕτω καλεῖται συνδυασμὸς θερμομέτρων μετὰ συσκευῆς ζέσεως ὕδατος. Ὡς γνωστὸν τὸ σημεῖον ζέσεως τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ἀέρι μεταβάλλεται μετὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως. Οὕτω τὸ ὕδωρ ὑπὸ πίεσιν ὑδραργύρου 760 m.m ζέει εἰς 100, ὅσον δ' ἡ πίεσις ἐλαττοῦται καὶ τὸ σημεῖον ζέσεως τοῦ ὕδατος κατέρχεται. Ἐκ τοῦ σημείου δὲ ζέσεως τοῦ ὕδατος δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ἐκ πινάκων τὴν ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν. Ἐὰν ὅθεν προσδιορίσωμεν εἰς δύο σταθμοὺς τὴν θερμοκρασίαν ζέσεως τοῦ ὕδατος, δυνάμεθα ἀκολούθως νὰ προσδιορίσωμεν τὰς ἀντιστοίχους βαρομετρικὰς πιέσεις καὶ ἐκ τούτων τῇ βοηθείᾳ τῶν βαρομετρικῶν τύπων τὰς διαφορὰς ὕψους μεταξὺ τῶν δύο σταθμῶν.

Κ. Π.

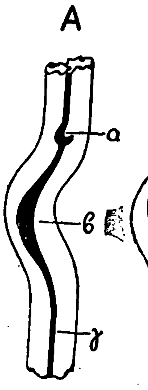

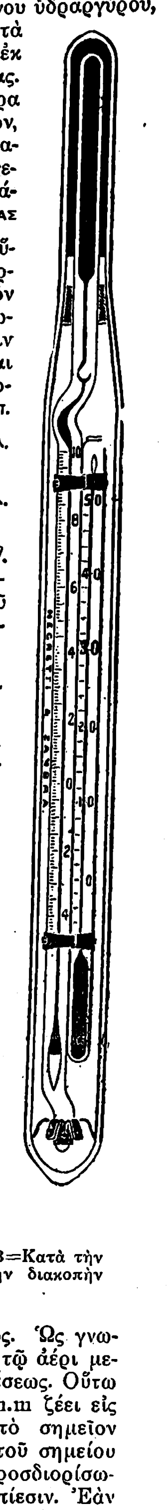

Ἀναστρέψιμα θερμόμετρα.

[A=Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὴν κάθοδον. B=Κατὰ τὴν ἄνοδον. μετὰ τὴν ἀναστροφήν του καὶ τὴν διακοπὴν τῆς ὑδραργυρικῆς στήλης.]

θερμομετρῶ (*—έω*)· μετρῶ τὴν θερμοκρασίαν τινὸς διὰ τοῦ θερμομέτρου, ἐκτελῶ θερμομέτρησιν.

θερμὸν (τό). Ἑλληνικὸς ὅρος ἐν χρήσει κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους πρὸς δήλωσιν τοῦ Caldarium τῶν ρωμαϊκῶν θερμῶν (βλ. λ *θέρμαι*).

Β. Δ. Θ.

θερμοουδετερότης (ἡ) *[Χημ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ διατήρησις οὐδετερότητος κατὰ τὴν ἐπίδρασιν θερμότητος, ὡς καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἑνώσεως δύο σωμάτων, ὅταν οὔτε ἐκλύεται οὔτε ἀπορροφεῖται θερμότης.

Σ. Γ.

θερμοπαγία (ἡ)· θερμικὴ ἀκαμψία τῆς καρδίας, ἐπερχομένη ἐξ ἡλιάσεως, ἤτοι ἀμέσου ἐπιδράσεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπὶ τοῦ κρανίου, ἰδίως παιδίων, καταλήγουσα συνήθως εἰς θάνατον.

Σ. Γ. Ξ.

θερμοπαραγωγὸς (ὁ, ἡ), *—όν* (τό)· ὁ παράγων θερμότητα, ἄλλως *θερμογόνος*.

θερμοπαρακαλῶ (*—έω*)· παρακαλῶ θερμῶς.

θερμοπερατός, *—ή, —όν*· ὁ διαπερώμενος ὑπὸ τῆς θερμότητος ἢ τῶν θερμικῶν ἀκτίνων.

— **θερμοπερατὰ *σώματα*** *[Φυσ.]*. Οὕτω καλοῦνται **σώματα, ἅτινα, διαπερῶνται ὑπὸ τῆς θερμότητος ἢ**

Digitized by Google

τῶν θερμικῶν ἀκτίνων. Ὡς θερμοπερατὰ σώματα ἀναφέρομεν τὸ ὀρυκτὸν ἅλας, διάλυμα ἰωδίου εἰς διθειοῦχον ἄνθρακα. Ὑπάρχουσι σώματα, ἅτινα εἶναι διαφανῆ μὲν εἰς τὸ φῶς, ἀλλὰ μὴ περατὰ ὑπὸ τῶν θερμικῶν ἀκτίνων, ὡς π.χ. ἡ ὕαλος· τοὐναντίον ἄλλα σώματα, ἅτινα εἶναι ἀδιαφανῆ εἰς τὸ φῶς, εἶναι περατὰ ὑπὸ τῶν θερμικῶν ἀκτίνων, ὡς π. χ. ὀρυκτὸν ἅλας ἠθαλωμένον. κ. π.

θερμοπηγή (ἡ)· πηγὴ θερμοῦ ὕδατος, θερμὴ πηγή. — *[Γεωλογ.]* Καλεῖται *θερμοπηγὴ* ἢ *θερμὴ πηγὴ* ἢ *θέρμη* ἡ πηγή, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἔχει θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τῆς μέσης ἐτησίας θερμοκρασίας τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναβλύζει. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος τῶν θερμῶν πηγῶν δὲν εἶναι σαφής. Ἐπειδὴ εἰς διάφορα γεωγραφικὰ πλάτη τῆς γῆς καὶ εἰς διάφορα ὕψη ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἐπικρατεῖ καὶ διάφορος μέση ἐτησία θερμοκρασία, ἡ ὁποία εἶναι τοσοῦτον μικροτέρα, ὅσον ὁ τόπος κεῖται πλησιέστερον πρὸς τοὺς πόλους ἢ εἰς μεγαλύτερα ὕψη ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἕπεται, ὅτι εἰς βορειοτέρους ἢ εἰς ὑψηλοτέρους τόπους — κατὰ τὸν ἀνωτέρω ὁρισμὸν — θὰ θεωρῶνται ὡς θερμοπηγαὶ πηγαί τινες, αἱ ὁποῖαι δὲν δύναναι νὰ θεωρηθοῦν ὡς τοιαῦται, ἂν εὑρίσκοντο εἰς τόπους κειμένους εἰς χαμηλότερα ὕψη ἢ πλησιέστερον πρὸς τὸν ἰσημερινόν. Οὕτω π. χ. πηγή τις, ἀναβλύζουσα ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία εἶναι 28° Κ), καὶ τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ ἔχει θερμοκρασίαν 27° Κ, δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ θερμὴ πηγή, ἐνῷ τοὐναντίον εἰς τὰς βορειοτάτας χώρας πηγή τις μὲ ὕδωρ θερμοκρασίας 4°—5° εἶναι θερμὴ πηγή.

Τούτων ἕνεκα, ἐπειδὴ ὁ ἀνωτέρω ὁρισμὸς τῶν θερμῶν πηγῶν εἶναι σχετικός, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ κλίματος τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον αὗται ἀναβλύζουσι, γεωλόγοι τινὲς ἐτροποποίησαν αὐτόν, ὀνομάζοντες *ἀπολύτως θερμὴν πηγὴν* ἐκείνην, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἔχουν θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τῆς μέσης ἐτησίας θερμοκρασίας τῶν τόπων τοῦ ἰσημερινοῦ. Τελευταίως ὅμως εἰς τὴν λουτρολογίαν θεωροῦσιν ὡς θερμὰς πηγὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀντιληπταὶ ὡς θερμαὶ ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος (θερμοκρασία ὑδάτων 32°Κ καὶ ἄνω) ἢ ὡς ἔχουσαι ἄνω τοῦ 20°Κ θερμοκρασίαν. Ἡ θερμότης τῶν ὑδάτων μιᾶς θερμῆς πηγῆς προέρχεται: 1) ἐκ τῆς *γηγενοῦς θερμότητος* ἢ *γεωθερμίας*, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὰ βαθύτερα τῆς γῆς. Τὰ ὑπογείως κυκλοφοροῦντα ὕδατα, διερχόμενα εἰς τὰ μεγάλα βάθη διὰ μέσου τῶν θερμῶν πετρωμάτων, θερμαίνονται καὶ κατόπιν, ἐξερχόμενα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ὡς πηγαί, φέρουν μεθ' ἑαυτῶν ποσότητα θερμότητος καὶ ἔχουν θερμοκρασίαν τινά, ἡ ὁποία πρωτίστως εἶναι τόσῳ μεγαλυτέρα, ὅσῳ μεγαλύτερον εἶναι τὸ βάθος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνέρχονται τὰ θερμὰ ταῦτα ὕδατα. Θὰ ἦτο ὅμως πλάνη, ἂν ἐκ τούτου ἤθελέ τις νὰ συναγάγῃ ἢ νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὅλαι αἱ θερμαὶ πηγαὶ πρέπει νὰ εἶναι *πηγαὶ ἀνερχόμεναι*. Καθόσον καὶ ὕδατα πηγῶν, κατερχομένων μόνον, δύνανται νὰ ἀναβλύσωσιν ὡς θερμαὶ πηγαί, ἂν — πρὶν φθάσουν εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον τῆς ὑπογείου διαδρομῆς των, εἰς τὸ στόμιον δηλαδὴ τῆς ἐξόδου των εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, — διέλθωσι διὰ βαθῶν τοιούτων, ὅπου ἐπικρατοῦν ὑψηλαὶ θερμοκρασίαι καὶ θερμανθῶσιν ἐπαρκῶς. Οὕτως αἱ περίφημοι πηγαὶ τοῦ Γκαστάϊν καὶ τοῦ Βόρμιο εἶναι *κατερχόμεναι πηγαί*. Σύμφωνα πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκδοχὴν περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς θερμότητος τῶν θερμῶν πηγῶν, μία θερμὴ πηγὴ θὰ παρουσιάζῃ ὕδατα ἐπὶ τοσοῦτον θερμότερα α) ὅσῳ τὰ ὕδατά της ἀναβλύζουν ἢ διέρχονται ἐκ μεγαλυτέρων βαθῶν, β) ὅσῳ μικροτέρα εἶναι ἡ γεωθερμαντικὴ ἀναλογία ἢ γεωθερμικὴ βαθμίς, γ) ὅσῳ ταχύτερον γίνεται ἡ πρὸς τὰ ἄνω κίνησις τῶν ὑδάτων της μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, διότι τόσῳ ὀλιγώτερον τὰ ὕδατα θὰ ψύχωνται καθ' ὁδὸν καὶ δ) ὅσῳ τὰ πετρώματα, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα διέρχονται κατὰ τὴν ἀναβατικὴν των κίνησιν, εἶναι χειρότεροι ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος.

2) Ἄλλη αἰτία, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ὕδατα τῶν θερμῶν πηγῶν ὀφείλουν τὴν θερμοκρασίαν των, εἶναι τὰ διάφορα χημικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα συντελοῦνται ἐντὸς τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς καὶ τὰ ὁποῖα γίνονται πρόξενοι ἐκλύσεως θερμότητος καὶ θερμάνσεως τῶν κυκλοφορούντων ὑδάτων. Τοιαῦτα φαινόμενα εἶναι τὰ τῆς ὀξειδώσεως, τὰ τῆς προσλήψεως ὕδατος κτλ., καὶ πιθανὸν καὶ τὰ φαινόμενα ὑπογείων καύσεων στρωμάτων ὀρυκτῶν ἀνθράκων.

3) Τρίτη, κυριωτάτη, αἰτία τῆς θερμότητος τῶν ὑδάτων τῶν θερμῶν πηγῶν εἶναι ἡ θερμότης τῶν εἰς τὰ μεγάλα βάθη τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς ἐγκλειομένων μαζῶν *μάγματος*, αἱ ὁποῖαι ἀνεξερχόμεναι πρὸς τὰ ἄνω προκαλοῦν τὰ ἡφαιστειακὰ ἐκρήξεις (βλ. *ἡφαίστειον*). Ἐκ τοῦ μάγματος τούτου ἐκλύονται μεγάλα ποσὰ ἀτμῶν ὕδατος, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ἡφαιστείων βαθῶν ἀνέρχονται πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν. Εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα οἱ ἀνερχόμενοι ὑδρατμοὶ συμπυκνοῦνται καὶ φθάνουν, ἀνωθούμενοι ὑπὸ τῶν συνεχῶς ἀνερχομένων ἐκ τῶν βαθῶν νέων ἀτμῶν, τελικῶς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς μὲ θερμοκρασίας, οἱ ὁποῖαι πολλάκις φθάνουν τὸ σημεῖον τοῦ βρασμοῦ ἢ καὶ ἐγγὺς πρὸς αὐτό.

Ἡ ἀπόψυξις, τὴν ὁποίαν τὰ ὕδατα ταῦτα πάσχουν καθ' ὅσον ἀνέρχονται πρὸς τὰ ἄνω, ὡς καὶ ἡ θερμοκρασία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἐξαρτῶνται κυρίως: α) ἐκ τῆς ταχύτητος, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνέρχονται τὰ ὕδατα, β) ἐκ τῆς μορφῆς τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας διέρχονται ἀνερχόμενα (στενὸς κυκλοτερὴς πόρος ἢ ῥήγματα στενὰ ἢ εὐρέα, κ. οὕ κ.) καὶ γ) ἐκ τοῦ ἂν τὸ ὕδωρ φθάνῃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀναμιγνυόμενον ἢ χωρὶς νὰ ἀναμιχθῇ καθ' ὁδὸν μὲ ποσὰ ὀλιγώτερον θερμοῦ ἢ καὶ ψυχροῦ ἐδαφικοῦ ὕδατος.

Ἂν τὸ ὕδωρ τῶν θερμῶν πηγῶν προέρχηται μόνον ἐκ τῶν συμπυκνουμένων ὑδρατμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκλύονται ἐκ τῶν ἡφαιστείων ὑλῶν ἢ γενικῶς ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς καὶ οὕτω πως τὸ ὕδωρ τοῦτο διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς γῆς φθάνῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειάν της, ὀνομάζεται κατὰ τὸν E. Suess *νεηλὸν ὕδωρ (juveniles Wasser)*. Κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοῦτο τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀναβλύζει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, προερχόμενον ἀπὸ ὕδωρ ἀτμοσφαιρικῶν κατακρημνισμάτων (βροχῶν, χιόνων, κ.τ.λ.), τὸ ὁποῖον κατεισέδυσεν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἰς τὰ βαθύτερα, ὀνομάζεται *ἀβαθὲς ὕδωρ (vadoses Wasser)*. Τὰ ὕδατα, τέλος, τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἀναμίξεως νεηλῶν καὶ ἀβαθῶν ὑδάτων, καλοῦνται *ἀνάμικτα* (gemischtes Wasser).

Σχετικῶς μὲ τὴν γεωγραφικὴν διανομὴν τῶν θερμῶν πηγῶν παρατηρεῖται ὅτι: α') Θερμαὶ πηγαὶ εὑρίσκονται εἰς ὅλας τὰς ἠπείρους καὶ ζώνας καὶ εἰς ὅλα τὰ ὕψη. Οὕτω π. χ. εἰς τὸ Θιβὲτ ἐμφανίζονται θερμαὶ πηγαί, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα ἔχουν περίπου τὴν θερμοκρασίαν τοῦ βρασμοῦ, εἰς ὕψος 4.700 μ. β') Συνηθέστατα αἱ θερμοπηγαὶ ἐμφανίζονται ἄφθονοι εἰς περιοχάς, ὅπου ἐνεργεῖ ἀκόμη ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἢ ἐνήργησεν εἰς νεωτέρους γεωλογικοὺς χρόνους. Τοιαῦται π.χ. ἐμφανίζονται ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἰσλανδίαν, Νέαν Ζηλανδίαν, Ἰαπωνίαν, Καύκασον, Βοημίαν, καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὴν Μῆλον, Μέθανα, Σαντορίνην, Μυτιλήνην καὶ ἀλλαχοῦ. γ') Ἐπίσης ἐμφανίζονται κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, ὅπου ἔχουν γίνει μεγάλαι τεκτονικαὶ διαταράξεις καὶ μεταπτώσεις, βαθέως διήκουσαι. Ἐπειδὴ δ' αἱ διαταράξεις αὗται ἐκτείνονται κατὰ γραμμὰς εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, καὶ αἱ κατὰ μῆκος αὐτῶν ἀναβλύζουσαι θερμαὶ πηγαὶ παρουσιάζονται τεταγμέναι κατὰ σειρὰς καλουμένας *γραμμὰς θερμῶν πηγῶν* (Thermen-linien). Οὕτω π. χ. ἐν Ἑλλάδι μίαν τοιαύτην γραμμὴν θερμῶν πηγῶν ἀποτελοῦσιν αἱ θερμοπηγαὶ Ὑπάτης, Βρωμονερίων, Θερμοπυλῶν, Κονιαβίτου, Καμμένων Βούρλων, Γιάλτρων, Αἰδηψοῦ, ἀναβλύζουσαι κατὰ μῆκος τῆς ἐκ Δ. πρὸς Α. διηκούσης μεταπτώσεως, ἡ ὁποία ἐγένησε καὶ τὰς ἀποτόμους βορείας κλιτῦς τῆς Οἴτης καὶ Κνημῖδος. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων τῶν θερμῶν πηγῶν ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους πηγάς. Ἐν Ἑλλάδι αἱ θερμότεραι πηγαὶ εἶναι αἱ πηγαὶ Πολυχνίτου Μυτιλήνης, θερμοκρασίας 87°,6 Κ, κατόπιν αἱ τῆς Αἰδηψοῦ μέχρις 77°,5. Ἐπειδὴ τὸ ὕδωρ τῶν θερμῶν πηγῶν, διερχόμενον ὑπὸ πίεσιν καὶ πολλάκις ἔμπλεων ἀερίων διὰ μέσου τῶν πετρωμάτων, διαλύει τὰ συστατικά των καὶ μάλιστα κατὰ τόσῳ μεγαλυτέρας ποσότητα ὅσῳ θερμότερον εἶναι, διὰ τοῦτο τὰ ὕδατα τῶν θερμῶν πηγῶν ἀναβλύζουν συνήθως κατάφορτα ἀπὸ διαφόρους διαλελυμένας οὐσίας, ὡς π. χ. ἅλατα τῶν ἀλκαλίων καὶ ἀλκαλικῶν γαιῶν, σίδηρον κλπ., ὡς καὶ θειούχους ἑνώσεις. Ἐπίσης φέρουσιν ἐν διαλύσει καὶ μεγάλα ποσά, ἐφ' ὅσον κυκλοφοροῦν ὑπογείως ὑπὸ πίεσιν, ἀερίων, συνήθως διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ὑδροθείου, ἀζώτου, ὀξυγόνου, κλπ. Ὅταν τὰ τοιαῦτα ὕδατα τῶν θερμῶν πηγῶν φθάσουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἡ πίεσις ἐκλείπει καὶ ἡ θερμοκρασία των καταπίπτει, τότε δὲ πρῶτον μὲν ἀπελευθεροῦνται τὰ μεγάλα ποσὰ τῶν ἀερίων, παράγοντα φαινόμενα ἀναβρασμοῦ, δεύτερον δὲ πολλὰ ἅλατα, τὰ ὁποῖα κρατοῦνται εἰς τὰ βάθη ἐν διαλύσει, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ὑπάρξεως ἀερίων ἐν διαλύσει, καθιζάνουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀποτίθενται ὑπὸ μορφὴν ἰζημάτων. Οὕτως ἀποτίθενται κυρίως ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον (ἐκ τοῦ ὑδροανθρακικοῦ ἀσβεστίου) καὶ ἀνθρακικὸς σίδηρος (ἐκ τοῦ ὑδροανθρακικοῦ σιδήρου), κ. τ. λ.

Τούτων ἕνεκα αἱ θερμοπηγαὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι περιέχουν ἐν διαλύσει στερεὰ συστατικὰ εἰς συνολικὴν ποσότητα ἄνω τοῦ ἑνὸς γραμμαρίου κατὰ χιλιόγραμμον ὕδατος ἢ μερικὰ στοιχεῖα (λίθιον, βρώμιον κλπ.) εἰς ποσότητας ὡρισμένας, ἢ τέλος καὶ ἀέρια συστατικὰ ἄνω ὡρισμένων ὁρίων (π. χ. διοξειδίου ἄνθρακος ἄνω τοῦ 1 γραμμ., ἢ ὑδρόθειον ἄνω τοῦ 1 χιλιοστογράμμου κατὰ χιλιόγραμμον ὕδατος) καλοῦνται *θερμομεταλλικαὶ πηγαὶ* ἢ ἁπλῶς *μεταλλικὰ ὕδατα* (Mineralwasser). Τὰ περισσότερα τοιαῦτα ὕδατα ἔχουν καὶ θεραπευτικὰς ἰδιότητας ἐπὶ διαφόρων νοσημάτων τοῦ δέρματος, τῶν ὀργάνων τῆς κυκλοφορίας ἢ καὶ τῆς ἀναπνοῆς κτλ., καὶ τούτου ἕνεκα καλοῦνται καὶ *ἰαματικὰ ὕδατα*, αἱ δὲ πηγαὶ χαρακτηρίζονται ὡς *ἰαματικαί*. Θερμοπηγαί, αἱ ὁποῖαι περιέχουν ἐν διαλύσει στερεὰ συστατικὰ εἰς συνολικὴν ποσότητα κατωτέραν τοῦ 1 γρ. κατὰ χιλιόγραμμον ἢ καὶ στοιχεῖά τινα ἢ ἀέρια συστατικὰ κάτω ὡρισμένων ὁρίων καλοῦνται *ἀκρατοθέρμαι*. Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

— *[Χημ.]* Ἀπὸ τῆς μᾶλλον ἀπωτάτης ἀρχαιότητος οἱ ἀσχοληθέντες εἰς τὴν μελέτην τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων διῄρουν ταῦτα εἰς θερμὰ καὶ ψυχρά. Τὸ ζήτημα τῆς θερμικότητος τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων ἐκίνησε λίαν ἐνωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παρατηρητῶν, λόγῳ τῶν θεραπευτικῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπορρεόντων ἐκ τῆς χρήσεως τῶν θερμῶν ὑδάτων. Ὁ Βιτρούβιος ἐθεώρει τὰς θερμὰς πηγὰς ὡς θειούχους, στυπτηριούχους καὶ ἀσφαλτούχους. Ὁ Raulin ἐθεώρει ὅλα τὰ θερμὰ ὕδατα ὡς θειοῦχα. Αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διὰ τῆς προόδου καὶ ἐξελίξεως τῆς χημικῆς ἐρεύνης ἐπακολουθήσασαι χημικαὶ ἀναλύσεις τῶν ὑδάτων διαφόρων θερμοπηγῶν κατέδειξαν ποικίλην τὴν σύστασιν αὐτῶν. Κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὰ ὕδατα τῶν θερμοπηγῶν παρουσιάζουν μεγάλην μεταλλικότητα. Αἱ θερμαὶ πηγαί, διακρίνονται εἰς *ὑποθέρμους, ὁμοιοθέρμους* καὶ *ὑπερθέρμους*. Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκουν αἱ θερμαὶ πηγαί, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα ἔχουν θερμοκρασίαν ἀνωτέραν μὲν τῆς μέσης τοῦ τόπου, κατωτέραν ὅμως ἀπὸ τὴν τοῦ σώματος. Ὁμοιόθερμοι πηγαὶ εἶναι ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ ἔχει θερμοκρασίαν παραπλησίαν πρὸς τὴν τοῦ σώματος· ὑπέρθερμοι δὲ ὅλαι ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ ἔχει θερμοκρασίαν ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν τοῦ σώματος. Τὰ ὑπέρθερμα ὕδατα δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς ἔχουν. Εἶναι ἀπαραίτητον τὸ ὕδωρ αὐτῶν νὰ συγκεράννυται μετὰ ψυχροῦ ὕδατος τῆς ἰδίας πηγῆς, διότι ἄλλως, ἀφιεμένων τούτων πρὸς ψῦξιν, ἐκφεύγει μέρος τῶν ἐν αὐτοῖς διαλελυμένων ἀερίων καὶ ἐπακολουθεῖ καθίζησις μέρους τῶν ἐν διαλύσει συστατικῶν των.

Καλύτεραι θερμαὶ πηγαί, ἀπὸ θεραπευτικῆς ἀπόψεως, εἶναι ἐκεῖναι, ὧν ἡ θερμοκρασία πλησιάζει τὴν τοῦ σώματος, διότι τὸ ὕδωρ αὐτῶν μόνον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἔχει, χωρὶς νὰ ὑποστῇ οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων τούτων κατὰ τὴν ποσιθεραπείαν προκαλεῖ ἐλάχιστον τραυματικὸν ἐρεθισμὸν τῶν γαστρικῶν βλεννομεμβρανῶν. Ἐξωτερικῶς τὰ ὕδατα τῶν θερμοπηγῶν, ὧν ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται ἀπὸ 35—38°, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀμέσως, χωρὶς ν' ἀπολέσωσι σημαντικὸν μέρος τῶν ἀερίων ἢ τῆς ῥαδιενεργείας των, παρουσιάζουν δὲ καὶ μεγάλον ἀριθμὸν ἐν ἀφετεροιώσει εὑρισκομένων μορίων. Τὰ ὕδατα τῆς θερμοκρασίας ταύτης ἔχουν πλήρη τὴν θεραπευτικὴν δραστικότητα, ἣν δὲν διατηροῦν εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἀνάλογα ὕδατα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προθερμανθῶσιν. Αἱ ἐνδείξεις τῶν ὑδάτων τῶν διαφόρων θερμοπηγῶν ὁρίζονται ἰδίᾳ ἀναλόγως τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκουν αἱ διάφοροι θερμοπηγαί. Ἰδιαιτέραν σημασίαν παρουσιάζουν ὀλιγομεταλλικαί τινες θερμαί, αἵτινες, οὖσαι πτωχαὶ εἰς διαλελυμένα συστατικὰ καὶ στερούμεναι μεγάλης ῥαδιενεργείας, θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὀφείλουσαι τὴν θεραπευτικὴν ἀνυσιμότητά των εἰς τὴν θερμοκρασίαν των, ἥτις τοὺς ἀποδίδει τὴν εἰδικὴν δραστικότητα, ἣν παρουσιάζουν. Αἱ τοιαῦται ὀλιγομεταλλικαὶ θερμοπηγαὶ ἐνδείκνυνται πρὸς θεραπείαν ἐκδηλώσεων χρονίου ῥευματισμοῦ καὶ ἐπὶ μητρικῶν παθήσεων. Κ. Γ. Μ.

θερμοπίδαξ (ὁ) —ακος *[Γεωλογ.]*. Πηγαὶ θερμαί, αἱ ὁποῖαι κατὰ κανονικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρονικὰ διαστήματα ἐκτινάσσουν ἐκρηκτικῶς καὶ ὑπὸ μορφὴν πίδακος ὕδωρ θερμὸν καὶ ἀτμοὺς (εἰς μέγα ἐνίοτε ὕψος). Ὀνομάζονται καὶ *γκέϋζιρ* ἢ *γάϋζερ* (=λυσσαλέος, ἐξ ἀρχαίας ἰσλανδικῆς ῥίζης) κατὰ τὸ ὄνομα τῆς ἐν Ἰσλανδίᾳ μεγαλυτέρας τοιαύτης θερμῆς πηγῆς, ὡς καὶ *δέλλοι* κατὰ τοὺς ἐν Σικελίᾳ ὑπάρχοντας δέλλους. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς παρουσιάζονται τρεῖς κύριαι περιοχαὶ θερμοπιδάκων, ἡ *ἰσλανδική*, ἡ *νεοζηλανδικὴ* καὶ ἡ τοῦ *Γέλλωστον* (τοῦ Ἐθνικοῦ πάρκου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν). Αἱ δύο πρῶται τούτων ἔχουν ἀκόμη σήμερον ἐνεργὰ ἡφαίστεια, ἐνῷ τὰ ἡφαίστεια τῆς περιοχῆς τοῦ Γέλλωστον εἶναι ἐσβεσμένα ἀπὸ τῆς τριτογενοῦς περιόδου. Ἐκτὸς τῶν περιοχῶν τούτων θερμοπίδακες εὑρίσκονται μεμονωμένοι ἢ κατὰ μικρὰς ὁμάδας εἰς τὸ S. Miguel τῶν Ἀζορῶν νήσων, εἰς τὸ ἡφαίστειον Viejo παρὰ τὴν Chillan τῆς Χιλῆς, εἰς τὰς λίμνας τοῦ κρατῆρος τῆς St. Maria τῆς Γουατεμάλας, εἰς τὸ ἡφαίστειον Ρόας τῆς Κοσταρίκας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐσβεσμένου ἡφαιστείου Socompa εἰς τὴν Puna τῆς Ἀτακάμας, εἰς τὴν μεξικανικὴν πολιτείαν Michoacan παρὰ τὴν Ixtlan τοῦ los Hervores, εἰς τὰς νήσους τοῦ ἀρχιπελάγους τοῦ Βίσμαρκ, εἰς τὴν Νέαν Προπομμερανίαν, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, Καλιφορνίαν, Θιβέτ, καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅλοι οἱ θερμοπίδακες γενικῶς ἀναβλύζουν εἰς κοιλώματα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἢ εἰς τοὺς πυθμένας κοιλάδων. Τὸ ὑπέδαφος αὐτῶν συνίσταται ἐξ ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι βαθέως ἀποσ-

Digitized by Google

θρωμένα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐν τῷ θερμῷ ὕδατι διαλελυμένων ἀερίων. Ἡ ἀποσύνθεσις αὕτη τῶν πετρωμάτων ἐκδηλοῦται διὰ τῶν σημαντικῶν ἀποθεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτίθενται καὶ εὑρίσκονται εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας καὶ συνίστανται ἐξ ἐνύδρου κολλοειδοῦς πυριτικοῦ ὀξέος *(πυριτικὸν ἵζημα* ἢ *τόφφος, γεϋσερίτης)*. Ἡ ὕπαρξις τοιούτων ἀποθεμάτων καὶ ἔξω τῆς στενῆς περιοχῆς, ὅπου ἀναβλύζει ὁ σήμερον ἐνεργὸς θερμοπίδαξ, καταδεικνύει, ὅτι οἱ θερμοπίδακες μετακινοῦνται ἐντὸς τῆς περιοχῆς ταύτης. Εἴς τινας περιπτώσεις ἔχει καταδειχθῆ, ὅτι αἱ ἐκρήξεις τοῦ ὕδατος γίνονται διὰ μέσου ἑνὸς πόρου μακροῦ, συνεχιζομένου εἰς τὰ βάθη καὶ ἔχοντος πλάτος ὀλίγων τινῶν μέτρων. Συνήθως οἱ θερμοπίδακες ἐκβάλλουν εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς πολὺ ὁμαλοῦ, ὀλίγα μέτρα ὑψηλοῦ, ὀγκώδους, βαθμιδωτοῦ λοφίσκου, ὁ ὁποῖος συνίσταται ἐκ γεϋσερίτου καὶ διασχίζεται ὑπὸ αὐλάκων ἀπορροῆς τοῦ ὕδατος. Τὸ στόμιον ἢ εὐρύνεται συνήθως εἰς λεκάνην, πεπληρωμένην ὑπὸ θερμοῦ ὕδατος καὶ περιβαλλομένην ὑπὸ λεπτοῦ κρασπέδου ἐξ ἱζήματος ἢ καταλήγει εἰς ἕν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κωνοειδές, ἀπόθεμα ἐξ ἱζημάτων, ὕψους ὀλίγων ποδῶν. Αἱ λεκάναι ἔχουν διάμετρον ὀλίγων μέχρι πολλῶν μέτρων καὶ τὸ ἐν αὐταῖς παραμένον ὕδωρ παρουσιάζει λαμπρὸν πράσινον ἢ κυανοῦν χρῶμα. Εἰς τοὺς θερμοπίδακας μὲ ἁπλοῦν ἱζηματόλοφον ἀνήκει ὁ Μέγας γκέϋζιρ τῆς Ἰσλανδίας, ἐνῷ ὁ «Παλαιὸς πιστὸς» (Old Faithful), ὁ γκέϋζιρ Castle καὶ ἄλλοι τοῦ Γέλλωστον παρουσιάζουν ἀκόμη τὸν σχηματισμὸν ἰδιαιτέρων ἱζηματοκώνων.

Ἡ περιοχὴ θερμοπιδάκων τῆς Ἰσλανδίας. Αὕτη κεῖται εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς νήσου ἀνατολικῶς τῆς Rey Kjavik καὶ περιλαμβάνει ἐκτὸς τοῦ Μεγάλου γκέϋζιρ καὶ ἄλλους τινὰς θερμοπίδακας, ὡς καὶ πλῆθος φρεάτων μὲ ζέον ὕδωρ καὶ θερμοὺς ἰλυοπίδακας. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν ζώνην, ἐκτεινομένην κατὰ διεύθυνσιν ΒΒΑ (ὅπως καὶ αἱ γραμμαὶ ἡφαιστείων τῆς νήσου). Ὁ Μέγας γκέϋζιρ καὶ ὁ Στρόκκρ κεῖνται εἰδικώτερον 90 χλμ. ΑΒΑ τῆς Reykjavik καὶ 45 χλμ. περίπου ΒΔ τοῦ ἡφαιστείου τῆς Ἕκλας. Ὁ Μέγας γκέϋζιρ ἀποτελεῖ ὁμαλὸν λόφον, συνιστάμενον ἐκ πυριτικοῦ ἱζήματος, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου κεῖται λεκάνη, ἔχουσα πλάτος 15 περίπου μέτρων καὶ βάθος 2 μ. Ἡ λεκάνη αὕτη συνεχίζεται πρὸς τὰ βάθη εἰς σωλῆνα, ἔχοντα πλάτος 30 μ. καὶ βάθος πλέον τῶν 20 μ. Συνήθως ἡ λεκάνη εἶναι πλήρης διαυγοῦς, θερμοῦ ὕδατος, ὑπερεκχειλίζοντος καὶ καταρρέοντος κατὰ τὴν μίαν πλευράν. Ἀνὰ 80—90 πρῶτα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀκούεται ὑπόγειος κρότος, ὅμοιος πρὸς βροντήν, ἡ ἐπιφάνεια τῆς μάζης τοῦ ὕδατος ἀναβράζει καὶ ἀναθρώσκουν μεγάλαι φυσαλίδες ἀτμῶν. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀποτελοῦν τὰς καλουμένας *μικρὰς ἐκρήξεις*. Ἀνὰ 24—30 ὅμως ὥρας γίνεται μία *μεγάλη ἔκρηξις*. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος φουσκώνει ὑπερβολικὰ καὶ μεγάλαι παχεῖαι στῆλαι ὕδατος ἐκτινάσσονται πιδακοειδῶς συχνὰ εἰς ὕψος μεγαλύτερον τῶν 30 μ., ἐνῷ συγχρόνως ἐξωθοῦνται πρὸς τὰ ἄνω μεγάλα πυκνὰ νέφη ἀτμῶν καὶ μετ' αὐτῶν καὶ λίθοι. Μετά τινα λεπτὰ ἡ ἔκρηξις τελειώνει καὶ ἡ λεκάνη καὶ ὁ πόρος εἶναι τότε τελείως κενά, διὰ νὰ πληρωθοῦν δ' ἐκ νέου παρέρχονται ὧραί τινες.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Μεγάλου γκέϋζιρ κεῖται ὁ θερμοπίδαξ Strokkr, ὁ γεννηθεὶς τῷ 1874, τοῦ ὁποίου πάλιν ἡ λεκάνη συνεχίζεται πρὸς τὰ κάτω εἰς στενὸν σωλῆνα. Ὁ Strokkr μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ. Γενικῶς παρετηρήθη, ὅτι οἱ ἰσλανδικοὶ θερμοπίδακες κατὰ τὴν διάρκειαν δεκαετηρίδων τινῶν ἔχασαν πολὺ ἐκ τῆς προτέρας ζωτικότητός των καὶ ὅτι αἱ περίοδοι τῶν ἐκρήξεων ἐπεμηκύνθησαν σημαντικά. Οὕτω π. χ. ὁ Μέγας γκέϋζιρ τῷ 1840 παρουσίαζεν ἐκρήξεις ἀνὰ 24—30 ὥρας, κατὰ τὸ 1860 ἀνὰ 4—5 ἡμέρας καὶ τῷ 1883 μέχρι καὶ ἀνὰ 20 ἡμέρας. Κατόπιν ὅμως τοῦ σεισμοῦ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1896 ὁ μὲν Strokkr κατέπαυσεν ἐντελῶς, ἐνῷ ὁ Μέγας γκέϋζιρ ἀναπηδᾷ συχνότερον καὶ ὑψηλότερον ἢ πρὸ τοῦ σεισμοῦ.

Ἡ περιοχὴ θερμοπιδάκων τοῦ Γέλλωστον. Αὕτη ἔχει ἔκτασιν 8600 τ. χιλιομέτρων, εἶναι γενικῶς 2500 μ. ὑψηλὴ καὶ περιβάλλεται κύκλῳ ὑπὸ ὀρέων ἐξεχόντων ὑπὲρ αὐτὴν κατὰ 600—1200 μ. Συνίσταται καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων διαυλακουμένων ὑπὸ βαθειῶν φαράγγων. Τὸ Ἐθνικὸν πάρκον ἔχει 2500 θερμὰς πηγάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων 100 περίπου θερμοπίδακας, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα πεντήκοντα ἔτη, ὡς καὶ πολλὰς ἀτμοπηγάς, ἰλυοπίδακας, ἀτμίδας καὶ μοφέττας. Οἱ θερμοπίδακες εἶναι κατανεμημένοι εἰς τέσσαρας λεκανοειδεῖς κοιλότητας, κειμένας κατὰ μῆκος μικρῶν ποταμίων. Ἡ κυριωτάτη ἐκ τῶν λεκανῶν τούτων, ἡ *Ἀνωτέρα λεκάνη*, ἔχει μῆκος 4 χιλιομέτρων καὶ εὖρος 2 χλμ. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκονται 40 ἐνεργοὶ θερμοπίδακες, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ «*Παλαιὸς Πιστὸς*» (Old Faithful), ὁ ὁποῖος ἀνὰ 65' ἀνεκτινάσσει ἐπὶ $4^1/_2$' στήλην ὕδατος περιβαλλομένην ὑπὸ ὑδρατμῶν εἰς ὕψος 40 περίπου μέτρων· ὁ Giantess, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἀνὰ 14 ἡμέρας· ὁ Giant, ὁ ὁποῖος κατὰ ποικίλα χρονικὰ διαστήματα ἐκτινάσσει στήλην ὕδατος 70 μ. ὕψους καὶ ὁ Splendid, ὁ ὁποῖος κάθε δευτέραν ἡμέραν ἐκτινάσσει ὕδωρ εἰς ὕψος 60 μ., κ.τ.λ. Ἰδιαιτέραν ὡραιότητα τῶν περιοχῶν αὐτῶν τῶν θερμοπιδάκων προκαλοῦν λεκάναι τινές, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ δεικνύει λαμπρὸν κυανοῦν ἢ πράσινον χρῶμα. Ἐκ μιᾶς τοιαύτης κυανῆς λίμνης, ἡ ὁποία ἔχει μῆκος 120 μ. καὶ πλάτος 60—70 μ., ἐγίνοντο αἱ ἐκρήξεις εἰς προγενέστερα ἔτη τοῦ μεγαλυτέρου θερμοπίδακος τῆς περιοχῆς, τοῦ Excelsior, ἐκτινάσσουσαι στήλην ὕδατος καὶ ἀτμῶν πάχους 8 μ. εἰς ὕψος 60—90 μ. μετὰ τρομακτικοῦ κρότου. Μία ἐπίσης ἐκ τῶν ὡραιοτάτων περιοχῶν θερμοπηγῶν καὶ θερμοπιδάκων ἦτο εἰς προγενεστέρους χρόνους καὶ ἡ τῆς *Νέας Ζηλανδίας*. Διὰ τῆς τρομακτικῆς ὅμως ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου Ταραβέρα κατὰ τὸ ἔτος 1886 ἐξηφανίσθησαν ἐν μέρει οἱ θερμοπίδακες καὶ πρὸ πάντων ὁ ἕως τότε ἐνεργῶν *Τεταράτα*. Τὸ πρῶτον μετὰ ταῦτα κατὰ τὸ ἔτος 1890 ἤρχισε τὰς σημαντικὰς ἐκρήξεις του ὁ θερμοπίδαξ *Βαιμαγγοὺ* εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ταραβέρα, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἔπαυσαν πάλιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1904. Ὁ θερμοπίδαξ οὗτος πολλάκις ἐξετίναξε μάζας ὕδατος βάρους 800.000 χιλιογράμμων εἰς ὕψος μεγαλύτερον τῶν 400 μ. καὶ τὰ νέφη τῶν ὑδρατμῶν του ἀνήρχοντο μέχρις ὕψους 1000 μ. Ὁ θερμοπίδαξ *Βαιμαγγοὺ* ἦτο ὁ μεγαλύτερος θερμοπίδαξ τῆς γῆς.

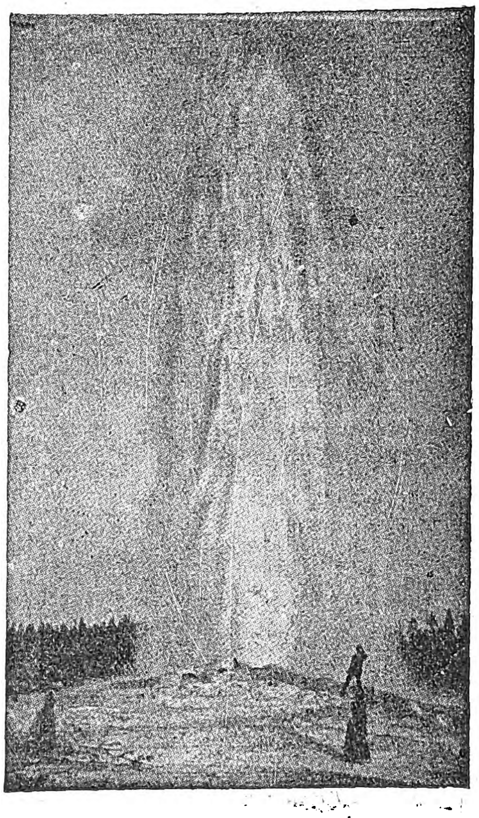

Ὁ θερμοπίδαξ «*Παλαιὸς Πιστὸς*» (Old Faithfull) *ἐν ἐκρήξει*.

Τὰ θερμὰ ὕδατα τῶν θερμοπιδάκων περιέχουν πολλάκις ἐν διαλύσει πολλὰς οὐσίας. Οὕτω τὸ ὕδωρ τῶν θερμοπιδάκων τοῦ Γέλλωστον περιέχει χλωριοῦχον νάτριον καὶ κάλιον, ὡς καὶ ἄλλα ἅλατα θειοῦχα, βορικά, ἀνθρακικὰ καὶ ἀρσενικικά. Ἐπίσης ἐνυπάρχουν καὶ ἴχνη φωσφορικοῦ ὀξέος, λιθίου, καισίου καὶ ρουβιδίου. Ἡ ποσότης τοῦ ἐν τῷ ὕδατι περιεχομένου πυριτικοῦ ὀξέος κυμαίνεται ἀπὸ 0,22—0,67 γρ. Ἡ ἀπόθεσίς του γίνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν κατόπιν τῆς ψύξεως καὶ τῆς μερικῆς ἐξατμίσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῇ συνεργασίᾳ μερικῶν φυκῶν (τῆς καλότριχος καὶ λεπτότριχος), τὰ ὁποῖα εὐδοκιμοῦν ζῶντα εἰς ὕδατα θερμὰ μέχρις 85°.

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐνεργείας τῶν θερμοπιδάκων ὁ φυσιοδίφης Bunsen ἐπεσκέφθη τὴν Ἰσλανδίαν τῷ 1846. Διὰ βυθομετρήσεων παρηκολουθήθη ὁ πόρος τῆς πηγῆς τοῦ Μεγάλου γκέϋζιρ μέχρι βάθους 25 μ. περίπου καὶ καθωρίσθη ἐπίσης, ὅτι τὸ πλάτος του εἶναι 4 μ. Ἐν τῷ πόρῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἠρεμίας γίνεται κυκλοφορία ὕδατος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὕδωρ θερμὸν ἀνέρχεται ἐκ τοῦ μέσου τοῦ πόρου εἰς τὸ κέντρον τῆς λεκάνης. Ἐκ τοῦ κέντρου ταύτης ἀπορρέει ἐπιφανειακῶς πρὸς τὴν περιφέρειάν της, ἐκ τῆς περιφερείας κατέρχεται εἰς τὸν πυθμένα αὐτῆς καὶ ἐπαναρρέει πρὸς τὸν πόρον καὶ ἐκεῖθεν κατέρχεται πάλιν πρὸς τὰ βάθη, ἀκολουθοῦν τώρα τὰ τοιχώματα τοῦ πόρου. Ὁ Bunsen καθώρισεν ἐπίσης: α) ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς στήλης τοῦ ὕδατος ἐλαττοῦται ἐκ τῶν βαθυτέρων πρὸς τὰ ἀνώτερα· β) ὅτι, ἐκτὸς μικρῶν τινων διαταράξεων, ἡ θερμοκρασία εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς στήλης τοῦ ὕδατος διαρκῶς αὐξάνει ἐφ' ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπισυμβᾶσαν ἔκρηξιν· γ) ὅτι ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς ἐν τῷ πόρῳ ὑδατίνης στήλης φθάνει—μέχρι λεπτῶν τινων τῆς ὥρας πρὸ τῆς μεγάλης ἐκρήξεως—τὴν θερμοκρασίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται εἰς ἕκαστον σημεῖον, ἵνα τὸ ὕδωρ ἐκεῖ βράσῃ. Διότι ἡ θερμοκρασία βρασμοῦ τοῦ ὕδατος εἶναι διάφορος εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς ὑδατίνης στήλης ἐντὸς τοῦ πόρου, ἐπιφέρεται εἰς ἕκαστον σημεῖον ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τῆς ἄνωθεν τοῦ σημείου τούτου στήλης ὕδατος. Οὕτω π. χ. 10 λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸ τῆς ἐκρήξεως ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος εἰς βάθος 9,85 μ. ὑπὲρ τὸν πυθμένα τοῦ πόρου εἶναι 121°,8 Κ. καὶ τὸ ὕδωρ δὲν βράζει, διότι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ θερμοκρασία βρασμοῦ εἶναι 123°,8 Κ. λόγῳ τῆς ἐπιφερομένης πιέσεως ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς ὑπεράνω τοῦ σημείου τούτου ὑδατίνης στήλης ὕψους 22,7 μέτρων· δ) ὅτι ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ μέσον ὕψος τοῦ πόρου τοῦ Γκέϋζιρ εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πρὸς τὴν θερμοκρασίαν, τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο (λόγῳ τῆς πιέσεως), ἵνα βράσῃ τὸ ὕδωρ. Καὶ ἡ θερμοκρασία αὕτη τοῦ μέσου ὕψους τοῦ πόρου πλησιάζει ὁλονὲν πρὸς τὴν ἀντίστοιχον θερμοκρασίαν βρασμοῦ, ἐφ' ὅσον πλησιάζει ὁ χρόνος μεγάλης ἐκρήξεως.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν παρατηρήσεων τοῦ Bunsen τὸ ὕδωρ ἐντὸς τῆς λεκάνης τοῦ Γκέϋζιρ ἦτο συνήθως ἤρεμον καὶ ἐδείκνυεν εἰς μὲν τὴν ἐπιφάνειαν θερμοκρασίας 76° καὶ 89°, εἰς βάθος δὲ 22 μ. πρὸ τῆς ἐκρήξεως 127°. Πρὸ τῆς μεγάλης ἐκρήξεως ἐγίνοντο μικρότεραι ἐκρήξεις, αἱ ὁποῖαι συνωδεύοντο ἀπὸ κρότους καὶ μικρὰς δονήσεις τοῦ ἐδάφους. Αὗται ἐπανελαμβάνοντο κατ' ἀρχὰς ἀνὰ 2 ὥρας, ἔπειτα συχνότερον καὶ συνίσταντο εἰς τὴν ἀνύψωσιν ποσότητος ἀρκετῆς ὕδατος καὶ ἀτμῶν, ἀνυψουμένης κωδωνοειδῶς μέχρις ὕψους 1—1 $^1/_2$ μ. Ὁ Bunsen ἐξήγησεν, ὅτι αἱ μικραὶ αὗται ἐκρήξεις ἐγίνοντο, διότι ἐκ τῶν πλευρικῶν ρωγμῶν καὶ ὀχετῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκ τῶν βαθῶν ἐξέβαλλον εἰς τὸν κυλινδρικὸν πόρον, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξήρχοντο μεγάλαι σφαιροειδεῖς φυσαλίδες ἀτμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνώθουν τὸ ὕδωρ. Συνήθως ἡ ὑπὸ τῶν ἀτμῶν τούτων προσκομιζομένη θερμότης ὡς καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν προσκαλουμένη ἀνύψωσις τῆς ὑδατίνης στήλης καὶ ἡ ὡς ἐκ τούτου προκαλουμένη ἐλάττωσις τῆς πιέσεως δὲν ἐπήρκουν, ὥστε ὁλόκληρος ἡ ὑδατίνη στήλη νὰ βράσῃ μέχρι μεγάλου βάθους καὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀτμούς, προκαλοῦσα οὕτω μίαν μεγάλην ἔκρηξιν. Ὁ Bunsen σχετικῶς ἀπέδειξεν, ὅτι εἰς τὸ μέσον ὕψος τοῦ πόρου, ὅπου ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος ἦτο, 10 λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸ τῆς ἐκρήξεως, 121,°8, ἔπρεπε νὰ ὑψωθῇ ἡ ὑδατίνη στήλη κατὰ 2 μέτρα, ἵνα ἐλαττωθῇ ἡ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πίεσις τόσον, ὥστε ἡ θερμοκρασία αὐτὴ τῶν 121°,8 νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα τῆς ἀντιστοίχου θερμοκρασίας βρασμοῦ (120°,8) καὶ ὅλον τὸ ὕδωρ τότε νὰ βράσῃ καὶ μεταβαλλόμενον ἀποτόμως εἰς ἀτμοὺς νὰ προκαλέσῃ μεγάλην ἔκρηξιν. Ἐπειδὴ ὅμως διαρκῶς ἐκ τῶν κάτω ἀνέρχονται ὑπέρθερμοι ὑδρατμοί, ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς ὑδατίνης στήλης ἀνέρχεται διαρκῶς, καὶ ἐπειδὴ τῇ βοηθείᾳ καὶ τῶν ἀτμῶν προκαλεῖται βαθμηδὸν μεγαλυτέρα κάπως ἀνύψωσις τῆς ὑδατίνης στήλης, ἐπέρχεται τέλος στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν περὶ τὸ μέσον ὕψος τοῦ πόρου ἡ θερμοκρασία ὑπερβαίνει τὴν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπαιτουμένην θερμοκρασίαν βρασμοῦ, καὶ τὸ ὕδωρ τότε εἰς τὸ μέσον ὕψος περίπου τοῦ πόρου βράζει αἰφνιδίως, μετατρέπεται εἰς ἀτμοὺς ἔχοντας μεγάλην τάσιν καὶ ἐπέρχεται τότε ἡ μεγάλη ἔκρηξις. Κατὰ τὸν Bunsen συνεπῶς, ἡ καθ' αὐτὸ ἕδρα τῶν ἐκρήξεων εὑρίσκεται κατὰ τὸ μέσον ὕψος τοῦ πόρου. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη καὶ πειραματικῶς ὑπὸ τοῦ Bunsen, ὁ ὁποῖος ἔρριψε λίθους εἰς διάφορα βάθη ἐντὸς τοῦ πόρου καὶ παρετήρησε μετὰ τὴν μεγάλην ἔκρηξιν, ὅτι πάντοτε μόνον οἱ ἐγγὺς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν εὑρισκόμενοι λίθοι ἀνεξετινάσσοντο κατὰ τὰς μεγάλας ἐκρήξεις, καὶ οὐχὶ οἱ εὑρισκόμενοι κάτωθεν τοῦ μέσου ὕψους τοῦ πόρου. Τὰς ἀντιλήψεις ταύτας ἐπεβεβαίωσαν κατόπιν καὶ τὰ πειράματα τοῦ Andreae, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του κατεσκεύασεν ἐν σμικρῷ τεχνητοὺς θερμοπίδακας καὶ ἀπεμιμήθη τὰ φαινόμενα τούτων.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

θερμοπληξία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ *θερμοπληξία* εἶναι νοσηρὰ κατάστασις βαρεῖα, συχνῶς θανατηφόρος, ὅλως διάφορος τῆς ἡλιάσεως. Ἀναπτύσσεται μάλιστα κατὰ τὴν θερμὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους (ἀπὸ Μαΐου μέχρις Ὀκτωβρίου) καὶ παρατηρεῖται καθ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ πλάτη, ἔν τε ταῖς τροπικαῖς χώραις καὶ ἐν ταῖς εὐκράτοις. Γεννᾶται δὲ ραγδαίως ἕνεκα τῆς ὑπερθερμάνσεως τοῦ σώματος, ἥτις ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀτμοσφαιρικὴν θερμοκρασίαν, εἴτε κυρίως εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ σώματος πρὸς τὸ ἀποβάλλειν τὴν ἐν αὐτῷ παραχθεῖσαν θερμότητα, ὅτε ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἡ ἀναπνοὴ δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς ἐπαρκῆ ἀποβολὴν θερμαντικοῦ. Διὸ παρατηρεῖται ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι μὲν θερμή, ἀλλ' ἤρεμος, βαρεῖα κα

κεκορεσμένη ἀτμῶν, δύναται δὲ νὰ ἐκραγῇ καὶ ὑπὸ θερμοκρασίαν σχετικῶς οὐχὶ λίαν ὑψηλὴν (24°—25° ὑπὸ σκιάν). Συμβάλλουσι δὲ προσέτι εἰς γένεσιν τῆς θερμοπληξίας καὶ αἱ ὑπερβολικαὶ μυϊκαὶ ἐργασίαι, οἱ προηγούμενοι κάματοι, αἱ μακραὶ πορεῖαι, ἡ δαψιλὴς τροφή, ἡ ἔλλειψις ὕδατος πρὸς πόσιν, ἡ ἐκ νηστείας ἐξάντλησις καὶ αἱ παντοῖαι καταπονήσεις (τῆς καρδίας, τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, τοῦ ἀναπνευστικοῦ), ἡ οἰνοπνευματίασις.

Σύμπτωμα τῆς θερμοπληξίας εἶναι κεφαλαλγία, ἀτονία, ἀπάθεια, σκοτοδινία, ἴλιγγος, δύσπνοια· πρόσωπον ἐξέρυθρον ἤ, σπανιώτερον, ὠχρόν, βάδισμα ἀσταθές, κλονούμενον, τέλος δὲ ἀναισθησία καὶ κῶμα μετὰ σπασμῶν πολλάκις· κόραι διεσταλμέναι, δέρμα ἱδρῶτι περίρρυτον ἢ ἄλλοτε ξηρόν· ἀναπνοὴ διακεκομμένη· σφυγμὸς λίαν συχνός· ἡ θερμοκρασία εἰς ὕψιστον βαθμὸν μέχρι 41°—42° καὶ πλέον ἔτι· αἱ ἀπὸ θερμοπληξίας θερμοκρασίαι εἶναι αἱ ὕψισται, ὡς καὶ ἐπὶ τετάνου. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀπολήγουσι ταχέως εἰς θάνατον, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ νὰ παρέλθωσιν, ἂν ἔγκαιρος καὶ ἔλλογος παρασχεθῇ ἐπικουρία.

Ἡ παθογονία τῆς θερμοπληξίας εἶναι πολυσύνθετος· ἠλαττωμένη ὀξυγόνωσις τοῦ αἵματος, αὐτομόλυνσις τοῦ ὀργανισμοῦ ἕνεκα μυϊκῆς καταπονήσεως, περίσσεια τοῦ ἐν τῷ ὀργανισμῷ συσσωρευμένου θερμαντικοῦ, ὑπερπυρεξία τοῦ σώματος· ταῦτα ἐπιδρῶσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τὰ ἐγκεφαλικὰ κύτταρα καὶ τὰ ἀγγειοκινητικὰ κέντρα. Ἡ νεκροψία δεικνύει διάχυτον ὑπεραιμίαν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ συμφόρησιν ἔντονον τῶν πνευμόνων. Καρδία κενὴ καὶ οἱονεὶ συνεσπασμένη. Πρὸς θεραπείαν, ἐπὶ μὲν ἐλαφρῶν μορφῶν μετακομίζεται ὁ πάσχων ὑπὸ σκιὰν ἢ εἰς τόπον εὐάερον, ἀπαλλάσσεται παντὸς βάρους· ὁ ἱματισμὸς ἐκπορπᾶται· παροχὴ ὕδατος, τείου, καφέ· ράντισις δι' ὕδατος. Ἐπὶ δὲ βαρειῶν περιπτώσεων φευκτέα ἡ κατάκλισις, ἅτε κινδυνώδης· ραντισμοὶ ψυχροί, μαστίγωσις τοῦ προσώπου δι' ὀθόνης ἐμβεβρεγμένης ἐν ὕδατι ψυχρῷ· ψυχρὰ ἢ πάγος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· κατὰ τῆς ἀσφυξίας ἀναπνοὴ τεχνητὴ ἢ ἑλκυσμοὶ ρυθμικοὶ τῆς γλώσσης· ἐνέσεις καρδιοτονωτικαί· ἀφαίμαξις.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

θερμοπολλαπλασιαστὴς (ὁ). βλ. λ. *θερμοηλεκτρικὴ* στήλη.

θερμοπομπὸς (ὁ) (calorifere) */Τεχν./*. Συσκευὴ θερμάνσεως, ἀποτελουμένη ἐκ συστοιχίας χυτοσιδηρῶν σωλήνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ θερμόν τι ρευστὸν (ὕδωρ ἢ ἀτμός), διοχετευόμενον ἐξ εἰδικοῦ τινος λέβητος, καὶ χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν θέρμανσιν κλειστῶν χώρων. Οἱ θερμοπομποὶ καλοῦνται καὶ *θερμαντικὰ σώματα*, χρησιμοποιοῦνται δὲ γενικῶς προκειμένου περὶ κεντρικῶν θερμάνσεων. Ἡ συστοιχία τῶν σωλήνων ἑκάστου θερμοπομποῦ σύγκειται ἐκ πολλῶν στοιχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ἢ πλειόνων στηλῶν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα συντίθενται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζωσι δύο ὀχετούς, τὸν ἕνα πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ θερμοπομποῦ, ἔνθα εἰσέρχεται τὸ θερμὸν ρευστόν, καὶ τὸν ἕτερον πρὸς τὸ κάτω, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται τὸ ρευστὸν τοῦτο, ἀφοῦ προηγουμένως κυκλοφορήσῃ ἐντὸς τῶν στοιχείων τοῦ θερμοπομποῦ καὶ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ μέγιστον μέρος τῆς θερμότητός του.

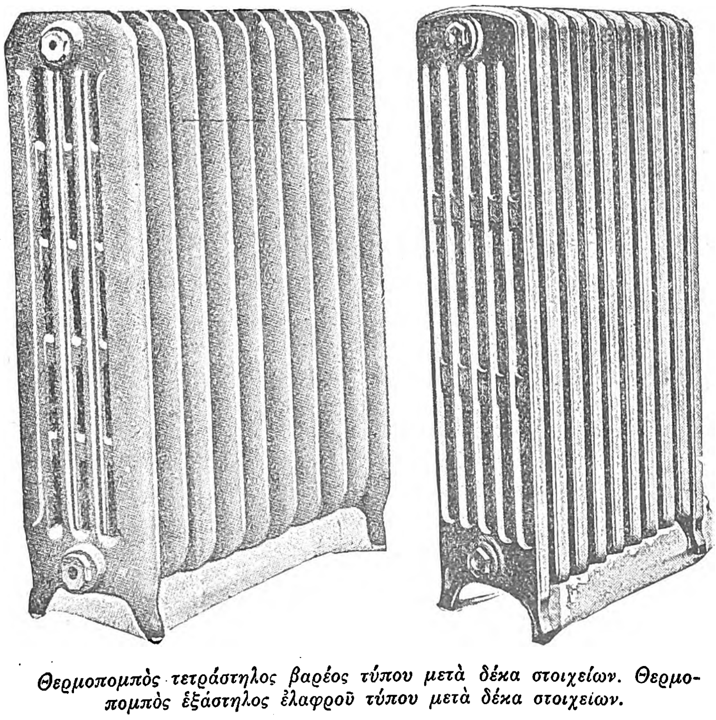

Θερμοπομπὸς τετράστηλος βαρέος τύπου μετὰ δέκα στοιχείων. Θερμοπομπὸς ἑξάστηλος ἐλαφροῦ τύπου μετὰ δέκα στοιχείων.

Οἱ θερμοπομποὶ κατασκευάζονται γενικῶς ἐκ στοιχείων μικρᾶς ὁριζοντίου διατομῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος των, ἵνα ὁ θερμαινόμενος καὶ ἀνερχόμενος ὡς ἐκ τούτου ἀὴρ τοῦ πρὸς θέρμανσιν χώρου λείχῃ εἰς ἀρκετὸν ὕψος τὴν ἐπιφάνειαν τῶν στοιχείων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέρμανσις χώρου τινος ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ ἀνερχομένου θερμοῦ ἀέρος καὶ τοῦ κατερχομένου ψυχροῦ τοιούτου, οἱ θερμοπομποὶ δέον νὰ παρουσιάζωσι γενικῶς μεγάλην ὁριζοντίαν διάστασιν, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος των, ἵνα πραγματοποιῆται ἡ ἀνάμιξις αὕτη εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Ἡ

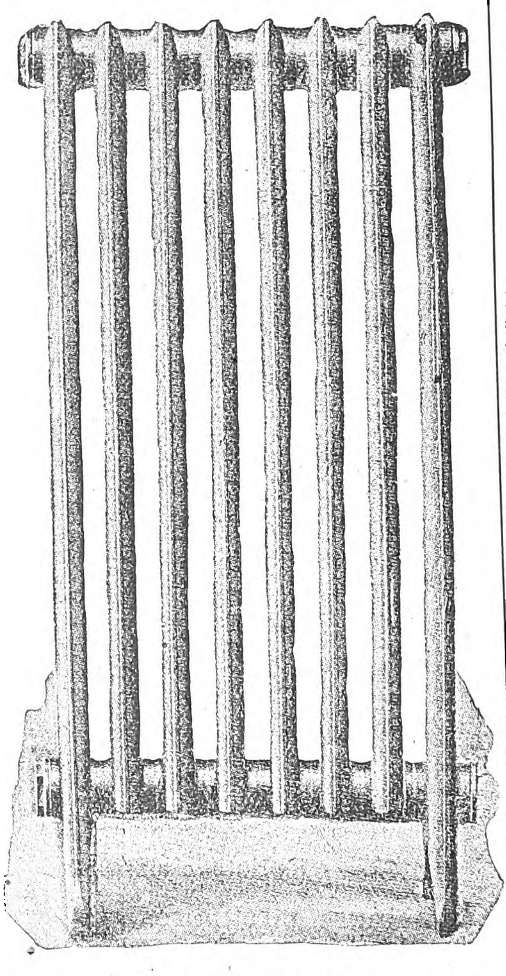

Θερμοπομπὸς ὑψηλοῦ τύπου μετ' ἀραιῶν στοιχείων.

ἀπόστασις τῶν στοιχείων τῶν θερμοπομπῶν ποικίλλει ἀναλόγως τῆς κατασκευῆς των, γενικῶς ὅμως δέον νὰ μὴ κατέρχεται κάτω τῶν 25 ἕως 30 χιλιοστομ., καθόσον ἡ μικρὰ ἀπόστασις τῶν παραλλήλων ἐπιφανειῶν των ἐλαττώνει τὴν θερμαντικήν των ἀπόδοσιν καὶ δυσχεραίνει τὸν καθαρισμὸν αὐτῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὰ στοιχεῖα τῶν θερμοπομπῶν κατασκευάζονται συνήθως μετ' ἐλλειπτικῆς ὁριζοντίου διατομῆς, ὅπερ εὐνοεῖ τὴν διάχυσιν τῆς θερμότητος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ πάχος τῶν στοιχείων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πιέσεως τοῦ κυκλοφοροῦντος ἐντὸς αὐτῶν ρευστοῦ. Οἱ μετὰ παχειῶν παρειῶν θερμοπομποὶ καλοῦνται *θερμοπομποὶ βαρέος τύπου*, οἱ δὲ μετὰ λεπτῶν παρειῶν, *θερμοπομποὶ ἐλαφροῦ τύπου*. Οἱ θερμοπομποὶ βαρέος τύπου θερμαίνονται καὶ ψύχονται βραδέως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς θερμοπομποὺς ἐλαφροῦ τύπου, οἵτινες εἶναι καὶ ὀλιγώτερον τῶν πρώτων δαπανηροί.

Εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, καὶ ἰδίως προκειμένου περὶ θερμάνσεως δι' ἀτμοῦ ἢ ὕδατος μέσης ἢ ὑψηλῆς θερμοκρασίας, χρησιμοποιοῦνται θερμοπομποὶ συγκροτούμενοι ἐκ σωλήνων ἐφωδιασμένων διὰ πτερυγίων. Τὰ πτερύγια ταῦτα αὐξάνουσι τὴν θερμαινομένην ἐπιφάνειαν τῶν θερμοπομπῶν, διατάσσονται δὲ εἴτε ἀκτινοειδῶς πέριξ τῶν σωλήνων τούτων, εἴτε καθέτως ἐπὶ τὸν ἄξονα αὐτῶν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει οἱ σωλῆνες ἐγκαθίστανται ὁριζοντίως, τὰ δὲ πτερύγια ἔχουσι μορφὴν δίσκων, κυκλικῶν, ἐλλειπτικῶν ἢ τετραγωνικῶν, καὶ διατάσσονται, ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τῶν σωλήνων, κεντρικῶς ἢ ἐκκεντρικῶς πρὸς τὰ κάτω.

Ἡ ὑπὸ θερμοπομποῦ τινος ἀποδιδομένη ποσότης θερμότητος Q, ἐκφραζομένη εἰς θερμίδας, λαμβάνεται ἐκ τῆς σχέσεως $Q = F.c.(t - t')$, ἔνθα

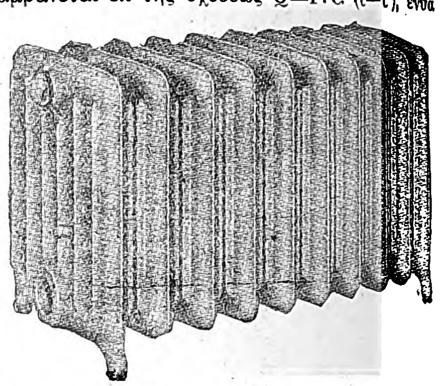

Θερμοπομπὸς χαμηλοῦ τύπου.

F ἡ θερμαινομένη ἐπιφάνεια τοῦ θερμοπομποῦ εἰς τετραγ. μέτρα, t ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ κυκλοφοροῦντος ἐντὸς τοῦ θερμοπομποῦ ρευστοῦ, t' ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐν ἐπαφῇ μὲ τὸν θερμοπομπὸν στρώματος ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, καὶ c συντελεστής τις θερμοπερατότητος, ποικίλλων ἀναλόγως τῆς κατασκευῆς τοῦ θερμοπομποῦ, καὶ ἐκφράζων τὴν ποσότητα θερμότητος, ἥτις ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ θερμοπομποῦ, διὰ διαφορὰν $t - t' = 1°$ καὶ ἀνὰ μονάδα θερμαινομένης ἐπιφανείας $F = 1$ τετρ. μέτρ. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σχέσεως ἐμφαίνεται, ὅτι ὅσον ἡ διαφορὰ $t - t'$ εἶναι μεγαλυτέρα, ἤτοι ὅσον ἡ θερμοκρασία t εἶναι ὑψηλοτέρα, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ ἀναγκαία ἐπιφάνεια τοῦ θερμοπομποῦ διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς αὐτῆς ποσότητος θερμότητος εἶναι μικροτέρα, ὅπερ δεικνύει ὅτι προκειμένου περὶ κεντρικῆς θερμάνσεως δι' ὕδατος χαμηλῆς θερμοκρασίας, εἰς ἣν ὡς γνωστὸν ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ τοῦ

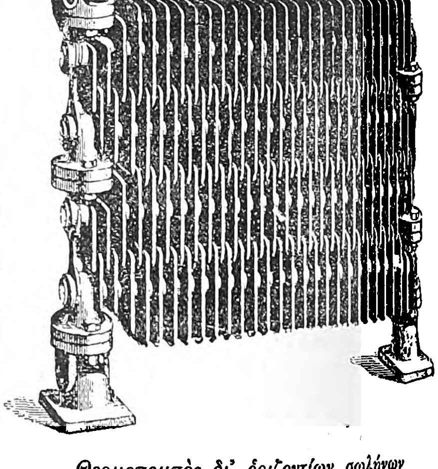

Θερμοπομπὸς δι' ὁριζοντίων σωλήνων μετὰ πτερυγίων.

λέβητος δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 90°, δέον ὅπως χρησιμοποιῶνται θερμοπομποὶ μεγαλύτεροι τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὰς θερμάνσεις δι' ἀτμοῦ ἢ ὕδατος ὑψηλῆς θερμοκρασίας, εἰς ἃς ἡ ἀντίστοιχος θερμοκρασία τοῦ ρευστοῦ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ὕδατος χαμηλῆς θερμοκρασίας.

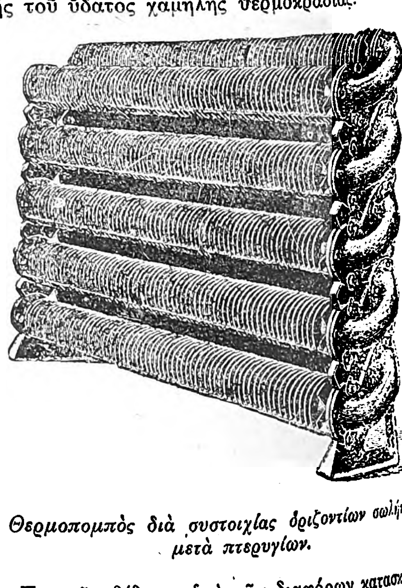

Θερμοπομπὸς διὰ συστοιχίας ὁριζοντίων σωλήνων μετὰ πτερυγίων.

Γενικῶς δίδεται ὑπὸ τῶν διαφόρων κατασκευαστῶν δι' ἕκαστον θερμοπομπὸν ἡ ὁλικὴ αὐτοῦ θερμαινομένη ἐπιφάνεια καὶ ἡ ἀνὰ μονάδα θερμαινομένης ἐπιφανείας ἀποδιδομένη εἰς θερμίδας ποσότης θερμότητος, δι' ὡρισμένον σύστημα θερμάνσεως, κατὰ τρόπον, ὥστε δι' ὡρισμένον χῶρον

Digitized by Google

νὰ προσδιορίζεται ἀμέσως ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ μέγεθος τῶν τοποθετηθησομένων διὰ τὴν θέρμανσιν τούτου θερμοπομπῶν.

Ἡ θέσις, εἰς ἣν δέον νὰ τοποθετῶνται οἱ θερμοπομποί, ἐντὸς τῶν πρὸς θέρμανσιν χώρων, ἐκλέγεται κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ ἐντὸς τούτων εἰσερχόμενος ψυχρὸς ἀὴρ νὰ διευθύνεται ὁπωσδήποτε πρὸς τοὺς θερμοπομπούς, πρὸς θέρμανσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ψυχρὸς οὗτος ἀὴρ εἰσέρχεται γενικῶς διὰ τῶν ρωγμῶν τῶν θυρῶν ἢ τῶν παραθύρων, ἢ καὶ κατὰ τὸ ἄνοιγμα τούτων, οἱ θερμοπομποὶ δέον νὰ ἐγκαθίστανται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ τὸ δυνατόν, πλησίον ἢ ἔναντι αὐτῶν. Ὅταν ὅμως ἡ θέρμανσις τῶν χώρων συνδυάζεται μὲ τὸν τεχνικὸν ἀερισμὸν αὐτῶν, παρουσιάζεται μεγαλυτέρα εὐχέρεια διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως ἐγκαταστάσεως τῶν διαφόρων θερμοπομπῶν. Δ. Κ. Α.

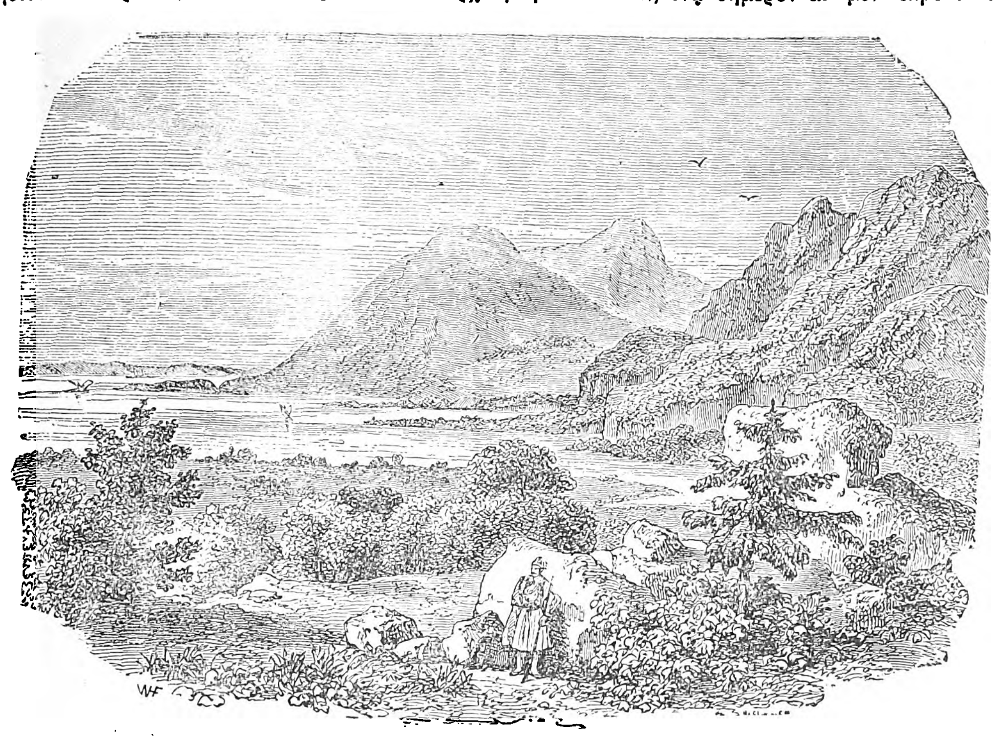

Θερμοπύλαι.

Θερμοπύλαι *[Γεωγρ.-Ἱστορ.].* Ἡ περιώνυμος στενὴ δίοδος τοῦ Καλλιδρόμου, ἥτις ἕνεκα τῆς προνομιούχου, ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς, θέσεώς της, ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τῆς τύχης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κατὰ διαφόρους ἐποχάς.

Αἱ Θερμοπύλαι ἄλλοτε καὶ νῦν. Τῆς διόδου ταύτης πρὸς δυσμὰς μὲν ὀρθοῦται τὸ Καλλίδρομον (παραφυὰς τῆς Οἴτης), ὄρος ἄβατον, ἀπόκρημνον καὶ ὑψηλόν, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἁπλοῦται ὁ Μαλιακὸς κόλπος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐχώριζον τὴν δίοδον, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τενάγη, τὰ ὁποῖα καὶ μικρὰν εἶχον ἔκτασιν καὶ ἄβατα ἦσαν. Τῆς διόδου ταύτης, ἐχούσης κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μῆκος περὶ τὸ ἓν χιλιόμετρον, δύο ἦσαν τὰ στενότατα σημεῖα, ἀμφότερα κατὰ τὰ δύο ἄκρα αὐτῆς, ἔνθα τὸ ὄρος προσήγγιζε τόσον τὴν θάλασσαν, ἢ τὸ ἀποτελοῦν τὸ κράσπεδον αὐτῆς ἄβατον ἕλος, ὥστε μία μόνον ἅμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ δι' αὐτῶν (τὸ πλάτος δηλαδὴ αὐτοῦ ἦτο περὶ τὰ 5 μέτρα). Τὰ δύο στενότατα αὐτὰ μέρη ἀπετέλουν τὴν ἀρκτικοδυτικὴν πύλην τῆς διόδου καὶ τὴν νοτιοανατολικήν. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν διάστημα ἦτο εὐρύτερον καὶ δι' αὐτοῦ ἔρρεον εἰς τὴν θάλασσαν τὰ ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Καλλιδρόμου πηγάζοντα θερμὰ ἁλατοῦχα καὶ θειοῦχα ὕδατα (οἱ *Χύτροι* τῶν ἐπιχωρίων), ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἡ δίπυλος στενὴ δίοδος ὠνομάσθη *Θερμοπύλαι* (ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ περιοίκων ἐκαλεῖτο ἡ δίοδος ἁπλῶς *Πύλαι*). Διὰ τῆς διόδου ταύτης καὶ μόνον ἐπεκοινώνουν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Λοκροί, οἱ Φωκεῖς, καὶ οἱ νοτιώτερον αὐτῶν κατοικοῦντες ἄλλοι Ἕλληνες, μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Φθιώτιδος καὶ τῶν βορειότερον αὐτῶν κατοικούντων Θεσσαλῶν· διὰ τοῦτο λίαν ἐνωρὶς ἡ δίοδος εἶχεν ἀποκτήσει σπουδαιοτάτην στρατηγικὴν σημασίαν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὀχύρωσις τῆς ἀρκτικοδυτικῆς πύλης ὑπὸ τῶν Φωκέων, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὅτε εἶχον φοβηθῆ οὗτοι, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ μετὰ τὴν ἐξάπλωσίν των εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Θεσσαλίαν ἤθελον προελάσει καὶ πρὸς νότον. Σήμερον ἡ μορφὴ τοῦ χώρου τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν ἔχει ὅλως διόλου ἀλλοιωθῆ, διότι ἡ μεταξὺ τοῦ ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης ἀπόστασις εἶναι ἐκτάσεως δέκα χιλιομέτρων περίπου. Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον μεταβολήν, ὑποβοηθεῖ ἡμᾶς ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου (Ζ' 198—200). Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεταξὺ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῶν Θερμοπυλῶν χυνομένου εἰς τὴν θάλασσαν Σπερχειοῦ καὶ τῆς διόδου τῶν Θερμοπυλῶν ἔρρεον τρεῖς ποταμοί, ὁ Δύρας (Γοργοπόταμος), ὁ Μέλας (Μαυρονέρι) καὶ ὁ Ἀσωπὸς (Καρβουναριᾶς) (καὶ εἰς ρύαξ, ὁ Φοῖνιξ (ρεῦμα τοῦ μύλου), χυνόμενος εἰς τὸν Ἀσωπόν), οἵτινες ἐχύνοντο ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῷ σήμερον αἱ μὲν ἐκβολαὶ τοῦ Σπερχειοῦ εἶναι πολὺ νοτιώτερον τῶν Θερμοπυλῶν, οἱ δὲ τρεῖς εἰρημένοι ποταμοὶ εἶναι παραπόταμοι τοῦ Σπερχειοῦ, ἑνοῦντες τὰ ρεῖθρά των μετὰ τοῦ ρεύματός του. Ἐκτὸς ὅμως τῆς στρατηγικῆς των σημασίας αἱ Θερμοπύλαι εἶχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους σπουδαιοτάτην σημασίαν καὶ ὡς θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον, διότι ἐκεῖ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀμφικτίονος καὶ τῆς Ἀμφικτιονίδος Δήμητρος, παρὰ τὴν κώμην Ἀνθήλην, ἥτις ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν 1500 μέτρων βορειότερον τῆς ἀρκτικοδυτικῆς πύλης τῶν Θερμοπυλῶν, συνήρχετο κατὰ τὸ φθινόπωρον τὸ *Ἀμφικτιονικὸν* συνέδριον (βλ. λ.) ἢ ἡ μετοπωρινή, ὡς ἐκαλεῖτο, πυλαία, ἥτις σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐθνικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀμφικτιόνων ἐτέλουν δὶς τοῦ ἔτους πανηγυρικὰς θυσίας ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὅλου ἔθνους.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐν Θερμοπύλαις μαχῶν. α') Ἡ κατὰ τὸ 480 π.Χ. Πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη πασῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 480 π. Χ. μάχη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἥτις κατέστησε τὰς Θερμοπύλας βωμὸν δόξης, ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος, ἕνεκα τῆς κοσμοϊστορικῆς σημασίας καὶ τῆς μάχης ταύτης, ὡς καὶ τῶν τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῶν Πλαταιῶν, ὡς τῶν κυριωτέρων παραγόντων τῆς μετ' αὐτὰς ἀνθήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Εὐβοίας, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀρτεμίσιον, ἐξελέγησαν ὡς ἡ καταλληλοτέρα ἀμυντικὴ γραμμὴ κατὰ τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον μετὰ τὴν ἐκ τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν ἀποχώρησιν. Ἡ γραμμὴ αὕτη εἶχε τὸ πλεονέκτημα, ὅτι θὰ ἐπροστατεύοντο καὶ ἐκ δεξιῶν τὰ πλευρὰ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεζικοῦ στρατοῦ ἀπὸ πάσης ἀποβάσεως τῶν Περσῶν κατὰ τὰ νῶτα αὐτοῦ διὰ τοῦ κυρίου τῆς βορείου εἰσόδου τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου ἑλληνικοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ ἀρχιναύαρχον τὸν Σπαρτιάτην Εὐρυβιάδην καὶ ναύαρχον τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων τὸν Θεμιστοκλέα ἔπλευσε μετὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ὁ δὲ πεζικὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδαν ἐπορεύθη εἰς τὰς Θερμοπύλας. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν θέσεων τούτων ὡρίσθησαν ὡς σύνδεσμοι τῶν δύο στρατῶν (τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν) ὁ Πολίας ὁ Ἀντικυρεύς, ὅστις εἶχεν ἕτοιμον πάντοτε πρὸς ἀπόπλουν τὸ πλοῖόν του ἐν Ἀρτεμισίῳ, καὶ ὁ Ἀβρώνυχος ὁ Ἀθηναῖος, τοῦ ὁποίου ἡ τριακόντορος ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν, διὰ τῆς διὰ μέσου τῶν τεναγῶν αὔλακος, ἐν Θερμοπύλαις. Ἡ στρατιά, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπορεύθη εἰς τὰς Θερμοπύλας ὁ Λεωνίδας, δὲν ἦτο εἰς ἀριθμὸν οὔτε ἐκείνη, ἥτις ἦτο δυνατὸν νὰ ἀθροισθῇ ἐν Σπάρτῃ καὶ Πελοποννήσῳ, οὔτε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν αἱ κρίσιμοι διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος περιστάσεις ἀπῄτουν, διότι οἱ μὲν Σπαρτιᾶται, παρορῶντες τὸ πνεῦμα τῆς πατρῴας θρησκείας, ἥτις ἐπέβαλλεν ὡς ὕψιστον τῶν καθηκόντων τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ, ἐδήλουν, προσκείμενοι εἰς τοὺς τύπους, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο πανστρατιᾷ νὰ ἐξέλθωσι τῆς Σπάρτης διαρκούσης τῆς ἑορτῆς τῶν Καρνείων, οἱ δὲ λοιποὶ Πελοποννήσιοι ἐπεδοκίμαζον τὴν ἀναβολὴν ταύτην, ἕνεκα τῆς προσεγγίσεως τοῦ χρόνου τῆς τελέσεως τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ὁποίων ἀπηγορεύοντο αἱ ἐκστρατεῖαι. Ἕνεκα τῶν εἰρημένων αἰτίων τὸν Λεωνίδαν ἠκολούθησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας 300 Σπαρτιᾶται, 1000 ὁπλῖται τῆς Τεγέας καὶ Μαντινείας, 1000 ὁπλῖται ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας πλὴν τοῦ Ὀρχομενοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεστράτευσαν 120 ἄνδρες, 400 Κορίνθιοι, 200 Φλιάσιοι καὶ 80 Μυκηναῖοι. Εἰς τούτους προσετέθησαν ἐκ τῆς Μέσης Ἑλλάδος 700 Θεσπιεῖς ἑκόντες καὶ 400 Θηβαῖοι ἄκοντες, παραληφθέντες ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα πρὸς ἀσφάλειαν, ὅτι ἡ μηδίζουσα πόλις τῶν Θηβῶν δὲν θὰ προβῇ εἰς ἐχθρικήν τινα πολεμικὴν ἐνέργειαν κατὰ τὰ νῶτα τῆς στρατιᾶς. Μετὰ τούτων ἡνώθησαν ἁπαξάπαντες οἱ στρατεύσιμοι Ὀπούντιοι Λοκροὶ (ἂν καὶ εἶχον δώσει γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Περσῶν), ἀκούοντες ὅτι οἱ πορευόμενοι εἰς Θερμοπύλας Πελοποννήσιοι ἦσαν ἡ πρωτοπορεία τῆς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναμενομένης κυρίας στρατιᾶς, καὶ 1000 Φωκεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ φύλαξις τῆς ἀγνώστου ἕως τότε εἰς τοὺς ἄλλους συνεκστρατεύσαντας Ἕλληνας ἀτραποῦ, ἥτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς φάραγγος τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ διὰ μιᾶς ράχεως τῆς Οἴτης, ἥτις ἐκαλεῖτο ὡς καὶ ἡ ἀτραπὸς *Ἀνόπαια*, ὡδήγει εἰς τὴν πόλιν Ἀλπηνὸν (ἢ Ἀλπηνούς), ἥτις ἦτο ἡ ἐσχάτη πρὸς βορρᾶν πόλις τῶν Λοκρῶν καὶ ἔκειτο παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν πύλην τῆς διόδου τῶν Θερμοπυλῶν. Οὕτως ἡ ὅλη ὑπὸ τὸν Λεωνίδαν στρατιὰ δὲν θὰ ὑπερέβαινε τοὺς 6.000 ὁπλίτας καὶ τοὺς 7—8000 ψιλούς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕκαστον ὁπλίτην παρηκολούθει εἷς ψιλός. Ὁ Λεωνίδας, ἀφοῦ κατέστησε τοὺς Ἀλπηνοὺς σταθμὸν τροφοδοτήσεως τοῦ στρατοῦ του, εἰσῆλθεν εἰς τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ ἥρωος Ἡρακλέους (ἀρχηγέτου τοῦ γένους του), τοῦ ὁποίου ἱεραὶ ἦσαν αἱ θερμαὶ ἰαματικαὶ πηγαί. Μετὰ ταῦτα ἐπεσκεύασε τὸ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν πύλην τῆς διόδου ἀρχαῖον τεῖχος καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ τοῦ ἔργου τούτου ἤρεμος ἀνέμενε τὴν ἄφιξιν τῶν Περσῶν. Ὁ Ξέρξης, ἀφοῦ διέβη μετὰ τῆς στρατιᾶς του τὸν Σπερχειόν, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν ἀρχαίαν Τραχῖνα, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς φάραγγος τοῦ Ἀσω-

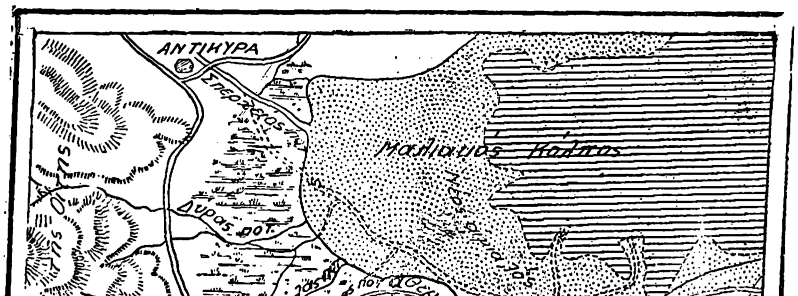

Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν.

Digitized by Google

ποῦ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐκεῖ ἀνέμενεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν, ὡς εἶχον ἀποχωρήσει καὶ ἐκ Τεμπῶν (ἴσως τὴν ἀναβολὴν εἶχον προκαλέσει καὶ δυσμενεῖς περὶ τοῦ περσικοῦ στόλου εἰδήσεις, πολλὰ παθόντος ὑπὸ τῶν τρικυμιῶν). Ἀλλ' εἰς μάτην ἀνέμενε τὴν ἀποχώρησίν των. Οὗτοι διήρχοντο τὰς ὥρας των, ὡς ἐμάνθανεν ἀπὸ τὸν ἀποσταλέντα κατάσκοπον ἱππέα του, μὲ γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν διακόσμησιν τῆς μακρᾶς κόμης των, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ μετάσχουν ἑορτῆς. Τὴν πέμπτην τέλος ἡμέραν (ὅτε εἶχε λάβει καὶ τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τοῦ στόλου του εἶχον φθάσει σῷα εἰς Ἀφέτας), ἀγανακτήσας διὰ τὸ θράσος των, διέταξε τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους νὰ ζωγρήσωσιν αὐτοὺς καὶ προσαγάγωσιν ἐνώπιόν του. Οὗτοι ὅμως ἐπέστρεψαν συντετριμμένοι, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐντολήν των. Τούτους διεδέχθησαν, κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν, οἱ καλούμενοι ἀθάνατοι τῆς περσικῆς στρατιᾶς, τὸ ἄνθος δηλαδὴ τῆς ὅλης στρατιᾶς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὑδάρνους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι καὶ συντετριμμένοι. Ἦτο τόση φαίνεται ἡ ὁρμὴ τῶν λεοντοθύμων Σπαρτιατῶν καὶ τόση ἡ φθορὰ τῶν περσικῶν στρατευμάτων, ὥστε λέγεται ὅτι ὁ Ξέρξης τρὶς ἀνεπήδησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου του, φοβηθεὶς ὅτι διέτρεχε κίνδυνον ἅπας ὁ στρατός. Ἐνῷ ὅμως οὕτως ἐθριάμβευον ἐπὶ διήμερον τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἡ ἀμηχανία περὶ τοῦ πρακτέου τοῦ Ξέρξου εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, διότι ἐφαίνετο ἀπόρθητος ἡ δίοδος, ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτοῦ ὁ προδότης Μαλιεὺς Ἐφιάλτης, ὅστις ἀνέλαβε νὰ ὁδηγήσῃ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἀποσπάσματα τῶν Περσῶν διὰ τῆς Ἀνοπαίας πρὸς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ νυκτερινὴ ἐπίπονος αὕτη ἐπιχείρησις ἀνετέθη εἰς τὸν Ὑδάρνη, ὅστις ἔφερεν αὐτὴν εἰς πέρας, κατορθώσας νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς φυλάσσοντας τὴν ἀτραπὸν Φωκεῖς, οἵτινες καταληφθέντες ἐν ὕπνῳ κατεπτοήθησαν ὑπὸ τοῦ αἰφνιδιασμοῦ ἐκείνου. Τὴν κατάληψιν τῆς ἀτραποῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τὴν δι' αὐτῆς πορείαν τούτων πρὸς τοὺς Ἀλπηνοὺς ἔμαθον οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ λιποτάκτας τῆς περσικῆς στρατιᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς ἡμεροσκόπους, οἵτινες εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τῶν διαφόρων κορυφῶν τῆς ὀροσειρᾶς (εἶχε δὲ προείπει ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τὸν ὄλεθρον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης καὶ ὁ ἱεροσκόπος Μεγιστίας). Ἡ ἀγγελία προεκάλεσε τὴν συγκρότησιν πολεμικοῦ συμβουλίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη ἡ ἀποχώρησις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν ἄλλων πόλεων πλὴν τῶν τῆς Σπάρτης (κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπεμάκρυνε τούτους αὐτὸς ὁ Λεωνίδας, εἴτε διότι ἦσαν ἀπρόθυμοι νὰ συναποθάνωσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, εἴτε διότι ἔκρινε συμφερώτερον νὰ διασωθῶσι, διὰ νὰ προσφέρωσι τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας των εἰς ἄλλας μάχας). Μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπέμειναν ἑκόντες μὲν καὶ οἱ 700 ὑπὸ τὸν Δημόφιλον τὸν Διαδρόμου Θεσπιεῖς καὶ ὁ μάντις Μεγιστίας, ἄκοντες δὲ οἱ 400 Θηβαῖοι κρατηθέντες ὡς ὅμηροι. Περὶ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν «ἐς ἀγορῆ κου μάλιστα πληθώρην» ὁ λεοντόθυμος Λεωνίδας ὡδήγησε τοὺς ἀνδρείους του εἰς τὸ μέσον τῶν τάξεων τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα ἡ ζωὴ αὐτῶν ἀνταλλαχθῇ μὲ τὴν ζωὴν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων ἐχθρῶν. Κατὰ τὸν ἄγριον αὐτὸν ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον συνετρίβησαν τὰ δόρατα τῶν πλείστων ὁπλιτῶν, ἔπεσεν ὁ ἡρωϊκὸς Λεωνίδας καὶ περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἐσυνεχίσθη τότε ἀγριώτερος ὁ ἀγὼν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἕως ὅτου, ἐπικρατήσαντες οἱ Ἕλληνες, μετὰ τετάρτην ἀπόκρουσιν τῶν Περσῶν, ἀπεσύρθησαν φέροντες καὶ τὸ πτῶμα τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως των (καθ' ὃν χρόνον ἤρχιζεν ἡ κατ' αὐτῶν ἐπίθεσις ἀπὸ τῶν νώτων ὑπὸ τοῦ ὁδηγηθέντος ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἀποσπάσματος τῶν Περσῶν) εἰς τὸν πρὸς νότον τῶν πηγῶν μικρὸν κολωνὸν (λόφον), ἔνθα μαχόμενοι μετὰ τὴν συντριβὴν τῶν δοράτων των μὲ μαχαίρας, μὲ τὰς χεῖράς των καὶ μὲ τοὺς ὀδόντας των ἀκόμη, ἔπεσον ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, παρ' ἀλλήλους, ὡς ἀδελφοί, ἀπὸ τὰ ῥιπτόμενα ἐναντίον των βέλη τῶν Μήδων. Μόνον οἱ Θηβαῖοι διέφυγον τὸν θάνατον, διότι ὑψώσαντες τὰς χεῖρας ἐπεκαλέσθησαν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸν γνωστὸν εἰς τοὺς Πέρσας φιλομηδισμόν των.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων τετρακισχίλιοι περίπου (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν 298 Σπαρτιᾶται, ὑπερδιπλάσιοι εἵλωτες, οἵτινες εἶχον ἀκολουθήσει ὡς ψιλοί, καὶ οἱ 700 Θεσπιεῖς), ἐκ δὲ τῶν Περσῶν περὶ τὰς 20.000, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο ὁμοπάτριοι ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου (ὁ Ἀβροκόμης καὶ ὁ Ὑπεράνθης). Ἡ δυσαναλογία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νεκρῶν ὠφείλετο, ὡς παρετήρησεν ὁ Ἡρόδοτος (Ζ' 211), εἰς τὸ στενὸν τοῦ χώρου, εἰς τὸν ὁποῖον συνήφθη ἡ μάχη, εἰς τὸν τελειότερον ὁπλισμὸν τῶν Ἑλλήνων (εἶχον οὗτοι δόρατα μακρότερα καὶ ἀσπίδας μεγάλας), εἰς τὸ ἐμπειροπόλεμον αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ ψυχικὸν σθένος των, μὲ τὸ ὁποῖον ὡπλισμένοι οἱ ἡρωϊκοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες κατέδειξαν εἰς τὸν Ξέρξην, ὡς μετά τινος ἐθνικῆς ὑπερηφανίας παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός, «ὅτι πολλοὶ μὲν ἄνθρωποι εἶεν, ὀλίγοι δὲ ἄνδρες». Καὶ ταῦτα μὲν ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης εἰς ἀριθμὸν νεκρῶν. Τὰ δὲ ἐπελθόντα ἐκ τῆς καταλήψεως τῆς ὀχυρᾶς ἐκείνης θέσεως ἦσαν τὰ ἑξῆς: ἡ ἀποτυχία καὶ τοῦ δευτέρου πολεμικοῦ σχεδίου τῶν Ἑλλήνων, διότι μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Θερμοπυλῶν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῶν βορείων παραλίων τῆς Εὐβοίας εἰς Σαλαμῖνα, ἡ ἐγκατάλειψις εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἱερωτάτου χώρου τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ ἄμεσος κατάληψις τῆς Λοκρίδος, Φωκίδος, Δωρίδος, Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων εἰς τὸ πανελλήνιον ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ τῆς εἰσβολῆς τούτων εἰς τὴν Ἀττικήν, ἥτις ἔμενεν ἀνυπεράσπιστος. Παρὰ τὰς ὑλικὰς ὅμως ταύτας ζημίας τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἠθικὸν κέρδος αὐτῶν ὑπῆρξε μέγιστον. Ἡ ἐθελοθυσία τῶν πεσόντων ἐν Θερμοπύλαις δὲν ὑπῆρξε ματαία, διότι ὑπῆρξεν αὕτη εἰς πάντας μὲν τοὺς Ἕλληνας ἀξιομίμητον παράδειγμα, διὰ τοὺς Σπαρτιάτας κέντρον πρὸς ἐκδίκησιν καὶ διὰ τοὺς Πέρσας ἐπίδειξις ἑλληνικῆς ἀνδρείας, τῆς ὁποίας βαθυτάτη καὶ ἀλησμόνητος ὑπῆρξεν εἰς αὐτοὺς ἡ αἴσθησις, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Ὑδάρνους μήπως οἱ Φωκεῖς, τῶν ὁποίων εὑρέθη ἀντιμέτωπος ἀνερχόμενος τὴν Ἀνόπαιαν, ἦσαν Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἀπὸ τὰς μετὰ τὴν μάχην ἐρωτήσεις τοῦ Ξέρξου πρὸς τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον: «Κόσοι τινές εἰσιν οἱ λοιποὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ τούτων ὁκόσοι τοιοῦτοι τὰ πολέμια».

Τιμαὶ πρὸς τοὺς πεσόντας. Ἡ ἡρωικὴ ἄμυνα τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο μεγαλούργημα τοῦ λεοντοθύμου Λεωνίδα, διότι τὴν αὐτοθυσίαν δὲν ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἡ ἀτομική του φιλοτιμία. Διὰ τοῦτο διὰ τὴν ἡρωικὴν αὐτοθυσίαν του ἐτιμήθη μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος δι' ἀνεγέρσεως ἡρῴου εἰς αὐτόν, ὅπερ ἦτο λίθινος λέων στηθεὶς εἰς τὸν Κολωνόν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ ἔσχατος βωμὸς τῆς αὐτοθυσίας τῆς ἡρωϊκῆς στρατιᾶς μὲ τὸ ἑξῆς ἐπὶ τῆς βάσεώς του ἐπίγραμμα: «Θηρῶν μὲν κράτιστος ἐγώ, θνητῶν δ' ὃν ἐγὼ νῦν—φρουρῶ, τῷδε τάφῳ λάϊνος ἐμβεβαώς», τὸ ὁποῖον ἦτο, πιθανώτατα, ἔργον τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου. Μετὰ τὸν Λεωνίδαν ἐτιμήθησαν οἱ συναποθανόντες μετ' αὐτοῦ Σπαρτιᾶται, τῶν ὁποίων τὸ ἑξῆς ἐγκώμιον διέσωσεν ὁ Διόδωρος (Α' 4—22): «Τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων—εὐκλεὴς μὲν ἁ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος—βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόων δὲ μνᾶστις, ὁ δ' οἶκτος ἔπαινος—ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρὼς—οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος.—Ἀνδρῶν δ' ἀγαθῶν ὅδε σηκὸς οἰκέταν εὐδοξίαν—Ἑλλάδος εἵλετο· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Λεωνίδας—ὁ Σπάρτης βασιλεύς, ἀρετῆς μέγαν λελοιπὼς—κόσμον ἀέναόν τε κλέος». Τούτων ἡ αὐτοθυσία φαίνεται, ὅτι εἶχε προξενήσει τοσαύτην ἐντύπωσιν εἰς τὴν σύγχρονόν των καὶ τὴν μετὰ ταῦτα γενεάν, ὥστε ὁ Ἡρόδοτος ἐθεώρει τιμήν του ὅτι ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα ἁπάντων τῶν ἡρώων τούτων (Ζ' 224). Ἰδίως ὅμως ἀπηθανάτισεν αὐτούς, ἀλλ' ὡς ὄργανα τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν νόμων τῆς Σπάρτης, τὸ περίφημον τοῦ Σιμωνίδου ἐπίγραμμα: «Ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε—κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι», ὅπερ ἐπεγράφη παρὰ τὸ ἐν Θερμοπύλαις κατὰ διαταγὴν τῶν Ἀμφικτιόνων ἐπιγραφὲν ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν ἁπάντων τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων, οἵτινες, κατ' αὐτό, φαίνονται καταγόμενοι πάντες ἐκ Πελοποννήσου. Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἦτο τὸ ἑξῆς: «Μυριάσιν ποτὲ τῇδε τριακοσίαις ἐμάχοντο—ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες». Πλὴν τούτων ἐτιμήθη ἐξαιρετικῶς δι' ἰδίου ἐπιγράμματος, ἔργου καὶ τούτου τοῦ Σιμωνίδου (ὄχι κατὰ διαταγὴν ὅμως τῶν Ἀμφικτιόνων), ὁ μάντις Μεγιστίας, διότι βέβαιος ὢν περὶ τοῦ θανάτου του συμμετέσχε τῆς αὐτοθυσίας τῶν ἡρώων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐπίγραμμα: «Μνῆμα τόδε κλεινοῖο Μεγιστία, ὅν ποτε Μῆδοι—Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν ἀμειψάμενοι,—Μάντιος, ὃς τότε Κῆρας ἐπερχομένας σάφα εἰδὼς—οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας προλιπεῖν». Καὶ αὗται μὲν ἦσαν αἱ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τοὺς πεσόντας τιμαί, πλὴν τῶν τιμῶν ὅμως οἱ «Πυλαγόροι» ἀπεφάσισαν καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ προδότου Ἐφιάλτου, ὁρίσαντες τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐλάμβανεν ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐφόνευεν αὐτόν.

Οἱ θρῦλοι τῆς μάχης. Ἀλλ' ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, ὅπως καὶ πᾶσα ἡρωικὴ μάχη, ἔχει καὶ τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους της, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα τινὰς ἀνέγραψεν αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος. Τούτων ἄξιαι μνείας ἰδίως εἶναι αἱ ἑξῆς: Ὅτε ὁ Ξέρξης πρὸ τῆς μάχης ἐξήτησεν, ὡς ἀναφέρει ἡ παράδοσις, παρὰ τοῦ Λεωνίδα τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, οὗτος ἀπήντησε λακωνικώτατα μὲ τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο «Μολὼν λαβὲ» (=ἔλα νὰ τὰ πάρῃς), ὅτε δὲ εἷς Ἕλλην προσέδραμε ν' ἀναγγείλῃ ὅτι οἱ Πέρσαι εἶναι πλησίον των, οὗτος ἀπήντησε ψυχρῶς, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι πλησίον ἐκείνων. Ὅτε εἷς Τραχίνιος ἀνήγγειλεν, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν ἦτο τόσον, ὥστε τὰ ῥιπτόμενα βέλη των ἀπέκρυπτον τὸν ἥλιον, ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης ἀπήντησεν, ὅτι ἀγαθὴ εἶναι ἡ ἀγγελία, «εἰ ὑπὸ σκιῇ ἔσοιτο ἡ μάχη». Ὁ Σπαρτιάτης Εὔρυτος, ὅστις ὡς ὀφθαλμιῶν ἔμενεν ἐν Ἀλπηνῷ, εὐθὺς ὡς ἔμαθεν ὅτι ἄφευκτος ἦτο ὁ θάνατος τῶν ἐν Θερμοπύλαις Σπαρτιατῶν, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ σωθῇ φεύγων ὡς ὁ ὀφθαλμιῶν ἐπίσης Ἀριστόδημος, διέταξε τὸν εἵλωτά του νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἔνθα συναπέθανε μετὰ τῶν συμπολιτῶν του. Ἐκ τῶν δύο σωθέντων Σπαρτιατῶν, τοῦ προρρηθέντος Ἀριστοδήμου, ὅστις ἕνεκα ἀσθενείας δὲν μετέσχε τῆς μάχης, καὶ τοῦ Παντίτου, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῇ ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα ὡς ἀγγελιαφόρος εἰς Θεσσαλίαν, ὁ μὲν πρῶτος ἕνεκα τῆς περιφρονήσεως τῶν συμπολιτῶν του ἐπεδίωξε νὰ εὕρῃ ἔντιμον θάνατον κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, ὁ δὲ δεύτερος ηὐτοκτόνησεν ἀπαγχονισθείς.

β') Θερμοπύλαι καὶ Φίλιππος. Διὰ τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ ὁ Φίλιππος τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 353—352 π. Χ. καταδιώκων τοὺς ἡττηθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Φωκεῖς, ἡ δραστηριότης ὅμως τότε τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες προέλαβον νὰ καταλάβωσι τὰ στενά, ἐμα-

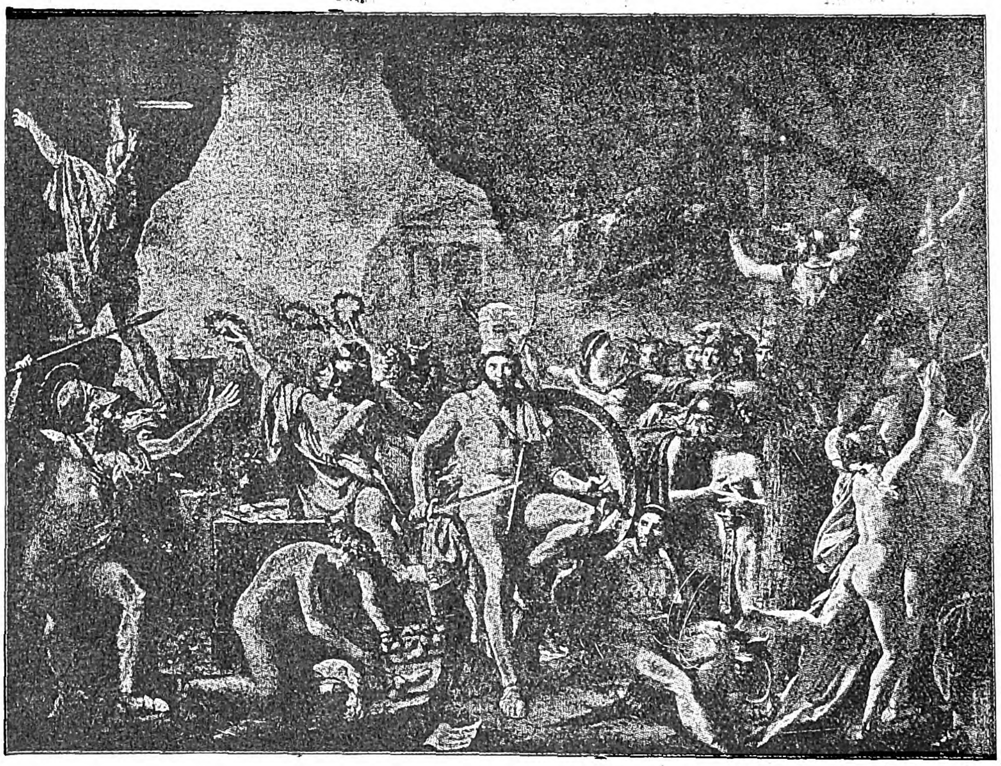

Δαυΐδ: Ὁ Λεωνίδας ἐν Θερμοπύλαις.

[Περὶ τὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα οἱ Σπαρτιᾶται μαχηταὶ προετοιμάζονται διὰ τὴν μάχην, ἐνῷ εἷς ἐξ αὐτῶν χαράσσει ἐπὶ βράχου τὴν περίφημον φράσιν «Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».]

[Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι.]

Digitized by Google

ταίωσε τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ὅ,τι ὅμως δὲν ἐπέτυχε κατὰ τὸ 353—352 ὁ Φίλιππος, ἐπέτυχε βραδύτερον, κατορθώσας κατὰ τὸ 346 π. Χ., κατόπιν συνθήκης πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Φωκέων Φάλαικον, ὅστις κατεῖχε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ν' ἀποχωρήσῃ οὗτος ἐκεῖθεν μετὰ τῶν ὀκτακισχιλίων μισθοφόρων του, ἐγκαταλείπων τὴν πατρίδα του εἰς τὴν τύχην της. Διῆλθε κατόπιν δευτέραν φορὰν τὰ στενὰ (339 π. Χ.), ὅτε ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἀμφικτιόνων ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἱεροσύλων Ἀμφισσέων, μὲ σκοπὸν ὅμως νὰ εἰσβάλῃ καὶ εἰς τὴν Ἀττικήν. Μετὰ τὴν διάβασιν ταύτην τῶν στενῶν, τὴν ὁποίαν δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ ἡ δραστηριότης τοῦ Δημοσθένους, ἐπηκολούθησαν τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ἅτινα κατέληξαν εἰς τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Φιλίππου ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Κορίνθου ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

γ') Αἱ Θερμοπύλαι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων. Κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένης, καταλαβὼν τὰς Θερμοπύλας, κατώρθωσεν ὄχι μόνον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δι' αὐτῶν διάβασιν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀλλὰ καὶ νὰ νικήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν παρὰ τὰ στενὰ συναφθεῖσαν μάχην, ἥτις ἀπεκλήθη καὶ *μάχη τῆς Ἡρακλείας* ἐκ τῆς πλησίον πόλεως, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοῦτον μέχρι Λαμίας. Διῆλθεν ὅμως ἀκωλύτως ταῦτα ὁ Ἀντίπατρος μετὰ τὴν ἐν Κρανῶνι τῆς Θεσσαλίας, μετά τινας μῆνας, κατὰ τὸ 322 π. Χ., νίκην του. Κατὰ τὸ 316 π. Χ. διῆλθε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Κάσσανδρος, ἂν καὶ ἠναντιώθησαν οἱ Αἰτωλοί, συμμαχοῦντες μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του Πολυσπέρχοντος. Κατὰ τὸ 304, διὰ τῆς καταλήψεως τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἅπασα ἡ πρὸς Ν. τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Οἴτης Ἑλλὰς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της ἀπὸ τοῦ Κασσάνδρου. Κατὰ τὸ 302 π. Χ., διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ Κάσσανδρος ἠμπόδισε τὴν ἐναντίον του προέλασιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτά, ὅτε ὁ Δημήτριος κατέλαβε τὴν ἐν Φθιώτιδι Κρεμαστὴν Λάρισαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετέφερε στρατὸν διὰ τοῦ στόλου του. Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀσίαν ἔγινε κύριος αὐτῶν καὶ πάλιν ὁ Κάσσανδρος. Κατὰ τὸ 290 κατέλαβε ταῦτα ὁ Δημήτριος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐν Ἴψῳ μάχην, καὶ ἠμπόδισε τὴν δι' αὐτῶν προέλασιν τοῦ Πύρρου.

δ') Αἱ Θερμοπύλαι καὶ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μαχῶν, αἵτινες συνήφθησαν παρὰ τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὸ 279 π. Χ. γενομένη ἐναντίον τῶν Γαλατῶν, οἵτινες εἰς 200 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνερχόμενοι, ἀφοῦ ἠρήμωσαν τὴν Θεσσαλίαν, ἔφθασαν εἰς τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Βρέννου* (βλ. λ.). Τὰ στενὰ εἶχε καταλάβει τότε δύναμις 30,000 περίπου ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἀθηναῖον στρατηγὸν Κάλλιππον καὶ ἄλλους στρατηγοὺς ἀπέκρουσε κατ' ἐπανάληψιν τοὺς ἐπιτεθέντας Γαλάτας. Ὅπως ἐξασθενήσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἀμυνομένων ὁ Βρέννος, ἀπέστειλε μέρος τῆς στρατιᾶς ἐναντίον τῆς Αἰτωλίας, καὶ οὕτως ἠνάγκασε τοὺς ἐν Θερμοπύλαις Αἰτωλοὺς νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν εἰς Αἰτωτίαν πρὸς ὑπεράσπισίν της, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐξεβίασε τὴν διὰ τῶν στενῶν διάβασιν. Καὶ τότε ὅμως συνέβη ὅ,τι καὶ κατὰ τὸ 480 π. Χ.: οἱ Αἰνιᾶνες καὶ οἱ Ἡρακλεῶται, διὰ ν' ἀπαλλάξωσι τὴν χώραν των τῆς ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ἐρημώσεως καὶ διαρπαγῆς, ὡδήγησαν τοὺς Γαλάτας διὰ τῆς ἀτραποῦ τῆς Ἀνοπαίας εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐν Θερμοπύλαις ἀμυνομένων, καὶ οὕτως ἠναγκάσθησαν οὗτοι, ὅτε ἀντελήφθησαν ὅτι εἶχον πανταχόθεν περικυκλωθῇ, νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰς ἀττικὰς τριήρεις, αἵτινες πρὸς βοήθειαν, καὶ σωτηρίαν ἐν κινδύνῳ, αὐτῶν εἶχον ἀγκυροβολήσει παρὰ τὰ στενά, καὶ ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των ἕκαστος. Ἡ ἡρωϊκὴ ὅμως ἐκείνη ἀντίστασις, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν τῶν Δελφῶν, ἐσταμάτησε τὸν ὁρμητικὸν χείμαρρον τῶν βαρβάρων, καὶ οὕτως οὗτοι ἀπῆλθον χωρὶς νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

Ἡ κατάληψις τῶν Θερμοπυλῶν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τὸ 223 π. Χ. ἠμπόδισε καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον Δώσωνα νὰ ἐπέλθῃ διὰ ξηρᾶς κατὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ τῆς Σπάρτης βασιλέως Κλεομένους κατέχοντος τὴν Κόρινθον. Κατὰ τῷ 207 ὠχύρωσαν τὰ στενὰ οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες πολλάκις εἶχον λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν των.

ε') Αἱ Θερμοπύλαι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ Γ' ὁ Μέγας, ἐκήρυξεν, ὑποκινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα, πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων, οἱ Αἰτωλοὶ διεβεβαίωσαν αὐτόν, ὅτι, ἂν ὁ πόλεμος διεξαχθῇ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν πάντων τῶν Ἑλλήνων. Πεισθεὶς ἀπὸ τὰς διαβεβαιώσεις ταύτας ὁ Ἀντίοχος ἔσπευσεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε (191 π. Χ.) τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλων μετὰ 10 χιλ. ἀνδρῶν, ὠχύρωσε ταῦτα καλῶς, ὡς καὶ τὴν ἀτραπὸν Ἀνόπαιαν, καὶ ἀνέμενε τὸν ἐχθρὸν ἐπερχόμενον κατ' αὐτοῦ ἐκ Μακεδονίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο τετραπλάσιος, ἀνερχόμενος εἰς 40 χιλ. ἄνδρας, Ρωμαίους καὶ Μακεδόνας. Ἡττηθεὶς μετὰ τρομερὰν σύγκρουσιν κατὰ κράτος, μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς μετὰ 500 ἀνδρῶν. Οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τὴν νίκην των, ἔχοντες ὡς πρόγραμμα τὴν ἐν καιρῷ κατάκτησιν τῆς χώρας, κατεκρήμνισαν τὰ ὀχυρώματα καὶ τῶν στενῶν καὶ τῆς Ἀνοπαίας. Τῶν στενῶν γίνεται μνεία μετὰ ταῦτα μετὰ μακρὸν χρόνον, κατὰ τῷ 395 μ. Χ. ὅτε διῆλθε ταῦτα ἀκωλύτως ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γότθων Ἀλάριχος. Τὰ κατεστραμμένα τείχη τῶν Θερμοπυλῶν ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χώραν εἶχε καταστήσει κατάφρακτον διὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀνεγερθέντων μικρῶν καὶ μεγάλων ὀχυρωμάτων. Τὴν προσπάθειαν ὅμως τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἐματαίωσεν ὁ Σπερχειὸς μὲ τὰς προσχώσεις του, αἵτινες καὶ ἐξεμηδένισαν σχεδὸν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν στρατηγικὴν σημασίαν τῶν Θερμοπυλῶν. Οὕτως ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου χιλιετηρίδα ἡ κατοχὴ τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν ἤσκει σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαί. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς εὑρέσεως τάφων τινῶν ἀρχαίων ἐπὶ τοῦ χώρου τῶν Θερμοπυλῶν κατὰ τὸ 1897, ὅτε οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐπιχειρήσει μίαν προσωρινὴν ὀχύρωσιν τῆς ἀμυντικῆς ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Οἴτης γραμμῆς των δι' ἐνδεχομένην ἐπανάληψιν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ἔγιναν ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Σκιᾶ τότε καὶ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Π. Καστριώτου καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου, ὅστις πιστεύεται ὅτι εἶναι «Ὁ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Κολωνὸς» (Καλύβια τῆς Δρακοσπηλιᾶς) καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τὸ ὁποῖον πιστεύεται ὅτι εἶναι «Ὁ Μελάμπυγος λίθος». Καὶ αὗται ὅμως καὶ ἐκεῖναι, ὡς καὶ αἱ κατὰ τὸ 1883 δοκιμαστικαὶ τοῦ Σχλῆμαν, κατέδειξαν (ἀφοῦ οὐδεὶς τάφος ἀνευρέθη) τὴν ἀλήθειαν τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου (IX. 32.9), κατὰ τὸ ὁποῖον τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας ἔθαψεν ὁ Ξέρξης (πιθανώτατα οὐχὶ ἐκ λόγων σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νεκροὺς —ἀφοῦ περιύβρισε τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδα—, ἀλλ' ἐκ λόγων ὑγείας, διότι παρέμειναν ἐν Θερμοπύλαις οἱ Πέρσαι ἐπί τινα χρόνον πρὸς πανηγυρισμὸν διὰ τὴν κατάληψιν τῶν στενῶν). Ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν φαίνεται ὅτι ἔγινεν οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ, οὐδ' ἐπ' ἄλλου τινὸς χώρου τῶν στενῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενα μνημεῖα, ὁ λίθινος λέων, τὸ πολυάνδριον καὶ αἱ ἐνεπίγραφοι πλάκες, ἦσαν πάντα κενοτάφια, ἀνεγερθέντα πανελληνίῳ ἐράνῳ μετὰ τὴν ἐξ Ἑλλάδος φυγὴν τῶν Περσῶν, ὡς ἦσαν κενοτάφια καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (III. 14.1) ἐν Σπάρτῃ μνημονευόμενοι τάφοι τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν πατέρων των εἶχον ἀναγραφῇ ἐπὶ στήλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς πηγαὶ εἰς τοὺς γράψαντας περὶ τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης, ἄξιοι μνείας ἰδίως εἶναι ὁ *Ἡρόδοτος*, ὁ *Θουκυδίδης*, ὁ *Ξενοφῶν* (Ἑλληνικά), ὁ *Πολύβιος*, ὁ *Διόδωρος*, ὁ *Στράβων*, ὁ *Παυσανίας*, ὁ *Λίβιος*, ὁ *Κικέρων* (Tusc.) κ.ἄ. Ἐκ τῶν νεωτέρων (τῶν ἱστοριογράφων) οἱ *Κούρτιος*, *Δρόϋσεν*, *Χέρτσμπεργ*, *Μάγιερ*, *Παπαρρηγόπουλος*, *Λάμπρος* κ.ἄ. Βλ. καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐγκυκλοπαιδικοῖς καὶ ἄλλοις εἰδικοῖς λεξικοῖς σχετικὰ ἄρθρα. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

—**Θερμοπυλῶν**, ***τέως δῆμος*** — *[Γεωγρ.]*. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λοκρίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος καὶ περιελάμβανεν 8 χωρία, τὴν πρωτ. *Μῶλον*, τὸν *Ἄντερραν*, τὴν *Ἁγ. Τριάδα*, τὰ *Καραβίδια*, τὴν *Κατμάταν*, τὴν *Λιαπάταν*, τὴν *Μενδενίτσαν* καὶ τὸ *Ρετζέριον*. Σήμερον, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ΔΝΖ', ἔχουσι σχηματισθῇ αἱ κοινότητες *Μώλου*, *Ἄντερρα*, *Ἁγ. Τριάδος*, *Καλλιδρόμου* (Ρετζερίου), *Λιαπάτας* καὶ *Μενδενίτσας*. Ι. Σ. Σ.

—**Θερμοπυλῶν** ***πηγαί.*** Κεῖνται εἰς τὰς Θερμοπύλας τῆς ἐπαρχίας Φθιώτιδος, ὑπάγονται δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν θειούχων πηγῶν καὶ δὴ εἰς τὰς ὑδροθειοχλωριούχους. Ἔχουσι θερμοκρασίαν 41°, εἰδικὸν βάρος (εἰς 15°) 1,0068, περιεκτικότητα δὲ ἀνὰ λίτρον ὕδατος τὴν ἑξῆς: ἐλεύθερον ἀνθρακικὸν ὀξὺ 1,0590 γρμ., ὑδρόθειον 0,0039 γρμ., χλωριοῦχον νάτριον 5,0213 γρμ., χλωριοῦχον κάλιον 0,3279 γρμ., χλωριοῦχον ἀσβέστιον 0,3435 γρμ., χλωριοῦχον μαγνήσιον 0,7056 γρμ., βρωμιοῦχον μαγνήσιον 0,0330 γρμ., ἀνθρακικὸν ἀσβέστιον 0,5834 γρμ., ἀνθρακικὸν νάτριον 0,0077 γρμ., θειϊκὸν ἀσβέστιον 0,5653 γρμ., ἀμμωνίαν, φωσφορικὸν ὀξύ, νιτρικὸν ὀξὺ καὶ ἰώδιον εἰς ἴχνη. Τὰ ὕδατα τῶν Θερμοπυλῶν χρησιμοποιοῦνται ὡς λουτρὰ κατὰ χρονίων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων, ὀσφυαλγίας, ἰσχιάδος, νευραλγιῶν ὡς καὶ χρονίας μυελίτιδος μετὰ παραλύσεως. Πινόμενα ὠφελοῦσι τοὺς ἔχοντας ἐξοιδήσεις τῶν μεσεντερίων ἀδένων, ὡς καὶ εἰς τοὺς πάσχοντας ἐξ αἱμορροΐδων καὶ δυσκοιλιότητος. Κ. Γ. Μ.

θερμορρυθμιστὴς (ὁ) *[Φυσ.—Μηχ.]*. Ὄργανον χρησιμεῦον πρὸς διατήρησιν σταθερᾶς θερμοκρασίας ἔν τινι χώρῳ (βλ. *θερμοστάτης*).

θέρμος (ὁ) (Lupinus) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἐλλοβοκάρπων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ποώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ, καί τινα φρυγανώδη ἢ θαμνώδη, χρησιμοποιούμενα κυρίως πρὸς κόσμον ἢ διατροφὴν τῶν κτηνῶν. Γνωστὰ περὶ τὰ 100 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογειακῶν ἰδίως χωρῶν καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ φυτὸν τοῦτο εἶναι γνωστότατον ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ πολλάκις μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐν Ἑλλάδι κυρίως ἐκαλλιεργεῖτο ὁ *θέρμος ὁ στενόφυλλος* (Lupinus angustifolius), ὅστις μετηνέχθη ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ἰδίως διὰ τὴν διατροφὴν τῶν κτηνῶν μεμιγμένος μετ' ἀχύρου. Τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς τροφὴ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἰδίως οἱ φιλόσοφοι καὶ δὴ οἱ κυνικοὶ ἔκαμνον κατάχρησιν τῶν σπερμάτων τοῦ θέρμου, ποσότητα τῶν ὁποίων ἔφερον πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν. Τὰ σπέρματα τοῦ θέρμου προσεφέροντο καὶ μεταξὺ ἑτέρων ἐδεσμάτων εἰς τοὺς συνδαιτημόνας τῶν μεγαλοπρεπῶν συμποσίων. Βραδύτερον ἀπετέλουν τροφὴν ἀποκλειστικῶς τῶν πτωχῶν καὶ τέλος τῶν κτηνῶν. Ἐν Ρώμῃ ἦτο γνωστὸν τὸ εἶδος *θέρμος ὁ λευκὸς* (Lupinus albus). Ὁ Κολουμέλας ἀναφέρει ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐλλοβοκάρπων φυτῶν χρησιμώτερον ἦτο ὁ θέρμος, διότι πλὴν τῆς θρεπτικότητος αὐτοῦ ἦτο ἄριστος καὶ ὡς λίπασμα τῶν γαιῶν. Οἱ θέρμοι ἐπωλοῦντο πεφρυγμένοι εἰς τὰς ρωμαϊκὰς ἀγοράς, ἀφοῦ πρότερον διὰ καταλλήλου βρασμοῦ ἀπέβαλλον τὴν πικρὰν αὐτῶν γεῦσιν. Γνωστότερα εἴδη τοῦ γένους εἶναι τὰ ἑξῆς: *Θέρμος ὁ λευκὸς* (Lupinus albus). Εἶναι τὸ περισσότερον διαδεδομένον εἶδος, ὅπερ ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς νοτιοδυτικῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν γνωστὸν διὰ τὰ ἐδώδιμα σπέρματά του, τὰ κοινῶς *λούπινα*, *λουπινάρια* καὶ *πικροκούκκια* καλούμενα. Ὁ βλαστὸς τοῦ θέρμου τοῦ λευκοῦ ἔχει ὕψος περίπου 50 ἑκατοστομέτρων, φύλλα ἐπιμήκη μετὰ 5—7 ᾠοειδῶν παραφύλλων, λεῖα κατὰ τὴν κάτω αὐτῶν ἐπιφάνειαν καὶ κεκαλυμμένα ὑπὸ μαλακῶν τριχιδίων κατὰ τὴν ἄνω αὐτῶν ἐπιφάνειαν, καὶ ἄνθη λευκὰ κατὰ καταληκτικοὺς βότρυς διατεταγμένα. Εἶναι φυτὸν ἐτήσιον καὶ λέγεται ὅτι μετηνέχθη ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Εὐδοκιμεῖ εἰς λεπτὰς καὶ ξηρὰς γαίας καὶ ἀντέχει περισσότερον εἰς τὸ δριμὺ ψῦχος παρὰ εἰς τὴν ὑγρασίαν. Οἱ καρποὶ τούτου καθίστανται ἐδώδιμοι, ἀφοῦ πρῶτον ἐμβαπτισθῶσιν ἐπὶ διήμερον περίπου εἰς θαλάσσιον ἢ γλυκὺ ὕδωρ ἀναμεμιγμένον μεθ' ἅλατος. Τοῦτο γίνεται διὰ ν' ἀποβάλωσι τὴν πικρὰν αὐτῶν γεῦσιν. Πολλαχοῦ, ὡς ἐν Κορσικῇ, Λακωνίᾳ καὶ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, τὰ σπέρματά του χρησιμοποιοῦνται ἀντὶ ὀσπρίων. Τὸ εἶδος τοῦτο σπείρεται ἀφθόνως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ παρ' ἡμῖν ἐν Λακωνίᾳ ἰδίως καὶ ἐν ἀναλογίᾳ 7—9 ὀκάδων σπέρματος κατὰ στρέμμα. *Θέρμος ὁ κιτρινανθὴς* (Lupinus luteus). Ἀπαντᾷ ἐν τῇ δυτικῇ καὶ τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ καὶ καλλιεργεῖται ἐκτενῶς ἐν Γερμανίᾳ.

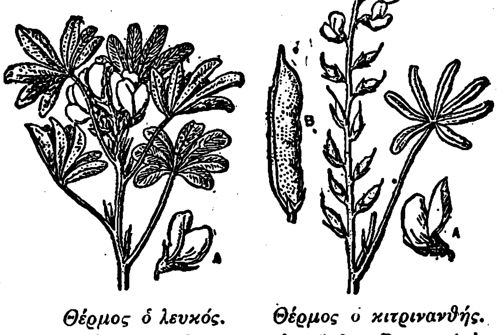

Θέρμος ὁ λευκός. [Α=ἄνθος.] *Θέρμος ὁ κιτρινανθής.* [Α=ἄνθος. Β=καρπός.]

Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: ὁ *θέρμος ὁ γραπτὸς* (Lupinus ornatus), *θέρμος ὁ λεπτόφυλλος* (Lupinus leptophyllus), *θέρμος ὁ λευκόφυλλος* (Lupinus leucophyllus), *θέρμος ὁ εὐμετάβολος* (Lupinus mutabilis), *θέρμος ὁ δενδρώδης* (Lupinus arboreus), καὶ *θέρμος ὁ νανοφυὴς* (Lupinus nanus), πάντα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καλλιεργούμενα κυρίως πρὸς κόσμον. Δ. Ν. Π.

— **θέρμου** ***ἀλκαλοειδῆ*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐνυπαρχόντων εἰς τὰ σπέρματα *θέρμου τοῦ κιτρινανθοῦς* καὶ *θέρμου τοῦ μέλανος* ἀλκαλοειδῆ εἶναι ἡ *σπαρτεΐνη*, ἡ *λουπανίνη* καὶ ἡ *λουπινίνη* (βλ. τὰς λ.). Σ. Γ.

Θέρμος, ***μάρτυς.*** Ἄγνωστον πότε καὶ ποῦ μαρτυρήσας ἑορτάζεται τὴν 5 Ἀπριλίου. Ε. Γ. Π.

Θέρμος, καὶ ***Θέρμα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰτωλίας καὶ τὸ σπουδαιότερον θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν. Ἔκειτο πρὸς τὰ ΒΔ τῆς Τριχωνίδος λίμνης ἐπὶ ὀροπεδίου ὕψους 300 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς

Digitized by Google

ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ φύσει ὀχυρᾶς θέσεως. Ἐν Θέρμῳ ἢ Θέρμοις συνήρχετο κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν ἡ συνέλευσις τῶν Αἰτωλῶν, «σύνοδος τῶν Θερμικῶν» καλουμένη, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἦσαν ἐνιαύσιοι καὶ ἀπετέλουν τὰς ἀρχὰς τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Οὔτε ὁ Θέρμος, οὔτε ἄλλη τις αἰτωλικὴ πόλις, ἀπετέλεσέ ποτε ἴδιον κράτος ἢ εἶχεν ἰδίαν πολιτικὴν ἱστορίαν, πλὴν τῆς τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν, ὅπερ ἀνεφάνη ἀπὸ τοῦ 314 π. Χ. καὶ κατέστη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων ἡ ἰσχυροτέρα ἑλληνικὴ πολιτεία. Περὶ τοῦ Θέρμου ὅ,τι ἦτο γνωστὸν ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (τοῦ *Πολυβίου* ἰδίως καὶ τοῦ *Λιβίου*) ἦτο ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων αὐτοῦ καὶ ἡ κατ' ἐπανάληψιν λεηλασία καὶ καταστροφὴ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε', ὅστις εἰσέβαλεν εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (220–217 π. Χ.) καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεταξὺ Φιλίππου καὶ Αἰτωλῶν πολέμου (211—204 π. Χ.). Καὶ περὶ μὲν τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων λέγεται ὅτι διῆγον ἐν ἑορταῖς, αἵτινες ἐτελοῦντο ἰδίως κατὰ τὴν σύνοδον τῶν Θερμικῶν, ὅτι ἐνεδύοντο κατ' αὐτὰς μεγαλοπρεπῶς, παρακαθήμενοι εἰς κοινὰ συμπόσια, ἅτινα παρετίθεντο παρὰ τὸν ναὸν καὶ τὰς στοάς, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ χιλιάδας ὑπῆρχον αἱ πανοπλίαι παρὰ τοὺς θησαυρούς, τὰ πολύτιμα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τέχνης, ἅτινα προήρχοντο κυρίως ἐκ διαρπαγῶν, καὶ οἱ ἀνδριάντες (περὶ τοὺς 2000 κατὰ τὸν Πολύβιον) καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν πότων ἦσαν ἕτοιμοι πάντοτε νὰ φορέσωσι τὰς πανοπλίας των καὶ ὑπὸ τὸν στρατηγόν των νὰ διεξαγάγωσι λῃστρικὸν ὠμότατον πόλεμον· περὶ δὲ τῶν διαρπαγῶν τοῦ Φιλίππου, ὅτι ἐκδικούμενος οὗτος διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν γενομένας ἐν τῇ Μακεδονίᾳ λεηλασίας προέβη εἰς πολλὰς καταστροφάς. Περισσότερον ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς διεφώτισαν τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως αἱ γενόμεναι ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Γ. Σωτηριάδου παλαιότερον (1898—1908) καὶ τοῦ Κ. Ρωμαίου βραδύτερον (1911 καὶ ἐφεξῆς). Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ὄχι μόνον εὑρέθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου ἡ κτίσις, ὡς καὶ δύο ἄλλων ναῶν, ἀνέρχεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος, μιᾶς μεγάλης στοᾶς μήκους 170 μέτρων καὶ τοῦ ὀρθογωνίου τείχους, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τὸ τέμενος, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἀγγεῖα διαφόρων κατηγοριῶν καὶ εἰδῶν (μονόχρωμα καὶ γραπτά, κρατῆρες, ὑδρίαι, κύλικες, ἀμφορεῖς, σκύφοι κλπ.) καὶ διαφόρων ἐποχῶν (ἀρχαϊκά, γεωμετρικά, ὑστερομυκηναϊκά), ἅτινα (τὰ ὑστερομυκηναϊκὰ) μετὰ τῶν ἰχνῶν τῶν ἐλλειψοειδῶν τὸ σχῆμα οἰκημάτων καὶ τῶν ἄλλων εὑρημάτων κατέδειξαν, ὅτι ὁ πρῶτος ἐν Θέρμῳ συνοικισμὸς μὲ τὰς ξυλοπλέκτους διὰ πηλοῦ ἠλειμμένας καλύβας του ἀνέρχεται εἰς τὰ 1500 π. Χ., εἰς τοὺς χρόνους δηλαδὴ τῆς καθόδου ἢ μᾶλλον ἐγκαταστάσεως τῶν πρώτων ἑλληνικῶν φύλων (Ἀχαιῶν), εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον (βλ. καὶ λ. *Αἰτωλία*, τ. Β' σ. 898 γ' καὶ ἑξ.). Ἡ μελέτη τῶν ἐλλειψοειδῶν τὸ σχῆμα οἰκημάτων, εἰς τὴν κτίσιν τῶν ὁποίων παρετηρήθη βαθμιαία πρόοδος, καὶ τῶν πηλίνων ἀγγείων, κατέδειξεν ἀκόμη ὅτι ὁ Θέρμος δὲν ἔπαυσε νὰ κατοικῆται ἀπὸ τοῦ 1500 π. Χ. μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπῆρξε τὸ σημαντικώτερον θρησκευτικὸν κέντρον τῆς χώρας. Ἐκτὸς τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος ἐν Θέρμῳ θὰ ἐλατρεύετο καὶ ἡ Ἄρτεμις (εἰς αὐτὴν θ' ἀνῆκε πιθανώτατα ὁ ἕτερος τῶν ἐν Θέρμῳ ἀγνώστου θεότητος ναῶν) Λαφρία, ἥτις ὡς Ἄρτεμις Ἡγεμόνη ἐλατρεύετο εἰς τὸ παρὰ τὸν Θέρμον ἱερόν της καὶ ἦτο ἡ κυρία θεότης τῆς Αἰτωλίας, καλουμένη διὰ τοῦτο καὶ Αἰτωλὴ (*Παυσ.* Χ. 38. 12). Πλὴν τῶν εἰρημένων εὑρημάτων εὑρέθησαν ἐν Θέρμω ἐπιγραφαὶ διαφωτίζουσαι τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας, πολλαὶ βάσεις ἀγαλμάτων, τεμάχια λίθινα τροπαίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ εἰς Δελφοὺς ἀφιερωθὲν διὰ τὴν κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκην των, διὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν ὑπερήφανοι, ἀγαλμάτια μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἕν, ἀρχαϊκὸν χαλκοῦν, τῆς ἀκοντιζούσης Ἀρτέμιδος, πήλιναι μετόπαι ναοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεικονίζονται Χάριτες, Νύμφαι, Σιληνοί, λέοντες, κύνες καὶ διάφορα ἄλλα χαλκᾶ ἀναθήματα (ἱππάρια, πηλίνη Σφίγξ κ. ἄ.).

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Θέρμου, τέως δῆμος**— *[Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς ἐπαρχίας Τριχωνίδος τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως *Θέρμου*, ἡ ὁποία ὅμως δὲν περιείχετο εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δήμου. Ἐξετείνετο κατὰ τὸ ὄρος Παναιτώλιον καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀγρινίου, εἶχε δὲ 75 χωρία, μὲ ἕδραν τὸ *Καινούριον*. Διαλυθέντος τοῦ δήμου ἀπηρτίσθησαν αἱ ἑξῆς κοινότητες: *Καινουρίου, Ἀχομαύρου, Ζακωνίνων, Κερασιᾶς, Λυκοχωρίου, Μανδανίσσης, Παναιτωλίου (Μουσταφουλίου), Παραβόλας, Περιστερίου (Λιγοστιάνας), Σιτωμένων, Σκουτερῶν* καὶ *Σκουτισιάδος*.

Ι. Σ. Σ.

θερμός, —ή, —όν· ὁ προκαλῶν τὸ αἴσθημα τῆς θερμότητος, κοιν. *ζεστός*, ἀντίθ. *ψυχρός*: «θερμὸν ὕδωρ, —λουτρόν, —κλῖμα»· || «θερμὴ κατοικία», «θερμὸν δωμάτιον» ὅπου δύναται νὰ διατηρηθῇ θερμότης· ὁμοίως «θερμὸν ἔνδυμα»· || μεταφ. «θερμὸς ἄνθρωπος», «θερμὴ κόρη» πρόθυμος, διαχυτικός, ἐπαγωγός, κολακευτικός, ὁ ἔχων ἀνεπτυγμένον τὸ συμπαθητικὸν συναίσθημα· || «θερμὴ δέησις», «θερμαὶ παρακλήσεις», «θερμὰ δάκρυα» τὰ δηλοῦντα συναισθηματικὴν κίνησιν τοῦ ὑποκειμένου· ὁμοίως: «ἀντήλλαξαν λόγους θερμούς», «θερμὴ φιλία συνδέει αὐτούς», «θερμὰ φιλιά», «θερμὴ ἀγκάλη»· || *θερμὸς* (ὁ)· ὡς οὐσ. ἰδιωματ., θερμόν, ζέον ὕδωρ, συνήθως μετὰ τέφρας πρὸς παρασκευὴν ἀλισίβας: «βάλε θερμὸ νὰ πλύνῃς τὰ πιάτα»· || «θερμαὶ χῶραι» αἱ τροπικαὶ χῶραι. —Ἐπίρρ. **θερμῶς**.

θερμὸς (τὸ) (Thermos) *[Ἐγκυκλοπ.]*. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς δοχεῖα, φιάλας ἰδίως, εἰδικῆς κατασκευῆς, τῶν ὁποίων προορισμὸς εἶναι νὰ διατηρῶσιν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιεχομένου των σχετικῶς ἀμετάβλητον.

Ἡ θερμικὴ μόνωσις ἑνὸς δοχείου δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὴν πλήρη, ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν καὶ εἰς ἱκανὸν πάχος, ἐπικάλυψίν του διὰ δυσθερμαγωγοῦ ὕλης, ὡς π.χ. διὰ τριμμάτων φελλοῦ, κόνεως ἄνθρακος κ. ἄ., ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος ἀποκλείει τὴν εὐχέρειαν χρήσεως. Ἀντιθέτως τὰ «θερμὸς» εἶναι ἀντικείμενα εὔχρηστα καὶ εὐμετακόμιστα, ὅσον σχεδὸν καὶ αἱ συνήθεις φιάλαι ἢ τὰ κοινὰ δοχεῖα. Ἡ ἐπινόησίς των ἐβασίσθη ἐπὶ τοῦ δεδομένου, ὅτι ὁ κενὸς ἀέρος χῶρος οὐδεμίαν ἔχει θερμικὴν ἀγωγιμότητα, διαπερᾶται δὲ ὑπὸ τῆς θερμότητος μόνον δι' ἀκτινοβολίας. Ἂν συνεπῶς απομονώσωμεν ἓν σῶμα δι' ἀεροκένου χώρου καὶ παρεμποδίσωμεν συγχρόνως τὴν δι' ἀκτινοβολίας μετάδοσιν τῆς θερμότητος, ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος δέον νὰ παραμείνῃ ἀνεπηρέαστος, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος. Πρὸς τοῦτο κατασκευάζονται φιάλαι μὲ διπλᾶ λεπτότατα ὑάλινα τοιχώματα (βλ. σχ. 2), τὸ ἓν ἐντὸς τοῦ ἄλλου, ἡνωμένα μόνον κατὰ τὸ περὶ τὸ στόμιον ἄκρον των. Ἀπὸ τὸν μεταξὺ τῶν τοιχωμάτων χῶρον ἀφαιρεῖται ὁ ἀὴρ δι' ἀεραντλίας μέσῳ τοῦ σωληνίσκου θ, ὅστις μετὰ τὸ πέρας τῆς κενώσεως κλείεται διὰ συντήξεως. Σχηματίζεται οὕτως ἓν ἀερόκενον περίβλημα καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς φιάλης, παρεκτὸς μόνον τοῦ στομίου της, τὸ ὁποῖον πωματίζεται διὰ φελλοῦ. Διὰ νὰ παρεμποδισθῇ ἐξ ἄλλου ἡ δι' ἀκτινοβολίας μετάδοσις τῆς θερμότητος, τὰ ὑάλινα τοιχώματα, πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ἀέρος, ἐφυδραργυροῦνται ἐκ τῆς ἔσω αὐτῶν πλευρᾶς καὶ ἐπαλείφονται εἶτα διὰ σκιεροῦ ἐπιχρίσματος ὅπως τὰ κάτοπτρα. Οὕτως ἡ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φιάλης ἐπιφάνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιχώματος καὶ ἡ πρὸς τὰ ἔξω ἐπιφάνεια τοῦ ἐξωτερικοῦ γίνονται κατοπτρικαί, καθ' ὃν χρόνον αἱ πρὸς τὸν κενὸν χῶρον ἐπιφάνειαί των εἶναι σκιεραί. Χάρις εἰς τὴν διάταξιν ταύτην, τόσον αἱ ἐκ τῶν ἔσω τῆς φιάλης θερμικαὶ ἀκτῖνες ὅσον καὶ αἱ ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἀνακλώμεναι ἐπὶ τῶν κατοπτρικῶν ἐπιφανειῶν, ἐλάχιστα μόνον ἀπορροφῶνται ὑπὸ τῆς ὑάλου τῶν τοιχωμάτων. Ἡ φιάλη ἐξασφαλίζεται τέλος ἀπὸ κρούσεων καὶ θραύσεως διὰ μεταλλίνου περιβλήματος, διὰ προσκεφαλιδίων ἐκ βάτας (γ), ὑποβάθρου ἐκ φελλοῦ (ι), καὶ ἐλατηρίου (κ). Μία φιάλη «θερμὸς» καλῆς κατασκευῆς δύναται νὰ διατηρήσῃ κατὰ τὸ θέρος τὸ ἐν αὐτῇ τιθέμενον ψυχρὸν ὕδωρ ἐπὶ πολλὰς ὥρας εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν θερμοκρασίαν, δροσερὸν δὲ ἐπὶ ὁλόκληρον 24ωρον. Ἐπίσης διατηρεῖ ἐπὶ ἀνάλογα χρονικὰ διαστήματα τὴν θερμοκρασίαν τῶν θερμῶν ὑγρῶν.

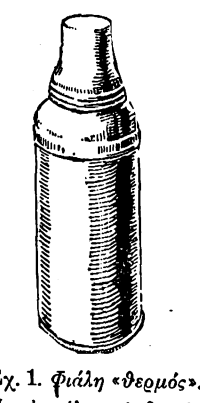

Σχ. 1. *Φιάλη «θερμός».*

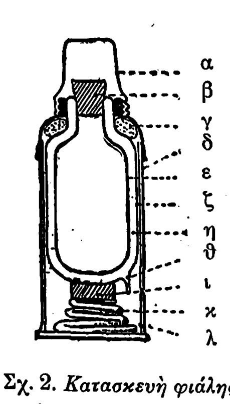

Σχ. 2. *Κατασκευὴ φιάλης.*

[α=ἐπικάλυμμα· β=πῶμα ἐκ φελλοῦ· γ=προσκεφάλαια ἐκ βάτας· δ=μεταλλικὸν περίβλημα· ε=ἐσωτερικὸν ὑέλινον τοίχωμα· ζ=ἐξωτερικὸν ὑέλινον τοίχωμα· η=κενόν· θ=σωληνίσκος ἐκκενώσεως τοῦ ἀέρος· ι=ὑποστήριγμα ἐκ φελλοῦ· κ=ἐλατήριον· λ=μάλλινον περίβλημα τοῦ ἐλατηρίου.]

Κατ' ἐπέκτασιν κατασκευάζονται καὶ δοχεῖα «θερμὸς» κυλινδρικοῦ σχήματος, φέροντα ὁμοίας κατασκευῆς πῶμα, πρὸς διατήρησιν θερμῶν ἢ ψυχρῶν τροφίμων, γλυκισμάτων κλπ.

—Ρ.

Θερμός, *Κωνσταντῖνος*. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λευκάδος. Ἦτο πολεμιστὴς εἰς τὸ σῶμα τοῦ Διονυσίου Εὐμορφοπούλου, καὶ ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ τῷ 1827.

Γ. Δ. Κ.

θερμοσίφων (ὁ)· συσκευὴ χρησιμοποιουμένη πρὸς θέρμανσιν ὑγροῦ ὑπὸ συνεχῆ ῥοήν.

— *[Μηχαν.]* Ὁ *θερμοσίφων* ἀποτελεῖται ἐν τῇ στοιχειώδει του ἐμφανίσει ἐξ ἑνὸς κλειστοῦ δοχείου, συγκοινωνοῦντος εἰς τὸ ἀνώτερον καὶ κατώτερον αὐτοῦ σημεῖον μετὰ τῶν ἄκρων σωλῆνός τινος, καὶ πεπληρωμένου μετὰ τοῦ σωλῆνος τούτου δι' ὑγροῦ, οἷον ὕδατος. Διὰ θερμάνσεως τοῦ δοχείου τούτου, τὰ παρὰ τὴν θερμαινομένην του ἐπιφάνειαν μόρια τοῦ ὑγροῦ θερμαίνονται, καὶ καθιστάμενα ὡς ἐκ τούτου ἐλαφρότερα, ἀνέρχονται ἐντὸς τοῦ δοχείου καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰσέρχονται εἰς τὸν σωλῆνα, ἔνθα ψυχόμενα καθίστανται βαρύτερα καὶ κατέρχονται διὰ τοῦ ἑτέρου ἄκρου τοῦ σωλῆνος πρὸς τὸ δοχεῖον, διὰ νὰ ἐπαναθερμανθῶσι καὶ ἐπαναλάβωσι τὴν ἰδίαν ὡς καὶ πρότερον διαδρομήν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργῆται μία συνεχὴς κυκλοφορία τοῦ ὑγροῦ. Τὸ θερμαινόμενον τμῆμα τοῦ θερμοσίφωνος ἀποτελεῖται γενικῶς, εἴτε ἐξ ἑνὸς δοχείου, εἴτε ἐκ σειρᾶς ἀλλεπαλλήλων δοχείων ἢ ἐξ εὐθερμαγωγοῦ τινος σπειροειδοῦς σωλῆνος, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ παρουσιάζεται μεγάλη θερμαινομένη ἐπιφάνεια καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ ἐπιτυγχάνηται ταχυτέρα θέρμανσις τοῦ διὰ τούτων κυκλοφοροῦντος ὑγροῦ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ θερμοσίφωνος ἐφαρμόζεται εἰς τὰς δι' ὕδατος κεντρικὰς θερμάνσεις, διὰ τὴν ψῦξιν τοῦ κυλίνδρου τῶν μηχανῶν ἐσωτερικῆς καύσεως, ὅστις περιβάλλεται ὑπὸ περιβλήματος κυκλοφοροῦντος ὕδατος, ὅπερ ἀπάγει τὴν θερμότητα τῶν τοιχωμάτων του εἰς διαφόρους οἰκιακὰς χρήσεις κλπ.

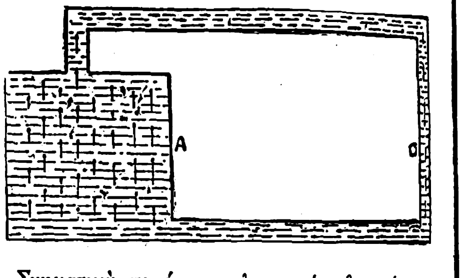

Σχηματικὴ παράστασις λειτουργίας θερμοσίφωνος.

[Α=δοχεῖον θερμαινόμενον· σ=σωλὴν κυκλοφορίας τοῦ ὑγροῦ. Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν φορὰν τῆς κυκλοφορίας τοῦ ὑγροῦ.]

Δ. Κ. Λ.

θερμοσκοπικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀφορῶν τὴν ἐξέλεγξιν μεταβολῶν θερμοκρασίας.

— **θερμοσκοπικὸς *χάρτης*** *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω χάρτης φέρων στρῶμα εἰδικῆς οὐσίας, ἥτις θερμαινομένη μεταβάλλει τὸν χρωματισμὸν αὐτῆς, δεικνύουσα οὕτω μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας. Ὁ θερμοσκοπικὴ οὐσία χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διπλοῦν ἅλας ἀργύρου καὶ ὑδραργύρου, ἥτις μεταβάλλει χρῶμα ὅταν ἡ θερμοκρασία μεταβάλλεται. Οὕτως ἡ ἀνωτέρω οὐσία, ἐνῷ εἶναι κιτρίνη εἰς τὴν συνήθη θερμοκρασίαν, καθίσταται ἐρυθρὰ μεταξὺ 45° καὶ 50°, ἀναλαμβάνει δ' ἐκ νέου τὸ κίτρινον χρῶμα ὅταν ψυχθῇ πάλιν εἰς 35°.

Κ. Π.

θερμοσκόπιον (τὸ) *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω πᾶσα συσκευή, ἥτις χρησιμεύει ὅπως δεικνύῃ μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Γενικῶς τὰ θερμοσκόπια λειτουργοῦσι καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὰ θερμόμετρα, διαφέρουσι δὲ τούτων καθ' ὅσον δὲν φέρουσι βαθμολογίαν πρὸς μέτρησιν τῆς θερμοκρασίας, ἀλλὰ δεικνύουσι μόνον μεταβολὰς αὐτῆς.

Κ. Π.

θερμοσταθὴς (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ θερμοκρασία δὲν μεταβάλλεται: «θερμοσταθὴς κλίβανος».

—**θερμοσταθὴς *κλίβανος*** *[Μικροβ.]*· βλ. λ. ἐπωαστικὸς κλίβανος.

θερμοστάτης (ὁ)· ὄργανον χρησιμοποιούμενον πρὸς διατήρησιν σταθερᾶς θερμοκρασίας.

— *[Μηχαν.]* Ἡ λειτουργία τοῦ θερμοστάτου στηρίζεται ἐπὶ καταλλήλου συνδυασμοῦ προκαλοῦντος αὐξομειώσεις τῆς εἰς θερμότητα μετατρεπομένης ἐνεργείας, ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας. Προκειμένου περὶ θερμάνσεως δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἡ αὔξησις τῆς θερμοκρασίας ἐπιφέρει ἀλλαγὴν τοῦ σχήματος ἑνός, ἐν τῷ χώρῳ σταθερᾶς θερμοκρασίας, εὑρισκομένου διμεταλλικοῦ ἐλάσματος, ἡ δὲ ἀλλαγὴ σχήματος ἐπιφέρει διακοπὴν τοῦ ρεύματος. Ὅταν ἡ θερμοκρασία καταπέσῃ, τὸ διμεταλλικὸν ἔλασμα, ἐπανακτῶν τὸ ἀρχικόν του σχῆμα, ἐπιτρέπει τὴν ἐκ νέου δίοδον τοῦ ρεύματος. Εἰς θερμάνσεις διὰ φωταερίου χρησιμοποιεῖται συνήθως ὑγρὰ στήλη, ἥτις διαστελλο-

Digitized by Google

μένη ἐλαττώνει καὶ συστελλομένη αὐξάνει τὴν ποσότητα τοῦ προσαγομένου ἀερίου. Γ. Θ. Κ.

θερμοστρωμνή (ἡ)· τὸ τμῆμα τοῦ ἐδάφους τῶν κήπων ἢ τῶν ἀγρῶν, ὅπερ θερμαίνεται τεχνητῶς καὶ κυρίως χρησιμεύει ὡς φυτώριον διὰ τὴν ἐκβλάστησιν πρωΐμων φυτῶν.

—*Γεωργ.* Πρὸς σχηματισμὸν *θερμοστρωμνῆς* μεταχειρίζονται κυρίως τὴν ζωϊκὴν κόπρον, ἥτις τοποθετεῖται εἰς ἐκβάθυνσιν τοῦ ἐδάφους καὶ ἧς ἡ ἐπιφάνεια εὑρίσκεται ἑκατοστά τινα τοῦ μέτρου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Κατὰ τὴν ζύμωσιν τῆς κόπρου παράγεται θερμότης, ἥτις κατὰ τὰς ψυχρὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους διατηρεῖται διὰ καλύψεως τῆς ὑπὸ τῆς κόπρου κατεχομένης ἐδαφικῆς ἐπιφανείας δι' ὑέλων ἢ ψαθῶν. Εἰς τὰς θερμοστρωμνὰς διατηροῦνται κυρίως τὰ πρώϊμα ἢ ὄψιμα λαχανικά. Δ. Ν. Π.

θερμοταξία (ἡ) [*Βιολ.*]· Καλεῖται οὕτω τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ τὰ φυτὰ ἢ τὰ μόρια τούτων κινοῦνται πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς θερμότητος (βλ. *θερμοτροπία*). Δ. Ν. Π.

θερμοτεχνικὰ (τὰ) (Wärmetechnik) [*Ἐγκυκλ.*]. Τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, ὅσαι ἀφορῶσι τὰς μεθόδους καὶ τὰ μέσα πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς ἐν τῇ φύσει θερμότητος διὰ τὴν πλήρωσιν ὡρισμένων ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Α. Μ.

θερμότης,—ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θερμοῦ, τὸ αἴσθημα τὸ ὁποῖον προκαλεῖται ἐκ τῆς ἀφῆς ἢ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ θερμοῦ: «ἡ θερμότης τοῦ πυρός, — τοῦ ἡλίου» || ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τῆς ἀτμοσφαίρας, τὸ καῦμα. κοιν. *ζέστη* || μεταφρ. ἡ ἐγκαρδιότης, ἡ ζέσις, ἄλλως *θέρμη*: «ἡ θερμότης τῆς παρακλήσεως, — τῶν δακρύων, — τῆς φιλίας, — τῆς στοργῆς».

—[*Φυσ.*] Ὅσον ἀφορᾷ τὴν φύσιν τῆς *θερμότητος*, εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἡ ἀντίληψις ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ ἀβαρὲς ρευστὸν (φλογιστόν), ὅπερ εἰσχωρεῖ ἐντὸς τῶν σωμάτων, καὶ ὅτι ἡ εἰς θερμικὸν ρευστὸν περιεκτικότης σώματος καθορίζει τὴν θερμικὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Ἡ ἀντίληψις τῆς θερμότητος ὡς ὕλης ἐπεκράτει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπετέλει δὲ ἡ θερμότης κατ' αὐτὸν ἓν τῶν τεσσάρων στοιχείων τοῦ σύμπαντος (πῦρ, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ). Πρῶτοι οἱ Rumford καὶ Davy ἐπὶ τῇ βάσει πειραματικῶν ἐρευνῶν ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ θερμότης δὲν ἀποτελεῖ ὕλην, ἀλλ' εἶναι εἶδος κινήσεως. Οὕτως ὁ Davy κατέδειξεν ὅτι τεμάχια πάγου τριβόμενα ἀμοιβαίως τήκονται ἄνευ τῆς ἐπενεργείας ἐξωτερικῆς θερμότητος. Καίτοι δὲ αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι τῶν Rumford (1798) καὶ Davy (1799) ἐγνώσθησαν εἰς εὐρύτατον κύκλον ἐπιστημόνων, ἐν τούτοις ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ θερμότης ἀποτελεῖ ὕλην ἐπεκράτησεν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα καὶ μόνον κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τῶν Carnot, Robert Mayer, Solding, Joule, Clausina, Hien κατέπεσεν ἡ ἀντίληψις τῆς θερμότητος ὡς ὕλης καὶ ἐπεκράτησεν ἡ μηχανικὴ θεωρία τῆς θερμότητος, καθ' ἣν ἡ θερμότης, συμφώνως πρὸς τὴν ἔκδοχὴν τῶν Rumford καὶ Davy, ἀποτελεῖ εἶδος κινήσεως, ἤτοι ἐν ἄλλοις λόγοις *ἐνέργειαν*. Ἡ ὑλικὴ θεωρία τῆς θερμότητος ἐξετοπίσθη ἰδίως, ὅταν πειραματικῶς κατεδείχθη ὅτι ὡρισμένη ποσότης μηχανικοῦ ἔργου παρέχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ποσότητα θερμότητος, καὶ ἀντιστρόφως ὅτι ὡρισμένη ποσότης θερμότητος δύναται νὰ παραγάγῃ πάντοτε τὸ αὐτὸ ποσὸν ἔργου.

Κατὰ τὴν μηχανικὴν θεωρίαν τῆς θερμότητος δεχόμεθα, ὅτι ἡ *μοριακὴ ἐνέργεια* τῶν σωμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θερμοκρασίας αὐτῶν. Ἡ διαφορὰ δέ, ἥτις ὑφίσταται ἀπὸ ἀπόψεως φυσικῆς μεταξὺ δύο σωμάτων ἐχόντων διάφορον θερμοκρασίαν, συνίσταται εἰς τὴν διάφορον μοριακὴν ἐνέργειαν τῶν σωμάτων, τοῦ θερμοτέρου σώματος ἐγκλείοντος μεγαλυτέραν μοριακὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ ψυχρότερον. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἀντιλήψεως ἡ θέρμανσις σώματος σημαίνει αὔξησιν τῆς ἐνεργείας τῶν μορίων αὐτοῦ.

Ἡ μηχανικὴ θεωρία τῆς θερμότητος διδάσκει ὅτι ἡ μέση ἐνέργεια E, ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς ἕκαστον βαθμὸν ἐλευθερίας καὶ εἰς ἕκαστον εἶδος ἐνεργείας ἐπὶ ἑκάστου μορίου οὐσίας τινός, ἔχει δι' ὅλους τοὺς βαθμοὺς ἐλευθερίας ὅλων τῶν μορίων σώματος, παρουσιάζοντος ὁμοιόμορφον διανομὴν τῆς θερμοκρασίας, τὸ αὐτὸ μέγεθος καὶ εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀπολύτου θερμοκρασίας T. Ὁ σπουδαιότατος οὗτος νόμος καλεῖται *νόμος τῆς ἰσοδιανομῆς* (Aequipartition, Gleichverteilung) *τῆς ἐνεργείας*. Ἀναλυτικῶς διατυποῦται διὰ τῆς ἐξισώσεως: $E=\frac{1}{2}k.T$, ὅπου k ἀποτελεῖ *παγκοσμίαν σταθεράν*, ἤτοι σταθεράν, ἥτις δι' ὅλα τὰ σώματα ἔχει τὴν αὐτὴν ἀριθμητικὴν τιμήν.

Ἡ ἀνωτέρω σταθερά, ἥτις πολλάκις καλεῖται σταθερὰ Boltzmann, ἔχει τὴν τιμήν:

$$k = 1{,}372.\,10^{16}\ \text{erg/grad}$$

Συμφώνως πρὸς τὴν *μηχανικὴν* καὶ ἄλλως καλουμένην *μοριακὴν θεωρίαν τῆς θερμότητος*, ἡ θερμότης ἀποτελεῖ καθαρῶς μηχανικὸν φαινόμενον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν κίνησιν τῶν μορίων, ἐξ ὧν συγκροτοῦνται τὰ σώματα, καὶ τὸ ὁποῖον ὑπόκειται εἰς ὅλους τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς. Τὰς μοριακὰς ὅμως κινήσεις δὲν δυνάμεθα αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς ν' ἀντιληφθῶμεν. Εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν ὑποπίπτουσι μόνον τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνόλου αὐτῶν. Οὕτω τὸ σύνολον ὅλων τῶν ἀτάκτων κινήσεων τῶν μορίων σώματος δὲν ἀντιλαμβανόμεθα ὡς κίνησιν ἀλλ' ὡς θερμότητα. Ἡ θερμοκρασία ἀποτελεῖ ἔννοιαν, ἥτις ἔχει σημασίαν διὰ τὸ σύνολον τῶν μορίων καὶ δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου μορίου, καθορίζεται δὲ μόνον ἐκ τῆς μέσης τιμῆς τῆς κινητικῆς ἐνεργείας ὅλων τῶν μορίων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον διαδόσεως τῆς θερμότητος, παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη διαδίδεται κατὰ τρεῖς τρόπους, ἤτοι: δι' ἀγωγιμότητος, διὰ μεταφορᾶς καὶ δι' ἀκτινοβολίας.

Διάδοσις δι' ἀγωγιμότητος. Ἐὰν θερμάνωμεν τὰ ἄκρα χαλκίνης ῥάβδου, παρατηροῦμεν, ὅτι μετά τινα χρόνον θερμαίνεται ὅλη ἡ ῥάβδος, τῆς θερμότητος διαδιδομένης διὰ μέσου τῆς μάζης τοῦ σώματος. Ὁ τρόπος οὗτος διαδόσεως τῆς θερμότητος καλεῖται δι' ἀγωγιμότητος, δεχόμεθα δ' ὅτι ἡ ὡς θερμότης ἐκδηλουμένη κίνησις τῶν μορίων σώματος διαδίδεται περαιτέρω ἀπὸ μορίου εἰς μόριον τοῦ σώματος. Ἀπὸ ἀπόψεως θερμικῆς ἀγωγιμότητος διαιροῦμεν τὰ σώματα εἰς *καλοὺς ἀγωγοὺς* τῆς θερμότητος, ἤτοι εἰς σώματα, ἅτινα ἄγουσι καλῶς τὴν θερμότητα, ὡς π. χ. τὰ μέταλλα, καὶ εἰς *κακοὺς ἀγωγοὺς* τῆς θερμότητος, ἤτοι εἰς σώματα, ἅτινα ἄγουσι τὴν θερμότητα κατὰ μᾶλλον ἢ ἧττον δυσκόλως, ὡς π.χ. τὸ ξύλον, ἡ ὕαλος κλπ. Εἰς τοὺς κακοὺς ἀγωγοὺς καταλέγονται τὰ ὑγρὰ καὶ ἀέρια. Ἐκ τῶν μετάλλων τὴν μεγαλυτέραν ἀγωγιμότητα παρουσιάζει ὁ ἄργυρος, ἀκολουθεῖ δ' ὁ χαλκός, ὁ χρυσός, ὁ σίδηρος, ὁ μόλυβδος κλπ. Θεωρητικῶς ἡ σπουδὴ τοῦ φαινομένου τῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Fourier, πειραματικῶς δ' ἐσπουδάσθη ὑπὸ τῶν Biot, Despretz, Wiedemann καὶ Franz.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σπουδῶν τῶν φαινομένων τῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος προκύπτει, ὅτι τὰ σώματα ἅτινα εἶναι καλοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος φαίνονται ἡμῖν, ὅταν ἐγγίζωμεν αὐτὰ διὰ τῆς χειρός, ψυχρότερα, ἢ σώματα ἅτινα εἶναι κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος καίτοι εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν θερμοκρασίαν. Οὕτως ἐὰν ἐγγίσωμεν πλάκα χαλκίνην εὑρισκομένην ἐν δωματίῳ συνήθους θερμοκρασίας, π.χ. 17°, αἰσθανόμεθα ὅτι αὕτη εἶναι ψυχρά, διότι αὕτη ἀφαιρεῖ θερμότητα ἐκ τῆς χειρὸς ἡμῶν, ἣν μεταδίδει ταχέως καθ' ὅλην τὴν μᾶζαν αὐτῆς. Ἐὰν ἐγγίσωμεν τεμάχιον ξύλου εὑρισκόμενον ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ, τοῦτο φαίνεται ἡμῖν, ἕνεκα τῆς κακῆς ἀγωγιμότητος αὐτοῦ, θερμότερον ἢ ἡ χαλκίνη πλάξ. Μεταξὺ σωμάτων, ἅτινα ἔχουσι θερμοκρασίαν ἀρχικὴν ἀνωτέραν τῆς χειρὸς ἡμῶν, ἐκεῖνα ἅτινα εἶναι καλοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος φαίνονται ἡμῖν θερμότερα ἐκείνων, ἅτινα εἶναι κακοὶ ἀγωγοί. Τεμάχιον πάγου διατηρεῖται ἐπὶ μακρότερον χρονικὸν διάστημα, ἐὰν περιβληθῇ δι' ὑφάσματος, ἢ ἐὰν τεθῇ ἐντὸς ρινημάτων ξύλου ἢ ἀχύρου, ἕνεκα τοῦ δυσθερμαγωγοῦ αὐτῶν. Ὁμοίως τὸν χειμῶνα χρησιμοποιοῦμεν τὰ μάλλινα ἐνδύματα, καθ' ὅσον ταῦτα λόγῳ τῆς κακῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος αὐτῶν δυσκόλως ἄγουσι τὴν θερμότητα τοῦ σώματος πρὸς τὰ ἔξω. Γενικῶς τὰ *δυσθερμαγωγὰ σώματα*, ὡς καλοῦνται ἄλλως οἱ κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος, χρησιμοποιοῦνται πρὸς θερμικὴν ἀπομόνωσιν τῶν καλῶν ἀγωγῶν τῆς θερμότητος. Ἐπὶ τῆς θερμικῆς ἀγωγιμότητος τῶν μεταλλικῶν πλεγμάτων ἐρείδεται ἡ κατασκευὴ τῆς λυχνίας Davy, ἥτις χρησιμεύει ὡς ἀσφαλιστικὴ λυχνία προλαμβάνουσα τὰς ἐκρήξεις ἐν τοῖς ἀνθρακωρυχείοις. Τὰ ὑγρά, ἐξαιρέσει τοῦ ὑδραργύρου, ὅστις παρουσιάζει τὰς ἰδιότητας μετάλλου, εἶναι κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος. Τὰ ἀέρια εἶναι τὰ σώματα ἅτινα εἶναι οἱ μᾶλλον κακοὶ ἀγωγοὶ τῆς θερμότητος. Μεταξὺ τῶν ἀερίων τὸ ὑδρογόνον ἄγει καλύτερον τὴν θερμότητα, πάντως ὅμως καὶ τοῦτο εἶναι κάκιστος ἀγωγὸς τῆς θερμότητος.

Διάδοσις διὰ μεταφορᾶς. Ἡ διάδοσις τῆς θερμότητος εἰς τ' ἀέρια γίνεται διὰ ρευμάτων, ἅτινα σχηματίζονται ἐν τῇ μάζῃ αὐτῶν. Ὁμοιοτρόπως διαδίδεται κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἡ θερμότης διὰ τῶν ὑγρῶν. Οὕτως, ὅταν θερμαίνωμεν ὕδωρ, τὰ κατώτερα στρώματα αὐτοῦ, καθιστάμενα ὡς ἐκ τῆς θερμάνσεως ἀραιότερα, ἀνέρχονται, ἐνῷ τὰ ἀνώτερα, ὡς ψυχρότερα, κατέρχονται, οὕτω δὲ ἡ θερμότης διαδίδεται καθ' ὅλην τὴν μᾶζαν αὐτοῦ διὰ τῶν κατὰ τὸν ἄνω τρόπον παραγομένων ρευμάτων. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω τρόπου μεταδόσεως τῆς θερμότητος στηρίζεται ἡ κεντρικὴ θέρμανσις οἰκιῶν, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ κυκλοφορίας θερμοῦ ὕδατος προκαλουμένης διὰ τῶν ρευμάτων, ἅτινα γεννῶνται ἐν τῇ μάζῃ τοῦ ὕδατος ὡς ἐκ τῆς θερμάνσεως αὐτοῦ.

Διάδοσις δι' ἀκτινοβολίας. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων τρόπων διαδόσεως, ἡ θερμότης δύναται ἀκόμη νὰ διαδοθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἤτοι δι' ἀκτινοβολίας, καλοῦμεν δὲ τὴν θερμότητα τὴν δι' ἀκτινοβολίας διαδιδομένην *ἀκτινοβόλον θερμότητα* (βλ. λ.). Δεχόμεθα δ' ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἀκτινοβόλου θερμότητος, ὅτι σῶμα οὗτινος ἡ θερμοκρασία εἶναι ὑπερτέρα τοῦ ἀπολύτου μηδενός, ἐκπέμπει ἀκτινοβολίαν διαδιδομένην ἐν τῷ κενῷ ὑπὸ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Ἡ ἀκτινοβολία αὕτη καλεῖται *θερμικὴ ἀκτινοβολία*, ἢ λέγομεν συνήθως ὅτι τὸ σῶμα ἐκπέμπει *θερμικὰς ἀκτῖνας* ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὸ φῶς. Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς θερμικῆς ἀκτινοβολίας κατέδειξεν, ὅτι αὕτη εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὴν φωτεινὴν ἀκτινοβολίαν, διαφέρει δὲ ταύτης μόνον κατὰ τὸ μῆκος τοῦ κύματος. Κατὰ ταῦτα ἡ *θερμικὴ ἀκτινοβολία* ἀποτελεῖ μέρος τῆς κλίμακος μηκῶν κύματος τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας (βλ. λ. *ἀκτινοβολία*). Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

—[*Μηχανολ.*] Ἡ *θερμότης* εἶναι μορφὴ ἐνεργείας, ὡς τοιαύτη δὲ ὑπόκειται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας. Ἡ θερμότης δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς ἄλλας μορφὰς ἐνεργείας καὶ πᾶσα μορφὴ ἐνεργείας μετατρέπεται ἐν τέλει εἰς θερμότητα. Ὡς μονὰς μετρήσεως τῆς θερμότητος χρησιμοποιεῖται τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος, ὅπερ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ὕψωσιν τῆς θερμοκρασίας ἑνὸς χιλιογράμμου ὕδατος κατὰ 1 βαθμὸν Κελσίου, ὅπερ καλεῖται καὶ *θερμομονάς*. Τὸ μηχανικὸν ἔργον, ὅπερ δύναται νὰ παραχθῇ διὰ καταναλώσεως μιᾶς θερμομονάδος, καλεῖται *μηχανικὸν ἰσοδύναμον τῆς θερμότητος* καὶ ἰσοῦται περίπου πρὸς 427 χιλιογραμμόμετρα. Α. Μ.

— **θερμότης ἀτμοποιήσεως** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *ἀτμοποίησις*.

— **θερμότης ἀτομικὴ** [*Φυσ.—Χημ.*]· βλ. λ. *ἀτομικὴ θερμότης*.

— **θερμότης γηγενὴς** (ἡ) (Erdwärme) [*Γεωλ.*]. Ἡ ἐσωτερικὴ ἰδία θερμότης τῆς γῆς, ἢ ἄλλως *γεωθερμία* (βλ. λ.) καλουμένη. Γ. Κ. Γ.

— **θερμότης ἐξουδετερώσεως** [*Φυσικοχημ.*]· βλ. λ. *ἐξουδετερώσεως θερμότης*.

— **θερμότης ζωικὴ** [*Φυσιολ.*]· βλ. λ. *ζωικὴ θερμότης*.

— **θερμότης λανθάνουσα** [*Μηχανολ.*]. Ἀπηρχαιωμένος ὅρος πρὸς ὀνομασίαν τῆς θερμότητος, τῆς ὁποίας ἡ πρόσδοσις εἰς σῶμά τι δὲν δύναται νὰ ἐλεγχθῇ διὰ τοῦ θερμομέτρου (βλ. λ. *ἀτμοποίησις*). Α. Μ.

— **θερμότητος διάχυσις** [*Φυσ.*]· βλ. λ. *διάχυσις* τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος.

Θερμοτήτων κόλπος [*Παραλ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Σαλὲρ* Μπέϋ (Chaleurs Bay).

θερμοτρεπτικὴ *λειτουργία* [*Μηχανολ.*]. Καλοῦνται θερμοτρεπτικαὶ λειτουργίαι, ἐκεῖναι τῶν ὁποίων τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι μετατροπὴ θερμότητος εἰς ἔργον ἢ μεταφορὰ θερμότητος ἀπὸ ψυχροτέρου σώματος εἰς θερμότερον διὰ δαπάνης ἔργου. Α.Μ.

θερμοτροπία (ἡ), ἢ **θερμοτροπισμὸς** (ὁ) [*Βιολ.*]. *Θερμοτροπία* καλεῖται τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ φυτικὰ μόρια κάμπτονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μονοπλεύρως ἐνεργούσης θερμότητος. Ὁ θερμοτροπισμὸς εἶναι θετικὸς μέν, ἂν ἡ κάμψις εἶναι πρὸς τὴν θερμὴν πηγήν, ἀρνητικὸς δέ, ἂν τοὐναντίον. Πρέπει ὅμως ἡ μελέτη τοῦ φαινομένου τούτου νὰ γίνεται μὲ σκοτεινὴν θερμότητα, διότι κατὰ τὴν ἐπίδρασιν φωτεινῆς συγχέεται τὸ φαινόμενον μὲ τὸ τοῦ *φωτοτροπισμοῦ*. Θετικὸν θερμοτροπισμὸν διατείνεται ὅτι παρετήρησεν ὁ Βόρτμαν εἰς τὸν ἀραβόσιτον (Zea Mays), ἀρνητικὸν δὲ εἰς τὸ φυτὸς λεπίδιον (Lepidium sativum). Ἐπίσης ὁ Voechting θετικὸν εἰς τοὺς ποδίσκους τῶν ἀνθέων τῆς ἀνεμώνης (Anemone stellata), ἐνῷ κατὰ τὸν Steyer παρατηρεῖται εἴς τινα φυκομύκητα θετικὸς μὲν θερμοτροπισμὸς εἰς ἀνωτέρας θερμοκρασίας, ἀρνητικὸς δὲ εἰς κατωτέρας. Πλὴν τῶν πειραμάτων δι' ἀκτινοβόλου θερμότητος ὁ Βόρτμαν ἔκαμε τοιαῦτα καὶ μὲ θερμότητα δι' ἀγωγῆς, ἐξετάσας νεαρὰς ῥίζας, τὰς ὁποίας ἀφῆκε ν' αὐξάνωνται ἐντὸς δοχείου ἐκ λευκοσιδήρου πλήρους μὲ πριονίδια ξύλου, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία πλευρὰ ἐθερμαίνετο μέχρι 40°, ἡ δὲ ἄλλη μέχρις 9°. Παρετήρησε τότε ὅτι ῥίζαι λ. χ. τῆς φακῆς παρουσίαζον εἰς μὲν τὸ θερμὸν ἥμισυ ἀρνητικόν, εἰς δὲ τὸ ψυχρότερον θετικὸν θερμοτροπισμόν, εἰς ἐνδιάμεσον δὲ θερμοκρασίαν (27° περίπου) ἀδιάφορον. Ἡ ἐνδιάμεσος αὕτη θερμοκρασία διὰ τὸν ἀραβόσιτον ἦτο περὶ τοὺς 38°. Ὁ Klercker ἐμέτρησε τὴν γωνίαν ἐκτροπῆς τῶν ῥιζῶν ἀπὸ τῆς κατακορύφου ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος καὶ παρετήρησεν, ὅτι αὕτη ἦτο μεγαλυτέρα ὅσον μεγαλυτέρα ἦτο ἡ θερμότης. Θ. ΒΛΗΣΙΔΗΣ

θερμοτροπικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θερμοτροπίαν: «θερμοτροπικὸν φυτόν».—Ἐπίρρ. **θερμοτροπικῶς**.

θερμοτροπισμὸς (ὁ) [*Βιολ.*]· βλ. *θερμοτροπία*.

Digitized by Google

θερμοϋγρογράφος (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Ὄργανο αὐτογραφικόν, δεικνύον γραφικῶς τὴν πορείαν τῆς θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας τοῦ ἀέρος. Ἡ γνῶσις αὕτη δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν καμπύλων ἑνὸς θερμογράφου καὶ ἑνὸς ὑγρογράφου, ἀλλ' ἡ ἀναζήτησις τῶν ἀν-

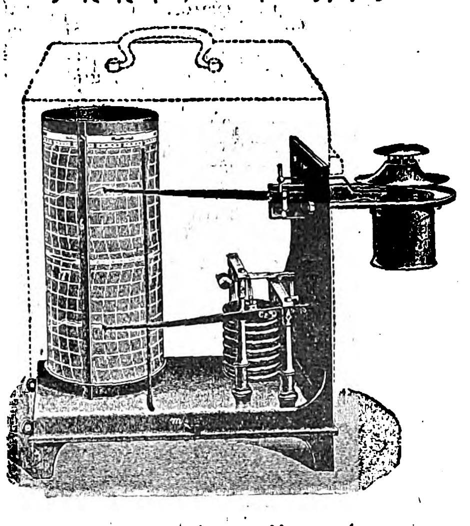

Θερμοϋγρογράφος γαλλικοῦ τύπου.

τιστοίχων σημείων τῶν δύο διαγραμμάτων εἶναι δύσκολος ἐργασία, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὁποίας ἐπενοήθη ὁ συνδυασμὸς ἑνὸς θερμογράφου καὶ ἑνὸς ὑγρογράφου, ἤτοι ὁ *θερμοϋγρογράφος*, ὅστις παρέχει συγχρόνως δύο καμπύλας ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χαρτίνης ταινίας περιτετυλιγμένης ἐφ' ἑνὸς κοινοῦ ὡρολογιακοῦ κυλίνδρου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀρκεῖ νὰ σημειωθῶσι τὰ σημεῖα τῆς τομῆς τῶν δύο καμπύλων ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τεταγμένης, διὰ νὰ λάβωμεν ἀμέσως τὰς τιμὰς τῆς θερμοκρασίας καὶ τῆς ὑγρασίας εἰς τὴν ἀντίστοιχον ὥραν καὶ εἰς τὴν ὡρισμένην τεταγμένην. Ὁ ὡρολογιακὸς κύλινδρος ἐκτελεῖ μίαν ὁλόκληρον στροφὴν ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος καὶ ἔχει διάμετρον 70 περίπου χιλιοστομέτρων. Τὸ εὐαίσθητον μέρος τοῦ ὀργάνου ἀποτελεῖται ἐκ δύο κεχωρισμένων τμημάτων, ἑνὸς διὰ τὴν θερμοκρασίαν, ὅπερ εἶναι σωλὴν τοῦ Bourdon, ὅπως καὶ εἰς τοὺς κοινοὺς θερμογράφους, καὶ ἑτέρου διὰ τὴν ὑγρασίαν, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ δέσμης ζωϊκῶν τριχῶν, ὅπως εἰς τοὺς συνήθεις ὑγρογράφους. Οἱ θερμοϋγρογράφοι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰ κλωστήρια καὶ ὑφαντήρια βάμβακος, εἰς τὰ μεταξουργεῖα, τὴν καπνοβιομηχανίαν, τὴν βιομηχανίαν τοῦ ἐλαστικοῦ, τῶν χρωμάτων, τῆς πυρίτιδος, εἰς τὰ θερμοκήπια καὶ καθόλου εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἀνθοκομίαν. θ. θ. φ.

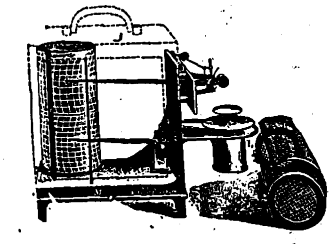

Θερμοϋγρογράφος γερμανικοῦ τύπου.

θερμοϋγροσκόπιον (τὸ) *[Μετεωρολ.]*. Ὄργανον ἀμέσου παρατηρήσεως τῆς θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας τοῦ ἀέρος, λίαν χρήσιμον διὰ τὴν τοπικὴν πρόγνωσιν τοῦ καιροῦ. Τὸ θερμοϋγροσκόπιον εἶναι ὁ συνδυασμὸς θερμοσκοπικοῦ καὶ ὑγροσκοπικοῦ μέσου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε εἷς καὶ μόνος δείκτης παρέχει τὰς κυμάνσεις τόσον τῆς θερμοκρασίας, ὅσον καὶ τῆς ὑγρασίας τοῦ ἀέρος, καθὼς καὶ τὰς κυμάνσεις τοῦ σημείου δρόσου (σημεῖον δρόσου εἶναι ἐκείνη ἡ θερμοκρασία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐν τῷ ἀέρι ὑπάρχουσα ὑγρασια ὑγροποιεῖται ὑπὸ μορφὴν δρόσου, πάχνης κτλ.). Εἰς τὴν πρόγνωσιν τοῦ καιροῦ κατερχόμενον σημεῖον δρόσου σημαίνει καιρὸν καλόν, καὶ ἀνερχόμενον ἧττον εὐνοϊκόν. Τὸ θερμοϋγροσκόπιον εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τοῦ βαρομέτρου, διότι συμβάλλει καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν πρόγνωσιν; αὐξάνον σημαντικῶς τὴν πιθανότητα τῆς ἐπιτυχίας. θ. θ. φ.

Θερμόμετρον Lambreeht,

Θερμουδικὸς *[Ἀρχ.Γεωγρ.]*. Δυτικὸς βραχίων τοῦ Νείλου ποταμοῦ, λαβὼν τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς πόλεως *Θερμούθιος*, ἐκτισμένης παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ. Ἀπεσχίζετο δὲ τοῦ Ἀθριβιτικοῦ βραχίονος (παρὰ τὴν νῦν Βέγχαν), μεταξὺ τῆς Ναυκράτεως καὶ τῆς Ἀνδρῶν πόλεως ἢ Ἀνδροπόλεως. Α. Θ. Σ.

Θέρμουθις. Ἡ θυγάτηρ τοῦ φαραὼ ἡ σώσασα τὸν Μωϋσέα ἀπὸ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀναθρέψασα αὐτὸν μετὰ στοργῆς. Ἡ Θέρμουθις ὄχι μόνον τὸν ἐδίδαξεν ὅλην τὴν σοφίαν τῶν ἱερέων, ἐκλέξασα τοὺς διαπρεπεστέρους μύστας τῆς ἐπιστήμης τῶν ναῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν διεφύλαξεν ἀπὸ τοῦ μίσους τοῦ κλήρου. Καὶ ὅταν ὁ χρησμὸς διέταξε τὸν φαραὼ ν' ἀναθέσῃ τὴν στρατηγίαν, πρὸς σωτηρίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν νικηφόρως εἰσβαλόντων Αἰθιόπων, εἰς τὸν νεαρὸν Μωϋσέα, ἡ Θέρμουθις δὲν παρέδωκε τοῦτον, παρὰ ἀφοῦ ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς ὅρκους καὶ ἐγγυήσεις περὶ τῆς ἀσφαλείας του. Γ. Λ. Α.

θερμουργὸς (ὁ, ἡ),—*ὸν* (τό)· ὁ μετὰ θέρμης ἐνεργῶν, ὁ διακρινόμενος διὰ τὸν συναισθηματικὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας.

Θερμοῦσα, ἢ **Θεσμοῦσα**. Κόρη Ἰταλίς, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἔστειλε δῶρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Πάρθων Φραάτην. Οὗτος ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν καλλονήν της καὶ καταθελχθεὶς ὑπὸ τῶν τρόπων της ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς υἱόν, τὸν Φραα-

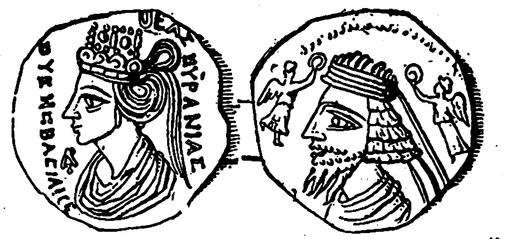

Θερμοῦσα ἢ Θεσμοῦσα, σύζυγος Φραάτου τοῦ Δ'.
[Ἐπὶ ἀργυρᾶς δραχμῆς.]

τάκην, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν ἀνέδειξεν ἀπὸ εὐνοουμένην παλλακὴν εἰς βασίλισσαν. Ὁ Φραατάκης ὅμως ἐνηλικιωθεὶς ἐδολοφόνησε τὸν βασιλέα καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. Ἡ πατροκτονία αὕτη ἐξήγειρε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπαναστατήσαντες ἐξηφάνισαν μητέρα καὶ υἱόν. Γ. Λ. Α.

θερμοφιλία (ἡ)· ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν θερμότητα. — *[Βιοτ.]* Ἡ *θερμοφιλία* εἶναι ἰδιότης ὡρισμένων μικροργανισμῶν, καὶ δὴ βακτηρίων, οἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην ὑψηλοτέρας θερμοκρασίας πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Μ. Ν. Κ.

θερμόφιλος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό)· ὁ φιλῶν τὴν θερμότητα: «θερμόφιλοι μικροργανισμοὶ» (βλ. *θερμοφιλία*).

θερμοφοβία (ἡ) (thermophobie) *[Ἰατρ.]*. Ὁ φόβος τῆς θερμότητος τῆς προερχομένης ἐκ τῶν λίαν θερμῶν καλυμμάτων τῆς κλίνης καὶ τῶν θερμῶν ἐνδυμάτων. Ὁ φόβος οὗτος, ὃν ἐκδηλοῦσιν οἱ πάσχοντες ἐκ βρογχοκήλης ἐξοφθαλμίου καὶ ἐκ τῆς τρομώδους παραλύσεως ἢ νόσου τοῦ Parkinson, προέρχεται ἕνεκα τῆς αἰσθήσεως τῆς θερμότητος, ἐκ τῆς ὁποίας διηνεκῶς ὑποφέρουσιν. Μ. Ν. Κ.

θερμοφόρον (τὸ) *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω συσκευὴ χρησιμοποιουμένη κατὰ τὰς μετρήσεις εἰδικῆς θερμότητος τῶν ὑγρῶν καὶ ἀποτελουμένη ἐξ ὑαλίνου δοχείου (βλ.σχ.) φέροντος ὑδράργυρον καὶ τὸ ὁποῖον κλείεται ἀεροστεγῶς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκδιωχθῇ τελείως ὁ ἀήρ. Ὁ σφαιρικὸς ὑποδοχεὺς τῆς συσκευῆς ἔχει διάμετρον 44mm καὶ περιέχει ἐν συνόλῳ 606g ὑδράργυρον, ὁ μεταξὺ δὲ τῶν δύο χαραγῶν τοῦ σωλῆνος τῆς συσκευῆς χῶρος δύναται νὰ περιλάβῃ 6, 8g ὑδραργύρου. Ἡ χρῆσις τῆς συσκευῆς ἔχει ὡς ἑξῆς: Τῇ βοηθείᾳ μικρᾶς φλογὸς ἢ κάλλιον ἐν ἀμμολούτρῳ θερμαίνομεν τὴν συσκευὴν μέχρις ὅτου ὁ ὑδράργυρος διαστελλόμενος ἀνέλθῃ ὀλίγον ἄνωθεν τῆς ἀνωτέρας χαραγῆς. Ἀπομακρύνομεν τὸ θερμοφόρον ἀπὸ τῆς θερμικῆς πηγῆς καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ ὑδράργυρος διέρχεται διὰ τῆς ἄνω χαραγῆς βυθίζομεν τὴν συσκευὴν ἐν θερμιδομέτρῳ περιέχοντι γνωστὴν μᾶζαν ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ὑγροῦ, γνωστῆς ἀρχικῆς θερμοκρασίας, καὶ διατηροῦμεν τὸ θερμοφόρον βεβυθισμένον, μέχρις ὅτου ὁ ὑδράργυρος φθάσῃ εἰς τὴν κάτω χαραγήν, ὅτε ἐξάγομεν τὸ θερμοφόρον τοῦ ὑγροῦ καὶ μετροῦμεν τὴν τελικὴν θερμοκρασίαν. Κ. Π.

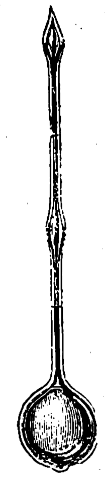

Θερμοφόρον.

θερμοφόρος (ἡ) *[Οἰκοκυρ.]*. Δοχεῖον εἰς σχῆμα φιάλης, κατὰ προτίμησιν ἐκ καουτσούκ, τὸ ὁποῖον πληρούμενον διὰ ζεστοῦ ὕδατος χρησιμεύει διὰ νὰ θερμάνῃ τὴν κλίνην, τοὺς πόδας τῶν ἀρρώστων ἢ μέρος τι ἄλλο τοῦ σώματος αὐτῶν. Τελευταίως γίνεται χρῆσις καὶ ἠλεκτρικῶν θερμοφόρων, ἤτοι μικρῶν μαξιλαρίων ἐξ ἐλαστικοῦ, τὰ ὁποῖα πληροῦνται ἀέρος, ὅστις θερμαίνεται δι' ἠλεκτρισμοῦ. Α. ΣΤ.

θερμοφυσιολογία (ἡ) *[Βιολ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς *φυσιολογίας*, ὅστις ὡς σκοπὸν ἔχει τὴν μελέτην τῶν διαφόρων συνθηκῶν καὶ τῶν αἰτίων τῆς παραγωγῆς θερμότητος ὑπὸ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν. Δ. Ν. Π.

θερμοχημεία (ἡ) *[Φυσικοχημ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ μέρος τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὰ θερμικὰ φαινόμενα τὰ παρατηρούμενα κατὰ τὰς χημικὰς δράσεις. Ἅπασαι αἱ χημικαὶ δράσεις συνοδεύονται ὑπὸ ἀλλοιώσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐνεργείας, ἡ ἀλλοίωσις δὲ αὕτη ἀναφαίνεται διὰ παραγωγῆς ἢ ἐξαλείψεως θερμότητος, ἤτοι διὰ θερμάνσεως ἢ ψύξεως. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀντιδράσεων συμβαίνουν ὑπὸ παραγωγὴν θερμότητος, ὡς ἡ καῦσις ἄνθρακος, ἡ ἐξουδετέρωσις ὀξέων ὑπὸ βάσεων κλπ. Ἀντίδρασις συμβαίνουσα ὑπὸ παραγωγὴν θερμότητος καλεῖται *ἐξώθερμος*, ἀντιθέτως ἀντίδρασις ἀπορροφῶσα θερμότητα καλεῖται *ἐνδόθερμος*. Τὸ μέγεθος τῆς ἀπορροφουμένης ἢ τῆς παραγομένης θερμότητος δὲν ἐκφράζει πάντοτε τὸ σύνολον τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀντιδρῶντος συστήματος καὶ ἰδίως ὅταν συνέπεια τῆς χημικῆς δράσεως εἶναι καὶ ἀλλαγὴ ὄγκου. Οὕτω κατὰ τὴν διάλυσιν ψευδαργύρου εἰς θειικὸν ὀξύ, ἡ γενομένη χημικὴ δρᾶσις παρέχει ἐκτὸς τοῦ θερμικοῦ ἔργου καὶ μηχανικὸν τοιοῦτον, διότι τὸ παραγόμενον ὑδρογόνον πρέπει νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πίεσιν, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκλυθῇ ὡς ἀέριον. Ἐὰν δὲ ἡ παραχθεῖσα ποσότης θερμότητος παρασταθῇ διὰ Q καὶ τὸ καταναλωθὲν ἔργον διὰ A, τὸ σύνολον τῆς μειώσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ συστήματος ἰσοῦται μὲ τὸ ἄθροισμα αὐτῶν, ἤτοι:

$$U = Q + A$$

Ὁ ἀνωτέρω νόμος ἀποτελεῖ τὸ καλούμενον Α' ἀξίωμα τῆς θερμοχημείας. Αἱ κατὰ τὰς χημικὰς δράσεις ἀναφαινόμεναι ποσότητες θερμότητος (θετικαὶ ἢ ἀρνητικαὶ) μετροῦνται δι' εἰδικῶν ὀργάνων, τῶν *θερμιδομέτρων*, τὰ ὁποῖα ἐφοδιάζονται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διὰ δοχείων, ἔνθα περιέχονται ἐν ἀρχῇ κεχωρισμένως ἀντιδρῶντα σώματα. Ὁ Hess ἀνεκάλυψε (1840), ὅτι αἱ κατὰ τὰς χημικὰς δράσεις παραγόμεναι ποσότητες θερμότητος ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς τελικῆς καταστάσεως, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν ἐνδιαμέσων δράσεων. Ἐὰν ἀραιωθῇ θειικὸν ὀξὺ δι' ὕδατος, τοῦτο δὲ ἐξουδετερωθῇ δι' ὑδαροῦς ἀμμωνίας, τὸ σύνολον τῆς ἀναφανείσης ποσότητος θερμότητος εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, ἂν καὶ ἡ κατὰ τὴν διάλυσιν παραγομένη θερμότης εἶναι διάφορος, ἀναλόγως τῆς χρησιμοποιηθείσης ποσότητος ὕδατος. Πράγματι, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ θερμότης διαλύσεως, τόσον ἡ θερμότης ἐξουδετερώσεως εἶναι μικροτέρα, ὥστε τὸ σύνολον ἀμφοτέρων νὰ εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Hess συνώψισε τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του εἰς τὸν νόμον τῶν σταθερῶν ἀθροισμάτων θερμότητος. Οὗτος κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ συμπέρασμα μόνον τοῦ νόμου τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, ὡς εὐκόλως δύναται ν' ἀποδειχθῇ.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ θερμότης, ἡ ἀναφαινομένη κατὰ τὴν διάλυσιν στερεοῦ σώματος καλεῖται θερμότης διαλύσεως. Ἐξαρτᾶται αὕτη ἀπὸ τὴν ποσότητα τοῦ διαλυτικοῦ μέσου καὶ εἶναι τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον τὸ ποσὸν τούτου εἶναι μεγαλύτερον. Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὴν περαιτέρω ἀραίωσιν διαλυθέντος ἤδη σώματος ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ποσότης θερμότητος, αὕτη ὅμως ἀποβαίνει ἀσήμαντος εἰς μεγάλας ἀραιώσεις. Τὰ ἀέρια καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὑγρῶν διαλύονται μὲ ἔκλυσιν θερμότητος, ἐν τούτοις ὅμως ὑφίστανται πλεῖσται περιπτώσεις, ἔνθα γίνεται ἀπορρόφησις θερμότητος. Τὰ στερεὰ σώματα ἀντιθέτως διαλύονται συνηθέστερον ὑπὸ ἀπορρόφησιν θερμότητος, ἡ ἐξώθερμος δὲ διάλυσις στερεῶν ὑποδηλοῖ συνήθως χημικὴν ἀλλοίωσιν. Ὁ νόμος τοῦ Hess, ἐπεκτεινόμενος εἰς τὰ ἅλατα, προϋποθέτει ὅτι κατὰ τὴν ἀνάμειξιν ἀραιῶν διαλυμάτων ἁλάτων δὲν πρέπει ν' ἀναφαίνεται θερμότης. Ἡ ἐκδοχὴ ὅτι κατὰ τὴν ἀνάμειξιν συμβαίνει ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῶν ἐν διαλύσει ἁλάτων καὶ ἑπομένως ἀλλοίωσις τῆς ἐνεργείας τοῦ συστήματος δὲν πραγματοποιεῖται πλήρως. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἰόντων τὰ ἐν διαλύσει ἅλατα εὑρίσκονται σχεδὸν τελείως διεσπασμένα εἰς ἰόντα καὶ ἑπομένως τόσον εἰς τὰ μεμονωμένα διαλύματα, ὅσον καὶ εἰς τὸ μεῖγμα αὐτῶν οὐδεμία ἀλλοίωσις ὑπάρχει. Τὰ αὐτὰ ἰόντα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον εἰς ἕκαστον τῶν διαλυμάτων, ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸ νέον μεικτὸν διάλυμα. Ἡ ἰσχὺς τοῦ φαινομένου τούτου δὲν εἶναι γενική. Ἡ αὐτὴ θεωρία τῶν ἰόντων ὁρίζει τὰς περιπτώσεις, ὅπου ἡ θερμικὴ ἰσορροπία καταστρέφεται. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ διαλύματα, ὅπου ἡ ἀνάμειξις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα

Digitized by Google

τὴν παραγωγὴν ἰζήματος, ἢ ὅπου παράγονται σύμπλοκα ἰόντα ἢ ὅπου, λόγῳ τῶν νέων ὅρων οἵτινες δημιουργοῦνται, συμβαίνει ἐλάττωσις τοῦ . νισμοῦ. Ἐὰν ἤδη κατὰ τὴν ἀνάμειξιν δύο διαλυμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀντιδροῦν, ἡ θερμικὴ ἰσορροπία παραμείνῃ ἀδιατάρακτος, κατὰ τὴν ἀνάμειξιν ἑνὸς ἰσχυροῦ ὀξέος καὶ μιᾶς ἰσχυρᾶς βάσεως ἐκλύεται πάντοτε τὸ αὐτὸ σταθερὸν ποσὸν θερμότητος. Τὸ ποσὸν τοῦτο καλεῖται *θερμότης ἐξουδετερώσεως* καὶ εἶναι πάντοτε περίπου 13,7 μεγάλαι θερμίδες κατὰ ἰσοδύναμον. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται εὐκόλως διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρους διασπάσεως, εἰς ἰόντα τοῦ τε ὀξέος καὶ τῆς βάσεως· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀντίδρασις περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἰόντων ὑδρογόνου καὶ τῶν ἰόντων ὑδροξειλίου πρὸς ἀποτέλεσιν ἀδιασπάστων μορίων ὕδατος, δεδομένου ὅτι τόσον ἡ ὀξύρριζα ὅσον καὶ ἡ ῥίζα τῆς βάσεως παραμένουν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἰόντων ἐν τῷ διαλύματι:

$$H^{\cdot}Cl' + K^{\cdot}OH' = H_2O + K^{\cdot}Cl'$$

Κατὰ τὸν σχηματισμὸν ἑνώσεώς τινος ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτῆς ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ποσότης θερμότητος, ἡ καλουμένη *θερμότης σχηματισμοῦ*, αὕτη δὲ εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ εἴτε τὸ σῶμα παράγεται ἀμέσως ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ εἴτε δι' ἐμμέσου ὁδοῦ. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἑνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπορροφοῦν θερμότητα κατὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν. Αἱ ἑνώσεις αὗται καλοῦνται *ἐνδόθερμοι*, ἐνῷ αἱ τῆς πρώτης κατηγορίας *ἐξώθερμοι*. Ἡ θερμότης σχηματισμοῦ ἀποτελεῖ σταθερὰν τῆς ἑνώσεως, ἐξ αὐτῶν δὲ αἱ ἐνδόθερμοι ἑνώσεις εἶναι κατὰ κανόνα ἀσταθεῖς καὶ ἐκρηκτικαί. Ὁμοίως σταθερὰ ποσότης θερμότητος ἐκλύεται ἀναλόγως τοῦ σώματος κατὰ τὴν καῦσιν. Αὕτη καλεῖται *θερμότης καύσεως* καὶ ἔχει μεγαλυτέραν, ὡς εἶναι εὔλογον, σημασίαν διὰ τὴν ὀργανικὴν χημείαν. Θεωρητικὰ καὶ πειραματικὰ δεδομένα ἤγ.γον εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ νόμου, ὅτι ἡ θερμότης σχηματισμοῦ ἑνώσεως ἰσοῦται πρὸς τὸ ἄθροισμα τῆς θερμότητος καύσεως τῶν συνιστώντων τὴν ἕνωσιν στοιχείων μεῖον τὴν θερμότητα καύσεως τῆς ἑνώσεως. Τὰ θερμοχημικὰ φαινόμενα, ἡ ἀτομικὴ θεωρία, ὡς καὶ τὰ ἠλεκτροχημικὰ τοιαῦτα, ὅσα περιλαμβάνονται εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰόντων, ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἐκδοχήν, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς συγχρόνου χημείας.

ΑΝ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

θερμόχορτο (τὸ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἐρυθραία τὸ κενταύριον* (Erythraea centaureum).

θερμοχώνη (ἡ) *[Μικροβιολ.]*. Εἶναι σκεῦος χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ μικροβιολογικῇ τέχνῃ καὶ δὴ κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ θρεπτικοῦ ὑλικοῦ ἄγαρ πρὸς διήθησιν αὐτοῦ. Λόγῳ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει τὸ ἄγαρ ὅπως πήγνυται εἰς θερμοκρασίαν κάτω τῶν 40°, ἡ διήθησις αὐτοῦ πρέπει νὰ τελῆται ἐν θερμῷ. Ἐπιτυγχάνεται δὲ τοῦτο εἴτε δι' ἐκτελέσεως τῆς διηθήσεως ἐντὸς λειτουργοῦντος ἀτμοκλιβάνου, εἴτε διὰ τῆς θερμοχώνης, ἡ ὁποία οὐδέν τι ἄλλο εἶναι εἰμὴ χωνίον θερμαινόμενον. Σύγκειται δ' ἡ θερμοχώνη ἐξ ὑαλίνου χωνίου, ὅπερ ἔξωθεν περιβάλλεται ὑπὸ ἐλάσματος ἐκ χαλκοῦ, κατὰ τρόπον ὥστε μεταξὺ αὐτῶν παραμένει κενὸς χῶρος, ὅστις πληροῦται ὑπὸ ὕδατος θερμαινομένου διὰ στεφάνης ἐκ φλογὸς φωταερίου. Κ.Κ.

θερμοχωρητικότης (ἡ) *[Φυσ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ γινόμενον τῆς μάζης τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ θερμότητα (βλ. *θερμιδομετρία*). Κ. Π.

θερμοψηλαφία (ἡ) (thermopalpation) *[Ἰατρ.]*. Ὁ ὅρος οὗτος ἐφαρμόζεται εἰς τρόπον ἐξετάσεως τοῦ ἀρρώστου, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν θερμικῶν αἰσθήσεων, αἵτινες καθίστανται ἀντιληπταὶ ὑπὸ τῆς ψηλαφούσης χειρὸς (παλάμης), ἰδίᾳ εἰς τὴν προκάρδιον χώραν. Οὕτως ἀντιλαμβανόμεθα αἰσθήσεως ψυχροτέρας πρὸς τὰς ἀμβλείας ζώνας μᾶλλον (φυσιολογικὰς ἢ παθολογικάς), παρὰ πρὸς τὰς ἠχητικὰς ζώνας. Τοιουτοτρόπως εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθώσωμεν νὰ καθορίζωμεν καὶ νὰ ἀφορίζωμεν, διά τινος μικρᾶς ἕξεως, τὰ ὄργανα ἅτινα περιέχουσιν ἀέρα καὶ ἐκεῖνα ἅτινα δὲν περιέχουσι τοιοῦτον. Ἡ ἐξεταστικὴ αὕτη μέθοδος ἐγένετο γνωστὴ παρὰ τῶν Benczur καὶ Ionas, οἵτινες καὶ ἐφήρμοσαν ταύτην τὸ πρῶτον τῷ 1890.

Μ. Ν. Κ.

θερμοψίδη (ἡ) (Thermopside) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ποδαλυριδῶν*, περιλαμβάνον ἀνεπτυγμένας πόας ἀπαντώσας ἐν Ἀσίᾳ καὶ βορείῳ Ἀμερικῇ. Δ. Ν. Π.

Θέρμυδρα (τὰ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς νήσου Ῥόδου, ἐπίνειον τῆς πόλεως Λίνδου, λεγόμενος καὶ *Θέρμυδραι*. Α. Θ. Σ.

Θερμώδων *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὸς ποταμὸς τῆς Μ. Ἀσίας, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ἀμαζονίου ὄρους καὶ διαρρέων ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν τὸν Γαλατικὸν πόντον, ἐκβάλλει εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον, 30 μίλλια ἀνατολικῶς τοῦ Ἴριος ποταμοῦ, παρὰ τὴν πόλιν Θεμίσκυρα. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τούτου ὑπῆρχε κατὰ τὴν μυθολογίαν τὸ βασίλειον τῶν Ἀμαζόνων. Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τερμὲ - Τσάϊ*. Α. Θ. Σ.

— **Θερμώδων** *[Γεωγρ.]*. Ποτάμιον τῆς Βοιωτίας πηγάζον ἐκ τοῦ ὄρους Τευμησσοῦ (νῦν Σωροῦ) καὶ συμβάλλον μετὰ τοῦ Ἀσωποῦ παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Τάναγραν. Νῦν καλεῖται *Λάρις*.

Ι. Σ. Σ.

Θέρμων *ὅρμος* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Κύθνου τῶν Κυκλάδων.

Θερμῶνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς νήσου Λέρου τῶν Δωδεκανήσων (βλ. λ. *Αἰγαῖον* τ. Β', σ. 412 γ).

Θέρντα, ***Ἄννα-Μεντόθα ντὲ λὰ*** — βλ.λ. *Ὀμπολι*.

Θερντάνια (Cerdaña, γαλλ. Cerdagne) *[Γεωγρ.]*. Χώρα κειμένη πρὸς τὸ Β τμῆμα τῶν Πυρηναίων καὶ κατανεμομένη μεταξὺ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας. Εἶναι γρανιτικὸν ὀροπέδιον (ὕψους 1500 μ. περίπου), πλῆρες παγετώνων ἢ μικρῶν λιμνῶν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Καρλίττ, ὅπερ δεσπόζει αὐτοῦ πρὸς Β. Ἐξ αὐτοῦ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ Σέγκρ, Τὲτ καὶ Ὢμπ. Ἔχει ἔδαφος κατάλληλον πρὸς βοσκήν. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἡνώθη μετὰ τῆς κομιτείας τῆς Βαρκελώνης, κατόπιν δέ, διὰ τῆς συνθήκης τῶν Πυρηναίων (1659), διενεμήθη μεταξὺ τῆς Γαλλίας, ἥτις ἔλαβε τὰ καντόνια τῆς Σαλλιαγούζης καὶ Μονλουΐ καὶ τὴν ἐπαρχίαν Πράντ, ἐν τῷ νομῷ τῶν ἀνατολικῶν Πυρηναίων,

Μονέ: «Θέρος».

καὶ τῆς Ἱσπανίας, ἥτις ἐκράτησε τὸ Πουϋθέρντα καὶ τὸν Λιβία, ἐν τοῖς νομοῖς Λέριντα καὶ Χερόνα.

Μ. Δ. Β

θερόκαλο (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θυμέλαια ἡ δασεῖα* (Thymelaea hirsuta) καὶ *θερόκαλο ἄγριο*, κοινὴ ὀνομασία τοῦ εἴδους *θυμέλαια ἡ δίοικος*.

θέρος,—*ους* (τό), ἰδιωματ. *θέρος* (ὁ)· μία τῶν τεσσάρων ὡρῶν τοῦ ἔτους, ἡ θερμοτέρα ἐποχὴ τοῦ ἔτους, καθ' ἣν θερίζονται καὶ συγκομίζονται τὰ σιτηρά· ‖ ἐν εὐ ;υτέρᾳ ἐννοίᾳ, ἡ ἐποχὴ τῆς καλοκαιρίας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χειμῶνα, κοιν. *καλοκαίρι*: «χειμῶνος καὶ θέρους» (ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην μετεχειρίσθη τὴν λέξιν καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὅστις γράφων τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας, χαρακτηρίζει πολλάκις ὡς θέρος ἐποχὴν τοῦ ἔαρος ἢ τοῦ φθινοπώρου)· ‖ δημοτ. θερισμός: «σήμερα ἔχομε θέρος», «αὔριο θὰ πάμε 'ς τὸ θέρος», «μπήκαμε 'ς τὸ θέρος»· ‖ παροιμ. «θέρος τρύγος πόλεμος» ἐπὶ τῶν μὴ ἐπιδεχομένων ἀναβολήν.

— *[Ἀστρον.]* Τὸ *θέρος* εἶναι μία τῶν τεσσάρων ὡρῶν τοῦ ἔτους, ἤτοι τρίμηνος χρονικὴ περίοδος, χαρακτηριζομένη ὑπὸ τῶν ἐπικρατούντων κατ' αὐτὴν καυσώνων. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἡλίου διὰ τοῦ ἡλιοστασίου καὶ λήγει ὅταν οὗτος φθάσῃ εἰς τὸν ἰσημερινόν. Ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ τὸ θέρος λογίζεται ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 21—22 Ἰουνίου, ὅτε ὁ Ἥλιος ἐγκαταλείπων τοὺς Διδύμους εἰσέρχεται εἰς τὸν Καρκίνον, καὶ λῆγον τὴν 22—23 Σεπτεμβρίου, ὅτε ὁ Ἥλιος ἐξέρχεται τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Παρθένου, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν τοῦ Ζυγοῦ. Ἂν καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασις τῆς Γῆς εἶναι κατὰ τὸ θέρος μεγαλυτέρα ἢ κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐν τούτοις αἱ κατὰ τὸ θέρος θερμοκρασίαι εἶναι μεγαλύτεραι, διότι αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ οἰκείου ἡμισφαιρίου καθετώτερον. Αἱ μέγισται ἐν τούτοις θερμοκρασίαι δὲν συμπίπτουσι μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Αὐγούστου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους αἱ ἡμέραι εἶναι μεγάλαι, αἱ δὲ νύκται μικραί, συνεπῶς τὸ ἔδαφος θερμαίνεται ἐπὶ διάστημα μακρότερον ἢ ὅσον ψύχεται. Ὡς ἐκ τούτου ἐπέρχεται ἀποταμίευσις θερμότητος, μέχρις οὗ ἀντιστρεφομένης τῆς διαρκείας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς τὸ διάστημα ψύξεως καταστῇ μεῖζον τοῦ διαστήματος θερμάνσεως. Ἡ διάρκεια τῆς θερινῆς περιόδου ἐν ἑκάστῳ τόπῳ ἐξαρτᾶται ἐκ ποικίλων ἄλλων λόγων μετεωρολογικῆς καὶ κλιματολογικῆς φύσεως. Σ. Π.

— *[Μετεωρολ.]* Τὸ *θέρος* ἀποτελοῦσι μετεωρολογικῶς διὰ τὸ βόρειον ἡμισφαίριον οἱ μῆνες Ἰούνιος, Ἰούλιος καὶ Αὔγουστος.

Ἡ εὕρεσις τῶν μέσων ὅρων τῶν κλιματικῶν στοιχείων τοῦ θέρους δέον κατὰ προτίμησιν νὰ γίνηται λαμβανομένου τοῦ ἀριθμητικοῦ μέσου τῶν 93 ἡμερῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ θέρος· συνήθως ὅμως ἐν τῇ κλιματολογίᾳ ὡς θερινὸς μέσος δίδεται ὁ μέσος τῶν τριῶν μηνιαίων τιμῶν τοῦ Ἰουνίου, Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου (περὶ τῶν κλιματικῶν στοιχείων τοῦ θέρους ἐν Ἀθήναις βλ. λ. *ἔαρ*).

Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

— *[Τεχν.]* Ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ μιᾶς τῶν Ὡρῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ τὸ *θέρος*, ἀπεικονίσθη καὶ ὑπὸ τῆς καλλιτεχνίας ὑπὸ τὴν μορφὴν μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ὑπέστη δὲ καὶ τὰς ἐν τῇ γλυπτικῇ καὶ τῇ ἀγγειογραφίᾳ ἰδίᾳ περιπετείας τούτων. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Παυσανίου, ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Ἐρυθραίᾳ ὑπῆρχον ἀγάλμα :α δύο Ὡρῶν. Διὰ τῆς πρώτ; ς τούτων ὑπεδηλοῦτο τὸ ἔα; συγχρόνως καὶ τὸ θέρος. Βραδύτερον αἱ Ὧραι αὐξάνονται εἰς τρεῖς, ἐν τῇ ἀπεικονίσει δὲ τούτων τὸ θέρος τάσσεται τελευταῖον. Ἐφ' ἑνὸς τῶν ἀναγλύφων τοῦ βωμοῦ τῶν Δώδεκα θεῶν, τοῦ ἀποκειμένου εἰς τὸ παρισινὸν μουσεῖον τοῦ Λούβρου, τὸ θέρος εἰκονίζεται ὡς εὐειδὴς παρθένος, διὰ τῆς δεξιᾶς συγκρατοῦσα τὸ ἔνδυμά της καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ φέρουσα στάχυν. Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς καὶ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε αἱ Ὧραι ἐγένοντο τέσσαρες, ἀντιπροσωπεύουσαι ἀνὰ μίαν ἑκάστη τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τὸ θέρος ἀπεικονίσθη ὁτὲ μὲν ὑπὸ τὴν μορφὴν νεαρᾶς γυναικὸς κρατούσης διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς δρέπανον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς δέσμην σταχύων, ὁτὲ δ' ὑπὸ τὴν μορφὴν παιδὸς ἢ ἐφήβου ἢ πτερωτοῦ πνεύματος. Ἡ κεφαλή του κοσμεῖται συμβολικῶς διὰ σταχύων· εἰς τὰς χεῖρας κρατεῖ δρέπανον καὶ δέσμην φυτῶν. Εἰς τὰ κατάλοιπα τῆς πομπηιανῆς τέχνης εὕρηται τὸ θέρος ὡς νεαρὰ κόρη, ἐνδεδυμένη ἐλαφρὰ ἱμάτια κολπούμενα ὑπὸ ἠρέμου αὔρας. Ὑπὸ χαρίεντος ἡμιγύμνου ἐφήβου προσωποποιεῖται τὸ θέρος εἰς κιονόκρανον τοῦ ἀββαείου τοῦ Κλυνὺ (ἀποκείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόσεως ταύτης) καὶ εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Παρισίων. Ὑπὸ τρεῖς μορφάς, ἀντιπροσωπευούσας τοὺς τρεῖς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, καὶ ἐξειργασμένας μετ' ἐξαιρέτου χάριτος, ἐμφανίζεται τοῦτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ περιφήμου καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀμιένης. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ διάκρισιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, μὲ ρεαλιστικωτέραν ἀντίληψιν τοῦ θέματος, εἰκονογραφεῖται ἐν τῷ περιφήμῳ καλενδαρίῳ τοῦ δουκὸς ντὲ Μπερρὺ (ΙΕ' αἰών), τῷ ἀποκειμένῳ εἰς τὸ μουσεῖον Κοντὲ τοῦ Σαντιγύ. Μετὰ φυσικότητος, αἰσθήσεως τοῦ γραφικοῦ καὶ χάριτος ἀπεικονίζονται ἐν αὐτῷ σκηναὶ τοῦ ὑπαίθρου βίου, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τοὺς τρεῖς ἀπαρτίζοντας τὸ θέρος μῆνας.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν, ἰδίᾳ δ' ἀπὸ

Digitized by Google

τῆς ἐμφανίσεως ὡς αὐτοτελοῦς καὶ ἀνεξαρτήτου τέχνης τῆς τοπιογραφίας, συχνάκις τὸ θέρος ἐχρησίμευσεν ὡς θέμα καλλιτεχνικῶν ἀπεικονίσεων. Ἀποβαλὸν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ τὸν συμβολικὸν καὶ ἀλληγορικὸν χαρακτῆρά του, ἐξεπροσωπήθη, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀπεικονίσεων εἰλημμένων κατὰ προτίμησιν ἐκ τοῦ ἐργώδους βίου τῶν ἀγρῶν, ἢ δι' εἰδυλλιακῶν ἐν ὑπαίθρῳ σκηνῶν καὶ ἐπεισοδίων, ἢ καὶ διὰ μυθολογικῶν ἢ βιβλικῶν παραδόσεων σχετιζομένων κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον πρὸς αὐτό.

Ἐκ τῶν παλαιοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ Μαντένια ἀπεικονίζει τὸ θέρος ὑπὸ μορφὴν εὐειδοῦς γυναικός. Βραδύτερον ὁ Τζεντίλε Μπελλίνι ἐκπονεῖ ἐν τῷ παλατίῳ Corsini τῆς Φλωρεντίας πίνακα ἀπεικονίζοντα τὸ θέρος, τὰ θέλγητρα δὲ τούτου ἀποδίδει ὁ Τζιορτζόνε εἰς δύο εὐρείας του συνθέσεις («Ἀγροτικὴ συναυλία» καὶ «Ζεὺς καὶ Ἀντιόπη»), ἀποκειμένας εἰς τὸ Λοῦβρον. Δι' ἐπιστροφῆς εἰς τὰς ἀλληγορίας ὁ Παῦλος Βερονέζε προσωποποιεῖ τὸ θέρος, τὴν «θείαν θερίστριαν», ἐν τῇ εὐρείᾳ συνθέσει «Θέρος καὶ Φθινόπωρον», ἣν ἐξετέλεσε περὶ τὸ 1560. Μεταξὺ τῶν ἐποχῶν, δι' ὧν διεκόσμησε τὰς loggie τοῦ Βατικανοῦ, ἀπεικόνισε τὸ θέρος καὶ ὁ Ραφαήλ. Ὁ δὲ μαθητής του Ἰούλιος Ρομάνο ἐν ὁμοίᾳ συνθέσει παρέστησε τοῦτο ὡς ἡμίγυμνον γυναῖκα, κρατοῦσαν τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας. Ὁ Βενετὸς Ἰάκωβος ντὰ Πόντα, ὁ ἐπιλεγόμενος Μπασσάνο, συχνάκις ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ θέρος, οἱ δ' ἐκ Βολωνίας Ἀλμπάνε καὶ Γουΐντι ἀπέδωσαν εἰς λίαν ἐπιτυχεῖς συνθέσεις ὅλην τὴν ἐκ τῶν θερινῶν καυμάτων ἔκλυσιν καὶ ῥαθυμίαν.

Παραλλήλως πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ οἱ Φλαμανδοὶ ζωγράφοι, δεινοὶ παρατηρηταὶ τῶν φυσικῶν ἐναλλαγῶν, ἐξέφρασαν δι' ἰδίων ἔργων τὴν ἰδιότυπον γοητείαν τοῦ θέρους. Ὁ Μαρτῖνος ντὲ Βός, κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, παρέστησε συχνάκις τὸ θέρος δι' ἀλληγορικῶν μορφῶν ἐντὸς θελκτικῶν τοπίων. Ὁ Ρούμπενς εἰς μίαν ἀπὸ τὰς διασήμους «Kermesses» του, ἀποκειμένην εἰς τὸ Λοῦβρον, ἐξέφρασε τὰς ζωηροτέρας ἀπολαύσεις τοῦ θέρους, Μπρόϋγκελ δ' ὁ πρεσβύτερος εἰς διαφόρους πίνακας ἀπεικόνισε τὰ «ἔργα καὶ τὰς ἡμέρας» τοῦ θέρους μὲ πηγαῖον αἴσθημα τῆς φύσεως καὶ μὲ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ζωῆς τῶν ἀγρῶν.

Ἐν Γαλλίᾳ οἱ παλαιότεροι καλλιτέχναι ἐκφράζουν διὰ μυθολογικῶν ἢ βιβλικῶν ἐπεισοδίων τὴν χαρὰν τοῦ θέρους. Τοιουτοτρόπως ὁ τοπιογράφος Νικόλαος Πουσσὲν ἐκθέτει εἰς καλλιτεχνικὴν σελίδα ἀπὸ τὰς διασημοτέρας καὶ ὡραιοτέρας του τὸ βιβλικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Βοὸζ καὶ τῆς Ρούθ, εὑρίσκει δ' ἀφορμὴν ἐκ τούτου νὰ παράσχῃ ὁλόκληρον τὴν ἐν ὑπαίθρῳ φυσικὴν καὶ γεωργικὴν σκηνογραφίαν τοῦ θέρους. Ὁ Ἰωάννης Γκουζὸν παριστάνει διὰ νεαρᾶς γυναικὸς τὸ θέρος ἐν τοῖς ἀναγλύφοις τῆς προσόψεως τοῦ μουσείου Καρναβαλέ. Ὁ Μπονσαρντὸν εἰς τὰς ἐποχάς του, αἵτινες κοσμοῦν τὴν ἐν Παρισίοις κρήνην τῆς ὁδοῦ Γκρενέλλ, ἐμφανίζει τοῦτο ὡς πτερωτὸν πνεῦμα. Ὁ Βαττὼ εἰς πλεῖστους πίνακάς του περιγράφει τὰς εἰδυλλιακὰς ἀπολαύσεις τοῦ θέρους, προσωποποιεῖ δὲ τοῦτο ἔν τινι συνθέσει του ὡς Δήμητρα κεκοσμημένην διὰ σταχύων καὶ καθημένην ἐπὶ νεφελῶν. Ὁ δὲ Λαγκρέ, θαυμάσιος φωτιστής, ἀποδίδει εἰς τὸν πίνακά του «Τὸ θέρος» ὅλην την φωταύγειαν καὶ τὴν θερμὴν λαμπρότητα τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἕτεροι Γάλλοι καλλιτέχναι, διερμηνεύσαντες μετ' ἐπιτυχίας τὰ θέλγητρα ἢ καὶ ἁπλῶς τὸν ἰδιότυπον χαρακτῆρα τοῦ θέρους, εἶναι ὁ Μιλλέ, τοῦ ὁποίου δημοτικώταται κατέστησαν αἱ κύπτουσαι ἐντὸς πλήρους σταχύων ἀγροῦ «Θερίστριαι», ὁ Πυβὶ ντὲ Σαβάν, ὅστις διηρμήνευσεν ἀλληγορικῶς τὸ θέρος ἐν συνθέσει ἀποκειμένῃ εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῶν Παρισίων, ὁ Αὔγουστος Ρενουὰρ διὰ τῆς ἀλληγορικῆς προσωπογραφίας του, ἥτις, ὑπὸ τὸν τίτλον «En été», ἐξετέθη εἰς τὸ Παρισινὸν Σαλὸν τοῦ 1869, ὁ Μπαστιὲν-Λεπάζ, ὅστις ἐξέθηκε τῷ 1878 τὴν ἄκρως χαρακτηριστικὴν διὰ τὸν ἐπιτυχῆ φωτισμόν της σύνθεσίν του «Ὁ θερισμός», ὁ Ἐρρῖκος Μαρτέν, τοῦ ὁποίου ὁ ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον πίναξ, ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Γάλλων καλλιτεχνῶν τοῦ 1922, ἐνεποίησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν, καὶ ὁ Πισσαρὸ διὰ τῶν ἐξαιρέτως ἐντυπωτικῶν «Θεριστριῶν» του. Ἕτερά τινα ἄκρως ἐνδιαφέροντα ἔργα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐκτελεσθέντα εἶναι: «Οἱ θερισταί» τοῦ Γκόγια, «Οἱ θερισταί» τοῦ Μενιέ, κελτικὸν ἀνάγλυφον διαφυλασσόμενον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Κλυνύ, ἰαπωνικαί τινες «ἐστάμπαι» (τοῦ ΙΗ' ἰδίᾳ αἰῶνος) καὶ πολυπληθεῖς μεσαιωνικαὶ μικρογραφίαι. [Βλ. ἰδίᾳ τὴν μελέτην τοῦ *Ch. Kunstler*: «L'Été» (ἐν Art Vivant τῆς 1—8—1917).]

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θέρος, Ἄγις. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Σπ. *Θεοδωροπούλου* (βλ. λ.).

—Θέρου, Αὔρα. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τῆς Αὔρας *Θεοδωροπούλου* (βλ. λ.).

Θερουΐγγοι, καὶ **Τερουΐγγοι.** Ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ Γότθοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Β. Σαξωνίαν, ὅπου ἡ ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσα *Θουριγγία*. Κατ' ἄλλους, διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης ἐγνωρίζοντο οἱ ἐν Θρᾴκῃ ἐγκατασταθέντες τὸν Δ' καὶ τὸν Ε' αἰῶνα Γότθοι. Ἐν τούτοις συγγραφεῖς τινες τοῦ Δ' αἰῶνος, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιλαμβάνουν ἅπαντας τοὺς Γότθους.

Γ. Δ. Κ.

θεροφθινοπωρινὸς πυρετὸς *[Ἰατρ.]* βλ. λ. *ἑλονοσία* (τ. ΙΑ' σ. 28 α').

θερρικωνίδαι (οἱ), ἢ ***θερρικιάδαι***, ἢ ***θερρικλεῖδαι.*** Ὄνομα ἐπισήμου φρατρίας ἐν Ἀθήναις, μεμαρτυρημένον ἐξ ἐπιγραφῶν.

Π. Α. Ν.

Θέρσα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐν Πόντῳ ἐπαρχίας Ροδοπόλεως εἰς ἑπτάωρον ἀπόστασιν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Κατῳκεῖτο ἄλλοτε ὑπὸ πεντήκοντα ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὅσοι ἐσώθησαν ὑπήχθησαν εἰς τὴν γενικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν.

Α. Α. Π.

Θερσά, ἢ ***Θερσιλά*** (ἑβρ. *Θιρτσά*) *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σαμαρείας, συνταυτιζομένη συνήθως πρὸς τὴν σημερινὴν *Ταλλοῦσα*, κειμένην ἐπὶ λόφου ὀλίγον τι ἀνατολικῶς τῆς Σαμαρείας. Τὸ Ἆσμα τῶν Ἀσμάτων (6,4) ἐξυμνεῖ τὴν φυσικὴν ὡραιότητα τῆς πόλεως. Ὁ Χαναναῖος βασιλεὺς αὐτῆς φέρεται νικηθεὶς ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ κράτους ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βορείου βασιλείου καὶ παρέμεινεν ὡς τοιαύτη ἀπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ τοῦ Α' μέχρι τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ὀμρί, ὅστις μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν εἰς Σαμάρειαν (Γ' Βασιλ. 16, 23—24).

Β. Μ. Β.

Θέρσανδρος *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Πολυνείκους καὶ τῆς Ἀργείας, θυγατρὸς τοῦ Ἀδράστου. Πρὸς ἐγκατάστασιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Θηβῶν καὶ πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὸν θάνατον τῶν πατέρων των, τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ἐξεστράτευσαν οἱ υἱοὶ αὐτῶν, οἱ κληθέντες Ἐπίγονοι. Ὁ Θέρσανδρος μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Θηβαίων ἐγκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἐκθρονισθέντος πατρός του. Ὡς βασιλεὺς τῶν Θηβῶν συνεξεστράτευσεν ὁ Θέρσανδρος μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς Τροίαν, ἔνθα καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἐφονεύθη δὲ ἐν Μυσίᾳ ὑπὸ τοῦ Τηλέφου καὶ ἀνηγέρθη πρὸς τιμήν του ἡρῷον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Καΐκου, παρὰ τὴν πόλιν Ἐλαίαν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο οἱ συνηθιζόμενοι πρὸς τοὺς ἥρωας ἐναγισμοί. Τοῦ Θερσάνδρου ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἐπιγόνων καὶ τῶν πατέρων των εἶχον ἀνεγείρει ἀνδριάντας οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἐν τῇ πόλει των καὶ ἐν Δελφοῖς (*Παυσ.* ΙΙ. 20.5 καὶ Χ. 10.4). —2) Υἱὸς τοῦ Σισύφου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Γλαύκου (πατρὸς τοῦ Βελλεροφόντου), τοῦ Ὀρνυτίωνος καὶ τοῦ Ἄλμου. Τοῦ Θερσάνδρου τοὺς υἱοὺς ἐλέγοντο ὁ Προῖτος καὶ οἱ οἰκισταὶ τῶν βοιωτικῶν πόλεων Ἁλιάρτου καὶ Κορωνείας Ἁλίαρτος καὶ Κόρωνος. —3) Υἱὸς τοῦ Ἀγαμηδίδα, τετάρτου ἀπογόνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους Κτησίππου. Τοῦ Θερσάνδρου τούτου τὰς διδύμους θυγατέρας, Λαθρίαν καὶ Ἀναξάνδραν, ἐλέγετο ὅτι εἶχον συζευχθῆ οἱ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς.

ΚΑΨ.

— Θέρσανδρος. —1) Ὀρχομένιος, ζήσας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Παρὰ τούτου ἔμαθεν ὁ Ἡρόδοτος (Θ' 16), ὅτι παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐπεκράτει μεγάλη ἀπαισιοδοξία περὶ τῆς τύχης τοῦ στρατοῦ των πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. —2) Κερκυραῖος, ζήσας κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἕτερος τῶν πρέσβεων τῆς Κερκύρας, οἵτινες ὑπέγραψαν τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμφωνίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ἡ προσχώρησις τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Πρὸς τιμήν του καὶ τοῦ συμπρέσβεώς του Σιμύλου ἀνήγειραν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρὸ τοῦ Διπύλου ἱδρυθὲν καὶ σῳζόμενον μνημεῖον. —3) Λακεδαιμόνιος αὐλητὴς πεσὼν κατὰ τὴν ἐν Πριήνῃ κατὰ τοῦ Στρούθα μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσε καὶ ὁ φίλος του στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρων.

Πλὴν τούτων μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἄλλοι μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, Ἀθηναῖοι Ἀργεῖοι κ.ο.κ.

ΚΑΨ.

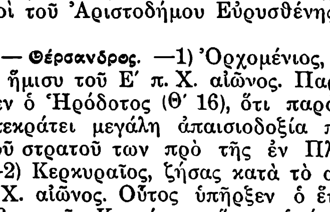

Κάτοψις τοῦ Θερσιλίου.

Θερσίλιον *[Ἀρχ.]*. Τὸ ἐν Μεγάλῃ πόλει βουλευτήριον οὕτως ὀνομασθὲν ἀπὸ τοῦ ἀναθέσαντος αὐτό. Ἔκειτο παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν ποταμοῦ Ἑλισσόντος καὶ πλησίον τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως, ἐχρησίμευε δὲ διὰ νὰ βουλεύωνται ἐν αὐτῷ οἱ μύριοι Ἀρκάδες. Τὸ περίστυλον τοῦ Θερσιλίου ἔκειτο ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς ὀρχήστρας τοῦ θεάτρου, ὡς ἀπέδειξαν αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαί.

Τὸ βουλευτήριον τοῦτο ἦτο τετράπλευρον, τὴν δὲ ὀροφήν του ἐβάσταζον πολυάριθμοι κίονες, τῶν ὁποίων αἱ σειραὶ ἔβαινον ἀκτινοειδῶς ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὰς τρεῖς μόνον πλευρὰς (βλ. εἰκ.). Τὸ ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπάτουν οἱ κίονες, ὑψοῦτο βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ ἄκρα καὶ οὕτω κατώρθωνον καὶ οἱ ἀπώτατα, ἀλλ' ὑψηλότατα, καθήμενοι, νὰ βλέπουν διὰ μέσου τῶν κιόνων καὶ νὰ ἀκούουν τοὺς ἐν τῷ κέντρῳ ἀγορεύοντας ῥήτορας.

ΚΑΨ.

Θέρσιππος. Μακεδὼν λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν. Εἰς αὐτὸν ἀνέθεσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ κομίσῃ ἐπιστολὴν ἀπαντητικὴν πρὸς τὸν Δαρεῖον, παρακαλέσαντα τὴν ἀπόλυσιν τῆς οἰκογενείας του.

Ν. Α.

Θερσίτης *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀγρίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Οἰνέως ἐκ Καλυδῶνος τῆς Αἰτωλίας. Εἶχε μετάσχει τῆς κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἦτο ὁ ἀσχημότερος καὶ θρασύτερος μεταξὺ αὐτῶν. Φιλοκατήγορος ὤν, δὲν ἐδίσταζε νὰ κατηγορῇ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ νὰ κακίζῃ τὸν στρατόν, διότι ὑπήκουεν εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως ἡ ἀθυροστομία του ἐστρέφετο καὶ δὲν ἐφείδετο καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀχιλλέως. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ Ὀδυσσέως ἐκτυπήθη διὰ τοῦ σκήπτρου του, ἐπιδοκιμάζοντος παντὸς τοῦ στρατοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο μισητὸς οὗτος, ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως δὲ ἐφονεύθη διὰ γρόνθου, κατὰ μεταγενέστερον ἔπος, διότι ἔσκωπτε τὸν ἥρωα διὰ τὴν θλῖψίν του ἐκ τοῦ θανάτου τῆς Ἀμαζόνος Πενθεσιλείας (κατ' ἄλλον μῦθον ὁ Θερσίτης ἐφονεύθη, διότι εἶχεν ἐξορύξει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως φονευθείσης Πενθεσιλείας). Τὸ ὄνομα τοῦ Θερσίτου κατέστη παροιμιῶδες καὶ προσεκολλᾶτο ὡς παρώνυμον εἰς τὸ ὄνομα παντὸς ἀσχήμου καὶ θρασέος ἀνθρώπου.

ΚΑΨ.

θέρωτρα (τὰ) *[Λαογρ.]*. Προγαμιαία δωρεὰ διδομένη ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν νύμφην κατὰ τὴν παραλαβὴν τῆς προικὸς (βλ. καὶ λ. *γάμος* τ. Η', σ. 130 γ').

θὲς καὶ ***ἀπόθες*** *[Βυζ. Μουσ.]*. Ἓν τῶν τεσσαράκοντα ἀφώνων μεγάλων σημαδίων τοῦ ἀρχαίου στενογραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντικῆς μουσικῆς, ἅτινα καὶ *μεγάλαι ὑποστάσεις* ἐκαλοῦντο. Γραφόμενον πάντοτε διὰ κοκκίνης μελάνης, ὑπενόει διαφόρους μουσικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ψαλλομένας, ἀναλόγως τοῦ φθόγγου καὶ τοῦ ἤχου ἐφ' οὗ ἐτίθετο.

Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

θεσιθήρας, *—α* (ὁ)· ὁ θηρεύων θέσιν δημοσίου ἰδίᾳ ὑπαλλήλου: «οἱ θεσιθῆραι πληθύνονται ὁσημέραι»· || ὁ ἀπεχόμενος ἢ ὁ ἀκατάλληλος δι' ἄλλην ἐργασίαν.

θεσιθηρία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θεσιθήρα ἢ ἐπιδίωξις θέσεως δημοσίου ἰδίᾳ ὑπαλλήλου.

θεσιθηρῶ (*—έω*)· εἶμαι θεσιθήρας, ἐπιδιώκω θέσιν δημοσίου ἰδίᾳ ὑπαλλήλου· || ἀπέχομαι ἄλλης ἐργασίας, φυγοπονῶ.

θέσις, *—εως*· ἡ ἐνέργεια τοῦ *τιθέναι*, τοποθέτησις: «ἡ θέσις τῶν λίθων ἐπ' ἀλλήλους»· || ὁ τόπος ὅπου τίθεταί τι: «κάθε πρᾶγμα ἔχει τὴν θέσιν του», «ποῦ εἶναι ἡ θέσις του;», «βάλε το στὴ θέσι του»· || τόπος πρὸς τοποθέτησιν, χῶρος: «δὲν ἔχομεν θέσιν νὰ τὸ βάλωμεν», «θέλω ὀλίγην θέσιν διὰ νὰ τοποθετήσω κάτι»· || «θέσεις ἁμάξεις, — αὐτοκινήτου», «αὐτοκίνητον πέντε —, ὀκτὼ —, δέκα θέσεων»· || διαμέρισμα: «εἰσιτήριον πρώτης —, δευτέρας —, τρίτης θέσεως»· || τοποθεσία: «ἡ πόλις —, τὸ σπίτι κεῖται εἰς καλὴν θέσιν», «θέσις προωρισμένη διὰ πλατεῖαν»· || τοποθεσία κοιν. κατατόπι: «ἀγροὶ εἰς θέσιν Γλυφάδα», «οἰκία εἰς θέσιν Πετράλωνα»· || καθόλου *θέσις* λέγεται τόπος τις στενότερος ἢ εὐρύτερος, προωρισμένος πρὸς χρῆσιν τινά: «θέσις διὰ τὸν στάβλον, — διὰ τὴν δεξαμενήν, — διὰ τὸ μαγειρεῖον κλπ», «ἡ θέσις τῶν προφυλακῶν, — τῆς ἐπιθέσεως, — τῆς ἀμύνης», «θέσις στρατηγική»· || μεταφ. ὑπούργημα, ὑπηρεσία διεξαγομένη ὑπὸ ἑνός τινος: «θέσις δικαστοῦ, —καθηγητοῦ, —μητροπολίτου, —ταμίου κλπ.», «σύμπτυξις —, περικοπὴ θέσεων», «κατέχει θέσιν ἀνωτάτου ὑπαλλήλου,—νομάρχου»· || «κοινωνικὴ θέσις» ἡ ἀξία ἢ ἀπαξία, τὴν ὁποίαν ἔχει τις ἐν τῇ κοινωνίᾳ: «ἡ κοινωνική του θέσις εἶναι ἐξαίρετος»· || «δὲν ἔχει θέσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων του, — τῶν συμπολιτῶν του» δὲν ἔχει καλὴν θέσιν, δὲν τιμᾶται· || ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεταί τις ἠθικῶς, ὑλικῶς, σωματικῶς: «ἡ θέσις του δὲν εἶναι καλή, ὑπέστη μεγάλας ζημίας», «ἐσχάτως ἐξεπολίτωσε τὴν θέσιν του», «δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ πολιτευθῇ»· || πρότασις, ἡ ὁποία προτίθεται πρὸς ἀπόδειξιν: «θέσις ἀναπόδεικτος τοῦ τί ἐστιν» *(Ἀριστοτέλ.)*: «ποία εἶναι ἡ θέσις τοῦ ζητήματος» ποῖον εἶναι τὸ ὡς ἀληθῶς ζητητέον, ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος;

Digitized by Google

ἐντεῦθεν κατὰ μεταγραφὴν τὸ γαλλ. thèse (=ἐναίσιμος διατριβὴ) καὶ τὸ γερμαν. Thesis (=πρότασις πρὸς ἀπόδειξιν)· || μετρ. (βλ. κατωτ.)· || γραμμ. «θέσει μακρὰ συλλαβὴ» ἡ συλλαβὴ ἡ ὁποία ἔχει μὲν βραχὺ φωνῆεν, ἀλλ' ἀκολουθοῦν δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα ἢ διπλοῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *φύσει* μακράν· || «ὁ κηδεμὼν εἶναι θέσει πατὴρ» ἀντὶ τοῦ πατρός· || (ναυτ.) ἡ θέσις, ἣν ἕκαστον πλοῖον κατέχει κατὰ τὰς διαφόρους ἐν τῇ τακτικῇ τάξεις· || «θέσις μάχης» ἡ θέσις, ἣν ἕκαστος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος πολεμικοῦ πλοίου κατέχει ἐν ὥρᾳ μάχης ἢ πλήρους πολεμικῆς ἐγέρσεως.

— [*'Εγκυκλ.*] Καλεῖται *θέσις* ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ: α') ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ ἢ πραγματεία, τὴν ὁποίαν ὑποβάλλει τις, ὅπως λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος ἢ ἄλλον τινὰ βαθμὸν (βλ. λ. *ἐναίσιμος* διατριβή)· β') ἡ ἐν ἐναισίμῳ τινὶ διατριβῇ ἢ ἐν οἱῳδήποτε συγγράμματι ὑποστηριζομένη νέα γνώμη μετὰ τοῦ συνόλου τῶν ἐπιχειρημάτων, δι' ὧν κατοχυροῦται· γ') ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀντίθεσιν καὶ τὴν σύνθεσιν, ὁ πρῶτος ὅρος ἔν τινι συστήματι ἀποτελουμένῳ ἐκ τριῶν ἐννοιῶν ἢ προτάσεων, ὧν οἱ δύο πρῶτοι εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἀλλήλους *(θέσις-ἀντίθεσις)*, ὁ δὲ τρίτος αἴρει τὴν ἀντίθεσιν τούτων, δι' ἐγκαθιδρύσεως ἀνωτέρας τινὸς ἀπόψεως συμφιλιούσης τοὺς δύο προηγουμένους ὅρους (βλ. λ. *Ἕγελος)*.

—Ω.

—/*Λογ.*/ *Θέσις* καλεῖται πᾶσα πρότασις χρῄζουσα ἀποδείξεως καὶ δυναμένη ἑπομένως νὰ συζητηθῇ. 'Εννοεῖται ὅτι πᾶσα κρίσις ἐρειδομένη ἐπὶ ἄλλης, τῆς ὁποίας τὸ κῦρος δὲν εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον, ἢ ἀκριβέστερον, πᾶν συμπέρασμα ὀρθοῦ συλλογισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ μία τῶν προκειμένων δὲν εἶναι φανερὰ (ἀφ' ἑαυτῆς ἢ ἐξ ἀποδείξεως) θεωρεῖται θέσις, καθὼς καὶ πᾶσα πρότασις ἐνέχουσα κρίσιν τοιαύτην. Τὰ πρὸς ὑποστήριξιν μιᾶς θέσεως ἐπιχειρήματα ἀνάγονται εἰς κρίσεις συνδεούσας λογικῶς αὐτήν, ἢ τὰς ἐφ' ὧν ἐρείδεται κρίσεις μὲ ἄλλας κρίσεις, τῶν ὁποίων ἅπαντες οἱ συζητηταὶ ἢ ἀκροαταὶ (ἢ προκειμένου περὶ ἐπιστήμης ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι) ἀναγνωρίζουσι τὴν ὀρθότητα.

Εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων ἀντινομιῶν τοῦ καθαροῦ λόγου ὁ Κάντιος διακρίνει *θέσιν* καὶ *ἀντίσιν*, οὕτως ὀνομάζων τὰς δύο ἀντιφατικὰς προτάσεις, αἵτινες βασίζονται ἐπὶ ἐπιχειρημάτων ἐξ ἴσου παραδεκτῶν 'Εν γένει ὅμως, καὶ χωρὶς νὰ εἶναι πράγματι ἀντιφατικαὶ δύο κρίσεις, ἀρκεῖ νὰ ἀντιτίθενται ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην ἐν τῇ συζητήσει, διὰ νὰ ἀποτελοῦν θέσιν καὶ ἀντίθεσιν. Ἡ τρίτη κρίσις, ἐν ᾗ αἴρεται ἡ κατὰ φαινόμενον ἀντίφασις, καλεῖται *σύνθεσις*. Οὕτως ἡ θέσις δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι ἄτοπος, τοὐλάχιστον ἐκ πρώτης ὄψεως. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἀποδειχθῇ ἄτοπος (ἂν ἀποδειχθῇ), παύει πλέον νὰ θεωρῆται ὡς θέσις.

ΜΑΞΙΜΙΑΝΗ ΠΟΡΤΑΣΗ

—[*Μετρ.*] Καλεῖται *θέσις* τὸ μέρος τοῦ ποδός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πίπτει ὁ κύριος μετρικὸς τόνος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν *ἄρσιν*. Οὕτως εἰς τὸν δάκτυλον (—◡◡) θέσις εἶναι ἡ πρώτη (μακρὰ) συλλαβή, ἄρσις δὲ αἱ δύο βραχεῖαι. Αἱ ὀνομασίαι τῆς θέσεως καὶ ἄρσεως, καὶ αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ κάτω χρόνου καὶ ἄνω χρόνου, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται ὁ 'Αριστόξενος, προῆλθον εἴτε ἀπὸ τῆς καταβιβάσεως καὶ ἀναβιβάσεως τῶν χειρῶν τοῦ διευθύνοντος ἡγεμόνος τοῦ χοροῦ, εἴτε ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἄρσεως τοῦ ποδὸς κατὰ τὸν χορόν, δεδομένου ὅτι ὁ ποὺς ἐτίθετο κατὰ τὸν ἰσχυρὸν τόνον τοῦ μέτρου καὶ ἤρετο κατὰ τὸν ἀσθενῆ. Οἱ μεταγενέστεροι ὅμως καὶ οἱ Λατῖνοι παρεξηγήσαντες μετεχειρίζοντο τοὺς ὅρους κατ' ἀντίστροφον ἀπολύτως ἔννοιαν, παρασύραντες καὶ τοὺς νεωτέρους φιλολόγους μέχρι τοῦ Westphal, ἀποκαταστήσαντος τοὺς ὅρους εἰς τὴν ἀρχικήν των σημασίαν (βλ. λ. *ἄρσις* καὶ *πούς)*.

—Π.

—[*Μουσ.*] Ὁ ὅρος *θέσις* χρησιμοποιεῖται συνήθως εἰς τὴν ἁρμονίαν, ἔνθα συναντᾶται ὡς *θέσις συνεπτυγμένη* ἢ *ἀνεπτυγμένη*. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὑπονοεῖται, ὅτι οἱ τρεῖς ὀξύτεροι φθόγγοι τῆς ἁρμονίας εὑρίσκονται εἰς τοιοῦτον σημεῖον πλησίον ἀλλήλων, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη μία ἐκ τῶν φωνῶν τούτων ἀναστραφῇ κατ' ὀγδόην, νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ παρένθεσίς της μεταξὺ τῶν ὑπολοίπων φωνῶν τῆς συγχορδίας, ἐκτὸς τοῦ βασίμου. Π. χ.:

X

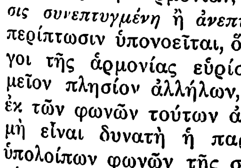

Ἡ *θέσις* εἶναι ἀντιθέτως *ἀνεπτυγμένη*, ὅταν μεταξὺ τῶν τριῶν ὀξυτέρων φθόγγων τῆς τετραφώνου συγχορδίας εἶναι δυνατὴ ἡ παρένθεσις καὶ ἄλλων φθόγγων. Διὰ τῆς κατ' ὀγδόην ἀναστροφῆς μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν ὀξυτέρων φωνῶν τῆς ἀνεπτυγμένης συγχορδίας, αὕτη μεταβάλλεται εἰς συνεπτυγμένην. Π. χ. εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην συγχορδίαν

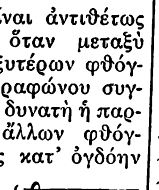

ἐὰν ἀναστρέψωμεν κατ' ὀγδόην ὀξυτέραν τὸν φθόγγον σολ τοῦ ὀξυφώνου, ἐπιτυγχάνομεν τὴν συνεπτυγμένην συγχορδίαν (1).

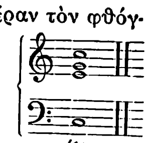

(1)

Εἰς τὴν ἑπομένην περίπτωσιν, ἡ ἀνεπτυγμένη συγχορδία (2) διὰ τῆς κατ' ὀγδόην ὀξυτέραν ἀναστροφῆς τοῦ ὀξυφώνου, μεταβάλλεται εἰς τὴν συνεπτυγμένην (3).

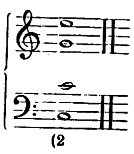

(2)

'Αντιθέτως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα X διὰ τῆς ἀναστροφῆς κατ' ὀγδόην τῆς φωνῆς τοῦ ὀξυφώνου, ἡ συγχορδία ἀλλάσσει μὲν θέσιν, δὲν παύει ἐν τούτοις νὰ εἶναι συνεπτυγμένη.

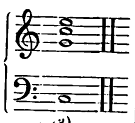

(3)

Ἡ ἀνεπτυγμένη θέσις εἶναι θαυμασία εἰς ἄκουσμα εἰς τὴν βαρεῖαν καὶ κεντρικὴν περιοχὴν ἑνὸς συνθέματος· ἀντιθέτως διὰ τὰς ὀξείας συγχορδίας εἶναι προτιμοτέρα ἡ χρησιμοποίησις τῆς συνεπτυγμένης θέσεως.

Ὁ τεχνικὸς ὅρος *θέσις* χρησιμοποιεῖται ἐπίσης ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δακτυλοθεσίαν τῶν ἐγχόρδων ὀργάνων· διὰ τῆς *πρώτης θέσεως* γίνεται χρῆσις τοῦ πρώτου δακτύλου (δείκτου), πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἀμέσως ὀξυτέρου ἤχου τοῦ ἐπακολουθοῦντος μετὰ τὴν κενὴν χορδήν· διὰ τῆς *δευτέρας* ὁ πρῶτος δάκτυλος τοποθετεῖται μίαν βαθμῖδα ὀξύτερον, διὰ τῆς *τρίτης* δύο κ.ο.κ.

Ἡ *θέσις* χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς ὅρος ἀντίθετος πρὸς τὴν *ἄρσιν* (βλ. λ.) καὶ σημαίνει τὸ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ μέτρου· π. χ. εἰς τὸ ἑπόμενον διμερὲς μέτρον τὸ πρῶτον τέταρτον ἀποτελεῖ τὴν θέσιν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἄρσιν:

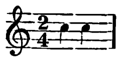

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρῶτοι καθώρισαν τὰς δυναμικὰς ἰδιότητας μεταξὺ θέσεως καὶ ἄρσεως. 'Αντιθέτως οἱ Λατῖνοι γραμματικοὶ τοῦ μεσαίωνος διὰ μὲν τῆς ἄρσεως ἠννόουν ὕψωσιν τῆς φωνῆς, διὰ δὲ τῆς θέσεως βάρυνσιν αὐτῆς.

Γ. Σ.

'Εν τῇ Βυζαντινῇ μουσικῇ. 'Εν πραγματείᾳ Μανουὴλ Δούκα τοῦ Χρυσάφου, «Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ ψαλτικῇ τέχνῃ κτλ», *θέσις* καλεῖται «ἡ τῶν σημαδίων ἕνωσις, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ μέλος».

Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— *Τακτ.*] *Θέσις* (emplacement) καλεῖται περιωρισμένη ἐδαφικὴ ἔκτασις, περιλαμβανομένη ἔν τινι τοποθεσίᾳ (position), ἥτις συνεπῶς εἶναι ἄθροισμα διαφόρων συνεχομένων θέσεων. 'Αναλόγως τοῦ σκοποῦ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς θέσεως, δυνατὸν αὕτη νὰ εἶναι μαχητικὴ θέσις εἴτε πεζικῆς τινος μονάδος, πάντως μικρᾶς (συνήθως τάγματος καὶ κάτω), εἴτε μονάδος τινὸς πυροβολικοῦ (συνήθως πυρβολαρχίας ἢ μοίρας), ἢ νὰ εἶναι χῶρος ἐγκαταστάσεως μεμονωμένου τινὸς ὀχυρώματος, ἢ χῶρος συγκεντρώσεως ὡρισμένης μονάδος (π.χ. ἐν καταυλισμῷ, ἐν προφυλακαῖς, ἐν συναγερμῷ κτλ.), συνεπῶς ἡ θέσις πρέπει νὰ πληροῖ ἑκάστοτε ἰδιότητας διαφόρους, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προώρισται. Αὐτονόητον ὅμως καθίσταται, ὅτι, διὰ νὰ εἶναι θέσις τις χρησιμοποιήσιμος δι' ἕνα οἱονδήποτε σκοπόν, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι αὕτη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν κατάλληλος, ἀλλὰ καὶ νὰ περιλαμβάνηται ἐντὸς τοποθεσίας καταλλήλου διὰ γενικήν τινα χρησιμοποίησιν. Ἡ θέσις δὲν εἶναι ἀνάγκη σήμερον ν' ἀναζητῆται πάντοτε ἐπὶ ὑψώματος (βλ. λ. *ἔδαφος /Στρατηγ.-Τακτ./*). 'Επίσης δέον νὰ μὴ ἐξετάζηται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἐὰν ἡ θέσις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν μέλλουσαν νὰ χρησιμοποιήσῃ ταύτην μονάδα, καθ' ὅσον σήμερον ἐπικρατεῖ ἀντίθετος ἀρχή, ὅτι δηλαδή, ἀναλόγως τῆς ἐδαφικῆς διαμορφώσεως, γίνεται καὶ ἡ κατάλληλος κατανομὴ τῶν δυνάμεων.

Πυροβολικόν. Θέσις πυρβολαρχίας ἢ μοίρας ἐν τάξει πυροβολήσεως καλεῖται ἡ θέσις ἐφ' ἧς ἡ μονὰς αὕτη εὑρίσκεται ἀπεζευγμένη ἢ ἐκφορτωμένη καὶ ἕτοιμος πρὸς πυροβόλησιν. Σήμερον δ' ἐπὶ πλέον ὑπάρχει καὶ θέσις ἑνὸς ἑκάστου πυροβόλου, ἥτις εἶναι ἡ τοπικὴ αὐτοῦ θέσις· πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ταχυβόλου πυροβόλου, πρὸ τοῦ 1900, δὲν ὑπῆρχε διάκρισις θέσεως μεταξὺ τῆς πυρβολαρχίας καὶ τῆς τῶν πυροβόλων, διότι τὰ πυροβόλα ἐτάσσοντο τότε ἐζυγημένα ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς· σήμερον ὅμως γίνεται τοιαύτη διάκρισις, διότι ἓν ἕκαστον πυροβόλον τάσσεται ἐπὶ χώρου καταλλήλου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐκπληροῖ τὴν ἐντολήν του, ἔχον ὅμως, ἀναλόγως τῆς τοπικῆς ἐδαφικῆς διαμορφώσεως, ἅπασαν τὴν δυνατὴν προκάλυψιν, συνεπῶς ἐπὶ θέσεων διαφερουσῶν κατά τι ἐντὸς ἐννοεῖται μικροτάτων ὁρίων. 'Απὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ πυροβόλου μέχρι τοῦ 1900 ἡ θέσις τοῦ πυροβολικοῦ ἐξελέγετο ἐπὶ κορυφογραμμῆς, τοὐθ' ὅπερ ἐνεῖχε τὸ μειονέκτημα τοῦ νὰ ἐκτελῆται μὲν ἡ πορεία προσπελάσεως καὶ ἡ πρὸς πυροβόλησιν τάξις προκεκαλυμμένως, ἀλλὰ ν' ἀποκαλύπτωνται τὰ πυροβόλα ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πυρός, ὅπερ ἦτο ἀναπόφευκτον λόγῳ τῆς ἀτελείας τῶν τότε σκοπευτικῶν ὀργάνων· ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν ἡ θέσις ἐκλέγεται ἢ ἀρκετὰ **ὄπισθεν καὶ κάτωθεν τῆς κορυφογραμμῆς, ἢ ὀπισθεν δασυλλίου ἢ κατῳκημένου τόπου, ἢ ἐντὸς** ἐδαφικῶν διαμορφώσεων κτλ., ὁπότε τὰ πυροβόλα ἐξακολουθοῦσι παραμένοντα προκεκαλυμμένα καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βολῆς. Σὺν τῇ ἐκλογῇ δὲ τῆς θέσεως τῆς μονάδος τοῦ πυροβολικοῦ, πρέπει νὰ ἐκτελῆται συγχρόνως καὶ ἡ ἐκλογὴ θέσεως *παρατηρητηρίου* τῆς μονάδος ταύτης.

Αἱ θέσεις τοῦ πυροβολικοῦ ἦσαν δύο εἰδῶν μέχρι τοῦ 1900, αὗται δ' ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμεναι καὶ σήμερον: 1ον) Ἡ *θέσις πυροβολήσεως*, δηλαδὴ ἐκείνη, ἐφ' ἧς τάσσεται τὸ πυροβολικὸν ἕτοιμον ἵνα βάλῃ· ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν ἕτοιμον ἵνα βάλῃ καθ' ὡρισμένου τινὸς στόχου, δεδομένου ὅτι ἡ προκάλυψις δὲν εἶναι ἀπόλυτος ἀλλὰ σχετικὴ πάντοτε πρὸς ὡρισμένον τι σημεῖον. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγεται καὶ ἡ *θέσις ἀπὸ κευθμοῦ* (en caponnière), ἥτις εἶναι καὶ αὕτη θέσις πυροβολήσεως, ἀλλὰ τοιαύτη ὥστε τὸ πυροβολικὸν νὰ εὑρίσκηται ἐν προκαλύψει ὑπὸ ἐδαφικῆς διαμορφώσεως ἀπὸ πασῶν τῶν κατευθύνσεων, ἐξαιρέσει ἐκείνης καθ' ἧς πρόκειται νὰ βάλῃ, αὐθυπονοουμένου ὅτι, ὅταν πυροβόλον τι προκαλύπτηται ὑπὸ τεχνητοῦ μόνον σκεπάστρου, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ ἐδαφικῆς διαμορφώσεως, δὲν καλεῖται θέσις ἀπὸ κευθμοῦ (ληπτέον ὑπ' ὄψει ὅτι πρόκειται περὶ ἀνοικτοῦ πεδίου, καὶ οὐχὶ περὶ ὀχυρώματος ἢ φρουρίου)· τοιαύτη τις θέσις εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη εἰς πολλὰς περιστάσεις, ὡς π. χ. εἰς τὰ ἀντιαρματικὰ πυροβόλα (βλ. λ *ἅρμα*, τ Ε', σ. 562 α'). Ἡ ἀπὸ κευθμοῦ ὅμως θέσις ἔχασε τὴν ἀξίαν της ἀπὸ τοῦ 1916 καὶ ἐντεῦθεν, ἀφ' ἧς δηλαδὴ ἐποχῆς εἰσήχθη ἐν εὐρείᾳ κλίμακι ἡ δι' ἀεροπλάνου παρατήρησις. 2ον) *Θέσις ἀναμονῆς*, δηλαδὴ ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ πυροβολικὸν τάσσεται πλησίον πιθανῶν καταληπτέων θέσεων, ἀλλὰ πάντοτε προκεκαλυμμένον, καὶ ἐζευγμένον ἢ πεφορτωμένον (βλ. λ. *ἀναμονή*, τ Δ' σ. 533). 'Απὸ τοῦ 1900 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω δύο θέσεων ἀνεγνωρίσθη καὶ τρίτη: ἡ *θέσις ἐπιτηρήσεως*, δηλαδὴ ἐκείνη, ἐφ' ἧς τὸ πυροβολικὸν εἶναι μὲν τεταγμένον πρὸς πυροβόλησιν, δὲν ἔχει ὅμως ἐντολὴν καθωρισμένην, ἀλλὰ διαθέσιμον, ἵνα βάλῃ ὅπου ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη, συνεπῶς δὲν ἔχει προκάλυψιν ἀνάλογον δι' ὡρισμένον στόχον, ἀλλὰ τοιαύτην γενικὴν ἀφ' ὅλων περίπου τῶν πέριξ σημείων. 'Εφ' ὅσον ἡ Γερμανία εἶχεν ἐν χρήσει τὸ πυροβόλον 1896 n/A, ἡ θέσις ἐπιτηρήσεως διεβλέπετο κατὰ τρόπον ριζικῶς διάφορον τοῦ ἀνωτέρω (γαλλικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ). καθ' ὅσον ἡ γερμανικὴ θέσις ἐπιτηρήσεως (Lauerstellung) ἦτο ἐκείνη, καθ' ἣν ἐτηρεῖτο μὲν τὸ πυροβολικὸν διαθέσιμον ἐν τάξει πυροβολήσεως, ἀλλὰ προκεκαλυμμένον μόνον μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς βολῆς καὶ μέλλον πάντως ν' ἀποκαλυφθῇ, ἢ ἔστω νὰ ἡμιαποκαλυφθῇ, κατὰ τὴν βολὴν (Γερμαν. Καν. Πυροβολ. 1907 § 336). Τέλος, αἱ θέσεις τοῦ πυροβολικοῦ χαρακτηρίζονται ἀναλόγως τῆς σχετικῆς πρός τινα στόχον προκαλύψεως: 1ον) *θέσεις προκεκαλυμμέναι* (défilées, verdeckte Feuerstellungen), δηλαδὴ ἐκεῖναι καθ' ἃς ἡ προκάλυψις εἶναι βαθεῖα, πάντως 4—6 μέτρα κάτωθεν τοῦ ἐπιπέδου προκαλύψεως, τότε δὲ μόνον ἡ λάμψις καθίσταται ἀόρατος· 2ον) *θέσεις ἀποκεκαλυμμέναι* (découvertes, offene Feuerstellungen), δηλαδὴ ἐκεῖναι, καθ' ἃς οὐδεμία ἀπολύτως προκάλυψις ὑπάρχει, συνεπῶς ἡ βολὴ δυνατὸν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐκτελῆται καὶ δι' ἀτομικῆς σκοπεύσεως τῶν πυροβόλων· 3ον) *θέσεις ἡμικεκαλυμμέναι* (presque défilées, fastverdeckte Feuerstellungen), δηλαδὴ ἐκεῖναι, καθ' ἃς εἶναι μὲν τὰ πυροβόλα προκεκαλυμμένα πλήρως ἀπὸ τῆς θέας, ἀλλ' ἡ περίπου θέσις των καθίσταται καταφανὴς διὰ τῆς ὁρατότητος τῆς λάμψεως (2—3 μόνον μέτρα κάτωθεν τοῦ ἐπιπέδου προκαλύψεως).

Πολυβόλα. Παρεμφερῶς πως πρὸς τὰς θέσεις τοῦ πυροβολικοῦ διαβλέπονται καὶ αἱ θέσεις τῶν πολυβόλων.

Προκεχωρημέναι θέσεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν 1900—1910 ἐπεκράτησεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀρχὴ τῶν *προκεχωρημένων θέσεων τοῦ πυροβολικοῦ*, προκειμένου περὶ διεξαγωγῆς ἀμύνης· συνιστᾶτο ὅπως ἡ μᾶζα τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ἀμύνης δρᾷ ἀρχικῶς μὲν ἐπὶ σημείων προκεχωρημένων, κατόπιν δ' ἐπὶ τῆς κυρίας ἀμυντικῆς γραμμῆς, ἀναστρεφομένη (ἀποχωροῦσα) ἐν καιρῷ πρὸς ταύτην, δι' ὃ ἡ τοιαύτη δρᾶσις ἀπεκαλεῖτο τότε ὑπό τινων συγγραφέων *ἀπόκρυψις* (rideau) διὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Τὸ τοιοῦτον συνιστᾶτο, διότι ὁ ἐπιτιθέμενος θὰ κατατριβῇ δίς· ἀρχικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν προκεχωρημένων θέσεων ἐγκατασταθέντος πυροβολικοῦ τῆς ἀμύνης, κατόπιν δ' ὑπὸ τοῦ ἰδίου τούτου πυροβολικοῦ, ἀναστραφέντος ἐν καιρῷ ἐπὶ τῆς κυρίας ἀμυντικῆς τοποθεσίας· τοῦτο δὲ διότι τὸ πυροβολικὸν τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἡ ἐμπροσθοφυλακή της θὰ ὑποχρεωθῶσι νὰ λάβωσιν ἐκ τοῦ μακρόθεν σχηματισμοὺς προσπελάσεως, νὰ χαλαρώσωσι προώρως τὴν προέλασίν των, ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐναντίον ἀπατηλῶν θέσεων καὶ νὰ προπαρασκευάσωσιν ἐπίθεσιν ἐναντίον θέσεων, ἃς θὰ εὕρωσι κατόπιν κενάς. Θεωρητικῶς ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος, ἴσως νὰ παρέχωνται ἐλπίδες τινὲς ἐπιτυχίας, ἰδίως ἂν τὸ ἔδαφος παρέχῃ **προκεκα-**

Digitized by Google

λυμμένας ὁδεύσεις διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀμυντικὴν τοποθεσίαν ἀναστροφὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι εἶναι ἀνεφάρμοστον, διότι ἀρκεῖ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ συμπαρομαρτοῦσαι δυσκολίαι, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὸ καὶ κυριώτερον, ὅτι πυροβολικόν, χρησιμεῦον ἵνα κατατρίψῃ ἀντίπαλον τοιοῦτον, κατατρίβεται καὶ αὐτὸ τοῦτο, πρὸς δ' ὅτι ἡ ταυτόχρονος ἀναστροφὴ τοσούτου ὄγκου πυροβολικοῦ εἶναι αὐτόχρημα ἀδύνατος ἐν τῇ πράξει. Τὸ μᾶλλον δ' ἐπικίνδυνον ἐν τῇ χρησιμοποιήσει προκεχωρημένων θέσεων εἶναι μήπως τὸ πυροβολικὸν μετὰ τῆς πεζικῆς δυνάμεως, τῆς ἀπαραιτήτως συμπαραταχθείσης ἐν ταῖς προκεχωρημέναις θέσεσι διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πυροβολικοῦ, ἀπωθηθῶσιν ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὴν κυρίαν ἀμυντικὴν γραμμήν, ὁπότε, ὄχι μόνον θὰ λείψῃ τὸ πυροβολικὸν ἐκ τοῦ κυρίου ἀγῶνος, ἀλλ' ἡ ἀπώθησίς του, συνεπῶς ἡ ἄτακτος ὑποχώρησίς του, θὰ συνεπιφέρῃ ἠθικὸν κλονισμὸν ἐπὶ τοῦ στρατεύματος τῆς κυρίας ἀμυντικῆς τοποθεσίας, καὶ τότε ὁ ἐπιτιθέμενος θὰ κατορθώσῃ νὰ προσπελάσῃ πολὺ εὐκόλως τὴν κυρίαν τοποθεσίαν. Δι' αὐτό, περὶ *προκεχωρημένων θέσεων τοῦ πυροβολικοῦ* οὐδεὶς πλέον ἐγένετο λόγος μετὰ τὸ 1910.

Ἐν Γερμανίᾳ, οὐδέποτε εἶχε γίνει ἀποδεκτὴ ἡ ἀρχὴ τῶν προκεχωρημένων θέσεων τοῦ πυροβολικοῦ. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

—θέσεως *Γεωμετρία*, ἢ ***προβολικὴ Γεωμετρία***· βλ. *Γεωμετρία*.

—θέσεως *γωνία* *[Ναυτ.]*· βλ. *γωνία* θέσεως καὶ *θέσεως* τρίγωνον.

— θέσεως *τρίγωνον* *[Ναυτ.]*. Τὸ ἐπίσημον ἐν τῇ ἀστρονομικῇ ναυτιλίᾳ σφαιρικὸν τρίγωνον. Κορυφαὶ αὐτοῦ εἰσὶν ὁ *πόλος*, καθ' ὃν ἡ *πολικὴ γωνία* καὶ κατέναντι της πλευρὰ ἡ *ζενιθιακὴ ἀπόστασις*, ὁ *ζενίθ*, καθ' ὃ ἡ γωνία τοῦ *ἀζιμοὺθ* καὶ κατέναντί της ἡ *πολικὴ* τοῦ ἀστέρος *ἀπόστασις*, καὶ ὁ *ἀστήρ*, καθ' ὃν ἡ *γωνία* θέσεως (βλ. λ. καὶ σχ.) τοῦ ἀστέρος καὶ κατέναντί της τὸ συμπλήρωμα τοῦ πλάτους τοῦ παρατηρητοῦ. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θεσκέρα *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Νυσῶν τιθηνῶν (τροφῶν) τῶν ἀναθρεψασῶν τὸν Διόνυσον.

Θεσκός, ἢ ***Θῆσκος*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἀγαθίου (V, 302, 2) μετὰ τῆς Ἀφροδισιάδος καὶ Κιβήρεως. Ταύτας ἐπέδραμε μοιρᾳ τις τοῦ Ζαβεργάν, ἡγεμόνος τῶν Κατρηγούρων Οὔννων τῷ 533 μ. Χ. κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Προκόπιος ὀνομάζει αὐτὴν *Θεσκόν*, ἀναφέρει δὲ ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς «φρούριον ἐπὶ θάτερα τοῦ μακροῦ τείχους ἱδρύσατο, περιβόλῳ κρατυνάμενος ἐχυρῷ μάλιστα· ταύτῃ τε τοῖς χερρονησιώταις τὴν ἀσφάλειαν πανταχόθεν αὐτὸς προσεποίησε». Τῆς Θεσκοῦ ἢ Θήσκου οὐδὲν ἴχνος σῴζεται. Α. Θ. Σ.

θέσμιος (ὁ, ἡ), **—ον** (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς θεσμούς, ὁ κατὰ τοὺς θεσμούς, κατὰ τοὺς νόμους, νόμιμος ‖ ***θέσμιον*** (τὸ) καὶ συνηθέστ. *θέσμια* (τά)· θεσμός, νόμος, παράδοσις: «τὸ θέσμιον Ἑλλήνων», «κακὰ θέσμια» ‖ «θέσμιος Ἀπόλλων» καὶ «Δημήτηρ θεσμία», ἄλλως *θεσμοφόρος* (βλ. λ.).

—*['Εγκυκλ.]* Βλ. *ἔθιμον*.

— *[Διεθν. Ἰδιωτ. Δίκ.]* Ἐκαλοῦντο *θέσμια* (statuta) οἱ κατὰ τόπους νόμοι τῶν ἐλευθέρων πόλεων τῆς βορείου ἰδίᾳ Ἰταλίας κατὰ τὸν ΙΑ', ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα. Ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν πόλεων τούτων ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης συγκρούσεως τῶν δικαίων δύο ἢ περισσοτέρων πόλεων ἀνέκυψε τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν θεσμίων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ κοινὸν Ρωμαϊκὸν δίκαιον. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς πρώτους μελετήσαντας αὐτὸ μεταγλωσσογράφους, ἰδίᾳ τὸν Βάρτολον καὶ τὸν Βάλδον, εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς μεταγενεστέρως κληθείσης *θεωρίας τῶν θεσμίων*. Τὰ θέσμια οὕτω διεκρίθησαν πολλαχῶς (statuta favorabilia, defavorabilia, odiosa), ἡ κυριωτέρα ὅμως διάκρισις αὐτῶν, ἡ ἐσφαλμένως εἰς τὸν Βάρτολον ἀποδοθεῖσα, ὑπῆρξεν εἰς *θέσμια προσωπικὰ* (statuta personalia) καὶ *θέσμια πραγματικὰ* (statuta realia). Περὶ τῆς ἐννοίας ἑκατέρας τῶν κατηγοριῶν τῶν θεσμίων τούτων ἐδιδάχθησαν πολλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ βραδύτερον. Μεταξὺ ἄλλων διετυπώθη καὶ ὅλως ἀφηρημένως, ὅτι πραγματικὰ μὲν ἦσαν τὰ εἰς τὰ πράγματα ἀφορῶντα, ἐνῷ προσωπικὰ τὰ εἰς τὸ πρόσωπον ἀναφερόμενα θέσμια. Ὀρθοτέρα καὶ ἐπικρατήσασα διάκρισις ὅμως ὑπῆρξε, καθ' ἣν προσωπικὰ μὲν ἦσαν τὰ συνδεόμενα καὶ παρακολουθοῦντα τὸ πρόσωπον καὶ ἔξω τῆς πολιτείας του θέσμια, ἐνῷ πραγματικὰ τὰ τυχὸν ἔχοντα τοπικὴν ἐφαρμογὴν ἔχοντα μόνον ἐν τῇ χώρᾳ διὰ τὴν ὁποίαν ἐνομοθετήθησαν. Διὰ τῆς τοιαύτης διακρίσεως τῶν θεσμίων ἐθίγετο ἀμέσως τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς ἀλλαδαπῶν νόμων ὑπὸ ἐγχωρίων δικαστηρίων, αὐτὴ δηλαδὴ ἡ οὐσία τοῦ Διεθνοῦς Ἰδιωτικοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ πρῶτον διδαχθεῖσα θεωρία τῶν θεσμίων ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Ἡ θεωρία αὕτη τῆς ἰταλικῆς σχολῆς κακίζεται ὅμως διὰ τὴν ὑπερβολικὴν της σχολαστικότητα, τὰς ἀτελειώτους ἐννοιολογικὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐλάττωμα δηλαδὴ τῶν δημιουργῶν της μεταγλωσσογράφων.

Τὰ μειονεκτήματα τῆς ἰταλικῆς θεωρίας ἠκολούθησαν ἐκ τῆς γαλλικῆς σχολῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ Dumoulin (Molinaeus), ἐκτύπησε δὲ τοὐναντίον ὁ D'Argentré (Argentraeus), ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκε τὴν τελειωτικὴν διάκρισιν τῶν θεσμίων εἰς *προσωπικά, πραγματικὰ* καὶ *μικτά*. Τὴν διάκρισιν πραγματικῶν καὶ προσωπικῶν παρέλαβεν οὗτος ἐξ Ἰταλίας, καὶ ἐθεώρησεν ὡς κανόνα τὰ πραγματικά, τὰ καταλαμβάνοντα τουτέστι πάντα τὰ ἔν τινι χώρᾳ πρόσωπα καὶ πράγματα, ὡς ἐξαίρεσιν δὲ τὰ προσωπικά, τοὺς κανόνας δηλαδή, οἵτινες συνδέονται τόσον πολὺ πρὸς τὸ πρόσωπον, ὥστε νὰ τὸ ἀκολουθοῦν πανταχοῦ καὶ νὰ ἐπικρατοῦν τῶν χωρικῶν θεσμῶν. Πρὸς τὴν διάκρισιν αὐτὴν ὁ D'Argentré προσέθεσε καὶ τὰ μικτὰ θέσμια (statuta mixta), ἅτινα οὔτε προσωπικὰ οὔτε πραγματικὰ εἶναι, ὅπως λ. χ. κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον τὰ ἀφορῶντα εἰς εἰδικὴν ἱκανότητα ἢ ἀνικανότητα πρὸς ἐπιχείρησιν ὡρισμένης πράξεως.

Ἡ θεωρία τῶν θεσμίων, ὡς τελικῶς διετυπώθη ὑπὸ τοῦ D'Argentré, ἐρριζοβόλησε ταχέως ἐν Βελγίῳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (βελγικὴ καὶ ὀλλανδικὴ σχολὴ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος), ὅπου πολλαὶ ἐσημειώθησαν παραλλαγαὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θεσμίων, διετηρήθη ὅμως ἡ τριχοτομία αὐτῶν εἰς πραγματικά, προσωπικὰ καὶ μικτά, μὲ ὑπεροχὴν τῶν πρώτων. Ἐμελετήθη ἐπίσης χωρὶς καὶ ν' ἀποβῇ ἡ κρατοῦσα ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὅπου εἶχε μεταφυτευθῆ ἐξ Ἰταλίας ἡ μελέτη τοῦ Διεθνοῦς Ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἐν Γαλλίᾳ τέλος κάνος πρωθυστέρως ἐδέσποσε κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα μέχρι τοῦ ΙΘ', ὁπότε καὶ κατέρρευσε μὲ τὴν δημιουργίαν νέων θεωριῶν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ σήμερον ἰσχύοντος Διεθνοῦς Ἰδιωτικοῦ δικαίου. Τὰ κατ' αὐτὸ ρυθμίζουν παρ' ἡμῖν νῦν τὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ ἀστικοῦ νόμου τοῦ 1856, συμπληρούμενα ἀπὸ κανόνας ἐθιμικοὺς καὶ διεθνῶν συμβάσεων. (Βιβλιογραφίαν βλ. ὑπὸ τὸ ἄρθρον *Διεθνὲς* Ἰδιωτικὸν Δίκαιον.) Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

θεσμοδότημα (τό)· δόσις θεσμῶν, νόμος· ‖ αὐτὸς ὁ δοθεὶς νόμος.

θεσμοδότης (ὁ), θηλ. *θεσμοδότειρα*· ὁ δοτὴρ θεσμῶν, νόμων, νομοθέτης.

θεσμοθεσία (ἡ)· ἡ θέσις θεσμῶν, νόμων· ‖ καὶ αὐτοὶ οἱ τεθέντες νόμοι.

θεσμοθέσιον (τὸ) *['Αρχ.]* βλ. λ. *θεσμοθετεῖον*.

θεσμοθετεῖον, ἢ ***θεσμοθέσιον*** (τὸ) *['Αρχ.]*. Τὸ ἀρχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχετο κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ συναρχία τῶν θεσμοθετῶν, ἐπὶ Σόλωνος δὲ καὶ ἐξῆς καὶ οἱ ἐννέα ἄρχοντες, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν συναρχίαν· *ἐννέα ἄρχοντες* ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καλουμένου *ἄρχοντος*.

θεσμοθέτης (ὁ), πληθ. *θεσμοθέται*· οἱ ἓξ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἀποτελοῦντες συναρχίαν καὶ κρίνοντες εἴτε τὴν θέσιν νέων νόμων, εἴτε τὴν λύσιν κειμένων.

— *['Αρχ.]* *Θεσμοθέται* ἐκαλοῦντο οἱ 6 ἐκ τῶν 9 ἀρχόντων τοῦ πολιτεύματος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, οἵτινες ἐξελέγησαν τὸ πρῶτον, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Ἀθ. Πολ. 3, 4), «ὅπως ἀναγράψαντες τὰ θέσμια φυλάττωσι πρὸς τὴν τῶν παρανομούντων κρίσιν», δηλαδὴ διὰ νὰ καταγράφωσι τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου καθιερωμένα ἔθιμα, ὅπως προσάγωσι κατὰ τὰς δίκας. Ἡ ἀρχὴ των κατεστάθη, ὡς εἰκάζεται, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε περιωρίσθη εἰς ἐνιαυσίαν ἡ τέως δεκαετὴς ἀρχὴ τῶν 3 ἄλλων ἀρχόντων (βασιλέως, πολεμάρχου, ἄρχοντος). Ἐξελέγοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν πλουσίων εὐγενῶν, «ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην», ἀπὸ δὲ τοῦ Σόλωνος διὰ κληρώσεως μετὰ τῶν ἄλλων 3 ἀρχόντων ἐκ 40 πεντακοσιομεδίμνων προτεινομένων ὑπὸ τῶν 4 φυλῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 487 π. Χ. ἐκ 500 ὑποδεικνυμένων ὑπὸ τῶν 10 φυλῶν. Ἀπὸ τοῦ 457 π. Χ. ἐκλέγονται καὶ ἐκ ζευγιτῶν, κατὰ δὲ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα φαίνεται ὅτι δὲν ἀποκλείονται τῆς ἀρχῆς των καὶ οἱ θῆτες. Πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδοκιμάζοντο δίς, ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἀναλαμβάνοντες δὲ τὴν ἀρχὴν ὤμνυον πρὸ τῶν εἰς τὴν Βασίλειον στοὰν κατατεθειμένων νόμων νὰ φυλάττωσιν αὐτούς, καὶ ἐὰν τινα παραβῶσι, ν' ἀναθέτωσιν ἀνδριάντα χρυσοῦν ἐν Δελφοῖς. Ἐλάμβανον εἰς σίτισιν ἕκαστος 4 ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑποχρεώσεως τῆς τριηραρχίας. Ὡς σημεῖον τῆς ἐξουσίας των ἔφερουν στέφανον ἐκ μύρτου, ἐὰν δέ τις ἐξύβριζε τῶν θεσμοθετῶν τινα, φέροντα τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀρχῆς, κατεδικάζετο εἰς τελείαν ἀτιμίαν. Κατέχουσι μετὰ τῶν 3 ἄλλων ἐκ τῶν 9 τὴν πρώτην τάξιν μεταξὺ τῶν δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχόντων, ἐξελθόντες δὲ τῆς ἀρχῆς καὶ τὰς εὐθύνας κατὰ νόμον δόντες ἀνέβαινον εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ ἦρχον τὴν τοῦ ἀρεοπαγίτου ἀρχὴν διὰ βίου.

Ἔργα τῶν θεσμοθετῶν. Ἀποτελοῦντες συναρχίαν καὶ συνερχόμενοι εἰς τὸ θεσμοθετεῖον, ὅπου ἀπὸ τοῦ Σόλωνος συνέρχονται μετ' αὐτῶν καὶ οἱ 3 ἄλλοι ἄρχοντες, κύριον ἔργον εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὤφειλον ν' ἀναθεωρῶσι κατ' ἔτος, ἐξετάζοντες ἐὰν ὑπάρχῃ νόμος τις ἐναντίος εἰς ἄλλον, ἂν διατηρῆται ἐν ἰσχύϊ νόμος ἄκυρος, ἢ ἂν πλείονες τοῦ ἑνὸς νόμοι κεῖνται περὶ τῆς αὐτῆς πράξεως, νὰ προτείνωσι δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν ὁρισμὸν νομοθετῶν διὰ τὰς ἀναγκαίας μεταβολάς. Πρὸς τούτοις εἰσῆγον πρὸς κύρωσιν εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον, τοῦ ὁποίου αὐτοὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν, τὰς περὶ τῶν δικαστικῶν διαφορῶν πρὸς τὰς ξένας πόλεις συνθήκας, τὰ λεγόμενα σύμβολα, ὡς καὶ τὰς σχετικὰς «δίκας ἀπὸ συμβόλων». Ὑπ' αὐτῶν εἰσήγοντο σπουδαῖαι δημόσιαι δίκαι, ἡ ἔνδειξις εἴς τινας περιπτώσεις, ἡ εἰσαγγελία καὶ ἡ προβολή, ἡ δοκιμασία τῶν ἀρχόντων καὶ αἱ εὐθῦναι τῶν στρατηγῶν, αἱ περὶ δημοσίων ἀδικημάτων κατηγορίαι ἰδιωτῶν κατὰ τῶν δόντων εὐθύνας ἀρχόντων, αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς (πρὸς κύρωσιν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου), αἱ ἐφέσεις τῶν ἀποψηφισθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ αἱ γραφαὶ παρανόμων. Ὥριζον ἐπίσης τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὤφειλον νὰ συνέλθωσι τὰ δικαστήρια, συνέπραττον μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων ἀρχόντων εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστῶν ἑκάστης δίκης καὶ εἶχον μόνοι αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν δικαστηρίων κατὰ τὰς δίκας, ὧν ἡ ἀνάκρισις δὲν ἦτο κατὰ νόμον ἀνατεθειμένη εἰς ἄλλην τινὰ ἀρχήν. Τέλος ἐπώπτευον τὰς μορίας (ἱερὰς ἐλαίας). εἶχον ἴσως ἐξουσίαν θανάτου ἐπὶ τῶν παρὰ τὸν νόμον κατερχομένων εἰς Ἀθήνας ἐξορίστων, ἐνώπιον αὐτῶν δὲ ἐγίνετο μήνυσις, ἐὰν ξένος συνδιῃτᾶτο μετ' ἀστῆς γυναικὸς καὶ ἄν τις ἐξέδιδεν εἰς γάμον ὡς ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα ἄλλου τέκνον ἢ καθεῖργνυεν ὡς μοιχὸν τὸν μὴ τοιοῦτον. Κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα οἱ θεσμοθέται εἰσῆγον καὶ τὰς ἐμπορικὰς δίκας καὶ τὴν γραφὴν ξενίας, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ τὴν δοκιμασίαν τῶν δημοποιήτων πολιτῶν. Θεσμοθέται ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ κληρουχίᾳ τῆς Σάμου. Ι. Γ. ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΣ

θεσμολόγιον (τό)· συλλογὴ θεσμῶν, νόμων, διαταγμάτων, ἐγκυκλίων διαταγῶν κτλ.

θεσμὸς (ὁ)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ τιθέναι, τὸ τεθειμένον, πᾶν ὅ,τι διὰ τῆς παραδόσεως ἢ διὰ κοινῆς συμφωνίας καθίσταται ἰσχυρόν, νόμος, κανὼν δικαίου: «ὁ σεβασμὸς τῶν θεσμῶν», «ἀγὼν ὑπὲρ τῶν θεσμῶν», «θεσμὸς παλαιός, — νέος» ‖ εἰδικώτερον, σύστημα καθιερωθέν, ὀργανισμὸς κοινωνικὸς ἢ πολιτειακός: «ὁ θεσμὸς τῶν κοινοτήτων», «ὁ θεσμὸς τῆς γενικῆς διοικήσεως τοῦ στρατοῦ, — τῆς κλασσικῆς παιδεύσεως, — τοῦ πολιτικοῦ γάμου».

Θεσμοφόρια (τὰ) *['Αρχ.]*. Ἑορτὴ τελουμένη πρὸς τιμὴν τῆς Θεσμοφόρου Δήμητρος εἰς πλείστας πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς ἐν Ἀθήναις, Σπάρτῃ, Θήβαις, Δήλῳ, Μιλήτῳ, Ἐφέσῳ, Συρακούσαις, Ἀκράγαντι καὶ πολλαῖς ἄλλαις. Περὶ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἑορτῆς ταύτης, τῆς ὁποίας κύριος χαρακτὴρ ἦτο ὅτι ἐτελεῖτο ὑπὸ ἐγγάμων μόνον γυναικῶν, δὲν συνεφώνουν μεταξύ των οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Οὕτως ὁ Δημοσθένης, ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Πλούταρχος ἀποδίδουσι τὴν εἰσαγωγὴν ταύτης εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν Ὀρφέα, ἴσως διότι κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐτελοῦντο καὶ μυστήρια, ἐνῷ ὁ Ἡρόδοτος (Β' 171) λέγει ὅτι εἰσήγαγον ταύτην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Αἰγύπτου αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ, διδάξασαι τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων ταύτης εἰς τὰς γυναῖκας τῆς Πελοποννήσου. Ἂν ὅμως διεφώνουν περὶ τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων, συνεφώνουν περὶ τῶν λόγων, οἵτινες προεκάλεσαν τὴν τέλεσιν ταύτης. Ἐπίστευον δηλαδὴ πάντες, ὅτι ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐνάρξεως τοῦ πεπολιτισμένου βίου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων δι' εὐνοίας τῆς θεᾶς Δήμητρος, ἥτις ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τοὺς πρώτους νόμους. Τινὲς μάλιστα ἐπίστευον, ὅτι ἡ Δημήτηρ ἔφερεν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα τὰς πρώτας πλάκας τῶν νόμων ἢ ὑπηγόρευσεν αὐτοὺς εἰς τοὺς εὐνοουμένους της, οἵτινες ἀνέγραψαν αὐτοὺς εἰς βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔφερον κατὰ τὴν τελετὴν αἱ ἱέρειαι τῆς θεᾶς ἐν ἐπισήμῳ πομπῇ. Προσετίθετο μάλιστα ὅτι τῶν νόμων τούτων πρῶτος ἑρμηνευτὴς ὑπῆρξεν ὁ Τριπτόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον οὗτοι περιεῖχον τὰς τρεῖς ταύτας ἐντολάς: «τίμα τοὺς γονεῖς σου», «πρόσφερε τὰ πρωτόλεια τῶν καρπῶν τῆς γῆς εἰς τοὺς θεούς», «μὴ βλάπτῃς τὰ ζῷα», τὸν ἠθικὸν δηλαδὴ κώδικα τῆς γεωργικῆς κοινωνίας. Εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅμως ταύτην φαίνεται ὅτι ἐξωθήθησαν οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Θεσμοφορίων ἐκ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος ὡς Παναχαιᾶς θεᾶς καὶ θεᾶς Ἀμφικτιονικῆς, θεᾶς δηλαδὴ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς

Digitized by Google

ὁποίας ἦσαν οἱ ἑνοῦντες τὰ διάφορα ἑλληνικὰ φῦλα δεσμοί. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα προεκάλεσαν τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν κύριον χαρακτῆρα ταύτης, τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς ὑπὸ ὑπάνδρων μόνον γυναικῶν. Διὰ τοῦτο πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη, ὅτι τὰ Θεσμοφόρια ἦσαν ὁ νόμος τῆς συζυγικῆς ἑνώσεως καὶ ζωῆς, διότι ἡ ταυτιζομένη μὲ τὴν γῆν θεὰ διὰ τῆς ἑνώσεώς της μὲ τὸν Οὐρανὸν ὑπῆρξεν ἡ μήτηρ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ βλαστήσεως καὶ ζωῆς. Ἡ γνώμη αὕτη γίνεται πιθανωτέρα καὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἑορτῆς ὡς ἐτελεῖτο αὕτη ἐν Ἀθήναις, διότι περὶ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως αὐτῆς εἰς ἄλλας πόλεις δὲν ὑπάρχουν ἀκριβεῖς πληροφορίαι. Ἐν Ἀθήναις τὰ Θεσμοφόρια ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Πυανεψιῶνα (ἀπὸ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου μέχρι μέσων Νοεμβρίου), κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῆς σπορᾶς, καὶ διήρκουν τρεῖς ἡμέρας (κατ' ἄλλους τέσσαρας ἢ πέντε, διότι περιελάμβανον καὶ τὰς προπαρασκευαστικὰς διὰ τὴν ἑορτὴν ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ ἔγγαμοι γυναῖκες ἐνήστευον, ἀπεῖχον πάσης μετ' ἀνδρῶν κοινωνίας καὶ ἐκοιμῶντο καὶ ἐκάθηντο ἐπὶ χόρτων, ἅτινα ἐπίστευον ὅτι εἶχον κατασταλτικὴν ἢ καθαρτικὴν δύναμιν). Τῆς ἑορτῆς προήδρευον εἴκοσιν ἔγγαμοι γυναῖκες, ἀνὰ δύο ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἐκλεγόμεναι μεταξὺ τῶν νομίμως νυμφευθεισῶν καὶ ἐκ νομίμων γεννηθεισῶν γάμων. Αἱ δαπάναι τῆς ἑορτῆς κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν μετεχουσῶν αὐτῆς γυναικῶν, διότι ἕκαστος τῶν συζύγων, τοῦ ὁποίου ἡ περιουσία ἀνήρχετο εἰς τρία τάλαντα (ἢ εἶχε λάβει προῖκα ἀξίαν τριῶν ταλάντων), ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν σύζυγόν του τὰ διὰ τὴν ἑορτὴν ἀναγκαιοῦντα ἔξοδα. Ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑορτῆς, ἥτις ἦτο ἡ ἑνδεκάτη τοῦ Πυανεψιῶνος, ὠνομάζετο *ἄνοδος* ἢ *κάθοδος*, διότι κατ' αὐτὴν αἱ γυναῖκες ἐν πομπῇ μετέβαινον ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα, φέρουσαι ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των ἱερὰς βίβλους καὶ ἄλλα σύμβολα (κατὰ τὴν νύκτα ταύτης αἱ γυναῖκες ἔμενον ἐν Ἐλευσῖνι τελοῦσαι τὰ μυστήρια τῆς θεᾶς). Ἡ δευτέρα ἡμέρα ἐκαλεῖτο *νηστεία* καὶ ἦτο ἡμέρα πένθους. Κατὰ ταύτην αἱ μὲν γυναῖκες ἐκάθηντο ἐπὶ γῆς περὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρος καὶ ἤσθιον μόνον σησαμοῦντας, ἡ δὲ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀπηγορεύετο νὰ συνεδριάσωσι. Κατ' αὐτὴν μετεκομίζοντο καὶ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Θεσμοφόριον κανᾶ, μυστικὰ σύμβολα περιέχοντα ἐντὸς ἁμάξης, ὄπισθεν τῆς ὁποίας ἐβάδιζον γυναῖκες ἀνυπόδητοι ἐν πομπῇ. Ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα ἐκαλεῖτο *Καλλιγένεια*, διότι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεκαλοῦντο τὴν Δήμητρα νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς καλοὺς γόνους (εὐτεκνίαν). Ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτο ἡμέρα εὐθυμίας καὶ αἱ γυναῖκες ἐλοιδόρουν ἀλλήλας, εἰς ἀνάμνησιν τῶν εὐθύμων σκωμμάτων τῆς Ἰάμβης, ἥτις δι' αὐτῶν εἶχε κατορθώσει νὰ προκαλέσῃ τὴν εὐθυμίαν τῆς θεᾶς, ὅτε τεθλιμμένη ἐπλανᾶτο πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀπαχθείσης Περσεφόνης. Ἡ τέλεσις τῆς ἑορτῆς κατὰ τὸν μῆνα τῶν σπορῶν, αἵτινες διήγειρον τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ τὸν γάμον κυήσεως τῆς γυναικός, τὸ ἐπίθετον τῆς θεᾶς Καλλιγένεια, ὅπερ ἐμαρτύρει ὅτι ἡ ἰδέα τῆς εὐτεκνίας τῶν γυναικῶν ἦτο συμφυὴς πρὸς τὴν τῆς εὐκαρπίας τῆς γῆς, ἥτις ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Δήμητρος, ὡς καὶ τὸ κατὰ τὴν ἑορτὴν πένθος εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπολεσθείσης θυγατρὸς τῆς Δήμητρος Περσεφόνης, εἶναι ἱκαναὶ ἐνδείξεις ὅτι ἡ ἑορτὴ ἐπήγασεν ἐκ τῆς ἐξομοιώσεως τῆς ζωῆς τῆς γῆς πρὸς τὴν ζωὴν τῆς γυναικός.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

«Θεσμοφοριάζουσαι» (αἱ). Μία τῶν ἕνδεκα σῳζομένων κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, διδαχθεῖσα τῷ 411 π. Χ. Ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἑορτῆς τῆς τελουμένης πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Δήμητρος, ἥτις Θεσμοφόρος ἐπεκαλεῖτο, ὡς εἰσαγαγοῦσα καὶ ἄλλους τινὰς θεσμοὺς καὶ δὴ τὸν τοῦ γάμου. Τῆς κωμῳδίας ταύτης ἡ ὑπόθεσις στρέφεται περὶ τὸν Εὐριπίδην καὶ ἰδίως περὶ τὴν διαδεδομένην ἐν Ἀθήναις φήμην, ὅτι ὁ τραγικός, ὡς κακολογῶν τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἦτο μισογύνης· ὁ κωμικὸς λοιπὸν πλάττει, ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν *Θεσμοφορίων* αἱ γυναῖκες, μόναι συνελθοῦσαι εἰς τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς, ἔμελλον νὰ ψηφίσωσι θάνατον κατὰ τοῦ Εὐριπίδου· ὁ δὲ τραγικός, μαθὼν τὸ πρᾶγμα, νομίζει ὅτι ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ τὸν κίνδυνον, ἂν κατώρθωνε νὰ εἰσαγάγῃ λάθρα εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν γυναικῶν ὑπερασπιστὴν αὐτοῦ καὶ συνήγορον ἄνδρα τινά, ὅστις ἵνα διαλάθῃ τὰς γυναῖκας ἔμελλεν ὄχι μόνον στολὴν γυναικείαν νὰ φορῇ, ἀλλ' ἔδει καὶ φύσει τρυφερὸς τὴν ὄψιν καὶ θηλυπρεπὴς νὰ εἶναι. Πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ πρεσβύτου Μνησιλόχου, ὅστις ἦτο κηδεστὴς αὐτοῦ (πενθερός), καταφεύγει πρὸς τὸν τραγικὸν ποιητὴν Ἀγάθωνα, ὅστις ἦτο παρεμφερὴς πρὸς γυναῖκα, διότι ἦτο εὐπρόσωπος, λευκός, ἐξυρημένος, γυναικόφωνος, ἁπαλὸς καὶ εὐπρεπὴς ἰδεῖν· τοῦτον λοιπὸν ὡς ἱκέτης παρακαλεῖ, ἵνα ὑπεραποκριθῇ αὐτοῦ καὶ σώσῃ ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν γυναικῶν· ἀλλ' οὗτος φοβούμενος μᾶλλον τὰς γυναῖκας ἀρνεῖται. Ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ κωμικός, εὐρυῶς σκώπτει τὰ κομψοτεχνήματα καὶ τοὺς τρόπους τοῦ τραγικοῦ τούτου (στίχ. 90—200). Τότε ὁ παρῆλιξ Μνησίλοχος ἀποφασίζει, ἵνα ὡς γυνή, τὴν στολὴν τοῦ Ἀγάθωνος περιβεβλημένος, παρεισδύσῃ εἰς τὰς γυναῖκας (στίχ. 212). Ἀφοῦ δὲ καταλλήλως διεσκευάσθη, ὑπεισέρχεται εἰς τὰς θεσμοφοριαζούσας (στίχ. 280), ἐκεῖ δὲ πολλαὶ ἀπὸ τοῦ βήματος κατηγοροῦσι τὸν τραγικὸν ὡς προπηλακίζοντα καὶ διαβάλλοντα πολλαχῶς τὰς γυναῖκας· ὅτε δὲ μετὰ τὰς πολλὰς κατηγορίας εἰσήχθη τὸ ψήφισμα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ τραγικοῦ, ὁ Μνησίλοχος πειρᾶται νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ κατηγορουμένου ποιητοῦ (στίχ. 466), μάλιστα δὲ λέγει, ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν ἀπεκάλυψεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν τῶν γυναικῶν· τί ὀργιζόμεθα κατὰ τοῦ ποιητοῦ τούτου; «οὐδὲν παθοῦσαι μεῖζον ἢ δεδράκαμεν» (στίχ. 519)· αἱ ἄλλαι γυναῖκες κατεξανίστανται κατὰ τοῦ Μνησιλόχου, ἐνῷ δὲ ὁ συνήγορος τοῦ τραγικοῦ ἐρίζει πρὸς τὰς θεσμοφοριαζούσας, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας, εἰσελθὼν ὁ θηλυπρεπὴς Κλεισθένης προδίδει τὸ τέχνασμα τοῦ Εὐριπίδου (στίχ. 575. Ἐρεύνης γενομένης ὁ Μνησίλοχος φωραθείς, ὅτι εἶναι ἀνήρ, κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν γυναικῶν καὶ παραδίδεται εἴς τινα Σκύθην τοξότην, ἀστυνομικὸν ὑπηρέτην, πρὸς φυλακήν. Ὁ Εὐριπίδης τὸν κίνδυνον τοῦ κηδεστοῦ μαθών, προσπαθεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ φρουροῦντος τοξότου· καὶ πρῶτον μὲν ἐπιχειρεῖ ὡς τραγικὸς Μενέλαος (στίχ. 871), ὅστις τὴν Ἑλένην ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ἔσωσε· δεύτερον ὡς Ἠχὼ (στίχ. 1059) καὶ τρίτον ὡς Περσεύς, ὅστις ἔσωσε τὴν Ἀνδρομέδαν (στίχ. 1101)· ἀλλὰ ματαιοπονεῖ διὰ τῶν μέσων τούτων, διότι ὁ Σκύθης δὲν ἀπατᾶται· τότε καταφυγὼν εἰς ἄλλας τέχνας ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ἐμφανισθεὶς δηλαδὴ ὡς προαγωγὸς μετὰ αὐλητρίδος ἀποπλανᾷ τὸν τοξότην καὶ οὕτω σῴζει τὸν Μνησίλοχον. Τὸ πάντων ἀστειότατον τῆς κωμῳδίας ταύτης εἶναι, ὅτι, ἐνῷ ὁ Ἀριστοφάνης διασύρει καὶ σκώπτει τὸν Εὐριπίδην διὰ τὰς κατὰ τῶν γυναικῶν ὕβρεις, αὐτὸς χλευάζει τὸ φῦλον τῶν γυναικῶν πολὺ πλέον ἐκείνου καὶ μετὰ πολλῆς ἀκολασίας. Ὁ κωμικὸς ἀφιστάμενος ἐν αὐτῇ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἐπιδίδεται εἰς τὴν φιλολογικὴν κριτικήν, ἀναμειγνύων καὶ ἐν αὐτῇ πολλὰ τῶν ὑβριστικῶν καὶ φορτικῶν σκωμμάτων, ἅτινα πρότερον ὡς πάρεργον κόσμημα καὶ ἄρτυμα παρενέβαλλεν. Ἀναντιρρήτως ἡ κωμῳδία ἔχει πολλὰς ἀρετάς, κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁ ποιητὴς ἐπέτυχεν ἐν ταῖς παρῳδίαις τοῦ Ἀγάθωνος καὶ Εὐριπίδου. Ἡ πλοκὴ τοῦ δράματος κρατεῖ τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμείωτον, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέσεις ἐν αὐτῇ δὲν λείπουσι· διότι τὸ βάναυσον τοῦ Μνησιλόχου ἀντιτίθεται πρὸς τὸ θηλυπρεπὲς τοῦ Ἀγάθωνος. Πολὺ δὲ τὸ ἀστεῖον παρέχει καὶ ἡ μιξοβάρβαρος γλῶσσα τοῦ Σκύθου. Τόσον ἤρεσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ κωμῳδία αὕτη, ὥστε ὁ κωμικὸς ἐποίησε καὶ δευτέραν ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα· τὸ νέον δ' αὐτοῦ δρᾶμα δὲν εἶναι ἐπεξεργασία ἢ διασκευὴ τοῦ πρώτου, ἀλλ' ὅλως νέον· διὸ καὶ ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Τροιζηνίου πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τῆς πρώτης κωμῳδίας ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ «Θεσμοφοριάσασαι» (*Ἀθήν*. Ι, 29).

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

θεσμοφοριάζω· ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἀποκλειστικῶς, ἑορτάζω, ἄγω τὰ *Θεσμοφόρια* (βλ. λ.) || «*Θεσμοφοριάζουσαι*» (αἱ) τίτλος κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους.

Θεσμοφόριον (ἡ *μεταγενέστ.* ***Θεσμοφορεῖον***) [*Ἀρχ.*]. Τὸ ἱερὸν τῆς Θεσμοφόρου Δήμητρος. Τοιαῦτα ἱερὰ ὑπῆρχον εἰς πολλὰ μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὅπου ἡ θεὰ Δημήτηρ ἐλατρεύετο ὡς Θεσμοφόρος. Ἐν Ἀθήναις, τὸ Θεσμοφόριον ἔκειτο, κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην εἰς τὰς «Θεσμοφοριαζούσας» του καὶ τὴν σχολιαστὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Πυκνός, ὅπου αἱ Ἀθηναῖαι ἔγγαμοι γυναῖκες, ἀνερχόμεναι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων, ἤγειρον σκηνὰς ἢ καλύβας ἐκ κλάδων καὶ παρέμενον ἐκεῖ ἐπί τινας ἡμέρας. Εἰς ποίαν ἀκριβῶς θέσιν ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦτο, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν, διότι τὸ πᾶν κατεστράφη ἐκ θεμελίων. Κατὰ τοὺς Judeich καὶ Wilamovitz, ἴσως νὰ ἔκειτο ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου, κατέναντι καὶ πλησίον τῆς Ἐννεακρούνου, ἔνθα, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὑπῆρχε ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης αὐτῆς. Θεσμοφόριον ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ ἐν Πειραιεῖ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης ἐν Πειραιεῖ, οὐδὲν ὅμως εἶναι γνωστὸν περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ.

Β. Δ. Θ.

θεσμοφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων, ὁ παρέχων θεσμούς.

— **Θεσμοφόρος** (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Ἐπίθετον τῆς θεᾶς Δήμητρος, ἀποδοθὲν εἰς αὐτὴν ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς εἰσήχθη ἡ λατρεία της εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ αὕτη πρώτη, καθὼς ἐπίστευον, ἐφεῦρε καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους θεσμούς, ἤτοι νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐβελτιώθησαν οἱ ὅροι τῆς ζωῆς των. Ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος Θεσμοφόρου ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν Θήβαις, ὁπόθεν ἐξηπλώθη εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα Συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν «τὼ Θεσμοφόρω» πρὸς δήλωσιν τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία ἦτο κοινή. Ἡ προσωνυμία Θεσμοφόρος ἀπεδίδετο ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Δία, τὸν Διόνυσον καὶ τὴν Ἴσιδα.

Ν. ΑΝΔΡΩΤΗΣ

θεσμοφύλαξ, —*ακος* (ὁ)· ὁ φύλαξ τῶν θεσμῶν, τῶν νόμων, νομοφύλαξ: «θεσμοφύλακες καὶ θεσμοθέται» (*ἀρχ.*).

—[*Ἀρχ.*] Βλ. *νομοφύλακες*.

Θέσπεια [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Θεσπιαί*.

Θεσπέντες (Cespedes), ***Παῦλος*** *ντὲ* —. Ἱσπανὸς καλλιτέχνης καὶ συγγραφεύς, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Κορδούῃ (1538—1608). Ἐσπούδασεν ἐν Κορδούῃ καὶ Ἀλκάλᾳ, μετέβη δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Ρώμην, ἔνθα εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον ἑνὸς ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἐν Ἰταλίᾳ παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ὑποστὰς βαθεῖαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων Ἰταλῶν διδασκάλων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Κορρεγίου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ραφαήλ. Τῷ 1577 ἐγένετο κανονικὸς τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Κορδούης, χωρὶς νὰ παύσῃ ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Διέπρεψεν ὡς ἀρχιτέκτων, γλύπτης καὶ ζωγράφος. Ὡς τοιοῦτος διεκόσμησε μετὰ τοῦ Τσούκκερι τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἀννουντσιάτας καὶ κατέλιπε μεταξὺ ἄλλων ἕνα θαυμαζόμενον «Μυστικὸν δεῖπνον», τὰς «Ἀρετάς» κλπ. Ὡς γλύπτης ἐξειργάσθη ἰδίᾳ τὸν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Κορδούης «Ἅγιον Πέτρον». Ἐπὶ πλέον ὁ Θεσπέντες ἐγένετο εὐφήμως γνωστὸς ὡς ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Σημαντικώτατον ἔργον του εἶναι: «Ἡ σύγκρισις τῆς νεωτέρας ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην».

Ι. Μ. Π.

θεσπεσία (ἡ) (Thespesia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλαχωδῶν*, περιλαμβάνον 6 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας. Εἶναι δένδρα μικρά, ἔχοντα πολύτιμον μελανόν, μαλακὸν ξύλον, χρησιμώτατον εἰς τὴν λεπτουργικὴν καὶ ξυλογλυπτικήν, γνωστὸν εἰς τὰς ἀγορὰς ὑπὸ τὸ γαλλικὸν ὄνομα bois de rose. Τὰ ἄνθη των εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κίτρινα μετὰ ἐρυθρῶν κηλίδων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *θεσπεσία ἡ αἰγειροειδής* (Thespesia populnea).

Κ. ΠΑΠ.

θεσπέσιος, —*α*, —*ον*· ὁ θεῖαν ἔχων ὑπόστασιν, ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ προερχόμενος, θεῖος, θεϊκός, θαυμάσιος, ἔξοχος: «θεσπεσία μουσική», «θεσπέσιον κάλλος», «θεσπεσία φωνή», «θεσπέσιοι λόγοι».—Ἐπίρρ. ***θεσπεσίως***.

Θεσπέσιος (*ἅγιοι*). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν δύο μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) *Θεσπέσιος ὁ Καππαδόκης*. Ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Σευήρου (222—235). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 1 Ἰουνίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —2) *Θεσπέσιος ὁ ἐκ Νικαίας*. Ἐμαρτύρησε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ Εὐσταθίου καὶ Ἀνατολίου τῷ 300 ἐν Νικαίᾳ. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Νοεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου.

Ε. Γ. Π.

Θέσπια [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ τῆς Βοιωτίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔλαβεν, ὡς ἐλέγετο, τὸ ὄνομά της καὶ ἡ πόλις τῆς Βοιωτίας *Θέσπια ἢ Θέσπεια ἢ Θεσπιαί*.

Θεσπιάδες (αἱ) [*Μυθολ.*]. Αἱ πεντήκοντα θυγατέρες τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῶν Θεσπιῶν Θεσπίου καὶ τῆς Μεγαμήδης, θυγατρὸς τοῦ Ἀρναίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέκτησεν ὁ Ἡρακλῆς πεντήκοντα υἱούς, συγκοιμηθεὶς μεθ' ἑκάστης τούτων ἐπὶ μίαν νύκτα, κατὰ τὰς πεντήκοντα ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξενίσθη ὑπὸ τοῦ πατρός των, ὅστις λάθρᾳ εἰσῆγεν ἑκάστην αὐτῶν εἰς τὴν κλίνην τοῦ Ἡρακλέους (νομίζοντος ὅτι συνεκοιμᾶτο πάντοτε μετὰ τῆς ἰδίας), ἐπιθυμῶν πᾶσαι ἐξ αὐτοῦ νὰ τεκνοποιήσωσιν.

—**Θεσπιάδες** [*Τέχν.*]. Σύμπλεγμα ἀγαλμάτων τῶν ἐννέα Μουσῶν. Τοιαῦτα ἀγάλματα, ἐκ μαρμάρου καὶ εἰς μικρὸν μέγεθος, ὑπῆρχον εἰς Θεσπιάς, ἐν τῷ ναῷ τῶν Μουσῶν, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας. Ἴσως αἱ Θεσπιάδες αὗται νὰ ἦσαν τὰ ἔργα τοῦ Εὐθυκράτους, τοῦ υἱοῦ καὶ μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου, ἢ μᾶλλον τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου Κλεομένους. Τὰ ἀγάλματα ταῦτα μετεκόμισε κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν Πλίνιον τὸν νεώτερον ἀπὸ Θεσπιὰς εἰς Ρώμην ὁ Μόμμιος, καὶ τὰ ἐδάνεισε βραδύτερον εἰς τὸν Λ. Λούκουλλον διὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ ναοῦ τῆς Felicitas, τὸν ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Λούκουλλος ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ, κατὰ τὸν Δίωνα Κάσσιον. Εὑρίσκοντο εἰσέτι πρὸ τοῦ ναοῦ τούτου κατὰ τὴν δίκην, τὴν ὁποίαν διεξήγαγεν ὁ Κικέρων ἐναντίον τοῦ Verres, ἀλλά, μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ, περιῆλθον εἰς τὴν ἰδιωτικὴν συλλογὴν τοῦ Ἀσινίου Πολλίου. Περὶ τοῦ εἴδους τῆς παραστάσεως οὐδὲν εἶναι γνωστόν, εἰκάζεται ὅμως ἐκ τῆς σχετικῆς περιγραφῆς τοῦ Πλινίου, ὅτι μεταξὺ τῶν Μουσῶν

Digitized by Google

πρέπει νὰ ὑπῆρχον καὶ ἱππεύτριαι, διότι εἷς Ρωμαῖος ἱππεὺς ἠράσθη ἐμμανῶς μιᾶς ἐξ αὐτῶν. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καὶ Πλινίου Θεσπιάδες ἦσαν αἱ χάλκιναι Θεσπιάδες τοῦ μεγάλου γλύπτου Πραξιτέλους.

Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

Θεσπιαί, ἢ *Θέσπ(ε)ια [Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἀρχαία πόλις τῆς Βοιωτίας πρὸς τὰ ΝΔ τῶν Θηβῶν, τῶν ὁποίων ἀπεῖχε περὶ τ ς τρεῖς ὥρας. Ἔκειτο εἰς τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑλικῶνος, ἐπὶ πεδιάδος γονιμωτάτης, ἀρδευομένης ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ χειμάρρου Θεσπιοῦ. Εἶχεν ἐπίνειον τὴν ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένην *Κρεῦσιν* (Κρέουσαν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καλουμένην), τρεῖς περίπου ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἀπέχουσαν, καὶ ἦτο κυρία τοῦ τμήματος τῆς Βοιωτίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο αἱ βοιωτικαὶ πολίχναι *Ἄσκρη*, πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Ἡσιόδου, *Λεῦκτρα, Κερησσός,* ὀχυρωτάτη φύσει πολίχνη (ἦτο φαίνεται καὶ ἀκρόπολις τῶν Θεσπιῶν) καὶ ἡ *Κρεῦσις*. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ π λις ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴν Νύμφην Θέσπιαν, θυγατέρα τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, ἢ ἀπὸ τὸν μυθικὸν βασιλέα Θέσπιον, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ Ἐρεχθέως καὶ εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ ἐξ Ἀθηνῶν (ἡ δευτέρα παράδοσις ἐπλάσθη πρὸς ἑρμηνείαν τῶν στενῶν φιλικῶν σχέσεων τῆς πόλεως πρὸς τὰς Ἀθήνας). Ἐκ τῆς εἰς τὰς Μούσας ἀφιερώσεως τοῦ ὄρους Ἑλικῶνος, εἰς τὰς ὁποίας ἀφιερωμένος ἦτο εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ ὁ ἐν τῇ νοτίῳ Μακεδονίᾳ Πίερος, καὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ λατρείας τοῦ Διονύσου, θεότητος θρακικῆς ἐν ἀρχῇ, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων (*Στράβ.* C. 410) ἐκράτει ἡ γνώμη, ὅτι ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς περὶ τὸν Ἑλικῶνα χώρας ἦσαν οἱ Θρᾷκες Πίερες. Ἡ πόλις Θεσπιαὶ ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ ἐγίνετο μνεία αὐτῆς καὶ εἰς τοὺς ἀργοναυτικοὺς μύθους, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ καὶ ναυτικὰ ἑλληνικὰ φῦλα, καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀρναίων Βοιωτῶν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη Βοιωτία, ὅτε ἐξέλιπεν ἡ προτέρα διπλῆ ἐν αὐτῇ κυριαρχία, ἡ τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ ἡ τῆς Καδμείας (τῶν Θηβῶν), καὶ ἐπῆλθεν ἡ συνένωσις ἁπασῶν τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας μὲ θρησκευτικὸν κέντρον τὸν ναὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, αἱ Θεσπιαί, ὡς καὶ αἱ ὅμοροι αὐτῶν Πλαταιαί, ἀντέστησαν εἰς τὴν συνένωσιν ταύτην. Παρὰ τὴν ἀντίστασίν των ὅμως ταύτην συνηνώθησαν, ὡς πόλις αὐτόνομος μὲ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα (τοὺς ἑπτὰ *δημούχους*, ὡς καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου, ἄρχοντάς της), μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν, ἥτις βραδύτερον ὠνομάσθη *κοινὸν τῶν Βοιωτῶν* καὶ τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτονόμων πόλεων ἐποίκιλλεν ἑκάστοτε. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους αἱ Θεσπιαί, ὡς καὶ αἱ ἀπεσπασμέναι ἐκ τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας Πλαταιαί, πρωτηγωνίστησαν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἀντιπρόσωπος αὐτῶν μετέσχε τοῦ ἐθνικοῦ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίου καὶ ἐν Θερμοπύλαις ἑπτακόσιοι γενναῖοι Θεσπιεῖς ὑπὸ τὸν στρατηγόν των Δημόφιλον τὸν Διαδρόμου προθύμως συμμετέσχον τῆς ἐθελοθυσίας τῶν Σπαρτιατῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅτε κατέλαβε τὴν Βοιωτίαν ὁ Ξέρξης ἐπυρπόλησε τὰς Θεσπιάς, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ φυγάδες ὅμως ὄντες οἱ Θεσπιεῖς μετέσχον ὡς ψιλοὶ (1800 ἄνδρες) τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Τὰ τείχη τῆς πόλεως ἀνεκτίσθησαν βραδύτερον τῇ συνδρομῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ ὅρια τῆς χώρας αὐτῆς ἔλαβον μεγαλυτέραν ἔκτασιν, περιληφθείσης εἰς ταύτην καὶ τῆς πόλεως Θίσβης. Κατηδαφίσθησαν ὅμως ταῦτα ὑπὸ τῶν Θηβαίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (423 π. Χ.), διότι ἡ πόλις διέκειτο φιλικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Κατὰ τὸ 378 π. Χ. ἀνήγειρε πάλιν αὐτὰ ὁ Ἀγησίλαος, ἐγκαταστήσας εἰς αὐτὰς τὸν Φοιβίδαν ὡς ἁρμοστήν. Κατὰ τοῦ Φοιβίδα ἐξεστράτευσαν οἱ Θηβαῖοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχουν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἕνεκα τῆς ἀποπείρας τοῦ προγενεστέρου ἐν Θεσπιαῖς Σπαρτιάτου ἁρμοστοῦ Σφοδρία νὰ καταλάβῃ δι' αἰφνιδιασμοῦ τὸν Πειραιᾶ, καὶ μάχης γενομένης παρὰ τὰς Θεσπιὰς ἐνίκησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν μισητότατον εἰς αὐτοὺς ἐκεῖνον Σπαρτιάτην. Κατὰ τὸ 375 π. Χ. ἐπῆλθεν ἐν Θεσπιαῖς σύγκρουσις μεταξὺ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ αἰφνιδία σφαγὴ τῶν δημοκρατικῶν ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τῇ βοηθείᾳ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τῶν ὀλιγαρχικῶν Θεσπιέων κατέστησε τὴν πόλιν των μισητοτάτην εἰς τοὺς Θηβαίους· διὰ τοῦτο οὗτοι, θεωροῦντες ἄφευκτον τὸν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας πόλεμον, ἐνεργοῦντες προληπτικῶς, κατέλαβον τὰς πόλεις Πλαταιάς, Τάναγραν καὶ Θεσπιάς, τῶν ὁποίων καὶ ἐκρήμνισαν τὰ τείχη, κατὰ τὸ 373—372 π. Χ., ἤτοι ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (371 π. Χ), τῆς ὁποίας δὲν μετέσχον οἱ Θεσπιεῖς, ἀποχωρήσαντες, ὅτε προεκάλεσε τὴν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Θηβαίων ἀποχώρησιν πάντων ὅσοι δὲν θὰ μετεῖχον προθύμως τῆς μάχης ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἤθελε τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ν' ἀνυψώσῃ εἰς ἀγῶνα ἱερὸν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Βοιωτίας. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), ὅτε διελύθη ἡ βοιωτικὴ ὁμοσπονδία καὶ αἱ Θῆβαι κατέστησαν μία ἁπλῆ πόλις τῆς Βοιωτίας, συνῳκίσθησαν καὶ πάλιν ὁ Ὀρχομενός, αἱ Πλαταιαὶ καὶ αἱ Θεσπιαὶ (ἴσως τότε ἀνηγέρθησαν καὶ πάλιν τὰ τείχη των). Διὰ τοῦτο καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν Θηβαίων (335 π. Χ.) ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ἐν Βοιωτίᾳ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, οἱ ἔνοπλοι κάτοικοι τῶν εἰρημένων πόλεων ἔσπευσαν νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Θηβαίων, αὐτοὶ δὲ ἦσαν, οἵτινες, κατὰ παραχώρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκδικούμενοι δι' ὅσα εἶχον πάθει ὑπὸ τῶν Θηβαίων, ἀπεφάσισαν νὰ κατεδαφισθῇ ἡ πόλις καὶ πάντες οἱ Θηβαῖοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις νὰ ἐξανδραποδισθῶσι. Κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς καὶ τοὺς δύο τελευταίους π. Χ. αἰῶνας αἱ Θεσπιαὶ εἶχον κοινὴν τὴν μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας τύχην. Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτε πᾶσα ἡ Βοιωτία εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ, μόνον αἱ Θεσπιαί, αἵτινες ἦσαν civitas libera, καὶ ἡ Τάναγρα ἦσαν ἐν ἀκμῇ. Κοινὴ ἦτο ἡ τύχη τῶν Θεσπιῶν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Βοιωτίας καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὅτε (ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς) καὶ ἠρημώθη (κατὰ τὸ 458 μ. Χ. ἀκόμη ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου, τοῦ Ρουφίνου). Παρὰ τὸν χῶρον τῶν ἀρχαίων Θεσπιῶν, τῶν ὁποίων διασῴζονται ἱκανά, κατὰ χώραν, ἐρείπια, ἰδίως τῶν τειχῶν, ἔχει κτισθῇ σήμερον τὸ χωρίον *Ἐρημόκαστρον*.

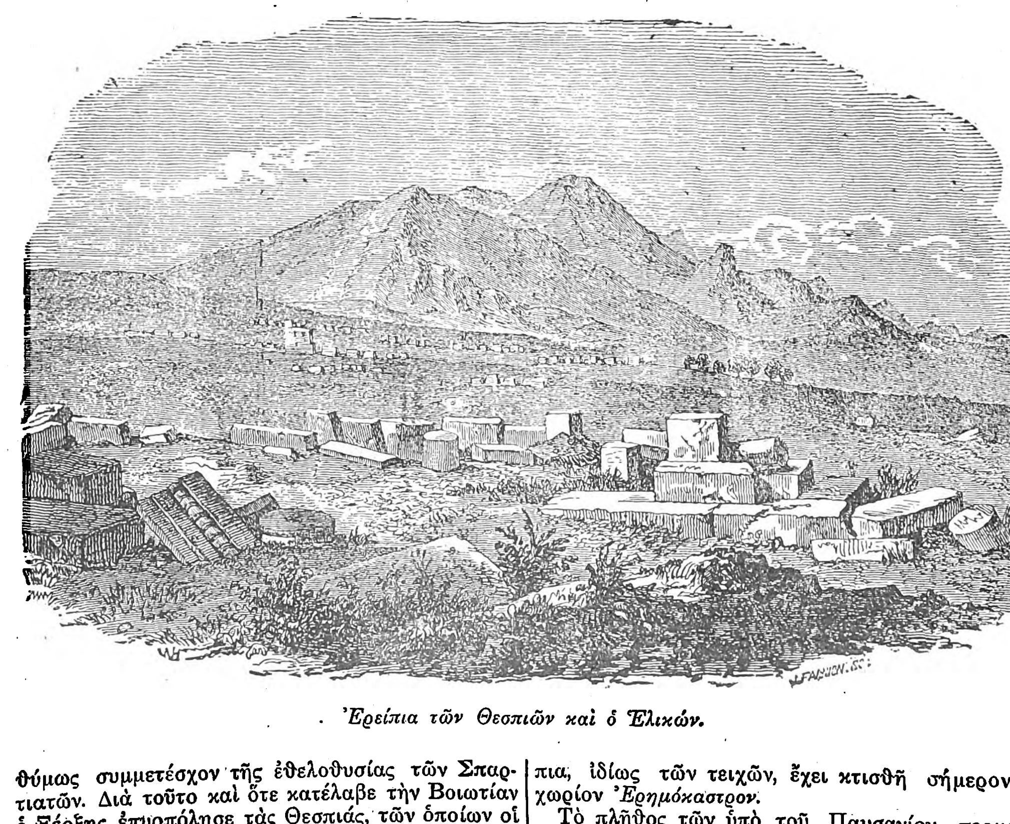

Ἐρείπια τῶν Θεσπιῶν καὶ ὁ Ἑλικών.

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου περιγραφομένων ἱερῶν καὶ ἀγαλμάτων ἐν Θεσπιαῖς μαρτυρεῖ, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς της ἀξία λόγου πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις. Ἐκ τῶν λατρευομένων ὅμως ἐν τῇ πόλει θεῶν δύο κυρίως ἐτύγχανον ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ὁ Ἔρως καὶ ἡ Μελαινὶς Ἀφροδίτη. Τοῦ Ἔρωτος μνημονεύονται τέσσαρα ἐν Θεσπιαῖς ἀγάλματα: τὸ παλαιότατον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀργὸς λίθος, τὸ ἐκ πεντελικοῦ λίθου ἀριστούργημα τοῦ Πραξιτέλους, ἀφιέρωμα τῆς φίλης τοῦ καλλιτέχνου ἑταίρας Φρύνης (κατ' ἄλλους τῆς ἑταίρας Γλυκέρας), ἥτις διὰ σοφίσματος μαθοῦσα, ὅτι ὁ Πραξιτέλης ἐθεώρει τὸν Ἔρωτά του ὡς τὸ καλύτερόν του ἔργον, ἠξίωσε τὴν πρός αὐτὴν δωρεάν του, διὰ νὰ τὸν προσφέρῃ εἰς τοὺς Θεσπιεῖς, τὸ τοῦ Λυσίππου, χαλκοῦν, καὶ τὸ τοῦ Ἀθηναίου Μηνοδώρου, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἔρωτος τοῦ Πραξιτέλους κατασκευασθέν, ὅτε ἐκεῖνο ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀπήχθη εἰς Ρώμην, ἔνθα καὶ κατεστράφη κατά τινα πυρκαϊάν. Τῆς Μελαινίδος Ἀφροδίτης, τῆς ὁποίας τὰ σύμβολα ἀπεικονίζοντο καὶ εἰς τὰ νομίσματα τῶν Θεσπιέων, ὑπῆρχεν ἓν ἱερόν, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, πλησίον τοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς, ἅτινα ὁ Παυσανίας (IX. 27.5) χαρακτηρίζει ὡς θέας ἄξια, καὶ ἓν ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους. Ἐκτὸς ὅμως τῶν εἰρημένων ἱερῶν καὶ ἀγαλμάτων ὑπῆρχον ἐν Θεσπιαῖς καὶ πολλὰ ἄλλα, ὡς ὁ ναὸς τῶν Μουσῶν, τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις συνεδέετο μετὰ τῆς πόλεως ταύτης διὰ τῶν περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν 50 θυγατέρων τοῦ Θεσπίου μύθων, τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς Σαώτου, τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Νίκης, τὸ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου, τῆς Ἥρας (ξύλινον), τῆς Τύχης, τῆς Ὑγιείας, τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης, τοῦ Πλούτου, ὁ χαλκοῦς ἀνδριὰς τοῦ Ἡσιόδου, ἡ μαρμαρίνη εἰκὼν τῆς Φρύνης κ. ο. κ. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν Θεσπιῶν κατάμεστος ἱερῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων μεγάλων μουσικῶν καὶ ποιητῶν ἦτο καὶ ὁ ὑπερκείμενος τῆς πόλεως Ἑλικών, ὁ ἐνδιαίτημα τῶν Μουσῶν, αἵτινες ἐπ' αὐτοῦ εἶχον τὸ ἱερὸν ἄλσος των παρὰ τὴν Ἀγανίππην πηγὴν καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἶχον κληθῆ Ἑλικωνιάδες. Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου τῶν Μουσῶν ὄρους ἐτέλουν οἱ Θεσπιεῖς τὰ *Μουσεῖα*, ἀγῶνα μουσικῆς, καὶ κατὰ πενταετίαν τὰ *Ἐρωτίδια*, ἀγῶνα μουσικῆς καὶ ἀθλητικῆς.

Ἐπιτάφιος στήλη νεανίου φέροντος στλεγγίδα καὶ μικρὸν ἀγγεῖον μετὰ ἐλαίου, εὑρεθεῖσα ἐν Θεσπιαῖς.
[Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

Τὰ νομίσματα τῆς πόλεως ταύτης ἀνήκουσιν εἰς τέσσαρας χρονικὰς περιόδους. Τὰ τῆς πρώτης (387—374 π. Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὰ μὲν παλαιότερα ἀμφορέα καὶ μηνίσκον (σύμβολον τῆς Μελαινίδος Ἀφροδίτης, σεληναίας θεᾶς) ἢ τὰ γράμματα ΘΕΣΠΙ μετὰ δύο μηνίσκων ἢ τὰ γράμματα ΘΕΣ μετὰ μηνίσκου, τὰ δὲ νεώτερα τὴν λέξιν ΘΕΣΠΙΚΟΝ καὶ κεφαλὴν Μελαινίδος Ἀφροδίτης μετὰ μήνης ἢ Θ καὶ κεφαλὴν αὐτῆς. Τὰ τῆς δευτέρας (338—315 π. Χ.) ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως

βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὰ γράμματα ΘΕΣ ἐν κενῷ πεδίῳ. Τὰ τῆς τρίτης (146—27 π. Χ.) ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν γυναικὸς φερούσης πόλον καὶ πέπλον, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν λέξιν ΘΕΣΠΙΕΩΝ μετὰ λύρας ἐν στεφάνῳ. Καὶ τὰ τῆς τετάρτης, τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, Ἀπόλλωνα Κιθαρῳδόν.

Ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τὸ 1882 καὶ κατὰ τὸ 1891—1892 ἀνασκαφῶν ἔχουσιν ἔλθει εἰς φῶς καὶ λείψανα ἀρχαίων μνημείων, ὡς τοῦ τάφου ἢ πολυανδρίου τῶν πεσόντων ἐν Τανάγρᾳ Θεσπιέων (424 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐκόσμει λίθινος λέων, καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα.
Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θεσπιὰς *[Μυθολ.]*· βλ. *Θεσπιάδες*.

Θεσπιεὺς *[Γεωγρ.]*. Μικρὸς χείμαρρος ἐν Βοιωτίᾳ (βλ. λ. *Θέσπιος*).

Θεσπιεὺς (ὁ)· ὁ κάτοικος τῶν Θεσπιῶν.

— **Θεσπιέων, *τέως δῆμος*** — *[Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Θεσπιῶν ὁ πρὸς Α τοῦ Ἑλικῶνος κείμενος δῆμος τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, περιλαμβάνων ἑπτὰ χωρία μὲ ἕδραν τὸ *Ἐρημόκαστρον* (τὰς ἀρχαίας Θεσπιάς). Νῦν ἔχει διασπασθῆ εἰς ἓξ κοινότητας, τὰς ἑξῆς: *Ἐρημοκάστρου, Βαγίων, Κασκαβελίου, Μαυρομματίου, Νεοχωρίου* καὶ *Παλαιοπαναγιᾶς*.
Ι. Σ. Σ.

θεσπίζω, *ἀόρ. ἐθέσπισα—ἐθεσπίσθην*· ἐκδίδω, ἐπιβάλλω θεσπίσματα, διαταγάς, νόμους, κανόνας· || εἰσάγω θεσμόν, κανόνα γινόμενον δεκτὸν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως: «ὁ Τρικούπης ἐθέσπισε τὸ δόγμα τῆς δεδηλωμένης»· || ἀρχ. χρησμοδοτῶ, προφητεύω.

Θέσπιος, ἢ ***Θεσπιός***, καὶ ***Θεσπιεὺς*** *[Γεωγρ.]*. Ποτάμιον ἐν Βοιωτίᾳ καὶ παρὰ τὰς Θήβας, πηγάζον ἐκ τῶν παρὰ τὰς Θεσπιὰς λόφων. Διαρρέον τὸ Ἀόνιον πεδίον μετὰ τοῦ ἐκ τῶν θηβαϊκῶν λόφων κατερχομένου Ἰσμηνοῦ, συμβάλλει μετὰ τούτου, ἔχον κοινὴν μετ' αὐτοῦ ἐκβολὴν εἰς τὴν Ὑλικὴν λίμνην.
Ι. Σ. Σ.

Θέσπιος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἐρεχθέως καὶ βασιλεὺς τῶν Θεσπιῶν. Οὗτος ἐξένισεν ἐπὶ 50 ἡμέρας τὸν Ἡρακλέα, ὅτε ὁ ἥρως οὗτος μετέβη πρὸς θήραν τοῦ Κιθαιρωνείου λέοντος, ὅστις κατέστρεφε τὰς ἀγέλας τοῦ πατρός του Ἀμφιτρύωνος καὶ τὰς τοῦ Θεσπίου. Ὁ Θέσπιος ἐκ τῆς Ἀγαμήδης εἶχεν ἀποκτήσει 50 θυγατέρας, τὰς *Θεσπιάδας*, τὰς ὁποίας συνεκοίμισε μετὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ Θέσπιος ἐκάθηρε τὸν ἥρωα ἐκ τοῦ φόνου τῶν ἐκ τῆς Μεγάρας τέκνων του, ἅτινα ἐφόνευσεν οὗτος, ὡς καὶ δύο υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰφικλέους, καταληφθεὶς ὑπὸ μανίας.

Θέσπις ὁ ***τραγικός***. Ἐγεννήθη ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ δήμῳ τῆς Αἰγηΐδος φυλῆς ἐν Ἰκαρίᾳ (ΣΤ' αἰῶνα π. Χ.) πλησίον τοῦ Διονύσου, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐφυτεύθη ὑπὸ τοῦ οἰκιστοῦ ἥρωος Ἰκάρου ἡ ἄμπελος, καὶ ἐκ ταύτης προήχθη ἡ διονυσιακὴ λατρεία, συνδεθεῖσα καὶ μετὰ τοπικῶν συμβάντων, ἅτινα τὴν πρώτην ἀπετέλεσαν ἀττικὴν τραγῳδίαν. Ἐκ τούτων δ' ἀναδυθεὶς ὁ Θέσπις ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῆς δραματικῆς ποιήσεως, εἰσαγαγὼν (ὡς ἔκ τινων τοῦ Πεισιστράτου σκωπτικῶν δημαγωγιῶν ἐμπνευσθείς) τὴν ὑπόκρισιν, τὴν παρεμβολήν, δηλαδή, εἰς τοὺς χοροὺς τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης λατρείας, ἔνθα περιωρίζοντο οἱ πρῶτοι δραματικοί, ὀρχησταί, ὡς ἐκ τούτου, καλούμενοι, προσώπου ἐν μιμήσει ἀφηγουμένου τὰ μυθικὰ γεγονότα κατὰ τὰς διονυσιακὰς ἑορτάς. Ἐντεῦθεν ὁ ὑποκριτὴς μετὰ τοῦ ἡγέτου τοῦ χοροῦ διαλεγόμενος καὶ ἀπαντῶν εἰς ἐρωτήσεις τούτου, ἐγένετο ὁ διαμορφωτὴς τῆς τοῦ δράματος διδασκαλίας. Ὁ Θέσπις ἀρχῆθεν τοὺς τῆς Ἀττικῆς δήμους περιτρέχων μετὰ τοῦ θιάσου του καὶ φορητῆς προχείρου σκηνῆς, θεωρεῖται καὶ ὡς εἰσηγητὴς τῆς χρήσεως τοῦ προσωπείου, ἐξ ὀθόνης ἀρχικῶς, τοῦ ψιμυθίου (καὶ τῆς βακχικῆς καλύψεως τῆς μορφῆς διὰ φύλλων καὶ κλαδίσκων, ἰδίᾳ ἀνδράχνης, κοινῶς ἤδη ἀντράκλας) καὶ ὡς ἐπινοήσας τὸν *πρόλογον* καὶ τὴν *ῥῆσιν* (διεξοδικὸν ἐπεισόδιον). Ὁ Σόλων εἰς τὴν ἐπινόησιν ταύτην τοῦ Θέσπιδος, αὐτοῦ τούτου τὴν ὑπόκρισιν ὑποδυομένου, μὴ ἐνθουσιασθείς, ὡς θεωρῶν ταύτην οὐχὶ ἐπωφελῆ νεωτερισμόν, ἀλλ' ὑποκρύπτοντα ἠθικὸν κίνδυνον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εὐλαβῆ ἀπαγγελίαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καὶ κατακρίνων τὰς καθιερουμένας οὕτω καὶ προαγομένας τραγικὰς παραστάσεις, ἠναγκάσθη κατόπιν, μετριοπαθῶς, χάριν τῆς κοινῆς ὁμοφροσύνης καὶ τάξεως, ν' ἀνεχθῇ ταύτας· καὶ οὕτως (ἴσως καὶ κατὰ τὴν ἐκ μεγαλοφροσύνης ἀποδημίαν του ἐξ Ἀθηνῶν) εἰσήχθησαν καὶ οἱ δραματικοὶ ἀγῶνες, εἰς οὓς ἐνίκησεν ὁ Θέσπις.

Τούτου τὰ γνήσια μὲν τῶν περισωθέντων ἔργων εἰσί: τὰ «Ἆθλα Πελίου ἢ Φόρβας», οἱ «Ἱερεῖς», ἡ «Ἄλκηστις», ὁ «Πενθεὺς» καὶ οἱ «Ἠΐθεοι», ἐπισκιασθέντα μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν ἀριστοτεχνικῶν τῶν μεγάλων τραγικῶν· τὰ δὲ κατὰ τὸ 330 π. Χ., ὅτε ἡ ἀριστοτελικὴ ἐμεσουράνει φιλοσοφία, ἀποδιδόμενα εἰς ἐκεῖνον, εἰσὶ νόθα κατὰ τὸν Ἀριστόξενον. Ὡς μαθηταὶ τοῦ Θέσπιδος διεκρίθησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χοιρίλος καὶ ἰδιαζόντως Φρύνιχος ὁ τραγικός.
—Η.

θέσπισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θεσπίζειν, διαταγή, προσταγὴ τοῦ ἄρχοντος: «κλητήριον θέσπισμα» τὸ ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου καλεῖταί τις ἐνώπιον δικαστικῆς ἀρχῆς· || ἡ ἀπόφασις τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου.

— *[Νομ.]* Ἐκλήθησαν *θεσπίσματα* τὰ ἐκτελεστικὰ διατάγματα, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκεν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἡ σχηματισθεῖσα μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862. Ἐπίσης καλοῦνται θεσπίσματα αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
Ε. Ι. Μ.

— **θέσπισμα *κλητήριον*** *[Ποιν. Δικον.]*· βλ. λ. *ἐπίκριμα κλητήριον*.

Θεσπρωτία, ἢ ***Θεσπρωτὶς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία ἐκ τῶν χωρῶν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς παράλια μεταξὺ τῆς Χαονίας, τῆς Μολοσσίας καὶ τῆς Κασσωπαίας. Ὡς ὅρια ταύτης θέτουν οἱ ἀρχαῖοι πρὸς βορρᾶν τὸν ποταμὸν Θύαμιν, πρὸς νότον τὸν Ἀχέροντα καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸ ὄρος Ζάβροχον. Ὁ Στράβων ὅμως, λόγῳ τῆς συγγενείας προφανῶς τῶν φύλων τῶν Κασσωπαίων καὶ Θεσπρωτῶν, θεωρεῖ καὶ τὴν Κασσωπαίαν τμῆμα τῆς Θεσπρωτίας (VII 7.5) ἂν καὶ εἶναι γνωστὸν ἐξ εὑρεθέντων νομισμάτων, ὅτι ἡ Κασσωπαία ἐπὶ μικρὸν διάστημα ἀπετέλεσεν αὐτόνομον πολιτείαν. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, πρέπει τὰ νότια ὅρια τῆς Θεσπρωτίας νὰ τὰ θέσωμεν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τινὲς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τοποθετοῦν καὶ τὴν Δωδώνην εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, πρέπει τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς ὅρια νὰ θέσωμεν τοὐλάχιστον εἰς τὴν ὀροσειρὰν τοῦ Τομάρου (νῦν Ὀλύτσικα). Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχαία Θεσπρωτία περιελάμβανε τὴν σημερινὴν Τσαμουριάν, τὴν Λάκκαν Σουλίου, τὸ Σούλι καὶ τὰς πεδιάδας Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, ἤτοι τὴν κυρίως Θεσπρωτίαν, τὴν Κασσωπαίαν καὶ τὴν Ἐλαιάτιδα. Τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ταύτης μνημονεύει καὶ ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσ. Π. 427 καὶ ἀλλαχοῦ) ἀναφέρων καὶ βασιλέα ταύτης, τὸν Φείδωνα. Ἐπίσης ἀναφέρει ταύτην καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι τούτου. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἡ Θεσπρωτία περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Κασσωπαίας καὶ Ἐλαιάτιδος, τὴν Δρυοπίαν, τὴν Κεστρίνην τῆς Χαονίας καὶ τὴν Ἀθαμανίαν (νῦν Τζουμέρκα). Τὴν Θεσπρωτίαν διέρρεεν ὁ Ἀχέρων, ὁ Κωκυτὸς καὶ ὁ Ὠρωπὸς (Λοῦρος). Ὁ Θεόπομπος λέγει (ἀπόσπ. 317) σχετικῶς μὲ τὸ ἔδαφος ταύτης τὰ ἑξῆς: «Περὶ δὲ Θεσπρωτοὺς ἐκ γῆς ἄνθρακας ὀρύττεσθαι, δυνατοὺς καίεσθαι», ὅπερ μέχρι τοῦδε οὐδόλως ἐπιστοποιήθη. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστὴ ἦτο ἡ Θεσπρωτία ἰδίως κατὰ τὴν παραλίαν. Ἐκεῖ ἔκειντο αἱ νησῖδες Σύβοτα καὶ τὸ Χειμέριον, τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, ὡς καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμεναι πόλεις Ἐφύρα, ἡ ἀργότερον μετονομασθεῖσα Κίχυρος, ἡ Πανδοσία, ἡ Γορύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἠγκυροβόλησεν ὁ Ὀκταβιανὸς (*Πλουτ.* Ἀντων. 62), ἡ Ἐλαία καὶ ἄλλαι. Εἰς τὰ παράλια ταύτης ὑπῆρχεν ὁ Γλυκὺς λιμὴν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Λιβίου ἀναφερόμενος (VIII, 234) Thesproticus sinus, ἤτοι Θεσπρωτικὸς κόλπος, ὃν ὁ Κεῖπερτ ταυτίζει πρὸς τὸν τῆς Πάργας. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δημοκρατουμένην Μολοσσίαν ἡ Θεσπρωτία διέμενε μέχρι τέλους βασιλευομένη, κατακτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Πύρρου, ὅτε δὲ ἀργότερον ἡ Ἤπειρος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου, ἐδημοκρατήθη, ἡ Θεσπρωτία, ὡς ὁ Παυσανίας ἀναφέρει (IV, 35.3) «ὑπὸ τῆς ἀναρχίας ἐφθάρη». Ἐπὶ Αἰμιλίου Παύλου καὶ ταύτης αἱ πόλεις κατεστράφησαν καὶ οἱ κάτοικοί της ἐξηνδραποδίσθησαν.
Χ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Θεσπρωτικὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς Ἠπείρου ἐν τῷ νομῷ Πρεβέζης, τέως *Λέλοβα* καλούμενον, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος ἀριθμούσης (1928) 1538 κατοίκους ἀσχολουμένους ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν λόγῳ τοῦ παραγωγικοῦ ἐδάφους. Ἔχει ἡμιγυμνάσιον, δημοτικὸν σχολεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμόν, τηλεφωνεῖον καὶ συνδέεται δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Πρέβεζαν, διακλαδιζομένης ἀπὸ τὸ χωρίον Καντζᾶς, ὅπερ κεῖται δίωρον νοτίως τῆς Φιλιππιάδος.
Χ. Ι. Σ.

«Θεσπρωτίς». Ἓν τῶν γενεαλογικῶν ἐπῶν, ὡς ἡ «Ἀτθὶς» τοῦ Ἡγησίνου καὶ ἡ «Φορωνίς». Μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (VIII, 12, 5) καὶ συνδέεται πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Ὀδυσσέως (Ὀδυσσ. ξ, 315), ὅστις ναυαγήσας ἐξεβράσθη ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν χώραν τῶν Θεσπρωτῶν, ὧν ὁ βασιλεὺς Φείδων ἐκθύμως ἐφιλοξένησεν αὐτόν. Τὸ ἔπος τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ αὐτὸ πρὸς τὰ περὶ τῶν Θεσπρωτῶν ἔπη τοῦ ἄλλως ἀγνώστου ποιητοῦ Μουσαίου, ἐξ ὧν καὶ Εὐγάμμων ὁ Κυρηναῖος, ὁ νεώτατος τῶν κυκλικῶν ποιητῶν (τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ.), παρέλαβε πολλὰ ἐν τῇ «Τηλεγονείᾳ» αὐτοῦ.
Γ. Κ. Γ.

Θεσπρωτοὶ (οἱ). Λαὸς κατοικῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀποκληθεῖσαν χώραν τῆς Ἠπείρου *Θεσπρωτίαν* ἢ *Θεσπρωτίδα*.
Χ. Ι. Σ.

Θεσσαλία. Τὸ ὄνομα Θεσσαλία ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι ὑπὸ στενὴν σημασίαν εἰς τὴν ἑλληνικήν, πεδινὴν τὸ πλεῖστον, χώραν, ἡ ὁποία περικλείεται ὑπὸ ὀρέων, πρὸς Α. μὲν ὑπὸ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὄσσης, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων, πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πίνδου καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Ὄθρυος. Ὑπὸ εὐρυτέραν ὅμως ἔννοιαν περιελαμβάνοντο καὶ αἱ πρὸς Α. καὶ Ν. παρακείμεναι χῶραι, ὁλόκληρος ἡ χερσόνησος Μαγνησία καὶ τὸ κατὰ τὸν Παγασιτικὸν Κρόκιον πεδίον, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ τῆς Ὄθρυος καὶ Οἴτης ποταμία χώρα τοῦ Σπερχειοῦ. Σήμερον, εἰς τὴν εὐρεῖαν ταύτην ἔννοιαν ἀποκλείομεν μὲν τὸ νότιον τμῆμα τῆς χώρας τοῦ Σπερχειοῦ, ἀποδίδομεν ὅμως τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλίας μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, Αἰγαίου πελάγους καὶ Παγασιτικοῦ κόλπου.
Ι. Σ. Σ.

— *[Γεωλογ.]* Ἡ *Θεσσαλία* ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν πεδικὴν λεκανοειδῆ χώραν, ἀποτέλεσμα τεκτονικῆς λεβητοειδοῦς ἐγκατακρημνίσεως, καὶ ἀπὸ τμήματα τῶν περιβαλλόντων τὴν λεκάνην ταύτην ὀρέων.

Ι) ***Γεωλογικὴ κατασκευὴ τῶν ὀρέων***. α') Τὰ *Καμβούνια ὄρη* συνίστανται κυρίως ἐκ μεταμορφωμένων κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων καὶ ἐπικρατέστερον ἐκ κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων διαφόρων εἰδῶν, γνευσίων δηλαδὴ καὶ γνευσιογρανιτῶν, χλωριτικῶν γνευσίων, μαρμαρυγιακῶν (χλωριτικῶν) καὶ ἀμφιβολιτικῶν σχιστολίθων, φυλλιτῶν, χαλαζιτῶν κλπ. Ἐντὸς τῶν σχιστολίθων τούτων παρουσιάζονται καὶ κρυσταλλοπαγεῖς ἀσβεστόλιθοι ἢ μάρμαρα (Ἄρδαμον, Σμόλια-Σπαθάδες, Ζαγλάνια-Νεοχώρι, Ζάρκος-Τυρνάβος κτλ.). Τὰ κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα εἶναι πολὺ πτυχωμένα καὶ ἀνωρθωμένα. Ἡ ἐπικρατοῦσα διεύθυνσις τῶν στρωμάτων εἶναι ΒΔ—ΝΑ μέχρι Β—Ν.

Ὑπεράνω τῶν κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων καὶ μαρμάρων εὑρίσκονται εἴς τινας θέσεις πετρώματα τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Οὕτω π. χ. εἰς τὴν λοφοσειρὰν ἀπὸ τὴν Ράξαν διὰ τοῦ Βοϊβόδα μέχρι τοῦ Κουβέλτσι (Τρίκκαλα - Καλαμπάκα) συναντῶνται ὀφεῖται καὶ στικτόχρωμοι σχιστόλιθοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικάθηνται ἀνοικτόχρωμοι, στιφροὶ λεπτοστρωματώδεις ἀσβεστόλιθοι. Ἐπίσης παρὰ τὸ Βουρλοχώρι καὶ τὴν Φλιάκα - Κερασιὰν ἐκπροβάλλουν ἐκ τῶν νεωτέρων στρωμάτων λόφοι τινὲς ἐξ ὀφείτου καὶ ἀσβεστολίθου ρουδιστοφόρου τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως.

Ἐπὶ τῶν κρητιδικῶν στρωμάτων παρὰ τὸ Βοϊβόδα καὶ ἐπὶ τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων, τῶν νοτίως τοῦ χωρίου Λιόπρασον εὑρισκομένων, ἐπικάθηνται πετρώματα τῆς διαπλάσεως τοῦ φλύσχου, κροκαλοπαγῆ δηλαδὴ καὶ ψαμμῖται νουμμουλιτοφόροι τῆς ἠωκαίνου διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ.

Νεώτερα τέλος στρώματα συνιστῶσι τὴν περιοχήν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Χάσια. Ταῦτα εἶναι παχέα στρώματα, σχηματισθέντα (ὡς ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῶν εὑρισκομένων ἀπολιθωμάτων συνάγεται) κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον (πιθανῶς καὶ κατὰ τὴν κατωτέραν μειόκαινον) ὑποδιάπλασιν τοῦ καινοζωϊκοῦ. Τὰ στρώματα ταῦτα εἶναι θαλασσογενῆ καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ κροκαλοπαγῆ, ψαμμίτας, ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους καὶ μάργας ἀπολιθωματοφόρους (ἀπολιθώματα γαστεροπόδων καὶ ἐλασματοβραγχίων μαλακίων). Ἐντὸς αὐτῶν ἐγκλείονται καὶ ἐνστρώσεις πισσωδῶν λιγνιτῶν. Τὰ στρώματα ταῦτα πληροῦσιν ὅλον τὸν χῶρον μεταξὺ τῆς Πίνδου ἀπὸ Δ. καὶ τῶν ἐκ κρυσταλλοπαγῶν πετρωμάτων ὀροσειρῶν τῶν Καμβουνίων ἀπὸ Ἀν., ἐπεκτείνονται δ' ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς Β. εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος μέχρι τῆς Κορυτσᾶς, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς Ν. μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου. Ἀπετέθησαν ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τότε τὴν περιοχὴν ταύτην καὶ ὠνομάσθη *ὑπεραιγαία αὖλαξ* (βλ. *Αἰγηΐς*) καὶ ἐπικάθηνται μὲ ἀσύμφωνον στρῶσιν ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπτυχωμένων ὀροσειρῶν.

Μεταλλευμάτων ἐμφανίσεις ἐλάχισται καὶ ἀσήμαντοι ἐσημειώθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Καμβουνίων ὀρέων. Ἐκμετάλλευσις χρωμίτου ἐγένετο πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν Βοϊβόδα Τρικκάλων. Μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχουν αἱ ἐμφανίσεις τῶν πισσωδῶν λιγνιτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Χάσιας (περιφέρεια Καλαμπάκας—Γρεβενῶν) καὶ δὴ εἰς τὰς θέσεις Σταγιάδες (*γαγάτης* βλ. λ.), Χριστός, Μάνεσι, Κερασιά, Βελεμίστι. Ἡ ποιότης τῶν λιγνιτῶν τούτων εἶναι ἀρίστη. Ἡ ἀκανόνιστος ὅμως μορφὴ τῶν κοιτασμάτων καὶ ἡ μεγάλη ἀπόστασίς των μέχρι τοῦ πλησιεστέρου σταθμοῦ τῆς Καλαμπάκας (25 χιλιομ. καὶ πλέον) ἀπετέλουν ἄχρι τοῦδε δύο σπουδαιότατα κωλύματα διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν λιγνιτῶν τούτων.

β') *Γεωλογικὴ κατασκευὴ Λάκμωνος - Ἀγράφων.* Τὰ ὄρη ταῦτα ἀποτελοῦν μέλη τῆς ὀρεινῆς ζώνης Ὀλονοῦ - Πίνδου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (βλ. λ. *Ἑλλὰς [Γεωλογ.]* καὶ *Πίνδος*).

Digitized by Google

γ') *Γεωλογικὴ κατασκευὴ Ὄθρυος* (βλ. *Ὄθρυς*).

δ') *Γεωλογικὴ κατασκευὴ Πηλίου, Μαυροβουνίου —Ὄσσης*. Τὰ ὄρη ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ μεταμορφωμένων καὶ ἡμιμεταμορφωμένων κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων. Ταῦτα ἀνήκουν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας διαπλάσεις (κατὰ τὸν Δεπρὰ τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀθροίσματος πετρωμάτων) καὶ εἶναι μαρμαρυγιακοὶ—, σερικιτικοὶ—, χλωριτικοὶ—, γλαυκοφανιτικοὶ— σχιστόλιθοι, ἐκλογῖται καὶ γνεύσιοι τῆς Ὄσσης μετὰ σιπολινῶν, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς διαπλάσεις τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, ἀρχαιοτέρας τῆς δεβονίου (σχίσται καὶ φυλλῖται τῆς Κερασιᾶς, τοῦ Τρίκκερι, τῆς Μακρυνίτσας κλπ. μετὰ κρυσταλλικῶν ἀσβεστολίθων καὶ σιπολινῶν).

Ἐπ' αὐτῶν τέλος ἀκολουθεῖ σύστημα μαύρων σχιστολίθων, γραουβακῶν μετὰ πυριτικῶν σχιστολίθων καὶ φθανιτῶν, ἀνῆκον πιθανῶς (κατὰ τὸν Δεπρὰ) εἰς τὴν δεβόνιον διάπλασιν τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Ἐντὸς τῶν διαφόρων τούτων κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων εὑρίσκονται καὶ πετρώματα ἐκρηξιγενῆ πολυάριθμα, γάββροι δηλαδή, περιδοτῖται, διαβάσαι καὶ ὀφεῖται.

Κατὰ τὸν Σβιγίτς τέλος εἰς τὰς βορείους κλιτῦς τῆς Ὄσσης (κοιλὰς τῶν Τεμπῶν κλπ.) παρουσιάζονται καὶ μεσοζωϊκοὶ (;) ἀσβεστόλιθοι καὶ δολομῖται μεταμορφωμένοι.

Γεωτεκτονικῶς τὸ Πήλιον μετὰ τῆς Ὄσσης παριστᾷ μίαν καθαρὰν ῥηξιγενῆ προεξοχὴν (Horst), ἡ ὁποία ἀπέμεινεν εἰς τὴν θέσιν της ἐκ τοῦ ἀρχαίου κρυσταλλοπαγοῦς ὄρους, ἀφοῦ ἑκατέρωθέν της ἐγένοντο δύο ἐγκατακρημνίσεις, μία ἡ ὁποία ἐγέννησε τὴν λεκάνην τῆς Λαρίσης καὶ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, καὶ ἄλλη ἡ ὁποία ἐγέννησε τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ἕνεκα τῶν ἐγκατακρημνίσεων τούτων, ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῶν ὀρέων τούτων εἶναι ἀπότομοι, πρὸς Α δὲ ὁ θαλάσσιος βυθὸς κατέρχεται ἀποτόμως καὶ παρουσιάζει μεγάλα βάθη πλησιέστατα τῶν ποδῶν τῶν ὀρέων. Εἰς τὰς τεκτονικὰς ταύτας κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον, ὀφείλονται καὶ οἱ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν προσβάλλουν τὰς περιοχὰς τῶν ὀρέων τούτων (σεισμοὶ Ἀγυιᾶς, Βόλου κλπ.).

Ἀρκεταὶ ἐμφανίσεις μεταλλευμάτων παρατηροῦνται εἰς τὰ ὄρη ταῦτα, κυρίως δ' ὀρυκτῶν σιδήρου (Βελεστῖνον) καὶ μετὰ ψευδαργύρου (Μηλέαι), μαγγανίου (ἐλάχιστα ποσὰ ΒΑ τοῦ Βόλου) χρωμίτου (Μηλέαι, Νεοχώρι), γαληνίτου (μετὰ σιδηροπυρίτου καὶ χαλκοπυρίτου), σανδαράχης καὶ ἀντιμονίτου (παρὰ τὸν Βόλον εἰς τὴν Μονὴν Παναγίας). Ἐξ ὅλων τούτων ἐκμετάλλευσις φλεβῶν γαληνίτου ἐπεχειρήθη μόνον πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν ΝΑ τῆς Ζαγορᾶς περιοχήν, ἡ ὁποία ὅμως ἀπέτυχε, κυριώτατα λόγῳ μὴ ὑπάρξεως ποσοτήτων μεταλλεύματος. Μαρμάρων ἐπίσης ἐξόρυξις ἐγένετο εἰς τὴν Δημητριάδα καὶ τὸ Τρίκκερι. Ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τῆς Ὄσσης, παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Τσάγεζι, ἀναβλύζουν καὶ τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τοῦ Τσάγεζι.

ε') *Γεωλογικὴ κατασκευὴ τῶν νοτίων τμημάτων τοῦ Ὀλύμπου*. Βλ. *Ὄλυμπος*.

II) ***Γεωλογικὴ κατασκευὴ τῆς θεσσαλικῆς λεκάνης***. Ἡ θεσσαλικὴ λεκάνη ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μικροτέρας τοιαύτας, τὴν *δυτικὴν* τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν *ἀνατολικὴν* τῆς Λαρίσης, χωριζομένας διὰ σειρᾶς χθαμαλῶν βουνῶν, διηκούσης περίπου ἐκ Β πρὸς Ν. Ἐπίσης καὶ ἡ *λεκάνη τοῦ Ἀλμυροῦ* ἀνήκει γεωμορφολογικῶς εἰς τὴν θεσσαλικὴν λεβητοειδῆ ἐγκατακρήμνισιν, χωριζομένη ἀπὸ τὴν λεκάνην τῆς Λαρίσης διὰ τῶν Ζιραγιώτικων βουνῶν καὶ ἀπὸ τὴν τῶν Τρικκάλων διὰ τοῦ βουνοῦ Κασσιδιάρη. Ἡ θεσσαλικὴ λεκάνη ἀποτελεῖται κατ' ἐπιφάνειαν ἐξ ἀλλουβιακῶν (ὁλοκαίνων) προσχωμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐπικαλύψει τὰ διλουβιακὰ (πλειστόκαινα), ὡς καὶ τὰ ἔτι βαθύτερον κείμενα τριτογενῆ ἀποθέματα τῶν λεκανῶν τούτων. Πολλαχοῦ ἐκπροβάλλουν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁλοκαίνων προσχωμάτων λόφοι τινὲς ἢ βουνὰ ποικίλου ὕψους, συνιστάμενα ἢ ἐξ ἀσβεστολίθων τῶν κρυσταλλοπαγῶν θεμελιωδῶν ὀροσειρῶν τῶν Καμβουνίων, Ὀλύμπου, Πηλίου κτλ. (ὡς π. χ. τὸ Πελιναῖον, τὸ Τιτάνιον, τὸ Δοβρούτσι), ἢ ἐκ μεσοζωϊκῶν ἀσβεστολίθων (ὡς π. χ. τὸ Μαυροβούνι, αἱ Κυνὸς Κεφαλαὶ) καὶ ὀφειτῶν ἢ καὶ ἐκ νεογενῶν ἀποθεμάτων (ὡς π. χ. οἱ λόφοι τῆς χωριστικῆς οὐδοῦ). Ἡ γεωλογικὴ ἱστορία τῆς θεσσαλικῆς λεκάνης εἶναι ἤδη γνωστὴ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἀ. Φίλιψων, πρὸς τὰς ὁποίας συμφωνοῦσι καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Καρ. Ρέντς.

Εἶχον ἤδη περατωθῆ σχεδὸν αἱ κύριαι μεσοτριτογενεῖς ἀλπικαὶ πτυχώσεις, αἱ γεννήσασαι τὰς ἑλληνίδας ὀροσειρὰς καὶ τὴν ὅλην *Αἰγηΐδα* (βλ. λ. καὶ λ. *Ἑλλὰς*) καὶ κατὰ τὴν ἀνωτέραν ὀλιγόκαινον ὡς καὶ τὴν κατωτέραν μειόκαινον ὑποπερίοδον τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος, περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐγένοντο διαρρήξεις, ἐγκατακρημνίσεις καὶ ἠπειρογενετικαὶ κινήσεις εἰς διάφορα τμήματα τῆς Αἰγηΐδος. Ὁ δυτικὸς βραχίων τῆς θαλάσσης (ἡ ὁποία ὠνομάσθη *ὑπεραιγαία αὖλαξ*, βλ. *Αἰγηΐς*) διέσχιζε μὲ ΒΔ διεύθυνσιν τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἀπὸ τῆς λεκάνης τοῦ Ἄνω Ἁλιάκμονος διεισδύων διὰ Καστορίας καὶ Γρεβενῶν εἰς τὴν σημερινὴν λεκάνην τῶν Τρικκάλων καὶ ἐξαπλούμενος περαιτέρω διὰ Φαρσάλων μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου. Ἐντὸς τῆς αὔλακος ταύτης ἀπετέθησαν τὰ θαλασσογενῆ στρώματα τῆς περιοχῆς τῆς Χάσιας. Τὰ ἀποθέματα τῆς θαλάσσης ταύτης μένουν σχεδὸν πανταχοῦ ὁριζόντια, πολλαχοῦ ὅμως ἀνυψώθησαν καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν δυτικῶν ὀροσειρῶν καὶ σχεδὸν ἠνωρθώθησαν κατακορύφως. Μετὰ τὴν ἀπόθεσίν των ἔγινεν ἀκόμη ἐλαφρά τις ἐπαύξησις τοῦ φαινομένου τῆς πτυχώσεως διὰ τὰς ἁλύσεις τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Κότσιακα καὶ ἀνύψωσις τῆς περιοχῆς. Ἐπηκολούθησε κατόπιν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τριτογενοῦς περιόδου, ἡ περίοδος τῶν μεγάλων διαρρήξεων καὶ τότε ἔλαβε χώραν μία μεγάλη λεβητοειδὴς ἐγκατακρήμνισις, ἡ ὁποία ἐγέννησεν ἐν Θεσσαλίᾳ τὴν εὐρεῖαν θεσσαλικὴν λεκάνην, καταληφθεῖσαν κατόπιν ὑπὸ λίμνης ἐσωτερικῶς. Παρατηροῦμεν σήμερον τὰ ἀποθέματα τῆς λίμνης ταύτης ἐπὶ τῆς ἐκ λόφων συνισταμένης διαχωριστικῆς οὐδοῦ (seuil), ἡ ὁποία χωρίζει τὴν λεκάνην τῶν Τρικκάλων ἀπὸ τὴν λεκάνην τῆς Λαρίσης. Εἰς τὴν λίμνην ταύτην ἐξέβαλλον, καταρρέοντες ἀπὸ τῶν πέριξ ὀρέων, πολλοὶ χείμαρροι, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὰς ἐκβολάς των ἐσχημάτιζον διὰ τῆς ἰλύος, τῆς ἄμμου καὶ τῶν χαλίκων, τοὺς ὁποίους συναπεκόμιζον, σωροὺς ἢ κώνους προσχωμάτων, ὡς π. χ. τοιοῦτοι εἶναι οἱ λόφοι τῶν Μετεώρων. Κατόπιν ὁ πυθμὴν τῆς λεκάνης ἐξηκολούθησε νὰ καθιζάνῃ καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ μεγάλη ἀρχικὴ λεκάνη ἐχωρίσθη εἰς δύο, τὴν τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν τῆς Λαρίσης, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπέμεινε προεξέχουσα ἡ χωριστικὴ οὐδός. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ πυθμὴν τῶν δύο τούτων λεκανῶν καθίζανεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὁ κοινὸς ἀποχετευτὴρ τῶν ὑδάτων των, ὁ ποταμὸς Πηνειός, διήνοιγε τὴν κοιλάδα του διὰ τῆς χωριστικῆς οὐδοῦ καὶ διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐπίσης ἐνεργείας τῶν καταρρακτοειδῶς πιπτόντων πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου ὑδάτων του διήνοιγε, διὰ τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου Ὀλύμπου - Ὄσσης, τὴν διαβρωσιγενῆ κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Διὰ τῆς κοιλάδος ταύτης ἐξεκενώθησαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον τὰ ὕδατα τῆς λίμνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σήμερον ἀπέμειναν κυριώτερα λείψανα ἡ λίμνη Βοιβηΐς καὶ ἡ λίμνη Νεσσωνίς.

Ὀρυκτὸς πλοῦτος. Ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὰ διάφορα μεταλλεύματα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θεσσαλικὴν πεδιάδα κατερχομένων κλιτύων τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ὀρέων (ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων καὶ αἱ ἐμφανίσεις χρωμίτου τοῦ Ἰνελὶ - Λαρίσης καὶ τοῦ Τσαγκλὶ-Φαρσάλων), ἡ καθ' αὐτὸ θεσσαλικὴ πεδιὰς δὲν ἐγκλείει μεταλλεύματα ἢ ὀρυκτοὺς ἄνθρακας. Μόνον ἀναθρώσεις φυσικῶν καυσίμων ἀερίων παρετηρήθησαν εἰς τὴν λεκάνην τῶν Τρικκάλων κατά τινας διατρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν πρὸς ἀνεύρεσιν ὕδατος εἰς τοὺς συνοικισμοὺς Ἀλμαντάρ, Παλαμᾶ, Μολόσι καὶ Μπαλταλὰρ-Κιεοίου.

Κατὰ τὰς μελέτας τῆς Γεωλογικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἀέρια ταῦτα ἀναθρώσκουν κυρίως ἀπὸ βάθους 40—45 μ. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ φρέατος Μολόσι ἔφθανε (τῇ 20 Φεβρουαρίου 1922) τὰ 50 λίτρα καθ' ὥραν (ὑπὸ ἀτμοσφαιρικὴν πίεσιν 750 χιλιοστομ. καὶ θερμοκρασίαν ἀέρος 14° C.). Εἰς τὰ ἐκ τῶν φρεάτων τούτων ἐρχόμενα ὕδατα δὲν παρατηροῦνται ἐλαιώδεις σταγόνες ἢ ἴχνη νάφθης. Ἀναλύσεις τῶν ἀερίων τούτων δίδουν τὴν ἀκόλουθον μέσην ἑκατοστιαίαν σύνθεσιν:

Διοξείδιον ἄνθρακος (CO_2)	2,2 %
Βαρεῖς ὑδρογονάνθρακες ($C_\nu H_{2\nu}$)	0,4 %
Ὀξυγόνον (O_2)	0,3 %
Μονοξείδιον ἄνθρακος (CO)	0,6 %
Ὑδρογόνον (H_2)	36,2 %
Μεθάνιον (CH_4)	33,0 %
Ἄζωτον (N_2)	27,3 %

Ἡ ἀνωτέρω χημικὴ σύνθεσις κατατάσσει τὰ ἀέρια ταῦτα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀερίων ἀνθρακωρυχείων καὶ τυρφώνων. Ἡ καταγωγή των ἐξηγεῖται (κατὰ τὸν *Γ. Γεωργαλᾶν*) ὡς ἀερίων προϊόντων ἀποστάξεως φυτικῶν οὐσιῶν, καταχωσθεισῶν κατὰ διαφόρους γεωλογικὰς ἐποχὰς ἐν τῇ ἄλλοτε λίμνῃ καὶ αἱ ὁποῖαι ἔπαθον ἢ καὶ πάσχουν τὴν ἀνθράκωσιν.

Ἡ ἀνεύρεσις ἔστω καὶ μόνον φυσικῶν ἀερίων καυσίμων εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν λεκάνην τῆς Θεσσαλίας ἐνέχει μεγάλην οἰκονομικὴν σημασίαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Philippson*, La tectonique de l'Égéide (Ann. de géographie. Τόμ. VII, σελ. 137) Thessalien und Epirus.—*Carl Renz*, Gebirgsbau Griechenlands (Zeitschr. d deuts. geolog. Gesellschaft. Monatsber. 1912. Τεῦχη 8-10 σελ. 161—161).—*Γ. Κ. Γεωργαλᾶ*, «Αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀναθρώσεις φυσικῶν ἀερίων» (Δημοσιεύματα τῆς Γεωλογ. Ὑπ. τῆς Ἑλλ., ἀρ. 8. Ἀθῆναι 1923)—*J. Deprat*, Géologie du Pélion et tectonique de l'Égéide (Bullet. de la Soc. Géolog de France. Quatr. Ser. Tom. 4e 1904).

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

— [ΑΡΧ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ *Θεσσαλία* ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔφερεν, ὡς ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν της, καὶ τὰ ὀνόματα *Ἑλλάς, Αἰολίς, Πελασγία, Πυρραία*. Περιελάμβανε δὲ τὰς χώρας, αἵτινες ὁρίζονται Β ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων ὀρέων, Δ. ὑπὸ τοῦ Λάκμωνος, Πίνδου καὶ Τυμφρηστοῦ, Ν. ὑπὸ τῆς Οἴτης, Α καὶ ΝΑ ὑπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ, Παγασιτικοῦ καὶ Μαλιακοῦ κόλπου. Αἱ χῶραι αὗται ἦσαν: α') Ἡ *Φθιῶτις*, περιέχουσα τὴν *Δολοπίαν*, τὴν *Ἰτωνίαν*, τὴν *Μαλίαν*, μεταξὺ τοῦ Μαλιακοῦ καὶ τοῦ Παγασαίου κόλπου, καὶ κατοικουμένη ὑπὸ Λαπιθῶν, τῶν μυθικῶν Κενταύρων, Δολόπων, Πελασγῶν, Μυρμιδόνων, Αἰνιάνων καὶ Μαλίων· πόλεις ἐπισήμους εἶχε τὴν *Ἄλον*, τὴν *Ἴτωνα* ἐν τῷ καρποφόρῳ πεδίῳ Κροκίῳ, τὰς *Φθιώτιδας Θήβας*, παρ' αἷς ἔκειτο ἡ *Φθία*, τὴν *Πύρασσον*, τὸ *Πτελεόν*, *Λάρισαν τὴν Πελασγιώτιδα* ἐν πεδιάδι, *Λάρισαν τὴν Κρεμαστὴν* ἐπὶ ὄρους, τὸν *Ἐχῖνον*, τὴν *Λαμίαν*, τὴν *Ἀντίκυραν*, τὴν *Ἡράκλειαν*, ἥτις πρὶν ἐκαλεῖτο *Τραχὶς* καὶ ἀνῆκε τοῖς Μαλίοις, τὴν *Ὑπάτην*, πρωτεύουσαν τῶν Αἰνιάνων καὶ ἕδραν φαρμακευτριῶν, τὴν *Θαυμακόν*. β') Ἡ *Θεσσαλιῶτις* (βλ. λ.). γ') Ἡ *Πελασγιῶτις* ΒΔ, μικρὸν ἐκτεινομένη ὑπὲρ τὸν Πηνειὸν καὶ ΝΔ μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου· πόλεις ἐν αὐτῇ ἦσαν: ἡ *Λάρισα*, ἡ μεγίστη ἐξ ὅλων, ἡ *Γυρτώνη*, ἡ *Κρανών*, αἱ *Φεραὶ* μετὰ τοῦ λιμένος τῶν *Παγασῶν*, ἡ *Σκοτοῦσα* παρὰ τὸν λόφον Κυνὸς Κεφαλαί. δ') Ἡ *Μαγνησία*, ΒΑ, παραθαλασσίως ἀπὸ τῶν Τεμπῶν καὶ κάτω· πόλεις αὐτῆς ἦσαν: ἡ *Μελίβοια*, ἡ *Κασθαναία* ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ ἡ κινδυνώδης *Σηπιὰς ἀκτή*, ἡ *Δημητριάς*, *Ἰωλκός*, *Ἀφέται*. ε') Ἡ *Εστιαιῶτις* ἢ *Ἰστιαιῶτις* ΒΔ, ἧς τὸ Α ἦτο ἡ *Περραιβία*, πόλεις δὲ οἱ *Γόμφοι*, ἡ *Τρίκκη*, ἡ *Ἰθώμη*, ὁ *Γοννός*, ἡ *Τρίπολις*, συσταθεῖσα ἐκ τῶν πόλεων Ἀζόρου, Δολίχης καὶ Πυθίου (Στ. Θ, 429).

Μεταξὺ τοῦ ὄρους Οἴτης καὶ τῆς θαλάσσης ἦτο τὸ περίφημον στενὸν τῶν *Θερμοπυλῶν* (βλ. λ.), ὅπερ ηὐρύνθη ἔκτοτε διὰ φυσικῶν προσχώσεων. Ἄλλη στενωπὸς ἔφερεν ὑπὲρ τὸν Ὄλυμπον πρὸς Β., συνενουμένη μετὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Γόννον, καὶ ἄλλη πρὸς Δ. εἰς τὴν Ἤπειρον.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] ***Ὄρη, ποταμοί, ἀκρωτήρια, λίμναι***. Τὰ περιβάλλοντα τήν τε ἀνατολικὴν (*Πελασγικὸν πεδίον* ἢ *πεδιάδα Λαρίσης*) καὶ τὴν δυτικὴν (*Τρικκάλων - Καρδίτσης - Φαρσάλων*) πεδιάδα ὄρη εἶναι: κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, ἀμέσως ἀπὸ τῆς Θερμαϊκοῦ, ὑψοῦται τὸ ὕψιστον ὄρος τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἱερὸς *Ὄλυμπος* (μέχρι 2.919 μ.), συνεχόμενος δυτικῶς μετὰ τοῦ *Τιταρίου* καὶ τῶν *Καμβουνίων* ὀρέων. Μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων τούτων ἀνοίγεται ἡ πρὸς τὴν Μακεδονίαν δίοδος τῆς Ἐλουστάνας εἰς ὕψος 918 μ. Ἐξακολουθεῖ δυτικώτερον ἡ μέχρι τῆς *Πίνδου* ἐξικνουμένη ὀρεινὴ χώρα *Χάσια*. Τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς χώρας σχηματίζουν τὰ πινδικὰ ὄρη *Λιγγος* (κοιν. *Κατάρα* - *Μαυροβούνι*) καὶ *Λάκμος* (κοιν. *Περιστέρι*), μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνοίγεται ἡ πρὸς τὴν Ἤπειρον ὑψηλὴ δίοδος *Ζυγὸς* (ὑψ. 1.650 μ.). Ἐκ τοῦ Λάκμου ἀκολουθεῖ νοτία διεύθυνσις τῆς Πίνδου, ὁρίζουσα τὴν δυτικὴν θεσσαλικὴν πεδιάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὀρεινὴ χώρα *Ἄγραφα* (π. ἡ *Δολοπία*), διακρινομένη εἰς τὰ Θεσσαλικὰ *Ἄγραφα* καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν νοτι-

Digitized by Google

ραν προέκτασιν τῆς Πίνδου κύρια *Ἄγραφα*. Διακλάδωσις τῆς Πίνδου εἶναι καὶ ἡ *Ὄθρυς* (μέχρι 1.726 μ., δίοδοι 850—900 μ.), ἡ ὁποία διευθυνομένη ἐκ Δ πρὸς Α ἐσχημάτιζε πρὸ τοῦ 1880 τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Καὶ πρὸς Α μὲν καταλήγει διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Ποσειδίου (κοιν. Σταυροῦ) πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου, ΒΑ δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν πλησιάζει τὴν ἐγκαρσίαν χαμηλὴν ὀροσειρὰν τὴν διαχωρίζουσαν τὰς δύο θεσσαλικὰς πεδιάδας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ χθαμαλῶν διακλαδώσεων συνάπτεται μετὰ τῶν δυτικῶν προεκτάσεων τοῦ καταφύτου ὄρους *Πηλίου*.

Τὸ ὄρος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὑψοῦται μέχρι 1.618 μ., πρὸς μεσημβρίαν προεκτείνεται ὡς χερσόνησος ἀγκιστροειδὴς (ἡ χερσόνησος *Μαγνησία*), διαμορφοῦσα ἐξ ἀνατολῶν τὸν Παγασιτικὸν καὶ ἀπολήγουσα ΝΑ μὲν εἰς τὴν τρικυμιώδη *Σηπιάδα ἄκραν*, ΝΔ εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Αἰάντειον* (κοιν. *Καβούλια*). Βορείως τοῦ Πηλίου, ἡ ἐξ ἀνατολῶν ἀποκλείουσα τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ὀροσειρὰ συνεχίζεται ὑπὸ βουνῶν φερόντων τὸ ὄνομα *Μαυροβούνι*, τὰ ὁποῖα συνδέουσι τὸ Πήλιον μετὰ τῆς ὑψηλοτέρας *Ὄσσης* (κοιν. *Κισσάβου* 1.978 μ. ὕψ.), ἡ ὁποία ἀποχωρίζεται ἐκ τοῦ βορειοτέρου Ὀλύμπου διὰ βαθείας διασφάγος, τῶν περιωνύμων *Τεμπῶν* (τὸ *Λυκοστόμιον* τῶν Βυζαντινῶν)· ἡ διὰ τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας τῶν ὑδάτων παραχθεῖσα διέξοδος αὕτη ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς λεκάνης πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον (κατὰ τοὺς παλαιοτέρους συνεπείᾳ σεισμοῦ) οὐ μόνον τὰ ὕδατα τοῦ μοναδικοῦ ἐν

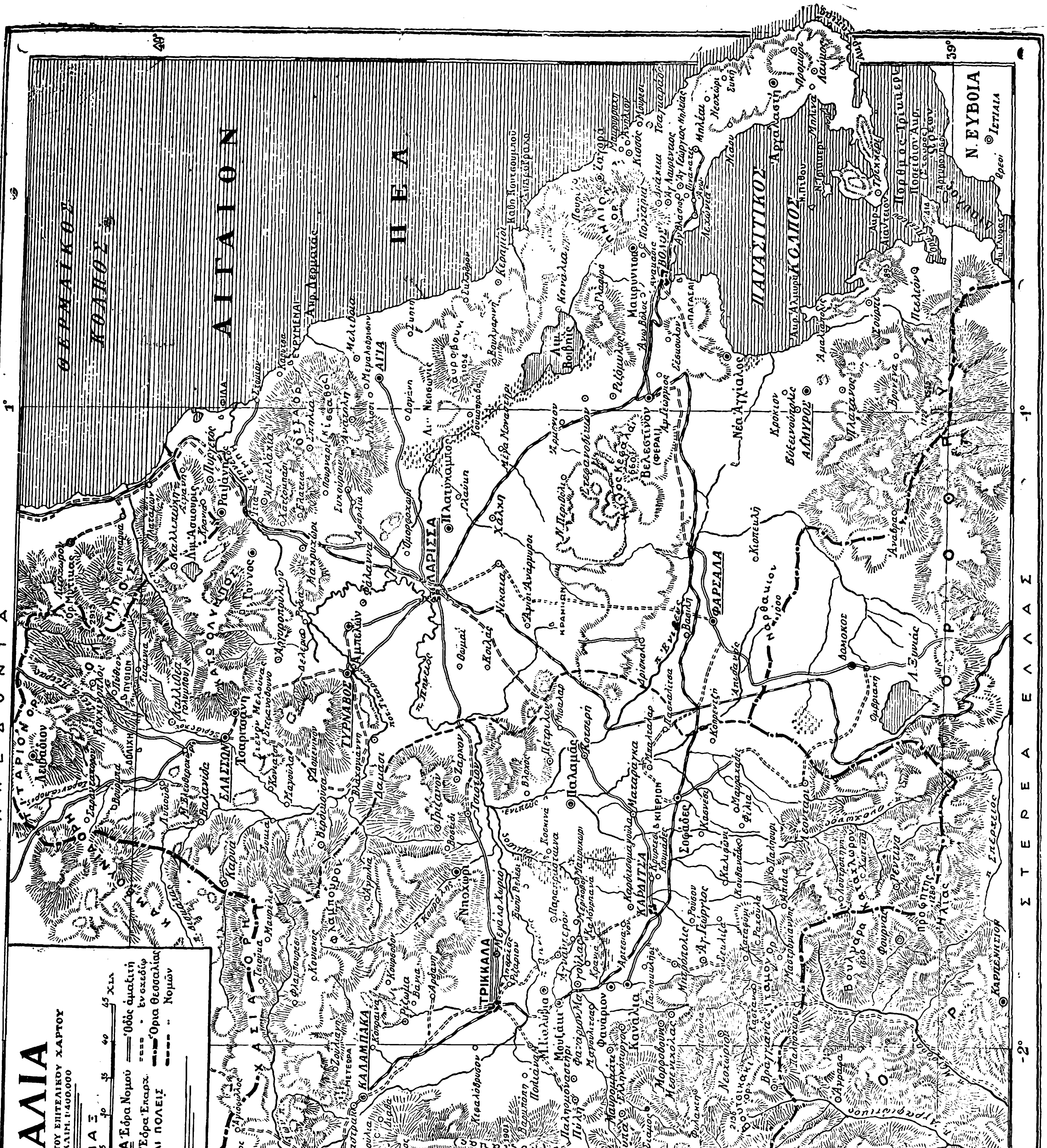

Digitized by Google

τῇ κλειστῇ Θεσσαλίᾳ ποταμοῦ Πηνειοῦ εὑρίσκουσιν ἔκρουν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ ἡ συγκοινωνία διευκολύνεται, κατερχομένης τῆς τε σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς τὴν παραλίαν γραμμὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν.

Εἰς προϊστορικοὺς χρόνους, πρὶν ἀνοιγῶσι τὰ Τέμπη, τὰ ὕδατα τῶν ἐσωτερικῶν λεκανῶν ἀπετέλουν μεγάλην λίμνην γλυκέος ὕδατος. Σήμερον, πλὴν λιμνῶν τινων καὶ μικρῶν ἑλῶν, τὸ σχηματιζόμενον ἐνταῦθα ποτάμιον σύστημα, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Πηνειοῦ* (βλ. λ.), σχηματίζεται κυρίως κατὰ τὴν δυτικὴν πεδιάδα διὰ ποταμίων ῥεόντων ἀκτινοειδῶς ἐκ πασῶν τῶν διευθύνσεων. Αἱ κύριαι πηγαὶ τοῦ Πηνειοῦ εἶναι παρὰ τὸν Ζυγὸν τῆς Πίνδου, τὰ δὲ κυριώτατα συμβάλλοντα ποτάμια εἶναι ἐξ ἀριστερῶν μὲν ὁ *Ἴων* (κοιν. *Μούργκανης*), ὁ *Ληθαῖος* (*Τρικκαληνὸς*) καὶ ὁ *Νεοχωρίτης*, ἐκ δεξιῶν δὲ ὁ τοῦ *Κλινοβοῦ*, ὁ *Πορταΐτικος* καὶ ὁ μακρότερος τοῦ Πηνειοῦ βραχίων *Ἐνιπεὺς* (κοιν. *Τσαναρλῆς*), ὁ ὁποῖος πρὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ δέχεται καὶ τὰ ὕδατα τοῦ *Παμίσου* (κοιν. *Μπλιούρη*), *Ὀνοχώνου*, *Κουαρίου* (*Σοφαδίτικου*) καὶ *Ἀπιδανοῦ* (*Φαρσαλίτικου*). Τὰ ὕδατα ταῦτα δεχόμενος ὁ Πηνειὸς διαρρηγνύει τὴν ἐγκαρσίως διήκουσαν ὀροσειρὰν διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ *Καλαμακίου*, ὅπως μετὰ μιᾶς ὥρας ῥοῦν ἐξέλθῃ εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδίον ὑπὸ τὴν σκιὰν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων. Παραρρέων δι' ἑλιγμῶν τὴν πόλιν Λάρισαν διευθύνεται πρὸς Β, δεχόμενος πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὰ Τέμπη τὸν ἐκ τῆς Περραιβίας (ἐκ βορρᾶ) κατερχόμενον *Εὔρωπον* (κοιν. *Ξεριᾶν*). Τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ ἀρδεύουσι τὴν θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν εὔφορον, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσιν αὐτὴν ἐνίοτε διὰ τῶν πλημμυρῶν.

Ἀνεξάρτητον τοῦ Πηνειοῦ σύστημα εἶναι τὸ ΝΑ τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου τμῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποκλίνει ἀμέσως ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Λάρισαν ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ. Τὰ ἐκ τῆς Ὄσσης πηγάζοντα ὕδατα (*Ἄμυρος* καὶ *Ἀσμάκι*) κατέρχονται ΝΑ καὶ σχηματίζουν τὴν ἐπίρρυτον λίμνην *Βοιβηίδα* (μέσον ὕψ. ἐπιφ. 44 μ.), ἡ ὁποία ποικίλλει κατὰ τὸ μέγεθος ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν εἰσρεόντων εἰς ταύτην ὑδάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλάκις καὶ πλημμυροῦντα ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ. Οὕτως ἡ λίμνη αὕτη, ὡς καὶ ἕλη τινὰ βορειότερα (νῦν *Μαυρονέρι*), ἅτινα ἀπετέλουν τὴν πάλαι *Νεσσωνίδα* λίμνην, φαίνονται ὡς λείψανα τῆς ἄλλοτε μεγάλης θεσσαλικῆς λίμνης. Δύο ἄλλαι ἀξιόλογοι λίμναι σχηματίζονται εἰς ὀρεινὰ μέρη, ἡ *Ξυνιάς*, μεταξὺ διακλαδώσεων τῆς Ὄθρυος καὶ εἰς ὕψος 463 μ., τῆς ὁποίας ἔκρους σχηματίζει τὸν εἰς τὸν Ἐνιπέα ῥέοντα *Κουάριον* (*Σοφαδίτικον*), καὶ ἡ *Ἀσκυρὶς* (κοιν. *Νεζερὸς*) μεταξὺ τῶν διακλαδώσεων τοῦ νοτίου Ὀλύμπου (εἰς ὕψ. 1006 μ.), τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἐκκενοῦνται διὰ καταβοθρῶν. Ἐν γένει δ' αἱ λίμναι τῆς Θεσσαλίας, ὡς καὶ οἱ ποταμοὶ αὐτῆς, εἶναι πολυΐχθυες.

Κλῖμα, βλάστησις. Τὸ κλῖμα τῆς Θεσσαλίας, λόγῳ τῶν περικλειόντων ταύτην ὀρέων, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουσι τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τοῦ θαλασσίου κλίματος, εἶναι μᾶλλον ἠπειρωτικόν, ψυχρὸν σχετικῶς τὸν χειμῶνα καὶ θερμὸν τὸ θέρος. Οὕτως ἡ ἐλαία, ἡ ἀντιπρόσωπος τῆς μεσογειακῆς εὐκράτου βλαστήσεως, εὐδοκιμεῖ μόνον κατὰ τὰς παραλίους χώρας, ἐν δὲ τῷ Πηλίῳ φθάνει μέχρι 500 μ. ὕψους. Πρὸς τὰς λίμνας δ' ἔτι καὶ τοὺς ποταμοὺς εἶναι ὑγρόν. Ἡ ποσότης τῆς πιπτούσης βροχῆς εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰ ὄρη, γενικῶς δὲ περισσοτέρα ἢ κατὰ τὴν λοιπὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα (ἐν Τρικκάλοις 735 χιλ., ἐν Λαρίσῃ 502 χιλ. καὶ ἐν Βόλῳ 473 χιλ.).

Τὰ ὄρη, πλὴν τῶν ἀνωτάτων ὑψῶν, καλύπτονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν. Συχνὰ δένδρα εἶναι ἡ ὀξύη, ἀποτελοῦσα τὰ ὕψιστα δάση τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὄσσης, κατὰ μέγα δ' ἔτι μέρος τῶν Χασιῶν καὶ τῆς Πίνδου· ἡ ἐλάτη καὶ ἡ λαρικοειδὴς πεύκη παρατηροῦνται συχνὰ εἰς τὸν Ὄλυμπον, τὴν Πίνδον καὶ τὴν Ὄθρυν· τὰ κατώτερα δένδρα, ἡ δρῦς καὶ ἡ πρῖνος, καθ' ἅπαντα τὰ θεσσαλικὰ ὄρη, ἰδίως ὅμως κατὰ τὴν Πίνδον· ὁ πλάτανος κατὰ τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν καὶ τῶν χειμάρρων. Προσέτι κατ' ἀραιὰ διαστήματα βλαστάνουσι πλεῖστα ὅσα ἄλλα δένδρα, ὡς ἡ ἰτέα, ἡ φιλύρα, ὁ κότινος, ἡ κόμαρος, ἡ ἄρκευθος, ἡ αἴγειρος, ὁ ἐλαιόπρινος, ἡ σφένδαμος κλπ. Ἐκ τῶν καρπίμων δένδρων τὸ συνηθέστατον εἶναι ἡ καστανέα, ἐξ ἧς ἀπαρτίζονται ἐκτεταμένα δάση κατὰ τὸ Πήλιον, τὴν Ὄσσαν, τὸν Ὄλυμπον καὶ ἐν μέρει τὴν Πίνδον. Εἰς τὸ Πήλιον, λόγῳ τῆς κλιματικῆς θέσεως καὶ τῆς γεωλογικῆς αὐτοῦ συστάσεως, εὐδοκιμεῖ πλῆθος ἀγρίων καὶ ἡμέρων δένδρων. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω σημειοῦμεν τὴν κέρασον, τὴν ἀχράδα, τὴν καρύαν, τὴν μηλέαν, τὴν κοκκυμηλέαν, τὴν κρανέαν, τὴν ἀμυγδαλέαν, τὴν κυδωνίαν, τὴν περσικὴν συκῆν, τὴν λεπτοκαρύαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν, τῶν ὁποίων οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶνταί τινα καὶ εἰς ἄλλα τῆς Θεσσαλίας ὄρη. Τὸ Πήλιον ἔτι θεωρεῖται καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἰαματικὸν ὄρος τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ ἐν αὐτῷ φυόμενα ἰαματικὰ φυτά. Ἡ δὲ πεδινὴ Θεσσαλία, φημιζομένη διὰ τὴν εὐφορίαν αὐτῆς, θεωρεῖται ὡς σιτοβολὼν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Μακεδονίαν, παράγουσα σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον καὶ ἄλλα δημητριακά. Γενικὰ ἄλλα προϊόντα τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὄσπρια, σῦκα, καπνός, τεῦτλα, οἶνος κλπ.

Ἄγρια ζῷα τρέφονται κατὰ τὰ ὄρη διάφορα· λύκοι, ἀλώπεκες, λαγωοί, θῶες καὶ ἀγριόχοιροι ἐνδιαιτῶνται εἰς τὰ δάση πάντων τῶν θεσσαλικῶν ὀρέων, κατὰ δὲ τὸν Ὄλυμπον ἀπαντῶνται καὶ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ αἴγαγροι. Εἰς τοὺς βαθυχλόους δὲ λειμῶνας τῶν ὀρέων ἐνδιαιτῶνται τὸ θέρος πλῆθος ποιμνίων, κυρίως αἰγῶν καὶ προβάτων, θεωρεῖται δὲ μετὰ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἡ κτηνοτροφικωτέρα χώρα τῆς Ἑλλάδος.

Ι. Σ. ΣΑΡΡΗΣ

Οἰκονομικὴ ἄποψις. Ἡ Θεσσαλία εἶναι μία τῶν παραγωγικωτέρων περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ἀπὸ γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς ἀπόψεως. Αἱ ἐν αὐτῇ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ἀνέρχονται (1928) εἰς 2.217.043 στρέμματα, ἀντιπροσωπεύοντα τὰ 14 % τῆς ὅλης καλλιεργουμένης ἐκτάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν στρεμμάτων τούτων τὰ 85.52 % σπείρονται ὑπὸ σίτου (51.94 %), κριθῆς (12.88 %) καὶ βρόμης (10.47 %), μὲ ἀπόδοσιν 1.973.519 μετρ. στατήρων, ἀξίας 597.246.751 δραχμῶν. Εἰδικῶς ἡ παραγωγὴ τοῦ σίτου ἀνέρχεται τοὺς 747.484 μετρ. στατῆρας ἀξίας 420.012.691 δραχμῶν. Ἡ λοιπὴ ἔκτασις χρησιμοποιεῖται πρὸς καλλιέργειαν ὀσπρίων (31.899 στατ.), καπνοῦ (41.115 στατ.), ἀμπέλου (216.164 στ. σταφυλῶν καὶ γλεύκους), κηπαίων προϊόντων (111.100 στ.) καὶ κτηνοτροφικῶν τοιούτων (89.906 στ.), ἀξίας 213.162.006 δραχμῶν. Ὡσαύτως παράγεται ἔλαιον καὶ βρώσιμοι ἐλαῖαι ἀξίας 262.947.400 δραχμῶν. Ἡ ἀξία δ' ὅλων ἐν γένει τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς Θεσσαλίας ἀνέρχεται εἰς 1.075.385.557 δραχ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὅμως δέον νὰ προστεθῶσιν ἕτερα 12.641.820 δραχ., ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ὀπωροφόρων δένδρων (μήλων, καστάνων, κερασίων κ.τ.λ.).

Ἡ κτηνοτροφικὴ κατάστασις τῆς Θεσσαλίας καταδεικνύεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Ζῷα	*Ἀροτριῶντα*	*Μὴ ἀροτριῶντα*	*Σύνολον*
Βόες	38.369	12.817	51.186
Ἀγελάδες	3.171	46.753	49.924
Βούβαλοι	1.470	2.995	4.465
Ἵπποι	24.864	10.527	35.391
Φορβάδες	—	8.616	8.616
Ἡμίονοι	3.992	9.937	13.929
Ὄνοι	—	40.353	40.353

Πρόβατα ἐκτρέφονται 1.180.383, αἶγες 549.744, χοῖροι 41.562, πουλερικὰ 708.514 καὶ κόνικλοι 15.851. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς Θεσσαλίας αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ δημόσιον ἀνέρχονται εἰς 1.025.679 στρέμματα, πολλαπλάσιαι δὲ τούτων εἶναι αἱ ἰδιωτικαὶ καὶ διακατεχόμεναι τοιαῦται.

Κυριώτερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος, ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν ἄλλην οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας εἶναι καὶ ἡ ἐμπορικὴ πρόοδος αὐτῆς, μὲ κέντρα τὴν Λάρισαν, τὰ Τρίκκαλα, τὴν Καρδίτσαν, τὴν Καλαμπάκαν κλπ. Τὴν Θεσσαλίαν διασχίζουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διεθνὴς γραμμὴ τῶν ΣΕΚ εἰς μῆκος 100 περίπου χιλιομέτρων καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁλόκληρον τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων Θεσσαλίας, ἔχον συνολικὸν μῆκος 250 χλμ. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἁμαξιταὶ ὁδοί, δι' ὧν ἐξυπηρετεῖται ἡ δι' αὐτοκινήτων συγκοινωνία.

Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

—[ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ *Θεσσαλία* δέον νὰ ἐξετασθῇ διττῶς ἀπὸ γεωγραφικοστρατηγικῆς ἀπόψεως: 1ον) ἐν ἐπιθετικῷ τῆς Ἑλλάδος πολέμῳ καὶ 2ον) ἐν ἀμυντικῷ τοιούτῳ.

Κατὰ τὴν *πρώτην* ὑπόθεσιν ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατός, μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν αὐτοῦ, θὰ μεταβῇ εἰς τοὺς τόπους συγκεντρώσεως τοὺς ὁρισθησομένους διὰ τοῦ σχεδίου ἐπιστρατεύσεως. Πρὸς τοῦτο θὰ χρησιμοποιήσῃ τά τε ὁδικὰ καὶ σιδηροδρομικὰ ὡς καὶ τὰ ἀτμοπλοϊκὰ μέσα, ἤτοι τὰς ὁδοὺς τὰς ὁδηγούσας πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν ἢ πρὸς τὴν περιοχὴν Θεσσαλονίκης. Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν Τεμπῶν μέχρι τοῦ Ἐλευθεροχωρίου ὁ σιδηρόδρομος Λαρίσης—Θεσσαλονίκης δύναται νὰ προσβληθῇ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἑπομένως πρέπει ἡ Ἑλλὰς νὰ ᾖ κυρία ταύτης, ἐφ' ὅσον θέλει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἄνω σιδηρόδρομον ἢ τὰ ἀτμοπλοϊκὰ μέσα μεταφορᾶς ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Παγασιτικῷ κόλπῳ λιμένος Βόλου.

Κατὰ τὴν *δευτέραν* ὑπόθεσιν, δηλ. ἀμυντικοῦ πολέμου, δέον νὰ ἐξετασθῇ ἡ ὅλη περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας ὡς πρὸς τὰς γραμμὰς ἀμύνης, ἃς δύναται νὰ παράσχῃ αὕτη εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τούτου ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀμυνθῇ οὗτος ἀμέσως μὲν τῶν ὁδῶν τῶν πρὸς νότον, ἐμμέσως δὲ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι κειμένης πρωτευούσης, τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ὑπόθεσιν ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶναι κύριος τῆς θαλάσης, διότι ἄλλως, ἔχων ὡς κύριον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν πρωτεύουσαν, θὰ ἀπεβιβάζετο εἰς σημεῖον πλησιέστερον τῶν Ἀθηνῶν, ἀποφεύγων τὴν κατάληψιν βίᾳ τῶν διαδοχικῶν ὀρεινῶν γραμμῶν, τῶν καθέτως τῆς γραμμῆς ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ κειμένων, ἀπὸ τοῦ βορείου μετώπου τῆς Θεσσαλίας μέχρις Ἀθηνῶν.

Ἡ Θεσσαλία, ἀποτελουμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ, ἔχει τὸ σχῆμα ἐπιμήκους τετραπλεύρου. Ταύτης θέλομεν ἐξετάσει τὰ μέτωπα.

Βόρειον μέτωπον. Τοῦτο χωρίζει ταύτην ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τῶν Χασίων καὶ Καμβουνίων ὀρέων μετὰ τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ ὀρεινὴ αὕτη γραμμὴ χωρίζει τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ καὶ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Τιταρησίου (Ξεριᾶ) ἀπὸ τῶν τοῦ Ἁλιάκμονος. Κατὰ τὸ μῆκος τῶν 360 χιλμ. ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου μέχρι τῆς Πίνδου ὑπάρχουσιν ἄρισται θέσεις ἀμύνης, ἐφ' ὧν ὁ ἐχθρὸς θὰ παρεμποδισθῇ, κατὰ τὴν πρὸς νότον πορείαν αὐτοῦ.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ ἁμαξιτὰ καὶ σιδηροδρομικὰ μέσα συγκοινωνίας ἄγουσιν ἀπὸ Μακεδονίας εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης, εἶναι βέβαιον σχεδόν, ὅτι διὰ τούτων θὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ ἐχθρός, βαδίζων πρὸς νότον, ὁπότε εἰς τὰ Τέμπη, μεταξὺ Ὄσσης καὶ Ὀλύμπου, εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Πιερίων (Φλαμπούρου) καὶ εἰς τὰ στενὰ Πόρτας καὶ κατὰ μῆκος τοῦ Σαρανταπόρου, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιτάξῃ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Διὰ τῶν Χασίων ὀρέων μικραὶ μόνον ἐπιχειρήσεις δύνανται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ λάβωσι χώραν, ἕνεκα τοῦ ὀρεινοῦ τῆς ὅλης περιοχῆς. Ἡ ἐν κατασκευῇ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Καλαμπάκας—Βερροίας καὶ αἱ ὑπὸ μελέτην ἁμαξιταὶ ὁδοὶ ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ θὰ διευκολύνωσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὰς ἐπιχειρήσεις ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Χασίων ὀρέων.

Πρὸς νότον τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς Καμβουνίων-Ὀλύμπου, ἤτοι ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τοῦ Κάτω Ὀλύμπου μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῶν Χασίων, ἤτοι ἐπὶ τῶν διαβάσεων Μελούνας, Δαμασίου καὶ Πανίτσης, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ εὕρῃ ἄλλα σημεῖα ἀμύνης πρὸς παρακώλυσιν τῆς πρὸς νότον πορείας τοῦ ἀπὸ βορρᾶ ὁρμωμένου ἐχθροῦ.

Ἀνατολικὸν μέτωπον. Τοῦτο, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σηπιάδος μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ἀντιστηριγμάτων τοῦ Κάτω Ὀλύμπου, περιβρέχεται ἐπὶ μήκους 120 χιλ. περίπου ἀπὸ τῆς θαλάσσης, μὴ ἔχον δὲ λιμένα καὶ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν μέχρι τῆς θαλάσσης κατερχομένων ἀποτόμως ὀρέων τοῦ Ὀλύμπου, Ὄσσης, Μαυροβουνίου καὶ Πηλίου, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ δι' ἀποβάσεις στρατοῦ πρὸς ἐνέργειαν τούτου κατὰ τῆς Θεσσαλίας ἀπ' ἀνατολῶν, ἐκτὸς ἐὰν τμῆμα ἐχθρικοῦ στρατοῦ κατερχόμενον ἀπὸ τῆς Αἰκατερίνης διὰ τῶν Τεμπῶν ἐπιχειρήσῃ διὰ τούτων νὰ εἰσέλθῃ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν συνδυασμῷ μετὰ ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ βορείου μετώπου τῆς Θεσσαλίας.

Νότιον μέτωπον. Τοῦτο ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἁγίου Ἠλία διευθύνεται πρὸς ἀνατολάς, σχηματίζεται δὲ ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τῆς Ὄθρυος καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἁλμυροῦ ἐν τῷ Παγασιτικῷ κόλπῳ. Τὸ ἄνω μέτωπον εἶναι μήκους 110 χιλ., διασχίζεται δὲ παρὰ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ Λαμίας-Δομοκοῦ-Λαρίσης καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀθηνῶν-Λαρίσης. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ νοτίου μετώπου ἀποτελεῖται ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου, μήκους 5 χιλ. περίπου, εὐκόλου ἀμύνης, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Τρίκκερι μέχρι Σηπιάδος ἀλιμένου ἀκτῆς, μήκους 25 χιλ., ἥτις δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ δι' ἀποβιβάσεις στρατοῦ. Ἐν τῷ νοτίῳ μετώπῳ τούτῳ αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ λάβωσι χώραν κυρίως πλησίον τῆς σιδηροδρομικῆς καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἔνθα ὑπάρχουσι καλὰ σημεῖα ἀμύνης, π. χ. εἰς Δερβὲν Φοῦρκα.

Δυτικὸν μέτωπον. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων, ἀποτομωτέρων καὶ τῶν μᾶλλον δυσβάτων ὀρέων τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι τῆς γραμμῆς τῆς Πίνδου ἀπὸ τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου μέχρι τοῦ Ἁγίου Ἠλία ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς Ὄθρυος. Τὸ μέτωπον τοῦτο δὲν διασχίζεται εἰμὴ παρὰ ἡμιονικῶν ὁδῶν, ὧν ἡ κυριωτέρα εἶναι ἡ ἡμιονικὴ ὁδὸς Ἰωαννίνων-Μετσόβου-Καλαμπάκας, ἑπομένως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ δι' ἐπιχειρήσεις μεγάλων τμημάτων, κυρίως ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι δυτικῶς τῆς Πίνδου ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὀρεινὴ γραμμὴ τῶν Τζουμέρκων-Ραδοβιζίου, ἥτις σχηματίζει μετὰ τῆς γραμμῆς τῆς Πίνδου τὴν ὀρεινοτάτην περιοχὴν τοῦ Ἄνω Ἀχελώου.

Θέλομεν προβῇ ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θεσσαλίας. Τοῦτο σχηματίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ, ἥτις χωρίζεται διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους Δοβρούτσι ἀρχομένου ὀροπεδίου, τοῦ λήγοντος εἰς τὸ ὄρος Παλαιόκαστρον (683 μ.), δυτικῶς τοῦ Βελεστίνου κειμένου, εἰς δύο πεδιάδας, τὴν τῆς Λαρίσης καὶ τὴν τῶν Τρικκάλων, τῆς καὶ μεγαλυτέρας.

Πεδιὰς Λαρίσης. Κατὰ τὰς ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Λαρίσης κυρίας τοῦ ἐχθροῦ ἐπιχειρήσεις, αἱ προσπάθειαι τούτου θὰ τείνωσιν, ὡς ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατὰ τὸ 1897 προὐτίθετο, νὰ ἀπωθήσῃ τὸν ἐν ἀμύνῃ ἑλληνικὸν στρατὸν πρὸς ἀνατολάς

Θεσσαλικαὶ ἐνδυμασίαι. Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: *1) Καραγκούνας. 2) Γυναικεῖαι βλαχικαί. 3) Χασιώτικη. 4) Ἀνδρικὴ βλαχική.*

δηλαδὴ πρὸς τὰ ὄρη Ὄσσαν καὶ Μαυροβούνιον, ἀποκόπτων τοῦτον τῆς γραμμῆς τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ. Ὁ ποταμὸς Πηνειὸς δὲν δύναται εἰς πᾶσαν ἐποχὴν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόδιον διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐν τούτοις κατὰ τὸ τμῆμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γεφύρας Ἀλῆ-ἐφένδη μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους ὡς γραμμὴ ἀμύνης, ἥτις ἄλλοτε ἐνισχύετο ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Πηνειοῦ, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Λαρίσης, ὀχυρωτικῶν ἔργων (τῶν γνωστῶν *προγεφυρωμάτων*), ἅτινα νῦν δὲν ἔχουσι καμμίαν στρατιωτικὴν ἀξίαν.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς γραμμῆς τοῦ Πηνειοῦ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑποχωρῶν θὰ ἐπιδιώξῃ: 1ον) διὰ τῆς κατοχῆς τῶν ὑψωμάτων τοῦ Βελεστίνου τὴν ἐξασφάλισιν τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ λιμένος Βόλου ὡς βάσεως τροφοδοσίας καὶ ἀνεφοδιασμοῦ καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ τοῦ πρὸς νότον προελαύνοντος ἐχθροῦ· 2ον) διὰ τῆς ἐκλογῆς διαδοχικῶν θέσεων ἀμύνης ἐν τῇ θεσσαλικῇ πεδιάδι τὴν παράτασιν τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀμύνης, ἐπιβοηθουμένης ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λαρίσης-Δεμερλῆ-Λαμίας, ὡς κυρίας γραμμῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Τοιαῦται θέσεις δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν: α΄) οἱ πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῶν Φαρσάλων λόφοι καὶ κυρίως ἐφ' ὅσον ἡ πλευρικὴ θέσις περὶ τὸ Βελεστῖνον ἀνθίσταται, διότι πρὸ τῆς κατοχῆς ταύτης ὁ ἐχθρὸς δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ προχωρήσῃ πρὸς νότον, β΄) ἡ κατὰ τὸ 1897 χρησιμοποιηθεῖσα γραμμὴ ἀμύνης πρὸ τοῦ Δομοκοῦ, ἥτις φράσσει τήν τε ὁδὸν Φαρσάλων-Λαμίας καὶ ὑπερασπίζει τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν πρὸς Λαμίαν.

Ἡ πρὸς νότον τοῦ Δομοκοῦ γραμμὴ ἀμύνης, εἶναι ἡ τῆς Ὄθρυος, περὶ ἧς συντόμως ἔχει γίνει λόγος ἀνωτέρω ἐν τῷ νοτίῳ μετώπῳ Θεσσαλίας.

Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.]. Τὸ διαμέρισμα τῆς *Θεσσαλίας* περιλαμβάνει δύο νόμους, τοὺς *Λαρίσης* καὶ *Τρικκάλων*, ἔχοντας συνολικὴν ἔκτασιν 13334 τετρ. χμτρ., πληθυσμὸν δὲ 493.213 κατοίκων (ἄρρενες 249.184, θήλεις 244.029), ἤτοι ἀναλογοῦν κατὰ τετρ. χμτρ. 36,39 κάτοικοι. Περιλαμβάνει ἐν συνόλῳ 10 ἐπαρχίας, ὧν 7 ὁ νομὸς Λαρίσης (*Βόλου, Λαρίσης, Ἀλμυροῦ, Ἐλασσόνος, Τυρνάβου, Ἁγιᾶς, Φαρσάλων*) καὶ 3 ὁ νομὸς Τρικκάλων (*Καλαμπάκας, Καρδίτσης, Τρικκάλων*). Διαιρεῖται δὲ εἰς 4 δήμους (*Παγασῶν, Λαρίσης, Τρικκάλων, Καρδίτσης*) καὶ 441 κοινότητας, ἔχοντας ἐν συνόλῳ 775 πόλεις, χωρία καὶ συνοικισμούς. Πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ΄ οἱ ὡς ἄνω νομοὶ περιελάμβανον 64 δήμους.

Ἡ Θεσσαλία δικαστικῶς ἐξεταζομένη εἶναι τμῆμα τῆς περιφερείας τοῦ ἐφετείου Λαρίσης, περιλαμβάνοντος, πλὴν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ πρωτοδικείων Λαρίσης, Βόλου, Καρδίτσης καὶ Τρικκάλων, καὶ τὰ Κοζάνης καὶ Γρεβενῶν τῆς Μακεδονίας. Ἔχει δ' ἐν συνόλῳ 29 εἰρηνοδικεῖα καί τινα πταισματοδικεῖα.

Δ. Ε. Μ.

Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1881 γενομένην πολιτικὴν ἕνωσιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἠπείρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἕνωσις τῶν χωρῶν τούτων. Ἥ τε κυβέρνησις καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐζήτησαν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἕνωσιν τῶν πολιτικῶς ἑνωθεισῶν χωρῶν συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας. Τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον διὰ πράξεως αὐτοῦ φερούσης χρονολογίαν «ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αωπβ΄ κατὰ μῆνα Μάϊον» ἐνέκρινε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἕνωσιν. Κατὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ἡνοῦντο ἐκκλησιαστικῶς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἡ μητρόπολις Λαρίσης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὴν ἐπισκοπῶν Τρίκκης, Σταγῶν, Θαυμακοῦ καὶ Γαρδικίου, καὶ αἱ μητροπόλεις Ἄρτης, Δημητριάδος καὶ Φαναριοφαρσάλων, ὡς καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Πλαταμῶνος, ἡ ὑποκειμένη τῇ μητροπόλει Θεσσαλονίκης, ἔτι δὲ εἴκοσι χωρία ἐκ τοῦ τμήματος Τζουμέρκων καὶ τρία ἐκ τοῦ τμήματος Μαλακασίου, ἅτινα ὑπήγοντο εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων. Ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπάρχουσι σήμερον αἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες μητροπόλεις: Λαρίσης, ἔχουσα ἕδραν τὴν Λάρισαν, Δημητριάδος τὸν Βόλον, Τρίκκης καὶ Σταγῶν τὰ Τρίκκαλα καὶ Θεσσαλιώτιδος τὴν Καρδίτσαν.

Κ. Ι. Δ.

Οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλίας, ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος γεωγραφικῶν τμημάτων, δὲν εἶναι ὁμοιόμορφος. Εἰς τὴν πεδινὴν Θεσσαλίαν (κοιν. *κάμπον*) κατοικοῦν οἱ λεγόμενοι *Καραγκούνηδες*, οἵτινες εἶναι ἑλληνόγλωσσοι, ἀσχολοῦνται δὲ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν.

Οἱ Καραγκούνηδες, ὑψηλοῦ μᾶλλον ἀναστήματος καὶ λεπτόσωμοι, ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θεσσαλίας, ἦσαν δὲ μέχρις ἐσχάτων δουλοπάροικοι, δεδομένου ὅτι ὁλόκληρος ἡ θεσσαλικὴ πεδιὰς ἀνῆκεν εἰς Ἕλληνας καὶ Μουσουλμάνους μεγαλογαιοκτήμονας (τσιφλικούχους). Αἱ γυναῖκες εἶναι λευκαὶ καὶ ὡραῖαι, μὲ ἑλληνικωτάτας φυσιογνωμίας. Ὑστεροῦν ὅμως εἰς μόρφωσιν καὶ ἡ θέσις των εἶναι πολὺ ὑποδεεστέρα τοῦ ἀνδρός. Εἶναι ὅμως ἐργατικώταται, ἱκανώταται εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ σημαντικώτατοι παράγοντες τοῦ θεσσαλικοῦ ἀγροτισμοῦ.

Οἱ πεδινοὶ Θεσσαλοὶ ἀπέβαλον κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ κοντοβράκι ἢ τὸ πουκάμισο, τὸ ὁποῖον ἔφερον ἄλλοτε. Αἱ γυναῖκες τοὐναντίον ἐξακολουθοῦν φέρουσαι τὰ βαρέα μάλλινα σεγκούνια ἐξ ἐγχωρίου ὑφάσματος, μετὰ μεγάλων καλυμμάτων εἰς τὴν κεφαλήν, καὶ πολλῶν ἀργυρῶν πορπῶν καὶ ἁλύσεων.

Εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὀρέων παραμένουν ἑλληνόγλωσσσοι ἐπίσης πληθυσμοί, μὴ ἀνήκοντες εἰς τοὺς Καραγκούνηδες καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐπιμειξίαν ἐρχόμενοι μετ' αὐτῶν. Οὗτοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργοκτηνοτροφίαν ἢ μετέρχονται, μετακινούμενοι, διαφόρους τέχνας καὶ ἐπιτηδεύματα. Κυρίως εἶναι ἔμποροι, ἀγωγεῖς, οἰκοδόμοι, ὑφαντουργοί, ὑλοτόμοι ἢ χειρώνακτες. Μεταξὺ τῶν ἡμιορεινῶν ἢ ὀρεινῶν τούτων πληθυσμῶν διακρίνονται οἱ κάτοικοι τοῦ Πηλίου, οἱ λεγόμενοι *Πηλιορεῖται*, διὰ τὸ ἐμπορικόν, τὸ προοδευτικὸν καὶ μεταναστευτικὸν αὐτῶν πνεῦμα, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Καμβουνίων ἢ Χασίων ὀρέων, οἱ λεγόμενοι *Χασιῶται*, διὰ τὸ ἀρήϊον, τὸ ἀδάμαστον καὶ τὸ ἀφελὲς τοῦ χαρακτῆρός των. Οἱ Χασιῶται ἐξακολουθοῦν ἀκόμη φέροντες ὑπερηφάνως τὴν φουστανέλλαν, οὐδέποτε οὐσιαστικῶς ὑποκύψαντες εἰς τὸν Τοῦρκον καὶ λαμπρύναντες τὰς ἐθνικάς μας σελίδας μὲ τὰ κατορθώματα ἀπειρίας κλεφτῶν καὶ ἁρματολῶν.

Τρίτη μεγάλη τάξις κατοίκων εἶναι οἱ λεγόμενοι *Βλάχοι*. Οὗτοι διαμένουσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα κατῳκημένα τμήματα τῆς θεσσαλικῆς Πίνδου, καὶ ὁμιλοῦν πλὴν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τὴν βλαχικήν. Οἱ Βλάχοι τῆς Θεσσαλίας, διακρινόμενοι διὰ τὰ ἀκμαιότατα ἐθνικά των φρονήματα, εἶναι νοημονέστατοι, δραστήριοι, ἐνεργητικοί, μετερχόμενοι πλὴν τῆς κτηνοτροφίας καὶ τυροκομίας, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, καλλιεργοῦντες τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ δίδοντες ἐξαιρετικὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἰς τὰ Τρίκκαλα, τὴν Λάρισαν, τὴν Καλαμπάκαν, τὴν Καρδίτσαν, τὴν Ἐλασσόνα καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Θεσσαλίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκαθίστανται μονίμως ἢ ἡμιμονίμως, κατερχόμενοι ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρίων των.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων μεγάλων κλάδων τῶν πληθυσμῶν τῆς Θεσσαλίας, δέον νὰ ἀναφέρωμεν: Τοὺς Ἰσραηλίτας, παραμένοντας εἰς τὰ Τρίκκαλα, τὴν Λάρισαν καὶ τὸν Βόλον καὶ ἀσχολουμένους εἰς τὸ ἐμπόριον. Οἱ Ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἑλληνόφωνοι καὶ ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἑλληνικώτατα αἰσθήματα. Τοὺς Ἀρβανιτοβλάχους, οἵτινες εἶναι ἡμινομάδες ποιμένες, ἔχοντες μητρικὴν γλῶσσαν κρᾶμά τι βλαχικῆς καὶ ἀλβανικῆς μετ' ἀρκετῶν ἑλληνικῶν λέξεων. Οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι, ἔχοντες κέντρα διαμονῆς των τὰ παρὰ τὸν Κάτω Ὄλυμπον χωρία Καρατζόλι καὶ Μουσουλάρι, εἰς οὐδεμίαν ἐπιμειξίαν ἔρχονται μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Θεσσαλίας κατοίκων καὶ διάγουν βίον πολλάκις λῃστρικόν. Τοὺς Ἀτσιγγάνους ἢ Γύφτους, οἱ ὁποῖοι παραμένουν εἰς Τρίκκαλα, Βόλον, Ἁλμυρόν, Τύρναβον, Καστανιὰν τοῦ Ἀσπροποτάμου κατὰ πυκνὰς μάζας, ἀραιότερον δὲ κατ' ὀλίγας οἰκογενείας εἰς πᾶσαν σχεδὸν κώμην τῆς Θεσσαλίας. Οἱ σημερινοὶ Γύφτοι τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἑλληνόγλωσσοι καὶ Χριστιανοί, ἀποτελοῦντες μόνιμον πληθυσμὸν καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν σιδηρουργικήν, τὴν λαϊκὴν μουσικήν, τὴν γεωργίαν καὶ διαφόρους χειρωνακτικὰς ἐργασίας. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ νομάδες Ἀτσίγγανοι περιερχόμενοι τὴν Θεσσαλίαν ὡς καλαθοπλόκοι καὶ ζῳέμποροι, μέχρι τοῦ 1923 δὲ ὑπῆρχον καὶ Μουσουλμᾶνοι Ἀτσίγγανοι, ἀναχωρήσαντες ἔκτοτε εἰς Τουρκίαν δυνάμει τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκης περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν.

Τέλος, εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλίας δέον νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ἑλληνογλώσσους νομάδας ποιμένας, τοὺς λεγομένους *Σαρακατσάνους* ἢ *Καρακατσάνους*, οἱ ὁποῖοι τὸν μὲν χειμῶνα παραχειμάζουν μετὰ τῶν ποιμνίων των εἰς τὰς θεσσαλικὰς πεδιάδας, τὴν δὲ καλοκαιρινὴν περίοδον ἀνέρχονται εἰς τὰς ὀρεινὰς βοσκὰς τῆς Πίνδου, τῶν Χασίων, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου, τῶν Πιερίων, ἢ προχωροῦν πρὸς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς νότον καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας πρὸς δυσμὰς καὶ βορρᾶν.

Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

—[ΕΘΝΟΛΟΓ.] Ἡ *Θεσσαλία*, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως καὶ τοῦ πεδινοῦ καὶ εὐφορωτάτου ἐδάφους, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐχρησίμευσε κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὡς σταθμὸς μονίμου ἐγκαταστάσεως τῶν διαφόρων φυλῶν, αἵτινες προερχόμεναι ἀρχικῶς ἐκ τῶν βορειοτέρων τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἀπώτερον τῆς Εὐρώπης ἢ ἐκ τῆς Ἀσίας κατῆλθον βραδύτερον εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας, λείψανα τοῦ πρωτογενοῦς πολιτισμοῦ τῶν ὁποίων ἀπεκάλυψαν αἱ ἀνασκαφαί, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Θρᾷκες (πρβλ. *Χρ. Τσούντα*, Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου), οἱ ὁποῖοι κατῴκησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πολὺ πρὸ τῆς εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν τῶν ἑλληνικῶν ἐθνῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν μεγάλην ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, περὶ τῆς ἀρχικῆς πατρίδος τῆς ὁποίας κατὰ τὸν Beloch (Griechische

Digitized by Google

Geschichte I (1912) σ. 67) δὲν γνωρίζομεν τίποτε θετικόν. Ἄλλο δὲ ζήτημα ἐὰν τὰ ἔθνη αὐτὰ κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς μέσης Εὐρώπης ἢ Οὑγγαρίας (ἀφοῦ ἐκ τῆς γλωσσικῆς συγκρίσεως φαίνεται ὅτι ἀνῆκον μετὰ τῶν Γερμανῶν, Κελτῶν καὶ Ἰταλῶν εἰς τὴν δυτικὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμάδα) διὰ τοῦ Δουνάβεως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ἢ διὰ τῆς Ἰλλυρίας, ὅπως παραδέχεται μᾶλλον ὁ Ed. Meyer καὶ ὁ Χρ. Τσούντας (ἔνθ. ἀν. σ. 401) ἢ ὁ δρόμος των πρὸς τὰ κάτω ὑπῆρξεν ἐκ τῶν Βορειοανατολικῶν διὰ τῆς Θρᾴκης. Ἐκ τῆς Θεσσαλίας δὲ τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη διεχύθησαν βραδύτερον πρὸς τὰ κάτω, φθάσαντα μέχρι τῆς ἀπωτάτης ἄκρας τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Ταινάρου. Ἡ τοιαύτη μετανάστευσις τῶν Ἀρίων Ἑλλήνων, περὶ τῶν χρόνων τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει παράδοσις, φαίνεται νὰ συνετελέσθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κατὰ τὸ δεύτερον ἢ καὶ ἀκόμη τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Β΄ χιλιετηρίδος π. Χ., ἐνῷ ἡ ἐκ Βορρᾶ κάθοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ νότια τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου θὰ ὤφειλε νὰ ἀναχθῇ ἴσως εἰς τὸ τέλος τῆς Γ΄ χιλιετηρίδος π. Χ. Ὁ H. R. Hall (The civilization of Greece in the Bronze Age (1928) σ. 247) ὑποθέτει, ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ συνέβησαν εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν. Κατ' αὐτὸν ὡς ἀρχαιοτέρα ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή, κατελθοῦσα φυσικὰ ἀρχικῶς ἐκ Βορρᾶ, θὰ ὤφειλον νὰ θεωρηθοῦν οἱ Ἀχαιοί, τῶν ὁποίων ὡς πρῶτος σταθμὸς μονίμου ἐγκαταστάσεως ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑπῆρξεν ἡ Ἀχαΐα Φθιῶτις τῆς Θεσσαλίας, ὅπου οὗτοι εὑρίσκοντο ἀπὸ τῶν νεωτέρων χρόνων τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος καὶ θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους τοῦ Διμηνίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Hall παραδέχεται, ὅτι πρὸ τῶν Ἑλλήνων κατῴκει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλη μὴ ἑλληνόφωνος φυλή, οἱ Πελασγοὶ τοῦ Ἡροδότου. Ὁ Beloch (ἔνθ. ἀν. I σ. 70) παραδέχεται, ὅτι ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὔφορον πεδιάδα τοῦ Πηνειοῦ ἐμφανίζεται καὶ τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῶν Πελαγόνων—τῶν κατοίκων τῆς βαθείας κοιλάδος τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἀξιοῦ Ἐριγόνος—, ἀλλ' ὑπὸ τὸν τύπον *Πελασγοί*, καὶ δὴ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πεδιάδος ταύτης, τὸ Πελασγικὸν Ἄργος τοῦ Ὁμήρου, τὴν Πελασγιῶτιδα τῶν κλασσικῶν χρόνων. Δι' αὐτοῦ ὅμως ὁ Beloch προφανῶς ὑπονοεῖ, ὅτι τὸ «Πελασγοί» εἶναι ἁπλῶς παλαιότερον ὄνομα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν σημαίνει τοὺς προελληνικοὺς κατοίκους τῆς χώρας.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, αἱ ὁποῖαι εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, οἱ μὲν Δωριεῖς, κατοικήσαντες ἀρχικῶς τὴν Φθιῶτιδα, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν Ὄσσαν καὶ τὸν Ὄλυμπον χώραν, τὴν *Ἱστιαιωτίδα* καλουμένην (*Ἡροδ.* 1,56), οἱ δὲ Αἰολεῖς κατῴκησαν τὴν ἄνω Θεσσαλικὴν πεδιάδα, κληθεῖσαν ἔκτοτε *Αἰολίδα*. Οἱ Ἀχαιοὶ κατέλαβον τὴν Φθιῶτιδα καὶ οἱ Μινύαι τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἔνθα ἤκμασεν ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν Ἰωλκός. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν καὶ ἄλλα ἔθνη κατῴκησαν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων τὴν Θεσσαλίαν, προερχόμενα ἐν μέρει ἐξ ἀναμείξεως τῶν Ἑλλήνων ἐπιδρομέων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς χώρας τῶν Πελασγῶν. Ἦσαν δὲ ταῦτα οἱ Περραιβοί, κατοικοῦντες κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ τὸν Ὄλυμπον ὀρεινὴν χώραν, ὁπόθεν, ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν, ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, οἱ Αἰνιᾶνες, κατοικοῦντες πλησίον τῶν Περραιβῶν ἐν τῷ Δωτίῳ πεδίῳ, ὁπόθεν ἐξεδιώχθησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν τραπέντες πρὸς τὴν Οἴτην, οἱ Ἑστιαιῶται, προερχόμενοι ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, οἱ Φλεγύαι, οἵτινες φαίνεται ὅτι κατῴκησαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν Ἑστιαιώτιδα καὶ ἐκεῖθεν ἐκδιωχθέντες κατῆλθον βραδύτερον εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσσηνίαν. Ἐνῷ οἱ Δόλοπες κατεῖχον τὴν ὑπὲρ τὴν Θεσσαλιώτιδα ὀρεινὴν χώραν, οἱ Μυρμιδόνες καὶ οἱ Ἕλληνες, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐπεκράτησε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, κατῴκουν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καλουμένην *Φθίαν*, καὶ τέλος οἱ Μάγνητες ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ὄσσαν καὶ τὸ Πήλιον χώραν, τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Μαγνησίαν*. Πλὴν ὅλων αὐτῶν ὅμως δύο ἔθνη τῆς Θεσσαλίας, περὶ ὧν ἐλάχιστα γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ ὑπῆρξαν μᾶλλον μυθικὰ παρὰ ἱστορικά, ἦσαν οἱ Λαπίθαι καὶ οἱ Κένταυροι.

Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

— [ΙΣΤΟΡ.] ***Μυθολογικοὶ χρόνοι.*** Ἡ Θεσσαλία μετὰ τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ὀρέων ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως εἰς προϊστορικοὺς χρόνους πολὺ πλουσία εἰς μυθολογικοὺς θρύλους, διακρινομένους διὰ τὸ τολμηρὸν καὶ ἰδιόρρυθμον αὐτῶν. Τοιαῦται μυθολογικαὶ εἰκόνες εἶναι ὁ Ὄλυμπος μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὰς Μούσας αὐτοῦ, τὰ ὄρη καὶ αἱ κοιλάδες, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τὸ πεδίον τῆς μάχης τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Τιτάνων, οἱ ἐπισωρεύσαντες τὰ ὄρη Ὄσσαν, Ὄλυμπον καὶ Πήλιον Ἀλωάδαι, υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ ἔρως καὶ ἡ φιλία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸ ᾆσμα καὶ ἡ δάφνη αὐτοῦ εἰς τὴν ρωμαντικὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, καθὼς καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰωλκὸν καὶ τοὺς Μινύας καὶ τὸν Πηλέα καὶ τὴν Θέτιδα μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Μυρμιδόνων. Ἡ μοῖρα ὅμως τῆς Θεσσαλίας ἦτο, ὅπως, ἕνεκα τοῦ πεδινοῦ καὶ πλουσίου αὐτῆς ἐδάφους, ἀποβῇ ἀνέκαθεν τὸ μῆλον τῆς ἔριδος πολλῶν κυρίων, εἰς τρόπον, ὥστε οἱ παλαιοὶ αὐτῆς κάτοικοι διεσκορπίσθησαν πολὺ ἐνωρίς, συμπαραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τοὺς θρύλους, πολλοὺς τῶν ὁποίων ἀνέπτυξαν κυρίως εἰς τὰς νέας αὐτῶν πατρίδας.

Ὡς παλαιότερος καὶ γνωστότερος θεσσαλικὸς μῦθος (συνδεόμενος προφανῶς μὲ τὴν πάλαι κατάστασιν τῆς Θεσσαλίας ὡς λίμνης, ἧς τὰ ὕδατα σὺν τῷ χρόνῳ ἐξεχύθησαν εἰς τὴν θάλασσαν διανοίξαντα δίοδον διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸν Ποσειδῶνα), θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὁ τοῦ Δευκαλίωνος, υἱοῦ τοῦ Προμηθέως καὶ τῆς Κλυμένης ἢ τῆς Πανδώρας, ὅστις ἐβασίλευσεν εἰς τὴν θεσσαλικὴν Φθιῶτιδα μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πύρρας, ἐπὶ τῶν ὁποίων συνέβη ὁ ὑπὸ τῆς μυθολογίας ἀναφερόμενος κατακλυσμός. Υἱοὶ τοῦ Δευκαλίωνος ἦσαν ὁ Ἕλλην, ἐξ οὗ ὅλαι αἱ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ὑπὸ διάφορα ὀνόματα κατοικοῦσαι φυλαὶ ἀπεκλήθησαν μετὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους Ἕλληνες (*Θουκυδ.* 1,3), καὶ ὁ Ἀμφικτίων, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου. Ἐξέχουσαν ὅμως θέσιν εἰς τὴν μυθολογίαν τῆς Θεσσαλίας κατέχουν τὰ μᾶλλον μυθολογικὰ παρὰ ἱστορικὰ δύο ἀντιμαχόμενα ἔθνη τῶν Λαπιθῶν καὶ τῶν Κενταύρων, τῶν ὁποίων ἡ μάχη, ἡ γνωστὴ ὡς *κενταυρομαχία*, ἡ ἐκραγεῖσα εἰς τοὺς γάμους τοῦ βασιλέως τῶν Λαπιθῶν Πειρίθου, υἱοῦ τοῦ Ἰξίωνος ἢ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δίας, μετὰ τῆς Ἱπποδαμείας ἀπησχόλησε πολὺ τήν τε ἀρχαίαν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην. Καὶ τῶν μὲν Λαπιθῶν ὡς πατρὶς φέρεται ἡ βόρειος Θεσσαλία, τῶν δὲ Κενταύρων τὸ δασόφυτον ὄρος Πήλιον, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου κατῴκει ὁ διασημότερος ἀρχηγὸς τῶν Κενταύρων, ὁ δικαιότατος Χείρων, υἱὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ὠκεανίδος νύμφης Φιλύρας. Ἕτερος βασιλεὺς τῶν μυθολογικῶν χρόνων ἀναφέρεται ὁ πατὴρ τῆς Ἱπποδαμείας Ἄδμητος, ὁ υἱὸς τοῦ Φέρητος, βασιλεύσας ἐν ταῖς Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας, τοῦ ὁποίου τὰ ποίμνια καὶ τοὺς ἵππους ἔβοσκεν ὁ Ἀπόλλων κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς διὰ τὸν φόνον τῶν Κυκλώπων. Σύζυγος δὲ τοῦ Ἀδμήτου ἦτο ἡ Ἄλκηστις, ἧς τὴν συζυγικὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ συζύγου θάνατον ἐξύμνησεν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγῳδίαν. Εἰς δὲ τὴν παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ (Παγασιτικοῦ) κόλπου, ὄχι μακρὰν τῶν Φερῶν κειμένην, περιώνυμον Ἰωλκόν, ἧς κτίτωρ ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς τοῦ Αἰόλου Κρηθεύς, ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Τυροῦς Πελίας, ἐκδιώξας ἐκ τοῦ θρόνου τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νηλέα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ περίφημος ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Πελίου Ἰάσονα. Ὄχι μακρὰν τῆς Ἰωλκοῦ ἐν τῇ Φθίᾳ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγίνης Αἰακοῦ Πηλεύς, ὅστις φονεύσας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Τελαμῶνος τὸν ἑτερομήτριον ἀδελφόν του Φῶκον κατέφυγεν εἰς Φθίαν, παρὰ τῷ βασιλεῖ Εὐρυτίωνι, οὗτινος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Ἀντιγόνην καὶ ἔλαβεν ὡς προῖκα μέρος τοῦ βασιλείου, μετονομάσας τοὺς κατοίκους *Μυρμιδόνας*, ἀπὸ τοὺς Μυρμιδόνας τῆς πατρίδος αὐτοῦ Αἰγίνης. Ὁ Πηλεύς, ὅστις ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἰωλκὸν νικήσας τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἄκαστον. Ἐκ δὲ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου, τῆς Νηρηΐδος Θέτιδος, ἐγέννησε τὸν Ἀχιλλέα, τὸν περίφημον ἥρωα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. B. Cook*, Zeus τ. II (Cambridge, 1925). — *L. R Farnell*, The cults of the Greek states (εἰς 5 τόμ. 1896 — 1909). — *O. Gruppe*, Griechische Mythologie und Religionsgeschichte (τ I, München, 1906). — *M. P. Nilsson*, Griechische Feste von Religiöser Bedeutung (Leipzig 1906). — *Robert-Preller*, Griechische Mythologie (4η ἐκδ., II. 1926).

Ἱστορικοὶ χρόνοι. Καταπληκτικὴ ὄντως φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ εὐημερία τῶν ἡγεμονιῶν καὶ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ὅμηρον, ὅστις ἀφιερώνει ἑβδομήκοντα ὀκτὼ ὅλους στίχους (Β, 681—759), διὰ νὰ κατονομάσῃ αὐτὰς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν τοὺς μετασχόντας μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας. Οὕτω μανθάνομεν ἐκ τῆς Ἰλιάδος ὅτι τῆς Ἄλου, τῆς Ἀλόπης, τῆς Τρηχῖνος, τῆς Φθίας καὶ τῆς καλλιγύναικος Ἑλλάδος ἦρχεν ὁ θεῖος Ἀχιλλεύς, τῆς Πυράσου, τῆς Ἴτωνος, τοῦ Ἀντρῶνος καὶ τοῦ Πτελεοῦ ὁ Πρωτεσίλαος, τῶν Φερῶν, τῆς Βοίβης, τῶν Γλαφυρῶν καὶ τῆς Ἰωλκοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδμήτου Εὔμηλος· τῶν νεμομένων τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Θαυμακίαν καὶ τὴν Μελίβοιαν καὶ τὴν Ὀλιζῶνα ὁ περίφημος τοξότης Φιλοκτήτης, τῶν κατοίκων τῆς Τρίκκης, τῆς Ἰθώμης καὶ τῆς Οἰχαλίας οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ ἀγαθοὶ ἰατροὶ Ποδαλείριος καὶ Μαχάων, τῶν τοῦ Ὀρμινίου, τοῦ Ἀστερίου, τοῦ Τιτάνου ὁ λαμπρὸς υἱὸς τοῦ Εὐδαίμονος Εὐρύπυλος, τῶν τῆς Ἀργίσσης, Γυρτώνης, Ὀρθης, Ἠλώνης καὶ Ὀλοσσῶνος ὁ μενεπτόλεμος Πολυποίτης, υἱὸς τοῦ Πειρίθου (βασιλέως τῶν Λαπιθῶν), τῶν δὲ Αἰνιάνων καὶ Περραιβῶν ὁ Γονεὺς καὶ τῶν Μαγνήτων ὁ Πρόθους. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν ποῦ νὰ στηριχθῶμεν, διὰ νὰ προσδιορίσωμεν τί ἀκριβῶς ἀντιπροσωπεύουν οἱ στίχοι τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν πραγματικότητα, οὔτε εἶναι εὔκολον ἐκ τῶν περὶ τῶν προϊστορικῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος περιελθόντων εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων πολυειδῶν παραδόσεων καὶ πληροφοριῶν (τῶν ἀναφερομένων ἰδίως εἰς τὰς μεταναστεύσεις καὶ ἀναστατώσεις τῶν πληθυσμῶν, εἰς ἃς ὑποτίθεται ὅτι ὀφείλεται ἡ ἀπότομος ἐξαφάνισις ὡρισμένων πολιτισμῶν) νὰ ἀποχωρίσωμεν τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τὸ μυθικόν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ ἱστορία τῆς Θεσσαλίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (7.176) ἀναφερομένης εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν καὶ κατακτήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν ἐκ Θεσπρωτίας προερχομένων Θεσσαλῶν (ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα ἡ χώρα), καθόσον ἡ κατάστασις τῆς Θεσσαλίας καὶ δὴ ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους φέρει καταφανῆ τὴν σφραγῖδα τῆς τοιαύτης κατακτήσεως. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰσβολῆς τῶν Θεσσαλῶν ἀρκετὰ διαφωτιστικὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ πληροφορία τοῦ Θουκυδίδου (I, 12), καθ' ἣν ἐγένετο αὕτη ἑξήκοντα ἔτη μετὰ τὰ Τρωϊκά, μολονότι θὰ ἐχρειάζετο πολὺ μεγαλύτερον χρονικὸν διάστημα τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν, ὅπως ἐπέλθῃ φυσικῶς τόση ἐξασθένησις τῶν κατὰ τόπους ἡγεμονιῶν τῆς Θεσσαλίας, ὥστε νὰ δυνηθοῦν οἱ εἰσβαλόντες Θεσσαλοὶ νὰ κατακτήσουν τὴν χώραν ἢ καὶ ἔστω νὰ ἐπιβληθοῦν ὁριστικῶς ἐπ' αὐτῆς.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα κατῴκουν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Θεσσαλῶν τὴν χώραν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ὄρη καὶ τὰ ὁποῖα ἦσαν περίπου οἱ Πελασγοί, οἱ Αἵμονες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Ἑστιαιῶται, οἱ Φλεγύαι, οἱ Περραιβοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Δόλοπες, οἱ Μυρμιδόνες, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες (διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τοὺς Λαπίθας καὶ Κενταύρους, ὡς μᾶλλον μυθικούς), ἄλλα μὲν ἐξωθήθησαν πρὸς νότον, τὰ δὲ παραμείναντα ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ ἐξ αὐτῶν πολλὰ ἀπετέλεσαν τοὺς λεγομένους *Πενέστας* ἢ *Θεσσαλοοικέτας*. Ἀπὸ δὲ τοῦ Η΄ αἰῶνος π. Χ. διῃρέθη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἡ χώρα εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας, τὰς λεγομένας τετράδας, τὴν *Ἱστιαιώτιδα* εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Τρίκκην*, τὴν *Πελασγιώτιδα* εἰς τὸ βορειοανατολικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Λάρισαν* καὶ μετ' αὐτῆς ἄλλας ἀξιομνημονεύτους πόλεις, τὸν *Ἄτρακα*, τὴν *Γυρτῶνα*, τὴν *Κραννῶνα*, τὰς *Φερας* καὶ τὰς *Παγασάς*, τὴν *Θεσσαλιώτιδα* εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν μὲ πρωτεύουσαν τὴν *Ἄρνην* (τὸ κατόπιν *Κιέριον*) καὶ τὴν *Φθιώτιδα* εἰς τὸ νοτιοανατολικόν, μὲ κυριωτέρας πόλεις τὴν *Φάρσαλον*, τὰς *Θήβας* καὶ τὴν *Λάρισαν Κρεμαστήν*. Εἰς χαλαρὰς σχέσεις ὑποτελείας πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς διετέλουν οἱ Μάγνητες, ἐνῷ ἡ περιοχὴ τῶν Δολόπων εἰς τὸ νοτιοδυτικόν, εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ, καὶ αἱ περιοχαὶ τῶν Αἰνιάνων καὶ Μαλιέων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ μεταξὺ Ὄθρυος καὶ Οἴτης μὲ τὰς πόλεις *Ὑπάτην*, *Λαμίαν* καὶ *Ἡράκλειαν Τραχινίαν* διετήρησαν μεγαλυτέραν ἀνεξαρτησίαν. Τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατίαν τῆς χώρας ἐχώριζε διαρκὴς ἔχθρα, ἡ δὲ κυβέρνησις τῶν μεγαλυτέρων πόλεων καὶ τῶν περὶ αὐτὰς διαμερισμάτων εὑρίσκετο ἐπίσης εἰς τὰς χεῖρας ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν καὶ μόνον προσωρινῶς ἑκάστοτε καὶ ἰδίως ἐν καιρῷ πολέμου ἐξελέγετο κοινὸς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἄρχων, λεγόμενος ταγός.

Ἤδη κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα π. Χ. ἀναφαίνεται ἐν Λαρίσῃ ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ οἰκογένεια τῶν *Ἀλευαδῶν*, ἐπὶ τοῦ γενάρχου τῶν ὁποίων Ἀλεύα τοῦ Πυρροῦ φέρεται γενομένη ἡ προμνησθεῖσα διαίρεσις τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας, κλάδος δὲ αὐτῆς ἦτο ἑτέρα ἰσχυρὰ καὶ πλουσία οἰκογένεια ἡ τῶν *Σκοπαδῶν* ἐν Κραννῶνι. Τὰ δύο περίδοξα αὐτὰ γένη ἀνῆλθον εἰς μέγαν βαθμὸν ἰσχύος καὶ ἐπικρατήσεως καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἑκάστοτε ταγοὶ τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ παντοδυναμία των αὐτή, οἱαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσίς των εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς χώρας, δὲν ἀπέβη ἐπωφελὴς ἀπὸ γενικωτέρας ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Οὕτως ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων οἱ Ἀλευάδαι ἔστειλαν ἀγγέλους πρὸς τὸν Ξέρξην, ὑποσχόμενοι πᾶσαν ὑποστήριξιν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος (*Ἡροδ.* 7, 6), ὑπείκοντες δὲ εἰς αὐτοὺς ἔδωσαν εἰς τοὺς κήρυκας τοῦ Ξέρξου γῆν καὶ ὕδωρ οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μηλιεῖς, οἱ Φθιῶται. Οὗτοι ὅμως, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (7, 172), ὑπ' ἀνάγκης τὸ πρῶτον ἐμήδισαν καὶ ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἐπεδοκίμαζον ὅσα ἐμηχανεύοντο οἱ Ἀλευάδαι· διότι μόλις ἔμαθον ὅτι ὁ Πέρσης ἔμελλε τάχιστα νὰ διαβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔστειλαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν νὰ ζητήσουν τὴν συνδρομὴν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπως φυλάξουν τὴν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου διὰ τῶν Τεμπῶν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπέστειλαν δύναμιν ἐκ 10,000 ὁπλιτῶν ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Εὐαίνετον τὸν Καρνέου καὶ τὸν Ἀθηναῖον Θεμιστοκλέα, διὰ νὰ φυ-

Digitized by Google

λάξουν τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν. Ἐνῷ ὅμως εὑρίσκοντο ἐκεῖ, εἰδοποιήθησαν ἐκ μέρους τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀμύντου, βασιλέως τῶν Μακεδόνων, νὰ ἀπέλθουν, καθόσον ἡ στρατιὰ τοῦ Ξέρξου θὰ εἰσέβαλλεν εἰς Θεσσαλίαν διὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν παρὰ τὴν πόλιν Γόννον, ὅπως καὶ συνέβη, ὁπότε αὐτοὶ θὰ κατεπατοῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπερχομένου στρατοῦ. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπῆλθον, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμήδισαν πλέον ἀνενδοιάστως καὶ ἀπεδείχθησαν χρησιμώτατοι εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ἡγοῦντο δὲ τῆς ἐπικουρικῆς τῶν Θεσσαλῶν στρατιᾶς οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Ἀλευάδαι, Θώραξ καὶ Εὐρύπυλος καὶ Θρασυδαῖος, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος μετὰ τοῦ Μαρδονίου καὶ εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν (*Ἡροδ.* 9, 58, 1).

Τὸ ὄνειδος τοῦτο τῶν ὑπὸ τοὺς Ἀλευάδας Θεσσαλῶν ἐφιλοδόξησε νὰ ἀποπλύνῃ ὁ Ἰάσων, υἱὸς τοῦ Λυκόφρονος ἱδρυτοῦ τῆς ἀντιπάλου τῶν Ἀλευαδῶν τῆς Λαρίσης δυναστείας τῶν Φερῶν (404 π. Χ.). Ἀνελθὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εἰς τὴν ἀρχήν, διενοήθη νὰ καταστῇ ταγὸς τῆς χώρας καὶ κατόπιν, ἀφοῦ ἐπικρατήσῃ τῆς νοτίου Ἑλλάδος, νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Καὶ τὰς μὲν μικροτέρας πόλεις τῆς Θεσσαλίας ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπέταξε καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῇ ταγός, συνεκέντρωσε δὲ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν ἐξ ὀκτακισχιλίων ἱππέων, ὑπερεικοσακισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ πολυαρίθμων πελταστῶν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀλκέτα βασιλέως τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ Ἀμύντου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ἀλλ' ἐνῷ, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἐναντίον τῆς ἡγεμονίας τῶν Σπαρτιατῶν συμπηχθεῖσαν τότε ὑπὸ τοὺς Θηβαίους συμμαχίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἥτις ἄφινεν εἰς αὐτὸν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἡτοιμάζετο νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγαλεπηβόλων σχεδίων του, ἔπεσε θῦμα δολοφονίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγαλόφρονος Ἰάσονος ἀνηγορεύθησαν ταγοὶ τῆς Θεσσαλίας οἱ ἐνεχόμενοι ἴσως εἰς τὴν δολοφονίαν ἀδελφοὶ αὐτοῦ Πολύδωρος καὶ Πολύφρων. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ δευτέρου, ἀλλὰ καὶ οὗτος, φύσις αἱμοβόρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυδώρου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπεδείχθη τοιοῦτον τέρας καὶ διέπραξε τόσας ὠμότητας, ὥστε κατέστη ἀντικείμενον φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα. Ἀνὴρ ὅμως ἱκανὸς καὶ εὑρὼν στρατὸν ἄριστα καταρτισμένον ἀπὸ τὸν μεγάλον Ἰάσονα, ὄχι μόνον τὴν ἐπικράτησιν καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς ἐρρωμένως ἀντέστη. Οὕτως, οὔτε ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀμύντας εἰσελάσας εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατώρθωσέ τι σπουδαῖον ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὔτε ὁ κατὰ παράκλησιν τῶν θεσσαλικῶν πόλεων εἰσβαλὼν Θηβαῖος Πελοπίδας (369 π. Χ.). Τοὐναντίον τὸν Πελοπίδαν ἐπανελθόντα βραδύτερον εἰς Θεσσαλίαν καὶ διατρίβοντα ἀμερίμνως περὶ τὰ Φάρσαλα συνέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐδέησε μετὰ ἀποτυχοῦσαν πρώτην στρατιωτικὴν ἀπόπειραν νὰ σταλῇ ἐκ Θηβῶν αὐτὸς ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν, ὄχι ὅμως διὰ μάχης ἀλλὰ διὰ συνθήκης συμμαχίας, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ τύραννος ἐγένετο περισσότερον παντοδύναμος καὶ ἀφόρητος καθ' ὅλην Θεσσαλίαν. Τότε αἱ θεσσαλικαὶ πόλεις ἐπεκαλέσθησαν πάλιν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων, καὶ ὁ Πελοπίδας εἰσήλασεν ἐκ νέου εἰς τὴν Θεσσαλίαν τῷ 364 π.Χ. μετὰ μεγάλης δυνάμεως· εἰς μεγάλην ὅμως μάχην παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ἡττήθη μὲν ὁ τύραννος, ἔπεσεν ὅμως ἡρωϊκῶς μαχόμενος ὁ Πελοπίδας. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι πέμψαντες ἄλλον στρατὸν ἠνάγκασαν τὸν τύραννον νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἁπάσας τὰς θεσσαλικὰς πόλεις καὶ νὰ ὀμόσῃ πίστιν εἰς αὐτούς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου (362 π. Χ.) καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβαίων, ὁ τύραννος ἀνέκτησε τὴν προτέραν αὐτοῦ ἰσχύν, ὅτε ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς συζύγου του Τεισιφόνου καὶ Λυκόφρονος, οἵτινες καὶ κατέλαβον τὴν ἀρχήν. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου, διαδεχθέντος τὸν ἀδελφόν του, κατελύθη ἡ δυναστεία τῶν Φερῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β', ὁ ὁποῖος μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν. Ἔκτοτε οἱ Θεσσαλοὶ ἦσαν φίλοι τῶν Μακεδόνων, συμμετασχόντες εἰς πάσας τὰς πολεμικὰς αὐτῶν πράξεις. Καὶ τὸν μὲν Φίλιππον ἐβοήθησαν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων πολέμους, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον παρηκολούθησαν διὰ τοῦ περιφήμου αὐτῶν ἱππικοῦ εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπεχείρησαν καὶ οἱ Θεσσαλοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων νὰ ἀποτινάξωσι τὸν μακεδονικὸν ζυγόν, ἀλλά, νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου Λαμίᾳ, παρέμειναν ὑπήκοοι τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ 197 π. Χ., ὅτε ὁ ὕπατος τῶν Ρωμαίων Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος, νικήσας εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον τὸν Ε', διεκήρυξεν, ὅτι δυνάμει ψηφίσματος τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου ἀφίνει μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τοὺς Ἀχαιοὺς Φθιώτας, τοὺς Μάγνητας, τοὺς Περραιβοὺς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς «ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις». Οὗτοι δὲ ἀπὸ τῆς προκηρύξεως τῆς ἐλευθερίας των ἐσχημάτισαν ὁμοσπονδίας ἢ κοινά, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 146 π. Χ, ὅτε ἡ Θεσσαλία συνεχωνεύθη εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας, τῷ 27 π. Χ. ὑπήχθη εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222—235 μ. Χ.) ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, διοικουμένην ὑπὸ προκουράτωρος. Ἀπαλλαγεῖσα δὲ τῶν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς πολέμους δῃώσεων καὶ καταστροφῶν προήχθη εἰς ἱκανὸν βαθμὸν εὐημερίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀριθμοῦσα κατὰ τὸν Πλίνιον (4, 8) 75 πόλεις, ἐξ ὧν ἡ Λάρισα, ἡ Δημητριάς, ἡ Φάρσαλος καὶ ἄλλαι διετήρουν τὴν παλαιὰν αὐτῶν αἴγλην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *J. Belloch*, Griechische Geschichte (2α ἔκδ. 1921).— *G. Busolt*, Griechische Staatskunde (3η ἔκδ. München 1920).— *V. Costanzi*, Sagio di Storia Thessalica (Pisa 1920) καὶ Thessalicae res (Riv. di filologia 42, 1914, 529—559).—*Ferrabino*, Θεσσαλῶν πολιτεία (Entaphia in E. Pozzi. Turin 1913, 71—178). — *N. Γεωργιάδου*, Θεσσαλία (2α ἔκδ. Βῶλος 1894). — *Gust. Glotz*, Histoire grecque (τ. I, Paris 1925).— *K. Grote*, Das griechische Söldnerwesen der hellenistischen Zeit (Diss. Jena 1913).— *U. Kahrsted*, Griechisches Staatsrecht (τ. I, Göttingen 1922). — *R. G. Kent*, A History of Thessaly (Thesis, University of Pennsylvania 1904). — *G. Kip*, Thessalische Studien (Diss. Halle 1910).— *J. Kromeyer*, Antike Schlachtfelder in Griechenland (τ. II, Berlin 1907).— *W. Kroog*, De foederis Thessalorum praetoribus (Diss. Halle 1908). — *A. Lindemann*, Die Schlachten bei den Thermopylen und bei Artemission (Jahrb. der Phil. Fak. Göttingen, 1922, 2 Hälfte). — *B. Niese*, Geschichte der griech. und maked. Staaten (3 τόμ. 1893- 1903 .— Δελτίον τῆς ἐν Ἁλμυρῷ φιλαρχαίου ἑταιρείας τῆς Ὄθρυος 1899 (ἐφ. Βῶλος —Ἀθῆναι). — *Al. Philippson*, Thessalien und Epirus (Berlin 1897 . — *F. Poland*, Geschichte des griech. Vereinswesens (Leipzig 1909).—*W. Rensch*, De manumissionum titulis apud Thessalos (Diss. Halle 1908).— *W Schönfelder*, Die stadtischen und Bundesbeamten des griech. Festlandes von 4 Jahrh. v. C. bis in die römische Kaiserzeit (Diss. Leipzig 1917 . — *Fr. Stählin*, Das Hellenische Thessalien (Stuttgart 1924).

Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἡ Θεσσαλία κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἀνέκαθεν ἡ Θεσσαλία ὑπῆρξεν ἡ εὐρεῖα λεωφόρος τῶν λαῶν, διὰ τῆς ὁποίας κατήρχοντο πρὸς νότον ἀπὸ βορρᾶ, εἴτε ὡς μετανάσται καὶ ἔποικοι, εἴτε ὡς πολέμιοι, εἴτε ὡς ἁπλοῖ ἐπιδρομεῖς. Ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἡ Θεσσαλία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ ἰδίαν ἱστορίαν, διότι εἶναι τὸ πεδίον μαχῶν, ἐπιδρομῶν, προσωρινῆς ἐγκαταστάσεως ξένων λαῶν. Τὴν ἰδιάζουσαν ταύτην θέσιν τῆς χώρας ἐν τῇ ὅλῃ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ διεῖδε σαφῶς καὶ μὲ ὄμμα ἀληθῶς ἱστορικὸν ὁ Βίκτωρ Δούσμανης εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Ἱστορία τῆς Θεσσαλίας». Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡ κυρίως Ἑλλὰς μετὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἀπετέλεσε τὴν μεγάλην ἐπαρχίαν τῆς *Ἀχαΐας*, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀνακτισθεῖσα Κόρινθος. Τὸ καθεστὼς τοῦτο διετηρήθη ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας. Μετὰ ταῦτα εὑρίσκομεν τὴν Θεσσαλίαν, ὅπως καὶ τὴν Ἤπειρον, ὡς ἐπαρχίαν αὐτοτελῆ, ὑπαγομένην εἰς τὴν μεγάλην *διοίκησιν* τῆς Μακεδονίας καὶ ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, ἤτοι τῆς *ἐπαρχότητος τοῦ Ἰλλυρικοῦ*. Πόλις πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας ἦτο ἡ *Λάρισα*. Ἡ διοικητικὴ αὕτη θέσις τῆς Θεσσαλίας διατηρεῖται καθ' ὅλην τὴν παλαιοβυζαντινὴν περίοδον ἕως τὴν δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων (325—717 μ. Χ.). Κάμνει δὲ γνωστὴν τὴν διοικητικὴν ταύτην διαίρεσιν ἀξιόλογος ἱστορικὴ πηγὴ τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ., ἡ «Notitia dignitatum utriusque Imperii» («Σημείωμα τῶν ἀξιωμάτων καὶ τῶν δύο τμημάτων τοῦ κράτους», τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ). Εἰς ἄλλην δὲ πηγήν, ὀλίγον μεταγενεστέραν, τὸν «Συνέκδημον» τοῦ Ἱεροκλέους, εὑρίσκομεν κατάλογον θεσσαλικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον, εἴτε ἐθεωροῦντο ὡς ὑπάρχουσαι ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. «Ἐπαρχία Θεσσαλίας ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ιζ', Λάρισα, Δημητριάς, Θῆβαι, Ἐχιναῖος, Λαμία, Ὑπάτη, Μητρόπολις, Τρίκκη, Γόμφοι, Καισάρεια, Διοκλητιανούπολις, Φάρσαλος, Σάλτος Βουραμίνσιος, Σάλτος Ἰόβιος, νῆσος Σκόπελος, νῆσος Σκίαθος, νῆσος Πεπάρηθος».

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πλεῖστα κάστρα, ὅλως δ' ἰδιάζουσαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἀνενέωσε τοὺς περιβόλους πολλῶν πόλεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ Δημητριάς, ἡ Μητρόπολις, οἱ Γόμφοι καὶ ἄλλαι (*Προκοπίου*, Περὶ κτισμάτων, σ. 273 καὶ 280).

Ἡ Θεσσαλία κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Θεσσαλία ἀποτελεῖ τὴν βόρειον ἐπαρχίαν τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος. Σπουδαιότεραι δὲ πόλεις αὐτῆς εἶναι ἡ Λάρισα, κατὰ πολὺ προέχουσα τῶν ἄλλων, ἡ Τρίκκη (τὰ σημερινὰ Τρίκκαλα), οἱ Σταγοί, ἡ Ἐλασσών, καὶ νοτιώτερον ἡ Φάρσαλος· μικρότεραι δὲ πόλεις, ὁ Τύρναβος, ἡ Καρδίτσα, ὁ Βελεστῖνος, ὁ Ἁλμυρός, ὁ Πλάτανος. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν περιελαμβάνοντο καὶ αἱ ἀκμάζουσαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πόλεις: ἡ Δημητριάς, οἱ Θαυμακοὶ (ὁ σημερινὸς Δομοκός), τὸ Ζητούνιον, αἱ Νέαι Πάτραι, ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ σημερινὴ Ὑπάτη, καὶ αἱ νῆσοι Σκίαθος καὶ Σκόπελος. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἰς τὸ «Περὶ θεμάτων», ἐπειδὴ ἀντιγράφει ἀπὸ παλαιοτέρας πηγάς, προσθέτει τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας. Σημειωτέον ὅτι γίνεται εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ σύγχυσις ἢ συνδυασμὸς Θεσσαλίας καὶ Θεσσαλονίκης, ὀνομάζεται δὲ Θεσσαλία καὶ ἡ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην χώρα. Διὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλία, ἡ κατ' ἐξοχὴν Θεσσαλία, ἡ περὶ τὴν Λάρισαν, εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους μνημονεύεται πολλάκις ὡς Θετταλία δευτέρα.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ διάταξις. Ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἡ Λάρισα ἔχει πολυσέβαστον ἐπίσκοπον, τὸν *Ἀχίλλειον*, ὁ ὁποῖος ἐδοξάσθη εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον (325) ὡς εἷς τῶν μεγάλων ὑπερμάχων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ὁ Ἀχίλλειος ἔγινεν ὁ προστάτης τῆς πόλεως καὶ μετὰ αἰῶνας οἱ κάτοικοι ἔκλαυσαν, ὡς τὴν μεγίστην τῶν συμφορῶν, τὴν ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου Σαμουὴλ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεώς των μεταφορὰν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου εἰς τὴν Πρέσπαν (περὶ τὸ 980). Μνημονεύονται δὲ καὶ δύο ἄλλοι Θεσσαλοὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μετὰ τοῦ Ἀχιλλείου μέρος εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ὁ *Θεόδωρος* Τρίκκης καὶ ὁ *Ρηγῖνος* «Σκοπέλων». Γνωστότερος δὲ ὡς ἐπίσκοπος Τρίκκης τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ. εἶναι ὁ περίφημος μυθιστοριογράφος *Ἡλιόδωρος*, συγγραφεὺς τῶν «Αἰθιοπικῶν», ἂν καὶ οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ δὲν ταυτίζουν τὸν ἐρωτικὸν συγγραφέα Ἡλιόδωρον μὲ τὸν μνημονευόμενον ὡς ἐπίσκοπον Τρίκκης. Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν, ἡ ὁποία ἦτο εἰς ἰσχὺν ἤδη ἀπὸ τὸν Ε' αἰῶνα, ὁ μητροπολίτης Λαρίσης ἦτο ὁ προϊστάμενος τῆς Θεσσαλίας, ὑπαγόμενος εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ τὸν μητροπολίτην δὲ Λαρίσης ἐξηρτᾶτο ἐκκλησιαστικῶς ὁλόκληρον τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι καὶ ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττική, πρὸ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν εἰς μητρόπολιν (τὸν Θ' αἰῶνα). Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης κατεῖχεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν τὴν 34ην τάξιν, ὑπήγοντο δὲ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ αἱ ἐπισκοπαὶ Φαρσάλου, Δημητριάδος, Ζητουνίου (Λαμίας), Ἐχίνου, Ἐζεροῦ, Λοιδορικίου, Τρίκκης, Σταγῶν, Γαρδικίου, Περιστερᾶς, Σκοπέλου, Καλλινδοῦ, Βουνίνης, Ἁλμυροῦ, Ὀξυμακόβου, Βιαίνης, καὶ ἄλλαι. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἱδρύθη καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Ὑπάτης καὶ ὠνομάσθη Νέων Πατρῶν, ἦτο κατὰ τὴν τάξιν 50ὴ καὶ εἶχεν ἄλλας τέσσαρας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς.

Αἱ ἱστορικαὶ τύχαι καὶ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα. Εἰς τὸν Ι' αἰῶνα πρέπει νὰ τεθῶσι καὶ αἱ πρῶται ἀσκητικαὶ ἐγκαταστάσεις περὶ τοὺς Σταγούς, ὧν μνημονεύεται κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἐπίσκοπος. Ἔκτοτε ἡ ἐπισκοπὴ Σταγῶν δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, εἰς ταύτην δὲ ὑπήγετο ἡ *Σκήτη Σταγῶν*, τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν ἤδη μνημονευομένην κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς χρυσόβουλλα τῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου καὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ὁ μοναχικὸς συνοικισμὸς τῶν Μετεώρων ἔλαβεν αὔξησιν μεγάλην ἰδίως ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς σερβικῆς κυριαρχίας ἐν Θεσσαλίᾳ (βλ. *Ἀδαμαντίου*, Ἐργασίαι ἐν Μετεώροις, «Πρακτ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρ.» 1910). Παραλλήλως πρὸς τὰς γραπτὰς πηγὰς καὶ τὰς ἄλλας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας, τὸν ἔντονον ἱστορικὸν βίον τῆς χώρας ταύτης δεικνύουν καὶ τὰ σῳζόμενα βυζαντινὰ μνημεῖα αὐτῆς. Μεταξὺ τοῦ Δ' καὶ ΣΤ' αἰῶνος ὑπῆρχεν ἀκμαῖος ἱστορικὸς βίος εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοὐλάχιστον Θεσσαλίαν, ὡς δεικνύουν, πλὴν τῶν ἄλλων ἱστορικῶν εἰδήσεων, καὶ περισπούδαστα λείψανα τέχνης, καὶ δὴ ἐρείπια βασιλικῶν, εἰς τὸν Ἁλμυρόν, παρὰ τὰς Φθιώτιδας Θήβας, ἐρευνηθεισῶν ὑπὸ τοῦ Γ. Σωτηρίου. Βυζαντινὰ δὲ γλυπτὰ διαφόρων ἐποχῶν ἔχουν συγκεντρωθῆ αὐτόθι εἰς μουσεῖον, πλεῖστα δὲ καθόλου θεσσαλικὰ βυζαντινὰ μνημεῖα ἔκαμε γνωστὰ μετ' ἐξαιρετικοῦ ζήλου ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐργαζόμενος ὁ Ν. Γιαννόπουλος. Τὰ πλεῖστα ὅμως καὶ σημαντικώτατα μνημεῖα εἶναι τῆς τελευταίας ἐποχῆς, τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων, ὄχι μόνον αἱ μοναὶ τῶν Μετεώρων, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ ἐσκορπισμένοι ἀνὰ τὴν θεσσαλικὴν χώραν.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία ὑπέστη μεγίστην καταστροφὴν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ μεσαίωνος, ἦτο ἡ Θεσσαλία κατὰ τὴν τρομερὰν ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων, οἵτινες ἐρημώσαντες καὶ παραβιάσαντες τὰς Θερμοπύλας κατῆλθον πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν δεινὴν ταύτην καταστροφὴν ἐμφανίζεται ἡ Θεσσαλία, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι, ὑπὸ νέαν μορφήν, ὡς χώρα χριστιανική. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὁ Χριστιανισμός, συνδυασμένος μὲ τὸν ἀρχαῖον βίον, ἐπικρατεῖ ἐντελῶς εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ὁ φανατισμὸς τῶν Θεσσαλῶν ἐκσπᾷ ὄχι πλέον κατὰ τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ἀφοῦ αὕτη ἔχει ἤδη ἐκλίπει, ἀλλὰ κατὰ τῶν Ἰουδαίων, καθ' ὧν ἀναφέρονται καὶ διωγμοὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ. Κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα ἀρχίζει τὸ ἀέναον

Digitized by Google

κῦμα τῶν Σλαύων νὰ διαβαίνῃ τὸν Δούναβιν, τὸ δὲ πρῶτον ἰσχυρὸν στῖφος αὐτῶν ἐμφανίζεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὸ 540. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΣΤ' αἰῶνος πολλάκις ἐπανῆλθον οἱ Σλαῦοι καὶ τότε φρικώδεις λεηλατήσεις καὶ καταστροφὰς ὑφίσταται ἡ Θεσσαλία, ἡ ὁποία καὶ εἰδικῶς ἀναφέρεται εἰς τὰς πηγάς. Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν, φαίνεται, εἰς τὴν Θεσσαλίαν Σλαῦοι ἄποικοι, θεωροῦνται δὲ ὡς τοιοῦτοι οἱ εἰς τὴν παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον Βελεζῖται, εἴτε Βελεσῖται, τῶν ὁποίων ἴσως τὸ ὄνομα διετηρήθη εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Βελεστῖνος. Οἱ Βελεσῖται Σλαῦοι τῆς Θεσσαλίας δὲν εἶναι αἱμοδιψεῖς ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων, τοὐναντίον ἀναφέρονται ὡς βοηθήσαντες τὴν Θεσσαλονίκην ἐναντίον τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 678. Εὐλογωτάτη λοιπὸν εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ θεσσαλικοὶ οὗτοι Σλαῦοι πολὺ ἐνωρὶς εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐξελληνίζωνται. Ἡ ἐγκατάστασις Σλαύων εἰς τὴν θεσσαλικὴν χώραν, τὴν ὁποίαν βρέχει ὁ Παγασιτικὸς κόλπος, δὲν ἔβλαψε, διότι ἕνεκα τῆς ταχείας συγχωνεύσεως αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων αἱ χῶραι αὗται εὐημέρησαν, ἀναφέρονται δὲ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὡς πλούσιαι καὶ πυκνῶς κατῳκημέναι. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς ἀκμῆς ταύτης ἐνέσκηψε συμφορὰ ἐκ νέων βαρβάρων, ἐκ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν τῆς Κρήτης, οἱ ὁποῖοι τῷ 896 ἐπετέθησαν κατὰ τῆς πόλεως Δημητριάδος, ἐπολιόρκησαν, ἐκυρίευσαν αὐτὴν καὶ διέπραξαν δεινὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων. Ὀλίγον ἀργότερον ἀρχίζουν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τσάρου αὐτῶν Συμεὼν (893—927), αἱ ὁποῖαι ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὰς παλαιὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν ἀπὸ τὸ 929 εἰσορμοῦν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ δὴ εἰς τὴν Θεσσαλίαν στίφη Βουλγάρων καὶ Σλαύων. Ὁ Σαμουὴλ (976—1016) κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καταλαμβάνει, πλὴν ἄλλων πόλεων, καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Θεσσαλίας, τὴν Λάρισαν. Μέγα μέρος τῶν Λαρισαίων ἐξηνάγκασε νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τοὺς δὲ δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα κατέταξεν εἰς τὸν στρατόν του. Ἡ Θεσσαλία ἐμφανίζεται κατόπιν εἰς τὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Νορμανδῶν, τῷ 1081. Μετὰ τὰς νίκας αὐτοῦ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' ὁ Βοημοῦνδος εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκυρίευσε πόλεις αὐτῆς. Ἡ Λάρισα ἀντέταξε γενναίαν ἀντίστασιν ἐπὶ ἓξ μῆνας ὑπὸ τὸν διοικητὴν αὐτῆς Λέοντα Κεφαλᾶν, ἕως ὅτου τὴν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοῦ κινδύνου ὁ Ἀλέξιος (1084). Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Θεσσαλία, ὡς καὶ ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι, ἀπορροφήσασαι τοὺς Σλαύους, διασωθεῖσαι ἀπὸ τὰς ποικίλας ἄλλας ἐπιδρομὰς καὶ καταστροφάς, ἔχουν λάβει τὸν ὁριστικὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, δεσπόζουσι τώρα ὁλοσχερῶς αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐν γένει ἐθνότης.

Οἱ Βλάχοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν (Γότθων, Οὔννων καὶ τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν ἐπιδρομέων) οἱ πρόγονοι τῶν *Βλάχων* (βλ. λ.) ἐγκατέλειψαν τὰς πεδιάδας καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὰ ὄρη, καὶ δὴ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ εἰς τὰς ἀπροσίτους καὶ πολυσχιδεῖς δειράδας τῆς Πίνδου καὶ τῶν ποικίλων αὐτῆς διακλαδώσεων. Ἀπὸ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀρχίζουν νὰ καταβαίνουν καὶ πρὸς τὰ πεδινὰ μέρη. Ἀλλ' οἱ Βλάχοι οὗτοι, οἱ παρ' ἡμῖν συνήθως λεγόμενοι *Κουτσόβλαχοι*, ὡς παλαιοὶ ἐγχώριοι, ἤτοι ὀρεινοὶ ἑλληνικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκρωμανισθῆ ἄλλοτε, δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως Βλάχους, ἀναμιχθέντες δὲ πάλιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸν ΙΑ' αἰῶνα καὶ ἔπειτα, συνεχωνεύθησαν τελείως μὲ τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἀναφέρει ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (τῷ 1084) ὑπῆρχον «Βλαχικαὶ κῶμαι» εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας τῆς βορείου Θεσσαλίας. Ἔκτοτε ἀρχίζουν καὶ ἐπεκτείνωνται ταχέως πρὸς νότον. Ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, κατέχουν ὅλα τὰ θεσσαλικὰ ὄρη. Ἦσαν δέ, ὡς λέγει ὁ Ἰουδαῖος περιηγητὴς Βενιαμὶν Τουδέλας, πολὺ ὀχληροὶ ληστρικοὶ γείτονες διὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ὄνομα δὲ αὐτῶν ἔγινε τόσον σημαντικόν, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μέρος τῆς Θεσσαλίας, ἡ ὀρεινὴ Θεσσαλία, λέγεται «Μεγαλοβλαχία». Εἰς τὴν Μεγάλην Βλαχίαν δὲν περιλαμβάνονται σπουδαιότατα χῶραι τῆς Θεσσαλίας, οὔτε ὁ Βελεστῖνος, οὔτε ὁ Δομοκός. Πιθανὸν νὰ ἦτο ἡ ὀρεινὴ περὶ τὴν Ὄθρυν χώρα. Σήμερον οἱ θεσσαλικοὶ Βλάχοι εἶναι πολὺ ὀλίγοι καὶ κυρίως ἐγκατεσπαρμένοι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σπερχειοῦ.

Ἡ Θεσσαλία κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Οἱ ἀνὰ τὴν θεσσαλικὴν χώραν διασπαρθέντες Βλάχοι ἤρχισαν νὰ περιορίζωνται εἰς πολὺ μικρὰς ὀρεινὰς περιοχάς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναφέρονται ἐν Θεσσαλίᾳ μεγάλα φεουδαλικὰ κτήματα τῶν αὐτοκρατειρῶν Εὐφροσύνης, συζύγου τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ Ἀγγέλου, καὶ τῆς κόρης αὐτῆς Εὐδοκίας. Τὰ κτήματα ταῦτα περιλαμβάνουν τὰς πόλεις Πισήνην, Φάρσαλον, Δομοκόν, Ἁλμυρὸν καὶ Ραβίννικαν. Εἶναι ἤδη οἱ χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστανται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας οἱ Φράγκοι, κατόπιν τῆς Ἁλώσεως τοῦ 1204. Ἡ Θεσσαλία ὑπήχθη εἰς τὸ λομβαρδικὸν βασίλειον τοῦ Βονιφατίου, ὁ ὁποῖος διένειμε τὴν Λάρισαν, τὴν Μεγαλοβλαχίαν, τὰ θεσσαλικὰ κτήματα τῆς αὐτοκρατείρας Εὐφροσύνης εἰς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἱππότας. Ὅτε ὁ Βονιφάτιος ἐξεστράτευσε, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1205, ἐκ Θεσσαλονίκης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πρὸς παγίωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, συνήντησεν εἰς τὴν Λάρισαν τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Γ', ὁ ὁποῖος εἶχε δώσει ὡς σύζυγον εἰς τὸν Λέοντα τὸν Σγουρὸν τὴν κόρην αὐτοῦ Εὐδοκίαν καὶ προσεπάθησε βοηθούμενος ὑπὸ τὸν γαμβρόν του, νὰ διατηρήσῃ τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ματαία καὶ ὁ ἰσχυρὸς Ἕλλην φεουδάρχης, ὁ Λέων ὁ Σγουρός, ἠναγκάσθη, παραλαβὼν τὴν βασιλόπαιδα σύζυγόν του καὶ τὸν στρατόν του, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἐλπίζων ὅτι ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ νικηφόρου Λομβαρδοῦ βασιλέως μετὰ περισσοτέραν ἐλπίδων ἢ εἰς τὸν Πηνειόν. Καὶ οὕτως ὁ φραγκικὸς στρατὸς κατέλαβε τῷ 1205 ὁλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν. Γερμανὸς κόμις, ὁ Κατσινελλινβόγεν, ἔλαβεν ὡς φέουδον τὴν Μεγαλοβλαχίαν, ἔχων ἕδραν τὸν Βελεστῖνον, οἱ δὲ ἱππόται Κανόσας καὶ Ρολανδῖνος τὰς Φθιωτικὰς Θήβας μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν. Ἡ Λάρισα ἐδόθη ὡς φέουδον εἰς ἄλλον Λομβαρδὸν εὐπατρίδην, ὅστις ὠνομάσθη ἀπὸ τὸ τιμάριόν του Γουλιέλμος ὁ Λαρισαῖος (de Larsa). Ὁ βασιλεὺς Βονιφάτιος διελθὼν διὰ τῶν Φαρσάλων καὶ τοῦ Δομοκοῦ προήλασεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Ὄθρυος καὶ διὰ τῆς Λαμίας, ἡ ὁποία ἤδη ἀπὸ τὸν Ι' αἰῶνα ἐλέγετο Ζητούνιον, ἐτράπη εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐκδιώξας τὸν Λέοντα τὸν Σγουρὸν διηυθύνθη πρὸς νότον.

Κατὰ τὴν διαρρύθμισιν τῶν μεταξὺ τῶν φραγκικῶν κρατῶν σχέσεων ἐλαμπρύνθη ἡ θεσσαλικὴ πόλις *Ραβέννικα* (παρὰ τὸ Ζητούνιον), εἰς τὴν ὁποίαν συνῆλθον τῷ 1209 καὶ 1210 πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λαμπρόταται σύνοδοι (parlamenti de Ravennika). Κατὰ ταύτας ἱδρύθησαν δύο λατινικαὶ ἀρχιεπισκοπαὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τῆς Λαρίσης καὶ τῶν Νέων Πατρῶν. Ὑπὸ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς ταύτας ἐτέλουν πολλαὶ ἐπισκοπαί, ὡς τῆς Δημητριάδος, Γαρδικίου, Δομοκοῦ, Καλυδῶνος, Ζητουνίου κ.λ.π. Εἶχον δὲ εἰς τὴν Θεσσαλίαν οἴκους καὶ τὰ μοναχικὰ ἱπποτικὰ τάγματα τῶν Ναϊτῶν καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν.

Ἀνάκτησις τῆς Θεσσαλίας. Πολὺ ὀλίγον χρόνον ἔμεινεν ἡ Θεσσαλία ὑπὸ τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν, μόλις 17 ἔτη, διότι τῷ 1222 ἀνέκτησεν αὐτὴν ὁ μεγαλεπήβολος δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Α' ὁ Ἄγγελος. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοδώρου, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτσης προσήρτησε τῷ 1246 τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὰς κτήσεις αὐτοῦ. Μετά τινα χρόνον αἱ ποικίλαι περιπέτειαι τοῦ Ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου κατέληξαν εἰς διχασμὸν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ Β', τοῦ Νικηφόρου Α', ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε δεσπόζων εἰς τὴν Ἤπειρον, καὶ τοῦ νόθου υἱοῦ Ἰωάννου Α', ὁ ὁποῖος ἵδρυσε Θεσσαλικὸν δεσποτᾶτον. Ὁ Ἰωάννης Α' ἦτο ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του (τῷ 1271) εἰς τὰς μεσαιωνικὰς Νέας Πάτρας (τὴν Ὑπάτην), ἔλαβε δὲ ἤδη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὸν βυζαντινὸν τίτλον τοῦ σεβαστοκράτορος. Ὁ Ἰωάννης Α' εἶχε μεγάλα προσόντα καὶ εἶχε δημιουργήσει εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν κράτος, ἔχον κέντρον τὸ κάστρον τῶν Νέων Πατρῶν. Τὰ ὅρια τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ὄλυμπος πρὸς Β. καὶ ὁ Παρνασσὸς πρὸς Ν., πρὸς Α δὲ τοῦ Παρνασσοῦ ἔφθανον ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, εἰς τὸ Γαλαξίδιον, καὶ περιελάμβανον μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας Λοκρίδος. Τὸ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Ἰωάννου Α' ἔγινεν ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἐρεισμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἦτο δ' ὀνομαστὸς ὁ Ἰωάννης καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, οἱ ὁποῖοι ἀπεκάλουν αὐτὸν *δοῦκα τῶν Νέων Πατρῶν*. Οὗτος εἶχε λάβει σύζυγον τὴν κόρην ἑνὸς Βλάχου ἄρχοντος, τοῦ Ταρωνᾶ, καὶ εἶχε προσελκύσει τὰς συμπαθείας τῶν Βλάχων, ἔμεινε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἕνωσιν μὲ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν σθεναρὸς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶχε καταστήσει αὐτὸν λίαν ἀγαπητόν. Οὕτως αἱ Νέαι Πάτραι ἔγιναν τὸ καταφύγιον τῶν διωκομένων ἀπὸ τὴν βασιλεύουσαν ὀρθοδόξων οἴκων, τῶν ὁποίων ζῶσιν ἀκόμη ἀπόγονοι εἰς τὰς ἀρχαίας κτήσεις τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου προστάτου τῆς ὀρθοδοξίας. Αἱ σχέσεις λοιπὸν τῶν Παλαιολόγων καὶ τοῦ δουκὸς τῶν Νέων Πατρῶν δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι πολὺν χρόνον φιλικαί. Ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος τῷ 1275 ἔστειλε πολυάριθμον στρατὸν ἐναντίον τοῦ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ζητήσας τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ὁμωνύμου Φράγκου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν «Κὺρ Ἰωάννου» ἐνίκησε τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ὡς ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχίας ἔλαβεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, Γουλιέλμος Δελαρός, αὐθέντης τῆς Λεβαδείας, ὡς σύζυγον τὴν κόρην τοῦ Ἰωάννου, τὴν ὡραιοτάτην Ἑλένην, καὶ ὡς προῖκα τὰς θεσσαλικὰς πόλεις Ζητούνιον, Γαρδίκι, Γραβιὰν καὶ Σιδηρόκαστρον. Ὁ Ἰωάννης ἔφθασεν εἰς τόσον μεγάλην δύναμιν, ὥστε ἀργότερον καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Α' καὶ κατὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου ἀνέλαβεν ἀγῶνα, περὶ τὸ 1295. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ γηραιὸς καὶ γενναῖος Ἰωάννης παρεχώρησε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τοὺς υἱούς του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἡγεμονόπαις Κωνσταντῖνος ἦτο δραστήριος καὶ φιλοτάραχος, ἤγειρε δὲ πόλεμον ἐναντίον τοῦ θείου του Νικηφόρου, τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου (τὸ ἔαρ τοῦ 1295). Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ταύτην τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν ἐφάνη ἡ δύναμις τοῦ θεσσαλικοῦ κράτους. Εὐθὺς ἀμέσως καὶ αὐτὴ ἡ Ναύπακτος, πόλις σημαντικὴ τῶν Ἠπειρωτῶν, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Θεσσαλῶν πολεμιστῶν. Ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ γηραιοῦ πατρός του Ἰωάννου Α' ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ν' ἀναλάβῃ ἐπισήμως τὴν ἀρχὴν (1296—1303). Ἀργότερον, τῷ 1301, ἤρχισε πάλιν ὁ Κωνσταντῖνος Νέων Πατρῶν πόλεμον κατὰ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἄρτης, ἀλλὰ τέλος οἱ Ἠπειρῶται κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὰ εἰσορμήσαντα εἰς αὐτὴν στρατεύματα τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ σεβαστοκράτορος.

Ἡ φεουδαλικὴ Θεσσαλία. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλοταράχου σεβαστοκράτορος Κωνσταντίνου (1303), ἡ Θεσσαλία ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Λατίνων εἰρηνικῶς. Διότι, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος εἰς τὸν ἀνήλικον υἱόν του Ἰωάννην Β' (1303—1318), ὁ Κωνσταντῖνος διώρισε τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Γουΐδωνα Β' κηδεμόνα τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς. Ἡ Θεσσαλία ἀρχίζει ὑπὸ τοὺς χρόνους τούτους νὰ ἐκφεουδαλίζεται, διότι ὄχι μόνον Φράγκοι ἄρχοντες καταλαμβάνουν θεσσαλικὰς χώρας, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες τιμαριοῦχοι. Ἔγινεν ἤδη λόγος περὶ μεγάλων κτημάτων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον αἱ αὐτοκράτειραι Εὐφροσύνη καὶ Εὐδοκία τῶν Ἀγγέλων. Ὁ ἰσχυρότατος ἑλληνικὸς οἶκος τῶν Μελισσηνῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε συνδεθῇ διὰ κηδεστίας μὲ τοὺς Ἀγγέλους τῆς Ἠπείρου, ἔλαβε παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου γαίας περὶ τὸν Ἁλμυρόν. Ἄλλος ἐπιχώριος ἄρχων, ὁ Μιχαὴλ Γαβριηλόπουλος ἐν Φαναρίῳ, εἶχε τόσα ἀπέραντα κτήματα, ὥστε ὠνομάζετο «αὐθέντης τῆς Θεσσαλίας». Ἐπεκράτησε δ' εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔκτοτε τὸ σύστημα τῆς διὰ δουλοπαροίκων γεωργίας καὶ οὕτως ἡ εὔφορος αὕτη χώρα παρεῖχε γόνιμον τὸ ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ τόσον ἰσχύσαντος εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν συστήματος τῶν μεγάλων τσιφλικίων. Ἤκμαζε δὲ τότε ἡ χώρα μεγάλως καὶ ἰδίως ἐφημίζετο διὰ τὴν ὡραίαν καὶ πολλὴν μέταξαν τὴν ὁποίαν παρῆγε, πολλὰς δὲ χιλιάδας λίτρας ἔστελλεν ὡς ἐμπόρευμα εἰς τὴν Ἀπουλίαν ὁ σεβαστοκράτωρ τῶν Νέων Πατρῶν.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνέβησαν μέγισται συμφοραὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Καταλανῶν, τῶν γνωστῶν μὲ τὸ ὄνομα *Ἀμογάβαροι*, τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἶχον προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν. Οἱ ἀδάμαστοι καὶ σκληροὶ οὗτοι πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι παρεξετρέποντο εἰς λεηλασίας τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἤγειραν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου, μόλις οὗτος ἐφάνη διατεθειμένος νὰ περιορίσῃ τὰς κακουργίας αὐτῶν. Οἱ Καταλανοὶ στρατοπεδεύσαντες εἰς τὴν Κασσάνδρειαν (τὴν ἀρχαίαν Ποτίδαιαν) περιεκλείσθησαν αὐτόθι διὰ τῶν μέτρων τῆς αὐτοκρατορικῆς διοικήσεως καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσουν εἰσβολὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1309 ἕως τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἡ Θεσσαλία ἐλαφυραγωγεῖτο δεινῶς ὑπὸ τῶν σκληροτραχήλων ἐκείνων πολεμιστῶν. Οἱ κάτοικοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος ἔστειλεν ἐναντίον τῶν Καταλανῶν τὸν γενναιότατον στρατηγὸν Χανδρηνόν, ὅστις βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς γενναίους ἐπίσης Λοιδωρικιώτας καὶ Γαλαξιδιώτας ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς δύο μάχας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ζητήσουν συμβιβασμὸν μὲ τοὺς Ἕλληνας ἄρχοντας τῆς Θεσσαλίας. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1310 διῆλθον τὸ στενὸν τῆς Φούρκας, παρενοχλούμενοι διαρκῶς παρὰ τῶν νομάδων Βλάχων, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν Λαμίαν διὰ νὰ τραποῦν πρὸς κατάκτησιν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν δοῦκα Γουΐδωνα Β' Βάλθερος ἐζήτει νὰ συνεχίσῃ τὴν κηδεμονίαν ἐπὶ τῶν θεσσαλικῶν κτήσεων τοῦ σεβαστοκράτορος τῶν Νέων Πατρῶν, διὰ ν' ἀπαλλαγῇ δὲ συγχρόνως ἀπὸ τοὺς Καταλανοὺς προσέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ ἔρριψεν αὐτοὺς ἐναντίον τῆς Θεσσαλίας. Οἱ Καταλανοὶ ἐπέστρεψαν πάλιν ἀπὸ τὴν Λαμίαν διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ, κατέλαβον τὸν Δομοκὸν καὶ προέβησαν καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον ἔτος 1310 εἰς φοβερὰν δῄωσιν τῆς Θεσσαλίας. Ἀφοῦ ἐκυρίευσαν περισσότερα ἢ τριάκοντα κάστρα, χάριν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἐδῄωσαν τὴν εὐφορωτάτην θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς βαθμόν, ὥστε ἡ ἐξαγωγὴ σίτου καὶ

Digitized by Google

προϊόντων ἠλαττώθη μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην. Κατόπιν, ἀφοῦ ὁ δοὺξ Βάλθερος ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, ἠθέλησε ν᾿ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοὺς ἐπικινδύνους ἐκείνους μισθοφόρους καὶ τοὺς διέταξεν, ἀφοῦ παραδώσουν εἰς αὐτὸν τὴν Θεσσαλίαν, ν᾿ ἀπέλθουν ἀπὸ τὴν χώραν. Τότε οἱ Καταλανοί, κατελθόντες πρὸς νότον, συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Γάλλων ἱπποτῶν εἰς τὴν μεγάλην μάχην τῆς Κωπαΐδος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1311, κατέστρεψαν τὸ ἄνθος τῆς γαλλικῆς ἱπποσύνης καὶ ἵδρυσαν ἱσπανικὸν δουκᾶτον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Καταλανῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπέδρασεν, ὡς εἰκός, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας. Ὁ τελευταῖος τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀγγέλων Ἰωάννης ὁ Β΄, ὁ σεβαστοκράτωρ τῶν Νέων Πατρῶν, ἦτο ἀσθενὴς ἡγεμών, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κληρονομήσει τὰς πολεμοχαρεῖς κλίσεις τῶν προγόνων του. Ὅτε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐτερματίσθη διὰ τοῦ προώρου θανάτου τῷ 1318, ἔμειναν ἔκθετοι αἱ πλούσιοι κτήσεις τοῦ θεσσαλικοῦ δεσποτάτου, διότι ὁ ἀποθανὼν σεβαστοκράτωρ ἀπέθανε χωρὶς ν᾿ ἀφήσῃ ἀπογόνους. Ἕλληνες ἄρχοντες ἐξουσίαζον χώρας τινάς, ἐξασθενίζοντες οὕτω διὰ τοῦ εἰσαγομένου φεουδαλισμοῦ τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Εἰς τὰ Τρίκκαλα εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἷς εὐτελὴς τύραννος, ἄλλος δέ, ἀπόγονος τῶν Μελισσηνῶν, ὁ Στέφανος Γαβριηλόπουλος, εἶχεν ἱδρύσει ἰσχυρὰν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Φωκίδα, ἔχων κέντρον τὴν χώραν τῶν ἀρχαίων Δελφῶν, ὅπου εἶχε κτισθῆ κωμόπολις φέρουσα τὸ σημερινὸν ὄνομα *Καστρί*, μέγα δὲ μέρος τῆς Θεσσαλίας εἶχε προσαρτηθῆ εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου. Ἡ Ἑνετία, κατὰ παραχώρησιν τῶν Βυζαντινῶν, εἶχε τὸν λιμένα τοῦ Πτελεοῦ. Τὸ καλύτερον δὲ μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τοὺς σεβαστοκράτορας τῶν Νέων Πατρῶν, ἔγινε τμῆμα τοῦ ἱσπανικοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτως οἱ Καταλανοὶ κατέλαβον ἀλληλοδιαδόχως τὸ Λοιδωρίκιον, τὸ Σιδηρόκαστρον, τὸ Γαρδίκιον, τὴν Λαμίαν, τὸν Δομοκόν, τὰ Φάρσαλα. Αἱ δὲ Νέαι Πάτραι ἦσαν ἡ δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου καὶ ἔκτοτε οἱ Καταλανοὶ δοῦκες ἔλαβον τὴν διπλῆν προσωνυμίαν «δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Νέων Πατρῶν». Μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἱσπανικοῦ δουκάτου οἱ Ἀραγώνιοι βασιλεῖς ἐξηκολούθησαν νὰ φέρουν τὴν διπλῆν ταύτην προσωνυμίαν.

Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σέρβοι. Τοὺς Ἀλβανοὺς εὑρίσκομεν ἤδη πρὸ τοῦ 1350 ἐγκατεστημένους ἀθρόους καὶ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Θεσσαλίας, τῆς Νοτίας Ἠπείρου καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀχελῷον χωρῶν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἔφερον μεθ᾿ ἑαυτῶν καὶ τὰς γυναῖκας, διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὐξήθη ταχέως, καὶ ἤρχισαν ν᾿ ἀντικαθιστάνουν τοὺς Βλάχους εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ ταχέως μὲν ὁ συγγενὴς οὗτος λαὸς ἀπέκτησεν ἑλληνικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς μεταναστεύσεώς του συνέβαλε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν δῄωσιν τῆς θεσσαλικῆς χώρας. Ἡ Θεσσαλία ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὡρμήθησαν οἱ Ἀλβανοί, ἤδη ἀπὸ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, πρὸς μεταναστευτικὴν κίνησιν εἰς τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, καὶ δὴ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τούτοις οἱ αὐτοκρατορικοὶ εἶχον ἀνακτήσει εἰς τὴν Θεσσαλίαν μέγα μέρος τοῦ ἀπολεσθέντος ἐδάφους, ἀλλ᾿ ὁ πενταετὴς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Κανταχουζηνοῦ εἶχε βοηθήσει τὴν ταχίστην ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεως τῶν Σέρβων. Ὁ μέγας τσάρος αὐτῶν Στέφανος Δουσὰν εἶχεν ἀναδείξει ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν τὸ σερβικὸν κράτος τὸ ἰσχυρότατον ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου. Κατὰ τὰ μέσα ἤδη τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ὁλόκληρος ἡ Θεσσαλία, ὅπως καὶ ἡ ΒΔ Ἑλλάς, περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σέρβων, τῶν ὁποίων τὸ ἰσχυρὸν κράτος ἐπεξετάθη ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὴν Ἄρταν. Ὁ Δουσὰν ἔλαβε τὸν ὑπεροπτικὸν τίτλον «τσάρος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν», προσέτι ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν «δεσπότης τῆς Ἄρτης καὶ κόμις τῆς Βλαχίας», ὑπονοῶν προφανῶς διὰ μὲν τῆς Ἄρτης τὴν Ἤπειρον, διὰ δὲ τῆς Βλαχίας τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ μέγας τσάρος ἔστειλεν ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ εἰς μὲν τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν τὸν ἀδελφόν του Συμεὼν τὸν Οὔρεσιν, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἰθαγενεῖς, εἰς δὲ τὰ Ἰωάννινα Σέρβον ἄρχοντα ὀνομαζόμενον Πριλιοῦπον ἢ Πρελιοῦμπον ἢ Πρελιοῦβον, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνα καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πρελιοῦβος ἔλαβε τὸν τίτλον «καῖσαρ» καὶ ἐκυβέρνησε μὲ αὐστηρότητα, ἐμβαλὼν εἰς τρόμον τοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλίας, ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑνετούς, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὸ Πτελεόν.

Τῆς εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀρχῆς ταύτης τῶν Σέρβων διετηρήθη εἰς τὴν χώραν σπουδαιοτάτη ἀνάμνησις, αἱ θαυμάσιαι μοναὶ τῶν *Μετεώρων* (βλ. λ.). Ὁ Συμεὼν Οὔρεσις καὶ ὁ ἀσπασθεὶς τὸν μοναχικὸν βίον υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ περιλάλητος μεταξὺ τῶν μοναχῶν «βασιλεὺς Ἰωάσαφ», εἶχον συνήθη πρωτεύουσαν τὰ θεσσαλικὰ Τρίκκαλα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπεδαψίλευσαν πᾶσαν προστασίαν καὶ εὔνοιαν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη ἐν Σταγοῖς ἀσκητικὴν κοινότητα, οὕτως ὥστε νὰ ὑψωθοῦν εἰς τοὺς ἀεροπετεῖς ἐκείνους βράχους μεγάλαι καὶ ἀξιολογώταται μοναί, ἀποτελοῦσαι ὁλόκληρον μοναχικὸν συνοικισμόν, παραπλήσιον πρὸς τοὺς γνωστοὺς ἄλλους τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου καὶ πρὸς τὸν γειτονεύοντα μεγαλύτερον, τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Εἰς ἐπιγραφὰς σῳζομένας ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μονῶν μνημονεύονται οἱ τίτλοι τοῦ δεσπότου τῆς χώρας Συμεὼν τοῦ Οὔρεσι: «Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος ναὸς βασιλεύοντος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πανευτυχεστάτου δεσπότου ἡμῶν κυροῦ Συμεὼν τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Οὔρεσι ἐν Τρίκκῃ». Εἰς ἄλλην δὲ σπουδαιοτάτην ἐπιγραφὴν τοῦ 1367, τὴν ὁποίαν εὗρεν ὁ Ἀδ. Ἀδαμαντίου ἐπὶ μονῆς ἐκτισμένης εἰς ἀπροσπέλαστον βράχον, ὁ κὺρ Συμεὼν ὁ Παλαιολόγος ὁ Οὔρεσις λέγεται «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, Σερβίας καὶ Ῥωμανίας» (βλ. *Ἀδαμαντίου*, Ἐργασίαι ἐν Μετεώροις, 1910).

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς τῶν Σέρβων εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατελύθησαν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς καταλανοκρατίας, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἡ Δημητριὰς καὶ ἡ Λαμία. Περίφημοι δ᾿ ἔγιναν εἰς τὸν καταλανικὸν κόσμον αἱ Νέαι Πάτραι (La Patria), ἡ δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ ἱσπανικοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Τὸν Συμεὼν Οὐρώς, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε γέρων (1731), διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχήν, ὡς βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Οὐρὼς Δούκας Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τῆς περιφήμου Μαρίας Ἀγγελίνης, δεσποίνης τῶν Ἰωαννίνων (1385—1394). Ὁ Ἰωάννης οὗτος εἶναι αὐτὸς ὁ περιώνυμος ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ὄνομα τῶν Παλαιολόγων συνεδύασε καὶ τὸ ὄνομα τῶν Δουκάδων, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἔλαχεν εἰς αὐτὸν τὸ βασιλικὸν στέμμα, ἐξηκολρύθησε τὸν ἐν Μετεώροις μοναχικὸν βίον. Ὁ μοναχὸς οὗτος βασιλεὺς ἐκανόνισε, κατὰ παράκλησιν τῆς ἀδελφῆς του, συνετῶς τὰ ἐν Ἠπείρῳ πράγματα, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ ἀφῆκε τὴν ἄμεσον διοίκησιν εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἄγγελον, τὸν ὁποῖον διώρισε καίσαρα, εἰς δὲ τὸν Στέφανον Δοῦκαν Χλαπηνὸν ἔδωκε τὸν Δομοκὸν καὶ τὴν Φάρσαλον.

Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Βαγιαζὶτ Α΄ ὁ Κεραυνός, μὴ δυνάμενος νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀποφασίζει νὰ καταλάβῃ μονίμως τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, καὶ τῷ 1393 θέτει τέρμα εἰς τὴν σερβικὴν κυριαρχίαν ἐν Θεσσαλίᾳ. Ὁ εὐγενὴς βασιλεὺς Ἰωάννης Οὐρὼς εἶναι ἡγούμενος τοῦ μεγάλου «Μετεώρου», κατόπιν χειροτονεῖται ἐπίσκοπος Φαναρίου καὶ τερματίζει τῷ 1460 τὸν εἰρηνικὸν βίον του. Ὁ Βαγιαζὶτ κατέστησε τὴν κατακτηθεῖσαν Θεσσαλίαν κυρίαν βάσιν τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ὡς κληρονομικὸν φέουδον εἰς τὸν Ἐβρενὸσβεγ. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν μόνον ἡ ἑνετικὴ παραλία Πτελεὸν καὶ τὸ ὑπὲρ τὰς Θερμοπύλας ἐκτεινόμενον μέρος τῆς κομιτείας τῆς Βοδονίτζης δὲν ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τοὺς Ὀθωμανούς. Αὗται ἔμειναν αἱ μόναι ὑπολειπόμεναι χριστιανικαὶ μικροπολιτεῖαι τῆς βορειοανατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅλη ἡ ἄλλη χώρα ἦτο κατὰ τὸ 1395 τουρκική, πρὸς μεσημβρίαν μὲν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν Θηβῶν, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι καὶ τῆς Ναυπάκτου. Ἡ ὑπὸ τῶν Οὔγγρων ὑποκινηθεῖσα σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐν Νικοπόλει ἧτταν τῶν Χριστιανῶν (1596), ἡ συντριβὴ τοῦ Βαγιαζὶτ εἰς τὴν Ἄγκυραν ὑπὸ τῶν Μογγόλων τοῦ Ταμερλάνου (1402), ὁ δεκαετὴς ἀδελφοκτόνος ἀγὼν μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζίτ, ταῦτα πάντα τὰ ἀτυχήματα τῶν Τούρκων ἔδωσαν ἀκόμη ζωὴν δεκάδων τινῶν ἐτῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ κατώρθωσαν πάλιν νὰ ἀναλάβωσι κτήσεις τινὰς εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς τὸ Ζητούνιον τοὐλάχιστον εὑρίσκομεν Βυζαντινὸν διοικητήν. Καὶ ὅτε ὁ σουλτᾶνος Μουσᾶς, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Βυζαντινούς, οἵτινες εἶχον βοηθήσει τὸν ἀδελφόν του Σουλεϊμάν, ἔστειλε τῷ 1410 τουρκικὰ στρατεύματα, ὅλη ἡ χώρα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ Ζητουνίου, εἰς τὸ ὁποῖον διετηρήθησαν οἱ Ἕλληνες. Ἡ κομιτεία τῆς Βοδονίτζης προσηρτήθη εἰς τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας, εἶτα κατελήφθησαν τὰ Σάλωνα (ἢ Ἄμφισσα) καὶ τὸ Γαλαξίδιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἰωαννῖται ἱππόται. Τῷ 1413 οἱ Ἕλληνες ἀνέλαβον πάλιν τὰς ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπολεσθείσας κτήσεις. Ἐπηκολούθησεν ἠρεμία μέχρι τοῦ 1421, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ εἰργάσθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἐλπὶς τῆς ἀνορθώσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ σουλτᾶνος πολεμῶν ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν κατέλαβε τὴν Βοδονίτζαν, οὕτω δὲ καὶ ἡ μικρὰ αὕτη φραγκικὴ ἡγεμονία ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Τότε, κατὰ τὸ 1415, ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀφῄρεσε πάλιν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὸ Ζητούνιον. Ἤδη ἐγκαθίστανται εἰς τὴν Θεσσαλίαν Ὀθωμανοὶ φεουδαλικοὶ κύριοι, καὶ ἀρχίζει διὰ τὴν χώραν ὁ μακραίων, ἐπὶ τέσσαρας καὶ ἥμισυν αἰῶνας παραταθεὶς βίος δουλείας καὶ μεσαιωνικῆς ἐντελῶς φεουδαλικῆς διαβιώσεως, βίος σκληρὸς καὶ μονότονος, τὸν ὁποῖον ἐφαίδρυναν μόνον ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ ἁρματολίκια τοῦ Ὀλύμπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ ἱστορία τοῦ στρατηγοῦ *Βίκτωρος Δούσμανη* εἶναι ἐμβριθὴς μελέτη, περιστρεφομένη ὄχι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας, ἀλλ᾿ εἰς τὰς μεγάλας ἐν αὐτῇ συναφθείσας μάχας διαφόρων λαῶν. Μεσαιωνικὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλίας δὲν ὑπάρχει καὶ δυσκολώτερον ἢ περὶ τῆς Ἠπείρου δύναται νὰ εὕρῃ τις πηγὰς καὶ εἰδήσεις. Διὰ τοῦτο, ὡς πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς καὶ ὡς πρὸς τὰ γενικὰ περὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ στιχυολογηθοῦν αἱ εἰδήσεις, ἠμπορεῖ καὶ ἐνταῦθα νὰ χρησιμεύσῃ ἡ περὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων τῆς Ἠπείρου βιβλιογραφία (βλ. τ. ΙΒ΄ σ. 337 α).—*L. Heuzey - H. Daumet*, Mission archéologique de Macédoine (1876).—*Πορφυρίου Οὐσπένσκη*, Περιήγησις εἰς τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων, τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου (περιήγησις τῷ 1859, ἔκδοσις ρωσιστὶ ἐν Πετρουπόλει τῷ 1896). Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο βιβλίον περιέχει καὶ εἰδήσεις περὶ τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Ἡ Θεσσαλία ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καθ᾿ ὅλον τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος πλήθη Μουσουλμάνων ἐγκαθίσταντο ὡς ἔποικοι εἰς τὰς πλουσίας πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἀπὸ αἰῶνος ἐρημώσει οἱ Καταλανοί, οἱ Ἀλβανοί, οἱ Σέρβοι, οἱ Ναβαραῖοι. Ἡ Λάρισα, μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν, διετήρησε μὲν τὸν μητροπολίτην της, τιμώμενον μὲ τὸν τίτλον «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος», ἀλλὰ μετωνομάσθη εἰς *Γενῆ - Σεχήρ*, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐσημείωσε μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας. Ὁ δ᾿ ἐποικισμὸς ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βαγιαζίτ, οἵτινες μάλιστα ἠκολούθησαν καὶ φιλελληνικὴν πολιτικήν. Ἔννοια κράτους ὅμως δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ μόνον τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, ἥτις καὶ μετεβιβάσθη εἰρηνικῶς εἰς πλουσίους Μουσουλμάνους, καταστάντας τιμαριώτας. Τὸ σύστημα ἐγενικεύθη ἀπὸ τοῦ 1422, ὁπότε νέα κατάκτησις λογίζεται διὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ βεηλέρβεη τῆς Ῥούμελης Τουραχάν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὅλη Θεσσαλία ἐδωρήθη, πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν νικῶν του εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου. Τόσον δ᾿ ἐπῳκίσθη ἀπὸ τοὺς μεταφερθέντας Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοὺς λεγομένους *Κονιάρους*, ὥστε μετά τινα ἔτη ἀναφέρεται ὅτι εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας ἀνήρχοντο οἱ ἱππεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πολεμισταί, οἵτινες ἐστρατεύθησαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Φθιώτιδος, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Πορθητοῦ τῆς Πόλεως. Ἔκτοτε ἡ Θεσσαλία ἐτεμαχίσθη εἰς τὰ τσιφλίκια καὶ εἰς τὰ κεφαλοχώρια, οἱ δὲ Χριστιανοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς καθαρῶς γεωργικάς, τὰς ποιμενικὰς καί, κυριολεκτικώτερον, δουλικὰς ἀσχολίας. Ἡ κατάστασις διήρκεσεν ἐπὶ ἔτη μακρά, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ σβεσθῇ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας. Ἐκαλλιεργεῖτο μάλιστα ἐπιμελέστερον, ἴσως διότι εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἡ δουλεία ὑπῆρξε βαρυτέρα. Πράγματι τὰ πάνδεινα ὑφίστατο ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἀπὸ τοὺς Κονιάρους, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τοὺς καλουμένους Ἰβλιᾶ-Φατιχιέ, τοὺς ἐπιγόνους δηλονότι τῶν δορικτητόρων. Εἰς τὰ βουνά, οἱ πλέον ἐλεύθεροι, ἔνοπλοι περιήρχοντο καὶ ἐπέβαλλον τὰς θελήσεις των εἰς τὸν ἄμαχον πληθυσμόν, τόν τε χριστιανικὸν καὶ τὸν μουσουλμανικόν. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξοικονομήσεως τῶν ἀνυποτάκτων αὐτῶν στοιχείων διὰ τῆς παροχῆς «οὐλουφέ», τουτέστι μισθοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως εἰς τὰ γύρῳ τῆς Θεσσαλίας βουνὰ τὸ πρῶτον παρεδόθη ἡ ἀσφάλεια τῆς ὑπαίθρου εἰς τοὺς ἁρματολούς. Ἐξ ἄλλου πολλοὶ ἀπεδήμουν χάριν ἐμπορίας, ἐσπούδαζον, ἐμορφώνοντο, ἐλάμβανον σαφῆ συνείδησιν τῆς καταστάσεώς των καὶ τῶν πρὸς τοὺς χειμαζομένους ἀδελφοὺς ὑποχρεώσεών των. Αἱ κεντρικαὶ χῶραι τῆς Εὐρώπης Θεσσαλοὺς καὶ Ἠπειρώτας ἐδέχθησαν τὸ πρῶτον ὡς Ἕλληνας ἐποίκους μὲ ἐμπορικὸν σκοπόν. Τὸ αὐτὸ παρετηρήθη καὶ εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Θεσσαλοί, Μακεδόνες καὶ Ἠπειρῶται εἶναι οἱ ἀνοίγοντες νέας ὁδούς, δι᾿ ὅσους δὲν ἠδύναντο νὰ βαστάσουν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ τὴν χαμέρπειαν τῆς ὑποδούλου ζωῆς. Δι᾿ αὐτὸ βλέπομεν μεγάλην σχετικῶς ἐπικοινωνίαν τῶν Θεσσαλῶν μετὰ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ γίνῃ καὶ ἀφετηρία μεγάλης πνευματικῆς κινήσεως. Τῷ 1612, ὅταν ἔγιναν αἱ ἀπόπειραι τοῦ διεκδικοῦντος τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως δουκὸς τοῦ Νεβέρ, ἡ Θεσσαλία πλειότερον πάσης ἄλλης χώρας εἰργάσθη καὶ ἔπαθεν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ *Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου*. Κατόπιν, ὑποστᾶσα νέαν ἐρήμωσιν ἡ Θεσσαλία, ἐπέδειξεν ἀξιοθαύμαστον ἀντοχήν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀκμαῖοι πυρῆνες Ἑλληνισμοῦ σχηματίζονται εἰς τὴν Ῥαψάνην, εἰς τὴν Τσαρίτσανην, εἰς τὴν Ἐλασσόνα, τὴν Λάρισαν, τὰ Ἀμπελάκια, τὸν Τύρναβον, τὸν Βελεστῖνον, τὸν Βόλον καὶ τὴν Ζαγοράν. Εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ πνεύματος καὶ τῆς βιοτεχνίας, εἰς τὰ ὅπλα, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὸ ἐμπόριον ἐκδηλοῦται ἡ ἀναβίωσις τῶν Θεσσαλῶν. Ἀπὸ τοῦ Βελεστίνου ἡ μεγάλη πνοὴ τῆς ἐλευθερίας μετεδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν διὰ τῶν ἐμπνευσμένων θουρίων τοῦ Ῥήγα. Σοφοί, λόγιοι, ἔμποροι καὶ ἐξ ἄλλου γενναῖοι ἁρματολοί, καθημερινῶς ἐμφανίζονται ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ἢ ἀλλαχοῦ ὡς ἔποικοι. Ἀκριβὰ ὅμως καὶ πάλιν ἐπλήρωσε τὴν ἀφοσίωσίν της πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθέρας ζωῆς, ὅταν ἤρχισαν αἱ ρω-

Digitized by Google

σικαὶ ἐνέργειαι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἦλθον οἱ πρῶτοι πράκτορες τῆς αὐτοκρατείρας Ἄννης (1730—1741), ἵνα συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς κλέφτας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀπὸ τὴν Λάρισαν κατήγετο ὁ ὑποκινητὴς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 Γρηγόριος Παπάζογλης. Ἐκεῖ δὲ ἐνήσκησε τὴν ἀγριότητά του ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὅταν διωρίσθη ἀπὸ τοῦ 1780 δερβὲν ναζίρης ὅλης τῆς Ρούμελης.

Ἡ Θεσσαλία κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἡ Θεσσαλία, ἂν καὶ ὑπῆρξε κοιτὶς τοῦ Ρήγα, δὲν κατώρθωσε ν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγόν. Ὑποστᾶσα μυρίας καταδρομὰς ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, γενομένη ἀντικείμενον ἀληθοῦς διαρπαγῆς ἐκ μέρους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενλῆ, ἀφ' ἧς περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ δερβέντ-ναζίρη καὶ ἀνέλαβε τὴν τήρησιν τῆς δημοσίου ἀσφαλείας τῆς χώρας, ἡ Θεσσαλία δὲν κατώρθωσε ν' ἀνακύψῃ ἀπὸ τὰς συνεπείας τῶν διαρκῶν διωγμῶν. Ματαίως ὁ Παπα-Θύμιος Βλαχάβας, ὁ Νικο-Τσάρας καὶ λοιποὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Χασίων πολεμισταὶ ἐπεδίωξαν ν' ἀποσείσουν τὴν δουλείαν. Ματαίως τ' Ἀμπελάκια ἐπεδίωξαν διὰ δώρων καὶ ἄλλων μέσων ν' ἀποτρέψουν τὴν ἐπικρεμαμένην ἐπ' αὐτῶν καταστροφήν. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τὰ τέκνα του καὶ οἱ ἀμείλικτοι συνεργάται του Γιουσοὺφ-Ἀράπης, Βελῆ-Γκέκας, Μπεκὴρ Τσογαδόρος καὶ ἡ λοιπὴ χορεία τῆς πολεμικῆς φωλεᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐξήντλησε δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν πεδινὴν καὶ ἀνυπεράσπιστον ταύτην μοῖραν τῆς Ἑλλάδος, εἰς σημεῖον ὥστε πᾶσα προσπάθεια ἐπαναστατικὴ κατὰ τὸ 1821 ἀμέσως κατεστάλη, ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἐξεδηλώθη. Εἰς τοῦτο κυρίως συνετέλεσε τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς Λάρισαν καὶ Τρίκκαλα ὑπῆρχον συγκεντρωμέναι σχετικῶς μεγάλαι στρατιωτικαὶ δυνάμεις, διὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐκστρατείαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον γεγονός, ὅτι, ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ Ἀγῶνος, ἡ Θεσσαλία μετεβλήθη εἰς λεωφόρον πάσης στρατιᾶς ὁποθενδήποτε προερχομένης διὰ νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐναντίον τῆς ὁποίας κυρίως ἐστρέφετο ὁ πόλεμος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Εἰς τὴν Λάρισαν, τὰ Τρίκκαλα καὶ τὸν Βελεστῖνον, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀγῶνος ἐκλήθησαν οἱ πρόκριτοι τῶν τε πόλεων καὶ τῶν περιχώρων, καὶ ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν ἢ ἐκρεμάσθησαν αὐθωρεί, ἄλλοι ἐκρατήθησαν ρεχέμια (ὅμηροι), διὰ νὰ θανατωθοῦν ὀλίγον βραδύτερον, μετὰ τὴν θανάτωσιν τῶν Τούρκων αἰχμαλώτων τῆς Στερεᾶς, καὶ ἄλλοι πάλιν ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, εἴτε διότι ἀληθῶς προσεκύνησαν δηλώσαντες εἰλικρινῆ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸ δοβλέτι, εἴτε διότι, καιροφυλακτοῦντες, προσεποιήθησαν ὑποταγὴν διὰ νὰ σωθοῦν μέν, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξυπηρετήσουν ὁπωσδήποτε τὴν μαχομένην πατρίδα. Ἡ θεσσαλικὴ ἱστορία τοῦ πρώτου κυρίως ἔτους τῆς Ἐπαναστάσεως βρίθει ἀληθῶς ἐπεισοδίων, κατὰ τὰ ὁποῖα γίνεται δῆλον τὸ πολλαπλοῦν τοῦτο φαινόμενον. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἐμαρτύρησαν, ἰδίως εἰς τὰ Τρίκκαλα, ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν τότε ἰσχυόντων αὐτόθι καὶ ἐπιζητούντων νὰ ἐπιβληθῶσι διὰ τῆς τρομοκρατίας Κιουταχῆ-Μεχμὲτ Ρεσήτ, τοῦ Δράμαλη Μαχμούτ, τῶν Τούρκων ἐκείνων στρατηλατῶν, οἵτινες ἐπέπρωτο τόσον πολὺ στενῶς νὰ συνδεθῶσι μὲ τὰς λαμπρὰς καὶ τὰς σκοτεινὰς τοῦ Ἀγῶνος ἡμέρας. Εἰδικῶς μία τῶν προσπαθειῶν ἐξεδηλώθη εἰς τὰ Ἄγραφα, ἄλλη εἰς τὸ Πήλιον, τὸν Βόλον, τὸν Βελεστῖνον καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὰ οἰκεῖα ἄρθρα ἀναγράφονται λεπτομερῶς αἱ περιπέτειαι ἑκάστου ἀγῶνος χωριστά, διότι πραγματικῶς οὐδαμοῦ παρουσιάζεται ἑνιαῖος ὁ θεσσαλικὸς ἀγών.

Μετὰ τὴν διέλευσιν τῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα κατῆλθον διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἅτινα ἐπέταξαν ὅλα τὰ διαθέσιμα ὑποζύγια, πολλοὺς δὲ ἠγγάρευσαν ἐκ τῶν Χριστιανῶν χωρικῶν, ἡ Θεσσαλία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαναλάβῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὸν ἀγῶνα. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἥτις ὠνειροπόλησε νὰ μεταβάλῃ τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν εἰς κέντρον αὐτῆς, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐνεκρώθη καὶ κατ' οὐσίαν ἐφυγαδεύθη, ἀποδιωχθέντων τῶν ὑστάτων ἑταίρων, διὰ νὰ μὴ ἐκθέτωσι τοὺς ὑπολειπομένους ἐκ τῆς συμφορᾶς. Ἐὰν δὲ κατὰ τὸ δεύτερον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ἐξεδηλώθη τάσις πολεμικὴ εἰς Βελεστῖνον καὶ Βόλον, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ Τρίκκερι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοὺς Ὀλυμπίους πολεμιστὰς Γέροντα Καρατάσον, Γάτσον, Διαμαντῆν καὶ λοιποὺς ὁπλαρχηγούς, ὅσοι, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, συνέλεξαν τὰ λείψανα τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων, καί, ὡς ἄλλοι Μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος, κατῆλθον πρὸς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ ἑνωθῶσι μὲ τοὺς ἐπαναστατήσαντας ἀδελφοὺς καὶ συνεχίσωσι τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον.

Τὸ ἔτος 1822 ἐσημείωσε τὸ τέρμα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἔκτοτε δὲν ἐκινήθη, στενάζουσα ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν καθημερινῶς στελλομένων νέων διωκτικῶν ἀποσπασμάτων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλωστε, πλὴν τῶν Βλάχων κατοικούντων εἰς τὰ γύρω βουνὰ καὶ τῶν Καραγκούνηδων ἀγροτῶν, ἀψύχων τότε καὶ ἀνυπολογίστων δούλων τῆς ἐδαφικῆς ἐργασίας, δὲν ὑπελείφθησαν πλέον παράγοντες ὑπολογήσιμοι, ἀφοῦ **ὅλοι** ἢ εἶχον θανατωθῆ ἢ ἀπελευθερωθέντες ὁπωσ**δήποτε** ἔσπευσαν νὰ μακρυνθῶσι, προσφυγόντες **ἐντὸς τῶν** ὁρίων τοῦ Ἀγῶνος. Τῷ 1828, κατὰ τὴν **στάσιν** ἥτις διέλυσε τὸ «Νιζὰμ-ἀσκέρ», ἤτοι τοὺς **τακτικούς,** οἵτινες εἶχον ἀποσταλῆ μὲ τὸν συγγενῆ τοῦ **σουλτάνου**, τὸν περιβόητον Ὀτζὰκ-ἀγᾶν **Ὀσμάν,** ἡ Θεσσαλία πρὸς στιγμὴν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν. Πράγματι, πνοὴ τρόμου συνεκράτει πάντας τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος. Λόγῳ τῆς προηγηθείσης καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων και τοῦ μοναστικοῦ σώματος τῶν μπεκτασίδων δερβισῶν, πάντες ἀνέμενον μὲ δέος τὸ ἐπερχόμενον σῶμα τῶν τακτικῶν. Οὗτοι ὅμως, ὄχι μόνον φοβεροὶ δὲν ὑπῆρξαν, ἀλλ' οὔτε κἂν καὶ στρατιῶται. Καὶ ὅταν συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, παρέλυσαν καὶ τὰς ἰδίας των τάξεις καὶ τὰ ἄλλα ἄτακτα στίφη, τ' ἀποτελοῦντα ἕως τότε τὰς ὡπλισμένας ἀνθρωπαγέλας, τὰς ὁποίας ἐν μέσῳ θορύβου καὶ πολεμικῆς βοῆς ἔσυρον οἱ πασάδες. Ἀλλ' οὔτε τότε ἠδυνήθη ἡ Θεσσαλία νὰ ἐπαναστατήσῃ καὶ δὲν κατώρθωσε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας, ὅπου τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρετηρήθη. Ἴσως ἐστερήθη τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ὡδήγησεν εἰς Θήβας ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Ἴσως ἐπερίμενεν. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ μὴ ἐτόλμα νὰ πιστεύσῃ, ὅτι δύναται ποτὲ νὰ ἐπιτύχῃ, μὲ τὸν θανάσιμον ἐχθρὸν τῆς ἐλευθερίας, τοὺς τρομεροὺς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, καὶ τόσον φίλους πρὸς τὰ τουρκικὰ ἱππικά, κάμπους της.

Μετὰ τὴν τερμάτισιν τῆς Ἐπαναστάσεως, οὐδὲ λόγος ἠδύνατο νὰ γίνῃ περὶ Θεσσαλίας, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ Στερεὰ ἠπειλήθη πρὸς στιγμὴν νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ δοβλέτι. Τοιουτοτρόπως παρέμεινε διῃρημένη εἰς τὰ τιμαριωτικὰ διαμερίσματα τῆς ἄλλοτε, μὲ τὰ τσιφλίκια, πολλὰ τῶν ὁποίων, ἀποσπασθέντα τῆς κληρονομίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μετέβαλον κυρίους, ὡς ἐγκαταλελειμμένα ἢ ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον. Αἱ κατόπιν ἐσωτερικαὶ διαμάχαι τῆς Ἑλλάδος, ἂν δὲν προεκάλεσαν μεγάλους ἀντικτύπους εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐν τούτοις δὲν τὴν ἄφησαν παντελῶς ἀδιατάρακτον. Ἡ στάσις τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, τὰ Συνταγματικὰ τοῦ 43 καὶ ἰδίως τὰ ὀνειροπολήματα τοῦ 1854, ἀφύπνισαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν πολυχρόνιον λήθαργον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα, ἰδίως ὁ Χατζῆ-Πέτρος ἔδρασε καὶ εἰς τὸν βίον αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης θὰ εὕρῃ τὰς λεπτομερείας. Κατὰ τὸ 1878 παρεμφερῆ ἐπεισόδια προεκάλεσεν ἡ ἐκστρατεία τῆς ἀνεπισήμου Ἑλλάδος, ἡ γνωστοτέρα ὑπὸ τὸ ἐμπαικτικὸν ὄνομα «Πετσωματικά». Ἐν τούτοις μεγάλως συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀποφασίσῃ τὸ ἐλεύθερον κράτος νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας, ἀντὶ τῆς Βερολινείου γραμμῆς, ἥτις εἶχεν ἐπιδικασθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη παρέμεινεν ἀνεκτέλεστος. Τῷ 1885 ἡ Θεσσαλία πάλιν ὑπέστη τὸν ἀντίκτυπον τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ Κούτρα καὶ ἄλλαι μάχαι ἔμειναν ἐπὶ ἔτη πρόσφατα γεγονότα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεδόθη μεγίστη σημασία, ἄνευ λόγου. Ὁμοίως καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1897 τὴν Θεσσαλίαν κυρίως ἀνεστάτωσε διὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἐτὲμ πασᾶν, μὲ ὁδηγὸν τὸν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις στρατιωτικὸν ἀκόλουθον πολὺν Σεϊφουλλὰχ-βέην. Ἀλλ' ὅταν καλύτεραι ἡμέραι ἀνέτειλαν περὶ τὸ 1912, ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἐξώρμησεν ἀκάθεκτος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διὰ νὰ σπεύσῃ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην, θεσσαλικὴ δὲ ἦτο ἡ ἀποκληθεῖσα «Σιδηρᾶ Μεραρχία», τῆς ὁποίας ἡ δρᾶσις παρέμεινεν ἀπαράμιλλος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἱματηρᾶς δεκαετίας.

Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

— [ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Περὶ τῶν ἐν *Θεσσαλίᾳ* ἐπιχειρήσεων τῷ 1878 καὶ τῷ 1897 βλ. λ. *Ἑλληνοτουρκικοὶ* πόλεμοι /*Στρατ. Ἱστορ.*/.

Διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς ἀνταντικῆς στρατιᾶς τοῦ Βαλκανικοῦ θεάτρου στρατηγοῦ Sarrail, περὶ τὰ τέλη Μαΐου 1917, γαλλικὸν ἀπόσπασμα ἐκ μιᾶς μικτῆς ταξιαρχίας πεζικοῦ καὶ ἐκ μιᾶς μεραρχίας ἱππικοῦ (ἐν ὅλῳ περὶ τοὺς 12.000 ἄνδρας), ὅπερ, ταχθὲν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Venel, προήλασε τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διὰ Βερροίας—Κοζάνης—Σερβίων πρὸς Θεσσαλίαν μὲ τὴν ἐντολήν: 1ον) Τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀνταντικῆς στρατιᾶς τοῦ βαλκανικοῦ θεάτρου ἐκ τῆς κατευθύνσεως τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· δι' ὃ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀφώπλισε τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ ἑλληνικὸν στρατόν, κατέλαβε τὰς ἁμαξιτὰς καὶ σιδηροδρομικὰς συγκοινωνίας καὶ συγχρόνως ἅπαντας τοὺς λιμένας τῆς Θεσσαλίας, μεθ' ὃ προώθησε τὰς προφυλακάς του μέχρι τῆς Πίνδου πρὸς δυσμὰς καὶ μέχρι τῆς Ὄθρυος πρὸς νότον, εἰς τρόπον ὥστε περιέκλεισεν ἐντὸς κλοιοῦ ὁλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀπέκλεισε πᾶσαν ἐπικοινωνίαν ταύτης μετὰ τῆς λοιπῆς πρὸς νότον ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. 2ον) Τῆς καταλήψεως καὶ διαφυλάξεως ἀπὸ πάσης καταστροφῆς ἁπάσης τῆς ἐσοδείας τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν λοιπῶν τροφίμων τῆς Θεσσαλίας.

Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— [ΓΛΩΣΣΑ] 1) ***Ἀρχαία θεσσαλικὴ διάλεκτος.*** Ἡ διάλεκτος τῶν ἀρχαίων Θεσσαλῶν ἀνῆκεν εἰς τὴν λεγομένην *αἰολικὴν* διαλεκτικὴν ὁμάδα, περιλαμβάνουσαν ἐκτὸς τῆς Θεσσαλικῆς τὴν Βοιωτικὴν καὶ τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Αἰολικὴν ἤ, ἄλλως, Λεσβιακήν. Ἡ Θεσσαλικὴ (ἰδίως ἕνεκα τῆς ἀνίσου κατὰ τόπους ἀναμείξεως Αἰολέων καὶ Δωριέων καὶ ἑπομένως καὶ αἰολικῶν πρὸς δωρικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα) ἐμφανίζει διαφόρους κατὰ περιφερείας ποικιλίας καὶ παραλλαγάς. Ὑπ' ἄλλων μὲν διαλεκτολόγων καὶ γλωσσοδιφῶν (ὡς λ. χ. τοῦ Hoffmann) διεκρίθησαν τέσσαρα ἰδιώματα τῆς ἀρχαίας Θεσσαλικῆς, ἤτοι: α) τὸ τῆς *Πελασγιώτιδος* (ἐν τῇ περιφερείᾳ Λαρίσης), β) τὸ τῆς *Θεσσαλιώτιδος* (περιφερείας Φαρσάλων), γ) τὸ τῶν *Φερῶν* καὶ δ) τὸ *νοτιοδυτικὸν* (Κιερίου), ὑπ' ἄλλων δέ, ὡς λ.χ. τοῦ Fick, διακρίνεται πρὸς τούτοις καὶ τὸ τῆς *Μαγνησίας*. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τούτων εἶναι τὸ τῆς Πελασγιώτιδος καὶ Θεσσαλιώτιδος, τῶν ὁποίων καὶ μόνων σχεδὸν θ' ἀναγραφοῦν κατωτέρω τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν. Οὕτω 1) κατὰ μὲν τὸ ἰδίωμα τῆς Πελασγιώτιδος ἡ ἑνικὴ γενικὴ τῶν δευτεροκλίτων ὀνομάτων σχηματίζεται εἰς *—οι*: Φίλιπποι τοῖ βασιλεῖος (=Φιλίππου τοῦ βασιλέως), Ἄπλουνος τοῖ Κερδοίοι (=Ἀπόλλωνος τοῦ Κερδῴου) κ. λ., ἀλλὰ κατὰ τὸ τῆς Θεσσαλιώτιδος εἰς *—ω* (πρὸ τοῦ 400 π. Χ.) καὶ *—ου* (μετὰ τὸ 400 π. Χ.): Φιλονίκω ἢ Φιλονίκου κλ.· 2) τὸ ἀπαρέμφατον ἐν μὲν τῇ Θεσσαλιώτιδι ἔληγεν εἰς *—ην* καὶ *—ειν*: φεύγην ἢ φεύγειν κλ., ἐν δὲ τῇ Πελασγιώτιδι εἰς *—μεν*: φερέμεν, ὑπαρχέμεν (=φέρειν, ὑπάρχειν) κ. λ., τὰ δὲ εἰς *—άω, —έω* καὶ *—όω* ρήματα, ὡς ἁπαντοῦν ἐν τῇ πρώτῃ, μετεσχηματίσθησαν ἐν τῇ Πελασγιώτιδι κατὰ τὰ εἰς *—μι*: φίλημι (=φιλῶ), εὐεργετὲς (=εὐεργετῶν), γυμνασιαρχέντος (=γυμνασιαρχοῦντος, κατὰ τὴν μτχ. τιθεὶς—έντος κ. λ.) κ. οὕ. κ.· 3) ἡ πληθ. ὀν. τοῦ ἄρθρου ἐν μὲν τῇ μᾶλλον ἀναμείκτῳ μὲ δωρικὰ στοιχεῖα Θεσσαλιώτιδι εἶναι τοί, ὅπως καὶ ἐν τῇ Δωρικῇ, ἐν δὲ τῇ Πελασγιώτιδι *οἱ* κ. λ. κ. λ.

Κοινὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τῶν θεσσαλικῶν ἰδιωμάτων εἶναι τὰ ἑξῆς: α) ἡ τροπὴ τῶν φωνηέντων *η, ω* εἰς τὰ κλειστότερα *ει* καὶ *ου* καὶ τῆς διφθόγγου *αι* εἰς *ει*: ἐψάφιστει, ὀνγράψειν, ἑλέσθειν κ. λ. (=ἐψήφισται, ἀναγράψαι, ἑλέσθαι) κ. λ. Πεταλοῦν καὶ τοῦν ἄλλουν Ἑλλάνουν (=Θετταλῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων), χούρα (=χώρα), ὀνέθεικε, βασιλεῖος κ.λ. (=ἀνέθηκε, βασιλῆος—βασιλέως) κ. οὕ. κ. β) ἡ τροπὴ τοῦ συμπλέγματος *ντ* εἰς *νθ* εἰς ρηματικὰς καταλήξεις: ἐγένονθο, εἵλονθο (=ἐγένοντο, εἵλοντο) κ.λ.· γ) ἡ ἀφομοίωσις τοῦ πρώτου φθόγγου τῶν συμπλεγμάτων *πτ, φθ* πρὸς τὸν ἑπόμενον: Λεπτίνας (—ης)—Λεττίνας, πτολίαρχος (πολίαρχος)—οἱ ττολίαρχοι καὶ ἀρχιττολιαρχὲς (=ἀρχιπ(τ)ολιαρχῶν), Ἀφθόνητος—Ἀτθόνειτος κ.λ.π.· δ) ἡ κατάληξις τοῦ γ' πληθ. προσ. *—οεν, —αεν* ἀντὶ τῶν *—ον, —αν*: ἐνεφανίσσοεν (=ἐνεφάνιζον), ἐδούκαεν (=ἔδωκαν), ἀνεθείκαεν ἢ ὀνεθείκαεν (=ἀνέθηκαν) κ.λ.

Ἡ διάλεκτος τῶν ἀρχαίων Θεσσαλῶν μᾶς εἶναι γνωστὴ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ὁποίων τὰς πλείστας εὑρίσκομεν ἀποτεθησαυρισμένας ἐν Inscr. Graec. (IX, 2) ὑπὸ τὸν τίτλον Inscriptiones Thessaliae... edidit Otto Kern Berolini 1908). Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τούτων ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἄλλαι νεωστὶ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαί, ἰδίως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἀποστ. Ἀρβανιτοπούλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Solmsen*, Thessaliotis und Pelasgiotis (Rhein. Museum LXIII, 598 κ. ἑξ.).— *W. Prellwitz*, De dialecto thessalica. (Diss. Göttingen 1885).—*M. Nacinovich*, Note sul vocalismo dei dialetti di Larisa e di Gortyna. Roma 1905. — *A. Thumb*, Handbuch der griech. Dialekte (Heidelberg 1909, ἰδίως σελ. 232 κἑξ.). — *Fr. Bechtel*, Die griech. Dialekte (I. Berlin 1921, σελ. 133 κ.ἑξ.).—*Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα [2]. Α', Ἀθῆναι 1921 (ἰδίως σελ. 23 κ.ἑξ). — *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Σύντομος ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων. Α', Ἀθῆναι 1924 (ἰδίως σελ. 57 κ.ἑξ.).

2) ***Νέα θεσσαλικὴ διάλεκτος.*** Περὶ ταύτης δὲν ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε παρὰ ἐλάχισται ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι, καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Τζαρτζάνου, ἀναφερόμεναι κυρίως εἰς τὸ ἰδίωμα Τυρνάβου καὶ περιχώρων, ἤτοι τῆς ΒΑ. Θεσσαλίας. Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς νοτίως τῆς Καρδίτσης κειμένης Ρεντίνας καὶ διαφόρων ἄλλων θεσσαλικῶν κωμῶν ἐλάχιστα γνωρίζομεν, ἐξ ὅσων σποράδην ἀναφέρει ὁ P. Kretschmer ἐν τῷ γνωστῷ ἔργῳ του περὶ τῆς σημερινῆς διαλέκτου τῶν Λεσβίων καὶ ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος ἐν τῇ νεωστὶ ἐκδοθείσῃ Γραμματικῇ του περὶ τῶν βορείων ἰδιωμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος μᾶς εἶναι ἐλλιπέστατα γνωσταὶ αἱ κατὰ τόπους ἰδιωματικαὶ ποικιλίαι τῆς συγχρόνου διαλέκτου τῶν Θεσσαλῶν. Αὕτη ἀνήκει εἰς τὰς λεγομένας βορείους νεοελληνικὰς διαλέκτους, ἤτοι εἰς τὰς διαλέκτους ἐκείνας τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, εἰς τὰς ὁποίας τὰ μὲν ἄτονα e (ε, αι) καὶ o (ο, ω) συστέλλονται εἰς τὰ κλειστότερα φωνήεντα i καὶ u, τὰ δὲ ὡσαύτως ἄτονα i καὶ ου συνήθως ἀποβάλλονται. Ἑπομένως καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ λέγουν «σήμιρα εἶνι ἡ γιουρτὴ

Digitized by Google

(=σήμερα εἶναι ἡ γεορτή του), αὐ(τ)νοῦ, ἀλλνοῦ ἀντὶ αὐτεινοῦ, ἀλλουνοῦ κ. οὗ. κ.

Τὰ ἰδιορρυθμότερα γνωρίσματα τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) ὁ φθόγγος *ä* (ἤτοι φωνῆεν διάμεσον μεταξὺ τοῦ *α* καὶ *ε*) ἀντὶ τῶν φωνηεντικῶν συμπλεγμάτων *εα* καὶ *ια* ἐν Τυρνάβῳ καὶ Λαρίσῃ: πικρäγγουρä, γρουθᾱ, προυβᾱ κλ. (=πικραγγουριά, γροθιά, προβειά), τραä, φαä (=τρα(γ)ιά, φα(γ)ειά), νυφäτκους, γαμπρäτκους (=νυφιάτικος, γαμπριάτικος) κ. οὗ. κ., ξäφρίζου, μäγαπάει (=ξεαφρίζω, μὲ ἀγαπάει) κ.λ. 2) ὁ φθόγγος *ö* (ἤτοι διάμεσος φθόγγος μεταξὺ τοῦ *ο* καὶ *ε*) προελθὼν ἐκ τῶν συμπλεγμάτων *εο* καὶ *ιο*: θöς, νöς, κουρöς (=θεός, νεός, κοριὸς) κ. οὗ. κ. 3) ἡ ἀνάπτυξις τοῦ *ου* ἐν Τυρνάβῳ, Λαρίσῃ κ. ἄ. μεταξὺ λέξεως ληγούσης εἰς *ς* ἢ *ζ* καὶ τῶν ἀντωνυμικῶν τύπων *μ(ου)* καὶ *σ(ου)*: ἄντραζ-ου-μ', πατέραζ-ου-μ' κ.λ., προσέτι δὲ ἡ ἀνάπτυξις ἐν τοῖς αὐτοῖς ἰδιώμασι τοῦ φθόγγου *τ* μεταξὺ τῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων *λσ, λζ, νσ, νζ*, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἀπεβλήθη ἄτονον *ι* ἢ *ου*: βοτάν(ι)σμα—βουτάν-τ-σμα, κάνεις—κάν-τ-ς ἔλ(υ)σα—ἔλ-τ-σα, ἔλ(ου)ζα—ἔλ-τ-ζα κλ. —4) ἡ τροπὴ τῶν μετὰ συνιζήσεως προφερομένων φθογγικῶν συμπλεγμάτων —*θια*— καὶ —*ντια*— εἰς —*θκ'α* (διὰ τοῦ *κ'* δηλοῦται τὸ οὐρανικὸν *κ*) καὶ —*δια* —(ὅπως ἐν Κρήτῃ): γατιὰ—γαθιὰ—γαθκ'ά, δόντια—δόδια, ἀγνάντια—ἀγνάδια (ἐν Τυρνάβῳ)· 5) ἡ τροπὴ τῶν φθόγγων *δ,θ+σ* (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπεβλήθη ἄτονον *ι*) εἰς *τ+σ*, λ. χ. συμπάθ(η)σα—συμπάτσα, μάδ(η)σα—μάτσα, ἀμπόδ(ι)σα—ἀμπότσα, τραγούδ(η)σα—τραγούτσα κλ. (ὡσαύτως ἐν Τυρνάβῳ)· 6) ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἑν. ὀν. τοῦ ἀρσενικοῦ τοῦ ἄρθρου ὁ διὰ τῆς τοῦ θηλυκοῦ ἐν Λαρίσῃ, Τυρνάβῳ καὶ Πηλίῳ: ἡ ἄντρας, ἡ πατέρας κλ.· 7) ἡ ἰδιόρρυθμος ἑν. γενικὴ τῶν πρωτοκλίτων θηλυκῶν εἰς —α ἐν Λαρίσῃ: τσῆ παππαδιᾶ, τσῆ Φανούλλα (ἀλλὰ ἐν Τυρνάβῳ τ'ς παππαδιᾶς κλ.)· 8) ὁ ἐξομαλισμὸς τῶν καταλήξεων τοῦ παρατατικοῦ: ἦμαν, ἦσαν, ἦταν, ἤμασταν, ἤσασταν, ἦταν, ὡς καὶ τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ: φαίνουμαν, φαίνουσαν, φαίνουνταν, φαίνουμασταν, φαίνουσταν, φαίνουνταν ἢ μετὰ καταβιβασμοῦ τοῦ τόνου: φινόμαν, φινόσαν κλ. (ἐν Ρεντίνῃ κ.ἄ.)· καὶ τέλος 9) ἡ σύνταξις τῶν δόσεως σημαντικῶν κλ. ῥημάτων πρὸς αἰτιατικὴν (ὡς ἐν Μακεδονίᾳ, Θρᾴκῃ κ. ἄ.): τὸν ἔδουκα χρήματα (=τοῦ ἔδωκα χρήματα), μὲ ἔδουκι αὐτὸ τοὺ πρᾶμα (=μὲ ἔδωκε, μοῦ ἔδωκε) κλπ. κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Α. Τζαρτζάνου*, Περὶ τῆς συγχρόνου θεσσαλικῆς διαλέκτου. Ἀθῆναι 1909 καὶ Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ Ν. Ἑλληνικῇ (ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι Κόντου σελ 217 κ. ἑξ.), ἔτι δέ: Φερει—ἔφερνε ἔφερε (ἐν Ἀφιερώματι εἰς Γ. Χατζιδάκιν σελ. 157 κ. ἑξ.). *P. Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt κλ. (Wien 1905).—*Ἀνθ. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς (Ἀθῆναι 1927).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΤΕΧΝΗ] Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὀφείλομεν τὰ ἀρχαιότερα δείγματα τῆς τέχνης ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀρχαιότερα καὶ αὐτῶν τῶν μινωϊκῶν, ὡς ἀναγόμενα εἰς τὸν νεολιθικὸν αἰῶνα, τοῦ ὁποίου κατώτατον ὅριον διὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ἡ τρίτη χιλιετηρὶς π. Χ. Προέρχονται δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἐνήργησε πρῶτον ὁ καθ. Χρ. Τσούντας εἰς Σέσκλον καὶ Διμήνιον (1902—1903) καὶ κατόπιν εἰς ἄλλους τόπους τῆς Θεσσαλίας ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τῶν Wace καὶ Thompson, καὶ ἀποτελοῦνται, πλὴν τῶν πολυαρίθμων ὅπλων καὶ ἐργαλείων, ἰδίως ἀξινῶν καὶ σμιλῶν ἐκ διαφόρων σκληρῶν λίθων, ἀπὸ πήλινα καὶ μαρμάρινα εἰδώλια καὶ πήλινα ἀγγεῖα. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἀτε-

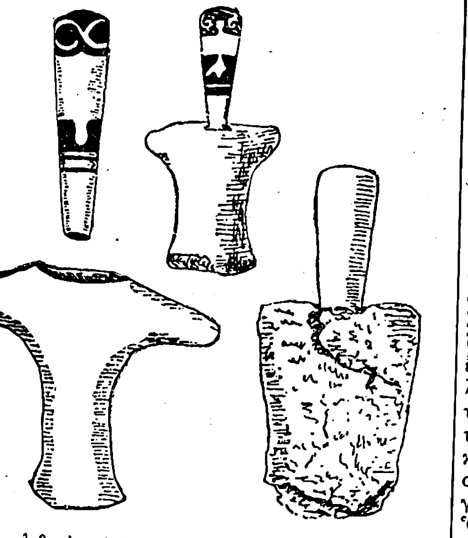

Ἀκρολιθικὰ εἰδώλια ἐκ Ραχμάνι τῆς Θεσσαλίας.

λέστερα εἴδη τῶν εἰδωλίων, τὰ ἀκρόλιθα, βλέπομεν ἴσως τὴν πρώτην ἀπόπειραν μετατροπῆς τοῦ ἀμόρφου εἰδωλίου—τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρήχθη ἐκ τῆς τοποθετήσεως μικροῦ τινος βαιτύλου ἐπὶ τετραγώνου ἢ κυκλικοῦ βάθρου εἰς τὸ ἀνθρωπόμορφον τοιοῦτον, ὡς κατα-

φαίνεται ἐκ τῶν παρατιθεμένων εἰκόνων. Τὰ δὲ τεχνικῶς τελειότερα εἰδώλια, κατὰ τὸ πλεῖστον γυναικεῖα, διακρίνονται διὰ τῆς πολυσαρκίας καὶ στεατοπυγίας αὐτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κυκλαδικά, τὰ ὁποῖα εἶναι κατὰ κανόνα σανιδοειδῆ. Φέρουν δὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν μαστῶν, ὅπως συνή-

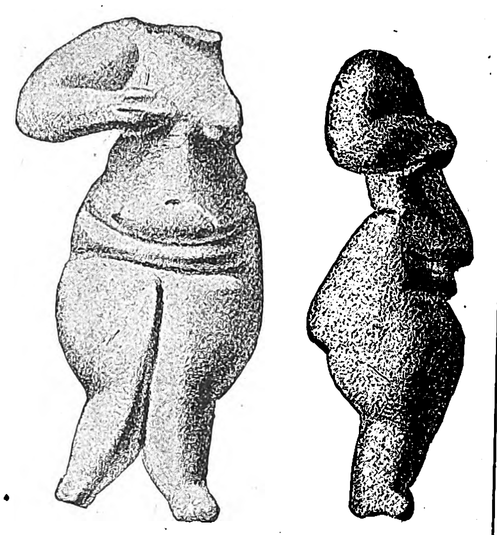

Πήλινα εἰδώλια ἐκ Σέσκλου τῆς Θεσσαλίας.

θως τὰ προϊστορικὰ εἰδώλια ἐν γένει, καθὼς καὶ πολλὰ ἀσιατικὰ παριστάνοντα θεότητας. Δὲν εἶναι ὅμως καθόλου βέβαιον, ὅτι καὶ αὐτὰ παριστάνουσι θεότητας, οὔτε ὅτι ἁπλῶς συμβολίζουν τὴν γονιμότητα τῆς γῆς. Ἐκ τῶν πηλίνων αὐτῶν εὑρημάτων τῆς Θεσσαλίας πολλὴν σπουδαιότητα ἔχουν ἓν εἰδώλιον καὶ δύο λαβαὶ ἀγγείων ἰθυφαλλικαί. Διότι λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς πληροφορίας τοῦ Ἡροδότου (Β' 51), ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμαθον ἀπὸ τοὺς Πελασγοὺς νὰ κατασκευάζουν τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἑρμοῦ ἰθυφαλλικὰ καὶ ὅτι αὐτὸ ἔχει σχέσιν μὲ τὰ ἐν Σαμοθρᾴκῃ τελούμενα μυστικὰ ὄργια τῶν Καβείρων, τὰ ὁποῖα οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔμαθον καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Πελασγούς, τὰ ἐν λόγῳ εὑρήματα ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν περὶ τοῦ εἴδους τῆς θρησκείας τῶν μυστηρίων, ἥτις πιθανῶς ἐπεκράτει εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸ τῆς ἔξωθεν εἰσαγωγῆς τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου τὸ γεγονὸς ὅτι ἰθυφαλλικὰ ἄμορφα εἰδώλια, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰς ἐκ Θεσσαλίας λαβὰς ἀγγείων, εὑρέθησαν ἐν πληθύϊ εἰς τὴν Τροίαν, ἐνισχύει τὴν θεωρίαν τῆς ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προελεύσεως τῶν ἀναπτυξάντων τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ νεολιθικὸν πολιτισμὸν ἐθνῶν.

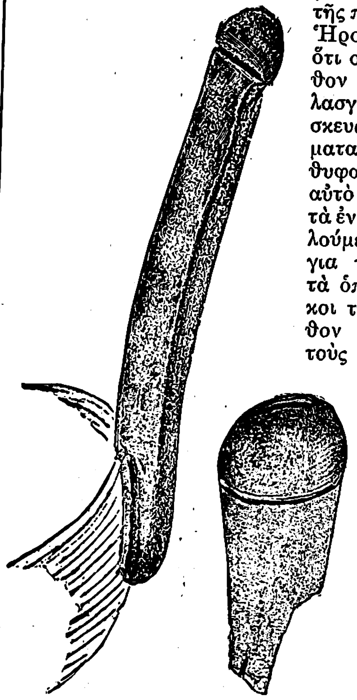

Λαβαὶ ἀρυτήρων ἐκ Σέσκλου ἔχουσαι μορφὴν φαλλοῦ.

[Β' περίοδος τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος.]

Ἐκ τῶν πηλίνων ἀγγείων τὰ πλεῖστα φέρουν γραπτὴν διακόσμησιν, ἀποτελουμένην ἐκ διαφόρων εὐθυγράμμων γεωμετρικῶν σχεδίων ἐξελιχθέντων κυρίως ἀπὸ τὴν θλαστὴν γραμμὴν (ζίγκζάγκ), σπανιώτερον δὲ φέρουν σπείρας, ἐνῷ ἄλλα ἔχουν ἐγχάρακτα κοσμήματα πεπληρωμένα ὑπὸ λευκῆς ὕλης, μὴ διαφέροντα ἀπὸ τὰ γραπτὰ κατὰ τὰ σχέδια. Ἐκ δὲ τῶν ἀναμὶξ μετὰ τῶν προϊόντων τῆς ἐγχωρίου τέχνης τοῦ νεολιθικοῦ καὶ χαλκοῦ αἰῶνος εὑρεθέντων κατὰ τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαφὰς δειγμάτων μυκηναϊκῶν καὶ μινωικῶν ἀγγείων, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου διαφημιζομένη ἀκμὴ τῆς Θεσσαλίας πρὸ τῶν Τρωικῶν ὠφείλετο ἴσως κατὰ μέγα μέρος εἰς μυκηναϊκὴν ἐπίδρασιν, τῆς ὁποίας τὰ θαυμαστὰ κατορθώματα ὑποτίθεται, ὅτι ἐξηφάνισεν ἡ ἄγνωστον πότε καὶ πόθεν ἐπελθοῦσα βραδύτερον μεγάλη καταστροφή· συνέπεια δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερομένων θεσσαλικῶν πόλεων καὶ ἡ ἀνατροπὴ ἐν γένει τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι (πρβλ. *Χρ. Τσούντα*, «Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου», *A. J. B. Wace* καὶ *M. S. Thompson* Prehistoric Thessaly, 1912).

Ἡ τέχνη τῶν κλασσικῶν χρόνων (550—450 π. Χ.) ἐκπροσωπεῖται ἐν Θεσσαλίᾳ κυρίως ὑπὸ ὀλίγων ἀνακαλυφθέντων ἐπιτυμβίων μαρμαρίνων ἀναγλύφων, ὧν σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἐκ Φαρσάλου εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου ἐν Παρισίοις εὑρισκόμενον καὶ παριστῶν δύο κόρας ἀντιμετώπους κρατούσας ἄνθη. Τέσσαρα ἄλλα τοιαῦτα ἐκ Θεσσαλίας ἀνάγλυφα εὑρίσκονται ἐν Ἀθήναις. Δεικνύει δὲ ἡ τέχνη τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Θεσσαλίας τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰωνικῆς πλαστικῆς, ὀφειλομένην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰς γειτνιαζούσας πρὸς αὐτὴν βορείους νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως τὴν Θάσον. Σημειωτέον σχετικῶς, ὅτι καὶ ὁ ἕτερος τῶν δύο μόνον γνωστῶν ἐξ Ἰωνίας ὀνομαστῶν πλαστῶν, ὁ Φωκαεὺς Τηλεφάνης, διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Γενικὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἰωνικῆς πλαστικῆς εἶναι ἔλλειψις καθορισμοῦ καὶ ἐπιμεμελημένης ἐκτελέσεως εἰς τὰς λεπτομερείας, ἐν συνδυασμῷ ὅμως πρὸς ἁρμονίαν συνθέσεως καὶ ἱκανότητα περὶ τὴν σχεδίασιν τῶν κυρίων περιγραμμάτων.

Πήλινον εἰδώλιον ἐκ Σέσκλου τῆς Θεσσαλίας, εἰκονίζον ἄνδρα γυμνὸν ὄρθιον.

Αὐτὰ δὲ τὰ προσόντα διακρίνουν καὶ τὰ περισωθέντα πλαστικὰ ἔργα τῆς Θεσσαλίας, ὅπως βλέπομεν ἰδίως εἰς τὸ εἰκονιζόμενον ἐκ Φαρσάλου ἀνάγλυφον, τὸ ὁποῖον, λίαν ἐπιτυχὲς ὑπὸ ἔποψιν συνθέσεως καὶ σχεδίου, ἐξ οὗ θαυμασία πηγάζει ἡ γενικὴ ἐντύπωσις, δεικνύει ὀλιγωρίαν περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν λεπτομερειῶν καὶ γενικώτερον ἔλλειψιν πλαστικότητος. Ἐν γένει δὲ σπουδαῖον μειονέκτημα τῶν ἀρχαϊκῶν μᾶλλον αὐτῶν ἀναγλύ-

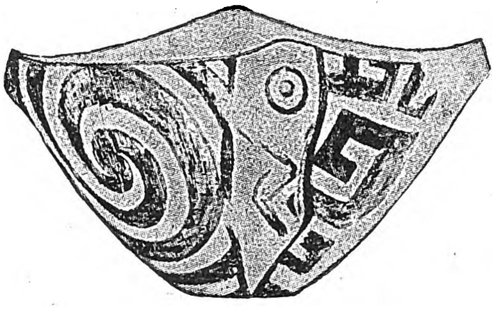

Ἀγγεῖον ἐκ Σέσκλου τῆς Θεσσαλίας, φέρον γραπτὴν διακόσμησιν.

φων τῆς Θεσσαλίας εἶναι, ὅτι καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόστυπα ἀλλὰ λαξευμένα εἰς ἱκανὸν βάθος ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀναγλύφου ἐν συνόλῳ εἶναι μᾶλλον ἐπίπεδος, τοῦ τεχνίτου μὴ φιλοδοξοῦντος προφανῶς τὴν ἐπίτευξιν πλαστικῆς τελειότητος, ἀλλ' ἀποβλέποντος κυρίως εἰς τὴν δι' οἱωνδήποτε μέσων παραγωγὴν τῆς ἐπιδιωκομένης ἐντυπώσεως. Ἐπιτύμβιαι στῆλαι ἐπίσης, εὑρεθεῖσαι εἰς μέγαν ἀριθμὸν ὑπὸ τοῦ

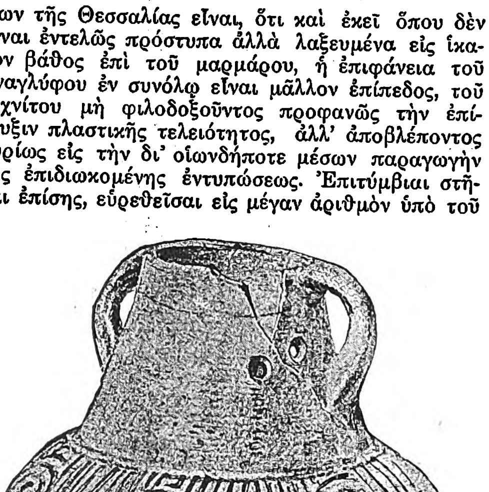

Ἀγγεῖον μετ' ἐγχαράκτων κοσμημάτων ἐκ Σέσκλου τῆς Θεσσαλίας.

καθηγητοῦ Ἀρβανιτοπούλου (1906—1908) εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δημητριάδος (Παγασῶν) καὶ διακεκοσμημέναι ὄχι διὰ γλυπτῶν ἀλλὰ διὰ γραπτῶν ἐγκαύστων παραστάσεων, ἀντιπροσωπεύουσι τὴν τέχνην τῶν μετακλασσικῶν χρόνων, ἀνήκουσαι εἰς τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνας π. Χ. καὶ ἔχουσι πολλὴν

Digitized by Google

σημασίαν ὡς πηγὴ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Τοῦτο δὲ κυρίως, διότι τὰ ἄλλα περιελθόντα εἰς ἡμᾶς μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ζωγραφικῆς εἶναι —πλὴν τῶν ἀρχαίων ἀγγείων, τῶν ὁποίων αἱ παραστάσεις εἶναι ἁπλαῖ ἰχνογραφίαι— αἱ τοιχογραφίαι τῶν ὑπὸ τοῦ Βεζουβίου καλυφθεισῶν

Ἀνάγλυφον ἐπιτυμβίου στήλης εὑρεθὲν εἰς Φάρσαλον.

[Μουσεῖον Λούβρου.]

πόλεων τῆς Καμπανίας καὶ ἰδίως τῆς Πομπηΐας καὶ αἱ ξύλιναι προσωπογραφίαι ἐκ Φαγιοὺμ τῆς Αἰγύπτου, μνημεῖα δηλαδὴ πολὺ ὑστερώτερα τῶν γραπτῶν στηλῶν τῶν Παγασῶν. Ἐξ αὐτῶν ὡς μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ, ὅπως ὁ Ἀρβανιτόπουλος (Γραπταὶ Στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν σ. 149) καὶ ὁ Τσούντας (Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. τέχνης σ. 527) τονίζουν, ἡ στήλη τῆς Ἡδίστης ἀποθανού-

Ἐπιτάφιος στήλη εὑρεθεῖσα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ παριστῶσα νεανίαν φέροντα τὸν πέτασον καὶ κρατοῦντα λαγωόν.

[Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

σης κατὰ τὸν τοκετόν, διά τε τὸ ἀσύνηθες τῆς συνθέσεως καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τῆς εἰκόνος. Πλὴν τῆς λεχοῦς, ἥτις κεῖται εἰς τὴν κλίνην της, καὶ ἀνδρὸς καθημένου πλησίον καὶ ἀτενίζοντος πρὸς αὐτὴν μετὰ στοργῆς, βλέπομεν ὀπισθεν τῆς κλίνης γυναῖκα μὲ τὸ βρέφος εἰς τὰς χεῖρας, βαθύτερον δέ, εἰς τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας, ἄλλην μορφὴν καὶ πέραν αὐτῆς διάφορα φυτά. Οὕτως ἔχομεν εἰς τὴν εἰκόνα τέσσαρα βάθη καὶ ἐξ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς προόδου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιτελέσει εἰς τὸ σπουδαῖον σημεῖον τῆς προοπτικῆς ἡ ἀρχαία ζωγραφική· περὶ ταύτης αἱ στῆλαι τῶν Παγασῶν, καίτοι ὀφείλουν νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὰ σπουδαιότερα σῳζόμενα αὐτῆς μνημεῖα, ἀτελῆ μόνον παρέχουν εἰς ἡμᾶς ἰδέαν. Κατὰ τὸν Ἀρβανιτόπουλόν ἡ εἰκὼν αὕτη ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ἔργον σημαντικοῦ ζωγράφου τῶν μέσων τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη ἐν Δημητριάδι, ἢ τοὐλάχιστον δεξιωτάτου τεχνίτου, ὅστις ἀντέγραψε γνωστὴν ὁμοίαν εἰκόνα ὀνομαστοῦ ζωγράφου καὶ ὡς τοιαύτη θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Β,7, 3) ἀναφερομένη γραπτὴ ἐπιτυμβία στήλη μὲ ὁμοίαν παράστασιν ἐν Σικυῶνι, ἔνθα ἤκμασεν ἡ ἀρχαία ζωγραφική. Ἀντάξιον τῆς εἰκόνος εἶναι καὶ τὸ κάτωθεν αὐτῆς ἐπὶ τῆς στήλης χαραχθὲν ἑξάστιχον ἐλεγεῖον:

Λυπρὸν ἐφ' Ἡδίστη Μοῖραι τότε νῆμα ἀπ' ἀτράκτων
κλῶσαν, ὅτε ὠδῖνος νύμφη ἀπηντίασεν·
σχετλίη! Οὐ γὰρ ἔμελλε τὸ νήπιον ἀνγκαλιεῖσθαι
μαστῷ τε ἀρδεύσειν χεῖλος ἑοῖο βρέφους.
Ἓν γὰρ ἐσεῖδε φάος καὶ ἀπήγαγεν εἰς ἕνα τύμβον
τοὺς δισσούς, ἀκρίτως τοῖσδε μολοῦσα, Τύχη.

Νομίσματα. Ἡ νομισματοκοπία τῆς Θεσσαλίας, τῆς ὁποίας ὁ σταθμητικὸς κανὼν εἶναι αἰγινητικός, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα τριάκοντα ἓξ πόλεων, μὲ τὴν Λάρισαν καὶ τὰς Φερὰς ἐπὶ κεφαλῆς, τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου, καθὼς καὶ συμμαχικὰ τῶν Ἀχαιῶν, Αἰνιάνων, Μαγνητῶν, Οἰταίων, Περραιβῶν καὶ Θεσσαλῶν. Ἀρχίζει δὲ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. καὶ διαιρεῖται ἱστορικῶς εἰς τὰς ἀκολούθους τρεῖς ἀκριβῶς καθωρισμένας περιόδους: 1) Ἀπὸ τοῦ 480 π. Χ. ἢ καὶ ἐνωρίτερον μέχρι τοῦ 344 π. Χ., ἤτοι ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τῆς καθυποτάξεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας, ὅτε αἱ αὐτόνομοι ἐκδόσεις παύουν αὐτομάτως καὶ ἀντικαθίστανται

Ἔφηβος δαμάζων ταῦρον—Ἵππος ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ.

ὑπὸ τῶν νομισμάτων τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Τὰ νομίσματα τῆς περιόδου ταύτης φέρουν μέχρι τοῦ 400 π. Χ. εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τετράγωνον ἔγκοιλον. 2) Ἀπὸ τοῦ 302—286 π. Χ. Νέαι ἐκδόσεις κατ' ἀρχὰς ἀργυρῶν νομισμάτων ἐν Θεσσαλίᾳ—πιθανὸν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὅστις ἔδωκεν ἐλευθερίαν εἰς πολλὰς θεσσαλικὰς πόλεις — καὶ κατόπιν ἴσως χαλκῶν καθ' ὅλον τὸν αἰῶνα τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας. 3) Ἀπὸ τοῦ 196 — 146 π. Χ. Τὰ

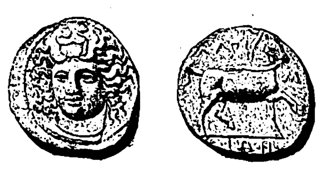

Κεφαλὴ τῆς Νύμφης Λαρίσης —Ἵππος καλπάζων.

νομίσματα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι τὰ ἐν ἀρχῇ μνημονευόμενα τῶν συμμαχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἱδρύθησαν μετὰ τὴν προκήρυξιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου καὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς ὑπαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας τῷ 146 π. Χ.

Εἰς τὰ νομίσματα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἰδιαιτέρως τῆς πρώτης περιόδου ἐπικρατοῦντες τύποι εἶναι κυρίως ὁ ἵππος συνήθως καλπάζων καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἔφηβος δαμάζων ταῦρον. Ἀμφότεροι δὲ οἱ τύποι οὗτοι ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ ὁποῖος ἐπιστεύετο, ὅτι θραύσας διὰ τῆς τριαίνης του τοὺς βράχους, ἤνοιξε διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν δίοδον τῶν ἀρχικῶς πλημμυρούντων τὴν Θεσσαλίαν ὑδάτων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀποδώσας οὕτω τὸ εὔφορον θεσσαλικὸν πεδίον εἰς τὴν καλλιέργειαν. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἑωρτάζοντο εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος ταυρείου καθ' ὅλην τὴν χώραν τὰ *Ταύρεια* καὶ *Ταυροκαθάψια*, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν

Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος—Ἱππεὺς ἀνορθούμενος.

ὁποίων πιθανὸν ἔκοψαν τὰ πρῶτα νομίσματα αἱ πόλεις Λάρισα καὶ Φεραί. Ὡς δείγματα ἐκπροσωποῦντα τὴν νομισματοκοπίαν τῆς Θεσσαλίας παρατίθενται ἐνταῦθα: 1) Ἀργυρᾶ δραχμὴ τῆς Λαρίσης τῶν ἀρχῶν τῆς πρώτης περιόδου (480—430, ἡ ὁποία φέρει ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως ἔφηβον Θεσσαλὸν δαμάζοντα ταῦρον, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τὴν ἐπιγραφὴν ΛΑΡΙΣΑΙ καὶ ἵππον τοῦ Ποσειδῶνος ἐλεύθερον ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ.

Κεφαλὴ Διὸς—Ἀθηνᾶ Ἰτωνία.

2) Δίδραχμον τῆς Λαρίσης τοῦ δευτέρου μέρους τῆς πρώτης περιόδου (400—334 π. Χ.), τὸ ὁποῖον ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως φέρει κεφαλὴν τῆς κρηναίας νύμφης Λαρίσης κατ' ἐνώπιον, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τὴν ἐπιγραφὴν ΛΑΡΙΣΕΑΙΩΝ καὶ ἵππον καλπάζοντα. 3) Δίδραχμον τοῦ Ἀλεξάνδρου τυράννου τῶν Φερῶν (369—357 π. Χ.) φέρον ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴν Ἑκάτης ἢ Ἀρτέμιδος Φεραίας μυρτοστεφῆ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τὴν ἐπιγραφὴν ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ καὶ ἱππέα ἔνοπλον ἀνορθούμενον. 4) Ἀργυροῦν συμμαχικὸν νόμισμα τῶν Θεσσαλῶν (196—146), φέρον ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴν Διὸς δρυοστεφῆ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας τὴν ἐπιγραφὴν ΘΕΣΣΑΛΩΝ καὶ τὴν Θεσσαλικὴν Ἀθηνᾶν Ἰτωνίαν ἐν στάσει μάχης, συνοδευομένην ἀπὸ δύο ὀνόματα ἀρχόντων. Κ. ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Νόμισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, φέρον τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς.

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.] Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων (1897—1898) ἐξεδόθη παρ' αὐτῶν σειρὰ ἐκ πέντε γραμματοσήμων τῶν 10 καὶ 20 παράδων, 1, 2 καὶ 5 γροσίων. Τὰ γραμματόσημα αὐτὰ εἶναι λιθογραφημένα καὶ ὀκτάγωνα, τὰ μόνα μὲ τοιοῦτον σχῆμα μεταξὺ ὅλων τῶν γραμματοσήμων τοῦ κόσμου. Περιέχουσιν εἰς τὸ μέσον τὴν σουλτανικὴν μονογραφὴν ἄνωθεν τῆς γεφύρας τοῦ Πηνειοῦ καὶ φέρουσι τὴν ἀξίαν ἀριστερᾷ μὲν ἐκπεφρασμένην γαλλιστὶ καὶ μὲ ἀραβικοὺς ἀριθμούς, δεξιᾷ δὲ μὲ τουρκικοὺς χαρακτῆρας, ὁλόκληρον δὲ τὸ γραμματόσημον πλαισιοῦται ἀπὸ ἀραβικὰς ἐπιγραφάς. Φαίνεται ὅτι τὰ γραμματόσημα αὐτὰ δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν μόνον διὰ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ χαρτονομίσματος, διδόμενα ὡς μισθὸς εἰς τοὺς Τούρκους στρατιώτας. Κατὰ τὸ 1906 ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπώλησε τὸ ἀπομεῖναν εἰς αὐτὴν ἀπόθεμα εἰς πολὺ χαμηλὴν τιμήν, δι' ὃ καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῶν καινουργῶν εἶναι ἐλαχίστη. Τῶν ἐσφραγισμένων ὅμως ἡ σειρὰ ὁλόκληρος τιμᾶται σήμερον (1930) περὶ τὰς 50 δραχμάς. «Ε. Φ. Ε.»

«Θεσσαλία».—1) Πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ ἱδρυθεῖσα τῷ 1880 ὡς «ἐφημερὶς τοῦ λαοῦ καὶ τῶν συντεχνιῶν».—2) Ἡμερησία πρωϊνὴ ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1899 εἰς σχῆμα 2ον ὑπὸ Δ. Ρίζου.

θεσσαλικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἢ τοὺς Θεσσαλούς.

—**«Θεσσαλικὰ *Χρονικά*».** Ἡμερησία πολιτικὴ ἐφημερὶς ἐν Βόλῳ, ἱδρυθεῖσα τῷ 1927 εἰς σχῆμα 2ον.

—**Θεσσαλικαὶ *Σποράδες*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἰγαῖον* (τ. Β' σ. 418 β).

—**Θεσσαλικὴ *διάλεκτος*** *[Γλωσσολ.]*· βλ. λ. *Θεσσαλία Γλῶσσα]*.

Θεσσαλιῶτις (ἡ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν πέντε χωρῶν τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας, ΒΔ. τῆς Φθιώτιδος κειμένη καὶ συναπαρτίζουσα μετὰ τῆς Πελασγιώτιδος, τῆς Ἑστιαιώτιδος καὶ τῆς Φθιώτιδος

Digitized by Google

τὴν θεσσαλικὴν τετράδα. Περιελάμβανε τμήματα τῶν νῦν ἐπαρχιῶν Καρδίτσης, Φαρσάλων καὶ Εὐρυτανίας, ἤτοι ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ μέχρι Θαυμακῶν ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τῆς Ὄθρυος καὶ ἀπὸ Φαρσάλων μέχρι Δολοπίας. Διερρέετο ὑπὸ τοῦ Ἐνιπέως καὶ τοῦ Παμίσου, ἐπίσημοι δὲ πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ *Φάρσαλος*, ἔνθα τῷ 48 π. Χ. ὁ Καῖσαρ ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, ἡ *Ἄρνη* ἐπὶ λόφου κειμένη ΝΔ τοῦ νῦν χωρίου Πύργος Ματαράγκα, μετονομασθεῖσα βραδύτερον *Κιέριον* ἢ *Πιέριον*, ἡ *Μητρόπολις* δυτ-κώτερον, τὸ *Εὐύδριον* καὶ ἄλλαι. —π.

— *[Ἐκκλησ.]* Τῆς *Θεσσαλιώτιδος* τὴν ὀνομασίαν ἔλαβε καὶ ἡ μητρόπολις *Φαναριοφερσάλων*. Διὰ τοῦ νόμου ΒΧΔ΄ τῆς 6ης Ἰουλίου 1899 τὰ μὲν Φάρσαλα ὑπήχθησαν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Λαρίσης, τὸ δὲ Φανάριον μετὰ τμήματος τῆς μητροπόλεως Λαρίσης καὶ τῶν καταργηθεισῶν διὰ τοῦ ἰδίου νόμου ἐπισκοπῶν Θαυμακοῦ καὶ Γαρδικίου ἀπετέλεσαν τὴν ἐπισκοπὴν «Φαναρίου καὶ Θεσσαλιώτιδος» μὲ ἕδραν τὴν Καρδίτσαν. Προήχθη δὲ τῷ 1921 ἔτος εἰς μητρόπολιν, συμπεριλαβοῦσα αὖθις τὴν ἐπαρχίαν Φαρσάλων, ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 293 τοῦ 1926 ἀποφάσεώς της ἐπρότεινε τὸν τίτλον «Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων».
† Ὁ Θεσσαλιώτιδος ΙΕΖΕΚΙΗΛ

Θεσσαλονικεὺς (ὁ)· ὁ κάτοικος τῆς Θεσσαλονίκης.

— **Θεσσαλονικεῖς, *ἐπιστολαὶ πρὸς*** — *[Κ. Διαθ.]*. Μεταξὺ τῶν κανονικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου περιλαμβάνονται καὶ δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ὧν τὴν Ἐκκλησίαν εἶχεν ἱδρύσει αὐτὸς οὗτος ὁ ἀπόστολος κατὰ τὴν β΄ ἀποστολικήν του πορείαν (περὶ τὸ 50 μ. Χ.). Ἔχουσι δὲ αἱ ἐπιστολαὶ αὗται μεγάλην σπουδαιότητα διά τε τὸ περιεχόμενον, ὅπερ στρέφεται περὶ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ διότι εἶναι ὄχι μόνον αἱ ἀρχαιόταται τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν σῳζομένων μνημείων τῆς Χριστιανικῆς γραμματείας. Καὶ ἡ μὲν «πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α΄» ἀποτελεῖται κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Παύλου ἐκ τοῦ καταλλήλου πρὸς τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς προοιμίου (α΄ 1—10), καὶ ἐκ δύο κυρίων μερῶν, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀπολογητικοῦ, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς δράσεως τοῦ Παύλου κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης ὡς καὶ περὶ τῆς πίστης αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην ἀφοσιώσεως (β΄ 1—γ΄ 13), καὶ τοῦ παραινετικοῦ, καὶ διδακτικοῦ, περιέχοντος γενικὰς ἠθικὰς παραινέσεις, διδασκαλίαν περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας (ἧς ἄδηλος καὶ ἀδόκητος ὁ χρόνος) καὶ ἄλλας παραγγελίας πρὸς ὀρθὸν κοινωνικὸν βίον (δ΄ 1—ε΄ 22), εἰς ἃ ἐπισυνάπτεται ὁ εὐλογίας καὶ ἀσπασμοὺς κλπ. περιλαμβάνων ἐπίλογος (ε΄ 23—28). Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις ἐστάλη πιθανώτατα περὶ τὸ 50 ἐκ Κορίνθου, παρέσχον κυρίως εἰδήσεις πρὸς τὸν Παῦλον περὶ ἐμφανίσεως ἠθικῶν τινων ἐλλείψεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Θεσσαλονίκης, μάλιστα δὲ ἐνθουσιαστικῶν καὶ ἐσφαλμένων προσδοκιῶν ἀμέσως ἐπικειμένης παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ «πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β΄» ἐστάλη ἐπίσης ἐκ Κορίνθου περὶ τὸ 51, πάντως οὐ πολὺ μετὰ τὴν Α΄, καὶ δὴ ἐξ ἀφορμῆς νέων εἰδήσεων πρὸς τὸν Παῦλον ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ ἐγκαρτερήσεως τῶν Θεσσαλονικέων ἐν τοῖς διωγμοῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ ἐξακολουθήσεως τῶν εἰρημένων ἐνθουσιαστικῶν προσδοκιῶν, αἵτινες δὲν εἶχον καταλίπει ἀνεπηρέαστον οὐδὲ τὸν ἠθικὸν βίον μελῶν τινων τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὴν ἀφορμὴν εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς, ἥτις σύγκειται ἐκ τοῦ καταλλήλου προοιμίου (α΄ 1—12), ἐκ τοῦ δογματικοῦ μέρους, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν ὅρων τῆς β΄ παρουσίας (β΄ —17) καὶ ἐκ τοῦ παραινετικοῦ μέρους, ἔνθα παραγγέλλονται οἱ Θεσσαλονικεῖς τίνα στάσιν δέον νὰ τηρῶσιν ἀπέναντι τῶν ὀνειροπόλων τῆς β΄ παρουσίας (΄ 1—15) καὶ ἐπακολουθεῖ ὁ εὐλογίαν, ἰδιόχειρον ἀσπασμὸν τοῦ Παύλου κλπ. περιέχων ἐπίλογος (γ΄ 6—18) Παρὰ τὰς ἀφθόνους καὶ δὴ καὶ παλαιοτάτας καὶ ἀδιακόπους ἐξωτερικὰς περὶ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστολῶν μαρτυρίας, διετυπώθησαν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐπὶ τῇ βάσει δῆθεν ἐσωτερικῶν τεκμηρίων, ἀμφιβολίαι περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ τῆς Α΄ ὑπὸ τοῦ Schrader (1839), ὃν ἠκολούθησεν ὁ Baur καὶ ἄλλοι τινές, κατὰ δὲ τῆς Β΄ ὑπὸ τοῦ J. E. Ch. Schmidt (τῷ 1801), ὃν ἠκολούθησαν οἱ De Wette, Baur, Lipsius, Wendland κ. ἄ. Τὰς ἀμφιβολίας δ' ὅμως ταύτας ἀπέκρουσαν οὐ μόνον οἱ συντηρητικοὶ ἐξηγηταί, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι φιλελεύθεροι τῆς περιωπῆς τῶν Klöpper, Clemen, Dobschütz, Jülicher, Harnack κ. ἄ., σήμερον δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐξεταστῶν δέχονται τὴν γνησιότητα αὐτῶν.

Τὰ κυριώτατα τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων εἰς τὰς πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὰς εἶναι τὰ τῶν Schmiedel² (1892), Bornemann (1894), Wohlenberg² (1909), Milligan (1908), v. Dobschütz (1909). π. ι. μ.

Θεσσαλονικεύς. —1) ***Γεώργιος Βασιλ.*** Ἀγωνιστής, καταταχθεὶς εἰς τὸ τακτικὸν τοῦ Φαβιέρου. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Χαϊδαρίου, εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Καρύστου. Εἰσῆλθε μετὰ τοῦ σώματός του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, φορτωμένος πυρίτιδα, διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς πολιορκουμένους, ἐφονεύθη δ' ἐντὸς τοῦ φρουρίου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1827. —2) ***Στέργιος.*** Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἐπολέμησε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ τακτικὸν τοῦ Φαβιέρου, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν μὲ πυρίτιδα ἔπεσε μαχόμενος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεών της, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς πολιορκίας. γ. δ. κ.

Θεσσαλονικέως *μονή*. Οὕτως ὠνομάζετο μονὴ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἔκ τινος πλουσίου ἐκ Θεσσαλονίκης ἱδρυτοῦ αὐτῆς. Ἔκειτο οὐ μακρὰν τῆς νῦν μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ὅπου εὕρηνται τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἐν τῇ θέσει Παλαιομονάστηρο. Ἱδρύθη πιθανῶς κατὰ τὸν ΙΑ΄ ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος καὶ τῷ 1169 ἐδόθη εἰς τοὺς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ξυλουργοῦ μονάζοντας Ρώσους. Κατὰ τὴν μογγολικὴν ἐπιδρομὴν ἐν Ρωσίᾳ ἡ μονὴ περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα Σέρβων μοναχῶν μέχρι τέλους πιθανῶς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, εὐηργέτησε δ' αὐτὴν ὁ κράλης τῆς Σερβίας Λάζαρος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος ὁ τσάρος Βασίλειος Ἰωάννοβιτς ἐχορήγησε τὸ ἥμισυ τῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ μοναστηρίου ἀπαιτηθέντων χρημάτων. Ἀπὸ τοῦ 1574 ἡ μονὴ ἦτο ἔρημος ἐπὶ μίαν δεκαετίαν καὶ τῷ 1626, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως προελήφθη ἡ παντελὴς ἐρήμωσις αὐτῆς. Τῷ 1693 ἦτο πάλιν ἐν ἐρημώσει καὶ τῷ 1705 δύο μόνον Ρῶσοι καὶ δύο Βούλγαροι μοναχοὶ ἔμενον ἐν τῇ μονῇ. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ κατόπιν οἱ μοναχοὶ ἦσαν Ἕλληνες, οἵτινες καταλιπόντες τὴν μονὴν κατῆλθον εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἤγειραν τὴν σημερινὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. [*Μ. Γεδεών*, «Ὁ Ἄθως» 1885 σ. 192 ἑπ.] ε. γ. π.

Θεσσαλόνα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Σύμης.

Θεσσαλονίκη. Μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἡ κυριωτέρα τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ δευτέρα μετὰ τὰς Ἀθήνας, ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως, πληθυσμοῦ καὶ οἰκονομικῆς κινήσεως. Εἶναι ἕδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Μακεδονίας καὶ ὁμωνύμου νομοῦ, ἐπαρχίας καὶ δήμου.

Κεῖται εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου (40° 38΄ Β πλάτος καὶ 22° 57΄ ἀνατ. μῆκος ἀπὸ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουϊτς). Ὁ εὐρὺς Θερμαϊκὸς κόλπος, πρὸς τὸ ΒΔ ἄκρον τοῦ Αἰγαίου πελάγους σχηματιζόμενος, εἰσχωρεῖ εἰς εὖρος καὶ βάθος μέγα εἰς τὴν ἤπειρον μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου πρὸς Δ καὶ πρὸς Α τῶν ὀρέων, ἅτινα κατερχόμενα πρὸς τὴν θάλασσαν σχηματίζουν τὰς τρεῖς μακρὰς γλώσσας τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικὴ καλύπτεται ἀπὸ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ εὐρέως κόλπου σχηματίζεται στενότερος κολπίσκος, ἀποτελούμενος ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν τοῦ σήμερον λεγομένου Καρᾶ-μπουρνού, τοῦ Ἐμβόλου τῶν Βυζαντινῶν, εἰς τὸ ἔναντι δὲ μέρος περιορίζουν τὸν στενότερον κόλπον αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ. Εἰς τὸ βάθος τοῦ κολπίσκου τούτου, εἰς τὸ ΒΑ αὐτοῦ ἄκρον, ἀνοίγεται ὁ φυσικὸς καὶ ἀσφαλὴς λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ παρ' αὐτὸν ἁπλώνεται ἠρέμα παρὰ τὴν θάλασαν καὶ ἀνέρχεται κλιμακωτὴ πρὸς τὸ βουνὸν ἡ μεγάλη πόλις.

Ὀρέων σειρὰ περιστεφανώνει ὡς ὀχύρωμα τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, κλίνοντα δὲ ταῦτα πρὸς τὰ ΝΑ πυραμιδοῦνται εἰς τὸ ὄρος Χορτιάτης καὶ ἔπειτα διακλαδίζονται εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Χαλκιδικῆς. Τὸ ὄρος Χορτιάτης ὑψώνει πρὸς Α τὰς δύο δασώδεις αὐτοῦ κορυφάς, ὁρατὰς εἰς τὸν εἰσπλέοντα ἀμέσως ἀπὸ αὐτῆς τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν προβούνων αὐτοῦ, ὀνομαζομένου εἰς τὴν ἀρχαιότητα Κισσός, εἶναι ἐκτισμένη ἡ Θεσσαλονίκη. Ἡ πόλις ἐν τῷ συνόλῳ σχηματίζει ἓν ἡμικύκλιον, τοῦ ὁποίου τὴν διάμετρον, βρεχομένην ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἀποτελοῦν τὰ κρηπιδώματα καὶ ἡ παραλιακὴ λεωφόρος. Εἰς τὰ δύο ἄκρα τερματίζουν τὴν διάμετρον δύο μικροὶ πύργοι, πρὸς Α ὁ Λευκὸς Πύργος, πρὸς Δ ὁ καλούμενος Τοπχανέ, ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὸ τελωνεῖον καὶ ἀγκυροβολοῦν τὰ ἀτμόπλοια. Ἀπὸ τοὺς δύο τούτους πυργίσκους ἀνέρχονται πρὸς τὸν λόφον τὰ περιβάλλοντα τὴν πόλιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν, πρὸς Α καὶ πρὸς Δ, βυζαντινὰ τείχη, τὰ ὁποῖα κορυφώνονται πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἰς ἄλλο ἰσχυρὸν περιτείχισμα, τὴν ἀκρόπολιν τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἡμικυκλικοῦ τούτου περιβόλου περικλείεται ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ τοῦ κόλπου καὶ τῆς θαλάσσης εἰσπλέων τις εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης θαυμάζει τὴν ποικίλην γραφικότητα τῆς πόλεως. Αἱ κατάλευκοι οἰκίαι φαίνονται ὡς ν' ἀναρριχῶνται ἡ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης ἕως τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Γύρω περικλείουν τὴν πόλιν τὰ παλαιὰ τείχη, εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν σῳζόμενα. Θαυμασία εἶναι καὶ ἡ ἄποψις τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν τειχῶν. —ω.

Η ΠΟΛΙΣ. *Ὁδοί, συνοικίαι, πλατεῖαι, κῆποι.* Τὴν Θεσσαλονίκην διασχίζει εἰς δύο τμήματα κατὰ μῆκος ἀπὸ Δ πρὸς Α μεγάλη ὁδὸς ἀπὸ τὴν πύλην Βαρδάρη (ἐκ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ καλουμένην) πρὸς τὴν πύλην τῆς Καλαμαρίας, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ὡραῖον προάστειον τῆς πόλεως Καλαμαρία, τὴν σημερινὴν Νεάπολιν. Ἡ μακρὰ αὕτη ὁδὸς εἶναι ἡ ἰδία, ἡ ὁποία διέτεμνε καὶ τὴν βυζαντινὴν πόλιν, ἐλέγετο δὲ Μέση, καὶ σήμερον λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Ἐγνατία ὁδός. Εἶναι τμῆμα τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς λεωφόρου τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὸ Δυρράχιον διὰ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλαι ὁδοί, παράλληλοι, περισσότεραι δὲ κάθετοι πρὸς ταύτην διασχίζουν τὴν πόλιν. Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν πεπυκνωμένων οἰκιῶν τῆς πόλεως διακρίνονται ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν αἱ μεγαλοπρεπεῖς βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι· ὑψηλὰ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ πλησίον ἡ μονὴ τῶν Βλαττέων, ἀριστερὰ πρὸς Α. ὁ εὐρὺς κυκλοτερὴς θόλος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἡ ἀμφικλινὴς μακρὰ στέγη τῆς βασιλικῆς Ἐσκὶ-Τζουμά, καὶ ὀλίγον κατωτέρω πρὸς τὴν θάλασσαν ὁ μικρότερος τροῦλλος τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὄπισθεν τοῦ στεφανώνοντος τὴν πόλιν τείχους περίβολος μικρότερος σχηματίζει τὴν βυζαντινὴν ἀκρόπολιν, ἐπιστέφει δὲ τὴν ΒΑ. ἄκραν τοῦ περιβόλου τούτου καὶ τῆς ὅλης πόλεως τὸ ἰσχυρότατον φρούριον, ἀπὸ ἑπτὰ πύργους ἀποτελούμενον καὶ ὀνομαζόμενον *Ἑπταπύργιον*. Ὁ πυκνότατος οὗτος μέγας κεντρικὸς χῶρος, ὁ περικλειόμενος διὰ τῆς γραμμῆς τῶν παλαιῶν τειχῶν, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν πόλιν. Ἀλλ' ἡ σημερινὴ πόλις ἐξαπλώνεται καὶ πέραν τοῦ ἀρχαίου περιβόλου. Πρὸς τὸ Δ μέρος, τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι οἱ σταθμοὶ τῶν μακεδονικῶν σιδηροδρόμων, δὲν ἐκτείνεται μακρὰν ἡ πόλις. Ἀλλὰ πρὸς τὸ Α μέρος, πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καρᾶ-μπουρνού, πέραν τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ἐκτείνεται ὡραία ἡ νέα πόλις, ἡ *Νεάπολις*, ἐντελῶς ἐξευρωπαϊσμένη, ἔχουσα μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς, εὐρείας λεωφόρους καὶ μεγάλους κήπους. Καὶ ἀπὸ μακρὰν καὶ ἀπὸ τοῦ πλησίον ἡ Θεσσαλονίκη παρέχει εἰς τὴν ὄψιν ἰδιάζον τι χαρακτηριστικὸν γραφικότητος, τὸ ὁποῖον εἰς ὀλίγας ἀνατολικὰς πόλεις συναντᾶται. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ἡ πόλις δίδει εἰκόνα ἀληθινῆς ἀνατολικῆς πόλεως, ὁ γραφικὸς δ' οὗτος χαρακτὴρ οὐδὲ σήμερον ἐξέλιπεν ἐντελῶς. Εἰς τὰς ἀποκέντρους συνοικίας, ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τῶν βυζαντινῶν τειχῶν, μάλιστα πρὸς τὰ ΒΔ ὅπου ὁ παλαιὸς τουρκικὸς συνοικισμός, μικραὶ πλατεῖαι περικλείονται ἀπὸ τὰ καφενεῖα καὶ τὰ τόσον χαρακτηριστικὰ μικρὰ πανδοχεῖα. Ἐκτάκτως πυκνὸς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ κατοικισμὸς τῆς πόλεως. Αἱ οἰκίαι εἶναι ἐκτισμέναι ἡ μία σχεδὸν ἐπάνω τῆς ἄλλης· ἐντὸς μιᾶς μικρᾶς οἰκίας πολλάκις κατοικοῦν πολλαὶ οἰκογένειαι, εἰς τὴν λαϊκὴν ἑβραϊκὴν συνοικίαν πολλοὶ ἔνοικοι εἶναι ἐστοιβασμένοι εἰς ὀλίγα ἢ καὶ ἓν μόνον δωμάτιον. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα παρομοία πυκνότης κατοικισμοῦ ἐπροκάλει τὴν ἔκπληξιν. Διὰ τοῦτο δύσκολος εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους. Ἀμέσως ὅμως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἤρχισεν ἡ ὄψις τῆς πόλεως ν' ἀλλάσσῃ, καὶ σήμερον μόνον εἰς πολὺ ἀπομεμακρυσμένας συνοικίας δύναται νὰ ἴδῃ τις ἀκόμη τὸ παλαιὸν τοῦτο ἀνατολικὸν χρῶμα. Ἡ πόλις ἀπέκτησε τάχιστα τὸν γνήσιον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, παρ' ὅλην τὴν ποικιλίαν τῶν ξένων κατοίκων. Ἡ ἐφαρμοζομένη μετὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊὰν τοῦ 1917 ἐξαίρετος ἀρχιτεκτονικὴ διάταξις καὶ ἡ κτίσις νέων μεγάλων οἰκοδομῶν θ' ἀναδείξουν τὴν Θεσσαλονίκην ἐντὸς ὀλίγου μίαν ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας πόλεις τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου. Ἡ πύκνωσις δὲ καὶ ἡ ταχύτης τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συγκοινωνιῶν καθιστάνει τὴν πόλιν τὸν μέγιστον σταθμὸν καὶ λιμένα μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει πολλὰς συνοικίας, διακρινομένας μὲ ἴδια ὀνόματα. Τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως, ὅπερ ἀνῳκοδομήθη κατόπιν τῆς πυρκαϊᾶς, ἐξακολουθεῖ καλούμενον *Πυρίκαυστος ζώνη*. Βορειοδυτικῶς αὐτοῦ εἶναι αἱ συνοικίαι τῆς παλαιᾶς πόλεως, ὡς π. χ. αἱ τῆς *Ἑπταλόφου, Καλλιθέας* κλ., δυτικῶς εἶναι συνοικίαι ἐπίσης παλαιαί, εἰς ἃς συγκεντροῦνται καὶ τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα τῆς πόλεως ὡς π.χ. αἱ *Ἰστιρά, Λαδάδικα, Σταθμοῦ* κλ., καὶ πέραν τοῦ σταθμοῦ εἶναι αἱ νέαι προσφυγικαὶ συνοικίαι. Τὸ πλεῖστον ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως διακρίνεται ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν *Τμῆμα ἐξοχῶν*, πέραν δὲ τούτου εἶναι αἱ συνοικίαι *Ἁγίας Τριάδος* καὶ *Ἁγίου Φανουρίου*, καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Χαριλάου, Τούμπας, Ντεπώ, Καλαμαριᾶς* κλπ., ὁ *ἰσραηλιτικὸς 151*, ὁ *ἐργατικὸς* τῶν τροχιοδρομικῶν κ.τ.λ. Τὸ μῆκος ἐν γένει τῶν ὁδῶν της ἀνέρχεται τὰ 140.000 περίπου μέτρα μὲ ἐπιφάνειαν τοῦ καταστρώματός των 1.150.000 περίπου τετρ. μ., ὑπὸ διαμόρφωσιν δ' εἶναι ἄλλα 80.000 μ. ὁδῶν μὲ ἐπιφάνειαν καταστρώματος 800.000 περίπου τετραγ. μέτρ. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει ἀρκετὰς πλατείας, ὧν

Digitized by Google

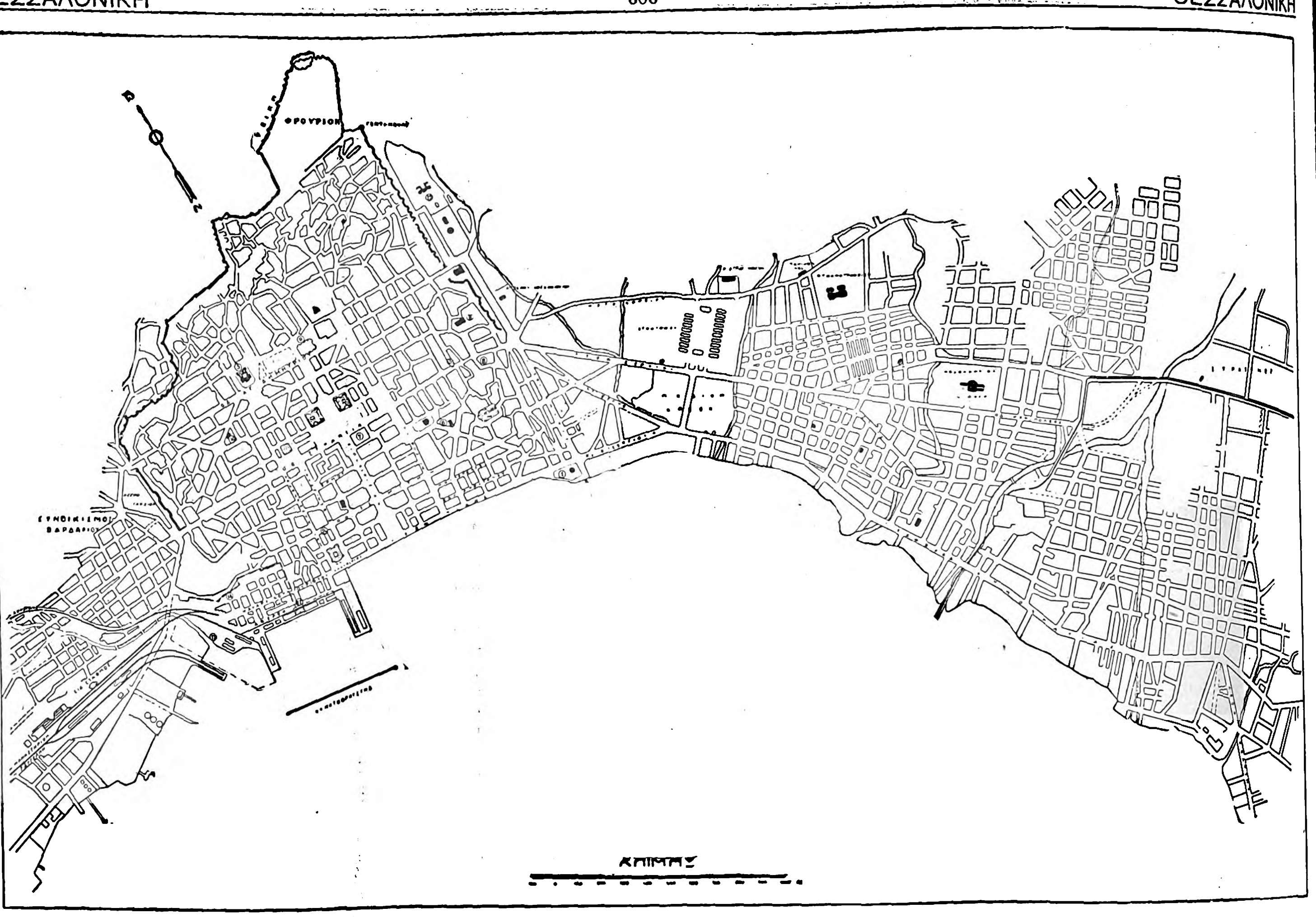

Τοπογραφικὸν σχεδιάγραμμα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης.

ἑπτὰ εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα αὐτῆς (*Ἐλευθερίας, Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Ἁγίας Σοφίας, Ἁγίας Παρασκευῆς, Δημαρχείου, Ἁγίου Δημητρίου καὶ Διοικητηρίου*). Αἱ πλατεῖαι αὗται ἔχουσιν ἐν συνόλῳ ἐπιφάνειαν 225.000 τ. μ. περίπου. Τὸ σύνολον τῆς ἐπιφανείας τῆς πόλεως ὡς προβλέπεται κατὰ τὸ ρυμοτομικόν της σχέδιον ὑπερβαίνει τὰ 16.500.000 τ. μ. Ἐπίσης ἡ Θεσσαλονίκη περιλαμβάνει τρεῖς δημοσίους κήπους (*Παναγίας Χαλκέων, λουτρῶν Χαμδῆ βέη, Ἁγίας Παρασκευῆς*) καὶ τρία ἄλση (*Πανεπιστημίου, Ἀνατολικοῦ ἄκρου καὶ Μικροῦ Καραμπουρνοῦ*). Σήμερον ἡ πόλις ἔχει ἔκτασιν 12.000.000 τετρ. μ. περίπου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἐν τῷ Τμήματι ἐξοχῶν τριγωνικοῦ πεδίου στρατιωτικῶν ἀσκήσεων (70.000 τ. μ.) καὶ τοῦ κήπου τῶν *Πριγκίπων* (ἢ *Μπεχτσινάρ*, 50.000 τ. μ.). ΑΔ. ΑΔ.—Δ. Ε. Μ.

Ὑπόνομοι. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀνέκαθεν εἶχε δίκτυον ὑπονόμων. Οὐχ ἧττον ὅμως τοῦτο, λόγῳ τῆς ἀτελοῦς κατασκευῆς του εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς πόλεως εἶχεν ἐπιβλαβεῖς διαρροάς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἐξέβαλλεν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ λιμένος καὶ ἐμόλυνε τὴν παραλίαν. Ἀπὸ τοῦ 1925 ἤρχισε κατασκευαζόμενον νέον δίκτυον ὑπονόμων ἐπὶ τῇ βάσει μελέτης τοῦ μηχανικοῦ Andruci. Ἡ προβλεπομένη δαπάνη ἀνέρχεται εἰς 68.500.000 δραχμῶν, ὧν μέρος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλῃ τὸ κράτος καὶ τὰ λοιπὰ οἱ παρόδιοι καὶ ἡ ὁμὰς τῶν οἰκοπεδούχων τῆς πυρικαύστου ζώνης. Τὰ ἀνωτέρω διέπονται διὰ τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1923 εἰδικοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος, διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1929 διατάγματος ἐνεκρίθη εἰδικὸς κανονισμὸς λειτουργίας τοῦ δικτύου τῶν ὑπονόμων τῆς πόλεως.

Φωτισμός. Ἡ Θεσσαλονίκη σήμερον φωτίζεται πλὴν μικρῶν ἀπομεμακρυσμένων τμημάτων της δι' ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, εἰσαχθέντος εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1899, ὁπότε τὸ τουρκικὸν δημόσιον συνεβλήθη μετὰ τῆς βελγικῆς ἑταιρείας ἠλεκτροφωτισμοῦ. Μέχρι τοῦ 1917 εἶχε καὶ ἐγκαταστάσεις φωταερίου, οὗ ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀπὸ τοῦ 1887.

Ὕδρευσις. Ἡ Θεσσαλονίκη ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν καὶ ἀρτεσιανῶν. Κυρίως τροφοδοτεῖται ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους Χορτιάτου καὶ τοῦ Ὀρεντζικίου ἐξικνουμένων ὑδραγωγείων, πηγαίου ὕδατος ἐν συνόλῳ ἡμερησίας ἀποδόσεως 4000—4500 κ. μ. Τὰ ὑδραγωγεῖα εἶναι λιθόδμητα σωληνωτά, μήκους ἐν συνόλῳ 26 χλμ. Φρεάτια ὕδατα διοχετεύονται εἰς τὴν πόλιν ἐκ διαφόρων ἀρτεσιανῶν ἡμερησίας ἀποδόσεως 18.000 κ. μ. δι' ὑδραγωγείων ὁμοίας κατὰ τὸ πλεῖστον κατασκευῆς καὶ 25 χλμ. συνολικοῦ μήκους. Ἡ πόλις ἔχει μίαν κεντρικὴν δεξαμενήν, ἐξ ἧς τροφοδοτοῦνται δέκα ἄλλαι μικρότεραι, εὑρισκόμεναι εἰς διάφορα σημεῖα καὶ εἰς ἀνωτέραν στάθμην, συνολικῆς δὲ περιεκτικότητος ἄνω τῶν 11.000 κ. μ. Τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως ἐκτελεῖ εἰδικὴ ἑταιρεία. Ὑπὸ ταύτης ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ δήμου ἔχει ἐγκατασταθῆ πλῆρες ὑδρονομικὸν δίκτυον διαρκῶς τελειοποιούμενον, ἐφαρμοζομένης τῆς κατ' οἶκον ὑδροληψίας.

Συγκοινωνίαι. Ἡ Θεσσαλονίκη συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος διὰ ξηρᾶς τε καὶ διὰ θαλάσσης. Διὰ ξηρᾶς, πλὴν τῶν ἐθνικῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν αἵτινες συνδέουσιν αὐτὴν μετὰ πλείστων κέντρων τῆς Μακεδονίας καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν συνόρων, ἀποτελεῖ τὸν κόμβον πλείστων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ δὴ τοῦ διεθνοῦς δικτύου. Ἐνταῦθα περατοῦται ἡ γραμμὴ Πειραιῶς—Λαρίσης—Θεσσαλονίκης (χλμ. 518), ἀρχίζουν δὲ αἱ γραμμαὶ Θεσσαλονίκης—Σκύδρας—Φλωρίνης — Μοναστηρίου (χλμ. 219), Θεσσαλονίκης—Εἰδομένης—Γευγελῆς (χλμ. 78) καὶ Θεσσαλονίκης—Σερρῶν—Δράμας — Κομοτινῆς — Ἀλεξανδρουπόλεως (χλμ. 442). Ἐντεῦθεν διέρχονται αἱ διεθνεῖς ταχεῖαι ἁμαξοστοιχίαι Simplon-Orient Express (Ἀθῆναι—Παρίσιοι—Καλαὶ—Λονδῖνον), Ἀθηνῶν—Βελιγραδίου—Βουδαπέστης—Βιέννης ἢ Πράγας, καὶ Ἀθηνῶν—Θεσσαλονίκης—Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι τακτικωτάτη. Καθ' ἑκάστην σχεδὸν προσεγγίζουσιν ἀτμόπλοια ἐκτελοῦντα ἐκ Πειραιῶς γραμμὴν δι' Εὐβοϊκοῦ μέσῳ Βόλου ἢ πολλάκις καὶ κατ' εὐθεῖαν. Ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέχει ἐκ Πειραιῶς 253 ναυτικὰ μίλλια καὶ ἐκ Βόλου 132 ναυτικὰ μίλλια. Τακτικώτατα διέρχονται ἐκ Θεσσαλονίκης ἀτμόπλοια ἐκτελοῦντα περιφερικὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ γραμμὴν ἀπὸ Πειραιῶς μέσῳ Χίου—Μυτιλήνης—Λήμνου—Ἀλεξανδρουπόλεως—Καβάλλας—Ἁγίου Ὄρους—Θεσσαλονίκης—Βόλου καὶ τἀνάπαλιν. Ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέχει ἀπὸ τοῦ τῆς Δάφνης (Ἁγίου Ὄρους) 108 ναυτ. μίλ., τοῦ τῆς Καβάλλας 154 ναυτ. μίλ. καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως 190 ναυτ. μίλ. Πλὴν τούτων ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἀφετηρία δρομολογίων μικρῶν ἀτμοπλοίων ἐκτελούντων γραμμὰς ἐντὸς τοῦ Θερμαϊκοῦ μέχρι καὶ τῶν παραλίων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἕδρα διευθύνσεως Τ.Τ.Τ., ἐν αὐτῇ δὲ λειτουργοῦσι τηλεγραφεῖον, ἀνταλλακτήριον ταχυδρομείων μετὰ τεσσάρων παραρτημάτων καὶ τηλεφωνικὸν κέντρον, ἀστικῆς (συνδρομηταὶ 842) καὶ ὑπεραστικῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ κατὰ τὸ 1928 κίνησις ἀλληλογραφίας ἀνῆλθε τὰ 14.958.693 ἀποσταλέντα καὶ ἀφιχθέντα ἀντικείμεν ἐν γένει ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ, καὶ τὰ 127.700 ταχυδρομικὰ δέματα. Αἱ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἐκδοθεῖσαι καὶ πληρωθεῖσαι ἐν γένει ἐπιταγαὶ ἀνῆλθον τὰς 88.483 διὰ ποσὸν δραχμῶν 55.844.798. Τὸ ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον αὐτῆς εἶχε κίνησιν καταθέσεων 22.208.796 δραχ. καὶ ἀποδόσεων 17.241.344 δραχ. Ἡ κίνησις τοῦ τηλεγραφείου ἀνῆλθεν εἰς 1.351.870 τηλεγραφήματα (ἀποσταλέντα, ἀφιχθέντα καὶ διαβιβασθέντα ἐν γένει ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ), αἱ δὲ ἐκ πωλήσεως ταχυδρομικῶν ἐνσήμων ἐν γένει εἰσπράξεις ἀνῆλθον τὰ 13.108.145 δραχ., ἐκ τηλεγραφημάτων τὰ 11.397 417 δρχ. καὶ ἐκ τηλεφωνημάτων (συνδρομαί, συνδιαλέξεις, ὑλικὸν) τὰ 3.016.162 δραχ.

Ἐσωτερικαὶ συγκοινωνίαι. Ἡ Θεσσαλονίκη διασχίζεται ὑπὸ γραμμῶν ἠλεκτρικῶν τροχιοδρόμων, πλούσιον δὲ δίκτυον λεωφορείων αὐτοκινήτων ἐξυπηρετεῖ σχεδὸν ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πόλεως καὶ τὰ προάστειά της. Τοπικὰ δρομολόγια τῶν Σ. Ε. Κ. φέρουν εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς πόλεως τὴν Γέφυραν (τέως Τοψίν), τὴν Στρατιωτικὴν Στάσιν, τὴν Νέαν Μαιιεμένην καὶ τὸν Σταθμὸν Κωνσταντινουπόλεως. Δ. Ε. Μ.

Τὰ περίχωρα. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐπροικίσθη καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ θαυμασίας καὶ εἰς κάλλος καὶ εἰς πλοῦτον χώρας. Ἡ μεγάλη πεδιὰς πρὸς Δ. καλύπτεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ ἕλη, περικλειομένη πρὸς τὰ ΒΑ ὑπὸ τῶν ὀρέων τῶν ὑψουμένων ἄνωθεν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πεδιὰς αὕτη παρέχει ὡραιοτάτην θέαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τῆς ἀνοίξεως μὲ τὰς ποικίλας φυτείας αὐτῆς, τὰς ἀμπελοφυτείας, τοὺς κήπους καὶ τὰς ἀφθόνους νομάς. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος πρὸς Α. εἶναι αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων καλουμένου Βαρδάρ, ὁ ὁποῖος σχηματίζει εὐρὺ δέλτα, περιτριγυριζόμενον ἀπὸ ἕλη, ἀπὸ μεγάλους καλαμῶνας, ἀπὸ ἰτέας. Ἡ πεδιὰς αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας. Ἀκόμη φαιδροτέραν ἔχει τὴν ὄψιν ἡ πόλις πρὸς τὸ Α αὐτῆς μέρος. Οἱ λοφίσκοι εἶναι κεκαλυμμένοι μὲ φυτείας καὶ μὲ ἀμπέλους, δένδρα καὶ κῆποι εὐφραίνουσι τὸν ὀφθαλμόν, καὶ μακρὰν ὄρη γυμνὰ μὲ ὡραίας γραμμάς, ὅπως εἶναι τὰ ὄρη τῆς Ἀττικῆς. Καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα αἱ κοιλάδες αὗται ἔθελγον τὸν ὀφθαλμόν, διὰ τὴν εὐφορίαν δὲ καὶ τὴν γραφικότητά του τὸ μέρος ἐκαλεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Καλαμαρία (Καλὴ μεριά). Πόσον χαρίεσσαι ἦσαν αἱ πεδιάδες αὗται δεικνύει καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα *Ἀνθεμοῦς*, τὸ ὁποῖον ἐδίδετο εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ εἰς πόλιν καὶ εἰς ποταμόν, χαριέστατον δὲ σήμερον ποτάμιον μὲ ἠνθισμένας τὰς ὄχθας διαρρέει αὐτὰς καὶ ὀνομάζεται Βασιλικιώτικο ποτάμι. ΑΔ. ΑΔ.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ θέρος εἶναι θερμότατον, ψυχρότατον δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ παρὰ τὴν ὑγρασίαν του ὑγιεινότατον. Ἡ μέση ἐτησία θερμοκρασία ποικίλλει μεταξὺ 15°,80—17°, ἡ δὲ μεγίστη ἀπόλυτος 39°—42° καὶ ἡ ἐλαχίστη 7° κατὰ μέσον ὅρον. Τὸ ἐτήσιον ὕψος βροχῆς ποικίλλει μεταξὺ 320—450 χιλιοστ., ἐνίοτε δὲ ὑπερβαίνει ταῦτα· ἡ ἐτησία νέφωσις εἶναι 4,5, ἡ μέση δ' ὑγρασία 8,80—9,50 ἡ ἀπόλυτος καὶ 63—68 περίπου ἡ σχετική. Ἡ κατ' ἔτος πίπτουσα χιὼν διαρκεῖ ὀλίγας σχετικῶς ἡμέρας. Ἐπικρατοῦντες ἄνεμοι εἶναι οἱ νοτιοδυτικοί, ἰδίως κατὰ

Digitized by Google

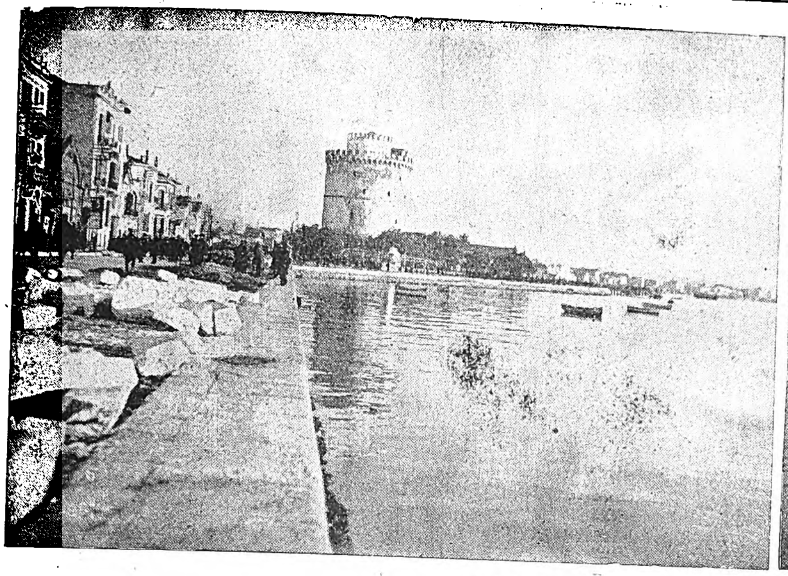
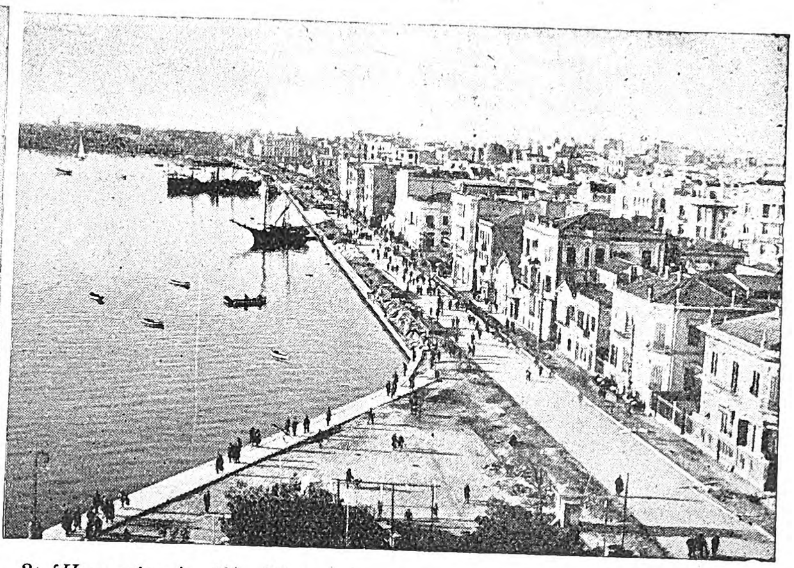

1) Ἡ πλατεῖα Λευκοῦ Πύργου. 2) Ἡ παραλιακὴ ὁδὸς Νίκης.

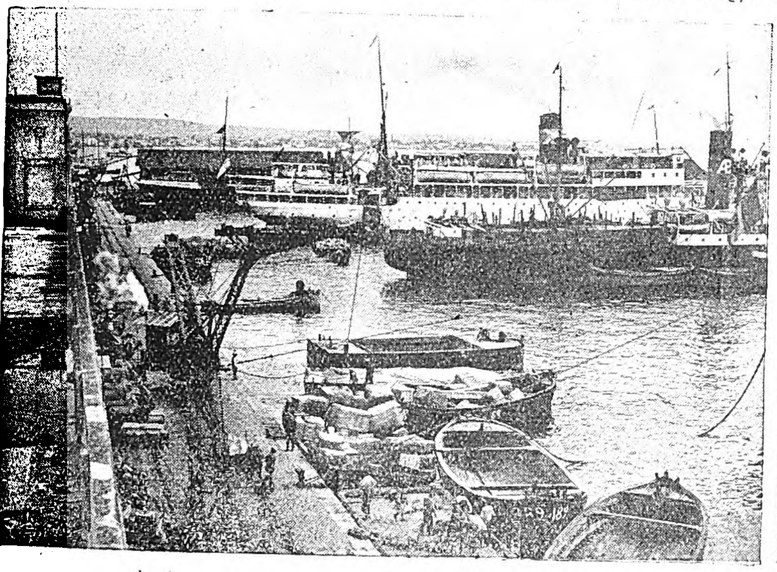
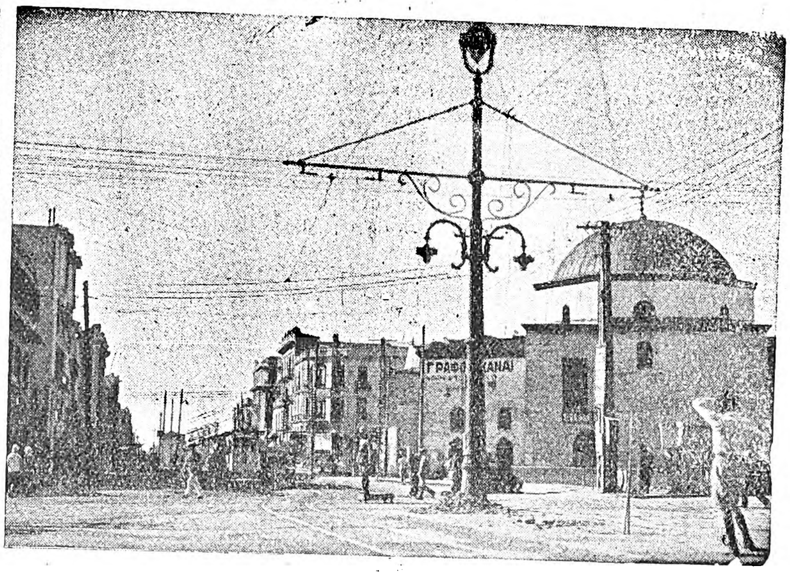

1) Ἑλληνικὴ ἐλευθέρα ζώνη. 2) Ἡ Ἐγνατία ὁδὸς καὶ τὸ τζαμίον Χαμζᾶ-Μπέη.

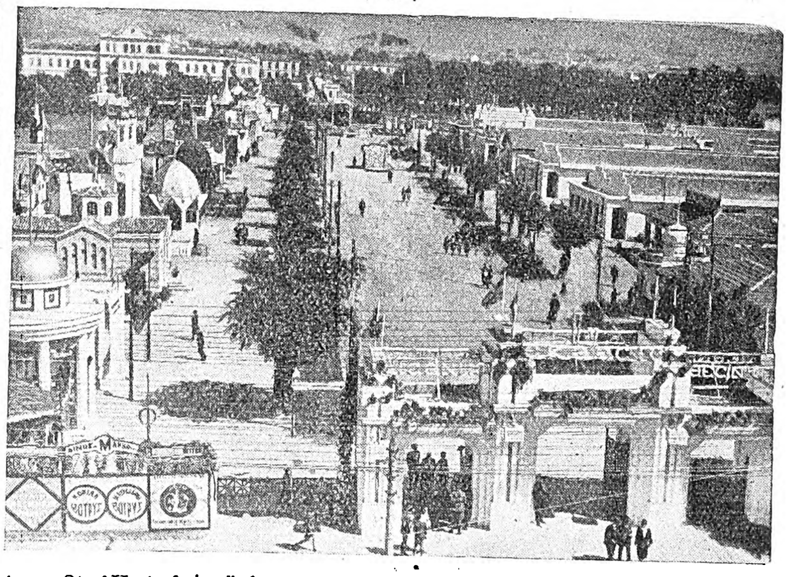

1) Ἡ πλατεῖα τῆς Ἁγίας Σοφίας. 2) Ἡ Διεθνὴς ἔκθεσις.

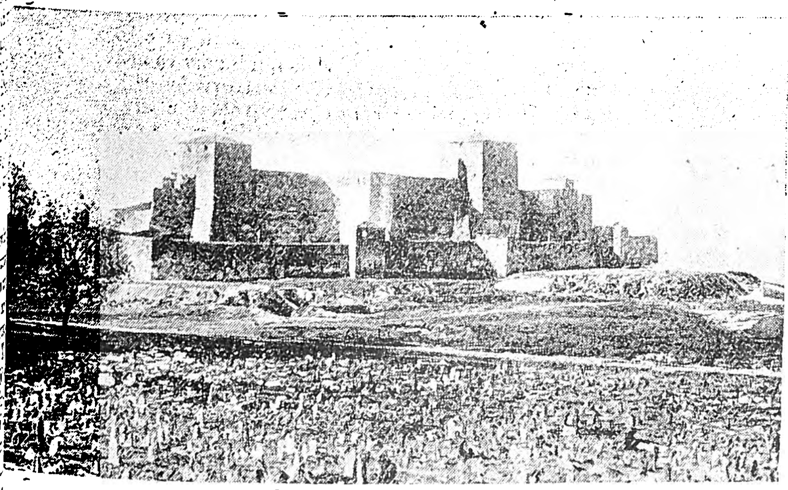
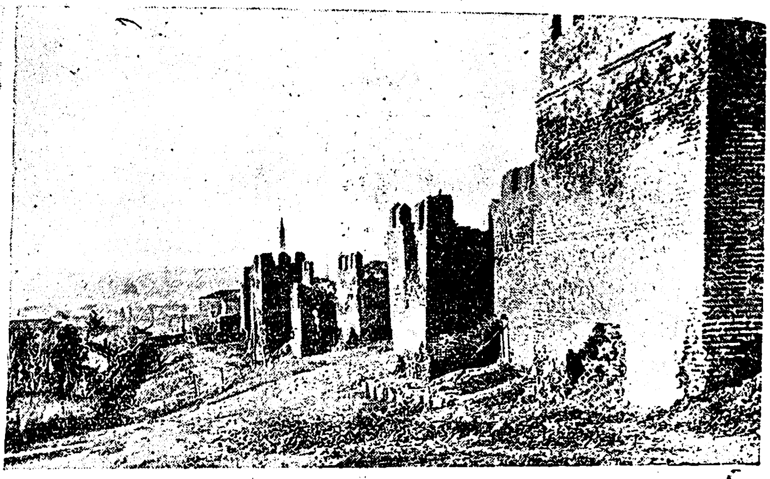

1) Τὸ Ἑπταπύργιον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. 2) Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως.

Digitized by Google

τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα
Βαρδάρης.
Ἀρχαὶ κλπ. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἕδρα τῆς Γε-
νικῆς Διοικήσεως Μακεδονίας, τῆς πρότερον κα-
λουμένης Γενικῆς Διοικήσεως Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ
πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ καὶ ἐπαρχίας Θεσσαλονί-
κης. Ἐπίσης εἶναι ἕδρα τῆς Ἀνωτέρας Διοική-
σεως Χωροφυλακῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Διοική-
σεως Χωροφυλακῆς Θεσσαλονίκης, ἔχουσα ἰδίαν
ἀστυνομικὴν διεύθυνσιν.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύει ἐφετεῖον, εἰσαγγελία
ἐφετῶν, πρωτοδικεῖον, εἰσαγγελία πρωτοδικῶν, εἰ-
ρηνοδικεῖον, πταισματοδικεῖον καὶ ὑποθηκοφυλα-
κεῖον. Διὰ τὴν στέγασιν τῶν δικαστικῶν ὑπηρε-
σιῶν ὑπάρχουσιν εἰδικὰ κτίρια ἐπὶ τῆς κεντρικῆς
λεωφόρου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, πλὴν τοῦ πταισμα-
τοδικείου, στεγαζομένου ἐντὸς τοῦ μεγαλοπρεποῦς
κτιρίου τοῦ Διοικητηρίου. Εἰς τὸ Διοικητήριον
ὑπάρχουσι, πλὴν τῶν γραφείων τῆς Γενικῆς Διοι-
κήσεως καὶ τῆς νομαρχίας, καὶ τὰ γραφεῖα πολ-
λῶν ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν, αἱ πλεῖσται τῶν
ὁποίων ὑπάγονται, λόγῳ τοῦ ἐφαρμοζομένου ἀπο-
κεντρωτικοῦ συστήματος, ὑπὸ τὸν Γενικὸν Διοικη-
τὴν Μακεδονίας. Ἔχει τελωνεῖον α´ τάξεως εἰς
τὴν παραλίαν τοῦ λιμένος, μὲ παράρτημα εἰς τὸν
σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ παράρτημα τοῦ γε-
νικοῦ χημείου τοῦ κράτους. Ἐπίσης ὑπάρχουσιν
ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπιλιμεναρχεῖον, ὑγιειονομεῖον καὶ
πλοηγικὸς σταθμός, πέντε οἰκονομικαὶ ἐφορεῖαι,
δημόσιον καπνεργοστάσιον, δημόσια ταμεῖα εἰσπρά-
ξεων, πληρωμῶν, ἐνσήμων καὶ παρακαταθηκῶν καὶ
δανείων. Εἶναι ἕδρα οἰκονομικῶν ἐπιθεωρητῶν δη-
μοσίων ὑπολόγων, ἐμμέσων φόρων καὶ μονοπω-
λίων καὶ ἀμέσων φόρων, ὑπαγομένων εἰς εἰδικὴν
παρὰ τῇ Γενικῇ Διοικήσει διεύθυνσιν οἰκονομι-
κῶν Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης. Ἔχει ἀποθήκην εἰ-
δῶν μονοπωλίου.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἕδρα ἐπιθεωρήσεως δα-
σῶν, δασαρχείου, ἐπιθεωρήσεως δημοσίων ἔργων
καὶ γραφείου νομομηχανικοῦ. Ἔχει καὶ γραφεῖον
ἐφαρμογῆς σχεδίου πόλεως. Εἶναι ἐπίσης ἕδρα
τοῦ Γ´ σώματος στρατοῦ, τῆς XI μεραρχίας καὶ
καὶ τῆς II ταξιαρχίας ἱππικοῦ, ἔχει δὲ φρουραρ-
χεῖον, γενικὴν ἀποθήκην ὑλικοῦ πολέμου, στρατο-
λογικὴν διεύθυνσιν καὶ στρατολογικὸν γραφεῖον,
ὄρχον ἀεροπορίας, μοῖραν καὶ ὄρχον αὐτοκινήτων,
ἐπιμελητείαν φρουρᾶς, ὑγιειονομικὴν ἀποθήκην,
στρατοδικεῖον, στρατιωτικὴν σχολὴν τεχνιτῶν,
δύο στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα καὶ νοσοκομεῖον κτη-
νῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ διαμένουσιν αἱ ἑξῆς στρα-
τιωτικαὶ μονάδες: δύο συντάγματα πεζικοῦ, ἀνὰ
ἓν ἱππικοῦ, πεδινοῦ πυροβολικοῦ, ὀρειβατικοῦ πυ-
ροβολικοῦ καὶ ἀεροπλάνων, ἓν τάγμα σιδηροδρο-
μικῶν καὶ εἷς πυροσβεστικὸς λόχος. Οἱ στρατῶνες
εὑρίσκονται ἐν κεντρικῇ θέσει τῆς πόλεως πρὸ
τοῦ εὐρέος πεδίου τοῦ Ἄρεως. Φυλακὰς ἔχει τρεῖς,
τὰς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ
τὰς ἐντὸς τῆς πόλεως τοιαύτας τοῦ Προφήτου
Ἠλιοῦ καὶ τὰς Νέας Φυλακάς. Ἐπίσης ἡ Θεσσα-
λονίκη ἔχει προξενεῖα καὶ ὑποπροξενεῖα τῶν κρα-
τῶν Ἀλβανίας, Αὐστρίας, Βελγίου, Βραζιλίας,
Γαλλίας, Γερμανίας, Γιουγκοσλαυΐας, Δανίας, Ἑλ-
βετίας, Ἡνωμ. Πολιτειῶν Ἀμερικῆς, Ἰαπωνίας,
Ἱσπανίας, Ἰταλίας, Λεττονίας, Μεγάλης Βρεττα-
νίας, Νορβηγίας, Ὀλλανδίας, Οὑγγαρίας, Πολω-
νίας, Πορτογαλίας, Ρουμανίας, Σουηδίας, Τουρ-
κίας, Τσεχοσλοβακίας καὶ Φινλανδίας.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἕδρα μητροπολίτου. Ἔχει
πολλοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς ὡς καὶ ἄλλους ἀνήκον-
τας εἰς μονάς, ἱδρύματα, ἰδιώτας κλπ., ἀνερχομέ-
νους εἰς 35. Μητροπολιτικὸς ναὸς εἶναι ὁ τοῦ
Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Ἐπίσης ἡ Θεσ-
σαλονίκη εἶναι ἕδρα ἀρχιρραβίνου, ἀριθμεῖ δὲ
δεκάδα συναγωγῶν. Πλὴν τούτων ἔχει ἑτέρους 5
ναοὺς ξένων δογμάτων, ἤτοι Ἀρμενίων, ἀντβεντι-
στῶν καὶ σαββατιστῶν, εὐαγγελικῶν, καθολικῶν
καὶ Σέρβων. Ἔχει 7 νεκροταφεῖα, ὧν τὰ δύο ἑλ-
ληνικὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἀνὰ ἓν τῶν Ἀρμενίων, τῶν
διαμαρτυρομένων, τῶν Ἰσραηλιτῶν, τῶν καθολι-
κῶν καὶ τῶν Ρουμάνων.

Κάτοικοι. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀριθμεῖ κατὰ τὴν
ἀπογραφὴν τοῦ 1928 κατοίκους 244 680, εἰς οὓς
συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ τῶν ἐν τῷ δήμῳ της
ὑπαγομένων συνοικισμῶν. Τούτων οἱ 121.627 εἶναι
ἄρρενες καὶ οἱ 123.053 θήλεις. Ἐκ τοῦ ὅλου πλη-
θυσμοῦ πρόσφυγες ἐποικισθέντες μετὰ τὸ 1922
εἶναι 92.598 (ἄρρενες 42.062, θήλεις 50.536), ἀλλο-
δαποὶ δὲ 9.651. Ὁ νόμιμος πληθυσμὸς τῆς Θεσ-
σαλονίκης εἶναι 225.076. Ὁ πληθυσμὸς ἀπὸ τῆς
καταλήψεως τῆς πόλεως καὶ ἐντεῦθεν παρουσιά-
ζει τὴν ἑξῆς ἐξέλιξιν:

Τῷ	1913	κάτοικοι	157.889
»	1920	»	170.321
»	1928	»	236.524

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἕδρα ἰδίου δήμου, εἰς ὃν
ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Γενῆ* καὶ *Ἐσκῆ Δε-
λὶκ* (κάτ. 1.528), *Ἑπταλόφου* (κάτ. 2.435), *Ζεϊτενλὶκ*
(κάτ. 494). *Καλλιθέας* (κάτ. 3.292), *Σεῒχ-Σοῦ* (κάτ.
157) καὶ *Τὸπ-Ἀλτῆ* (κάτ. 250), ἤτοι ὁ δῆμος Θεσ-
σαλονίκης ἀριθμεῖ ἐν συνόλῳ (ἀπογραφὴ 1928)
244.680 κατοίκους. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου τὰ
75 % εἶναι ὀρθόδοξοι, τὰ 23 % Ἰσραηλῖται καὶ
οἱ λοιποὶ καθολικοί, διαμαρτυρόμενοι καὶ μουσουλ-
μᾶνοι. Ἐκ τῶν ἄνω τῶν 10 ἐτῶν κατοίκων, ἀνερχο-
μένων εἰς 195.854, τὰ 12 % ἀσχολοῦνται ἐν γένει
εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς συναφεῖς μὲ τοῦτο ἐργα-
σίας, τὰ 17 % εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν
καὶ τὰ 55 % εἶναι εἰσοδηματίαι, συνταξιοῦχοι, μα-
θηταί, ἄνευ ἐπαγγέλματος, κυρίως δὲ γυναῖκες (πε-
ριλαμβάνονται καὶ οἱ μὴ δηλώσαντες ἐπάγγελμα),
2 % ἀσχολοῦνται εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας ἐν
γένει, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς διαφόρους ἐργασίας, κυρίως
δὲ εἰς τὰς περὶ τοὺς σιδηροδρόμους καὶ τὸν λι-
μένα τοιαύτας (5 %), συμπεριλαμβανομένων ἔτι καὶ
τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ
στρατιωτικῶν (3,5 %), τῶν κληρικῶν καὶ διδασκά-
λων (1 %) καὶ τῶν ἐν ἰδιωτικαῖς ἐργασίαις ὑπαλ-
λήλων καὶ ὑπηρετῶν (3 %). Κατωτέρω δίδομεν πί-
νακα ἐμφαίνοντα κατὰ κατηγορίας ἐπαγγέλματος
τὸν πραγματικὸν ἄνω τῶν 10 ἐτῶν πληθυσμὸν
τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ φῦλον (ἀπογραφὴ 1928).

Κατηγορία ἐπαγγέλματος	*Ἄρρενες*	*Θήλεις*	*Ἀμφοτέρων τῶν φύλων*
Γεωργία	3906	192	4098
Κτηνοτροφία καὶ θήρα	674	64	738
Ἁλιεία	530	—	530
Μεταλλεῖα καὶ ὀρυχεῖα	57	—	57
Βιομηχανία	26604	8094	34698
Μεταφορὰ καὶ συγκοινωνία	9347	70	9417
Πίστις, ἀνταλλαγὴ καὶ μεσολάβησις	3441	190	3631
Ἐμπόριον	18472	494	18966
Προσωπικαὶ ὑπηρεσίαι	1893	3336	5229
Ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα	4258	1407	5665
Δημόσιαι ὑπηρεσίαι	3566	195	3761
Ἄνευ ἐπαγγέλματος	17367	73514	90881
Μὴ δηλώσαντες ἐπάγγελμα	8697	9486	18183
Σύνολον	98812	97042	195854

Δ. Ε. Μ.

Ἰσραηλιτικὴ παροικία. Ἡ πρώτη ἐγκατάστασις
Ἰουδαίων ἐν Θεσσαλονίκῃ χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν
προχριστιανικῶν χρόνων. Ἤδη τὸ εὐαγγελικὸν
κείμενον πιστοποιεῖ τὴν ὕπαρξιν συναγωγῆς ἐπὶ τῆς
ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Παύλου, ἔνθα ὁ μέγας ἀπόστολος
τοῦ Χριστιανισμοῦ «ἐπὶ Σάββατα τρία διελέγετο ἀπὸ
τῶν γραφῶν» μετὰ τῶν ἐκεῖ Ἰουδαίων, οὓς μάτην
ἐπεχείρησε νὰ προσηλυτήσῃ. Κατὰ τὸν Ζ´ καὶ Η´
αἰῶνα ἤρχισεν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἰουδαίων ἀνὰ
τὴν Βαλκανικὴν μὲ σημεῖον ἀφετηρίας τὴν Θεσ-
σαλονίκην καὶ ἄλλα ἑβραϊκὰ κέντρα τοῦ Βυζαν-
τίου. Κατὰ τὸν ΙΑ´ αἰῶνα ἐλειτούργει κοινότης ἐν
Θεσσαλονίκῃ, ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο ἐπιστολὴ ἀνευ-
ρεθεῖσα πρό τινων ἐτῶν ἐν Καΐρῳ, καὶ ἀναγο-
μένη εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν. Ἡ ἐπι-
στολὴ αὕτη, ἀποστελλομένη ἐκ Τριπόλεως εἰς Κων-
σταντινούπολιν, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἡ ἰου-
δαϊκὴ παροικία Θεσσαλονίκης ἀπηλλάγη τῆς πλη-
ρωμῆς φόρων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου
Κομνηνοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου. Ὁ περὶ τὰ 1173
ἐπισκεφθεὶς τὴν Θεσσαλονίκην Ἰουδαῖος περιηγη-
τὴς Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τουδέλας εὗρεν ἐκεῖ περὶ τοὺς
500 Ἑβραίους, πολὺ ὀλιγωτέρους δηλαδὴ τῶν ἐν
Θήβαις, ὅπου, κατὰ τὸν αὐτὸν περιηγητήν, εὑρί-
σκοντο 2000. Δέον ὅμως νὰ προστεθῇ ὅτι παρα-
μένει εἰσέτι ἀνεξακρίβωτον ἐὰν οἱ ὑπὸ τοῦ Βε-
νιαμὶν παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς
οἰκογενείας ἢ εἰς ἄτομα. Καθὼς οἱ τῶν Θηβῶν
οὕτω καὶ οἱ τῆς Θεσσαλονίκης Ἑβραῖοι ἦσαν ἑλ-
ληνόφωνοι καὶ ἀπέλαυον ἐσωτερικῆς τινος αὐτο-
νόμου διοικήσεως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἐφόρου, ὃν
διώριζε τὸ κράτος. Ἐπεδίδοντο εἰς χειρωνακτι-
κὰς ἐργασίας, εἶχον δὲ θρησκευτικὸν ἄρχοντα
διοριζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ
Ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλονίκης ἐκαλοῦντο διακρι-
τικῶς ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων *Γραικοὶ ἢ Ρωμιοί.*
Ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διατηροῦνται ἤδη ἑλλη-
νικὰ ὑπολείμματα ἐν τῇ σημερινῇ ἰσπανοϊουδαϊκῇ
διαλέκτῳ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἴδιον συνα-
γωγικὸν λειτουργικόν, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἠλία Λευΐ.
Διαρκούσης τῆς ΙΓ´ καὶ ΙΔ´ ἑκατονταετηρίδος με-
τηνάστευσαν πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἐκ Γερμανίας, Γαλ-
λίας, Σικελίας, Πολωνίας καὶ ἀλλαχόθεν, συμπή-
ξαντες ἰδιαιτέρας κατ' ἔθιμον καὶ καταγωγὴν κοι-
νότητας, ἀπολαυούσας τῆς εὐνοίας τῆς βυζαντι-
νῆς διοικήσεως. Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀμουρὰτ κατα-
λήψεως τῆς Θεσσαλονίκης τῷ 1430 ἡ θέσις τῶν
Ἰσραηλιτῶν δὲν ὑπέστη μείωσιν, τοῦ θρησκευτι-
κοῦ αὐτῶν ἀρχηγοῦ τεθέντος ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μὲ τὸν
τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν
Ἑβραίων Θεσσαλονίκης ὑπῆρξεν ὁ ΙΣΤ´ αἰών, ἐπὶ
Βαγιαζὶτ τοῦ Β´, ὅτε προσῆλθον πολυπληθεῖς οἱ
ἐξ Ἱσπανίας ἐξόριστοι, δώσαντες ἰσχυρὰν ὤθησιν
εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς
πόλεως. Εἰς τούτους προσετέθησαν πολυάριθμοι
ἐκ Πορτογαλίας Μαράνοι, ἤτοι Ἑβραῖοι φαινο-
μενικῶς ἀσπασθέντες τὸν καθολικισμόν, οἵτινες
ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανέλθουν ἀκωλύτως εἰς τὸν Ἰου-
δαϊσμόν.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εὑρίσκομεν ἐν Θεσσα-
λονίκῃ πολλὰς ἀνωτάτας ἑβραϊκὰς σχολάς, τοιαύ-
της περιωπῆς, ὥστε ὁ μέγας δὸν Ἰσαὰκ Ἀβραβα-
νέλ, συγγραφεὺς καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν
τῆς Πορτογαλίας, ἔστειλεν ἐκεῖ πρὸς τελειοποίη-
σιν τὸν υἱόν του. Ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ ἀξιόλογοι
ἑβραϊκαὶ βιβλιοθῆκαι καὶ τυπογραφικοὶ οἶκοι. Ἡ
πνευματικὴ ἀκμὴ τῶν Ἑβραίων Θεσσαλονίκης
λήγει περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος, ὅτε κατῆλθεν
ἐκεῖ ὁ ψευδομεσίας Σαμπαθαΐ Τσεβῆ διὰ νὰ κη-
ρύξῃ τὸν λόγον τῆς ἀπολυτρώσεως. Ἡ μετάστα-
σις τοῦ ἀπατεῶνος τούτου εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν
συμπαρέσυρε καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ὀπαδῶν του, οἵ-
τινες ἀπετέλεσαν τὴν ἰδιόρρυθμον αἵρεσιν τῶν
ντονμέδων. Ἀπὸ τοῦ 1873, διὰ τῆς ἱδρύσεως ἐν
Θεσσολονίκῃ τῶν σχολείων τῆς Alliance Israé-
lite Universelle, νέα ἐποχὴ προόδου ἀνέτειλε διὰ
τὴν κοινότητα. Σήμερον ἡ Θεσσαλονίκη ἀριθμεῖ
ἑξήκοντα περίπου χιλιάδας Ἰσραηλίτας, οἱ ὁποῖοι,
κατὰ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῶν, εἶναι Ἕλληνες
ὑπήκοοι. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις μερικοὺς συνοικισμοὺς
ἀπόρων, πυροπαθῶν οἰκογενειῶν ἰδίως, στεγάζοντας
ἀμιγῶς ἑβραϊκὰς οἰκογενείας, οἱ Ἰσραηλῖται Θεσσα-
λονίκης κατοικοῦσι καθ' ὅλην τὴν πόλιν χωρὶς νὰ
σχηματίζουν ἰδιαιτέρας ἑβραϊκὰς συνοικίας. Κοι-
νῶς ὁμιλουμένη μεταξὺ αὐτῶν γλῶσσα εἶναι τὸ
ἰσπανοεβραϊκὸν ἰδίωμα τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Ἀνα-
τολῆς, εἰς ὃ ἐκδίδονται καὶ τέσσαρες ἐφημερίδες.
Γενικῶς οἱ Ἰσραηλῖται Θεσσαλονίκης ἐπιδίδονται
εἰς τὸ ἐμπόριον, μικρὸς δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀπα-
σχολεῖται εἰς τὴν κυρίως βιομηχανίαν. Ἀπὸ ἀπό-
ψεως ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων οἱ Ἰσ-
ραηλῖται Θεσσαλονίκης ἀπολαύουσι πλήρους ἰσό-
τητος, ἀντιπροσωπεύονται δὲ εἰς μὲν τὴν βουλὴν
διὰ δύο βουλευτῶν, εἰς δὲ τὴν γερουσίαν δι' ἑνὸς
γερουσιαστοῦ. Οἱ Ἰσραηλῖται Θεσσαλονίκης εἶναι
ὠργανωμένοι εἰς νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δι-
καίου, τὴν κοινότητα, λειτουργοῦσαν βάσει τοῦ εἰ-
δικοῦ νόμου 2456 τοῦ ἔτους 1920, «Περὶ ἰσραηλι-
τικῶν κοινοτήτων». Διὰ τοῦ νόμου τούτου παρέχε-
ται εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας εὐρεῖά πως αὐτονομία ἐν
τῇ διοικήσει τῆς κοινοτικῆς αὐτῶν περιουσίας καὶ
τῇ ἐκπληρώσει τῶν θρησκευτικῶν, ἐκπαιδευτικῶν
καὶ φιλανθρωπικῶν προορισμῶν τῆς κοινότητος.
Θρησκευτικῶς προΐσταται τῶν Ἰσραηλιτῶν Θεσ-
σαλονίκης ἀρχιρραβῖνος, ἔχων παρ' αὐτῷ πνευμα-
τικὸν συμβούλιον, ὅπερ ἀποφαίνεται ἐπὶ παντὸς θρη-
σκευτικοῦ ζητήματος. Παρὰ τῇ ἀρχιρραβινείᾳ λει-
τουργεῖ πρωτοβάθμιον θρησκευτικὸν δικαστήριον,
μοναδικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, φέρον τὸ
ὄνομα «Μπὲθ-Ντίν». Τοῦτο ἐπιλαμβάνεται, κατ'
ἀποκλειστικὴν ἁρμοδιότητα, τῆς ἐκδικάσεως δια-
φορῶν μεταξὺ Ἰσραηλιτῶν οἰκογενειακοῦ μόνον
δικαίου καὶ ἐφαρμόζει τοὺς κανόνας τοῦ ἑβραϊκοῦ
νόμου. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου τούτου, ἐπι-
κυρούμεναι ὑπὸ τῶν κοινῶν δικαστηρίων, ἔχουσι
πλήρη ἰσχὺν καὶ εἶναι ἐκτελεσταί. Ἡ ἀρχιρραβι-
νεία ἔχει τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν συνα-
γωγῶν, πεντήκοντα ἓξ τὸν ἀριθμόν. Τὰ τῆς κοι-
νότητος διαχειρίζεται συμβούλιον ἐκ λαϊκῶν, βοη-
θούμενον ἀπὸ ἀρκετὰς εἰδικὰς ἐπιτροπάς. Τὸ διοι-
κητικὸν συμβούλιον ἐκλέγεται ἐμμέσως ὑπὸ ἑβδο-
μηκονταμελοῦς κοινοτικῆς συνελεύσεως, ἐκλεγομέ-
νης διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τῶν ἀρρένων
μελῶν τῆς κοινότητος. Πρὸς πραγμάτωσιν τῶν
σκοπῶν της, ἡ κοινότης δικαιοῦται νὰ ἐπιβάλλῃ
εἰς τὰ μέλη αὐτῆς ἄμεσον προσωπικὴν φορολο-
γίαν (πέτσια) καὶ φορολογίαν (γκαμπέλλα) ὡρισμέ-
νων εἰδῶν τροφίμων, παρασκευαζομένων κατὰ τὸ
ἰδιαίτερον ἑβραϊκὸν σύστημα «κασέρ».

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις τῶν Ἰσραηλιτῶν πα-
ρέχεται δωρεὰν καὶ εἰς ἰδιαίτερα κοινοτικὰ σχο-
λεῖα, ἔνθα φοιτῶσι περὶ τὰς 4.000 μαθητῶν ἀμφο-
τέρων τῶν φύλων. Τὰ κοινοτικὰ σχολεῖα ἐπιχο-
ρηγοῦνται ὑπὸ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων λειτουρ-
γοῦσι σχολεῖα τῆς Παγκοσμίου ἑβραϊκῆς ἑνώσεως
(Alliance Israélite Universelle) τῶν Παρισίων καὶ
τὰ μέσης καὶ ἐμπορικῆς ἐκπαιδεύσεως μεγάλα
ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια ἀδελφῶν Ἀλσὲχ καὶ Γκα-
τένιο. Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα ταῦτα ἡ διδασκαλία
γίνεται κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τοῦ κράτους.
Ἐκτὸς τοῦ εὐφήμως λειτουργοῦντος νοσοκομείου
Χίρς, συντηρεῖται ἴδιον ἄσυλον φρενοβλαβῶν,
ἀστυκλινικὴ παρέχουσα δωρεὰν ἰατρικὴν περίθαλ-
ψιν κατ' οἶκον καὶ φάρμακα εἰς τοὺς ἀπόρους
Ἰσραηλίτας, γηροκομεῖον, ὀρφανοτροφεῖον ἀρρέ-
νων, ὀρφανοτροφεῖον θηλέων, μέγα σχολικὸν συσ-
σίτιον, παρέχον τὴν μεσημβρινὴν τροφὴν εἰς τοὺς
ἀπόρους μαθητὰς τῶν κοινοτικῶν σχολείων κλπ.
Τὰ ἱδρύματα ταῦτα τυγχάνουσιν οἰκονομικῆς ἐνι-
σχύσεως παρὰ τοῦ δήμου καὶ τῆς κοινότητος καὶ
τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῆς κοινότη-
τος. Ἐκτὸς τῶν καθαρῶς ἐπαγγελματικῶν ἑβραϊ-
κῶν σωματείων ὑπάρχουσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ
ἀρκετοὶ σύλλογοι καὶ λέσχαι, ἐπιδιώκοντες τὴν σω-
ματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν
καὶ ἄλλους σκοποὺς προοδευτικούς. Οὕτω λει-
τουργοῦσιν ἡ μεγάλη σιωνιστικὴ λέσχη, ὁ σύλλογος
τῶν νέων Ἰουδαίων, ὁ σύλλογος τῶν ἀποφοίτων
τῆς Παγκοσμίου ἑβραϊκῆς ἑνώσεως, ὁ σύλλογος «Ρενανὴ»
«Θεόδωρος Χέρζλ», ὁ μουσικὸς σύλογος
καὶ ἄλλοι. Ὑφίσταται ὡσαύτως προσκοπικὸν τμῆμα.
Ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζει ἡ ἰσραηλιτικὴ στοὰ
«Μπενὲ-Μπερὶτ» διὰ τὴν σύντονον μορφωτικὴν δρά-
σιν αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν σπουδαστῶν
τῶν ἑλληνικῶν ἀνωτέρων σχολῶν, τοὺς ὁποίους
ἐνισχύει δι' ὑποτροφιῶν. Ἡ ἰσραηλιτικὴ κοινότης

Digitized by Google

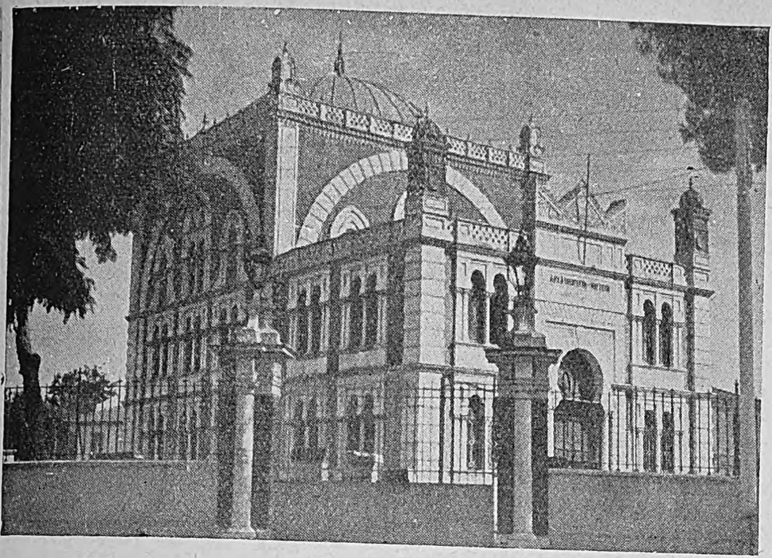

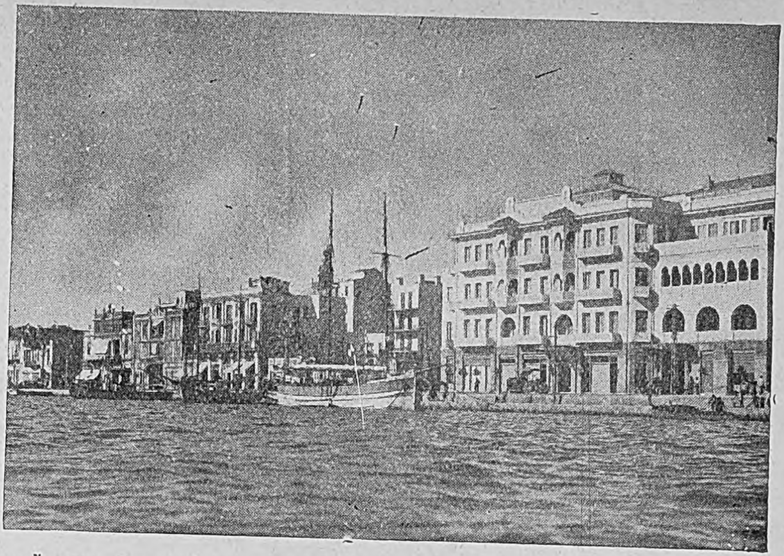

1) Τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. 2) Ἑτέρα ἄποψις τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ Νίκης.

1) Τὸ Δημαρχεῖον Θεσσαλονίκης. 2) Τὸ Διοικητήριον.

1) Ἡ ἁψὶς τοῦ Γαλερίου. 2) Ἡ ἐμπορικὴ ὁδὸς Ἐλ. Βενιζέλου.

1) Πύργος τῆς ΝΑ. γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως. 2) Ἐσωτερικὸν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1917.

Digitized by Google

Θεσσαλονίκης δὲν εὑρίσκεται εἰς ὀργανικὴν συνάρτησιν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Ἑλλάδα κοινοτήτων, οὐδ' ἀποτελεῖ ἀνεγνωρισμένον καὶ ἐπίσημον κέντρον τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Ἑλλάδος.

Γ. ΕΛΙΓΙΑ—Γ. Γ. ΓΙΑΚΟΕΛ

Ἐμπόριον. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀποτελεῖ ἓν τῶν ζωτικωτέρων κέντρων, οὐχὶ μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ἐν γένει τοῦ βαλκανικοῦ ἐμπορίου. Ἡ σημασία αὐτῆς ὡς πρώτης τάξεως ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν μεγάλη, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐνδοχώρας αὐτῆς. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ τῆς πόλεως χρονολογεῖται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων. Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1800 δὲ μέχρι τοῦ 1860 διάστημα ὅλον τὸ ἐμπόριον αὐτῆς εὑρίσκετο εἰς χεῖρας ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοῦ 1860 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν ἐμφανίζεται ἡ ἐπίδοσις εἰς τὴν ἐμπορικὴν ζωὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες ἔκτοτε ἤρχισαν κατέχοντες τὰ σκῆπτρα τοῦ ἐμπορίου ἀπό τε ἀπόψεως ὑλικῆς δυνάμεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς μορφώσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως, συντελούσης τῆς ἀπὸ τοῦ 1900 ἐγκαταστάσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑποκαταστημάτων ἑλληνικῶν τραπεζῶν, ἤρχισεν ὁ ἐμπορικὸς κόσμος αὐτῆς ἐνισχυόμενος ὑπὸ νέων ὀρθοδόξων παραγόντων, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἰδίως τῆς Μακεδονίας, οἵτινες καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς ἐμπορικῆς ἀκμῆς τῆς νῦν διαδραματιζούσης σημαίνοντα ρόλον ἐν τῇ οἰκονομικῇ ζωῇ τῆς Ἑλλάδος μεγαλοπόλεως.

Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι σήμερον ἀκμαῖον. Ἡ κατὰ τὸ 1929 ἀξία τῆς εἰσαγωγῆς ἀνέρχεται εἰς 2.692.815.000 δραχμῶν, ἡ τῆς ἐξαγωγῆς εἰς 1.080 902.000 καὶ αἱ τελωνειακαὶ εἰσπράξεις (1929) εἰς 677.301.000 δραχμῶν. Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ σημασία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, δίδομεν τοὺς κάτωθι ἀριθμούς, δηλωτικοὺς τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀξίας τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη:

Ἔτη	Εἰσαγωγὴ (δρχ.)	Ἐξαγωγὴ (δρχ.)
1922	579.819.000	183.046.000
1923	1.214.986.000	275.139.000
1924	1.666 077.000	286.578.000
1925	1.570.184.000	416.920 000
1926	1.796.116.000	663.813.000
1927	3.208.834.000	812.410.000
1928	2.699.838.000	950.818.000
1929	2.692.815.000	1.080.902.000

Τὴν ἀξίαν (εἰς δραχμὰς) τῶν ἀποτελούντων τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης ἐμπορευμάτων δεικνύει, κατὰ γενικὰς κατηγορίας, ὁ κάτωθι πίναξ, περιλαμβάνων ἀριθμοὺς τῆς τελευταίας τριετίας:

Κατηγορίαι ἐμπορευμάτων	1927	1928	1929
Ζῳοκομίας καὶ ἁλιευτικῆς προϊόντα	413.512.000	302.905.000	352.163.000
Γεωργικὰ προϊόντα	735.209.000	584.994.000	609.924.000
Κηπουρικῆς » , ἀποικιακὰ	119.181.000	89.972.000	77.842.000
Ἐλαιώδη σπέρματα καὶ ἔλαιον	66 591.000	46.399.000	23.161.000
Πνευματώδη ποτὰ	1.400.000	1.530.000	2.362.000
Σάκχαρις καὶ προϊόντα σακχαροπλαστικῆς	203.780.000	137.331.000	76.936.000
Δέρματα καὶ εἴδη δερμάτινα	56.230.000	40.302.000	50.183.000
Δασικὰ προϊόντα, εἴδη ξύλινα	129.388.000	151.964.000	171.043.000
Ὀρυκτὰ	253.286 000	310.078.000	267.892.000
Μέταλλα καὶ εἴδη ἐκ μετάλλων	220.326 000	263.430.000	281.389.000
Ἐπιστημονικὰ καὶ μουσικὰ ὄργανα, ὡρολόγια	23.772.000	37.913.000	36.934.000
Κεραμευτικῆς καὶ ὑαλουργίας προϊόντα	29.324.000	38.221.000	52.935.000
Χημικὰ καὶ φαρμακευτικὰ προϊόντα	32.236.000	35.648.000	38.924.000
Ἀποστάγματα, ἀρώματα, σάπωνες	5.693.000	6.916 000	6.449.000
Χρώματα κ.λπ.	18.287.000	21.506.000	23.607.000
Χάρτης καὶ εἴδη γραφικῶν τεχνῶν	30.987.000	30.928.000	32.012.000
Καουτσούκ γουταπέρκα, κηρωτὰ	16.443.000	14.691.000	17.626.000
Κλωστικαὶ ἶνες, ὑφάσματα κ.λπ.	738.590.000	497.794.000	490.046.000
Παίγνια, ἀθύρματα καὶ εἴδη ἀθλητισμοῦ	2.486.000	2.974.000	3.229.000
Πιλοποιίας εἴδη	3.973.000	4.450.000	5.831.000
Μεταφορικὰ ὄργανα	55.105.000	60.605.000	67.477.000
Ὅπλα καὶ ἐκρηκτικαὶ ὗλαι	3.740.000	3.677.000	4.166.000
Ναυπηγίας εἴδη, ὑλικὰ καὶ προϊόντα	3.349.000	715.000	653.000
Διάφορα ἄλλα	15.946.000	14.895.000	31.000
Σύνολον δρχ.	3.208.834.000	2.699.838.000	2.692.815.000

Τὰ ἀποτελοῦντα τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης ἐμπορεύματα εἶναι κυρίως ὁ καπνός, τὰ ἀκατέργαστα δέρματα, τὰ κουκούλια καὶ ἡ ὠμὴ μέταξα. Ἐνδιαφέρουσα ὅμως εἶναι ἡ κίνησις τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1925 λειτουργούσης Ἐλευθέρας Ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης κυρίως εἰς καύσιμα, ὀρυκτά, τσιμέντα, ξυλείαν καὶ ζῷα ζῶντα. Ὁ κάτωθι πίναξ δεικνύει τὰς εἰσαχθείσας ποσότητας κατὰ τὴν τριετίαν 1926—1928, κεχωρισμένως τὰς σιδηροδρομικῶς ἐκ Σερβίας καὶ ἀτμοπλοϊκῶς διὰ θαλάσσης:

Ἐμπορεύματα	1926		1927		1928	
	Διὰ θαλάσσης	Διὰ ξηρᾶς	Διὰ θαλάσσης	Διὰ ξηρᾶς	Διὰ θαλάσσης	Διὰ ξηρᾶς
Βενζίνη, πετρέλαιον, νάφθη, ὀρυκτὰ (τόν.)	40.929	542	27.340	—	43.363	—
Τσιμέντα (τόν.)	5.267	225	11.395	3.035	25.648	1.740
Γαιάνθρακες (τόν.)	34.873	125	71.644	—	87.218	—
Ξυλεία βαρελοποιίας καὶ ἐπιπλοποιίας (τόν.)	145	895	203	440	565	2.093
Ξυλεία οἰκοδομήσιμος (κυβ. μ.)	69.012	—	60.544	—	35.082	—
Ζῷα μεγάλα (κεφαλαί)	2.191	—	267	—	852	—
Λοιπὰ ἐμπορεύματα (τόν.)	225.554	123.559	253.354	82.990	285.454	41.473

Αἱ διὰ τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης ἐξαχθεῖσαι ποσότητες ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἐμπορεύματα	1926		1927		1928	
	Διὰ θαλάσ	Διὰ ξηρᾶς	Διὰ θαλάσ	Διὰ ξηρᾶς	Διὰ θαλάσ	Διὰ ξηρᾶς
Βενζίνη, πετρέλαιον, νάφθα, ὀρυκτὰ (εἰς τόν.)	—	51	22	70	731	45
Τσιμέντα (τόν.)	30	250	1.510	—	148	2.065
Γαιάνθρακες (τόν.)	—	—	110	108	145	2.053
Ξυλεία βαρελοποιίας καὶ ἐπιπλοποιίας τόν.)	—	—	350	890	264	1.231
Ξυλεία οἰκοδομήσιμος (κ. μ.)	150	28	—	—	25	100
Ζῷα μεγάλα (κεφ.)	151	—	—	—	65	—
Λοιπὰ ἐμπορεύματα (τόν.)	55.019	24.244	3·.800	37.198	33.948	43.608

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐξαχθεισῶν ποσοτήτων διὰ τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης, μεγάλαι ποσότητες εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς ἣν καὶ κατηναλώθησαν. Αὗται φαίνονται κατωτέρω:

Ἐμπορεύματα	1927	1928
Βενζίνη, πετρέλαιον, νάφθα, ὀρυκτὰ (εἰς τόν.)	26.843	43.165
Τσιμέντα (τόν.)	18.429	21.039
Ξυλεία βαρελοποιίας καὶ ἐπιπλοποιίας (τόν.)	1.600	4.481
Ξυλεία οἰκοδομήσιμος (κ. μ.)	70.605	35.291
Ζῷα μεγάλα (κεφαλαί)	164	750
Λοιπὰ ἐμπορεύματα (τόν.)	264.476	225.318

Πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἐτροφοδοτεῖτο πλὴν τῆς λοιπῆς Μακεδονίας καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ νότιος Σερβία καὶ μέρος τῆς Ἀλβανίας. Τὸ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐν γένει εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης ἀντιπροσωπεύει ἀξίαν ὑπὲρ τὰ 500 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύουσι πλεῖσται τράπεζαι (Θεσσαλονίκης, Ἀμάρ, Μπενβενίστε, Ἕνωσις, Σερβοελληνικὴ κλπ.), ὑπάρχουσι πολλὰ ὑποκαταστήματα ἄλλων ἑλληνικῶν (Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἐθνική, Ἀθηνῶν, Ἀνατολῆς, Βιομηχανίας κλπ.) καὶ ξένων (Ὀθωμανική, Γαλλοσερβικὴ κλπ.), καὶ λειτουργοῦσι πρακτορεῖα ὅλων τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν τραπεζῶν καὶ πλείστων ἄλλων ξένων.

Ναυτιλία. Ἀνάλογος πρὸς τὴν εἰσαγωγικήν, ἐξαγωγικὴν καὶ διαμετακομιστικὴν κίνησιν εἶναι καὶ ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν ὁποῖον προσεγγίζουσι καὶ ἀτμόπλοια ἐκτελοῦντα πλόας ἀπ' εὐθείας μετὰ λιμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς Διευθύνσεως ἐμπορικῆς ναυτιλίας, τῷ 1929 κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης 1513 ἀτμόπλοια, ὧν 948 ἐπιβατηγὰ καὶ 565 φορτηγὰ ὁλικῆς χωρητικότητος 1.500.014 τόννων.

Πλὴν τῶν ἀτμοπλοίων πάσης ἐθνικότητος κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1929 καὶ οὐκ ὀλίγα ἱστιοφόρα. Ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις τοῦ 1929 κατ' ἐθνικότητας καταπλευσάντων ἀτμοπλοίων φαίνεται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

Ἐθνικότης	Ἐπιβατηγὰ		Φορτηγὰ		Σύνολον	
	Ἀρ.	Τόννοι	Ἀρ.	Τόννοι	Ἀρ.	Τόννοι
Ἑλληνικὴ	741	278.214	137	159.065	878	437.279
Ἀγγλικὴ	-	—	132	230.548	132	230.548
Ἰταλικὴ	183	327.496	18	26.583	201	354.079
Γαλλικὴ	14	51.964	4	5.883	18	57.847
Γερμανικὴ	—	—	60	92.256	60	92.256
Ὁλλανδικὴ	—	—	41	53.634	41	53.634
Ἀμερικανικὴ	—	—	49	134.267	49	134 267
Ρωσικὴ	10	10.843	13	17.782	23	28.625
Τουρκικὴ	—	—	8	6.772	8	6.772
Ρουμανικὴ	—	—	8	4.426	8	4.426
Γιουγκοσλαυϊκὴ	—	—	52	45.072	52	45.072
Βουλγαρικὴ	—	—	5	5.154	5	5.154
Λοιπῶν ἐθνῶν	—	—	38	50.055	38	50.055
Σύνολον	948	668.517	565	831.497	1513	1.500.014

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐν τῷ λιμένι νηολογημένα πλοῖα, ταῦτα εἶναι ὡς ἑξῆς: Ἀτμόπλοια 4 ὁλικῆς χωρητικότητος 2792 τόννων, ἱστιοφόρα ἄνω τῶν 30 κόρων (ὧν τινα βενζινοκίνητα) 11 (χωρητικότητος 864 κόρων), ἱστιοφόρα καὶ ἄλλα πλοιάρια μεταξὺ 10—30 κόρων (ρυμουλκά, βενζινοκίνητα, φορτηγίδες, σάτια, ὑδροφόρα κλπ.) 104 ὁλικῆς χωρητικότητος 2456 κόρων, καὶ πλοιάρια κάτω τῶν 10 κόρων (ἱστιοφόρα, λέμβοι, βενζινάκατοι καὶ ρυμουλκὰ) 293, ὁλικῆς χωρητικότητος 1085 κόρων.

Βιομηχανία. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἀξίων λόγου βιομηχανικῶν κέντρων οὐχὶ μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσιν ὑπερεκατὸν μεγάλα ἐργοστάσια παντὸς κλάδου, εἰς ἃ ἀπασχολοῦνται χιλιάδες ἐργατῶν. Ἐκ τῶν μηχανολογικῶν βιομηχανιῶν σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὰ μηχανουργεῖα, χυτήρια, τὰ ἐργοστάσια γεωργικῶν ἐργαλείων, χρηματοκιβωτίων, πλαστίγγων, κλινῶν, καρφοβελονῶν, σκευῶν ἐκ χαλκοῦ καὶ ἀλουμινίου κλπ. Ἐκ τῶν οἰκοδομικῶν τὰ πλινθοκεραμοποιεῖα, τὰ ἐργοστάσια μωσαϊκῶν πλακῶν καὶ τσιμεντολίθων καὶ τὰ ἀσβεστοποιεῖα. Σημειωτέον ὅτι μέγα πλινθοκεραμοποιεῖον ἐξαιρετικῆς ἀποδόσεως λειτουργεῖ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1880. Ἐκ τῶν κλωστοϋφαντουργικῶν βιομηχανιῶν σημειοῦμεν ἰδιαιτέρως τὰ κλωστήρια καὶ ὑφαντήρια βάμβακος, ἐρίου, μετάξης, καννάβεως καὶ ἰούτης καὶ ταπητουργεῖα διαθέτοντα ὑπὲρ τὰς 15.000 ἀτράκτους καὶ 200 ἱστοὺς καὶ παράγοντα ὑφάσματα καὶ ἄλλα πλεκτὰ εἴδη ἐφάμιλλα τῶν εὐρωπαϊκῶν.

Αἱ βιομηχανίαι εἰδῶν διατροφῆς εἶναι ἄξιαι ἐπίσης ἰδιαιτέρας μνείας, καθότι εἶναι λίαν διαδεδομέναι. Ἐν Θεσσαλονίκῃ λειτουργοῦσι κυλινδρόμυλοι, ὧν εἷς μεγάλης ἀποδόσεως ἀπὸ τοῦ 1898, ἐργοστάσια ζυμαρικῶν μὲ διαρκῶς αὔξουσαν παραγωγήν, κονσερβοποιεῖα, ἐργοστάσια σακχαρωδῶν προϊόντων, σπορελαίων, οἰνοποιεῖα, οἰνοπνευματοποιεῖα, ἀξιόλογα ζυθοποιεῖα καὶ ψυγεῖα. Ἐκ τῶν χημικῶν βιομηχανιῶν σημειοῦμεν τὴν λειτουργίαν ἀρκετῶν σαπωνοποιείων, ἐργοστασίων παραφίνης, ὑδροφίλου βάμβακος, φαρμακευτικῶν εἰδικοτήτων, καλλυντικῶν, ἀρωμάτων, ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἐπεξεργασίας κυτταρίνης κλπ. Καὶ ἡ βυρσοδεψία ἀσκεῖται ἐνταῦθα εἰς αἰσθητὴν κλίμακα, ἀπορροφῶσα σχεδὸν τὴν ἐπιτόπιον κατανάλωσιν δερμάτων, λόγῳ τῆς καλῆς ποιότητός των. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω βιομηχανιῶν αἱ τῶν γραφικῶν τεχνῶν, ἐπεξεργασίας ξύλου, καπνοῦ καὶ παραγωγῆς εἰδῶν ἐπενδύσεως ἔχουσι μεγίστην διάδοσιν μὲ διαρκῶς αὔξουσαν ἀπόδοσιν.

Ἐκπαίδευσις. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει σχολεῖα ὅλου τοῦ κύκλου τῆς ἐκπαιδεύσεως, μηδὲ τῆς ἀνωτάτης ἐξαιρουμένης. Τὸ πανεπιστήμιον αὐτῆς ἱδρύθη δυνάμει τοῦ νόμου 3341 τοῦ 1925 καὶ ἤρχισε λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1926—1927. Περιλαμβάνει δὲ τρεῖς σχολάς, τάς: 1) φιλοσοφικήν, 2) νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἔχουσαν δύο τμήματα (οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν) καὶ 3) φυσικομαθηματικῶν, ἔχουσαν 6 τμήματα (φυσικῶν, μαθηματικῶν, δασολογίας, γεωπονικῆς, βιομηχανικῆς χημείας καὶ φαρμακευτικῆς).

Σχολεῖα μέσης ἐκπαιδεύσεως ἔχει: 4 ἑξατάξια γυμνάσια (μαθ. 1913, μαθήτρ. 809), ἓν πρακτικὸν λύκειον (μαθ. 395), ἓν ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον (μαθήτρ. 752) καὶ δύο διδασκαλεῖα (μαθ. 185, μαθήτρ. 224). Δημοτικὰ σχολεῖα ἔχει 41 (μαθηταὶ 8975, μαθήτριαι 8407). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δημοσίων σχολείων ἔχει καὶ 7 ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει ἐπίσης πολλὰ σχολεῖα ξένης ἐθνικότητος. Τὰ ἰσραηλιτικὰ ἀριθμοῦνται εἰς 28, ὧν τὰ 11 εἶναι δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δημόσια, τὰ 14 νηπιαγωγεῖα καὶ τὰ 3 ἰδιωτικά, ἔχοντα ἐν συνόλῳ 3196 μαθητάς, καὶ 2215 μαθητρίας. Ἔχει ἐπίσης δύο ἀμερικανικὰς σχολάς, ἤτοι ἓν κολλέγιον (μαθ. 209) καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον (μαθήτρ. 99), τρεῖς γαλλικὰς σχολάς, δύο γερμανικάς, ἤτοι ἓν πρακτικὸν γυμνάσιον καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον (μαθ. 117, μαθήτρ. 60), τρία ἰταλικὰ σχολεῖα καὶ ἀνὰ ἓν ρουμανικὸν (μαθ. 79, μαθήτρ. 38) καὶ ἀμερικανικὸν σχολεῖον.

Ἡ ἐμπορικὴ ἐκπαίδευσις παρέχεται διὰ μιᾶς τετραταξίου δημοσίας ἐμπορικῆς σχολῆς καὶ ἰδιωτικῶν ἑλληνικῶν. Ἐπίσης ὑπάρχουσι καὶ τις

Digitized by Google

ξένης ἐθνικότητος ἐμπορικαὶ σχολαί, ἤτοι τρεῖς Ἰσραηλητικαὶ (δύο πεντατάξιοι καὶ μία πρακτική), μία τετρατάξιος ἀμερικανική, δύο γαλλικαὶ (ἀρρέ- νων καὶ θηλέων) καὶ μία ρουμανική.

Διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς μουσικῆς ἐν Θεσσα- λονίκῃ λειτουργοῦσι τρία ᾠδεῖα: Τὸ ᾠδεῖον Θεσ- σαλονίκης ἐπιχορηγούμενον ὑπὸ τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1915, βάσει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 349 εἰδικοῦ νό- μου, τὸ Μακεδονικὸν ᾠδεῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1926, καὶ τὸ ἰδιωτικὸν ᾠδεῖον Γραικοῦ.

Πνευματικὴ κινησις. Ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἀρκετὰ προηγμένη, διαρκῶς δὲ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου προοδεύει λόγῳ τῆς μεγίστης συμβολῆς, ἣν εἰς τὰ γράμματα παρέσχε τὸ ἐν αὐτῇ πανεπιστήμιον. Ὁ ἡμερήσιος ἐν αὐτῇ τύπος ἀντιπροσωπεύεται δι' 11 ἐφημερίδων, ὧν αἱ 5 ξενόφωνοι. Αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες εἶναι αἱ: «Ἐφημερὶς τῶν Βαλκανίων», «Μακεδονία», «Μακεδο- νικὰ Νέα», «Νέα Ἀλήθεια», «Ταχυδρόμος», καὶ «Φῶς», αἵτινες κυκλοφοροῦσαι καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην ἔχουσιν ἐμφάνισιν ἐφάμιλλον τῶν ἀθηναϊκῶν. Αἱ ξενόφωνοι ἐφημερίδες εἶναι αἱ γαλλικαὶ «Indépendant» καὶ «Progrès» καὶ αἱ ἱσπανοεβραϊκαὶ «El Puevlo», «La Verdard» καὶ «Tiempo». Πλὴν τούτων ἐκδίδονται ὑπὲρ τὰ 20 περιοδικὰ πάσης φύσεως.

Καὶ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει ἀρκετὰ προοδεύσει. Συχνὰ διοργανώνονται ἐπιτυχεῖς ζωγραφικαὶ ἐκθέσεις. Ἡ μουσικὴ ὅμως καλλιεργεῖται μὲ μεγαλυτέραν ἔτι ἀγάπην, συντε- ρούντων τῶν ἐν αὐτῇ ᾠδείων. Θέατρα ἡ Θεσσα- λονίκη κέκτηται 4, ἀνὰ 2 θερινὰ καὶ χειμερινά, κινηματοθέατρα δὲ ὑπὲρ τὰ 15, διεσκορπισμένα εἰς ὅλας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως. Καὶ ὁ ἀθλητι- σμὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἔχει ἀρκετὴν διάδοσιν, λειτουργούντων πλείστων σχετικῶν σωματείων.

Κοινωνικὴ ζωή. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς ζωῆς παρουσιάζει κίνησιν ἀνάλογον τῆς ἐξελίξεώς της. Ἔχει κέντρα ἀναψυχῆς καὶ δια- σκεδάσεων ἀπαντώμενα μόνον εἰς μεγαλοπόλεις, ξενοδοχεῖα δ' ἁμιλλώμενα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν.

Ὀργανώσεις κοινωνικῶν τάξεων λειτουργοῦσιν οὐκ ὀλίγαι ἐν αὐτῇ. Οἱ Ἰσραηλῖται καὶ οἱ Ἀρμέ- νιοι ἔχουσιν ἰδίας παροικίας. Οἱ τέκτονες ἔχουσιν ἀρκετὸν ἀριθμὸν στοῶν, ἑλληνικῶν καὶ ξένων. Ἀπὸ τοῦ 1918 λειτουργεῖ ἡ ὀργάνωσις τῆς «Χρι- στιανικῆς Ἀδελφότητος τῶν Νέων» (Χ. Α. Ν.), τὸ πρῶ- τον ἐν Ἑλλάδι ἱδρυθὲν τμῆμα. Τῷ 1925 ἱδρύθη ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἡ ὀργάνωσις «Χριστιανικὴ Ἕνω- σις Νεανίδων» (Χ. Ε. Ν.), διατηροῦσα πλὴν ἄλλων καὶ γυναικείαν λέσχην.

Δημοσία ἀντίληψις. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει πολλὰς ἀγαθοεργοὺς ὀργανώσεις καὶ ἱδρύματα. Διαθέτει ἀρκετὰ νοσοκομεῖα συντηρούμενα παρὰ τοῦ δημο- σίου, παρὰ τοῦ δήμου καὶ παρὰ διαφόρων εἰδι- κῶν ἡμεδαπῶν ἢ ἀλλοδαπῶν ὀργανισμῶν. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὸ Θεαγένειον νοσοκομεῖον, τὸ Γαλλικὸν νοσοκομεῖον, τὴν Δημοσίαν μαιευτι- κὴν καὶ γυναικολογικὴν κλινικήν, τὸ διατηροῦν ἄλλα τμήματα Δημοτικὸν νοσοκομεῖον, τὸ Ἰσραη- λιτικὸν νοσοκομεῖον (Χίρς), τὸ Ἰταλικὸν νοσοκο- μεῖον, τὰ δύο Προσφυγικὰ (Κεντρικὸν καὶ Καλα- μαριᾶς), τὸ τῶν Λοιμωδῶν νόσων, τὰ δύο ψυχια- τρεῖα (δημόσιον καὶ ἰσραηλιτικὸν) κλπ. Πλὴν τού- των ἔχει ἀρκετὰ λαϊκὰ ἰατρεῖα (ὑπὲρ τὰ 15), συν- τηρούμενα ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ δήμου, δι- εσκορπισμένα εἰς τὰς διαφόρους συνοικίας τῆς πόλεως. Ὀρφανοτροφεῖα ἐν Θεσσαλονίκῃ λειτουρ- γοῦσιν 6. Ἀξιομνημόνευτα εἶναι: τὸ Παπάφειον, ἱδρυθὲν ἀπὸ δεκαετηρίδων ἐκ δωρεᾶς τοῦ Θεσσα- λονικέως Παπάφη, τὸ τῆς Μελίσσης, τῶν Ὀρφα- νῶν θηλέων, τὰ δύο ἰσραηλιτικὰ (ἀρρένων καὶ θηλέων) καὶ τὸ ἀρμενικόν. Βρεφοκομεῖον ὑπάρχει τὸ «Ἅγιος Στυλιανός», γηροκομεῖον τὸ Χαρί- λαον καὶ ἄσυλα τὸ τοῦ Παιδιοῦ, τὰ τῆς Μερί- μνης καὶ τοῦ Προσφυγικοῦ Φοίνικος.

Πλουτοπαραγωγικαὶ ὀργανώσεις. Ἐν Θεσσαλονίκῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ὑπάρχουσιν ἀξιόλογοι ὀργανώσεις. Τῷ 1919 ἱδρύθη ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον, τὸ ἐμπορικὸν καὶ βιο- μηχανικὸν τμῆμα τοῦ ὁποίου ἐκδίδει τακτικῶς μη- νιαῖον δελτίον. Ἀπὸ τοῦ 1928 λειτουργεῖ γεωργι- κὸν ἐπιμελητήριον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1923 ναυτικόν. Ἱδρυθὲν τῷ 1923, λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1926 χρη- ματιστήριον ἐμπορευμάτων. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1926 λειτουργεῖ εὐδοκίμως γραφεῖον προστασίας ἑλλη- νικοῦ καπνοῦ. Παλαιόθεν ὑφίσταται ἐμπορικὸς σύλλογος καὶ σύνδεσμος βιομηχάνων Μακεδονίας. Διαφέρων ὀργανισμὸς ἑδρεύων ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶναι ὁ τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως, ὅστις κατ' ἔτος ὀργανώνει, ἀπὸ τοῦ 1926, διεθνῆ ἔκθεσιν. Ξένοι ἐμπορικοὶ ὀργανισμοὶ εἶναι τὰ δύο ἐμπορικὰ ἐπι- μελητήρια τῆς Νοτιοσλαυίας καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐμπορικὸν γραφεῖον τῆς Γαλλίας.

Ἐπαγγελματικὴ καὶ ἐργατικὴ κινησις. Ἡ Θεσσα- λονίκη κατατάσσεται σήμερον, ἀπὸ ἀπόψεως ἐπαγ- γελματικῆς ὀργανώσεως, μεταξὺ τῶν ἐξαιρετικῶς προηγμένων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ σχετικὴ κί- νησις ἤρχισε σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατάληψίν της, ἐξελιχθεῖσα δ' ὁμαλῶς, ἐχύθη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐμπολέμου καταστά- σεως. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύει ἡ κεντρικὴ ὁμο- σπονδία τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ ἡ ὁμοσπονδία ἐπαγγελματιῶν Θεσσαλονίκης, εἰς ἣν ἀνήκουν τὰ ἐν τῇ πόλει ἐπαγγελματικὰ καί τινα βιοτεχνικὰ σωματεῖα. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ σύνδεσμος συντεχνιῶν καὶ σωματείων Θεσσαλονίκης, εἰς ὃν ὑπάγονται τὰ πλεῖστα βιοτεχνικὰ σωματεῖα, πλὴν τῶν ἰσραηλιτικῶν, ἅτινα ἔχουσιν ἴδιον σύνδεσμον. Πλὴν τούτων ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρεύει ἐπαγγελματικὸν καὶ βιοτεχνικὸν ἐπιμελητήριον, ὅπερ ἐκδίδει καὶ δελτίον. Ἡ ὀργάνωσις τῶν πολυπληθῶν ἐργατικῶν στοιχείων τῆς Θεσσαλονίκης ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἐν αὐτῇ πολυάριθμα ἐργατικὰ σωματεῖα συνέπηξαν δύο κέντρα, τὸ Ἐργατικὸν κέντρον Θεσσαλονίκης, ἀπαρτιζόμενον ἐκ τῶν ἀριστεριζόντων σωματείων, καὶ τὸ Πανεργατικὸν κέντρον, ὅπερ ἱδρύθη ἐκ τῶν ἀποχωρησάντων τοῦ πρώτου σωματείων, ἅτινα ἐργάζονται ἐπὶ συντηρητικῶν βάσεων. Οἱ καπνεργάται ἔχουσιν ἰδίας ὀργανώσεις, οἱ συντηρητικοὶ τὴν ἑνωτικὴν ὁμοσπονδίαν καπνεργατῶν καὶ στιβαδόρων τῆς Ἑλλάδος, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ ἀριστερίζοντες τὴν καπνεργατικὴν ὁμοσπονδίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ οἱ συνάδελφοί των ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ 1926 καὶ ταμεῖον ἀσφαλίσεως καπνεργατῶν. Δ. Ε. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

Στρατηγικὴ ἄποψις. Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἓν τῶν κυριωτέρων στρατηγικῶν σημείων τῆς χώρας, λόγῳ πρῶτον τῆς πολιτικῆς σημασίας, ἣν ἔχει ἡ διατήρησις ἢ ἡ ἀπώλεια αὐτῆς, δεύτερον διὰ τὸν μεγάλον λιμένα αὐτῆς μετὰ τῶν μεγίστων μέσων ἐπιβιβάσεως καὶ ἀποβιβάσεως αὐτοῦ, καὶ τρίτον διὰ τὸν μεγάλον πλοῦτον καὶ πληθυσμὸν ὃν περικλείει.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῆς θέσεως καὶ ἐκ τῆς πέριξ αὐτῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους προστατεύεται ἐπαρκῶς, ἔτι δὲ πλέον διὰ τῆς ἐνισχύσεως δι' ὀχυρώσεων. Ἀπὸ νότου ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος κλείεται διὰ τοῦ στενοῦ Μπουγάζι, Μέγα-Καραμπουρνοῦ, πλάτους 5 χλμ. περίπου, εὐκόλου ἀμύνης. Ἀπὸ δυσμῶν ὁ ποταμὸς Ἀξιὸς διὰ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐκεῖ ἑλῶν προστατεύει τὴν πόλιν ἀπὸ πάσης προσβολῆς. Ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν σειρὰ λόφωγ καταλλήλως ἐνισχυομένων δι' ἔργων ὀχυρωτικῆς θέλει κρατήσει τὸν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιτιθέμενον εἰς ἀπόστασιν προστατεύουσαν τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν πυρῶν. Μόνον δέον νὰ ληφθῇ φροντὶς ἀμύνης ἀπὸ τῆς δι' ἀεροπλάνων ἐναερίου προσβολῆς. Ἡ θέσις τῶν δύο λιμνῶν, Λαγκαδᾶ καὶ Βόλπης, πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τῆς Θεσσαλονίκης κειμένων καὶ διὰ τοῦ ἐπιμήκους σχήματος αὐτῶν καλυπτουσῶν μῆκος 33 χλμ. καὶ περιοριζουσῶν μεγάλως τὸ φυλακτέον μέτωπον ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρις ἀκρωτηρίου Σταυροῦ, ἐν τῷ Στρυμονικῷ κόλπῳ, ἐπιβοηθεῖ μεγάλως, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη ἐνισχυομένη δι' ὀχυρώσεων καταστῇ περικεχαρακωμένον στρατόπεδον μεγάλης στρατιωτικῆς ἀξίας. Πρῶτον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κινητῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως θὰ ἀπειλῇ πάντα προσπαθοῦντα νὰ βαδίσῃ πρὸς νότον μεταξὺ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ ὄρους Βερμίου ἢ πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν· δεύτερον, αὐτὸ τοῦτο τὸ περικεχαρακωμένον στρατόπεδον, ἔχον πρὸς τὰ νοτιοανατολικὰ αὐτοῦ ὁλόκληρον τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιτάξῃ ἰσχυροτάτην ἀντίστασιν εἰς τὸν προσπαθοῦντα νὰ καταλάβῃ τοῦτο ἢ θὰ ἀπασχολήσῃ μέγα μέρος τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως πρὸς περίσχεσιν αὐτοῦ, δίδον καιρὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλοθεν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐνισχυομένη δι' ὀχυρώσεων ἀπὸ ξηρᾶς ἐξασφαλίζει τὰς ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς ἀποβιβάσεις στρατοῦ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, καθίσταται δὲ τόπος συγκεντρώσεως τοῦ ἐπιστρατευθέντος ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τοῦ μεταφερομένου ἐν Μακεδονίᾳ, ἐφ' ὅσον ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶναι κύριος τῆς θαλάσσης ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ Θεσσαλονίκη δύναται ὀχυρουμένη νὰ καταστῇ πλευρικὴ στρατηγικὴ θέσις, ἀφ' ἧς στρατὸς ἑλιγμῶν θὰ ἐνεργῇ κατὰ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ εἰσδύσαντος ἐχθροῦ. Ν. ΚΟΚΙΔΗΣ

Ο ΛΙΜΗΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Μὴ ὑπάρχοντος φυσικοῦ λιμένος ἐν τῷ κολπίζοντι τῆς *Θεσσαλονίκης* ὅρμῳ (βλ. λ.), τοῦ μεγέθους δὲ τούτου ἐπιτρέποντος τὴν ἀνάπτυξιν κυματισμοῦ, ὑπὸ ἀνέμους πελαγίους, παρεμποδίζοντος τὰς φορτοεκφορτώσεις, ἡ κατασκευὴ τεχνητοῦ λιμένος εἶχε καταστῇ ἀναπόδραστος. Ταύτην ἀνέλαβεν ὁ Γάλλος πολιτευτὴς καὶ ἐργολήπτης δημοσίων ἔργων Ἐδμόνδος Μπαρτισσὸλ (Bartissol) δυνάμει ὅρων συμφωνιῶν καὶ συγγραφῆς ὑποχρεώσεων, ὑπογραφέντων ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θησαυροῦ (ministère de la Liste Civile) καὶ τοῦ ἀναδόχου, τὴν 9 Σεφὲρ/8/20 Ἰουλίου 1312/1896. Βραδύτερον, μετατραπείσης τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ἑταιρικὴν «Société de construction du Port de Salonique» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ προμνησθέντος ἀναδόχου, βουλευτοῦ τότε ἐν τῇ γαλλικῇ βουλῇ, κατηρτίσθη νέα σύμβασις, ὑπογραφεῖσα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Ὀχανὲς Σακισιὰν ἐφένδη πρὸς διεύρυνσιν τῶν ὑφισταμένων κρηπιδωμάτων, παρέχουσα εἰς τὴν ἀνάδοχον ἑταιρείαν, μετονομαζομένην (ἄρθρ. 19) εἰς Société Ottomane d'exploitation du Port de Salonique, τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ λιμένος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δασμολογίων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν προμνησθεῖσαν συγγραφὴν ὑποχρεώσεων, διὰ μίαν τεσσαρακονταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τὴν 18 Ἰουνίου 1320 (1 Ἰουλίου 1904). Τὰ δασμολόγια δὲ ταῦτα εἶναι λεπτομερέστατα, ἀπὸ ἀπόψεως τόσον τελῶν ἀγκυροβολίας καὶ ἐλλιμενισμοῦ, ὅσον καὶ εἰδικῶν δασμῶν διὰ τὰ ἀποβιβαζόμενα διαφόρων κατηγοριῶν ἐμπορεύματα. Τῆς Ἑλλάδος ὑπεισελθούσης δικαιώματι κατακτητοῦ εἰς τὰ ἔναντι τῆς ἑταιρείας δικαιώματα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τῆς συμβάσεως δ' αὐτῆς ἐξακολουθούσης νὰ ἰσχύῃ, τὰ τέλη διέπονται μὲν ὑπὸ τῶν προμνησθέντων τιμολογίων, πλὴν κανονίζονται ὑπὸ συντελεστῶν ὁριζομένων ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὑπουργείου. Ἡ πιθανότης ἄλλως τε τῆς ὑπεισελεύσεως τοῦ κράτους εἰς δικαιώματα τῆς ἑταιρείας, φιλικῇ συνεννοήσει, πᾶν ἄλλο ἢ νὰ ἀποκλεισθῇ δύναται. Πάντως, τὰ πλοῖα τὰ ἀγκυροβολοῦντα ἐκτὸς τοῦ τεχνητοῦ λιμένος εἰς οὐδὲν τέλος ὑποβάλλονται.

Εἶναι δὲ ὁ τεχνητὸς τῆς Θεσσαλονίκης λιμήν, κατασκευασθεὶς εἰς 1200 περίπου μέτρα ΒΔ τοῦ Λευκοῦ Πύργου, τετράγωνος νηοδόχη, ἣν ἡ ἀνάδοχος ἑταιρεία ὀφείλει νὰ κρατῇ ἐν ἀρίστῃ καταστάσει, ἀκόμη καὶ ἐναντίον περιπτώσεων ἀνωτέρας βίας (ἄρθρ. 2 ὅρων συμφωνιῶν) μὲ ὑψόμετρον προκυμαιῶν 1.50 μέτρου καὶ μὲ βάθος θαλασσίου πυθμένος οὐχὶ ἔλασσον τῶν 8½ μέτρων, ἐξασφαλιζόμενον δι' ἐκσκαφῶν. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ εἰδικὴν προκυμαίαν μήκους 410 μέτρων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας τὸ τελωνεῖον, καὶ ἀπὸ ἑκάτερον τῶν ἄκρων τῆς ὁποίας ἀποφύεται λιμενοβραχίων, διήκων καθέτως καὶ ἐπὶ 210 μέτρα, ἐνῷ θαλασσοθραύστης μεμονωμένος, μήκους 585 μέτρων, διήκει παραλλήλως τῇ προκυμαίᾳ, ἀφίνων πρὸς τὰ ἀκροχήλια τῶν λιμνοβραχιόνων δύο στόμια, ἓν ΒΔ καὶ ἄλλο ΝΑ, εὔρους 195 μέτρων, παρουσιάζοντα βολίσματα 7,8 τὸ πρῶτον, 11,5 τὸ δεύτερον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ κυρίως χρησιμοποιούμενον πρὸς εἴσπλουν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θαλασσοθραύστου ἐγείρεται ὀβελίσκος χρησιμεύων ὡς γνώρισμα, εἰς δὲ τὰ ἀκροχήλιά του ἀνὰ εἷς ὡραῖος διοπτρικὸς φανὸς ἐρυθροῦ σταθεροῦ. Εἰς δὲ τὸν ΝΑ λιμενοβραχίονα, ὅπου τὸ λιμεναρχεῖον, κώδων ὁμίχλης (πεντὰς κρούσεων ἀνὰ 30 δ.λ.) καὶ ἱστὸς ἐφ' οὗ ἐπαίρονται τὰ σήματα ἐλευθερίας εἴσπλου. Εἶναι δὲ ταῦτα, *ἐρυθρὸν* σημαῖνον διὰ πάντα τὰ ἀτμόπλοια, ὅτι ὁ λιμὴν δὲν εἶναι ἐλεύθερος καὶ δέον ταῦτα νὰ ἀναμένουν ἐπ' ἀγκύρας ἢ ὑπ' ἀτμὸν ἐκτὸς τοῦ λιμένος καὶ ἀνατολικῶς αὐτοῦ, ἢ *πράσινον*, σημαῖνον ὅτι ὁ λιμὴν εἶναι ἐλεύθερος, σῆμα ὅπερ προκειμένου περὶ ἀκτοπλοϊκῶν ὑποκαθίσταται δι' ἑτέρου, ὁρίζοντος καὶ τὴν θέσιν τῆς ἀγκυροβολίου· τὴν δὲ νύκτα ἐρυθρὸν φῶς σημαίνει ὅτι ὁ λιμὴν δὲν εἶναι ἐλεύθερος, τῆς σβέσεως αὐτοῦ δηλούσης ὅτι τὸ ἐμπόδιον ἐξέλιπε καὶ ὅτι εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ πλοιάρχου ἐναπόκειται εἴτε ὁ εἴσπλους εἴτε ἡ ἐκτὸς τοῦ λιμένος παραμονὴ μέχρι τῆς πρωΐας τῆς ἑπομένης (Μόνιμοι ἀστυνομικαὶ διατάξεις τοῦ λιμένος, ἀρ. 32 καὶ ἀρ. 30 τοῦ 1927).

Ὑπάρχουσι διευκολύνσεις διὰ τὸ πλεύρισμα εἰς τὰς προκυμαίας καὶ τοὺς λιμενοβραχίονας, ὅπου τὰ βάθη εἶναι κατὰ μέτρον περίπου μικρότερα, διὰ πλοῖα βυθίσματος κάτω τῶν 18 ποδῶν, δυνάμενα νὰ πλευρίζωσι καὶ πρὸς τὸν θαλασσοθραύστην, ἐξαιρέσει τοῦ δυτικοῦ αὐτοῦ ἀκροχηλίου. Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὸ πέλαγος πλευρᾶς τοῦ θαλασσοθραύστου ὑπάρχουσι κρίκοι πρυμνοδετήσεως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται καὶ ἐκτὸς τοῦ λιμένος νὰ ὁρμίζωνται τὰ πλοῖα, ἀσφαλίζοντα τὰς πρύμνας των διὰ πρυμνησίων προσδενομένων εἰς τοὺς κρίκους. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ πέντε ἀτμογέρανοι, κινητοὶ ἐπὶ τῶν σιδηροδρομικῶν τροχιῶν τῶν ἀποληγουσῶν εἰς τὰ κρηπιδώματα, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν φορτοεκφορτώσεων, εἷς τῶν 15 τόννων, εἷς τῶν 5 καὶ τρεῖς τῶν δύο.

Ναυτιλιακὴ κίνησις. Ἡ ἐτησία κίνησις τοῦ λιμένος παρέσχε τὸν ἄριστον τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας μέσον ὅρον εἰς 3.400 πλοῖα 930.000 κόρων καθαρᾶς χωρητικότητος κατὰ τὴν τριετίαν 1905, 1906, 1907. Τῷ 1928 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτμοπλοίων ἀνῆλθεν εἰς 1640, καθαρᾶς χωρητικότητος 1.601.469 κόρων ἐκφορτωθέντων ἐμπορευμάτων, προερχομένων ἐκ μὲν τοῦ ἐσωτερικοῦ 77.579 τον., ἐκ δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ 454.648 τόν., φορτωθέντων δὲ τοιούτων διὰ μὲν τὸ ἐσωτερικὸν 69.853 τόν., διὰ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν 43.022. Ἡ ἱστιοφόρος ναυτιλία ἀφ' ἑτέρου παρουσίασε τὴν ἀκόλουθον κίνησιν: Κατάπλοι ἱστιοφόρων ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν 1.628, καθαρᾶς χωρητικότητος 41.517 κόρων, ἐκφορτωθέντων 33.206 τόν. ἐμπορευμάτων· ὁμοίως ὑπὸ ἰταλικὴν σημαίαν 4 ἱστιοφόρα 184 κόρων καθαρᾶς χωρητικότητος, ἐκφορτώσαντα 154 κόρους ἐμπορευμάτων καὶ ἀποπλεύσαντα ἄφορτα. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ ἐπιβατῶν ἡ κίνησις τοῦ λιμένος ἐπίσης τῷ 1928 ἐσημείωσεν: ἐπιβάτας ἐσωτε-

Digitized by Google

ρικοῦ ἀποβιβασθέντας 24004 ἐπιβάτας ἐσωτερικοῦ ἐπιβιβασθέντας 24836, ἐπιβάτας ἐξωτερικοῦ ἀποβιβασθέντας μὲν 3436 καὶ ἐπιβιβασθέντας 8800· ἤτοι σύνολον ἐπιβατῶν ἀποβιβασθέντων 27440 καὶ ἐπιβιβασθέντων 33636. Ἀπὸ ἀπόψεως σημαιῶν ὡς πρὸς τοὺς κόρους καθαρᾶς χωρητικότητος, πρώτη τῷ 1928 ἦλθεν ἡ ἑλληνικὴ (1004 πλ.—518713 κόρ.), δευτέρα ἡ ἰταλικὴ (154 πλ.—285773 κόρ.), τρίτη ἡ ἀγγλικὴ (148 πλ.—266646 κόρ.), τετάρτη ἡ ἀμερικανικὴ (37 πλ.—118228 κόρ.), πέμπτη ἡ γερμανικὴ (65 πλ.—102251 κόρ.), ἕκτη ἡ ὀλλανδικὴ (39 πλ.—54080 κόρ.), ἑβδόμη ἡ γιουγκοσλαυϊκὴ (63 πλ.—53459 κόρ.), ὀγδόη ἡ γαλλικὴ (18 πλ. - 52725 κόρ.), ἐνάτη ἡ νορβηγικὴ (34 πλ. —39961 κόρ.), δεκάτη ἡ τῶν Ρωσικῶν Σοβιὲτ (18 πλ.—31429 κόρ.), ἑνδεκάτη ἡ βουλγαρικὴ (15 πλ.—20758 κόρ.), δωδεκάτη ἡ ρουμανικὴ (12 πλ.—12745 κόρ.), δεκάτη τρίτη ἡ σουηδικὴ (7 πλ.—9422 κόρ.), δεκάτη τετάρτη ἡ τουρκικὴ (8 πλ. — 8229 κόρ.) καὶ τέλος διαφόρων ἐθνῶν ἄλλων (18 πλ.—27020 κόρ.).

Διάφοροι εἰδήσεις. Ἡ μετεωρολογία τοῦ λιμένος εἶχε μελετηθῆ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐπὶ τῇ βάσει δεκαεννεαετῶν παρατηρήσεων (1891—1911: *Eredia F.* Sul clima de Salonicco· Roma 1916. Bulletin annuaire Salonique), κατόπιν δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀστεροσκοπείου (Annales de l'Observatoire National d'Athènes), τῶν ναυτιλιακῶν ὁδηγιῶν, τόσον τῶν γαλλικῶν ὅσον καὶ τῶν ἀγγλικῶν, περιλαβουσῶν πίνακας συγκεφαλαιωτικοὺς τῶν μέσων ὅρων τῶν ἐξαγομένων. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων παραθέτομεν ἀπάνθισμα ἀφορῶν εἰς τὴν κατὰ μῆνα μέσην (μσ), μεγίστην (μγ), ἐλαχίστην (ελ) βαρομετρικὴν πίεσιν καὶ τὰς μεταξὺ μεγίστης καὶ ἐλαχίστης διαφορὰς (δφ) αὐτῆς, ἐκπεφρασμένην εἰς χιλιοστόβαρα, καὶ εἰς τὴν κατὰ μῆνα συχνότητα τῶν ἀνέμων τῶν ἀπὸ τῶν 8 ρόμβων, τὴν μέσην ὑγρασίαν ἐπὶ τοῖς %, συχνότητα τῶν καταιγίδων καθ' ἕκαστον μῆνα, τῆς διαρκείας των ἐκπεφρασμένης εἰς ἡμέρας καὶ δέκατα αὐτῶν:

Μῆνες	Βαρόμετρον				Ὑγρασία %	Ἄνεμοι: ἡμέραι καθ' ἃς ἔπνευσαν ἀπό:									Διάρκεια καταιγίδων
	Μσ	Μγ	Ελ	Δφ		Β	ΒΑ	Α	ΝΑ	Ν	ΝΔ	Δ	ΒΔ	γαλήν.	
Ἰανουάριος	1019.7	1011	992	49	71	8	4	2	1	1	1	1	1	12	3,8
Φεβρουάριος	1017.8	1037	995	42	69	5	3	3	1	1	1	1	1	12	3,1
Μάρτιος	1014.7	1029	996	33	67	5	3	2	2	1	4	1	1	12	2,8
Ἀπρίλιος	1014.7	1030	996	34	65	4	2	1	2	2	5	1	1	12	2,7
Μάϊος	1012.9	1027	995	32	64	3	1	2	2	2	6	2	1	12	1,2
Ἰούνιος	1014.1	1022	1003	19	59	4	2	1	2	2	5	2	1	11	0,6
Ἰούλιος	1012.5	1020	1002	18	54	5	2	1	1	2	6	2	1	11	2,8
Αὔγουστος	1014.1	1024	1005	19	56	4	1	1	1	2	6	1	1	14	1,7
Σεπτέμβριος	1016.2	1033	999	34	62	3	2	2	1	1	5	1	1	14	2 7
Ὀκτώβριος	1018.3	1032	999	33	71	3	2	3	1	2	4	1	1	14	1,4
Νοέμβριος	1021.8	1041	999	42	72	6	3	3	1	1	1	1	1	13	2,6
Δεκέμβριος	1019.5	1040	993	47	74	6	3	3	1	1	1	1	1	14	2,4

ἐξ οὗ πινακιδίου προκύπτει: ὅτι ὁ μέσος ἐτήσιος ὅρος τῆς βαρομετρικῆς πιέσεως εἶναι 1016,6 χιλιοστόβαρα, τοῦ μέσου ὅρου τῶν ἐτησίων μεγίστων ἐξάρσεων ὄντος 1041, τῶν δὲ ἐλαχίστων 992, προκυπτούσης διαφορᾶς 49 χιλιοστοβάρων, ὅτι ἡ μέση ὑγρασία εἶναι 65%, ὅτι ὁ μέσος ὅρος τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς πνέουν ἄνεμοι ἀπὸ τῶν ἀκολούθων διευθύνσεων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἶναι:

ἀπὸ Βορρᾶ,	ἡμέραι	56
» Μέση	»	28
» Ἀπηλιώτου	»	24
» Εὔρου	»	16
» Νότου	»	18
» Λιβὸς	»	45
» Ζεφύρου	»	15
» Σκιρωνος	»	12
Ἄπνοια: ἡμεραι		151
Σύνολον ἡμερῶν		365

τοῦ Βορρᾶ ἀποδεικνυομένου ὡς ἐπικρατοῦντος ἀνέμου, ἀμέσως δὲ μετ' αὐτὸν ἀρχομένου τοῦ, περισσότερον τὸν λιμένα ἐνδιαφέροντος, Λιβός, τοῦ κοινῶς ἐκεῖ ὀνομαζομένου Βαρδάρη.

Ἡ νεφελότης, ἐκτιμωμένη εἰς δέκατα, εὑρέθη κατὰ μέσον ὅρον καὶ κατὰ μῆνα: Ἰανουάριον 5, Φεβρουάριον 5, Μάρτιον 6, Ἀπρίλιον 5, Μάϊον 4, Ἰούνιον 3, Ἰούλιον 2, Αὔγουστον 2, Σεπτέμβριον 3, Ὀκτώβριον 5, Νοέμβριον 6, Δεκέμβριον 6, ὁπότε ἡ μέση ἐτησία τοιαύτη ἀνέρχεται εἰς 4. Ἡ διάρκεια δὲ τῶν κατ' ἔτος ἐκσπωσῶν καταιγίδων, ἐκφραζομένη εἰς ἡμέρας, ἀνέρχεται εἰς 32, 6 ἡμ. κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους.

Ἐν τῷ Λευκῷ Πύργῳ λειτουργεῖ μερίμνῃ τῆς Ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας ὡρονομικὸς σταθμὸς παρέχων ὡριαῖον σῆμα μεσημβρινόν. Ἐκτὸς ἐπίσης τοῦ λιμένος εἶναι καὶ ὁ μερίμνῃ τῆς ΔΡΥΝ λειτουργῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Κουτσοὺκ Καραμπουρνοῦ ραδιοτηλεγραφικὸς σταθμὸς συστήματος «τελεφοῦνκεν», ἔχων μῆκος κύματος 600 καὶ διεθνὲς σημεῖον κλήσεως SXC. Αἱ συντεταγμέναι τοῦ σταθμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τριγωνισμοῦ τῆς χώρας εἶναι: πλάτ. 40°34'57" Β, μῆκ. 22°56'30" Ἀν. κατὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 16 (ἔκδ. 1926, κλῖμ. 1:20000) χάρτην ὅρμος Θεσσαλονίκης τῆς Ἑλληνικῆς Ὑδρογραφικῆς ὑπηρεσίας. Εἰς 2 χιλ. Α.ΝΑ ὁ ραδιοτηλεγραφικὸς σταθμὸς τοῦ στρατοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Instr. Nautiques* Bassin Oriental de la Mediterranée τόμ. 2 καὶ συμπληρώματα.— *Mediter. Pilot* τόμ. IV ἔκδ. 1918 καὶ συμπληρ.—Convention relative au port de Salonique (τύπ. Παντελῆ καὶ Ξενοφωντίδη, Θεσσαλ. 1926). Ἐπιθεωρ. Ἐμπορ. Ναυτικοῦ (φύλ. 46 Μάϊος 1929). Ἀστυνομικαὶ διατάξεις διὰ τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης καὶ Cahier des charges d'exploitation du port de Salonique (ἀρχεῖα Δ)σεως Ἐμπορ. Ναυτ.). Nomenclature officielle des Stations Radiotélégraphiques.

Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης. Ἡ σύστασις τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης. ὡς ἐκ τῆς προστατευτικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος, σκοπεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐν γένει ἐμπόριον καὶ εἰδικώτερον περισσότερον τὸ ὑπὸ διαμετακόμισιν ἐμπόρευμα τῆς Γιουγκοσλαυΐας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν βαλκανικῶν χωρῶν, ὡς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης χρησιμοποιεῖται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀνάγκη τῆς συστάσεως τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης ἀνεγνωρίσθη ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πόλεως ταύτης ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Πρῶτος, ὅστις ἔσχε τὴν ἰδέαν τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα δώσῃ ζωὴν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως, ὅστις κατόπιν τῶν Βαλκανικῶν ἀγώνων ἔχασε τὸ hinterland αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ὁ διευθυντὴς τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Μακεδονίας ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει αὐτῆς Γ. Κοφινᾶς. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῷ 1913 Διομήδης ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ νόμου 390 τῆς 17 Νοεμβρίου 1914, ὅστις προβλέπει τὴν σύστασιν τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης. Τὸ Β. διάταγμα τῆς 28 Σεπτεμβρίου 1915 καθορίζει τὰ ὅρια τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης. Λόγῳ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν ἐν Ἑλλάδι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ λειτουργία τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης ἐν Θεσσαλονίκῃ. Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923 συνιστᾶται νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ἐπιτροπεία τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης», ἥτις ἐπιφορτίζεται μὲ τὰ καθήκοντα τῆς ὀργανώσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἐπιτροπεία αὕτη συνέταξε τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης, ὅστις ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῶν διαταγμάτων τῆς 21ης Μαρτίου καὶ 5ης Ὀκτωβρίου 1925, ἕτερα δὲ διατάγματα τῆς 30 Ἰουνίου 1923 καὶ 5 Φεβρουαρίου 1924 καθορίζουσι τὰ ὅρια τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσσαλονίκης, ἡ λειτουργία τῆς ὁποίας τέλος ἐγκαινιάζεται τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1925.

Κυρίως ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖ τὰ διαμετακομιστικὰ ἐμπόρια τῆς Νοτίου Σερβίας, ἐλπίζεται δέ, ὅτι, ὅταν συντελεσθῇ ἡ ἀπ' εὐθείας σιδηροδρομικὴ σύνδεσις μετὰ τῆς Βουλγαρίας, θὰ ἐξυπηρετῇ κατὰ τρόπον λίαν σημαντικὸν καὶ τὸ βουλγαρικὸν καὶ ἀκόμη σημαντικῶς καὶ τὸ ρουμανικὸν ἐμπόριον. Ἡ σιδηροδρομικὴ σύνδεσις μετὰ τῆς Ἀλβανίας θὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς χώρας αὐτῆς.

Τὰ ὅρια τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης περιλαμβάνουσιν ἔκτασιν 351.000M^2, ἐξ ἧς 193.000M^2 εἶναι ἔκτασις γῆς καὶ 158.000 M^2 ἔκτασις θαλάσσης. Ἡ κίνησις τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1928 ἦτο ἡ ἀκόλουθος:

Ἐμπορεύματα ἐκ Γιουγκοσλαυΐας	βαγόνια	4.010		
» ἐξ ἄλλων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος	»	1.213		
Σύνολον		5.223	τόν.	58.291
» πρὸς τὴν Γιουγκοσλαυΐαν	»	1 538		
» πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος	»	5.251	»	86.538

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης εἶναι μέχρι τοῦδε μεγάλη καὶ ἡ λειτουργία αὐτῆς ἐξαίρεται καὶ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Σερβίας, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς ὁποίας Μαρίγκοβιτς ὡμολόγησε τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας τόσον θαυμασίως ἐξασφαλίζει ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἀψόγου λειτουργίας αὐτῆς εἰς τὸ γιουγκοσλαυϊκὸν ἐμπόριον, πρᾶγμα ὅπερ ὑποχρεώνει τὴν Γιουγκοσλαυΐαν νὰ μὴ προβῇ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς σερβικῆς ἐλευθέρας ζώνης ἐν Θεσσαλονίκῃ, πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερόγκων δαπανῶν.

Ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τῆς Ἐλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖ τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, συνάμα ὅμως προάγει τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας μετὰ τῶν βαλκανικῶν ἰδίως χωρῶν. Ἡ προαγωγὴ δὲ τῆς ἰδέας τῆς εἰρήνης καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ προσέγγισις τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν θὰ καταστήσῃ ἐν καιρῷ τὴν Θεσσαλονίκην τὴν οἰκονομικὴν πρωτεύουσαν τῶν Βαλκανίων. (Βλ. τὰ δελτία, ἅτινα ἐξέδωκεν ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης ἐτῶν 1926, 1927 καὶ 1928.)

Π. Β. ΔΕΡΤΙΛΗΣ

Ἡ Σερβικὴ (ἢ Γιουγκοσλαυϊκὴ) Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς τῆς Ἐλευθέρας Ἑλληνικῆς Ζώνης Θεσσαλονίκης ὑπάρχει ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἡ Γιουγκοσλαυϊκὴ ἢ Σερβικὴ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης, προωρισμένη πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀποκλειστικῶς τῆς γιουγκολαυΐκῆς διαμετακομίσεως. Ἡ Σερβικὴ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης καὶ ἐν γένει τὸ ἐμπόριον τῆς Σερβίας διὰ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης ἀπησχόλησεν ἰδιαι-

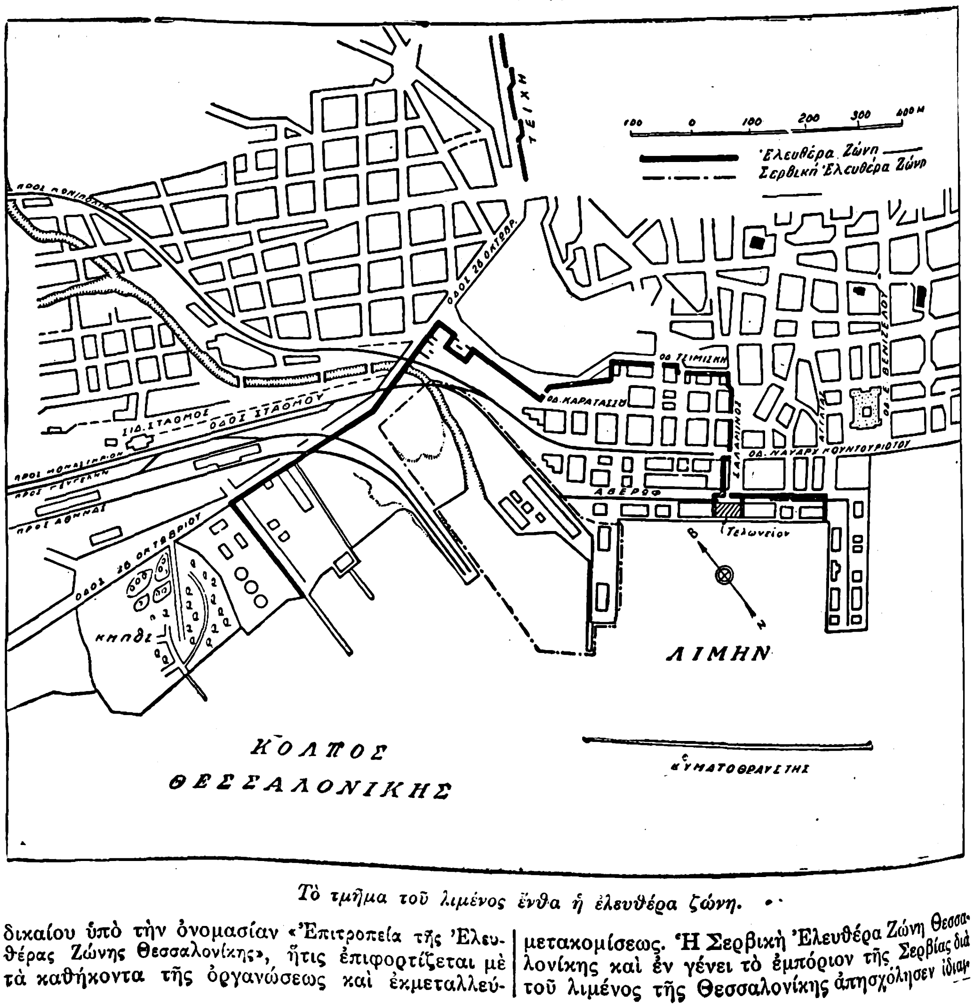

Τὸ τμῆμα τοῦ λιμένος ἔνθα ἡ ἐλευθέρα ζώνη.

Digitized by Google

τέρως τὰ ἐνδιαφερόμενα κράτη. Πρὸς τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης προσέφερεν, ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1905, πολὺ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ σερβικὸν ἐμπόριον.

Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐνεργείας τῆς σερβικῆς διαμετακομίσεως διὰ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης διακρίνομεν τὰς τέσσαρας ἀκολούθους περιόδους: 1) Τὴν ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ σερβικοῦ κράτους μέχρι τοῦ ἔτους 1905 περίοδον. 2) Τὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906 ἕως 1912 περίοδον, ἤτοι μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. 3) Τὴν ἀπὸ τῶν βαλκανικῶν πολέμων μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐλευθέρας Ἑλληνικῆς Ζώνης περίοδον (18 Ὀκτωβρίου 1925) καὶ 4) Τὴν ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης καὶ περαιτέρω περίοδον.

Πρώτη περίοδος. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Σερβίας ἦτο ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἐστραμμένον πρὸς βορρᾶν. Συνιστάμενον κυρίως εἰς ἐξαγωγὴν χοίρων ζωντανῶν καὶ ἄλλων ζώων, ἐλάμβανε τὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν κατεύθυνσιν, ὅπου ἐβιομηχανοποιεῖτο, ἐν γένει δὲ ἡ οἰκονομικὴ εὐημερία τῆς Σερβίας ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῆς παλαιᾶς δυαδικῆς μοναρχίας. Αὕτη διέθετε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν σερβικὴν ἐξαγωγὴν εἰς ζῷα εἴτε ἐπὶ τόπου εἴτε κυρίως διὰ τῆς ἐκβιομηχανίσεως αὐτῆς καὶ διαθέσεως ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς εἰς ἄλλας χώρας. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὀξύνθησαν περισσότερον καὶ κηρύσσεται ὁ λεγόμενος «πόλεμος κατὰ χοίρων» παρὰ τῆς παλαιᾶς δυαδικῆς μοναρχίας, τῆς ὁποίας οἱ ἰθύνοντες ἐπίστευσαν, ὅτι οὕτω θὰ ἐξηνάγκαζον τὴν μικρὰν Σερβίαν εἰς μεγαλυτέρας ἐμπορικὰς παραχωρήσεις.

Δευτέρα περίοδος. Πρὸ τῆς τοιαύτης αὐστροουγγρικῆς πολιτικῆς οἱ ἰθύνοντες ἐν Σερβίᾳ ἀντιτάσσουσι θαρραλέαν στάσιν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν συνάπτεται συνθήκη ἀτελοῦς τελωνειακῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1905 ἕως τοῦ 1917, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ σερβικὸν ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1905 κατευθύνεται πρὸς νότον καὶ χρησιμοποιεῖ τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης, δι' οὗ κυρίως διεξάγεται μέχρι τοῦ ἔτους 1910, ὅτε ἐπανελήφθησαν αἱ ὁμαλαὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σέρβοι ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἐπιτυχίαν διευκολύνσεων διὰ τὸ σερβικὸν ἐμπόριον εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης (λεπτομερείας περὶ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων βλ. *Π. Β. Δερτιλῆ* La Zone franche de Salonique et les accords-gréco-yougoslaves, Paris 1928). Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ ὁ Εὐρωπαϊκός.

Τρίτη καὶ τετάρτη περίοδος. Ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ ἔτους 1914, μετὰ τὴν λῆξιν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως διὰ τῆς ἀμυντικῆς συνθήκης συμμαχίας αὐτῆς μετὰ τῆς Σερβίας τοῦ 1913, ἐν ἄρθρῳ 7 ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραχωρήσῃ ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους εὐκολίας καὶ ἐγγυηθῇ διὰ μίαν περίοδον 50 ἐτῶν τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ σερβικοῦ ἐξαγωγικοῦ καὶ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου διὰ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης — Σκόπια καὶ Μοναστήριον. Ἡ ἐλευθερία αὕτη θὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλευθέρα, ἀρκεῖ νὰ συμβιβάζεται μὲ τὴν πλήρη καὶ ὁλοκληρωτικὴν ἄσκησιν τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας.

Ἡ διάταξις αὕτη ἀπετέλεσε τὴν βάσιν μελλοντικῶν ἀξιώσεων ἐκ μέρους τῆς Σερβίας, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ κατέστη ἰσχυρὸν κράτος.

Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὡς ἄνω ὑποχρεώσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ σερβικὸν ἐμπόριον διὰ τῆς Θεσσαλονίκης συνήφθησαν αἱ κάτωθι συμβάσεις καὶ σχέδια συμβάσεων:

1) Ἡ σύμβασις τῆς 10 Μαΐου 1914. Αὕτη καθορίζει μίαν ἔκτασιν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ σερβικὸν ἐμπόριον καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας τούτου. Εἰς τὴν ἔκτασιν ὅμως ταύτην διετηροῦντο αἱ ἑλληνικαὶ τελωνειακαὶ ὑπηρεσίαι. Ἐπῆλθεν ὅμως ὁ Μέγας πόλεμος καὶ ἡ σύμβασις αὕτη δὲν ἐξετελέσθη.

2) Τὸ Ἑλληνοσερβογαλλικὸν πρακτικὸν συμφωνίας τοῦ 1917. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ ἐφοδιασμὸν πλήρη τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Νοτίας Σερβίας διὰ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης προῆλθεν εἰς τὴν συμφωνίαν αὐτὴν (ἣν βλ. ἐν *Π. Β. Δερτιλῆ,* La Zone franche de Salonique et les accords grécoyougoslaves), δι' ἧς ἐξυπηρετήθη ὄντως σπουδαίως ἡ Σερβία.

3) Ἡ σύμβασις τῆς 10 Μαΐου 1923. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἡ Γιουγκοσλαυΐα ἐζήτησε τὴν ἔναρξιν νέων διαπραγματεύσεων διὰ τὸ καθεστὼς τῶν παραχωρήσεων πρὸς αὐτὴν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς τὴν σύμβασιν τῆς 10 Μαΐου 1923, μετὰ τῶν σχετικῶν αὐτῇ πρωτοκόλλων. Ἡ σύμβασις αὕτη ἐκυρώθη διὰ τοῦ Ν. διατάγματος τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1923. Οὕτως ἱδρύεται ἡ Σερβικὴ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης, ἧς ἡ ἔκτασις ἐπὶ 94000 M^2 καθορίζεται διὰ τῆς συμφωνίας τῆς 29 Ἰουλίου 1923 καὶ ἥτις ἀποτελεῖ μὲν τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ τελεῖ ὑπὸ σερβικὰς ἰδίως τελωνειακὰς ἀρχάς. Ἡ ἑλληνοσερβικὴ σύμβασις μετὰ τοῦ σχετικοῦ διαγράμματος ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 315 τῆς 3 Νοεμβρίου 1923 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (τεῦχ. Α').

4) Τὸ σχέδιον συμβάσεως τῆς 17 Αὐγούστου 1926. Διὰ τῆς εἰρημένης συμβάσεως τῆς 10 Μαΐου 1923 καὶ τῶν σχετικῶν πρωτοκόλλων αὐτῆς παραχωροῦνται προνόμια ἄνευ προηγουμένου ἐν Εὐρώπῃ, οὐχὶ πλέον εἰς τὸ σερβικὸν ἐμπόριον, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ συνθήκη συμμαχίας τοῦ 1913, ἀλλ' εἰς τὸ γιουγκοσλαυϊκὸν κράτος. Παρὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ γειτονικὸν κράτος ἐζήτει μεγαλυτέρας παραχωρήσεις εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης καὶ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Γευγελῆς. Ὄντως εἰς μίαν περίοδον ἐσωτερικῆς ἀσταθείας ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυγχάνει τὴν παραχώρησιν τούτων διὰ τοῦ σχεδίου συμβάσεως τῆς 17 Αὐγούστου 1926, ἥτις ἐγκρινομένη παρὰ τοῦ κοινοβουλίου ἢ διὰ Ν. διατάγματος θὰ συνεπήγετο ἀφ' ἑνὸς μὲν μερικὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Σερβίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν συγκυριαρχίαν ταύτης ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Γευγελῆς. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι διὰ τῶν νέων συμφωνιῶν δὲν κατηργεῖτο ἡ σύμβασις τοῦ 1923, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο ὅτι ἡρμηνεύετο αὕτη. Ἡ βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπέρριψε παμψηφεὶ τὴν σύμβασιν ταύτην.

5) Συμφωνία τῆς Γενεύης τῆς 27 Μαρτίου 1929. Αἱ διαπραγματεύσεις ἐπαναληφθεῖσαι κατέληξαν εἰς τὰ πρωτόκολλα τῆς Γενεύης τῆς 27 Μαρτίου 1929. Διὰ τῶν πρωτοκόλλων τούτων διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ ἡ σύμβασις τοῦ 1923, ἧς αἱ διατάξεις καθορίζονται ἐπακριβέστερον. Τὰ ὑπογραφέντα πρωτόκολλα καὶ συμφωνίαι εἶναι: α) σύμφωνον φιλίας κλπ.· 2) πρωτόκολλον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης σχετικῶς πρὸς τὴν Ἐλευθέραν Σερβικὴν Ζώνην· 3) πρωτόκολλον σχετικῶς πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν ὑπηρεσίαν· 4) πρωτόκολλον ἐπὶ τῆς τελωνειακῆς ὑπηρεσίας· 5) πρωτόκολλον σχετικῶς μὲ τὰς ὑπηρεσίας τῶν ΤΤΤ· 6) πρωτόκολλον σχετικῶς μὲ τὴν ὑγιειονομικὴν ὑπηρεσίαν· 7) τελικὸν πρωτόκολλον καὶ 8) συμφωνία σχετικῶς μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης—Γευγελῆς.

Διὰ τῆς ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας τῆς Ἐλευθέρας Ἑλληνικῆς Ζώνης Θεσσαλονίκης καὶ τῶν συμφωνιῶν τῆς Γενεύης τῆς 17 Μαρτίου 1929 τὸ γιουγκοσλαυικὸν ἐμπόριον διὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖται θαυμασίως καὶ ἀκωλύτως (διὰ πλείονα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν ἐν σχέσει ἰδίως πρὸς τὰς διεθνεῖς συμβάσεις περὶ διαμετακομίσεως καὶ συγκοινωνιῶν τῶν παραχωρουμένων προνομίων εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν βλ. *Π. Β. Δερτιλῆ,* Le Zone franche de Salonique et les accords gréco-yougoslaves, Paris 1928).

Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διὰ Θεσσαλονίκης διαμετακόμισις τῆς Γιουγκοσλαυίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐμπόριον αὐτῆς καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς δι' ἄλλων κρατῶν ἐνεργουμένης διαμετακομίσεως τῆς Γιουγκοσλαυίας εἶναι ἀσήμαντος. Τὸ γιουγκοσλαυικὸν ἐμπόριον διευθύνεται πρὸς βορρᾶν, ἐξυπηρετεῖται διὰ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Σάβου, τέλος διὰ τῆς Ἀδριατικῆς. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν συγκοινωνιῶν αὐτῆς καὶ ἡ κατασκευὴ νέων γραμμῶν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν θὰ μειώσῃ ἔτι περισσότερον τὴν ἐμπορικὴν σημασίαν τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὴν Γιουγκοσλαυίαν (βλ. *Vegner* ἐνδιαφερούσας μελέτας εἰς τὴν Revue Économique de Belgrade (Ἰούλιος-Αὔγουστος 1929) καὶ *G. Casteran* εἰς τὴν Revue Économique Internationale τῶν Βρυξελλῶν, Αὔγ. καὶ Σεπτ. 1928).

Ἡ θαυμασία καὶ ἄψογος ἐξυπηρέτησις τοῦ γιουγκοσλαυικοῦ ἐμπορίου διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθέρας Ζώνης καθιστᾷ μὴ ἀπαραίτητον, ὡς καὶ οἱ Γιουγκοσλαῦοι ἰθύνοντες ἀναγνωρίζουσι, τὴν λειτουργίαν τῆς Σερβικῆς Ἐλευθέρας Ζώνης.

Ἡ σύναψις τῶν συμφωνιῶν τῆς Γενεύης θὰ συντείνῃ εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων τῶν δύο κρατῶν. Π. Β. ΔΕΡΤΙΛΗΣ

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἡ μεγάλη ἱστορικὴ σημασία τῆς *Θεσσαλονίκης* ἀρχίζει πολὺ ἐνωρίς, ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ αἱ μεγάλαι ἱστορικαὶ τύχαι λαμπρύνουν αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν μακρὰν μεσαιωνικὴν περίοδον. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ μεσαίωνος ἡ Θεσσαλονίκη ἀναδεικνύεται ὁ πρόμαχος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου.

Οἱ ἀρχαῖοι, ἤτοι ἐθνικοὶ χρόνοι. Οἱ παλαιότεροι τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου χρόνοι περιέχουν ὀλιγώτερα καὶ ἁπλούστερα ἱστορικὰ γεγονότα. Τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀποικίας *Θέρμη* (βλ. λ.) ἢ *Θέρμαι.* Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἐκτίσθη κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους, ὀλίγον βορειότερον τῆς Θέρμης, καί, ὡς φαίνεται πιθανώτερον, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Κασσάνδρου τῷ 315 π.Χ., ὁ ὁποῖος ἔδωκε πρὸς τιμὴν τὸ ὄνομα τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν νέαν πόλιν συνῳκίσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Θέρμης καὶ τῶν ἄλλων πέριξ χωρῶν καὶ πόλεων, αἵτινες εἶχον καταστραφῆ κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς πολέμους, ταχέως δ' οὕτως ὁ πληθυσμὸς ηὔξησε καὶ ἡ πόλις ἐμεγάλωσεν. Ἐκ τῆς ἐξόχως δ' εὐνοϊκῆς αὐτῆς θέσεως εἰς ὀλίγον χρόνον κατέστη ἡ πρώτη πόλις καὶ ὁ κυριώτατος λιμὴν τῆς Μακεδονίας, συγχρόνως δὲ καὶ φρούριον ἰσχυρῶς ὠχυρωμένον. Οἱ θεοὶ δ' ἐπροστάτευον τὴν πόλιν καὶ ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας εἶχον αὐτὴν ὑπὸ τὴν εὔνοιάν των.

Ἡ πρὸς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης εὔνοια αὕτη τῶν ἰσχυρῶν διετηρήθη καὶ ὅτε ἡ Μακεδονία, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας, περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων (148 π. Χ.). Ἡ πόλις ἔγινε πρωτεύουσα τῆς *Ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας* (Provinciae Macedoniae), καὶ ἡ ἀκμὴ αὐτῆς ηὔξησεν ἀκόμη περισσότερον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἱστορία ἀναφέρει συχνότερα τὸ ὄνομα τῆς πόλεως. Πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τοὺς Φιλίππους, συνήφθη ἡ μεγάλη μάχη τῶν αὐτοκρατορικῶν Ὀκταβίου καὶ Ἀντωνίου ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου (42 π. Χ.), ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ κατάλυσις τῆς δημοκρατίας καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς μοναρχίας. Ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως ἀπέκτησεν ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ ἰδίους ἄρχοντας, τῶν ὁποίων οἱ ἀνώτατοι ἐκαλοῦντο πολιτάρχαι. Ἐτιμήθη μάλιστα ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὸν τίτλον πόλις ἐλευθέρα (Libera civitas) καὶ διάφορα προνόμια ἐδόθησαν εἰς αὐτήν. Τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία, ἡ βιομηχανία ἤκμαζον, ἡ πόλις ἔγινε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φωτίζει τὴν πόλιν τὸ φῶς τῆς νέας μεγάλης θρησκείας.

Οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ χρόνοι. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸ πρῶτον, διαβὰς ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐκήρυξε τὸ νέον σωτήριον κήρυγμα ὁ μεγαλεπήβολος ἀπόστολος Παῦλος (τῷ 53 ἢ 54 μ. Χ.). Οὕτως ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει τὴν ἀΐδιον αἴγλην, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ Ὡραία πύλη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ βίος ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκλελυμένος, ὡς βλέπομεν εἰς τὰς «Πρὸς Θεσσαλονικεῖς» ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου. Οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἐλατρεύοντο ἀκόμη, καὶ δὴ ὁ Ζεύς, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Βάκχος, περίφημος δὲ ἦτο ἡ λατρεία τῶν Καβείρων, συνδυαζομένη μὲ διαφόρους ὀργιαστικὰς τελετὰς καὶ δεισιδαιμονίας. Ποικίλα θεάματα ἀγώνων καὶ ἄλλων τέρψεων διεσκέδαζον τοὺς κατοίκους, ὅτε παρέστη ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος, ἐφώτισε τὴν πόλιν μὲ τὸ νέον φῶς καὶ ἵδρυσε τὰς πρώτας χριστιανικὰς κοινότητας. Κατὰ τοὺς μεγάλους διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν πολλοὶ ἔλαβον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, ἐνδοξότατον δὲ κατέστη τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸ ὁποῖον ἤσκησεν ἀπέραντον ἐπίδρασιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων, καὶ ἀνεδείχθη, μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ καὶ κοινωνικοῦ αὐτῆς βίου.

Ἡ μητρόπολις αὕτη τοῦ *Ἰλλυρικοῦ,* ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ χερσόνησος τοῦ Αἵμου, ἦτο ὠχυρωμένη διὰ μεγάλων τειχῶν καὶ ἠσφαλισμένη διὰ πολυαρίθμου φρουρᾶς. Ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸς Ἐγνατία (Via Egnatia), ἡ ὁποία διήρχετο διὰ μέσου τῆς πόλεως, διηυκόλυνε τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς πόλεως μὲ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην συχνὰ διέτριβον οἱ τελευταῖοι Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες, καὶ ἦτο ἡ πόλις τὸ γενικὸν στρατηγεῖον τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τῶν ἀπειλούντων τὸ κράτος βαρβάρων. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὔννων καὶ τῶν Γότθων κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἤνοιξαν τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς. Φοβεραὶ ἦσαν αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας οἱ Οὖννοι καὶ οἱ Γότθοι πρῶτοι ἐπέφερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπανειλημμένως ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην οἱ Γότθοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος (τῷ 253, τῷ 269 μ. Χ.), καὶ εἰς κίνδυνον μέγαν ἦλθε τότε ἡ πόλις, ἀλλ' οἱ κάτοικοι καὶ ἡ ρωμαϊκὴ φρουρὰ ἀντέστησαν γενναίως καὶ μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα ἔσωσαν αὐτήν.

Εἶχεν ἤδη ἡσυχάσει ἡ πόλις ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν Γότθων καὶ ἄλλη αἱματηρὰ ἱστορικὴ σκηνὴ ἀνοίγεται ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀγώνων τοῦ ἱπποδρόμου ὁ λαὸς ἐστασίασε, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, παρασυρθεὶς εἰς μεγάλην ὀργήν, διέταξε νὰ γίνῃ σφαγὴ (390 μ. Χ.). Ὁ στρατὸς ἐπιπίπτει αἰφνιδίως κατὰ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος διεσκέδαζεν εἰς τὸν ἱππόδρομον, καὶ εἰς διάστημα ὀλίγων ὡρῶν κατασφάζει πολλὰς χιλιάδας ἀθῴων καὶ ἐνόχων ἄνευ διακρίσεως. Ἡ ἀνηλεὴς αὕτη πρᾶξις ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δειχθῇ ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὁ ἐπίσκοπος τῶν Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ἐπέβαλε, πρῶτος αὐτός, ἠθικὴν ποινήν, τὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν, εἰς τὸν πανίσχυρον αὐτοκράτορα. Ἡ τραγικὴ αὕτη σφαγὴ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης κλείει τὴν περίοδον τῆς ἀρχαίας

Digitized by Google

αὐτῆς ἱστορίας καὶ ἀνοίγει, ὡς αἱματηρὸς πρόλογος, τὴν πολυσήμαντον καὶ περιπετειώδη μεσαιωνικὴν αὐτῆς ἱστορίαν, τὴν μακραίωνα περίοδον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ Θεσσαλονίκη ὑπήγετο εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἦτο ἡ πρώτη πόλις ὅλων τῶν χωρῶν ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἕως τὸν Εὔξεινον πόντον. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἰδίως ἤρχισαν οἱ κυρίως Βυζαντινοὶ χρόνοι, ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἰδίως, ἀρχίζει ἡ Θεσσαλονίκη τὸν ἔνδοξον αὐτῆς ἱστορικὸν βίον, ὡς δευτέρα πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὡς προμαχὼν ἀκατάβλητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τέσσαρα εἶναι τὰ μεγάλα ἱστορικὰ συμβάντα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὡς σημαντικοὶ ἱστορικοὶ σταθμοὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς πόλεως, διότι δεινῶς ἐσάλευσαν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Οἱ πόλεμοι τῶν Σλαύων πρὸς ἐκπόρθησιν, ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Η' αἰῶνα, ἡ πρώτη ἅλωσις τῆς πόλεως, ἡ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, τῷ 904 μ. Χ., ἡ δευτέρα ἅλωσις ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν τῷ 1185 μ. Χ. καὶ ἡ τελευταία αὐτῆς ἅλωσις ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1430, ἡ ὁποία ἔρριψε τὴν πόλιν εἰς τὴν δουλείαν ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους αἰῶνας.

Σλαῦοι καὶ Σαρακηνοί. Ἡ ἱστορία τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης χαρακτηρίζεται κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν παλαιῶν Σλαυικῶν λαῶν καὶ συνδέεται τόσον πολὺ μὲ αὐτάς, ὥστε σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ μεσαίωνος πληροῦται ἐκ τοῦ βίου τῆς πόλεως μὲ τὸν τρόμον καὶ μὲ τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν προκαλοῦν εἰς τοὺς κατοίκους οἱ «πόλεμοι τῶν Σλαύων». Ἐν μέσῳ τῶν γεγονότων ἐκείνων, τῶν πολυκυμάντων καὶ συγχρόνως πολυσημάντων διὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δημιουργεῖται καὶ αὐξάνει ἡ λατρεία τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἅγιον Δημήτριον (βλ.λ. *Δημήτριος ὁ μεγαλομάρτυς*), λατρεία τόσον βαθεῖα καὶ σημαντική, ὥστε δίδει εἰς ὅλον τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, πολεμικὸν καὶ εἰρηνικόν, οὐσιώδη χαρακτῆρα. Ἡ μεσαιωνικὴ λοιπὸν ἱστορία τῆς πόλεως ἀρχίζει μὲ τὸ μαρτύριον καὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς λατρείας τοῦ ὑπερενδόξου πολιούχου αὐτῆς. «Μὲ ἱδρῶτας ἐπὶ γενεὰς γενεῶν, μὲ τὸ αἷμα τῆς τιμίας αὐτοῦ πλευρᾶς ἐθεμελίωσεν ὁ ὑπερένδοξος Μεγαλομάρτυς ἀσάλευτον τὴν πίστιν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ».

Ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς Θεσσαλονίκης. Ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθούσης τῷ 381, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας, ἔλαβεν εὐρυτέραν δικαιοδοσίαν καὶ ἀργότερον ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης ὑπήγοντο οἱ μητροπολῖται Λαρίσης, προϊστάμενος τῆς Θεσσαλίας, ὁ Νικοπόλεως, προϊστάμενος τῆς Ἠπείρου, ὁ Κορίνθου, ὡς προκαθήμενος τῆς Ἀχαΐας (τῆς Ἑλλάδος) καὶ ὁ Γορτύνης, προκαθήμενος τῆς Κρήτης. Αἱ χῶραι αὗται τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἤτοι τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου, ὡς καὶ ὁ προϊστάμενος τούτων, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πάπα, πλὴν τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Κάτω Μοισίας, αἱ ὁποῖαι ὑπήγοντο εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ παράδοξος αὕτη ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις διήρκεσε τρεῖς αἰῶνας καὶ πλέον, ἀπὸ τὸν Ε' ἕως τὸ ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος, ἕως τὰς ἀρχὰς τῆς Εἰκονομαχίας, ὅτε ὁ πρῶτος εἰκονομάχος βασιλεύς, ὁ Λέων Γ', διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν πάπαν, ὁ ὁποῖος ἀντέδρα εἰς τὰ σχέδιά του, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλληνικῆς χερσοννήσου (τῷ 732) καὶ ὑπήγαγεν αὐτὰς εἰς τὸν φυσικὸν ἐκκλησιαστικὸν ἄρχοντα αὐτῶν, τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Αἱ εἰς τὰς βορείας ἑλληνοϊλλυρικὰς χώρας ἐπιδρομαὶ τῶν Σλαύων, Ἀβάρων καὶ Βουλγάρων συνετέλεσαν βεβαίως εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἐκκλησίαι αἱ ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς Θεσσαλονίκης συνεδέοντο μὲ τὴν Ρώμην. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς διὰ τῆς βίας ἀποσπάσεως ἀπὸ τὸν πάπαν τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἔπαυσε καὶ ἡ ὑπέροχος θέσις τῆς μητροπόλεως τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὴν συντεταγμένην ἤδη ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ' τὸν Θ' αἰῶνα βυζαντινὴν ἱεραρχίαν ὁ ἐπισημότατος πάντων τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων εἰς τὰς ἑλληνικὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἦτο ὁ τῆς ἰσχυρᾶς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκόμη τὴν τιμητικὴν θέσιν ὡς πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου. Εἰς τὴν χορείαν τῶν μητροπολιτικῶν θρόνων τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ δέκατος ἕκτος κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν, γενικωτέραν δ' ἐξουσίαν καὶ δικαιοδοσίαν δὲν εἶχεν, ἀλλ' ὑπέκειτο, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι μητροπολῖται, εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν ἀνωτάτην δὲ τιμὴν διετήρησε πάντοτε ὁ Θεσσαλονίκης, ἀφοῦ καὶ σήμερον, ἐν τῇ ἰδίᾳ μόνον αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ προσωνυμεῖται Παναγιώτατος, φέρει δηλαδὴ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἦτο δὲ προϊστάμενος ἕνδεκα περίπου ἐπισκόπων ἀρχαίων ἐπισκοπικῶν θρόνων τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δ' ἐπαρχία τῆς Θεσσαλονίκης (διοίκησις) εἶχε τὴν ἰδίαν ἔκτασιν καὶ περιοχήν, τὴν ὁποίαν καὶ τὸ θέμα *Θεσσαλονίκης* (βλ. λ., τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δὲ διάταξιν παρὰ *Tafel*, De Thessalonica, σ. 51, 55—98).

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σκλαβηνῶν. Ἀπὸ τὸν Β'—Γ' αἰῶνα μ. Χ. ἀρχίζουν οἱ Σλαῦοι, οἱ ὁποῖοι τότε ἐλέγοντο Σκλαβηνοί, νὰ κατέρχωνται πρὸς τὴν Ἑλληνοϊλλυρικὴν χερσόνησον, διαβαίνοντες τὸν Δανούβιον. Ἐπὶ τέσσαρας καὶ πέντε αἰῶνας αἱ ἐπιδρομαί των διασπείρουν τὸν τρόμον καὶ τὴν φρίκην εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τοῦ Αἵμου. Ἦλθεν ἐποχή, τὸν Ζ' αἰῶνα, ὅτε οἱ Σλαῦοι εἶχον καλύψει ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, καὶ ἐκινδύνευσε τότε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Ἀλλὰ προπύργιον ἀγέρωχον ὅλης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὑψώθη τότε ἐπὶ δύο αἰῶνας ἡ μεγάλη Θεσσαλονίκη καὶ εἰς τὰ κολοσσιαῖα αὐτῆς τείχη ἐθραύσθησαν τὰ πελώρια κύματα τοῦ σλαυικοῦ χειμάρρου.

Ἀπὸ πολυαρίθμους φυλὰς ἀποτελούμενοι οἱ Σλαῦοι τῆς Μακεδονίας, σύροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλα βαρβαρικὰ φῦλα, ὡς τοὺς Ἀβάρους, τοὺς Βουλγάρους, ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, τοὺς φοβεροὺς πολέμους πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας, ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Η', κάθε ὀλίγον ἐπιπίπτουν λυσσαλέοι ἐναντίον τῆς πόλεως. Ἓξ πολέμους ἐπεχείρησαν ἐναντίον αὐτῆς, εἰς ἕνα μάλιστα τρεῖς φορὰς ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Τὰ πλήθη τῶν πολιορκητῶν ἔφθασαν καὶ ἕως ἑκατὸν χιλιάδας («ἄλλος στρατὸς τοῦ Ξέρξου»). Ὡς «νιφάδες τῆς χιόνος» πίπτουν ἐπάνω εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅπως ἡ ἄμμος περικλείει τὴν θάλασσαν, ὁμοίως καὶ οἱ πολιορκηταὶ περιζώνουν τὰ τείχη, ὡς μία «θανατηφόρος στεφάνη» περισφίγγουν τὴν πόλιν.

Εἶναι δύσκολος ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις τῶν πολιορκιῶν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σλαύων. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι σποραδικαὶ ἐπιδρομαί, ἴσως καὶ πολιορκίαι, ἔγιναν καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πρὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ὁριστικῶς ἀναφέρεται ὡς πρώτη τακτικὴ πολιορκία κατὰ τὸ 597 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου. Ἀλλὰ κυρίως αἱ μεγάλαι πολιορκίαι ἔγιναν κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, ὅτε καὶ ἡ βασιλεύουσα ἐκινδύνευεν. Ἐναντίον τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης ἐστράφησαν κατὰ τὸ 675 πολυάριθμοι σλαυικαὶ φυλαί, ἐγκατεστημέναι ἤδη πρὸ καιροῦ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βερροίας, καὶ δὴ αἱ φυλαὶ τῶν Δραγουβιτῶν καὶ τῶν Σαγουλάτων. Ἔγινε δὲ ἡ πολιορκία αὕτη καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο μέγα πλῆθος Σλαύων πειρατῶν ἐλεηλάτησαν τὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ παραλίας, τέλος δ' ἐπετέθησαν καὶ ἐναντίον τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, καθ' ὃν χρόνον οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις περιέκλεισαν τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς. Μετὰ δύο ἔτη, τῷ 677, ἐπετέθησαν πάλιν οἱ Σλαῦοι, συνηνωμένοι μὲ τοὺς Ἀβάρους, οἱ ὁποῖοι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ πολιορκητικὰς μηχανάς. Ἡ ἀγέρωχος πόλις ἐσώθη ἀπὸ τὰς φοβερὰς πολιορκίας κατὰ τοὺς δεινοὺς τούτους ἀγῶνας· ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰωάννης Β' ἠνώρθωσε τὴν τόλμην τῶν πολιτῶν καὶ εἶχε τὴν χαρὰν νὰ ἴδῃ διασκορπιζομένους τοὺς πολιορκητάς. Πιθανὸν νὰ ἔγιναν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ ἄλλαι μικρότεραι πολιορκίαι, γενικῶς, αἱ σπουδαιότεραι ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ ἄλλων πολυπληθῶν καὶ πολυωνύμων βαρβάρων πολιορκίαι τῆς Θεσσαλονίκης συνέβησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 675 καὶ 678, ἐπεξετάθησαν δὲ καὶ ἕως τὸ 681, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου, ἐπαναλαμβανόμεναι σχεδὸν καθ' ἕκαστον ἔτος. Αἱ μεγάλαι ἐπιθέσεις τοῦ 675 καὶ 677 συνεχρονίσθησαν μὲ τὴν μεγάλην ὑπὸ τῶν Ἀράβων τοῦ Μωαβία πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἴσως δὲ ἔγιναν καθ' ὑποκίνησιν τῶν Ἀράβων. Αἱ ἄγριαι καὶ πολλαπλαῖ αὗται ἐπιθέσεις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Σκλαβηνῶν εἶχον τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ἐπιτιθέμενοι ἔσυρον μεθ' ἑαυτῶν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐδίωκον ἀπὸ ὅλην τὴν χώραν πολυπληθεῖς φυγάδας, οἵτινες ἐζήτουν σωτηρίαν ὄπισθεν τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπροξένουν ἀπεγνωσμένην στενοχωρίαν εἰς τὴν πόλιν, παρέχοντες οἰκτρὸν θέαμα, ὅμοιον μὲ τὸ προελθὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν πολέμων ἐκ τῶν προσφύγων Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας.

Ἡ μεγάλη πόλις εἶχεν ἰσχυρὰ τείχη, ἀκόμη ἰσχυρότερα δὲ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν κατοίκων της. Οἱ Θεσσαλονικεῖς μάχονται «ὑπὲρ πατρίδος καὶ ναῶν παναγίων καὶ πίστεως». Καὶ εἶναι πρὸς τούτοις ἡ πόλις «θεοφρούρητος, ἁγιοφύλακτος». Ἔχουν οἱ κάτοικοι ἀήττητον στρατηγόν, τὸν ὑπερένδοξον αὐτῶν ἀθλοφόρον, τὸν ἅγιον Δημήτριον. Τὸν ἔβλεπον οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι εἰς τὴν πραγματικότητα, αὐτὸν τὸν ἴδιον, νὰ μάχεται μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, νὰ προηγῆται καὶ νὰ ὁδηγῇ αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην καὶ τὴν σωτηρίαν, ὅπως κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔβλεπον «τὴν ὑπέρμαχον στρατηγόν», τὴν Θεοτόκον, ὅπως ἀργότερον οἱ κάτοικοι τῶν Πατρῶν θὰ ἴδουν τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν.

Μετὰ τοὺς φοβεροὺς πολέμους τῶν Σλαύων, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν δύο καὶ πλέον αἰῶνας (ἀπὸ τὸν ΣΤ' ἕως τὸν Η' αἰῶνα), ἀρχίζουν ἐπ' ὀλίγον χρόνον, τὸν Θ' ἰδίως αἰῶνα, ἡμέραι εἰρήνης καὶ εὐδαιμονίας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀδάμαστος εἰς τοὺς πολέμους πόλις ἔχει τὴν τιμήν, ὅτι ἐγέννησε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰρήνης δύο μεγάλους ἄνδρας, τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Μεθόδιον. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες εἶναι οἱ περιλάλητοι «ἀπόστολοι τῶν Σλαύων», εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλουν οἱ σλαυικοὶ λαοὶ ὄχι μόνον τὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν διάσωσιν αὐτῶν ὡς φυλῆς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα οἱ βάρβαροι σλαυικοὶ λαοὶ λαμβάνουν διὰ τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μὲ τὴν εἰρήνην ἡ πόλις εἰσέρχεται εἰς περίοδον εὐδαιμονίας, εἰς βίον ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς. Γίνεται πλουσία, πολυάνθρωπος, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ζῶσιν ἐν εὐμαρείᾳ, τάξις καὶ εὐνομία ἐπικρατεῖ εἰς αὐτήν. Αἰφνιδίως ἐπέρχεται μία μεγάλη καταστροφή, ἡ ἅλωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν φοβερῶν πειρατῶν Σαρακηνῶν.

Ἡ πολιορκία καὶ ἅλωσις ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (904 μ. Χ.). Περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν βλ. λ. *Ἀγαρηνοί*.

Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν Γ'—ΙΒ' αἰῶνα. Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, καὶ μετὰ τὴν τραγικὴν συμφορὰν τῶν Σαρακηνῶν, ἡσυχάζει τέλος ἡ πόλις, ἐκλείπει δὲ δι' αὐτὴν καὶ ὁ ἐκ μέρους τῶν Σλαύων κίνδυνος. Ἡ Θεσσαλονίκη ταχέως ἀνεγείρεται καὶ καθίσταται πλουσία καὶ εὐδαίμων, διέρχεται δὲ ἀρκετὸν χρόνον γαλήνης καὶ ἀσφαλείας. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν ἡ μεγάλη πόλις ταχέως ἀνακτᾷ τὸν πλοῦτον ἀπὸ τὸ ἐμπόριον, τὴν λάμψιν αὐτῆς ἀπὸ τοὺς λογίους της, πρὸ παντὸς δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑψώνεται εἰς ἰσχυροτάτην στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ καθίσταται τὸ ἀκαταγώνιστον προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὴν ἀκμαιοτέραν βυζαντινὴν περίοδον, συγκροτεῖται ὁ μεσαιωνικὸς βίος τῆς πόλεως κατὰ τοὺς οὐσιώδεις χαρακτῆρας, ὁποῖον πρέπει νὰ τὸν φαντασθῶμεν ὁσάκις ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ θεοσέβεια τῶν Θεσσαλονικέων. Τὸ λαμπρότερον ἐξαιρετικῶς ἀλλὰ καὶ βαθύτερον χαρακτηριστικὸν τῆς πόλεως εἶναι ἡ θεοσέβεια τῶν κατοίκων αὐτῆς, καὶ δὴ ἡ θεοσέβεια ὄχι κατὰ τὰς φοβερὰς ἡμέρας τῶν κινδύνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς φωνεινὰς ἡμέρας τῆς εὐδαιμονίας. Εὑρισκόμεθα ἤδη εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διεξήγαγε κατὰ τῶν βαρβάρων, τῶν Ἀράβων, τῶν Ρώσων, τῶν Βουλγάρων, πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ σπόρος τῆς ἀληθοῦς πίστεως, τὸν ὁποῖον ἔρριψεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀπέδωκε πλουσιώτατον καρπόν. «Ὁ ἀξιοθαύμαστος ἐν τοῖς ἀθλοφόροις ἅγιος Δημήτριος» μέγαν κατέβαλεν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μὲ τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ μαρτύριον. Οἱ μεγάλοι ἱεραπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἔρριψαν ἰσχυρὰν αἴγλην εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὡς πόλεως κατ' ἐξοχὴν ὀρθοδόξου. Σειρὰ δὲ χρυσῆ εὐσεβῶν ἀρχιερέων, διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἀκόμη περισσότερον ἐστερέωσαν τὴν φήμην αὐτῆς ὡς πόλεως κατ' ἐξοχὴν χριστιανικῆς, ἡ ὁποία διετήρησε μέχρι τέλους τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν «καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον».

Κυρίως ὅμως ὁ ὅλος ἱστορικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως ἔμεινε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα στενῶς συνδεδεμένος μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν λατρείαν πρὸς τὸν μεγαλομάρτυρα *Δημήτριον* (βλ. λ.). Οἱ πόλεμοι τῶν Σλαύων ἐθεμελίωσαν τὴν πίστιν ταύτην καὶ μετὰ τὴν ὁριστικὴν σωτηρίαν εὑρίσκομεν καθωρισμένον ἤδη τὸν στενὸν τοῦτον δεσμὸν μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ προστάτου αὐτῆς ἁγίου. Κατὰ τὰς δεινὰς πολιορκίας τῶν Σλαύων ἔβλεπον τὸν ἅγιον ὀφθαλμοφανῶς οἱ κάτοικοι ὡς ὁπλίτην, ὁ ὁποῖος ἔπληττε διὰ τοῦ ξίφους τοὺς βαρβάρους, εἴτε ὡς ἔφιππον κραδαίνοντα τὴν ἀήττητον λόγχην, διατρέχοντα τὸ τεῖχος καὶ ἔπειτα τρέχοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ διασκορπίζοντα βαρβαρικὰ μονόξυλα. Καὶ αὐτοὶ οἱ αἰχμάλωτοι ἔλεγον: «Εἴδομεν ἕνα ἄνδρα ξανθὸν καὶ λαμπρόν, ὁ ὁποῖος ἐκάθητο ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἐφόρει ἱμάτιον λευκόν». Καὶ ἀφοῦ ἔσῳζε τὴν πόλιν του, ἐπέστρεφε πάλιν ὁ μεγαλομάρτυς εἰς τὸν πανάγιον οἶκόν του, καὶ τὸ πρόσωπόν του, λέγει τὸ παλαιὸν βιβλίον, ἀπὸ τὴν χαρὰν «λαμπηδόνας ὡς ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπέπεμπε». Τοιαύτη βαθεῖα πίστις παρήγαγε καὶ ἀνάλογον λατρείαν, καὶ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἡ λατρεία πρὸς τὸν ἅγιον Δημήτριον ἦτο ἡ κυρία σκέψις ἑνὸς Θεσσαλονικέως τοῦ Ι' αἰῶνος. Συγκινητικὰ εἶναι τὰ ἄπειρα δείγματα τῆς λατρείας ταύτης· καὶ μὲ κάθε τρόπον ἡ εὐσέβεια τῶν πολιτῶν ἐζήτησε νὰ διαιωνίσῃ τὴν μνήμην τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ μὲ τὴν λογοτεχνίαν

Digitized by Google

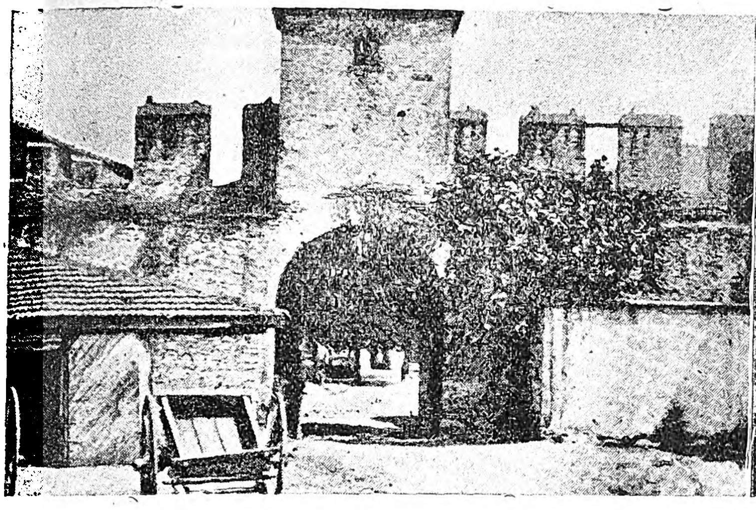
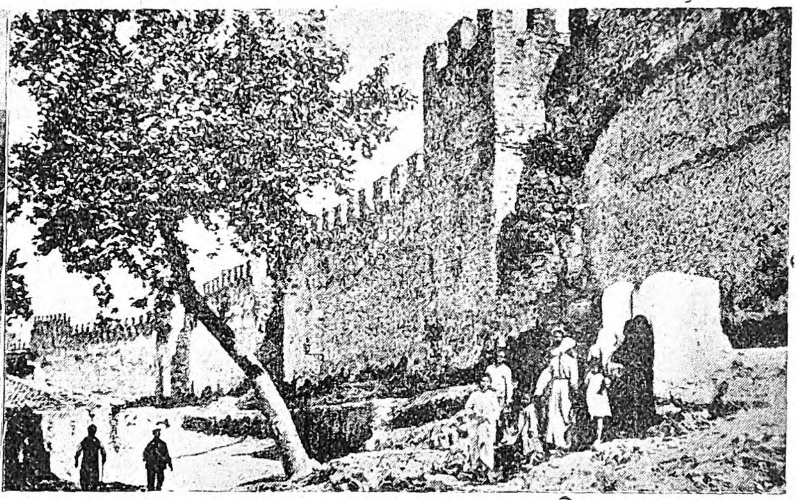

1) Ἡ εἴσοδος τοῦ Ἑπταπυργίου. 2) Τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως.

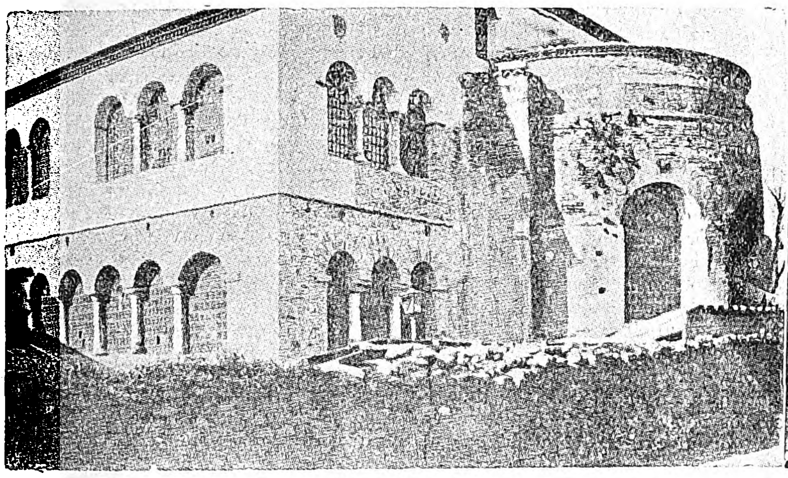
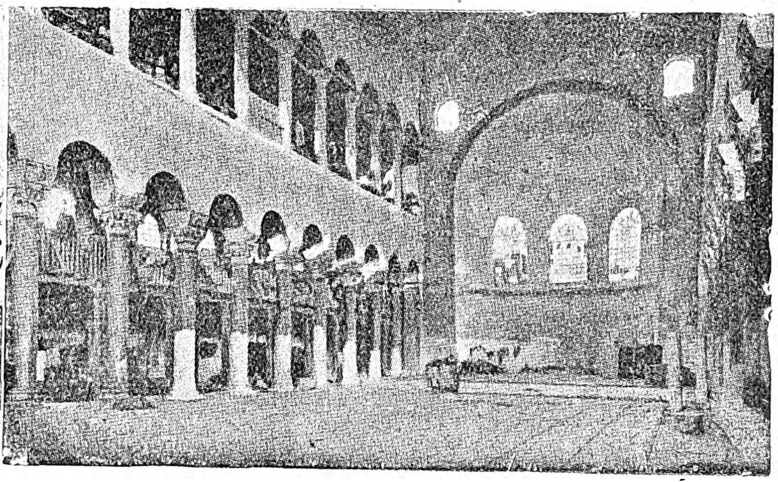

1) Ναὸς Θεοτόκου Ἀχειροποιήτου. 2) Το ἐσωτερικὸν τῆς Ἀχειροποιήτου.

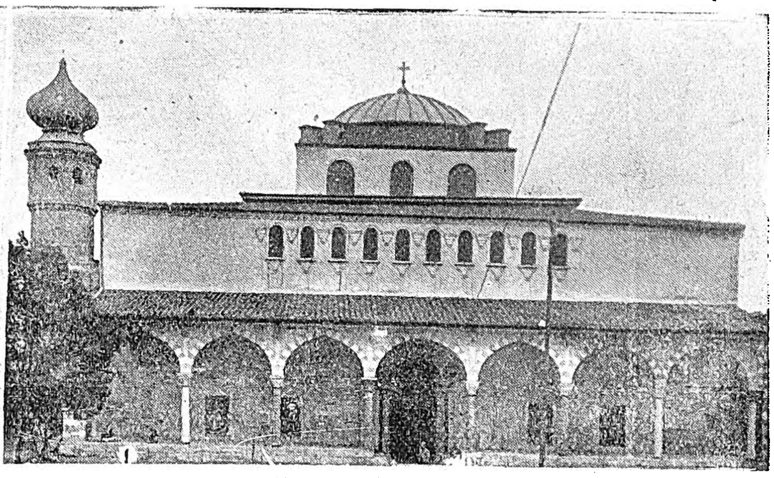

1) Ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Ἁγ. Σοφίας. 2) Δυτικὴ πλευρὰ τῆς Ἁγ. Σοφίας.

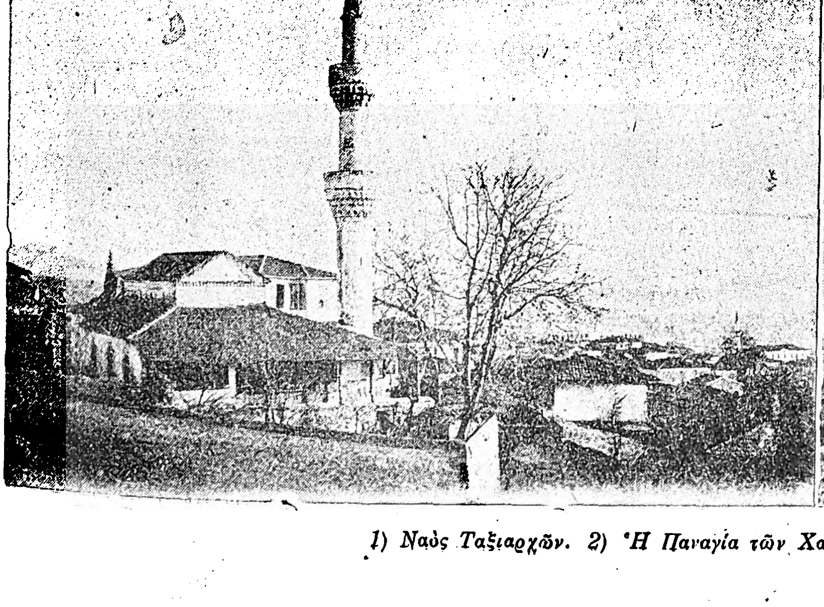

1) Ναὸς Ταξιαρχῶν. 2) Ἡ Παναγία τῶν Χαλκέων (νῦν Ν. Ἁγ. Τεσσαράκοντα).

Digitized by Google

καὶ μὲ τὴν τέχνην. Μὲ ἄπειρον εὐλάβειαν ἐδιαβάζοντο παλαιὰ βιβλία, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν τὸ μαρτύριον καὶ τὰ θαύματα τοῦ καλλινίκου μάρτυρος, καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ κυριωτάτη καὶ σήμερον πηγὴ ἡμῶν περὶ τῶν πολιορκιῶν τῶν Σλαύων. Διότι τὰ παλαιὰ Συναξάρια τοῦ ἁγίου, ἔχοντα κύριον σκοπὸν τὴν ἐπίδειξιν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, περιγράφουν μὲ λεπτομερείας ἀξιολόγους τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡ σημερινὴ κριτικὴ ἔρευνα εὑρίσκει ἀληθῆ κατὰ τὸν ἱστορικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ὁ «πάνσεπτος καὶ πανόλβιος» ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐνέκλειε τὴν πολύτιμον ἀνάμνησιν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς πόλεως, ἐκτὸς δὲ τῆς μεγίστης σημασίας διὰ τὴν τέχνην καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν κειμηλίων (βλ. κατωτ. *[Τέχνη]*), περιέκλειεν αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν θρησκευτικὸν ἰδεῶδες τῶν εὐσεβῶν Θεσσαλονικέων, καὶ συγχρόνως ὅλην τὴν περιπετειώδη ἱστορίαν τῆς πόλεως. Σλαῦοι, Σαρακηνοί, Νορμανδοί, Τοῦρκοι ἐπυρπόλησαν, κατέκοψαν, ἐλαφυραγώγησαν τὰ κειμήλια καὶ τὸν ναόν.

Ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον μιᾶς βυζαντινῆς πόλεως, καὶ δὴ πόλεως ὁποία ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ πρωτίστη ἀσχολία τῶν κατοίκων, παρὰ τὸ κύριον ἔργον ἢ τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ἦτο ἡ περὶ τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἑορτάς. Μία ἀπὸ τὰς μεγίστας ψυχαγωγίας τοῦ βίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἦσαν αἱ συχνόταται ἱεροτελεστίαι καὶ αἱ σεμνόταται ἐκκλησιαστικαὶ ἑορταί, τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἔξαρσιν τῶν ὁποίων περιγράφουν οἱ συγγραφεῖς. Κατανυκτικώτατον, λέγουν, ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἐπισημοτάτας ταύτας ἐκκλησιαστικὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουέ τις τόσον μελῳδικὰς ψαλμῳδίας, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι εὑρίσκετο ἐν μέσῳ ἑορταζόντων ἀγγέλων. Κατὰ τὴν μεγάλην ἰδίως ἑορτὴν τοῦ καλλιμάρτυρος, ἐξαισία ἦτο ἡ «σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ τὴν θαυμαστὴν μελῳδίαν ἡδυφώνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουν ἀπαστράπτουσας στολάς, καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων. Συνεδυάζετο δὲ ἡ θεοσεβὴς αὐτὴ ἐκδήλωσις τῶν κατοίκων μὲ λεπτὸν καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, τοῦ ὁποίου δείγματα ἦσαν οἱ καλλιπρεπεῖς ναοὶ τῆς πόλεως, πολυπληθεῖς καὶ ἐξαιρέτου καλλιτεχνικῆς διακοσμήσεως (βλ. κατωτ. *[Τέχνη]*). Προσέτι καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἱδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὑπεροχὴν δὲ τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν διάφοροι περιστάσεις ηὐνόησαν: αὐτὴ ἡ θεοσέβεια τῶν Θεσσαλονικέων, ἡ εὐκολία καὶ εὐμάρεια τοῦ βίου, ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι δὲ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ὁποίας καὶ αὐτοκράτορες προσέτρεχον.

Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὰς καλαισθητικὰς ἀπολαύσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ λογίου βίου ἡ μεσαιωνικὴ Θεσσαλονίκη, ὡς καὶ ἡ σημερινὴ ἄλλως, διακρίνεται ἰδίως διὰ τὴν προσήλωσιν πρὸς τὸ κέρδος καὶ τὴν ὑλικὴν εὐμάρειαν. Ἡ δευτέρα αὐτὴ πόλις τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι κυρίως πόλις ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας. Οἱ κάτοικοι ἐργάζονται δραστηρίως. Ἡ βιομηχανία ἀκμάζει εἰς ὕψιστον βαθμὸν καὶ δὴ ἡ μεταξουργία, αἱ τέχναι τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου. Οἱ τεχνῖται τῆς Θεσσαλονίκης κατασκευάζουν ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα ἐκ παντοειδοῦς ὕλης. Καὶ αἱ διάφοροι συντεχνίαι εἶναι τελείως διωργανωμέναι ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως. Ὁ θαυμάσιος λιμὴν αὐτῆς εἶναι τὸ παγκόσμιον ἐμπορεῖον. Μεγάλαι καὶ μικραὶ ὁδοί, ἔχουσαι μεγάλην ἀρτηρίαν τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν, ἐξασφαλίζουν τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικόν, πρὸς Β πρὸς τὴν πλουσίαν Θράκην, ἕως τὰς ὄχθας τοῦ Δανουβίου, πρὸς Δ πρὸς τὴν Πέλλαν, τὰ Βοδενά, τὸ Μοναστήρι, τὴν Ἀχρίδα καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην. Διὰ δὲ τῆς θαλάσσης εὑρίσκονται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ὅλον τὸν κόσμον. Ἀπὸ ὅλην τὴν οἰκουμένην προστρέχουν οἱ ἔμποροι. Οἱ ἔμποροι τοῦ Νόβγοροδ διὰ τῆς Θεσσαλονίκης πηγαίνουν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Εὐρώπης εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη σταθμὸς σημαντικὸς ἐμπορίου. Τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀπὸ τὰς νοτίας ἑλληνικὰς χώρας, ἐπίσης καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα ἔρχονται εἰς τὸν μέγαν λιμένα καὶ διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ διασπείρονται εἰς τὸν κόσμον. Ἀντιθέτως ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἔρχονται τὰ ἀρώματα, τὰ ὑφάσματα, διάφορα πολύτιμα εἴδη, ἀπὸ τὴν Δύσιν ὁ οἶνος, ὑφάσματα. Τὰ σπανιώτερα προϊόντα δύνανται νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ ξενῶνες τῆς πόλεως εἶναι πάντοτε πλήρεις ἀπὸ ἀνθρώπους ὅλων τῶν φυλῶν. Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συσσώρευσις τῶν ἐμπορευμάτων καὶ παντοίων προϊόντων, φυσικῶν εἴτε βιοτεχνικῶν, ηὐξάνετο κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Περίφημος δ' ἦτο εἰς ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Χρυσῆν πύλην (τοῦ Βαρδάρ, εἰς τὸ Δ ἄκρον τῆς πόλεως) καὶ διήρκει πολλὰς ἡμέρας (βλ. καὶ λ. *Δημήτριος* ὁ μεγαλομάρτυς).

Ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκμή. Ἡ τοιαύτη ὑλικὴ ἀκμὴ ηὐνόει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων. Κατὰ τὰ διαλείμματα, μεταξὺ τῶν συχνῶν καταστροφῶν αὐτῆς ἀπὸ τὰς ἐπιδρομάς, ἡ Θεσσαλονίκη δὲν περιεῖχεν ἁπλῶς κοινωνίαν, ἡ ὁποία ἔζη εἰς εὐμάρειαν, ἀλλὰ κοινωνίαν ἔχουσαν ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα. Ἀπόδειξις εἶναι αὐτὰ τὰ καλλιπρεπῆ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὴν πόλιν, καὶ πρωτίστως οἱ ναοὶ αὐτῆς, τῶν ὁποίων τὸ κάλλος ᾐσθάνοντο οἱ Θεσσαλονικεῖς. Ἰδοὺ πῶς περιγράφουν οἱ παλαιοὶ ἐγκωμιασταὶ τὴν πόλιν: «Ποῖος ἠμπορεῖ, λέγουν, νὰ μὴ θαυμάσῃ τὸν ἀπέραντον περίβολον τῶν τειχῶν καὶ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως;» Εὐρεῖα εἶναι ἐπάνω ἡ ἀκρόπολις, ἡ ὁποία «ὁμοιάζει μὲ μικρὰν πόλιν καὶ ἔχει ἰδίους κατοίκους». Ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀκροπόλεως κατέρχεται πρὸς τὰ κάτω ἡ πόλις, μεγάλη εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἐκτεινομένη. Ναοὶ μέγιστοι καὶ ὡραιότατοι τὴν στολίζουν, λαμπροὶ λαμπρῶς προσπίπτοντες εἰς τὰ ὄμματα· εἶναι παμμεγέθεις οἱ ναοὶ καὶ περικαλλεῖς, ἔχοντες πλουσίαν καὶ ποικίλην διακόσμησιν. Οὐδεμία πόλις εἰς τὴν οἰκουμένην ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ οὔτε τόσους πολλοὺς καὶ μεγάλους, οὔτε τόσον παγκάλους καὶ ἁγιωτάτους ναούς, οὔτε τόσον ἀστράπτοντας ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Μόλις καὶ μετὰ βίας δύνασαι νὰ μεταστρέψῃς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς σου. Τὰς ἐκκλησίας διαδέχονται τὰ οἰκοδομήματα, ὅλα τέχνης ἀρίστης, λουτρὰ δημόσια, οἰκίαι λαμπρόταται καὶ παμμεγέθεις. Καὶ ἡ ἄλλη πόλις ἦτο ὡραιοτάτη. Κῆποι πλήρεις δένδρων καὶ πηγῶν ἐφαίδρυνον μὲ τὸ πράσινον χρῶμα καὶ τὴν δροσερότητά των τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐκκλησιῶν. Μία μεγάλη ὁδός, ἡ παλαιὰ Ἐγνατία, ἡ λεωφόρος λεγομένη, διέσχιζεν, ὅπως καὶ σήμερον, τὴν πόλιν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον κατὰ μῆκος. Πλατεῖαι πολλαὶ ἠνοίγοντο εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, μερικαὶ ὁδοὶ ἦσαν πλακόστρωτοι, πολλὰς δ' ἐστόλιζον μακραὶ στοαί, ἦσαν δὲ πλατεῖαι, ὁδοί, στοαὶ πολυσύχναστοι καὶ πολυθόρυβοι.

Ἀνέκαθεν δὲ ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξεν ἑστία πνευματικῆς μορφώσεως. Πολυάριθμα ἦσαν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον ἰδίως μοναχοί, ἐπίσης καὶ τὰ ἀνώτερα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκετο ἡ θεολογία, ἡ ποίησις, ἡ ῥητορική, ἡ μουσική, τὰ μαθηματικά. Αἱ δὲ ἀνώτεραι σχολαὶ εἶχον παγκόσμιον φήμην καὶ προσείλκυον μαθητὰς ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν, οἱ ὁποῖοι προσήρχοντο διὰ ν' ἀκούσουν ὀνομαστοὺς καθηγητάς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο κέντρον πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ὁποῖον λαμπρύνει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος. Εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην ἐκείνην κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τοῦ πολυπληθοῦς πτωχοῦ λαοῦ ἦτο μεγάλη, ἐγεννήθησαν κατ' αὐτὸν τὸν Μεσαίωνα ἰδέαι ἰσότητος καὶ σοσιαλιστικῆς διαρρυθμίσεως τῶν πραγμάτων, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ ταράξουν ἀργότερον τὴν πόλιν, συνετέλεσαν ὅμως εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀνωτέρας μορφώσεως.

Οἱ Βούλγαροι καὶ Βλαχοβούλγαροι. Φοβερὸς ἐχθρός, ἐναντίον τῶν ὁποίων πάνοπλος ἦτο ἀνάγκη ν' ἀμυνθῇ ἡ ἑλληνικὴ φυλή, ἐγείρεται τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ Οὖννοι, ὁποῖοι ἦσαν κατ' ἀρχάς, ἔχουν γίνει ἤδη Σλαῦοι. Ἀδιάλειπτοι καὶ πλήρεις φρικαλεοτήτων εἶναι αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαί των εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ κατὰ πρῶτον, φυσικά, κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄλλοτε μόνοι, συνηθέστερον μὲ τοὺς ἄλλους Σλαύους, διατρέχουν τὰς χώρας τοῦ Αἵμου καίοντες, λεηλατοῦντες, ἀνηλεῶς βασανίζοντες, διασπείροντες παντοῦ τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ὁ φωτεινὸς φάρος, ὁ ὁποῖος τοὺς εἵλκυε μὲ τὴν λάμψιν του, εἶναι ἡ μεγάλη πόλις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἀναγκαία δι' αὐτὴν τὴν συντήρησίν των, διότι μόνη ἡ πόλις αὐτὴ θὰ τοὺς ἤνοιγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν δρόμον πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἔπειτα ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ πόλις τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἡ πόλις τῶν μεγάλων ἁγίων αὐτῶν, καὶ οἱ Βούλγαροι τὴν ἐθεώρησαν πάντοτε ὡς πόλιν ἱεράν. Καὶ εἰς κατάκτησιν αὐτῆς ἐστράφησαν ἀκούραστοι, ἀλλὰ μάταιοι ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες αὐτῶν.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ Σαμουήλ. Ὁ πρῶτος μέγας πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος τοῦ ΣΤ' καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἔγινεν ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, διὰ νὰ ἔχουν ἐλευθέραν μετ' αὐτῆς συγκοινωνίαν, ὡς τὸν μόνον ἐμπορικὸν λιμένα αὐτῶν καὶ σταθμόν. Οἱ Ἕλληνες ὑπάλληλοι, οἱ διεξάγοντες ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ μονοπώλιον τοῦ βουλγαρικοῦ ἐμπορίου, ὑπέβαλλον τοὺς Βουλγάρους ἐμπόρους εἰς μεγάλας ὑποχρεώσεις, εἰς βαρέα «τελωνήματα», ἤτοι τελωνειακοὺς φόρους. Οἱ Βούλγαροι παρεπονέθησαν εἰς τὸν ἡγεμόνα των Συμεὼν (893—927), καὶ τότε ἤρχισε μακρὸς καὶ καταστρεπτικὸς Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος. Ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ τσάρου Σαμουὴλ (976—1016) φθάνει τὸ βουλγαρικὸν κράτος εἰς τὴν μεγαλυτέραν δύναμίν του. Φοβεραὶ τότε ἐπιδρομαί, ἀπὸ τὸ 976, ἀρχίζουν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Τὰ πάνδεινα πάσχει φυσικὰ πρώτη ἡ Μακεδονία, καὶ λέγουν παλαιοὶ Ἄραβες ἱστορικοί: «φέρουν οἱ Βούλγαροι τὰς καταστροφὰς καὶ πυρπολήσεις των ἕως τὴν Θεσσαλονίκην». Κατὰ τὰς πρώτας ἐπιδρομάς των πολιορκοῦν τὸ αὐτοκρατορικὸν κάστρον τῶν Σερρῶν (976—977)· μετὰ ἔτη κυριεύουν (989) τὸ ἰσχυρὸν κάστρον τῆς Βερροίας. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ ὁδηγεῖ τὸν στρατόν του κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅλη ἡ Μακεδονία ἦτο εἰς τὴν κυριαρχίαν του, ἀγέρωχον δὲ μόνον προπύργιον ὅλης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὑψοῦντο ἀκόμη τὰ ἀπόρθητα τείχη τῆς μεγάλης Θεσσαλονίκης. Ἡρωϊκὸς ἐγείρεται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς φυλῆς ὁ Βασίλειος ὁ Β'. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ σιδηροῦς Ἕλλην βασιλεὺς (976—1014) διεξάγει ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πόλεμον ἀνηλεῆ. Πολλαὶ καὶ ἐπίπονοι εἶναι αἱ ἐκστρατεῖαι κατὰ τῶν Βουλγάρων, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς ὁδηγεῖ ἕως αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους. Κατὰ τὴν μακρὰν καὶ πλήρη δοκιμασιῶν περίοδον ταύτην τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν πολέμων ἡ Θεσσαλονίκη λαμβάνει ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ πόλις αὐτὴ εἶναι τὸ κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν τῶν Ἑλλήνων, ἐνταῦθα ἔχει στήσει τὸ γενικὸν στρατηγεῖόν του ὁ Βασίλειος, εἰς αὐτὴν διοργανώνει τὰς στρατιάς του· ἀπὸ αὐτὴν ἐξορμᾷ εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα καὶ εἰς αὐτὴν ἐπανέρχονται νικηφόροι αἱ στρατιαί του. Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας εἰς τὰ ἀπόκρημνα ὄρη καὶ τὰς ἀγρίας πεδιάδας τῆς Βουλγαρίας, ὁ Βασίλειος ὁ Β' ἐπιφέρει φοβερὰν καταστροφὴν εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατόν, τῷ 1014, εἰς τὴν Κλεισοῦραν.

Αἱ κατόπιν ἐπιδρομαί. Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, οἱ Βούλγαροι εἶναι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Ἕλληνας ἕως τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν κατασύντριψίν των ὑπὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου κατορθώνουν οἱ Βούλγαροι δύο φορὰς νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Τυχοδιώκτης τις, Δελεᾶνος ὀνομαζόμενος, παρέστησεν ἑαυτὸν ὡς ἔγγονον τοῦ Σαμουὴλ καὶ ἀναγορευθεὶς τσάρος ὁρμᾷ περὶ τὸ 1040 κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Πολιορκεῖ ταύτην εἰς μάτην καὶ τρέπεται πρὸς δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν λεηλατῶν τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Μετά τινα χρόνον, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1040, προσβάλλουσι πάλιν οἱ Βούλγαροι μὲ στρατιὰν 40.000 ἀνδρῶν τὴν Θεσσαλονίκην ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλουσιάνου, ἀνεψιοῦ τοῦ Σαμουήλ. Ἐπὶ ἓξ ἡμέρας πολιορκοῦν οἱ Βούλγαροι τὴν πόλιν, ἀλλ' ἔρχεται πάλιν εἰς σωτηρίαν τῶν ἡρωϊκῶν κατοίκων, ὡς ἔλεγον κατόπιν οὗτοι, ὁ ὑπερένδοξος στρατηγὸς ἅγιος Δημήτριος, ὁ ὁποῖος τοσάκις εἰς παλαιοὺς καιροὺς εἶχε σώσει τὴν πόλιν ἀπὸ φοβερὰς πολιορκίας. Οἱ ἐχθροὶ καταπλήσσονται ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐπιφανείας τοῦ ἁγίου καὶ τῆς ὁρμῆς τῶν κατοίκων, οὐδ' ἐστάθησαν καθόλου νὰ πολεμήσουν ἢ ν' ἀμυνθοῦν, καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, διότι ὁ ἀθλοφόρος προηγεῖτο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐξωμάλυνε τὸν δρόμον. Πίπτουν νεκροὶ 15.000 Βουλγάρων, αἰχμαλωτίζονται δὲ ἄλλοι τόσοι. Ἡ ἀνδρεία τῶν Θεσσαλονικέων ἔσωσε καὶ πάλιν τὸ κράτος. Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἀπολαύει ἡ Θεσσαλονίκη μακρᾶς ἡσυχίας ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα, ἕως τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὅτε μεγάλαι πάλιν συμφοραὶ εὗρον τὴν πόλιν. Αἱ προσπάθειαι τῶν Βουλγάρων νὰ κυριεύσουν τὴν περιπόθητον πόλιν ἐπανελήφθησαν πάλιν μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα, τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἵδρυσαν μὲ τοὺς Βλάχους νέον πάλιν βασίλειον. Τὸ βουλγαροβλαχικὸν δὲ τοῦτο κράτος κατέστη μάστιξ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τῆς Μακεδονίας. Ἐπανειλημμένως οἱ Βούλγαροι καὶ Βλάχοι, ἐνισχυόμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς Κουμάνους, ἐπῆλθον μὲ ἀγριότητα πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ πάντοτε γενναιότατα ἀπεκρούσθησαν. Ἀκόρεστος ἰδίως εἰς καταστροφάς, σφαγὰς καὶ βασανιστήρια τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἰωαννίτσης, ὁ ὁποῖος ἐκάλει ἑαυτὸν Ρωμαιοκτόνον, ἐπολιόρκησε δὲ τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1207, ἀλλ' εὑρέθη αἰφνιδίως νεκρὸς εἰς τὴν σκηνήν του καὶ ὁ θάνατός του ἀπεδόθη πάλιν εἰς τὸν ἀόρατον ὑπέρμαχον τῆς πόλεως.

Ἡ ἅλωσις ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Πρὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βλαχοβουλγάρων ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε πάθει μίαν ἀπὸ τὰς μεγίστας συμφοράς, τὴν

Digitized by Google

ἅλωσιν καὶ καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (1185). Ἡ συμφορὰ καὶ ἡ μίανσις τῆς θεοσεβοῦς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἐπιδρομέων τῆς Δύσεως ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ φανατισμένοι Βούλγαροι καὶ Βλάχοι ἔλεγον ὅτι ὁ ἅγιος Δημήτριος ἐγκατέλειψε τὴν πόλιν αὐτοῦ, ἐπῆγεν εἰς τὸ Τίρνοβον, εἰς τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν του, καὶ ὅτι τώρα μόνον εἰς τοὺς Βουλγάρους δίδει τὴν χάριν του. Ἡ συμφορὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐβοήθησε τὰ σχέδια τῶν Βλαχοβουλγάρων, ἦτο ἀληθῶς τρομακτική, ἀξία νὰ δώσῃ ἐλπίδας εἰς τοὺς Βουλγάρους, τοὺς ἀπὸ αἰώνων ἀκοιμήτους ἐχθρούς. Τόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ συμφορὰ (λέγει ὁ ἐπιφανὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως Εὐστάθιος, ὅστις ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς πολὺ ἐνδιαφέρουσαν περιγραφήν), ὥστε ἀπὸ μακρὰν μανθάνων τις περὶ αὐτῆς θὰ τὴν ὀνομάσῃ «βαρεῖαν καὶ πάνδεινον, πλήρη πένθους καὶ δακρύων», ἐκεῖνος δ' ὅστις ἀπὸ πλησίον τὴν εἶδε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ κατάλληλον λέξιν διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Νορμανδῶν τῆς Ἰταλίας ἐπεχείρησαν πολλὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐσχεδίασαν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν πάλιν τοῦτον παρεσκευάσθη εἰς τὴν Σικελίαν στρατὸς καὶ στόλος πολυάριθμος, συνιστάμενος ἀπὸ 80.000 πεζοὺς καὶ ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα. Κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1185 ὁ στρατὸς διελθὼν τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὁ στόλος περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον, ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τὴν 6ην ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν.

Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. «Νέφη στρατοῦ» ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν, λέγει ὁ παλαιὸς ἱστορικός, μὲ διαφόρους δὲ πολιορκητικὰς μηχανὰς ἐζήτουν οἱ ἐχθροὶ νὰ κατακρημνίσουν τὸ τεῖχος. Ἀλλὰ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως μὲ μεγάλην προθυμίαν ἐπολέμησαν καὶ πολλοὶ ἔπραξαν ἔργα γενναῖα, «γενόμενοι λέοντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος». Καὶ ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι καὶ οἱ στρατιῶται, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες καὶ νεάνιδες, ἀκόμη καὶ γραῖαι ἐβοήθουν τοὺς ἀμυνομένους μ' ἐνθουσιασμόν. Ἀκούραστοι οἱ ἐν τῇ πόλει ὑπερασπίζονται αὐτὴν χωρὶς οὔτε ἡμέραν οὔτε νύκτα ν' ἀναπαύωνται, ἀλλὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς πολιορκίας ἐπιχειροῦν σφοδροτάτην ἐπίθεσιν οἱ πολέμιοι καὶ μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα εἰσέρχονται τέλος εἰς τὴν πόλιν. Ὁ στρατηγὸς Δαβὶδ ἐφρόντισε μόνον περὶ τῆς σωτηρίας του, ἀλλ' εὑρέθησαν μεγαλόψυχοι ἄνδρες, οἵτινες ἔπεσαν γενναίως ὑπερασπιζόμενοι τὴν πατρίδα των. Ἀρχίζουν ἤδη αἱ τραγικαὶ συμφοραί. Νεκρῶν σωροὶ κεῖνται εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ αἰχμάλωτοι σύρονται εἰς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα γεμίζουν αἰχμαλώτους. Οἱ νικηταὶ εἰσορμοῦν εἰς τὰς οἰκίας, σφάζουν, ληστεύουν, ἐρημώνουν. Φρικιαστικὰ δ' ἦσαν τ' ἀνοσιουργήματά των εἰς τὰ ἱερὰ τῆς πόλεως. Εἰσώρμησαν εἰς τὰς γυναικείας μονάς, ἐβίασαν τὰς νύμφας τοῦ Χριστοῦ, εἰσέβαλον εἰς τοὺς ναούς, ἐσύλησαν τὰ ἱερὰ σκεύη, τὸν τάφον τοῦ Μυροβλήτου, κατέκοπτον τοὺς ἱερεῖς ἐντὸς αὐτῶν τῶν ναῶν. Ἀνερχόμενοι δ' ἐπάνω εἰς τὴν ἱερὰν καὶ φρικτὴν ἁγίαν τράπεζαν ἔκαμνον μυρίας ἀκολασίας καὶ φοβερὰς ἀσχημίας, ὠρχοῦντο περὶ αὐτὴν ἀδολεσχοῦντες, ὡς κύνες ὑλακτοῦντες, ψάλλοντες διάφορα κακοηχότατα βάρβαρα καὶ πορνικὰ ᾀσμάτια. Ἡμέραν καὶ νύκτα ἐξηκολούθησαν αἱ ἁρπαγαὶ καὶ σφαγαὶ καὶ ἀκολασίαι καὶ ἡ πόλις, ἡ «μακάρων γῆ», ἐγέμισε πτώματα νεκρῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν, νηπίων καὶ κατέστη φρικώδης ἐρημία.

Ἀλλὰ πολὺ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τῶν κατακτητῶν, ταχίστη δ' ἐπῆλθεν ἡ τιμωρία διὰ τὰς ἀκολασίας καὶ τὰς ὠμότητάς των. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Α' ὁ Ἄγγελος, στέλλει στρατὸν ἐναντίον των, ὁ ὁποῖος τοὺς νικᾷ εἰς δύο μάχας παρὰ τὸν ποταμὸν Στρυμόνα, συλλαμβάνει μάλιστα αἰχμαλώτους καὶ τοὺς δύο στρατηγούς των. Ἀμέσως ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἀνακτᾷ τὴν Θεσσαλονίκην (1186) ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ ἡ πόλις γεμίζει τώρα ἀπὸ τὰ ἰδικά των πτώματα, καταστρέφεται δ' ἐκ τῆς τρικυμίας καὶ ὁ στόλος των, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθησαν νὰ σωθοῦν ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν.

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ. *Τὸ Λομβαρδικὸν βασίλειον.* Οἱ Νορμανδοὶ ἐπιδρομεῖς εἶναι οἱ πρόαγγελοι τῶν πολυαρίθμων Φράγκων κατακτητῶν. Ἑνὸς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἱδρυθέντων φραγκικῶν βασιλείων πρωτεύουσα ἔγινεν ἡ Θεσσαλονίκη τῷ 1204, μὲ βασιλέα τὸν Λομβαρδὸν Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν. Τὸ λομβαρδικὸν τοῦτο βασίλειον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα *Λατινικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης*, ἀπηρτίζετο δὲ ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Τὰς τελευταίας ταύτας χώρας ὁ Βονιφάτιος διένειμεν εἰς τοὺς ὑποτελεῖς εἰς αὐτὸν εὐπατρίδας.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἠξιώθη ἰδιαιτέρας τιμῆς ἀπὸ τοὺς κατακτητάς. Ὁ Λατῖνος βασιλεὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἐπικυρίαρχος, ἔδωκεν εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς «γράμμα ἐρυθρόγραφον» ἐπίσημον ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχάριζεν εἰς τὴν πόλιν ἀπαραβίαστα ὅλα τὰ παλαιὰ αὐτῆς ἔθιμα καὶ τὰ προνόμια. Ὀλίγον ὅμως χρόνον διήρκεσε τὸ λατινικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Διότι τὰ ἱδρυθέντα συγχρόνως ἑλληνικὰ κράτη τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἠπείρου ταχέως ηὐξήθησαν εἰς ἀκμὴν καὶ εἰς δύναμιν. Ὁ δραστήριος καὶ μεγαλεπήβολος δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος ὁ Κομνηνὸς ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του μαχόμενος κατὰ τῶν Λατίνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν, κατώρθωσε δὲ ταχέως καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἀνέκτησε μάλιστα τῷ 1223 τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ ἀνάκτησις αὕτη τῆς μεγάλης πόλεως ὑπῆρξε μέγιστον πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν κατόρθωμα, ἦτο δὲ ὁ πρόαγγελος τῆς καταλύσεως τῶν μεγάλων φραγκικῶν βασιλείων, τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐπανιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Θεσσαλονίκη πρωτεύουσα ἑλληνικῶν κρατῶν. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ἠπειρωτικοῦ κράτους καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς Θεσσαλονίκης κατέστησαν τὴν πόλιν πρωτεύουσαν ἀληθινὴν ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Ἦτο δὲ κοινὴ ἡ ἐλπὶς ὅτι ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἤθελεν ἐπανιδρυθῇ ἡ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ βασιλεία, καὶ ὅλοι οἱ λόγιοι καὶ οἱ ἔνθερμοι πατριῶται, οἱ «ἑλληνίζοντες», ηὔχοντο νὰ περιβληθῇ ὁ Θεόδωρος τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα καὶ ὁ Κύριος ν' ἀξιώσῃ αὐτὸν νὰ πατήσῃ τὴν γῆν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἀληθῶς περιβάλλεται ὁ Θεόδωρος τὸ βασιλικὸν διάδημα, ἐνδύεται τὴν περιβολὴν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων καὶ χρίεται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, ὀνομαζόμενος ἐπισήμως «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων». Ὁ αὐτοκράτωρ ὀργανώνει τὴν αὐλὴν αὐτοῦ συμφώνως μὲ τὰ ἔθιμα τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διορίζει, ὡς οἱ παλαιοὶ αὐτοκράτορες, πολυειδεῖς ἄρχοντας τοῦ κράτους, δεσπότας, σεβαστοκράτορας, μεγάλους δομεστίκους, ἐπανιδρύει τὴν σύγκλητον, ἀνασυνιστᾷ τὴν παλαιὰν «βασίλειον τάξιν» μὲ ὅλην τὴν ἐπιβολὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς.

Ὁ Θεόδωρος διὰ συνεχῶν ἀγώνων κατέστησε μέγα καὶ ἰσχυρὸν τὸ νέον ἑλληνικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης, περιῆλθεν ὅμως εἰς ἀσύνετον πόλεμον κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου Ἀσάν, ὅστις τῷ 1230 ἐνίκησε τὸν ἕως τότε ἀήττητον ἡγεμόνα καὶ συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωτον. Ταχέως οἱ Βούλγαροι ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, καταλαμβάνουν τὴν Μακεδονίαν καὶ περιορίζουν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Θεσσαλονίκης εἰς μόνην σχεδὸν τὴν πρωτεύουσάν των. Ὅτε δέ, μετά τινα ἔτη, τῷ 1261, ἐπανιδρύθη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἡ Θεσσαλονίκη κατέστη πρωτεύουσα ἰδίας, σχεδὸν ἀνεξαρτήτου, ἡγεμονίας, ἡ ὁποία ἐλέγετο «Δεσποτᾶτον τῆς Θεσσαλονίκης», τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνων κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἰδιαίτεροι στρατηγοὶ εἴτε ἡγεμονόπαιδες τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Ἐπιδρομαὶ Καταλανῶν, Σέρβων, Τούρκων. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία μόλις εἶχεν ἀπελευθερωθῆ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βλαχοβουλγάρων τοῦ Ἰωαννίτση, ἀποκρούει ἤδη τὴν ἐπιδρομὴν σκληρῶν τυχοδιωκτῶν, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν. Ἦταν δ' οὗτοι οἱ τόσα φοβερὰ δεινὰ ἐπενεγκόντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας Καταλανοί, οἱ λεγόμενοι «Ἀμογάβαροι», οἱ ὁποῖοι ἠρήμωσαν φρικωδῶς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν τῷ 1308. Εἰς θόρυβον καὶ ταραχὴν περιπίπτουν οἱ κάτοικοι, ἀλλ' ἀγρυπνοῦν πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνδρειοτάτου στρατηγοῦ, τοῦ Χανδρηνοῦ, γενναιότατα ἀποκρούονται οἱ Ἱσπανοὶ ἐπιδρομεῖς καὶ ἐξαναγκάζονται εἰς ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους ἔσωσε τὴν πόλιν ὁ Χανδρηνός. Ὁ ἰσχυρὸς αὐτῶν κράλης, ἔπειτα τσάρος, Στέφανος Δουσὰν ἐκυρίευσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ μόνον τὴν Θεσσαλονίκην δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος τρεῖς φορὰς ἐξεστράτευσε καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Ἦτο διακαὴς ὁ πόθος τῶν Σέρβων, ὡς καὶ ὁ παλαιὸς πόθος τῶν Βουλγάρων, νὰ καταλάβουν τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ ἔχουν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἤδη ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς τῆς σερβικῆς δυνάμεως, ὁ Μιλιοῦτιν, ἀπὸ τοῦ 1283 εἶχε προχωρήσει μὲ τὸν στρατόν του ἕως τὴν κοιλάδα τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Καβάλλας καὶ διὰ πρώτην φορὰν οἱ Σέρβοι εἶχον ἴδει τότε τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ στρατοὶ ἔκοψαν εἰς αὐτὸν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν μέγαν μακεδονικὸν λιμένα.

Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων καὶ ἰδίως κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἀκμάζει κοινωνικῶς καὶ πνευματικῶς, ἀνυψώνεται δὲ εἰς μεγάλην πολιτικὴν σημασίαν. Συγκεντρώνει σπουδαῖον μέρος τοῦ ὅλου βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ παρουσιάζει τὴν συνολικὴν ὄψιν τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἀληθινὴν εἰκόνα πρωτευούσης. Γίνεται δὲ καὶ πραγματικὴ πρωτεύουσα τοῦ ἐπαναστάτου αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ.

Τὰ εἰς τὴν πόλιν ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Ῥωμαίων (148 π. Χ.) δοθέντα προνόμια εἶχον ἐπικυρωθῆ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἐσεβάσθησαν δ' αὐτὰ καὶ οἱ κατακτηταί. Τὰ προνόμια ταῦτα καὶ αἱ ἐλευθερίαι τῆς Θεσσαλονίκης ηὐρύνθησαν σὺν τῷ χρόνῳ. Ἤδη κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης ὀνομάζεται μὲ τὸν τιμητικὸν τίτλον δούξ, κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἡ πόλις, ἡ ὁποία εἶχε γίνει καὶ πρωτεύουσα ἑλληνικοῦ βασιλείου, καὶ αἱ περὶ αὐτὴν χῶραι ἀποτελοῦσιν ἰδίαν ἡγεμονίαν, τὸ *Δεσποτᾶτον τῆς Θεσσαλονίκης*, κυβερνώμενον ὑπὸ υἱῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες φέρουσι τὸν τίτλον δεσπόται.

Κατὰ τοὺς ἐμφυλίους δὲ πολέμους τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, οἵτινες ἐσάλευσαν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται ἡ ἀληθὴς ἀντίπαλος τῆς βασιλευούσης. Ἡ σπουδαιοτάτη φροντὶς τῶν ἐπαναστατούντων κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας εἶναι νὰ προσελκύσουν πρὸς ἑαυτοὺς ὡς κυριώτατον ἔρεισμα αὐτῶν τὴν Θεσσολονίκην, καὶ καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν ΙΔ' αἰῶνα οἱ αὐτοκράτορες διατρίβουσι πολὺ εὐχαρίστως εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὡς εἰς πρωτεύουσάν των μὲ τὰς αὐτοκρατείρας, τοὺς υἱοὺς καὶ ὅλην τὴν αὐλὴν αὐτῶν. Τὴν Θεσσαλονίκην διοικοῦν συχνὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ αὐτοκράτειραι, ἡ Εἰρήνη, ἡ Μαρία ἡ Ξένη, ἡ Ἄννα Παλαιολογῖνα. Διοικεῖται δὲ ἡ πόλις κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐν πλήρει σχεδὸν αὐτονομίᾳ. Οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι διῃρημένοι εἰς τέσσαρας τάξεις, εἰς τοὺς ἄρχοντας, τὸν κλῆρον, τοὺς μέσους (ἀστούς), καὶ τὸν λαόν, τοὺς δήμους. Ἡ πόλις ἔχει ἰδιαιτέραν βουλὴν ἢ σύγκλητον, καὶ ὁ λαὸς μεγάλας ἐλευθερίας· συνέρχεται εἰς συνελεύσεις καὶ ἐκλέγει τοὺς ἄρχοντας τῆς πατρίδος, τοὺς δικαστάς, τοὺς κατωτέρους ὑπαλλήλους. Οἱ Θεσσαλονικεῖς εἶναι ὠργανωμένοι εἰς ἴδια στρατιωτικὰ σώματα, ὑπὸ ἀρχηγοὺς τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐκλέγει, καὶ οἱ ὁποῖοι λέγονται στρατηγοὶ τοῦ δήμου, ὑπερασπίζονται δὲ αὐτοὶ τὴν πόλιν καὶ ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ πολῖται τῆς Θεσσαλονίκης οἱ γενναιότεροι ὑπέρμαχοι τῆς πόλεώς των. Εἶναι ὑπερήφανοι οἱ Θεσσαλονικεῖς διὰ τὴν πολιτείαν αὐτῶν. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι τόσον αὐτόνομος, ὥστε οἱ δικασταὶ δὲν δικάζουν πάντοτε σύμφωνα μὲ τὰς αὐτοκρατορικὰς διατάξεις, ἀλλὰ σύμφωνα καὶ μὲ τὰ ἐγχώρια νόμιμα καὶ μὲ νόμους ἰδιαιτέρους τῆς πόλεώς των. Ἔχει ἡ πόλις καὶ τὸ δικαίωμα νὰ στέλλῃ εἰς τὰ ξένα κράτη πρέσβεις ἰδίους αὐτῆς, διὰ νὰ κανονίζῃ τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ ἄλλα ἐξωτερικὰ αὐτῆς πράγματα. Μὲ μίαν λέξιν κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους καταρρέει ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἀνεγείρεται μὲ δύναμιν καὶ ζωὴν ὡς πρωτεύουσα ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ παρέχει τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως.

Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν ἔχει συγκεντρωθῆ πλοῦτος πολὺς εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων, ἐσχηματίσθη δὲ πολυπληθὴς καὶ πτωχὴ ἀστικὴ τάξις, πένητες δὲ πολυάριθμοι. Τὸ κατὰ τὰς ἀρχαίας πόλεις ἀνεξάρτητον φρόνημα καὶ ἡ διαδοθεῖσα πνευματικὴ ἀνάπτυξις φέρουν τὸν λαὸν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀληθεῖς δημοκρατικάς, ἐν μέρει καὶ σοσιαλιστικάς, ἐξεγέρσεις. Ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ ἐνεφανίζοντο μὲ τὸ ὄνομα *Ζηλωταὶ* καὶ ἀκούονται λόγοι ἀνεξαρτησίας καὶ ἰσότητος ἀντάξιοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπίσης ἀναθάλλει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τοῦ ΙΔ' αἰῶνος πνεῦμα ἀνθρωπιστικῆς ἀναγεννήσεως, παρόμοιον μὲ τὸ ἐμφανισθὲν ἀργότερον εἰς τὰς ἰταλικὰς δημοκρατίας. Τέλος φιλοσοφικαὶ καὶ ἀσκητικαὶ διδασκαλίαι διαδίδονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπως τῶν *Ἡσυχαστῶν* τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ συντείνουν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων καὶ εἰς τὴν ἔκρηξιν ἐμφυλίων συγκρούσεων.

Ἑνετικὴ κυριαρχία. Ἀλλ' ἤδη, ἐν μέσῳ τοιαύτης ταραχῆς, περισφίγγουν στενότατα ὡς εἰς κλοιὸν τὴν Θεσσαλονίκην οἱ Τοῦρκοι, καὶ μάλιστα τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος δύο, ἴσως καὶ τρεῖς φοράς, καταλαμβάνουν αὐτήν. Μὲ καρτερίαν ὑπερασπίζονται τὴν πόλιν των οἱ Θεσσαλονικεῖς, καὶ ἐπὶ τέσσαρα ὁλόκληρα ἔτη ἀμύνονται κατὰ τὴν μίαν ἐκ τῶν πολιορκιῶν τούτων. Εἰς τὴν πόλιν δίδουν ζωὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τῆς ἐλευθερίας της κυβερνῆται γενναῖοι καὶ ἔμπειροι τῶν πολεμικῶν. Ὁ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος (1369), ὁ μετέπειτα αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἀσκῶν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ βασιλικὴν ἐξουσίαν ἠγωνίσθη νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς κατοίκους καὶ εἰς τὰς «λιποψυχούσας» πόλεις τῆς Μακεδονίας, συνέλαβε δὲ καὶ τὸ μέγα σχέδιον νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Μακεδονίας. Ἐπίσης ὁ γενναῖος στρατηγὸς Δημήτριος Λάσκαρις ὁ Λεοντάρις, ὁ ὁποῖος παρέλαβε τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ μὲ σύνεσιν πολλὴν ἐκυβέρνησεν αὐτήν. Δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Θεσσαλίας γίνεται ἔπειτα ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ, ὁ Ἀνδρόνικος. Ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ κρατήσουν οἱ Ἕλληνες περισσότερον τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ

Digitized by Google

Τοῦρκοι «συνέθλιβον καὶ ἀπέκλειον» αὐτήν, καὶ κάθε ἡμέραν ἐπιχειροῦν ἐφόδους. Οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχουν οἱ κάτοικοι, καὶ τότε, διὰ νὰ σώσουν τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐσκέφθησαν νὰ παραδώσουν αὐτὴν (τῷ 1423) εἰς τὴν ἰσχυρὰν δημοκρατίαν τῆς Ἑνετίας, μετὰ τῆς ὁποίας εἶχον πολλὰς ἐμπορικὰς σχέσεις. Καὶ οἱ Ἑνετοὶ ὑπεσχέθησαν διὰ συνθηκῶν «νὰ φυλάξουν τὴν πόλιν καὶ νὰ τὴν θρέψουν καὶ νὰ τὴν εὐτυχήσουν καὶ νὰ τὴν μεταβάλουν εἰς δευτέραν Ἑνετίαν».

Ἀλλὰ καὶ πάλιν, καὶ μετὰ τὴν θυσίαν αὐτήν, αἱ συμφοραὶ τῆς πόλεως δὲν ἔπαυσαν. Οἱ Ἑνετοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι ν' ἀμύνωνται ἐναντίον τῶν Τούρκων, φοβούμενοι δὲ μήπως οἱ Ἕλληνες ἐπαναστατήσουν γίνονται τύραννοι. Καὶ ἀρχίζουν τότε νὰ ἐξορίζουν τὰς εὐγενεῖς οἰκογενείας εἰς τὴν Εὔβοιαν, τὴν Κρήτην, τὴν Ἑνετίαν, πλείστους ἔρριψαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, καὶ ὅσους ἀπέμειναν εἰς τὴν πόλιν μὲ μυρίας ἐβασάνιζον κακώσεις. Εἰς τὸ τέλος στέλλουν πρέσβεις εἰς τὸν σουλτᾶνον Μουρὰτ ζητοῦντες εἰρήνην. Ἐκεῖνος ὅμως ἀπαντᾷ πρὸς αὐτούς: «Ἡ πόλις εἶναι πατρικόν μου κτῆμα. Ἂν ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων θὰ ἠδύναντο οὗτοι νὰ εἴπουν ὅτι τοὺς ἀδικῶ· ἀλλὰ σεῖς εἶσθε Λατῖνοι καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τί ζητεῖτε ἐδῶ; Ἀπέλθετε, ἂν θέλετε, ἄλλως ἔρχομαι ταχέως». Πρὸς δὲ τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις ἀπεκρίθη, ὅτι ἂν κατεῖχεν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ οὐδὲν θὰ ἐπεχείρει ἐναντίον τῆς πόλεως, «ἀλλὰ τώρα δὲν θὰ ἀφήσω τὴν Θεσσαλονίκην μεταξὺ τοῦ τόπου τοῦ ἰδικοῦ μου καὶ ἰδικοῦ σας νὰ κατέχεται ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς».

Ἅλωσις ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἄγγελοι, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, καταφθάνουν φέροντες εἴδησιν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔρχονται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σουλτάνου των Μουράτ. Καὶ ἀμέσως ἀρχίζουν οἱ ἐν τῇ πόλει νὰ παρασκευάζωνται πρὸς ἄμυναν, ἀναθέτουν ὅλας τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν μυροβλήτην μάρτυρα. Μίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1430 γίνεται εἰς τὴν πόλιν τὰ μεσάνυκτα σεισμὸς μέγας, καὶ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταραχῆς καὶ φόβου «μυριάνθρωπος στρατὸς» τῶν Τούρκων ἐπέρχεται τὴν ἑπομένην πρωΐαν δρομαῖος ἐναντίον τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἡ ὁρμή των ἀνακόπτεται, ἀναγκάζονται νὰ στρατοπεδεύσουν περὶ τὴν πόλιν, περικυκλώνουν αὐτὴν καὶ στήνουν ἀπέναντι τῶν τειχῶν πολιορκητικὰς μηχανάς. Ὡς σμήνη μελισσῶν περιτριγυρίζουν τὴν πόλιν· εἶναι τόσον πολλοί, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἔξω ὡς εἷς πρὸς ἑκατόν, καὶ μόλις εἰς διάστημα δέκα προμαχώνων ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ ταχθῇ ἀνὰ εἷς τοξότης. Κατ' ἀρχὰς στέλλει ὁ Μουρὰτ κήρυκας, ὑποσχόμενος ἐλευθερίαν καὶ προνόμια, ἂν παρεδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ πόλις. Τρεῖς φορὰς ἔκαμε τὰς προτάσεις αὐτὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὁ σουλτᾶνος, ἀλλὰ γενναίως ἀπερρίπτοντο ὅλαι αἱ προτάσεις. Μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς τετάρτης ἡμέρας, ἠχοῦν τὰ ὄργανα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπιπίπτουν οὗτοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη κατὰ τοῦ περιβόλου· ἄλλοι κομίζουν κλίμακας, ἄλλοι σανίδας, ἄλλοι κρατοῦν ἀσπίδας μεγάλας ἐκ κλάδων, ἄλλοι ὠθοῦν πρὸς τὸ τεῖχος τὰς μηχανὰς διὰ τὴν πολιορκίαν. Οἱ κάτοικοι ἑτοιμάζονται καὶ ὄχι μόνον οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰς εὐγενεστάτας, ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐφορμοῦν ἀδιακόπως, διότι ὅσους ἐκουράζοντο τοὺς διεδέχοντο ἄλλοι ἀκμαῖοι εἰς δυνάμεις. Καὶ οὕτω κατέλαβον οἱ Τοῦρκοι, τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1430, «τὴν θαυμαστὴν Θεσσαλονίκην». Τότε συνέβησαν συμφοραὶ ἄξιαι πολλῶν θρήνων καὶ δακρύων. Ὥρμησαν οἱ βάρβαροι ν' ἁρπάζουν ὅ,τι ἠδύνατο ἕκαστος· ἔσυρον ὡς ὁρμαθοὺς ἀναμὶξ ἄνδρας καὶ γυναῖκας μὲ νέους καὶ παρθένους, γέροντας μὲ μικρὰ βρέφη δεμένους ὡς ζῷα ἄλογα, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν οἱ ἀπάγοντες ἐφόνευον διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζουν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐσύρθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἐξανδραποδισθέντες περιεφέροντο ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην. Ἡ μεγάλη πόλις κατεστρέφετο, ἐγυμνώθησαν οἱ οἶκοι, αἱ μοναὶ καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἐβεβηλώθησαν, τὰ ἱερὰ κειμήλια ἐρρυπάνθησαν. Τοὺς ναούς, τὰς μονὰς καὶ τὰ ἄδυτα ἱερὰ ἐγύμνωσαν ἀπὸ πάντα πλοῦτον καὶ ἱερὸν κειμήλιον, ἀπὸ πᾶσαν διακόσμησιν, καὶ ἀπὸ τὰ μάρμαρα ἀκόμη, καὶ ἀφῆκαν μόνον τοὺς τοίχους κενούς. Οὔτε τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ μεγαλομάρτυρος δὲν ἐσεβάσθησαν, ἐσύλησαν δὲ τὸ χρυσίον καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς τιμίους λίθους καὶ τοὺς μαργάρους. «Μεγίστη ἦτο ἡ συμφορὰ δι' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον» τῆς μεγάλης καὶ εὐδαίμονος ταύτης ἑλληνικῆς πόλεως. «Εἰς μίαν καὶ μόνην ἡμέραν τόσον μεγάλη πόλις ἐκενώθη καὶ ἔμεινεν ἔρημος». Τέλος ἔλαβεν οἶκτον τῆς πόλεως ὁ Μουράτ, καὶ εἶπεν ὅτι ἐξαρκοῦν τὰ χρήματα εἰς τοὺς νικητάς, αὐτὸς δὲ λαμβάνει τὴν πόλιν.

Ἡ Θεσσαλονίκη ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσις τῆς μεγάλης βυζαντινῆς πόλεως εἶναι ἡ τελευταία μεγάλη συμφορά, ὁριστικὴ ὅμως συμφορὰ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐξαφανίζεται ἔκτοτε ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ ἡ ἀσήμαντος πολίχνη, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τὴν ἔνδοξον πόλιν, δὲν ἔχει πλέον οὐδεμίαν σπουδαιότητα οὔτε ἱστορικήν, οὔτε οἰκονομικήν. Ἡ πόλις ὀνομάζεται ἔκτοτε ὑπὸ τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν χρονογράφων μὲ τὸ περικεκομμένον ὄνομα *Σαλονίκη*, τὸ ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν *Σολούν*, οἱ Βλάχοι *Σουρούνα*.

Μετὰ τὴν φρικαλέαν καταστροφὴν τῶν Τούρκων ἡ πόλις ἔμεινεν ἔρημος κατοίκων. Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος καὶ δίκαιος σουλτᾶνος Μουρὰτ Β' ἐφρόντισε νὰ κατοικηθῇ καὶ πάλιν ἡ πόλις, νὰ ἐγκατασταθῶσι πάλιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς οἰκίας των καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἠρεμίαν καὶ κάποιαν κίνησιν. Ἀπηλευθέρωσεν αἰχμαλώτους, ἄλλους ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς γιανιτσάρους, καὶ πολλοὶ Θεσσαλονικεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶχον φύγει, ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐπανέρχωνται. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὁ πληθυσμὸς ἔμενε πολὺ ἀραιός, μόλις ἀνήρχετο εἰς ὀλίγας χιλιάδας κατοίκων, διότι τὸ μέγα μέρος τῶν αἰχμαλώτων εἶχε πωληθῆ μακρὰν εἰς τὰς ἀγορὰς δούλων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἔφερεν ὁ Μουρὰτ εἰς τὴν πόλιν Τούρκους ἀποίκους, ἀπὸ διαφόρους χώρας καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ πλησιόχωρον μέρος Γενιτζὲ-Βαρδάρ, καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον μείνει κεναί. Αἱ συνοικίαι περὶ τὸν Ἱππόδρομον καὶ τὴν Κασσανδρεωτικὴν πύλην, δηλαδὴ αἱ πρὸς τὸ Α μέρος τῆς πόλεως, ἀφέθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ ἄνω μέρος καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἀξιόν, τὸν Βαρδάρ, κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς νεήλυδας.

Ὁ σουλτᾶνος εἶχε προβῆ εἰς καταγραφὴν ὅλων τῶν ἀκινήτων τῆς πόλεως. Ἔλαβεν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὡς ἰδιωτικὴν περιουσίαν ὅλα τὰ κτήματα τὰ ὁποῖα ἔμειναν χωρὶς κυρίους, εἰς τοὺς σπουδαιοτέρους ἀξιωματικούς του ἔδωκε τὰ καλύτερα παλάτια καὶ οἰκήματα, μεγάλα δὲ κτήματα ἔλαβεν ἡ οἰκογένεια τοῦ περιφήμου Ἐβρενοῦ. Τέσσαρες ἐκκλησίαι ἀφέθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Αἱ ἄλλαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὡραιότατα μνημεῖα τῆς βυζαντινῆς τέχνης, ἔγιναν τεμένη τοῦ Ἰσλὰμ (ἡ βασιλικὴ τῆς Ἀχειροποιήτου, Ἐσκί-τζουμά, ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, Καζαντζιλὰρ - τζαμί, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, Σοὺκ-σοὺ-τζαμισὶ κ. λ. κ. λ.). Πολλὰ πολύτιμα μάρμαρα ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, διὰ νὰ στολίσουν τὰ ἐκεῖ μνημεῖα τῆς πόλεως. Ἀργότερον, ὅτε ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλονίκης ηὔξησε, μετετράπησαν εἰς τζαμία καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι ἐκκλησίαι, καὶ δὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἡ ὁποία διετήρησε τὸ ὄνομά της (Ἀγιὰ-Σοφιὰ-τζαμισί). Καὶ οἱ ὑψηλοὶ μιναρέδες ὑψώθησαν παραπλεύρως τῶν λαμπροτάτων βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ φωνὴ τοῦ μουεζίνη διεδίδετο ἀνὰ τὴν σιωπηλὴν καὶ μικρὰν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ ἄλλοτε μεγάλη βυζαντινὴ πόλις ἔχασε πλέον πᾶσαν ζωὴν καὶ μεγαλεῖον, ἔγινε μικρὰ ἐπαρχιακὴ πόλις. Πολὺ μικρὰ κίνησις παρετηρεῖτο εἰς τὴν πύλην τοῦ τείχους πρὸς τὴν θάλασσαν, πλησίον τῆς ὁποίας ἠγκυροβόλουν μικρὰ ἱστιοφόρα, τὰ ὁποῖα ἔφερον ἐμπόρους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ἀπὸ τὴν Προβηγκίαν. Ἀλλ' οἱ ξένοι φοβοῦνται νὰ διαμείνουν εἰς τὴν πόλιν, διότι δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις γίνεται ἀπὸ τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος φροντίζει δραστηρίως διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τειχῶν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἄμυναν ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι πάντοτε ἰσχυροί. Πόσον κατέπεσεν ἡ πόλις, δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ διοικητὴς εἶναι ἄσημον πρόσωπον, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἀποτελεῖ ἓν σαντζάκι μικρόν, ἓν ἀπὸ τὰ δεκαέξ, εἰς τὰ ὁποῖα διῃρέθη ἡ διοίκησις τῆς *Ρούμελης*. Τὸ σαντζάκι ἀντικαθιστάνει τὸ βυζαντινὸν θέμα, καὶ ὁ βέης εἶναι ὁ στρατηγός, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν ἔχουν οὔτε τὸ σαντζάκι, οὔτε ὁ Τοῦρκος διοικητὴς τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν παλαιῶν Βυζαντινῶν.

Οἱ Τοῦρκοι διάγουν ἐντελῶς χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατοίκους βίον ἄεργον καὶ ἥσυχον. Εἶναι ὑπάλληλοι, ἰδιοκτῆται, χοντζάδες, ἔχουν πολὺ ὀλίγας ἀνάγκας, δὲν ἔχουν φιλοδοξίας, διότι εἶναι συνηθισμένοι εἰς τὴν ἀπότομον μεταβολὴν τῆς τύχης. Πάντοτε διατηροῦν τὰς συνηθείας τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς λατρείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀφιερώνουν τὸν περισσότερον καιρόν. Εἶναι ἰδίως θαμῶνες τῶν καφενείων, τὰ ὁποῖα ἐπληθύνθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, διότι πρότερον οἱ σουλτᾶνοι, φοβούμενοι τὰς συγκεντρώσεις, εἶχον κλείσει τοὺς ἐπικινδύνους διὰ τὴν ἡσυχίαν των τούτους τόπους. Εἰς τὰ τεμένη των προσέρχονται οἱ Τοῦρκοι μὲ ζῆλον, ἰδίως ὅμως μίαν ἢ δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα, ἐπὶ ὥρας προσεύχονται εἰς τοὺς τεκέδες (μονάς), οἱ ὁποῖοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τὴν πόλιν. Ἡ ἰσλαμικὴ αὕτη μονὴ διοικεῖται ὑπὸ ἑνὸς σεΐχη, ὁ ὁποῖος διευθύνει καὶ τὴν κτηματικὴν περιουσίαν αὐτῆς, διότι οἱ τεκέδες εἶχον πλούσια εἰσοδήματα καὶ ἔδιδον τροφὴν καὶ ἄσυλον εἰς πλῆθος πτωχῶν καὶ ἀέργων. Ὑπῆρχον δὲ καὶ πολλαὶ μυστικαὶ ἑνώσεις, ὅπως τῶν Μπεκτασίδων, τῶν Μελαμίδων, αἱ ὁποῖαι ἔδιδον ἀμυδράν τινα πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὰ μέλη αὐτῶν. Ἐν γένει οἱ Τοῦρκοι ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, εἰς ὅλας τὰς συνοικίας ὑπῆρχον δημοτικὰ σχολεῖα (μεκτέβ), κάθε τζαμὶ εἶχε τὸν μενδρεσέν, εἶδος μεσαίου σχολείου, ὅπου οἱ νέοι σοφτάδες προητοιμάζοντο διὰ νὰ γίνουν οὐλεμάδες. Πολὺ ὀλίγη ὅμως εἶναι ἡ ἀνωτέρα μόρφωσις μεταξὺ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλονίκης. Μόλις δύναταί τις νὰ μνημονεύσῃ δύο συγγραφεῖς, τὸν ποιητὴν Μεσουρι καὶ τὸν ἱστορικὸν Σελανίκλη Μουσταφᾶν. Αἱ δὲ γυναῖκες τῶν Τούρκων εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας τουρκοκρατουμένας πόλεις, ἐντελῶς ἀπομεμονωμέναι ἀπὸ τὸν βίον τῆς πόλεως, αἱ μὲν πτωχαὶ καταγινόμεναι εἰς τὰς καθημερινὰς κοπιαστικὰς ἐργασίας, αἱ δὲ πλούσιαι διερχόμεναι ἄεργον βίον εἰς τοὺς γυναικωνίτας.

Οἱ Ἑβραῖοι Νέος πληθυσμὸς ἦλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, διαρκῶς αὐξανόμενος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἐντελῶς διαφορετικὴν εἰκόνα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης νέαν ζωήν. Τριακόσιαι χιλιάδες Ἱσπανοὶ Ἑβραῖοι ἦλθον νὰ στεγασθοῦν εἰς τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου, δηλαδὴ εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κατοίκους, ἐδέχθη εὐχαρίστως μέγα μέρος τῶν προσφύγων ἐκείνων. Ἕως τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐξηκολούθησαν νὰ ἔρχωνται οἰκογένειαι Ἰσραηλιτῶν καταγομένων ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Πορτογαλίαν, τὴν Προβηγκίαν, τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀπουλίαν, καὶ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἐγέμισεν εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν ἀπὸ Ἑβραίους, ὥστε ὡμοίαζε μὲ χώραν ἰσραηλιτικὴν ἐν μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, συγχρόνως δὲ καὶ ἱσπανικὴν χώραν, ἕνεκα τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο οἱ νέοι ἄποικοι. Ἤδη ἀπὸ τὸ 1515 κατήρτισαν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον διαρκῶς εἰργάζετο εἰς τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων, ὀνομαστοὶ δ' ἔγιναν οἱ Ἑβραιοϊσπανοὶ λόγιοι τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ὁ Βενιαμὶν Ἁλεβῆ Ἐσκεναζῆ, ὁ Μωυσῆς Ἀλμοσνῖνος κλπ. Πρὸ παντὸς δέ, ὡς εἶναι εὔλογον, ἔδωσαν μεγίστην ὤθησιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν ὅλην ἠθικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα οἱ Ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλονίκης εἶχον μεγάλας ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἑνετίαν καὶ μόνον οἱ μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν πόλεμοι διέκοπτον αὐτάς. Οὕτως ἡ Θεσσαλονίκη ἤρχισε νὰ γίνεται πάλιν ἐμπορικὸς λιμήν, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1669 ἤρχισε πάλιν νὰ παρακμάζῃ, ἕνεκα τῆς πτώσεως τῆς Ἑνετίας, τὴν πτῶσιν τῆς ὁποίας ᾐσθάνθησαν σκληρῶς οἱ Ἑβραῖοι τῆς πόλεως. Ἤδη ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ μετεβιβάσθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης. Ἐπὶ δύο αἰῶνας οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔπεσαν εἰς τὴν ἀνέχειαν καὶ μόνον τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ μεγάλη ἑταιρεία Alliance israélite τοὺς ἔδωκε ζωὴν καὶ τοὺς διέδωκε τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον λησμονήσει.

Ἀνύψωσις τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ δύο αἰῶνας, κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ', ἡ ἰσχυρὰ ἄλλοτε ἑλληνικὴ Θεσσαλονίκη ἔχει ἐκλείψει, κατὰ τὸν ΙΖ' ὅμως αἰῶνα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀρχίζει ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς νὰ ἀναλαμβάνῃ ζωήν. Οἱ τρεῖς οὗτοι αἰῶνες εἶναι οἱ μόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Θεσσαλονίκη δὲν ἔχει ὄψιν ἑλληνικήν. Τὰ τρία στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων σύγκειται ὁ πληθυσμός, ὀρθόδοξοι, Ἰσραηλῖται, Μουσουλμᾶνοι, διάγουν ἐντελῶς χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἕκαστος εἶναι περικεκλεισμένος εἰς τὴν ἰδικήν των κοινότητα. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ ὀλιγώτερον διακρινόμενοι ἐν τῷ καθόλῳ βίῳ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς πτώσεως τῶν Χανίων καὶ τῆς ἐπακολουθούσης πτώσεως τῆς Ἑνετίας, καὶ δὴ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀλλάσσει ἡ σκηνή. Τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰσραηλιτῶν, τὸ ὁποῖον κυρίως διενηργεῖτο μὲ τὴν Ἑνετίαν, καταπίπτει, καὶ ἀντιθέτως ἀρχίζει ν' ἀναγεννᾶται τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον. Ἡ Σμύρνη καθίσταται ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς λιμὴν μεγάλης σπουδαιότητος, εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην ἀρχίζουν καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ πληθύνωνται καὶ νὰ διοργανώνουν τὸ ἐμπόριόν των.

Τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἔσχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴν πόλιν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐφλέγοντο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς ἀδελφούς των τῶν χωρῶν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Ὅλη ἡ νότιος Μακεδονία, τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ Χαλκιδική, ἐξεγείρονται καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν ἐξεγερθέντων. Ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως Γιουσοὺφ βέης λαμβάνει τὰ μέτρα του, ἀπαγχονίζει εἰς τὴν δημοσίαν πλατεῖαν μερικοὺς προκρίτους καὶ ἀπολύει τὸν στρατὸν ἐναντίον τῶν ἐξεγειρομένων κατοίκων. Οἱ Τοῦρκοι καταδιώκουν 2.000 Ἕλληνας, περικλείουν αὐτοὺς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου καὶ ἔπειτα τοὺς ὁδηγοῦν καθ' ὁμίλους εἰς τὰς φυλακάς. Συγχρόνως ὁ στρατὸς τρέπεται εἰς λαφυραγωγίαν τῶν ἑλληνικῶν οἰκιῶν. Ἔρχονται ἤδη οἱ Ἕλληνες τῆς ἐπαρχίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν· τρεῖς χιλιάδες χωρικοὶ καὶ χίλιοι Ἁγιορεῖται μοναχοί, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Παππᾶ, κατόπιν τρεῖς ἄλλαι χιλιάδες ἀνδρῶν προσβάλλουν τὰ τείχη τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ Μπαϊρὰμ πασᾶς, ὁ ὁποῖος κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, τρέχει εἰς βοήθειαν τοῦ

Digitized by Google

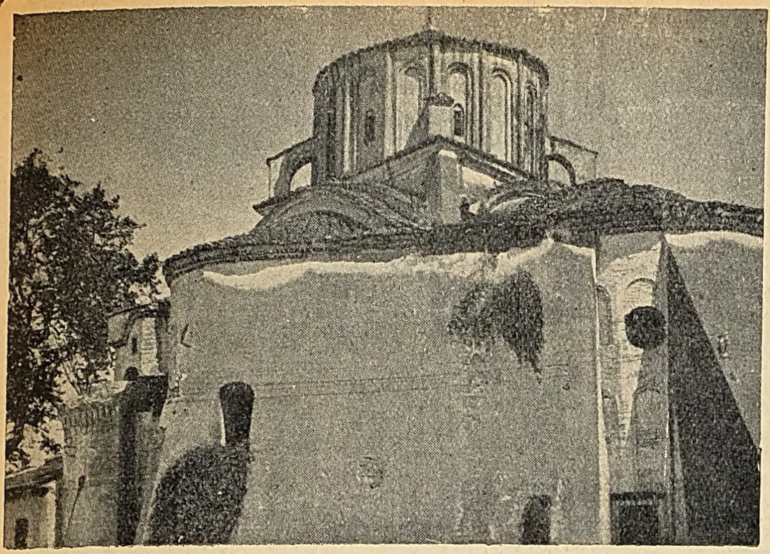

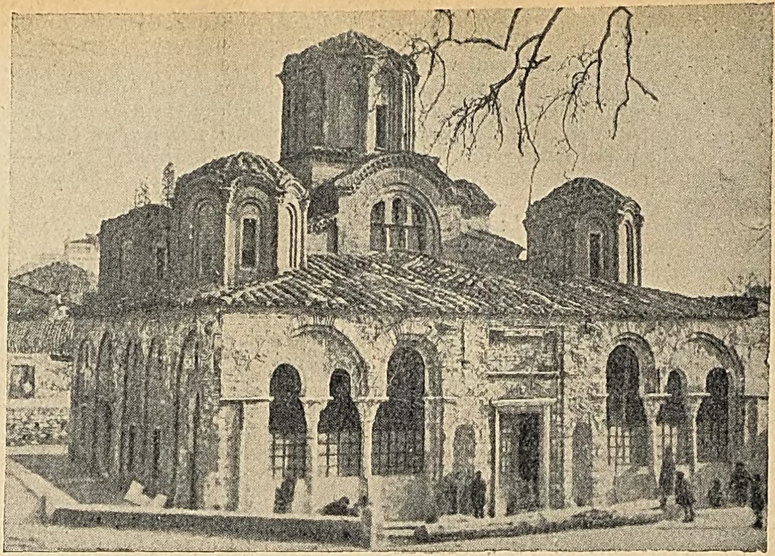

1) Ναὸς Προφήτου Ἡλιοῦ. 2) Ναὸς Δώδεκα Ἀποστόλων.

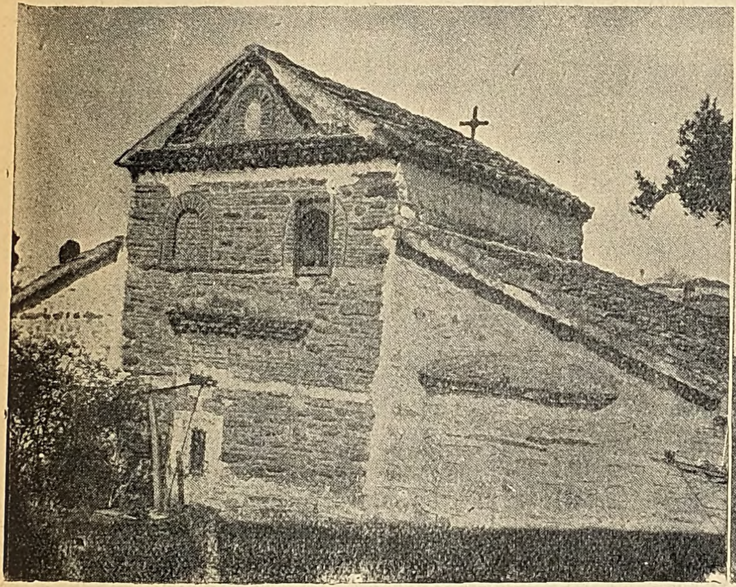

1) Ναὸς Ἁγ. Νικολάου Ὀρφανοῦ. 2) Ναὸς Ἁγ. Παντελεήμονος.

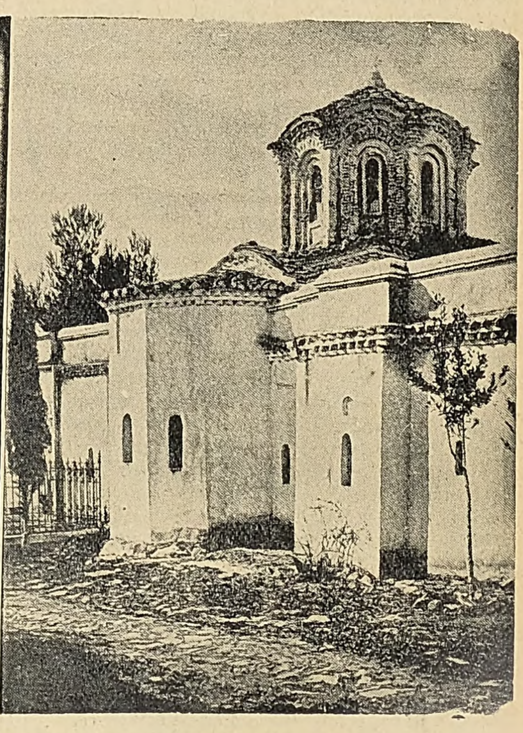

1) Ναὸς Ἁγ. Αἰκατερίνης. 2) Ἀνάγλυφον θωράκιον ἐν τῷ Μουσείῳ. 3) Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Βλατάδων.

Digitized by Google

Γιουσοὺφ βέη μὲ τριάκοντα χιλιάδας καὶ διασκορπίζει τοὺς ἐπιτεθέντας Ἕλληνας. Αἱ μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐξαναγκάζονται νὰ στείλουν ὁμήρους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ πληρώσουν μεγάλην ἀποζημίωσιν καὶ νὰ δεχθοῦν τουρκικὴν φρουράν. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς καταπνίγει τὴν ἐπανάστασιν τῶν περιχώρων τῆς πόλεως. Οἱ κάτοικοι ἐξολοθρεύονται, χιλιάδες αἰχμαλώτων στέλλονται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ εἰς τὸ κονάκιον τῆς πόλεως διενεργοῦνται οἱ ἀπαγχονισμοὶ καὶ οἱ φόνοι. Ἑκατὸν εἴκοσι χωρία καταστρέφονται, εἰκοσιπέντε χιλιάδες Ἕλληνες φονεύονται εἰς τὴν ματαίαν αὐτὴν ἀπόπειραν ἀπελευθερώσεως. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θεσσαλονίκης εἶδον μὲ κατάπληξιν τὴν τραγῳδίαν αὐτὴν καὶ ἔμειναν ἥσυχοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἀργότερον, τῷ 1854, ἐξερράγη πάλιν μικροτέρα ἐπανάστασις εἰς τὴν πόλιν ἐπ' εὐκαιρίᾳ του Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἀλλὰ ταχέως κατεπνίγη ὑπὸ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ηὐξήθη περισσότερον ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅλον τὸ ἐμπόριον σχεδὸν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἀργότερα δὲ ἀνέλαβον καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, μετὰ τὸν μακρὸν λήθαργον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ριφθῆ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος. Γενικῶς κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ἕως τοὐλάχιστον τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος, πρέπει νὰ φαντασθῇ τις τὴν Θεσσαλονίκην ὡς μίαν κωμόπολιν, ἡ ὁποία διῆγεν ἐρημικὸν καὶ μεμονωμένον βίον, πτωχικόν, χωρὶς ἱστορίαν καὶ χωρὶς σημασίαν, οὔτε διὰ τοὺς Τούρκους, οὔτε διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ ἀφύπνισις τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀπώλειαν πολλῶν χωρῶν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἐπροσπάθησε ν' ἀνεγερθῇ διὰ βελτιώσεως τῆς διοικήσεως καὶ ἄλλων μέτρων. Οἱ διοικηταὶ τῆς Θεσσαλονίκης λαμβάνουν πραγματικὴν δύναμιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀρχίζει νὰ κρατῇ τάξις καὶ ἀσφάλεια εἰς τὴν πόλιν. Ὅτε τῷ 1858 ὁ σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ-Μετζὶτ ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν, ὅλος ὁ πληθυσμὸς τὸν ὑπεδέχθη ὡς προστάτην. Ἐπὶ τοῦ Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ τῷ 1864 ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἐπαρχιακὴν διοίκησιν κατὰ μίμησιν τῆς γαλλικῆς. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη προσπαθεῖ νὰ ἐξευρωπαΐσῃ τὸ κράτος καὶ ἀνοίγονται πολλὰ σχολεῖα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε οἱ Ἰσραηλῖται ἵδρυσαν πρώτης τάξεως σχολεῖα, καθοδηγούμενοι ἀπὸ ἄνδρας δραστηρίους καὶ πεπαιδευμένους, ὁποῖοι ὑπῆρξαν ὁ Μωϋσῆς Ἀλλατίνης, Φερνανδές, Περέρα. Ἔκτοτε διαρκῶς αὐξάνει εἰς πλοῦτον ἡ ἰσραηλιτικὴ κοινότης. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἀνοίγουν σχολεῖα, στέλλουν τοὺς νέους εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διοργανώνουν τὰς πνευματικὰς καὶ ὑλικὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἰσραηλῖται καὶ Ἕλληνες ἔμποροι τρέπονται νέας ὁδοὺς καὶ ἐπικοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς θαλάσσης μὲ τὴν Εὐρώπην, ἐλευθερούμενοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἄλλοτε συνεκεντρώνετο ὅλος ὁ οἰκονομικὸς βίος τοῦ ἔθνους.

Μὲ τὴν ταχεῖαν ταύτην ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον ἀλλάσσει καὶ ἡ ὄψις τῆς πόλεως, ἐξευρωπαΐζεται, αὐξάνει, ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν κλοιὸν τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν. Τῷ 1866 καταρρίπτονται τὸ θαλάσσιον τεῖχος καὶ τὸ ΒΔ, τὸ πρὸς τὸν Ἀξιόν. Τότε κατεστράφη καὶ ἡ Χρυσῆ πόρτα πρὸς τὸν Ἀξιὸν καὶ ἡ Κασσανδρεωτικὴ παρὰ τὴν Θριαμβευτικὴν ἁψῖδα, ἡ Ρωμαϊκὴ πόρτα παρὰ τὸν Λευκὸν πύργον. Ἀπωλέσθησαν βυζαντινὰ μνημεῖα ἀξιόλογα, εἶναι ὅμως ἀληθές, ὅτι ἡ πόλις ἠλευθερώθη ἀπὸ τὴν περίσφιγξιν τοῦ περιβόλου, ἐξυγιάνθη, διότι ἐλεύθερος εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀὴρ τῆς θαλάσσης καὶ οἱ βόρειοι ἄνεμοι καθαρίζουν τὰς ὁδούς. Ἡ πόλις ἀρχίζει ν' ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς μεγάλας καὶ τακτικὰς ἐπιδημίας, ἡ θνησιμότης ἐλαττοῦται καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀναλαμβάνουν ζωήν. Ἡ τουρκικὴ δημαρχία, ἡ ὁποία λειτουργεῖ καλῶς ἀπὸ τὸ 1869, διενεργεῖ συστηματικὰς ἐνεργείας ἐξυγιάνσεως καὶ ἐξωραϊσμοῦ τῆς πόλεως. Νέος φορεὺς πολιτισμοῦ εἶναι ὁ σιδηρόδρομος· τῷ 1871 ἡ Θεσσαλονίκη συνδέεται μὲ τὰ Σκόπια, τῷ 1888 συντελεῖται ἡ σύνδεσις μεταξὺ τῆς τουρκικῆς ταύτης γραμμῆς καὶ τοῦ σερβικοῦ δικτύου· οὕτως ἡ πόλις συνδέεται μὲ τὸν Δούναβιν καὶ συγκοινωνεῖ μὲ τὴν Βιέννην καὶ μὲ τοὺς Παρισίους, ἀργότερον συνδέεται μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὕτως ἐπέρχεται ὁ πολιτισμός, ἡ μόρφωσις τῶν πνευμάτων, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι δοῦλοι ἐξυψώνονται καὶ διεκδικοῦν μὲ περισσότερον θάρρος τὰ δικαιώματά των, διότι εἶναι πλησίον ἡ Εὐρώπη καὶ δύνανται ν' ἀποταθοῦν εἰς αὐτήν.

Τὰ τέλη τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος. Οὕτω κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος ἡ πρὸ ὀλίγου μικρὰ τουρκικὴ πολίχνη γίνεται πολυθόρυβος καὶ πλουσία πόλις, καὶ μάλιστα κέντρον μεγάλων πολιτικῶν γεγονότων. Ἡ Εὐρώπη (Αὐστρία, Γερμανία, Ρωσία) ζητοῦν ἀπὸ τὴν Πύλην τὴν πλήρη ἰσότητα μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν Χριστιανῶν· ἡ ἀπαίτησις αὐτὴ ἐξεγείρει τοὺς πιστοὺς τοῦ Ἰσλὰμ καὶ ἡ ὀργή των κυρίως τότε στρέφεται ἐναντίον τῶν προξένων τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν Χριστιανῶν. Αἱματηρὸν δρᾶμα γίνεται εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Θεσσαλονίκης· εἰς μίαν στιγμὴν φανατισμοῦ τῷ 1876 ὁ τουρκικὸς ὄχλος σπαράσσει τοὺς προξένους τῆς Γερμανίας. Αἱ Δυνάμεις στέλλουν πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐπιτυγχάνουν τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων. Ἀλλ' ἡ πόλις αὐξάνει ταχέως. Εἰς διάστημα ἡμίσεως αἰῶνος ὁ πληθυσμὸς ἐτριπλασιάσθη, τῷ 1865 ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε περίπου 50.000 κατοίκους, τῷ 1895 εἶχεν 120.000, τῷ 1917 εἶχε περὶ τὰς 170.000.

Ὅλοι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὸν πληθυσμὸν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπληθύνθησαν ἐκ διαφόρων αἰτίων, ἐξ ἐποικισμοῦ, ἐκ τῆς ἐξυγιάνσεως· πρὸ παντὸς ὅμως ὁ ἐξευρωπαϊσμὸς τῆς πόλεως ὠφέλησε τὸ φυλετικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὰ περισσότερα προσόντα πρὸς πρόοδον, τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἑλληνικὴ παροικία ηὔξησεν ἀπὸ πλῆθος μικρῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἰδίως ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Ἤπειρον. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν πολλαὶ μικραὶ ἑλληνικαὶ κοινότητες, περιλαμβανόμεναι εἰς τὴν μεγάλην ἑλληνικὴν κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης. Αἱ ἰδιαίτεραι κοινότητες ἔμειναν πισταὶ εἰς τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, διετήρουν σχολεῖα, εἶχον τὰς τακτικὰς συνελεύσεις των, διωργάνωνον τελετὰς καὶ χοροὺς πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ σχολείου ἢ τῆς πατρίδος των. Οἱ Βούλγαροι ἀπετέλεσαν καὶ αὐτοὶ ἀργότερον κοινότητα, ὑπαγόμενοι εἰς την ἐξαρχικὴν Ἐκκλησίαν. Προσέτρεξαν ἐπίσης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην Σέρβοι, Ἀρμένιοι, καὶ ἡ πόλις ἔλαβε κοσμοπολιτικὴν ὄψιν. Δύο μεγάλα προάστεια πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ τὰ ΝΔ ἐπεξέτειναν τὴν Θεσσαλονίκην, Ἰσραηλῖται καὶ Βούλγαροι ἐπεκτείνονται πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Βαρδάρ, πρὸς δὲ τὸ ἀντίθετον μέρος, πέραν τοῦ Λευκοῦ πύργου, κατοικοῦν οἱ εὔποροι κάτοικοι, κτίζοντες κομψὰς οἰκίας καὶ ἐπαύλεις. Συγχρόνως μεγάλαι ἐγκαταστάσεις βιομηχανικαί, ἐμπορικαί, τραπεζιτικαί, γίνονται, ὁ λιμὴν εὐρύνεται καὶ δέχεται ἄπειρα ἱστιοφόρα καὶ ἀτμόπλοια, ἡ πόλις ἐξωραΐζεται, κατεδαφίζονται καὶ ἄλλα βυζαντινὰ τείχη, ὁδοὶ χαράσσονται ἢ εὐρύνονται, λεωφόροι ἀνοίγονται καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ τὴν κανονικότητα καὶ τὴν τάξιν εὐρωπαϊκῆς πόλεως.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἀναδεικνύεται προσέτι σημαντικὸν πνευματικὸν κέντρον. Σχολεῖα ἀνώτερα ἱδρύονται συμφώνως μὲ τὰ τελευταῖα γαλλικὰ ἢ βελγικὰ προγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ σχολεῖα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, λειτουργοῦν ὅμως καὶ γυμνάσια ἰσραηλιτικά, τουρκικά, βουλγαρικά, ρουμανικά, σερβικά. Ἱδρύονται ὅμως καὶ λύκεια ὄχι μόνον ἐθνικῆς, ἀλλὰ γενικῆς μορφώσεως ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς Λαϊκῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς (Mission). Οἱ καθηγηταί, οἱ δικηγόροι, οἱ ἰατροὶ καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες πληθύνονται, ἔρχονται δὲ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἐσπούδασαν καὶ διαδίδουν τὸν πόθον γενικῆς μορφώσεως. Συγχρόνως λαμβάνει ἀνάπτυξιν ὁ τύπος, καὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ´ αἰῶνος ἐκδίδονται τρεῖς ἢ τέσσαρες ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, ἄλλαι τόσαι εἰς γλῶσσαν ἱσπανοεβραϊκὴν δύο ἢ τρεῖς γαλλικαί, μία τουρκικὴ καὶ ἀνὰ μία βουλγαρικὴ καὶ σερβική. Αἱ ἐφημερίδες αὗται διαδίδουν τὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντιζηλίαν· ἐπιτίθενται διαρκῶς ἐναντίον ἀλλήλων καὶ αἱ ἐπιθέσεις εὐκόλως μεταβάλλονται εἰς ἐθνικὰς ἀντεγκλήσεις. Οἱ Τοῦρκοι ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι μαίνονται κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅλοι δὲ μαζὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἀπελευθέρωσις. Διὰ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας, ἡ ὁποία, φυσικά, ἔλαβεν ὁρμὴν ἐξαιρετικὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἐκαλλιεργοῦντο καὶ οἱ ἐθνικοὶ πόθοι τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡ ὀρθόδοξος εἶχον διαδώσει ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν μίαν ἑλληνικὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἑνότητα. Οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς προσπαθοῦν νὰ ἐξελληνίσουν ὅλους τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους διὰ τῆς ἐκκλησίας, διὰ τῶν σχολείων, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἀνωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ ἀφυπνίζονται οἱ Βούλγαροι, ἔπειτα οἱ Σέρβοι, καὶ τότε, τὰ τέλη τοῦ ΙΘ´ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ´ αἰῶνος, ἀρχίζει τὸ Μακεδονικὸν δρᾶμα. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ τόπος πρὸς ἀφήγησιν τῆς μακρᾶς καὶ αἱματηρᾶς ταύτης πάλης τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου εἰς τὴν Μακεδονίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες διεξεδίκησαν προαιώνια δικαιώματα καὶ διέπραξαν ἡρωικὰς θυσίας, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μνημονευθῇ, διότι ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ μεγάλη μακεδονικὴ πόλις, ὑπῆρξε τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ ἐνεργὸν κέντρον τῆς κινήσεως ταύτης. Οἱ διανοούμενοι τῆς πόλεως, καὶ φυσικὰ πρῶτοι οἱ Ἕλληνες, διότι ἦσαν οἱ πολυαριθμότεροι καὶ εὐφυέστεροι, καθηγηταί, ἰατροί, φαρμακοποιοί, ἐπίσης οἱ ἔμποροι, βιομήχανοι καὶ ἄλλοι, ἀφιέρωσαν τὴν ἔξω τοῦ ἐπαγγέλματος δραστηριότητά των εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ ἑνὸς ἀνωτέρου ἐν γένει ἰδεώδους. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι διοργανοῦνται πρὸς ἐνεργὸν δρᾶσιν καὶ τῷ 1893 ἱδρύουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀληθὲς ἐπαναστατικὸν κομιτᾶτον, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐξέγερσιν τῷ 1903 εἰς τὴν Μακεδονίαν· συγχρόνως ὁμάδες κομιτατζήδων προβαίνουν εἰς ἀνατρεπτικὰς ἀποπείρας ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Ὀθωμανικὴ τράπεζα, τὸ ταχυδρομεῖον, τρία καφενεῖα τινάσσονται εἰς τὸν ἀέρα διὰ βομβῶν καὶ ἡ πόλις ὁλόκληρος τρομοκρατεῖται. Τότε ἀρχίζει καὶ ἡ ἑλληνικὴ δρᾶσις, τῆς ὁποίας κέντρον καθίσταται ἡ μητρόπολις καὶ τὸ ἑλληνικὸν προξενεῖον, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων ἀφιερώνονται οἱ Θεσσαλονικεῖς πρόκριτοι, δικηγόροι, ἰατροί, ἐφημεριδογράφοι καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ Ἕλληνες τῆς πόλεως. Ὁ ἀγὼν ἐπιτείνεται καὶ αἱ πολυτάραχοι ἐκδηλώσεις αὐτοῦ εἶναι φανεραὶ καὶ εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνη ἡ τουρκικὴ διοίκησις καὶ ἡ ἀστυνομία μένουν ἁπλοῖ θεαταί, διότι συμφέρει εἰς τοὺς Τούρκους ὁ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν σπαραγμός.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται ἀντικείμενον βλέψεων πολὺ μεγάλων καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν διὰ τοῦ μεγάλου γερμανικοῦ προγράμματος τοῦ Drang nach Osten. Αἱ Δυνάμεις ἐξαναγκάζουν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ προβῇ εἰς μεταρρυθμίσεις, καὶ ἀπὸ τοῦ 1897 ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται κέντρον τῆς προσπαθείας ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐπακολουθεῖ ἡ κίνησις τῶν Νεοτούρκων. Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι τὸ κύριον ἔρεισμα αὐτῶν, καὶ τὴν 23 Ἰουλίου τοῦ 1908 κηρύσσεται ἐν αὐτῇ ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἡ πόλις λαμβάνει μεγάλην πολιτικὴν σημασίαν. Ὁ στρατὸς τῶν Νεοτούρκων τὴν 24 Ἀπριλίου 1909 (ν. ἡ.) εἶναι κύριος τοῦ Γιλδίζ, ὁ σουλτᾶνος Ἀβδοὺλ-Χαμὶτ ἐκθρονίζεται, καὶ ὁδηγεῖται αἰχμάλωτος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου κλείεται εἰς τὴν ἔπαυλιν Ἀλλατίνη.

Ἔκτοτε ἡ Τουρκία ρίπτεται εἰς ἀναρχίαν· αἱ πράξεις τῶν Νεοτούρκων ἀναγκάζουν τὰ χριστιανικὰ κράτη νὰ ἑνωθοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἐκρήγνυται ὁ πόλεμος τοῦ 1912. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι βαδίζουν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπειγόμενοι ποῖοι πρῶτοι νὰ καταλάβουν τὴν μακεδονικὴν μητρόπολιν. Ἐν θριάμβῳ εἰσέρχονται τὴν 26 Ὀκτωβρίου πρῶτα τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα μὲ τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον ἐπὶ κεφαλῆς, τὴν ἑπομένην εἰσέρχονται καὶ οἱ Βούλγαροι ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς βασιλόπαιδας Βόριν καὶ Κύριλλον. Ἐκκλησίαι, σχολεῖα, τζαμία, ἰδιωτικὰ οἰκήματα καταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν στρατῶν, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη μεταβάλλεται εἰς στρατόπεδον. Οἱ Ἕλληνες μετὰ θαυμασίας ταχύτητος καὶ δεξιότητος διοργανώνουσι τὴν μόνιμον ἀνάκτησιν καὶ ὁ Γεώργιος Α´ ἔρχεται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς σύμβολον αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ πόλις καὶ τὸ ἔθνος πλήττεται διὰ τῆς πικρίας τοῦ φόνου αὐτοῦ (18 Μαρτίου 1913). Ἐν τούτοις ἡ πόλις ἀναλαμβάνει ἀμέσως τὸν προαιώνιον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, οἱ Βούλγαροι ἀναταράσσουν τὰ πράγματα καὶ τὴν 30 Ἰουνίου 1913 κατασυντρίβεται ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ βουλγαρικὸς στρατός.

Ἤδη ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ὁριστικῶς ἐλευθέρα καὶ ἑλληνική, ἀνακτηθεῖσα διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ περιελθοῦσα ὡς δευτέρα πάλιν μητρόπολις εἰς τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν κράτος, συνδεόμενον ἀρρήκτως διὰ τῆς μεγάλης βυζαντινῆς πόλεως πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν αὐτοκρατορίαν. Κατὰ τὸν μέγαν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον καὶ πάλιν ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξεν, ἀνταξίως τοῦ παρελθόντος αὐτῆς, σημαντικὸν παγκόσμιον κέντρον. Ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται ἕδρα νέας ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἀνατολικοῦ εὐρωπαϊκοῦ μετώπου, γενναιοτάτην δὲ συμβολὴν ἔδωκεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις, αἱ ἐξορμήσασαι ἐκ τοῦ πολεμικοῦ περὶ τὴν Θεσσαλονίκην τομέως εἰς τὴν ἔκβασιν τοῦ Μεγάλου πολέμου. Καὶ οὕτως ἡ πολυπαθής, ἀλλὰ καὶ πολυσήμαντος πόλις, ἕως τὰς ἡμέρας ἡμῶν, χρησιμεύουσα ὡς ὁ πυρὴν καὶ τὸ κέντρον παντὸς μεγάλου ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἀνεδείχθη ἀνταξία πρὸς τὸ μακρὸν καὶ πλούσιον εἰς ἱστορικὰ συμβάντα βυζαντινὸν παρελθόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, πρὸ παντὸς οἱ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι, ὁμιλοῦν συχνότατα περὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Σλαύων διηγοῦνται τὰ παλαιὰ Συναξάρια τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Τῶν τριῶν ἁλώσεων τῆς πόλεως ἔχομεν λεπτομερεῖς καὶ δραματικὰς περιγραφάς· τὴν πρώτην τῶν Σαρακηνῶν ἀφηγήθη τὸν Θ´ αἰῶνα ὁ *Ἰωάννης Καμενιάτης*, νεαρὸς κληρικὸς τῆς πόλεως (ἔκδ. Βόννης μὲ τοὺς συνεχιστὰς τοῦ Θεοφάνους, σ. 487—600). Τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος *Εὐστάθιος* τὸν ΙΒ´ αἰῶνα (ἔκδ. Βόννης μὲ τὸν Λέοντα τὸν Γραμματικόν, σ. 365—512). Τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ *Ἰω. Ἀναγνώστης* (ἔκδ. Βόννης μὲ τὸν Γ. Φραντζῆν σ. 483—528). Πλείστας καὶ ἐξόχως ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις δίδουν οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντινοὶ *Κυδώνης, Χοῦμνος* κ.λ. περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τῆς πόλεως κατὰ τὸν ΙΔ´ αἰῶνα. —Τὸ κύριον ἔργον περὶ τῆς Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης εἶναι τοῦ *Tafel*, De Thessalonica ejusque agro (1839). —Τοῦ *Δήμιτσα* τὰ Μακεδονικὰ (1896) πρέπει νὰ τὰ μεταχειριζώμεθα μὲ προσοχήν. Νεώτερα βιβλία εἶναι τοῦ *O. Tafrali*, Topographie de Thessalonique καὶ Thessalonique au XIVe Siècle (1913).—Ἐπίσης *Ἀδ. Ἀδαμαντίου*, ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη (1914) καὶ τοῦ *P. Risal*, La ville convoitée, 1917 (χρήσιμον ἰδίως διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν). —Πλείστας εἰδήσεις καὶ σπουδαίας παρέχουν οἱ παλαιοὶ περιηγηταί, ὡς ὁ [illegible] 1777), ὁ *Beaujour* (1800), ὁ *Cousinéry* (1831) κ.λ. —Τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας πενιχραὶ εἶν[illegible]

Digitized by Google

αἱ πηγαί, συμπληρώνουν καὶ τὰ ὀλίγα ἀρχαῖα μνημεῖα, λαμπροτάτην δ' ἑρμηνείαν εἰς τὴν ἔνδοξον ἱστορίαν αὐτῆς παρέχουν τὰ λαμπρότατα καὶ καθ' ὅλας τὰς περιόδους ἀνεγερθέντα βυζαντινὰ μνημεῖα, τῶν ὁποίων πολλὰ κάλλιστα σῴζονται.

ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

—[ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Ἡ εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου εὑρισκομένη πόλις Θεσσαλονίκη περιβάλλεται πρὸς βορρᾶν καὶ βορειοανατολὰς ὑπὸ σειρᾶς ὑψωμάτων ἀπεχόντων περὶ τὰ 10 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς πόλεως, τῶν 555, 405, 300 (Γραδομπὸρ—'Αϊβάτι—Λαϊνά), ἐχόντων δ' ἀμέσως πρὸ αὐτῶν (πρὸς βορρᾶν) τὸ 428 (Πουρνάρ), ἐπικρατοῦν ἁπάσης τῆς πέριξ περιοχῆς, ὅλως δ' ἰδιαιτέρως πλευρικῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σερρῶν—Θεσσαλονίκης, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς λίμνης Λαγκαδᾶ, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Γαλικοῦ ποταμοῦ, προσπερασίμου κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον διὰ τῶν γεφυρῶν του μόνον, δύο σιδηροδρομικῶν (τῆς γραμμῆς Μοναστηρίου καὶ τῆς γραμμῆς Σκοπίων) καὶ μιᾶς παρὰ τὸ Σαμλὶ τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ('Εγνατίας), μὲ ἁπάσας δὲ τὰς πρὸς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ὄχθην προσβάσεις ἐπὶ ἐδάφους τελματώδους.

Α. Μετὰ τὴν ἐκ Γιανιτσῶν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐν πλήρει διαλύσει διαρροὴν αὐτῶν πρὸς Θεσσαλονίκην (βλ. λ. *Βαλκανικοὶ πόλεμοι [Στρατ. 'Ιστορ.]* τ. ΣΤ', σ. 552 α'), ἀνασυνετάχθησαν οὗτοι ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Χασὰν Ταξὶν πασᾶ, καὶ ἐτάχθησαν ἀπὸ τῆς 22ας 'Οκτωβρίου 1912 ἐπὶ τῶν βορείως τῆς πόλεως ὑψωμάτων Γραδομπὸρ—'Αϊβάτι—Λαϊνά, ἐφ' ὧν ὠργανώθησαν ἀμυντικῶς, δηλαδὴ ἐπὶ θέσεως πολὺ καλῆς διὰ τὴν τακτικὴν προκάλυψιν τῆς Θεσσα-

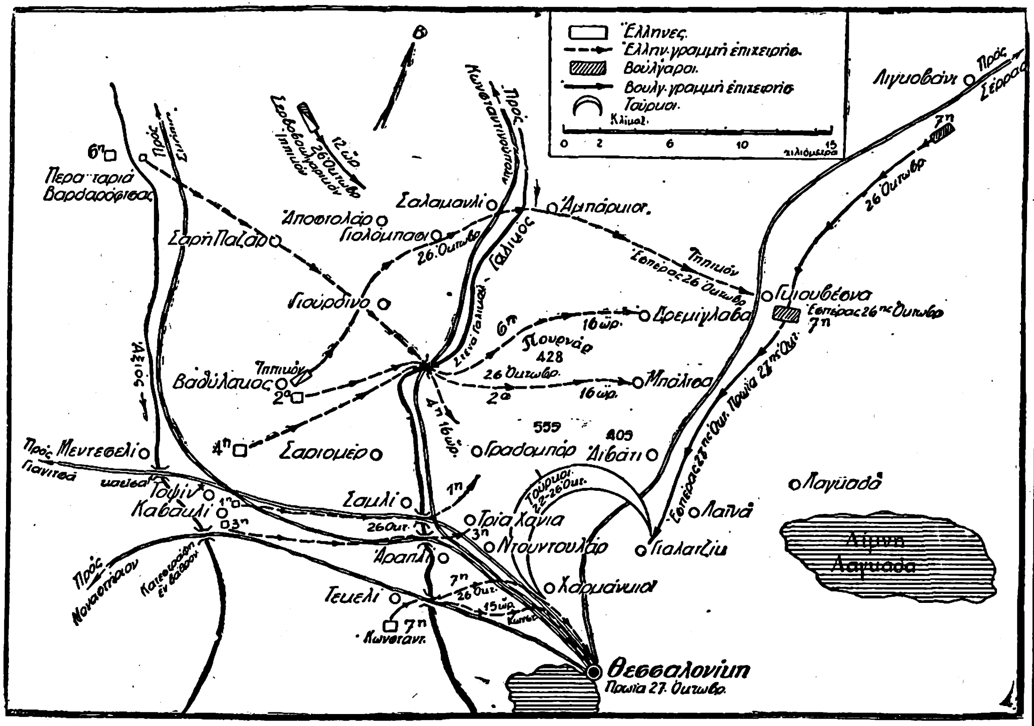

Σχ. 1. *Ἐπιχειρήσεις Θεσσαλονίκης τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912.*

λονίκης, ἀλλ' ἐχούσης τὸ μέγα μειονέκτημα νὰ ἐξαρτᾷ τὴν ἀμυντικήν της ἀξίαν ἐπὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πρὸς τὰ νῶτα διαβάσεων τοῦ Γαλικοῦ (σχ. 1).

Ὁ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ 'Αξιοῦ προσπεράσας ἑλληνικὸς στρατὸς εὑρίσκετο τὴν νύκτα 25—26 'Οκτωβρίου 1912 μὲ τὰς μεραρχίας του εἰς τὰς ἐν τῷ σχ. 1 ἐμφαινομένας θέσεις. Τὸ σχέδιον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου διαδόχου Κωνσταντίνου πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐστηρίζετο ἐπὶ καθηλώσεως κατὰ μέτωπον καὶ ὑπερκεράσεως τοῦ προκαλύπτοντος ταύτην στρατοῦ κατ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν του, ἐχωρίζετο δ' εἰς δύο φάσεις· κατὰ τὴν πρώτην (6—16 ὥρ. τῆς 26ης 'Οκτωβρ.), ἀποτελοῦσαν τὴν *παρασκευήν*, θὰ ἐξετελεῖτο ἡ σχετικὴ προέλασις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὑρεθῶσιν αἱ μεραρχίαι εἰς ὡρισμένα σημεῖα, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν (ἀπὸ τῆς 16ης ὥρ. τῆς ἰδίας ἡμέρας) θὰ ἐξετελεῖτο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 25ης 'Οκτωβρίου ἐξέδωκε τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον διαταγήν, ἵνα ἀπὸ τῆς χαραυγῆς τῆς ἑπομένης, 26ης, ἀρχίσῃ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου· πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν πρώτην φάσιν αἱ μεραρχίαι θὰ προήλαυνον κανονίζουσαι τὴν κίνησίν των καὶ τὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Γαλικοῦ προσπέρασίν των κατὰ τρόπον, ὥστε αἱ μὲν 1η, 3η καὶ 4η (αὕτη προχωροῦσα βραδύτερον) νὰ εὑρεθῶσι τὴν 16ην ὥραν ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ μετώπου Ντουντουλὰρ - Τρία Χάνια - Γραδομπόρ. αἱ δὲ 2α καὶ 6η κατὰ τὴν ἰδίαν ταύτην ὥραν εἰς τὸ ὕψος Μπάλτσα-Δρεμίγλαβα, διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τοῦ δεξιοῦ τουρκικοῦ πλευροῦ, ἡ δὲ 7η καὶ τὸ ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου νὰ εὑρεθῶσι τὴν 15ην ὥραν εἰς τὸ ὕψος τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ἔναντι τοῦ Ντουντουλὰρ - Χαρμάνκιοϊ διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ καὶ τὴν ἀποκοπὴν τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τὸ στρατηγεῖον εὑρίσκετο εἰς τὸ Τοψίν. Ἵνα δ' ἀποκοπῇ πᾶσα ὑποχώρησις τοῦ τουρκικοῦ τούτου στρατοῦ πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Στρυμόνος, διετάχθη ἡ ταξιαρχία ἱππικοῦ, ὅπως, ἀκολουθοῦσα τὴν διὰ Βαθύλακο - Γιολόμπαση-Σαλαμανλὶ-'Αμπάρκιοϊ ὅδευσιν, πορευθῇ πρὸς Γιουβέσναν, καὶ τοιουτοτρόπως καταληφθῇ ἡ πρὸς Σέρρας ἁμαξιτὴ ὁδός. 'Εν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ἐν αὐτῇ πρόξενοι τῶν τότε Μεγάλων Δυνάμεων εἶχον ἤδη προβῆ ἀπὸ τῆς 22ας 'Οκτωβρίου εἰς προσπαθείας, ὅπως παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη ἄνευ μάχης, ἵνα μὴ ἐκ ταύτης προέλθωσι καταστροφαὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐν γένει διακοπὴ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως. Κατόπιν διαφόρων συνεννοήσεων, ἐξερχομένων τοῦ κύκλου τῆς στρατιωτικῆς καὶ ἀναγομένων εἰς τὸν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, παρουσιάσθησαν τὸ ἀπόγευμα τῆς 25ης 'Οκτωβρίου εἰς τὰς περὶ τὸ Τεκελὶ ἑλληνικὰς προφυλακὰς οἱ πρόξενοι καὶ ὁ ἐπιτελάρχης τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου στρατηγὸς Σακὴρ πασᾶς, καὶ ἐζήτησαν ὅπως παρουσιασθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου· ἡ ἄδεια ἐδόθη καὶ περὶ ὥραν 18ην τῆς ἡμέρας ταύτης ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ ἐν Τοψὶν ἑλληνικὸν στρατηγεῖον. Εἶπον τότε οὗτοι εἰς τὸν Ἕλληνα ἀρχιστράτηγον, ὅτι, χάριν τῶν συμφερόντων τῶν κατοίκων Θεσσαλονίκης, παρεκλήθη ὁ Ταξὶν νὰ μὴ ἀμυνθῇ τῆς πόλεως, οὗτος δ' ἐνέδωκεν ὑπὸ τὸν ἀπαραίτητον ὅμως ὅρον νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ν' ἀποσυρθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, τηροῦντος τὸν ὁπλισμόν του, εἰς Μεγάλο Καραμπουρνοῦ, ἔνθα καὶ νὰ ἔμενε μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῖς ἀπήντησεν ὅτι συμφωνεῖ πλήρως ὅσον ἀφορᾷ τὰ συμφέροντα τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπός του ἦτο νὰ τεθῇ ἐκτὸς μάχης ὁ τουρκικὸς στρατός· συνεπῶς ἀπήτησε τὴν πλήρη παράδοσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἄνευ ὅρων, ὡς ἐπίσης τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ τοῦ Μεγάλου Καραμπουρνοῦ. Εἰς τὴν παράκλησιν δὲ τῶν προξένων, ὅπως ἀνασταλῇ πᾶσα ἐπιχείρησις διαρκουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων, ὁ ἀρχιστράτηγος ἀπήντησεν ἀρνητικῶς, δηλώσας μάλιστα κατηγορηματικῶς, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ μεραρχίαι ἔχουσι λάβει ἤδη διαταγήν, ὅπως ἄρξωνται τῆς προελάσεώς των τὴν 6ην ὥραν τῆς ἑπομένης 26ης 'Οκτωβρίου· συνεπῶς, ἐὰν θέλῃ ὁ Ταξὶν ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, πρέπει νὰ κανονίσῃ τὰ καθ' ἑαυτόν, ὅπως ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἑλληνικῶν ὅρων περιέλθῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον πρὸ τῆς ὥρας ταύτης. Ὁ Ταξὶν ἐπείσθη ν' ἀποδεχθῇ τοὺς ὅρους τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐζήτησεν ὅμως νὰ κρατήσῃ τὸ Μεγάλο Καραμπουρνοῦ καὶ 5.000 ὅπλα, ἐπειδὴ δ' οἱ ὅροι οὗτοι ἀπερρίφθησαν ἀσυζητητί, δι' αὐτὸ τὴν 6ην ὥραν τῆς 26ης 'Οκτωβρίου ἤρχισεν ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, παρακολουθηθεῖσα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατηγείου. Καθ' ὃν ὅμως χρόνον εὑρίσκετο τὸ στρατηγεῖον τοῦτο ἐγγύτατα τοῦ Σαμλί, ἤτοι περὶ τὴν 15ην ὥραν τῆς 26ης 'Οκτωβρίου, ἐλήφθη ἔγγραφος πληροφορία τῆς ἑλληνικῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ, ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐπορεύετο αὕτη πρὸς Γιολόμπαση, ἀναγνώρισις σταλεῖσα πρὸς Σαρὶ Παζὰρ συνήντησε περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 26ης 'Οκτωβρίου βορειοτικῶς τοῦ 'Αποστολάρ, ἤτοι εἰς 35 περίπου χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπόσπασμα σερβοβουλγαρικοῦ ἱππικοῦ, γνωρίσαντος εἰς τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀναγνωρίσεως ἀξιωματικόν, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην μία μικτὴ βουλγαρικὴ ταξιαρχία ἐπορεύετο διὰ τῆς ὁδοῦ Σερρῶν—Θεσσαλονίκης, ὄπισθεν δὲ ταύτης, εἰς δεκάδα χιλιομέτρων, ἐπορεύετο μία ὁλόκληρος βουλγαρικὴ μεραρχία. 'Επρόκειτο περὶ τῆς 7ης βουλγαρικῆς μεραρχίας τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρώφ, τῆς διὰ τῆς ὁδοῦ κοιλάδος Στρυμόνος προχωρησάσης πρὸς νότον (βλ. *Βαλκανικοὶ πόλεμοι [Στρατ. 'Ιστορ.]* τ. ΣΤ' σ. 564). Τότε τὸ πρῶτον ἐπληροφορεῖτο ὁ Ἕλλην ἀρχιστράτηγος περὶ βουλγαρικῆς προελάσεως πρὸς Θεσσαλονίκην· δι' ὃ εἰδοποίησε πάραυτα ἐγγράφως τὸν διοικητὴν τῆς βουλγαρικῆς ταύτης μεραρχίας, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εὑρίσκετο ἤδη πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐθεωρεῖτο δὲ βεβαιότατον ὅτι τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, 26ης 'Οκτωβρίου, θὰ εἰσήρχετο οὗτος ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης· συνεπῶς ἡ περαιτέρω προχώρησις τῆς βουλγαρικῆς μεραρχίας πρὸς νότον εἰς οὐδένα ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἀπέβλεπεν. 'Εν τῷ μεταξὺ τούτῳ βλέπων ὁ Ταξὶν τὴν πλήρη κύκλωσίν του καὶ τὴν ἀποκοπὴν πάσης ὑποχωρήσεώς του, ἀνωμολόγησεν ὅτι ἡττήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· δι' ὃ τὴν 17ην ὥραν τῆς 26ης 'Οκτωβρίου ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διάδοχον, δι' ἧς ἐγνώριζεν αὐτῷ ὅτι ἀπεδέχετο τοὺς ὅρους του. Διετάχθη τότε ἡ μετάβασις τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Β. Δούσμανη ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ διαδόχου, ἔχοντος παρ' αὐτῷ τὸν λοχαγὸν 'Ι. Μεταξᾶν, ἀμφοτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ διαδόχου, πρὸς συνάντησιν τοῦ Ταξὶν εἰς Νταουτμπαλὶ καὶ σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως. Ἡ συνάντησις τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων μετὰ τοῦ Ταξὶν δὲν ἐγένετο εἰς Νταουτμπαλί, τοῦ Τούρκου στρατηγοῦ μὴ εὑρεθέντος ἐκεῖ. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Δούσμανης εὑρεθεὶς πρὸ ἀμηχανίας ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου εἶχε μεταβῆ ὁ Ταξίν. Οὕτως ἐπετεύχθη τὴν 21ην ὥραν τῆς 26ης 'Οκτωβρίου νὰ συναντηθῇ ὁ ἀντισυνταγματάρχης Δούσμανης μετὰ τοῦ Ταξὶν ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου καὶ συνετάχθη τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως, οὗ οἱ κυριώτεροι ὅροι ἦσαν, ὅτι τὰ ὅπλα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ἅπαντα τὰ πυροβόλα καὶ οἱ ἵπποι θὰ παρεδίδοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὑπογραφὲν τὴν 23 ὥρ., 30' τῆς 26ης 'Οκτωβρίου. Τὸ Μεγάλο Καραμπουρνοῦ παρεδόθη τὴν ἑπομένην, ὅτε ὁ ἀντισυνταγματάρχης Δούσμανης ἐπανῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Εὐθὺς ἀμέσως τότε εἰδοποιήθη δι' ἐπιστολῆς ὁ Θεοδωρώφ περὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τρόπον ὥστε περὶ τὴν 3ην—4ην ὥραν τῆς 27ης 'Οκτωβρίου ὁ Βούλγαρος οὗτος στρατηγὸς ἦτο ἐν πλήρει γνώσει τῆς γενομένης ἤδη παραδόσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας.

'Επειδὴ ὅμως κατὰ τὴν νύκτα 26—27 'Οκτωβρίου ἐλήφθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον πληροφορία τῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ, σταλεῖσα ἐσπευσμένως διὰ τοῦ ὑπιλάρχου Σταΐκου Στάμου, ὅτι ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία, ἐξακολουθήσασα τὴν προχώρησίν της, ἐστάθμευσε πρὸς τὴν ἑσπέραν τῆς 26 'Οκτωβρίου εἰς Γιουσβέναν, δι' αὐτὸ ἐστάλη τότε διὰ τοῦ ὑπιλάρχου τούτου δευτέρα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θεοδωρώφ, δι' ἧς τῷ ἐγνωρίζετο ἐκ νέου, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐγχειρισθεῖσα δ' αὐτῷ κατὰ τὴν χαραυγὴν τῆς 27 'Οκτωβρίου. Μεθ' ὅλα ταῦτα, ὁ Θεοδωρὼφ διέταξε τὴν προέλασιν τῆς 7ης βουλγαρικῆς μεραρχίας τὴν πρωΐαν τῆς 27ης 'Οκτωβρίου πρὸς Θεσσαλονίκην. Ἅμα ὡς ὁ ἐν Μπάλτσα διοικητὴς τῆς 2ας ἑλληνικῆς μεραρχίας, στρατηγὸς Καλάρης, ἀντελήφθη, ὅτι τὸ βουλγαρικὸν πεζικὸν ἤρχισεν ἀναπτυσσόμενον πρὸ τοῦ 'Αϊβάτι, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο τουρκικὰ στρατεύματα ἀναμένοντα τὴν σειράν των ὅπως παραδώσωσι τὰ ὅπλα των εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐκάλεσεν ἕνα Βούλγαρον ἀξιωματικὸν καὶ τῷ ἐγνωστοποίησε τὴν παράδοσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, συγχρόνως δ' ἔγραψεν ἐπὶ φύλλου τινὸς τοῦ σημειωματαρίου του σημείωσιν πρὸς τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς γραμμῆς μάχης Βούλγαρον ἀξιωματικόν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ διατάξῃ τὴν διακοπὴν τῆς πρὸς μάχην ἀναπτύξεως, καὶ τὴν γνωστοποίησιν τῆς παρακλήσεως ταύτης πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ βουλγαρικοῦ στρατεύματος. Ὁ στρατηγὸς Θεοδωρὼφ ἔλαβε τὴν σημείωσιν τοῦ στρατηγοῦ Καλάρη, ἀλλ' ὡς κατόπιν ἐδικαιολογήθη τὴν ἐξέλαβεν ὡς ἀπάτην τῶν Τούρκων, ἅτε γεγραμμένην διὰ μολυβδίδος ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου χάρτου. Ὁ Θεοδωρὼφ ὅμως ἤθελε ν' ἀγνοῇ τὴν παράδοσιν τῶν Τούρκων, καθ' ὅσον προὐτίθετο νὰ δώσῃ μάχην, ἔστω καὶ εἰκονικήν, πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἵνα τοιουτοτρόπως ἀποκτήσῃ δικαιώματα εἰσόδου ἐν αὐτῇ, ἴσα τοὐλάχιστον πρὸς τὰ ἑλληνικά. Οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μετ' ὀλίγον προσεπέρασαν τὰς ἑλληνικὰς γραμμάς, κατὰ δὲ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διατείνον-

Digitized by Google

ται, ὅτι ἐβλήθησαν διὰ τριῶν ἢ τεσσάρων βολῶν τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, ὁπότε, περὶ ὥραν 9ην τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ἤρξαντο οἱ Βούλγαροι πυρὸς πυροβολικοῦ κατὰ τῶν ἀφωπλισμένων Τούρκων· μετ' ὀλίγον τό τε πῦρ καὶ ἡ προχώρησις τῶν Βουλγάρων ἔπαυσαν. Ὁ Θεοδωρώφ ὅμως ἐπέτυχεν ὡς πρὸς τὴν σκηνοθέτησιν μάχης.

Ἐπειδὴ ἐπεκράτησε τότε παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ νίκη ἤρχισεν ὑπομειδιῶσα αὐτοῖς, δι' αὐτὸ ὁ Θεοδωρὼφ ἔστειλεν, ὡς νικητής, πληρεξουσίους πρὸς τὸν Ταξίν, ζητήσαντας νὰ ὑπογράψῃ οὗτος πρωτόκολλον καὶ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν Ἑλλήνων, διατεινόμενος ὅτι ἡ νίκη του τῷ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τίτλους τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ταξὶν ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Θεοδωρώφ, ἀλλὰ διεμαρτυρήθη παρὰ τῷ διαδόχῳ διὰ τὴν «ἀχαρακτήριστον» (ἔκφρασις τοῦ Ταξὶν) συμπεριφορὰν τῶν Βουλγάρων ἐναντίον στρατεύματος παραδοθέντος ἤδη καὶ ἀδυνατοῦντος συνεπῶς ν' ἀμυνθῇ. Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα ἡ 7η βουλγαρικὴ μεραρχία προὐχώρησε πρὸς Γιαλατζίκ, ἔνθα ἐστάθμευσε κατὰ τὴν νύκτα 27—28 Ὀκτωβρίου. Μολονότι δ' ἀπὸ τῆς χαραυγῆς τῆς 27 Ὀκτωβρίου, ἡ μὲν 7η ἑλληνικὴ μεραρχία εἶχε καταλάβει τὴν δυτικὴν συνοικίαν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαρδάρη, τὸ δ' ἀπόσπασμα Κωνσταντινοπούλου εἶχεν εἰσέλθει ἐντὸς τῆς πόλεως, ὁ Θεοδωρὼφ δὲν ἐδυσκολεύθη διόλου νὰ τηλεγραφήσῃ τὴν ἑσπέραν τῆς 27ης Ὀκτωβρίου πρὸς τὸν τσάρον Φερδινάνδον ὅτι «ἀπὸ τῆς σήμερον ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος». Τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἡ ἐπίσημος εἴσοδος τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου διαδόχου Κωνσταντίνου εἰς Θεσσαλονίκην ἐπὶ κεφαλῆς τῆς 1ης μεραρχίας. Κατὰ τὸν ἴδιον τοῦτον χρόνον ἐπεζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ὁ στρατηγὸς Θεοδωρὼφ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς 7ης βουλγαρικῆς μεραρχίας, ἀλλ' ἡ τοιαύτη εἴσοδος τῷ ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῆς 7ης ἑλληνικῆς μεραρχίας. Ὀλίγον ἀργότερον παρουσιάσθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον εἷς Βούλγαρος ἀξιωματικός, ὅστις ἐζήτησε τὴν ἄδειαν, ὅπως ἡ 7η βουλγαρικὴ μεραρχία εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Δούσμανη τῷ ἐδηλώθη, ὅτι διὰ τοιοῦτον ζήτημα ἔπρεπε νὰ συνεννοηθῇ ὁ Θεοδωρὼφ μετὰ τοῦ διαδόχου· δι' ὃ τὴν 11ην ὥραν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου προσῆλθε παρὰ τῷ διαδόχῳ ὁ Θεοδωρώφ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Στάντσιεφ (πρεσβευτοῦ τῆς Βουλγαρίας ἐν Παρισίοις, καί, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς ἐφέδρου ὑπολοχαγοῦ, προσκεκολλημένου παρὰ τῷ ἐπιτελείῳ τῆς 7ης μεραρχίας), ὅστις ἐδήλωσε τῷ διαδόχῳ, ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ παρακαλεῖ ὡς σύμμαχος καὶ ἐπικαλεῖται τὴν φιλοξενίαν, ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ εἰς Θεσσαλονίκην εἴσοδος τῆς 7ης μεραρχίας, καθ' ὃ πολὺ κατακόπου ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας καὶ τῆς συνεχοῦς βροχῆς. Εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην ἀντέταξεν ὁ διάδοχος κατηγορηματικὴν ἄρνησιν, εἰπὼν ὅτι ἡ εἰς Θεσσαλονίκην εἴσοδος τῶν Βουλγάρων εἶναι ἀδύνατος, καθ' ὅσον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχει μεγάλη συγκέντρωσις, λόγῳ τῆς ἐν αὐτῇ παραμονῆς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος τουρκικοῦ στρατοῦ. Τότε ἐζήτησεν ὁ Θεοδωρώφ, ὅπως εἰσέλθωσιν ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης δύο μόνον τάγματα, παρ' οἷς ὑπηρέτουν Βούλγαροι πρίγκιπες, καὶ ἅτινα θὰ ἐθεωροῦντο φιλοξενούμενα καὶ διατελοῦντα καθ' ὅλα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, εἰς ἣν παράκλησιν ἐνέδωκεν ὁ διάδοχος, δηλώσας ὅμως ρητῶς ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ condominium καὶ ὅτι θὰ ἔθετεν ἀμέσως ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως· συνεπῶς, ἐὰν αὕτη δὲν ἐνέκρινε τὴν εἴσοδον ταύτην, θὰ ὤφειλον τὰ βουλγαρικὰ ταῦτα τάγματα ν' ἀναχωρήσωσιν αὐθωρεί· ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐνέκρινεν ἀμέσως τὴν τοιαύτην εἴσοδον. Τὴν πρωΐαν τῆς 29 Ὀκτωβρίου ἐγένετο ἡ ἐπίσημος εἴσοδος εἰς Θεσσαλονίκην τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου, εὐθὺς δὲ μετ' ὀλίγον ἐπηκολούθησεν ἡ εἰς Θεσσαλονίκην εἴσοδος τοῦ διαδόχου τῆς Βουλγαρίας Βόριδος, παρακολουθουμένου ὅμως, οὐχὶ ὑπὸ δύο ταγμάτων, ἀλλ' ὑφ' ὁλοκλήρων 15.000 βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας παράδοσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἐγένετο τὴν 17 ὥραν τῆς 26 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ 7η βουλγαρικὴ μεραρχία εὑρίσκετο ἐν πορείᾳ πρὸς Γιουβέσναν, ἤτοι εἰς ἀπόστασιν 25 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς τουρκικῆς ἀμυντικῆς τοποθεσίας καὶ εἰς 35 ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης· κατὰ δὲ τὴν πρωΐαν τῆς 27 Ὀκτωβρίου, δηλαδὴ κατ' ἐκείνην, καθ' ἣν ἠθέλησεν ὁ Θεοδωρὼφ νὰ σκηνοθετήσῃ μάχην πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ Ἕλληνες εὑρίσκοντο ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων. Ἐκ τοῦ σχήματος 1 καὶ ἐκ τοῦ παρατιθεμένου πίνακος ὡρῶν καταφαίνονται αἱ κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας σχετικαὶ θέσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων.

Ἀποστάσεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης

	12 ὥρα 26 Ὀκτωβρίου	17η ὥρα 26ης Ὀκτωβρίου (ὥρα παραδόσεως)	Νὺξ 26 — 27 Ὀκτωβρίου	Πρωΐα 27ης Ὀκτωβρίου	Ἑσπέρα 27ης Ὀκτωβρίου
Ἕλληνες	10 χιλιόμετ.	3 χιλιόμετρ.	Βορειοδυτικὴν παρυφὴν Θεσσαλονίκης	Ἐντὸς Θεσσαλονίκης	Ἐντὸς Θεσσαλονίκης
Βούλγαροι	50 χιλιόμετ.	35 χιλιόμετ	25 χιλιόμετ.	Σκηνοθέτησις μάχης εἰς 15 χιλιόμετ. ἀπὸ Θεσσαλονίκης	6 χιλιόμετρ.

Β. Μετὰ τὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν νύκτα 16—17 Ἰουνίου 1913 κατὰ διαφόρων σημείων τῆς ἑλληνοσερβικῆς παρατάξεως (βλ. λ. *Βαλκανικοὶ* πόλεμοι /*Στρατ. Ἱστορ.]*, τ. ΣΤ', σ. 565 γ') καὶ μετὰ τὴν ὅλως αἰφνιδίαν εἰδοποίησιν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Βουλγάρου στρατηγοῦ Χεσάψηεφ, τοῦ ἀπὸ Νοεμβρίου 1912 δῆθεν προσκεκολλημένου παρὰ τῷ ἑλληνικῷ στρατηγείῳ ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, περὶ ἀναχωρήσεώς του τὴν πρωΐαν τῆς 17 Ἰουνίου, τὰ πάντα ἔπειθον, ὅτι ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἀκηρύκτου πολέμου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως, πρὸ πάσης ἐνάρξεως πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐπεβάλλετο προηγουμένως ἡ ἐκκαθάρισις τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς βουλγαρικῆς φρουρᾶς, δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἀρχιστρατήγου καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἡ, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας, ἐκκαθάρισις αὕτη (βλ. *Β. Δούσμανη* «Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων» 1928, σελ. 51). Τὴν 16ην ὥραν τῆς 16ης Ἰουνίου 1913 παρεδόθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς 2ας ἑλληνικῆς μεραρχίας στρατηγοῦ Καλάρη πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ βουλγαρικῆς φρουρᾶς ταγματάρχην Λαζάρωφ ἡ διαταγὴ τῆς ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἐγκαταλείψεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ὅπλων τῶν ἀνδρῶν εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ὁρισθέντας Ἕλληνας ἀξιωματικούς, καθισταμένου συγχρόνως γνωστοῦ, ὅτι, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἄνω προθεσμίας, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα θὰ μετεχειρίζοντο τὴν βουλγαρικὴν φρουρὰν ὡς ἐχθρικήν. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διαταγὴν ὁ Βούλγαρος ταγματάρχης, δι' αὐτὸ ἐξηναγκάσθησαν αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ νὰ ποιήσωνται χρῆσιν τῆς βίας, τῆς ἐπιθέσεως ὅμως ἀρξαμένης τὴν 19ην ὥραν τῆς ἰδίας ταύτης ἡμέρας, λόγῳ παρεμπεσούσης παρεξηγήσεως, ἐπενεγκούσης σχετικὴν ἐπιβράδυνσιν. Τὴν βιαίαν ταύτην ἐκκαθάρισιν ἀνέλαβον τμήματα τῆς 2ας ἑλληνικῆς μεραρχίας, ἅτινα, ἀφοῦ ἀπέκλεισαν ἅπαντα τὰ οἰκήματα ἐν οἷς παρέμενον Βούλγαροι στρατιῶται, ἐπεζήτησαν τὴν ἄνευ αἱματοχυσίας παράδοσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ

Σχ. 2. *Περιχαρακωμένον στρατόπεδον Θεσσαλονίκης.*
[Ἄνοιξις 1916—φθινόπωρον 1918.]

Βούλγαροι ἦσαν ἀμετάπειστοι, διὰ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν νύκτα 17—18 Ἰουνίου διεξήχθησαν ἀγῶνες ἐκ τοῦ ἐγγύς, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ παράδοσις ἁπάντων σχεδὸν τῶν Βουλγάρων, ἐξαιρέσει τῶν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Σοφίας εὑρισκομένων, κατορθωσάντων νὰ παρατείνωσι τὴν ἀντίστασίν των, διότι, ἐκ φόβου βλάβης τῆς ἐκκλησίας ταύτης, δὲν ἠθέλησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐκβιάσωσι τὴν λύσιν διὰ τοῦ πυροβόλου, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἡ παράδοσις συνετελέσθη τὴν χαραυγὴν τῆς 18ης Ἰουνίου· πρὸς δ' ἀντέστησαν ἐπ' ἀρκετὸν καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ διοικητηρίου καὶ τοῦ γυμνασίου Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἐνόμισαν, ὅτι, διὰ τῶν αἰφνιδιασμῶν τῆς νυκτὸς 16—17 Ἰουνίου, θὰ κατέρριπτον τόσον πολὺ τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἐπετυγχάνετο εὐκόλως. Τὸ ὅτι δ' ἐπεκράτει τοιαύτη νοοτροπία παρὰ τοῖς Βουλγάροις, ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθῇ ἡ κάτωθι προφορικὴ δήλωσις τοῦ Χεσάψηεφ πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἀναχωρήσεώς του, δηλαδὴ τὴν 17ην Ἰουνίου, «Τὰ γεγονότα ἐπισπεύδονται. Τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ μικρόν μας τμῆμα θὰ εὑρεθῇ προσωρινῶς εἰς μέγαν κίνδυνον. Εἶμαι διατεθειμένος νὰ σᾶς ὑπογράψω τὰ φύλλα πορείας σας, ὅπως ἐγκαταλείψητε τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐὰν ὅμως εἶσθε ἀποφασισμένοι ν' ἀντιστῆτε, σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι, ἐντὸς 9 ὡρῶν, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς θὰ εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης». Τὰ γεγονότα ὅμως διεξήχθησαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καί, τοιουτοτρόπως, τὴν ὥραν καθ' ἣν ἡ «Ἀμφιτρίτη», ἐφ' ἧς ἐπέβαινεν ὁ βασιλεὺς ἀρχιστράτηγος, εἰσήρχετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης (7ην ὥραν τῆς 18ης Ἰουνίου), ἡ ἐκκαθάρισις τῆς πόλεως ἐκ τῶν Βουλγάρων ἐπερατοῦτο.

Γ. Μετὰ τὴν ἐν τῷ βαλκανικῷ θεάτρῳ ἀποτυχίαν τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Sarrail στρατιᾶς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰς πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ἐπιχειρήσεις τὸν Νοέμβριον—Δεκέμβριον 1915 (βλ. λ. *Ἀξιὸς /Στρατ. Ἱστορ.]*, τόμ. Ε' σ 45), ὑπεχώρησεν ἡ ἀνταντικὴ αὕτη στρατιὰ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἀμέσως ἤρξατο ὀχυροῦσα ἅπασαν τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην περιοχήν, συγκροτήσασα μέχρι τῆς ἀνοίξεως 1916 τὸ γνωστὸν *περιχαρακωμένον στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης* (camp retranché de Salonique), τὸ χρησιμεῦσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς προκάλυμμα τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἀνταντικοῦ στρατοῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς βάσις ἐξορμήσεως τῶν ἐπιχειρήσεών του (βλ. σχ. 2). Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ περιελήφθη καὶ ἡ Χαλκιδική, καθ' ὅσον ἠδύναντο νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ διάφοροι ἀποθῆκαι καὶ καταυλισμοὶ ἐμπέδων, πρὸς δὲ διότι παρουσιάζει πλείστους ὅρμους, οἵτινες ἠδύναντο ν' ἀποτελέσωσι, κατὰ τὰς γαλλικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βάσιν γερμανικῶν ὑποβρυχίων. Τέλος, τὴν ἄνοιξιν 1916, ὠργανώθησαν προκεχωρημέναι θέσεις εἰς Γιαννιτσά, Βέρροιαν καὶ Ὀρφάνο, διὰ τὴν ἐπιτήρησιν πάσης γερμανοβουλγαρικῆς ἀποπείρας πρὸς ἀπειλὴν τῶν ἑκατέρωθεν πλευρῶν τοῦ στρατοπέδου. Ν. Θ. Κ.

— [ΒΥΖ. ΤΕΧΝ.] Ὁ Χριστιανισμὸς ἅμα τῷ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα θριάμβῳ αὐτοῦ εἶχεν ἀνάγκην οἰκοδομημάτων διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν πιστῶν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας. Καὶ ἔσπευσαν μὲν οἱ Χριστιανοὶ νὰ κτίσωσι μικροὺς ναούς, ὅπως ὁ ἀνεγερθεὶς εἰς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Δημήτριος καὶ ὅπου ἀργότερον ᾠκοδομήθη ὁ περίφημος ναὸς τοῦ ἁγίου (βλ. λ. *Δημήτριος* μεγαλομάρτυς), ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ καὶ ἐχρειάζοντο οἰκοδομήματα μεγάλα, ἀντάξια τῆς νέας θρησκείας. Ὁ ἐπακολουθήσας Ε' αἰὼν ἀντιπροσωπεύει διὰ τὴν Θεσσαλονίκην τὴν λαμπρὰν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον τῆς τέχνης. Διαρκοῦντος αὐτοῦ ἀνηγέρθησαν αἱ μεγάλαι βασιλικαὶ καὶ τὰ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα, τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα. Συγχρόνως ὅμως πρὸς τὴν ἀνέγερσιν τῶν ναῶν τούτων οἱ Χριστιανοὶ ἐφρόντισαν νὰ μετατρέψωσιν εἰς ἐκκλησίας καὶ ἀρχαῖά τινα μνημεῖα, ὧν σπουδαιότερον εἶναι ὁ *Ἅγιος Γεώργιος*. Οὗτος εἶναι οἰκοδόμημα περιφερικὸν ἀνεγερθέν, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ τελευταῖαι ἔρευναι, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Γαλερίου πιθανῶς, πρὸς τὴν ἁψῖδα τοῦ ὁποίου φαίνεται σχετιζόμενον οἰκοδομικῶς. Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου δὲν ἔχει εἰσέτι ἐξακριβωθῆ ὁ κατὰ τοὺς εἰδωλολατρικοὺς χρόνους προορισμός. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ μνημεῖον καὶ προέβησαν εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸ κατάλληλον διὰ τὴν νέαν λατρείαν. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων συνίσταντο κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν ἱεροῦ βήματος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ τὴν ἀνέγερσιν ἐξωτερικοῦ τοίχου, ἀπέχοντος 8 μ. τοῦ οἰκοδομήματος καὶ περιβάλλοντος αὐτό.

Πλὴν ὅμως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων ἐργασιῶν προέβησαν καὶ εἰς τὴν διὰ ψηφιδωτῶν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὧν τὸ πλεῖστον διεσώθη μέχρις ἡμῶν, εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ εὑρισκομένων. Αἱ βαθεῖαι κόγχαι αἱ εὑρισκόμεναι γύρῳ ἐκοσμήθησαν διὰ ψηφιδωτῶν καθαρῶς διακοσμητικῶν, παριστανόντων πτηνά, ἄνθη, καρποὺς καὶ γεωμετρικὰ σχήματα. Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως διακόσμησις ἐπεφυλάχθη διὰ τὸν τεράστιον θόλον τὸν καλύπτοντα τὸ οἰκοδόμημα. Ἐκ τῆς διακοσμήσεως ταύτης τοῦ θόλου διεσώθη μέχρις ἡμῶν δυστυχῶς μόνον ἡ κατωτέρα ζώνη. Εἰς τὴν κορυφὴν δέον νὰ φαντασθῶμεν, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ ἰδίᾳ τῆς Ραβέννης, σκηνήν τινα τοῦ Εὐαγγελίου, πιθανῶς τὴν Βάπτισιν, καὶ γύρῳ αὐτῆς στεφάνην μὲ παραστάσεις, πιθανῶς τῶν Ἀποστόλων. Ἡ διασωθεῖσα μέχρις ἡμῶν κάτω ζώνη διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ τμήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἴδιον πίνακα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς κάτωθεν βαθείας κόγχας. Εἰς τοὺς ὀκτὼ αὐτοὺς πίνακας εἰκονίζονται ἅγιοι, ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς, κατ' ἐνώπιον, ἐν στάσει δεήσεως. Διὰ τοὺς πλείστους τῶν ἁγίων τούτων ἐπιγραφαὶ παρ' αὐτοῖς εὑρισκόμεναι δίδουσι τὸ

Digitized by Google

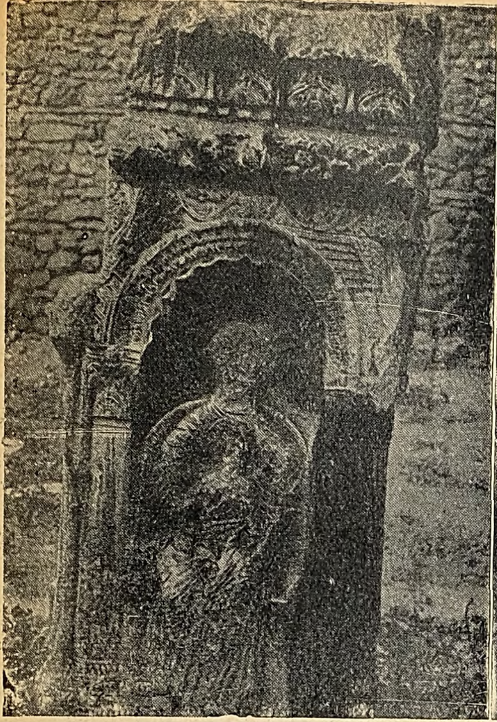
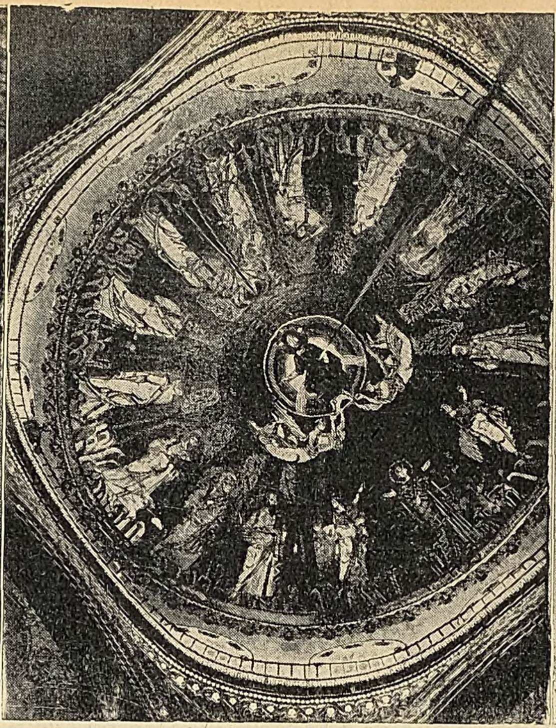
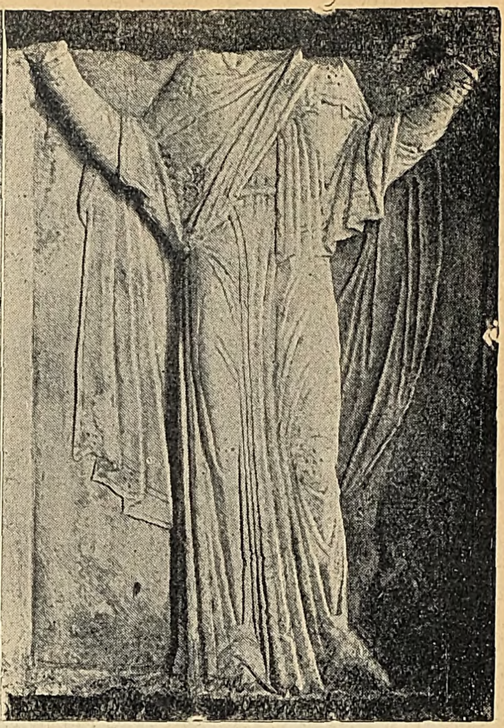

1) Ἄμβων Ἁγ. Γεωργίου (νῦν ἐν Κων)πόλει). 2) Ψηφιδωτὸν τοῦ τρούλλου τῆς Ἁγ. Σοφίας. 3) Ἀνάγλυφον τῆς Θεοτόκου δεομένης.

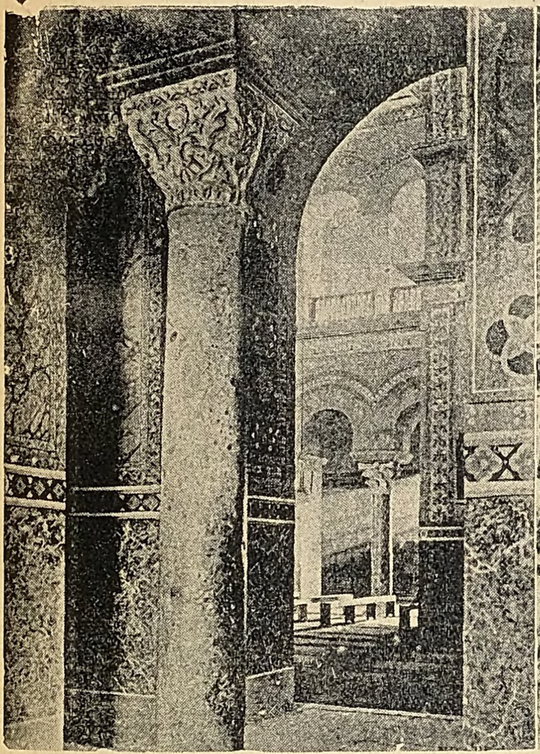
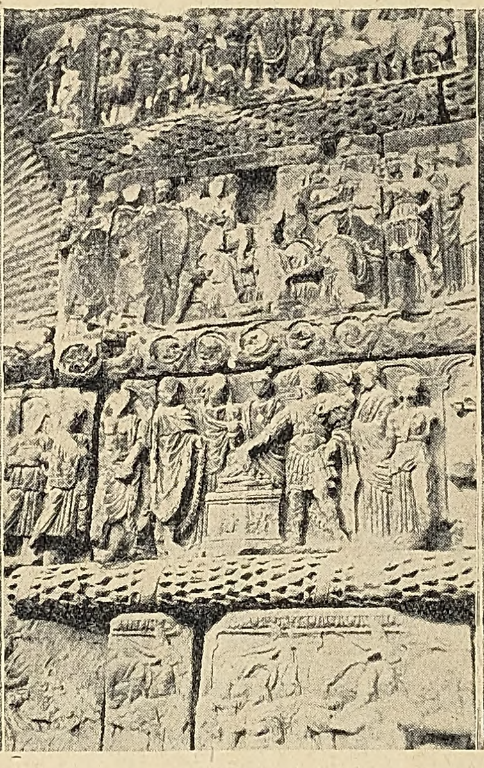
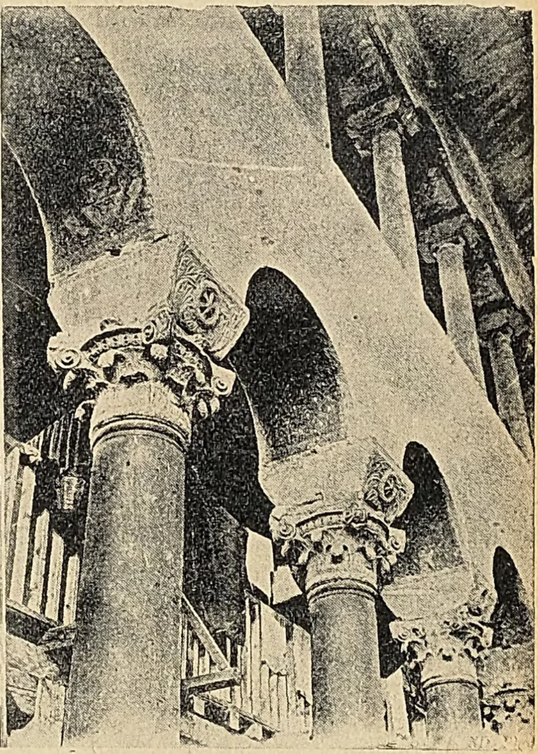

1) Κίων καὶ ἐσωτερικὴ ἄποψις τῆς Ἁγ. Σοφίας. 2) Ἀνάγλυφα ἐκ τῆς Ἀψῖδος τοῦ Γαλερίου. 3) Κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀχειροποιήτου.

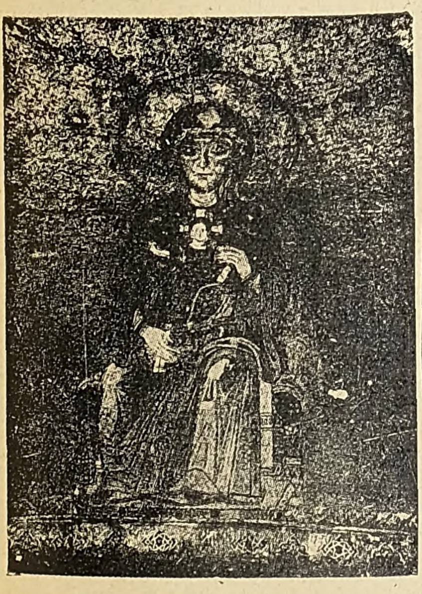
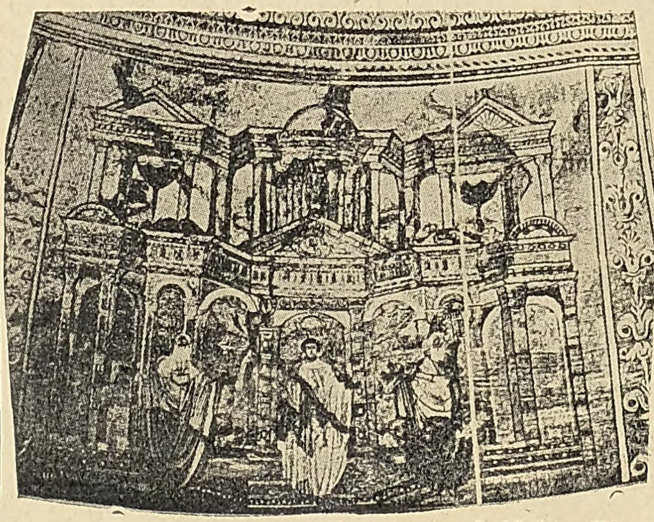
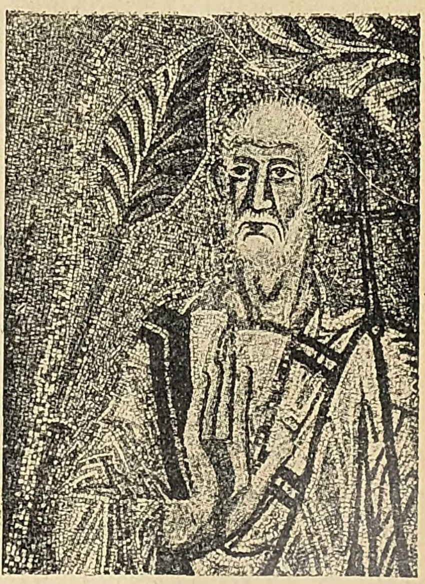

1) Μωσαϊκὸν ἐκ τῆς Ἀψῖδος τῆς Ἁγ. Σοφίας. 2) Ψηφιδωτὰ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. 3) Ὁ Ἅγ. Πέτρος, ἐκ τοῦ τρούλλου τῆς Ἁγ. Σοφίας.

Digitized by Google

ὄνομα καὶ τὸν μῆνα τῆς ἑορτῆς (π. χ. Ἀριστάρχου ἐπισκόπου μηνὶ Ἀπριλίου, Θερίνου στρατιωτικοῦ μηνὶ Ἰουλίου κ.λ.π.). Ὄπισθεν τῶν ἁγίων εἰκονίζονται μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα παριστάνοντα ἐκκλησίας, ἀψῖδας τοῦ ἱεροῦ μὲ τὸ κιβώριον τῆς ἁγίας τραπέζης κλπ. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι κατὰ τὴν ἔμπνευσιν ἐντελῶς ἀκόμη ἀρχαῖα. Τὰ οἰκοδομήματα, τὰ εὑρισκόμενα ὄπισθεν τῶν ἁγίων, εἶναι ὅμοια πρὸς τὰς διὰ τοιχογραφιῶν διακοσμήσεις τῶν οἰκιῶν τῆς Πομπηίας καὶ μᾶς δίδουν ἀρκετὰ σαφῆ ἰδέαν τῆς τέχνης κατὰ τὴν μεταβατικὴν αὐτῆς περίοδον ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὸν Χριστιανισμόν.

Τῆς γλυπτικῆς διακοσμήσεως τοῦ μνημείου διασῴζεται πολύτιμον δεῖγμα, ὁ μαρμάρινος ἄμβων, ὅστις πρὸ ἐτῶν μετεκομίσθη εἰς τὸ ὀθωμανικὸν μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἄμβων οὗτος, τοῦ ὁποίου ἡ βάσις ἀνευρέθη κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, παριστάνει δι' ἀναγλύφων τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων καὶ εἶναι ἓν τῶν σπουδαιοτέρων γλυπτικῶν ἔργων τῆς περιόδου ταύτης. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους βυζαντινοὺς χρόνους ἐγένοντο εἰς τὸ μνημεῖον διάφοροι μικροῦ λόγου ἄξιαι ἐπισκευαί, ἰδίως δὲ ὑψώθη ἐπανειλημμένως τὸ δάπεδον αὐτοῦ.

Ποῖον τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους, δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Κατά τινα γνώμην ὁ ναὸς ὠνομάζετο τοῦ Παντοκράτορος. Ἐκ τῶν πηγῶν εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ναὸς τοῦ Παντοκράτορος (Σωτῆρος Χριστοῦ), ἀμφότεροι μεγάλων διαστάσεων. Ἂν ὁ νῦν Ἅγιος Γεώργιος δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς ἕνα τούτων, εἶναι ζήτημα μὴ ἐξακριβωθὲν εἰσέτι. Τὸ μνημεῖον μετεβλήθη εἰς τζαμὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Συγχρόνως σχεδὸν πρὸς τὴν μετασκευὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀνηγείροντο ἐν Θεσσαλονίκῃ δύο μεγάλαι βασιλικαί, ἡ τοῦ Ἁγίου *Δημητρίου* (βλ. λ.) καὶ ἡ βασιλικὴ τῆς *Παναγίας Ἀχειροποιήτου*. Τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἁγία Παρασκευὴ* ἢ *Ἐσκὶ-Τζουμᾶ* γνωστὸν οἰκοδόμημα τοῦτο εἶναι βασιλικὴ ξυλόστεγος τρίκλιτος, τῶν κλιτῶν χωριζομένων ὑπὸ δύο κιονοστοιχιῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ ὁμοιομόρφων κιονοκράνων, τοῦ λεγομένου θεοδοσιακοῦ τύπου. Οἱ κίονες οὗτοι ὑποβαστάζουσι γυναικωνίτην. Αἱ δύο μακραὶ πλευραί, βορεία καὶ νοτία, φέρουσι σειρὰν παραθύρων διλόβων καὶ πολυλόβων, χωριζομένων ὑπὸ μικρῶν κιονίσκων. Ὁ ναὸς ἔφερεν ἔμπροσθεν ἐξωνάρθηκα, ἀνοικτὸν πιθανῶς, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος κατεστράφη κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς ὁδοῦ τῆς βαινούσης παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πρόσοψιν. Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ὑπάρχει θολωτὴ εἴσοδος, ἔχουσα παραπλεύρως μικρὸν ναΐσκον, ἀνεγερθέντα συγχρόνως πρὸς τὸν μέγαν ναόν. Αἱ τελευταίως γενόμεναι ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ ἀναστυλώσεως τοῦ μικροῦ τούτου ναΐσκου ἀπέδειξαν, ὅτι ἦτο οὗτος τὸ βαπτιστήριον τοῦ μεγάλου ναοῦ. Ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ μνημείου συνίσταται νῦν εἰς τὰ ἀρίστης ἐκτελέσεως κιονόκρανα τῶν μεγάλων κιόνων τῶν δύο κιονοστοιχιῶν καὶ εἰς σειρὰν θωρακίων, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἐσχάτως γενομένας ἐργασίας ὑπὸ τὰς τουρκικὰς ἐπιχώσεις. Ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ διεσώθησαν ἀρκετὰ τμήματα εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τόξων τῆς κάτω κιονοστοιχίας. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα φέρουσι κυρίως φυσικὰς καὶ γεωμετρικὰς διακοσμήσεις, αἱ ὁποῖαι, καίτοι λίαν συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, δεικνύουσι τὴν προϊοῦσαν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης κατὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὸ χωρίζον τὰ δύο μνημεῖα. Ἂν καὶ αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας τέχνης εἶναι καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα λίαν ἀκόμη αἰσθηταί, ἐν τούτοις τὰ στοιχεῖα τῆς βυζαντινῆς διακοσμητικῆς εἶναι ἤδη φανερά. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μνημείου εἶχεν ἄλλοτε γίνει πολὺς λόγος καὶ πολλαὶ γνῶμαι εἶχον προταθῆ. Νῦν ὅμως ἐξηκριβώθη, ὅτι τοῦτο εἶναι ὁ καὶ ἐκ τῶν πηγῶν γνωστὸς μέγας ναὸς τῆς Παναγίας Ἀχειροποιήτου. Ἐπιγραφὴ τουρκικὴ ἐσχάτως ἀνευρεθεῖσα ἐν τῷ μνημείῳ ἐπεβεβαίωσε τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας, καθ' ἃς ὁ ναὸς εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης (1430) μετεβλήθη εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος.

Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους, καθ' οὓς ἀνηγείροντο αἱ μεγάλαι βασιλικαὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν Ε' δηλαδὴ αἰῶνα, ἐκτίζετο καὶ ἡ *Ἁγία Σοφία*, ναὸς ἀνήκων ἀρχιτεκτονικῶς εἰς ἄλλο ἐντελῶς σύστημα. Οὗτος εἶναι οἰκοδόμημα ἐν σχήματι βασιλικῆς μετὰ τρούλλου, μετέχον δηλαδὴ τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ κατόπιν ἀναπτυχθέντος συστήματος τῆς τρουλλωτῆς ἐν σχήματι σταυροῦ ἐκκλησίας. Τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι κτιστοὶ στῦλοι καὶ ἓξ κίονες ἐκ πρασίνου μαρμάρου μετὰ λεπτῶς ἐξειργασμένων κιονοκράνων ὑποβαστάζουσι τὸν γυναικωνίτην, ἐφ' οὗ πάλιν ὑψοῦνται ὅμοιοι στῦλοι καὶ ἰσάριθμοι λεπτότεροι κίονες, οἵτινες ἀνέχουσι τὰ τέσσαρα μεγάλα τόξα, ἐφ' ὧν βαίνει ὁ τροῦλλος. Αἱ βαρεῖαι ἀναλογίαι τοῦ κτιρίου καὶ αἱ καταφανεῖς ἀδεξιότητες τῆς οἰκοδομῆς δεικνύουσιν, ὅτι τοῦτο εἶναι παλαιότερον τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸ σύστημα τῆς ὁποίας πολὺ ὁμοιάζει, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀπέχει ἐκείνου ὡς πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν τολμηρὰν ἐκτέλεσιν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου μέχρι τῶν τόξων ἦτο ἄλλοτε ἐπενδεδυμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὧν σήμερον οὐδὲν ἴχνος διεσώθη. Ἀπὸ τῶν τόξων ὅμως καὶ ἄνω τὴν διακόσμησιν συνεπλήρουν τὰ ψηφιδωτά, ἐξ ὧν περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ κοσμοῦντα τὸν τροῦλλον, τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς καμάραν. Ἐπὶ τοῦ τρούλλου εἰκονίζεται ἡ ἀνάληψις τοῦ Ἰησοῦ. Εἰς τὸ κέντρον παρίσταται ὁ Χριστὸς φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἐντὸς πολυχρώμου δίσκου, ὃν κρατοῦσι δύο ἄγγελοι. Κάτω παρίστανται οἱ μαθηταὶ μεταξὺ δένδρων, βλέποντες πλήρεις ἐκπλήξεως καὶ φόβου τὸν Ἰησοῦν ἀνιπτάμενον καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἡ Θεοτόκος ἐν στάσει δεήσεως, ἔχουσα ἑκατέρωθεν δύο ἀγγέλους δεικνύοντας εἰς τοὺς ἐκθάμβους ἀποστόλους τὸν Ἰησοῦν. Ἡ χρονολόγησις τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν μέχρι τοῦδε συζητήσεων. Νῦν τείνουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι ὁ ἐν τῷ μέσῳ Ἰησοῦς κατεσκευάσθη τὸν Ζ' πιθανῶς αἰῶνα, οἱ δὲ ἀπόστολοι μετὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἀγγέλων ἀνήκουν εἰς τὸν Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶνα, ὁπότε φαίνεται ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν ἐπεσκευάσθη. Τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ κατέχει παράστασις τῆς Θεοτόκου καθημένης ἐπὶ θρόνου καὶ κρατούσης τὸν Ἰησοῦν. Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος, ἀντικατέστησε παλαιοτέραν διακόσμησιν, γενομένην κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ μνημείου καὶ ἀποτελουμένην ἐκ μεγάλου σταυροῦ ἐπὶ ὁλοχρύσου ἐδάφους. Τοῦ σταυροῦ τούτου ἡ ὁριζοντία κεραία διακρίνεται ἔτι καὶ νῦν ἀμυδρῶς ὄπισθεν τῶν ὤμων τῆς Θεοτόκου. Ἡ πρὸ τῆς ἀψῖδος τέλος καμάρα φέρει διακόσμησιν ἐκ μεγάλου σταυροῦ ἐντὸς κύκλου καὶ ἐξ ἄλλων μικροτέρων ἐντὸς τετραγώνων. Ἡ διακόσμησις αὕτη, ἥτις παρέχει εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἐντύπωσιν πολυχρώμου τάπητος, ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὸν Η' αἰῶνα. Ἐν ἔτει 1585 ἡ Ἁγία Σοφία μετετράπη εἰς τζαμίον καὶ ἔμεινεν ὡς τοιοῦτον μέχρι τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τοῦ 1890, ἐξ ἧς τὸ μνημεῖον ὑπέστη σπουδαίας βλάβας. Τὸ οἰκοδόμημα παρέμεινεν εἰς κατάστασιν σχεδὸν ἐρειπίου μέχρι τοῦ 1908, ὁπότε ἤρχισαν ὑπὸ τῶν Τούρκων μεγάλαι ἐπισκευαὶ περατωθεῖσαι ἐν ἔτει 1910. Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης παλαιοχριστιανικῆς περιόδου διεσώθησαν καὶ ἄλλα τινὰ μνημεῖα, ὧν σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἐν ἔτει 1927 ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν ἐν τῷ μικρῷ ναΐσκῳ τοῦ ὁσίου Δαυὶδ (τῆς παλαιᾶς μονῆς τῶν Λατόμων). Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο, ἓν τῶν ὡραιοτέρων ἐκ τῶν διασωθέντων παλαιοχριστιανικῶν ἔργων, εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ καὶ παριστάνει τὸ ὅραμα τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ, ἀνήκει δὲ εἰς τὸν Ε' αἰῶνα. Τῆς ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος μακρᾶς χρονικῆς περιόδου οὐδὲν σχεδὸν μνημεῖον περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, πλὴν τῆς μετὰ τὴν πυρκαϊὰν ἀνακαινισθείσης κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Αἱ ἐπιδρομαὶ διαφόρων βαρβαρικῶν λαῶν κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, οἱ διαρκεῖς πόλεμοι καὶ οὐχὶ σπάνιαι πολιορκίαι τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ ποικίλων ἐχθρῶν, εἶναι ἴσως αἱ ἀφορμαὶ τῆς καλλιτεχνικῆς στειρώσεως, τῆς παρατηρουμένης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' ὅμως αἰῶνος ἀρχομένη διὰ τὴν Θεσσαλονίκην νέα καλλιτεχνικὴ περίοδος, ἡ βυζαντινή, παρήγαγε πλεῖστα ἔργα, ὧν ὄχι ὀλίγα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Τὰ εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκοντα μνημεῖα εἶναι ἐκτισμένα κατὰ τὸ πλεῖστον συμφώνως πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἐπικρατῆσαν ἀρχιτεκτονικὸν σύστημα τῆς ἐν σχήματι σταυροῦ ἐκκλησίας μετὰ τρούλλου βαίνοντος ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως δύο καμαρῶν, ἐνῷ ἄλλοι μικρότεροι τροῦλλοι εὑρίσκονται, ὄχι ὅμως πάντοτε, εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ μνημείου. Τὸ πρῶτον ἀσφαλῶς χρονολογημένον μνημεῖον τῆς νέας ταύτης περιόδου εἶναι ὁ ναὸς τῆς *Παναγίας* (*Καζαντζιλὰρ-τζαμί*, νῦν ναὸς τῶν *Ἁγίων Τεσσαράκοντα*). Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον ὁλόκληρον διὰ πλίνθων καὶ φέρει εἰς τὸ κέντρον ὑψηλὸν τροῦλλον βασταζόμενον ὑπὸ τεσσάρων κιόνων μετὰ ὁμοιομόρφων κιονοκράνων. Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἔχει νάρθηκα, ὅστις ὑπεράνω φέρει δεύτερον ὄροφον κοσμούμενον κατὰ τὰς δύο γωνίας ὑπὸ μικρῶν τρούλλων, ἐξ ὧν διατηρεῖται μόνον ὁ κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν, τοῦ ἑτέρου καταπεσόντος κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους. Τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ (1044) ὡς καὶ τὸν ἱδρυτὴν ἀναφέρει ἐπιγραφὴ χαραγμένη ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ὑπερθύρου τῆς εἰσόδου. Ἐκ τῆς διὰ τοιχογραφιῶν διακοσμήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ διεσώθη μέγα μέρος, ἀποκαλυφθὲν κάτω τοῦ τουρκικοῦ ἀσβεστώματος διὰ τῶν ἐσχάτως ἰδίως γενομένων ἐργασιῶν. Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι τοιχογραφίαι εἶναι δύο ἐποχῶν. Τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὸν ΙΑ' αἰῶνα, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῆς κτίσεως τοῦ μνημείου, καὶ συνίσταται εἰς ὁλοσώμους εἰκόνας ἁγίων καὶ τινας συνθέσεις, ὡς τὴν Μετάληψιν τῶν Ἀποστόλων («Λάβετε φάγετε κλπ.») ἐν τῷ ἱερῷ, τὴν Δευτέραν Παρουσίαν ἐν τῷ νάρθηκι κλπ. Πλὴν ὅμως αὐτῶν διασῴζονται καὶ τοιχογραφίαι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, τόσον εἰς τὸν κυρίως ναὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν νάρθηκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ Ἀποκαθήλωσις τοῦ Χριστοῦ, οἶκοί τινες τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ἡ Βάπτισις κλπ. Τὸν ναὸν τῆς Παναγίας ἀκολουθεῖ σειρὰ ἐκκλησιῶν ἀναλόγου ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, κτισθεισῶν ἀπὸ τοῦ ΙΒ' μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Αὗται εἶναι:

Ἅγιος Παντελεήμων. Σταυροειδὴς ναὸς μετὰ τρούλλου στηριζομένου ἐσωτερικῶς ἐπὶ τεσσάρων κιόνων. Ἄλλος τροῦλλος μικρότερος ὑψοῦται εἰς τὸ μέσον τοῦ νάρθηκος. Ὅ,τι ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως ἐχαρακτήριζεν ἰδίᾳ τὸ μνημεῖον τοῦτο, ἦτο ἀνοικτὸς ἐξωνάρθηξ περιβάλλων τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς πλευράς, βορείαν, δυτικὴν καὶ νοτίαν. Ὁ ἐξωνάρθηξ οὗτος δὲν ὑπάρχει πλέον, κατεδαφισθεὶς κατὰ τοὺς τελευταίους τουρκικοὺς χρόνους, γνωρίζομεν ὅμως αὐτὸν ἐκ παλαιῶν φωτογραφιῶν καὶ ἐξ ὀλίγων λειψάνων διασωθέντων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως τοῦ μνημείου οὐδὲν διεσώθη, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον κάτωθεν τῶν τουρκικῶν ἀσβεστωμάτων νὰ ὑπάρχωσιν ἀκόμη τμήματα τοιχογραφιῶν. Σχετικῶς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ μνημείου οὐδεμία θετικὴ πληροφορία ὑπάρχει. Εἰς ἓν ἔγγραφον τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς Παντελεήμονος (Ρωσικοῦ) ἀναφέρεται κατὰ τὸ ἔτος 1169 ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀνήκουσα εἰς ὁμώνυμον μικρὰν μονήν. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὁπότε τὸ μνημεῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ παλαιότερον τοῦ 1169, πάντως ὅμως μεταγενέστερον τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. Δυνάμεθα ἄρα νὰ τοποθετήσωμεν αὐτὸ εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.

Ἁγία Αἰκατερίνη. Συγγενοῦς πρὸς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα τύπου. Εἶναι καὶ οὗτος σταυροειδὴς ναὸς μετὰ τρούλλου στηριζομένου ἐπὶ τεσσάρων κιόνων καὶ περιβάλλεται ὁμοίως κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ νάρθηκος κλειστοῦ, ὅστις ὅμως εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας φέρει μικροὺς τρούλλους. Ἄλλοτε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοιχογραφιῶν, τὰς ὁποίας σήμερον καλύπτει τὸ τουρκικὸν ἐπίχρισμα. Εἴς τινα ὅμως σημεῖα τοῦτο καταπεσὸν ἀφῆκε νὰ φανῶσι λείψανα τῆς διακοσμήσεως ταύτης, ἥτις εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολόγησιν τοῦ μνημείου, οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν. Ἀρχιτεκτονικῶς τοῦτο εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Θὰ ἠδυνάμεθα ἄρα νὰ τοποθετήσωμεν αὐτὸ εἰς τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Τὸ ὄνομα Ἁγία Αἰκατερίνη, ὑπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι σήμερον γνωστὴ ἡ ἐκκλησία, προέρχεται ἐκ παραδόσεως, οὐδεμία δὲ γραπτὴ πηγὴ ἀναφέρει αὐτό. Πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου, ὃν εἴδομεν εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω περιγραφέντα μνημεῖα, παρέχει ὁ ναὸς τῶν

Ἁγίων Ἀποστόλων. Οὗτος παρουσιάζει τὸ αὐτὸ σύστημα σταυροειδοῦς ναοῦ μετὰ τρούλλου, ὃν ὑποβαστάζουν ὁμοίως τέσσαρες κίονες, καὶ τὴν αὐτὴν διάταξιν τῆς κλειστῆς στοᾶς τῆς περιβαλλούσης τὸ μνημεῖον κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς καὶ φερούσης εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τρούλλους μικροτέρους μὲ ὑψηλὸν τύμπανον. Ἡ μόνη ἐνταῦθα διαφορὰ εἶναι, ὅτι εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχει καὶ ἐξωνάρθηξ ἀνοικτός, στηριζόμενος ἐπὶ τεσσάρων κιόνων καὶ πεσσῶν. Τὸ μνημεῖον ὁλόκληρον ἐξωτερικῶς καὶ ἰδίᾳ τὸ ἱερὸν φέρει πλουσιωτάτην διακόσμησιν διὰ πλίνθων, οἵτινες σχηματίζουσι ποικίλα καὶ κομψότατα διακοσμητικὰ θέματα, ἀποτελοῦντα εἶδος πολυτίμου τάπητος ἁπλουμένου ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Ὄχι ὀλιγώτερον λαμπρὰ ἦτο ἡ διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὡς ἀφίνουν νὰ συμπεράνωμεν τὰ διασωθέντα λείψανα ψηφιδωτῶν καὶ τοιχογραφιῶν. Φαίνεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εὐθὺς ἅμα τῇ ἀνεγέρσει του ἐκοσμήθη διὰ ψηφιδωτῶν. Ἀλλ' ἡ διακόσμησις αὕτη εἴτε δὲν ἐπερατώθη, εἴτε καὶ κατεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν κατασκευήν της. Ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς ταύτης διακοσμήσεως διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ ὁλόσωμοί τινες ἅγιοι. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου ἐκοσμήθη διὰ τοιχογραφιῶν, ὧν αἱ πλεῖσται διεσώθησαν ὑπὸ τὸ τουρκικὸν ἐπίχρισμα, ἐρχόμεναι καθ' ἑκάστην εἰς φῶς. Αὗται εἰκονίζουσι κατὰ τὸ πλεῖστον μορφὰς ἁγίων καὶ ἐλαχίστας τινὰς εἰκονογραφικὰς συνθέσεις. Τόσον τὸ οἰκοδόμημα ὅσον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ψηφιδωτὰ καὶ τοιχογραφίαι ἐγένοντο διαρκοῦντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, πρῶτος δὲ κτίτωρ αὐτοῦ εἶναι ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νήφων ὁ Α' (1312—1315), τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εὑρίσκεται χαραγμένον ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ νάρθηκος καὶ σχηματισμένον διὰ κεράμων εἰς πολλὰ μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ μνημείου. Ἡ μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσα ἐκκλησία ἀνῆκε ποτὲ εἰς μονήν, ἐξ ἧς περιεσώθησαν καὶ λείψανά τινα τῆς πύλης τοῦ ναοῦ.

Καθολικὸν τῆς μονῆς Βλατάδων, ἥτις κατά τινα

Digitized by Google

παράδοσιν ἐκτίσθη ὑπὸ δύο ἀδελφῶν ἐκ Κρήτης φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο. Εἶναι ναὸς ὁμοίου τύπου, ὑποστὰς κατὰ καιροὺς πολλὰς μετασκευὰς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας παρέμεινεν ἡ μονὴ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Ἡ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι ἀνηγέρθη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἡ δὲ παλαιοτέρα ἔγγραφος μνεία τῆς μονῆς εἶναι τοῦ ἔτους 1380. Ἀπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ οὐδὲν διασῴζεται, πλὴν μόνον ὀλίγων τοιχογραφιῶν τοῦ ΙΕ' πιθανῶς αἰῶνος, εὑρισκομένων εἰς τὸ μικρὸν παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου, δεξιὰ τοῦ καθολικοῦ.

Προφήτης Ἠλίας. Μνημεῖον ἐκτισμένον κατὰ σύστημα διάφορον τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων. Ἀνήκει εἰς τοὺς λεγομένους ναοὺς μετὰ χορῶν τύπου ἁγιορειτικοῦ. Ὁ ναὸς δηλαδὴ φέρει τροῦλλον, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν ἔχει προεξεχούσας κόγχας (χορούς), ὁμοίας πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, δηλαδὴ τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ. Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχει εὐρὺς νάρθηξ μετὰ δευτέρου ὀρόφου, ὃν ὑποβαστάζουσι τέσσαρες κίονες. Κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τοῦτον τύπον εἶναι ἐκτισμένα τὰ καθολικὰ τῶν ἁγιορειτικῶν μονῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἔχει οὗτος λάβει καὶ τὸ ὄνομα. Ἐξωτερικῶς ὁ Προφήτης Ἠλίας φέρει πλουσίαν διὰ κεράμων διακόσμησιν ἀνάλογον πρὸς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, τὴν ὁποίαν ὅμως καλύπτουσι κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ τεράστιαι ἀντηρίδες, ἃς ἔκτισαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ μνημείου. Ἐσωτερικῶς ἡ ἐκκλησία ἐκοσμεῖτο διὰ τοιχογραφιῶν καλυπτομένων ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἀσβεστώματος καὶ τῶν ὁποίων μικρά τινα τμήματα ἦλθον εἰς φῶς. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ μνημείου δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ὁμοιότης τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ διακοσμήσεως πρὸς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους δεικνύει τοὺς ἰδίους χρόνους, ἤτοι τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ ὑπάρχει πολλὴ ἀβεβαιότης, καθ' ὅσον ἡ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐπίκλησις αὐτοῦ δὲν παρεδόθη μέχρις ἡμῶν.

Ἀναλόγου ὁπωσδήποτε τύπου εἶναι ὁ ναΐσκος τοῦ *Σωτῆρος* (ἐν ὁδῷ Γαλερίου), μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως, ὅτι αἱ ἐπὶ τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς κόγχαι (χοροὶ) δὲν ἐξέχουσιν ἔξω τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλ' ἀνοίγονται εἰς τὸ πάχος τῶν τοίχων. Ἡ μικροσκοπικὴ αὕτη ἐκκλησία ἀνάγεται ὁμοίως εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ φαίνεται ὅτι ἀνῆκε ποτὲ εἰς μικρὰν μονήν, ἧς τὴν ὕπαρξιν μαρτυροῦσι παλαιά τινα ἔγγραφα.

Ὁ τύπος τῆς βασιλικῆς, ὁ τοσαύτην ἔχων διάδοσιν κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον, δὲν ἐλησμονήθη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Πλὴν τῆς μικρᾶς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, δύο ἀκόμη μνημεῖα βυζαντινῶν χρόνων τοῦ τύπου τούτου διεσώθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ :

Ταξιάρχαι. Εἶναι μικρὰ βασιλικὴ μονόκλιτος, στεγαζομένη διὰ ξυλίνης καμαρωτῆς στέγης καὶ περιβαλλομένη κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς, βορείαν, δυτικὴν καὶ νοτίαν, ὑπὸ στοᾶς. Ἡ στοὰ αὕτη, ἐντελῶς ἀνάλογος πρὸς τὸν νάρθηκα, ὅστις περιβάλλει τοὺς ἀνωτέρω περιγραφέντας τρουλλωτοὺς ναούς, κατὰ μὲν τὴν βορείαν πλευρὰν ἦτο κλειστή, τὸ πρὸς νότον ὅμως μέρος αὐτῆς ἦτο ἀνοικτόν, ἀφῆνον ἐλευθέραν τὴν θέαν πρὸς τὴν κάτω ἁπλουμένην πόλιν καὶ τὴν θάλασσαν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς ἄκρα τῆς βορείας καὶ νοτίας πλευρᾶς τῆς στοᾶς ταύτης ἀπολήγουσιν εἰς τετράγωνα διαμερίσματα καλυπτόμενα ὑπὸ χαμηλῶν θόλων. Τὸ οἰκοδόμημα ὁλόκληρον στηρίζεται ἐπὶ κρύπτης, ἥτις ἐχρησίμευε πιθανῶς ὡς κοιμητήριον. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ διεσώθησαν ὀλίγα ἴχνη τοιχογραφιῶν. Ἡ χρονολογία τοῦ μνημείου δὲν εἶναι γνωστὴ ἀκριβῶς. Λόγοι ἀρχιτεκτονικοὶ ἄγουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τοῦτο ἐκτίσθη περὶ τὸν ΙΔ' ἴσως αἰῶνα. Μεγάλη ἐπίσης ἀβεβαιότης ὑπάρχει σχετικῶς πρὸς τὴν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ὀνομασίαν τῆς ἐκκλησίας. Πάντως τὸ ὄνομα τῶν Ταξιαρχῶν, ὑφ' ὃ σήμερον τὸ μνημεῖον εἶναι γνωστόν, δὲν εἶναι καὶ τὸ παλαιόν.

Ἅγιος Νικόλαος Ὀρφανός. Εἶναι μικροσκοπικὴ βασιλικὴ ξυλόστεγος, περιβαλλομένη γύρω ὑπὸ στοᾶς τουρκικῶν χρόνων, ἥτις φαίνεται ὅτι ἀντικατέστησε παλαιὸν νάρθηκα, ἀνάλογον πρὸς τὸν τῶν Ταξιαρχῶν. Ὁ ναΐσκος, ὅστις καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, διέσωσε τὸ παλαιὸν μαρμάρινον αὐτοῦ τέμπλον καθὼς καὶ ὁλόκληρον τὴν διὰ τοιχογραφιῶν διακόσμησιν αὐτοῦ. Τοιχογραφίαι ἐπίσης καλύπτουσι τὰς ἐξωτερικὰς πλευρὰς τοῦ ναΐσκου. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται ἐγένοντο πιθανῶς τὸν ΙΕ' αἰῶνα, τὸ ἀρχικὸν ὅμως οἰκοδόμημα ἀνήκει εἰς τὸν ΙΔ'. Ὁ ναΐσκος τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀπετέλει ποτὲ μέρος μικρᾶς μονῆς —ὀρφανοτροφείου—, ἐξ ἧς διεσώθη καὶ τὸ πρόπυλον.

Ταῦτα εἶναι τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν σῳζομένων θρησκευτικῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης. Πλὴν τῶν περιγραφέντων ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι, εἴτε παλαιαὶ ἐπισκευασθεῖσαι, ὅπως ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐντελῶς νῦν ἀνακαινισμένη, εἴτε ἐκ θεμελίων ἀνεγερθεῖσαι μετὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς θέσεις παλαιοτέρων. Αὗται ὅμως οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσιν οὔτε ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς οὔτε ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως, ὥστε εὐρύτερος περὶ αὐτῶν λόγος δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ.

Παρὰ τὰ θρησκευτικὰ μνημεῖα διεσώθησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ στρατιωτικά, καὶ μάλιστα τὰ τείχη αὐτῆς, τὰ προστατεύσαντα πολλάκις τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης περιβάλλουσι τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν κυρίως πόλιν. Ἐκ τοῦ τείχους τοῦ προστατεύοντος τὴν πόλιν ὀλίγα μόνον λείψανα περιεσώθησαν, τοῦ πλείστου αὐτῶν μέρους, καὶ ἰδίᾳ τοῦ θαλασσίου τείχους, καταστραφέντος κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν διασῴζεται ὁ περίβολος τῆς ἀκροπόλεως, φέρων κατὰ διαστήματα ἰσχυροὺς πύργους καὶ περικλείων ἄλλο μικρότερον κάστρον, τὸ τελευταῖον καταφύγιον ἐν περιπτώσει ἁλώσεως τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ μικρὸν τοῦτο κάστρον, ἰσχυρότατα ὠχυρωμένον, χρησιμοποιεῖται νῦν ὡς φυλακὴ (φυλακαὶ Ἑπταπυργίου). Ἐκ τῶν πυλῶν, δι' ὧν εἰσήρχετό τις εἰς τὴν πόλιν καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦσαν πολυάριθμοι, ἐλάχισται διασῴζονται σήμερον, ὧν σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ Λιταία (Γενί-καπού), εὑρισκομένη εἰς τὸ πρὸς δυσμὰς τέρμα τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους ἐποχάς. Σῴζονται ἀκόμη λείψανα ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν μέρος ἐκτίσθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος. Ὡς ἦτο ὅμως ἑπόμενον, αἱ διάφοροι βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ πολιορκίαι ἠνάγκαζον τοὺς Θεσσαλονικεῖς νὰ ἐπισκευάζωσι συχνὰ τὰ τείχη τῆς πόλεώς των. Οὕτως ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἐνδείξεων ἐξακριβοῦται, ὅτι καθ' ὅλην τὴν μακρὰν βυζαντινὴν περίοδον πολλαὶ καὶ μάλιστα οὐσιώδεις ἐπισκευαὶ ἐγένοντο, συχνότερον ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων. Οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες τὴν πόλιν ἐν ἔτει 1430 προέβησαν ἐπίσης εἰς ἐπισκευάς τινας διὰ Βενετῶν ἰδίᾳ μηχανικῶν, τῆς περιόδου δὲ ταύτης λείψανα εἶναι κυρίως ὁ μέγας στρογγύλος πύργος κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ ὁ περίφημος Λευκὸς Πύργος, ὅστις ἄλλοτε ἀπετέλει τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως κατερχομένου τείχους καὶ τοῦ θαλασσίου τοιούτου.

Ἀνασκοποῦντες τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, παρατηροῦμεν, ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐφηρμόσθησαν συστήματα οἰκοδομικὰ κοινὰ εἰς τὸν τότε χριστιανικὸν κόσμον, ἀλλὰ μὲ διαστάσεις καὶ πλοῦτον διακοσμήσεως μέγιστον, ἀνάλογον πρὸς τὸ γόητρον τῆς δευτέρας πρωτευούσης τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ γλυπτικὴ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀφῆκεν ἔργα θαυμαστὰ ὄχι μόνον διακοσμητικῆς, ὅπως τὰ περίφημα κιονόκρανα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Παναγίας Ἀχειροποιήτου, ἀλλὰ καὶ εἰκονογραφικῶν παραστάσεων, ἐξ ὧν πλὴν τοῦ ἄμβωνος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως), ἀναφέρομεν τὰ ἀνάγλυφα τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσης καὶ τῆς Θεοτόκου δεομένης (νῦν ἐν τῷ Βυζαντινῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν), ὡς ἐπίσης καὶ τὸ θαυμαστῆς ἐκτελέσεως ἀνάγλυφον, τὸ εἰκονίζον ὁμοίως τὴν Θεοτόκον δεομένην, εὑρεθὲν ἐσχάτως παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Προφήτου Ἠλιού. Ὄχι μικροτέρας σημασίας εἶναι τὰ εὑρεθέντα θωράκια μὲ παραστάσεις ζῴων καὶ κοσμήματα προερχόμενα ἀπὸ τὰ τέμπλα τῶν ναῶν.

Ἔτι ὅμως σπουδαιότερα εἶναι τὰ ψηφιδωτὰ τὰ διασωθέντα εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ διακόσμησις τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Παναγίας Ἀχειροποιήτου, αἱ παραστάσεις εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον καὶ τὸ ἐσχάτως ἀνευρεθὲν ψηφιδωτὸν εἰς τὸν ναΐσκον τοῦ Ὁσίου Δαυὶδ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα καὶ σπουδαιότερα ἐν Ἀνατολῇ ἔργα ψηφιδογραφίας κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον. Ὄχι ὀλιγωτέρας ἀξίας διὰ τὴν τέχνην τῶν κυρίως βυζαντινῶν χρόνων εἶναι τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὰ ὀλίγα λείψανα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἀνάλογος τέλος εἶναι ἡ σημασία τῶν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ὁλονὲν ἀποκαλύπτονται κάτω ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἐπιχρίσματα, τὰ καλύπτοντα τοὺς βυζαντινοὺς ναούς. Αἱ παλαιότεραι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον ἐλθουσῶν εἰς φῶς ἀνάγονται εἰς τὸν Ζ' αἰῶνα, ἐποχὴν δηλαδή, ἐξ ἧς οὐδὲν σχεδὸν διεσώθη ἐν Ἑλλάδι. Πλὴν τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος χρονολογουμένων τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου, αἱ πλεῖσται τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ διασωθεισῶν ἀνάγονται εἰς τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, τὴν συνήθως καλουμένην Ἀναγέννησιν τῶν Παλαιολόγων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ σπουδαιότης τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὴν τέχνην εἶναι ἐξαιρετική. Τὰ καθ' ἑκάστην ἀποκαλυπτόμενα μνημεῖα ζωγραφικῆς τείνουν ν' ἀποδείξουν, ὅτι αὕτη ἀπετέλει τὴν ἑστίαν τῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Ἡ λεγομένη μακεδονικὴ σχολὴ ζωγραφικῆς φαίνεται, ὅτι ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐσχηματίσθη καὶ ἐκ ταύτης διεδόθη ὄχι μόνον πρὸς βορρᾶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τὴν σημασίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὡς ἑστίας τῆς μακεδονικῆς σχολῆς δεικνύει καὶ αὐτὴ ἡ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ περίφημος Μανουὴλ Πανσέληνος, ὁ κοσμήσας διὰ τοιχογραφιῶν τὸ πρωτᾶτον τῶν Καρυῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ὅστις θεωρεῖται ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης, κατήγετο ἐκ Θεσσαλονίκης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ch. Diehl - Le Tourneau - Saladin*, Les monuments Chretiens de Salonique (Paris 1918)—*O. Tafrali*, Topographie de Thessalonique (Paris 1913).—*Ἀ. Ἀδαμαντίου*, Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη (Ἀθῆναι 1914).

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΦΙΛΟΤ.] Κατὰ τὸ 1909 τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγκατεστημένον ρωσικὸν ταχυδρομεῖον ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐξέδωκεν εἰδικὴν σειρὰν γραμματοσήμων διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς τοῦτο, 9 ἀξίαι τῆς εἰδικῆς σειρᾶς τῶν ρωσικῶν ταχυδρομείων τῆς Ἀνατολῆς ἐπεσημάνθησαν μὲ τὴν λέξιν «SALONIQUE». Ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῆς σειρᾶς ταύτης εἶναι μετρία, ἐξαιρέσει τῆς ἀξίας τῶν 70 γροσίων. Ὁμοίως, κατὰ τὸ 1909, τὸ ἰταλικὸν ταχυδρομεῖον τῆς Θεσσαλονίκης ἐξέδωκε σειρὰν 8 ἀξιῶν, ἀπαρτισθεῖσαν ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἰταλικῶν γραμματοσήμων, ἅτινα ἔλαβον τὸ ἐπισήμασμα «Salonicco». Ἐκ τῶν γραμματοσήμων τούτων ἀξίαν σημαντικήν, ὁπωσδήποτε, ἔχουσι τὰ γραμματόσημα τῶν 20 καὶ 40 γροσίων. Τὰ λοιπὰ εἶναι κοινά.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐκυκλοφόρησαν ἐν αὐτῇ κατ' ἀρχὰς γραμματόσημα τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ βραδύτερον ἑλληνικὰ γραμματόσημα τῆς σειρᾶς ἐκστρατείας 1912.

Τὸ 1916, διαρκούσης τῆς διασυμμαχικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ ἐκεῖ λειτουργοῦντα ἀγγλικὰ στρατιωτικὰ ταχυδρομεῖα ἐξέδωσαν εἰδικὴν σειρὰν γραμματοσήμων, ἀπαρτισθεῖσαν διὰ τῆς ἐπισημάνσεως 8 ἀξιῶν τῆς ἀγγλικῆς σειρᾶς τοῦ 1912 μὲ τὴν λέξιν «Levant». Τὰ γραμματόσημα ταῦτα εἶναι περιζήτητα, ἀποτελοῦντα μίαν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων σπανιοτήτων τοῦ Μεγάλου πολέμου. Ἡ σημερινή των ἀξία ποικίλλει ἀπὸ 350 μέχρι 2000 γαλ. φράγκων κατὰ γραμματόσημον.

«Ε. Φ. Ε.»

—**Θεσσαλονίκης ἐπαρχία** *[Γεωγρ.]*. Ἡ κεντρικὴ καὶ κυριωτέρα ἐπαρχία τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἐκτεινομένη περὶ τὴν μεγάλην μακεδονικὴν πρωτεύουσαν καὶ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἁλιάκμονος (πρὸς Δ.) μέχρι σημείου πέραν τοῦ χωρίου Ἐπανωμῆς τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς, ἀνερχομένη εἰς 1450 περίπου τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἀριθμεῖ 321.161 κατ. (1928), τῶν ὁποίων οἱ 244 680 ἀπαρτίζουσι τὸν δῆμον Θεσσαλονίκης. Κατέχει μέγα μέρος τῆς ὁμωνύμου πεδιάδος (ἢ Καμπανίας), τὴν ὁποίαν διαβρέχουσιν οἱ ποταμοὶ Ἁλιάκμων, Λουδίας, Ἀξιὸς καὶ Ἐχέδωρος (ἢ Γαλλικός), ὡς καὶ ὀρεινὸν μέρος πρὸς τὴν Χαλκιδικήν, ἔνθα τὰ ὄρη Κούριον (786 μ.), Κισσὸς (κοινῶς Χορτιάτης, 1201 μ.) καὶ Κάλαυρον 1042 μ.), οὕτως ὥστε ὁρίζεται κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ αὐτοῦ νομοῦ Πιερίας, Ἠμαθίας (πρὸς Δ.), Κιλκὶς (πρὸς Β.), Λαγκαδᾶ (ΒΑ), τῆς ἐπαρχίας Γιαννιτσῶν ΒΔ. καὶ Χαλκιδικῆς ΝΑ. Αἱ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην μακεδονικαὶ περιφέρειαι ἐκαλοῦντο *Ἀμφαξῖτις* (περὶ τὸν Ἀξιόν), *Μυγδονία* (περὶ τὴν ἀρχαίαν Θέρμην καὶ τὴν Θεσσαλονίκην), *Ἀνθεμοῦς* (περὶ τὰ Βασιλικὰ) καὶ *Κροσσαία* (κατὰ τὸν Ἔμβολον καὶ τὴν Ἐπανωμήν). Ι. Σ. Σ.

Διοικητικὴ διαίρεσις. Ἡ ἐπαρχία Θεσσαλονίκης περιλαμβάνει ἕνα δῆμον καὶ 35 κοινότητας, αἵτινες μετὰ τῶν εἰς αὐτὰς ὑπαγομένων συνοικισμῶν εἶναι αἱ ἑξῆς: *Ἁγίου Ἀθανασίου πρῴην Καβακλῆ (Γέφυρα πρῴην Τοψίν), Ἁγιονερίου πρῴην Βερλάντζης (Ἀσπροποταμιὰ πρῴην Γιαχαλῆ, Καστανιὰ πρῴην Καρὰ-Ὀγλοῦ, Λιβάδιον, Νέα Φιλαδέλφεια πρῴην Νάρες, Νέον Ἁγιονέριον, Ξηροχώρι πρῴην Γιόρδινον, Πρόχωμα πρῴην Δοναντζῆ, Ἀγχιάλου Μακεδονίας (Ὁμέρ), Ἀδένδρου πρῴην Κιρτζιλὰρ (Βαλτοχώρι πρῴην Σαρίτσης, Παρθένιον πρῴην Τσοχαλάρ), Ἀσβεστοχωρίου (Ρετζίνα), Βαλμάδας (Βραχιὰ πρῴην Καγιαλῆ), Βασιλικῶν (Ἁγία Παρασκευή, Κάτω Περίχωρα πρῴην Γεδικλῆ, Λακκιὰ πρῴην Τοχανλῆ, Πισόνα, Σουρωτή, Ταγαράδες, Χασαπλῆ), Γιδᾶ (Λιανοβέργι πρῴην Λιανοβέριον, Νεοχώριον, Παλαιοχώριον, Πλατύ, Σχοινᾶ), Γραδεμπορίου, Δρυμοῦ πρῴην Δρυμιγκλάβων (Καμάρα, Χλωρονομὴ πρῴην Καρίπτσα), Ἐπανωμῆς (Μεσημέρι, Ὅρμος Ἐπανωμῆς), Θέρμης πρῴην Σέδες (Τριάδι πρῴην Καγιάτζαλι), Καλοχωρίου πρῴην Κασκαρίκας, Καραβίας πρῴην Μπουγαριόβου (Βαθύλακκον, Νέα Μεσημβρία), Κάτω Σχολαρίου πρῴην Ἀδαλῆ, Κορυφῆς (Ἄλωρος πρῴην Κάλιανη, Κλειδί, Νεοχωρόπουλον, Παλαιοχώρα, Τρίκκαλα, Τσινάφορον), Κυμίνων πρῴην Γιουντζήδων, Λαϊνῶν (Φίληρος πρῴην Γιαλιτζήκ), Λαχανοκήπου (Διαβατὰ πρῴην Δουδουλάρ), Λητῆς πρῴην Ἀειβατίου, Μαντζάρηδων, Μελισσοχωρίου πρῴην Μπάλτζης (Ἀσπρόβρυση πρῴην Ἂχ-Μπουνάρ, Μεσιὸ πρῴην Τζουμά, Μονόλοφο πρῴην Δαουτλῆ, Πετρωτὸ πρῴην Γενῆ Μαχαλᾶ, Πουρνάρι), Νέας Μηχανιώνας (Ἀγγελοχώρι, Κερασιά), Νέας Σάντας πρῴην Βολοβὸτ (Παντελεήμων πρῴην Κάτω Βολοβότ), Νεοχωρούδας,* ***Νέων Ἐπιβατῶν (Ἁγία Τριάς),*** *Νέων Μαλγάρων, Περαίας*

Digitized by Google

(*Λιβαδάκι πρώην Τσαΐρ), Πυλαίας πρώην Καπουτζήδων (Πανόραμα πρώην Ἀρσακλῆ, Πατριαρχικὸν πρώην Μπασὲς Μετόχι), Σίνδου πρώην Τεκελῆ, Σταθμοῦ πρώην Χαρμάν - κιοϊ (Ἀμπελόκηποι, Λεμπέτ, Νέα Εὐκαρπία, Νέα Μαινεμένη, Νέον Κορδελιό, Νέος Κουκλουτζᾶς, Πολίχνη πρώην Καραϊσίν), Τριλόφου πρώην Ζουμπάτων (Καρδιὰ πρώην Καρατζοχαλῆ, Νέον Ῥύσσιον πρώην Πουρνάρ, Πλαγιάρι πρώην Οὐζοὺν - Ἀλῆ, Σχολάριον πρώην Μπασιολῆ, Τροῦλλος πρώην Σεμσελῆ), Χαλάστρας πρώην Κουλουκιᾶς, Χορτιάτου (Μεσσινούδας πρώην Ἰσινλῆ, Πουρναροχώρι πρώην Μπουρνασλῆ) καὶ Ὡραιοκάστρου πρώην Δαοὺτ - Μπαλῆ*.

Γεωργικὴ παραγωγή. Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης ἐκαλλιεργήθησαν τὸ ἔτος 1929 463.940 στρέμματα, ἐξ ὧν τὰ 392.600 ἐσπάρησαν ὑπὸ σίτου καὶ κριθῆς μὲ ἀπόδοσιν ἐν ὅλῳ 14.200.000 χλγ., ἀπὸ δὲ τὰ ὑπόλοιπα παρήχθη βρόμη (4.500.000), σίκαλις (750.000), ἀραβόσιτος (620.000), ὄσπρια (367.500), καπνὸς (1.500.000), κηπευτικὰ εἴδη (1.420.000 χλγ.), βάμβαξ (140.000), σησάμιον (250.000), γλυκάνισος (60.000), σταφυλαὶ (4.000.000), γλεῦκος (250.000).

Δάση. Σημαντικωτέρα ἔκτασις δασῶν εἶναι ἡ ἐκ δρυὸς καὶ ὀξυᾶς τοῦ Χορτιάτου καὶ ἡ παρ' αὐτὴν μικροτέρα ἐκ καστανέας. Παρὰ τὸ Ἀσβεστοχώριον καὶ τὰ Βασιλικὰ ὑπάρχουσι μικρότερα δάση, ἰδίως ἐκ θαμνώδους βλαστήσεως.

Κτηνοτροφία. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θεσσαλονίκης ἐκτρέφονται τὰ ἑξῆς ζῷα:

Εἴδη	*Ἀροτριῶντα*	*Μὴ ἀροτριῶντα*	*Σύνολον*
Βόες καὶ ταῦροι...	7.712	7.835	15.547
Ἀγελάδες.........	3.990	11.805	15.795
Μόσχοι...........	—	5.705	5.705
Βούβαλοι.........	925	1.088	2.013
Μόσχοι βουβάλων.	—	575	575
Ἵπποι...........	4.588	1.425	6.013
Φορβάδες.........	1.174	790	1.964
Πῶλοι...........	—	658	658
Ὄνοι............	—	2.400	2.400
Πῶλοι ὄνων.......	—	712	712
Ἡμίονοι..........	478	160	638
Σύνολον....	18.867	33.153	52.020

Ἐκτρέφονται ὡσαύτως: Πρόβατα 113.650, ἀμνοὶ 43.250, αἶγες 22.536, ἐρίφια 8.183, χοῖροι 6.655, πουλερικὰ 170.300, παραγομένων 598.148 χιλιογράμμων γάλακτος καὶ 70832 βουτύρου.

Συγκοινωνίαι. Ἡ ἐπαρχία Θεσσαλονίκης διασχίζεται ὑφ' ὅλων τῶν ἐκ τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, εἰς μῆκος δικτύου 120 περίπου χλμ. Ἐπίσης διασχίζει ταύτην δίκτυον ἁμαξιτῶν καὶ βατῶν ὁδῶν, ἐφ' ὧν κυκλοφοροῦν εὐρέως λεωφορεῖα αὐτοκίνητα, ἔχοντα ἀφετηρίαν τὴν Θεσσαλονίκην, διενεργοῦντα δὲ τακτικωτάτην συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ πολὺ πέραν αὐτῆς. Ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν κυρία διέξοδος τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὁ λιμὴν τῆς *Θεσσαλονίκης* (βλ. λ.). Δ. Ε. Μ.

— **Θεσσαλονίκης θέμα.** Οὕτως ὠνομάζετο κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἡ βυζαντινὴ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Μακεδονίας, ἡ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διοικουμένη ὑπὸ ἑνὸς διοικητοῦ συνενοῦντος, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα θέματα, καθήκοντα διοικητικὰ καὶ στρατιωτικά, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο στρατηγός. Τὸ θέμα Θεσσαλονίκης δὲν φαίνεται, ὅτι ἦτο ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ θέματα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὰ ὁποῖα συνεκροτήθησαν ἀπὸ τὸν Ζ' αἰῶνα, ἀλλ' ἐσχηματίσθη κατόπιν, ἀποχωρισθὲν ἀπὸ τὸ εὐρύτατον θέμα τῆς Μακεδονίας. Εἶναι δὲ ὁ περιορισμὸς οὗτος μεγάλων θεμάτων εἰς μικρότερα συνήθης εἰς τὴν βυζαντινὴν διοικητικὴν ἱστορίαν, τοῦτο ἄλλως τε ὑποδηλώνει καὶ ἡ κυριωτάτη πηγή, ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος λέγων (Περὶ θεμάτων, σ. 50, ἔκδ. Βόννης): «Τὸ δὲ νῦν εἰς θέματος τάξιν χρηματίζον Θεσσαλονίκη καὶ αὐτὸ Μακεδονίας μέρος τυγχάνει». Ἐκ τοῦ θέματος Μακεδονίας ἀπεκόπη καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ μικροῦ θέματος Στρυμόνος, ἀργότερον δὲ καὶ ἄλλαι μικρότεραι περιοχαί, ἀποτελέσασαι καὶ αὗται θέματα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν δημιουργίαν ἰδιαιτέρου θέματος τῆς Θεσσαλονίκης συνετέλεσαν οἱ σλαυικοὶ πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπηρέασαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν. Τὸ θέμα Θεσσαλονίκης ἦτο ἓν τῶν σπουδαιοτάτων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὸν Πλαταμῶνα ἦσαν τὸ νότιον σύνορον αὐτοῦ, πρὸς τὰ ΒΔ ἔφθανεν ἕως τὸν Σκάρδον καὶ πρὸς Α εἶχε σύνορα τὰ παρὰ τὸν Στρυμόνα ὄρη. Περιελάμβανεν ὅλην τὴν Χαλκιδικὴν καὶ δὴ τὴν ἀνατολικωτέραν γλῶσσαν τοῦ Ἄθωνος μὲ τὰ περίφημα μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ προσέτι μέγα μέρος τῆς παλαιᾶς ἑλληνορρωμαϊκῆς Μακεδονίας. Ἀργότερον περιέλαβε καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ σύνορόν του πρὸς Β καὶ Α συνείχετο μὲ τὸ βουλγαρικὸν κράτος. Εἰς τὸ θέμα τῆς Θεσσαλονίκης περιείχοντο πολλαὶ σκλαβινίαι, ἤτοι ἐγκαταστάσεις Σλαύων (βλ. *Rambaud*, L' Empire Grec, 1870, σ. 225 ἑξ.), ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα τοῦτο ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ νοτιωτέρου Ἑλληνισμοῦ. ΑΔ. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

— **Θεσσαλονίκης κίνημα, ἢ *Ἐθνικὴ Ἄμυνα*.** Στρατιωτικὴ στάσις ἐκραγεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν 17 Σεπτεμβρίου 1916 κατὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ στέμματος. Ἀφορμὴ τοῦ κινήματος τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀμαχητὶ γενομένη κατάληψις ὑπὸ βουλγαρο-γερμανικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος ἁπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Ἰ. Χατζόπουλον εἰς τὸ *Γκέρλιτς* (βλ. λ.) τῆς Γερμανίας. Τοῦ κινήματος τούτου ἡγήθησαν ὁ ἐπίλαρχος Ἐπαμεινώνδας Ζυμβρακάκης καὶ ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ Κ. Μαζαράκης Αἰνιάν, οἵτινες ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πλήθους ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τῆς κρητικῆς χωροφυλακῆς, κατέλαβον τὸ Μικρὸν Καραμπουρνοῦ καὶ ἀπετάθησαν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Συμμάχων στρατηγὸν Σαράϊγ, δηλώσαντες εἰς αὐτὸν ὅτι ἐτάσσοντο ὑπὸ τὰς διαταγάς του, πρόθυμοι νὰ μετάσχωσι τοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος, ὅπως ἀναστείλωσιν ἐνδεχομένην πρόοδον τῶν Γερμανο-Βουλγάρων εἰς Μακεδονίαν. Ὁ στρατηγὸς Σαράϊγ ἀπεδέχθη ἀσμένως τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ὑπεστήριξε τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, ἀπεμόνωσε δὲ τὸν συνταγματάρχην Ν. Τρικούπην, ἐπιδιώξαντα νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν διὰ τῶν μὴ μετασχόντων αὐτῆς στρατιωτικῶν σωμάτων. Συνεπείᾳ ἐπελθούσης ῥήξεως μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων μερίδων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ Σαράϊγ προέβη εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τρικούπη καὶ τῶν μὴ ἀσπασθέντων τὴν στάσιν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν ἐκ Θεσσαλονίκης. Γενόμενοι κύριοι τῆς καταστάσεως οἱ ἐπαναστατήσαντες, ἐσχημάτισαν κυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Μαζαράκη, Ζυμβρακάκη, Ἀργυροπούλου, Ζάνα, Ζερβοῦ, Κουτούπη, Πάζη καὶ Γραικοῦ, κατέλαβον τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρχὰς καὶ ἤρξαντο ὀργανοῦντες νέαν διοίκησιν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ κίνημα ἐλάμβανεν εὐρείας διαστάσεις καθ' ὅλον τὸ κράτος, πολυάριθμοι δὲ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ μετὰ ὁπλιτῶν διαφόρων ὅπλων συνέρρεον εἰς Θεσσαλονίκην, πρὸς δὲ δημόσιοι ὑπάλληλοι ὅλων τῶν κλάδων, δηλοῦντες ὅτι δὲν συνεμερίζοντο τὴν πολιτικὴν τῆς τότε κυβερνήσεως. Τὸ οὕτως ἀρξάμενον κίνημα ἔλαβεν εὐρυτάτας διαστάσεις, ἀφ' ἧς ὁ Ἐλ. Βενιζέλος μεταχων αὐτοῦ ἀπῆλθε τὴν 25ην Σεπτεμβρίου 1916 εἰς Κρήτην, ὅπου ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ κινήματος. Ἐκεῖθεν ὁ Βενιζέλος μετὰ τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη ἀπέπλευσεν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἀναλαβοῦσα τὴν ἀρχὴν τριανδρίας ἀποτελουμένης ὑπὸ τοῦ *Ἐλ. Βενιζέλου, Παύλου Κουντουριώτη* καὶ *Π. Δαγκλῆ*, ἥτις προέβη εἰς τὴν διοργάνωσιν δευτέρου κράτους, συμπεριλαβόντος ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας καὶ Κρήτης, καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, βραδύτερον δὲ καί τινας τοῦ Ἰονίου. Τὸ νέον κράτος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀντάντ, ἥτις ἀπέστειλε πρεσβευτὰς εἰς Θεσσαλονίκην καὶ συνέδραμεν οἰκονομικῶς τὴν νέαν κυβέρνησιν, ἥτις ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν «Κυβέρνησις Ἐθνικῆς Ἀμύνης» προέβη εἰς γενικὴν στρατολογίαν τῶν ὑπ' αὐτὴν τμημάτων τῆς χώρας καὶ μετέσχε τῆς συμμαχίας τῆς Ἀντάντ, τοῦ στρατοῦ αὐτῆς πολεμήσαντος εἰς τὰς μάχας Ραβινέ, Σκρὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Μετὰ ὀκτάμηνον παραμονὴν τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπηκολούθησεν ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου (29 Μαΐου 1917) ἐξ Ἑλλάδος, ἡ κατάληψις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ γαλλικῶν μεραρχιῶν, ἡ διάλυσις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης καὶ ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου (14 Ἰουνίου 1917). Θ. Β.

— **Θεσσαλονίκης κόλπος** [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἡ βορείως τῆς στενώσεως Μπουγιοὺκ Καραμπουρνοῦ (ἀρχ. Ἔμβολον) καὶ τῆς παλαιᾶς ἐκβολῆς τοῦ Ἀξιοῦ (ἀκρωτηριάζουσα γλῶσσα Βαρδάρ) ἐσωτερικὴ κόλπωσις τοῦ *Θερμαϊκοῦ* κόλπου. Ἡ ΒΔ παραλία λαμβάνει ἐκ ΝΔ πρὸς ΒΑ τὰς ὀνομασίας *Ἰχθυοτροφεῖον Κάβουρα, Ἰχθυοτροφεῖον Νικόλα, Λευκούδι, Σεντούκι, Λωλὸς* (καὶ πρὸ τῶν τριῶν τελευταίων τὰ ἀβαθῆ *Ναζίκι*), *Μαγιέρσα, Παλιομάνα* (ΝΑ στόμιον τῆς νῦν κοίτης τοῦ Ἀξιοῦ), *Χηναροῦ* (τὸ ΒΑ στόμιον), *Γασκάρκα, Μπιζινάρι, Σφαγεῖα, Κῆπος*, Λιμὴν *Θεσσαλονίκης* (βλ. λ.) καὶ μετὰ τοῦτον ἀπὸ Β πρὸς ΝΔ, τὰς ἀκολούθους: *Λευκὸς Πύργος, Καλαμαριᾶ, Ἀλλατίνη, Κουτσοὺκ Καραμπουρνοῦ, Ἀεροδρόμιον, Τσαΐρ τσιφλίκ, Μπαξὲ τσιφλὶκ* καὶ *Μπουγιοὺκ Καραμπουρνοῦ*. Αἱ συντεταγμέναι τῶν διαφόρων σημείων τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης φαίνονται ἐν τῷ χάρτῃ τῷ ἐκδοθέντι τῷ 1926 (ἀριθ. 16) ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ὑδρογραφικῆς Ὑπηρεσίας, καθορισθεῖσαι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τριγωνισμοῦ τῆς χώρας, τῶν γεωδαιτικῶν συντεταγμένων τοῦ Λευκοῦ πύργου οὐσῶν πλάτ. 40° 37′ 32″,92 Β, καὶ μῆκ. 22° 57′ 00″,9[illegible] Ἀν. ἀπὸ Γρήνουϊτς. Σ. Ε. Λ.

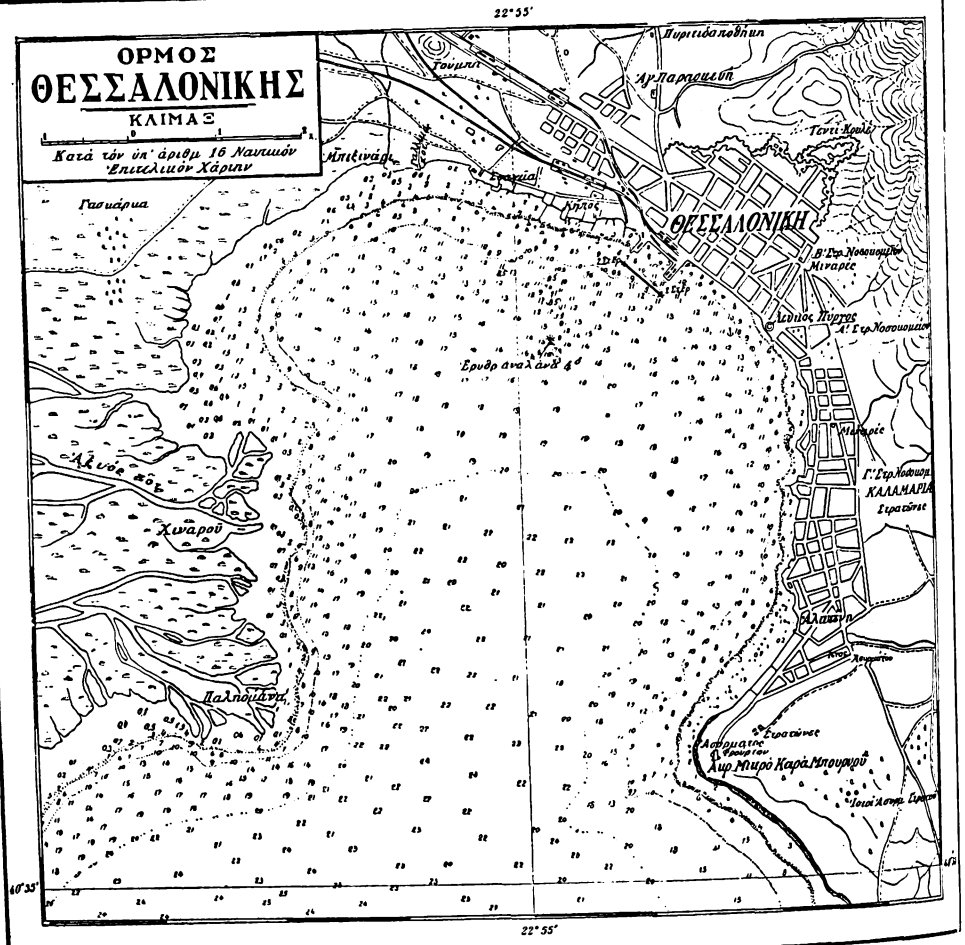

— **Θεσσαλονίκης νομὸς** [*Γεωγρ.*]. Ὁ μεγαλύτερος τῶν νομῶν κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς τε Μακεδονίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ὑπολογιζόμενος εἰς 86[illegible] τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, δεύτερος δὲ κατὰ τὸν πληθυσμὸν μετὰ τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτοίας, ἀριθμῶν (1928) 539.986 κατ. καὶ ἔχων πυκνότητα πληθυσμοῦ 62 ἀνὰ 1 τετραγωνικὸν χιλ. Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν περιελάμβανε καὶ τοὺς σημερινοὺς νομοὺς Πέλλης καὶ Χαλκιδικῆς. Κατέχει τὸ κύριον καὶ σπουδαιότερον μέρος τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας. Κατὰ ξηρὰν ὁρίζεται ΝΔ ὑπὸ τοῦ νομοῦ Λαρίσης, τῶν ὁρίων ἀκολουθούντων τὰς κορυφογραμμὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Τιταρίου, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Κοζάνης, χρησιμευόντων ὡς ὁρίων τῶν ὀρέων Πιέρου καὶ Βερμίου, ΒΔ ὑπὸ τοῦ νομοῦ Πέλλης, μετὰ τοῦ ὁποίου τ[illegible]

Digitized by Google

ὅρια διὰ μέσου τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης διέρχονται τὴν ἀβαθῆ λίμνην τῶν Γιαννιτσῶν καὶ φθάνοντα εἰς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν ἀκολουθοῦσι τὸν ἀνάρρουν ἐπί τινα χιλιόμετρα, ἕως ὅτου τραπῶσι πρὸς Δ. μέχρι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους Παΐκου, τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦντα φθάνουσι μέχρι τῶν νοτιοσλαυικῶν συνόρων. Διαγράφοντα ἀκολούθως κατὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ νομοῦ Παιονίαν καὶ Κιλκὶς τὰ βόρεια ἔσχατα τῆς Κεντρικῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας, ἀφίνουσι ταῦτα εὐθὺς ὡς φθάσωσιν εἰς τὸ ὄρος Κερκίνην (Μπέλες) καὶ διαγράφουσι τὰ βορειοανατολικὰ ὅρια μετὰ τοῦ νομοῦ Σερρῶν φθάνοντα μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς λίμνης Βόλβης διασχίζουσι τὴν Χαλκιδικήν, φθάνοντα μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ χωρίου Ἐπανωμῆς, ἀφίνοντα οὕτω τὴν λοιπὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία ἀπαρτίζει νομὸν ἴδιον. Οὕτως ὁ νομὸς εἶναι κατὰ μέγα μέρος πεδινός. Ἐξ ὁλοκλήρου ὄρη περιεχόμενα ἐν αὐτῷ εἶναι τὰ πρὸς Α. τῆς Θεσσαλονίκης *Κούριον* (786 μ.) καὶ *Κισσὸς* (ἢ *Χορτιάτης* 1201 μ.), ὡς καὶ ὀρειναί τινες προεκτάσεις τῶν μνημονευθέντων ὀρέων.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης ἔχει ἀφθονίαν ὑδάτων. Τέσσαρες ποταμοὶ κατέρχονται εἰς τὴν ὁμώνυμον πεδιάδα, καθιστῶντες αὐτὴν εὔφορον, ὁ *Ἁλιάκμων*, ὁ *Λουδίας*, ὁ *Ἀξιὸς* καὶ ὁ *Ἐχέδωρος* ἢ *Γαλλικός*. Εἰς τούτους ὀφείλεται ἡ γένεσις τῆς πεδιάδος, προελθούσης ἐκ τῶν προσχώσεων αὐτῶν. Λείψανον τοῦ ἄλλοτε μέχρι τῶν ὀρέων ἐξικνουμένου Θερμαϊκοῦ κόλπου εἶναι ἡ *λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν* (ἢ πάλαι *Λουδία*), ἐκ τῆς ὁποίας σήμερον ἐξέρχεται ὁ Λουδίας ποταμός. Αἱ παρὰ τὸν Ἀξιὸν μικραὶ λίμναι Ἀρτζὰν καὶ Ἀματόβου ἔχουν ἤδη ἀποξηρανθῆ, δημιουργηθεισῶν οὕτω νέων γαιῶν πρὸς καλλιεργίαν. Ἀξιόλογοι εἶναι αἱ πρὸς Α λίμναι *Κορώνεια* (κοινῶς τοῦ *Λαγκαδᾶ* ἢ τοῦ *Ἁγίου Βασιλείου*) καὶ ἡ μακρὰ *Βόλβη*, τῆς ὁποίας ἔκρους ὁ *Ρήχιος* ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον. Βορειότερον τούτων ὑπάρχουσιν ἔτι δύο ἀποκεκλεισμέναι μικραὶ λίμναι, αἱ *Βρωμολίμναι*. Κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Θερμαϊκοῦ, τὴν ἀρχαίαν Πιερίαν, σειρὰ ποταμίων κατέρχεται ἐκ τῶν πολυύδρων ὀρέων Πιέρου καὶ Ὀλύμπου, ὡς ὁ *Αἴσων (Μαυρονέρι)*, δεχόμενος τὰ ὕδατα τοῦ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου κατερχομένου Ἑλικῶνος (Ξερολάκκι) καὶ τοῦ ἐκ τοῦ Πιέρου Πέλεκα, ὁ *Βαφύρας* πηγάζων ἐκ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, δεχόμενος καὶ τὸν *Ἐνιπέα* (τοῦ *Ἁγίου Διονυσίου*), καὶ ὁ *Σῦς (Κανάλια)* πηγάζων ἐκ τοῦ Κάτω Ὀλύμπου. Τὸ κλῖμα λόγῳ τῶν πολλῶν ὑδάτων εἶναι μᾶλλον ὑγρὸν καὶ εἴς τινα μέρη καὶ νοσηρόν, τὸν χειμῶνα δὲ σχετικῶς ψυχρόν. Ἡ μέση θερμοκρασία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι 16.3°, ἡ δὲ μέση ἐτησία πτῶσις βροχῆς 560 χιλιοστόμετρα.

Διοικητικὴ διαίρεσις. Ὁ νομὸς ὑποδιαιρεῖται εἰς ἓξ ἐπαρχίας (πρῴην ὑποδιοικήσεις), τῶν ὁποίων τινὲς φέρουσιν ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν μακεδονικῶν περιφερειῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκτείνονται: *Θεσσαλονίκης*, *Πιερίας*, *Ἠμαθίας*, *Παιονίας*, *Κιλκὶς* καὶ *Λαγκαδᾶ*. Μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ (539.986 ψυχῶν) ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐγκαταστάσεις προσφύγων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, τινὰ δὲ τῶν χωρίων αὐτῶν φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν κοιτίδων (ὡς *Νέα Φιλαδέλφεια*, *Νέον Κορδελιό*, *Ν. Ἐπιβάται*). Τὰ κατοικούμενα κέντρα εἶναι ἐν ὅλῳ 549, ἀποτελοῦντα τρεῖς δήμους *(Θεσσαλονίκης, Βερροίας* καὶ *Ναούσης)* καὶ 142 κοινότητας. Ἐκκλησιαστικῶς ὁ νομὸς διαιρεῖται εἰς ἓξ μητροπόλεις: Θεσσαλονίκης, Κίτρους, Βερροίας, Καμπανίας, Πολυανῆς καὶ Λαγκαδᾶ.

Συγκοινωνία. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ νομοῦ συνδέονται διὰ σιδηροδρόμων καὶ ἁμαξιτῶν ὁδῶν, ἔχουσαι ἀφετηρίαν τὴν ὁμώνυμον πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Πλὴν τῆς ἐκ τῆς Λαρίσης πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην σιδηροδρομικῆς διεθνοῦς γραμμῆς, ἡ ὁποία διατρέχει τὴν παραλίαν τῆς Πιερίας, ἄλλη γραμμὴ διευθύνεται ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὸ Μοναστήριον διὰ Βερροίας καὶ Ναούσης. Ἡ πρὸς τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην διεθνὴς ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, συνδέουσα πολλὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Κιλκὶς καὶ Παιονίας. Ὡσαύτως τὴν ἐπαρχίαν Κιλκὶς διατρέχει καὶ ἡ πρὸς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν γραμμή. Ὑπάρχει καὶ τοπικὸς μικρὸς σιδηρόδρομος ἀρχόμενος ἀπὸ τὰ Φάλαρα (παρὰ τὸν Λαγκαδᾶν) καὶ διευθυνόμενος παροχθίως τῶν λιμνῶν Κορωνείας καὶ Βόλβης μέχρι τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου.

Δάση. Ὁ νομὸς ἔχει ἀραιὰ μὲν κατὰ τὰ ΒΑ ὄρη δάση, ἐκτεταμένα δὲ καὶ πυκνὰ κατὰ τὰ ΝΔ., δηλαδὴ τὸ Βέρμιον, τὸν Πίερον καὶ Ὄλυμπον. Τὰ κατὰ τὰ ὄρη ταῦτα δένδρα εἶναι ποικίλα (κατ' ἐξοχὴν δρύες καὶ ὀξύαι), κατὰ τὴν συνήθη κλιμακικὴν διάταξιν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων· ἕνεκα τούτου

Digitized by Google

οὐκ ὀλίγοι κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν τούτων ἐκτάσεων ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ὑλοτομίαν καὶ ἀνθρακοποιίαν. Ι. Σ. Σ.

— **Θεσσαλονίκης** *ὅρμος [Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ βορειοτάτη κόλπωσις τοῦ τε *Θερμαϊκοῦ* καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐλάσσονος κόλπου *Θεσσαλονίκης*. Τὸ ἄνοιγμά του μεταξὺ *Παλιομάνας* καὶ *Κουτσοὺκ Καραμπουρνοῦ* εἶναι $2^2/_3$ μίλλια, ἡ δὲ εἴσδυσίς του $3^1/_2$. Εἰς τὸν Β.ΒΔ μυχόν του ὁ λιμὴν *Θεσσαλονίκης* (βλ. λ.). Ἐν τῷ βυθῷ τοῦ ὅρμου κατάκεινται εἰσέτι τὰ ναυάγια τῆς τορπιλλισθείσης τῷ 1912 τουρκικῆς θωρακοβάριδος «Φετχῆ Μπουλέν», εἰς 400 μέτρα Δ.ΝΔ τοῦ ΒΔ ἀκροχηλίου τοῦ θαλασσοθραύστου καὶ τὸ τοῦ πυρποληθέντος ἀτμοπλοίου «Ναύαρχος Κουντουριώτης» εἰς $^7/_{10}$ μιλλίου ΝΔ τοῦ αὐτοῦ ἀκροχηλίου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ναυάγιον, ἀποτελοῦν κίνδυνον, φωτίζεται διὰ φωτοβόλου σημαντῆρος Ἄγκα. Σ. Ε. Λ.

Θεσσαλονίκη, ἢ ***Θεσσαλονείκη***. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου καὶ ὁμοπάτριος ἀδελφὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, γεννηθεῖσα ἔκ τινος Θεσσαλίδος συζύγου τοῦ Φιλίππου, καλουμένης Νικασιπόλιδος. Ἐνυμφεύθη τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἀντιπάτρου Κάσσανδρον καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τρεῖς υἱούς, Φίλιππον, Ἀντίπατρον καὶ Ἀλέξανδρον. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Φίλιππος, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐκ φθίσεως, ὁ δὲ Ἀντίπατρος, ὑποπτευθεὶς ὅτι ἡ μήτηρ του ηὐνόει περισσότερον τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξανδρον, τὴν ἐφόνευσεν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκδικούμενος ἐφόνευσε τὸν Ἀντίπατρον. Ν. Α.

—**Θεσσαλονίκη**, ***μάρτυς***. Ἐν Ἀμφιπόλει τῆς Μακεδονίας ἄγνωστον πότε ἐκ πατρὸς Κλέωνος «ἱερέως τῶν εἰδώλων, ἀνδρὸς περιφανοῦς τὸν βίον» γεννηθεῖσα, κατηχήθη τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν κρύφα τοῦ πατρός. Καίτοι δ' ὁ Κλέων προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὸ πάτριον δόγμα, οὐδὲν κατώρθωσεν. Ὅθεν «γυμνωθεῖσα ὠμοῖς δέρμασι τύπτεται καὶ τὰς πλευρὰς θλᾶται καὶ ἀπαλλοτριωθεῖσα τῶν προσόντων αὐτῇ πάντων ὑπερόριος γίνεται» ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 7 Νοεμβρίου μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. Ε. Γ. Π.

Θεσσαλὸς *[Μυθολ.]*. Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ χώρα. Ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Αἵμονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ χώρα ἐκαλεῖτο Αἱμονία. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὁ ἐπώνυμος τῆς Θεσσαλίας δὲν ἦτο ὁ ἀνωτέρω, ἀλλ' ἕτερος *Θεσσαλός*, υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἐλθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐκ τῆς Ἐφύρας τῆς Θεσπρωτίδος. Ν. Α.

— **Θεσσαλός**. Παρωνύμιον τοῦ *Ἡγησιστράτου* (βλ. λ.), υἱοῦ τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῆς Τιμωνάσσης.

— **Θεσσαλός**. Ἕλλην ἰατρὸς ἐκ Τράλλεων τῆς Λυδίας, γεννηθεὶς κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Α' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ζήσας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος καὶ Τραϊανοῦ, ὀπαδὸς τῆς μεθοδικῆς σχολῆς. Κατὰ Γαληνὸν ἐπηγγέλλετο νὰ διδάξῃ τὴν ἰατρικὴν ἐντὸς ἓξ μηνῶν, εἶχε δὲ παμπόλλους μαθητὰς (*Γαλ*.X, 5), ἐν οἷς σκυτοτόμους, τέκτονας, βαφεῖς καὶ χαλκεῖς καταλιπόντας τὰς τέχνας αὐτῶν, οὓς ὁ Γαληνὸς «ὄνους Θεσσαλοῦ» ὠνόμαζεν. Ἐγωπαθὴς λίαν καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν Ἱπποκράτην ὑπετίμα, διὸ καὶ ὁ Γαληνὸς «γενναιότατον» καὶ «σοφώτατον» εἰρωνικῶς τοῦτον ἀποκαλεῖ. Ἐπὶ τοῦ τάφου ὁ ἴδιος ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν «ἰατρονίκην», ἰατρῶν δηλαδὴ νικητήν. Δοξομανής, οὐδέποτε ἐξήρχετο ἄνευ λαμπρᾶς συνοδείας, καίτοι ἀφ' ἑτέρου κόλαξ τῶν τε ἀσθενῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων μετὰ ταπεινότητος πρὸς αὐτοὺς ἐφέρετο. Συνέγραψε δὲ καὶ πραγματείας ἰατρικάς, ὧν τινας ἀφιέρωσε μάλιστα τῷ Νέρωνι. Ὁ Καίλιος ὁ Αὐρηλιανὸς μνημονεύει μίαν τούτων εἰς 2 βιβλία ὑπὸ τὸν τίτλον «Διαιτητικὸν» (liber de regulis), οὗ ἐν τῷ β' βιβλίῳ (comparatio), ἐν ᾧ ὁ λόγος περὶ χρονίων παθῶν, ἐπέκρινε τὰς ἰδέας τοῦ Ἐρασιστράτου. Καὶ ἕτερος δὲ τίτλος βιβλίου ἢ κεφαλαίου «Τὰ χειρουργούμενα» διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ὁ Θεσσαλός, καίτοι ὀπαδὸς τοῦ Θεμίσωνος, ἠθέλησε τὰς θεωρίας τούτου πρακτικῶς κάλλιον νὰ διαμορφώσῃ. Θεωρῶν μὴ ἐπαρκοῦσαν τὴν διακρίβωσιν ἁπλῶς τῶν «κοινοτήτων», ὡς ὁ Θεμίσων παρεδέχετο, ἐφρόνει ὅτι δέον νὰ ἐξετάζωνται εἰδικώτερον καὶ ὡρισμέναι τούτων γενικαὶ ἐνδείξεις («κοινοτήτων ἐνδείξεις»). Διέκρινε τὰς ὀξείας νόσους ἀπὸ τῶν χρονίων, ἐφ' ὧν κυρίως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, παραδεχόμενος ὅτι ἐπὶ τῶν χρονίων ἐπήρχετο μεγάλη τις μεταβολὴ περὶ τοὺς ἱστοὺς τοῦ σώματος, ἥτις διὰ τῶν συνήθων κατὰ τὰς διαφόρους κοινότητας ἐν χρήσει θεραπευτικῶν μεθόδων ἦτο ἀδύνατον νὰ διορθωθῇ. Δι' ὃ καὶ συνίστα ἰδίαν θεραπευτικὴν μέθοδον, τὴν μετασυγκριτικὴν («μετασύγκρισις» λατ. corporatio), δι' ἧς προσεπάθει ἐπὶ χρονίων παθῶν τὴν ὅλην κατάστασιν τῶν ἱστῶν τοῦ σώματος δι' ἀποτόμου μεταλλαγῆς τῆς ἐν αὐτῷ ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης νὰ μεταβάλῃ (κατὰ *Γαληνὸν* X, 268 «τὸν τρόπον τῆς ποροποιίας ὑπαλλάττεσθαι»). Κατὰ ταύτην ὁ ἀσθενὴς ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ μετασυγκριτικοῦ κύκλου (cyclus metasyncriticus ἢ resumptivus), δι' ἀποχῆς ἀπὸ πάσης τροφῆς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ λήψεως δριμέων φαρμάκων, ὑπεβάλλετο εἰς ταχεῖαν ἐξασθένησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατόπιν διὰ τονωτικῆς διαίτης καὶ ὡρισμένων φαρμάκων εἰς ἐπανάκτησιν (circulus resumptivus, recorporatio) τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Ταυτοχρόνως δ' ἐγίνετο χρῆσις καὶ πάσης τῆς φυσικο-διαιτητικῆς θεραπείας, τῆς συνήθους παρὰ τοῖς μεθοδικοῖς. Ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐγκρύπτεται πυρὴν τις τῆς νεωτέρας ἐπὶ χρονίων νοσημάτων χρησιμοποιουμένης μεθόδου. Ἐπὶ χρονίων νοσηρῶν ἐπεξεργασιῶν τοπικῆς φύσεως ἐζήτει παρὰ ταύτην καὶ ἑτέρας, ἰδίας ἐνδείξεις· οὕτω π. χ. ἐπὶ χειρουργικῶν παθῶν ἀνεζήτει εἰδικὰς χειρουργικὰς ἐνδείξεις («ἐν χειρουργίαις κοινότητες»), διὰ καταλλήλου δὲ θεραπευτικῆς μεθόδου προσεπάθει, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὴν εἰσδύσασαν ἀλλότριον νοσηρὰν αἰτίαν. Παρὰ ταῦτα καὶ γνῶμαί τινες αὐτοῦ, ἰδίως θεραπευτικαί, διεσώθησαν παρὰ Καιλίῳ Αὐρηλιανῷ καὶ Σωρανῷ. ΑΡ. Π. Κ.

— **Θεσσαλός**. Κῷος ἰατρός, υἱὸς τοῦ Ἱπποκράτους τοῦ μεγάλου καὶ ἰδιαίτερος ἰατρὸς τοῦ Ἀρχελάου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, κατὰ Σουίδαν δὲ συγγραφεὺς 3 ἰατρικῶν πραγματειῶν. Συνεβάλλετο μεγάλως εἰς συλλογὴν τῶν ἔργων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰκάζεται δ' ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἱπποκρατείῳ συλλογῇ εὕρηνται ἔργα αὐτοῦ, ὡς π. χ. τὰ πέντε βιβλία τῶν «Ἐπιδημιῶν», ἐκτὸς τοῦ α' καὶ τοῦ γ' (*Γαλην*. VII, 895 καὶ ἀλλαχοῦ). Ἄδηλον ἂν πράγματι ἠκολούθησε τὸν Ἀλκιβιάδην κατὰ τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν (415—413 π. Χ.). Θεωρεῖται ὅμως βέβαιον, ὅτι κατὰ τὸ κρατοῦν σύστημα περιώδευσε μεγάλως, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Υἱὸς τούτου ὑπῆρξεν Ἱπποκράτης ὁ Γ'. ΑΡ. Π. Κ.

Θέσσυρις *Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς ἀσιατικῆς Σαρματίας, ἐκβάλλων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐν Κολχίδι, πρὸς βορρᾶν τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ (*Πτολ*. Γεωγρ. Ε' 8,4). Ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Περίπλ. Εὐξ. Πόντ. 13) καλεῖται *Ταρσούρας*, ὑπὸ δὲ τῆς Tabula Peutingeriana *Τάσσιρος* (Tassirus). Σήμερον καλεῖται *Τσορίχα* (Tsoricha). Α. Θ. Σ.

Θεστία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Αἰτωλίας, τῆς ὁποίας τοὺς κατοίκους (Θεστιεῖς) ἀναφέρει ὁ Πολύβιος. Ἡ περιοχὴ τούτων κατεῖχε τὸ ἀνατολικώτερον τμῆμα τῆς σημερινῆς πεδιάδος τοῦ Ἀγρινίου. Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως δεικνύονται ἐπὶ μικροῦ ὀροπεδίου σχηματιζομένου ὑπὸ κλάδου τινὸς τοῦ Παναιτωλίου, 7 χλμ. πρὸς Β. τῆς Τριχωνίδος λίμνης (ἄνωθεν τοῦ σημερινοῦ Ἀγρινίου καὶ παρὰ τὸ χωρίον Βλοχόν). Ι. Σ. Σ.

Θέστιος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Αἰτωλίας (νῦν *Ἐρημίτσας*), πηγάζων ἐκ τοῦ Παναιτωλίου καὶ ἐκβάλλων εἰς τὴν λίμνην Ὑρίαν (Ἀγγελοκάστρου), τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα κενοῦνται εἰς τὸν Ἀχελῷον. Πάλαι ἐχώριζε τὴν περιοχὴν τῶν Θεστιέων ἀπὸ τῆς τοῦ *Ἀγρινίου* (βλ. λ.). Ι. Σ. Σ.

Θέστιος *[Μυθολ.]*. — 1) Υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Δημονίκης, ἀδελφὸς τοῦ Εὐήνου, Μώλου καὶ Πύλου, καὶ σύζυγος τῆς Εὐρυθέμιδος, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν θυγατέρες μὲν ἡ Ἀλθαία, Λήδα καὶ Ὑπερμνήστρα, υἱοὶ δὲ ὁ Ἴφικλος, ὁ Εὔιππος, ὁ Πλήξιππος καὶ ὁ Εὐρύπυλος. Πρὸς τοῦτον, βασιλέα ὄντα τῆς Αἰτωλίας, κατέφυγον ἐξωσθέντες ἐκ Λακεδαίμονος ὑπὸ τοῦ Ἱπποκόωντος ὁ Ἰκαρίων καὶ ὁ Τυνδάρεως, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα του Λήδαν. — 2) Υἱὸς τοῦ Κισσίου, βασιλεὺς ἐν Μακεδονίᾳ.

Θέστις *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα ἀρχαιοτάτης κρήνης τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ, παρὰ τὰ Ἴρασα τῆς ὁμωνύμου χώρας. Παρ' αὐτὴν τῷ 571 π. Χ. συνήφθη μάχη μεταξὺ Κυρηναίων καὶ Αἰγυπτίων, καθ' ἣν οἱ δεύτεροι ἡττήθησαν κατὰ κράτος (*Ἡροδ*. Δ' 159). Α. Θ. Σ.

Θεστορίδης ὁ ***Φωκαεύς***. Ἐνομίζετο ποιητὴς τῆς «Μικρᾶς Ἰλιάδος» ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐν τῷ «Βίῳ τοῦ Ὁμήρου», ἥτις πραγματεία δὲν θεωρεῖται καὶ γνήσιον ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ, μνημονεύεται θρῦλός τις, καθ' ὃν ὁ Ὅμηρος εἶχε ποιήσει τὴν «Μικρὰν Ἰλιάδα» ἐν Φωκαίᾳ, ὅπου ἐφιλοξενεῖτο ὑπὸ τοῦ Θεστορίδου τοῦ γραμματοδιδασκάλου, εἰς ὃν ὁ ποιητὴς κατέλιπε τὸ ποίημα αὐτοῦ πρὸς ἀντιγραφήν. Ἀλλ' ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Εὐριπίδου (Τρῳάσιν 821) λέγεται, ὅτι ἐποίησε μὲν τὴν «Μικρὰν Ἰλιάδα» Θεστορίδης ὁ Φωκαεύς, ἀλλ', ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἑλλάνικος, ποιητὴς αὐτῆς ἐνομίζετο Κιναίθων ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ κατ' ἄλλους Διόδωρος ὁ Ἐρυθραῖος. Γ. Κ. Γ.

Θέστωρ. Μάντις υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀγλαΐας ἢ τοῦ μάντεως Ἴδμονος καὶ τῆς Λαοθόης, συμμετασχὼν τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἔσχεν υἱοὺς τὸν Κάλχαντα καὶ τὸν Θεοκλύμενον καὶ θυγατέρας τὴν Λευκίππην καὶ τὴν Θεονόην, ἁρπαγεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Καρίας Ἰκάρου. Ταύτην ἀναζητῶν ὁ πατὴρ συνελήφθη καὶ ἀπήχθη πρὸς ἐκεῖνον πωληθείς· ἀλλὰ καὶ ἡ Λευκίππη, μεταμορφωθεῖσα εἰς νεανίαν, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρός, ἔφθασεν εἰς Καρίαν μέχρι τῶν ἀνακτόρων, ὅτε ἡ Θεονόη ἐρασθεῖσα τούτου καὶ μὴ ἱκανοποιηθεῖσα ἐζήτησε παρὰ τοῦ Θέστορος τὴν θανάτωσίν του· πλὴν ἐπελθούσης ἀναγνωρίσεως ἐματαιώθη ἡ θανάτωσις τῆς ἀδελφῆς. —Η.

θέσφατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ῥηθεὶς ἢ ἐξαγγελθείς, ὁ κατὰ θείαν βούλησιν ἢ πρόνοιαν συμβαίνων· ‖ *θέσφατα* (τά)· ὡς οὐσ., τὰ θεῖα ῥήματα, οἱ χρησμοί: «θέσφατα Λοξίου», «τὰ Λαΐου παλαιὰ θέσφατα» (*ἀρχ*.).

θετέος, *—α, —ον*· ὅστις πρέπει νὰ τεθῇ, νὰ ὑποτεθῇ ὡς ὑπάρχων· ἰδίᾳ τὸ οὐδ. *θετέον*: «θετέον ὅτι....» ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι...., ἂς θεωρήσωμεν ὡς δεδομένον ὅτι...

θέτης (ὁ)· ὁ θέτων, ὁ βάλλων τι· ‖ ὁ ἐνεχυριάζων, ὁ ὑποθηκεύων τι *(ἀρχ.)*· ‖ σύνηθες ὡς δεύτερον συνθετικόν: *ἀγωνοθέτης, ἐκθέτης, καταθέτης, νομοθέτης, ὀνοματοθέτης* κτλ.

Θετίδειον (τὸ) *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος ναὸς τῆς Θέτιδος, κείμενος μεταξὺ τοῦ Νέου καὶ Παλαιοῦ Φαρσάλου τοῦ νομοῦ Λαρίσης, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὸ ὄνομα σήμερον τὸ πλησίον κείμενον χωρίον *Ἀλχανί*, μετονομασθὲν εἰς *Θετίδειον*. Ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἀπετέλει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μέρος τῆς Φθίας, βασιλείου τοῦ Ἀχιλλέως. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Θετίδειον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Σκοτούσης (τέως *Κολαξῆζι*) τῆς ἐπαρχίας Φαρσάλων τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Κάτ. (1928) 200. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἀλχανί*.

θετικισμὸς (ὁ)· τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα, καθ' ὃ μόνον τὸ κατ' αἴσθησιν ἀντιληπτόν, τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐμπειρίας, θεωρεῖται ὡς ὑπάρχον, ἄλλως: *θετικοδοξία* (βλ. λ.).

θετικιστὴς (ὁ)· ὁ ὀπαδὸς τοῦ θετικισμοῦ, ὁ ἀσπαζόμενος τὸ δόγμα τῆς θετικῆς φιλοσοφίας, ὁ θετικόδοξος.

θετικοδοξία, ἢ ***θετικοφροσύνη***, ἢ ***θετικὴ φιλοσοφία*** *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ῥοπὴ ἐκείνη ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καθόλου, ἡ ὁποία ὁρμᾶται ἀπὸ τοῦ δεδομένου, τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ ἀκριβοῦς καὶ θετικοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπορρίπτει πᾶσαν ὑπερβατικὴν μεταφυσικὴν καὶ ἐξοβελίζει ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τὰς ἐννοίας τοῦ ὑπεραισθητοῦ, τῶν αἰτίων, τῶν δυνάμεων, ἀκόμη δὲ καὶ τὰς ἐξ ὑποκειμένου κατηγορίας. Τὸ ὄνομα θετικοδοξία, ἐν τῇ εἰδικῇ συγχρόνῳ αὐτοῦ σημασίᾳ, ὀφείλεται εἰς τὸν Αὔγουστον Κόντ, ηὐρύνθη ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἐχρησιμοποιήθη πρὸς χαρακτηρισμὸν φαινομένων οὕτω διαφόρων ἀλλήλων, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς θετικοδοξίας νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ ὅλας τὰς ἀποχρώσεις αὐτῆς καὶ νὰ ἱκανοποιῇ συγχρόνως τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας προσέλαβεν ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται, ἵνα καταριθμήσωμεν ἐνταῦθα γενικά τινα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς θετικοδοξίας, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἀπαντῶσιν ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ ἐν πάσαις ταῖς ἀποχρώσεσι τῆς θετικοδοξίας. Ἡ θετικοφροσύνη εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἰδιάζουσα κατεύθυνσις ἐν τῇ *γνωσιολογίᾳ*, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται τὸ μὲν ὡρισμένη ἀντίληψις περὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν, τὸ δὲ καὶ ὡρισμένη κοσμοθεωρία καὶ βιοθεωρία. Τῆς γνωσιολογικῆς ταύτης κατευθύνσεως γενικὰ γνωρίσματα εἶναι τὰ ἑξῆς: Πρῶτον *ἐμπειριοκρατία* ὅσον τὸ δυνατὸν συνεπὴς πρὸς ἑαυτὴν καὶ καταντῶσα οὐχὶ σπανίως εἰς *αἰσθησιοκρατίαν*. Μοναδικὴ βάσις καὶ πηγὴ πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἶναι κατὰ ταύτην θετικὰ γεγονότα τῆς ἐμπειρίας, τουτέστιν αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις, τῶν ὁποίων ἡ τακτοποίησις καὶ ὁ μετασχηματισμὸς παρέχει τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν. Δεύτερον, ὡς συνέπεια τοῦ πρώτου ἐκείνου γνωρίσματος, ἀπόρριψις πάσης μεταφυσικῆς, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐκβάλλονται πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἔννοιαι, ὅσαι δὲν εἶναι δεδομέναι διὰ τῆς ἐμπειρίας, οἷαι ἡ ἔννοια ἐσχάτου λόγου, ἡ τοῦ ὑστάτου σκοποῦ τοῦ κόσμου, ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ἔννοια τοῦ πράγματος, ἡ τῆς οὐσίας καὶ ἡ τοῦ αἰτίου. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις δέον νὰ ἄρχηται κατὰ ταῦτα εἰς τὸν καθορισμὸν ὁμοειδῶν σχέσεων καὶ συναρτήσεων μεταξὺ τῶν φαινομένων, τουτέστι τῶν περιεχομένων τῆς ἐμπειρίας, τῶν βιωμάτων, τῶν αἰσθημάτων, καὶ εἰς τὴν μαθηματικὴν κατὰ τὸ δυνατὸν διατύπωσιν τῶν σχέσεων τούτων. Τρίτον τέλος ἡ ἔξαρσις τῶν πρακτικῶν σκοπῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς κατὰ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας. Ἡ σημασία, ἡ ἀξία καὶ τὸ κῦρος τῆς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δημιουργουμένης ταξινομήσεως τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων στηρίζεται οὐχὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς ἢ τῆς ἠθικῆς ἀνάγκης πρὸς τὴν ταξινόμησιν ἐκείνην, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐπιστήμης ἐπιφερομένη τάξις συνεπιφέρει οἰκονομίαν δυνάμεως, ὡς συντελοῦσα εἰς τὴν ἐπι-

Digitized by Google

σκόπησιν τῶν δεδομένων καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, τὴν εἰς τὴν βούλησιν ἡμῶν ὑποταγὴν αὐτῶν. Οὕτως εἰσάγεται ἡ βιολογικὴ ἔννοια τῆς ἀληθείας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀλήθεια τῶν ἐπιστημονικῶν κρίσεων συνίσταται εἰς τὴν βιολογικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ ἀγῶνι περὶ ὑπάρξεως κέκτηνται. Τέταρτον, τέλος, ὑπερβολικὴ ἐκτίμησις τῶν ἀκριβῶν λεγομένων ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης καθόλου, ὑπὸ τῶν πλείστων τοὐλάχιστον ὀπαδῶν τῆς θετικοδοξίας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν θεωρεῖται μόνον ὑπ' αὐτῶν ὡς ὁ μοναδικὸς ὁδηγὸς τοῦ ἀτομικοῦ βίου, ἀλλὰ πιστεύεται καὶ ὡς ὁ μόνος παράγων καὶ συντελεστὴς τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς τάξεως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ καθόλου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ στενὴ σχέσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ τελεῖ ἡ θετικοδοξία τὸ μὲν πρὸς τὴν ἐμπειριοκρατίαν, τὴν αἰσθησιαρχίαν καὶ τὴν ὑλοφροσύνην, τὸ δὲ πρὸς τὴν φαινομενοκρατίαν καὶ τὸν ἰδανισμόν, τὸ δὲ πρὸς τὸν πραγματισμόν, τὴν σχετικοκρατίαν καὶ τὸν σκεπτικισμόν. Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῶν σχέσεων τούτων καὶ τοῦ μέτρου, καθ' ὃ τὰ διάφορα ἐκεῖνα γνωρίσματα ἐκφαίνονται ἐν τῇ θετικοδοξίᾳ, διακρίνεται αὕτη εἰς διαφόρους ροπάς, οἷαι εἶναι ἡ γαλλική, ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γερμανικὴ θετικοδοξία, ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα θετικοδοξία, ἡ δογματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ θετικοδοξία, ἡ αἰσθησιαρχική, ἡ πραγματοκρατικὴ καὶ ἡ ἰδεοκρατικὴ θετικοδοξία κλπ. Πραγματοκρατικὴ εἶναι ἡ θετικοδοξία τοῦ Αὐγούστου Κόντ, αἰσθησιαρχικὴ ἡ τοῦ Mach καὶ ἡ τοῦ Avenarius, ἰδεοκρατικὴ ἡ τοῦ Vaihinger, ἥτις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς ἀνώτερος πραγματισμός. Τὴν θετικοδοξίαν ὡς σύστημα ἵδρυσεν ὁ Γάλλος Κόντ, τοῦ ὅρου ὅμως χρῆσις ἀπαντᾷ ἤδη πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Saint-Simon. Κατὰ τὴν εὐρυτέραν δὲ ἢ στενοτέραν ἔννοιαν, ἣν νοοῦμεν ὑπὸ τὸν ὅρον θετικοδοξία, εὑρίσκομεν αὐτὴν ὑφισταμένην ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἢ δεχόμεθα αὐτὴν ὡς ἐμφανιζομένην μόνον κατὰ τοὺς νεωτέρους.

Ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως θετικόφρονες ἦσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ κυρηναϊκοὶ καὶ οἱ ἐπικούρειοι, ἰδίᾳ δὲ ὁ Αἰνησίδημος καὶ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ θετικοδοξία προπαρασκευάζεται ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς ἐμπειριοκρατικῆς σχολῆς, πρὸ πάντων διὰ τοῦ Hobbes καὶ τοῦ Hume, ἀναφαίνεται δὲ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἰσχύϊ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τοῦ D' Alembert καὶ τοῦ Turgot, ἀναχθεῖσα τέλος εἰς σύστημα ὑπὸ τοῦ Comte. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γαλλικῆς θετικοδοξίας ἀναθάλλει ἡ ροπὴ αὕτη ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τοῦ John Stuart Mill καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως διὰ τοῦ Spencer, διὰ τοῦ ὁποίου περιβάλλεται τὸ ἔνδυμα τοῦ *ἀγνωστικισμοῦ*, ὅστις δὲν ἀρνεῖται μὲν τὸ ὑπεραισθητόν, ἀλλὰ θεωρεῖ ἐντελῶς ἀδύνατον τὴν γνῶσιν αὐτοῦ κατὰ τρόπον διὰ πάντας ἰσχύοντα. Ἐν Γερμανίᾳ τέλος συγκεράννυται μετὰ τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχει κοινὸν τὸν ἰσχυρισμὸν περὶ τῶν ὁρίων τῆς γνώσεως. Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, ἡ θετικοδοξία χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἔναντι τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν θέσεως καὶ ἐξαρτᾷ τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς γνώσεως ἐκ τῶν προόδων καὶ τῶν μεθόδων τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀγγλικὴ θετικοδοξία τὴν φιλοσοφίαν δέχονται μόνον ὡς ὀργάνωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν, ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὴν ἡ γερμανικὴ θετικοδοξία ἔργον διάφορον τοῦ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν, τουτέστι τὴν ἔρευναν τῶν γνωσιολογικῶν προϋποθέσεων καὶ ἀρχῶν τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν. Ἡ θέσις ἐκείνη τῆς θετικοδοξίας ἔναντι τῆς φιλοσοφίας ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συμπίπτουσι πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ φιλοσοφία εἶχε χωρισθῇ παντελῶς ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν. Ἡ ἀνασύνδεσις ὅμως τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἐπιστημῶν σχέσεων ὁδηγεῖ εἰς μεταφυσικήν, ἥτις μακρὰν παντὸς φαντασιοκοπήματος ἐπιχειρεῖ νὰ συγκροτήσῃ πιθανωτάτην περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ὑπόθεσιν, στηριζομένην ἐπὶ τῶν πορισμάτων τοῦ συνόλου τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, συμπληροῦσαν τὰ κενά, συνδέουσαν τὰ ἐπὶ μέρους καὶ ἑρμηνεύουσαν τὰ δεδομένα. Τοιαύτη μεταφυσικὴ δύναται νὰ συμβιβασθῇ, ὡς πᾶς τις ἐννοεῖ, πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς θετικοδοξίας. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, ἐφ' ὅσον δὲν συγχέεται αὕτη πρὸς τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ἐκλαμβάνεται ὡς ἄμεσον βίωμα τοῦ θεοῦ, τὸ δυνατὸν τοῦ ὁποίου στηρίζει αὐτὴ αὕτη ἡ βεβαίωσις τῆς θετικοφροσύνης περὶ τῆς ἀναρμοδιότητος τῆς ἐπιστήμης εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ὑπερβατικόν. Τὸ συμβιβαστὸν ἄλλωστε θετικοδοξίας καὶ θρησκείας ἀποδεικνύει καὶ τὸ παράδειγμα πολλῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀγνωστικισμοῦ, τοῦ J. St. Mill καὶ πολλῶν νεωτέρων θεολόγων, οἵτινες, καίπερ ὀπαδοὶ τῆς θετικόφρονος γνωσιολογίας, προμαχοῦσι συγχρόνως τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀξίας τῆς θρησκείας. Ἀσυμβίβαστος θὰ ἦτο ἡ θετικοδοξία μόνον πρὸς θεολογίαν ὁρμωμένην ἐξ ἀναποδείκτων προϋποθέσεων, οἵα λ. χ. ἡ τῶν μέσων αἰώνων. Ἀλλ' ἡ νεωτέρα θεολογία ἀπέβη θετικὴ ἐπιστήμη, ἐρευνῶσα τὸ θρησκευτικὸν φαινόμενον κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἀπόψεις διὰ τῶν μεθόδων τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης καθόλου. Ὡς τοιαύτη ἀποτελεῖ μέλος ἀναγκαῖον τοῦ συστήματος τῶν ἐπιστημῶν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς θετικοδοξίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Taine*, Le positivisme anglais (1864). — *Gruber*, August Comte, der Begründer des Positivismus (1889). — *Rig*, La philosophie positive résumée (1881). — *Lewes*, Problems of life and mind (γ' ἐκδ. 1874). — *Draper*, History of the conflict between religion and science (ιζ' ἐκδ. 1883). — *Petzoldt*, Das Weltproblem vom positiven Standpunkt (δ' ἐκδ. 1924). — *W. Stern*, Allgemeine Prinzipien der Ethik (1901).

Ν. Ι. Λ.

θετικὸν (τό)· οὕτω καλεῖται ἐν τῇ γραμματικῇ τὸ πρωτότυπον τῶν παραθετικῶν ἐπιθέτων καὶ ἐπιρρημάτων, ἤτοι ὁ τύπος ἐκ τοῦ ὁποίου παράγονται τὰ παραθετικὰ διὰ τῶν παραθετικῶν λεγομένων καταλήξεων· π.χ. τὸ *δίκαιος* εἶναι τὸ θετικὸν τῶν παραθετικῶν *δικαιότερος—δικαιότατος* καὶ τὸ *δικαίως* θετικὸν τοῦ *δικαιότερον—δικαιότατα*. Παραθετικῶν τινων ὡς θετικὸν χαρακτηρίζεται ὄνομα ὅλως ἄσχετον πρὸς αὐτὰ ἐτυμολογικῶς, σχετιζόμενον δὲ μόνον κατὰ σημασίαν· π. χ. τῶν παραθετικῶν *βελτίων—βέλτιστος* ὡς θετικὸν χαρακτηρίζεται τὸ *ἀγαθός*, τῶν παραθετικῶν *χείρων—χείριστος* ὡς θετικὸν χαρακτηρίζεται τὸ *κακός*· ὁμοίως τῶν παραθετικῶν ἐπιρρημάτων *βέλτιον—βέλτιστα* ὡς θετικὸν χαρακτηρίζεται τὸ *εὖ* κτλ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τρεῖς οὗτοι τύποι ἑκάστου ἐπιθέτου καὶ τοῦ ἀντιστοίχου ἐπιρρήματος λέγονται *βαθμοί*, τὸ θετικὸν λέγεται καὶ *θετικὸς βαθμὸς* τοῦ ἐπιθέτου ἢ τοῦ ἐπιρρήματος. Λέγεται δὲ πρὸς τούτοις καὶ *ἀπόλυτον* ἢ *ἀπολελυμένον* διὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἄνευ συγκρίσεως. Β. Φ.

θετικός, *—ή, —όν*· ὁ πρὸς τὸ τιθέναι ἁρμόδιος, βεβαιωτικός, ἀσφαλής, σταθερός, ὡρισμένος, κατηγορηματικός: «δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ μίαν θετικὴν ἀπάντησιν» «τίποτε θετικὸν ἀκόμη»· || «θετικὸς ἄνθρωπος» ὁ ἐχόμενος σταθερῶς τῆς πραγματικότητος· || «θετικὴ ἐπιχείρησις» ἡ στηριζομένη ἐπὶ δεδομένων ἀσφαλῶν, «θετικὰ κέρδη», ἀντίθ. *ὑποθετικά*, «θετικὴ ζημία» ζημία ἐκ τῶν κεφαλαίων, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ζημίαν ἐκ τοῦ διαφυγόντος κέρδους· || καθόλου, ἀσφαλής, ἀναμφισβήτητος, πραγματικός: «θετικὸν ἐπιχείρημα», «ἡ ἐκτίμησις τῆς περιουσίας του ὑπῆρξε θετική»· || *θετικὸν* (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

— **θετικὴ** ***εἰκὼν*** *[Φωτογρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ εἰκὼν ἡ λαμβανομένη διὰ τυπώσεως ἐπὶ καταλλήλου χάρτου ἢ πλακὸς τῆς ἀρνητικῆς πλακός.

— **θετικὴ** ***φιλοσοφία***· βλ. *θετικοδοξία*

— **θετικοὶ** ***ἀριθμοί***. Καλοῦνται *θετικοὶ* οἱ φυσικοὶ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, ... καὶ οἱ μεταξὺ τούτων, ὡς καὶ οἱ μεταξὺ 0 καὶ 1 περιλαμβανόμενοι. Ἡ πρόσθεσις, ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ διαίρεσις, ἐφαρμοζόμενα ἐπὶ τῶν θετικῶν ἀριθμῶν, δίδουσιν ἐπίσης θετικὸν ἀριθμόν. Σ. Μ.-Ο.

— **θετικὸν** ***δίκαιον*** *[Νομ.]*· βλ. λ. *δίκαιον* (τ. Θ', σ. 351 β').

— **θετικόν,** ***πρῶτον*** **—, καὶ** ***δεύτερον*** — *[Γραμμ.]*. βλ. λ. *γερούνδιον* καὶ *γερουνδιακόν*.

— **θετικὸς** ***ἠλεκτρισμός***· βλ. *ἠλεκτρισμός*.

— **θετικὸς** ***πόλος*** *[Φυσ.]*. Εἰς τὰς γεννητρίας ἠλεκτρικοῦ ρεύματος τὰς παρουσιαζούσας ὡρισμένην πολικότητα ὀνομάζομεν *θετικὸν πόλον* τὸν ἀκροδέκτην ἢ πόλον, ὅστις κέκτηται ἀνώτερον δυναμικόν, ἐνῷ ὁ ἕτερος ἀκροδέκτης, ὅστις παρουσιάζει ταπεινότερον δυναμικόν, καλεῖται *ἀρνητικὸς πόλος*. Κ. Π.

θετικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θετικοῦ, ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὴν πραγματικότητα: «ἡ θετικότης τοῦ ἀνθρώπου τούτου καταπλήσσει».

Θετίνα (Cetina), ***Γουτιέρος***. Ἱσπανὸς ποιητὴς (1518—1557). Γεννηθεὶς ἐν Σεβίλῃ, ὑπηρέτησεν ὡς στρατιώτης ἀπὸ τοῦ 1542—1546, μετέβη εἰς τὸ Μεξικὸν περὶ τὸ 1547, ἐπανῆλθεν εἰς Σεβίλην, ὅπου καὶ εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν καὶ τέλος ἐπέστρεψεν εἰς Μεξικόν. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Λὸς-Ἄντζελες συνεπείᾳ τραυμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβε κατὰ λάθος εἰς νυκτερινήν τινα συμπλοκήν. Ἓν ἐκ τῶν καλυτέρων του ποιημάτων θεωρεῖται τὸ ἐρωτικοβουκολικὸν ποίημα «Ojos claros serenos». Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων του εἶναι μᾶλλον ἐλεύθεραι μεταφράσεις τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου. Ἐν τούτοις ὁ Θετίνα θεωρεῖται ὡς τεχνίτης τοῦ στίχου ὑπέροχος, ἰδίως ὡς συνθέτης σονέττων. Τινὲς διατείνονται ὅτι συνέγραψε καὶ θεατρικὰ ἔργα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Μ. Ν. Δ.

θετῖναι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειογλυκολικὸν* ὀξύ.

— **θετινικὰ** ***ἅλατα*** *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *θειογλυκολικὸν* ὀξύ.

Θέτις *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ὠκεανοῦ (ἢ θυγάτηρ τοῦ Κενταύρου Χείρωνος). Ἦτο ἡ ὡραιοτέρα καὶ εὐφυεστέρα τῶν πεντήκοντα ἀδελφῶν της (τῶν Νηρηΐδων), διὰ τοῦτο καὶ ἠγαπήθη ἐξαιρετικῶς ὑπὸ τῆς θεᾶς Ἥρας, ὅτε διατρεφομένη αὕτη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν της ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος συνδιῃτᾶτο μετὰ τῶν Νηρηΐδων. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της ἡ Θέτις προεκάλεσεν, ἕνεκα τοῦ κάλλους της, τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτα τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος (κατά τινας μυθογράφους καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος), οἵτινες ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους περὶ αὐτῆς. Ἀπέστησαν

Αἱ μεταμορφώσεις τῆς Θέτιδος.

[Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου.]

ὅμως ἀμφότεροι τοῦ πρὸς τὴν Θέτιδα ἔρωτός των, ὅτε ἡ σοφὴ καὶ προφητικὴ Θέμις εἶπεν εἰς τὸ συνέδριον τῶν ἀθανάτων, ὅτι ὁ μέλλων υἱὸς τῆς Θέτιδος θὰ ἦτο ἰσχυρότερος καὶ καλύτερος τοῦ πατρός του. Ἡ πρόρρησις αὕτη τῆς Θέμιδος προεκάλεσε τὴν ἀπόφασιν τῶν θεῶν νὰ νυμφεύσωσι τὴν θεὰν μετὰ θνητοῦ καὶ ἐξέλεξαν τότε ὡς τὸν ἄριστον, τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἥρας, τὸν Πηλέα. Κατ' ἄλλον μῦθον ἡ Θέτις, ἀποφεύγουσα τὸν ἔρωτα τοῦ Διός, ἕνεκα τῶν φιλικῶν σχέσεών της μετὰ τῆς συζύγου του Ἥρας, κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ Καυκάσου, ἔνθα εἶχε δεθῇ ὁ Προμηθεύς, ἐκεῖ δὲ ἀπηλλάγη τῆς διώξεως, διότι ὁ Ζεὺς ἔμαθεν ἀπὸ τὸν Προμηθέα, ὅτι ἂν ἀποκτήσῃ υἱὸν ἐκ τῆς Θέτιδος οὗτος θὰ γίνῃ κύριος τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ Θέτις ὅμως δὲν ὑπετάγη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν θεῶν καὶ ὁσάκις κατεφθάνετο ὑπὸ τοῦ διώκοντος αὐτὴν Πηλέως μετεμορφώνετο εἰς πῦρ, εἰς ὕδωρ, εἰς λέοντα, εἰς ὄφιν, εἰς φώκην καὶ ἄλλα ζῷα. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὑπέκυψε, διότι ὁ Πηλεὺς συλλαβὼν αὐτὴν δὲν τὴν ἀφῆκε, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Χείρωνος, κατὰ τὰς διαφόρους μεταμορφώσεις της, ἕως ὅτου ἀνέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν της. Ὁ γάμος των, περιλάλητος γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ἐτελέσθη μεγαλοπρεπῶς, προσκληθέντων εἰς αὐτὸν ἁπάντων τῶν θεῶν, ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ Πηλίου εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Χείρωνος. Ἡ Ἥρα, ὡς ἐὰν ἦτο ἡ μήτηρ τῆς νύμφης, ἐκράτησε τὴν νυμφικὴν λαμπάδα, ἕκαστος δὲ τῶν ἄλλων κεκλημένων ἐδώρησε πλούσια δῶρα εἰς τὸν νυμφίον. Οὕτως ὁ Ποσειδῶν ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τοὺς ἀθανάτους ἵππους Ξάνθον καὶ Βαλίον, ὁ Ἥφαιστος μάχαιραν, ὁ Χείρων δόρυ ἐκ μελίας καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ὁ Ἀπόλλων ἔπαιξε κατ' αὐτὸν τὴν κιθάραν του, αἱ Μοῦσαι ἔτερψαν τοὺς

Digitized by Google

νεονύμφους μὲ τὰ ᾄσματά των καὶ αἱ Μοῖραι προεφήτευσαν τὴν λαμπρὰν τύχην τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῇ ἐκ τοῦ γάμου των παιδίου. Ὁ Ποσειδῶν δὲ καὶ ἡ Ἀμφιτρίτη προέπεμψαν αὐτοὺς καὶ μέχρι τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου των. Ἐκ τῆς ἑνώσεως Πηλέως καὶ Θέτιδος κατά τινας μὲν τῶν μύθων ἐγεννήθη μόνος ὁ θεοείκελος Ἀχιλλεύς, κατ' ἄλλους δὲ καὶ ἄλλοι ἕξ, γεννηθέντες πάντες πρὸ τοῦ Ἀχιλλέως, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσεν ἡ Θέτις, διότι θέλουσα νὰ δοκιμάσῃ ἂν ἦσαν ἀθάνατοι τὴν φύσιν ἔρριπτεν αὐτοὺς εἰς τὸ πῦρ ἢ ζέον ὕδωρ. Τὸν Ἀχιλλέα ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ ἀθάνατον, θέτουσα τὴν νύκτα εἰς τὸ πῦρ καὶ χρίουσα τὴν πρωΐαν μὲ ἀμβροσίαν, ἤ, κατὰ νεώτερον μῦθον, βυθίσασα αὐτὸν εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. Δὲν ἐπέτυχεν ὅμως τοῦ σκοποῦ της ἡ θεά, διότι παρατηρήσας κατά τινα νύκτα ἐκ τύχης ὁ Πηλεύς, ὅτι ἡ Θέτις εἶχε θέσει τὸν υἱόν του εἰς τὸ πῦρ, ἥρπασεν αὐτὸν ἀμέσως καὶ ἐπέπληξε δεινῶς τὴν Θέτιδα, ἥτις θυμωθεῖσα ἐγκατέλιπε τὸν σύζυγον καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βάθη τοῦ ὠκεανοῦ, ὅπου συνέζη ἔκτοτε μετὰ τῶν ἄλλων Νηρηΐδων. Δὲν ἔπαυσεν ὅμως μετὰ στοργῆς νὰ μεριμνᾷ περὶ τοῦ υἱοῦ της Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ ἡλικίας 9 ἐτῶν ἔκρυψεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λυκομήδους, διὰ νὰ μὴ μεταβῇ εἰς Τροίαν, ἔνθα ἐγνώριζεν ὅτι θὰ φονευθῇ, καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Νεοπτολέμου, τὸν ὁποῖον ἔσωσεν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς Ἀθηνᾶς. Ἄλλωστε ἡ Θέτις ἦτο φύσει θεὰ ἀγαθὴ καὶ εὐεργετική. Διὰ τοῦτο καὶ ἐλέγετο περὶ τῆς Θέτιδος, ὅτι ἐδέχθη εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης τὸν Διόνυσον φεύγοντα τὸν διω-

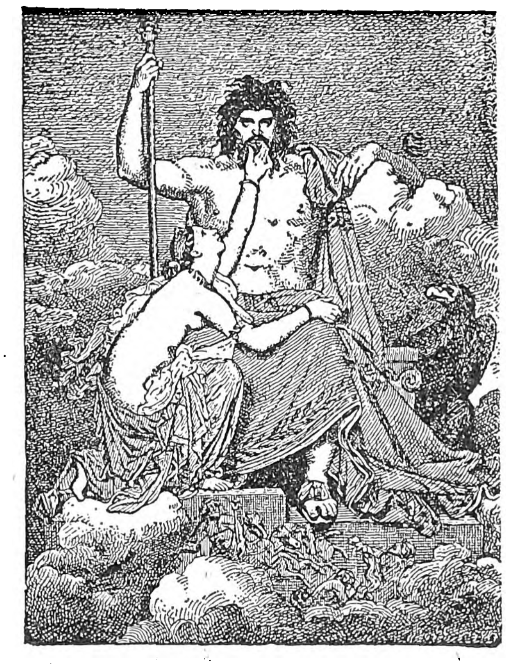

Ἔνγκρ: Ζεὺς καὶ Θέτις.

γμὸν τοῦ βασιλέως τῶν Ἠδωνῶν Λυκούργου, ἐβοήθησε τὸν Ἥφαιστον νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Λῆμνον, ὅτε ἐκρημνίσθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Διός, ἐβοήθησε τοὺς Ἀργοναύτας νὰ διέλθωσι τὰ στενὰ τῶν Σειρήνων (Σκύλλας καὶ Χαρύβδεως) καὶ τὰς Πλαγκτὰς Πέτρας, τὴν Δανάην, τὸν Θησέα καὶ ἄλλους ἥρωας εἰς κρισίμους περιστάσεις καὶ τέλος ἀνελθοῦσα μετὰ τοῦ Αἰγαίωνος εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐματαίωσε τὴν κατὰ τοῦ Διὸς συνωμοσίαν τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἥρας, φοβηθέντων τὴν δύναμιν τοῦ Αἰγαίωνος.

Ἡ Θέτις ἐλατρεύετο εἰς πολλὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐξαιρετικῶς ὅμως ἐτιμᾶτο ἐν Σπάρτῃ, ἔνθα εἶχε ναὸν καὶ ξόανον, τὸ ὁποῖον ἐφύλασσον ἐν ἀπορρήτῳ, ἐν Γυθείῳ, ἔνθα ἐλέγετο ὅτι ἄγαλμα αὐτῆς εἶχεν ἀφιερώσει παρὰ τὸ ἱερὸν Ἀφροδίτης τῆς Μιγενίτιδος ὁ Μενέλαος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας, ἐν Ἐρυθραῖς, ἐν Κρότωνι, ἐν Φαρσάλῳ, ἔνθα εἶχε καὶ περίφημον ναόν, τὸ Θετίδειον, καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ μῦθοι τῆς Θέτιδος εἶχον ἐμπνεύσει καὶ τοὺς ἀρχαίους καλλιτέχνας, γλύπτας καὶ ἀγγειογράφους κυρίως. Διὰ τοῦτο καὶ μνημονεύονται ἱκανὰ ἀγάλματα αὐτῆς εἰς συντάγματα (συμπλέγματα) γλυπτῶν καὶ εἰκόνες ἐπὶ ἀγγείων. Οὕτως εἰς τὸ περίφημον ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνάθημα τῶν Ἀπολλωνιατῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο σύνταγμα ἐκ 13 χαλκῶν ἀγαλμάτων (3 θεῶν καὶ 10 πολεμιστῶν) καὶ ἦτο ἔργον τοῦ Λυκίου, περιελαμβάνετο καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Θέτιδος. Εἰς τὸ μέγα σύνταγμα τοῦ Σκόπα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζετο ἡ μεταφορὰ τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὴν νῆσον Λευκήν, ἡ Θέτις ἔχει τὴν ἐξέχουσαν ἐν τῷ ἔργῳ θέσιν. Ὁμοίως εἰς τὸ σπουδαιότερον τῶν μελανομόρφων ἀγγείων, τὸν κρατῆρα τοῦ Ἐργοτίμου καὶ τοῦ Κλιτίου (ἀγγεῖον τοῦ François), ὅστις εὑρίσκεται ἐν Φλωρεντίᾳ, εἰς τὴν τρίτην, τὴν πλατυτέραν, ζώνην παρίσταται ἡ πομπὴ τῶν θεῶν μεταβαινόντων εἰς τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος. Πλὴν αὐτῶν ὅμως ἀπεικονίζετο ἡ Θέτις δὶς εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου (ὡς παρθένος, ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς ὁποίας ὁρμᾷ εἰς ὄφις κατὰ τοῦ Πηλέως, καὶ παραλαμβάνουσα παρὰ τοῦ Ἡφαίστου τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως) καὶ εἰς πλῆθος ἀρχαίων ἀγγείων ἢ παλαίουσα πρὸς τὸν Πηλέα ἢ καταδιωκομένη ὑπ' αὐτοῦ ἢ βυθίζουσα τὸν Ἀχιλλέα εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγός.

Ἡ ὁμοιότης ἐπεισοδίων τινῶν τῶν μύθων τῆς Θέτιδος πρὸς ἐπεισόδια ἄλλων μύθων, ὡς ἡ μεταμόρφωσις τῆς Θέτιδος, ὡς μετεμορφώνετο καὶ ὁ Πρωτεύς, καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῆς νὰ καταστήσῃ τὸν Ἀχιλλέα ἀθάνατον, καίουσα τὰς θνητὰς σάρκας του εἰς τὸ πῦρ, ὡς ἡ Δημήτηρ τοῦ Δημοφῶντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Κελεοῦ, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ μῦθος ἁπλοῦς ὢν ἐν ἀρχῇ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν καὶ ἄλλων μύθων. Ὁ γάμος Πηλέως καὶ Θέτιδος ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Ρωμαῖον ποιητὴν Κάτουλλον τὸν περίφημον «Ἐπιθαλάμιόν» του. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

«Θέτις» *[Ναυτ. Ἱστορ.]*. Πολεμικὴ βελλοῦ ἀποτελοῦσα μονάδα τοῦ στόλου τοῦ ἀρτισυστάτου βασιλείου (1833). Σ. Ε. Λ.

Θέτις *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 17. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1852 ὑπὸ τοῦ Luther. Σ. Π.

θετός, *—ή, —όν*· ὁ τεθείς, ὁ ὁρισθείς· || «θετὸς υἱὸς» ὁ εἰσποιηθείς, κοιν. *ψυχογιός*, «θετὴ θυγάτηρ» ἢ «—κόρη» κοιν. *ψυχοκόρη*· ἐντεῦθεν καὶ «θετὸς πατὴρ» ὁ εἰσποιησάμενος, κοιν. *ψυχοπατέρας* κλπ.

—**θετὸν *τέκνον*** *[Νομ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ διὰ νομικῆς πράξεως κατ' ἀπομίμησιν τῆς φύσεως ἀποκτώμενον τέκνον, ἱδρυομένης τεχνητῆς πατρὸς καὶ τέκνου σχέσεως (βλ.λ. *υἱοθεσία*).

Θετταλομάγνης, *—ητος* (ὁ, ἡ). Θετταλὸς ἐκ Μαγνησίας, ὁ καταγόμενος ἐκ Μαγνησίας τῆς Θεσσαλίας.

Θετταλομαγνησία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησία.

Θέτφορντ (Thetford) *[Γεωγρ.]*. Ἐμπορικὴ πόλις τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Νόρφολκ, εἰς ἀπόστασιν 91 μιλλίων σιδηροδρομικῶς ἀπὸ τοῦ Λονδίνου, ἐπὶ πεδιάδος εὐφόρου καὶ ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Θὲτ καὶ Μικροῦ Χάουζ.

Διετέλεσε πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Ἀνατολικῆς Ἀγγλίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς Ἐδουάρδου τοῦ Γ' εἶχεν εἴκοσιν ἐκκλησίας καὶ 8 μοναστήρια. Ἐν Θέτφορντ εὑρίσκονται καὶ τὰ ἐρείπια παλαιοῦ φρουρίου μὲ περιφερειακὸν τεῖχος 1000 ποδῶν, ὕψους 100 ποδῶν. Ἔχει ζυθοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα, πλινθοποιεῖα, ἀλευρομύλους, βιομηχανίαν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ χυτήριον σιδήρου, σχολὴν μηχανικῶν καὶ κατοίκους 10.000 περίπου. Μ. Ν. Δ.

θέτω καὶ *τίθημι*, ἀόρ. *ἔθεσα* καὶ *ἔθηκα*· || παθ. *τίθεμαι* καὶ σπαν. *θέτομαι*, ἀόρ. *ἐτέθην*, παθ. μετχ. *τεθειμένος*· τοποθετῶ, βάλλω τι εἴς τινα θέσιν: «τὸ ἔθεσα ἐπὶ τῆς τραπέζης»· || «θέτω ὡς ὅρον,—ὡς ἀρχὴν» δέχομαι ὡς ὅρον, ὡς ἀρχήν· || «θέτω ὑπὸ ἀμφισβήτησιν» ἀμφισβητῶ, «θέτω ὑπὸ ἐπιτήρησιν,—ὑπὸ κηδεμονίαν» ἐπιτηρῶ, κηδεμονεύω· || «θέτω τινὰ εἰς δύσκολον θέσιν» κάμνω τινὰ νὰ δυσκολευθῇ, νὰ στενοχωρηθῇ· || «θέτω ζήτημα», «ἐτέθη ζήτημα ἐμπιστοσύνης», «τοιοῦτον ζήτημα δὲν τίθεται» δὲν προβάλλεται· || «θέτω νόμους» νομοθετῶ.

Θεύδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Βυζακηνῇ (νότιος Τύνις), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου (V, 4), ὡς Theuda. Ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι ἀκαθόριστος. Α. Θ. Σ.

Θευδαλὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Νουμιδίᾳ, μεταξὺ τῆς πόλεως Θαβράκης (νῦν Ταβάρκα) καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαγράδα (νῦν Medjerda) εἰς βόρ. πλάτ. 33°, 20' καὶ ἀνατ. μῆκ. 31° 40' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 8). Καλεῖται ἐπίσης καὶ *Θευδάλη*, *Θευδάλα* καὶ *Θευδαλίς*. Κατὰ τὸν Πλίνιον (V, 23) ἦτο ὅμορος Ἱππῶνος τῆς Διαρρύτου (νῦν Βιζέρτας), μακρὰν τῆς παραλίας. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Κατά τινας πολὺ πιθανὸν νὰ ἔκειτο ἐπὶ τῆς νῦν Tinja, μεταξὺ τῆς Βιζέρτας καὶ τῆς μικρᾶς λίμνης Σισάρας (Sisara lacus). Α. Θ. Σ.

Θευδᾶς. Ἰουδαῖος, ἡγέτης στάσεως κατὰ τὸ 37 μ. Χ., περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Γαμαλιὴλ ἐν ταῖς «Πράξεσι» (ε', 33). Ἐν τῇ «Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ» (κ', 5, 1) τοῦ Ἰωσήπου, ἀναφέρεται ἕτερός τις Θευδᾶς γόης, φονευθεὶς περὶ τὸ 45 μ. Χ.

Θευδᾶτος. Ἡγεμὼν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογότθων, κηδεμονεύων τὸν ἔγγονον Θεοδωρίχου τοῦ Μεγάλου Ἀθαλάριχον, μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ τελευταίου Ἀμαλασούνδης. Ἀνατραφεὶς ὡς ὅμηρος παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἰουστίνῳ, εἶχε τελείως ἐκρωμαϊσθῆ. Συνάψας συνθήκας μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δὲν κατώρθωσε νὰ τὰς ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογότθους, ἀποστέργοντας τὴν βυζαντιακὴν ἐπικυριαρχίαν. Περὶ τὸ 535 ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων τῆς Αὐστρασίας Θεοδεβέρτου, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὰ ἐπερχόμενα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον βυζαντινὰ στρατεύματα. Κατηγορηθεὶς ὅτι ἐπρόδιδε τοὺς ὁμοεθνεῖς του, ἀπέδωκε τὴν λαϊκὴν ὀργὴν ἐναντίον του εἰς τεχνάσματα τῆς συμβασιλίσσης Ἀμαλασούνδης καὶ διέταξε νὰ τὴν πνίξουν. Ἀλλὰ τὸ κακούργημα τοῦτο οὐδαμῶς τὸν ὠφέλησεν. Ὁ λαός, βλέπων ὅτι οὐδὲν μέτρον ἔλαβε πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας καὶ ἀποδώσας εἰς τὴν κακήν του πρόθεσιν τὰς εἰς Σικελίαν νίκας τοῦ Βελισσαρίου, τὸν ἐξεθρόνισε δι' ἐπαναστάσεως καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἐκδίωξίν του τὸν ἐφόνευσεν ἀπερχόμενον. Ὁ Θευδᾶτος, ὅστις καὶ *Θεόδοτος* ἐκαλεῖτο, ἦτο ἀρειανὸς τὸ δόγμα καὶ γενναῖος στρατηγός. Γ. Δ. Κ.

Θευδεβάλδος. Βασιλεὺς τῆς φραγκικῆς Αὐστρασίας ἀνήκων εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβιγγιδῶν. Δωδεκαετὴς διεδέχθη τὸν πατέρα του Θευδεβέρτον, κηδεμονευόμενος ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός του Θεοδεχίλδης, ἥτις καὶ κυρίως ἐβασίλευσεν ἐπ' ὀνόματί του (535—553). Γ. Δ. Κ.

Θευδεβέρτος ὁ *Α'*. Βασιλεὺς τῆς φραγκικῆς Αὐστρασίας ἀπὸ τοῦ 534 μέχρι τοῦ 547. Ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Θεοδωρίχου (Τιερρῦ) καὶ ἔγγονος τοῦ Χλοδοβίκου (Κλόβιος). Γεννηθεὶς τῷ 503, ἀνετράφη πολεμικώτατα καὶ ἦτο ἤδη διάσημος διὰ τῶν νικῶν, τὰς ὁποίας ἦρεν ἐναντίον τῶν Δανῶν καὶ τῶν Βησιγότθων, ὅταν διεδέχθη τὸν πατέρα του τῷ 534. Ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιχειρήσει πρὸς κατάκτησιν τῆς Σεπτιμανίας, ἐδεξιώθη μετὰ πολλῆς διπλωματικότητος τοὺς πρέσβεις, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν ζητοῦντες τὴν ἀρωγὴν καὶ συμμαχίαν του οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐρίζοντες διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Ἰταλίας, δηλαδὴ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογότθων Θευδᾶτος, χωρὶς νὰ δίδῃ τελειωτικὰς ἀπαντήσεις εἰς τὰ αἰτήματά των. Ὅταν διὰ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ αἱματηροῦ ἀγῶνος ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἐξηντλήθησαν, ὁ Θευδεβέρτος προήλασε μὲ ἀκμαίας καὶ σημαντικὰς δυνάμεις, ἐπιτεθεὶς δὲ ἀλληλοδιαδόχως ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν στρατιῶν τὰς συνέτριψε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀποκομίζων ἄπειρον λείαν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης κατέλαβε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους (540) τὴν Μασσαλίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Προβηγκίας. Οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ Βουκελλῖνος καὶ Μούμολος ἐξεστράτευσαν ἐκ νέου εἰς Ἰταλίαν περὶ τὸ 546 καὶ κατέκτησαν ἅπασαν τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἐγένετο ὡς προανάκρουσμα ἄλλης μεγαλυτέρας, τὴν ὁποίαν μεθοδικῶς ὠργάνωνεν ὁ Θευδεβέρτος ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πράγματι, πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐτιτλοφορεῖτο Γαλατικὸς (Franciscus), ὡς τάχα νικητὴς τῶν Φράγκων, αὐτανηγορεύθη Αὔγουστος κατ' ἀπομίμησιν τοῦ πάππου του Χλοδοβίκου. Πολεμικὸς ὅμως ὡς ἦτο, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἀσήμαντον ταύτην ἐκδίκησιν. Ὀνειροπολήσας λοιπὸν τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατώρθωσε νὰ παρασύρῃ εἰς τὰ σχέδιά του μεγάλας μοίρας ἐνόπλων Γεπιδῶν, Λομβαρδῶν καὶ ἄλλων λαῶν, ἀνυπομονούντων ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον αἱ προετοιμασίαι ἐτερματίζοντο, αἱ δὲ μεγάλαι ἐν Ἰταλίᾳ νῖκαι τῶν φραγκικῶν στρατευμάτων ἀλλεπάλληλοι ἠγγέλλοντο, ὁ Θευδεβέρτος καταδιώκων εἰς μεγάλην κυνηγεσίαν ταῦρον ἄγριον, ἀνετράπη τοῦ ἵππου ἀπὸ κλάδον δένδρου, καὶ τραυματισθεὶς θανασίμως ἀπέθανε μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν τῷ 548, ἀφοῦ προηγουμένως παρῃτήθη τοῦ θρόνου. Γ. Δ. Κ.

— **Θευδεβέρτος** *Β'*. Βασιλεὺς τῆς φραγκικῆς Αὐστρασίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος. Γεννηθεὶς τῷ 586 ἦτο μόλις δεκαετὴς ὅταν διεδέχθη τὸν πατέρα του Χιλδεβέρτον, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μάμμης του Βρουνεχίλδης, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπέπεμψε μετὰ τριετίαν, τῷ 599, κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἀρχόντων τῆς Αὐστρασίας. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, συμμαχήσας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδωρίχου (Τιερρῦ τοῦ Β') βασιλέως τῆς Ὀρλεάνης καὶ τῆς Βουργουνδίας, κατέκοψε τὰ στρατεύματα τοῦ Κλοθαρίου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Σουασσῶνος, υἱοῦ δὲ τοῦ βασιλέως Χιλπερίκου καὶ τῆς περιβοήτου Φρεδεγόνδης, ὅστις, καὶ μετὰ τὴν ἧτταν ἐκείνην τοῦ Μορέτου, μόλις κατώρθωσε νὰ διασωθῇ χάρις εἰς τὴν πυκνότητα τοῦ δάσους τῶν Ἀρελαύνων. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ περιπέσῃ εἰς ἔχθρότητα πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τέως σύμμαχόν του Θεοδώριχον, ὅστις, δὶς νικήσας αὐτόν, εἰς τὴν Τούλην καὶ τὸ Τολβίακον, τὸν ᾐχμαλώτισε καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν Βρουνεχίλδην. Ἐκδικουμένη τότε τὴν παλαιὰν προσβολὴν ἡ ἀμείλικτος ἐκείνη γραῖα κατ' ἀρχὰς μὲν ἔκειρε τὸν ἔγγονον Θευδεβέρτον (ἡ κουρὰ ἀπετέλει διὰ τοὺς Φράγκους ἡγεμονίδας τὴν ἐσχάτην τῶν ὕβρεων), κατόπιν δὲ ἐγκλείσασα αὐτὸν εἰς φρουριακὰ ἀνάκτορα τοῦ Σαλὸν-σύρ-Σέν,

Digitized by Google

τὸν ἐθανάτωσεν εἰς ἡλικίαν εἴκοσι ἑπτὰ ἐτῶν, τῷ 612. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Θευδεβέρτου, ἄρχοντες τῆς Νευστρίας τὴν ὁποίαν εἶχε νικήσει, δριμύτατα τὸν κατηγόρησαν καὶ ἐσπίλωσαν τὴν μνήμην του διὰ πολλῶν μύθων. Φαίνεται ὅμως ἐκ πολλῶν ἐπεισοδίων, ὅτι ὑπῆρξε γενναῖος μαχητής, γενναιόδωρος βασιλεὺς καὶ σώφρων πολιτικός. Γ. Δ. Κ.

Θευδελίνδα, Βασίλισσα τῶν Λομβαρδῶν ἀποθανοῦσα τῷ 625. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ Γαριβάλδου δουκὸς τῆς Βαυαρίας καὶ συνεζεύχθη τῷ 589 τὸν βασιλέα τῶν Λομβαρδῶν Αὐθάριχον. Κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τῶν ὑπηκόων της εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (590) οἱ Λομβαρδοὶ ἐδέχθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα οἱονδήποτε πρίγκιπα ἤθελεν ἐκλέξει αὕτη ὡς σύζυγόν της. Ἡ Θευδελίνδα συνεζεύχθη τότε τὸν Ἀγιλοῦλφον, δοῦκα τοῦ Τουρίνου, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ἀντάξιος τῆς ἐκλογῆς. Κατὰ σύστασιν τῆς Θευδελίνδας ὁ Ἀγιλοῦλφος ἐγκαταλείψας τὸν ἀρειανισμὸν ἐγένετο καθολικός. Ἐκ τοῦ Ἀγιλούλφου ἡ Θευδελίνδα ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Ἀδαλοάλδον, ὃν ἐκηδεμόνευσεν ἡ μήτηρ του μετὰ τὸν θάνατον καὶ τοῦ δευτέρου συζύγου της, ἀπὸ τοῦ 614 μέχρι τοῦ 625. Ἡ Θευδελίνδα διέπρεψε μετὰ συνέσεως. —Ω.

Θευδέμιρος. Ἡγεμὼν τῶν ἐν Παννονίᾳ Γότθων, πατὴρ δὲ Θεοδωρίχου τοῦ Μεγάλου. Γεννηθεὶς κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ὑπηρέτησεν εἰς τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τῶν μισθοφόρων ξένων καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὸ διοικητικόν του πνεῦμα. Ἐπιβληθεὶς εἰς τοὺς ἐν Παννονίᾳ ὁμοεθνεῖς του ἀνεκηρύχθη ἡγεμὼν αὐτῶν περὶ τὸ 450 καὶ πολλάκις ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, ὅπως καταπολεμήσῃ ἄλλους βαρβάρους λαούς, κατερχομένους ἀπὸ βορρᾶ, ὡς ὑπολείμματα τῆς μεγάλης εἰσβολῆς τῶν Οὔννων. Πιστὸς εἰς τὰς μετὰ τοῦ Βυζαντίου συμβάσεις εἶδε μὲ δυσαρέσκειαν τὴν σύμβασιν, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων συνῆψε μετὰ τοῦ ἀντιζήλου του Θεοδωρίχου, ἡγεμόνος τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἐγκατεστημένων καὶ ὑπηρετούντων τὸ Βυζάντιον ἑτέρων Γότθων. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἀνεγνώριζε τὴν ὑπάτην ἐπὶ τῶν Γότθων ἀρχὴν εἰς τὸν Θεοδώριχον τοῦτον, ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ Θευδεμίρου, τοῦ ἀνέθετε τὴν ἀνωτάτην στρατηγίαν τῶν πεζικῶν στρατευμάτων του καί, ἀντὶ μεγάλου σχετικῶς ποσοῦ, τὸν ὑπεχρέου νὰ στρατεύῃ ὅπου τὸ Βυζάντιον τὸν διέτασσε. Βαρέως φέρων τ᾿ ἀνωτέρω ὁ Θευδέμιρος, ἀνεκάλεσε διὰ τεχνάσματος τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμηρεύοντα υἱόν του Θεοδώριχον καὶ καταρτίσας μεγάλον στρατὸν ἐξεστράτευσε πρὸς κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν προέλασίν του κατέκτησε τὴν Ναϊσσὸν (Νύσσαν), τὴν Ἡράκλειαν (Μοναστήριον), κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ μετὰ κρατερὰν μάχην ἐκυρίευσε τὴν Λάρισαν, τὸ δ᾿ ἐπόμενον ἔτος προέβη διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἐλεηλάτησε τὴν Πέλλαν, ἐκυρίευσε τὰς Σέρρας καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ἀνεχαιτίσθη διὰ δώρων, τὰ ὁποῖα ἔπεμψεν αὐτῷ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων, καὶ διὰ συμβάσεως ἀπεσύρθη, ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη αὐτῷ ἡ κυριαρχία τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, τῷ 472. Ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Σιγγίδουνον (Βελιγράδιον), ἐβασίλευσεν ἀκόμη δύο ἔτη καὶ ἀπέθανε τῷ 474, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του. Γ. Δ. Κ.

Θευδέριχος· βλ. *Θεοδώριχος*.

Θεῦδις. Βασιλεὺς τῶν Βησιγότθων ἀπὸ τοῦ 531 μέχρι τοῦ 548. Ἦτο στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ὀστρογότθων Θεοδωρίχου τοῦ Μεγάλου, ἐστάλη δὲ εἰς Ἱσπανίαν, ὅπως κηδεμονεύσῃ τὸν ἀνήλικον βασιλέα τῶν Βησιγότθων Ἀμαλάριχον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐθανάτωσε διὰ νὰ σφετερισθῇ τὸν θρόνον του. Ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἠγωνίσθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Σεβίλην, τὴν ὁποίαν ὥρισε καὶ πρωτεύουσάν του, ὁ Θεῦδις ἐδολοφονήθη αὐτόθι, καθ᾿ ἣν ἐποχὴν παρεσκευάζετο εἰς νέους κατακτητικοὺς ἀγῶνας. Γ. Δ. Κ.

Θευδίων. Ἀδελφὸς τῆς Δωρίδος, μιᾶς τῶν συζύγων τοῦ Ἡρώδου καὶ μητρὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, νυμφευθεὶς τὴν Βερενίκην, θυγατέρα τῆς Σαλώμης, ἀδελφῆς τοῦ Ἡρώδου.

Θευδοσία· βλ. *Θεοδοσία*.

Θευδωρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]* βλ. λ. *Θεοδωρία*.

Θεὺθ *[Αἰγυπτ. Μυθολ.]* βλ. λ. *Θώθ*.

Θευσάρης *[Μυθολ.]* βλ. λ. *Δουσάρης*.

θεφορίνη (ἡ) (Thephorin) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται θεοβρωμινονάτριον μετὰ μηρμυκικοῦ νατρίου: $C_7 H_7 O_2 N_4 Na.H COO Na + H_2O$. Λευκὴ ἄοσμος κόνις γλυκίζουσα καὶ ἀλκαλικῆς γεύσεως, λίαν εὐδιάλυτος ἰδίᾳ ἐν θερμῷ ὕδατι. Τὰ διαλύματα τῆς θεφορίνης θολοῦνται καὶ διὰ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος τοῦ ἀέρος. Ἡ θεφορίνη ἀνεγράφη ὡς διουρητικὸν καὶ τονωτικὸν φάρμακον εἰς δόσεις 0,5 —1 γρ. πλειστάκις τῆς ἡμέρας. Γ. Κ. Γ.

θεῶμαι (—*άομαι*)· βλέπω μετὰ προσοχῆς, παρατηρῶ: «*θεῶμαι τὴν ἀνατολήν,—τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου*», «*ἐθεῶντο τὰ ἀγάλματα,—τὰ μνημεῖα*», «*οἱ θεώμενοι*» οἱ *θεαταί*· ‖ μετὰ παθ. διαθέσεως μόνον ὁ ἀόρ. *ἐθεάθη*: «*ἐθεάθη καθ᾿ ὁδόν*» ‖ φράσ. «*πρὸς τὸ θεαθῆναι*» διὰ νὰ τὸν ἴδῃ ὁ κόσμος, πρὸς ἐπίδειξιν, κοιν. «*γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου*», ἀρχ. «*ὁσίας ἕνεκα*».

Θέων. Ζωγράφος ἐκ Σάμου, κατατασσόμενος μεταξὺ τῶν ζωγράφων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν κατὰ τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Φιλίππου μέχρι τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου (*Κοϊντιλ.* XII, 10). Ἐζωγράφησε τὴν μανίαν τοῦ Ὀρέστου (τὴν Ὀρέστου μητροκτονίαν, ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ Πλούταρχος) καὶ τὸν κιθαρῳδὸν Θάμυριν. Τρίτην εἰκόνα παριστάνουσαν ὁπλίτην ὁρμῶντα εἰς μάχην περιγράφει ὁ Αἰλιανός, ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖ τὴν μεγάλην δεξιότητα τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φαντασίαν παρὰ τοῖς θεαταῖς διὰ μέσων ἐξωτερικῶν.

— **Θέων.** Γραμματικὸς τοῦ Α΄ αἰῶνος μ. Χ. Ἔζησεν ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὑπῆρξε προκάτοχος τοῦ Ἀπίωνος ἐν τῷ γραμματικῷ θρόνῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. Προσφυῶς ἐπικαλεῖται ὁ «Δίδυμος τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν», διότι ἠσχολήθη περὶ τὴν κριτικὴν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Ἀπολλωνίου, τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ Λυκόφρονος, τοῦ Νικάνδρου, ὁμοίως ὡς ὁ Δίδυμος ἠσχολήθη περὶ τὴν τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ποιητῶν τῶν κλασσικῶν χρόνων. Τὰ σῳζόμενα σχόλια εἰς τὸν Ἀπολλώνιον κατὰ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἐξ αὐτοῦ. Ὁ Ἡσύχιος ἐν τῇ προτασσομένῃ εἰς τὸ λεξικὸν αὐτοῦ προσφωνητικῇ ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι ὁ Θέων ἔγραψε καὶ κωμικὰς καὶ τραγικὰς λέξεις, τοῦτο δὲ πιθανῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὡς ἔχον οὕτως, ὅτι ὁ Θέων συνέθεσε κατὰ στοιχεῖον ἐν ἑνὶ λεξικῷ πάσας τὰς κατ᾿ ἰδίαν λέξεις ἑκάστου ποιητοῦ, τὰς ὑπὸ τοῦ Διδύμου συνειλεγμένας. Τὰ ἀποσπάσματα συνήχθησαν ὑπὸ C. Giese, De Theone grammatico ejusque reliquiis (Monaster 1867).

— **Θέων ὁ *Αἴλιος*.** Σοφιστὴς ἐξ Ἀλεξανδρείας, ζήσας κατὰ τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει ὡς ἔργα του ὑπόμνημα εἰς Ξενοφῶντα, Ἰσοκράτην καὶ Δημοσθένην, καθὼς καὶ ἱστορικὰς ὑποθέσεις καὶ ζητήματα περὶ συντάξεως λόγου. Τὸ σπουδαιότατον ἐκ τῶν περισωθέντων βιβλίων τοῦ εἴδους τούτου εἶναι τὰ «Προγυμνάσματα διὰ ῥήτορας» τοῦ Θέωνος, ἐν τοῖς ὁποίοις αἱ καθ᾿ ἕκαστον ἀσκήσεις ἐπιζητοῦνται διὰ παραδειγμάτων ἐκλελεγμένων μετὰ πολυμαθείας καὶ φιλοκαλίας. Τὰ προγυμνάσματα ταῦτα ἦσαν ἡ συνηθεστάτη ἄσκησις τῶν χρόνων ἐκείνων, διατηρηθεῖσα καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ τὴν Ἀναγέννησιν. Ἦσαν δὲ ταῦτα ἀσκήσεις τῶν περὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ῥητορικῆς σπουδαζόντων εἰς σύνθεσιν μύθων, διηγημάτων, συγκρίσεων, ἐκφράσεων καὶ τῶν τοιούτων. Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Θέωνος περιεσώθη κολοβόν.

— **Θέων ὁ *Ἀλεξανδρεύς*.** Ἔζησε κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα μ. Χ. Ὁ Γαληνὸς μνημονεύει ἔργα τοῦ Θέωνος: «Γυμναστικὰ» ἐκ 16 βιβλίων καὶ «Περὶ τῶν κατὰ μέρος γυμνασίων» ἐκ 4 βιβλίων, περιγράφον τὰς διαφόρους ἀσκήσεις τοῦ σώματος. Δυστυχῶς ἐλάχιστα ἀποσπάσματα τῶν συγγραμμάτων τοῦ Θέωνος σῴζονται παρὰ Γαληνῷ, καταφαίνεται ὅμως ἐκ τούτων ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῶν ἔργων τούτων. Ὁ Θέων ὑπῆρξεν ὁ ὀνομαστότατος διδάσκαλος τῆς γυμναστικῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ καὶ ἄριστος συγγραφεὺς ἔργων γυμναστικῶν.

— **Θέων ὁ *Ἀλεξανδρεύς*.** Κορυφαῖος διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος. Θυγατέρα εἶχε τὴν περίφημον *Ὑπατίαν*. Ἐκ τῶν μαθημάτων αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἠκολούθει κυρίως τοὺς ἐνδόξους μαθηματικοὺς καὶ ἀστρονόμους τοῦ παρελθόντος, συνάπτων βαθεῖαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων μετὰ φιλολογικῆς μεθόδου, προῆλθον τὰ σῳζόμενα ὑπομνήματα καὶ σχόλια εἰς τὸν Ἄρατον, τὸν Εὐκλείδην καὶ τὸν Πτολεμαῖον. Λέγεται ὅτι καὶ ἡ Ὑπατία ἐβοήθησε τὸν πατέρα της εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν σχολίων. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ εἰς τοὺς προχείρους κανόνας τοῦ Πτολεμαίου ἀπέρρευσεν ἡ ἀναγραφὴ ὑπάτων Ρωμαίων ἀπὸ τοῦ 138—372 μ. Χ., τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ὁ Usener ἐν τοῖς Mommsen: Chronica minora (τ. III. σ. 359—381).

— **Θέων ὁ *Σμυρναῖος*.** Πλατωνικὸς φιλόσοφος καὶ μαθηματικός, πιθανῶς σύγχρονος τοῦ Πτολεμαίου περὶ τὰ μέσα τοῦ Β΄ αἰῶνος μ. Χ. Κατέγινεν εἰς τὸ νὰ διασαφηνίσῃ καὶ ὑπομνηματίσῃ τὸ μαθηματικὸν μέρος τῶν συγγραφῶν τοῦ Πλάτωνος. Ἔγραψε «Περὶ τῶν κατὰ τὸ μαθηματικὸν χρησίμων εἰς τὴν Πλάτωνος ἀνάγνωσιν». Τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὴν ἀριθμητικὴν καὶ μουσικὴν τῆς συγγραφῆς ταύτης ἐξεδόθη ὑπὸ J. Bouillaud (1644), ὡσαύτως εἶναι γνωστὸν καὶ τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὴν ἀστρονομίαν: Theonis Smyrnaei Platonici liber de Astronomia. Καίτοι πλατωνικός, ἐν τούτοις δὲν ἐθεώρησεν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς θεωρίας του νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ περιπατητικὰς δοξασίας καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τόσον τὴν παλαιὰν ὅσον καὶ τὴν νέαν πυθαγόρειον παράδοσιν. Ἀποδίδει εἰς τὰ μαθηματικὰ καθαρτήριον δύναμιν καὶ

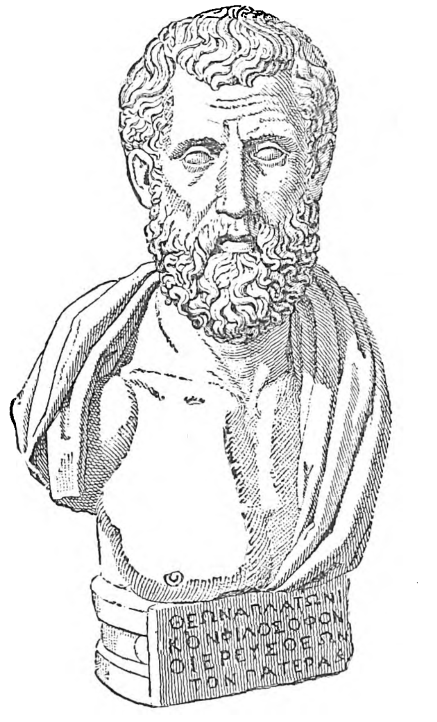

Θέων ὁ Σμυρναῖος.
(Μουσεῖον Καπιτωλίου.)

τελικὸν σκοπὸν τῶν καθαρμῶν θέτει τὴν ὁμοίωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τῷ θεῷ. Προτομὴ τοῦ Θέωνος εὑρέθη ἐν Σμύρνῃ. Δ. Μ. Μ.

— **Θέων.** Συγγραφεὺς ὑπομνημάτων εἰς Ἀνδοκίδην.

— **Θέων.** Στωϊκὸς ἐξ Ἀντιοχείας. Συνέγραψε, καθὰ ἀναφέρει ὁ Σουΐδας, «Ἀπολογίαν Σωκράτους».

— **Θέων.** Ἰατρὸς Ἀλεξανδρεύς, συγγραφεὺς ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄνθρωπος».

Θεῶν *Σωτήρων, λιμὴν* — *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Λιμὴν Αἰθιοπίας τῆς ὑπὸ Αἴγυπτον, μεταξὺ Γαύρου ὄρους καὶ Εὐαγγέλων λιμένος (*Πτολεμ.* Δ, ζ, 6, ἐκδ. *Nobbe*). Κατὰ τὸν Στράβωνα (ἐκδ. *Teubner* ΙΣΤ, 770) ὠνομάζετο καὶ *Σωτείρας λιμήν*. Κατὰ τὸν περίπλουν τῆς Ἐρυθρᾶς τοῦ Ἀγαθαρχίδου (κατὰ *Διόδωρον* § 83) ἔφερε καὶ τὴν ὀνομασίαν *Σωτηρίας λιμήν*. Ταυτίζεται πρὸς τὸν παλαιότερον *Μέρσα Σεὶχ Μπαρούδ* (πλάτ. 19°36′ Β, μῆκ. 37°14′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 3492: Port Sudan), τανῦν δὲ *Πὸρτ-Σουδὰν* ὀνομαζόμενον λιμένα, ἐν ᾧ ἡ κοραλλιόδμητος φερώνυμος πόλις. —2) Λιμὴν Μαυριτανίας τῆς Καισαρηνσίας (Ἀλγερίας) μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν Ἀρσεναρίας καὶ Κουΐζας (*Πτολεμ.* Δ, β, 3). Τὸ «Itinerarium» (σελ. 13) ὀνομάζει αὐτὸν Portus Divinus καὶ τὸν τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν Portus Magnus καὶ Castra Puerorum. Εἶναι ὁ σύγχρονος ὅρμος *Μὰρς-Ἐλ-Κεμπὶρ* (πλάτ. 35° 44′ Β, μῆκ. 0°42′ Δυτ., χάρτ. ἀγγλ. 812: Oran harbour and Mars El Kebir bay) συνενούμενος πρὸς τὸν λιμένα τῆς *Ὀράν*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

—**Θεῶν *νῆσοι*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσοι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἀναφερόμεναι ὑπὸ Πτολεμαίου (Β, στ. 76, ἐκδ. Nobbe). Κατὰ τὸν Πλίνιον (IV, 119) ἦσαν ἐξ «Deorum insulae» καὶ ὠνομάζοντο ὡσαύτως Fortunatae. Σ. Ε. Λ.

— **Θεῶν *ὄχημα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος πρὸς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀφρικανικῆς ἠπείρου, ἀναφερόμενον ἐν (§ 16) τῷ «Περίπλῳ» τοῦ Ἄννωνος καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων γεωγράφων Πομπονίου Μέλα (III, 9) καὶ τοῦ Πλινίου (VI, 35). Πρόκειται περὶ τοῦ ὄρους *Κακουλίμα*. Σ. Ε. Λ.

Θεωνᾶς (ἅγιοι). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) *Θεωνᾶς ὁ μάρτυς*. Μάγος κατ᾿ ἀρχὰς ἑλκυσθεὶς εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἐμαρτύρησε τῷ 290 ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ ἑορτάζεται τὴν 5 Ἰανουαρίου (τὴν 3 δὲ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον). —2) *Θεωνᾶς ὁ ὅσιος*. Ὁ μετὰ Συμεὼν καὶ Φερβίνου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε «ἐν εἰρήνῃ τελειωθεὶς» καὶ συνεορταζόμενος μετ᾿ αὐτῶν τὴν 4 Ἀπριλίου. —3) *Θεωνᾶς ὁ Ἀλεξανδρείας*. Ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τὴν 20 Αὐγούστου (βλ. *Θεωνᾶς* Ἀλεξανδρείας). —4) *Θεωνᾶς ὁ μάρτυς*. Ἐμαρτύρησε μετὰ Χριστοφόρου, Καισαρίου καὶ Ἀντωνίνου, δορυφόρων τοῦ βασιλέως. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 20 Ἀπριλίου

Digitized by Google

μετὰ βραχέος μαρτυρολογίου. —5) *Θεωνᾶς ὁ Θεσσαλονίκης*. Ἑορτάζεται τὴν 4 Ἀπριλίου (βλ. *Θεωνᾶς* ὁ Θεσσαλονίκης). Ε. Γ. Π.

— **Θεωνᾶς *Ἀλεξανδρείας***. Διάδοχος τοῦ Μαξίμου ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ἀλεξανδρείας (282—300). Εἰς τοῦτον ἀπεδίδετο ἄλλοτε ἐπιστολή τις ἐν λατινικῇ μεταφράσει σωθεῖσα (Migne 10, 1567), ἥτις ἀπευθύνεται πρός τινα Χριστιανὸν Λουκιανόν, θαλαμηπόλον τῆς αὐλῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἐπιστέλλων ὑποδεικνύει εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς εὐσυνειδήτου ἐκπληρώσεως τῶν τε ὑπηρεσιακῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Bat ffol, ἐγράφη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ ῥήτορος H. Vignier (1606—1661). Ε. Γ. Π.

— **Θεωνᾶς** ὁ ***Θεσσαλονίκης***. Ἄγνωστον ποῦ γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ ὁσιομάρτυρος Ἰακώβου, τῇ προτροπῇ τοῦ ὁποίου κατέστη ἡγούμενος τοῦ ἐν Τρεκεβίστῃ τῆς Μακεδονίας μοναστηρίου. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν τοῦ Ἰακώβου θάνατον (1520), ὁ Θεωνᾶς καὶ ἄλλοι τῶν ὑπολειφθέντων συμμαθητῶν ἐλθόντες εἰς Ἅγιον Ὄρος κατῴκησαν παρά τι μετόχιον τῆς μονῆς Σιμοπέτρας. Ἐξ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὴν Γαλάτισταν τῆς Χαλκιδικῆς μετὰ τῶν συμμοναστῶν ὁ Θεωνᾶς κατόπιν μεταβάς, ἀνεκαίνισε τὸ πεπαλαιωμένον μονύδριον τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς φαρμακολυτρίας καὶ κατέστη ἡγούμενος αὐτοῦ. Γενόμενος μαθητὴς Θεοφάνους τοῦ Ἐλιαβούλκου ὁ Θεωνᾶς προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Παροναξίας, τῷ δὲ 1560 ὠνομάσθη πατριαρχικὸς ἔξαρχος καὶ κατόπιν μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσὴφ τῷ 1565, ἄγνωστον δὲ πότε ἀπέθανεν. Ἔγραψε προοίμιον εἰς τὰς ἐν Βενετίᾳ (1560) τυπωθείσας «Διδαχὰς» τοῦ Ραρτούρου, ἐπιστολὴ δ' αὐτοῦ δημοσιεύεται ἐν τῇ Turcograecia τοῦ Κρουσίου. Ε. Γ. Π.

θεώρατος, *—η, —ο*· ἀντὶ *θεόρατος* (βλ. λ.).

θεωρεῖον (τό)· ὁ τόπος ὁπόθεν θεωρεῖ τις, θεᾶται τὰ δρώμενα, ἅμα δὲ καὶ ἀκούει τὰ λεγόμενα: «θεωρεῖον θεάτρου,—βουλῆς», «πρώτης σειρᾶς θεωρεῖον», «θεωρεῖον βασιλικόν,—διπλωματικόν,—δημοσιογραφικόν».

— *[Θεατρ.]* Καλεῖται *θεωρεῖον* τὸ ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν θεάτρων ἰδιαίτερον μικρὸν διαμέρισμα, τὸ μετ' ἄλλων τοιούτων διατεταγμένον εἰς διαφόρους σειρὰς ἔναντι τῆς σκηνῆς, καὶ ἐν ᾧ τοποθετούμενοι ὡρισμένοι θεαταὶ παρακολουθοῦν τὰς παραστάσεις. Τὰ θεωρεῖα (τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν τῆς νεοελληνικῆς σκηνῆς ἐκαλοῦντο *οἰκίσκοι*), ἀναλόγως τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκονται ἐν ταῖς αἰθούσαις, φέρουν καὶ ἰδιαιτέρας ὀνομασίας. Οὕτω, τὰ εἰς τὰ πλάγια καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ προσκηνίου εὑρισκόμενα ὀνομάζονται *θεωρεῖα τοῦ προσκηνίου* (loges d'avant-scène), τὰ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αἰθούσης καὶ ἀκριβῶς ἔναντι τῆς σκηνῆς, *θεωρεῖα τοῦ κέντρου* (loges de face), τὰ ἑκατέρωθεν τῆς πλατείας, *πλευρικὰ* (loges de coté), καὶ τὰ ἰσόγεια καὶ ὀλίγον ἄνωθεν τῆς πλατείας τοῦ θεάτρου loges de pourtour ἢ baignoires. Ὡς ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς κατασκευῆς των, τὰ μὲν κλειόμενα κατὰ βούλησιν διὰ φατνωτοῦ κιγκλιδώματος (καφασίου), εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενοι νὰ παρακολουθοῦν τὴν παράστασιν ἀθέατοι, καλοῦνται *καφασωτὰ ἢ φατνωτὰ* (loges grillées), τὰ δὲ ἔχοντα τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῶν διαχωρίσματα εἰς τοσοῦτον ὕψος, ὥστε οἱ ἐν αὐτοῖς καθήμενοι νὰ ἐπακουμβῶσιν ἐπ' αὐτῶν, *ἀνοικτὰ θεωρεῖα* (loges découvertes). Ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ, παρὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἠθοποιῶν, ἐκαλεῖτο *καταχθόνιον θεωρεῖον* (loge infernale) ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχοντο κατὰ τὰς πρώτας παραστάσεις «οἱ ἔξυπνοι τοῦ τόπου», διὰ νὰ θορυβοῦν καὶ πειράζουν τοὺς ἠθοποιούς. Ἐπίσης loge infernale ὠνομάζετο ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἐπὶ τοῦ προσκηνίου τοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων ἰσόγειον καὶ φατνωτὸν κατὰ τὸ ἥμισυ θεωρεῖον, ὅπερ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐκαλεῖτο loge rôtie. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

θεώρημα (τό)· πᾶν ὅ,τι ἐθεώρησέ τις, ἐθεάσατο, εἶδεν ἢ παρετήρησε, θέαμα: «περὶ τῶν θεωρημάτων καὶ ἀκροαμάτων»· || πᾶσα πρότασις, τῆς ὁποίας ἡ ἀλήθεια γίνεται καταφανὴς δι' ἀποδείξεως· ἀντιδιαστέλλεται ἰδίᾳ πρὸς τὸ *ἀξίωμα* καὶ πρὸς τὸ *πόρισμα*, ἔτι δὲ πρὸς τὸν *ὁρισμὸν* καὶ τὸ *αἴτημα*.

— *[Μαθημ.]* Καλεῖται εἰς τὰ μαθηματικὰ *θεώρημα*, πρότασις ἐκφράζουσα ἰδιότητα ἢ σχέσιν μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν εἰσερχομένων ἐν τῇ διατυπώσει αὐτῆς (ἀριθμῶν ἢ γεωμετρικῶν σχημάτων κτλ.), συναγομένην διὰ λογικῶν πράξεων ἀπὸ ἄλλας ἰδιότητας τῶν στοιχείων τούτων, θεωρουμένας ὡς αὐτονοήτους καὶ καλουμένας *αἰτήματα*. Σ. Μ.-Ο.

θεώρησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θεωρεῖν, ἐξέτασις, ἐξέλεγξις, ἔγκρισις: «θεώρησις ἐντάλματος, — διαβατηρίου κττ.».

θεωρητὴς (ὁ)· ὁ θεωρῶν, ὁ ἐξετάζων, ὁ ἐξελέγχων, ὁ ἐγκρίνων: «ὁ θεωρητὴς τῶν ἐνταλμάτων, —τῶν ἀποδείξεων».

θεωρητικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεωρίαν, εἰς τὴν παρατήρησιν, εἰς τὴν διὰ τοῦ νοῦ ἔρευναν, ἐρευνητικός: «ἐπιστήμη θεωρητικὴ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας» (*Πλάτ.*)· || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεωρίαν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πρᾶξιν ἢ πρὸς τὴν ἐμπειρίαν: «διδασκαλία θεωρητική», ἀντίθ. «πρακτικὴ διδασκαλία»· || δημοτ., ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει θεωρίαν, ἐμφάνισιν ἐξωτερικήν, ἐπιδεικτικός: «θεωρητικὸς ἄντρας», «γυναῖκα θεωρητική».— Ἐπίρρ. ***θεωρητικῶς***· ὑπὸ ἔποψιν θεωρίας: «θεωρητικῶς εἶναι ἄριστος ἐπιστήμων, ἀλλ' ὑστερεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν».

— **θεωρητικὴ *ἀριθμητική***. Καλεῖται οὕτως ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὰς ἐν γένει ἰδιότητας τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν (βλ. *ἀριθμητική*), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικήν, ἀσχολουμένην μὲ τὰς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν πράξεις. Σ.Μ.-Ο.

— **θεωρητικὴ *φιλοσοφία*** *Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ φιλοσοφία ἡ σχετιζομένη μόνον πρὸς τὴν λογικήν, ἀφῃρημένην γνῶσιν δι' ἐννοιῶν καὶ στηριζομένη ἐπὶ τοῦ λογικοῦ συνδυασμοῦ των καὶ τῶν ἐκ καθαρῶς διανοητικῶν πράξεων ἐξαγομένων συμπερασμάτων, ἑπομένως ἡ μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας, οὔτε ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν της. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὑπάρχει καὶ ἐπιστήμη καθαρῶς θεωρητική, εἶναι δὲ ἡ ἀνωτάτη, ἀποκλειστικῶς, «μόνον γνωστική». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι (ἐπιστῆμαι) θεωρητικαί, μαθηματική, φυσική, θεολογική», αἱρετότεραι τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν (Μεταφ. V, 1). Ἡ καθαρὰ θεωρητικὴ ἐνέργεια, ἡ ἀμιγὴς διανοητικὴ θεώρησις εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκδήλωσις τοῦ ἀνθρώπου (Ἠθ. Νικ. Χ, 7, 1177α 18). Κατὰ τὸν Κὰντ ὑπάρχει, ἀπέναντι τῆς φυσικῆς χρήσεως τῆς διανοίας, τῆς λογικῆς, καὶ ἡ θεωρητικὴ (spekulativ) χρῆσις αὐτῆς. Ὁ δὲ λόγος ἔχει καὶ πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ ἐνδιαφέροντα. Εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, ἰδίως δὲ μετὰ τοὺς ρωμαντικούς, ὁ ὅρος περιέχει καὶ περιφρονητικήν τινα χροιάν, ὥς τι ἄσχετον πρὸς τὴν πρᾶξιν, τὴν ἐφαρμογήν, τὴν ζωήν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς μεγαλειώδεις θεωρητικὰς σχηματοποιήσεις, π. χ. τοῦ Ἑγέλου, οἱ νεώτεροι, καὶ μάλιστα οἱ πραγματισταί, ἀρνοῦνται οἱονδήποτε κῦρος εἰς συστήματα ἅτινα ἀξιοῦν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ πάσης πείρας καὶ ἐλέγχου ὑπὸ τῆς πραγματικότητος. Ὡς μεθοδολογικὴ ὅμως ἀρχὴ τῆς ἐρεύνης, ὡς ἐκδήλωσις τῆς φυσικῆς τάσεως πρὸ τὴν γνῶσιν, ἀναγνωρίζεται ἐν μέρει ἢ γενικῶς ὑπὸ πάντων ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία. Ε. Λ.

— **θεωρητικὸν *κατασκεύασμα*** *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτω, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ διανοητικὴ ἐργασία, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ χωρὶς βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν αἰσθήσεων, παράστασιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως. Πρὸς κατασκευὴν μιᾶς ἐννοίας ἀπαιτεῖται μία παραστατικότης ἀνεξάρτητος τῆς ἐμπειρίας. Εἰς τὰ μαθηματικά, θεωρητικὸν κατασκεύασμα εἶναι ἡ παράστασις μιᾶς γεωμετρικῆς μορφῆς ἡ ὁρμωμένη ἁπλῶς ἐκ διανοητικῶν ἐκ τῶν προτέρων προϋποθέσεων καὶ χωροῦσα πρὸς τὸ συγκεκριμένον σχῆμα ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς ἐμπειρίας. Μόνον μαθηματικαὶ ἔννοιαι εἶναι δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου, διότι μόνον εἰς αὐτὰς δὲν περιέχονται στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐπικυρώσεως ἢ μὴ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας. Τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα ἐκφράζουν ὡρισμένας ἀναγκαίας σχέσεις καὶ ὅρους κατασκευῆς. Ε. Λ.

— **«Θεωρητικὸν *μέγα τῆς μουσικῆς*»**. Συνεγράφη ὑπὸ Χρυσάνθου μητροπολίτου Προύσης, καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Π. Γ. Πελοπίδου τοῦ Πελοποννησίου. Ἀνετυπώθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1911 ὑπὸ Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, καὶ περιέχον ἅπασαν τὴν θεωρίαν τοῦ νῦν ἐν χρήσει ἀναλυτικοῦ γραφικοῦ συστήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον βοήθημα παντὸς μελετητοῦ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ᾀσματικῆς τέχνης. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— **θεωρητικὸν *στίγμα*** *[Ναυτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ στίγμα τὸ ὑπολογιζόμενον διὰ τοῦ ὕψους ἀστέρος καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως λοιπῶν δεδομένων· τὸ ἄλλως *ἀστρονομικὸν στίγμα*. Τὸ ἀντίθετον, *στίγμα ἐξ ἀναμετρήσεως*. Σ. Ε. Λ.

— **θεωρητικὸς *βίος*** *Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ ἀφιερωμένος ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θεωρίαν ὑπὸ τὰς δύο ἐννοίας, τῆς contemplation καὶ spéculation, εἰς τὴν ἄμεσον ἐνατένισιν τοῦ συνόλου τοῦ σύμπαντος, τὴν γνῶσιν τὴν μακρὰν παντὸς προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος, πάσης ἰδιοτελείας καὶ πάσης πρὸς τὴν πραγματικότητα συσχετίσεως. Ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθ. Νικ. Ι, 3, 1095β, 19) ἀντιτάσσει τὸν θεωρητικὸν βίον ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὸν ἡδονικὸν ἢ ἀπολαυστικόν, ὡς καὶ τὴν θεωρητικὴν διάνοιαν πρὸς τὴν πρακτικήν. Ὁ τοιοῦτος βίος προϋποθέτει ὄχι τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τοῦ νεωτέρου ἐπιστήμονος εἰς τὴν γνῶσιν διὰ πειραμάτων, ὑποθέσεων καὶ ἐλέγχου τῶν πορισμάτων, ἀλλὰ παθητικήν τινα παράδοσιν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς μίαν συνολικὴν καὶ διαισθητικὴν ἐνόρασιν, τὴν ὁποίαν οἱ μυστικοπαθεῖς ἀναφέρουν εἰς τὸν Θεὸν ὡς εἰς τὴν πηγήν της, ἐνῷ εἶναι ἁπλῶς βαθμὶς τῆς πνευματικῆς ἐνατενίσεως ἠσκημένης διὰ συνεχοῦς στοχασμοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ θεωρητικὸς βίος τῶν μυστικοπαθῶν εἶναι τελείως διάφορος τοῦ κατ' Ἀριστοτέλη τοιούτου, ὅστις προϋποθέτει ἐντατικὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν. Ε. Λ.

θεώρητρα (τὰ) *[Ἐγκυκλ.]*. Καλοῦνται θεώρητρα ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν τὰ ἄλλως *ἀνακαλυπτήρια* δῶρα, τὰ διδόμενα ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ ἢ καὶ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων πρὸς τὴν νεόνυμφον, ὅτε κατὰ τὴν τρίτην τοῦ γάμου ἡμέραν ἐνεφανίζετο αὕτη τὸ πρῶτον μὲ ἀκάλυπτον τὸ πρόσωπον. Κατόπιν ἡ λέξις ἐδήλωσε τὴν προγαμιαίαν δωρεὰν πρὸς τὴν παρθένον, ὡς τιμὴν τῆς παρθενίας, ἀνάλογον οὖσαν πρὸς τὴν προῖκα καὶ τῆς ὁποίας μένει κυρία ἡ γυνὴ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου. Ἡ λέξις ἐναλλάσσεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις πρὸς τὰς λέξεις *ὑπόβολον* ἢ *κανίσκιν*, αἵτινες διάφορα ἐν ἀρχῇ πράγματα ἐσήμαινον. Νῦν *θεώρετρα* ἐν Οἰνόῃ καὶ Σινώπῃ Πόντου ὀνομάζεται ἡ εἰς χρήματα προγαμιαία δωρεὰ καὶ *θώρετρα* ἐν Σωζοπόλει τὰ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς τῆς νύμφης τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου στελλόμενα δῶρα. Ἀντίστοιχον πρὸς τὰ θεώρητρα εἶναι τὸ *παλληκαριάτικον*, ἡ ἰδιαιτέρα δωρεά, ἣν ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ πᾶσα χήρα νυμφευομένη ἄγαμον. Μ. Ι.

θεωρία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θεωρεῖν, ὄψις, ἡ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐξέτασις, ἐπίσκεψις, παρατήρησις: «θεωρία τῆς πανηγύρεως,— τῶν ἀγώνων,—τῆς μάχης κττ.»· || ἡ κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις ἀποστελλομένη πρεσβεία πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὰς θυσίας καὶ τὰς ἄλλας τελετάς, οἷον εἰς Δῆλον, εἰς Δελφούς, εἰς Ὀλυμπίαν κ. ἄ.· || ἡ διὰ τῆς διανοήσεως ἐξέτασις, μελέτη ζητήματός τινος ἢ μεθόδου ἀνεξαρτήτως τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς, ἀντίθ. *πρᾶξις*: «ἄριστος ἰατρὸς εἰς τὴν θεωρίαν, ἄπειρος δὲ εἰς τὴν πρᾶξιν»· || καθόλου, σύνολον ἰδεῶν ἐν συστήματι, ἀφορωσῶν εἰς ἐπιστημονικήν τινα ὑπόθεσιν, ἔχουσαν ὑπὲρ αὐτῆς ἄξια λόγου ἐπιχειρήματα: «ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, — τῆς σχετικότητος, — τῆς γνώσεως»· || διδασκαλία τῶν στρατιωτῶν γινομένη ἀπὸ στόματος ὑπὸ ὑπαξιωματικοῦ συνήθως ἢ καὶ ὑπὸ κατωτέρου ἀξιωματικοῦ· || ὄψις, ἐμφάνισις: «καλὸ εἶναι αὐτὸ τὸ γλυκό, μὰ δὲν ἔχει θεωρία», «κρῖμα στὴ θεωρία ποῦ ἔχει», παροιμ. «θεωρία ἐπισκόπου καὶ καρδία μυλωνᾶ».

—*[Ἀρχ.]* *Θεωρίαι* κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλοῦντο αἱ πρεσβεῖαι αἱ πεμπόμεναι ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπως μετάσχωσι τῶν πανηγύρεων ἐν Ὀλυμπίᾳ, Δελφοῖς καὶ ἀλλαχοῦ ἢ οἱασδήποτε ἄλλης σημαντικῆς ἑορτῆς. Ἐν Ἀθήναις σπουδαιοτάτη *θεωρία* ἦτο ἡ ἀποστελλομένη εἰς Δῆλον, ἥτις χάρις εἰς τὸν μῦθον τῆς ὑπὸ τῆς Λητοῦς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος κατέλαβε σημαντικὴν θέσιν ὡς ἱερώτατος τόπος προσκυνήματος. Ἐνταῦθα οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ νήσων ἀρχικῶς, κατόπιν δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ Κυκλάδες, ἡ Ἰωνία καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Ἑλλὰς σύμπασα συνήρχετο πρὸς λατρείαν ἐν τῷ κοινῷ ἱερῷ. Ἡ τοιαύτη συγκέντρωσις, προσλαβοῦσα καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα, κατέληξεν εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἀμφικτιονίας. Τὴν λατρείαν ταύτην ἰδιαζόντως τιμῶντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέκαθεν περιέλαβον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν νόμους καὶ τὰς διὰ ταύτην ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἐπὶ πυραμιδοειδῶν περιστροφικῶν στηλῶν ἀναγραφόμεναι (κύρβεων) ἦσαν τὰ μάλιστα σεβασταί.

Τὰ Δήλια ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, τελούμενα ἀνὰ πενταετίαν μὲν τὰ μεγάλα, κατ' ἔτος δὲ τὰ μικρά, συνεδέθησαν ἀρρήκτως μετὰ τῆς ἀθηναϊκῆς πομπῆς, δι' ἣν ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ ἱερὰ ναῦς Δηλιάς, τοιαύτη δὲ τὸ πρῶτον ἦτο ἡ τοῦ Θησέως τριακόντορος.

Τῶν θεωριῶν προΐστατο ὁ ἀρχιθέωρος, πάντοτε Ἀθηναῖος, ἔχων τὴν ὅλην διεύθυνσιν, ὡς καὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Πρῶτος τοιοῦτος ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Κέκροπος, Ἐρυσίχθων, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ Δήλου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη πανδήμως, τιμῆς ἕνεκεν, ἐν Πρασιαῖς τῆς Ἀττικῆς. Οὗτος ἐκόμισεν ἐκεῖθεν καὶ τὸ ἀρχαιότατον ἄγαλμα τῆς Εἰλειθυίας, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, ποιηθὲν πρὸς εὐλαβῆ ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τῶν δύο θεῶν, δι' ἣν ἐπειγόντως ἐκείνη προσκληθεῖσα ὡς μαῖα διηυκόλυνε τὸν τοκετόν, κατόπιν συνεχοῦς ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας ἐπιτοκίου ὠδῖνος. Ἀρχιθέωρος ἀναφέρεται καὶ ὁ Νικίας, ὑπερβὰς εἰς μεγαλοπρέπειαν καὶ πολυτελῆ ἐπίδειξιν πᾶσαν τὴν ὁρισθεῖσαν δαπάνην.

Τῆς ὅλης πομπῆς ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ ἀνάγεται εἰς τὸν Θησέα, ὅστις κατευθυνόμενος εἰς Κρήτην ἵνα φονεύσῃ τὸν Μινώταυρον καὶ ἐξ ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὴν Δῆλον προσορμισθείς, προσηυχήθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ πλοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς του, ὑποσχεθεὶς μετὰ αἰσίαν ἐπάνοδον,

Digitized by Google

στεφανώνων τὸν βωμὸν δι' ἐλαίας καὶ δάφνης, νὰ τελέσῃ εὐγνώμονα θυσίαν.

Οἱ θεωροί, ἱεροὶ ἐντολοδόχοι τοῦ ἄστεως, ἦσαν ἐστεφανωμένοι, πολυτελεῖς ἠμφιεσμένοι χιτῶνας καὶ συνωδεύοντο ὑπὸ δύο ἐπισήμων κηρύκων καὶ δεκάδος ἱεροδούλων, κρατούντων πελέκεις καὶ συμβολιζόντων οὕτω τὴν φρούρησιν τοῦ ἀπαραβιάστου Σαλαμινίου πληρώματος ἀπὸ ὑποτιθεμένων λῃστρικῶν ἐπιθέσεων.

Ἡ τῆς ἱερᾶς πομπῆς ἐγκαινίασις ἐτελεῖτο ἐν Μαραθῶνι, ἔνθα ἐν σώματι μεταβαίνοντες οἱ θεωροὶ ἐτέλουν δημοτελῆ θυσίαν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πλοῦ, ὅτε κοινὴ ἱκετήριος ἀνεπέμπετο δέησις ἐν τῷ Δηλίῳ ἱερῷ ὑπὸ τοῦ ἀρχιιεροφάντου τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ τὸν ὑπὸ τῶν Δηλιαστῶν οἰωνοσκόπων καθορισμὸν τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν οὐρανίων φαινομένων, τῶν πρὸς βορρᾶν (ὅπως ἐγίνετο καὶ διὰ τὰ Πύθια καὶ τὰ Νέμεα), μεθ' ὃ ἐπέστρεφον εἰς Ἀθήνας ψάλλοντες. Εἰς Πειραιᾶ φθάνοντες ἐπεβιβάζοντο τῆς Δηλιάδος, ἧς τὴν πρῷραν ἔστεφε δάφνῃ ὁ θρησκευτικὸς ἄρχων, μεθ' ὃ ἀνήγετο αὕτη ἐκ τῆς ποντίας πειραϊκῆς ἀκτῆς, κατευθυνομένη εἰς Δῆλον, ἔνθα ἐγίνοντο δεκτοὶ πανηγυρικῶς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πληθυσμοῦ ἐπευφημοῦντος.

Καὶ πρῶτον μὲν προσήρχοντο εἰς τὸ ἱερὸν ἐν κατανύξει, ᾄδοντες παιᾶνας καὶ προσόδια· εἶτα δὲ ἐτέλουν θυσίας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν Κεράτων, μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ χρυσοῦ στεφάνου, μεθ' ὃ αἱ Δηλιάδες παρθένοι ἐπιβώμια μέλπουσαι ἐχόρευον τὸν περίφημον γέρανον τιμῆς ἕνεκεν πρὸς τὸν Θησέα, καὶ κατόπιν εἵποντο εἰδικοὶ χοροί, οὓς αἱ τῆς ἀμφικτιονίας πόλεις ἔπεμπον καὶ ἐπηκολούθουν αἱ μεγαλειώδεις ἑορταί (ἀγῶνες μουσικοί, γυμνικοὶ καὶ δραματικοί, εἰς οὓς σὺν τῷ χρόνῳ προσετέθησαν καὶ ἱππικοί, καὶ ἄλλαι πανηγυρικαὶ τελεταί, ἐν αἷς καὶ λαϊκαὶ πανδαισίαι). Τὴν πρωτοκαθεδρίαν δὲ κατεῖχον οἱ πρέσβεις τῶν τὴν Ἀμφικτιονίαν ἀποτελουσῶν πόλεων καὶ οἱ θεωροὶ καὶ λοιποὶ ἐπίσημοι, γύρωθεν δὲ καὶ ὄπισθεν τούτων ἵσταντο τὰ πλήθη τῶν πιστῶν Κυκλαδιτῶν Ἰώνων καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἱερωτάτων τούτων τελετῶν αἱ Ἀθῆναι εὐπίστως καθαρεύουσαι διετέλουν ἐν νηστείᾳ, οὐδεμία δὲ εἰς θάνατον ἐ«τέλεσις καταδίκης ἐπετρέπετο. Ἐν Δήλῳ τοὺς θεωροὺς ὑπηρέτουν οἱ κάτοικοι φιλοξενοῦντες καὶ ἐν τραπέζαις (ἐλεοῖς) διακονοῦντες ὡς ἐλεοδύται. Μετὰ τὸν ἐξαγνιστικὸν καθαρμόν, τὴν ἱκετήριον προσφοράν, τὴν προσκύνησιν, τὴν τῶν νενομισμένων τέλεσιν, κεκαθαρμένοι ἐν τῷ ἐξιλασμῷ καὶ προπεμπόμενοι ἐν ἐπευφημίαις καὶ εὐχητηρίοις ἰαχαῖς ἐπεβιβάζοντο καὶ ἀποπλέοντες, πάντοτε αἰσίων ὄντων τῶν οἰωνῶν, κατήγοντο εἰς Πειραιᾶ καὶ πρὸ τῶν Ἀθηνῶν φθάνοντες ἐγίνοντο δεκτοὶ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ, ἐξερχομένου πρὸς προϋπάντησιν τῶν ἱερῶν προσκυνητῶν, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν ἐξαιρετικῶς ἦσαν ἀνοικταί, τιμῆς ἕνεκεν, ὡς λέγει καὶ ὁ Εὐριπίδης. Καὶ διεκόπη μὲν ἡ θεωρία σὺν τῷ χρόνῳ ἐκλειφθείσης τῆς προτέρας αὐτῆς αἴγλης, ἀλλὰ κατόπιν χρησμοῦ ἀνενεώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (424), οἵτινες ἐκάθηραν τὴν ἱερὰν νῆσον, ἀνελόντες τὰς τῶν τεθνεώτων θήκας καὶ διατάξαντες τὸ λοιπὸν «μήτε ἀποθνήσκειν ἐν τῇ νήσῳ, μήτε ἐντίκτειν, ἀλλ' εἰς Ρήνειαν διακομίζεσθαι». Οὕτω ἡγούμενοι τῶν Ἰώνων κατέστησαν περίλαμπρον τὴν ἑορτήν, κυριαρχοῦντες ἐν Δήλῳ καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ ἱεροῦ ἐποπτεύοντες (βλ. καὶ λ. *Δῆλος* [*Ἱστορ. Γεωγρ.*]). —Η.

— [*Φιλοσ.*] Ἡ λέξις *θεωρία* εἶναι πολυσήμαντος, ἀποδίδουσα πλὴν τοῦ νεωτέρου διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ὅρου théorie, καὶ τὴν ἔννοιαν, ἥτις ἐσημαίνετο δι' αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὸν νεοπλατωνικὸν καὶ τὸν μεσαιωνικὸν μυστικισμόν, καὶ ἥτις εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μετεφράσθη δι' ἄλλων δύο ὅρων: spéculation καὶ contemplation.

1) *Θεωρία* (Théorie). Ἐπιστημονική, ἑνιαία καὶ συστηματικὴ ἐξήγησις ἑνὸς συμπλέγματος γεγονότων ἢ φαινομένων σχετιζομένων πρὸς ἄλληλα διὰ κανονικῶν ἐξαρτήσεων οὐσίας καὶ ἀποτελέσματος, ἑπομένως τὸ ἀποκορύφωμα καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς μεθοδικῆς γνώσεως, ὑποκείμενος ὡς τοιοῦτος εἰς τὰ λογικὰ ἀξιώματα. Περὶ τῆς βάσεως ὅμως, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ δυνατὸν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς θεωρίας ὑπάρχουσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν πολλαί, διάφοροι καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιμαχόμεναι ἐκδοχαί. Ἐὰν θεωρίαν ὀνομάσωμεν ἁπλῶς τὴν ἀναγωγὴν τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων εἰς τοὺς γενικοὺς κανόνας, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ὑπάγονται, ὡς ὁ Ferguson, ἀποκλείομεν ἐξ αὐτῆς ἀκριβῶς τὸ σπουδαιότερον, τὸν σχηματισμὸν τῶν γενικῶν αὐτῶν κανόνων, οἵτινες ἀποτελοῦν ἐν τῷ συνόλῳ των τὴν θεωρίαν μιᾶς ἐπιστήμης. Ὁ Κάντ ὀνομάζει θεωρίαν σύνολον πρακτικῶν κανόνων, ὅταν οὗτοι λαμβάνωνται ὡς ἀρχαὶ ὑπὸ ποιάν τινα γενικότητα καὶ ὅταν προέρχωνται δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐξασκοῦν ὅμως ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς των. Ἀναπόσπαστον μέρος τῆς θεωρίας ἀποτελεῖ ἡ ὑπόθεσις, ἥτις σχηματίζεται δι' ἐπαγωγῆς ἀπὸ ὡρισμένα ἐπὶ μέρους φαινόμενα, ἀνάγεται δοκιμαστικῶς εἰς γενικὴν ἀρχὴν καὶ στηρίζεται δι' ἀλλεπαλλήλων ἐκ τῆς πείρας καὶ πειραμάτων κυρώσεων. Οὐσιώδης λοιπὸν διὰ πᾶσαν θεωρίαν εἶναι ἡ σύνδεσις ὑποθέσεως καὶ ἀπαγωγῆς. Διὸ καὶ τὴν ὁρίζει ὁ Bowe ὡς τὴν ὑπόθεσιν σὺν τῇ ἀπαγωγῇ τῶν φαινομένων, πρὸς ἐξήγησιν τῶν ὁποίων ἐδημιουργήθη. Ἡ συστηματικῶς ὁλοκληρωμένη ὅμως θεωρία δέον κατὰ τὸν Husserl νὰ εἶναι ἓν ἑνιαῖον καὶ ἐν ἑαυτῷ ἰδανικῶς συμπεπληρωμένον σύνολον νόμων στηριζομένην ἐπὶ μιᾶς θεμελιώδους κανονικότητος καὶ δυναμένων νὰ ἐξαχθοῦν ἐκ ταύτης διὰ συστηματικῆς ἀπαγωγῆς. Ἡ καθαρὰ λογικὴ ἀποτελεῖ τὴν θεωρίαν πασῶν τῶν δυνατῶν θεωριῶν. Κατὰ τὸν Cornelius θεωρία εἶναι ἡ γενικὴ δι' ἐννοιῶν διατύπωσις τῶν ἐξαρτήσεων, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναγκαῖος καὶ ἀποχρῶν ὅρος διὰ τὴν ἐξήγησιν ὡρισμένης περιοχῆς φαινομένων. Θεωρίαι σχηματίζονται ἀσυνειδήτως καὶ εἰς τὴν προεπιστημονικὴν φυσικὴν διανόησιν. Κατ' ἄλλους θεωρία εἶναι μία μεθοδολογικὴ σύλληψις ἐξαρτωμένη κατὰ σύμβασιν ἀπὸ ὡρισμένας ἐπιστημονικὰς προϋποθέσεις μὴ ἀνηκούσας εἰς τὸν κοινὸν νοῦν. Τὸ γεγονὸς ὅτι πρὸς σχηματισμὸν θεωρίας δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχῃ σειρὰ ὡρισμένων φαινομένων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι ἡ δημιουργικὴ ἐπέμβασις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ὡδήγησε φιλοσόφους τινὰς εἰς τὸ ν' ἀρνηθοῦν ὅλως διόλου τὴν σημασίαν τῆς ἐμπειρίας καὶ νὰ ὁρίσουν τὴν θεωρίαν ὡς κατασκεύασμα διανοητικόν, ὑπάρχον μόνον εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τῆς διανοίας κόσμον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατοπτρίζεται ὁ ἐξωτερικὸς τῶν φαινομένων καὶ ὅπερ καθοδηγεῖ πᾶσαν σκέψιν καὶ πεῖραμα. Πλεῖστοι σύγχρονοι ὅμως φιλόσοφοι τὴν ἀντιλαμβάνονται ὄχι ὡς τὸν τελικὸν σκοπόν, ἀλλ' ὡς ὄργανον τῆς γνώσεως, ὡς π.χ. ὁ Μάχ, καθ' ὃν δὲν εἶναι εἰμὴ ἔμμεσος περιγραφή, ἥτις ὀφείλει να βοηθήσῃ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τέρματος, τῆς πλήρους δηλαδὴ καὶ συστηματικῆς παραστάσεως τῶν γεγονότων. Κατὰ τοὺς πραγματιστὰς εἶναι ἀπόρροια τῆς πρακτικῆς, ὄργανον ἢ μᾶλλον γλῶσσα δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων (James)· παραπλησίως ὁρίζουν τὴν θεωρίαν ὁ Ostwald, ὁ Pearson κ. ἄ. Πρὸ πολλοῦ ἤδη οἱ ἐπιστήμονες διεῖδον τὴν ἀνάγκην τοῦ συσχετισμοῦ τῆς θεωρίας πρὸς τὴν ἐμπειρίαν. Ὁ Claude Bernard τὴν ὁρίζει ὡς ὑπόθεσιν ἐπαληθευομένην διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς λογικῆς καὶ τοῦ πειράματος καὶ ὑποκειμένην εἰς μεταβολὰς ἐκ τῶν περιόδων τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς διαρκῶς νέας ἐπαληθεύσεις.

2) *Θεωρία* (spéculation). Ἡ πνευματικὴ ἐνόρασις, ἡ καθολικὴ φιλοσοφικὴ σύλληψις, ἥτις συνδέει εἰς ἑνότητα τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας συμφώνως πρὸς ἀρχὰς ἀνεξαρτήτους αὐτῆς, ἡ συλλαμβάνουσα τὴν οὐσίαν καὶ οὐχὶ τὰ φαινόμενα, ἡ ἔρευνα τοῦ ὑπεραισθητοῦ, τοῦ ἐκφεύγοντος τὴν ἀναλυτικὴν διανόησιν, ὅσον καὶ τὰς αἰσθήσεις, πρὸς μόνον σκοπὸν τὴν καθαρὰν γνῶσιν, ἄσχετος καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ πρὸς τὸ πείραμα. Ἡ μεταφυσικὴ εἶναι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τὸ καθαρῶς θεωρητικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας· διαισθητικὴ γνῶσις παρ' Ἀριστοτέλει (Μετ. VI, I—XII, 7), πνευματικὴ ἐνόρασις παρὰ τοῖς νεοπλατωνικοῖς. Ὁ Ἐριγένης μεταχειρίζεται τοὺς ὅρους intuitus gnosticus, intellectualis visio. Διὰ τὸν Κάντ ἡ θεωρητικὴ γνῶσις εἶναι spéculation, ὅταν ἀναφέρεται εἰς ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὁποῖα οὐδεμία ἐμπειρία δύναται νὰ φθάσῃ. Διὰ τὸν Ἕγελον εἶναι ἡ διαλεκτικὴ ἀπαγωγὴ τῆς πραγματικότητος ἀπὸ τῆς ἐννοίας. Διὰ τὸν Lasson ἡ σύγχρονος σύλληψις ὅλων τῶν στοιχείων μιᾶς ἐννοίας. Διὰ τὸν Jodl τὸ νὰ διίδῃ τις δι' ἑνὸς συνολικοῦ πνευματικοῦ βλέμματος τὸ σύμπαν. Διὰ τοὺς μυστικοπαθεῖς ἡ παρακολούθησις τοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐμφανιζομένου ὑπεραισθητοῦ.

3) *Θεωρία* (contemplation). Θεώρησις παθητική, ἄνευ ἐπιθυμίας καὶ προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος βύθισις καὶ παράδοσις εἰς πνευματικὴν θέαν, εἴτε εἰς πλάσματα τῆς φαντασίας, εἴτε εἰς ἀντικείμενα τῆς γνώσεως (μεταφυσικῶς καὶ μυστικοπαθῶς). Εἰς τὴν ἔκστασιν ὑπάρχει ἡ θεωρία, ἡ ὄψις τοῦ ἑνιαίου τοῦ θεοῦ. Κατὰ τὸν Locke ἐπέρχεται μία τοιαύτη κατάστασις ἐνατενίσεως, ὅταν συγκρατήσωμεν ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον τὴν αὐτὴν παράστασιν εἰς τὴν συνείδησιν. Ὁ Kulpe τὴν ὁρίζει καλύτερον ὡς τὴν κατάστασιν, ἥτις ἐπέρχεται, ὅταν ἀφήσωμεν μίαν παράστασιν νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῆς συνειδήσεώς μας μόνον διὰ τοῦ περιεχομένου της. Θεμελιώδης εἶναι ἡ τοιαύτη θεώρησις διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἐνατένισιν· ἡ ἀξιολογικὴ κρίσις δὲν μετατρέπεται εἰς πρᾶξιν, τὸ ἀντικείμενον θεωρεῖται ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑποκειμένου, εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα της ἐκλείπει πᾶσα αὐτοσυνείδησις. Ε. Λ.

— [*Στρατ.*] *Θεωρία* καλεῖται, ἐν τῇ κοινῇ στρατιωτικῇ φρασεολογίᾳ, πᾶσα διδασκαλία γινομένη πρὸς στρατιώτας ἐντὸς θαλάμου. Ν. Θ. Κ.

— [*Ναυτ.*] Διὰ ὅρου *θεωρία* οἱ παλαιοὶ πλοίαρχοι τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἐσήμαινον τὴν ἀστρονομικὴν παρατήρησιν πρὸς ὑπολογισμὸν ἀστρονομικοῦ στίγματος (παίρνω θεωρία... γιὰ μεριντιάνα...., γιὰ κιρκουμεριντιάνα,... στὴ φαβορὰμπιλε» δηλαδή: λαμβάνω μεσημβρινὸν ὕψος, παραμεσημβρινὸν τοιοῦτον, καὶ κατὰ τὴν εὐνοϊκὴν ὥραν πρὸς ὑπολογισμὸν μῆκους. Ὁ ὑπολογισμός, ὅστις ἐπηκολούθει τὴν λῆψιν τοῦ ὕψους καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀπὸ τοῦ τριγώνου τῆς θέσεως δεδομένων, ὠνομάζετο ὑπ' αὐτῶν «μάθημα θεωρίας γιὰ μεριντιάνα» κτλ. Σ. Ε. Λ.

Θεωριανός, *Λυσίας*. Μαΐστωρ καὶ φιλόσοφος τοῦ Βυζαντίνου κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐπὶ Μανουὴλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1143—1180), ἡγηθεὶς τῶν τότε ἐπαναληφθεισῶν διαπραγματεύσεων περὶ ἑνώσεως τῆς ἀρμενικῆς μετὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ὁ Θεωριανὸς μετὰ τοσαύτης διαλεκτικῆς δυνάμεως ὑπεστήριξε τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὥστε ὁ Νερσῆς Δ', ὁ καθολικὸς τῶν Ἀρμενίων, «οὐδὲν ἐναντίον τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει εὑρίσκων», παρεκάλεσε τὸν Θεωριανὸν νὰ ἀναμείνῃ να συγκληθῇ σύνοδος τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων καὶ ἐνώπιον αὐτῆς ν' ἀναπτύξῃ ἐκ νέου τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ. Ἀναχωρήσας ὁ Θεωριανὸς ἐξ Ἀρμενίας, κομιστὴς δύο ἐπιστολῶν τοῦ Νερσῆ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀρμενίαν τῷ 1172 καὶ ἐνώπιον συνόδου τῶν Ἀρμενίων ἐπισκόπων ἀνέπτυξε καὶ πάλιν τὰ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ σύνοδος διελύθη ἐκ ταραχῶν προκληθεισῶν ἔκ τινων ἐπισκόπων καὶ ὁ Θεωριανὸς ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὑπέβαλε δύο ἐκθέσεις (παρὰ *Migne* 133, 120) πρὸς τὸν Μανουὴλ περὶ τῶν δύο ἀποστολῶν του τούτων. Ε. Γ. Π.

Θεωρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀνήκων ἢ ἁρμόζων εἰς θεωρίαν· «θεωρικὴ σκηνή» ἡ σκηνὴ ἣν μετεχειρίζοντο οἱ θεωροί· || *θεωρικὰ* (τά) οὐδ., ἐνν. *χρήματα*· τὰ χρήματα, ἅτινα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους ἐδίδοντο ἐκ τοῦ ταμείου εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας, ὅπως πληρώνωσι τὰς θέσεις αὐτῶν ἐν τῷ θεάτρῳ (πρὸς δύο ὀβολοὺς ἑκάστην θέσιν) ἢ δι' ἄλλους σκοπούς.

— [*Ἀρχ.* Ἀρχικῶς ἡ εἰς τὸ θέατρον εἴσοδος ἦτο ἐλευθέρα, λόγῳ ὅμως τῆς συρροῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης κινδύνων κατηργήθη ἡ τοιαύτη δωρεὰν παροχὴ καὶ ἐδίδοντο ἑκάστῳ πολίτῃ δύο ὀβολοί (αὐξομειούμενοι ἀναλόγως τῶν δημοσίων πόρων) ὡς θεωρικά, τίμημα, δηλαδή, εἰσόδου ἀρχῆθεν διὰ τὰ μεγάλα Διονύσια πρὸς τὸν θεατροπώλην ἀρχιτέκτονα, ὑποχρεούμενον διὰ τὴν εὐπρεπῆ καὶ ἐπιμελῆ τοῦ θεάτρου συντήρησιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς εἶδος τοιαῦται παροχαὶ ἐδίδοντο ἐκ σίτου καὶ ἀλεύρου ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας. Ἡ τοιαύτη ἀφειδὴς διανομή, φθάνουσα ἐτησίως τὸ ποσὸν τῶν ἓξ ἑκατομμυρίων σημερινῶν δραχμῶν, ηὐχαρίστει μὲν τὸν λαόν, διευρεθιζόμενον καὶ ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, ἐξώργιζεν ὅμως τοὺς συνετωτέρους, ὧν αἱ γνῶμαι ἀπέβλεπον εἰς τὸν μετριασμὸν τῆς σπατάλης ταύτης, ἀφοῦ μάλιστα, κατὰ τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν, πᾶν περίσσευμα ἔδει νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως καὶ τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν· καὶ ἐντεῦθεν, ὁσάκις αὗται ἐπιτακτικαὶ καθίσταντο, παρίστατο ἀνάγκη ἐκτάκτων εἰσφορῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε ἔπαυσαν, καὶ ἐπανῆλθον ἅμα τῇ παλινορθώσει τῆς δημοκρατίας.

Οἱ δημαγωγοὶ Εὔβουλος καὶ Ἀπολλόδωρος διὰ ψηφισμάτων προέτειναν, ὅπως οὐδέποτε καταργηθῶσι τὰ θεωρικά. Ὁ Εὔβουλος μάλιστα, δημοφιλὴς τοῖς Ἀθηναίοις ῥήτωρ καὶ ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους, προσέθηκε καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου διὰ τὸν ἀποπειραθησόμενον τὴν κατάργησιν· ἵνα δὲ ἐξασφαλισθῇ ἡ πρὸς τοῦτο ἐπάρκεια τοῦ χρήματος διὰ τὰ θεωρικά, ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνοταμιῶν, μεταρρυθμισθεῖσα εἰς μόνιμον ἐκ τῶν «ἐπὶ τὸ θεωρικὸν τεταγμένων καὶ κεχειροτονημένων», ἐπεξετάθη ἡ δικαιοδοσία της καὶ ἐπὶ τῶν κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν, οὕτως ὥστε ἡ θεωρικὴ αὕτη ἀρχή, ἐπιδιώκουσα τὴν ἀσφάλειαν τῶν θεωρικῶν, νὰ διακανονίζῃ τὰ τῶν λοιπῶν δαπανῶν, μέχρι μειώσεώς των, ἵνα μείνῃ ἄθικτος ἡ δι' ἐκεῖνα προωρισμένη.

Ἐπὶ τοῦ δημαγωγοῦ δὲ Ἀγυρρίου ἀναβιβασθέντος, τῇ ἐνεργείᾳ του, τοῦ ποσοῦ εἰς τρεῖς ὀβολούς, ἐθεσπίσθη, ὅπως, πρὸς μείζονα ἐπικράτησιν, ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀποτελῆται ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν ἀττικῶν φυλῶν, ἐκλεγομένους ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια. Τῇ ἀντενεργείᾳ ὅμως τοῦ Θρασυβούλου, οὐδέτερον τούτων ἐπετεύχθη· ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρὸς τὸν Φίλιππον πολέμων (ὅτε καὶ ὁ Εὔβουλος ὡς πρέσβυς, παρὰ τοῦτο, συνῆψε συνθήκην λίαν ἐπιζήμιον καὶ ἐπαχθῆ τοῖς Ἀθηναίοις) καὶ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, οὐ μόνον ἡ ἔκτακτος τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξουσία κατηργήθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ψήφισμα, ἐναπομείναντος μόνον τοῦ ἀρχικοῦ νόμου περὶ παροχῆς τῶν θεωρικῶν μόνον διὰ τὰς δραματικὰς παραστάσεις.

Τὸ διὰ τῶν θεωρικῶν παρεχόμενον εἰσιτήριον εἶχε σχῆμα σημερινοῦ ἀργυροῦ ταλλήρου, κατά τι μικρότερον, καὶ κατεσκευάζετο ἐκ ξύλου, μολύβδου, ἢ καὶ ἐξ ὀστοῦ. —Η.

Digitized by Google

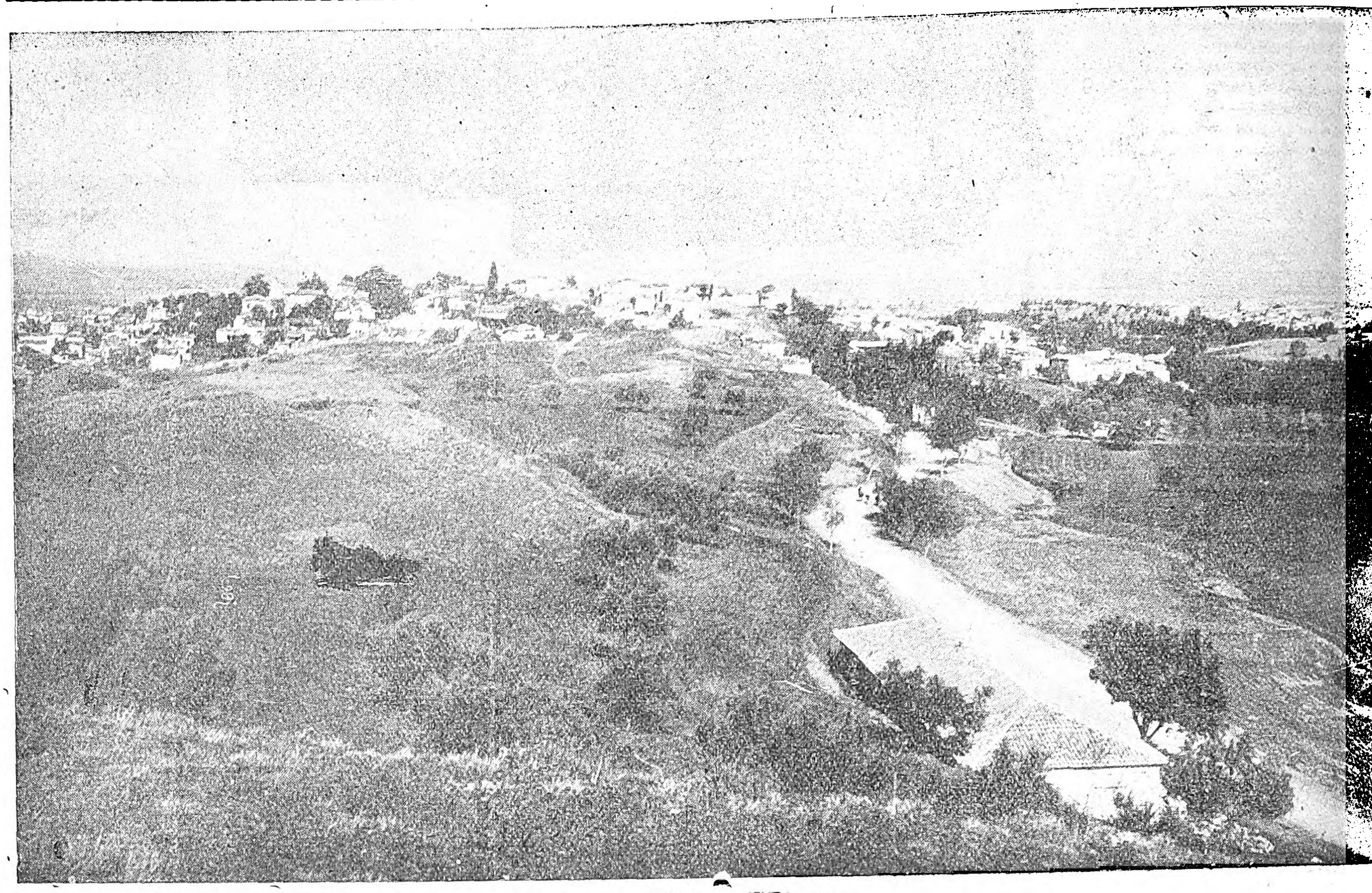

Γενική άποψις των Θηβών.

θεωρίς, —*ίδος* (ἡ)· ἱερὸν πλοῖον ὅπερ ἔφερε τοὺς θεωροὺς εἰς τὸν τόπον εἰς ὃν ἐστέλλοντο, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας ἀνάγκας τῆς πολιτείας χρήσιμον· || ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἐπορεύοντο οἱ θεωροί.

— *[Ἀρχ.]* Ἡ *θεωρὶς* ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ τριηκόντορος, δι' ἧς κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Θησεὺς ἔπλευσεν εἰς Κρήτην μετὰ τῶν ἑπτὰ νέων καὶ ἰσαρίθμων παρθένων, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι ὡς φόρον ὑποτελείας πρὸς τὸν Μίνωνα ἔπεμπον, ἵνα γίνωσι βορὰ τοῦ Μινωταύρου. Ἐπανελθὼν ἐκ Κρήτης καὶ τὸν ὅρκον πρὸς τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα τηρῶν, διηυθύνθη κατ' εὐθεῖαν εἰς Δῆλον, πρὸ τοῦ καταπλεύσῃ εἰς Πειραιᾶ, καὶ τὴν εὐγνώμονα τελέσας θυσίαν ἐπὶ τῇ προστασίᾳ τοῦ θεοῦ διωργάνωσεν ἑορτὴν εὐχηθεὶς ἐν κοινῇ δεήσει.

Τὸ πλοῖον τοῦτο ὀνομαζόμενον «Θησηίς», ἐσῴζετο μέχρι τοῦ 399 π. Χ., κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὅστις ἐν «Φαίδωνι», τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους ἀφηγούμενος ἀναφέρει ταύτην· κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον διεσῴζετο μέχρι τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως (306 π. Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι, θεωροῦντες τὸ πλοῖον ὡς ἱερὸν κειμήλιον, διετήρησαν ἐπιμελῶς ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας, τὰ παλαιὰ τῶν ξύλων ἀφαιροῦντες καὶ ἄλλα ἐμβάλλοντες, ἢ συμπηγνύοντες δι' ἰδίων τεχνιτῶν, οἵτινες, παρακολουθοῦντες τὴν ὅλην τοῦ σκάφους κατάστασιν, ἐμερίμνων περὶ τῆς ἐπισκευῆς καὶ τῆς δυνατῆς ἀνακαινίσεως τούτου. Διὰ τοῦ πλοίου τούτου ἐγκαινιάσθη ἡ πρώτη ἐπίσημος θεωρία ἐξ Ἀθηνῶν· σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐπὶ τοῦ τύπου τούτου κατεσκευάσθη ἕτερον, καὶ μετέπειτα πλειότερα σκάφη, τὴν ἰδιότητα ταύτην προσλαμβάνοντα. Μετὰ τὴν «Θησηίδα» ἐχρησιμοποιοῦντο ἡ «Σαλαμινία» καὶ ἡ «Πάραλος», τριήρεις ἐκλεκταί, ἴδια πληρώματα ἔχουσαι ὀνομαστὶ διακρινόμενα· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἦτο ἡ κυρίως θεωρίς, ἡ δὲ δευτέρα ἐπικουρική.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς γενικωτέρας δημοσίας ἀνάγκας αὗται χρησιμεύουσαι, ἦσαν πάντοτε ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ διεκρίνοντο ἐν τῇ προνομιακῇ των ἰδιότητι, ὥστε κατὰ τοὺς πολέμους ὡς ναυαρχίδες ἐφιλοξένουν τὸν τοῦ στόλου ἡγήτορα. Βραδύτερον, μετὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἀποκατάστασιν ὡς ναυτικοῦ, αἱ τριήρεις αὗται περιωρίσθησαν διὰ θρησκευτικὰς ἀποστολὰς καὶ τελετάς, θεωρούμεναι καὶ ἀποκαλούμεναι ἱεραί. —Η.

θεωρὸς (ὁ). Ὁ θεατής, ὁ περιηγούμενος πρὸς θεωρίαν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, περιηγητής· || ὁ παρὼν κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ βλέπων αὐτάς· || πρεσβευτὴς πεμπόμενος ὅπως ἐρωτήσῃ μαντεῖον ἢ ὅπως προσφέρῃ ἀνάθημά τι, ἢ πρὸς τέλεσιν ἱερουργίας τινὸς κατὰ τοὺς ἀγῶνας *(ἀρχ.)*· || μεταγενεστ. πρεσβευτὴς καθόλου, ἀπεσταλμένος.

— *[Ἀρχ.]* Οἱ *θεωροὶ* οἱ ἀποστελλόμενοι ὡς ἀντιπρόσωποι, ἵνα προσφέρουν ἀνάθημα ἢ ἀφιέρωμα, ἢ τελέσουν θυσίαν, ἢ παρευρεθοῦν εἴς τινα ἑορτήν, ἀγῶνα, τελετήν, εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τὸν *ἀρχιθέωρον*, ὅστις ἐνεφανίζετο κεκοσμημένος διὰ χρυσοῦ στεφάνου, πολυτελῶς ἐνδεδυμένος, ἐποχούμενος ἐπὶ χρυσοστολίστου ἅρματος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ πομπώδους σειρᾶς ἀκολούθων. Εἴς τινας πόλεις, ὡς ἐν Σπάρτῃ, Μαντινείᾳ, Τροιζῆνι, Μεσσηνίᾳ, Αἰγίνῃ, Δελφοῖς, Ἐπιδαύρῳ κλπ., ὑπῆρχον μόνιμοι θεωροὶ ἱερεῖς, ἔργον ἔχοντες νὰ ἐπερωτῶσι τὸ μαντεῖον, νὰ ἑρμηνεύωσι τὰς ἀπαντήσεις του καὶ νὰ τελῶσι τὰ νενομισμένα χρηστήρια καὶ θυσίας. Ἐν Σπάρτῃ ἰδίως ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν βασιλέων, ὅπως ἐρωτήσωσι τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον (Πύθιοι).

Τὴν δαπάνην τῆς ἀποστολῆς κατέβαλλον τὰ δημόσια ταμεῖα, συμβοηθούντων καὶ τῶν πλουσίων πολιτῶν, οἵτινες θηρεύοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ τοῦ ἀρχιθεώρου ἀξίωμα, καὶ τὴν ἀπόκτησιν τούτου διὰ γενναιόφρονος ἀμοιβῆς ἐπιδιώκοντες, ἐπλειοδότουν εἰς τὴν καταβολὴν ἐκείνης. —Η.

— *[Καν. Δίκ.] Θεωρὸς* ἢ *θεώριος* εἶναι ἐκκλησιαστικὸν διακόνημα, οὗ οἱ κάτοχοι ὀφείλουσι νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς διαφυλάξεως τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν καλυμμάτων αὐτῶν «εἰ μάλιστα εὑρίσκονται ταῦτα λίθοις καὶ μαργαρίταις κοσμούμενα» (*Ράλλη-Ποτλῆ*, τ. Ε', σ. 410). Τὸ διακόνημα τῶν θεωρῶν καταλέγεται ὑπὸ μὲν τοῦ «Μ. Εὐχολογίου» τῇ τάξει δέκατον τέταρτον, ὑπὸ δὲ τοῦ καταλόγου τοῦ ἐν τῷ «Συντάγματι» Ράλλη καὶ Ποτλῆ (τ. Ε', σ. 537 σημ.) δέκατον πέμπτον. Μνείαν τῶν θεωρῶν ποιοῦνται καὶ τὰ εἰς τὸν κανόνα να' Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὑπομνήματα τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τοῦ Ἀριστινοῦ (Σύντ. τ. Δ', σ. 206—207). Κατὰ τὴν ἐν καταλόγῳ ὀφφικίων ἐν τῷ εἰρημένῳ «Συντάγματι» (τ. Ε', σ. 537 σημ.) μαρτυρίαν, οἱ θεωροὶ «θεωροῦσι τοὺς ἄρχοντας ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἱστᾶναι εὐτάκτως», ἐνῷ κατ' ἄλλας μαρτυρίας τοῦτο ἦτο καθῆκον οὐχὶ τῶν θεωρῶν, ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ τῆς εὐταξίας ἢ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως. Κ. Μ. Ρ.

θεωρῶ (—*έω*), *ἀόρ. ἐθεώρησα—ἐθεωρήθην*, παθ. μετχ. *(τε)θεωρημένος*· παρατηρῶ, ἐξετάζω διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, θεῶμαι: «θεωρῶ εἰκόνας,—ἀνδριάντας», « — τὴν πανήγυριν, — τοὺς ἀγῶνας, — τὴν μάχην»· || ἐξετάζω διὰ τοῦ νοῦ, μελετῶ: «θεωρῶν τις ἀπαθῶς τὰ γεγονότα εὑρίσκει ὅτι . . .»· || παρ' ἀρχαίοις ἀντίθ. τοῦ πράττειν: «θεωρεῖν δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον ἢ πράττειν ὁ,τιοῦν» *(Ἀριστοτ.)*· || ἐπιθεωρῶ, ἐξελέγχω καὶ οὕτως ἐγκρίνω, ἰδίᾳ ἐπὶ δημοσίων ἐγγράφων: «ὁ προϊστάμενος ἐθεώρησε τὸ ἔνταλμα, — τὰς ἀποδείξεις κττ.», «ἐθεωρήθη τὸ διαβατήριον ὑπὸ τοῦ προξένου»· || νομίζω, ὑπολαμβάνω, ἐκδέχομαι: «θεωρῶ φρόνιμον, — ὀρθόν, — δίκαιον, — ἔντιμον κλπ.», «ἡ σύναψις δανείου θεωρεῖται γεγονὸς τετελεσμένον», «πῶς μὲ θεωρεῖς;», «τὸν ἐθεώρουν φίλον», «θεωρῶ ἀδύνατον τὴν ἀποδοχήν», «θεωροῦμαι εὐτυχὴς διότι . . .».

θέωσις (ἡ) *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ ἕνωσις μετὰ τοῦ θεοῦ, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τοὺς νεοπλατωνικοὺς καὶ τοὺς μυστικοὺς φιλοσόφους τοῦ μεσαίωνος, ἀποτελεῖ τὸν ὕψιστον σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Θῆβαι *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς ὁμωνύμου ἐν Βοιωτίᾳ ἐπαρχίας, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κεῖται εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπόστασιν ἀπό τε τοῦ Κορινθιακοῦ (35 χιλιόμ.) καὶ Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Ἡ πόλις εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως Καδμείας, ἑνὸς τῶν ἀκραίων προεκτάσεων τῆς πρὸς Β. τοῦ Κιθαιρῶνος ἁπλουμένης τριτογενοῦς λοφώδους χώρας, ὁ ὁποῖος καταπίπτει ἀπὸ τοῦ ὑψίστου αὐτοῦ σημείου (218 μ.) εἰς τὴν 150 μ. ὑψηλὴν θηβαϊκὴν πεδιάδα (βλ. *Βοιωτία*), οὕτως ὥστε ἡ ἐκ τῆς πόλεως θέα τῆς πεδιάδος καὶ τῶν ἀποκλειόντων ταύτην ὀρέων Ὑπάτου, Πτῴου, Φικίου καὶ Ἑλικῶνος εἶναι ἐξαισία. Ἡ τοιαύτη ὡραία καὶ πολύυδρος θέσις ἐν τῷ κέντρῳ τῆς εὐφόρου Βοιωτίας ἐξηγεῖ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων διατήρησίν της, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ περιώνυμος αὕτη πόλις ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἀκμήν.

Τὸ κλῖμα αὐτῆς εἶναι μᾶλλον εὔκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἔχει δ' ἄφθονα ὕδατα. Παράκεινται πολλαὶ πηγαί, παραρρέουσι δὲ τὴν πόλιν ἀνατολικῶς μὲν ὁ ῥύαξ *Ἰσμηνὸς* (κοιν. τοῦ *Ἁγ. Ἰωάννου*), πηγάζων ἐκ τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους κρήνης τοῦ Ἄρεως, δυτικῶς δὲ ἡ *Δίρκη* (κοιν. *Πλακιώτισσα*), ἀμφότεροι διευνόμενοι πρὸς Β εἰς τὴν *Θηβαϊκὴν πεδιάδα* (π. *Ἀόνιον πεδίον*).

Ἡ πόλις ὑδρεύεται δι' ἀφθόνων πηγαίων ὑδάτων, διοχετευομένων ἐξ ἀποστάσεως 2 χμτρ. περίπου, εἰς εὐρύχωρον δεξαμενήν, ὑπάρχοντος πλήρους σχεδὸν ὑδρονομικοῦ δικτύου.

Αἱ Νέαι Θῆβαι, κτισθεῖσαι μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1853, 1893 καὶ 1914, καθ' οὓς ὑπέστησαν σημαντικωτάτας καταστροφάς, ἐπὶ τῆς Καδμείας εἰς μῆκος 800 μ. καὶ πλάτος 400, ἔχουσι ῥυμοτομίαν κανονικωτάτην, τῶν ὁδῶν διευθυνομένων ἀκριβῶς κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν μεσημβρινῶν καὶ παραλλήλων. Αἱ τὴν μεσημβρινὴν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦσαι κεντρικαὶ ὁδοί, ἰδίᾳ τοῦ *Ἐπαμεινώνδα* καὶ τοῦ *Πινδάρου*, παρουσιάζουν εὐχάριστον ὄψιν διὰ τῶν δενδροστοιχιῶν αὐτῶν καὶ τῆς σειρᾶς τῶν καταστημάτων, δύο δ' ὡραῖαι πλατεῖαι συμπληροῦν τὸν ὡραῖον τοῦτον διάκοσμον, ἡ τῶν *Ἑσπερίδων* (Ἁγ. Γεωργίου) πρὸς Β. καὶ ἡ *Καδμεία* (κοιν. τοῦ *Πούρου*), κειμένη ἄνωθεν τῆς Δίρκης. Εἰς τὴν βόρειον εἴσοδον τῆς πόλεως ἵσταται ὁ μεσαιωνικὸς πύργος τοῦ *Σαὶντ-Ὀμέρ*, παρὰ τὸν ὁποῖον πλούσιον ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Ναοὶ τῆς πόλεως εἶναι ὁ τῆς *Παναγίας Λόντζας* (ὁ μητροπολιτικός), κτισθεὶς ἀπὸ πολλῶν αἰώνων, ὁ τοῦ *Ἁγίου Γεωργίου* κτισθεὶς τῷ 1860, ὁ τοῦ *Ἁγίου Δημητρίου* (ἢ *Μεγάλη Παναγιά*), ἀνεγερθεὶς τοῦ 1867, ὧν ὁ μεγαλύτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ὅλων τῶν ναῶν τῆς πόλεως, καὶ ὁ τοῦ ἐγχωρίου *Ἁγίου Ἰωάννου Καλοκτένου*, κτισθεὶς τῷ 1900 δαπάνῃ τοῦ μητροπολιτικοῦ Γεωργίου Α'. Πρὸς βορρᾶν τοῦ

Digitized by Google

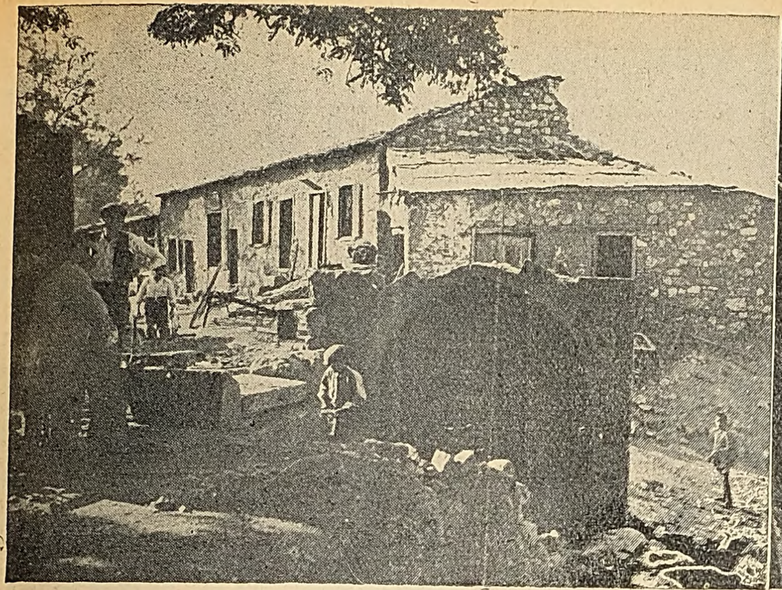
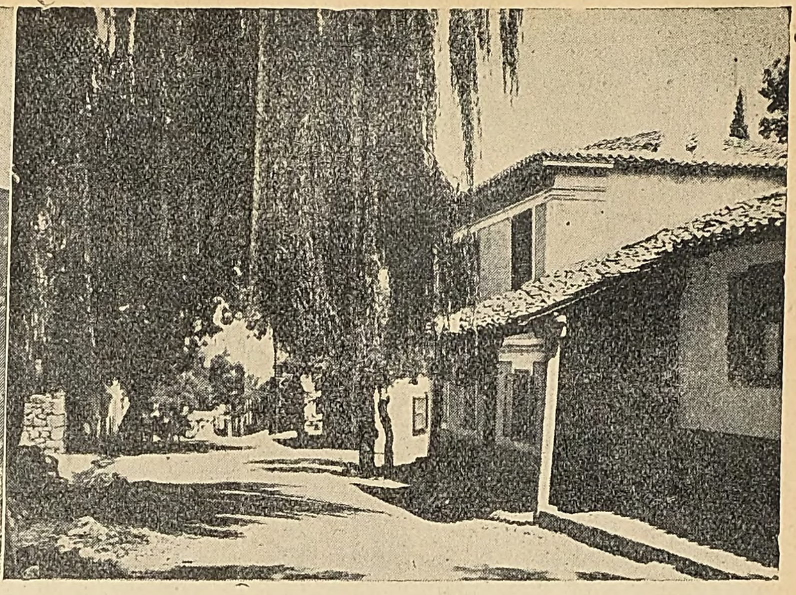

1) Τὰ «Βαρελάδικα». 2) Τμῆμα τῆς πόλεως.

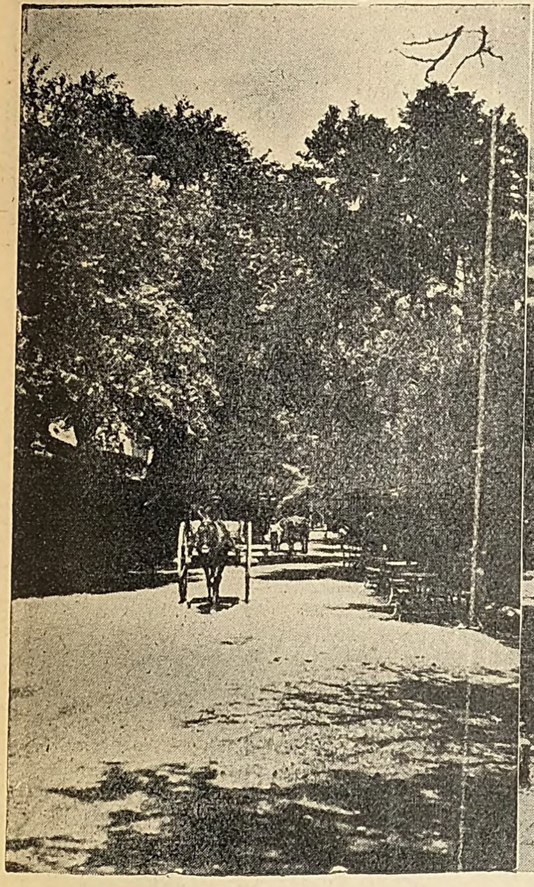

1) Γραφικὴ ἄποψις. 2) «Καλὲς Κυράδες». 3) Ἡ ὁδὸς Ἀναπαύσεως.

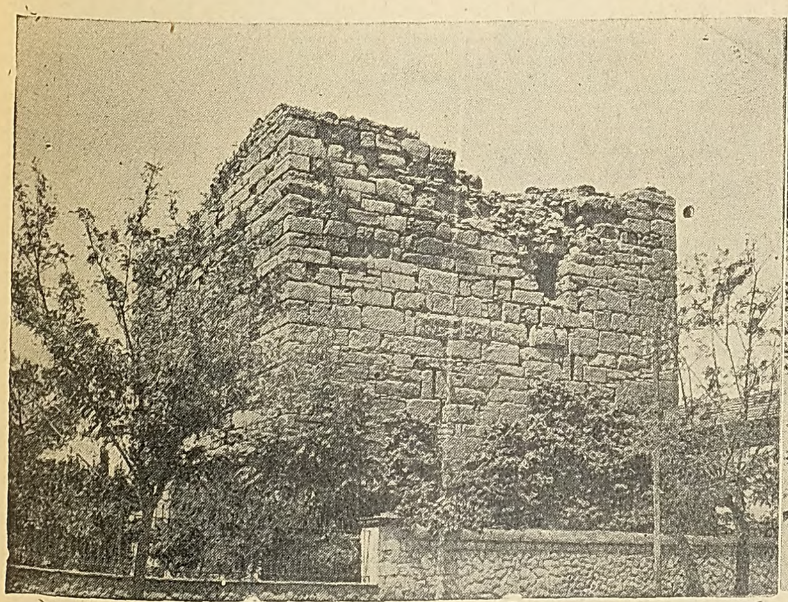
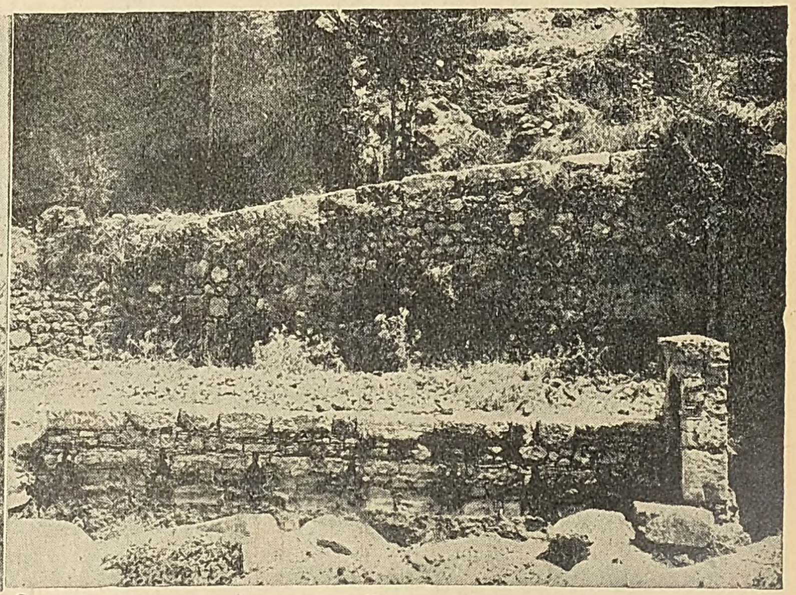

1) Ὁ Ἑνετικὸς Πύργος. 2) Ἡ πηγὴ Δίρκη.

[Φωτογραφίαι Σ. Ναουμίδου—Γ. Θεοδωροπούλου.]

Digitized by Google

ναοῦ σῴζονται ἐρείπια τοῦ παλαιοτάτου ναοῦ τῶν Θηβῶν (876 μ. Χ.), τοῦ *Ἁγίου Γρηγορίου*. Ἀξιόλογος ἔτι εἶναι ὁ ΝΑ τῆς πόλεως ναὸς τοῦ ἐν τῷ κυπαρισσοστολίστῳ νεκροταφείῳ *Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ*, ἐν ᾧ κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ τάφος τούτου. Ἀξιοθέατοι εἶναι καὶ οἱ πρὸς Α τῆς πόλεως πευκόφυτοι λόφοι τῶν Καστελλίων, ὡς καὶ ὁ πρὸς Β λόφος Ἀμφεῖον. Πρὸς Ν ἡ πόλις προεκτείνεται καὶ πέραν τῆς Καδμείας. Εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν θέσιν *Κολωνάκι* ὑπάρχει ἡ δεξαμενὴ τῆς πόλεως. Παρὰ ταύτην εἶναι καὶ οἱ μικροὶ ναοὶ τῆς *Ἁγίας Τριάδος* καὶ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*, τὸ γυμνάσιον, τὸ γυμναστήριον, θερινὸν θέατρον, εἰς ἀπόστασιν δὲ ἡμισείας ὥρας ΝΑ ἁμαξιτὸς ἄγει εἰς τὴν δροσόλουστον ἐξοχικὴν τοποθεσίαν Μοσχοπόδι, ὅπου ναὸς τῆς *Ζωοδόχου πηγῆς*. Παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς πόλεως γίνονται ἐγκαταστάσεις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν θερινῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων.

Πρὸς Β ἡ πόλις προεκτείνεται διὰ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ καὶ τῶν προαστείων *Πυρίου* καὶ *Ἁγ. Θεοδώρων*, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀποτελοῦν δύο χωριστὰς κοινότητας.

Διοικητικῶς αἱ Θῆβαι εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας (βλ. *Θηβῶν* ἐπαρχία), ἄλλοτε δὲ ἦτο πρωτεύουσα τοῦ δήμου Θηβαίων, περιλαμβάνοντος πλὴν τῶν Θηβῶν καὶ τῶν προαστείων αὐτῶν Πυρίου καὶ Ἁγ. Θεοδώρου καὶ τὰ χωρία Νεοχώριον, Σύρτζι, Ἀμπελοχώριον (τέως Ἀμπελοσάλεσι) καὶ Τάχι. Σήμερον, μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ δήμου, ἡ κυρίως πόλις μετὰ τῶν χωρίων *Νεοχωρίου* καὶ *Τάχι* ἀποτελεῖ κοινότητα ἀριθμοῦσαν (1928) 7648 κατ. Μόνη ἡ πόλις τῷ 1897 ἠρίθμει 3169 κατ., τῷ δὲ 1928 7113 (ἄρρενες 3562, θήλεις 3551). Ὁ νόμιμος πληθυσμὸς τῆς κοινότητος Θηβῶν ἀνέρχεται (1928) εἰς 8120 δημότας. Εἶναι ἕδρα τοῦ μητροπολίτου Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, ἔχουσα πταισματοδικεῖον, εἰρηνοδικεῖον, ὑποδιοίκησιν χωροφυλακῆς, δασονομεῖον, γραφεῖον μηχανικοῦ, οἰκονομικὴν ἐφορείαν, ταμεῖον, ταχυδρ. καὶ τηλεγραφ. γραφεῖον, ὑποθηκοφυλακεῖον, ληξιαρχεῖον καὶ 4 συμβολαιογραφεῖα. Ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ἔχει πλῆρες γυμνάσιον καὶ δύο πολυτάξια δημοτικὰ σχολεῖα. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ποικίλα ἀστικὰ ἐπαγγέλματα. Γεωργικὰ προϊόντα ἔχει δημητριακοὺς καρπούς, γλεῦκος, σανά, γεώμηλα, καπνά, ἔλαιον κ. ἄ., ἐργοστάσια δὲ 2 ἐλαιοτριβεῖα, 3 οἰνοπνευματοποιεῖα, 1 ἀτμόμυλον, 3 λεμοναδοποιεῖα, ὧν τὸ ἓν καὶ παγοποιεῖον, καὶ ἠλεκτροεργοστάσιον πρὸς φωτισμὸν τῆς πόλεως μετὰ τῶν προαστείων Πυρὶ καὶ Ἁγ. Θεοδώρων.

Ἐν Θήβαις ὑπάρχουσιν ὑποκαταστήματα Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ Τραπέζης Ἀθηνῶν, ὡς καὶ διάφοροι σύλλογοι, ὁ τῶν *Φιλοπροόδων*, ὁ σύλλογος τεχνιτῶν ὁ «Κάδμος», ὁ μουσικὸς σύλλογος «ὁ Ἀμφίων» ὁ *Ἐμπορικὸς σύλλογος*, ἡ *Χριστιανικὴ ἕνωσις κυριῶν*, *Σύλλογος ἰατρῶν*, *Σύλλογος φαρμακοποιῶν*, καὶ ἡ *Φιλοδασικὴ ἕνωσις*. Ἡ τελευταία ἀσχολεῖται ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἀναδάσωσιν τῶν περὶ τὴν πόλιν γυμνῶν λόφων, τυχοῦσα μάλιστα κατὰ τὸ 1929 καὶ εἰδικῆς βραβεύσεως παρὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Αἱ Θῆβαι συγκοινωνοῦσι δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν καὶ διὰ τῆς βορείως αὐτῶν (χμτρ. 1) διερχομένης γραμμῆς τῶν Σ. Ε. Κ. Ὁ σταθμὸς Θηβῶν (ὑψόμ. 148,42), εὑρισκόμενος εἰς τὸ 100,472 χμτρ. τῆς γραμμῆς ἀπὸ Πειραιῶς, ἀπέχει ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν 90,182 χμτρ. Διὰ τῆς ἁμαξιτῆς δ' ὁδοῦ αἱ Θῆβαι ἀπέχουσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν 70 χμτρ. Ι. Σ. ΣΑΡΡΗΣ—Κ. ΔΗΜΟΥ

— [ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.] Αἱ *Θῆβαι*, εὑρισκόμεναι εἰς τὸ κέντρον διακλαδώσεως ὁδῶν κατευθυνομένων πρὸς ἁπάσας τὰς διευθύνσεις, καὶ δι' ὧν διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Θεσσαλονίκης, εἶναι στρατηγικὸν σημεῖον, περὶ τὴν κατοχὴν τοῦ ὁποίου θὰ διεξαχθῶσιν ἀγῶνες μεταξὺ τῶν δυνάμεων, ἃς αἱ ἐπιχειρήσεις ἔφερον εἰς τὸ Θηβαϊκὸν πεδίον. Ἡ κυριωτέρα τῶν ὁδῶν τούτων εἶναι ἡ ἀπὸ Θηβῶν δι' Ἐλευσῖνος εἰς Ἀθήνας. Ἡ πόλις τῶν Θηβῶν δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ μέρος τῆς κυρίας γραμμῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀμυνομένου ἐπὶ τῆς Πάρνηθος, διότι ἡ ἄμυνα διεξαχθήσεται εἰς τὰς διαβάσεις τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τοῦ ἄνω ὄρους, ἀλλ' αἱ Θῆβαι διὰ τῶν μέσων ἅτινα παρέχουσιν ὑδρεύσεως, ἐπισταθμίας, μεγάλως δύνανται νὰ ἐπιβοηθήσουν τὸν διὰ τῆς διαβάσεως τῆς Κάζας ἐπιχειροῦντα νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς. Ἡ κατοχὴ τῶν Θηβῶν καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κάζας ἐπιβάλλεται, διότι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῆς γραμμῆς τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ἐχθροῦ: α') ἀπὸ Χαλκίδος διὰ τῆς ἁμαξιτῆς πρὸς Θήβας καὶ β') ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ὅρμον τῆς Δομβαίνης διὰ τῆς μετ' ὀλίγον κατασκευασθησομένης ὁδοῦ Δομβραίνης—Θηβῶν. Ἀπὸ τῆς πόλεως Θηβῶν ὁ ἐχθρὸς δύναται νὰ βαδίσῃ πρὸς ἁπάσας τὰς διευθύνσεις πρὸς προστασίαν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ ἢ πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιχειρήσεως σκοπούσης ἐνέργειαν κατὰ τῶν νώτων αὐτοῦ.

Τὸ περὶ τὰς Θήβας δίκτυον ὁδῶν συμπληρωθήσεται προσεχῶς διὰ τῶν ὁδῶν Θηβῶν—Χλεμποτσαρίου καὶ Θηβῶν—Μπάλτσας—Κριεκουκίου. Ν. Κ.

— [Ἱστορ.] Αἱ *Θῆβαι* ὑπῆρξαν ἡ κυρίαρχος τῆς Βοιωτίας καὶ ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πόλις, καλούμεναι πρὸς διάκρισιν «Διρκαῖαι», «Ἀσωπίδες» καὶ «Ὠγυγίαι» (Θῆβαι). Κειμένη ἐπὶ λόφου, εἰς τὸ μέσον εὐρείας καὶ γονίμου πεδιάδος, ἐκτεινομένης μεταξὺ τῆς ἀποξηρανθείσης Κωπαΐδος λίμνης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο αὕτη δι' ἀποκρήμνων βουνῶν, καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, ἦτο προωρισμένη φύσει νὰ κυριαρχήσῃ τῆς νοτίου Βοιωτίας, καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ἔπειτα εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν ταύτην.

Ἡ ἱστορία τῶν Θηβῶν εἶναι συνυφασμένη ἀφ' ἑνὸς μὲν μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ὅλης Βοιωτίας, τῆς ὁποίας, ὡς προελέχθη, ἦτο ἡ πρώτη καὶ κυρίαρχος πόλις (κατά τινας μάλιστα αἰῶνας ἱστορία τῶν Θηβῶν καὶ ἱστορία τῆς Βοιωτίας εἶναι ἡ αὐτή), ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ τῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἰσχυρὰ ἀντίπαλος (ἀντίπολις) ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι. Διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἡ κοινὴ μετ' αὐτῶν ἱστορία τῆς πόλεως ταύτης περιελήφθη εἰς τὰ προταχθέντα ἄρθρα *Ἀθῆναι* καὶ *Βοιωτία*, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις συμπληροῖ τὴν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ συνοπτικώτερον ἀναγραφομένην ἱστορίαν τῶν Θηβῶν.

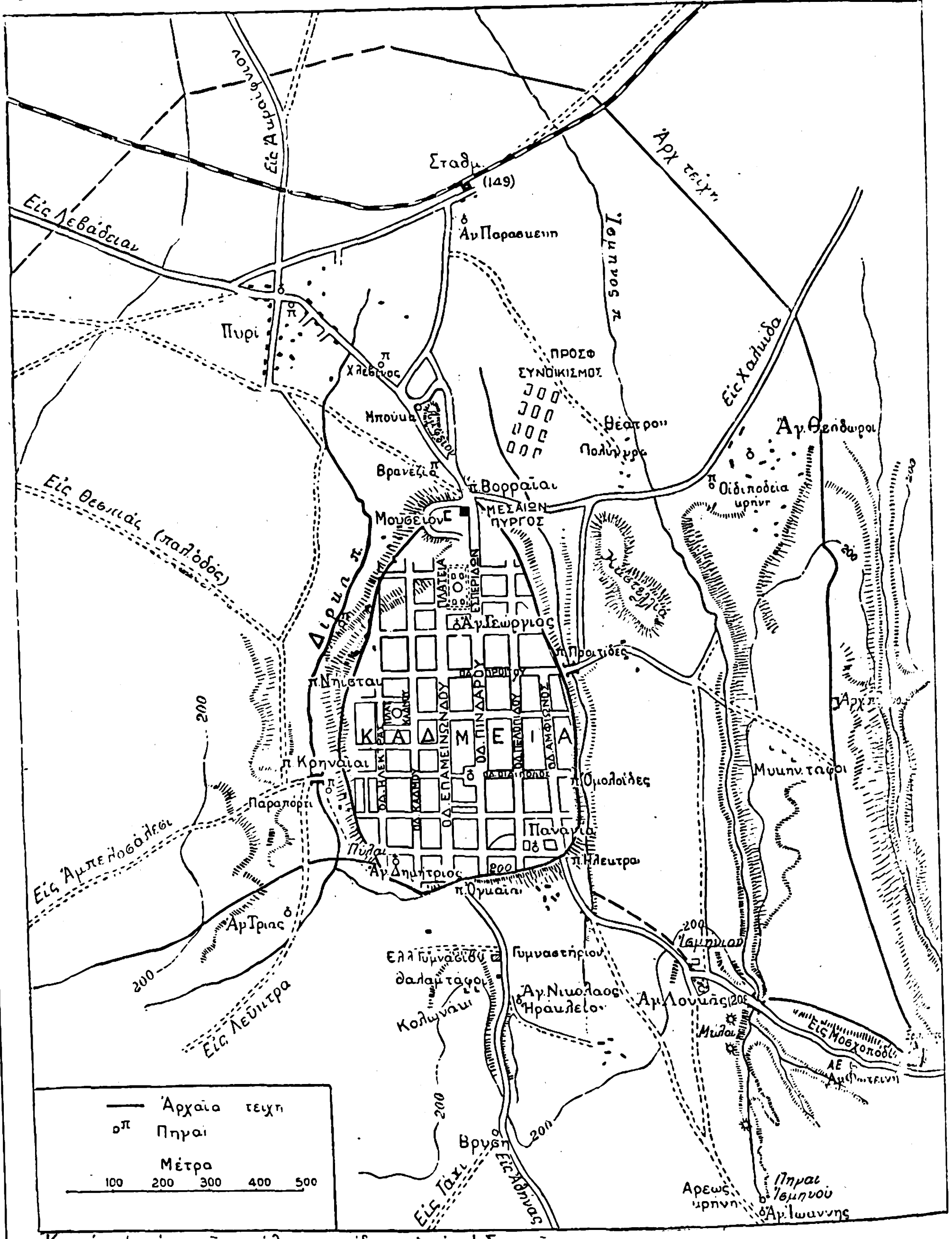

Κατά τό νέον τῆς πόλεως σχέδιον ὑπό Ι. Σαρρῆ

Σχεδιάγραμμα τῆς ἀρχαίας καὶ νέας πόλεως.

Αἱ μυθικαὶ Θῆβαι Πλουσιώταται εἶναι αἱ μυθικαὶ παραδόσεις τῆς πόλεως ταύτης. Κατά τινα τῶν παραδόσεων, ἔκτισεν αὐτὴν ὁ περιπλανώμενος πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἁρπαγείσης ἀδελφῆς του Εὐρώπης Φοῖνιξ Κάδμος, «ἔνθα ἡ βοῦς καμοῦσα ὤκλασε», συμφώνως πρὸς τὸν δοθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν χρησμόν, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν τῆς Ἀρείας κρήνης φρουρὸν δράκοντα, καὶ ἐτίμησαν αὐτὴν οἱ θεοί, εὐθὺς μετὰ τὴν κτίσιν της, ἅπαντες κατελθόντες εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κάδμου κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων του μετὰ τῆς Ἁρμονίας. Κατὰ δὲ τὸν ποιητὴν τῆς Ὀδυσσείας, οἱ Διόσκουροι τῆς Βοιωτίας Ἀμφίων καὶ Ζῆθος «πρῶτοι Θήβης ἕδος ἔκτισαν ἑπταπύλοιο, πύργωσάν τε...». Θηβαῖαι ἡρωίδες ἦσαν ἡ Σεμέλη, θυγάτηρ τοῦ Κάδμου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ θεὸς Διόνυσος, καὶ ἡ Ἀντιόπη, θυγάτηρ τοῦ Νυκτέως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν οἱ προρρηθέντες ἥρωες, Ἀμφίων ὁ κιθαρῳδός, καὶ Ζῆθος ὁ ρωμαλέος, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς συζύγου τοῦ ὁποίου, *Θήβης* τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀσωποῦ, ὠνομάσθη καὶ ἡ κτισθεῖσα πόλις *Θήβη* ἢ *Θῆβαι* (βοιωτ. *Θεῖβαι*). Ἐν Θήβαις ἐγεννήθη ὁ ὑπεροχώτερος τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἡρακλῆς ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης. Τῆς πόλεως ταύτης ἐβασίλευσεν ἡ πολυθρύλητος δυναστεία τῶν Λαβδακιδῶν, ὁ Λάϊος, ὁ Οἰδίπους, καὶ οἱ υἱοί του Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης, τῶν ὁποίων ὁ περιπετειώδης βίος ὑπῆρξε τὸ πλούσιον ὑλικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἡ ἀττικὴ τραγῳδία ἐδημιούργησε τὰ γνωστὰ ἀθάνατα πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν σύγκρουσιν Θηβῶν καὶ Ἄργους, πολυθρυλήτων ἀμφοτέρων πόλεων τῶν ἡρωικῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀναφέρονται ὁ πόλεμος τῶν «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» καὶ ὁ πόλεμος τῶν «Ἐπιγόνων», τὰ δύο σπουδαιότερα πολεμικὰ γεγονότα τῶν ἡρωικῶν χρόνων, μετὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν. Τόσον πλουσία εἰς μύθους (ἂν καὶ ἀνεγράφησαν οἱ κυριώτεροι μόνον) εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς πόλεως ταύτης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὀρθότατα λοιπὸν «Παλαίφατοι Θῆβαι» ἀπεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου.

Οἱ προϊστορικοὶ καὶ πρωτοϊστορικοὶ χρόνοι τῶν Θηβῶν. Ἀνάμεικτοι μετὰ μύθων εἶναι καὶ αἱ περὶ τῶν πρώτων καὶ ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῶν Θηβῶν, καὶ τῆς Βοιωτίας ἐν γένει, πληροφορίαι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (βλ. λ. *Βοιωτία* τ. Ζ', σ. 464 γ' καὶ 465 α' καὶ β'). Εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχον συρρεύσει πολλοὶ καὶ διάφοροι λαοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἶχον ἐπικρατήσει οἱ Καδμεῖοι ἢ Καδμείωνες, ἔχοντες κέντρον τὰς Θήβας, καὶ οἱ Μινύαι, ἔχοντες κέντρον τὸν Ὀρχομενόν. Περὶ τὰς δύο ταύτας πόλεις ἦσαν συνηνωμέναι αἱ ἄλλαι πόλεις

Digitized by Google

τῆς Βοιωτίας, ἀποτελοῦσαι δύο ὁμάδας, καὶ οὕτως ὠργανωμένοι ἐμφανίζονται οἱ Βοιωτοὶ καὶ εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Οἱ Καδμείωνες ἐπιστεύετο ὅτι ἦσαν λαὸς σύμμεικτος ἐξ Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων (νῦν ἤρχισεν ἐπικρατοῦσα ἡ γνώμη, ὅτι ἦσαν σύμμεικτος ἐξ ἑλληνικῶν φύλων λαός. Αὐτὴ ἡ λέ-

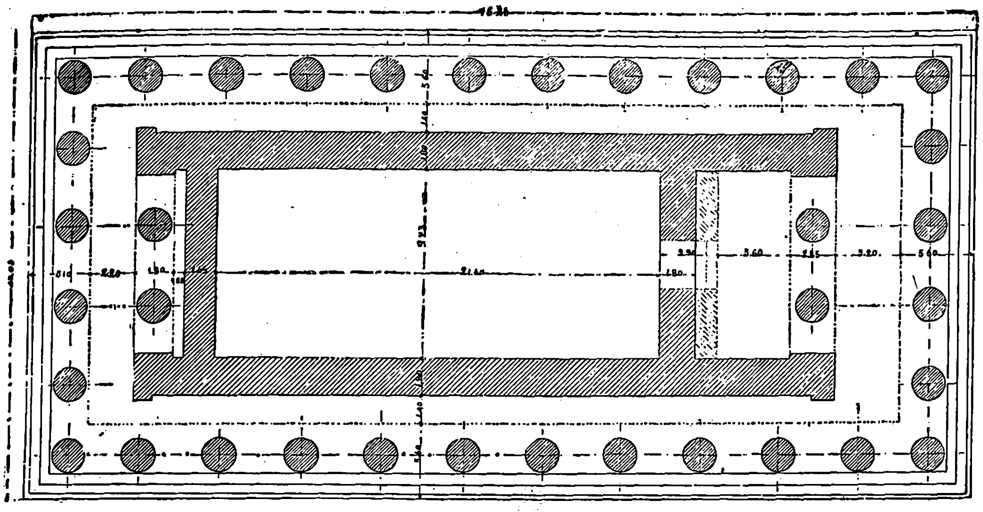

Εἰκαζομένη ἀναπαράστασις τῆς κατόψεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος, κατὰ Ἀ. Κεραμόπουλον.

ξις *Κάδμος* (Κάσσμος=κόσμος) ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι λέξις ἑλληνική), οἱ δὲ Μινύαι φῦλον αἰολικόν. Τὰ δύο ὅμως ταῦτα πολιτικὰ κέντρα ἐξέλιπον, τὸ τῶν Μινυῶν πρῶτον, καὶ τὸ τῶν Καδμειώνων δεύτερον, μετὰ τὴν ἐκ Θεσσαλίας ἐπιδρομὴν καὶ ἐγκατάστασιν εἰς τὰς πεδιάδας τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ τῶν Ἀρναίων Βοιωτῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ ὠνομάσθη ἡ χώρα. Οὗτοι βαθμιαίως κυριαρχήσαντες ἁπάσης τῆς χώρας κατέστησαν θρησκευτικὸν μὲν κέντρον ἁπασῶν τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας τὸν ναὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς παρὰ τὴν Κορώνειαν (*Παυσ.* XI. 34 1), πολιτικὸν δὲ τὰς Θήβας.

Τοπογραφία τῶν Θηβῶν. *Ἀνασκαφῶν πορίσματα.* Τὴν ἀρχαιότητα τῆς πόλεως καὶ τὸν πυρῆνα τῶν περικαλυφθέντων διὰ πυκνῶν μύθων πολεμικῶν γεγονότων τῶν ἡρωικῶν χρόνων ἀπεκάλυψαν καὶ κατέδειξαν πρὸ πάντων αἱ ἐν Θήβαις ἀνασκαφαὶ (βλ. *Ἀ. Κεραμοπούλου*, Θηβαϊκά, ἐν Ἀρχαιολ. δελτίῳ ὑπουργ. Ἐκκλ. καὶ Δημ. Ἐκπαιδεύσεως 7. 3. 1917) Ἀνευρέθησαν κατ' αὐτὰς ὄστρακα ἀγγείων τῆς τελευταίας πρὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς περιόδου τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος, μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν καὶ ἐν Θήβαις, ὡς καὶ ἐν Χαιρωνείᾳ, Ὀρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Βοιωτίας, προμυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ. Ἀνευρέθη ἐπίσης πληθὺς θαλαμοειδῶν ἢ σπηλαιωδῶν μυκηναϊκῶν τάφων μετ' ἀπειροπληθῶν ἐν αὐτοῖς κτερισμάτων (μεταλλίνων, πηλίνων, πολυτίμων λίθων κλπ.) ἐπὶ τοῦ Ἰσμηνίου λόφου καὶ τοῦ τῶν Καστελλίων, κειμένων πρὸς Α τῆς σημερινῆς πόλεως τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ λόφου τοῦ Κολωνακίου (Ἁγίας Ἄννης), κειμένου πρὸς Ν, ἥτις ἀποδεικνύει τὴν ὕπαρξιν μεγάλης ἐκεῖ πόλεως κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ἀπὸ τὰ ἴχνη δύο ναῶν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. οἵτινες εἶχον κτισθῆ ἐπὶ τοῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος (ἐκ τῶν ναῶν τούτων ὁ παλαιότερος ἦτο ἀρχαιότερος μὲν τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ ἐν Θέρμῃ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, σύγχρονος δὲ τοῦ ἐν Σπάρτῃ πλινθίνου ναοῦ τῆς Ὀρθείας Ἀρτέμιδος), προκύπτει ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀξία λόγου πόλις καὶ κατὰ τὰς μεγάλας μεταναστεύσεις τῶν ἑλληνικῶν φύλων (Θεσσαλῶν, Δωριέων, Βοιωτῶν). Τὸ ζήτημα δὲ τῆς τοπογραφίας τῶν Θηβῶν τῶν προϊστορικῶν καὶ πρωτοϊστορικῶν χρόνων, ζήτημα δύσλυτον ἕνεκα τῶν ἀντιφατικῶν καὶ ἐλλιπῶν πληροφοριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀπησχόλησε πολλοὺς ἡμεδαποὺς καὶ ξένους. Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὁ περιηγητὴς Παυσανίας, συνδυάσας τὰς δύο περὶ κτίσεως τῶν Θηβῶν παραδόσεις, ἐδέχθη «Κάδμος δὲ τὴν πόλιν τὴν καλουμένην ἔτι καὶ εἰς ἡμᾶς Καδμείαν ᾤκισεν» (IX. 5.2), ὅτι ὁ Κάδμος ὠχύρωσεν ἅπαντα τὸν λόφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖνται αἱ σημεριναὶ Θῆβαι, ὁ δὲ Ζῆθος καὶ ὁ Ἀμφίων «....τὴν πόλιν τὴν κάτω προσῴκισαν τῇ Καδμείᾳ καὶ Θήβας ὄνομα ἔθεντο...» (IX. 5.6) τὴν κάτω πόλιν, ὅτε ἡ Καδμεία (ὁ ὀχυρωθεὶς ὑπὸ τοῦ Κάδμου χῶρος) ἔγινεν ἡ ἀκρόπολις τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ Παυσανίου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ τείχη συνηρμολογήθησαν ἐξ ὀγκωδῶν λίθων ἐντειχιζομένων διὰ τῆς ἁρμονίας τῆς λύρας τοῦ Ἀμφίονος, καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προέκυψεν ὅτι λείψανα τείχους ὁμοίου πρὸς τὰ τείχη τῆς Τίρυνθος παρετηρήθησαν μόνον εἰς τὸ βόρειον καὶ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουσι κτισθῆ αἱ νεώτεραι Θῆβαι, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου περιβόλου τῆς πόλεως, ὅστις ἐκτίσθη κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα, ἢ ἄλλου τινὸς ἐνδιαμέσου (ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἀνευρέθησαν ἴχνη αὐτοῦ), ἀνευρίσκεται οὐχὶ ὀρθή, καὶ ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ γνώμη (βλ. *Κεραμοπούλου*, ἔνθ. ἀνωτ. καὶ *Γ. Σωτηριάδου*, Περὶ τῆς τοπογρ. τῶν ἀρχ. Θηβῶν σ. 14 σημ. β'), ὅτι ὁ Κάδμος ὠχύρωσεν ἐκ τοῦ σημερινοῦ λόφου μόνον τὸν ὄχθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον, ὀνομασθὲν «οἰκία τοῦ Κάδμου» ἢ «Καδμεῖον», ὁ δὲ Ζῆθος καὶ ὁ Ἀμφίων ὁλόκληρον τὸν λόφον, ἤτοι ὅτι ἀρχικῶς ὠχυρώθη μέρος μόνον τοῦ λόφου καὶ βραδύτερον (κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς ὡσαύτως χρόνους) ὁλόκληρος ὁ λόφος. Αἱ παλαίφατοι λοιπὸν Θῆβαι κατεῖχον τὸν λόφον, ὅστις περιρρέεται ἐκ δυσμῶν ὑπὸ τῆς Δίρκης (Πλακιωτίσσης) καὶ ἀπ' ἀνατολῶν ὑπὸ τοῦ ῥύακος τοῦ ῥέοντος μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν λόφων Ἰσμηνίου καὶ Καστελλίων, ὅστις σήμερον φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μπουχλῆ τὸ ῥέμα καὶ τοῦ Καρύδα τὸ ῥέμα, καὶ χωρίζεται πρὸς Ν. μὲν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου τῆς Καδμείας λόφου Κολωνάκι διὰ ταπεινώσεως τοῦ μεταξὺ ἐδάφους, πρὸς Β. δὲ ἀπὸ τοῦ χαμηλοτέρου λόφου τοῦ Ἀμφείου δι' ὁμοίας ταπεινώσεως τοῦ μεταξὺ τῶν δύο λόφων ἐδάφους. Εἰς τὸν περίβολον τοῦτον ὁλοκλήρου τοῦ λόφου ἀνῆκον καὶ αἱ περιλάλητοι γενόμεναι ὑπὸ τῶν μυθογράφων καὶ τῶν Ἀθηναίων τραγικῶν ἑπτὰ πύλαι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν ὑπὸ τῶν διαφόρων συγγραφέων μνημονευομένων ὀνομάτων αὐτῶν εὑρίσκονται 11, διότι τινὲς αὐτῶν εἶχον περισσότερα, φαίνεται, ὀνόματα. Αἱ πύλαι αὗται, ὡς φαίνονται καὶ ἐν τῷ χάρτῃ, ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) Ἠλέκτραι, 2) Ὁμολωΐδες, 3) Προιτίδες (καὶ αἱ τρεῖς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου), 4) Βορραῖαι, 5) Νηΐσται (ἔσχαται), 6) Κρηναῖαι (ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἡ 5η καὶ 6η πλευρᾶς) καὶ 7) Ὀγκαῖαι (ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς). Τὰ ὀνόματα ταῦτα κατ' ἄλλους, ἀπιθάνως, εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν πυλῶν τοῦ περιβόλου τῆς κάτω πόλεως, τοῦ κτισθέντος, ὡς προελέχθη, κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα.

Αἱ Θῆβαι ἀπὸ τοῦ Η'—Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἡ ἱστορία τῶν Θηβῶν κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους αἰῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ὠργανώθησαν αἱ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς: Μετὰ τὴν συνένωσιν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν, ἥτις βραδύτερον ἐπωνομάσθη «Κοινὸν τῶν Βοιωτῶν» καὶ ἀπὸ τοῦ 600 π. Χ. εἶχε καὶ κοινὰ νομίσματα, ἁπασῶν τῶν αὐτονόμων πόλεων τῆς Βοιωτίας, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς μετεβάλλετο ἑκάστοτε, διότι αὐτόνομοι ἐγίνοντο ὑποτελεῖς ἰσχυροτέρων των γειτονικῶν πόλεων, καὶ ὑποτελεῖς ἐγίνοντο αὐτόνομοι (βλ. λ. *Βοιωτία* ἔνθ. ἀνωτ.), ἔγινεν ἡ ὀργάνωσις τῆς πολιτείας τῶν Θηβῶν, ἥτις ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἦτο (κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ βασιλεία κατηργήθη ἐν Θήβαις, ὅτε ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ξάνθος (1126) ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Μελάνθου) πολιτεία ἀριστοκρατικὴ ἢ ὀλιγαρχικὴ (βλ. λ. *Βοιωτάρχαι* τ. ζ' σ. 461 α'), ὑπὸ τοῦ ἐκ Κορίνθου Βακχιάδου Φιλολάου (725 π. Χ.), ὅστις πιστεύεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁ ὀργανωτὴς καὶ τῆς ὅλης βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας. Ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ σύναψις φιλικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς τυράννους Ἀθηνῶν καὶ Σικυῶνος, πρὸς τοὺς ὁποίους ὤθει τοὺς Θηβαίους ἡ ἀντιπάθειά των πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μάλιστα περιῆλθον καὶ εἰς πόλεμον, ὅτε ἐκτὸς τῶν Ὑσιῶν, αἵτινες πρῶται ἀπεσπάσθησαν τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, ἀπεσπάσθησαν καὶ αἱ Πλαταιαὶ κατὰ τὸ 519 π. Χ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν κατ' αὐτὸν καὶ ἐπέβαλον ὡς ὅρια τῆς χώρας των πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν Βοιωτῶν τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν ἀντὶ τῶν ὀρέων Κιθαιρῶνος καὶ Πάρνηθος, ἅτινα ἐχώριζον πρότερον τὴν Ἀττικὴν τῆς Βοιωτίας. Ἡ ἧττα αὕτη τῶν Θηβαίων ηὔξησε τὸ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν μῖσός των καὶ ἐξώθησε ταύτας καὶ εἰς συμμαχίαν μὲ τὴν Αἴγιναν, ἀντίζηλον τῶν Ἀθηνῶν κατὰ θάλασσαν, ὡς ἦσαν αἱ Θῆβαι κατὰ ξηράν. Κατὰ τὸ εἰρημένον χρονικὸν διάστημα (725—500 π. Χ.) ὑποστηρίζουσί τινες (βλ. *Γ. Σωτηριάδου*, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 21—22), ὅτι ἔγινεν ἐπέκτασις τοῦ περιβόλου τοῦ λόφου πρὸς τὸ ΒΑ μέρος αὐτοῦ, στηριζόμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν Θηβαίων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτῶν νὰ ἔχωσι πόλιν ὀχυράν, διὰ νὰ ἐπιβάλλωσιν εὐχερῶς τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Βοιωτίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν Θηβῶν ὡς ὁρμητηρίου τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ τοῦ Μαρδονίου κατὰ τὸ 479 π. Χ., ὅπερ θὰ ἦτο ἀδύνατον ἂν τὰ τείχη τῶν Θηβῶν περιέβαλλον μόνον τὸν χῶρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν κτισθῆ αἱ νεώτεραι Θῆβαι, καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ φόβου τῶν Λακεδαιμονίων (οὕτως ἰσχυρίζοντο), ὅτι καὶ αἱ Ἀθῆναι μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῶν τειχῶν των ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν ὁρμητήριον τῶν Περσῶν, ἐὰν ἐπήρχοντο καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ὅλως ἀστήρικτον, ἂν μόνον ἡ Καδμεία ἦτο ὠχυρωμένη, τῆς ὁποίας ἴση περίπου τὴν ἔκτασιν εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, ἥτις ἦτο ὠχυρωμένη ἐπίσης κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ἐν τούτοις δὲν ἐχρησίμευσεν ὡς ὁρμητήριον τῶν Περσῶν. Τῆς ἐπεκτάσεως ὅμως ταύτης οὐδαμοῦ ἀνευρέθησαν ἴχνη· διὰ τοῦτο οἱ πολλοὶ δὲν ἀποδέχονται ταύτην, ὑποστηρίζοντες ὅτι μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων τὰ τείχη τῶν Θηβῶν περιέβαλλον μόνον τὸν χῶρον τὸν ὁποῖον κατέχουν αἱ σημεριναὶ Θῆβαι.

Αἱ Θῆβαι κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς τὴν χώραν των Περσῶν, αἱ Θῆβαι, ἐκ μίσους κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς τὸ Ἄργος ἐκ μίσους κατὰ τῆς Σπάρτης, δὲν μετέσχον τοῦ ἐθνικοῦ συνεδρίου τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ χαιρεκάκως ἑκατέρα αὐτῶν ἐκαραδόκει τὸν ὄλεθρον τῆς ἀντιπάλου της. Οἱ 400 Θηβαῖοι, οἵτινες ἄκοντες μετέσχον τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης, παραληφθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λεωνίδα ὡς ὅμηροι διὰ νὰ προληφθῇ πᾶσα ἐχθρικὴ ἐνέργεια τῶν Θηβαίων εἰς τὰ νῶτα τῆς στρατιᾶς, ὅτε ὁ Λεωνίδας περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν Περσῶν, προχωρήσαντες πρὸς αὐτοὺς ὕψωσαν τὰς χεῖράς των «λέγοντες τὸν ἀληθέστατον τῶν λόγων, ὡς καὶ μηδίζουσι καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐν πρώτοισι ἔδοσαν βασιλέϊ» (*Ἡροδ.* Ζ' 233). Καὶ ἔσωσαν μὲν τότε τὴν ζωήν των διὰ τῆς συνηγορίας τῶν Θεσσαλῶν, ἐστιγματίσθησαν ὅμως μὲ τὰ «βασιλήϊα στίγματα» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου. Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν αἱ Θῆβαι ἦσαν τὸ φιλικὸν φρούριον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀσφαλίσει ὁ Μαρδόνιος τὰ τρόφιμα τοῦ στρατοῦ του. Ἐν Πλαταιαῖς ἐπολέμησαν μὲ ἀπεγνωσμένον θάρρος ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ πρὸ τῆς μάχης εἶχον δώσει τὴν ὀλεθριωτέραν διὰ τοὺς Ἕλληνας συμβουλὴν εἰς τὸν Μαρδόνιον: «νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν διάσπασιν τῶν Ἑλλήνων διὰ δεκασμοῦ τῶν στρατηγῶν τῶν στρατῶν τῶν διαφόρων πόλεων». Ἀλλὰ διὰ τὴν προδοτικὴν ταύτην διαγωγήν των ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς, ἀναγκασθέντες μετὰ εἰκοσαήμερον πολιορκίαν τῶν Θηβῶν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Παυσανίαν πάντας τοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν μετὰ τῶν Περσῶν συμμαχίαν των, οἵτινες καὶ ἔτυχον οἰκτροῦ θανάτου. Ἕνεκα

Χριστιανικοὶ λύχνοι Θηβῶν.

Digitized by Google

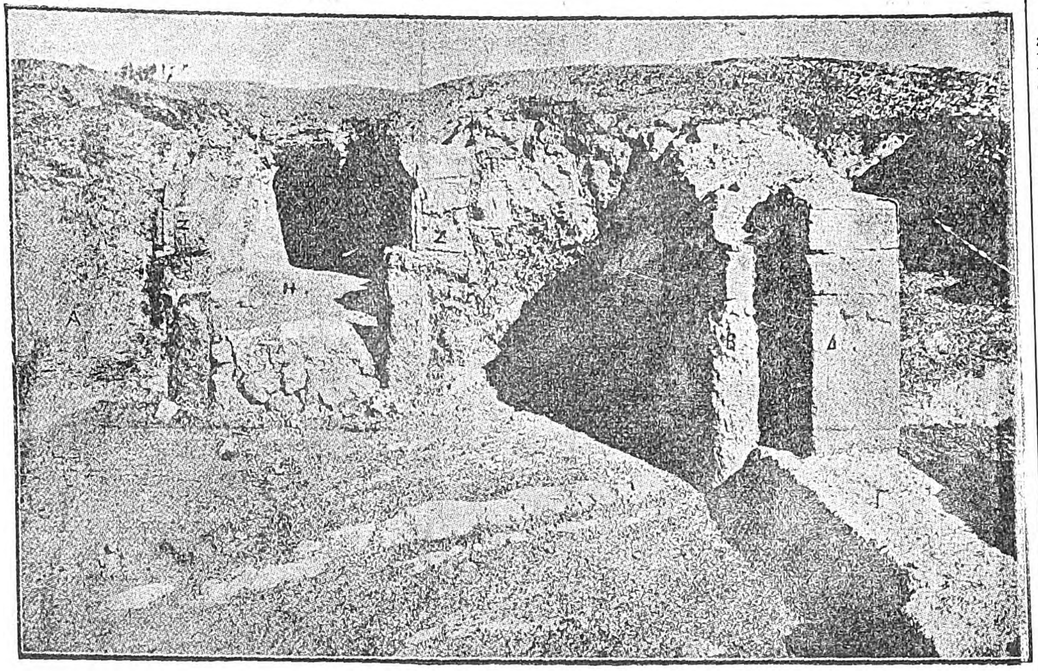

Ἡ χριστιανικὴ κατακόμβη ὁρωμένη ἔξωθεν ἀπὸ νότου.

τῆς ἀντεθνικῆς ταύτης διαγωγῆς των οἱ Θηβαῖοι διετέλεσαν τεταπεινωμένοι ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν περίπου, περιφρονούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Βοιωτῶν ἀκόμη· ἡ δεξιότης ὅμως τῶν ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατικῆς φατρίας, ἥτις εἶχεν ἐπικρατήσει ἐν Θήβαις, ἐξεμεταλλεύθη τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν προόδων τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπέτυχεν ἵνα ἡ Σπάρτη, παρὰ τὸ μῖσός της κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τὸ πολιτικὸν πρόγραμμά της νὰ διαλύῃ τὰς ὁμοσπονδίας πόλεων, ἐπιτρέψῃ νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ βοιωτικὴ ὁμοσπονδία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβαίων καὶ ν' ἀνοικοδομηθῇ κατὰ τὸ 457 π. Χ. ὁ περίβολος τῆς κάτω πόλεως. Τὴν φιλίαν Λακεδαιμονίων καὶ Θηβαίων ἐνίσχυσεν ἡ παρὰ τὴν Τάναγραν μάχη τοῦ 456 π. Χ., μετὰ τὴν ὁποίαν αἱ Θῆβαι ἀνέλαβον τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι πόλεμον, καὶ ἐνίκησαν μὲν μετὰ 62 ἡμέρας τοὺς Θηβαίους οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Οἰνοφύτοις καὶ ἐκρήμνισαν τὰ τείχη τῆς Τανάγρας καὶ διαλύσαντες τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν κατέστησάν συμμάχους των τὰς ἐν Βοιωτίᾳ πόλεις, δὲν ἐκρήμνισαν ὅμως τὰ τείχη τῶν Θηβῶν. Τὴν πληροφορίαν ταύτην παρέχει ὁ Διόδωρος, ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲν λέγει ὁ Θουκυδίδης, τινὲς (βλ. *Ἀ. Κεραμοπούλου*, ἔνθ. ἀνωτ. 290 κ. ἑ.) εἶναι ἐφεκτικοί, διστάζοντες ν' ἀποδεχθῶσιν ὅσα λέγει ὁ Διόδωρος, ἀποκλίνουσι δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην, ὅτι τότε ἐκρημνίσθησαν τὰ τείχη τοῦ νεωτέρου τούτου περιβόλου, τοῦ ὁποίου οὐδεμία μνεία γίνεται μετὰ ταῦτα. Ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τὰς βοιωτικὰς πόλεις συμμαχία τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτάς, διότι δὲν διέφερεν ἡγεμονίας. Διὰ τοῦτο ἀπεστάτησαν καὶ μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ (447 π. Χ.) νίκην των ἀπετίναξαν τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων, μισήσαντες αὐτοὺς ὅσον καὶ οἱ Θηβαῖοι. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (βλ. λ. *Βοιωτία* ἔνθ. ἀνωτ. 465 γ') ἡ σφαγὴ τῶν Θηβαίων ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἡ ἐκδίκησις τούτων διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Πλαταιῶν μετὰ ταῦτα, ἡ ἧττα τῶν Ἀθηναίων ἐν Δηλίῳ (424 π. Χ.) καὶ ἡ κατεδάφισις ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τοῦ ἀττικοῦ φρουρίου Πανάκτου ἐκορύφωσαν τὸ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων μῖσος. Κατὰ τὸ συγκροτηθὲν ἐν Σπάρτῃ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συνέδριον οἱ Θηβαῖοι μετὰ τῶν Κορινθίων ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες προέτειναν τὴν κατεδάφισιν ἁπασῶν τῶν οἰκιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν μετατροπὴν αὐτῶν εἰς χῶρον βοσκῆς ποιμνίων.

Θῆβαι καὶ Σπάρτη. Τὸ ἄσπονδον κοινὸν μῖσος τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ἥνωσε ταύτας καὶ ἐπέφερε τὸν ὄλεθρον τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως, ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὰς Θήβας. Τῇ βοηθείᾳ τῶν Σπαρτιατῶν ἀνήγειραν οὗτοι, ὡς προελέχθη, τὸν μέγαν περίβολον τῆς κάτω πόλεως, ὅστις περιελάμβανεν ἅπαντα τὸν περικλειόμενον μεταξὺ τῶν κορυφογραμμῶν τῶν ἑκατέρωθεν, πρὸς Α καὶ πρὸς Δ τῶν Θηβῶν, λόφων καὶ πρὸς Β. προεχώρει πολὺ πέραν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Τότε ἡ ὁμαλὴ καὶ στρογγύλη τὸ σχῆμα πόλις εἶχε, κατὰ τὸν Δικαίαρχον, ἄνευ μὲν τῶν προαστείων περίμετρον 43 σταδίων (8 περίπου χιλιομέτρων) μετὰ τῶν προαστείων δὲ 70 σταδίων (ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου κεῖνται καὶ τὰ σημερινὰ προάστεια τῶν Θηβῶν *Ἅγιοι Θεόδωροι* καὶ *Πυρί*). Τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ὡσαύτως ἐπανιδρύθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των ἡ βοιωτικὴ ὁμοσπονδία. Καὶ διὰ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους συμμαχίας των κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀπέκτησαν μέγαν πλοῦτον διὰ τῆς λεηλασίας τῆς Ἀττικῆς, ἐκ τῶν πλουσίων ἐπαύλεων καὶ χωρίων τῆς ὁποίας μετέφερον εἰς Θήβας καὶ τὰ ξύλα καὶ τοὺς κεράμους ἀκόμη τῶν οἰκιῶν. Ἕνεκα δὲ καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, διότι ἐκ φόβου εἶχον καταφύγει εἰς αὐτὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ κάτοικοι τῶν μικρῶν καὶ ἀτειχίστων βοιωτικῶν πόλεων Ἐρυθρῶν, Σκαφῶν, Σκώλου, Αὐλίδος, Σχοίνου καὶ Ποτνιῶν, αἱ Θῆβαι εἶχον καταστῆ πόλις μεγάλη, ἰσχυρά, καὶ πλουσία. Ἡ ἀκμή της αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ μίαν περίπου τεσσαρακονταετίαν (427—386 π. Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ νομίσματα τῶν Θηβῶν ἦσαν καὶ τὰ μόνα νομίσματα τῆς Βοιωτίας. Καὶ εἶχον μὲν ἀρχίσει αἱ πρὸς τὴν Σπάρτην, εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὁποίας ὤφειλεν τὴν ἰσχύν των, σχέσεις τῶν Θηβῶν νὰ εἶναι ψυχραὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν 30 ἐν Ἀθήναις τυράννων, ὅτε παρὰ τὰ κελεύσματα τῆς Σπάρτης ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν των οἱ Θηβαῖοι φυγάδας Ἀθηναίους καὶ ἔγιναν ἐχθρικαὶ ἀπὸ τῆς ἐν Ἁλιάρτῳ μάχης (395 π. Χ.), ἔνθα ἡττήθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐφονεύθη ὁ Λύσανδρος ὑπὸ τῶν προσδραμόντων πρὸς βοήθειαν τῆς πόλεως Θηβαίων, καὶ ἐξηκολούθησαν τοιαῦται καὶ κατὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ (394 π. Χ.) μάχην, ἔσχον ὅμως ὀλεθρίαν διὰ τὰς Θήβας ἐπίδρασιν ἀπὸ τοῦ 386 π. Χ., ὅτε οἱ Θηβαῖοι ἀπειληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Σπάρτης ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι τῆς ἡγεμονίας τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, ὑποκύπτοντες εἰς τοὺς ὅρους τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Ἀποτέλεσμα τῆς γεννηθείσης τότε ἐχθρότητος ἦτο ἡ διὰ προδοσίας κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Φοιβίδα κατὰ τὸ 383 καὶ ἡ ἵδρυσις εἰς τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας ὀλιγαρχιῶν ἐχθρικῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους. Εἰς τὴν νεολαίαν ὅμως τῶν Θηβῶν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Βοιωτίας εἶχε καλλιεργηθῆ ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς φατρίας, ἥτις εἶχεν ἐπικρατήσει καὶ περιελάμβανεν ὑπερόχους πολίτας, τὸ φιλελεύθερον καὶ ἑνωτικὸν (παμβοιωτικὸν) πνεῦμα, τοῦ ὁποίου ὥριμοι καρποὶ ἦσαν καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν (379—378 π. Χ.) καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ ἡ ἐπανίδρυσις τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας. Κατὰ τὸ συγκροτηθὲν ὅμως ἐν Σπάρτῃ περὶ εἰρήνης συνέδριον, οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐδέχθησαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβῶν Ἐπαμεινώνδας ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, τῆς ὁποίας ἠξίωσαν τὴν διάλυσιν. Ἀποτέλεσμα τῆς διαφωνίας ἐκείνης ἦτο ἡ κήρυξις πολέμου τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Θηβῶν, τοῦ ὁποίου ἡ τύχη ἐκρίθη κατὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην (371 π. Χ.), μετὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε τὸ βραχὺ μὲν (μέχρι τοῦ 362 π. Χ.), ἀλλ' ἔνδοξον στάδιον τῶν Θηβῶν, αἵτινες ἀπέβησαν ἡ πρώτη πόλις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τῆς δόξης της ταύτης πρωτεργάται ἦσαν οἱ δύο μεγάλοι Θηβαῖοι πολῖται, ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας, οἱ καὶ δημιουργοὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Θηβῶν «καὶ γὰρ συνηυξήθη, καὶ συνήκμασε καὶ συγκατελύθη τὰ Θηβαίων ἔργα τῷ τε Ἐπαμεινώνδου καὶ τῷ Πελοπίδου βίῳ προφανῶς», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Πολύβιος (VI, 46). Δι' αὐτῶν καὶ μόνον αὐτῶν ζώντων ἠδύνατο μὲ ὑπερηφάνειαν νὰ ἡγεμονεύῃ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπὸ Μεσσηνίας μέχρι Μακεδονίας, τῆς ὁποίας βασιλόπαιδες ἦσαν ὅμηροι ἐν Θήβαις. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ (364 π. Χ.) πτῶσιν τοῦ Πελοπίδα καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ (362 π. Χ.) τοῦ *Ἐπαμεινώνδου* (βλ. λ.), ἡ αἴγλη ἐκείνων ἐφώτιζε τὰς Θήβας καὶ τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (338 π. Χ.), μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ νικητὴς Φίλιππος διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰν ἐν τῇ Καδμείᾳ.

Αἱ Θῆβαι κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους. Βαρέως φέρουσαι τὴν μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ταπείνωσίν των αἱ Θῆβαι, ἀπεστάτησαν εὐθὺς ὡς ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ διὰ τὴν τόλμην των ταύτην ἐτιμωρήθησαν σκληρότατα ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐφείσθη μόνον τῶν ἱερῶν αὐτῶν, ἐπέτρεψε δὲ τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τὴν διανομὴν τῆς χώρας των εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Θηβαίων συνεκστρατεύσαντας ἄλλους Βοιωτούς. Καὶ ἀνεκτίσθησαν μὲν αἱ Θῆβαι ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου κατὰ τὸ 316 π. Χ. καὶ ἐπανελθόντες ἀνέκτησαν τοὺς ἀγρούς των οἱ ἐπιζήσαντες Θηβαῖοι, ἡ πόλις των ὅμως δὲν ἀνέκτησε τὴν προτέραν της ἐν Βοιωτίᾳ ἰσχύν. Κέντρον τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας ἦτο πλέον ὁ Ὀρχομενός. Μετὰ ταῦτα, ὡς φιλα φρονοῦσα πρὸς τὸν Κάσσανδρον, ἐπολιορκήθη ἡ πόλις δὶς (293 καὶ 290 π. Χ.) ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, καταληφθεῖσα δὲ διέφυγε τὴν καταστροφὴν τῇ παρακλήσει τοῦ Δημητρίου Ἀντιγόνου. Βραδύτερον αἱ Θῆβαι, ἐλεύθεραι ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, ὡς καὶ πᾶσα ἡ Βοιωτία, κατὰ παραχώρησιν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, θέλοντος νὰ ἔχῃ αὐτοὺς εὔνους πρὸς αὐτόν, κατώρθωσαν καὶ πάλιν νὰ κατισχύσωσι τῶν ἄλλων ἐν Βοιωτίᾳ πόλεων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐν Θερμοπύλαις πολεμήσας βοιωτικὸς στρατὸς κατὰ τῶν Γαλατῶν (278 π. Χ.) ἦτο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Θηβαίου στρατηγοῦ. Μετὰ ταῦτα Θῆβαι καὶ Κοινὸν τῶν Βοιωτῶν κατέπεσον πολὺ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι (βλ. λ. *Βοιωτία*, σ. 466 β' καὶ γ'), ἔνθα ἐμεσουράνουν μόνον ἡ ἀχαϊκὴ καὶ ἡ αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ὑπέστη καὶ αὕτη καὶ αἱ ἄλλαι βοιωτικαὶ πόλεις πάσας τὰς ταπεινώσεις τῶν ἡττημένων κατὰ τὸν πόλεμον Ἀντιόχου καὶ Ρωμαίων (192 π. Χ.) Περσέως καὶ Ρωμαίων (171 π. Χ.) καὶ Μιθριδάτου καὶ Ρωμαίων (88 π. Χ.). Κατὰ δὲ τὰς κατὰ τὸν Γ' καὶ Δ' μ. Χ. αἰῶνα ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, καὶ ἰδίως τῶν Γότθων, ὅτε αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, αἱ Θῆβαι, καλῶς ὠχυρωμέναι, διέφυγον τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς, μὴ δυνηθέντος τοῦ Ἀλαρίχου (396—397 μ. Χ.) νὰ κυριεύσῃ ταύτας.

Κοινωνική, πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῶν Θηβῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἂν καὶ ἐψέγοντο οἱ Θηβαῖοι ὑπὸ τῶν γειτόνων των Ἀθηναίων, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, ὡς σκαιοὶ καὶ ἀγροῖκοι καὶ ἄμουσοι (βλ. λ. *Βοιωτία*, σ. 467 α'), ἐν τούτοις ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀκμῆς τῶν Θηβῶν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐν αὐταῖς κίνησις μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ἔλειψε καὶ ἀπὸ τοὺς Θηβαίους τὸ δαιμόνιον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅτε ηὐτύχησαν νὰ ἡγηθῇ

Στήλη λίθου ἐκ Τιφῶν φέρουσα ἐπιγραφὴν ΦΙΛΩΤΕΡΑ.

[Μουσεῖον Θηβῶν.]

Digitized by Google

αὐτῶν ἀνὴρ ὑπέροχος τὸ πνεῦμα, τὸ ἦθος, τὴν δύναμιν καὶ τὴν θέλησιν. Παρ' ὅλην δὲ τὴν πρὸς τὴν γείτονα πόλιν ἀντιπάθειαν, ταύτην εἶχον οὗτοι διδάσκαλον εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς των ζωῆς, καὶ ταύτης καλλιτέχναι (ὁ Κάναχος, ὁ Κάλαμις, ὁ Φειδίας, ὁ Πραξιτέλης, ὁ 'Αλ-

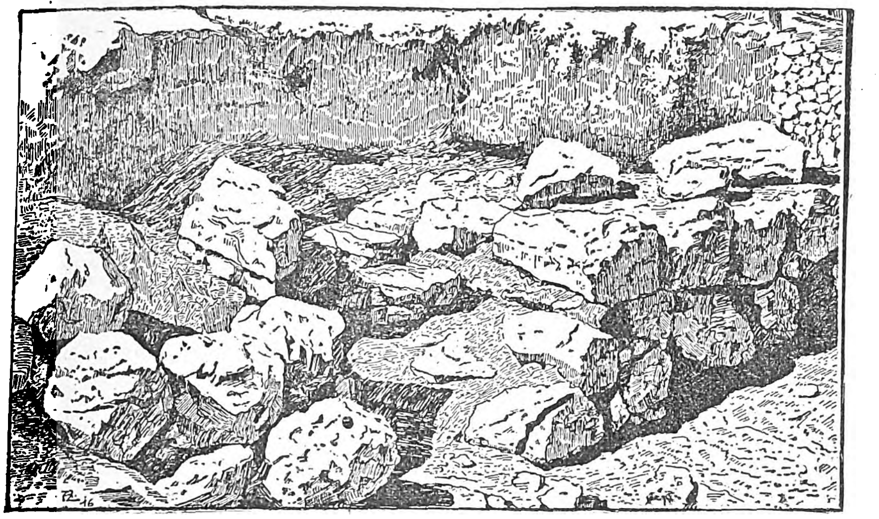

Λείψανα τοῦ πολυγωνικοῦ τείχους τῆς Καδμείας (τοῦ κτισθέντος ὑπὸ Ζήθου τοῦ 'Αμφίονος) κατὰ τὴν Α πλευρὰν αὐτῆς παρὰ τὰς Προιτίδας πύλας.

καμένης, ὁ Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι) ἐκόσμησαν τὰ ἱερά των καὶ ἔγιναν εἰς αὐτοὺς οἱ διδάσκαλοι τοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ Θῆβαι ἀπὸ ἀπόψεως καλλιτεχνικοῦ πλούτου ὀλίγων ἄλλων πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑστέρησαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀξιοπιστότερος περὶ τῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μάρτυς, ὁ Παυσανίας. Εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος λόφον, ἔνθα εἶχεν ἀνεγερθῆ κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαιοτέρων ναῶν καὶ εἶχεν ἀφιερωθῆ τὸ ἐκ κέδρου ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Κανάχου, οὗτινος ἔργον ἦτο καὶ ὁ κατὰ πάντα ὅμοιος, ἀλλ' ἐκ χαλκοῦ, Ἀπόλλων ἐν Βραγχίδαις, ἦσαν ἀνατεθειμένα καὶ τὰ ἀγάλματα Πρόναος Ἑρμῆς, ἔργον τοῦ Φειδίου, καὶ Πρόναος Ἀθηνᾶ, ἔργον τοῦ Σκόπα. (Εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τρίποδες, ἀναθήματα τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, οἵτινες ἦσαν οἱ ὡραιότατοι καὶ ρωμαλεώτατοι τῶν νέων, κατ' ἔτος ἐκλεγόμενοι καὶ δαφνηφόροι καλούμενοι. Πρῶτος ὑπῆρξε κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἡρακλῆς.) Εἰς τὸ Ἡράκλειον, ἱερὸν τοῦ γενάρχου θεοῦ, ὁ μὲν Πρα-

Πολύχρωμος εἰκὼν ἀπαρτισθεῖσα (μετὰ συμπληρώσεων) ἐκ τεμαχίων τοιχογραφημάτων τοῦ Καδμείου ἀνακτόρου τῶν Θηβῶν. Δεικνύει γυναῖκα κρατοῦσαν κρίνα καὶ πολύχρωμον ἀγγεῖον.

ξιτέλης ὑπῆρξεν ὁ καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν, ἅτινα ἐκόσμησαν τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ, ὁ δὲ Ἀλκαμένης ὁ γλύπτης δύο κολοσσιαίων ἀγαλμάτων ἐκ λίθου, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἀναθημάτων τοῦ Θρασυβούλου καὶ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων, οἵτινες μετ' αὐτοῦ, ἐκ Θηβῶν ὁρμηθέντες, ἀπηλευθέρωσαν τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς 30 τυράννους των. Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμως ἱερὸν ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα Ἡρακλέους Προμάχου ἐκ λίθου λευκοῦ, ἔργον τῶν Θηβαίων γλυπτῶν Ξενοκρίτου καὶ Εὐβίου. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Τύχης ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς θεᾶς φέρον τὸν Πλοῦτον παῖδα, τὸ ὁποῖον ἦτο κοινὸν ἔργον τοῦ Ἀθηναίου Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Θηβαίου Καλλιστονίκου. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος ὑπῆρχεν ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἔργον τοῦ Σκόπα. Παρὰ τὰ ἱερὰ ὅμως ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον ἀφιερωθῆ, ὡς προελέχθη, ἀγάλματα μεγάλων Ἀθηναίων καλλιτεχνῶν καὶ ἀγάλματα καλλιτεχνῶν Θηβαίων, ὑπῆρχε καὶ πληθὺς ἄλλων ἱερῶν, ἡρῴων, ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων, ὡς τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, οὗτινος τὸ ἄγαλμα ἦτο ἀνάθημα τοῦ Πινδάρου, τὸ μνῆμα τοῦ Ζήθου καὶ Ἀμφίονος, τὸ ὁποῖον ἦτο τύμβος, ὡς καὶ τὸ μνῆμα τοῦ Τυδέως καὶ τὰ μνήματα τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκους, τὸ μνῆμα τῆς Σεμέλης, τὸ ἱερὸν Διονύσου τοῦ Λυσίου, τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος Θεσμοφόρου, ἔνθα εἶχον ἀφιερωθῆ αἱ ἀσπίδες τῶν ἐν Λεύκτροις πεσόντων Λακεδαιμονίων, ὁ βωμὸς τοῦ Σπονδίου Ἀπόλλωνος, τὰ τρία ξόανα τῆς Ἀφροδίτης (Οὐρανίας, Πανδήμου καὶ Ἀποστροφίας), τὰ γυμνάσια, τὸ θέατρον, τὸ στάδιον, ὁ ἱππόδρομος (αἱ Θῆβαι ἐφημίζοντο ὡς κατ' ἐξοχὴν ἱπποτρόφος χώρα), τὸ πολυάνδριον τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πεσόντων, καὶ τέλος ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον γραφῆ τὰ ἐλεγεῖα «Ἡμετέραις βουλαῖς Σπάρτη μὲν ἐκείρατο δόξαν, — Μεσσήνη δ' ἱερὴ τέκνα χρόνῳ δέχεται· — Θήβης δ' ὅπλοισιν Μεγάλη πόλις ἐστεφάνωται, — αὐτόνομος δ' Ἑλλὰς πᾶσ' ἐν ἐλευθερίῃ.» καὶ τὸ μνῆμα τοῦ ἀθανάτου Πινδάρου. Δὲν ἔλειπον δὲ καὶ οἱ ἱεροὶ χῶροι καὶ αἱ κρῆναι καὶ οἱ ποταμοί, μετὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τὴν πόλιν οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι, ὡς ἦσαν τὸ Ἀμφιαράειον μεταξὺ τῶν Θηβῶν καὶ Ποτνιῶν (τὸ σημερινὸν Τάχι), ἡ ἱερὰ κρήνη τοῦ Ἄρεως, ἡ κρήνη Δίρκη, ἡ Οἰδιποδία κρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἔνιψε τὰς χεῖράς του ὁ Οἰδίπους μετὰ τὸν ἐν ἀγνοίᾳ του φόνον τοῦ πατρός του, ἡ οἰκία τοῦ Κάδμου μὲ τὸ ἄβατον τῆς Σεμέλης θάλαμον καὶ Διόνυσον τὸν Κάδμον, ὁ Σωφρονιστὴρ λίθος, τὸ οἰωνοκοπεῖον τοῦ Τειρεσίου κ.ο.κ. Ὡς δὲ ὑπῆρξαν γλύπται Θηβαῖοι, οὕτως ὑπῆρξαν καὶ ἀρχιτέκτονες καὶ ζωγράφοι καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, ἀποδεικνύοντες ὅτι ὑπερβολικά, ἂν μὴ ἄδικα, ἦσαν τὰ σκώμματα τῶν γειτόνων των, ὡς ὁ μέγας Πίνδαρος, ὅστις καὶ μόνος ἤρκει νὰ δοξάσῃ τὴν πατρίδα του, οἱ ἔνδοξοι ζωγράφοι Ἀριστείδης ὁ πρεσβύτερος, Νικόμαχος καὶ Ἀριστείδης ὁ νεώτερος, οἱ ἱστορικοὶ τῆς Βοιωτίας Ἀναξις καὶ Διονυσόδωρος, οἱ φιλόσοφοι Σιμμίας καὶ Κέβης καὶ ἄλλοι Βοιωτοὶ (ὁ Ἄσκαρος, ὁ Ἀριστομήδης, ὁ Σωκράτης), οἵτινες τὰς Θήβας εἶχον πνευματικὸν κέντρον. Τὴν πνευματικὴν ἐν Θήβαις κίνησιν ἐμαρτύρει καὶ ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆς ὑπὸ ξένων φιλοσόφων, ὡς τοῦ Φιλολάου καὶ Λύσιος, καὶ ἡ ὑπέροχος τοῦ Ἐπαμεινώνδα μόρφωσις. Ἡ πνευματικὴ αὕτη καὶ καλλιτεχνικὴ τῆς πόλεως κίνησις καθίστα τὰς Θήβας, περιρρεομένας ἀπὸ ἄφθονα ψυχρὰ ὕδατα καὶ περιβαλλομένας ἀπὸ καταφύτους κήπους, τερπνοτάτην, ἰδίως ἐν θέρει, ὅτε τὸ κλῖμα ἦτο ὑγιεινότατον, διατριβήν. Καὶ ἐψέγοντο μὲν οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὡς θρασεῖς, ὑπερήφανοι, φιλέριδες καὶ μισόξενοι, ἦσαν ὅμως αἱ Θηβαῖαι εὔπλαστοι τὸ σῶμα καὶ διέπρεπον διὰ τὴν εὐσχημοσύνην καὶ εὐπρέπειαν.

Νομίσματα τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Ἐπειδὴ πασῶν τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας τὰ νομίσματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος εἶναι συμμαχικά, σκόπιμον εἶναι διὰ τὰ νομίσματα ταῦτα καὶ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἄρθρου *Βοιωτία* (βλ. λ., τ. Ζ', σ. 466 γ'). Τὰ ἀρχαιότατα τῶν θηβαϊκῶν νομισμάτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον 600—550 π.Χ. καὶ εἶναι ἀνεπίγραφα, φέρουσι δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ ἔγκοιλον τετράγωνον διῃρημένον εἰς 8 τριγωνικὰ μέρη. Τὰ τῆς β' χρονικῆς περιόδου (550—480 π.Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὸ γράμμα ⊕ ἢ τὰ γράμματα ⊕ΕΒΑ ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ σχήματος πτερῶν ἀνεμομύλου. Τὰ τῆς γ' χρονικῆς περιόδου (480—446 π. Χ.) βοιωτικὴν ἀσπίδα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ ἀμφορέα ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ, μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ ⊕ ἢ τῶν ⊕—Ε. Τὰ τῆς δ' χρονικῆς περιόδου (446

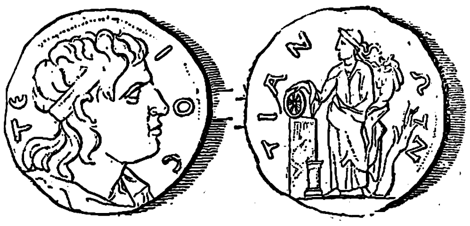

Νόμισμα τῶν Θηβῶν.

—426 π. Χ.) εἶναι τὰ καλλιτεχνικώτερα πάντων, ἔχουσι ποικιλίαν παραστάσεων (τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὸ πλεῖστον), καὶ συνήθως καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ⊕ΕΒΑΙΟΣ. Τὸ ἄριστον πάντων εἶναι τὸ φέρον βοιωτικὴν ἀσπίδα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ ἔγκοιλον τετράγωνον μετὰ γυναικὸς καθημένης ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τῆς λέξεως ΘΕΒΑ ἐπὶ τῆς ἄλλης (ἡ εἰκονιζομένη γυνὴ εἶναι ἢ ἡ Ἁρμονία, ἡ σύζυγος τοῦ Κάδμου, ἢ ἡ ἐπώνυμος τῆς πόλεως Νύμφη). Ἀπὸ τοῦ

Νόμισμα τῶν Θηβῶν.

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως παριστᾷ βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς γονυπετὴς καὶ τείνων τὸ τόξον του.]

427 π.Χ. (μάχης τῆς Κορωνείας), αἱ Θῆβαι ἔκοπτον μόναι τὸ συμμαχικὸν βοιωτικὸν νόμισμα. Τὰ τῆς ε' (426—387) χρονικῆς περιόδου εἶναι ποικίλων τύπων, ἐπικρατοῦσιν ὅμως μεταξὺ αὐτῶν αἱ κεφαλαὶ Ἡρακλέους καὶ Διονύσου. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τὸ γράμμα Η ἀντικαθιστᾷ τὴν δίφθογγον ΑΙ. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκουσι καὶ τὰ σπάνια χρυσᾶ νομίσματα τῶν Θηβῶν, ὡς τὸ φέρον κεφαλὴν Διονύσου πωγωνοφόρου ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ Ἡρακλέα παῖδα πνίγοντα ὄφεις

Νόμισμα τῶν Θηβῶν.

[Δαφνοστεφὴς κεφαλὴ Διός. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως: Ποσειδῶν κρατῶν δελφῖνα καὶ τρίαιναν, καθισμένος ἐπὶ θρόνου.]

μὲ τὰ γράμματα Θ—Ε ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τὰ τῆς στ' χρονικῆς περιόδου (379—338 π. Χ.) εἶναι νομίσματα συμμαχικὰ καὶ φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ συνήθως ἀμφορέα, σπανιώτερον δὲ κεφαλὴν Ἡρακλέους ἢ σύμβολόν τι (ρόπαλον) αὐτοῦ ἢ τοῦ Διονύσου, καὶ τὸ ὄνομα ἄρχοντος (βοιωτάρχου) συγκεκομμένον. Μεταξὺ τῶν 40 ἀναγεγραμμένων ὀνομάτων ἀρχόντων εἰς τὰ διάφορα νομίσματα, εἶναι καὶ τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ὅστις τὴν πόλιν, ἥτις ἀπὸ τοῦ 387—379 π.Χ. εἶχε τόσον καταπέσει, ὥστε οὐδὲ νό-

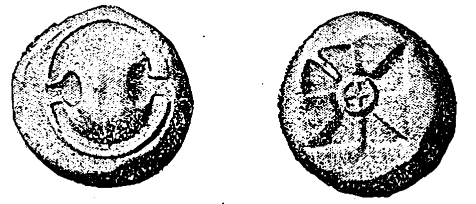

Νόμισμα τῶν Θηβῶν.

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως παριστᾷ βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἔγκοιλον τετράγωνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου παριστάνονται τὰ ἱστία ἀνεμομύλου.]

μισμα φαίνεται ὅτι εἶχε κόψει, ἀνύψωσεν εἰς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ τῆς ζ' χρονικῆς περιόδου (338—315 π.Χ.) εἶναι συμμαχικὰ καὶ φέρουσι τὰ γράμματα ΒΟ—ΙΩ ἢ ΒΟ—Ι ἢ τὴν λέξιν ΒΟΙΩΤΩΝ. Τὸ συμμαχικὸν νομισματοκοπεῖον φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας εἶχε μεταφερθῆ εἰς τὸν Ὀρχομενόν. Τὰ τῆς η' χρονικῆς περιόδου (315—288), ἤτοι τὰ κοπέντα μετὰ τὴν ἀνέγερσιν

Digitized by Google

τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, εἶναι τὰ τοῦ τύπου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, φέρουσιν ὅμως ὡς διακριτικὰ γνωρίσματα καὶ τὴν βοιωτικὴν ἀσπίδα ἢ ἄλλα τινὰ σύμβολα θηβαϊκά. Τὰ τῆς θ' χρονικῆς περιόδου (288—244 π. Χ.), ἤτοι τῶν χρόνων τῆς ἀνεξαρτησίας των ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, φέρουσι μὲν τὴν ἐπιγραφὴν ΒΟΙΩΤΩΝ, ἐκόπησαν ὅμως ἐν Θήβαις. Ταῦτα εἶναι ποικίλων τύπων, ἐπικρατοῦσιν ὅμως ἐν τῇ προσθίᾳ ὄψει κεφαλὴ Ἀθηνᾶς, Ἡρακλέους ἢ Διονύσου. Τὰ τῆς ι' χρονικῆς περιόδου (244—197 π. Χ.) θὰ ἐκόπησαν πιθανώτατα μετὰ τὸ 221 π.Χ., ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας τοῦ Φιλίππου Ε', ὅστις ἔδωκεν αὐτονομίαν εἰς τοὺς Βοιωτούς. Οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς αὐτῆς (Ἀντίγονος Γονατᾶς, Δημήτριος Β' καὶ Ἀντίγονος Δώσων) εἶχον στερήσει τὰς Θήβας τοῦ προνομίου τῆς νομισματοκοπίας. Τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουσι, συνήθως, ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Περσεφόνης, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν εἰκόνα Ποσειδῶνος καὶ τὴν λέξιν ΒΟΙΩΤΩΝ. Τὰ τῆς ια' χρονικῆς περιόδου (197—146 π. Χ.) εἶναι χαλκᾶ μόνον καὶ φέρουσι, συνήθως, ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ποσειδῶνος δαφνοστεφῆ, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ Νίκην καὶ τὴν λέξιν ΒΟΙΩΤΩΝ. Τὰ τῆς ιβ' χρονικῆς περιόδου (146—27 π.Χ.) εἶναι μικρὰ χαλκᾶ καὶ φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὴν λέξιν ΒΟΙΩΤΩΝ καὶ Νίκην στηριζομένην ἐπὶ τριαίνης. Τὰ τῆς ιγ' χρονικῆς περιόδου εἶναι τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, εἶναι χαλκᾶ καὶ φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων μετὰ τῶν τίτλων των (ἀρχιερεύς, πολέμαρχος κλπ.).

Αἱ Θῆβαι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήχθη εἰς Θήβας κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα, ὅτε γίνεται μνεία (ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ Παύλου κεφ. 16) καὶ ἐπισκόπου τῶν Θηβῶν, Ρούφου «τοῦ ἐκλεκτοῦ», μαρτυρήσαντος (κατὰ τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Νικοδήμου) ἐπὶ Νέρωνος (64 μ.Χ.). Ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἐπικρατήσῃ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ Χριστιανισμός, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀνευρεθεῖσα εἰς τὸ μικρὸν Καστέλλι χριστιανικὴ κατακόμβη, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι οἱ ὀλιγάριθμοι τότε Χριστιανοὶ εἶχον ἀνάγκην μυστικοῦ τόπου λατρείας καὶ μυστικοῦ τόπου ταφῆς. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Θήβαις φαίνεται ὅτι ἐπῆλθε κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα. Ἐπίσκοποι τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων μνημονεύονται ἐν Θήβαις ὁ Ἰούλιος (347) καὶ ὁ Ἀνύσιος (431). Κυριώτερα δὲ χριστιανικὰ μνημεῖα τῶν πρώτων αἰώνων εἶναι ἡ προρρηθεῖσα κατακόμβη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνευρέθη καὶ τοιχογραφία Χριστοῦ πωγωνοφόρου τοῦ Γ' ἢ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, καὶ λύχνοι καὶ ἄλλα τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος ἀγγεῖα, ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς ἀνασκαφέντας ἐπὶ διαφόρων λόφων τῶν Θηβῶν τάφους.

Αἱ Θῆβαι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Τῶν Θηβῶν γίνεται μνεία κατὰ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε αἱ Θῆβαι ὠχυρώθησαν, ὡς καὶ ἄλλα στρατηγικὰ σημεῖα τῆς αὐτοκρατορίας, πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, αἵτινες ἦσαν πυκνόταται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐπαυξάνουσαι τὴν ἐκ τῶν σεισμῶν καταστροφὴν τῆς χώρας. Κατὰ τὸν Η' καὶ Θ' μ. Χ. αἰῶνα αἱ Θῆβαι μετὰ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν ἦσαν ἀπὸ τὰς ἀνθηροτέρας, οἰκονομικῶς, πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας, ἕνεκα τῆς μεγάλης εἰς αὐτὰς βιομηχανίας ταπήτων, μεταξωτῶν καὶ λινῶν ὑφασμάτων, θαυμασίων διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν χρωματισμόν των. Ἡ βιομηχανία αὕτη ἀπησχόλει πλῆθος ἐργατῶν καὶ εἰσῆγεν ἄφθονον χρῆμα εἰς τὰς εἰρημένας πόλεις καὶ τὰ ταμεῖα τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ') ἀνυψώθη καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς πόλεως εἰ μητρόπολιν (μίαν τῶν 12 τῆς αὐτοκρατορίας). Ἡ εὐημερία αὕτη τῶν Θηβῶν ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ ΙΒ' μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε (1147 μ. Χ.) ἐπέδραμεν εἰς τὰς χώρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ Νορμανὸς βασιλεὺς τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας Ρογῆρος Β'. Τούτου στόλος ἐξ ἑξήκοντα πλοίων ὑπὸ τὸν Ἕλληνα ναύαρχόν του Γεώργιον Ἀντιοχέα, ἀφοῦ ἐδῄωσε, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἁλώσεως τῆς Μονεμβασίας, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ κατέλαβε τὴν Κρίσσαν. Ἐκεῖ ἔγινεν ἡ ἀποβίβασις τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ, ἅτινα ὑπὸ τὸν Ἀντιοχέα ἐστράφησαν κατὰ τῶν πλουσίων Θηβῶν, αἵτινες ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθησαν, Τὴν παράδοσιν ἐπηκολούθησεν ἀγρία διαρπαγή. Χρυσός, ἄργυρος, πολύτιμοι λίθοι, ἐνδύματα, τάπητες καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα τέχνης ἀπήχθησαν. Ναοί, ἰδιωτικοὶ οἶκοι καὶ ἐμπορικαὶ ἀποθῆκαι ἐγυμνώθησαν. Πάντες οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁρκισθοῦν, ὅτι οὐδὲν πολύτιμον πρᾶγμα ἀπέκρυψαν. Πλὴν τῶν εἰρημένων ὅμως συμφορῶν της, τότε ἀπώλεσεν ἡ πόλις καὶ τοὺς καλυτέρους της μεταξουργούς, οἵτινες ἀπήχθησαν διὰ νὰ διδάξωσι τὴν τέχνην των καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τοῦ Ρογήρου. Παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ὅμως τότε καταστροφήν, ἡ βιομηχανία τῆς πόλεως καὶ πάλιν ἀνέζησεν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ πληροφορίαι τοῦ ἐκ Τουδέλης τῆς Ἱσπανίας ραββίνου Βενιαμίν, ὅστις ἐπεσκέφθη μετὰ τὴν καταστροφὴν τὰς ἐν Ἑλλάδι ἰουδαϊκὰς κοινότητας, καὶ ἡ μνεία θηβαϊκῶν μεταξωτῶν μεταξὺ τῶν δώρων, ἅτινα εἶχον σταλῆ κατὰ το 1197 ὑπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν Σελτζοῦκον ἡγεμόνα τῆς Ἀγκύρας. Ἀλλ' αἱ Θῆβαι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς βιομηχανικῆς ἀκμῆς των δὲν ἦσαν μόνον βιομηχανικὸν καὶ οἰκονομικὸν κέντρον, ἀλλὰ καὶ πολιτικόν, διότι ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ θέματος «Ἑλλάδος», τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μέχρι τοῦ Πηνειοῦ τῆς Θεσσαλίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (Θ'—ΙΒ' μ. Χ. αἰὼν) εἶχον κτισθῆ καὶ ἄξιοι λόγου ναοὶ ἐν Θήβαις, ὡς ὁ τοῦ ἁγίου *Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν ἐρείπιά τινα, ὁ τῆς *Θεοτόκου*, τὸν ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα μητροπολίτης Θηβῶν Ἰωάννης Καλοχτένης, ὅστις εἶχεν ἐπονομασθῆ ὁ Νέος Ἐλεήμων διὰ τὰς πρὸς τὸ ποίμνιόν του καὶ τὴν πόλιν εὐεργεσίας του, καὶ τιμᾶται σήμερον ὡς ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῶν Θηβῶν, ὁ τῆς *Ἁγίας Ἐλεούσης*, ἐκ τοῦ ὁποίου διασῴζεται τμῆμά τι τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου του, καὶ ἄλλοι.

Εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Θηβῶν φυλάσσεται πλοῦτος πάσης ἐποχῆς ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἰδίως αἱ ἐγχάρακτοι ἐπὶ πλακῶν εἰκόνες τριῶν γενναίων πολεμιστῶν (τῆς μάχης τοῦ Δηλίου πιθανώτατα), οἵτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα Μνάσων, Ρύγχων, Σαυγένης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι, συγγραφεῖς (ἰδίως οἱ ἱστορικοί, οἱ γεωγράφοι καὶ ὁ Παυσανίας), οἱ συγγραφεῖς τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ ἐν τοῖς ἐγκυκλοπαιδικοῖς λεξικοῖς περ. Θηβῶν ἄρθρα καὶ τὰ συγγράμματα τῶν *M. Müller*. Geschichte Thebens. —*Stern*, Gesch. der spartan. u. theb, Hegemonie.—*Funck*, De Thebanorum actis 378—362.—*Γ. Σωτηριάδου*, Περὶ τῆς τοπογρ. τῶν ἀρχ. Θηβῶν.—*Ἀ. Κεραμοπούλου*, Θηβαϊκά,'Ἀρχ. δελτίον ὑπουργ. Ἐκκλ. κλπ. 3. 1917) κ. ἄ. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Αἱ Θῆβαι κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, τὸν Ἀγῶνα καὶ μετέπειτα. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος αἱ Θῆβαι ἦσαν ἀληθὴς τουρκόπολις. Ἔφιππος Χριστιανὸς δὲν ἐτόλμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἡ δὲ τυραννία ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Χαλκίδος ἔνοπλον βοήθειαν. Ἐπὶ μῆνα οἱ Τοῦρκοι τῶν Θηβῶν, εὔποροι πολεμισταί, δὲν ἀνησύχησαν. Ἀλλ' ὅτε παρεδόθησαν οἱ τῆς Λεβαδείας, ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ νὰ λαμβάνουν μέτρα ἀσφαλείας. Πόσον ἦσαν φοβεροὶ δὲν ἀποδεικνύει βέβαια ἡ νίκη των ἐναντίον τῶν ἐπελθόντων ἀπὸ τὰ Βίλλια τῆς Μεγαρίδος χωρικῶν, τοὺς ὁποίους ὡδήγει ὁ Ἰωάννης Λάππας. Ἀλλὰ πολὺ συνετῶς ἐφέρθησαν, ὅταν ἔμαθον ὅτι ὁ Βοῦσγος σπεύδει ἐναντίον τῶν Θηβῶν μὲ σῶμα ἰσχυρόν, καὶ παραλαβόντες τὰ γυναικόπαιδα ἀνεχώρησαν εἰς Χαλκίδα, ὅπου καὶ διεσώθησαν. Εἰς τὴν φυγήν των οὐδένα Χριστιανὸν ἔβλαψαν, ἐκ λόγων προνοίας, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν μακροθυμίαν των εἰς τὴν τυχοῦσαν δυστυχίαν. Καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας, ὄχι ὅμως διὰ πολύ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, κατελθὼν ὁ Κιοσσὲ-Μεχμὲτ πασᾶς κατέστησε τὰς Θήβας στρατηγεῖόν του, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀχυροῦ των φρουρίου ἠκτινοβόλησε τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τῶν «παρασυρθέντων ἀπὸ τοὺς ζορμπάδες πιστῶν ραγιάδων». Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Ἀγῶνος αἱ Θῆβαι, δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς των θέσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς περιχώρου γῆς, ἐχρησίμευσαν ὡς ὁρμητήριον τῶν Τούρκων, ὅπως καὶ τὸ Ζητοῦνι (Λαμία). Ἐὰν δὲ ἡ πλησιόχωρος Ἀταλάντη καὶ ἄλλα γειτονικὰ μέρη δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὸν ζυγόν, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὰς θέσεις των, οὐχὶ δὲ εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Τοὐλάχιστον οἱ Θηβαῖοι ἐπανειλημμένως ἠγωνίσθησαν ν' ἀποσείσουν τὸν ζυγὸν ὑπὸ τοὺς δύο ἀδελφοὺς Σκουρτανιώτας καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγούς, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο, ἕνεκα τῆς διηνεκοῦς καθόδου νέων τουρκικῶν στρατευμάτων, εἰς τὸν ὄγκον καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὁποίων δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσι. Περὶ τὰ τέλη μόνον τοῦ Ἀγῶνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὰς Θήβας ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν τακτικῶν τοῦ περιωνύμου Νιζὰμ πασᾶ καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ σταλέντος συγγενοῦς τοῦ σουλτάνου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀτζὰκ ἀγᾶ Ὀσμάν. Ἡ μάχη τοῦ Ἀνηφορίτου καὶ ἡ τελευταία μάχη τῆς Πέτρας συνοψίζει ἄριστα τὴν προσπάθειαν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν τελικῶς ἀπηλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπανακτήσουν τὴν παλαιὰν εὔκλειάν των, καταβληθεῖσαι ἐν παντὶ ἀπὸ τὴν ἐμπορικήν των ἀντίπαλον Λεβάδειαν. Πολλάκις δοκιμασθεῖσαι ἀπὸ σεισμικὰς δονήσεις, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμαράνθησαν, μέχρις ὅτου ὁ σιδηρόδρομος ἀνεζωογόνησε τὴν ἐμπορικήν των κίνησιν. Καὶ διεξεδίκησαν μὲν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῷ ἄλλοτέ ποτε αὐτοτελεῖ νομῷ Βοιωτίας καὶ τὴν προτίμησιν διὰ τὴν ἕδραν τοῦ Πρωτοδικείου. Προέβησαν μάλιστα εἰς ἐπαναστατικὰς ἐπιδείξεις μετὰ τῶν μαύρων σημαιῶν, αἵτινες ἐνεφανίσθησαν τότε διὰ πρώτην φοράν, εἰς μίμησιν τῶν κομμουνιστικῶν ἐξεγέρσεων. Ἀλλ' ἠδικήθησαν πάντοτε λόγῳ τῆς ἀχαρίστου θέσεώς των μεταξὺ τῶν δύο πόλεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἰῶνας ὅλους ἐπεβάλλοντο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἐγένοντο ἐπίσης τὸ θέατρον τραγικῶν συμβεβηκότων, διότι στασιαστικὸν κίνημα σημειωθὲν αὐτόθι μεταξὺ τῶν στρατευομένων, εὐθὺς ἀμέσως κατεστάλη δι' ὁμαδικῶν τυφεκισμῶν. Γ. Δ. Κ.

— **Θηβῶν** ***ἐπαρχία*** *[Γεωγρ.*. Μία τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, κατέχουσα τὸ ΝΑ καὶ μέγιστον μέρος τῆς ἀρχαίας χώρας *Βοιωτίας*. Βρέχεται ΒΑ μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ Εὐρίπου, ΝΔ δ' ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἔνθα ἡ σχηματιζομένη σειρὰ κολπίσκων καὶ ὅρμων ἐλαχίστην ὠφέλειαν παρέχει διὰ τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν τῆς χώρας. ΒΔ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Λεβαδείας καὶ Λοκρίδος, ΝΑ δ' ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μεγαρίδος καὶ Ἀττικῆς.

Τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι εἰς μὲν τὰ μεσόγεια πεδινὸν (πεδιάδες *Θηβῶν* καὶ *Τανάγρας*), εἰς δὲ τὰ παράλια ὀρεινόν. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Εὐβοϊκὸν ὑψοῦνται χαμηλὰ ὄρη, τὸ *Φίκιον* (*Φαγᾶς*), τὸ *Φοινίκιον* (τῆς *Σέγγενας*), τὸ *Πτῶον* (*Πελαγίας—Στρούγγενα*) καὶ τὸ *Μεσσάπιον* (*Κτυπᾶς*), πρὸς δὲ τὸν Κορινθιακὸν ὁ *Κιθαιρὼν* (*Ἐλατιᾶς*) καὶ ὁ *Ἑλικών*. Λοφώδης χώρα εἶναι ἡ πρὸς Ν. τῶν Θηβῶν περιοχὴ ὡς καὶ ἡ πρὸς Α αὐτῆς. Ὕδατα ἔχει ἄφθονα, τῶν ὁποίων πολλὰ συρρέουν εἰς κλειστὰς λεκάνας (βλ. *Βοιωτία* τ. Ζ', σ 463), ὡς οἱ ρύακες *Θέσπιος* καὶ *Ἰσμηνὸς* εἰς τὴν λίμνην *Ὑλικήν*, ἄλλα δὲ ποτάμια εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον (ὡς ὁ *Ἀσωπός*) καὶ ἄλλα δ' εἰς τὸν Κορινθιακὸν (ὡς ἡ *Ὠερόη*).

Ἡ χώρα εἶναι γενικῶς ἄδενδρος, καλλιεργουμένη κατὰ τὰς πεδιάδας. Μόνον μέρη τινὰ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος διασῴζουν δάση τινὰ ἐξ ἐλατῶν, δρυῶν καὶ πευκῶν. Πευκῶνας συναντᾷ τις καὶ κατὰ τὸ ὄρος Μεσσάπιον, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα καλύπτονται μόνον διὰ θαμνωδῶν δένδρων (λόχμης ἢ φρυγάνων). Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων παράγονται κυρίως σιτηρά, ὀλίγα δ' ἐξ ἄλλων εἰδῶν, ὡς ὀσπρίων, κηπαίων, οἴνου, ἐλαίου καὶ ἰδίως καπνοῦ, μὲ ἀπόδοσιν πλέον τοῦ ἑκατομμυρίου ὀκάδων. Κτηνοτροφία ἰδιάζει εἰς τὰς ὀρεινὰς περιφερείας, εἰς δὲ τὰ παράλια ἡ ἁλιεία εἶναι μικρᾶς σημασίας. Ἐν γένει δ' ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἀκόμη περιωρισμένη, ὁ δὲ πληθυσμὸς σχετικῶς ἀραιός. Οὗτος ἀνέρχεται εἰς 50.202 κατ., διανεμημένος κατὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις. Ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς περιορίζεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, τὰς *Θήβας*, καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν κωμόπολιν *Δομβραίναν* (ΝΔ). Οἱ συνοικισμοὶ ἀνέρχονται εἰς 65, ἀποτελοῦντες ἄλλοτε 7 δήμους (Θηβαίων μὲ πρωτ. τὰς Θήβας, Ἀκραιφνίου μὲ πρωτ. τὰ Μεγάλα Χάλια, Θεσπιῶν μὲ πρωτ. τὸ Ἐρημόκαστρον, Θίσβης μὲ πρωτ. τὴν Δομβραίναν, Πλαταιῶν μὲ πρωτ. τὸ Καπαρέλιον καὶ Τανάγρας μὲ πρωτ. τὸ Χλεμβοτσάριον). Αἱ σημεριναὶ κοινότητες, κατὰ τοπογραφικὴν σειράν, εἶναι αἱ ἑξῆς. Κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑλικῶνος καὶ πρὸς τὸν Κορινθιακὸν εἶναι ἡ τῶν Χωστίων, ἡ τῆς Θίσβης (Κακοσίου), ἡ τῆς Δομβραίνης, ἡ τῆς Ξηρονομῆς, ἡ τῆς Ἑλλοπίας (Καραντᾶ), ἡ τοῦ Νεοχωρίου, ἡ τῆς Παλαιοπαναγιᾶς, ἡ τοῦ Ἐρημοκάστρου, ἡ τοῦ Κασκαβελίου καὶ ἡ τοῦ Μαυρομματίου. Περαιτέρω, κατὰ τὴν τριτογενῆ λοφώδη χώραν πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα: ἡ τῶν Βαγίων, τοῦ Ἀμπελοχωρίου (Ἀμπελοσάλεσι), τῆς Μπάλτσης, τῶν Λεύκτρων (Παραπούγγιων), τοῦ Κασκαβελίου, τοῦ Καπαρελίου Πλαταιῶν, τῶν Πλαταιῶν (Κόκλας), τοῦ Λουτοφί, τοῦ Δαριμαρίου, τοῦ Χλεμποτσαρίου, τοῦ Κλειδίου (Κλειδέτι), τῆς Λιάτανης, τῆς Τανάγρας (Βράτσι), τῶν Οἰνοφύτων (Στανιατῶν), τοῦ Σχιματαρίου, τῶν Σπαΐδων, τῆς Δρίτσης, τοῦ Νεοχωρίου (Θηβῶν), τῶν Θηβῶν καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνεχομένων Ἁγίων Θεοδώρων καὶ Πυρίου. Κατὰ τὸ ὀροπέδιον τῆς Σκούρτας μεταξὺ τῶν ὀρέων Κιθαιρῶνος καὶ Πάρνηθος, τὰ καλούμενα Δερβενοχώρια ἀποτελοῦν τὰς κοινότητας Πύλης (Δερβενοσάλεσι), Πανάκτου (Κακονιοχωρίου), Στεφάνης (Κρόρας) καὶ Σκούρτων. Κατὰ δὲ τὴν βορείαν πλευρὰν αἱ τῆς Τοπολίας, τῆς Καρδίτσης, τοῦ Κοκκίνου, τοῦ Μουρικίου, τῶν Λουκισίων, τοῦ Σύρτζι, τῶν Χαλίων καὶ τοῦ Βαθέος Αὐλίδος.

Ἡ ἐπαρχία στερεῖται συγκοινωνίας διὰ θαλάσσης, τελεῖται δ' αὕτη διὰ ὁδῶν ἁμαξιτῶν, καρροδρόμων καὶ ἡμιονικῶν. Ἡ διεθνὴς σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διασχίζει τὴν ἐπαρχίαν ἐξ Α. πρὸς Δ. ἔχουσα 7 σταθμούς, ἐν οἷς ὁ τῶν Θηβῶν καὶ ὁ τοῦ Σχιματαρίου. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου διακλάδωσις ἄγει διὰ τῆς Αὐλίδος μέχρι τῆς Χαλκίδος. Πλὴν δὲ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν δημοσίας ὁδοῦ μέχρι Θηβῶν, ἄρχονται ἐκ τῶν Θηβῶν τρεῖς ἁμαξιτοί, μία πρὸς τὴν Χαλκίδα, ἑτέρα πρὸς τὴν Καρδίτσαν (τὸ ἀρχ. Ἀκραίφνιον) καὶ τρίτη πρὸς τὴν Λεβάδειαν. Διακλάδωσις τῆς τελευταίας ταύτης ἄγει εἰς τὸ Ἐρημόκαστρον (τὰς ἀρχαίας Θεσπιάς) καὶ τὴν Δομβραίναν, συγκοινωνούντων οὕτω τῶν χωρίων τούτων μετὰ τῶν Θηβῶν δι' αὐτοκινήτων. Ἐκ τῆς Δομβραίνης ἡ ἁμαξιτὴ συνεχίζεται μέχρι τοῦ μικροῦ ἐπινείου αὐτῆς, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ι. Σ.

Digitized by Google

— **Θῆβαι** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις φαραωνικὴ τῆς Ἄνω Αἰγύπτου εἰς πλάτ. 25°42′ Β. καὶ μῆκ. 32°38′ 'Αν. Γκρήνουιτς, διασημοτάτη εἴς τε τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης, διότι διετέλεσεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας κραταιὰ πρωτεύουσα τῆς φαραωνικῆς μοναρχίας, κέντρον πνευματικῆς ζωῆς λίαν ἐντόνου καὶ κατεκοσμήθη διὰ μνημείων τεκτονικῶν, γλυπτικῶν καὶ γραφικῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὰ τὰ συντρίμματα καταπλήττουσιν ἀπὸ αἰώνων τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς διά τε τοῦ ὄγκου καὶ τῆς τεχνικῆς των τελειότητος.

Τὸ ὄνομα τῶν Θηβῶν εἶναι ἐξελληνισμὸς τῆς φαραωνικῆς *Ταπίτ*, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκλήθη *Διόσπολις ἡ Μεγάλη*, πρὸς ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν *Μικράν*, κειμένην πολὺ βορειότερον, τοῦτο δὲ διότι οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν τὸν Ἄμμωνα πολιοῦχον τῶν Θηβῶν πρὸς τὸν ἰδικόν των Δία. Ὁ θεὸς οὗτος μετὰ τῆς συζύγου του Μοὺτ καὶ τοῦ υἱοῦ των Χὸνς ἀπετέλει τριαδικὴν θεότητα καὶ ἀνεγνωρίσθη ἐγκαίρως ὡς ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς χρυσῆς ἐκείνης ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐβασίλευσαν τῶν ἀνθρώπων οἱ θεοί. Κατ' ἄλλην ἔκφρασιν ἐκαλεῖτο ἡ πόλις *Οὐαζέτ*, ἤτοι «Πόλις», δηλαδὴ ἡ κατ' ἐξοχὴν πόλις, ἢ βραχύτερον *Νεούτ*, ἐξ οὗ τὰ βιβλικά της ὀνόματα *Νὸ* καὶ *Νὸ 'Αμμών*, ἤτοι πόλις, κατοικία, ἕδρα τοῦ Ἄμμωνος.

Πρωτεύουσα ἰδιαιτέρου νομοῦ ἔσχε παλαίτατα τοὺς πρίγκιπάς της τῶν ὁποίων τοὺς τάφους, ἀνερχομένους εἰς τὴν ΣΤ′ δυναστείαν, ἀνεῦρεν ὁ Μαριὲτ εἰς τὸ Δρὰχ 'Αμποὺλ Νάγκα, τὴν ἀρχαιοτάτην μερίδα τῆς ἀπεράντου Θηβαϊκῆς νεκροπόλεως, ἡ ὁποία παρουσιάζει μακρόθεν τὴν Λιβυκὴν ὀροσειρὰν ὡς σπόγγον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν χαινόντων στομάτων τῶν συρίγγων. Παλαίτατα ἐλατρεύετο εἰς αὐτὴν ὁ ἱερακοκέφαλος πολεμικὸς θεὸς Μούντ, τιμώμενος καὶ εἰς τὴν γείτονα πόλιν Ἕρμονθιν, ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν ζῴων ὁ ἀλλαχοῦ μισητὸς κροκόδειλος (σοῦχος).

Ἡ πόλις κατελάμβανε καὶ τὰς δύο ὄχθας τοῦ Νείλου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἡπλοῦτο τὸ κύριον αὐτῆς μέρος, τὸ ἄστυ. Τὰ προάστεια *'Επὲτ 'Εζοουὲτ* (σημ. *Κάρνακ*) πρὸς Β, καὶ *'Αμὲτ Σοὺτ* (σημ. *Λοῦξορ*) πρὸς Ν., περιελήφθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης της ἀκμῆς.

Σημαίνουσα πόλις ἐν Ἄνω Αἰγύπτῳ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἔχασε πολὺ τῆς σημασίας της ἀφ' ὅτου ἐκτίσθη ἡ Μέμφις. Ἡ ἱστορία της ὅμως τῶν χρόνων ἐκείνων μένει εἰς βαθὺ σκότος. Τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς χώρας τὸ κέντρον μετετοπίζετο ἀπὸ Θίνιος εἰς Μέμφιν καὶ τἀνάπαλιν. Καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἐλησμονήθησαν τόσον, ὥστε ὁ Maspero ἐφ' ὅλων τῶν μνημείων τῶν ἓξ πρώτων δυναστειῶν ἅπαξ μόνον συνήντησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἄμμωνος. Ἅμα τῇ πτώσει τῆς Μέμφιδος ἤρχισεν ἡ πολιτικὴ ἐμφάνισις τῶν πόλεων τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Τὰ ἀρχαιότατα τούτων μνημεῖα ἀπορρέουν, εἰς ἰδεολογίαν καὶ τεχνικὴν σύστασιν, ἀπὸ τῶν μνημείων τῆς ΣΤ′ δυναστείας, ἀδέξια ἀκόμη καὶ τραχέα. Τάφοι ὠρυγμένοι εἰς τὸν βράχον, ἐζωγραφημένοι ἀλλ' ἄνευ γλυπτῶν. Αἱ βιωτικαὶ σκηναὶ λείπουν. Ἐκ τῶν θεῶν αἱ νεκρικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπικαλοῦνται τοὺς θεοὺς τοῦ Νότου, συνηθέστερον δὲ τὸν Ἄμμωνα. Οἱ Μεμφῖται καὶ Ἡρακλεοπολῖται θεοὶ ὑποβιβάζονται εἰς δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως θεούς. Ἡ ΙΑ′ δυναστεία ἦτο θηβαϊκῆς καταγωγῆς, συνεδέετο πρὸς τὸν Πέπι-Μεριρὶ δι' ἀγνώστων ἡμῖν δεσμῶν (ΣΤ′ δυναστεία ὁ Φθόης τοῦ Μανέθωνος) καὶ ἐξ αὐτῆς προῆλθεν ἡ περιώνυμος ΙΗ′ δυναστεία. Ὑποτελὴς τῶν Ἡρακλεοπολιτῶν βραδέως ἐχειραφετήθη. Ὁ πρῶτος τῶν ἡγεμόνων της, τοῦ ὁποίου γινώσκομεν τὸ ὄνομα 'Αντοὺφ Α′, δὲν εἶχε δικαίωμα εἰς ὀνοματόσημον (καρτούς)· ἁπλοῦς εὐγενής, ἦτο ἰσότιμος τῶν ἄλλων φεουδαρχῶν. Ὁ υἱός του Μοντουχοτποῦ Α′, καίτοι ἀναλαβὼν ὀνοματόσημον καὶ τὸ βασιλικὸν πρωτόκολλον, ἀπέμεινε Χοροῦ, ἤτοι ἀρχηγὸς τῆς χώρας τοῦ Νότου ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ νομίμου φαραώ. Τρεῖς γενεὰς κατόπιν, 'Αντοὺφ ὁ Δ′ διέρρηξε τὸν τελευταῖον δεσμὸν τῆς ὑποτελείας καὶ ἀνέλαβε τὸν τίτλον «'Αγαθοῦ Θεοῦ, Κυρίου τῶν δύο χωρῶν», ὅπως βλέπομεν εἰς τὸν πίνακα τοῦ Κάρνακ. Μολοντοῦτο οἱ Ἡρακλεοπολῖται φαραὼ πλέον ἢ ἅπαξ ἐπέβαλον τὴν δύναμίν των. Ὁ πρῶτος ὅστις πραγματικῶς ἥνωσε «τὰς δύο χώρας» ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ὑπῆρξεν ὁ Μοντουχοτποῦ Δ′ (Νιβχαπουϊτρί). Οἱ διάδοχοί του ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν θρόνον καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸν ἱδρυτὴν τῆς ΙΒ′ δυναστείας, μόλις διατηρήσαντες τὴν δυναστείαν των ἐπὶ ἥμισυ αἰῶνος. Τῆς μακρᾶς ἐν ὑποτελείᾳ βασιλείας καὶ τῆς βραχείας ἀνεξαρτησίας τῆς πρώτης ταύτης θηβαϊκῆς δυναστείας τῶν 16 ἡγεμόνων ἔχομεν πενιχρὰ λείψανα, ὀλίγας ἐπὶ τῶν βράχων πινακίδας, στήλας τινὰς νεκρικὰς καὶ μικρά τινα ἀντικείμενα διεσπαρμένα εἰς τὰ μνημεῖα, μὲ ὀλίγους κατεστραμμένους τάφους. Ὡς οἰκοδόμοι οἱ 'Αντοὺφ καὶ οἱ Μοντουχοτποῦ ἀφῆκαν ἀσήμαντα, διότι δὲν εἶχον πόρους καὶ μέσα διὰ μεγαλύτερα. Τὰ μόνα ἐρείπια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρίσκονται εἰς Δρὰχ 'Αμποὺλ Νέγκα εἰς τὴν νεκρόπολιν. Ἐκεῖ ἐτάφησαν οἱ 'Αντοὺφ Α′ καὶ Β′, ὁ Μοντουχοτποῦ Δ′ καὶ πολλοί του διάδοχοι. Οἱ τάφοι, λεηλατηθέντες ἐπὶ τῆς Κ′ δυναστείας, σήμερον εἶναι ἠρειπωμένοι. Ὁ τοῦ Μοντουχοτποῦ ἦτο πυραμὶς μεγάλη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Δεϊρὲλ Μπάχαρι, ἡ δὲ τοῦ 'Αντοὺφ Α′ ἐξ ὀπτοπλίνθων εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐρήμου, ὅπου παρίσταται ὁ βασιλεὺς μετὰ τεσσάρων κυνῶν.

Ἡ ἱστορικὴ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς νέας αὐτοκρατορίας. Αἱ Θῆβαι ἔγιναν τὸ πατριωτικὸν κέντρον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς ξενικῆς κατοχῆς τῶν Ὑξώς, ἐργασθεῖσαι ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ἔθνους. Ἔκτοτε ἡ πόλις κατέστη καὶ παρέμεινεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἡ εὐγενεστάτη ἕδρα τῶν μεγάλων φαραὼ καὶ τὸ κέντρον ἀμυθήτων θησαυρῶν ἐκ λαφύρων καὶ φόρων ὑποτελῶν λαῶν, ὧν τὸ μέγιστον μέρος ἰδιοποιεῖτο ὁ Ἄμμων. Ἔκτοτε χρονολογοῦνται τὰ τεράστια καὶ ὡραιότατα τοῦ θεοῦ ἐνδιαιτήματα. Οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ αὐλικοὶ ἐθεώρουν τιμήν των νὰ ἱερατεύσωσιν εἰς τὸν Ἄμμωνα. Ἤκμαζον περὶ τοὺς ναοὺς ἐκείνους αἱ θεολογικαὶ σχολαί, οἱ δὲ βασιλεῖς ἐτέλουν εἰς τὸν Ἄμμωνα περισσοτέρας θυσίας παρὰ εἰς κάθε ἄλλον θεόν. Ἤδη ὁ Ὅμηρος μνημονεύει τῆς γιγαντιαίας πόλεως ἐν τῇ Ἰλιάδι. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς Διόδωρος, Στράβων, Στέφανος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Πλίνιος ὀνομάζουν τὰς Θήβας *ἑκατομπύλους*, ὄχι βέβαια ὅτι τὰ τείχη των εἶχον ἑκατὸν πύλας, ἀφοῦ οὐδὲ ἴχνος τειχῶν ἀνευρέθη, ἀλλὰ διότι τὸ πλῆθος τῶν ναῶν καὶ τῶν τεραστίων των πυλώνων ἐδικαιολόγει τὴν ἐπίκλησιν. Ὁ κατὰ τοῦ Ἄμμωνος ἀγὼν τοῦ 'Αμενώφιος Δ′ καὶ ἡ προσωρινὴ τούτου ἐγκατάστασις εἰς τὴν νεόδμητον μητρόπολιν τοῦ θεοῦ 'Ατονοῦ (νῦν Τὲλλ ἐλ 'Αμάρνα) ὀλίγον ἐζημίωσε τὸ τεκτονικὸν μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν. Τὰ καταστραφέντα τούτων ἱερὰ ἐπεσκεύασαν μετ' ὀλίγον ὁ Χαρεμχέβ, ὁ Σέθος Α′, ὁ Ραμσῆς Β′, καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἄμμωνος ηὐνοήθησαν πολὺ πλέον ἢ πρίν. Ἐπὶ Ραμσῆ Γ′ λ. χ. τὰ δύο τρίτα τῶν ἱερῶν κτημάτων τῆς χώρας ἀνῆκον εἰς τὸν Ἄμμωνα, ἐκ δὲ τῶν λαφύρων, ὅσα ὁ Φαραὼ ἔδωκεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους θεούς, τὰ τρία τέταρτα ἐδόθησαν εἰς τὸν Ἄμμωνα, ὥστε ἐπὶ 118433 αἰχμαλώτων 86486 ἔλαβε δούλους ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν. Οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Ἄμμωνος διαρκῶς ἀπέκτων ἰσχυρότερον κῦρος, ὥστε ἐπὶ τέλους κατέσχον τὸν θρόνον προσωρινῶς. 'Αλλ' ὅταν ἀπὸ τῆς ΚΑ′ δυναστείας ἡ πρωτεύουσα μετετέθη εἰς τὸ Δέλτα, αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν τὴν σημασίαν των. Ἐν τούτοις ἐπὶ μακρὰ ἀκόμη ἔτη διετέλεσε πρωτεύουσα ἰδίου κράτους τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, κυβερνωμένου ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἢ τινων πριγκίπων ἑδρευόντων εἰς πόλεις βορειοτέρας. Κατὰ τὸν Ζ′ αἰῶνα π. Χ. οἱ 'Ασσύριοι ἔφθασαν μέχρι τῶν Θηβῶν καὶ τὰς ἐλεηλάτησαν. Οἱ Αἰθίοπες κατακτηταὶ τὴν κατέστησαν ἕδραν των καὶ τὴν ἐκόσμησαν εὐλαβῶς, ἐνῷ οἱ Φαραὼ τῆς ΚΣΤ′ δυναστείας περιέθαλπον τὴν Σάϊτα. Ὁ Καμβύσης προήλασεν εἰς Ἄνω Αἴγυπτον, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ ἔπαθον αἱ Θῆβαι. Ἐκ τῶν βασιλέων, οἱ ὁποῖοι ἀπήλλαξαν τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν περσικὴν κατάκτησιν προσωρινῶς, ὁ Νεκτανεβὼ ἐκόσμησε τὸν ναὸν τῆς Μοὺτ διὰ πυλῶνος ἐξαισίου. Ὁ 'Αλέξανδρος καὶ οἱ Λαγίδαι εὗρον τὴν μεγαλώνυμον πόλιν εἰς πλήρη κατάπτωσιν. Τὴν ἐτίμησαν ἐν τούτοις δι' οἰκοδομημάτων ἀξιολόγων, διότι οὖσα κέντρον πάντοτε τοῦ ἰθαγενοῦς σωβινισμοῦ, ἠδύνατο νὰ καταστῇ κέντρον ἀντιδράσεως. Καὶ κατέστη βραδύτερον. Ἄλλως τε καὶ ὁ Πτολεμαῖος Α′ κτίσας πλησίον τὴν Πτολεμαΐδα ἀνέδειξεν αὐτὴν εὐτυχῆ ἀντίζηλον τῶν γηραιῶν Θηβῶν. Ἐπὶ Ἐπιφανοῦς ἐπανάστασις ἐν Ἄνω Αἰγύπτῳ ἀπέδωκε πρὸς στιγμὴν τὸ πρότερον ἀξίωμα τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς Θήβας, αἵτινες εἶδον ἰθαγενεῖς ἡγεμόνας καὶ πάλιν. 'Αλλὰ τὸ κίνημα κατεπνίγη σκληρῶς καὶ αἱ Θῆβαι κατέστησαν πάλιν πόλις ἐπαρχιακή. Ἡ κατάπτωσις ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τέλους ἀποσυνετέθη εἰς πολλὰ χωρία. 'Αλλὰ τὸ φρόνημά της δὲν κατέπεσε, διότι ἐπαναστατήσασα πάλιν ἐπὶ Πτολεμαίου Ι′ Εὐεργέτου Β′ ἐπολιορκήθη ἐπὶ τρία ἔτη, τὴν ταχεῖάν της ὅμως κατάρρευσιν ἐπέφερεν ὁ ἔπαρχος Κορνήλιος Γάλλος, ὅταν κατέστειλε νέαν ἐν αὐτῇ καὶ τελευταίαν ἐπανάστασιν προκληθεῖσαν λόγῳ τοῦ βαρυτάτου τῶν φόρων. Ὁ Στράβων τῷ 24 μ. Χ. εὗρεν εἰς τὸν χῶρον τῶν Θηβῶν διεσπαρμένα μικρὰ χωρία (24 π. Χ.). Οἱ ἐπισκέπται τῆς Αἰγύπτου μετέβαινον ἐκεῖ διὰ νὰ θαυμάσουν τὰ ἐρείπιά της καὶ ἰδίᾳ τὸν κολοσσὸν τοῦ Μέμνονος. Συνεπείᾳ τοῦ διατάγματος τοῦ Θεοδοσίου πλεῖσται ἐπιγραφαὶ καὶ παραστάσεις φαραωνικαὶ κατεστράφησαν. Τὴν καταστροφὴν ἐπεδείνωσαν αἱ πλήμμυραι τοῦ Νείλου καὶ αἱ διεισδύσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὴν νεκρόπολιν πολλοὶ τάφοι ἔγιναν κατοικίαι χωρικῶν καὶ αἱ αἴθουσαι τῶν ναῶν χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἢ μοναστήρια. Μεταξὺ τῶν κιόνων ἐκτίσθησαν οἰκίαι ἰδίως εἰς τὸ Λοῦξορ, ἐνῷ πολύτιμα θραύσματα τεκτονικῆς κοσμήσεως ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀσβεστοκαμίνους. Ὁ ἀρχαιολογικὸς χῶρος τῶν Θηβῶν ἐκτείνεται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς (δεξιᾶς) ὄχθης κεῖται νοτίως μὲν τὸ Λοῦξορ, βορειότερον δὲ τὸ Κάρνακ. Τὸ Λοῦξορ ἔλαβε τὸ ὄνομα *ἐλ-Κουσούρ*, ἤτοι *τὸ φρούριον*, ἐκ τοῦ ναοῦ, ὅστις ἀπέραντος ἐχρησίμευσεν ὡς φρούριον, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ ἰθαγενὲς χωρίον. Σήμερον εἶναι λαμπρὰ διαμονὴ μὲ θαυμάσια ξενοδοχεῖα, ὁδούς, κήπους, ὑπηρεσίαν περιηγητισμοῦ ἄμεμπτον, βιβλιοπωλεῖα, καταστήματα ἀρχαιοπωλῶν κλπ. Τὸ Κάρνακ ἔχει τοὺς λαμπροὺς ναοὺς τοῦ Ἄμμωνος, τῆς Μούτ, τοῦ Χὸνς καὶ ἄλλα τῶν ναῶν ἐξαρτήματα, πυλῶνας κλπ. Εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην ἦτο ἡ *νεκρόπολις* μὲ τὰς νεκρικὰς σύριγγας ὠρυγμένας εἰς τοὺς βράχους τῆς Λιβυκῆς ὀροσειρᾶς, ἄλλους τάφους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἐρήμου, ναοὺς νεκρικούς, τοὺς κολοσσοὺς τοῦ Μέμνονος καὶ τὴν πόλιν τῶν ταριχευτῶν.
Γ. Λ. Α.

— **Θῆβαι** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἀρχαία τῆς Ἑλλάδος ἐν Φθιώτιδι, πλησίον τῆς θαλάσσης. Ὑπῆρξε ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πόλις τῆς Θεσσαλίας μέχρι τοῦ 290 π. Χ., ὅτε ἐκτίσθη ἡ Δημητριὰς ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἥτις κατέστη ἐπικίνδυνος αὐτῆς ἀντίπαλος. Κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον παρέμεινεν οὐδετέρα, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, ὅστις ὠνόμασεν αὐτὴν Φιλιππούπολιν. Οἱ Ρωμαῖοι τῆς ἐπανέδωσαν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ τοῦ τείχους, περιφερείας 4 χλμ., σῴζονται εἰς ἀπόστασιν 14 χλμ. βορείως τοῦ Ἁλμυροῦ.

— **Θῆβαι** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐξελληνίζει ὁ Ἰώσηπος ('Αρχαιολογία Ε′ 7, 5. Ζ′ 7, 2) τὴν ἑβραϊστὶ *Τεβὲτ* καὶ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα *Θαιβαὶς* (Κριταὶ Θ′ 50). Πόλις ὀχυρὰ τῆς Γαλιλαίας, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ 'Αβιμέλεχ, υἱοῦ νόθου τοῦ Γεδεών. 'Αλλ' ἐνῷ ὁ πολιορκητὴς εὑρίσκετο ὑπὸ τὸ τεῖχος, γυνὴ γραῖα ἔρριψε πέτραν καὶ τὸν ἐτραυμάτισε θανασίμως. Οὗτος δέ, διὰ νὰ μὴ λεχθῇ ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ γυναικός, διέταξε τὸν ὑπασπιστήν του νὰ τὸν φονεύσῃ (1235 π. Χ.).
Γ. Λ. Α.

— **Θῆβαι** *(Τρῳάδος)*· βλ. *Θήβη*.

Θηβαιεύς, *—έως*. Ὁ κάτοικος τῶν Θηβῶν τῆς Βοιωτίας παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ, ἄλλως *Θηβαῖος*.

Θηβαιεὺς *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διὸς ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου *(Ἡροδ. Α′ 182)*.

θηβαϊκός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰς *Θήβας* ἢ τοὺς *Θηβαιεῖς*.

— **θηβαϊκὸν** ***ἐκχύλισμα***· βλ. *ὄπιον*.

— **θηβαϊκὸς** ***λεγεών***. Λεγεὼν ρωμαϊκὸς ἐκ Χριστιανῶν στρατολογηθέντων ἐν Θηβαΐδι τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὴν εἰς Ἑλβετίαν ἢ βόρειον Ἰταλίαν διαδεδομένην παράδοσιν, ὁ εἰρημένος λεγεών, ὅστις ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Μαυρίκιον εἶχε σταλῆ εἰς βόρειον Ἰταλίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαξιμιανοῦ, διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ καταδιώξῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ τελέσῃ θυσίαν εἰς τὰ εἴδωλα, ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγήν του, ὑπέστη πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν στρατιωτῶν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαξιμιανοῦ παρὰ τὴν Γενεύην κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ′ μ. Χ. αἰῶνος.

Ἡ εἰρημένη θυσία κατέστησε τὴν μνήμην τοῦ θηβαϊκοῦ λεγεῶνος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ του Μαυρικίου σεβαστὴν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν προμνημονευθεισῶν χωρῶν, οἵτινες τιμῶσι τὸν Μαυρίκιον ὡς ἅγιον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συναποθανόντας ὡς μάρτυρας.

θηβαΐνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι τὸ δηλητηριωδέστερον τῶν ἀλκαλοειδῶν τοῦ ὀπίου. Ἔχει τὸν τύπον $C_{19}H_{21}NO_8$. ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ *Θῆβαι* (τῆς Αἰγύπτου). Σῶμα στερεὸν κρυσταλλικὸν ἀδιάλυτον σχεδὸν εἰς τὸ ὕδωρ, τηκόμενον εἰς 193°.
Σ. Γ.

Θηβαιοαττικὸν ***ἐργαστήριον***. Οὕτως ἐκλήθη ὀνομαστὸν ἐργαστήριον ζωγραφικῆς, ὅπερ ἤκμασεν ἐν Θήβαις καθ' ὁλόκληρον περίπου τὸν Δ′ π. Χ. αἰῶνα. Τὸ ἐργαστήριον τοῦτο, ὡς καὶ ἡ ὀνομασία του μαρτυρεῖ, ἐκινήθη ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀττικῆς τεχνοτροπίας, περιέλαβε δ' ἐν ἑαυτῷ καὶ καλλιτέχνας ἀσκήσαντας ἐν 'Αθήναις τὴν τέχνην των. Τέλος δὲ συνεχωνεύθη, κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ Δ′ αἰῶνος, μετὰ τῆς νεωτερας ἀθηναϊκῆς σχολῆς. Ἡ ἐν Θήβαις συμπτωματικὴ αὕτη ἄνθησις τῆς ζωγραφικῆς φαίνεται, ὅτι συνώδευσε καὶ ἠγλάϊσε τὴν ἐφήμερον δόξαν τῆς πόλεως ταύτης ἐπὶ 'Επαμεινώνδου, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ζιρὰρ (La peinture antique, σελ. 228). Κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Θηβαιοαττικοῦ ἐργαστηρίου ὑπῆρξαν ὁ *Νικόμαχος*, ὁ *'Αριστείδης*, ὁ *Εὐφράνωρ* καὶ ὁ *Νικίας* (βλ. λ.). Κατὰ τὸν Ζιρὰρ (ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 230), ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων κυρίων ἐκπροσώπων τοῦ Θηβαιοαττικοῦ ἐργαστηρίου, ὁ μὲν Νικόμαχος ἐπῃνεῖτο διὰ τὴν εὐχέρειαν, μεθ' ἧς εἰργάζετο, ὁ δ' Εὐφράνωρ ἐθαυμάζετο ὡς ζωγράφος ἵππων καὶ ἡρωικῶν μορφῶν, ὁ Νικίας ἀπηχθάνετο τὰς ἀπεικονίσεις ἀνθέων, φυτῶν, πτηνῶν ἢ σκηνῶν ἐκ τοῦ καθημέραν βίου καὶ ἠρέσκετο ν' ἀποδίδῃ πολυπροσώπους ὁμάδας ταρασσομένας

Digitized by Google

ἀπὸ βίσια πάθη, ὁ δὲ Ἀριστείδης διέπρεπεν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ ἄλγους.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θηβαῖος, —α· ὁ κάτοικος τῶν Θηβῶν, ἄλλως *Θηβαιεύς.*

Θηβαῖος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὑφ' ὃ καὶ εἶναι γνωστοί, ἀναφέρονται ὅτι ἔπεσαν εἰς διαφόρους μάχας ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, οἱ ἑξῆς ἐκ Θηβῶν πολεμισταί: —1) ***Ἀνδρέας Ἰωάννου***, εἰς τὸ Χαϊδάρι. —2) ***Ἀντώνιος Καπνόριζας***, ἐν τῇ Ἀκροπόλει. —3) ***Ἀντώνιος Λάμπρου***. Ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Καματεροῦ. —4) ***Γεώργιος Καλαΐτης***. Ἔπεσε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ Κιουταχῆ. —5) ***Ζεροστάμης***. Ἔπεσε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. —6) ***Δημήτριος Καινούργιος***. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὸ Κερατσίνι. —7) ***Ἰωάννης Ρεκές***. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου. —8) ***Ἰωάννης Δεληγιάννης***. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου. —9) ***Κωνσταντῖνος Ἰωάννου***. Ἔπεσεν εἰς τὸ Χαϊδάρι. —10) ***Κόλιας Σταμπῆς***, εἰς τὸ Καματερόν. —11) ***Κῶτσος Δημητρίου***. Ἔπεσεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. —12) ***Λάμπρος Πολυμέρης***. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ. —13) ***Νικόλαος Κιαπάτης***. Ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου. —14) ***Σωτήριος Δερβίσης***. Ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Γ. Δ. Κ.

— **Θηβαῖος**: —1) ***Ἀγγελῆς***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Θηβῶν. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐμπορευόμενος ἐν Λεβαδείᾳ, ἐκρατήθη ὡς ὅμηρος κατὰ τὴν γενομένην πολιορκίαν, ἀλλ' ἐσώθη ἀπελευθερωθεὶς πρὸ τῆς παραδόσεως τῶν ἐν τῇ Ὥρᾳ κεκλεισμένων. Θυσιάσας ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος ἅπασαν τὴν περιουσίαν, ἐπολέμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀφοῦ μετέσχε διαφόρων μαχῶν ἔπεσε κατ' Ἀπρίλιον 1827 μαχόμενος παρὰ τὸν πληγέντα Γεώργιον Καραϊσκάκην εἰς τὸ Φαληρικὸν πεδίον. —2) ***Λουκᾶς***. Θηβαῖος καὶ οὗτος ἀγωνιστής, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Λεβαδείας, τῆς Ὑπάτης, εἰς τὰς μάχας τῆς Ἀλαμάνας, τῶν Βασιλικῶν καὶ εἰς ἄλλας περιπετείας τῆς Στερεᾶς. Τῷ 1822 ἐπολέμησεν εἰς τὰ Δερβενάκια ὡς ἀξιωματικὸς καὶ ἐτραυματίσθη. Τὸ ἑπόμενον ἔτος κατῆλθεν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐπολέμησε γενναιότατα. Τῷ 1824, ἐπανελθὼν εἰς Πελοπόννησον, ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς διοικήσεως διὰ τὴν δίωξιν τῶν «ἀνταρτῶν» καὶ προαχθεὶς εἰς ταξίαρχον ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ μάχην τοῦ Ναυαρίνου τῷ 1825, ἐκεῖ δὲ ἐφονεύθη. —3) ***Ἰωάννης***. Οὗτος ἀναφέρεται ὡς προσενεγκὼν 13000 γροσίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ ὡς χρηματικῶς ὑποστηρίξας τὸ σῶμα τοῦ Διονυσίου Εὐμορφοπούλου κατὰ τὴν δρᾶσίν του εἰς τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. —4) ***Σταῦρος***. Ἀγωνιστής, ὀνομαζόμενος *Θηβαῖος*, διότι κατήγετο ἐκ Θηβῶν. Ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην εἰς τὴν βοιωτικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1826—1827 καὶ διεκρίθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Πειραιῶς.

Γ. Δ. Κ.

Θηβαῒς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ὠνομάζετο ὁ νομὸς τῶν Θηβῶν (Αἰγύπτου), καὶ παρὰ Ρωμαίοις Thebaïca Regio. Ἐγένετο ὀνομαστὸς κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, διότι εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ ἔρημον ἀνεπτύχθη ὁ ἀσκητισμός, καθ' ὃν διεκρίθησαν πολλοὶ εἰς ἀρετὴν βίου καὶ ὀρθοδοξίαν. Τὰ ὀρύγματα τῶν τάφων, τὰ ἐρείπια τῶν νεκρικῶν ναῶν καὶ τὰ σπήλαια τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου κατῳκήθησαν πυκνότατα ὑπὸ τούτων.

— **Θηβαῒς, *πρώτη*** —, καὶ ***δευτέρα*** — *[Ἐκκλ. Ἱστ.]*. Δύο ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Κατ' ἀρχὰς (ἐπὶ Διοκλητιανοῦ) ἡ Θηβαῒς ἀπετέλει μίαν ἐπαρχίαν, βραδύτερον δὲ (Δ' αἰὼν) ὑποδιῃρέθη εἰς δύο· ἐκ τούτων ἡ Θηβαῒς Α' (*Ἀντινόη*) εἶχεν 8 ἐπισκοπάς, ἡ δὲ Θηβαῒς Β' (*Πτολεμαῒς Ἑρμίου*) 14. Ἡ διαίρεσις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος (βλ. καὶ λ. *Ἀλεξάνδρεια [Ἐκκλ.]* τ. Γ' σ. 547α').

— **Θηβαΐδος ἀκρωτήριον** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ἀκρωτήριον τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος. —2) Ὅρμος ὑπὸ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον. Εἰς τὸν μυχὸν ἡ ρωσικὴ ἰδιόρρυθμος σκήτη «Νέα Θηβαΐς».

«**Θηβαῒς**». Ποίημα ἀνῆκον εἰς τὸν ἐπικὸν κύκλον καὶ πραγματευόμενον τὰς τύχας τοῦ οἴκου τῶν Λαβδακιδῶν καὶ ἰδίᾳ τὸν πόλεμον τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας. Ἥρως τοῦ ποιήματος εἶναι ὁ μάντις Ἀμφιάραος, δι' ὃ καὶ συνεδέετο τὸ ποίημα τοῦτο πρὸς τὸ ἔπος «Τὴν ἐξέλασιν τοῦ Ἀμφιαράου», ἤτοι τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀμφιαράου κατὰ τῶν Θηβῶν, ὥστε ὑπέθεσάν τινες ὅτι τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἦσαν διάφοροι ἐπιγραφαὶ ἑνὸς καὶ αὐτοῦ ποιήματος. Ὁ συγγραφεὺς τῆς Θηβαΐδος, ἡ ὁποία συνέκειτο ἐξ 7000 περίπου στίχων, εἶναι ἄγνωστος. Ὁ Παυσανίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁποίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐσῴζετο τὸ ποίημα, συγκρίνων αὐτὸ πρὸς τὰ ἄλλα κυκλικὰ ποιήματα, χαρακτηρίζει ὡς ἀπαράμιλλον καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐπιβεβαιώνεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν τὸ ποίημα τοῦτο ἐξήσκησεν ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Ὁ Παυσανίας παραβάλλει τὴν Θηβαΐδα πρὸς τὴν Ὀδύσσειαν καὶ Ἰλιάδα καὶ διηγεῖται ὅτι κατὰ τὸν ἐλεγειοποιὸν Καλλῖνον, ὁ Ὅμηρος ἦτο ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος τούτου. Καὶ ὁ Σουΐδας δὲ καὶ ὁ ψευδῶς εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἀποδιδόμενος βίος Ὁμήρου ὀνομάζουσι ποιητὴν τοῦ ποιήματος τούτου τὸν Ὅμηρον καὶ ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐποίησε τοῦτο ἐν Νέῳ τείχει τῷ παρὰ τῇ Κύμῃ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ποιήματος «Ἄργος ἄειδε, θεά, πολυδίψιον, ἔνθεν ἄνακτες», ὁ ὁποῖος παραμελεῖ τὸ δίγαμμα, ἀποδεικνύει ὅτι ἐν ὑστέροις χρόνοις ἐποιήθη τὸ ποίημα τοῦτο.

Ὁ Bergk (Griech. Litterat. II, 40) ἀνάγει τὴν Θηβαΐδα εἰς τοὺς πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων χρόνους, διότι κατὰ τὴν 6ην Ὀλυμπιάδα συνεπλήρωσεν αὐτὴν ὁ Τήϊος Ἀντίμαχος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἕτερον κυκλικὸν ποίημα «οἱ Ἐπίγονοι». Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀβέβαιον. Ἡ Θηβαῒς αὕτη καλεῖται *κυκλικὴ Θηβαῒς* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *Θηβαΐδα* τοῦ Ἀντιμάχου τοῦ Κολοφωνίου, ποιητοῦ ζήσαντος περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ὁ ὁποῖος ἐμιμήθη τὸν ποιητὴν τῆς πρώτης Θηβαΐδος ἐπὶ νέου σχεδίου.

Ἡ Θηβαΐς, ἥτις ἐνέπνευσε τὸν ποιητὴν Πίνδαρον καὶ παρέσχε θέματα τραγῳδιῶν εἰς τὸν Αἰσχύλον, Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην, εἶναι ἐκ τῶν γονίμων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκλογὴν τοῦ θέματος καὶ τὴν ἐφευρετικήν των δύναμιν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς φαντασίας ἰσχυρῶς καὶ δίδουσιν ἀφορμὴν πρὸς δημιουργίαν πάντοτε νέων ἔργων. Θέμα τοῦ ποιήματος τούτου ἦτο ἡ ὀλεθρία ἐκστρατεία τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Ἀδράστου παρακινουμένου ὑπὸ τῶν δύο γαμβρῶν του, Πολυνείκους καὶ Τυδέως, ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Ἐτεοκλέους. Ὁ Ἀμφιάραος χωρὶς νὰ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας κατέχει ἐν τῇ Θηβαΐδι τὴν πρώτην θέσιν, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῇ Ἰλιάδι (βλ. λ. *Ἀμφιάραος*). Ἀμφοτέρων τῶν Θηβαΐδων ἐσώθησαν ἀποσπάσματα ἐν Epic. Graec. fragm. Ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Στάτιος, μιμούμενος τὸν Ἀντίοχον, ἐποίησεν ἴδιον ποίημα, τὴν *Θηβαΐδα*, κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ., ἔχων ὅμως ἀναμφιβόλως ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν κυκλικὴν Θηβαΐδα. Δ. Μ. Μ.

— «**Θηβαῒς**». Τραγῳδία τοῦ *Ρακίνα* (βλ. λ.).

θηβαϊσμὸς (ὁ)· βλ. *μορφινισμός.*

Θηβάνας (ὁ), ἢ ***Θηβανῆς***. Οὕτως ὀνομάζεται σφοδρὸς ἄνεμος, ἐκ τῶν Τσιραγιωτικῶν ὀρέων καὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ πεδίου πνέων.

θηβάρχης (ὁ), —*ου [Ἀρχ.]*. Ἄρχων τῶν Θηβῶν· ἀξίωμα ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Θηβάσιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Βυζαντινὸν πόλισμα τῆς Φρυγίας, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει σήμερον ἡ τουρκικὴ πόλις *Σογιοὺτ* (=*Ἰτέα*), ὅπου ὁ τάφος τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας τῶν Ὀσμανιδῶν. Ν. Μ.

Θήβη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Πόλις τῆς Βοιωτίας (βλ. λ. *Θῆβαι*). —2) Πόλις τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Θῆβαι*, Αἰγύπτου). —3) Πόλις ἀρχαία τῆς Μυσίας (ἐν τῇ Τρωάδι), ἡ ἐπικαλουμένη καὶ *Ὑποπλακίη*, *Πλακίλη* καὶ *Αἰολὶς* (*Θήβη*). Ἔκειτο ὑπὸ τὸ δασῶδες ὄρος Πλάκον, παραφυάδα τῆς Ἴδης καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου (περὶ τὰ 10 χιλμτρ.), εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ *Χρῦσα*, τὸ ἐπίνειον τῆς Θήβης, μὲ τὸν περίφημον ναὸν τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος, οὗτινος ἱερεὺς ἦτο ὁ Χρύσης, ὁ πατὴρ τῆς Χρυσηΐδος. Εἰς τὴν Θήβην, οὕτως κληθεῖσαν ἀπό τινος Νύμφης, ἐβασίλευε κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ὁ Ἠετίων, ὁ πατὴρ τῆς Ἀνδρομάχης τῆς συζύγου τοῦ Ἕκτορος. Οὐχὶ δὲ μακρὰν τῆς Θήβης καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πεδιάδος, ἥτις ἐκαλεῖτο «πεδίον τῆς Θήβης», ἔκειτο καὶ ἡ Λυρνησσός, ἡ πατρὶς τῆς Βρισηΐδος. Τὸ πεδίον τῆς Θήβης ἦτο περιμάχητον μεταξὺ Λυδῶν καὶ Μυσῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἀνῆκε τοῦτο εἰς τοὺς Ἀδραμυττηνούς, αἱ δὲ πόλεις Θήβη καὶ Λυρνησσὸς ἦσαν ἔρημοι. —4) Πόλις ἐν Καταονίᾳ καὶ —5) Πόλις ἐν Ἰταλίᾳ, ἀμφότεραι ὑπὸ Στεφ. τοῦ Βυζαντίου μνημονευόμεναι.

Πλὴν τῶν εἰρημένων, κατά τινας, καὶ 4 ἄλλαι, ἀσημότεραι, εἶχον τὸ αὐτὸ ὄνομα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. ΚΑΨ.

Θήβη *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἰοδάμας καὶ μήτηρ τοῦ Ὠγύγου. Κατ' ἄλλους σύζυγος τοῦ Ὠγύγου, ὅστις ἵδρυσε τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν οὕτως ἀπὸ ταύτης. —2) Θυγάτηρ τοῦ Ἀσωποῦ (κατὰ τοὺς ἐγχωρίους μὲν ἐν Θήβαις μύθους τοῦ βοιωτικοῦ, κατὰ τοὺς ἐν Φλιοῦντι δὲ τοῦ Φλιασίου Ἀσωποῦ) καὶ τῆς Μετώπης καὶ ἀδελφὴ τῆς Αἰγίνης. Ἀπὸ ταύτης, γενομένης συζύγου τοῦ Ζήθου, ἔλαβον τὸ ὄνομά των αἱ Θῆβαι τῆς Βοιωτίας. Κατὰ τοὺς ἐπιχωρίους ἐν Φλιοῦντι μύθους καὶ ἡ Θήβη εἶχεν ἁρπαγῆ, ὡς καὶ ἡ ἀδελφή της Αἴγινα, ὑπὸ τοῦ Διός. Ἡ ἁρπαγὴ αὕτη παρίστατο εἰς ἓν ἀνάθημα τῶν Φλιασίων ἐν Ὀλυμπίᾳ, τῆς δὲ βοιωτικῆς Θήβης, ὡς προσωποποιήσεως τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, τὴν εἰκόνα, ἔργον τοῦ Μεσσηνίου καλλιτέχνου Δαμοφῶντος, εἶχον ἀφιερώσει οἱ Μεσσήνιοι, ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες εἶχον ἀποδώσει εἰς αὐτοὺς τὴν πατρίδα των καὶ εἶχον κτίσει τὴν Μεσσήνην, εἰς τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. —3) Θυγάτηρ τοῦ Προμηθέως καὶ μιᾶς τῶν Νυμφῶν. Ἀπὸ ταύτης εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της ἡ Θήβη τῆς Μυσίας. —4) Θυγάτηρ τοῦ Γρανικοῦ (κατ' ἄλλους τοῦ Ἀδράμου ἢ Ἀδραμύστου). Κατὰ τοὺς μύθους τούτους ἀπ' αὐτῆς εἶχε λάβει τὸ ὄνομά της ἡ Θήβη τῆς Μυσίας. —5) Θυγάτηρ τοῦ Νείλου, ἢ Λίβυος ἢ Κίλικος.

— **Θήβη**. Θυγάτηρ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἰάσονος, οὕτως ὀνομασθεῖσα ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Θηβαίους φιλίας τοῦ πατρός της, καὶ σύζυγος τοῦ μετὰ ταῦτα τυράννου τῆς αὐτῆς πόλεως *Ἀλεξάνδρου* (βλ. λ.).

Τὸ ὄνομα Θήβη ἔφερον καὶ πολλαὶ ἄλλαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. ΚΑΨ.

θηγάνη (ἡ), καὶ ***θήγανον*** (pierre à aiguiser ἢ pierre à affiler). Ἡ γνωστὴ πέτρα, δι' ἧς θήγουσιν (ἀκονίζουσι) τὰ διάφορα μαχαίρια, κοπτικὰ ἐργαλεῖα κλπ., τὸ *ἀκόνι*. Ἡ πέτρα αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ λίθου λείου καὶ σκληρότητος ἐξαρτωμένης ἐκ τῶν ὑπὸ θῆξιν ἐξαρτημάτων. Ἐπίσης τὸ σχῆμα αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου χρησιμοποιήσεως. Οὕτως ἡ θηγάνη τῶν ξυλουργῶν (λαδάκονο) εἶναι ἐπίπεδος πλὰξ περιβαλλομένη ὑπὸ ξυλίνου πλαισίου. Ἡ λείανσις αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται διὰ προστριβῆς ἐπὶ ἑτέρας ἐπιπέδου (συνήθως ἐκ μαρμάρου), μεταξὺ τῶν ὁποίων ρίπτεται λεπτὴ ἄμμος. Τὸ ὑπὸ θῆξιν ἐργαλεῖον προστρίβεται ἐπὶ τῆς πλακὸς ἀφοῦ πρότερον ριφθῶσιν ἐπ' αὐτῆς σταγόνες τινὲς ἐλαίου. Ἡ μαυρόπλακα τῶν λιθοξόων εἶναι θηγάνη ἐκ σχιστολίθου μελανοῦ χρώματος. Αὕτη χρησιμοποιεῖται ἀφοῦ πρότερον ριφθῶσιν ἐπ' αὐτῆς σταγόνες τινὲς ὕδατος. Οἱ κουρεῖς ἔχοντες ἀνάγκην ἀρίστης θήξεως τῶν ξυραφίων χρησιμοποιοῦσι τὴν δι' ἐλαίου θηγάνην, ἤτοι δερμάτινον λωρίον φέρον λεπτὸν στρῶμα ἐκ λεπτοτάτης ναξίας σμύριδος. Εἰς τὰ μηχανουργικὰ ἐργοστάσια ὡς θηγάνη χρησιμοποιεῖται χειροκίνητος ἢ μηχανοκίνητος τροχὸς ἐκ σχιστολίθου, σμύριδος κλπ. Ὁ τροχὸς οὗτος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θήξεως τῶν ἐργαλείων δι' εἰδικῆς διατάξεως ὑγραίνεται συνεχῶς δι' ὕδατος. Εἰς συνθετώτερα θηκτικὰ μηχανήματα τὸ ὑπὸ θῆξιν ἐργαλεῖον δὲν κρατεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ τεχνίτου ἀλλ' ὑπὸ εἰδικῶν μηχανικῶν συνδέσμων. Α. Π. Μ.

Θηγανοῦσα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γ, ιϛ', 23) ὡς παρακειμένη τῇ Πελοποννήσῳ καὶ εὑρισκομένη ΝΑ τῆς *Σφαγίας* (ταν. *Σφακτηρίας*) καὶ δυτικῶς τῶν Κυθήρων. Ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ ἦ ἄλλη ἀπὸ τὸ σύγχρονον *Βενέτικο* (βλ. λ.) τῆς Μεσσηνίας. Ἀπαντᾷ καὶ ἡ γραφὴ *Θιγενοῦσα*. Σ. Ε. Λ.

Θηγίνη *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς *Ἀρελάτης* (σημερ. *Ἄρλ*).

θήγω· ἀκονίζω, ὀξύνω: «θήγω τὴν μάχαιραν, — τὴν σπάθην, — τοὺς ὀδόντας».

Θηκαρᾶς, *Θεόδουλος μοναχὸς* ὁ —. Βυζαντινὸς σχολαστικὸς καὶ γραμματικὸς (βλ. λ. *Θωμᾶς Μαγίστρος*).

«**Θηκαρᾶς**». Μέγα βιβλίον περιέχον εὐχὰς ἀναριθμήτους, ἐν χρήσει πρὸ ἑκατοντάδων ἐτῶν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ 1683, ἐπιμελείᾳ Ἀγαπίου Λάνδου, μοναχοῦ (πρβλ. Σάθᾳ 1649 Νεοελλ. Φιλολ. σ. 3+4)· τὸ δεύτερον αὐτόθι, τῷ 1783, ἐπιμελείᾳ Σεραφεὶμ πρώην Ἀγκύρας· τὸ τρίτον ἐν Ἰασίῳ (Μολδαυΐας) τῷ 1814, δαπάνῃ Σεραφεὶμ ἀρχιμανδρίτου Καρακαλληνοῦ· καὶ τὸ τέταρτον ἐν Μόσχᾳ, τῷ 1833, δαπάνῃ Γρηγορίου ἀρχιμανδρίτου Ἰβηρίτου, ὅπως διανεμηθῇ δωρεὰν τοῖς μοναχοῖς. Μ. Ι. Γ.

θηκάρι (τό), ἰδιωματ. *φηκάρι*· ἡ θήκη τῆς μαχαίρας, τοῦ ξίφους κττ., ὁ κολεὸς (ὑποκορ. τοῦ *θήκη*).

θήκη (ἡ)· τόπος ἢ δοχεῖον ἢ σκεῦος κατάλληλον πρὸς τοποθέτησιν καὶ φύλαξιν ἀντικειμένου τινός, συνήθως κιβώτιον, κίστη, περίβλημα κτπ.: «θήκη ψαλιδίου, — ξυραφίου, — μαχαίρας, — ξίφους, — ὅπλου, — βιολίου, — κιθάρας κττ.», «θήκη χρυσῆ, — ἀργυρᾶ, — ἐξ ἀλαβάστρου, — ἐκ μαρμάρου κττ.» βλ. καὶ *κίστη*, *πυξίς*· ‖ ἡ λ. συνήθως ὡς δεύτερον συνθετικόν: *βελονοθήκη*, *βιβλιοθήκη*, *ἐφημεριδοθήκη*, *μαξιλαροθήκη*, *μαντιλοθήκη*, *νυκτικοθήκη*, *ὁπλοθήκη*, *πετσετοθήκη*, *πιατοθήκη*, *σιγαροθήκη*, *σκευοθήκη*, *χαρτοθήκη*, *ὡρολογοθήκη* κ. ἄ.

—*[Ἐγκυκλοπ.]* *Θήκας* ὀνομάζομεν εἰδικώτερον τὰ κυτία ἢ περικαλύμματα τὰ προοριζόμενα δι' ὧ

Digitized by Google

ρισμένον ἀντικείμενον καὶ μὴ ἀπομακρυνόμενα ἀπὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ (θήκη μαχαίρας,—ὡρολογίου,—θερμομέτρου,—τηλεσκοπίου), ἢ διὰ πλειότερα μὲν τοῦ ἑνὸς ἀντικείμενα, ὅμοια ὅμως πρὸς ἄλληλα ἢ εἰς τὸ αὐτὸ ἀνήκοντα εἶδος (θήκη βελονῶν,—σιγαρέττων,—χειρουργικῶν ἐργαλείων κτλ.).

Ἡ κατασκευὴ τῶν θηκῶν συνεδέθη πάντοτε πρὸς τὴν καλαισθητικὴν διάθεσιν καὶ ἀπησχόλησεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐπιτηδείους τεχνίτας, ἐνίοτε δὲ καὶ καλλιτέχνας διασήμους. Ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ καὶ χρησιμοποιοῦνται ἔτι διὰ τὴν κατασκευὴν θηκῶν παντοειδεῖς ὕλαι καὶ ποικίλαι μέθοδοι κατεργασίας: τὸ ξύλον, τὰ μέ-

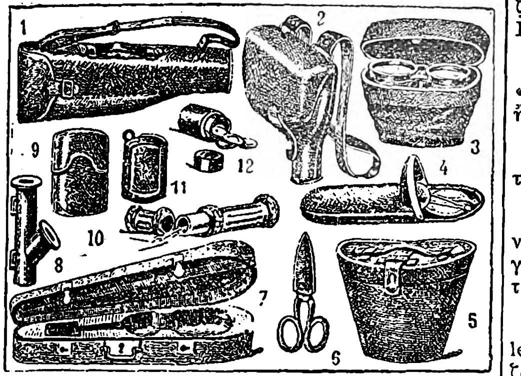

Θῆκαι διαφόρου χρησιμότητος καὶ τεχνικῆς κατασκευῆς.

[1=τυφεκίου. 2=περιστρόφου. 3=τηλεσκοπίου. 4=διόπτρων κοινῶν. 5=πίλου. 6. ψαλίδος. 7=βιολίου. 9=σιγάρων. 10=βελονῶν. 11=διόπτρων χειρός. 12=χρυσῶν νομισμάτων.]

ταλλα, πολύτιμα καὶ μή, τὰ δέρματα, τὰ ὀστᾶ, αἱ πλαστικαὶ ὕλαι,—ἡ ξυλογλυπτική, ἡ ἀργυροχρυσοχοΐα, ἡ χαρακτική, ἡ ζωγραφική, ἡ ποικιλτικὴ κτλ. Εἰς τοὺς σημερινοὺς χρόνους καὶ τῶν θηκῶν ἡ κατασκευὴ ἔχει κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπαχθῆ εἰς τὰς βιομηχανικὰς μεθόδους, δὲν παύει ἐν τούτοις καὶ ὡς τοιαύτη νὰ διατηρῇ τὸν παλαιὸν αὐτῆς δεσμὸν πρὸς τὴν καλαισθησίαν καὶ τὴν κομψότητα. Αἱ νέαι ἰδίως πλαστικαὶ ὕλαι (τεχνητὸν ὀστοῦν, κυτταρίνη, γαλάλιθος, καζεΐνη κ. ἄ.) εὐχεραίνουσι τὴν ἐν σειρᾷ κατασκευὴν ὡραίων κομψοτεχνημάτων ἐλαχίστης ἐμπορικῆς τιμῆς. —Ρ.

—*[Στρατ.]* Ὁ ὅρος *θήκη* χρησιμοποιεῖται ὑπὸ πολλὰς ἐννοίας ἐν τῷ στρατῷ· ὡς π. χ. *θήκη τοῦ οὐραίου* τοῦ ὅπλου, δηλαδὴ ἡ ἐπέκτασις τῆς κάννης, ἐν ᾗ ἐντίθεται τὸ οὐραῖον καὶ τὸ ἐπαναληπτικὸν μηχάνημα· *θήκη τοῦ πιστολίου*, δηλαδὴ ἡ σκυτίνη ἡ ἀνηρτημένη ἐκ τοῦ ὤμου τοῦ ἀνδρὸς καὶ χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τοῦ πιστολίου· πρὸς δὲ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὡρισμένων ἐργασιῶν, ὡς π. χ. *εἰς θήκην λόγχη*, δηλαδὴ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς λόγχης ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὅπλου θέσεώς της καὶ εἰσαγωγήν της ἐντὸς τοῦ κολεοῦ της, κτλ. Ν. Θ. Κ.

—*[Ἀνατομ.]* Περίβλημα ἐξ ἰνώδους ἐλύτρου ἢ περιτονίας, περικαλύπτον ἐν γένει ἓν ἢ πλείονα ὁμοῦ ὄργανα, οἷον μῦς, τένοντας, ἀδένας, ἀγγεῖα κλπ. —1) *Θήκη ἀπευθυσμένου*· περιτονία τοῦ ἀπευθυσμένου, περιβάλλουσα τὴν ἐνδοπυελικὴν μοῖραν αὐτοῦ δίκην ἐλύτρου σωληνοειδοῦς. —2) *Θήκη μηριαίων ἀγγείων*· χωνοειδὴς χῶρος, ἀποτελούμενος ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα ἑνώσεως τῶν δύο πετάλων τῆς μηριαίας περιτονίας, τοῦ ἐπιπολῆς καὶ τοῦ ἐν τῷ βάθει, πληρούμενος δὲ ὑπὸ τῶν μηριαίων ἀγγείων. —3) *Θήκη μυϊκὴ ἢ κυστίς*· τὸ μεταξὺ τῶν δύο διαμέσων γραμμῶν τμῆμα τῆς μυϊκῆς ἰνός, τουτέστι τὸ φυσιολογικὸν στοιχεῖον τῆς μυϊκῆς ἰνός, ἐν ᾧ τελοῦνται αἱ συνεπαγόμεναι τὴν συστολὴν αὐτῆς μεταβολαί. —4) *Θήκη ὀρθοῦ κοιλιακοῦ μυός*· τενόντιος θήκη, ἐγκλείουσα ἑκάτερον τῶν ὀρθῶν κοιλιακῶν μυῶν, σχηματιζομένη δ' ὑπὸ τῶν ἀπονευρώσεων τῶν πλαγίων κοιλιακῶν μυῶν. —5) *Θήκη παρωτιδική*· ἡ ὀπισθογνάθιος χώρα, κειμένη ὄπισθεν τοῦ κλάδου τῆς κάτω γνάθου καὶ κάτωθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀκουστικοῦ πόρου, συγκλειομένη ὑπὸ μυῶν καὶ ὑπὸ τῆς τραχηλικῆς περιτονίας, ἀποτελεῖ *παρωτιδικὴν θήκην*. —6) *Θήκη τραχηλικῶν ἀγγείων ἢ ἀγγειακὸν διάστημα*· σχισμοειδὴς χῶρος μεταξὺ τῶν πετάλων τῶν περιτονιῶν τοῦ τραχήλου, πληρούμενος ὑπὸ συνδετικοῦ ἱστοῦ, ὅστις περιβάλλει τὴν ἔσω σφαγίτιδα φλέβα, τὴν κοινὴν καρωτίδα καὶ τὸ πνευμονογαστρικὸν νεῦρον. —7) *Θήκη ὑπογνάθιος*· τὸ ὑπογνάθιον τρίγωνον, ἐν ᾧ κεῖται ὁ ὑπογνάθιος ἀδήν, καλυπτόμενον ἔξωθεν ὑπὸ τῆς τραχηλικῆς περιτονίας, μεταβάλλεται εἰς θήκην, τὴν *ὑπογνάθιον θήκην*. —8) *Θήκη ᾠοθυλακίου*· στιβὰς ὁμόκεντρος, διαπλασσομένη ἐκ τοῦ ὑποστρώματος τῆς ᾠοθήκης, μεθ' ἧς καὶ συνέχεται. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

—*[Ζωολ.—Παλαιοζωολ.]*. Καλεῖται *θήκη* (Theca, Wand, Mauer, muraille) τὸ ἐκ στιφρᾶς ἢ πορώδους ἀσβεστολιθικῆς οὐσίας συνιστάμενον περιφερικὸν χοανοειδὲς ἢ σωληνοειδὲς τεῖχος τοῦ σκελετοῦ κοραλλίων τινῶν καὶ τὸ ὁποῖον συνενώνει καὶ περικλείει τὰ διαφράγματα καὶ τὴν κοιλότητα τοῦ *κοραλλίου*. Γ. Κ. Γ.

— **θήκη *τροχίλου*** (κοιν. *ἡ κάσσα τοῦ μακαρᾶ*) *[Ναυτ.]*. Ὁ ξύλινος ἢ μετάλλινος σκελετός, ἐν ᾧ στηρίζεται ὁ ἄξων τοῦ τροχίλου, περὶ ὃν περιστρέφεται τὸ κάρυόν του. Αἱ μικροῦ μεγέθους ξύλιναι θῆκαι ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνιαίου τεμαχίου, τῶν μείζονος μεγέθους τοιούτων ἀποτελουμένων ἐκ πλειόνων τεμαχίων, συμβλητῶν. Τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ καρύου μέρη τῆς θήκης ὀνομάζονται *παρειαί*. Σ. Ε. Λ.

θήκη (ἡ) (Theca Sow) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων μαλακίων θαλασσίων ζῴων, συνώνυμον τοῦ γένους *ὑόλιθος* (Hyolithes Eichwald). Γ. Κ. Γ.

θηκιάζω· ἰδιωματ., ἐπισωρεύω ἐντὸς θήκης, οἷον «θηκιάζω τὰ ροῦχα τῆς μπουγάδας» (ἐντὸς κοφίνου ἢ κιβωτίου), «— τὰ παστὰ ψάρια» (ἐντὸς κάδου).

θηκιόδους (ὁ), *—οντος*· ἡ θήκη τοῦ ὀδόντος, τὸ *φατνίον* (βλ. λ.).

θηκοδάκτυλος (ὁ) (Thecodactylus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων*, τῆς οἰκογενείας τῶν *γκεκιδῶν*, περιλαμβάνον σαύρας ἀπαντώσας ἐν Ἀμερικῇ καὶ ταῖς πέριξ νήσοις. Δ. Ν. Π.

θηκοδοντόσαυρος (ὁ) (Thecodontosaurus Riley καὶ Stutch.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀγχισαυριδῶν (θεροπόδων) θηριοπόδων σαυρισχίων δεινοσαυρίων* ἑρπετῶν. Λείψανα ἀπολιθωμένα θηκοδοντοσαύρων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ κογχυλιάτου λίθου μέχρι καὶ τῆς ραιτίου βαθμῖδος τῆς ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἀγγλίαν, ἀνατολικὴν Βόρειον Ἀμερικήν, Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, Νότιον Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν.

Συνώνυμον: *μεγαδάκτυλος*. Γ. Κ. Γ.

θηκοειδῆ (τὰ) (Thecoidea Jaeckel) *[Παλαιοζωολ.]*. Τάξις ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν κλάσιν τῶν *κυστοειδῶν πελματοζῴων ἐχινοδέρμων*.

Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει ζῷα, τῶν ὁποίων ἡ θήκη ἦτο ἄμισχος, ἐλευθέρα ἢ προσπεφυκυῖα, εἶχε μορφὴν σφαιρικήν, σακκοειδῆ ἢ δισκοειδῆ, καὶ συνίστατο ἐκ πολυαρίθμων, πολυγωνικῶν ἢ λεπιοειδῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κινητῶν, πινακιδίων. Τὸ ἄνοιγμα τοῦ στόματός των εὑρίσκετο κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνωτέρας πλευρᾶς, κεκαλυμμένον ὑπὸ μικρῶν πλακιδίων. Ἐκ τοῦ στόματος ἐξέφευγον πέντε ἁπλαῖ εὐθεῖαι ἢ κεκαμμέναι ὑδροφόροι αὔλακες, κεκαλυμμέναι ὑπὸ πλακιδίων. Τὰ ζῷα ἐστεροῦντο βραχιόνων.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν θηκοειδῶν ὑπάγονται αἱ οἰκογένειαι τῶν *ἑδριοαστεριδῶν, κυαθοκυστιδῶν* καὶ τῶν *ἀγελακρινιδῶν*. Τὰ θηκοειδῆ ἀποτελοῦν αὐτοτελῆ κλάδον τῶν κυστοειδῶν, ὁ ὁποῖος παρουσιάσθη κατὰ τὴν κατωτέραν κάμβριον ὑποπερίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος, ἔφθασε κατὰ τὴν κατωτέραν σιλούριον ὑποπερίοδον τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἐξελικτικῆς ἀναπτύξεώς του καὶ ἐξέλιπε κατὰ τὴν κατωτέραν λιθανθρακοφόρον ὑποπερίοδον τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος. Τὰ ἀπολιθωμένα λείψανά των συναντῶνται ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῶν ἀντιστοίχων ὁμωνύμων ὑποδιαπλάσεων τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Νέαν Φουντλάνδην, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Βόρειον Ἀμερικήν.

Συνώνυμον: *ἑδριοαστεροειδῆ*. Γ. Κ. Γ.

θηκοκύαθος (ὁ) (Thecocyathus E. H.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος *τουρβινολιδῶν ἑξακοραλλίων* ζῴων.

Τὰ κοράλλια ταῦτα ἔχουν σῶμα χθαμαλῶς κωνοειδὲς ἢ δισκοειδές, τὸ ὁποῖον κατὰ μὲν τὴν νεαράν των ἡλικίαν εἶναι ἐπιπεφυκός, ἀργότερον δ' ἐλεύθερον. Τὸ τεῖχος τοῦ κάλυκος ἔχει παχεῖαν ἐπιθήκην. Ὁ κάλυξ εἶναι κυκλοειδής, τὰ διαφράγματα πολυάριθμα καὶ τὸ στηλίδιον δεσμοειδές, περιβαλλόμενον ὑπὸ πολλῶν κύκλων ἐκ πασσαλίσκων. Λείψανα ἀπολιθωμένα θηκοκυάθων εὑρίσκονται τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς λιασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ καὶ ἐντεῦθεν (κυρίως ἐντὸς ἰουρασίων καὶ κρητιδικῶν στρωμάτων). Γ. Κ. Γ.

θηκοσμιλία (ἡ) (Thecosmilia E. H.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀστραιειδῶν ἑξακοραλλίων*.

Τὰ κοράλλια ταῦτα ἐσχημάτιζον κλαδώδεις ἀποικίας, μορφουμένας δι' αὐτοτμήσεως. Αἱ ἀποικίαι των συνίσταντο ἀπὸ πυκνοὺς στρογγύλους κλάδους. Οἱ κάλυκες ἦσαν βαθουλωτοί. Τὰ διαφράγματα ἔφερον συχνὰ μακρὰς ἀκάνθας ἢ καὶ κοκκία. Τὰ ἐλεύθερα κράσπεδα τῶν διαφραγμάτων ἔφερον κοκκία ἀκανονίστως τεταγμένα. Τὸ τεῖχος τοῦ κάλυκος ἦτο παχύ, ἔφερε δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πτυχὰς κατὰ μῆκος ὡς καὶ ἐγκαρσίας πτυχάς, ἐνίοτε πολὺ παχείας. Σπανίως ὁ πολλαπλασιασμός των ἐγίνετο δι' ἐκβλαστήσεως. Τὸ στηλίδιον ἦτο ὑποτυπῶδες ἢ ἔλειπε τελείως. Λείψανα ἀπολιθωμένα θηκοσμιλιῶν συναντῶνται ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ μέχρι καὶ τῆς τριτογενοῦς τοῦ καινοζωϊκοῦ. Ἰδιαιτέρως εὑρίσκονται ἄφθονα ἐντὸς τριασίων καὶ ἰουρασίων στρωμάτων.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπολιθωμέναι θηκοσμιλίαι εὑρέθησαν: α') Ἐντὸς ἀσβεστολίθων τῆς τριασίου διαπλάσεως τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν γειτονικῶν λόφων Πέντε Σκοῦφοι ὑπὸ τοῦ Γ. Κ. Γεωργαλᾶ καὶ δὴ τὰ εἴδη *θηκοσμιλία fenestrata Reuss*, *θηκοσμιλία norica Frech* καὶ *θηκοσμιλία caespitosa Reuss*. β') Τὰ αὐτὰ εἴδη ὡς καὶ τὸ εἶδος *θηκοσμιλία Oppeli Reuss* ἀνεῦρε καὶ ὁ Κάρολος Ρὲντς ἐντὸς φαιολεύκων ἀσβεστολίθων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊ-

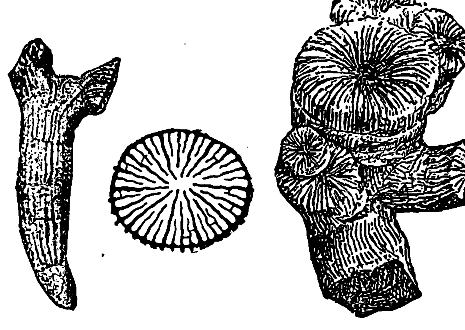
Θηκοσμιλία.

[Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: Θηκοσμιλία clathrata Emm. Ἐγκαρσία διατομὴ ταύτης, μεγεθυσμένη, πρὸς κατάδειξιν τῶν διαφραγμάτων. Θηκοσμιλία trichotoma Goldf.]

κοῦ εἰς τὴν Ὕδραν, μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς θέσεως Μανδράκι (παρὰ τὴν ὁδὸν ἀπὸ τὴν μονὴν Ἁγ. Νικολάου πρὸς τὴν μονὴν Παναγίας). γ') Θηκοσμιλίαι ἀνευρέθησαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Κ. Ρὲντς ἐντὸς ἀσβεστολίθων τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς τὸ ὄρος Σαρώματα, ὡς καὶ εἰς τὰ Βαρδούσια (ΒΔ. τῆς Ἁγίας Τριάδος) καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

θηκόσπειρα (ἡ) (Thecospira Zugmayer) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κονιγκινιδῶν σπειρφεκαειοειδῶν ἀρθρωτῶν ἀρτικουλάτων βραγχιοπόδων* μαλακιοειδῶν.

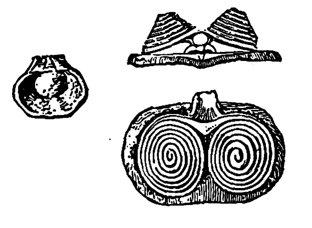
Ἡ θηκόσπειρα Haidingeri Suess.

[Κοιλιακὴ θύρα τοῦ ὀστράκου.—Βραχιόνιος σκελετός.—Ραχιαία θύρα μετὰ τῶν σπειροκώνων.]

Λείψανα τῶν ζῴων τούτων ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ραιτίου βαθμῖδος τῆς ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὸ ἀλπινικὸν τριάσιον σύστημα στρωμάτων. Γ. Κ. Γ.

θηκοστεγίτης (ὁ) (Thecostegites E.H.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *συριγγοποριδῶν τραπεζοειδῶν κνιδοζῴων κοιλεντερωτῶν*. Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἀπολιθωμένα μόνον ἐντὸς στρωμάτων τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Γ.Κ.Γ.

θηκοφόρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ φέρων οἱονεὶ θήκην, οἷον ἡ χελώνη· || ὁ φέρων γονοθήκην.

θηκτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἁρμόδιος ἢ κατάλληλος πρὸς τὸ θήγειν, ἀκονιστικός: «θηκτικὸς λίθος» ἡ θηγάνη, ἡ ἀκόνη.

θηλάζω· λαμβάνω διὰ τοῦ στόματος τὴν θηλήν, ροφῶ διὰ τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ γάλα, ἐπὶ νεογνῶν, κοιν. *βυζαίνω*: «τὸ παιδίον —, τὸ ἀρνίον θηλάζει», «θηλάζει δυὸ μανάδες», «λεαίνης μαστὸν ἐθήλασε»· || ἐπὶ τῆς μητρός, παρέχω τοὺς μαστούς μου πρὸς θηλασμόν: «θηλάζω δύο παιδιά, τὸ δικό μου κι' ἕνα ὀρφανό», «τὴ νύκτα δὲν τὸ θηλάζω», «ἡ προβατῖνα θηλάζει τ' ἀρνιά της»· || παθ. *θηλάζομαι* ἐπὶ τῆς μητρὸς ἀντὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄλλως *βυζαίνομαι*· «θηλάζεται καὶ ἀδυνάτισε».

θηλαῖος, *—α*, *—ον*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θηλήν, ὁ τῆς θηλῆς (τοῦ μαστοῦ): «θηλαῖος μῦς».

— **θηλαία *ἅλως*** *[Ἀνατομ.]*. Κυκλοτερὴς κεχρωσμένη δερματικὴ περιοχή, περιβάλλουσα τὴν θηλὴν τοῦ μαστοῦ, ρυτιδώδης τὴν ἐπιφάνειαν μετὰ διαμέτρου 3—4 ἑκ. Μεγεθύνεται καὶ ἀμαυροῦται περὶ τὸν 2ον μῆνα τῆς κυήσεως, εἶτα δὲ σμικρύνεται, ἀλλὰ παραμένει ἀμαυροτέρα. Ἀνὰ μέσον τῶν ρυτίδων αὐτῆς προέχουσι κύκλῳ περὶ τὴν θηλὴν μικρὰ καὶ ταπεινὰ ὑποστρύγγυλα ἐπαρμάτια (εὐμεγεθέστερα κατὰ τὴν κύησιν), τὰ *ἀλωαῖα ὀζίδια* ἢ τοῦ Montgomery. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Digitized by Google

— **θηλαῖος** *μῦς* [*Ἀνατομ.*]. Λεῖαι μυϊκαὶ ἶνες, αἵτινες ἀναμὶξ μετ' ἰνωδῶν ἐλαστικῶν δεσμίδων χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς γαλακτοφόρους πόρους τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ. Ι. Π.

θηλαίρη (ἡ) (Thelaire) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀθηρικεριδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

θηλαλγία (ἡ) (Thélalgie)· λέξις σύνθετος ἐκ τοῦ θηλὴ καὶ ἄλγος, ἐκσημαίνουσα τὴν ὀδυνηρὰν εὐαισθησίαν τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῶν θηλῶν τῆς γλώσσης. Μ. Ν. Κ.

θηλασίδη (ἡ) (Thelaside) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ὀρχεοειδῶν, περιλαμβάνον τρία εἴδη ἐπίφυτα, ἰθαγενῆ τῆς Ἰάβας. Δ. Ν. Π.

θηλασμὸς (ὁ)· ἡ πρᾶξις τοῦ *θηλάζειν*, κοιν. *βύζαγμα*. Λέγεται καὶ ἐπὶ τῆς μητρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ βρέφους.

— [*Παιδοκ.*] Ὁ μητρικὸς *θηλασμὸς* εἶναι ὁ καταλληλότερος διὰ τὸ βρέφος ἢ ὁ τεχνητός. Μόνον ὅταν ἡ μήτηρ πάσχῃ ἐκ φυματιάσεως δὲν πρέπει νὰ θηλάσῃ τὸ τέκνον της, διὰ τὸν κίνδυνον τῆς μεταδόσεως τῆς νόσου. Ἀπαγορεύεται ἐπίσης ὁ θηλασμὸς εἰς τὰς πασχούσας ἐξ ὀξέος καρδιακοῦ νοσήματος μητέρας καί, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἰατροῦ, εἰς ἐκείνας, αἵτινες ἐμφανίζουν συμπτώματα ἐπιληψίας, ὑστερισμοῦ ἢ καὶ νευρασθενείας. Ὅταν τὸ μητρικὸν γάλα εἶναι ἀνεπαρκές, συμβουλευτέα εἶναι ἡ μικτὴ *γαλουχία* (βλ. λ.)· ὅταν ὅμως τὸ παιδίον ἀναγκαστικῶς στερῆται μητρικοῦ γάλακτος, τότε πρέπει νὰ προτιμᾶται, ἐφ' ὅσον τὸ τοιοῦτον εἶναι δυνατόν, ὁ θηλασμὸς ξένης γυναικός.

Τὸν πρῶτον θηλασμὸν θὰ δώσῃ ἡ μήτηρ εἰς τὸ τέκνον της 18—24 ὥρας μετὰ τὴν γέννησίν του· θὰ καθαρίσῃ δὲ προηγουμένως τὸν μαστόν της μὲ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἔχει βράσει, καὶ θὰ κατακλιθῇ πλαγίως πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐὰν πρόκειται νὰ προσφέρῃ τὸν δεξιὸν μαστόν, ἢ τοὐναντίον πρὸς τὰ δεξιά, ὅταν πρόκειται νὰ δώσῃ τὸν ἀριστερόν· συγχρόνως θὰ προσπαθήσῃ νὰ μὴ φράξῃ τὴν ῥῖνα τοῦ νεογνοῦ μὲ τὸ στῆθός της διὰ νὰ μὴ φέρῃ κώλυμα εἰς τὴν ἀναπνοήν του (διὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ θηλασμοῦ βλ. *γαλουχία*) Ἡ θηλάζουσα γυνὴ ὀφείλει νὰ ἀποφεύγῃ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὸ γάλα της ἢ καὶ νὰ χειροτερεύσῃ τὴν ποιότητά του. Πρέπει ἐπίσης νὰ προσπαθῇ νὰ συντηρῇ τὰς δυνάμεις της, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὸ γάλα της μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁριστικοῦ ἀπογαλακτισμοῦ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη βεβαίως διὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐργασίαν ἢ καὶ νὰ καταργήσῃ τὰς κοινωνικὰς αὐτῆς ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ πρέπει νὰ μὴ κοπιάζῃ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ νὰ κατακλίνεται ἐνωρίς, ἀναπαυομένη ἐπὶ 10 περίπου ὥρας. Ὁ καθημερινὸς περίπατος εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἔστω καὶ ἡμισείας ὥρας διαρκείας, εἶναι ὠφελιμώτατος. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τροφήν της, ἡ θηλάζουσα γυνὴ δὲν πρέπει νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ μεταβάλῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸν συνήθη αὐτῆς τρόπον τοῦ διαιτᾶσθαι. Πρέπει πρὸ πάντων νὰ τρέφεται καλῶς, διότι ἀνεπαρκὴς τροφὴ θὰ συνεπιφέρῃ καὶ ἐλάττωσιν τοῦ γάλακτός της. Ἡ τροφή της θὰ συνίσταται ἐκ κρέατος, ἰχθύων, ᾠῶν, ζυμαρικῶν, ὀρύζης, ποικίλων ὀσπρίων, ἐξ ἱκανῆς ποσότητος γάλακτος, ἐκ σακχάρου, ἅλατος, χορταρικῶν, ἁγνοῦ βουτύρου, κρεμῶν καὶ ὀπωρῶν. Θὰ ἀπαγορευθοῦν μόνον τρόφιμά τινα δυνάμενα νὰ προκαλέσουν πεπτικὰς διαταραχὰς καὶ νὰ γεννήσουν τοξίνας· τοιαῦτα δὲ εἶναι ὁ τυρὸς (ἐκτὸς τοῦ νωποῦ τοιούτου), αἱ κονσέρβαι, ὁ ἀστακός, αἱ καρίδες, τὰ ὄστρακα, ὡς καί τινα χορταρικὰ (σκόρδον, λάχανον κλπ.), τὰ ὁποῖα δίδουν εἰδικὴν ὀσμὴν εἰς τὸ γάλα. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ποτά, τὸ ὕδωρ θὰ εἶναι πάντοτε τὸ καταλληλότερον ποτὸν διὰ τὴν θηλάζουσαν γυναῖκα· πᾶν εἶδος οἰνοπνεύματος εἶναι προτιμότερον νὰ ἀπαγορεύεται, διότι ὑπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ἃς τὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ ἐγένοντο αἰτία, ὥστε νὰ προκληθοῦν σπασμοὶ εἰς βρέφη ἐκείνων τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔκαμον χρῆσιν αὐτῶν. Θὰ ἐπιτραπῇ μόνον ὀλίγος οἶνος, ὅταν ἡ μήτηρ ἔχῃ συνηθίσει νὰ λαμβάνῃ αὐτὸν εἰς τὰ γεύματά της, ὡς καὶ ὁ ζῦθος. Τὰ φάρμακα δέον νὰ ἀποφεύγωνται γενικῶς, ἐκτὸς βεβαίως ὅταν εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γίνῃ χρῆσις αὐτῶν. Φάρμακά τινα, ὡς ἡ ἀντιπυρίνη καὶ ἡ ἀσπιρίνη, δύνανται νὰ προκαλέσουν ἐλάττωσιν τοῦ γάλακτος. Τὰ καθαρτικὰ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ γάλακτος, ὡς ἐνομίζετο ἄλλοτε· πάντως εἶναι προτιμότερον νὰ χορηγῶνται ἐλαφρὰ μόνον καθαρτικὰ εἰς θηλαζούσας γυναῖκας. Σ. ΒΕΡΑΣ

θηλαστικὰ (τά)· οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *θηλαστικὸς* (βλ. λ.).

— [ΖΩΟΛ.] Τὰ *θηλαστικὰ* (Mammalia) εἶναι τάξις τῆς ὁμοταξίας τῶν *σπονδυλωτῶν*, περιλαμβάνουσα ὁμογενέστατον ἄθροισμα ζῴων, τελείως διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὧν ἡ κατάταξις δὲν παρουσιάζει τὰς δυσχερείας, αἵτινες συναντῶνται εἰς ἕτερα ζῳολογικὰ ἀθροίσματα. Τὰ θηλαστικὰ γενικῶς εἶναι ζῷα μὲ σταθερὰν θερμοκρασίαν, προστατευόμενα ἀπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν ὑπὸ τριχῶν, αἵτινες καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμά των, καὶ ὑπὸ στεατώδους ὑμένος, ὅστις περιβάλλει αὐτό. Τὸ ἔμβρυον σχεδὸν πάντοτε ἀναπτύσσεται ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητρός, ἀνεξαιρέτως δὲ τὰ ἔμβρυα πάντων τῶν θηλαστικῶν τρέφονται κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἡλικίαν διὰ μητρικοῦ γάλακτος, ὅπερ ἐκκρίνεται ἐξ ἰδίων ἀδένων, τῶν μαστῶν, δι' ὃ καὶ τὰ θηλαστικὰ καὶ *μαστοφόρα* καλοῦνται. Εἰς τοὺς οὐσιώδεις τούτους χαρακτῆρας, οἵτινες εἶναι ἀρκετοὶ πρὸς καθορισμὸν τῶν θηλαστικῶν, δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ οἱ ἀνατομικοὶ τοιοῦτοι. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῶν θηλαστικῶν παρουσιάζει ἐλαχίστας διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν καὶ γενῶν.

Τὰ θηλαστικὰ εἶναι ἀνώτερα εἰς ὀργανισμὸν πάντων τῶν ἄλλων ζῴων, πάντα δὲ εἶναι ζῳοτόκα. Εἰς αὐτά, πλὴν τῶν *χερσαίων* ζῴων, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ πολυπληθέστερα, ὑπάγονται καὶ *πτερωτά*, ὅπως αἱ *νυκτερίδες*, καὶ *ὑδρόβια*, ὡς τὰ *κητώδη* ἢ *κήτη* καὶ τὰ *πτερυγιόποδα*.

Τὸ δέρμα τῶν θηλαστικῶν ἀποτελεῖται ἐκ σκληρᾶς ἐπιδερμίδος, ἥτις σχηματίζεται ἐξ ἀλλεπαλλήλων λεπτοτάτων διαστρώσεων, καὶ ἐκ τοῦ κυρίως δέρματος. Ἡ ἐπιδερμὶς ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι καλύπτεται ὑπὸ κερατώδους συστάσεως λεπτοῦ στρώματος, οὗ τὰ πεπλατυσμένα νεκρὰ κύτταρα γίνονται ὁρατὰ ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον. Αἱ ἐπιφάνειαι καὶ διαστρώσεις τῆς ἐπιδερμίδος ἀπολεπίζονται εἰς λεπτότατα ἀδιόρατα τεμάχια. Ἡ μαλπίγειος διάστρωσις, ἥτις εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν κερατοειδῆ διάστρωσιν, εἶναι ἡ ἕδρα τῆς παραγωγῆς τοῦ χρωματισμοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ δέρμα εἶναι ἔγχρουν. Τὸ κυρίως δέρμα ἀποτελεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ σχοινοτενῶν συνδετικῶν ἱστῶν καὶ παρουσιάζει μόνον μυϊκούς τινας θυσάνους, οἵτινες ἔχουσι σχέσιν μετὰ τῶν τριχῶν καὶ εἰς οὓς ἀπολήγουσι τὰ ἄκρα τῶν δερματικῶν μυῶν, οἵτινες προκαλοῦσι τὴν κίνησιν τοῦ ὅλου δέρματος. Εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ χωρίζεται ἡ ἐπιδερμὶς ἀπὸ τοῦ κυρίως δέρματος καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὑπάρχουσι θηλίδια, ἅτινα προωθοῦσι τὴν μαλπίγειον διάστρωσιν. Τὰ θηλίδια ταῦτα καλοῦνται *δερμικὰ θηλίδια*, ἅτινα πάλιν διακρίνονται εἰς *νευρικὰ* καὶ *ἀγγειακά*. Ὑπὸ τὸ δέρμα εὑρίσκεται ὁ *ὑποδερμικὸς ἱστός*, ὅστις ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς χαλαροῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ, ὅστις συνδέει τὸ δέρμα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα ὄργανα, ὥστε νὰ μὴ παρακωλύωνται αἱ κινήσεις των. Ἐν τῇ σχηματιζομένῃ ὑπὸ τῶν ἱστῶν ὑποδερμικῇ ἐπιφανείᾳ ἀναπτύσσονται συνήθως τὰ *στεατώδη κύτταρα*, ἅτινα εἶναι διατεταγμένα κατὰ παχείας στιβάδας, ὥστε σχηματίζεται συνεχὲς στρῶμα. Τοῦτο καλεῖται *στεατῶδες ὑμένιον*, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ *λίπος* ἢ *στέαρ* τῶν κητῶν καὶ τῶν χοίρων· τὸ ὑμένιον χρησιμεύει συγχρόνως ὡς θρεπτικὸν ἀπόθεμα καὶ ὡς ἀπομονωτικὸν τῆς θερμοκρασίας. Ὑμένιον κυρίως ἔχουσι τὰ γυμνὰ τριχῶν ζῷα ὡς καὶ τὰ ὑδρόβια.

Ἐπιδερμικὰ ἐξαρτήματα. Τὰ ἐπιδερμικὰ ἐξαρτήματα τῶν θηλαστικῶν, ἅτινα ἔχουσιν ἐξαιρετικὴν σημασίαν, ἀναφαίνονται εἴτε ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς στρώματος, εἴτε ἐπὶ τοῦ κυρίως δέρματος, εἴτε καὶ ἐπὶ τῆς μαλπιγείου διαστρώσεως.

Ἐξαρτήματα κερατοειδοῦς στρώματος. Σπουδαιότερα ἐξαρτήματα τοῦ στρώματος τούτου εἶναι αἱ τρίχες, αἵτινες ἀπαντῶσι σχεδὸν εἰς πάντα τὰ θηλαστικὰ πλὴν τῶν κητωδῶν, ἂν καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα ζῷα εἰς ὡρισμένην περίοδον τῆς ἀναπτύξεώς των φέρουσι τρίχας. Κυριώτεραι διακρίσεις αὐτῶν εἶναι αἱ ἑξῆς: τρίχες σκληραί, ὅπως ἡ χαίτη καὶ ἡ οὐρὰ τοῦ ἵππου καὶ ἄλλων ζῴων· τρίχες ἐριώδεις, ὡς αἱ τρίχες τοῦ προβάτου καὶ λοιπῶν ζῴων· τρίχες χνοώδεις ἢ πτίλα, ὅπως παρατηροῦνται εἰς ὡρισμένας ποικιλίας γαλῶν καὶ κονίκλων· τρίχες μεταξοειδεῖς, ὅπως αἱ τρίχες διαφόρων ποικιλιῶν ἰκτίδων· τρίχες ἀκανθώδεις, ὅπως ἔχει ὁ ἐχῖνος, ὁ ὕστριξ, κτλ. Πλὴν τῶν τριχῶν ἀναφύονται ἐκ τοῦ κερατοειδοῦς στρώματος καὶ διάφοροι κερατοειδεῖς ἢ σαρκώδεις ἀποφύσεις. Ἐπίσης εἰς τὸ κερατῶδες στρῶμα ἔχουσι τὴν ἀρχήν των, δηλαδὴ θεωροῦνται ὡς ἐξαρτήματα τούτου, οἱ ὄνυχες, αἱ ὁπλαῖ, τὰ κέρατα, τὰ λωγάνια διαφόρων κητῶν, κτλ.

Ἐξαρτήματα τοῦ κυρίως δέρματος. Ταῦτα συνιστῶσι τὰς καλουμένας *δερμικὰς ἐξωσκελετώσεις*, αἵτινες ἀπαντῶσι μόνον εἰς τοὺς *δασύποδας*, ζῷα ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν. Τὰ ἐξαρτήματα εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένα καὶ ἀποτελοῦσι εἶδος ὀστράκου παρομοίου πρὸς τὸ τῆς χελώνης.

Ἐξαρτήματα μαλπιγείου διαστρώσεως. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τοὺς καλουμένους *δερμικοὺς ἀδένας*, οἵτινες εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένοι εἰς τὰ θηλαστικὰ καὶ διακρίνονται εἰς *στεατώδεις* ἀδένας καὶ εἰς *ἀφιδρωτηρίους*. Οἱ πρῶτοι ἔχουσι σχῆμα βότρυος καὶ εὑρίσκονται πάντοτε στενῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν τριχῶν. Οἱ *μαστοφόροι* ἀδένες, οἵτινες εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τῶν θηλαστικῶν, θεωροῦνται ὡς προελθόντες ἐκ διαρρυθμίσεως τῶν στεατωδῶν ἀδένων, ἂν καὶ εἰς πλεῖστα θηλαστικὰ φαίνονται ἐξαρτώμενοι μᾶλλον ἐκ τῶν ἀφιδρωτηρίων. Γενικῶς οἱ μαστοφόροι ἀδένες εἶναι ὑπερτροφικοὶ βότρυες, οἵτινες διανοίγονται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος, ἥτις καλεῖται *μαστοειδὲς πεδίον*. Ἕκαστον τῶν μαστοειδῶν πεδίων φέρει ἀνὰ ἕνα *μαστόν*, ὅστις καταλήγει εἰς ἀπόφυσιν καλουμένην *θηλήν* Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαστῶν ποικίλλει ἀπὸ 2 μέχρις 20. Συνήθως οἱ μαστοὶ εὑρίσκονται εἰς τὸ στῆθος (*κανονικοὶ*) καὶ σπανιώτερον κατὰ τὴν κοιλίαν (*ἀκανόνιστοι*). Μαστοὺς ἔχουσιν ἀμφότερα τὰ γένη, ἄρρεν καὶ θῆλυ, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὰ θήλεα οἱ μαστοὶ λαμβάνουσι τὴν τελείαν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἀφιδρωτήριοι ἀδένες ἔχουσι σχῆμα ἁπλῶν σωλήνων, οἵτινες διεισδύουσιν εἰς τὸ δέρμα καὶ ὧν αἱ ῥίζαι ἐξαπλοῦνται εἰς μικρὸν βάθος ἐπ' αὐτοῦ ἢ φθάνουσι μέχρι τοῦ ὑποδέρματος. Οἱ ἐκκριτικοὶ πόροι διανοίγονται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἐπιδερμίδος (*δερματικοὶ πόροι*). Τὸ ἐκκρινόμενον ὑγρὸν καλεῖται *ἱδρὼς* καὶ ἔχει τὰ αὐτὰ περίπου συστατικὰ μὲ τὸ οὖρος. Ἡ ἔκκρισις τοῦ ἱδρῶτος παίζει σπουδαιότατον ῥόλον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν θερμότητα τοῦ σώματος.

Σκελετός. Ὁ σκελετὸς τῶν θηλαστικῶν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς τριῶν μερῶν:

Σπονδυλικὴ στήλη. Οἱ σπόνδυλοι τῶν θηλαστικῶν εἶναι δίεδροι καὶ τὸ κύριον σῶμα αὐτῶν διαχωρίζεται ὑπὸ δισκοειδῶν ἐπιφανειῶν, αἵτινες καλοῦνται *μεσοσπονδυλικοὶ μηνίσκοι*. Οὕτως ἡ σπονδυλικὴ στήλη εἶναι ἐλάχιστα εὐκίνητος ἐν τῷ συνόλῳ της. Κατὰ τὴν λαιμικὴν χώραν παρατηρεῖται ἡ μεγαλυτέρα εὐκινησία, διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τοῦ σώματος οἱ μεσοσπονδυλικοὶ μηνίσκοι εἶναι μικρότατοι. Οἱ σπόνδυλοι διακρίνονται εἰς πέντε κατηγορίας: 1) *Αὐχενικοὶ σπόνδυλοι.* Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι 7, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὅπως παρατηρεῖται εἰς τὸν *βραδύπουν*, ὅστις ἔχει 9, καὶ εἰς τὸν *λαμαντῖνον* (εἶδος κήτους), ὅστις ἔχει μόνον 6. Διὰ τοῦ σχηματιζομένου τρήματος τοῦ συστήματος τούτων τῶν σπονδύλων (*ἐγκάρσιον τρῆμα*) διέρχεται ἡ *νωτιαία ἀρτηρία*. 2) *Θωρακικοὶ σπόνδυλοι.* Οὗτοι εἶναι 10—12 τὸν ἀριθμόν, χαρακτηρίζονται ὑπὸ διαρθρωτῶν ἑδρῶν καὶ διακρίνονται ἐκ τῶν τελείως ἀνεπτυγμένων ἀποφύσεών των, αἵτινες χρησιμεύουσιν εἰς τὴν σύνδεσιν τῆς *αὐχενικῆς ταινίας*, ἥτις πάλιν συνενώνει τὸ κρανίον μετὰ τῶν θωρακικῶν σπονδύλων καὶ ὑποβαστάζει καὶ τὴν κεφαλήν. 3) *Ὀσφυακοὶ σπόνδυλοι.* Ὁ ἀριθμὸς τούτων κυμαίνεται μεταξὺ 3—7, χρησιμεύουσι δὲ εἰς τὸ νὰ ὑποβαστάζωσι τὸ βάρος τοῦ σώματος τοῦ ζῴου. 4) *Ἱεροῦ ὀστοῦ σπόνδυλοι.* Κατ' ἀρχὰς διακρίνονται δύο, *πρωταρχικοὶ* καλούμενοι σπόνδυλοι, καὶ ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία τοῦ ζῴου αὐξάνονται οὗτοι εἰς 5 καὶ σπανιώτερον εἰς 13. 5) *Οὐραῖοι σπόνδυλοι.* Ὁ ἀριθμὸς τούτων κυμαίνεται ἀπὸ 4 μέχρι 40 καὶ σπανιώτατα μέχρι 46. Οἱ σπόνδυλοι τῆς οὐρᾶς καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξίν των παρουσιάζουσι μεγάλην ποικιλίαν, διότι εἴς τινα μὲν εἴδη εἶναι μικρότατοι, ἀλλὰ τελείως διακεκριμένοι ἀλλήλων, εἰς ἕτερα δὲ πάλιν ἔχουσιν ἱκανὸν μέγεθος· οἱ πλεῖστοι ὅμως συμφύονται μετ' ἀλλήλων καὶ σύστημα πολλῶν τοιούτων ἐκλαμβάνεται πολλάκις ὡς εἷς καὶ μόνος σπόνδυλος. Τοιαῦται συμφύσεις τῶν οὐραίων σπονδύλων παρατηροῦνται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις κατὰ τὴν ἐμβρυακὴν αὐτοῦ κατάστασιν ἔχει 10—12 ὑποτυπώδεις σπονδύλους, οἵτινες σὺν τῇ παρόδῳ τῆς ἡλικίας συνενοῦνται καὶ ἀποτελοῦσι τὸν κόκκυγα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν εἶναι πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν σπονδύλων. Αἱ χονδρώδους συστάσεως ἀποφύσεις τῶν πλευρῶν (*μεσοπλεύριοι χόνδροι*) προσαρμόζονται κατὰ τὰς ἀνωτέρας πλευρὰς ἐπὶ τοῦ στέρνου, εἰς δὲ τὰς κατωτέρας εἶναι ἐλεύθεροι.

Κρανίον. Κυριώτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ κρανίου τῶν θηλαστικῶν ζῴων εἶναι ὁ περιωρισμένος ἀριθμὸς τῶν ὀστῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται, ἀντιθέτως πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ὀστῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ κρανίον τῶν κατωτέρας διαπλάσεως ζῴων. Γενικῶς ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ θέσις τῶν κέντρων τῆς ὀστεοφυΐας, ἥτις παρατηρεῖται τόσον εἰς τὸν μεμβρανώδη θόλον ὅσον καὶ κατὰ τὴν χονδρώδη βάσιν τοῦ κρανίου τοῦ ἐμβρύου, εἶναι σχεδὸν παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν σπονδυλωτῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὀστεώδης συστάς, ἥτις προέρχεται ἐκ τῶν διαφόρων κέντρων τῆς ὀστεοφυΐας, ἀντὶ νὰ εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος καὶ νὰ σχηματίζῃ διακεκριμένα ὀστᾶ, συνάπτεται μετὰ τῶν παρακειμένων ὀστεωδῶν συστάδων, οὕτως ὥστε ἐλαττοῦται ἐπαισθητῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν τελείως καθωρισμένων ὀστῶν. Τὸ *σφηνοειδὲς* ὀστοῦν π. χ. ἔχει 14 κέντρα ὀστεοφυΐας, ἅτινα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κέντρων ὀστεοφυΐας τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ τῶν ἰχθύων. Εἰς τὰ περισσότερα τῶν θηλαστικῶν πάντα τὰ κέντρα τοῦ σφηνοειδοῦς ὀστοῦ συγχωνεύονται, οὕτως ὥστε σχηματίζονται δύο διακεκριμένα ὀστᾶ, τὸ πρόσθιον

Digitized by Google

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ

1 Οὐραγγοτάγγος. 2 Γίββων. 3 Σεμνοπίθηκος. 4 Κερκοπίθηκος. 5 Μακᾶκος. 6 Κυνοκέφαλος. 7 Ἀμαδρυάς. 8 Ἀτελής. 9 Ταμαρῖνος. 10 Μάκη. 11 Φυλλόστομος. 12 Ἐπωμοφόρος. 13 Μυρμηκοφάγος. 14 Λύκος. 15 Ἀλώπηξ. 16 Θώς. 17 Ὕαινα. 18 Λέων. 19 Τίγρις. 20 Πάνθηρ. 21 Πούμα. 22 Σερβάλ. 23 Ἰκτὶς ἡ στικτή. 24 Μοσχογαλῆ. 25 Βρεκτοφάγος. 26 Ἰκτὶς ἡ ἀμερικανική. 27 Ἄρκτος ἡ φαιά. 28 Ἄρκτος τῆς Συρίας. 29 Ἄρκτος ἡ λευκή. 30 Μελιττοφάγος. 31 Ἰκτὶς ἡ δασοδίαιτος. 32 Ἑρμίνη.

Digitized by Google

νοειδὲς καὶ τὸ *ὀπισθοσφηνοειδές*. Εἰς ἐλάχιστα θηλαστικὰ καὶ κυρίως εἰς τὸν ἄνθρωπον διακρίνεται μόνον σφηνοειδὲς ὀστοῦν. Σύμφυσις ὀστῶν παρατηρεῖται καὶ εἰς τμήματα διαφορώτατα· οὕτω τὸ *ἰνιακὸν ὀστοῦν* σχηματίζεται ἐκ δύο τμημάτων, ἐκ τῆς *βάσεως*, ἥτις εἶναι χονδρώδους συστάσεως, καὶ τοῦ *λέπους*, ὅπερ εἶναι μεμβρανώδους συστάσεως. Ἐπίσης τὸ *κροταφικὸν ὀστοῦν* περιλαμβάνει δύο κύρια τμήματα, τὸ *σκλήρωμα* ἢ *πετρῶδες ὀστοῦν*, ὅπερ σχηματίζεται ἐξ ὑπερμέτρου ἀναπτύξεως τῶν *ὠτικῶν* ὀστῶν, καὶ ἐκ τοῦ λίπους, ὅπερ εἶναι μεμβρανώδους συστάσεως.

Σκελετὸς τῶν μελῶν. Ἡ μελέτη τοῦ σπλαγχνικοῦ σκελετοῦ τῶν θηλαστικῶν εἶναι δυσχερεστάτη, διότι παρουσιάζει πλείστας ὅσας ἰδιορρυθμίας. Ἴδιον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ βασικὴ μεταβολή, ἣν ὑφίσταται ἡ λειτουργία ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργάνου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἰς δεδομένας περιπτώσεις ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλῃ τρόπον λειτουργίας. Τὰ δύο πρῶτα *σπλαγχνικὰ τόξα* προσαρμόζονται πάντοτε εἰς τὸ κρανίον καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὠτικὴν χώραν. Τὸ σιαγονικὸν τόξον περιλαμβάνει τὸ *τετραγωνικὸν ὀστοῦν*, τὸ *ὀστοῦν τοῦ οὐρανίσκου*, ὅπερ διεισδύει ἐν τῷ ἄνω χείλει, καὶ τὸν *χόνδρον τοῦ Meckel*, ὅστις συγκρατεῖ τὸ κάτω χεῖλος. Τὸ *ὑοειδὲς τόξον* σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ *ὑοειδοσιαγονικοῦ ὀστοῦ*, ὅπερ συναρθροῦται ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ κρανίου καὶ τοῦ *ὑοειδοῦς χόνδρου*. Τὰ διάφορα ταῦτα σπλαγχνικὰ σκελετικὰ τμήματα κατὰ τὴν ἐμβρυακὴν ἡλικίαν εἶναι ὁρατὰ ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ κρανίου· σὺν τῇ παρόδῳ ὅμως τῆς ἡλικίας καλύπτονται ὑπὸ μεμβράνης ἐν εἴδει πυκνοῦ πέπλου καὶ τότε μεταβάλλεται τὸ τετραγωνικὸν ὀστοῦν εἰς τὸν *ἐπιστροφέα*, ὁ χόνδρος τοῦ Meckel εἰς τὴν *σφῦραν* καὶ τὸ ὑοειδοσιαγονικὸν ὀστοῦν εἰς τὸν *ἀναρτῆρα*. Τὰ ἐκτὸς τῆς μεμβράνης παραμένοντα σκελετικὰ τμήματα, ὡς τὸ μεσοσιαγονικὸν ὀστοῦν, μένουσιν ἀνανάπτυκτα καὶ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ περιβάλλονται ὑπὸ τῶν *προμεσοσιαγονικῶν ὀστῶν* καὶ τῶν *μετασιαγονικῶν* τοιούτων. Ὁ σκελετὸς τῶν ἄκρων ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ δύο τμημάτων, τῶν *κυρίως ἄκρων* καὶ τῶν *προσαρτηματικῶν ὀργάνων*, δι' ὧν ταῦτα συνάπτονται μετὰ τοῦ κορμοῦ. Τὰ τμήματα τοῦ κορμοῦ, ἐφ' ὧν τὰ προσαρτηματικὰ ὄργανα τῶν ἄκρων διαρθροῦνται, καλοῦνται *ζῶναι*. Εἰς πάντα τὰ θηλαστικά, πλὴν τῶν *μονοτρημάτων*, ἡ ζώνη τῶν ἄκρων ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ *ὤμου*, ὅστις πάλιν συνίσταται ἐκ τῆς *κλειδὸς* καὶ τῆς *ὠμοπλάτης*. Ἡ ὠμοπλάτη εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένη τῆς κλειδὸς καὶ ἀποτελεῖται ἐξ εὐρέος καὶ πεπλατυσμένου ὀστοῦ, ὅπερ ἐπαναπαύεται ἐπὶ τοῦ *θωρακικοῦ πλέγματος*· αὕτη κατὰ τοὺς ὤμους φέρει τὴν *κορακοειδῆ ἀπόφυσιν*, ἥτις εἶναι ἐξάρτημα τοῦ *κορακοειδοῦς ὀστοῦ*. Ἡ κλεὶς λαμβάνει τὴν μεγαλυτέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν εἰς τὰ *χειρόπτερα*, τὰ *πρώτιστα*, τὰ *ἐντομοφάγα* καὶ τὰ *τρωκτικά*, εἰς ἕτερα ἀθροίσματα θηλαστικῶν εἶναι ὑποτυπώδης, εἰς δὲ τὰ *ὀνυχοφόρα* τελείως ἐλλείπει. Ὁ σκελετὸς τῶν ἄκρων, ἄνω καὶ κάτω ἢ προσθίων καὶ ὀπισθίων, ἀποτελεῖται ἐξ ὁμοειδῶν μερῶν. Ὁ *βραχίων* δηλαδὴ καὶ ὁ *μηρὸς* ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς ὀστοῦ, τοῦ *βραχιονίου* ὀστοῦ καὶ τοῦ *μηρικοῦ*, ὁ *πῆχυς* ἢ *ἀντιβράχιον* καὶ ἡ *κνήμη* ἐκ δύο, ἤτοι ὁ πῆχυς ἐκ τῆς *κερκίδος* καὶ τῆς *ὠλένης* καὶ ἡ κνήμη ἐκ τῆς *ἰδίως κνήμης* καὶ τῆς *περόνης*. Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τοῦ βίου τῶν διαφόρων θηλαστικῶν εἶναι διαμεμορφωμένα καὶ τὰ ἄκρα των, οὕτως ὥστε διακρίνονται εἰς *πελματοβάμονα*, εἰς *δακτυλοβάμονα* καὶ *ὀνυχοβάμονα*. Ἐπίσης τὰ ἄκρα τῶν θηλαστικῶν χρησιμοποιοῦνται πλὴν τῆς κινήσεως καὶ ὡς *συλληπτήρια* ὄργανα (ἄνθρωποι, πίθηκοι), ὡς *νηκτικὰ* (κητώδη), ὡς *πτητικὰ* (νυκτερίδες), ὡς *πηδητικὰ* (διδελφῆ), κτλ.

Νευρικὸν σύστημα. Ἐν τῷ συνόλῳ θεωρούμενος ὁ ἐγκέφαλος τῶν θηλαστικῶν χαρακτηρίζεται ἰδίᾳ ἐκ τῆς προκεχωρημένης γωνίας, ἣν σχηματίζει οὗτος μετὰ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· ἀντὶ ὁ τελευταῖος νὰ εἶναι τοποθετημένος κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ κατώτερα σπονδυλωτὰ (ἰχθύες, βατράχια, ἑρπετά), κάμπτεται κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ῥαχιαιοῦ βολβοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἄξων τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι σχεδὸν κάθετος πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἕτερον ἀξιοσημείωτον χαρακτηριστικὸν τῶν θηλαστικῶν εἶναι ἡ τελεία ἀνάπτυξις, ἣν ἔχει τὸ πρόσθιον τμῆμα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ παρεγκεφαλίς. Τὰ δύο ταῦτα ἐγκεφαλικὰ τμήματα εἶναι τὰ μόνα θεατὰ ἀπὸ τῆς ῥαχιαιῆς ὄψεως τῶν θηλαστικῶν. Ἐπίσης τὰ ἐγκεφαλικὰ ἡμισφαίρια εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένα, λίαν ὑψηλὰ καὶ διασταυροῦνται κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῶν τμῆμα, ὥστε νὰ περιβάλλωσι πάντα τὰ τμήματα τοῦ ἐγκεφάλου, τὰ περιλαμβανόμενα μεταξὺ τούτων καὶ τῆς παρεγκεφαλίδος. Εἰς τὰ *πρώτιστα* ἡ παρεγκεφαλὶς καλύπτεται σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων, ἅτινα κατέχουσιν ὁλόκληρον τὴν πρόσθιαν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ παρεγκεφαλὶς εἶναι ὀγκώδης μᾶζα διαιρουμένη εἰς τρία τμήματα: τὸ μέσον, ὅπερ εἶναι στενὸν καὶ ἀποτελεῖ τὸ *σκωληκοειδὲς τμῆμα* τῆς παρεγκεφαλίδος, καὶ δύο πλάγια, ἀρκετὰ ὀγκώδη, ἅτινα καλοῦνται *παρεγκεφαλικὰ ἡμισφαίρια*. Πλὴν τούτων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς παρεγκεφαλίδος παρουσιάζονται πτυχαὶ (*παρεγκεφαλικοὶ ἑλιγμοὶ* ἢ *ἕλικες*), αἵτινες συνήθως ἔχουσι διεύθυνσιν ἐγκαρσίαν καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων. Ἐὰν τμηθῇ κατὰ μῆκος ἡ παρεγκεφαλίς, ἡ φαιὰ οὐσία, ἥτις σχηματίζει τὸν *ἐπιφανειακὸν φλοιόν*, φαίνεται ὅτι εἰσδύει βαθέως ἐν τῇ λευκῇ κεντρικῇ οὐσίᾳ τῆς παρεγκεφαλίδος, ὁπότε ἡ τομὴ δίδει τὴν ἐντύπωσιν κλαδώδους διατάξεως καλουμένης *δένδρου τῆς ζωῆς*. Ἐν τῷ μέσῳ ἐγκεφάλῳ καὶ ὄπισθεν τῶν προσηρτημένων εἰς αὐτὸν φυματίων παρατηρεῖται ζεῦγος διογκώσεων, λίαν χαρακτηριστικῶν. Τὰ μονοτρήματα ἔχουσι μόνον ἓν ζεῦγος προσθίων διογκώσεων. Τὸ γνώρισμα τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἑρπετά. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν θηλαστικῶν ζῴων ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων καλύπτεται ὑπὸ μεγάλου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήθους περιελιγμῶν. Εἴς τινα θηλαστικά, τὰ *λειοκέφαλα*, τὰ ἐγκεφαλικὰ ἡμισφαίρια εἶναι τελείως λεῖα καὶ ἀμοιροῦσι περιελιγμῶν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ *μαρσιποφόρα*, τὰ *τρωκτικὰ* καὶ τὰ *ἐντομοφάγα*. Εἰς ἕτερα πάλιν, τὰ *γυροκέφαλα*, οἱ περιελιγμοὶ ἢ *γῦροι* εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένοι. Τοιαῦτα θηλαστικὰ εἶναι τὰ περισσότερα τῶν *ὀνυχωδῶν*, τῶν *σαρκοφάγων* καὶ τῶν *πρωτίστων*. Ἡ παρουσία τῶν περιελιγμῶν προϋποθέτει πάντοτε μεγαλυτέραν ἐγκεφαλικὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀκολούθως πολλαπλασιασμὸν τῶν πυραμιδοειδῶν κυττάρων, ἅτινα σχηματίζουσι τὸν ἐγκεφαλικὸν φλοιόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συνάγεται, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν γύρων τοῦ ἐγκεφάλου συνεπάγεται καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοητικότητος. Οὕτω τὸ ἀτελέστατον ἐκ τῶν θηλαστικῶν, ὁ *ὀρνιθόρρυγχος*, παρουσιάζει λείαν ἐγκεφαλικὴν χώραν, ὁ *ἐχῖνος* φέρει ἐλαχίστους ἐγκεφαλικοὺς γύρους, τὸ *πρόβατον* περισσοτέρους καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἡ διανοητικότης δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τὴν παρουσίαν μεγαλυτέρου ἢ μικροτέρου ἀριθμοῦ γύρων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πτωχὴν ἢ πλουσίαν διακλάδωσιν τῶν πρωτοπλασματικῶν αὐτῶν προσαρτημάτων. Ἕτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων τῶν θηλαστικῶν εἶναι καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν συνδέονται ταῦτα πρὸς ἄλληλα. Ὁ σύνδεσμος αὐτῶν συνήθως γίνεται δι' ἁδρῶν νευρικῶν ἰνῶν, αἵτινες εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμέναι εἰς τὰ *πρώτιστα* καὶ τὰ *σαρκοφάγα*, ὀλιγώτερον εἰς τὰ *μαρσιποφόρα* καὶ ἐλάχιστα εἰς τὰ *μονοτρήματα*. Εἰς τὸ ἔμβρυον τῶν θηλαστικῶν, τὰ δύο ἡμισφαίρια εὑρίσκονται ἀκριβῶς ἔναντι ἀλλήλων καὶ εἶναι τελείως διακεχωρισμένα, ἡ *μεσοημισφαιρικὴ διαφυὴ* ἢ *σχισμὴ* εἶναι τελεία καὶ ἐν τῷ βάθει τῆς σχισμῆς ταύτης ὑπάρχει λεπτότατον ἐπιθηλιακὸν πέταλον παρουσιάζον διπλῆν ἀναπτύχωσιν· τὸ ἐπιθηλιακὸν τοῦτο πέταλον καλεῖται *χοριοειδὲς ὑμένιον*. Ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμβρύου, ἀναφαίνεται εὐθὺς κάτωθεν τοῦ χοριοειδοῦς ὑμενίου ἡ πρώτη *ῥαφή*, ἥτις συνδέει τὰ γειτονικὰ τοιχώματα τῶν δύο ἡμισφαιρίων καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ σχηματισθησομένου *ἐγκεφαλικοῦ τριγώνου*. Τὴν πρώτην ῥαφὴν ἀκολουθεῖ δευτέρα, ἥτις κατόπιν μεταβάλλεται εἰς τὸ *τυλῶδες σῶμα*. Τὸ τμῆμα τῶν πλαγίων διογκώσεων, ὅπερ περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ τυλώδους σώματος καὶ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ τριγώνου, παραμένει πάντοτε ἀρκετὰ λεπτόν. Αἱ δύο παρακείμεναι τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων μεμβρᾶναι καλοῦνται *διαφανὲς διάφραγμα*.

Αἰσθητήρια ὄργανα. Τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τῶν ἀνωτέρων θηλαστικῶν παρουσιάζουσι πολλὰς ὁμοιότητας μὲ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, γενικῶς δὲ ταῦτα εἶναι συμμέτρως ἀνεπτυγμένα. Οἱ ὀφθαλμοὶ κλείουσι διὰ βλεφάρων καὶ εἴς τινα τούτων ἐντὸς τοῦ βάθους τῶν ὀφθαλμῶν ὑπάρχει λεπτὸν στρῶμα καλούμενον *τάπης*, ὅπερ κεῖται πρὸ τοῦ χοριοειδοῦς χιτῶνος, οὗ ἡ ἀντανάκλασις προκαλεῖ τὴν ἰδιάζουσαν λάμψιν τῶν ὀφθαλμῶν. Ἡ *δακρυακὴ συσκευή*, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἀποκλειστικὸς χαρακτὴρ τῶν θηλαστικῶν, ἀπαντᾷ καὶ εἴς τινα ἑρπετά. Τὰ ὦτα πλείστων θηλαστικῶν στεροῦνται *κογχῶν* ἢ *πτερυγίων*. Ἡ γλῶσσα χρησιμεύει κυρίως ὡς ὄργανον γεύσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς συλληπτήριον. Ἡ ῥὶς προέχει σχεδὸν πάντοτε, εἴς τινα δὲ μόνον ἐπιμηκύνεται ῥυγχοειδῶς. Ἡ ῥὶς τῶν κητῶν στερεῖται ὀσφρητικοῦ ὀργάνου καὶ χρησιμεύει μόνον ὡς ἀναπνευστικὸν τοιοῦτον. Ἡ αἴσθησις τῆς ἁφῆς ἑδρεύει εἰς τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων, εἴς τινα δὲ τῶν θηλαστικῶν ὡς ὄργανα ἁφῆς χρησιμεύουσι τὰ χείλη, ἡ γλῶσσα, οἱ μύστακες, κ. τ. λ.

Ὀδοντοφυΐα. Ἡ ὀδοντοφυΐα τῶν θηλαστικῶν παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἰδιορρύθμους αὐτῆς χαρακτῆρας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαμορφώσεως τῶν ὀδόντων εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῶσι θεμελιωδῶς καὶ τὰ διάφορα γένη τῶν θηλαστικῶν. Οἱ γενικοὶ χαρακτῆρες τῆς ὀδοντοφυΐας τῶν θηλαστικῶν εἶναι τελείως καθωρισμένοι. Οἱ ὀδόντες εἶναι διατεταγμένοι εἰς ἑκάστην σιαγόνα κατὰ μίαν καὶ μόνην σειρὰν συνεχῆ ἢ διακεκομμένην καὶ εἶναι βεβυθισμένοι, οὕτως εἰπεῖν, ἐντὸς ἰδίων κοιλοτήτων, αἵτινες καλοῦνται *φατνία*. Ἕκαστος τῶν ὀδόντων ἀποτελεῖται ἐκ δύο τελείως διακεκριμένων τμημάτων, τῆς *ῥίζης*, ἥτις εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου κεχωσμένη ἐντὸς τοῦ φατνίου, καὶ τῆς *στεφάνης*, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἐλεύθερον τμῆμα τοῦ ὀδόντος. Εἰς τὰ περισσότερα τῶν θηλαστικῶν παρατηροῦνται δύο ἀλλεπάλληλοι ὀδοντοφυΐαι, ἡ *πρώτη* ἢ *γαλακτικὴ ὀδοντοφυΐα* καλουμένη, ἥτις ἀναφαίνεται εἰς τὰ ζῷα κατὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν, καὶ ἡ *δευτέρα* ἢ *ὁριστικὴ ὀδοντοφυΐα*, ἥτις ἀναφαίνεται εἰς τὰ ἐνήλικα ζῷα καὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐπιφέρει ὡς πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀδόντων, πλὴν ἐλαχίστων καὶ σπανίων ἐξαιρέσεων (*φρονιμῖται ὀδόντες*) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ζῴου. Ἡ δευτέρα ὀδοντοφυΐα εἶναι τελειοτέρα τῆς πρώτης. Ἐλάχιστος σχετικῶς ἀριθμὸς θηλαστικῶν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ κανόνος τῆς ὀδοντοφυΐας· τοιαῦτα εἶναι τὰ *νωδὰ* καὶ τὰ *κήτη*, ἅτινα ἔχουσι μίαν μόνον ὀδοντοφυΐαν, ἐξ οὗ καλοῦνται καὶ *μονοφυόδοντα*. Ἡ ὀδοντοφυΐα τῶν νωδῶν καὶ τῶν κητῶν φαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἐξέλιξιν ὑπέστη, διατηρήσασα τὸν πρωταρχικὸν ὀδοντικὸν τύπον. Ἐν τούτοις καὶ τὰ μονοφυόδοντα θηλαστικὰ ἔχουσι δύο ὀδοντοφυΐας, πρώτην δηλαδὴ καὶ δευτέραν, ἀλλ' εἰς μὲν τὰ νωδὰ ἀναπτύσσεται ἡ πρώτη, ἡ δὲ δευτέρα μένει ἀτροφικὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου φαίνεται μὴ ὑπάρχουσα, εἰς δὲ τὰ κήτη ἡ πρώτη ὀδοντοφυΐα εἶναι τελείως ὑποτυπώδης καὶ ἀφανὴς καὶ ἀναπτύσσονται μόνον οἱ ὀδόντες τῆς δευτέρας ὀδοντοφυΐας.

Ἕτερα τέλος θηλαστικά, τὰ *ἐντομοφάγα* καὶ τὰ *χειρόπτερα*, παρουσιάζουσιν ἐνδιάμεσον τύπον μεταξὺ μονοφυοδόντων καὶ διφυοδόντων. Εἰς ταῦτα ἡ πρώτη ὀδοντοφυΐα ἀναφαίνεται κατὰ τὴν ἐμβρυακὴν αὐτῶν ἡλικίαν, ἥτις ὅμως ἀπορροφᾶται εὐθὺς ὡς ἀρχίσῃ τὸ ἔμβρυον νὰ λαμβάνῃ τὴν τελειωτικὴν αὐτοῦ μορφήν· οἱ ἀναφαινόμενοι κατόπιν ὀδόντες πλησιάζουσι περισσότερον πρὸς τοὺς ὀδόντας τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας. Τὰ ἐνδιαμέσου ὀδοντοφυΐας θηλαστικὰ καλοῦνται *ψευδομονοφυόδοντα*.

Ὀδόντων διακρίνομεν τρία εἴδη: *κοπτῆρας*, *κυνόδοντας* καὶ *γομφίους* ἢ *τραπεζίτας*. Οἱ ἐξωτερικοὶ τραπεζῖται καλοῦνται *προγόμφιοι*. Ἐκ πάντων τῶν θηλαστικῶν τὰ νωδὰ καὶ τὰ κήτη ἐξαιρετικῶς ἔχουσι πάντας τοὺς ὀδόντας ὁμοίους, δηλαδὴ τὰ μονοφυόδοντα εἶναι *ὁμόδοντα*, τὰ δὲ διφυόδοντα *ἑτερόδοντα*. Γενικῶς οἱ κοπτῆρες εἶναι πλατεῖς καὶ τμητικοί, οἱ κυνόδοντες κωνικοὶ καὶ αἰχμηροὶ καὶ οἱ γομφίοι εὐρύτατοι, πεπλατυσμένοι καὶ κατάλληλοι πρὸς λείανσιν. Οἱ γομφίοι ἔχουσι τὴν στεφάνην των περιβεβλημένην ὑπὸ φυματίων. Κατ' ἀρχὰς τὰ φυμάτια εἶναι τρία καὶ εἶτα γίνονται τέσσαρα καὶ σπανιώτερον πέντε. Τὰ φυμάτια ταῦτα ἔχουσι διάφορον μορφήν, ἀναλόγως τῆς τροφῆς, ἣν μεταχειρίζονται τὰ ζῷα· εἶναι σχεδὸν μαλακὰ εἰς τὰ παμφάγα ζῷα, αἰχμηρὰ εἰς τὰ ἐντομοφάγα καὶ τὰ σαρκοφάγα καὶ ἑνοῦνται ὑπὸ ἐπιμήκων κυρβάσεων εἰς τὰ τρωκτικὰ καὶ τὰ χορτοφάγα ζῷα. Λόγῳ τῆς μασήσεως ἡ στεφάνη τῶν γομφίων φθείρεται ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως, εἰς τρόπον ὥστε τὰ περιβάλλοντα ταύτην φυμάτια σὺν τῷ χρόνῳ ῥινίζονται. Μεγαλυτέρα φθορὰ τῶν γομφίων παρατηρεῖται εἰς τὰ τρωκτικὰ καὶ τὰ χορτοφάγα. Ἡ πρώτη ὀδοντοφυΐα παρουσιάζει ἀκριβῶς, ὅπως καὶ ἡ δευτέρα, τὰ αὐτὰ εἴδη ὀδόντων, ἤτοι κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ γομφίους. Οἱ κοπτῆρες καὶ οἱ κυνόδοντες εἶναι ὅμοιοι κατ' ἀριθμόν, οἱ γομφίοι ὅμως τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας εἶναι ὀλιγαριθμότεροι τῶν τῆς δευτέρας. Μεγάλην σπουδαιότητα πρὸς διάκρισιν τῶν θηλαστικῶν ἔχει ἡ θέσις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀδόντων, διότι ἡ ὀδοντοφυΐα εἶναι ἀμετάβλητος εἰς ἕκαστον εἶδος θηλαστικῶν καὶ διατηρεῖ πάντοτε τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰς πάντα τὰ εἴδη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀθροίσματος μὲ ἐλαχίστας παραλλαγάς. Πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ εἴδους τῶν ὀδόντων τῶν διαφόρων θηλαστικῶν μεταχειριζόμεθα ἴδιον τύπον, καλούμενον *ὀδοντικὸν τύπον*. Πρὸς συντομίαν σημειοῦμεν τοὺς ὀδόντας δι' ἀριθμῶν καὶ θέτομεν ἄνωθεν γραμμῆς ὁριζοντίας τοὺς ὀδόντας τῆς ἄνω σιαγόνος, κάτωθεν δ' αὐτῆς τοὺς ὀδόντας τῆς κάτω σιαγόνος· π. χ. ὁ τύπος: $\frac{6.\,1.\,6}{6.\,1.\,6}$ δηλοῖ ὅτι εἰς ἄνω σιαγόνα ὑπάρχουσιν 6 τομεῖς, 1 κυνόδους καὶ 6 γομφίοι, καὶ ὅμοιος ἀριθμὸς εἰς τὴν κάτω. Ὅταν εἶδός τι ὀδόντος ἐλλείπῃ, εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ γράφεται 0. Οὕτως ὁ ὀδοντικὸς τύπος τῆς αἰγὸς εἶναι: $\frac{0.\,0.\,6.}{3.\,0.\,6.}$ εἰς ἑκάτερον τμῆμα τῶν σιαγόνων, ἢ καὶ ἀναλυτικώτερον:

$$\frac{\text{κοπτ. 0. κυν. 0, γομφ. 6.}}{\text{κοπτ. 3, κυν. 0, γομφ. 6.}}$$

Ἡ ἀδαμαντίνη οὐσία τῶν ὀδόντων, ἄλλοτε μὲν περιβάλλει κυκλοτερῶς τούτους ἐν εἴδει καλύπτρας, ἄλλοτε ὑπάρχει μόνον κατὰ τὸ πρόσθιον τμῆμα αὐτῶν καὶ ἄλλοτε εἰσέρχεται ἐν εἴδει πτυχῆς ἐντὸς τῆς μάζης τοῦ ὀδόντος· οἱ τοιοῦτοι ὀδόντες καλοῦνται *ἀδαμαντόπτυχοι*. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὁλόκληρος ὁ ὀδοὺς ἀποτελεῖται ἐκ πλειόνων τεμαχίων στενῶς συνδεομένων πρὸς ἄλληλα δι' εἰ-

Digitized by Google

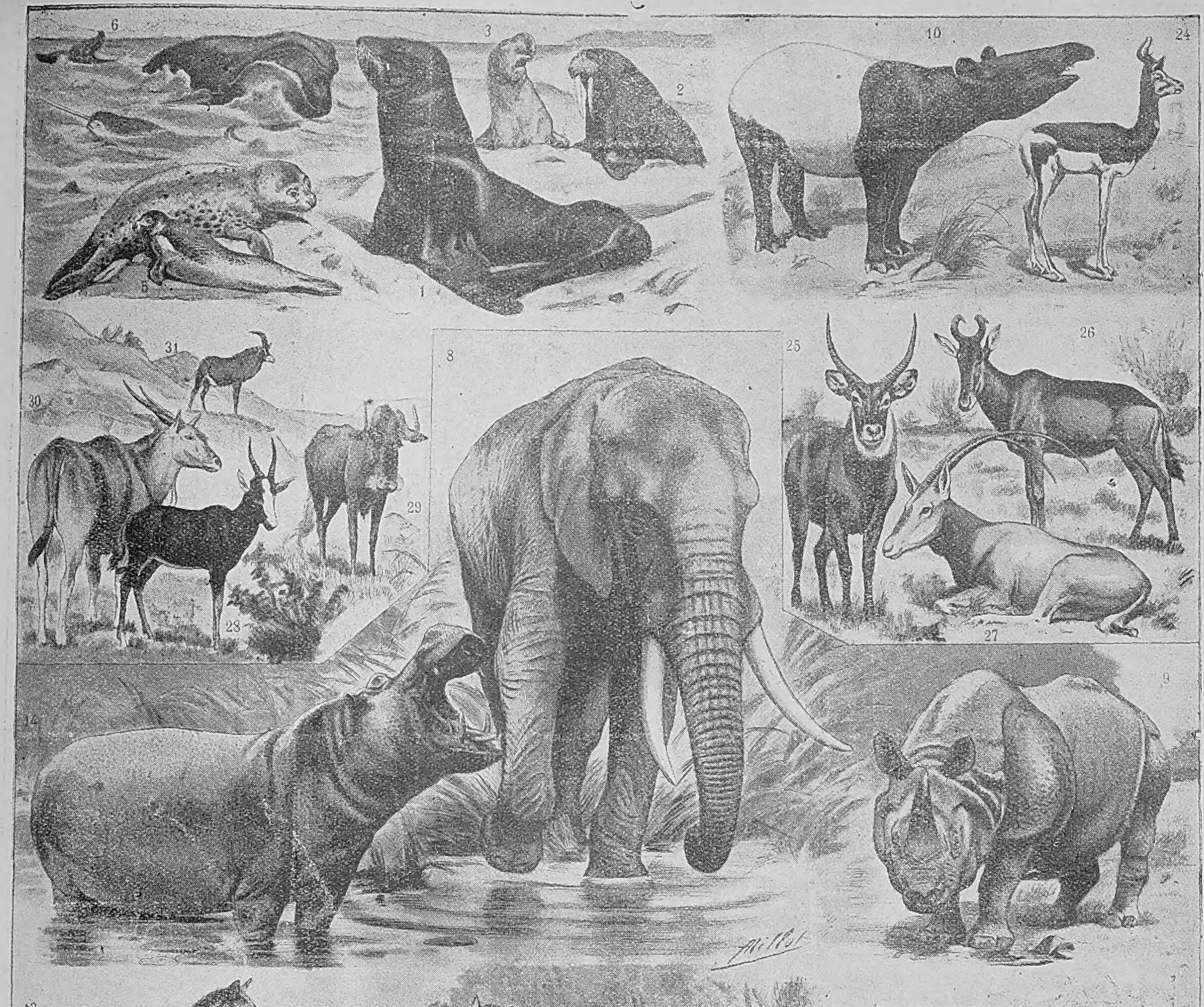

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ

1 Ὠταρία. 2 Θαλάσσιος ἵππος. 3 Θαλάσσιος ἐλέφας. 4 Θαλασσία λεοπάρδαλις. 5 Θαλάσσιος βοῦς. 6 Φάλαινα. 7 Ἀρκτοφάλαινα. 8 Ἐλέφας ὁ ἀφρικανικός. 9 Ρινόκερως ὁ ἰνδικός. 10 Τάπηρος. 11 Ζέβρος. 12 Κυνάγγας. 13 Ἡμίονος. 14 Ἱπποπόταμος. 15 Ἀγριόχοιρος. 16 Φακόχοιρος. 17 Ποταμόκερως. 18 Ἔλαφος ἡ κοινή. 19 Ἔλαφος ἡ ἀφρικανική. 20 Ἔλαφος ἡ δορκάς. 21 Ἀξίς. 22 Τάρανδος. 23 Ἄλκη. 24 Γαζέλλα. 25 Κόβα. 26 Βούβαλος. 27 Ὄρυξ. 28 Βουβαλίς. 29 Γνού. 30 Ἄλκη τοῦ ἀκρωτηρίου. 31 Ἱππότραγος.

Digitized by Google

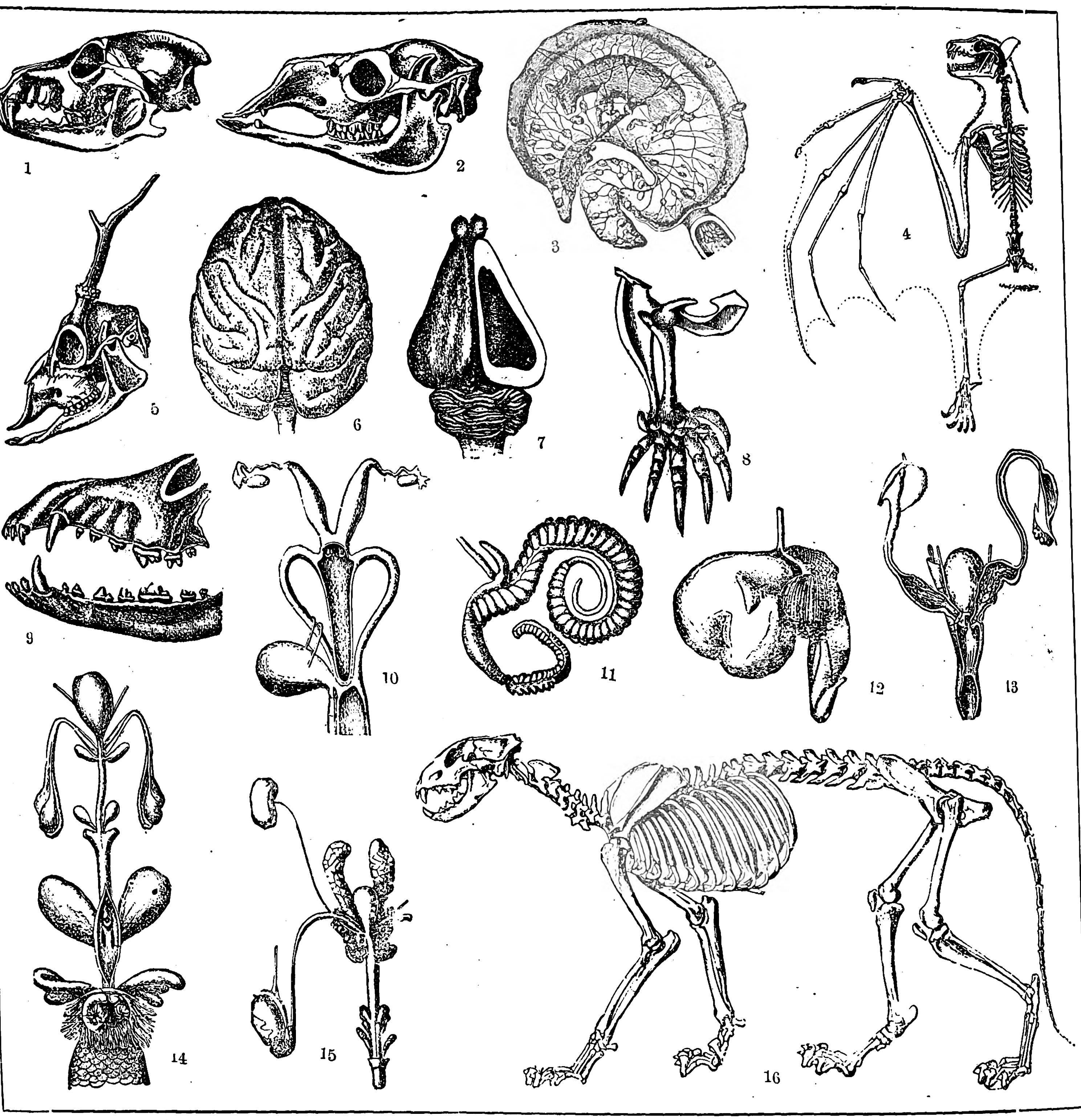

Ἀνατομικὸς πίναξ τῶν θηλαστικῶν.

[1. Κρανίον λύκου ἐκ τῶν πλαγίων ὁρώμενον· 2. κρανίον λάμας ἐκ τῶν πλαγίων ὁρώμενον· 3. ὕστερον ἀγελάδος περιλαμβάνον τὸ ἀνεπτυγμένον ἔμβρυον· 4. σκελετὸς νυκτερίδος· 5 κρανίον αἰγάγρου ἐκ τῶν πλαγίων ὁρώμενον· 6. ἐγκέφαλος βρέφους· 7. ἐγκέφαλος κονίκλου· 8. πρόσθιον ἄκρον ποδὸς ἀσπάλακος· 9. ὀδοντοφυΐα κυνός· 10. οὐρογεννητικὴ συσκευὴ ἁλματούρου· 11. τυφλὸν ἔντερον λαγόμυος· 12. ἐγκέφαλος μόσχου· 13. οὐρογεννητικὴ συσκευὴ ὀρνιθορύγχου· 14. οὐρογεννητικὴ συσκευὴ κάστορος· 15. οὐρογεννητικὴ συσκευὴ μυὸς τοῦ ὑπερβορείου· 16. σκελετὸς λέοντος.]

δικῆς κολλητικῆς οὐσίας· οἱ τοιοῦτοι ὀδόντες καλοῦνται *σύνθετοι*. Οἱ κοπτῆρες καὶ οἱ κυνόδοντες εἶναι πάντοτε ἁπλοῖ, οἱ γομφίοι ἄλλοτε εἶναι ἁπλοῖ, ἄλλοτε σύνθετοι καὶ ἄλλοτε ἀδαμαντόπτυχοι.

Πεπτικὴ συσκευή. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ *στόμα* μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων τούτου (*χειλέων* καὶ *στοματικῆς κοιλότητος*), ἀπὸ τοὺς *σιελογόνους ἀδένας*, τὸν *στόμαχον*, τὸ *ἔντερον* καὶ τὸ *ἧπαρ*.

Στόμα. Τοῦτο περιβάλλεται ὑπὸ παχέων καὶ μυωδῶν χειλέων, ἅτινα παίζουσι σπουδαιότατον ρόλον κατὰ τὴν λῆψιν τῆς τροφῆς. Ἡ στοματικὴ κοιλότης παρουσιάζει ἀρκετὸν ἀριθμὸν ἰδίων ὅλως χαρακτήρων, ὧν οἱ περισσότεροι συντελοῦσιν εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς μασήσεως τῶν τροφῶν, λειτουργίας δηλαδὴ σχεδὸν ἀποκλειστικῆς τῶν θηλαστικῶν. Κατὰ τὸ ἄνω τμῆμα τῆς στοματικῆς κοιλότητος σχηματίζεται ὀστεώδης θόλος, ἀρκούντως ἀνεπτυγμένος, ὁ *οὐρανίσκος*, ὅστις ἐπιμηκύνεται κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ τμῆμα καὶ σχηματίζει εὐκίνητον μεμβρανώδη ἀπόφυσιν, τὴν *ἐπιγλωττίδα*. Αἱ δύο κοιλότητες, αἵτινες χωρίζουσι τὸ κυρίως στόμα ἀπὸ τῆς ρινικῆς κοιλότητος, συνδέονται μεταξύ των κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῶν τμῆμα μετὰ τοῦ *φάρυγγος* ἢ *μεταστόματος*. Χάρις εἰς τὸν διαχειρισμὸν τοῦτον τῶν στοματικῶν κοιλοτήτων, αἵτινες διατηροῦσι κεχωρισμένους ἐπίσης τοὺς πεπτικοὺς καὶ ἀναπνευστικοὺς ἀγωγούς, τὸ ζῷον δύναται νὰ παρατείνῃ ἐπ' ἀρκετὸν τὴν μάσησιν τῶν τροφῶν, χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ ἀναπνέῃ. Ἡ στοματικὴ κοιλότης περιβάλλεται ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὑπὸ τῶν *παρειῶν*, αἵτινες καθορίζουσιν, οὕτως, εἰπεῖν, τὸν στοματικὸν θόλον καὶ συγκρατοῦσι κατὰ τὴν μάσησιν τὰς τροφὰς ἐντὸς τοῦ στόματος. Αἱ περισσότερον ἀνεπτυγμέναι παρειαὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰ χορτοφάγα θηλαστικά. Τέλος ἡ *γλῶσσα*, ἥτις εἶναι εὐρυτάτη στοματικὴ ἀπόφυσις, συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν μάσησιν, διότι ἀνακινεῖ πρὸς διαφόρους διευθύνσεις τὰς τροφάς.

Σιελογόνοι ἀδένες. Οὗτοι εἶναι διατεταγμένοι καθ' ὅμοιον τρόπον, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσίν των ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς, ἣν μεταχειρίζονται τὰ διάφορα ζῷα. Οἱ *παρώτιοι* λόγου χάριν σιελογόνοι ἀδένες, οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς διάβρωσιν τῶν τροφῶν, ἐλλείπουσι τελείως ἐπὶ τῶν κητῶν, εἶναι ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένοι εἰς τὰ σαρκοφάγα καὶ τελείως ἀνεπτυγμένοι καὶ ὀγκώδεις εἰς τὰ κοκκοφάγα καὶ φυτοφάγα.

Στόμαχος. Ὁ στόμαχος ἢ *στομαχικὸς ἀσκὸς* εἶναι τοποθετημένος εὐθὺς μετὰ τὸν οἰσοφάγον καὶ ἐντὸς τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος. Ἔχει μορφὴν εὐρυτάτου σάκκου, ὅστις συγκοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς μετὰ τοῦ οἰσοφάγου καὶ ἀφ' ἑτέρου μετὰ τοῦ ἐντέρου Εἴς τινα θηλαστικά, ὅπως εἰς τὰ κήτη, ὁ στόμαχος ἔχει μορφὴν πεπτικοῦ σωλῆνος καὶ δὲν διαφέρει τούτου εἰμὴ ὅτι εἶναι αἰσθητῶς εὐρύτερος. Τὸ πρόσθιον αὐτοῦ τμῆμα (*καρδιακὸν τμῆμα*), ὅπερ φέρει καὶ τοὺς *πεπτικοὺς ἀδένας*, συνήθως διατηρεῖ τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν οἰσοφάγον ὑφήν, ἐνῷ τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ τμῆμα (*πυλωρικὸν τμῆμα*) ἔχει τελείως διάφορον ὑφήν, εἶναι εὐρύτερον καὶ πλαισιοῦται κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ αὐτοῦ τοιχώματα ὑπὸ διαφορωτάτης μορφῆς ἀδένων. Πάντοτε τὰ δύο ἄκρα τοῦ στομάχου εἶναι διαφόρως ἀνεπτυγμένα. Εἰς τὰ *μονοτρήματα* ὁ στόμαχος ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν οἰσοφάγον καὶ δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς ὄργανον πέψεως· ἀντιθέτως εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐδόλως συγχέεται μετὰ τοῦ οἰσοφάγου. Ὁ στόμαχος εἶναι ἁπλοῦς, δηλαδὴ ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς τμήματος, ὡς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς ἄλλα θηλαστικά, διπλοῦς, ὡς εἰς τὸν χοῖρον, καὶ τετραπλοῦς, ὡς εἰς τὰ μυρηκαστικά.

Ἔντερον. Τοῦτο διαιρεῖται εἰς *λεπτὸν* καὶ *παχὺ* ἔντερον. Τὸ λεπτὸν ἔχει διάφορον μῆκος εἰς τὰ ποικίλα ἀθροίσματα τῶν θηλαστικῶν, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς, ἣν καταναλίσκουσι. Τὸ παχὺ ἔντερον διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα, τὸ *τυφλόν*, τὸ *κῶλον* καὶ τὸ *ἀπευθυσμένον*. Τὸ τυφλὸν ἔντερον κεῖται ἐντὸς βοθρίου, τοῦ *είλεακοῦ βόθρου*, εἶναι μᾶλλον βραχὺ καὶ διήκει μέχρι τοῦ κώλου ἐντέρου, μεθ' οὗ συνδέεται διὰ τῆς καλουμένης *σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως*. Τὸ κῶλον ἔντερον ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ πρὸς τὸ ἧπαρ καὶ εἶτα διευθυνόμενον ἐγκαρσίως καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ διέρχεται κάτωθεν τοῦ σπληνὸς καὶ εἶτα κατερχόμενον συνδέεται μετὰ τοῦ ἀπευθυσμένου. Εἶναι εὐρύτερον τοῦ λεπτοῦ καὶ ἔχει κολπώδη μορφήν

Digitized by Google

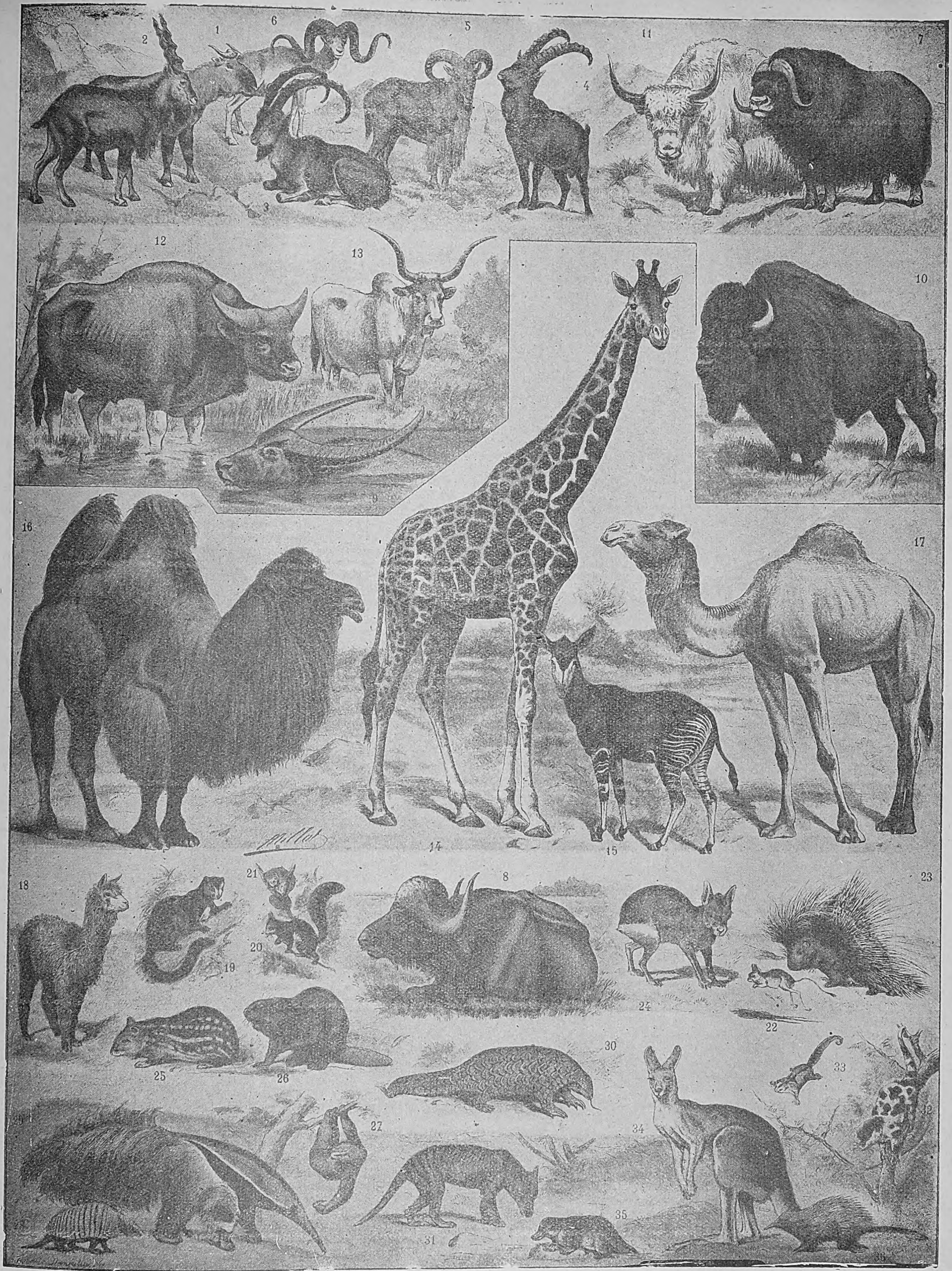

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ

1 Δορκὰς ὁ βούβαλος. 2 Αἴγαγρος ὁ μεξικανικός. 3 Αἴγαγρος ὁ κοινός. 4 Αἴγαγρος τῶν Ἄλπεων 5 Ἄγριος κριὸς ὁ περιλαιμιοφόρος. 6 Ἄγριος κριὸς τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν. 7 Βοῦς ὁ μοσχοφόρος. 8 Βούβαλος τοῦ Ἀκρωτηρίου 9 Βούβαλος ὁ ἄρνειος. 10 Βίσων ὁ ἀμερικανικός. 11 Ὑάκ. 12 Καγιάλ. 13 Ζέβος ὁ ἰνδικός. 14 Καμηλοπάρδαλις. 15 Ὀκάπι. 16 Κάμηλος ἡ βακτριανή. 17 Κάμηλος ἡ δρομάς. 18 Ἀλπάκα. 19 Ἰκτὶς ἡ ζιβελλίνειος. 20 Σκίουρος. 21 Ἐλειός. 22 Δίπους ὁ ἀφρικανικός. 23 Ἀκανθόχοιρος. 24 Πέκαρι. 25 Πάκα. 26 Κάστωρ. 27 Βραδύπους. 28 Πριονόδων. 29 Μυρμηκοφάγος ὁ γίγας. 30 Παγκολῖνος. 31 Θυλασῖνος. 32 Φάλαγγος ὁ στικτός. 33 Φάλαγγος ὁ ἱπτάμενος. 34 Καγκουρὼ ὁ γίγας. 35 Ὀρνιθόρυγχος ὁ παράδοξος. 36 Ἐχινόδερμος.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΕΜΦΑΙΝΩΝ ΤΗΝ ΚΑΤΑΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΦΥΣΙΟΔΙΦΑΣ.

Ὁμοταξία	Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα	Τάξις	Οἰκογένεια	Γένος
ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	Ρύγχος ραμφοειδές, κεράτινον, νωδὸν	Μονοτρήματα (Monotremata)	Ὀρνιθορρυγχίδαι	Ὀρνιθόρρυγχος
	Ρύγχος μᾶλλον ἀμβλύ. Ἐπὶ τῆς κοιλίας ὑπάρχει ἀναδίπλωσις τοῦ δέρματος ἐν εἴδει μαρσίπου, ἐφ' οὗ φέρουσι μέχρι τελείας ἀναπτύξεως τὰ νεογνά των.	Μαρσιποφόρα (Marsupialia)	Διδελφίδαι Κεγκουρίδαι	Δίδελφος Κεγκουρῶ ἢ Καγκουρῶ
	Σῶμα ἰχθυοειδές. Δὲν φέρουσιν ὀπίσθια ἄκρα.	Κήτη (Cetacea)	Δελφινίδαι Φαλαινίδαι	Δελφὶν Μονόδους Φάλαινα Φαλαινόπτερα
	Οἱ ὀδόντες δὲν φέρουσι ρίζας καὶ ἀδαμαντίνην οὐσίαν.	Νωδὰ (Edentata)	Βραδυποδίδαι Νωδοδασυποδίδαι	Βραδύπους Δασύπους Μυρμηκοφάγος Μάνης
	Πόδες μετὰ ὁπλῶν. Ἀριθμὸς δακτύλων ἑκάστου ποδὸς περιττός. Μέσος δάκτυλος περισσότερον ἀνεπτυγμένος τῶν λοιπῶν. Ὀδοντοφυΐα τελεία.	Περιττοδάκτυλα (Perissodactyla)	Ἱππίδαι Ρινοκερίδαι Ταπιρίδαι	Ἵππος ὁ γνήσιος Ἵππος ὁ ὄνος » ὁ ὄναγρος » ὁ ζέβρας Ρινόκερως Τάπιρος
	Πόδες μετὰ ζυγοῦ ἀριθμοῦ δακτύλων, ὧν οἱ δύο μέσοι ἰσομήκεις, ἁπτόμενοι τοῦ ἐδάφους, καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ μικροί. Φέρουσι ρύγχος ἢ προβοσκίδα χρησιμεύουσαν καὶ ὡς ὄργανον συλληπτήριον.	Ἀρτιοδάκτυλα (Artiodactyla)	Ὀγκώδη Συΐδαι Τυλόποδα Κατωφερῆ Ἐλαφίδαι Κοιλόκερα	Ἱπποπόταμος Ἀγριόχοιρος Κάμηλος Αὐχενία Καμηλοπάρδαλ. Ἔλαφος Μόσχος Ἀντιλόπη Αἴγαγρος Δορκὰς Αἴξ Πρόβατον Βοῦς Βούβαλος Βίσων
	Σῶμα ὀγκῶδες. Ὀδοντοφυΐα τελεία. Ὑπάρχουσι δύο χαυλιόδοντες ἐν τῇ μέσῃ σιαγόνι. Πόδες μετὰ ὁπλῶν.	Προβοσκιδωτὰ (Proboscidea)	Ἐλεφαντίδαι	Ἐλέφας
	Πόδες ἄνευ ὁπλῶν. Τομεῖς μεγάλοι, σμιλοειδεῖς, τρωκτικοί. Κυνόδοντας δὲν φέρουσιν.	Τρωκτικὰ (Rodentia)	Σκιουρίδαι Μυοξίδαι Καστορίδαι Μυΐδαι Ὑστριχίδαι Ἡμιοπλίδαι Λαγοΐδαι	Σκίουρος Πτερόμυς Μυοξὸς Κάστωρ Μῦς Κρίκετος Ὑπουδαῖος Ὕστριξ Καβία Λαγωὸς Κόνικλος
	Δὲν φέρουσιν ὁπλὰς εἰς τοὺς πτερυγοειδεῖς καὶ ὑποτυπώδεις πόδας των. Φέρουσι κυνόδοντας.	Πτερυγιόποδα (Pinnipedia)	Φωκίδαι	Φώκη Τριχέχων
ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	Ἄκρα τελείως διαπεπλασμένα. Πόδες οὐχὶ πτερυγοειδεῖς καὶ ἄνευ δερματίνων πτυχῶν. Τομεῖς 6 εἰς τὴν ἄνω σιαγόνα καὶ 6 εἰς τὴν κάτω. Κυνόδοντες ἰσχυροί. Γομφίοι ἰσχυροί, ὧν εἷς ἰσχυρότατος, *ὀστεοθλάστης* καλούμενος.	Σαρκοφάγα ἢ Ἁρπακτικὰ (Carnivora)	Ἀρκτίδαι Μουστελίδαι Βιβερρίδαι Κυνίδαι Ὑαινίδαι Αἰλουρίδαι ἢ Γατίδαι	Ἄρκτος Τρόχος Μουστέλα Μερίτις Ἐνυδρίς Ἰκτίς Ἑρπυστής Βιβέρρα Κύων Λύκος Ἀλώπηξ Θώς Ὕαινα Λέων Τίγρις Ἰαγινάριος Λεοπάρδαλις Λύγξ Γαλῆ
	Ἄκρα μὴ πεπηρωμένα. Δὲν φέρουσιν ὀστεοθλάστην ὀδόντα. Γομφίοι μὲ ὀξύληκτα φυμάτια.	Ἐντομοφάγα (Insectivora)	Ἐχινίδαι Μυγαλίδαι Ἀσπαλακίδαι	Ἐχῖνος Μυγαλῆ Ἀσπάλαξ
	Ἄκρα μὴ πεπηρωμένα. Μεταξὺ τῶν προσθίων ἄκρων καὶ τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν ὀπισθίων ἄκρων ὑπάρχει τεταμένη δερματίνη πτυχή.	Χειρόπτερα (Chiroptera)	Καρποφαγίδαι Νυκτεριδίδαι	Πτερόπους Νυκτερίς Φυλλόστομος
	Ἄκρα τέλεια. Πρόσωπον τριχωτόν. Οἱ τομεῖς τῆς ἄνω σιαγόνος χωρίζονται διὰ χάσματος.	Ἡμιπίθηκοι (Prosimi)	Λεμουρίδαι	Λεμούριος Γαλεοπίθηκος
	Ἄκρα τέλεια. Τὰ πρῶτα ἄκρα εἶναι μεταβεβλημένα εἰς χεῖρας. Πρόσωπον γυμνόν. Οἱ τομεῖς δὲν φέρουσι χάσμα.	Πίθηκοι (Simiae)	Στενόρρινοι Κερκοφόροι	Γορίλλας Οὐραγγοτάγκος Χιμπαντζῆς Ὑλοβάτης Γίβων Σεμνοπίθηκος Ρυγχοπίθηκος Κερκοπίθηκος Αἰγίπαν Κυνοκέφαλος Μανδρίλλος Ἀμαδρυὰς
		Πίθηκοι	Πλατύρρινοι	Ἀτελὴς Γύμνουρος Μυκητὴς Λαγόθριξ Κῆβος Πιθηκίσκος Καλλίθριξ Νυκτοπίθηκος
	Ἄκρα τελείως διακεκριμένα εἰς ἄνω *χεῖρας* καὶ κάτω *πόδας*. Σκελετὸς τέλειος. Σῶμα τελείως διαμεμορφωμένον. Αἰσθητήρια εὐπαθῆ. Ζῷα δίποδα λογικά.	Ἀνθρωπίδαι		Ἄνθρωπος

Ἧπαρ. Τὸ μεγαλύτερον καὶ βαρύτερον σπλαγχνικὸν ὄργανον, ἀδενώδους συστάσεως, χρησιμεῦον κυρίως διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς χολῆς. Τὸ ἧπαρ κεῖται δεξιὰ τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος καὶ ἐκεῖθεν βαίνει ἐκτεινόμενον πέραν τῆς μέσης γραμμῆς τοῦ σώματος. Ἡ *χολὴ* ἢ ἐκχύνεται διὰ τοῦ *κοινοῦ χοληδόχου πόρου* ἀμέσως εἰς τὸ ἔντερον ἢ μεταβαίνει εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν, ὅπου παραμένει μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῆς λειτουργίας τῆς πέψεως καὶ εἶτα ἐκχέεται εἰς τὸ ἔντερον.

Πάγκρεας. Ἀδὴν βοτρυώδης, παρεμφερὴς πρὸς τοὺς σιελογόνους ἀδένας, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ὀγκωδέττερος. Τὸ πάγκρεας κεῖται ὄπισθεν τοῦ στομάσου, συγκοινωνεῖ κατὰ τὸ ἄκρον του μετὰ τοῦ ἐνχέρου καὶ παρασκευάζει τὸ *παγκρεατικὸν ὑγρόν*.

Ἀναπνευστικὴ καὶ κυκλοφοριακὴ συσκευή. Ἡ γενικὴ σωματικὴ κοιλότης τῶν θηλαστικῶν χωρίζεται δι' ἐγκαρσίου μυώδους ἐπιφανείας, τοῦ *διαφράγματος*, εἰς δύο τελείως διακεκριμένα τμήματα: τὴν *θωρακικὴν κοιλότητα* πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ τὴν *κοιλιακὴν* ἢ *γαστρικὴν κοιλότητα* πρὸς τὰ ὄπισθεν. Ἐν τῇ θωρακικῇ κοιλότητι ἑδρεύουσιν οἱ *πνεύμονες*, ἡ *καρδία* καὶ ὁ *οἰσοφάγος*, ἐν δὲ τῇ κοιλιακῇ τὸ *ἐντερικὸν σύστημα*, οἱ *πεπτικοὶ ἀδένες*, ὁ *στόμαχος* καὶ τὰ *οὐρογεννητικὰ* ὄργανα. Οἱ πνεύμονες εἶναι ὀγκώδη ὄργανα σπογγώδους συστάσεως, οἵτινες διὰ βαθειῶν ἐντομῶν χωρίζονται εἰς ὡρισμένον ἀριθμὸν λοβῶν. Οἱ *βρόγχοι* κατὰ τὸ ἄκρον των διακλαδίζονται ποικιλοτρόπως καὶ αἱ τελευταῖαι διακλαδώσεις των ἐμβυθίζονται ἐντὸς τῶν *ὑμενωδῶν κυστιδίων*, ἅτινα ἔχουσι λεπτότατα τοιχώματα, δι' ὧν διενεργεῖται ἡ ἀναπνοή. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυστιδίων εἰς τὸν ἄνθρωπον κυμαίνεται μεταξὺ 3.000.000 καὶ 40.000.000, ἐὰν δὲ ταῦτα τεθῶσι κατὰ σειρὰν καλύπτουσιν ἐπιφάνειαν 100 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων. Οἱ πνεύμονες τῶν θηλαστικῶν περιβάλλονται ὑπὸ ὀρώδους μεμβράνης, ἥτις καλεῖται *ὑπεζωκώς*, καὶ ἧς τὸ μὲν ἐξωτερικὸν τοίχωμα συνάπτεται μετὰ τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν προσκολλᾶται μετὰ τοῦ πνεύμονος. Μεταξὺ τῶν δύο τοιχωμάτων ὑπάρχει κοιλότης, ἥτις πληροῦται ὑπὸ μικρᾶς ποσότητος ὑγροῦ (*ὀροῦ*). Ἡ καρδία ἔχει δύο κοιλότητας καὶ δύο κοιλίας καὶ ἓξ ζεύγη ἀορτικῶν τόξων, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον τόξον ἀποτελεῖ τὴν παχεῖαν ἀρτηρίαν καὶ τὸ τελευταῖον σχηματίζει τὰς πνευμονικὰς ἀρτηρίας. Τὸ αἷμα τῶν θηλαστικῶν εἶναι ἐρυθρὸν καὶ ἡ θερμοκρασία του διαρκῶς κυμαίνεται μεταξὺ 35—37,5° C. Ἡ θερμοκρασία αὕτη, τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος, εἶναι συνέπεια τῆς διεργασίας τῆς ζωῆς, δι' ὃ πάντα τὰ θηλαστικά, καθὼς καὶ τὰ πτηνά, καλοῦνται *θερμόαιμα* ζῷα, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἑρπετὰ καὶ τοὺς ἰχθῦς, ἅτινα καλοῦνται *ψυχρόαιμα*.

Οὐρογεννητικὴ συσκευή. Τὸ ἐκκριτικὸν σύστημα ὑφίσταται ἐν τῇ προϊούσῃ ἀναπτύξει τὰς αὐτὰς μεταβολάς, αἵτινες παρατηροῦνται γενικῶς εἰς τὰ μετ' ἀμνίου ζῷα. Οἱ πρωταρχικοὶ νεφροὶ ἐξαφανίζονται πρωΐμως, ὅπως ἀντικατασταθῶσι μὲ τοὺς ὁριστικοὺς τοιούτους, καὶ μόνον οἱ ἐκκριτικοὶ αὐτῶν ἀγωγοὶ διατηροῦνται ἐν μέρει. Ὁ ὀχετὸς τοῦ Wolff μετατρέπεται εἰς τὰ ἄρρενα ζῷα εἰς ἀποκριτικὸν ὀχετόν, ἐνῷ ὁ ὀχετὸς τοῦ Müller ἐξαφανίζεται· ἀντιθέτως εἰς τὰ θήλεα, εἰς ἃ παραμένει ὁ ὀχετὸς τοῦ Müller, ἐξαφανίζεται ὁ ὀχετὸς τοῦ Wolff. Οἱ ὁριστικοὶ νεφροὶ ἔχουσι σχῆμα φασιόλου λείου ἢ μαστοειδοῦς καὶ σχηματίζονται, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, διὰ συσσωματώσεως πλήθους μικροτάτων σωληνίσκων, οἵτινες ἀφ' ἑνὸς καταλήγουσιν εἰς τὰ *μαλπίγεια σφαιρία* καὶ ἀφ' ἑτέρου διανοίγονται εἰς ἐκδοχεῖον, ὅπερ καλεῖται *πύελος* ἢ *ἐσωτερικὴ κοιλότης τῶν νεφρῶν*. Τὸ ἐκδοχεῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀνώτατον ἄκρον τοῦ διηυρυσμένου *οὐρητῆρος*. Ἐσωτερικῶς οἱ δύο οὐρητῆρες ἀπολήγουσι, πλὴν τῶν μονοτρημάτων, εἰς τὴν *οὐροποιητικὴν κύστιν*, ἥτις καὶ αὕτη διανοίγεται εἰς ἀγωγόν, τὴν *οὐρήθραν*.

Ἄρρενα γεννητικὰ ὄργανα. Οἱ ὄρχεις ἀναφαίνονται κατ' ἀρχὰς κατὰ τὴν ὀσφυακὴν χώραν, ἀλλ' εἶτα, σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ζῴου, ἀλλάσσουν θέσιν. Εἴς τινα ἀθροίσματα θηλαστικῶν, ὅπως εἰς τὰ κήτη, τὰ νωδὰ καὶ ἄλλα, οἱ ὄρχεις κεῖνται κατὰ τὴν λεκάνην, ἀλλ' εἰς τὰ πλεῖστα τῶν θηλαστικῶν οὗτοι εἶναι τοποθετημένοι κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος, προωθοῦσι τὰ τοιχώματα τῆς κοιλίας, διαρρηγνύουσι ταῦτα καὶ ἐξέρχονται περιβαλλόμενα ὑπὸ δερματώδους σάκκου, ὅστις καλεῖται *ὄσχη*. Οἱ ὄρχεις συγκοινωνοῦσι μετὰ τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος διὰ τοῦ καλουμένου *βουβωνικοῦ ὀχετοῦ*, ὅστις εἰς τὸν ἄνθρωπον δὲν ὑπάρχει. Εἰς τὰ χειρόπτερα, τὰ ἐντομοφάγα καὶ τὰ τρωκτικά, οἱ ὄρχεις παρουσιάζουσιν ἰδιόρρυθμον διάταξιν. Οὗτοι συνήθως εἶναι τοποθετημένοι ἐν τῇ κοιλιακῇ κοιλότητι καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὀχείας ἐξέρχονται καὶ πληροῦσι τὴν ὄσχην, εἰσέρχονται δ' ἐκ νέου εἰς τὴν κοιλιακὴν κοιλότητα εὐθὺς μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ὀργασμοῦ. Ἕκαστος τῶν ὄρχεων ἐμπεριέχει πλῆθος *σπερματικῶν ἀγωγῶν* ἡνωμένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεταξύ των δι' ἀναστομώσεως. Οἱ σπερματικοὶ οὗτοι ἀγωγοὶ ὡς συνέχειαν ἔχουσι τὸ σύστημα τῶν *ἀπαγωγικῶν ὀχετῶν*, οἵτινες διανοίγονται κατὰ τὸν *ἐκκριτικὸν ὀχετόν*, ὅστις συνδέεται μετὰ τῆς *ἐπιδιδυμικῆς ἀποφύσεως* καὶ εἶτα ἀποχωρίζεται πάλιν, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν οὐρήθραν. Διάφοροι προσαρτηματικοὶ ἀδένες τοῦ ἐκκριτικοῦ ὀχετοῦ ἐκκρίνουσι τὰ προϊόντα των εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῶν γεννητικῶν ἀγωγῶν, ἅτινα χρησιμεύουσιν εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ σπέρματος καὶ τὴν ἐξαλλοίωσιν τῆς συστάσεώς του. Κύριον ὄργανον τῆς γεννητικῆς συσκευῆς, χρησιμεῦον διὰ τὴν ὀχείαν, εἶναι τὸ *πέος*, ὅπερ εἶναι ἐπιμήκης ἀπόφυσις, ἥτις ἐν καιρῷ ἠρεμίας ἐγκλείεται εἰς εἰδικὸν δερμικὸν περίβλημα καὶ διαπερᾶται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ *οὐρογεννητικοῦ ὀχετοῦ*. Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ ὀργάνου τούτου ἀποτελεῖται ἐκ σπογγώδους πλέγματος, οὗ αἱ ἀποφύσεις συγκοινωνοῦσι πρὸς τὴν κυκλοφοριακὴν συσκευήν. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀχείας τὸ αἷμα διογκώνει τὰς ἀποφύσεις τοῦ πλέγματος καὶ τὸ πέος, ὅπερ αὐξάνεται κατ' ὄγκον καὶ μῆκος, λαμβάνει χαρακτηριστικὴν σκληρότητα· τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *στῦσις*.

Θήλεα γεννητικὰ ὄργανα. Τοιαῦτα ὄργανα εἶναι αἱ *ᾠοθῆκαι*. Ἑκάστη ᾠοθήκη συγκοινωνεῖ, οὐχὶ ἀπ' εὐθείας, μετὰ τοῦ γεννητικοῦ ὀχετοῦ. Ὅταν αἱ ᾠοθῆκαι ὡριμάσωσι, πίπτουσιν ἐν τῇ κοιλότητι τῆς λεκάνης, ὅπου διανοίγεται κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῆς ἄκρον ὁ *ᾠαγωγός*, ὁ σωλὴν δηλαδὴ δι' οὗ ἐξέρχονται τὰ ᾠὰ ἐκ τῶν ᾠοθηκῶν. Ὁ ᾠαγωγὸς ἔχει μορφὴν ἑλικοειδῆ καὶ περιβάλλεται ὑπὸ βλεφαρίδων, αἵτινες ἐπεκτείνονται μέχρι τῆς ᾠοθήκης. Αἱ ᾠοθῆκαι μεταφέρονται χάρις εἰς τὰς βλεφαρίδας μέχρι τοῦ ᾠαγωγοῦ, ὅπου πιεζόμεναι ἐξαπολύουσι τὸ περιεχόμενόν των κατὰ τὸ στόμιον τοῦ γεννητικοῦ πόρου.

Ἀνάπτυξις. Ἐκ τῶν θηλαστικῶν μόνον τὰ μονοτρήματα γεννῶσιν ᾠά· πάντα τὰ λοιπὰ εἶναι ζῳοτόκα. Τὰ ᾠὰ τῶν μονοτρημάτων εἶναι *τελεολέκιθα*, τὰ δὲ τῶν λοιπῶν θηλαστικῶν *ἀλέκιθα* καὶ ὡς ἐκ τούτου μικρότατα. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ᾠοῦ γίνεται πάντοτε ἐν τῇ ὑστέρᾳ τῆς μητρὸς καὶ ἐπειδὴ τὸ ᾠὸν ἐλάχιστον ποσοστὸν θρεπτικῶν οὐσιῶν περιέχει, τὸ ἔμβρυον τρέφεται ἐκ τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἃς περιέχει ὁ ὀργανισμὸς τῆς μητρὸς κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον. Τρεῖς διακεκριμέναι μορφαὶ ἀναπτύξεως τῶν θηλαστικῶν παρατηροῦνται: ἡ τῶν μονοτρημάτων, τῶν μαρσιποφόρων καὶ τῶν λοιπῶν θηλαστικῶν.

Μονοτρήματα. Τὸ ᾠὸν τούτων περικλείει ποσότητά τινα *λεκίθου* (κροκοῦ τοῦ ᾠοῦ), ἥτις περιβάλλεται ὑπὸ λεπτοῦ λευκωματώδους συστάσεως στρώματος καὶ κερατώδους συστάσεως κελύφους. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του ἐν τῇ μητρικῇ ὑστέρᾳ, τὸ ἔμβρυον τρέφεται ἀναλώμασι τῆς λεκίθου ὡς καὶ ἐκ τῆς μυκώδους οὐσίας, ἥτις ἐκκρίνεται ἐκ τῶν ἀδένων τῆς ὑστέρας.

Μαρσιποφόρα. Εἰς τὸ ἄθροισμα τοῦτο τῶν θηλαστικῶν ἡ θρέψις τοῦ ἐμβρύου ἐν τῇ ὑστέρᾳ εἶναι ἁπλουστέρα πάντων τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων εἰς ὀργανισμὸν ἀθροισμάτων. Τὸ *χόριον* (εἷς ἐκ τῶν περιβαλλόντων τὸ ἔμβρυον χιτώνων) ἐφάπτε-

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΣΙΤΤΕΛ (1894).

Ὁμοταξία	*Ὑπομοταξία*	*Τάξεις*	*Ἐκλείψασαι ὑποτάξεις*
Θηλαστικά	Ἀπλακουντοφόρα	Μονοτρήματα	
		Μαρσυποφόρα	Ἀλλοθήρια
	Πλακουντοφόρα	Ἐντομοφάγα Χειρόπτερα	Τελλοδόντια
		Σαρκοφάγα	Κρεοδόντια
		Κητώδη	Ἀρχαιοκ.τη
		Νωδά	Βραδυβάμονα Γλυπτοδοντίδαι
		Τρωκτικά	
		Ὀνυχωτά	Κονδύλαρθρα Λιτόπτερνα Ἀμβλύποδα
		Νωτουγκουλάτα	
		Ὑπο-ονυχωτά	Ἐμβριθόποδα
		Πρώτιστα	

ΠΙΝΑΞ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΜΙΛΝ ΕΝΤΟΥΑΡΣ (1872).

ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ
- Ἑτερόποδα: Τὰ δύο ζεύγη τῶν ἄκρων ἀνόμοια. Πλακοῦς δισκοειδής: Δίχειρα
- Ὁμόποδα
  - Τετράποδα
    - Πλακουντοφόρα
      - Ὁμόδοντα ἢ ἑτερόδοντα
        - Ὀνυχοφόρα
          - Πλακοῦς δισκοειδής: Πίθηκοι
          - Πλακοῦς σχοινοτενής: Λεμούριοι
          - Πλακοῦς δισκοειδής: Χειρόπτερα, Ἐντομοφάγα, Τρωκτικά
          - Πλακοῦς ζωνηφόρος: Σαρκοφάγα, Ἀμφίβια
        - Ὀνυχοειδῆ
          - Μὲ 5 δακτύλους: Πλακοῦς ζωνηφόρος: Προβοσκιδωτά
          - Μὲ ὀλιγωτέρους τῶν 5 δακτύλων
            - Πλακοῦς σχοινοτενής: Ἱππίδαι, Χοιροειδῆ, Καμηλίδαι, Αἰγοειδῆ
            - Πλακοῦς πολυκοτυλήδονος: Προβατοειδῆ
      - Ὁμόδοντα: Νωδά
    - Ἀπλακουντοφόρα
      - Ζωοτόκα: Μαρσυποφόρα
      - Ὠοτόκια: Μονοτρήματα
  - Ἰχθυόμορφα
    - Χορτοφάγα: Σειρῆνες
    - Σαρκοφάγα: Κητώδη

ται, ἀλλὰ δὲν προσκολλᾶται τελείως εἰς τὸ μῦκος τῆς ὑστέρας. Τὸ ᾠὸν τρέφεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ λεπτοῦ λευκωματώδους στρώματος, ὅπερ περιβάλλει τοῦτο, ὡς καὶ ἐκ τοῦ μύκους τῆς ὑστέρας. Τὸ ἔμβρυον μετὰ βραχυτάτην ἐν τῇ ὑστέρᾳ παραμονήν, 10—12 ἡμερῶν, ἐξέρχεται εἰς τὸν κόσμον καὶ εἶναι μικρότατον. Ἡ μήτηρ εὐθὺς ἅμα τῇ γεννήσει του τοποθετεῖ τοῦτο εἰς τὸν παρὰ τὴν κοιλίαν της εὑρισκόμενον ἀσκόν, τὸν *μάρσιπον*, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι ἐγκεκλεισμένοι καὶ οἱ μαστοί, ὧν ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ 6—15 ζεύγη. Ἕκαστον νεογνὸν προσκολλᾷ τὸ στόμα του ἐπὶ ἑνὸς μαστοῦ καὶ τρέφεται ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐκ τοῦ ἐκκρινομένου γάλακτος.

Εἰς τὰ λοιπὰ θηλαστικά, ἅτινα καλοῦνται καὶ *πλακουντοφόρα*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ προηγούμενα, τὰ *ἀπλακουντοφόρα*, ἡ θρέψις τοῦ ἐμβρύου εἶναι πολύπλοκος καὶ ζωηροτάτη. Κατ' αὐτὴν τὸ *δευτερογενὲς χόριον* ἢ *ἐμβρυακὸς σάκκος* ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τοῦ *πλακοῦντος* καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ μετὰ τῶν τοιχωμάτων τῆς ὑστέρας. Ὁ πλακοῦς ἀποτελεῖται ἐκ δύο τμημάτων, στενῶς συνδεδεμένων μετ' ἀλλήλων, τοῦ *ἐμβρυακοῦ πλακοῦντος*, ὅστις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ χορίου, καὶ τοῦ *μητρικοῦ πλακοῦντος*, ὅστις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑστέρας. Συγχρόνως εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ χορίου καὶ τῆς ὑστέρας ἀναφαίνεται πλῆθος ἀγγείων, ἅτινα ἐπιστρώνουσιν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πλακοῦντος. Τὰ μητρικὰ ἀγγεῖα διακρίνονται τελείως τῶν ἐμβρυακῶν τοιούτων καὶ οὐδέποτε ἐπικοινωνοῦσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς ἄλληλα. Μετὰ μακροχρόνιον παραμονὴν ἐν τῇ ὑστέρᾳ ἀναφαίνεται ἐν τῷ κόσμῳ τὸ νεογνόν.

Γενικὰ γνωρίσματα. Τὸ πλεῖστον τῶν θηλαστικῶν ζῶσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἐλάχιστα δὲ ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῇ θαλάσσῃ. Τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντα ζῷα συνήθως βαδίζουσιν ἢ τρέχουσι, τινὰ τούτων νήχονται, ἕτερα ἵπτανται, ἕτερα ἀναρριχῶνται καὶ τέλος ἄλλα ὀρύσσουσιν ὀπὰς ἐν τῇ γῇ, ὅπου καὶ ἐνδιαιτῶνται. Τινὰ τῶν θηλαστικῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπιχειροῦσι μακρὰς πορείας ἢ μεταναστεύσεις. Ἄλλα κατὰ τὸν χειμῶνα περιπίπτουσιν εἰς νάρκην (*χειμερίαν νάρκην*). Τὸ τοιοῦτον παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὰς νυκτερίδας. Ἐκ τῶν θηλαστικῶν οὐδὲν εἶναι ἰοβόλον, πλὴν τῶν προσβαλλομένων τυχὸν ἐκ διαφόρων μολυσματικῶν νόσων, ὡς τῆς λύσσης· τινὰ τούτων καθίστανται ὀχληρὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος ἕτερα ἐπικίνδυνα, ὡς ἡ τίγρις, ἡ ὕαινα, ὁ λέων, κτλ.

Διαίρεσις. Ὁ μέχρι σήμερον γνωστὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ζώντων θηλαστικῶν ἀνέρχεται περίπου εἰς 25.000 εἴδη, ἅτινα διαιροῦνται εἰς 14 τάξεις ὡς ἐμφαίνονται ἐκ τοῦ παρατιθεμένου πίνακος (σελ. 650).

Ὁ Zittel (1894) καὶ ὁ Μὶλν Ἔντουαρς (1872) διῄρεσαν τὰ θηλαστικὰ ὡς ἐμφαίνουσιν οἱ ἀνωτέρω πίνακες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Schreber*, Die Säugetiere (Leipzig, 1775). —*Illiger*, Prodromus systematis mammalium et avium (Berlin, 1811). — *Geoffroy St Hilaire* et *G. Cuvier*, Histoire naturelle des mammifères (Paris, 1819—1835).— *Temminck* Monographies de mammalogie (Paris, 1825). — *Gurlt*, Handbuch der vergleichenden Anatomie der Haussängetiere (Berlin, 1860).— *Brehm*, Illustriertes Tierleben (Leipzig, 1891).— *Murray*, The geographical distribution of mammalia (London, 1866).— *Wallace*, Geographical distribution of animals (London, 1876).— *Lydekker*, Geographical history of mammals (Cambridge, 1896).

Δ. Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΠΑΛΑΙΟΖΩΟΛ.] Λείψανα ἀπολιθωμένα *θηλαστικῶν* ζῴων εὑρίσκονται τὸ πρῶτον ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τὰ ζῷα ταῦτα δὲν ἔζων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ προτεροζωϊκοῦ (ἢ ἠωζωϊκοῦ) καὶ τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος. Τὰ ἀρχαιότατα τῶν θηλαστικῶν εἶναι ἐντελῶς σμικρόταται μορφαὶ μεγέθους νυκτερίδος, μὴ λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψει τοῦ μοναδικοῦ μεγαλυτέρου τύπου, ὁ ὁποῖος εὑρέθη εἰς τὰ στρώματα τῆς τριασίου διαπλάσεως εἰς τὴν Καπλάνδην καὶ τὴν Βυρττεμβέργην καὶ ὠνομάσθη *τριτυλόδους* ἢ *τρίγλυφος*. Ὁ τύπος οὗτος δὲν καθωρίσθη ἀκόμη ἂν ἀνήκῃ εἰς τὰ θηλαστικὰ ἢ εἰς τὰ ἑρπετά. Ἄλλοι τύποι, τῶν ὁποίων ἡ συστηματικὴ τοποθέτησις ἐν τῷ ζῳϊκῷ βασιλείῳ καθίσταται προβληματική, εἶναι ὁ *μικρολῃστής* (γνωστὸς μόνον ἐκ μεμονωμένων ὀδοντιδίων του, εὑρεθέντων εἰς τὸ Somerset τῆς Ἀγγλίας, καὶ εἰς τὸ Echterdingen τῆς Βυρττεμβέργης) καὶ τὰ δύο γένη *τριβολόθους* καὶ *καρρόμυς* ἐκ τῶν τριασίων στρωμάτων τῆς ἀποικίας τοῦ Ἀκρωτηρίου, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη ἀνεπαρκῶς γνωστά. Σπουδαιότερα εἶναι τὰ λείψανα (τεμάχια σιαγόνων) τῶν γενῶν *δρομαθηρίου* καὶ *μικροκωνόδοντος*, τὰ ὁποία εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας τριασίου ὑποδιαπλάσεως εἰς τὴν βόρειον Καρολίναν. Τὰ δύο ταῦτα γένη δεικνύουν πιθανῶς τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ θηλαστικὰ παρήχθησαν ἐκ μικρῶν ἑρπετῶν, πολὺ ἐγγὺς εὑρισκομένων πρὸς τὴν τάξιν τῶν *θηριοδόντων*. Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς καταγωγῆς τῶν θηλαστικῶν καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τοῦ κορμοῦ αὐτῶν εἶναι ἀκόμη σκοτεινά. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἀπόσχισις τῶν θηλαστικῶν ἀπὸ τοῦ κλάδου τῶν ἑρπετῶν ἐπετεύχθη κατὰ τὴν πέρμιον περίοδον τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰουράσιον διάπλασιν αἱ πηγαὶ τῶν γνώσεων ἡμῶν περὶ τῆς προϊστορίας τῶν θηλαστικῶν εἶναι λίαν σποραδικαί. Εἰς τὴν διάπλασιν ταύτην δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν διὰ πρώτην φορὰν γένη ἐκ τῆς ὁμάδος τῶν *μαρσιποφόρων*, ὡς καὶ γένη τῆς ὁμάδος τῶν *μετὰ πλακοῦντος θηλαστικῶν*. Αἱ χῶραι, ὅπου εὑρέθησαν λείψανα θηλαστικῶν τῆς διαπλάσεως ταύτης, εἶναι ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ (*στρώματα ἀτλαντοσαύρων* τοῦ Wyoming καὶ τοῦ Κολοράδου). Τὰ δ' εὑρεθέντα λείψανα εἶναι ἀποκλειστικῶς τεμάχια σιαγόνων, ἀνηκουσῶν εἰς σμικρότατα θηλαστικὰ ζῷα.

Ἀκόμη σποραδικώτερα εἶναι τὰ παλαιοντολογικὰ δεδομένα ἐπὶ τῆς προϊστορίας τῶν θηλαστικῶν κατὰ τὴν κρητιδικὴν διάπλασιν. Ἐκ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς διαπλάσεως εἶναι γνωστὰ πολὺ ὀλίγα μεμονωμένα λείψανα, ὀδόντες δηλαδὴ καὶ τεμάχια σιαγόνων· τὸ πρῶτον εἰς τὰ στρώματα τῆς ἀνωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως εἰς τὴν Δακόταν, τὸ Κολοράδον καὶ τὴν Wyoming εὑρέθησαν πολυαριθμότερα λείψανα, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεμονωμένοι ὀδόντες. Οὕτως πως ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἦτο κολοσσιαίας χρονικῆς διαρκείας καὶ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν θηλαστικῶν κατὰ τὴν ἀνωτέραν τριάσιον περίοδον καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἀνωτέρων ὁρίων τῆς κρητιδικῆς περιόδου, δὲν κατώρθωσαν τὰ ζῷα ταῦτα νὰ ἐξελιχθοῦν εἰς ἀκμὴν καὶ εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν. Τὸ τοιοῦτον ὀφείλεται εἰς τὰς οὐχὶ εὐνοϊκὰς συνθήκας ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ὑφίσταντο τότε. Αἱ κλιματολογικαὶ συνθῆκαι ἀσφαλῶς δὲν ἀπετέλουν μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θηλαστικῶν. Ὡς μόνη δ' ἐξήγησις ἀπομένει ἡ καταπληκτικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἑρπετῶν, τὰ ὁποῖα ἐκυριάρχουν κατὰ τὸν μεσοζωϊκὸν αἰῶνα καὶ συνεχῶς καταδιώκοντα τὰ τότε μόλις ἀναπτυσσόμενα θηλαστικὰ παρεκώλυον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Κατὰ τὰ ἀνώτερα ὅμως τμήματα τῆς κρητιδικῆς περιόδου συνετελέσθη ἓν τῶν πλέον ἀξιοσημειώτων συμβάντων τῆς προϊστορίας τῆς γῆς. Πολλοὶ κλάδοι ἑρπετῶν, εὑρισκομένων τότε ἐν ὑψίστῃ ἀκμῇ, ἐξαφανίζονται ἀποτόμως. Τὰ *δεινοσαύρια*, κυρίαρχοι τῆς ξηρᾶς, οἱ *μοσάσαυροι* καὶ *πλησιόσαυροι*, κάτοικοι τῶν θαλασσῶν, καὶ οἱ *πτερόσαυροι*, κυρίαρχοι τοῦ ἀέρος, ἀποθνήσκουν καὶ ἐκλείπουν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἀντιθέτως τὰ μέχρι τοῦδε περιωρισμένως ζῶντα θηλαστικὰ ἐπεκτείνονται εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ μεγάλα πλήθη. Μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα ἀποσχίζονται ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ κλάδοι ἀπὸ τὸν κύριον κορμὸν τῶν θηλαστικῶν, κατὰ τὴν παλαιοηώκαινον δὲ καὶ τὴν κατωτέραν ἠώκαινον ὑποπερίοδον τῆς τριτογενοῦς περιόδου τοῦ ἀρξαμένου καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ζῶσι μεγάλα πλήθη διαφορωτάτων θηλαστικῶν, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται συνεχῶς.

Ἡ κυρία περιοχή, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζων τὰ θηλαστικά, ἦτο ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἡ ξηρά. Ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ τὴν μέσην ἠώκαινον ὑποπερίοδον συναντῶμεν τὰ πρῶτα θαλασσόβια θηλαστικά, τὰ ὁποῖα ταχέως ἐξελίσσονται, ὡς αἱ *φάλαιναι* καὶ αἱ *σειρῆνες*, καὶ διακλαδίζονται εἰς διαφόρους κλάδους. Ὁ μετὰ ταῦτα ἀποσπασθεὶς κλάδος τῶν *φωκῶν* οὐδέποτε ἔπαιξε σπουδαιότερόν τινα ῥόλον. Καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἐπίσης δὲν κατέστη τόπος κυριαρχίας τῶν θηλαστικῶν. Αἱ *νυκτερίδες* οὐδέποτε διημφεσβήτησαν πρὸς τὰ πτηνὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀέρος. Τὴν χρονολογικὴν ἐξελικτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν θηλαστικῶν ζῴων καθ' ὅλην τὴν τριτογενῆ περίοδον καὶ ἀνὰ τὰς διαφόρους ἠπείρους δίδει ὁ ἐν σελ. 654—655 πίναξ.

Ἡ πλειστόκαινος τέλος ἐποχὴ ἀρχίζει τόσον ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ μὲ πανίσκην, ἡ ὁποία περιέχει ἀκόμη εἴδη θερμοῦ κλίματος, ὡς καὶ γένη ἐκλείψαντα κατόπιν. Εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν διὰ πρώτην φορὰν παρουσιάζονται τὰ γένη *ἵππος* καὶ *καστοροειδής*, μαζὶ μὲ τὸν *ἐλέφαντα*. Συνηθέστατον εἶναι τὸ σαρκοφάγον γένος *σμιλόδους*. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπίσης ἡ ἀρχαιοτέρα πλειστόκαινος πανίσκη ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν τῆς ἀνωτέρας πλειοκαίνου. Μετὰ ταῦτα, λόγῳ τῆς ἐκτεταμένης ἐξαπλώσεως τῶν παγετώνων, ἐπέρχονται μεταβολαὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ζῳϊκοῦ κόσμου, καθόσον τὰ θερμόφιλα ζῷα ἢ ἐκλείπουν ἢ μεταναστεύουν. Ὅταν οἱ παγετῶνες ἀπεσύρθησαν ὁριστικῶς, τότε πλέον ἡ πανίσκη βραδέως ἐξηπλώθη καὶ κατέληξεν εἰς τὴν σημερινὴν διανομήν της. Οἱ *λέοντες* καὶ αἱ *ὕαιναι* ἐξαφανίζονται ἐκ τῆς Εὐρώπης λόγῳ τοῦ ἐξοντωτικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ἐναντίον των τὸ ἐν τῷ μεταξὺ ἐμφανισθὲν καὶ ἐξελιχθὲν ἀνθρώπινον εἶδος. Ἡ ἐξαφάνισις ὅμως τοῦ *μαμμούθ*, τοῦ *ῥινοκέρωτος* καὶ τῆς *σπηλαίας ἄρκτου* εἶναι ἀκόμη ἀνεξήγητος, καθόσον εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι καὶ τὰ ζῷα ταῦτα ἐξέλιπον λόγῳ τοῦ κυνηγίου ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ ἐκ θηλαστικῶν πανίσκη τῆς Αὐστραλίας. Ἐκ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως γνωρίζομεν τὸ μοναδικὸν γένος *οὐϊνυαρδία* ἐκ τῶν *διπρωτοδοντίων μαρσιποφόρων*. Ἐκ τῆς πλειστοκαίνου ὅμως ὑποδιαπλάσεως ἔχομεν πολλὰ λείψανα *μονοτρημάτων* καὶ *μαρσιποφόρων*, μερικὰ τῶν ὁποίων μάλιστα εἶχον γιγαντιαίας σωματικὰς διαστάσεις. Τὰ ζῷα ταῦτα τῆς πλειστοκαίνου τῆς Αὐστραλίας κατάγονται ἐν τούτοις ἀπὸ μορφάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στενὰς συγγενείας πρὸς αὐστραλιανὰ γένη, ζῶντα καὶ σήμερον καὶ ἐν μέρει μάλιστα ἀνήκουν εἰς σημερινὰ γένη. Κατά τινας τὰ θηλαστικὰ τῆς Αὐστραλίας θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι θηλαστικῶν μορφῶν τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι ἀπεκλείσθησαν εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ ἐκεῖ ἄνευ διαταραχῶν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ ποικιλώτατον τρόπον. Ἄλλοι παραδέχονται, ἀφ' ὅτου ἀνεκαλύφθη σημαντικὸν πλῆθος ἀπολιθωμένων *πολυπρωτοδοντίων* καὶ *διπρωτοδοντίων* καὶ εἰς τὴν τριτογενῆ διάπλασιν τῆς Παταγονίας, ὅτι τὰ θηλαστικὰ τῆς Αὐστραλίας προέρχονται ἐκ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ μετηνάστευσαν ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Δὲν ἀποκλείεται τέλος ἡ Νότιος Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία νὰ ἐδέχθησαν τὰ μαρσι-

Digitized by Google

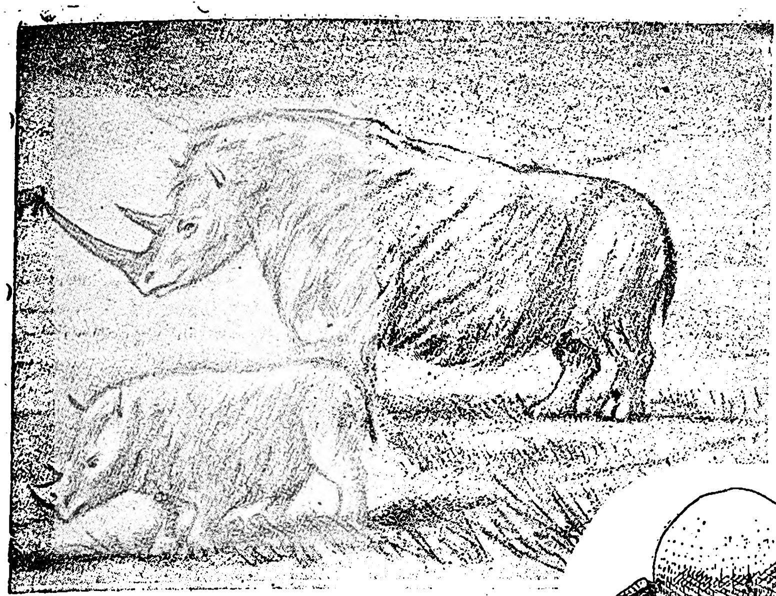

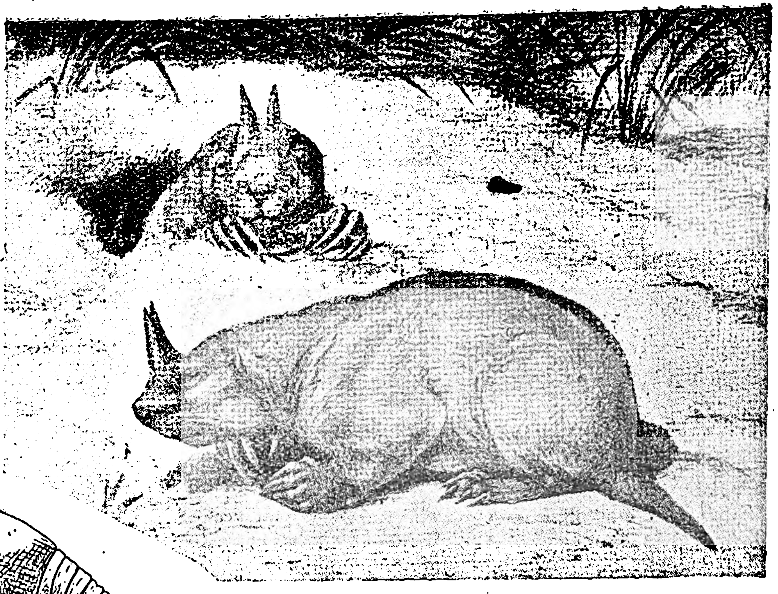

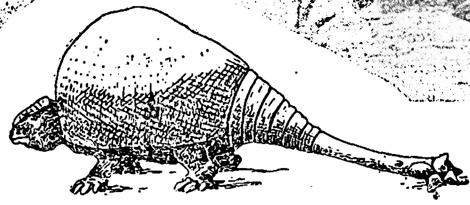

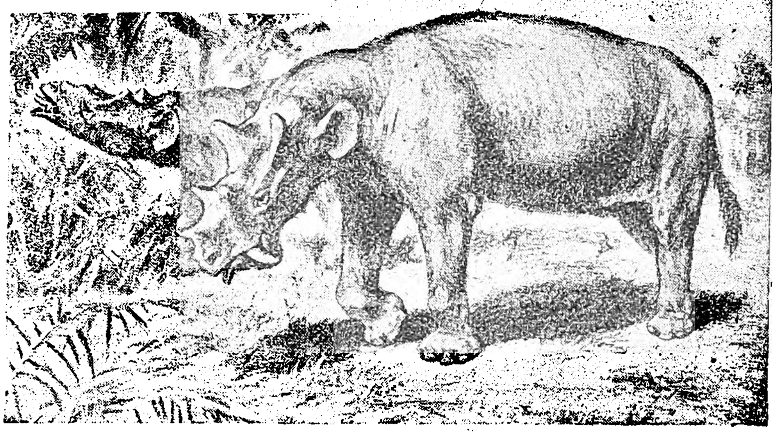

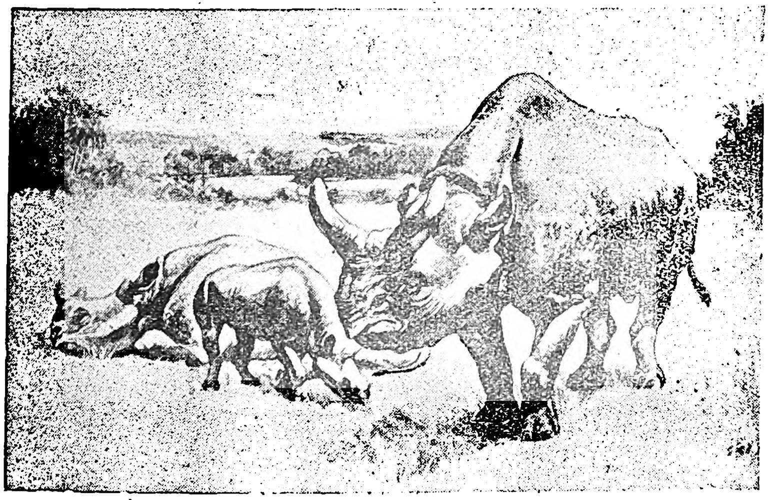

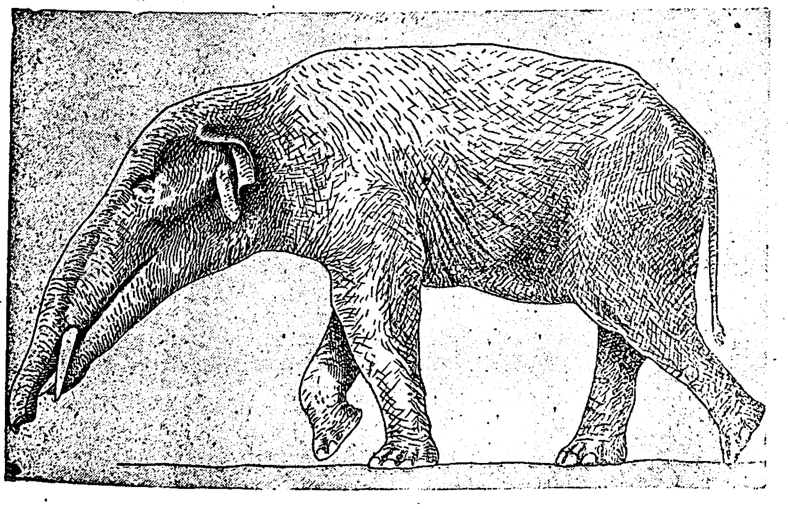

ΤΑ ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΑΙΝΟΖΩΪΚΟΝ ΑΙΩΝΑ

Ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω· Ἀριστερά: *1) Ἡ κοιλοδόντα (ρινόκερως) τῆς ἀρχαιότητος (Coelodonta antiquitatis). Ἀναπαράστασις τῆς ζωῆς τοῦ ζῴου (θήλεια μετὰ τοῦ μικροῦ της) εἰς τὴν χειμερινὴν στέππην τοῦ λαὶς τοῦ Κρὲμς τῆς Αὐστρίας κατὰ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τῶν παγετώνων. 2 Τὸ χαλικοθήριον τὸ πεντελικὸν Gaudry. Περισσοδάκτυλον ὁπληφόρον θηλαστικόν, ζῆσαν κατὰ τὴν κατωτέραν πλειόκαινον ὑποπερίοδον εἰς τὸ Πικέρμι τῆς Ἀττικῆς. (Ἀναπαράστασις κατὰ τὸν Καθ. Ο. Abel.) 3 Τὸ τιτανοθήριον τὸ ρωμαλέον (Titanotherium robustum Marsh). Περιττοδάκτυλον ὁπληφόρον θηλαστικόν, ζῶν κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον ὑποπερίοδον εἰς Δακόταν τῆς Βορ. Ἀμερικῆς. 4 Ὁ μαστόδους (βουνολοφόδους) augustidens. Προβοσκιδωτὸν θηλαστικὸν ζῶν κατὰ τὴν μειόκαινον ἐποχὴν ἐν Εὐρώπη. (Ἀναπαράστασις κατὰ τὸν καθ. Ο. Abel.)* Δεξιά: *1 Ὁ ἐπίγαυλος Hatcheri. Τρωκτικὸν θηλαστικόν, φέρον μικρὰ κέρατα, ζῶν κατὰ τὴν κατωτέραν πλειόκαινον ὑποπερίοδον εἰς τὴν Νεβράσκαν τῆς Βορ. Ἀμερικῆς. (Ἀνακατασκευὴ κατὰ τὸν R. Br. Horsfall.) 2 Τὸ οὐϊνταθήριον laticeps Marsh. Ὁπληφόρον ἀμβλύπουν θηλαστικόν, ζῶν κατὰ τὴν μέσην ἠώκαινον ὑποπερίοδον εἰς τὴν Βόρ. Ἀμερικήν. Ἀνακατασκευὴ τοῦ ζῴου (ἔμπροσθεν τὸ ἄρρεν, εἰς τὸ βάθος τὸ θῆλυ) ὑπὸ τοῦ W. Scott ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπολιθωμένου σκελετοῦ των, εὑρεθέντος εἰς τὰ στρώματα Bridger τοῦ Wyoming τῆς Β. Ἀμερικῆς. 3 Τὸ ἐμβολοθήριον Andrewsi. Περιττοδάκτυλον ὁπληφόρον θηλαστικόν, ζῶν κατὰ τὴν ὀλιγόκαινον ὑποπερίοδον ἐν Μογγολίᾳ, (Ἀνακατασκευὴ κατὰ τὸν Osborn)* Εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν τεσσάρων πρώτων: *Ὁ Δοιδίκουρος clavicaudatus. Νωδὸν θηλαστικόν, ζῶν εἰς τὴν Νότ. Ἀμερικὴν (διάπλασις τῶν Πάμπας) κατὰ τὴν πλειστόκαινον ὑποπερίοδον. Τὸ μῆκος τοῦ ζῴου ἔφθανε τὰ 4 μ. (Ἀνακατασκευὴ κατὰ τὸν καθηγ. Ο. Abel.)*

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΑΝΑ ΤΑΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΗΠΕΙΡΟΥΣ

(ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΝ ΟΘ. ΑΜΠΕΛ)

Ὑποπερίοδοι	Ἐποχαί	Ἡλικίαι	Εὐρώπη	Βόρειος Ἀμερική	Ἀσία	Ἀφρική	Νότιος Ἀμερική
ΠΑΛΑΙΟΗΩΚΑΙΝΟΣ	Μέση παλαιοηώκαινος	Θανέτιος	Θηλαστικὰ ζῷα ἀρχαίου τύπου. (Τὰ γένη *πλαγιαῦλαξ, ἀρκτοκύων, μεσόνυξ*)	*1η φάσις πανίσκης.* Θηλαστικὰ ἀρχαίου τύπου μὲ συγγενικὰς σχέσεις πρὸς νοτιοαμερικανικὰς καὶ εὐρωπαϊκὰς μορφὰς θηλαστικῶν.	ἄγνωστος	ἄγνωστος	Εἰς τὰ στρώματα *τῶν νωτοστυλόπων* ἐν Παταγωνίᾳ παρουσιάζονται ἀρχαῖαι μορφαί, καταγόμεναι ἐκ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς. *Πρωτοπληφόρα* θηλαστικὰ ὡς καὶ οἱ πρόδρομοι τῶν *τυποθηρίων*, οἱ *νωτοστυλοπίδαι* καὶ κατώτατα *ὁπληφόρα* παρουσιάζονται. Ἀπὸ τῆς μέσης ἠωκαίνου καὶ πέραν διακόπτεται πᾶς σύνδεσμος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης, τῆς Βορ. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὁ ἐκ θηλαστικῶν ζωϊκὸς κόσμος της ζῇ τελείως μεμονωμένος.
	Ἀνωτέρα παλαιοηώκαινος	Σπαρνάκιος ἕως	Ζωηρὰ ἀνταλλαγὴ μορφῶν μὲ τὴν Β. Ἀμερικήν. (Ζῶσι τὰ γένη *κορυφόδους, ὑρακοθήριον, λοφιόδους, παλαιονικτίς* ἀργότερον τὰ *διχοβούνη, πλησιάδαπις, ὑαινοδικτίς, προπαχυνόλοφος* κ. λ. π.)	*2α φάσις πανίσκης.* *Ὁ πρῶτος νεωτερισμός.* Εἰσβολὴ νεωτέρων τύπων εἰς τὴν ἀρχαιοπρεπῆ πανίσκην. Ὁ σύνδεσμος ξηρᾶς μὲ τὴν Ν. Ἀμερικὴν διακόπτεται. Ἀνταλλαγὴ πανίσκης μὲ τὴν Δυτ. Εὐρώπην. Ἔναρξις ἐκλείψεως τῶν ἀρχαίων τύπων.	ἄγνωστος	ἄγνωστος	
ΗΩΚΑΙΝΟΣ	Κατωτέρα ἠώκαινος	Ὑπρέσιος					
	Μέση ἠώκαινος	Λουτήσιος	Ἐν Εὐρώπῃ ἐλλείπουν ἐντελῶς οἱ *τάπειροι* καὶ τὰ *τιτανοθήρια*. Αἱ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ζῶσαι οἰκογένειαι θηλαστικῶν δὲν ἐγκατέλειψαν ἀπογόνους ἢ ἐγκατέλειψαν ὀλίγους τοιούτους εἰς τὴν σημερινὴν πανίσκην τῶν θηλαστικῶν, *(χειρόμυς, ἀσπάλακες ;)*.	*3η φάσις πανίσκης.* Παῦσις τῆς μεταναστεύσεως θηλαστικῶν ἐκ τῆς Εὐρασίας. Ἤρεμος ἐξελικτικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων τύπων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δεύτεροι κατὰ τὴν κατωτέραν καὶ μέσην ἠώκαινον ἐπάλαιον ἵνα κυριαρχήσουν. Ἀργότερον ἐξέλιπον οἱ ἀρχαῖοι τύποι. Αἱ δύο πανίσκαι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς ἀναπτύσσονται περαιτέρω κατ' ἀποκλινούσας διευθύνσεις. Ἀκμὴ τῶν *ὁπληφόρων*, ἰδίᾳ τῶν *περισσοδακτύλων*. Ἰσχυραὶ καταστροφαὶ ἐξ ἡφαιστείων ἐκρήξεων ἐθανάτωσαν καὶ κατέχωσαν ὁλοκλήρους ἀγέλας θηλαστικῶν, οὕτως ὥστε χιλιάδες λειψάνων εὑρίσκονται τεθαμμέναι εἰς τὰ στρώματα Bridger καὶ Uinta. *Ὅπως καὶ ἐν Εὐρώπῃ οὕτω καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στρωμάτων τοῦ Wind River μέχρι καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στρωμάτων Uinta ἡ ζωὴ τῶν θηλαστικῶν παρουσιάζει ἑνιαῖόν τι ὅλον.*	ἄγνωστος	Εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν εὑρέθησαν ζῷα θηλαστικὰ χερσαῖα. Εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τμῆμα τῆς χώρας, ἔζων αἱ ἀρχαιόταται *φάλαιναι (ἀρχαιοκήτη)*, αἱ ἀρχαιόταται *σειρῆνες (ἠωθήριον, πρωτοσειρήν)*.	
	Ἀνωτέρα ἠώκαινος	Βαρτόνιος	Τὸ γένος *λοφιόδους* ἐκλείπει, ἀλλὰ πολλὰ ἄλλα μεγάλα γένη τῆς οἰκογενείας τῶν λοφιοδόντων ζῶσιν ἀκόμη. Ἐμφανίζεται τὸ *χασμοθήριον*.		ἄγνωστος	Πρώτη ἐμφάνισις τῶν ἀρχαίων ἀφρικανικῶν χερσαίων θηλαστικῶν (τῶν γενῶν *μεριθήριον, βαρυθήριον*). Εἰς τὰς θαλάσσας ζῶσι τὰ *ἀρχαιοκήτη* (τὸ γένος *ζευγλόδους*) καὶ αἱ *σειρῆνες* (τὸ γένος *ἠωσειρήν*).	
		Λούδιος	Κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ἔζησαν τὰ θηλαστικά, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς γύψου τῆς Μοντμάρτρης καὶ τὰ ὁποῖα περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Κυβιέ. Πρώτη ἐμφάνισις τῶν γενῶν *ἀνοπλοθήριον, καινοθήριον, κυνοδικτὶς* κ. τ. λ. *Γενικῶς κατὰ τὴν λουτήσιον ἡλικίαν καὶ τὴν βαρτόνιον, ὁ χαρακτὴρ τῆς πανίσκης τῶν θηλαστικῶν εἶναι ἑνιαῖος, καὶ μόνον κατὰ τὸ τέλος τῆς λουδίου ἡλικίας ἐμφανίζονται νέαι μορφαί.*				
ΟΛΙΓΟΚΑΙΝΟΣ	Κατωτέρα ὀλιγόκαινος	Σαννοΐσιος	Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ πανίσκη τῶν θηλαστικῶν κατ' ἀρχὰς παρουσιάζεται οὐσιωδῶς ὡς ἡ συνέχεια τῆς πανίσκης τῆς λουδίου ἡλικίας (ζῶσι τα γένη *παλαιοθήριον, πλαγιόλοφος, ἀνοπλοθήριον, ξιφόδους)*. Ἐμφανίζονται πρὸς τούτοις νέαι μορφαί, καταγόμεναι πιθανῶς ἐξ Ἀσίας. Μετὰ ταῦτα παρουσιάζονται μορφαί, μεταναστεύσασαι ἐκ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ὅτι ἤρχισε νέα ἀνταλλαγὴ πανισκῶν. Τὰ *σαρκοφάγα* ζῷα εἶναι ὅλα μικρά, ἐξαιρέσει τοῦ γένους *ὑαινόδους*.	*4η φάσις πανίσκης.* *Δεύτερος νεωτερισμός.* Πρώτη ἐμφάνισις θηλαστικῶν, ζώντων εἰς τὰς ἐκτεταμένας στέππας καὶ τὰς πεδιάδας. Ὅλοι οἱ παλαιοὶ τύποι λείπουν, ἐκτὸς τῶν *ὑαινοδοντινῶν*. Ἐπανιρχίζει ἡ ἀνταλλαγὴ πανισκῶν μὲ τὴν Εὐρώπην, μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ μακρὰ περίοδος ἠρέμου καὶ ἀνεξαρτήτου ἐξελίξεως.	ἄγνωστος	Εἰς στρώματα ποταμιοθαλάσσια τῆς Αἰγύπτου εὑρέθησαν λείψανα τῶν γενῶν *παλαιομαστόδους, ἀρσινοθήριον, σαγαθήριον, ὑρακοειδῆ, μεγάλα κρεοδόντια* (τὰ γένη *πτερόδους, ἀπτερόδους, σινώπη*). Παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι *ἀνθρωποειδεῖς πίθηκοι* (τὸ γένος *προπλειοπίθηκος*).	
	Μέση καὶ ἀνωτέρα ὀλιγόκαινος	Στάμπιος	Τέλος νέα *περιττοδάκτυλα* μεταναστεύουν ἐκ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς. Πρώτη ἐμφάνισις τῶν *ταπείρων* καὶ τῶν *δικέρων ῥινοκερώτων (δικεραθήριον)*. Ἐπαύξησις τῶν *ἀρτιοδακτύλων*. Ζῶσι πραγματικαὶ *γαλαῖ*.	Εἰς τὰ στρώματα τῆς *ζώνης τοῦ ὀρεόδοντος* παρουσιάζονται ζῷα στεππῶν ὡς καὶ θηλαστικὰ ζῶντα εἰς ἑλώδη βαθύπεδα. Μεγάλα *ἀνθρακοθήρια*.			*Στρώματα τῶν ἀστραπονώτων.* Συνέχεια τῆς πανίσκης *τῶν νωτοστυλόπων*, ἡ ὁποία ὅμως κατέστη πτωχοτέρα. Ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα *γλυπτοδόντια* καὶ μετ' αὐτῶν οἱ *νωτοϊππίδαι*, οἱ *ἀρχαιουρακίδαι* καὶ οἱ *ἀστραποθηριίδαι*.
ΜΕΙΟΚΑΙΝΟΣ		Ἀκυϊτάνιος	Κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν φαίνεται, ὅτι πολυάριθμοι κλάδοι θηλαστικῶν ἐξέλιπον. Αἱ γνώσεις μας περιορίζονται μόνον εἰς μίαν πανίσκην θηλαστικῶν, βιούντων εἰς ἑλώδεις τόπους καὶ εἰς βαθύπεδα *(ἀνθρακοθήριον, τάπειροι, ῥινοκέρωτες ἑλῶν, χοῖροι, κάστορες)*. Ἐπίσης ἐμφανίζονται μετ' αὐτῶν καὶ *ἁρπακτικὰ (ὁ ἀμφικυνόδους, ἡ κεφαλογαλῆ* καὶ ὁ μέγας *ἀμφικύων)*.	Ζῶσιν οἱ *τάπειροι*, οἱ *ἵπποι (μεσοΐππος)* καὶ *ἁρπακτικὰ μαχαιροδόντια (ὁ εὔσμιλος)*. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ John Day τοῦ Oregon εὑρέθησαν κυρίως ζῷα, βιοῦντα εἰς σαβάννας. Οἱ *ὑαινοδοντίδαι* ἐξέλιπον τελείως. Ἀκμὴ τῶν *περιττοδακτύλων (ἱππιδῶν, ταπειριδῶν, ῥινοκερωτιδῶν* καὶ τῶν *ἀγκυλοπόδων - χαλικοθηριιδῶν)*.	*Ἀνώτερα στρώματα τῶν Nari (Ἀνατ. Ἰνδίαι).* Μεγάλα *ἀνθρακοθήρια, προβοσκιδωτὰ (τετραβελόδους, δεινοθήριον), προκαμηλοπάρδαλις, ἀκεραθήριον, δικεραθήριον, ἀμφικύων, κεφαλογαλῆ, πτερόδους*.		*Στρώματα πυροθηρίων.* Τὰ πρῶτα *τρωκτικά*, τὰ ὁποῖα πιθανῶς μετηνάστευσαν ἤδη ἐκ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς κατὰ τὴν κατωτέραν ἠώκαινον ὑποπερίοδον.
		Βορδιγάλιος	Οἱ χαρακτηριστικοὶ τύποι τῆς ὀλιγοκαίνου ὑποπεριόδου ἐξέλιπον. Ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς ἡλικίας ταύτης εἶναι γνωστὰ θηλαστικὰ τόπων ἑλωδῶν καὶ δασωδῶν, εἰς τὴν Βόρ. Ἀμερικὴν ἡ ὁμῆλιξ πανίσκη περιέχει κυριώτατα θηλαστικά, βιοῦντα εἰς σαβάννας.	Ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἡ πανίσκη τῶν στρωμάτων John Day μὲ νέας προστεθείσας μορφάς· π. χ. ἐκ τῶν *ἱππιδῶν* ὁ *μειοΐππος*, ἐκ τῶν *ἐλαφιδῶν* ἡ *βλαστομέρυξ*, ἐκ τῶν *ὀρεοδοντιδῶν* ὁ *μερυκόχοιρος* καὶ ὁ *μερύχυς*, ἐκ τῶν *προκυονιδῶν* ὁ *φλαοκύων*, κ. λ. π.		Ἐκ τῆς Αἰγύπτου μόνον εἶναι γνωσταὶ ὀλίγαι μορφαὶ *(βραχυόδους, μαστόδους, ῥινοκερωτίδαι)*. Ἐκ τῆς Βικτωρίας - Νυάνσας εἶναι γνωστὸν πρωτογενές τι *δεινοθήριον*.	*Στρώματα κολποδόντων.* Τὰ *τρωκτικὰ* καθίστανται πολυπληθέστερα. Τὸ γένος *κολπόδους* πολὺ ἄφθονον.
		Βινδομπόνιος	Μετανάστευσις νέων κλάδων ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ κατὰ μικρὸν μέρος καὶ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς· *ἀρκτώδη, πίθηκοι, ἀνθρωποειδεῖς πίθηκοι (δρυοπίθηκος, πλειοπίθηκος), ἀκανθόχοιροι*. Οἱ *τετραβελόδοντες* καὶ τὰ *δεινοθήρια* ὡς καὶ τὸ *ἀκεραθήριον* κυριαρχοῦν διὰ τοῦ μεγέθους των. Νέα μετανάστευσις *ἱππιστῶν (ἀγκιθήριον)* διὰ τῆς ἐκ τῆς Ἀσίας ὁδοῦ.	*5η φάσις πανίσκης.* Νέαι μεταναστεύσεις ἐκ της Εὐρασίας. Πρώτη ἐμφάνισις τῶν *προβοσκιδωτῶν* ἀφρικανικῆς καταγωγῆς) ὡς καὶ τῶν *βραχυπόδων ἀσιατικῶν ῥινοκερώτων*. Οὐδεὶς πλέον σύνδεσμος μὲ τὴν Νότιον Ἀμερικήν. Ἐνδείξεις ὑπάρχουν, ὅτι ἤρχισαν συχνότεραι θεριναὶ περίοδοι ξηρασίας. Περὶ τὸ τέλος τῆς πέμπτης ταύτης φάσεως πανίσκη τῆς Βορ. Ἀμερικῆς ἀναπτύσσονται ἀφθόνως οἱ *ῥινοκερωτίδαι* (τὰ γένη *τελεόκερως, περάκερως*	*Κατώτερα στρώματα τοῦ Σιβαλὶκ (Ἀ. Ἰνδίαι).* Ζῶσιν ὁ *τετραβελόδους* augustidens, τὸ *δεινοθήριον*, ὁ *ἀμφικύων*, τὸ *ὑοθήριον*, ἡ *προκαμηλοπάρδαλις*, ἡ *γιραφφοκέρυξ*, ὁ *μικροσκληνόδους*, κ. λ. π.		*Στρώματα Σαντακρούζης.* Ἐκτάκτως πλούσια εἰς εἴδη θηλαστικῶν. Τὰ *τρωκτικὰ* περισσότερον πολυάριθμα. Τὰ *μαρσυποφόρα* εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἐξελίξεώς των. Ὁ *ὁμούγκουλος* ἐκ τῶν *πιθήκων κηβιδῶν* ἀντιπροσωπεύει τὴν τάξιν τῶν *πρωτευόντων*.

Digitized by Google

Ὑποπερίοδοι	Ἐποχαὶ	Ἡλικίαι	Εὐρώπη	Βόρειος Ἀμερικὴ	Ἀσία	Ἀφρικὴ	Νότιος Ἀμερικὴ
ΠΛΕΙΟΚΑΙΝΟΣ	Κατωτέρα πλειόκαινος		Νέα μεγάλη μετανάστευσις πανίσκης στεππῶν ἐκ τῆς Εὐρασίας (*Πικερμικὴ πανίσκη*), χαρακτηριζομένη ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἀφθονίας τῶν *ἱππαρίων (πανίσκη τοῦ ἱππαρίου)*. Κλάδοι τινὲς παραμένουν καὶ ἐξελίσσονται περαιτέρω (ὁ *τετραβελόδους longirostre*, τὸ *δεινοθήριον τὸ γιγάντιον*, τὸ *ἀκεραθήριον incisivum*). Μεταξὺ τῶν μεταναστευσάντων ζῴων στεππῶν ἐπικρατοῦν οἱ *ἀντιλόπαι*, αἱ *γαζέλλαι*, αἱ *ὕαιναι* καὶ μετ' αὐτὰς αἱ *καμηλοπαρδάλεις*. Εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν ζῶσιν *ἱπποπόταμοι*. Τὸ *χαλικοθήριον* ἐξαφανίζεται ἐν Εὐρώπῃ.	καὶ *ἀφέλωψ)* καὶ ἐξιδικεύονται τὰ εἴδη τῶν *τετραβελοδόντων* καὶ τῶν *μαστοδόντων*.	*Μεσαῖα στρώματα τοῦ Σιβαλίκ.* Πρώτη ἐμφάνισις τοῦ *προβοσκιδωτοῦ στεγόδοντος*. Ἄφθονα τὰ *ἱππάρια* καὶ αἱ *ἀντιλόπαι*. Ἐκ τῶν *καμηλοπαρδαλοειδῶν* τα γένη *ἑλλαδοθήριον* καὶ *ὑδασπιθήριον* καταλαμβάνουν τὴν θέσιν παλαιοτέρων μορφῶν (τῆς *γιραφφοκέρυκος* καὶ τοῦ *βραμαθηρίου*). Ὁμοειδεῖς πανίσκαι εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῆς Περσίας, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Κίνας.		
ΑΡΧΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟΓΕΝΟΥΣ	Κατωτέρα τεταρτογενής - Ἀνωτέρα καὶ μέση πλειόκαινος		Ἡ πανίσκη παρίσταται ὡς περαιτέρω ἐξελιχθεῖσα πανίσκη τῆς προηγουμένης ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκλείπουν βραδέως διάφορα στοιχεῖα. Ἓν ἰσχυρὸν *ἱππάριον (ἱππάριον crassum)* ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς ἀστίου ἡλικίας καὶ ζῇ μέχρι τέλους τῆς πλειοκαίνου ὑποπεριόδου. Κατὰ τὴν ἀνωτέραν πλειόκαινον παρουσιάζεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Σικελίαν ὁ *ἐλέφας ὁ μεσημβρινὸς (elephas meridionalis)*, μετανάστης ἐξ Ἀσίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν παρουσιάζεται καὶ ἓν εἶδος ἀληθινοῦ *ἵππου* (ὁ *ἵππος Stenonis)*. Γενικῶς κατὰ τὴν προπαγετώδη ἐποχὴν προετοιμάζεται βραδύτατα ἡ πανίσκη τῆς ἐποχῆς τῶν παγετώνων.	*βη φάσις πανίσκης.* Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν ἐκ τῆς Βορ. Ἀμερικῆς ὀλίγαι μόνον μορφαὶ εἶναι γνωσταί. Ἀποκατεστάθη ἐκ νέου ὁ σύνδεσμος μὲ τὴν Νότ. Ἀμερικὴν καὶ οἱ *γλυπτόδοντες* καὶ τὰ *βραδυβάμονα* ζῷα τῆς χώρας ταύτης μεταναστεύουν πρὸς τὴν Βόρ. Ἀμερικήν. Εὐρὺ μεταναστευτικὸν ῥεῦμα κινεῖται πρὸς τὴν Νότ. Ἀμερικήν, καταπιέζον διαρκῶς καὶ περιορίζον τὰς ἐκεῖ ἐνδημούσας μορφάς.	*Ἀνώτερα στρώματα τοῦ Σιβαλίκ.* Πρώτη ἐμφάνισις τοῦ *ἵππου*, τοῦ *βοός*, τοῦ *ἐλέφαντος*, τῆς *καμήλου*. Μεταξὺ τῶν *καμηλοπαρδαλοειδῶν* ζῇ τὸ μέγα *σιβαθήριον*, περιορισθὲν μόνον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην. Συνεχῶς ἐκ τῆς Β. Ἀμερικῆς μεταναστεύουν νέοι τύποι *(ῥινοκέρωτες, κυνίδαι, λύκοι, ἀλώπεκες* καὶ *τάπειροι)* καὶ γίνεται ζωηρὰ ἀνταλλαγὴ πανισκῶν μὲ τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην. Ἡ πανίσκη τοῦ Ἰνδο-μαλαϊκοῦ ἀρχιπελάγους ἀρχίζει νὰ μὴ ἐπηρεάζηται πλέον ἀπὸ τὴν πανίσκην τῆς ἠπείρου.	Εἰς τὸ Ἀλγέριον καὶ τὴν Βόρ. Αἴγυπτον παρουσιάζονται μεμονωμένα τινὰ λείψανα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς πανίσκην νεωτέραν τῆς Πικερμικῆς. Ζῶσι τὸ *λιβυθήριον* (μέγα *καμηλοπαρδαλοειδές*), ὁ *μαχαιρόδους*, τὸ *ἱππάριον*, ὁ *τετραβελόδους*, ὁ *ἱπποπόταμος*, καὶ ἓν γένος *κυνοπιθήκων*, ὁ *λιβυπίθηκος*.	Μὲ τὴν ἐκ νέου ἀποκατάστασιν τοῦ συνδέσμου μὲ τὴν Βόρ. Ἀμερικήν, μεγάλαι ἀγέλαι σαρκοφάγων *(μαχαιρόδοντες, γαλίδαι, ἄρκτοι, κύνες)*, *καμηλοειδῆ (λάμα)*, *ἱππίδαι (παραϊππάριον)*, *ἔλαφοι* καὶ *πεκαρίδαι* μεταναστεύουν εἰς τὴν Ν. Ἀμερικήν. Ἡ ἐνδημοῦσα πανίσκη καθίσταται πτωχοτέρα, καθόσον δὲν δύναται νὰ ἀμυνθῇ κατὰ τῶν ἐπιδρομέων σαρκοφάγων. Ζοῦν ἐνδημοῦντα μικρὰ μόνον *ἁρπακτικά*. Βραδέως ἀποθνήσκει ἡ νεόγειος τριτογενὴς πανίσκη. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ κατὰ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον νὰ ζῶσι πολλὰ ἀκόμη ζῷα τῆς νεογείου πανίσκης, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄξια μνείας εἶναι τα γιγαντιαῖα *βραδυβάμονα, οἱ γλυπτόδοντες*. κλπ.

ποφόρα ζῷα ἔκ τινος, ἀγνώστου πρὸς τὸ παρόν, περιοχῆς. Πάντως ὁ ζωϊκὸς κόσμος τῆς Αὐστραλίας μετηνάστευσεν εἰς αὐτὴν τὸ πρῶτον ἀρκούντως ἀργά, ἀσφαλῶς οὐχὶ πρὸ τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς. Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται, ὅτι τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἔχει ὡς κέντρον γενέσεως τῶν θηλαστικῶν ζῴων πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὴ ἡ Νότιος Ἀμερική, ἡ ὁποία κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον ἦτο πλουσία εἰς μορφὰς θηλαστικῶν, δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ὡς κέντρον γενέσεως θηλαστικῶν, διότι αὐτὸς ὁ ζωϊκός της κόσμος ἔχει τὰς ῥίζας του εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον.

Τὰ ἀπολιθωμένα λείψανα τῶν θηλαστικῶν. Ἡ διατήρησις αὐτῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺ εὐνοϊκή. Οἱ ὀδόντες εἶναι κατὰ κανόνα ἐπικεκαλυμμένοι μὲ παχὺ στρῶμα ἀδαμαντίνης, ἡ ὁποία παρουσιάζει σημαντικὴν ἀντίστασιν εἰς τοὺς διαφόρους καταστρεπτικοὺς παράγοντας πρὸ τῆς ἀπολιθώσεως καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Τὰ ὀστᾶ τοῦ σκελετοῦ εἶναι συχνάκις πολὺ τεθραυσμένα, καὶ ἰδίᾳ ὅσα εὑρίσκονται ἐντὸς πετρωμάτων ὑποστάντων ἰσχυρὰν ὀρεσιγόνον θλῖψιν. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς χονδρώδους οὐσίας τῶν ὀστῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπολιθώσεως καθιστᾷ ταῦτα συχνάκις πολὺ εὔθραυστα καὶ ψαθυρά. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις, τοὐναντίον, τὰ ὀστᾶ ἔχουν ἀπολιθωθῆ δι' ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου καὶ ἄλλων ἀλάτων ἀσβεστίου, οὕτως ὥστε εἶναι οὐσιωδῶς βαρύτερα σημερινῶν ὀστῶν. Τοιαῦτα ὀστᾶ παρουσιάζονται κυρίως εἰς στρώματα τῆς παλαιογενοῦς διαπλάσεως, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ εἰς τοιαῦτα τῆς νεογενοῦς. Τὰ ὀστᾶ τῆς περιόδου τῶν παγετώνων εἶναι κατὰ κανόνα πολὺ ἐλαφρά, εὔθρυπτα καὶ εὔθραυστα. Ἐκτὸς μεμονωμένων τμημάτων σκελετῶν εὑρέθησαν πολλαχοῦ καὶ πολλοὶ σκελετοὶ τέλειοι ἢ σχεδὸν τελείως διατηρουμένοι.

Ἀνάπτυξις, ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῶν διαφόρων κλάδων τῶν θηλαστικῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν θηλαστικῶν συναντῶνται καταπληκτικαὶ διαφοραὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν των, εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς των καὶ εἰς τὴν παρακμὴν καὶ καταστροφὴν τῶν καθ' ἕκαστα κλάδων. Οὕτω π. χ. ἡ ἄλλοτε ἐκτάκτως πλουσία εἰς μορφὰς τάξις τῶν *ὁπληφόρων* πρὸ πολλοῦ διῆλθε διὰ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς της, ἐξαιρέσει τῆς ὁμάδος τῶν *κοιλοκέρων*. Ἡ ἀκμὴ τῶν *ἀρτιοδακτύλων* συμπίπτει κατὰ τὴν ἠώκαινον ὑποπερίοδον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀκμάζοντες κλάδοι τῶν ἀρτιοδακτύλων, ὡς π. χ. οἱ *ἵπποι*, οἱ *ῥινοκέρωτες* καὶ οἱ *τάπειροι*, εὑρίσκονται εἰς ὁριστικὴν κατάπτωσιν καὶ παρακμήν, ἐξαιρέσει τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως τοῦ οἰκιακοῦ ἵππου. Μόνον τὰ *τρωκτικά*, τὰ *ἀρτιοδάκτυλα*, τὰ *χερσαῖα ἁρπακτικά*, οἱ *δελφῖνες* καὶ αἱ *νυκτερίδες* δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κλάδος θηλαστικῶν ζῴων, εὑρισκόμενος ἀκόμη σήμερον ἐν ἀκμῇ. Πάντως οἱ λοιποὶ κλάδοι διῆλθον τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς καὶ εὑρίσκονται ἤδη ἐν παρακμῇ. Τέλος κλάδοι τινὲς ἀντιπροσωπεύονται σήμερον δι' ὀλίγων εἰδῶν καί τινες παρουσιάζονται ὡς ζῶντα ἀπολιθώματα, ὅπως π. χ. ὁ *ὀρνιθόρρυγχος* τῆς Αὐστραλίας. Γενικῶς ἡ ἱστορία τῆς ὁμοταξίας τῶν θηλαστικῶν ζῴων διδάσκει, ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ μᾶλλον ἀκμάσασαι ὁμάδες, αἱ καὶ πολυπληθέστεραι εἰς εἴδη καὶ ἐξηπλωμέναι εἰς μεγάλα τμήματα τῆς γηίνης ἐπιφανείας, ὡς καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ μεγάλαι ὁμάδες, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν ὄχι μόνον σειρὰν γενῶν, ἀλλὰ καὶ μέγαν ἀριθμὸν οἰκογενειῶν καὶ ὑποτάξεων, ἔχουν περιέλθει εἰς κατάπτωσιν. Καὶ προκαλοῦν οὕτω πως τὴν σκέψιν, ὅτι καὶ διὰ τοὺς σήμερον ἀκμάζοντας κλάδους θὰ σημάνῃ κάποτε ἡ ὥρα τῆς καταπτώσεως.

Ποῖοι ὅμως εἶναι οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἐπηρέασαν σημαντικὰ καὶ προὐκάλεσαν τὴν τόσῳ πολύπλοκον καὶ πλήρη ἐναλλαγῶν ἱστορίαν τῶν διαφόρων κλάδων τῶν θηλαστικῶν; Αἱ νεώτεραι ἔρευναι τῆς βιογεωγραφίας, τῆς βιολογίας τῶν ζῴων, τῆς παλαιοζῳλογίας καὶ τῆς παλαιοβιολογίας καθώρισαν τὰ ἀκόλουθα: Ὡς πρῶτος σημαντικὸς παράγων εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς (μεταβολὴ τοῦ κλίματος, τῆς θερμοκρασίας, τοῦ φυτικοῦ κόσμου κλπ.). Εἰς τοιαύτας μεταβολὰς τὰ θηλαστικὰ ζῷα ἢ δύνανται νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἢ μεταναστεύουσιν εἰς περιοχάς, ὅπου εὑρίσκουν τὰς παλαιὰς συνθήκας τῆς ζωῆς των, ἤ, ἂν δὲν κατορθώσουν νὰ ἐπιτύχουν μίαν ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω λύσεων, ἀποθνήσκουν καὶ ἐξαφανίζονται ἐν τῇ περιοχῇ, ἡ ὁποία δὲν παρέχει εἰς αὐτὰ τὰς ἀναγκαίας εὐνοϊκὰς συνθήκας ζωῆς. Οὕτω πως ἐξηγεῖται ὁ θάνατος θηλαστικῶν, ὁ παρατηρούμενος εἰς ὡρισμένας περιοχὰς τῆς γῆς καὶ εἰς ὡρισμένας ἐποχὰς τῆς γηίνης προϊστορίας. Δεύτερος σημαντικὸς παράγων, ἐξηγῶν τὴν καταστροφὴν καὶ ἔκλειψιν θηλαστικῶν, εἶναι ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν μεταξὺ εἰδῶν καὶ ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν ἁρπακτικῶν. Τρίτος παράγων εἶναι αἱ ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἐξωτερικῶν τούτων παραγόντων παραδέχονται σήμερον, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἐσωτερικὰ αἴτια τῶν καταπτώσεων. Τὸ δὲ σύνολον τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν αἰτίων, ἀποκαλοῦσιν *ἐκφυλισμόν*. Ὁ ἐκφυλισμὸς οὗτος παρατηρεῖται κυρίως εἰς εἴδη εὑρισκόμενα εἰς ὑψηλότερον στάδιον ἐξελίξεως τοῦ ὀργανισμοῦ των καὶ μονοπλεύρως ἐξειδικευμένα. Τέλος αἴτια ἐκλείψεων θηλαστικῶν ζῴων εἶναι καὶ διάφοροι καταστροφαί, ὡς π. χ. ἡφαίστειοι ἐκρήξεις, πλήμμυραι, μεγάλαι πυρκαϊαί, χιονοθύελλαι, κλπ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος τελευταίως κατέστη διὰ πολλὰ γένη ζῴων (π. χ. τὰ φέροντα μηλωτὰς κλπ.) πραγματικὸς καταστροφεύς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *K. A. v. Zittel*, Grundzüge der Paläontologie II. Abteilung: Vertebrata (München καὶ Berlin 1923). — *O. Abel*, Lehrbuch der Paläozologie (Jena 1920) καὶ Die vorzeitlichen Säugetiere (Jena 1914). Γ. Κ. Γ.

θηλαστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἁρμόδιος πρὸς θηλασμόν, ὁ θηλάζων: «θηλαστικὰ ζῷα» τὰ θηλάζοντα· ‖ ***θηλαστικὰ*** (τὰ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.)· ἄλλως *μαστοφόρα*.

θήλαστρον (τὸ) (κοιν. *ῥωγοβύζι, μπιμπερό*). Ὑάλινος φιάλη φέρουσα ἐπὶ τοῦ στομίου τεχνητὴν θηλὴν (ῥώγαν) ἐξ ἐλαστικοῦ καὶ δι' ἧς τὸ βρέφος λαμβάνει ξένον γάλα.

— *[Παιδοκ.]*. Τὸ καλύτερον *θήλαστρον* εἶναι τὸ καθαριζόμενον εὐκολώτερον, δι' ὃ καὶ προτιμότερον εἶναι τὸ μὴ ἔχον ἐσωτερικῶς γωνιώδεις πτυχάς. Οἱ ἐν τῷ θηλάστρῳ παραμένοντες καὶ μὴ καθαριζόμενοι θρόμβοι γάλακτος δύνανται νὰ προκαλέσουν ζυμώσεις, αἵτινες πολλάκις ἐπιφέρουν διαταραχὰς ἐν τῷ πεπτικῷ σωλῆνι τοῦ βρέφους. Καλὰ θήλαστρα εἶναι τὰ ἔχοντα εὐρὺ στόμιον καὶ τὰ ἔχοντα πυθμένα ᾠοειδῆ. Τὰ θήλαστρα μετὰ μακροῦ ἐλαστικοῦ σωλῆνος εἶναι παντελῶς ἀκατάλληλα, δι' ὃ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἔχει ἀπαγορευθῆ διὰ νόμου εἴς τινας χώρας. Τὸ θήλαστρον πρέπει νὰ καθαρίζεται διὰ τῆς εἰδικῆς ψήκτρας καὶ διὰ θερμοῦ βρασμένου ὕδατος ἀμέσως μετὰ τὴν χρῆσίν του. Ἐπίσης ἡ τεχνητὴ θηλὴ πρέπει νὰ πλύνεται ἑκάστοτε μὲ βρασμένον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀνανεοῦται καθημερινῶς. Σ. Β.

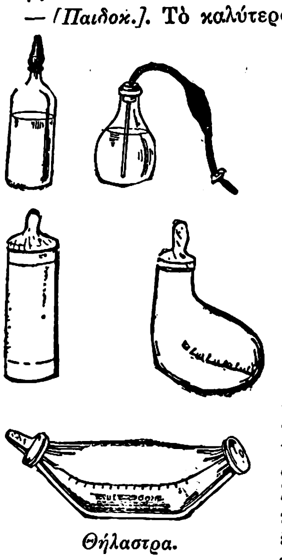

Θήλαστρα.

Θηλεὰ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νησὶς ἀκατοίκητος τῆς συστάδος τῶν *Τηλεβοΐδων*, κειμένη μεταξὺ τῆς ΝΑ ἐσχατιᾶς τῶν νήσων *Λευκάδος* καὶ *Μεγανησίου* (ἀρχ. *Τάφος*) (πλάτ. 38°39'15" Β, μῆκ. 20°45'05" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephalonia, 1657: Meganisi channel). Λέγεται καὶ *Τίλια*· ἡ δυτικὴ δὲ ἀκτὴ αὐτῆς τηρουμένη ἐν εὐθυγραμμίᾳ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νησῖδος *Μαδουρῆ* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς διὰ μέσου τοῦ διέκπλου Μεγανησίου—Λευκάδος. Σ. Ε. Λ.

Digitized by Google

θήλεια (ἡ)· θηλ. τοῦ *θῆλυς* (βλ. λ.): «θήλεια περιστερά, —ἀλώπηξ, —ἵππος» || ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *τρύπα* (θήλεια τρύπα), κοιν. *θηλειά*, ἰδιωματ. *θελειὰ* καὶ *φηλειά*· εἶδος κομβιοδόχης σχηματιζομένης διὰ πλέγματος· || «θηλειὰ κόπιτσας» ἄλλως «θηλική κόπιτσα» || βρόχος, ἡ διάθεσις σχοινίου κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ πνίγῃ: «τὸν ἔπιασε μὲ τὴ θηλειά», «τοῦ πέταξε θηλειά» τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου συλλαμβάνουν οἱ κακοποιοὶ τὰ θύματά των, «μοῦ 'βαλε τὴ θηλειὰ 'ς τὸ λαιμό» μὲ ἔπνιξε, μὲ ἐστενοχώρησε. «μοναχός του ἔβαλε τὴ θηλειὰ 'ς τὸ λαιμό του» ὅτι εἶναι μόνος. ὑπεύθυνος τῶν ἀτυχιῶν του.

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *θηλειὰ* (κοιν. *θελειά*, ἢ *τσακιστή*, ἢ *συρτοθελειὰ*) δεσμὸς ἀποτελούμενος ἐκ δύο ἡμιδέσμων παραλλήλων διὰ διπλώσεως τοῦ μέσου τοῦ σχοινίου καὶ δι' ἀναδιπλώσεώς του πάλιν πρὸς τὰς ἄκρας. Χρησιμοποιεῖται πρὸς ἄρσιν ἐλαφρῶν πως ἀντικειμένων παρεμβαλλομένων, ὡς ἐν διπλῷ βρόχῳ, μεταξὺ τῶν δύο ἡμιδέσμων, τοὺς ὁποίους ἀπομακρύνομεν ἀπ' ἀλλήλων ὅσον χρειάζεται. Ἡ θηλειὰ ἀποτελεῖ προχειρότατον τρόπον στερεώσεως *ἀγομένου* ἐπὶ τύλου ἢ ἄλλου σταθεροῦ σημείου προσδέσεως. Σ. Ε. Λ.

Θηλειά.

θηλειὰ (ἡ)· βλ. *θήλεια*.

θηλειάζω· κουμβώνω, ἐμπορπῶ, ἄλλως *θηλυκώνω* || προσαρμόζω, ἄλλως *προσθηλειάζω*.

θηλὴ (ἡ), —ῆς. Ἔπαρμα τῆς ἐπιφανείας ὀργάνου τινός, μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξέχον καὶ ἄλλοτε ἄλλου μεγέθους.

—*['Ανατ.] Θηλαὶ ἀγγειώδεις καὶ νευρικαί.* Ἑκάστη τῶν θηλῶν τοῦ χορίου τοῦ δέρματος ἐγκλείει ἢ μίαν τριχοειδῆ ἀγκύλην ἢ πλὴν ταύτης καὶ νευρικὸν τελικὸν σωμάτιον. Καὶ αἱ μὲν πρῶται καλοῦνται *θηλαὶ ἀγγειώδεις* καὶ ἀπαντῶσι πανταχοῦ τοῦ δέρματος, αἱ δὲ δεύτεραι ὀνομάζονται *θηλαὶ νευρικαὶ* καὶ εἶναι πολυπληθεῖς ἐν τοῖς ἀτρίχοις μέρεσι τοῦ δέρματος καὶ ἰδίως ἐν τῇ παλάμῃ καὶ τῷ πέλματι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δακτύλοις.

Θηλαὶ γευστικαί. Καλοῦνται οὕτω κατ' ἐξοχὴν αἱ *περικεχαρακωμέναι θηλαὶ* τῆς γλώσσης, αἵτινες, εὐμεγεθέστεραι οὖσαι τῶν λοιπῶν θηλῶν, ἀπεργάζονται τὸ *γευστικὸν λάμβδα* (βλ. *γλῶσσα*).

Θηλαὶ γλώσσης. Ἡ γλῶσσα ἐπὶ τῆς στοματικῆς αὐτῆς μοίρας φέρει, ἐκτὸς τῶν συνήθων θηλῶν, τῶν μὴ προεχουσῶν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐπιθηλίου, καὶ ἄλλας ἐξεχούσας τοῦ ἐπιθηλίου, ὁρατὰς δὲ καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ, αἵτινες εἶναι αἱ *τριχοειδεῖς*, αἱ *μυκητοειδεῖς*, αἱ *περικεχαρακωμέναι* καὶ αἱ *φυλλοειδεῖς* (βλ. *γλῶσσα*).

Θηλαὶ δέρματος. Κωνοειδεῖς ἢ κυλινδροειδεῖς ἐξοχαὶ τοῦ χορίου (τοῦ ἰδίως δέρματος), ἐναρμοζόμεναι εἰς ὁμοιόμορφα κοιλώματα τῆς ἐπιδερμίδος (βλ. *δέρμα*).

Θηλὴ δωδεκαδακτύλου (ἢ *φῦμα Σαντορίνειον*). Μικρὸν ὑποστρόγγυλον ἔπαρμα τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ δωδεκαδακτύλου (παρὰ τὸ φῦμα τοῦ Vater), εἰς ὃ ἐκβάλλει ὁ ἐπικουρικὸς πόρος τοῦ παγκρέατος (βλ. *δωδεκαδάκτυλον*).

Θηλὴ μαστοῦ. Κωνοειδὲς ἢ κυλινδρικὸν ἔπαρμα, ταπεινὸν μὲν καὶ ῥοδίζον ἐπὶ τῶν παρθένων, μεῖζον δὲ (1—1 ½ ἑκμ.) καὶ ἀμαυρὸν ἐπὶ τῶν τεκουσῶν, κείμενον ὀλίγον κάτωθεν τοῦ μέσου τοῦ μαστοῦ, ἀντιστοίχως τῇ 4ῃ πλευρᾷ ἢ τῷ 4ῳ μεσοπλευρίῳ διαστήματι, ῥυσῶδες τὴν ἐπιφάνειαν, φέρον δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς 15—20 μικρὰ στόμια, δι' ὧν ἐκβάλλουσιν οἱ γαλακτοφόροι πόροι. Περιβάλλει δὲ τὴν θηλὴν κυκλοτερὴς καὶ κεχρωσμένη περιοχή, τὸ *φῶς* ἢ ἡ *θηλαία ἅλως*, ἔχουσα διάμετρον 3—4 ἑκμ.

Θηλαὶ νεφρικαί. Αἱ κορυφαὶ τῶν Μαλπιγιανῶν πυραμίδων τοῦ νεφροῦ, ὧν ὁ ἀριθμὸς 8—12, αἱ ἐλευθέρως ἐκβάλλουσαι ἐντὸς τῶν νεφρικῶν καλύκων· ἑκάστη τῶν θηλῶν τούτων διὰ περισφίγξεως χωριζομένη τοῦ *αὐχένος τῶν πυραμίδων* καὶ μῆκος ἔχουσα περὶ τὰ 4—8 χλμ., διατιτραίνεται ὑπὸ 12—30 τρηματίων, ἅτινα ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰ στόμια τῶν οὐροφόρων σωληναρίων (ἀφ' ὧν ἀναβλύζει τὸ ἐκκρινόμενον οὖρον) καὶ ὧν τὸ σύνολον ἀποτελεῖ τὴν *ἠθμοειδῆ ἅλω* τῆς θηλῆς.

Θηλαὶ ὀδοντικαί. Θηλοειδῆ ἐπάρματα (ὀδοντοβλαστήματα), παριστῶντα τὰς πρώτας καταβολὰς τῶν νεογιλῶν ὀδόντων.

Θηλὴ ὀμφαλική. Τὸ μέσον τοῦ ὀμφαλικοῦ δέρματος, τὸ προέχον ἐπὶ νέων ἀτόμων· ἡ ὀμφαλικὴ θηλὴ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ὀμφαλικοῦ ὀγκώματος διὰ κυκλοτεροῦς αὔλακος καὶ ἐμφανίζει ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς γραμμοειδῆ ἢ ἀκτινωτὴν οὐλήν, ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὸ μέρος καθ' ὃ ἀπέπεσεν ὁ ὀμφαλίς.

Θηλὴ ὀπτικὴ (ἢ τοῦ *ὀπτικοῦ νεύρου*). Οὕτω καλεῖται χωρίον τῆς ὀπτικῆς μοίρας τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος, κείμενον 4 χλστμ. ῥινικῶς (ἐπὶ τὰ ἔσω) τοῦ ὀπισθίου πόλου τοῦ ὀφθαλμικοῦ βολβοῦ. Ἡ θηλὴ φαίνεται ὡς ἅλως κυκλοτερὴς διαμέτρου 1,6 χλστμ., ἧς ἡ κεντρικὴ μοῖρα, ὑπόκοιλος οὖσα, καλεῖται *βοθρίον τῆς ὀπτικῆς θηλῆς* (τυφλὸν σημεῖον), ἐξ οὗ ἀναδύονται τὰ κεντρικὰ ἀγγεῖα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς. Ὁρωμένη δὲ διὰ τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου ἡ θηλὴ ἐμφανίζει ἐν μὲν τῇ περιφερείᾳ χροιὰν ὠχροτέραν τῆς λοιπῆς ἐρυθρᾶς χροιᾶς τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἀντιστοίχως δὲ τῷ βοθρίῳ λευκὴν μετὰ φαιῶν ῥαβδώσεων.

Θηλὴ οὐρηθραία. Ταπεινὸν ἢ ὑποστρόγγυλον ἔπαρμα τοῦ προδόμου τοῦ κολεοῦ, κείμενον ὑπὸ τὴν κλειτορίδα, ἔνθα ἀνοίγεται τὸ στόμιον τῆς οὐρήθρας.

Θηλὴ τομική (ἢ *ὑπερῴιος*). Ἔπαρμα μικρὸν ἀπιοειδές, κείμενον ἀμέσως ὄπισθεν τῶν μέσων τομέων ὀδόντων καὶ ἐπὶ τοῦ προσθίου πέρατος τῆς ὑπερῴου ῥαφῆς. Ἡ θηλὴ αὕτη, νευροβριθὴς οὖσα, παριστᾷ τὸ λείψανον τοῦ ἐκφορητικοῦ πόρου τοῦ Ἰακωβσωνείου ὀσφρητικοῦ ὀργάνου, κατασκηνοῦντος ἐν τῷ κύτει τῆς ῥινὸς ἑκατέρωθεν τοῦ ῥινικοῦ διαφράγματος, καὶ διὰ τοῦτο ἐνίοτε διελαύνεται ὑπὸ ἑνὸς ἢ δύο σωληναρίων, τυφλῶς ληγόντων ἢ καὶ ἐκβαλλόντων εἰς τὸ κύτος τῆς ῥινός.

Θηλὴ τριχός. Προεξοχὴ τοῦ χορίου, εἰσχωροῦσα εἰς τὸ κοῖλον τοῦ βολβοῦ τῆς τριχός, συνήθως κωνοειδής, ἐνίοτε λογχοειδὴς ἢ καὶ δισχιδὴς (τρίχες πώγωνος), καὶ ἀποτελουμένη ἐκ νεαροῦ κυτταροβριθοῦς συνδετικοῦ ἱστοῦ. Ι. Π.

θηλὴ (ἡ) *[Ζωολ.]*. Καλεῖται πᾶσα ἀπόφυσις τῆς ἐπιφανείας ὀργάνου τινὸς τοῦ σώματος. Ἡ ἐξοχὴ τῆς θηλῆς εἰς τὰ διάφορα ὄργανα εἶναι ἄλλοτε μικροτέρα καὶ ἄλλοτε μεγαλυτέρα καὶ τὸ σχῆμα αὐτῆς διάφορον. Θηλὴ εἰς τὰ θηλαστικὰ ζῷα καλεῖται κυρίως ἡ ἀπόφυσις τοῦ μαστοῦ, ἡ κοινῶς λεγομένη *ῥῶγα*. Δ. Ν. Π.

—*[Βοτ.]* Καλεῖται *θηλὴ* ἡ σχηματιζομένη ἀπόφυσις ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀνθικῶν μορίων, ὡς πετάλων τῶν ἀνθέων, στυλίσκων φωθήκης, ἐπὶ τῶν φύλλων, κτλ. Δ. Ν. Π.

θηληπρωκτόφυλλον (τὸ) (Theleproctophyllum) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων νευροπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀσκαλαφιδῶν*, περιλαμβάνον 2 εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς χώρας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Δ. Ν. Π.

θηληπώγων (τὸ) (Thelepogon) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνδροπωγωνιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν εἶδος ἰθαγενὲς τῶν Ἰνδιῶν. Δ. Ν. Π.

θηληφορίδαι (οἱ) (Thelephoraceae) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βασιδιομυκήτων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν κυριώτερον ἡ *θηληφόρος* (βλ. λ.). Οἱ θηληφορίδαι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σαπρόφυτα ἐπὶ νεκρῶν ἢ ἀποθνησκόντων δένδρων. Τινὲς τῶν θηληφοριδῶν εἶναι παράσιτα πληγῶν. Τὰ σπόρια εἶναι ὑφῆς στερεᾶς, συνήθως ἐκτεινόμενα ἐν εἴδει λεπίδος, μεμβράνης ἢ ὠτός. Τὸ ὑμένιον εἶναι ἐπιφανειακόν, λεῖον, ἐκτεινόμενον εἰς τὴν κάτω μόνον ἐπιφάνειαν τοῦ καρποφόρου ἢ ἀμφιγενές. Ἐνδιαφέροντα ἀπὸ φυτοπαθολογικῆς ἀπόψεως εἶναι μόνον τὰ γένη *ὑπόχνους* (Hypochnus) καὶ *στερεὸν* (Stereum). Ε. Τ. Ε.

θηληφοροειδῆ (οἱ) (Thelephoroidea) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια μυκήτων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βασιδιομυκήτων*, ἄλλως *θηληφορίδαι* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θηληφόρος (ἡ) (Thelephora) *[Βοτ.]*. Γένος μυκήτων τῆς οἰκογενείας τῶν *θηληφοριδῶν*, περιλαμβάνον κρυπτόγαμα μικρότατα φυτά, παράσιτα διαφόρων φανερογάμων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

θηλία (ἡ) (Thelia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μεμβρακιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Δ. Ν. Π.

Θηλίδαι (οἱ) *['Αρχ.]*. Ἀρχαιότατος εὐγενὴς οἶκος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς προερχόμενος ἐκ τοῦ Κάδμου καὶ Ἀγήνορος, Φοινίκων μεταναστῶν. Τοῦ οἴκου τῶν Θηλιδῶν μέλη ἦσαν οἱ γονεῖς τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου, *Ἐξάμιος* καὶ *Κλεοβουλίνη*. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

θηλίδη (ἡ) (Thelide) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθεις μυίας ἀπαντώσας εἰς τὴν νότιον Ἀμερικήν. Δ. Ν. Π.

Θηλίνη *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Προγενεστέρα ὀνομασία τῆς *Ἀρελάτης* (σημερ. *Ἀρλ*).

θηλῖτις (ἡ), —ιδος (thélite) *['Ιατρ.]*. Ἡ φλεγμονὴ τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ, ἀπαντῶσα κυρίως κατὰ τὴν γαλουχίαν, ὁπότε συνυπάρχουσι καὶ αἱ ῥαγάδες τῆς θηλῆς, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τὸ προκαλοῦν αἴτιον τῆς θηλίτιδος. Μ. Ν. Κ.

θηλόδους (ὁ) (Thelodus Ag.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κοιλολεπιδῶν ἑτεροστράκων πλακοδέρμων ἰχθύων*.

Οἱ ἰχθύες οὗτοι εἶχον σῶμα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐμπρόσθιον πεπλατυσμένον καὶ ἀπεστρογγυλωμένον τμῆμα, καὶ ἀπὸ στενὸν ὀπίσθιον μέρος καταλῆγον εἰς οὐρὰν ἑτερόκερκον, φέρουσαν βαθεῖαν ἐγκόλπωσιν. Τὰ λέπια τοῦ σώματός των ἔφερον βάσιν καὶ στεφάνην χωριζομένην διὰ περισφίγξεως, ἦσαν δὲ στρογγύλα, ᾠοειδῆ ἢ τετράπλευρα, ἐνίοτε πρὸς τὰ ὀπίσω ὀξύληκτα. Τινὰ τῶν λεπίων ἔφερον ἐν τῷ μέσῳ κοιλότητα (τύπου κοιλολεπίων).

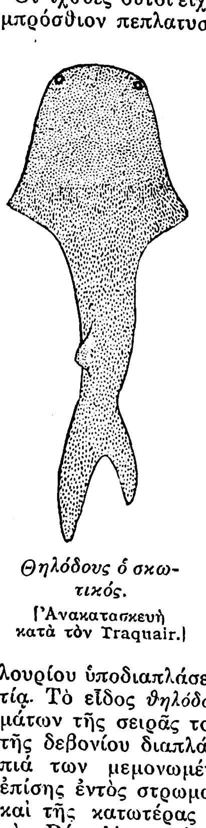

Θηλόδους ὁ σκωτικός.

[Ἀνακατασκευὴ κατὰ τὸν Traquair.]

Εἰς τὸ ἀπολιθωμένον εἶδος *θηλόδους Pagei* παρατηροῦνται ἐπὶ τῆς ῥαχιαίας πλευρᾶς μία μέση αὖλαξ καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς 8 ὀγκώματα χθαμαλά, ὅμοια πρὸς πλευράς, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν βραγχιακὸν σκελετόν. Ἄλλα εἴδη εἶναι ὁ *θηλόδους ὁ σκωτικὸς* καὶ ὁ *θηλόδους ὁ ἐπίπεδος* (Thelodus planus Traquair), λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ὁποίων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ ἐν Σκωτίᾳ. Τὸ εἶδος *θηλόδους Pagei* εὑρέθη ἐντὸς στρωμάτων τῆς σειρᾶς τοῦ ἐρυθροῦ παλαιοῦ ψαμμίτου τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Λέπιά των μεμονωμένα ἀπολιθωμένα εὑρίσκονται ἐπίσης ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου καὶ τῆς κατωτέρας δεβονίου ὑποδιαπλάσεως εἰς τὴν Βόρ. Ἀμερικήν.

Συνώνυμα: *τουρινία, κοιλολεπίς, θηλολεπίς, παχυλεπίς, νοστολεπίς.* Γ. Κ. Γ.

θηλοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος μὲ θηλήν: «θηλοειδεῖς μύες».

— **θηλοειδεῖς μύες** τῆς **καρδίας** *['Ανατομ.]*. Κωνοειδεῖς προεξοχαὶ τοῦ ἐνδοκαρδίου ἐντὸς τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας, ὧν ἡ μὲν βάσις προσφύεται εἰς ἓν τῶν τοιχωμάτων τῶν κοιλιῶν, ἡ δὲ κορυφὴ ἢ θηλὴ ἐκπέμπει λεπτοὺς τενοντίσκους, τὰς *τενοντίους χορδάς*, προσφυομένας εἰς τὰς γλωχῖνας τῶν βαλβίδων, ἃς καὶ συγκλείουσι καθ' ἑκάστην συστολὴν τῆς καρδίας. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟ ΔΩΡΟΥ

θηλορραγία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ αἱμορραγία ἡ προερχομένη ἐκ τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ, τῆς ὁποίας ἀφορμὴ εἶναι ἡ θηλῖτις, ἀλλὰ κυρίως αἱ ῥαγάδες τῆς θηλῆς αἱ ἀναπτυσσόμεναι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γαλουχίας. Μ. Ν. Κ.

θηλότρημα (τὸ) (Thelotrema) *[Βοτ.]*. Γένος λειχήνων τῆς οἰκογενείας τῶν *λεκανοριδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη, ὧν ἓν ἀπαντᾷ ἐν Εὐρώπῃ. Δ. Ν. Π.

θῆλυ (τό)· οὐδ. τοῦ *θῆλυς* (βλ. λ.).

θηλυγονία (ἡ)· τὸ νὰ γεννᾷ τις θήλεα τέκνα. ἀντιθ. *ἀρρενογονία*· «περὶ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας».

— *[Φυσιολ.] Θηλυγονία* ἢ *θηλυτοκία* καλεῖται ἡ ἰδιότης τοῦ γεννᾶν θήλεα τέκνα.

Ἀνέκαθεν ἐγένοντο προσπάθειαι ἐρεύνης τοῦ αἰτίου, εἰς ὃ ὀφείλεται ἡ διαμόρφωσις τοῦ γένους τοῦ ἐμβρύου ἐν τῇ διαπλάσει ἔτι αὐτοῦ καὶ ὁ τρόπος τῆς κατὰ βούλησιν τεκνογονίας ἀρρένων ἢ θηλέων. Διάφοροι θεωρίαι καὶ νόμοι προὐτάθησαν πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τούτου. Μᾶλλον φαίνεται ὅτι τὰ νεαρὰ ζῷα εἶναι ἑρμαφρόδιτα μέχρι σταδίου τινὸς τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Πράγματι ἀμφότεροι οἱ γενετήριοι ἀδένες των ἐνέχουσι θέσιν παρασίτων καί, εἰς τὰ κεχωρισμένων φύλων ζῷα, τὰ παράσιτα ταῦτα εἶναι ἀνταγωνισταί· ἀναλόγως δὲ τῶν πραγματοποιουμένων ὅρων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ περιβάλλοντι τοῦ νεαροῦ ζῴου, τὸ παράσιτον ἐκεῖνο, τὸ κάλλιον προσαρμοζόμενον πρὸς τοὺς ὅρους τούτους, θὰ κατισχύῃ τοῦ ἑτέρου, ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς· ὅθεν τὸ μοναδικὸν φῦλον, τὸ ὁποῖον ἐπακολουθεῖ εἰς τὸν ἐμβρυϊκὸν ἑρμαφροδιτισμὸν θέλει καθορίζεσθαι ὑπὸ τῶν πραγματοποιουμένων ὅρων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ περιβάλλοντι τοῦ νεαροῦ ἀτόμου. Ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν περιβάλλον εὑρίσκεται ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν περιβάλλον (ὅροι διατροφῆς, θερμοκρασίας). Ὁ Yung μετατρέπων τὴν χορηγουμένην τροφὴν εἰς νεαρὰ νεογνὰ βατράχων, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ 92 θήλεα ἐπὶ 100 ἀτόμων τρεφομένων διὰ κρέατος βατράχου, ἐνῷ διὰ φυτικῆς τροφῆς ἐγεννῶντο 54 πρὸς 100 θήλεα. Παρόμοια ἀποτελέσματα ἐπετεύχθησαν ὑπὸ τοῦ Schenk εἰς τὰ μαστοφόρα. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις περ-

Digitized by Google

πτώσεις, ἐν αἷς τὸ φῦλον καθορίζεται ἀσφαλῶς ἐντὸς τοῦ γονιμοποιουμένου ᾠοῦ, ἀνεξαρτήτως τῶν μεταγενεστέρων ὅρων τῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ κτηνοτρόφοι κατώρθωσαν ἐν τούτοις νὰ ἐπιλύσωσιν ἔν τινι μέτρῳ ἐμπειρικῶς τὸ πρόβλημα τοῦτο· οὕτω πρὸς παραγωγὴν κατὰ βούλησιν δαμάλεως, ἀφαιμάσσουσι προηγουμένως τὴν ἀγελάδα, ἵνα προκαλέσωσι τὴν ἐξασθένησιν αὐτῆς ἢ τοὐναντίον ἀφαιμάσσουσι τὸν ταῦρον, ὁσάκις ἐπιθυμοῦσι τὴν γέννησιν μόσχου. Κατὰ τὰς διαφόρους στατιστικὰς εἰς τὰ βόρεια κλίματα πλεονάζουσιν αἱ γεννήσεις θηλέων (εἰς τὴν Νορβηγίαν ἐπὶ 1090 θηλέων ὑπάρχουσι 1000 γεννήσεις ἀρρένων, εἰς τὴν Ἀγγλίαν 1060 θήλεις, ἐν Γερμανίᾳ 1010 θήλεις)· εἰς τὰ νότια ὅμως κλίματα ὑπερτεροῦσιν ἀπ' ἐναντίας αἱ γεννήσεις ἀρρένων (ἐν Ἰταλίᾳ 980 θήλεα ἔναντι 1000 ἀρρένων, ἐν Ἑλλάδι 950 θήλεα)· παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς γενικῶς αἱ γεννήσεις θηλέων ὑπερτεροῦσι· τὸ τοιοῦτον ἀποδίδεται εἰς τὴν πολυγαμίαν. Εἶναι ἐν τούτοις ἐξηκριβωμένον, ὅτι καίτοι πλεονάζουσι παγκοσμίως αἱ γεννήσεις τῶν ἀρρένων, ἐν τούτοις ὅμως ἐν τῷ συνόλῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν θηλέων ὑπερέχει, διότι ἡ θνητότης τῶν ἀνδρῶν εἶναι μεγαλυτέρα. Κατὰ τὰς ἐμβρυολογικὰς δὲ ἐρεύνας καὶ παρατηρήσεις ἡ γέννησις διαφόρων γενῶν (ἄρρενος καὶ θήλεος) ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χρωμοσωμάτων, ἅτινα ἐμπερικλείονται ἐντὸς τοῦ γονιμοποιηθέντος ᾠαρίου (βλ τεκνογονία).

Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

θηλυγονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θηλυγονίαν: «ἀπόγονος ἐκ θηλυγονικῆς γραμμῆς».

— **θηλυγονικὴ** ***γραμμὴ*** *[Ἑραλδ.]*. Αἱ ἐν ταῖς οἰκογενείαις γραμμαὶ (αἱ γενεαλογικαὶ) εἶναι ἡ *ἀρρενογονική*, ἡ περιλαμβάνουσα τοὺς ἄρρενας ἀνιῶντας καὶ κατιῶντας, καὶ ἡ ἀντίθετος, ἡ *θηλυγονική* Ὅταν ἡ πρώτη ἐκλείψῃ, ὑπεισέρχεται εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν τίτλων καὶ ἐν γένει τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς ἡ δευτέρα, σχηματιζομένου οὕτω τοῦ «ἐκ θηλυγονίας κλάδου», ὅπως π.χ. ἐσχηματίσθη ὁ κλάδος τῶν Παλαιολόγων μαρκιόνων τοῦ Μομφερράτου τῆς Ἰταλίας. Ἐκλειψάντων τῶν νομίμων ἀρρένων διαδόχων τῆς μαρκιονείας, ἐκλήθη ὅπως ἡγεμονεύσῃ ἡ Εἰρήνη (πρῴην Βιολάντη), αὐτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου, κόρη τοῦ τελευταίου μαρκησίου, ἡ ὁποία μεταβίβασε τὰ δικαιώματά της εἰς τὸν υἱόν της Θεόδωρον Παλαιολόγον, γενόμενον οὕτως ἀρχηγὸν τοῦ κλάδου τῶν Παλαιολόγων μαρκιόνων τοῦ Μομφερράτου.

Γ. Ε. Τ.

θηλυγονοειδῆ (τὰ) *[Βοτ.]*. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνουσα πόας φυομένας ἐν Εὐρώπῃ. Γνωστότερον γένος εἶναι τὸ *θηλυγόνον* (βλ. λ.).

Δ. Ν. Π.

θηλυγόνον (τὸ) (Thelygonum) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θηλυγονωδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογείων χωρῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια, καὶ καλλιεργοῦνται πολλαχοῦ ὡς λαχανικά. Κοινῶς ὀνομάζεται *ξυγκάκι* ἢ *ξυγκόχορτο*.

Κ. ΠΑΠ.

θηλυγόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ γεννῶν θήλεα τέκνα.

θηλυδρίας, *—ου* (ὁ)· ἀνὴρ μαλθακός, γυναικώδης τοὺς τρόπους, θηλυπρεπής.

θηλυκός, *—ή* (δημοτ. *—ιά*), *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ θῆλυ γένος, ὁ τοῦ θήλεος, ἀντίθ. *ἀρσενικός*: «φωνὴ θηλυκή» φωνὴ λεπτή, ἡ ἰδιάζουσα εἰς τὰς γυναῖκας, «φωνὴν θηλυκὴν ἔχουσιν οἱ εὐνοῦχοι» (*Ἀριστοτέλ.*)· || δημοτ. ἀντὶ τοῦ *θῆλυς*: «θηλυκὸ παιδί, —κανάρι, —περιστέρι, —κυπαρίσσι, —μουλάρι», «θηλυκὸς λαγός, —πίθηκος κλπ.»· || ***θηλυκὸ*** (τό)· ὡς οὐσιασ., ἡ γυνή, πᾶσα γυνή, λεγόμενον μετά τινος παιδιᾶς: «τοῦ διαβόλου τὸ θηλυκό», «ἔχω ἕνα θηλυκὸ καὶ δὲ μπορῶ νὰ τὸ οἰκονομήσω», «μάζεψε τὸ θηλυκό σου ἀπὸ τοὺς δρόμους»· || μεταφ. «θηλυκὸ μυαλὸ» παραγωγικόν, δημιουργικὴ διάνοια· || πᾶν κοῖλον ὄργανον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου προσαρμόζεται ἕτερον· «γίγγλυμος θηλυκός», «θηλυκιὰ κόπιτσα», «θῆλυς κοχλίας ἢ περικόχλιον»· || γραμματ. «ὄνομα θηλυκοῦ γένους» ἢ «ὄνομα θηλυκόν» (βλ. κατωτ.).

— *[Γραμματ.] Θηλυκὰ ὀνόματα* καλοῦνται ἐν τῇ γλώσσῃ τὰ κατὰ τὸ γραμματικὸν γένος θηλυκά, ἀνεξαρτήτως τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν γένους. Τὸ θηλυκὸν γένος δηλοῦται δι' ἰδιαιτέρας καταλήξεως μόνον τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων· π. χ. ὁ νεανίας, ἀλλὰ ἡ χώρα, ὁ στρατιώτης, ἀλλὰ ἡ τιμή· τῶν δὲ δευτεροκλίτων ὀνομάτων καὶ τῶν τριτοκλίτων ἡ κατάληξις τῶν ἀρσενικῶν δύναται νὰ εἶναι καὶ κατάληξις τῶν θηλυκῶν· π. χ. ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ νῆσος, ὁ κόραξ καὶ ἡ φλόξ, ὁ μώλωψ καὶ ἡ λαῖλαψ, ὁ λέβης καὶ ἡ πατρίς, ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, ὁ ποιμὴν καὶ ἡ φρήν, ὁ βραχίων καὶ ἡ ἀηδών, ὁ βότρυς καὶ ἡ κλιτύς, ὁ ὄφις καὶ ἡ πόλις· ὡς ἰδιαιτέραν ἔχοντα κατάληξιν θηλυκὰ δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν τὰ εἰς *—ὼ* (γεν. *—οῦς*)· π. χ. ἡ πειθώ, ἡ Λητὼ κτλ. Ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ τὸ *φυσικὸν θῆλυ* γένος, σπανιώτερον μὲν δηλοῦται τοῦτο διὰ τοῦ αὐτοῦ τύπου, δι' οὗ καὶ τὸ ἀρσενικόν, π. χ. ὁ καὶ ἡ κύων, ὁ καὶ ἡ βοῦς, ὁ καὶ ἡ φιλότιμος, ὁ καὶ ἡ ἅρπαξ, συνηθέστερον δὲ δηλοῦται δι' ἰδιαιτέρου τύπου, ἤτοι διὰ νέας λέξεως παραγομένης ἐκ τοῦ θέματος τοῦ ἀρσενικοῦ· π. χ. ὁ μαθητὴς—ἡ μαθήτρια, ὁ θεράπων—ἡ θεράπαινα, ὁ πολίτης—ἡ πολῖτις, ὁ ἱερεὺς—ἡ ἱέρεια, ὁ ἀγαθὸς—ἡ ἀγαθή, ὁ δίκαιος—ἡ δικαία, ὁ ταχὺς—ἡ ταχεῖα, ὁ χαρίεις—ἡ χαρίεσσα κλπ. Ὀνομάτων δέ τινων τὸ θηλυκὸν γένος δηλοῦται διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ *θῆλυς*· π. χ. ὁ θῆλυς ἀετός, ἡ θήλεια ἀλώπηξ, τὸ θῆλυ πρόβατον, θηλυκὸ περιστέρι, —κουνέλλι κ.τ.λ. Ὀλίγων τινῶν τὸ θηλυκὸν δηλοῦται δι' ἄλλης λέξεως ἀσχέτου πρὸς τὸ ἀρσενικόν· π. χ. ὁ βοῦς—ἡ ἀγελὰς (παρὰ τὸ ἡ βοῦς), ὁ ἵππος—ἡ φορβάς, κοιν. *φοράδα*, ἀλέκτωρ—ὄρνις, πατέρας—μάννα, δράκος—λάμια (παρὰ τὸ *δρακόντισσα*), λεβέντης—λυγερή.

Β. Φ.

θηλυκράνεια (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτως ὠνόμασεν ὁ Θεόφραστος τὸ φυτὸν *κρανεία ἡ θήλεια* (Cornus sanguinea).

θηλύκωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θηλυκώνειν*, σύναψις τῶν δύο ἄκρων τοῦ ἐνδύματος, κούμβωμα.

θηλυκώνω, ἀόρ. *ἐ)θηλύκωσα—ἐ)θηλυκώθηκα*, παθ. μετχ. *θηλυκωμένος*· προσαρμόζω, συναρμόζω, θηλειάζω, συνδέω, συνάπτω,: «θηλύκωσε τὴν κόπιτσα»· || καθόλου, συνδέω διὰ πόρπης, διὰ κομβίου, κοιν. *κουμπώνω*: «θηλυκωμένος καὶ ξεθηλύκωτος», «θηλυκώσου γιατὶ φαίνονται τὰ κρέατά σου».

θηλυκωτήρι (τό), καὶ ἰδιωματικώτερον *θηλυκωτάρι*· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται τὸ θηλύκωμα, κοιν. *κουμπωτήρι*· || ἡ *πόρπη* (βλ. λ.).

θηλυμανὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ἐπὶ ἀνδρός, ὁ μανιωδῶς ποθῶν τὴν γυναῖκα, καὶ καθόλου τὴν μετὰ γυναικῶν ἀναστροφήν, ἄλλως *γυναιμανής*, ἀντίθ. *ἀρρενομανής*.

θηλυμανία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις θηλυμανής, ὁ μανιώδης πόθος τῆς γυναικός, τῆς μετὰ γυναικῶν ἀναστροφῆς, ἄλλως *γυναιμανία*.

θηλυμορφία (ἡ)· ἡ ἐπικράτησις τῶν σωματικῶς χαρακτήρων τοῦ θήλεος ἐπὶ ἄρρενος ὀργανισμοῦ. Εἰς δεδομένην στιγμὴν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας σταματᾷ ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῶν δευτερευόντων χαρακτήρων καὶ ὁ ἀνὴρ παρουσιάζεται μὲ δέρμα λεπτόν, μὲ μαστούς, μὲ φωνὴν γυναικείαν, ἄνευ μύστακος.

θηλυπρέπεια (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις θηλυπρεπής, ὁ κατὰ τὰς γυναῖκας τρόπος, γυναικώδης συμπεριφορά.

— *[Ψυχοπαθ.]* Ἡ *θηλυπρέπεια* ἐκδηλοῦται κατόπιν εὐνουχισμοῦ ἢ ἠλαττωμένης ἔσω ἐκκρίσεως τῶν ὄρχεων, συνισταμένη εἰς δειλίαν, αἰδημοσύνην, πνευματικὴν νωθρότητα, κλίσιν πρὸς γυναικεῖα ἔργα (ραπτική, ὑφαντουργία) καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας.

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

θηλυπρεπὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ πρέπων, ὁ ἁρμόζων εἰς γυναῖκα, ὁ κατὰ τὰς γυναῖκας διάγων, γυναικώδης, ἄλλως *θηλυδρίας*. —Ἐπίρρ. ***θηλυπρεπῶς***.

θηλύπτερις (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου τὸ φυτὸν *πτέρις ἡ ἀέτειος* (Pteris aquilina).

θῆλυς, *—εια, —υ*· ὁ ἀνήκων εἰς τὸ θῆλυ γένος, τὸ ἀντίθετον τοῦ *ἄρρην*: «θῆλυς λαγωός», «θήλεια ἀλώπηξ», «θῆλυ πρόβατον»· || ἐπὶ τῶν φυτῶν, τὸ καρποφόρον: «θήλεια συκῆ, —μορέα»· || «θῆλυ ἄνθος» τὸ ἔχον μόνον ὕπερον καὶ μεταβαλλόμενον εἰς καρπόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ἄρρεν* καὶ *ἀρρενόθηλυ* ἄνθος· || ***θῆλυ*** (τό)· ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *φῦλον* ἢ *γένος*, αἱ γυναῖκες καθόλου.

— *[Θρησκειολ.]* Ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη τὸ *θῆλυ* (βλ. λ. *γυνή*) ὡς ἕδρα μυστηριωδῶν δυνάμεων ἕνεκα λόγων φυσιολογικῶν καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρὸς ἐπίδρασιν. Ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν ἀγρίων λαῶν θεωρεῖται πολλάκις ὥς τι ἱερὸν καὶ ἀπρόσιτον, ἐν δὲ προηγμέναις θρησκείαις, ὡς ἡ τῶν Περσῶν, ὡς οἰκητήριον δαιμόνων. Αἱ περὶ τὸ θῆλυ δεισιδαιμονίαι αὗται ὑφίστανται ὑποσυνειδήτως μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, ὡς δεικνύουσι παντοειδῆ ἔθιμα. Ἐν ἀνωτέραις βαθμῖσιν ἐθεωρήθη τὸ θῆλυ ὡς σύμβολον τῆς σαρκός, τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς δυνάμεως τῶν παθῶν. Φιλοσοφικῶς ἐνεφανίσθη ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διαφοροποιήσεως τοῦ Ἀπολύτου, διχασθέντος εἰς ἄρρεν καὶ θῆλυ μετὰ ψυχικῶν γνωρισμάτων διαφόρων δι' ἑκάτερον τούτων. Ἐντεῦθεν ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ στενότης, ἅπερ αἴρονται διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἀγάπης συντελουμένης συγχωνεύσεως τῶν δύο πλευρῶν, αἵτινες φύσει ρέπουσι πρὸς ἀλλήλας. Οὕτω διὰ τῆς ψυχικῆς ταύτης ἑνώσεως τελεσιουργεῖται ἡ ἀπολύτρωσις, ἐξαφανίζεται ἡ διάσπασις καὶ ἀποκαθίσταται ὁ πλήρης ἄνθρωπος. Περὶ τὰς ἰδέας ταύτας, κυριώτατοι ἐκπρόσωποι τῶν ὁποίων ἐγένοντο οἱ ἡγέται τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, ἀνάλογος εἶναι ἡ θέσις τοῦ θήλεος ἐν τῇ ποιήσει. Ἐν αὐτῇ παρίσταται ὡς ἡ ἀπολυτροῦσα δύναμις, ἡ ἐπίδρασις τῆς ὁποίας ἐμπνέει, πληροῖ θείας ὁρμῆς καὶ κινεῖ πρὸ τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ ὑψηλόν. Τοιοῦτον εἶναι τὸ θῆλυ διὰ τὸν Δάντην, τὸν Γκαῖτε, τὸν Σίλλερ, τὸν Ρ. Βάγνερ, ἐν δὲ τοῖς δράμασι τοῦ Μπιέρνσον οἱ ἥρωες αὐτοῦ ἐξελίσσονται εἰς ἀνθρώπους, εἰς ἀγωνιστὰς καὶ νικητὰς τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀδυναμιῶν των, ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν πνοὴν τοῦ θήλεος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφοσιοῦνται ὡς συμβολίζον δι' αὐτοὺς ὑψίστας ἀξίας, περιεχούσας περιεχόμενον καὶ νόημα εἰς τὸν βίον.

Ν. Λ.

— **θηλέων** ***ἀγωγὴ*** (ἢ ***ἐκπαίδευσις***) *[Παιδαγ.]*. Ἡ ἀγωγὴ τῶν θηλέων εἰς ὅλην τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα ἦτο ἔργον τῆς οἰκογενείας καὶ περιωρίζετο κυρίως εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν οἰκιακῶν ἔργων, ἐνίοτε δὲ ἐξετείνετο καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως, γραφῆς, ᾠδικῆς καὶ τῆς λύρας. Μόνον ἐν Σπάρτῃ ἡ τῶν κορασίων ἀγωγὴ ἦτο δημοσία καὶ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων. Παρὰ Ρωμαίοις ἐπίσης ἡ τῶν θηλέων ἀγωγὴ ἦτο ἔργον τῆς οἰκογενείας, παρὰ τούτοις ὅμως ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι παρεῖχον πολλάκις ὑψηλὴν μόρφωσιν εἰς τὰ κοράσια αὐτῶν, καθὼς μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τῆς Κορνηλίας, τῆς μητρὸς τῶν Γράκχων.

Κατὰ δὲ τὸν μέσον αἰῶνα τὰ μοναστήρια γυναικῶν μοναχῶν, παρὰ τὰ καλούμενα «ἐσωτερικὰ σχολεῖα», εἰς τὰ ὁποῖα ἐξεπαιδεύοντο αἱ μυούμεναι εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, ὑπῆρχον καὶ «ἐξωτερικὰ» χάριν τῶν θυγατέρων εὐγενῶν, αἱ ὁποῖαι οὐδόλως ἐσκόπευον νὰ γίνουν μοναχαί. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ἡ εἰς τὰς γυναῖκας τῶν εὐγενῶν παρεχομένη αὕτη μόρφωσις ἦτο ἀνωτέρα τῆς τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν. Ἐδιδάσκοντο δὲ αὗται ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς τούτοις σχολείοις ἢ κατ' οἶκον ὑπὸ οἰκοδιδασκάλων, ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν τῆς λατινικῆς, τὸ ψαλτήριον λατινιστὶ καὶ τὰς λοιπὰς στοιχειώδεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνώσεις, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, ραπτικήν, ὑφαντικὴν κλπ. Ὁμοία ἦτο ἡ ἐκπαίδευσις τῶν θηλέων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Ἀπὸ δὲ τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἱδρύονται καὶ λαϊκὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα θηλέων.

Ἀρχομένης τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς περιόδου, ὁ ὀνομαστὸς Ἱσπανὸς παιδαγωγὸς Λουδοβῖκος Βίβες (Vives) ἐξέδωκε τῷ 1523 βιβλίον περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν θηλέων («De institutione feminae christianae»), τὸ ὁποῖον εὐρύτατα εἶχε διαδοθῆ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἀλλ' ἡ κυρία ὤθησις εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν θηλέων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐδόθη, καθὼς καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἐκ Γαλλίας καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον διεμορφώθησαν εὐρύτεροι κύκλοι συναναστροφῶν, ἔνθα κυρίαι ἀποκτήσασαι ἀξιόλογον μόρφωσιν ἀπετέλουν τὸ κέντρον σοβαρωτέρων συζητήσεων. Ἀξία μνείας ἐνταῦθα εἶναι ἡ κωμῳδία τοῦ Μολιέρου «Femmes Savantes» καὶ τὸ ἀξιολογώτατον βιβλίον τοῦ Fénelon: «De l'éducation des filles» (1683). Ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν κορασίων ὁμιλοῦν καὶ οἱ παιδαγωγοὶ Ratke, Comenius, ὁ Rousseau κ. ἄ. Ὁ δὲ Condorcet τῷ 1792 ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ χάριν τῆς γαλλικῆς Assemblée législative ἐκπονηθέντι ἐκπαιδευτικῷ προγράμματι ὑποστηρίζει τὴν τελείαν ἰσότητα ἐκπαιδευτικῶν δικαιωμάτων τῶν θηλέων πρὸς τὰ ἄρρενα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων.

Οὕτω, περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ ἀγωγὴ τῶν θηλέων, τοὐλάχιστον θεωρητικῶς, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἰσότιμος πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων, χάριν τοῦ συμφέροντος ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας. Κατὰ δὲ τὴν ΙΘ' καὶ Κ' ἑκατονταετηρίδα ἐπεδιώχθη ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀξιώσεως ταύτης μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχῶς ἁπανταχοῦ τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος· κατὰ τὰ τελευταῖα δ' ἰδίᾳ ἔτη ἀρχίζει νὰ πραγματοποιῆται ἡ ὀρθὴ γνώμη, ὅτι ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις τῶν θηλέων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ κατ' οὐσίαν μὲ τὴν τῶν ἀρρένων, ἀλλὰ διάφορός πως καὶ προσηρμοσμένη πρὸς τὴν ἰδιάζουσαν τῆς γυναικὸς φύσιν.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ μέση ἰδίᾳ ἐκπαίδευσις τῶν θηλέων ἀπὸ τοῦ 1836 εἶναι ἔργον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας. Παρ' αὐτὴν δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δῆμοί τινες καὶ ἡ πολιτεία ἤρχισαν ἰσχυρὸν νὰ ἐπιδεικνύουν διαφέρον ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν θηλέων, ἱδρύοντες ἰδίᾳ ἐπαγγελματικὰς σχολάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. Compayré*, Histoire critique des doctrines de l' éducation en France depuis le 16 siècle (Paris). —*K. A. Schmid*, Geschichte der Erziehung (1901). — *P. Barth*, Geschichte der Erziehung (1925) κλπ.

Σ. Μ. Κ.

θηλυτοκία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θηλυτόκου, τὸ τίκτειν θήλεα τέκνα, ἄλλως *θηλυγονία* (βλ. λ.).

θηλυτόκος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ τίκτων θήλεα τέκνα, ἄλλως *θηλυγόνος*.

θηλύφονον (τὸ) *[Βοτ.]*. Φυτόν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου κληθὲν *ἐχινόπους ὁ μήλιος* (Genista melia).

θηλυφόνος (ὁ) (Thelyphonus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σκορπιονιδῶν*, περι-

Digitized by Google

λαμβάνον περὶ τὰ 12 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν Ἰνδιῶν, τῶν παρ' αὐταῖς νήσων καὶ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ θηλυφόνοι παρουσιάζουσι μεγάλας ὁμοιότητας ἐξωτερικῶς πρὸς τοὺς σκορπίους. Αἱ ἀράχναι αὗται ἐνδιαιτῶνται εἰς ὑγροὺς τόπους καὶ ὑπὸ τὰς πέτρας. Δ. Ν. Π.

θηλύφρων, —*ονος* (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ τὰ τῶν γυναικῶν φρονῶν, ὁ κατὰ τὰς γυναῖκας σκεπτόμενος.

θηλώ, —*οῦς* (ἡ)· ἡ θηλάστρια.

θηλώδης (ὁ, ἡ), —*ες* τό)· ὁ ἔχων θηλάς· || ὁ ὅμοιος πρὸς θηλήν.

— **θηλώδης** ***στιβὰς χορίου δέρματος*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ ἀνωτέρα στιβὰς τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα χορίου τοῦ δέρματος, φέρουσα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κωνοειδεῖς ἢ κυλινδρικὰς ἐξοχάς, τὰς *θηλάς*, ἐναρμοζομένας εἰς ὁμοιόμορφα κοιλώματα τῆς ἐπιδερμίδος (βλ. *δέρμα*). Ι. Π.

θήλωμα (τὸ) *[Δερματολ.]*. Γενικὸς ὅρος χρησιμοποιούμενος διὰ τοὺς καλοήθεις ἐκείνους ὄγκους τοῦ δέρματος, οἱ ὁποῖοι προέρχονται κυρίως ἐκ τῆς ὑπερτροφίας τῆς θηλώδους στιβάδος τοῦ δέρματος, παρουσιάζουσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παχεῖαν κερατίνην σύστασιν. Εἰς τὰ θηλώματα περιλαμβάνονται κυρίως αἱ *μυρμηκίαι* (κοιν. *καρναβίτσες*, βλ. λ. *ἀκροχορδόνες*, τ. Γ' σ. 243 γ') καὶ τὰ *ὀξέα κονδυλώματα* (αὐτόθι). Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει καί: 1) τὸ *ἁπλοῦν θήλωμα*, νόσος παρουσιαζομένη εἰς τὰς χεῖρας τῶν βυτιοποιῶν, τῶν σχοινοποιῶν, ἡ ὁποία ἔχει τὴν σύστασιν καὶ θεραπείαν ὡς αἱ μυρμηκίαι· 2) τὸ *θυσανοειδὲς θήλωμα*, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ἐπὶ τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς, 3) τὸ *βλεννορροϊκὸν θήλωμα*, τὸ ὁποῖον εἶναι σπανιώτατον καὶ παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν κεράτων ἢ κερατίνων πλακῶν εἰς τὰς παλάμας, τὰ πέλματα καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν ἀνθρώπων πασχόντων ἐκ βλεννορροϊκῶν ρευματισμῶν, ἐξαφανίζεται δ' ἄνευ τινὸς μετὰ τὴν ἴασιν τῆς κυρίας νόσου. Κ. Κ. Κ.

Θημακὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς Ἐρεχθηίδος φυλῆς ἐν Ἀττικῇ, κατὰ Διόδωρον, κατὰ δὲ τὸν Φρύνιχον τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς. Ὁ δημότης *Θημακεύς*. Π. Α. Ν.

θημωνιὰ (ἡ), καὶ *θημών*, —*ῶνος* (ὁ)· ὁ παρὰ τὸ ἁλώνιον σχηματιζόμενος κανονικὸς σωρὸς τῶν εἰς δεμάτια συλλεχθέντων σταχύων μέχρι τοῦ ἁλωνισμοῦ: «μικρὴ —, μεγάλη θημωνιά», «τά' καμα τὰ δεμάτια δυὸ θημωνιές».

— *[Ἐγκυκλ.]* *Θημωνιὰ* λέγεται σωρὸς δεματίων σιτηρῶν ἢ ἀχύρου ἢ ξηροῦ χόρτου, τοποθετημένος εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ κατεσκευασμένος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ προϊόντα ταῦτα νὰ διατηρηθοῦν ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα, μέχρις ὅτου διατεθοῦν διὰ τὸν ἁλωνισμὸν ἢ τὴν κατανάλωσιν. Αἱ θημωνιαὶ πρέπει νὰ κατασκευάζωνται εἰς ὑψηλὸν μέρος, ὥστε τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν ἢ πλημμυρῶν νὰ μὴ βρέχουν τὰς βάσεις των, νὰ εὑρίσκωνται δὲ ἢ πλησίον τῆς κατοικίας τοῦ γεωργοῦ ἢ εἰς τὸν ἀγρὸν ὅπου παρήχθησαν τὰ προϊόντα. Κατασκευάζονται στρογγύλαι ἢ ὀρθογώνιοι. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἶναι εὐκολώτεραι εἰς τὴν κατασκευήν, ἀλλὰ παρουσιάζουν περισσοτέραν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν εἰς τὰς βροχάς. Αἱ θημωνιαὶ δέον νὰ κατασκευάζωνται στερεαὶ καὶ νὰ σκεπάζωνται καλῶς. Ὁποιονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ σχῆμά των, δέον κατὰ τὴν κατασκευήν των νὰ τοποθετῶμεν στρώματα ὁριζόντια καὶ καλῶς συμπεπιεσμένα τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, θέτοντες τὴν βάσιν τῶν δεμάτων, ἐὰν πρόκειται περὶ *σιτηρῶν*, ἐξωτερικῶς, ἀρχίζοντες δὲ ἀπὸ τὴν περιφέρειαν καὶ βαίνοντες πρὸς τὸ κέντρον, ὥστε τὰ δεμάτια τῆς περιφερείας νὰ πιέζωνται ἀπὸ τὰ ἄκρα τῶν πρὸς τὸ κέντρον εὑρισκομένων. Πρὸς τὰ χαμηλότερα σημεῖα αἱ θημωνιαὶ πρέπει νὰ εἶναι στενότεραι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα κατὰ 50—60 ἑκατοστά. Εἰς τὴν στέγην τὰ δεμάτια τίθενται ἀντιθέτως, ἤτοι οἱ στάχυες πρὸς τὰ ἔξω καὶ μὲ κλίσιν πρὸς τὰ κάτω, ὥστε ἡ πίπτουσα βροχὴ νὰ ρέῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ νὰ μὴ διαβρέχῃ τὸ ἐσωτερικόν. Αἱ διαστάσεις των πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε ἡ κατασκευή των νὰ συμπληροῦται ταχέως· τοιουτοτρόπως ἀποφεύγομεν τὰ δυσάρεστα ἐξ αἰφνιδίας βροχῆς κατὰ τὴν κατασκευὴν ἢ τὴν διάλυσιν αὐτῶν. Χρόνον τινὰ μετὰ τὴν κατασκευὴν ὁ ὄγκος τῆς θημωνιᾶς ἕνεκα τῆς πιέσεως τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων ἐλαττοῦται κατὰ τὸ $^1/_4$ ἢ $^1/_5$.

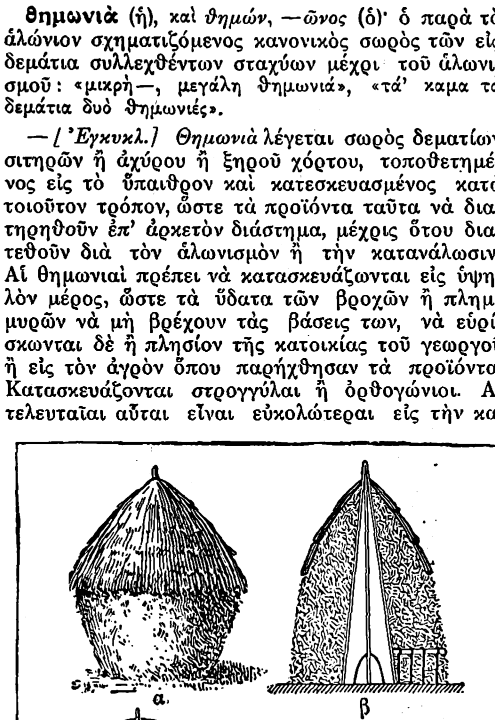

Διάφοροι τύποι θημωνιῶν.

[α=Στρογγύλη. β=Κωνική. γ=Κυκλική. δ=Τετράγωνος.]

Διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ διὰ μηχανῆς ἁλωνισμοῦ, αἱ θημωνιαὶ τοποθετοῦνται εἰς δύο παραλλήλους σειρὰς ἀπεχούσας ἀλλήλων κατὰ 6 περίπου μέτρα, τὸ δὲ πλάτος τῶν θημωνιῶν δέον νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ 6—7 μέτρα.

Τοῦ *χόρτου* καὶ τοῦ *ἀχύρου* αἱ θημωνιαὶ γίνονται ὅπως αἱ τῶν δεματίων καὶ τῶν σιτηρῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως στρογγύλαι, πιέζονται δὲ καλῶς. Εἰς τὸ κέντρον των τοποθετεῖται κοντός, ἐκ τῆς κορυφῆς δ' αὐτοῦ κρέμανται, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θημωνιᾶς, σύρματα ἢ σχοινία ἐκ χόρτου, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων προσδένονται λίθοι, οἵτινες συγκρατοῦσι τὸ χόρτον τῆς ἐπιφανείας. Τὰ θημωνιαζόμενα προϊόντα πρέπει νὰ εἶναι καλῶς ἀπεξηραμένα, ἄλλως ζυμοῦνται καὶ καταστρέφονται. Τὸ τριφύλλι καὶ ἐν γένει τὰ ξηρὰ ψυχανθῆ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ διατηρηθῶσιν εἰς θημωνιάν, διότι ἀπορροφοῦσιν εὐκολώτατα τὴν ὑγρασίαν. Σ. Λ. Π.

θημωνιάζω· δημοτ., κάμνω τὰ δεμάτια τῶν σταχύων θημωνιές, εὐθετῶ αὐτὰ εἰς θημωνιάν.

θημώνιασμα (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θημωνιάζω*.

Θηνιᾶς, ***τέως δῆμος*** —. Δῆμος τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πάλης τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, ἱδρυθεὶς τῷ 1866. Πρωτ. *Καρδακᾶτα*. Τὰ ἀποτελοῦντα τοῦτον 9 χωρία σχηματίζουν σήμερον τὰς κοινότητας *Καρδακάτων*, *Ἀγκῶνος*, *Ἀθέρα*, *Ζώλας*, *Κοντογουράτων*, *Πετρικάτων* καὶ *Ρίζης*. Τῷ 1897 εἶχεν ὁ δῆμος 3.273 κατ. Ι. Σ. Σ.

θῆξις (ἡ), —*εως*· τὸ νὰ ὀξύνῃ τίς τι, τὸ ἀκόνισμα.

θήρα (ἡ)· καταδίωξις, ἄγρα, κυνήγιον ἀγριμαίων ζῴων ἢ πτηνῶν: «θήρα δι' ὅπλου, — διὰ δικτύου, διὰ βρόχου», «θήρα κάπρων, — ἐλάφων, — λαγωῶν, — πτηνῶν». || μεταφ. αὐτὸ τὸ ἀγρευθέν, θήραμα: «καλὴ θήρα», κοιν. «καλὸ κυνήγι»· || μεταφ. ἀναζήτησις ἐπίμονος, ἐπιδίωξις: «θήρα νύμφης, — γαμβροῦ, — προικός, — χρυσοῦ κττ.».

— *[Ἐγκυκλ.]*· βλ. ***κυνήγιον***.

— *[Νομοθεσ.]*. Ἡ θήρα ἐν Ἑλλάδι, μὴ ὑπάρχοντος μέχρι τοῦ 1923 ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς εἰδικοῦ αὐτοτελοῦς νόμου, ἠσκεῖτο μὲ ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν. Ἐθηρεύοντο καθ' ὅλον τὸ ἔτος καὶ μὲ πᾶν μέσον ὅλα τὰ εἴδη τῶν πτηνῶν καὶ ζῴων καὶ δὴ τὰ ἐπιδημικὰ μέχρις ἐξοντώσεως πολλαχοῦ πολλῶν εἰδῶν ἐξ αὐτῶν, ἀδιακρίτως μεγέθους καὶ χρησιμότητος αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῶν ἐρώτων των, τῆς κυοφορίας, τῆς φωλεοποιήσεως καὶ νεοττοποιήσεως. Δὲν ἐφείδοντο οὐδὲ τῶν ᾠῶν των οὐδὲ τῶν νεοσσῶν των. Ἐντεῦθεν πολλὰ εἴδη τῶν θηραμάτων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πολλαχοῦ ἐξέλιπον ἢ ἀλλαχοῦ ἠλαττώθησαν. Αἱ μέχρι τῆς 16 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1923 ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος κείμεναι περὶ θήρας διατάξεις ἦσαν τὸ ἄρθρον 50 ἐδάφ. 8 τοῦ «περὶ δημοτικῆς ἀστυνομίας» διατάγματος τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836, ἐπέχοντος θέσιν νόμου, καθ' ὃ αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ δέον νὰ ἐπαγρυπνῶσι πρὸς παρακώλυσιν τῶν πυροβολισμῶν ἄνευ ἀδείας εἰς κατῳκημένα τοῦ δήμου μέρη, τὸ ἄρθρον 69 τοῦ αὐτοῦ διατάγματος, κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ καθορίζουσι τὴν ἡμέραν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ θήρα ἐπιτρέπεται, τὰ ἄρθρα 16—18, 26 καὶ 28 τοῦ νόμου ,ΓΦΞΕ' τοῦ ἔτους 1906, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ διευθυνταὶ καὶ ὑποδιευθυνταὶ τῆς ἀστυνομίας ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἐκδόσεως ἀστυνομικῶν διατάξεων ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς ἁρμοδιότητός των, ἐν οἷς καὶ ἡ θήρα, καὶ τέλος ὁ νόμος 286 τῆς 28 Μαΐου 1914 περὶ ὁπλοφορίας. Μόλις κατὰ τὸ 1923 ἐρρυθμίσθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι τὰ τῆς θήρας τῇ μερίμνῃ καὶ εἰσηγήσει τοῦ «Κυνηγετικοῦ συνδέσμου Ἀθηνῶν», καταρτίσαντος πλῆρες εἰδικὸν καὶ αὐτοτελὲς σχέδιον νόμου, ὅπερ μετ' ἐπισταμένην μελέτην ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας διετυπώθη ἐν νομοθετικῷ διατάγματι, δημοσιευθέντι εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως τῆς 16 Ἰουλίου 1923 καὶ περιληφθέντι εἰς τὸν ἔπειτα συνταχθέντα δασικὸν κώδικα ὑπὸ τὰ ἄρθρα 115—139.

Τοῦ δασικοῦ τούτου κώδικος τροποποιηθέντος καὶ συμπληρωθέντος ἐν ἔτει 1929 διὰ τοῦ νόμου 4173 τῆς 11 Μαΐου 1929, αἱ περὶ θήρας διατάξεις ὑπέστησαν συμπλήρωσιν καὶ τροποποίησίν τινα ἐνιαχοῦ, περιληφθεῖσαι ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὰ ἄρθρα 200—214, 233—238 καὶ 239, δι' ὧν τίθεται περιορισμὸς εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς θήρας, ρυθμίζεται ὁ τρόπος αὐτῆς καὶ λαμβάνεται πρόνοια περὶ προστασίας καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν θηραμάτων, πάρκων θηραμάτων κττ. Κατὰ τὰς διατάξεις ταύτας ἡ διαχείρισις, ἡ προστασία, ἡ ἐποπτεία καὶ ἡ ἀστυνομία τῆς θήρας ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς διευθύνσεως δασῶν καὶ τοῦ παρ' αὐτῷ γραφείου θήρας τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, συνεπικουροῦντος ἑνὸς γνωμοδοτικοῦ συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ διευθυντοῦ δασῶν, τοῦ προϊσταμένου τοῦ γραφείου θήρας, ἑνὸς τμηματάρχου τῆς διευθύνσεως γεωργίας καὶ ἑνὸς ἀντιπροσώπου τοῦ «Κυνηγετικοῦ συνδέσμου Ἀθηνῶν».

Ἡ θήρα ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἐλευθέρα: 1) Δι' ἀμφότερα τὰ φῦλα ἀπὸ τοῦ 14 ἔτους τῆς ἡλικίας των, ἐξαιρουμένων α') τῶν καταδικασθέντων ἐπὶ κακουργήματι ἢ καὶ πλημμελήματι ἐκ τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῶν ἄρθρων 21—24 τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ τῶν καταδικασθέντων εἰς οἱονδήποτε βαθμὸν καὶ ποινὴν ἐπὶ ἐμπρησμῷ, φθορᾷ ξένης ἰδιοκτησίας, ζωοκλοπῇ καὶ ζωοκτονίᾳ, ἀνθρωποκτονίᾳ ἐξ ἀμελείας, ἀνυποταξίᾳ καὶ λιποταξίᾳ καὶ δὴ ἐπὶ παραβάσει τῶν περὶ θήρας διατάξεων. Μετὰ πάροδον πενταετίας ἀπὸ τῆς πράξεως, δι' ἧς κατεδικάσθησαν τὰ πρόσωπα ταῦτα, δύναται νὰ χορηγηθῇ ἄδεια θήρας μετὰ γνωμάτευσιν τῆς ἁρμοδίας δασικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ κυνηγετικοῦ σωματείου, ἔνθα τοιοῦτον ὑφίσταται· β') τῶν ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν διατελούντων· γ') τῶν παραφρόνων καὶ δ') τῶν μὴ συμπληρωσάντων τὸ 16 ἢ μᾶλλον τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας των. 2) Εἶναι ἐλευθέρα ἁπανταχοῦ τῆς χώρας, εἴς τε τὰς καλλιεργημένας καὶ ἀκαλλιεργήτους ἐκτάσεις, εἴτε δημόσιαι, εἴτε κοινοτικαί, εἴτε ἰδιωτικαὶ εἶναι αὗται, ἐφ' ὅσον αἱ τοιαῦται ἐκτάσεις δὲν εἶναι περιπεφραγμέναι διὰ συνεχοῦς φράκτου. 3) Εἶνε ἐλευθέρα ὡς πρὸς τὰ διάφορα εἴδη τῶν θηραμάτων καὶ τὸ ποσὸν τῆς συλλήψεως ἢ θανατώσεως ἐξ ἑκάστου εἴδους αὐτῶν πλὴν τῶν μικροτέρων τῆς σιταρήθρας πτηνῶν, τελείως ἀπαγορευομένων, τῆς ἐλάφου, τῆς δορκάδος, τῆς αἰγάγρου, τοῦ ἔποπος καὶ τοῦ φασιανοῦ ἀπαγορευομένων μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου 1932, καὶ παντὸς ἄλλου θηράματος, οὗτινος τὴν θήραν ἐντελῶς ἢ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον εἴτε καθ' ὅλον τὸ κράτος εἴτε εἰς μέρος αὐτοῦ ἤθελεν ἀπαγορεύσει τὸ ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας χάριν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ των ἢ τῆς χρησιμότητός των. Ἡ θήρα τοῦ μὲν λαγωοῦ εἶναι ἐλευθέρα ἀπὸ 15 Αὐγούστου μέχρι τέλους Ἰανουαρίου, τῆς δὲ πέρδικος καὶ ἰκτίδος ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους Ἰανουαρίου, ἀλλὰ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς δύναται νὰ περιορισθῇ, ἢ καὶ ν' ἀπαγορευθῇ ἐντελῶς ἡ θήρα αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, τὸ ὁποῖον δύναται ν' ἀπαγορεύσῃ καὶ τὴν ἐμπορίαν καθόλου τῶν ἐπιδημικῶν θηραμάτων ἐντὸς ὡρισμένης περιφερείας ἢ καὶ καθ' ἅπαν τὸ κράτος, ὡς καὶ τὴν πτηνοτροφίαν ᾠδικῶν πτηνῶν.

Ἀσκεῖται ἡ θήρα πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει ἀδείας ἑκατονταδράχμου, ἰσχυούσης δι' ὅλον τὸ κράτος, ἐκδιδομένης ὑπὸ τῶν δασαρχείων καὶ δασονομείων καὶ ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἀνατεθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς χωροφυλακῆς ἢ ἀστυνομίας ἢ ἀγροτικῆς ἀσφαλείας. Ἡ ἔκδοσις τῆς κυνηγετικῆς ἀδείας ἄρχεται τῇ 1 Αὐγούστου ἑκάστου ἔτους. Τὸ κυνηγετικὸν ἔτος λογίζεται ἀρχόμενον τὴν 15 Αὐγούστου ἑκάστου ἔτους καὶ λῆγον τῇ 15 Μαρτίου τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἀπαγορευομένης τῆς θήρας ἀπὸ 16 Μαρτίου μέχρι τῆς 14 Αὐγούστου ἑκάστου ἔτους, ἐκτὸς τῶν λαμβανόντων εἰδικὴν ἄδειαν διὰ σκοποὺς ἐπιστημονικοὺς ἢ καταστροφὴν ζῴων ἢ πτηνῶν ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν θήραν, γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Ἴδιαι διατυπώσεις ἀπαιτοῦνται διὰ τοὺς κατοίκους τῆς παραμεθορίου περιοχῆς, εἰς οὓς δύναται ν' ἀπαγορευθῇ καὶ ἡ χορηγία ἀδείας διὰ λόγους ἀσφαλείας. Κατὰ τὴν ἀπηγορευμένην πρὸς θήραν περίοδον, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ἡ θήρα τῶν ἐνύδρων πτηνῶν ἀπὸ 16 Μαρτίου μέχρι τέλους Ἀπριλίου ἢ τῶν τρυγόνων μέχρι τῆς 15 Μαΐου.

Ἡ θήρα ἀσκεῖται μόνον διὰ πυροβόλου ὅπλου, ἀπαγορευομένων τῶν παγίδων, κλωβῶν, δικτύων, βρόχων, ἀγκίστρων, ἰξοβεργῶν, λιθίνων πλακῶν, φώτων ἑλκυστικῶν ἢ ἄλλων ἀναλόγων μέσων καὶ ὀργάνων, σκοπὸν ἐχόντων τὴν σύλληψιν ἢ καταστροφὴν τῶν θηραμάτων. Ἐξαιρετικῶς δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας ἡ διὰ μέσων μὴ ἐπιτρεπομένων γενικῶς σύλληψις ζῴων ἢ πτηνῶν πρὸς πλουτισμὸν πάρκων κυνηγετικῶν ἢ τόπων πολλαπλασιασμοῦ τῶν θηραμάτων ἢ καὶ δι' ἐπιστημονικοὺς σκοπούς, ὡς ἐπίσης δύναται νὰ ἐπιτραπῇ καὶ εἰς περιφερείας ἀποτελούσας σταθμοὺς τῶν διερχομένων ὀρτύγων ἡ διὰ τῶν ὡς ἄνω μέσων θήρα, ὅταν μεγάλα σμήνη ὀρτύγων σταθμεύωσιν εἰς τοὺς εἰρημένους σταθμούς.

Ἡ ἐλευθερία τῆς θήρας ρυθμίζεται ὑπὸ τῶν ἑξῆς ὅρων περιορισμοῦ.

Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ θήρα ἐντὸς τῶν πόλεων, κωμοπόλεων, χωρίων ἢ συνοικισμῶν ἐν γένει, εἰμὴ

Digitized by Google

εἰς ἀκτῖνα διακοσίων μέτρων ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν τελευταίων κατοικιῶν αὐτῶν, ὡσαύτως ἐντὸς κήπων, ἀγρῶν ἐσπαρμένων ἀπὸ τῆς βλαστήσεως τῶν σταχύων μέχρι τοῦ θερισμοῦ αὐτῶν, ὀρυζώνων ἀπὸ 15 Μαρτίου μέχρι 15 Ὀκτωβρίου, ἀμπελώνων ἀπὸ τῆς βλαστήσεώς των μέχρι λήξεως τοῦ τρυγητοῦ, λειμώνων ἀθερίστων, ἀσυγκομίστων καπνοφυτειῶν καὶ μποστανίων, βαμβακοφυτειῶν καὶ σησαμοφυτειῶν ἀπὸ τῆς ἀνθήσεως μέχρι τῆς συγκομιδῆς καὶ παντὸς ἐν γένει κτήματος εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν προφανῶς ἡ καλλιέργειά του ὑπόκειται εἰς ζημίας ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐν αὐτῷ ἀσκήσεως τῆς θήρας, ἐκτὸς ἂν οἱ ἰδιοκτῆται ἐπιτρέψωσι τοῦτο εἰς τὰ εἰρημένα μέρη. Ἡ διὰ τῶν κτημάτων τούτων διέλευσις τῶν θηρευόντων ἐπιτρέπεται, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι περιπεφραγμένα διὰ συνεχοῦς φράκτου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ βαίνωσιν οὗτοι μετὰ προσοχῆς καὶ ν' ἀκολουθῶσι τὰς ἐν τῷ κτήματι διόδους πρὸς ἀποφυγὴν ζημίας. Τῇ συγκαταθέσει ἢ αἰτήσει τοῦ ἰδιοκτήτου δύναται ν' ἀπαγορευθῇ ἡ θήρα εἰς ἰδιωτικὰς λίμνας καὶ νήσους, οἱασδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐκτάσεως, ἢ εἰς δάση, δασικὰ καὶ μὴ κτήματα, περιπεφραγμένα ἢ μή, ἀλλ' ἐκτάσεως συνεχοῦς καὶ οὐχὶ ἐλάσσονος τῶν δύο χιλιάδων στρεμμάτων, ἐξαιρουμένων τῶν ἐκτάσεων εἴτε ἐπὶ νήσων εἴτε ἐπὶ στερεᾶς, ἔνθα ἀνέκαθεν κατὰ τὸ φθινόπωρον σταθμεύουν ἀθρόως ὄρτυγες καὶ τρυγόνες καὶ ὅπου ἀνέκαθεν ἡ θήρα αὐτῶν ἀσκεῖται ἐλευθέρως, ἀσχέτως ἂν αὗται εἶναι ἰδιωτικαί, κοινωτικαὶ ἢ δημόσιαι. Ἡ περίφραξις τῶν τοιούτων ἐκτάσεων πρὸς ἀποκλειστικὴν νομὴν τοῦ δικαιώματος τῆς θήρας ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀπαγορεύεται. Ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπεται ἡ θήρα εἰς ἐκτάσεις δημοσίας, αἵτινες καθορίζονται πρὸς πολλαπλασιασμὸν ἢ καταφύγιον τῶν θηραμάτων, τοὐλάχιστον διὰ χρονικὸν διάστημα οὐχὶ μικρότερον τῶν δύο ἐτῶν. Αἱ τοιαῦται ἐκτάσεις δὲν ὑπερβαίνουσι τὸ $^1/_4$ τῶν ἐν συνόλῳ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ δασαρχείου ἢ δασονομείου ὑπαγομένων δημοσίων ἐκτάσεων. Ἐπὶ τούτοις δύναται ν' ἀπαγορευθῇ ἡ ἐγκατάστασις καὶ ἡ βόσκησις αἰγοποιμνίων, ὡς καὶ ἡ ξύλευσις ἐντὸς τῶν ἀπηγορευμένων πρὸς θήραν ζωνῶν καὶ θηραματικῶν πάρκων καὶ εἰς ἀκτῖνα μέχρι δύο χιλιομέτρων. Ἡ μέριμνα τῶν περὶ θήρας κειμένων διατάξεων ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν κυνηγετικῶν κυνῶν, ὅταν εὑρίσκωνται ἀδέσποτοι ἢ κλέπτωνται ἢ ὁπωσδήποτε ἐκ προθέσεως βλάπτωνται οἱ ξένοι κυνηγετικοὶ κύνες, καὶ ἐπὶ τῶν κυνηγετικῶν σωματείων, τὰ ὁποῖα ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας.

Οἱ παραβάται τῶν περὶ θήρας διατάξεων τιμωροῦνται 1) διὰ προστίμου 50—200 δραχμῶν ἀνεκκλήτως ὁ δήμαρχος ἢ ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος ἢ ὁ εἰδικὸς πάρεδρος, ὁ μὴ δημοσιεύσας ἐντὸς τῆς τασσομένης προθεσμίας τὰς περὶ θήρας διακηρύξεις, ὁμοίως ὁ πρόεδρος τοῦ κυνηγετικοῦ σωματείου, ὁ μὴ κοινοποιήσας εἰς τὰ μέλη τοῦ σωματείου τὰς ὑπὸ τῶν δασικῶν ἀρχῶν κοινοποιουμένας αὐτῷ ἀπαγορευτικὰς διατάξεις· 2) διὰ προστίμου 500—3000 δραχμῶν ἢ διὰ κρατήσεως 10—30 ἡμερῶν ἢ καὶ μὲ ἀμφοτέρας τὰς ποινὰς ἀνεκκλήτως: α') οἱ παραβάται κυνηγοί, β') οἱ ἀρνηθέντες νὰ ἐπιδείξωσι τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ὀργάνου ἄδειαν θήρας, γ') οἱ ἀρνηθέντες νὰ προσαγάγωσιν εἰς τὸ ἁρμόδιον ὄργανον τὸ κυνηγετικὸν αὐτῶν σάκκον πρὸς ἔρευναν καὶ δ') οἱ λαμβάνοντες ἄδειαν κυνηγετικήν, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν νόμιμον ἡλικίαν, ἢ οἱ ψευδῶς βεβαιοῦντες, ὅτι δικαιοῦνται νὰ τύχωσι τοιαύτης. Ἂν οἱ παραβάται τῶν κειμένων περὶ θήρας διατάξεων εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι, ὑπηρέται ἢ στρατιωτικοί, τιμωροῦνται βαρύτερον. Οἱ ὁδηγοὶ αὐτοκινήτων, δι' ὧν ἐγένετο θήρα λαγωῶν τὴν νύκτα διὰ προβολέων, μὴ καταγγέλλοντες ἐντὸς δύο ἡμερῶν τὴν πρᾶξιν, θεωροῦνται ὡς συνεργοί. Οἱ φονεύοντες ἢ συλλαμβάνοντες ἔλαφον, δορκάδα, αἴγαγρον, ἔποπα καὶ φασιανὸν καθ' ὅλον τὸν ἀπηγορευμένον ὑπὸ τοῦ νομοῦ χρόνον τιμωροῦνται κατὰ τὰς περὶ ζωοκλοπῆς καὶ ζωοκτονίας ἐπιβαλλομένας ποινάς. Οἱ συλλαμβανόμενοι μεταφέροντες ὄργανα θήρας ἐκ τῶν ἀπαγορευομένων μὲ τὸν σκοπὸν τῆς χρησιμοποιήσεως, τιμωροῦνται μὲ πρόστιμον 500—1000 δραχμῶν ἢ μὲ κράτησιν μέχρι 15 ἡμερῶν ἢ καὶ μὲ ἀμφοτέρας τὰς ποινὰς ταύτας. Τὰ ἐργαλεῖα, δι' ὧν ἐνεργεῖται ἡ παράνομος θήρα, κατάσχονται καὶ δημεύονται πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου. Ἐπίσης κατάσχονται καὶ τὰ κυνηγετικὰ ὅπλα, ἐὰν ὁ θηρεύων στερῆται ἀδείας θήρας ἢ θηρεύῃ εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ἀπαγορεύεται ἡ θήρα. Ὁμοίως κατάσχεται ἡ ἄδεια κυνηγίου τοῦ παρανόμως θηρεύοντος, μὴ δικαιουμένου εἰς λῆψιν ἄλλης μέχρι τῆς λήξεως τοῦ τρέχοντος κυνηγετικοῦ ἔτους. Τὰ ἐκ παρανόμου θήρας προερχόμενα θηράματα κατάσχονται, μηνυομένου τοῦ κατόχου αὐτῶν.

Οἱ κλέπτοντες ἢ ἐκ προθέσεως ἀποκτείνοντες, ἀκρωτηριάζοντες ἢ ἄλλως βλάπτοντες ξένους κύνας τιμωροῦνται διὰ φυλακίσεως τοὐλάχιστον δύο μηνῶν καὶ συγχρόνως μὲ χρηματικὴν ποινὴν 500—3.000 δραχμῶν, πρὸς δὲ καὶ εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ κυνὸς τοὐλάχιστον 1.000 δραχμῶν. Αἱ αὐταὶ ποιναὶ ἐπιβάλλονται καὶ εἰς τοὺς συνεργοὺς τῶν αὐτουργῶν, συνευθυνομένους ἀλληλεγγύως μετὰ τῶν αὐτουργῶν, ἐφαρμοζομένων κατὰ τὰ λοιπὰ τῶν διατάξεων τοῦ ἐν ἰσχύϊ νόμου περὶ ζωοκλοπῆς καὶ ζωοκτονίας. Οἱ ὁδηγοὶ αὐτοκινήτων, ἁμαξῶν καὶ μεταφορικῶν ἐν γένει μέσων, μὴ ἀποκλειομένων καὶ τῶν κατόχων ἢ ἰδιοκτητῶν τῶν μεταφορικῶν τούτων μέσων, ὑπόκεινται εἰς ἀποζημίωσιν τοῦ κατόχου κυνηγετικοῦ κυνὸς ἐξ ἀμελείας των φονευθέντος. Αἱ ψευδεῖς δηλώσεις τιμωροῦνται κατὰ τὸ 366 ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ νόμου. Αἱ μηνύσεις διὰ τὰς παραβάσεις τῶν περὶ θήρας διατάξεων ἐκδικάζονται ὡς οἷόν τε ταχύτερον.

Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

Θήρα. Μία ἐκ τῶν νοτιωτάτων νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν Κυκλάδων, ἀναδύουσα νοτίως τῆς Ἴου καὶ δυτικῶς τῆς Ἀνάφης.

— [ΓΕΩΛΟΓ.—ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΛ.] Ἡ νῆσος Θήρα ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τῆς ὁμάδος τῶν ἡφαιστειογενῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι συνιστῶσι τὸ ἡφαίστειον τῆς *Σαντορίνης*, τοπωνυμίας προταθείσης ὑπὸ τοῦ ἡφαιστειολόγου Seebach τῷ 1872 καὶ γενομένης δεκτῆς ὑφ' ὅλων τῶν γεωλόγων, Ἑλλήνων τε καὶ ξένων· διὰ τοῦτο τὰ περὶ τῆς ἡφαιστειογενοῦς κατασκευῆς ὡς καὶ τῆς γεωλογικῆς της ἱστορίας βλ. εἰς λ. *Σαντορίνη*. Γ. Κ. Γ.

— [ΓΕΩΓΡ.] Ἡ *Θήρα* ἔχει σχῆμα πετάλου. Τὸ ἐμβαδόν της κατὰ τὸν Fouqué ἀνέρχεται τὰ 84.1 τετρ. χιλιομ. (κατὰ Strelbitzky 91.4, κατὰ Wisotzki 79,2 καὶ κατὰ Κοτσοβίλλην 75). Τὸ μῆκός της φθάνει, ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας *Ἀπάνω Μεριὰ* μέχρι τοῦ νοτιωτάτου σημείου *Ἐξωμύτη*, τὰ 18 περίπου χιλιομ., τὸ πλάτος της δὲ ποικίλλει ἀπὸ τὰ 2—6 χιλιομ. Ἡ περίμετρος τῶν παραλίων αὐτῆς εἶναι 36 ναυτ. μίλλια. Ἡ νῆσος αὕτη ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ ἡφαιστειακοῦ συγκροτήματος τῆς *Σαντορίνης* (βλ. λ.). Ἡ γεωδαισιακὴ θέσις αὐτῆς καθορίζεται διὰ τῶν γεωγραφικῶν συντεταγμένων τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ὄρους *Μέσα Βουνὸ* ὡς ἑξῆς: Β. πλάτος 36° 22' 3" καὶ μῆκος 1° 44' 45" ἀνατολικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ἤτοι 21° 58' 30" τοῦ Γκρήνουϊτς.

Ὄρη. Ἡ κυριωτέρα ὀροσειρὰ τῆς νήσου εἶναι ἡ εἰς τὰ ΝΑ αὐτῆς τοῦ *Μέσα Βουνοῦ*, ἔχουσα ὑψηλοτέραν κορυφὴν τὸν *Προφήτην Ἠλίαν* (565 μ.). Ἄλλα ὄρη αὐτῆς εἶναι τὸ *Μεγάλο Βουνὸ* (353 μ.), ὁ *Μικρὸς Προφήτης Ἠλίας* (337 μ.) εὑρισκόμενα εἰς τὸ Β. μέρος τῆς νήσου, εἰς τὸ Ν. δὲ τοιοῦτον αὐτῆς ὑπάρχουσιν ὑψώματα χαμηλότερα (200 μ.).

Ὕδατα. Ἡ Θήρα εἶναι νῆσος καθ' ὁλοκληρίαν ἄνυδρος. Οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ φρεάτων καὶ ὀμβροδεκτῶν. Πηγαὶ ὑπάρχουσιν εἰς τρία σημεῖα αὐτῆς, μία εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Προφήτου Ἠλία, ἑτέρα εἰς τὴν Α. πλευρὰν αὐτοῦ, καλουμένη Βρυσάκια, καὶ ἑτέρα ἐν θέσει Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ Δ. μέρους τῆς νήσου παρὰ τὸν κόλπον τοῦ *Ἀθηνιοῦ*. Καὶ αἱ τρεῖς ὅμως ἔχουσιν ἐλαχίστην ἀπόδοσιν. Πλὴν τούτων ἀναβλύζουν εἰς τέσσαρα σημεῖα τῆς νήσου καὶ μεταλλικαὶ πηγαί, αἱ ἑξῆς: 1) Ἁγιάσματα (Α. τοῦ ὄρους Προφήτης Ἠλίας) περιέχουσα διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. 2) Πλάκα (παρὰ τὴν Δ. ἀκτήν, ἐν τῇ περιφερείᾳ Καλλίστης), ἀλκαλικῆς συστάσεως, 3) Θερμὴ (νοτίως τῆς Πλάκας), θειουχοαλκαλική, καὶ 4) Βλυχάδα (Ν. τῆς νήσου παρὰ τὴν Ἐξωμύτη). Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ πηγαὶ ὑποθαλάσσιαι, ἀποτελέσματα τῶν ἡφαιστειακῶν ἐκρήξεων.

Κλίμα. Τὸ κλίμα τῆς Θήρας δὲν διαφέρει τοῦ τῶν ἄλλων νήσων τῶν Κυκλάδων. Τὸ θέρος ἡ θερμοκρασία ποικίλλει μεταξὺ 22°—28°, τὸν χειμῶνα δὲ σπανίως τὸ θερμόμετρον κατέρχεται τοῦ μηδενός, κυρίως κυμαινόμενον μεταξὺ τῶν 6°—10°. Ἡ χιὼν πίπτει σπανίως, τήκεται δ' ἅμα τῇ ἐπαφῇ της μὲ τὸ ἔδαφος. Αἱ βροχαὶ εἶναι συχναὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, τὸ θέρος δὲ σπανιώταται. Ἐπικρατοῦντες δ' ἄνεμοι εἶναι οἱ βόρειοι, ὡς συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς Κυκλάδας.

Διοικητικὴ διαίρεσις. Πληθυσμός. Ἡ νῆσος Θήρα ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον τμῆμα τῆς νησιωτικῆς ἐπαρχίας Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων καὶ διαιρεῖται εἰς 12 κοινότητας. Κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' περίοδον διῃρεῖτο εἰς 4 δήμους, τοὺς *Ἐμπορείου, Θήρας, Καλλίστης* καὶ *Οἴας*. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἀνέρχεται εἰς 9.989 κατ. (ἄρρενες 4797, θήλεις 5187). Τῷ 1920 ἀνήρχετο εἰς 9.807 κατ. καὶ τῷ 1907 εἰς 11.809 κατ. Ὁ νόμιμος δὲ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται (1928) εἰς 13 097 κατοίκους.

Αἱ κοινότητες τῆς νήσου, κατὰ περιφερείας τέως δήμων εἶναι, αἱ ἑξῆς (ἐν παρενθέσει σημειοῦνται οἱ τυχὸν πλέον τῆς ἕδρας συνοικισμοί):

Περιφέρεια Ἐμπορείου. Κοινότητες: 1) *Ἀκρωτηρίου*, 2) *Ἐμπορείου*, 3) *Μεγαλοχωρίου*.

Περιφέρεια Θήρας. Κοινότητες: 1) *Ἡμεροβιγλίου* (*Βουρβοῦλος*), 2) *Θήρας*, (*Κοντοχώρι, Φηροστεφάνι*), 3) *Καρτεράδου*.

Περιφέρεια Καλλίστης. Κοινότητες: 1) *Βόθωνα*, 2) *Ἔξω Γωνιᾶς*, 3) *Ἐπισκοπῆς Γωνιᾶς*, 4) *Μεσαριᾶς*, 5) *Πύργου*.

Περιφέρεια Οἴας. Κοινότης: *Οἴας* (*Θόλος, Περίβολος, Φοινικιά*).

Θρησκεία. Ἐκπαίδευσις. Ἐπικρατοῦν θρήσκευμα τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶναι τὸ τοῦ ὀρθοδόξου ἀνατολικοῦ δόγματος. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι καὶ καθολικοί, μὴ ὑπερβαίνοντες τοὺς 500. Ἐν Θήρᾳ ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήχθη ἐνωρίτατα, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἀρχαιοτάτων χριστιανικῶν τάφων καὶ ἄλλων μνημείων καὶ συμβόλων, ἅτινα εὑρέθησαν ἐν αὐτῇ. Ὑπήγετο δὲ ἡ Θήρα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ρόδου, ὅστις εἶχε τὸν τίτλον καὶ τὴν φήμην Ὑπερτίμου καὶ Ἐξάρχου πασῶν τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ παντὸς Αἰγαίου Πελάγους. Ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ρόδου ἡ Θήρα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1207, ὅτε, τῆς νήσου καταληφθείσης ὑπὸ τῶν Φράγκων, τὸν ἐπισκοπικὸν αὐτῆς θρόνον κατέλαβε Λατῖνος ἱεράρχης. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1537, τῶν Τούρκων κυριευσάντων τὰς νήσους, ἀνασυνεστήθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Θήρας ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Σαντορίνης, ἥτις ἤδη ἐν ἔτει 1597 ἦτο ἀρχιεπισκοπή, ἧς προΐστατο ἀρχιεπίσκοπος Ἰωακεὶμ καλούμενος. Ἐν ἔτει 1814, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σαντορίνης προήχθη εἰς τιμὴν μητροπόλεως, πρώτου καὶ τελευταίου αὐτῆς μητροπολίτου γενομένου τοῦ Ζαχαρίου Κυριακοῦ, Ἀνδρίου τὴν πατρίδα. Παρέμεινε δ' ὡς μητρόπολις ἡ Σαντορίνη μέχρι τοῦ ἔτους 1833, ὅτε πάλιν ἀνέλαβε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, ὑποβιβασθεῖσα εἰς ἐπισκοπὴν Θήρας, παραμένουσα δ' ὡς τοιαύτη μέχρι τῆς σήμερον. Ἱστορικὸς εἶναι ἐν Θήρᾳ ὁ ναὸς *Παναγίας τῆς Γωνιᾶς*, ὅστις ἦτο τὸ καθολικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐπισκοπῆς Θήρας, ἀνεγερθείς, ὡς πιστεύεται, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἔχων δὲ σημαντικὰ ἰδιοκτησίας, αἵτινες πολλάκις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πολυχρονίους διενέξεις μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν τῆς νήσου. Περιώνυμον ἐν Θήρᾳ εἶναι καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ *Προφήτου Ἠλία τοῦ Θεσβίτου* ἐπικαλουμένου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ πατριάρχης Κύριλλος Δ' ὁ ἀπὸ Κυζίκου παρεχώρησε τῷ 1712 σταυροπηγιακὰ δίκαια, ἅτινα ἐπεκύρωσε τῷ 1798 καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε', παρασχὼν εἰς τὸν ἡγούμενον τοῦ μοναστηρίου τούτου ἐξαιρετικὰ προνομίας. Τῷ 1806 ὁ πατριάρχης Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Νικαίας ἐξέδωκε σιγίλλιον περὶ συστάσεως καὶ συντηρήσεως σχολῆς ἐν Σαντορίνῃ, ἥτις ἱδρύθη ὑπὸ τῶν προεστώτων τῆς Χώρας καὶ τοῦ Παϊσίου, ἡγουμένου τῆς μονῆς ταύτης. Ἱστορικὴ δὲ κατέστη ἡ μονὴ τοῦ Προφήτου Ἠλία καὶ διότι εἰς ταύτην παρέμεινεν ἐξόριστος ἀπὸ τοῦ 1840—1842 ὁ Θεόφιλος Καΐρης. Ἐν Θήρᾳ ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα ἐκκλησία ἱστορική, ἡ τοῦ *ἁγίου μάρτυρος Σῴζοντος*, εἰς ἣν ὡσαύτως ἀπενεμήθησαν, τελευτῶντος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, σταυροπηγιακὰ δίκαια ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβου τοῦ Α'. Τῷ 1805 ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος ἐξέδωκε σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Σαντορίνῃ ἐκκλησίας τοῦ *Σωτῆρος Χριστοῦ*, κτητορικῆς τῆς οἰκογενείας Τζανάκι Γαβαλλᾶ.

Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν αὐτῇ ἀσκεῖται διὰ δύο ἡμιγυμνασίων (*Φηρά, Οἴα*) καὶ 13 μικτῶν δημοτικῶν σχολείων, εὑρισκομένων ἀνὰ ἓν ἐν Φηροῖς, Οἴᾳ, Πύργῳ, Ἐμπορείῳ, Ἡμεροβιγλίῳ, Βουρβούλῳ, Καρτεράδῳ, Ἐπισκοπῇ Γωνιᾶς, Μεσαριᾷ, Μεγαλοχωρίῳ, Ἔξω Γωνιᾷ, Βόθωνι καὶ Ἀκρωτηρίῳ. Τὰ 4 πρῶτα εἶναι πολυτάξια καὶ τὰ λοιπὰ μονοτάξια.

Οἰκονομικὴ ἄποψις. Ἡ Θήρα παρουσιάζει ἀρκετὸν οἰκονομικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ ἡφαιστειογενὴς γεωλογικὴ σύστασίς της παρέχει πλοῦτον εἰς ἐκμεταλλεύσιμα ὀρυκτά. Τὴν μείζονα σημασίαν ἔχει ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα θηραϊκὴ γῆ τόφφος, οὗτινος ἐνεργεῖται σημαντικὴ ἐκμετάλλευσις, λόγῳ τῆς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ οἰκοδομικὴν εἰς μεγάλην κλίμακα χρησιμοποιήσεώς του. Ἡ ἐτησία ἐξαγωγὴ ἀνέρχεται εἰς δεκάδας χιλιάδων τόννων. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουσι καὶ κοιτάσματα μεταλλοφόρων τινῶν ὀρυκτῶν, ἰδίᾳ δὲ χαλκοῦ, ὧν ὅμως δὲν ἐγένετο σοβαρὰ ἐκμετάλλευσις.

Ἡ γεωργία εἰς τὴν νῆσον δὲν εὗρεν ἔδαφος μεγάλης ἀναπτύξεως, πλὴν τῆς ἀμπελουργίας, ἥτις εἶναι ὁ μόνος κλάδος, ὅστις ἀποδίδει ἱκανὸν πλοῦτον εἰς τοὺς Θηραίους. Σχεδὸν ὅλαι αἱ πεδιναὶ ἐκτάσεις αὐτῆς, ὑπερβαίνουσαι τὰς 30.000 στρεμμάτων, καλύπτονται ὑπὸ εὐρώστων ἀμπέλων, αἵτινες τὰ μάλα εὐδοκιμοῦσιν ἐνταῦθα. Τὴν πρώτην δὲ θέσιν ἐκ τῶν περιφερειῶν τῆς νήσου κατέχει ἡ τῆς Καλλίστης, ἑπομένης τῆς τοῦ Ἐμπορείου. Ἡ παραγωγὴ δὲ σταφυλῶν πολλάκις φθάνει τὰ πέντε ἑκατομμύρια ὀκάδων ἐτησίως, αἵτινες καὶ διατίθενται πρὸς οἰνοποιίαν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ οἴνου καὶ εἰς τὴν Θήραν ἐνεργεῖται διὰ τῆς καὶ εἰς ἄλλας Κυκλάδας ἀκολουθουμένης μεθόδου, τοῦ πρὸ τῆς πιέσεως ἡλιάσματος τῶν σταφυλῶν. Ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουσιν ἀρκεταὶ οἰναποθηκευτικαὶ ἐγκαταστάσεις, πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῶν πρὸς τοῦτο ἐργασιῶν τῶν ἀμπελουργῶν καὶ οἰνοποιῶν λειτουργοῦσιν εὐδοκίμως 10 εἰδικοὶ συνεταιρισμοί. Ἡ κανονικὴ ἐτησία παραγωγὴ οἴνου

Digitized by Google

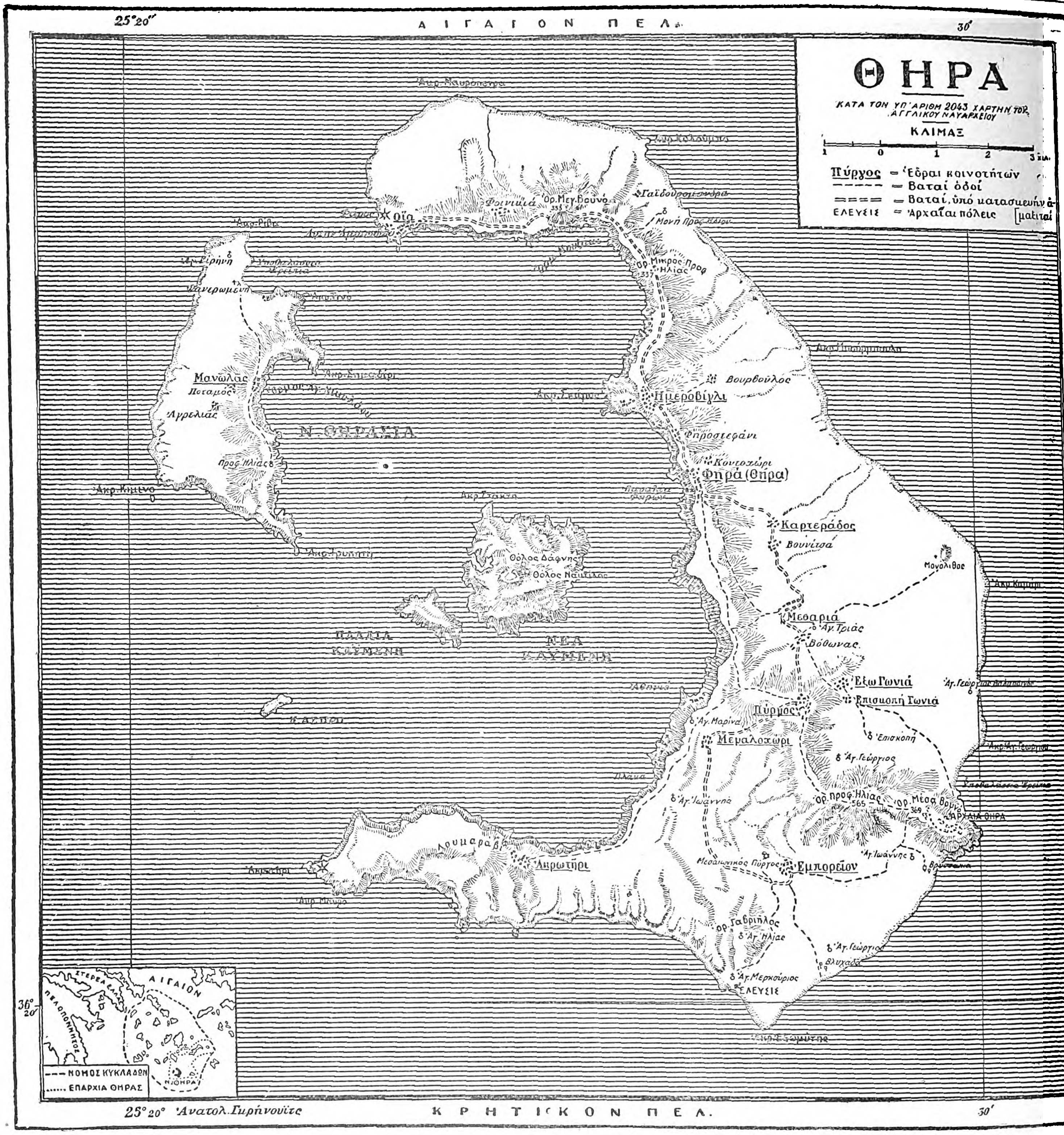

ἀνέρχεται περίπου τὰ τρία ἑκατομμύρια ὀκάδων, ὧν ἡ ἡμίσεια πολλάκις καὶ μείζων ποσότης ἐξάγεται εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Οἱ οἶνοι δὲ τῆς Θήρας διακρίνονται εἰς *κοινοὺς* (ἐρυθροξάνθους καὶ μέλανας), *φυσικοὺς* (γλυκούς, κοινῶς βισάντο καλουμένους) καὶ *τεχνητοὺς* (μιστέλια).

Ἐκ τῶν λοιπῶν γεωργικῶν προϊόντων τῆς νήσου σημειοῦμεν τὴν κριθήν, σπειρομένην εἰς ἔκτασιν 4.000 στρεμμ. περίπου (παραγωγὴ 500.000 ὀκ. περίπου), τὰ ὄσπρια καὶ δὴ τὴν φάβαν, ἥτις εἶναι ὀνομαστὴ διὰ τὴν ποιότητά της, καὶ τὰ κηπαῖα, ἰδίως τὴν τομάταν, ἥτις φέρεται κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς πολτὸς (μπελτές).

Τὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ἐν Θήρᾳ εἶναι ἐλάχιστα. Πλὴν τῶν διὰ τὴν ἄλεσιν τῶν δημητριακῶν λειτουργούντων ἀλευρομύλων, ὧν ὑπὲρ τοὺς 25 ἀνεμόμυλοι, ἐν αὐτῇ ἀσκεῖται εὐδοκίμως ἡ πλεκτική, ἐργαζομένων δύο ἐργοστασίων, ὧν τὸ ἐν Μεσσαριᾷ ἀπασχολεῖ ὑπὲρ τὴν ἑκατοντάδα ἐργατριῶν.

Ἡ κτηνοτροφία εἰς τὴν νῆσον εἶναι μικρά, οἰκόσιτος δέ, τῶν ἐξ αὐτῆς ὀλίγων προϊόντων κυρίως καταναλισκομένων ἐπιτοπίως.

Συγκοινωνίαι. Ἡ Θήρα στερεῖται ἀνέτων ἐσωτερικῶν συγκοινωνιῶν. Ἐν αὐτῇ μόνον δίκτυον βατῶν ἡμιονικῶν ὁδῶν ὑπάρχει, δι' οὗ ἐπικοινωνοῦσι τὰ ἐν αὐτῇ διάφορα χωρία. Μόλις τῷ 1929 ἤρξατο κατασκευαζομένη ἐν τῇ νήσῳ ἁμαξιτὴ ὁδός, ἐγκριθεῖσα ὡς ἐθνικὴ δυνάμει τοῦ νόμου 3406, ἔχουσα ἀφετηρίαν τὸ Ἐμπορεῖον καὶ ἐξικνουμένη μέχρις Οἴας, διερχομένη διὰ Μεγαλοχωρίου, Φηρῶν καὶ Ἡμεροβιγλίου.

Ἡ νῆσος ἔχει δύο ἀγκυροβόλια, εἰς ἃ προσεγγίζουσι τὰ ἀτμόπλοια τῆς ἀκτοπλοΐας, τὴν Οἴαν καὶ τὴν Θήραν, καὶ τὰ δύο κείμενα ἐντὸς τοῦ κόλπου αὐτῆς. Ἡ Θήρα ἔχει ἀρκετὰ πυκνὸν δίκτυον ἐσωτερικῆς τηλεφωνικῆς συγκοινωνίας. Ταχυδρομικὰ καὶ τηλεγραφικὰ γραφεῖα ἔχει ἐν Φηροῖς (α' τάξεως) καὶ Οἴᾳ (γ' τάξεως), ἐν Ἐμπορείῳ δὲ ταχυδρομεῖον παρὰ τῷ τηλεφωνείῳ του. Ἡ κίνησις τῶν γραφείων τούτων ἀνέρχεται (στατιστ. 1928) εἰς 174.029 ἀντικείμενα ἐν γένει ἀλληλογραφίας, 2914 δέματα, 2465 ταχυδρομ. ἐπιταγὰς διὰ ποσὸν 1.750.207 δραχμῶν καὶ 18.922 τηλεγραφήματα. Αἱ εἰσπράξεις δ' ἀνῆλθον εἰς 195.678 ἐκ ταχυδρομικῶν ἐνσήμων καὶ 88.998 ἐκ τηλεγραφημάτων.

Δ. Ε. Μ.

Οἱ λιμένες τῆς Θήρας. Περιγράψαντες ἀλλαχοῦ (*Αἰγαῖον* τ. Β' σ. 405 α') τὴν παραλιακὴν γεωγραφίαν τῆς Θήρας, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὰ τῶν λιμένων τῆς νήσου, παραλείποντες τὴν μνείαν τῶν ἀγκυροβολίων, δι' ἃ παραπέμπομεν εἰς τὸν μέγαν χάρτην τῆς νήσου (2043: Santorin island), τὸν ὑποτυπωθέντα τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ βρεττανικοῦ ὑδρογραφικοῦ πλοίου H. M. S. Volage ὑπὸ τοῦ ὑδρογράφου Thomas Graves. Εἰς τὸ ἐρώτημα ἂν ἔσχε ποτὲ ἡ νῆσος τεχνητὸν λιμένα, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἡ ἀπάντησις δύναται νὰ δοθῇ ἀσφαλῶς καταφατική, ἴσως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκόμη, καθ' ἣν ἐλέγετο *Στρογγύλη* καὶ *Καλλίστη* καὶ *Ἐλευσὶς* καὶ *Οἴα*, ἀφοῦ ἐξόφθαλμα εἶναι εἰς τὸ νότιον τῆς νήσου τὰ ἴχνη (στιχάδες μύρμηκες, μόλις ὑπερέχοντες τῆς θαλάσσης) δύο ἀρχαιοτάτων κυματοθραυστῶν, τοῦ μὲν βορείου προέχοντος ἐπὶ ἄνω τῶν 450 μέτρων πρὸς ΔΝΔ ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Ἅγιον Μερκούριον ἀκτῆς τῆς θερμοπηγῆς, τοῦ δὲ νοτίου ἔχοντος τὴν ρίζαν του εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐξωμύτης καὶ χωροῦντος ἐπὶ χίλια καί τι μέτρα μὲ ἐλαφρὰν κάμψιν πρὸς ΔΒΔ. Οὕτω καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῇ, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ λιμένος θαλασσοθραύστης προφυλάσσων ἀπὸ τῶν ἀπὸ Λιβοζεφύρου ἐπιφορῶν, ὁ ἀγνώστου ἐποχῆς λιμὴν οὗτος εἶχε πάντως εὖρος 450 μέτρων καὶ εἴσδυσιν διπλασίαν.

Ἄλλη ἀπόπειρα κατασκευῆς λιμένος, δι' ἣν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν εἰδικὰς πηγὰς ἀσφαλεῖς, ἐγένετο πιθανῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (δεδομένου ὅτι μόνον εἰς τὰς μεταγενεστέρας τοῦ 1872 ἐκδόσεις ἀγγλικῶν χαρτῶν σημειοῦται) εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου (πλάτ. 36° 24' $^1/_2$ Β, μῆκ. 25° 29' $^3/_4$ Ἀν. προμνησθεὶς χάρτης) εἰς $^1/_3$ Β.ΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Καμάρι, κατὰ τὸν ΒΑ τοῦ Μονολίθου ψαμμαθῶνα. Αἱ ἐργασίαι αὗται ἐγκατελείφθησαν μετ' ἀρκετὴν πρόοδον αὐτῶν· διακρίνονται ὅμως σαφῶς σημειούμεναι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου «harbour, works abandoned» (=τεχνητὸς λιμήν, ἐργασίαι ἐγκαταλειφθεῖσαι).

Σημειοῦμεν τέλος, ὅτι μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἄρθρου Αἰγαῖον, τὰ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα δύο μεγάλα ναύδετα τοῦ ἐπινείου *Φηρὰ* ἔπαυσαν ὑφιστάμενα καὶ εὐεργετοῦντα τοὺς καταπλέοντας εἰς τὴν ἄξενον εἰς ἐπίνεια νῆσον· ἀπεκόπησαν ἀμφότερα λόγῳ προσδέσεως ἐπ' αὐτῶν πλοίων δυσαναλόγου μεγέθους πρὸς τὴν ἀντοχὴν τῶν ἁλύσεων τῶν ναυ-

Digitized by Google

δέτων. Ἔτι ὅμως σπουδαιοτέρα μεταβολὴ ἐξηκριβώθη ἔκτοτε, ἐπισυμβᾶσα δὲ εἰς τὸ μοναδικὸν ἀγκυροβόλιον τῆς ὑφάλου, τοῦ *Μπάγκου*. Πράγματι, ὡς ἐξηκριβώθη, τὰ ἀπὸ τοῦ νέου κρατῆρος προϊόντα τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1925, δὲν ἠρκέσθησαν μόνον («θόλος Δάφνης») εἰς τὴν ἐκχέρσωσιν τοῦ ὅρμου Μεγάλο μεταξὺ Νέας Καϋμένης καὶ Μικρᾶς Καϋμένης, τὴν ἕνωσιν τῶν δύο τούτων νήσων καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ συνόλου των πρὸς ἀνατολάς, ἀλλ' ἐξηφάνισαν καὶ τὴν ὕφαλον Μπάγκος, ἀποτελέσασαν καὶ αὐτὴν μέρος τοῦ συνόλου· ἐλάχιστον μόλις τμῆμα αὐτῆς ἀπέμεινε πρὸς Ἀν., ἔχον βόλισμα 5 ½ ὀργυιῶν, πλὴν τοσοῦτο μικρόν, ὥστε νὰ καθίσταται πλέον ἀδύνατος ἡ χρησιμοποίησίς του ὡς ἀγκυροβολίου.

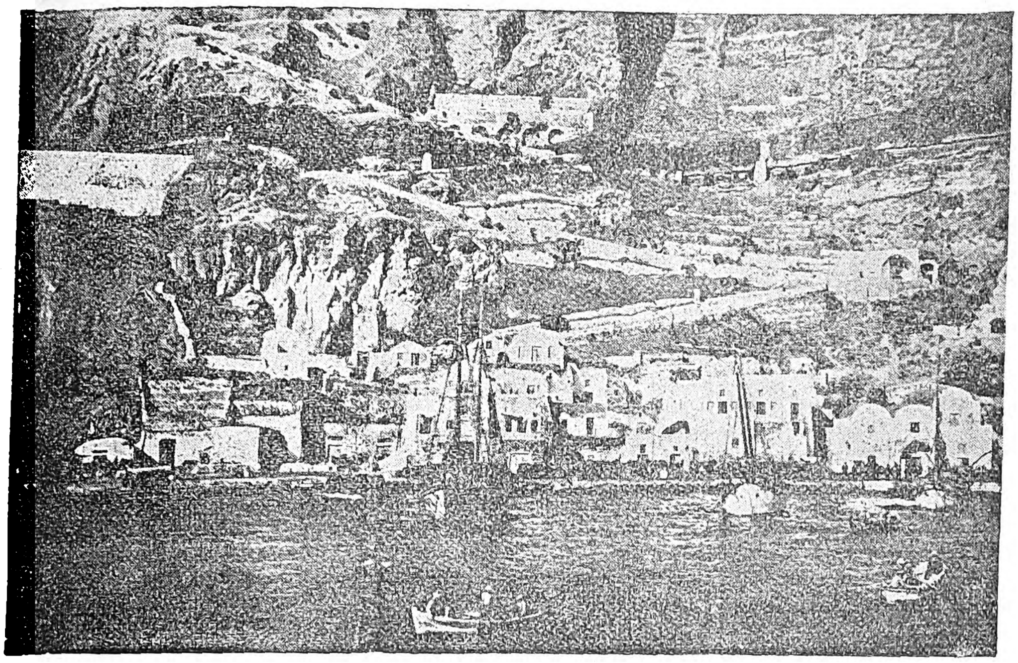

Θήρα: Ἡ παραλία τῶν Φηρῶν.

Διαμόρφωσις βυθοῦ. Ἓν τῶν ἰδιορρυθμοτέρων φαινομένων, ἀπὸ ἀπόψεως ὑφάλου τοπογραφίας, εἶναι ἡ λόγῳ τῆς γενέσεως τῆς καλδέρας ὕπαρξις δύο ἰσοβαθῶν τῶν 100 ὀργυιῶν, τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς. Καὶ ἡ μὲν ἐξωτερικὴ παραθέει, ἀπὸ μέσης ἀποστάσεως δύο μιλλίων, τήν τε Θήραν καὶ τὴν Θηρασίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς νοητὰς αὐτῶν ἑνώσεις, ὡς ἐὰν τὰ ἐκρήγματα Θηρασίας—Ἐπάνω Μεριᾶς καὶ Θηρασίας—Ἀσπρονήσου—Ἀκρωτηρίου μὴ ὑπῆρχον. Οὕτως ἡ ἰσοβαθὴς αὕτη διατηρεῖ τὸ σχῆμά της ὡς «στρογγύλης», πλὴν μίσχου τινὸς ἐμφανίζοντος βάθη κάτω μὲν τῶν 100 ὀργυιῶν ἀλλὰ προϊόντως αὔξοντα, καὶ προεκτείνοντος τὸ νότιον τῆς νήσου ὑφαλοπλαίσιον κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐξωμύτης. Ἡ ἐσωτερικὴ ἰσοβαθὴς τῶν 100 ὀργυιῶν παραθέει ἀπεγγὺς τὴν δυτικὴν (κοίλην) ἀκτὴν τῆς Θήρας, παρουσιάζουσα πρὸς τὸ μέσον αὐτῆς ὑφαλισθμὸν περιβάλλοντα τὰς Καϋμένας, καὶ ἐμφανίζουσα οὕτω σχῆμα βυζαντινοῦ Є ἀναστρόφου (϶). Ἡ αὐτὴ ἰσοβαθὴς περιβάλλει καὶ τὰς ἀνατολικὰς (κοίλας) τῆς Θηρασίας ἀκτάς· ἀλλ' ὡσανεὶ προσεπάθουν καὶ μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς καλδέρας νὰ εὕρουν πλαγίαν διέξοδον ὀργῶσαι πλουτώνειοι ἐπεξεργασίαι, ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἰσοβαθὴς τῶν 100 ὀργυιῶν διακόπτουσα τὴν ὁμαλότητα τοῦ στρογγύλου σχήματος εἰσχωρεῖ εἰς τὰ μεταξὺ τῆς Θηρασίας καὶ τῆς Οἴας ἀφ' ἑνὸς καὶ Θηρασίας καὶ Ἀκρωτηρίου ἀφ' ἑτέρου ἐκρήγματα. Οὕτω τὸ ἔνδον τῆς ἐσωτερικῆς ἰσοβαθοῦς ἐμβαδόν, ὁ πυθμὴν δηλαδὴ τῆς καλδέρας, παρουσιάζει βάθη φθάνοντα μέχρι 208 (μέγιστον ἐξηκριβωμένον) ὀργυιῶν. Αἱ κατὰ τὸ 1925 πλουτώνειοι ἐπεξεργασίαι, πλὴν τῆς ἀποφράξεως τῶν χωριζόντων τὰς Καϋμένας στενῶν, οὐδεμίαν ἄλλην γνωστὴν ἕως τοῦδε (Φεβρουάριος 1930) ἐπήνεγκον μεταβολὴν εἰς τὰ βολίσματα ἔν τε τῇ καλδέρᾳ καὶ τῇ περὶ τὴν Θήραν αἰγιαλίτιδι.
Σ. Ε. Λ.

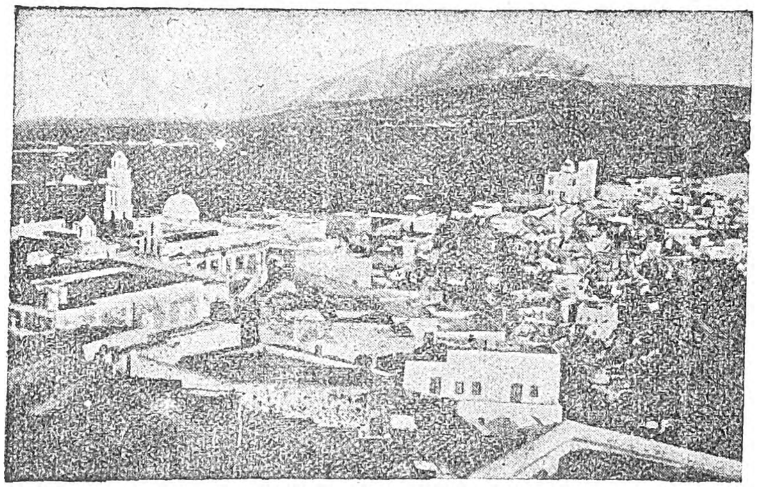

Θήρα: Ἄποψις τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Φηρᾶς.

—[ΙΣΤΟΡ.] Ἡ Θήρα κατὰ πρῶτον ὠνομάζετο *Καλλίστη*, κατῳκεῖτο δὲ ὑπὸ Καρῶν, εἶτα δ' ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ Κρῆτες ἀποδιώξαντες ἐκ τῆς νήσου τοὺς Κᾶρας ἐπὶ Μίνωος· τούτους δὲ πάλιν ἀντικατέστησαν οἱ Φοίνικες ἐπὶ Κάδμου, ὅστις ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα 1500 περίπου ἔτη π. Χ. προσωρμίσθη εἰς τὴν Θήραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀφῆκε τὸν συγγενῆ του Μεμβλίαρον καὶ μέρος τῶν συνοδοιπόρων του Φοινίκων. Ἀκολούθως δὲ εἷς τῶν ἀπογόνων τοῦ Κάδμου, *Θήρας* ὀνομαζόμενος, μὴ εὐχαριστούμενος νὰ ἄγῃ ἐν Λακεδαίμονι, ἔνθα διέμενε, βίον ἀπράγμονα, ἀφοῦ εἶχε διατελέσει προηγουμένως ἐν Σπάρτῃ ἐπίτροπος ἀντιβασιλεὺς τῶν ἀνηλίκων ἀνεψιῶν του Εὐρυσθένους καὶ Προκλέους μετέβη εἰς Καλλίστην μὲ τρεῖς τριακοντόρους, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καί τινας ἐκ τῶν εἱρκτῶν τῆς Σπάρτης δραπετεύσαντας Λακεδαιμονίους, δι' ὧν ἠδυνήθη νὰ κατακτήσῃ τὴν νῆσον, ἔκτοτε κληθεῖσαν ἐκ τοῦ ὀνόματός του *Θήραν*. Οὕτως ἡ Θήρα ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐθεωρεῖτο νῆσος δωρική· ἀλλ' ὁλόκληρος ὁ πληθυσμός της δὲν ἦτο δωρικός, διότι αἱ ἐν αὐτῇ εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ δὲν εἶναι ὅλαι εἰς δωρικὴν διάλεκτον. Τὸ ὄνομά της διεφύλαξεν ἔκτοτε ἡ Θήρα μέχρι τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος, ὅτε ἐπωνομάσθη *Σαντορίνη*, τουτέστιν *Ἁγία Εἰρήνη*, ἔκ τινος ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Εἰρήνης καὶ οὐχί, ὡς τινες ἰσχυρίσθησαν, ἐκ τῆς μαρτυρησάσης δῆθεν ἐν αὐτῇ ἁγίας Εἰρήνης, διότι καίτοι ἡ ἁγία Εἰρήνη θεωρεῖται ὡς πολιοῦχος τῆς τε Θήρας καὶ Θηρασίας καὶ πανηγυρίζεται ὡς τοιαύτη ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων, δὲν ἐμαρτύρησεν ὅμως ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλ' ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς ἱστορικῶς εἶναι ἐξηκριβωμένον. Γενικῶς πιστεύεται ὅτι τὸ νέον της ὄνομα ἡ Θήρα ὀφείλει εἰς τοὺς Φράγκους κατακτητάς της (1207—1537). Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1153 ὁ Ἄραψ γεωγράφος Ἐδριζὶ ἀναφέρων τὴν Θήραν ὀνομάζει ταύτην Σαντορίνην, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος τῆς Θήρας εἶναι πολὺ προγενεστέρα τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως. Τὸ ὄνομα δὲ τῆς Θήρας, παραφθαρὲν εἰς Φηρά, διεσώθη ὡς ὄνομα τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Ἡ νῆσος ἔφερε τὸ πάλαι καὶ ἄλλα ὀνόματα, ὡς *Φιλοτέρα*, *Τευσία*, *Καλαυρία* καὶ *Στρογγύλη*. Ὁ Λατῖνος συγγραφεὺς Ἰουστῖνος ἀναφέρει τὴν Θήραν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Θηραμένην*, ὁ δὲ Πορφυρογέννητος λέγει ὅτι ἐκαλεῖτο καὶ *Ρηναία*. Ἐν ἀναγραφῇ δ' ἐπισκοπῶν πρὸ τῆς φραγκοκρατίας ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος *Θηρασῶν*. Ὁ δὲ Βυζαντινὸς χρονογράφος Θεοφάνης ὀνομάζει τὴν Θήραν «νῆσον τοῦ διαβόλου», πιθανῶς ἕνεκα τῶν συχνὰ συμβαινόντων ἐν αὐτῇ ἡφαιστειωδῶν φαινομένων.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ Θήρα διετέλει τὸ πάλαι εἰς λίαν ἀνθηρὰν κατάστασιν, διότι ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ ἑπτὰ πόλεις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου. Ὑπῆρξε δὲ πολυθρύλητος τὸ πάλαι ἡ νῆσος διὰ τὴν κυρηναϊκὴν αὐτῆς ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Θηραῖοι ἵδρυσαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Γρίνου, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' π. χ. αἰῶνος καὶ ἥτις, τὰ μέγιστα ἤκμασε καὶ ὑπῆρξε πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Καλλιμάχου.

Οἱ Θηραῖοι ἐλάτρευον τὸν Ἀπόλλωνα Καρνεῖον, τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν Ἑρμῆν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Διόνυσον, ἐξαιρέτως δ' ἐτίμων ὡς ἥρωα καὶ τὸν οἰκιστὴν τῆς νήσου των Θήραν. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος Καρνείου, οὗτινος ἡ ἑορτὴ καὶ ὁ ἑορτάσιμος μὴν ἦτο κοινὸς παρ' ἅπασι τοῖς Δωριεῦσι, διατηρεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν Θήραν, τελευταῖον ἀποκαλυφθεὶς ἐν ἀξίοις λόγου λειψάνοις. Ὑπῆρχον δ' ἐν Θήρᾳ καὶ ἱερὰ Κρόνου, Δήμητρος καὶ Κόρης, Ἑκάτης, Πριάπου, Ἀγαθῆς Τύχης, Ἀγαθοῦ Δαίμονος, Ἀνάγκης. Εἰς ταῦτα δὲν συμπεριλαμβάνομεν τὰ ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου, περὶ ὧν κατωτέρω.

Κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου, ἡ Θήρα ὑπῆρξεν ἐκ τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι προσέφερον γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ δὲ τὴν μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους συμπηχθεῖσαν τῷ 476 π. Χ. Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ἐκ τῶν Κυκλάδων μόνη ἡ Θήρα μετὰ τῆς Μήλου, τῆς Ἀνάφης καὶ τῆς Φολεγάνδρου δὲν συνετάχθησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων λόγῳ τοῦ ἐν αὐταῖς δεσπόζοντος δωρικοῦ στοιχείου. Ἀλλὰ βραδύτερον ἠναγκάσθη ἡ Θήρα νὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς θαλασσοκρατοῦντας Ἀθηναίους, πρὸς οὓς τῷ 425 π. Χ., ἐν ταῖς ἀρχαῖς δηλονότι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐπλήρωνε φόρον τρία τάλαντα

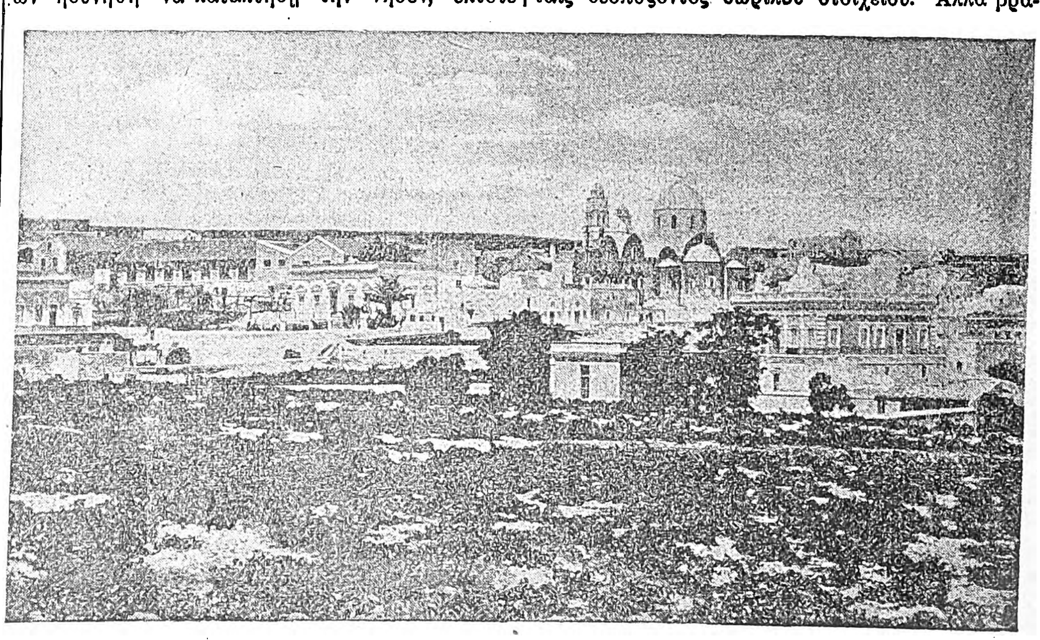

Θήρα: Ἄποψις τῆς κώμης Μεσσαρίας.

Digitized by Google

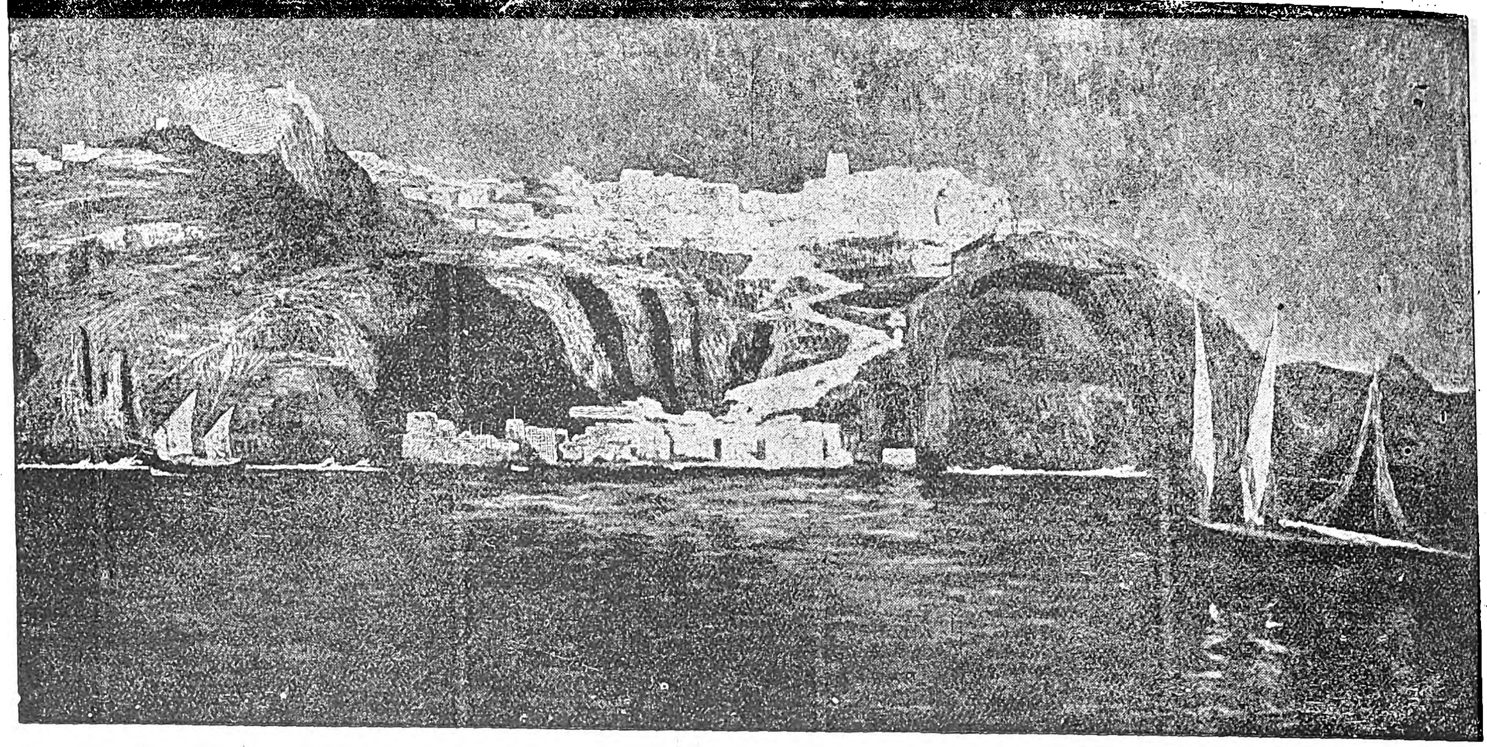

Λ. Κογεβίνα: Θήρα.

καὶ ἀργότερον πέντε. Ἐπὶ Ρωμαίων ἡ Θήρα ὑπήχθη εἰς τὴν κληθεῖσαν «Ἐπαρχίαν τῶν Νήσων» (Provincia Insularum).

Νομίσματα καὶ ἀνασκαφαὶ τῆς Θήρας. Τὰ σῳζόμενα τῆς Θήρας νομίσματα, πάντα χαλκᾶ, εἶναι τῶν ἐτῶν 350—200 π. Χ., εὕρηνται δ' ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων ἐξ αὐτῶν τὰ γράμματα ΘΗ καὶ ΘΗΡ, ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου, αἱ ἑξῆς δὲ παραστάσεις: κεφαλὴ Ἀπόλλωνος κατ' ἐνώπιον ἢ ἐν κατατομῇ, ταῦρος κυρίσσων ἢ προτομὴ ταύρου, τρεῖς δελφῖνες, λύρα, κεφαλὴ Διὸς μετὰ κεραυνοῦ, κεφαλὴ Ἑρμοῦ μετὰ κηρυκείου, κεφαλὴ γυναικεία πεπλοφόρος καὶ ἁπλῆ τοιαύτη. Τὰ δὲ αὐτοκρατορικὰ τῆς Θήρας νομίσματα ἀπὸ Μάρκου Αὐρηλίου μέχρι Κομμόδου φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΘΗΡΑΙΩ ἢ ΘΗΡΕΩΝ καὶ εὕρηνται ἐπ' αὐτῶν οἱ ἑξῆς τύποι: Ἀπόλλων καθήμενος ἐπὶ κύκνου, Ἀπόλλων κιθαρῳδός, γυμνὸν ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα Ἀπόλλωνος ἀκτινοστεφοῦς ἱσταμένου κατ' ἐνώπιον καὶ εἴδωλον ἢ Ἑρμῆς τῆς τετραγώνου ἐργασίας κατ' ἐνώπιον.

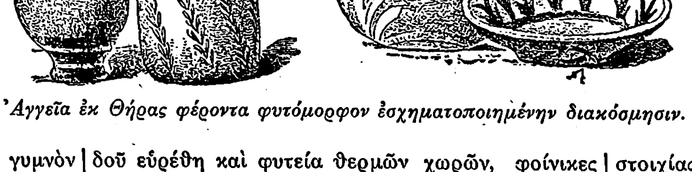

Ἀγγεῖα ἐκ Θήρας φέροντα φυτόμορφον ἐσχηματοποιημένην διακόσμησιν.

Αἱ πρὸ τινων δεκάδων ἐτῶν ἐνεργηθεῖσαι ἐν Θήρᾳ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν ἱκανὰ λείψανα τοῦ βίου τῶν προπαλαίων τῆς νήσου κατοίκων. Τὰ λείψανα ταῦτα ἐκρύπτοντο ὑπὸ στρῶμα λάβας, ὅπερ, ἔχον ἐνιαχοῦ πάχος 30 μέχρι 50 μέτρων, ἐσκέπαζε τὸ ἀρχικὸν ἔδαφος ἐφ' οὗ ἔκειντο τὰ πολύτιμα εὑρήματα εἴς τε τὴν Θήραν καὶ τὴν Θηρασίαν. Ὁ βίος τῶν προϊστορικῶν τούτων Θηραίων, ζώντων εἰς προμυκηναϊκὴν ἐποχήν, τοὺς ὁποίους 2500 περίπου ἔτη π. Χ. κατεπόντισε τὸ ἡφαίστειον ἢ ἐκάλυψεν ἀποπνίξασα ἡ ἡφαίστειος σποδός, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ προπάλαιοι οὗτοι κάτοικοι τῆς Θήρας διετέλουν εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν πολιτισμοῦ. Εἶχον ποίμνια αἰγῶν καὶ προβάτων, ἐγίνωσκον τὴν τυροκομίαν, ἐκαλλιέργουν σιτηρά, ἤλεθον, ἐξῆγον ἐλαιόλαδον, τῆς ἐλαίας τότε εὐδοκιμούσης ἐν τῇ νήσῳ, ἔπλεκον ὑφάσματα, ἡλίευον διὰ δικτύων, κατεσκεύαζον διὰ τόρνου ὡραῖα ἀγγεῖα ἔχοντα περίεργα κοσμήματα καὶ σχήματα ἰδιότυπα, ἐγίνωσκον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν χαλκὸν καὶ εἶχον κατοικίας ἐκ λίθων πελεκητῶν καὶ ἐντὸς τῶν τοίχων αὐτῶν παρενέθετον τεμάχια καταλλήλως συνδεδεμένων ξύλων, ὅπως αἱ οἰκίαι των καθίστανται ὅσον ἐνδέχεται ἀντισεισμικαί. Ἴχνος σιδήρου οὐδὲν εὑρέθη καὶ τὰ ἐργαλεῖά των ἦσαν λίθινα, ἀλλ' ἡ ξυλεία ἦτο ἄφθονος τότε εἰς τὴν σήμερον ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἄδενδρον νῆσον. Μεταξὺ μάλιστα τῶν ἀπολιθωμάτων της τῶν σχηματισθέντων διὰ τῆς ἡφαιστείου σποδοῦ εὑρέθη καὶ φυτεία θερμῶν χωρῶν, φοίνικες καὶ χαμαίρωπες κ. ἄ. τ. Ἡ εὕρεσις δὲ χρυσῶν δακτυλίων ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆχον κατὰ τοὺς παλαιοτάτους ἐκείνους χρόνους ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ Θήρας καὶ τῶν γειτόνων νήσων, μάλιστα δὲ πιθανώτατα καὶ μετὰ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις τοσοῦτον ἐφημίζετο τὸ πάλαι διὰ τοὺς χρυσορρόας ποταμούς της. Τὰς δ' ἐξωτερικὰς τῆς νήσου σχέσεις ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ σχῆμα τῶν θηραϊκῶν ἀγγείων, ὧν παρεμφερῆ ἀνευρέθησαν ἐν Μήλῳ, ἐν Ρόδῳ καὶ ἐν Κύπρῳ.

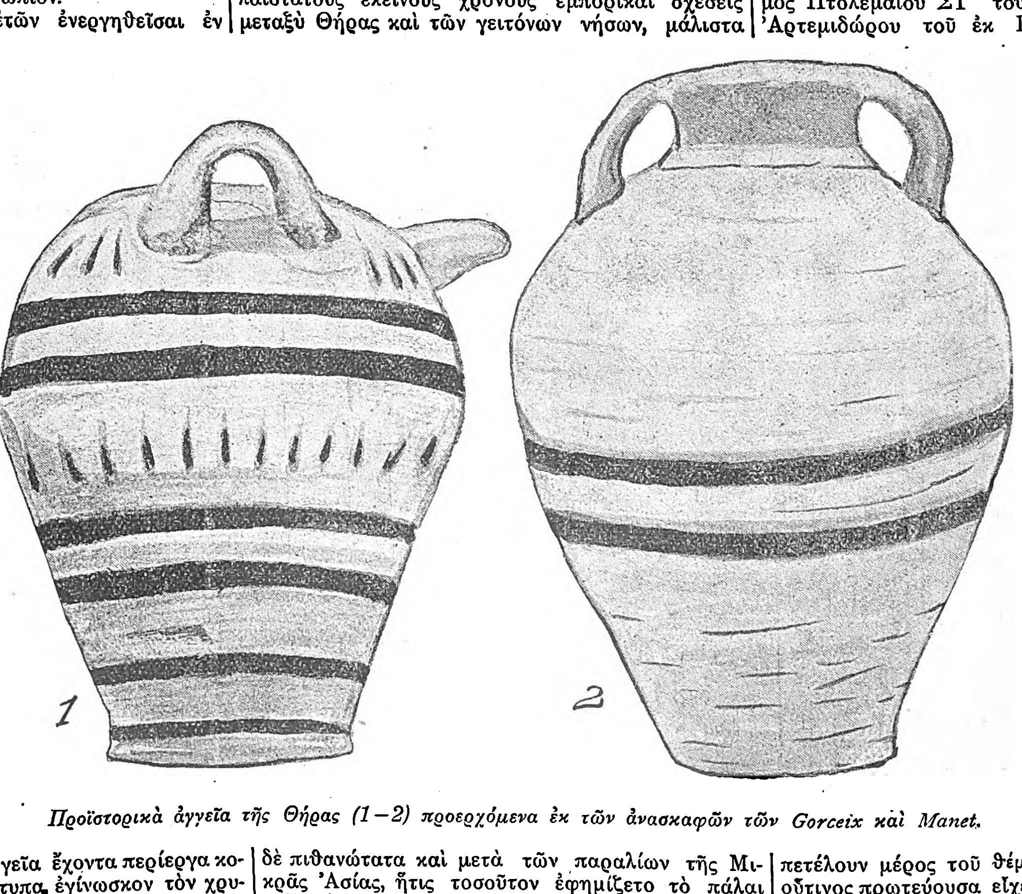

Προϊστορικὰ ἀγγεῖα τῆς Θήρας (1—2) προερχόμενα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Gorceix καὶ Manet.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν δ' ἐποχὴν ὑφαίνετο ἐν Θήρᾳ καὶ ἐκλεκτόν τι εἶδος ἐσθῆτος ἢ χιτῶνος, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον θήραιον.

Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Θήρας ἐξετείνετο εἰς μῆκος μὲν 800, πλάτος δὲ 150 μέτρων ἐπὶ ράχεως βραχώδους τοῦ Μέσα βουνοῦ (ὕψ. 240—369 μ.). Οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν Θήραν ὡς προπύργιον τῆς ναυτικῆς των δυνάμεως καὶ εἶχον ὀχυρώσει αὐτὴν ἀνεγείραντες φρούριον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπηγρύπνουν ἐπὶ τῶν συμβαινόντων καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιοδίφης Φρ. Χίλλερ φὸν Γαίρτριγγεν, ἐνεργήσας τῷ 1898 ἐν Θήρᾳ σπουδαιοτάτας ἀνασκαφάς, ἀνεκάλυψεν ὁλόκληρον τὴν ἀρχαίαν ταύτην τῆς Θήρας πόλιν, ἐν ᾗ πλὴν ἄλλων εὑρέθησαν ὁ ναὸς τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, ἡρῷον τοῦ Θήρα, τὸ θέατρον, βασιλικὴ μήκους 40 μέτρων μετὰ κιονοστοιχίας ἐσωτερικῆς καὶ ἐξεδρῶν, τὸ ἐφηβεῖον, ἱερὸν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν Ἴσιδος, Ἀνούβιδος καὶ Σεράπιδος, ναΐδριον Πτολεμαίου τοῦ Γ', βωμὸς Πτολεμαίου ΣΤ' τοῦ Φιλομήτορος, τέμενος Ἀρτεμιδώρου τοῦ ἐκ Πέργης, ναυάρχου τῶν Πτολεμαίων, ἑλληνιστικαὶ οἰκίαι μετὰ ψηφιδωτῶν δεξαμενῶν καὶ ἀποχωρητηρίων, ἐπὶ τῶν βράχων δὲ κεχαραγμένα ὀνόματα θεῶν ἀνάμικτα μετὰ ὀνομάτων ἀνθρώπων καὶ ἰδίως ὡραίων χορευτῶν παίδων γυμνῶν, συνοδευομένων ὑπὸ ἐπιθέτων ἐρωτικῶν. Τινὰ τῶν χαραγμάτων τούτων ἀνάγονται εἰς τὸν Η' αἰῶνα π. Χ. Ἀνευρέθη δὲ καὶ πληθὺς γλυπτικῶν ἔργων καὶ παμπόλλων ἄλλων ἐπιγραφῶν, δι' ὧν ἐσαφηνίσθη σημαντικὴ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς Θήρας καὶ τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Πτολεμαίων.

Βυζαντινοὶ χρόνοι. Ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑπήγετο εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν ὡς καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὀνομαζομένην Ἐπαρχίαν τῶν Νήσων, εἰκοστὴν ἐνάτην ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Ἱεροκλέους, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ρόδος. Ἐπὶ τῶν διαδόχων δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Θήρα μετὰ τῆς Θηρασίας ἀπετέλουν μέρος τοῦ θέματος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οὗτινος πρωτεύουσα εἶχεν ὁρισθῆ ἡ Σάμος.

Ἡ Θήρα ἐπὶ φραγκοκρατίας καὶ ἑνετοκρατίας. Ἡ Θήρα κυριευθεῖσα τῷ 1207 ὑπὸ τοῦ Μάρκου Σανούδου παρεχωρήθη ὑπὸ τούτου εἰς τὸν Ἰάκωβον Βαρότσην. Ἡ νῆσος ἐν ἔτει 1269

Digitized by Google

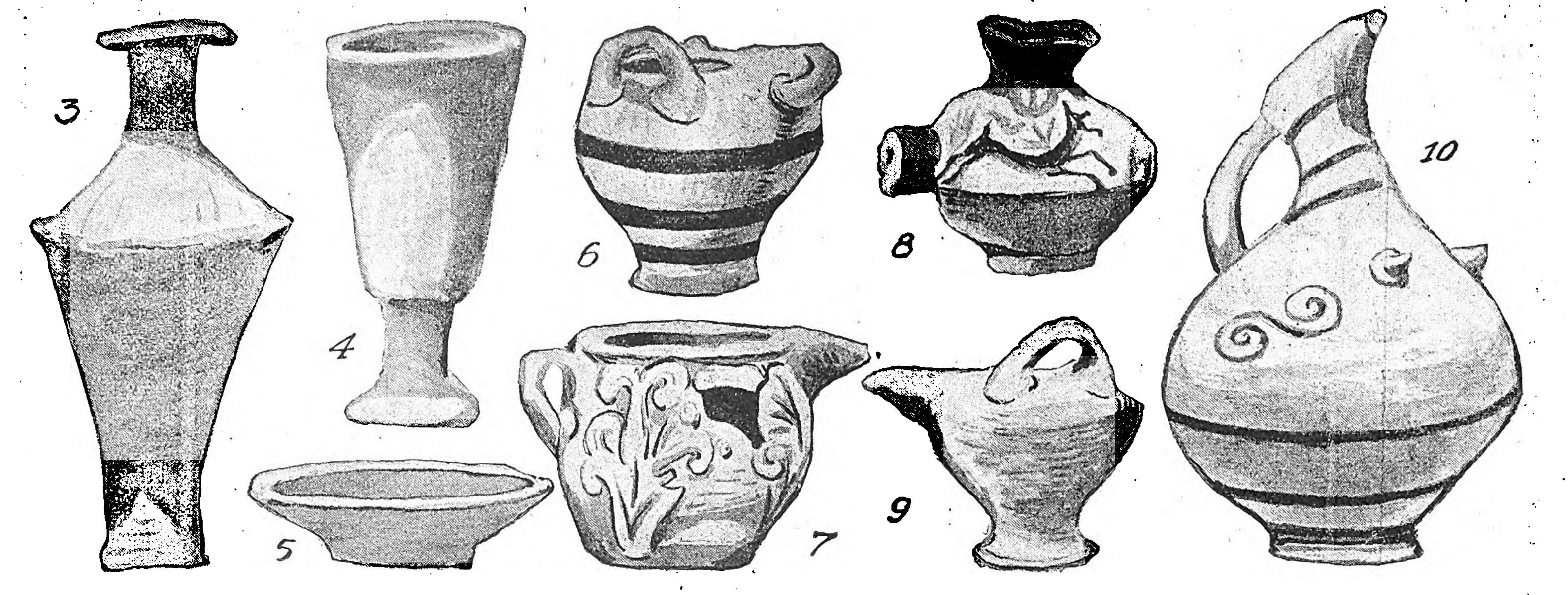

Προϊστορικὰ ἀγγεῖα τῆς Θήρας.
[Τὰ 3—8 προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Gorceix καὶ Manet καὶ τὰ 9—10 ἐκ κατασκευῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀκρωτηρίου.]

κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἀποδιωξάντων τοὺς Φράγκους κατακτητάς της. Ἀλλὰ διαρκοῦντος τοῦ μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου ἑπταετοῦς πολέμου, οἱ Βαρύτσαι ἀνέκτησαν τήν τε Θήραν καὶ Θηρασίαν. Τῷ 1318 οἱ Ἰουστινιάναι τῆς Χίου ἐδῄωσαν τὴν ἱκανῶς τότε εὐημεροῦσαν Θήραν. Τῷ 1335 ὁ Νικόλαος Α΄ Σανοῦδος τῆς Νάξου ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Βαρότση καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὁμολογήσωσι πίστιν εἰς αὐτόν, καίτοι φέροντας τὴν ὑπεροπτικὴν προσηγορίαν μεγάλου δουκὸς τῆς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ὑφισταμένης αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας· μὴ ἀρκεσθεὶς δ' εἰς τοῦτο, ἐν τέλει καὶ ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν, προσαρτήσας εἰς τὰς ἰδίας κτήσεις, τήν τε Θήραν καὶ Θηρεσίαν. Οἱ δὲ Βαρότσαι οὐδέποτε πλέον ἀνέκτησαν τὴν βαρωνείαν τῶν προπατόρων των, ἀποζημιωθέντες ὑπὸ τῶν Σανούδων χρηματικῶς καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς γαίας των ἐν Κρήτῃ καὶ κατόπιν ἐν Νάξῳ. Οὕτω παρέμεινεν ἡ Θήρα ὑπὸ τὸ δουκᾶτον τῆς Νάξου ὀγδοήκοντα ἔτη, ὅτε ὁ δοὺξ Ἰωάννης Ἰάκωβος Κρίσπος παρεχώρησε τὴν Θήραν εἰς τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον Κρίσπον, δυνάστην τῆς Σύρου, τὴν δὲ Θηρασίαν εἰς τὸν ἕτερον ἀδελφόν του Μάρκον Κρίσπον, δυνάστην τῆς Ἴου. Ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ἡ ἄλλοτε πλουσία Θήρα τοσαύτας εἶχεν ὑποστῆ ὑπὸ τῶν συνεχῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν συμφοράς, ὥστε μόλις ἔτρεφε 300 κατοίκους καὶ παρεῖχεν εἰς τὸν δοῦκα τῆς Νάξου, οὗτινος ἦτο καὶ πάλιν ἐξάρτημα, ἐνιαυσίαν πρόσοδον μόνον 500 δουκάτων. Τῷ 1480 ἡ Θήρα ἐδόθη ὡς προὶξ ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἰακώβου Γ΄ Κρίσπου εἰς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν του Δομίνικον Πιζάνην, υἱὸν τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης καὶ μέλος ἐπιφανεστάτου βενετικοῦ οἴκου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πιζάνη, πολλὴν ἀναπτύξαντος δραστηριότητα, ἡ Θήρα ἠδυνήθη νὰ ἐπουλώσῃ τὰ τραύματά της καὶ νὰ ἀνακτήσῃ κατὰ μέγα μέρος τὴν προτέραν εὐημερίαν της. Ἀλλὰ θανόντος τοῦ Ἰακώβου Γ΄ ὁ τούτου ἀδελφὸς καὶ διάδοχος Ἰωάννης Γ΄ Κρίσπος ἕνεκα οἰκογενειακῶν προστριβῶν πρὸς τὸν ἀλαζόνα ἀνεψιόν του, ὅστις ἠξίου νὰ διαδεχθῇ αὐτὸς εἰς τὸν δουκικὸν θρόνον τὸν πενθερόν του, προσορμίσθη αἴφνης εἰς τὴν Θήραν, κατέλαβε τὸ κάστρον τοῦ Σκαροῦ, κατεβίβασε τὴν σημαίαν τοῦ οἴκου Πιζάνη καὶ ἀνέπτυξε τοὺς ῥόμβους καὶ τοὺς σταυροὺς τῶν Κρίσπων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γ΄ τὴν Θήραν κατέλαβε τῷ 1492 ἡ Βενετία, ἥτις κατόπιν παρεχώρησε πάλιν ταύτην εἰς τὸ δουκᾶτον τῆς Νάξου. Πολλοὶ τῶν Θηραίων ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἠσπάσθησαν τὸν καθολικισμόν.

Ἡ Θήρα ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Τῷ 1537 ἡ ἐνσκήψασα τουρκικὴ θύελλα παρέσυρε καὶ τὴν Θήραν, καταληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσα, εἶτα δ' ἀποτελέσασαν μέρος τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰουδαῖον Ἰωσὴφ Νάζην δουκάτου τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Θανόντος τοῦ Νάζη τῷ 1579, ἡ Θήρα ἐγένετο ἄμεσος τουρκικὴ κτῆσις, ἀπολαμβάνουσα ὅμως πολλῶν προνομιῶν, αἵτινες καθίστων αὐτὴν σχεδὸν ἀνεξάρτητον. Τὴν 5 Μαΐου 1821, ἐπέτειον τῆς πολιούχου τῆς νήσου Ἁγίας Εἰρήνης, ὁ ἐν Θήρᾳ ἀποσταλεὶς ἐπίτροπος τοῦ πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου Εὐαγγέλης Ματζαράκης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ νήσῳ καὶ κατέλυσε τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Ἀλλ' οἱ Θηραῖοι δὲν ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα.

Τῷ 1479 τεσσαράκοντα οἰκογένειαι Θηραίων μετῴκησαν εἰς Κρήτην, ἐν ἔτει δὲ 1494 ἡ Θήρα εἶχε κάστρα πέντε, τὸν Σκάρον, τὸν Ἅγιον Νικόλαον, τὸ Καινουργιόμπουργο, τὸ Ἀκρωτήρι καὶ τὸν Νειμπουργιὸ ἢ Νημπουργό.

Ἡ Θήρα ὑπῆρξε πατρὶς ἐπιφανοῦς τοῦ Γένους διδασκάλου, τοῦ Ἀζαρία Τζιγάλα (1660—1740), κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους τοῦ λογίου ἰατροῦ καὶ πολυγράφου συγγραφέως Ἰωσὴφ Δεκιγάλλα (1812—1886).

Τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Θήρας ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1898 ὁ Fr. Hiller von Gaertringen.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ Θήρα ἔχει πλουσίαν βιβλιογραφίαν, τὰ κυριώτερα δὲ τῶν εἰς αὐτὴν ἀναφερομένων ἔργων εἶναι, πλὴν τῶν ἀφορώντων τὸ ἡφαίστειον, ἅτινα σημειοῦνται εἰς τὸ ἄρθρον *Σαντορίνη*, τὰ ἑξῆς:—*P. François Richard*, Τάργα τῆς πίστεως τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν διαφένδευσιν τῆς Ὀρθοδοξίας (ἐν Παρισίοις 1658, τ. Β΄, σ. 279).—Αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν πανιερώτατον ἀρχιερέα κλπ. (περιοδ. «Ἑλληνισμός», ἔτ. 1908, σ. 257 κ. ἑ.). — *L. Ross*, Tombeaux de l'île de Théra et colonnes votives, avec planches (ἐν Ἀθήναις 1841). — *I. Δ[ε] Κ[ιγάλλα]*, Ἀπάντησις εἰς διατριβὴν τοῦ Λ. Ρ[ὸς] περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς κατὰ τὴν νῆσον Θήραν ἀρχαίας πόλεως Οἴας («Ἀθηνᾶ», ἔτ. 1836, ἀρ. 337. Βλ. ἀνταπάντησιν τοῦ Ρὸς ἐν «Ἀθηνᾶς» φ. 339 ἰδίου ἔτους).—Περὶ ἀνασκαφῶν ἐν Θήρᾳ («Πανδώρα», ἔτ. 1870, σ. 80). — *Μ. Ἰ. Γεδεών*, Ἀνατολικοὶ καὶ Δυτικοὶ ἐν Σαντορίνῃ τῷ 1614 καὶ 1811 («Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» Κωνσταντινουπόλεως, τ. Θ΄, σ. 148 κ. ἑ.) — *Β. Α. Μυστακίδου*, Θήρας νήσου σιγίλλιον ἀνέκδοτον («Δελτίον τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείας», τ. Β΄, σ. 626 κ.ἑ.).—*Radau*, Les fouilles de Santorin, «Revue des Deux Mondes» (1871, τεῦχ. 1ης Σεπτεμβρίου). — *Ἰω. Πετρώφ*, Ἄτλας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνος, ἐν Λειψίᾳ 1886 σ. 31.—*W. Doerpfeld*, Das theater von Thera («Mitteil. des Deuts. Arch. Inst. Ath.», τ. XXIX, I, σ. 57—72).— *Fr. Hiller von Gaertringen*, Die archaische Kultur der insel Thera, Berlin 1897. (Μετεφρ. ὑπὸ *Ἱερων. Ν. Δελένδα* ἐν Θήρᾳ τῷ 1898).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Thera, (Berlin 1904).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Karten von Thera (Berlin 1904).

Δ. Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

— **Θήρα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Καλεῖται συνηθέστερον *Φηρά*. Κάτ. (1928) 680. Κεῖται εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς νήσου ἐν ὑψηλῇ δεσποζούσῃ θέσει, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐξ ὀμβρίων ὑδάτων. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται τὰ χωρία *Κοντοχώρι* (κάτ. 758) καὶ *Φηροστεφάνι* (κάτ. 285), ὡς καὶ τὸ ἐπίνειον τῆς κοινότητος *Παραλία Φηρῶν* (κάτ. 117). Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος εἶχε καλλιεργησίμους ἐκτάσεις 3000 στρέμ., ὧν τὰ $^3/_4$ καλύπτονται ὑπὸ ἀμπέλων. Εἰς μικροτέραν κλίμακα καλλιεργεῖται ἡ τομάτα καὶ σπείρεται κριθή. Σημαντικὴ ἐκμετάλλευσις ἐνεργεῖται τῆς θηραϊκῆς γῆς, ἧς ὀρυχεῖα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος μὲ ἐτησίαν ἐξαγωγὴν ὑπὲρ τὰς 60.000 τόννων.

Ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς κοινότητος ἑδρεύουσιν ὅλαι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπαρχίας Θήρας, ἐπίσης καὶ ἡ μητρόπολις Θήρας. Ἔχει ἡμιγυμνάσιον (μαθ. 40) καὶ τριτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον (μαθ. 160). Ἔχει ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ μετηνέχθησαν καὶ φυλάσσονται πλεῖσται ἀρχαιότητες, συλλεγεῖσαι εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου. Εἰς τὸν λιμένα τῶν Φηρῶν προσεγγίζουσι τακτικώτατα ἀκτοπλοϊκὰ ἀτμόπλοια, ὡς καὶ φορτηγὰ τοιαῦτα διὰ τὴν μεταφορὰν θηραϊκῆς γῆς, οἴνων κλπ. Ἀπέχει ἀπὸ τῆς Σύρου κατ' εὐθεῖαν μίλ. 68, τὰ ἀτμόπλοια ὅμως συνηθέστατα προσεγγίζουσιν εἰς Πάρον, Νάξον, Ἴον καὶ Οἴαν (Θήρας). Δ. Ε. ΜΟΥΤΑΚΑΣ

— **Θήρας διάλεκτος** *[Γλωσσολ.]*. Τῆς ἀρχαίας Θήρας ἡ διάλεκτος ἦτο συγγενὴς πρὸς τὴν τῆς Κυρήνης ἀποικίας τῶν Θηραίων (Ζ΄ αἰ. π. Χ.), τῆς ὁποίας ἡ διάλεκτος, ἀπομονωθεῖσα ὁπωσδήποτε δι' εὐνοήτους γεωγραφικοὺς λόγους, ἐξελίχθη βραδύτερον ἢ ἡ τῆς μητροπόλεως καὶ οὕτω παρουσιάζεται κατά τι ἀρχαϊκωτέρα. Ἡ θηραϊκὴ διάλεκτος μᾶς εἶναι γνωστὴ ἐκ μόνων τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ὁμωνύμου νήσου, αἵτινες ἀπεθησαυρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Hiller von Gärtringen (ἐν Inscrip. Graec. XI, 3), ἔτι δὲ ἐν τῷ Supplementum τοῦ ῥηθέντος τόμου (Berolini 1904), ἡ δὲ τῆς Κυρήνης κυρίως μὲν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν της (τὰς ὁποίας εὑρίσκει τις παρὰ Collitz, 4833—4870 κ. ἄ.), κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἐξ ὀλίγων κυρηναϊκῶν «γλωσσῶν» τοῦ Ἡσυχίου.

Τὸ ἀλφάβητον τῆς Θήρας (ὡς καὶ τὸ τῆς Μήλου καὶ Κρήτης) διακρίνεται διὰ τὸν ἀρχαϊκώτερον ἢ τὰ τῶν ἄλλων νήσων καὶ χωρῶν χαρακτῆρά του, στερεῖται δὲ οὐχὶ μόνον τῶν γραμμάτων *Η,Ω* (ἀνθ' ὧν ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ πρὸς παράστασιν τῶν ἀντιστοίχων βραχέων φωνηέντων ἐν χρήσει στοιχεῖα *Ε* καὶ *Ο*), ἀλλὰ καὶ τῶν δασέων *Φ* καὶ *Χ* καὶ τῶν διπλῶν *Ξ* καὶ *Ψ*, τὰ ὁποῖα ἀνεπληροῦντο διὰ τῶν συμπλεγμάτων *ΠΗ, ΚΗ* ἢ τῶν ἁπλῶν *Π,Κ* καὶ διὰ τῶν *ΚΣ,ΠΣ*, λ. χ. Κάριτες, ὀρκεστάς, Ἐπιπόβο κ. λ., ἀντὶ Χάριτες, ὀρχηστής, Ἐπιφόβου.

Ἀξιοσημείωτος φωνητικὴ διαφορὰ τῆς διαλέκτου τῆς Θήρας ἀπὸ τῆς τῆς Κυρήνης εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπαντοῦν τὰ μακρὰ *Η* καὶ *Ω* εἴτε ἐκ συναιρέσεως τῶν *ΕΕ* καὶ *ΟΟ*, εἴτε ἐξ ἀντεκτάσεως τῶν *Ε* καὶ *Ο* προέρχονται ταῦτα (Φιλόξηνος, Εὔβωλος κ.λ. =Φιλόξεινος ἢ — ξενος, Εὔβουλος κ. οὕ. κ.), ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας διαλέκτους τῆς αὐστηρᾶς Δωρικῆς, ἐν τῇ Θηραϊκῇ τὰ συμπλέγματα μὲν *ΕΕ* καὶ *ΟΟ* συναιροῦνται εἰς *ΕΙ* καὶ *ΟΥ*, ἀλλὰ τὰ φωνήεντα *Ε* καὶ *Ο* ἐκτείνονται ἀναπληρωτικῶς εἰς *Η* καὶ *Ω*: ἠμί, βωλὰ κ.λ. (=εἰμί, βουλή).

Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος διαλέκτων εἶναι ἡ ἄνευ ἀντεκτάσεως τοῦ προηγουμένου φωνήεντος *Ε* καὶ *Ο* ἀποβολὴ τοῦ ἐνρίνου ἐκ τοῦ ληκτικοῦ συμπλέγματος —*νς*: τὸς θεός, τὸς φίλος, αἱρεθὲς κ. λ. ἐν Θήρᾳ (=τοὺς θεούς, τοὺς φίλους, αἱρεθεὶς κ.λ.)—ἐς τὸς κινδύνος, ποτὶ τὸς ἀνθρώπος, ἐπιδὸς κ. λ. ἐν Κυρήνῃ (=εἰς τοὺς κινδύνους, πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιδοὺς κ. οὕ. κ.). Λίαν ἀξιοπερίεργοι εἶναι οἱ ἐν Κυρηναϊκῇ ἐπιγραφῇ ἀναγινωσκόμενοι τύποι ἀνήκοισαν=ἀνήκουσαν, προγεγονοίσας κ. λ. μετὰ τοῦ συμπλέγματος δηλ. —*οισ*— ἀντὶ τοῦ —*ονσ*—, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἰδιορρυθμιῶν τῆς ἀρχαίας Λεσβιακῆς. Ἂν τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον ἰδίαζεν εἰς τὴν κυρηναϊκὴν διάλεκτον ἢ ὀφείλεται ἁπλῶς εἰς ἐπίδρασιν λογοτεχνικήν, ὅπως δέχονται οἱ Dittenberger καὶ Bechtel, εἶναι ἄγνωστον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα² (Α΄ Ἀθῆναι 1924).—*Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Σύντομος ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων (Α Ἀθῆναι 1924).—*H. Hauptvogel*, Die dialektischen Eigentünlichkeiten der Inschriften von Thera (I—II Programm Cilli 1906—1908). *Fr. Bechtel*, Die griech. Dialekte II. Die westgriech. Dialekte (Berlin 1923).—*A. Thumb*, Handbuch d. griech. Dialekte (Heidelberg 1909).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θήρας ἐπαρχία**. Μία τῶν 7 ἐπαρχιῶν, εἰς ἃς διαιρεῖται τὸ νησιωτικὸν συγκρότημα τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Περιλαμβάνει δὲ τὰς νήσους *Θήραν, Θηρεσίαν, Ἀμοργόν, Ἴον, Ἀνάφην, Ἡράκλειαν* καὶ *Κουφονήσια*. Ἔχει ἐν συνόλῳ πληθυσμὸν (1928) 17.138 κατοίκων (ἄρρενες 8.325, θήλεις 8.813), συγκροτοῦντα 23 κοινότητας. Κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ΄ διοικητικὴν διαίρεσιν περιελάμβανεν 9 δήμους. Δ. Ε. Μ.

— **Θήρας ἰαματικὰ λουτρά**. Αἱ ἐν τῇ ἡφαιστειογενεῖ νήσῳ Θήρᾳ ἀναβλύζουσαι μεταλλικαὶ πηγαὶ ἐμφανίζονται εἰς τὰς θέσεις Πλάκα καὶ Χριστός, εἶναι δὲ δύο τὸν ἀριθμόν: ἡ πηγὴ *Πλάκας* καὶ ἡ πηγὴ *Ἄθερμα*. Ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Νέας Καϋμένης ἀναβλύζει σήμερον ὑποθαλασσία πηγὴ θερμοῦ ὕδατος σιδηρούχος, ἐξ ἧς ὁ κολπίσκος φαίνεται ἐρυθρός, διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶναι γνωστὸς ὡς «Κόκκινα νερά». Ἀμφοτέρων τῶν πηγῶν τούτων τὰ ὕδατα εἶναι χλωριονατριοῦχα, ἔχουσι δὲ θερ-

Digitized by Google

μοκρασίαν τῆς μὲν Πλάκας περὶ τοὺς 29°, τῆς δὲ Ἄθερμα 40° περίπου. Αἱ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Πλάκας, ἥτις εἶναι ἰδιωτική, ἐγκαταστάσεις, ὡς καὶ αἱ παρὰ τὴν ἑτέραν τῆς Ἄθερμα συνίστανται εἰς ἕνα λουτῆρα καὶ 4 μικρὰ δωμάτια χρησιμεύοντα ὡς κατοικίαν τῶν λουομένων, ὧν ὁ ἀριθμὸς κυμαίνεται περὶ τοὺς 60 ἐτησίως. Τὰ ἰαματικὰ ὕδατα τῆς νήσου Θήρας δὲν ἔχουσι μελετηθῆ. Κ. Γ. Μ.

— **Θήρας, τέως δῆμος.** Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων 9 δήμων ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἡμεροβιγλίου, Θήρας* καὶ *Καρτεράδου.* Δ. Ε. Μ.

Θήρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἄγνωστος καὶ ἀκαθόριστος τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Καρίᾳ, κειμένη, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 2, 15) εἰς βόρ. πλάτ. 59°, καὶ ἀνατ. μῆκ. 36° 15' (πρβλ. *Στεφ. Βυζαντ.* «Θήρα.... Ἔστι καὶ Καρίας ἄλλη»). Κατὰ τὴν κατὰ τοῦ Δαρείου ἐκστρατείαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὴν Θήραν μετὰ τῶν γειτονικῶν πόλεων Μύνδου, Καύνου καὶ Καλλιπόλεως κατεῖχεν ὁ Πέρσης Ὀροντοβάτης, φυλάττων τὴν ἄκραν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ. Ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Ἄσανδρος μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, ἐνίκησαν αὐτόν, ἀπολέσαντα 700 πεζούς, 50 ἱππεῖς καὶ 1000 αἰχμαλώτους (*Ἀρρ.* Ἀνάβ. ΙΙ, 5, 7). Α. Θ. Σ.

Θῆραι (αἱ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μία τῶν ὑψηλῶν κλιτύων τοῦ Ταϋγέτου, μεταξὺ τῶν ἀκρωρειῶν αὐτοῦ, Ταλετοῦ καὶ Εὐόρα. Εἶχεν ὀνομασθῆ οὕτω, διότι εἰς τὰ πυκνὰ δάση αὐτῆς ὑπῆρχεν ἄφθονον κυνήγιον ἀγρίων αἰγῶν καὶ χοίρων, ἐλάφων καὶ ἄρκτων. Εἰς ταύτας ἐσύχναζον οἱ φαιδροὶ ὅμιλοι τῶν νέων Σπαρτιατῶν, συνοδευόμενοι ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λακωνικὰ κυνάρια, ἅτινα ἐθεωροῦντο τὸ κάλλιστον εἶδος τῶν θηρευτικῶν κυνῶν, καὶ ἀπὸ τούτων κατήρχοντο μετακομίζοντες εἰς Σπάρτην ὡς πολεμικὸν λάφυρον τὰ θηράματά των, ἅτινα παρατιθέμενα κατὰ τὰ συσσίτια ἐποικίλλον τὰ ἐν αὐτοῖς μονότονα ἐδέσματα. ΚΑΨ.

θηραϊκός,—*ή,—όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν νῆσον Θήραν, ὁ τῆς Θήρας: «θηραϊκὴ γῆ», «οἶνοι θηραϊκοί».

—**Θηραϊκὴ γῆ.** Ἡ θηραϊκὴ γῆ ἀπὸ τεχνολογικῆς ἀπόψεως τάσσεται μεταξὺ τῶν πουζολανῶν, ἤτοι ἡφαιστείων γαιῶν ἐχουσῶν ἰδιότητας ὑδραυλικάς, εἶναι ὅμως μεταξὺ τούτων ἐντελῶς ἰδιότυπος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως δομικῆς ἡ ἀρίστη. Αἱ ἡφαίστειαι γαῖαι εἰσι φυσικαὶ σύνθετοι ὗλαι, πλούσιαι μὲν πυριτικοῦ ὀξέος, πτωχαὶ δ' ἀσβέστου, ἀνεκβληθεῖσαι ἐξ ἡφαιστείων ὑπὸ μορφὴν τόφου, τέφρας καὶ μύδρων, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων. Τοιαῦται φυσικαὶ κονίαι εἰσὶν αἱ ἐν Ποτιόλοις καὶ Βαΐᾳ συναντώμεναι καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εὐρείας τυχοῦσαι χρήσεως. Τὰ σιγήσαντα ἡφαίστεια ἐν Eifel, τῆς παρὰ τὸν Ρῆνον Πρωσσίας, παρέσχον τὸν τοφφόλιθον, τὸ τραχὺ τοῦτο πέτρωμα, ὅπερ ἐν Andernach καὶ ἀλλαχοῦ παρουσιάζεται ὑπὸ πάχος 50 μέτρων καὶ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ πάλαι μετεχειρίσθησαν ἐπὶ ἔργα δομῆς, ἰδίως ὅμως ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Νῦν δὲ τὸ προϊὸν τοῦτο φέρεται ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἀφοῦ ἀλεσθῇ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Trass. Ἡφαίστειαι γαῖαι ἀπαντῶνται ὡσαύτως ἐν Ν. Γαλλίᾳ (Auvergne, νομοῖς Ardèche καὶ Hérault), Ὁλλανδίᾳ κ.ἄ. Παρ' ἡμῖν δ' ἔκπαλαι ἔτυχεν ἐφαρμογῆς ἡ ἐφ' ἁπάσης σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς νήσου Θήρας καὶ τῶν παρ' αὐτῇ νησίδων Θηρασίας καὶ Ἀσπρονησίου ὑπάρχουσα ἡφαίστεια γῆ. Αἱ ἡφαίστειαι γαῖαι ὀφείλουσι τὴν ὑδραυλικὴν αὐτῶν ἰδιότητα εἴτε εἰς φυσικὰς διαλυσίμους ὑδροπυριτικὰς ἑνώσεις, εἴτε, ὅπως ἡ θηραϊκὴ γῆ, εἰς τὸ ἐν αὐτῇ ἐν ἀμόρφῳ καταστάσει παρυπάρχον πυριτικὸν ὀξύ. Ἡ παρουσία χημικῶς ἡνωμένου ὕδατος ἐν τῇ Θηραϊκῇ γῇ ἐστὶν ἐξ ἄλλου χαρακτηριστικὴ αὐτῆς τε ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡφαιστειογενῶν κονιῶν, ἀπαραίτητος δ' ἵνα τὸ προϊὸν ᾖ ὑδραυλικόν. Ἐὰν τὸ χημικὸν τοῦτο ὕδωρ ἐκδιωχθῇ διὰ σφοδρᾶς πυρώσεως τῆς γῆς, ἐκλείπει καὶ ἡ ὑδραυλικὴ αὐτῆς ἰδιότης (*Α. Χ. Βουρνάζου* «Ἡ Θηραϊκὴ γῆ» 1904 σελ. 19). Αἱ δὲ ὑδραυλικαὶ ἑνώσεις τῶν λοιπῶν ἡφαιστείων γαιῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀνάλογοι πρὸς φυσικούς τινας ζεολίθους, εἰσὶ δὲ διαλυταὶ ἐν ρύματι κάλεως 30% καὶ θερμοκρασίᾳ τοῦ βράζοντος ὕδατος. Ἡ σύστασις τῆς θηραϊκῆς γῆς εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

Θηραϊκὴ γῆ.

SiO_2	65,20 %	MgO	1,85 %
Al_2O_3	12,85 »	K_2O	4.19 »
Fe_2O_3	6.32 »	Na_2O	2,60 »
CaO	3,15 »	H_2O	3,10 »

Ὡς ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων καταφαίνεται, ἡ θηραϊκὴ γῆ εἶναι πλουσιωτάτη μὲν πυριτικοῦ ὀξέος, ἀλλὰ καὶ πτωχὴ ἀσβέστου, τούτου δ' ἕνεκεν ἀκατάλληλος ἵνα χρησιμεύσῃ μόνη πρὸς παρασκευὴν ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Ἀναμειγνύεται δ' ὡς ἐκ τούτου ἀείποτε μετὰ παχείας ἢ ὑδραυλικῆς ἀσβέστου. Ἐκ μακρᾶς σειρᾶς ἐρευνῶν κατεδείχθη, ὅτι καὶ ἡ θηραϊκὴ γῆ πρέπει πρὸς ἐφαρμογὴν νὰ μετατρέπηται εἰς ἄλευρον, διότι μόνον τότε ὁ ὑδραυλικὸς αὐτῆς παράγων ἐστὶ καθ' ὁλοκληρίαν διαθέσιμος. Τὸ ἄλευρον τοῦτο πρέπει νὰ διέρχηται ἐντελῶς διὰ κοσκίνου 900 βροχίδων καὶ νὰ μείγνυται μεθ' ὁμοιολεπτομεροῦς $Ca(OH)_2$ καὶ ἀδρᾶς ἄμμου ἐν ξηρῷ, πρὸς μεῖγμα ὅσον ἔνεστι ὁμοιοειδέστερον. Τὸ καταλληλότερον κονίαμα σκευάζεται ὡς ἑξῆς εἰς βάρη: θηραϊκῆς γῆς 100, ὑδρασβέστου 31, ἀδρᾶς ἄμμου 33. Ἡ μηχανικὴ δοκιμασία ἐπὶ δειγμάτων τοιούτου κονιάματος παρέσχε τὰ ἑξῆς κατὰ μέσον ὅρον ἀποτελέσματα:

Πήξεως λῆξις ἐν τῷ ἀέρι μεθ' ὥρας	42
» » ἐν τῷ ὕδατι »	100

Ἀντοχὴ εἰς ἀφελκυσμὸν μετά:

7 ἡμ παραμονὴν ἐν τῷ ἀέρι χλγρ. κατὰ 0,0μ²	7,25—7,50
28 » » » » » »	15—16
3 μην. » » » » »	21—23
6 » » » » » »	22—25
12 » » » » » »	28—31
28 ἡμ. » ἐν τῷ ὕδατι » »	8,5—9,5
12 μην. » » » » »	15—16,5

Ἀντοχὴ εἰς πίεσιν μετά:

7 ἡμ. παραμονὴν ἐν τῷ ἀέρι χλγρ. κατὰ 0,0μ	65—70
28 » » » » » »	1 5—175
3 μην. » » » » »	188 —195
6 » » » » » »	198—200
12 » » » » » »	230—235
28 ἡμ. » ἐν τῷ ὕδατι » »	56—68
12 μην. » » » » »	109—112

Ἡ πῆξις τοῦ διὰ θηραϊκῆς γῆς κονιάματος ὀφείλεται εἰς τὸν διὰ τοῦ ἀμόρφου πυριτικοῦ ὀξέος αὐτῆς σχηματισμὸν ἐνύδρου μεταπυριτικοῦ ἀσβεστίου ἀδιαλύτου:

$$SiO_2 + Ca(OH)_2 + aq = CaO\,SiO_2\,2H_2O + aq$$

Τὸ σῶμα τοῦτο ἔχει τὴν αὐτὴν σύστασιν πρὸς τὸν ὀρυκτὸν πλομπιερίτην, ὅστις συναντᾶται εἰς τὰς ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς γνωστὰς ἀλκαλιπυριτικὰς πηγὰς Plombières ἐν Γαλλίᾳ, ἀφ' ὧν προσέλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Εἰς μεγάλα τεχνικὰ ἔργα (ἅτινα ἐξετέλεσεν ἐν Fiume τῆς Ἀδριατικῆς ὁ συνταγματάρχης Koerber, ἀπεσταλμένος τῆς οὐγγρικῆς κυβερνήσεως διὰ τὰ ἔργα τῆς ἐκεῖ ναυτικῆς Ἀκαδημίας, ἐν δὲ Τεργέστῃ ὁ μηχανικὸς Heider, ὁ διευθύνας τὰ ἔργα τοῦ αὐστριακοῦ Lloyd καὶ παρ' ἡμῖν ὁ στρατηγὸς Τὺρ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου) ἐφηρμόσθη κονίαμα ἐμπειρικὸν ἀποτελεσθὲν ἐξ 6 ὄγκων θηραϊκῆς γῆς, 2 ὄγκων παχείας ἀσβέστου καὶ ἑνὸς λεπτῆς ἄμμου.

Ἡ δὲ κυματωγὴ τοῦ λιμένος Σύρου καὶ τὰ προκυμαία τῶν λιμένων Πειραιῶς, Πατρῶν, Ναυπλίου κλπ. κατεσκευάσθησαν διὰ κονιάματος ἐξ ἑπτὰ ὄγκων θηραϊκῆς γῆς, δύο παχείας ἀσβέστου καὶ θαλασσίου ὕδατος, ποσότητος ἀρκούσης πρὸς σκευασίαν συνεστηκότος πηλοῦ. Ὁ ἑπόμενος πίναξ ἐνδείκνυσι τὰ παλαιὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰς πίεσιν ἀντοχῆς ὑφύδρων κονιαμάτων θηραϊκῆς γῆς (ἐν Αὐστρίᾳ δοκιμασθέντα) εἰς χιλιόγραμμα κατὰ τετραγωνικὸν ἑκατοστόν. Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτου ἐμφαίνεται καὶ ἡ πορεία τῆς σκληρύνσεως, ἥτις ἐλάχιστον μὲν ἀλλοιοῦται ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 22ου μηνός, ἐπαυξάνεται ὅμως ἀκολούθως συνεχῶς καὶ μετὰ 13 ἀπὸ τῆς ἐμβαπτίσεως ἔτη παρουσιάζει τὸ κονίαμα ἀντοχὴν 100 σχεδὸν χιλιογράμμων κατὰ 0.0μ².

	Μετὰ παραμονὴν ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι.	Ἀντοχὴ εἰς πίεσιν κατὰ 0,0μ²:
	4 μηνῶν	18,01 χλγρμ.
	9 »	30,54 »
Κονίαμα ἐκ:	12 »	29,33 »
Θηραϊκῆς γῆς μερῶν 6	18 »	29,09 »
Ὑδρασβέστου μερῶν 2	21 »	30,97 »
Ἄμμου λεπτῆς μέρους 1 ..	22 »	31,76 »
	27 »	43,75 »
	4 ἐτῶν	54,03 »
Κονίαμα ἐκ:		
Θηραϊκῆς γῆς μερῶν 7	13 ἐτῶν	91,'1
Ὑδρασβέστου μερῶν 2		

Διὰ τοῦ ἐκ θηραϊκῆς γῆς κονιάματος ἐγένοντο τέλος, πλὴν ἄλλων, καὶ τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα τῶν λιμένων Πόλας, Ἀβαζίας, Malamocco, Fiume, Τεργέστης καὶ ἄλλων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους. Ἐν Αἰγύπτῳ ἐχρησίμευσε πρὸς κατασκευὴν τοῦ φράκτου (écluse) τοῦ λιμένος Ἀλεξανδρείας καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς διώρυγος τοῦ Suez. Τὰ ἐκ κισήρεως λιθάρια ἢ συντρίμματα, ἅτινα ἀφθονώτατα συναντῶνται ἐν τῇ θηραϊκῇ γῇ, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἐπιτυχῶς πρὸς παρασκευὴν τῶν καλουμένων πλωτῶν λίθων (Schwemmsteine). Μιγνύμενα δ' ἐπὶ τούτῳ μετὰ πηλοῦ ἀσβέστου παρέχουσι φύραμα, ὅπερ συμπιεζόμενον ἐντὸς τύπων ἐκτίθεται ἀκολούθως ἐπὶ μακρὸν πρὸς ξήρανσιν ἐν τῷ ἀέρι. Λαμβάνονται οὕτω λευκοί, πορώδεις, ἐλαφροί, συνάμα δὲ καὶ στερεώτατοι τεχνητοὶ λίθοι, οἵτινες δύνανται οἰκονομικῶς νὰ διακομισθῶσι καὶ εἰς μακρὰς ἀποστάσεις. Οἱ πλωτοὶ λίθοι χρησιμεύουσιν ἰδίως πρὸς κατασκευὴν οἰκίσκων ἢ διαμερισμάτων καλῶς ἀεριζομένων. Α. Χ. ΒΟΥΡΝΑΖΟΣ

— *['Εμπορευματολ.]* Ἡ *θηραϊκὴ γῆ* ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς *κοινὴ ἢ ἀκατέργαστος* ἀφ' ἑνὸς καὶ ὡς *κατειργασμένη ἢ ἄλευρον* ἀφ' ἑτέρου. Ἐκ τῶν δύο τούτων ποικιλιῶν τὸ ἄλευρον εἶναι προτιμητέον τῆς κοινῆς θηραϊκῆς γῆς, διότι ἔχει πολὺ περισσότερον ἐντεταμένας τὰς ἀγαθὰς τῆς γῆς ταύτης ἰδιότητας. Τὸ ἄλευρον τῆς θηραϊκῆς γῆς ὁμοιάζει πρὸς τὸ τσιμέντον, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἔχει χρῶμα ἀνοικτότερον καὶ εἶναι κατά τι ἐλαφρότερον τούτου· πρὸς τούτοις ἡ κονιοποίησίς του εἶναι ὀλιγώτερον προκεχωρημένη ἀπὸ τὴν τοῦ τσιμέντου. Ἡ θηραϊκὴ γῆ ἀναμειγνυομένη μὲ ἄσβεστον ἀναπληρώνει τὴν κοινὴν ἄμμον καὶ παρέχει ὑδραυλικὰ κονιάματα, ἀσυγκρίτως ταύτης ἀνώτερα. Εἶναι δὲ τὰ ὑδραυλικὰ κονιάματα δομαί, αἵτινες πήγνυνται ἐν ὑγρῷ περιβάλλοντι ἢ καὶ ὑπὸ τὸ ὕδωρ ἀκόμη, ὡς λ. χ. τὰ λιμενικὰ ἔργα. Τὸ ἄλευρον τῆς θηραϊκῆς γῆς δύναται ν' ἀντικαθιστᾷ καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ τσιμέντον εἰς τὰ μπετόν, μέχρις ὡρισμένου βεβαίως ὁρίου πρὸς ὄφελος τῆς ὑδραυλικότητος καὶ ἀντοχῆς τούτων. Ἀναμειγνυόμενον κατ' ἀναλογίαν 20—30% μὲ κονιοποιημένην ἐσβεσμένην ἄσβεστον παρέχει ἀρίστην καὶ εὐθηνὴν ὑδραυλικὴν ἄσβεστον· χρησιμεύει πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὰ ἀσφαλτικὰ ὁδοστρώματα ὡς γέμισμα.

Μονὰς πωλήσεως τῆς θηραϊκῆς γῆς εἶναι ὁ τόννος. Τὸ ἄλευρον συσκευάζεται εἰς σάκκους γιούτης τῶν 50 χιλιογρ. Ἡ νῆσος Θήρα (Σαντορίνη) τῶν Κυκλάδων ἐξάγει ἐτησίως 100 000 τόννους θηραϊκῆς γῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον κατειργασμένης ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τῆς αὐτόθι ἑταιρείας «Ἥφαιστος». Α. ΣΥΡΙΓΟΣ

Θηραῖος: —1) ***Ἀναγνώστης*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Θήρας, ὅπου ἐγεννήθη τῷ 1770. Ἐμπορεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς ἀπὸ τὸν Σέκκερην, ὅστις εἶχεν ἀπόλυτον εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην. Ἐστάλη εἰδικῶς εἰς Ὀδησσὸν τὰς παραμονὰς τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Δακίαν καὶ ἐνήργησεν ἐράνους δι' ὑποσχετικῶν ἑκατὸν φλωρίων ὁλλανδικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὑπογράψει ὁ γενικὸς ἐπίτροπος. Κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα τῷ 1822 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων. Τῷ 1824 διετάχθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μὲ εἰδικὴν ἐντολήν, ἀλλ' ἀπεβίωσεν ἐκ λοιμοῦ ἐν Ναυπλίῳ.

— 2) ***Πέτρος.*** Υἱὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπολέμησεν εἰς τὰ ὑδραϊκὰ καὶ τὰ ψαριανὰ πλοῖα. Τῷ 1825 μετέσχε τῶν πειρατικῶν κινημάτων τῆς Ὕδρας καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάμιλτων ἀπεστάλη μετ' ἄλλων ἐπικινδύνων πειρατῶν εἰς Μελίτην. Ἐπανελθὼν τῷ 1830 εἰς Ναύπλιον, ὅπου διέμενεν ἡ οἰκογένειά του, ἀνεμείχθη εἰς τὴν στάσιν τῆς Ὕδρας, μετέσχε τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς φρεγάτας «Ἑλλὰς» καὶ κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὸν ληστρικὸν βίον, ἔχων καταφύγιον τὸ Χέλι καὶ τὸ Κρανίδιον. Ἀμνηστευθεὶς κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ὑπηρέτησεν ἐπὶ μακρὸν τὸ κράτος εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας εἰς τὰς ὁποίας ἡ φυσική του ἱκανότης τὸν καθίστα ἀνεκτίμητον. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ φράσις «Ὄρσε καμπρὲ κουφέτα», κατὰ τὴν θηραϊκὴν προφοράν, τὴν ὁποίαν εἶπε πειρατὴς ὢν τῷ 1825 εἰς νεόνυμφον ἐχθρόν του, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐξεκένωσε «διμούτσουνην» πιστόλαν, μὲ πολυάριθμα βλήματα. Ἀπέθανε τῷ 1860 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Γ. Δ. Κ.

θηράλιθος (ὁ) (Theralith) *[Πετρογρ.]*. Πέτρωμα πυριγενὲς πλουτώνειον, ὑπιδιομόρφως κοκκῶδες, ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀλκαλικῶν μειγμάτων, συνιστάμενον ἐξ ἀσβεστονατρούχων ἀστρίων καὶ νεφελίνου καὶ ἀφθόνων ἐγχρώμων ἄλλων ὀρυκτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωτεύουν οἱ πυρόξενοι. Τὸ χρῶμα τῶν θηραλίθων εἶναι ἐστιγμένον μελανῶς καὶ λευκῶς, ὅταν τὰ κοκκία τῶν κρυσταλλικῶν του συστατικῶν δὲν εἶναι πολὺ μικρά. Ὅταν ὅμως ταῦτα εἶναι λεπτότερα, τότε οἱ θηράλιθοι λαμβάνουν χρῶμα ἀνοικτόφαιον μέχρι σκοτεινοφαίου ἢ καὶ σχεδὸν μέλανος, ἀναλόγως τῆς σχετικῆς ἀναλογίας τῶν ἀχρόων καὶ τῶν ἐγχρώμων συστατικῶν ὀρυκτῶν. Οἱ θηράλιθοι, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω κυρίων συστατικῶν των, περιέχουν ἐνίοτε καὶ ὀλίγον καλιμιγῆ ἄστριον, βιοτίτην, συχνότερον ὀλιβίνην, χαουΐνην ἢ καὶ σοδάλιθον. Ὁ αὐγίτης των εἶναι ἡ βασαλτικὸς αὐγίτης ἢ συνηθέστερον νατροαυγίτης.

Οἱ θηράλιθοι περιέχουν κατὰ προσέγγισιν 45% διοξείδιον πυριτίου (SiO_2). Θηράλιθοι εὑρέθησαν εἰς τὸ Duppauer Gebirge τῆς Βοημίας, εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν Τυρόλον (φλέβες), εἰς τὴν ὀροσειρὰν Monchique τῆς νοτίου Πορτογαλίας, εἰς τὸ Umptek τῆς χερσονήσου Κόλας καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ νότιον Σκωτίαν. Ὀλιγώτερον γνωστὴ εἶναι ἡ ἐμφάνισις θηραλίθων ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐμφανίζονται μαζὶ μὲ *πουλασκίτας* καὶ *φαγαΐτας* εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Montreal εἰς τὸν Καναδᾶν. Γ. Κ. Γ.

Digitized by Google

θήραμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θηρᾶν*, τὸ ἀγρευθέν, τὸ συλληφθέν, κοιν. *κυνήγι*· || συνεκδ. πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἀποβῇ θήραμα, πᾶν τὸ θηρευόμενον: «ὁ τόπος ἀφθονεῖ παντοίων θηραμάτων» κοιν. «λογιῶν λογιῶν κυνήγι».

— /*Ἐγκυκλ.*/ Τὸ *θήραμα* ἀποτελεῖ οὐ μόνον κόσμον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ πλοῦτον ἐθνικὸν καὶ σπουδαιότατον παράγοντα τῆς ἐθνικῆς καθόλου οἰκονομίας τῶν διαφόρων χωρῶν. Τούτου ἕνεκα, οὐ μόνον εἰς τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐν πρωτογενεῖ καταστάσει διατελούσας λαμβάνεται πρόνοια προστασίας καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν παντοδαπῶν θηραμάτων, ἐξαιρετικὰ δὲ σύντονα μέτρα διὰ τὸν πτερωτὸν κόσμον τὸν ὠφέλιμον εἰς τὴν γεωργίαν, δενδροκομίαν, κηπουρικὴν καὶ κτηνοτροφίαν. Πρὸς τοῦτο κοινοβουλευτικαὶ μακραὶ καὶ διεξοδικαὶ συζητήσεις διεξήχθησαν εἰς τὰ διάφορα τῶν κρατῶν κοινοβούλια, ἐπιτροπαὶ εἰσηγήθησαν εἰς τὰς διαφόρους βουλὰς μέτρα προστασίας, σφοδροὶ δημοσιογραφικοὶ ἀγῶνες κατεβλήθησαν πολλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐμψύχου κόσμου τῆς φύσεως, διεθνῆ συνέδρια ἐγένοντο ὡς τὸ τῆς Βιέννης τῷ 1884, τὸ τῆς Βουδαπέστης τῷ 1891, τὸ τῶν Παρισίων τῷ 1903, εἰς ὃ μετέσχε καὶ ἡ Ἑλλάς, διάφορα σωματεῖα κυνηγετικὰ καὶ προστατευτικὰ ἐκινήθησαν, προελθόντα οὐ μόνον εἰς ψιλὰς ὑποδείξεις καὶ συμβουλὰς καὶ ὑπομνήματα ἁπλᾶ, ἀλλὰ καὶ εἰς καθορισμὸν τῶν τρόπων καὶ μέσων τῆς σωτηρίας, τῆς προστασίας καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν θηραμάτων καθόλου, ἰδίᾳ τοῦ πτερωτοῦ κόσμου. Ἐν γένει οὐδὲν παρελείφθη πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Διαλέξεις ἐγένοντο, διαφωτιστικὰ βιβλία ἐξεδόθησαν, διδασκαλία εἰς τὰ σχολεῖα ἐπεβλήθη. Τὰ δὲ πορίσματα τῆς ζωηρᾶς ταύτης κινήσεως περιελήφθησαν εἰς δρακοντείους νόμους, οἵτινες ἐφεξῆς διὰ τὴν προστασίαν των κανονίζουσι τίνα δύνανται νὰ συλλαμβάνωνται ἢ φονεύωνται καὶ τίνα οὐχί, τὸ ποσὸν ἑκάστου εἴδους αὐτῶν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς διώξεώς των. Διὰ τὸν πολλαπλασιασμόν των καθορίζουσι ζώνας καὶ περιφερείας ἀπαγορευτικὰς τῆς θήρας αὐτῶν καὶ πάρκα θηραμάτων, θηραματοτροφεῖα κτλ., ἐν οἷς καὶ τὰ σπανίζοντα διαιωνίζονται καὶ πρὸς τροφοδότησιν τῶν ἀραιουμένων ἢ ἐξαντλουμένων θηραμάτων λαμβάνεται φροντίς. Προέχουσι κατὰ τὴν σοφὴν πρόνοιαν καὶ τὴν πλήρη συστηματοποίησιν τοῦ ζητήματος τούτου αἱ σχετικαὶ νομοθεσίαι ἰδίᾳ τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐξικνούμεναι προστατευτικῶς μέχρι καὶ τῶν ἀποικιῶν των ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ἔνθα ἡ διοίκησίς των ἐξικνεῖται.

Θηράματα ὑπάρχουσι πανταχοῦ τῆς γῆς, διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸ εἶδος, καθοριζόμενον ὑπὸ τῶν κλιματολογικῶν καὶ ἐδαφικῶν ὅρων ἑκάστου τόπου. Οὕτως ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀσίᾳ ὑπάρχουσιν ἐκ τῶν ἐπιδημητικῶν καὶ λέοντες καὶ τίγρεις καὶ ὕαιναι καὶ λεοπαρδάλεις καὶ πάνθηρες καὶ ἐλέφαντες καὶ ρινόκεροι καὶ βόνασοι καὶ πίθηκοι καὶ ἀντιλόπαι κλπ. κλπ., ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ καὶ τῷ Νέῳ Κόσμῳ συνήθη σχεδὸν πανταχοῦ εἶναι οἱ ἀγριόχοιροι, αἱ αἴγαγροι, οἱ αἴλουροι, αἱ δορκάδες, αἱ ἔλαφοι, αἱ ἐνυδρίδες, αἱ ἴκτιδες, οἱ ἄγριοι κόνικλοι, οἱ τρόχοι κττ. Παντοῖα δὲ εἴδη ἐκ τοῦ πτερωτοῦ κόσμου, ὡς πέρδικες, φασιανοί, ἐνυδρόβια, ἁρπακτικὰ κτλ., ἀπαντῶσι σχεδὸν πολλαχοῦ τῆς γῆς. Ἐκ τῶν ἀποδημητικῶν σμήνη κατακλύζουσι τόν τε παλαιὸν καὶ νέον κόσμον κατὰ τὴν κίνησιν αὐτῶν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, καὶ τἀνάπαλιν. Τὰ θηράματα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ, εἰς ἀνώτερα καὶ κατώτερα, καὶ πολλαχοῦ καὶ εἰς μεσαῖα. Εἰς τὰ ἀνώτερα καταλέγονται ἐκ τῶν ζῴων αἱ δορκάδες, αἱ ἔλαφοι, οἱ ἀγριόχοιροι, αἱ αἴγαγροι, οἱ λύγκες, αἱ ἄρκτοι οἱ λύκοι, ἐκ τῶν πτηνῶν οἱ κύκνοι, αἱ ὠτίδες, οἱ γέρανοι, αἱ πέρδικες, οἱ φασιανοί, ὅλα τὰ μεγάλα ἐνυδρόβια, ὅλα τὰ μεγάλα ἁρπακτικά. Εἰς τὰ κατώτερα καταλέγονται: α') τὰ τριχοφόρα, λαγωοί, ἄγριοι κόνικλοι, σκίουροι, τρόχοι, ἐνυδρίδες, ἀλώπεκες, ἴκτιδες παντὸς εἴδους, νυφίτσαι, ἀγριόγατοι· β') τὰ πτερωτά, σκολόπακες, χῆνες, νῆσσαι, τρυγόνες, ὄρτυγες, κιγχρηΐδες, κίχλοι, κόσσυφοι, μικρὰ ἐνυδρόβια, κορυδαλοὶ καὶ πάντα τὰ μικρὰ πτηνά, κίρκοι, μικραὶ γλαῦκες καὶ πάντα τὰ κορακοειδῆ. Εἰς τὰ μεσαῖα ὑπάγονται δορκάδες, ἀγριόχοιροι, λύκοι, πέρδικες καὶ μεγάλα ἐνυδρόβια. Ἀλλ' ἡ διαίρεσις αὕτη ἴσχυεν ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε διάκρισις τῶν θηρευουσῶν τάξεων, εἰς ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐπετρέπετο ἡ ἀνάλογος κατηγορία τῶν θηραμάτων, τῆς ἀνωτάτης ἐπιτρεπομένης μόνον εἰς τὴν τῶν ἡγεμόνων τάξιν ὡς ἀποκλειστικὸν δικαίωμα. Πολλὰ εἴδη θηραμάτων, ἰδίως τῶν χρησίμων εἰς τὸ ἐμπόριον, ἕνεκα τῆς ἐντατικῆς πρότερον θήρας ἐξηντλήθησαν ἢ ὅλως ἐξέλιπον, διαγραφέντα τοῦ καταλόγου τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ὧν ἴχνη οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς μουσείοις ἀνευρίσκονται. Ἐν Ἑλλάδι τὰ ἐπιδημικὰ θηράματα εἶναί πως ἐξηντλημένα καὶ περιωρισμένων εἰδῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Ἑλλάδι εἶναι παμπληθῆ καὶ παντὸς εἴδους. Ἐκ τῶν ζῴων ὑπάρχουσιν ἀγριόχοιροι, ἄρκτοι τινές, αἴλουροι, αἴγαγροι, ἀλώπεκες, ἐνυδρίδες, θῶες, λύγκες, λύκοι, ἴκτιδες ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν, νυφίτσαι, κόνικλοι ἄγριοι, τρόχοι κτλ., ἐκ δὲ τοῦ πτερωτοῦ κόσμου ὀρειναὶ πέρδικες, πεδιναὶ πέρδικες, φασιανοί, ἁρπακτικά τινα κτλ., διέρχονται δὲ καὶ πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀποδημητικῶν δὶς τοῦ ἔτους. Διαιροῦνται δὲ τὰ θηράματα ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν κυνηγῶν εἰς «μεγάλο ἢ χονδρὸ κυνήγι» καὶ εἰς «ψιλὸ ἢ λιανὸ κυνήγι». Εἰς τὰ πρῶτα ὑπάγονται ἐκ μὲν τῶν ζῴων οἱ λαγωοὶ καὶ τὰ μεγαλύτερα αὐτῶν ζῷα, ἐκ δὲ τῶν πτηνῶν αἱ πέρδικες καὶ τὰ μεγαλύτερα αὐτῶν πτερωτά, εἰς δὲ τὰ δεύτερα τὰ μικρότερα τοῦ λαγωοῦ καὶ τῆς πέρδικος θηράματα. Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

Θηραμένης. Πολιτικὸς καὶ στρατηγός, ἀναδειχθεὶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Γεννηθεὶς ἐν Κέᾳ υἱοθετήθη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Ἅγνωνος, ὅστις ἦτο Στειριεὺς τὸν δῆμον καὶ εἷς ἐκ τῶν προβούλων τῶν ἐκλεγέντων μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφήν. Ἐπαιδεύθη καλῶς, μαθητεύσας παρὰ τῷ Προδίκῳ, κατά τινα δὲ μαρτυρίαν καὶ παρὰ τῷ Σωκράτει.

Ἐστρατήγησεν ἐπανειλημμένως ἐπιτυχῶς, ἀλλ' ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξε κυρίως πολιτική, ἐκδηλωθεῖσα εἰς τρεῖς μάλιστα περιστάσεις, τῷ 411 π. Χ. ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν 400, τῷ 406 π. Χ κατὰ τὴν δίκην τῶν 10 στρατηγῶν καὶ τῷ 404 κατὰ τὴν σύναψιν τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνης καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἀρχῆς τῶν 30.

Οὕτω τῷ 411 π. Χ. συνέπραξε μετὰ τοῦ Πεισάνδρου καὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἀρχῆς τῶν 400, ὅτε κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VIII. 68, 4) «ἐν τοῖς ξυγκαταλύουσι τὸν δῆμον πρῶτος ἦν ἀνήρ». Ἐνῷ ὅμως εἶχε βοηθήσει ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τοὺς 400, μετὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς γενομένης μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Σάμῳ στρατεύματος, ἅμα ὡς εἶδε τὴν ἀντίθετον μερίδα μέλλουσαν νὰ ὑπερισχύσῃ, ἐγκατέλιπε τοὺς ὀλιγαρχικοὺς καὶ ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἀνορθώσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Τῷ 406 π. Χ., μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν, τῆς ὁποίας μετέσχεν ὡς τριήραρχος, κατηγόρησε μετὰ τῶν δημαγωγῶν Κλεοφῶντος, Ἀρχεδάμου καὶ ἄλλων τοὺς 10 στρατηγούς, διότι δὲν ἔσωσαν τοὺς ναυαγούς, ἐνῷ ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καὶ 47 τριήρων εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε λόγῳ τοῦ χειμῶνος. Οἱ περὶ αὐτὸν μάλιστα, ἵνα παροξύνωσι τὸ πλῆθος κατὰ τὴν δίκην, εὗρον τοὺς πενθοῦντας συγγενεῖς τῶν πνιγέντων καὶ τούτους παρώτρυναν, ἵνα κατὰ τὴν τότε τελουμένην οἰκογενειακὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων πορευθῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν πενθίμῳ περιβολῇ, μετὰ τούτων δὲ συνανέμειξαν καὶ πολλοὺς ἀπατεῶνας, μὴ ὄντας πράγματι συγγενεῖς ἀποθανόντων. Βραδύτερον ὁ Θηραμένης ἰσχυρίσθη, ὅτι ἠναγκάσθη νὰ κατηγορήσῃ τοὺς στρατηγούς, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν ἐναντίον τῆς κατηγορίας, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὑπαίτιος τοῦ θανάτου τῶν ναυαγῶν, ὡς μὴ ἐκτελέσας τὴν δοθεῖσαν πρὸς αὐτὸν διαταγὴν περὶ σωτηρίας των. Τῷ 404 π.Χ., κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἐζήτησε νὰ σταλῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, «ὑποσχόμενος εἰρήνην ποιήσειν μήτε ὅμηρα δοὺς μήτε τὰ τείχη καθελὼν μήτε τὰς ναῦς παραδοὺς« (*Λυσ.* κατὰ Ἐρατ. 68)· ἀντὶ τούτου ὅμως διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν παρὰ τῷ Λυσάνδρῳ κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δὲ καὶ ἐν Σπάρτῃ ὡς ἀρχηγὸς πρεσβείας, ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκασθῶσι καὶ ἀποδεχθῶσι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, τοὺς βαρεῖς ὅρους τῶν Λακεδαιμονίων. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν κατασκαφὴν τῶν τειχῶν, ἐπιβληθείσης τῆς ἀρχῆς τῶν 30, κατέστη ἐπιφανέστατος μεταξὺ αὐτῶν μετὰ τοῦ Κριτίου. Φρονῶν ὅμως ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἤρκει ἡ καταδίκη τῶν πονηροτέρων δημοκρατικῶν, καὶ ὅτι πλειοτέρα αἵματος χύσις ἀπέβαινε μᾶλλον ἐπικίνδυνος, καθὸ ταράττουσα τὰ πνεύματα, αὐξάνουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀποξενοῦσα φίλους καὶ οὐδετέρους, συνεκρούσθη λόγῳ τῆς μετριοπαθείας του ταύτης πρὸς τὸν βίαιον Κριτίαν, ὅστις κατηγορήσας αὐτὸν ὡς ἐπιβουλεύοντα τῇ ὀλιγαρχίᾳ, κατεδίκασεν εἰς θάνατον διὰ τῶν 30, ἐνῷ ἡ βουλή, πρὸς τὴν ὁποίαν πειστικῶς ὡμίλησεν ὁ Θηραμένης, δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιταχθῇ. Ὅταν ἤκουσε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του ἐν τῇ βουλῇ «ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν», ἀπαγόμενος δὲ ἐκεῖθεν «καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα... οἱ δὲ ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μεγάλῃ τῇ φωνῇ δηλοῦντα οἷα ἔπασχε» (*Ξενοφ.* Ἑλλην. II, 3. 55). Ἐν τούτοις ἀπαχθεὶς πρὸς τὸν θάνατον ἀπέθανε γενναίως, λέγεται δὲ ὅτι, ἀφοῦ ἔπιε τὸ κώνειον, ἔχυσε κατὰ γῆς τὰς τελευταίας αὐτοῦ σταγόνας εἰπών: «Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ», ὑποδεικνύων οὕτω τὴν τύχην, ἧς ἦτο ἄξιος ὁ βίαιος αὐτοῦ ἀντίπαλος.

Διὰ τὴν ὅλην παλίμβουλον πολιτείαν του καὶ ἰδίᾳ διὰ τὸ εὐμετάβολον τῶν πολιτικῶν του γνωμῶν καὶ κατευθύνσεων ἐπεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων του «κόθορνος», διότι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ὑποδήματος, φορούμενον ὑπὸ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας ἁρμόζον, ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐξεικονίζει ἀποχρώντως τὸν ἄστατον ἄνθρωπον. Ἐξ ἄλλου ὁ Θουκυδίδης (VIII, 68,4) χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς «ἄνδρα οὔτε εἰπεῖν οὔτε γνῶναι ἀδύνατον», ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολ. 28) λίαν εὐμενῶς κρίνει αὐτὸν διὰ τῶν ἑξῆς: «περὶ δὲ Θηραμένους διὰ τὸ συμβῆναι κατ' αὐτὸν ταραχώδεις τὰς πολιτείας ἀμφισβήτησις τῆς κρίσεώς ἐστι· δοκεῖ μέντοι μὴ παρέργως ἀποφαινομένοις, οὐχ, ὥσπερ αὐτὸν διαβάλλουσι, πάσας τὰς πολιτείας καταλύειν, ἀλλὰ πάσας προάγειν ἕως μηδὲν παρανομεῖεν, ὡς δυνάμενος πολιτεύεσθαι κατὰ πάσας, ὅπερ ἐστὶν ἀγαθοῦ πολίτου ἔργον, παρανομούσας δὲ οὐ συγχωρῶν, ἀλλ' ἀπεχθανόμενος». Ὅλως ἀντιθέτως ἡ πολιτεία τοῦ Θηραμένους θεωρεῖται φαύλη καὶ στιγματίζεται δεινῶς ὑπὸ τοῦ Λυσίου. Κατὰ τὸν Κ. Παπαρρηγόπουλον ὁ Θηραμένης «δὲν ἐστερεῖτο μὲν πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἀξίας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐθεώρει θεμιτά, ἵνα κορέσῃ τὴν ἄπληστον αὐτοῦ φιλαρχίαν».

Ι. Γ. ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΣ

Θηράμονα /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος *Μαυράτων* τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κάτ. (1928) 227.

θηρανθέμιδος *φύλλα* καὶ ***ἔλαιον*** (Tanaceti folii, flores et oleum) /*Φαρμ.*/. Παράγωγα τοῦ φυτοῦ *ἀθανασία* (βλ. λ.). Ἐξ αὐτοῦ φέρονται ὡς δρόγη μὴ φαρμακευτικὴ τὰ ἄνθη καὶ τὰ φύλλα. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον τῆς θηρανθέμιδος εἶναι κιτρινωπὸν ὑγρόν, ἰδιαζούσης ὀσμῆς καὶ γεύσεως πικρᾶς καὶ καυστικῆς, εἰδικοῦ βάρους 0,925. Τὰ φύλλα καὶ ἄνθη τῆς θηρανθέμιδος θεωροῦνται ὡς δραστικὸν φάρμακον κατὰ τῶν ὀξυούρων καὶ ἀσκαρίδων, ἡ δ' ἐνέργεια αὐτῶν ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸ αἰθέριον ἔλαιον, ὅπερ περιέχουσι. Κ. Γ. Μ.

Θήρας. Ἀρχηγέτης τῶν Αἰγειδῶν ἐν Σπάρτῃ, Θηβαῖος τὴν καταγωγήν, ἐκ τῶν Καδμείων. Ἦτο, ὡς λέγεται, ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων υἱῶν τοῦ Ἀριστοδήμου, μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τῶν ὁποίων ἔφυγεν ἐκ Σπάρτης ὡς ἀρχηγὸς ἀποικίας εἰς τὴν νῆσον Καλλίστην (μίαν τῶν Κυκλάδων), ἥτις ἀπ' αὐτοῦ μετωνομάσθη *Θήρα*. ΚΑΨ.

Θηρασία /*Γεωγρ.*/. Νῆσος μικρὰ τοῦ Αἰγαίου, γήϊνον ῥάκος ὅπερ ἀπέμεινεν ἀπὸ τῆς Δ.ΒΔ ἀκτῆς τῆς ἀρχαίας νήσου *Καλλίστης* ἢ τῆς *Στρογγύλης*, πρὶν ἢ αὕτη ἐξελιχθῇ εἰς τὴν σύγχρονον *Θήραν*, ὡς τοῦτο προκύπτει ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς ὁμοίας συστάσεως τῶν διαφόρων στρωμάτων της πρὸς τὰ τῆς Θήρας, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἀπέδειξαν πλήρη ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἐν Θήρᾳ ἀνακαλυφθέντα λείψανα τοῦ κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νῆσος ἔχουσα, ὡς εἰκός, τὰς πρὸς τὴν καλδέραν ἀνατολικὰς καὶ νοτίας ἀκτάς της ὑψηλὰς (605—930 ποδ.), τὰς δὲ δυτικὰς καὶ βορείαν χθαμαλὰς καὶ ἀμμώδεις, ἀφίνει πρὸς τὴν Θήραν, μεταξὺ ἀκρωτηρίου Ῥήβα (πλάτ. $36^{\circ}27'25''$, μῆκ. $25^{\circ}21'30''$, χάρτ. ἀγγλ. 2043: Santorin island) βορείας της ἐσχατιᾶς καὶ τοῦ φάρου Ἐπάνω Μεριᾶς τῆς Θήρας δίαυλον $1\,^{1}/_{4}$ μιλ., πρὸς τὴν Παλαιὰν Καϋμένην τοιοῦτον $1\,^{1}/_{5}$ μιλ. Α.ΝΑ, καὶ πρὸς τὸ Ἀσπρονήσι $1\,^{1}/_{4}$ Ν. Σ. Ε. Λ.

Ἡ νῆσος ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες μὲ πολλὰς ἀκτογραφικὰς ἀνωμαλίας, τῆς κατὰ μῆκος διαμέτρου της ἀνερχομένης περίπου εἰς 8 χλμ. καὶ τῆς κατὰ πλάτος εἰς $2\,^{1}/_{2}$. Ἡ ἐπιφάνειά της ἀνέρχεται εἰς 9,5 τετραγωνικὰ χλμ. Ἔχει τρία χωρία συγκροτοῦντα μίαν κοινότητα, τῆς ὁποίας ἕδρα εἶναι ὁ *Μανωλᾶς* (κάτ. 388) ἐν ἀπόπτῳ ὑπὲρ τὴν θάλασσαν θέσει, δυτικῶς δὲ τούτου κεῖνται ὁ *Ἀγρελιᾶς* (κάτ. 119) καὶ ὁ *Ποταμὸς* (κάτ. 150), ἀπέχοντα ἀμφότερα μόλις 15' ἀπὸ τῆς ἕδρας, εἰς ἰδίαν δ' ἀπόστασιν καὶ ἀπ' ἀλλήλων. Τοῦ τελευταίου ἰδίως αἱ οἰκίαι εἶναι ἐσκαμμέναι ἐντὸς τῶν ἐξ ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων βράχων, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς διάφορα χωρία τῆς Θήρας. Τὸ κλῖμα τῆς νήσου εἶναι ὑγιεινότατον. Ἡ ὕδρευσις τῶν κατοίκων ἐνεργεῖται ἐξ ὀμβρίων ὑδάτων, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τρία φρέατα. Τὸ ἔδαφος εἶναι μᾶλλον πεδινόν. Μόνον ἡ περὶ τὸν Μανωλᾶν ἔκτασις εἶναι βραχώδης, διακρινομένων τῶν περὶ αὐτὸν ἀποκρήμνων βράχων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Γκρέμνα*. Ἡ κυρία καλλιέργεια ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ τῆς ἀμπέλου, καταλαμβάνουσα ἔκτασιν 3.000 στρεμμάτων περίπου. Εἰς πολὺ μικρὰν κλίμακα σπείρονται κριθὴ καὶ ὄσπρια. Ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουσιν ὀρυχεῖα θηραϊκῆς γῆς, ὧν τὸ ἓν εὑρισκόμενον ἐν λειτουργίᾳ ἀναδίδει 15.000 τόννους ἐτησίως. Ἡ συγκοινωνία γίνεται μετὰ τοῦ ἐπινείου Φηρὰ τῆς Θήρας ($4\,^{1}/_{4}$ μίλ.) διὰ λέμβου (περαματαριᾶς), προσεγγιζούσης εἰς τὸν πλησιέστερον πρὸς τὸν Μανωλᾶν ὁρμίσκον *Κόρφον*. Δ. Ε. Μ.

— /*Ἱστορ.*/ Ἡ Θηρασία μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου, ὅστις λέγει, ἐσφαλμένως, ὅτι αὕτη ἀνεφάνη μετὰ τῆς Θήρας τῷ 237 π. Χ., ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι ἀπεσπάσθη τῆς Θήρας ὑπὸ σεισμοῦ. Ὁ Τουρνεφόρτιος, συγχέων τὴν νῆσον ταύτην μὲ τὸν παρακείμενον τῆς Ἐπανωμεριᾶς σκόπελον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, λέγει ὅτι ἡ νῆσος ἡ ὑπὸ τῶν Θηραίων ὀνομαζομένη Θηρασία εἶναι μικρὸς σκόπελος πάντῃ ἀσημάντου ἐκτάσεως. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πτολεμαίου ὑπῆρξε τὸ πάλαι ἐν Θηρασίᾳ μία

Digitized by Google

πόλις. Ἐν τῇ νήσῳ εὑρέθησαν σπουδαῖα προϊστορικὰ λείψανα τοῦ παναρχαίου κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ. Καθ' ὅλας σχεδὸν τὰς ἐποχὰς παρηκολούθησε τὰς τύχας τῆς γείτονος αὐτῆς Θήρας, τῆς ὁποίας ἦτο ἐξάρτημα. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1397 ὁ Φραγκῖσκος Α' Κρίσπος, δοὺξ τῆς Νάξου, ἐκχωρήσας εἰς τὸν υἱόν του Μᾶρκον Α' τὴν νῆσον Ἴον, συνήνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν Θηρασίαν. Τὸ ἐθνικὸν *Θηρασιώτης, Θηρασιώτισσα*. Τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῆς ἐξέδωκεν ὁ Fr. Hiller von Gaertringen τῷ 1898.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ἰ. Δεκιγάλλα*, Περὶ ἀρχαίων κτιρίων ἐν Θηρασίᾳ, «Πανδώρα» ἔτ. 1866 σ. 372—374 καὶ ἐν «Χρυσαλλίδι» τοῦ ἰδίου ἔτους, σ. 645. —*Τοῦ αὐτοῦ*, Περὶ τοῦ ἐν Θηρασίᾳ ἄρτι ἀνακαλυφθέντος ἀρχαίου οἰκοδομήματος, «Χρυσαλλὶς ἔτ. 1866, σ. 493 καὶ 497. Βλ. καὶ βιβλιογραφίαν Θήρας.

Δ. Π. Π.

— **Θηρασίας, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἀπαρτιζόντων πρότερον τὴν ἐπαρχίαν Θήρας δήμων, περιλαμβάνων τὴν νῦν κοινότητα *Θηρασίας* (βλ. λ.) καὶ τοὺς συνοικισμοὺς *Ἀγριλιὰ* καὶ *Ποταμός*.

— **Θηρασία**, καὶ **Θέρμεσσα**, καὶ *Ἱερὰ [Παραλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἰόλου* νῆσοι καὶ *Βουλκᾶνο*.

θήρατρον (τό). Ὄργανον συλλήψεως τῶν θηραμάτων, οἷον εἶναι τὸ δίκτυον, ἡ ἀπόχη, τὸ δόκανον, ἡ παγίς, τὸ ἄγκιστρον, συνηθέστατον πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πυρίτιδος, ἐν μετρίᾳ χρήσει μετ' αὐτήν. Αἱ κείμεναι περὶ θήρας διατάξεις ἐν Ἑλλάδι ἀπαγορεύουσι τὴν χρῆσιν τοῦ θηράτρου πλὴν ὡρισμένων περιπτώσεων, τιμωροῦσι τὸν μεταχειριζόμενον τοῦτο καὶ προβλέπουσιν ἐκτὸς τῆς κατασχέσεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐμπορίας του.

Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

θηράφη (ἡ) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων τῆς οἰκογενείας τῶν *κορεϊδῶν* (βλ. *κόρις*).

θηραφοσίδαι (οἱ) (Theraphosidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα πλεῖστα γένη ἀπαντῶντα ἐν νοτίῳ Ἀμερικῇ.

Δ. Ν. Π.

θήρεβος (ὁ) (Therebus) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *ξυλοστομιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη, πάντα σχεδὸν ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης.

Δ. Ν. Π.

Θηρείτας, καὶ **Θηρειτάς**. —1) Ἐπίθετον τοῦ Ἄρεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ, εἴτε ἐκ τῆς τροφοῦ του Θηροῦς ἀποδοθὲν εἰς αὐτόν, εἴτε διὰ τὸ θηριῶδες αὐτοῦ. —2) Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς προστάτου τῶν κυνηγῶν τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν ὁποίων ἡ δίωξις καὶ ὁ ὄλεθρος ὡς κακοποιῶν στοιχείων ἦτο μέλημα τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός.

ΚΑΨ.

Θηρεσία *(ἅγιαι)*. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο: —1) Ἡ βασιλόπαις τῆς Πορτογαλίας, ἥτις μετὰ τῆς ἀδελφῆς της Μαφάλδης εἰσῆλθε τῷ 1228 εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Arouca παρὰ τὸ Lamego καὶ ἐπὶ 22 ἔτη ἐν αὐτῷ ἀσκήσασα ἀπέθανε τῷ 1250· τῷ 1705 ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙΑ' καταταχθεῖσα εἰς τοὺς ἁγίους ἑορτάζεται τὴν 17 Ἰουνίου. —2) Ἡ Ἱσπανὶς (Teresia de Cepeda y Ahumada), γεννηθεῖσα τῷ 1515 ἐν Avila τῆς Καστίλλης ἐξ εὐγενῶν γονέων. Ἐν ἡλικίᾳ 18 ἐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Καρμηλιτῶν μοναχῶν. Κατὰ τὸ 1562 ἵδρυσεν ἐν Avila τὸ περιώνυμον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ, ὅπου ἔζη ἐν αὐστηροτάτῃ ἀσκήσει, 32 δὲ ἄλλα μοναστήρια (17 γυναικῶν καὶ 15 ἀνδρῶν) κατόπιν, ζώσης ἔτι τῆς Θηρεσίας, μετερρυθμίσθησαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μοναστηρίου της. Κατὰ τὸν κανονισμὸν τῆς Θηρεσίας, αἱ μοναχαὶ κανονικῶς μὲν μέχρι 13, ἐκτάκτως δὲ μέχρι 21 καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ περισσότεραι, ὤφειλον νὰ ζῶσιν ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ, αὐταὶ ἐργαζόμεναι πάσας τὰς ἐργασίας τοῦ μοναστηρίου, αὐταὶ ὑπηρετοῦσαι ἐν τῷ ναῷ καὶ τὰς ἀπὸ σωματικῆς ἐργασίας ὥρας τῆς σχολῆς αὐτῶν εἰς μελέτας ἀφιερώνουσαι. Ἀποθανοῦσα δὲ τῇ 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1582 κατετάχθη εἰς τοὺς ἁγίους τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τῷ 1622 καὶ ἑορτάζεται τὴν 11 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 15 Ὀκτωβρίου. Ἡ Θηρεσία, ἀσχοληθεῖσα καὶ εἰς συγγραφάς, ἐπαινεῖται ὡς καλλιτέχνης τοῦ λόγου καὶ ἀκριβὴς ἑρμηνεύτρια τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων τῆς ψυχῆς. Ἔργα αὐτῆς ἐξεδόθησαν: «Αὐτοβιογραφία», «Ὁ δρόμος τῆς τελειότητος», «Ὁ πύργος τῆς ψυχῆς», «Σκέψεις περὶ τοῦ θείου ἔρωτος», «Μελέται περὶ τοῦ Πάτερ ἡμῶν», «Μελέται περὶ τὴν θείαν μετάληψιν», ἅτινα μετεφράσθησαν εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, καὶ πλεῖσται ἐπιστολαὶ (βλ. «Histoire de sainte Thérèse», τόμ. 2, Nantes 1882). —3) Ἡ μάρτυς (Thérèse Fantou), ἥτις ἐγεννήθη ἐν Miniac Morvan τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετάνης τῷ 1747. Περιβληθεῖσα τὸ μοναχικὸν σχῆμα συνελήφθη μετὰ 3 ἄλλων μοναχῶν συναδέλφων της καὶ ἐν Cambrai τῇ 26 Ἰουνίου τοῦ 1794 ἐκαρατομήθη μετ' αὐτῶν. Τῷ 1920 ὁ πάπας Βενέδικτος ὁ ΙΕ' κατέταξεν αὐτὰς εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως καὶ ὥρισε τὴν ἑορτήν των κατὰ τὴν 26 Ἰουνίου. —4) Ἡ μάρτυς (Thérèse Soiron) ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Καρμηλιτῶν τῆς Κομπιένης, ἥτις μετὰ 15 ἄλλων μοναχῶν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τῇ 17 Ἰουλίου τοῦ 1794 ἐν Παρισίοις. Ὑπὸ τοῦ πάπα Πίου τοῦ Ι' τῷ 1906 καταλεχθεῖσα μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως, συνεορτάζεται τὴν 17 Ἰουλίου. —5) Ἡ ἁγία (Marie-Françoise-Thérèse Martin), γεννηθεῖσα ἐν Alençon (Orne) τῆς Γαλλίας τῷ 1873. Ἐγγραφεῖσα εἰς τὸ τάγμα τῶν Καρμηλιτῶν ἀπέθανε κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1897, καταλιποῦσα χειρόγραφον τὴν αὐτοβιογραφίαν της, ἥτις ἐδημοσιεύθη τῷ 1912 («Soeur Thérèse, Histoire d' une âme par elle-même»). Τῷ 1925 ὡρίσθη ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτῆς ὡς ἁγίας τὴν 30 Σεπτεμβρίου.

Ε. Γ. Π.

Μπερνέν: *Ἁγία Θηρεσία ἐν ἐκστάσει.*
[Ἐκκλησία τῆς Santa Maria ἐν Ρώμῃ.]

— **Θηρεσία**, βασίλισσα τῆς ***Βαυαρίας***. Σαξωνὶς πριγκίπισσα γεννηθεῖσα τῷ 1792. Τῷ 1810 συνεζεύχθη τὸν διάδοχον καὶ μετέπειτα βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον Α'. Ἐκ τῶν τεσσάρων υἱῶν της ὁ δευτερότοκος Ὄθων ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἄφιξις εἰς Μόναχον τῆς περιφήμου Ἱσπανίδος χορευτρίας Lola Montez, ἧς ἠράσθη ἐμμανῶς ὁ Λουδοβῖκος, ἐπεσκίασε τὴν συζυγικὴν εὐτυχίαν τῆς βασιλίσσης, ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ὁ βασιλεύς, τελῶν ὑπὸ τὴν ἀκατανίκητον γοητείαν τῆς εὐνοουμένης του, ἀπένειμεν εἰς αὐτὴν τὸν τίτλον τῆς κομίσσης τοῦ Landsfeld καὶ τὴν εἰσήγαγεν εἰς τὰς δεξιώσεις τῆς αὐλῆς. Ἐκ τοῦ σκανδάλου τούτου προεκλήθη λαϊκὴ ἐξέγερσις, ὑπὸ τὴν πίεσιν δὲ αὐτῆς, ὑποδαυλιζομένης ὑπὸ τῆς βασιλίσσης, ἀνετράπη ἡ κυβέρνησις Abel καὶ ἡ χορεύτρια ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Βαυαρίαν. Ἡ Θηρεσία ἵδρυσε τῷ 1827 τὸ ὁμώνυμον παράσημον, ἀπονεμόμενον μόνον εἰς κυρίας εὐγενεῖς. Ἀπέθανε τῷ 1854.

Θ. Α. Κ.

— **Θηρεσία**, πριγκίπισσα τῆς ***Βαυαρίας***. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λουϊτπόλδου (1850—1925). Λογία γυνή, ἐγένετο διευθύντρια καὶ ἡγουμένη τοῦ βασιλικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱδρύματος τῆς Ἁγίας Ἄννης, ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, ἐπίτιμον μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Παρέμεινεν ἄγαμος, ἀσχοληθεῖσα καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῆς εἰς μελέτας καὶ ταξίδια ἀνὰ τὰς διαφόρους χώρας. Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Th. von Bayer συνέγραψε διάφορα ἔργα, ἐν οἷς: «Ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις καὶ σκίτσα ἐκ Ρωσίας» (1885), «Περὶ τοῦ πολικοῦ κύκλου» (1889), «Ταξιδιωτικαὶ μελέται», «Ἐκ Νοτίου Ἀμερικῆς» (1908).

Θ. Α. Κ.

— **Θηρεσία** (Tarasia ἢ Tareja) *ἡ* ***Καστιλλιανή***. Θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Καστιλίας Ἀλφόνσου ΣΤ', γεννηθεῖσα τῷ 1070 καὶ νυμφευθεῖσα τῷ 1094 τὸν κόμιτα Ἐρρῖκον τῆς Βουργουνδίας. Ὁ Ἐρρῖκος μετὰ πολλὰς νίκας κατὰ τῶν Μαυριτανῶν ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ, τῷ δὲ 1109 θανόντος τοῦ πενθεροῦ του, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν κόμιτα καὶ κύριον τῆς Πορτογαλίας. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1112) ἡ Θηρεσία ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της. Ὡραία, πεπαιδευμένη καὶ εὐφυής, ἀλλὰ καὶ ἀμέτρως ἐρωτόληπτος καὶ ἀλαζών, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὴν βασίλισσαν καὶ ἐπεχείρησεν ἑξαετῆ πόλεμον κατὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Οὐρράκας, διεκδικοῦσα τὸν θρόνον τῆς Καστιλίας. Ἀλλ' ἡττηθεῖσα συνῆψε τῷ 1122 εἰρήνην ταπεινωτικήν. Τῷ 1127, ὁ ἤδη δεκαοκταετὴς υἱὸς αὐτῆς Ἀλφόνσος Α', ἀξιώσας ὅπως ἀσκήσῃ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἥτις εἶχε περιέλθει κατ' οὐσίαν εἰς τὸν εὐνοούμενον τῆς Θηρεσίας Φερδινάνδον Περέζ, κόμιτα τῆς Τρασταμάρα, καὶ μὴ ἐπιτυχὼν τοῦτο ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς μητρός του. Ἡ Θηρεσία ἡττηθεῖσα τῷ 1128 ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Καστίλης Ἀλφόνσον Η'. Ἀλλ' ἡττήθη καὶ πάλιν μετὰ τοῦ συμμάχου της, ἀπομονωθεῖσα δ' ἔκτοτε ἀπέθανε τῷ 1130.

Θ. Α. Κ.

— **Θηρεσία**, βασίλισσα τῆς ***Λεόνης***. Θυγάτηρ τοῦ Σάντσου Α' βασιλέως τῆς Πορτογαλίας (1170—1250). Τῷ 1190 ὑπανδρεύθη τὸν πρωτεξάδελφον αὐτῆς Ἀλφόνσον Θ' βασιλέα τῆς Ἀραγῶνος. Ἀλλ' ὁ πάπας Σελεστῖνος Γ' ἐκήρυξε τὸν γάμον ἄκυρον ἕνεκα συγγενικοῦ κωλύματος. Οἱ βασιλεῖς τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Λεόνης συνεκάλεσαν τότε τὴν ἱεραρχίαν τῶν χωρῶν των, ἥτις ἀπεφάνθη ὅτι ὁ γάμος ἦτο σύμφωνος πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξώργισεν ἔτι μᾶλλον τὴν Ἁγίαν Ἕδραν, ἥτις ἀπεκήρυξε τοὺς ἱεράρχας, τοὺς βασιλεῖς, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ κράτη αὐτῶν. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ζαμόρας, ἀπασταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου εἰς Ρώμην, ἵνα ἐξευμενίσῃ τὸν πάπαν, ἐπέτυχε μόνον ὅπως ἀρθῇ ἡ ἀποκήρυξις ὡς πρὸς τὸν λαὸν καὶ τοὺς κληρικούς, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι οἱ τελευταῖοι οὐδέποτε θὰ ἐτέλουν οἱανδήποτε ἱερουργίαν παρουσίᾳ τῶν βασιλέων. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ παπικοῦ διωγμοῦ, μὴ ἀποδοκιμαζομένου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἠναγκάσθησαν οἱ βασιλεῖς νὰ λύσωσι τὸν γάμον τῷ 1195, ὅτε καὶ ἤρθη ἡ ἀποκήρυξις. Ἡ Θηρεσία ἐπανῆλθεν εἰς Πορτογαλίαν καὶ ἀφιερώθη εἰς ἔργα εὐποιίας, βραδύτερον δὲ (1228) περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Θ. Α. Κ.

θηρεσία (ἡ) (Theresia) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυϊδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς Καρολίνας νήσους.

Δ. Ν. Π.

Θηρεσιούπολις *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βοημίας βορείως τῆς Πράγας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῆς συνδεούσης τὴν Πράγαν μετὰ τῆς Μπόντενμπαχ καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἔλβα καὶ Ἔγκερ (ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ πρώτου). Κάτοικοι 6829. Τῷ 1780 ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Μαρίας Θηρεσίας ὡς φρούριον, ὑπὸ δὲ Ἰωσὴφ Β' ἀνυψώθη εἰς ἐλευθέραν πόλιν. —Μ.

— **Θηρεσιούπολις** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Σερβίας (βλ. λ. *Σουμπότιτσα*).

θήρευμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θηρεύω, ἄλλως *θήραμα* (βλ. λ.).

Θηρεὺς *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Οἰνέως καὶ τῆς Ἀλθαίας, θυγατρὸς τοῦ Θεστίου. —2) Κένταυρος ἐπιτεθεὶς ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς Νύμφης Φολόης κατὰ τοῦ Ἡρακλέους.

θηρεύσιμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δυνάμενος ἢ ὁ ἄξιος νὰ θηρευθῇ: «δὲν εἶναι πάντα τὰ θηρία θηρεύσιμα».

θηρευτὴς (ὁ), θηλ. *θηρεύτρια*· ὁ θηρεύων κυνηγός· ‖ μεταφρ. ὁ ἐπιζητῶν τι ἐπιμόνως: «θηρευτὴς θυμάτων, —εὐκαιριῶν».

θηρευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιτήδειος εἰς τὸ θηρεύειν, κυνηγετικός: «θηρευτικὸς κύων»· ‖ *θηρευτικὴ* (ἡ)· ὡς οὐσ., ἡ τέχνη τοῦ θηρεύειν, ἡ κυνηγετικὴ —Ἐπίρρ. ***θηρευτικῶς***.

— *[Ἐγκυκλ.]* *Θηρευτικὴ* εἶναι ἡ τέχνη ἢ ἡ ἐπιστήμη, ἧς σκοπὸς εἶναι ἡ θήρα. Κατ' ἀρχὰς ἐξεφάνη ὡς τέχνη ἀσκουμένη πρὸς ζώγρησιν ἢ θανάτωσιν ἀγρίων ζῴων καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξειλίχθη καὶ εἰς ἐπιστήμην, ἀσχολουμένην μὲ τὴν θεωρίαν τῆς θήρας. Ἡ θηρευτικὴ εἶναι σύμφυτος τῷ ἀνθρώπῳ ὁρμὴ καὶ ὑπῆρξεν ἀπαραίτητον παρακολούθημα τῆς ζωῆς του, καὶ διότι δι' αὐτῆς ἠμύνετο κατὰ τῶν ἀγρίων καὶ ἐπιβλαβῶν ζῴων καὶ διότι δι' αὐτῆς ἐτρέφετο, ἐνεδύετο καὶ συνετηρεῖτο. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐξεφάνη ποιά τις ὀργάνωσις τοῦ θηρευτικοῦ ἔργου, καθ' ἣν τοῦτο ἠσκεῖτο εἴτε ὑπὸ νομάδων διαφόρων χωρῶν, εἴτε ὑπὸ φυλῶν καὶ οἰκογενειῶν εἰς ὡρισμένας περιοχάς, τὰ ὅρια τῶν ὁποίων δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπερβαίνωσιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἐκ τῶν οὕτω τεθειμένων συμφωνιῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεπήγασεν ἡ θηρευτικὴ ὀργάνωσις καὶ διεμορφώθη τὸ πολυμερὲς θηρευτικὸν δίκαιον, τὸ σήμερον ἰσχῦον, καὶ ὁ πόθος τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν λογικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν θηραματικῶν τόπων ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν καὶ κανόνων, καθ' οὓς ἡ θηρευτικὴ ἠσκεῖτο. Οὕτω δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διεμορφώθη ἡ θηρευτικὴ ἐπιστήμη, ἀποτελοῦσα εἰς τὰ πλεῖστα πεπολιτισμένα κράτη μέρος τῆς δασολογίας, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν Ἑλλάδι, οἱ θηρευτικοὶ νόμοι τῆς ὁποίας εἶναι συνυφασμένοι μὲ τοὺς τοῦ δασικοῦ κώδικος.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐθεράπευον τὴν θηρευτικήν. Ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μανθάνομεν ὅτι Ἰσμαὴλ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς Ἄγαρ διεκρίνετο εἰς τὴν θηρευτικήν. Ὁ Δαβὶδ ἐπίσης κατέβαλλε τὰ ἄγρια ζῷα τὰ βλάπτοντα τοῦ πατρός του τὰ ποίμνια. Οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λάτρεις τῆς θηρευτικῆς. Ὁ μέγας τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς Νι-

Digitized by Google

νος κατέστη διαβόητος διὰ τὰς θηρευτικὰς αὐτοῦ ἐκδρομὰς καὶ ἐπιχειρήσεις. Οἱ Πέρσαι ἤσκουν τὴν θηρευτικὴν βοηθούμενοι ὑπὸ πολυαρίθμου στρατιᾶς. Ὁ Δαρεῖος κατέστη περιφανὴς διὰ τὴν θηρευτικήν του ἐπιδεξιότητα. Ὁ Κῦρος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐκέκτητο τόσους θηρευτικοὺς κύνας, ὥστε ὑπεβάλλοντο πρὸς διατροφὴν αὐτῶν τέσσαρες πόλεις εἰς φορολογίαν. Οἱ Χαλδαῖοι διεκρίνοντο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν τῆς θηρευτικῆς λατρείαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξῄρετο ὡς ὁ μέγιστος τῆς θηρευτικῆς τέχνης χειριστὴς Χαλδαῖος Νεμρώδ, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου τιτλοφοροῦνται οἱ σημερινοὶ θηρευταί. Πάντας ὑπερεῖχον εἰς τὴν λατρείαν καὶ τέχνην τῆς θηρευτικῆς οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τε τῶν θηρευτικῶν παραστάσεων ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων σκελετῶν κυνῶν εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀσκησάντων τὴν θηρευτικὴν Αἰγυπτίων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξῆραν τὴν θηρευτικὴν ἰδέαν ὡς τὴν εὐγενεστάτην ἄσκησιν καὶ ὡς ἀναπόσπαστον προσὸν ἀρετῆς τῶν εὖ ἠγμένων καὶ προεξεχόντων ἀνδρῶν καὶ κατέστησαν πηγὴν καὶ ἀφετηρίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς σημερινῆς θηρευτικῆς ἀπὸ ἀπόψεως παιδαγωγικῆς, ἠθικῆς, ὑγιεινῆς, αἰσθητικῆς, κοινωνικῆς εὐδαιμονίας καὶ τέρψεως ἀνεφίκτου, διηκούσης δι' ὅλου τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, «οὐ γάρ τις κέντροισι δαμεὶς ἄγρης ἐρατεινῆς αὖθις ἑκὼν λείψειε· ἔχει δέ μιν ἄσπετα δεσμά», λέγει ὁ Ὀππιανὸς εἰς τὸ ἐπικόν του ποίημα τὰ «Κυνηγετικά». Αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶχον θηρευτικὰς ἰδιότητας, ἀπασχολήσεις καὶ τέρψεις. Ἐθεωρεῖτο ἡ θηρευτικὴ εὕρημα καὶ δώρημα τῶν θεῶν, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς παρθένου ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀρτέμιδος. Καὶ ὡς θεῖον εὕρημα ἐδίδετο ὑπ' αὐτῶν ὡς δῶρον εἰς τοὺς ἡμιθέους καὶ ἥρωας, τοὺς διακρινομένους ἐπὶ ἐξεχούσαις ἀρεταῖς. Πᾶσα ἀρετὴ ἐκφαινομένη εἰς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν θηρευτικὴν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀσκήσεως ταύτης, ὡς εἶναι ἡ σύνεσις τοῦ Νέστορος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως ἡ ὀξύνοια καὶ τὸ πολυμήχανον. Τῆς θηρευτικῆς ταύτης ἀπόρροια ἐθεωρεῖτο εὐλόγως ἡ ὑγεία, ἡ σωματικὴ εὐρωστία καὶ ρώμη, ὁ ὑγιὴς ὀργανισμός, ἡ μακροβιότης, ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν υἱῶν του Ποδαλειρίου καὶ Μαχάωνος, οἵτινες πρὸ παντὸς ἤσκουν τὴν θηρευτικήν. Ἡ θηρευτικὴ ἰδιότης τοῦ Ἡρακλέους ἐξύψωσε τὴν φήμην αὐτοῦ ὡς ἀξιοθαυμάστου ἥρωος. Ὁ Λυκοῦργος ἐν Σπάρτῃ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς νέους τὴν θηρευτικὴν ὡς ἀπαραίτητον παίδευμα. Οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον τὴν θηρευτικὴν καὶ ἐπεδίδοντο μετὰ πάθους εἰς αὐτήν. Οἱ ποιηταί των, ἐξ ἄλλου, ὡς ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὁράτιος, ἔψαλλον καὶ ἐξύμνουν τὴν θηρευτικήν.

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ θηρευτικὴ ἐγενικεύθη, ἀσκουμένη μετὰ πάθους. Ἐπεδίδοντο εἰς αὐτὴν καὶ αὐτοὶ οἱ κληρικοί. Ἔξοχοι περὶ τὴν θηρευτικὴν τέχνην ἦσαν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ ἐπίσκοποι Saint-Germain καὶ Saint-Eustache. Κατὰ δὲ τοὺς μέσους χρόνους ἡ μετὰ πάθους ἄσκησις τῆς θηρευτικῆς ἐγενικεύθη εἰς μέγιστον βαθμὸν μέχρι φρενίτιδος.

Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς φυσικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀνακάλυψις τῆς πυρίτιδος καὶ ἡ τελειοποίησις τῶν θηρευτικῶν μέσων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ὑποστῇ ριζικὴν μεταβολὴν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς της μορφῆς ἡ θηρευτικὴ καὶ νὰ λάβῃ τὴν πλέον ἐξηυγενισμένην μορφήν, ρυθμισθείσης τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς μεθοδικῶς ὑπὸ τῶν νόμων καὶ χάριν τῶν ἀσκούντων ταύτην καὶ χάριν τῆς προστασίας καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν θηραμάτων, χωρὶς ἐκ τούτου ν' ἀρθῶσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον μὲ τὴν πρόβλεψιν νὰ τονωθῶσι τὰ πολλαπλᾶ ὠφελήματα τῆς θηρευτικῆς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀτόμων, τῶν κοινωνιῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν ἀσκούντων τὴν θηρευτικὴν πρωτοστατησάντων καὶ εἰς τὴν διείσδυσιν εἰς ἀγρίας καὶ ἀπολιτίστους χώρας πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν ἀγνώστων ἐδαφῶν καὶ διευκόλυνσιν τῆς εἰσχωρήσεως καὶ εἰς ταῦτα τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ τῶν ἐκπολιτιστικῶν αὐτῶν μέσων πρὸς ἐξύψωσιν τῶν ἐν πρωτογενεῖ καταστάσει διατελούντων κατοίκων των ἐπὶ ἀνθρωπινωτέρου ἐπιπέδου βίου.

Τὰ τῆς θηρευτικῆς ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον ἀνέπτυξεν ὁ Ξενοφῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν εἰς τὸ ἔργον του «Κυνηγητικός», θεωρούμενος ὡς πατὴρ αὐτῆς. Μετ' αὐτὸν συνέγραψεν ὁ Σώστρατος «Κυνηγετικά», ὧν διεσώθη μόνον μικρόν τι ἀπόσπασμα τὸ 33 ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ Ἰωάννου τοῦ Στοβαίου (σελ. 394) καὶ ὁ Ἀρριανὸς ἢ Ξενοφῶν ὁ νεώτερος ἐπιχειρήσας νὰ συμπληρώσῃ τὸν Ξενοφῶντα μὲ τὸν «Κυνηγετικόν» του. Τέλος ὁ Ὀππιανὸς ἔγραψεν ἐπικὸν ποίημα εἰς τέσσαρα βιβλία, τὰ «Κυνηγετικά».

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων κατελέγεται ὡς συγγραφεὺς περὶ θηρευτικῆς ὁ ἰατρὸς Δημήτριος Κωνσταντινουπολίτης ἢ Πεπαγωμένος, συγγράψας τὸ «Ἱερακοσόφιον», πραγματευόμενον περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς καὶ θεραπείας τῆς δι' ἱέρακος θήρας, ἐν μεγίστῃ χρήσει οὔσης τότε. Σμικρά τινα εἰσφέρει καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος διὰ τοῦ Ζ' λόγου του «Εὐβοϊκὸς ἢ Κυνηγός».

Τὴν θηρευτικὴν ἐπιστήμην ἀποτελοῦσι τανῦν οἱ ἑξῆς κλάδοι: 1) Ἡ *ζωολογία* ἢ *ἡ φυσικὴ ἱστορία* τῶν ὠφελίμων καὶ ἐπιβλαβῶν ἀγρίων ζῴων, περιλαμβάνουσα τὴν ὀνοματολογίαν καὶ τὴν συστηματικὴν διαίρεσιν τῶν θηρευσίμων ἀγρίων ζῴων, τὴν γνῶσιν τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς διαπλάσεώς των, τῆς διαφορᾶς καθ' ἡλικίαν καὶ γένος, τοῦ πολλαπλασιασμοῦ των, τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των, τῆς τροφῆς των, τῆς διαμονῆς των, τῶν πατημάτων καὶ ἰχνῶν των. 2) Ἡ *θηραματοτροφία*, ἀσχολουμένη μὲ σκοπιμώτατα μέσα πρὸς διατήρησιν κανονικῶν θηραματικῶν τόπων, προϋποθέτουσα ἑπομένως ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἀκριβοῦς τῶν γενῶν σχέσεως, τῆς προσφορωτάτης τροφῆς, τῶν εὐνοϊκωτάτων τῆς διαμονῆς τόπων καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν θηραμάτων. 3) Ἡ *προστασία τῶν θηραμάτων*, σκοποῦσα τὴν προφύλαξιν τῶν ὠφελίμων θηραμάτων ἀπὸ πάσης ἐπιβλαβοῦς ἐπηρείας, πρὸ παντὸς τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἁρπακτικῶν, τὴν καταπολέμησιν τῆς λαθροθηρίας καὶ τῆς διὰ πτωμάτων θηρευτικῆς, τὴν ἐξασφάλισιν ἡσύχων θηραματικῶν περιοχῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ὀργασμοῦ καὶ τῆς γεννήσεως. 4) Ἡ *κυνηγιογνωσία*, περιλαμβάνουσα τὴν διδασκαλίαν τῆς κατὰ κανόνας γνησίας θηρευτικῆς ἐξασκήσεως εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῆς θήρας πρὸς λυσιτελεστέραν κάρπωσιν τῶν θηραμάτων καὶ συγχρόνως σκοπιμωτάτην φειδὼ τῶν θηραματικῶν τόπων. 5) Ἡ *θηρευτικὴ τεχνολογία*, πραγματευομένη περὶ τῆς γνώσεως τῶν μέσων τῆς ἄγρας τῶν ἀγρίων ζῴων, οἷα εἶναι τὰ πυροβόλα ὅπλα καὶ τὰ θήρατρα (παγίδες, βρόχοι, δίκτυα, ἀπόχαι κλπ.)· καὶ 6) Ἡ *κυνολογία*, πραγματευομένη περὶ τῶν καταλλήλων θηρευτικῶν κυνῶν διὰ τὰ παντοδαπὰ θηράματα, τῶν διαφόρων εἰδῶν, τοῦ τρόπου τῆς ἐκγυμνάσεώς των, τῆς τροφῆς των, τῶν ἀσθενειῶν των κλπ. (βλ. λ. *κυνήγιον*). Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

θηρευτός, *—ή, —όν*· ὁ δυνάμενος νὰ θηρευθῇ, θηρεύσιμος.

θηρεύω, *ἀόρ. ἐθήρευσα—ἐθηρεύθην*· καταδιώκω νὰ συλλάβω, κυνηγῶ, ἄλλως *θηρῶ*: «θηρεύει πτηνά, —θηρία», «ἐθήρευσε λαγωόν,—ἔλαφον» ἤγρευσε, συνέλαβεν ἢ ἐφόνευσε· ‖ μεταφ. ἐπιδιώκω, ἐπιζητῶ ἐπιμόνως: «θηρεύει τὴν εὔνοιαν τῶν ἰσχυρῶν, — εὐκαιρίας, — γνωριμίας».

Θηρὴν (ἢ ***Θήρην,*** ἢ ***Τέθρις,*** ἢ ***Τεθρὶν***) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα ποταμοῦ ρέοντος παρὰ τὴν Κνωσὸν (Κρήτης), καὶ ταυτιζομένου πιθανῶς μὲ τὸν σημερινὸν ρύακα Γιόφυρον ἢ Κρατερόν. Κατὰ τὴν μυθολογίαν, παρὰ τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον ἐγένετο ὁ γάμος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων ἱδρύθη ἐπὶ τόπου ναός, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων θυσίαι καὶ ὀρχήσεις εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἱεροῦ γάμου, τὰ *Ἱρόχια*. Ν. ΚΛΣ

θηριακή, ἢ ***ἔκλειγμα θηριακῆς,*** ἢ ***ἔκλειγμα τοῦ Ἀνδρομάχου*** (κοιν. ***θεριακή***) (Theriaca, Electuarium theriaca) *[Φαρμ. Χημ.]*. Οὕτω καλεῖται ἔκλειγμα γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἡ συνταγὴ τοῦ ἐκλείγματος τούτου ἔχει τὴν προέλευσιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Μιθριδάτου, τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, καὶ ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ Κρητὸς ἰατροῦ καὶ ἀρχιάτρου τοῦ Νέρωνος Ἀνδρομάχου. Τὸ ἔκλειγμα τῆς θηριακῆς ἐπιστεύετο ὡς πανάκεια καὶ ὡς ἀντιδηλητήριον παντὸς δηλητηριώδους δήγματος, ἐξετιμᾶτο δὲ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀνεγράφετο μέχρις ἐσχάτων ἔτι εἰς ὅλας τὰς φαρμακοποιίας. Τῷ 1872 ἔτι περιελήφθη ἡ θηριακὴ ὑπὸ ἁπλουστευμένην μορφὴν εἰς τὴν γερμανικὴν φαρμακοποιίαν καὶ τῷ 1884 εἰς τὴν γαλλικήν. Ἡ αὐστριακὴ φαρμακοποιία II ἀντικατέστησε τὴν θηριακὴν διὰ τοῦ electuarium aromaticum cum opio. Ἡ παλαιὰ σύνθεσις καὶ παρασκευὴ τῆς θηριακῆς τοῦ Ἀνδρομάχου διεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς ἰαμβικοὺς στίχους ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ (*Γαλην.* XIV, 3, 2). Μετὰ γνωστοτάτων καὶ πεφημισμένων φυτικῶν δρογῶν, ἀνατολικῆς κυρίως προελεύσεως, περιεῖχεν ἔτι ἡ συνταγὴ καὶ τεμάχια σαρκὸς ὄφεως. Πολλάκις ἡ θηριακὴ ἐσκευάζετο μετὰ πομπῆς τινος δημοσίᾳ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, ὡς π. χ. κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐν Βενετίᾳ καὶ κατὰ τὸ 1754 ἔτι ἐν Νυρεμβέργῃ. Εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι ἡ δρᾶσις τῆς θηριακῆς δὲν ἦτο οἵα ἐθεωρεῖτο, πολλὰ δὲ τῶν συστατικῶν αὐτῆς ἦσαν ἀσύμβατα πρὸς ἄλληλα. Ἡ θηριακὴ ἔπαυσε πλέον χρησιμοποιουμένη. Κ. Γ. Μ.

θηριδίδαι (οἱ) (Therididae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα ἐλάχιστα γένη, ὧν γνωστότερον τὸ *θηρίδιον* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θηρίδιον (τὸ) (Theridium) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θηριδιδῶν*, περιλαμβάνον ἀράχνας μὲ σῶμα ἀπεστρογγυλωμένον, πόδας ἰσχυροὺς καὶ μακροτάτους καὶ κεφαλὴν εὐμεγέθη. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ τῶν διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

θηριδόμυς (Theridomys Jourdan) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑπο-οικογένειαν τῶν *θηριδομυϊνῶν ἀνωμαλουροειδῶν τρωκτικῶν* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον τοὺς γομφίους ὀδόντας των πάντοτε μεγαλυτέρους τῶν τραπεζιτῶν. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸ Débruge τῆς Vaucluse, ὡς καὶ εἰς πισσοσιδηρομεταλλεύματα τῆς Σουαβίας καὶ τῆς Ἑλβετίας. Ἐπίσης καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῆς ὀλιγοκαίνου διαπλάσεως τῶν φωσφοριτῶν τοῦ Quercy καὶ εἰς τὸ Ronzon. Γ. Κ. Γ.

θηρίκλειος ***κρατὴρ*** (ὁ), ἢ ***θηρικλεία κύλιξ*** (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ εἴδους τῶν κρατήρων ἢ τῶν κυλίκων, δίωτον μετὰ βάσεως, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ Κορινθίου κεραμέως Θηρικλέους, τοῦ πρώτου κατασκευαστοῦ των.

Θηρικλῆς. Κεραμεὺς ἐκ Κορίνθου, κατασκευαστὴς ἀγγείων ἰδιαιτέρας τεχνοτροπίας, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν ἐξ αὐτοῦ *θηρίκλεια*.

Θηρίμαχος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους ἐκ τῆς Μεγάρας, θυγατρὸς τοῦ Κρέοντος. Ἔσχεν ἀδελφοὺς ὁμομητρίους Κρεοντιάδην καὶ Δηϊκόωντα, ἐφονεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρός του ἐν στιγμῇ παραφόρου μανίας.

Θηριμένης. Ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸ 412 π. Χ. Διὰ τοῦ ἐκ πεντήκοντα πέντε πλοίων στόλου του, εἰς τὸν ὁποῖον περιελαμβάνοντο καὶ τὰ εἴκοσι πλοῖα τῶν Συρακοσίων ὑπὸ τὸν Ἑρμοκράτην, κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἅλωσιν τῆς Μιλήτου, διότι εὐθὺς ὡς ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἰασικὸν κόλπον εἰδοποιήθη νὰ σπεύσῃ εἰς Μίλητον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀστυόχου, ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἔφιππος εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ ἐκ Μιλήτου. Οὕτως ἀπέβη ἄκαρπος ἡ κατὰ τὸ τέλους τοῦ θέρους νίκη τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὴν Μίλητον μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. ΚΑΨ.

θηριοδαμαστὴς (ὁ), θηλ. *θηριοδαμάστρια*· ὁ δαμαστὴς θηρίων, θηριοτρόφος.

— *[Ἐγκυκλ.]* *Θηριοδαμασταὶ* καλοῦνται ἐκεῖνοι, οἵτινες κατ' ἐπάγγελμα ἐπιτυγχάνουν τὴν τιθάσευσιν τῶν θηρίων, μέχρι σημείου ὥστε ταῦτα νὰ ὑπακούουν εἰς τὰ κελεύσματα αὐτῶν, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς τὰς φυσικὰς αὐτῶν ροπάς. Κατὰ τὸν θρῦλον, ὁ πρῶτος θηριοδαμαστής, ἀκουσίως ἔστω, ὑπῆρξεν ὁ ἔκλυτος βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων Σαρδανάπαλος. Οὗτος, ἡμέραν τινά, ὅτε ἐξέφυγεν ἐκ τοῦ κλωβοῦ εἷς λέων τῆς Νουμιδίας, ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὸν ἐξώστην τοῦ ἀνακτόρου, ἵνα παρακολουθήσῃ τὸ θέαμα τοῦ τρομοκρατηθέντος λαοῦ. Ἀλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ κατέλθῃ εἰς βοήθειαν μιᾶς ἐκ τῶν συζύγων αὐτοῦ, ἧς ἤκουσε τὴν κραυγὴν τρόμου, εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν φυγάδα λέοντα. Διὰ τοῦ βλέμματος καὶ διὰ χειρονομίας τὸν διέταξε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, καὶ τὸ θηρίον καταπτοηθὲν ὑπήκουσε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλωβόν του. Ὁ Πλίνιος ὀνομάζει ὡς ἀρχαιότερον θηριοδαμαστὴν τὸν Καρχηδόνιον Ἄννωνα, ὅστις πρῶτος ἐπέδειξε τιθασευθέντα ἐλέφαντα. Οἱ Ἰνδοὶ ἐξημέρουν τοὺς ἐλέφαντας διὰ τῆς μουσικῆς. Ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὴν «Ποικίλην ἱστορίαν» ὁμιλεῖ περὶ πάνθηρος, ἡμέρου ὡς γαλῆς, καὶ ἀρνουμένης νὰ λάβῃ λείαν ζῶσαν. Ὁ Εὔδηλος ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν κυνηγοῦ, ὅστις εἶχε συνήθεις συνδαιτημόνας μίαν ἄρκτον, ἕνα λέοντα καὶ ἕνα κύνα, ὁμοῦ ἀνατραφέντας.

Ἐν Ρώμῃ ὁ πρῶτος δημοσίᾳ ἐμφανισθεὶς θηριοδαμαστὴς ἦτο ὁ Παῦλος Σουπέρμπους, τιθασευτὴς λεόντων. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ τέχνη αὕτη προσέλαβε τοιαύτην ἔκτασιν, ὡς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν διὰ τὰς θηριομαχίας συγκεντρουμένων ἀγρίων ζῴων, ὥστε ἀνήχθη εἰς ἀληθὲς ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον διέπρεπον, κατὰ τοὺς οἰωνοσκόπους τῆς ἐποχῆς, οἱ γεννηθέντες ὑπὸ ὡρισμένον ἀστερισμόν. Ἡ ἐπίδοσις τῶν Ρωμαίων θηριοδαμαστῶν ὑπῆρξε καταπληκτική, κατ' οὐδὲν ὑπερβληθεῖσα ὑπὸ τῶν νεωτέρων.

Ὁ Ἡλιογάβαλος, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Σενέκας, ἵνα διασκεδάσῃ διὰ τοῦ τρόμου τῶν κεκλημένων του, διέτασσεν, εἰς τὸ μέσον τοῦ γεύματος, καὶ ἐνεφανίζοντο λέοντες, οἵτινες καλῶς ἐξησκημένοι, κατελάμβανον θέσιν ἐν τῇ τραπέζῃ. Ἀλλὰ δυσπιστῶν ὁ ἴδιος εἰς τὰ θαύματα τῆς τιθασεύσεως, εἶχε προνοήσει ἵνα καταστήσῃ τὰ θηρία ἀκίνδυνα, δι' ἀφαιρέσεως τῶν ὀδόντων καὶ ὀνύχων, ἀπολύτως μυστικῆς τηρουμένης. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, εἰς πομπώδη τινὰ ἑορτήν, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα φωτιζόμενος ὑπὸ πυρσῶν φερομένων ἐπὶ τῶν νώτων ἐλεφάντων. Ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος, ἐν Φαρσάλοις, παρήλασε διὰ μέσου τῆς πόλεως, μετὰ τῆς εὐνοουμένης αὐτοῦ ὀρχηστρίδος Κυθηρίδος, ἐπὶ ἅρματος συρομένου ὑπὸ λεόντων. Εἰς τὰ ρωμαϊκὰ ἀμφιθέατρα ἐπεδείχθησαν ταῦροι ὀρχούμενοι ὑπὸ τοὺς ἤχους μουσικῆς ἢ ὑψούμενοι ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν, ἔλαφοι ὑπείκουσαι εἰς τὰ ἡνία, παρδάλεις ἐκτελοῦσαι σκιρτήματα καὶ κινήσεις κατὰ πρόσταγμα, φῶκαι χαιρετῶσαι τὸ πλῆθος διὰ κινήσεως τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ φωνῆς, λέοντες ὑπακούοντες εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν, ὡσεὶ κύνες. Ἐπὶ Δομιτιανοῦ κατέστη δημοτικώτατον τὸ θέαμα

Digitized by Google

λέοντος συλλαμβάνοντος διὰ τοῦ στόματος μῦς, ἐν τῷ στίβῳ, ἀπολύοντος αὐτοὺς εἶτα ἀθίκτους καὶ πάλιν συλλαμβάνοντος, ἐπίσης δὲ ἐλεφάντων οἵτινες ἐξετέλουν ἀπὸ κοινοῦ ποικίλα γυμνάσματα καὶ χορούς, καὶ ἐν τέλει ἀνὰ τέσσαρες ἔφερον, ἐπὶ φορείου, ἕνα πέμπτον, ὑποκρινόμενον τὸν ἀσθενῆ. Ὁ Πλίνιος διαβεβαιοῖ ὅτι ἐλέφας τις, ὅστις, κατὰ τὴν ἐξάσκησιν μετ' ἄλλων ὁμοίων, ὑστέρει εἰς ἐπίδοσιν, ἕνεκα βραδείας ἀντιλήψεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου συχνάκις ὑπὸ τοῦ δαμαστοῦ ἠπειλεῖτο καὶ ἐδέρετο, ἐφωράθη τὴν νύκτα ἀσκούμενος μόνος εἰς τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν διδαχθὲν γύμνασμα. Οἱ ἐλέφαντες, ἄλλως, ἐθεωροῦντο παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἱερὰ ζῷα, ἐξηγείρετο δὲ διὰ πᾶσαν κάκωσιν αὐτῶν ὁ εἰς τὴν σφαγὴν ἀνθρώπων καὶ ζῴων μετὰ τοσαύτης αἱμοχαροῦς ἀγαλλιάσεως παριστάμενος ὄχλος τῶν ἀμφιθεάτρων.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους περιφημότεροι θηριοδαμασταὶ ὑπῆρξαν οἱ Carter, Martin, Van Hamburg, Crockett, Julius Leeth, ὁ Ἀφρικανὸς Nouma Hova, ἡ Borelli, Hermann, Cooper, ὁ μαῦρος Delmonico, Bidel καὶ Batty. Οἱ πλεῖστοι τῶν θηριοδαμαστῶν, οἱ μὴ καταλιπόντες ἐγκαίρως τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο ἐπάγγελμα, ἔλαβον οἰκτρὸν τέλος.

Κατὰ τοὺς εἰδικούς, εἰς ἐπιτυχίαν τῆς τιθασεύσεως κατὰ πρῶτον λόγον συντελεῖ ἡ ψυχραιμία καὶ ἡ γενναιότης τοῦ δαμαστοῦ, καταπτοοῦσαι τὸ θηρίον, ὡσεὶ εὑρισκόμενον πρὸ ὑπερτέρας ἀκατανικήτου δυνάμεως. Ἐπιβοηθοῦν ἡ κόπωσις τοῦ θηρίου δι' ὑπερτροφίας καὶ δι' ἀϋπνίας παρατεταμένης. Θ. Α. Κ.

θηριοδόντια (τὰ) (Theriodontia Owen) *[Παλαιοζῳολ.]*. Ὑποτάξις ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀνομοδοντίων θηριομόρφων* (ἢ *θερομόρφων*) ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κρανίον ἄγλυφον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἑκατέρωθεν μέγα ἀνώτερον κροταφικὸν ἄνοιγμα. Οἱ ὀδόντες των ἦσαν διακεκριμένοι εἰς κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ τραπεζίτας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τελευταῖοι ἦσαν πολυκόρυφοι ἢ ἐγκαρσίως φοειδεῖς καὶ ὑβώδεις. Ἡ κάτω σιαγών των ἔφερεν ὑψηλὴν κορωνοειδῆ ἀπόφυσιν. Οἱ σπόνδυλοί των ἦσαν ἀμφίκοιλοι. Ἔφερον ἐπίσης 2—4 ἱεροὺς σπονδύλους καὶ ὠμοπλάτην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ἀκρώμιον.

Λείψανα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος εἰς τὸ Ἄνω Beaufort, ὡς καὶ εἰς τὰ στρώματα Burghersdorp τῆς διαπλάσεως τοῦ Καροὺ τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς.

Τὰ θηριοδόντια ἦσαν ἑρπετὰ κατὰ μέσον ὅρον μεσαίου μεγέθους. Ἐν τούτοις τινὰ ἐξ αὐτῶν (π.χ. ὁ *κυνόγναθος*) εἶχον τὸ μέγεθος τίγρεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὡμοίαζον καὶ κατὰ τὴν ὀδοντοστοιχίαν των, ἥτις ἦτο διαμεμορφωμένη ἀναλόγως πρὸς ὀδοντοστοιχίαν σαρκοφάγων ζῴων. Ἄλλα θηριοδόντια ἦσαν ἀναμφισβητήτως χορτοφάγα (π. χ. ὁ *διαδημόδους*).

Τὰ θηριοδόντια ὑποδιηρέθησαν ὑπὸ τοῦ Watson εἰς δύο ὁμάδας: εἰς τὰ *βαουριάμορφα* καὶ εἰς τὰ τοπικὰ *κυνοδόντια*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶχον πολλὰ γνωρίσματα τοῦ σκελετοῦ των, τὰ ὁποῖα καθιστῶσιν αὐτὰ ὡς ἑρπετὰ ἐκ τῶν μᾶλλον ὁμοιαζόντων πρὸς θηλαστικά. Τὰ γνωρίσματά των ταῦτα πολλάκις ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ συγκριθῶσι πρὸς θηλαστικὰ καὶ εἰδικῶς πρὸς τὰ μονοτρήματα. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσι τὰ κυνοδόντια ὡς πρόδρομοι τῶν θηλαστικῶν. Τὰ κυριώτερα γένη εἶναι ἐκ μὲν τῶν *βαουριαμόρφων* ἡ *βαουρία* καὶ ὁ *μικρογομφόδους*, ἐκ δὲ τῶν *κυνοδοντίων* ὁ *γαλέσαυρος*, ὁ *κυνόγναθος*, ὁ *διαδημόδους* καὶ ὁ *ποτάκμων*. Γ. Κ. Γ.

θηριοκεφάλια (τὰ) (Therocephalia Broom) */Παλαιοζῳολ./*. Ὑποτάξις ἀπολιθωμένων ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀνομοδοντίων θηριομόρφων* (ἢ *θερομόρφων*) ἑρπετῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κρανίον φέρον ἑκατέρωθεν μέγα κροταφικὸν ἄνοιγμα. Οἱ ὀδόντες των ἦσαν κωνικοὶ τύπου ἑτεροδόντων καὶ διακεκριμένοι εἰς κοπτῆρας, κυνόδοντας καὶ τραπεζίτας. Τὸ βρεγματικὸν ἄνοιγμα ἦτο μέγα, ἡ κάτω σιαγὼν των ἔφερεν ὑψηλὴν κορωνοειδῆ ἀπόφυσιν, ἡ λεκάνη των μεσημβρινὴν ρωγμὴν καὶ ἡ ὠμοπλάτη των ἐστερεῖτο ἀκρωμίου. Οἱ σπόνδυλοί των ἦσαν ἀμφίκοιλοι. Τὰ θηριοκεφάλια («πρωτόγονα θηριοδόντια») εἶχον μέσον μέγεθος καὶ ὀδοντοστοιχίαν ἁρπακτικῶν ζῴων. Εὑρίσκονται ἀπολιθωμένα ἐντὸς στρωμάτων τῆς περμίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς. Εἰς τὴν ὑποτάξιν ταύτην ἀνάγονται πολλὰ γένη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι ὁ *κυνοδράκων*, ὁ *σκυλακόσαυρος*, ὁ *ἰκτιδόγναθος*, ὁ *τροχοζοῦχος*, ὁ *ἰκτιδόσαυρος*, ὁ *σκυλακοειδής*, ὁ *τροχόσαυρος*, κλπ. Γ. Κ. Γ.

θηριομαχία (ἡ)· μάχη θηρίων πρὸς ἄλληλα ἢ μάχη ἀνθρώπων πρὸς θηρία.

— *[Ἐγκυκλ.]* Αἱ *θηριομαχίαι*, ὡς θέαμα δημόσιον, ἐνεφανίσθησαν κατὰ πρῶτον ἐν Ρώμῃ, τῷ 186 π. Χ., ἤτοι 80 περίπου ἔτη μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν αἱματηρῶν ἀγώνων τῶν μονομάχων (gladiatores). Παλαιότερον, καὶ δὴ μετὰ τὰς πρώτας κατακτήσεις τῶν Ρωμαίων ἐν Ἀφρικῇ, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐγένοντο μεμονωμέναι θηριομαχίαι, ἢ μᾶλλον σφαγαὶ ἐξωτικῶν ζῴων εἰς περικλείστους

Θηριομαχία κατὰ πολλῶν θηρίων συγχρόνως ἐξαπολυθέντων.

ἰδιωτικοὺς χώρους ὑπὸ μεγιστάνων, ἀντὶ ἐπικηδείου ἢ ἐπιμνημοσύνου θυσίας, εἰς μνήμην προσφιλῶν νεκρῶν. Ἀλλ' ἡ πρώτη μαρτυρουμένη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν δημοσία θηριομαχία ἐτελέσθη κατὰ τὸ ἔτος 186 π. Χ., ὑπὸ τοῦ F Nobilior πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς κατὰ τῶν Αἰτωλῶν νίκης. Φαίνεται ὅτι οἱ Ρωμαῖοι παρεκινήθησαν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεάματος τούτου, παραστάντες ἐν Ἀφρικῇ εἰς κυνηγεσίας ἀγρίων ζῴων. Τὸ θέαμα, περιορισθὲν κατ' ἀρχὰς εἰς ἀλληλομαχίας θηρίων, ὤξυνεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν εἰς αἱμοχαρεῖς συγκινήσεις ἀκόρεστον βουλιμίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὥστε ἡ σύγκλητος ἀπηγόρευσε τὴν κομιδὴν εἰς Ρώμην ἀγρίων ζῴων. Ἀλλὰ λόγῳ τῆς πιέσεως τοῦ λαοῦ, καὶ λόγῳ τῆς ἀνάγκης τῶν ἀρχόντων ὅπως ἱκανοποιοῦν τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ, ἡ ἀπαγόρευσις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐπεξετείνοντο αἱ κατακτήσεις τῆς Ρώμης εἰς ἐξωτικὰς χώρας καὶ ἐκομίζοντο ἐξ αὐτῶν νέα καὶ ἄγνωστα εἴδη θηρίων, ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξανεν ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ θεάματος.

Ἡ ὀργάνωσις ἐπετρέπετο καὶ εἰς προὔχοντας ἢ ἀνωτάτους τιτλούχους τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἰδίᾳ οἱ αὐτοκράτορες ἡμιλλῶντο, μετὰ πομπώδους καυχήσεως ἐπὶ τούτῳ, εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν μεγαλο-

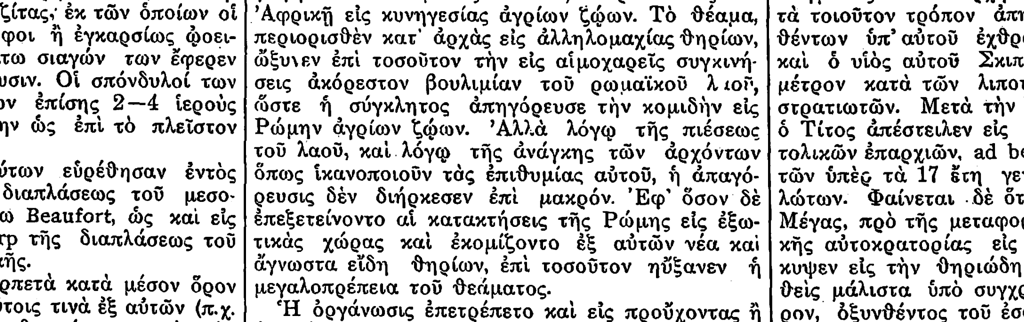

Ἐκγύμνασις κυνῶν διὰ θηριομαχίας.

[Εἰκονογραφία τοῦ μνημείου τοῦ Σκαύρου ἐν Πομπηΐᾳ.]

πρεπεστέρων θηριομαχιῶν, μάλιστα ἀπὸ ἀπόψεως συγκεντρώσεως μεγίστου πλήθους θηρίων καὶ ἀγρίων ζῴων. Ὁ Αὔγουστος, ἐν τῷ μνημείῳ τῆς Ἀγκύρας, ἀπαριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ δοθείσας 27 θηριομαχίας, καθ' ἃς ἐφονεύθησαν 3.500 ἀφρικανικὰ θηρία. Οἱ Λατῖνοι ποιηταί, οἵτινες ὕμνησαν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ὀργανωτὰς τῶν ἀγριοτήτων τούτων, ὁ Μαρτιάλιος καὶ ὁ Σουητώνιος, βεβαιοῦσιν ὅτι κατὰ τὰς δύο περιφημοτέρας θηριομαχίας, τὰς ὀργανωθείσας ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παλαίστραν, κατὰ μὲν τὴν πρώτην 500—600 λέοντες καὶ 410 ἄλλα ἀφρικανικὰ θηρία, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν 400 λέοντες καὶ 40 ἐλέφαντες. Κατὰ τὰς ἑκατονταημέρους ἑορτάς, ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ ὑπὸ τοῦ Φλαβίου κτισθέντος Κολοσσαίου, τῷ 80 π. Χ., ἐπεδείχθησαν μόνον εἰς μίαν ἡμέραν 5000 διάφορα ἄγρια ζῷα, ἐν συνόλῳ δὲ ἐφονεύθησαν 9000 ἥμερα καὶ ἄγρια. Διαρκοῦντος τοῦ ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ τετραημέρου πανηγυρισμοῦ τῆς κατὰ τῆς Δακίας νίκης ἐφονεύθησαν 11.000 ζῷα. Ὁ ἱστορικὸς Δίων ὁ Κάσσιος, ἂν καὶ ὁμολογεῖ τὸ ὑπερβολικὸν τῶν ἀριθμῶν τούτων, συνάγει, οὐχ ἧττον, ἐξ αὐτῶν τὴν ἄκραν μεγαλοπρέπειαν τῶν θεαμάτων. Ὁ Στράβων ἱστορεῖ, ὅτι ἡ θηριομαχικὴ μανία τῶν Ρωμαίων ἔσχε τὸ ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν χρῆσιν καὶ τὴν κάρπωσιν τῶν ἀνθρώπων μεγίστας ἐκτάσεις ἐν Λιβύῃ, καὶ μεταξὺ τῆς Καρχηδόνος καὶ τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν, ἀπροσπελάστους πρίν, ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτοῖς θηρίων.

Κατὰ πρῶτον αἱ θηριομαχίαι περιωρίζοντο εἰς μάχας θηρίων πρὸς θηρία ἢ καὶ πρὸς ἡμιάγρια καὶ ἥμερα ζῷα. Ἀλλ' ἡ αὔξουσα αἱμοδιψὴς παραφροσύνη τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ ὄχλου ἔρριψεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν ἀρχῇ ἐνηλλάσσοντο ἀλληλομαχίαι θηρίων πρὸς μάχην ἀνθρώπων κατὰ θηρίων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, σύνηθες θέαμα ἐκράτησεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν παλαίστραν τῶν καταδίκων, ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος, ἢ ἐρασιτεχνῶν θηριομάχων. Προηγεῖτο, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλληλομαχία θηρίων, τὰ ὁποῖα αἱμάσσοντα καὶ ἐξηντλημένα ἀπετελείωνον οἱ θηριομάχοι, ἐπεμβαίνοντες. Ἀλλὰ ταχέως ἐγενικεύθη ὁ ἄμεσος ἀγὼν τῶν θηριομάχων, μεμονωμένων, πλειόνων ὁμοῦ, καὶ ἐν τέλει, κατὰ πλήθη. Ἡ θηριωδία τῶν αὐτοκρατόρων ἐπέτεινε διὰ νέων ἑκάστοτε εὑρημάτων τὴν λαμπρότητα τοῦ θεάματος. Ὁ Σουητώνιος μαρτυρεῖ, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Νέρωνος ἐπάλαισεν εἴς τινα θηριομαχίαν πολυπληθὲς ἀπόσπασμα τῆς ἐφίππου σωματοφυλακῆς πρὸς 400 ἄρκτους καὶ 300 λέοντας. Συνηθέστατον ἦτο τὸ θέαμα δυστυχῶν καταδίκων, οἵτινες, ἄοπλοι καὶ γυμνοί, ἐρρίπτοντο εἰς βορὰν τῶν θηρίων, ὑπὸ τὰς φρενιτιώδεις ἰαχὰς τοῦ μαινομένου ὄχλου. Εἰς τὸ μαρτύριον τοῦτο ὑπεβάλλοντο οἱ καταδικαζόμενοι εἰς τὴν ἀπάνθρωπον εἰδικὴν ποινὴν «ad bestiam» (εἰς τὰ θηρία), κυρίως ἐγκληματίαι ἔνοχοι στυγερῶν κακουργημάτων. Ἀλλ' ἐπίσης καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, κατὰ μίμησιν, ὡς φαίνεται, τοῦ παραδείγματος τοῦ Καρχηδονίου Ἀμίλκα, ὅστις κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀπηλλάγη πλήθους ζωγρηθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐχθρῶν. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σκιπίων ἐφήρμοσαν τὸ αὐτὸ μέτρον κατὰ τῶν λιποτακτησάντων βοηθητικῶν στρατιωτῶν. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ Τίτος ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἀμφιθέατρα τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ad bestiam, τοὺς πλείστους ἐκ τῶν ὑπὲρ τὰ 17 ἔτη γεγονότων Ἰουδαίων αἰχμαλώτων. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, πρὸ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἕδρας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπέκυψεν εἰς τὴν θηριώδη ταύτην παράδοσιν, ὑμνηθεὶς μάλιστα ὑπὸ συγχρόνων ποιητῶν. Βραδύτερον, ὀξυνθέντος τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, δὲν ἐξῃροῦντο τῆς ποινῆς ταύτης οὐδ' οἱ Ρωμαῖοι εὐγενεῖς. Εἷς τούτων ριφθεὶς εἰς τοὺς λέοντας διεμαρτύρετο στεντορείᾳ φωνῇ διὰ τὴν ἀθωότητα αὐτοῦ. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Καλιγούλα, ἐκ τοῦ θεωρείου αὐτοῦ θεωμένου, οἱ φύλακες ἐξήγαγον τοῦτον ἐκ τῶν θηρίων, καὶ ἀφοῦ τῷ ἀπέκοψαν τὴν γλῶσσαν, τὸν ἐπανέφερον εἰς αὐτά. Ὁ Κλαύδιος κατεδίκασεν εἰς τὰ θηρία σκηνοθέτην τινὰ δι' ἀδέξιον, κατὰ τὸ θέαμα, χειρισμόν, ὁ δὲ Βάλβος ὁ νεώτερος, πτωχόν τινα Ρωμαῖον, μόνον ἕνεκα τῆς ἀσχημίας αὐτοῦ.

Οἱ ad bestiam κατάδικοι προσεδένοντο ἐπὶ πασσάλου, ἢ ἀφίνοντο ἐν τῷ στίβῳ γυμνοὶ ἢ ἀσθενῶς ὡπλισμένοι, καὶ κατεσπαράσσοντο ὑπὸ τῶν ἐξαπολυομένων κατ' αὐτῶν θηρίων, τῶν ὁποίων ἡ φυσικὴ ἀγριότης ἐπετείνετο διὰ νηστείας τοὐλάχιστον δεκαώρου, καὶ διὰ καίοντος σιδήρου καὶ ἄλλων μέσων. Κατὰ τὸν μῦθον, μόνον ὁ δοῦλος Ἀνδροκλῆς διέφυγε τὸν σπαραγμόν. Ἐνίοτε, πρὸς βραδὺν κορεσμὸν τῆς θηριωδίας τῶν θεατῶν, οἱ κατάδικοι ἐξήγοντο ἐκ τοῦ στίβου ἐν τῷ μέσῳ τῆς πάλης, καθημαγμένοι, καὶ ἐπανεφέροντο τὴν ἑπομένην ἡμέραν πρὸς τελείωσιν τοῦ μαρτυρίου: «οἱ ὑπὸ θηρίων δὲ ἡμίβρωτοι, πρὸς δευτέραν αὐτοῖς τροφὴν ζῶντες ἐφυλάσσοντο, γέλωτα καὶ παιδιὰν τοῖς πολεμίοις παρασχόντες», ἱστορεῖ ὁ Γαληνός. Ὁ Σενέκας ἀφηγεῖται, ὅτι Γερμανός τις αἰχμάλωτος, καταδικασθεὶς εἰς τὰ θηρία, ἔπνιξεν ἑαυτὸν διὰ τῶν χειρῶν, ἐκ φρίκης, ἅμα ὡς εὑρεθεὶς εἰς τὸν στίβον ἀντίκρυσε τὰ θηρία. Ἐπὶ Νέρωνος, κατὰ τὸν ἀντιχριστιανικὸν διωγμόν, ἀπειράριθμοι Χριστιανοὶ ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον τοῦτο.

Αἱ θηριομαχίαι ἐτελοῦντο, ἐν ἀρχῇ, ἐν περιωρισμένῳ περιφράκτῳ χώρῳ. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ αὐξον-

Digitized by Google

τος πλήθους τῶν θηρίων καὶ τῶν θεατῶν ἐδέησε νὰ ἱδρυθῶσιν ἀμφιθέατρα ξύλινα κατὰ πρῶτον, μεγαλειώδη ἔπειτα μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, ὡς τὸ τῆς Καπύης καὶ τὸ περίφημον Κολοσσαῖον τῆς Ρώμης. Ἡ κατασκευὴ τῶν ἀμφιθεάτρων ἐπέτρεψε καὶ τὴν τεχνικὴν ἐξωράϊσιν τοῦ θεάματος, διὰ καταλλήλου καὶ φαντασμαγορικῆς, ἐν πολλοῖς, σκηνοθετήσεως, ποικιλλούσης δι' ἀπροόπτων ἐκπλήξεων τὴν ἀπόλαυσιν τῶν θεατῶν. Τὰ ὑπόγεια τοῦ Κολοσσαίου, βάθους 9 μέτρων, ἐχρησιμοποιοῦντο κυρίως διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν σκηνογραφιῶν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν μηχανημάτων. Οὕτως, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Στράβων, ὁ ad bestiam καταδικασθεὶς ὀρεσίβιος λῃστὴς Σέλουρος ἐτοποθετήθη ἐπὶ τεχνητοῦ ὄρους συναρμολογηθέντος ἐπὶ τοῦ στίβου. Δι' ἀφανοῦς μηχανικοῦ χειρισμοῦ κατέρρευσε διὰ μιᾶς τὸ ὄρος καὶ ὁ λῃστὴς ἐκρημνίσθη ἐν μέσῳ πλήθους κεκρυμμένων θηρίων. Κατά τινα θηριομαχίαν τοῦ Νέρωνος, ἣν περιγράφει ὁ ποιητὴς Καλπουρνῖνος, ἤνοιξεν αἰφνιδίως, εἴς τι σημεῖον, ὁ στίβος καὶ ἀπὸ τοῦ χάσματος ἀνέκυψε πλουσία δασώδης βλάστησις, τὴν ὁποίαν κατεπλήρωσε πλῆθος ἀγρίων ζῴων, ἀναπηδησάντων ἐκ τοῦ βάθους. Ἄλλοτε οἱ μελλοθάνατοι ἐδιδάσκοντο τραγικοὺς ρόλους, ἰδίως ἐκ τῆς μυθολογίας, τοὺς ὁποίους καὶ ὑπεδύοντο, ὡς ἀληθεῖς μάρτυρες. Οὕτω κατάδικός τις ὑπεκρίθη τὸν Ὀρφέα, ἐπανερχόμενον ἐκ τοῦ Ἅδου. Ὡς ἐνεφανίσθη ἐπὶ σκηνῆς, ἡ φύσις συνεταράχθη: βράχοι ἐκινοῦντο, δένδρα ἀνεβλάστησαν, καὶ πλεῖστα ἄγρια ζῷα ἐξορμήσαντα περιεκύκλωσαν καὶ κατεσπάραξαν αὐτόν. Γυνή τις, κατὰ μίμησιν τοῦ μύθου τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Δίρκης, κατεσπαράχθη ἐπὶ τῶν νώτων ταύρου.

Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ θηριομαχίαι ἐπεξετάθησαν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσήχθησαν ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Προὐκάλεσαν φρίκην κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἡ συχνὴ ἐπανάληψις αὐτῶν, ἰδίᾳ ἐν Κορίνθῳ, ὅπου καὶ ἀμφιθέατρον ἱδρύθη, καὶ βραδύτερον, κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' αἰῶνος, ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ σταδίῳ, κατενίκησαν τὴν ἀποστροφὴν τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οἱ πνευματικοὶ ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν κατεδίκασαν αὐτὰς ἀμειλίκτως. Ὁ Πλούταρχος ἐξορκίζει τὰς πολιτείας νὰ ἐξοστρακίσωσι τὰ αἱματηρὰ ταῦτα θεάματα, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀπαγορεύσωσιν εἰς τοὺς πολίτας τὴν προσπέλασιν εἰς αὐτά, ὁ δὲ φιλόσοφος Δημῶναξ καλεῖ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατακρημνίσωσι τὸν εἰς τὴν θεὰν Εὐσπλαγχνίαν ἱδρυμένον βωμόν. Ἐν τούτῳ κατάδηλος εἶναι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Ρώμην, ἔνθα οἱ πλεῖστοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ὕμνησαν τοὺς ὀργανωτὰς τῶν θηριομαχιῶν, ἕτεροι δέ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Κικέρων, ἠδιαφόρησαν. Ἀδυσώπητοι πολέμιοι ὑπῆρξαν μόνοι ὁ Σενέκας καὶ ὁ Κάτων, ὅστις καὶ συνεβούλευσεν ὅπως τοὐλά-

Πάνθηρ κατασπαράσσων γυναῖκα καταδικασθεῖσαν εἰς θάνατον.
(Ἀνάγλυφον ἐξ ὀπτῆς γῆς εὑρεθὲν ἐν Ἀφρικῇ. Μουσεῖον Λούβρου.)

χιστον ἐξαναγκάζωνται οἱ θεαταί, ἵνα παρακολουθῶσιν ὄρθιοι τὸ θέαμα, ὥστε ἡ ἐκ τούτου κόπωσις νὰ φθείρῃ τὴν τέρψιν αὐτῶν.

Ἡ βάρβαρος παράδοσις ἐξέλιπε κατὰ πρῶτον ἐν Ἀνατολῇ περὶ τὸ τέλος τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ τὰς ἀρὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐκήρυσσεν ἁμαρτωλοὺς τοὺς παρισταμένους εἰς τὰ αἱματηρὰ ταῦτα θεάματα. Ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοκρατορίᾳ αἱ τελευταῖαι θηριομαχίαι ἐσημειώθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Friedlaender*, Sittengeschichte Roms (1920) τ. Β' Das Amphitheater. — *Mommsen*, Roemische geschichte. — *Schwenn*, Menschenopfer bei den Griechen und Roemern (1915). Θ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

θηριομάχος (ὁ)· ὁ μαχόμενος πρὸς θηρία, ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν θηριομαχίαν.

—*[Ἐγκυκλ.]* Οἱ *θηριομάχοι* ἦσαν δοῦλοι ἢ αἰχμάλωτοι ἢ ἐγκληματίαι καταδικασθέντες εἰς βορὰν ὑπὸ τῶν θηρίων, ἢ ἐπαγγελματίαι χάριν κέρδους, ἢ καὶ ἐρασιτέχναι ἀγωνιζόμενοι ἁπλῶς ἐκ φιλοκινδύνου διαθέσεως πρὸς δόξαν. Οἱ πρῶτοι (δοῦλοι, αἰχμάλωτοι, ἐγκληματίαι) ἦσαν οἱ ἀληθεῖς θηριομάχοι (bestiarii), ἐξαναγκαζόμενοι εἰς τὴν πάλην, εἰς βεβαίαν ἀπώλειαν, ἄνευ ἀξιολόγου ὁπλισμοῦ, ἐνίοτε δὲ παντελῶς ἄοπλοι. Οἱ ἄλλοι, οἵτινες ἐκαλοῦντο μᾶλλον κυνηγοὶ (venatores), ἠσκοῦντο εἰς ειδικὰς σχολὰς πρὸς θηριομαχίαν καὶ ἀντεμετώπιζον τὰ θηρία καλῶς ὡπλισμένοι, ἦσαν δὲ δημοφιλέστατοι παρὰ τοῖς Ρωμαίοις, οἵτινες ἐθαύμαζον τὰς παρ' αὐτῶν μεθ' ὑπερηφανείας ἐπιδεικνυομένας οὐλὰς ἢ πληγὰς ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῶν θηρίων. Οἱ bestiarii ἐθεωροῦντο ὡς κατωτάτης ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ὑποστάθμης, μᾶλλον ἀξιοπεριφρόνητοι ἢ οἱ μονομάχοι (gladiatores). Ἀντιθέτως οἱ venatores ἐγεραίροντο ἐνίοτε ὡσεὶ ἥρωες. Περιφημότεροι θηριομάχοι ὑπῆρξαν ὁ Καρποφόρος, ὁ Φῆλιξ, ὁ Μιλίτιος καὶ ὁ Σαββάτιος. Διὰ τὸν πρῶτον, φονεύσαντα ἐν μιᾷ μόνῃ θηριομαχίᾳ 20 θηρία, ὁ ποιητὴς Μαρτιάλιος, εἰς ὕμνον πρὸς αὐτόν, οἰκτίρει τὸν Ἡρακλέα, τοῦ ὁποίου οἱ ἆθλοι οὐδενὸς λόγου θὰ ἦσαν ἄξιοι, ἐὰν ἔζη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Καρποφόρος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοκράτορές τινες, φθονήσαντες τὴν λαϊκὴν δόξαν τῶν θηριομάχων, κατῆλθον ἀγωνισταὶ εἰς τὴν παλαίστραν, ὀλιγώτερον ὅμως ἐπικινδύνως ἢ οἱ ἄλλοι, θηριομαχοῦντες εἴτε ἀπὸ ἅρματος, εἴτε ἀφ' ὑψηλοῦ, μετ' ἰσχυρᾶς πανοπλίας, ὡς ὁ Νέρων, ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος καὶ ὁ Μακρῖνος. Ὁ Κόμμοδος, φονεύσας ἰδιοχείρως χιλιάδα θηρίων, ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ 5 ἱπποποτάμους, ὑμνήθη μέχρις ἀποθεώσεως ὑπὸ τῶν ποιητῶν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος θηριομάχοι ἐμισθοῦντο ἀντὶ ἁδροτάτης ἀμοιβῆς, ἵνα ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰς θηριομαχίας. Θ. Κ.

θηριομαχῶ (*—έω*)· μάχομαι κατὰ θηρίων, εἶμαι θηριομάχος.

θηριόμορφα, ἢ ***θερόμορφα*** (τὰ) (Theromorpha Cope) *[Παλαιοζῳολ.]*. Ὑποομοταξία ἐκλειψάντων ἀπολιθωμένων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὰ *ἑρπετά*. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κεφαλικὴν ὀροφὴν κεκλεισμένην ἢ φέρουσαν ἓν (σπανίως δύο) ζεῦγος μεγάλων κροταφικῶν ἀνοιγμάτων. Τὸ τετραγωνικὸν ὀστοῦν ἦτο στερεῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ κρανίου. Οἱ ὀδόντες των ἦσαν τύπου θηκοδόντων ἢ πρωτοθηκοδόντων ἢ ἀκροδόντων. Τὸ ἐπίστερνον των ἐπεμηκύνετο πρὸς τὰ ὄπισθεν στελεοειδῶς. Ἡ ὠμοπλάτη των, τὸ κορακοειδὲς καὶ τὸ μέγα προκορακοειδὲς τῆς ὠμοπλατικῆς ζώνης, ὡς καὶ τὸ ἴλιον, τὸ ἰσχίον καὶ τὸ ἡβικόν, ἦσαν κατὰ κανόνα τελείως συνηνωμένα μεταξύ των ἢ συνδεδεμένα ἀκινήτως διὰ ραφῆς. Οἱ σπόνδυλοί των ἦσαν ἀμφίκοιλοι. Τὸ ἱερὸν ὀστοῦν των ἀπετελεῖτο συνήθως ἐκ δύο ἢ τεσσάρων, σπανίως δ' ἐξ ἑνὸς ἢ τριῶν σπονδύλων. Τὰ ἐμπρόσθια καὶ ὀπίσθια ἄκρα των ἦσαν πενταδάκτυλα καὶ ἔφερον ὄνυχας.

Τὰ θηριόμορφα ἑρπετὰ ἀποτελοῦσι μεγάλην, ἀσυνήθως πλαστικὴν καὶ ἱκανὴν πρὸς προσαρμογὴν ὁμάδα ἑρπετῶν, ἡ ὁποία παρουσιάζεται περιοριζομένη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου ὑποδιαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ μέχρι καὶ τῆς τριασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικήν, Νότιον Ἀφρικήν, Ἰνδίας καὶ Εὐρώπην. Τὰ ἑρπετὰ ταῦτα κατῴκουν τελματώδεις τόπους, τὰς ἀκτὰς καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου. Παρουσιάζουν πολλὰ κοινὰ ἀρχέγονα χαρακτηριστικὰ μὲ τὰ *στεγοκέφαλα ἀμφίβια*, ἐν τούτοις ὅμως δεικνύουν καὶ πολὺ προκεχωρημένον διαφορισμόν. Ὑποδιαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας τάξεις, τὰ *κοτυλοσαύρια* καὶ τὰ *ἀνομοδόντια*. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων συνδετικὸς κρίκος δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ *πελυκοσαύρια*. Γ. Κ. Γ.

θηριομορφία (ἡ)· τὸ νὰ ἔχῃ τις μορφὴν θηρίου.

θηριόμορφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων μορφὴν θηρίου, θηριοειδής.

— **θηριόμορφοι** *παραστάσεις [Ἀρχ. Τέχν.]*. Τυπικαὶ ζῳοκέφαλοι παραστάσεις διαφόρων θεοτήτων εἰς ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ ζωγραφίας, ἔχουσαι ὡς δημιουργὸν αἰτίαν τὴν ζῳολατρείαν παναρχαίων λαῶν. Οὕτως, ἐν Αἰγύπτῳ εὑρέθησαν ἀγάλματα θεῶν ἐν σχήματι λεόντων, βοῶν, κυνῶν καὶ γαλῶν· ἐν Βαβυλῶνι ἀνάγλυφα ἐν σχήματι αἰγῶν· ἐν Κρήτῃ δὲ καὶ Μυκήναις διάφοροι σφραγιδόλιθοι καὶ δακτυλιόλιθοι, φέροντες τερατώδη ὄντα ἐν μορφῇ ταύρων, λεόντων καὶ δαιμόνων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους εὑρίσκονται εἰσέτι θηριόμορφοι παραστάσεις, ὡς αἱ ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ἱματίου τῆς Δεσποίνης τῆς Λυκοσούρας ἀνάγλυπτοι παραστάσεις σειρᾶς ὅλης χορευόντων ὀνομόρφων θεῶν. Ἡ θηριομορφία τῶν θεῶν κατέληξε κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους εἰς ἀναλόγους σατυρικὰς παραστάσεις, τοὺς λεγομένους Γρύλλους, μὲ τὰς παρῳδιστικὰς σκηνὰς θεῶν καὶ ἡμιθέων. Οὕτως ἡ τοιχογραφία τοῦ Ἡρακλείου τῆς Ἰταλίας παριστᾷ τὸν Αἰνείαν μὲ τὸν πατέρα του Ἀγχίσην καὶ τὸν υἱόν του Ἀσκάνιον ἐν μορφαῖς κυνομόρφων πιθήκων, βαδίζοντας κατὰ τὴν φυγήν των. Β. Δ. Θ.

θηρίον (τό)· τὸ ζῷον καθόλου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον: «ἄνθρωπος καὶ οὐ θηρίον» (ἀρχ.)· || τὸ ἄγριον ζῷον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἥμερον ἢ κατοικίδιον, τὸ βλαπτικὸν τοῦ ἀνθρώπου, καθόλου τὸ ζῶν ἄνευ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελείας· || ὡς θηρία χαρακτηρίζονται καὶ οἱ ἰχθύες, καὶ αἱ μέλισσαι καὶ οἱ σκώληκες τῶν ἐντέρων (ἀρχ.)· || μεταφ. ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τραχύς, ἀπάνθρωπος, σκληρός, ἀπηλλοτριωμένος τῶν ἀνθρωπικῶν ἀρετῶν: «ὅταν τὸ ἄκουσε ἔγινε θηρίο», «ὅταν θυμώνη γίνεται θηρίο», «καθίστε φρόνιμα, θηρία»· || ὁ μεγαλόσωμος, γιγαντώδης: «ἐμεγάλωσε, ἔγινε θηρίο»· || ἐπὶ ἀσθενοῦς ἀναλαβόντος: «εἶναι τώρα καλά, θηρίο ἔγινε».

Ἡ φυγὴ τοῦ Αἰνείου ἐκ Τροίας. (Θηριόμορφος παράστασις.)

θηριόποδα, ἢ ***θερόποδα*** (τὰ) (Theropoda Marsh) *[Παλαιοζῳολ.]*. Ὑποτάξις ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν *σαυρισχίων δεινοσαυρίων* ἑρπετῶν. Ἦσαν ἑρπετὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χερσαῖα σαρκοφάγα, φθάνοντα ἐνίοτε τὸ μῆκος τῶν 10 μέτρων. Ἔφερον δέρμα γυμνὸν ἢ κεκαλυμμένον μὲ κερατίνας λεπίδας. Ὑποδιαιροῦνται εἰς πέντε οἰκογενείας: *πλατεοσαυρίδας, ζαγκλοδοντίδας, ἀγχισαυρίδας, μεγαλοσαυρίδας* καὶ *σπινοσαυρίδας*. Λείψανα ἀπολιθωμένα θηριοπόδων εἶναι γνωστὰ ἐξ ὅλων τῶν ἠπείρων, συναντῶνται δ' ἐντὸς στρωμάτων ἀπὸ τῆς τριασίου μέχρι καὶ τῆς ἀνωτάτης κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

θηριοτροφεῖον (τό)· ὁ χῶρος ὅπου ἐγκλείονται καὶ τρέφονται θηρία, συνήθως τὰ ὑπὸ ἐπιχειρηματιῶν πρὸς θέαν συντηρούμενα.

—*[Ἐγκυκλ.]* Πρῶτος ὁ Μ. Ἀλέξανδρος συνεκέντρωσεν ἐν Βαβυλῶνι ποικίλα εἴδη ἡμέρων καὶ ἀγρίων ζῴων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη διὰ τὰς περὶ ζῴων μελέτας αὐτοῦ. Ἡ συγκέντρωσις αὐτὴ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑποτυπῶδες θηριοτροφεῖον. Ἐν Ρώμῃ ἀνεφάνησαν κατὰ τὸν α' Καρχηδονιακὸν πόλεμον (256 π. Χ.), ταχέως δ' ἐπολλαπλασιάσθησαν καθ' ὅλην τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ τῆς προϊούσης διαδόσεως τῶν θηριομαχιῶν. Μέχρι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος ὑπάρχουν μόνον τὰ εἴδη τῶν ἀφρικανικῶν θηρίων. Ἀπὸ τοῦ 50 π. Χ. ἐκομίσθησαν εἰς Ρώμην κροκόδειλοι, ἱπποπόταμοι καὶ ρινοκέρωτες. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν θηριομαχιῶν, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ἐξαφανίζονται τὰ θηριοτροφεῖα ἐκ τῆς Εὐρώπης. Τῷ 801 ἐστάλησαν εἰς τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν ἐξ Ἀσίας εἷς ἐλέφας καὶ εἷς πίθηκος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐμίρου τῆς Ἀφρικῆς εἷς λέων. Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα πολλαὶ αὐλαὶ καὶ πόλεις συντηροῦν ἴδια θηριοτροφεῖα. Πόλεις τινὲς χρησιμοποιοῦν ὡς δημίους λέοντας ἢ λεοπαρδάλεις. Τῷ 1513 ἐκομίσθη ἐξ Ἰνδιῶν εἷς ρινόκερως, τῷ δὲ 1850 ὁ ζῳολογικὸς κῆπος τοῦ Λονδίνου ἀπέκτησε τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ρωμαίων ἐπανεμφανισθέντα εἰς Εὐρώπην ἱπποπόταμον. Τὸ θηριοτροφεῖον, ἐξελιχθὲν σὺν τῷ χρόνῳ χάριν ἐπιστημονικῶν καὶ διδακτικῶν σκοπῶν, καλεῖται σήμερον γενικῶς *ζῳολογικὸς κῆπος* (βλ. λ.). Θ. Α. Κ.

θηριοτρόφος (ὁ, ἡ)· ὁ τρέφων, ὁ συντηρῶν θηρία ἔγκλειστα πρὸς θέαν, ὁ ἔχων θηριοτροφεῖον.

θηριόχορτο (τό) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ψευδοβρυωνία ἡ σικελική* (Bryonia sicula).

Θηριππίδης. Εἷς τῶν τριῶν ἐπιτρόπων τοῦ *Δημοσθένους* (βλ. λ.), καθ' ὧν ὁ ρήτωρ διεξήγαγεν ὀξεῖς δικαστικοὺς ἀγῶνας, διότι διεχειρίσθησαν τὴν πατρικήν του περιουσίαν ἀσυνειδήτως καὶ κατεσπατάλησαν αὐτήν. ΚΑΨ.

Digitized by Google

θηριώδης (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θηρίον εἴτε τὴν μορφὴν εἴτε τὴν διάθεσιν: «θηριώδης μορφή,—ψυχή», «βλέμμα θηριῶδες» || μεταφ. «ἕλκος θηριῶδες» κινδυνῶδες, κακοήθες.

θηριωδία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θηριώδους τὴν ψυχήν, ὠμότης, σκληρότης, ἀπανθρωπία.

—[*Ψυχοπαθολ.*] Ἡ *θηριωδία* εἶναι ψυχολογικὸν γνώρισμα τοῦ τρόπου ἐνεργείας ἐνίων ἐπιληπτικῶν, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὕπαρξιν ψευδαισθήσεως τῆς ὁράσεως· ὅταν ὁ ἐπιληπτικὸς πάσχῃ ἀπὸ παρορμήσεις, αἵτινες ἀντικαθιστῶσιν ἢ ἀκολουθοῦσι τοὺς συνήθεις παροξυσμοὺς τῆς νόσου του, νομίζει ὅτι βλέπει τρομερὰ θηρία, κακοποιούς, αἱματηρὰς σκηνάς, πλήρης δὲ φρίκης καὶ ἀγανακτήσεως ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀνυπάρκτων ἐχθρῶν καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ του δύναται νὰ καταστρέψῃ πᾶν τὸ προστυχόν, νὰ φονεύσῃ ἀκόμη μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος καὶ ἐπιμονῆς ἐν τῇ ἐκτελέσει. Δὲν ἐκλέγει τὰ θύματά του, ἅτινα ἐνδέχεται ν' ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἰδίαν του οἰκογένειαν, καὶ οὐδεμίαν ἀνάμνησιν τῶν πεπραγμένων διατηρεῖ μετὰ τὸ πέρας τῆς κρίσεως.

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

Θήρων. Τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος (488—472 π. Χ.). Ἡ εἰς αὐτὸν ἀφοσίωσις τῶν κατοίκων, ἂν καὶ διὰ τῶν ὅπλων κατέλαβε τὴν ἀρχήν, ὠφείλετο εἰς τὴν σύνεσιν καὶ πραότητα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐκυβέρνα τὴν πόλιν, εἰς τὴν μέριμνάν του νὰ μὴ ὑστερῇ ἡ πόλις ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Σικελίας καὶ εἰς τὰς φροντίδας του

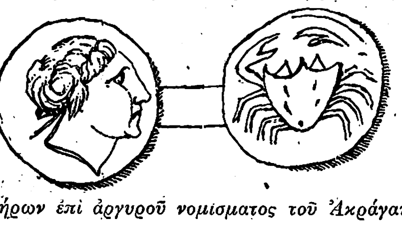

Ὁ Θήρων ἐπὶ ἀργυροῦ νομίσματος τοῦ Ἀκράγαντος.

νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς χώρας τῶν Ἀκραγαντίνων. Εἰς τὰ σχέδιά του αὐτὰ ἐπέτυχε διὰ τῆς ἀναπτύξεως φιλικωτάτων σχέσεων πρὸς τὸν τύραννον Γέλωνα. Ὁ Θήρων, ὡς γόνος τοῦ ὑπερηφάνου γένους τῶν Εὐμενιδῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο παραφυὰς τοῦ ὀνομαστοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους γένους τῶν Αἰγειδῶν, ἐπέτυχε νὰ νικήσῃ δὶς κατὰ τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας τῶν Ὀλυμπίων. Διὰ τὰς νίκας του ἐκείνας ὑμνήθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου, ὅστις ἐπαινεῖ διὰ συμπαθῶν καὶ θερμῶν ἐκφράσεων τὴν φιλοξενίαν του, τὴν χρηστότητά του καὶ τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζεν εὐεργετῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ *Ἀκράγαντος* (βλ. λ.) εὐγνωμονοῦντες ἐτίμησαν τὸν Θήρωνα μετὰ τὸν θάνατόν του δι' ἀνεγέρσεως εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεποῦς τάφου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια σῴζονται καὶ σήμερον (βλ. καὶ τὰς λ. *Γέλων* καὶ *Ἱμέρα*). ΚΑΨ.

θὴς [*Ἀρχ.*]· βλ. *θῆτες*.

θησαυρίζω, ἀόρ. *ἐθησαύρισα—ἐθησαυρίσθην*, παθ. μετχ. *τεθησαυρισμένος*· συνάγω ἐν θησαυρῷ, ἀποταμιεύω || ἀμεταβ. σχηματίζω θησαυρόν, περιουσίαν: «αὐτὸς θησαυρίζει», «ἐθησαύρισεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν» ἀπέκτησε θησαυρόν, ἐπλούτησε || καθόλου, συλλέγω, καταρτίζω συλλογήν: «θησαυρίζω τὰς λέξεις γλώσσης, —ἰδιώματός τινος». πρβλ. *θησαυρός*.

θησαύρισις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *θησαυρίζειν*, ἀπόκτησις, δημιουργία θησαυροῦ, πλούτου || καθόλου, συλλογή: «θησαύρισις λέξεων».

θησαυρὸς (ὁ)· τόπος, οἰκοδόμημα ἔνθα ἀποτίθενται πολύτιμά τινα πρὸς φύλαξιν: «θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων ἐν Δελφοῖς» οἰκοδόμημα ἐν σχήματι ναοῦ, ἔνθα ἀπετίθεντο ἀφιερώματα τῶν Ἀθηναίων· ὁμοίως «θησαυρὸς τῶν Κνιδίων, —τῶν Λακεδαιμονίων»,—τῶν Σικυωνίων» (βλ. *Παυσ.* Περιηγ. 6,19,1—15) || ὑπόγειον οἰκοδόμημα τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ἔνθα ἐφυλάσσοντο θησαυροὶ χρημάτων (βλ. *Παυσ.* Περιηγ. 2, 16, 6. 9, 36, 4 κ. 5) || τὸ ἀποτεθειμένον, τὸ συνειλεγμένον, τὸ ἀποταμιευθὲν χρηματικὸν ποσὸν ἢ πολύτιμα ἀντικείμενα: «θησαυρὸς χρημάτων, —σκευῶν, —κοσμημάτων», «οἱ θησαυροὶ τοῦ Κροίσου», «θησαυρὸς κεχωσμένος, —κατορωρυγμένος, —κεκρυμμένος» κοιν. *βλησίδι* || παροιμ. «ἄνθρακες ὁ θησαυρὸς» ἐπὶ ματαιώσεως ἐλπίδος, ὅτι τάχα ὁ ἐλπιζόμενος θησαυρὸς ἀπεδείχθη ἄνθραξ || μεταφ. μέγα πλῆθος, ἀφθονία: «θησαυρὸς πολυμαθείας, —γνώσεων» || «Βασιλεῦ οὐράνιε... ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν» ὁ πλήρης ἀγαθῶν || «Θησαυρὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (βλ. κατωτ.) || προσηγορία παντὸς προσφιλοῦς: «θησαυρέ μου!».

—[*Ἀστ. Δίκ.*] Καλεῖται *θησαυρὸς* πᾶν πρᾶγμα, ὅπερ ἦτο κεκρυμμένον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὥστε ὁ κύριος τούτου δὲν δύναται πλέον νὰ εὑρεθῇ. Ὁ νόμος 1339 τοῦ 1918 «Περὶ εὑρέσεως ἀπολωλότων» (ἄρθρ. 15), παρέχων ἁπλῶς τὸν ὁρισμὸν τοῦ θησαυροῦ καὶ ὁρίζων ὅτι ἡ κυριότης αὐτοῦ ἀποκτᾶται κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ ὁ θησαυρὸς ἐκρύπτετο, ἀφίνει εὐρὺ πεδίον ἐφαρμογῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Διὰ τὴν διάταξιν αὐτὴν ἐξ ἄλλου, ληφθεῖσαν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος (ἄρθρ. 984), χρησιμεύει καὶ ἡ διδαχθεῖσα ἐν Γερμανίᾳ ἑρμηνεία.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ θησαυροῦ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἄγνωστος ὁ κύριος αὐτοῦ. Τὸ παλαιὸν τῆς καταθέσεως εἶναι ἐπίσης στοιχεῖον κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ἄποψιν τόσον εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον (vetus depositio), ὅσον καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νέου νόμου, ὅστις ἀπαιτεῖ κεκρυμμένον πρᾶγμα «ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὥστε ὁ κύριος τούτου δὲν δύναται πλέον νὰ εὑρεθῇ», συνδέει τουτέστι τὸ ἀνεύρετον τοῦ ἰδιοκτήτου μὲ τὴν πάροδον πολλοῦ χρόνου. Τὸ ζήτημα ἐγέννησε πλείστας συζητήσεις μεταξὺ ἰδίᾳ τῶν ἑρμηνευτῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι ὑπεστήριξαν ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ παλαιότης τῆς καταθέσεως τοῦ θησαυροῦ, ἄλλοι ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἀμνημόνευτος κατάθεσις καὶ ἄλλοι τέλος ἠξίωσαν ἀμφότερα. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ θησαυροῦ, ζήτημα ἐγεννήθη ἂν τοιοῦτο δύναται ν' ἀποτελέσῃ πᾶν πρᾶγμα, εἴτε ἔχει εἴτε ὄχι οἰκονομικήν τινα ἀξίαν. Τὸ κλασσικὸν Ρωμαϊκὸν δίκαιον φαίνεται ἀποδεχόμενον τὴν ἄποψιν, ὅτι ὁ θησαυρὸς δέον νὰ ἔχῃ ἀξίαν τινὰ καὶ τοῦτο ἦτο φυσικόν, διότι ἡ τοιαύτη τοῦ θησαυροῦ ἔννοια ἀνταπεκρίνετο πλήρως εἰς τὴν πρωτόγονον οἰκονομίαν καὶ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας καθίστα ἀναγκαίαν τὴν χρῆσιν ἐξαιρετικῶν μέσων πρὸς ἀπόκρυψιν τῶν περιουσιῶν, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ περιουσία τοῦ ἐχθροῦ (res hostiles) ἀνῆκε κατὰ κυριότητα εἰς τὸν πρῶτον καταλαμβάνοντα. Κάθε ἀρχαῖος οἶκος οὕτω, ὅπως καὶ ἡ πολιτεία, εἶχε τὸν θησαυρόν του (Bonfante). Σήμερον ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν μεταβληθῆ· ἡ διεθνὴς ἀσφάλεια καὶ πίστις ἔχει ἐμπεδωθῆ, οἱ κίνδυνοι τῆς ἁρπαγῆς τῶν περιουσιῶν περιορισθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον, συγχρόνως δὲ ἔχει ἐμφανισθῆ μία νέα τοῦ θησαυροῦ ἔννοια: πᾶν τὸ ἐνδιαφέρον τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν τέχνην εὕρημα, σκελετοί, λείψανα ζῴων προκατακλυσμιαίων κλπ., καίτοι οὐδεμίαν ἐμπορικὴν ἀξίαν ἔχοντα, οὐχ ἧττον ρυθμίζονται ὑπὸ τῶν περὶ θησαυροῦ διατάξεων. Ἄλλην μίαν φορὰν δηλαδή, ὅπως εἰς τὸν κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ οἰκονομικῆς ἀξίας ρωμαϊκὰ pecunia ἡνώθησαν μὲ τὰ ἄνευ ἀξίας χρηματικῆς monilia, εἰς τὴν περιεκτικὴν ἔννοιαν mobilia, ὑφ' ἣν ἐννοεῖται ὁ θησαυρὸς εἴτε ἔχει εἴτε ὄχι περιουσιακὴν ἀξίαν.

Ἄλλο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἀπῄτησεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ θησαυροῦ, εἶναι τὸ τυχαῖον τῆς ἀνευρέσεως αὐτοῦ. Σήμερον παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸν νόμον 1339/1918, μεταφυτεύσαντος ἐν τούτῳ γερμανικὸν δίκαιον, τὸ στοιχεῖον αὐτὸ δὲν ἀπῃτήθη, ὁ δὲ καὶ ἄνευ ἀδείας τοῦ κυρίου τοῦ κτήματος ἐρευνῶν καὶ ἀνευρίσκων θησαυρὸν ἐν ἀλλοτρίῳ κτήματι ἀποκτᾷ δικαιώματα ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Ἀργεῖ ἐπίσης, μεταβληθεισῶν τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, καὶ ὡς διάταξις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου μὲ ποινικὸν περιεχόμενον, ἡ διάταξις, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο ἡ ἀναζήτησις θησαυροῦ διὰ μαγειῶν καὶ δεήσεων ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου. Συζητεῖται ἂν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ δικαίῳ ἀποτελοῦν θησαυρὸν ἀντικείμενα καὶ ἐν κινητῷ πράγματι ἀνευρισκόμενα. Ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ καταφατικὴ ἀπάντησις, τῶν ρωμαϊκῶν πηγῶν μὴ διακρινουσῶν σαφῶς κατάθεσιν ἐν ἀκινήτῳ ἀπὸ τῆς ἐν κινητῷ. Τοῦ νεωτέρου νόμου 1339 μὴ διακρίνοντος, ἀναμφίβολον ὅτι σήμερον καὶ ὁ ἐν κινητῷ πράγματι κρυπτόμενος εἶναι θησαυρός.

Ὁ εὑρέτης θεωρεῖται τοιοῦτος ἀφ' ἧς ἀποκαλύψει τὸν θησαυρὸν καὶ ἀποκτήσει τὴν νομὴν αὐτοῦ. Ἡ ἐπίσχεσις τῆς νομῆς θεωρεῖται ὡς ἐπακολουθον τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ καταλαμβάνων ἁπλῶς θησαυρὸν χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ὁ εὑρέτης του οὐδὲν δικαίωμα κτᾶται ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁπλῶς ἀνακαλύπτων τοιοῦτον οὐδὲν ἐπίσης δικαίωμα ἀποκτᾷ, πλὴν μόνον κτᾶται μίαν ἐλπίδα κυριότητος, δικαίωμα ἀπαλλοτριωτὸν καὶ κληρονομητόν, παριστῶν τὴν ἐλπίδα ἀποκτήσεως κυριότητος διὰ τῆς ἐπισχέσεως τῆς νομῆς. Ἡ γνώμη αὐτὴ διδάσκεται ἐν Γερμανίᾳ (Wolf) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 984 τοῦ γερμαν. ἀστ. κώδικος, οὗ πιστὴ μετάφρασις εἶναι τὸ ἄρθρον 15 τοῦ ἡμετέρου νόμου 1339. Ἡ ἀνακάλυψις δὲν εἶναι δήλωσις βουλήσεως, ὥστε νὰ χωρῇ ἀντιπροσωπεία, ἀλλ' ἁπλοῦν γεγονός. Ἐν τῇ συναλλακτικῇ ὅμως οἰκονομίᾳ, ὅταν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἑνὸς καταβάλλεται χάριν τοῦ ἑτέρου, ὁ τελευταῖος θεωρεῖται ὡς εὑρέτης· λ.χ. ὁ κατ' ἐντολὴν τοῦ κυρίου ἐκτελέσας τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ θησαυροῦ ἐργάτης οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ δικαίωμα κτᾶται.

Μεγάλως συζητεῖται ἡ φύσις τοῦ δικαιώματος, ὅπερ ἀποκτῶσιν ὅ τε εὑρέτης καὶ ὁ κύριος τοῦ κτήματος. Κατά τινα γνώμην, ὁ εὑρέτης, ἅμα τῇ ἀνακαλύψει τοῦ θησαυροῦ καὶ τῇ ἀποκτήσει τῆς νομῆς του, γίνεται κύριος ὁλοκλήρου αὐτοῦ διὰ καταλήψεως, ὑποχρεούμενος ἐνοχικῶς πλέον εἰς ἀπόδοσιν τοῦ ἡμίσεος εἰς τὸν κύριον τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ ὁ θησαυρὸς ἀνευρέθη. Κατ' ἄλλην γνώμην ὁ κύριος τοῦ ἀκινήτου κτᾶται διὰ προσαυξήσεως τὸ ἀνῆκον αὐτῷ μερίδιον, ὁ δ' εὑρέτης οὐχὶ διὰ καταλήψεως ἀλλ' ἐκ τοῦ νόμου ex jure inventionis συγκυριότητα ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἡμίσεος. Πληθὺν εἰδικῶν περιπτώσεων σχετικῶν μὲ τὴν ἀνεύρεσιν θησαυροῦ περιέχουν αἱ ρωμαϊκαὶ πηγαί. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν συζητεῖται ἂν ὁ ἐμφυτευτὴς λόγῳ τῆς εὐρύτητος τοῦ δικαιώματός του ἀποκτᾷ ὁλόκληρον τὸν θησαυρὸν ἢ μόνον τὸ ἥμισυ, ὁσάκις εἶναι ὁ εὑρέτης. Ὀρθότερον δὲ ὅτι μόνον ὡς εὑρέτης δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὸ ἥμισυ.

Εἰδικοὶ νόμοι σήμερον ρυθμίζουν τὰ περὶ ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν (διάταγμα τῆς 10/22 Μαΐου 1834, νόμος ΒΧΜΣΤ' τῆς 27 Ἰουλίου 1899, διάταγμα 26 Αὐγούστου 1899 κλπ.).

Ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Σουηδίᾳ, Μεξικῷ κλπ. κρατεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὅ,τι καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐν Πορτογαλίᾳ τὰ δύο τρίτα λαμβάνει ὁ κύριος τοῦ κτήματος καὶ τὸ ἄλλο τρίτον ὁ εὑρέτης. Ἐν Δανίᾳ ὅλα ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος. Ἐπίσης ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν Νορβηγίᾳ τὸ τρίτον εἰς τὸν κύριον τοῦ κτήματος ἐν ᾧ εὑρέθη, τὸ τρίτον εἰς τὸν εὑρέτην, καὶ τὸ ἄλλο τρίτον εἰς τὸ Κράτος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Marquard*, ἐν Thesaurus juris Romani (1735, τόμ. I. σελ. 865 ἑπ.).— *N. Herzen*, Des choses trouvées (ἐν Questions de droit romain ὑπὸ *St. Pinellé*, 1911, σελ. 39).— *Zachariae v. Liegenthal*, Geschichte des griechisch-römischen Rechts (γ' ἔκδ. 1892). — *P. Bonfante*, La vera data di un testo di Calpurnio Siculo e il concetto romano del tesoro ἐν Mélanges Girard (τόμ. I, 1912, σελ. 125 ἑπ.).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Corso di diritto romano (1928, vol. II sez. II, σελ. 95 ἑπ.).— *Wolf-Kipp-Enneccerus*, Sachenrecht § 83.— *Costa*, Storia del diritto romano (1925, β' ἔκδ. σελ. 223).— *Μαριδάκη*, Τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (1922, σελ. 200).
Π. Ι. ΖΕΠΟΣ

—[*Ἀρχαιολ.*] Καλοῦνται *θησαυροὶ* οἱ κτιστοὶ κυκλικοὶ τάφοι τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, οἱ στεγαζόμενοι διὰ θόλου, διὸ καὶ «θολωτοὶ» ὀνομάζονται. Οἱ τοιοῦτοι τάφοι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐπιστεύετο, ὅτι ἦσαν θησαυροφυλάκια, ἤτοι ὑπόγεια οἰκοδομήματα πρὸς φύλαξιν χρημάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων. Οὕτως ὁ μὲν Λίβιος καλεῖ τούτους (XXXIX, 50) «thesaurum publicum», ὁ δὲ Παυσανίας περὶ μὲν τοῦ τάφου τοῦ Ἀτρέως λέγει (II, 16, 6): «Ἀτρέως καὶ τῶν παίδων ὑπόγαια οἰκοδομήματα, ἔνθα οἱ θησαυροί σφίσι τῶν χρημάτων, ἦσαν» περὶ τοῦ ἐν Ὀρχομενῷ «θησαυροί τε ἀνθρώπων, ὧν ἴσμεν, Μινύας πρῶτος εἰς ὑποδοχὴν χρημάτων ᾠκοδομήσατο». Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο περιωρίσθη εἰς δύο μόνον τοιούτους τάφους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, ἐπισημοτάτους καταστάντας διά τε τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν λαμπρὰν καὶ πλουσίαν διακόσμησιν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ περιώνυμος θησαυρὸς τοῦ *Ἀτρέως* (βλ. λ.) καὶ ὁ ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας «θησαυρὸς τοῦ Μινύου», ὃν ἀπεθαύμασεν ὁ Παυσανίας. Ἦτο δὲ οὗτος ᾠκοδομημένος κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα καὶ ἐσωτερικῶς κεκοσμημένος διὰ χαλκῶν ἢ χρυσῶν κοσμημάτων· εἶχε δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁ τοῦ Ἀτρέως, δρόμον καὶ μικρὸν τετράγωνον δωμάτιον, οὐχὶ κτιστόν, ἀλλὰ λαξευτὸν ἐν τῷ βράχῳ, αἱ πλευραὶ τοῦ ὁποίου ἐκαλύπτοντο διὰ πρασινωπῶν πλακῶν μετὰ γλυπτοῦ διακόσμου, ἡ δὲ στέγη δι' ὁμοίων πλακῶν κεκοσμημένων διὰ ροδάκων, ἀνθεμίων καὶ σπειροειδῶν κοσμημάτων ἐναρμονίως διατεταγμένων. Ὁ θησαυρὸς ὅμως οὗτος εἶναι ἠρειπωμένος.

Θησαυροὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἦσαν οἰκοδομήματα ἔχοντα συνήθως σχῆμα μικροῦ ναοῦ

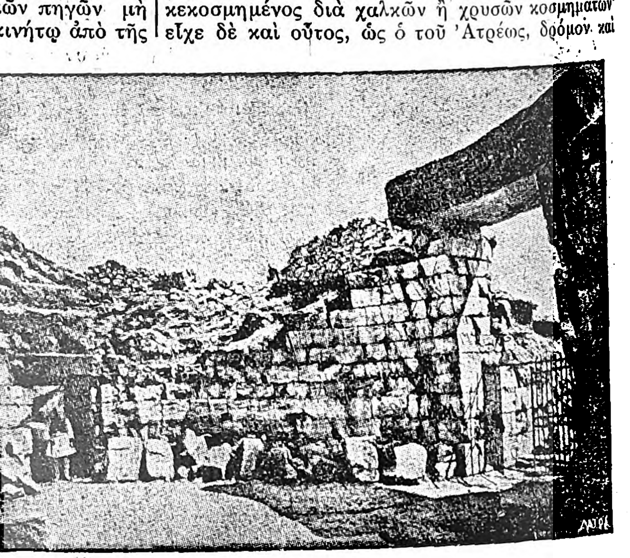

Ὁ ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας «Θησαυρὸς τοῦ Μινύου».

Digitized by Google

ἐν παραστάσιν, ἤτοι ἀποτελούμενα ἐκ προνάου καὶ σηκοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνηγείροντο ἐν ἱεροῖς χώροις ὑπὸ διαφόρων πόλεων καὶ ἐχρησίμευον διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ὑπ' αὐτῶν πεμπομένων ἀναθημάτων, οἷον ἀγαλμάτων θεῶν, ὅπλων, ἱερῶν σκευῶν καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων. Τοιοῦτοι θησαυροὶ ἦσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ δώδεκα, ἱδρυμένοι ἐπὶ πωρίνης κρηπῖδος κάτωθι τοῦ Κρονίου ὄρους, κατὰ τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἄλτεως, κατέχοντες τὸν

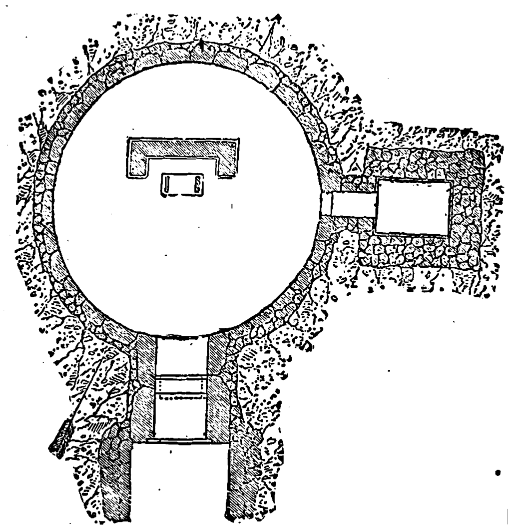

Κάτοψις τοῦ «Θησαυροῦ τοῦ Μινύου».

ἀπὸ τῆς ἐξέδρας Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ μέχρι τοῦ σταδίου χῶρον. Πρῶτος ἦτο ὁ τῶν Σικυωνίων καὶ τελευταῖος παρὰ τὸ στάδιον ὁ τῶν Γελώων (*Παυσ.* VI. 19). Πάντες οἱ θησαυροὶ οὗτοι ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀρχαιότατοι μὲν ἦσαν ὁ τῶν Κυρηναίων καὶ ὁ τῶν Γελώων (ἀρχαὶ ΣΤ' αἰῶνος), νεώτατος δὲ ὁ τῶν Σικυωνίων (Ε' αἰῶνος). Περισσότεροι θησαυροὶ εἶχον ἱδρυθῆ ἐν Δελφοῖς, διεσκορπισμένοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ τεμένους καὶ εἰς τὸ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς. Οἱ περισσότεροι τούτων ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς ἀντεπροσωπεύετο λαμπρῶς διὰ τῶν θησαυρῶν τῶν Κνιδίων, τῶν Σιφνίων (βλ. εἰκόνας 9, 10, 11, 12 καὶ 13 ἐν λ. *Δελφοί*) καὶ τῶν Μασσαλιωτῶν. Οἱ δὲ τῶν Σιφνίων καὶ Κνιδίων εἶχον

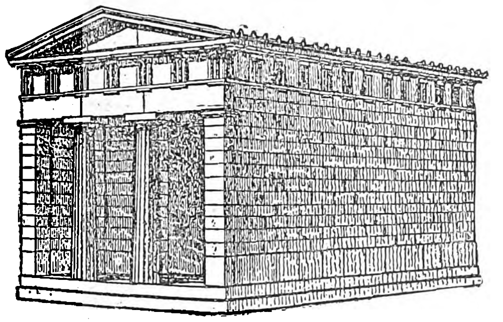

Ἀναπαράστασις τοῦ ἐν Ολυμπίᾳ «Θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων».

εἰς τὸν πρόδομον ἀντὶ κιόνων δύο Καρυάτιδας, ὁ δὲ τῶν Σιφνίων, νεώτερος τοῦ τῶν Κνιδίων, κτισθεὶς περὶ τὸ 425, ἔφερεν ἐν τῷ ἑτέρῳ τῶν ἀετωμάτων καὶ ἐν τῇ *ζωφόρῳ* (βλ. λ.) θαυμασίας ἀναγλύφους παραστάσεις. Λήγοντος δὲ τοῦ Ε' αἰῶνος ᾠκοδομήθη αὐτόθι ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων ἐκ Παρίου μαρμάρου, ἐν κανονικῇ μορφῇ δωρικοῦ ρυθμοῦ, κοσμούμενος διὰ μετοπῶν, φερουσῶν ἀναγλύφους παραστάσεις ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως, καὶ διὰ δύο Ἀμαζόνων, αἵτινες κατέπιπτον ἐκ τῶν ἵππων των καὶ αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν ἀκρωτήρια τῶν ἀετωμάτων. Ὁ θησαυρὸς οὗτος ἀνεστυλώθη ὑπὸ Th. Homolle, δαπάνῃ τοῦ δήμου Ἀθηναίων (βλ. εἰκ. 14 καὶ 15 ἐν λ. *Δελφοί*, τ. Θ', σ. 29). Μικροτέρας σπουδαιότητος ἦσαν οἱ ἐν Δήλῳ ἓξ θησαυροί, ᾠκοδομημένοι ὡς ἐν ἡμικυκλίῳ πέριξ τῶν ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

— *[Λαογρ.]* Πάμπολλαι εἶναι αἱ ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ θησαυρῶν ὑπαρχόντων εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς εἴτε ὑπὸ ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ἢ ἀλλαχοῦ, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόκτησις εἶναι δύσκολος, διότι φυλάσσονται ὑπὸ τοῦ «στοιχειοῦ» αὐτῶν, ἤτοι τοῦ φάσματος ἀνθρώπου ἀποθανόντος ἢ θυσιασθέντος ἢ ζῴου πρὸς τοῦτο σφαγέντος, ἵνα στοιχειωθῇ καὶ καλῶς φρουρῆται ὁ θησαυρός. Ὁ φύλαξ οὗτος ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὡς δράκος, φίδι, θηρίον, γέρος, τσοπάνης, συνηθέστερον ὅμως ὡς Ἀράπης, τιμωρεῖ δὲ δεινῶς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ ἁρπάσωσι τὸν θησαυρόν, ἂν μὴ πρότερον ἐξευμενίσωσιν ἢ ἐκδιώξωσι διὰ μαγγανειῶν αὐτόν. Τὸ μέρος ἔνθα εὑρίσκεται ὁ θησαυρὸς φανερώνεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν ὀνείρῳ ἢ ὑπὸ ἁγίου, ἢ ὑπὸ τῆς μοίρας τοῦ κοιμωμένου, ἢ ὑπὸ τοῦ φύλακος τοῦ θησαυροῦ Ἀράπη, πρέπει δὲ ὁ ἐνυπνιασθεὶς νὰ τηρήσῃ ἀπόλυτον μυστικότητα, διότι ἄλλως ὁ θησαυρὸς μεταβάλλεται εἰς κάρβουνα, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία «ὁ θησαυρός μας κάρβουνα» καὶ ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς φυσικὰ δοξασίας προελθοῦσα ἀρχαία «ἄνθρακες ὁ θησαυρός». Ἀνάγκη δὲ πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ θησαυροῦ νὰ χυθῇ αἷμα, νὰ γίνῃ θυσία, σφαζομένου συνήθως ἐπὶ τόπου μέλανος ἀλέκτορος, πρᾶξις ἥτις ἀντικατέστησεν ἀνθρωποθυσίαν. Δυνατὸν ἐπίσης νὰ εὕρωσι τὸν θησαυρὸν ἄνευ δι' ὀνείρου ἀποκαλύψεως, διὰ προσφυγῆς εἰς μαγικὰς τελετάς· χρῆσις δὲ πρὸς τοῦτο μεγάλη γίνεται τῆς Σολομωνικῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ πᾶσαι αἱ σχετικαὶ ὁδηγίαι δίδονται περὶ ἀναζητήσεως θησαυροῦ, τῆς καταλλήλου ὥρας κτλ. Πιστεύεται ἐπίσης ὅτι τὴν θύραν τῶν θησαυρῶν θραύει τὸ *σιδερόχορτο*, ὡς καὶ ὅτι ὁ προφθάσας νὰ καλύψῃ δι' ὑφάσματος τὸν θησαυρὸν γίνεται κύριος αὐτοῦ, κ. ἄ.

Ἡ περὶ θησαυρῶν δοξασία ἐπεκράτει καὶ παρ' ἀρχαίοις, παρ' οἷς φύλακες αὐτῶν ἐθεωροῦντο οἱ νεκροὶ καὶ ἐν γένει οἱ χθόνιοι δαίμονες, εἶναι δὲ κοινοτάτη νῦν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαούς, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς εὑρέσεως πολυτίμων πραγμάτων ἐντὸς τῶν ἀρχαίων τάφων, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα μέρη κεκρυμμένα, ὅπου ἐν καιρῷ πολέμου ἀπέθετον πρὸς ἀσφάλειαν χρήματα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα. Πρὸς δήλωσιν τοῦ θησαυροῦ ἀπαντῶμεν ἔτι τὰς ὀνομασίας: «βλησίδι», ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, «βιός» ἢ «βιό», «λογάρι», «εὕρεμαν», «εὑρετή» (βλ. *Πολίτου*, Παραδόσεις, τ. Α' σελ. 229 κ. ἑ., τ. Β' σελ. 1003 κ.ἑ.). Μ. Ι.

— **Θησαυρὸς ἀξιομισθιῶν.** Κατὰ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ἔργων, ἅτινα εἶναι ἀξιόμισθα. Τὰ ἀγαθὰ ὅμως ἔργα διαιροῦνται εἰς ἐντολὰς καὶ προτροπὰς (praecepta καὶ consilia), τὰ δὲ τελευταῖα (ὡς π. χ. ἡ ἀγαμία, ἡ ἀκτημοσύνη κλπ.) δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὰ διὰ πάντα Χριστιανόν, ὅστις δύναται καὶ ἄνευ τούτων νὰ σωθῇ. Οἱ ἐκτελοῦντες ἐπομένως τὰς προτροπὰς ταύτας, τὰ ὑπέρτατα ταῦτα ἔργα, ἀποκτῶσιν *ἀξιομισθίας* μὴ ἀναγκαίας πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν, ἥτις ἐπέρχεται διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐντολῶν. Οὕτως ὑπάρχει περίσσεια ἀξιομισθιῶν, ἥτις ἑνουμένη μετὰ τῆς περισσείας τῆς ἀξιομισθίας τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὸν κληθέντα *θησαυρὸν τῶν ἀξιομισθιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων* (Thesaurus meritorum Christi et sanctorum), τὴν περὶ τοῦ ὁποίου διδασκαλίαν ἀνέπτυξεν ἰδίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος von Hales (Sum. IV. 23, 2, 5). Ἡ διάθεσις τῶν ἀξιομισθιῶν τούτων, τῶν ἐν τῷ θησαυρῷ ὑπαρχουσῶν, ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πάπαν, ὅστις δύναται ἐξ αὐτοῦ ἀντλῶν νὰ ἀναπληροῖ τὰς ἐλλειπούσας ἀξιομισθίας οὐ μόνον τῶν ζώντων, ἀλλὰ καὶ τῶν νεκρῶν, διὰ τῶν καλουμένων *ἀφέσεων* (indulgentiae), παρέχων οὕτω πλήρη ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν (indulgentiam plenariam). Ἡ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιομισθιῶν διδασκαλία τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ αἱ προϋποθέσεις αὐτῆς, ἡ περίσσεια ἀξιομισθιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αἱ ἀκολουθίαι αὐτῆς, ἡ συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τῶν ἀφέσεων, τῶν καὶ διὰ χρημάτων ἀγοραζομένων, δὲν δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ὀρθῶς δ' ἀπορρίπτονται ὑπὸ τε τῆς ἀνατολικῆς καὶ διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας. Κ. Ι. Δ.

— **Θησαυρὸς *δημόσιος*** *[Οἰκονομολ.]*. Τὰ παντὸς εἴδους εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ *δημόσιος θησαυρὸς* ἀπετελεῖτο ἀπὸ τιμαλφῆ ἀντικείμενα ἢ μετρητὰ χρήματα, ἐφυλάσσετο εἰς ἰδιαίτερα μέρη, συνήθως ἱερά, καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολέμων. Εἰς τὰ νεώτερα κράτη τὰ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ διαχειρίζεται ἢ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἢ ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον Θησαυροῦ ἢ Θησαυροφυλακεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάγονται ἅπαντα τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους καὶ αἱ ὑπηρεσίαι ἐν γένει τοῦ Γενικοῦ λογιστηρίου καὶ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου. Τοιοῦτον ὑπουργεῖον εἶχεν ἱδρυθῆ καὶ παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου 2761 τῆς 8 Μαΐου 1922, διατηρηθὲν μόνον ὀλίγους μῆνας (βλ. λ. *ὑπουργεῖον*). Χ. Γ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ

— **«Θησαυρὸς τῆς *ἑλληνικῆς γλώσσης*»** (Thesaurus linguae graecae). Καλεῖται οὕτω τὸ μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου Γάλλου φιλολόγου καὶ ἐκδότου Ἑρρίκου Στεφάνου (Henri Estienne) καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1572 εἰς 5 τόμους, ὑπὸ τὸ πλήρη τίτλον «Thesaurus graecae linguae ab Henrico Stephano constructus, in quo praeter alia plurima quae primus praestitit (paternae in Thesauro Latino diligentiae aemulus) vocabula in certas classes distribuit, multiplici derivatorum serie ad primigenia, tanquam ad radices unde pullulant revocata.... Anno MDLXXII excudebat Henricus Stephanus vol. I—IV und Appendix libellorum ad Thesaurum graecae linguae pertinentium». Σπουδαία ἔλλειψις τοῦ Θησαυροῦ ἦτο ἡ παράθεσις χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων ἄνευ ἀκριβοῦς παραπομπῆς εἰς αὐτοὺς (ἀλλὰ μεθ' ἀπλῆς μνείας τοῦ συγγραφέως ἢ τὸ πολὺ καὶ τοῦ ἔργου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἕκαστον χωρίον). Ἄλλη ἔλλειψις τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἦτο ἡ κατάταξις τῶν λέξεων οὐχὶ κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν των, ἀλλὰ κατὰ τὴν (ἀληθῆ ἢ μὴ) ἐτυμολογικὴν συγγένειάν των. Ἀσυγκρίτως ὅμως μεγαλύτερα καὶ περισσότερα ἦσαν τὰ πλεονεκτήματα καὶ αἱ βελτιώσεις, τὰς ὁποίας ἐπήνεγκεν ὁ Θησαυρὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν λεξικογραφίαν καὶ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι ἦσαν: 1) Τὸ πλῆθος τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι περιελήφθησαν ἐν αὐτῷ (ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας, ἐξ ὧν πλεῖσται τέως ἀθησαύριστοι). 2) Ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἑρμηνεία τῶν λέξεων διὰ παραθέσεως πλείστων χωρίων ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. 3) Ἡ ἀναγραφὴ τῶν σημασιῶν τῶν πολυσημάντων λέξεων, οὐχὶ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν (ἀληθῆ ἢ ὑποτιθεμένην) γενετικὴν σειρὰν των κ. τ. τ. Δι' ὃ ὁ Θησαυρὸς ἀπετέλεσεν ὁμολογουμένως μεγάλην πρόοδον καὶ σταθμὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ λεξικογραφίᾳ.

Τοὺς καρποὺς ὅμως τῆς κολοσσιαίας ἐργασίας του ἐστερήθη ὁ Ἑρρ. Στέφανος ἕνεκα τῆς αἰσχρᾶς κλεψιτυπίας τοῦ διορθωτοῦ του J. Scapula, δημοσιεύσαντος —ἐξ αὐτῶν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων— ἐπιτομὴν τοῦ Θησαυροῦ εἰς ἕνα μόνον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον Lexicon graeco-latinum, ἥτις διὰ τὸ εὔωνον καὶ εὔχρηστον ἐξεδόθη εἰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις (μέχρι τοῦ 1820). Ἡ ἐκ τούτου χρηματικὴ ζημία τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Β' ἐκδόσεως τοῦ Θησαυροῦ του (1580) σημειώνει μετὰ πικρίας τὰ ἑξῆς: «Thesaurus me hic de divite reddit egenum et facit ut juvenem ruga senilis aret» («Ὁ θησαυρὸς οὗτος ἀπὸ πλούσιον μὲ κατήντησε πτωχὸν καὶ κάμνει ὥστε —νέον ἀκόμη— νὰ μὲ αὐλακώνουν γεροντικαὶ ρυτίδες».

Τῷ 1816—1828 ὁ Θησαυρὸς ἐξεδόθη ἐκ νέου ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Valpy ἐπιμελείᾳ τῶν Ἄγγλων φιλολόγων Barker καὶ Dirbin εἰς 9 μεγάλους τόμους μὲ πολλὰς μὲν προσθήκας, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλας τὰς ἐλλείψεις τῆς πρώτης ἐκδόσεως, δι' ὃ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐπεκρίθη αὐστηρῶς καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ Passow ὡς rudis indigestaque moles. Τῶν ἐλλείψεων τούτων ἀπηλλάγη ὁ Θησαυρὸς διὰ τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδόσεώς του ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐκδότου Firmin Didot εἰς 9 ὡσαύτως τόμους (1831—1865) ἐπιμελείᾳ τῶν περιφανῶν φιλολόγων Καρόλου Hase, τῶν ἀδελφῶν Γουλιέλμου καὶ Λουδοβίκου Dindorf καὶ τοῦ Φρειδερίκου Dübner. Ὄχι μόνον πλεῖσται νέαι προσθῆκαι ἔγιναν εἰς τὴν προηγουμένην ἀγγλικὴν ἔκδοσιν, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖαι βελτιώσεις ἐπηνέχθησαν εἰς αὐτήν: ἡ ἐτυμολογικὴ κατάταξις τῶν λέξεων ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς ἀλφαβητικῆς, αἱ παραπομπαὶ ἔγιναν ἀκριβέστεραι, εἰς δὲ τὰς προσηγορικὰς λέξεις προσετέθησαν καὶ κύρια ὀνόματα (γεωγραφικά, ἱστορικά, μυθικά). Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα, ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως ταύτης συντελεσθείσης μεγάλης προόδου τῶν φιλολογικῶν καὶ δὴ τῶν γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν, ἔτι δὲ ἕνεκα τῆς ἀνευρέσεως νέων πηγῶν καὶ τῆς ἐκ τούτων προσθήκης νέου πλουσίου ὑλικοῦ (ἰδίως ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων), ὁ Θησαυρὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀπηρχαιώθη πλέον ἐν πολλοῖς, αἰσθητὴ δὲ εἶναι ἤδη ἡ ἀνάγκη νέας ἐκδόσεως τούτου συμφώνως πρὸς τὰς προόδους καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου λεξικογραφίας, καθὼς καὶ πρὸς τὴν ρηθεῖσαν μεγίστην αὔξησιν τοῦ λεξιλογικοῦ ὑλικοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὴν ἀνωτέρω ρηθεῖσαν κριτικὴν τοῦ *Passow* δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν Jahrbuch für wissenschaftl. Kritik (1831) σελ. 708 κ. ἑξ.—Πρβλ. ὡσαύτως τὴν κρίσιν τοῦ *G. Hermann* ἐν Classical journal (1818) No 35 (=Opuscula II, 217 κ. ἑξ.) καὶ τοῦ *K. Schmidt* ἐν Höfer's Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache II. 2 (1848) σελ. 283 κ. ἑξ. καὶ Zeitschrift für Gymnasialw (1852) σελ 593—621.— *Brugmann-Thumb*, Griechische Grammatik[4]. München 1913 σελ. 709 κ. ἑξ. — *Autenrieth* ἐν Iwan Müller, Handbuch der Klass. Altertumswissenschaft, II, 587—6.5 (ἐν ἑλλην. μεταφράσει ὑπὸ *Γ. Σωτηριάδου* ἐν τόμ. Α' τοῦ ἑλλην. λεξικοῦ *Lidel-Scott-Ἀ. Κωνσταντινίδου* σελ. I—XIV). Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκδόσεως νέου Θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρβλ. *H. Diels*, Der lateinische, griechische, deutsche Thesaurus (=Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, XV (1905), 1, 10, 6. 692). Γ. Π. Α.

— **«Θησαυρὸς *τῆς λατινικῆς γλώσσης*»** (Thesaurus linguae latinae). Τὸν τίτλον τοῦτον φέρει τὸ μέγα λεξικὸν τῆς Λατινικῆς, τὸ ἐκδοθὲν ἀπὸ τοῦ 1531—1543 ὑπὸ τοῦ Ροβέρτου Στεφάνου (R. Estienne), πατρὸς τοῦ ἐκδότου τοῦ Θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Ἑρρ. Στεφάνου. Ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1900 κ.ἑξ. ὑπὸ τῶν Ἀκαδημιῶν Βερολίνου, Γοτίγγης, Λειψίας, Μονάχου καὶ Βιέννης μέγα καὶ πολύτομον λατινικὸν λεξικόν, τὸ πληρέστερον καὶ τελειότερον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων ἀπὸ τοῦ ρηθέντος Θησαυροῦ τοῦ Ρ. Στεφάνου μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ Forcellini ἐκδοθέντος (1771) «Lexicon totius latinitatis» καὶ οὐ πρὸ πολλοῦ ἐπανεκδοθέντος ἐπιμελείᾳ τῶν Fr. Corradini καὶ Jos. Perin, ἀληθὲς μνημεῖον τῆς καθόλου λεξικογραφίας. Τὴν πρώτην εἰσήγησιν πρὸς ἔκδοσιν τοιούτου λεξικοῦ τῆς Λατινικῆς ἔκαμεν ὁ F. Wolf, τῷ δὲ 1889 ὁ Hertz ἐπέτυχε ν' ἀναληφθῇ ὁριστικῶς τὸ ἔργον ὑπὸ τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Βερολινείου Ἀκαδημίας. Ἡ δημοσίευσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Θη-

Digitized by Google

σαυροῦ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἔχει προχωρήσει (1929) μέχρι τοῦ στοιχείου G. Γ. Π. Α.

θησαυροφυλάκιον (τό)· ὁ τόπος, τὸ οἴκημα ὅπου φυλάσσεται ὁ θησαυρὸς τῶν χρημάτων καὶ πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ θησαυρόν.

— [*Ἐγκυκλ.*]· Βλ. *Τράπεζα καὶ χρηματοκιβώτιον.*

— **Θησαυροφυλακίου** *ὑπουργεῖον* [*Ἐγκυκλ.*]· βλ. λ. *θησαυρὸς καὶ ὑπουργεῖον.*

θησαυροφύλαξ, —*ακος* (ὁ, ἡ)· ὁ φύλαξ τοῦ θησαυροῦ.

θησαυρωρυχία (ἡ)· ὄρυξις, ἀνόρυξις θησαυροῦ, εὕρεσις κεχωσμένου θησαυροῦ.

— [*Νομ.*] Βλ. *θησαυρός.*

Θησεῖα (τὰ) [*Ἀρχ.*]. Ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ *Θησέως* τελουμένη ἐν Ἀθήναις ἑορτὴ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπίστευον, ἱδρύσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς ταύτης διεμοιράζετο εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας ἄρτος καὶ κρέας, διὰ νὰ εὐωχοῦνται καὶ οὗτοι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς καὶ οἱ πλουσιώτατοι τῶν πολιτῶν, γινόμενοι οὕτως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσοι πρὸς αὐτούς. Τὰ Θησεῖα ἐτελοῦντο κατὰ τὴν ὀγδόην ἑκάστου μηνὸς ἡμέραν· διὰ τοῦτο καὶ αἱ μὲν ἡμέραι τῶν Θησείων ἐκαλοῦντο *ὄγδοαι*, ἡ δὲ θυσία, καὶ ἐνίοτε καὶ ἡ ἑορτή, *ὀγδόδια*. Ἰδίως ὅμως ἐτελοῦντο ταῦτα κατὰ τὴν ὀγδόην τοῦ Πυανεψιῶνος μηνός, διότι ἐπιστεύετο ὅτι κατὰ ταύτην ἐπανῆλθεν ἐκ Κρήτης, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μινωταύρου, εἰς Ἀθήνας ὁ ἥρως. Ἡ ἑορτὴ αὕτη φαίνεται ὅτι ἤρχισε τελουμένη ἀπὸ τοῦ 469 π. Χ., ὅτε εἶχε μετακομίσει εἰς Ἀθήνας τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως ὁ Κίμων. ΚΑΨ.

Θησεῖδαι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἀπόγονοι τοῦ *Θησέως*, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ οἶκος τῶν Θησειδῶν ἐβασίλευσεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τέσσαρας γενεάς, τελευταῖοι δὲ γόνοι αὐτοῦ ὑπῆρξαν ὁ Ὀξύντης, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀφείδας, τοῦτον δὲ φονεύσας διὰ δόλου διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Θυμοίτης, ὁ τελευταῖος τοῦ γένους τῶν Θησειδῶν, τὸν ὁποῖον ἐκστρατεύσας ἐξεθρόνισε καὶ διεδέχθη ὁ Μέλανθος. Ν. Α.

θήσειον (τὸ) (Thesium) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σανταλωδῶν*, περιλαμβάνον ὑπὲρ τὰ 100 εἴδη, ἰθαγενῆ ὅλων τῶν θερμῶν χωρῶν καὶ τῶν εὐκράτων περιφερειῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια, διετῆ ἢ καὶ πολυετῆ, τὰ πλεῖστα ζιζάνια, ἀρκετὰ δὲ φαρμακευτικά. Γνωστότερα εἴδη, ἀπαντῶντα συχνότατα καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι *θήσειον τὸ ταπεινὸν* (Thesium humile) κοινῶς *ἀγριολίναρο, ἁρμυρίθρα, κορμιαστός*, φυτὸν ἐτήσιον, ζιζάνιον ἐνοχλητικώτατον τῶν σιτηρῶν. Ἡ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἀποδίδεται εἰς τὸν Θησέα, ὅστις λέγεται ὅτι ἐξ ἀνθέων καὶ κλάδων αὐτοῦ κατεσκεύασε στέφανον, τὸν ὁποῖον προσέφερεν εἰς τὴν Ἀριάδνην. Κ. ΠΑΠ.

Θησεῖον (τὸ) [*Ἀρχ.*]. Ἱερὸν ἢ ἡρῷον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο κατὰ τὸν Παυσανίαν (Α, 17) πλησίον τοῦ γυμνασίου τοῦ Πτολεμαίου, ὀλίγον ἀπέχοντος τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν. Ὠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Κίμωνος μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἵνα τεθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως, τὰ ὁποῖα οὗτος μετεκόμισεν ἐκ Σκύρου εἰς Ἀθήνας τῷ 475 π. Χ. Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ εἰργάσθησαν οἱ περιφανεῖς ζωγράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Μίκων καὶ Πολύγνωτος ἀπεικονίσαντες μάχας Ἀθηναίων πρὸς Ἀμαζόνας καὶ Λαπιθῶν κατὰ Κενταύρων. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀργότερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν κομψότατον καὶ περικαλλῆ ναόν, ὁ ὁποῖος κεῖται παρὰ τὸν Κεραμεικὸν καὶ καλεῖται σήμερον κοινῶς «Θησεῖον» ἢ «τριάντα δύο κολῶνες». Ὅτι ὁ παρὰ τὸν Κεραμεικὸν ναὸς δὲν εἶναι τὸ ἱερὸν τοῦ Θησέως, τὸ ὁποῖον ἦτο κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν ἁπλοῦς «σηκός», ἤτοι μικρὸν ἱερὸν στερούμενον περιστάσεως, κιόνων καὶ ἄλλων χαρακτηριστικῶν τοῦ ναοῦ, θεωρεῖται σήμερον ἀναμφισβήτητον. Προῆλθε δὲ ἡ σύγχυσις αὕτη ἐκ τοῦ ὅτι τὸ νῦν Θησεῖον, μεταβληθὲν ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἀπώλεσεν ἐνωρὶς τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ὄνομα. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μνημείου τούτου διεξήχθη μέγας ἀγών. Πρῶτος ὀνομάσας τὸ μνημεῖον Θησεῖον ἦτο ὁ Ἀνώνυμος τῶν Παρισίων, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας περὶ τὸ 1460. Τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀπεδέχθησαν πάντες σχεδὸν οἱ μετ' αὐτὸν ἐπισκεφθέντες τὰς Ἀθήνας περιηγηταὶ πλὴν Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὸ νῦν Θησεῖον «ναὸν τοῦ Ἄρεως». Τὸ ὑπὸ τοῦ Κυριακοῦ ἀποδοθὲν ὄνομα ὑπεστηρίχθη καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Ρὸς («Τὸ Θησεῖον καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἄρεως» 1838), ἀντιταχθέντος κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἀποδοθέντος ὀνόματος. Ἔκτοτε ὑπεστηρίχθησαν διάφοροι γνῶμαι, καθ' ἃς τὸ μνημεῖον πρέπει νὰ ὀνομασθῇ «ναὸς τοῦ Ἡρακλέους» ἢ «ναὸς Ἀφροδίτης τῆς Οὐρανίας», «Ἀπόλλωνος Πατρῴου». Ἄλλοι πάλιν, στηριζόμενοι εἰς τὸν Παυσανίαν (Α, 14, 6) λέγοντα «ὑπὲρ δὲ τὸν Κεραμεικὸν καὶ στοὰν τὴν καλουμένην Βασίλειον ναός ἐστιν Ἡφαίστου» καὶ εἰς τὸ ὅτι παρὰ τὸν Κεραμεικὸν οἱ ἀρχαῖοι χαλκεῖς εἶχον ἱδρύσει τὰ ἐργαστήρια αὐτῶν, πλησίον ἴσως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου, δέχονται ὅτι τὸ ὀνομαζόμενον Θησεῖον εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι σήμερον ἡ ἐπικρατεστέρα. Ἐλατρεύετο δὲ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐκτὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ καλουμένη «Ἡφαιστία». Ὠκοδομήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους καὶ μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Παρθενῶνος, παρέχει δὲ κάλλιστον παράδειγμα τοῦ ἀττικοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς, διά τε τὸ κάλλος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὴν τελείαν καὶ ἀριστοτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑλικοῦ καὶ διὰ τὸν πλούσιον γλυπτικὸν διάκοσμον ἐκ παρίου μαρμάρου. Ἔχει ἐγερθῆ ἐπὶ κρηπιδώματος ἐκ δύο μαρμαρίνων ἀναβαθμῶν, ὡς καὶ τὸ Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας, καίτοι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων ναῶν τοῦ Ε' καὶ Δ' αἰῶνος φέρουσι διὰ λόγους αἰσθητικοὺς τρεῖς ἀναβαθμούς. Κάτωθεν τῶν μαρμαρίνων ἀναβαθμῶν ὑπάρχει καὶ ἕτερος ἐκ πειραϊκοῦ τιτανολίθου, ὁ κατώτατος ὅμως οὗτος φαίνεται, ὅτι εἶναι λείψανον ἑτέρου ἴσως ναοῦ, ἀρχαιότερον ἐνταῦθα οἰκοδομηθέντος καὶ καταστραφέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἅλω-

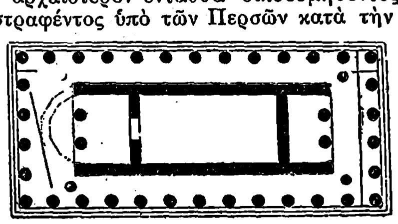

Κάτοψις τοῦ Θησείου.

σιν καὶ καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν ὑπ' αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τούτου ὑψοῦται ὁ διπλοῦς ἐν παραστάσι περίπτερος δωρικὸς ναὸς ἐκ πεντελησίου μαρμάρου, ἔχων ἀνὰ δέκα τρεῖς κίονας κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ ἀνὰ ἓξ κατὰ τὰς στενὰς (τῶν γωνιαίων δὶς ὑπολογιζομένων). Οἱ κίονες ἔχουσι μικρὰν μείωσιν, μόλις αἰσθητὴν ἔντασιν, ὕψος 5,88 μ., ραβδώσεις 20 ἀβαθεστέρας κατὰ τὰ ἄνω καὶ προσκλινούσας ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔσω, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἄξονες αὐτῶν νὰ ἀκολουθῶσι τὸν κατὰ μῆκος ἄξονα τοῦ ναοῦ διὰ λόγους στατικούς, αἱ δὲ διαστάσεις τοῦ στυλοβάτου εἶναι 31.77 × 13.72 μ. Τὸ ἐπιστύλιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο κατὰ πλάτος λίθων· τὸ δὲ τρίγλυφον ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἑξήκοντα ὀκτὼ μετοπῶν τῆς περιστάσεως, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον δέκα ὀκτὼ ἦσαν ἀνάγλυπτοι, ἤτοι δέκα ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ καὶ ἀνὰ τέσσαρες εἰς ἑκατέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν, ἀποτελοῦσαι οἱονεὶ συνέχειαν. Εἰς τὰς δέκα μετόπας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰκονίζοντο ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰς γενομένας ἀναπαραστάσεις εἶναι οἱ ἑξῆς: Ἡρακλῆς κατὰ λέοντος, Ἡρακλῆς βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰολάου

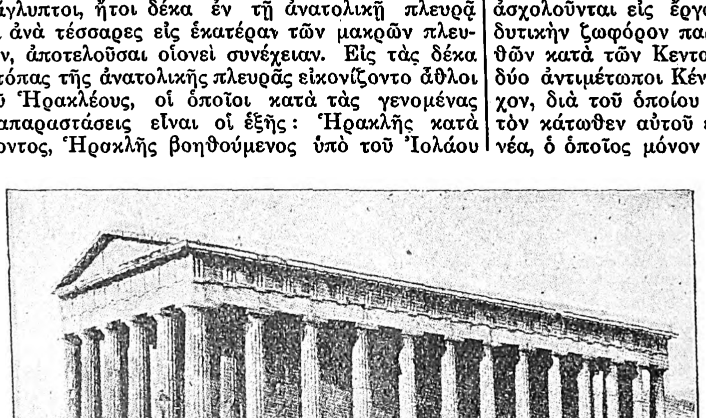

Βορεία καὶ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Θησείου.

καταβάλλει τὴν Λερναίαν Ὕδραν, Ἡρακλῆς καὶ Κερυνῖτις ἔλαφος, Ἡρακλῆς κατὰ Ἐρυμανθίου κάπρου, Ἡρακλῆς ἀπάγων τοὺς ἵππους, Ἡρακλῆς ἀπάγων τὸν Κέρβερον, Ἡρακλῆς κατ' ἀμαζόνος· εἰς τὰς δύο κατόπιν Ἡρακλῆς κατὰ Γηρυόνου καὶ εἰς τὴν τελευταίαν Ἡρακλῆς ἀφαιρῶν τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων. Ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται ὡς ἀγένειος ἔφηβος, στερούμενος ἐν πάσαις, πλὴν τῆς τελευταίας μετόπης, τῆς λεοντῆς καὶ φέρων ποικίλα ὅπλα. Αἱ ὑπόλοιποι ὀκτὼ ἔχουσι θέματα ἐκ τῶν ἄθλων τοῦ Θησέως, ἤτοι εἰς μὲν τὰς τέσσαρας τῆς νοτίας πλευρᾶς ἀναπαρίστανται: Θησεὺς καὶ Περιφήτης, Θησεὺς καὶ Σίνις, Θησεὺς κατὰ τοῦ Μαραθωνίου ταύρου καὶ Θησεὺς καταβάλλων τὸν Μινώταυρον· εἰς δὲ τὰς ἑτέρας τέσσαρας τῆς βορείας πλευρᾶς: Θησεὺς κατὰ Κρομμύωνος, Θησεὺς κατὰ Σκείρωνος, Θησεὺς κατὰ Κερκυόνος καὶ Θησεὺς κατὰ Δαμάστου-Προκρούστου. Αἱ μετόπαι ὅμως αὗται, παρὰ τὴν ἀνωτέρω ἀναπαράστασιν, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμέναι, διατηροῦσαι ἐλάχιστα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου λείψανα· μία ἀπὸ τὰς καλύτερον μέχρι σήμερον σῳζομένας εἶναι ἡ παριστῶσα τὸν Θησέα κατακρημνίζοντα ἐκ τῶν Μεγαρικῶν βράχων τὸν φοβερὸν κακοῦργον Σκείρωνα. Ἀμφότερα τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ ἐκοσμοῦντο δι' ἐναετίων ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐξηφανίσθησαν, καταλιπόντα μόνον ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς τοῦ ὁριζοντίου γείσου καὶ ἐν τῷ τυμπάνῳ ἴχνη τῆς πάλαι ποτὲ ὑπάρξεως αὐτῶν· καίτοι δὲ πολλαὶ προστάθειαι κατεβλήθησαν διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν πιστοτέραν ἀναπαράστασιν τῶν ἐναετίων συμπλεγμάτων, οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἐθεωρήθη ἐπιτυχής.

Εἰς τὸ Ἡφαίστειον, καίτοι εἶναι δωρικοῦ ρυθμοῦ, εἰς τοὺς τοίχους τῶν στενῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἤτοι ἄνωθεν τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, δὲν ἐπαναλαμβάνεται τὸ τρίγλυφον, ὡς εἰς τοὺς λοιποὺς δωρικοὺς ναούς, ἀλλ' ἀντικαθίσταται διὰ ζωφόρου, ὡς ἐν τῷ Παρθενῶνι, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι αὕτη περιθέει μόνον τὰς στενὰς πλευρὰς καὶ ἐξαιρετικῶς ἡ ζωφόρος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐπεκτείνεται μέχρι τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιστυλίου τῆς περιστάσεως. Ἡ μεταβολὴ αὕτη προέρχεται ἐξ ἰσχυρᾶς ἴσως ἐπιδράσεως τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἥτις γίνεται κατάδηλος καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐπιστυλίου καὶ ὑπὸ τὴν ζωφόρον ἀπουσίας τοῦ μετὰ τῶν σιαγόνων κανόνος, τὰ ὁποῖα ἀντικατεστάθησαν δι' ἰωνικοῦ γεισώματος μετὰ λεσβίου κυματίου, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν βάσιν τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ ὑπάρξεως ἰδιαιτέρας βάσεως, ἐχούσης σχῆμα ἀνεστραμμένου οἱονεὶ ἰωνικοῦ κυματίου, τῆς βάσεως δὲ ταύτης στεροῦνται κατὰ κανόνα οἱ τοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ ναοί. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ θριγκοῦ τοῦ προνάου, ἔνθα ἡ ζωφόρος, καὶ ἡ ἕνωσις τοῦ προνάου μετὰ τοῦ πτερώματος εἶναι μοναδικὴ ἐν τῷ μνημείῳ τούτῳ καὶ δεικνύει ἀκόμη, ὅτι τὸ ἐπιστύλιον τῆς κιονοστοιχίας καὶ ὁ θριγκὸς τοῦ σηκοῦ εὑρίσκονται, ὡς καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, εἰς τὸ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὕψος. Ἀμφότεραι αἱ ζωφόροι αἱ κοσμοῦσαι τὸν πρόναον καὶ τὸν ὀπισθόδομον εἶναι λίαν ἐφθαρμέναι, ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ὅμως ἀναγλύφων εἰκάζεται, ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀνατολικῇ εἰκονίζετο ἡ μάχη τοῦ Θησέως πρὸς τοὺς γίγαντας υἱοὺς τοῦ Πάλλαντος, οἱ ὁποῖοι ἐκσφενδονίζουν κατ' αὐτοῦ φοβεροὺς ὀγκολίθους, ἐνῷ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν μαχομένων κάθηνται μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ θρόνων ἓξ θεοί, ἀριστερὰ μὲν ὁ Ζεύς, ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, δεξιὰ δὲ ὁ Ποσειδῶν, ἡ Ἀμφιτρίτη καὶ ὁ Ἥφαιστος, δεικνύοντες ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ ζωφόρῳ τοῦ Παρθενῶνος παρακολουθοῦσιν ἐπὶ τῶν θρόνων καθήμενοι καὶ πλήρεις ἀγαλλιάσεως τὴν πρὸ αὐτῶν διεξαγομένην τελετήν· ἕτεραι μορφαὶ κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ζωφόρου δυσδιάκριτοι ἀσχολοῦνται εἰς ἔργα δυσερμήνευτα. Εἰς δὲ τὴν δυτικὴν ζωφόρον παριστάνεται ἡ μάχη τῶν Λαπιθῶν κατὰ τῶν Κενταύρων, εἰς τὸ μέσον δ' αὐτῆς δύο ἀντιμέτωποι Κένταυροι ὑψοῦσι τεράστιον βράχον, διὰ τοῦ ὁποίου ἑτοιμάζονται νὰ καταχώσωσι τὸν κάτωθεν αὐτοῦ εὑρισκόμενον ἡμίχωστον Καινέα, ὁ ὁποῖος μόνον οὕτως ἠδύνατο νὰ ἐξολοθρευθῇ, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν μῦθον ἦτο ἄτρωτος. Ἡ ἐργασία τῶν γλυπτῶν τούτων τοῦ Θησείου ὑπενθυμίζει τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἀρχαιοτέρων μετοπῶν τοῦ Παρθενῶνος, ἤτοι φυσικὴν ὁρμήν, σφοδρὰν τῶν μαχομένων προσώπων κίνησιν καὶ ποικιλίαν στάσεων, ἀλλὰ συγχρόνως παρατηρεῖται καὶ ἀμελὴς ἐκτέλεσις τῶν λεπτομερειῶν τῶν μορφῶν. Ὅπως δὲ ἐν ταῖς μετόπαις ὁ Ἡρακλῆς, οὕτω καὶ ὁ Θησεὺς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν εἰκονιζομένων παρίστανται γυμνοὶ ἱματισμοῦ, τὸν ὁποῖον φαίνεται, ὅτι σκοπίμως ἀποφεύγει ὁ καλλιτέχνης, διότι εὑρίσκεται ἴσως ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἀποδώσῃ τὴν φυσικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν διάταξιν αὐτοῦ.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου, τὸ νῦν Θησεῖον, εἶναι τὸ ἀρχαιότερον μνημεῖον ἐκ τῶν ἐχόντων τὴν ὀροφὴν τῶν στοῶν μαρμαρίνην, ποικιλλομένην διὰ φατνωμάτων, εἶναι δὲ τοιαύτη ἡ διάταξις τῶν μαρμαρίνων δοκῶν αὐτῆς, ὥστε θεωρεῖται ὡς ἀναβίωσις ἢ ἀπομίμησις τῆς διατάξεως τῶν ξυλίνων δοκῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους ναούς. Μαρμάρινον ἦτο καὶ τὸ δάπεδον ὁλοκλήρου τοῦ ναοῦ· τοὐναντίον ἡ ὀροφὴ τοῦ σηκοῦ ἦτο ξύλινη καὶ ὁριζοντία, ποικιλλομένη ὡσαύτως διὰ φατνωμάτων. Ἡ εἰς τὸ μνημεῖον τοῦτο εἰσαγωγὴ νέων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, μὴ παρατηρουμένων εἰς ἕτερα τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς κείμενα μνημεῖα, πιθανὸν εἶναι νὰ προέρχηται ἐκ μιμήσεως ἢ ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, δεικνύει ὅμως ἀσφαλῶς τὴν τάσιν τῆς ἐν Ἀττικῇ ἀσκουμένης τέχνης πρὸς νεωτερισμοὺς καὶ τὴν ἐλευθερίαν, μεθ' ἧς εἰργάζοντο οἱ Ἀττικοὶ καλλιτέχναι. Ἐὰν τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι πράγματι ὁ ναὸς τοῦ Ἡφαίστου, ὡς ὑπὸ πλείστων πιστεύεται, εἶναι πι-

Digitized by Google

θανὸν ἐν αὐτῷ νὰ εἶχον ἱδρυθῇ καὶ τὰ ὑπὸ 'Αλκαμένους ποιηθέντα ἀγάλματα τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς συλλατρευομένης αὐτῷ Ἡφαιστίας 'Αθηνᾶς. Ὁπωσδήποτε, ὁ ναὸς οὗτος διέφυγε τὴν καταστροφὴν κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μετεβλήθη ὅμως καὶ οὗτος, ὅπως καὶ ὁ Παρθενὼν καὶ τὸ Ἐρέχθειον, εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ὁ μὲν χρόνος τῆς μεταβολῆς ταύτης δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιος, διότι κατά τινας μὲν καθηγιάσθη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. κατ' ἄλλους τὸν Ε', κατ' ἄλλους τῷ 534 ἐπὶ 'Ιουστινιανοῦ, κατ' ἄλλους τέλος ἐπὶ Κώνσταντος. Ὡσαύτως ἀγνοεῖται καὶ ὁ ἅγιος, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀρχικῶς καθηγιάσθη. Κατὰ δὲ τὴν μετατροπὴν τοῦ ναοῦ εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἐπηνέχθησαν σημαντικαὶ μεταβολαί, ἀπαραίτητοι διὰ τὸν νέον προορισμόν. Οὕτως οἱ μὲν δύο κίονες τοῦ ἐν παραστάσι προνάου ἀφῃρέθησαν, ἵνα ἀνεγερθῇ κατὰ τὸν πρὸς ἀνατολὰς τῶν κιόνων χῶρον ἡ ἀψὶς τοῦ ἁγίου βήματος, ἀντὶ δὲ τῆς καταργηθείσης ἀρχαίας πρὸς ἀνατολὰς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ἠνεῴχθη νέα πρὸς δυσμὰς εἴσοδος εἰς τὸ μέσον τοῦ χωρίζοντος τὸν ὀπισθόδομον ἀπὸ τοῦ σηκοῦ τοῖχον καὶ ἑτέρα κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς μεσημβρινῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ. 'Εκ τούτων ἡ μὲν πρὸς δυσμὰς ἐφράχθη ἀργότερον, μένει δὲ μέχρι σήμερον ἡ νοτία. 'Αντικατεστάθη ὡσαύτως καὶ ἡ ξυλίνη ὁριζοντία μετὰ φατνωμάτων ὀροφὴ τοῦ σηκοῦ διὰ καμάρας. Ἔτι δὲ κατεστράφη ἡ ἀρχαία μαρμαρίνη στρῶσις τοῦ δαπέδου σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐφ' ὅσον ἐκρίνετο ἀναγκαία ἡ ταφὴ νεκρῶν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Λήγοντος τοῦ Ι' ἢ ἀρχομένου τοῦ ΙΑ' αἰῶνος τὸ λεγόμενον Θησεῖον, ὡς βεβαιοῦται ἐξ ἐπιγραφικῶν χαραγμάτων ἀναγεγραμμένων ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ μνημείου καὶ δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἀρχιμανδρίτου 'Αντωνίνου, εἶχε μεταβληθῇ εἰς μονήν, τῆς ὁποίας τοὺς ἀπὸ τοῦ 1032 μέχρι τοῦ 1103 μ. Χ. χρηματίσαντας ἡγουμένους ταύτης γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἀκιδογραφημάτων. 'Επειδὴ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀναγράφονται καὶ ὀνόματα γυναικῶν, εἶναι πιθανόν, ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἐπί τι χρονικὸν διάστημα καὶ ὡς γυναικεία μονή. 'Εκ τῶν αὐτῶν χαραγμάτων βεβαιοῦται ὡσαύτως, ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ μνημείου ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὡς νεκροταφεῖον. Τὸ νῦν Θησεῖον ὁ 'Ακομινᾶτος πρῶτος ἀναφέρει ἐν ἐπιστολῇ τινι πρὸς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ κῦρ Μιχαὴλ (*Λάμπρου*, Μ. 'Ακομινάτου τὰ σωζόμενα, Β' 238) ὡς «ἅγιον Γεώργιον ἐν τῷ Κεραμεικῷ». Ἡ τοιαύτη ἔκφρασις τοῦ 'Ακομινάτου ἐδημιούργησεν ἀμφιβολίας παρὰ τοῖς νεωτέροις, οἱ ὁποῖοι νομίζουσιν, ὅτι οὗτος ὁμιλεῖ περὶ ἑτέρου ναοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ Θησείου. Ὁπωσδήποτε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μονή, ἔχουσα προεστῶτα «τὸν τιμιώτατον καὶ αὐτοῖς τοῖς Λατίνοις αἰδέσιμον κῦρ Λουκᾶν» καὶ διατελοῦσα ἐν ἐσχάτῃ παρακμῇ. 'Επὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ Λουκᾶ τούτου ὑφίσταται παντελῆ ἐρήμωσιν ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἱ ὁποῖοι πιθανὸν νὰ μετέβαλον αὐτὴν εἰς φραγκικὴν ἐκκλησίαν, βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα ἐτάφησαν καὶ οἱ Φράγκοι κληρικοὶ «Baldoinos Presbyter, Aurucius Presbyter, (Sul)picius, Presbyter Pectarivonsis καὶ (Co)nradinus Diaconus». Ἡ ταφὴ ὅμως τῶν νεκρῶν δὲν ἐγένετο μόνον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ. Τινὰς τούτων, κληρικοὺς πιθανώτατα, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ θάψωσιν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ταφῆς κατεστράφη ἡ ἀρχαία μαρμαρίνη πλακόστρωσις τοῦ δαπέδου τοῦ μνημείου. 'Επὶ τουρκοκρατίας τὸ νῦν Θησεῖον τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου «τοῦ 'Ακαμάτη». Ὠνόμασαν δὲ οὕτως οἱ 'Αθηναῖοι τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ Θησείου, διότι πληροφορηθέντες, ὅτι καὶ τὸ μνημεῖον τοῦτο πρόκειται νὰ καταληφθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς ἰδίαν χρῆσιν καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποφύγωσι τὴν βεβήλωσιν, παρέδωκαν τὴν μεγάλην κλεῖδα τῆς ἐκκλησίας εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ λαμβάνωσι ταύτην μόνον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου πρὸς τέλεσιν λειτουργίας. Ἡ δ' ἐπιστροφὴ τῆς κλειδὸς ἔδει νὰ συνοδεύηται δι' ἀργυροῦ ὁμοιώματος αὐτῆς. Ὅθεν ἡ μὲν ἐκκλησία ἐλειτουργεῖτο ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὰ δὲ εἰσοδήματα αὐτῆς ἦσαν λίαν περιωρισμένα. Σοβαρὸν κίνδυνον διέτρεξε τὸ μνημεῖον κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωξαν τὴν παντελῆ αὐτοῦ καταστροφὴν διὰ κατεδαφίσεως. 'Εσώθη δὲ τότε διὰ σουλτανικοῦ φιρμανίου ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1660. 'Επανειλημμένους ὡσαύτως κινδύνους διέτρεξεν ἐκ κεραυνῶν καὶ σεισμῶν, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων μετετοπίσθησαν ὀλίγον οἱ σπόνδυλοι κιόνων τινῶν. 'Αρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ περίβολος τοῦ μνημείου ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεκροταφεῖον τῶν διαμαρτυρομένων μέχρι τοῦ 1834, ὁπότε διὰ βασιλικοῦ διατάγματος, ἐκδοθέντος τῇ 13 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου, ὡρίσθη νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς κεντρικὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τῶν 'Αθηνῶν. Συνεπείᾳ τούτου ἡ Ἱερὰ σύνοδος τὴν 6ην Φεβρουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας διετάσσετο ἡ ἄρσις ἐκ τοῦ Θησείου τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ «παντὸς ἄλλου εὑρισκομένου ὡς σημείου ἐκκλησίας». Ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ μουσείου τὸ Θησεῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μουσεῖον. Περατωθείσης δὲ τῆς δυτικῆς πτέρυγος τοῦ 'Εθνικοῦ μουσείου ἐν ἔτει 1874 μετεκομίσθησαν ἐντεῦθεν καὶ ἐναπετέθησαν ἐκεῖ πάντα τὰ ἐν τῷ Θησείῳ ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, πλὴν χριστιανικῶν τινων γλυπτῶν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τοῦ Χριστιανικοῦ μουσείου. 'Αλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐν τῇ Σιναίᾳ 'Ακαδημίᾳ ἵδρυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ Χριστιανικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ μουσείου μετεκομίσθησαν εἰς τὸ νέον ἵδρυμα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους ὁ περὶ τὸν Θησεῖον χῶρος ἐχρησίμευε διὰ «τὰ Ρουσάλια», ἤτοι λαϊκὴν ἡμερησίαν ἑορτήν, διεξαγομένην ὑπὸ τοὺς ἤχους ἐγχωρίων ὀργάνων ἑκάστην Τρίτην τῆς Διακαινησίμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Judeich*, Topographie von Athen. —*Br. Sauer*, Das Sogenannte Theseion und sein Plastischer Schmuch (Berlin-Leipzig 1899). —*Καββαδία*, Ἱστ. τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ('Αθῆναι 1924, σελ. 441 καὶ 651). —'Αρχιμανδρίτου *'Αντωνίνου*, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ 'Αθηνῶν (ρωσ., Πετρούπολις 1874).—*Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν 'Αθηνῶν (τόμ. Β') βλ. καὶ λ. *'Αθῆναι* τ. Β' σ. 41β, 88α, 191 καὶ 223.

Ν. Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

— **Θησείου πλατεῖα.** Μία τῶν πλατειῶν τῶν 'Αθηνῶν παρὰ τὸν ὁμώνυμον σταθμὸν τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου 'Αθηνῶν—Πειραιῶς, ἐκτεινομένη πρὸ τοῦ ὑψώματος τοῦ Θησείου καὶ μέχρι τῆς ὁδοῦ 'Αποστόλου Παύλου ('Ακροπόλεως).

Θησεὺς /*Μυθολ.*/. Ὁ σπουδαιότερος μετὰ τὸν Ἡρακλέα ἥρως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο καὶ οὗτος ἐξολοθρευτὴς τεράτων καὶ λῃστῶν, ἐξαφανιστὴς θηρίων καὶ κακοποιῶν στοιχείων, καὶ ἐλευθερωτὴς τῆς χώρας του, τῶν 'Αθηνῶν, τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ κυριώτερος ἐθνικὸς ἥρως καὶ ὁ εὐεργετικώτερος ἐκ τῶν μυθικῶν βασιλέων της.

Ὁ Θησεὺς ἐπι ἀναγλύφου.
[Μουσεῖον Λούβρου.]

Κατὰ τὴν ἐπιχώριον ἐν 'Αθήναις παράδοσιν, ἦτο ἀπόγονος τοῦ 'Ερεχθέως, ὁ ἔνατος ἐν τῇ σειρᾷ βασιλεύς. Κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ὅμως καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα παράδοσιν, εἶχε τὴν Τροιζῆνα τῆς 'Αργολίδος πατρίδα, ἔνθα εἶχε γεννηθῇ ἐκ τῆς ἑνώσεως τοῦ Αἰγέως καὶ τῆς Αἴθρας ἢ ἐκ ταύτης καὶ τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος.

Ὁ πατήρ του Αἰγεὺς εἶχε φύγει ἐκ Τροιζῆνος πρὸ τῆς γεννήσεώς του, φεύγων ὅμως εἶχεν ἀποθέσει ὑπὸ μέγαν λίθον τὸ ξίφος του καὶ τὰ σανδάλιά του καὶ εἶχεν εἴπει εἰς τὴν ἔγκυον γυναῖκά

Ὁ Θησεὺς ἀνευρίσκει ὑπὸ τὸν βράχον τὰ σανδάλια καὶ τὸ ξίφος τοῦ πατρός του.
['Ανάγλυφον ἐξ ὀπτῆς γῆς.]

του, ὅτι, ἐὰν ἐγέννα υἱόν, θὰ τὸν ὡδήγει, ὅταν θὰ ἔφθανεν εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, εἰς τὸν λίθον ἐκεῖνον, καὶ ἐὰν κατώρθωνε ν' ἀποσείσῃ τὸν βράχον θὰ ἐλάμβανε τὰ ὅπλα τοῦ πατρός του καὶ θὰ μετέβαινε πρὸς συνάντησίν του εἰς 'Αθήνας. Οὕτω καὶ ἔγινεν. 'Αφοῦ ὁ Θησεύς, ἀνατρεφόμενος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου του Πιτθέως, βασιλέως τῆς Τροιζῆνος, εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἡ μήτηρ του, ἥτις εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ τὴν τόλμην τοῦ νεαροῦ υἱοῦ της κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ πατρός της, ὅτε οἱ μὲν ἄλλοι παῖδες ἔφυγον ἔντρομοι βλέποντες τὴν κατατεθεῖσαν ἐπὶ τῆς γῆς λεοντῆν τοῦ ἥρωος, ὁ δὲ Θησεὺς νομίσας ζωντανὸν τὸν λέοντα ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ μὲ πέλεκυν, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ καὶ τὴν ῥώμην του καὶ ὡδήγησε τοῦτον εἰς τὸν πελώριον λίθον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐκρύπτοντο τὰ σανδάλια (πέδιλα) καὶ τὸ ξίφος τοῦ πατρός του. Ὁ Θησεὺς ἀπεκύλισεν εὐκόλως τὸν βράχον (ἔκειτο οὗτος ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἑρμιόνης εἰς Τροιζῆνα ὁδοῦ καὶ ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους βωμὸς τοῦ Σθενίου Διὸς ἐν ἀρχῇ, καὶ ἔπειτα Πέτρα τοῦ Θησέως) καὶ ἀφοῦ ἐφόρεσε τὸ ξίφος καὶ τὰ σανδάλια (ὅπλα καὶ τοῦ Περσέως) ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς εἰς 'Αθήνας, παρὰ τὰς συστάσεις τοῦ πάππου του νὰ μεταβῇ διὰ θαλάσσης πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν. Ὁ ῥιψοκίνδυνος νεανίας, ὅστις ὠνειρεύετο νὰ γίνῃ ἔνδοξος ὡς ὁ Ἡρακλῆς δι' ὁμοίων ἄθλων, ἔσπευσε ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς κινδύνους, μὲ τοὺς ὁποίους ἠθέλησαν νὰ τὸν φοβίσουν.

Οἱ κατὰ τὴν ἀπὸ Τροιζῆνος εἰς 'Αθήνας ὁδοιπορίαν ἆθλοι τοῦ Θησέως εἶναι οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Πρῶτος ἆθλος τοῦ ἥρωος ἦτο ἡ πάλη του μὲ τὸν γίγαντα *Περιφήτην*, υἱὸν τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς 'Αντικλείας, ὅστις ἦτο ὡπλισμένος μὲ πελώριον ῥόπαλον (διὰ τοῦτο ἐλέγετο καὶ *Κορυνήτης*), μὲ τὸ ὁποῖον ἔθραυε τὰς κεφαλὰς τῶν διαβατῶν. Ὁ Θησεὺς ἐνίκησε τοῦτον καὶ ὡπλίσθη καὶ μὲ τὸ ῥόπαλόν του. Εἰς τὸν 'Ισθμὸν τῆς Κορίνθου συνήντησε δεύτερον ἐμπόδιον εἰς τὴν πορείαν του. 'Εκεῖ ἔμενεν ὁ τρομερὸς *Σίνις* (ὁ καταστροφεύς), υἱὸς τοῦ Αὐτολύκου (κατ' ἄλλον μῦθον τοῦ Πολυπήμονος καὶ τῆς Συλέας), ὅστις ἐπεκαλεῖτο *Πιτυοκάμπτης*, διότι ἔκαμπτεν ὑπερμεγέθεις πεύκας μέχρι τοῦ ἐδάφους, ὅσοι δὲ τῶν διαβατῶν δὲν ἦσαν τόσον δυνατοί, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐκ νέου ἀνύψωσιν τῶν κορυφῶν τῶν πευκῶν, παρεσύροντο ὑπ' αὐτῶν καὶ διεμελίζοντο. Ὁ Θησεὺς ἐξῆλθε νικητὴς καὶ ἐκ τοῦ ἄθλου τούτου, φονεύσας τὸν *Σίνιν*. Μετὰ ταῦτα ἐφόνευσε τὸν Κρομμυώνιον κάπρον, ὅστις ὑπενθυμίζει τὸν 'Ερυμάνθιον καὶ τὸν Καλυδώνιον κάπρον. Ἔπειτα προχωρήσας εἰς τὸν δρόμον του ὁ ἥρως ἐπετέλεσε τὸν τέταρτον ἆθλόν του, ἀπαλλάξας τὴν Μεγαρίδα ἀπὸ τὸν κακοποιὸν *Σκείρωνα*, ὅστις ἐνεδρεύων ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου συνελάμβανε τοὺς διαβάτας, ἐλῄστευεν αὐτοὺς καὶ ἔπειτα ἐκρήμνιζεν εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ τὸν Σκείρωνα ἐνίκησεν ἐν 'Ελευσῖνι τὸν *Κερκυόνα*, ὅστις ἠνάγκαζε τοὺς διαβάτας νὰ παλαίωσι μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἧττάν των τοὺς ἐφόνευε. Τὸν Κερκυόνα ἐνίκησεν ὁ Θησεὺς ὑψώσας μετέωρον, διότι φαίνεται ὅτι οὗτος, ὡς ὁ 'Ανταῖος, εἰς ἑκάστην μετὰ τῆς γῆς ἐπαφὴν ἐλάμβανε καὶ νέας δυνάμεις. Διὰ τὴν δεξιότητά του ἐν τῇ πάλῃ ἐφημίζετο ὁ ἥρως καὶ ὡς εὑρέτης τοῦ εἴδους τούτου τῶν ἀγώνων. Ἕκτος ἆθλος τοῦ ἥρωος ἦτο ἡ πάλη του πρὸς τὸν γίγαντα *Πολυπήμονα* ἢ *Δαμάστην*, τὸν ὁποῖον συνήντησεν ἐν 'Ελευσῖνι ἢ κατ' ἄλλους μύθους παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ἀττικοῦ Κηφισοῦ. Ὁ γίγας οὗτος, ὅστις εἶναι περισσότερον γνωστὸς μὲ τὸ παρώνυμον Προκρούστης, ἐξηνάγκαζε τοὺς διαβάτας νὰ ἐξαπλώνωνται εἰς μίαν κλίνην μικράν, ἀπὸ τῆς ὁποίας προῆλθε καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις «ἡ κλίνη τοῦ Προκρούστου», καὶ ἔπειτα ἀπέκοπτε ὅ,τι ἐξεῖχεν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θύματός του. Εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην ὑπέβαλε καὶ τοῦτον ὁ ἥρως.

Εἰς τὰς 'Αθήνας ἔφθασεν ὁ Θησεὺς φορῶν ἔνδυμα παρθένου (ὡς ὁ 'Αχιλλεὺς κατὰ τὴν νεότητά του εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λυκομήδους). Διὰ τοῦτο, ὡς εἶδον αὐτὸν μὲ τὴν μακρὰν ἐσθῆτα καὶ τὴν ξανθὴν κόμην του οἱ ἐργάται, οἵτινες εἰργάζοντο εἰς τὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Δελφινίου 'Απόλλωνος, ἤρχισαν νὰ χλευάζωσιν αὐτόν. Ὁ Θησεὺς τότε λύει τὰς βοῦς ἔκ τινος ἅρματος καὶ ἐκσφενδονίζει τοῦτο κατ' αὐτῶν καὶ οὕτως ἀντὶ τῆς χλεύης των προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν των καὶ τὸν φόβον των. Μετὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο ὁ ἥρως ἐτέλεσε θυσίαν εἰς τὸν Μειλίχιον Δία καὶ μετὰ ταῦτα ἐκαθάρθη διὰ τὸ χυθὲν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν πορείαν του αἷμα ὑπὸ τῶν Φυταλιδῶν. Ὅτε ἔφθασεν εἰς 'Αθήνας ὁ Θησεύς, ὁ πατήρ του Αἰγεὺς συνέζη μετὰ τῆς μαγίσσης Μηδείας, ἥτις ἐκ Κορίνθου μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν τέκνων της καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ 'Ιάσονος εἶχε καταφύγει πρὸς αὐτόν. Ἡ Μήδεια, ὅταν εἶδε τὸν ὡραῖον νεανίαν, ᾐσθάνθη ἀντιπάθειαν δι' αὐτόν, προαισθανθεῖσα ὅτι θὰ ἦτο πρόσκομμα εἰς τὸν υἱόν της Μῆδον νὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα του Αἰγέα εἰς τὸν θρόνον τῶν 'Αθηνῶν, καὶ ἐσκέφθη νὰ τὸν δηλητηριάσῃ. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου της ἔπεισεν ἡ Μήδεια τὸν Αἰγέα νὰ προσκαλέσῃ εἰς δεῖπνον τὸν ἄγνωστον ἐκεῖνον νεανίαν, ἀλλ' ὅτε ἦτο ἑτοίμη νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἐντὸς κυπέλλου τὸ δηλητηριῶδες ποτόν, ὁ Αἰγεὺς ἀνεγνώρισε τὸν Θησέα ὡς υἱόν του ἐκ τοῦ ξίφους του, τὸ ὁποῖον ἔτυχεν ἐκείνην τὴν στι-

Digitized by Google

γιὴν νὰ σύρῃ οὗτος ἐκ τῆς θήκης. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνωρίσεώς του ἦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδίωξις ἐξ Ἀθηνῶν τῆς Μηδείας μετὰ τοῦ υἱοῦ της καὶ ἡ πρὸς τὸν ἥρωα παραχώρησις μέρους τοῦ βασιλείου του. Ἡ βασιλεία ὅμως τοῦ Αἰγέως ἠμφεσβητεῖτο ὑπὸ τῶν πεντήκοντα υἱῶν τοῦ ἀδελφοῦ του Πάλλαντος, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ Θησεύς, διὰ νὰ στερεώσῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρός του, νὰ πολεμήσῃ καὶ καταβάλῃ τούτους, ἐκσφενδονίζοντας ἐναντίον του πελωρίους βράχους. Διὰ νὰ καταστῇ δὲ καὶ δημοφιλής, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ταύρου, ὅστις ἐλυμαίνετο τὴν ἐν Ἀττικῇ ἰωνικὴν τετράπολιν καὶ ἐπεκαλεῖτο Μαραθώνιος, ὡς διαιτώμενος ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μαραθῶνος, ἦτο δὲ οὗτος ὁ ἐκ Κρήτης εἰς Μυκήνας κομισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Τὸν ταῦρον τοῦτον συνέλαβεν ὁ Θησεύς, ἐπιτεθεὶς αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ, καὶ ἔφερε ζῶντα εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἐθυσίασεν αὐτὸν εἰς τὸν Δελφίνιον Ἀπόλλωνα. Ὁ ἆθλός του οὗτος κατέστησε τὸν ἥρωα δημοφιλέστατον ἐν Ἀθήναις.

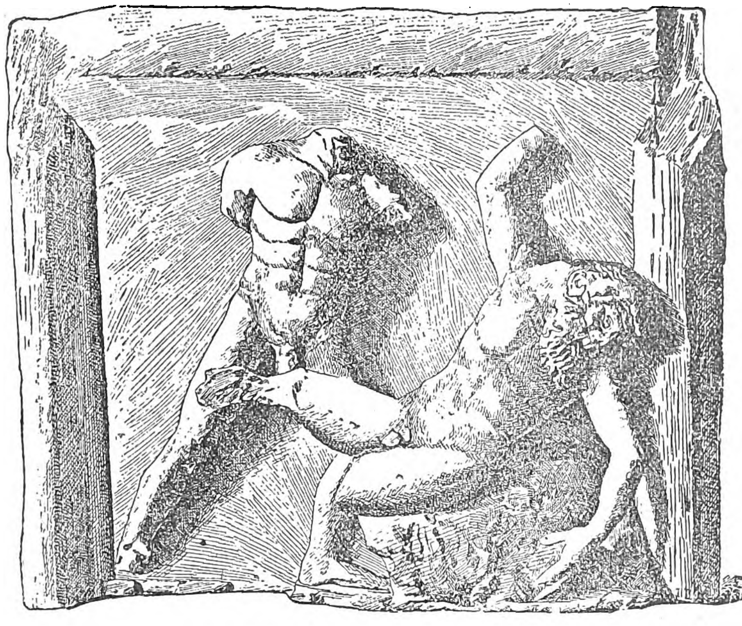

Ὁ Θησεὺς κατακρημνίζων τὸν Σκείρωνα.
[Μετόπη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Θησείου.]

Ὁ σπουδαιότερος ὅμως τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος καὶ εὐεργετικώτερος διὰ τὴν πατρίδα του ἦτο ὁ φόνος τοῦ Μινωταύρου, τέρατος τὸ ὁποῖον κατεβρόχθιζεν ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μίνωος τὰς ἑπτὰ νέας καὶ τοὺς ἑπτὰ νέους, οἵτινες ἐστέλλοντο κατ' ἔτος ἐξ Ἀθηνῶν ὡς φόρος πρὸς τὸν Μίνωα, ἐπιβληθεὶς ὑπὸ τούτου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἐξιλέωσιν διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του Ἀνδρόγεω. Ὁ φόνος τοῦ Μινωταύρου ἔγινεν ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις. Ὅτε ἔγινεν ἡ κλήρωσις τῶν ἑπτὰ νέων καὶ ἑπτὰ νεανίδων ἐν Ἀθήναις καὶ ἠκούσθησαν οἱ θρῆνοι τούτων καὶ τῶν γονέων των, ὁ Θησεύς, συγκινηθείς, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ μετάσχῃ καὶ αὐτὸς τῆς ἀποστολῆς ἐκείνης τῶν θυμάτων. Ὁ Αἰγεὺς ἀφῆκε τὸν υἱόν του νὰ συναποπλεύσῃ μετὰ τῶν θυμάτων, ἔδωκε δὲ εἰς τὸν ναύκληρον δύο ἱστία, ἓν μέλαν καὶ ἓν λευκόν, διὰ νὰ ἀναρτήσῃ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ὅταν τοῦτο θὰ προσήγγιζε τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, τὸ λευκὸν μέν, ἐὰν θὰ ἐπέστρεφεν ὁ Θησεὺς νικητής, τὸ μέλαν δέ, ἐὰν ἐπήρχετο ὁ ὄλεθρος τοῦ ἥρωος. Ὅταν ἔφθασεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Κρήτην ἐζήτησε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ Μίνωος ὡς υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Μίνως ὅμως εἶπεν, ὅτι τότε θ' ἀποδεχθῇ τὸ ἰσχυρισμόν του, ὅταν θὰ κατορθώσῃ ν' ἀνεύρῃ εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης τὸν χρυσοῦν δακτύλιόν του, τὸν ὁποῖον παρουσίᾳ του ἔρριψεν εἰς αὐτήν. Ὁ Θησεὺς ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνη κομίζων καὶ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον καὶ χρυσοῦν στέφανον, δῶρον τῆς Ἀμφιτρίτης. Ἡ θαυματουργία αὐτη καὶ τὸ ὑπέροχον κάλλος τοῦ ἥρωος ἐνέπνευσε σφοδρὸν ἔρωτα εἰς τὴν Ἀριάδνην, θυγατέρα τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης, ἥτις καὶ ἀνέλαβε νὰ βοηθήσῃ τὸν Θησέα εἰς τὸν φόνον τοῦ Μινωταύρου. Πρὸς τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν νῆμα, «μίτον», τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου, ἀφοῦ εἰσέδυσεν εἰς τὸν λαβύρινθον καὶ ἐφόνευσε τὸν Μινώταυρον, ἐπανεῦρε τὴν εἴσοδον τοῦ λαβυρίνθου, περιελίσσων εἰς τὴν χεῖρά του τὸ νῆμα, τοῦ ὁποίου τὸ ἕτερον ἄκρον εἶχε δέσει εἰς τὴν πύλην. Ἐκ τῶν γενομένων ἐν Κνωσῷ τῆς Κρήτης ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ἀποκαλύψεως πολυδαιδάλου ἐκεῖ ἀνακτόρου ἑρμηνεύεται νῦν ὁ μῦθος τοῦ λαβυρίνθου, μῦθος ὅστις εἶναι ἀπήχησις τῆς ἐν Ἀττικῇ ἐπικυριαρχίας τῆς θαλασσοκρατείρας μεγαλονήσου εἰς χρόνους προϊστορικούς. Μετὰ τὸ εἰρημένον κατόρθωμά του ὁ ἥρως μετὰ τῶν διασωθέντων ἐφήβων καὶ τῶν νεανίδων, ὡς καὶ τῆς Ἀριάδνης, ἥτις ἠκολούθησε τὸν ἐραστήν της, ἀπέπλευσεν ἐκ Κρήτης καὶ προσήγγισε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱερὰν Δῆλον, ἔνθα ἐτέλεσε θυσίαν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ (Θησεὺς) παράδοσιν, ἐχόρευσεν ὁ Θησεὺς μετὰ τῶν Ἀθηναίων κούρων καὶ κορῶν τὸν γέρανον, χορὸν οὗτινος οἱ ἑλιγμοὶ ἦσαν ἀπομίμησις τῶν ἑλιγμῶν τοῦ λαβυρίνθου. Ἀπὸ τῆς Δήλου κατέπλευσεν ἔπειτα ὁ ἥρως εἰς τὴν Νάξον, ἔνθα ἐγκατέλιπε τὴν Ἀριάδνην, μαγευθεὶς ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς Αἴγλης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς νήσου Πανοπέως. Ἡ χαρὰ τοῦ Θησέως καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διασωθέντων ἢ ἡ λύπη (κατ' ἄλλην παράδοσιν) τοῦ ἥρωος, διότι διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Διονύσου ἐγκατέλιπε τὴν *Ἀριάδνην* (βλ. λ.), ἔγινεν αἰτία νὰ μὴ ἀντικατασταθῇ τὸ μέλαν ἱστίον τοῦ πλοίου διὰ τοῦ λευκοῦ, ὅτε τοῦτο προσήγγισε τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὴν μεταξὺ Αἰγέως καὶ ναυκλήρου συμφωνίαν, καὶ ἕνεκα τούτου ὁ ταλαίπωρος πατήρ, νομίσας ὅτι ἀπωλέσθη ὁ υἱός του, ηὐτοκτόνησε πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη Αἰγαῖον πέλαγος. Ἀπὸ τὴν θλῖψίν του ὅμως ταύτην ἐπαρηγορήθη ὁ ἥρως διὰ τῶν θερμῶν ἐκδηλώσεων τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς χαρᾶς τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτήν των ἀπὸ ἕνα ἀτιμωτικὸν φόρον.

Ὁ Θησεὺς φονεύων τὸν Προκρούστην.
[Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.]

Μπαρύ: Ὁ Θησεὺς φονεύων τὸν Μινώταυρον.

Μετὰ τοὺς εἰρημένους ἄθλους του ὁ Θησεὺς ἐπιχειρεῖ μακρινὰς ἐκστρατείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔχει ἀχώριστον σύντροφον τὸν φίλον του Πειρίθουν, ὡς ὁ Ἡρακλῆς εἶχε τὸν Ἰόλαον. Ὁ φιλικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῶν δύο ἡρώων προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Ὁ Πειρίθους εἶχεν ἁρπάσει τὰς βοῦς τοῦ Θησέως, αἵτινες ἔβοσκον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ὅτε δὲ ἀνεζήτησε τὸν ἅρπαγα ὁ Θησεύς, ἀγνοῶν τίς ἦτο, καὶ τὸν κατέφθασεν, οὗτος, ἀντὶ νὰ τραπῇ εἰς φυγήν, ἐστάθη ἀντιμέτωπος τοῦ ἥρωος. Ἀμφότεροι τότε, ἐξ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ, ἀντὶ νὰ συγκρουσθῶσιν ὡρκίσθησαν αἰωνίαν μεταξύ των φιλίαν, ἥτις καὶ διετηρήθη πράγματι. Πρώτη κοινὴ πολεμικὴ ἐπιχείρησις ἀμφοτέρων ἦτο ὁ πόλεμος Λαπιθῶν—Κενταύρων, προκληθεὶς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Κενταύρου Εὐρυτίωνος κατὰ τὸν γάμον τοῦ Πειρίθου, βασιλέως τῶν Λαπιθῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Ἰξίονος, μετὰ τῆς Ἱπποδαμείας, ὅτε, οἰνοβαρὴς ὢν ὁ Εὐρυτίων ἠνώχλησε ταύτην. Διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον τοῦ ἀηττήτου Θησέως ὁ πόλεμος ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Λαπιθῶν, καὶ οἱ Κένταυροι κατεδιώχθησαν ἐκ τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς Πίνδου. Δευτέρα κοινὴ πολεμικὴ ἐπιχείρησις τῶν δύο ἡρώων εἶναι ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, ὅστις ὁτὲ μὲν ἐταυτίζετο πρὸς τὴν κατ' αὐτῶν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλέους, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θησεὺς διακριθεὶς κατὰ τὴν ἀνδρείαν ἔλαβεν ὡς γέρας τὴν Ἀμαζόνα Ἀντιόπην, ὁτὲ δὲ ἐχωρίζετο ταύτης, τοποθετούμενος ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τοὺς λόφους τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Μουσείου. Ἡ κατὰ τῶν Ἀμαζόνων μάχη, συναφθεῖσα εἰς τοὺς λόφους τούτους τῶν Ἀθηνῶν, ἀπέβη κατ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης των παρὰ τὸν λόφον τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ πλεῖσται μὲν τῶν Ἀμαζόνων ἔπεσον κατὰ τὴν μάχην, ὄχι ὀλίγαι δὲ ἀπωλέσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος (Μέγαρα, Χαιρώνειαν, Θεσσαλίαν), εἰς τὰ ὁποῖα περιεπλανήθησαν μετὰ τὴν μάχην καὶ πρὸ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφῆς των. Ἐκ τῆς Ἀντιόπης, τῆς ὁποίας ἔμεινε κύριος ὁ Θησεὺς μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀμαζόνων νίκην του, ἔγινε πατὴρ τοῦ ἥρωος Ἱππολύτου. Βραδύτερον ὅμως ἐγκατέλιπε καὶ ταύτην, ὅπως πρότερον τὴν Ἀριάδνην, διὰ νὰ νυμφευθῇ τὴν Φαίδραν, ἥτις κατεσυκοφάντησε πρὸς τὸν πατέρα του τὸν ὡραῖον καὶ ἁγνὸν Ἱππόλυτον, ἀφωσιωμένον εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος. Σύντροφον τὸν Πειρίθουν εἶχεν ὁ Θησεὺς καὶ ὅτε μετέβη εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ συναπήγαγε μετ' αὐτοῦ, παρθένον ἔτι οὖσαν, τὴν ὡραίαν Ἑλένην. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον ἴσα δικαιώματα ἐπ' αὐτῆς, συνεφώνησαν νὰ ρίψουν κλῆρον καὶ ἔλαχεν ἡ Ἑλένη εἰς τὸν Θησέα, ὅστις ὑπεσχέθη τότε ὅτι θὰ βοηθήσῃ τὸν φίλον του εἰς τὴν ἁρπαγὴν ἄλλης ὡραίας γυναικός. Πρὸς ἐκτέλεσιν μάλιστα τῆς ὑποσχέσεώς του ἐνεπιστεύθη τὴν Ἑλένην μετὰ τῆς μητρός του Αἴθρας εἰς τὸν φίλον του Ἄφιδνον, ὅστις ἔκρυψε ταύτας εἰς Ἀφίδνας διὰ νὰ μὴ ἀνεύρωσι τὴν ἀναζητουμένην ἀδελφήν των οἱ Διόσκουροι, καὶ ἔσπευσε μετὰ τοῦ φίλου του Πειρίθου εἰς Θεσπρωτίαν πρὸς ἁρπαγὴν τῆς Κόρης, ὡραίας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Ἀϊδωνέως καὶ τῆς συζύγου του Περσεφόνης. Ὁ Ἀϊδωνεὺς ὅμως συνέλαβε τοὺς ἅρπαγας, καὶ τὸν μὲν Πειρίθουν διαμελίσας ἔρριψεν ὡς τροφὴν εἰς τὸν κύνα του Κέρβερον, τὸν δὲ Θησέα ἔδεσεν, ἀπηλευθέρωσεν ὅμως αὐτὸν βραδύτερον ὁ φίλος του Ἡρακλῆς. Ἡ ὁμοιότης τῶν ὀνομάτων τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Θεσπρωτίας καὶ τοῦ κυνὸς αὐτῶν πρὸς τὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ κυνὸς τοῦ θεοῦ τοῦ Ἅδου, ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη εἶναι εὐημερικὴ παραλλαγὴ ἀρχαιοτέρου μύθου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ εἰρημένη σκηνὴ ἐξετυλίχθη ἐν τῷ Ἅδῃ. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του ὁ ἥρως ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα εἶχεν ἐκραγῇ στάσις ἐναντίον του, διὰ τὸν τυχοδιωκτικὸν βίον του, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μενεσθέως, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαταστήσει βασιλέα οἱ Διόσκουροι, ὅτε εἶχον εἰσβάλει εἰς Ἀττικὴν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Θησέως (τοῦ μύθου τούτου ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαί). Ὁ Μενεσθεὺς κατίσχυσε καὶ ὁ Θησεὺς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκῦρον πρὸς τὸν φίλον του βασιλέα αὐτῆς Λυκομήδη, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἤθελε νὰ δείξῃ πρὸς αὐτὸν τὰ κτήματά του τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς βράχου καὶ ἐκεῖθεν τὸν ἐκρήμνισεν.

Παρὰ τὸν εἰρημένον ὅμως μῦθον τῆς ἐξορίας τοῦ ἥρωος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ οἰκτροῦ ἐν Σκύρῳ τέλους τοῦ βίου του, ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις παραδόσεις, κατὰ τὰς ὁποίας, μετὰ τὸν ἐπελθόντα, ὡς πιστεύεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ἐξιωνισμὸν τῆς χώρας διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἰώνων τῆς ἰωνικῆς περὶ τὸν Μαραθῶνα τετραπόλεως, ἡ συνένωσις τῶν δώδεκα αὐτονόμων πόλεων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν, τὰς Ἀθήνας, καὶ ἡ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου πολιτικοῦ γεγονότος ἱδρυ-

Ἡ σύλληψις τοῦ ταύρου τοῦ Μαραθῶνος.
[Ἀγγειογραφία.]

Digitized by Google

σις τῆς ἑορτῆς τῶν Παναθηναίων πρὸς τιμὴν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ἦτο ἔργον τοῦ Θησέως, τοῦ κυριωτέρου ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου τοὺς μύθους μετ' ἀγάπης ἐκαλλιέργησαν οἱ Ἀθηναῖοι ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι ἐκ φυλετικῆς ἀντιζηλίας πρὸς τοὺς Δωριεῖς, τῶν ὁποίων παρὰ τὸν πανελλήνιον χαρακτῆρά του ἐνεφανίζετο καὶ ὡς φυλετικὸς ἥρως ὁ Ἡρακλῆς. Τὰς κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους κατακτήσεις (πλασθείσας, τὰς πλείστας, κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους) τοῦ ἥρωος τούτου προέβαλον οἱ Ἀθηναῖοι ὡς κληρονομικὸν δικαίωμα κατὰ τὰς κατακτήσεις των εἰς τὴν Ἰωνίαν, τὴν Σκῦρον καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἀποφεύγοντες νὰ ἐμφανίζωνται ὡς κατακτηταὶ μὲ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνεφανίζετο ὁ Θησεὺς καὶ ὡς εἷς τῶν ἡρώων τῶν σπουδαιοτέρων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἡρωϊκωτέρων κατορθωμάτων τῶν μυθικῶν χρόνων, διότι καὶ μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου καταλέγεται μετὰ τοῦ φίλου του Πειρίθου, καὶ μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ὁ Θησεὺς ὑπῆρξε πρὸς τούτοις ὁ φιλόξενος ἡγεμών, εἰς τὴν χώραν τοῦ ὁποίου ἔγινε δεκτὸς καὶ ἐτάφη ὁ οἰκτρὸς Οἰδίπους παρὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Κρέοντος. Καὶ αὐτός, κυριεύσας μὲν τὰς Θήβας, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Θηβαίους νὰ παραδώσωσι τοὺς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεώς των πεσόντας νεκροὺς τῶν Ἀργείων πρὸς ταφὴν εἰς τοὺς οἰκείους των, νικήσας δὲ τὸν Εὐρυσθέα ἔσωσεν ἐκ τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς τοῦ φίλου του Ἡρακλέους. Οὕτως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θησέως συνεκεντρώθησαν καὶ πάντα τὰ προϊστορικὰ καὶ πρωτοϊστορικὰ γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ὑποτελείας εἰς ξένην χώραν (τὴν Κρήτην), ἐδαμάσθησαν τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα, ἐξημερώθη ἡ χώρα, περιεβλήθη μὲ πολεμικὴν δόξαν καὶ συνηνώθη εἰς ἓν κράτος, τὸ πρῶτον πεπολιτισμένον τῶν πρωτοϊστορικῶν χρόνων ἑλληνικὸν κράτος.

Λατρεία καὶ Τέχνη. Πόσον δημοφιλὴς ἦτο ἡ λατρεία τοῦ Θησέως ἐν Ἀθήναις, μαρτυροῦσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ πολυάριθμα ἱερὰ τοῦ ἥρωος, ἐκ τῶν ὁποίων τινά, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ ἴδιος μετονόμασεν Ἡράκλεια ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀπελευθερωτήν του ἥρωα, καὶ ἡ πρὸς τιμήν του ἑορτὴ (βλ. λ. *Θησεῖα*), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀγάπη μὲ τὴν ὁποίαν ἀπησχολήθησαν μὲ τοὺς μύθους τοῦ ἥρωος ἡ ἀττικὴ ποίησις καὶ ἡ ἀττικὴ καλλιτεχνία. Ἐκ τῶν ἱερῶν τοῦ ἥρωος τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος κτισθὲν παρὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁδοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφευγον ὡς ἄσυλον οἱ ἐγκληματίαι καὶ οἱ δοῦλοι (βλ. λ. *Θησεῖον*). Ἄξιον λόγου ἱερὸν τοῦ ἥρωος ἦτο καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον τοῦ Στεφανηφόρου ἥρωος, ἔνθα ἦτο ἐγκαθιδρυμένον καὶ τὸ δημόσιον ἀργυροκοπεῖον, ὡς καὶ ὁ λεγόμενος σηκὸς τοῦ Θησέως, ἀνεγερθεὶς ὅτε ὁ Κίμων, τῇ ἐπιταγῇ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀνάστατον ἔκαμε τὴν Σκῦρον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐλῄστευον τοὺς εἰς Δελφοὺς ἐκ Μ. Ἀσίας πλέοντας, καὶ μετεκόμισεν ἐκ τῆς νήσου τὰ ὀστᾶ τοῦ ἥρωος. Πλὴν δὲ τούτων γίνεται μνεία παρὰ Παυσανίᾳ καὶ τοῦ ἐν Ἱππίῳ Κολωνῷ ἡρῴου τοῦ ἥρωος. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀττικῆς λογοτεχνίας, ἅτινα ἔχοντα πηγὴν τὰ ἐν τῇ «Ἰλιάδι» πρῶτα στοιχεῖα τῶν μύθων τοῦ Θησέως (τὴν μάχην τοῦ ἥρωος πρὸς τοὺς Κενταύρους καὶ τὴν στενὴν πρὸς τὸν Πειρίθουν φιλίαν τούτου) ἐκαλλιέργησαν τοὺς μύθους τούτου, ἦσαν τὸ ἀπολεσθὲν ἀττικὸν ἔπος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος «Θησηΐς», τὸ ὁποῖον ἐξύμνει τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ Θησέως, αἱ τραγῳδίαι τοῦ Σοφοκλέους «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ», ἔνθα ἐξυμνεῖτο ὁ ἡρωϊσμός, ἡ σύνεσις καὶ τὸ φιλόξενον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐσεβοῦς τῶν Ἀθηνῶν ἡγεμόνος, καὶ «Θησεὺς καὶ Φαίδρα», ἡ τραγῳδία τοῦ Εὐριπίδου «Ἡρακλῆς μαινόμενος», ἔνθα ἐξυμνεῖτο ἡ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἀγάπη τοῦ ἥρωος, ὅστις, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ φίλος του μανιώδης γενόμενος ἔρριψεν εἰς τὸ πῦρ τὰ ἐκ τῆς Μεγάρας τέκνα του, μετέβη εἰς Θήβας διὰ νὰ παρηγορήσῃ τὸν φίλον του καὶ παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ἄλλα. Περισσότερον ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Θησέως οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχναι καὶ ἀγγειογράφοι. Οὕτως ἔργον τοῦ Φειδίου ἦτο ἓν χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ ἥρωος περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς χαλκοῦν ἀνάθημα τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς δεκάτης τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ ἀναθήματος, ὅπερ συνέκειτο ἐξ ἑνὸς ἵππου χαλκοῦ καὶ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Θησέως, τοῦ Κόδρου, τῶν ἐπωνύμων τῶν 10 ἀττικῶν φυλῶν, τοῦ Μιλτιάδου. Ἕτερον ἄγαλμά του ἵστατο τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἡρακλέους περὶ τὸ ἐν Ἀθήναις ἱερὸν τοῦ Ἄρεως. Ἔργον τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου εἶναι ἡ διασωθεῖσα μετόπη τοῦ Παρθενῶνος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζεται ὁ Θησεὺς συλλαμβάνων ἀπὸ τὴν κόμην ἕνα πληγωμένον Κένταυρον φεύγοντα. Ὁμοίως τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου ἦτο μετόπη τοῦ αὐτοῦ ναοῦ, μὴ διασωθεῖσα, ἔνθα ἀπεικονίζετο ὁ Θησεὺς μαχόμενος κατὰ τῶν Ἀμαζόνων. Καὶ μαχόμενος κατὰ τοῦ Μαραθωνίου ταύρου ἀπεικονίζετο ὁ Θησεὺς εἰς ἓν μαρμάρινον σύμπλεγμα ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς καλύτερον σῳζομένας μετόπας τοῦ λεγομένου *Θησείου* ἀπεικονίζεται ὁ ἥρως κρημνίζων εἰς τὴν θάλασσαν τὸν Σκείρωνα ἀπὸ τοὺς βράχους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔρριπτεν οὗτος τοὺς διαβάτας. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ ἐν Φιγαλείᾳ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπεικονίζετο ὁ ἥρως εἰς διάφορα συμπλέγματα, εἰς ἓν τῶν ὁποίων, τὸ κυριώτερον τῆς ὅλης Ἀμαζονομαχίας, ἀπεικονίζεται ὁ Θησεὺς μαχόμενος καὶ παρ' αὐτὸν μία Ἀμαζών, πιθανώτατα ἡ ὑπ' αὐτοῦ τραυματισθεῖσα βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, θανασίμως πληγωμένη ἐπὶ τοῦ ἵππου της, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καταβιβάζει αὐ-

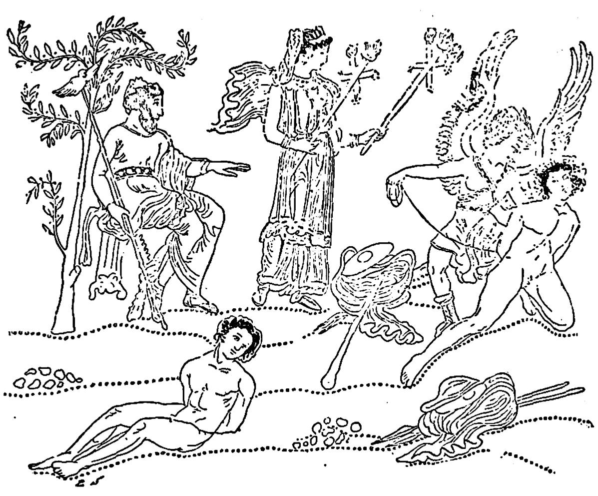

Ὁ Θησεὺς ἐν τῷ Ἅδῃ μετὰ τοῦ Πειρίθου.

τὴν εὐσπλαγχνικὸς Ἕλλην. Εἰς τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀπεικονίζετο ὁ Θησεύς, πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ ἱσταμένου Ἀπόλλωνος, ὑψώνων μὲ τὰς δύο χεῖρας πέλεκυν, ἕτοιμος νὰ καταφέρῃ αὐτὸν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του Κενταύρου.

Εἰς τὰς τριάκοντα δύο μετόπας τοῦ ἐν Δελφοῖς θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων ἀπεικονίζοντο οἱ ἆθλοι τοῦ Θησέως καὶ τοῦ φίλου του Ἡρακλέους. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος ἐν Ἐρετρίᾳ ἀπεικονίζετο ἁπάγων τὴν Ἀντιόπην (ἀρχαϊκὸν σύμπλεγμα εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Χαλκίδος). Πλεῖσται δὲ ἦσαν αἱ παραστάσεις διαφόρων ἐπεισοδίων τῶν μύθων τοῦ ἥρωος, ἐκ τῶν ὁποίων ὄχι ὀλίγαι διεσώθησαν. Οὕτως ἀπεικονίζεται ἐπὶ ἀγγείου τοῦ Διπύλου, κατὰ τὸ τέλος δηλαδὴ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου, ἁπάγων τὴν Ἀριάδνην· ὁμοίως ἐπὶ κρατῆρος τῆς Ἰταλιωτικῆς ἀγγειογραφίας, ἐχούσης θέμα τὴν παράστασιν τοῦ Ἅδου, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἄνω γωνίας αὐτὸς καὶ ὁ φίλος του Πειρίθους, φυλασσόμενοι διὰ νὰ μὴ ἀποδράσουν ὑπὸ τῆς Δίκης κρατούσης ξί-

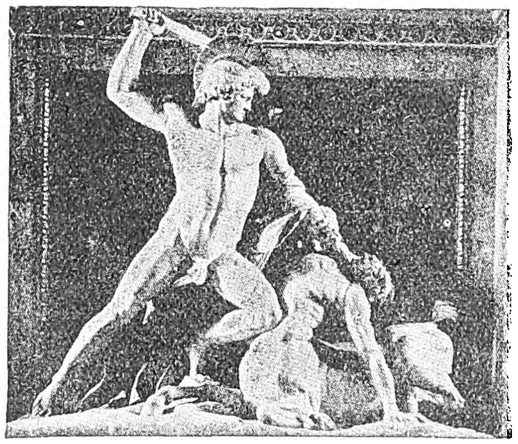

Κανόβα: *Θησεὺς καταβάλλων κένταυρον.*

φος γυμνόν· ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου τούτου κρατῆρος τοῦ Φρανσουᾶ, ἔργου τοῦ Κλιτίου καὶ Ἐργοτίμου, ἀποκειμένου ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀπεικονίζεται τὸ πλοῖον τοῦ Θησέως πρὸ τῆς Δήλου· εἰς ἕνα πίνακα τοῦ Ἀριστολάου, υἱοῦ τοῦ Παυσίου, ὁ ὁποῖος παρίστανε συμβολικῶς συμμαχίαν Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Περσίας· εἰς μίαν τοιχογραφίαν τοῦ ζωγράφου Εὐφράνορος εἰς τὴν στοὰν τοῦ Ἐλευθερίου Διὸς μετὰ τῆς Δημοκρατίας, τῆς ὁποίας ἐπιστεύετο ὁ πρῶτος ἱδρυτής, καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων· εἰς μελανόμορφα ἀγγεῖα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος ἕτοιμος νὰ ἐμπήξῃ τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθος τοῦ Μινωταύρου, ὅστις ἀπεικονίζεται ὡς ἄνθρωπος μὲ κεφαλὴν ταύρου, κρατῶν πελώριον λίθον· εἰς ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα ἀπεικονίζεται βυθιζόμενος εἰς τὴν θάλασσαν διὰ ν' ἀνεύρῃ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον τοῦ Μίνωος (κάλλιστον ἐκ τῶν ἔργων τῶν ἀπεικονιζόντων τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶναι ἡ ἐν τῷ Λούβρῳ κύλιξ τοῦ Εὐφρονίου) ἢ μετὰ τοῦ Αἰγέως καὶ τῆς Αἴθρας (εἰς τὴν λεγομένην κύλικα τοῦ Κόδρου, τῆς ὁποίας αἱ μορφαὶ ὑπενθυμίζουν τὰς τρεῖς μυθικὰς περιόδους τῶν Ἀθηνῶν, τὴν τοῦ Θησέως, τὴν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μὲ τὸν Μενεσθέα καὶ Αἴαντα, καὶ τὴν τοῦ Κόδρου) ἢ φονεύων τὸν Προκρούστην ἢ συλλαμβάνων τὸν Μαραθώνιον ταῦρον ἢ παραδίδων τὸν μίτον εἰς τὴν Ἀριάδνην κ. ο. κ. Εἰς μίαν τοιχογραφίαν τοῦ Ἡρακλείου (Ἐρκολάνο) ὁ ἥρως ἀπεικονίζεται μετὰ τὴν ἐκ λαβυρίνθου ἔξοδόν του ὡς ὡραῖος νεανίας, τὸν ὁποῖον εὐγνώμονες καταφιλοῦσι καὶ θωπεύουσιν οἱ διασωθέντες νέοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐξηπλωμένος νεκρὸς ὁ Μινώταυρος. Ἡ λατρεία τοῦ Θησέως, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ἀκάμας ἦτο ἐκ τῶν ἐπωνύμων ἡρώων τῶν 10 ἀττικῶν φυλῶν, ἦτο ἐν ἀκμῇ ἕως ὅτου ἐξέλιπεν ἡ ἀρχαία θρησκεία. Ἐν Μαραθῶνι οἱ εὐσεβεῖς Ἀθηναῖοι ἔβλεπον τὸν ἥρωα μαχόμενον κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ, τῶν Περσῶν. Αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι ἦσαν πόλις τῆς Παλλάδος καὶ τοῦ Θησέως. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ὁ φιλαθήναιος αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἀνήγειρε τὴν πύλην του ὡς ὅριον τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας πόλεως, ἀπεκάλεσεν εἰς τὴν χαραχθεῖσαν ἐπὶ τῆς πύλης ἐπιγραφὴν τὰς ἀρχαιοτέρας Ἀθήνας πόλιν Θησέως, «Αἵδ' εἴσ' Ἀθῆναι Θησέως ἡ νῦν πόλις...».

Ἐκ τῶν λογοτεχνικῶν καὶ μουσικῶν προϊόντων τῶν νεωτέρων χρόνων ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ τραγῳδία «Θησεὺς» τοῦ De la Fosse, διδαχθεῖσα τῷ 1700, ἡ τραγῳδία «Θησεὺς» τοῦ Mazoyer, καὶ ἡ λυρικὴ τραγῳδία τοῦ Quinault, μελοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Lulli καὶ ὑπὸ τοῦ Montonville. Ἐκ τῶν καλλιτεχνικῶν τὸ ἐν Βιέννῃ μαρμάρινον σύμπλεγμα «Θησεὺς καταβάλλων κένταυρον» τοῦ Κανόβα, τὸ εἰς τὸν Κεραμεικὸν ἐν Παρισίοις μαρμάρινον σύμπλεγμα «Θησεὺς νικητὴς τοῦ Μινωταύρου» τοῦ Ramey, τὸ ἐκ χαλκοῦ ἀριστούργημα τοῦ Barye «Θησεὺς καταβάλλων τὸν Μινώταυρον» καὶ τὸ ἐν τῇ πλατείᾳ Συντάγματος Ἀθηνῶν χαλκοῦν σύμπλεγμα «Θησεὺς σῴζων τὴν ἁπαχθεῖσαν ὑπὸ Κενταύρου Ἱπποδάμειαν» τοῦ Γερμανοῦ καλλιτέχνου Πφοὺλ κτλ.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θησεύς, Θεόφιλος. Ἀγωνιστὴς τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως καταγόμενος ἐκ Κύπρου, δι' ὃ καὶ *Κυπριώτης* ἐκαλεῖτο. Ἦτο εὐκατάστατος ἔμπορος ἐν Μασσαλίᾳ καὶ εἶχε μυηθῆ τόσον εἰς τὸ «Ἑλληνόγλωσσον ξενοδοχεῖον» τῶν Παρισίων, ὅσον καὶ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Καὶ πρὸ τοῦ Ἀγῶνος εἰργάζετο ὑπὲρ αὐτοῦ. Κατελθὼν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου εἰς Πελοπόννησον, ἀνέλαβε τὴν ἐπικίνδυνον ἀποστολὴν νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Κατασχεθεισῶν τῶν προκηρύξεων, τὰς ὁποίας ἀφειδῶς διένεμεν εἰς τὰ χωρία τῆς νήσου, πολλοὶ μὲν συνελήφθησαν καὶ ἐσφάγησαν, τοῦ κακοῦ γενικευθέντος μετ' οὐ πολύ, αὐτὸς ὅμως κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Συρίαν, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1823. Ἐπανελθὼν τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς διοικήσεως ὡς στρατιωτικός, καθότι εἶχε πολλὰς γνώσεις τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου.

— **Θησεύς, Νικόλαος.** Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ καταστήματος. Μεμυημένος καὶ οὗτος εἰργάζετο ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος καὶ προσεπάθει νὰ στρατολογήσῃ φιλέλληνας. Μεταξὺ ἄλλων τὸν Ταρέλλαν καὶ τὸν Δάνιαν, τοὺς ἥρωας καὶ τὰ θύματα τῆς ἱστορικῆς μάχης τοῦ Πέτα, μεταβαίνοντας εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰσπανίας, αὐτὸς ἔπεισε νὰ κατέλθουν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Μετ' ὀλίγον κατῆλθε καὶ ὁ ἴδιος, διαθέσας ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος ἅπασαν τὴν περιουσίαν του. Κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, αὐτὸς μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ κατώρθωσαν νὰ περισυλλέξουν τοὺς ὑποχωρήσαντας πολεμιστάς. Ἐπίσης ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰμβραήμ. Μετασχὼν μετὰ ζέσεως πολλῆς τῆς κινήσεως τοῦ 1825, ἥτις ἐσκόπει τὴν ἀνάθεσιν τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, κατεπολέμησε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ πολεμηθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν κυβερνήτην ἠναγκάσθη ἀπὸ τοῦ 1829 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀνασυστήσῃ τὸ ἐν Μασσαλίᾳ κατάστημά του. Ἀποτυχὼν ὅμως ἐκεῖ, ἐπανῆλθε τῷ 1839 εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀπέθανε πένης.

Γ. Δ. Κ.

«Θησηΐς» (ἡ). Ἔπος ἀπολεσθὲν ἀγνώστου Ἴωνος ποιητοῦ. Ἐκ τοῦ ἔπους τούτου ἠρύσθη ὁ Βακχυλίδης τὴν εἰς τὸ 18ον ποίημά του περιγραφὴν τῶν

Digitized by Google

άθλων τοῦ Θησέως. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ Θησηΐς εἶχε ποιηθῆ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων. Ἄλλοτε ἐφέρετο ὡς ποιητὴς τῆς Θησηΐδος Δίφιλός τις, ἐκ συγχύσεως πρὸς τὸν κωμικὸν ποιητὴν Δίφυλον, τοῦ ὁποίου μνημονεύεται ἔργον «Θησεύς».

θῆσσα (ἡ) (θηλ. τοῦ *θής*) *['Αρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Ἀθήναις ἡ ἄγαμος κόρη, ἡ ὁποία ἀποθνήσκοντος τοῦ πατρός της ἔμενεν ἄνευ προικός. Ταύτην ὑπεχρεοῦτο κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον ὁ «ἀγχιστεύς», ἤτοι ὁ πλησιέστερος συγγενής της, ἢ νὰ τὴν νυμφευθῇ ὁ ἴδιος ἢ νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μὲ ἄλλον, προικίζων αὐτὴν πεντακοσίας δραχμὰς ἐὰν ἦτο πεντακοσιομέδιμνος, τριακοσίας ἐὰν ἦτο ἱππεὺς καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐὰν ἦτο ζευγίτης, ἄλλως κατεδικάζετο εἰς χιλίων δραχμῶν πρόστιμον. Ἡ θῆσσα ἐκαλεῖτο καὶ *ἐπίκληρος*, δωριστὶ δὲ *ἐπιπαματίς*. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Θήστεον *[Βυζαντ.]*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἵδρυσεν ἐν Μακεδονίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—556), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4). Α. Θ. Σ.

θῆτα (τό)· λ. ἄκλιτος, τὸ ὄγδοον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου (βλ. Θ).

θητακισμὸς (ὁ). Ἐν τῇ ὀρθοφωνητικῇ καλεῖται οὕτω σύμπτωμα διαταραχῆς τοῦ λόγου, ὑπαγόμενον εἰς τὸν μερικὸν τραυλισμόν, καθ' ὃν ὁ πάσχων προφέρει ἐν ᾗ τὸ πολὺ δύο σύμφωνα ἐλαττωματικῶς, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τὸ σύμφωνον *ϑ*. Τὸ σύμπτωμα ὅμως τοῦτο δύναται νὰ σημειωθῇ καὶ ἐπὶ γενικοῦ τραυλισμοῦ, περιλαμβάνοντος, πλὴν τῶν ἄλλων συμφώνων, καὶ τὸ *ϑ*. Ἐν τῇ εἰρημένῃ διαταραχῇ τοῦ λόγου τὸ σύμφωνον τοῦτο προφέρεται ὡς *σ* ἢ *j* ἢ σπανίως ὡς *τ* ἢ *κ* λ. χ. ἀντὶ Θάνος προφέρεται Σάνος ἢ Jάνος ἢ Τάνος ἢ Κάνος· ἀντὶ θεία προφέρεται σεία κ.ο.κ. Σ. Γ. Σ.

θητεία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *θητεύειν*, ἡ ἐπὶ μισθῷ ἐργασία· || ἡ ἐν τῷ στρατῷ ὑπηρεσία τῶν κληρωτῶν: «μονοετὴς—, διετὴς θητεία», «ἔληξεν ἡ θητεία μου».

—*[Στρατολ.]* *Θητεία* καλεῖται τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ πᾶς πολίτης ὑποχρεοῦται νὰ ὑπηρετήσῃ περὶ τὸ 20ὸν περίπου ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατόν, ἵνα ἐκπαιδευθῇ (βλ. λ. *στρατευσίμων* ὑποχρεώσεις). —Ο.

θῆτες (οἱ) *['Αρχ.]*. Οὕτως ἐκαλοῦντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος οἱ ἐλεύθεροι μέν, ἀλλ' οἵτινες μὴ ἔχοντες ἴδιον κτῆμα ἠναγκάζοντο, ἕνεκα τῆς ἐσχάτης αὐτῶν πενίας, νὰ καλλιεργῶσι τὰς γαίας τῶν εὐπορωτέρων χάριν τροφῆς μόνον ἢ καὶ ἐπὶ μισθῷ.

Ἀπὸ τοῦ Σόλωνος *θῆτες* ὀνομάζονται οἱ ἀποτελοῦντες τὴν τετάρτην τάξιν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ὧν τὸ ἐξ οἰκείας γῆς ἐτήσιον εἰσόδημα δὲν ἔφθανεν εἰς τὸ ὁρισθὲν τίμημα τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως τῶν ζευγιτῶν, ἤτοι τὰ 200 μέτρα. Ὁ Σόλων, ἀποκλείσας τοὺς θῆτας πάσης ἀρχῆς, ἐπέτρεψε μόνον εἰς αὐτοὺς νὰ μετέχωσι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δικαστηρίων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τότε μὲν ἐφάνη μηδαμινὸν δικαίωμα, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἀπεδείχθη σπουδαιότατον. Βραδύτερον, κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, δὲν φαίνεται νόμῳ ἀποκλειομένη ἡ κλήρωσις θητῶν εἰς διαφόρους ἀρχάς, καίτοι οὗτοι ἀπέφευγον τὴν κλήρωσιν ἕνεκα τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς θὰ ὑπεβάλλοντο. Ἐστρατεύοντο ὡς ψιλοί, εἰς ὅλως δὲ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις καὶ ὡς ὁπλῖται. Συνηθέστερον ὑπηρέτουν εἰς τὸ ναυτικὸν ὡς ἐπιβάται (ὁπλῖται ἐπιβαίνοντες τῶν πλοίων) ἢ ἐρέται, μισθοφοροῦντες καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑποβαλλόμενοι δαπάνην. Ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος οἱ Ἀθηναῖοι ἐκπέμποντες κληρουχίας ἀποστέλλουσιν εἰς αὐτὰς κατὰ προτίμησιν θῆτας κληρούχους, ἐπιτυγχάνοντες οὕτως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνακούφισιν τῶν ἀπορωτέρων πολιτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν αὔξησιν τῶν ὁπλιτῶν τῆς πόλεως, διότι οἱ κληροῦχοι θῆτες, ἀποκτῶντες ἀνάλογον περιουσίαν, ἀνέβαινον εἰς τὴν τάξιν τῶν ζευγιτῶν καὶ ἐστρατεύοντο ἐφεξῆς ὡς ὁπλῖται. Ὑπολογίζεται ὅτι ἐν διαστήματι 50 περίπου ἐτῶν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐξεπέμφθησαν ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας κληροῦχοι, αὐξηθέντος ἀναλόγως καὶ τοῦ πλήθους τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν. Ι. Γ. ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΣ

θητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς θῆτας, δουλικός, βαναυσικός: «βίος βάναυσος καὶ θητικός» || **θητικὸν** (τό)· ὡς οὐσιαστ., περιληπτικῶς οἱ *θῆτες*, πρβλ. *ὁπλιτικὸν* (=οἱ ὁπλῖται).

Θήχης ἢ **Χήνιον** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τοῦ Πόντου ἀπὸ τοῦ ὁποίου διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἀντίκρυσαν τὴν θάλασσαν οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος, ἱδρύσαντες ἐπ' αὐτοῦ πρόχειρον ἐκ σωρῶν λίθων βωμὸν (Ξενοφ. Κύρ. Ἀνάβ. Δ', 7, 21). Κατὰ τὸν Κῆπερτ, ὁ Θήχης εἶναι τὸ σημερινὸν *Κουλὰτ-ντάγ*, κατὰ δὲ τὸν Κὼχ τὸ *Κατσκὰρ-ντάγ*. Ἀλλ' ἀμφότερα τὰ ὄρη ταῦτα εἶναι κλιτύες βραχώδεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κορυφῆς τοῦ *Ἀσὲρ-ντάγ*, ὑψουμένης ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν ἐνδοχώραν χείλους τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Παρυάδρου καὶ ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος ἑκατὸν περίπου μίλλια. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ὄρος Θήχης εἶναι τὸ σημερινὸν *Ἀεσὲρ ντάγ*, ἐξ οὗ εἶναι εὐκρινῶς ὁρατὸς ὁ Εὔξεινος Πόντος εἰς εὐρυτάτην περιφέρειαν. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς Ἀεσὲρ ὑπάρχει μνημεῖον εἰδωλολατρικοῦ βωμοῦ, ὅπερ οἱ Χριστιανοὶ μετέτρεψαν εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου καὶ ὅπερ ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸν ὑπὸ τῶν μυρίων συσσωρευθέντα ἐξ εὐγνωμοσύνης σωρὸν λίθων. Ἐξ ἄλλου καὶ τὸ ὄνομα Ἀεσέρ, κατὰ τὸ ποντικὸν ἰδίωμα, εἶναι σύνθετον ἐκ τῶν λέξεων ἅγιος καὶ σωρός, ὅπερ ὑπενθυμίζει τὸν σωρὸν τῶν μυρίων.

Ἀρχιμανδρίτης ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

Θιαγόλα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Βαλτώδης λίμνη τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Δακίᾳ, ἀναφερομένη μόνον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ' 10, 2). Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην εἶναι ἡ λίμνη *Γιάλπουχ* (Jalpukh), μήκους 50 χλμ. καὶ πλάτους 2—5, κατέχουσα ἐπιφάνειαν 230 περίπου τετραγωνικῶν χλμ. Α. Θ. Σ.

Θιακάκης, *Ζαχαρίας*. Πολιτευτὴς ἐξ Ἡρακλείου Κρήτης, γεννηθεὶς τῷ 1852. Κατέφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 εἰς Καλάμας, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του. Γνωρίσας αὐτὸν ἐκεῖ ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλ. Κουμουνδοῦρος, τὸν προσέλαβεν ἰδιαίτερον γραμματέα του. Ἐγγραφεὶς εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀριστεύσας ἀπεστάλη ὑπότροφος εἰς Παρισίους πρὸς σπουδὴν τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐκεῖ δ' εὑρισκόμενος ἐξελέγη βουλευτὴς Μαλεβυζίου τῷ 1885. Τῷ 1887 ἀπεστάλη μετ' ἄλλων Κρητῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ὑποβάλῃ αἰτήματα εἰς τὸν σουλτᾶνον. Κατελθὼν εἰς Ἡράκλειον τῷ 1898, ἵνα μετάσχῃ τῆς τελευταίας Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸν Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ Ἡρακλείου. Ε. Γ. Π.

Θιάκι (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου *Ἰθάκης* (βλ. λ.).

θιακιὰ (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία ἐν Κεφαλληνίᾳ ποικιλίας τινὸς τοῦ φυτοῦ *ἐλαία ἡ κοινὴ* (Olea europaea).

θιακὸ (τὸ) *['Αμπελουργ.]*. Ποικιλία τῆς οἰνοφόρου ἀμπέλου καλλιεργουμένη ἐν Ἰθάκῃ (βλ. λ. *ἄμπελος καὶ ἀμυγδαλίδι*).

Θιακός, —ή· δημοτ. τὸ ἐθνικὸν τῆς Ἰθάκης (κοιν. *Θιακιοῦ*), Ἰθακήσιος, ὁ ἐξ Ἰθάκης· || **θιακὸ** (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

Θιακός: —1) ***Ἀπόστολος***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἰθάκης. Ἦτο ναυτικὸς καὶ ἐταξίδευεν εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, ὅτε ἐξερράγη τὸ κίνημα τῶν ἡγεμονιῶν, κατὰ Φεβρουάριον 1821. Συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ὀλίγου δεῖν νὰ ὑποστῇ μαρτυρικὸν θάνατον, δεδομένου ὅτι τρεῖς ἐκ τοῦ πληρώματός του ἀπηγχονίσθησαν. Κατὰ σύμπτωσιν διασωθεὶς ὁ Θιακὸς ἠδυνήθη νὰ ἐπιβιβάσῃ λείψανα τοῦ καταστραφέντος Ἱεροῦ Λόχου, τὰ ὁποῖα, μεταμφιεσμένα, κατώρθωσε νὰ διαπεραιώσῃ μέσῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρὰ τὴν ἄγρυπνον παρακολούθησιν τῶν πλοίων ἀπὸ τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντα, εἰς τὴν Σάμον, Λέσβον, Χίον καὶ Εὐβοϊκὸν κόλπον, ὅπου ἐναυάγησε τὸ πλοῖόν του. Ἐπολέμησε κατόπιν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου. —2) ***Βασίλειος***, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἐπιλεγόμενος καὶ *Καμπούρης* διὰ τὸ φυσικὸν τοῦτο ἐλάττωμα, ὅπερ τὸν ἐχαρακτήριζεν. Ἐπολέμησεν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα. Ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀράχωβας. —3) ***Θεόδωρος***. Ἀγωνιστής, πυροβολητὴς εἰς τὸ Τακτικὸν τοῦ Φαβιέρου, μὲ τὸν ὁποῖον συνεξεστράτευσεν εἰς Χαϊδάρι, Κάρυστον, Ἀκρόπολιν, εἰς ἣν εἰσῆλθε φορτωμένος πυρίτιδα, καὶ Χίον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ γαιῶν εἰς Πελοπόννησον. —4) ***Νικόλαος***, ὁ ἐπιλεγόμενος *Καραβοκύρης*, μολονότι δὲν ἦτο ναυτικὸς οὐδὲ εἶχε ποτὲ πλοῖον. Διεκρίθη εἰς τὰς μάχας ἐναντίον τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ τοῦ Κιουταχῆ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀπετέλει μέλος τοῦ σώματος τοῦ Διονυσίου Εὐμορφοπούλου, ὅστις μεγάλως ἐξετίμα τὴν ἐξαιρετικήν του ψυχραιμίαν. Ἐφονεύθη εἰς μάχην τῆς Πέτρας. Γ. Δ. Κ.

Θίαρ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, ἐμπορεῖον τῶν Καρθαγενίων (Conventus Carthaginiensis), κειμένη μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τάδερ ποταμοῦ (νῦν Σεγούρα) καὶ τῆς Καρθαγένης. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» τοῦ Ἀντωνίνου. Α. Θ. Σ.

θιαρμίζω· ἰδιωματ., βασκαίνω· ματιάζω.

θιάρμισμα (τό), καὶ **θιαρμὸς** (ὁ)· ἰδιωματ., ἡ βασκανία, τὸ μάτιασμα.

θιασάρχης (ὁ), —*ου*· ὁ διευθύνων θίασον.

θιάσιον (τὸ) *[Βρωματολ.]*· βλ. λ. *σουμάδα*.

θίασος (ὁ)· ὅμιλος ἀνθρώπων, κοινωνία ἰδιωτῶν, σύλλογος ἔχων σκοποὺς θρησκευτικοὺς (ἀρχ.)· || ὅμιλος συνεργαζομένων ἠθοποιῶν.

—*['Αρχ.]* Θρησκευτικαὶ ἐν Ἀθήναις ἑταιρεῖαι προσλαβοῦσαι καὶ πολιτικὴν σημασίαν ἀπὸ τοῦ Δράκοντος καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους. Μέχρι τοῦ Δράκοντος εἰς τὰ γένη καὶ τὰς φρατρίας, ὑποδιαιρέσεις τῶν 4 φυλῶν, ἀνῆκον μόνον οἱ Εὐπατρίδαι, οἵτινες καὶ μόνοι μετεῖχον τῆς πολιτείας, ἀπὸ τούτου ὅμως μετέσχον τῆς πολιτείας καὶ οἱ ὁπλῖται, οἵτινες ἀπετέλουν θιάσους περιληφθέντας εἰς τὰς φρατρίας. Ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους, ὅστις ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν (τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας) ἐγγράψας εἰς αὐτοὺς πάντας τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ὅλοι οἱ νεοπολῖται ἀπετέλουν θιάσους, οἵτινες ἢ περιελήφθησαν εἰς τὰς προϋπαρχούσας φρατρίας ἢ ἀπετέλεσαν ἰδίας φρατρίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ γεννῆται (οἱ παλαιοὶ πολῖται, οἱ εὐπατρίδαι) καὶ οἱ νεοπολῖται ἦσαν οὕτως ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰς φρατρίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐλατρεύοντο ὁ ἑρκεῖος Ζεὺς καὶ ὁ πατρῷος Ἀπόλλων, οἵτινες, τιμώμενοι πρότερον ὑπὸ μόνων τῶν εὐπατριδῶν, διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ἔγιναν ἀπὸ θεῶν τῶν γεννητῶν μόνον θεοὶ φράτριοι (ὁ Ζεὺς ἑρκεῖος ἐτιμᾶτο καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν φράτριος, ὡς καὶ ἡ Ἀθηνᾶ), ἤτοι θεοὶ ἁπάντων τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Ἡ λατρεία δὲ τῶν θεῶν τούτων ἐθεωρεῖτο ὡς τεκμήριον καὶ ὅρος τῆς γνησιότητος τοῦ γένους τῶν Ἀθηναίων. Ἡ ἐγγραφὴ εἰς τὴν φρατρίαν κατὰ τὰ Ἀπατούρια ἔδιδε καὶ εἰς τὸν παῖδα τὰ κληρονομικὰ ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ πατρός του δικαιώματα. Τὰ μέλη ἑκάστου θιάσου ἐκαλοῦντο *θιασῶται* ἢ ὀργεῶνες.

Ὑπῆρχον ὅμως ἐν Ἀθήναις, ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως εἰς αὐτὰς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ συνεταιρισμοῦ, πλὴν τῶν εἰρημένων θιάσων, καὶ κοινωνίαι ἰδιωτῶν. Εἴς τινα νόμον, σολώνειον λεγόμενον, γίνεται μνεία θιασωτῶν, ὀργεώνων, συσσίτων, ὁμοτάφων, ναυτῶν ἐπὶ λείαν οἰχομένων, τῶν εἰς ἐμπορίαν κ.ο.κ., τῶν ὁποίων αἱ πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαι εἶχον κῦρος, ἂν δὲν ἀντέβαινον εἰς τοὺς κειμένους νόμους. Τοιαύτη ἰδιωτῶν κοινωνία ἦσαν καὶ οἱ *ἐρανισταί*. ΚΑΥ.

—*[Θεατρ.]* Κατ' ἀρχὰς *θίασος* ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἡ τοῦ Διονύσου πομπὴ (ἐκ τοῦ *θεῖν*=τρέχειν), μεταγενεστέρως δὲ ἡ περιοδεύουσα ἑταιρεία ὑποκριτῶν πρὸς παράστασιν διαφόρων ἔργων, οὐχ ἧττον καὶ ἡ μονίμως ἑδρεύουσα ἔν τινι πόλει τοιαύτη ἑταιρεία. Ἕκαστος θίασος εἶχεν ὡς διακριτικὸν τίτλον τὸ ὄνομα τοῦ θιασάρχου, οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὸν ὑποκριταὶ καὶ χορευταὶ ἐκαλοῦντο *θιασῶται* ἢ *θιασῖται*, οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν κράτιστοι ἐπωνομάζοντο *παράδοξοι*, δηλαδὴ διάσημοι. Οἱ θίασοι ἀπηρτίζοντο ἀπὸ ὑποκριτὰς διαφόρου εἰδικότητος καὶ ἱκανότητος, ἀναλόγως τῶν ὁποίων ἐχαρακτηρίζοντο οἱ μὲν ὡς *πρωταγωνισταί*, οἱ δὲ ὡς *δευτεραγωνισταί*, καὶ ἄλλοι ὡς *τριταγωνισταί*, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις θεάτροις, τῶν ὁποίων οἱ θίασοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ jeunes premiers καὶ premières ἢ chefs d'emploi, ἀπὸ pères καὶ mères nobles, ἀπὸ premières καὶ deuxièmes duègnes, ἀπὸ grandes utilités κτλ. Καὶ πρωταγωνιστὰς μὲν ἕκαστος θίασος εἶχε πάντοτε δύο, ἕνα διὰ τοὺς ἀνδρικοὺς καὶ ἕνα διὰ τοὺς γυναικείους ῥόλους, τοὺς ὠνόμαζον δὲ οὕτω, διότι ὑπεδύοντο οὐχὶ τὰ κατὰ τὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν πρῶτα ἐν τῷ δράματι πρόσωπα, καθόσον τοῦτο ἔπραττον καὶ ὑποδεέστεροι πολλάκις ὑποκριταί, ἀλλὰ τὰ παθητικώτερα τῶν προσώπων, τῶν ὁποίων αἱ περιπέτειαι ἐξήγειρον τὸν ἔλεον καὶ τὸν οἶκτον τῶν θεατῶν. Οὕτω τοὺς ῥόλους τῶν βασιλέων ὑπεδύοντο συχνότατα οἱ δευτεραγωνισταὶ καὶ τριταγωνισταὶ καὶ ἑπομένως ὁ πρωταγωνιστὴς ἠδύνατο νὰ εἶναι ὑπήκοος καὶ ὑπηρέτης τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ἐκτὸς τῶν κυρίων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐχρειάζοντο διὰ τὰ συνήθη τότε δράματα, οἱ θίασοι προσελάμβανον καὶ τὸν ἀπαιτούμενον ἑκάστοτε ἀριθμὸν χορευτῶν. Τὸν οὕτω πως κατηρτισμένον θίασον εἶχεν ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρέωσιν ὁ ἑκάστοτε ἐκλεγόμενος χορηγὸς νὰ συντηρῇ ἐξ ἰδίων του, καταβάλλων ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ διὰ τὴν τροφὴν καὶ ἄλλην συντήρησιν τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν προσώπων χρήματα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν δοκιμῶν καὶ τῶν παραστάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τοὺς μισθοὺς αὐτῶν τε καὶ τῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν των προσλαμβανομένων διδασκάλων, ὑποδιδασκάλων καὶ χοροδιδασκάλων καὶ ἐν γένει πᾶσαν δαπάνην διὰ τὴν σκευὴν τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ὀρχήστρας ἐμφανιζομένων προσώπων. Συνέβαινεν ὅμως ἐνίοτε δρᾶμά τι νὰ εἶχεν ἀνάγκην ἐκτὸς τοῦ συνήθους χοροῦ καὶ δευτέρου τοιούτου, πρὸς δὲ ἐξαιρετικῶν ὅλως προσώπων, διὰ τὴν ὑπόδυσιν τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον οἱ κατάλληλοι πρὸς τοῦτο ὑποκριταὶ ἐν τοῖς μισθωθεῖσιν ἀντὶ ἁδροτάτης δαπάνης ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ θιάσοις. Τότε ὁ χορηγός, ὑπὲρ τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεώσεις του, ἀνελάμβανε νὰ χορηγήσῃ διὰ προσθέτου δαπάνης καὶ τὸν δεύτερον χορὸν καὶ ἄλλα ἐξαιρετικὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τούτου

Digitized by Google

ἐκαλοῦντο *παραχορηγήματα*. Οἱ σημερινοὶ θίασοι σχηματίζονται ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ παίξουν, ἐξ εἰδικῶν δι' ἕκαστον εἶδος προσώπων, οὕτω δ' ἔχομεν *μελοδραματικοὺς* θιάσους, *δραματικούς*, *ὀπερεττικοὺς* καὶ *παντομιμικούς*. Οἱ θίασοι οὗτοι ἢ ἐργάζονται συνεταιρικῶς ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ, λαμβάνοντος ἑκάστου ἠθοποιοῦ, ἀναλόγως τῆς ἀξίας του, ὡρισμένον ἀριθμὸν μεριδίων ἐκ τοῦ συνόλου τῶν εἰσπράξεων μιᾶς ἢ καὶ περισσοτέρων παραστάσεων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων (οἱ τοιοῦτοι ἠθοποιοὶ καλοῦνται *μεριδιοῦχοι*), ἢ ἐργάζονται ἐπὶ μισθῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν θεατρικοῦ τινος ἐπιχειρηματίου. Οἱ ὀλιγοπρόσωποι θίασοι καὶ ἐξ ἠθοποιῶν μικρᾶς ἀξίας (τῆς *ἀράδας*) καταρτιζόμενοι ἀποκαλοῦνται κατὰ τὴν νεοελληνικὴν θεατρικὴν φρασεολογίαν *μπουλούκια*, αἱ troupes de fer blanc ἢ de carton τῶν Γάλλων. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Θιάσπρας, *Γεώργιος*. Ἀθηναῖος Ἀγωνιστής, υἱὸς τοῦ ἐπὶ Χασεκῆ φονευθέντος Παντελῆ Θιάσπρα. Ἐπολέμησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1827, ὁπότε ἐφονεύθη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πολιορκουμένης ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ἀκροπόλεως. Γ. Δ. Κ.

θιασώτης (ὁ)· ὁ ἐγγεγραμμένος ὡς μέλος εἰς θίασόν τινα, ἰδίως τοῦ Διονύσου (βλ. λ. *θίασος*)· ‖ ὀπαδός, θαυμαστής, μιμητής.

Θίαυνα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, χώρας κειμένης παρὰ τὰ ΝΔ παράλια τῆς Κασπίας Θαλάσσης (ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν σημερινὴν αὐτόνομον σοσιαλιστικὴν σοβιετικὴν δημοκρατίαν τοῦ Δαγεστάν). Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (*Γεωγρ.* Ε', 11, 5), μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κασσίου καὶ Γέρρου. Ἀλλ' ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Α. Θ. Σ.

θιάφι, *θιαφίζω*, *θιάφισμα*, *θιαφιστῆρι* κτλ.· βλ. *θειάφι, θειαφίζω, θειάφισμα* κττ.

Θιβὲτ (Thibet, ἢ Tibet, ἢ Tubet, κινεζιστὶ *Σι-Τσὰγκ* καὶ *Οὐεῒ-Τσάγκ*). Εὐρεῖα χώρα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας. Ἀρχικῶς ἐκαλεῖτο *Πέου-γιοὺλ* ἢ *Πέου λὸγκ-μπά*. Τὸ ὄνομα Θιβὲτ ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος εἰς τὰ κινεζικὰ χρονικὰ ὑπὸ τὸν τύπον *Τάϊ-μπάτ*. Πιστεύεται ὅτι τὸ ὄνομα προέρχεται ἐκ τοῦ *Ντέμπα* (ἀρχαῖος τίτλος τῶν βασιλέων τῆς χώρας), κατ' ἄλλους δ' ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ *Τὸ-μπὸντ* (=ὑψηλὴ χώρα). Εἰς τὴν ἰθαγενῆ γλῶσσαν καλεῖται *Μπὸντ-μπὰ* (=ἄνθρωπος τοῦ Μπόντ) ἢ *Μπὸντ-γιοὺλ* (=τόπος τοῦ Μπόντ).

—[ΓΕΩΛ.] Κατὰ τὴν γνώμην τῶν γεωλόγων τὸ ἐν Θιβὲτ ὄρος Κουὲν-Λοὺν εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ὀρεινὸν σύστημα τῆς Ἀσίας, ἴσως ὁλοκλήρου τῆς γῆς. Ἡ χώρα ὑπῆρξεν εἰς παλαιοτάτην ἐποχὴν ἠφαιστειογενής. Ὁ Bonvalot βεβαιοῖ ὅτι ἀνεῦρε εἰς τὸ Κουὲν-Λοὺν δύο ἡφαίστεια ἐσβεσμένα καὶ περὶ αὐτὰ λάβαν ἀπεξηραμένην. Ὑπάρχουν ἐν Θιβὲτ πηγαὶ ἰαματικῶν ὑδάτων, ἰδίᾳ παρὰ τὸ Τὰν-Κά, ἐξαιρέτων θεραπευτικῶν ἰδιοτήτων. Κύρια μεταλλεύματα βόραξ, ἅλας, ἄργυρος καὶ ψήγματα χρυσοῦ. Τὰ πλουσιώτερα χρυσωρυχεῖα εὑρίσκονται εἰς *Σαντρὸλ* (=χώρα χρυσοῦ), εἶναι δὲ γνωστὰ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἁλατωρυχεῖα ὀρυκτοῦ ἅλατος, καὶ φυσικοῦ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ἁλμυρῶν λιμνῶν.

—[ΓΕΩΓΡ.] Τὸ Θιβὲτ ἐκτείνεται μεταξὺ 79° καὶ 103° Δ. μήκους καὶ 28° καὶ 36° Β. πλάτους. Τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ὅρια καθορίζονται εὐδιακρίτως. Ἐρείδεται ΒΔ εἰς τὸ ὄρος Παμὶρ καὶ εὐρύνεται αἰσθητῶς πρὸς ΝΑ καὶ Α μεταξὺ τῶν ὀροσειρῶν τοῦ Κουὲν-Λοὺν καὶ τῶν Ἱμαλαΐων. Τὸ κυρίως ὑψίπεδον τοῦ Θιβὲτ ὑψοῦται νοτίως τῆς κοιλάδος τοῦ Ταρὶν καὶ στηρίζεται πρὸς Δ εἰς τὸν ὄγκον Παμὶρ-Κασιμίρ, πρὸς Α εἰς τὰς Ἄλπεις τοῦ Τσὲ-Τσουὰν καὶ τὰ περιβάλλοντα αὐτὰς ὄρη, ἐνῷ πρὸς Ν ὑπέρκειται τῶν πεδιάδων τοῦ Ἰνδοῦ. Τὸ ὑψίπεδον ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε προεκτεινόμενον μέχρι τῆς λίμνης Κουκοῦ-Νόρ. Ἀλλ' ἤδη ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ περιβάλλουσα τὴν λίμνην ἔκτασις, ὡς καὶ τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ζαϊντάμ, σχηματίζουν ἰδίαν χώραν, ἀποτελοῦσαν, ἄλλως, τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς κινεζικῆς ἐπαρχίας τοῦ Κουκοῦ-Νόρ. Λεπτομερέστερον τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ Θιβὲτ εἶναι: πρὸς Β τὸ δυτικὸν Κουὲν-Λοὺν καὶ ἡ ρωσικὴ ὀροσειρὰ Τοζοὺκ-Νταβάν, καὶ τοῦ κεντρικοῦ Κουὲν-Λούν. Πρὸς Α ἡ γραμμὴ τῶν πολιτικῶν ὁρίων τῆς σινικῆς ἐπαρχίας Τσὲ-Τσουὰν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Κὶν-Τσὰν-Κάγκ καὶ ἐκεῖθεν ἡ κορυφογραμμὴ κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἕως τοῦ Μπατάγκ, πέραν δὲ αὐτοῦ μέχρι τοῦ 29ου παραλλήλου. Πρὸς Ν τὰ ὅρια φέρονται, κατὰ μαίανδρον, ἀπὸ τοῦ 29ου μέχρι τοῦ 28ου παραλλήλου, καὶ συμπίπτουν πρὸς τὰ πολιτικὰ ὅρια τῆς Ἄνω Βιρμανίας, τοῦ Ἀσσάμ, τοῦ Μπουτὰν καὶ τοῦ Νεπάλ. Τέλος πρὸς Δ τὰ ὅρια σημειοῦνται διὰ τῶν πολιτικῶν ὁρίων τοῦ Κασιμὶρ (Ἰνδοστὰν) μέχρι τῆς συναντήσεως τοῦ δυτικοῦ Κουὲν-Λούν. Οὕτως ἀποτελεῖ σχῆμα πενταγώνου ἀνισοπλεύρου, περιβαλλομένου ἐκ Β ὑπὸ τοῦ Ἀν. Τουρκεστὰν καὶ τῆς ἐπαρχίας Κουκοὺ-Νόρ, ἐξ Ἀν. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Τσὲ-Τσουάν, ἐκ Ν ὑπὸ τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Μπουτὰν καὶ τοῦ Νεπάλ, καὶ ἐκ Δ ὑπὸ τοῦ Ἰνδοστάν. Τὸ μέγιστον μῆκος τοῦ Θιβὲτ ἀπὸ Δ πρὸς Α εἶναι 1900 χλμ., τὸ δὲ μέγιστον πλάτος ἀπὸ Β πρὸς Ν 1250 χλμ.

Τὸ Θιβὲτ εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὑψίπεδον τοῦ κόσμου, ἡ ὀγκωδεστέρα καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένη συνεχὴς ἐξοχὴ τῆς γῆς, ὑψηλότερον σημαντικῶς τοῦ τῶν Ἄνδεων τῆς Βολιβίας. Οἱ περιβάλλοντες αὐτὸ ὄγκοι τῶν ὀροσειρῶν ἔχουν ὕψος 5,000—6,000 μ. πρὸς Β. καὶ μέχρις 8.000 μ. περίπου πρὸς Ν. Πολλαὶ διαβάσεις τῶν ὀρέων τούτων κεῖνται εἰς ὕψος ὑπερβαῖνον τὰ 5,000 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ λίμνη Σουλποὺρ πρὸς Α. εὑρίσκεται εἰς ὕψος περὶ τὰ 5.170 μ.

Ὀρεογραφία, ὑδρογραφία. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι: ἐπὶ τοῦ ὑψιπέδου, παραλλήλως σχεδὸν εἰς σειράς, τὰ *Κουὲν-Λοὺν* (6.200 μ.). *Ἀλτὶν-Τάχ, Σουγκού, Οὐστοὺν Τάχ*, ἐν τῷ κέντρῳ, τὸ *Λιαουὰγκ-Γκαγγκρὶ* (7310 μ.), *Ἀροὺ-Γκαγγκρί, Δὸγκ-Μπουρέ, Μπάουερ, Μπονβαλὸ* (ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν πρώτων ἀναβάντων ἐξερευνητῶν). Πρὸς Ν. τὰ *Ἄλιγκ, Ταργκὸ-Χά, Τσάρι-Μερού, Πορτὸγκ-ρὶ* καὶ *Ντζακάρ*. Τὰ τελευταῖα ταῦτα σχηματίζουν μετὰ τῶν Ἱμαλαΐων τὰ λεκανοπέδια τοῦ *Ἰνδοῦ, Σατλετζὶ* καὶ τοῦ *Τσὰγκ-Πό*.

Οἱ κύριοι ποταμοὶ περιβάλλουν τὴν περιοχὴν τῶν λιμνῶν ἐκ τριῶν πλευρῶν, ἐν ἡμικυκλίῳ, εἶναι δὲ οἱ *Γιὰγκ-Τσὲ-Κιάγκ, Μεγκόκ, Σαλουάν*, καὶ ὁ *Ἰνδὸς* μετὰ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ *Σατλετζὶ* καὶ *Γιαροῦ-Τζαγκμπὸ* ἢ *Μπράμα-Πούτρα*. Κυρίως θιβετικὸς ποταμὸς εἶναι ὁ *Γιαροῦ Τζαγκμπό*, πηγάζων πλησίον τῆς λίμνης Μανασαρούαρ, ἐνισχυόμενος κατὰ τὸν ὑπὲρ τὰ 1500 χλμ. ροῦν αὐτοῦ ὑπὸ διαφόρων χειμάρρων καὶ διακλαδούμενος εἰς τρεῖς παραποτάμους. Τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς κοίτης αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς ὕψος 4150 μ.

Λίμναι ὑπάρχουν πλεῖσται καὶ μεγάλαι ἐν Θιβέτ, ἰδίᾳ εἰς τὸ Β τμῆμα, κεῖνται δὲ πᾶσαι εἰς μέγα ὕψος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Αἱ κυριώτεραι *Μονκὰλμ* (ὑψ. 4860 μ.), *Ταγκρὶ-Νὸρ* (4.600), *Ταγκρὶ-Τσό*, περιμέτρου 200 χλμ., *Γιαντὸκ-Τσὸ* (=λίμνη τοῦ σκορπιοῦ, 4880 μ.), ἴσως ἡ μεγίστη πασῶν, μήκους 80 χλμ. καὶ πλάτους 25—40 χλμ. Ἐπὶ τῆς Δ ὄχθης αὐτῆς σχηματίζεται ὀρεινὴ χερσόνησος, καλυπτομένη ὑπὸ ἀφθόνου βλαστήσεως καὶ περικλείουσα κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτῆς ἑτέραν λίμνην, τὴν *Ντουμὸ-Τσό*, περιμέτρου 38 χλμ. Ἐν Θιβὲτ ὑπάρχουν ἐπίσης ἐκτεταμέναι ἁλμυραὶ λίμναι, ὧν σημαντικώτεραι ἡ *Ἀσσὶκ-Κούλ, Μικρὰ* καὶ *Μεγάλη Ναμούρ*, ἑκάστη περιμέτρου 100—200 χλμ. Ἡ ὑψίστη ἐν Θιβὲτ εἶναι ἡ μικρὰ λίμνη *Χὸρ-πὰ-τσό*, κειμένη εἰς ὕψος 5460 μ.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ὕψους, εἶναι λίαν ξηρὸν καὶ δριμὺ (μέχρις 25° ὑπὸ τὸ μηδέν, ὥστε οἱ ἰθαγενεῖς καλύπτουν τὰ ξύλινα μέρη τῶν οἰκιῶν δι' ὑφασμάτων, ἵνα μὴ διαρρηγνύωνται. Τὸ θέρος εἶναι μᾶλλον θερμόν, μέχρι 32 βαθμῶν ὑπὲρ τὸ μηδέν. Ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου ξηρασίας παρατηρεῖται ἀπότομος διαφορὰ θερμοκρασίας μεταξὺ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Τὰ ὄρη πάντοτε εἶναι χιονοσκεπῆ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Θιβὲτ «βασίλειον τῶν χιόνων». Κατὰ τὸν χειμῶνα πᾶσα ὑγρὰ ἐπιφάνεια πήγνυται.

Χλωρίς, πανισκη. Εἰς τὰ ὑψηλότερα σημεῖα οὐδεμία βλάστησις εἶναι δυνατή, ἕνεκα τῶν πνεόντων σφοδροτάτων ἀνέμων. Ἀντιθέτως εἰς τὰς χθαμαλὰς πεδιάδας, ἕως ὕψους 3.000 μ., ἀκμάζουν εὔρωστα καὶ ἐκτεταμένα δάση, φύονται δὲ πολλὰ φαρμακευτικὰ φυτά, ἰδίως μόσχος καὶ ρῆον. Ζῷα ἄγρια καὶ ἡμιάγρια συναντῶνται ἐν Θιβὲτ οἱ πίθηκοι, πάνθηρες, λύκοι, ὁ λύγξ, ἡ λεγομένη «λεοπάρδαλις τῶν χιόνων», ἀλώπεκες, βούβαλοι. Πτηνὰ ἐλάχιστα ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ὕψους. Ὁ Bonvalot ἀνεῦρε 51 εἴδη πτηνῶν, ἐξ ὧν 29 διαβατικά. Ἐκ τῶν ἡμέρων ζῴων τὸ πολυτιμότερον εἶναι τὸ *γιάκ*, εἶδος βουβάλου μὲ μακρὰς σκληρὰς τρίχας καὶ οὐρὰν ἵππου. Εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν φορτηγὸν ζῷον ἐν τῇ χώρᾳ, ἀντέχον εἰς δριμὺ ψῦχος καὶ μακροτάτας συνεχεῖς πορείας. Ἡ θρὶξ αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται πρὸς ὕφανσιν χονδροειδοῦς ὑφάσματος, ἐξ οὗ κατασκευάζονται αἱ σκηναί. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐν μικρῷ ἀριθμῷ ἵπποι, ἡμίονοι καὶ ὄνοι. Τὰ πρόβατα καὶ μάλιστα αἱ αἶγες ἀποτελοῦν σημαντικὸν κτηνοτροφικὸν πλοῦτον ἐν Θιβὲτ πρὸς διατροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν τῶν κατοίκων, καὶ ἐπιτρέπουν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον ἐρίων καὶ δερμάτων.

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ γεωργία εἶναι ἀσήμαντος, τῆς καλλιεργείας μὴ εὐδοκιμούσης εἰς ὕψος ἀνώτερον τῶν 4.000 μ. Γεωργικὰ ἐργαλεῖα πρωτόγονα. Κύρια προϊόντα εἶναι ἡ κριθὴ καὶ ἡ βρόμη, ἐλάχιστος σῖτος καί τινα δημητριακά.

Βιομηχανία, ἐμπόριον. Βιομηχανία διεξάγεται ἐλαχίστη. Ἡ Λάσσα καὶ ἡ Ντεγκριὲ εἶναι τὰ κύρια κέντρα ὁπλουργίας, χαλκουργίας καὶ χρυσοχοΐας, εἰς ἃς ἀσχολοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνῖται ἐκ Νεπὰλ καὶ Μπουτάν. Οἱ μοναχοὶ ἐπιδίδονται ἰδιαιτέρως εἰς τὴν κατασκευὴν κωδώνων τῶν ναῶν καὶ ἀγαλματίων ἐκ χαλκοῦ, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Οἱ αὐτοὶ ἐκτυποῦν τὰ θρησκευτικὰ βιβλία καὶ διακοσμοῦν τὰς μονὰς διὰ τοιχογραφιῶν. Ἀνεπτυγμένη εἶναι ἰδίως ἡ ἐριουργία, παράγουσα πλὴν τῶν χονδροειδῶν κλινοσκεπασμάτων καὶ λεπτότατα μάλλινα ὑφάσματα ἀμφιέσεως.

Ἐσωτερικὸν ἐμπόριον διενεργεῖται ἀσήμαντον. Κυρίως ἐν Θιβὲτ δὲν ὑπάρχουν καταστήματα πωλήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον πλανόδιοι μεταπράται, κατὰ τὸ πλεῖστον ξένοι ἐκ Κίνας, Νεπὰλ καὶ Μπουτάν, περιφερόμενοι εἰς τὰς πόλεις καὶ συγκεντρούμενοι εἰς πανηγύρεις καθ' ὡρισμένας ἐποχάς. Ἐμπορικὰ κέντρα εἶναι τὸ Τὸγκ-Κόρ, Ντὰρ-Τσέ, Λι-Κιόγκ καὶ Λέ. Πολλάκις οἱ ἰθαγενεῖς διανύουν ἀποστάσεις μέχρις 600 χιλιομέτρων, ἵνα κατέλθωσιν εἰς τὰς πανηγύρεις πρὸς διάθεσιν τῶν προϊόντων αὐτῶν. Αἱ συναλλαγαὶ διεξάγονται εἰς εἶδος, σπανιώτερον δὲ εἰς ξένα νομίσματα, μὴ ὑπάρχοντος ἐπιχωρίου τοιούτου.

Τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον διενεργεῖται μετὰ τῶν ὁμόρων χωρῶν ὑπὸ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἀξιωματούχων λαϊκῶν. Τὸ Θιβὲτ εἰσάγει ἐκ Κίνας τέϊον, ὑφάσματα, λινὰ καὶ μεταξωτά, κλωστάς, εἴδη σιδηρουργίας καὶ πορσελλάνης, καὶ ὅπλα. Ἐξ Ἰνδιῶν ὑφάσματα σκεύη οἰκιακά, πολυτίμους λίθους καὶ εὐρωπαϊκοὺς νεωτερισμούς· ἐκ Νεπὰλ ὄρυζαν, σῖτον καὶ κοσμήματα. Ἐξάγει δὲ εἰς τὰς αὐτὰς χώρας φαρμακευτικὰ φυτά, εἴδη ἐριουργίας, ἅλας, βόρακα, ἄργυρον καὶ χρυσόν.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] ***Διοίκησις.*** Παλαιότερον τὸ Θιβὲτ διῃρεῖτο εἰς 4 ἐπαρχίας, τὴν *Νγκαρί*, ἔχουσαν ὡς κύριον κέντρον τὸ Γκάρτοκ, τὴν *Τσάγκ*, τὴν *Οὔ*, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Λάσσαν, καὶ τὴν *Κάμ*. Σήμερον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ βασιλείου τοῦ *Τελὲ-Λάμα* καὶ πληθύος μικρῶν αὐτονόμων ἡγεμονιῶν, ἀριθμουμένων εἰς 60 ὑπὸ τῶν Κινέζων γεωγράφων. Τὸ βασίλειον τοῦ Τελὲ-Λάμα περιλαμβάνει περίπου τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς ἐκτάσεως τοῦ Θιβέτ. Ὁ Τελὲ-Λάμα, ἀνώτατος θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός, ἀσκεῖ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν δι' ἑνὸς ἀντιβασιλέως καὶ συμβουλίου καὶ 4 ὑπουργῶν. Τὸ βασίλειον διαιρεῖται εἰς νομούς, ὧν προΐστανται νομάρχαι διαχειριζόμενοι ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν ἅπασαν τὴν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, τὴν τελευταίαν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν λάμα. Ὑπάρχει ὠργανωμένη πολιτοφυλακὴ διὰ τὴν κατάστασιν πολέμου, ἐν εἰρήνῃ δὲ φρουρεῖ τὴν τάξιν ὀλιγάριθμος στρατὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Κινέζων μισθοφόρων. Οἱ φόροι εἰσπράττονται κυρίως εἰς εἶδος, ἐλάχιστοι δὲ εἰς χρῆμα. Δύο ἄλλαι σημαντικώτεραι ἡγεμονίαι, ἡ τοῦ Μικροῦ Λάμα καὶ ἡ τοῦ Πάγκ Τσέν, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλείου.

Κάτοικοι, ἤθη καὶ ἔθιμα. Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τοῦ Θιβὲτ οὐδὲν μετὰ θετικότητος εἶναι ἀκριβές, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐπιτοπίου στατιστικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες παρεμβάλλονται εἰς τὰς ξένας ἐπιστημονικὰς ἀποστολάς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἐξερευνητῶν πιθανολογοῦνται τὸ μὲν ἐμβαδὸν τοῦ Θιβὲτ ἐκ 2.000.000 περίπου τετρ. χλμ., ὁ δὲ πληθυσμὸς μεταξὺ 2 καὶ 5 ἑκατομμυρίων, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐπαρχίας Κουκοὺ-Νόρ. Ὁ Rockhill, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταναλισκομένου σίτου, ὑπολογίζει τὸν πληθυσμὸν εἰς 2.000.000.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Θιβὲτ εἶναι οἱ κυρίως Θιβετιανοὶ καὶ οἱ Μογγόλοι ἢ Καλμοῦκοι, διάγοντες οἱ τελευταῖοι νομαδικὴν ζωήν. Πρὸς τὰ σύνορα, ἐξ ἄλλου τῆς Κίνας ζοῦν διάφοροι φυλαί, κινεζικῆς μᾶλλον καταγωγῆς, ὁμοιάζουσαι πρὸς τοὺς ἀτσιγγάνους. Διαιτῶνται τρωγλοδυτικῶς ἐντὸς σπηλαίων, ληστοκρατοῦσαι τὰς ἐγγὺς διαβάσεις. Οἱ κυρίως Θιβετιανοὶ εἶναι εὔρωστοι, μᾶλλον μικρόσωμοι, μέσου ἀναστήματος 1.61 μ. Βραχυκέφαλοι μᾶλλον, μὲ τὰ μῆλα τῶν παρειῶν ἐξέχοντα, χρώματος μελαψοῦ ἢ καὶ λευκοκιτρίνου, μὲ χείλη παχέα, στόμα εὐρύ, τρίχας μελαίνας καὶ σκληράς, ὁμοιάζουν περισσότερον πρὸς τοὺς Τουγκοὺζ ἢ τοὺς Μογγόλους, ἰδίως ἕνεκα τοῦ ἐπιμήκους τοῦ προσώπου. Γενικῶς οἱ Θιβετιανοὶ εἶναι καλοκάγαθοι, μᾶλλον φαιδροί, φιλόμουσοι, λίαν ὀρχηστικοί, ἀλλὰ σφόδρα δεισιδαίμονες.

Οἱ κατοικοῦντες τὸ Ν. Θιβὲτ διάγουν βίον ἀνθρωπινώτερον, κατοικοῦντες εἰς στοιχειώδους κατασκευῆς καὶ ἀνέσεως, ἀλλὰ λιθοκτίστους ὑψηλὰς οἰκοδομάς, διωρόφους καὶ τριωρόφους, ἐνῷ οἱ βόρειοι διαιτῶνται κατὰ τρόπον ἀρχέγονον, ἐντὸς σπηλαίων ἢ χονδροειδῶν σκηνῶν. Ἐθνικὸν ἔνδυμα εἶναι ὁ ποδήρης χιτὼν μετὰ κωνοειδῶν περιχειρίδων. Οἱ Θιβετιανοὶ εἶναι λιτοδίαιτοι, τρεφόμενοι διὰ δημητριακῶν, ὀρύζης καὶ κρέατος, συνήθως ἁλιπάστου. Τεϊοπόται, ἐλάχιστα οἰνοπνευματοπόται. Πᾶσα ἑορτὴ τῶν Θιβετιανῶν ἄρχεται καὶ λήγει διὰ τοῦ χοροῦ, ὑπὸ τοὺς ἤχους ἐγχωρίων μουσικῶν ὀργάνων, πρωτογόνων. Ἡ μουσικὴ συνοδεύει καὶ τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ἐκτελεῖται δὲ εἰς τοὺς ναοὺς διὰ 24 διαφόρων ὀργάνων.

Παλαιότερον οἱ Θιβετιανοὶ ἔκαιον τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἢ τοὺς ἔρριπτον μακρὰν τῶν πόλεων εἰς βορὰν τῶν ζῴων καὶ τῶν ὀρνέων. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ

Digitized by Google

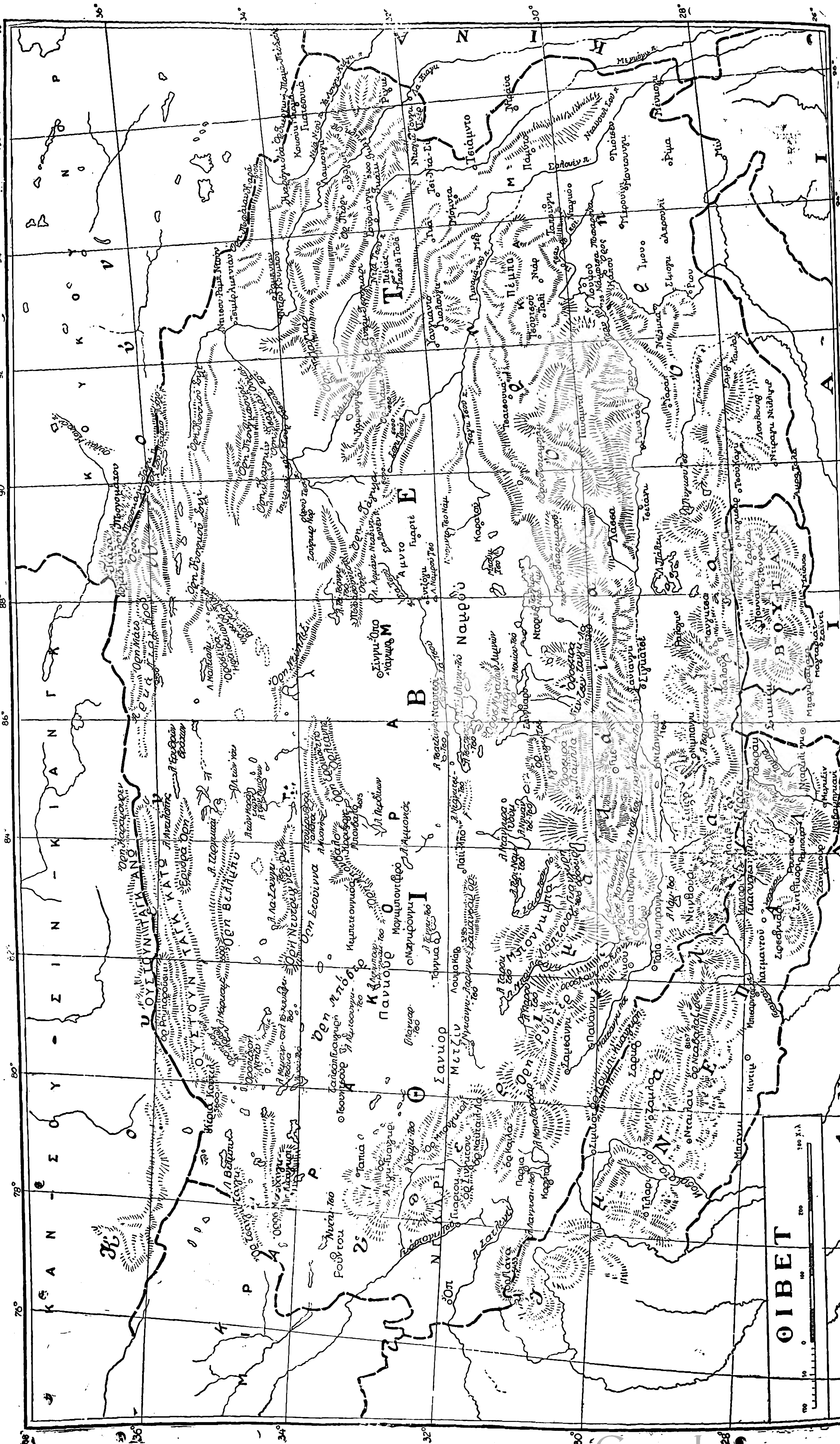

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΘΙΒΕΤ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΟΤΙΩΣ ΑΥΤΟΥ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΠΑΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΥΤΑΝ

Digitized by Google

1794 ἔδικτον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κίνας Κιὲν-Λόγκ ἀπηγόρευσέ τὸ ἔθιμον τοῦτο καὶ ἐπέβαλε γενικῶς τὴν ταφήν.

Τὸ δικαίωμα τῶν πρωτοτοκίων δεσπόζει παντὸς ἄλλου δικαίου ἐν τῇ θιβετικῇ οἰκογενείᾳ. Ἡ ἀρχηγία, ὡς καὶ ἡ περιουσία ἅπασα τῆς οἰκογενείας, ἀνήκει εἰς τὸν πρωτότοκον. Ἡ γυνή, ἣν νυμφεύεται οὗτος, καθίσταται κοινὸν οἰκογενειακὸν κτῆμα, καὶ σύζυγος τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Οὕτω δὲ ἐπεκράτησε καὶ διατηρεῖται εἰσέτι ἡ πολυανδρία. Οὐχ ἧττον, σὺν τῷ χρόνῳ, εἰσήχθησαν ἀποκλίσεις τινὲς ἐξ αὐτῆς. Ἐπὶ παραδείγματι, ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας εἶναι πλούσιος, νυμφεύεται πλείονας γυναῖκας, συνήθως ἰσαρίθμους πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδελφούς, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἡ πολυανδρία ἐξασθενεῖ ἐμμέσως. Ἡ εἰς τὰς πλουσίας οἰκογενείας οἱ ἄγαμοι ἀδελφοὶ δύνανται νὰ ἀποκομίσωσι μέρος τῆς πατρικῆς περιουσίας καὶ νὰ ἱδρύσωσιν ἰδίαν ἑστίαν. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ νύμφη ἐξαγοράζεται, ὁ δὲ γάμος τελεῖται εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, ἄνευ ἱερολογίας παρ' ἱερέων. Σήμερον ὑπάρχουν ἐν Θιβὲτ 4 εἰδῶν γαμικαὶ κοινωνίαι: αἱ πολύανδροι, αἱ πολύγαμοι (πολλαὶ γυναῖκες καὶ πολλοὶ ἄνδρες), αἱ μονόγαμοι καὶ αἱ πολύγυνοι (εἷς ἢ δύο ἄνδρες, ἀλλὰ πλείονες γυναῖκες). Ὁ βουδδισμὸς σφοδρῶς ἠγωνίσθη, ἀλλ' ἀνωφελῶς, πρὸς κατάργησιν τῆς πολυγυνίας καὶ δὴ τῆς πολυανδρίας, εἰς ἣν κυρίως ὀφείλεται ἡ παρατηρουμένη ἔκλυσις τῶν ἠθῶν.

Ἡ κληρονομικὴ εὐγένεια ἀποτελεῖ σεβαστὸν θεσμὸν ἐν Θιβέτ. Εἰς τὰς εὐγενεῖς οἰκογενείας, αἵτινες, κατὰ κανόνα, εἶναι αἱ πλουσιώτεραι καὶ ἀσκοῦσι τὰς πολιτικὰς ἐξουσίας, οἱ υἱοὶ διαδέχονται τοὺς πατέρας αὐτῶν οὐ μόνον εἰς τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἀξιώματα. Κατὰ μίμησιν, ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεξετάθη καὶ εἰς τοὺς πτωχούς, ἐντεῦθεν δὲ τὸ ἴδιον ἑκάστου ἐπάγγελμα δεικνύει ἀσφαλῶς τὸ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης εἶναι μεγίστη. Αἱ κατώτεραι τάξεις εἶναι αὐτόχρημα παρίαι.

Θρησκεία. Ὑπάρχουν δύο θρησκεῖαι ἐν Θιβέτ: τὸ Μπὸν-πὸ καὶ ὁ Βουδδισμός. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη, κατὰ δὲ τὸν ἀββᾶν Desgodins, γνωστὴ τοὐλάχιστον 250 ἔτη π. Χ. Ἀναγνωρίζει ἕνα θεὸν δημιουργόν, ἑνωθέντα μετὰ θείου θήλεος στοιχείου. Ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης προῆλθον οἱ μικροὶ θεοί, οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ κόσμος. Ἡ θεότης ἐκδηλοῦται εἰς πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, λίμναι δέ, ὄρη καὶ ποταμοὶ θεοποιοῦνται. Δεσπόζουσα θεότης ἡ Λοὺν-γκστὸ (=ἄνεμος—ἵππος). Οἱ πιστοὶ τῆς θρησκείας ταύτης τιμοῦν ἰδίᾳ τὴν λατρείαν τῶν προγόνων καὶ τῶν ἐφεστίων θεῶν (τῶν Lares familiares τῶν Ρωμαίων). Θεωροῦν δὲ ἑαυτοὺς οὐχὶ ἀλλοθρήσκους, ἀλλ' ὡς αἱρετικοὺς βουδδιστάς.

Ἀλλ' εὐρύτατα διαδεδομένη θρησκεία εἶναι ὁ Βουδδισμός. Εἰσήχθη ἐξ Ἰνδιῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σρὸγκ-Μπστὰμ-πό, τῷ 632 μ. Χ., ἐπεξετάθη δὲ καὶ ἐπαγιώθη καθ' ἅπαν τὸ Θιβὲτ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κρὶ-Σρόγκ (757—780), διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰνδοῦ σοφοῦ Πάδμα Σαμπάβα Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Λὰγκ-Νταρμὰ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς θρησκείας καὶ κατεδίωξεν ἀμειλίκτως τοὺς βουδδιστάς, οἱ κορυφαῖοι τῶν ὁποίων ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Λαντάκ. Ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ πρακτόρων αὐτῶν, ἔκτοτε δὲ κατέπαυσε πᾶσα σοβαρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Βουδδισμοῦ. Οἱ κληρικοὶ καλοῦνται συλλήβδην λάμαι, διὰ τῆς λέξεως δὲ λαμαϊσμὸς νοεῖται ἐν τῷ συνόλῳ ὁ κλῆρος, ἀλλὰ μεταφορικῶς καὶ ὁ θιβετικὸς Βουδδισμός. Ὁ Τσὸκ-Κὰ-μπά, μέγας μεταρρυθμιστής, μετερρύθμισε τὸ τελετουργικὸν καὶ τὴν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τάξιν, καὶ εἰσήγαγε τὸν συμβολισμὸν τῶν *Χουμπιλγκὰν* (=νεογεννήτων Βουδδῶν), καθ' ὃν οἱ ἅγιοι λάμα μετενσαρκοῦνται, μετὰ θάνατον, ὑπὸ μορφὴν παιδίων. Εἰς ἱεροποίησιν τοῦ συμβολισμοῦ τούτου αἱ μοναὶ υἱοθετοῦν ὀρφανὰ νήπια, θεωρούμενα ὡς Χουμπιλγκάν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐκλέγονται οἱ δύο κύριοι Βοῦδδαι, ὁ Ταχὶ-Λάμα καὶ ὁ Τελὲ-Λάμα (=Ἱεράρχης τοῦ Ὠκεανοῦ), ὁ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων καλούμενος *Δαλάϊ*-Λάμα (βλ. λ.), ὅστις συγκεντροῖ πᾶσαν τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐξουσίαν ἐν Θιβέτ. Οἱ κληρικοὶ ἐκλέγονται συνήθως ἐκ τῶν πρωτοτόκων· θεωροῦνται ἐνάρετοι καὶ σοφοὶ καὶ πλὴν ἄλλων λειτουργημάτων ἀπονέμουν τὴν δικαιοσύνην.

Οἱ ναοὶ ἐν Θιβὲτ εἶναι πολλάκις λαμπρὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς. Αἱ μοναί, εἰς ἃς διαιτῶνται οἱ λάμα ἀσκητεύοντες, ἀλλὰ καὶ ἀσχολούμενοι εἰς βιοποριστικὰ ἔργα, εἶναι ἀληθεῖς πολίχναι. Ἡ μονὴ *Ταχὶ* περιλαμβάνει πλέον τῶν 300 οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς διαβιοῦν ὑπερτετρακισχίλιοι μοναχοί.

Πόλεις. Αἱ κυριώτεραι πόλεις εἶναι ἡ πρωτεύουσα *Λάσσα*, ἕδρα τοῦ Δαλάϊ-Λάμα, ἔχουσα πληθυσμὸν 40—50.000, ἡ *Χιγκαντζὲ* (12.000 κάτ.), *Ταχὶ-Λοῦμπο* (14.000 κάτ., ἐξ ὧν 3.600 μοναχοί), *Τσετὰγκ* (13.000 κάτ.), *Ραντόγκ*, *Γκάρτογκ*, *Γκολντὰν* (3.000 κληρικοί).

Πνευματικὴ ἀνάπτυξις. Ἡ συγγραφικὴ παραγωγὴ εἶναι κυρίως θρησκευτική. Τὸ Καντζούρ, ἐξ 100 ἢ 108 τόμων, καὶ τὸ Ταντζοὺρ ἐκ 250 τόμων (περιλαμβάνον ἰδίᾳ σχόλια τῶν ἔργων τοῦ πρώτου), ἀποτελοῦν τὰς θρησκευτικὰς καὶ φιλολογικὰς βίβλους, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Θιβέτ. Ἐκ τῶν ἄλλων ἔργων τὸ δημοφιλέστερον εἶναι τὰ 100.000 ᾄσματα τοῦ Μίλα-ράσπα, ἀσκητοῦ βουδδιστοῦ, ὅστις κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα περιώδευσεν ἐν Θιβέτ, προσπαθῶν δι' αὐτοσχεδίου ποιήσεως νὰ ἐξυψώσῃ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ λαοῦ καὶ ἀπομακρύνῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς αἱρετικῆς διδασκαλίας. Λέγεται ὅτι ὑπάρχουν ἐν τῇ θιβετικῇ φιλολογίᾳ ἐπίσης δράματα, ποιήματα καὶ μυθιστορήματα ἠθικοκοινωνικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου. Οἱ Desgodins καὶ Baber βεβαιοῦν, ὅτι εἶδον χειρόγραφα τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν Κάμπας, τοῦ λεγομένου Τζροὺγκ-ΰγκ, περιγράφοντος δι' ὑψηλῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἠθικῶν ἐξάρσεων, μετ' ἐναλλασσομένων κωμικῶν σκηνῶν, τὴν προαιώνιον πάλην μεταξὺ τῶν Θιβετιανῶν καὶ τῶν εἰσβολέων τουρκικῶν φύλων Μόσσο καὶ Χόρ. Τὸ ἔπος τοῦτο οὐδέποτε ἐξετυπώθη. Ἀλλ' ἀποσπάσματα αὐτοῦ ψάλλονται ὡς δημώδη ᾄσματα ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Συγκοινωνία. Τὰ νεώτερα μέσα συγκοινωνίας εἶναι παντελῶς ἄγνωστα. Αἱ ὑπάρχουσαι ὁδοὶ εἶναι βαταὶ μόνον εἰς ζῷα, ποῦ δὲ καὶ εἰς στοιχειώδη ὀχήματα. Ὑπάρχουν πέντε κύριαι ὁδοί, ἄγουσαι ἐκ τῶν ὁμόρων κρατῶν εἰς Λάσσαν ἢ Χιγκαντζέ. Αἱ δύο πρῶται, Λάσσα - Σὶ - Νὶγκ καὶ Λάσσα - Τὰ - τσὲν - Λού, ὑπηρετοῦν κυρίως τὴν μετὰ τῆς Κίνας συγκοινωνίαν. Ἡ πρώτη, καλουμένη «ἐπίσημος ὁδός», μήκους 1500 χλμ., χρησιμοποιεῖται κυρίως ὑπὸ τοῦ ταχυδρομείου, τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν στρατιωτικῶν. Τὴν δευτέραν, τὴν λεγομένην «ὁδὸν τοῦ Βορρᾶ», ἠκολούθησαν οἱ πλεῖστοι ἐξερευνηταί. Τρίτη ὁδός, κειμένη μεταξὺ τῶν δύο προηγουμένων, ἄρχεται ἐκ Μπατόγκ, συναντᾷ εἰς Ντίτι τὴν μεγάλην ὁδὸν τῶν Μογγόλων προσκυνητῶν (μήκους 1460 χλμ.) καὶ καταλήγει εἰς Λάσσαν. Ἡ διὰ ταύτης διάβασις ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς Κινέζους καὶ τοὺς ξένους. Ἑτέρα ὁδός, ἄγνωστος ἐντελῶς εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, εἶναι ἡ ἄγουσα ἐκ Λάσσα εἰς Χοτάν. Μικρότεραι ὁδοί, μεταξὺ Θιβὲτ καὶ Ἰνδιῶν, ἔχουν μᾶλλον στρατηγικὴν σημασίαν καὶ φυλάσσονται στρατιωτικῶς. Μακροτέρα ὁδὸς εἶναι ἡ μεταξὺ Λάσσα καὶ Λὲ (2140 χλμ.), διερχομένη διὰ Τὰ - χὶ - Λουμπὸ καὶ Γκάρτοκ, διανυομένη διὰ γιὰκ μὲν εἰς 4 μῆνας, δι' ἵππων δὲ εἰς 2 ½ μῆνας. Τέλος κυρίως ἐμπορική, ἐξασφαλίζουσα τὴν ταχυτέραν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν συγκοινωνίαν, εἶναι ἡ ἀρχομένη ἐκ Λάσσα καὶ καταλήγουσα εἰς Ντορτζελίγκ, ἀκραῖον σταθμὸν τοῦ ἀγγλικοῦ σιδηροδρόμου τῶν Ἰνδιῶν.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἐν τῇ σινικῇ ἱστορίᾳ τὸ Θιβέτ, χώρα τελοῦσα ἐν ἀπαύστῳ ἐχθρότητι μετὰ τῆς Κίνας, ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὒ - Οὐὰγκ (1122—1116 π. Χ). Τῷ 160 μ. Χ. ὁ Κινέζος στρατηγὸς Χάο - Χὸ καθυπέταξε τὸ Θιβέτ, τῷ δὲ 312 εἷς πρίγκιψ Τάταρος κατέλαβε τὸ Θιβὲτ καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς αὐτοῦ. Ἡ βασιλεία διήρκεσε μέχρι τοῦ 622, διεδέχθη δ' αὐτὴν ἡ αὐτοκρατορία (622—842). Ἱδρυτὴς αὐτῆς θεωρεῖται ὁ Νὰμ - ρὶ - Σρὸγκ - μπτσάμ, εἰσαγαγὼν πρῶτος ἐκ τῆς Κίνας τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν ἰατρικήν. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σρὸγκ - Πὸ (630—650) ἠσπάσθη καὶ διέδωκε τὸν Βουδδισμόν, καὶ ἔκτισε τὴν πρωτεύουσαν Λάσσαν. Διεξήγαγε νικηφόρους πολέμους κατὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ βασιλείου τῶν Ταγκούτων, ὅπερ καὶ κατέκτησεν. Ὁ αὐτοκράτωρ Μοὺ - Κρὶ (780—797) δύναται νὰ λογίζεται ὡς ὁ πρῶτος κομμουνιστής. Λίαν θεοσεβὴς καὶ φιλάνθρωπος, ὑπεχρέωσε τρὶς τοὺς πλουσίους, ἵνα διανεμηθῶσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν μετὰ τῶν πτωχῶν. Ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Κάλπα-Χὰν (816—838) ὑπέγραψε συνθήκην φιλίας μετὰ τῆς Κίνας, ἀναγραφεῖσαν εἰς μνημεῖον σῳζόμενον ἔτι εἰς Λάσσαν καὶ συνεκέντρωσεν εἰς τὰς δύο συλλογὰς τοῦ Καντζοὺρ καὶ τοῦ Ταντζοὺρ ἅπασαν τὴν ὑπάρχουσαν θρησκευτικὴν φιλολογίαν. Ὁ μετ' αὐτὸν Λὰγκ - Νταρμὰ (838—842), κηρυχθεὶς διώκτης τῶν βουδδιστῶν, ἐδολοφονήθη παρ' αὐτῶν. Οἱ δύο υἱοί του, διεκδικοῦντες ἀμφότεροι τὸν θρόνον, ἐδιχοτόμησαν τὴν αὐτοκρατορίαν. πρὸς ἀποφυγὴν ἐμφυλίου πολέμου. Ἔκτοτε, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῶν, οἱ πλείονες υἱοὶ τοῦ ἑκάστοτε βασιλέως διενέμοντο τὸ βασίλειον, διαιροῦντες αὐτὸ εἰς ἰσαρίθμους ἡγεμονίας. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὸ Θιβὲτ ἀπὸ τοῦ 842 μέχρι τοῦ 1254 κατετεμαχίσθη εἰς πλείστας μικρὰς ἡγεμονίας.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Μογγόλοι, ἐπωφελούμενοι τῆς ἐσωτερικῆς διαιρέσεως, κατέλαβον εὐχερῶς τὸ Θιβέτ. Τῷ δὲ 1260 ὁ Κουμπιλάϊ, χάνης τῶν Μογγόλων, ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν λάμα Πάγκσπά, ἡγούμενον τῆς μονῆς Σακυά, τὴν διοίκησιν 13 ἐπαρχιῶν τῆς Οὒ καὶ τῆς Τσάγκ, καὶ τῶν νομῶν Κὰμ καὶ Ἄμντο. Ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ ἄσκησις κοσμικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ κλήρου.

Τῷ 1403 ἡ Κίνα, εἰς ἣν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε περιέλθει ἡ κυριαρχία τοῦ Θιβέτ, ἐδημιούργησεν 6 μεγάλους λάμας πρίγκιπας, φόρου ὑποτελεῖς εἰς αὐτήν, διοικοῦντας ἡμιαυτονόμως τὰς περιοχὰς αὐτῶν, καὶ δικαιουμένους ὅπως ὑποδεικνύωσι τοὺς διαδόχους αὐτῶν μεταξὺ τῶν μαθητῶν των. Εἷς ἐκ τῶν μεγάλων τούτων λάμα, ὁ Γκὲν-Ντοὺνγκρουμπά, καταγόμενος ἐκ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τοῦ Θιβέτ, ἵδρυσε τῷ 1455 τὴν μονὴν τοῦ Ταχὶ-λουμπό, καὶ γενόμενος ἡγούμενος, συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν πλὴν τῆς πνευματικῆς καὶ ἅπασαν την κοσμικὴν ἐξουσίαν. Οὗτος ὑπῆρξε ὁ πρῶτος Ταλὲ-Λάμα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ χάνης τῶν Μογγόλων κατανικήσας τοὺς Θιβετιανοὺς ἔφθασε μέχρι τῆς Λάσσας, καὶ κατέλαβε τὴν παρ' αὐτὴν μονὴν Ποτάλα, ἕδραν τοῦ Ταλὲ-Λάμα. Ἀλλ' ἐπεμβᾶσα ἡ Κίνα τῷ 1720 ἐξεδίωξε τοὺς Μογγόλους καὶ κατέστησε τὸ Θιβὲτ προτεκτορᾶτον αὐτῆς, ἐγκαταστήσασα φρουρὰν καὶ πολιτικοὺς πράκτορας εἰς Λάσσαν, Χιγκαντζὲ καὶ Δινγκρί. Ὁ Ταλὲ-Λάμα ἐξαρτᾶται ἐφεξῆς ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κίνας, δυναμένου καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτόν. Τὸ καθεστὼς τοῦτο διήρκεσεν ἀμετάβλητον μέχρι τοῦ 1903, ὅτε ἡ Ἀγγλία, ἀποφασισμένη νὰ διανοίξῃ βίᾳ εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν ταξιδιωτικὴν ἐπικοινωνίαν τὰ ἀδυσωπήτως τηρούμενα κλειστὰ θιβετικὰ σύνορα, ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Θιβὲτ στρατιωτικὸν σῶμα, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μακδόναλ. Μετ' ἀγῶνας ἀρκούντως σκληρούς, τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα εἰσῆλθον εἰς τὴν Λάσσαν τὴν 3ην Αὐγούστου τοῦ 1904. Ὁ Ταλὲ-Λάμα εἶχεν ἤδη ἐγκαταλίπει τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ παραμείνας τοποτηρητὴς αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην, δι' ἧς τὸ Θιβὲτ ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνοίξῃ εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον τρεῖς ἀγοράς, νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν 500.000 λιρῶν, προσθέτως δὲ εἰς οὐδεμίαν νὰ προβῇ ἐκχώρησιν ἐδάφους, ἢ προνομίων κατασκευῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως σιδηροδρόμων, τηλεγραφείων καὶ μεταλλείων, ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς Ἀγγλίας.

Τῷ 1907 ὑπεγράφη συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, δι' ἧς αἱ δύο χῶραι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν εἰς οὐδεμίαν νὰ προέλθουν διαπραγμάτευσιν μετὰ τοῦ Θιβὲτ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς Κίνας. Τῷ 1911 οἱ Θιβετιανοί, ἐπωφελούμενοι τῆς ἐν Κίνᾳ ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως, ἐξεδίωξαν τὰς κινεζικὰς φρουράς. Ἓν ἔτος βραδύτερον ἡ κινεζικὴ κυβέρνησις διωργάνωσεν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Θιβὲτ πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν προτέρων δικαιωμάτων αὐτῆς. Ἀλλὰ κατόπιν ἐντόνων παραστάσεων τῆς Ἀγγλίας ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐματαιώθη, κατὰ δὲ τὰς ἐπακολουθησάσας διαπραγματεύσεις ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν Κίναν δικαίωμα μόνον ψιλῆς ἐπικυριαρχίας ἐπὶ τοῦ Θιβέτ. Σήμερον εἶναι ἀσήμαντος ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Κίνας ἐπὶ τοῦ Θιβέτ, ἐνῷ ἀντιθέτως ηὔξησεν ἡ τῆς Ἀγγλίας, διὰ τῆς διατηρήσεως παρ' αὐτῆς μονίμου διπλωματικοῦ ἀντιπροσώπου ἐν Λάσσᾳ.

Τὸ Θιβὲτ ὑπῆρξε διὰ τοὺς περιοίκους λαοὺς καὶ τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἐπὶ μακρόν, ἡ μυστηριώδης καὶ ἀνεξερεύνητος χώρα, εἰς ἣν ἡ προσπέλασις τῶν ξένων, καὶ δὴ εἰς τὸν ἱερὸν τόπον τῆς ἕδρας τοῦ Δαλάϊ-Λάμα, τὴν Λάσσαν, αὐστηρῶς ἀπηγορεύετο. Οὐχ' ἧττον πολλοὶ ἱεραπόστολοι καὶ ἐξερευνηταὶ ἠδυνήθησαν, προκινδυνεύσαντες, νὰ εἰσδύσωσι μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς ἀπροσίτου χώρας, ὡς οἱ Ἰησουῗται Andrada (1625), ὁ καπουκῖνος Orazio della Penna (1730), ὁ Manning (1811), διάφοροι Πουνδῖται (Ἰνδοὶ σοφοὶ) ἀπὸ τοῦ 1870—1878, ὁ Bonvalot καὶ ὁ πρίγκιψ Ἐρρῖκος τῆς Ὀρλεάνης (1889), ὁ Rockhill (1890—1894) καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἀποκρουόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ συναντῶντες γενικὴν τὴν δυσπιστίαν τοῦ λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν εἰμὴ ἀτάκτους μόνον προσωπικὰς ἐντυπώσεις ν' ἀποκομίσωσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dutreils de Rhins et Grenaud*, Mission scientifique dans la Haute Asie (1890—1895). — *Bonvalot*, De Paris à Tonkin (1892) — *Rockhill*, The Land of the Lamas (1891). — *Feer*, Le Tibet (Paris 1886). — *Schlagentweit*, Die Koenige von Tibet (1866). — *Bishop*, Among the Tibetans (London 1894) — *Rijnhart*, With the Tibetans (1901). — *Garey*, Travel and Aventure in Tibet (1902). — *Tafel*, Meine Tibetreise (1914). — *Bell*, Tibet (1925). — Βλ. ἐπίσης πλήρη βιβλιογραφίαν εἰς τὴν Biblioteca Sinica τοῦ *Cordier*.

Θ. Α. Κ.

— [ΓΛΩΣΣΑ] Ἡ Θιβετικὴ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν «μονοσυλλαβικῶν» λεγομένων γλωσσῶν, ἤτοι τῶν γλωσσῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων αἱ λέξεις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ τείνουν νὰ γίνουν μονοσύλλαβοι. Δύνανται δὲ αἱ λέξεις αὗται νὰ χρησιμεύουν ἄλλοτε μὲν ὡς ὀνόματα, ἄλλοτε ὡς ῥήματα, ἄλλοτε ὡς ἐπιρρήματα κ. οὕ. κ., ἀναλόγως τῆς ἐν τῇ προτάσει θέσεώς των ἢ τῶν ἑκάστοτε συμφραζομένων. Αἱ γλῶσσαι τῆς ὁμάδος ταύτης ὁμιλοῦνται εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς, ἂν καὶ ἡ συγκριτικὴ ἔρευνά των εἶναι ἀκόμη τοσοῦτον ἀτελής, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τοῦδε ἀσφαλῆ πορίσματα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως τῶν γλωσσῶν τούτων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν μονοσυλλαβικῶν γλωσσῶν εἶναι ἡ *Σινικὴ* (ἤ, ἄλλως, *Κινεζική*), ἡ *Θιβετική*, ἡ *Βιρμανική*, ἡ *Σιαμικὴ κλπ.*, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ῥηθεῖσα γλωσσικὴ ὁμὰς καλεῖται καὶ *θιβετοβιρμανικὴ* ἢ *θιβετοσινικὴ* γλωσσικὴ ὁμοεθνία.

Μεταξὺ τῶν γλωσσῶν τῆς ὁμοεθνίας ταύτης σπουδαίαν θέσιν κατέχει ἡ Θιβετική, ἕνεκα τῆς

Digitized by Google

Digitized by Google

μακρᾶς καὶ ἀρκούντως πλουσίας φιλολογικῆς της παραδόσεως, ἀνερχομένης μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἀποτελουμένης κατὰ μέγα μέρος ἐκ μεταφράσεων διαφόρων ἱερῶν βιβλίων τοῦ Βουδδισμοῦ. Σπουδαιοτάτη διὰ τὴν ἱστορίαν οὐχὶ μόνον τῆς Θιβετικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμάδος ἐν γένει τῶν μονοσυλλαβικῶν γλωσσῶν, εἶναι ἡ δίγλωσσος ἐπιγραφὴ τῆς Λάσσας, ἡ περιέχουσα τὴν περίφημον συνθήκην τῶν Κινέζων καὶ Θιβετανῶν τὴν συναφθεῖσαν τῷ 822 μ. Χ. καὶ γεγραμμένην εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας τῶν μνημονευθέντων λαῶν. Ἡ Θιβετικὴ διακρίνεται σήμερον εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας διαλέκτους: τὴν *Πουρικήν*, *Λαδακικήν*, *Λαουλικήν*, *Καγκατικήν*, κεντρικὴν *Θιβετικὴν* κλπ., εἰς κοινὴν ὅμως ὁμιλουμένην τῶν Θιβετανῶν τείνει βαθμηδὸν ν' ἀναχθῇ ἡ διάλεκτος τῆς *Λάσσας*, ἥτις ὁσημέραι ἐκτοπίζει τὰς ἄλλας θιβετικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα. Ἡ Θιβετικὴ καὶ ἡ Βιρμανική, αἱ συγγενέστεραι πρὸς ἀλλήλας ἐκ τῶν μονοσυλλαβικῶν γλωσσῶν, ὁμιλοῦνται ὑπὸ πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς 20.000.000 κατοίκων περίπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Fr. Müller*, Grundriss der Sprachwissenschaft (I—IV, Wien 1876—1888). — *W. Whitney-Jolly-Γ. Χατζιδάκι*, 'Αναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς Γλωσσικῆς ('Αθῆναι, Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ).—*F. Fink* Die Sprachstämme des Erdkreises (Leipzig 1909) —*A. Meillet-M. Cohen*, Les langues du monde (Paris 1924).

Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΤΕΧΝ.] Ἡ παλαιοτάτη τέχνη τοῦ *Θιβέτ*, ἐπικουροῦσα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς στοιχειώδεις βιωτικὰς καὶ λατρευτικὰς ἀνάγκας, ἔφερε χαρακτῆρα καθ' ὁλοκληρίαν πρωτόγονον καὶ χονδροειδῆ. Πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Σρόγκ (Σ Γ' αἰῶνα μ. Χ.), ὁπότε ὁ Βουδδισμὸς ἐξηπλώθη ἀπὸ τῶν Ἰνδῶν εἰς τὸ Θιβέτ, ἱδρύοντο ναοὶ ἐπὶ ὀρέων καὶ εἰς παραποταμίους ἢ παραλιμνίους τοποθεσίας, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας ἁπλῆς τινος καὶ οἱονεὶ εὐρύθμου ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐκτεταμένα, ἀλλ' οὐχὶ πολυόροφα, παλάτια ἐστέγαζον τὰς δυναστικὰς οἰκογενείας καὶ ἁπλαῖ καλύβαι ἐχρησίμευον πρὸς κατοικίαν τῶν ἰδιωτῶν. Εἰδώλια ἢ καὶ εὐμεγέθη εἴδωλα ἐκ λίθου ἢ μετάλλου ἐστόλιζον τοὺς ναοὺς καὶ ἐμαρτύρουν τὴν ὕπαρξιν τέχνης αὐστηρᾶς, ἐστερημένης χάριτος καὶ πλήρους ἀγροικίας. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Βουδδισμοῦ εἰς τὴν χώραν ἐσήμανε διὰ τὸ φίλον τῆς παραδόσεως καὶ ἄκρως συντηρητικὸν Θιβὲτ ἀληθῆ ἐπανάστασιν Νέαι λατρεῖαι, νέα ἤθη, μία νέα τέχνη ἤρχοντο ν' ἀντικαταστήσουν ὅ,τι ἴσχυε κατὰ τὸ παρελθόν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ πέραν ἡ θιβετιανὴ τέχνη προσλαμβάνει καθόλου τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐν Ἰνδίαις τοιαύτης. Οἱ τερατώδεις, ζῳόμορφοι δαίμονες τοῦ ἰνδικοῦ πανθέου καὶ γηληνιαῖαί τινες θεότητες, ὡς ὁ ἐν μορφῇ ἐρασμίου νεανίου ἐμφανιζόμενος Ἀβιλοκιτεσβάρα, δημιουργοῦν νέας καλλιτεχνικὰς ἀνάγκας. Ἡ μυστικοπάθεια καὶ ἡ ἔκστασις, ἐξυπηρετούμεναι ἀπὸ μίαν τέχνην αὐστηρῶς ἱεροκρατικήν, ἀπεργάζονται πιμπλησθεῖς ἀπεικονίσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ θρησκόληπτος φαντασία ὀργιάζει. Συγχρόνως ὅμως δὲν χάνει εὐθὺς ἀμέσως ὁλόκληρον τὸ εὐρὺ ἔδαφός της ἡ παλαιὰ παράδοσις, ἥτις φαίνεται καιρίως πληττομένη μόλις κατὰ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος μ. Χ. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀντιπροσωπεύουν ἐνδιαφέροντά τινα κτίσματα, ναοὶ διώροφοι κυκλοτερεῖς, μὲ κωνικὴν στέγην καὶ διάτρητοι ἐκ θυρῶν ἢ περιβαλλόμενοι ὑπὸ κιονοβριθῶν στοῶν, ἱδρυμένοι δὲ ἐντὸς γραφικωτάτων παραδείσων καὶ ἀφιερωμένοι εἰς τοὺς παλαιοὺς θεοὺς τοῦ θιβετιανοῦ ἡλιοκεντρικοῦ Πανθέου. Μεγαλοπρεπέστατοι εἶναι οἱ κλιμακωτοὶ βουδδικοὶ ναοί, ὡς ὁ ἐν Γιανγκτσὲ ἱδρυμένος, εἰς οὓς ὁδηγοῦν εὐρύτατοι πυλῶνες, καλυπτόμενοι κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτῶν, κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἰδίᾳ ἡμέρας, διὰ πολυτελῶν καὶ θαυμασίως εἰργασμένων ὑφασμάτων. Δὲν δύναταί τις νὰ μὴ θαυμάσῃ ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις τὸν πλοῦτον τῆς διακοσμήσεως, τὴν ἄπειρον ποικιλίαν τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν, τὴν ὑπερτέραν γαλήνην τῶν εἰδώλων, ἅτινα ἐκπροσωποῦν τὸν ἰδιότυπον θιβετιανὸν βουδδισμόν Πολλάκις ἐν τοῖς εἰδώλοις τούτοις διαφαίνεται τέχνη μακραίωνος καλλιεργείας, ἔχουσα πλήρη συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς της καὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἐνδιαφέρουσα. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς κυβερνῶντας λάμας, ὁ λαὸς κατοικεῖ εἰς ταπεινοὺς οἰκίσκους, εἴς τινας δὲ περιοχὰς διάγει βίον νομαδικόν, διαιτώμενος εἰς προχείρους σκηνάς. Ἀξιόλογοι εἶναι καί τινες ἐκδηλώσεις τῆς θιβετιανῆς στρατιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἔτι δὲ ἀγγεῖα, ξίφη, ἐγχειρίδια, σιδηρᾶ ἐργαλεῖα, κοσμήματα καὶ ὑφάσματα.

Ι. Μ. Π.

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.] Εἰς τὸ *Θιβὲτ* ἐχρησιμοποιοῦντο ἀρχικῶς τὰ κινεζικὰ γραμματόσημα μέχρι τοῦ 19 1, ὁπότε ἐξεδόθησαν ἰδιαίτερα τοπικὰ δι' ἐπισημάνσεως τῶν τότε κυκλοφορούντων τοιούτων τῆς Κίνας μὲ τρίγλωσσον ἐπιγραφὴν (κινεζικήν, ἀγγλικὴν καὶ θιβετικήν), ἐκφράζουσαν τὴν ἀξίαν των εἰς ἰθαγενεῖς νομισματικὰς μονάδας, «πίες», «ἀννὰ» καὶ «ρουπίες». Ἡ προσωρινὴ αὕτη σειρὰ περιλαμβάνει ἕνδεκα ἀξίας, εἶναι δὲ ἀρκετὰ δυσεύρετος λόγῳ τῆς περιωρισμένης ποσότητος τῶν ἐκδοθέντων ἀντιτύπων καὶ τοῦ σχετικῶς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος, καθ' ὃ ἐκυκλοφόρησαν. Τῷ 1913 ἐξεδόθη μικρὰ τακτικὴ σειρὰ ἀπὸ 5 γραμματόσημα (1—6 ἀννὰ) ἐπὶ χάρτου ἐγχωρίου κακῆς ποιότητος, παριστῶσα λέοντα ἐντὸς κύκλου, περὶ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ THIBET POSTAGE. Μολονότι τὰ γραμματόσημα αὐτὰ ἔχουσι μετρίαν ἀξίαν, ἐπειδὴ εἶναι ἀκαλαίσθητα καὶ κακῶς ἐκτυπωμένα, τὰ ἀπεμιμήθησαν καὶ ὑπάρχουσιν ἄφθονα τούτων παραποιημένα.

«Ε. Φ. Ε.»

Θιβετιανός, *—ή,* ἢ . *Θιβετανός*· ὁ κάτοικος τοῦ Θιβέτ.

θιβετικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ Θιβέτ, ὁ τοῦ Θιβέτ.

Θιβετοβιρμάνοι (οἱ). Καλοῦνται οὕτω τὰ μογγολικὰ φῦλα τὰ κατοικοῦντα ἐγγὺς καὶ ἑκατέρωθεν τῶν συνόρων τοῦ Θιβὲτ καὶ τῆς Βιρμανίας, ἔχοντα ὅμοια περίπου ἤθη καὶ γλωσσικὸν ἰδίωμα.

Θ. Κ.

Θίβη */Μυθολ./.* Μία τῶν ἀμαζόνων, φονευθεῖσα μετὰ πεντήκοντα ἑτέρων ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους.—Η.

Θιβινὶς *'Αρχ. Γεωγρ.* . Πόλις τῆς Βορ. Ἀφρικῆς ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 2,6) εἰς βόρ. πλάτ. 21° καὶ ἀνατ. μῆκ. 30°10'.

Α. Θ. Σ.

θιβόλι (τό)· ἰδιωματ , ὑπόδειγμα, σχέδιον ἐκ χάρτου ἢ καὶ μετάλλου, κοιν. *ἀχνάρι*: «βγάνω θιβόλι», «θιβόλια γιὰ σκούφια, — γιὰ γιακάδες, — γιὰ παπούτσια, — γιὰ παντόφλες κ.τ.τ.»· ‖ κοινὴ ὀνομασία ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ταῖς νήσοις τοῦ *ἀνθιβολίου* (βλ. λ.).

Θίβρων.—1) Σπαρτιάτης στρατηγός. Οὗτος ἀπεστάλη κατὰ τὸ 399 π. Χ. ὑπὸ τῆς Σπάρτης ὡς ἁρμοστὴς μετὰ στρατιᾶς ἐκ 1000 Λακεδαιμονίων νεοπολιτῶν, 3000 Πελοποννησίων καὶ 300 Ἀθηναίων ἱππέων, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προστατεύσῃ τὰς ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐλευθερία ἠπειλεῖτο ὑπὸ τοῦ σατράπου Τισσαφέρνους. Μετὰ τῆς εἰρημένης στρατιᾶς ἡνώθησαν ἐν Περγάμῳ, μετὰ πρόσκλησιν τοῦ Θίβρωνος, καὶ οἱ ὑπολειφθέντες ἑξακισχίλιοι μισθοφόροι Ἕλληνες ἐκ τῶν μυρίων, οἵτινες εἶχον ἀκολουθήσει τὸν Κῦρον εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου ἐκστρατείαν, ὁδηγηθέντες ἐκεῖ ἐκ Θρᾴκης ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος. Ἡ προσέλευσις τῶν ἐμπειροπολέμων Κυρείων μισθοφόρων ἐνέπνευσε θάρρος εἴς τε τὸν στρατὸν τοῦ Θίβρωνος καὶ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις· διὰ τοῦτο ἤρχισαν αὗται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἡ Πέργαμος καὶ αἱ παρ' αὐτὴν πολίχναι, εἰς τὰς ὁποίας ἦρχον οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἐξορίστου βασιλέως τῆς Σπάρτης Δημαράτου, τὸ Γάμβρειον, ἡ Μύρινα καὶ ἄλλαι, ν' ἀνοίγωσι τὰς πύλας των εἰς τὸν Θίβρωνα καὶ νὰ παρέχωσι τὰς ζητουμένας ὑπ' αὐτοῦ ἐπικουρίας. Αἱ πολεμικαὶ ὅμως ἐπιτυχίαι τοῦ Θίβρωνος δὲν ὑπῆρξαν ἀντάξιαι τῶν προσδοκιῶν τῆς Σπάρτης, παρὰ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα ὁρμὴν τῶν Κυρείων, μισούντων τὸν ἀρχαῖον ἐχθρόν των Τισσαφέρνην ὡς δολοφόνον τῶν ἀρχηγῶν των. Ἰδίως κατηγορεῖτο ὅτι ἄφινε τοὺς στρατιώτας του νὰ διαρπάζωσι τὰς περιουσίας τῶν φίλων. Ἕνεκα τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ *Δερκυλλίδα* (βλ. λ.). καὶ ἐλθὼν εἰς Σπάρτην κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον. Κατὰ τὸ 391 π. Χ ὅμως ἀπεστάλη καὶ πάλιν εἰς Ἔφεσον ὁ Θίβρων μετὰ στολίσκου, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν ὁποῖον ἄκων εἶχε διακόψει ὁ Ἀγησίλαος. Κατά τινα ὅμως ἐπιδρομὴν πρὸς λαφυραγωγίαν, ἀμελῶς διενεργηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τὸν σατράπην Στρούθαν, ὑπέστη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ σατράπου τούτου ὅλως ἀπροφύλακτος ὢν καὶ ἐφονεύθη μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν του.

— 2) Λακεδαιμόνιος, φίλος τοῦ *Ἁρπάλου* (βλ. λ.), θησαυροφύλακος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸν Ἅρπαλον ἠκολούθησεν ἐκ Ταινάρου εἰς Κρήτην, ἔνθα καὶ ἐδολοφόνησε τοῦτον διὰ νὰ γίνῃ κύριος τῶν θησαυρῶν του, τοὺς ὁποίους εἶχε κλέψει ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου φυγὼν ἐκ Βαβυλῶνος. Ἐκ Κρήτης ἀνεχώρησε διὰ Κυρήνην, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν φυγάδων Κυρηναίων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν. Οἱ Κυρηναῖοι προσεφέρθησαν τότε νὰ δώσωσι πρὸς αὐτὸν 500 τάλαντα, τὰ ὁποῖα εἶχε ζητήσει, διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ τὸ ἥμισυ τῶν πολεμικῶν των ἁρμάτων. Πρὸ τῆς ἐκπληρώσεως ὅμως τῶν ὅρων τῆς συνθήκης μετέβη εἰς Κυρήνην ὁ φίλος τοῦ Θίβρωνος Κρὴς Μνασικλῆς, ὅστις ἔπεισε τοὺς Κυρηναίους νὰ μὴ συμμορφωθῶσι πρὸς τοὺς ὅρους καὶ οὕτως ἐξηκολούθησεν ὁ Θίβρων τὸν πόλεμόν του καταλαβὼν τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόκρουσίν του ἐκεῖθεν τὰ Ταύχειρα. Κατ' αὐτοῦ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ὁ Ὀφέλλας, ὅστις κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τὸν στόλον του καὶ νὰ συλλάβῃ αἰχμάλωτον τὸν Θίβρωνα, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφόνευσεν ἐν Ἀπολλωνίᾳ κατὰ τὸ 322 π. Χ.

ΚΑΨ.

θιβωδία (ἡ) (Thibaudia) */Βοτ./.* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρικοειδῶν*, περιλαμβάνον δενδρύλλια μὲ ὡραῖα ἐρυθρὰ ἄνθη. Γνωστὰ περὶ τὰ 40 εἴδη ἅπαντα ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν.

Θίγη *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ (Libya Interior) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 6, 9) εἰς βόρ. πλάτ. 21° καὶ ἀνατ. μῆκ. 17° 30', πρὸς βορρᾶν τοῦ Νίγηρος ποταμοῦ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἡ νῦν Tigi, ἐν τῷ Γαλλικῷ Σουδάν, πρὸς βορρᾶν τοῦ Τομβοκτού.

Α. Θ. Σ.

Θίγιβα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ (νῦν Ἀλγέριον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3, 7) εἰς βόρ. 29° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 30° 45'. Κατά τινας εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (V, 29) ἀναφερομένη Tibigense, νῦν Henchir-Bir-Magra.

Α. Θ. Σ.

Θιγλαθπιλέσερ, παρὰ τοῖς Ο' ***Θαλγαθφελασσάρ.*** Ὄνομα τριῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας.

— 1) ***Θιγλαθπιλέσερ Α'*** (1115—1093 π. Χ.). Ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, κίνδυνοι μεγάλοι ἠπείλουν τὸ ἀσσυριακὸν κράτος. Οἱ κατὰ τοῦ χετιτικοῦ κράτους ἐπιδραμόντες λαοὶ εἶχον ἤδη φθάσει μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, ἡ Συρία καὶ Παλαιστίνη εὑρίσκοντο ἐν ἀναστατώσει ἕνεκα τῆς εἰσβολῆς τῶν Φιλισταίων καὶ Ἑβραίων, ἐνῷ οἱ Ἀραμαῖοι εἰσέβαλλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Ὁ Θιγλαθπιλέσερ, ἐν πρώτοις, ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ παρὰ τὴν λίμνην Βὰν νικᾷ ὁλοσχερῶς τοὺς ἡνωμένους ἐχθροὺς βασιλεῖς τῶν χωρῶν ἐκείνων. Μετὰ ταῦτα ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Ἀραμαίων Βεδουΐνων, οἵτινες ὁρμώμενοι ἐκ τῆς συριακῆς ἐρήμου κατ' ἐπανάληψιν εἰσέβαλον εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος, καὶ καθαρίζει τὸ ἔδαφος μέχρι τῆς Καρκέμης. Ἔπειτα στρέφεται κατὰ τῆς χώρας Μούσρου, τὴν πρωτεύουσαν τῆς ὁποίας ἐκυρίευσε. Κατὰ τῆς Ἀρμενίας ἠναγκάσθη δὶς ἀκόμη νὰ ἐκστρατεύσῃ, κατὰ δὲ τῶν Ἀραμαίων Βεδουΐνων 28 φορὰς νὰ πορευθῇ. Τέλος στρέφεται καὶ πρὸς τὴν Φοινίκην, ἧς αἱ πόλεις παραδίδονται ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἀλλ' ἐνῷ ἦτο ἀπησχολημένος εἰς τὰς ἐκστρατείας, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος Μαρδοὺκ - ναδὶν - ἀχ προσβάλλει τὴν παραμεθόριον πόλιν Ἐκαλλάτι. Ἐπελθὼν ὁ Θιγλαθπιλέσερ κυριεύει τὴν Σιππάρ, τὴν Οὔπη καὶ αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα, ἧς τὰ ἀνάκτορα κατέκαυσε Διὰ δευτέραν φορὰν ἐπαναστατεῖ ὁ Μαρδοὺκ-ναδὶν-ἀχ, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν φονεύεται ἐν τῇ μάχῃ Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μετ' ὀλίγον εἰρήνην τὰ ὅρια τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπεξετάθησαν πρὸς νότον.

— 2) ***Θιγλαθπιλέσερ Β'*** (966—934 π. Χ.). Μία μόνον ἐπιγραφὴ διέσωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Περὶ αὐτοῦ οὐδὲν γνωρίζομεν. Ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τῆς καταπτώσεως τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ θανάτου Θιγλαθπιλέσερ τοῦ Α'.

— 3) ***Θιγλαθπιλέσερ Γ'*** (745—727 π. Χ.). Ὑπῆρξε μία τῶν ἐξοχωτέρων μορφῶν, αἵτινες ἐλάμπρυναν τὸν ἀσσυριακὸν θρόνον. Ἠγωνίσθη ἐπὶ μακρὸν κατὰ τῶν ἀραμαϊκῶν φυλῶν, τὰς ὁποίας τέλος κατέβαλε. Τῷ 738 ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Συρίας καὶ ὀλίγον βραδύτερον τῷ 734 κατὰ τῆς Φοινίκης κυριεύσας καὶ τὴν Γάζαν. Ὁ ἐν Παλαιστίνῃ ἐκραγεὶς συροευφραϊμιτικὸς πόλεμος ἀναγκάζει αὐτὸν ν' ἀναμιχθῇ καὶ εἰς τὰ τῆς Παλαιστίνης. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ κράτους Πεκὰχ καὶ ὁ τῆς Δαμασκοῦ Ρετσὼν ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα Ἄχαζ, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ ἐγγὺς εὑρισκομένου Θιγλαθπιλέσερ τοῦ Γ', ὅστις εἰσβάλλει πάραυτα εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ κυριεύει πόλεις τινάς. Ὁ πανοῦργος Πεκὰχ διὰ τῆς ὑποταγῆς σῴζει τὴν ὕπαρξιν τοῦ θρόνου, ἐνῷ ὁ Ρετσὼν καταφεύγει εἰς τὴν Δαμασκόν, ἥτις τέλος μετὰ πολιορκίαν πίπτει εἰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων τῷ 732. Περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ βασιλεὺς ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Κυριεύσας δὲ αὐτὴν ἀναγορεύεται βασιλεὺς καὶ τῆς Βαβυλῶνος λαβὼν τὸ ὄνομα *Πούλου* (729 π. Χ.).

Β. Μ. Β.

Θίγνικα *['Αρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ζευγιτανῆς (βορεία Τύνις), κειμένη δεξιὰ τοῦ Βαγράδα ποταμοῦ (νῦν Medjerda), γνωστὴ ἐκ τῆς «Tabula Peutingeriana» καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν. Κατ' ἀρχὰς ἁπλῆ κώμη (pagus) ἐξειλίχθη ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς αὐτόνομον πόλιν (municipium). Τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει σήμερον τὸ χωρίον Aïn-Tounga, ὅπου σῴζονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς.

Α. Θ. Σ.

θίγω, ἀόρ. *ἔθιξα—ἐθίχθην*· ἐγγίζω, ψαύω, ἅπτομαι, ἀρχ. *θιγγάνω*· «μὴ τὸ θίγῃς, διότι θὰ πέσῃ»· ‖ μεταφ. ἐπιλαμβάνομαί τινος ἀκροθιγῶς: «μόλις ἔθιξε τὸ ζήτημα», «μὴ θίγῃς ζητήματα οἰκογενειακά»· ‖ κάμνω τινὰ νὰ στενοχωρηθῇ. κεντῶ, πειράζω, προσβάλλω: «τὸν ἔθιξεν εἰς τὰ καίρια,—ἐκεῖ ποῦ τὸν πονεῖ».

Β. Φ.

Θιέθα (Cieza) *Γεωγρ.* . Πόλις τῆς νοτιοανατολικῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μουρκίᾳ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Σεγκούρα καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μαδρίτης—Καρχηδόνος. Κάτοικοι 13,626. Ἐν τῇ πόλει ὑπάρχουν ἀλευρόμυ-

Digitized by Google

λοι, ἐργοστάσια κατασκευῆς χάρτου, ξυλουργίας καὶ διϋλιστήρια. Ἡ περιφέρεια παράγει σιτηρά, οἶνον, ἐλαίας, σταφίδας καὶ πορτοκάλλια. Ἡ Θιέθα ἀνεπτύχθη κυρίως μεταξὺ τοῦ 1870 καὶ 1900, διὰ τοῦτο δὲ ἐμφανίζεται ὡς πόλις συγχρονισμένη καὶ ἐντελῶς νέα. Δ. Σ. Δ.

Θιενάγκα (Cienaga) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Σιενάγκα.*

Θιενφουέγκος (Cienfuegos) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Σιενφουέγκος.*

Θιερρὺ (Thierry). Ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Αὐστρασίας *Θεοδωρίχου* (βλ. λ.) ἢ *Θευδερίχου* (βλ. καὶ *Τιερρύ*).

Θιέρσος (Thiers), ***Λουδοβῖκος-Ἀδόλφος.*** Γάλλος πολιτικὸς καὶ ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Μασσαλίᾳ τὴν 16 Ἀπριλίου 1797 καὶ ἀποθανὼν ἐν Saint-Germain-en Laye τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1877. Ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἐμπόρων καταστραφεῖσαν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Συγγενεύων ἐκ μητρὸς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ἀνδρέαν καὶ Μαρία Σενιὲ καὶ τῇ συνδρομῇ τῆς οἰκογενείας ταύτης εἰσῆλθεν ὡς ὑπότροφος εἰς τὸ ἐν Μασσαλίᾳ λύκειον τῷ 1806 καὶ διακριθεὶς ἐν αὐτῷ ἐπεράτωσε

Ἀδόλφος Λουδοβῖκος Θιέρσος.

τὰς νομικὰς σπουδάς του ἐν Αἲξ, ἔνθα συνεδέθη ἀρρήκτως μετὰ τοῦ βραδύτερον ἀναδειχθέντος πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ Μινιέ. Ἐγένετο κατ' ἀρχὰς δικηγόρος τῷ 1820, ἀλλὰ κλίνων μᾶλλον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ γράμματα, παρῃτήθη τῆς δικηγορίας καὶ ἐνέκυψεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Ἀρλατὰν ντὲ Λωρίς, κατῆλθεν εἰς τὸ προκηρυχθὲν ὑπὸ τῆς ἀκαδημίας τοῦ Αἲξ διαγώνισμα διὰ τὸ «ἐγκώμιον τοῦ φιλοσόφου Βωβενάργκ». Ἡ πραγματεία του ἐκρίθη ἡ ἀρίστη τῶν ὑποβληθεισῶν, ἀλλ' οἱ κριταί, θεωρήσαντες τὸν Θιέρσον ὡς ἰακωβινίζοντα, ἀνέβαλον τὸ διαγώνισμα διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην ἐξεδικήθη, ἀποστείλας τὸ ἐπιὸν ἔτος τὴν αὐτὴν πραγματείαν μετ' ἄλλης ἐκ Παρισίων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐβραβεύθη, ἡ δὲ δευτέρα ἐπῃνέθη, οὕτω δὲ ὁ Θιέρσος ἔλαβε δύο ἀνθ' ἑνὸς βραβεῖα. Κατὰ τὸ ἔτος 1821 ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπως ἐπιδοθῇ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν μετὰ τοῦ φίλου του Μινιέ. Πένητες καὶ ἄνευ τινὸς προστασίας, εἰργάζοντο ὅπως πορίζωνται τὰ πρὸς συντήρησιν χρήματα. Τῇ συστάσει τοῦ συμπολίτου του καὶ διασήμου ῥήτορος τῆς ἐποχῆς Μανουὲλ εἰσήχθη εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος «Constitutionnel», εἰς ἣν ἐδημοσίευσε πλεῖστα μέρη τοῦ «ἐγκωμίου τοῦ Βωβενάργκ». Ἡ συνεργασία του εἰς τὴν ἐφημερίδα ταύτην ἐγένετο ἡ ἀφετηρία τῆς πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς αὐτοῦ σταδιοδρομίας. Ὁ Θιέρσος ἔγραφε ταυτοχρόνως εἰς τὰς «Tablettes universelles» καὶ εἰς τὸν «Globe», τάχιστα δὲ ἀπέκτησε φήμην μαχητικοῦ δημοσιογράφου καὶ τεχνοκρίτου. Ὁρμητικὸς κατὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἄμυναν, ἀποφασίζων καὶ ἐνεργῶν ἀμέσως, ἐκέκτητο ἤδη ὕφος ἀρρενωπὸν καὶ σταθερόν, τὰ δὲ ἄρθρα του ἐκρίνοντο ὡς πρότυπα δημοσιογραφικῆς γλώσσης. Τῷ 1822 ἡ δημοσιευθεῖσα κριτικὴ αὐτοῦ περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Μονλοζιὲ «Ἡ γαλλικὴ μοναρχία», ἐνεφάνισε τὸν Θιέρσον ὡς ἐξαιρετικὸν πολιτικὸν συγγραφέα. Μετὰ τῆς πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς κριτικῆς ἐδημοσίευσε ταυτοχρόνως τεχνοκριτικὰς μελέτας περὶ τῶν ἐν Παρισίοις καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων, αἵτινες ἦσαν ἱστορικὰ δοκίμια περὶ τῶν διαφόρων φάσεων τῆς ζωγραφικῆς, περιληφθέντα εἰς τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Salon de 1822». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ «Memoires sur l'art dramatique» τὴν βιογραφίαν τῆς διασήμου ἠθοποιοῦ τοῦ «Κόβεν-Γκάρντεν», Bellamy, καὶ ὀλίγον βραδύτερον περιελθὼν τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν καὶ τὰ Πυρηναῖα ἐδημοσίευσε τὰς γραφικωτάτας ἐντυπώσεις του ὑπὸ τὸν τίτλον «Les Pyrénées ou le Midi de la France», αἵτινες ἔταξαν τὸν Θιέρσον ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του. Αἱ στῆλαι τῆς «Συνταγματικῆς» δὲν ἤρκουν πλέον εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν Ἱσπανικὸν πόλεμον τοῦ 1823 μετέσχε τῆς συντάξεως τοῦ πολιτικοῦ περιοδικοῦ «Tablettes historiques», συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Ζωφρουᾶ, τοῦ Μινιὲ καὶ τοῦ Ρεμυζῶ, ἐνεφανίσθη δὲ τότε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς πολιτικοὺς συλλόγους τῆς ἀντιπολιτεύσεως, εἰσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ Λαφφίτ. Εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἓξ ἐτῶν ἤρξατο δημοσιεύων τὴν «Ἱστορίαν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως» (1823—1827), εἰς δέκα τόμους, ἥτις ἔσχε παμμεγίστην ἐπιτυχίαν. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐτίθετο ἀντιμέτωπον πρὸς τὴν παλινόρθωσιν τῶν Βουρβώνων καὶ ἐδικαιολόγει καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀναποδράστους παραφορὰς τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Encyclopedie progressive» σειρὰν ἄρθρων περὶ τοῦ Λόου, περιληφθέντα εἰς ἕνα τόμον τῷ 1826.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἱστορίας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως» ὁ Θιέρσος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συγγραφῆς «Γενικῆς ἱστορίας», ἠθέλησε δὲ περιηγούμενος τὸν κόσμον νὰ περισυλλέξῃ τὴν ἀναγκαιοῦσαν ὕλην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· εἶχεν ἐπιβιβασθῆ ἤδη τοῦ πλοίου, ὅπως παρακολουθήσῃ τὸν Λαπλὰς εἰς τὸν περίπλουν τῆς γῆς, ὅτε τὴν 5 Αὐγούστου 1829 ἐσχηματίσθη ἡ κυβέρνησις Πολινιάκ, καὶ ἀνέβαλε τὸν ἀπόπλουν του, ὅπως ὑπερμαχήσῃ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν κατὰ τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ τοῦ νέου ὑπουργείου, ὅπερ ἔσυρε τὸν βασιλέα Κάρολον Ι' εἰς πραξικόπημα, ἐνῷ ἡ νεολαία μετὰ ζέσεως εἶχεν ἐγκολπωθῆ τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων. Ἵδρυσε τότε μετὰ τοῦ Μινιὲ καὶ τοῦ Ἀρμάνδου Καρρὲλ τὴν ἐφημερίδα «Ἐθνικὴν» (National), ἕκαστος δὲ τούτων ἔμελλε νὰ εἶναι ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ ἓν ἔτος ἀρχισυντάκτης αὐτῆς. Τὸ ὑπουργεῖον Πολινιὰκ προετίθετο νὰ καταργήσῃ τὸ Σύνταγμα, ἡ δὲ ἐφημερίς, τῆς ὁποίας τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Θιέρσος, ἐγένετο ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ὑποστηρίζων τὸ συνταγματικὸν δόγμα «ὁ βασιλεὺς βασιλεύει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ», ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον τὸ περίφημον ἄρθρον του, ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ἔναυσμα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830. Ὁ Θιέρσος δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς δυναστείας, καὶ εἰς τὸ φύλλον τῆς 9 Φεβρουαρίου 1830 προέβαλε τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρλεάνης Λουδοβίκου-Φιλίππου. Κατηγορηθεὶς ἕνεκα τοῦ ἄρθρου τούτου κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον, καλυφθὲν αὐθημερὸν διὰ κοινῶν συνεισφορῶν. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ ἀρθρογραφία τοῦ Θιέρσου ἐγένετο προκλητικωτάτη, ἡ δὲ ἐφημερίς του μετεβλήθη εἰς κυριώτερον κέντρον ἀντιδράσεως κατὰ τῆς βασιλείας. Ὅτε τὴν 26 Ἰουλίου 1830 ἐδημοσιεύθησαν τὰ αὐταρχικὰ διατάγματα, τὰ περιστέλλοντα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, συνῆλθον εἰς τὰ γραφεῖα τῆς «Ἐθνικῆς» πάντες οἱ διευθυνταὶ τῶν ἐφημερίδων καὶ πλεῖστοι βουλευταί, οἵτινες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θιέρσον τὴν σύνταξιν τῆς διαμαρτυρίας, ὡς δ' ἐγένετο αὕτη, τῇ προτάσει αὐτοῦ ὑπέγραψαν πάντες οἱ παρευρισκόμενοι. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ἡ ἀστυνομία ἀπηγόρευσε τὴν δημοσίευσιν τῆς προκηρύξεως. Εἰς ταύτην ἀπήντησεν ὁ Θιέρσος, ὅτι θὰ ὑπέκυπτε μόνον εἰς τὴν βίαν. Μετασχὼν τὰς ἡμέρας τῆς 27 καὶ 28 Ἰουλίου τῶν πολιτικῶν συναθροίσεων καὶ ὀργανώσας τὴν νόμιμον ἀντίστασιν, κατεδιώχθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μονμορανσύ, ἀλλ' ἐνεφανίσθη τὴν 29 εἰς τὴν συνάθροισιν τοῦ Λαφφίτ, συνέταξε τὴν προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ὁ λαὸς ἐκαλεῖτο ὅπως ἐκλέξῃ βασιλέα τὸν Λουδοβῖκον-Φίλιππον τῆς Ὀρλεάνης, τὴν δ' ἐπομένην ἀποσταλεὶς εἰς τὸν δοῦκα ὑπερενίκησε τοὺς δισταγμούς του καὶ τὸν ἔπεισεν, ὅπως δεχθῇ τὸν τίτλον τοῦ γενικοῦ ἐπιτηρητοῦ τοῦ βασιλείου, τὴν δὲ 9 Αὐγούστου 1830 ἔπεισεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων. Διωρίσθη τότε σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ὑφυπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ βαρώνου Λουΐ, καὶ εἶτα εἰς τὴν τοῦ Λαφφίτ. Ἐξελέγη δὲ βουλευτὴς τοῦ διαμερίσματος Αἲξ. Ἐγένετο ἀμέσως ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως Λαφφίτ, ὅστις εἶχεν ἐναποθέσει τὴν πολύπλοκον διαχείρισιν τοῦ ζητήματος τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους εἰς τὸν Θιέρσον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τούτου εἰσήγαγε τὴν πλήρη μεταρρύθμισιν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος καὶ ἐθεράπευσε τὴν ὑφισταμένην οἰκονομικὴν κρίσιν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Λαφφὶτ (13 Μαρτίου 1831), ὁ Θιέρσος ἀπῆλθεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, διέστη δὲ πρὸς τοὺς πρῴην φίλους του καὶ ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ Καζιμὶρ Περιέ, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. Κατὰ τὴν 5 καὶ 6 Ἰουνίου τοῦ 1832, ὁ Θιέρσος συνέστησε τὴν λῆψιν αὐστηρῶν μέτρων κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἡ χώρα ἀνεταράσσετο, ἡ δὲ δούκισσα τοῦ Μπαρρὺ παρεσκεύαζε στάσιν εἰς Βανδέαν, ἥτις κατεπνίγη πρὸ τῆς ἐκρήξεως αὐτῆς, διὰ τῆς συλλήψεως καὶ φυλακίσεως τῆς δουκίσσης εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μπλαί. Γενόμενος προσωρινὸς ὑπουργὸς τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῶν Δημοσίων ἔργων, ἀνεδείχθη πολιτικὸς ὑπέροχος. Τῷ 1834 οἱ λαϊκοὶ σύνδεσμοι ἠπείλουν τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν καὶ πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου ὁ Θιέρσος ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅπως καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Λυὼν καὶ τῶν Παρισίων, ὅπου εἶχον ἤδη ἐγερθῆ ὁδοφράγματα. Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1834 ἀνέλαβε τὸ αὐτὸ ὑπουργεῖον εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ στρατάρχου Μορτιέ. Τὴν 28 Ἰουλίου 1835, κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς καταχθονίου μηχανῆς τοῦ Φιέσκι, ὁ Θιέρσος εὑρίσκετο παρὰ τὸν στρατάρχην Μορτιέ, ὅτε οὗτος ἐφονεύθη, συνεκλήθησαν δὲ αἱ βουλαί, πρὸς ἃς ὑπεβλήθησαν καὶ ἐψηφίσθησαν οἱ περιοριστικοὶ περὶ ἐλευθεροτυπίας καὶ ὁρκοδικείων νόμοι, οἱ γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «νόμοι τοῦ Σεπτεμβρίου», οὓς ὑπεστήριξεν ἀνεπιφυλάκτως. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἤρξατο ἡ μεταξὺ Θιέρσου καὶ Γκυζὼ ἀντιζηλία, ἡ χωρίσασα τὴν κυβέρνησιν καὶ καταλήξασα εἰς τὴν παραίτησιν αὐτῆς καὶ τὸν σχηματισμὸν ἑτέρας, εἰς ἣν ἐγένετο πρόεδρος καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀκολουθήσας φιλελευθέραν πολιτικὴν ἐσωτερικῶς. Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς συνθήκης τῆς τετραπλῆς συμμαχίας, ἠθέλησε νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ὑπερνικήσῃ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου-Φιλίππου παρῃτήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν χάριν καλλιτεχνικῶν μελετῶν, ἐπιστρέψας δ' ἐγένετο τῷ 1840 πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπεστήριξε δὲ τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ-Ἀλῆ κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ ἐκβολὴ τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνασπισμοῦ διὰ τῆς συνθήκης τῆς 15 Ἰουλίου. Παρεσκευάζετο οὕτως εἰς πόλεμον καὶ ἤρξατο ἀνακαινίζων τὰ ὀχυρώματα τῶν Παρισίων πρὸς ἄμυναν αὐτῶν, ἠπείλει δὲ ἐκστρατείαν εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐκφοβισμὸν τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' οὔτε ὁ βασιλεὺς οὔτε ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἐνεστερνίζοντο τὴν φιλοπόλεμον πολιτικὴν αὐτοῦ. Μετὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα βομβαρδισμὸν τῆς Βηρυττοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ὁ Θιέρσος ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως, ἀφήσας τὰς εὐθύνας τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν εἰς τὸν Γκυζώ.

Ἀποσυρθεὶς τῆς ἀρχῆς ὁ Θιέρσος ἐπανῆλθεν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτοῦ μελέτας καὶ ἤρξατο γράφων τὴν «Ἱστορίαν τῆς ὑπατείας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας». Τῷ 1845 ἐδημοσίευσε τοὺς δύο πρώτους τόμους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπρόκειτο ν' ἀπαρτίσῃ εἴκοσι τόμους. Ἡ ἔκδοσις ἀρξαμένη τῷ 1845 ἔληξε τῷ 1862, ἐκρίθη δὲ ὡς μετριοπαθὴς καὶ ἀμερόληπτος. Ἡ «Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος» δὲν ἔχει μὲν τὴν δραματικότητα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως» ἀλλὰ φέρει τὴν ἐπικὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ ἡ μεγάλη μορφὴ τοῦ Ναπολέοντος εἰκονίζεται σκιάζουσα τὰ πάντα, χωρὶς νὰ ἀπορροφᾷ τὸ ἔργον τοῦ ὅλου ἔθνους. Ὅταν ἐδημοσιεύθησαν οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ ἔργου τούτου, ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου εἶχεν ἀνέλθει ὁ Ναπολέων Γ', ὅστις εἰς ἓν τῶν διαγγελμάτων του ὠνόμασε τὸν Θιέρσον ἐθνικὸν ἱστορικόν, ἡ δὲ γαλλικὴ Ἀκαδημία, ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸ γέρας τῶν 20.000 φράγκων, ὅπερ οὗτος διέθεσε πρὸς σύστασιν νέων διαγωνισμάτων. Καίτοι ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν ἱστορικὴν συγγραφήν του, ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ αὖθις εἰς τὴν πολιτικὴν παλαίστραν, καταπολεμήσας τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου-Φιλίππου, ὅστις ἀφαιρῶν ἓν πρὸς ἓν τὰ λαϊκὰ δικαιώματα μετέβαλεν εἰς ἁπλῆν σκιάν, ὡς ἔλεγε, τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα. Διὰ τῶν θερμῶν δὲ ἀγορεύσεών του καὶ τῆς σφοδρᾶς του ἀρθρογραφίας συνέτεινε μεγάλως εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς μοναρχίας. Ὁ Λουδοβῖκος-Φίλιππος ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην εἰς Παρισίους εἶχον ἐγερθῆ τὰ ὁδοφράγματα καὶ πανταχοῦ ἡ δημοκρατία ἐφέρετο εἰς τὰ στόματα πάντων. Μὴ δυνηθεὶς ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸ ὀγκούμενον ἐπαναστατικὸν ῥεῦμα παρῃτήθη, κηρύξας ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου ἀπέθανε. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν συντακτικὴν συνέλευσιν καὶ παρεκάθησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, καταπολεμήσας τὰς σοσιαλιστικὰς προτάσεις τοῦ Προυντὼν περὶ ἐκκαθαρίσεως τῆς παλαιᾶς κοινωνίας. Μέλος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ δικτάτορος, στρατηγοῦ Καβαινιάκ, ὅστις διὰ τῆς Ἀκαδημίας ἐπεδίωξε νὰ καταπολεμήσῃ τὸν σοσιαλισμόν, ἔγραψε δὲ τότε ὁ Θιέρσος τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Du droit de propriété» καταπολεμοῦν τὸν σοσιαλισμὸν βιβλίον του. Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1848 ἐψήφισεν ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπος Λουδοβίκου-Ναπολέοντος, ἐμφανισθέντος ὡς μέλλοντος νὰ ἐπιφέρῃ τὴν τάξιν ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλ' ἀντετίθετο εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς 2 Δεκεμβρίου 1851, δι' οὗ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ναπολέων Γ'. Συλληφθεὶς ἐκρατήθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Μαζὰς καὶ ἀπεπέμφθη ἐκτὸς τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους. Μετά τινας μῆνας ἐπετράπη εἰς αὐτὸν ἡ ἐπάνοδος εἰς Παρισίους, ἀλλ' ἐπὶ ἑνδεκαετίαν ὁλόκληρον ἀπέσχε τῆς πολιτικῆς καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ἱστορικῶν του ἔργων. Τῷ 1863 ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ πάλιν, ἀλλὰ μετεῖχε μόνον εἰς τὰς συζητήσεις οἰκονομικῶν ζητημάτων, μόλις δὲ τῷ 1870 κατεπολέμησε τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 15 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεφώνησε τὴν περίφημον αὐτοῦ ἀγόρευσιν, μεμφθεὶς τὴν κυβέρνησιν ὡς κηρύξασαν τὸν πόλεμον «ἄνευ ἀνάγκης, ἄνευ προπαρασκευῶν καὶ ἄνευ συμμάχων».

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδὰν ἐπηκολούθησεν ἐν Παρισίοις ἡ ἐπανάστασις τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1870, ἥτις ἐπέφερε τὴν ἀνατροπὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Θιέρσος εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην κίνησιν παρέμεινεν ἀμέτοχος, ἀλλὰ προσέφερε εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐθνικῆς ἀμύνης τὴν ἀρ-

Digitized by Google

γὴν αὐτοῦ καὶ τὴν προσωπικήν του ἐπιρροὴν παρὰ ταῖς εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεσι, παρ' ὧν ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 8 Φεβρουαρίου 1871 ἐξελέγη πληρεξούσιος εἴκοσιν ἓξ ἐκλογικῶν διαμερισμάτων, ἀπεδέχθη δὲ τὴν ἀντιπροσωπείαν τῶν Παρισίων, ἀμέσως δὲ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἡ ἐκτελεστικὴ ἀρχή. Ἀποδεχθεὶς τὴν δυσχερεστάτην ταύτην ἐντολὴν κατὰ τὴν δυστυχεστέραν περίοδον τῆς Γαλλίας, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ἐξ ἀνδρῶν μεγάλου κύρους ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ντυφώρ, μεταξὺ δὲ τῶν ὑπουργῶν κατελέγοντο ὁ Ἰούλιος Φάβρ, ὁ Ἐρνέστος Πικὰρ καὶ ὁ Ἰούλιος Σιμών. Ἤρξατο ἀμέσως διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ Βίσμαρκ περὶ τῶν ὅρων τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἐξηγόρασε διὰ τῆς καταβολῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πέντε δισεκατομμυρίων φράγκων καὶ τῆς παραχωρήσεως τῆς Λωραίνης καὶ τῆς Ἀλσατίας εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀλλ' ἠδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Βίσμαρκ ἐπὶ τοῦ Μπελφόρ. Ἀλλὰ ἐνῷ ἡ συνέλευσις εἶχε ψηφίσει τὴν συνθήκην, ἐξερράγη ἐν Παρισίοις ἡ ἐπανάστασις τῆς κομμούνας τὴν 18ην Μαρτίου 1871. Ὁ Θιέρσος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως καταστείλῃ δι' εἰρηνικῶν μέσων ταύτην, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται κατεδίκαζον αὐτὸν ἐρήμην εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τὴν 1 Μαΐου, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐπυρπόλουν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μαρτύρων οἰκίαν του. Ἡ συνέλευσις καὶ ἡ κυβέρνησις ἤδρευεν ἐν Βερσαλλίαις, τὰ δὲ στραυτεύματα αὐτῆς εἰσελάσαντα εἰς Παρισίους ἐφήρμοσαν αὐστηρῶς τοὺς νόμους κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Τὴν 31 Αὐγούστου, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν μοναρχικῶν κομμάτων, ὁ Θιέρσος ἐξελέγη πρῶτος πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Τὸ προταθὲν ὑπ' αὐτοῦ δάνειον ἐκ $4^1/_2$ δισεκατομμυρίων φράγκων πρὸς πληρωμὴν τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἀνῆλθεν εἰς 43 δισεκατομμύρια, οὕτω δὲ ἀπηλλάγη ἡ Γαλλία τῆς ξενικῆς κατοχῆς. Τὴν 24ην Μαΐου 1873, λόγῳ δυσμενοῦς τινος ψηφοφορίας ἐν τῇ συνελεύσει, ἀπεσύρθη τῆς ἐξουσίας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Μὰκ-Μαὼν καὶ κατέλαβε θέσιν ὡς ἁπλοῦς πληρεξούσιος εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀριστερᾶς.

Ἐκτὸς τῶν ἱστοριῶν τῆς «Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως» καὶ τῆς «Ἱστορίας τῆς ὑπατείας», ὁ Θιέρσος ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἄλλα συγγράμματα, ἐν οἷς: «Law et son Système de finances», «La Monarchie», «Congrès de Vienne» κτλ. καὶ πλῆθος ἄρθρων εἰς διάφορα περιοδικά. Τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀγορεύσεις συνεκέντρωσεν ὁ Καλμὰν εἰς δέκα ἓξ τόμους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Laya*, Études historiques sur la vie privée, politique et littéraire de A. Thiers. τόμ. 2 (Paris 1856).—*G. Simon*, Éloge.— *Voy. Richardet* Histoire de la présidence de A. Thiers (Paris 1875).—*Paul de Remusat*, A.Thiers (1889).—*Edg. Zevort*, Thiers (1892). Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Θικὰθ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 1, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 8° 30′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 32° 30′. Κατά τινας, πιθανὴ εἶναι ἡ σημερινὴ Dayat-el-Roum, ἐπὶ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ Σούβουρ (νῦν Oued-Sébou), ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ἄτλαντος ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Α. Θ. Σ.

Θὶλ (Thil) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀρμενίας (βλ. λ. *Τὲλ-Χαμδοῦ*).

θιλαμίνη (ἡ) [*Χημ.*]· βλ· *θειολανολίνη*.

Θιλβὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀλβανίας, χώρας κειμένης παρὰ τὰ ΝΔ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν σημερινὴν αὐτόνομον σοσιαλιστικὴν σοβιετικὴν δημοκρατίαν τοῦ Δαγεστάν. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 11, 5) εἰς βόρειον πλάτ. 84° 15′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 46° 50′, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Γέρρου καὶ Κασσίου. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Α. Θ. Σ.

Θιλσάφατα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Κάτω Μεσοποταμίας, κειμένη παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν, πρὸς βορρᾶν τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῶν Χαλδαίων Οὒρ (νῦν Mugheir), κειμένης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Εὐφράτου. Ὑπό τινων ταυτίζεται πρὸς τὸ παρὰ τὴν Μοσσούλην χωρίον Τὲλ-Ἀσάδ. Α. Θ. Σ.

θιλύκι (τὸ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *φιλλυρέα ἡ μεσαία* (Phillyrea media).

Θίμβρων. Ὄνομα δύο Σπαρτιατῶν στρατηγῶν (βλ. λ. *Θίβρων*).

Θιμικλέρι [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τοῦ Πόντου ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀμισοῦ, κατοικούμενον ἄλλοτε ὑπὸ 50 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Α. Α. Π.

Θίμισα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Βαγράδα (νῦν Medjerda) καὶ Τρίτωνος, πρὸς νότον τῆς Καρχηδόνος, ἐν τῇ νῦν Τύνιδι, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3, 9) εἰς βόρ. πλάτ. 35° καὶ ἀνατ. μῆκ. 32° 10′. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐκαλεῖτο Thimida. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἀναφέρεται ὡς ἕδρα ἐπισκόπου ἀπὸ Θημίδης», μνημονεύεται δὲ καὶ ἑορτὴ μάρτυρος ἐκ Θημίδης «Timidensium martyrum festivitas», ἑορτάζοντος τὴν 11 Ἰουνίου. Α. Θ. Σ.

Θιμπὼ (Thibô, ἀγγλ. Thibaw) [*Γεωγρ.*]. Μικρὰ ἐπικράτεια τοῦ Σάν, ἐπισήμως καλουμένη *Χσιπὼ* (Hsipaw), ὑπὸ δὲ τοῦ λαοῦ *Οὒγκ Πάουγκ*, ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς πρωτευούσης. Περιλαμβάνει τέσσαρα κρατίδια, τὸ κύριον Θιμπὼ καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενα *Μὸνγκ Λόγκ*, *Μὸνγκ Τοὺγκ* καὶ *Τονζέ*, ἔχον ἔκτασιν 13.170 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 104.700. Πρωτεύουσα *Θιμπώ*. Ἡ χώρα εἶναι ὀρεινή, διαρρέεται δὲ ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, ὧν σημαντικώτερος ὁ Νὰμ Τού, πλωτὸς εἴς τινα σημεῖα, καὶ ὁ Νὰμ Κούτ. Συγκοινωνία ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη· ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἁμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς τὸ Λάσιο διέρχεται διὰ τοῦ κέντρου τοῦ κράτους, ἐξ αὐτῆς δὲ διακλαδοῦνται μικρότεραι ὁδοὶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ ὅμορα κράτη. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Μανδαλάης-Κουλὸγκ διέρχεται διὰ τῆς πρωτευούσης Θιμπώ. Κύρια προϊόντα ὄρυζα, βάμβαξ καὶ σήσαμον. Ἡ ἐπικράτεια, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἐπικυριαρχίαν, κυβερνᾶται ὑπὸ ἰθαγενοῦς ἄρχοντος, βοηθουμένου ὑπὸ συμβουλίου ἐξ 6 ὑπουργῶν (ἀμάτ). Θ. Α. Κ.

Θιμπὼ (Thibô, ἀγγλ. Theebaw). Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βιρμανίας. Ἐβασίλευσεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὑπῆρξε σκληρότατος καὶ τυραννικός. Πλεῖστοι ἐκ τῶν κατοίκων κατέφυγον εἰς τὴν ἀγγλικὴν Βιρμανίαν, ἵνα διασωθῶσιν ἐκ τῆς ἀδυσωπήτου κακουργίας αὐτοῦ. Τῷ 1885 κατέσχεσεν αὐθαιρέτως τὴν ἐν Βιρμανίᾳ περιουσίαν τῆς ἀγγλικῆς ἐμπορικῆς ἑταιρείας Βομβάης-Βιρμανίας, προκαλέσας οὕτω τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἀγγλίας, ἐπιζητούσης ἀφορμὴν εἰς τοῦτο. Ἀγγλικὰ στρατεύματα, καταβαλόντα τὴν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῶν Βιρμανῶν, εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν καὶ προσήρτησαν αὐτὴν εἰς τὴν Ἰνδοβρεττανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ βασιλεὺς Θιμπὼ παρεδόθη αἰχμάλωτος καὶ ἐνεκλείσθη εἰς Μαδράς. Θ. Α. Κ.

Θίν, καὶ **Θὶς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Θῖνις*).

θῖνες· βλ. λ. *θίς*.

Θινία, καὶ **Θινιὰς** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Θυνία*.

Θῖνις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις προφαραωνικὴ τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, πρωτεύουσα τοῦ Θινίτου νομοῦ πρὶν ἢ καταστῇ πρωτεύουσα ἡ Ἄβυδος, Ἐλατρεύετο ἐν αὐτῇ ὁ θεὸς Ἀγχούρι. Περὶ τῆς ἀκριβοῦς της θέσεως ὁ Maspero λέγει, ὅτι ἐκτελέσας ἀνασκαφὰς τῷ 1883 — 1884 εἰς τὴν Γκίργκε συνήγαγεν ἢ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Θῖνις ἢ τὸ ΒΔ χωρίον Μπὶρμπ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου. Ἐγένετο ἡ πατρὶς τοῦ πρώτου ἱστορικοῦ φαραὼ Μίνη ἢ Μενές, ὅστις ὅμως συγκεντρώσας τὴν ὅλην ἀρχὴν κατὰ τῆς θεοκρατικῆς ἐξουσίας ἔκτισε τὴν Μέμφιν ὡς πρωτεύουσαν. Πρὸ τούτου τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας ἦτο εἰς τὴν Θῖνιν. Ἐκεῖ ἤδρευον οἱ βασιλεῖς καὶ ἐκεῖ ἐθάπτοντο. Οὕτως αἱ δύο πρῶται ἀπὸ Μενὲς δυναστεῖαι εἶναι θινιτικαί. Γ. Λ. Α.

Θίνισα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Β. Ἀφρικῆς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Νουμιδίας, περὶ τὰ 20 μίλλια ἀνατολικῶς τοῦ Ἱππῶνος τοῦ Βασιλικοῦ (νῦν Βόννης). Ὑπὸ τῆς Tabula Peutingeriana ὀνομάζεται *Τούνιζα*, παρ' ἄλλων δὲ *Τουνέϊζα*, *Τούνισσα* καὶ *Τούμισσα*. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κατά τινας σῴζονται παρὰ τὴν νῦν Βιζέρταν. Ἐπίσας σῴζονται καὶ χαλκᾶ νομίσματα, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς γείτονος αὐτῆς Θαβράκης, φέροντα καρχηδονιακὰς ἐπιγραφὰς καὶ κεφαλὴν τῆς Ἀστάρτης μετὰ καλύπτρας, ὄπισθεν δὲ τὸ σύμβολον τοῦ Βάαλ (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ., τόμ. Β′, σελ. 504). Α. Θ. Σ.

Θινίτης *νομὸς* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πανάρχαιος νομὸς τῆς Ἄνω Αἰγύπτου πρὸς Β τῶν Θηβῶν, χωριζόμενος ἀπὸ τούτων διὰ τοῦ νομοῦ Χασεκὼθ ἢ Διοσπολίτου. Εἶχε πρῶτον πρωτεύουσαν τὴν *Θῖνιν* (βλ. λ.), ἔπειτα δὲ τὴν Ἄβυδον.

θινόβιος (ὁ) (Thinobius) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον μικρότατα ἔντομα ἐνδιαιτώμενα ἐντὸς τῆς ἄμμου. Δ. Ν. Π.

θινοδρόμος (ὁ) (Thinodromus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον κανθάρους μὲ σῶμα ἐπίμηκες, εὔρωστον, μὲ κεραίας λεπτὰς καὶ εὐθείας καὶ πόδας βραχεῖς. Γνωστὰ εἴδη τινά, ἐνδιαιτώμενα παρὰ τὰς ὄχθας ποταμῶν καὶ λιμνῶν. Δ. Ν. Π.

θινοκόρος (ὁ) (Thinocorus) [*Ζωολ.*]. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀλεκτοροειδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *τετραονιδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς παραλιμνίους καὶ παραποταμίους ἐκτάσεις τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ κυρίως τῆς Ἀργεντινῆς. Δ. Ν. Π.

θινονόμος (ὁ) (Thinonomus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *σταφυλινιδῶν*, περιλαμβάνον μικροὺς κανθάρους ἰθαγενεῖς τῆς Εὐρώπης. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἐνδιαιτώμενα παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ὑδάτων. Δ. Ν. Π.

θινόπους (ὁ) (Thinopus antiquus Marsh.) [*Παλαιοζωολ.*]. Ὀνομασία δοθεῖσα εἰς ἴχνη ποδῶν στεγοκεφάλων ἀμφιβίων, καὶ ἐν μέρει εἰς ἴχνη βηματισμῶν ἑρπετῶν, εὑρεθέντα κατ' ἀρχὰς εἰς στρώματα τῆς ἀνωτάτης δεβονίου διαπλάσεως τῆς δυτικῆς Πεννσυλβανίας καὶ κατόπιν εἰς στρώματα τῆς ἀνωτέρας λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τῆς Β. Ἀμερικῆς ἢ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου τῆς Θυριγγίας, Βοημίας καὶ Σαξωνίας. Τὰ κοῖλα ἀποτυπώματα τῶν βηματισμῶν εὑρίσκονται πάντοτε ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν στρώσεως τῶν στρωμάτων. Τὸ ἐπ' αὐτῶν ἐπικείμενον στρῶμα ἐκ ψαμμίτου ἢ σχιστολίθου φέρει ἐπὶ τῆς κάτω πλευρᾶς του τὰ ἀνάγλυφα θετικὰ ἀποτυπώματα τῶν βηματισμῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δίκτυον ἀκανονίστως διασταυρουμένων ζωνοειδῶν ὀγκωμάτων, τὰ ὁποῖα προφανῶς εἶναι τὰ γεμίσματα τῶν ῥωγμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ ἀρχικῶς ὑγροῦ ἐδάφους. Τὰ ζῷα, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐγκατελείφθησαν οἱ κατὰ σειρὰς ἀλληλοδιαδόχως κείμενοι βηματισμοὶ οὗτοι, εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δύο πενταδάκτυλα ἄκρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἐμπρόσθια εἶναι συνήθως μικρότερα τῶν ὀπισθίων. Λείψανα τοιούτων βηματισμῶν εὑρέθησαν πρὸς τούτοις εἰς τοὺς ψαμμίτας τῶν στρωμάτων τοῦ Καροὺ τῆς Ν. Ἀφρικῆς, κυρίως δ' εἰς τὸν στικτὸν ψαμμίτην τῆς Θυριγγίας καὶ Φραγκωνίας (βλ. *χειροθήριον*) ὡς καὶ εἰς τὸν κεϋπέριον ψαμμίτην τῆς Θυριγγίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Γ. Κ. Γ.

Θὶντ *Καμπεαντὸρ* (Cid Campéador), ***Ροδρῖγος Ντιὰθ ντὲ Μπιβάρ***. Ἐθνικὸς ἥρως τῆς Ἱσπανίας, κατ' ἄλλους μὲν μυθικὸν πρόσωπον, κατ' ἄλλους δὲ πραγματικόν, υἱὸς τοῦ Ντιέγο Λαΰνέθ, ἄρχοντος τοῦ Μπιβάρ, καὶ τῆς Τερέζας Νουνέθ, θυγατρὸς τοῦ κυβερνήτου τῶν Ἀστουριῶν, γεννηθεὶς τῷ 1030. Εἰς ἡλικίαν 10 ἐτῶν προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Α′ βασιλέως τῆς Καστίλης, κατὰ τὸ ἔθος τῶν εὐγενῶν. Μεῖραξ εἰσέτι, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου μεταξὺ τοῦ Σάντσου τῆς Ναβάρρας καὶ τοῦ Σάντσου τῆς Καστίλης, ἐμονομάχησε μετὰ Ναβαρροῦ ἱππότου, ὃν καὶ κατενίκησε. Συνεπείᾳ τούτου τῷ ἀπεδόθη ἡ ἐπωνυμία τοῦ *Καμπεαντὸρ* (μαχητοῦ)· τὸν τίτλον *Θὶντ* (ἀρχηγὸς) κατέκτησε βραδύτερον· διακριθεὶς εἰς ἀγῶνας κατὰ τῶν Μαυριτανῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φερδινάνδου, οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ, Ἀλφόνσος ΣΤ′ βασιλεὺς τῆς Λεώνης καὶ Σάντσος Β′ βασιλεὺς τῆς Καστίλης, περιελθόντες εἰς ῥῆξιν, συνῆψαν κρίσιμον μάχην πλησίον τοῦ χωρίου Γκολπεγιάρ. Ὁ Σάντσος ἡττήθη κατὰ κράτος, ἐγκαταλείψας εἰς τοὺς νικητὰς ἄθικτον τὴν κατασκήνωσιν τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ. Ὁ Θὶντ ἐνεψύχωσε τὸν καταπτοηθέντα βασιλέα καὶ τὸν ἔπεισεν, ὅπως συγκεντρῶν πάσας τὰς διαθεσίμους δυνάμεις ἐπιχειρήσῃ νυκτερινὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες μετὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς νίκης θὰ ἀνεπαύοντο ἀμέριμνοι ἐντὸς τῆς ἁλωθείσης κατασκηνώσεως. Ἡ ἐπιχείρησις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Θίντ, ἐξετελέσθη μετ' ἐκτάκτου ὁρμῆς, ὀλίγον πρὸ τῆς χαραυγῆς, καὶ ἐπέτυχε πλήρως. Ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς κατακοπεὶς διελύθη, ὁ δὲ Ἀλφόνσος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ σιδηροδέσμιος ὡδηγήθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Μαρίας, ὁπόθεν κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς Τολέδον. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ Σάντσος ἐφονεύθη εἴς τινα μάχην καὶ τὸ βασίλειον τῆς Καστίλλης περιῆλθε εἰς τὸν Ἀλφόνσον. Ὁ Θίντ, εἰκοσιπενταετὴς τότε, ἀπειλούμενος διὰ θανάτου ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου, διέφυγεν εἰς τὴν μεταξὺ Βιλαρόγια καὶ Μονταλβὰν χώραν, ὅπου συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὸν ἰδίαν στρατιάν. Τὸ ὁρμητήριον αὐτοῦ ἔκειτο πλησίον τοῦ χωρίου Ἀλκανίθ, ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου, ὅστις καὶ σήμερον ἀκόμη μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐρειπίων καλεῖται Penna del Cid (ὁ βράχος τοῦ Θίντ). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχονται κυρίως αἱ ἀνδραγαθίαι αὐτοῦ, δι' ὧν ἐξυπηρέτει τὸ ἴδιον συμφέρον, τασσόμενος ὅτε μὲν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Ἀράβων, ὅτε δὲ ὑπὲρ τούτων κατὰ τῶν πρώτων, καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ Ἀράβων ἐναντίον Ἀράβων. Ἡ ἀήττητος στρατιὰ αὐτοῦ κατέστη περιζήτητος σύμμαχος. Ἐβοήθησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἐμίρην τῆς Σαραγόσσας, ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἀλφόνσου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγῶνος. Ἐν τέλει ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλμοραβιδῶν συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀνδαλουσίας, καὶ ὡς μισθοφόρος στρατηγὸς τοῦ Μουσουλμάνου ἐμίρου Ἀλμπαραβὶν ἐκυρίευσε τὴν Βαλεντίαν τῷ 1094, ἀποκεφαλίσας τὸν ἄνευ ὅρων παραδοθέντα Ἄραβα διοικητὴν αὐτῆς Ἀχμὲτ Μοαφερύ. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπέθανε τῷ 1099.

Digitized by Google

Παρὰ τ' ἀνωτέρω, ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὕμνησε τὸν Θὶντ ὡς ἡμίθεον, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν κατάπληξιν τῶν ἡρωϊκῶν του ἀγώνων. Εἰς τὸ ἀρχαιότερον ἔπος «Poema del Cid», ἐξαίρονται τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα αὐτοῦ ὡς πολεμιστοῦ, συζύγου, πατρὸς καὶ φίλου. Ἡ «Cronica rimada del Cid», γραφεῖσα 50 ἔτη βραδύτερον (1190), ἀνυμνεῖ ἐπὶ τὸ λυρικώτερον τὴν ἀλτρουϊστικὴν καὶ φιλολαϊκὴν ψυχὴν αὐτοῦ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσποτισμὸν τῶν μοναρχῶν. Ἐπακολουθοῦν τὰ «Romancero del Cid», λαϊκαὶ ποιήσεις, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους ὑμνοῦν αὐτὸν ὡς ἐθνικὸν ἥρωα τῆς Ἱσπανίας. Τὸ φιλολογικώτερον ἐκ τούτων «Las Mocedades del Cid» (οἱ νεανικοὶ ἆθλοι τοῦ Θὶντ) τοῦ Guillen de Castros, ἐμιμήθη ὁ Κορνήλιος εἰς τὴν ὁμώνυμον τραγῳδίαν του. Ὁ θρῦλος τοῦ Cid ἀποτελεῖ τὴν ὑπόθεσιν καὶ δύο ὁμωνύμων μελοδραμάτων τοῦ Γερμανοῦ Πέτερ Κορνέλιους (1865) καὶ τοῦ Γάλλου Μασσενὲ (1885).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Masdeu*, Historia critica de Espana (Μαδρίτη 1781) —*M. Dozy*, Le Cid (1881).—*A. Haemel*, Der Cid in den spanischen Dramen (1903). Θ. Κ.

Θινῶδες ὄρος (Thinodes mons) /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ὄρος τῆς Β. Ἀφρικῆς, μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Τριπολίτιδος ἐν τῇ Λιβυκῇ Αἰγύπτῳ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Δ', 5, 10). Α. Θ. Σ.

Θιουντὰδ Ρεὰλ (Ciudad Real) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Ἱσπανίας, πρώτη πρωτεύουσα τῆς Λὰ Μάγχα καὶ ἀπὸ τοῦ 1833 πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἱσπανικῆς ἐπαρχίας. Κάτ. 15.255. Ἔχει γοτθικὸν ναὸν τεραστίου μεγέθους καὶ διεξάγει μικρὸν ἐμπόριον γεωργικῶν προϊόντων καὶ κτηνῶν. Ἐκτίσθη ὑπὸ Ἀλφόνσου Ι' τῆς Καστίλης (1252—1284), ὠχυρώθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Μαυριτανῶν. Τὸ ἀρχικόν της ὄνομα ἦτο Villarreal, μετονομασθεῖσα εἰς Ciudad Real ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ΣΤ' τῷ 1420. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Γάλλων ἡττήθη παρ' αὐτὴν ὁ ἱσπανικὸς στρατὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντος, τὴν 27 Μαρτίου 1809. Δ. Σ. Δ.

— **Θιουντὰδ Ρεὰλ** (Ciudad Real) /*Γεωγρ.*/. Ἐπαρχία τῆς κεντρικῆς Ἱσπανίας, σχηματισθεῖσα τῷ 1833 ἐκ περιφερειῶν τῆς Νέας Καστίλης. Ἐμβ. 19.741 τετραγωνικὰ χλμ., κάτ. 321.580. Διαρρέεται σχεδὸν ὁλόκληρος ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Γκουαδιάνα. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Θιουντὰδ Ρεὰλ ἀποτελεῖ μέρος τῆς γονιμωτάτης περιφερείας Λὰ Μάγχα, ἥτις οὐχὶ σπανίως ταυτίζεται μὲ ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν. Εἰς τὰς κοιλάδας τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουν ἐκτεταμέναι βοσκαὶ μὲ πολυάριθμα ποίμνια καὶ ἀγέλας χοίρων. Τὰ προϊόντα τῆς ἀλλαντοποιίας εἶναι ἐξαιρέτου ποιότητος. Εἰς τὸ Πουερτολλάνο ὑπάρχουν ἀνθρακωρυχεῖα, μεταλλεῖα μολύβδου εἰς ἄλλας περιφερείας καὶ ὑδραργύρου εἰς Ἀλμαδέν. Κυριώτεραι πόλεις εἶναι αἱ Ἀλκαζὰρ ντὲ Σὰν Χουάν, Ἀλμαδέν, Ἀλμοδόβαρ ντὲλ Κάμπο, Θιουντὰδ Ρεάλ, Μανθανάρες καὶ Βαλδεπένιας. Δ. Σ. Δ.

—**Θιουντὰδ Ροντρίγκο** (Ciudad Rodrigo) /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς δυτικῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σαλαμάνκα, κειμένη εἰς ἀπόστασιν 22 χιλμ. Α τῆς πορτογαλικῆς μεθορίου, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Ἀγουέδα. Κάτ. 8.930. Εἶναι ἕδρα ἐπισκόπου, ἐπὶ πολλὰς δὲ ἑκατονταετηρίδας ἐχρησίμευσεν ὡς σπουδαιότατον μεθοριακὸν ὀχυρόν. Ὁ μητροπολιτικὸς ναός της, χρονολογούμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1190, ἀνεστηλώθη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἡ πόλις ἱδρύθη τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ κόμητος Ροντρίγκο Γονζάλες, εἰς τοῦτον δὲ ὀφείλει καὶ τὸ ὄνομά της. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος ἐναντίον τῆς Ἱσπανίας τῷ 1810 ἔπαιξε σπουδαιότατον ρόλον ὡς ὀχυρόν· ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Νέη, ἀλλ' ἀνακατελήφθη τὴν 19 Ἰανουαρίου 1812 ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποκόμητος Οὐέλλιγκτῶνος, ἀνακηρυχθέντος διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο δουκὸς τοῦ Θιουντὰδ Ροντρίγκο. Δ. Σ. Δ.

— **Θιουντὰδ**— (Ciudad—) /*Γεωγρ.*/. Τὰς ἐκ τῆς λέξεως ταύτης συνθέτους πόλεις τῆς Ἀμερικῆς βλ. ἐν λ. *Σιουντάδ*.

Θιουνταντέλα (Ciudadela) /*Γεωγρ.*/. Παραθαλάσσιος πόλις τῆς ἱσπανικῆς νήσου Μινόρκας, εἰς ἀπόστασιν 35 χλμ. ΒΔ τοῦ Μαχόν. Κάτ. 7.00.). Ἡ πόλις εἶναι ἀρχαιοτάτη, περιβάλλεται δὲ ὑπὸ τείχους. Διασῴζονται ἐρείπια τειχῶν φοινικικῶν, ρωμαϊκῶν, βυζαντινῶν καὶ ἀραβικῶν. Ἡ πόλις κτισθεῖσα τῷ 450 μ. Χ. εἶναι ἡ ἀρχαία Jamma τῶν Ρωμαίων, ἡ *Ἴαμνα* τοῦ Πτολεμαίου. Δ. Σ. Δ.

Θιριδάτης (Τιριδάτ). Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσι τρεῖς βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. χρόνους.

Θιριδάτης ὁ Α'. Πρῶτος βασιλεὺς τῆς ἐκ Σκυθῶν καταγομένης δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν, τῆς ὁποίας εἰς κλάδος ἐκυβέρνησε τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων (Περσίας). Ὁ Θιριδάτης οὗτος ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 53—59 καὶ ἀπὸ τοῦ 66—100 μ. Χ. Βαρέως φέρουσα ἡ Ρώμη τὴν ἐπικράτησιν τῆς παρθικῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς Ἀρμενίας, ἀπέστειλεν ἐπὶ Νέρωνος τὸν στρατηγὸν Κόρβουλον, ὅστις ἐξεδίωξε τὸν Θιριδάτην καὶ ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀρμενίας Τιγράνην τὸν ΣΤ' (60—62). Μετὰ τὸν θάνατον τούτου, βασιλεύσαντος ἐπὶ διετίαν, ὁ Θιριδάτης μεταβὰς εἰς Ρώμην κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ἡ πρώτη συνάντησις τοῦ Νέρωνος μετὰ τοῦ Θιριδάτου ἐγένετο ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, μεθ' ὃ αἱ τελεταὶ τῆς στέψεως ἐγένοντο ἐν Ρώμῃ. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀρμενίαν ὁ Θιριδάτης ἐκυβέρνησε σχεδὸν ὡς ἀνεξάρτητος βασιλεύς. Ἀλλ' ὅπως κολακεύσῃ τὸν Νέρωνα, μετωνόμασε τὴν ἀρμενικὴν πόλιν τῶν Ἀρταξάτων εἰς Νερωνίαν. Ὑποστηριχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων ἀνέκτησε τὰς ἀλβανικὰς λεγομένας ἐπαρχίας τοῦ Καυκάσου.

Θιριδάτης Β' ὁ Μέγας. Βλ. λ. *Χοσρόης Α'*.

Θιριδάτης Γ'. Ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 250 τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρωμαίων. Ὅπως ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ ἐκ Καισαρείας ἐλθόντος ἐπισκόπου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ *(Κρικὸρ Λουνσαβορίτς)*, διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ φυλάκισιν αὐτοῦ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀριαξάτων, ὅπου ὁ δραστήριος οὗτος ἀπόστολος τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπεβλήθη καὶ εἰς βασανιστήρια. Μετ' ὀλίγον ὁ Θιριδάτης ἀσθενήσας καὶ βλέπων ὅτι οὔτε οἱ ἰατροὶ οὔτε αἱ πρὸς τοὺς θεούς του ἐπικλήσεις ἴσχυσαν πρὸς θεραπείαν του, ἀπεφυλάκισε τὸν Γρηγόριον, ὅστις καὶ τὸν ἐθεράπευσε. Συγκινηθεὶς ἐκ τοῦ θαύματος τούτου τόσον, ὅσον καὶ ἐκ τῆς καρτερίας, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ ἱεράρχης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μαρτυρίου του, ὁ Θιριδάτης ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν μεθ' ὅλης τῆς αὐλῆς του καὶ διώρισε τὸν Γρηγόριον ὑπουργόν του. Οὗτος δὲ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν χώραν, παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐθνικῶν ἱερέων. Ὁ Θιριδάτης ἐβοήθησε τὸν Γρηγόριον πρὸς ἀνέγερσιν νέας χριστιανικῆς πόλεως, τῆς *Ἐτσμιατζὶν* (βλ. λ.), ἥτις καὶ εἶναι μέχρι σήμερον ἕδρα τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γρηγοριανῶν Ἀρμενίων. Ὁ Θιριδάτης ἔπεσε θῦμα δολοφονικῆς ἀποπείρας πρακτόρων τῶν Περσῶν, οἵτινες διέβλεψαν κίνδυνον τοῦ Ζωροαστρισμοῦ ἐκ τῆς τοιαύτης διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Θίρσα /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Παλαιστίνης ἐν Σαμαρείᾳ, ἀνατολικῶς τῆς ὁμωνύμου πόλεως, πρὸς βορρᾶν τοῦ ὄρους Ἐβάλ, χρηματίσασα πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραήλ, πρὸ τῆς Σαμαρείας. Ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου καλεῖται *Θαρσά*. Κατά τινας εἶναι πιθανῶς ἡ νῦν *Ταλλοὺζ* (Talluze). Α. Θ. Σ.

θίς, *θινὸς* (ὁ), πληθ. *θῖνες*· σωρός: «θῖνες ὀστῶν»· || σωρὸς ἄμμου, καὶ καθόλου, αἰγιαλός, ἀκροθαλασσιά: «παρὰ θῖν' ἁλός».

—/*Γεωλογ. Γεωγρ.*/ Οἱ *θῖνες* (Dünen) εἶναι σωροὶ λοφώδεις ἢ ράχεις, ἢ γενικῶς ὑψώματα, ἀποτελούμενα ἀπὸ ἄμμον, συσσωρευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Γεννῶνται εἰς μέρη, ὅπου ὑπάρχουν ἐκτεταμέναι ἐπιφάνειαι ἄμμου, ὑπὲρ τὰς ὁποίας πνέουν ἐπὶ μακρὰ διαστήματα ἄνεμοι κατὰ τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν. Κατατάσσονται, ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὰ *ἀνεμογενῆ* ἢ αἰολικὰ ἀποθέματα (βλ. λ.). Ἡ ἄμμος συμπαρασύρεται ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἀνέμου καὶ μεταφέρεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πνοῆς του. Ἅμα παύσῃ ἡ ἰσχὺς τοῦ ἀνέμου, ἢ ἂν ὁ ἄνεμος συναντήσῃ καθ' ὁδὸν ἐμπόδιον ἢ πρόσκομμά τι (δένδρα, ὀγκολίθους κλπ.) καὶ ὑποστῇ μείωσιν τῆς ὁρμῆς του καὶ τῆς μεταφορικῆς του ἱκανότητος, τότε ἡ ἄμμος καταπίπτει καὶ συσσωρευομένη σχηματίζει τοὺς θῖνας. Εἰς ἕκαστον θῖνα διακρίνεται ἡ *ὑπήνεμος* πλευρὰ καὶ ἡ *προσήνεμος*. Ἡ ὑπήνεμος παρουσιάζει κλίσιν τῆς ἐπιφανείας της 30°—33°, ἡ προσήνεμος 5°—12°. Αἱ κλιτύες τῶν θινῶν εἶναι κεκαλυμμέναι ἀπὸ κυματισμοὺς τῆς ἄμμου. Ἡ ἄμμος προσφυσᾶται ἐπὶ τῆς προσηνέμου πλευρᾶς καὶ ἀποτρίβει συγχρόνως αὐτήν, ἐπειδὴ κινεῖται ἐπ' αὐτῆς. Ἡ διαμόρφωσις τῶν κλιτύων οὐδέποτε εἶναι παραδειγματικῶς κανονική. Πολλαὶ αἰτίαι ἀλλοιώνουν αὐτάς. Ἂν εἰς περιοχήν τινα, ὅπου σχηματίζονται θῖνες, πνεύσωσιν ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα ἀντίθετοι ἄνεμοι, προκαλεῖται τότε ὑπ' αὐτῶν βαθμιαία μεταστροφὴ τῆς διατάξεως τῶν θινῶν καὶ ἡ μέχρι τότε ὑπήνεμος πλευρά των γίνεται προσήνεμος καὶ τἀνάπαλιν. Οὕτω πως γεννῶνται τότε καὶ ἐντελῶς ἀκανόνιστοι μορφαί. Ἂν δ' ἐπὶ πλέον πνεύσωσιν ἄνεμοι διαφόρων διευθύνσεων, τότε ἡ ἐπίστρωσις τῆς ἄμμου δὲν θὰ γίνῃ ὁμαλὴ καὶ κανονική, ἀλλὰ πολύπλοκος κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ κλίσεις καὶ θὰ προκύψῃ ἡ *διαγώνιος στρῶσις* τῶν στρωμάτων τῆς ἄμμου. Ἐπειδὴ πολλάκις ὁ ἄνεμος, τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν τηρῶν, πνέει ἑκάστοτε μὲ διάφορον ἔντασιν, πολλάκις συμβαίνει, ὥστε νὰ σηκώνῃ τὴν ἄμμον ἐκ τῆς προσηνέμου πλευρᾶς καὶ νὰ μεταφέρῃ αὐτὴν περαιτέρω εἰς ἄλλας θέσεις, ὅπου πάλιν αὕτη διὰ νέας ἀποθέσεώς της σχηματίζει νέους θῖνας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλεῖται *μετανάστευσις τῶν θινῶν*. Πολλάκις κατὰ τὴν μετανάστευσίν των αἱ θῖνες συνήντησαν χωρία καὶ καλλιεργημένας ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι κατεχώσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἀπεκαλύφθησαν πάλιν διὰ περαιτέρω μετακινήσεως τῶν θινῶν. Ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἐμποδίων, τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς διαρκείας του, οἱ θῖνες λαμβάνουσι διαφόρους μορφάς. Τούτων κυριώτεραι εἶναι:

α') *Ἀκανόνιστοι λοφίσκοι.* Οὗτοι διαπερῶνται ὑπὸ τῶν ριζῶν τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα φύονται ἐπ' αὐτῶν. Τὰ φυτὰ ταῦτα εἶναι ὡρισμένα, ἰδιαιτέρως θάμνοι, οἱ ὁποῖοι ἀντέχουν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἄμμου ἐπίχωσίν των καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐξακολουθοῦν νὰ αὐξάνωνται πρὸς τὰ ἄνω. Εὐθὺς ὡς οἱ λοφίσκοι οὗτοι ἀποκτήσουν ὕψος τι, τότε ἀρχίζουν νὰ διαυλακώνωνται ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῶν πνεόντων ἀνέμων, ἀποκτῶσι κεκλιμένας πλευρὰς καὶ ἐν τέλει καταστρέφονται.

β') *Σωροὶ μεταναστευούσης ἄμμου* (Flugs and böschungen). Σχηματίζονται ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν ἐμποδίου τινός, π. χ. τοίχου, φράκτου, ἁλύσεως βουνῶν, κ.τ.λ. Ἡ ἐπιφάνειά των ἔχει διάφορον κλίσιν μέχρι 33°.

γ') *Γλωσσοειδεῖς θῖνες.* Μακρὰ στενὰ προχώματα, σχηματιζόμενα ὄπισθεν ἐμποδίου τινός, ὡς π. χ. λίθου, δέσμης χόρτων, θάμνου ἢ οἱουδήποτε ἀντικειμένου εἰς τὸ ὑπήνεμον μέρος. Τὸ ὑψηλότερόν των σημεῖον κεῖται ἐγγὺς πρὸς τὸ ἐμπόδιον, ἐνῷ τὸ ἀντίθετον ἄκρον εἶναι ὁμαλὸν καὶ πεπλατυσμένον. Αἱ πλευρικαὶ κλιτύες εἶναι ἀπότομοι μὲ κλίσεις 30°—33°.

δ') *Ἐπιμήκεις θῖνες.* Ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς γλωσσοειδεῖς, ἀλλ' εἶναι πολὺ ὑψηλότεροι καὶ μακρότεροι τούτων. Εἶναι τοποθετημένοι μὲ τὴν μεγαλυτέραν των διάστασιν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου. Ἡ προσήνεμος πλευρά των εἶναι ὁμαλή, ἡ ὑπήνεμος ἀπότομος. Γεννῶνται ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνεμος εἶναι τόσῳ ἰσχυρός, ὥστε ἡ ἄμμος οὐδεμίαν ἀντίστασιν ἀξίαν λόγου ἀντιτάσσει πρὸς αὐτόν.

ε') *Ἐγκάρσιοι θῖνες.* Εἶναι προτειχίσματα ἐξ ἄμμου, τὰ ὁποῖα διευθύνονται καθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου. Ἡ προσήνεμος πλευρὰ εἶναι ὁμαλὴ μὲ κλίσεις 5—12°, ἡ δ' ὑπήνεμος ἔχει κλίσιν 30—33°. Γεννῶνται, ὅταν οἱ ἄνεμοι πνέωσιν ἐξ ὡρισμένης διευθύνσεως καὶ δὲν ἔχωσιν ἀρκοῦσαν ἔντασιν, ὅπως διανείμουν τὴν ἄμμον κατὰ τὴν κατεύθυνσίν των.

στ') *Τοξοειδεῖς θῖνες.* Οὗτοι συνίστανται ἐξ ἑνὸς μεσαίου τεμαχίου καὶ δύο μακρῶν στενῶν πτερύγων. Ἀναλόγως δὲ τῆς θέσεως τοῦ τόξου πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν κλιτύων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν διαφόρους ποικιλίας τοξοειδῶν θινῶν, ὡς: 1) *καθ' αὑτὸ τοξοειδεῖς θῖνας* ἢ *ἡμισεληνοειδεῖς* ἢ *μπαρχάνας*, ὧν αἱ πτέρυγες εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς ὑπηνέμου πλευρᾶς· 2) *παραβολοειδεῖς*, οἵτινες κεῖνται πρὸς τὸν ἄνεμον ἀντιθέτως ἢ αἱ μπαρχάναι καὶ ἔχουν μακρὰς καὶ στενὰς παραλλήλους πρὸς ἀλλήλους πτέρυγας. Αἱ ὡς ἄνω μορφαὶ παρουσιάζονται οὐχὶ πάντοτε μεμονωμέναι, ἀλλὰ εἰς συμπλέγματα πολυποίκιλα.

Θῖνες σχηματίζονται εἰς τὰς ἐρήμους (κυρίως μπαρχάναι, ἐπιμήκεις καὶ ἐγκάρσιοι, ὡς καὶ μεικταὶ μορφαὶ) εἰς τὰς ἁλμυρὰς στέππας ὡς καὶ εἰς τὰς ἀκτάς. Ἐκ τούτων σπουδαιότεραι εἶναι αἱ τῶν ἐρήμων, ὅπου ἔχουν ἐνίοτε μέγα ὕψος. Εἰς τὴν Σαχάραν π. χ. συναντῶνται θῖνες ὕψους 150 μ., εἰς δὲ τὴν Γόβην 180 μ. Ἡ ἐκ θινῶν περιοχὴ τῆς Σαχάρας ἔχει ἔκτασιν 18000 τετραγωνικῶν μιλλίων, ἡ δὲ τῆς Ἀραβίας καταλαμβάνει τὸ 1/3 τῆς χώρας. Εἴς τινας τόπους τῶν ἐρήμων, οἱ θῖνες, πνέοντος ἀνέμου ἰσχυροῦ, μετακινοῦνται καὶ καταχώνουν πολλάκις τόπους καλλιεργημένους, ἐρημώνοντες τούτους. Σπουδαιότατοι ὅμως εἶναι οἱ *παράκτιοι θῖνες*. Αἱ συνθῆκαι γενέσεως αὐτῶν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: α') Ἰσχυροὶ ἄνεμοι κυρίως πνέοντες ἐκ τῆς θαλάσσης. β') Ὕπαρξις ἄμμου, τὴν ὁποίαν τὰ κύματα ἀπορρίπτουν εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ οἱ πνέοντες ἄνεμοι μεταφέρουν πρὸς τὴν ξηράν. γ') Ἀρκούντως ξηρὸν κλῖμα, οὕτως ὥστε ἡ ἄμμος νὰ μὴ εἶναι πολὺ ὑγρὰ καὶ τὸ ἐκ φυτῶν κάλυμμα νὰ μὴ ἐξαπλώνηται πυκνὸν μέχρι τῆς περιοχῆς τῶν ἀκτῶν. δ') Φυτά, τὰ ὁποῖα νὰ φύωνται ἐντὸς τῶν τοιούτων ἄμμων, διὰ νὰ συγκρατῶσι καὶ συσσωρεύωσι τὴν ἄμμον.

Ἡ μεγίστη περιοχὴ θινῶν τῆς Εὐρώπης (ἐκτάσεως 900 τετρ. χλμ.) εὑρίσκεται εἰς τὴν Landes εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν ἀκτὴν τῆς Γαλλίας. Ἐν Ἑλλάδι θῖνες εὑρίσκονται πολλαχοῦ· π. χ. νοτίως τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου ἀπὸ Ἁγίου Κοσμᾶ μέχρι Βουλιαγμένης, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἀπὸ Αἰκατερίνης μέχρις Ἐλευθεροχωρίου ἀκτήν, εἰς τὴν νότιον ἀκτὴν τῆς Ἴμβρου καὶ ἀλλαχοῦ. Θῖνες ἀπολιθωμένοι εὑρίσκονται καὶ ἐντὸς στρωμάτων τῶν διαφόρων γεωλογικῶν διαπλάσεων. Ὡς τοιοῦτοι σχηματισμοὶ θεωροῦνται ὁ ψαμμίτης τοῦ ἡφαιστου, οἱ ψαμμῖται τοῦ ἐρυθροῦ κειμένου, ὁ στικτὸς ψαμμίτης. Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

— /*Δασολ.*/ Πρὸς στερέωσιν τῶν *θινῶν* ἄλλοτε ἵδρυον κατ' ἀποστάσεις φράκτας πλεκτοὺς ἐκ κλώνων κλπ., ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ κινουμένη ἄμμος συνεκρατεῖτο. Σήμερον ἐπιτυγχάνεται καλύτερον ἀποτέλεσμα διὰ δενδροφυτεύσεως. Κατ' ἀρχὰς καλύπτουν τὴν ἔκτασιν μὲ κλώνους δένδρων ἢ μὲ φρύγανα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα φύονται διάφοροι ἀμμοδίαιτοι γράστεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ δη

Digitized by Google

μιουργοῦν πυκνὴν διακλάδωσιν ὑπέργειον καὶ ὑπόγειον. Ὅταν τὸ ἔδαφος ἐπαρκῶς συγκρατηθῇ, ἕπεται φύτευσις δι' εἰδῶν τινων πεύκης μετὰ ῥιζοχώματος. Ἐν Γαλλίᾳ παρὰ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀνεδασώθησαν 7 ἑκατομμύρια στρέμματα θινῶν ἀπὸ τοῦ 1857—1892. Α. Κ.

Θὶς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Θίνις*).

Θίσβη *[Μυθολ.]*. —1) Νύμφη τῆς Βοιωτίας ἡ θυγάτηρ τοῦ βοιωτικοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, ὠνομάσθη καὶ ἡ ἀρχαία βοιωτικὴ πόλις *Θίσβη*. —2) Νύμφη (Ναϊὰς) ὁμώνυμος πηγῆς ἐν Θρᾴκῃ. —3) Ὡραία νεᾶνις τῆς Βαβυλῶνος, ἐρωμένη τοῦ Πυράμου. Κατὰ τὸν Ὀβίδιον (Metam. IV, 59 κ.ἑξ.) ἡ Θίσβη καὶ ὁ Πύραμος σφοδρῶς ἀλληλαγαπώμενοι καὶ ἐμποδιζόμενοι ὑπὸ τῶν γονέων των νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμον, ὥρισαν ὡς τόπον συνεντεύξεώς των διὰ νὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου τὸν τάφον τοῦ Νίνου. Πρώτη μετέβη ἐκεῖ ἡ Θίσβη, ἀλλ' ἰδοῦσα λέαιναν ἐφοβήθη καὶ ἔφυγεν, ἐν τῇ σπουδῇ τῆς φυγῆς της ὅμως ἀφῆκε νὰ πέσῃ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς της, τὸ ὁποῖον εὑροῦσα ἡ λέαινα κατεξέσχισεν. Ἔπειτα μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς συνεντεύξεως ὁ Πύραμος, ὅστις εὑρὼν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῆς Θίσβης κατεξεσχισμένον καὶ μὴ εὑρὼν αὐτήν, ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐρωμένη του κατεσπαράχθη ὑπὸ ἀγρίου θηρίου καὶ ηὐτοκτόνησεν. Ἐπανελθοῦσα μετὰ ταῦτα ἡ Θίσβη εἰς τὸν τάφον τοῦ Νίνου καὶ εὑροῦσα ἡμιθανῆ τὸν Πύραμον, ηὐτοκτόνησε καὶ αὐτὴ διὰ τοῦ ἰδίου ξίφους. ΚΑΨ.

Θίσβη *Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Βοιωτίας καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένη ὡς πολυτρήρων διὰ τὰ ἐν αὐτῇ σμήνη ἀγρίων περιστερῶν. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους εἶχεν ἐπικρατήσει ὁ τύπος *Θίσβαι* καὶ ὑπ' αὐτὸν μνημονεύεται ἡ πόλις παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. VI. 4. 3) καὶ Στράβωνι (C. 411). Ἔκειτο πρὸς Δ τῶν ἀρχαίων βοιωτικῶν πόλεων Κορωνείας καὶ Θεσπιῶν, ἐπὶ τῶν νοτιοδυτικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἑλικῶνος, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου (τοῦ νῦν ὅρμου τῆς Δομβραίνας, εἰς τὸν ὁποῖον ἔκειτο τὸ πετρῶδες ἐπίνειόν της) καὶ ἐπὶ κοιλάδος μεταξὺ δύο προβουνῶν τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐκ τῶν ἀρχαίων θεῶν ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο ἐν αὐτῇ ὁ ἥρως Ἡρακλῆς, οὗτινος καὶ ἱερὸν ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει καὶ ἄγαλμα. Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἐν Θίσβῃ, Ἡράκλεια καλούμενοι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλων θεῶν ἱερὰ ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ (τοῦ Διονύσου, τοῦ Ἑρμοῦ). Διὰ τῆς ὀρεινῆς χώρας τῶν Θισβῶν εἰσέβαλε κατὰ τὸ 371 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παρὰ τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας Θίσβης ἔχει κτισθῇ τὸ ὁμώνυμον νεώτερον χωρίον (πρῴην *Κακόσι*). ΚΑΨ.

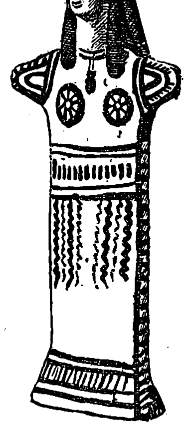

Ἀρχαϊκὸν ἀγαλμάτιον ἐξ ὀπτῆς γῆς εὑρεθὲν ἐν Θίσβῃ. [Μουσεῖον Λούβρου].

— **Θίσβη** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 1386. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κακόσι*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ἅγιος Ἰωάννης* (κάτ. 52).

— **Θίσβης, τέως δῆμος** —. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', τὴν ἐπαρχίαν Θηβῶν τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας 7 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Δομβραίνης*, *Ἑλλοπίας* (τέως Καραντᾶς), *Θίσβης* (τέως Κακόσι), *Ξηρονομῆς* καὶ *Χωστίων*. Δ. Ε. Μ.

Θίσιβι ὄρος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Β Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3, 5) εἰς βόρ. πλάτ. 44° 15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 28°. Α. Θ. Σ.

Θισίζιμα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Β Ἀφρικῆς ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 2, 6) εἰς βόρ. πλάτ. 18° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ 29° 30'. Ἄγνωστος καὶ ἀκαθόριστος ἡ τοποθεσία αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

Θίσικα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Β. Ἀφρικῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Νουμιδίας (ἐπαρχία Κωνσταντίνης τοῦ Ἀλγερίου) μεταξὺ τῆς πόλεως Θαβράκης (νῦν Tabarca) καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαγράδα (νῦν Medjerda). Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 8) ἔκειτο 53 μίλια πρὸς νότον τῆς Οὐτίκης, εἰς βόρ πλάτ. 33°15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 32°. Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Α. Θ. Σ.

θλάσις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θλᾶν*, λύσις τῆς συνεχείας, θραῦσις, κάταγμα: «θλάσις τοῦ ὀστοῦ» ‖ θλῖψις, πίεσις, συμπίεσις, ζούλισμα ‖ ῥῆξις τῶν ἱστῶν ἐκ βιαίας δράσεως ἀμβλέος ὀργάνου, μωλώπισμα, σαρκόθλασμα ‖ «θλάσις τῶν ἀκτίνων», ἄλλως *διάθλασις* ‖ «σημεῖον θλάσεως» κορυφὴ τῆς σχηματιζομένης γωνίας ἐκ τῆς θλάσεως τῆς εὐθείας.

— *['Ιατρ.]* *Θλάσις* καλεῖται πᾶσα μηχανικὴ κάκωσις, ἤτοι βιαία ἀλλοίωσις τῶν ἱστῶν τοῦ σώματος, ἄνευ βλάβης τῆς συνεχείας τοῦ δέρματος. Τὰς κακώσεις δ' ἐκείνας, καθ' ἃς ὑπάρχει καὶ λύσις τῆς συνεχείας, ἤτοι διαίρεσις τοῦ δέρματος, καλοῦμεν *τραύματα*. Ἡ θλάσις εἴτε περιορίζεται εἰς τοὺς παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος κειμένους ἱστούς, εἴτε ἐκτείνεται εἰς τοὺς ἐν τῷ βάθει ἢ καὶ εἰς τὰ ἐντὸς φυσικῶν κοιλοτήτων περιεχόμενα ὄργανα (σπλάγχνα, ἐγκέφαλον). Ἐπὶ πάσης θλάσεως παράγεται ἔκχυσις αἵματος ἐκ τῆς ῥήξεως αἱμοφόρων ἀγγείων ἐντὸς τῶν ὑποστάντων τὴν θλάσιν ἱστῶν· ἔτι δὲ ὑπάρχει καὶ πόνος, προερχόμενος ἐκ τῆς κακώσεως τῶν νεύρων. Κατὰ τὰς ἐπιπολαίους θλάσεις τὸ ἐκχυθὲν αἷμα ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ δέρμα εἴτε ἐν περιωρισμένῃ θέσει *(μώλωψ)*, εἴτε διακεχυμένον εἰς ἔκτασιν μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλην *(ἐκχύμωσις)* μετὰ χροιᾶς ἐν ἀρχῇ μὲν κυανερύθρου, εἶτα δὲ ὑποπρασίνης καὶ τέλος ὠχροκιτρίνης. Ἡ θλάσις τῶν νεύρων ἐκδηλοῦται διὰ χαρακτηριστικῶν φαινομένων, ἀναγομένων εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ὡς βλάβης περὶ τὴν αἰσθητικότητα καὶ τὴν κίνησιν· ἡ θλάσις τῶν ἀρθρώσεων προκαλεῖ, πλὴν τῆς διογκώσεως, δυσκινησίαν τοῦ παθόντος ἄρθρου. Βαρεῖαι καὶ ἐκτεταμέναι θλάσεις, ἰδίᾳ τῆς κοιλίας, παράγουσι, πλὴν τῶν τοπικῶν, καὶ γενικὰ φαινόμενα, συνιστάμενα εἰς ἐξασθένησιν τοῦ σφυγμοῦ καὶ τῆς ἀναπνοῆς μετὰ καταπτώσεως, ὠχρότητος τοῦ δέρματος, ἱδρώτων κλπ. Ἐπὶ πάσης θλάσεως ἐπιβάλλεται ἡσυχία τῆς παθούσης χώρας, ἐξασφαλιζομένη εἴτε καὶ διὰ καταλλήλου ἐπιδέσεως. Ἰδιαιτέρα ἐπέμβασις εἶναι ἀναγκαία ἐπὶ ἀφθόνου ἐκχύσεως αἵματος, ἰδίᾳ ἐντὸς τινος κοιλότητος, συμπιέζοντος εὐγενῆ ὄργανα *(παρακέντησις, ἀπολύνωσις* κλπ.)· ὁμοίως ἀνάγκη ἐπεμβάσεως ἐνίοτε πρὸς ἀποκατάστασιν βλαβέντος ὀργάνου (π. χ. νεύρου). Ἔτι δὲ πολλάκις ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν φροντίδα ἡ γενικὴ κατάστασις τοῦ παθόντος. Δ.Χ.ΚΟΚΚΟΡΗΣ

— **θλάσις ἄρθρων** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. *ἄρθρων θλάσις*.

— **θλάσις ἐγκεφάλου** *[Χειρουργ.]*· βλ. λ. *ἐγκεφαλικὴ θλάσις*.

θλάσπι (Thlaspi) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥοιαδωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 45 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν κλιμάτων. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια, διετῆ ἢ καὶ πολυετῆ, ἅπαντα δὲ ζιζάνια τῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν. Παρ' ἡμῖν φύονται περὶ τὰ 10 εἴδη, ὧν κυριώτερον *θλάσπι τὸ διαμπερὲς* (Thlaspi perfoliatum). Κ. ΠΑΠ.

θλαστικός, —ή, —όν· ὁ κατάλληλος, ὁ ἁρμόδιος νὰ ἐπιφέρῃ θλάσιν, μώλωπα, μωλωπιστικός: «ὅπλον θλαστικόν».

θλιβερός, —ά, —όν· ὁ θλίβων, ὁ ἐπιφέρων θλῖψιν ψυχικήν: «θλιβερὰ εἴδησις», «γεγονότα θλιβερά» ‖ ὁ προκαλῶν θλῖψιν, ἄθλιος, δυστυχής, ταλαίπωρος, ἰδιωματ. *χλιβερός*: «χλιβερέ μου, τί ἔχεις νὰ πάθῃς», «ὢ τὸ χλιβερὸ τί ἔπαθε!».—Ἐπίρ. **θλιβερῶς**.

θλιβίας (ὁ) *['Αστ. Δίκ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ ὑπὸ τῆς τροφοῦ ἢ τῆς μητρὸς κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν ὑποστὰς ἐκθλῖψιν τῶν διδύμων. Οἱ θλιβίαι, ὅπως καὶ οἱ *σπάδωνες*, ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ δικαίῳ ἐθεωρήθησαν ἱκανοὶ καθ' ὅλα καὶ πρὸς σύναψιν γάμου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς *καστράτους*, τοὺς ἐστερημένους διαβάθ γεννητικῶν μορίων δι' ἐκτομῆς. Καίτοι οἱ θλιβίαι εἶναι ἱκανοὶ πρὸς σύναψιν γάμου, οὐχ ἧττον εἶναι δυνατὸν ὁσάκις εἶναι ἀνίκανοι πρὸς συνουσίαν νὰ ζητηθῇ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων τὸ διαζύγιον, ἐφ' ὅσον πληροῦνται οἱ ὅροι τοῦ περὶ διαζυγίου ἰσχύοντος νόμου. Π.Ι.Ζ.

θλίβομαι· παθ. τοῦ *θλίβω* (βλ. λ.).

θλιβόμετρον (τό) *[Φυσ.]*. Οὕτω μεθηλληνίσθη τὸ *μανόμετρον* (βλ. λ.).

θλίβω, ἀόρ. *ἔθλιψα—ἐθλίβην*, παθ. μετχ. *τε)θλιμμένος*· πιέζω, συμπιέζω, κάμνω τι διὰ τῆς πιέσεως νὰ ὑποχωρήσῃ, ζουλίζω: «θλίβω τὸ δέρμα, — τὴν σάρκα, — τὸ ξύλον» ‖ συνθλίβω, συμπιέζω ὥστε νὰ ἐξαχθῇ ὁ χυμός: «θλίβω τὰς σταφυλάς,— τὰς ἐλαίας» ‖ μεταφ. πιέζω τινὰ ψυχικῶς, λυπῶ τινα ἰσχυρῶς, κάμνω τινὰ νὰ στενοχωρηθῇ: «ἡ συμπεριφορά σου μὲ θλίβει», «θλίβομαι βλέπων τὴν ἀθλιότητά του», «πάντες ἐθλίβησαν διὰ τὸν θάνατόν του» ‖ παθ. μετχ. *θλιμμένος*, —η, —ο· ὁ διατελῶν ἐν θλίψει, λυπημένος, πενθῶν.

θλιψεγκεφαλία (ἡ) (Thlipsencephalie) *[Τερατογ.]* Τερατογενὴς διάπλασις, ὑπαγομένη εἰς τὰ ψευδεγκεφάλια τέρατα. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐγκέφαλος τοῦ θλιψεγκεφάλου τέρατος ἔχει ἀντικατασταθῇ ὑπὸ ὄγκου μυκητώδους, ἐπεκτεινομένου ἐπὶ τὰ ὀπίσω μέχρι τοῦ ἰνιακοῦ τρήματος, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι τῶν πρώτων αὐχενικῶν σπονδύλων. Μ. Ν. Κ.

θλίψη, ἡ *χλίψη* *[Λαογρ.]*· βλ. λ. *Ἀθῆναι* (τ. Β', σ. 205 γ').

θλιψιοδείκτης (ὁ) *[Φυσ.]*· βλ. λ. *μανόμετρον*.

θλῖψις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *θλίβειν*, πίεσις, συμπίεσις, ζούλισμα, κοιν. *στύψιμο*: «θλῖψις τῶν σταφυλῶν, — τῶν ἐλαιῶν» ‖ μεταφ. πίεσις ψυχική, λύπη, στενοχωρία: «τὸν κατέβαλε ἡ θλῖψις».

— *['Εγκυκλ.]* Ἡ *θλῖψις* εἶναι ψυχικὴ κατάστασις ἀτόμου, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ ἕν μέγα κακὸν ὅπερ ὑπέστη, ἓν δυσάρεστον συμβεβηκός, καὶ τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔχει καμμίαν ὄρεξιν δι' εὐχαριστήσεις. Ὁ θλιβόμενος εἶναι σύννους καὶ δι' ὅλης του τῆς ἐμφανίσεως προδίδει τὴν δυσάρεστον ψυχικήν του κατάστασιν. —Ω.

— *[Μηχαν.]* Καλεῖται *θλῖψις* ἡ ἀντίστασις, ἣν ἀντιτάσσουν τὰ στερεὰ σώματα εἰς τὰς δυνάμεις, αἵτινες τείνουν διὰ συνθλίψεως νὰ θραύσωσιν αὐτὰ (βλ. λ. *ἀντοχή*, τόμ. Δ'. σ. 250 β). Α. Μ.

θλῶ (—άω), ἀόρ. *ἔθλασα—ἐθλάσθην* παθ. μετχ. *τεθλασμένος*· θραύω, λύω τὴν συνέχειαν, κατάγνυμι, κοιν. *σπάζω*: «θλῶ τὸ ὀστοῦν» ‖ πιέζω, συμπιέζω, συνθλῶ, μωλωπίζω: «θλῶ τὴν σάρκα».

Θμουΐς *['Αρχ. Γεωγρ.]*.—1) Πόλις τοῦ νειλωτικοῦ Δέλτα εἰς τὸν Μενδήσιον νομὸν καὶ ἐπὶ τοῦ Μενδησίου βραχίονος τοῦ Νείλου. Εἰς ταύτην ἀπεβιβάσθη ὁ Τίτος ἀναπλεύσας ἐξ Ἀλεξανδρείας τὸν Νεῖλον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ πατρός του ὡς αὐτοκράτορος, ἐπειγόμενος νὰ πολιορκήσῃ τὰ Ἱεροσόλυμα. Τὰ ἐρείπιά της σῴζονται σήμερον 12 χλμ ΒΑ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Σιμπελαουὶν εἰς τὸ χωρίον Τμεῒ ἐλ Ἀμτὶτ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸν λόφον Τὲλ Ἴμπν ἐς Σαλάμ. —2) Πόλις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Νείλου καὶ εἰς ἀπόστασιν 19 χλμ. ἀπὸ τοῦ Ἐδφοῦ παρὰ τὸ ὄρος ἐς Σεράγχ. Τὰ ἐρείπιά της λίαν γραφικά, προδίδουν ὀχυρὰν πόλιν τοῦ τείχους, τῶν βυζαντινῶν χρόνων μετὰ ἐκκλησίας καὶ μοναστηρίου. Γ. Λ. Α.

Θμουΐς· βλ. λ. *Θούθμωσις*.

θνησιγένεια, ἡ *θνησιγονία* *['Ιατρ.—Δημογρ.]*. Ὁ μὲν ὅρος *θνησιγένεια* ἀποδίδεται ἐν τῇ δημογραφίᾳ εἰς τὴν σχέσιν ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν θνησιγενῶν νεογνῶν καὶ τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων. Ὁ δὲ ὅρος *θνησιγονία* καθορίζει τὴν τάσιν πρὸς θνησιγενῆ νεογνά. Τὰ αἴτια τῆς θνησιγενείας εἶναι πολλά, ἀναγόμενα ἄλλοτε μὲν εἰς παθολογικὰς καταστάσεις, ἤτοι εἰς τὴν σύφιλιν, τὴν φυματίασιν, τὴν οἰνοπνευματίασιν κλπ., ὁτὲ δὲ εἰς πλημμελῆ σχήματα καὶ θέσεις τοῦ ἐμβρύου ἐν τῇ μήτρᾳ, εἰς τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος αὐτοῦ, εἰς ἀνωμαλίας καὶ δυσμορφίας τῆς πυέλου κλπ. καὶ ἄλλοτε εἰς ἀτυχεῖς χειρισμοὺς καὶ μαιευτικὰς ἐπεμβάσεις κατὰ τὸν τοκετόν· τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα εἶναι ἐνίοτε καὶ φύσεως ἐγκληματικῆς. Ἡ δημογραφία ὑπολογίζει πάντα τὰ εἴδη ταῦτα τῆς θνησιγενείας πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀναλογίας τῶν θνησιγενῶν νεογνῶν ἐπὶ χιλίων ζωογενῶν. Κατὰ τὴν ὑφισταμένην στατιστικὴν ἐν Ἑλλάδι ἐγεννήθησαν τῷ 1927 ἐπὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ 1.893.931 κατοίκων ζωογενῆ νεογνὰ 53,788 καὶ θνησιγενῆ 603· τῷ δὲ 1928, ζωογενῆ μὲν 53.778 καὶ θνησιγενῆ 743. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας τοῦ 1929 ἐπὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ 2.261.763 κατοίκων ζωογενῆ 12.576 καὶ θνησιγενῆ 186. Ὅθεν ἡ κατὰ τὸ 1927 ἀναλογία θνησιγενῶν ὑπολογίζεται εἰς 11.80 ἐπὶ τοῖς 1000, τῷ 1928 εἰς 13.80 ἐπὶ τοῖς χιλίοις, καὶ τοὺς δύο πρώτους μῆνας τοῦ 1929, ἡ θνησιγένεια εἶναι ηὐξημένη εἰς 14.80 ἐπὶ τοῖς 1000. Μ. Ν. ΚΑΊΡΗΣ

θνησιγενής (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ οἱονεὶ θνησιμαῖος γεννηθείς, ὁ ἀποθνήσκων εὐθὺς ὡς γεννηθῇ ‖ ὁ γεννηθεὶς νεκρός: «θνησιγενὲς παιδίον,—πρόβατον».

— *['Ιατρ.]* *Θνησιγενὲς* καλεῖται τὸ εἰς τὸ φυσιολογικὸν τέρμα τῆς κυήσεως ἀφικόμενον ἔμβρυον καὶ τικτόμενον νεκρόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τικτόμενον ζῶν, ἤτοι ζωογενὲς (βλ. *θνησιγένεια*). Μ. Ν. Κ.

θνησιμαῖος, —α, —ον· κυρίως ἐπὶ τῶν ζώων, ὁ ἀνίκανος πρὸς τὴν ζωήν, ὁ μὴ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ ζήσῃ ‖ ὁ νεκρὸς ἤδη: «ζῷον θνησιμαῖον», «περισυνέλεξε τοὺς θνησιμαίους κύνας» ‖ «κρέατα θνησιμαῖα» ἀπὸ ψόφιο ζῷον.

θνησιμότης, —ητος (ἡ)· τὸ σύνολον τῶν ἀποθανόντων ἢ τῶν ἀποθνησκόντων: «ἡ θνησιμότης τοῦ μηνός, —τοῦ ἔτους τάδε», «μικρά, —μεγάλη θνησιμότης», «ἡ θνησιμότης εἰς τὰς πόλεις, —εἰς τὰ χωρία,—εἰς τοὺς ἑλώδεις τόπους κ. τ. λ.».

— *[Δημογρ.]* Ὅρος τῆς δημογραφίας σημαίνων τὴν στατιστικῶς κατεστημένην ἀναλογίαν τῶν κατὰ φῦλον, ἡλικίαν, οἰκογενειακὴν κατάστασιν, ἐπάγγελμα, θρήσκευμα, αἰτίαν θανάτου κλπ. ἀποθανόντων, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὁλικὸν ἀριθμὸν τῶν

Digitized by Google

ζώντων ἢ τὴν ἀναλογίαν ὡρισμένων ὁμάδων κατὰ ἡλικίαν, ἐπάγγελμα κλπ. τῶν ἀποθανόντων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τοῦ ζῶντος πληθυσμοῦ, ὑπολογιζομένην ἐπὶ τοῖς χιλίοις τοῦ πληθυσμοῦ. Ἰδίαν ἐντελῶς θέσιν καὶ σημασίαν κατέχει ἡ θνησιμότης τῶν βρεφῶν, ἥτις ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποθανόντων βρεφῶν κάτω τοῦ ἔτους, ἀναφερόμενον εἰς 100 γεννήσεις ζώντων. Ὁ ἀριθμὸς τῆς θνησιμότητος ἔχει μεγίστην κοινωνικὴν σημασίαν (ὀργάνωσις ὑγιεινῆς, ἀσφάλεια ζωῆς κλπ.). Ἡ θνησιμότης παρέχεται συνήθως εἰς πίνακας (βλ. λ. *στατιστική*, οἵτινες βασίζονται ἐπὶ τῆς κτηθείσης πείρας ἐκ τῆς στατιστικῆς τῶν θανάτων περὶ τῆς θνησιμότητος τῶν καθ' ἕκαστα ἡλικιῶν. Οἱ πίνακες οὗτοι ἀναφέρονται συνήθως ἐπὶ ὑποθετικῆς ὁλότητος 100.000 ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας γεννηθέντων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐλαττοῦνται βαθμιαίως διὰ τοῦ ἐκ τῆς πείρας εἰλημμένου μέσου ἀριθμοῦ θανάτων κατὰ ἡλικίας. Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ὑπολογίζεται ἡ *πιθανὴ ζωὴ* τοῦ ἀτόμου. Ἡ θνησιμότης τῶν γυναικῶν, ἐξαιρέσει τῆς μεταξὺ 30 καὶ 40 ἐτῶν ἡλικίας (ἡ ζωὴ τῶν ὁποίων ἕνεκα φυλετικῶν λόγων τίθεται μᾶλλον ἐν κινδύνῳ) εἶναι κατὰ κανόνα μικροτέρα τῆς τῶν ἀνδρῶν. Αἱ ὑπὸ τῆς γερμανικῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας συντεθέντες πίνακες ἐμφανίζουσι τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

σκει μὲν γὰρ καὶ λύεται μετὰ τοῦ σώματος μὴ γινώσκουσα τὴν ἀλήθειαν» (κατὰ Ἑλλήνων, κεφ. 13). Ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω πρέπει νὰ διακριθῶσιν οἱ δεχόμενοι μετὰ θάνατον τὸν ὕπνον τῶν ψυχῶν, τὴν καλουμένην *ψυχοπαννυχίαν*. Οὗτοι ἐδέχοντο ὅτι μετὰ θάνατον περιπίπτουσιν αἱ ψυχαὶ εἰς ὕπνον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγείρονται κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Οἱ δεχόμενοι τὴν ἰδέαν ταύτην νομίζουσιν ὅτι δύνανται νὰ στηρίξωσιν αὐτὴν ἐπί τινων χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἰδίᾳ ἐκείνων ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τοῦ θανάτου ὡς ὕπνου. Κάλλιστα ὅμως παρατηρεῖ ὁ Τερτυλλιανός, ὅστις κατεπολέμησε τὴν ἰδέαν ταύτην, «Dormire est corporum non animarum». κ. ι. δ.

Θοαί [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὁμηρικὴ ὀνομασία τῆς νοτίας ὑποσυστάδος ἐν τῇ συστάδι τῶν *Ἐχινάδων* (βλ. λ.). Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν περιγραφὴν (Ὀδυσ. ο, 298), ὁ Τηλέμαχος θέλων νὰ ἀποφύγῃ τὸν μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμης διάπλουν, ὅπου τοῦ εἶχον στήσει ἐνέδραν οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης, ἔπλευσε διὰ μέσου τῶν *Θοῶν*, διὰ νὰ ὑψωθῇ μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ Ἰθάκης καὶ προσγειωθῇ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ πατρός του ἀπὸ τὸ ἄλλο, δηλαδὴ τὸ ἀνατολικόν, μέρος τῆς νήσου. Κατὰ τὸν Στράβωνα εἶναι «αἱ Ὀξεῖαι καλούμεναι, ἃς Θοὰς ὁ ποιητὴς εἶπε». Σ. Ε. Λ.

ἡρώων τῶν Ἀχαιῶν. Κατὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπιστροφὴν περιεπλανήθη κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας, ἔνθα ἔκτισε, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὴν πόλιν Τέμεσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Βρουττίων. Ὑπὸ τούτου ἐλέγετο ὅτι εἶχε μεταφερθῆ ὡς λάφυρον πολέμου τὸ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Ἀμφίσσης χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Τοῦ Θόαντος ἔγγονος ἦτο ὁ Ὄξυλος, ὁ ὁδηγήσας τοὺς ὑπὸ τοὺς Ἡρακλείδας Δωριεῖς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

—2) Υἱὸς τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης καὶ βασιλεὺς τῆς Λήμνου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου αἱ Λήμνιαι ἔπαθον δυσοσμίαν ἐξ ὀργῆς τῆς Ἀφροδίτης, μὴ τιμωμένης ὑπ' αὐτῶν. Ἕνεκα τῆς δυσοσμίας των ἀπέφευγον ταύτας οἱ σύζυγοί των, οἵτινες συνεκοιμῶντο μετὰ αἰχμαλωτίδων ἐκ Θράκης. Τὴν προσβολὴν ὅμως ταύτην βαρέως φέρουσαι αἱ Λήμνιαι ἐφόνευσαν τοὺς πατέρας καὶ συζύγους των, πλὴν τῆς Ὑψιπύλης, ἥτις ἔκρυψε τὸν πατέρα της Θόαντα, ἀλλ' ἀνακαλυφθεῖσα ἐξωρίσθη ἐκ τῆς νήσου.

—3) Υἱὸς τοῦ Ἰάσονος (κατ' ἄλλον μῦθον τοῦ Θόαντος τῆς Λήμνου) καὶ τῆς Ὑψιπύλης, τὴν ὁποίαν εὗρεν οὗτος βασιλεύουσαν τῆς Λήμνου, ὅτε προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν. Ὅτε ἡ μήτηρ του ἐξωρίσθη ἐκ Λήμνου, ἀνακαλυφθεῖσα ὅτι εἶχε κρύψει τὸν πατέρα της, ὁ Θόας ἦτο μικρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ δὲν ἠδύνηθη νὰ προστατεύσῃ αὐτήν· ὅταν ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, περιεπλανήθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς ἀναζήτησίν της, ἕως ὅτου ἀνεῦρον αὐτὴν ἐν Νεμέᾳ. Ὁ μῦθος ἐνέπνευσε τοὺς μεγάλους τραγικοὺς Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλέα, οἵτινες ἐξ αὐτοῦ ἐδημιούργησαν τὰς τραγῳδίας των «Ὑψιπύλην» (Αἰσχύλος) καὶ «Λημνιάς» (Σοφοκλῆς). Κατ' ἄλλον μῦθον υἱοὶ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Ὑψιπύλης ἦσαν ὁ Εὔνηος καὶ Νεβροφόνος.

—4) Υἱὸς τοῦ Βορισθένους καὶ βασιλεὺς τῆς Ταυρίδος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι προσέφερε θυσίαν εἰς τὴν Ἄρτεμιν πάντας τοὺς ξένους, οἵτινες μετέβαινον εἰς τὴν χώραν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου μετέβησαν εἰς τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης, οἵτινες ἀνευρόντες ἐκεῖ τὴν Ἰφιγένειαν καὶ ἀναγνωρισθέντες ὑπ' αὐτῆς ἀντὶ νὰ θυσιασθῶσιν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀρτέμιδος συναπῆλθον μετὰ τῆς Ἰφιγενείας, ἀπαγαγόντες καὶ τὸ ξόανον τῆς θεᾶς. Ἐκ τοῦ μύθου τούτου ἐνεπνεύσθησαν ὁ Σοφοκλῆς τὴν τραγῳδίαν του «Χρύσης» καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν τραγῳδίαν του «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις». ΚΑΨ.

Ἡλικία κατ' ἔτη	Ζῶντες		Ἀποθανόντες		Πιθανὴ θνησιμότης τοῦ ἐπομένου ἔτους		Μέση διάρκεια τῆς ζωῆς εἰς ἔτη	
	Ἄρρενες	Θήλεις	Ἄρρενες	Θήλεις	Ἄρρενες	Θήλεις	Ἄρρενες	Θήλεις
0	100.000	100 000	11 538	9.392	0.1154	0.0939	55.97	58.92
1	88.462	90.608	1.432	1.353	0.0162	0 0149	62.24	63.89
2	87.030	89.255	551	512	0.0064	0.0057	62.26	63.85
3	86.477	88.743	350	321	0.0040	0.0036	61.65	63 22
11	84.950	87.347	113	104	0.0013	0.0012	54 70	56.18
20	83.268	85.808	356	285	0.0043	0,0033	46.70	48.09
30	79.726	82 597	322	343	0 0041	0.0041	38.56	39.76
40	7[illegible].313	78.917	408	419	0 0054	0 0053	30.05	31.37
50	71.006	73.943	732	654	0.0103	0 0089	21.89	23.12
60	60.883	65.076	1 439	1.267	0,0236	0.0195	14.60	15 51
70	41.906	47 255	2 434	2.456	0.0581	0.0520	8.74	9.27
80	16 [illegible]66	19.711	2.281	2.636	0.1420	0.1337	4.77	5 06
90	1.599	2 356	455	620	0.2847	0.2631	2.68	2.90
99	35	74	15	29	0.4209	0.3878	1.79	1.90

Εἰς τὰ σπουδαιότερα εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀπέθανον ἐπὶ 1000 κατοίκων κατὰ τὰ ἔτη:

Κράτη	1912	1913	1924	1925	1926	1927
Γερμανία............	15.6	15.0	12.2	11.9	11.7	12 0
Γαλλία.	17.5	17.8	17.3	18.1	17.5	16.6
Βέλγιον	14.8	14.6	13.0	13.1	13.3	13.0
Κάτω Χῶραι...... ...	12.3	12.3	9.6	9.6	9 8	10.3
Ἀγγλία καὶ Οὐαλλία.	13.3	13.7	12.2	12.2	11.6	12.3
Σουηδία............	14.2	13.6	12.0	11.7	11.8	12 7
Νορβηγία............	13.4	13.2	11.2	11.0	10.6	11.2
Αὐστρία............ }	20.6	20.3	14.9	14.3	14.9	14.9
Τσεχοσλοβακία...... }			15.3	15 2	15.6	16 0
Οὐγγαρία............	—	—	20.0	16.9	15.5	17.6
Ἐλβετία............	14 2	14.3	12.5	12.2	11.7	12.3
Ἰταλία.	18.2	18 8	16.6	16.6	16.8	15 5
Ἱσπανία............	21.1	22.1	19.7	19.7	19.0	18.9
Ἑλλὰς	—	—	16.9	15.2	14.3	—

Ἡ ὑποχώρησις τῆς θνησιμότητος, ὡς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων, εἶναι διεθνὲς φαινόμενον (βλ. καὶ *πληθυσμοῦ* φυσικὴ κίνησις καὶ *Ἑλλάς*). —ω.

θνήσκω, ἀόρ. *ἔθανον*, μετ. παρακ. *τεθνηκώς, —υῖα. —ός* καὶ *τεθνεώς, —ῶσα —ός*· παύω νὰ ζῶ, μεταβαίνω ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν: «τοιαῦτα ὁ πατήρ του θνήσκων παρήγγελλε» (παρὰ τοῖς δοκίμοις ἐλέγετο μόνον σύνθετον μετὰ τῆς *ἀπό: ἀποθνήσκων*, ἁπλοῦν δὲ εἰς τὸν παρακείμ. *τέθνηκα*, τὸ *ἐκθνήσκω* ἔχει ἀλλοίαν σημασίαν, ξεκαρδίζομαι: «ἐξέθανον ὑπὸ τοῦ γέλωτος»).

θνητοδοξία (ἡ)· ἡ δόξα, τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα περὶ τῆς παντελοῦς θνητότητος τοῦ ἀνθρώπου, περὶ ἀνυπαρξίας ψυχῆς μετὰ θάνατον.

θνητός, *—ή, —όν*· ὁ ὑποκείμενος εἰς τὸν θάνατον, ὁ προωρισμένος νὰ ἀποθάνῃ, ἀντίθ. *ἀθάνατος*· || *θνητοί* (οἱ)· ὡς οὐσ., οἱ ἄνθρωποι, ἀντίθ. *θεοί*.

θνητότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι θνητόν, τὸ νὰ ὑπόκειταί τις εἰς τὸν θάνατον, εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν: «ἡ θνητότης τῶν ἀνθρώπων».

θνητοψυχῖται (οἱ). Κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ἐδίδασκόν τινες ἐν Ἀραβίᾳ, ἀρνούμενοι τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ὅτι αὕτη θνήσκει μετὰ τοῦ σώματος, ὅπως ἀμφότερα ἀναστῶσι κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Ὁ Εὐσέβιος σημειοῖ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ «τὴν ἀνθρωπείαν ψυχὴν τέως μὲν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἅμα τῇ τελευτῇ συναποθνήσκειν τοῖς σώμασι καὶ συνδιαφθείρεσθαι, αὖθις δέ ποτε κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν σὺν αὐτοῖς ἀναβιώσεσθαι» (6, 37). Τοὺς τοιαῦτα διδάσκοντας κατεπολέμησεν ἰδίᾳ ὁ Ὠριγένης, ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐκάλεσε πρῶτος *θνητοψυχίτας*. Καί τινες δὲ τῶν δεχομένων τὴν τριχοτομίαν εἶχον τὴν ἰδέαν ταύτην· οὕτως ὁ Τατιανὸς παρατηρεῖ: «Οὐκ ἔστιν ἀθάνατος ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν, θνητὴ δέ. Ἀλλὰ δύναται ἡ αὐτὴ καὶ μὴ ἀποθνήσκειν. Θνή-

Θόανα (τὰ) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεως *Τυάνων* (βλ. λ.). —2) Πόλις τῆς Πετραίας Ἀραβίας. —π.

Θοάντειον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀκτὴ τῆς Ρόδου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Κοπριὰ καὶ Μονόλιθος ΒΔ. ἀκτὴ τῆς νήσου, ἡ τερματίζουσα τοῦ Ἀταβύρου τὰς κλιτῦς διότι εἰς ταύτην τὴν ἀκτὴν πρόσκειται ἡ περὶ τὴν σύγχρονον Χάλκην συστὰς νησίδων. —2) Κατὰ τοὺς Λατίνους γεωγράφους, ἀκρωτήριόν τι τῆς νοτίας τῆς Καρπάθου ἀκτῆς. Σ. Ε. Λ.

Θοαντιάς. Πατρωνυμικόν, δι' οὗ διακρίνεται ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Λήμνου Θόαντος *Ὑψιπύλη* (βλ. λ.).

Θοαντὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν δήμων, εἰς τοὺς ὁποίους διῃρεῖτο ἡ *Ἀλεξάνδρεια*, πιθανῶς δὲ τῶν διονυσιακῶν ὀνομάτων δήμων, εἰς οὓς κατένειμε τὴν πόλιν ὁ Φιλοπάτωρ. Γ. Λ. Α.

Θόας [*Μυθ.*]. —1) Υἱὸς τοῦ Ἀνδραίμονος καὶ τῆς Γόργης καὶ βασιλεὺς τῆς Καλυδῶνος καὶ Πλευρῶνος. Μετέσχε τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὡς ἀρχηγὸς τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἦτο ἐκ τῶν ἀρίστων

Θόας. —1) Τύραννος τῆς Μιλήτου πρὸ τοῦ 700 π.Χ., ἤτοι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν κοινωνικῶν τάξεων, οἵτινες ἐπηκολούθησαν τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τῶν Νηλειδῶν ἐν Μιλήτῳ.

—2) Τύραννος Ὠρεοῦ τῆς Εὐβοίας, φίλος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β'.

—3) Ἀρχηγὸς τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ κατὰ τὴν διὰ τῆς ἐρήμου ἐν ἔτει 325 π.Χ. πορείαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ σατράπης τῆς Ὠρείτιδος καὶ Γεδρωσίας μετὰ ταῦτα. Ἀπέθανεν ἐκ νόσου κατὰ τὸ 324 π.Χ. ΚΑΨ

Θόβελ [*Παλ. Γεωγρ.*]. Υἱὸς τοῦ Λάμεχ ἐκ τῆς Σελλὰ καὶ ἀπόγονος τοῦ Κάϊν. Ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ φέρεται ὡς *Τομπὰλ-Κάϊν*. Ὑπῆρξε κατὰ τὴν βίβλον τῆς «Γενέσεως» (δ' 22) «σφυροκόπος χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδήρου». Π. Ι. Μ.

Θοδωροῦ, ἡ *Θεοδουρῶ* [*Γεωγρ.*]. Νησὶς ἀκοίτοικητος ΒΔ τῶν Χανίων Κρήτης (βλ. λ. *Ἀκοίτιον*).

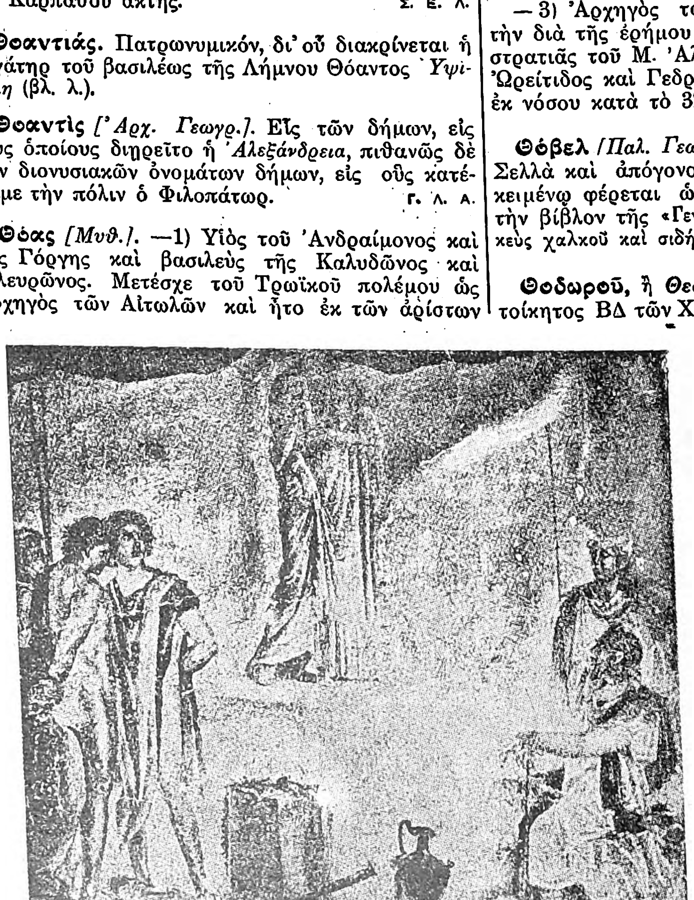

Ὁ Ὀρέστης, ὁ Πυλάδης καὶ ἡ Ἰφιγένεια πρὸ τοῦ Θόαντος.
[Τοιχογραφία τῆς Πομπηΐας.]

Θοδωροῦσα [*Παρ. Γεωγρ.*] βλ. λ. *Δωροῦσα*.

Θόη [*Μυθολ.*]. Μία ἐκ τῶν τριάκοντα δύο νηρηΐδων, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως καὶ κατ' ἄλλους τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος. —Η.

Θόηρις [*Μυθολ.*]. Θεὰ λατρευομένη εἰς Κερκέσουριν τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰς Ὀξύρυγχον. Ἐταυτίζετο πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ὅπως καὶ ἡ Νηῒθ τῆς Σάϊτος. Γ. Λ. Α.

Θοθώρσης. Βασιλεὺς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, περὶ τὰ 279—308 μ. Χ. Σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα αὐτοῦ (*Head*-*Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τ. Β, σ. 14). Α. Θ. Σ.

Θοινὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἐν Θηβαΐδι, ἀριστερᾷ τοῦ Νείλου καὶ ΒΔ τῆς Ἀβύδου (*Ἀγαθαρχ.* Περίπλ. Ἐρυθρ. θαλάσ. 22). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ

Digitized by Google

Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἀναφερομένη *Θίς*, τῆς ὁποίας ὁ πολίτης καλεῖται *Θινίτης*. Ὑπῆρξε πρωτεύουσα δύο ἀρχαιοτάτων δυναστειῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἕδρα τοῦ ἀπ' αὐτῆς κληθέντος Θινίτου νομοῦ (*Πτολεμ.* Γεωγρ. IV, 5, 31) πρὶν ἢ μετατεθῇ αὕτη εἰς τὴν Ἄβυδον, μετὰ τῆς ὁποίας συνεχέετο ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ἀρχαιολόγων. Α. Θ. Σ.

Θολάρι *[Παραλ. Γεωγρ.*. Ὀνομασία, ὑπὸ τῶν παλαιῶν ναυτικῶν, ὑφόρμου τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς *Νέας Καϋμένης*, ὀφειλομένη εἰς τὴν θολότητα, ἣν παράγουσιν ὑφάλως καὶ ἐξάλως ἀναβλύζουσαι θερμοπηγαὶ *Χαλυβοθέρμες*, προσδίδουσαι ἅμα εἰς τὸ θολὸν καὶ θερμὸν τοῦ ὅρμου ὕδωρ τὴν ἰδιότητα νὰ καθαρίζῃ τὰς ἐπιχαλκώσεις τῶν πλοίων ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς γάστρας αὐτῶν προσκεκολλημένων θαλασσίων χόρτων καὶ ὀστράκων. Στόλος αἰγυπτιακὸς ἐκ δώδεκα δικρότων καὶ φρεγατῶν (*Ραγκαβῆ* Ἑλληνικὰ) ἐκαθαρίσθη ἐκεῖ ἐντὸς 3 ἡμερῶν. Ἐπὶ τοῦ ἀγγλ. χάρτ. (2043 : Santorin island) σημειοῦται ἁπλῶς ἡ μνεία «Θερμοπηγαὶ» (Hot Spr.: πλάτ. 36°23′40″ Β., μῆκ. 25°24′40″ Ἀν.) Σ. Ε. Λ.

Θολάρια *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων νήσου Ἀμοργοῦ, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 321. Κεῖται εἰς τὸ βορειότερον σημεῖον τῆς νήσου ἐπὶ λόφου, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ φρεάτων. Παράγει σμιγόν, οἶνον, ὄσπρια (φάβαν), καπνόν, σῦκα, ἑσπεριδοειδῆ κλπ. Δ. Ε. Μ.

— *[Ἀρχ.]* Πλησίον τοῦ χωρίου ἔκειτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ μία ἐκ τῶν τριῶν πόλεων τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, τὰ *Θολάρια*, ὧν σῴζονται οὐκ ὀλίγα ἐρείπια καὶ ἀρχαῖα κτίσματα, ἐν οἷς τῶν ναῶν Πυθίου Ἀπόλλωνος, Ἡρακλέους, Διονύσου κλπ., ὡς καὶ ἀρχαίου πύργου, ὅστις ἐχρησίμευεν ἄλλοτε ὡς σκοπιὰ καὶ σταθμὸς ἀνταποκρίσεως διὰ πυρῶν. —Η.

Θολερὸ(ν) *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 181. Ἔχει δάση ἐκ πευκῶν, ἐξ ὧν ἐξάγεται ῥητίνη διὰ τὸ ἐμπόριον. Παράγει δημητριακά, ἔλαιον, οἶνον, ἰδίᾳ ὅμως σταφίδα (300.000 ἐνετικὰς λίτρας). Συνδέεται μετὰ τῆς Σικυωνίας (Κιάτου) καὶ τοῦ Ξυλοκάστρου διὰ βατῆς ὁδοῦ (2 ὥρ.), ἀπέχει δὲ 30′ ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μελισσίου. Δ. Ε. Μ.

θολερός, *—ά, —όν*· ὁ θολωμένος, ἀντίθ. *καθαρός, διαυγής*: «θολερὸν ὕδωρ», «αἷμα θολερώτερον καὶ παχύτερον» ἀντίθ. «αἷμα καθαρώτερον καὶ λεπτότερον»· ‖ σκοτεινός, σκιερός: «θολερὰ ἀτμοσφαῖρα» νεφελώδης.

θολερότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θολεροῦ, τὸ νὰ εἶναί τι θολόν, ἀντίθ. *καθαρότης*: «ἡ θολερότης τοῦ ὕδατος, —τοῦ αἵματος».

—*[Ἀκτινοσκ.]* Καλεῖται *θολερότης* κατὰ τὴν ἀκτινοδιαγνωστικὴν μέθοδον καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν πνευμόνων ἡ ἐλάττωσις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς διαφανείας τοῦ πνευμονικοῦ ἱστοῦ εἴς τινα νοσήματα καὶ δὴ τὴν πνευμονικὴν φυματίασιν. Τὴν θολερότητα ἢ σκιερότητα ταύτην, ἥτις τοσοῦτον παρεξηγήθη ἀρχικῶς, προκαλεῖ ἡ διαφορὰ πυκνότητος τοῦ πάσχοντος ἱστοῦ ἀπὸ τοῦ ὑγιοῦς ἐκ συμφορήσεως ἢ καὶ βαθυτέρας αὐτοῦ ἀλλοιώσεως, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐκ καθαρῶς μηχανικῶν λόγων. Ἡ πεῖρα καὶ ἡ παρατηρητικότης τοῦ ἀκτινολόγου ἰατροῦ εἶναι τὰ ἐφόδια, δι' ὧν θὰ κατορθώσῃ οὗτος νὰ διακρίνῃ τὴν ἐκ παθολογικῶν αἰτίων σκιερότητα ἀπὸ τῆς ἐκ μηχανικῶν λόγων. Ἡ διαγνωστικὴ μέθοδος, δυσχερεστάτη ἐν τῇ πράξει, ἀπαιτεῖ, πλὴν τῶν ἀνατομικῶν γνώσεων, καὶ μεγίστην ἐξάσκησιν, ἵνα μὴ ὁδηγήσῃ τὸν ἰατρὸν εἰς λίαν πεπλανημένα διαγνωστικὰ συμπεράσματα, ἱκανὰ νὰ ἐκθέσουν εἰς σοβαρωτάτους κινδύνους τὸν ἄρρωστον. Δέον πρὸς τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι φυσιολογικὸς πνεύμων εἶναι ὁ σχετικῶς διαυγέστερος, διότι ἀπολύτως διαυγὴς πνεύμων δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ συγχρόνῳ τοὐλάχιστον ἐποχῇ. Ἐκτὸς τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ πνευμονικοῦ παρεγχύματος (φυματιάσεως, ὄγκου, κύστεως, ἀποστήματος), θολερότητα προκαλοῦν ἡ παχυπλευρῖτις, πᾶν ἐξίδρωμα πλευριτικόν, ἡ ἀδενοπάθεια, ἡ λῆψις ἰωδιούχων, ἡ βρογχοκήλη, ἡ ἀνώμαλος θέσις τῆς κλειδός, τὸ πάχος τῶν θωρακικῶν ἢ ὠμοπλατιαίων μυῶν κλπ. (βλ. καὶ *ἀκτῖνες* Ραῖντγκεν — *ἀκτινοσκόπησις*).

Γ. Σ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

— *[Ὀφθαλμολ.]* Ὀνομάζονται *θολερότητες τοῦ κερατοειδοῦς* αἱ κηλῖδες ἢ ἀλλοιώσεις τοῦ κερατοειδοῦς, αἵτινες ἐλαττώνουν τὴν διαφάνειαν αὐτοῦ. Αἱ θολερότητες εἶναι ἀποτέλεσμα διαφόρων μικροβιογενῶν καὶ τοξινογενῶν ἀσθενειῶν, αἵτινες ἑδράζουσαι ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς προκαλοῦσι διάφορα εἴδη κερατιτίδων, κατὰ τὴν πορείαν τῶν ὁποίων θολοῦται ὁ κερατοειδής. Ὅταν αἱ διάφοροι κερατίτιδες ἰαθῶσι, καταλείπουν θολερότητας, κειμένας ὁτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ ἐπιθηλίου, ὁτὲ δὲ ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ κερατοειδοῦς, καὶ ἀναλόγως τῆς πυκνότητος αὐτῶν λαμβάνουσιν ὄνομα, *ἀχλύς, νεφέλιον, ἄργεμον, λεύκωμα* κλπ. Διὰ νὰ γίνουν θολερότητες τοῦ κερατοειδοῦς, δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη τὸ προκαλοῦν αὐτὰς αἴτιον νὰ ἑδράζῃ πάντοτε ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κερατοειδοῦς. Ὑπάρχουσι νοσήματα τοῦ ἀκτινωτοῦ σώματος, τῆς ἴριδος, τῶν ἐσωτερικῶν χιτώνων τοῦ βολβοῦ, τοῦ σκληροῦ, τοῦ ἐπισκλήρου καὶ τοῦ ἐπιπεφυκότος (ἰρίτιδες, ἰριδοκυκλίτιδες, ἐνδοφθαλμίαι, σκληρίτιδες κλπ.), κατὰ τὰ ὁποῖα αἱ θολερότητες ἑδράζουσι κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ κερατοειδοῦς, ἐντὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ ἢ καὶ ὅλως ἐπιπολαίως ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ἐπιφανείας αὐτοῦ (καθιζήματα ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ κερατοειδοῦς, διάμεσος κερατῖτις, παννώδης τραχωματικὴ κερατῖτις, κερατίτιδες συνεπείᾳ διαφόρων ἐπιπεφυκιτίδων, στικτὴ ἐπιπολαία κερατῖτις κλπ. Θολερότητες ἐπίσης μένουσιν ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς, συνεπείᾳ ἐγκαυμάτων καὶ τραυματισμῶν αὐτοῦ. Ὁ κερατοειδὴς θολοῦται περιφερικῶς κατὰ τὸ γεροντότοξον καὶ διαχύτως κατὰ τὸ γλαύκωμα. Αἱ θολερότητες τοῦ κερατοειδοῦς, ἀναλόγως τοῦ πάχους καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν, προκαλοῦσιν, ἐφόσον ἐμμένουν, ἐλάττωσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς ὁράσεως. Αἱ ἔμπροσθεν τῆς κόρης θολερότητες μειώνουν τὴν ὅρασιν σημαντικώτατα.

Α. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Θολέτο *[Παραλ. Γεωγρ]*. Νησὶς καὶ παρ' αὐτὴν βράχος, ἐγγύτατα τοῦ μέσου τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κερκύρας (πλάτ. 39°31′50″ Β, μῆκ. 19°51′50″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 206: Channels and island of Corfu), ἀκριβῶς πρὸς Β τοῦ ἀκρωτηρίου Φασκιά. Σ. Ε. Λ.

Θολὴ *[Γεωγρ.]*. Νησὶς πρὸς νότον τῆς λιμνοθαλάσσης Μεσολογγίου καὶ ὀνομασία ἑνὸς τῶν μεγάλων ἰχθυοτροφείων περὶ αὐτὴν κειμένου. Ἐκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ θολεροῦ τῶν ὑδάτων τῆς περιφερείας ταύτης, κειμένης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀχελῴου. Ἐγγὺς αὐτῆς, παρὰ τὴν θέσιν Ἀλογοπεράματα, ὑπάρχει πηγὴ γλυκέος ὕδατος, *Καλαμωτὸ* καλουμένη. Ἐπὶ τῆς νησῖδος εἶναι αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ ἰχθυοτροφείου, εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν καὶ αἱ παλαιαὶ μικραὶ μοναὶ τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἡ νησὶς τῆς Θολῆς, ἧς τὸ ὕψος ἀπὸ τὴν θαλασσίαν ἐπιφάνειαν δὲν ὑπερβαίνει τὰ 0,80 τοῦ μέτρου, χωρίζει μέχρι τοῦ Προκοπανίτου τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς λιμνοθαλάσσης (βλ. καὶ λ. *ἁλιεία* τ. Γ′ σ. 796). Χ. Γ. Ε.

θολία *[Ἀρχ.]*. Κωνικὸς πλατύγυρος πῖλος τῶν

Βοιωτὶς φέρουσα θολίαν.

[Ταναγραῖον ἀγαλμάτιον.]

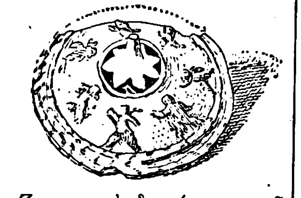

Ζωγραφικὴ διακόσμησις τοῦ πετάσου τῆς θολίας.

[Ἐξ ἀγαλματίου τῆς Μυρίνης.]

γυναικῶν παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι, τὸν ὁποῖον ὁ Πολυδεύκης χαρακτηρίζει ὡς «πλέγμα τι θολοειδές, ᾧ ἀντὶ σκιαδίου ἐχρῶντο αἱ γυναῖκες». Κατ' ἀρχὰς ὑπετέθη ὅτι πρόκειται περὶ εἴδους τινὸς ἀλεξηλίου, ἀργότερον ὅμως ἀνεγνωρίσθη ἡ θολία εἰς τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς ἀγαλμάτια τῆς Τανάγρας, τῆς νεκροπόλεως τῆς Μυρίνης κ. ἄ. Ἐπ' αὐτῶν διὰ χρυσῶν, ἐρυθρῶν ἢ κυανῶν χρωμάτων εἰκονίζοντο διάφοροι ζωγραφικαὶ συνθέσεις (Ἔρωτες χορεύοντες κλπ.). —Π.

θολίσκος *[Δομικ.]*. Θόλος μικρῶν διαστάσεων παρουσιαζόμενος συνήθως ὡς ἀνακουφιστικός, λ. χ. εἰς ὀγκώδη βάθρα λιθίνων γεφυρῶν μεταξὺ δύο μεγάλων θόλων πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ ὄγκου τῆς τοιχοποιίας. Μ. Π.

θολίτης *[Δομικ.]*. Καλοῦνται οὕτως οἱ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπαρτίζεται ὁ θόλος. Εἶναι πλακοειδεῖς λίθοι λαξευόμενοι ὑπὸ μορφὴν σφηνός, τοποθετοῦνται δὲ μὲ τὰς μεγάλας ἕδρας διευθυνομένας πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τόξου τοῦ μετώπου. Συγκρατοῦνται μεταξύ των διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν βάρους, μεταφέροντες τὰ φορτία τοῦ θόλου μέχρι τῶν ἑδράσεων. Οἱ μικροὶ θολῖται συγκρατοῦνται μεταξύ των καὶ διὰ τοῦ κονιάματος, προκειμένου ὅμως περὶ μεγάλων θολιτῶν τίθεται ἀντὶ κονιάματος πολτὸς ἀσβέστου πρὸς ἀπόφραξιν τῶν κενῶν καὶ καλυτέραν κατανομὴν τῶν πιέσεων. Οἱ θολῖται διακοσμοῦνται ποικιλοτρόπως, δεδομένου ὅτι κυρίως ἀπὸ αὐτοὺς ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἐμφάνισις τοῦ θόλου. Ἔχουν ἀριθμὸν πάντοτε περιττόν, διότι ἀπαραιτήτως δέον νὰ ὑφίσταται εἷς θολίτης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου. Μ. Π.

Θολὸ μπουγάζι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία τῶν ναυτικῶν, τοῦ μεταξὺ Παλαιᾶς Καϋμένης καὶ Νέας Καϋμένης στενοῦ. Τὰ βάθη του 17—20 ὀργ. κατὰ τὸν ἄξονα, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει ἀκτογραφία του, δὲν διεταράχθησον τὸ παράπαν κατὰ τὰς πλουτωνικὰς ἐπεξεργασίας τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1925. Σ. Ε. Λ.

θολοδομία *[Δομικ.]*. Τὸ σύνολον τῶν ἐργασιῶν κατασκευῆς ἑνὸς θόλου οἱασδήποτε μορφῆς (βλ λ. *θόλος)*. Μ. Π.

θολοειδὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θόλον, ὁ ἔχων σχῆμα θόλου. - Ἐπίρρ. ***θολοειδῶς***.

Θολομαῖος. —1) Βασιλεὺς τῶν Γεσσιρῶν καὶ πατὴρ τῆς Μαχάμης, τρίτης ἐκ τῶν γυναικῶν τοῦ Δαυΐδ, ἡ ὁποία ἐγέννησε τὸν Ἀβεσσαλώμ. —2) Ἀρχιλῃστὴς ἐν Παλαιστίνῃ, πολλὰ ἐγκλήματα διαπράξας ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ Περσίᾳ, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς Φᾶδος.

Θολοποτάμιον *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς νήσου Χίου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 1013. Κεῖται ἐπὶ κλιτύων τοῦ βουνοῦ Προφήτου Ἠλία, ἔχει κλῖμα ψυχρὸν ἀλλ' ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Τῷ 1881 κατεστράφη ὁλοτελῶς ἐκ σεισμῶν, ἀνῳκοδομήθη δὲ βραδύτερον. Ἔχει ἔδαφος μᾶλλον πετρῶδες, παράγει ὅμως μικρὰς ποσότητας ἀμυγδάλων, μαστίχης καὶ ἐλαίου Δ. Ε. Μ.

Θολοπόταμος, ἢ ἁπλῶς *Θολὸ* *[Γεωγρ.]*. —1) Χείμαρρος ἐν Αἰγιαλείᾳ, πρὸς Α τοῦ ποταμοῦ Κράθιδος, καταφέρων θολὰ ὕδατα ἐκ τῶν ἀργιλλωδῶν προβούνων τῶν Ἀροανίων. Διασχίζει τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Κορίνθου—Πατρῶν μεταξὺ τῶν σταθμῶν Αἰγείρας καὶ Ἀκράτας, χυνόμενος εἰς τὸν Κορινθιακόν. Ἄλλοτε ἐχρησίμευεν ὡς ὅριον τῶν δήμων Ἀκράτας καὶ Αἰγείρας.

—2) Χείμαρρος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὀλυμπίας, πρὸς Β τῆς Νέδας, κατερχόμενος ἐκ τοῦ ὄρους Μίνθης. Διασχίζει τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Πύργου—Κυπαρισσίας, ὠνομάζετο δὲ καὶ ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς ἐξ αὐτοῦ *Θολὸ* (νῦν *Φιγάλεια*). Κατὰ τὸν ὀρεινὸν αὐτοῦ ῥοῦν παραρρέει τὸ ἀρχαῖον Λέπρεον, ἐκβάλλει δὲ εἰς τὸν Κυπαρίσσιον κόλπον κατὰ παράλιον μικρὸν πεδίον, Αἰπάσιον πάλαι καλούμενον. Τινὲς τὸν ποταμὸν τοῦτον ταυτίζουσι πρὸς τὸν *Ἀκίδαν* τῶν ἀρχαίων. Ι. Σ. Σ.

θόλος (ἡ)· οἰκοδόμημα ἐν Ἀθήναις στρογγύλον, ὅμοιον πρὸς θολίαν, ἤτοι ἔχον στέγην θολωτήν, ἥτις ἦτο τὸ ἀρχεῖον τῶν πρυτάνεων, ἄλλως *σκιάς*.

— *[Ἀρχ.]* Ἐκαλεῖτο *θόλος* παρ' ἀρχαίοις Ἀθηναίοις, διὰ τὸ σχῆμά του, τὸ δημόσιον ἵδρυμα, ὅπου παρέμενον καὶ ἐσιτίζοντο οἱ πρυτάνεις τῶν Ἀθηνῶν («ὁ τόπος ἔνθα ἐδειπνοποιοῦντο οἱ πρυτάνεις διὰ τὸ οἰκοδομεῖσθαι αὐτὸν στρογγύλον», *Σουίδας*). Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου ἔκειτο παρὰ τὸ βουλευτήριον, περιεῖχε τὰ ἀγάλματα τῶν νομιζομένων ὡς ἀρχηγῶν τῶν ἀττικῶν φυλῶν ἡρώων, ἦτο δὲ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ θόλον, ἐκτισμένην ἐκ λευκοῦ λίθου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχον ζωγραφικοὶ πίνακες τοῦ Παυσίου, πρὸς τὴν σκιάδα τῆς Σπάρτης, τὸ φιλίππειον τῆς Ὀλυμπίας, κ. ἄ. Ἐν τῇ θόλῳ ἐσιτίζοντο οἱ «γραμματεῖς τῆς πόλεως», οἱ ὑπὸ τῆς πόλεως τιμώμενοι ἄνδρες καὶ ὡδηγοῦντο οἱ ἐνώπιον τῶν πρυτάνεων προσαγόμενοι κατηγορούμενοι. —Π.

θόλος (ὁ)· στέγη ἡμισφαιροειδής, καμαρωτὴ καὶ στρογγύλη, ἄλλως *τροῦλλος*: «θόλος λουτροῦ, —καμίνου, —ναοῦ», «θόλος σιδηροῦς, —χαλκοῦς, —λίθινος»· ‖ μεταφ. «ὁ θόλος τοῦ οὐρανοῦ» ἢ «οὐράνιος θόλος».

— *[Δομ.* Ὀνομάζονται *θόλοι* κατασκευαὶ ἔχουσαι μορφὴν τόξου, ἡμισφαιρίου, ἢ ἐν γένει μορφὴν προκύπτουσαν διὰ περιστροφῆς περὶ ἄξονα μιᾶς εὐθείας ἢ μιᾶς καμπύλης ἐπιπέδου, λ. χ. τμήματος ἐλλείψεως. Δημιουργοῦνται ἀπὸ λαξευτοὺς λίθους συγκρατουμένους μεταξύ των διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν βάρους καὶ μεταφέροντας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον μέχρι τῶν ἑδράσεων τὰ φορτία, ἅτινα

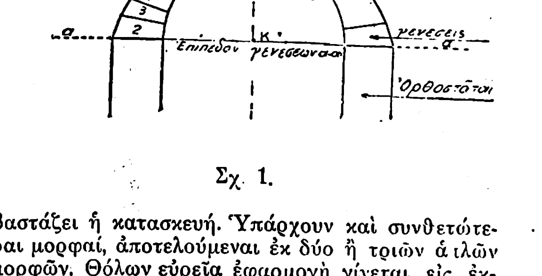

Σχ. 1.

βαστάζει ἡ κατασκευή. Ὑπάρχουν καὶ συνθετώτεραι μορφαί, ἀποτελούμεναι ἐκ δύο ἢ τριῶν ἁπλῶν μορφῶν. Θόλων εὐρεῖα ἐφαρμογὴ γίνεται εἰς ἐκκλησίας, οἰκοδομὰς καὶ εἰς τὴν γεφυροποιίαν.

Ἡ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἑνὸς θόλου φαινομένη ἐπιφάνεια αὐτοῦ καλεῖται *ἄντυξ* ἢ *ἐσωρράχιον*, ἐνῷ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια *ἐξωρράχιον* (σχ 1). Τὰ

Digitized by Google

στηρίγματα τοῦ θόλου καλοῦνται *ὀρθοστάται*. Ἡ γραμμὴ ἡ χωρίζουσα τὸ ἐσωρράχιον ἀπὸ τοὺς ὀρθοστάτας καλεῖται *γραμμὴ γενέσεων*, καὶ εἶναι συνήθως εὐθεῖα. Τὸ ἐπίπεδον τὸ χωρίζον τὸν θόλον ἀπὸ τοὺς ὀρθοστάτας καλεῖται *ἐπίπεδον γενέσεων*, εἶναι δὲ συνήθως ὁριζόντιον. Οἱ λαξευτοὶ

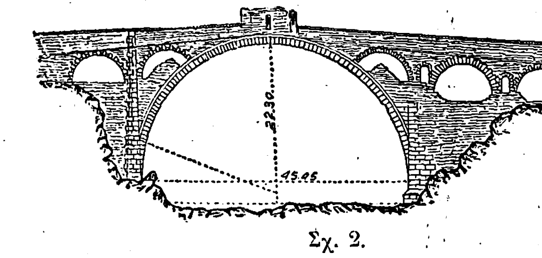

Σχ. 2.

λίθοι οἱ ἀποτελοῦντες τὸν θόλον καλοῦνται *θολῖται*, εἶναι δὲ πλακοειδεῖς μεγάλοι λίθοι τοποθετούμενοι ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἕδραν καὶ οὕτως ὥστε οἱ ἁρμοὶ ἑδράσεως νὰ διευθύνωνται πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἐκ μιᾶς τομῆς τοῦ θόλου προκύπτοντος τόξου. Ἐκ τῶν θολιτῶν, ὄντων πάντως ἀριθμοῦ περιττοῦ, πρωτεύουσαν σημασίαν ἔχει ὁ μεσαῖος, καλούμενος *κλείς*, διότι τίθεται τελευταῖος καὶ συγκρατεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους, καὶ οἱ δύο τῆς βάσεως, δηλαδὴ τιθέμενοι εἰς τὴν γραμμὴν γενέσεως καὶ καλούμενοι *γενέσεις*.

Ὁ θόλος ἦτο γνωστὸς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, Βαβυλωνίους, Φοίνικας, Αἰγυπτίους (παρουσιαζόμενος εἰς κατασκευὰς τῶν φαραώ), ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ καὶ εὐρεῖαν ἐφαρμογήν. Ἀργότερον ὅμως ὁ θόλος συνέτεινε κατὰ μέγα

Σχ. 3.

μέρος εἰς τὸ νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μεγαλειώδη διακριτικὸν χαρακτῆρα καὶ οὕτω καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, ἔμεινεν ἡ δεσπόζουσα ἐνασχόλησις τῶν ἀρχιτεκτόνων.

Κατ' ἀρχὰς ἐμορφοῦτο κυλινδρικὸς ἢ ἡμισφαιρικός, στηριζόμενος εἰς κυκλοτερῆ τοῖχον, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιμόνων μελετῶν μετέπεσεν εἰς τὸν ἡμισφαιρικὸν θόλον, τὸν φερόμενον ἐπὶ μεμονωμένων στηριγμάτων τῇ βοηθείᾳ ἀψίδων. Τὸ γιγαντιαῖον αὐτὸ βῆμα ἐπραγματοποίησαν οἱ Ῥωμαῖοι κατα-

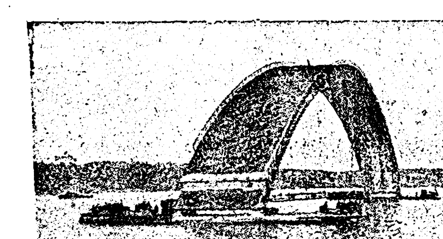

Σχ. 4.

σκευασταὶ οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ Βυζάντιον συγκεκριμένως δὲ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ θόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Οἱ Ῥωμᾶνοι προσεπάθησαν, μιμούμενοι τοὺς Ῥωμαίους, νὰ προσαρμόσουν τὸν κυκλικὸν θόλον ἐπὶ τοῦ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου σχήματος τῶν ἐκκλησιῶν των. Τοῦτο ἐπέτυχον κατόπιν μακροχρονίων ἐρευνῶν, στηρίξαντες τὸν θόλον ἐπὶ τεσσάρων ὑποστηριγμάτων τῇ βοηθείᾳ ἀψίδων.

Οἱ θόλοι γοτθικοῦ ῥυθμοῦ ἦσαν παλαιόθεν γνωστοί, ὥστε νὰ μὴ θεωροῦνται ἀνακάλυψις τῶν Γότθων κατασκευαστῶν· ἐν τούτοις ἐμελετήθησαν τόσον καλῶς ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ ἤχθησαν ὑπ' αὐτῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος, ὥστε οἱ Γότθοι νὰ θεωροῦνται ὡς οἱ μόνοι πραγματικοὶ αὐτῶν δημιουργοί. Οὕτω τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἡ κατασκευή των ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα, εἰς ἣν παρέμεινε μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς κατασκευῆς των οἱ θόλοι ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κάλυψιν Ἐκκλησιῶν, πύργων καὶ ἐν γένει μεγάλων χώρων, εἶχον δὲ τὸ κλειστὸν σχῆμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἤρχισε νὰ γίνεται ἐφαρμογὴ αὐτῶν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν γεφυρῶν μὲ

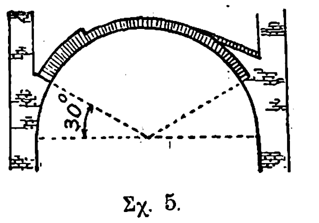

Σχ. 5.

τὸ κυκλικὸν πάντοτε σχῆμα ὡς ἄγον εἰς μεγαλυτέραν οἰκονομίαν καὶ δημιουργοῦν εἰς τὰς στηρίξεις πιέσεις πλησιαζούσας πρὸς τὴν κατακόρυφον. Ἡ κατασκευὴ τῶν θόλων διὰ γεφύρας ἀνεπτύχθη τὸν μεσαίωνα κυρίως ἐν Γαλλίᾳ. Κατεσκευάζοντο ἀπὸ λαξευτοὺς λίθους καὶ ἀσβεστοκονίαμα τῇ βοηθείᾳ τύπων (καλουπιῶν) ξυλίνων.

Μία ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας γεφύρας, ἡ ὁποία σῴζεται ἀκόμη, κατεσκευάσθη εἰς τὰ ἀνατολικὰ Πυρηναῖα παρὰ τὸ Ceret. Εἶναι κυκλικὴ μὲ ἐλεύθερον ἄνοιγμα 44.00 μ. καὶ ὕψος 22.00, πρέπει δὲ νὰ θεωρῆται καὶ τώρα ἀκόμη ὡς τολμηρὰ κατασκευὴ (σχ. 2). Ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς δεξιᾶς ὄχθης καὶ 46 ἑκ. ἄνω τοῦ ἐδάφους

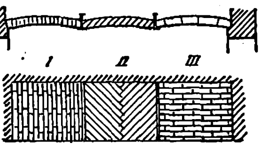

Σχ. 6.

εἶναι χαραγμένη ἡ χρονολογία 1336, πιθανῶς τὸ ἔτος ἐνάρξεως, διότι εἰς τὸ τέλος τοῦ 1339 ὁ Πέτρος τῆς Ἀραγώνης ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν γέφυραν. Ἓν ἀπὸ τὰ νεώτερα καὶ μεγαλύτερα τόξα ἀπὸ τοιχοποιίαν εἶναι τὸ τόξον μιᾶς κοιλαδογεφύρας τοῦ Σκαρασοΰί, παρὰ τὰ ἰταλογαλλικὰ σύνορα (σχ. 3.). Ἔχει ἄνοιγμα 49,0 μ. καὶ ὕψος 45.0 μ.

Σήμερον μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος εἰς τὰς μεγάλας κατασκευὰς ἐξειλίχθη ῥαγδαίως καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν θόλων, ἐπετεύχθη δὲ τοιουτοτρόπως μεγάλη αὔξησις τοῦ ἀνοίγματος τῶν γεφυρῶν, ἐνῷ συγχρόνως προέκυψε μεγάλη οἰκονομία. Εἰς τὴν Σουηδίαν κατεσκευάσθη τῷ 1917—1919 σιδηροδρομικὴ γέφυρα ἀνοίγματος 90.09 μ. Εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν κατασκευάζεται γέφυρα ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, τῆς ὁποίας κάθε τόξον

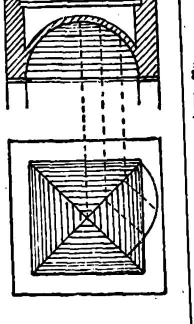

Σχ. 7.

ἔχει ἄνοιγμα 180 μ., τὸ ὅλον δὲ μῆκος τῆς γεφύρας αὐτῆς εἶναι 830 μ. Λόγῳ τοῦ μεγέθους τῆς κατασκευῆς οἱ ξυλότυποι κατασκευάζονται εἰς τὴν ξηρὰν καὶ μεταφέρονται ἐπὶ τόπου τῇ βοηθείᾳ πλωτήρων (σχ. 4).

Τρόπος κατασκευῆς. Οἱ θόλοι κατασκευάζονται ἀπὸ λαξευτοὺς πλακοειδεῖς λίθους. Τὸ πάχος

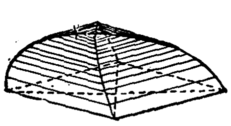

Σχ. 8.

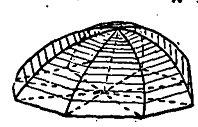

Σχ. 9.

τῶν θόλων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα, τὸ βέλος (διαφορὰ ὕψους μεταξὺ κλειδὸς καὶ γενέσεων), τὰ βάρη ἅτινα θὰ φέρουν καὶ τέλος ἀπὸ τὰ ὑλικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ κατασκευασθοῦν. Θεωρητικῶς οἱ θόλοι δέον νὰ ἵστανται χωρὶς κονίαμα, εἰς τὴν πρᾶξιν ὅμως αὐτὸ συμβαίνει μόνον προκειμένου περὶ μεγάλων θολιτῶν, ἔνθα τίθεται πολτὸς ἀσβέστου πρὸς ἀπόφραξιν τῶν ἁρμῶν καὶ κατανομὴν τῶν πιέσεων. Οἱ θόλοι κατασκευάζονται ἐπὶ

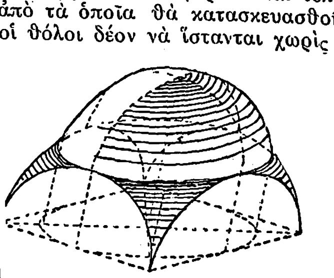

Σχ. 10.

ξυλίνων θολοτύπων (καλουπιῶν), οἵτινες συγκρατοῦν τοὺς θολίτας καὶ δίδουν τὸ ἐκλεγὲν σχῆμα εἰς τὸν θόλον.

Τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς κατασκευῆς ἑνὸς θόλου εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τοῦ θολοτύπου, ἐργασία ἀπαιτοῦσα μεθοδικότητα, διότι πρέπει νὰ λάβῃ χώραν ὁμοιόμορφος ἐπιβάρυνσις ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ θόλου· πρὸς τοῦτο ἔχουν ἐφευρεθῆ διάφορα συστήματα.

Εἴδη θόλων. 1) *Κυλινδρικοὶ θόλοι.* Οὗτοι παρουσιάζουν τομὴν ἐγκαρσίαν, ἡμικύκλιον, χαμηλωμένον ἢ ὑπερυψωμένον τόξον κύκλου (σχ. 5) καὶ ἔχουν εἰς τὰς γενέσεις τὰ ἐφαπτόμενα ἐπίπεδα τοῦ θόλου κατακόρυφα.

2) *Χθαμαλοὶ θόλοι.* Οὗτοι ἔχουν τὰ ἐφαπτόμενα εἰς τὰς γενέσεις ἐπίπεδα συγκλίνοντα. Εἰς αὐτοὺς αἱ ὠθήσεις εἶναι μεγάλαι, διὰ τοῦτο κατασκευάζονται μόνον μὲ μικρὰ ἀνοίγματα τοποθετούμενοι εἰς σειρὰν (σχ. 6, I, II, III). Κατασκευάζονται οἱ θόλοι οὗτοι συνήθως εἰς ὑπόγεια, διότι δι' αὐτῶν κερδίζομεν εἰς ὕψος· στηρίζονται δὲ ἐπὶ σιδηροδοκῶν ἢ ἐπὶ ἀψίδων.

3) *Μοναστηριακοὶ θόλοι.* Συνίστανται (σχ. 7 καὶ 8) ἀπὸ δύο ἢ πλείονας τεμνομένους κυλινδρικοὺς

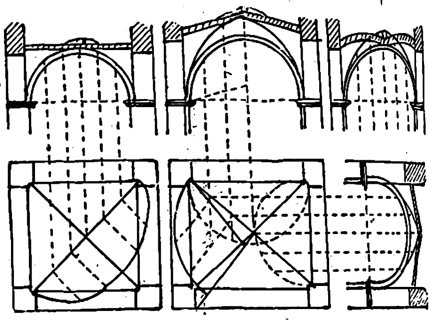

Σχ. 11, 12, 13.

θόλους, κατασκευαζόμενοι ἐπὶ τετραγωνικῆς ἢ ὀρθογωνικῆς κατόψεως, ἐὰν δὲ ἔχουν ὡς ἄξονας τὰς διαγωνίους τοῦ τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου καλοῦνται *διαγώνιοι μοναστηριακοὶ θόλοι.* Ἐὰν ἡ κάτοψις εἶναι κανονικὸν ὀκτάγωνον ἢ πολύπλευρον τοιοῦτον, κατασκευάζονται καὶ πάλι μοναστηριακοὶ θόλοι λεγόμενοι *τροῦλλοι* (σχ. 9). Γενικῶς οἱ τροῦλλοι δημιουργοῦνται διὰ στροφῆς

Σχ. 14.

ἐπιπέδου καμπύλης περὶ κατακόρυφον ἄξονα κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου της. Τὴν μετάβασιν εἰς τετραγωνικὴν κάτοψιν δίδει τὸ σχ. 10.

Σταυροθόλια. Συνίστανται, ὅπως καὶ οἱ μοναστηριακοί, ἀπὸ δύο κυλινδρικοὺς θόλους, τεμνομένους ὅμως ἀντιθέτως (σχ. 11, 12, 13). Κατασκευάζονται ὡσαύτως ἐπὶ ὀρθογωνικῆς κατόψεως.

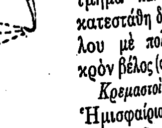

Σχ. 15.

Ἀστεροειδεῖς θόλοι. Οὗτοι (σχ. 14) ἔχουν ὡς βάσιν τὰ σταυροθόλια.

Κατοπτροειδεῖς θόλοι. Εἶναι μοναστηριακοί, ἐξ ὧν ἀφῃρέθη διὰ τομῆς ὑπὸ ὁριζοντίου ἐπιπέδου ἓν τμῆμα καὶ ἀντικατεστάθη διὰ θόλου μὲ πολὺ μικρὸν βέλος (σχ. 15).

Σχ. 16.

Κρεμαστοὶ θόλοι. Ἡμισφαίρια ἐπὶ τετραγωνικῆς διανομῆς μὲ ἐπέκτασιν τῶν τοίχων τῆς κατόψεως, ὁπότε τὰ ἀποτεμνόμενα τμήματα εἶναι ἡμικύκλια (σχ. 16).

Μ. Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

—/*Χριστ. Ἀρχαιολ.*/. Μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας (532—537), ὁ *θόλος* ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ μικρῶν μόνον οἰκοδομῶν. Μετὰ μεγίστης τόλμης οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος μετεχειρίσθησαν, ἀντὶ τῆς ξυλίνης στέγης, μέγιστον θόλον. Ὁ μοναδικὸς οὗτος θόλος, ἐξ ὕλης ἐλαφρᾶς κατεσκευασμένος, καλύπτει τὸ πλεῖστον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, δηλαδὴ τὸν κυρίως λεγόμενον ναόν· ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ θόλου ὑψοῦται ὁ τροῦλλος. Ὁ τεράστιος οὗτος θόλος ποικίλλεται διὰ μικροτέρων θολίσκων. Οἱ πλεῖστοι τῶν σημερινῶν ναῶν μας ἔχουσι τὸν αὐτὸν ῥυθμόν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ νεώτεροι βυζαντινοὶ ναοὶ ἔχουσι μικρότερον θόλον, στηριζόμενον ἐπὶ τετραγωνικῆς βάσεως (θολωταὶ βυζαντιναὶ βασιλικαί). Οἱ θόλοι τῶν γοτθικῶν ναῶν δὲν εἶναι τελείως σφαιροειδεῖς ἀλλ' ἀπολήγουσιν εἰς ὀξύ. Ὁ παμμέγιστος θόλος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίασεν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, εἶναι ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ θόλος οὗτος ἔχει διάμετρον ποδῶν 140 καὶ ὕψος 405· καὶ ὅμως ὁ ὄγκος οὗτος παρίσταται ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς ἐλαφρὸς καὶ χαριέστατος διὰ τῶν θυρίδων καὶ ἄλλων κοσμημάτων τοῦ ναοῦ.

Δ. Ν. Κ.

—[*Ἡφαιστειολ.*] Ὁ *θόλος* (dôme volcanique, Staukuppe, Quellkuppe) εἶναι θολοειδὲς ὕψωμα

Digitized by Google

σχηματιζόμενον δι' ἀνεκχύσεως καὶ συσσωρεύσεως πυκνορρεύστου λάβας ὑπεράνω ἡφαιστείου τινὸς πόρου (βλ. καὶ λ. *ἡφαίστειον*). Οἱ ἡφαίστειοι θόλοι στεροῦνται κρατῆρος. Τὸ ὕψος αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς ρευστότητος τῆς λάβας. Φθάνει τὰ 100—200 μ. συνήθως καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὰ 400. Συνήθως ἡ κορυφή των εἶναι πεπλατυσμένη.

Οἱ ἡφαίστειοι θόλοι εἶναι ἰδιάζουσα μορφὴ τῶν ἐκχυσιγενῶν ἡφαιστείων ἢ ἡφαιστείων λάβας, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ λάβῃ ἡ ἀνεκβαλλομένη λάβα πρέπει νὰ ἔχῃ πολὺ μεγάλην πυκνορρευστότητα. Ἡφαίστειοι θόλοι σχηματίζονται καὶ σήμερον, ἐσχηματίσθησαν ὅμως καὶ εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς τῆς γῆς, ὡς π. χ. κατὰ τὴν τριτογενῆ καὶ τεταρτογενῆ περίοδον. Τοιοῦτοι εἶναι τὸ Schlossberg παρὰ τὸ Τέπλιτζ (392) μ. ἀπολύτου ὕψους οἱ θόλοι Puy de Sarcoui τὰς Ὠβέρνης, ὁ Ὀξύλιθος τῆς Εὐβοίας, οἱ θόλοι τῶν Μεθάνων κτλ.

Τὴν γένεσιν τῶν ἡφαιστείων θόλων κατέδειξε καὶ πειραματικῶς ὁ Reyer πιέζων πυκνόρρευστον πολτὸν ἐκ γύψου, κεχρωματισμένον διαφόρως κατὰ στρώσεις καὶ ἀναγκάζων αὐτὸν νὰ διέλθῃ διὰ σχισμῆς. Ὁ πολτὸς ἀνεξερχόμενος διὰ τῆς σχισμῆς ἐθολοῦτο ὑπεράνω αὐτῆς, σχηματίζων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπόκρημνον θολοειδὲς ὕβωμα. Ἐσωτερικῶς τὸ θολοειδὲς τοῦτο ὕβωμα παρουσίαζε κρομμυοειδῆ, κατὰ κελύφη, κατασκευήν. Τὰ ἐξωτερικὰ κελύφη ἀνεξῆλθον πρῶτα, τὰ νεώτερα δ' ἀπετέλουν τὸν πυρῆνα. Τὸ θολοειδὲς ὕβωμα τῆς γύψου δὲν εἶχε κρατῆρα καὶ ηὔξανε συνεπῶς ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω δι' ἐκτάσεως τῶν ἐπιφανειακῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα ἐν τέλει διερρήγνύοντο καὶ ἐφέροντο πρὸς τὰς πλευράς. Γ. Κ. Γ.

— *[Γεωλ.]* Βλ. λ. *ἀντίκλινον*.

— *[Ἀστρον.]* Ἡμισφαιρικὴ τὸ σχῆμα στέγη εἰδικῶν ἀστρονομικῶν κτιρίων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν στεγάζονται τηλεσκόπια καὶ ἄλλα ὄργανα πρὸς παρατήρησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ στέγη αὕτη φέρει θυρίδα, διήκουσαν ἀπὸ τοῦ ζενὶθ μέχρι τῆς κυκλικῆς βάσεως αὐτῆς καὶ εἶναι στρεπτὴ περὶ τὴν κατακόρυφον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται ἡ θυρὶς νὰ ἔλθῃ ἀπέναντι τοῦ πρὸς παρατήρησιν ἀστέρος, οπουδήποτε τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἂν εὑρίσκεται οὗτος κατὰ τὴν ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα διαδρομὴν αὐτοῦ (βλ. *τηλεσκόπια*). Σ. Π.

— **θόλος διαφράγματος** *[Ἀνατομ.]*. Τὰ δύο πλάγια μέρη τοῦ διαφράγματος, τὰ περισσότερον πρὸς τὰ ἄνω (πρὸς τὸ κύτος τοῦ θώρακος) προέχοντα, καλοῦνται *θόλοι τοῦ διαφράγματος*, δεξιὸς καὶ ἀριστερός, ὧν ἡ κορυφὴ ἀντιστοιχεῖ τοῦ μὲν δεξιοῦ εἰς ὁριζόντιον ἐπίπεδον φερόμενον ἰσοϋψῶς τῇ 4ῃ στερνοπλευρικῇ ἀρθρώσει (4ῳ μεσοχονδρίῳ διαστήματι), τοῦ δὲ ἀριστεροῦ ἰσοϋψῶς τῇ 5ῃ στερνοπλευρικῇ ἀρθρώσει (5ῳ μεσοχονδρίῳ διαστήματι). Ι. Π.

— **θόλος κολεοῦ** *[Ἀνατομ.]*. Τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ γυναικείου κολεοῦ προσφυόμενον κύκλῳ περὶ τὸν αὐχένα τῆς μήτρας σχηματίζει περὶ αὐτὸν κόλπωμα ἢ χῶρον, οὗ ὁ πυθμὴν καλεῖται *θόλος τοῦ κολεοῦ*, οὗ διακρίνουσι τέσσαρας μοίρας, τὸν *πρόσθιον θόλον*, ἀβαθῆ ὄντα, τοὺς *πλαγίους θόλους*, βαθυτέρους γιγνομένους πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὀπίσω, καὶ τὸν *ὀπίσθιον θόλον*, βαθύτερον τῶν λοιπῶν (1,50—2 ἑκμ.). Ι. Π.

— **θόλος κρανίου** *[Ἀνατομ.]*. Τὸ κρανίον τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελοῦν κάψαν ᾠοειδῆ, διαιρεῖται εἰς τὸν *θόλον* καὶ εἰς τὴν *βάσιν τοῦ κρανίου*, ὧν ὅριον γραμμὴ ὁριζοντία διερχομένη ἔμπροσθεν μὲν διὰ τῆς ρίζης τῆς ρινός, ὄπισθεν δὲ διὰ τοῦ ἔξω ἰνιακοῦ ὀγκώματος. Ὁ θόλος ὑποδιαιρεῖται εἰς τὸν *κυρίως θόλον* καὶ εἰς τὰς *κροταφικὰς χώρας*, ὧν τὸ ὅριον παριστᾷ ἑκατέρωθεν ἡ ἄνω ἡμικυκλοτερὴς κροταφικὴ γραμμή. 1) Ὁ *κυρίως θόλος* τοῦ κρανίου σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ μετωπιαίου ὀστοῦ, τῶν δύο βρεγματικῶν καὶ τῆς ἄνω μοίρας τῆς κόγχης τοῦ ἰνιακοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἔξω ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἐμφανίζει τὴν οβελιαίαν ἢ μεσοβρεγματίου ραφήν, ἧς τὸ ὀπίσθιον τριτημόριον, λεῖον ὄν, καλεῖται ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ *ὀβέλιον*, τὴν στεφανιαίαν καὶ τὴν λαβδοειδῆ ραφήν, ἥτις ἀπολήγει εἰς τὴν βάσιν τῆς μαστοειδοῦς ἀποφύσεως, ἔνθα συναντωμένη μετὰ δύο ἑτέρων ραφῶν ἀπεργάζεται τὸ ἀστέριον τῶν ἀνθρωπολόγων· ἐκ τῶν πρόσω δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω παρατηροῦμεν ἐν μὲν τῇ μέσῃ γραμμῇ τὴν μεσομετωπιαίαν ραφὴν (ἐπὶ νεαρῶν κρανίων) ἢ ὑπολείμματα ταύτης, ἐκ δὲ τοῖς πλαγίοις τὰ ὑπερκόγχια χείλη, τὰ ὑπερόφρυα τόξα, τοὺς μετωπιαίους ὄγκους, τὰ βρεγματικὰ (φλεβοφόρα) τρήματα ἐγγὺς τῇ οβελιαίᾳ ραφῇ, τοὺς βρεγματικοὺς ὄγκους καὶ τὸ ἔξω ἰνιακὸν ὄγκωμα. Ἡ δ' ἔσω ἐπιφάνεια, ἀνωμαλωτέρα οὖσα, ἐμφανίζει εγκεφαλικὰ ἐντυπώματα καὶ ἐπάρματα καὶ τὰς αὐτὰς τῇ ἔξω ἐπιφανείᾳ ραφάς, ἔτι δὲ τὴν οβελιαίαν αὔλακα διὰ τὸν ὁμώνυμον φλεβώδη κόλπον, τὰ παχχιόνεια βοθρία καὶ τοὺς μετωπιαίους βόθρους. —2) Ἡ δὲ *κροταφικὴ χώρα* ἐμφανίζει ἐπὶ μὲν τῆς ἔξω ἐπιφανείας τὰς δύο κροταφικὰς γραμμὰς (ἄνω καὶ κάτω), τὸν κροταφικὸν βόθρον, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸ ἔξω τοίχωμα τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου, καὶ τέσσαρας ραφάς, αἵτινες συναντώμεναι ἐνταῦθα μετὰ τῆς στεφανιαίας ραφῆς σχηματίζουσι τὸ ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ γνωστὸν *πτερύγιον*. Ἐπὶ δὲ τῆς ἔσω ἐπιφανείας ὑπάρχουσιν αἱ μηνιγγικαὶ ἀρτηριακαὶ αὔλακες καὶ ἡ βρεγματοσφηνοειδής, ὑποδεχομένη τὸν ὁμώνυμον κόλπον (τοῦ Breschet). Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— **θόλος οὐράνιος** *[Ἀστρον.]*. Νοητὴ κοίλη ἡμισφαιρικὴ ἐπιφάνεια, τερματιζομένη ὑπὸ τοῦ ὁρίζοντος καὶ ἔχουσα κέντρον τὸν παρατηρητήν. Ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων λαῶν ἐθεωρεῖτο πραγματικῶς ὑφισταμένη καὶ κατεσκευασμένη ἐκ διαφανοῦς οὐσίας ἢ ἐκ κρυστάλλου, ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπετίθεντο προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἢ κινούμενοι οἱ πλανῆται, ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη. Ἡ ἔννοια ἐν τούτοις τοῦ οὐρανίου θόλου διετηρήθη ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ καὶ ἀφοῦ ἀπεδείχθη τὸ ἀνύπαρκτον αὐτοῦ ἐν τῇ πραγματικότητι, διότι διευκολύνει τὴν λύσιν διαφόρων προβλημάτων τῆς Σφαιρικῆς ἀστρονομίας, ἐν ᾗ ἅπαντα τὰ οὐράνια σώματα ἐξετάζονται ὡς σημεῖα κείμενα ἐπὶ ἐπιφανείας σφαίρας ἐχούσης ἀκτῖνα οἱανδήποτε, λαμβανομένην ὡς μονάδα (βλ. *Οὐρανός*). Σ. Π.

— **θόλος ὑπεζωκότος** *[Ἀνατομ.]*. Ἀποτελεῖται οὗτος ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἄνω στόμιον τοῦ θώρακος ἀνακάμψεως τοῦ πλευρικοῦ περιτόνου ὑπεζωκότος εἰς τὸν μεσοπνευμόνιον, παριστῶν οἱονεὶ τὴν θήκην τῆς κορυφῆς τοῦ πνεύμονος, μεθ' ἧς ἐμφανίζει τὰς αὐτὰς σχέσεις πρὸς τὰ ὑπερκείμενα ὄργανα, ἤτοι τὴν ὑποκλείδιον ἀρτηρίαν, τὴν φλέβα καὶ τὸ βραχιόνιον πλέγμα. Ι. Π.

— **θόλος φάρυγγος** *[Ἀνατομ.]*. Τὸ ἄνω τοίχωμα τοῦ φάρυγγος· εἶναι δ' ἐπικλινὲς ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔχει ὡς ὑπόθεμα τὴν προσθίαν μοῖραν τῆς βάσεως τοῦ ἰνιακοῦ ὀστοῦ καὶ τὴν ἐγγὺς μοῖραν τοῦ σώματος τοῦ σφηνοειδοῦς, ἀμφότερα ἐπικαλυπτόμενα ὑπὸ ἰνοχονδρίου στρώματος. Ι. Π.

— **θόλος ὠμικὸς** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτος σχηματιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀκρωμιοκορακοειδοῦς συνδέσμου μετὰ τοῦ ἀκρωμίου κεῖται ὑπερθεν τῆς κατ' ὦμον διαρθρώσεως, ἣν προασπίζει ἐκ τῶν ἄνωθεν. Ι. Π.

θόλος (ὁ), καὶ ἧττον ὀρθῶς: *θολός*· τὸ μέλαν ὑγρὸν τῶν κεφαλοπόδων (πολύποδος, σηπίας, τευθίδος), τὸ ὁποῖον ἐκχύνεται ἐν περιπτώσει κινδύνου καὶ οὕτω τὸ ὕδωρ θολοῦται, κοιν. *μελάνι* ‖ ἀκάθαρτον καὶ βορβορῶδες ὕδωρ (ἀρχ.), κοιν. *θολούρα*.

Θόλος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. —1) Ὕφορμος τῆς Ν. ΝΔ ἀκτῆς τῆς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης νήσου Τσιουστὰν Ἀντασσὶ (ἢ Μακρόνησο ἢ μεγάλο Ἐγγλεζονήσι), ἀτενίζων (πλάτ. 38° 28′ 20″ μήκ. 26° 44′ 30″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1645: Island of Khios and Gulf of Smyrna) τὸν ἐλάσσονα κόλπον τοῦ Γκιοὺλ Μπαχτσέ. —2) Φυσικὴ ἄψις διαπερῶσα ἀπὸ πλευρᾶς εἰς πλευρὰν τὴν νοτίως τῆς Σφακτηρίας νησῖδα Τσιχλῆ - Μπαμπᾶ (πλάτ. 36° 54′ 18″ Β, μήκ. 21° 40′ 46″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 207: Castro Tornese to Venetico καὶ 211: Navarin bay). Σ. Ε. Λ.

Θόλος *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δράμας τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κάτ. (1928) 346. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Καρατζᾶ-κιοϊ*. Κεῖται εἰς κλιτὺς λόφου, ἔχει κλίμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ πηγῶν. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Βουνοπλαγιὰ* (πρῴην Γκόρνοβα, κάτ. 54), *Κρήνη* (πρῴην Κιουρκτσιλέρ, κάτ. 94), *Ραχοῦλα* (πρῴην Σκράνοβα, κάτ. 21) καὶ *Στέρνα* (πρῴην Ἀρπατζὶκ κάτ. 112). Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἔχει δάση δρυὸς καὶ ἐλάτων. Παράγει κυρίως καπνὸν (60.000 ὀκ. ἐτησίως) καὶ ἀραβόσιτον (25 000 ὀκ.). Ἡ κτηνοτροφία εὑρίσκεται ἐν τῇ ἐξελίξει. Συγκοινωνεῖ μέσῳ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ *Παρανεστίου* (τέως Μπουκίων), συνδεόμενος δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ (χλμτρ. 4,5). Δ. Ε. Μ.

— **Θόλος** *[Γεωγρ.]*. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Οἴας* τῆς νήσου Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Κάτ. (1928) 49.

— **Θόλος** *[Γεωγρ.]*. Μικροσυνοικισμὸς τῆς κοινότητος *Ρούσας Ἐκκλησιᾶς*, τῆς ἐπαρχίας Σητείας τοῦ νομοῦ Λασιθίου. Κάτ. (1928) 7.

θολός, *—ή, —όν*, ἰδιωματ. *θουλὸς* καὶ *θελός*· ὁ θολωμένος, ἀντίθ. τοῦ *καθαρός, διαυγής*: «θολὸ νερό, — κρασί, — λάδι» ‖ «μάτια θολὰ» ὅταν δὲν ἔχουν λάμψιν, διαύγειαν» ‖ φρ. «ψαρεύει στὰ θολὰ» ἐπὶ ἀσχολουμένου εἰς ὕποπτους ἐργασίας.

Θολὸς *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος (τέως Ζίχνης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 871. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 4 χλμτρ. ἀπὸ τῆς λίμνης Ἀχινοῦ, ἔχει κλίμα ἑλῶδες, ὑδρεύεται δ' ἐκ πηγῶν. Παράγει δημητριακὰ καὶ καπνόν. Τοῦ τελευταίου ἐνεργεῖται ἐξαγωγὴ (60.000 ὀκ. ἐτησίως). Ἀπέχει 2 χλμτρ. ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ *Γαζώρου*. Δ.Ε.Μ.

θολοσκέπαστος, *—η, —ον*· ὁ σκεπασμένος μὲ θόλον, ὁ ἔχων θολωτὴν στέγην: «θολοσκέπαστος οἰκία».

θολόστακτη (ἡ)· θολὴ στακτή, στακτὴ κονία, θολωμένη, ἄλλως *θερμὸς* (βλ. λ. *ἁλισίβα*).

θολοστάτης (ὁ) *[Δομ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἑδράζεται ὁ *θόλος*. Ἔχει σχῆμα ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ θόλου (*κυλινδρικοῦ* ἢ *σταυροθολίου* κλπ.), διαστάσεις δὲ τοιαύτας, ὥστε νὰ ἀνθίσταται εἰς τὰς πλαγίας ὠθήσεις τοῦ θόλου.

θολότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θολοῦ: «ἡ θολότης τοῦ ὕδατος,—τοῦ οἴνου,— τοῦ ἐλαίου».

θόλωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θολώνω*: «τὸ θόλωμα τοῦ νεροῦ, —τοῦ κρασιοῦ κλ.».

θολώνω, ἀρχ. *θολῶ* (*—όω*)· καθιστῶ τι θολόν, κάμνω τι νὰ χάσῃ τὴν διαύγειάν του καὶ ἀμετβ. γίνομαι θολός, χάνω τὴν διαύγειάν μου: «μὴ θολώνῃς τὸ νερό» καὶ ἀμετβ. «θόλωσαν τὰ νερὰ ἀπὸ τὴ βροχή» ‖ «θόλωσαν τὰ μάτια του καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ» ‖ φρ. «θολώνει τὰ νερὰ» συνταράσσει τὰ πράγματα, φέρει σύγχυσιν.

θόλωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θολοῦν, τὸ θόλωμα.

θολωτός, *—ή, —όν*· ὁ ἔχων θόλον, ὁ κατεσκευασμένος εἰς σχῆμα θόλου: «θολωτοὶ τάφοι».

Θόμσεν (Thomsen), ***Γκρίμουρ***. Ἰσλανδὸς ποιητὴς καὶ λογογράφος (1820—1896). Θεωρεῖται ὁ καλύτερος ποιητὴς μπαλλαντῶν τῆς Ἰσλανδίας. Ἔνθερμος λάτρης τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, μετέφρασε πολλὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ποιήματα εἰς τὴν ἰσλανδικήν. Ἐκτὸς τῶν δύο τόμων ποιημάτων του, ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἀξία ἡ μελέτη του ἐπὶ τοῦ Λόρδου Βύρωνος. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμσεν** (Thomsen), ***Χὰνς - Πέτερ - Ζόργκεν - Ἰούλιος***. Δανὸς χημικὸς (1826—1909). Ἀπὸ τοῦ 1847—1856 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ πολυτεχνείῳ, τὸ ὁποῖον καὶ διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ 1883 μέχρι τοῦ 1892 καὶ ἀπὸ τοῦ 1856—1866 ἀπεσπάσθη εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς ἀνωτέρας στρατιωτικῆς σχολῆς. Τῷ 1866 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κοπεγχάγης διδάξας μέχρι τοῦ 1891. Ὁ Θόμσεν διεκρίθη διὰ τὰς ἐν τῇ θερμοχημείᾳ ἐρεύνας του, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν εἰς 4 τόμους τῷ 1881—1886 ὑπὸ τὸν τίτλον «Thermochemische Untersuchugen», περίληψις δ' αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Θερμοχημεία». Μ. Ν. Δ.

θομσενόλιθος (ὁ) (Thomsenolith) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τῆς κλάσεως τῶν ἁλοειδῶν ἁλάτων, τῆς αὐτῆς χημικῆς συστάσεως πρὸς τὸν *παχνόλιθον* (Pachnolith). Ἀποτελεῖ τριπλοῦν μετὰ φθορίου ἔνυδρον ἅλας τοῦ νατρίου, ἀσβεστίου καὶ ἀργιλλίου τοῦ χημικοῦ τύπου: $NaF.CaF_2.AlF_3.H_2O$. Γ. Β.

θομσωνίτης (ὁ) (Thomsonit), ἢ ***κομπτονίτης*** (Comptonit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, μέλος τῆς ὁμάδος τῶν ζεολίθων, τοῦ χημικοῦ τύπου:

$$2\,(Ca\,Na_2)\,Al_2\,Si_2\,O_8.\,SH_2O$$

Παρουσιάζει σχισμὸν τέλειον κατὰ 010 καὶ ἐν μέρει κατὰ 100, θραῦσιν ἀκανόνιστον, λάμψιν ὑελώδη, σκληρότητα 5—5 ½, εἰδικὸν βάρος 2,35—2,38 καὶ χρῶμα λευκὸν μέχρι τεφροῦ, κίτρινον καὶ ἐρυθρόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἐκ φυσαλλίδων διάκενα τῶν φωνολιθικῶν καὶ βασαλτικῶν ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων τοῦ Βεζουβίου, Ἰσλανδίας, Βοημίας κλπ. Γ. Β.

Θόμψων (Thompson), ***Ἐδουάρδος - Μάουντ***. Ἄγγλος ἱστοριοδίφης καὶ παλαιογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1840 ἐν Ἰαμαϊκῇ. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Rugby καὶ τὸ «University College» τῆς Ὀξφόρδης. Τῷ 1861 προσελήφθη ὡς βοηθὸς εἰς τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον. Τῷ 1878 ἐγένετο ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1888 μέχρι τοῦ 1909 διετέλεσε διευθυντὴς τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης. Ἐξέδωκε διάφορα μνημεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ σπουδαιότερόν του ἔργον εἶναι τὸ «Ἐγχειρίδιον τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας» (ὁ πυρὴν τοῦ ὁποίου εἶχε δημοσιευθῆ προηγουμένως εἰς τὸ ἄρθρον Paleography τῆς «Βρεταννικῆς ἐγκυκλοπαιδείας», τελευταία ἔκδοσις 1912), μεταφρασθὲν ἑλληνιστὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως μετὰ πλείστων προσθηκῶν ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου (Ἀθῆναι 1903). Ἡ μετάφρασις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ μόνον ἑλληνιστὶ συστηματικὸν ἔργον περὶ παλαιογραφίας. —Ω.

Ἐδουάρδος Μάουντ Θόμψων.

Digitized by Google

— **Θόμψων** (Thompson), *Ἐρρῖκος*. Ἄγγλος χειρουργὸς (1820—1904). Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου καὶ τῷ 1866 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς εἰς αὐτό. Τῷ 1884 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς καὶ παθολογίας εἰς τὸ βασιλικὸν κολλέγιον τῶν χειρουργῶν. Τῷ 1852 ἐβραβεύθη ἡ πραγματεία του «Pathology and Treatment of Stricture of the Urethra» καὶ τῷ 1860 ἔτυχεν ἑτέρου βραβείου διὰ τὸ ἔργον του «Health and Morbid Anatomy of the Prostate Gland». Ἔκτοτε εἰδικεύθη εἰς τὴν χειρουργικὴν τοῦ οὐρογεννητικοῦ συστήματος, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην. Συνέγραψε πλεῖστα ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐπιστήμης. Ἐκτὸς τῆς χειρουργικῆς διεκρίθη καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, τὰ δὲ μυθιστορήματά του «Charley Kingston's Aunt» καὶ «All But» ἔσχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Θωμᾶς*. Σκῶτος χημικὸς καὶ γεωλόγος (1773—1852). Ἐδημοσίευσε τῷ 1802 τὸ ἔργον «Σύστημα χημείας» καὶ ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Ἐδιμβούργῳ (1807) καὶ Γλασκώβῃ (1817—1841). Κατέγινεν ἰδιαιτέρως εἰς θεωρητικὰς καὶ πειραματικὰς μελέτας ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς θεωρίας καὶ συνέγραψεν ἀκόμη: «Πειραματικὴν χημείαν» (1825), «Στοιχεῖα ὀρυκτολογίας καὶ γεωλογίας» (1836), «Χημείαν τῶν φυτικῶν ὀργανικῶν σωμάτων» (1843), «Φαρμακευτικὴν χημείαν» (1827) κλπ. ΑΝ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Θωμᾶς-Πέροννετ*. Ἄγγλος πολιτικός, στρατιωτικὸς καὶ μαθηματικὸς (1783—1869). Τῷ 1815 διωρίσθη διερμηνεὺς τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Βαχαβῶν ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, τῷ δὲ 1820 συνῆψε συνθήκην, δι' ἧς διὰ πρώτην φορὰν τὸ δουλεμπόριον ἐθεωρεῖτο πειρατεία. Τῷ 1854 προὐβιβάσθη εἰς στρατηγόν, διετέλεσε δὲ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μέλος τοῦ κοινοβουλίου. Τῷ 1829 ἐγένετο ἰδιοκτήτης τῆς «Westminster Review», ἔνθα ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἄρθρα καὶ μελέτας, ἐκδοθείσας εἰς ἓξ τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀσκήσεις, πολιτικαὶ καὶ ἄλλαι». Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων του, τὰ γνωστότερα εἶναι τὰ μαθηματικά: «Ἡ θεωρία τῶν παραλλήλων» καὶ ἡ «Γεωμετρία χωρὶς ἀξιώματα». Τὸ ἔργον του «Θεωρία περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἠχητικῆς» (1850) ὑπῆρξε συμβολὴ πολύτιμος εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς μουσικῆς ἀκουστικῆς, ἀριθμεῖ δὲ πολυαρίθμους ἐκδόσεις. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Ἰωσήφ*. Σκῶτος ἐξερευνητὴς τῆς Ἀφρικῆς (1858—1895). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἐδιμβούργου γεωλογίαν καὶ βοτανικήν, τῷ δὲ 1878 διωρίσθη γεωλόγος καὶ φυσιοδίφης εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς Βασιλικῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Κεντρῴαν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Κέϊθ Τζόνστων. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀποστολῆς. Ἐξηρεύνησε τὴν λίμνην Ταγκανίκαν, ἔπειτα δὲ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Κογκό. Ἐπανῆλθεν εἰς Λονδῖνον τὸν Αὔγουστον τοῦ 1880, συγγράψας τὸ ἔργον «Πρὸς τὰς λίμνας τῆς Κεντρῴας Ἀφρικῆς». Τῷ 1888 ἐπεχείρησε ταξίδια εἰς Μαρόκκον, ἐξερευνήσας τὴν ὀροσειρὰν τοῦ Ἄτλαντος, ἐπιστρέψας δὲ ἐξέδωκε τὸ ἔργον «Ταξίδια εἰς τὸν Ἄτλαντα καὶ τὸ Νότιον Μαρόκκον». Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Δάντ*. Ἀμερικανὸς γλύπτης (1833—1894). Ἰρλανδὸς τὴν καταγωγήν, μετηνάστευσε τῷ 1847 εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἐγκατασταθεὶς εἰς Νέαν Ὑόρκην, ἔνθα τῷ 1857 ἤνοιξεν ἐργαστήριον γλυπτικῆς. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «Ναπολέων Α'», «Ἀβραὰμ Πίρσον», «Στρατηγὸς Οὐΐνφιλδ Σκῶτ» κλπ. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμσων** (Thompson). *Οὐΐλλιαμ*. Ἄγγλος κληρικὸς (1819—1890). Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ὀξφόρδην, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τῷ 1842, ἔπειτα δὲ ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὑόρκης. Ἡ δρᾶσίς του δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν θεολογίαν. Διωρίσθη μέλος τῆς Βασιλικῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας, συνέγραψε δὲ καὶ φιλοσοφικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τίτλον «Σχεδιάγραμμα τῶν νόμων τῆς σκέψεως». Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Οὐΐλλιαμ-Χέπουορθ*. Ἄγγλος ἑλληνιστὴς (1810—1886). Τῷ 1853 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ κολλέγιον τῆς Τριάδος τοῦ Καΐμπριτζ. Σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀφωσιώθη ὡς καθηγητὴς εἰς τὴν μελέτην τοῦ Πλάτωνος, αἱ δὲ ἐκδόσεις του τοῦ «Φαίδρου» (1868) καὶ τοῦ «Γοργίου» (1871) μετὰ σχολίων καὶ εἰσαγωγῶν παραμένουν ἔτι καὶ σήμερον αἱ καλύτεραι. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Οὐΐλλιαμ, λόρδος Κέλβιν*. Ἄγγλος φυσικὸς γεννηθεὶς τῷ 1824. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 22 ἐτῶν διετέλεσε καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἐν Γλασκώβῃ, πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου (1890) καὶ διευθυντὴς τῆς «Μαθηματικῆς ἐφημερίδος τῆς Κανταβριγίας καὶ Δουβλίνου» (1846—1855). Ἐπεδόθη κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῆς θερμότητος, τοῦ γηίνου μαγνητισμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὑπῆρξε λίαν δημιουργικὴ διάνοια, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται σειρὰ ἀνακαλύψεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ φορητὸν ἠλεκτρόμετρον, τὸ ἠλεκτρόμετρον τῶν τεταρτοκυλίνδρων, τὸ κατοπτρικὸν γαλβανόμετρον κτλ. Αἱ ἐργασίαι του ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων, τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τῆς συμπιέσεως κτλ. εἶναι μεγίστης ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ὡς καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθὲν φαινόμενον Θόμψων Συνέτεινε μεγάλως εἰς τὴν τοποθέτησιν τοῦ διατλαντικοῦ καλωδίου, τοῦ συνδέσαντος τηλεγραφικῶς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἔλαβε τῷ 1892 τὸν τίτλον τοῦ λόρδου Κέλβιν. Μεταξὺ ἄλλων συνέγραψε: «Περὶ τῶν ἠλεκτροδυναμικῶν ἰδιοτήτων τῶν μετάλλων» (1855), «Μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς σημειώσεις» (1882—1890), «Ἐγχειρίδιον φυσιογνωστικῆς φιλοσοφίας» (1866), «Λόγους καὶ ἀναγνώσματα» (1889—1891) κλπ. ΑΝ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Τζέϊμς*. Εἷς τῶν διασημοτέρων ποιητῶν τῆς Ἀγγλίας (1700—1748). Ἤρχισε γράφων στίχους ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τῷ δὲ 1715 εἰσήχθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἐδιμβούργου. Τῷ 1725 μετέβη εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐδημοσίευσε τὸ ποίημά του «Χειμών», διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησεν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἐδημοσιεύθησαν εἰς χωριστοὺς τόμους καὶ αἱ τρεῖς ἄλλαι ἐποχαὶ τοῦ ἔτους καὶ ἔπειτα ἡνώθησαν εἰς κοινὸν τόμον μὲ τὸν τίτλον «Αἱ ἐποχαί», ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶναι γνωστὰ τὰ ποιήματα ταῦτα ἐν Ἀγγλίᾳ. Τῷ 1727, τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐδημοσιεύθη τὸ ποίημά του «Θέρος», ἐδημοσίευσε καὶ τὸ «Ποίημα εἰς μνήμην τοῦ σὲρ Ἰσαὰκ Νεύτωνος» καὶ σάτιραν πολιτικήν, τὴν «Britannia». Ἀπὸ τοῦ 1735—1737 εἰργάσθη εἰς τὸ ποιητικόν του ἔργον «Ἐλευθερία», πολιτικοῦ περιεχομένου. Τῷ 1736 ἐδιδάχθη ἡ τραγῳδία του «Ἀγαμέμνων», παράφρασις τοῦ δράματος τοῦ Αἰσχύλου. Ἠκολούθησε τὸ δρᾶμα «Ταγκρέδος καὶ Σιγισμούνδη» καὶ τὸ ποίημα «Κοριολανός», ὁ «Πύργος τῆς ἀφροντισίας» κ.ἄ. Ὁ Θόμψων ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἔγραψε καὶ πλεῖστας ᾠδὰς καὶ ὕμνους, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀγγλικὸν ἐθνικὸν ὕμνον «Rule Britannia». Τὸ κεφαλαιῶδες ἔργον τοῦ Θόμψων παραμένουν αἱ «Ἐποχαί», τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ δύναμις περιγραφικότητος, μὲ χρώματα ζωηρὰ καὶ ζωντανά. Δ. Σ. Δ.

— **Θόμψων** (Thompson), *Τζὼν-Σπάρρω*. Καναδὸς νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1844—1894). Εἰσελθὼν εἰς τὴν πολιτικήν, ἔγινε πρωθυπουργὸς τῷ 1882, ἀκολούθως δὲ δικαστὴς τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου. Βραδύτερον διωρίσθη ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἔπειτα, τῷ 1892, ἀνέλαβε πάλιν τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Τὸ αὐτὸ ἔτος συνεπλήρωσε τὴν κωδικοποίησιν τῆς ποινικῆς νομοθεσίας τοῦ Καναδᾶ, τῷ δὲ 1893 ὡς Βρεττανὸς διαιτητὴς ἐν Παρισίοις ἐπὶ τῆς ἀμφισβητήσεως μεταξὺ Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ, προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας. Δ. Σ. Δ.

Θοντρακῖται, ἢ **Θονδρακηνοὶ** (οἱ) *[Δογμ.]*. Αἱρέσεις ἐν Ἀρμενίᾳ (βλ. λ. *Ἀρεβοῦρδοι*).

Θόπια, ἢ **Θώπια**. Ἄλλαι γραφαὶ τῆς ἀλβανικῆς οἰκογενείας *Τόπια* (βλ. λ.). Γ. Δ. Κ.

Θορὰ *[Βιβλ.]*· βλ. *Τορὰ* καὶ *Πεντάτευχος*.

Θοραὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Δῆμος τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ἀνήκων μετὰ δεκατεσσάρων ἄλλων εἰς τὴν Ἀντιοχίδα φυλήν. Ὁ κάτοικος *Θορεύς*. —2) Τόπος παρὰ τὸν Καύκασον, ἔνθα ὁ Βορέας ἐγκατέστησε τὴν Χλῶριν θυγατέρα τοῦ Ἀρκτούρου, ἣν ἥρπασε. — Π.

Θοραῖος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς γονίμου εἰς παραγωγὴν (ἐκ τοῦ *θορὸς* ἢ *θορὴ*=σπέρμα). — Π.

Θοργαμὰ *[Παλ. Διαθ.]*. Οὕτω μεταγράφουσιν οἱ Ο' τὸ ἑβραϊκὸν Togarma, ὡς ὀνομάζονται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Γενεσ. ι' 3, Α' Παραλειπ. α' 6, Ἰεζεκ. κζ' 14 κλπ.) οἱ υἱοὶ τοῦ Γομὲρ καὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἰάφεθ. Τούτους ὁ μὲν Ἰώσηπος ἀναζητεῖ ἐν τῇ Φρυγίᾳ, ὁ δὲ Σύγκελλος ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον, ἔνθα ὁ Thorgam θεωρεῖται ὡς μυθικὸς γενάρχης. Ὁ δὲ Fridr. Delitzsch συσχετίζει τὸ ὄνομα τοῦτο πρὸς τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ Tilgarimmu τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Σαργὼν καὶ τοῦ Σαγχερείβ. Τέλος σημειωτέον, ὅτι χώρα Tegarama μνημονεύεται καὶ ἐν τοῖς χετταϊκοῖς μνημείοις τοῦ Μπογάζκοϊ. Π. Ι. Μ.

θοριανίτης (ὁ) (Thorianit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τῆς τάξεως τῶν ὀξειδίων, ἀποτελοῦν ὀξείδιον τοῦ θορίου καὶ οὐρανίου, χημικοῦ τύπου $(Th,U)O_2$. Κρυσταλλοῦται εἰς τὸ κυβικὸν σύστημα ὑπὸ μορφὴν μικρῶν ἑξαέδρων, παρουσιάζει θραῦσιν κογχώδη, σκληρότητα $5^1/_2$—$6^1/_2$, εἰδικὸν βάρος 8—9,7 καὶ χρῶμα μαῦρον. Εἶναι σῶμα ἀκτινεργὸν καὶ ἀπαντᾷ ἐντὸς προσχωμάτων ἐν Κεϋλάνῃ. Γ. Β.

Θορικίων, τέως δῆμος — *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας 9 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Καλυβίων Θορικοῦ*, *Κερατέας* καὶ *Κουβαρᾶ*. Δ. Ε. Μ.

Θορικὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τοῦ δήμου Λαυρεωτικῆς τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας. Κάτ. (1928) 105. Διακρίνεται εἰς *Ἄνω* καὶ *Κάτω Θορικόν*.

— **Θορικοῦ Καλύβια** *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Καλύβια* (Θορικοῦ).

— **Θορικοῦ ὅρμος** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ ὑπὸ τῶν ναυτικῶν ὀνομασία τῆς βορείας τοῦ ὅρμου Ἐργαστήρια τῆς Λαυρεωτικῆς κολπώσεως, τῆς διανοιγομένης μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ζευγὸ (ΝΑ κέρας) καὶ Βρυσάκι (ΒΑ κέρας). Ἀνοικτὸς πρὸς Ἀν. καὶ ἀτενίζων τὸ μέσον τῆς Μακρονήσου, διαχωρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Θορικὸ* εἰς τοὺς ἀμφιδύμους ὅρμους *Βρυσάκι* (ἢ *Φραγκολιμάνι*) καὶ *Πόρτο Μανδρί*. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θορικός, καὶ **Θόρικος**, ἢ **Θόρυκος**, Θορυκὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*: Μία τῶν δώδεκα μεγάλων πόλεων τῆς Ἀττικῆς, κειμένη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν. Πρὸ τοῦ Θησέως ἀπετέλεσεν ἴδιον δῆμον, ἔνθα ὁ Ἐρεχθεὺς κατέστησεν ὡς βασιλέα τὸν γαμβρόν του Κέφαλον. Ἐπὶ Κλεισθένους ὑπήχθη εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλήν. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειρον αὐτόθι φρούριον πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Λαυρεωτικῇ μεταλλείων. Τούτου σῴζονται ἐρείπια ὡς καὶ θεάτρου, ὡσαύτως λείψανα ναοῦ τοῦ Διονύσου, θολωτῶν τάφων καὶ οἰκιῶν μηκυναϊκῆς ἐποχῆς. Ἦτο κέντρον ἐμπορικῆς κινήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον συνεκομίζετο ἡ ξυλεία τῶν πέριξ δήμων. Ἀλλὰ καὶ σήμερον παρέχει σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ Λαυρείου. — Π.

θοριομόλυβδος (ὁ) *[Ὀρυκτολ.]*. Στοιχεῖον ἰσότυπον τοῦ μολύβδου, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀκτινεργοῦ θορίου ὡς τελικὸν προϊὸν· θεωρητικῶς πρέπει νὰ ἔχῃ ἀτομικὸν βάρος 208.1. Ὁ ἐκ τοῦ θοριανίτου λαμβανόμενος μόλυβδος ἔχει ἀτομικὸν βάρος 207,77· ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ θοριανίτῃ περιέχεται καὶ οὐράνιον, ὁ λαμβανόμενος μόλυβδος περιέχει καὶ τὸ τελικὸν προϊὸν τῆς ἀκτινεργοῦ μετατροπῆς τοῦ οὐρανίου, τὸ ράδιον—g, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀτομικὸν βάρος 206, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἀτομικὸν βάρος τοῦ τοιούτου μολύβδου εἶναι ἠλαττωμένον (βλ. λ. *ἀκτινεργὰ σώματα*). Σ. Κ.

θόριον (Thorium, Th) *[Χημ.]*. Μέταλλον ἀτομικοῦ βάρους 232,15, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Berzelius τῷ 1828 ἐν τῷ ὀρυκτῷ *θορίτῃ*. Εἶναι ἀργυρόχρουν, μετὰ μεταλλικῆς λάμψεως, ἔχει εἰδικὸν βάρος 11,32—12,16 καὶ τήκεται περὶ τοὺς 1700°. Διαλύεται εὐκόλως εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξύ, δυσκολώτερον εἰς θειικὸν ὀξύ. Εἰς τὸ πυκνὸν νιτρικὸν ὀξὺ ἐμβαπτιζόμενον καθίσταται τάχιστα παθητικόν· ὑπὸ τῶν καυστικῶν ἀλκαλίων δὲν προσβάλλεται, διαλύεται δὲ διὰ ζωηροτάτης ἀντιδράσεως ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ ὕδατος. Ἐρυθροπυρούμενον εἰς τὸν ἀέρα ἀναφλέγεται καὶ καίεται μετὰ φλογὸς ἐκθαμβωτικῆς σχηματίζον ὀξείδιον ThO_2. Μετὰ ὑδρογόνου καὶ ἀζώτου ἑνοῦται εἰς θερμοκρασίαν 650°. Τὸ ὀξείδιον τοῦ θορίου δυσκολώτατα δύναται νὰ ἀναχθῇ, καὶ διὰ θερμάνσεως αὐτοῦ μετ' ἄνθρακος, πυριτίου, ἀργυρίου ἢ ἀργιλλίου δὲν δύναταί τις νὰ λάβῃ καθαρὸν μέταλλον. Σχετικῶς καθαρὸν λαμβάνεται διὰ θερμάνσεως ἀνύδρου χλωριούχου θορίου μετὰ μεταλλικοῦ νατρίου ἀπουσίᾳ ἀέρος, ἢ δι' ἠλεκτρολύσεως τετραχλωριούχου θορίου ἐν τήγματι χλωριούχου καλιονατρίου. Τὰ οὕτω λαμβανόμενα κρυσταλλικὰ πλακίδια τοῦ μετάλλου συμπιέζονται εὐκόλως πρὸς σχηματισμὸν ταινίας ἢ ῥάβδια. Χρησιμοποιεῖται μεταξὺ ἄλλων κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων βολφραμίου, ὅπου τὸ ἐκ βολφραμίου νῆμα δύναται νὰ περιέχῃ ἕως 1% θορίου. Ποῦ μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως ἔχουσιν αἱ ἑνώσεις τοῦ θορίου. Αὗται λαμβάνονται διὰ κατεργασίας τῶν ὀρυκτῶν τοῦ *θορίτου*, ὀραγγίτου καὶ *θοριανίτου* (βλ. λ.). Τεχνικῶς ἐν μεγάλῳ παρασκευάζονται ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ *μοναζίτου*. Αὕτη προέρχεται ἐξ ἀποσαθρώσεως τοῦ ὀρυκτοῦ μοναζίτου, συνισταμένου ἐκ φωσφορικοῦ δημητρίου $(CePO_4)$ καὶ περιέχοντος 1—18% ὀξειδίου τοῦ θορίου. Ἡ ἄμμος πρὶν ὑποβληθῇ εἰς κατεργασίαν πρὸς ἀπόληψιν τοῦ θορίου ἐμπλουτίζεται εἰς μοναζίτην, οὕτως ὥστε τὸ ἐμπορεύσιμον προϊὸν περιέχῃ 4—5% ὀξειδίου τοῦ θορίου. Ἡ ἄμμος τοῦ μοναζίτου παραλαμβάνεται μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, ὅτε ἀπομακρύνεται ὡς ἀδιάλυτον τὸ πυριτικὸν ὀξύ. Ἐν τῷ θειικῷ διαλύματι προστίθεται βάσις, ὅτε ἀρχομένης τῆς ἐξουδετερώσεως καταπίπτει πρῶτον τὸ δυσδιάλυτον φωσφορικὸν θόριον. Τοῦτο κατόπιν διαλύεται εἰς ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ καὶ καταβυθίζεται δι' ὀξαλικοῦ ὀξέος ὡς ὀξαλικὸν θόριον, τὸ ὁποῖον κατόπιν διὰ θερμάνσεως μετὰ σόδας καὶ ἀνακαταβυθιζόμενον δι' ἀμμωνίας μεταβάλλεται εἰς χλωρίον. Εἶτα μετατρέπεται εἰς θειικὸν θόριον, τὸ ὁποῖον εἶναι εὐδιάλυτον εἰς ψυχρὸν ὕδωρ, διὰ δὲ θερμάνσεως τοῦ διαλύματος τούτου ἀποβάλλεται

Digitized by Google

δυσδιάλυτα ἔνυδρα ἅλατα, καὶ λαμβάνεται οὕτω τελείως καθαρὰ ἕνωσις.

Θορίου ἑνώσεις. Αὗται ἔχουσι μεγάλην τεχνικὴν σημασίαν λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς των πρὸς παρασκευὴν τῶν φωτοβολίδων Auer (βλ. λ. *ἀμίαντα*).

Ἀνθρακικὸν θόριον. Τῇ ἐπιδράσει ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων ἐπὶ διαλυμάτων ἀλάτων τοῦ θορίου σχηματίζονται βασικὰ ἅλατα διαλυόμενα εἰς περίσσειαν ἀνθρακικοῦ ἀλκαλίου ἢ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου. Τὸ ἀνθρακικὸν ἀμμώνιον διαλύει ἐπίσης καὶ τὸ ὀξαλικόν, ὡς καὶ τὸ φωσφορικὸν θόριον.

Θειικὸν θόριον $Th(SO_4)_2$. Παρασκευάζεται διὰ διαλύσεως τοῦ ὀξειδίου τοῦ θορίου εἰς πυκνὸν θειικὸν ὀξύ. Εἶναι εὐδιάλυτον εἰς ὕδωρ θερμοκρασίας 0°, διὰ θερμάνσεως δὲ τοῦ διαλύματος τούτου εἰς 20°—25° καταπίπτει κρυσταλλικὸν

$Th(SO_4)_2 . 4 H_2O$.

Νιτρικὸν θόριον $Th(NO_3)_4 . 4H_2O$. Εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῶν ἀλάτων τοῦ θορίου καὶ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον πρὸς παρασκευὴν τῶν φωτοβολίδων Auer. Παρασκευάζεται ἐκ τοῦ θειικοῦ θορίου τοῦ ληφθέντος κατὰ τὴν κατεργασίαν τῆς ἄμμου τοῦ μοναζίτου διὰ προσθήκης ἀμμωνίας, διηθήσεως καὶ πλύσεως τοῦ σχηματισθέντος ὑδροξειδίου, καὶ ἑπομένως διαλύσεως αὐτοῦ ἐν νιτρικῷ ὀξεῖ. Τὸ προκύπτον διάλυμα ἐξατμίζεται ἐπὶ ἀτμολούτρου, ἕως οὗ ἀποκτήσῃ περιεκτικότητα εἰς ThO_2 48—49%.

Ὀξαλικὸν θόριον $Th(C_2O_4)_2 . 6H_2O$. Κρύσταλλοι τετραγωνικοὶ δυσδιάλυτοι εἰς ἀραιὰ ὀξέα. Διαλύεται εἰς ὀξαλικὸν ἀμμώνιον σχηματιζομένων περιπλόκων ἀλάτων· ἐκ τῶν διαλυμάτων τούτων διὰ προσθήκης ἰσχυροῦ ὀξέος καταπίπτει τὸ ὀξαλικὸν θόριον ποσοτικῶς.

Ὀξικὸν θόριον. Διὰ βρασμοῦ διαλύματος νιτρικοῦ θορίου μετὰ ὀξικοῦ νατρίου καταπίπτει βασικὸν ὀξικὸν θόριον. Τοῦτο διαλύεται εὐκόλως εἰς μετρίως ἰσχυρὸν μυρμηκικὸν ὀξύ, τὸ δὲ προκύπτον διάλυμα χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν διαπότισιν τῶν ἐκ τεχνητῆς μετάξης φωτοβολίδων.

Ὀξείδιον θορίου ThO_2. Λευκὴ κόνις λαμβανομένη διὰ πυρώσεως τοῦ ὑδροξειδίου, τοῦ νιτρικοῦ ἢ τοῦ θειικοῦ θορίου. Πυρωθὲν ὀξείδιον εἶναι ἀδιάλυτον σχεδὸν εἰς ὀξέα, διαλυτοποιούμενον μόνον κατόπιν θερμάνσεως μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος ἢ κατόπιν συντήξεως μετὰ ὀξίνου θειικοῦ νατρίου. Ὑποβαλλόμενον εἰς κατεργασίαν μετὰ νιτρικοῦ ἢ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ παραλαμβανόμενον εἶτα δι' ὕδατος σχηματίζει ὑδατόλυμα λευκόν, γαλακτῶδες, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ διερχόμενον φῶς φαίνεται πορτοκαλλιόχρουν καὶ θρομβοῦται τῇ προσθήκῃ ἀλάτων ἢ ὑδροξυλιόντων.

Ὑδροξείδιον θορίου $Th(OH)_4 . (H_2O)x$. Καταπίπτει ὡς ἴζημα ἐκ τῶν διαλυμάτων τῶν ἀλάτων τοῦ θορίου τῇ προσθήκῃ ὑδροξυλιόντων ἢ θειούχων ἀλκαλίων καὶ εἶναι διαλυτὸν εἰς ἀνόργανα ὀξέα, ἀδιάλυτον δὲ εἰς περίσσειαν βάσεως.

Φθοριοῦχον θόριον. $ThF_4 . 4H_2O$. Κοκκῶδες ἴζημα λαμβανόμενον διὰ προσθήκης ὑδροφθορίου εἰς διάλυμα ἅλατος θορίου.

Χλωριοῦχον θόριον $ThCl_4$. Λαμβάνεται δι' ἐρυθροπυρώσεως διοξειδίου τοῦ θορίου ἐν ρεύματι χλωρίου μεμειγμένου μετ' ἀτμῶν ὑποχλωριούχου θείου. Ἐξαχνοῦται ἐν τῷ κενῷ εἰς θερμοκρασίαν 730° καὶ σχηματίζει ἀχρόους κρυσταλλικὰς βελόνας. Διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἰς τὸ οἰνόπνευμα, σχηματίζει δὲ ἐνύδρους ἑνώσεις ὡς καὶ βασικὰ ἅλατα. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ μετάλλου.

Φωσφορικὸν θόριον. Διὰ προσθήκης φωσφορικῶν ἀνιόντων εἰς διάλυμα ἅλατος θορίου καταπίπτει τὸ φωσφορικὸν ἅλας ὡς ὀγκῶδες ἴζημα. Τοῦτο διαλύεται εἰς διαλύματα ὀξαλικῶν ἢ ἀνθρακικῶν ἀλκαλίων, ὡς καὶ εἰς ἀνόργανα ὀξέα.

Ἀκτινεργία τοῦ θορίου. Τὸ θόριον περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ἀκτινεργῶν στοιχείων, ἐκπέμπον ἀκτῖνας α, καὶ ἔχον περίοδον περίπου δεκατριῶν δισεκατομμυρίων ἐτῶν. Ἂν διαλυθῇ ὑδροξείδιον τοῦ θορίου εἰς ὀξὺ καὶ καταβυθισθῇ ἐκ νέου δι' ἀμμωνίας, τότε ἡ ἔντασις τῆς ἀκτινοβολίας του ἀνέρχεται εἰς 45% τῆς ἀρχικῆς. Τὸ ἀπὸ τούτου διήθημα ἐξατμιζόμενον καὶ πυρούμενον πρὸς ἐκδίωξιν τῶν ἀμμωνιακῶν ἀλάτων ἀφίνει ἐλάχιστον ὑπόλειμμα —μὴ ζυγίσιμον— τὸ ὁποῖον συγκρατεῖ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀκτινεργίας, τὸ *θόριον X*, στοιχεῖον ἀτομικοῦ βάρους 224. Ἡ ἐνέργεια τοῦ θορίου αὐξάνει ἐκ νέου βραδέως, ἡ δὲ τοῦ θορίου X ἐλαττοῦται, ἕως οὗ ἐξαλειφθῇ τελείως. Μεταξὺ τοῦ θορίου καὶ τοῦ θορίου X ὑπάρχουσιν ὡς ἐνδιάμεσα προϊόντα μετατροπῆς τὸ μεσοθόριον καὶ τὸ ραδιοθόριον, ἀτομικοῦ βάρους ἀμφότερα 228. Ἐκ τοῦ θορίου X παράγεται τὸ *θορόνιον* (βλ. λ.) ἡ ἐκπομπὴ ἐξ αὐτοῦ ἀκτίνων α (βλ. λ. *ἀκτινεργὰ σώματα*). Σ. ΧΟΡΣ

θοριοναστουράνης (ὁ) [*Ὀρυκτολ.*]. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ *βρεγγερίτου*.

θορίτης (ὁ) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν τοῦ *θορίου* ἀπαντώμενον ἐν Νορβηγίᾳ. Εἶναι ἔνυδρον προϊὸν ἀποσαθρώσεως τοῦ καθαροῦ πυριτικοῦ θορίου $ThSiO_4$, κρυσταλλοῦται εἰς τὸ τετραγωνικὸν σύστημα καὶ εἶναι ἰσόμορφος πρὸς τὸ ζιρκόνιον, τὸ ρουτίλιον καὶ τὸν κασσιτερίτην. Περιέχει 81,5% ThO_2 εἶναι μέλαν, ὑαλῶδους λάμψεως καὶ ἀδιαφανές. Ὁμοίας συστάσεως πρὸς τὸν θορίτην εἶναι ὁ *ὀραγγίτης*, ἐπίσης προϊὸν ἀποσαθρώσεως τοῦ πυριτικοῦ θορίου μὲ διάφορον ποσὸν ὕδατος· οὗτος εἶναι πορτοκαλλιόχρους καὶ σχεδὸν διαφανής. Ἀμφότερα τὰ ὀρυκτὰ διαλυτοποιοῦνται διὰ βρασμοῦ μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος ἢ προτιμότερον μετὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος.

Θὸρν (Thorne) [*Γεωγρ.*]. Ἀγγλικὴ πόλις τῆς περιφερείας Ντονκάστερ, ἀποτελοῦσα σημαντικὸν γεωργικὸν κέντρον. Κάτ. 3.818. Παρὰ τὸ Θὸρν ἔγινεν ἡ μάχη τοῦ Χέθφιλδ, τῷ 633, ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἔντουϊν τῆς Νορθουμβρίας ἔπεσεν ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ εἰδωλολάτρου βασιλέως Πάνδα τῆς Μερκίας. Δ. Σ. Δ.

Θόρναξ [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Ἰαπετοῦ (κατ' ἄλλον μῦθον σύζυγος) καὶ μήτηρ τοῦ ἥρωος Βουφάγου.

Θόρναξ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ὄρος τῆς Ἀργολίδος παρὰ τὴν Ἑρμιόνην, μετονομασθὲν *Κοκκύγιον* ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ μεταμορφώσεως, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν, τοῦ Διὸς εἰς κόκκυγα. Ἐν τῷ ὄρει τούτῳ ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Διὸς καὶ ἐν τῷ ἀπέναντι αὐτοῦ ὄρει, τῷ Πρωνί, τῆς Ἥρας. —2) Ὄρος τῆς Λακωνίας παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σελλασίαν. Εἶναι παραφυὰς τοῦ Πάρνωνος παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ παραποτάμου τοῦ Εὐρώτα Οἰνοῦντος (Κελεφίνα). Εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Πυθαέως Ἀπόλλωνος μετὰ ἀγάλματος αὐτοῦ καθ' ὅλα ὁμοίου πρὸς τὸ ἐν Ἀμύκλαις περίφημον ἄγαλμα τοῦ αὐτοῦ θεοῦ. ΚΑΨ.

Θόρνεμπυ - ὂν - Τῆζ (Thornaby - on - Tees) [*Γεωγρ.*]. Ἀγγλικὴ πόλις τοῦ Γιορκσάϊρ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Νὸρθ-Ἤστερν. Κάτ. 16.054. Ὑψοῦται ἀπέναντι τοῦ Στόκτον-ὂν-Τῆζ μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται διὰ γεφύρας ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Τῆζ. Ἡ πόλις ἔχει σιδηροχυτήρια, μηχανουργεῖα, ναυπηγεῖα, ξυλουργεῖα, ἀλευρομύλους καὶ ἐργοστάσια κεραμεικῆς. Δ. Σ. Δ.

Θόρνταϊκ (Thorndike), ***Ἀσλεϋ-Ὁράτιος***. Ἀμερικανὸς φιλόλογος, γεννηθεὶς τῷ 1871. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βοστώνης, καὶ ἀπὸ τοῦ 1906 εἰς τὸ Columbia Un. Ἔργα αὐτοῦ: «Ἐπίδρασις τοῦ Μπωμὸν καὶ τοῦ Φλέτσερ ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ» «Στοιχεῖα ρητορικῆς» «Ἡ τραγῳδία» «Ἡ φιλολογία εἰς μεταβατικὴν ἐποχὴν» κτλ.

— **Θόρνταϊκ** (Thorndike) ***Λύν***. Ἀμερικανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς τῷ 1882. Ἀπὸ τοῦ 1924 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὰ πανεπιστήμια Worley καὶ Columbia. Ἔργα αὐτοῦ: «Ἡ θέσις τῆς μαγείας ἐν τῇ πνευματικῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης», «Ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης», «Ἱστορία τῆς μαγείας καὶ τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης μέχρι τοῦ 1327 μ. Χ.» κ. ἄ.

— **Θόρνταϊκ** (Thorndike), ***Ε. Λ.*** Ἀμερικανὸς ψυχολόγος, διδάξας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς διάφορα πανεπιστήμια καὶ ἀσχοληθεὶς ἰδιαιτέρως μὲ τὴν πειραματικὴν καὶ τὴν συγκριτικὴν βιολογικὴν ψυχολογίαν. Ἔργα αὐτοῦ: «Animal Intelligence» (1898), «Educational Psychology» (1910), «Theory of mental and social measurements» (1904), κ. ἄ. Ε. Λ.

Θόρνυκροφτ (Thornycroft), ***σὲρ Γουλιέλμος-Χάμο***. Ἄγγλος γλύπτης (1850—1925). Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Πολεμιστὴς μεταφέρων ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τραυματίαν», «Ὁ Τεῦκρος», ἡ «Ἄρτεμις», «Ὁ θεριστής», «Γόρδων», «Κρόμουελ», τὸ μνημεῖον τοῦ Γλάδστωνος κλπ. Ι. Μ. Π.

— **Θόρνυκροφτ** (Thornycroft), ***Ἰωάννης-Ἰσαάκ***. Ἄγγλος ναυπηγός, γεννηθεὶς τῷ 1843. Ἱδρύσας ἐν Τσίσουϊκ ναυπηγεῖα (1866), ἐγένετο ἀμέσως παγκοσμίως γνωστός, ἐπιτυχὼν τὰς παροιμιώδεις διὰ τὴν ἐποχήν ταχύτητας τῶν *ἐπακοντίων* (βλ. λ.) τορπιλλοφόρων σκαφῶν. Εἰς τὰ ναυπηγεῖα τοῦ Θόρνυκροφτ κατεσκευάσθησαν καὶ ἑλληνικαὶ τοιαῦται μονάδες, ὡς ἦσαν ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ τὰ «ἀγγλικὰ τορπιλλοφόρα», ὡς ἐλέγοντο, τὰ συμμετασχόντα τοῦ πολέμου τοῦ 1897. Ἐπέτυχε μεγάλας τελειοποιήσεις εἰς τοὺς ἀτμοστροβίλους καὶ τοὺς ὑδραυλικοὺς λέβητας, δημιουργήσας ἴδιον τύπον αὐτῶν. Τῷ 1902 τῷ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ *σέρ*. Σ. Ε. Λ.

— **Θόρνυκροφτ** (Thornycroft), ***Μαίρη-Φράνσις***. Ἀγγλὶς γλύπτρια, γεννηθεῖσα τῷ 1814. Εἰκοσαέτις ἐξέθηκε διὰ πρώτην φορὰν τὸ ἔργον της «Πηνελόπη», ὅπερ προυξένησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν. Συνδεθεῖσα διὰ γάμου μετὰ τοῦ μαθητοῦ τοῦ πατρός της γλύπτου Θ. Θόρνυκροφτ, ἠκολούθησε τοῦτον τῷ 1849 εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα συνεπλήρωσε τὰς καλλιτεχνικάς της σπουδάς. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων πλαστικῶν της ἔργων τάσσονται: «Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ κυνός του» (1832 ἢ 1834), «Κόρη μὲ ἄνθος» (1839), «Σαπφώ», «Ὁ κοιμώμενος παῖς», ἄγαλμα τῆς πριγκιπίσσης Ἀλίκης, καὶ ἕτερον τοῦ πρίγκιπος Ἀλφρέδου (1853), κλπ. Ι. Μ. Π.

Θόρνχιλλ (Thornhill) [*Γεωγρ.*]. Ἀγγλικὴ πόλις ἐν τῇ περιφερείᾳ Μόρλυ. Κάτ. 10.290. Ὑπάρχουν πλεῖστα ἐνδιαφέροντα μνημεῖα ἐν τῇ πόλει. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἐργάζονται εἰς τὰ ἐριουργεῖα καὶ τὰ ταπητουργεῖα ἀφθονοῦντα ἐν αὐτῇ. Δ. Σ. Δ.

Θόρνχιλλ (Thornhill), *σὲρ Ἰάκωβος*. Ἄγγλος ζωγράφος (1676—1734). Διεκόσμησε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Λονδίνῳ καὶ ὠνομάσθη, τιμῆς ἕνεκα, βασιλικὸς ζωγράφος. Ὑπῆρξε καλλιτέχνης εὐπλάστου καὶ θέλγοντος ταλάντου. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους», «Ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου» καὶ αἱ ἀλληγορικαὶ συνθέσεις τοῦ νοσοκομείου τοῦ Γκρήνουϊτς. Ι. Μ. Π.

Θορὸ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Χερσονησίζουσα ἄκρα τῆς Ἀττικῆς ἐν τῷ Σαρωνικῷ, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸ ἀγκυροβόλιον Ἅγιος Νικόλαος.

θορόνιον (τὸ) (Thoron, Thoriumemanation) [*Χημ.*]. Ἀέριον ἐκπεμπόμενον ἐκ τοῦ ἀκτινεργοῦ στοιχείου *θορίου X*, ἐπίσης ἀκτινεργόν, ἔχον ἀτομικὸν βάρος 220 καὶ ἐκπέμπον ἀκτῖνας *α*. Διασπᾶται κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς 54" καὶ μετατρέπεται εἰς τὸ στοιχεῖον *θόριον-Α* (ἀτομ. βάρους 216) (βλ. λ. *ἀκτινεργὰ σώματα*). Σ. Χ.

θορὸς (ὁ)· τὸ γονιμοποιὸν σπέρμα τοῦ ἄρρενος, ἰδίᾳ τῶν ἰχθύων, τῶν μαλακίων, τῶν ὄφεων.

θορουρανίνης (Thoruranin) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτὸν καλούμενον καὶ *βρογγερίτης* (Broggerit). Ἀποτελεῖ ἅλας τοῦ οὐρανικοῦ ὀξέος μὲ ἀνωτέραν περιεκτικότητα θορίου. Κρυσταλλοῦται εἰς τὴν ὁλοεδρίαν τοῦ κυβικοῦ συστήματος εἰς κρυστάλλους ὀκταεδρικοὺς καὶ ἀπαντᾷ εἰς πηγματίτας τῆς νήσου Moss τῶν Christiani afjord. Γ. Β.

Θοροῦσα [*Παρ. Γεωγρ.*]. Νησὶς ἐν τῷ Σαρωνικῷ κόλπῳ (πλάτ. 37° 40' 2/3 Β, μῆκ. 23° 19' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana), ἐγγύτατα ΝΔ τῆς νήσου *Ἀγκίστρι* (βλ.λ.), ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ στενοῦ ἀλλὰ βαθέος πόρου. Ὑπὸ τῶν Αἰγινητῶν ὀνομάζεται καὶ *Θοδωροῦσα*. Σ. Ε. Λ.

Θορρίλια (Zorrilla) ***Ἐμμ. Ρουΐθ***. Ἱσπανὸς δικηγόρος καὶ πολιτικός, γεννηθεὶς τῷ 1834. Λίαν φιλελεύθερος καὶ ἀντικληρικός, ἐγένετο ὀπαδὸς τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος, οὗτινος ἀπέβη ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων μελῶν. Ἐκλεγεὶς βουλευτὴς τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῷ 1856, ἐγένετο γραμματεὺς τῆς ἱσπανικῆς βουλῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐδημοσίευσε πολιτικὸν φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τρεῖς ἀρνήσεις καὶ μία κατάφασις». Ἀνεμείχθη εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ 1866 καὶ 1868, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Ἰσαβέλλας ἐγένετο φίλος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ὡς ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων Ἔργων. Τῷ 1870 ἀντικατέστησε τὸν Ριβέρο εἰς τὴν προεδρίαν τῆς βουλῆς. Τῷ 1871 ἐγένετο πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀναλαβὼν ἐκ νέου τὴν πρωθυπουργίαν τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἀνακηρυχθείσης τῆς Δημοκρατίας ὁ Θορρίλια μετέβη εἰς Πορτογαλίαν, ἐπανελθὼν μετ' ὀλίγον χρόνον. Μετὰ τὸ στρατιωτικὸν πραξικόπημα, τὸ ὁποῖον ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἀλφόνσον ΙΒ', ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς νέας κυβερνήσεως νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἱσπανικὸν ἔδαφος καὶ ἀπεσύρθη εἰς Γαλλίαν τῷ 1875. Ν. Ι. Θ.

—**Θορρίλια ὒ Μοράλ** (Zorrilla y Moral), ***Ἰωσήφ***. Διάσημος Ἱσπανὸς ποιητὴς (1818—1893). Ὁ πατήρ του τὸν ἀπέστειλεν εἰς Τολέδον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαλλαδολίδον πρὸς σπουδὴν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε ταύτην, διὰ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τῷ 1837 ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῶν ποιημάτων του, ὃν ταχέως ἐπηκολούθησε δεύτερος. Τὰ δράματά του ἀνέρχονται εἰς εἴκοσι καὶ ἔχουν γραφῆ μὲ τὸ ἀρχαῖον μέτρον τοῦ Λόπε καὶ τοῦ Καλδερόν. Ἐξ αὐτῶν «Ὁ μπαλωματῆς καὶ ὁ βασιλεὺς» ἐγένετο δημοτικώτατον καὶ ἀπετέλεσε τὴν μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τοῦ ἱσπανικοῦ θεάτρου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὸ ὡραιότερον ὅμως ἔργον τοῦ Θορρίλια εἶναι τὰ «Τραγούδια τοῦ Τρουβαδούρου» (1841). Ἐκ τῶν θεατρικῶν του ἔργων κυριώτερα εἶναι: «Κάϊν ὁ πειρατής», «Ἕνα ἴσος καὶ μία ἡμέρα», «Ὁ ἵππος τοῦ βασιλέως Δὸν Σάντσε», «Ὁ διάβολος ἐν Βαλλαδολίδῳ», «Δάνδολος», «Ὁ τρελλὸς βασιλεύς», «Οἱ δύο ἀντιβασιλεῖς», «Ὁ μῶλος τῆς Τουαδαλαχάρα», «Ἡ βασίλισσα καὶ οἱ εὐνοούμενοί της», «Ὁ ἀφωρισμένος», «Τὸ ξίφος εἶναι τὸ καλύτερον ἐπιχείρημα», «Ἡ ἐλαία καὶ ἡ δάφνη» «Ἡ πριγκίπισσα Δόνα Λούθ», «Ἱστορία δύο Γαλλίδων», «Τὸ ἄνθος τοῦ πάθους» κλπ. Ν. Ι. Θ.

— **Θορρίλια ντὲ Σὰν Μαρτὶν** (Zorrilla de San Martin), ***Ἰωάννης***. Ποιητὴς καὶ διπλωμάτης ἐξ Οὐρουγουάης γεννηθεὶς τῷ 1855. Νεώτατος εἰσηλ-

Digitized by Google

θεν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, φθάσας εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρεσβευτοῦ. Ἐκ τῶν ποιητικῶν του ἔργων κυριώτερον εἶναι τὸ μέγα ἔπος «Ταβαρέ», ἐν ᾧ ψάλλει τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐρυθροδέρμων πρὸς τοὺς κονκισταδόρες (κατακτητάς). Ὁ Θορρίλια θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος τῶν ποιητῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Ν. Ι. Θ.

θορύβησις, *—εως* (ἡ)· τὸ νὰ θορυβηθῇ τις, στιγμιαία ἀπώλεια τῆς διανοητικῆς διαυγείας, σύγχυσις, ἔκπληξις.

θορυβοποιὸς (ὁ, ἡ), *—ὸν* (τό)· ὁ προκαλῶν θόρυβον, ταραχήν, ταραχοποιός· ‖ ὁ ἐμφανιζόμενος ἐπιδεικτικῶς, ὁ κομπορρήμων.

θόρυβος (ὁ)· ταραχή, βοή, σύμμικτος ἦχος προκαλούμενος εἴτε ἐκ φωνῶν εἴτε ἄλλως: «ὁ θόρυβος τῆς ἀγορᾶς», «μὴ κάμνετε θόρυβον»· ‖ κοινὴ προσοχὴ καὶ ὁμιλία περί τινος: «κάμνει τὸ καθῆκόν του χωρὶς νὰ προκαλῇ θόρυβον».

— *[Ποιν. Δικον.]* Ἐάν τις ταράξῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐταξίαν εἰς τόπον ὅπου ἀνακριτικός τις ὑπάλληλος ἐπιχειρεῖ πρᾶξίν τινα τῆς ὑπηρεσίας, ἢ ἐὰν ἐναντιωθῇ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπαλλήλου ληφθέντα μέτρα, ἀπάγεται εἰς εἰκοσιτετράωρον κράτησιν κατόπιν ἐντάλματος φυλακίσεως ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ ἀνακριτικοῦ ὑπαλλήλου. Ἐὰν ὁ *θόρυβος* ἢ ἡ ἐναντίωσις συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλας βιαιοπραγίας, βεβαιοῦται τοῦτο δι᾽ ἐκθέσεως, ἥτις μετὰ τοῦ συλληφθέντος δράστου ἀποστέλλεται εἰς τὸν εἰσαγγελέα. Τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἔχει καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου, διαχειριζόμενος τὴν ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ εὐταξίαν. Ἐὰν ὁ θόρυβος φέρῃ χαρακτῆρα πταίσματος ἢ πλημμελήματος, βεβαιοῦται τοῦτο παραχρῆμα συνοπτικῶς, ἐκδικάζεται καὶ ἐκτελεῖται ἡ ἐκδοθεῖσα ποινικὴ ἀπόφασις. Ἐὰν ἡ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ γενομένη πρᾶξις φέρῃ χαρακτῆρα κακουργήματος, ὁ πράξας συλλαμβάνεται παραχρῆμα καὶ ἀποστέλλεται μετὰ τῆς ἐκθέσεως εἰς τὸν εἰσαγγελέα τῶν πλημμελειοδικῶν.

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

θορυβῶ (*—έω*), ἀόρ. *ἐθορύβησα—ἐθορυβήθην*, παθ. μετχ. *τε)θορυβημένος*· κάμνω θόρυβον, κρότον: «οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ θορυβοῦσι», «μὴ θορυβῆτε»· ‖ μεταφ. προκαλῶ τὴν προσοχήν, κάμνω νὰ γίνῃ λόγος περὶ τὸ ὄνομά μου: «θορυβεῖ περὶ πᾶν ζήτημα», «ἐνεργεῖ πάντοτε θορυβῶν»· ‖ προκαλῶ σύγχυσιν, κατάπληξιν, καταπλήττω, ταράσσω: «ἡ εἴδησις μᾶς ἐθορύβησε», «ἐθορυβήθη καὶ δὲν ἤξευρε τί ἔκαμνε».

θορυβώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης θορύβου, ταραχώδης: «συζήτησις θορυβώδης».—Ἐπίρρ. ***θορυβωδῶς***.

Θόρω (Thoreau), ***Ἐρρῖκος - Δαυΐδ.*** Ἀμερικανὸς ἐρημίτης, φυσιοδίφης καὶ συγγραφεὺς (1817—1862). Ἔζη διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του, περιστείλας τὰς ἀνάγκας του εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ἐκήρυσσεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε ν᾽ ἀντιστρέψῃ τὴν τάξιν τῆς ἐργασίμου ἑβδομάδος, ἀναπαυόμενος ἓξ ἡμέρας καὶ ἐργαζόμενος μίαν. Τῷ 1845 προέβη εἰς τὸ πείραμα τοῦ Οὐῶλντεν, τὸ ὁποῖον τὸν κατέστησε διάσημον. Ἐπιθυμῶν ν᾽ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ ν᾽ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀμεριμνησίαν πτηνοῦ, ἀπεσύρθη εἰς καλύβην, τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν ὁ ἴδιος ἐπί τινος κλιτύος τῆς λίμνης Οὐῶλντεν, καλλιεργῶν τὴν γῆν καὶ τρεφόμενος ἐκ τῶν προϊόντων τὰ ὁποῖα παρήγαγε. Κατὰ τὴν διετῆ διαμονήν του ἐν Οὐῶλντεν ἀπέκτησε μὲ τὰ κτήνη, τὰ πτηνὰ καὶ τοὺς ἰχθῦς οἰκειότητα ὄχι μικροτέραν τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν ἅγιον Φραγκῖσκον τῆς Ἀσσίζης. Τὰ ζῷα προσήρχοντο εἰς τὴν κραυγήν του, τελείως ἐξημερωμένα. Ἐκ πάντων τῶν συγγραφέων ὁ Ἔμερσον, μεθ᾽ οὗ καὶ συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας, ἔσχε τὴν μεγαλυτέραν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπίδρασιν. Τοὺς συνανθρώπους του εὕρισκεν ὀλιγώτερον ἐνδιαφέροντας τῶν λοιπῶν ζῴων. Τῷ 1847 ὁ Θόρω ἐγκατέλειψεν ἀποτόμως τὴν λίμνην Οὐῶλντεν. Ἡ φήμη του ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ἔργον του «Οὐῶλντεν, ἢ ἡ ζωὴ εἰς τὰ Δάση» (1854) καὶ τὰς «Ἐκδρομὰς» (1863). Μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔγραφε στίχους, ἀλλ᾽ ἐγκατέλειψεν ἔκτοτε τὴν ποίησιν. Αἱ ἀδυναμίαι του ὡς συγγραφέως συνίστανται κυρίως εἰς τὴν σωρείαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ παραδοξολογιῶν. Ὁπωσδήποτε εἶχε μεγάλην πρωτοτυπίαν, κατέχει δὲ μοναδικὴν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον φιλολογίαν. Ἐτάφη παραπλεύρως τῶν τάφων τοῦ Ἔμερσον καὶ τοῦ Χῶθορν. Δ. Ε. Δ.

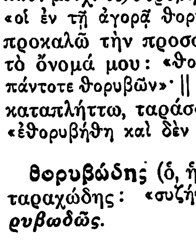

Ἐρρῖκος Θόρω.

θοῦ· προστακτ. τοῦ ἀορ. *ἐθέμην*, τοῦ ῥήμ. *τίθεμαι*· συνήθης μόνον εἰς τὴν ἐκκλησ. φράσιν: «θοῦ, κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου....».

Θοῦ. Ὁ ἐν τῇ Γραφῇ *Θοεὶ* (Β΄ Σαμ. Η΄ 9) βασιλεὺς τῆς Χαμὰτ (Αἱμὰθ) ἐν Συρίᾳ.

Θουανὸς (γαλλ. Thon, λατιν. Thuanus), ***Ἰάκωβος - Αὔγουστος***. Γάλλος ἱστορικός, διπλωμάτης καὶ πολιτικός, υἱὸς τοῦ Χριστοφόρου Θουανοῦ, πρώτου προέδρου τοῦ Παρισινοῦ Κοινοβουλίου (1553—1617). Διέπρεψεν εἰς διπλωματικὰς ἀποστολὰς ὑπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Γ΄, Ἑρρίκου Δ΄ καὶ τὴν ἀντιβασιλείαν τῆς Μαρίας τῶν Μεδίκων. Ὑπῆρξεν ὁ συντάκτης τοῦ περιφήμου ἐδίκτου τῆς Νάντης. Διετέλεσε σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, διευθυντὴς τῆς Βασιλικῆς βιβλιοθήκης καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Τῷ 1611 ἀποτυχὼν νὰ καταλάβῃ τὴν προεδρίαν τοῦ Κοινοβουλίου ὁ Θουανὸς ἀπεσύρθη ὁριστικῶς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ ἕνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ κλήρου διακοπέντος ἱστορικοῦ ἔργου αὐτοῦ «Histoire de mon temps», οὗτινος τῷ 1604 εἶχεν ἐκδοθῆ τὸ πρῶτον μέρος. Τὸ ἔργον τοῦτο, μεγάλης ἀξίας, ἀποτελεῖται ἐξ 143 βιβλίων, ὧν τὰ 5 τελευταῖα ἔγραψεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημειώσεων τοῦ Θουανοῦ ὁ φίλος αὐτοῦ Rigault. Ἔγραψεν ἐπίσης «Ἀπομνημονεύματα», εἰς νεανικὴν δὲ ἡλικίαν καὶ ποιήματα, πάντα εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἅπαντα τοῦ Θουανοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ πρῶτον εἰς λατινικὴν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς 7 τόμους ὑπὸ τῶν Buckley καὶ Carte (1733), μετεφράσθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν τῷ 1734 ὑπὸ τῶν Desfontaines καὶ Lebeau. Ὁ Θουανὸς κατεῖχε τὴν περιφημοτέραν βιβλιοθήκην τῆς ἐποχῆς, πωληθεῖσαν τῷ 1789 ἀντὶ 260.000 φράγκων [βλ. καὶ *S. Collinson*, Vie d'Aug. de Thou. (1807), *Düntzer*, De Thuanus Leben (1837)]. Θ. Α. Κ.

Θουβὰλ (ὁ). Πέμπτος υἱὸς τοῦ Ἰάφεθ, ἐξ οὗ κατήγοντο οἱ παρὰ τὸν Καύκασον Τηθαρηνοί, προσομοιάζοντες τοὺς σημερινοὺς Κιρκασίους.

Θούβουνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν Ἀλγέριον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 2, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 23°50΄ καὶ ἀνατ. μῆκ. 28°30΄. Σήμερον καλεῖται *Τόβνα* (Tobna), ὅπου σῴζονται ἐρείπια ρωμαϊκῶν λουτρῶν καὶ βυζαντινοῦ φρουρίου. Α. Θ. Σ.

Θουβουρβὼ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ζευγιτανῇ (Βόρ. Τύνις) εἰς βόρ. πλάτ. 35° καὶ ἀνατ. μῆκ. 30°10΄ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3,9). Ἐκαλεῖτο δὲ *Θουβουρβὼ ἡ Μεγάλη* (Thuburbo majus) πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς *Μικρᾶς* (Thuburbo minus), κειμένης ἐπὶ τοῦ Βαγράδα ΝΔ. τῆς Οὐτίκης. Σήμερον τῆς μὲν Μεγάλης Θουβουρβὼ τὴν θέσιν ἐπέχει ἡ *Henchir-Kasbat*, τῆς δὲ Μικρᾶς ἡ *Tébourca*. Α. Θ. Σ.

Θουβούρνικα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3,7) εἰς βόρ. πλάτ. 30° καὶ ἀνατ. μῆκ. 31°40΄. Παρὰ τῷ Πλινίῳ (V 29) φέρεται «Oppidum Civium Romanorum». Εἰς δὲ ἐπιγραφὰς ἀνευρεθείσας παρ᾽ αὐτὴν ὀνομάζεται λαμπροτάτη πόλις. Σήμερον καλεῖται Henchir-Aïn Tubernoc ἢ Tebernoc. Α. Θ. Σ.

Θουβούρσικα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 30° καὶ ἀνατ. μῆκ. 31°40΄. Σήμερον καλεῖται *Khamisa*, τὰ δὲ ἐρείπια αὐτῆς σῴζονται παρὰ τὴν νῦν Timgad, τὴν ἀρχαίαν Θαμουγάδα. Α. Θ. Σ.

Θούγια (Thuya ἢ Thuja) *[Βοτ.]*· βλ. λ. *Θυΐα*.

Θουδάκα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 2, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 19°10΄ καὶ ἀνατ. μῆκ. 30°20΄. Πολὺ πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν *Θουλάκα*, νῦν Thala-Isli. Α. Θ. Σ.

Θούδημος· βλ. *Εὔδημος*.

Θούδιππος. Ἀθηναῖος καταδικασθεὶς μετὰ τοῦ Φωκίωνος εἰς θάνατον.

Θούηρις *[Αἰγυπτ. Μυθολ.]*. Ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τῆς Αἰγυπτίας θεᾶς *Ἀπὲτ* (βλ. λ.).

Θούθ, ἢ ***Θουτιί.*** Στρατηγὸς τοῦ Θουθμώσεως Γ΄, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην διὰ τὰς νίκας του.

Θοὺθ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς Μαυριτανίας τῆς Τιγγιτανῆς (Μαρόκκου), ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, μεταξὺ *Ἡρακλέους ἄκρου* καὶ *Μυσοκάρα* λιμένος (*Πτολεμ.* Δ, α, 3). Ἀναφέρεται καὶ ἡ γραφὴ *Φθοὺθ* (ἐκδ. Didot, Δ, α, 2) τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου (Ἰουδ. ἀρχαιολ., Α΄, στ, 2), ὀνομάζοντος αὐτὸν Φούτην. Εἶναι ὁ σύγχρονος *Οὐὰδ Μπενῆ Ταμίρ*, πηγάζων ἀπὸ τοῦ Ἄτλαντος καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ρὰς Ἰγκίρ. Σ. Ε. Λ.

Θούθμωσις. Ὄνομα βασιλέων τῆς Αἰγύπτου. —1) ***Θούθμωσις Α΄***. Υἱὸς τοῦ Ἀμενόθιος φαραὼ τῆς ΙΖ΄ Διοσπολιτικῆς δυναστείας (1703—1462 π. Χ.). Πρῶτος ὁ πατήρ του καὶ αὐτὸς ὡδήγησαν τοὺς Αἰγυπτίους ἔξω τῶν συνόρων των εἰς κατακτητικοὺς πολέμους, ἀλλ᾽ ἡ ἀφήγησις τῶν ἐκστρατειῶν των δὲν διεσώθη. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἀπὸ τοῦ α΄ ἔτους τῆς βασιλείας του ὁ Θούθμωσις Α΄ προήλασε μέχρι τῆς βορείου Συρίας καὶ ἔστησε θριαμβευτικὰς στήλας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, πιθανῶς πλησίον τῆς ἀρχαίας Γαργαμίς. Ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν, ἐχρησίμευσεν ἔκτοτε ὡς ὁδηγὸς εἰς πάσας τὰς κατόπιν αἰγυπτιακὰς προελάσεις εἰς Ἀσίαν. Τινὲς τῶν ἀσιατικῶν λαῶν ὑπετάγησαν ἀμαχητί, ἄλλοι δὲ ἠγωνίσθησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ πεισματωδῶς. Πάντως δὲν προσηρτήθη ἡ Ἀσία οὔτε ἡ Αἰθιοπία, ἀλλὰ διετήρησαν αἱ ὑποταγεῖσαι πόλεις πᾶσαν τὴν αὐτονομίαν των κατὰ φεουδαλικὸν σύστημα, ἀναγνωρίσασαι τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αἰγύπτου. Ἐπλήρωνον φόρον, εἶχον τὸ ἔδαφός των ἀνοικτὸν εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα καὶ κλειστὸν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ φαραώ, τὰ κυριώτερα ὀχυρά των κατεῖχε φρουρὰ αἰγυπτιακὴ καὶ ἐπιθεωρηταὶ Αἰγύπτιοι συχνὰ ἐπεσκέπτοντο τὰς χώρας των. Ἀλλ᾽ ἡ ἀσταθὴς αὕτη αὐτοκρατορία ἐκλονίζετο μόλις ἀπέθνῃσκεν ὁ φαραὼ ἢ ἐγίνετο λόγος περὶ ἥττης Αἰγυπτίου στρατηγοῦ. Ἐκ τῶν τέκνων τοῦ Θουθμώσεως Α΄ ἐκ τῆς νομίμου του γυναικὸς καὶ ἀδελφῆς του Ἀχμώσιος, μία μόνη θυγάτηρ ἐπέζησε τοῦ πατρός, ἡ *Χατσοπσουΐτου*. Μικρὸν πρὶν ἢ ἀποθάνῃ τὴν συνέζευξε μετὰ τοῦ υἱοῦ του *Θουθμώσεως Β΄*, τὸν ὁποῖον ἔσχεν ἔκ τινος παλλακῆς του.

— 2) ***Θούθμωσις Β΄***. Ἐβασίλευσεν ἐπὶ βραχὺ καὶ σχεδὸν ἀδόξως. Ἐκστρατεῖαί τινες εἰς Ἀσίαν καὶ Νουβίαν ἐστερέωσαν τὴν ἐπικυριαρχίαν του. Ἡ Νουβία ἐφαίνετο ἀμετακλήτως ἀποδεχθεῖσα τὴν αἰγυπτιακὴν κυριαρχίαν. Αἱ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀχμώσιος Α΄ διαρκεῖς ἐξεγέρσεις ἐφάνησαν λήξασαι. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς νομοὺς κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Αἰγύπτου, ὠργανώθη εἰς ἀντιβασίλειον μεγεθυνθὲν εἰς βάρος τῶν νοτίων φυλῶν, οὕτως ὥστε ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ α΄ καταρράκτου μέχρι τῶν κρασπέδων τῶν ἀβησσυνιακῶν ὀρέων. Κατ᾽ ἀρχὰς ἐστέλλετο εἰς Νάπατα ὡς διοικητὴς ἀνώτερος ὑπάλληλος ἐκ Θηβῶν, ἀλλὰ κατόπιν ἐπεκράτησε νὰ στέλλεται ὁ διάδοχος τοῦ φαραὼ ὑπὸ τὸν τίτλον πρίγκιψ τοῦ Κοῦς (κυρίως βασιλεὺς υἱὸς τοῦ Κοῦς). Συχνὰ ὁ πρίγκιψ ἔμενε πλησίον τοῦ πατρός του καὶ ἔφερε τὸν τίτλον ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του. Ἀλλ᾽ ὅτε μετέβαινεν, ἐμάνθανε τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν καὶ ἐπλάσθη ὅτι καὶ ὁ Ὧρος, υἱὸς τοῦ Ὀσίριδος, πρῶτον ἐκεῖ ἐβασίλευσε καὶ κατήγαγε τὴν πρώτην του νίκην κατὰ τοῦ Σέτ. Τοῦτο ἐδείκνυε τὴν θείαν καταγωγὴν τῶν φαραώ. Τὸ κῦρος τῆς βασιλίσσης Χατσοπσουΐτου ηὔξησε διαρκούσης τῆς βασιλείας τοῦ Θουθμώσεως Β΄. Οὗτος θνῄσκων προσέλαβεν ὡς ἀντιβασιλέα τὸν ἐκ παλλακῆς υἱόν του *Θούθμωσιν Γ΄*, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Χατσοπσουΐτου, ἡ ὁποία τὸν ἐνύμφευσε μετὰ τῆς θυγατρός της Χατσοπσουΐτου Μαριρί. Ἐκράτησεν ὅμως αὕτη τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν, ἀφήσασα εἰς αὐτὸν τὴν βασιλικὴν ἐπίδειξιν μόνον.

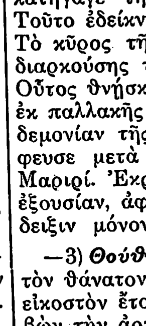

Ἡ σορὸς Θουθμώσεως τοῦ Β΄.

— 3) ***Θούθμωσις Γ΄***. Οὗτος ἐβασίλευσε μόνος μετὰ τὸν θάνατον τῆς Χατσοπσουΐτου, ἥτις ἀπέθανε τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Μόλις ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀσίαν. Τὸ φρούριον τῆς Μαγεδὼ πολιορκηθὲν στενῶς παρεδόθη καὶ οἱ ἐν αὐτῷ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι Σῦροι ἡγεμόνες ὑπεχρεώθησαν εἰς φόρον ὑποτελείας καὶ ὅρκον πίστεως. Τρεῖς διαδοχικαὶ κατόπιν ἐκστρατεῖαι τοῦ Θουθμώσεως συνεπλήρωσαν τὴν ὑποταγὴν τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης. Τὸ κθ΄ ἔτος τῆς βασιλείας του εὑρίσκετο εἰς Ναχαράνναν μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ὀρόντου. Αἱ δυτικαὶ πόλεις Τουνιποῦ, καὶ Γαργαμὶς καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Χαλουποῦ ἐλεηλατήθησαν ἐπιμελέστατα ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Ἄμμωνος. Χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ πολύτιμοι λίθοι καὶ ὅ,τι τιμαλφὲς εἶχον οἱ Χιττῖται ἡγεμόνες συνεσωρεύθησαν διὰ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Θηβαίου θεοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεφε πλήρης χαρᾶς, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ἡ Ζαχί, ἤτοι ἡ βορεία Φοινίκη, ἦτο εὔκολος λεία καὶ πλουσιωτάτη. Ἔκαμψε λοιπὸν πρὸς Α καὶ ἐλῄστευσε τὴν χώραν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀράδου ἐσώθησαν χάρις εἰς τὴν θαλασσίαν των τάφρον, ἀλλὰ τὰ πέριξ ἐπυρπολήθησαν καὶ ἐγυμνώθησαν. Τόση ἦτο ἡ ἀφθονία εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν νικητῶν, ὥστε καθ᾽ ἑκάστην ἔτρω[illegible] ἔλαιον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐν Αἰγύπτῳ ἐγίνετο μόνον εἰς τὰς μεγάλας ἑορτάς. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀνε[illegible]νησαν εἰς Ἀσίαν τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἡ Κοσσο[illegible] ἡ Σιμύρα, αἱ δύο Ἄραδοι, τὰ χωρία τῆς Νι[illegible]νας ὑπετάγησαν καὶ οἱ ἡγεμόνες των παρέδωσαν τοὺς υἱούς των ὡς ὁμήρους. Ἡ ἐκστρατεία αὐτ[illegible]

Θούθμωσις Γ΄. [Μουσεῖον Τουρίνου.]

Digitized by Google

ἐπερατώθη τὸ λα' ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ νικητοῦ. Πλὴν τοῦ ἐτησίου φόρου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ποντονοῦ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐφοδιάζουν τοὺς σταθμοὺς τῶν στρατευμάτων τοῦ φαραώ. Μετὰ δύο ἔτη ὑπετάγη ἡ Ναχαράννα καὶ τέλος ὁλόκληρος ἡ Συρία, οἱ Λαμνανοῦ, οἱ ὀρεινοὶ τοῦ Λιβά-

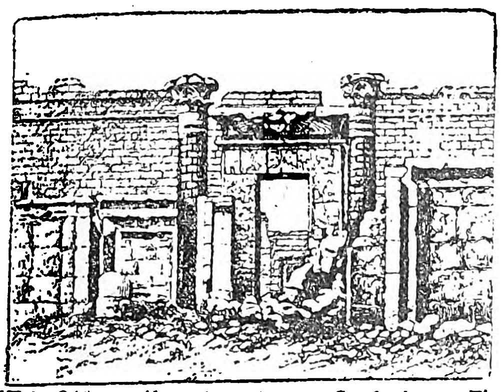

Ἡ ἐν Θήβαις πύλη τοῦ ναοῦ τοῦ Θουθμώσεως Γ'.

νου, οἱ Χάττοι, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Σιγκάρα καὶ τῆς Ἄσι (οἱ Κύπριοι) καὶ ἄλλοι.

Αἱ κατὰ καιροὺς ἐξεγέρσεις των μόνον ἀποτέλεσμα ἔσχον νὰ καταστήσουν τὸν ζυγὸν βαρύτερον. Ἐν γένει ἡ μακρὰ βασιλεία τοῦ Θουθμώσεως Γ' ὑπῆρξεν ἀδιάλειπτος ἀγών, δι' αὐτὸ δὲ ἐκλήθη μέγας καὶ τὸ ὄνομά του τὸ παρέλαβεν ἡ παράδοσις. Ἀπέθανε λήγοντος τοῦ μηνὸς Φαμενὼθ εἰς τὸ 55ον ἔτος τῆς βασιλείας του καὶ ἐτάφη εἰς τὰς Θήβας.

—4) ***Θούθμωσις Δ'***. Υἱὸς Ἀμενόφιος τοῦ Β', υἱοῦ τοῦ προηγουμένου. Οὗτος διεξήγαγεν ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς Ἀσίαν καὶ Νουβίαν. Κατόπιν ὀνείρου ἐξεχωμάτωσε τὴν Σφίγγα τῆς Γκίζης καὶ ἀνασυνέστησε τὴν λατρείαν τοῦ Χαρμακῆ, ἤτοι τοῦ ἀνατέλλοντος καὶ δύοντος ἡλίου. Γ. Λ. Α.

Θουϊλὰθ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Ἔσω Λιβύης (Lybia Interior), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 6, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 11° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 21° 10'. Α. Θ. Σ.

Θουϊνία (ἡ) (Thuinia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σαπινδοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἰθαγενῆ τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Δ. Ν. Π.

Θουκυδίδης. Μέγας Ἕλλην ἱστορικός. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 470 ἐν τῷ δήμῳ Ἁλιμοῦντι τῆς Ἀττικῆς. Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Ὄλορος εἶχεν ὄνομα θρᾳκικόν, ὅπερ ἔφερ καὶ ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς Θρᾴκης, ἡ δὲ μήτηρ ὠνομάζετο Ἡγησιπύλη. Ἐκ ταύτης ὁ Θουκυδίδης ἀνῆκεν εἰς τὸ ἐπιφανὲς γένος τῶν Φιλαϊδῶν, ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πρεσβυτέρου Μιλτιάδου, ἐγκαταστάντος ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ καὶ ἱδρύσαντος ἴδιον κράτος, ἐθεράπευε τὴν φιλίαν καὶ οἰκειότητα τῶν ἐν Θρᾴκῃ φυλῶν καὶ ἡγεμόνων· καὶ ὁ πατὴρ δὲ τοῦ ἱστορικοῦ ἦτο συγγενὴς τοῦ ὁμωνύμου βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν, οὗ τὴν θυγατέρα λαβὼν εἰς γάμον Μιλτιάδης ὁ μαραθωνομάχος ἔσχεν υἱὸν τὸν Κίμωνα· ὅτι δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Θουκυδίδης εἶχε συγγένειαν στενήν, φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐτάφη ἐν τοῖς Κιμωνείοις μνήμασιν. Ἀνήκων ὁ ἱστορικὸς εἰς ἰσχυρὰν καὶ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν, ἥτις εἶχε μεγάλα κτήματα ἐπὶ Θρᾴκης, ἐκέκτητο καὶ αὐτός, ὡς καὶ ὁ Κίμων, χρυσοῦ μεταλλεῖα ἐν Σκαπτῇ Ὕλῃ τῆς Θρᾴκης ἀπέναντι τῆς Θάσου, ὁπόθεν ὕστερον Φίλιππος ὁ Μακεδὼν εἶχε πλουσίας προσόδους, δι' ὧν ἐστερέωσε τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κίμων, ὡς καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι, ἀνῆκον εἰς τὸ ἐπιφανὲς τῶν Φιλαϊδῶν γένος, ὁ Θουκυδίδης εἶχε συγγένειαν καὶ πρὸς τοὺς Πεισιστρατίδας· τὴν συγγένειαν δὲ ταύτην εἰκάζουσί τινες καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ διηγήσει παρεκβάσεως τοῦ Θουκυδίδου (βιβλ. Γ' 54—59), ἥτις ἐμφαίνει σπουδήν τινα τοῦ ἱστορικοῦ περὶ τὴν τιμὴν τῶν πολλαχῶς διαβληθέντων τυράννων. Λέγεται δ' ὅτι διδασκάλους ἔσχε τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν καὶ Ἀντιφῶντα τὸν ῥήτορα· ἡ ἐπὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ ῥοπὴ ἑκατέρου τούτων εἶναι προφανής· ἐκ μὲν τῆς φιλοσοφίας τοῦ πρώτου ὁ ἱστορικός, ἀπηλλαγμένος τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων, ἔχει τὸ ὑψηλόνουν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ ἔχει πολὺν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιφῶντος, οὗ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ῥητορικὴν δεινότητα λίαν ἐξαίρει. Ἐζήλωσε δὲ πρὸς τούτοις καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου τὰς παρισώσεις καὶ ἀντιθέσεις, εὐδοκιμούσας τότε παρὰ τοῖς Ἕλλησι, καὶ Προδίκου τοῦ Κείου τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων ἀκριβολογίαν. Ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι ἔμενεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ἐπισκήψαντα φοβερὸν λοιμόν, οὗ ζωηρὰν τὴν περιγραφὴν παρέχει, διότι καὶ αὐτὸς ἐνόσησε καὶ ἄλλους εἶδε πάσχοντας (Β' 68). Τῷ 424 οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν αὐτὸν στρατηγὸν μικροῦ στόλου εἰς τὰ περὶ τὴν Θάσον καὶ τὴν Θρᾴκην μέρη, μεγίστην δύναμιν ἔχοντα τῶν ἐκεῖ ἠπειρωτῶν διὰ τὰ ἐν τῇ Σκαπτῇ Ὕλῃ χρυσοῦ μεταλλεῖα. Ἀλλὰ τότε ὁ τολμηρὸς καὶ ἐπιτήδειος τῶν Λακεδαιμονίων στρατηγὸς Βρασίδας, κυριεύων ἀλλεπαλλήλους τὰς ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς συμμαχίδας τῶν Ἀθηναίων πόλεις, ἀπροσδοκήτως ἐφάνη καὶ πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως, ἥτις ἦτο τῶν Ἀθηναίων ἀποικία· ὁ τῆς πόλεως φρούραρχος Εὐκλῆς αἰτεῖ βοήθειαν παρὰ τοῦ Θουκυδίδου· οὗτος δὲ πρὸς τὸν κίνδυνον σπεύσας ἔσωσε μὲν τὴν Ἠϊόνα, τὸ ἐπίνειον, δὲν προέφθασεν ὅμως νὰ σώσῃ καὶ τὴν Ἀμφίπολιν· διότι ὁ Βρασίδας, φοβούμενος τὴν ἐρχομένην βοήθειαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ μετρίαν σύμβασιν προτείνας, ἔπεισε τοὺς Ἀμφιπολίτας νὰ παραδοθῶσιν· ἔμελλε δὲ καὶ τὴν Ἠϊόνα νὰ κυριεύσῃ, εἰ μὴ τοῦ Θουκυδίδου ὁ στόλος διὰ τάχους ἐβοήθει (Δ' 104—106). Ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀμφιπόλεως ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἥτις ἐξέσπασεν εἰς τιμωρίαν τοῦ ἀτυχήσαντος στρατηγοῦ. Τὸ ἀτύχημα τούτου ἐξωγκώθη εἰς ἁμάρτημα δεινὸν καὶ ἔγκλημα προδοσίας ὑπὸ τοῦ Κλέωνος, ὅστις ἐν τῇ θέρμῃ τῶν παθῶν αὐτοῦ διέβαλλε τοὺς στρατηγούς· κατηγορηθεὶς δὲ ἐπὶ προδοσίᾳ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ δικαστήριον, ἐν οἷς χρόνοις οἱ Ἀθηναῖοι μετ' ἀκρισίας καὶ πάθους ἐτιμώρουν τοὺς ἀτυχήσαντας στρατηγούς· διότι ἐφοβεῖτο μήπως ὑπὸ ἐμπαθῶν ἀντιπάλων ἐφαρμοσθῇ κατ' αὐτοῦ τὸ ψήφισμα τοῦ Καννωνοῦ, καθ' ὃ ὁ τὸν δῆμον ἀδικήσας αὐτὸς μὲν εἰς τὸ βάραθρον ἐρρίπτετο, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ ἐδημεύετο· διὸ καὶ προετίμησε νὰ ὑποβάλῃ ἑαυτὸν ἑκουσίως εἰς ἐξορίαν εἰκοσαετῆ, ὡς αὐτὸς λέγει (Ε, 26 «καὶ ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἐμαυτοῦ ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν εἰς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν»)· οὕτω δὲ σκληρῶς ἐτιμωρήθη ὁ Θουκυδίδης δι' ἀποτυχίαν, ἧς αἰτία ἦτο μᾶλλον ἡ καταπληκτικὴ ὁρμὴ τοῦ ἐχθροῦ παρὰ βραδύτης καὶ ὀλιγωρία αὐτοῦ. Ἀλλὰ καίπερ διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κλέωνος καὶ προφανῶς ἀδικηθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, οὐδὲν πάθος ἐκδηλοῖ κατὰ τῶν ἀδικησάντων, οὐδὲ ἀπολογίαν ποιεῖται ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ· ἡ μεγαλοπρεπὴς δ' ὅμως αὕτη σιγὴ καταδηλοῖ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀθῳότητα τοῦ στρατηγοῦ, τὴν ἀριστοκρατικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλόφρον αὐτοῦ ἦθος.

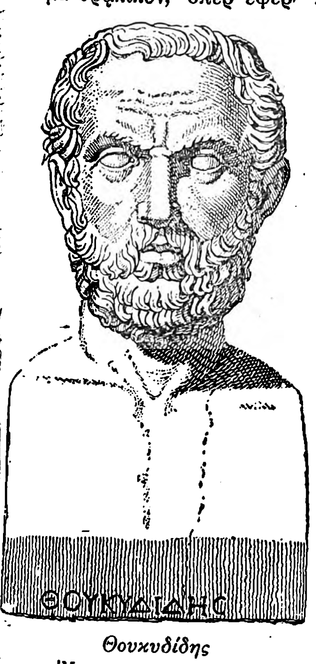

Θουκυδίδης
[Μουσεῖον Νεαπόλεως].

Ἀλλὰ τὸ συμβὰν εἰς τὸν στρατηγὸν ἀτύχημα λίαν ὠφέλησε τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων· διότι κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐξορίας ἐδόθη αὐτῷ καιρός, ἵνα περιέλθῃ διαφόρους τόπους, οἵτινες ἐγένοντο τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, καὶ καθ' ἡσυχίαν μᾶλλον μελετῶν τὰ κατ' αὐτὸν συλλέξῃ τὸ πρὸς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ χρήσιμον ὑλικόν. Βεβαίως τὰ ἐν Θρᾴκῃ κτήματα αὐτοῦ ἐφείλκυσαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταστῇ ἐκεῖ τὸν πολὺν χρόνον· ἀλλὰ διέτριψε καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς αὐτὸς ἱστορεῖ. Ἐκ δὲ τῆς ἐναργοῦς περιγραφῆς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ γεγονότων, φαίνεται ὅτι ἐπεσκέφθη τὰς χώρας ἐκείνας. Ὡσαύτως ἡ ἀκριβὴς περιγραφὴ τῶν Ἐχινάδων νήσων καὶ τοῦ Ἀχελῴου ποταμοῦ μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐγνώρισεν ἐξ αὐτοψίας καὶ τοὺς τόπους ἐκείνους. Προσέτι διέτριψε καὶ ἐν Μακεδονίᾳ χρόνον τινὰ παρὰ τῷ φιλομούσῳ βασιλεῖ τῆς χώρας Ἀρχελάῳ, ὅστις μετακαλῶν εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ λογίους, ποιητὰς αἱ καλλιτέχνας, κατασκευάζων ὁδοὺς καὶ συνοικίζων πόλεις, προῆγε τὴν χώραν αὐτοῦ εἰς ἀνώτερον βαθμὸν πολιτισμοῦ· ἡ συνετὴ διοίκησις τοῦ χρηστοῦ ἐκείνου βασιλέως ἐνεποίησεν εἰς τὸν ἱστορικὸν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ὡς δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ (Β'. 100). Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων διὰ ψηφίσματος ἰδίου, ὅπερ ἔγραψεν ὁ Οἰνόβιος (*Παυσ.* Α' 22, 9), κατῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα (403), ὅπου μετὰ λύπης εἶδε τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν πολιτῶν. Ταχέως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὅπου ἐξηκολούθησε τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε περὶ τὸ 396 (ὡς μαρτυρεῖ Κράτιππος, ὁ συνεχίσας τὸ ἔργον αὐτοῦ) αἰφνιδίως ἢ βιαίῳ θανάτῳ, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὅπερ ἀτελὲς κατελείφθη. Τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ μετακομισθέντα εἰς Ἀθήνας ἐτάφησαν ἐν τοῖς Κιμωνείοις μνήμασιν (*Πλουτ.* β. Κιμ. 4) καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιτυμβίου στήλης ἐχαράχθη ἐπιγραφὴ «Θουκυδίδης Ὀλόρου Ἁλιμούσιος».

Ἡ ἐν τῷ βίῳ σεμνότης τοῦ ἤθους καὶ ἡ ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ ὕφους αὐστηρότης ἐνετυποῦντο καὶ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τῆς μορφῆς αὐτοῦ. Κατὰ τὸν βιογράφον εἶχε σύννουν τὸ πρόσωπον, τοιοῦτον δὲ δηλοῖ καὶ ἡ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Νεαπόλεως περισωθεῖσα προτομὴ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἠτύχησε μὲν ὁ ἱστορικὸς ἐν τῇ στρατηγίᾳ, ἀλλ' ἐγένετο ὁ μέγας τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν διδάσκαλος διὰ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ· συνέγραψε δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (431—404), ὅστις εἶναι τὸ τραγικώτερον πολεμικὸν δρᾶμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας· ἀλλὰ καὶ τοῦτον δὲν συνεπλήρωσε, διότι τὸ ἔργον αὐτοῦ λήγει ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ πολέμου (τῷ 411). Τὴν ἱστορίαν τοῦ φοβεροῦ πολέμου ἐξακολουθοῦσι τρεῖς ἱστορικοί, ὁ Κράτιππος, ὁ Θεόπομπος καὶ ὁ Ξενοφῶν· ἀλλὰ μόνον τοῦ τελευταίου ἡ ἐξακολούθησις περιεσώθη ἐν τῷ Α' καὶ τῷ Β' βιβλίῳ τῶν «Ἑλληνικῶν» αὐτοῦ. Διῃρέθη δὲ ἡ συγγραφὴ τοῦ ἱστορικοῦ ὑπὸ τῶν λογίων τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς βιβλία ὀκτώ, τὸ δὲ ὄγδοον λέγουσί τινες ὅτι συνέγραψεν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, παραχθέντες ἐκ τῆς βεβαίας εἰδήσεως, ὅτι ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἔλαβε τὴν πρόνοιαν, ἵνα τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς ἐκδοθῇ. Ἐκ τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων τὸ μὲν Α' χρησιμεύει ὡς εἰσαγωγή, ἥτις περιέχει πρῶτον μὲν τὸ προοίμιον (κεφ. 1—24), ἐν ᾧ διερευνᾷ τὴν ἐξέλιξιν τῆς πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς καταστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μάλιστα δὲ συγκρίνει τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον πρὸς πάντας τοὺς προγενεστέρους, ἵνα καταδειχθῇ ὅτι εἶναι ἀξιολογώτερος τοῦ τε Τρωικοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Περσικοῦ, ὅστις διὰ δύο ναυμαχιῶν καὶ δύο πεζομαχιῶν ταχεῖαν τὴν κρίσιν ἔσχε· διότι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὸ ἔθνος ἦτο ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτοῦ ἀκμῇ καὶ μετέσχον αὐτοῦ οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ τῶν βαρβάρων πολλοί, ἡ δὲ διάρκεια αὐτοῦ μεγάλη καὶ αἱ συμφοραὶ ἐξ αὐτοῦ φρικταί· δεύτερον τὰ τοῦ πολέμου αἴτια, τά τε φανερά, τὰ τῆς Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Ποτιδαίας (24—89), καὶ τὰ ἀφανῆ (ὁ φθόνος τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὴν ἀναπτυχθεῖσαν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνετελέσθη ἐντὸς πεντήκοντα ἐτῶν, ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι τοῦ πολέμου τούτου).

Ἀπὸ τοῦ Β' βιβλίου μέχρι τοῦ 20 κεφαλαίου τοῦ Ε' ἐξιστορεῖ τὸ πρῶτον δεκαετὲς τοῦ πολέμου τμῆμα, ὅπερ Ἀρχιδάμειος πόλεμος καλεῖται, λήγων εἰς τὴν Νικίειον εἰρήνην (431—421)· ἐν τῷ ὑπολοίπῳ τοῦ Ε' βιβλίου περιέχονται αἱ κατὰ τὴν ὕποπτον ἐκείνην ἀνακωχὴν μέχρι τοῦ 415 διαφοραὶ ἑκατέρων καὶ ἡ τῶν συνθηκῶν σύγχυσις· τὸ ΣΤ' καὶ τὸ Ζ' ἐξιστοροῦσι τὴν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν καὶ τὴν ἐκεῖ πανωλεθρίαν αὐτῶν (415—412). Τέλος τὸ Η' περιέχει μέρος τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου, ὅστις διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ 412—404. Ἐν τῇ συνεχεῖ τοῦ πολέμου ἐξιστορήσει παρενείρει καὶ βραχέα τινὰ ἐπεισόδια, οἷον τὸ τοῦ Κύλωνος (Α' 126), περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Παυσανίου (Α' 128—135) καὶ περὶ τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ Θεμιστοκλέους (135—139), δηλαδὴ περὶ τῶν δύο μεγάλων ἀνδρῶν τῶν ἐθνωφελῶς δρασάντων, τοῦ μὲν ἐν Σαλαμῖνι, τοῦ δὲ ἐν Πλαταιαῖς· ἔτι δὲ τὸ περὶ τοῦ πολιτικοῦ συνοικισμοῦ τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Θησέως (Β' 15), τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀδρυσῶν ἐν Θρᾴκῃ (Β' 96), τὸ περὶ τῶν Ἐχινάδων νήσων (Β' 102), τὸ τῆς καθάρσεως τῆς Δήλου (Γ' 104), τὸ περὶ τῆς Σικελίας (ΣΤ' 1—15) καὶ τὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν (ΣΓ' 54—60). Τὴν πρὸς συγγραφὴν τοῦ πολέμου ὕλην ἤρξατο νὰ συλλέγῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, προϊδὼν τὴν μεγάλην σημασίαν τούτου καὶ διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ διερευνῶν καὶ ἐξετάζων τὰ γινόμενα Περιγράφει δὲ τὰ τοῦ πολέμου κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας, συμφώνως δηλαδὴ πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν διεξήγετο ὁ πόλεμος καὶ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιῶν ἱστορικῶν· διότι τὰ γινόμενα ἐρρυθμίζοντο οὐχὶ πρὸς τὸ τότε συγκεχυμένον ἡμερολόγιον, ἀλλὰ πρὸς τὴν φυσικὴν ταξιν. Πηγὰς τῆς ἱστορίας ὁ Θουκυδίδης ἔχει τὴν αὐτοψίαν, ὡς ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ λοιμοῦ, τοῦ τειχισμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῶν σικελικῶν· τὰς μαρτυρίας τῶν ἄλλων, ὧν τὰς συγκρουομένας καὶ ἀντιφασκούσας βασανίζει αὐτός, ἵνα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔγγιστα ἐξεύρῃ, ὅπου δὲ ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτήν, παρεμβάλλει τὰς μαρτυρίας ἑκατέρων, ἵνα μηδετέρους ἀδικήσῃ (Β' 5 καὶ Ε' 20). Οὕτως ὁ Θουκυδίδης ἐγένετο δημιουργὸς τῆς κριτικῆς ἱστορίας. Ἐνίοτε ἔχει καὶ γραπτὰς πηγάς, ὡς συνθήκας, ἐπιστολάς, δημοσίους λόγους καὶ τὰ τοιαῦτα. Πρὸς τούτοις ὁ Θουκυδίδης ἀνέγνω καὶ τοὺς προγενεστέρους λογογράφους καὶ ἱστορικούς, ἐξ ὧν μνημονεύει τὸν Ἑλλανίκου, ὃν καὶ ἐλέγχει ὀνομαστί, διότι τὰ μετὰ τὰ μηδικὰ γεγονότα ἐλλιπῶς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους οὐχὶ ἀκριβῶς ἐξιστόρησεν· ἀνωνύμως (Α' 20) δ' ἐλέγχει καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ὅστις μνημονεύει λόχον Πιτανάτων (Θ' 53) ἐν Σπάρτῃ, ὃς οὐδ' ἐγένετο πώποτε, καὶ ἱστόρησεν, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων εἶχον δύο ψήφους ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ οὐχὶ μίαν (ΣΤ' 57). Ὡσαύτως ἐλέγχει καὶ τὸν θρῦλον τῶν συγχρόνων

Digitized by Google

'Αθηναίων, νομιζόντων, ὅτι ὁ 'Αρμόδιος καὶ ὁ 'Αριστογείτων ἐφόνευσαν τὸν Ἵππαρχον τύραννον ὄντα, ἐνῷ τύραννος ἦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἱππίας· διὸ καὶ ἐπάγεται «οὕτω τοῖς πολλοῖς ἀταλαίπωρος ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται» (Α'. 20).

Πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ὑποθέσεως καὶ τὴν δόξαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἰσόρροπον φαίνεται καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις ἦτο ἔμπειρος νὰ κρίνῃ ἀσφαλῶς τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ μέγα· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον παρενείρει ἐν τῇ διηγήσει τῆς ἱστορίας καὶ λόγους ἢ δημηγορίας πολιτικῶν, στρατηγῶν καὶ πρέσβεων, αἵτινες ἀπηγγέλθησαν ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ λαοῦ ἢ πρὸς τὸν στρατόν, πεζὸν ἢ ναυτικόν, μέλλοντα νὰ συνάψῃ μάχην· οἱ λόγοι οὗτοι, οἱ δικαίως χαρακτηρισθέντες ὡς τὸ ἀγλάϊσμα τῆς ὅλης συγγραφῆς, ἀποτελοῦσι τὸ ἓν πέμπτον αὐτῆς· διότι ἐκ τῶν 900 κεφαλαίων, ἐξ ὧν συνίσταται αὕτη, καταλαμβάνουσι τὰ 180. Καὶ τὰ μὲν τέσσαρα πρῶτα βιβλία περιέχουσι 33 δημηγορίας, τὰ δὲ τρία ἑπόμενα μόνον 12 καὶ ἐν τῷ Η' λείπουσι τέλεον. Παρέχει δὲ τὰς δημηγορίας ταύτας οὐχὶ αὐτολεξεί, ὅπερ καὶ ἀδύνατον ἦτο καὶ ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἀνάρμοστον· διότι ἤθελε διαφθείρει τὴν ἑνότητα τοῦ λεκτικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸν τόνον καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου συγγράμματος· αὐτὸς δὲ ὁ ἱστορικὸς δηλοῖ σαφῶς, πῶς ἔγραψεν αὐτοὺς (Α', 22) «ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι ἢ μέλλοντες νὰ πολεμήσωσιν ἢ ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ ἤδη ὄντες, ἦτο δύσκολον τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεχθέντων καὶ ἐγὼ νὰ διαμνημονεύσω καὶ οἱ ἀκούσαντες καὶ ἀπαγγέλλοντές μοι· ὡς δὲ ἐγὼ ἐνόμιζον, ὅτι τὰ δέοντα περὶ τῶν παρόντων μάλιστα εἶπον, ἐχόμενος ὡς ἐγγύτατα τῆς γενικῆς ἰδέας τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως αὐτοὺς ἔγραψα», διὸ καὶ τὰς δημηγορίας εἰσάγει διὰ τοῦ «ἔλεξεν» ἢ «ἔλεξαν τοιάδε» (οὐχὶ τάδε), δηλαδὴ τοιαῦτα περίπου. Ὥστε τὰ μὲν νοήματα εἶναι τῶν δημηγορησάντων, τὸ δὲ λεκτικὸν καὶ τὸ ὕφος αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως. Οἱ λόγοι οὗτοι, ἀποτελοῦντες τὰ νεῦρα τῆς διηγήσεως, ἐξηγοῦντες ἅμα καὶ τὰ αἴτια ἐξ ὧν τὰ γεγονότα παρήχθησαν, καταδεικνύουσιν ἅμα καὶ τὴν ἁδρότητα τῆς περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων κρίσεως τοῦ συγγραφέως· παρεντιθέμενοι δὲ τεχνικώτατα ἐγκατοπτρίζουσι καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν δρώντων προσώπων, οὓς ὁ συγγραφεὺς ὡς ἄριστος ἠθῶν μιμητὴς καὶ διαγραφεὺς ἀπηκόνισεν· οὕτω διαβλέπει τις ἐν αὐτοῖς τὴν σύνεσιν τοῦ βασιλέως 'Αρχιδάμου, τὸ σφοδρὸν καὶ χυδαῖον ἦθος τοῦ ἐφόρου Σθενελαΐδα, τὸ προπετὲς τοῦ 'Αλκιβιάδου, τὸ ἰταμὸν τοῦ βοιωτάρχου Παγώνδα, τὸ μεγαλόψυχον τοῦ Βρασίδα, τὸ χρηστὸν τοῦ Νικίου καὶ τὸ μεγαλόνουν τοῦ Περικλέους· ὁ ἐπιτάφιος λόγος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ, τὸ κύκνειον αὐτοῦ ᾆσμα, εἶναι ὕμνος πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῶν 'Αθηνῶν καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀΐδιον ἅμα μνημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν.

'Αξιάγαστος εἶναι προσέτι ὁ ἱστορικὸς ἐν τῇ κρίσει τῶν προσώπων, οἷον τοῦ Θεμιστοκλέους, περὶ οὗ λέγει: «οἰκείᾳ ξυνέσει καὶ οὔτε προμαθὼν ἐς αὐτὴν οὐδέν, οὔτ' ἐπιμαθών, τῶν τε παραχρῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής.... καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχύτητι, κράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο (Α'. 138, 3). Περὶ δὲ τοῦ Περικλέους λέγει: «ἐκεῖνος δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος γενόμενος, κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἦγε.... ἔχων ἐπ' ἀξιώσει καὶ πρὸς ὀργήν τι ἀντειπεῖν· ὁπότε γοῦν αἴσθοιτό τι αὐτοὺς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρσοῦντας, λέγων κατέπλησσεν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ δεδιότας αὖ ἀλόγως ἀντικαθίστη πάλιν ἐπὶ τὸ θαρσεῖν· ἐγίγνετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή» (Β'. 65, 8—10). Χαρακτηρίζων δὲ τοὺς 'Αθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους διδάσκει, ὅτι πλεῖστον διέφερον τοὺς τρόπους· οἱ μὲν ἦσαν ὀξεῖς, οἱ δὲ βραδεῖς, καὶ οἱ μὲν ἐπιχειρηταί, οἱ δὲ ἄτολμοι· διὸ καὶ πλεῖστον ὠφέλουν ἐν ναυτικῇ ἀρχῇ τοὺς ἀντιπάλους (Η'. 96, 5). Διὰ τοῦ στόματος τῶν Κορινθίων πρέσβεων λέγει, ὅτι οἱ μὲν 'Αθηναῖοι ἦσαν νεωτεροποιοὶ καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργῳ τὸ ἀποφασισθέν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐφρόντιζον τά τε ὑπάρχοντα σῴζειν καὶ μηδὲν ἐπιγνῶναι· καὶ οἱ μὲν καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐσυνήθιζον τῆς τε δυνάμεως ἐνδεᾶ νὰ πράξωσι καὶ τοῖς βεβαίοις νὰ μὴ πιστεύσωσι καὶ ἐκ τῶν δεινῶν ἐνόμιζον, ὅτι οὐδέποτε θ' ἀπολυθῶσι· προσέτι οἱ μὲν ἦσαν ἄοκνοι, οἱ δὲ μελληταί, καὶ οἱ μὲν ἀποδημηταί, οἱ δὲ ἐνδημότατοι (Α'. 70).

Τὰ αἴτια τῶν ἐν τῷ κόσμῳ συμβαινόντων, ὡς καὶ τὰ τοῦ πολέμου ὁ Θουκυδίδης ἀποδίδει οὐχὶ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτῶν, ὡς ὁ 'Ηρόδοτος, ἀλλ' εἰς τὰ φυσικὰ αἴτια καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἥτις τὰ τῶν ἀνθρώπων ρυθμίζει· ταύτης αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη ἄρχουσι καὶ κατ' αὐτὴν ἐπέρχονται καὶ τὰ ἀποτελέσματα· διὸ περιγράφων τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἢ στάσεων, οἵτινες ἐπέσκηψαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κατὰ τὸν ἀδελφοκτόνον ἐκεῖνον πόλεμον, ἐπιλέγει: «καὶ ἐπέπεσε πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ τὴν στάσιν ταῖς πόλεσι γιγνόμενα καὶ ἀεὶ ἐσόμενα, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις τῶν ἀνθρώπων ᾖ.... ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἵ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ ἐς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν. ὁ δὲ πόλεμος ἀφελὼν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ἐξομοιοῖ» (Γ'. 82 Α· πρβλ. καὶ Β'. 53). 'Απηλλαγμένος καὶ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων τὴν ἱστορίαν δὲν καθιστᾷ θέατρον θαυμάτων οὐδὲ τὸ παρελθὸν πληροῖ εὐσεβῶν μυθαρίων· τοὺς σεισμοὺς (Γ'. 89) καὶ τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης δὲν νομίζει φοβερὰ σημεῖα ὀργιζομένου θεοῦ, ἀλλὰ φυσικὰ φαινόμενα δυνάμενα νὰ ἑρμηνευθῶσι (Β'. 28 «ἡ τοῦ ἡλίου ἔκλειψις μόνον κατὰ νουμηνίαν σελήνης δοκεῖ δυνατὸν εἶναι γίγνεσθαι»). Εἰς τοὺς χρησμοὺς καὶ τὰ μαντεύματα δὲν πιστεύει μέν, νομίζων ταῦτα οὐχὶ ἐμπνεύσεις θείας, ἀλλὰ καὶ δὲν ψέγει, διότι ἐγίνωσκεν, ὅτι ἡ κατάργησις τούτων ἦτο ἀδύνατος ἄνευ ριζικῆς ἀνατροπῆς τῆς καθεστώσης θρησκείας, μεθ' ἧς οἱ χρησμοὶ συνεδέοντο (Β'. 14, 54, Ε'. 26). Ἔπειτα προσιστορεῖ, ὅτι δὲν ἐπαληθεύουσι πάντες οἱ χρησμοί, ἡ δὲ ἐπαλήθευσις αὐτῶν ἐνίοτε εἶναι τυχαία (Β'. 17, 54, Ε'. 20). Τὰ τῶν μαντείων κατὰ τὸν λοιμὸν ἐδείχθησαν ἀνωφελῆ (Β'. 47) καὶ οἱ 'Αθηναῖοι ἀποτυχόντες ἐν Σικελίᾳ ὠργίζοντο κατὰ τῶν χρησμολόγων καὶ τῶν μάντεων, τῶν συμβουλευσάντων τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην (Η'. 1). 'Ο Θουκυδίδης ὡς ἱστορικὸς τόσον κατεφρόνησε τὰς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὰς δεισιδαιμονίας τῶν συγχρόνων καὶ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ποιητῶν, ὥστε μετὰ λόγου ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ Oth. Müller 'Αναξαγόραν τῆς ἱστορίας· περιορίζων δὲ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ εἰς τὰ πραγματικὰ γεγονότα, ἐξιστορεῖ ταῦτα μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας καὶ πίστεως, ὥστε εἶναι ζήτημα, λέγει ὁ Müller, ἂν ὑπάρχῃ ἄλλη περίοδος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας μετὰ τοσαύτης σαφηνείας καὶ καθαρότητος γνωστή, ὅσον τὰ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἅτινα συνέγραψεν ὁ Θουκυδίδης. Πᾶσα πρᾶξις παρ' αὐτῷ ἐκτίθεται καθ' ὅλα τὰ οὐσιώδη αὐτῆς μέρη, τὰς αἰτίας καὶ ἀφορμάς, τὴν πορείαν καὶ τὴν ἔκβασιν μετ' ἀσφαλείας καὶ ἀκριβείας, ἥτις ἐμποιεῖ τῷ ἀναγνώστῃ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἄγει αὐτὸν ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διὰ μέσου τῶν γεγονότων. Τὰ μὲν περιττὰ παραλείπει, μνημονεύει δὲ καὶ ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ τακτικήν, εἰς τὸ ποσὸν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων, τὸ ποιὸν τοῦ ἐδάφους, τὰ σχέδια καὶ στρατηγήματα τῶν πολεμίων καὶ τὰς τυχαίας περιστάσεις, ἐξ ὧν ἐνίοτε καὶ εὐφυέστατοι ὑπολογισμοὶ ματαιοῦνται· οὕτως ἡ ἱστορία αὐτοῦ παρέχει πρακτικὴν ὠφέλειαν, ἐξ ἧς ἡγεμόνες, πολιτικοὶ καὶ στρατηγοὶ δύνανται νὰ μάθωσι τοὺς νόμους, καθ' οὓς αἱ πολιτεῖαι ἀναπτύσσονται καὶ φθείρονται· διὸ καὶ ἐπιλέγει, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς μὲν τὴν ἀκρόασιν ἴσως διὰ τὸ μὴ μυθῶδες ἀτερπέστερον φανεῖται, εἰς τοὺς βουλομένους ὅμως νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν τῶν γενομένων καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ διδαχθῶσι περὶ τῶν μελλόντων, ὅταν παρόμοια γεγονότα ἐπανέλθωσι, «ἔσται κτῆμα εἰσαεί». Τοῦτο δὲ ἐπικυροῖ καὶ Διονύσιος ὁ 'Αλικανασσεὺς γράφων: «διαφέρει τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων καὶ κατὰ τὸ μηδὲν μυθῶδες προσάψαι, μηδ' εἰς ἀπάτην καὶ γοητείαν τῶν πολλῶν ἐκτρέψαι τὴν γραφήν, ὡς πρὸ αὐτοῦ πάντες ἐποίησαν» (Θουκ. χαρ. ΣΤ').

Καὶ οὐ μόνον τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ ἀκριβείας ὑπόδειγμα ἐγένετο ὁ Θουκυδίδης, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγίστη. Οἱ ἀρχαῖοι, οἵτινες περὶ τὴν κρίσιν τῶν ἱστορικῶν ἦσαν αὐστηρότατοι, ὁμολογοῦσι πάντες τὸ φιλάληθες αὐτοῦ καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ 'Αλικαρνασσεὺς Διονύσιος, ὅστις μέμφεται τὸ ὕφος αὐτοῦ ἔν τισιν, ὅμως ὁμολογεῖ καὶ θαυμάζει τὴν ἀκρίβειαν καὶ φιλαλήθειαν τοῦ ἱστορικοῦ. 'Εκ τῆς ἀρετῆς ταύτης προῆλθε καὶ ἡ θαυμαστὴ αὐτοῦ ἀπροσωποληψία· περὶ τῶν διαμαχομένων προσώπων παντάπασιν ἀδιαφορεῖ ἂν εἶναι φίλοι ἢ πολέμιοι, 'Αθηναῖοι ἢ Πελοποννήσιοι, τοῦτο δὲ μόνον αὐτῷ μέλει, πῶς τὴν ἀλήθειαν ν' ἀνεύρῃ· ἐντεῦθεν ἡ ἄκρα σαφήνεια τῆς διηγήσεως, ἡ συμφωνία τῶν γεγονότων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν γνωστὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἡ ἁρμονία τῶν ἱστορουμένων πρός τε τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν δρώντων προσώπων. Τόσον δ' ἐπικρατεῖ παρ' αὐτῷ ὁ νόμος τῆς σεμνότητος καὶ εὐπρεπείας, ὥστε ἐν τῷ ἐμφυλίῳ ἐκείνῳ σπαραγμῷ καὶ τῇ λυσσώδει συγκρούσει, καθ' ἣν ἄγρια ἐξεγείρονται ὅλα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ὁ ἱστορικὸς αἰρόμενος ὑπεράνω τούτων διατηρεῖ τὸ πνεῦμα νηφάλιον καὶ γαλήνιον, τὸν τόνον ἥσυχον καὶ λελογισμένον. 'Η ἐν τῇ διηγήσει ἐνάργεια τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νομίζει τις, ὅτι παρίσταται θεατὴς τῶν γενομένων καὶ κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ ἱστορικὸς ἀεὶ πρὸς ταύτην ἁμιλλᾶται, οἷον θεατὴν τὸν ἀκροατὴν νὰ καταστήσῃ καὶ τὰ ἐκπληκτικὰ καὶ ταρακτικὰ πάθη νὰ αἰσθάνωνται καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες ('Ηθικ. 347 Α). 'Εν τῇ τῶν Σικελικῶν περιγραφῇ κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον «ὁ Θουκυδίδης αὐτὸς ἑαυτοῦ παθητικώτατος, ἐναργέστατος, ποικιλώτατος γενόμενος ἀμιμήτως τὰ πάθη ἐξενήνοχε (β. Νικίου 1). Ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Συρακούσαις ναυμαχίας (Ζ'. 70—73) Διονύσιος ὁ 'Αλικαρνασσεὺς λέγει: «μεγαληγορία, καλλιλογία, δεινότης καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ τελειόταται ἐν τῇ περιγραφῇ, τεκμαιρόμενος ὅτι πᾶσα ψυχὴ τούτῳ τῷ γένει τῆς λέξεως ἄγεται καὶ οὔτε τὸ ἄλογον τῆς διανοίας κριτήριον, ᾧ πεφύκαμεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἡδέων ἢ ἀνιαρῶν, ἀλλοτριοῦται πρὸς αὐτὸ οὔτε τὸ λογικόν, ὑφ' οὗ διαγιγνώσκεται τὸ ἐν τῇ τέχνῃ καλόν» (π. Θουκ. χαρ. 27). Πρὸς τοιαύτην μεγαλειώδη εἰκόνα δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ ἡ τοῦ 'Ηροδότου (Η'. 83—94) ἀτονωτάτη περιγραφὴ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. 'Αξιάγαστος προσέτι εἶναι καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ λοιμοῦ (Β'. 47—55) καὶ τῶν φρικτῶν αὐτοῦ ἐπακολούθων, τῶν ἀναπτυχθέντων δηλαδὴ κτηνωδῶν παθῶν, ὑφ' ὧν ἀνετράπη πᾶν εὐγενὲς τοῦ ἀνθρώπου αἴσθημα, φιλανθρωπία, δικαιοσύνη, εὐσέβεια, χαρακτῆρος εὐπρέπεια καὶ καθ' ἃ θεῶν φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδόλως ἴσχυεν. 'Η περιγραφικὴ αὕτη λυπηρὰ καὶ τρομερὰ εἰκὼν δικαίως ἐθεωρήθη πρότυπον· διὸ καὶ ἐμιμήθη αὐτὴν εὐστόχως πως ὁ Λουκρήτιος.

Διάλεκτον ἔχει ὁ Θουκυδίδης τὴν ἀρχαίαν ἀττικὴν μετὰ ποιητικῶν καὶ ἀρχαιοπρεπῶν ὀνομάτων, χρησιμοποιηθέντων οὐχὶ πρὸς ἁπλοῦν κόσμον, ἀλλὰ διότι ἡ τότε συνήθεια ἐπέτρεπε τὴν χρῆσιν τοιούτων ὀνομάτων ὡς κατ' ἐξοχὴν δηλωτικῶν. 'Η ὑφὴ τοῦ λόγου παρ' αὐτῷ ἐνίοτε γίνεται τραχεῖα, ἀλλ' ἐνθυμητέον, ὅτι πρῶτος οὗτος ἔπλασε τὴν ἀττικὴν γλῶσσαν τῆς ἱστοριογραφίας καὶ ὡς πρῶτος διαμορφωτὴς τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου, τοῦ ἐπιστημονικοῦ, εἶχε νὰ παλαίσῃ πολὺ πρὸς τὴν δυσκαμψίαν τῆς γλωσσικῆς ὕλης. Μεταχειρίζεται τὰ οὐδέτερα τῶν μετοχῶν ἀντὶ τῶν οὐσιαστικῶν ἀφῃρημένων (οἷον τὸ δεδιὸς (=τὸ δέος), τὸ θαρσοῦν, τὸ θυμούμενον τῆς γνώμης, τὸ ἐπιθυμοῦν τοῦ πλοῦ). Ἔχει δὲ πρὸς τούτοις πλῆθος τεχνικῶν σχημάτων, ἐν οἷς ἀπορεῖ τις πότερον νὰ θαυμάσῃ, τὴν λεπτότητα περὶ τὴν διάκρισιν καὶ κατατομὴν τῶν ἐννοιῶν ἢ τὸ φιλόκοσμον καὶ περίτεχνον τῆς ἀρχαϊζούσης τέχνης, ὅτε μάλιστα προστίθενται ὡς ἐξωτερικὸς κόσμος τὰ ἰσόκωλα, τὰ ὁμοιοτέλευτα, αἱ παρηχήσεις καὶ ἄλλα ὅμοια σχήματα. Κατὰ τὴν κρίσιν Διονυσίου τοῦ 'Αλικαρνασσέως «ἡ λέξις τοῦ Θουκυδίδου ἔχει τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, τὸ τραχὺ τῆς ἁρμονίας, τὸ τάχος τῆς σημασίας». 'Ο Θουκυδίδης συνεκέρασε τὴν ἐμβρίθειαν καὶ ἁδρότητα τοῦ λόγου τοῦ Περικλέους πρὸς τὴν ἀρχαΐζουσαν αὐστηρότητα τῆς ἐντέχνου ρητορικῆς τοῦ 'Αντιφῶντος· εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ χρῆσιν τῶν λέξεων εἶναι ἀκριβὴς καὶ λεπτός, διακρίνων δὲ ἀπ' ἀλλήλων τοὺς διαφόρους τύπους ἐπιβάλλει χρῶμα καὶ ἀκριβορρημοσύνην. 'Η περίοδος τοῦ λόγου παρὰ Θουκυδίδῃ, ὡς καὶ ἡ τοῦ 'Αντιφῶντος, ἀποτελεῖ τὸ μέσον τῆς εἰρομένης λέξεως τῶν 'Ιώνων λογογράφων καὶ τῆς ἐντέχνου περιόδου, ἥτις ἐφιλοτεχνήθη ὕστερον ἐν 'Αθήναις· διαφέρει δὲ ὁ Θουκυδίδης τοῦ 'Αντιφῶντος καθ' ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἔγραφε πρὸς ἀκροατάς, ὁ δὲ Θουκυδίδης πρὸς ἀναγνώστας· διὸ καὶ ὁ λόγος τούτου εἶνε μεγαλοπρεπέστερος καὶ πυκνότερος. Διὰ τῆς ἀκριβορρημοσύνης δέ, εἰς ἣν βοηθεῖ αὐτὸν ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, παρατάσσει καὶ πληθὺν συνωνύμων καὶ ἀντιθέτων. 'Ενίοτε μηκύνων τὰς περιόδους δυσπαρακολούθητος γίνεται· ὡς βαθύνους δὲ δι' ὀλίγων τὰ πολλὰ δηλοῖ καὶ τὰ νοήματα πυκνοῖ, ἔχει δηλαδὴ τὸ τάχος τῆς σημασίας κατὰ Διονύσιον τὸν 'Αλικαρνασσέα· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ σκοτεινὸς ἐνιαχοῦ γίνεται (obscurus κατὰ Κικέρωνα). Διὰ τὸ βάθος τῶν νοημάτων, τὴν πολιτικὴν σύνεσιν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὁ Θουκυδίδης εὗρε πολλοὺς μιμητὰς καὶ θαυμαστάς. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐσπουδάσθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους· ὁ μέγας ρήτωρ ἀντέγραψεν αὐτὸν ὀκτάκις καὶ ἐξέμαθεν ἀπὸ μνήμης· οἱ κριτικοὶ τῆς 'Αλεξανδρείας ἀνεγνώριζον τὸν Θουκυδίδην ὡς τὸν μέγιστον διδάσκαλον τοῦ ἀττικισμοῦ. 'Εκ τῶν 'Ελλήνων ἱστορικῶν ἐμιμήθησαν αὐτὸν ὁ Φίλιστος, ὁ Πολύβιος, ὁ 'Ηρωδιανὸς καὶ ὁ Προκόπιος, ἐκ δὲ τῶν Ρωμαίων συγγραφέων ὁ Κορνήλιος Νέπος, ὁ Κικέρων, ὁ δὲ Κοϊντιλιανὸς ἐξεφράζετο μετὰ θαυμασμοῦ· μιμηταὶ δ' αὐτοῦ μάλιστα ἐγένοντο οἱ μεγάλοι τῆς Ρώμης ἱστορικοὶ Σαλλούστιος καὶ Τάκιτος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ κλπ. Χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδου τοῦ Ι καὶ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Πάπυροι τοῦ Hunt (βιβλ. Δ κεφ. 36—41). Ἔκδοσις πρώτη τοῦ *Ἄλδου* (Βενετια 1502), δευτέρα τοῦ *Στεφάνου* (Παρίσιοι 1564), τρίτη τοῦ *Wasse-Duker* (Amstelod. 1731), τοῦ *Poppo*, μετὰ ὑπομνημάτων τῶν προηγουμένων ἐκδοτῶν (Lipsiae 1821, τόμ. 11), minor ἐπεξειργασμένη ὑπὸ *Stahl* (1833, τόμ. 4). Κριτικὴ ἔκδοσις *Bekker* (Berlin 1821, τομ. 3), minor (1868). Ὑπὸ *Δούκα*, (1805). *Firmin Didot* (1835), *Haase*, (Paris 1846 καὶ 1868), ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ *Hude* (Lipsiae 1898). *Krüger* ἔκδοσις γ (1861) καὶ ὑπὸ *Pökel* (18..). *Klassen* καὶ *Steup*, γ—ε ἔκδοσις ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ *Weidmann* (1862—1878). *Böhme* καὶ *Widmann* βιβλ. Teubner. *Herwerden* (1877). *Schöne*, μετὰ σχολίων καὶ κριτικῶν σημειώσεων (Berol. 1876). *Croiset*, Α καὶ Β' βιβλίον (188.). *Owen* (New Jork 1848) μετ' ἀγγλικῶν σοφῶν σημειώσεων. *Blomfield* (1842, τόμ. 2). *Arnold* (1851, τόμ. 3, Oxford). Γ. *Μιστριώτου*, (1902—1907). *Stuart Jones* (1899—1900). *Fischer*, Thuc. reliquiae in papyr. (βιβλ. Teubner 1913). Περὶ τῆς ἐκ τῶν παπυρικῶν εὑρημάτων (PO. 853.225. B. 880) συμβολῆς εἰς τὸν Θουκυδίδην διατριβὴ *Γ. Γαρδίκα* («'Αθηνᾶ» ΛΓ' σελ. 61—98). Τὰ σχόλια περιέλαβεν ὁ *Haase* (1846). Νέα σχό-

λια ὁ *Σακελλίων*. «Revue d. Philol.» (1877). *Doberenz*, Schol. Thuc. (Halle 1876). Σχόλια εἰς τὰς δημηγορίας, *Γρηγ. Βερναρδάκης* (1885). *Jirard Jules*, Essai sur Thuc. (1860 καὶ 1884). *Roscher Wilh.* ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως (1842). Λεξικὸν Θουκυδίδου *Bétand* (1843). Index ὑπὸ *Von Essen* (1887). *Grundis*, Th. and the history of his age (1911). *Abbot*, Th. a study in histor. reality (1926). Μετάφρασις γερμανικὴ μεθ' ἁδρῶν σημειώσεων *Heilmann*, *Lemgo* (1833), γαλλικὴ *Lévesque*, (1841), ἀγγλικὴ *Jowett* μετὰ σημειώσεων (1883). *Smitt*, (1919—1923), ἑλληνικὴ *Σκαλίδου* (1872), *Σοφοκλέους* (1903), *Ἰω. Ζερβοῦ* (1910—1913).

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

— **Θουκυδίδης.** Ἕλλην πολιτικός, ἀντίπαλος τοῦ Περικλέους, υἱὸς Μελησίου ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀλωπεκῆς καὶ κηδεστὴς τοῦ Κίμωνος (449), ὃν ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς ἡγέτης τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος ἤ, καθὼς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «τῶν γνωρίμων καὶ εὐπόρων». Δὲν εἶχε μὲν τὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα τοῦ Κίμωνος, ἀλλ' ἦτο πολιτικὸς καὶ ῥήτωρ δεινός, ἔχων προτερήματα καὶ χαρακτῆρα ἀναλογώτερον πρὸς τὸν Περικλέα, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ δήμου. Διοργανώσας τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ μερίδα, ἣν οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ τῶν πολιτῶν ἀπετέλουν, ἐπιτηδειότατα εἰς τὴν κατὰ τῶν δημοτικῶν πάλην, κατέστη ἐπικινδυνότατος τοῦ Περικλέους ἀνταγωνιστής· ἤδη τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα συνταχθὲν καὶ πειθαρχοῦν ἐφοίτα τακτικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, παρηκολούθει τὰς συζητήσεις ἐπιμελῶς καὶ ἀντηγωνίζετο σθεναρῶς τόσον. ὥστε καίπερ εὐαριθμότερον τῶν ὑπεναντίων ἀπέβη πολὺ νῦν ἐπιφοβώτερον ἢ ἄλλοτε. Καὶ πρότερον μέν, λέγει ὁ Πλούταρχος, διαφορά τις δημοτικοῦ καὶ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος δὲν διεκρίνετο σαφῶς, ἡ δὲ φιλοτιμία καὶ ἅμιλλα τῶν νῦν πολιτικῶν ἀρχηγῶν βαθυτάτην τομὴν ἐποίησεν, ὥστε τὸ μὲν ἓν κόμμα νὰ καλῆται *δῆμος*, τὸ δὲ *ὀλίγοι*, ἤτοι ἀριστοκρατικοί. Ὅτε ὁ Περικλῆς κατεδαπάνα τὰ συμμαχικὰ χρήματα πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως, οἱ περὶ τὸν Θουκυδίδην κατεξανίσταντο βοῶντες, ὅτι ὁ δῆμος ἀδοξεῖ καὶ κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν συμμάχων, διότι μεταχειρίζεται τὰ κοινὰ χρήματα πρὸς ἰδίαν χρῆσιν καὶ οὐχὶ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων πολέμου, ὑπὲρ οὗ εἶχε συνομολογηθῇ καὶ ἡ συμμαχία· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μὲν δαπανώμενα χρήματα ὠφέλουν πάντας τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τὰ ἀνεγειρόμενα καλλιτεχνήματα διέθρυπτον τὴν φιλοτιμίαν τῆς πόλεως, εὐλόγως ὑπερίσχυεν ὁ Περικλῆς τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις εἶχε τὴν ἀξίωσιν, ἵνα ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ ἀμυντικοῦ μετατρεπόμενος εἰς ἐπιθετικὸν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιτικὴ τοῦ Περικλέους ἦτο πρακτικὴ καὶ συντηρητικὴ προετιμᾶτο καὶ τέλος μετὰ ἑξαετεῖς δεινοὺς ἀγῶνας ὁ Περικλῆς κατισχύσας ἐπέτυχεν, ἵνα ἐξορισθῇ ὁ Θουκυδίδης τῷ 443—442 καὶ νὰ διαλυθῇ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ μερίς. Ἔκτοτε ὁ Περικλῆς ἐκυβέρνησε τὴν πόλιν μόνος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (429). Ὁ Ἀριστοτέλης σαφῶς ἱστορεῖ ὅτι «περὶ Νικίου καὶ Θουκυδίδου πάντες σχεδὸν ὁμολογοῦσιν ἄνδρας γεγονέναι οὐ μόνον καλοὺς κἀγαθούς, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὺς καὶ τῇ πόλει πάσῃ πατρικῶς χρωμένους» (Ἀθην. Πολιτ. 28,4).

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Θούλη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Οὕτως ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ βορειοτέρα χώρα τῆς Εὐρώπης, τὴν ὁποίαν πρῶτος ἀνεκάλυψεν ὁ περίφημος Ἕλλην θαλασσοπόρος Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης, κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα ἐν τῷ Γερμανικῷ ὠκεανῷ (Βορ. ἢ Γερμανικὴ θάλασσα), χωρὶς νὰ καθορίσῃ ἐὰν ἦτο νῆσος ἢ ἤπειρος. Ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἔσχατον βόρειον ἄκρον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου (Ultima Thule), κειμένη εἰς τὰς πολικὰς χώρας, στερουμένη καρπῶν καὶ ζῴων, καὶ ὅπου κατὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον δὲν ὑπῆρχεν ἡμέρα, κατὰ δὲ τὸ θερινὸν δὲν ὑπῆρχε νύξ. Ἀπεῖχεν ἀπὸ τῶν Ὀρκάδων νήσων (Orkney Inseln), κειμένων πρὸς βορρᾶν τῆς Σκωτίας, ἓξ ἡμερῶν πλοῦν καὶ εἶχε περίμετρον 40.000 σταδίων. Κατά τινας γεωγράφους, ἡ Θούλη εἶναι ἡ Ἰουτλάνδη (Δανία) ἢ καὶ αὐτὴ ἡ Νορβηγία, ὅπου ὑπάρχουσι τοπαρχίαι φέρουσαι τὸ ὄνομα Thy ἢ Thyland ἢ Thelemark. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Πτολεμαῖος (Γεωγρ. II, 3, 14) τοποθετεῖ τὴν Θούλην πολὺ νοτιώτερον, καθορίζων τὴν θέσιν αὐτῆς ὡς ἑξῆς: «... καὶ ἔτι ὑπὲρ αὐτὰς (δηλαδὴ τὰς Ὀρκάδας νήσους), ἡ Θούλη νῆσος, ἧς τὰ μὲν δυσμικώτατα ἐπέχει μοίρας 29°—63°, τὰ δὲ ἀνατολικώτατα 31° 40′—63°, τὰ δὲ ἀρκτικώτατα 30° 20′—63° 40′ τὰ δὲ νοτιώτατα 30° 20′—62° 40′». Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον λοιπὸν θὰ ἦτο ἡ νῆσος Must, ἡ βορειοτέρα τῶν Σχετλανδικῶν νήσων (Shetland Inseln) ἢ ἡ νῆσος Mainland, ἡ μεγαλυτέρα τοῦ ἀρχιπελάγους τούτου. Μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συμφωνεῖ καὶ τὸ πλεῖστον τῶν νεωτέρων γεωγράφων.

Α. Θ. Σ.

— **Θούλη** [*Γεωγρ.*]. Νῆσος τοῦ Μεγάλου ἢ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ἡ νοτιωτάτη τῶν Σανδουΐχων ἢ Χαβάϊ νήσων (Sandwich ἢ Hawaï Inseln) τοῦ ἀρχιπελάγους τῆς Πολυνησίας (Ὠκεανία), κειμένη εἰς βόρ. δυτ. πλάτ. 20° καὶ δυτ. μῆκ. 163°. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1773 ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Ἄγγλου θαλασσοπόρου Ἰακώβου Cook, ὅστις καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν τρίτην αὐτοῦ ἀποστολὴν τῷ 1779 ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν τῆς νήσου. Τὸ σύνολον τῶν Σανδουΐχων ἢ Χαβάϊ νήσων ἀριθμεῖ 80.600 μὲ πρωτεύουσαν τὴν Honoloulu, κειμένην ἐπὶ τῆς νήσου Oahou, καὶ ἀριθμοῦσαν 20.000 κατοίκους, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τοῦ 1898 ἀπὸ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Α. Θ. Σ.

Θούλης, καὶ *Θοῦλις*. Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Ἠρώτησέ ποτε τὸ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σαράπιδος ἐν Βαβυλῶνι ὁμώνυμον μαντεῖον τίς ὁ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἰσχυρότερος· λαβὼν δὲ τὴν ἀπάντησιν «πρῶτον ὁ Θεός, εἶτα ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα· σὺ δὲ θνητός, ἄδηλον διανύεις βίον» ἐξῆλθε σκυθρωπὸς τοῦ ναοῦ, καὶ ὡς βέβηλος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν του.

—Η.

θούλιον (τὸ) (Thulium, Tu) [*Χημ.*]. Στοιχεῖον ἀτομικοῦ βάρους 169,4, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν σπανίων γαιῶν (βλ. λ.). Ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Cleve τῷ 1879. Κατὰ τὴν κλασμάτωσιν τῶν *ἐρβινικῶν γαιῶν* διὰ τήξεως τῶν νιτρικῶν ἁλάτων των εὑρίσκονται τὰ περιέχοντα τὸ θούλιον κλάσματα μεταξὺ τῶν τοῦ ἐρβίου καὶ τοῦ ὑττερβίου. Τὸ ὀξείδιον τοῦ θουλίου εἶναι μεταξὺ τῶν ἐρβινικῶν γαιῶν τὸ ὀλιγώτερον ἠλεκτροθετικόν, καὶ ἀποτελεῖ λευκὴν κόνιν. Τὸ φάσμα τοῦ θουλίου παρουσιάζει χαρακτηριστικὰς γραμμὰς τὰς 701,5, 684,5—682,8, 659,3—658,5, 464,3—463,8, 360,4—359,5. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν ὀλιγώτερον μελετηθέντων.

Σ. Χ.

θουλίτης (ὁ) [*Ὀρυκτολ.*]. Πολύτιμος λίθος χρησιμοποιούμενος κυρίως εἰς σφαιρικὰ σχήματα πρὸς κατασκευὴν περιδεραίων. Ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ ὀρυκτοῦ *ζωισίτου* ($H_2Ca_4Al_6Si_6O_{26}$), εἶναι ῥοδέρυθρος καὶ ἡμιδιαφανής.

Σ. Χ.

Θουλοάγκα: «Περίπατος μετὰ τὰς ταυρομαχίας».

Θουλοάγκα (Zuloaga) *ὑ Θαμπαλέτα, Ἰγνάτιος*. Διάσημος σύγχρονος Ἱσπανὸς ζωγράφος. Ἐγεννήθη ἐν Eibar (Guipuzçoa) τῷ 1870. Κατ' ἀρχὰς εἰργάσθη ὡς γραμματεὺς εἰς ἀνθρακωρυχεῖα, βραδύτερον δ' ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ζωγραφικήν. Ἐπεσκέφθη τὴν Ῥώμην, ἀπὸ δὲ τοῦ 1889 ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους, ἔνθα μέχρι σήμερον κατὰ τὸ πλεῖστον διάγει. Ἐνταῦθα δὲν ἐβράδυνε νὰ διακριθῇ ὡς εἷς ἐκ τῶν τολμηροτέρων καὶ ἀξιολογωτέρων συνάμα ὀπαδῶν τῆς καλουμένης «Σχολῆς τῆς Μονμάρτρης». Τῷ 1893 ἐξέθηκε τὸ πρῶτόν του ἔργον εἰς τὸ «Salon du Champ-de-Mars». Ἦτο δὲ τοῦτο «Ὁ νᾶνος τοῦ Ἀϊμπάρ», εἰς ὃν ἀπεκάλυψεν ἤδη εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τὴν ἔντονον καλλιτεχνικήν του ἰδιοσυγκρασίαν. Μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησε νὰ παράγῃ ἀφθόνως καὶ νὰ ἐμφανίζῃ συνεχῶς πρὸ τοῦ φιλοτέχνου κοινοῦ μακρὰν σειρὰν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐστερέωσαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν φήμην του.

Ὁ Θουλοάγκα δὲν εἶναι μόνον λαμπρὸς χρωματιστής· εἶναι καὶ θαυμάσιος σχεδιαστὴς καὶ ἐνδιαφέρων ταξιθέτης συνόλων, δημιουργὸς συνθέσεων ἀναπαλλομένων ἀπὸ σφοδρὰν κίνησιν καὶ ζωήν. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν μεσημβρινὸς καλλιτέχνης. Εἰς τὴν παραγωγήν του διαλάμπει ἔντονος ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδος του, τοῦ διαυγοῦς οὐρανοῦ, τοῦ καυστικοῦ ἡλίου, τῆς ὀργώσης καὶ εἰς ἄκρον ἐντυπωσιακῆς φύσεως τῆς Ἱσπανίας. Τὰ θέματά του εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰλημμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἀρέσκεται ν' ἀπεικονίζῃ Ἱσπανίδας χορευτρίας, χωρικούς, πότας, ταυρομάχους, ὅλην τὴν σειρὰν τῶν λαϊκῶν τύπων τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Θαυμάσιαι εἶναι μερικαὶ ἀπεικονίσεις του ταυρομαχιῶν διὰ τὴν θερμότητα, τὴν ὁρμητικὴν ζωήν, τὸ πάθος, ἅτινα ἐκφράζουν. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων πινάκων τοῦ Θουλοάγκα καταλέγονται: «Τὰ ἐρείπια τοῦ Σομορόστιο» (1898), «Περίπατος μετὰ τὰς ταυρομαχίας» (1901), «Προετοιμασίαι διὰ τὰς ταυρομαχίας», «Ἡ παραμονὴ τῶν ταυρομαχιῶν», ἀποκλεισθεῖσα ἐκ τοῦ ἱσπανικοῦ περιπτέρου τῆς ἐν Παρισίοις Παγκοσμίου ἐκθέσεως τοῦ 1900 καὶ ἀγορασθεῖσα ὑπὸ τοῦ μουσείου τῶν Βρυξελλῶν, «Ὁ ταυρομάχος», «Ἡ σταύρωσις», «Ἡ γυναῖκα μὲ τὸν παπαγάλον», «Ἱσπανίδες χωρικαί», «Ἡ ἀδιάφορος», «Μία πειρακτικὴ λέξις» κλπ. Ἐπὶ πλέον ὁ Θουλοάγκα ἐξετέλεσε πλείστας προσωπογραφίας, ἐν αἷς διεκρίθη ὡς προσωπογράφος πλήρης ἐκφραστικότητος καὶ διεισδυτικῆς δυνάμεως. Ἀξιομνημόνευτοι ἐκ τούτων εἶναι αἱ τοῦ Δανιὴλ Θουλοάγκα καὶ τῶν θυγατέρων του, τοῦ Μωρὶς Μπαρρές, τοῦ δουκὸς Ἄλβα, τῆς κομίσσης Ντὲ Νουάϊγ καὶ ἡ αὐτοπροσωπογραφία του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Lafond*, Ignacio Zuloaga (Revue de l'art, Paris, 1903, II, σελ. 161). — *G. de Frenzi*, Zuloaga (Roma, 1912).

Ι. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θουμαλακαρέγουϋ (Zumalacarreguy), *Θωμᾶς*. Ἱσπανὸς στρατηγὸς (1788—1835). Ἐγκαταλείψας τὰς σπουδάς του κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντὴς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων, διὰ τῆς γενναιότητός του δὲ καὶ τῶν ἄλλων προτερημάτων του ἔλαβε ταχέως τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Ἐχθρὸς πάσης προόδου καὶ καθολικὸς φανατικός, θεωρῶν τὴν βασιλείαν ὡς δόγμα μὴ ἐπιδεχόμενον συζήτησιν, ὑπεστήριξε μετὰ φανατισμοῦ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου, ἑνὸς τῶν τυραννικωτέρων μοναρχῶν. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Καρλιστῶν ἐνίκησεν ἐπανηλειμμένως τὰ βασιλικὰ στρατεύματα. Κατά τινα ὅμως ἀναγνώρισιν, ἣν αὐτοπροσώπως ἔκαμεν, ἐφονεύθη, ὁ δὲ θάνατός του ἐσήμανε καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Καρλιστῶν, ὧν ἦτο ἡ ψυχή.

Ν. Ι. Θ.

θουμβεργία (ἡ) [*Βοτ.*]· βλ. *ἐξακεντρίς*.

Θουμελίθα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Κίνυφος ποταμοῦ (νῦν Κίνιφο) ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 6,12) εἰς βόρ. πλάτ. 41° καὶ ἀνατ. μῆκ. 19° ἐν τῇ νῦν Τριπολίτιδι. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς παραμένει ἀκαθόριστος.

Α. Θ. Σ.

Θοῦμις. Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Θούθμωσις*).

Θουνάται (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Λαὸς τῆς Ἰλλυρίας, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 316), ὅστις μετὰ τῶν Γαλαβρίων ἀπετέλει μίαν τῶν κυριωτέρων φυλῶν τῶν Δαρδανιατῶν Ἰλλυριῶν. Κατῴκει δὲ ἐν τῇ νοτίῳ Ἄνω Μοισίᾳ τὰς κοιλάδας τοῦ Δρίνου, Μάργου (Μοράβα) καὶ Ἀξιοῦ, τὰ νότια περίπου τῆς Σερβίας, ἔχων πρὸς ἀνατολὰς γείτονας τοὺς Μαίδους ἢ Μαιδάρους.

Α. Θ. Σ.

Θουνίγκα, *Ἐρθίλλια ὑ* — (Ercilla y Zuniga), *δὸν Ἀλφόνσος.* Ἱσπανὸς ποιητὴς (βλ. λ. *Ἐρθίλλια ὑ Θουνίγκα*).

Θοῦνμπεργ (Thunberg). Σουηδὸς φυσιοδίφης (βλ. λ. *Τοῦνμπεργ*).

Θούνοβα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς (*Πτολεμ.* Δ,γ, 33, ἐκδ. Nobbe) ἀγνώστου ταυτότητος.

Σ. Ε. Λ.

Θουνούδρομον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 3, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 28° 20′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 30° 30′. Πόλις ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος.

Α. Θ. Σ.

Digitized by Google

Θουνοῦσδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν Νουμιδίᾳ, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 3, 7) εἰς βόρ. πλάτ. 31°20′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 32°. Παρὰ τῷ Πλινίῳ (V, 29) φέρεται «Thunusidense oppidum civium Romanorum». Ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν *Τούνιζαν*, νῦν *La Calle*. Α. Θ. Σ.

Θοῦπαι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ (Libya Interior), ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. IV, 6, 10) πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ Νίγηρος, εἰς βόρ. πλάτ. 16°, 30′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 16°, 40′. Φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἀναφερομένην *Θούσπαν*. Τὰς Θούπας ἀναφέρει ὁ Πλίνιος (V, 37) μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν Γραμάντων. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ Duzen. Α. Θ. Σ.

Θούρας. Ἀπόγονος τοῦ Νίνου καὶ υἱὸς τοῦ Ζάμου, ἐπικαλούμενος *Ἄρης*, ὡς καὶ ἄλλοι πολεμικοὶ ἡγεμόνες.

Θουρεγιά. Ἀραβικὴ προφορὰ τῆς *Σουρεγιὰ* (βλ. λ.).

Θουρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Μεσσηνίας. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ Θουρία εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τοῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ὁμηρικὴ πόλις *Αἴπεια*, κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς ὁμηρικῆς *Ἀνθείας*. Ἡ Θουρία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐκαλεῖτο καὶ *Θούριον* καὶ *Θουριατῶν πόλις*. Ἀπ' αὐτῆς εἶχεν ὀνομασθῆ *Θουρία* καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα καὶ ὁ Μεσσηνιακὸς κόλπος *Θουριάτης*. Ἡ πόλις ἔκειτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῆ ἡ ἀρχαιοτέρα πόλις καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν τῆς Συρίας θεᾶς, καὶ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἄριος. Κατὰ τὸ 464 π. Χ., ὅτε συνέβη ὁ μέγας καταστρεπτικὸς σεισμὸς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐπωφεληθέντες ἐξ αὐτοῦ ἀπεστάτησαν οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Εἵλωτες, ἡ Θουρία ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν ἀποστατησάντων Μεσσηνίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἐκλήθη ὁ πόλεμος ἐκεῖνος τρίτος Μεσσηνιακός. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἡ Θουρία μετὰ τῶν Φαρῶν καὶ τῆς Ἀβίας, χωρισθεῖσαι πολιτικῶς τῆς λοιπῆς Μεσσηνίας, εἶχον προσέλθει εἰς τὴν συμπολιτείαν. Μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ (31 π. Χ.) ναυμαχίαν ἀπεδόθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Θουρίας ἔχει κτισθῆ τὸ χωρίον *Θουρία*. Τῆς ἀρχαίας Θουρίας διεσώθησαν καὶ νομίσματα δύο χρονικῶν περιόδων, τὰ τῶν χρόνων τῆς αὐτονομίας τῆς πόλεως καὶ τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, εἶναι δὲ ἀμφοτέρων τῶν χρονικῶν περιόδων χαλκᾶ. Τὰ τῆς πρώτης περιόδου εἶναι τριῶν τύπων, φέροντα ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Δήμητρος, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὸν Ἰθωμάταν Δία μετὰ τῶν γραμμάτων ΘΟΥ, ἢ κεφαλὴν Διὸς ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ Ἀθηνᾶν ἱσταμένην ἐπὶ τῆς ἄλλης μετὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων, ἢ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τὰ γράμματα ΘΟΥ ἐν στεφάνῳ ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τὰ τῆς δευτέρας περιόδου φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΘΟΥΡΙΑΤΩΝ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως μετά τινος τῶν ἑξῆς τύπων, Διός, Ἀθηνᾶς, Ἀσκληπιοῦ, τὰ γράμματα δὲ ΛΑ ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ τῆς ἄλλης ὄψεως εἰς δήλωσιν ὅτι ἡ πόλις, ἂν καὶ γεωγραφικῶς ἀνῆκεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, πολιτικῶς ἀνῆκεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. ΚΑΨ.

— **Θουρία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πηγὴ πολύρρους παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ ἀποικίαν Σύβαριν. Ἐκ ταύτης ὠνομάσθη *Θούριοι* ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Συβάρεως κτισθεῖσα περὶ αὐτὴν νέα ἑλληνικὴ ἀποικία. ΚΑΨ.

— **Θουρία** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτοικοι (1928) 1442. Κεῖται ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς Μεσσηνιακῆς πεδιάδος, ΒΔ. τῆς πόλεως τῶν Καλαμῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέχει 8 χιλιόμετρα, καὶ διαχωρίζεται εἰς δύο συνοικίας, τὴν τοῦ *Καμαρίου* καὶ τὴν τῆς *Φρουντζάλας*, ὑπὸ τοῦ χειμάρρου *Ξερίλα*, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἐκ τοῦ ὄρους Μάλα, κειμένου ἄνωθεν τοῦ σημερινοῦ χωρίου Δυρραχίου, καὶ χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Πάμισον. Τὸ κλῖμά του εἶναι νοσηρὸν καὶ οἱ κάτοικοι προσβάλλονται ὑπὸ ἑλονοσίας, λόγῳ τῶν ἑλῶν, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς ὑπερεκχειλίσεις τῶν ποταμῶν Ἄριος καὶ Παμίσου. Ἡ ὕδρευσις γίνεται διὰ φρεάτων. Αἱ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ἀνέρχονται εἰς 3200 στρέμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 1600 εἶναι σταφιδάμπελοι, τὰ 1000 συκοπερίβολα καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐλαιοπερίβολα. Παράγει ἐτησίως 350.000 ὀκάδας σταφίδος, 150.000 ὀκ. οἴνου, 250.000 ὀκ. σύκων καὶ 20.000 ὀκ. ἐλαίου. Ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου τρέφονται 650 πρόβατα, τῶν ὁποίων ἡ ἐτησία παραγωγὴ ἀνέρχεται εἰς 7500 ὀκ. τυροῦ καὶ εἰς 400 ὀκ. ἐρίων καὶ 15 βόες, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν καλλιέργειαν.

Ἡ παραγομένη ἐν τῇ περιφερείᾳ σταφὶς χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν οἰνοποιίαν ὑπὸ ἐργοστασίων τοῦ Αὐτονόμου σταφιδικοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς Ἑταιρείας Οἴνων καὶ οἰνοπνευμάτων καὶ τῆς ἑταιρείας Σταματελάκη. Ἔχει καὶ 5 ἐλαιοτριβεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν 3 λειτουργοῦν διὰ πετρελαιομηχανῶν δυνάμεως 12—22 ἵππων, τὰ δὲ 2 δι' ἵππων, καὶ ἐργάζονται ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν περίοδον τῆς συγκομιδῆς καὶ ἐκθλίψεως τοῦ ἐλαιοκάρπου περὶ τὰ 40 ἄτομα. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ τῶν ἐλαιοτριβείων ἀνέρχεται εἰς 25.000 ὀκ. ἐλαίου κατὰ μέσον ὅρον. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν ψαθικῶν ἐκ τοῦ παρὰ τὰ βαλτώδη μέρη φυομένου φυτοῦ ψάθα. Τὸ ἐμπόριον τοῦ χωρίου περιορίζεται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μεταπώλησιν εἰς τοὺς ἐν Καλάμαις μεγαλεμπόρους τῶν σύκων καὶ ἐλαιῶν (χοντρολιῶν), τῶν παραγομένων ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος καὶ ἐν τοῖς πλησίον χωρίοις. Κατ' ἔτος τελεῖται μεγάλη ἐμποροζωοπανήγυρις κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, διαρκοῦσα περὶ τὰς 5 ἡμέρας. Τὸ χωρίον συνδέεται μετὰ τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, τῶν Καλαμῶν, διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ἀποστάσεως 8 χιλιομέτρων.

Ἐν τῇ Θουρίᾳ, ἥτις ἄλλοτε ἦτο πρωτεύουσα δήμου, ἑδρεύουσι πταισματοδικεῖον, εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸς σταθμός, τηλεγραφεῖον καὶ ταχυδρομεῖον.

Πλησίον τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ λοφίσκου, κειμένου πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ καὶ ἀπέχοντος περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, κεῖται μονὴ διαλελυμένη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν κατοίκων *Παναγίτσα* ἢ *Μοναστηράκι*, καὶ εἶναι μετόχιον τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰθώμη κειμένης μονῆς Βουλκάνου. Τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως τῆς μονῆς ταύτης δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν διὰ νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἡ μονὴ Βουλκάνου ἐν τῷ τέως δήμῳ Θουρίας ἐξ ἀφιερωμάτων τῶν κατοίκων του. Τὸ χωρίον *Θουρία* ὠνομάζετο πρότερον *Φρουντζαλοκάμαρα* ἢ *Καμάρι*, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1875 προτάσει τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου μετωνομάσθη *Θουρία* ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως *Θουρίας*. Η. ΓΕΩΡΓΑΝΑΣ

— **Θουρίας, τέως δῆμος** —. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ′, τὴν ἐπαρχίαν Καλαμῶν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας 5 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Αἰθείας*, *Ἀνθείας*, *Ἀντικαλάμου*, *Θουρίας*, *Μικρομάνης*, *Σπερχογείας*. Δ. Ε. Μ.

Θουριγγία (Thueringen). Ἡ ὀρεινὴ χώρα ἐν τῇ κεντρικῇ Γερμανίᾳ, ἡ ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Θουριγγείου Δρυμοῦ καὶ τοῦ Φραγκονικοῦ Δρυμοῦ ἀπὸ Ν., μέχρι τῶν νοτίων κρασπέδων τοῦ ὄρους Χάρτς ἀπὸ Β., ἀπὸ τοῦ Φογκτλὰνδ καὶ τοῦ ποταμοῦ Σάαλε ἐξ Α., μέχρι τοῦ ποταμοῦ Βέρρα καὶ τοῦ Ἄϊσφελδ ἀπὸ Δ., κατανεμομένη ἐν μέρει εἰς τὸ *Ἐλεύθερον Κράτος Θουριγγίας* (βλ. κατωτ.) καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν πρωσσικὴν ἐπαρχίαν *Σαξωνία*.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ θουρίγγειος λεκάνη, κειμένη, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς ὕψος 300 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, κατατέμνεται διὰ τῶν μεσολαβούντων ὀρέων εἰς μικροτέρας λεκάνας, ὧν τινες λίαν εὔφοροι. Ἡ Θουριγγία διαρρέεται ὑπὸ δύο κυρίων ποταμῶν, τοῦ *Σάαλε*, κατευθυνομένου μετὰ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ *Ἴλμ*, *Οὔνστρουτ* καὶ *Βάϊσσερ Ἔλστερ* πρὸς Β, πρὸς τὸν ποταμὸν *Ἔλβα*, καὶ τοῦ *Βέρρα*, ὅστις μετὰ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ *Οὔλστερ*, *Χέρσελ* καὶ *Νέφφε* φέρεται πρὸς τὸν ποταμὸν *Βέζερ* ΒΔ. Μόνον μικρὸν τμῆμα πρὸς Ν ἀρδεύεται ὑπὸ τῶν ποταμίσκων *Μίλτς* καὶ *Στάϊναχ* πρὸς τὸν ποταμὸν *Μάϊν*. Αἱ ὑδατοπτώσεις τοῦ Σάαλε χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν ἠλεκτρικῆς δυνάμεως.

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.] Τὸ ἔδαφος τῆς Θουριγγίας εἶναι ἀρκούντως πλούσιον εἰς μεταλλεύματα. Περιέχει σίδηρον, χαλκόν, κοβάλτιον, γαιάνθρακας, λιγνίτας, ὀρυκτὸν ἅλας, κάλιον, σχιστολίθους· ἐπίσης ἔχει πολλὰς ἰαματικὰς πηγάς, παρ' αἷς καὶ λουτροθεραπευτήρια, ὡς: Μπὰτ (=λουτρά), Σούλτζ, Μ. Μπέρκα, Μ. Λιμπενστάϊν.

Ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, χάρις ἰδίᾳ εἰς τὴν ἄφθονον ἄρδευσιν, εἶναι λίαν ἀνεπτυγμέναι. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σάαλε καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος, εἴς τινας δὲ μέρη, ἐν μικρᾷ ποσότητι, καὶ ὁ καπνός.

Ἡ βιομηχανία, ὅπως ἄλλως καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανικὴν δημοκρατίαν, εἶναι ποικίλη καὶ ἀκμαία. Ἐξαιρετικῶς ὑπερέχουν τὰ ὀπτικὰ προϊόντα (Ἰένα).

Τῷ 1925 ἀπησχολοῦντο εἰς τὰ μεταλλεῖα 13.800 ἐργαζόμενοι, εἰς τὴν βιομηχανίαν μετάλλων 63.100, εἰς τὴν ὑφαντουργίαν 56.500, εἰς τὴν λιθουργίαν 46.600, εἰς τὴν ξυλουργίαν 39.100. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπῆρχον ἐν Θουριγγίᾳ 68.486 βιομηχανίαι καὶ χειροτεχνίαι, ἀπασχολοῦσαι 415.137 πρόσωπα, ἤτοι πλέον τοῦ τετάρτου τοῦ πληθυσμοῦ. Κυριώτερα βιομηχανικὰ κέντρα: Βαϊμάρη, Ἰένα, Γκερά, Ἄϊζεναχ, Ἄλτεμπουργ, Σααλφέλδ, Μάϊνιγκεν. Ἡ συγκοινωνία τῷ 1926 ἐξυπηρετεῖτο διὰ 1536 χιλιομέτρων κρατικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 198 χλμ. ἰδιωτικῶν καὶ 2650 χλμ. ὁδῶν.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] Τὸ ἐλεύθερον κράτος τῆς Θουριγγίας ἔχει ἔκτασιν 11.766 τ. χλμρ. (1925) καὶ πληθυσμὸν 1.607.339 (137 κάτ. κατὰ τ. χλμ.), ἐξ ὧν 1.488.957 διαμαρτυρόμενοι, 45.642 καθολικοὶ καὶ 70.283 Ἰουδαῖοι. Πρωτεύουσα ἡ *Βαϊμάρη* (45,957 κ.). Αἱ κυριώτεραι πόλεις: Ἄλτεμπουργ (42.570), Ἀπόλδα (25.703 κ.), Ἄϊζεναχ (43.385 κ.), Γκέρα (81.402 κ.), Γκότα (45.780 κ.), Ἰένα (52.649 κ.), Γκράϊτζ (37.490 κ.). Προϋπολογισμὸς τοῦ 1928: ἰσοσκελὴς μὲ τακτικὰ καὶ ἔκτακτα ἔσοδα καὶ ἔξοδα 135.572.000 χρυσῶν μάρκων.

Κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1921, τροποποιηθὲν τῷ 1926, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς διαίτης (Landtag), ἐκ 53 βουλευτῶν (ἑνὸς ἀνὰ 15.000 ἐκλογεῖς), ἐκλεγομένης ἀνὰ τριετίαν, ἀλλὰ μετ' ἀντιρρόπου δυνάμεως τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπεμβάσεως τοῦ λαοῦ εἰς τὰ νομοθετικὰ ἔργα. Οὕτως ὁ λαός, διὰ δημοψηφίσματος προκαλουμένου ὑπὸ τοῦ ἑνὸς δεκάτου τῶν ἐκλογέων, δύναται νὰ ἐναντιωθῇ εἰς νόμους ψηφισθέντας. Ἡ δίαιτα διαλύεται διὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς ψήφου, ἢ διὰ δημοψηφίσματος, πρωτοβουλίᾳ τοῦ λαοῦ. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ἡ ὑπὸ τῆς διαίτης ἐκλεγομένη κυβέρνησις, ἀποτελουμένη ἐξ ὑπουργῶν ἐνεργῶν καὶ συμβούλων ἐπικρατείας (ὑπουργῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου). Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, ὅστις εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ κράτους, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς. Τὸ ἐλεύθερον κράτος τῆς Θουριγγίας ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς Γερμανικῆς ἐπικρατείας διὰ δύο ψήφων.

Ἡ σημαία τοῦ κράτους εἶναι δίχρωμος: λευκὴ καὶ ἐρυθρά.

Δικαιοσύνη, ἐκπαίδευσις. Ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ 1 ἐφετείου, 8 πρωτοδικείων καὶ 63 εἰρηνοδικείων. Τῷ 1929 ὑπῆρχον ἐν λειτουργίᾳ 1451 σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 45 σχολεῖα προπαρασκευαστικὰ κλασσικῶν σπουδῶν, 72 πρακτικαὶ σχολαί, καὶ 577 νυκτερινὰ σχολεῖα πρακτικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, ἐπίσης δὲ 9 κατώτεραι καὶ 5 ἀνώτεραι σχολαὶ θηλέων, πανεπιστήμιον ἐν Ἰένᾳ, ἀνωτέρα σχολὴ τεχνῶν ἐν Βαϊμάρῃ, ἀνώτεραι μουσικαὶ σχολαὶ ἐν Βαϊμάρῃ καὶ Σοντερχάουζεν, 13 σχολεῖα κωφαλάλων καὶ μία σχολὴ τυφλῶν. Εἰς πλείστας πόλεις ὑπάρχουν ἀξιόλογοι βιβλιοθῆκαι, μουσεῖα δὲ ἐν Ἄλτεμπουργ, Ἄϊζεναχ, Βαϊμάρῃ καὶ Ρουδολστάτ. Τῷ 1928 ἐξεδίδοντο ἐν Θουριγγίᾳ 114 ἐφημερίδες.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ὁ λαὸς τῆς Θουριγγίας ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε′ μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Begetius Renatus. Βραδύτερον μνημονεύεται μεταξὺ τῶν συμμάχων τοῦ Ἀττίλα. Κατάγεται ἐκ τῆς διασταυρώσεως τῶν ἀρχαίων Ἑρμουνδούρων μετὰ τῶν Βάρνων καὶ τῶν Σόρβων (Σλαύων). Τῷ 491, πλὴν μικροῦ δευτερεύοντος βασιλείου κατακτηθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Κλόβιος, τὸ κύριον βασίλειον τῆς Θουριγγίας ἐξετείνετο νοτίως μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως Ἔρμανφριντ, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μπουργκσάϊντουνγ, διεμελίσθη τὸ βασίλειον μεταξὺ τῶν νικητῶν. Τὸ βόρειον μέρος ἔλαβον οἱ Σάξωνες καὶ τὸ νότιον λεκανοπέδιον τοῦ Μάϊν οἱ Φράγκοι. Τὸ ὄνομα *Θουριγγία* παρέμεινε διὰ τὴν χώραν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Σάαλε καὶ Βέρρα, τοῦ ὄρους Χάρτς καὶ τοῦ Θουριγγείου Δρυμοῦ. Βραδύτερον τοπάρχαι τινές, διεκδικοῦντες αὐτονομίαν, ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς εἰς δοῦκας, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Δαγοβέρτος Α′ ἀνεγνώρισέ τινας ἐξ αὐτῶν πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῆς ἀμύνης κατὰ τῶν εἰσβολῶν τῶν Σόρβων. Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεξετάθη ἐφ' ὁλόκληρον τὴν Θουριγγίαν ἡ ἐπιρροὴ τῶν Φράγκων, ἐπὶ δὲ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀπεστάλη ὕπατος ἁρμοστής, ὁ Μαντολγκώ, ὅστις, ἑδρεύων εἰς Ἔρφουρτ, διῴκει τὴν χώραν διὰ τῶν ἰθαγενῶν τοπαρχῶν, ὀνομασθέντων μαργράβων. Ἐκ τούτων ὁ Ράτολφ ἠδυνήθη νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Σόρβους τῷ 874, ὁ δὲ Μπούρσαρ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι′ αἰῶνος, προσέδωκεν εἰς τὸ κράτος μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἀκμήν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, πεσόντος εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Οὔγγρων, ὁ δοὺξ τῆς Σαξωνίας Ὄθων ὁ Ἐπιφανής, ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Θουριγγίας. Ὁ υἱὸς τούτου Ἐρρῖκος, ἐνισχύσας τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ διὰ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἰσχυροῦ ἰθαγενοῦς κόμιτος Ἔρβιν, ἐστερέωσε τὴν σαξωνικὴν κατάκτησιν, ἀντιστὰς νικηφόρως εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τοῦ βασιλέως Κόνραδ Α′. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Θουριγγία, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ μαργράβου Ἐκκέλουδ Α′, τῷ 1002, παρέμεινεν ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Σαξωνίας, ἀπολέσασα τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος οἱ Σάξωνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ′, κηρυχθέντος ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μαγεντίας, τοῦ τελευταίου ἐπιζητοῦντος τὴν ἐπιβολὴν τῆς δεκάτης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ κόμιτος Λουδοβίκου ἡ Θουριγγία ἐπανέκτησεν ἐν μέρει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ νὰ προωθήσωσι μεγάλως τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν. Τῷ 1247, ὅτε ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τοῦ Λουδοβίκου τούτου,

Digitized by Google

ἐξερράγη ὁ λεγόμενος «Θουρίγγειος πόλεμος τῶν διαδόχων» περὶ τῶν χηρεύοντα θρόνον. Ὑπερίσχυσε, τῷ 1263, ὁ Ἑρρῖκος ὁ Ἐπιφανὴς τοῦ Μάϊσσεν, ἔκτοτε δὲ ἡ Θουριγγία παρέμεινεν εἰς τὴν δυναστείαν τοῦ οἴκου Βέττιν (Σαξωνίας). Ὁ Φρειδερῖκος ὁ Σοβαρὸς (1324—1349) διεξήγαγε νικηφόρως κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων κομίτων τὸν ὀνομασθέντα «Θουρίγγειον πόλεμον τῶν κομίτων».

Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, Φρειδερῖκος ὁ Αὐστηρός, Βαλτάσαρ καὶ Γουλιέλμος ὁ Μονόφθαλμος, κατέκτησαν τὸ Κοβοῦργον καί τινας ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ διενεμήθησαν τὰς κτήσεις αὐτῶν. Τὴν διανομὴν ταύτην ἐπηκολούθησεν ὁ ἀποκληθεὶς «Ἐμφύλιος πόλεμος» (1445), κατὰ δὲ τὴν μετὰ τὴν λῆξιν αὐτοῦ γενομένην νέαν διανομήν, τῷ 1445, ἡ Θουριγγία περιῆλθεν εἰς τὸν Γουλιέλμον Γ', καὶ βραδύτερον, ἐκ τῶν τριῶν γραμμῶν τῆς δυναστείας Βέττιν, εἰς τὴν τοῦ Κουρφὺρστ Ἐρνέστου, τὴν λεγομένην Ἐρνεστίνην. Τῷ 1826 ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς Θουριγγίας τέσσαρα δουκᾶτα: Σὰξ - Βάϊμαρ - Ἀϊζενάχ, Σὰξ - Κοβοῦργον - Γκότα, Σὰξ - Ἄλτεμπουργ καὶ Σὰξ-Μάϊνιγκεν, καὶ τὰ δύο πριγκιπᾶτα Ρόϋς καὶ Σβάρτζμπουργ. Τῷ 1848 ἐγένετο ζωηρὰ κίνησις πρὸς συνένωσιν πάντων τῶν ἀποτελούντων τὴν Θουριγγίαν κρατιδίων εἰς μίαν ἐπικράτειαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν τοπικῶν δυναστικῶν συμφερόντων. Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1918 ἐν Γερμανίᾳ, τὰ δουκᾶτα καὶ πριγκιπᾶτα ταῦτα ἀνεκηρύχθησαν εἰς ἐλεύθερα κράτη.

Τὸ Ἐλεύθερον Κράτος τῆς Θουριγγίας. Τοῦτο ἱδρύθη τῆς 30 Ἀπριλίου 1920 διὰ συνταγματικῆς διατάξεως. Ἀπετελέσθη δὲ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν λεγομένων θουριγγείων κρατῶν, ἤτοι τῶν *Σὰξ-Γκότα* (τοῦ Σὰξ - Κοβούργου προσαρτηθέντος εἰς τὴν Βαυαρίαν), τοῦ *Σὰξ - Βάϊμαρ - Ἄϊζεναχ*, τοῦ *Σὰξ - Ἄλτεμπουργ*, τοῦ *Σὰξ - Μάϊνιγκεν*, τῶν δύο *Ρόϋς*, καὶ τῶν δύο *Σβάρτζμπουργ* (*Ρούδολστατ* καὶ *Σόντερσχάουζεν*). Συνορεύει δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Σαξωνίας καὶ τὰ κράτη τῆς Βαυαρίας καὶ Ἔσσης-Νασσάου. Τμήματα μικρὰ τῆς *Θουριγγίας* (περὶ τὸ Σοντερχάουζεν, τὸ Ἀλστὲτ καὶ τὸ Ἐστχάϊμ) ἀποκεκομμένα ἐκ τοῦ θουριγγικοῦ ἐδάφους, περικλείονται ἐντὸς τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Ἀντιθέτως τμήματα τῶν κρατῶν Πρωσσίας καὶ Ἔσσης κεῖνται ἐντὸς τῆς Θουριγγίας. Τῷ 1928 ἡ Θουριγγία καὶ ἡ Πρωσσία διερρύθμισαν καταλλήλως τὰ σύνορα αὐτῶν, δι' ἀνταλλαγῆς ἐδαφῶν, πρὸς ἄρσιν τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Knochenhauen*, Th. s. Geschichte (1863 καὶ 1871). — *Bechstein*, Sagenschatz des Th. Landes (1835—1838). — *M. Koennecke*, Das alte Th. Koenigreich (1926). — *O. Schmiedeknecht*, Th. (1927).

Θ. Κ.

θουρίγγιος (ἡ) *[Γεωλογ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία τῆς γεωλογικῆς ἐποχῆς τοῦ *λίθου* τῶν Τσέχων (βλ. λ.).

Γ. Κ. Γ.

Θουρίγγιος *Δρυμὸς* (Thueringer Wald) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸς ὄγκος ἐν τῇ κεντρικῇ Γερμανίᾳ, διήκων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Βέρρα, παρὰ τὸ Ἄϊζεναχ, πρὸς νοτιοανατολικὴν διεύθυνσιν, μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Ρόδαχ (παραποτάμου τοῦ Μάϊν), ἥτις χωρίζει τὸν Θουρίγγιον Δρυμὸν ἀπὸ τοῦ *Φραγκονικοῦ Δρυμοῦ*. Ἔχει μῆκος 110 χιλιομέτρων καὶ πλάτος αὐξάνον ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. ἀπὸ 10 μέχρι 35 χλμ., ὑπέρκειται δὲ τοῦ περιβάλλοντος τοῦτον ἐδάφους κατὰ 400—500 μ. Ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς, καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς, διήκει ἀρχαιοτάτη μεθοριακὴ ὁδός, καλουμένη *Ρεννστάϊγ*. ΒΔ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θουριγγίας καὶ πρὸς τὸν Ἄνω Σάαλε, αἱ κλιτύες αὐτοῦ εἶναι ἀπόκρημνοι, ΝΑ. δὲ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄνω Βέρρα ὁμαλώτεραι. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς κλιμακοῦνται μικραὶ βαθεῖαι κοιλάδες, αἵτινες, κατατέμνουσαι τὸν ὅλον ὄγκον, προσδίδουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὄψιν ἁλύσεως ὀρέων μετ' ἐξεχουσῶν κυρίων καὶ πλαγίων κορυφογραμμῶν. Αἱ ὑψηλότεραι κορυφαὶ κεῖνται κατὰ τὸ ΒΔ. τμῆμα, *Γκρόσσερ Μπεερμπὲργκ* (ὕψ. 984 μ.), *Σνεκὸπφ* (976 μ.). Εἰς τὸ ΝΑ. τμῆμα ὑψηλότερον σημεῖον τὸ *Μπούρτζελμπεργ* (917 μ.). Ὁλόκληρον τὸ ὄρος, ἀπὸ τῶν κρασπέδων μέχρι τῶν κορυφῶν, κατακαλύπτεται ὑπὸ δασώδους βλαστήσεως, εἰς πλεῖστα δὲ σημεῖα σχηματίζονται θαυμασίας φυσικῆς ὡραιότητος τοπία, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἱδρυμένα σανατόρια καὶ κέντρα ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας, θερινῆς καὶ χειμερινῆς. Οἱ περὶ τὸν Θουρίγγιον Δρυμὸν πληθυσμοὶ ἀσχολοῦνται εἰς παντοίας γεωργικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐργασίας. Ἀλλὰ τὸν σημαντικώτερον πλοῦτον τῆς περιοχῆς ἀποτελεῖ ἡ βιομηχανία τῶν ξένων, οἵτινες πανταχόθεν συρρέουσιν ἐκεῖ. Πρὸς προσέλκυσιν τῶν ἐπισκεπτῶν λειτουργεῖ, ἱδρυθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1880, ἡ λεγομένη «Ἕνωσις τοῦ Θουριγγίου Δρυμοῦ», ἥτις ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει τοὺς σκοπούς της δι' ἐξωραϊστικῶν ἔργων καὶ πυκνώσεως τοῦ ἤδη θαυμασίου δικτύου ὁδῶν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τοῦ ὄρους. Τρεῖς κύριαι σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ φθάνουσι μέχρι τῶν περὶ τὸν Δρυμὸν κοιλάδων, στενότεραι δὲ διακλαδώσεις φέρουσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ Θουριγγίου Δρυμοῦ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ *Γκέρα*, *Βίππερ*, *Ἴλμ*, *Λόκβιτς*, *Ρόδαχ*, *Στάϊναχ* καὶ *Βέρρα*. [Βλ. *Rottstedt* (1914), *Schellenberg* (1923).]

Θ. Κ.

θουριγγίτης (ὁ) (Thouringit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, πυριτικὸν ἅλας τῆς ὁμάδος τῶν *χλωριτῶν*, ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν τῶν *λεπτοχλωριτῶν*. Καλεῖται καὶ *ὀβενιτης* (Owenit), ἔχει δὲ πιθανῶς τὸν χημικὸν τύπον $H_{18} (FeMg)_8 (AlFe)_8 Si_6O_{42}$.

Ὁ θουριγγίτης ἔχει σκληρότητα 2—2½ καὶ εἰδικὸν βάρος 3,2, μεταπίπτει δὲ δι' ἀποσαθρώσεως εἰς ὑδροξείδια τοῦ σιδήρου. Ἀπαντᾷ ἐντὸς ἀργιλλικῶν σχιστολίθων τοῦ Schmiedefeld παρὰ τὸ Saalfeld κ. ἀ., εἰς φακοειδῆ δὲ κοιτάσματα ἐντὸς ἐνίων χλωριογνευσιακῶν πετρωμάτων.

Γ. Β.

Θουρίγγοι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῆς δυτικῆς Γερμανίας, κατοικῶν τὴν μεταξὺ τοῦ ἄνω ροῦ τῶν ποταμῶν Βισούργιδος (Βέζερ) καὶ Ἄλβιος (Ἔλβα) περιλαμβανομένην χώραν, ἀντιστοιχοῦσαν περίπου πρὸς τὴν σύγχρονον *Θουριγγίαν*. Διὰ πρώτην φορὰν ἀναφέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα, ὡς σύμμαχοι τοῦ Ἀττίλα, ἀποτελοῦντες μέγα κράτος, τὸ ὁποῖον ἀργότερον διῃρέθη εἰς πολλὰ θέματα καὶ δουκᾶτα. Κατάγονται δὲ ἐκ τῶν Ἑρμουνδούρων (Hermunduri) ἢ κατὰ τὸν Κασσιόδωρον (III, 3, 4) ἐκ τῶν Τουρώνων καὶ Τευριοχαίμων (Teuriochaemae), γερμανικῶν καὶ τούτων λαῶν.

Α. Θ. Σ.

Θουρίδα *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Ἄνδρου.

Θουρίμαχος. Βασιλεὺς τῆς Σικυῶνος, υἱὸς τοῦ Αἰγείρου, ἀπόγονος τῆς ἑβδόμης γενεᾶς τοῦ Αἰγιαλέως, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῶν Ἑλλήνων αὐτοχθόνων βασιλέων.

—Η.

Θούριοι *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βρουττίων τῆς Κάτω Ἰταλίας, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Κράθιος καὶ Συβάρεως. Τὰ τῆς κτίσεως τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἀποικίας ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος τὰ τέκνα Συβαριτῶν τινων, οἵτινες εἶχον καταφύγει μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των Συβάρεως ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν εἰς τὰς ἀποικίας της Σκίδρον καὶ Λᾶον, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψουν καὶ νὰ κτίσουν νέαν Σύβαριν ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Συβάρεως. Ἐπειδὴ ὅμως ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐχθρῶν των Κροτωνιατῶν, ἐζήτησαν τὴν συνδρο-

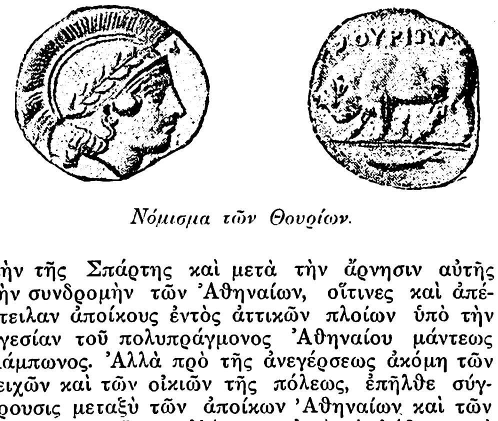

Νόμισμα τῶν Θουρίων.

μὴν τῆς Σπάρτης καὶ μετὰ τὴν ἄρνησιν αὐτῆς τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ ἀπέστειλαν ἀποίκους ἐντὸς ἀττικῶν πλοίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πολυπράγμονος Ἀθηναίου μάντεως Λάμπωνος. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως ἀκόμη τῶν τειχῶν καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἐπῆλθε σύγκρουσις μεταξὺ τῶν ἀποίκων Ἀθηναίων καὶ τῶν Συβαριτῶν, οἵτινες ἠξίωσαν αὐτοὶ νὰ λάβωσι καὶ τὰ τιμητικὰ ἐν τῇ πολει ἀξιώματα καὶ τοὺς πλησίον αὐτῆς ἀγρούς, ἠθέλησαν δηλαδὴ ν' ἀποτελέσωσι τὴν τάξιν τῶν εὐπατριδῶν ἐν τῇ πόλει. Ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως ἦτο νὰ ἡττηθῶσιν οἱ Συβαρῖται καὶ νὰ ἐκβληθῶσιν ἐξ αὐτῶν ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν μάχην. Μετὰ τὴν ἐπι-

Νόμισμα τῶν Θουρίων.

κράτησιν τῶν Ἀθηναίων ἀποίκων ἀπεφασίσθη ἡ νέα πόλις νὰ κτισθῇ παρὰ τὴν πηγὴν Θουρίαν, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ὠνομάσθη αὕτη *Θούριοι* ἢ *Θούριον*. Κατὰ τὴν κτίσιν της (443 π. Χ.) ἐκυβέρνα τὰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς, ὅστις ἐπεδίωξε νὰ δημιουργηθῇ ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ πόλει μία πανελλήνιος ἀποικία, περιλαμβάνουσα κατοίκους ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ γίνῃ μία ἀπόπειρα συνδιαλλαγῆς τῶν ἀποτόμων ἀντιθέσεων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκτίσθη κατὰ σχέδιον τοῦ περιφήμου ἀρχιτέκτονος Ἱπποδάμου τοῦ Μιλησίου ἡ πόλις, τὴν ὁποίαν διέσχιζον 4 κατὰ μῆκος καὶ 3 κατὰ πλάτος εὐρεῖαι ὁδοί, προσεκλήθησαν νὰ προσέλθωσι (καὶ προσῆλθον) ἄποικοι ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος. Οἱ προσελθόντες κατενεμήθησαν, κατὰ τὴν προέλευσίν των, εἰς 10 φυλάς, αἵτινες ἦσαν αἱ ἑξῆς: Ἀρκάς, Ἠλεία καὶ Ἀχαΐς, περιλαβοῦσαι τοὺς ἐκ Πελοποννήσου προσελθόντας, Ἀθηναΐς, Βοιωτία καὶ Ἀμφικτιονίς, περιλαβοῦσαι τοὺς ἐκ τῆς μέσης Ἑλλάδος, Δωρίς, ἡ περιλαβοῦσα τοὺς ἐκ Δωρίδος, Εὐβοΐς, ἡ περιλαβοῦσα τοὺς ἐξ Εὐβοίας, Νησιῶτις, ἡ περιλαβοῦσα τοὺς ἐκ τῶν νήσων, καὶ Ἰάς, ἡ περιλαβοῦσα τοὺς Ἀσιάτας Ἕλληνας. Μετὰ τὴν κατανομὴν τῶν ἀποίκων εἰς φυλάς, ἔγινεν ἡ πολιτειακὴ ὀργάνωσις τῶν κατοίκων, εἰσαχθέντος εἰς τὴν πόλιν συγκεκερασμένου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Μετὰ ταῦτα ἔγιναν αἱ πρὸς τὰς γειτονικὰς πόλεις συνθῆκαι καὶ ἤρχισεν ἡ ἐν τῇ πόλει κοινωνικὴ ζωή. Ἡ πόλις ἤνθησεν οἰκονομικῶς πολὺ ταχέως καὶ ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ ἕνεκα τῆς εὐνομίας, διότι εἶχεν ἀποδεχθῆ τοὺς νόμους τοῦ Χαρώνδα, οἵτινες εἶχον τύχει καθολικῆς τότε ἐπιδοκιμασίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἕνεκα τῆς εὐδαιμονίας τῆς πόλεως συνέρρευσαν εἰς ταύτην πολλοὶ ἐκ τῶν δοκιμωτάτων Ἑλλήνων τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς, ὁ σοφιστὴς Πρωταγόρας, ὁ ἄριστος τῶν Σικελιωτῶν ρητόρων Τισίας, ὁ Λυσίας ἐξ Ἀθηνῶν, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι. Ἡ εὐτυχία ὅμως τῆς πόλεως ἔφερε ταύτην εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς γείτονος, ὅσον καὶ ἂν ἐπεδίωξεν αὕτη νὰ διατηρήσῃ καλὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις.

Κατὰ πρῶτον συνεκρούσθησαν οἱ Θούριοι πρὸς τοὺς Ταραντίνους, οἵτινες τὴν ἀκμὴν τῶν Θουρίων ἐθεώρησαν ὡς μείωσιν τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα ὑπεροχῆς των. Ὁ ἀγὼν Θουρίων καὶ Ταραντίνων ἔληξε διὰ συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν διενεμήθησαν οἱ ἀγροὶ τῆς Σίριος μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐτήρησαν οἱ Θούριοι οὐδετερότητα, βραδύτερον ὅμως ἐπέδειξαν συμπάθειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ἀνήγγειλαν, ὅτε ἐπολιόρκουν τὰς Συρακούσας, τὴν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἄφιξιν τοῦ Γυλίππου, ἀλλ' ὅτε ἤρχισαν κατισχύοντες οἱ Συρακούσιοι τῶν Ἀθηναίων, ἐπέτυχεν ἡ ἐν τῇ πόλει πελοποννησιακὴ φατρία ν' ἀπυστατήσωσι τῶν Ἀθηνῶν οἱ Θούριοι. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος (390 π. Χ.) οἱ Θούριοι περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Λευκανούς, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἡττήθησαν. Ἀποτέλεσμα τῆς ἥττης ἦτο ἡ ἔναρξις τῆς παρακμῆς, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 350 π. Χ. καὶ ἑξῆς, τῆς πόλεως, ἥτις ἀδυνατοῦσα διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ν' ἀποκρούῃ τοὺς ἐχθρούς της ἐζήτει ἑκάστοτε τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων καὶ κατὰ τῶν Λευκανῶν καὶ κατὰ τῶν Ταραντίνων. Κατὰ τὸ 282 π. Χ. οἱ Ρωμαῖοι βοηθοῦντες αὐτοὺς κατὰ τῶν Ταραντίνων κατέλαβον τὴν πόλιν των. Κατὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον κατελήφθησαν οἱ Θούριοι ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα καὶ ἐλεηλατήθησαν ἀγρίως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του. Τέλος, κατὰ τὸ 194 π. Χ., καταληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ πάλιν, μετεβλήθησαν εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ μετωνομάσθησαν *Κῶπιαι* (Copiae). Ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα ἐσυνεχίσθη ἡ ζωὴ τῆς πόλεως μέχρι τέλους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἤρχισεν ἀνασκαπτομένη ἀπὸ τοῦ 1880, ἔχει κτισθῆ σήμερον τὸ Torre Brodognato. Περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως μαρτυροῦσι καὶ τὰ διασωθέντα νομίσματα αὐτῆς, ἅτινα εἶναι ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ καὶ κατανέμονται εἰς τέσσαρας χρονικὰς περιόδους. Τὰ τῆς πρώτης (420—390 π. Χ.), ἅτινα εἶναι ἀρίστης τεχνοτροπίας, φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους ἐλαιοστεφοῦς καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τεχνίτου διὰ τοῦ γράμματος Φ., ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΟΥΡΙΩΝ καὶ ταῦρον βαδίζοντα μετὰ κεφαλῆς κεκλιμένης ἢ ἐφορμῶντα (ἐν τῷ ἐξέργῳ φέρουσιν ἰχθύν). Τὰ τῆς δευτέρας (390—350 π. Χ.), ἀρίστης ἐπίσης τεχνοτροπίας, διότι καὶ μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Θουρίων ὑπὸ τῶν Λευκανῶν (390 π. Χ.) δὲν ἐξέλιπεν ἀμέσως ὁ πλοῦτος τῆς πόλεως, φέρουσι κεφαλὴν Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους κεκοσμημένου, συνήθως, διὰ καλλιτεχνικῆς παραστάσεως τῆς Σκύλλης, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΟΥΡΙΩΝ καὶ ταῦρον κυρίσσοντα καὶ ἐν τῷ ἐξέργῳ ἰχθύν. Ἐκ τῶν εἰρημένων παραστάσεων, ἡ μὲν τῆς Σκύλλης ὀφείλεται εἰς τὴν λατρείαν τῆς Σκυλλητρίας Ἀθηνᾶς εἰς τὰς πόλεις τῆς Βρεττίας (ὑπῆρχε καὶ πόλις Σκυλλήτιον), ἡ δὲ τοῦ ταύρου εἰς τὴν προσωποποίησιν τοῦ ποταμοῦ Κράθιος ἢ τῆς πηγῆς Θουρίας. Τὰ τῆς τρίτης περιόδου (350—300) π. Χ. εἶναι τῶν αὐτῶν τύπων μὲ τὰ προηγούμενα, κατωτέρας ὅμως τεχνοτροπίας, διότι εἶχεν ἀρχίσει πλέον ἡ παρακμὴ τῆς πόλεως. Τὰ τῆς τετάρτης περιόδου (300—268 π. Χ.) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ ἢ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους κορινθιακοῦ ἢ κεφαλὴν γυναικὸς πεπλοφόρου, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΟΥΡΙΑΤΩΝ καὶ ταῦρον κυρίσσοντα. Εἰς τὰ χαλκᾶ τῆς περιόδου ταύτης ἀντὶ τῶν μορφῶν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ταύρου ἔχουσιν ἐπικρατήσει τύποι ἀναφερόμενοι

Digitized by Google

εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θουριόμαντις. Μάντις τις παρὰ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων (*Ἀριστ.* Νεφ. 329). Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπελάμβανον κυρίως τὸν μάντιν Λάμπωνα, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὁποίου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν τὴν εἰς Θουρίους ἀποικίαν των.

θούριον (τό) οὐδ. τοῦ ἐπιθ. *θούριος* ὡς οὐσ. κατὰ παράλειψιν τοῦ *ᾆσμα*: «ἡ μουσικὴ ἔπαιξε τὸ θούριον τοῦ Ρήγα».

Θούριον *[Γεωγρ.]*. Χαμηλὸν ὄρος τῆς δυτικῆς Βοιωτίας, ὑψούμενον μεταξὺ Λεβαδείας καὶ Χαιρωνείας. Συνίσταται ἐξ ἀσβεστολιθικοῦ σχιστολίθου, ἐφ' οὗ, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἐπικάθηται τριτογενὴς σχηματισμός. Τὸ ὄρος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γυμνὸν καὶ ἰσχυρῶς διαβεβρωμένον. Τὸ πρὸς τὴν Χαιρώνειαν τμῆμα τούτου ἐκαλεῖτο πάλαι *Πετραχός*, ἡ δ' ὑψηλοτέρα αὐτοῦ κορυφὴ *Ὀρθόπαγος* (520 μ. ὑψ.). Εἰς τοὺς πρόποδας ταύτης ἵστατο ἱερὸν τοῦ Θουρίου Ἀπόλλωνος, βορείως δ' ἱερὸν τῶν Μουσῶν (μουσεῖον), πιθανῶς παρὰ τὴν σημερινὴν ἀγροικίαν Λυκούρεσι. Ι. Σ. Σ.

— **Θούριον** (τὸ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Πόλις ἑλληνικὴ ἐν Ἰταλίᾳ (βλ. λ. *Θούριοι*).—2) Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀκαρνανίας (βλ. λ. *Θύρρειον*).

— **Θούριον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 291. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Μπράμαγα*.

θούριος (ὁ, ἡ),—*ον* (τό) ὁρμητικός, ταχύς, ὀξύς: «θούριος ὕμνος», «ᾆσμα θούριον» || *θούριον* (τό) ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

Θουρμπάνο (Turbano), ***Μαρτῖνος***. Ἱσπανὸς στρατηγὸς (1780—1845). Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων ἐν Ἱσπανίᾳ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἀτάκτων καὶ διεκρίθη εἰς τὸν κλεφτοπόλεμον. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων ἐγένετο λαθρέμπορος, εἶτα δέ, ἐκραγέντος τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐμφυλίου πολέμου, τοῦ ἀνετέθη ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλισσης Μαρίας-Χριστίνης ἡ διοίκησις ἐλευθέρου σώματος προωρισμένου διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν Καρλιστῶν. Λόγῳ τῆς ἐπιτυχοῦς δράσεώς του ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Ἀργότερον συνταχθεὶς μετὰ τοῦ ἀντιβασιλέως Ἐσπαρτέρο ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του καὶ μετά τινα χρόνον συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Καρλιστῶν ἐτυφεκίσθη. Ν. Ι. Θ.

Θουρμπαράν (Zurbaran), ***Φραγκῖσκος***. Διάσημος Ἱσπανὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐγεννήθη τῷ 1598 ἐν Φουέντι ντὲ Κάντος, εἰς τὴν Ἐστρεμαδούραν καὶ παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀνδαλουσίας ἐκ γονέων πτωχοτάτων. Νεώτατος ἔτι ἐξεδήλωσεν ἰσχυροτάτην κλίσιν πρὸς τὴν ζωγραφικήν. Μεταβὰς εἰς τὴν Σεβίλλην εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Χοσὰν ντὲ Λὰς Ραΐλας, ἀπέβη ἀπέβη δὲ λίαν ἐνωρὶς εἷς ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν αὐτοῦ. Ἅπαντα τὸν βίον του διήγαγε, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἐν ἀσκητικῇ προσηλώσει πρὸς τὸ θεῖον, συνεχεῖ ἐργασίᾳ καὶ διηνεκεῖ παραγωγῇ. Εἰκοσιπενταετὴς τὴν ἡλικίαν διεκόσμησε τὴν μητρόπολιν τῆς Σεβίλλης δι' ἐπεισοδίων εἰλημμένων ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Πέτρου, μετὰ ταῦτα δ' ἐξειργάσθη σειρὰν συνθέσεων ἐμπνευσμένων ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου εἰς τὴν μονὴν τῆς Γουαδαλούπης τῆς Ἐστρεμαδούρας. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Σεβίλλην παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐργαζόμενος μετ' ἐξαιρέτου ἀφοσιώσεως. Κατὰ τὸ 1662 ἐπεθύμησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, διὰ νὰ τελειώσῃ ἐκεῖ ἐν γαλήνῃ τὰς ἡμέρας του. Ἀλλὰ δὲν ἐδοκίμασεν ἐπὶ πολὺ τὴν χαρὰν τῆς ἐπιστροφῆς. Κατὰ τὸ αὐτό, ἢ, ὡς μαρτυροῦν εἰδήσεις τινές, κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἑξήκοντα περίπου ἐτῶν.

Θουρμπαράν: Ἡ ἁγία Κασίλδη.

Θουρμπαράν: Ἄσπιλος σύλληψις.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐργώδους ζωῆς του ὁ Θουρμπαράν ἐξειργάσθη μακρὰν σειρὰν θρησκευτικῶν πινάκων καὶ προσωπογραφιῶν. Καὶ οἱ μὲν καὶ αἱ δὲ διαπνέονται ἀπὸ αἴσθημα βαθυτάτης εὐλαβείας, ἀπὸ δουλικήν τινα ὑποταγὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐκπροσώπους της. Διὰ τὸν Θουρμπαράν δὲν ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ ἔξω ἀπὸ τὰς σιωπηλάς, ἀτελειώτους, λιθοστρώτους αὐλὰς τῶν παλαιῶν ἱσπανικῶν μοναστηρίων, ἀπὸ τὰ μεγαλοπρεπῆ θυσιαστήρια, ἀπὸ τὰς μυστηριώδεις στοάς, εἰς τὰς ὁποίας σπανίως εἰσέδυε τὸ φαιδρὸν φέγγος τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τὰ κελλία, εἰς τὰ ὁποῖα διῆγον τὸν βίον των οἱ ἀπομακρυνθέντες τοῦ κόσμου μοναχοί. Εἰς τὸ στενὸν καὶ προσηλωμένον εἰς τὴν παράδοσιν πνεῦμά του δὲν ὑπάρχει καμμία ἀπήχησις τῶν ὑπερβασιῶν τοῦ κλήρου, τῆς τυραννίας τοῦ καθολικισμοῦ. Δι' αὐτὸν ὅλοι κατέχονται ἀπὸ ἀκάματον ζῆλον ἁγιότητος. Ἀφελὴς καὶ οἱονεὶ παιδικὴ ἡ ψυχή του, πλήρης ἀδιαταράκτου πίστεως, διακατεχομένη ἀπὸ ἀπαραμείωτον εὐλάβειαν, ἀνοίγεται ὡς ἄνθος πρὸς τοὺς οὐρανούς, τοὺς ὁποίους σκυθρωπάζει ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἐγκοσμίων. Ὁ καλλιτέχνης αὐτός, ὅστις ἠγνόησε τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν ἐρασμιότητα τῆς φύσεως, ἐβάδισε σιωπηλὸς τὴν ἥσυχον καὶ μοναχικὴν ἀτραπὸν τοῦ πεπρωμένου του.

Ὁμοία πρὸς τὸν χαρακτῆρά του ὑπῆρξε καὶ ἡ τεχνοτροπία του. Ἡ παραγωγή του φέρει ἐμφανεῖς τὰς ἐπιδράσεις τῆς ἰταλικῆς τέχνης, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Καραβάτζιο καὶ τοῦ Καρράτσι. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ριμπέρα δὲν φαίνεται ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν Σεβίλλῃ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν δι' ἱκανῶν ἔργων ἐκεῖσε ἐκπροσωπουμένην ἰταλικὴν σχολήν. Οὐχὶ δ' ἀδίκως ἐπωνομάσθη «Ἱσπανὸς Καραβάτζιο». Τὸ σχέδιόν του εἶναι ἀκριβές, καθαρὸν καὶ σαφές, ὁ χρωματισμός του αὐστηρὸς καὶ τραχύς. Αἱ φωτοσκιάσεις του εἶναι ἀπότομοι, ἡ γυμνότης καὶ ἡ ξηρότης τῶν συνθέσεών του σχεδὸν ἐνίοτε ἀποκρουστικαί. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ S. Reinach (Apollo, σελ. 245) δὲν δύναταί τις νὰ θαυμάσῃ τὸν Θουρμπαράν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἀγωνίαν, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ τὸν λησμονήσῃ ἀφοῦ ἅπαξ τὸν ἐθαύμασε. Τραχεῖς καλόγηροι, μορφαὶ ἀποστεωμέναι ἀπὸ τὸν συνεχῆ διωγμὸν τῆς σαρκός, ἅγιοι μὲ σκοτεινὴν ἔκφρασιν πληροῦν ὡς μελανὰ φαντάσματα τὰς συνθέσεις του. Ὑπῆρξεν εἷς ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους καλλιτέχνας, οἵτινες ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸ ἔργον των πᾶσαν ἐπιδίωξιν διακοσμητικῶν ἀποτελεσμάτων, πᾶσαν τάσιν ἐξωραϊσμοῦ, καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν λιτὴν ἀπόδοσιν τοῦ θέματος. Τὸ παλαιότερον τῶν σῳζομένων ἔργων τοῦ Θουρμπαράν εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ 1616 χρονολογουμένη «Ἄσπιλος σύλληψις». Οἱ λοιποὶ πίνακές του χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1625 καὶ ἐντεῦθεν, εἶναι δ' ἐγκατεσπαρμένοι εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Λούβρου, τοῦ Κάδικος, τῆς Γρενόβλης, τῆς Μαδρίτης, τοῦ Μομπελλιέ, τοῦ Βερολίνου, τοῦ Λονδίνου, εἰς ναοὺς καὶ μοναστήρια τῆς Ἱσπανίας. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: οἱ πίνακες οἱ ἀπεικονίζοντες διαφόρους σκηνὰς τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Πέτρου Νολάσκου, οἱ πίνακες οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου, «Ὁ μακάριος Ἀλόνσος Ροδριγέθ», τὰ ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Μποναβεντούρα καὶ «Ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἁγίου Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου», ἥτις θεωρεῖται οὐχὶ μόνον ὡς τὸ ἀριστούργημα τοῦ Θουρμπαράν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἔργων τῆς ἱσπανικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ γονυκλινὴς «Ἅγιος Φραγκῖσκος» ἢ κατ' ἄλλους «Ὁ προσευχόμενος μοναχός» τῆς Ἐθνικῆς πινακοθήκης τοῦ Λονδίνου, ἓν ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἔργων τοῦ Θουρμπαράν, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικωτάτην σελίδα τῆς τέχνης του. Ἡ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Γρενόβλης «Προσκύνησις τῶν ποιμένων» περιέχει μερικὰς μορφὰς ἀξίας πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Λίαν ἀξιομνημόνευτοι εἶναι καὶ αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Θουρμπαράν, μονότονοι, σκοτειναὶ κατὰ τὸν χρωματισμὸν καὶ τραχεῖαι, ὅπως ὅλον τὸ ἔργον του, ἀλλ' οὐχὶ ἀμέτοχοι ψυχογραφικῆς σημασίας καὶ ἐξαιρέτως ἐντυπωτικαὶ διὰ τὴν δύναμιν, μεθ' ἧς ἀποδίδει τὴν μεταρσίωσιν τῶν πνευμάτων. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται αἱ τῶν ἱδρυτῶν τῶν μεγάλων μοναχικῶν ταγμάτων τοῦ καθολικισμοῦ (ἁγίου Αὐγουστίνου, Δομινίκου, Βενεδίκτου, Ἰγνατίου Λογιόλα κλπ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *P. Lefort,* La peinture espagnole (Paris, 1894). — *Τοῦ ἰδίου:* Zurbaran (Gazette, 1892, I, σελ. 365).

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θοῦρος. Συβαρίτης μυθογράφος φιλοπονήσας συναγωγὴν τῶν συβαριτικῶν μύθων, ἀπολεσθεῖσαν.

Θοῦρος *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὸ νότιον στόμιον τοῦ κολπίζοντος λιμένος τῆς Πύλου (Ναυαρίνου), τὸ μεταξὺ τῆς Σφακτηρίας καὶ τοῦ πυροβολείου τοῦ Ἁγίου Νικολάου διανοιγόμενον, εὖρους ¾ μιλλίου. Ἡ νησὶς *Πύλος* ἢ *Τσιχλῆ-μπαμπᾶ*, μὲ τὴν ὡραίαν φυσικήν της ἀψῖδα, παρεμβαλλομένη ἐν τῷ στομίῳ διαχωρίζει αὐτὸ εἰς δύο μικρότερα, τὸν *Μεγάλον Θοῦρον* μεταξὺ τῆς κυρίως ξηρᾶς καὶ τῆς νησῖδος, ἐφ' ἧς καὶ φάρος (πλάτ. 36° 54' 18'' Β, μῆκ. 21° 40' 46'' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 207: Castro Tornese to Venetico καὶ 211: bay of Navarino) καὶ εἰς τὸν *Μικρὸν Θοῦρον*, μεταξὺ νησῖδος καὶ Σφακτηρίας. Τὸν πρῶτον ἀκολουθοῦσι τὰ εἰς τὸν κολπίζοντα λιμένα τῆς Πύλου καταπλέοντα πλοῖα, κατὰ κανόνα. Τὸν δεύτερον, τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα τῆς μικροακτοπλοΐας, ὅταν ὁ τοιοῦτος διάπλους τὰ εὐκολύνῃ· δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ πόρου διέφυγεν ἐνδόξως ὁ «Ἄρης» τοῦ Τσαμαδοῦ. Σ. Ε. Λ.

Θουσνέλδα. Θυγάτηρ τοῦ Σεγέστου, ἡγεμόνος τῆς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Χερούσκων ἀδελφὴ τοῦ Σεγιμούντου. Ταύτην ὀλίγον πρὸ τοῦ 15 μ. Χ. ἀπαγαγὼν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρός της ἔλαβε σύζυγον ὁ πολέμαρχος τῶν Χερούσκων Ἀρμίνιος, ὁ ὁποῖος κατέστρεψε τρία τάγματα ρωμαϊκὰ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Οὐᾶρον Κουϊντίλλιον. Τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ σφοδρῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν δύο μερίδων τοῦ Σεγέστου καὶ Ἀρμινίου. Ὁ Σεγέστης κατώρθωσε νὰ γίνῃ μετ' ὀλίγον κύριος τῆς κόρης του καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ταύτην εἰς τὴν πατρικὴν πόλιν. Πολιορκηθεὶς ὁ Σε-

Τὸ ὑποτιθέμενον ἄγαλμα τῆς Θουσνέλδης.
[Στοὰ τῶν Lonzi. Φλωρεντία.]

Digitized by Google

γέστης ὑπὸ τοῦ Ἀρμινίου, θέλοντος νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν σύζυγόν του, ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν Ρωμαῖον στρατηγὸν Γερμανικόν, ὁ ὁποῖος κατετρόπωσε τοὺς πολιορκοῦντας καὶ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πλείστους ἐπιφανεῖς Χερούσκους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Θουσνέλδαν καὶ τὸν τριετῆ αὐτῆς υἱόν, γεννηθέντα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πάππου του Σεγέστου, Θουμένικον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Σεγιμοῦντον, οἱ ὁποῖοι πάντες ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβον τοῦ Γερμανικοῦ κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ Σεγέστης μόνος ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐν τιμῇ ἀγόμενος, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (Ζ, 292), παρευρίσκετο κατὰ τὸν θρίαμβον τῶν φιλτάτων αὐτοῦ.

Θόων [*Μυθολ.*]. —1) Εἷς ἐκ τῶν Γιγάντων, φονευθεὶς μετὰ τοῦ Ἀγρίου ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ (*Ἀπολλόδ.* Α' 6, 2). —2) Υἱὸς τοῦ Φαένοπος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ξάνθου, εἷς τῶν ἐπισήμων Τρώων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Διομήδους (*Ὁμ.* Ἰλ. Ε, 152. —3) Ἕτερος Τρὼς φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως (*Ὁμ.* Ἰλ. Λ, 422). —4) Εἷς ἐκ τῶν Φαιάκων, ὅστις ἠγωνίσθη εἰς τοὺς δοθέντας ἀγῶνας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλκινόου, ὅτε οὗτος ὑπεδέχθη τὸν Ὀδυσσέα (*Ὁμ.* Ὀδυσ. Θ, 72). —5) Ἕτερος τῶν ἐν Τροίᾳ ἐπισήμων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιλόχου, υἱοῦ τοῦ Νέστορος (*Ὁμ.* Ἰλ. Ν, 545).

Θόωσα [*Μυθολ.*]. Νύμφη τις, θυγάτηρ τοῦ Φόρκυος καὶ μήτηρ τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος (*Ὁμ.* Ὀδ. α, 72).

Θοώτης. Κῆρυξ τοῦ Μενεσθέως ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τροίας (*Ὁμ.* Ἰλ. Μ, 342).

Θραισιὸς (ἢ *Θραυσιὸς*) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Ἀκρωρείας τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος. Ὁ χῶρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο αὕτη δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ.

θράκα (ἡ)· δημοτ., πολλοὶ ὁμοῦ ἄνθρακες ἀνημμένοι, ἀνθρακιά: «τό 'βαλα 'ς τὴ θράκα νὰ ψηθῇ».

Θρᾷκες (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Οὕτως ἐκαλοῦντο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὰ ἐν *Θρᾴκῃ* (βλ. λ.) κατοικοῦντα πολυάριθμα, συγγενῆ μὲν μεταξύ των, ἀλλ' ἀλληλομαχοῦντα, φῦλα. Οἱ ἀρχαιότατοι ὅμως Ἕλληνες διῄρουν τοὺς Θρᾷκας εἰς τοὺς πεπολιτισμένους Θρᾷκας, τοὺς κατοικήσαντας εἰς ἀπωτάτους χρόνους τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Πιερίαν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἑλικῶνα ἀκόμη Βοιωτίαν, εἰς τοὺς ὁποίους περιελάμβανον ἐνίοτε καὶ τοὺς περὶ τὴν Ροδόπην καὶ νοτίως τοῦ Αἵμου Θρᾷκας, καὶ τοὺς βαρβάρους Θρᾷκας, οἵτινες κατῴκουν κυρίως πρὸς Β καὶ Δ τοῦ Αἵμου. Παρὰ τῶν πεπολιτισμένων Θρᾳκῶν οἱ Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι εἶχον διδαχθῆ τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ᾠδήν, τύπους τινὰς τῆς θρησκείας, τὴν καλλιεργίαν τῆς γῆς, τὴν ὀχύρωσιν πόλεων, τὴν πολεμικὴν τέχνην κ. ο. κ. Εἶναι οὗτοι οἱ Θρᾷκες, οἱ ὑπὸ ἀρχηγοὺς τὸν Ἀκάμαντα καὶ Πείροον σύμμαχοι τῶν Τρώων, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ εὐφημότατα καὶ ὁ Ὅμηρος. Οἱ Θρᾷκες, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦσαν ὁ μέγιστος μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς λαὸς τῆς γῆς, ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρίαν ἢ ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν καὶ ἦσαν συγγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς δύο ἄλλους ἀρχαιοτάτους μετ' αὐτῶν λαοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἰλλυριούς, ἀλλὰ κυρίως πρὸς τοὺς Φρύγας ἢ Βρίγας. Βιθυνούς, Μυσούς, Τεύκρους καὶ Δαρδάνους, οἵτινες κατῴκουν τὰς ἀπέναντι τῆς Θρᾴκης ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας χώρας, καὶ τοὺς Γέτας καὶ Παννονίους. Ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν Θρᾴκην κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους φύλων ὀνομαστότερα ἦσαν οἱ *Ἀρτακοί*, κατοικοῦντες παρὰ τὸν Αἷμον, οἱ *Ἀστοί*, κατοικοῦντες πρὸς Δ τοῦ Βυζαντίου, τῶν ὁποίων πρωτεύουσα πόλις ἦτο ἡ Βιζύη, οἱ *Βέσσοι* ἢ *Βεσσοί* (*Βησσοὶ παρ' Ἡροδότῳ*), οἵτινες κατῴκουν παρὰ τὸν Ἕβρον καὶ ἦσαν ἐκ τῶν τολμηροτέρων καὶ ἀνυποτακτοτέρων θρᾳκικῶν φύλων, οἱ *Βισάλται*, κατοικοῦντες παρὰ τὸν Νέστον (ὑπό τινων ἡ χώρα των κατετάσσετο εἰς τὰς μακεδονικὰς χώρας), οἱ *Βίστονες*, ἐκ τῶν ἀγριωτέρων θρᾳκικῶν φύλων, κατοικοῦντες παρὰ τὴν Βιστονίδα λίμνην, οἱ *Γέται*, κατοικοῦντες πέραν τοῦ Ἴστρου (ὑπό τινων ἐθεωροῦντο οὗτοι σκυθικὸν ἔθνος), οἱ *Δανθηλῆται*, κατοικοῦντες περὶ τὸν Αἷμον, οἱ *Δόλογκοι*, τῶν ὁποίων ἦρξεν ὁ Μιλτιάδης, κατοικοῦντες ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ, οἱ *Θυνοί*, κατοικοῦντες παρὰ τὴν Σαλμυδησσόν, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατήγοντο οἱ Βιθυνοὶ τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ *Κίκονες*, ἐκ τῶν ἀγριωτέρων θρᾳκικῶν φύλων, κατοικοῦντες τὰς ἀπέναντι τῆς Σαμοθρᾴκης θρᾳκικὰς ἀκτάς, οἱ *Μαῖδοι*, γείτονες τῆς Μακεδονίας, οἱ *Ξάνθιοι*, οἱ *Ὀδόμαντοι*, ἐκ τῶν νεμομένων τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου, οἱ *Σίντιες* καὶ *Σάπαι* ἢ *Σαπαῖοι*, οἵτινες ὑπό τινων ὑπήγοντο εἰς τοὺς Μακεδόνας, οἱ *Σκορδίσκοι*, οἱ παρὰ τὸν Ἴστρον *Τριβαλλοί*, οἵτινες ὑπετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ ἄλλοι ἀσημότεροί πως. Πάντων ὅμως ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν οἱ *Ὀδρύσαι*, οἵτινες κατῴκουν παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Ἕβρου Ἄρδαν. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Ὀδρύσαι ἐθεωροῦντο ἐκ τῶν ὠμοτέρων καὶ λῃστρικωτέρων θρᾳκικῶν φύλων, ἀπὸ τοῦ Ε' π. Χ. ὅμως αἰῶνος, καὶ κυρίως ἀφ' ὅτου ἦλθον εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἔγιναν τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον καὶ τὸ ἰσχυρότερον τῶν θρᾳκικῶν φύλων. Ἱδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν ἐθεωρεῖτο ὁ Τήρης κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὀνομαστότεροι δὲ τῶν διαδόχων του ὁ *Σιτάλκης*, ὁ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, *Σεύθης ὁ Α'*, *Σεύθης ὁ Β'*, *Κότυς ὁ Α'* καὶ ὁ *Κερσοβλέπτης*. Ἐκτὸς τῶν Ὀδρυσῶν ἰδίαν ἱστορίαν συνεχῆ καὶ ἀξίαν λόγου οὐδὲν τῶν ἄλλων θρᾳκικῶν φύλων ἐδημιούργησε, διὰ τοῦτο ἱστορία αὐτῶν εἶναι ἡ ἱστορία τῆς χώρας των, ἥτις ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της ἔχει ἱστορίαν μακρὰν (βλ. λ. *Θρᾴκη*).

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θρᾴκη. Χώρα τῆς Εὐρώπης, ἧς τὰ ὅρια καὶ ἡ ἔκτασις, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὑπῆρχον ἀμυδρῶς προσδιωρισμένα. Σταθερὰ ὅρια τῆς Θρᾴκης (Θρᾳκίας) ἐκανονίσθησαν τῷ 46 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ὁρισθείσης ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας. Ταῦτα ἐξετείνοντο ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῶν πορθμῶν Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου καὶ τῶν συνεχομένων θαλασσῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ πελάγους μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου (ΝΔ), τοῦ Ὀρβήλου καὶ πέραν τῶν νῦν σημερινῶν πόλεων τῆς Βουλγαρίας Κιουστενδὴλ καὶ Σόφιας. Τὰ βόρεια ὅρια ἐσχημάτιζεν ὁ Αἷμος (Βαλκάνια). Πολιτικὴ ἑνότης τῆς χώρας ταύτης σήμερον δὲν ὑφίσταται. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης τὸ μὲν ΝΔ τμῆμα (Δυτικὴ Θρᾴκη) ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ΝΑ εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὸ Βόρειον καὶ ΒΔ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἀποτελεῖ ἡ κληθεῖσα Ἀνατολικὴ Ρωμυλία (βλ. κατωτ.).

— [ΓΕΩΛΟΓ.] *Γεωλογικὴ κατασκευή*. Τὴν Θρᾴκην καταλαμβάνει κυρίως ἀρχαία *κορμο-οροσειρά*, ἡ *θρᾳκικὴ μᾶζα*, ἡ ὁποία παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν πτυχῶν τοῦ ὑψηλοῦ Αἵμου καὶ τῶν Δειναρίδων ὀροσειρῶν, ἀποτελοῦσα στῦλον οὐσιώδη εἰς τὴν γεωλογικὴν κατασκευὴν τῆς Εὐρώπης. Ἡ *θρᾳκικὴ μᾶζα*, ἡ καὶ ἄλλως *ἀνατολικὴ μᾶζα* καλουμένη, εἶναι τὸ λείψανον παλαιᾶς πτυχωσιγενοῦς ὀροσειρᾶς, ἡ ὁποία ἦτο τμῆμα τοῦ βαρισκίου (βλ. λ.) *ὀρεινοῦ τόξου*, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος καὶ διέσχιζε σχεδὸν ὅλην τὴν Εὐρώπην, κατόπιν δὲ κατετεμαχίσθη ὑπὸ διαρρήξεων καὶ ὑπέστη καὶ τὴν ἐκγύμνωσιν καὶ ἀποκόμισιν κατὰ τὴν πάροδον τῶν μακραιώνων περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς γῆς.

Ἡ θρᾳκικὴ μᾶζα ἄρχεται νοτίως τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Μοράβα, ἐκτείνεται κατόπιν πρὸς τὰ ΝΑ, εὐρυνομένη μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, διέρχεται τὸν Βόσπορον καὶ περιλαμβάνει ἀκόμη μικρὸν τεμάχιον τῆς χερσονήσου τῆς Βιθυνίας. Εἰς τὸ νοτιοανατολικόν της τμῆμα διαιρεῖται εἰς δύο ὀρεινοὺς ὄγκους, συνισταμένους ἀπὸ κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα: *τὴν μᾶζαν τοῦ Τούντζα* πρὸς Β. τοῦ Ἕβρου, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τὴν *μᾶζαν τῆς Ροδόπης* πρὸς Ν. καὶ Δ. τοῦ κάτω Ἕβρου, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου. Ἐκ τῆς μάζης τοῦ Τούντζα ἀπολύεται ἅλυσις μικροτέρων ὄγκων, ἐκ κρυσταλλοσταγῶν πετρωμάτων ἀποτελουμένων, οἱ ὁποῖοι προεκβάλλουν δίκην νήσων ἐκ τῶν νεωτέρων ἰζηματογενῶν πετρωμάτων. Ἡ ἅλυσις αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν ἀκτὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς τὰ ΝΑ, σχηματίζουσα τὸν σκελετὸν τοῦ ὄρους Στράντζα μέχρι τοῦ Κοὺς-Καγιὰ καὶ ἀφίνει τὴν τελευταίαν της παραφυάδα, παρὰ τὴν Τσατάλτζαν, νὰ βυθίζηται ὑπὸ τὰ τριτογενῆ στρώματα τῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος.

Ἐκτὸς τῆς θρᾳκικῆς μάζης τὰ ἄλλα θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Θρᾴκης εἶναι: α') ἡ ὑπὸ τῆς θρᾳκικῆς μάζης σχηματιζομένη γωνία τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἡ ὁποία εἶναι πεπληρωμένη ἀπὸ τριτογενῆ ἰζηματογενῆ πετρώματα καὶ β') σειρὰ πτυχώσεων τῶν στρωμάτων τῆς παλαιοτριτογενοῦς διαπλάσεως, ἡ ὁποία μὲ διεύθυνσιν ΝΔ—ΒΑ ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Προποντίδος καὶ τῶν κόλπων Αἴνου καὶ Ξηροῦ.

1) *Τὰ κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα*. Ταῦτα εἶναι κυρίως κρυσταλλοπαγεῖς σχιστόλιθοι καὶ γνεύσιοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνυπάρχουν γρανιτικοὶ καὶ διοριτικοὶ σωροί, σημαντικῆς ἐν μέρει ἐκτάσεως καὶ σειραὶ κρυσταλλοπαγῶν ἀσβεστολίθων (μαρμάρων). Παρουσιάζονται εἰς τὰς μάζας τοῦ Τούντζα, τῆς Ροδόπης καὶ εἰς τὸ ὄρος Στράντζα. Ἐπίσης τμήματα ἐκ τοιούτων πετρωμάτων παρουσιάζονται δυτικῶς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως.

2) *Στρώματα τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος*. Ταῦτα παρουσιάζονται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ *Βοσπόρου* (βλ. λ.).

3) *Στρώματα τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος*. Ταῦτα εἶναι φαιοί, στερεοί, ἐν μέρει κροκαλοπαγοειδεῖς ψαμμῖται, ἀργιλλικοὶ καὶ ἀμμώδεις ἀσβεστόλιθοι, ὡς καὶ πηλοί, οἱ ὁποῖοι ἐκτείνονται εἰς στενὴ ζώνη παρὰ τὸν ὅρμον τῆς Ἰνιάδος κατὰ διεύθυνσιν ΝΑ πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ψαμμῖται εἶναι ἐν μέρει ἐντελῶς πεπληρωμένοι μὲ τὰ ἀπολιθωμένα πρωτόζωα *ὀρβιτολῖνα concava* καὶ *ὀρβιτολῖνα plana*. Τελευταίως εὑρέθησαν κρητιδικὰ στρώματα, ἐκτάκτως παχεῖς ψαμμῖται καὶ μαργαϊκοὶ σχιστόλιθοι, περικλείοντες πτωχὴν πανίδα ἐκ μεγάλων διθύρων τῶν γενῶν *γρυφαία*, *νειθέα*, κ. ἄ., εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως.

4) *Στρώματα τοῦ καινοζωϊκοῦ ἀθροίσματος*.

α') Τῆς ἠωκαίνου διαπλάσεως. Ταῦτα εἶναι κυρίως ἀσβεστόλιθοι διαφόρου συστάσεως ὡς καὶ ψαμμῖται καὶ μάργαι. Οἱ ἀσβεστόλιθοι ἔχουν χρῶμα λευκὸν ἀκάθαρτον μέχρι κίτρινον καὶ ἀποτελοῦνται πολλαχοῦ ἀπὸ ὀργανογενὲς σύναγμα λειψάνων ζωικῶν, *νουλλιπόρων*, *κοραλλίων*, *νουμμουλιτῶν* κλπ. Τὰ ἠωκαινικὰ στρώματα ἀπαντῶνται ὡς ταινία, ἔχουσα πλάτος ὀλίγων χιλιομέτρων κατὰ μῆκος τῶν νοτίων κρασπέδων τῆς μάζης τοῦ Τούντζα, ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Χεμπὶπ-Τζεβὸ, παρὰ τὸν Ἕβρον, ὑπὲρ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἀνατολικῶς τῆς Βίζας ἡ ταινία αὕτη ἀποκτᾷ πλάτος 26 χμ. καὶ περιλαμβάνει, ἀποτελοῦσα τὸν ὑδροκρίτην, ὅλον τὸ ὄρος Στράντζα, ἀφίνουσα νὰ ἐκπροβάλλουν ἐξ αὐτῆς μόνον αἱ νῆσοι τῶν κρυσταλλοπαγῶν πετρωμάτων. Ἐν τέλει ὅλον τὸ πλάτος τῆς χερσονήσου τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῆς Σηλυβρίας—Ὀρμανλῆ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἠωκαινικὰ ταῦτα στρώματα τῆς ταινίας ταύτης, ἡ ὁποία σταματᾷ πρὸ τῶν δεβονίων στρωμάτων τοῦ Βοσπόρου. Ἐπίσης ἠωκαινικὰ στρώματα παρομοίας συστάσεως παρατηροῦνται εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς Ροδόπης. Ταῦτα ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ μὲ πλάτος ποικίλον μέχρι 59 χιλιομέτρων φθάνουν, διακοπτόμενα πολλαχοῦ, μέχρι περίπου τοῦ Μουσταφᾶ-πασᾶ.

β') Τῆς ὀλιγοκαίνου διαπλάσεως. Ταῦτα παρουσιάζονται κυρίως νοτίως τοῦ ποταμοῦ Ἐργίνη καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Εἶναι ψαμμῖται, ἄργιλλοι, μάργαι, σχιστόλιθοι μὲ κοίτας ὀρυκτῶν ἀνθράκων καὶ πυριγενῶν πετρωμάτων. Περικλείουν πολλὰ ἀπολιθώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωτεύουν τὰ ἀφθονώτατα λείψανα τοῦ διθύρου ἐλασματοβραγχίου μαλακίου τῆς *Κυρήνης* ἢ *κορβικοῦλας τῆς semistriata*. Παρὰ τὸ Μασσατλὶ εὑρέθησαν καὶ λείψανα τοῦ θηλαστικοῦ ἀνθρακοθηρίου.

γ') Τῆς νεογενοῦς διαπλάσεως (μειοκαίνου καὶ πλειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως). Τὰ στρώματα ταῦτα ἐμφανίζονται ὡς ἀποθέματα θαλάσσια καὶ ὡς μεσόγεια (ἀποθέματα δηλαδὴ λιμναῖα ἢ ὑφαλμύρων ὑδάτων). Παρουσιάζονται ἐπίσης εἰς τὴν νοτίως τοῦ Ἐργίνη χώραν καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Εἶναι ἄμμοι, ἀμμώδεις ἀσβεστόλιθοι, σκληροὶ ἡμικρυσταλλικοὶ ἀσβεστόλιθοι, κροκαλοπαγῆ, ἄργιλλοι κ. τ. λ. Τὰ στρώματα ταῦτα περικλείουν ἄφθονα ἀπολιθώματα πρωτοζῴων τρηματοκόγχων καὶ ἰδίᾳ μαλακίων ἐλασματοβραγχίων καὶ γαστεροπόδων, κατοίκων θαλάσσης ἢ γλυκέων ἢ ὑφαλμύρων ὑδάτων. Ἐπίσης πολλαχοῦ ἐγκλείουν κοιτάσματα λιγνιτῶν. Ἀπὸ τοῦ Γάνου μέχρι τῶν Ἑξαμιλίων τὰ στρώματα τῶν γλυκέων ὑδάτων τῆς σαρματίου βαθμῖδος περικλείουν καὶ μικρὰς ποσότητας πετρελαίου.

δ') Τέλος στρώματα τῆς πλειστοκαίνου διαπλάσεως, ὡς καὶ ὁλόκαινα, καλύπτουν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λεκάνης εὐρέος ταπεινώματος τῆς Θρᾴκης, ὡς καὶ τὴν παράκτιον, νοτίως τῆς Ξάνθης—Κομοτινῆς, χώραν.

5) *Πυριγενῆ πετρώματα*. Τοιαῦτα παλαιοτέρων γεωλογικῶν διαπλάσεων, τὰ ὁποῖα ἀνεξεχύθησαν πιθανῶς κατὰ τὰ ὅρια τῆς κρητιδικῆς καὶ τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως, παρουσιάζονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον στομίου τοῦ *Βοσπόρου* (βλ. λ.).

Πυριγενῆ πετρώματα ἀνεξελθόντα κατὰ τὴν τριτογενῆ καὶ κατὰ τὴν τεταρτογενῆ (πιθανῶς) περίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος συναντῶνται ἰδιαιτέρως κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν ποδῶν τῆς Ροδόπης καὶ εἰς τὴν λεκάνην νοτίως τοῦ Ἐργίνη. Εἶναι κυρίως ἀνδεσῖται, ρυόλιθοι λατυποπαγοειδεῖς, δακῖται, τραχεῖται καὶ δομῖται μετὰ τόφφων καὶ κροκαλοπαγῶν ἠφαιστειακῶν. Πολλαὶ τῶν ἐκρήξεων τούτων ἐγίνοντο ὑποθαλασσίως καὶ οἱ τόφφοι των ἀπετίθεντο ἐντὸς θαλάσσης, ἐχούσης βάθος τοὐλάχιστον 300 μ.

Θερμαὶ πηγαί. Ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως τῆς ἠφαιστειακῆς ἐνεργείας εἶναι καὶ αἱ θερμαὶ πηγαὶ τῆς Τραϊανουπόλεως παρὰ τὰς Φερράς.

Ὀρυκτὸς πλοῦτος. Ἐν Θρᾴκῃ ἀπαντῶσι τὰ ἑξῆς μεταλλεύματα:

Γαιάνθρακες (Λιγνῖται). Λιγνῖται ὑπάρχουσιν ἐν Θρᾴκῃ εἰς πολλὰς περιφερείας, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἐκτὸς τοῦ χώρου τοῦ ὁριζομένου μεταξὺ τῶν κωμῶν Μακρᾶς Γεφύρας, Κυψελῶν, Κεσσάνης καὶ Μαλγάρων, ὑπάρχουσι πλεῖστα στρώματα λιγνίτου πάχους 0,60—1,50 μ., τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') Πλησίον τοῦ χωρίου Κεσταμπόλ, 20 χμ. ΝΑ τῆς Μακρᾶς Γεφύρας στρῶμα λιγνίτου πάχους καθαροῦ 1,10—1,40 μ. Τὸν λιγνίτην τοῦτον ἐκμεταλλεύεται πρὸ ἐτῶν, δι' ἑνὸς φρέατος 140 μέτρων βάθους, ἡ ἑταιρεία τῶν Ἀνατολικῶν Σιδη-

Digitized by Google

ροδρόμων, παράγουσα 25—35 περίπου τόν. ἡμερησίως καὶ ἀπασχολοῦσα περὶ τοὺς 100 ἐργάτας. Ἐπίσης παρὰ τὴν θέσιν Δουσορμὰν ὑπάρχουν ἐμφανίσεις τοῦ αὐτοῦ στρώματος λιγνίτου εἰς ἀπόστασιν 5 καὶ 7 χμ. ΝΔ. τοῦ χωρίου Κεσταμπόλεως.

β') Πλησίον τοῦ χωρίου Δερβενάκι, 25 χλ. ΝΑ τῆς Μακρᾶς Γεφύρας, ὑπάρχει ἕτερον στρῶμα λιγνίτου, πάχους καθαροῦ 1,10—1.50 μ. Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐξεμεταλλεύετο ἄλλοτε ἰταλικὴ ἑταιρεία.

γ') Ἕτερα στρώματα λιγνίτου ὑπάρχουν πλησίον τοῦ χωρίου Ντογιάνκιοϊ, πάχους 1 μ., πλησίον τοῦ χωρίου Θεμίτκιοϊ, πάχους 0,80—1,00 μ., ὡς καὶ παρὰ τὰ χωρία Μουσαλὶ καὶ Πασαΐτ.

δ') Πλησίον τῆς πόλεως Κεσσάνης ὑπάρχει στρῶμα λιγνίτου, πάχους 0,50—1,25 μ. Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐξεμεταλλεύετο πρὸ τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ἀγγλικὴ ἑταιρεία, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐξεμεταλλεύθη αὐτὸ ἀπ' εὐθείας ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις.

ε') Εἰς τὴν περιφέρειαν Μαλγάρων καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Χαλίσκιοϊ ὑπάρχει ἕτερον στρῶμα λιγνίτου πάχους 70—80 ἑκατ.

2) Εἰς τὰς περιφερείας Σηλυβρίας, Ραιδεστοῦ καὶ Περιστάσεως ὑπάρχουσι πολλὰ στρώματα λιγνίτου καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἐξ ὅλων ὅμως τῶν στρωμάτων τούτων οἰκονομικὴν σημασίαν ἔχει μόνον τὰ στρῶμα τοῦ χωρίου Πάνιδον παρὰ τὴν Ραιδεστόν. Τὸ στρῶμα τοῦτο, ὅπερ ἔχει πάχος 1μ., εὑρίσκεται δ' εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἐξεμεταλλεύετο ἄλλοτε ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις.

3) Εἰς τὴν χερσόνησον Καλλιπόλεως παρουσιάζονται ἐπίσης στρώματα λιγνίτου εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Βαΐριον καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Ἀναφάρτα πάχους 50—60 ἑκατ. Τὸ στρῶμα τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἐκμεταλλεύωνται οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, διέκοψαν ὅμως τὰς ἐργασίας εὐθὺς ὡς ἤρχισαν αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Δαρδανελλίων.

4) Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως ὑπάρχουσι στρώματα λιγνίτου πρὸς Δ τοῦ χωρίου Δερβέντ, ὡς καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Βάδομα—Κιρκά. Τὸ πάχος τῶν στρωμάτων τούτων κυμαίνεται μεταξὺ 25—60 ἑκατ. Ἐξόρυξις γίνεται καὶ σήμερον.

Πετρέλαιον (*Ὑδρογονάνθρακες*). Σπουδαιότατον ζήτημα διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Θρᾴκης εἶναι ἡ πιθανότης ὑπάρξεως σπουδαίων κοιτασμάτων πετρελαίου ἐν αὐτῇ. Ἡ πιθανότης αὕτη στηρίζεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι εἰς πολλὰς περιφερείας, ἰδίως δὲ εἰς τὰς περιφερείας Χώρας, Μυριοφύτου, Περιστάσεως, Ἐξαμὶλ καὶ Φερρῶν παρουσιάζονται ἀρκεταὶ ἐνδείξεις, δηλοῦσαι τὴν ὕπαρξιν πετρελαιοφόρων κοιτασμάτων. Τοιαῦται ἐνδείξεις εἶναι π. χ. ἡ ὕπαρξις ἡμιρρεύστου ὑδρογονάνθρακος πλησίον τῆς Χώρας καὶ Περιστάσεως, ἄμμου μετ' ὀσμῆς πετρελαίου πλησίον τοῦ χωρίου Στέρνα (Μυριοφύτου) ὡς καὶ πλησίον τῶν Φερρῶν, μεταξὺ τῶν χωρίων Τουρμαλούκιοϊ καὶ Μπαλούκιοϊ, ὡς καὶ βορείως τούτου, ἁλατούχου πηγῆς πλησίον τοῦ χωρίου Γιόργιτς, ἐκροῆς ἡμιρρεύστου ὑδρογονάνθρακος (πισσασφάλτου), παρὰ τὸ Ἐξαμὶλ καὶ παρὰ τὰ χωρία Μουσελὶμ καὶ Ὀσμάντζα πρὸς Β. τῶν Φερρῶν κλπ. Ἐκτὸς τῶν ἐνδείξεων τούτων καὶ ἡ ὅλη γεωλογικὴ καὶ στρωματογραφικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους τῶν ἀνωτέρω περιφερειῶν δηλοῖ τὴν ὕπαρξιν πετρελαιοφόρων κοιτασμάτων, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ οἰκονομικὴ σημασία θέλει ἀποδειχθῆ μόνον δι' ἐρευνῶν, ἐνεργουμένων διὰ διατρήσεων ἐν μεγάλῃ κλίμακι. Εἴς τινας θέσεις τῶν ἀνωτέρω περιφερειῶν εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ἐρεύνας ἀγγλικὴ ἑταιρεία, διακόψασα ἔκτοτε τὰς ἐργασίας της.

Μόλυβδος, χαλκὸς καὶ σίδηρος. Ἐκτὸς τῶν γαιανθράκων καὶ ὑδρογονανθράκων ὑπάρχουσιν ἐν Θρᾴκῃ καί τινα μεταλλεύματα, καὶ δὴ ἀργυρούχου μολύβδου, χαλκοῦ καὶ σιδήρου.

1) Μετάλλευμα μολύβδου ὑπάρχει εἰς τὰς περιφερείας τῶν χωρίων Κιρκά, Καράκαγα καὶ Γκεμισβουχὰρ Β. τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, εἶχε δ' ἐργασθῆ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἑταιρεία ἀγγλική.

2) Μετάλλευμα χαλκοῦ καὶ μολύβδου εὑρέθη κατὰ τὰς ἐρεύνας τῆς Γεωλογικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὰς περιφερείας τῶν χωρίων Τσικουρβέρας καὶ Νισμάνκιοϊ τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου. Ὁ χαλκὸς ἐμφανίζεται εἰς φλέβας ὑπὸ μορφὴν χαλκοπυρίτου πρὸς Α τοῦ χωρίου Τσικουρβερὲν ὡς καὶ πρὸς Δ. τοῦ χωρίου Νισμάκιοϊ, συνοδευόμενος ὑπὸ μολύβδου (ὑπὸ μορφὴν γαληνίτου) καὶ εἰς συσσωρεύσεις ἐντὸς μικροῦ ῥεύματος, διερχομένου μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω χωρίων.

3) Μετάλλευμα σιδήρου (μαγνητικὸς σίδηρος) ὑπάρχει εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Σαμακόβου τοῦ νομοῦ 40 Ἐκκλησιῶν. Τὸ μεταλλεῖον τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, τὸ ἐξεμεταλλεύετο δ' ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις μέχρι τοῦ ἔτους 1875.

Γ. Κ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] ***Ὀρεογραφία καὶ ὑδρογραφία.*** Τὴν ἑνότητα τῆς ὅλης Θρᾴκης δεικνύει ὁ ποταμὸς τῆς χώρας ***Ἕβρος*** (βλ. λ.), οὗτινος τὸ ποτάμιον σύστημα εἶναι τὸ κατέχον κυρίως τὴν χώραν ταύτην. Ὁ ῥοῦς αὐτοῦ διὰ σειρᾶς λεκανῶν ταπεινουμένων κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν εἰς 40 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης χωρίζει εἰς δύο τὰς ὑψηλὰς χώρας τῆς Θρᾴκης. Πρὸς Δ καὶ ΝΔ. ὁ *Ὄρβηλος* καὶ τὸ *Ρίλον* (ὁ *Δούναξ* τῶν ἀρχαίων), τὸ ὕψιστον ὄρος τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου (ἡ ὑψίστη κορυφὴ 2923 μ.). Τὸ Ρίλον εἶναι ἀρχὴ διαφόρων ποταμῶν τῆς Βαλκανικῆς· ἐξ αὐτοῦ πηγάζει ὁ παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως *Ἴσκερ* (400 χιλ. μακρός), ὁ *Νέστος* (246 χιλ.), καὶ ὁ *Ἕβρος* (κοιν. *Μαρίτσα*, 530 χιλ.). Ὁ δὲ *Στρυμὼν* πηγάζει ἐκ τοῦ βορειοτέρου ὄρους, τοῦ *Σκομίου* (κοιν. *Βῖτος*), ὅστις καταπίπτει ἀποτόμως εἰς τὸ ὀροπέδιον τῆς Σόφιας.

Τὴν ἑτέραν ὀρεινὴν χώραν σχηματίζει ὁ *Αἷμος* (κοιν. *Βαλκάνια*, βουλγ. *Στάρα - Πλάνινα*), τὰ ὁποῖα κατέχουν τὸ βόρειον μέρος τῆς χώρας μέχρι τοῦ Εὐξείνου. Συνίσταται ἐκ τριῶν μέχρις ἑπτὰ πτυχῶν, ὧν ἡ κεντρικὴ εἶναι ἡ στενοτάτη ἀλλὰ καὶ ἡ ὑψίστη (μέχρι 2372 μ.). Αἱ κατωφέρειαι τῆς κεντρικῆς ταύτης ὀροσειρᾶς καὶ τὰ ἀνατολικὰ ἀντερείσματα ἅπτονται τῶν *Ἀντιβαλκανίων (Σρέδνα Γόρα)*. Πρὸς Δ δέ, ὄχι μακρὰν τοῦ Ἰχτιμάν, τὰ Ἀντιβαλκάνια ἑνοῦσι τὸν Αἷμον μετὰ τοῦ Ρίλου, σχηματίζοντα συγχρόνως τὸν ὑδροκρίτην τοῦ Ἕβρου καὶ τοῦ Ἴσκερ.

Αἱ διακλαδώσεις τοῦ ὄγκου τῆς *Ροδόπης* προεκτείνονται καὶ πέραν τοῦ Ἕβρου καὶ τοῦ Τόντζου, συνδεόμεναι μετὰ τοῦ πρὸς τὸν Εὔξεινον ὄρους τῆς *Στράντζας*. Τὸ ὄρος τοῦτο (μέχρι 1035 μ. ὕψ.), τοῦ ὁποίου αἱ διακλαδώσεις πρὸς Β συνάπτονται μετὰ τοῦ Αἵμου, διαχωρίζει τὰ πρὸς τὸν Εὔξεινον διευθυνόμενα ποτάμια ἀπὸ τὰ εἰς τὸν *Τόντζον* συμβάλλοντα. Ἐκ τούτου ὡσαύτως πηγάζει ὁ νοτιώτερος τῶν μεγάλων παραποτάμων τοῦ Ἕβρου, ὁ *Ἐργίνης*, ποταμὸς τῆς τουρκικῆς Θρᾴκης. Ἀξιόλογα ἔτι εἶναι τὰ πρὸς Ν παράκτια ὄρη, ἕνεκα τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα τοῦ Ἐργίνη ἐκτρέπονται πρὸς τὸν *Ἕβρον*, τὸ *Ἱερὸν* (κοιν. *Γάνος* ἢ *Τεκὶρ δὰγ* μέχρι 921 μ. ὕψ.) παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ ὁ *Ἴσμαρος* παρὰ τὸ Θρᾴκιον πέλαγος (τὴν Ἀλεξανδρούπολιν).

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα τῆς Θρᾴκης χαρακτηρίζεται ὡς μεταβατικὸν ἐκ τοῦ μεσογειακοῦ πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ μὲν πρὸς τὰς νοτίους θαλάσσας ἐστραμμένον τμῆμα εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Μεσογείου. Τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ πρὸς τὸν Εὔξεινον ἐστραμμένον παρουσιάζει τὰς ἀντιθέσεις τῶν θερμοκρασιῶν ἠπειρωτικοῦ κλίματος. Τὸ θέρος ἐπικρατεῖ ὁ βόρειος ἄνεμος, τὸν δὲ χειμῶνα καὶ τὴν ἄνοιξιν ὁ νότιος. Ἡ μέση θερμοκρασία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν αὐτῆς (41° β π.) εἶναι ψυχρὰ (14°.3), προέρχεται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ταπεινῆς θερμοκρασίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἥτις συνήθως κατὰ μὲν τὸ θέρος ἔχει θερμοκρ. 22—24°, κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα 5—8°. Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου κατὰ τὴν Θρᾴκην ποικίλλει ἀπὸ 4° (πρὸς Ν) μέχρι —2° (κατὰ τὰ μεσόγεια), ἡ δὲ διαφορὰ τῶν θερμοκρασιῶν τοῦ Ἰανουαρίου καὶ Ἰουλίου ὑπερβαίνει τοὺς 20°, φθάνουσα καὶ μέχρις 25. Ἐνίοτε συμβαίνει ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸ θέρος νὰ φθάσῃ 40—42° καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα νὰ κατέλθῃ 25—28° ὑπὸ τὸ μηδέν.

Τὸ μέσον τῆς πιπτούσης βροχῆς ἀνέρχεται εἰς 700 χιλιοστά. Ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως φθάνει 750—1000 χιλ., κατὰ τὰ λοιπὰ παράλια 600—750 χιλ., κατὰ δὲ τὰ μεσόγεια 500—700 χιλ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος αὐξάνει εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς, φθάνων ἐνίοτε εἰς τὸ 1 μ. Ὁ χρόνος τῆς πιπτούσης βροχῆς διαμοιράζεται μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος. Ἀξιοπαρατήρητον ὅμως εἶναι ὅτι κατὰ μὲν τὴν τουρκικὴν Θρᾴκην ὑπερτερεῖ ἡ ποσότης τῆς χειμερινῆς βροχῆς, ἐνῷ εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἡ ποσότης τῆς θερινῆς.

Χλωρίς. Ἐν τῇ Θρᾴκῃ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τέσσαρας ἢ πέντε διαφόρους περιοχὰς φυτειῶν. Ἡ νότιος περιοχὴ ἀνήκει εἰς τὴν μεσογειακὴν ζώνην. Ἡ λεκάνη τοῦ Ἐργίνου εἶναι χώρα στεππώδης. Ἡ ὀρεινὴ καὶ λοφώδης βορεία χώρα δεικνύει ὁμοιότητα πρὸς τὴν ποντικὴν περιοχὴν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ὄρος τῆς Στράντζας, ὁ Αἷμος καὶ τὰ Θρᾳκικὰ ὄρη φέρουσι πυκνὴν ὑψηλὴν βλάστησιν δρυῶν, ὀξυῶν, καὶ πευκῶν. Χαρακτηριστικὸν δένδρον τῆς πυκνῆς καὶ ποικίλης βλαστήσεως πρὸς τὸν Εὔξεινον εἶναι τὸ ποντικὸν ῥοδόδενδρον, ἀπαντώμενον κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς παρακτίους βορείας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ι. Σ. Σ.

— [ΠΑΡΑΛ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ παραλιακὴ τῆς *Θρᾴκης* γεωγραφία περιλαμβάνει τὴν ἀκτογραφίαν τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου παραλίων, τὴν ὑπὸ τοῦ *Μέλανος κόλπου* βρεχομένην ἀκτὴν (δυτ.) τῆς *χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως* (*Θρᾳκικῆς χερσονήσου* ἢ *Χερρονήσου* τῶν ἀρχαίων) καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ *Ἑλλησπόντου* (βλ. λ. *Αἰγαῖον*, τ. Β', σ. 388, α', β', γ' καὶ 389 α' καὶ β'). Ἀπὸ δὲ τοῦ Β στομίου τοῦ *Ἑλλησπόντου* μέχρι τοῦ νοτίου στομίου τοῦ *Βοσπόρου*, αἱ θρᾳκικαὶ ἀκταὶ ἐκτείνονται ἐπὶ 120 μίλλια ἀπεγγὺς παράπλου, κατὰ τὴν ἀκόλουθον γεωγραφικὴν ὑφήγησιν: Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἐσκῆ Φενὰρ μπουρνοῦ* (πλάτ. 40°25′ Β, μῆκ. 26°42′ 1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2429: The Dardanelles), ΒΑ. κέρατος τοῦ ὅρμου τῆς Καλλιπόλεως, ἡ ἀκτὴ χωρεῖ ἐπὶ 8 1/2 μίλ. Α.ΒΑ. μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Ντογὰν Ἀσλὰν Μπουρνοῦ* (πρὸ τοῦ ὁποίου ὕφαλος ἐπισημαινομένη διὰ φωτοβόλου σημαντῆρος), σχηματίζουσα ψαμμαθῶνα (*Λευκὴ ἀκτὴ* κατὰ Σκύλακα), τὸν τερματίζοντα τὰ κράσπεδα τῆς λοφοσειρᾶς τοῦ *Μπουλαΐρ*. Μεθ' ὅ, 6 1/2 μίλ. ΒΑ τοῦ *Ντογὰν Ἀσλάν*, τὸ ἀκρωτήριον *Ἰντζέ*, πέραν τοῦ ὁποίου εἰς 17 μίλ. εὐθύπλου πρὸς Α.ΒΑ. τὸ ἀκρωτήριον *Χορὰ Μπουρνοῦ*, ἔχον φάρον λευκὸν σταθερὸν μετ' ἀναλαμπῶν 20 μιλ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀκρωτηρίων τούτων, ὅπου ἡ ἀκτὴ τερματίζει τὰς λοφοσειρὰς *Ἅϊ Λιᾶ τεπέ, Χαλβᾶ τεπέ, Σιγουρὰ τεπέ, Ἡλιὰ τεπέ*, εὑρίσκονται τὰ χωρία *Κοδτζιλῆ, Σάρκιοϊ* (ὑπὸ Ἑλλήνων *Περίστασις*, ἀρχ. *Τειρίστασις* κατὰ *Σκύλακα*: «Περίπλους, Θρᾴκη» 67), *Ἐρεκλῆ, Ἐρεκλίτσα, Μυριόφυτον*. Στρέφουσα ἐκεῖθεν πρὸς ΒΑ, χωρεῖ ἐπὶ 11 μίλλ. ἕως τοῦ ἀκρωτηρίου *Μπαμπᾶ*, ἀποτελοῦσα τὰ κράσπεδα τῆς βουνοσειρᾶς *Γκανὸς Νταγκλάρ*· μικρά τινα χωρία, ὧν ἐπισημότερον ὁ *Γάνος*, διατηρῆσαν τὸ ὄνομα ὑφ' ὃ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σκύλακος ὠνομάζετο. Μεθ' ἅ, ἐπὶ 20 μίλλια ΑΒΑ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Καργὰ Μπουρνοῦ*, ἁπλοῦται ἡ κόλπωσις ἡ γνωστὴ ὡς *κόλπος τῆς Ραιδεστοῦ*, τερματίζουσα τὰ κράσπεδα τῶν λοφοσειρῶν *Τσιαμουρλαὺκ - Μπαΐρ, Ἀρτζὶλ - Μπαΐρ, Ἐσκῆ Μπαγλὰρ Τεπέ, Τσιορλοῦ Τεπέ, Ἀϊντοντοῦ Τεπὲ* καὶ *Καζὰκ Τεπέ*, ἐν ᾗ κολπώσει ἐκβάλλουσι τὰ ποτάμια (χείμαρροι μᾶλλον) *Μερὲν Ντερέ, Καζὰ Ὀγλοῦ Ντερεσσί, Σιμὲν Ντερέ, Κιουπριτζῆ Ντερὲ* (ὁ *Ἄρζος* τοῦ Πτολεμαίου, Γ, ια, 6 ἔκδ. Nobbe)· κατὰ τὴν κόλπωσιν δὲ ταύτην τὰ χωρία *Ναΐμκιοϊ, Πάνιδος*, ἡ πόλις *Ραιδεστὸς* (κατὰ Πτολεμαῖον *Ραιδεστὸς* ἢ *Βισάνθη*, ὑπὸ τῶν ξένων δὲ Rodosto κατὰ τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν) καί τινα ἄλλα μικρὰ χωρία, μεθ' ἅ, 3 μιλ. Α. τοῦ Καργᾶ Μπουρνοῦ, ἡ γλῶσσα *Ἡράκλεια* ἢ *Ἐρεκλῆ*, κατὰ Τούρκους (μὲ τὸν φερώνυμον λιμένα καὶ τὸν φάρον σταθεροῦ φωτὸς 15 μιλλίων: πλάτ. 40° 58′ 28″ Β, μῆκ. 27° 58′ 45″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2605: Erekli to Hora Burnu καὶ 2604: San Stefano to Erekli), τὰ χωρία *Ἐσκῆ Ἐρεκλῆ* (ἡ ἀρχαία *Πέρινθος* καὶ *Ἡράκλεια* Σκύλαξ καὶ Πτολεμ.). Μετὰ δὲ τὸ ἀκρωτήριον Ἐρεκλῆ κόλπωσις ἔχουσα εὖρος, μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Μπαμπᾶ*, 28 μίλ. πρὸς Ἀν. καὶ ἀναπεπταμένη πρὸς νότον, καθ' ἣν ἀπολήγουν τὰ κράσπεδα τῶν βουνοσειρῶν τῆς *Τσιατάλτζας* καὶ ἐν ᾗ ἐκβάλλουσι τὰ ποτάμια *Κενεκλῆ ντερεσσί, Τσαντᾶ Ντερεσσί, Γκελεβρὶ Ντερέ, Κουλὰρ ντερέ, Τουζλᾶ Ντερέ, Τσαγκὰρ Ντερέ*· εἰς αὐτὴν δὲ τὰ χωρία *Σηλύβρια* (*Σηλιμπρὴ* ὑπὸ τῶν Τούρκων, *Σηλυμβρία* κατὰ Σκύλακα), *Ἐπιβάται* (Μποάδος), *Ξάστερος, Κοὺμ Μπουργκὰζ* καὶ *Καπλαντζῆ* ἢ *Παναγία*. Μεθ' ἅ, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Μπαμπᾶ* ἕως τοῦ τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* (φάρος λευκοῦ σταθεροῦ μετ' ἀναλαμπῶν 16 μιλ.: πλάτ. 40° 57′ 17″ Β, μῆκ. 28° 50′ 00″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2286: Approaches to Bosporus, from San Stefano to Prinkipo channel), οἱ κόλποι *Μπουγιοὺκ Τσεκμεζὲ* (*Μέγα Ζεῦγμα* Σκαρλ. Βυζ. Κωνσταντινούπολις Α, 318) ἐπικοινωνῶν πρὸς φερώνυμον λιμνοθάλασσαν, καὶ ἀνατολικώτερον ἡ λιμνοθάλασσα *Κουτσοὺκ-Τσεκμεζὲ* (*Μικρὸν Ζεῦγμα*, ὡς ἄνω), εὐαναγνώριστος ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ προσχωματικοῦ βέλους του ἀνηγερμένου ῥωσικοῦ στρατιωτικοῦ μνημείου εἰς τοὺς πεσόντας κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἐν ᾗ ἐκβάλλουσιν οἱ *Σαζλῆ Ντερὲ* καὶ *Μενεξῆ Ντερὲ* (*Βαθύνιος* καὶ *Ἀθύρας* τοῦ Πτολεμαίου) καὶ ἧς τὴν Β. ὄχθην παραθέει ἀπεγγὺς ἡ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἀδριανούπολιν σιδηροδρομικὴ γραμμή. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ *Ἁγίου Στεφάνου* ἕως τοῦ Ἀκρωτηρίου *Σεράϊ Μπουρνοῦ* (φάρος λευκοῦ σταθεροῦ μετ' ἀναλαμπῶν 18 μιλ.), ΝΔ κέρατος τοῦ νοτίου στομίου τοῦ Βοσπόρου καὶ ΝΑ τοῦ Κερατίου κόλπου, χωρεῖ ἡ παραλία πρὸς Α. ΒΑ ἐπὶ 7 μιλ., ἐπ' αὐτῆς δὲ τὰ χωρία *Ζεϊτουνλίκ*, ὅπου τὰ πυριτιδοποιεῖα τοῦ τουρκικοῦ κράτους, *Μακρύκιοϊ, Νιεμὶρ Χάν*, ὅπου τὸ χυτήριον πυροβόλων, τοῦ ὁποίου ἡ λίαν ὑψηλὴ καπνοδόχος ἀποτελεῖ ἀπὸ μακρόθεν τὸ γνώρισμα προσγειώσεως, καί, ἐπὶ τῆς ἄκρας Μαρμαρᾶ, τὸ *Ἑπταπύργιον* (*Γιεντῆ Κουλέ*). Πέραν τοῦ Σεράϊ Μπουρνοῦ, ἡ θρᾳκικὴ ἀκτὴ προσεκτείνεται πρὸς Β διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς (δυτικῆς) ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου καί, ἐκεῖθεν αὐτοῦ, διὰ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου, αἵτινες περιεγράφησαν εἰς λ. *Βόσπορος* καὶ *Εὔξεινος*.

Σ. Ε. Λ.

— [ΣΤΡΑΤ. ΓΕΩΓΡ.]. Ἡ *Θρᾴκη*, ἣν συναποτελοῦσιν ἡ Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολική, κέκτηται μεγάλην στρατιωτικὴν σπουδαιότητα: —1) Ἡ ὅλη χερσόνησος, ἐν ᾗ κεῖται ἡ Θρᾴκη, εὑρίσκεται γεωγραφικῶς ἐν τῷ ἀπωτάτῳ ἀνατολικῷ τμήματι τῆς Εὐρώπης, γειτνιάζουσα ἀμέσως πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ κειμένη πλησιέστερον πάσης ἄλλης βορειοτέρας χώρας πρός τε τὸν Καύκασον καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὅθεν κατέχει θέσιν κεντρικήν, ἅτε κειμένη ἐν μέσῳ τριῶν ἠπείρων τῆς γῆς, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ προσαποκτᾷ στρατηγικὴν σπουδαιότητα ἐκ τούτου μεγίστην, ἐπαυξανομένην ἐκ τῶν θαλασσῶν, αἵτινες

Digitized by Google

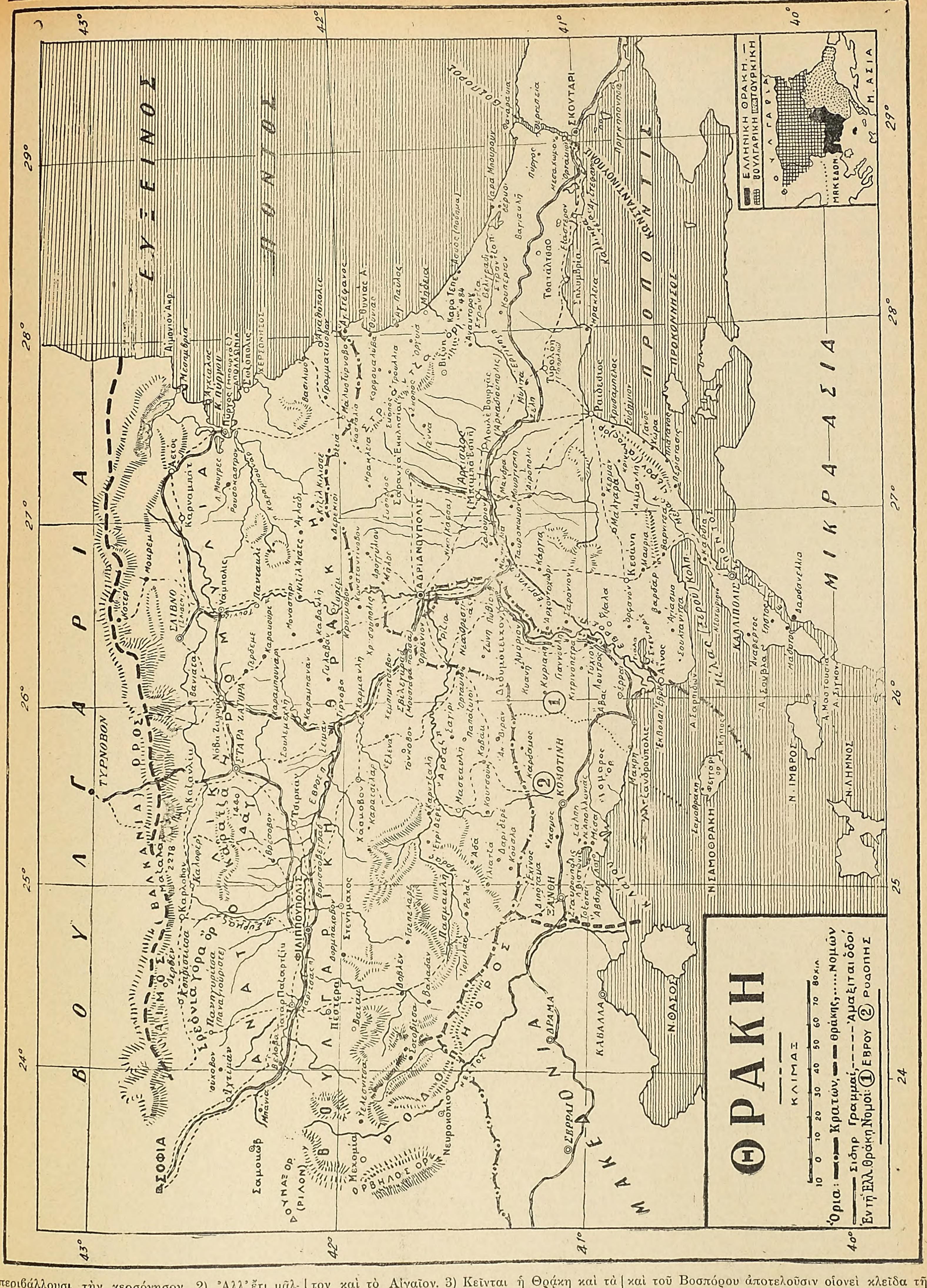

περιβάλλουσι τὴν χερσόνησον. 2) Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐνισχύει τὴν στρατιωτικὴν σπουδαιότητα τῆς Θράκης ἡ ὕπαρξις παρ' αὐτῇ τῶν πορθμῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῆς χερσονήσου, ὧν ἡ κατοχὴ ἐξασφαλίζει ἐλευθερίαν κινήσεως εἰς τὸν κα τέχοντατὴν Θράκην καὶ τὴν λεκάνην τῆς Προποντίδος ἔν τε τῇ Προποντίδι αὐτῇ καὶ ἀκόμη πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ τὸ Αἰγαῖον. 3) Κεῖνται ἡ Θράκη καὶ τὰ παρ' αὐτὴν Στενὰ ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς μέσης Εὐρώπης (μέσῳ τῶν κοιλάδων τοῦ Μοράβα, τοῦ Νυσάβα, τοῦ ὑψιπέδου Σόφιας, καὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἕβρου καὶ τοῦ Ἐργίνη) ἄγει εἰς Βαγδάτην καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Ἕνεκα τοῦ λόγου ἀκριβῶς τούτου καὶ ἐπειδὴ τὰ Στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου ἀποτελοῦσιν οἱονεὶ κλεῖδα τῆς κυριαρχίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ, τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν ἀπετέλει τὸ *ἀνατολικὸν καλούμενον ζήτημα*, κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας ἐν τῇ ἀσκουμένῃ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, διότι ἐκ τῆς ἐπιλύσεως τούτου ἐξηρτᾶτο ἡ τύχη τῶν περιμαχήτων χωρῶν τῆς τουρκικῆς τότε αὐτοκρατορίας, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ

Digitized by Google

πρὸς τὰς Ἰνδίας ὄδευσις καὶ συνεπῶς ἡ ἀσφάλεια τῶν κινήσεων τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἰνδίαις, ἀντιτασσομένης εἰς πᾶσαν τάσιν καθόδου τῆς Ρωσίας πρὸς τὰ Στενὰ καὶ τὴν Μεσόγειον. 4) Ἀλλὰ συγχρόνως ὑπάρχουσιν ὡς γνωστόν, καὶ ἄλλαι δύο σπουδαῖαι, ὁμοίως, ὁδεύσεις πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἡ ἀπὸ τῆς μέσης Εὐρώπης διὰ τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῶν Καυκασίων χωρῶν καὶ τῆς Κασπίας πρὸς τὴν Περσίαν, τὸ Τουρκεστὰν καὶ τὰς Ἰνδίας ἄγουσα· καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Γιβραλτὰρ διὰ τῆς Μεσογείου, τοῦ πορθμοῦ τοῦ Σουέζ, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καταλήγουσα πρὸς τὸ Ἰνδοστάν. Καὶ δι' ἀμφοτέρας ὅμως ταύτας τὰς διευθύνσεις τῶν μεγάλων γραμμῶν συγκοινωνιῶν προφανῶς δύναται ν' ἀποβῇ ἀπειλητικὸς κίνδυνος ἡ ἐκ τῆς Προποντίδος δυναμένη νὰ ἐξορμήσῃ ναυτικὴ ἐπιδρομή. Ἑπομένως εἶναι πρόδηλος ἡ μεγάλη διὰ τὰς στρατηγικὰς εἰρημένας γραμμὰς τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ Μεσογείου στρατιωτικὴ σπουδαιότης καὶ ἀξία τῆς θαλασσίας λεκάνης τῆς Προποντίδος καὶ τῶν παρὰ τὴν Θράκην θαλασσίων Στενῶν. Οἴκοθεν συνάγεται ἐντεῦθεν ποίαν σοβαρὰν ἐπιρροὴν ἀσκοῦσιν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως αἱ ἑκατέρωθεν τῆς Προποντίδος καὶ τῶν Στενῶν κείμεναι χῶραι, ἡ Θράκη καὶ αἱ ἔναντι αὐτῆς σχετικαὶ μικρασιατικαὶ ἀκταί, ὡς πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν πάντων τῶν ἐκ τῆς κατοχῆς τῶν Στενῶν ἀπορρεόντων στρατηγικῶν κατὰ θάλασσαν πλεονεκτημάτων. 5) Συνιστῶσιν οὕτω τὰ θαλάσσια εἰρημένα παρὰ τὴν Θράκην Στενὰ ἀληθῶς τὴν κλεῖδα τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Μεσογείου καὶ ἅμα γέφυραν ζευγνύουσαν τὴν Εὐρώπην μετὰ τῆς Ἀσίας, ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ Γιβραλτὰρ ἢ ὡς τὸ Σουέζ. 6) Ἡ κατοχὴ τῆς Θράκης καὶ τῆς παρ' αὐτὴν θαλάσσης τοῦ Βοσπόρου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου διευκολύνει συγχρόνως καὶ ἐξασφαλίζει καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχίαν. Οὐδὲ δύναται στρατός τις νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλὴς ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἐὰν μὴ πρότερον ἐκκαθαρίσῃ τὴν κατάστασιν ἐν Θράκῃ καὶ τοῖς Στενοῖς, ἐξασφαλιζόμενος ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης. Πράγματι δ' ἐν ἀντιθέτῳ ἐκδοχῇ θὰ ἐκινδύνευεν ὁ ἀποβιβαζόμενος εἰς Μικρὰν Ἀσίαν στρατὸς ν' ἀποκοπῇ ἐν πάσῃ στιγμῇ ἀπομονούμενος ἐκεῖ ἢ θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον, ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐκ τῆς Θράκης ἀπειλοῦσαν τὴν ἰδίαν ἑστίαν ἐχθρικὴν ἐπιβολήν. 7) Κατέχουσα ἡ Τουρκία νῦν τὴν ἀνατολικὴν Θράκην κρατεῖ ἓν σημαντικώτατον προγεφύρωμα, ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, τῶν Στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ οἱονεὶ κέκτηται βάσιν, ἀφ' ἧς εἶναι δυνατὸν ἐξορμῶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ν' ἀχθῇ εἴτε διὰ τῆς Δυτικῆς Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν, εἴτε διὰ τῶν διανοιγομένων κοιλάδων τοῦ Τούντζα καὶ τοῦ Ἕβρου πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν καὶ περαιτέρω ἐνδότερον πρὸς τὴν Βαλκανικήν. 8) Φυσικαὶ γραμμαὶ ἀμύνης ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Θράκῃ, εἰς ἃς εἶναι δυνατὸν νὰ ὀργανωθῇ ἀντίστασις, αἱ ἑξῆς: Α) Κατὰ στρατοῦ προερχομένου ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ διευθυνομένου πρὸς Κωνσταντινούπολιν, αἱ κάτωθι: α') Ἡ στενωπὸς Χαρμανλῆ-τὸ Σακὰρ πλάνινα-Δεμὶρ Καποῦ, ΒΔ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. β') Τὰ φρούρια Ἀδριανουπόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. γ') Ἡ γραμμὴ ἀπὸ Μπουνὰρ Χισσὰρ μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Λουλὲ-Μπουργάς. δ') Ἡ ἑκατέρωθεν τοῦ Μπιγιὰκ Χὰν ὀρεινὴ γραμμή, ἀπὸ τοῦ Καρᾶ Τεπὲ μέχρι τῆς Σηλυβρίας. ε') Ἡ σειρὰ τῶν ὑψωμάτων μεταξὺ τῆς λίμνης τῶν Δέρκων καὶ τοῦ Μεγάλου Τσεκμετζὲ (Β. τῆς Τσατάλτζης)· καὶ στ') Ἡ σειρὰ τῶν ὑψωμάτων ἀπὸ τοῦ Ἀρναούτκιοϊ μέχρι τοῦ Μικροῦ Τσεκμετζὲ (Ἀκῶς τοῦ Τὰς-Ντερέ). Καὶ Β) Κατὰ στρατοῦ προερχομένου ἐκ τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ διευθυνομένου πρὸς Κωνσταντινούπολιν, αἱ ἀκόλουθοι: α') Ἡ ποταμία γραμμὴ τοῦ Κάτω Ἕβρου. β') Ἡ σειρὰ τῶν ὑψωμάτων, ἥτις ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Παυλούκιοϊ διὰ τοῦ ὑψώματος 266 (Α τοῦ Οὐζοὺν Κιοπροῦ)-Πούϊ Οὐτλὶ ντὰγ (318)-Γιαϊλᾶ ντὰγ (248)-Τοῦλα Τεπὲ (285)-ὑψωμάτων ΝΑ. τῆς Κεσσάνης-διήκει μέχρι τοῦ Χαζρὲτ Ἠλίας Τεπὲ (373) καὶ τοῦ Αἰγαίου. γ') Ἡ σειρὰ τῶν ὑψωμάτων ἀπὸ Ραιδεστοῦ διὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μουρατλῆ μέχρι ὑψοδ. 192 βορείως Ἀκτσέκιοϊ καὶ δ') Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ἀμυντικαὶ γραμμαὶ ὑπ' ἀριθμὸν δ', ε' καὶ στ' τῆς προηγουμένης ἐκδοχῆς διευθύνσεων γραμμῶν ἐπιχειρήσεων στρατοῦ, ὁρμωμένου ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 9) Ἱστορικῶς ἐπιβεβαιοῦται ὁμοίως ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἀξία τῆς Θράκης. Οἱ Πέρσαι βασιλεῖς, μόνον ἅμα ὡς ἐγένοντο κύριοι τῆς Θράκης ἐπεχείρησαν περαιτέρω ἐν τῇ Βαλκανικῇ δύο ἐκστρατείας, πρὸς βορρᾶν κατὰ τῶν Σκυθῶν, πέραν τοῦ Προύθου, καὶ πρὸς νότον κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀμφοτέρας ἀποτυχούσας. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον μόνον ἀφοῦ κατέλυσαν τὴν ἐπὶ τῆς Θράκης κυριαρχίαν τῶν Περσῶν ἐπεχείρησαν μακρὰν ἀλλ' ἔνδοξον ἐκστρατείαν πρὸς Ἀσίαν καὶ κατέλυσαν τὸ μέγα Περσικὸν κράτος. Οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Γαλάται, οἱ Σταυροφόροι, κλπ. διὰ τῆς Θράκης καὶ τῶν Στενῶν ἐπεδίωξαν ἐκστρατείας πρὸς Μ. Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν καὶ πρὸς ἀντίστροφον ἐπιδιωκτέον σκοπόν, ἐνήργησαν οἱ Πέρσαι, οἱ Ἄραβες, οἱ Τοῦρκοι κλπ. Τὴν θαυμασίαν στρατηγικὴν τῆς Θράκης ἀξίαν διακρίνας ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισεν ἐν αὐτῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν (325—331), διότι ἡ Θράκη ἔκειτο ἐν ἁρμοδιωτάτῃ θέσει, ὅπως ἐκεῖθεν διοικῇ τὸ ἐπὶ τῶν τριῶν ἠπείρων ἐκτεινόμενον ἀπέραντον τότε Ρωμαϊκὸν κράτος, προτιμήσας τὴν πόλιν ταύτην τῆς Σαρδικῆς ἢ Τριαδίτσης (Σόφιας). Διαπιστοῦται ἄρα καὶ ἱστορικῶς ἡ μεγάλη ροπή, ἣν ἡ κατοχὴ τῆς Θράκης κέκτηται διὰ τὴν κυριαρχίαν οὐ μόνον τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς χερσονήσου, ἀλλὰ καὶ τῶν θαλασσῶν τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Αἰγαίου.

Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, ζώνη ἐδάφους τῆς Θράκης, ἑκατέρωθεν τοῦ κάτω Ἕβρου (τῆς νῦν ἑλληνοτουρκικῆς μεθορίου), ὡς καὶ ἑκατέρωθεν τῆς βουλγαρικῆς μεθορίου, πλάτους 30 χλμ., οὐδετεροποιήθη, πλὴν τῶν πόλεων Χαρμανλῆ, Ἀδριανουπόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν (ἤτοι κύκλου περὶ αὐτὰς διαμέτρου 5 χλμ.), ἐν ᾗ ζώνῃ οὐδὲν τῶν γειτνιαζόντων κρατῶν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐγείρῃ ὀχυρώσεις, οὐδὲ νὰ διατηρῶσι στρατὸν δυνάμεως μείζονος: ἡ μὲν Ἑλλὰς τῶν 2500, ἡ δὲ Βουλγαρία τῶν 3000 καὶ ἡ Τουρκία τῶν 5000. Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΟΙΚΟΝΟΜ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ *Θράκη* εἶναι μία τῶν παραγωγικωτέρων περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ἀπὸ γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς ἀπόψεως. Αἱ ἐν αὐτῇ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ἀνέρχονται (1928) εἰς 1.204.754 στρέμματα, ἀντιπροσωπεύοντα τὰ 7,5% τῆς ὅλης καλλιεργουμένης ἐκτάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν στρεμμάτων τούτων τὰ 76,14% σπείρονται ὑπὸ δημητριακῶν καὶ δὴ σίτου (26,60%), ἀραβοσίτου (18,56%) καὶ κριθῆς (19,32%), μὲ ἀπόδοσιν 822.765 μετρ. στατήρων, συνολικῆς ἀξίας 337 925.519 δραχμῶν. Ἡ λοιπὴ ἔκτασις χρησιμοποιεῖται πρὸς καλλιέργειαν καπνοῦ (9,98%), σησαμίου (5.51%), ὀσπρίων (3,39%) κλπ., μὲ ἀπόδοσιν 67.650 μετρ. στατήρων καπνοῦ (ἀξίας 310 541.255 δρχ.), 16.807 μετρ. στατ. σησαμίου (ἀξίας 20.378.606 δρχ.), 22.994 μετρ. στατ. ὀσπρίων (ἀξίας 13.926.556 δρχ.) κλπ., ἀνερχομένης τῆς ὅλης ἀξίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἰς 754.330.840 δρχ. Εἰς τὴν ἀξίαν ταύτην δέον νὰ προστεθῶσιν 6.244.032 δρχ., ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων τῶν ἐν Θράκῃ ὀπωροφόρων δένδρων (μήλων, σύκων, καστάνων, βαλάνων, ἀπιδίων καὶ δὴ καρύων καὶ ἀμυγδάλων).

Ἡ κτηνοτροφικὴ κατάστασις τῆς Θράκης καταδεικνύεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Ζῷα	*Ἀροτριῶντα*	*Μὴ ἀροτριῶντα*	*Σύνολον*
Βόες	40.711	13.045	53.756
Ἀγελάδες	13.020	30.798	43.818
Βούβαλοι	5.508	9.703	15.211
Ἵπποι	2.165	2.817	4.972
Φορβάδες	—	1.810	1.810
Ἡμίονοι	995	761	1.756
Ὄνοι	—	22.019	22.019

Πρόβατα ἐκτρέφονται 400.882, αἶγες 212.282, χοῖροι 14.500, πουλερικὰ 674.199 καὶ κόνικλοι 1.870. Ἡ ἀπόδοσις δ' εἰς προϊόντα κτηνοτροφίας εἶναι ἀξιόλογος, ἰδίᾳ δ' εἰς ἐκλεκτὸν βούτυρον καὶ τυρούς.

Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς Θράκης, αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ δημόσιον, ἀνέρχονται εἰς 2.090.305 στρέμ., σημαντικαὶ δ' εἶναι καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ καὶ διακατεχόμεναι τοιαῦται.

Ἡ Θράκη μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων στερεῖται. Πλὴν τῶν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ καπνοῦ ἐγκαταστάσεων (ἰδίως ἐν Ξάνθῃ), ἀριθμοῦ τινος ἐλαιουργείων σησαμίου, μικρῶν μεταξουργείων (ἰδίως ἐν Σουφλί), ταπητουργείων τινῶν, οὐδὲν ἕτερον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ. Μόνον ἐν Ἀλεξανδρουπόλει καὶ Κομοτινῇ ὑπάρχουσιν εὐάριθμα ἐργοστάσια εἰδῶν διατροφῆς. Αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῆς περιφερείας ταύτης δεικνύουν σημαντικὴν ἐμπορικὴν πρόοδον, τὸ ἐν τῷ Αἰγαίῳ δ' ἐπίνειον αὐτῆς, ἡ *Ἀλεξανδρούπολις* (βλ. λ.), συγκεντροῖ τὴν μείζονα κίνησιν. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ὁ λιμὴν τοῦ *Πόρτο-Λαγὸ* διαμορφοῦται πρὸς ἐξυπηρέτησιν σοβαρῶν ἀναγκῶν τῆς Θράκης.

Τὴν δυτικὴν Θράκην διασχίζουν αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ *Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως* εἰς μῆκος 162 χμτρ. περίπου καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως διὰ Πυθίου εἴτε πρὸς Κωνσταντινούπολιν εἴτε πρὸς Ἀδριανούπολιν, εἰς μῆκος 185 χμτρ. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἁμαξιταὶ ὁδοί, δι' ὧν ἐξυπηρετεῖται ἡ δι' αὐτοκινήτων συγκοινωνία. Δ. Ε. Μ.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] Τὸ διαμέρισμα τῆς *Θράκης (Δυτικῆς)* περιλαμβάνει δύο νομούς, τοὺς *Ροδόπης* καὶ *Ἕβρου*, ἔχοντας συνολικὴν ἔκτασιν 8706,3 τετρ. χλμ., πληθυσμὸν (1928) δὲ 303.171 κατοίκων (ἄρρενες 153.954, θήλεις 149.217), ἤτοι ἀναλογοῦν κατὰ τετρ. χλμ. 34,82 κάτοικοι. Περιλαμβάνει ἐν συνόλῳ 8 ἐπαρχίας, ὧν 3 ὁ νομὸς Ροδόπης *(Κομοτινῆς, Ξάνθης, Σαππῶν)* καὶ 5 ὁ νομὸς Ἕβρου *(Ἀλεξανδρουπόλεως, Διδυμοτείχου, Ὀρεστιάδος, Σουφλίου, Σαμοθράκης)*. Διαιρεῖται δὲ εἰς 5 δήμους καὶ 93 κοινότητας, ἔχουσα ἐν συνόλῳ 518 πόλεις, χωρία καὶ συνοικισμούς. Ἐκ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν αἱ Ξάνθης, Σαππῶν, Διδυμοτείχου, Ὀρεστιάδος καὶ Σουφλίου λειτουργοῦσιν ὡς ἴδιαι διοικητικαὶ περιφέρειαι ὑπὸ ἔπαρχον, οἱ δύο δὲ νομοὶ μετὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τοιούτων Δράμας καὶ Καβάλλας ἀποτελοῦν τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης (βλ. λ.), ἑδρεύουσαν ἐν Κομοτινῇ.

Πρὸ τοῦ 1922, ὁπότε ἦτο ἐπὶ τριετίαν ὑπὸ ἑλληνικὴν κατοχὴν ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Θράκη, αὕτη διῃρεῖτο εἰς 6 νομοὺς *(Ἀδριανουπόλεως, Ἕβρου, Καλλιπόλεως, Ραιδεστοῦ, Ροδόπης* καὶ *Σαράντα Ἐκκλησιῶν)*, περιελάμβανεν 28 ὑποδιοικήσεις ἐχούσας 1327 πόλεις καὶ χωρία μὲ σύνολον πληθυσμοῦ (1920) 704.208 κατοίκων (ἄρρενες 352.571, θήλεις 351.637).

Ἡ Δυτικὴ Θράκη δικαστικῶς ἐξεταζομένη εἶναι τμῆμα τῆς περιφερείας τοῦ ἐφετείου Θράκης, ἔχοντος δικαιοδοσίαν καὶ εἰς τοὺς ἀπαρτίζοντας τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης νομούς, ἤτοι περιλαμβάνει πλὴν τῶν πρωτοδικείων Ροδόπης καὶ Ἕβρου καὶ τὰ Δράμας καὶ Καβάλλας. Ἔχουν δ' ἐν συνόλῳ οἱ δύο νομοὶ τῆς Θράκης 7 εἰρηνοδικεῖα καί τινα πταισματοδικεῖα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Θράκης. Μετὰ τὴν ἐκκένωσιν (1922) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ τὴν ἀκολουθήσασαν ἔξοδον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἀρμενικοῦ στοιχείου, ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη ἐμφανίζεται πυκνῶς κατοικουμένη ἀπὸ μουσουλμανικοὺς πληθυσμούς. Τὸ μουσουλμανικὸν ἄλλωστε παλαιὸν στοιχεῖον ἐνισχύθη σημαντικῶς καὶ διὰ τοῦ ἐποικισμοῦ εἰς Ἀνατολικὴν Θράκην κατὰ τὰ ἔτη 1923—1924 πολλῶν χιλιάδων Μουσουλμάνων ἀναχωρησάντων ἐξ Ἑλλάδος δυνάμει τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας συμφωνίας περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν συμπαγῶν μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν τῶν κατοικούντων τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, ὑπάρχουν καὶ πυκναὶ μᾶζαι Βουλγάρων, εἰς τὰ σύνορα ἰδίως Θράκης καὶ Βουλγαρίας, ἀπὸ Ἕβρου μέχρι Μαύρης Θαλάσσης, καὶ Ἰσραηλῖται κατοικοῦντες εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μέγα μέρος εἶναι Τουρκόγυφτοι καὶ ἐκμουσουλμανισθέντες σλαυόφωνοι κάτοικοι (Πομάκοι). Εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην τὸ μουσουλμανικὸν στοιχεῖον ἀποτελεῖται κατὰ μέγα ἐπίσης μέρος ἀπὸ Πομάκους καὶ Τουρκογύφτους, μονίμως ἐγκατεστημένους εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρον.

Τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς γηγενεῖς Θρᾶκας κατοίκους, ἀσχολουμένους κυρίως εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας (καλλιέργειαν σιτηρῶν, ἀμπέλου, μεταξοσκωληκοτροφίαν, καπνοκαλλιέργειαν) ἀπὸ τοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καταφυγόντας πρόσφυγας, ἀπὸ τοὺς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος πυκνῶς συρρεύσαντας μετὰ τὸ 1918 ἀστοὺς (ἐπιστήμονας, ἐπιχειρηματίας, δημοσίους ὑπαλλήλους, τεχνίτας) καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς, ἀλλὰ μὴ γηγενεῖς Ἕλληνας κατοίκους, ἠπειρωτικῆς κυρίως καταγωγῆς, οἵτινες ἀπὸ τῆς προπαρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς Δυτικῆς Θράκης, πᾶσαν ἐπιχείρησιν καὶ πᾶσαν τέχνην μετερχόμενοι καὶ συντελέσαντες κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν πρόοδον τῆς Δυτικῆς Θράκης. Σημειωτέον ὅτι ἡ συρροὴ τῶν ἐξ Ἠπείρου μεταναστῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν συνεχίζεται μέχρι σήμερον ἄνευ τινὸς διακοπῆς. Αἱ ἠπειρωτικαὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Θράκῃ παροικίαι εἶναι ἰσχυρόταται, πολυπληθέσταται καὶ ἐθνικώτατα συγκεκροτημέναι. Σημαντικώτατος ἰδίως ὑπῆρξεν ὁ ἠπειρωτικὸς ἐποικισμὸς εἰς Ξάνθην.

Ἐκτὸς τοῦ πολυπληθοῦς ἑλληνικοῦ καὶ μωαμεθανικοῦ στοιχείου τῆς Δ. Θράκης ὑπάρχουν καὶ ἀραιοὶ βουλγαρικοὶ πληθυσμοὶ καὶ Ἰσραηλῖται, εἰς Ξάνθην ἰδίως, Κομοτινὴν καὶ Δεδεαγάτς, καὶ εὐάριθμοι τέλος Ἀλβανοὶ προερχόμενοι ἐκ Δίβρης καὶ Ἐλβασὰν καὶ μετερχόμενοι τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ οἰκοδόμου, τοῦ ζαχαροπλάστου καὶ γαλακτοπώλου.

Ἀλλὰ τὴν Θράκην περιέρχονται καὶ νομάδες ποιμένες, ἑλληνικώτατοι τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὴν καταγωγήν, εἰς οὐδεμίαν ὅμως ἐπιμειξίαν ἐρχόμενοι πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας. Οὗτοι ἀνήκουν εἰς τὸν φυλετικὸν κλάδον τῶν Σαρακατσάνων ἢ Καρακατσάνων, τῶν διεσκορπισμένων εἰς μέγιστον τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς ἀπὸ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς Νοτίου Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Σαρακατσᾶνοι τῆς Θράκης διατηροῦν ὡς ἐνδυμασίαν των τὴν ἀρχαιοπρεπῆ πολύπτυχον φουστανέλλαν. Εἰς τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου, τοὺς διατηρήσαντας τὸν παλαιὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι, ἐπικρατεῖ ἡ μέλαινα ἢ καφεόχρους ἀναξυρὶς (βράκα), ἥτις κατασκευάζεται συνήθως ἐξ ἐγχωρίου μαλλίνου ὑφάσματος (σαγιάκι) καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα

πουτούρι, σαλβάρι ἢ τσαξῆρι. Βράκας ἐπίσης ἐξακολουθεῖ εἰσέτι φέρον ἓν μέρος τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης. Ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ γυναικείου ἐνδύματος τείνει ἤδη νὰ ἀχρηστευθῇ. Κ. ΦΑΛΤΑΐΤΣ

— [ΙΣΤΟΡ.] Καλεῖται οὕτως ἡ χώρα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἥτις κεῖται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Νέστου πρὸς Δ, τοῦ ὄρους Αἵμου πρὸς Β., τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς Α. καὶ τοῦ Βοσπόρου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Θρακικοῦ πελάγους πρὸς Ν. καὶ χωρίζεται πολιτικῶς εἰς τὴν *βουλγαρικὴν* πρὸς Β., τὴν *τουρκικὴν* πρὸς Α. καὶ *ἑλληνικὴν* πρὸς Δ. Θράκην. Τὰ σημερινὰ ὅμως ὅρια τῆς Θράκης δὲν ἦσαν ὅρια αὐτῆς καὶ κατὰ τὰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους τοῦ παρελθόντος. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου ἀκόμη, *Θράκη* διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο τὸ σύνολον τῶν πρὸς Β. τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος χωρῶν, ἀπροσδιόριστον τὴν ἔκτασιν. Ὀλίγον βραδύτερον *Θράκη* ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς Β. τοῦ Ὀλύμπου καὶ μέχρι τοῦ Δουνάβεως (Ἴστρου) καὶ Εὐξείνου Πόντου ἐκτεινομένη χώρα, ἥτις κατῳκεῖτο ἀπὸ πολυάριθμα, συγγενῆ μέν, ἀλλ' ἀνεξάρτητα ἀλλήλων φῦλα. Ἐκ τούτων μάλιστα οἱ Πίερες, περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἀμφιβολία ἂν ἀνῆκον εἰς τὰ φῦλα τῆς Θράκης, ἐπιστεύετο ὅτι οὐ μόνον εἶχον κατοικήσει τὴν παρὰ τὸν Ὄλυμπον Πιερίαν, ἀλλ' ὅτι εἶχον μεταναστεύσει καὶ νοτιώτερον τῆς Θεσσαλίας, εἰς τὴν περὶ τὸν Ἑλικῶνα χώραν, ἔνθα εἶχον γίνει εἰσηγηταὶ τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ποίησιν (τὸ γένος τῶν Θρακιδῶν εἶχεν ἐξέχουσαν ἐν Δελφοῖς θέσιν μέχρι τοῦ 355 π. Χ., ὅτε ἐξωλοθρεύθη ὑπὸ τῶν Φωκέων). Καὶ ὅταν ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ διακρίνουν τὴν Μακεδονίαν τῆς Θράκης, δὲν ἦσαν καθωρισμένα τὰ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ὅρια, διότι ἐκ τῆς φυσικῆς κατασκευῆς των δὲν εἶναι αὐταὶ κεχωρισμέναι οὕτως ἀλλήλων, ὥστε αἱ δύο ποτάμιοι πρὸς Δ. χῶραι (ἡ κοιλὰς τοῦ Ἁλιάκμονος καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ) καὶ αἱ δύο ἢ τρεῖς πρὸς Ἀν. ποτάμιαι χῶραι (ἡ κοιλὰς τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἕβρου), νὰ συναποτελῶσι δύο χώρας συμπαγεῖς καθ' ἑαυτάς· ἡ κοιλὰς ἰδίως τοῦ Στρυμόνος δύναται νὰ ὑπαχθῇ ἢ εἰς τὸ δυτικὸν ἢ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς ὅλης χώρας, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ὑπήγετο ἐν ἀρχῇ, ὅτε τὸ ὅριον Μακεδονίας καὶ Θράκης ἦτο ὁ Στρυμών. Μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β' (359—336) κατέστη ὅριον τῶν δύο χωρῶν ὁ ποταμὸς Νέστος, ὅστις καὶ μέχρι σήμερον εἶναι τὸ φυσικὸν ὅριον τῶν δύο χωρῶν. Πολὺ δὲ βραδύτερον, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, περιωρίσθησαν τὰ ὅρια τῆς Θράκης καὶ πρὸς Β., ὀνομασθείσης *Μοισίας* τῆς μεταξὺ Αἵμου καὶ Δουνάβεως (Ἴστρου) θρακικῆς χώρας.

Οἱ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κάτοικοι τῆς χώρας. Δὲν ἐξηκριβώθη ἀκόμη ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων τίνες ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς χώρας, τῆς ὁποίας ἄγνωστος εἶναι καὶ ἡ προέλευσις τοῦ ὀνόματος (κατὰ τὴν παράδοσιν ὠνομάσθη ἡ χώρα *Θράκη* ἀπὸ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Ὠκεανοῦ, ἀδελφῆς τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ Λιβύης, ἢ ἀπό τινος Νύμφης, Πέρκη πρότερον καλουμένη). Τινὲς ὑποστηρίζουσιν ὅτι Φρύγες, λαὸς συγγενὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, διέπλευσαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην (εἶναι οὗτοι οἱ δεχόμενοι ὅτι ἀπὸ τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰρὰν ἐξώρμησαν οἱ Ἄριοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης), ἄλλοι δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Ἰλλυρικῆς χερσονήσου διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπέρασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν Φρύγες καὶ Θρᾷκες. Ἡ δευτέρα γνώμη θεωρεῖται ἡ πιθανωτέρα σήμερον, διότι λίκνον τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἀρίων λαῶν πιστεύεται ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ Εὐρώπη, συμφωνεῖ δὲ αὐτὴ καὶ μὲ τὴν παρ' Ἡροδότῳ (Ζ' 75) παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου μετεῖχον καὶ «Θρήϊκες (οἵτινες) διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί, τὸ δὲ πρότερον ἐκαλέοντο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, Στρυμόνιοι, οἰκέοντες ἐπὶ Στρυμόνι». Βέβαιον ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι, ὡς μαρτυροῦσι τὰ τοπωνύμια, ἄλλαι ὁμωνυμίαι καὶ αἱ μυθικαὶ παραδόσεις (Σκαιοὶ Θρᾷκες καὶ Σκαιαὶ ἐν Τροίᾳ πύλαι—Ξάνθιοι Θρᾷκες καὶ Ξάνθος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ—Ἄρισβος ποταμὸς ἐν Θράκῃ καὶ Ἀρίσβη πόλις ἐν Τροίᾳ—Ρῆσος βασιλεὺς Θρακῶν καὶ Ρῆσος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ. Κατὰ τὸν Λυκόφρονα (1341 καὶ 1387) οἱ Τρῶες ὑπὸ τὸν βασιλέα των Ἶλον ἢ Λαομέδοντα εἶχον κατακτήσει ἅπασαν τὴν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ χώραν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Τροίας Πρίαμος εἶχε συζευχθῇ τὴν Καστιάνειραν ἐκ τῆς πόλεως τῆς Θράκης Αἰσύμης καὶ ὁ Αἰνείας φεύγων ἐκ Τροίας εἶχε καταφύγει ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἔνθα εἶχε κτίσει τὴν Αἴνειαν), ὅτι ἑκατέρωθεν τῶν ὄχθων τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου κατῴκουν συγγενεῖς λαοὶ (Θρᾷκες, Βιθυνοί, Μυσοί, Τεῦκροι, Δάρδανοι κλπ.) διατελοῦντες ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς ἀλλήλους.

Θρᾷκες καὶ Ἕλληνες. Πρὸς τὰ συγγενῆ των ταῦτα θρακικὰ φῦλα οἱ Ἕλληνες, οἵτινες, μετὰ τούτων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν, εἶναι οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς χερσονήσου, ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἀκόμη χρόνων, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ μυθικαὶ παραδόσεις περὶ τῶν θεῶν Διονύσου, Ἀρτέμιδος (Βενδῖδος) καὶ Ἄρεως κυρίως, τοῦ Βορέως, ὅστις ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Κηφισοῦ ἥρπασε τὴν κόρην τοῦ Ἐρεχθέως Ὠρείθυιαν, τοῦ Τηρέως καὶ τῆς Πρόκνης, τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἵππων τοῦ βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν Βιστόνων Διομήδους, τῆς προσορμίσεως τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Σαλμυδησσὸν διὰ νὰ συμβουλευθῶσι τὸν Φινέα, τοῦ νομοθέτου Ζαμόλξιος, καὶ πρὸ πάντων αἱ περὶ τῶν μεγάλων Θρᾳκῶν μουσικῶν παραδόσεις, τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Μουσαίου, τοῦ Θαμύριος, τοῦ Εὐμόλπου, αἵτινες μαρτυροῦσι καὶ τὴν ἀνωτέραν μουσικὴν μόρφωσιν τῶν Θρᾳκῶν κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἐπικοινωνία ὅμως ἔγινε πυκνοτέρα καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐπαφῆς ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοὺς Θρᾷκας μεγαλυτέρα ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων, ὅτε ἡ Θράκη καὶ ἰδίως ἡ Θρᾳκικὴ χερσόνησος ὑπῆρξεν ὁ σταθμὸς τῶν Αἰολέων καὶ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὴν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μ. Ἀσίαν μετανάστευσίν των, ἥτις ἐπηκολούθησε τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων. Τὸν πρῶτον αὐτὸν ἀποικισμὸν ἐπηκολούθησε κατὰ τὸν Η' π. Χ. αἰῶνα ὁ ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων πυκνὸς ἀποικισμὸς τῆς χερσονήσου, ἥτις ἐθεωρεῖτο τὸ πρὸς Ν πρόχωμα τῆς Θράκης, καὶ ἥτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη *Χαλκιδική*. Ὁ ἀποικισμὸς εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην καὶ τὴν ἀπέναντι αὐτῆς παραλίαν, ἥτις ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Δ' 104) καλεῖται «τὰ ἐπὶ Θρᾴκης», ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τῆς Ἐρετρίας, ἥτις ἔκτισε τὴν Μεθώνην, τῆς Κορίνθου, ἥτις ἔκτισε τὴν Ποτίδαιαν, τῶν Μεγάρων, ἅτινα ἀπέστειλαν τοὺς ἀποίκους των καὶ εἰς βορειοτέρας τῆς Θράκης ἀκτάς, κτίσαντα τὴν Ἀστακὸν κατὰ τὸ 712 π. Χ., τὴν Χαλκηδόνα κατὰ τὸ 674 καὶ μετὰ 16 ἔτη τὸ Βυζάντιον, καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων. Τὴν ἵδρυσιν τῶν εἰρημένων ἀποικιῶν ἐπηκολούθησεν ἀθρόα συρροὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης ἀπό τε τῶν πόλεων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἰδίως μετὰ τὴν ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου ἅλωσιν τῶν Σάρδεων (546 π. Χ.) καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν καθυπόταξιν τῶν Ἰώνων. Τότε ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῆς Τέω τὰ Ἄβδηρα (541 π. Χ.), ἡ Αἶνος ὑπὸ τῆς Μυτιλήνης καὶ Κύμης κατὰ τὸν ΣΤ' ἐπίσης αἰῶνα, ἡ Δίκαια, κτισθεῖσα ὑπὸ Ἰώνων τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Μαρώνεια ἡ Ὀρθογόρεια ὑπὸ τῶν Χίων κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ αὐταὶ αἰῶνα (595 π. Χ.), ἡ Μάδυτος, ἡ Καλλίπολις, ἡ Ἡράκλεια, ἡ Πέρινθος (603 π Χ.), ἡ Βισάνθη, ἡ Σαλμυδησσός, ἡ Ἀγαθούπολις, ἡ Μεσημβρία, ἡ Σηλυβρία (τῶν δύο αὐτῶν πόλεων τὰ ὀνόματα ἔχουν δεύτερον συνθετικὸν τὴν λέξιν «βρία», ἥτις σημαίνει πόλις. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι συνανεμείγησαν ἑλληνικὰ καὶ θρακικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα), ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Καλλάτις, ἡ Ἀπολλωνία (609 π. Χ.), ἡ Ἴστρος (657 π. Χ.) καὶ ὁ Τύρας κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, καὶ ἄλλαι. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα π. Χ. ἐγκατεστάθη καὶ εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον (τὴν Χερρόνησον) ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, κατὰ πρόσκλησιν μιᾶς τῶν θρακικῶν φυλῶν, τῶν Δολόγγων, τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡγεμὼν μέχρι τοῦ θανάτου του (525 π. Χ.). Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Στησαγόρας, ἡγεμονεύσας τῶν Δολόγγων μέχρι τοῦ 518, καὶ τοῦτον ὁ ἀδελφός του Μιλτιάδης, ὁ ἥρως τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἔθνους συγγενοῦς πρὸς τοὺς Θρᾷκας, ἔσχεν εὐεργετικωτάτην ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν, διότι αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑπῆρξαν τὰ κέντρα τῆς πνευματικῆς καὶ πάσης καθόλου μορφώσεως τῶν κατοίκων τῆς Θράκης. Κατὰ τὸ 513 π. Χ. ἐπλημμύρισαν τὴν Θράκην αἱ στρατιαὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου, τὸν ὁποῖον προσείλκυσαν πρὸς τὴν χώραν ταύτην οἱ θησαυροὶ αὐτῆς, ὡς ἐμαρτύρουν τὰ νομίσματα τῆς Θάσου, καὶ πολὺ περισσότερον ἡ φήμη περὶ τοῦ ἀφθόνου χρυσοῦ τῆς πρὸς βορρᾶν τῶν Θρᾳκῶν Σκυθίας. Τὰ πλεῖστα τῶν θρακικῶν τότε φύλων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ Δόλογγοι ὑπὸ τὸν Μιλτιάδην, ἑκόντα ἄκοντα ἠκολούθησαν αὐτὸν μέχρι τοῦ Ἴστρου. Καὶ ἀπέτυχε μὲν τότε ἡ ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου, ὁ παραμείνας ὅμως ἐν Θράκῃ στρατηγὸς αὐτοῦ Μεγάβαζος ἠδυνήθη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ἑλληνικῆς πόλεως Περίνθου, ἥτις εἶχεν ἀντιτάξει κρατερὰν ἄμυναν, καὶ τὴν ἧτταν τῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα κατοικούντων Παιόνων, τῶν ὁποίων πλεῖστοι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου μετῳκίσθησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας, νὰ γίνῃ κύριος ἁπάσης τῆς παραλίας τῆς Θράκης μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος, πλὴν τῶν ὀρεινῶν φύλων τοῦ Παγγαίου. Ὁ διάδοχος τοῦ Μεγαβάζου Ὀτάνης ὑπέταξε τὸ Βυζάντιον καὶ οὕτως ἡ Προποντὶς ἔγινε θάλασσα περσική. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῶν ἐν Θράκῃ ἑλληνικῶν πόλεων ἦρχον κατὰ τὸ πλεῖστον τύραννοι, ὑποτελεῖς τῶν Περσῶν. Κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Θρακικήν, ἐν τῇ εὐρείᾳ κοιλάδι τοῦ Ἕβρου πόλιν Δορίσκον ἠριθμήθη ἡ περσικὴ στρατιὰ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ἀκτῶν τῆς χώρας πορευομένη, τὰς ὁποίας παρέπλεεν ὁ περσικὸς στόλος, καὶ ὑπὸ τῶν παραλίων πόλεων αὐτῆς διατρεφομένη, ἔφθασεν εἰς τὰς πύλας τῆς νοτίου Ἑλλάδος, τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Κατὰ τὴν διὰ τῆς Θράκης ταύτην διαδρομὴν τῆς περσικῆς στρατιᾶς, τὰ μὲν θρακικὰ φῦλα, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διῆλθον οἱ Πέρσαι, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνισχύσωσι τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, αἱ δὲ παράλιοι ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Θράκης τὸν περσικὸν στόλον. Καὶ κατὰ τὰς δύο εἰρημένας ἐκστρατείας τῶν Περσῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν τοῦ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν καὶ τὴν τοῦ Ξέρξου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, μόνον τὰ κατοικοῦντα εἰς τὰ ἐνδότερον τῆς χώρας θρακικὰ φῦλα, ἐκ τῶν ὁποίων ἰσχυρότερον ἦτο τὸ τῶν Ὀδρυσῶν, διέφυγον τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Πέρσας. Ὅταν τὴν ἧτταν τῶν Περσῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπηκολούθησεν ἡ νικηφόρος προέλασις τῶν Ἑλλήνων, αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Θράκης, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ, ἐκδιωχθεισῶν ἢ παραδοθεισῶν τῶν περσικῶν φρουρῶν αὐτῶν (τὸ Βυζάντιον ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου κατὰ τὸ 477 π. Χ.) καὶ βραδύτερον ἀπετέλεσαν αὗται τὸν Θρᾴκιον κληθέντα φόρον (φορολογικὸν διαμέρισμα τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν) τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ἀνεπτύχθησαν περισσότερον αἱ προϋπάρχουσαι (ὁ Μιλτιάδης εἶχε συζευχθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν Ὀλόρου, ἡ μήτηρ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐλέγετο Θρᾶσσα) σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Θρᾳκῶν, οὐχὶ μόνον διὰ τῆς ἱδρύσεως νέων ἀποικιῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς κληρούχων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Θράκην (κατὰ τὸ 457 π. Χ. ὡδήγησεν ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς 1000 Ἀθηναίους εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, κατὰ τὸ 437 π. Χ. ἔκτισαν οὗτοι τὴν Ἀμφίπολιν, καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς τὴν Βρέαν εἰς τὴν χώραν τῶν Βισαλτῶν, καὶ ἄλλας τινάς), διότι ἡ Θράκη ἦτο ὁ σιτοβολὼν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιγαμιῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τῶν δυναστευόντων ἰδίως ἐν Θράκῃ οἴκων, καὶ κατὰ τὸν Ε' καὶ κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα (Θρᾶσσα ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Τιμοθέου, ὁμοίως τοῦ στρατηγοῦ Ἰφικράτους, ὅστις καὶ Θρᾶσσαν ἐνυμφεύθη κατὰ τὸ 382 π. Χ., τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Κότυος, Θρᾶσσα ἦτο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ φιλοσόφου Ἀντισθένους, γεννηθέντος κατὰ τὸ 422 π. Χ., ἐνῷ Ἀτθίδα, ἀδελφὴν τοῦ Νυμφοδώρου, εἶχε νυμφευθῇ ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς τῆς Θράκης Σιτάλκης κ. ο. κ.). Πλὴν τῶν εἰρημένων σχέσεων οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον πικρὰν πεῖραν τῆς ἀνδρείας τῶν Θρᾳκῶν παρὰ τὴν Δραβῆσκον, ὅτε κατὰ τὸ 464 π. Χ. εἶχον ἀποπειραθῇ νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ μεσόγεια (παρὰ τὰ μεταλλεῖα) τῆς χώρας τῶν φιλοπολέμων Ἠδωνῶν, κατενόησαν ὅτι, διὰ νὰ διατηρήσωσιν ἀσφαλῶς τὰς ἐν Θράκῃ ἀποικίας των καὶ νὰ ἔχωσι κατ' ἀκολουθίαν ἐξησφαλισμένην τὴν ἐκ τῆς χώρας ἐκείνης προμήθειαν τοῦ σίτου διὰ τὴν Ἀττικήν, εἶχον ἀνάγκην νὰ διατελῶσι καὶ εἰς στενὰς πολιτικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Θρᾳκῶν, καὶ ἰδίως τῶν Ὀδρυσῶν Θρᾳκῶν, οἵτινες εἶχον συμπήξει ἰσχυρὸν κράτος μετὰ τοὺς περσικοὺς κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμους. Τὴν σύναψιν συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Ὀδρυσῶν διηυκόλυνε μὲν ἡ κοινὴ ἀμφοτέρων ἔχθρα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκα τοῦ Β' (454—413 π. Χ.), ὅστις ἠμπόδιζε τὴν πρὸς Δ ἐπέκτασιν τῶν Ὀδρυσῶν καὶ εἶχεν ὑποκινήσει εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς (432 π. Χ.), καθίστα δὲ ἐπιτακτικωτέραν διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὁ ἐπικείμενος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης πόλεμος. Διὰ τοῦτο συνήφθη ἡ συμμαχία αὕτη κατὰ τὸ 431 π. Χ. μὲ κοινὴν ὑποχρέωσιν τῶν συμμάχων, Ἀθηναίων καὶ Σιτάλκου, βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν, συγχρόνως νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ Περδίκκα, τῶν ἐν Θράκῃ Χαλκιδέων καὶ τῶν Ποτιδαιατῶν. Ἡ συμμαχία ὅμως αὕτη δὲν ἐκαρποφόρησεν ἐκ μετανοίας τῶν Ἀθηναίων.

Ὀδρύσαι καὶ Ἀθηναῖοι. Τὸ εἰρημένον ἰσχυρὸν κράτος τῶν Ὀδρυσῶν Θρᾳκῶν, τοῦ ὁποίου κοιτὶς ἦτο ἡ περὶ τὴν σημερινὴν Ἀδριανούπολιν κοιλὰς τοῦ Ἕβρου, ἔνθα εὗρεν αὐτοὺς ὁ Δαρεῖος, ὅτε ἐπορεύθη κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἐδημιούργησεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Τήρης κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὅστις συνενώσας μετὰ τῶν Ὀδρυσῶν ἄλλα μικρότερα θρακικὰ φῦλα ἐπεξέτεινε τὸ βασίλειόν του πρὸς Δ μέχρι τοῦ Στρυμόνος, πρὸς Β μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ πρὸς Α μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Διὰ νὰ ἔχῃ ὅμως μέλλον τὸ κράτος τοῦτο, ὤφειλε ν' ἀποκτήσῃ δύναμιν εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ τοῦτο κατενόησεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Τήρην βασιλεὺς Σιτάλκης, ὁ φιλαθήναιος ἐπικληθεὶς διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀγάπην του, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκδηλώσει καὶ διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀθηναίου Νυμφοδώρου, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐργάτης τῆς προρρηθείσης συμμαχίας Ὀδρυσῶν καὶ Ἀθηναίων. Ὅταν ὅμως ὁ Σιτάλκης ἐξεστράτευσε μετὰ 150 χιλ. ἀνδρῶν ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕβρου, οἱ Ἀθηναῖοι κατενόησαν, ὅτι, ἐὰν συνειργάζοντο μετὰ τοῦ Σιτάλκου, διέτρεχε κίνδυνον ἐκ τοῦ τοσαύτην στρατιωτικὴν δύναμιν ἔχον-

Digitized by Google

τος ἐκείνου βασιλέως ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς· διὰ τοῦτο ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι δὲν μετέσχον τῆς ἐκστρατείας καὶ οὕτως ἀπέτυχεν αὕτη. Μετά τινα ἔτη (424 π. Χ.) ὁ Σιτάλκης ἐφονεύθη μαχόμενος κατὰ τῶν Τριβαλλῶν, θρακικοῦ φύλου, καὶ διεδέχθη τοῦτον ὁ ἀνεψιός του Σεύθης, τὸν ὁποῖον ἔπεισεν ὁ Περδίκκας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν τὸ ἐμπόδιον τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ βασιλείου καὶ ἐκείνου καὶ τοῦ ἰδικοῦ του. Τὸ κράτος τοῦ Σεύθου ἦτο τὸ ἰσχυρότερον τῶν συγχρόνων του κρατῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἔκτασίν του, τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων του καὶ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν φυσικὸν πλοῦτόν του εἰς δημητριακοὺς καρπούς, εἰς ποίμνια, χρυσὸν καὶ ἄργυρον. Πολλαὶ τῶν ἑλληνικῶν κατὰ τὰ παράλια πόλεων εἶχον ὑποταχθῆ εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλων ἠπειλεῖτο ἡ ὑποταγή. Εὐτυχῶς καὶ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεύθου (ἢ Σεύθα) τὸ ἰσχυρὸν αὐτὸ βασίλειον διεμελίσθη εἰς μικρότερα βασίλεια καὶ ὁ κίνδυνος ἀμφοτέρων ἀπεφεύχθη. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τοῦ ὁποίου προοίμιον ἦτο καὶ ἡ ἀποστασία τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς, ὑποκινηθεισῶν ὑπὸ τοῦ Περδίκκα καὶ τῶν Κορινθίων, ἂν καὶ διεξήχθη οὗτος μετὰ σφοδρότητος καὶ ἐν Θρᾴκῃ ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν μεταβάσεως τοῦ *Βρασίδα* (βλ. λ.) μέχρι τοῦ θανάτου του (424—422 π. Χ.), συνεπολέμησαν μὲν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν αἱ ἀποστατήσασαι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἑλληνικαὶ πόλεις, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ διάφορα θρᾳκικὰ φῦλα. Τινὲς μόνον τῶν Θρᾳκῶν μετέσχον τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὡς μισθοφόροι τῆς στρατιᾶς τοῦ Βρασίδα.

Κατὰ τὸ 409 π. Χ., ὅτε ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος ἐπεχείρησεν ἐν Χαλκηδόνι ὅ,τι ὁ Βρασίδας ἐν Ἀμφιπόλει, διότι οἱ Σπαρτιᾶται ἔβλεπον ὅτι, ἐφ᾽ ὅσον ἄφθονος ἦτο ἡ ἐκ τοῦ Πόντου προσκομιδὴ σίτου εἰς Ἀθήνας, ἡ κατοχὴ τῆς Δεκελείας δὲν ἐπέφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, τὰ γειτονικὰ πρὸς τὴν Χαλκηδόνα θρᾳκικὰ φῦλα παρέσχον τὴν συνδρομήν των πρὸς τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἐξησφάλισαν τοὺς θησαυροὺς τῶν πολιτῶν της, ἡ ταχεῖα δὲ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἀλκιβιάδου (ἐπιδιώκοντος τότε τὴν εἰς τὴν πατρίδα του κάθοδον), ὅστις καὶ ἐν Χαλκηδόνι ἐνίκησε καὶ τὸ Βυζάντιον κατέλαβεν, ἐματαίωσε τελείως τὰς προσπαθείας τοῦ Κλεάρχου. Ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Ξενοφῶντος μετὰ τῶν Κυρείων (τῶν μισθοφόρων Ἑλλήνων, οἵτινες μετέσχον τῆς κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου ἐκστρατείας τοῦ Κύρου 401 π.Χ.) ἐν Θρᾴκῃ κατὰ τὸ 400—399 π.Χ., ὅτε ἐβοήθησαν οὗτοι ὡς μισθοφόροι τὸν Σεύθην ἐναντίον ἀποστατησάντων τινῶν θρᾳκικῶν φύλων, μανθάνομεν ὅτι παρὰ τὴν πυκνὴν ἐπικοινωνίαν Θρᾳκῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν ὑπὸ τῶν δευτέρων ἀφομοίωσιν τῶν πρώτων, δὲν εἶχεν ἐπικρατήσει ἀκόμη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θρᾴκης οὔτε ὁ πολιτισμός, οὔτε ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Δ′ π. Χ. αἰῶνος οἱ Θρᾷκες βασιλεῖς Κότυς καὶ Κερσοβλέπτης διεξάγουσιν ἀγῶνας ἐπιτυχεῖς κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μισθοφόρων Ἀθηναίων Ἰφικράτης καὶ Χαρίδημος, ὁ ἐξ Ὠρεοῦ, ἕνεκα τῶν συγγενικῶν δεσμῶν των πρὸς τὴν θρᾳκικὴν δυναστείαν δὲν ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἐν Θρᾴκῃ συμφέροντα τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὄχι μόνον ἡ Θρᾳκικὴ χερσόνησος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Σηστός, σταθμὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἐν Ἑλλησπόντῳ, περιῆλθε κατὰ τὸ 360 π. Χ. εἰς τὸν βασιλέα Κότυν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου οἱ Ἀθηναῖοι, ἡττηθέντες, ἠναγκάσθησαν ν᾽ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπὶ τῶν καταληφθεισῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἑλληνικῶν πόλεων κυριαρχίαν τοῦ υἱοῦ του Κερσοβλέπτου.

Θρᾷκες καὶ Μακεδόνες. Ἂν ὅμως ἀπέβη νικηφόρος ὁ ἀγὼν τῶν Θρᾳκῶν ἡγεμόνων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἦσαν πολὺ μακρὰν τῆς Θρᾴκης δὲν εἶχεν οὗτος τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα καὶ εἰς τὴν σύγκρουσιν τούτων πρὸς ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος, τὴν Μακεδονίαν. Ὁ κατὰ τὸ 359 π.Χ. ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β′, ἀφοῦ διὰ δεξιῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς δραστηριότητός του ἐπέτυχε νὰ μὴ συνενωθῶσιν ἐναντίον του οἱ Ἀθηναῖοι καὶ αἱ δύο ἰσχυραὶ γειτονικαὶ τοῦ βασιλείου του ἑλληνικαὶ πόλεις Ἀμφίπολις καὶ Ὄλυνθος, τῶν ὁποίων ἡ ἐναντίον του συνένωσις θὰ ἐπέφερε καὶ τὴν συντριβὴν αὐτοῦ καὶ κατέλαβε κατὰ τὸ 357 π. Χ. τὴν Ἀμφίπολιν, ὡς κυρίαν μέριμναν εἶχε νὰ καταλάβῃ τὴν χώραν τοῦ Παγγαίου, ἥτις ὄχι μόνον θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς ναυπήγησιν στόλου ξυλείαν, ἀλλ᾽ ἦτο καὶ ἡ ἀφθονωτέρα πηγὴ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ διὰ τοῦτο εἶχε προσελκύσει τὰ κατακτητικὰ βλέμματα τῶν Φοινίκων, οἵτινες πρῶτοι εἶχον ἀνακαλύψει τοὺς θησαυροὺς τῆς Θρᾴκης, τῶν Θασίων, οἵτινες καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατεῖχον τὴν χρυσοφόρον παραλίαν αὐτῆς, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον κτίσει τὴν Νεάπολιν (παρὰ τὴν σημερινὴν Καβάλλαν), ἀποικίαν ἀκμάσασαν, καὶ κατὰ τὸ 360 π. Χ., τὰς Κρηνίδας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτου, αἵτινες καὶ προεκάλεσαν τὴν ἀνάμειξιν τοῦ Φιλίππου. Ἡ πόλις αὕτη ἐπιέζετο διαρκῶς ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὴν πολεμικῶν θρᾳκικῶν φύλων (Σατρῶν, Βεσσῶν, Ἠδωνῶν, Ληταίων, Ὠρησκίων), ἅτινα, ἂν καὶ διετέλουν μαχόμενα κατ᾽ ἀλλήλων, συνηνοῦντο ὁσάκις ξένοι ἀπεπειρῶντο νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ χώρᾳ των. Αἱ Κρηνίδες ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρεθεῖσαι ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, οὗτος δὲ εὐχαρίστως ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, διότι ἐξυπηρέτει τοὺς κατακτητικοὺς σκοπούς του. Προεχώρησε λοιπὸν πέραν τοῦ Στρυμόνος, ἐνίκησε τοὺς Θρᾷκας, ἔκτισε νέαν πόλιν ὀχυρὰν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀγγίτου, τοὺς Φιλίππους, καὶ κατεδίωξε καὶ πέραν τοῦ Νέστου τοὺς Θρᾷκας, προσαρτήσας εἰς τὸ βασίλειόν του πᾶσαν τὴν μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου (ὅστις κατέστη τοῦ λοιποῦ τὸ φυσικὸν ὅριον Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης) χώραν. Ἀλλ᾽ ὁ Φίλιππος δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ κατακτητὴς τῆς χρυσοφόρου ταύτης χώρας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκπολιτιστὴς αὐτῆς, διότι ὁδοὶ ἐστρώθησαν εἰς αὐτήν, τὰ ἕλη ἀπεξηράνθησαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ἔζων ἐν εἰρήνῃ. Βραδύτερον ὁ Φίλιππος, ἐπωφεληθεὶς τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐρίδων τῶν Θρᾳκῶν βασιλέων, προεχώρησε πέραν τοῦ Νέστου καὶ ἀφοῦ κατέστησεν ὑποτελεῖς τοὺς βασιλεῖς τῆς νοτίου Θρᾴκης προεχώρησε καὶ εἰς τὴν βόρειον Θρᾴκην, τὴν ὁποίαν καθυπέταξεν ἐπίσης. Ἔκτισε πόλεις (τὴν Φιλιππούπολιν, τὴν Καλύβην, τὰς Βίνας) καὶ ἐμερίμνησεν ἵνα ἐν ἀσφαλείᾳ οἱ κάτοικοι ἐπιδίδωνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς χώρας καὶ τὴν νομὴν τῶν ποιμνίων των. Οὕτω κατὰ τὸ 342 π. Χ. ἡ Θρᾴκη ἔπαυσε νὰ εἶναι χώρα αὐτονόμων κρατῶν καὶ συναπετέλεσε μετὰ τῆς Μακεδονίας ἓν βασίλειον, πλὴν τῶν κατὰ τὰ παράλια αὐτῆς ἑλληνικῶν πόλεων, εἰς τῶν ὁποίων τὴν καθυπόταξιν καὶ ἐπεδόθη, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς Περίνθου, ὁ Φίλιππος, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ Θρᾳκικῷ πελάγει νήσων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Κατὰ τὸ 340 π.Χ. ἀπεστάτησαν οἱ Θρᾷκες, ἀλλὰ καὶ πάλιν κατέβαλεν αὐτοὺς ὁ Φίλιππος καὶ ἡ χώρα των ἀπὸ τότε διῳκεῖτο διὰ Μακεδόνος στρατηγοῦ, μόνον δὲ οἱ Τριβαλλοὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἴστρου ἔμειναν ἀτιμώρητοι ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀποδεχθέντος τοῦ βασιλέως των Σύρμου τὴν ἐπὶ τῆς χώρας του ἐπικυριαρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Τριβαλλῶν καὶ τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου συμμάχων των Γετῶν. Ὅταν ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀσίαν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἅπασα ἡ Θρᾴκη ἦτο ὑποτελὴς εἰς τὴν Μακεδονίαν, διοικουμένη ὑπὸ Μακεδόνος στρατηγοῦ, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν κατὰ τὰ παράλια αὐτῆς ἑλληνίδων πόλεων, ἐλάχισται δὲ (τὸ Βυζάντιον, ἴσως δὲ καὶ ἡ Ἀπολλωνία, Μεσημβρία, Κάλλατις καὶ ἄλλαι τινὲς) ὡς σύμμαχοι, Θρᾷκες δὲ ψιλοὶ ὑπὸ τὸν Σιτάλκην, καὶ ἱππεῖς μετέσχον τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. Καὶ ἀπεστάτησαν μὲν οἱ Ὀδρύσαι ὑπὸ τὸν ὑποτελῆ ἡγεμόνα των Σεύθην καὶ οἱ διαβόητοι ὡς λησταὶ Βέσσοι καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταστῇ ἀνεξάρτητος ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς τῆς νοτίου Θρᾴκης Μέμνων (κατὰ τὸ 331—330 π. Χ.), ἀλλ᾽ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταγῶσι καὶ πάλιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ νότιος Θρᾴκη ἀπετέλεσε σατραπείαν, ἥτις παρεχωρήθη εἰς τὸν Λυσίμαχον, ὅστις ὅμως γενόμενος κύριος αὐτῆς ἐπεξέτεινε τὴν σατραπείαν του καὶ πέραν τοῦ Αἵμου καὶ ὑπέταξε τὰς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν αὐτῆς ἑλληνικὰς πόλεις μετὰ ἑπταετεῖς ἀγῶνας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθου. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς διοικήσεως τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, ὡς σατράπου μὲν ἀπὸ τοῦ 322—306 π. Χ., ὡς βασιλέως δὲ ἀπὸ τοῦ 306 μέχρι τοῦ θανάτου του (281 π. Χ.), ἡ χώρα αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐπίδρασις ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ τῶν ἐπ᾽ αὐτῆς ἱδρυθεισῶν ἑλληνικῶν (μακεδονικῶν) ἀποικιῶν, αἵτινες ἦσαν μᾶλλον στρατιωτικοὶ σταθμοί, εἶχεν αὐξήσει πολύ, ἐξηλληνίσθη τελείως καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἄλλον βίον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυσιμάχου, ἐβασίλευσε τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, ὁ δολοφόνος τοῦ Σελεύκου, ὅστις εἶχεν ἕδραν τοῦ βασιλείου του τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου κτισθεῖσαν ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πόλιν Ἀγορὰν Λυσιμάχειαν. Κατ᾽ αὐτὸ ὅμως τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Πτολεμαίου ἐπέδραμον εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ Γαλάται καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἔπεσε μαχόμενος κατ᾽ αὐτῶν. Οἱ Γαλάται μετὰ τὴν ἐπιδρομήν των καὶ εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα, τὰς ἐν αὐτῇ ἥττάς των καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βρέννου, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Κομοντόριον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θρᾴκην, ἔνθα ἵδρυσαν τὸ κράτος τῆς Τύλης, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Θρᾴκην καὶ εἶχεν ὑποτάξει καὶ τὸ Βυζάντιον. Ἡ ἐπὶ τῆς Θρᾴκης κυριαρχία τῶν Γαλατῶν διήρκεσεν ἐπὶ 60 ἔτη, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν ὁποίων οἱ Θρᾷκες ἀποστατήσαντες ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸ 185 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε′ κατέλαβε πόλεις τινὰς τῆς νοτίου Θρᾴκης καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰς εἰς τὴν Μαρώνειαν καὶ Αἶνον, ἠναγκάσθη ὅμως κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτήν, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ.′ ὅστις διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον εἶχε καταλάβει τὰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀποσυρθῆ ἄκων ὁ Φίλιππος. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἧτταν τοῦ *Ἀντιόχου Γ′* (βλ. λ.), παρεχωρήθη ὑπὸ τούτων ἡ Θρᾳκικὴ χερσόνησος εἰς τὸν σύμμαχόν των βασιλέα τῆς Περγάμου Εὐμένη Β′. Οἱ ἐν τῇ κεντρικῇ Θρᾴκῃ ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες τῶν Ὀδρυσῶν, οἵτινες ἐν ἀρχῇ ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων, κατενόησαν μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου ὁποία τύχη ἀνέμενε καὶ τὴν Θρᾴκην καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς Κότυς συνεμάχησε μετὰ τοῦ Περσέως· καὶ δὲν εἶχε μὲν μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Περσέως (168 π. Χ.) καὶ ἡ Θρᾴκη τὴν αὐτὴν τύχην μὲ τὴν Μακεδονίαν, οἱ βασιλεῖς ὅμως τῶν Ὀδρυσῶν ἀπὸ τότε ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, γενόμενοι ὑποτελεῖς τῶν Ρωμαίων. Περὶ τὸ ἔτος 46 μ. Χ., μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν Ραιμυντάλκου (καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ Βεσπασιανοῦ), ἡ Θρᾴκη ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (117—138) εἶχε πρωτεύουσαν τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ κτισθεῖσαν καὶ ὀχυρωθεῖσαν Ἀδριανούπολιν, παρὰ τὴν ὁποίαν καὶ συνεκροτήθη κατὰ τὸ 323 μ. Χ. ἡ μεταξὺ Λικινίου καὶ Μ. Κωνσταντίνου μάχη, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἡ κυριαρχία σύμπαντος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ 330 μ. Χ. ὅμως πρωτεύουσα τῆς Θρᾴκης καὶ βραδύτερον τῆς ὅλης μεσαιωνικῆς (Βυζαντινῆς) Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἔγινεν ἡ ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κωνσταντινούπολις.

Ἡ κοινωνική, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις τῆς ἀρχαίας Θρᾴκης. α′) *Θρησκεία.* Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μάλιστα ἡ τῶν κατοίκων τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Ε′ 7) οἱ Θρᾷκες ἐξ ὅλων τῶν θεῶν ἰδιαιτέρως ἐτίμων τὸν Ἄρη, τὸν Διόνυσον, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἑρμῆν (τοῦτον κυρίως οἱ βασιλεῖς). Ἡ προτίμησις αὕτη δίδει καὶ τὸν κύριον χαρακτῆρα τῶν θρᾳκικῶν φύλων, ἅτινα ἦσαν φιλοπόλεμα (ἐφημίζοντο διὰ τὴν γενναιότητά των) καὶ ἠγάπων τὴν θήραν καὶ τὸν οἶνον. Ἡ μᾶλλον ὅμως διαδεδομένη λατρεία ἦτο ἡ τοῦ Διονύσου, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἱερὰ αὐτοῦ (ἐν τῷ Αἵμῳ, ἔνθα καὶ ὄργια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν Θρασσῶν, ἐν τῇ Ροδόπῃ, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ ἐθνικὸν ἱερὸν—ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Διονύσου—τῶν Βεσσῶν, ἐν Ἀβδήροις, ἔνθα ἐν τῷ ἱερῷ του ἐτελοῦντο ἐτήσιοι ἀγῶνες καὶ ἀνεγράφοντο ἐν στήλαις τὰ ψηφίσματα τῆς πόλεως, καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Θρᾴκης) καὶ τὰ πολυάριθμα νομίσματα (τῆς Μαρωνείας ἰδίως), ἅτινα ἔφερον τὴν μορφὴν τοῦ θεοῦ τούτου. Ὁ Ἄρης ἐτιμᾶτο ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν Ὀδρυσῶν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ «Ὀδρύσιος» ἐκαλεῖτο. Ἡ Ἄρτεμις ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν Βένδις ἢ Βενδίδεια, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὄνομα ἐτιμᾶτο καὶ ἐνιαχοῦ (ἐν Πειραιεῖ) τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐκτὸς ὅμως τῆς λατρείας τῶν εἰρημένων θεῶν διαδεδομένη ἦτο καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλωνος, ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐπλαισίουν τὴν Θρᾴκην, ὡς θεοῦ προστάτου τῶν ἀποίκων, τοῦ Διός, τῆς Ἥρας, λατρευομένης κυρίως ὑπὸ τῶν Ἀρτάκων (διὰ τοῦτο καὶ Ἀρτακηνὴ ἐκαλεῖτο), τῆς Ἀθηνᾶς τιμωμένης ἐξαιρετικῶς ἐν Ἀβδήροις, τῶν Διοσκούρων, λατρευομένων εἰς Τόμους, καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ καὶ τὰ μαντεῖα καὶ τὰ νεκυομαντεῖα δὲν ἔλειπον ἐκ Θρᾴκης, ὡς ἦτο τὸ τοῦ Διονύσου ἐν Ροδόπῃ, τὸ ὁποῖον συνεβουλεύθη καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Αὔγουστος (Ὀκτάβιος), τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ἀβδήροις καὶ τὸ ἐν Περίνθῳ νεκυοπομπεῖον. Οἱ Θρᾷκες ἐχαρακτηρίζοντο, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ὡς πολὺ εὐσεβὴς πρὸς τοὺς θεοὺς λαός.

β′) *Πολιτεία.* Εἰς ἑκάστην ἑλληνικὴν ἀποικίαν ἐπεκράτει τὸ πολίτευμα τῆς μητροπόλεώς της. Διὰ τοῦτο γίνεται μνεία εἴς τε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὰς ἀνευρεθείσας δι᾽ ἀνασκαφῶν ἐπιγραφὰς ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν, δήμου, βουλῆς ἢ γερουσίας καὶ ἄλλων, κατὰ πόλεις, ἀρχῶν, ὡς νομοφυλάκων (ἐν Ἀβδήροις), ἀγορανόμων καὶ ἱερομνημόνων (ἐν Βυζαντίῳ), ἱεροποιῶν (ἐν Ὀδησσῷ), πολιταρχῶν, ὀρφανιστῶν, ταμιῶν, ἐπιμελητῶν, οἰκονόμων, στρατηγῶν κ. ο. κ. Ἀλλὰ καὶ εἰς ὁμοσπονδίας ἦσαν συνηνωμέναι αἱ ἐν Θρᾴκῃ ἑλληνικαὶ πόλεις, ὡς καὶ αἱ μητροπόλεις αὐτῶν. Ἐκ τῶν ὁμοσπονδιῶν αὐτῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο, ὡς καὶ ἐν τῇ μητροπόλει Ἑλλάδι, «Κοινά», ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου ἐκ τῶν πόλεων Ἀλωπεκονήσου, Ἐλαιοῦντος, Μαδύτου, Σηστοῦ καὶ Φλαβιουπόλεως καὶ τῶν ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ τῶν μικρασιατικῶν ὀχθῶν τοῦ Ἑλλησπόντου Ἀβύδου καὶ Δαρδάνου καὶ ἡ τοῦ «Κοινοῦ τῆς πενταπόλεως» ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θρᾴκης, αἵτινες ἔκειντο εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀκτὰς αὐτῆς (Ὀδησσοῦ — Βάρνης, Καλλάτιδος, Μεσημβρίας,

Digitized by Google

Τόμων καὶ Ἀπολλωνίας). Εἰς δὲ τὰ ἐγχώρια θρᾳκικὰ φῦλα καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπεκράτει ὁ θεσμὸς τῆς βασιλείας. Ἦσαν δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Θρᾴκης ἀπόλυτοι δεσπόται, λατρεύοντες ἐκ τῶν θεῶν ἐξαιρετικῶς τὸν Ἑρμῆν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔλεγον ὅτι κατήγοντο. Κατὰ τοὺς μυθικοὺς μὲν χρόνους γίνεται μνεία ὡς βασιλέων τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τῶν μυθογράφων τῶν ἑξῆς: Φινέως, Διομήδους, Πόλτυος (τῆς Αἴνου), Ῥήσου, Ἀκάμαντος, Πειρόου, Ἁρπαλύκου καὶ Πολυμήστορος, κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς ἐκτὸς τῶν βασιλέων τῶν Οδρυσῶν (βλ. λ. *Θρᾷκες*) καὶ τοῦ Σύρμου, βασιλέως τῶν Τριβαλλῶν, Κοθήλα καὶ ἄλλων.

γ') *Ἀγῶνες.* Τοὺς Θρᾷκας, καὶ ἰδίως τοὺς ἐν Θρᾴκῃ Ἕλληνας ἀποίκους, συνήνωνον, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐκτὸς τῶν πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν των κοινῶν ἱερῶν καὶ κοινοὶ ἀγῶνες, τὰ Πύθια, τελούμενα ἐν Φιλιππουπόλει. τὰ Διονύσια τελούμενα ἐν Ἀβδήροις, τὰ Βοσπόρια, τελούμενα παρὰ τὸν Βόσπορον, τὰ Κοτύττια, τελούμενα πρὸς τιμὴν τῆς θρᾳκικῆς θεᾶς Κοτυττοῦς, καὶ τὰ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος Βενδίδεια.

δ') *Κατοικία καὶ ἐνδύματα.* Αἱ κατοικίαι τῶν ἐγχωρίων Θρᾳκῶν ἦσαν συνήθως ξυλόπλεκτοι καλύβαι, αἱ δὲ ἐνδυμασίαι (ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα) ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ δριμύτητα τοῦ ψύχους. Ἐφόρουν εἰς τὰς κεφαλὰς ἀλωπεκίδας, αἵτινες ἐκάλυπτον καὶ τὰ ὦτα, εἰς τὸν κορμὸν χιτῶνας μακρούς, προστατεύοντας καὶ τοὺς μηροὺς ἐκ τοῦ ψύχους, καὶ ζειρὰς ἐπ' αὐτῶν (εἶδος ἐπανωφορίου), καὶ εἰς τοὺς πόδας δερμάτινα πέδιλα.

ε') *Ἀσχολίαι καὶ τροφαί.* Κυρία ἀσχολία τῶν Θρᾳκῶν ἦτο ἡ καλλιεργία τῶν εὐφόρων εἰς δημητριακοὺς καρποὺς πεδιάδων τῆς χώρας των, ἡ βοσκὴ τῶν ἀπειραρίθμων ποιμνίων των καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν πλουσίων μεταλλείων των. Ἐκ τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς χώρας των ἠγάπων ἰδιαιτέρως τὸ γάλα (ἀνεμείγνυον πολλάκις μετ' αὐτοῦ ἵππειον αἷμα), τὸν τυρόν, τὸ βούτυρον (διεκωμῳδοῦντο ὡς βουτυροφάγοι), τὸ μέλι, τὸ σκόροδον, καὶ ἐξαιρετικῶς τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ἔπινον ἄκρατον· διὰ τοῦτο καὶ ὡς φίλοινοι καὶ ἀκρατοπόται ἐψέγοντο.

στ') *Ὁπλισμὸς καὶ πολεμικὴ τέχνη.* Οἱ Θρᾷκες ἐφημίζοντο ὡς καλοὶ πολεμισταὶ καὶ ὡς ὡπλισμένοι μὲ ὡραῖα ὅπλα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Ὅμηρος ἐπαινεῖ τὰ ξίφη των, ὁ Ἰφικράτης εἰσήγαγε τὰς ἀσπίδας των (πέλτας) εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Πύρρος εἶχον μισθοφόρους Θρᾷκας εἰς τὴν στρατιάν των. Συνήθως ὁ ὁπλισμός των ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀκόντιον, πέλτην καὶ ἐγχειρίδιον (*Ἡροδ. Ζ'* 75). Ἐφημίζοντο κυρίως ὡς δεξιοὶ πελτασταὶ (ἐλαφρῶς ὡπλισμένα σώματα) καὶ ἄριστοι ἱππεῖς.

ζ') *Διάφορα ἔθιμα καὶ ἰδιότητες αὐτῶν.* Ἠγάπων τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν καὶ ὠρχοῦντο ἔνοπλοι ὡς οἱ Κρῆτες καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων δωρικῶν πόλεων. Κατηγοροῦντο ὅτι δὲν ἐτήρουν τοὺς ὅρκους των καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο περὶ αὐτῶν «ὅρκια οὐκ ἐπίστανται». Ἐπώλουν τοὺς αἰχμαλώτους των καὶ ἔσφαζον πολλάκις τοὺς οἰκείους των, ὁσάκις ἐκινδύνευον νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν. Ἔστιζον τὸ σῶμά των μὲ ποικίλματα ἀνεξίτηλα, ψεγόμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων λαῶν διὰ τὸ βάρβαρον αὐτὸ ἔθιμον. Εἶχον τὸ ἔθος τῆς πολυγαμίας καὶ ἐνῷ παρεῖχον πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰς ἀγάμους γυναῖκας, ἠξίουν πίστιν εἰς τοὺς συζύγους ἀπὸ τὰς ἐγγάμους. Ἠγόραζον τὰς γυναῖκας καὶ ἐὰν ἐχωρίζοντο αὐτῶν ἐλάμβανον πάλιν τὰ δοθέντα χρήματα. Ἐλυποῦντο (οἱ πολλοὶ τῶν Θρᾳκῶν) κατὰ τὴν γέννησιν τῶν τέκνων των καὶ ἔχαιρον κατὰ τὸν θάνατον τῶν οἰκείων των, οἰνοποτοῦντες καὶ τελοῦντες ἱπποδρομίας. Πολλάκις κατὰ τὸν θάνατον Θρᾳκός τινος ἐθυσιάζετο ἡ προφιλεστέρα εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν συζύγων του. Ἡ ἀρχαία Θρᾴκη καὶ ἡ Καρία ἦσαν αἱ χῶραι, αἵτινες εἶχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ τὴν μεγαλυτέραν ἐξαγωγὴν εἰς δούλους, ἰδίως διὰ τὰς Ἀθήνας.

η') *Αἱ ἐπισημότεραι πόλεις τῆς ἀρχαίας Θρᾴκης.* Ἐκ τῶν πολυαρίθμων πόλεων τῆς ἀρχαίας Θρᾴκης ὀνομαστότεραι ἦσαν αἱ ἑξῆς: Ἄβδηρα, Μαρώνεια, Ἴσμαρος, Ὀρθαγόρεια καὶ Τραϊανούπολις μεταξὺ Νέστου καὶ Ἕβρου, Αἶνος, Δορίσκος (Φερραί), Διδυμότειχον, Κύψελλα, Ἀδριανούπολις καὶ Φιλιππούπολις παρὰ τὸν Ἕβρον, Βισάνθη, Πέρινθος καὶ Σηλυμβρία μεταξὺ Ἕβρου καὶ Προποντίδος, Καρδία, Λυσιμάχεια, Καλλίπολις, Μάδυτος, Σηστός, Κριθώτη καὶ Ἐλαιοῦς εἰς τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον, τὸ περιώνυμον Βυζάντιον, ἡ μετέπειτα περιλάλητος Κωνσταντινούπολις (ἡ Πόλις) εἰς τὸν Βόσπορον, ἡ Κάλλατις, ἡ Ὀδησσός, ἡ Μεσημβρία, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Σαλμυδησσὸς εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀκτὰς τῆς Θρᾴκης, ἡ Βιζύη, ἡ Βερόη, ἡ Μαρκιανούπολις, ἡ Νικόπολις, ἡ Σαρδικὴ καὶ ἡ Ξάνθεια ἢ Ξάνθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θρᾴκης.

θ') *Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἐκ Θρᾴκης ἀρχαίων Ἑλλήνων.* Ἐκ τῶν πολλῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες ἔχουν πατρίδα τὴν μεγάλην ταύτην χώραν, ἄξιοι μνείας ἰδίως εἶναι οἱ φιλόσοφοι Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος καὶ ὁ σοφιστὴς Πρωταγόρας ἐξ Ἀβδήρων, ὁ ἐκ Σηλυμβρίας ἰατρὸς Ἡρόδικος, ὁ καλλιτέχνης (γλύπτης) Παιώνιος, ὁ ἀγγειογράφος Βρύγος, ὁ Καρδιανὸς ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Εὐμένης, ὁ πολυμαθὴς ἐκ Βυζαντίου γραμματικὸς Διονύσιος καὶ ὁ περίφημος τῆς Ἀλεξανδρείας λόγιος Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

ι') *Τὰ νομίσματα τῆς ἀρχαίας Θρᾴκης.* Τὰ νομίσματα τῆς Θρᾴκης εἶναι δύο σταθμητικῶν κανόνων, τοῦ φοινικικοῦ, διαδοθέντος ἐξ Ἀβδήρων (ὅπου εἰσήχθη ἐκ Τέω) διὰ τῶν παραποταμίων κοιλάδων Νέστου καὶ Στρυμόνος εἰς τὰς μεσογείους χώρας Βισαλτῶν, Ἠδωνῶν καὶ Ὀδομάντων, καὶ τοῦ βαβυλωνιακοῦ, διαδοθέντος ἐκ τῆς Θάσου, κατανέμονται δὲ εἰς νομίσματα 1) τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς νοτίου Θρᾴκης, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶται ἔκοψαν τὰ Ἄβδηρα, ἡ Μαρώνεια καὶ ἡ Δίκαια ἢ Δικαιόπολις (καὶ αἱ τρεῖς περὶ τὸ 500 π.Χ.), 2) τῶν πόλεων τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου, ἐκ τῶν ὁποίων πρώτη ἔκοψε (πρὸ τοῦ 480 π. Χ.) ἡ Χερρόνησος (πόλις), 3) τῶν νήσων τοῦ Θρᾳκικοῦ πελάγους, ἐκ τῶν ὁποίων πρώτη (πρὸ τοῦ 480 π.Χ) ἔκοψεν ἡ πλουσία Θάσος, 4) τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος παραλίων πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων πρώτη ἔκοψεν ἡ Σηλυμβρία, 5) τῶν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου παραλίων πόλεων τῆς Θρᾴκης, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶται ἔκοψαν νομίσματα (πρὸ τοῦ 400 π. Χ.) ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Μεσημβρία, 6) τῶν βασιλέων καὶ δυναστῶν τῆς Θρᾴκης, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτος ἔκοψεν ὁ Σπαράδοκος, ἀδελφὸς τοῦ Σιτάλκου, περὶ τὸ 430 π. Χ., ὁ Σεύθης, ὁ Μήτοκος, ὁ Ἀμάδοκος, ὁ Τήρης Β' καὶ ὁ Σαράτοκος περὶ τὸ 400 καὶ οἱ πέντε, 7) τῶν μεσογείων πόλεων τῆς Θρᾴκης, ἐκ τῶν ὁποίων πρώτη ἔκοψεν ἡ Βιζύη, 8) τῶν ἐν τῇ Παγγαίᾳ θρᾳκικῶν φύλων, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτοι ἔκοψαν οἱ Ὀρρέσκιοι (τούτων διεσώθη ἓν χρυσοῦν τοῦ 600—550, φέρον Κένταυρον κρατοῦντα γυναῖκα εἰς τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, καὶ ἔγκοιλον τετράγωνον ἐπὶ τῆς ἄλλης, καὶ ἀργυρᾶ κοπέντα πρὸ τοῦ 480 π. Χ. τριῶν τύπων, διότι φέρουσι μὲν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως πάντα ἔγκοιλον τετράγωνον, ἐπὶ τῆς προσθίας ὅμως φέρουσιν ἢ Κένταυρον, ἢ ἄνδρα γυμνὸν μετὰ δύο δοράτων ἐλαύνοντα βοῦς, ἢ ἄνδρα κρατοῦντα ἐκ τοῦ χαλινοῦ ἵππον ἀνορθούμενον), καὶ 9) τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Ἄκανθος, ἡ Τορώνη, ἡ Ὄλυνθος, ἡ Μένδη, ἡ Ποτίδαια καὶ ἡ Αἴνεια ἔκοψαν πρὸ ἢ περὶ τὸ 500 π. Χ. Περὶ τῶν τύπων τῶν νομισμάτων τῶν εἰρημένων πόλεων καὶ δυναστῶν βλ. εἰς τὰ σχετικὰ περὶ αὐτῶν ἄρθρα. Ἡ ἀφθονία τῶν νομισμάτων τῶν πόλεων τῆς Θρᾴκης ὀφείλεται εἰς τὰ πλούσια μεταλλεῖα αὐτῆς, διὰ τοῦτο καὶ πρῶτα ἐκ τῶν θρᾳκικῶν φύλων ἔκοψαν νομίσματα τὰ ἄξεστα καὶ ἀγροῖκα φῦλα τοῦ χρυσοφόρου Παγγαίου.

Ἡ Θρᾴκη κατὰ τοὺς αἰῶνας τῶν ἐπιδρομῶν. Πρὸ τῆς κτίσεως ἀκόμη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Θρᾴκη μετὰ τὴν ὑποταγήν της εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑπέστη πολλὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων ἐθνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι ἦσαν ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (244—249) ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων εἰς τὴν βόρειον Θρᾴκην, ἥτις ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς της εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐκαλεῖτο *Μοισία* (ἡ νῦν Σερβία καὶ Βουλγαρία), ἡ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Δεκίου ἐπαναληφθεῖσα ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, ὅτε οὗτοι κατέλαβον καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἡ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Δεκίου Βαλεριανοῦ καὶ Γαλλιηνοῦ (251—268) ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων καὶ ἄλλων βαρβάρων φύλων, ἥτις ἔφθασε μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Τότε ἐπολιορκήθη καὶ ἡ ὀχυρὰ Θεσσαλονίκη. Μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα, κατὰ τὸ 378 μ. Χ., οἱ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος ἐγκατασταθέντες ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Γότθοι (Βησιγότθοι καὶ Ὀστρογότθοι) ἀποστατήσαντες ἠρήμωσαν τὴν Θρᾴκην καὶ ἄλλας χώρας τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν νίκην των, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσε μαχόμενος καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης. Τέλος κατὰ τὸ 382 μ. Χ. ἐπέτυχεν ὁ Θεοδόσιος ὁ μέγας νὰ εἰρηνεύσωσιν οἱ Γότθοι ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὸ κράτος καὶ ἀναγνωρίζοντες τὴν ἐπικυριαρχίαν του. Οὕτως ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας ἡ Θρᾴκη καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ Μακεδονία καὶ πολλάκις καὶ ἡ νότιος Ἑλλὰς εἶχον περιέλθει εἰς ἐρήμωσιν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων αὐτῶν φυλῶν.

Ἡ Θρᾴκη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος δὲν ἔπαυσαν αἱ κατὰ τῆς Θρᾴκης ἐπιδρομαί. Οὕτω κατὰ τὸ 441 μ. Χ., ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Β' (408—450), ἐπέδραμεν εἰς τὴν Θρᾴκην ὁ Ἀττίλας, βασιλεὺς τῶν Οὕννων, ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγη ἡ χώρα κατόπιν συνθήκης (443) ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους (νὰ ἐπιτραπῇ ἡ νοτίως τοῦ Ἴστρου ἐγκατάστασίς των καὶ νὰ πληρωθῇ εἰς αὐτοὺς χρηματικὴ ἀποζημίωσις). Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου (491—515) ἤρχισαν (502) τὰς ἐπιδρομάς των οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ὅμως μετὰ τὴν ἐπιδρομήν των ἐπανῆλθον καὶ πάλιν εἰς τὰς πέραν τοῦ Ἴστρου χώρας των. Ὁ Ἀναστάσιος, διὰ νὰ προστατεύσῃ ὄχι μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ τὰ προάστεια αὐτῆς, ἀνήγειρε τότε τὸ ὑπ' αὐτοῦ κληθὲν *ἀναστασιανὸν τεῖχος*. Τὴν ἐπιδρομήν των ἐπανέλαβον οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸ 517, ἀλλὰ κυρίως ἐπέδραμον τότε τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. Κατὰ τὸ 528, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπέδραμον εἰς τὴν Θρᾴκην οἱ Ἄνται, φυλὴ σλαυϊκή, ἀλλὰ τούτους ἐξωλόθρευσεν ὁ τότε στρατηγὸς τῆς χώρας Γερμανός, ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις καὶ «Ἀντικὸς» διὰ τοῦτο ἐκλήθη. Ἡ πανωλεθρία τῶν Ἀντῶν ἀπήλλαξεν ἐπί τινα χρόνον τὴν Θρᾴκην τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν· τοσοῦτον εἶχε τρομάξει αὐτοὺς ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Γερμανοῦ. Κατὰ τὸ 540 ὅμως, ὅτε ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἐμάχετο κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων, πολυάριθμα στίφη Οὕννων, κατόπιν συνεννοήσεως, πιθανώτατα, πρὸς τοὺς εἰρημένους ἐχθρούς, εἰσέβαλον εἰς τὴν ἔρημον στρατοῦ Θρᾴκην καὶ διήρπασαν τὰ ἀγαθὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐπιδρομαὶ Σλαύων καὶ Οὕννων κατὰ τὰ ἔτη 550 καὶ 551 καὶ 559 ἔγιναν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν πρῶτοι οὐχὶ πολὺ δυσχερῶς ἀπεκρούσθησαν, οἱ δὲ Οὖννοι κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου, πρεσβύτου πλέον ὄντος. Κατὰ τὸ 578 ἐπέδραμον εἰς τὴν Θρᾴκην οἱ Σλαῦοι, ἀλλ' ἐπῆλθον τότε ἐναντίον τῆς χώρας των, κατόπιν συνεννοήσεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον, οἱ Ἄβαρες. Ἀπὸ δὲ τοῦ 583—602 ἔγιναν ἀλλεπάλληλοι μὲν ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀβάρων εἰς τὴν Θρᾴκην, ὄχι ὅμως ὀλιγώτεραι καὶ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας (ἰδίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου) εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἴστρου χώραν τῶν Ἀβάρων. Πᾶσαι δὲ αἱ γινόμεναι μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων συνθῆκαι εἶχον ὡς ὅρον ὅτι ὅριον τῶν δύο χωρῶν ἦτο πάντοτε ὁ Ἴστρος (Δούναβις). Κατὰ τὸ 620 ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, πρὸς ἀποφυγὴν διμετώπου ἀγῶνος κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων, οἵτινες ἠπείλουν τὸ κράτος ἀπὸ βορρᾶ, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἄβαρας, μεριμνήσας διὰ δώρων νὰ χωρίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Σλαύων, πρὸς τοὺς ὁποίους παρεχώρησε δι' ἰδιαιτέρας συνθήκης χώρας πρὸς ἐγκατάστασιν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου, ἐν τῇ Ἄνω Μοισίᾳ καὶ Ἰλλυρίᾳ. Κατὰ τὸ 626 ὅμως ὁ χαγάνος τῶν Ἀβάρων, παρασπονδήσας, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἐπιδραμὼν εἰς τὴν Θρᾴκην ἔφθασε μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησεν. Ἔσωσεν ὅμως αὐτὴν ὁ ἡρωισμὸς τῶν κατοίκων της, ἐνθαρρυνθέντων ἀπὸ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ μαγίστρου Βένου καὶ τοῦ πατριάρχου Σεργίου. Κατὰ τὸ 679 οἱ πέραν τοῦ Ἴστρου Βούλγαροι, οἵτινες πρό τινων ἐτῶν εἶχον ἀπαλλαγῆ τοῦ ἐπ' αὐτῶν ζυγοῦ τῶν Ἀβάρων, ἐπωφεληθέντες τῆς νόσου τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παγωνάτου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νῦν Βουλγαρίαν, ἀναμειχθέντες μετὰ Σλαύων. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶχε τὴν δύναμιν τότε νὰ ἐκβάλῃ τοὺς Βουλγάρους τῆς χώρας του, δὲν ἐπεδίωξε τοῦτο, μὴ κατανοήσας πόσον ὀλεθρία διὰ τὸ ἔθνος του θὰ ἦτο ἡ ἐγκατάστασις ἐκείνη τῶν Βουλγάρων. Κατὰ τὸ 687, οἱ Βούλγαροι, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Σλαύων, ἐπέδραμον εἰς τὴν Θρᾴκην, ἀλλ' ἐνίκησεν αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Β'. Ἐπανειλημμένως ἔπειτα (758, 765 καὶ 773) εἰσέβαλον εἰς τὴν Θρᾴκην οἱ Βούλγαροι καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', ἐπανειλημμένως ὅμως καὶ ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τούτου. Τοὺς Βουλγάρους ἐταπείνωσεν, εἰσβαλὼν αὐτὸς εἰς τὴν χώραν των, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος, ἐνῷ ὅμως εἶχε φέρει εἰς ἀπόγνωσιν τὸν ἡγεμόνα των Κροῦμμον, οὐδεμίαν ἀποδεχόμενος παρ' αὐτοῦ πρότασιν εἰρήνης, ἔπεσεν αἴφνης εἰς ἐνέδραν καὶ ἀπώλεσε καὶ τὴν ζωήν του. Πιθανώτατα εἰς τὴν οἰκτρὰν αὐτὴν τύχην τοῦ αὐτοκράτορος ἐνέχονται καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἀντιδραστικῶν κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ κράτει ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου. Ἀτυχεῖς διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν ἦσαν οἱ κατὰ τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Θρᾴκην Βουλγάρων πόλεμοι ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, ἐνῷ ἔνδοξοι οἱ ἐπὶ Λέοντος Ε' (813—820), ὅστις κατήγαγε περιφανῆ νίκην ἐν Μεσημβρίᾳ κατ' αὐτῶν καὶ συνωμολόγησε ταπεινωτικὴν δι' αὐτοὺς εἰρήνην (817) ἥτις διετηρήθη μέχρι τοῦ 893. Μακροὶ ἀγῶνες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἤρχισαν καὶ πάλιν κατὰ τὸ 893 διαρκέσαντες μέχρι τοῦ 927, τοῦ θανάτου δηλαδὴ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Συμεὼν (κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα εἶχον ἐπιδράμει δὶς εἰς τὴν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν Θρᾴκην καὶ οἱ Ῥῶσοι), ἐπανελήφθησαν δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου (263—969), ὅστις εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν των ἐταπείνωσεν αὐτούς· ἐπιδιώξας ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς Βουλγάρους τελείως διὰ τῶν Ῥώσων, προεκάλεσε τὴν εἰσβολὴν τούτων εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ τὸ 967. Οἱ Ῥῶσοι ὅμως καταλαβόντες τὴν Βουλγαρίαν δὲν ἤθελον ν' ἀπέλθωσιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς κατὰ τὸ 971 καὶ μετὰ ἐπανειλημμένας νίκας ἐν Πρεθσλαύᾳ, ἥτις μετωνομάσθη τότε Ἰωαννούπολις, καὶ ἐν Δορυ-

Digitized by Google

στόλῳ, νὰ ἐξώσῃ τούτους καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, διαιρεθεῖσαν εἰς 7 διοικήσεις, χώραν ὑποτελῆ. Τότε ἐγκατέστησεν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἅπαντας τοὺς Παυλιανίτας εἰς τὴν Θρᾴκην. Ἡ κατὰ τὸ 976 ἐκραγεῖσα ἀποστασία τῶν Βουλγάρων προεκάλεσε τοὺς μακροὺς κατ' αὐτῶν ἀγῶνας Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὅστις καὶ ὑπέταξε τὴν Βουλγαρίαν (1014). Οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ὑποτεταγμένοι μέχρι τοῦ 1197, ὅτε ἑνωθέντες μετὰ τῶν Βλάχων ὑπὸ τὸν Ἰωαννίτσην ἵδρυσαν ἀνεξάρτητον κράτος, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπήκοοι ἤρχισαν τὰς ἐπὶ τῆς Θρᾴκης ἐπιδρομάς των. Οὕτως ἡ Θρᾴκη καὶ διότι πόλις ταύτης ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντινούπολις, τῆς ὁποίας τὴν κατάληψιν ἐπεδίωξαν οἱ περὶ τὴν αὐτοκρατορίαν βάρβαροι λαοί, καὶ διότι ἦτο χώρα εὔφορος, καὶ διότι δι' αὐτῆς ἦγον αἱ ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁδοί, ὑπέστη ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς καὶ δῃώσεις καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) βίου τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδίως δὲ ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως νοτίως τοῦ Δουνάβεως (Ἴστρου) τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων, οἵτινες καὶ πρῶτοι ἐκολόβωσαν τὰ πρὸς Β. ὅρια τῆς Θρᾴκης. Διοικητικῶς ἡ Θρᾴκη ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ὑπήγετο εἰς δύο θέματα (διοικήσεις) ἐκ τῶν 29 τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας, τὸ τῆς Θρᾴκης, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε μικρὸν μέρος τῆς Θρᾴκης, τὸ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὸ τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου ὑπολοίπου τῆς Θρᾴκης (βλ. λ. *θέμα*).

Ἡ Θρᾴκη ἐπὶ φραγκοκρατίας καὶ τῶν Παλαιολόγων. Ἡ Θρᾴκη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204) διενεμήθη μεταξὺ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος Βαλδουΐνου, ἔχοντος ἕδραν τῆς αὐτοκρατορίας του τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τῶν Ἑνετῶν, εἰς τοὺς ὁποίους περιῆλθεν ἡ Ἀδριανούπολις καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα. Ἡ ὑβριστικὴ ὅμως καὶ τραχεῖα συμπεριφορὰ τῶν Ἑνετῶν ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτσην, ὅστις καὶ κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν ἡγούμενος Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, καὶ ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Φράγκους, ἐπελθόντας ἐναντίον του, παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, προεχώρησε μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τούτου ὅμως ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαγωγὴ δὲν ὑπῆρξε καλυτέρα τῆς τῶν Ἑνετῶν, διότι καὶ τὴν Φιλιππούπολιν κατηδάφισε καὶ τοὺς ἀγροὺς τῶν ἐν Θρᾴκῃ Ἑλλήνων ἐδῄωσε. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλιπον αὐτὸν οἱ Ἕλληνες καὶ ἦλθον εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν Λατίνων, οἵτινες ἀνεγνώρισαν τὸν Θεόδωρον Βρανᾶν Κομνηνὸν κύριον τῶν ἐπαρχιῶν Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου καὶ ἴσον εἰς ἀξίωμα πρὸς τὸν Βονιφάτιον (διὰ τοῦτο καὶ βασιλεὺς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐνίοτε ἐκαλεῖτο), ὡς ἕνα δηλαδὴ τῶν ἀνωτάτων ὑποτελῶν ἡγεμόνων τοῦ φραγκικοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ 1230 ὅμως περιῆλθε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ἀσάν, υἱοῦ τοῦ Ἰωαννίτση, ἡγεμόνος μετριοπαθοῦς. Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ Θρᾴκη ὑπέστη δῃώσεις, ἰδίως ἡ Καλλίπολις, ἡ Πέρινθος καὶ πᾶσα ἐν γένει ἡ παραλία τῆς Προποντίδος ὑπὸ τῶν Καταλανῶν, ἐκδικουμένων τὴν δολοφονίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των Ρογήρου ὑπὸ τῶν Ἀλανῶν, συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Θ', συμβασιλέως τοῦ πατρός του Ἀνδρονίκου. Μετὰ τοὺς Καταλανοὺς ἐδῄωσαν τὴν Θρᾴκην οἱ ὑπὸ τὸν Χαλὴλ Τοῦρκοι, τοὺς ὁποίους ὅμως ἐξώντωσε παρὰ τὴν Καλλίπολιν ὁ Φιλῆς Παλαιολόγος, βοηθούμενος ὑπὸ Σέρβων καὶ Γενουαίων. Κατὰ τὸ 1348—1349 ὁ σουλτᾶνος Οὐρχὰν ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τοῦ πενθεροῦ του Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ πρὸς τοὺς Παλαιολόγους καὶ τὸν ἴδιον υἱόν του Ματθαῖον Καντακουζηνόν, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Καλλίπολιν, ὁπόθεν ὁρμώμενοι οἱ Ὀσμανίδαι Τοῦρκοι ἐλεηλάτουν τήν τε Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην. Ὁ κατὰ τὸ 1359 διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Οὐρχὰν Μουρὰτ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν λεηλασίαν μόνον τῆς Θρᾴκης, ἀλλ' ἤρχισε καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς, καταλαβὼν τοὺς Αἰγὸς Ποταμοὺς ἐν ἀρχῇ καὶ τὸν Πύργον καὶ τὸ Διδυμότειχον, καὶ τέλος, κατὰ τὸ 1361, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε καὶ πρωτεύουσαν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ κατάληψις τῆς λοιπῆς Θρᾴκης ἐσυνεχίσθη ἔπειτα ὑπὸ τῶν δύο στρατηγῶν τοῦ Μουράτ, τοῦ Ἐβρενός, ὅστις κατέλαβε τὴν Κομοτινὴν καὶ τὴν περὶ Ροδόπην χώραν, καὶ τοῦ Λαλασσαχίν, ὅστις κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν περὶ αὐτὴν χώραν. Τέλος μετὰ ἀλλεπαλλήλους πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπῆλθεν ἡ ἅλωσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' κατὰ τὸ 1453 καὶ οὕτως ὁλόκληρος ἡ Θρᾴκη ἔγινε χώρα τουρκική.

Ἡ Θρᾴκη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤρχισεν ἡ δουλεία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι. Κατὰ τὸν μακραίωνα αὐτὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἡ Θρᾴκη καὶ διότι πυκνότερον τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν κατῳκήθη ὑπὸ Τούρκων καὶ ἕνεκα τῆς γειτονίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔζησεν ἐν μακροτέρᾳ εἰρήνῃ, διότι καὶ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν δὲν ἐτόλμα ν' ἀποσείσῃ καὶ οὕτω διέφυγε τὰς σφαγὰς καὶ τὰς λεηλασίας ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν, αἵτινες μὲ τὴν ἐλπίδα ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ ἐτόλμησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι, καὶ ἐπιδρομὰς ἐχθρικῶν πρὸς τοὺς Τούρκους λαῶν δὲν ὑπέστη. Παρὰ τὸν φιλήσυχον ὅμως βίον τῶν κατοίκων της ἡ Θρᾴκη δὲν ἀπώλεσε διὰ τὸν ἑλληνισμὸν τὴν σημασίαν της, διότι ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς, τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ συνοικίᾳ τοῦ Φαναρίου, μὲ κέντρον τὰ πατριαρχεῖα, συνετηρήθη ἄσβεστον τὸ πνευματικὸν φῶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ εὐγενεστέρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κληρονομία. Καὶ συνεισέφερε μὲν καὶ ἡ Θρᾴκη τὰ κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821 θύματά της καὶ ἦσαν ταῦτα ἐκ τῶν εὐγενεστέρων καὶ πολυτιμοτέρων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, φλόγας ὅμως πολεμικοῦ καπνοῦ μόνον κατὰ τὸ 1828 καὶ 1878—1879 εἶδον οἱ Ἕλληνες Θρᾷκες, ὅτε οἱ Ρῶσοι κατὰ μὲν τὸ 1828 προήλασαν νικηφόροι μέχρις Ἀδριανουπόλεως, κατὰ δὲ τὸ 1878—1879 μέχρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἡ Θρᾴκη κατὰ τὴν τελευταίαν 50ίαν (1878—1928). Τὴν μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, διὰ τῆς ὁποίας ἔληξεν ὁ τελευταῖος Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, μετερρύθμισε τὸ ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης. Ὑπ' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ἡ μὲν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἵμου Θρᾴκη (ἡ ἀνατολικὴ Μοισία) ν' ἀποτελέσῃ τὴν βυυλγαρικὴν ἡγεμονίαν, τὸ δὲ βορειότερον τμῆμα τῆς λοιπῆς Θρᾴκης ν' ἀποτελέσῃ ἰδίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Κατὰ τὸ 1885 ὅμως οἱ Βούλγαροι, κατόπιν ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ παρεσκεύασαν, ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ, διὰ πραξικοπήματος ἥνωσαν καὶ τὴν χώραν ταύτην μετὰ τῆς ἡγεμονίας των καὶ οὕτως ἀπέμεινεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν μόνον ἡ νότιος Θρᾴκη. Μετὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912—1913 οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου (17 Μαΐου 1913) νὰ παραχωρήσωσι τὴν πρὸς Δ τοῦ Ἕβρου Θρᾴκην καὶ τὸ βορειότερον τῆς γραμμῆς Αἴνου—Μηδείας τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς Θρᾴκης εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Διαρκοῦντος ὅμως τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡττήθησαν οἱ Βούλγαροι, οἱ Τοῦρκοι ἀνακατέλαβον ἀμαχητὶ τὴν παραχωρηθεῖσαν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀνατολικὴν Θρᾴκην, τὴν ὁποίαν καὶ διετήρησαν καὶ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου (1913), ὑποχρεωθέντες μόνον ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κατοχὴν τῆς δυτικῆς Θρᾴκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου (1914—1918) οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν συμμάχων ἔγιναν κύριοι τῆς δυτικῆς Θρᾴκης, κατέλαβον δὲ καὶ τὴν ἀνατολικὴν κατὰ τὸ 1920 μέχρι τῆς Τσατάλτζης, καὶ οὕτως ἀπέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν μόνον ἡ χερσόνησος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Θρᾳκικὴ χερσόνησος (τὰ Στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἢ Δαρδανελλίων). Ἀλλὰ τὴν ἀνατολικὴν Θρᾴκην ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληνες βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καταστροφὴν νὰ ἐγκαταλίπωσι, διατηρήσαντες μόνον τὴν δυτικὴν Θρᾴκην (βλ. λ. *Ἑλλάς, Τουρκία, Βαλκανικοὶ πόλεμοι* κλπ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἰδίως ὁ *Ἡρόδοτος*, ὁ *Θουκυδίδης*, ὁ *Ξενοφῶν* (Ἀνάβασις καὶ Ἑλληνικά), ὁ *Ἀρριανός*, ὁ *Δημοσθένης*, ὁ *Πολύβιος* καὶ ὁ *Διόδωρος*.— Ἐκ τῶν Λατίνων ὁ *Πλίνιος*, ὁ *Τίτος Λίβιος* καὶ ὁ *Ὀβίδιος* (Epistolae ex Ponto).— *Cary*, Hist. des rois de Thrace.— *Kalapothakes*, De Thracia provincia romana.— *Tomaschek*. Die alten Thraker.— *Schaffer*, Landes Kunde von Thrakien. — *Σπ. Σακελλαριάδου*, Πόλεις καὶ θέσμια Θρᾴκης (1929).— Αἱ ἱστορίαι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἡμεδαπῶν καὶ ξένων ἱστορικῶν, τὰ ἄρθρα ἡμεδαπῶν καὶ ξένων ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν καὶ εἰδικαὶ τινες διατριβαί (βλ. *Σκορδέλη*, *Ἀ. Κουρτίδου*, Θρᾳκικά, Θρᾳκικὴ ἐπετηρὶς κλπ.).

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— [ΣΤΡΑΤ. ΙΣΤΟΡ.] Περὶ τῶν ἐν Θρᾴκῃ ἐπιχειρήσεων κατὰ τὸ 1877—1878 καὶ 1912—1913 βλ. λ. *Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος [Στρατ. Ἱστορ.]* καὶ *Βαλκανικοὶ πόλεμοι [Στρατ. Ἱστορ.]*.

Ἐπικειμένης τῆς μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ὑπογραφῆς τῆς βουλγαρικῆς συνθήκης (τοῦ Neuilly), συνεκροτήθη, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Sarpy, ἀνταντικὸν στράτευμα (ἡ 9η ἑλληνικὴ μεραρχία, δύο γαλλικὰ συντάγματα πεζικοῦ, ἓν γαλλικὸν σύνταγμα ἱππικοῦ καὶ ἀνὰ εἷς ἰταλικὸς καὶ ἀγγλικὸς λόχος πεζικοῦ), ὅπερ διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὴν δυτικὴν Θρᾴκην, ἐκκενουμένην ἐκ τῶν Βουλγάρων. Ἡ κατάληψις ἐξετελέσθη κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 15—18 Ὀκτωβρίου 1919 (βλ. σχ.). Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Σαρπὺ ἐγκατεστάθη εἰς Γκιουμουλτζίναν (Κομοτινήν). Κατὰ Μάϊον 1920 διετάχθη, ὅπως ἡ δυτικὴ Θρᾴκη καταληφθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ τοιαύτη ἀντικατάστασις ἀνετέθη εἰς τὸ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἐμμανουὴλ Ζυμπρακάκην σῶμα στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς ἀμύνης (9η μεραρχία Σερρῶν, μεραρχία Ξάνθης), ἐκτελεσθεῖσα κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 14—20 Μαΐου 1920, τῶν δὲ μεραρχιῶν ταχθεισῶν εἰς τοὺς ἐν τῷ σχήματι τομεῖς. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐγκατεστάθη εἰς Δεδεαγάτς (Ἀλεξανδρούπολιν).

Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Ἀπριλίου 1920 ὠργανώθη ἐν τῇ ἀνατολικῇ Θρᾴκῃ τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Τζαφὲρ Ταγιὰρ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Α' τουρκικοῦ σώματος στρατοῦ, δι' αὐτὸ κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου 1920 διετάχθη τὸ ἐν τῇ δυτικῇ Θρᾴκῃ ἑλληνικὸν σῶμα στρατοῦ (τὸ τῆς Ἐθνικῆς ἀμύνης, μετονομασθὲν τότε σῶμα στρατοῦ Θρᾴκης) νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Θρᾴκην καὶ νὰ καταλάβῃ ἀμέσως ταύτην, ἵνα τοιουτοτρόπως ἐξουδετερωθῇ τὸ ἐν λόγῳ τουρκικὸν κίνημα, πρὶν ἢ ἐπιτευχθῇ ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἐπιστράτευσις καὶ συγκρότησις τῶν τουρκικῶν μεραρχιῶν. Ἡ προέλασις ἤρξατο τὴν 7ην Ἰουλίου ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται· δηλαδὴ ὑπὸ μὲν τῆς 9ης μεραρχίας καὶ τῆς μεραρχίας Ξάνθης ἐκ τοῦ Ἕβρου μὲ κατεύθυνσιν πρὸς ἀνατολάς, ὑπὸ δὲ τῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ καὶ τῆς μεραρχίας Σμύρνης ἐκ νότου μὲ κατεύθυνσιν πρὸς βορρᾶν. Μετὰ ἀσημάντους τινὰς ἀψιμαχίας ἀπωθήθησαν τὰ διάφορα διεσπαρμένα τμήματα τοῦ ἀνοργανώτου τούτου τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπεχώρησαν πρὸς βορρᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθασε κατὰ τὰς 10 καὶ 11 Ἰουλίου μέχρι τοῦ ὕψους Λουλέμπουργκας—Ἐσκὶ Μπαμπᾶ—Δουγὰν τεπὲ (131). Τὴν πρωΐαν τῆς 11ης Ἰουλίου, μία ἴλη τῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ συναντήσασα βορειοδυτικῶς τοῦ Μπαμπᾶ Ἐσκὶ τὸν Τζαφὲρ Ταγιὰρ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, συνέλαβεν αἰχμαλώτους τοὺς πλείστους ἐπιτελεῖς χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ συλλάβῃ τὸν Τζαφὲρ

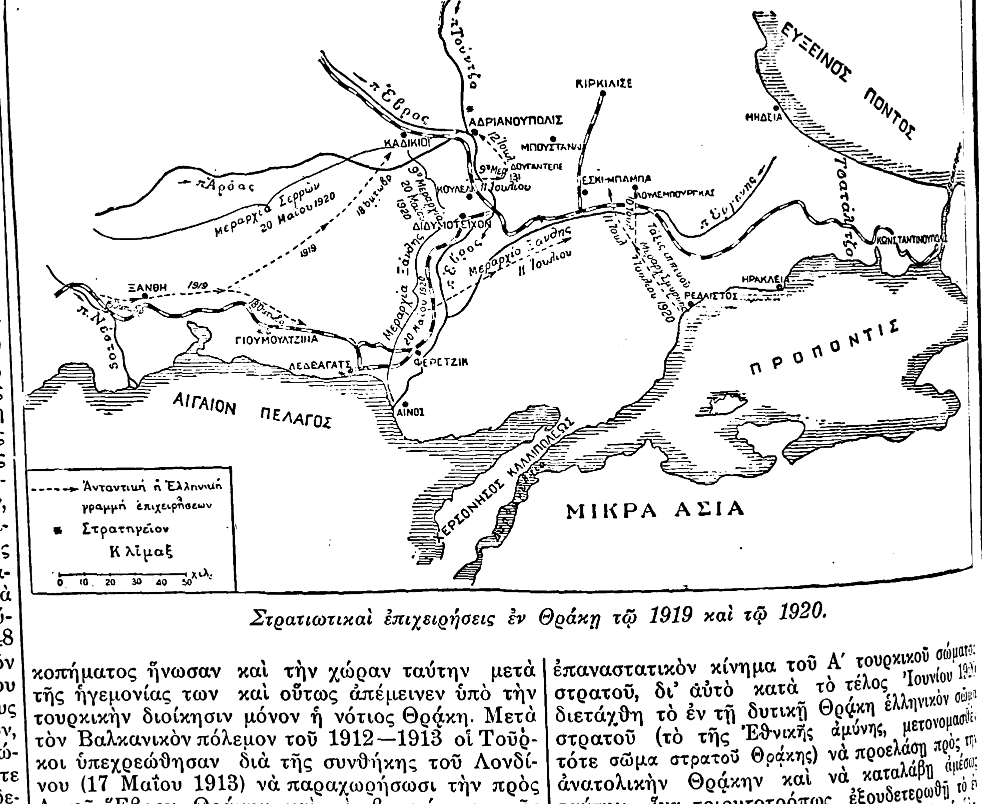

Στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐν Θρᾴκῃ τῷ 1919 καὶ τῷ 1920.

Digitized by Google

γιάρ, διότι οὗτος ἐπρόφθασε νὰ φύγῃ ἐν καλπασμῷ πρὸς βορρᾶν, ἐλπίζων ὅτι τοιουτοτρόπως θὰ ἠδύνατο νὰ διεκφύγῃ πρὸς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος· ἀλλὰ παρὰ τὸ χωρίον Μπουστανλὶ ἐνέπεσεν ἐντὸς ἀμπελώνων καὶ λόγῳ προσκόψεως τοῦ ἵππου του κατέπεσεν ἐξ αὐτοῦ, ὁπότε συνελήφθη ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπῆλθεν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος Θρᾴκης. Κατὰ φυσικὸν λόγον, μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ταγιάρ, πᾶσα ἀντίστασις τῶν Τούρκων κατέπαυσεν ἔκτοτε ἐξ ὁλοκλήρου. Τὴν 12ην Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Ἀδριανούπολις ἀμαχητί. Μέχρι τέλους Ἰουλίου 1920 εἶχεν εὐκολώτατα συντελεσθῆ ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψις ἁπάσης τῆς Θρᾴκης, δυτικῆς τε καὶ ἀνατολικῆς, ἐξαιρέσει τῆς ἀνατολικῶς τῆς γραμμῆς Μήδεια—Τσατάλτζα περιοχῆς καὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, πρὸς δ' ἡ αἰχμαλωσία 150 περίπου ἀξιωματικῶν, 3.000 ἀνδρῶν καὶ 140 πυροβόλων. Ἡ μεραρχία Σμύρνης καὶ ἡ ταξιαρχία ἱππικοῦ ἀνεστράφησαν πρὸς Ρεδαιστὸν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἔκτοτε, μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου 1922, ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ Θρᾴκης κατεῖχεν ἅπασαν τὴν Θρᾴκην, ἔχουσα τὸ στρατηγεῖόν της εἰς Ἀδριανούπολιν.

Μετὰ τὴν κατὰ Σεπτέμβριον 1922 ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 3—18 Ὀκτωβρίου 1922 ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Θρᾴκης, καὶ ἐγκατεστάθη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἕβρου· ἡ δ' ἀνατολικὴ Θρᾴκη κατελήφθη τότε ὑπὸ ἀνταντικῶν στρατευμάτων μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1923, ὁπότε, συμφώνως τῇ συνθήκῃ τῆς Λωζάννης, παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1922 ὠργανώθη ἐν τῇ δυτικῇ Θρᾴκῃ ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Πάγκαλον ἑλληνικὴ στρατιὰ τοῦ Ἕβρου ἐκ τριῶν σωμάτων στρατοῦ (2ου, 3ου, 4ου), ἑκάστου ἐκ τριῶν μεραρχιῶν, ἥτις ἐγκατεστάθη ἀμυντικῶς ἐντεῦθεν τοῦ Ἕβρου (ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ὄχθης), καὶ παρέμεινεν ἐπ' αὐτῆς μέχρι τῆς κατ' Αὔγουστον 1923 ὑπογραφῆς τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας συνθήκης εἰρήνης. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— [ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Ζήτημα *Θρᾴκης* εἰς τὰς διεθνεῖς διπλωματικὰς συζητήσεις ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Βερολινείου συνεδρίου τοῦ 1878. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἑλληνικῶν ὀργανώσεων Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίᾳ τοῦ «Θρᾳκικοῦ Συλλόγου», ἡ διπλωματία τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐπαρκῶς διαφωτισθεῖσα ἐματαίωσε τὰ ρωσικὰ σχέδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ Βουλγαρία θὰ κατήρχετο ὡς ρωσικὴ πρωτοπορεία μέχρι τοῦ Αἰγαίου.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου τῆς 13 Ἰουλίου 1878 τὸ νότιον μέρος τῆς Θρᾴκης, δηλαδὴ ἡ σημερινὴ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Θρᾴκη, παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Τὸ βόρειον ὅμως μέρος, ἤτοι τὸ σαντζάκιον Φιλιππουπόλεως, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τῆς ὅλης Θρᾴκης, ἥτις ἀπετέλει τὸ βιλαέτιον Ἀδριανουπόλεως, ἐσχημάτισε τὴν αὐτόνομον καὶ φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπαρχίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μὲ γενικὸν διοικητὴν Χριστιανόν. Ταύτην ὅμως κατέλαβεν ἡ Βουλγαρία, τότε ἡγεμονία, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885 καὶ ἐξηκολούθει διοικοῦσα αὐτὴν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1908, ὅτε, ἀνακηρυχθείσης τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας ὡς βασιλείου, περιελήφθη εἰς τοῦτο καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνεγνώρισεν ἡ Τουρκία διὰ τοῦ πρωτοκόλλου Κωνσταντινουπόλεως τῆς 6/19 Ἀπριλίου 1909.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17/30 Μαρτίου 1913, ἡ Τουρκία παρῃτεῖτο τῆς Θρᾴκης ὡς καὶ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτῆς ἐδαφῶν μέχρι γραμμῆς διοικούσης ἀπὸ Αἴνου εἰς Μήδειαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ ἧτταν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὸν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας πόλεμον, ἡ Τουρκία ἀνακατέλαβε τὴν Θρᾴκην, πλὴν μικροῦ τριγώνου ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ρέσβαγια, ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, μέχρι τῶν τέως βουλγαροτουρκικῶν συνόρων, ἐπεξέτεινε δὲ τὴν κατοχήν της καὶ εἰς μέρος τῆς Δυτικῆς Θρᾴκης.

Διὰ τῆς συνθήκης Κωνσταντινουπόλεως τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1913, ἡ Βουλγαρία ἐλάμβανε μόνον τὴν Δυτικὴν Θρᾴκην μὲ σύνορον τὸν ποταμὸν Ρέσβαγια καὶ τὸν Ἕβρον, πλὴν τοῦ τριγώνου τοῦ Ὀρτάκιοϊ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὑπεγράφη τῇ 6 Σεπτεμβρίου 1915 μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας συμφωνία, καθ' ἥν, ὅπως πεισθῇ ἡ Βουλγαρία νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν, ἡ Τουρκία ἐξεχώρει ἐκ νέου εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὅλον τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἕβρου τριγωνικὸν τμῆμα τῆς Δυτικῆς Θρᾴκης μὲ γραμμὴν μεθόριον ἀκολουθοῦσαν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἕβρου μέχρις ἀποστάσεως 2 κατὰ μέγιστον ὅριον χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης.

Μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἡ Βουλγαρία παρῃτήθη, διὰ τοῦ 48ου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγύ, ὑπὲρ τῶν «κυριωτέρων συμμάχων καὶ συνησπισμένων Δυνάμεων ὅλων αὐτῆς τῶν δικαιωμάτων καὶ τίτλων ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Θρᾴκης, ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὴν βουλγαρικὴν μοναρχίαν καὶ κεῖνται πέραν τῶν νέων συνόρων τῆς Βουλγαρίας». Τὰ ἐδάφη ταῦτα εἶναι ἡ Δυτικὴ Θρᾴκη. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ἡ Βουλγαρία «ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀναγνωρίσῃ τὰς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας θέλουσι λάβει αἱ κυριώτεραι σύμμαχοι καὶ συνησπισμέναι Δυνάμεις σχετικῶς πρὸς τὰ ἐδάφη ταῦτα, ἰδίᾳ δὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἰθαγένειαν τῶν κατοίκων». Αἱ δὲ Δυνάμεις ἀνελάμβανον διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως «ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐλευθερία τῶν οἰκονομικῶν διεξόδων τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου».

Διὰ τῆς βραδύτερον συνομολογηθείσης συνθήκης τῶν Σεβρῶν (10 Αὐγούστου 1920), ἡ Ἑλλὰς ἐλάμβανεν ὁλόκληρον τὴν Θρᾴκην, Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικήν, καθοριζομένων τῶν συνόρων αὐτῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς Τουρκίας διὰ γραμμῆς ἀρχομένης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βουγιοὺκ δερὲ εἰς ἀπόστασιν 7 χιλιομέτρων ΒΔ τοῦ Πόδημα καὶ διηκούσης, μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΑ, εἰς σημεῖον τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου κείμενον εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ΝΔ τῆς Καλλικρατείας. Τὰ εἰς αὐτὰς ἐκχωρηθέντα δικαιώματα τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θρᾴκης μετεβίβαζον αἱ Δυνάμεις εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ 1ου ἄρθρου τῆς αὐθημερὸν μετὰ τῆς Ἑλλάδος συνομολογηθείσης εἰδικῆς συνθήκης περὶ Θρᾴκης. Διὰ τοῦ 3ου ἄρθρου τῆς συνθήκης ταύτης ἐφηρμόζοντο εἰς τὴν Δυτικὴν Θρᾴκην αἱ περὶ μειονοτήτων καὶ ἐλευθερίας τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου διατάξεις τῆς αὐθημερὸν μετὰ τῆς Ἑλλάδος συναφθείσης συνθήκης περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων. Διὰ δὲ τῶν ἄρθρων 4—16 ὡρίζετο ὁ τρόπος, καθ' ὃν θὰ ἐξησφαλίζετο ἡ οἰκονομικὴ διέξοδος τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Δεδεαγάτς. Ἀλλ' αἱ διατάξεις αὗται παρέμειναν μέχρι σήμερον γράμμα νεκρόν, διότι ἡ Βουλγαρία ἀπέρριψεν ὅλας τὰς προτάσεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐν λόγῳ ἄρθρων τῆς συνθήκης.

Μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ Ἑλλὰς ἐξεκένωσε τὴν Ἀνατολικὴν Θρᾴκην δυνάμει τῆς στρατιωτικῆς συμφωνίας Μουδανιῶν τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1922, διὰ τῆς ὁποίας ἐπήρχετο ἡ ἀνακωχή. Διὰ δὲ τῆς ἐν Λωζάννῃ τῇ 24 Ἰουλίου 1923 ὑπογραφείσης συνθήκης εἰρήνης μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰαπωνίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας καὶ Γιουγκοσλαυίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Τουρκίας ἀφ' ἑτέρου, ἡ Ἑλλὰς ἐκράτησεν ὁριστικῶς τὴν Δυτικὴν Θρᾴκην. Διὰ τοῦ 2ου ἄρθρου τῆς συνθήκης ταύτης ὁρίζεται ὡς μεθόριος γραμμὴ ὁ Ἕβρος ἀπὸ τῶν βουλγαρικῶν συνόρων μέχρι τῆς συμβολῆς τοῦ Ἄρδα, κατόπιν ὁ ροῦς τοῦ Ἄρδα μέχρι σημείου παρὰ τὸ χωρίον Τσουρέκ-κιοϊ, ἐκεῖθεν γραμμὴ πρὸς τὰ ΝΑ μέχρι σημείου κειμένου ἐπὶ τοῦ Ἕβρου, εἰς ἀπόστασιν 1 χιλιομέτρου ἄνωθεν τοῦ Βόσνα-κιοϊ. Ἐκεῖθεν διὰ γραμμῆς σχεδὸν εὐθείας, ἥτις ἀφίνει εἰς τὴν Τουρκίαν μὲν τὸ Βόσνα-κιοϊ, τὸ δὲ Τσορέκ-κιοϊ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τέλος ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ Αἰγαίου ὁ Ἕβρος.

Ἡ μεθόριος γραμμὴ ἐχαράχθη ἤδη χάρις εἰς τὰς ἐργασίας διεθνοῦς στρατιωτικῆς ἐπιτροπῆς. Κατὰ τὴν διαχάραξιν ὡρίσθη διὰ τὸν Ἕβρον ἡ γραμμὴ τῆς τουρκοβουλγαρικῆς συμφωνίας τοῦ 1915, ἀνεγνωρίσθη δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ νῆσος Γκιαούρ-ἀδᾶ, τὴν ὁποίαν διεξεδίκουν οἱ Τοῦρκοι. Τὸ Καράαγατς, προάστειον τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἶχεν ἤδη ἐπιδικασθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὰς ἐν Λωζάνῃ μακρὰς καὶ κοπιώδεις συζητήσεις.

Διὰ τῆς εἰς τὴν συνθήκην παρῃρτημένης 3ης συμβάσεως «περὶ τῶν συνόρων τῆς Θρᾴκης» ὁρίζεται, ὅτι τὰ ἐδάφη τὰ κείμενα ἑκατέρωθεν τῆς μεθορίου γραμμῆς ἐντὸς ζώνης πλάτους 30 περίπου χιλιομέτρων θέλουσιν εἶσθαι ἀφωπλισμένα (démilitarisés). Ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἡ γραμμὴ τῆς ζώνης ταύτης ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Ἄκρας Μάκρης (ἐξαιρουμένου τοῦ χωρίου Μάκρης) πρὸς Β. παραλλήλως πρὸς τὸν ροῦν τοῦ Ἕβρου μέχρι Ταχταλῆ, κατόπιν Α. τοῦ Μεχερκὸζ πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα εἰς σημεῖον κείμενον 15 χιλιόμετρα Δ. τοῦ Κιουτσοὺκ Δερμπέντ. Ἅπαντα τὰ ἀμυντικὰ ἔργα ἐντὸς τῆς ζώνης ταύτης θὰ ἀφωπλίζοντο καὶ θὰ κατηδαφίζοντο, οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ἔργον δύναται ν' ἀνεγερθῇ ἐντὸς τῆς ζώνης ταύτης, οὐδὲ νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς αὐτῆς ἀποθήκη τις ὅπλων ἢ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, οὐδὲ ἄλλη τις ἐπιθετικὴ ἢ ἀμυντικὴ ἐγκατάστασις στρατιωτικῆς, ναυτικῆς ἢ ἀεροπορικῆς φύσεως. Οὐδεμία στρατιωτικὴ δύναμις δύναται νὰ σταθμεύῃ ἢ νὰ κινῆται ἐντὸς τῆς ζώνης ταύτης, πλὴν τῶν εἰδικῶν στοιχείων, ὡς τῆς χωροφυλακῆς, τῶν ἀστυνομικῶν δυνάμεων, τῶν τελωνοφυλάκων καὶ ὁροφυλάκων τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν συνόρων. Ἡ δὲ δύναμις τῶν εἰδικῶν τούτων στοιχείων (τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ περιλαμβάνωσιν ἀεροπορίαν) δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τοὺς 5.000 ἄνδρας ἐπὶ τουρκικοῦ καὶ 2.500 ἄνδρας ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ὁ ὁπλισμὸς τῶν ἀνδρῶν τούτων περιλαμβάνει μόνον ρεβόλβερ, σπάθην, ὅπλον καὶ 4 ὁπλοπολυβόλα ἀνὰ 100 ἄνδρας, ἀποκλειομένου τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπαγορεύεται εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἢ ναυτικὰ ἀεροπλάνα οἱασδήποτε σημαίας νὰ ἵπτανται ὑπὲρ τὴν ζώνην ταύτην. Πᾶσα ἀπαίτησις σχετικὴ πρὸς τὴν τήρησιν τῶν ὡς ἄνω ὅρων δέον νὰ ἄγηται πρὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.] Εἰς δύο κατηγορίας δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὰς ἐκδόσεις τῆς *Θρᾴκης*. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουσιν αἱ ἑξῆς ἐκδόσεις:

α') Ἡ γενομένη ἐν Γκιουμουλτζίνᾳ (Κομοτινῇ) κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς δι' ἐπισημάνσεως τουρκικῶν γραμματοσήμων τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1909—1910 μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΕΛΛ. ΔΙΟΙΚ. ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΑΣ, μὲ τὸν θυρεὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος εἰς τὸ μέσον καὶ κάτωθεν τὴν ἀξίαν τοῦ γραμματοσήμου εἰς λεπτά. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιελάμβανε μίαν κλάσιν τῶν 10 λ. (ἐπὶ τουρκικῶν τῶν 20 παράδων) καὶ τρεῖς κλάσεις τῶν 25 λ. (ἐπὶ τουρκικῶν τῶν 10 παράδων, τῶν 20 παράδων καὶ τοῦ 1 γροσίου).

β') Ἔκδοσις γενομένη διὰ χειροποιήτου ὀρθογωνίου σφραγῖδος φερούσης διαφόρους τουρκικὰς ἐπιγραφὰς καὶ ὀλίγον κάτωθεν τοῦ μέσου, μὲ ἀραβικὰ ψηφία, τὸν ἀριθμὸν 1913. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιελάμβανε πέντε κλάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο εἶναι διαστάσεων μεγαλυτέρων ἀπὸ τὰς ἄλλας. Αἱ ἀξίαι πασῶν τῶν κλάσεων αὐτῶν εἶναι ἐκπεφρασμέναι εἰς τουρκικὰ νομίσματα (παράδες καὶ γρόσια).

γ') Ἔκδοσις ἐντελῶς ὁμοία μὲ τὴν προηγουμένην, περιλαμβάνουσα μόνον τὰς δύο κλάσεις (τῶν μεγαλυτέρων διαστάσεων), εἰς τὰς ὁποίας μία τῶν τουρκικῶν ἐπιγραφῶν σημαίνουσα «Προσωρινὴ διοίκησις Δυτικῆς Θρᾴκης» ἔχει ἀντικατασταθῆ δι' ἑτέρας σημαινούσης «Αὐτόνομος διοίκησις Δυτικῆς Θρᾴκης».

δ') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως τουρκικῶν γραμματοσήμων τῶν ἐκδόσεων 1909—1913 μὲ μικρὰν μονόστιχον τουρκικὴν ἐπιγραφήν, ἔχουσαν ἀριστερᾷ μὲν ἓν κεφαλαῖον P (ἀρχικὸν τῆς λέξεως piastre=γρόσιον), δεξιᾷ δὲ τὸ ψηφίον 1. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιελάμβανεν ὀκτὼ κλάσεις, ἁπάσας τοῦ ἑνὸς γροσίου, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς, αἱ γενόμεναι ἐκ τῶν τουρκικῶν γραμματοσήμων τῶν 5, 10 καὶ 25 γροσίων τῆς ἐκδόσεως 1909—1910, εἶναι αἱ σπανιώτεραι ἐξ ὅλων τῶν θρᾳκικῶν ἐκδόσεων. Τῶν τριῶν τούτων κλάσεων τὰ γραμματόσημα ὁ γαλλικὸς τιμοκατάλογος Yvert ἐκδόσεως 1930 διατιμᾷ ἀντιστοίχως πρὸς 3, 5 καὶ 7½ χιλιάδας φράγκων ἕκαστον.

ε') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως μονολέπτων ἑλληνικῶν γραμματοσήμων τῆς ἀναμνηστικῆς ἐκδόσεως τῆς ἐκστρατείας 1912—1913 μὲ μεγάλην τρίστιχον κυανόχρουν τουρκικὴν ἐπιγραφήν. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιελάμβανε τρεῖς ἀξίας, τῶν 10 παράδων, τῶν 20 παράδων καὶ τοῦ 1 γροσίου.

στ') Ἔκδοσις γενομένη διὰ τῆς ἐπισημάνσεως ἑλληνικῶν γραμματοσήμων τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1911 μὲ τὸ αὐτὸ ἐπισήμασμα τῆς ἀμέσως προηγουμένης. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιελάμβανε κανονικῶς ἑπτὰ κλάσεις, ἐξ ὧν τρεῖς ἔφερον τὸ ἐπισήμασμα κυανοῦν, δύο ἐρυθρὸν καὶ ἕτεραι δύο μέλαν. Συνεπείᾳ ὅμως σφαλμάτων, ἅτινα παρεισέφρησαν κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐπισημάσματος, συνέβη ὥστε γραμματόσημα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κλάσεως νὰ ἐπισημανθοῦν ἄλλα μὲ ἐρυθρὸν καὶ ἄλλα μὲ κυανοῦν ἐπισήμασμα, ἢ γραμματόσημα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κλάσεως νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν δημιουργίαν δύο διαφορετικῶν ἀξιῶν καὶ προέκυψαν οὕτως ἄλλαι πέντε κλάσεις. Τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐπίσης ἅπαντα τὰ γραμματόσημα εἶναι σπανιώτατα, ἐκ τῶν δώδεκα δὲ ἐν ὅλῳ κλάσεων, αἵτινες τὴν ἀπαρτίζουν, τέσσαρες εἶναι ὀνομαστικῆς ἀξίας τῶν 10 παράδων, δύο τῶν 20 παράδων, τρεῖς τοῦ 1 γροσίου καὶ ἀνὰ μία τῶν 2, τῶν 2½ καὶ τῶν 5 γροσίων.

ζ') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν γραμματοσήμων τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1911 πάλιν μὲ τὸ αὐτὸ ἐπισήμασμα τῶν δύο προηγουμένων. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει ἓξ κλάσεις καὶ ἰσαρίθμους ἀξίας, τὰς ἰδίας μὲ τῆς ἀμέσως προηγουμένης.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον (1919—1920) ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐκδόσεις:

α') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν γραμματοσήμων τῶν ἐτῶν 1911—1919 μὲ τὴν γαλλικὴν ἐπιγραφὴν THRACE INTERALLIEE (=Διασυμμαχικὴ Θρᾴκη) εἰς δύο στίχους. Τὸ ἐπισήμασμα αὐτὸ ἐξετυπώθη ἐπί τινων μὲν ἀξιῶν ὁριζοντίως, ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ κατακορύφως καὶ εἶναι ἐρυθρὸν (ἢ καρμινόχρουν) εἰς τὰ γραμματόσημα τοῦ 1 στοτίγκι καὶ μέλαν εἰς τὰ γραμματόσημα τῶν ὑπολοίπων ὀκτὼ ἀξιῶν, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὴν σειράν. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἀνήκει καὶ σειρὰ εἰσπρακτέων γραμματοσήμων, ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν ἀξιῶν καὶ γενομένη δι' ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν εἰσπρακτέων γραμματοσήμων τοῦ 1915 μὲ τὸ αὐτὸ ἐπισήμασμα.

β') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν γραμματοσήμων τῶν ἐτῶν 1911—1919 μὲ τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν τῆς προηγουμένης, ἀλλὰ διατεταγμένην ἐφ' ἑνὸς στίχου καὶ ἐπιτεθειμένην διαγωνίως διὰ σφραγῖδος κυανοϊώδους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει ἓξ κλάσεις καὶ ἀξίας.

γ') Ἔκδοσις γενομένη δι' ἐπισημάνσεως βουλγα-

Digitized by Google

ρικῶν γραμματοσήμων τῆς ἐκδόσεως 1919—1920 μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Thrace Interalliée», συντεθειμένην μὲ τυπογραφικὰ ψηφία εἰς δύο στίχους καὶ ἐπιτεθειμένην διὰ μαύρης μελάνης ἐκ τῶν κάτω πρὸς ἄνω. Ἡ σειρὰ αὕτη περιλαμβάνει τέσσαρας κλάσεις καὶ ἀξίας.

δ΄) Ἔκδοσις γενομένη δι᾿ ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν γραμματοσήμων τῆς ἰδίας ἐκδόσεως 1919—1920 μὲ γαλλικὴν ἐπιγραφὴν περιλαμβάνουσαν εἰς τὸ ἄνω μέρος τὴν λέξιν THRACE ὁριζοντίως καὶ εἰς τὸ κάτω, ἐν σχήματι τόξου κύκλου μὲ τὴν κοιλότητα πρὸς τὰ ἄνω, τὴν λέξιν OCCIDENTALE. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἀπηρτίζετο ἀπὸ ἓξ κλίσεις καὶ ἀξίας γραμματοσήμων κοινῆς χρήσεως καὶ ἀπὸ τέσσαρας κλάσεις καὶ ἀξίας εἰσπρακτέων, ἐξ ὧν ἡ τῶν 10 λεπτῶν ἀπαντᾷ συνηθέστερον μὲ ὀδόντωμα.

ε΄) Ἔκδοσις γενομένη δι᾿ ἐπισημάνσεως ἑλληνικῶν γραμματοσήμων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Διοίκησις Δυτικῆς Θρᾴκης», ἐπιτεθεῖσαν τυπογραφικῶς διὰ μαύρης μελάνης καὶ διατεταγμένην εἰς τρεῖς ὁριζοντίους στίχους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει ἐν ὅλῳ 29 κλάσεις, ἐξ ὧν ὀκτὼ ἐγένοντο ἐπὶ γραμματοσήμων τῆς ἐκδόσεως 1911 (χαλκογραφημένων), δώδεκα ἐπὶ γραμματοσήμων τοῦ 1912 (λιθογραφημένων) καὶ ἐννέα ἐπὶ γραμματοσήμων τοῦ 1917 (μὲ τὸ ἐπισήμασμα ET).

στ΄) Ἔκδοσις γενομένη δι᾿ ἐπισημάνσεως ἑλληνικῶν γραμματοσήμων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Διοίκησις Θρᾴκης», ἐπιτεθειμένην τυπογραφικῶς διὰ μέλανος χρώματος εἰς δύο ὁριζοντίους στίχους. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει 23 ἐν ὅλῳ κλάσεις, ἐξ ὧν τέσσαρες ἐγένοντο ἐπὶ γραμματοσήμων τοῦ 1911, ἕνδεκα ἐπὶ γραμματοσήμων τοῦ 1912 καὶ ὀκτὼ ἐπὶ γραμματοσήμων τοῦ 1917.

ζ΄) Ἔκδοσις γενομένη ἐν Ἀδριανουπόλει, ἅμα τῇ ἐν αὐτῇ εἰσόδῳ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῷ 1920, δι᾿ ἐπισημάνσεως τουρκικῶν γραμματοσήμων διαφόρων ἐκδόσεων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὑπάτη Ἁρμοστεία Θρᾴκης», διατεταγμένην εἰς δύο στίχους καὶ κάτωθεν αὐτῆς, εἰς τρίτον στίχον, τὴν λέξιν «Λεπτὰ» ἢ «Δραχμαὶ» ἐν μέσῳ δύο ἀριθμῶν ἐνδεικτικῶν τῆς ἀξίας τοῦ γραμματοσήμου. Ἡ σειρὰ αὕτη, ἥτις ἐκυκλοφόρησε μόνον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θρᾴκην, ἀπαρτίζεται ἐξ ἐννέα κλάσεων καὶ ἀξιῶν (βλ. καὶ «Φιλοτέλεια» φύλλ. 57, σ. 227).

Ἐκ τῶν θρᾳκικῶν γραμματοσήμων τ᾿ ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ 1913 εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον λίαν δυσεύρετα. Ἀντιθέτως τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐτῶν 1919—1920 εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κοινότατα καὶ εὐτελοῦς ἀξίας, ἰδίως τὰ προερχόμενα ἐξ ἐπισημάνσεως βουλγαρικῶν. Ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων ἐκδόσεων (μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἐπισημάνσεις) μερικαὶ κλάσεις εἶναι ἀρκετὰ δυσεύρετοι. Ἡ ζήτησίς των ἐν τούτοις καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἀξία των δὲν εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὴν σπάνιν των. «Ε. Φ. Ε.»

—**Θρᾴκης, *Γενικὴ Διοίκησις*** —. Ἡ διοίκησις τῆς κατὰ τὸ 1920 καταληφθείσης Θρᾴκης ἐρρυθμίσθη, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ νόμου 1492 τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1920 «Περὶ προσαρτήσεως τῆς Θρᾴκης... εἰς τὴν Ἑλλάδα» συμφώνως πρὸς τὸν νόμον ΔΡΛΔ΄ διοι- τῆς 28 Φεβρουαρίου /2 Μαρτίου 1913 «Περὶ κήσεως τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν», ὅστις ἐφηρμόσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τῶν πρώτων βαλκανικῶν χωρῶν. Ἡ προσαρτηθεῖσα χώρα ἀποτελέσασα γενικὴν διοίκησιν διῃρέθη εἰς νομοὺς καὶ ὑποδιοικήσεις, διὰ δὲ τοῦ νόμου 2782 τῆς 3/7 Ἰουνίου 1922 ἀναδιωργανώθη ἡ γενικὴ διοίκησις Θρᾴκης «περιλαμβάνουσα τήν τε Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Θρᾴκην». Διὰ τοῦ νόμου τούτου, ὅστις, ὡς ἐτροποποιήθη μεταγενεστέρως, ἰσχύει καὶ σήμερον (προκειμένου μόνον περὶ τῆς Δ. Θρᾴκης, τῆς Ἀ. Θρᾴκης δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἐπανακαταληφθείσης παρὰ τῆς Τουρκίας) γενικὸς διοικητὴς διορίζεται εἴτε ὑπουργὸς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου 2574 τῆς 26 Ἀπριλίου 1921, εἴτε ἄλλο τι πρόσωπον ἐπὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ ὑπουργοῦ, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ νόμου 1149 τῆς 5-2-1918. Διὰ τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου 2782 ὡρίζετο ὅτι ὁ γενικὸς διοικητὴς «ἀσκεῖ τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὰ καθήκοντα τὰ ὁριζόμενα διὰ τοὺς γενικοὺς διοικητὰς ὑπὸ τῶν ἄρθρ. 4 καὶ ἑπομ. τοῦ νόμου 1149 τῆς 5-2-1918, τοῦ περὶ ἐκτελέσεως τοῦ νόμου τούτου Β. διατάγματος τῆς 10-2-1918 καὶ τῶν τροποποιησάντων καὶ συμπληρωσάντων τὰς διατάξεις ταύτας νόμων». Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 12 τοῦ νόμου τούτου, ὁ γενικὸς διοικητὴς δὲν δύναται ν᾿ ἀναθέτῃ δι᾿ ἀποφάσεως αὐτοῦ τὴν ἄσκησιν μέρους τῆς δικαιοδοσίας του καὶ τῶν καθηκόντων του εἰς τὸν ἀναπληρωτὴν αὐτοῦ καὶ τοὺς προϊσταμένους τῶν διευθύνσεων τῆς γενικῆς διοικήσεως. Προκειμένου περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῆς γενικῆς διοικήσεως Θρᾴκης, ὡρίσθη ἐν ἄρθρῳ 11, ὅτι τοῦτο ἐπιτρέπεται νὰ λάβῃ χώραν διὰ Β Δ. ἐκδιδομένου κατ᾿ ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ληφθησομένην προτάσει τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ. Ὄντως δὲ ἐξεδόθη τὸ Β. Δ. τῆς 19 Νοεμβρίου 1923 (Ἐφ. Κυβ. φ. 344 τῆς 27 Νοεμβρίου, σ. 2481), κατὰ τὸ ὁποῖον ὁρίζεται ὅτι θέλουσιν ὑπηρετεῖ ἐν τῇ κεντρικῇ ὑπηρεσίᾳ πλὴν τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ εἷς γενικὸς γραμματεύς, εἷς διευθυντὴς μὲ βαθμὸν καὶ μισθὸν διευθυντοῦ α΄ ἢ β΄ τάξεως ὑπουργείου, δύο τμηματάρχαι α΄ ἢ β΄ τάξεως 4 εἰσηγηταὶ ἢ γραμματεῖς α΄ ἢ β΄ τάξεως, εἷς ἀρχειοφύλαξ α΄ τάξεως, δύο βοηθοὶ ἀρχειοφύλακες, 4 γραφεῖς α΄ ἢ β΄ τάξεως, 4 δακτυλογράφοι ἢ ἀντιγραφεῖς καὶ 6 κλητῆρες. Ἀκολούθως ὁρίζεται τὸ τεχνικὸν προσωπικὸν τοῦ παρὰ τῇ γενικῇ διοικήσει τυπογραφείου, ἐπὶ τούτοις δὲ τὸ προσωπικὸν τῆς νομαρχίας Ροδόπης, τῆς νομαρχίας Ἕβρου καὶ τῶν ὑποδιοικήσεων Ξάνθης, Σουφλίου, Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος.

[Βλ. *Ν. Δ Λιανοπούλου*, Διοικητικὴ Νομοθεσία, τ. Β΄ 1928.] Η. Γ. Κ.

— **Θρᾴκης *θέμα***. Τὸ πρῶτον θέμα ἐκ τῶν 12 ἐν Εὐρώπῃ θεμάτων τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ θέμα τοῦτο ἦτο πολὺ περιωρισμένον, διότι τὰ ὅρια αὐτοῦ πολὺ ὀλίγον ἐξετείνοντο πέραν τοῦ Ἀναστασιανοῦ τείχους. Πρωτεύουσα τοῦ θέματος τούτου ἦτο ἡ *Κωνσταντινούπολις*, ἐσχάτη δὲ πρὸς δυσμὰς πόλις αὐτοῦ ἐλέγετο ἡ *Τραϊανούπολις*. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων πόλεων ἄλλαι πόλεις αὐτοῦ ἦσαν ἡ *Ἀρκαδιούπολις*, ἡ *Χαριούπολις*, ἡ *Ραιδεστός*, ἡ *Ἡράκλεια*, ἡ *Σηλυβρία*, ὁ *Δέρκος*, ἡ *Βιζύη* καὶ ἄλλαι τινές. ΚΑΨ.

Θρᾳκησίων *θέμα*. Ἓν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μικρασιατικῶν θεμάτων (ἐπαρχιῶν) τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Περιελάμβανε τὰς χώρας τῆς ἀρχαίας Λυδίας καὶ μέρος τῆς δυτικῆς Φρυγίας. Πόλεις ἐν αὐτῷ ἦσαν αἱ ἑξῆς: Σιναός, Θυάτειρα, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Λαοδίκεια, Ἀπολλωνιάς, Ἡράκλεια, Σεβαστούπολις κ.λ.π. Ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τοῦ θέματος τούτου ἤρχετο τρίτος ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῶν στρατηγῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ν. ΚΛΣ

θρακία (ἡ) (Thracia) *[Ζῳολ.]* Γένος μαλακίων τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀκεφάλων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀνατινιδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα μὲ κόγχην δίθυρον. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ. Δ. Ν. Π.

Θρᾳκία *θάλασσα* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὁ πρὸς βορρᾶν τερματισμὸς τοῦ Αἰγαίου καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ πελάγους. Λογίζεται ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἄθωνος ἕως τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄραπος Μερμεδιὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Ὡς τοιαύτη δὲ περιλαμβάνει τὸν κόλπον τῆς Ἱερισσοῦ, τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, τὴν κατὰ Θάσον θάλασσαν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ κολπώσεων καὶ τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ· νήσους δὲ τὴν Θασοπούλαν, τὴν Θάσον καὶ τὴν Σαμοθρᾴκην (βλ. καὶ *Θρᾳκικὸν πέλαγος*). Σ. Ε. Λ.

Θρακίας *[Μετεωρολ.]*. Ὄνομα ἀνέμου, κοιν. *Θρακιᾶς* (βλ. *Θρασκίας*).

Θρακίδαι (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Μία τῶν ἱερατικῶν γενεῶν ἐν *Δελφοῖς* (βλ. λ.), ὧν τὸ ἀξίωμα ἦτο κληρονομικόν. —Π.

Θρᾳκικαὶ *σποράδες* *[Παραλ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Αἰγαῖον* (τ. Β΄, σ. 417α΄).

Θρᾳκικὸν *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ἀκριτοχωρίου* (Δερβεντίου, Ράμνης) τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Κάτοικοι (1928) 275. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τουρτσελῆ*. Π. Τ. Π.

θρᾳκικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Θρᾴκην, ὁ τῆς Θρᾴκης: «θρᾳκικὰ προϊόντα».

— **«Θρᾳκικὰ *Χρονικά*»**. Τριμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, ἱδρυθὲν καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Θρᾳκικοῦ Κέντρου». Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως: Χρ. Τσούντας, Ἀριστ. Κουρτίδης, Στίλπων Κυριακίδης, Πολύδ. Παπαχριστοδούλου. Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ (τεύχη α΄, β΄, γ΄ καὶ δ΄) ἐξεδόθη τῷ 1928, περιέχων μελέτας ἀρχαιολογικάς, βυζαντιακάς, ἱστορικάς, ἐθνολογικάς, γεωγραφικὰς κλπ. Ι. Φ. Δ.

— **θρᾳκικὴ *γλῶσσα*** *[Γλωσσολ.]*. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν ἀπαρτίζει μετὰ τῆς τῶν Φρυγῶν—συγγενῶν πρὸς τοὺς Θρᾷκας—μίαν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν, τὴν λεγομένην *θρᾳκοφρυγικήν*. Ἀτυχῶς τόσον ἡ Θρᾳκική, ὅσον σχεδὸν καὶ ἡ Φρυγικὴ εἶναι ἐλλιπέστατα γνωσταί. Τὸ μόνον γλωσσικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἔχομεν καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκει τις παρὰ τῷ Thomaschek, ἀποτελεῖται ἔκ τινων κυρίων ὀνομάτων, ἐγκατεσπαρμένων εἰς Ἕλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς καὶ δηλωτικῶν τόπων καὶ προσώπων (*Ἀβρουζέλμης*, *Ἀβρούπολις*, *Αὐλούπορις*, *Αὐλούζελμις*, *Αὐλουζένης*, *Διζάτελμις*, *Βουρκέντιος* κλ.) καὶ τινων προσηγορικῶν: *κολαβρισμὸς* = θρᾳκικὸν ὄχημα ἐνόπλιον, *πέλτη* = θρᾴκιον ὅπλον, *πιτύη* = ὁ θησαυρός, *σκάλμη* = μάχαιρα θρᾳκία, *σκάρκη* = θρᾳκιστὶ ἀργύρια κλπ., μιᾶς δὲ καὶ μόνης ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς, ἀποτελουμένης ἐκ δύο μόλις ἑξαμέτρων στίχων καὶ ἀνευρεθείσης τῷ 1912 εἰς τὴν παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν (θρᾳκιστί: Pulpudava) κώμην Ezerovo. Συγγενὴς πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρᾳκικὴν θεωρεῖται καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες «ἐόντες Φρυγῶν ἄποικοι» (*Ἡροδ.* Ζ΄ 73) ὡμίλουν, ἐννοεῖται, καὶ γλῶσσαν συγγενῆ πρὸς τὴν τῶν Φρυγῶν καὶ ἑπομένως καὶ πρὸς τὴν τῶν Θρᾳκῶν, ἂν καὶ ἔγκριτος Γερμανὸς γλωσσοδίφης, ὁ H. Hübschmann, φρονεῖ ὅτι ἡ Ἀρμενικὴ κατέχει, ὅπως καὶ ἡ Ἑλληνική, χωριστὴν θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἰαπετικῶν ἢ ἰνδοευρωπαϊκῶν λεγομένων γλωσσῶν. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν ἐλαλεῖτο οὐχὶ μόνον ἐν τῇ κυρίως Θρᾴκῃ (ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ), ἀλλὰ καὶ ἐν εὐρυτάτῃ χώρᾳ βορείως αὐτῆς (τῇ σημερινῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Δακίᾳ), ἡ ὁποία κατείχετο τὸ πάλαι ὑπὸ διαφόρων θρᾳκικῶν φύλων, προσέτι δὲ ἐν Βιθυνίᾳ, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν ἄποικοι τῶν Θρᾳκῶν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Ζ΄, 75 «(Θρήϊκες) διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *W. Tomasckek*, Die alten Thraker (=Sitzungsber. d. k. Akadem. d. Wissensch. Wien 128, 4. 130, 2. 131, 1 (1893—1894).—*P. Kretschmer*, Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache (Göttingen 1886 σ. 171—243) και Die indogermanische Sprachwissenschaft (Göttingen 1925. σελ. 17 κ.ἑξ.).—*H. Hirt*, Die Indogermanen (ἰδίως τόμ. II. Strassburg 1907, σελ. 591 κ. ἑξ.). Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **θρᾳκικὴ *διάλεκτος*** *[Γλωσσολογ.]*. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης— ἐξαιρουμένων τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν— καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τούτων (1922) ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὰ μέχρι πρό τινος ἀνατολικὰ θρᾳκικὰ ἰδιώματα λαλοῦνται ἤδη εἰς τὰς περιφερείας τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἃς ἐγκατεστάθησαν οἱ Θρᾷκες πρόσφυγες. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἰδιώματα ταῦτα ἐξειλίχθησαν, ὅπως ἐξειλίχθησαν, καὶ ἔλαβον τὴν σημερινὴν μορφήν των καὶ δι᾿ ἄλλους μὲν λόγους, ὄχι ὀλίγον ὅμως καὶ διὰ τοὺς μέχρι πρὸ μικροῦ γεωγραφικοὺς ὅρους των, διὰ τοῦτο εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον θὰ ἐξετασθῶσι τὰ ῥηθέντα ἰδιώματα οὐχὶ εἰς τὰς κώμας καὶ τὰς περιφερείας, ὅπου λαλοῦνται σήμερον, ἀλλ᾿ εἰς τοὺς τόπους τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεώς των. Τὰ ἰδιώματα τῶν συγχρόνων Θρᾳκῶν ἀνήκουν εἰς τὴν βόρειον ὁμάδα τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων, ἤτοι εἰς τὰς διαλέκτους τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους νεοελληνικὰς διαλέκτους διὰ θεμελιώδους φωνητικῆς διαφορᾶς: τῆς ἐξασθενώσεως δηλονότι τῶν ἀτόνων *e* (= ε καὶ αι) καὶ *o* (= ο καὶ ω) εἰς *ι* καὶ *ου* καὶ τῆς συχνῆς ἀποβολῆς τῶν ὡσαύτως ἀτόνων *i* (= ι, η, ῃ, υ, ει, οι, υι) καὶ *ου*. Ἀλλὰ μερικὰ ἐκ τῶν ῥηθέντων ἰδιωμάτων δὲν παρουσιάζουν ἀμφότερα τὰ οὐσιώδη ταῦτα χαρακτηριστικὰ τῶν βορείων διαλέκτων. Εἰς τὸ ἰδίωμα λ. χ. τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν παρατηροῦμεν μὲν τὴν ἀποβολὴν ὑφ᾿ ὡρισμένους ὅρους τῶν ἀτόνων *i* καὶ *ου*, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν συστολὴν τῶν ἀτόνων *ε, αι — ο, ω* εἰς *ι* καὶ *ου*. Διὰ τοῦτο τὸ ἰδίωμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡμιβόρειον. Ἄλλη ἀξιοσημείωτος διαφορὰ τῶν σημερινῶν θρᾳκικῶν ἰδιωμάτων συνίσταται εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀναμείξεώς των πρὸς ξένα, ἰδίως τουρκικά, στοιχεῖα. Τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἰδιώματα—ἐξ ὅσων τοὐλάχιστον μανθάνομεν ἐκ σχετικῆς ἐργασίας τοῦ Ronzevalle—ἀνεμείχθησαν ἴσως περισσότερον τῶν ἄλλων θρᾳκικῶν ἰδιωμάτων πρὸς στοιχεῖα τουρκικά, καὶ μάλιστα οὐχὶ μόνον λεξιλογικά, ἀλλὰ καὶ φωνητικὰ καί τινα συντακτικά. Καὶ πλείστας ἄλλας διαφορὰς καὶ ἰδιορρυθμίας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδιώματα, ἂν τὰ πλεῖστα ἐκ τούτων δὲν ἦσαν ἢ ἐντελῶς ἀκόμη ἀνεξέταστα ἢ ἀνεπαρκῶς ἠρευνημένα. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα ν᾿ ἀναγράψωμεν ὀλίγα ἐκ τῶν φωνητικῶν κυρίως γνωρισμάτων τῶν μέχρι τοῦδε μελετηθέντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θρᾳκικῶν ἰδιωμάτων. Οὕτως εἰς τὴν περιφέρειαν Κομοτινῆς (πρῴην Γκιουμουλτζίνας), Ξάνθης, Σαράντα Ἐκκλησιῶν κλ. τὰ συμπλέγματα *μb* (ἐξ ἀρχαίων *μβ* ἢ *μπ*), *νd* (ἐξ ἀρχαίου *νδ* ἢ *ντ*) καὶ *ng* (=*γγ* καὶ *γκ*) ἀπέβαλον τὸ ἔρρινον στοιχεῖόν των καὶ οὕτως ἤδη ἐτράπησαν εἰς τοὺς ἠχηροὺς ἀρρίνους φθόγγους *b, d, g* (ὅπως καὶ ἐν Κρήτῃ κ. ἁ.)· δι᾿ ὃ αἱ λέξεις *ἀμπέλι*, *τριαντάφυλλο*, *ἄντρας* κλ. προφέρονται ἐν αὐταῖς ὡς *ἀbέλ᾿*, *τραdάφλου*, *ἄdρας* κλ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀπενρίνωσις*. Εἴς τινα χωρία τῆς περιφερείας Κομοτινῆς (Μπουλούστραν, Σαλὶ κλ.) ὡρισμένα σύμφωνα, καὶ δὴ τὸ *β* καὶ *χ*, ἐκφωνοῦνται ἀσθενέστερον εἴτε ἐντὸς λέξεων εἴτε ἐν τῇ συνεκφορᾷ, ἀλλὰ πάντοτε μεταξὺ φωνηέντων, οὕτω δὲ κατέληξαν εἰς τὴν πλήρη ἀποσιώπησίν των, δι᾿ ὃ λέγεται αὐτόθι: *τὰ ουάλια* (τὰ βουβάλια), *τὰ ὄδια* (τὰ βόδια), *ξέασα* (ξέχασα), *τὰ οὐράφια* (=τὰ χωράφια), εἰς δὲ τὸ χωρίον Γριτζὰν-Ἀσὰρ τὸ *χ* μεταξὺ φωνηέντων ἀντικαθίσταται (ὑπὸ ποίους ἀκριβῶς ὅρους ἄγνωστον ἀκόμη) ὑπὸ τοῦ *φ*: *φουριό*, *φουράφ᾿*, *φουρίς*, *σταναφουρέθκα* = χωριό, χωράφι, χωρίς, στενοχωρέθηκα κτλ. Εἰς τὸ ἰδίωμα ἀφ᾿ ἑτέρου τῆς Μαρωνείας παρατηρεῖται ἡ λεγομένη *ἀπουράνωσις*, ἤτοι ἡ ἀποβολὴ τῆς οὐρανικότητος τοῦ παχέος καὶ οὐρανικοῦ *σ* (=γαλλ. ch) καὶ ἡ τροπὴ αὐτοῦ εἰς τὸ κοινὸν *σ*, ὅθεν αἱ λέξεις *ἐκκλησιά*, *ἀνιψιὰ* κλ. προφέρονται ἐν Μαρωνείᾳ *ἐκκλησά*, *ἀνιψά*, ὅπως ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων χαρακτηριστικῶν τῶν δυτικοθρᾳκικῶν ἰδιωμάτων εἶναι ὁ ἐκ τῆς συνιζήσεως

Digitized by Google

τοῦ συμπλέγματος *εα* προερχόμενος φθόγγος *ᾰ̈*, ἤτοι φθόγγος διάμεσος μεταξὺ τοῦ *α* καὶ *ε*, κλειστότερος μὲν τοῦ πρώτου, ἀνοικτότερος ὅμως τοῦ δευτέρου, δι' ὃ ἀντὶ τῶν *ἀχλαδεά, λιγαρεά, μερεὰ* κλπ. λέγουν ἐν Δ. Θράκῃ: *ἀχλαδᾶ̈, λιγαρᾶ̈, μερᾶ̃* (ὀξύτονα). Ὁμοία τροπὴ συνέβη καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας κ. ἄ. Εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, Αἶνον κλ. παρατηρεῖται ἀνάπτυξις τοῦ λεγομένου «ἀλόγου ἠχηροῦ» (irrationaler Spirant) *γ*: *ἀγριεύ-γ-ω, γυρεύ-γ-ω, κλαδεύ-γ-ω, κοdεύ-γ-ω* (=κοντεύω), *κόβ-γ-ω* (=κόβω, κόφτω), ὅπερ φαινόμενον ἰδιάζει κυρίως εἰς πολλὰ τῶν νοτίων ἰδιωμάτων τῆς Ν. Ἑλληνικῆς. Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα ἀπαντᾷ ἀποβολὴ τοῦ ἀρκτικοῦ *ἀ*- διαφόρων λέξεων: *γαπῶ, γοράζω, κούγω, νάφτω, νοίγω, ποκοιμίζω, φίνω* κλ.

Ἐκ τῶν γνωστῶν μορφολογικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐν Θράκῃ ὁμιλουμένης ἀναφέρομεν ἐπίσης ὀλίγα, τὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν χαρακτηριστικώτερα. Οὕτως εἰς τὰς περιφερείας Κομοτινῆς καὶ Ξάνθης ἡ ἑνικὴ ὀνομαστικὴ τοῦ ἄρθρου ἐν τῷ ἀρσενικῷ ἐξεβλήθη ὑπὸ τῆς τοῦ θηλυκοῦ, δι' ὃ *ἡ*=*ὁ* καὶ *ἡ*, ὁ δὲ παθητικὸς παρατατικὸς ὑπέστη πλήρη ἐξομαλισμὸν εἰς πάντα τὰ πρόσωπα, ὅθεν κλίνεται ὡς ἑξῆς· *κάθουμαν —κάθουσαν—κάθουdαν—κάθουμασταν* (ἄνευ δευτερεύοντος τόνου)—*κάθουσταν—κάθουdαν* (ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις *κάddαν*, κατ' ἀφομοίωσιν ἐκ τοῦ *κάθdαν*). Τὸ γ' πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς ὁριστικῆς τοῦ παθητικοῦ ἐνεστῶτος λήγει (κατ' ἐπίδρασιν τῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστῶτος) εἰς —*dουν* (ἀντὶ —*dι*, εἰς ὃ ἐτράπη κατὰ τοὺς φωνητικοὺς νόμους τῆς διαλέκτου ἡ κατάληξις —*νται*), δι' ὃ λέγεται *κάθουdουν, λούζουdουν*=κάθονται, λούζονται, ἐνῷ οἱ σπανιώτερον ἤδη ἀκουόμενοι παλαιότεροι τύποι *κάθουdι, λούζουdι* κλ. τείνουν βαθμηδὸν εἰς πλήρη ἀχρηστίαν. Μεταξὺ τῶν ἰδιορρυθμοτέρων γνωρισμάτων τῶν δυτικοθρακικῶν ἰδιωμάτων εἶναι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστῶτος εἰς —*αν*: *γυρίζουdαν, παaίνουdαν* (*γυριζῶdας,παϊνῶdας* κατὰ τὰ συνηρημένα, ἐν Ξάνθῃ) ἀντὶ τῶν κοινῶν *γυρίζοντας, πηγαίνοντας*, τοῦ δὲ ἰδιώματος Σαράντα Ἐκκλησιῶν (ἔτι δὲ Σκοποῦ, ἴσως καὶ ἄλλων) τὸ α' πληθ. πρόσωπον τῆς ὁριστικῆς τῶν ἐνεργητικῶν χρόνων εἰς —*μ(ε)*, λ. χ. *τρώγουμ', πίνουμ'—ἔτρουγαμ', ἤπιναμ'* (=τρώγομεν, πίνομεν—ἐτρώγομεν, ἐπίνομεν), καθὼς καὶ τὸ α' πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς ὁριστικῆς τοῦ παθητικοῦ ἐνεστῶτος: *χαίρουμ', ζουφώνουμ'* (=χαίρομαι, ζοφώνομαι), ἔτι δὲ οἱ εἰς —*α* παρεκτεταμένοι τύποι τῆς ὁριστικῆς τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ: *κάθουμνα, νεγκάζουμνα* (=ἐκαθόμην, ἠναγκαζόμην), *κάθουσνα* (=ἐκάθησο), *καθόμαστάνα* (μετὰ διπλοῦ τονισμοῦ =ἐκαθήμεθα), *καθόσαστάνα* (=ἐκάθησθε) κλ. Ἀνάλογος περίπου παρέκτασις παρατηρεῖται ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, Αἴνῳ κ. ἄ. (ὡς καὶ ἐν Ἀρτάκῃ τῆς Μ. Ἀσίας) εἰς τὴν ἑνικὴν αἰτιατικὴν ἐπιθέτων καὶ ἀντωνυμιῶν (οὐχὶ οὐσιαστικῶν): *καλόννα, κακόννα, κακότκοννα, ἁδρύννα, αὐτόννα* κλ. (=καλόν, κακόν, κακότυχον, ἁδρὺν—όν, αὐτόν), *μικρήννα, τέτοιαννα* (μικρήν, τέτοιαν). Ἄξιαι σημειώσεως εἶναι καὶ αἱ ἐν τῷ ἰδιώματι Σαράντα Ἐκκλησιῶν εὔχρηστοι ἀντωνυμίαι: *τοῦλγος* (ἀντὶ *τούλουγος*, ἐκ τοῦ: τὶ λογῆς)=τέτοιος, *ὅτουλγος*=ὁποιοσδήποτε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Στ. Ψάλτου*, Θρακικὰ ἢ μελέτη περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς πόλεως Σ. Ἐκκλησιῶν (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, 1905).—*L. Rozenvalle*, Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Roumélie et spécialement d' Andrinople (Paris 1912).—*Στ. Κυριακίδου*, Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα ἐκ Δυτικῆς Θρᾴκης (=Λεξικογρ. Ἀρχεῖον τόμ. ΣΤ', σελ. 562 κ.ἑξ.).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις (=Λαογραφίας τόμ. Β' σελ. 4'7 κ.ἑξ.).—*P. Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt (Wien 1905) καὶ Zum Dialekt von Stenimachos (ἐν Ἀφιερώματι εἰς Γ. Χατζιδάκιν σελ. 135 κ.ἑξ.).—*Ἀνθ. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλλην. γλώσσης (Ἀθῆναι 1927).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θρᾳκικὴ** ***χερσόνησος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ τῶν ἀρχαίων *Χερρόνησος*, ἡ τανῦν Χερσόνησος τῆς *Καλλιπόλεως* (βλ. λ.). Σ. Ε. Λ.

— **Θρᾳκικὸν** ***πέλαγος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ πρὸς Β. ἀπόληξις τοῦ Αἰγαίου. Κατὰ τὴν σύγχρονον γεωγραφικὴν ἀντίληψιν, ἡ θαλασσία ἔκτασις ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς Τρωάδος καὶ πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τῆς τῆς Θετταλομαγνησίας, ἡ βρέχουσα τὰς βορείας ἀκτὰς τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων καὶ περιλαμβάνουσα τὴν Θρᾳκίαν θάλασσαν ὡς ἔσχατον βόρειον ὅριόν της, ἀλλὰ καὶ τὰς νήσους Θάσον, Σαμοθρᾴκην, Τένεδον, Ἴμβρον, Λῆμνον. Αἱ ἀντιλήψεις ἐν τούτοις τῶν ἀρχαίων (*Σχολ.* Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Θ, 5, *Στράβ.* Α, 28), φαίνονται διάφοροι ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ πελάγους τούτου, ὅπερ ἠννόουν περιοριζόμενον κατὰ τὴν ἀπὸ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ (ἀρχ. Λεκτὸν) πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Ἁγίου Ὄρους νοητὴν γραμμὴν καὶ περιλαμβάνον τὰς προμνησθείσας νήσους. Σ. Ε. Λ.

Θρᾴκιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία τοῦ Βυζαντίου, πρὸ τῶν Θρᾳκίων λεγομένων πυλῶν, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Κύρ. Ἀνάβ. Ζ, 1, 24), ἥτις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἦτο πεδίον «ἔρημον οἰκιῶν καὶ πεδινὸν» (πρβλ. καὶ Ἑλλην., Α, 3, 20). Α. Θ. Σ.

Θρᾴκιος ***βαθμὶς*** (Thrazische Stufe, Thracien) *[Γεωλογ.]*. Βαθμὶς ἀποτελουμένη ἀπὸ στρώματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ποτάμια ἀποθέματα, σχηματισθέντα εἰς τὰς μεταξὺ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου πεδιάδας τῆς βορείου Αἰγηΐδος κατὰ τὴν πόντιον ἡλικίαν τῆς μειοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος.

Ἡ βαθμὶς αὕτη διεκρίθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ γεωλόγου ἐρευνητοῦ F. v. Hochstetter. Τὰ στρώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται, δὲν εἶναι θαλασσογενῆ ἀποθέματα, ἀλλὰ πηλοὶ καὶ χάλικες ἢ χαλικοπαγῆ. Εὑρίσκονται ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένα ἐν Θρᾴκῃ (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα) καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀδριανουπόλεως. Βραδύτερον αἱ ἔρευναι τοῦ Neumayr ἐπὶ λειψάνων ἀπολιθωμένων τινῶν θηλαστικῶν, εὑρεθέντων εἰς ὁμήλικα στρώματα τῆς βορείας ὄχθης τῶν Δαρδανελλίων, κατέδειξαν, ὅτι τὰ στρώματα τῆς θρᾳκίου βαθμῖδος δὲν δύνανται νὰ ἀποτελῶσιν ἰδίαν βαθμῖδα, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τὴν πόντιον βαθμῖδα. Ἔκτοτε πλέον ἡ θρᾴκιος βαθμὶς δὲν θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρα βαθμίς, ἀλλ' ἐταυτίσθη πρὸς τὴν *πόντιον*.

Ἡ θρᾳκικὴ βαθμὶς εἴς τινας θέσεις παρουσιάζεται ἐπικαλυπτομένη ἀπὸ στρώματα περιέχοντα ἀπολιθωμένας παλουδίνας τοῦ ἀνατολικοῦ τύπου. Γ. Κ. Γ.

Θράμβης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ἄλλως *Θεράμβης* (βλ. λ.).

θρανίον (τό)· ἔπιπλον ξύλινον ἢ μετάλλινον, μετ' ἐρεισινώτου πολλάκις ἢ ἄνευ αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ καθίσουν πλείονες τοῦ ἑνός, κοιν. *μπάγκος*· || τὸ εἰδικὸν διὰ τοὺς μαθητὰς κάθισμα: «θρανίον μονόεδρον, —δίεδρον, —πολύεδρον»· || τὸ κάθισμα τῶν ἐρετῶν ἐν τῇ λέμβῳ (ἀπὸ τοῦ *θρᾶνος*, ὑποκοριστικὸν ἄνευ ὑποκοριστικῆς σημασίας)· || ἐν τῇ σουηδικῇ μεθόδῳ: ὄργανόν τι γυμναστικῆς.

— *[Ἐγκυκλ.]* Τὸ *θρανίον*, ὡς σχολικὸν ἔπιπλον, κατασκευάζεται ἐκ ξύλου καὶ ἔχει ὡς ὅρον τῆς κανονικῆς κατασκευῆς του τὴν μεταξὺ τῶν διαστάσεων αὐτοῦ καὶ τῶν διαφόρων ἀναστημάτων τῶν μαθητῶν ἀναλογίαν. Διότι εἰς τὸ σχολεῖον, ὡς καὶ κατ' οἶκον, τὸ παιδίον πρέπει νὰ κάθηται λαμβάνον κα-

Θρανίον διὰ σκολιωτικὰ παιδία.

νονικὴν καὶ οὐχὶ ἐλαττωματικὴν στάσιν, ἵν' ἀποφύγῃ τὴν πλημμελῆ ἀναπνοήν, τὴν μυωπίαν καὶ τὰς παρεκκλίσεις τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ἤτοι τὴν κύφωσιν καὶ τὴν σκολίωσιν, δικαίως θεωρηθείσας ὡς παθήσεις κατ' ἐξοχὴν σχολικάς. Εἰς τὸ θρανίον διακρίνομεν τὸ *κάθισμα*, τὸ *γραφεῖον*, τὴν *θήκην*, τὸ *ἐρεισίνωτον* καὶ τὸ *ὑποπόδιον*. Τοῦ καθίσματος τὸ πλάτος πρέπει νὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὰ $^2/_3$ τοῦ μήκους τοῦ μηροῦ, ἤτοι πρὸς 23—32 ὑφεκατόμετρα διὰ τὰ διάφορα πρότυπα. Τὸ δ' ὕψος αὐτοῦ, ἤτοι ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, πρέπει νὰ εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ὕψος τῆς κνήμης, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς ἀρθρώσεως τοῦ γόνατος ἀπὸ τοῦ πέλματος, ὅταν ὁ ποὺς ἐρείδηται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀναλογία αὕτη, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ $^2/_7$ τοῦ μήκους ὁλοκλήρου τοῦ σώματος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἀνάστημα	μέχρις 1,16 μ.	Ὕψος	καθίσματος	30,2	ἑκτ.
»	1.15—1,24 μ.	·	»	32,3	»
»	1,24—1,32 μ.	»	»	34,7	»
»	1,32—1,41 μ.	»	»	37,1	»
»	1,41—1,50 μ.	»	»	39,8	»
»	1,50—1,60 μ.	»	»	42,6	»
»	1,60—1,70 μ.	»	»	45,6	»
»	1,70 καὶ ἄνω	»	»	48,6	»

Σημασίαν ἔχει ἡ διαφορά, ἤτοι τὸ ὕψος τοῦ γραφείου, τουτέστιν ἡ κατακόρυφος ἀπόστασις τοῦ ὀπισθίου αὐτοῦ χείλους ἀπὸ τοῦ καθίσματος. Ἡ διαφορὰ αὕτη πρέπει νὰ ἰσῶται πρὸς τὴν μεταξὺ καθίσματος καὶ κορυφῆς τοῦ ἀγκῶνος ἀπόστασιν, ὅταν ὁ βραχίων ἐρείδηται ἀνέτως ἐπὶ τοῦ γραφείου. Πρέπει δηλονότι νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἑξῆς ἀναλογία, δεδομένου ὅτι τὸ γραφεῖον ἔχει πάντοτε κλίσιν πρὸς τὰ ὀπίσω 11—18 ἑκτμ.

Ἀνάστημα	μέχρις 1,16 μ.	Διαφορὰ	19,5	ἑκτ.
»	1,16—1,24 μ.	»	20,6	ἑκτ.
»	1,24—1,32 μ.	»	21,9	ἑκτ.
»	1,32—1,41 μ.	»	23.2	ἑκτ.
»	1,41—1,50 μ.	»	24,6	ἑκτ.
»	1,50—1,60 μ.	»	26,0	ἑκτ.
»	1,60—1,70 μ.	»	27,6	ἑκτ.
»	1,70 καὶ ἄνω	»	29,2	ἑκτ.

Ἡ ὁριζοντία ἀπόστασις τοῦ γραφείου ἀπὸ τοῦ καθίσματος πρέπει νὰ εἶναι μηδαμινή. Τὴν σχέσιν ταύτην ἐκφράζομεν λέγοντες, ὅτι ἡ ἀπόστασις εἶναι μηδενική, ὅταν κατακόρυφος ἀγομένη ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου χείλους τοῦ γραφείου συναντᾷ τὸ πρόσθιον χεῖλος τοῦ καθίσματος. Θετικὴ λέγεται ἡ ἀπόστασις, ὅταν ἡ κατακόρυφος αὕτη πίπτῃ πρὸ τοῦ προσθίου χείλους τοῦ καθίσματος, ἀρνητικὴ δέ, ὅταν τὸ χεῖλος τοῦ θρανίου εἰσχωρῇ ὑπὸ τὸ γραφεῖον. Πρόδηλον, ὅτι ἡ θετικὴ ἀπόστασις εἶναι ὅλως πλημμελής, ὡς ὑποχρεοῦσα τὸν μαθητὴν νὰ καμφθῇ ἐπὶ τοῦ γραφείου, προτιμοτέρα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς μηδενικῆς εἶναι ἡ κατ' ὀλίγα ἑκατοστόμετρα ἀρνητική, ἥτις προσεγγίζει τὸ γραφεῖον οὕτως, ὥστε νὰ δύναται ὁ μαθητὴς νὰ γράφῃ ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ ἐρεισινώτου. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπόστασις δυσχεραίνει βεβαίως τὴν εἴσοδον τοῦ μαθητοῦ καὶ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ θρανίου καὶ καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ὀρθίαν ἐντὸς τοῦ θρανίου στάσιν. Πρὸς ἀντιστάθμισιν τοῦ τοιούτου κατεσκευάσθησαν θρανία μετὰ κινητοῦ (περιστρεφομένου περὶ ὁριζόντιον ἄξονα) καθίσματος, τὸ ὁποῖον ἀνεγείρεται κατὰ βούλησιν, ὅταν ὁ μαθητὴς ἐγερθῇ, καταλεῖπον ἱκανὸν χῶρον δι' ὀρθίαν στάσιν. Ἀντὶ τῶν τοιούτων θρανίων δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ τὰ μετὰ κινητοῦ περὶ ὁριζόντιον ἄξονα γραφείου. Ὑπὸ τὸ γραφεῖον ὑπάρχει ἡ θήκη, ἐν ᾗ φυλάσσεται ὁ μαθητικὸς σάκκος καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη.

Τὸ ἐρεισίνωτον δέον νὰ ἔχῃ ὕψος κατ' ἄλλους μὲν 10 ἑκτμ., κατ' ἄλλους δ' 20—28 ἑκτμ. Οὐσιῶδες εἶναι, ὅπως παρέχῃ στήριγμα εἰς τὴν ὀσφύν, χωρὶς ποσῶς νὰ περιορίζῃ τὰς ἐπὶ τὰ πλάγια ἢ ἐπὶ τὰ ὀπίσω κινήσεις τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν ὤμων. Προσέτι δέον νὰ εἶναι ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω κεκλιμένον. Τὸ δ' ὑποπόδιον, στερρῶς καὶ τοῦτο προσηρμοσμένον πρὸς τὸ σχολικὸν ἔπιπλον, δέον νὰ μὴ ἀπέχῃ πολὺ τοῦ καθίσματος μηδὲ νὰ εἶναι πολὺ ἀνωτέρω τοῦ δαπέδου ὑψωμένον, ἀλλὰ νὰ ὑποδέχηται ὁλόκληρον τὴν πελματικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ποδός, τοῦ μαθητοῦ ἐν ἀνέσει καθημένου.

Τὸ μῆκος τοῦ θρανίου ποικίλλει, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θέσεων, δι' ἃς προώρισται τὸ ἔπιπλον τοῦτο. Τὰ πολύεδρα θρανία τῆς ἄλλοτε ἀντικατεστάθησαν σήμερον διὰ διέδρων καὶ μονοέδρων, τὰ ὁποῖα, πλὴν τοῦ ὅτι ἔχουν ἐπὶ τῶν ἄλλων ὑγιεινὴν ὑπεροχήν, συντελοῦσι καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀτοπημάτων, δι' ὧν ἄτακτοι μαθηταὶ συνηθίζουν νὰ διαταράττουν τὴν ἡσυχίαν τῆς τάξεως. Τὰ θρανία δέον νὰ τοποθετῶνται κατ' ἀραιὰ ἀπ' ἀλλήλων διαστήματα. Ἐπ' ἐσχάτων ἤρξατο παρατηρουμένη τάσις πρὸς κατάργησιν τοῦ θρανίου, θεωρουμένου, ὅτι ἀντίκειται πρὸς τὸν φυσικὸν βίον τοῦ παιδός, μάλιστα κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν. Οὕτω κατήργησεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ νηπιαγωγείου της ἡ παιδαγωγὸς Μ. Μοντεσσόρ. Μικραὶ τράπεζαι μετ' ἀναλόγων καθισμάτων ἀντικατέστησαν καὶ ἐν Ἀθήναις ἤδη τὰ θρανία τῶν 3 κατωτέρων τάξεων τοῦ προτύπου σχολείου τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἐργαστηρίου πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, ὡς καὶ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ τοῦ Μαρασλείου διδασκαλείου.

— [ΓΥΜΝ.] Τὸ ὡς γυμναστικὸν ὄργανον θεωρούμενον *θρανίον* προσομοιάζει πρὸς βάθρον χαμηλὸν καὶ χρησιμεύει ἢ μονομερῶς πρὸς ἐκτέλεσιν ἐπ' αὐτοῦ διαφόρων ἀσκήσεων ἢ πρὸς συνδυασμὸν μετ' ἄλλων ὀργάνων. Αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐκτελούμεναι ἀσκήσεις εἶναι ἀσκήσεις τοῦ ἄνω μέρους τῆς ράχεως, τῶν κοιλιακῶν μυῶν καὶ ἰσορροπίαι. Συνδυαζόμενον δὲ τὸ θρανίον πρὸς ἄλλα ὄργανα, δοκοὺς κλπ., ἀποτελεῖ σύνολον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνεργοῦνται διάφοροι διασκεδαστικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἐφαρμογαὶ τῆς σουηδικῆς γυμναστικῆς.

Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θρανίτης (ὁ)· ὁ τοῦ θρανίου τῶν πλοίων, ὁ κωπηλάτης τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τῆς τριήρους, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς *ζυγίτας* καὶ *θαλαμίτας (ἀρχ.)*· || «θρανίτην λεὼν» καλεῖ ὁ Ἀριστοφάνης τοὺς θῆτας, ἐπειδὴ οὗτοι ὑπηρέτουν ὡς ἐρέται.

Θρᾷξ, *—ᾳκὸς* (ὁ), θηλ. *Θρᾷσσα*· ὁ κάτοικος τῆς Θρᾴκης, ὁ ἐκ Θρᾴκης καταγόμενος.

θρασάετος (ὁ) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰγενείας τῶν *ἱερακιδῶν* (βλ. *ἅρπυια*).

Θρασέας, *Παῖτος-Πόπλιος-Κλώδιος*. Ρωμαῖος συγκλητικὸς καὶ στωϊκὸς φιλόσοφος, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Α' αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἀποθανὼν τῷ 66. Ἐν Ρώμῃ ἀπελάμβανεν ἐξαιρετικῆς ἐκτιμήσεως διὰ τὴν ἐπιφανῆ καταγωγήν του, τὸν πλοῦτον καὶ τὰς πολλὰς ἀρετάς του καὶ ἀνεδείχθη ὕπατος τῷ 56. Εφόσον ὁ Νέρων ἐκυβέρνα ἠπίως, ὁ Θρασέας μετὰ πολλῆς ἀφοσιώσεως καὶ ἐπιμελείας μετεῖχε τῶν συνεδριῶν τῆς συγκλήτου,

Digitized by Google

ἐφελκύσας τὴν ἐκτίμησιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Νέρωνος. Ἀλλ' ὅτε ἡ κυβέρνησις τοῦ Νέρωνος ἔγινε τυραννική, ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἐν τῇ τεταπεινωμένῃ συγκλήτῳ, ὁ ὁποῖος μετὰ παρρησίας ἀνέλαβε τὸν ἀντιπολιτευτικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ τυράννου, ἂν καὶ ἐγνώριζεν ἀσφαλῶς ποῦ ὡδήγει αὐτὸν ἡ θαρραλέα στάσις του. Διὸ μετὰ τὴν δολοφονίαν τῆς Ἀγριππίνης, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκδηλώσῃ ἀπροκαλύπτως τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ νὰ ψέξῃ τὴν σύγκλητον διὰ τὴν δουλοφροσύνην της. Ὅτε οἱ ἐπτοημένοι συγκλητικοὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπιβάλωσι τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου κατὰ τοῦ πραίτωρος Ἀντιστίου, ἐξυβρίσαντος τὸ πρόσωπον τοῦ Νέρωνος, ὁ Θρασέας λαβὼν τὸν λόγον ὑπέκαυσε τὴν φιλοτιμίαν καὶ ὑπερηφάνειαν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν πάντες σχεδὸν ὑπὲρ τῆς γνώμης του καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὸν κατηγορούμενον τὴν ποινὴν τῆς ἐξορίας. Δὲν μετέβαινε πλέον ὡς οἱ λοιποὶ συγκλητικοὶ εἰς τὸ θέατρον, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν Νέρωνα καὶ ἐπευφημήσῃ τὴν θείαν φωνὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφωσιώθη εἰς τὰς σπουδάς του καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου του. Ἡ ὀργὴ τοῦ Νέρωνος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκσπάσῃ καὶ ἀπεφάσισεν οὗτος, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Τακίτου, ἐξολοθρεύων τὸν Θρασέαν νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτὴν τὴν ἀρετήν. Προσωπικοὶ ἐχθροί του ἀνέλαβον νὰ κατηγορήσωσι τὸν ἐνάρετον τοῦτον πολίτην πρὸ τῆς συγκλήτου, ἡ ὁποία κατατρομαγμένη ἐκ τῆς παρουσίας στρατιωτικοῦ σώματος, ἄνευ συζητήσεως κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Θρασέαν, ἔδωκε δὲ μόνον εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ τρόπου τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως. Ἀτάραχος, πληροφορηθεὶς ὁ Θρασέας τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς συγκλήτου, συνδιελέχθη ὀλίγον μετὰ τῶν φίλων του καὶ διήνοιξε τὰς φλέβας του ἀναφωνήσας: libamus Jovi liberatori, ἤτοι «ἂς θυσιάσωμεν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν Δία». Δ. Μ. Μ.

— **Θρασέας.** Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς 5 Ὀκτωβρίου ἀναγράφεται ἡ μνήμη τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Φρυγίᾳ Εὐμενείας Θρασέου, σφοδροῦ πολεμίου τῶν αἱρετικῶν *μοντανιστῶν*, ὑποστάντος μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου τῷ 177, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν Σμύρνῃ, ὅπου ἐδεικνύετο κατόπιν ὁ τάφος αὐτοῦ. Ε. Γ. Π.

θρασίμι (τό)· κενέβρειον, θνησιμαῖον· ἀπὸ τοῦ *θράσος*, —α, —ο (βλ. λ.).

Θράσιος, καὶ *Θρασίος*. Εἷς τῶν ἐπιφανῶν Παιόνων, σύμμαχος τῶν Τρώων, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. —Π.

Θρασκίας (ὁ) *[Μετεωρολ.]*. Ὄνομα ἀνέμου (βλ. λ. *ἀνεμολόγιον*) πνέοντος ἀπὸ Βορρᾶ. Ἐπειδὴ οἱ βόρειοι ἄνεμοι ἐκίνησαν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῶν σημασίας διὰ τὴν Ἑλλάδα, παρέστη ἀνάγκη νὰ ἐξακριβωθῶσιν ἀκριβέστερον αἱ διευθύνσεις τῶν ἀνέμων ἀπὸ Βορρᾶ· πρὸς τοῦτο ἐτοποθέτησαν μεταξὺ τοῦ Καικίου καὶ τοῦ σημείου τοῦ Βορρᾶ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἐν μέσῳ εὑρισκόμενον σημεῖον ἄνεμον, ὃν παρίστανον ὡς *Μέσην*, εἰς τὸ μέσον δὲ μεταξὺ τοῦ σημείου τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Ἀργέστου καθώρισαν ἕτερον ἄνεμον, ὃν ἐχαρακτήριζον ὡς *Θρακικόν*, ὃν διὰ τὰ σαφῆ αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ συνεσχέτιζον πρὸς τὴν θρακικὴν χώραν, ἐξ ἧς ἔπνεεν. Οἱ ἄνεμοι *Θρασκίας* καὶ *Μέσης* οὐδένα εἶχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντίθετον ἄνεμον, ἀλλ' ἦσαν ἁπλῶς τοποθετημένοι ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ὡρισμένην σχέσιν· ὁ ἔναντι τοῦ Θρασκία τοποθετηθεὶς *Φοινικίας* ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς ἄνεμος τοπικός. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες εἶχον ἐν πολλοῖς υἱοθετήσει τὰς διαφόρους ὀνοματολογίας τῶν ἀνέμων τῶν Ἑλλήνων ἀναφέρουσι τὸν Θρασκίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θρακίας*.

[*Otto Gilbert*, Die meteorologischen Theorien des griechischen Altertums (Λειψία 1907)]. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

θράσος, —*ους* (τό)· ψεκτὴ τόλμη, αὐθάδεια, προπέτεια, ἀντίθ. *αἰδώς*: «εἶχε τὸ θράσος νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν μου» ‖ ἕτερος τύπος τοῦ *θάρσος* ἢ *θάρρος*, οὗ ἀντίθ. *φόβος* (παρ' Ὁμήρῳ καὶ τοῖς τραγικοῖς).

— **θράσος,** —*α*, —*ο*· δημοτ. ἄνοστος, ἀηδής: «θράσο φαΐ, — τυρί, — πεπόνι, — καρπούζι» ‖ ἀνωφελής, ἄχρηστος, ἀπρόκοπος: «εἶσαι, καημένε, θράσος, τίποτα δὲν ἀξίζεις» ‖ ἰδιωματ. «θράσο κρέας» τὸ σεσηπός ‖ φρ. «πῆγε θράσος» περὶ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἢ ὁπωσδήποτε ἐξέλιπε χωρὶς νὰ ὠφελήσῃ, καὶ περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον ματαίως ἐδαπανήθη (ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ *σαθρός*, βλ. περιοδ. Ἀθηνᾶ, ΚΒ', 258 κ. ἑ.).

Θράσου *(τοῦ)*. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἐκ θεμελίων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ροδόπης (*Προκοπ.* Περὶ Κτισμ. Δ', 11). Α. Θ. Σ.

Θρᾷσσα *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς νύμφης Τειρήνης, σύζυγος τοῦ Ἱππόνου καὶ μήτηρ τοῦ Πολυφόντου. —Π.

Θρασυάλκης. Συγγραφεὺς Ἕλλην ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος. —Π.

Θρασύβουλος. —1) Τύραννος τῆς Μιλήτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνος. Δι' εὐφυοῦς τεχνάσματος (συσσωρεύσεως τῶν τροφίμων ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ τεχνητῆς εὐθυμίας τῶν κατοίκων) κατώρθωσε νὰ πλανηθῇ ὁ Λυδὸς κῆρυξ (ὅστις εἶχε σταλῆ νὰ προτείνῃ ἀνακωχὴν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ καέντος ὑπὸ τῶν Λυδῶν ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν) καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν βαλέα τῆς Λυδίας Ἀλυάττην, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Μίλητον, τὴν πληροφορίαν ὅτι τὰ τρόφιμα ἦσαν ἄφθονα ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐξαναγκασμὸς αὐτῆς πρὸς παράδοσιν ἕνεκα ἐλλείψεως τροφίμων δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀσκηθῇ. Ἡ πληροφορία τοῦ κήρυκος ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συνάψῃ ὁ Ἀλυάττης συνθήκην συμμαχίας πρὸς τοὺς Μιλησίους καὶ ν' ἀνεγείρῃ δύο ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀντὶ τοῦ καέντος.

—2) Υἱὸς τοῦ Δεινομένους καὶ τύραννος τῶν Συρακουσῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἱέρωνος (467) τυράννου τῆς πόλεως. Λόγῳ τῆς ὠμότητός του δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴν πλέον τοῦ ἔτους, διότι ἡ δημοκρατικὴ φατρία εἶχεν ἀποβῆ ἰσχυροτάτη ἐν Συρακούσαις, ἕνεκα τῆς διαγωγῆς τῶν δύο τελευταίων τυράννων, οἵτινες εἶχον γίνει ἀντιπαθητικώτατοι εἰς τὸν λαόν. Ὅ,τι ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῶν ἀντιπάλων του ὁ Θρασύβουλος, ἦτο ἡ ἄδεια ἐλευθέρας ἐξόδου ἐκ τῆς πόλεως. Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Δεινομενιδῶν ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸ 466 π. Χ., διαρκέσασα ἐπὶ μίαν δεκαπενταετίαν. Ὁ φυγὼν τύραννος ἐζήτησεν ἄσυλον εἰς Λοκροὺς τῆς Ἰταλίας.

—3) Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Λύκου καὶ Στειριεὺς τὸν δῆμον. Ὅτε κατελύθη τὸ δημοκρατικὸν ἐν Ἀθήναις πολίτευμα κατὰ τὸ 411 (διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου) καὶ ἡ κατασταθεῖσα βουλὴ τῶν 400 ἀπέστειλεν ὁμόφρονάς της εἰς τὸν ἐν Σάμῳ ἀθηναϊκὸν στόλον, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀποδοχὴν τῆς γενομένης πολιτειακῆς μεταρρυθμίσεως, ὁ Θρασύβουλος μετὰ τοῦ Θρασύλλου ἐματαίωσαν τὰς ἐνεργείας των καὶ ἔπεισαν τοὺς στρατιώτας νὰ ὁρκισθῶσιν ὅτι ἐμμένουν πιστοὶ εἰς τὴν δημοκρατίαν, ὅτι θὰ ἐξακολουθήσωσι προθύμως τὸν κατὰ τῶν Πελοποννησίων πόλεμον καὶ ὅτι θὰ εἶναι πολέμιοι τῶν 400. Τὸν αὐτὸν ὅρκον ἔκαμον καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων Σάμιοι. Μετὰ ταῦτα συνῆλθον οἱ στρατιῶται εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐξέλεξαν στρατηγοὺς τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν δύο Ἀθῆναι, αἱ ἐν Σάμῳ δημοκρατικαὶ καὶ αἱ Ἀθῆναι τῶν 400. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ γενικώτερα μὲν συμφέροντα τῆς πατρίδος ἠμπόδιζον τὸν κατάπλουν τοῦ στόλου εἰς Πειραιᾶ πρὸς κατάλυσιν τῶν 400, ἡ δὲ συντήρησις τοῦ στόλου καὶ αἱ κρίσιμοι περιστάσεις τῶν Ἀθηνῶν ἀπῄτουν ἄνδρα ἐκτάκτου δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς, ὁ Θρασύβουλος εἶχε τὴν αὐταπάρνησιν νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀρχηγίας τοῦ στόλου εἰς τὸν ἐξόριστον συμπολίτην του Ἀλκιβιάδην, τὸν ὁποῖον, παρὰ τὰ ἐλαττώματά του, ἀνεγνώριζεν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τῶν κρισίμων ἐκείνων χρόνων. Καὶ ἐπέτυχε τούτου γενομένης, τῇ ἐπιμονῇ του, δεκτῆς τῆς προτάσεώς του ὑπὸ τοῦ ἐν Σάμῳ στρατοῦ.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 411 ὁ Θρασύβουλος μετὰ τοῦ Θρασύλου συνῆψαν τὴν μεγάλην παρὰ τὴν Ἄβυδον ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν κατετρόπωσαν τὸν ἡνωμένον στόλον τῶν Πελοποννησίων καὶ Συρακουσίων ὑπὸ τὸν Μίνδαρον. Ἡ νίκη αὕτη ἔδωκε πολλὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς Ἀθηναίους περὶ ἀνακτήσεως τῆς προτέρας των δυνάμεως, διότι ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μεγάλη νίκη τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφήν των. Τὴν νίκην ταύτην ἐπηκολούθησε δευτέρα παρὰ τὴν Ἄβυδον ἐπίσης, ἀλλ' ἡ δόξα τῆς κατ' αὐτὴν νίκης ἐδόθη εἰς τὸν μετασχόντα αὐτῆς Ἀλκιβιάδην, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία ἐπεσκίασε τοὺς συστρατήγους του. Ἐπίσης μετέσχεν ὁ Θρασύβουλος τῆς μεγάλης παρὰ τὴν Κύζικον ναυμαχίας κατὰ τὸ 410 π. Χ. ὡς ἀρχηγὸς τῆς μιᾶς τῶν τριῶν μοιρῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου. Τῆς μάχης ἐκείνης ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ γενναίου Μινδάρου καὶ ἡ κατάληψις τῆς Κυζίκου, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθησαν ἄπειρα λάφυρα. Κατὰ τὸ 408, ὅτε ἀπεφασίσθη, ὡς ἐπιβαλλομένη, ἡ κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας, ὁ Θρασύβουλος, ἡγούμενος στόλου ἐκ 50 πλοίων, ἐξηκολούθησε τὴν καθυπόταξιν τῶν θρακικῶν πόλεων. Ὁ Θρασύβουλος μετέσχε καὶ τῆς νικηφόρου ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὁποίας αὐτὸς καὶ ὁ Θηραμένης ἀνέλαβον τὴν διάσωσιν τῶν ναυαγῶν καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν, ὅπερ ὅμως ἔργον δὲν ἔφερον εἰς πέρας ἕνεκα τοῦ πνεύσαντος σφοδροῦ βορειοδυτικοῦ ἀνέμου. Καταδικασθεὶς καὶ ὁ Θρασύβουλος μετὰ τῶν στρατηγῶν του εἰς θάνατον διὰ τὴν μὴ διάσωσιν τῶν ναυαγῶν καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν νεκρῶν διὰ τῆς παραλόγου καὶ ἀνεξηγήτου ἐκείνης ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων, διέφυγε τὴν ποινὴν μὴ εὑρεθεὶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν δίκην. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐγκατάστασιν τῶν 30 τυράννων, ὁ Θρασύβουλος, ἀνὴρ ἁγνῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων καὶ εὐυποληπτότατος, ἐπέσυρε τὸ ἐναντίον του μῖσος τῶν τυράννων καὶ ἐξωρίσθη. Ἐξορισθεὶς κατέφυγεν εἰς Θήβας, ὁπόθεν, ὁρμηθεὶς μετὰ τοῦ Ἀνύτου ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων Ἀθηναίων, κατέλαβε κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 403 τὴν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος Φυλήν, φρούριον ὀχυρώτατον, καὶ μετὰ τοὺς νικηφόρους παρ' αὐτὸ καὶ ἐν Ἀχαρναῖς κατὰ τῶν τριάκοντα ἀγῶνάς του τὴν Μουνιχίαν. Διὰ νέων δὲ νικῶν του ἠνάγκασε τέλος τοὺς ὀλιγαρχικοὺς τῇ ἐπεμβάσει τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Παυσανίου νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 403 εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ στρατοῦ, παλινώρθωσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐκήρυξεν ἀμνηστείαν καὶ ἐπέτυχε τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς ἀλλήλους συμπολιτῶν του. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῆς τυραννίας ἦτο ἡ μεγίστη τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν τοῦ Θρασυβούλου.

Κατὰ τὸ 395 συνέταξε τὸ ψήφισμα συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὸ 390 π. Χ., ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τῶν Ἀθηνῶν, ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς νήσου Λέσβου τὸν Σπαρτιάτην ἁρμοστὴν καὶ προσείλκυσε τὴν νῆσον, πλὴν τῆς πόλεως Μηθύμνης, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὡς καὶ πλείστας ἄλλας ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου πόλεις. Μετὰ ταῦτα ἔλαβε διαταγὴν νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Ροδίων, ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἐτράπη εἰς ἀργυρολογίαν τῶν παραλίων πόλεων τῆς Καρίας, κατηγορήθη ἐν Ἀθήναις, ὅτι, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ συστρατήγου του Ἐργοκλέους, διενοεῖτο νὰ ἱδρύσῃ ἰδίαν ἀρχὴν ἐν Βυζαντίῳ. Ἀποτέλεσμα τῆς διαβολῆς ἐκείνης ἦτο ἡ ἀνάκλησις τοῦ Ἐργοκλέους, διὰ νὰ δώσῃ εὐθύνας, καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς διαταγῆς πρὸς τὸν Θρασύβουλον νὰ σπεύσῃ εἰς Ρόδον. Ὁ Θρασύβουλος ὑπήκουσεν, ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν νῆσον, ἐφονεύθη παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν, εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσπενδίων, ἐντὸς τῆς σκηνῆς του ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑπὸ στρατιωτῶν τῆς χώρας ταύτης, αἰφνιδίως ἐπιπεσόντων, ἐνῷ ὁ στρατὸς ἐκοιμᾶτο, ἐκδικουμένων, ὡς εἶπον, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Θρασυβούλου διαρπαγὴν τῶν ἀγρῶν των.

—4) Ἀθηναῖος, Κολλυτεὺς τὸν δῆμον. Ἦτο ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς βοιωτιζούσης φατρίας. Ἐπεδίωκε δηλαδὴ μετὰ τοῦ συνωνύμου του Θρασυβούλου, τοῦ Κεφάλου, τοῦ Λεωδάμαντος τοῦ Ἀχαρνέως καὶ τοῦ Ἀριστοφῶντος τοῦ Ἀζηνιέως, τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν τῶν Θηβῶν κατὰ τῆς Σπάρτης.

—5) Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Θράσωνος. Οὗτος, πλεύσας εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν παρὰ τὸ Νότιον (407 π. Χ.) ἧτταν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου, κατηγόρησε τὸν Ἀλκιβιάδην ὡς ὑπαίτιον τῆς ἥττης, διότι, διατρίβων οὗτος εἰς συμπόσια μετὰ Ἰωνίδων ἑταιρῶν, ἀνέθετε τὴν ἀρχηγίαν εἰς ἀνικάνους ἄνδρας ὁμοτραπέζους του ἐν τοῖς συμποσίοις. Κατηγορήσας δὲ αὐτὸν ὅτι ἐπεδίωκε καὶ τὴν ἵδρυσιν ἰδίας ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ ἀρχῆς, ἔγινεν ὁ πρωταίτιος τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀπὸ τῆς στρατηγίας.

—6) Υἱὸς τοῦ Ξενοκράτους ἐξ Ἀκράγαντος καὶ πατὴρ τοῦ Θήρωνος. Ὁ πατήρ του κατήγετο ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ εἶχε νικήσει εἴς τε τὰ Πύθια καὶ τὰ Ἴσθμια. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Θρασυδαῖος. —1) Υἱὸς τοῦ τυράννου τοῦ Ἀκράγαντος Θήρωνος, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ἀποθανόντα κατὰ τὸ 472 π. Χ. Ὁ Θρασυδαῖος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Ἱέρωνα, ὁδηγήσας 20 χιλιάδας ἄνδρας ἐναντίον του, τὰς ὁποίας συνέλεξεν ἐκ τῶν πόλεων τῆς δυτικῆς Σικελίας. Ἡ μάχη ὅμως ἀπέβη ἐναντίον του, κατ' αὐτὴν δ' ἐφονεύθη καὶ ὁ ἴδιος.

—2) Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἤλιδι δημοκρατικῶν κατὰ τὸν μεταξὺ Ἠλείων καὶ Σπαρτιατῶν πόλεμον (402—400 π. Χ.), κατὰ τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰσβάλει εἰς Ἠλείαν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἆγις. Ὁ Θρασυδαῖος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δημοκρατικῶν ἐνίκησε κατὰ τὸ 401 π. Χ. τοὺς ὑπὸ τὸν Ξενίαν ὀλιγαρχικοὺς τῆς Ἤλιδος, οἵτινες ἐπεχείρησαν σφαγὰς ἐν τῇ πόλει, διὰ νὰ ἐξαναγκάσωσιν αὐτὴν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν Ἆγιν. Μετὰ ταῦτα (κατὰ τὸ 400 π. Χ.) διεπραγματεύθη πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, διὰ νὰ προλάβῃ καὶ τρίτην εἰσβολὴν τούτων εἰς Ἠλείαν καὶ διὰ νὰ ἑορτασθῶσιν ἐν εἰρήνῃ οἱ προσεγγίζοντες ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, καὶ ἐπέτυχε νὰ συναφθῇ εἰρήνη καὶ συμμαχία μεταξὺ Ἠλείων καὶ Σπαρτιατῶν, ἀφοῦ ὑπεχώρησεν εἰς πάσας τὰς ἄλλας ἀξιώσεις αὐτῶν (παράδοσιν τριήρων, καθαίρεσιν τειχῶν καὶ παραχώρησιν αὐτονομίας εἰς ὑποτελεῖς πόλεις), ἀπέτυχεν ὅμως νὰ ἐξακολουθῶσι διευθύνοντες τοὺς ἀγῶνας οἱ Ἠλεῖοι. ΚΑΨ.

Digitized by Google

θρασυδειλία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θρασυδείλου, θράσος μετὰ δειλίας.

θρασύδειλος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ θρασὺς ἅμα καὶ δειλός, ὁ ὑποκρινόμενος ἢ καὶ ἐμφανιζόμενος ὡς γενναῖος, ἀλλ' ὑποχωρῶν εἰς πρώτην ἀντίστασιν.— Ἐπίρρ. *θρασυδείλως*.

Θρασυκλείδης. Ἕλλην ἱστοριογράφος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος. —π.

Θράσυλλος. — 1) Στρατηγὸς τῶν Ἀργείων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Τούτου ἐδημεύθη ἡ περιουσία, διότι ἄνευ ἐντολῆς τῶν Ἀργείων συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἄγιδος.

— 2) Ἀθηναῖος στρατηγός. Κατὰ τὸ 411 π. Χ., ὅτε ἔγινεν ἡ κατάλυσις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ βουλὴ τῶν 400 ἔστειλεν ὁμόφρονάς της εἰς τὸν ἐν Σάμῳ στόλον τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ καλλιεργήσωσιν οὗτοι παρ' αὐτῷ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἐν Ἀθήναις γενομένων, ὁ Θράσυλλος, ἂν καὶ ἁπλοῦς ὁπλίτης, ἕνεκα τῆς ἀξίας του ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἐν τῷ στόλῳ δημοκρατικῶν (βλ. λ. *Θρασύβουλος*). Κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἀβύδου (411 π. Χ.), ἥτις ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, ὁ Θράσυλλος ἦτο συναρχηγὸς τοῦ Θρασυβούλου. Ἀποσταλεὶς ν' ἀναγγείλῃ τὴν νίκην εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅστις εἶχε κατισχύσει τῶν ὀλιγαρχικῶν, κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὴν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπίθεσιν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος (410 π. Χ.) καὶ οὕτως ἠλάττωσε τὸν ἀπὸ τῆς Δεκελείας φόβον τῶν συμπολιτῶν του. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν δῆμον νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὸν 1000 ὁπλίτας, 100 ἱππεῖς καὶ 50 τριήρεις, ἔπλευσεν εἰς Σάμον. Ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενος κατέλαβε τὴν Κολοφῶνα καὶ τὸ Νότιον· ἐπιδιώξας ὅμως ἐκ φιλοδοξίας νὰ ἐπιτύχῃ τι ἀνώτερον, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐνεργῶν, ἐπετέθη ἐναντίον τῆς Ἐφέσου, ἥτις ἦτο τὸ κυριώτερον ὁρμητήριον τῶν Περσῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπίθεσίν του ταύτην ἀπέτυχε καὶ οὕτως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς δόξης τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἔργον τοῦ Θρασύλλου, ὡς συναρχηγοῦ τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶναι καὶ ἡ μεγάλη ἐν Χαλκηδόνι νίκη (409 π. Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσεν ὁ Λακεδαιμόνιος ἁρμοστὴς Ἱπποκράτης καὶ τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μετάστασις τοῦ Φαρναβάζου. Διὰ πάσας τὰς ὑπηρεσίας ταύτας πρὸς τὴν πατρίδα ἦτο δημοφιλέστατος εἰς Ἀθήνας, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀπεστάλη εἰς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ στόλου, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὰ τῆς καθόδου τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις νίκην τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων (406 π. Χ.), ὁ Θράσυλλος ἦτο ἐκ τῶν 10 νικητῶν στρατηγῶν, οἵτινες, παρὰ τὴν νίκην των, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ὡς μὴ διασώσαντες τοὺς ναυαγοὺς καὶ μὴ συλλέξαντες τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν, καὶ τῶν 4 παρόντων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν δίκην, οἵτινες καὶ ἐθανατώθησαν. ΚΑΨ.

— **Θράσυλλος**. Ἕλλην φιλόσοφος, γραμματικὸς καὶ ἀστρολόγος, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Α' αἰῶνος μ. Χ. Ὁ Θράσυλλος κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Τιβερίου ἐν Ρόδῳ ἐφείλκυσε τὴν εὔνοιαν τούτου ὡς ἀστρολόγος. Λέγεται ὅτι εἶχε προείπει εἰς τὸν Τιβέριον τὴν προσεχῆ του ἀνάκλησιν ἐκ τῆς ἐν Ρόδῳ ἐξορίας του, ἠκολούθησε δὲ αὐτὸν ἐπανελθόντα εἰς Ρώμην καὶ ἐδίδαξε τοῦτον τὰς μυστικὰς τέχνας. Ὁ Πορφύριος χαρακτηρίζει τὸν Θράσυλλον ὡς φιλόσοφον Πλατωνικόν, ἀσχολούμενον ὅμως καὶ μὲ τὸν Πυθαγόρειον μυστικισμόν. Εἶναι γνωστὸς κυρίως ἐκ τῆς ἐργασίας του περὶ τὴν κατάταξιν τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος κατὰ τετραλογίας. Καθὰ ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὁ Θράσυλλος ἐπραγματεύθη ποικίλα θέματα ἀφορῶντα τὴν ἀστρονομίαν, κοσμογραφίαν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν. Παρὰ Θέωνι τῷ Σμυρναίῳ καὶ Πορφυρίῳ ἐσώθησαν ἀποσπάσματα μουσικῆς συγγραφῆς του «Περὶ τῶν ἑπτὰ τόνων». Δ. Μ. Μ.

— **Θρασύλλου μνημεῖον**. Τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ νικήσαντος ὡς χορηγοῦ κατὰ τὸ 320 π. Χ. Θρασύλλου. Τοῦτο εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὸν θεὸν Διόνυσον καὶ εἶχεν ἀνεγερθῆ πρὸ τοῦ σπηλαίου τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὁποῖον κεῖται ἄνωθεν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ ἔχει μεταβληθῆ εἰς ναΐδιον τῆς «Παναγίας τῆς Σπηλιωτίσσης». Τὸ μνημεῖον διεσῴζετο ἀκέραιον μέχρι τοῦ 1800, ὁπότε ὁ Σκῶτος Ἔλγινος ἀφήρεσε τὸν ἐπ' αὐτοῦ Μελπόμενον Διόνυσον καὶ μετεκόμισεν εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα καὶ εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Τὸν διὰ τῆς ἁρπαγῆς ἀκρωτηριασμὸν τοῦ μνημείου ἐπηύξησεν ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ 1827. ΚΑΨ.

Θρασύλοχος. —1) Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Κηφισοδώρου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μειδίου. Ὅτε κατὰ τὸ 363 π. Χ. ἤρχισε τὴν κατὰ τῶν ἐπιτρόπων του δίκην ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης, ὁ Θρασύλοχος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ τριηραρχία κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, χάριν τῶν ἐπιτρόπων προσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημοσθένους καὶ προέβαλεν εἰς αὐτὸν ἀντίδοσιν (ἀνταλλαγὴν τῆς περιουσίας), ἐν ᾗ περιπτώσει δὲν ἀνεδέχετο ὁ ῥήτωρ ἑκουσίως τὴν τριηραρχίαν ἀντὶ τοῦ Θρασυλόχου. Ὁ Δημοσθένης, διὰ νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης, τὸ ὁποῖον θὰ ἔχανεν ἂν ἐδέχετο τὴν ἀντίδοσιν, διότι μετὰ τῆς περιουσίας του θὰ περιήρχοντο καὶ πᾶσαι αἱ οἰκονομικῆς φύσεως κατ' ἄλλων ἀπαιτήσεις του, ἠναγκάσθη ν' ἀποδεχθῇ τὴν τριηραρχίαν καὶ οὕτως εἰς τὰς ζημίας του προσετέθησαν 20 ἀκόμη μναῖ.

—2) Μεσσήνιος, ὁ κυριώτατος ἡγέτης τῶν φιλιππιζόντων ἐν Μεσσήνῃ. Πρὸς ματαίωσιν τῆς κατὰ τοῦ Φιλίππου δραστηριότητος τοῦ Δημοσθένους διέβαλλε τὰς Ἀθήνας, ὅτι εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Σπάρτης ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐλευθερίας τῶν Πελοποννησίων. ΚΑΨ.

Θρασύμαχος. Ῥήτωρ καὶ σοφιστής, σύγχρονος ἀλλὰ νεώτερος τοῦ Σωκράτους, ἐκ Χαλκηδόνος καταγόμενος. Διῆλθε τὸν περισσότερον χρόνον τοῦ βίου του ἐν Ἀθήναις, ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι. Ἐν τῷ συγγραφικῷ του ἔργῳ ἠσχολήθη κατὰ πρῶτον μὲ φιλοσοφικὰς θεωρίας, ἀφιερώθη ὅμως μετὰ ταῦτα ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς. Ὁ Θρασύμαχος ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πρώτων δημιουργῶν ὕφους ῥητορικοῦ. Ὁ Σουΐδας λέγει περὶ τούτου, ὅτι «πρῶτος περίοδον καὶ κῶλον κατέδειξε καὶ τὸν νῦν τῆς ῥητορικῆς τρόπον εἰσηγήσατο». Ὡς πρὸς τὸ ῥητορικὸν ὕφος ἐτήρησε τὴν μέσην ὁδὸν μεταξὺ τοῦ ποιητικοῦ ὕφους τοῦ Γοργίου καὶ τῆς πεζῆς λιτότητος τοῦ Λυσίου. Ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς «μεικτῆς λέξεως», εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεδείχθησαν μετὰ ταῦτα ἀνυπέρβλητοι ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Πλάτων. Ὁ Διονύσιος ἐπαινεῖ τοῦτον ὡς «καθαρὸν καὶ λεπτὸν καὶ δεινὸν εὑρεῖν τε καὶ εἰπεῖν στρογγύλως καὶ περιττῶς ὃ βούλεται». Ὁ Πλάτων συγκαταλέγει τὸν Θρασύμαχον μεταξὺ τῶν σοφιστῶν καὶ ὁμιλεῖ περὶ τούτου μετὰ πολλῆς πικρίας ὡς προστάτου τῶν ἀνηθίκων σοφιστικῶν θεωριῶν. Αἱ συγγραφαί του ὑπῆρξαν κατὰ τὸ πλεῖστον φύσεως ῥητορικῆς, θεωρητικαὶ ἢ πρακτικαί. Μεταξὺ τούτων ἀναφέρεται ἡ «μεγάλη τέχνη», τουτέστι τέχνη ῥητορική, τῆς ὁποίας μέρη εἶναι ἴσως αἱ ὀνομαζόμεναι «ἀφορμαὶ ῥητορικαί». Ἔγραψε πρὸς τούτοις «δημηγορικά», δηλαδὴ λόγους ἐπιδεικτικούς, οἱ ὁποῖοι συμβουλευτικοῦ περιεχομένου ἦσαν προωρισμένοι πρὸς ἀνάγνωσιν ὡς ὑποδείγματα ὕφους ῥητορικοῦ. Δ. Μ. Μ.

— **Θρασύμαχος**. Διδάσκαλος τῆς σοφιστικῆς ἐκ Κορίνθου καταγόμενος. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους.

— **Θρασύμαχος**. Ῥήτωρ, σύγχρονος τοῦ Ἀντιφῶντος. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται ἡ τέχνη τοῦ διεγείρειν τὰ πάθη, ἡ ἁρμόζουσα περίοδος τοῦ πρακτικοῦ λόγου καὶ ὁ προσήκων τῇ ῥητορικῇ ῥυθμός. —π.

Θρασυμήδης. Υἱὸς τοῦ Νέστορος, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συνεξεστράτευσεν εἰς Τροίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα των Πύλον. Ἐτιμᾶτο ὡς ἥρως ἐν Πύλῳ, ἔνθα ἐδεικνύετο ὁ τάφος του, οὐχὶ μακρὰν τοῦ τάφου τοῦ Νέστορος. Εἰκὼν τούτου γραπτὴ ὡς καὶ ἄλλων βασιλέων τῆς Μεσσηνίας ἐκόσμουν τοὺς τοίχους τοῦ ἐν Μεσσήνῃ ναοῦ τῆς ἐπωνύμου τῆς πόλεως ἡρωΐδος Μεσσήνης.

— **Θρασυμήδης**. Γλύπτης, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀριγνώτου ἐκ Πάρου καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς μὲν τοῦ περιφήμου Φειδίου, σύγχρονος δὲ τῶν πλαστῶν Σκόπα καὶ Πραξιτέλους. Ὁ Θρασυμήδης εἶναι κατὰ τὸν Παυσανίαν ὁ ποιητὴς τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Ἀσκληπιοῦ τῆς Ἐπιδαύρου. Τὸ ὀνομαστὸν τοῦτο ἄγαλμα ἦτο ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, κατὰ τὸ ἥμισυ ὅμως μικρότερον τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ θεὸς ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου του, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον καὶ φέρων τὴν ἀριστερὰν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἱεροῦ ὄφεως, ὁ ὁποῖος ὤρθωτο ἐνώπιόν του. Πλησίον τοῦ θεοῦ ἔκειτο κύων, τὸ πιστὸν ζῷον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἠγρύπνει παρὰ τῷ Ἀσκληπιῷ, ὅτε οὗτος, ὡς βρέφος, εὑρίσκετο ἐκτεθειμένος ἐπὶ τοῦ ὄρους Τιτθίου, θηλαζόμενος ὑπὸ αἰγός. Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦσαν ἀνάγλυπτοι παραστάσεις ἄθλων ἀρχαίων ἡρώων, ὡς π. χ. ἡ πάλη τοῦ Βελλεροφόντου μὲ τὴν Χίμαιραν καὶ ὁ Περσεὺς ἀποκόπτων τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης. Τὸ περίφημον τοῦτο ἄγαλμα τοῦ Θρασυμήδους δυστυχῶς ἀπωλέσθη, ἄγνωστον πότε. Ἰδέαν ὅμως αὐτοῦ σαφῆ καὶ λεπτομερέστατα ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου, ὡς καὶ πιστὴν εἰκόνα τῆς καθόλου ὄψεως αὐτοῦ, διέσωσαν ἡμῖν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ νομίσματα τῆς Ἐπιδαύρου, καὶ μάλιστα τὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δύο ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ τὰ ὁποῖα κοσμοῦσι νῦν τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Ὁ Ἀσκληπιὸς τοῦ Θρασυμήδους, κατὰ τὰς δύο ὡς ἄνω ἀναπαραστάσεις, ὡμοίαζε πολὺ μὲ τὸν ἐπίσης χρυσελεφάντινον Δία τῆς Ὀλυμπίας, εἶχεν ὅμως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπιβλητικότητα καὶ αὐστηρότητα τῆς μορφῆς ἐκείνου, ἥμερον καὶ ἀγαθὴν τὴν φυσιογνωμίαν, ὡς θεὸς τοῦ οἴκτου καὶ τοῦ ἐλέους. Τὴν πατρότητα, ἐν τούτοις, τοῦ ἀγάλματος τούτου διεκδικεῖ ὁ Ἀθηναγόρας διὰ τὸν Φειδίαν. Ὁ Παυσανίας ὅμως ῥητῶς ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος ἐπιγραφὴ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ Θρασυμήδους τοῦ ἐκ Πάρου· καὶ ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ Παυσανίου εἶναι ἀληθής.

[Π. Καββαδία, Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ. Β. Δ. Θ.

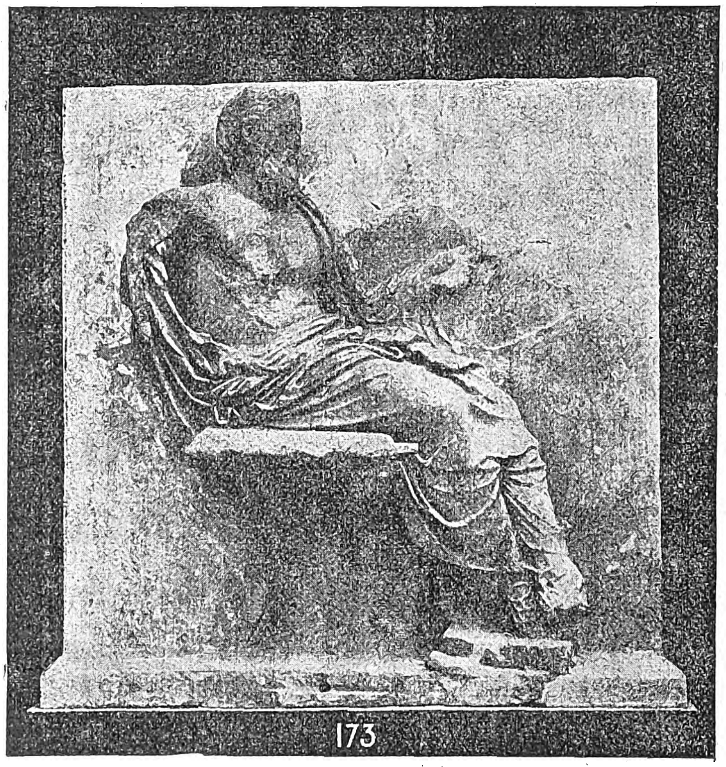

Θρασυμήδους: Ὁ Ἀσκληπιὸς τῆς Ἐπιδαύρου.

Θρασύμηλος [*Μυθολ.*]. Ἡνίοχος τοῦ Σαρπηδόνος, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου. —π.

θρασύνω, ἀόρ. *ἐθράσυνα—ἐθρασύνθην*· καθιστῶ τινα θρασύν, αὐθάδη, ἀποθρασύνω.

θρασύς, —*εῖα*, —*ύ*· ὁ ἔχων θράσος, ἀναιδής, αὐθάδης, προπετής: «πρὸς πάντας δεικνύεται ἐξ ἴσου θρασύς».—Ἐπίρρ. **θρασέως**: «φέρεται θρασέως».

θρασύτης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θρασέος, αὐθάδεια, ἀναίδεια, προπέτεια.

— **θρασύτης κατὰ τῆς ἀρχῆς** [*Ποιν. Δίκ.*]. Τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐρρύθμιζε τὸ ἄρθρον 167 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ὅπερ ὅμως κατηργήθη διὰ τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ νόμου 2111 τῆς 11/18 Μαρτίου 1920 περὶ ἀδικημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν 7 ἡμερῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους καὶ μὲ χρηματικὴν ποινὴν μέχρι 500 δραχμῶν ἢ μὲ τὴν ἑτέραν μόνον τῶν ποινῶν τούτων: α') ὅστις, ἵνα ἐξαναγκάσῃ ἐργοδότην εἰς μεταβολὴν τῶν ὅρων τῆς ἐργασίας ἢ νὰ παρεμποδίσῃ ὁπωσδήποτε τὴν ἐλευθέραν ταύτης ἄσκησιν, προκαλεῖ διακοπὴν τῆς ἐργασίας, μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο ἀπειλάς, βίαν ἢ χειροδικίαν κατὰ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἐργασθῶσι· β') ὅστις ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ἐπιδιώκει τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διακοπῆς τῆς ἐργασίας· γ') ὅστις διὰ τῶν αὐτῶν μέσων καὶ ὅπως ἐξαναγκάσῃ ἐργάτας εἰς μεταβολὴν τῶν ὅρων τῆς ἐργασίας ἢ εἰς ἀποχὴν

Digitized by Google

ἀπὸ ἀπεργίας προκαλεῖ διακοπὴν τῆς ἐργασίας ἐργοδότου (λὸκ-άουτ) ἢ ἐπιδιώκει τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διακοπῆς· δ') ὅστις διὰ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω μέσων ἐξαναγκάσῃ ἐργάτας εἰς ἀποχὴν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν. Μὲ φυλάκισιν τουλάχιστον τριῶν μηνῶν καὶ χρηματικὴν ποινὴν δραχμῶν 200—1000 τιμωρεῖται ὅστις ἐπὶ τῷ ἐν τοῖς πρόσθεν σκοπῷ ἀφαιρεῖ, ἀποκρύπτει, καταστρέφει ἢ ὁπωσδήποτε καθιστᾷ ἄχρηστον μηχάνημα ἢ στοιχεῖον μηχανήματος ἢ μηχανικῆς ἐξασθενήσεως καὶ ἐπιτυγχάνει οὕτω διακοπὴν ἢ ἀσυνήθη ἀνωμαλίαν τῆς λειτουργίας βιομηχανικῆς ἢ βιοτεχνικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ καθιστᾷ τὴν ἐξακολούθησιν ἐπικίνδυνον. Ὁ ἔνοχος τῶν ὡς ἄνω πράξεων τιμωρεῖται ἐξ ἴσου εἴτε ἐνήργησε πρὸς ἴδιον συμφέρον, εἴτε μὴ (βλ. καὶ ἄρθρον 168 τοῦ Ποινικοῦ νόμου). Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Θρασώ, ἢ *Θρασώ.* Προσωνύμιον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀποδοθὲν αὐτῇ διὰ τὴν ἀνδρείαν. —π.

Θράσων. Χαλκοπλάστης, πιθανῶς ἐξ Ἀρκαδίας, ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς Δ' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὸν Πλίνιον, ὁ Θράσων ἦτο κυρίως χαλκοπλάστης ἀγαλμάτων ἀθλητῶν, ὁπλιτῶν, κυνηγῶν καὶ θυσιαζόντων. Ὁ Στράβων ὅμως ἀναφέρει, ὅτι εἶδεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος καὶ δύο, ἄλλου εἴδους, ἔργα αὐτοῦ: τὸ Ἑκατήσιον καὶ τὴν Κρήνην, καὶ τὴν Πηνελό-

Μαρμάρινον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον Πηνελόπης.
[Μουσεῖον Βατικανοῦ.]

πην μὲ τὴν Εὐρύκλειαν πλησίον τοῦ Ὀδυσσέως. Τὸ πρῶτον ἔργον πιθανὸν νὰ ἦτο ἁπλῶς ἡ τρίμορφος Ἑκάτη ἐντὸς ναΐσκου παρὰ τὴν κρήνην, ἀλλ' οὐδὲν πέραν τῆς εἰκασίας ταύτης εἶναι γνωστόν. Περὶ τοῦ συμπλέγματος ὅμως τῆς Πηνελόπης ἔχομεν πλήρη εἰκόνα τῆς παραστάσεως τοῦ ἔργου ἀπὸ πολλὰ πήλινα ἀνάγλυφα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τῆς Πηνελόπης τοῦ Βατικανοῦ, τῆς ὁποίας ἡ πνευματώδης σύνθεσις καὶ ἡ τεχνικῶς ἐντελὴς ἐκδήλωσις τῆς λύπης καὶ τοῦ ρεμβασμοῦ ὑπενθυμίζουσι τοὺς χρόνους τοῦ Θράσωνος, καθ' οὓς ἱδρύθη καὶ ἐκοσμήθη μὲ ἔργα τέχνης καὶ ὁ περίφημος ἐν Ἐφέσῳ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος. Β. Δ. Θ

—**Θράσων, μάρτυς.** Κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ (286—305) συλληφθείς, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τῶν ἁγίων Ποντιανοῦ καὶ Πρετεξτάτου, ἑορτάζεται δὲ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν μαρτυρολόγιον τὴν 11 Δεκεμβρίου. Ε.Γ.Π.

Θρασώνδας. Βοιωτός, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ στόλου τῶν Πελοποννησίων κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν (406 π. Χ.), τὸ ὁποῖον ὑπεχώρησε μόλις ἐγνώσθη ὅτι ὁ Καλλικρατίδας πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν σύγκρουσιν τῆς ναυαρχίδος του μετὰ τῆς τοῦ Περικλέους, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἔγινεν ἄφαντος.

θραυσιγενὴς ***ἐπιφάνεια*** (Bruchfläche) *[Ὀρυκτολ.].* Ἡ ἀκανόνιστος ἐπιφάνεια, ἡ ὁποία παράγεται ἐπὶ τῶν ὀρυκτῶν, ὅταν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργήσῃ ἐξωτερική τις δύναμις (π. χ. κροῦσις, σφυροκόπησις) καὶ ἡ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικὴ εἰς διάφορα ὀρυκτὰ (βλ. *θραῦσις*). Γ. Κ. Γ.

θραῦσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θραύειν, ἡ διακοπὴ τῆς συνεχείας, σύντριψις, κοιν. *σπάσιμο*· || φθορά, καταστροφή: «ἔγινε μεγάλη θραῦσις».

—*[Μηχ.]* Καλεῖται *θραῦσις* ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν μορίων στερεοῦ σώματος, ὅταν ἐπέρχεται διὰ δυνάμεων, αἵτινες δὲν ἐνεργοῦν ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν ἀποχωρισμοῦ, ὡς τοῦτο συμβαίνει προκειμένου περὶ κοπῆς, πριονίσματος κ.λ.π. Αἱ ἐπιφάνειαι ἀποχωρισμοῦ λέγονται *ἐπιφάνειαι θραύσεως* ἢ *θραύσματα.* Αἱ μέγισται δυνάμεις, αἵτινες ἐπιφέρουσι τὴν θραῦσιν, καλοῦνται *φορτία θραύσεως* (βλ. λ. *ἀντοχή*). Κατὰ τὰ πειράματα ἀντοχῆς συνήθως προκαλεῖται ἡ θραῦσις δι' ἕλξεως, θλίψεως, κάμψεως ἢ στρέψεως. Ἀντιστοίχως πρὸς τὴν μορφὴν τῶν δοκιμίων καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιβαρύνσεως (π. χ. τῆς ταχύτητος αὐξήσεως τῶν ἐνεργουσῶν δυνάμεων, τῆς διαρκείας, τῆς θερμοκρασίας) καὶ τὰς ἐν γένει ἰδιότητας τοῦ σώματος διαφέρουν αἱ ἐπιφάνειαι θραύσεως, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ. Ἀντιστρόφως ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ θραύσματος δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιβαρύνσεως, ἥτις ἐπέφερε τὴν θραῦσιν καὶ ἐπαρκὲς μέρος τῶν ἐνδιαφερουσῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὑπ' ὄψει σώματος. Ἡ πλήρης διασάφησις τῶν σχέσεων τούτων μεταξὺ θραύσματος καὶ ἰδιοτήτων τοῦ ὑλικοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἵλκυσε σπουδαίως τὴν προσοχὴν τῶν πειραματιστῶν. Α. Μ.

—*[Ὀρυκτολ.]* Ἡ *θραῦσις* (Bruch) εἶναι τὸ γνώρισμα τῶν ὀρυκτῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ δυνάμεώς τινος ἐξωτερικῆς (π. χ. διὰ σφυροκοπήσεως, κρούσεως) παράγεται ἐπ' αὐτῶν χαρακτηριστικὴ ἐπιφάνεια ἀκανόνιστος, ἡ ὁποία καλεῖται *θραυσιγενὴς ἐπιφάνεια.* Ἡ θραῦσις εἶναι τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον πρὸς τὸν *σχισμὸν* (βλ. λ.), φυσικὸν γνώρισμα τῶν ὀρυκτῶν. Ἑπομένως ἐπὶ ὀρυκτῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχισμὸν τελειότατον, εἶναι δύσκολον νὰ παραχθῶσι θραυσιγενεῖς ἐπιφάνειαι, ἰδίως ὅταν ὁ σχισμὸς λαμβάνῃ χώραν κατὰ περισσοτέρας διευθύνσεις. Διὰ τοῦτο εἰς κρυστάλλους ἀσβεστίτου καὶ γαληνίτου, τῶν ὁποίων ὁ σχισμὸς εἶναι τελειότατος, σπανίως παρατηρεῖται θραῦσις. Ὅσῳ δὲ ἀτελὴς εἶναι ὁ σχισμός, τοσούτῳ τελειοτέρα ἐμφανίζεται ἡ θραῦσις. Εἰς τὰ κρυσταλλικὰ ὀρυκτὰ ἡ θραῦσις παρουσιάζεται καὶ ὡς ἰδιότης ἐπιβατική, ἔχουσα διαφόρους τιμὰς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς θραύσεως παραγομένη ἐπὶ τῶν ὀρυκτῶν ἐπιφάνεια εἶναι διαφόρου σχήματος καὶ φύσεως, διὰ τοῦτο τὸ φυσικὸν τοῦτο γνώρισμα χρησιμεύει πολλάκις πρὸς διάγνωσιν τῶν ὀρυκτῶν. Ἡ θραῦσις ὡς πρὸς τὸ σχῆμα μὲν τῆς θραυσιγενοῦς ἐπιφανείας καλεῖται: 1) *ὀστρεοειδής,* ὅταν ἡ παραγομένη θραυσιγενὴς ἐπιφάνεια εἶναι κοίλη καὶ ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ *ὀστράκου*· 2) *ἐπίπεδος,* ὅταν ἡ θραυσιγενὴς ἐπιφάνεια δὲν φέρῃ κοιλότητας καὶ ἐξοχὰς καὶ προσεγγίζῃ πολὺ πρὸς ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν· 3) *ἀνώμαλος,* ὅταν εἶναι ἀκανόνιστος καὶ πλήρης κοιλοτήτων καὶ ἐξοχῶν. Ὡς πρὸς τὴν φύσιν δὲ τῆς θραυσιγενοῦς ἐπιφανείας ἡ θραῦσις καλεῖται: 1) *λεία,* ὅταν ἡ ἐπιφάνεια καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν εἶναι ἐλευθέρα τραχυτήτων· 2) *σκληθρώδης,* ὅταν ἡ θραυσιγενὴς ἐπιφάνεια φέρῃ μικρὰ σκλῆθρα ἢ σχίζας, ὡς τὸ ξύλον· 3) *γεηρά,* ὅταν ἡ ἐπιφάνεια ἔχῃ σύστασιν κόνεως ἢ ἄμμου· 4) *ἀγκιστροειδής,* ὅταν ἡ ἐπιφάνεια φέρῃ λεπτὰ ἄγκιστρα. Τοιαύτης φύσεως θραῦσις παρατηρεῖται μόνον ἐπὶ τῶν ἐλατῶν μετάλλων, π. χ. τοῦ ἀργύρου, σιδήρου κτλ. Γ. Κ. Γ.

θραῦσμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θραύειν, μέρος τοῦ θραυσθέντος, ἀπόθραυσμα, κοιν. *κομμάτι:* «θραύσματα ξύλου,—λίθου» τεμάχια ξύλου,—λίθου, «τὰ θραύσματα τῶν βλημάτων,—τῶν ὀβίδων» τὰ τεμάχια εἰς τὰ ὁποῖα διαρρηγνύονται τὰ βλήματα, αἱ ὀβίδες.

θραυσματογενῆ ***πετρώματα*** *[Πετρογρ.]*· βλ. λ. *ἐξωγενῆ* πετρώματα.

θραυσματοδόχη (ἡ) *[Ὀχυρ.—Πυροβ.].* Καλεῖται οὕτω πᾶν κατασκεύασμα, ὅπερ δεχόμενον θραύσματα βλήματος ἢ βολίδας προφυλάττει τοὺς παρ' αὐτὸ ἢ ἐν αὐτῷ ἀπὸ τούτων, ἐξ οὗ καὶ *ἀλεξίθραυσμα* ἢ *ἀλεξιβόλιον* καλεῖται. Οὕτως ἐν τῇ ὀχυρωτικῇ λαμβάνουσι τὴν μορφὴν διαχώματος, διαστάσεων καὶ συνθέσεως ἐξαρτωμένων ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἐν ᾧ ἐγείρεται ὀχυρωματικοῦ ἔργου· ἐν δὲ τῇ πυροβολικῇ ἀποτελοῦνται ἀπὸ θαλαμίσκους ἐκ χαλυβικοῦ πεταλείου ἢ κοινοὺς ὑπογείους θόλους, δι' ὧν εἰς τὰ πεδία βολῆς πυροβολικοῦ προφυλάσσεται τὸ παρὰ τοὺς στόχους προσωπικόν, ἢ οἱ πειραματιζόμενοι πρὸς διερεύνησιν μήπω καθορισθεισῶν ἰδιοτήτων πολεμικῶν κατασκευασμάτων. Κ. Ν. Γ.

θραύω, ἀόρ. *ἔθραυσα—ἐθραύσθην*· διακόπτω τὴν συνέχειαν, συντρίβω, κατάγνυμι, κοιν. *τσακίζω:* «ὁ ἄνεμος—, ἡ χιὼν ἔθραυσε τοὺς κλάδους τῶν δένδρων», «ὁ σίδηρος δὲν θραύεται εὐκόλως», «τὸ πλοῖον προσήραξε καὶ ἐθραύσθη».

Θραψανὸς *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 1192. Κεῖται ἐπὶ εὐφόρου κοιλάδος, ἔχει κλῖμα ὑγιεινὸν καὶ ὑδρεύεται ἐκ φρεάτων. Ἡ περιφέρεια τοῦ χωρίου παράγει δημητριακά, ἔλαιον, οἶνον καὶ σῦκα. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικήν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ χωρίου ἐντὸς ἀγροῦ ἔκειτο ἡ οἰκία τοῦ ἐκ Σητείας ἄρχοντος *Βιτσένζου Κορνάρου,* ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ε. Γ.

Θραψίμι(ον) *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 633. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χωρίου καλύπτεται ὑπὸ δασῶν ἐκ θαμνώδους βλαστήσεως. Μετὰ τῆς Καρδίτσης συγκοινωνεῖ διὰ βατῆς ὁδοῦ (ὧραι 6). Δ. Ε. Μ.

θρέμμα (τό)· τὸ τεθραμμένον ἢ τρεφόμενον ἔτι, τὸ μικρὸν τὴν ἡλικίαν: «ὀρνίθων θρέμματα», «νεογενῆ θρέμματα παίδων»· || *θρέμματα*· τὰ κατοικίδια ζῷα, ἰδίᾳ τὰ ἄλλως *βοσκήματα,* ποίμνια καὶ ἀγέλαι· || καθόλου, γραφικὴ ἔκφρασις παντὸς ὅ,τι ἀνατρέφεται: «ὦ θρέμμα ἀναιδές», «ἄθλια θρέμματα».

θρεμμένος, *—η,—ο*· δημοτ. παθ. μετχ. τοῦ *τρέφω*· εὐτραφής, εὔσαρκος, παχύς.

θρέμπο ***ἥμερο*** (τὸ) *[Βοτ.].* Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *μικρομερὶς ἡ νευρώδης* (Micromeria nervosa).

θρεόζη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.].* Μονοσακχαρίτης τοῦ τύπου $CH_2OH.[CH(OH)]_2.CHO$, ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλδοτετροζῶν. Διακρίνονται δύο στερεοϊσομερεῖς μορφαί, ἡ *d* καὶ ἡ *l.* Σ. Γ.

θρεονικὰ ***ὀξέα*** *[Ὀργ. Χημ.]*· βλ. *τριοξυβουτυρικὸν* ὀξύ.

θρεπτικὸν (τὸ) *[Φιλοσ.].* Οὕτω καλεῖται παρ' Ἀριστοτέλει τὸ τέταρτον μόριον τῆς ψυχῆς, ἅπαντων παρὰ πᾶσι τοῖς ζῶσιν ὀργανισμοῖς. Τοῦ θρεπτικοῦ ἔργα ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν γέννησιν καὶ τὴν θρέψιν, τοποθετεῖ δὲ τοῦτο μεταξὺ τοῦ δεχομένου τὴν τροφὴν ὀργάνου καὶ τοῦ ἀφίνοντος τὸ περίττωμα τοιούτου. Π. Ν. Π.

θρεπτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἁρμόδιος πρὸς θρέψιν, ὁ συντελῶν εἰς καλὴν θρέψιν: «θρεπτικαὶ τροφαί, —οὐσίαι»· || «θρεπτικὸν σύστημα» τὸ σύνολον τῶν ὀργάνων τῶν ἀπεργαζομένων τὴν θρέψιν, ἄλλως *γαστροεντερικόν*· || ***θρεπτικὸν*** (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.). —Ἐπίρρ. ***θρεπτικῶς.***

θρεπτικότης, *—ητος* (ἡ)· ἡ ἰδιότης τοῦ θρεπτικοῦ, τὸ νὰ εἶναί τι θρεπτικόν: «ἡ θρεπτικότης τοῦ γάλακτος,—τοῦ κρέατος,—τοῦ ἄρτου,—τῶν ὀπωρῶν».

θρεφτάρι (τό)· τὸ οἰκόσιτον βόσκημα, τὸ σιτευτόν, ἄλλως *μανάρι* (ὑποκορ. τοῦ *θρεφτὸ* ἄνευ ὑποκορ. σημασίας).

θρέφω· δημοτ. ἀντὶ *τρέφω* (βλ. λ.).

θρέψιμο, *—ατος* (τό)· δημοτ., ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *τρέφειν,* θρέψις, καλὴ θρέψις, πάχος: «θρέψιμο ποῦ τό 'καμε!» πόσον παχὺς ἔγινε.

Θρεψίππας, καὶ *Θρέψιππος [Μυθολ.].* Υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ μιᾶς τῶν Θεσπιάδων. —π.

θρέψις (ἡ),*—εως*· ἡ πρᾶξις τοῦ τρέφειν ἢ τρέφεσθαι, τὸ *θρέψιμο* (βλ. λ.).

—*[Βιολ.]* Καλεῖται *θρέψις* τὸ σύνολον τῶν φαινομένων, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τοὺς ζωϊκοὺς καὶ φυτικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ χρησιμεύουν πρὸς ἀνάπτυξιν τούτων.

Ἡ θρέψις εἰς τὰ ζῷα. Εἰς τοὺς μικροτάτους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ὅπως εἰς τὰ πρωτόζῳα, ἡ θρέψις φαίνεται τελείως ἀτονοῦσα, ὁπότε παρατηρεῖται εἰς τὰ ζῷα ταῦτα τὸ φαινόμενον τῆς ἀφομοιώσεως. Τὸ ἀντίθετον τοῦ φαινομένου τούτου παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἀνωτέρους ζωϊκοὺς ὀργανισμούς, ὅπου ὁ καταμερισμὸς τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας εἶναι τέλειος καὶ πρὸς τοῦτο ὑπάρχουσιν εἰδικὰ ὄργανα, ἅτινα ὡς σκοπὸν ἔχουσι τὴν προπαρασκευὴν τῆς λειτουργίας τῆς ἀφομοιώσεως. Πᾶσαι αὗται αἱ λειτουργίαι, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ζῴου, καλοῦνται λειτουργίαι τῆς θρέψεως.

Θρέψις τῶν φυτῶν. Καλεῖται οὕτω τὸ ἄθροισμα τῶν διεργασιῶν, δι' ὧν τὸ φυτὸν παράγει ὀργανικὰς οὐσίας χρησίμους, ὅπως συγκρατηθῇ ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἀναπτυχθῇ. Αἱ διάφοροι ἐκ τῶν ἔξω εἰσερχόμεναι οὐσίαι καὶ κυρίως ὁ ἄνθραξ, ὑφίστανται ριζικὴν ἀλλοίωσιν, κυρίως λόγῳ τῆς δραστικῆς δυνάμεως ἣν ἔχει τὸ πρωτόπλασμα. Ἡ τοιαύτη ἀλλοίωσις συντελεῖ εἰς τὴν σύστασιν νέων στοιχείων ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων ὑπὸ τοῦ χρόνου. Αἱ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν τῷ φυτῷ εἰσερχόμεναι οὐσίαι ἐναποθηκεύονται ἐν αὐτῷ εἰς ἀρκετὴν ποσότητα, ἧς τὴν μεγαλυτέραν κατέχουσιν αἱ ἑνώσεις τοῦ ἄνθρακος. Μετὰ τὸν ἄνθρακα ἔρχεται τὸ ὕδωρ, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τοῦ πρωτοπλάσματος, ὡς διαποτίζον τὰς μεμβράνας, τοὺς κόκκους τοῦ ἀμύλου καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κυττάρῳ περιεχόμενα συστατικά. Ἡ ποσότης τοῦ ἐν τῷ φυτῷ κυ-

Digitized by Google

κλοφορούντος ὕδατος εἶναι ἀνάλογος κατὰ τὰ διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν, τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ διάφορα φυτικὰ μόρια. Αἱ γενόμεναι παρατηρήσεις κατέδειξαν, ὅτι τὰ ποώδη φυτὰ ἐνέχουσιν 65—80 % ὕδατος, τὰ δὲ ξυλώδη φθάνουσι μέχρι 50 %. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ποσότητας δὲν ὑπολογίζεται τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τοῖς καρποῖς περιεχόμενον. Τὸ ὕδωρ, πλὴν τῆς ἐπενεργείας του ὡς μέσου διαποτιστικοῦ τῶν συνιστώντων τὸ κύτταρον οὐσιῶν, ἐνέχει καὶ ἑτέρας, ἐν διαλύσει, ὀργανικὰς καὶ ἀνοργάνους οὐσίας. Ὅταν τὸ φυτικὸν μόριον θερμανθῇ εἰς θερμοκρασίαν 100—110 %, δηλαδὴ μέχρις ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος, ἀπομένει στερεὸν ὑπόλειμμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀργανικῶν οὐσιῶν συνιστάμενον. Τὸ ὑπόλειμμα τοῦτο καιόμενον μεταβάλλεται εἰς ἑνώσεις τοῦ ἄνθρακος (διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ ὕδωρ), αἵτινες καὶ ἀποβάλλονται, καὶ παραμένει μόνον ἄκαυστος ἡ *τέφρα*, ἥτις περιέχει ἀνοργάνους οὐσίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ἀνοργάνων στοιχείων, ἅτινα παραμένουσιν ἐν τῇ τέφρᾳ, εἶναι: *ἀσβέστιον, κάλιον, μαγνήσιον, σίδηρος* καὶ *φωσφόρον*· ἡ καιομένη οὐσία περιέχει *ἄνθρακα, ἄζωτον, ὀξυγόνον* καὶ *ὑδρογόνον*. Δ. Ν. Π.

— *[Φυσιολ.]* *Θρέψις* εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἀνταλλαγῶν, αἵτινες τελοῦνται μεταξὺ τῆς ζώσης ὕλης καὶ τῆς μὴ ζώσης, μεταξὺ τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτόν, καὶ δι' ὧν τὰ ἀνατομικὰ τοῦ ζῶντος σώματος στοιχεῖα, τὰ κύτταρα, ἀδιαλείπτως ἀναπαράγονται, ἀποβάλλοντα τὰ τέως συστατικὰ αὐτῶν εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ ἀντ' αὐτῶν νέα προσλαμβάνοντα ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἅτινα καθίστανται προσόμοια πρὸς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν εἰδικὴν σύστασιν τῶν καθ' ἕκαστον κυττάρων. Ἡ διττὴ αὕτη κίνησις τῆς διηνεκοῦς συνθέσεως καὶ ἀποσυνθέσεως τῶν ἀνατομικῶν στοιχείων ἀποτελεῖ τὴν *ἀφομοίωσιν* καὶ τὴν *ἑτεροίωσιν* ἢ *ἀνάλυσιν*, αἵτινες συνιστῶσι τὴν θρέψιν. Ἡ λειτουργία δ' αὕτη εἶναι ἡ σημαντικωτάτη τῶν ζώντων σωμάτων ἰδιότης· ἡ ἀναστολὴ τῆς θρέψεως συνεπάγεται τὴν ἀναστολὴν αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἐν τοῖς ζῴοις τὸ ὀρῶδες ὑγρόν, ὅπερ ὡς λέμφος περικλύζει τὰ διάφορα κύτταρα τοῦ σώματος, ἔνθεν μὲν χορηγεῖ αὐτοῖς ὀξυγόνον, ὕδωρ καὶ τὰς ἄλλας ἀναγκαίας θρεπτικὰς οὐσίας, ἃς ἐκ τῶν πέριξ παραλαμβάνει, ἔνθεν δ' ἀπάγει εἰς τὰ ἐκτὸς διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς ἑτεροιώσεως, ἅτινα παραλαμβάνει ἀπὸ τῶν ἱστῶν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως οὔτε τὸ ὀξυγόνον οὔτε αἱ θρεπτικαὶ οὐσίαι ἀφικνοῦνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν λέμφον, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ κυκλοφορουμένου αἵματος, διὰ τοῦτο, ἵνα αὗται ἀφιχθῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ οὕτω καταστῇ οὗτος χρήσιμος εἰς τὰς ἐξεργασίας τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης, ἀπαιτεῖται ἡ συνεργασία διαφόρων ὀργανικῶν συστημάτων καὶ δὴ τῶν ὀργάνων τῆς *κυκλοφορίας*, τῆς *πέψεως* καὶ τῆς *ἀναπνοῆς*. Τὸ κυκλοφορικὸν σύστημα ἐμβάλλει εἰς κίνησιν τὸ αἷμα· τοῦτο δὲ κυκλοφορούμενον διηνεκῶς διὰ πάντων τῶν μερῶν τοῦ σώματος προσλαμβάνει ἐκ τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος τὸ ὀξυγόνον καὶ τὰς πρὸς θρέψιν οὐσίας, ἃς προσκομίζει εἰς τὸν λέμφον, παραλαμβάνει δ' ἐξ αὐτοῦ τὰς ἀχρήστους πρὸς ἀποβολήν. Καὶ τὸ μὲν ὀξυγόνον προσλαμβάνεται διὰ τῆς ἀναπνοῆς ὡς ἔχει ἐκ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ θρεπτικαὶ οὐσίαι καθίστανται ἱκαναὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ αἷμα μόνον μετὰ προηγουμένην ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος κατεργασίαν, δι' ἧς μεταβάλλονται εἰς οὐσίας εὐδιαλύτους, εὐαπορροφήτους καὶ εὐαφομοιώτους. Οὕτω δ' ὁ λέμφος ἀεὶ ἀνακαινιζόμενος ὑπὸ τοῦ αἵματος δι' ἁπασῶν τῶν οὐσιῶν, ὧν δεῖται, καθίσταται πρόσφορος εἰς τὰς ζωικὰς τῶν κυττάρων ἐξεργασίας. Καὶ δὲν εἶναι μὲν τελείως διηκριβωμένος ὁ ἐνδόμυχος μηχανισμὸς τῶν διαμείψεων καὶ τῶν ἐξεργασιῶν τούτων, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς διαπιδυτικῆς ἢ ὡσμωτικῆς πιέσεως τοῦ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ζῶσαν ὕλην εὑρισκομένου περιέχοντος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν πρόσληψις τροφῆς, προωρισμένης διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἶναι διαλείπουσα, ἡ δὲ ἀφομοίωσις καὶ ἡ ἑτεροίωσις συνεχεῖς, ὑπάρχουσιν ἐν διαφόροις τοῦ ὀργανισμοῦ μέρεσι τεταμιευμέναι οὐσίαι χρήσιμοι, ἃς κατὰ τὰς ἀνάγκας παραλαμβάνει τὸ αἷμα (γλυκογόνον ἐν τῷ ἥπατι, λίπος ἐν τῷ συνδετικῷ ἱστῷ, λευκωματώδεις οὐσίαι ἐν τοῖς λεμφώδεσιν ὀργάνοις κλπ.). Δεῖται δὲ τὸ ζωικὸν σῶμα πρὸς θρέψιν ἑαυτοῦ ἀνοργάνων τε καὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν. Καὶ τῶν μὲν ἀνοργάνων οὐσιῶν ἀξιολογωτάτη εἶναι τὸ *ὀξυγόνον*, δι' οὗ τελοῦνται αἱ ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὀξειδώσεις· ἀπαιτεῖται δ' ἔτι *ὕδωρ*, εἰς ὃ ἡ ζῶσα ὕλη ὀφείλει τὴν ρευστότητα αὐτῆς καὶ τὴν εὐχερῆ τῶν μορίων μετακίνησιν, δι' ὧν ἐφικτὴ καθίσταται ἡ ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης· προσέτι δ' *ἅλατά τινα*, ὧν ἡ διὰ τῆς τροφῆς εἰσαγωγὴ εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ ὧν ἡ ἔλλειψις φέρει βαρεῖας διαταραχὰς καὶ τέλος τὸν θάνατον. Καταλείπουσι δὲ τὸ σῶμα αἱ ἀνόργανοι οὐσίαι τὸ πλεῖστον ἐν ᾗ εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ μορφῇ, μηδέποτε μετατρεπόμεναι εἰς οὐσίας ὀργανικάς. Αἱ δ' εἰς τὸ σῶμα εἰσαγόμεναι ὀργανικαὶ οὐσίαι προέρχονται ἐκ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων· εἶναι δ' αὗται τὰ λευκώματα, τὰ λίπη, οἱ ὑδατάνθρακες, πιθανῶς δὲ καὶ αἱ βιταμῖναι. Διὰ τῆς ὀξειδώσεως δ' αὐτῶν παράγεται ἡ θερμότης τοῦ σώματος, ἡ κίνησις τοῦ αἵματος, ἡ μυϊκὴ λειτουργία κλπ. καὶ ἄρα πᾶσα ἡ ζωή. Τὸ ποσὸν δὲ τῶν εἰσακτέων ἔξωθεν εἰς τὸ σῶμα χρησίμων οὐσιῶν ἀναλογεῖ καθόλου πρὸς τὴν κατ' ὄγκον ἀνάπτυξιν τῶν ὀργάνων, ἀλλὰ ποικίλλει κατὰ τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν, τὴν κρᾶσιν, τὴν δίαιταν, τὰς ἀσχολίας. Ὑπολογίζοντες δ' ἀκριβῶς πάσας τὰς ὡς στερεάς, ὑγρὰς τε καὶ ἀερίας εἰσαγομένας καὶ ἐξαγομένας ἀπὸ τοῦ σώματος οὐσίας, συμπεραίνομεν ὅτι καθόλου ἀπόλλυσιν ἄνθρωπος ἐνήλικος ἐν διαστήματι 24 ὡρῶν 280 γραμμάρια ἄνθρακος, 19 ἀζώτου, 680 ὀξυγόνου, 6 ὑδρογόνου καὶ 32 διαφόρων ἁλάτων καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν αἱ προσλαμβανόμεναι τροφαὶ ἐντὸς 24 ὡρῶν δέον νὰ ἐμπεριέχωσι τοὐλάχιστον τὰ αὐτὰ ποσά, ἅτινα ἐπὶ μείζονος ἢ ἐλάσσονος καταναλώσεως δυνάμεων καὶ ἄρα θερμότητος αὐξάνονται ἢ ἐλαττοῦνται ἀναλόγως. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Θρῆ Ρίβερς (Three Rivers=τρεῖς ποταμοί) *[Γεωγραφ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τοῦ Καναδᾶ, πρωτεύουσα τῆς κομιτείας τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου καὶ κειμένη ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Ἁγίου Μαυρικίου καὶ Ἁγίου Λαυρεντίου. Κάτ. 15.000. Τὸ ὄνομά της «Τρεῖς ποταμοί», ἐδόθη εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ πρῶτος ποταμὸς ἔχει δύο στόμια. Ἔχει ὡραῖον λιμένα καὶ μεγάλας ἀποβάθρας. Ἐξάγει εἰς σημαντικὰς ποσότητας σιτηρά, ξυλείαν καὶ χάρτην. Ἄλλαι βιομηχανίαι εἶναι χυτήρια, σιδηρουργεῖα, ἐπιπλοποιεῖα, ἁμαξοποιεῖα, ὑποδηματοποιεῖα. Ἡ πόλις τῷ 1634 ἦτο ἀποικία γαλλική. Δ. Σ. Δ.

θρηνητικός, *—ή, —όν*· ὁ κατάλληλος ἢ ἐπιτήδειος πρὸς θρῆνον: «αὐλὸς θρηνητικός» ‖ θρηνώδης, πένθιμος, λυπηρός: «ᾆσμα θρηνητικόν». — Ἐπίρρ. ***θρηνητικῶς***, καὶ ***θρηνητικά***.

θρηνολογία (ἡ)· θρῆνος πολύς, ὀλοφυρμός, θρηνῳδία.

θρηνολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ θρηνῶν, ὁ ὀλοφυρόμενος, θρηνῳδός.

θρηνολογῶ *(—έω)*· θρηνῶ, κλαίω, ὀλοφύρομαι, κλαίω τὴ μοίρα μου: «ἐζήτησε τὴν συνδρομήν μου θρηνολογῶν», «δὲν παύει θρηνολογῶν».

θρῆνος (ὁ)· τὸ θρηνεῖν, τὸ κλαίειν: «θρῆνος καὶ ὀδυρμός» ‖ θρηνητικὸν ᾆσμα εἰς ἀποθανόντα, κοιν. *μοιρολόγι* ‖ «Θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ποίημα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

— *[Ἐγκυκλ.]* Ὁ *θρῆνος* εἶναι μία ἐκ τῶν στοιχειωδεστέρων καὶ μᾶλλον πρωτογόνων μορφῶν τῆς ποιήσεως, ἐμφανισθεὶς ἀφ' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ τὰ λυπηρὰ του συναισθήματα εἰς ἔρρυθμον γλῶσσαν. Ὅπως ὅλα τὰ εἴδη, τὰ προελθόντα ἀμέσως ἐκ τῶν ἐνστίκτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἶναι κατ' ἐξοχὴν λαϊκὸν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ζῇ μεταξὺ τοῦ λαοῦ. Συγχρόνως ὅμως, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ποιήσεως, ὁ θρῆνος ἐκαλλιεργήθη καὶ ὑπὸ τῶν μορφωμένων. Τὸ πένθος, ὅπερ ἐκφράζει ὁ θρῆνος, δυνατὸν νὰ εἶναι ἰδιωτικὸν ἢ ὁμαδικόν, δυνατὸν νὰ ἐμπνέεται ἐκ τῆς ἀπωλείας ἀγαπητοῦ τινος προσώπου ἢ ἔκ τινος κακοῦ συγκινοῦντος ὁλόκληρον τὴν ὁμάδα.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει οὐδόλως διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐπικήδειον θρηνῳδίαν, ἡ ὁποία ἐσυνηθίζετο παρ' ἅπασι τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς. Παρ' Ἑβραίοις ᾖδον πλησίον τοῦ θανόντος πενθίμους ὕμνους· ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ᾖδον κατὰ τὴν κηδείαν εἰδικοὺς ὕμνους τῇ συνοδείᾳ αὐλοῦ, οἱ ὁποῖοι διεδόθησαν κατόπιν ὑπὸ τὸ ὄνομα neniae καὶ ἐν Τυρρηνίᾳ καὶ Ῥώμῃ. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τινὸς θρῆνος ᾔδετο ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ θανόντος. Ἐν «Ἰλιάδι» (Ω, 720 κ. ἑξ.) θρηνοῦν ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Ἕκτορος ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Ἑλένη. Ἐν τοῖς «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη θρηνοῦν τὸν θάνατον τῶν ἀδελφῶν των δι' ἀμοιβαίων στροφῶν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γερμανοῖς ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ θρηνῶσι κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τοῦ πτώματος φονευθέντος ἐν τῇ μάχῃ πολεμιστοῦ. Καθόλου εἰπεῖν ὁ ἐπικήδειος θρῆνος ἀπετέλει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γενικὸν ἔθιμον καὶ διεσώθη παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς νεωτέροις λαοῖς. Παρ' ἡμῖν εἰς ὡρισμένας ἐπαρχίας, ἰδίως ἐν Μάνῃ, ὁ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τινὸς θρῆνος (μοιρολόγι) ἀποτελεῖ ἀπαράβατον ἔθιμον. Φυσικῷ τῷ λόγῳ, ὁ θρῆνος εὐκόλως ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον καὶ τῆς ἐντέχνου ποιήσεως. Ἡ Βίβλος περιέχει θρήνους τοῦ Δαυῒδ διὰ τὸν Σαοὺλ καὶ τὸν Ἰωνάθαν, τοῦ Ἰερεμίου διὰ τὸν Ἰωσίαν. Μέγας ἀριθμὸς ποιημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀνθολογίας ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Ἐπίσης ποιήματα τοῦ Κατούλλου (τῷ 101), τοῦ Προπερτίου (III. 7, III. 18 κλπ.) καὶ τοῦ Βιργιλίου (Ἐκλογ. V) δύνανται νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν θρήνων. Ἡ λατινικὴ μεσαιωνικὴ ποίησις περιλαμβάνει πολλὰ δείγματα θρήνων. Διασῴζονται θρῆνοι ἐπὶ τῷ θανάτῳ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, Ἐρρίκου τοῦ Β', Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ κλπ. Ὡσαύτως ἡ λαϊκὴ μεσαιωνικὴ ποίησις τῶν τρουβαδούρων ἐθρήνησε τὸν θάνατον διαφόρων ἐπισήμων προσώπων.

Οἱ θρῆνοι γενικωτέρου χαρακτῆρος, ἐκ συμβάντος τὸ ὁποῖον συγκινεῖ ὁλόκληρον τὴν ὁμάδα, εἶναι ἄλλοτε θρησκευτικοὶ καὶ ἄλλοτε κοσμικοί. Τὰ ᾄσματα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδώνιδος, τὰ ὁποῖα ἐσυνηθίζοντο ἐν Φοινίκῃ, διεδόθησαν δ' ἐκεῖθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν θρησκευτικοὶ θρῆνοι, ὅπως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὴν διασῳζομένην χαρίεσσαν ἀπομίμησιν τοῦ Βίωνος. Θρησκευτικὸς θρῆνος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι καὶ ὁ θαυμαστὸς «Ἐπιτάφιος θρῆνος». Διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν γενικωτέρου χαρακτῆρος κοσμικῶν θρήνων συνετέλεσαν διάφορα ἱστορικὰ συμβάντα, ἁλώσεις πόλεων, καταστρεπτικαὶ ἐπιδημίαι, θεομηνίαι κλπ. Τοιοῦτοι θρῆνοι ἐμφανίζονται πολλοὶ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, εἶναι συντεταγμένοι εἰς δημώδη γλῶσσαν καὶ ὀφείλονται εἰς λαϊκοὺς ἡμιμαθεῖς στιχουργούς. Οὕτω περὶ τὸ 1403 ἐγράφη ὁ «Θρῆνος περὶ Ταμυρλάγγου», ἐν ᾧ περιγράφονται αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας προὐξένησαν ἐν Μ. Ἀσίᾳ τὰ στίφη τοῦ Ταμερλάνου. Ἄλλοι θρῆνοι εἶναι τὸ «Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἀποτελούμενον ἐξ 118 ἀνομοιοκαταλήκτων πολιτικῶν στίχων καὶ θρηνοῦν τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, ὁ λεγόμενος «Θρῆνος τῶν Ἀθηνῶν», τὸ «Θανατικὸν τῆς Ρόδου» τοῦ Ἐμμ. Γεωργιλλᾶ, ἡ «Συμφορὰ τῆς Κρήτης» τοῦ Μανουὴλ Σκλάβου, ὁ «Θρῆνος τῆς Κύπρου» διὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1570 κλπ. Πάντες οὗτοι οἱ θρῆνοι, οἱ ὁποῖοι, ἂν δὲν ἔχουν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, παρέχουν ὅμως πολλὰς ἀξιολόγους ἱστορικὰς πληροφορίας, ἐποιήθησαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν πεζῶν καὶ ἐμμέτρων μονῳδιῶν καὶ θρήνων, τοὺς ὁποίους συνέθετον οἱ Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἐπισήμων προσώπων (βλ. καὶ λ. *θρηνῳδὸς [Ἐγκυκλ.]*). Θ. Π.

—«Θρῆνοι *Ἱερεμίου*»· βλ. *Ἱερεμίας*.

—«Θρῆνος *ἐπιτάφιος*» *Λειτουργ.]* βλ. *Ἐπιτάφιος θρῆνος*.

θρηνῶ *(—έω)*· κλαίω, ὀλοφύρομαι: «θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι», «ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ φίλου», «ἐθρήνησε ἐπὶ τοῦ σύμπαντος τοῦ λαοῦ», «θρηνῶ τὸν θάνατον, —τὴν ἀπώλειαν, —τὴν καταστροφήν».

θρηνώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· θρηνητικός, ὁ πλήρης θρήνου: «θρηνῶδες ᾆσμα, — μέλος», «ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἦτο θρηνώδης».—Ἐπίρρ. ***θρηνωδῶς***.

θρηνῳδία (ἡ)· τὸ νὰ ᾄδῃ τις θρήνους, ᾆσμα θρηνῶδες, πένθιμον, μοιρολόγι (ἀπὸ τοῦ *θρηνῳδός*).

θρηνῳδὸς (ὁ, ἡ)· ὁ ᾄδων θρήνους, ὁ ψάλλων ᾆσμα θρηνητικόν, μοιρολογητής ‖ μεταφ. ὁ περιγράφων τι θρηνητικῶς: «οἱ θρηνῳδοὶ τῶν πολεμικῶν ἀτυχημάτων, — τῆς καταστάσεως».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ἐν Ἑλλάδι οἱ *θρηνῳδοὶ* παρουσιάζονται τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ἐκτελοῦσι δὲ τὸ πένθιμον αὐτῶν καθῆκον κατὰ τὴν λεγομένην *πρόθεσιν*, καθ' ὃν χρόνον, δηλαδή, ὁ νεκρὸς ἀναπαύεται ἐξηπλωμένος, μὲ προσκέφαλον ὑπὸ τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας πρὸς τὴν θύραν, ἐπὶ τῆς κλίνης, ἡ ὁποία εἶναι τοποθετημένη ἢ ἐντὸς τῆς οἰκίας ἢ ἐντὸς τοῦ προθαλάμου. Τότε ἐν ἢ περισσότερα πρόσωπα, συνήθως οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ «θρήνων ἔξαρχοι», τίλλοντες συνήθως τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἢ κρατοῦντες ἐνίοτε τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, ψάλλουσι, κατὰ σειράν, ᾠδὰς θρηνητικάς, τὴν ἐπῳδὸν τῶν ὁποίων ἐπαναλαμβάνουν οἱ παρεστῶτες, ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλος ὁ ἔξω κόσμος. Οὕτω πράττουσιν ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Ἑλένη, ἡ σύζυγος, τουτέστι, ἡ μήτηρ καὶ ἡ νύμφη τοῦ Ἕκτορος παρὰ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, οὕσαι, κατὰ τὴν εὐφυᾶ εἰκασίαν τοῦ Leutsch, αἱ κορυφαῖαι, κατὰ σειράν, τοῦ θρηνῳδοῦντος χοροῦ. Οὕτω πράττουσι καὶ αἱ Νηρηΐδες, αἱ Μοῦσαι (ὡς ἀοιδοὶ) καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλέως παρὰ τὸν νεκρὸν ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ ἐθιμοτυπία τῶν θρηνῳδῶν παρέμεινεν, οὐσιωδῶς, ἡ αὐτή. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ θρηνῳδοὶ ψάλλουσι συνήθως τὰς θρηνῴδεις αὐτῶν ᾠδὰς κατὰ τὴν *πρόθεσιν* καὶ κατὰ τὴν *ἐκφοράν*, συνοδευόμενοι τότε καὶ ὑπὸ αὐλητῶν, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ κείμενα καὶ πρὸ πάντων τὰ παραστατικὰ μνημεῖα, ὡς π. χ. τὰ ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου (Ζ' αἰῶνα), πολλοὶ μελανόμορφοι καὶ ἐρυθρόμορφοι λουτροφόροι τοῦ ΣΤ' καὶ τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, πολλοὶ πίνακες ἐξ ὀπτῆς γῆς, πολυάριθμοι λήκυθοι καὶ ἐπιτύμβιοι στῆλαι ὑστερωτέρων χρόνων. Κατὰ τὰς παραστάσεις ταύτας οἱ θρηνῳδοί, ὑψοῦντες τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κεφαλήν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ψάλλουσι τοὺς *θρήνους*, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν ρυθμικαὶ φράσεις γνωμικῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ θανάτου, ὡς τοὐλάχιστον ἀποδεικνύουσι τὰ ἐλάχιστα διασωθέντα μέρη τῶν θρήνων τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου, καὶ

Digitized by Google

ἰδίως τοῦ Πινδάρου, τοὺς ὁποίους συνέθεσεν ὁ ποιητὴς διὰ τὰς πλουσίας οἰκογενείας. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ θρῆνος ἢ τὸ ἐπικήδειον ᾆσμα, ψαλλόμενος, κατὰ τοὺς γραμματικούς, εἰς φρύγιον ἢ κάριον ἦχον, δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς τοῦ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγένετο τοσαύτη

ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ (Θρῆνοι) καὶ διὰ τὴν περιστολὴν τῶν ὁποίων εἰς μάτην ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐπανέφερεν ἐν ἰσχύϊ ἐν Ἀθήναις τοὺς σχετικοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος.

Ὡσαύτως ἐν Ἐτρουρίᾳ καὶ Ῥώμῃ οἱ θρηνῳδοὶ μᾶς εἶναι γνωστοὶ ἐκ συγγραφέων, ἀλλ' ἰδίως ἐκ

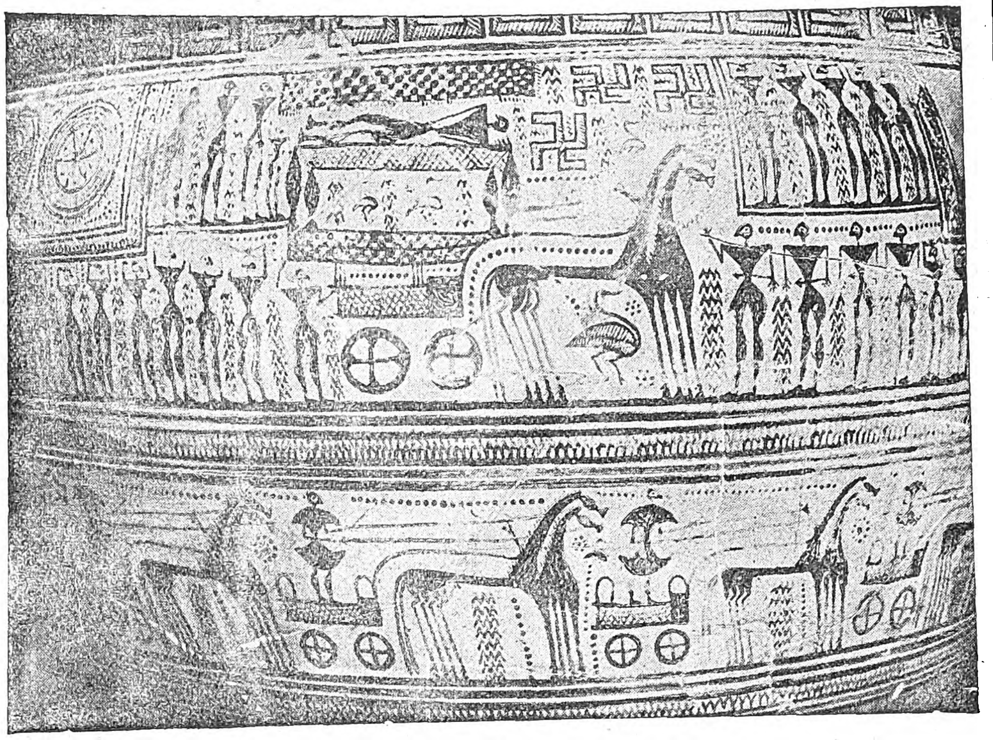

Ἐκφορὰ νεκροῦ μετὰ θρηνῳδῶν.
[Γεωμετρικὸν ἀγγεῖον Διπύλου. Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

..ιτάχρησις αὐτοῦ, ὥστε ὁ Λυκοῦργος ἐν Σπάρτῃ ..ὶ ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις ἀπηγόρευσαν, ὡς νομο-..έται, τοὺς κωκυτοὺς καὶ τὰς ἀνάρθρους οἰμωγὰς ..ῶν γυναικῶν, τοὺς συντεθειμένους ἐκ τῶν προτέρων θρήνους, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, ἔτι δὲ καὶ τὴν πρόσκλησιν τῶν ξένων θρηνῳδῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες, κατὰ τὸν Πολυδεύκη, ἦσαν πρόσωπα ἀμειβόμενα, ἵνα ψάλλωσι ἢ ὁδηγῶσι τὸν χορόν. Περὶ τῶν τοιούτου εἴδους θρηνῳδῶν, ἐν τούτοις, δὲν ὑπάρχουσι περισσότεραι πληροφορίαι. Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ περιορισμοῦ τῶν θρηνῳδῶν διετηρήθη, ἄνευ οὐσιωδῶν μεταβολῶν, μέχρι

Πρόθεσις νεκροῦ μετὰ θρηνῳδῶν.
[Ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον τοῦ Ε αἰῶνος. Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν.]

τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὁπότε ἐπανέρχονται καὶ πάλιν ἐν ἰσχύϊ αἱ ὑπερβολικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ πένθους καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀμειβομένων θρηνῳδῶν καὶ ὅλα, ἐν γένει, τὰ ὑπερβολικὰ ἐκεῖνα καὶ ἐπιδεικτικὰ ἔθιμα τοῦ πένθους, περὶ τῶν ὁποίων τοσούτῳ εἰρωνικῶς ὁμιλεῖ ὁ **Λουκιανὸς**

παραστατικῶν μνημείων, ἤτοι ἀναγλύφων, σαρκοφάγων καὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν. Κατὰ τὰς παραστάσεις ταύτας, ἡ κατ' ἐξοχὴν τελετὴ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἦτο ἡ *θρηνῳδία*, ἐκτελουμένη ὑπὸ συγγενῶν γυναικῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐπ' ἀμοιβῇ γυναικῶν θρηνῳδῶν, αἱ ὁποῖαι προσποιοῦνται ὅτι ἐκριζώνουσι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ σχίζουσι τὰς παρειὰς αὐτῶν. Ὀρθία, παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νεκροῦ, μία θρηνῳδὸς προσφωνεῖ, θρηνοῦσα, τὸν νεκρόν, ἐνῷ ἄλλαι γυναῖκες, μὲ ὑψωμένας τὰς χεῖρας πρὸ τῆς κεφαλῆς, ἐπαναλαμβάνουσι τὴν ἐπῳδόν. Οἱ θρῆνοι οὗτοι συνωδεύοντο μὲ ὄργανα, συνήθως αὐλὸν ἢ κιθάραν. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκφορᾶς ὑπάρχουσι πλεῖσται ὅσαι παραστάσεις, ὅπου αἱ θρηνῳδοὶ λαμβάνουσιν ἐνεργότατον μέρος, κτυποῦσαι τὸ στῆθος, τίλλουσαι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκβάλλουσαι γοερὰς κραυγάς, ἐκδηλοῦσαι οὕτω, δι' ὑπερβολικῶν χειρονομιῶν καὶ στάσεων, τὴν πλέον ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τοῦ πένθους καὶ τῆς ἀπελπισίας. Κατὰ διαλείμματα μία τῶν θρηνῳδῶν, ἡ ἔχουσα γλυκυτέραν τὴν φωνήν, πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ νεκροῦ, διὰ νὰ ψάλλωσιν ἔπειτα ὅλαι ὁμοῦ, ἐν συνοδείᾳ αὐλοῦ, τὰ λεγόμενα noenia. Τῶν τοιούτων θρηνῳδιῶν αἱ λέξεις ἦσαν τόσον ἀνούσιοι καὶ ἡ ἔννοια τόσῳ ἀνόητος, ὥστε κατήντησαν νὰ σημαίνωσι πᾶν ὅ,τι, λεγόμενον, δὲν ἀξίζει οὔτε νὰ ἀκουσθῇ, οὔτε νὰ πιστευθῇ.

Β. Δ ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

θρηνῳδῶ (*—έω*)· ᾄδω θρήνους, ψάλλω ᾆσμα θρηνητικόν, μοιρολογῶ.

Θρὴξ /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Φρούριον ἐν Ἰουδαίᾳ τῆς Παλαιστίνης πρὸ τῆς Ἱεριχοῦς, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (XVI, 763). Τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων φρουρίων κατέστρεψεν ὁ Πομπήϊος ἐπὶ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου. Α. Θ Σ.

Θρῆσα, καὶ ***Ῥῆσα*** /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Φρούριον τῆς Ἰδουμαίας ἀναφερόμενον παρ' Ἰωσήπῳ.

θρησκεία (ἡ)· πίστις ἐπὶ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἀνωτάτων ὄντων ὑπερβατικῶν· «ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολυθεϊστική»· || αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν πίστιν δοξασίαι περὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς πίστεως: «ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι θρησκεία τῆς ἀγάπης»· || αἱ πράξεις, δι' ὧν οἱ ἄνθρωποι ἐκδηλοῦσι τὴν λατρείαν των πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς πίστεως· || πᾶν ὅ,τι θεωρεῖται ὡς ἱερὸν καθῆκον ἢ δικαίωμα: «ἡ ἐλευθερία εἶναι μία νέα θρησκεία»· || ἡ ἀφοσίωσις εἰς ἀνώτερόν τι ἰδεῶδες: «ἡ θρησκεία της ἐπιστήμης»· || «φυσικὴ θρησκεία»· σύνολον ἠθικῶν ἀρχῶν κοινῶν εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη καὶ ἀπηλλαγμένων πάσης ἀποκαλύψεως· || «ἐπίσημος θρησκεία»· ἡ θρησκεία τὴν ὁποίαν κράτος τι θεωρεῖ ὡς ἰδικήν του, ἐνῷ ἀνέχεται μόνον τὰς ἄλλας.

— [ΦΙΛΟΣ.—ΙΣΤΟΡ.] Ἡ *θρησκεία* εἶναι φαινόμενον, τοῦ ὁποίου ἀδιάβλητον ὁρισμὸν δὲν κατέχομεν μέχρι τοῦδε, εἰ καὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀσχολεῖται περὶ αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη, καὶ δὴ τόσον ἡ ἱστορία, ὅσον καὶ ἡ ψυχολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ κοινωνιολογία. Ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπεπειράθησαν νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ νόημα αὐτοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Κικέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Αὐγουστῖνος καὶ μάλιστα ὁ Λακτάντιος· κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ ἀπόπειραι αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ ὁρισμοὶ τῆς θρησκείας ποικίλλουσιν ἀναλόγως τῆς κοσμοθεωρίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁρμᾶται ἕκαστος, τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, τῆς πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐρευνᾷ τὸ πολύμορφον καὶ σφόδρα πολύπλοκον φαινόμενον, καὶ τῶν μεθόδων, τὰς ὁποίας ἐφαρμόζει κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτοῦ. Οὕτω λ. χ. ἡ ἔρευνα ἡ ἀναφερομένη εἰς τὰ τῆς γεννήσεως καὶ καταγωγῆς τοῦ φαινομένου ὡδήγησε κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, τὸ μὲν εἰς ὀρθολογιστικάς, τὸ δὲ εἰς ἀντιορθολογιστικὰς θεωρίας, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους προσέθηκεν εἰς ταύτας σειρὰν ὅλην νέων θεωριῶν. Αἱ ὀρθολογιστικαὶ θεωρίαι, τῶν ὁποίων γνωστὸς ἐκπρόσωπος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐγένετο ὁ *Εὐήμερος* (βλ. λ.) πειρῶνται, γενικῶς εἰπεῖν, νὰ ἑρμηνεύσωσι τὴν θρησκείαν ὡς συνειδητὸν δημιούργημα καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων, κατὰ πρόθεσιν καὶ σκέψιν ἐργαζομένων. Ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὅμως διακρίνονται εἰς *φυσικὸν ὀρθολογισμόν*, ὅστις ἐξηγεῖ τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς ῥοπῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς νοητικὴν ἑρμηνείαν τῶν φυσικῶν φαινομένων, εἰς *ψυχολογικὸν ὀρθολογισμόν*, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ περὶ θεῶν παραστάσεις πηγάζουσιν ἐκ συνειδητῆς ὑποστασιώσεως ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, καὶ εἰς *κριτικὸν ὀρθολογισμόν*, ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς μυθολογίας ὡς ποιητικῆς καὶ προσωποποιούσης κοσμοθεωρίας, ἐξ ἧς ἐπήγασεν ἡ θρησκεία. Αἱ δὲ ἐναντίαι πρὸς τὸν ὀρθολογισμὸν τοῦτον θεωρίαι διεκρίθησαν τὸ μὲν εἰς θεωρίας διδασκούσας ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι φαινόμενον παράγωγον καὶ δευτερογενές, ἀλλ' *ἔμφυτον* εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ εἰς θεωρίας ἐξηγούσας τὴν θρησκείαν *ἐξ ἀποκαλύψεως* τοῦ θείου ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ εἰς *ἐξελικτικάς*, αἵτινες θεωροῦσι τὴν θρησκείαν ὡς προϊὸν ὀργανικῆς ἐξελίξεως. Ἐκ τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀναφανεισῶν θεωριῶν ἡ μὲν *συμβολικὴ* ἀποδίδει τὴν γέννησιν τῆς θρησκείας εἰς τὴν φανταστικὴν καὶ ἐν συμβόλοις σύλληψιν τοῦ ὑπεραισθητοῦ, ἡ *φυσιοκρατικὴ* ὡς ἀρχικὴν μορφὴν αὐτῆς δέχεται τὴν θεοποίησιν τῆς φύσεως, ἡ *μαγικὴ* ἑρμηνεύει αὐτὴν ἐκ τῆς μαγικῆς πράξεως τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ ἄλλαι εὑρίσκουσι τὴν μορφὴν ταύτην ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν τεθνεώτων ἢ πειρῶνται νὰ ἐξηγήσωσι τὸ θρησκευτικὸν φαινόμενον ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γλώσσης τῶν διαφόρων λαῶν. Ποικίλαι εἶναι καὶ αἱ ἐκδοχαὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ψυχικὰ ἐλατήρια, ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζει ἡ θρησκεία. Οἱ μὲν διαβλέπουσιν αὐτὰ εἰς τὰς φυσικὰς ὁρμάς, οἷαι ὁ φόβος, ὁ σεβασμός, ἡ ἀγάπη, πόθοι καὶ ἐπιθυμίαι· ἄλλοι εἰς τὴν δημιουργοῦσαν καὶ ποιητικὴν φαντασίαν· τρίτη τις κατηγορία προστρέχει εἰς νοητικὰ ἐλατήρια, οἷα εἶναι ἡ ὁρμὴ πρὸς γνῶσιν τῆς αἰτίας τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου, ἐνῷ ἄλλοι πάλιν τὰ ἐλατήρια ἐκεῖνα λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, καὶ δὴ παράγουσι ψυχολογικῶς τὴν θρησκείαν ἢ ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνταποδόσεως ἢ ἐκ τοῦ ἐν ἡμῖν ἰδανικοῦ τῆς ἠθικῆς τελειότητος. Οὕτω τὰς ῥίζας τῆς θρησκείας ἐκδέχονται ἢ συναισθητικὰς ἢ βουλητικὰς ἢ νοητικάς, ἔστιν ὅτε δὲ συνδυάζουσι πάντα ταῦτα πρὸς ψυχολογικὴν ἐξήγησιν τῆς θρησκείας, τουτέστι φόβον, σεβασμόν, ἀγάπην, ἐλπίδα, εὐγνωμοσύνην, ὁρμὴν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ πεπερασμένου βίου, πρὸς ἀφοσίωσιν εἴς τι ἀνώτερον καὶ παντοδύναμον, ζήτησιν αἰτιωδῶν σχέσεων, προσωποποιοῦσαν κατάληψιν καὶ αἰσθητικὴν συμπάθειαν. Τέλος ἀντίθεσις ὑφίσταται καὶ ὡς πρὸς τὰς μεθόδους, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἔρευναν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας, καὶ δὴ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἕνεκα τῆς στενῆς σχέσεως μεταξὺ θεωρίας καὶ μεθόδου ἡ περὶ τὰς μεθόδους ἔρις ἴσα δύναται πρὸς τὴν περὶ τὸ περιεχόμενον τῆς θρησκείας. Αἱ μέθοδοι αὗται εἶναι κυρίως τέσσαρες, ἡ *ἱστορική*, ἡ *ψυχολογική*, ἡ *γενετικὴ* τῶν γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ καὶ ἡ *κριτική*, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη πειρᾶται νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα: «τί εἶναι ἡ θρησκεία» ἢ νὰ καθορίσῃ τὴν φύσιν τοῦ στοιχείου ἐκείνου τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅπερ καλοῦμεν θρησκείαν.

Ἡ θρησκεία καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀφῃρημένη ἔννοια, ὡς ἡ ἔννοια ἄνθρωπος λ. χ., μόνον δὲ αἱ καθ' ἕκαστον θρησκεῖαι εἶναί τι θετικῶς δεδομένον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁρμώμενοι πειρῶνται οἱ θιασῶται τῆς *ἱστορικῆς* μεθόδου νὰ ἐξεύρωσι τὸν ὁρισμὸν καὶ νὰ διακριβώσωσι τὴν φύσιν τῆς θρησκείας διὰ τῆς συγκρίσεως πασῶν τῶν θρησκειῶν πρὸς ἀλλήλας, τῆς διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξευρέσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων αὐτῶν καὶ τῆς συνδέσεως αὐτῶν εἰς ἓν ὅλον. Οὕτως ἡ θρησκεία θὰ ἦτο τὸ ἐν ὁμάδι τινὶ ὁμοειδῶν φαι-

Digitized by Google

νομένων κοινὸν χαρακτηριστικόν. Τοιοῦτος ὅμως ὁρισμὸς φέρει χαρακτῆρα ἐντελῶς εἰδολογικὸν καὶ οὐδαμῶς παρέχει εἰς ἡμᾶς πραγματικὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας. Διότι ἡ ἐλπίς, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦτο εὑρίσκεται διὰ τῆς ἱστορικῆς γνώσεως τῶν θρησκειῶν, δὲν πληροῦται, ὡς δεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν διὰ τῆς ἀπὸ τῶν ἐμπειρικῶν φαινομένων ἀφαιρέσεως εὑρεθέντων ὁρισμῶν τῆς θρησκείας. Ἡ σύγκρισις αὕτη ἀποκαλύπτει ὅτι δὲν κατωρθώθη ἡ συγκρότησις ὁρισμοῦ γενικῶς ἰσχύοντος. Τοῦτο ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὸ πολύπλοκον τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐν αὐτῷ πρόκειται περὶ βαθυτάτων κινήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου θυμικοῦ. Διὰ τοῦτο παραμένει πάντοτε ἀμφίβολον, ἂν πάντα τὰ φαινόμενα, ἅπερ ὁ ἱστορικὸς ἐκλαμβάνει ὡς θρησκευτικά, εἶναι πράγματι τοιαῦτα. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ παραδείγματι νὰ εὑρεθῇ ἂν ἡ μαγεία ἢ ὁ μῦθος ἀποτελοῦν οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἐννοίας τῆς θρησκείας, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ εἰς πνεύματα πίστις, ἡ προγονολατρεία, ἡ λατρεία ἱερῶν λειψάνων, οἱ μύλοι τῆς προσευχῆς ἐν Κίνᾳ ἢ ἡ ἱερὰ πορνεία τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν. Ἀκόμη δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τῆς παραστάσεως τοῦ θεοῦ ἀφίνει ἡμᾶς ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ καθαρῶς ἱστορικὴ μέθοδος, διότι εὕρηνται καὶ θρησκεῖαι ἄνευ θεοῦ, ὡς λ. χ. ὁ ἀρχικὸς Βουδδισμός. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἄρσιν τῆς ἀοριστίας τοῦ δι' ἀφαιρέσεως συναρμολογουμένου ὁρισμοῦ διὰ τῆς προσθήκης κοινοῦ θετικοῦ γνωρίσματος, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμία θρησκεία δύναται νὰ νοηθῇ. Τοῦτο ἐπεχείρησε λ. χ. ὁ συστηματικὸς εἰσηγητὴς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς θρησκείας Girgenson, ὅστις ἐρωτᾷ: ὑπάρχει θρησκευτική τις ἰδέα, ἡ ὁποία νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ οὐδεμιᾶς θρησκείας, χωρὶς αὕτη νὰ παύσῃ νὰ εἶναι θρησκεία; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντᾷ καταφατικῶς, φρονῶν ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδέα θείας δυνάμεως ἐνεργοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Κατὰ ταῦτα θρησκεία θὰ ἦτο ἡ συνείδησις τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῆς θεότητος ἢ ἀπὸ δυνάμεων ὡς θείων θεωρουμένων ἢ τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς εἰς ὑπεραισθητὸν κόσμον, ἡ κοινωνία τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ παραπλήσια. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Βουδδισμὸς καὶ αἱ πρωτογενεῖς θρησκεῖαι καθιστοῦν ἀδύνατον τοῦτο, ἀπεπειράθησαν ὁρισμὸν τῆς θρησκείας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς μεθόδου ἄνευ τῆς ἐννοίας τοῦ θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἀντικατέστησαν διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ἁγίου. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐμπλεκόμεθα εἰς νέας δυσχερείας, ὧν μια εἶναι λ. χ. ἡ σύγχυσις μαγείας καὶ θρησκείας ἐν ὡρισμένοις φαινομένοις καὶ ἡ πλήρης διάκρισις αὐτῶν ἐν ἄλλοις. Ἄλλωστε ἡ ἱστορία δεικνύει, ὅτι οὐχὶ ἡ ἁγιότης πράξεώς τινος καθιστᾷ ταύτην θρησκευτικήν, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ἡ θρησκεία γεννᾷ ἐν τῇ ψυχῇ τὸ συναίσθημα τῆς ἁγιότητος. Ἡ ἀδυναμία αὕτη τῆς ἱστοριοκρατικῆς μεθόδου πρὸς καθορισμὸν τῆς θρησκείας εἶναι εὐεξήγητος. Ἡ ἱστορία εἶναι ἐπιστήμη ἐμπειρικὴ καὶ ὡς τοιαύτη ἐρευνᾷ τὰς ἐμπειρικῶς δεδομένας καθ' ἕκαστον θρησκείας, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν θρησκείαν, ἥτις δὲν εἶναι ἐμπειρικῶς δεδομένη. Δύναται νὰ περιγράψῃ μίαν θρησκείαν, νὰ ἐξεύρῃ τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν αὐτῆς, νὰ καθορίσῃ τὰς μεταξὺ διαφόρων θρησκειῶν σχέσεις, νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς παράγοντας, οἵτινες συνέβαλον εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν διαφόρων θρησκειῶν· ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν φύσιν τῆς θρησκείας ἀδυνατεῖ νὰ ἀνιχνεύσῃ, διότι αὕτη εἶναι ἐγκεκλεισμένη εἰς μυστικὰ βάθη τῆς ψυχῆς, μέχρι τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσωσι τὰ μέσα τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης. Ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς θρησκείας, ἀλλ' οὐδαμῶς εἶναι καὶ φιλοσοφία αὐτῆς, ἀκριβῶς ὡς οὔτε ἡ ἱστορία τῆς τέχνης εἶναι ἔρευνα τῆς φύσεως αὐτῆς, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου φιλοσοφία τοῦ δικαίου. Ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων συλλέγει καὶ ταξινομεῖ τὸ ὑλικόν, δὲν παρέχει ὅμως τὸ μέτρον, δι' οὗ διακρίνομεν τὸ μόνιμον καὶ σταθερὸν ἀπὸ τοῦ παροδικοῦ, τὸ ἀναγκαῖον ἀπὸ τοῦ τυχαίου, τὸ κεκτημένον γενικὸν κῦρος ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς πραγματικοῦ, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς· τὸ μέτρον τοῦτο εὕρηται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ, ὅστις κέκτηται τὴν δύναμιν νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμᾷ. Ἡ μονομερῶς ἱστορικὴ μέθοδος οὐδὲν κατέχει μέσον, ὅπως πείσῃ ἂν ἡ θρησκεία εἶναι ἰδανική τις ἐποικοδόμησις, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἑκάστοτε τρόπου τῆς παραγωγῆς, ὡς διδάσκει ὁ ἱστορικὸς ὑλισμός, ἢ ἂν εἶναι τοὐναντίον πνευματικὴ πραγματικότης, ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀναλαμπὴ αὐτοτελοῦς καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντος πνευματικοῦ κόσμου, ὡς θέλει ὁ Eucken. Τὸ ἔργον τῆς ἱστορίας θεωρεῖται τετελεσμένον, ὅταν ἐξηγήσῃ τὸ γεννηθὲν ἐκ τοῦ θετικοῦ καὶ καταδείξῃ τὸ δεδομένον ὡς ἀναγκαῖον προϊὸν ὑπαρχόντων παραγόντων. Διὰ τοῦ ἔργου αὐτῆς τούτου καθίσταται ἀναγκαία προϋπόθεσις, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἔρευνα τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας, ἐφόσον ἡ φιλοσοφία εἶναι καὶ αὐτὴ θετικὴ ἐπιστήμη, στηριζομένη καὶ ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλ' ὁ καθορισμὸς τῆς φύσεως τῶν πνευματικῶν φαινομένων διαφεύγει τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς μεθόδους αὐτῆς, ἐάν, ὡς εἶναι ἀληθές, ἡ φύσις αὕτη δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸν βαθύτερον λόγον αὐτῶν, τὴν ἀρχήν, ἥτις παράγει τὰ φαινόμενα καὶ ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν αἰτίαν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἑνότητος. Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ἤδη ὁ Ἕγελος, παρατηρεῖ: «ἐὰν ἡ ἱστορία μόνη παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς τὴν γνῶσιν τῆς θρησκείας, οἱ τοῦτο πιστεύοντες θεολόγοι θὰ ὡμοίαζον πρὸς ὑπαλλήλους ἐμπορικοῦ οἴκου, οἵτινες ὡς καλοὶ λογισταὶ θὰ ἐκράτουν τὰ βιβλία τῆς ξένης περιουσίας καὶ θὰ εἰργάζοντο δι' ἄλλους, χωρὶς αὐτοὶ νὰ μετέχουν εἰς τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον οὕτω διαχειρίζονται. Ἡ μόνη τους ἀξία θὰ ἦτο ὅτι ὑπηρετοῦν καὶ τακτοποιοῦν ὅ,τι ἀνήκει εἰς ἄλλους».

Ἡ ἱστορία πιστοποιεῖ ἐξωτερικὰ γεγονότα καὶ προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ αὐτά. Ἀλλ' ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον φαινόμενον, τοῦ ὁποίου ἡ καταγωγὴ ἐκφεύγει τοῦ ἱστορικοῦ ὁρίζοντος, ἅτε μὴ ἐκτεινομένου μέχρι τῶν προϊστορικῶν χρόνων, καθ' οὓς ὑπῆρχεν ἐν τούτοις ἡ θρησκεία, ἀλλ' εἶναι συγχρόνως βίωμα, ἐσωτερικὸν γεγονός, φαινόμενον, ὅπερ γεννᾶται ἐν τοῖς βαθυτάτοις μυχοῖς τῆς ψυχῆς. Ὅθεν ἡ ἱστορικὴ μέθοδος δεῖται, πρὸς συμπλήρωσιν ἑαυτῆς, τῆς ψυχολογικῆς μεθόδου, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἵνα οὕτω καταδείξῃ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν ἐξεπήδησεν ὅ,τι καλοῦμεν θρησκείαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θρησκεία ἔχει διπλῆν ὄψιν, τὸ μὲν δηλαδὴ ἀντικειμενικήν, τὴν ὁποίαν ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν δογμάτων, ἠθικῶν κανόνων καὶ ἐθίμων, γεννηθέντων ἱστορικῶς ἐν ἱστορικῶς γεννηθείσῃ θρησκευτικῇ κοινότητι, τὸ δὲ ὑποκειμενικήν, ἥτις καλεῖται *θρησκευτικότης* ἢ *θρησκευτικὴ διάθεσις* κ. τ. τ., διεκρίθη ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας εἰς δύο κλάδους, εἰς τὸν τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας καὶ εἰς τὸν τῆς κοινωνικῆς ἢ λαοψυχολογίας. Τῆς μεθόδου τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας ἐν τῇ θρησκείᾳ κυριώτατος ἐκπρόσωπος ἐγένετο ὁ Ἀμερικανὸς W. James. Κατὰ τὸν ψυχολόγον τοῦτον, ἡ θρησκεία εἶναι ἀτομικὸν βίωμα ἑκάστου προσώπου καὶ κατὰ συνέπειαν δέον ἡ ἔρευνα αὐτῆς νὰ ἀναφέρεται εἰς τὰ πρωταρχικὰ θρησκευτικὰ συναισθήματα καὶ βουλήματα, ἄλλαις λέξεσι νὰ εἶναι καθαρῶς ψυχολογική. Οὐχὶ ὅμως εἰς τὰ θρησκευτικὰ συναισθήματα οἱουδήποτε ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία φέγγει ὡς ἱλαρόν τι φῶς, εἰς τὴν ψυχὴν τῆς θρησκευτικῆς μεγαλοφυΐας, οἷον τὴν τοῦ ἱδρυτοῦ μιᾶς θρησκείας, τὴν τοῦ προφήτου καὶ τὴν τοῦ ἁγίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξομολογήσεων αὐτῶν καὶ τῆς αὐστηρῶς θρησκευτικῆς φιλολογίας. Ἐξαίρων ὅμως τις τὴν σημασίαν τῶν μονομερῶς θρησκευτικῶν τύπων διὰ τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν τῆς θρησκείας, διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ περιορισθῇ εἰς περιπτώσεις νοσηρὰς καὶ ἐκκεντρικάς, ἐκδηλουμένας δι' ἐμμόνων ἰδεῶν, ἐκστάσεων, ὁραματισμῶν καὶ τῶν τοιούτων. Μολοντοῦτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν τὸ πρᾶγμα, ὡς οὐδὲν βλάπτει τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἡ τυχὸν νευρασθένεια τοῦ φυσικοῦ. Διότι ἡ ἀλήθεια τῆς θρησκείας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς πιστοποιήσεως αὐτῆς, ἐκ τῆς ἐπενεργείας τουτέστιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ ἐκ τῆς δι' αὐτὸν σημασίας αὐτῆς. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ὁρμώμενος ὁ James χωρεῖ ἐπὶ τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν τῆς θρησκείας, τὸ δὲ συμπέρασμα αὐτοῦ εἶναι, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι τὸ μυστικοπαθὲς ἐκεῖνο βίωμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται ἑαυτὸν ἡνωμένον μετὰ τοῦ ἀπείρου, τὸ σύνολον τῶν συναισθημάτων, πράξεων καὶ ἐμπειριῶν ἡμῶν καθόλου, ἐφ' ὅσον συσχετίζονται ὑφ' ἡμῶν πρὸς οἱανδήποτε θείαν δύναμιν, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν παριστῶμεν αὐτήν. Εἶναι δὲ τὸ θρησκευτικὸν βίωμα ἀποτέλεσμα ἐκρήξεων τοῦ ὑποσυνειδήτου βίου, δι' ὧν ἀνάγονται μέχρι τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως ἰδέαι κατεργασθεῖσαι ἐν τῷ σκότει τοῦ ὑποσυνειδήτου, τὰς ὁποίας ὁ θρησκευόμενος ἄνθρωπος δὲν ἀναγνωρίζει ὡς ἰδικάς του, ἀλλ' ἐκλαμβάνει ὡς ἐμπνεύσεις ἐξ ἄλλου κόσμου καταγομένας καὶ δὴ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ αὗται εἰσελαύνουσιν ἐξαπίνης εἰς τὴν συνείδησιν. Ὅθεν αἱ ἐκρήξεις αὗται τοῦ ὑποσυνειδήτου ἐμφανίζονται ὥς τι ἀντικειμενικὸν καὶ δημιουργοῦσιν ἐν τῷ ἀτόμῳ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι φέρεται καὶ καθοδηγεῖται ὑπὸ δυνάμεως ἔξω αὐτοῦ δρώσης. Τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν Ἀμερικανὸν ψυχολόγον ἀληθές· διότι πιστεύει ὅτι τὸ ὑποσυνείδητον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κρεῖττον μέρος τοῦ ἐγώ, τελεῖ εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀνώτερόν τινα καὶ θεῖον κόσμον. Τὸν θεῖον τοῦτον κόσμον ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν ἀκριβέστερον· ὑποκειμενικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ἡ ὑποσυνείδητος συνέχισις τοῦ συνειδητοῦ ἡμῶν βίου. Τὸ θρησκευτικὸν δὲ τοῦτο βίωμα ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες διαιροῦνται εἰς αἰσιοδόξους καὶ ἀπαισιοδόξους, οὕτω δὲ γινόμεθα μάρτυρες τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἐν τῇ θρησκείᾳ ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ἵνα συνοψίσωμεν τὰ εἰρημένα, τὸ μυστικὸν τῆς θρησκείας εἶναι κατὰ τὸν James, ἀνάκυψις ὑποσυνειδήτων δυνάμεων, αἵτινες ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι πραγματικαί, διότι ἐνεργοῦσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θεῖαι, διότι προάγουσι τὸν ἄνθρωπον ἠθικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι μονομερὴς καὶ δὲν ὁδηγεῖ εἰς τὸν σκοπόν. Τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἑξῆς πρὸ πάντων σπουδαιότατον λόγον: τὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ συνόλου, ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτοῦ συσχετίσεως, ἀλλ' ἀποτελεῖ τοὐναντίον μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον νὰ ἑρμηνευθῇ. Ἰδιαίτατα δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῇ αὐτοῦ θρησκευτικῶς, ἐπειδὴ ἡ θρησκεία ἀναπτύσσεται καὶ ἐξελίσσεται κυρίως διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους. Ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου οὐδ' αὐταὶ αἱ θρησκευτικαὶ μεγαλοφυΐαι δύνανται νὰ ἐξαιρεθῶσιν, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ περὶ αὐτῶν διδάσκει ἡ ἱστορία, ὅτι δὲν χορηγοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ περιβάλλοντος τῶν χρόνων των. Ἔπειτα δ' εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κοινωνία δὲν εἶναι ἁπλῶς συσσώρευσις μεμονωμένως ζώντων ἀτόμων, ἀλλ' ὀργανισμός, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη τελοῦσιν ἐν διαρκεῖ ἀλληλεπιδράσει πρὸς ἄλληλα. Κατ' ἀκολουθίαν, ἀποχωρίζων ὁ James τὸ ἄτομον ἀπὸ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἱστορικοῦ αὐτοῦ περιβάλλοντος, καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἑρμηνείαν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, ὡς οὗτος λειτουργεῖ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀτόμων.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μέθοδον ταύτην, ἡ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας στηριζομένη μέθοδος ἐκλαμβάνει τὴν θρησκείαν ὡς φαινόμενον τῆς ψυχολογίας τοῦ συνόλου, τῆς λαοψυχολογίας. Ἐκείνη μὲν ἐπιδιώκει νὰ σπουδάσῃ τὴν θρησκείαν ἐκεῖ, ὅπου ἀναβλύζει αὕτη καθαρώτατα καὶ μετὰ συγκεντρωμένης δυνάμεως· αὕτη δὲ προσπαθεῖ νὰ ἐρευνήσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν γένεσιν αὐτῆς ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ κοινοῦ βίου. Ἡ μὲν μέθοδος τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ παρόντος, ἵνα κατανοήσῃ καὶ ἑρμηνεύσῃ ἐντεῦθεν τὰς θρησκείας προγενεστέρων ἐποχῶν, ἡ δὲ τῆς λαοψυχολογίας πειρᾶται νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς ἀντικειμενικῶς δεδομένης θρησκείας συμπεράσματα περὶ τῶν ὑποκειμενικῶν αὐτῆς ἐλατηρίων, ἐλπίζουσα νὰ διαφωτίσῃ οὕτω καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ παρόντος. Ἡ πρώτη μέθοδος ὁδηγεῖ ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω· ἡ δευτέρα τοὐναντίον ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω. Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ παράσχωμεν σαφῆ εἰκόνα καὶ τῆς μεθόδου ταύτης, προστρέχοντες καὶ ἐνταῦθα εἰς ἓν παράδειγμα, τὸν πολὺν W. Wundt, τὸν καὶ εἰσηγησάμενον αὐτήν. Ἡ θρησκεία εἶναι κατ' αὐτὸν δημιούργημα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὡς ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ἔθος, προϊὸν τῶν διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἀτόμων ἀφυπνισθεισῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι αἱ προϋποθέσεις ὅλων ἐκείνων, ἅπερ γεννᾷ τὸ σύνολον, ὑπάρχουσιν ἤδη ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ τὰ προϊόντα ἐκεῖνα δὲν ἐξηγοῦνται πλήρως ἐκ τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων. Τοὐναντίον ἡ συνύπαρξις τῆς πολλότητος ὁμοειδῶν ἀτόμων καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνία προστίθεται ὡς νέος τις παράγων, ὅστις παράγει νέα φαινόμενα τελοῦντα ὑπὸ ἰδίους νόμους, αὐτοτελεῖς πνευματικὰς ἀξίας, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἴδιον εἶδος καὶ παρέχουσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς περιεχόμενον. Ἓν τῶν φαινομένων τούτων εἶναι ἡ θρησκεία· ὅθεν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀπομόνωσις τῶν βιωμάτων τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐπιβάλλεται ἡ ἔρευνα αὐτῶν μόνον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ περιβάλλον ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν. Τὴν γνώμην ταύτην συνάγει πρὸ πάντων ὁ Wundt ἐκ τῶν ἀναλογιῶν, αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ ἀτομικῆς ψυχῆς καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ. «Ὅ,τι καλοῦμεν ψυχὴν δὲν εἶναι τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα ἀπομεμονωμένα, ἀλλ' ἡ σύνδεσις αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ ἐκ ταύτης γεννώμενα προϊόντα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ ἑνὸς λαοῦ ἢ τῶν λαῶν δὲν ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος ἀτομικῶν συνειδήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἐκ τῆς συνδέσεως τῶν ἀτομικῶν ψυχῶν παράγονται ἰδιόρρυθμα ψυχικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῶσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀτόμου». Ὑπάρχει λοιπὸν σειρὰ ψυχικῶν δημιουργημάτων, ἅπερ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχθῶσιν ἐκ μόνης τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, τῆς δὲ λαοψυχολογίας ἔργον εἶναι ἡ κατάδειξις αὐτῶν καὶ τῆς αἰτιώδους πρὸς ἄλληλα σχέσεως ἐν τῇ ὁποίᾳ τελοῦσι. Κυρίως ὅμως δέον ἡ ψυχολογία αὕτη νὰ ἐρευνᾷ τὰ φαινόμενα ταῦτα ὡς διεμορφώθησαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων, ὅτε ἔλειπον αἱ μεγάλαι προσωπικότητες καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν, ὡς καὶ νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην τῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τὸν νόμον τῆς δημιουργικῆς συνθέσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἑπόμενον παράγεται πάντοτε ἐκ τοῦ προηγουμένου, ἀλλ' ὅμως ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ νέον τι ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνο. Ἡ ψυχολογία τώρα τῆς θρησκείας εἶναι κατὰ τ' ἀνωτέρω γενετικὴ ψυχολογία καὶ ἐρευνᾷ τὸν τρόπον, καθ' ὃν γεννᾶται ἡ θρησκεία ὡς ἀν-

Digitized by Google

τικειμενικὸν δημιούργημα, ὡς καὶ τοὺς νόμους καθ' οὓς ἐξελίσσεται αὕτη ὡς φαινόμενον τῆς ὅλης ψυχῆς τοῦ λαοῦ. Τὰ πορίσματα τῆς τοιαύτης ἐρεύνης τοῦ Wundt εἶναι ἐν συνόψει τὰ ἑξῆς: Ἡ θρησκεία ἐγεννήθη ἐκ τοῦ μύθου καὶ εἶναι «τὸ συναίσθημα τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κόσμου εἰς ὑπεραισθητόν τινα κόσμον, ἐν τῷ ὁποίῳ φαντάζεται πραγματοποιούμενα τὰ ἰδανικά, ἅπερ πιστεύει ὡς ὑψίστους σκοποὺς τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως». Ἀλλ' ὅσα διδάσκει περὶ δημιουργικῆς συνθέσεως καὶ ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν τελοῦσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν περὶ ψυχῆς γνώμην αὐτοῦ, οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ πῶς ἡ εἰς πνεύματα πίστις ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ τὴν ἔννοιαν ἀΰλου καὶ ἠθικοῦ θεοῦ, ἂν ἐξ ἀρχῆς δὲν ὑπῆρχεν ἐν πυρῆνι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου. Ἔπειτα ὁ Wundt παρορᾷ ἐντελῶς τὰ δημιουργικὰ πνεύματα ἐν τῇ θρησκείᾳ, τῶν ὁποίων ἡ σπουδὴ εἶναι ἀναγκαία πρὸς κατανόησιν καὶ ἑρμηνείαν τῆς θρησκείας, ὡς τὰ ἐν τῇ τέχνῃ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς τέχνης. Οὐδαμῶς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν, οἵα διεμορφώθη σήμερον, παραγόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ἐκείνων περὶ ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν καὶ δημιουργικῆς συνθέσεως. Δεχόμενος δὲ ὅτι ἡ δημιουργικὴ προσωπικότης ἀσκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὅλης ἐξελίξεως μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς θρησκείας ἀπὸ τοῦ μύθου, ὁμολογεῖ διὰ τούτου τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς λαοψυχολογίας πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου.

Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας εἶναι ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη καὶ ὡς τοιαύτη στερεῖται ἀξιολογικῶν μέτρων καὶ κριτηρίων τῆς ἀληθείας, περιοριζομένη εἰς τὴν πιστοποίησιν γεγονότων, παραγωγὴν αὐτῶν ἐξ ἀλλήλων καὶ καθορισμὸν νόμων, κατὰ τοὺς ὁποίους τελοῦνται. Αἱ ψευδαισθήσεις καὶ αἱ ἔμμονοι ἰδέαι ἀνήκουσι καὶ αὗται εἰς τὴν ψυχικὴν πραγματικότητα, ἡ δὲ ψυχολογία οὐδὲν κατέχει μέσον, ὅπως διακρίνῃ μεταξὺ κανονικοῦ καὶ τυχαίου. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἤθελε κατορθώσει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν θρησκείαν ὡς προϊὸν ὡρισμένων ὁρμῶν καὶ ἐλατηρίων, δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ ἀποφύγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἁπλοῦν προϊὸν πόθων καὶ διαφερόντων ἄνευ κύρους καὶ στοιχείων ἀληθείας. Διότι οἱ πόθοι ἡμῶν δὲν ἀποτελοῦσι κριτήριον ἀληθείας, αἱ δὲ κατὰ ὡρισμένους νόμους γεννώμεναι καὶ συνδεόμεναι παραστάσεις ἡμῶν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἐσφαλμέναι. Ὅθεν ἡ ψυχολογικὴ μέθοδος χρῄζει πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου, ἥτις διακρίνεται εἰς *γενετικὴν* καὶ εἰς *κριτικὴν* μέθοδον. Ἡ μέθοδος αὕτη ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἐν τῇ γνώσει διακρίσεως μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ ἁπλῆς δόξης, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν αἰσθητῶν ἀπὸ τῶν νοουμένων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ ἠθικῇ χωρισμοῦ τοῦ κανόνος ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ ἀξιώματος, καὶ ἐρωτᾷ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ μεταξὺ τῶν μεταβλητῶν φαινομένων καὶ ἀμεταβλήτου τινὸς καὶ αἰωνίας ἰδέας, πρὸς τὴν ὁποίαν μετροῦμεν τὰς διαφόρους ἱστορικὰς μορφὰς τῆς θρησκείας. Ἡ αἰωνία αὕτη ἰδέα, ἀφ' ἧς ὁρμᾶται ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων μεθόδων, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐπενέργειαν πνευματικῆς τινος καὶ ἀχρόνου πραγματικότητος, τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως τῆς ὁποίας οὐδὲν σημαίνει, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ αἰσθητὸς κόσμος εἶναί τι ἀναπόδεικτον. Ἄλλαις λέξεσι τὸ θρησκευτικὸν βίωμα ἀποτελεῖ τὴν ὑποκειμενικὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν γεννᾷ τὸ θεῖον ἐντὸς ἡμῶν. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ψευδαισθήσεων καὶ προϊόντων τῆς φαντασίας, ἀλλὰ περὶ πραγματικοτήτων, ἔργον δὲ τῆς γενετικῆς μεθόδου εἶναι νὰ ἀπαλλάξῃ τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις ἀπὸ τῆς χρονικῆς, τυχαίας καὶ ἀτομικῆς αὐτῶν μορφῆς καὶ νὰ ἐξεύρῃ τὸ ἐν αὐταῖς περιεχόμενον τῆς ὑπὲρ χρόνον ἀληθείας. Ἀπὸ τῶν προϋποθέσεων τούτων ὁρμώμενος ὁ Ἕγελος, ὁρίζει τὴν θρησκείαν ὡς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπολύτου πνεύματος τῇ μεσιτείᾳ τοῦ πεπερασμένου πνεύματος ἢ τὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου πνεύματος, ὡς κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀπολύτου. Αἱ διάφοροι θρησκεῖαι εἶναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει στάδια ἐξελίξεως ἐν τῇ βαθμιαίᾳ πραγματοποιήσει τῆς ἰδέας τῆς θρησκείας ὑφ' ἑαυτῆς. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον ὁρίζει τὴν θρησκείαν ὁ Hartmann ὡς ζωντανὴν πραγματικότητα, προϋποθέτουσαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, καὶ ὁ Eucken ὡς ἀναλαμπὴν αὐτοτελοῦς βίου τοῦ πνεύματος ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλαις λέξεσιν ὡς ἀποκάλυψιν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γενετικὴν ταύτην ῥοπὴν τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας, ἀγνοεῖ ἡ κριτικὴ μέθοδος τὴν ὑπερβατικὴν ταύτην πραγματικότητα καὶ ἑρμηνεύει τὴν θρησκείαν ὡς γεγονὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ὅπερ εἶναι δεδομένον μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ἀπαιτῇ πρὸς ἐξήγησιν ἑαυτοῦ τὴν παραδοχὴν πραγματικότητος ἔξω τῆς συνειδήσεως ὑφισταμένης. Ἡ θρησκεία ἀνήκει εἰς τὴν εἰδολογικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἥτις ἀναγκάζει αὐτὸ νὰ δρᾷ καὶ νὰ λειτουργῇ ἀείποτε κατὰ τὰ αὐτὰ σχήματα καὶ νὰ παράγῃ ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ κριτικὴ ῥοπὴ ἀπορρίπτει μὲν τὴν γνωστικὴν ἀξίαν τῶν θρησκευτικῶν ἀντικειμένων, δέχεται ὅμως ἀφ' ἑτέρου τὸ θρησκευτικὸν ἐξ ὑποκειμένου, τὸ θρησκευτικὸν a priori, διακρίνουσα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ μὴ δεκτικοῦ λόγου, ἄλλαις λέξεσι μεταξὺ τοῦ ὑπερατομικοῦ συνειδότος ἤτοι τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος ὡς γένους λαμβανομένης καὶ τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸ θρησκευτικὸν ὑποκείμενον, εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἀλήθεια τῆς θρησκείας δὲν συνίσταται κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ὑπερβατικὴν πραγματικότητα τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς, ὡς ἰσχυρίζεται ἡ γενετικὴ μέθοδος τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' εἰς τὴν ἀναγκαίαν θέσιν καὶ λειτουργίαν τῆς θρησκείας ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἂν καὶ κυρίως εἰπεῖν δὲν ἀρνεῖται ἡ κριτικὴ ῥοπὴ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ὑπεραισθητοῦ κόσμου κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ μόνον τὸ δυνατὸν τῆς γνώσεως αὐτοῦ. Πρὸς διασάφησιν ἐκλέγομεν καὶ ἐνταῦθα ἓν παράδειγμα. Ὁ Sabatier ἐξηγεῖ τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς συγκρούσεως, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ κόσμου ὑφ' ἡμῶν. Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν κόσμου, ἐνῷ ἡ αὐτοσυνειδησία ἀποτελεῖται διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς βουλήσεως ἡμῶν. Τὸ μὲν ἐγὼ τείνει νὰ γίνῃ κύριος τοῦ κόσμου καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸν εἰς ἑαυτό, ἀλλ' ὁ κόσμος ὅμως ἀφανίζει αὐτὸ διὰ τῆς δυνάμεώς του. Ἡ ἐνεργητικότης ἐν τούτοις τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ζητεῖ νὰ ὑπερβάλῃ ἑαυτήν, συναισθάνεται ὀδυνηρῶς τὰ ὅρια τοῦ πεπερασμένου, τὴν πίεσιν καὶ τὸ βάρος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἐκ τούτου γεννωμένη ἀντίθεσις ἐνισχύεται διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ λόγου συγκρούσεως. Διότι ἡ μὲν θεωρητικὴ γνῶσις ἄγει εἰς μηχανικὴν ἑτεραρχίαν, ἥτις ἐμφανίζει τὰ πάντα ὡς ἄρρηκτον ἅλυσιν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν, ὁ δὲ πρακτικὸς λόγος τοὐναντίον ἀπαιτεῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ πνεύματος, ὑπερασπίζων τὰ δίκαια τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος. Οὕτω λοιπὸν ἡ συνείδησις ἡμῶν τελεῖ διεσπασμένη, εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ ἀναγάγωμεν τὰς κεχωρισμένας ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου εἰς ἓν ἑνιαῖον κέντρον, μεταβάλλοντες τὴν ἠθικὴν εἰς φυσικὴν ἢ τἀνάπαλιν. Ἀπὸ τῆς διαρχίας ταύτης σῴζει ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος διὰ σωτηρίου τινὸς ἅλματος, οἷον εἶναι ἡ θρησκευτικὴ πίστις. Ἡ θρησκεία ἐπιφέρει τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀντιθέσεων ἐκείνων, βοηθοῦσα ὅπως λάβῃ συνείδησιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ὡς πνευματικοῦ ὄντος. Εἶναι σύνθεσις μεταξὺ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ κόσμου, δημιουργοῦσα τὴν συνείδησιν ἀνωτέρου τινός, ὅπερ ὑπερέχει τόσον τοῦ ἐγὼ ὅσον καὶ τοῦ κόσμου καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται ἀμφότερα. Ἡ συνείδησις αὕτη, δι' ἧς ἀποκαθίσταται ἡ εἰρήνη, εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς παρουσίας τοῦ θεοῦ. Ἡ ἀνθρωπότης τοῦτο μόνον τὸ μέσον κέκτηται ἀνέκαθεν πρὸς ἄρσιν τῆς ψυχικῆς ἐκείνης ἀνάγκης. Εἰς αὐτὸ κατέφευγεν ὁ ἄγριος, ἀναλόγως τοῦ ἑκάστοτε βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ὅταν ἐκάλει εἰς βοήθειαν τὴν σκοτεινὴν δύναμιν τῶν θεῶν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου, ὃν προὐξένουν τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἢ ἡ προσέγγισις τοῦ θανάτου· εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ὁρμὴν ὑπακούει καὶ ὁ μέχρι τῆς διαρχικῆς συνειδήσεως τοῦ Καντίου χωρήσας φιλόσοφος, ὅταν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ θεοῦ ἀναζητῇ τὴν διαλλαγὴν τῆς συγκρούσεως, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὑφισταμένην μεταξὺ ἐγὼ καὶ κόσμου, μεταξὺ καθαροῦ καὶ πρακτικοῦ λόγου. Καὶ αὐτὸς ἔχει ἀνάγκην καθολικοῦ τινος ὄντος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑποτάσσει ἑαυτὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾷ ὁμοίως ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Πρὸς τὸ ὂν τοῦτο ἑνούμενος εὑρίσκει παραμυθίαν, ἰσχὺν καὶ στήριγμα διὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ βίον. Συναισθάνεται τὸν θεὸν ζῶντα ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐγώ, ἐντὸς τῆς βουλήσεως αὐτοῦ παρόντα καὶ ἐνεργοῦντα ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἠθικοῦ νόμου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας παρουσιάζει ἐλλείψεις κατ' ἀμφοτέρας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις, τήν τε γενετικὴν καὶ τὴν κριτικήν. Ἡ πρώτη δὲν δύναται λ.χ. νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως παρατηρουμένας ὑποτροπάς, οἷαι εἶναι ἐπὶ παραδείγματι ὁ Βραχμανισμὸς ἔναντι τῆς βεδικῆς θρησκείας, ἡ ἀποκαλυπτικὴ θρησκεία τοῦ μεταγενεστέρου ἰουδαϊσμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῶν προφητῶν, ὁ Ἰσλαμισμὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ δὲ κριτικὴ μέθοδος ἐξ ἄλλου δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ θρησκεία θέλει νὰ εἶναι καὶ γνῶσις, ἐπειδὴ τὸ ἀντικείμενον τῆς πίστεως κατ' οὐδένα λόγον εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὸν θρησκευόμενον ἄνθρωπον, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐξ ἄλλου ἀληθές, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ὑπόθεσις τῆς καρδίας καὶ λειτούργημα τοῦ πρακτικοῦ λόγου.

Ἐκ τῶν περὶ τῶν μεθόδων τῆς ἐρεύνης τῆς θρησκείας εἰρημένων προκύπτει σαφῶς, ὅτι αἱ μέθοδοι αὗται δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν περιλαμβάνει τὴν ἱστορικὴν καὶ τὴν ψυχολογικὴν μέθοδον, αἵτινες καὶ ἄλλως συνδέονται στενῶς πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ ἄλλη τὴν γενετικὴν καὶ τὴν κριτικὴν μέθοδον. Ἡ πρώτη κατηγορία πηγάζει ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς ἐκείνης ῥοπῆς, τὴν ὁποίαν καλοῦσι *θετικοδοξίαν* καὶ ἡ ὁποία περιορίζεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ὑλικοῦ καὶ τὴν διὰ τῆς συγκρίσεως αὐτοῦ συναγωγὴν γενικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων. Ἡ ῥοπὴ αὕτη ἀποκρούει πᾶσαν μεταφυσικήν, πιστεύουσα ὅτι μόνον τὰ φαινόμενα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν. Μέσον αὐτῆς εἶναι ἡ ἐπαγωγή, ἡ πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐμπειρίας συμφωνία ἀποτελεῖ ὅ,τι καλοῦμεν ἀλήθειαν κατ' αὐτήν, τῆς δὲ γνώσεως πρακτικὸν σκοπὸν τίθησι τὴν πρόβλεψιν μελλόντων συμβαμάτων, ἵνα συμφώνως πρὸς αὐτὴν προσαρμόσωμεν τὴν πρᾶξιν. Ἡ δευτέρα κατηγορία στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἰδανισμοῦ, ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως ὅτι διὰ τῶν φαινομένων ἀποκαλύπτεταί τι, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ φύσιν αὐτῶν, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ καταστῇ καὶ αὐτὸ φαινόμενον. Τὸ ὄντως ὂν δὲν εἶναι κατὰ τὸν ἰδανισμὸν τὸ εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑποπῖπτον, ἀλλ' ἡ ἰδέα, τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, τίθησι σκοποὺς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πραγματοποιεῖ αὐτούς. Τὰ φαινόμενα λοιπὸν δὲν εἶναι μόνον τοιαῦτα, ἀλλὰ πραγματοποίησις τῆς ἰδέας, ὑποστασίωσις ἢ παράστασις τοῦ μὴ ὑλικοῦ καὶ μὴ αἰσθητοῦ, ἐνέργεια καὶ ἐμφάνισις τῆς ἐκ τῶν ἔνδον ἐνεργοῦ δυνάμεως. Ἐκζητῶν ὁ ἄνθρωπος τὰς ὑστάτας ἀρχὰς καὶ τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας τῶν καθ' ἕκαστον ἐπιστημῶν, ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὰς τῶν πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσεων καὶ συνδέσῃ αὐτὰς εἰς ἑνιαῖον σύστημα, φθάνει κατ' ἀνάγκην εἰς κοσμοθεωρίαν, ἥτις κηρύσσει τὸ πνεῦμα ὡς τὸ ὄντως ὄν, ὡς τὴν μόνην καὶ ἀληθῆ πραγματικότητα. Διότι ἡ ἔρευνα ἐκείνη δεικνύει εἰς τὸν ἰδανισμόν, ὅτι τὸ πνεῦμα παρήγαγε καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ὕλης καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν αὐτῆς. Δέον νὰ ὑπάρχῃ κατ' ἀνάγκην συνείδησις, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ διὰ τὴν ὁποίαν νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἔννοια τῆς ὕλης. Ἡ ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ ἰδανισμοῦ καὶ θετικοδοξίας, θὰ λύσῃ τελεσιδίκως καὶ τὸ περὶ τῆς φύσεως τῆς θρησκείας ζήτημα· πιθανώτερον ὅμως φαίνεται, ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῶν κοσμοθεωριῶν καὶ τῶν πρὸς αὐτὰς συνδεομένων μεθόδων θὰ ὑφίσταται πάντοτε, ἐφ' ὅσον αὗται δὲν ἀπορρέουσιν ἐκ μόνων τῶν ὑπὸ ἔρευναν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑφῆς τοῦ ἐρευνῶντος ὑποκειμένου, ὡς κατέδειξεν ὁ Dilthey.

Ἡ πορεία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ ἔρευνα τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας, δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν σειράν, καθ' ἣν ἐπραγματεύθημεν τὰς μεθόδους τῆς ἐρεύνης ταύτης, διότι οὔτε ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἤρξατο, οὔτε αἱ δημιουργηθεῖσαι ῥοπαὶ διαδέχονται ἀλλήλας διὰ τοῦ ἐξοβελισμοῦ τῆς μιᾶς ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἀλλὰ συνυπάρχουσι παρ' ἀλλήλας. Ἐπισκοποῦντες τὴν πορείαν ταύτην, διακρίνομεν ἐν αὐτῇ τρεῖς ῥοπάς, ὧν ἡ μὲν πρώτη τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας εὑρίσκει ἐν τῇ γνώσει καὶ καλεῖται *μεταφυσικὴ* ἀντίληψις τῆς θρησκείας. Ἡ δευτέρα ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ οὐσία αὐτῆς συνίσταται εἰς ἰδιορρύθμους ψυχολογικὰς καταστάσεις καὶ ἀποτελεῖ τὴν *ψυχολογικὴν* ἀντίληψιν περὶ τῆς οὐσίας τῆς θρησκείας· μετ' αὐτῆς συνδέεται στενῶς ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς θρησκείας. Ἡ τρίτη τέλος χωρεῖ πέραν τῶν ψυχολογικῶν τούτων καταστάσεων καὶ πειρᾶται νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν θρησκείαν ἀπὸ τοῦ τυχαίου, τοῦ αὐθαιρέτου καὶ τοῦ σχετικοῦ, ἅπερ συνυπάρχουσι κατ' ἀνάγκην μετὰ τοῦ ὑποκειμένου, καθορίζουσα τὸν ἐκ τῶν προτέρων παράγοντα ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐκζητοῦσα τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι κέκτηνται καθολικὸν κῦρος. Τὴν τρίτην ταύτην ῥοπὴν καλοῦμεν *κριτικὴν* τῆς θρησκείας ἀντίληψιν, ἥτις δὲν ἀποκλείει τὸν συνδυασμὸν πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἀντίληψιν.

Ἡ μεταφυσικὴ τῆς θρησκείας ἀντίληψις συνδέεται τὸ μὲν πρὸς τὸν θεϊσμόν, τὸ δὲ πρὸς τὴν πανθεΐαν. Καὶ ἡ μὲν θεϊστικὴ μεταφυσική, ἧς κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι ὁ Πλάτων, οἱ σχολαστικοὶ καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, ἢ στηρίζεται ἐπὶ τῆς λογικῆς καὶ ζητεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος ἔν τε τῇ φύσει καὶ τῇ ἱστορίᾳ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ θεοῦ, συγχέουσα τὸ πραγματικὸν μετὰ τοῦ ἰδεατοῦ καὶ ἑρμηνεύουσα ἐξ αὐτοῦ τὰ φαινόμενα τῆς θρησκείας, ἢ κηρύσσει αὐτὴν ὡς ἀποτέλεσμα ἀμέσου τινὸς ἐμπειρίας, ἀμέσου τινὸς ἐπιδράσεως τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς πράττει λ. χ. ὁ Jacobi, ὁ Dilthey, ὁ γλωσσολόγος Müller καὶ ὁ Troeltsch κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς φιλοσοφικῆς του ἐξελίξεως. Ἡ δὲ πανθεΐζουσα μεταφυσική, στηριζομένη ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁρμωμένη, ὡς ὁ Ἕγελος, ἀπὸ τῆς ἰδέας τοῦ ἀπολύτου, πειρᾶται νὰ παραγάγῃ ἐξ αὐτοῦ τὸ γίγνεσθαι καὶ καθορίσῃ ἐν αὐτῷ τὴν θρησκείαν ὡς στάδιον καὶ ὡς τρόπον τῆς γνώσεως τοῦ ἀπολύτου τούτου. Ἀλλ' οὔτε ἡ θεϊστικὴ οὔτε ἡ πανθεΐζουσα ἀντίληψις τῆς θρησκείας ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντίσχῃ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν μέθοδον τοῦ ὀρθολογισμοῦ κατέδειξεν ἤδη ὁ Kant τὸ ἀσύστατον τῶν λεγομένων ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ, αἱ δὲ μετ' αὐτὸν γενεαὶ διέγνωσαν ἔτι μᾶλλον τὰς λογικὰς δυσχερείας, αἵτινες ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ὀντολογικῇ καὶ τῇ τελολογικῇ ἀποδείξει.

Digitized by Google

δὲ μυστικοπαθὴς πίστις εἰς ὑπεραισθητὴν ἐμπειρίαν ἐγκατελείφθη ταχέως, ἅτε τῆς συγκρίσεως πρὸς τὴν καθόλου ἐμπειρίαν καταδεικνυούσης ὅτι οὐδένα τῶν ὅρων, ὅσοι ἐξασφαλίζουσι τὴν τελευταίαν ταύτην, εἶναι δυνατὸν νὰ πληροῖ. Ἡ δὲ διαλεκτικὴ μέθοδος τέλος ἐχρεοκόπησεν ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς παρὰ τὰς βαθυστοχάστους ἰδέας, τὰς ὁποίας ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ περιεῖχεν.

Ἡ ἔρευνα λοιπὸν ἐτράπη, κατὰ φυσικὸν λόγον, πρὸς τὴν ψυχολογίαν, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτῆς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ προβάλλει ἡ θρησκεία. Μὴ ἡ θρησκεία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὑποκειμενικαὶ ἁπλῶς ψυχολογικαὶ καταστάσεις; Εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνονται αἱ ψυχολογικαὶ αὗται καταστάσεις ἀπὸ τῶν ἄλλων κινήσεων τῆς ψυχῆς; Μὴ τυχὸν αἱ ὑποκειμενικαὶ αὗται καταστάσεις συνδέονται πρὸς ἀντικειμενικὰ γεγονότα ἢ ἀντικείμενα; Ὁποῖά τινα εἶναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἀντικείμενα ταῦτα; Τοιαῦτά τινα εἶναι τὰ ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδει νὰ ἀπαντήσῃ ἡ ψυχολογικὴ ἀντίληψις τῆς θρησκείας. Τὴν πρὸς αὐτὴν ὁδὸν κατέδειξεν ἤδη ὁ Kant, τὸ μὲν διὰ τῆς διαλύσεως τῶν μεταφυσικῶν φαντασμάτων, τὸ δὲ διὰ τῆς στηρίξεως τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξητμίσθη εἰς ἠθικήν, ἀναλαμβάνει ὁ Schleiermacher, ἀγωνιζόμενος συγχρόνως κατά τε τῆς μεταφυσικῆς ἀντιλήψεως τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τῆς μετατροπῆς αὐτῆς εἰς ἠθικήν, νὰ σώσῃ τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν ἰδιορρυθμίαν αὐτῆς. Ἡ θρησκεία κατ' αὐτὸν οὔτε γνῶσις εἶναι οὔτε ἠθική, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἰδίαν περιοχὴν ἐν τῷ θυμικῷ, ἰδιότροπον βίωσιν, συνισταμένην εἰς συναίσθημα ἀπολύτου ἐξαρτήσεως καὶ εἰς παράστασιν τοῦ σύμπαντος, ἀφ' οὗ ἡ ἐξάρτησις. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Schleiermacher ἐξαίρει τόν τε μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου σύνδεσμον καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, κηρύσσει αὐτὸ ὁ ἀπὸ τῆς λογοκρατίας τοῦ Ἑγέλου εἰς ἄκρατον ὑλισμὸν μεταπηδήσας Feuerbach ὡς ὑποκειμενικὴν ἐντελῶς κατάστασιν, ὡς ῥοπὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ἐν αὐτῷ καλυτέρου ἐγὼ καὶ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης ὀδύνης, ἧς τὴν ἠχὼ καλοῦμεν θεόν. Καὶ ἐπιχειρεῖ μὲν ὁ Ritschl καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ νὰ περισώσῃ τὴν θρησκείαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας εἰς τὴν ἔρευναν καὶ διὰ τῆς ἀποπείρας, ὅπως δημιουργήσῃ ἀξιολογικὴν θεωρίαν περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου κατορθοῖ, διότι οὔτε κριτήρια καθολικοῦ κύρους τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν πέρα τοῦ ὑποκειμένου χωροῦντα κατορθώνει νὰ ἐξεύρῃ, οὔτε τὴν μεταξὺ ἀξίας ἢ ἀξιολογικῆς κρίσεως καὶ πραγματικότητος σχέσιν νὰ καθορίσῃ. Μετατοπίζει μὲν τὸ θρησκευτικὸν πρόβλημα ἀπὸ τοῦ ἐπέκεινα εἰς τὸ ἐνθάδε, συμπληροῖ τὴν ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων πορείαν, ἀνακαλύπτει ὅτι αἱ ἀξίαι, ἵνα ὦσι θρησκευτικαί, δέον νὰ βιῶνται ὑφ' ὑμῶν ὡς ὕψιστοι πασῶν, καταδεικνύει τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῶν πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀδυνατεῖ ἡ σχολὴ αὕτη νὰ παράσχῃ τὰς ἐγγυήσεις ἐκείνας, αἵτινες ἀπαιτοῦνται διὰ νὰ περιβληθῶσιν αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι καθολικὸν κῦρος καὶ νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ ὑποκειμενικοῦ χαρακτῆρος. Τὴν νίκην αἴρει διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ μονομερὴς ψυχολογικὴ ἔρευνα καὶ ἡ θετικοφροσύνη ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τῆς θρησκείας. Καὶ διὰ μὲν τῆς μονομεροῦς ψυχολογικῆς ἐρεύνης διαλύεται παντελῶς ἡ θρησκεία, κηρυσσομένη ὡς εἶδός τι ὑποκειμενικῆς διαθέσεως, ἐξηρτημένης ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας· διὰ δὲ τῆς θετικοφροσύνης προβάλλεται ὡς μορφή τις στοιχείων τῆς συνειδήσεως καὶ ὡς προϊὸν τῆς μυθολογικῆς νοήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς συσχετίσεως πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀξίας ἢ τοῦ νοήματος αὐτῆς. Ἡ δὲ ἱστορία τῶν θρησκειῶν τέλος ὁδηγεῖ εἰς τὴν περὶ σχετικότητος πεποίθησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ κῦρος δόγματός τινος ἢ διδασκαλίας θρησκευτικῆς δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ οὔτε δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε δι' ὅλας τὰς ἐποχάς, ἐπειδὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ὅρων, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς νοοτροπίας τῶν χρόνων καθ' οὓς συνέστη, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τῶν ἀντιθέσεων τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν συστημάτων, ὅσα δεικνύει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξεύρωμεν τὸ διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἰσχῦον. Διὰ τῆς ἱστορίας τουτέστι τῶν θρησκευμάτων κατέστη ἡ θετικὴ θρησκεία πρόβλημα, καθ' ὅσον ἐγεννήθη τὸ ἐρώτημα: ποίαν ἀξίαν κέκτηται τὸ ἐξ ἱστορικῶν ὅρων γεννηθὲν διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐδόθησαν διάφοροι ἀπαντήσεις. Κατὰ τὴν περὶ ἀποκαλύψεως θεωρίαν, ἐν ὡρισμένῳ σημείῳ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, αἴρεται ἐπ' ὀλίγον ἡ ἱστορικὴ αἰτιότης καὶ θραύεται ἡ ἅλυσις τῶν ἱστορικῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν συνείδησιν, παρέχουσα πολλὰς ἀπορίας. Τίνα τὰ κριτήρια, διὰ τῶν ὁποίων πειθόμεθα ὅτι πρόκειται περὶ θείας ἀποκαλύψεως; Διατί καταδικάζονται αἱ πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης ἄπειροι γενεαὶ εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν στέρησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς σωτηρίας; Κατ' ἀναλόγων δυσχερειῶν ἔχει νὰ πολεμήσῃ καὶ ἡ θεωρία τοῦ ὀρθολογισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ κατ' αὐτὴν ἀναλάμπει ἐνίοτε τὸ αἰώνιον, τὸ μεταφυσικὸν καὶ ἀπολύτως ἰσχῦον, ὅπερ εἶναι, ὡς αἱ μαθηματικαὶ ἀλήθειαι, ἀνεξάρτητον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐποχῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀστοχεῖ πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ποικιλίας, τὴν ὁποίαν προβάλλει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων καὶ ἡ ὁποία δὲν συμβιβάζεται εὐχερῶς πρὸς τὴν περὶ αἰωνίων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν πεποίθησιν. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἐτράπη ἡ ἔρευνα πρὸς τὴν ἱστοριοκρατίαν, τουτέστι πρὸς τὴν πλήρη καὶ ἀπεριόριστον ἐφαρμογὴν τῶν ἱστορικῶν ἀρχῶν καὶ μεθόδων ἐπὶ τῆς θρησκείας. Τὸ πόρισμα αὐτῆς ἔχει οὕτω: πᾶν ἱστορικὸν φαινόμενον εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ σχετικόν. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀπὸ τοῦ Schleiermacher ἀρξαμένη ἔρευνα τῆς θρησκείας ὡς ἐνδοκοσμικοῦ ἁπλῶς φαινομένου, ὡς περιεχομένου τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, κατέληξεν εἰς πλήρη διάλυσιν αὐτῆς, εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι πρόκειται περὶ ὑποκειμενικοῦ ἁπλῶς φαινομένου, ὅπερ οὔτε διὰ μεταφυσικῆς τινος, οὔτε διὰ τῆς ἱστορίας δύναται νὰ κυρωθῇ. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἢ πρέπει νὰ ἐξοβελισθῇ ἐντελῶς ἡ θρησκεία ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ ἄλλου τινός, φερ' εἰπεῖν τῆς τέχνης, τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπεμβαίνει ἡ νεωτέρα φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ τῆς κριτικῆς περὶ θρησκείας ἀντιλήψεως αὐτῆς προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ ἐντὸς τῶν ὑποκειμενικῶν ἐκείνων καταστάσεων στοιχεῖα ἀντικειμενικῆς ἀληθείας. Πρὸς τοῦτο προβάλλει τὸ ἐρώτημα: ποῖα ἐκ τῶν στοιχείων τῆς θρησκευτικῆς ἡμῶν συνειδήσεως εἶναι αὐταπάτη καὶ τίνα εἶναι ἀληθῆ; Τίνα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὑποκειμενικὰ ἁπλῶς καὶ αὐθαίρετα καὶ τίνα κέκτηνται καθολικὸν κῦρος; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι τετραπλῆ. Τὸ μὲν δηλαδὴ μεταφέρουσι τὸ a priori τοῦ Kant ἐπὶ τὴν θρησκείαν, ὡς ὁ Troeltsch, τὸ δὲ προβάλλουσι νέαν περὶ ἀληθείας ἔννοιαν, ὡς ὁ James· τρίτον συνδέουσι τὴν θρησκείαν πρὸς τὸν πνευματικὸν καθόλου βίον, νοοῦντες αὐτὴν ὡς ἀναγκαιότητα αὐτοῦ, ὡς ὁ Eucken, καὶ τέλος πειρῶνται νὰ στηρίξωσιν αὐτὴν ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀξιῶν. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Kant ἐνυπάρχουσι τρία τινά: στοιχεῖα σκέψεως καὶ ἀμφιβολίας περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, θεμελίωσις τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος, καὶ τέλος τὸ ἐξ ὑποκειμένου, τὸ a priori. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐχρησιμοποίησεν ὁ Troeltsch, ἐφαρμόσας αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἵνα καταδείξῃ ὅτι μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι συνδεδεμένον τὸ ἄχρονον, τὸ ὑπεριστορικὸν καὶ καθολικὸν κῦρος κεκτημένον. Ὡς δηλαδὴ παρὰ τὸν τυχαῖον συνειρμὸν τῶν παραστάσεων ὑπάρχει καὶ ἡ διὰ πάντας ἰσχύουσα λογικὴ σύνδεσις αὐτῶν, ὡς παρὰ τὰ πραγματικῶς ὑπάρχοντα τρίγωνα ἡ ἔννοια τοῦ μαθηματικοῦ τριγώνου, καὶ ὡς παρὰ τὰς ὑποκειμενικὰς ὁρμὰς οἱ διὰ πάντας ὑποχρεωτικοὶ ἠθικοὶ κανόνες, οὕτω καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ ὑπάρχει, παρὰ τὸ ἱστορικὸν καὶ τυχαῖον, τὸ ἀναγκαῖον καὶ κανονικόν, ἑνοικοῦν, ὡς οἱ λογικοὶ κανόνες καὶ τὰ ἠθικὰ αἰτήματα, ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν καὶ καθολικοῦ κύρους μετέχον. Τὸ a priori τοῦτο ἐνυπάρχει ἐν τῷ θρησκείᾳ ὡς ἱστορικῷ φαινομένῳ καὶ ἀποτελεῖται ἐξ ἀξιῶν διὰ πάντας ἰσχυουσῶν. Ἀπαλλάσσοντες τὰς ἀξίας ταύτας ἐκ τοῦ τυχαίου καὶ ἱστορικοῦ ἔχομεν τὸ a priori ἐκεῖνο, τὸ πέραν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐμπειρίας χωροῦν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀπόπειραν ταύτην τοῦ Troeltsch ἐπεχείρησεν ὁ ἀμερικανικὸς πραγματισμὸς νὰ δημιουργήσῃ κριτήρια ἀντικειμενικοῦ κύρους τῆς θρησκείας διὰ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἥν, ὡς πᾶσα ἀλήθεια, οὕτω καὶ ἡ θρησκευτική, ἀποδεικνύει ἑαυτὴν ὡς τοιαύτην διὰ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς. Ὡς ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ φυσικὸς Fechner ἐπειράθη νὰ στηρίξῃ τὴν θρησκείαν καὶ δι' ἄλλων καὶ διὰ πρακτικῶν λόγων, ἀποδεικνύων τὴν ὠφελιμότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν δι' αὐτῆς μακαριότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οὕτω καὶ ὁ James, θυσιάζων ὅμως τὴν τέως ἰσχύουσαν περὶ ἀληθείας ἔννοιαν. Κατὰ τὸν Ἀμερικανὸν φιλόσοφον ἡ γνῶσις εἶναι μορφή τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ περιβάλλον. Δὲν εἶναι λοιπὸν συνέπεια τῶν νόμων τοῦ σκέπτεσθαι, δὲν εἶναί τι ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τῶν κανόνων τοῦ λογικῶς σκέπτεσθαι καὶ συμφωνεῖ πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ' ἀληθὲς εἶναι ὅ,τι ὠφελεῖ, ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν ζωήν, ὅ,τι ἐξαίρει καὶ ἐξευγενίζει, ὅ,τι παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν δύναμιν νὰ ἀγωνισθῶμεν, νὰ νικήσωμεν καὶ νὰ ζήσωμεν. Ὑπάρχουσι, λέγει ὁ James, ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ αὐτῶν δι' ἀποφάσεως τῆς βουλήσεως ἡμῶν. Ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαιότης καὶ ἡ διὰ τὴν ζωὴν ὠφέλεια τῶν τοιούτων ὑποθέσεων ἀποτελεῖ τὴν ἐπαλήθευσιν αὐτῶν. Τοιαύτη ὑπόθεσις εἶναι καὶ ἡ θρησκεία. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀξιῶν καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν διὰ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὡς πνευματικῶν ὄντων. Αἱ ἀξίαι αὗται ἀποτελοῦσι κόσμον ἀνώτερον τοῦ πραγματικοῦ, εἶναι ἰδανικὴ δημιουργία, ἥτις ἐμβάλλουσα εἰς τὴν ψυχὴν εἰρήνην καὶ δύναμιν καὶ εἰς ἐνέργειαν κινοῦσα, ἀποδεικνύει διὰ τούτων τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς. Ἀνάλογόν τι εἶναι ἡ θρησκεία καὶ διὰ τὸν Eucken, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἡ φιλοσοφία του στηρίζεται ἐπὶ διαρχίας, ἐπὶ ἀντιθέσεως μεταξὺ τῆς κατὰ φύσιν πραγματικότητος καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν, τῶν ὁποίων φορεὺς εἶναι τὸ διὰ τῆς ἱστορίας δρῶν καὶ ἀποκαλυπτόμενον ἀπόλυτον πνεῦμα. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ἀξιῶν ἀφοσιοῦται ὁ ἄνθρωπος δι' ἀποφάσεως τῆς βουλήσεως εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος, διότι μόνον διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθίσταται δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ πνευματικοῦ καθόλου βίου, ἡ αὐτοτέλεια αὐτοῦ καὶ ἡ προαγωγή. Εἶναι λοιπὸν ἡ θρησκεία κατὰ τὸν Eucken σχέσις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸν πνευματικὸν τοῦτον βίον, διὰ τῆς ὁποίας σῴζει ἑαυτὸ ὡς πνευματικὸν ὂν ἀπὸ τοῦ διὰ τῆς φύσεως ἐκμηδενισμοῦ. Οὕτως ἡ θρησκεία δημιουργεῖ ἐν ἡμῖν νέαν τινὰ πραγματικότητα καὶ ἐξαίρει ἡμᾶς ὑπεράνω τῆς φύσεως, ἥτις ἀπειλεῖ νὰ μεταβάλῃ ἡμᾶς εἰς φυσικὰ ἁπλῶς ὄντα, παίγνια τῶν ἀλόγων αὐτῆς δυνάμεων. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐν ταῖς κατευθύνσεσι ταύταις τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας περιεχομένας ἀληθείας, οὐδεμία τῶν ἀπαντήσεων ἐκείνων ἱκανοποιεῖ πλήρως. Ὁ μὲν Troeltsch δὲν κατορθώνει νὰ ἐξηγήσῃ πῶς πραγματοποιεῖται τὸ θρησκευτικὸν a priori, πῶς περιβάλλεται ἱστορικὸν περιεχόμενον· τοῦ δὲ James αἱ γνωσιολογικαὶ προϋποθέσεις, ὡς καὶ αἱ τοῦ Eucken, κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῶσιν. Ἄλλαις λέξεσιν, οὐδεμία τῶν τριῶν τούτων ἀποπειρῶν λύει τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως μεταξὺ θρησκευτικῶν ἀξιῶν καὶ πραγματικότητος. Ἔχομεν λοιπὸν ἀνάγκην φιλοσοφίας τῆς θρησκείας, ἡ ὁποία τὸ μὲν νὰ καταδεικνύῃ τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς εἶναι δυνατὸν νὰ κέκτηνται αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι καθολικὸν κῦρος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει, τὸ δὲ νὰ καθορίζῃ ἐπακριβῶς τὴν σχέσιν τῶν ἀξιῶν τούτων πρὸς τὴν πραγματικότητα. Τοῦτο κατορθοῖ ἡ τετάρτη κατεύθυνσις, ἡ *κριτικὴ* θεωρία τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, ἥτις ἀποτελεῖ κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς περὶ τῶν ἀξιῶν τούτων θεωρίας τῆς σχολῆς τοῦ Ritschl, τῇ βοηθείᾳ καὶ τῆς καθόλου ἀξιολογικῆς ἐρεύνης τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων.

Αἱ ἀξίαι συνίστανται εἰς σχέσιν τινὰ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἐκφραζομένην διὰ συναισθήματος ἢ διὰ βουλήματος. Ἀναλόγως τώρα τῶν ἀντικειμένων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται, διαιροῦνται εἰς ὑλικὰς ἀξίας, οἷαι λ. χ. αἱ οἰκονομικαί, εἰς νομικάς, οἷαι τὰ ἤθη καὶ τὸ δίκαιον, εἰς ἐπιστημονικὰς καὶ εἰς ἰδανικάς, ὡς εἶναι αἱ καλλιτεχνικαί, αἱ ἠθικαὶ καὶ αἱ θρησκευτικαί. Δέον ὅμως νὰ ἐννοηθῇ καλῶς, ὅτι αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις, διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἀξίαι αὗται ἐκφράζονται, δὲν εἶναι ἰσοδύναμοι πρὸς τὰς κρίσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται ἡ γνῶσις τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο διατρέχουσι τὸν κίνδυνον νὰ θεωρῶνται ἀποκυήματα τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ὑποκειμένου. Τοῦτο κατεῖδεν ἤδη ἡ σχολὴ τοῦ Ritschl, ἐπιχειρήσασα νὰ ἐξεύρῃ τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προσδίδουν ἀντικειμενικὸν κῦρος εἰς τὰς ἀξίας καὶ νὰ ὑψώσῃ αὐτὰς εἰς κανόνας. Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐγχειρήματος ὠδήγησεν εἰς τὴν σχετικότητα τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, καὶ εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ὑποκειμένου ὡς μόνου κριτοῦ. Ἵνα λύσωμεν τὸ πρόβλημα, εἶναι ἀνάγκη ὅπως διακρίνωμεν πρῶτον τὰς ἀξίας κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν πραγματικὴν ζωήν. Οὕτω διακρίνομεν πραγματικὴν πλήρωσιν ἀξιῶν καὶ ἰδεατὴν πλήρωσιν. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ πραγματικότης ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀξίας ἡμῶν καὶ ἱκανοποιεῖ πλήρως τὰ ὑφ' ἡμῶν ποθούμενα, ὡς συμβαίνει περὶ τὰς οἰκονομικὰς ἀξίας καὶ τὰ ὑλικὰ καθόλου ἀγαθά. Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως περίπτωσιν τοιοῦτόν τι δὲν συμβαίνει· καὶ τότε γεννᾶται ἡ πρὸς τὴν ἀξίαν ἀπαίτησις, ἥτις κινεῖ ἡμᾶς ὡς ἐλατήριον εἰς τὴν δημιουργίαν ἀξιῶν, εἰς τὴν διὰ τῆς φαντασίας σύλληψιν καταστάσεων, αἵτινες ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὡς ἰδέαι. Ἐνταῦθα πάλιν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῶσι δύο τινά· ἢ αἱ κατὰ πρόληψιν ἀξίαι αὗται εἶναι πραγματοποιήσιμοι ἢ ἡ πλήρωσις αὐτῶν εἶναι ἰδεατὴ μόνον, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὰς ἡ πραγματικότης. Ἡ πλήρης καὶ τελεία γνῶσις, ἡ ἠθικὴ τελειότης, τὸ ἰδανικὸν τῆς τελείας προσωπικότητος, τὸ πολιτικὸν ἰδανικὸν τῆς πλήρους ἰσότητος, δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας, εἶναι ἀξίαι μὴ πραγματοποιήσιμοι. Ἀλλὰ παρὰ τὸ γνώρισμα τοῦτο τούτων ἀφ' ἑνὸς μὲν συνδέεται τὸ γνώρισμα τῆς δημιουργικότητος, ἐπειδὴ χρησιμεύουσιν ὡς ἰδέαι κατευθύνουσαι τὴν βούλησιν καὶ κινοῦσαι εἰς δράσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμφανίζονται ὡς ἀναγκαία λειτουργία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μετὰ χαρακτῆρος τελολογικοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, ἀδυνατῶν νὰ περιορισθῇ εἰς ὅσας ἀξίας ἐπιτρέπει ἡ ψυχρὰ πραγματικότης, δημιουργεῖ ἰδεατὰ πλάσματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρίσκει ἡ ψυχὴ του τὴν εἰρήνευσιν δι' ἰδανικῆς ἱκανοποιήσεως τῶν πόθων

Digitized by Google

του. Ἀσφυκτιῶν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ζωῆς πλάττει ἰδανικοὺς κόσμους, ἐν τοῖς ὁποίοις ἰσχύουσιν ἀδιατάρακτοι ὅσαι τῶν ἀξιῶν αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσι κατὰ τὸ παρὸν ἢ εἰς τοὺς αἰῶνας. Αὕτη εἶναι ἡ πηγή, ἀφ' ἧς ἀναβλύζουσι τὰ μεγάλα δημιουργήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα γεννῶσιν, ἔστω καὶ παροδικήν, ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ δημιουργοῦ των, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπολαμβανόντων αὐτά. Ὅταν τὰ τοιαῦτα δημιουργήματα ἀναφέρωνται εἰς τὴν ὅλην ψυχήν, ὅταν αἱ δι' αὐτῶν ἐκφραζόμεναι ἀξίαι καταλαμβάνωσι σύνολον τὸν ἄνθρωπον οὕτως, ὥστε νὰ συναισθάνεται ὅτι ἡ ὅλη αὐτοῦ πνευματικὴ ὕπαρξις ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῶν, ὅτι ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ φωτίζονται καὶ λαμβάνουσι νόημα καὶ σκοπὸν δι' αὐτῶν, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὴν θρησκείαν.

Τίς ὅμως δύναται νὰ ἐγγυηθῇ ὅτι τὰ ἰδεατὰ ταῦτα πλάσματα, αἱ ὕψισται αὗται διὰ τὸν ἀτομικὸν βίον ἀξίαι, δὲν εἶναι αὐταπάτη, μυθολογήματα, δεισιδαιμονίαι; Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη, ὅπως ὑψωθῶσιν εἰς κανόνας, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ὑποκειμένου καὶ προσκτήσωνται καθολικὸν κῦρος. Πρὸς τοῦτο—καὶ ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ πέρα τῆς σχολῆς τοῦ Ritschl πρόοδος τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας—πρέπει αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι νὰ πληρῶσι τοὺς ἑξῆς ὅρους: Πρῶτον νὰ μὴ τελῶσιν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπροκαταλήπτως γνωσθεῖσαν πραγματικότητα. Ὁ κόσμος τῶν ὑψίστων ἀξιῶν εἶναι ὁ κόσμος τῆς πίστεως, ἥτις εἶναι πεποίθησις ἐπὶ τὸ κῦρος τῶν ἀξιῶν τῶν ὡς ὑστάτων γινωσκομένων. Ἀλλ' ὁ κόσμος οὗτος τῆς πίστεως δὲν δύναται νὰ ἔχῃ κῦρος, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος καὶ δὲν ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς. Τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰδικὴ περίπτωσις εἶναι ἡ ἄλλη ἐκείνη, καθ' ἣν αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ἀναπτύσσονται διὰ τῆς πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ἐπαφῆς. Θὰ ἦτο λίαν βραχὺς ὁ βίος τῆς θρησκείας ἐκείνης, ἥτις θὰ ἐπεχείρει νὰ δημιουργηθῇ ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑφισταμένων ἤδη θρησκειῶν καὶ ἄνευ ὀργανικῆς πρὸς αὐτὰς ἐπαφῆς. Οἱ λόγοι εἶναι ἁπλούστατοι· ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου ἀδυνατεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλον τὸ πλάτος τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας. Χρειάζεται τὸν διὰ τῆς ἱστορίας πλουτισμόν. Ἔπειτα ἡ δεκτικότης καὶ ἡ εὐαισθησία τοῦ καθ' ἕκαστον εἶναι περιωρισμένη· ἔχει ἀνάγκην τῶν ἱστορικῶν παραδειγμάτων, ἀκριβῶς ὡς ἐν τῇ τέχνῃ. Τρίτον ἡ θρησκεία, ὡς εἶδος πνευματικῆς ζωῆς, δὲν δύναται νὰ νοηθῇ πλήρως, ἐφ' ὅσον πραγματοποιεῖται ἐν ἑνὶ ἀτόμῳ. Ἡ τρίτη τέλος ἀρχὴ ἀπαιτεῖ, ἵνα αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι γεννῶνται ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἀξιολογικῆς ἀπαιτήσεως. Ἐνταῦθα διακρίνομεν πάλιν τρία τινά· πρῶτον τὴν ἀρχὴν τῆς ὑψίστης ἀξίας. Ἡ ὡς ὑψίστη γνωσθεῖσα καὶ βιωθεῖσα ἀξία δέον νὰ προηγῆται τῶν ἀσθενεστέρων ἀξιῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἰσχὺς τῆς βιώσεως ἀξίας τινὸς ἐξαρτᾶται ἐξ ὑποκειμενικῶν ὅρων, θὰ διετρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ περιπέσωμεν ἐκ νέου εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν αὐθαιρεσίαν, ἐὰν μὴ ἐκέκτηντο αἱ ἀνώτεραι ἀξίαι τὴν δύναμιν νὰ κατανικῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰς κατωτέρας. Αὕτη εἶναι ἡ ἀξιολογικὴ σημασία τῶν λόγων τοῦ Γαμαλιὴλ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ ἀπόστολος. Ἡ δευτέρα ἀρχή, συγγενὴς πρὸς τὸν πραγματισμόν, ἀπαιτεῖ ἵνα ἡ θρησκευτικὴ ἀξία ἐπιδρᾷ διαμορφοῦσα ἐφ' ὅλου τοῦ βίου· ἀφ' ἑνὸς δηλαδὴ ὀφείλει ἡ θρησκευτικὴ διάθεσις νὰ ἐκτείνεται ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς καὶ νὰ ὁρίζῃ αὐτάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ δύναται νὰ νοηθῇ τὸ δυνατὸν ταύτης ἄνευ τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν. Ἡ τρίτη τέλος ἀρχή, ὑφ' ἣν ὀφείλουσι νὰ τελῶσιν αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι, ἵνα ἔχωσι κῦρος καὶ ἵνα προσκτῶνται κανονιστικὴν δύναμιν, εἶναι ἡ τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὑπὸ ταύτην νοοῦμεν τὴν ποιότητα ἐκείνην τῶν ἀξιῶν, διὰ τῆς ὁποίας δημιουργεῖται ἐν τῇ συνειδήσει δύναμις καὶ γαλήνη. Ἡ ἀπολύτρωσις αὕτη νοεῖται βεβαίως ὑπὸ τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας ὡς ἐνδοκοσμική, ἐφ' ὅσον πρέπει νὰ περιορίζεται ἡ ἔρευνα αὐτῆς εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν δεδομένων καὶ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν γνωρισμάτων ἐκείνων, ἅπερ προσδίδουσιν εἰς αὐτὰ καθολικὸν κῦρος. Οὐδὲν ἐμποδίζει ὅμως νὰ θεωρῶμεν αὐτὴν καὶ ὑπεμβατικὴν ἢ ἀντικειμενικὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς ἐπεμβασεως τῶν ἐν τῷ ἐπέκεινα συντελουμένων καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ τελειουμένων. Ἡ μεταφυσικὴ ἀνέστη πάλιν κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ἀκμαιοτέρα καὶ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων ἑδραιοτέρων στηριζομένη. Ἔπειτα δὲ καὶ αἱ θρησκευτικαὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἡμῶν ἰδανικαὶ ἀξίαι, αἵτινες διακρίνουσιν ἡμᾶς τοῦ κτήνους καὶ ἀποτελοῦσιν ὅ,τι καλοῦμεν πνευματικὸν βίον, μήπως δὲν στηρίζονται πᾶσαι ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς διαισθήσεως, ὅτι ἀποτελοῦσιν ἔκφρασιν τῆς βουλήσεως τοῦ ὄπισθεν τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου τούτου ὑποκρυπτομένου ἀπολύτου πνεύματος, ὅπερ, ἐκδηλούμενον ἐν τῷ ἀντικειμενικῷ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ κανονιστικῷ πνεύματι τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνίας, ῥίπτει τὸ φῶς αὐτοῦ μέχρι τῆς ψυχῆς τῶν ἀτόμων καὶ γεννᾷ ἐντὸς ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ ἀεὶ ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον διάθεσιν;

Τοὺς ὅρους ἐκείνους πληροῦσαι λοιπὸν αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι μεταβάλλονται εἰς κανόνας, εἰς αἰτήματα τουτέστι καθολικῶς ἰσχύοντα διὰ πᾶσαν μὴ παθολογικὴν συνείδησιν μιᾶς ἐποχῆς. Ἡ κατ' ἐξοχὴν λειτουργία αὐτῶν συνίσταται εἰς ὅ,τι καὶ ἡ τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλοσοφίας· μεταβάλλουσι καὶ οὗτοι καὶ μετασχηματίζουσιν, ὡς ἐκεῖναι, τὴν δεδομένην πραγματικότητα, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐξαίρουσιν ἡμᾶς ὑπεράνω αὐτῆς. Ἡ ἔξαρσις δὲ αὕτη ὑπεράνω τοῦ δεδομένου εἶναι ἡ ἰσχυροτάτη ἔκφρασις τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, ὅπερ δημιουργεῖ εἰς ἑαυτὸ τὸν ἰδανισμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὸν ὅρον τοῦ Dilthey, τὸν ἄλλον κόσμον, ἀπαύγασμα τῆς αὐτεξουσιότητος τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος. Τοιουτοτρόπως ἡ πίστις εἰς οὐδεμίαν εἶναι δυνατὸν νὰ περιπλακῇ ἔριν πρὸς τὴν γνῶσιν. Ὡς πεποίθησις ἐπὶ τὸ κῦρος τῶν ὑψίστων ἡμῶν ἀξιῶν εἶναι διάφορος τῆς γνώσεως, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς αὐτήν, ὡς ἡ τέχνη. Εἶναι μετασχηματισμὸς τῆς πραγματικότητος, οὐχὶ συμπλήρωσις τῆς γνώσεως, ὡρισμένος καὶ ἀναγκαῖος τρόπος τοῦ βλέπειν τὴν πραγματικότητα καὶ οὐχὶ ἐξήγησις αὐτῆς, διαίσθησις τοῦ ὑστάτου νοήματος καὶ τῶν ἐσχάτων σκοπῶν τοῦ κόσμου, τῆς ἱστορίας καὶ ζωῆς, οὐχὶ δὲ ἐξήγησις αὐτοῦ κατὰ τοὺς νόμους τῆς λογικῆς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατηγορίας τῆς αἰτιότητος.

Ἐν τῇ θρησκείᾳ λοιπὸν ἔχομεν κατὰ ταῦτα τρία τινά: τὴν παράστασιν τοῦ κόσμου, τὸ συναίσθημα τῆς στενότητος καὶ τῆς πιέσεως καὶ τὸν πόθον, ὅπως ἄρωμεν αὐτὸ ἐν ἀνωτέρᾳ τινὶ πραγματικότητι. Τοῦτο πιστοποιεῖται τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἀναλύσεως τῶν ψυχολογικῶν καταστάσεων θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων. Πανταχοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας ἐμφανίζεται ἡ ῥοπὴ πρὸς ἀγαθά, κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς ἀγαθὰ ὑλικὰ καὶ ἀτομικὰ μᾶλλον, ἔπειτα δὲ πρὸς ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ καθόλου ἀγαθά, τὰ ὁποῖα δὲν παρέχει ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ζωή. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρὸς ἀγαθὰ τείνει ἥ τε ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ ἠθική· ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἐπικρατεῖ ἀνιδιοτελὲς διαφέρον, ἐνῷ ἐν τῇ θρησκείᾳ τὰ πάντα συνδέονται μετὰ ἰσχυροῦ καὶ προσωπικοῦ διαφέροντος πρὸς τὴν ζωήν. Καὶ ἄλλη ὅμως διαφορὰ ὑφίσταται μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνων· ἡ θρησκεία δηλαδὴ δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ζήτησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα οὕτω προάγει, ἀλλ' ὑποδεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπαν νέα καὶ ὑψηλότερα ἑκάστοτε ἀγαθά, κείμενα πέρα τοῦ ὁρίζοντος τοῦ ὑπάρχοντος πολιτισμοῦ. Ἐφ' ὅλων τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ἐπιβάλλει τὴν σφραγῖδα τοῦ παροδικοῦ καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ἁπλῶς μέσα πρὸς σκοποὺς πέρα τῶν συνήθων ἀξιῶν τῆς ζωῆς κειμένους. Τοῦτο κατορθοῖ διὰ τῆς συνδέσεως τῶν ὑψηλοτέρων ἀξιῶν, τὰς ὁποίας κηρύττει, πρὸς ἀνωτέρας δυνάμεις.

Ταύτας δὲ συναισθάνεται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ὡς τὸ numinosum, τὸ ξένον καὶ θαυμαστόν, ὑπερδύναμον καὶ ἀνυπολόγιστον, ὅπερ γίνεται αἰσθητὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὸ μὲν ὡς mysterium tremendum, τὸ δὲ ὡς mysterium fascinosum, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑνὸς μὲν αἰσθάνεται δέος καὶ φόβον ἀπέναντι τοῦ θείου τούτου καὶ ὑπερδυνάμου, τὸ δὲ πάλιν ἕλκεται ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀγάπης. Οὕτως ἡ θρησκεία τὸ μὲν εἶναι ῥοπὴ πρὸς ἀγαθά, πηγάζουσα ἐκ τῆς ὁρμῆς πρὸς αὐτοσυντηρησίαν, καὶ δὴ ψυχικήν, τὸ δὲ ἀφοσίωσις εἰς τὴν θείαν ζωὴν καὶ πόθος πρὸς αὐτήν. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἐνισχυόμενον ὑπερβολικὰ καὶ μονομερῶς προέχον ὁδηγεῖ εἰς τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς μυστικοπαθείας καὶ εἰς τὴν πλήρη ἄρνησιν τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου, ὡς βλέπομεν λ. χ. ἐν τῷ ἀρχικῷ Βουδδισμῷ καὶ παρὰ τοῖς μυστικοῖς. Εἶναι φανερὸν ὅτι, ἀφοῦ πᾶσα θρησκεία στηρίζεται ἐπὶ τῆς λανθανούσης ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀγνώστου κόσμου ἀνωτέρων ἀξιῶν, κέντρον ἑκάστης αὐτῶν εἶναι ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν, ὅστις ἄγει εἰς τὴν ἰδέαν τῆς *ἀπολυτρώσεως*. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν στενοῦ καὶ μικροῦ κόσμου, ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν περιορισμῶν του, ἀπὸ τῶν ὑλικῶν δεσμῶν τοῦ κατωτέρου αὐτοῦ ἐγώ, ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὴν μικρότητα τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς δουλείας· ποθεῖ τὴν ἐξωτερικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν. Ἡ πρὸς ἀπολύτρωσιν ὁρμὴ αὕτη καθαίρεται ὅσῳ ἡ ἐξέλιξις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος προχωρεῖ καὶ ἀπὸ τῆς περιφερείας, εἰς ἣν εὑρίσκεται ἐν ταῖς κατωτέραις θρησκείαις, μετατίθεται εἰς τὸ κέντρον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται τὰ φαινόμενα τῆς ἀσκήσεως, ἡ θανάτωσις τοῦ ὑλικοῦ βίου τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἔκστασις, ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ θρησκευτικὴ καταληψία, ἡ διάθεσις τοῦ μυστικοπαθοῦς, ὅστις βυθίζεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ θεοῦ καὶ ἀποχωρίζεται παντελῶς ἀπὸ τῆς ἐπιγείου ζωῆς. Τινὲς μάλιστα τῶν ἀνωτέρων θρησκειῶν ἐκφράζουσι τὴν διάθεσιν ταύτην ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ μεγαλοπρεπεῖ μονομερείᾳ.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ θρησκεία θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ εὐρύτερον καὶ ἀνώτερον αὐτοῦ ἄπειρον, αἰώνιον, ὅλον, οἱαδήποτε ὀνόματα καὶ ἂν φέρῃ τοῦτο ἐν ταῖς διαφόροις θρησκείαις. Ἡ σχέσις αὕτη, δι' ἧς κατορθοῦται ἡ ἀπολύτρωσις, ἀποτελεῖ τὴν ὑποκειμενικὴν πλευρὰν τῆς θρησκείας καὶ ὀνομάζεται *θρησκευτικότης*· ἡ δὲ συγκεκριμένη σύλληψις τῆς ἐναρθρώσεως τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου εἰς τὴν ἄπειρον καὶ ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως, ὡς καὶ ἡ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἰδέας ταύτης πρᾶξις ἀποτελοῦσιν ὅ,τι καλοῦμεν *θρησκείαν*. Εἶναι λοιπὸν αὕτη ἀντικειμενικὴ ἔκφρασις τῆς ὑποκειμενικῆς ἐκείνης καταστάσεως, ποικίλλουσα ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, τῆς φυλῆς, τοῦ τρόπου τοῦ βίου, τῆς βαθμῖδος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ καθόλου ἐξαρτωμένη ἐξ ὅρων ἐθνολογικῶν καὶ ἱστορικῶν. Κοινὰ καὶ οὐσιώδη συστατικὰ ἐν πάσῃ τοιαύτῃ ἐκφράσει εὑρίσκομεν τὰ ἑξῆς τρία: πρῶτον τὴν *θεολογίαν*, τουτέστι τὴν ἰδέαν ἢ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν κέκτηται ὁ ἄνθρωπος περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λατρείας του καὶ ἡ ὁποία ποικίλλει ἄπειρον ὅσον, ἀπὸ τῆς μᾶλλον συγκεκριμένης παραστάσεως μέχρι τῆς παντελοῦς ἐξαϋλώσεως· δεύτερον τὴν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λατρείας αὐτοῦ *σχέσιν*. Ἡ σχέσις αὕτη ἔχει φυσικῷ τῷ λόγῳ δύο πλευράς· εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἐνέργεια καὶ διαγωγὴ τοῦ ἀντικειμένου τῆς λατρείας πρὸς τὸ ὑποκείμενον καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐνέργεια καὶ διαγωγὴ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Τὸ θεῖον προσεγγίζει ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη δύναται ἢ νὰ εἶναι ὅλως ἐσωτερικὴ ἢ νὰ λάβῃ συγκεκριμένην μορφήν, ὁπότε χαρακτηρίζεται ὡς *θεοφάνεια*. Ἀλλ' ὅταν ὁ θεὸς ἢ οἱ θεοὶ ὑψωθῶσι μεγάλως ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πιστοῦ, ἡ τοιαύτη ἀποκάλυψις τελεῖται καὶ ἐμμέσως, δι' ἀγγέλου λ. χ. Δύναται δὲ νὰ προσλάβῃ καὶ χαρακτῆρα γραπτόν, ὁπότε περιλαμβάνεται εἰς ἱερὰ βιβλία, τὴν ἁγίαν Γραφὴν διαφόρων ἀνωτέρων θρησκειῶν. Ἡ τοιαύτη γραπτὴ ἀποκάλυψις τελεῖται δι' ὡρισμένων προσώπων, ἅπερ εἶναι ἢ οἱ ἱερεῖς ἢ οἱ προφῆται. Τέλος ἔν τισι θρησκείαις τὸ θεῖον ἀποκαλύπτεται καὶ δι' ἐνανθρωπήσεως, ἥτις φέρει συνήθως τὸ ὄνομα *ἐνσάρκωσις*. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ διαγωγὴ ἐξ ἄλλου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐκδηλοῦται ὡς *προσευχὴ* ἀφ' ἑνὸς καὶ ὡς *θυσια* ἀφ' ἑτέρου. Τὸ εἶδος καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς ταύτης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περὶ θεοῦ ἰδέας τοῦ προσευχομένου· ἡ δὲ θυσία διακρίνεται καὶ αὐτὴ εἰς διαφόρους κατηγορίας, κυρίως δύο, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν θυσίαν ὡς κοινωνίαν, ἡ δὲ ὡς δῶρον πρὸς τὴν θεότητα. Τέλος ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς λατρείας διακρίνονται αἱ θρησκεῖαι εἰς *φυσικάς*, ἐπιζητούσας δι' αὐτῆς τὴν ἀποτροπὴν δεινῶν ἢ τὴν πρόσκτησιν ἀγαθῶν, *νομικάς*, ἐνδιαφερομένας διὰ τὴν ἀπάλειψιν ἁμαρτημάτων τελετουργικῶν κυρίως, καὶ *ἠθικάς*, αἱ ὁποῖαι ἐπιζητοῦσι τὸν ἐξιλασμὸν ἠθικῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἐνδιαφέρονται περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἰδανικοῦ παρὰ τὴν πραγματικότητα καὶ ἐναντίον αὐτῆς. Τὸ τρίτον στοιχεῖον ἐν τῇ ἐκφράσει τῆς θρησκευτικότητος ἀποτελεῖ ἡ θρησκευτικὴ *ἠθική*, τὸ σύνολον τῶν ἠθικῶν κανόνων καὶ διατάξεων ἑκάστης θρησκείας, ἥτις ἐκδέχεται αὐτοὺς ὡς ἐντολὰς ἐκφραζούσας τὴν θείαν θέλησιν.

Ἐὰν νῦν ἐπιχειρήσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ταξινομήσεως ταύτης τῶν θρησκευτικῶν φαινομένων νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν συγκεκριμένων ἐκφράσεων τῆς θρησκευτικότητος, καταπλησσόμεθα πρὸ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ποικιλίας αὐτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ λ. χ. εἰς τὴν λατρείαν, ἔχομεν ἀφ' ἑνὸς τὴν λατρείαν φυσικῶν ὄντων, ὡς λίθοι, δένδρα, ζῷα, ἄνθρωποι, τεθνεῶτες, οὐράνια σώματα, στοιχεῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ λατρείαν εἰδώλων, ὡς λ. χ. εἶναι τὰ φετίς, τὰ ὁμοιώματα τῶν θεῶν ἢ συμβολικαὶ παραστάσεις αὐτῶν. Μετὰ τῆς λατρείας ταύτης συνδέονται ἀναποσπάστως αἱ τελετουργίαι, οἷαι ἡ θυσία κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφὰς καὶ τοὺς ποικίλους σκοπούς, ὁ αἶνος καὶ ἡ εὐχαριστία, αἱ ἠθικὸν χαρακτῆρα φέρουσαι πράξεις καὶ ἐνέργειαι καθόλου, πρὸς δὲ τούτοις οἱ χρόνοι τῆς λατρείας μετὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν σκοπῶν καὶ ἑορτῶν. Ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν, διακρίνομεν προφορικὴν παράδοσιν, θεοπνευστίαν, τυπικά, προσευχητάρια, κηρύγματα κττ., τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον καθ' ἑαυτὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετῶνται πρὸς διακρίβωσιν τοῦ πνεύματος καὶ χαρακτηρισμὸν ἑκάστης θρησκείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὰς παρεμφερεῖς ἐκφράσεις τῶν ἄλλων θρησκειῶν, πρὸς διαπίστωσιν τῶν τυχὸν συνεξαρτήσεων καὶ πρὸς ἀκριβεστέραν ἀνίχνευσιν τοῦ χαρακτῆρος ἑκάστης θρησκείας. Οὐχὶ ἐλάσσων εἶναι ἡ ποικιλία, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ ἰδέα τῆς ἁγιότητος, ἥτις τὸ μὲν εἶναι φυσικὴ ἁγιότης *(ταμπού)*, τὸ δὲ ἁγιότης προσώπων, καὶ δὴ τοῦ πατρός, τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ μάγου, τοῦ ἱερέως, τοῦ προφήτου, τοῦ μυστικοπαθοῦς, τοῦ ἀσκητοῦ. Ὁμοίως

Digitized by Google

ἡ ἁγιότης δύναται νὰ ἀναφέρεται εἰς ζῶντας ἢ εἰς νεκροὺς ἢ καὶ νὰ μεταδίδεται παρὰ τῶν κεκτημένων αὐτὴν εἰς ἄλλους, ὅτε ἔχομεν τὴν εὐλογίαν, τὸν καθαγιασμόν, τὰ διάφορα μυστήρια. Εἶναι δυνατὸν ὡσαύτως νὰ ἀποτελῇ ἰδιότητα ὁλοκλήρων ὁμάδων, οἷαι ἡ οἰκογένεια, οἱ θρησκευτικοὶ θίασοι, αἱ τάξεις, τὸ ἱερατεῖον, ἡ ἐκκλησία. Πάντα ταῦτα εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐμβάλωσιν εἰς σύγχυσιν διὰ τὸ πλῆθος τῶν μορφῶν καὶ τὴν τεραστίαν ἔκτασιν· ἀλλ' ὅπως πανταχοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπιφέρομεν τάξιν καὶ συγκροτοῦμεν σύστημα τὸ μὲν διὰ τῆς ἐξάρσεως τῶν θεμελιωδῶν στοιχείων, τὸ δὲ διὰ τῆς τυπολογίας, τὴν ὁποίαν κατορθοῦμεν διὰ τῆς ψυχολογικῆς διαφωτίσεως τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ. Ἐν τούτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οὐδέτερον τούτων κέκτηται ἀξίαν πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου καὶ σύλληψιν τοῦ νοήματος τῆς θρησκείας, ἐφ' ὅσον ὁ θρησκειολόγος δὲν ἔχει πεῖραν τῆς θρησκείας καὶ δὲν κέκτηται θρησκευτικὰ βιώματα. Διότι ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν πνευματικῶν φαινομένων καὶ πρὸς ἑρμηνείαν τῶν δημιουργημάτων τοῦ πνεύματος ἰσχύει ἡ γνωστὴ ἀρχή, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα νοεῖται καὶ ἑρμηνεύεται μόνον διὰ τοῦ πνεύματος, ὅπερ σημαίνει ὅτι τέχνη, ἠθική, θρησκεία παραμένουν ἀκατανόητα κατὰ τὴν ἐσωτέραν αὐτῶν φύσιν εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσων ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι πεπληρωμένη ὑπὸ συγγενῶν βιωμάτων. Ἡ θρησκεία εἶναι, ὅπως ἡ τέχνη, ἡ ἠθική, ἡ φιλοσοφία, ζωή, ἐσωτερικότης, ψυχικὸν περιεχόμενον. Ὅπου ταῦτα ἐλλείπουσι, εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ συλλέγῃ τις παντοδαπὰς γνώσεις καὶ νὰ ἱδρύῃ μουσεῖα πρὸς φύλαξιν παραδόξων πραγμάτων εἰς τὸ περιστύλιον τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ θὰ περιπλανᾶται ἐσαεὶ εἰς τὸν νάρθηκα, ἀνίκανος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄδυτον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μόνον εἶναι ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ ἀντικρύσῃ τὴν θεὰν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῆς θείας μεγαλειότητος.

Αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τῆς θρησκευτικότητος κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ταξινομούμεναι παρέχουσιν ἡμῖν τὴν φυλογένειαν τῶν θρησκειῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις ἀπαντῶσι. Παραθέτομεν ἐνταῦθα πίνακα τῆς φυλογενείας ταύτης, ἐκπονηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου θρησκειολόγου Θεοδώρου Robinson, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι χρονικὴ σειρὰ ἐμφανίσεως θρησκειῶν καὶ ἐξέλιξις ἢ γένεσις αὐτῶν ἐξ ἀλλήλων δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἰσοδύναμα.

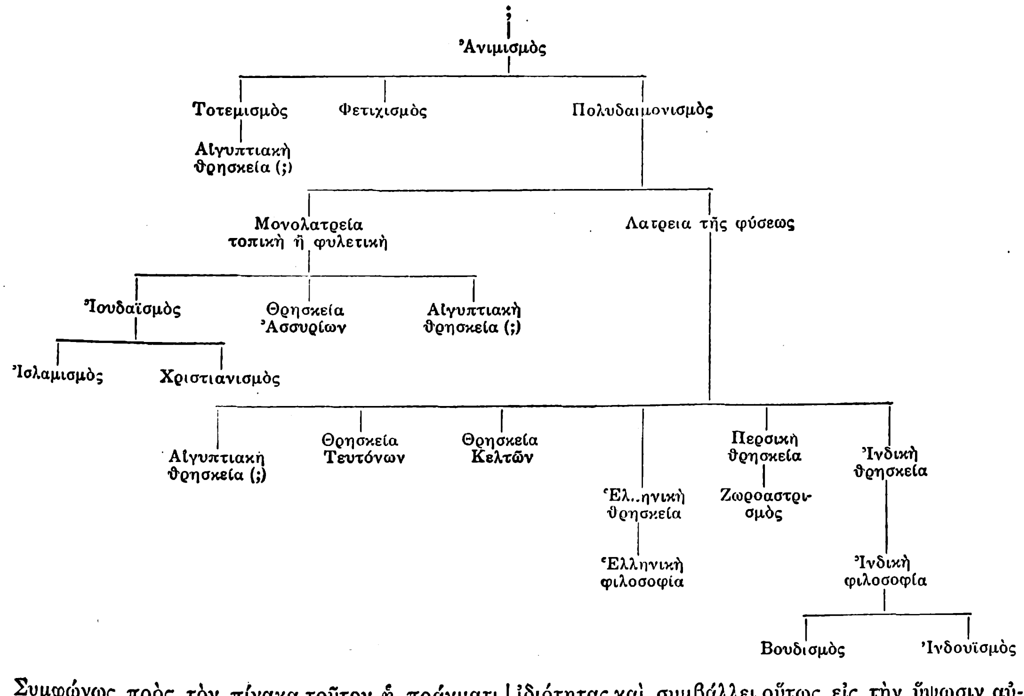

Συμφώνως πρὸς τὸν πίνακα τοῦτον ἡ πράγματι πρωτογενὴς θρησκεία παραμένει εἰς ἡμᾶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστος, πλὴν δηλαδὴ πενιχρῶν τινων ἰχνῶν αὐτῆς μετὰ πολλοῦ κόπου συλλεγέντων. Γενικῶς διαδεδομένος ἦτο ἔπειτα ὁ *ἀνιμισμός*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπήγασε καὶ ἐξ οὗ ἐξηγεῖται ὁ *τοτεμισμὸς* καὶ ὁ *φετιχισμὸς* τῆς θρησκείας τῶν σημερινῶν ἀγρίων, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὴν κυρίως πρωτογενῆ ἤδη, διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ ἄγριοι ὑπέστησαν ἐξέλιξίν τινα καὶ ἐδέχθησαν ξένας ἐπιδράσεις, ὡς ἐξ ἄλλου καὶ ὁ *πολυδαιμονισμός*. Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἐξέλιξις ἔταμε δύο ὁδούς, ὧν ἡ μὲν ἤγαγεν εἰς τὸν *ἑνοθεϊσμὸν* ἢ τὴν *μονολατρειαν*, δηλαδὴ τὴν ἔξαρσιν ἑνὸς θεοῦ ὑπὲρ τοὺς λοιπούς, θεοῦ ὡρισμένου τόπου ἢ ὡρισμένης φυλῆς, ἡ δὲ εἰς τὴν *λατρείαν τῆς φύσεως*, τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς καὶ τῶν φαινομένων. Τὴν μονολατρείαν ἀντιπροσωπεύουσιν αἱ θρησκεῖαι τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν Ἀσσυρίων, ἴσως δὲ ἐν μέρει καὶ ἡ τῶν Αἰγυπτίων, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι δυσχερὴς διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ τὸ πολύμορφον αὐτῆς.

Ἐκ ταύτης ἐπήγασεν ὁ *μονοθεϊσμὸς* τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας. Ἡ δὲ λατρεία τῆς φύσεως ὑπόκειται ὡς βάσις τῆς θρησκείας τῶν ἰνδογερμανικῶν φυλῶν, διαφοροποιηθείσης ἕνεκα λόγων κλιματολογικῶν καὶ ἄλλων ἐκ μιᾶς κοινῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς θρησκείας ἐπέδρασεν ἡ στενῶς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένη φιλοσοφία, ἥτις ἤγαγε τέλος εἰς τὸν νεοπλατωνισμόν. Παραπλήσιόν τι συνέβη καὶ ἐν Ἰνδίαις, ἔνθα ἡ ἐκ τῆς θρησκείας ἐκπηγάσασα φιλοσοφία συνέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Βουδισμοῦ καὶ τοῦ Ἰνδουϊσμοῦ. Ἐν δὲ τῇ Περσίᾳ ὁ πολυθεϊσμὸς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν διαρχίαν διὰ τοῦ Ζωροάστρου, διαρχίαν ἥτις ἀκριβέστερον ἐξεταζομένη εἶναι κατ' οὐσίαν ἑνισμός. Ἡ φυλογένεια αὕτη τῶν θρησκειῶν παρέχει τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς χρονολογικῆς ἐμφανίσεως ἑκάστης αὐτῶν. Αὗται θεωρούμεναι ἀπὸ τῆς συγχρόνου θρησκευτικῆς συνειδήσεως σημαίνουσι κλίμακα προϊούσης ἐξελίξεως, βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας, σαφεστέρας ἐκδηλώσεως τοῦ νοήματος καὶ εἴ τι ἄλλο. Τὴν προ-ανιμιστικὴν κατάστασιν διαδέχεται ὁ ἀνιμισμός, ὅστις παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὸν πολυθεϊσμόν, ἐκ τοῦ ὁποίου γεννᾶται ὁ ἑνοθεϊσμός, ἵνα καταντήσῃ τέλος εἰς τὸν μονοθεϊσμόν. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην συνεργοῦσι δύο παράγοντες, ἀφ' ἑνὸς ἡ θρησκευτικότης ὡς τὸ κινοῦν αἴτιον, καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ κατὰ φυλὰς καὶ ἐποχὰς ποικίλλοντες ἐξωτερικοὶ ὅροι τῆς ζωῆς, οἵτινες παρέχουσι τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐξελίξεως ταύτης. Αἱ φυσικαὶ προδιαθέσεις τῶν διαφόρων φυλῶν ἀποτελοῦσιν ἓν τῶν αἰτίων τῆς διαφόρου μορφῆς, τὴν ὁποίαν περιβάλλεται ἡ θρησκεία· οὕτως ἡ θρησκεία τῶν Σημιτῶν διακρίνεται δι' οὐσιωδῶν γνωρισμάτων ἀπὸ τῆς τῶν Ἰνδογερμανῶν. Ἐπίσης αἱ διαφοραὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ζωῆς δημιουργοῦσι διαφορὰς καὶ συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν· ἄλλας παραστάσεις περὶ θεῶν κέκτηνται οἱ νομάδες καὶ ἄλλας οἱ εἰς μόνιμον βίον καταντήσαντες λαοί. Ἡ ἄρσις τῆς διασπάσεως τῶν εἰς ἕνα λαὸν ἀνηκόντων φύλων καὶ ἡ ἕνωσις αὐτῶν ὑπὸ μίαν διοίκησιν ἐπιφέρει καὶ τὴν ἄρσιν τῆς διασπάσεως τῶν θεῶν εἰς τοπικοὺς καὶ φυλετικοὺς καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν πανθέων, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ ἀνήκει κατ' οὐσίαν εἰς ἕνα μόνον θεόν, ἢ εἰς τὴν μονολατρείαν. Ὡσαύτως ἡ κοινωνικὴ πρόοδος ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων μεταφέρει ἐπὶ τοὺς θεοὺς τὰς διὰ τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων γεννωμένας ἠθικὰς ἰδιότητας καὶ συμβάλλει οὕτως εἰς τὴν ὕψωσιν αὐτῶν εἰς ἠθικὰς προσωπικότητας. Οὕτως ἡ φυσικὴ θρησκεία μεταβάλλεται βαθμηδὸν εἰς ἠθικήν. Μεγάλην ἐπίσης δύναμιν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς θρησκείας ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις, ἥτις τελεῖ ἀνέκαθεν εἰς στενὴν ἀλληλεπίδρασιν πρὸς τὴν θρησκείαν. Τέλος μεγίστην σημασίαν κέκτηται ἡ προσωπικότης, οἱ τῶν χρόνων αὐτῶν ὑπερέχοντες ἄνθρωποι, οἵτινες καθίστανται πηγὴ νέων θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ νέων κατευθύνσεων καὶ ὁρίζουσιν ἐπὶ χιλιετηρίδας τὸν πνευματικὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἀναλάμπει μετ' ἰδιαζούσης ἐντάσεως τὸ θεῖον, τὸ αἰώνιον, τὸ πνεῦμα, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν φράσιν τοῦ Eucken, τὸ νέον, ὅπερ αἰσθάνονται νὰ σφύζῃ καὶ νὰ κινῆται ἐντὸς τῆς ψυχῆς των, ἐκδέχονται ὡς ἀποκάλυψιν, τὴν ὁποίαν «πρὸς θεῶν ὡρμημένοι» ἀνακοινοῦσιν εἰς τὸν κόσμον. Οὐδὲν βεβαίως ἐμποδίζει νὰ δεχθῇ τις τὴν τοιαύτην ἀποκάλυψιν ὥς τι πλέον ἁπλοῦ ψυχολογικοῦ φαινομένου. Τὸ τοιοῦτον μόνον ὑλιστικὴ καθαρῶς κοσμοθεωρία δέχεται, τὸ πολὺ δὲ καὶ ἡ κατὰ φυσικοὺς νόμους καὶ διὰ τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔρευνα τῶν ἱστορικῶν φαινομένων, ὅπερ ὅμως ἀποκλείει αὐτὴ ἡ φύσις αὐτῶν κατὰ κοινὴν σχεδὸν ὁμολογίαν τῆς ἐπιστήμης. Δεχόμενοι ὅμως ἀποκάλυψιν ἐν ταῖς θρησκείαις, ὑποχρεούμεθα νὰ νοήσωμεν αὐτὴν ὡς καθολικὴν ἀποκάλυψιν. Ταύτην δέχεται καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἐφ' ὅσον τὸ μὲν διδάσκει, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς προπαρεσκευάσθη οὐ μόνον διὰ τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἐθνικοῦ καθόλου κόσμου, τὸ δὲ δὲν ἀπορρίπτει τὴν περὶ σπερματικοῦ λόγου θεωρίαν τοῦ Ἰουστίνου. Μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς ἐξέπεσε κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ὁ ἄνθρωπος, θὰ ἐνεφανίζοντο δυσχέρειαι. Ἐν τούτοις ἀρχικός τις μονοθεϊσμὸς εἶναι πιθανὴ ὑπόθεσις, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶπεν εἰσέτι τὴν τελευταίαν αὐτῆς λέξιν ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην περὶ ἀρχικῆς ἀποκαλύψεως συμβιβάζεται πλήρως ἡ κριτικὴ περὶ τῆς θρησκείας ἀντίληψις, ἐφ' ὅσον δέχεται τὸ θρησκευτικὸν ἐξ ὑποκειμένου, ὡς τὸ αὐτὸ ἐξ ἀρχῆς, ἀρκεῖ νὰ μὴ θεωρῆται τοῦτο μόνον ὡς ἀναγκαῖον συστατικὸν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνάγεται εἰς τὸν θεόν, ὡς αἴτιον τῆς συνειδήσεως ταύτης.

Τὸ πλῆθος τῶν θρησκειῶν ἐπεχείρησαν νὰ ταξινομήσωσι, διαιροῦντες αὐτὰς εἰς διαφόρους κατηγορίας. Τὰς γενομένας ἀποπείρας δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς *γενεαλογικὰς* καὶ εἰς *μορφολογικάς*. Αἱ πρῶται στηρίζονται ἐπὶ τῆς γλωσσολογίας, ἡ ὁποία ἐχώρισε τὰς ἀνθρωπίνας φυλὰς εἰς οἰκογενείας καὶ κατέδειξε τὴν ἑνότητα ἑκάστης αὐτῶν. Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη τῆς διαιρέσεως εἶναι ἀνεπαρκής, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἑνοῦνται θρησκεῖαι σφόδρα διαφέρουσαι πρὸς ἀλλήλας καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰς θρησκείας τῶν ἀγρίων λαῶν, ἐπειδὴ ἄνευ οὐδενὸς λόγου διασπᾷ τὴν ἑνότητα τῆς θρησκείας αὐτῶν, ἥτις ἐμφανίζει παρ' ἁπάσαις τὰ αὐτὰ γνωρίσματα. Αἱ δὲ μορφολογικαὶ ὁρμῶνται ἀπὸ ἀξιολογικῶν κρίσεων καὶ φέρουσι διὰ τοῦτο πολὺ τὸ ὑποκειμενικόν· ἐντεῦθεν καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τῆς μορφολογίας στηριζομένων διαιρέσεων τῶν θρησκειῶν. Τοιαῦται διαιρέσεις εἶναι λ. χ. αἱ ἑξῆς: ψευδεῖς καὶ ἀληθεῖς θρησκεῖαι, φυσικαὶ καὶ ἐξ ἀποκαλύψεως, δημώδεις ἢ γεννηθεῖσαι καὶ προσωπικαὶ ἢ ἱδρυθεῖσαι θρησκεῖαι, πολυθεϊστικαὶ ἢ μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι κ. ἄ. Πλὴν ὅμως τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, τῆς γενεαλογικῆς καὶ τῆς μορφολογικῆς, ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἀπόψεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπεχείρησαν νὰ διαιρέσωσι καὶ ταξινομήσωσι τὰς θρησκείας, ὡς λ. χ. εἶναι ἡ κατὰ τὴν λατρείαν, τὴν μορφὴν τῆς διδασκαλίας, τὸν χαρακτῆρα τῆς εὐσεβείας, τὰ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθά, ἡ κατὰ τὴν πρὸς τὸ κράτος, τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἠθικὴν σχέσιν τῆς θρησκείας κ. ἄ. Ἐντεῦθεν ἔχομεν διαιρέσεις, οἷαι αἱ: μυθολογικαὶ καὶ δογματικαὶ θρησκεῖαι, νοησιαρχικαί, βουλησιαρχικαὶ καὶ συναισθητικαὶ θρησκεῖαι, ἀρνητικαὶ καὶ θετικαί, ἐθνικαὶ καὶ καθολικαί, φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ κλπ. Ἡ μεταξὺ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἀφ' ἑνός, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἀφ' ἑτέρου ἀντίθεσις κυριαρχεῖ τῶν παρὰ Hegel, Hartmann, Tiele, Siebeck κ. ἄ. διαιρέσεων καὶ ταξινομήσεων τῶν διαφόρων θρησκειῶν. Οὕτω διακρίνει ὁ Hegel θρησκείαν τῆς φύσεως, θρησκεῖον τῆς πνευματικῆς ἀτομικότητος καὶ ἀπόλυτον θρησκείαν, ἣν ταυτίζει πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Hartmann φυσιοκρατικὰς καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ ὁρμωμένας θρησκείας. Ὁ Tiele θρησκείας τῆς φύσεως καὶ ἠθικὰς θρησκείας. Ὁ Siebeck θρησκείας τῆς φύσεως, ἠθικὰς θρησκείας καὶ ἀπολυτρωτικάς. Οἱ νεώτεροι ἀκολουθοῦσι συνήθως, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν τοιούτων διαιρέσεων, τὴν χρονολογικὴν σειράν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεφάνησαν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ θρησκεῖαι, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἀεὶ νέας δημιουργίας ἀνωτέρων μορφῶν, καίπερ ἀναγνωρίζοντες ὅτι ἡ ἐξέλιξις δὲν εἶναι πάντοτε προϊοῦσα, ἀλλ' ὅτι παρατηροῦνται καὶ μεταπτώσεις καὶ ὑποτροπαί. Αἱ διαιρέσεις αὐτῶν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐν πρώτοις συγκρίσεως. Οὕτως ὁ Th. Robinson διακρίνει τὰς θρησκείας: εἰς πρωτογενῆ, ἧς ἴχνη μόνον κατέχομεν, ἀνιμιστικήν, ὑφ' ἣν περιλαμβάνει τὰς θρησκείας τῶν ἀγρίων, εἰς πολυθεϊστικὰς καὶ εἰς μονοθεϊστικάς, ὑπὸ τὰς ὁποίας νοεῖ καὶ τὰς φιλοσοφικὰς ὑπ' αὐτοῦ καλουμένας θρησκείας. Ὁ δὲ Bousset κατατάσσει αὐτὰς κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν: θρησκεῖαι τῶν ἀγρίων, ἐθνικαὶ θρησκεῖαι, προφητικαὶ θρησκεῖαι, νομικαὶ καὶ ἀπολυτρωτικαὶ θρησκεῖαι. Τὸ σχῆμα τοῦτο ἀκολουθοῦντες, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ παράσχωμεν σύντομον χαρακτηρισμὸν ἑκάστης κατηγορίας, παρορῶντες ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐξεπήδησαν ἐκ τῆς θρησκειολογικῆς ἐρεύνης.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς θρησκείας τῶν ἀγρίων λαῶν εἶναι ὁ φετιχισμός, ἡ μαγεία, ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν καὶ ὁ τοτεμισμός, ἀποτελοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰδικὰς μορφὰς τοῦ ἀνιμισμοῦ. Ὁ *φετιχισμὸς* εἶναι ἡ λατρεία μικρῶν ἀν-

Digitized by Google

τικειμένων, ἀσημάντων καθ' ἑαυτά, στηριζομένη ἐπὶ τῆς πίστεως, ὅτι ἐν αὐτοῖς ζῇ καὶ δρᾷ πνεῦμά τι. Δέον δὲ νὰ διακρίνεται σαφῶς ἀπό τε τῆς λατρείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων, διαφέρων αὐτῆς διά τε τὴν σμικρότητα τῶν ἀντικειμένων τῆς λατρείας του καὶ διὰ τὸ ἀβάσιμον αὐτῆς, καὶ ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων διὰ τὸ ἄμορφον τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων καὶ τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν πρὸς πᾶσαν μορφήν. Ἡ σχέσις τοῦ ἀγρίου πρὸς τὸ φετὶς πηγάζει ἐκ τῶν τυχῶν τοῦ βίου αὐτοῦ· διὰ τοῦτο εἶναι τυχαία, ἀσταθὴς καὶ μικρᾶς διαρκείας. Μᾶλλον ἐξηπλωμένον εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς *μαγείας*, ἥτις διαφέρει μὲν οὐσιωδῶς τῆς θρησκείας, τελεῖ ὅμως πρὸ πάντων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς καὶ προϋποθέτει τὴν πίστιν εἰς πνεύματα, ὅπως καὶ ὁ φετιχισμός. Οἱ γνωρίζοντες αὐτὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτῶν καθίστανται οἱ φυσικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν ἀγρίων, πιστευόμενοι ὡς τελοῦντες εἰς στενὴν κοινωνίαν πρὸς αὐτὰ καὶ τρόπον τινὰ κατεχόμενοι ὑπ' αὐτῶν. Ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων καὶ τῶν παραπλησίων πρὸς αὐτὰς ἀναπτύσσεται εὐρυτάτη θρησκευτικὴ πρᾶξις, ἥτις δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων ἐπιζητεῖ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸ πνεῦμα ἢ τὰ πνεύματα νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀπομόνωσις, νηστεία, ἄσκησις, χορός, μουσική, ἔκστασις, αὐθυποβολή, εἶναι τὰ γνωστότερα τῶν μέσων τούτων. Συμπαθεστέρα θρησκευτικὴ ἐκδήλωσις ἐν τῇ βαθμῖδι ταύτῃ εἶναι ἡ *λατρεία τῶν νεκρῶν*, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μάλιστα διαδεδομένη. Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη πρᾶξις στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει ἀτομικὴ ψυχή, ἥτις ἐπιζῇ τοῦ σώματος καὶ περιπλανᾶται ὡς πνεῦμα, δυναμένη νὰ βλάψῃ ἢ νὰ ὠφελήσῃ, ἐξαρτωμένη ἐκ τῶν ζώντων, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτέρα αὐτῶν ἐν πολλοῖς. Πρὸς αὐτὴν συνδέει τοὺς ἐπιζῶντας κυρίως ὁ φόβος, ἀλλὰ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐλαβείας καὶ τοῦ ἐλέου. Τὰ πλεῖστα τῶν περὶ τοὺς νεκροὺς ἐθίμων ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν δύο τούτων ἐλατηρίων, τῶν ὁποίων ἡ ἔντασις διατηρεῖ αὐτὰ διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέχρι τῆς σήμερον. Ἐπὶ ἀνωτέρας τινὸς βαθμῖδος, ὅταν συγκροτηθῶσιν αἱ πατριαὶ καὶ ἡ θρησκεία παύσῃ νὰ εἶναι ἰδιωτικὴ ἁπλῶς ὑπόθεσις τῶν ἀτόμων, ἡ λατρεία ἀπευθύνεται πρὸς ἀνωτέρας δυνάμεις, προσωποποιουμένων τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Αἱ δυνάμεις αὗται δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς συνέβαινεν, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, περὶ τὰ πνεύματα καὶ τὰς ψυχάς, ἀλλ' ἡ λατρεία αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ ποιᾶς τινος παραδόσεως καὶ παύει νὰ εἶναι τυχαία. Ἡ πρὸς τὰς θεότητας ταύτας σχέσις τῆς πατριᾶς εἶναι ὅλως διόλου φυσικὴ καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγγενείας τοῦ αἵματος μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν πιστῶν. Οἱ θεοὶ εἶναι οἱ φυσικοὶ πατέρες ἢ αἱ μητέρες τῆς πατριᾶς ἢ τῆς φυλῆς. Ὅταν τὸν τοιοῦτον πρόγονον φαντάζωνται ὑπὸ μορφὴν ζῴου, ἔχομεν τὸν *τοτεμισμόν*, ὅστις τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἔχει ἐν χρόνοις, καθ' οὓς δὲν ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζῴου. Συνέπεια τῆς πίστεως ταύτης εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ τάξις τῶν ζῴων, ἐν τῇ μορφῇ τῶν ὁποίων ἐνεφανίσθη ποτὲ ὁ κοινὸς πρόγονος, θεωρεῖται ἱερὰ καὶ ἀπρόσβλητος. Ἐκ τῶν ἔπειτα θρησκειῶν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ αἰγυπτιακὴ τελεῖ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ τοτεμισμοῦ· ἴχνη ὅμως αὐτοῦ οὐκ ὀλίγα εὕρηνται καὶ ἐν ταῖς σημιτικαῖς θρησκείαις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἑλληνικῇ, ὡς παραστάσεις θεῶν καὶ μῦθοι δεικνύουσιν.

Ἀπὸ τῆς θρησκείας ταύτης τῆς φυλῆς ἢ τῆς πατριᾶς δὲν ὁδηγεῖ εἰμὴ ἓν μόνον βῆμα εἰς τὴν *ἐθνικὴν* θρησκείαν, τὴν θρησκείαν ὁλοκλήρου ἔθνους ἢ λαοῦ. Αὕτη ἀναφαίνεται ἀφ' ἧς στιγμῆς αἱ διάφοροι πατριαὶ ἢ τὰ διάφορα συγγενῆ φῦλα ἑνωθῶσι καὶ ἀποτελέσωσιν ἑνιαῖον ἐθνικὸν βίον, ὡς βλέπομεν λ.χ. εἰς τὴν Αἴγυπτον ἢ τὴν Βαβυλῶνα. Εἰς τὰς νέας συνθήκας, αἵτινες οὕτω δημιουργοῦνται, ἀνταποκρίνεται ἡ ἐθνικὴ θρησκεία. Τὸ πολύμορφον καὶ ποικίλον τοῦ ἐθνικοῦ βίου τελεῖ εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μεγάλων καὶ χαρακτηριστικῶν μορφῶν τῶν θεῶν. Διὰ τοῦτο ἐλέχθη ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ ἔθνους εἶναι ἔδαφος τοῦ πολυθεϊσμοῦ. Ἀλλ' ἡ ποικιλία τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἀποτελεῖ τὸ ἓν ἐλατήριον τοῦ πλήθους καὶ τῆς πολυμορφίας τῶν θεῶν· ὁ ἕτερος λόγος ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ καθ' ἕκαστον φῦλα ἑνωθέντα εἰς ἔθνος συναπεκόμισαν εἰς τὴν ἕνωσιν ταύτην καὶ τοὺς ἰδίους αὐτῶν θεοὺς ἕκαστον. Οἱ θεοὶ οὗτοι, οἵτινες συνδέονται εἰς οὐράνιον κράτος, εἰς πάνθεον, ἀποβαίνουσι σὺν τῷ χρόνῳ προσωπικότητες καὶ διακρίνονται τῶν δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων καθόλου τῆς προηγουμένης βαθμῖδος. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι ἀπαλλάσσονται τοῦ πρὸς τὴν φύσιν συνδέσμου καὶ ἀποβαίνουσι θεότητες τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καθόλου. Ὡς προσωπικότητες δὲ ἀποκτῶσιν ὀνόματα, εἰκόνας καὶ ναούς, μεθ' ὧν συνδέεται κατ' ἀνάγκην ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ ἱερατικὴ τάξις. Καὶ ὡς οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς βαθμῖδος ταύτης, οὕτως ἔχουσι καὶ οἱ θεοὶ τὴν ἱστορίαν των· διὰ τοῦτο ἡ ἐξαιρετικὴ ἐπίδοσις καὶ θεραπεία τοῦ μύθου ἐν ταῖς ἐθνικαῖς θρησκείαις. Τέλος ἡ θρησκεία ἀρχίζει νὰ διαποτίζεται ὑπὸ ἠθικῶν ἰδεῶν, οἱ θεοὶ ἀποκτῶσιν ἠθικὰς ἰδιότητας καὶ ἀναφαίνεται ἡ ἰδέα τῆς ἀνταποδόσεως καὶ ἡ πίστις, ὅτι αἱ τύχαι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὴ κατ' ἀρχὰς τοῦ λαοῦ ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, ἐξαρτῶνται μετὰ θάνατον ἐκ τῆς ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ διαγωγῆς αὐτοῦ. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἐμφανίζει μέγα μειονέκτημα· θρησκεία δηλαδὴ καὶ ἀγαθὰ τοῦ ἐθνικοῦ βίου εἶναι ἀρρήκτως ἡνωμένα πρὸς ἄλληλα. Ἕνεκα τούτου ἀποβάλλει αὕτη τὴν ὁρμὴν πρὸς πρόοδον, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανάστασιν καὶ ἀποβαίνει κατ' ἐξοχὴν συντηρητικὴ δύναμις, ἔθος, συνήθεια, στήριγμα τοῦ πολιτειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, παράγων χωρισμοῦ τῶν λαῶν καὶ ἀμοιβαίας ἐχθρότητος. Ἀπὸ τοῦ μειονεκτήματος τούτου ἐλευθεροῦται ἡ θρησκεία διὰ τῶν μεγάλων προφητικῶν φυσιογνωμιῶν, αἵτινες διαρρηγνύουσι, μέχρι τινὸς σημείου τοὐλάχιστον, τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἔθνους ὑφιστάμενον σύνδεσμον.

Τὸ πρῶτον κοινὸν γνώρισμα τῶν προφητικῶν θρησκειῶν εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις, ἣν κατέχουσιν ἐν αὐταῖς αἱ δημιουργικαὶ προσωπικότητες, οἷαι ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ζωροάστρης, ὁ Ἠλίας, ὁ Ἱερεμίας, ὁ Πλάτων, ὁ Βούδας. Τὸ δεύτερον γνώρισμα αὐτῶν εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν προσωπικοτήτων τούτων καὶ τῆς παραδόσεως ἀντίθεσις. Δι' αὐτὰς ἰσχὺν καὶ κῦρος ἔχει ὅ,τι πηγάζει ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν πεποιθήσεως, ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ ἐντὸς τοῦ στήθους των· θεωροῦσιν ἑαυτοὺς κλητοὺς ὑπερτέρας δυνάμεως, ἐξ ὀνόματος τῆς ὁποίας ὁμιλοῦσι. Δι' αὐτῶν εἰσάγεται εἰς τὴν θρησκείαν ὁ τέως ἄγνωστος ὅρος «πίστις» καὶ «πεποίθησις». Ἡ πεποίθησις δὲ αὕτη, ἐξ ἧς ἀντλοῦσι τὸ κήρυγμα αὐτῶν, ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον, τὴν φύσιν καὶ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, εἰς τὰς βάσεις αὐτῆς καὶ τοὺς ἐσχάτους σκοπούς. Προβάλλουσι μεγάλα ἰδανικά, τὰ ὁποῖα χωροῦντα πέρα τῆς παραδόσεως, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν τελετουργικῶν διατάξεων, ἀπευθύνονται πρὸς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Διὰ τοὺς προφήτας λ. χ. τοῦ Ἰσραὴλ οἱ νόμοι τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἁγιότητος ἰσχύουσιν ὄχι μόνον διὰ τὸν ἰσραηλιτικὸν λαόν, ἀλλὰ διὰ πάντας τοὺς λαούς. Οὕτως ἡ προφητικὴ θρησκεία καθίσταται ὁ κυριώτατος παράγων πρὸς τὸν μονοθεϊσμόν. Μετὰ τῆς νέας δὲ περὶ αὐτῆς ἀντιλήψεως, ὡς φαινομένου ἐσωτερικοῦ, ὡς ἐνδομύχου καὶ προσωπικῆς σχέσεως πρὸς τὸν ἕνα, δίκαιον καὶ ἅγιον Θεόν, συνδέεται ἡ ἀπαλλαγὴ αὐτῆς ἀπὸ παντὸς ἐξωτερικοῦ στοιχείου, ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, τῆς τελετουργικῆς δουλείας, τῆς κατὰ παράδοσιν εὐσεβείας. Κατ' ἀκολουθίαν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ προφῆται εἶναι οἱ κήρυκες τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ θρησκείας.

Ἀλλ' αἱ θρησκεῖαι δὲν παραμένουσιν ἐν τῷ ὕψει, εἰς ὃ ἀνήγαγον αὐτὰς οἱ προφῆται. Τὰ προφητικὰ ἰδανικὰ γινόμενα κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ ἀποβάλλουσι κατ' ἀνάγκην τὴν καθαρότητα αὐτῶν· περιβάλλονται διὰ στοιχείων ξένων πρὸς αὐτὰ καὶ ἐπιβαρύνονται διὰ νέας παραδόσεως. Οὕτω γεννῶνται θρησκεῖαι ῥέπουσαι μὲν ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὸν μονοθεϊσμὸν καὶ τὴν καθολικότητα, ἀναλαμβάνουσαι δ' ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἐν ἑαυταῖς πολυθεϊστικὰ στοιχεῖα καὶ ἐθνικοὺς περιορισμούς. Τὰς θρησκείας ταύτας καλοῦσι νομικὰς θρησκείας, περιλαμβανούσας τὸν Ἰουδαϊσμόν, τὸν Παρσισμὸν καὶ τὸν Ἰσλαμισμόν. Πολλὰ κοινὰ συνδέουσι τὰς θρησκείας ταύτας πρὸς ἀλλήλας. Ἐν πρώτοις δὲν διετήρησαν ἀνόθευτον τὸν προφητικὸν μονοθεϊσμὸν οὐδὲ τὴν ἰδέαν τῆς καθολικότητος, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν αὐτῶν ῥοπὴν πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ προσηλυτισμόν. Ἔπειτα ἀποδίδεται ἐν αὐταῖς σημασία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, ἂν καὶ αὕτη δὲν ἀποτελεῖ πλέον δι' αὐτὰς τὸ κέντρον τῆς εὐσεβείας. Τρίτον ἀποκτῶσι πάλιν δύναμιν τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα καὶ ἡ θρησκευτικὴ παράδοσις καθόλου. Οὕτως αἱ θρησκεῖαι αὗται ἵστανται μέσαι μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν θρησκειῶν καὶ τῆς προφητικῆς. Τὸ νέον ἐν αὐταῖς ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνας εἶναι ἡ ὁμολογία, ἥτις δεικνύει κατ' ἀρχὴν ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι πλέον συνήθεια καὶ παράδοσις, ἀλλὰ προσωπικὴ πεποίθησις· ὁ κανὼν τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐν οἷς περιέχεται ἡ αὐθεντικὴ διδασκαλία αὐτῶν καὶ διὰ τῶν ὁποίων δημιουργεῖται νέα τάξις ὁδηγῶν καὶ καθηγεμόνων τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, τουτέστιν οἱ θεολόγοι, οἱ γραμματεῖς, οἱ νομοδιδάσκαλοι. Ὁ γραπτὸς δὲ οὗτος νόμος εἶναι φανερὸν ὅτι ἐνισχύει τὴν περὶ κρίσεως ἰδέαν, ἥτις ἀποβαίνει λίαν σημαντικὴ διὰ πάσας ταύτας τὰς θρησκείας. Συνελόντι δ' εἰπεῖν αἱ νομικαὶ θρησκεῖαι τὸν μὲν τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ῥοπὴν πρὸς μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ τοπικισμοῦ καὶ τοῦ πολυθεϊσμοῦ εἰς τὸν καθολικὸν μονοθεϊσμόν, ἀπὸ τοῦ ἔθους πρὸς τὴν πίστιν, πρὸς πνευματικὴν λατρείαν ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς, πρὸς τὴν προσευχὴν ἀπὸ τῆς θυσίας, τὸ δὲ ἐν τούτοις ἐμμένουσιν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας, παραμένουσι δέσμιαι εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὸν νόμον καὶ δὲν κατορθοῦσι νὰ συνδέσωσι τὴν εὐσέβειαν πρὸς τὴν ἠθικήν. Οὕτως ἐνυπάρχει μὲν ἐν αὐταῖς ὁ πυρὴν πρὸς ἀνωτέρας μορφάς, ἀλλὰ δὲν ἀναβλαστάνει. Εἶναι ἀνάγκη νέων θρησκευτικῶν δυνάμεων, ὅπως χωρήσῃ ἡ ἀνακοπεῖσα ἐξέλιξις πρὸς τὰ ἐμπρός. Αἱ δυνάμεις αὗται ἀναφαίνονται ἐν ταῖς ἀπολυτρωτικαῖς θρησκείαις.

Παραβάλλοντες πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο γνωστὰς ἀπολυτρωτικὰς θρησκείας, τὸν Βουδισμὸν καὶ τὸν Πλατωνισμόν, εὑρίσκομεν τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν θρησκειῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι ἐκλήθησαν μονομερεῖς ἀπολυτρωτικαὶ θρησκεῖαι. Αὗται εἶναι ἐν πρώτοις πληρεστέρα καὶ σαφὴς ἔκφρασις τῆς συνειδήσεως τῆς ἀντιθέσεως ἐκείνης μεταξὺ τοῦ ἐμπειρικοῦ βίου καὶ βίου κατ' ἀρχὴν ἀνωτέρου καὶ παντελῶς πνευματικοῦ, οἷον συνησθάνθησαν αὐτὸν οἱ προφῆται. Ἡ ἰδέα δὲ αὕτη ἀνωτέρας καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἐμφανίζεται εἰς τὰς δύο ταύτας θρησκείας ὑπὸ μορφὴν ὅλως μονομερῆ· διότι ἀμφότεραι ἀρνοῦνται ἀπολύτως τὸν παρόντα κόσμον. Οὕτως ὁ Βουδισμὸς ὡς ὕψιστον ἀγαθὸν θεωρεῖ τὸ νιρβάνα, ὁ δὲ Πλατωνισμὸς τὴν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν ἀφοσίωσιν μακρὰν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Μετὰ τῆς μονομεροῦς ταύτης ῥοπῆς συνδέεται ἡ ἐξάτμισις τῆς ζωντανῆς περὶ θεοῦ παραστάσεως, ὅστις μεταβάλλεται εἰς ἀφῃρημένην τινὰ ἰδέαν καὶ εἰς ἄνευ πραγματικῆς ὑποστάσεως γενικότητα. Ἐξ ἄλλου τὸ εἰδικῶς ἠθικὸν στοιχεῖον ὑποχωρεῖ ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς θρησκείαις ἕνεκα τῆς ἐξασθενήσεως τῆς περὶ θεοῦ παραστάσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς χαλαρώσεως τῶν πρὸς τὸν κόσμον δεσμῶν. Τὴν πολλαπλῆν ταύτην μονομέρειαν τοῦ Βουδισμοῦ καὶ τοῦ Πλατωνισμοῦ αἴρει ἡ τρίτη τῶν ἀπολυτρωτικῶν θρησκειῶν, ὁ Χριστιανισμός, καίτοι πολλαὶ τῶν μορφῶν, ἃς κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον περιεβλήθη, δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἐπιστροφὴ εἰς τὴν μονομέρειαν ἐκείνην ἢ καὶ ὡς μετάπτωσις εἰς τὴν βαθμῖδα τῶν νομικῶν θρησκειῶν.

Πρὸς πάσας ταύτας τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας ἐν ταῖς χρονικαῖς αὐταῖς διαδοχαῖς προσλαμβάνει ἡ θρησκεία, κινεῖ τὸν ἄνθρωπον ἡ θρησκευτικότης, κυριώτατον στοιχεῖον τῆς ὁποίας εἶναι ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν, κεκαλυμμένως μὲν ὑπάρχων ἐν ταῖς κατωτέραις θρησκείαις, σαφέστερον δ' ἀεὶ ἐκδηλούμενος κατὰ τὴν βαθμιαίαν ἄνοδον πρὸς ἀνωτέρας μορφάς. Ὡς ἐν ταῖς θρησκείαις ἐν συνόλῳ, οὕτω παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τοῦ πόθου τούτου πρὸς ἀπολύτρωσιν πολλὰς παραλλαγάς.

Αἱ παραλλαγαὶ αὗται ἀφορῶσι τόσον τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολυτρώσεως, ὅσον καὶ τὴν μορφὴν τοῦ λυτρωτοῦ, τὸν χρόνον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τὰ εἴδη αὐτῆς, τὰ μέσα καὶ τὸν σκοπόν. Ἡ δυσαναλογία μεταξὺ ἀξιῶν καὶ πραγματικότητος εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς ἐθνικὰ ἀτυχήματα, κοινωνικὰ κακὰ καὶ εἰς ποικίλα ἄλλα τοιαῦτα δεινά· ἐπίσης δύναται νὰ σχετίζεται πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὸ γεγονὸς τοῦ παροδικοῦ ὅλων τῶν ἐγκοσμίων, εἰς τὴν ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δουλείαν, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν τοῦ κακοῦ, εἰς τὴν ἐν ἡμῖν διαρχίαν καὶ εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ὡσαύτως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιζητῇ τις τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν τούτων ἀπολύτρωσιν ἢ διὰ δυνάμεως ἐκτὸς αὐτοῦ κειμένης, ὡς βλέπομεν εἰς τὰ θεϊστικὰ συστήματα τῶν θρησκειῶν, ἢ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως, ὡς συμβαίνει περὶ τὰ πανθεΐζοντα συστήματα. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁμιλοῦμεν περὶ ἑτεροσωτηριακῆς ἀπολυτρώσεως, ἐνῷ κατὰ τὴν δευτέραν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν αὐτοσωτηριακὴν ἀπολύτρωσιν. Πρὸς μὲν τὴν πρώτην συνδέονται τὰ μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου μέσα ὄντα, οἱ ἄγγελοι, αἱ ὑποστάσεις, οἱ μεσῖται, εἴτε θεοὶ εἴτε ἄνθρωποι εἶναι οὗτοι, ἡ δὲ δευτέρα διακρίνεται ἐπὶ μείζονι δραστηριότητι καὶ ἐπὶ ὑπεροχῇ τοῦ ὑποκειμενικοῦ χαρακτῆρος. Καὶ ἡ μορφὴ τοῦ μεσίτου ἢ τοῦ λυτρωτοῦ, ὅστις πρόκειται νὰ φέρῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὑψίστην ἀξίαν ἢ νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ἀξιῶν δυσαρμονίας, εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ κακόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ποθεῖ τὴν ἀπαλλαγὴν τὸ ἄτομον, ἡ φυλή, ὁ λαός. Τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ κακὰ ὁδηγοῦσιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἥρωος, ὡς εἶναι ἐν ἀρχῇ ὁ λυτρωτὴς τῶν Ἑβραίων, καὶ ὡς εὑρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τοὺς ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνατολικῶν περὶ θεοκρατικοῦ βασιλέως παραστάσεων, τῶν ἑλληνικῶν περὶ σωτήρων καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς περὶ ἑκατονταετηρίδος ἰδέας. Τοὐναντίον ὁ θάνατος, ἡ ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην ἀνάγκη, τὸ κακὸν καὶ ἡ ἁμαρτία, πραγματικότητες ἐχθρικαὶ πρὸς τὰ ἐν ἡμῖν ἰδανικὰ ἀξιολογικὰ πλάσματα, ἄγουσιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ θεοῦ - λυτρωτοῦ μετὰ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὸν μύθων, ὡς συμβαίνει περὶ τὰς μυστηριακὰς θρησκείας, ἢ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου μεσίτου, ὅστις ἐμφανίζεται ὡς ἰατρός, διδάσκαλος, ποιμήν, κοινωνικὸς ἀναμορφωτής, παραμορφούμενος πολλάκις ὑπὸ τοῦ θρύλου. Τὴν ἄρσιν ἔπειτα τῆς δυσαρμονίας ἐκείνης οἱ μὲν φαντάζονται μέλλουσαν νὰ τελεσθῇ κατὰ τὸ τέλος τῶν αἰώνων καὶ τῶν γενεῶν, οἱ δὲ προσδοκῶσιν αὐτὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, εἴτε πολλάκις ἐπαναλαμβανομένην εἴτε ἅπαξ τελεσιουργουμένην. Οὐχὶ διαφόρως ἔχει τὸ πρά-

Digitized by Google

γμα ὡς πρὸς τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ οἰκείωσις τῆς ἀπολυτρώσεως· ἐνταῦθα διακρίνομεν δύο κυρίας ροπάς, τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεωρητικήν. Εἰς τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσιν αἱ τελετουργίαι, τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα καὶ ἡ ἄσκησις· εἰς τὴν δευτέραν ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη ἀφ' ἑνός, ἡ γνῶσις καὶ ἡ μυστικὴ θεωρία ἀφ' ἑτέρου. Οἱ σκοποὶ τέλος τῆς ἀπολυτρώσεως φέρουσι τὸ μὲν ἀρνητικά, τὸ δὲ θετικὰ γνωρίσματα. Καὶ περὶ ἀρνητικῶν μὲν γνωρισμάτων ὁμιλοῦμεν, ὅταν προσδοκᾶται ἢ κηρύσσεται ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλων ἐκείνων, ὅσα προκαλοῦσι τὴν μεταξὺ πραγματικότητος καὶ ἀξιῶν δυσαρμονίαν· περὶ θετικῶν δέ, ὅταν ἡ ἀπολύτρωσις ἐπιζητῆται εἰς τὴν μετὰ τοῦ θεοῦ ἕνωσιν, εἰς τὸ μυστικοπαθὲς συναίσθημα τῆς ἀμέσου πρὸς τὸ θεῖον ἐπαφῆς. Ἐπίσης παραλλαγὰς εὑρίσκομεν καὶ ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνωτέρου καὶ πνευματικοῦ κόσμου, παρὰ τοῦ ὁποίου προσδοκᾶται ἡ ἀπολύτρωσις ἢ ἐν τῷ ὁποίῳ ἱκανοποιεῖται ὁ πρὸς αὐτὴν πόθος. Ὁ κόσμος οὗτος—θεοί, θεός, ἀπόλυτον πνεῦμα—ἀντικατοπτρίζεται ἐν τῇ συνειδήσει κατὰ διαφόρους μορφάς, τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι γνωσταὶ ὡς πανθεϊσμὸς καὶ ὡς θεϊσμός. Ἀμφότεραι αὗται αἱ μορφαί, ὡς καθαρῶς θρησκευτικοὶ τύποι λαμβανόμεναι, ἔχουσι κοινὴν τὴν βάσιν, ἀφ' ἧς ὁρμῶνται, τουτέστι τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἀντιθέσει αὐτῆς πρὸς τὰς ἐν ἡμῖν ἰδανικὰς ἀπαιτήσεις. Ἀλλ' ἡ οὐσιώδης αὐτῶν διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἐν μὲν τῇ πανθεΐᾳ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα τοῦ ἐνδοκοσμικοῦ, τοῦ ἐγκοσμίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποχωροῦσιν αἱ προσωπικαὶ ἀξίαι ἀπέναντι τῶν ἀντικειμενικῶν, ἄλλαις λέξεσι τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαρτήσεως εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ συναισθήματος τῆς ἀπολυτρώσεως· ἐν δὲ τῷ θεϊσμῷ τοὐναντίον ἐξαίρεται ἡ προσωπικότης, ἐξασθενεῖ τὸ συναίσθημα τῆς πραγματικότητος καὶ ἐπικρατεῖ ὁ πόθος πρὸς τὸ ὑπερβατικόν, τὸ ἐπέκεινα καὶ ὑπερκόσμιον. Ἑκάτερος δὲ πάλιν τῶν τύπων τούτων τῆς θρησκευτικότητος διακρίνεται εἰς διαφόρους ἐπὶ μέρους τύπους, ἀναλόγως πρὸς τὴν ψυχοσύνθεσιν, πρὸς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, εἰς ὃ ἀνήκει ὁ ἐν ᾧ ἡ ὑψίστη ἀξία ἀποκαλύπτεται. Ὁ Σπινόζας λ.χ. ἀνήκει εἰς τὸν λογοκρατικὸν λεγόμενον πανθεϊσμόν, διότι ἐν αὐτῷ κυριαρχεῖ ἡ συνείδησις τῆς τάξεως ἐν τῇ συνόλῳ συναρμογῇ τῆς πραγματικότητος, τὴν δὲ θρησκευτικότητα αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ ταπεινόφρων ὑποταγὴ ὑπὸ τὴν ἀδιάσπαστον ταύτην ἅλυσιν τῶν νόμων, οἵτινες εἶναι ἀπόρροια τῆς μαθηματικῆς νοήσεως τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ τύπος οὗτος περικλείει ἐν ἑαυτῷ ποιάν τινα ἀδράνειαν καὶ παθητικότητα, αἵτινες δὲν ἀπέχουσι πολὺ ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς, Ὅπου τοὐναντίον τὴν βάσιν ἀποτελεῖ τὸ ἐρωτικὸν συναίσθημα, ὅπου ἀντὶ τῆς ἠρεμίας τοῦ Σπινόζα ἐμφανίζεται ὁ μὴ γνωρίζων ὅρια ἐνθουσιασμός, ὡς παρὰ Βρούνῳ καὶ Goethe, συναισθάνεταί τις ἑαυτὸν συνδεδεμένον πρὸς δυνάμεις συγγενεῖς, τὸ συναίσθημα δὲ τοῦτο ἐπιφέρει στιγμιαίαν ἔξαρσιν, ἥτις ὅμως διδάσκει ταχέως, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπερβῶμεν τὰ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος διαγραφόμενα ὅρια. Ὁ τύπος οὗτος καλεῖται αἰσθητικὸς ἢ καλολογικὸς πανθεϊσμός, οἱ δὲ εἰς τοῦτον ἀνήκοντες ἄνθρωποι ἔχουσι κοινὴν τὴν τύχην πρὸς τὸν Ἴκαρον. Ὁ ἐξελικτικὸς τέλος πανθεϊσμός, οὗ κλασσικὸς ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Schelling, δέχεται μὲν τὸν θεὸν ὡς τὴν ζωτικὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι, μετ' αὐτῆς ὅμως συνδέει καὶ τὴν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν ὁρμὴν τοῦ αἰσθητικοῦ πανθεϊσμοῦ. Ὡς ὁ πανθεΐζων τύπος, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ θεϊστικὸς διακρίνεται εἰς διαφόρους ἀποχρώσεις. Ὁ μεταφυσικὸς θεϊσμός, μεταθέτων τὴν ἀρχὴν τῶν ὑψίστων ἡμῶν ἀξιῶν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐπιστημονικῶν διαφερόντων καὶ ἐκδέχεται κυρίως τὸν θεὸν ὡς βούλησιν. Διάφορος αὐτοῦ εἶναι ὁ ἠθικὸς θεϊσμός, ὅστις ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ σχέσεων καὶ ἐκλαμβάνει τὸν θεὸν ὡς τὸν ἐγγυητὴν τῆς ἠθικῆς ἐν τῷ κόσμῳ τάξεως. Τοιοῦτος εἶναι ὁ θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ὁ κριτὴς καὶ ἐκδικητής, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ θεὸς τοῦ Αὐγουστίνου. Τέλος ὁ προσωπικὸς θεϊσμὸς ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀγάπης ὡς τῆς δυνάμεως, δι' ἧς συγχωνεύονται πρὸς ἀλλήλας αἱ ψυχαί. Ὁ θεὸς εἶναι ὁ πατήρ, ὅστις ἐξ ἀγάπης δημιουργεῖ τὸν κόσμον, προνοεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ σῴζει αὐτόν.

Ἐπειδὴ ἡ θρησκεία συνίσταται εἰς ἰδιορρύθμους ἀξίας, αἵτινες οὐ μόνον συνυπάρχουσι μετὰ τῶν ἄλλων περιεχομένων τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἀποτελοῦσι μετ' αὐτῶν ἓν ἑνιαῖον ὅλον, ἕπεται ὅτι αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς ἄλλους κύκλους τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ὁποίων ἕκαστος πηγάζει ἐξ ἰδίας ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως, εἶναι πολὺ στεναί, καὶ δὴ πολλάκις μέχρι συγχύσεως. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅπερ ἐμφανίζει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία τῆς περὶ τὴν θρησκείαν ἐρεύνης, ὅτι δηλαδὴ ὄχι σπανίως ἐταυτίσθη πρὸς ἄλλους κύκλους τοῦ πολιτισμοῦ, παρεμορφώθη ἢ ὑπήχθη πλήρως ὑπὸ ἀξίας, πρὸς τὰς ὁποίας ἦτο ξένη. Εἰς τὸν Kant καὶ ἔπειτα εἰς τὸν A. Ritschl ὀφείλεται ἡ τιμὴ ὅτι διέκριναν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γνώσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας συνεχέετο, καὶ καθώρισαν σαφῶς τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς ἐκείνην. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὕτη τῆς θρησκείας δὲν διήρκεσε πολύ, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ Kant ὑπεδούλωσεν αὐτὴν εἰς τὴν ἠθικήν, ὅπερ σημαίνει πλήρη παραγνώρισιν τῆς φύσεως αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ Fries συγχέει αὐτὴν ὀλίγον ἔπειτα πρὸς τὴν τέχνην καὶ προκαλεῖ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Kierkegaard, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον εἶναι προσπάθεια πρὸς διάκρισιν τῆς θρησκείας ἀπὸ τῆς τέχνης καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν ἀπ' αὐτῆς. Μετασχηματισμὸν τῆς θρησκείας καὶ παραγνώρισιν αὐτῆς ἀποτελοῦσι καὶ αἱ νεώτεραι περὶ αὐτῆς ἀντιλήψεις τῶν Natorp καὶ Höffding, ἐνῷ ὁ Cohen συνεχίζει, μέχρι τινὸς τοὐλάχιστον, τὴν ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ὑπαγωγὴν αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καντιανῆς φιλοσοφίας. Ἐν τούτοις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Schleiermacher ἐμπεδοῦται ἡ αὐτοτέλεια τῆς θρησκείας ἔναντι τῶν ἄλλων ἀξιολογικῶν κατευθύνσεων τῆς συνειδήσεως καὶ ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτὴν ἰδία ἐπαρχία ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Τὴν αὐτοτέλειαν ταύτην διαφυλάττων ὁ Eucken συνδέει ἐξ ἄλλου στενῶς τὴν θρησκείαν πρὸς τὸν σύνολον πνευματικὸν βίον, τοῦ ὁποίου εἶναι ἐλεύθερον δημιούργημα, ἀποσκοποῦν τὴν διάσωσιν τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ τὴν φυσικὴν ἀναγκαστικότητα ἀφανισμοῦ.

Ἡ διακρίβωσις τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων καὶ τῆς φύσεως τῶν γνωστικῶν, αἰσθητικῶν, ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀξιῶν καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας σύγκρισις αὐτῶν καταδεικνύει σαφῶς τὴν σχέσιν, τὴν συγγένειαν καὶ τὴν διαφορὰν τῆς θρησκείας ἀπὸ τῆς γνώσεως, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἡ μὲν ἐπιστήμη εἶναι ἀντικειμενικὴ καὶ ἄνευ συμμετοχῆς ὑποκειμενικῶν παραγόντων σχέσις πρὸς τὴν πραγματικότητα, τὴν ὁποίαν ζητεῖ νὰ καθορίσῃ καὶ διατάξῃ τῇ βοηθείᾳ τῶν ὑπὲρ χρόνον καὶ χῶρον λογικῶν κανόνων τοῦ πνεύματος. Ἡ δὲ τέχνη ἀποτελεῖ καὶ αὕτη μετασχηματισμὸν τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς αἰσθητικῆς συμπαθείας, ἥτις ἐμψυχώνει πρὸς στιγμὴν τὴν πραγματικότητα ταύτην διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προβολῆς τῶν ψυχικῶν κινήσεων τοῦ ὑποκειμένου. Μετασχηματισμὸν σημαίνει καὶ ἡ θρησκεία· ἀλλ' οὗτος συντελεῖται διὰ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ συνόλου κόσμου καὶ ὁλοκλήρου τῆς ψυχῆς εἰς ἀνωτέραν τινὰ καὶ πνευματικὴν πραγματικότητα, δι' ἧς παρέχεται εἰς τὴν ὕπαρξιν καθόλου νόημα καὶ σκοπός· διὰ τοῦτο καὶ ἡ στενὴ σχέσις πρὸς τὴν μεταφυσικήν, ἥτις καὶ αὐτὴ πηγάζει ἐν μέρει ἐκ θρησκευτικότητος, ἐκ τῆς ὁρμῆς πρὸς ἄρσιν τῆς στενότητος καὶ τῆς ἀτελείας ἐν πνευματικῷ τινι πλάσματι. Τέλος ἡ ἠθικὴ μετασχηματίζει καὶ αὕτη τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων δεδομένην πραγματικότητα δι' ἰδίων ἀξιῶν, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζει τὰς σχέσεις, αἵτινες δέον νὰ διέπωσι τὴν συνύπαρξιν τῶν ἐν ἡμῖν διαφόρων ἀξιολογικῶν κατευθύνσεων. Μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων κύκλων τοῦ πολιτισμοῦ ὑφίσταται φυσικῷ τῷ λόγῳ στενὴ ἀλληλεπίδρασις, ἰδίᾳ δὲ μεταξὺ θρησκείας καὶ ἠθικῆς· ἀλλ' αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἀντιθέσεις στηρίζονται ἐπὶ παρερμηνείας. Πάντως εἶναι ἐξ ἴσου δημιουργήματα τοῦ ἐλευθέρως δρῶντος καὶ σκοποὺς τιθεμένου πνεύματος, πηγάζοντα ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἐν ᾗ κατ' ἀνάγκην συνυπάρχουσι. Τὸ σύνολον αὐτῶν, ὡς ἑνιαῖον ὅλον θεωρούμενον, ἀποτελεῖ ὅ,τι καλοῦμεν πνευματικὸν πολιτισμόν, ὅστις κατὰ ταῦτα εἶναι σύστημα ἀξιῶν ἱστορικῶς γεννηθεισῶν, ἑκάστη κατηγορία τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαία πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ ὅλου καὶ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ.

Ὡς αἱ οἰκονομικαὶ καὶ ἄλλαι ἀξίαι, οὕτω καὶ αἱ θρησκευτικαί, καὶ δὴ εἰς πολὺ μείζονα βαθμόν, συγκροτοῦσι κοινωνίαν διὰ τῆς κοινότητος τῆς ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως. Τοιαύτη κοινωνία ἀνθρώπων, πηγάζουσα ἐκ τῆς θρησκευτικότητος καὶ συνεχομένη ὑπὸ κοινῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, καλεῖται *ἐκκλησία*. Ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐξέλιξιν εἶναι ἀνυπολόγιστος, ἐφ' ὅσον ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον τὸ μάλιστα ἀτομικὸν κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ συγχρόνως φαινόμενον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καθόλου, προαγόμενον διὰ τῆς ἐν τῇ συμβιώσει τῶν ἀνθρώπων ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως ἐπ' ἄλληλα τῶν στοιχείων τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ πλουτιζόμενον διὰ τῶν θρησκευτικῶν βιωμάτων τοῦ συνόλου, διὰ τῶν ὁποίων αἴρεται ἡ μονομέρεια καὶ ἡ πενιχρότης τῆς ἀτομικῆς πείρας. Πρὸς ταῦτα συμφωνεῖ τὸ γεγονός, ὅτι πᾶσα δημιουργία ἐν τῷ κύκλῳ τῆς θρησκείας ἐπήγασε πάντοτε ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος καὶ ἀνεβλάστησεν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, τῆς ὁποίας κιβωτὸς καὶ θεματοφύλαξ φυσικὸς εἶναι ἡ θρησκευτικὴ κοινότης ἢ ἡ ἐκκλησία.

Τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἐκδηλώσεις καθόλου τοῦ θρησκευτικοῦ βίου διερευνᾷ ἡ *θεολογία*, ἥτις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν κοινότητα. Ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἡ θεολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἔρευναν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκείας καὶ ὡς τοῦ ἐσχάτου σταδίου τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τῇ εὐρυτάτῃ τέλος ἐννοίᾳ τῆς λέξεως ἡ θεολογία μεταβάλλεται εἰς ἐπιστήμην περὶ τὴν θρησκείαν καθόλου, εἰς *θρησκειολογίαν*, ἔχουσα ὡς ὑποκείμενον ἐρεύνης πάσας τὰς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν δεχθῶμεν αὐτήν, οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει, δὲν εἶναι μόνον θεωρητικοί, ἀλλὰ καὶ πρακτικοί. Διότι ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μιᾶς θρησκείας ἢ εἰς τὴν φύσιν τῆς θρησκείας καθόλου καὶ εἰς τὸ νόημα αὐτῆς χρησιμεύει πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ, διάδοσιν καὶ προαγωγήν. Τὸν κλῆρον ὅμως τοῦτον ἔχει κοινὸν πρὸς ἄλλας ἐπιστήμας. Ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων πάντως μελημάτων αὐτῆς εἶναι ὁ συμβιβασμὸς τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν πρὸς τὰς λοιπὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ συναρμολόγησις αὐτῶν ἐν τῷ συστήματι τῶν ἀξιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν ἑκάστοτε πνευματικὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Α΄) *Εἰσαγωγαὶ εἰς τὴν θρησκειολογίαν : Fr. Max Müller*, Introduction in the science of religion (1874). —*Tiele*, Elements of the science of religion (1897—1899).— *Jevom*, An introduction to the history of religion (1897).— *Th. Robinson*, An introduction to the history of religion (1928 γαλλ. μετάφρ. 1929).— *Réville*, Prolégomènes de l'histoire des religions (1881).— *Broglie*, Problèmes et conclusion de l'histoire des religions (1889).— *Foucart*, La méthode comparative dans l'histoire des religions (1909). — *Toy*, Introduction to the history of religions (1913). — *Jastrow*, The study of Religion (1902).— *Dussaud*, Introduction à l'histoire religieuse (1914).— *P. de la Bollaye*, L'étude comparée des religions (1922). Β΄) *Ἱστορία θρησκευμάτων : Chantepie de la Saussaye*, Lehrbuch der Religionsgeschichte (1906). — *Von Orelli*, Allgemeine Religionsgeschichte (γ΄ ἐκδ. 1921). — *Bertholet Lehmann*, Lehrbuch der Religionsgeschichte (1928). — *Tiele - Söderbloun*, Kompendium der Religionsgeschichte (δ΄ ἐκδ. 1912). — *Anwander*, Die Religionen der Menschheit (1927).— *Pfleiderer*, Religion und Religionen (1906).— *Bousset*. Das Wesen der Religion (1906). — *S. Reinach*, Orpheus (1918). — *Réville*, Les religions des peuples non civilisés (1883). — *Tylor*, Primitive culture (γ΄ ἐκδ. 1891).— *Frazer*, The golden Bough (1910). — *Wurm*, Handbuch der Religionsgeschichte (1904). — *Moore*, History of religions (1914 ἑξ.).— *Achelis*, Abriss der vergl. Religionswinenschaft (β΄ ἐκδ. 1908). — *Iordan*. Comparative Religion (1915). — *Jeremius*. Allgemeine Religionsgeschichte (β΄ ἐκδ. 1921). — *Turchi*, Manuale di storia delle religioni (1912). Γ΄) *Ψυχολογία θρησκείας : Feuerbach*, Das Wesen des Christentums. — *Lang*, The making of religion (1897). — *Hauer*, Die Religionen, ihr Werden, ihr Sinn, ihre Wahrheit (1923). — *Heiler*, Das Gebet (1923).—*Mensching*, Das heilige Schweigen (1926) — *Wundt*, Mythus und Religion (4—6 τόμος τῆς Völkerpsychologie), (β΄ ἐκδ. 1910 ἑξ.). — *Spranger*, Lebensformen (ε΄ ἐκδ. 1925). — *Girgensohn*, Experimentelle Religionspsychologie.— *Schmidt*, Die verschiedeuen Typen religiöser Erfahrung und die Psychologie (1908). — *Wach*, Der Erlösungsgedanke (1922).—*Rohde*, Psyche (γ΄ ἐκδ. 1903). —*Dilthey*. Typen der Weltamchanung (ἐν Weltamchanung, (1911).— *James*, The varieties of religions experience (1902). — *Maier*, Psychologie des emonionalen Deukens (1908). — *Schleiermacher*, Reden über die Religion — *R. Otto*, Das Heilige (ἐκδ. ιδ΄ 1924).— *Starbuck*, Psychology of Religion (γερμ. μετάφρ. 1909).— *R. de la Grasserie*, Psychologie des religions (1889).— *Delacroix*, Les grands mystiques (1907). —*Stratton*, Psychology of the religions life (1911).—*Leuba*, A psychological study of religion (1912). — *Coe*, The Psychology of religion (1918). — *Hofmann*, Das religiöse Erlebnis (1925). Δ΄) *Φιλοσοφία θρησκείας : Pfleiderer*, Geschichte der Religionsphilosophie (1893 γ΄ ἐκδ.) — *Caird*, An introduction to the philosophy of religion (β΄ ἐκδ 1891). — *Gese*, Einleitung in die Religionsphilosophie (1918). — *Pünjer*, Grundriss der Religions philosophie (1886) —*Sabatier*, Esquisse d'une philosophie de la religion (δ ἐκδ. 1897). —*Dorner*, Grundriss der Religionsphilosophie (1903).—*Richter* Religionsphilosophie (1912). — *Siebeck*, Lehrbuch der Religionsphilosophie (1893).— *Ladd*, The Philosophy of religion (1906). — *Schinz*, Die Wahrheit der Religion nach den neuesten Vertretern der Religionsphilosophie (1908 .— *Flügel*, Religionsphilosophie in Einzeldarstellungen (1907 ἑξ). — *Seydel*, Religionsphilosophie (1893). — *Münsterberg*, Philosophie der Werte (1921). — *Scholz*, Religionsphilosophie (1922).—*Boutroux*, Science et religion (1909).—*Natorp*, Religion innerhalb der Greuren der Humanität (β΄ ἐκδ. 1908).— *Höffding*, Religionsphilosophie (1901).— *Cohen* Religion und Sittlichkeit (1907).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Der Regriff der Religion im System der Philosophie (1915). — *Tröltsch*, Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte (1912). — *Wobbermin*, Systematische Theologie (1921). — *Scheller*. Vom Ewigen im Menschen (1922). — *Brunner*, Erlebnis Erkeuntnis und Glaube (ἐκδ. β΄ 1921).— *Görland*, Religionsphilosophie (1922). — *Schwarz*, Das Ungegebeue (1924).—*Brunstäd*, Die Idee der Religion (1922).— *Jäger*, Festland (1922). — *R. Müller - Freienfels*, Irrationalismus (1922). — *J. Volkelt*, Die Gefühlsgewissheit (1922).— *Laudmann*, Die Transcendenz der Erkeuntnis (1923). — *Bruhn*, Der Vernunftcharakter der Religion (1921). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Glauben und Wissen (1921). — *Pfannkuchen*, Religion und Naturwissenschaft im Kampf und Frieden (1908). —*Nygren*, Die Gültigkeit der religiösen Erfahrung (1922). — *Kellermann*, Der wissenschaftliche Idealismus und die Religion (1908).—*Drews*, Die Religion als Selbstbewusstsein Gottes.—*K. Heim*, Das Weltbild der Zukunft.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Glaubensgewissheit (γ΄ ἐκδ. 1923).—*Kant*, Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft.—*Fries*, Wissen. Glauben und Ahndung. — *Hegel*, Religionsphilosophie — *Kierkegaard*, Entweder oder.—*E. von Hartmann*, Das religiöse Bewusstsein der Menscheit κλπ.— *Τοῦ αὐτοῦ*.Die Religion des Geistes.—*Eucken*, Der Wahrheitsgehalt der Religion. — *Τοῦ αὐτοῦ*, Der Kampf um einen geistigen Lebensinhalt — *Max Weber*, Gesammelte Aufsätze zur Religionssociologie (1922). — *R. de la Grasserie*, Des religions comparées au point de vue sociologique (1899).— *Ν. Λούβαρι*, Ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκεία: ἐν τῷ παρόντι (1916). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ θρησκεία ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἀπόψεως (1928).— Ε΄ *Περιοδικά*: Archiv für Religionswissenschaft.— Archiv für Religionspsychologie. — Revue de l'histoire des religions. —Journal of Religion, Psychology and Education.— Rivista storico critica delle science teologiche. — The Review of religions. ΣΤ΄) *Κείμενα : Geldner κλπ.* Religionsgeschichtliches Lesebuch (1908) — *Bertholet*, Religionsgeschichtliches Lesebuch (1908). — *Lehmann*, Textbücher zur Religionsgeschichte (1912).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—[ΘΕΟΣΟΦ.] *Θρησκεία* κατὰ τὴν θεοσοφίαν εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας ἐκήρυξεν εἷς ἐκπαιδευτής. Αἱ ἀλήθειαι αὗται ἄλλοτε μὲν ἀπευθύνονται εἰς ἕνα ὡρισμένον λαόν, ἄλλοτε εἰς περισσοτέρους καὶ ἄλλοτε εἶναι παγκόσμιοι.

Digitized by Google

Ἅπασαι αἱ μεγάλαι θρησκεῖαι προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς τῆς ἀληθείας, παρουσιάζονται ὅμως ὑπὸ διάφορον ἑκάστοτε μορφήν, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων πρὸς οὓς ἀποτείνονται. Κατὰ τὴν θεοσοφίαν, ἡ πηγὴ αὕτη εἶναι ἓν ἀνώτατον ὄν, ὁ μέγας πνευματικὸς ἐκπαιδευτὴς τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει αὐτὴν ταύτην τὴν θείαν ζωήν, ἐκφράζεται δὲ εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον δι' ἑνὸς φορέως, μιᾶς ἀτομικότητος, ἡ ὁποία διὰ τῆς τελειοποιήσεώς της κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν συνείδησιν του. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅσον περισσότερον ἀπομακρύνεται μία θρησκεία ἐκ τῆς ἀρχικῆς της γενέσεως, τόσῳ περισσότερον στενοῦται αὕτη, γίνεται δογματικὴ καὶ ἐπιφανειακή, ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς πλήρη κατάπτωσιν. Πολλὰ διδάγματα διαφόρων θρησκειῶν κατέχουν μίαν πολὺ βαθυτέραν ἔννοιαν ἐκείνης, ἡ ὁποία συνήθως ἀποδίδεται εἰς αὐτά. Ἡ βαθυτέρα ἑρμηνεία τῶν διδαγμάτων μιᾶς θρησκείας ἀποτελεῖ τὴν ἐσωτερικήν της ὄψιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Delpech*, Histoire populaire des Religions. —*Annie Besant*. Christianisme Ésotérique.

Π. Π. Χ.

— [ΨΥΧΟΠΑΘ.] Ἀπόρροια τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος νὰ εὕρῃ εἰς ἄλλην ζωὴν ἀντιστάθμισμα διὰ τὰς ἐπιγείους του συμφοράς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ὅπερ γεννᾷ τὴν *θρησκείαν*, ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ ἀνωτέρου ὄντος, ἡ ὁποία πολλάκις δύναται νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν πραγματικῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ἡ ἐντύπωσις αὕτη ἀποβαίνει καθαρῶς παθολογική, ὅταν συνοδεύεται ὑπὸ ἐκστάσεως, ἀπαθείας, περιφρονήσεως τῶν ἐγκοσμίων καὶ παραμελήσεως τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν, οἷον τροφῆς, κινήσεως κ.λ.π. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἡ διαταραχὴ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος συνίσταται εἰς φανατικὴν ἐπιδίωξιν θρησκευτικοῦ ἰδεώδους, πολλοὶ δ' αἱρεσιάρχαι καὶ μάρτυρες ἦσαν ἀποτυφλωμένοι μέχρι τοιούτου σημείου ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀνωτέρας ἀληθείας, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζον ὅτι κατέχουν, ὥστε ἠψήφησαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν θάνατον. Ἄλλοι τέλος ἐκλαμβάνουσιν ἑαυτοὺς ὡς διαπράξαντας τὰ μεγαλύτερα ἀνοσιουργήματα καὶ ὡς ἐνόχους ἀπέναντι τοῦ θεοῦ, ἀξίους νὰ τιμωρηθῶσι διὰ τοῦτο καὶ ἐνίοτε δὲν διστάζουν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς μίαν τόσον ἀνυπόφορον ζωήν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ πάσχοντες ἐκ μελαγχολίας.

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

—[ΑΣΤ. ΔΙΚ.] Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ γνωρίζει διακρίσεις μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ μή, ὀρθοδόξων, αἱρετικῶν, Ἰουδαίων κλπ., θιγούσας καὶ τὴν δικανικὴν καὶ δικαιοπρακτικὴν τῶν προσώπων τούτων ἱκανότητα. Σήμερον κατὰ κανόνα οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπιρροὴν ἡ διαφορὰ τοῦ θρησκεύματος. Ἐν τούτοις οἱ ἀσπασθέντες τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑφίστανται ὡρισμένους, εἰς τὴν περιουσίαν κυρίως ἀφορῶντας, περιορισμούς. Ἡ διαφορὰ ἐξ ἄλλου τοῦ θρησκεύματος ἀποτελεῖ κώλυμα ἀνατρεπτικὸν πρὸς σύστασιν γάμου μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ μή. Διὰ τῶν νεωτέρων δὲ «Περὶ μικτῶν γάμων» νόμων ΧΟΖ' καὶ ΧϞΣΤ' τοῦ 1861 ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῶν γάμων ὀρθοδόξων μετὰ Χριστιανῶν ἄλλου δόγματος, λ. χ. καθολικῶν, διαμαρτυρομένων κλπ.

Π. Ι. Ζ.

— [ΣΥΝΤΑΓΜ. ΔΙΚ.] Βλ. λ. *ἀνεξιθρησκεία* καὶ *πολιτεία*.

—[ΔΙΕΘΝ. ΔΙΚ.] Βλ. λ. *θρησκευτικὰ συμφέροντα*.

— **θρησκείας ψυχολογία, φιλοσοφία**· βλ. *θρησκεία* καὶ *θρησκειολογία*.

θρησκειολογία (ἡ)· ἡ περὶ τὴν θρησκείαν καθόλου ἀσχολουμένη ἐπιστήμη, ἥτις ἐρευνᾷ τὸ θρησκευτικὸν φαινόμενον ἀπὸ ἱστορικῆς, ψυχολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως.

—[*Ἐπιστημολ.*] Ἡ *θρησκειολογία* περιλαμβάνει πλὴν τῶν κυρίων κλάδων τῆς *θεολογίας* τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων, τὴν ψυχολογίαν τῆς θρησκείας καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς. Ἐκ τούτων ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου, ὡς τοῦτο ἐκδηλοῦται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ καθόλου πράξει τῶν διαφόρων θρησκειῶν, ἢ ἄλλως ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐρευνῶσα δι' ἱστορικῶν μεθόδων τὴν ποικιλίαν τῶν θρησκειῶν, τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἐξάρτησιν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν, τοὺς ἐξωτερικοὺς ὅρους τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεως αὐτῶν καὶ τὴν διὰ τῆς συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας ὑπαγωγὴν αὐτῶν καὶ τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων ἐν αὐταῖς εἰς γενικοὺς τύπους. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὡς γενικὴ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ἐργαζομένη κατ' αὐστηρῶς ἱστορικὰς ἀρχὰς καὶ μεθόδους, ἀνήκει ἡ ἱστορία τῶν θρησκευμάτων εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ὀφείλουσα τὸ μὲν εἰς τὰς προόδους τῆς ἐθνολογίας, ἀρχαιολογίας, γλωσσολογίας καὶ ψυχολογίας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς βοηθητικὰς αὐτῆς ἐπιστήμας, τὸ δὲ εἰς τὴν εὐρύνσιν τοῦ ἱστορικοῦ ὁρίζοντος διὰ τῆς γνώσεως τῆς θρησκείας τῶν διαφόρων λαῶν, ἰδίᾳ τῆς τῶν ἀρχαίων, ὡς καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν μεθόδων τῆς ἐρεύνης τῶν ἱστορικῶν φαινομένων ἐν γένει. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡδήγησεν εἰς τὴν καλουμένην *θρησκειολογικὴν σχολήν*, τῆς ὁποίας κυρίως εἰσηγηταὶ ἐγένοντο οἱ Gunkel καὶ Bousset, καὶ ἡ ὁποία ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς μορφῆς τῆς παραδόσεως ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὴν κατὰ πολὺ ἀρχαιοτέραν αὐτῆς ἱστορίαν τῆς γενέσεως τῆς παραδόσεως ταύτης καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν στοιχεῖα, ἵνα ἔπειτα συγκρίνῃ αὐτὰ πρὸς ὅμοια ἢ συγγενῆ στοιχεῖα τῆς παραδόσεως ἄλλων λαῶν. Παρὰ πάσας ἐν τούτοις τὰς ὑπερβολάς, εἰς τὰς ὁποίας ὠλίσθησαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θρησκειολογικῆς σχολῆς, παραμένει ἀληθὲς ὅτι ἡ συγκριτικὴ αὕτη ἔρευνα τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξε μάλιστα καρποφόρος, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων αἰώνων, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀκριβέστερον διορισμὸν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τῆς θρησκείας ταύτης. Μεγάλην πρόοδον ἐν τῇ κατανοήσει καὶ ἑρμηνείᾳ τῆς θρησκείας σημαίνει ἡ βαθμιαία ἀπαλλαγὴ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ἀπὸ τῶν μονομερῶν μεθόδων τῆς θετικοδοξίας, αἵτινες ὡδήγησαν εἰς τὴν ἱστοριοκρατίαν καὶ τὴν παντελῆ σχετικότητα καὶ ἡ τροπὴ αὐτῆς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ὑπὸ τὰς ἱστορικὰς ἐκδηλώσεις τῆς θρησκείας ὑποκρυπτομένης ἐντελεχείας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ψυχολογίαν καθόλου καὶ τὴν ψυχολογίαν τῆς θρησκείας ἰδίᾳ. Ἡ τελευταία αὕτη ἀπετελέσθη εἰς ἐπιστήμην μόλις ἀπό τινων δεκαετηρίδων καὶ δὴ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν Γαλλίᾳ καὶ πρὸ πάντων ἐν Ἀμερικῇ, ὅποθεν μετεφυτεύθη εἰς Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἀπηλλάγη τῶν μονομερειῶν, αἵτινες ἐχαρακτήριζον αὐτὴν τόσον ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα περιωρίσθη μᾶλλον εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παθολογικῶν ἐκδηλώσεων τῆς θρησκείας, ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ, τῆς ὁποίας οἱ ψυχολόγοι ἐστηρίζοντο κυρίως ἐπὶ στατιστικῶν καὶ συνέδεον τὰ θρησκευτικὰ φαινόμενα πρὸς φυσιολογικὰς μεταβολάς. Ψυχολογικαὶ μέθοδοι εἰς τὴν ἔρευναν τῆς *θρησκείας* (βλ. λ.) ἐχρησιμοποιήθησαν δύο, ἡ ἐκ τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας καὶ ἡ ἐκ τῆς λαοψυχολογίας ὁρμωμένη. Ἡ δευτέρα αὕτη περιορίζεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἱστορικοῦ βίου ἢ ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν ὑψίστων σημείων τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θρησκευτικῆς δημιουργίας. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν συνδέεται κατ' ἀνάγκην στενῶς μετὰ τῆς ἐθνολογίας καὶ ἐνδιαφέρεται περὶ τῆς ἱστορικῆς γενέσεως τῆς θρησκείας· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τελεῖ εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ πολιτισμοῦ καθόλου καὶ ἀσχολεῖται μᾶλλον περὶ τὴν ἀνίχνευσιν τῆς φύσεως τῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν οὐδαμῶς παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ γνῶσις τῶν ἱστορικῶν ἢ ψυχολογικῶν ἀρχῶν τῆς θρησκείας. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει ὡς κέντρον τὸν Χριστιανισμόν, ὡς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς θρησκευτικῆς ἐξελίξεως. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τῆς θρησκείας διακρίνομεν κατὰ τὸ παρὸν τρεῖς ἐπὶ μέρους ῥοπάς· τὴν *ψυχοαναλυτικήν*, τὴν *πειραματικὴν* καὶ τὴν τῆς *τελολογικῆς ψυχολογίας*, ἧς πρώτιστος καρπὸς τὸ πολύκροτον ἔργον τοῦ R. Otto (Das Heilige, ια' ἔκδ. 1923). Ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων καὶ τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας στηρίζεται ἡ νεωτέρα φιλοσοφία τῆς θρησκείας, ἥτις ἐκζητεῖ τὸ μὲν τὴν φύσιν τῆς θρησκείας, τὸ δὲ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς διὰ τὸν ὅλον πνευματικὸν βίον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁρμᾶται ἢ ἀπὸ μεταφυσικῶν προϋποθέσεων ἢ ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως καὶ διακρίνεται εἰς γνωσιολογίαν τῆς θρησκείας, εἰς μεταφυσικὴν τῆς θρησκείας καὶ εἰς ἠθικὴν τῆς θρησκείας. Ἡ πρώτη ἐρευνᾷ τὴν σχέσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐννοιῶν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νοήσεως· ἡ δευτέρα συσχετίζει αὐτὰς πρὸς τὰ γενικώτατα πορίσματα τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως· ἡ δὲ τρίτη, τέλος, παραβάλλει τὰ θρησκευτικὰ γεγονότα πρὸς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Οὕτω πειρᾶται ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας τὸ μὲν νὰ καθορίσῃ τὸ εἰδικῶς θρησκευτικόν, τὸ δὲ νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τοῦ ἱστορικῶς γεννηθέντος καὶ σχετικοῦ καὶ τοῦ ἀπολύτου ἐν τῇ θρησκείᾳ, μεταξὺ σχετικῶν καὶ καθολικῶς ἰσχυουσῶν ἀξιῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τῆς θρησκείας εἶναι κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐστραμμένον μᾶλλον πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως τῆς θρησκείας ἢ πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ τῆς φύσεως τῆς θρησκείας διακρίνονται πάλιν δύο κατευθύνσεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἀσχολεῖται περὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος καὶ τοῦ ἐμπειρικοῦ χαρακτῆρος τῆς θρησκείας, ἡ δὲ περὶ τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως τῆς θρησκείας πρὸς τὸν πολιτισμὸν καθόλου. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουσι μεταξὺ ἄλλων οἱ Otto, Scholz, Wobbermin, Brunstäd, Görland, συνεχίζοντες τὰς ἰδέας τοῦ Schleiermacher· εἰς δὲ τὴν δευτέραν οἱ Scheler, Girgensohn, Brunner καὶ ἄλλοι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀποπείρας ταύτας, τὰς τεινούσας εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς φύσεως τῆς θρησκείας, ἐπιζητεῖ ἡ ἑτέρα ἐκείνη ῥοπὴ νὰ ἐξάρῃ τὴν ἐν τῇ θρησκείᾳ ἀλήθειαν, καὶ δὴ ἐπὶ γνωσιολογικῆς βάσεως καὶ ἀπὸ τῶν προϋποθέσεων τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας (Scholz, Bruhn, Nygren, Heim καὶ ἄλλοι). Ἀντίδρασιν πρὸς αὐτὴν σημαίνει ἡ ἔξαρσις τοῦ μὴ δεκτικοῦ λόγου ἐν τῇ θρησκείᾳ (Jäger, Otto, Scheler κλ.), ἐν τῷ πνεύματι τὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος, τὸ δὲ τοῦ Αὐγουστίνου. Αἱ θρησκευτικαὶ γνώσεις εἶναι κατὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ῥοπῆς ταύτης πεποιθήσεις ex proprio judicio.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ὅρα τὴν ἐν λέξει *θρησκεία* παρατιθεμένην, εἰς ἣν προσθετέα: *Marillier*, Du rôle de la psychologie dans les études de mythologie comparée («Révue de l'histoire des religions» 34). — *Flournoy*, Les principes de la psychologie religieuse («Archives de psychologie», 1902).— *Leuba*, The psychological origin and the nature of religion (1909).— *Vorbrodt*, Beiträge zur religiösen Psychologie (1904). — *Troeltsch*, Psychologie und Erkenntnistheorie in der Religionswissenchaft (1905). — *Mayer*, Das psychologische Wesen der Religion und die Religionen (1906).— *Wobbermin*, Die religionspsychologische methode in Religionswissenschaft und Theologie (1913). — *Faber*, Das wesen der Religion und ihre Bedeutung für die Dogmatik (1913).— *Stephan*, Das Verhältnis der Dogmatik zur Religionsphilosophie («Zeitschrift für Theologie und Kirche», 1913).— *Hofmann*, Die Lebendigkeit der Religion (1923). — *Gründler*, Elemente zu einer Religionsphilosophie auf phänomenologischer Grundlage (1922). — *Grützmacher*, Der Entwicklungsgedanke in der gegenwärtigen Natur und Geistsewissenschaft (1922).— *Girgensohn* Religionspsychologie, Religionswissenschaft und Theologie (1923). — *Brunner*, Erlebnis, Erkenntnis und Glaube (β' ἔκδ. 1924).— *Görband*, Relgionsphilosophie als Wissenschaft aus dem Systemgeiste des kritischen Idealismus (1922).— *Brunstäd*, Die Idee der Religion, Prinzipien der Religionsphilosophie (1922). — *Bruhn*, Der Vernunftcharakter der Religion (1927).—*Heim* Glaubensgewissheit (1923). —*R. Müller-Freienfels*, Irrationalismus (1922).— *J. Volkelt*, Die Gefühlsgewissheit (1922).— *Jäger*, Festland, Wege zur Wirklichkeit (1922).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

θρήσκευμα (τό)· θρησκευτικὸν σύστημα, τρόπος λατρείας τοῦ θεοῦ, εἰδικώτερον τοῦ *θρησκεία*: «ἀνατολικὸν—, δυτικὸν θρήσκευμα», «ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων».

— [*Φιλοσ.-Ἱστορ.*] Βλ. λ. *θρησκεία*.

— **Θρησκευμάτων ὑπουργεῖον**· βλ. λ. *ὑπουργεῖον* Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας.

θρησκευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν θρησκείαν, ὁ τῆς θρησκείας: «θρησκευτικαὶ δοξασίαι, —τελεταί»· || «θρησκευτικὸς ἄνθρωπος, —λαός» ὁ ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ὁ τηρῶν τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας, εὐσεβής, κοιν. *θρῆσκος*.—Ἐπίρρ. ***θρησκευτικῶς***.

— **θρησκευτικὰ συμφέροντα** [*Διεθν. Δίκ.*]. Εἰς τὸ Διεθνὲς δίκαιον γίνεται λόγος περὶ *θρησκευτικῶν συμφερόντων* πρὸς δήλωσιν τῆς διὰ διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ἄλλων συμβάσεων ἀναγνωρισθείσης προστασίας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἀλλοθρήσκου πολιτείας (δηλαδὴ πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ κρατοῦσα θρησκεία εἶναι διάφορος τῆς θρησκείας τμήματός τινος τοῦ λαοῦ αὐτῆς) ὑπαχθέντων πληθυσμῶν καὶ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως παρ' αὐτῶν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, δηλαδὴ τῆς προστασίας τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων, ἢ ἄλλως τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων τῶν μειονοτήτων. Πρώτη συνθήκη, εἰς τὴν ὁποίαν περιέχονται τοιαῦται διατάξεις περὶ τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων, εἶναι ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη τῆς Βεστφαλίας τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1648, δι' ἧς ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, τὸν προκληθέντα ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων τῶν προελθουσῶν ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐπιζητούντων νὰ ἐπιβάλουν τὸ ἴδιον θρησκευτικὸν αὐτῶν φρόνημα. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία τῶν λαῶν καὶ ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς καλβινιστὰς τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ αὐτὴ ἰσότης, ἥτις εἶχεν ἀναγνωρισθῆ εἰς τοὺς λουθηρανοὺς διὰ τῆς ἐν ἔτει 1555 συνθήκης τῆς Αὐγούστης. Εἰς μεταγενεστέρας συνθήκας γίνεται λόγος εἴτε περὶ προστασίας τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων, εἴτε ἐπιφυλάσσεται εἰς τὸ ἕτερον τῶν συμβαλλομένων μερῶν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸ ἕτερον πρὸς προστασίαν τῶν ἐν αὐτῷ θρησκευτικῶν μειονοτήτων ἢ τοὐλάχιστον ἀναγνωρίζεται ἡ ὑψηλὴ προστασία ἐπ' αὐτῶν ἰσχυροῦ τινος κράτους. Οὕτω διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Passarowitz τοῦ 1718 καὶ τῆς τοῦ Βελιγραδίου τοῦ 1739, ἀνεγνωρίζετο εἰς τὴν Αὐστρίαν τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας ἐπὶ τῶν ἐν Βοσνίᾳ, Βουλγαρίᾳ καὶ ταῖς παραδουναβίοις ἡγεμονίαις διαβιούντων καθολικῶν. Ἀνάλογοι διατάξεις ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὰς περὶ εἰρήνης συνθήκας, δι' ὧν παρεχωροῦντο ἐδάφη εἰς τὸ ἕτερον τῶν συμβαλλομένων κρατῶν, ὡς λ. χ. εἰς τὰς συνθήκας τῆς Oliva καὶ Nystadt τοῦ 1721, τοῦ Μπρεσλάου τοῦ 1742 καὶ τῶν Βερσαλλιῶν τοῦ 1763. Ἰδιαιτέρας σημασίας ἐν προκειμένῳ τυγχάνει ἡ μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ-Καϊναρτζῆ τοῦ 1774, δυνάμει τῶν ἄρθρων 7, 16 καὶ 17 τῆς ὁποίας ἡ πρώτη τῶν συμβαλλομένων δυνάμεων ἀνελάμβανε τὴν προστασίαν τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ἐπικρατείᾳ διαβιούντων Χριστιανῶν. Σχετικὴ τυγχάνει καὶ ἡ μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας ἀναληφθεῖσα ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, τῇ πιέσει τῶν μεγάλων δυνάμεων, ὑποχρέωσις ἐκδόσεως τοῦ χάττι-χουμαγιοῦ

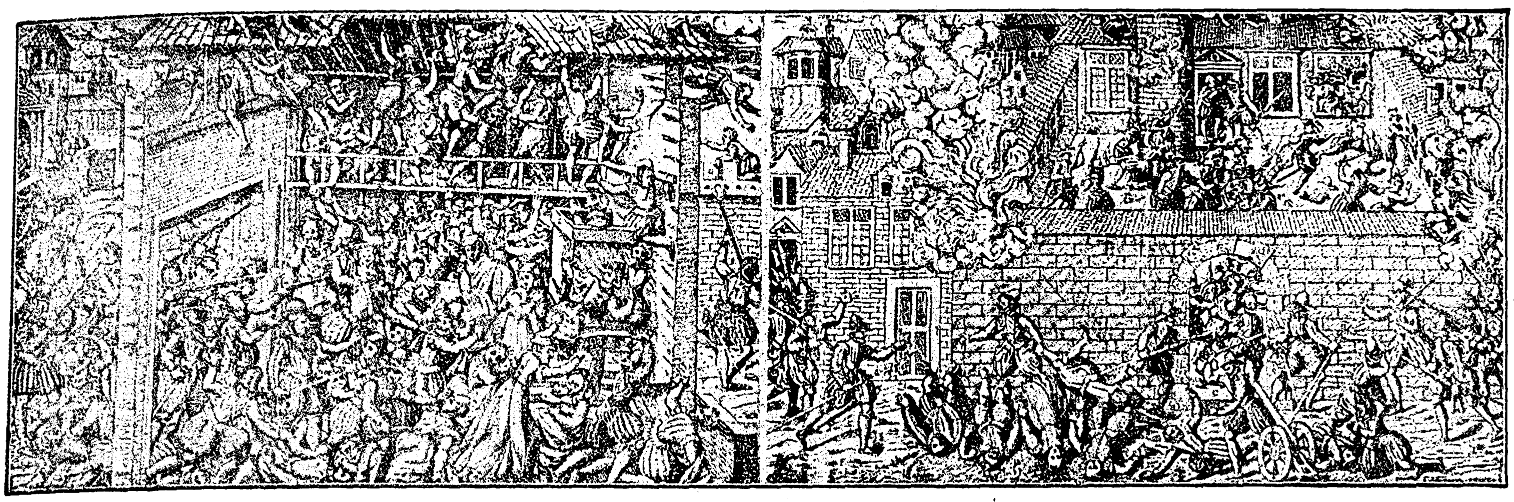

Θρησκευτικοὶ πόλεμοι: Δεξιά: *Ἡ σφαγὴ τοῦ Βασσύ.* Ἀριστερά: *Ἡ σφαγὴ τοῦ Καχόρ.*

τῆς 18 Φεβρουαρίου 1846, δι' οὗ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠγγυᾶτο τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων τῶν ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει βιούντων Χριστιανῶν. Ἐξαιρετικῶς σπουδαίας σημασίας τυγχάνει ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου τῆς 3 Ἰουλίου 1878, ἐν τῇ ὁποίᾳ πλεῖσται διατάξεις ἀπαντῶνται σχετικῶς μὲ τὴν προστασίαν τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Οὕτως ἐν τῷ 5 ἄρθρῳ αὐτῆς ὁρίζεται, ὅτι «ἡ διαφορὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ συνειδήσεως οὐδέποτε δύναται ν' ἀποτελέσῃ διά τινα ἀφορμὴν ἀποκλεισμοῦ ἢ ἀνικανότητος πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀποδοχὴν εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας, θέσεις καὶ ἄλλας τιμὰς ἢ ἄσκησιν τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν καὶ χειρωνακτικῶν ἔργων». Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ ἡ δημοσία ἄσκησις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων ἐξασφαλίζεται ὑπὲρ ὅλων τῶν Βουλγάρων ὑπηκόων ὡς καὶ τῶν ξένων, οὐδόλως δ' ἐπιτρέπεται νὰ παρεμποδίζεται ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν κοινοτήτων ἢ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸν θρησκευτικόν των ἀρχηγόν. Ἀνάλογα εἶναι καὶ ἄλλα ἄρθρα τῆς συνθήκης ταύτης: τὸ ἄρθρον 27 προκειμένου περὶ τοῦ Μαυροβουνίου, τὸ ἄρθρον 35 προκειμένου περὶ τῆς Σερβίας, τὸ ἄρθρον 44 προκειμένου περὶ τῆς Ρουμανίας καὶ τὸ ἄρθρον 62 προκειμένου περὶ τῆς Τουρκίας· ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ προστίθεται ἐπὶ τούτοις, ὅτι «δέον νὰ ἐπιτρέπεται εἰς πάντα, ἄνευ διακρίσεως τῆς θρησκείας, νὰ προσέρχεται ὡς μάρτυς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Οἱ ἀνὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀσιατικὴν Τουρκίαν ταξιδεύοντες μοναχοὶ ἢ ἱερεῖς πάσης ἰθαγενείας δέον ν' ἀπολαύωσι τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων»· ἐπίσης διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ἀναγνωρίζεται ὡς διατηρούμενον ἐν ἰσχύϊ τὸ δικαίωμα τῆς Γαλλίας περὶ προστασίας τῶν ἱερῶν τόπων.

Οὐχὶ ἄσχετος πρὸς τὴν θέσιν τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων καὶ τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν παρ' αὐτῶν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων των εἶναι αἱ γενόμεναι, συνεπείᾳ τῶν παρὰ τῶν Τούρκων ἐνεργηθεισῶν σφαγῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Κρήτῃ, ἐπεμβάσεις ἐν Τουρκίᾳ τῶν μεγάλων δυνάμεων κατὰ τὰ ἔτη 1895, 1896, 1902 καὶ 1903. Μεταξὺ τῶν νεωτέρων συνθηκῶν, αἵτινες διαλαμβάνουσι περὶ τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων, μνημονεύομεν τὸ ἄρθρον 11 τῆς ἀπὸ 1/14 Νοεμβρίου 1913 μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνομολογηθείσης συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα τῶν Μουσουλμάνων τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσαρτωμένων χωρῶν. Ἐπίσης ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ ἄρθρον 145 τῆς ἀπὸ 28 Ἰουλίου / 10 Αὐγούστου 1920 μεταξὺ τῶν συμμάχων δυνάμεων καὶ Ἑλλάδος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἑτέρου συνθήκης τῶν Σεβρῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον «πάντες οἱ ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι ἔσονται ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου καὶ θὰ ἀπολαύωσι τῶν αὐτῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων ἀδιακρίτως φυλῆς, γλώσσης καὶ θρησκείας. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας, δοξασίας ἢ πίστεως δὲν δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπιζημία εἰς οὐδένα ὀθωμανὸν ὑπήκοον ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἰδίως ἐν τῇ ἀποκτήσει δημοσίων θέσεων, λειτουργημάτων καὶ τιμῶν ἢ ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ βιοτεχνιῶν». Ἴσης σπουδαιότητος τυγχάνει ἐπίσης καὶ τὸ ἄρθρον 149 τῆς αὐτῆς συνθήκης.

Περὶ θρησκευτικῶν συμφερόντων ἀπὸ διεθνοῦς ἀπόψεως γίνεται λόγος καὶ προκειμένου περὶ τῶν διεθνῶν συνθηκῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, ἐπίσης προκειμένου περὶ τῆς ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου 1861 συνθήκης περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν διαφόρων συνθηκῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς καὶ περὶ τῆς διὰ διεθνῶν συνθηκῶν ρυθμίσεως τῆς προστασίας τῶν χριστιανικῶν ἱεραποστολῶν εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν, ἤτοι τὴν Περσίαν, Κίναν καὶ Ἰαπωνίαν, ἔνθα προηγουμένως ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν. Ἐπὶ τούτοις, δέον νὰ προστεθῇ, ὅτι πολλάκις θρησκευτικὰ συμφέροντα ὑπῆρξαν ἀφορμὴ διαφόρων πολέμων, ἢ τοὐλάχιστον ὅτι αἱ πλεῖσται περὶ εἰρήνης συνθῆκαι ἀπέβλεψαν κυρίως εἰς τὴν ρύθμισιν θρησκευτικῶν συμφερόντων. Οὕτως, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Ρῶσος διεθνολόγος Martens, αἱ μετὰ τῆς Τουρκίας ἰδίως παρὰ τῆς Ρωσίας συνομολογηθεῖσαι συνθῆκαι περιεῖχον θρησκευτικὰ κυρίως «μοτίβα» ἢ ὅσα αἱ λοιπαὶ μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων συνομολογηθεῖσαι, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν, κυρίως, ἀποτέλεσμα πολιτικῶν ὑπολογισμῶν καὶ διεκδικήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ullmann*, Völkerrecht §§ 118—120 καὶ τὰ ἄρθρα «Religiöse Interessen» καὶ «Heiligen Stätten» τοῦ *Kirchenheim* ἐν τῷ Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie τοῦ *Strupp* τ. II σ. 347 ἑπ., τ. I σ. 527 ἑπ. Ἐπίσης *Fauchille-Bonfils*, Traité de droit International Public τ. I τμ. 1 (1922) §§ 307⁷ 307⁸ καὶ § 335 N° 2.—*De Ridder*, La liberté de conscience en droit international ἐν τῇ «Revue de Droit International» 2 σειρὰ τ. VII σ. 283 ἑπ.

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

— **θρησκευτικαὶ κωμῳδίαι**· βλ. λ. *κωμῳδίαι*.

— **«Θρησκευτικὴ φωνή».** Δεκαπενθήμερος ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερὶς ἐν Ἀθήναις ἱδρυθεῖσα τὴν 1ην Μαρτίου 1880.

— **θρησκευτικοὶ πόλεμοι.** Καλοῦνται οὕτως οἱ μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων γενόμενοι πόλεμοι, συνεπείᾳ τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ συνταράξαντες τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς συρράξεως τῶν Ἀμπουάζ (2 Μαρτίου 1560) μέχρι τοῦ ἐδίκτου τοῦ Ἀλαὶ (22 Ἰουνίου 1629). Κοινῶς ὅμως τὸ ὄνομα τοῦτο δίδεται εἰς τοὺς ὀκτὼ πολέμους, οἱ ὁποῖοι διεκόπησαν ὑπὸ τῶν ἐδίκτων εἰρηνεύσεως, καὶ περιλαμβάνονται μεταξὺ τῆς σφαγῆς τοῦ Βασσὺ (1 Μαρτίου 1562) καὶ τῆς ἐδίκτου τῆς Νάντης (13 Ἀπριλίου 1598).

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου ἠπείλει αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κλήρου, τοῦ ὁποίου τὸ γόητρον εἶχεν ἤδη ἐκπέσει. Αἱ ἐλευθερίαι αἱ εἰσαγόμεναι ὑπὸ τῶν δύο τούτων μεταρρυθμιστῶν καθίστων ἀδύνατον τὸν θρησκευτικὸν δεσποτισμὸν καὶ περιέκοπτον τὰ θρησκευτικὰ προνόμια, τὰ καθιστῶντα τὰς μάζας φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν κλῆρον. Ὅσον διὰ τοὺς εὐπατρίδας ἡ μεταρρύθμισις ἦτο διττῶς ἐχθρικὴ εἰς αὐτούς· καὶ ἀπὸ πολιτικῆς δηλαδὴ καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Ἀπὸ πολιτικῆς, διότι συμπεριελάμβανεν εἰς τὰς τάξεις της τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ κοινωνικῆς δέ, καθ' ὅσον, παρὰ τὴν προσχώρησιν εἰς αὐτὴν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἀριστοκρατῶν, ἀπετέλει στοιχεῖον ἐπαναστατικόν. Αἱ μᾶζαι δὲν εἶχον λόγους νὰ πολεμήσουν τὴν μερίδα τὴν προκηρύσσουσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, ἥτις κατ' ἀνάγκην θὰ κατέληγεν εἰς τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ φανατισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κλήρου, πιεζόμεναι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ἐκινοῦντο ἐν τῇ δράσει των ὑπὸ τοῦ διπλοῦ αἰσθήματος τῆς τυφλῆς πίστεως καὶ τοῦ φόβου, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς δίψης τῆς λεηλασίας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἔδωκε συνοχὴν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν καὶ κατέστησε ταύτην ἀπαιτητικὴν ἀπὸ ἀπόψεως ἐγγυήσεων. Ἀλλ' ἂν τὸ κόμμα τῶν καθολικῶν διῃρημένον, ἐξηντλημένον, χωρὶς συνοχήν, ἐδέχθη νὰ προβῇ εἰς τὰς παραχωρήσεις τὰς ἀξιουμένας ὑπὸ τῶν Οὐγενότων, ἦτο συγχρόνως ἀποφασισμένον οὐδέποτε νὰ τηρήσῃ τὰς ὑποσχέσεις του. Ἦτο ἀδύνατον νὰ συνυπάρξῃ μὲ τὸ ἀντίπαλον κόμμα. Τὸ ἓν ἀπετέλει τὴν ἄρνησιν τοῦ ἑτέρου. Οὕτω, ἀφοῦ ἐπὶ 36 ἔτη ὑπέστησαν οἱ προτεστάνται παντὸς εἴδους διώξεις ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου τοῦ Β', τοῦ κλήρου καὶ τοῦ ὄχλου, κατέφυγον εἰς τὰ ὅπλα. Τὴν παραμονὴν τῆς ἐξεγέρσεως τὸ ἔδικτον τῆς 17 Ἰανουαρίου 1562 ἀνεγνώριζεν εἰς αὐτοὺς διάφορα δικαιώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ νὰ συνέρχωνται ἐλευθέρως ἐκτὸς τῆς πόλεως διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, νὰ ἐνεργοῦν ἐράνους ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, νὰ συγκαλοῦν συνόδους κλπ. Τὸ ἔδικτον τοῦτο, ὅπως καὶ τὰ λοιπά, ἦτο ἁπλούστατα παγίς, ὅπως δοθῇ καιρὸς εἰς τοὺς καθολικοὺς νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῶν. Ἡ Βουλὴ τῶν Παρισίων ἐδίσταζε νὰ κυρώσῃ τὸ ἔδικτον· ἠκολούθησαν ζωηραὶ συζητήσεις, ἐνῷ τὰ λοιπὰ κοινοβούλια τὸ κατεψήφισαν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔγινεν ἡ σφαγὴ τοῦ Βασσύ. Ὁ δοὺξ Φραγκῖσκος ντὲ Γκὶζ τὴν 1 Μαρτίου 1562, ἡμέραν Κυριακήν, εἰσῆλθε μετὰ τῆς ἀκολουθίας του εἰς τὸ Βασσύ, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ προστεστάνται ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, τοὺς ἐκάλεσε, τοὺς ἔκλεισεν εἰς σιτοβολῶνα καὶ ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις ὑπὸ τῶν 400 στρατιωτῶν του ὡπλισμένων μέχρις ὀδόντων. Ἡ σφαγὴ διήρκεσε ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ὥραν. Ἑξήκοντα ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀπέθανον ἐπὶ τόπου, ἄνω τῶν διακοσίων ἔμειναν βαρέως τραυματισμένοι. Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν σφαγὴν ἐκείνην ὁ δοὺξ ἀπήγαγεν αἱμόφυρτον τὸν διαμαρτυρόμενον ἱερέα καὶ τὸν πρεβότον τῆς πόλεως, κατηγορηθέντας, ὅτι ἐπέτρεψαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐδίκτου. Ἡ εἴδησις τῆς σφαγῆς ἐξήγειρε τοὺς προτεστάντας καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν, ἐνῷ οἱ καθολικοὶ ἱερεῖς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐξύμνουν τὸ κατόρθωμα, παραβαλόντες τὸν δοῦκα πρὸς τὸν Μωϋσῆν, διατάξαντα τὴν σφαγὴν ὅλων ἐκείνων, οἵτινες ἐλάτρευον τὸν χρυσοῦν μόσχον. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισεν ὁ *πρῶτος θρησκευτικὸς πόλεμος*, λήξας διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀμπουάζ. Τὸ κυροῦν τὴν εἰρήνην ταύτην ἔδικτον ἐξεδόθη τὴν 19 Μαρτίου 1563, ἀλλὰ παρέμεινε κενὸν γράμμα. Κλῆρος καὶ ὄχλος κατεδίωκον τοὺς διαμαρτυρομένους, οὐδεμία δὲ παραχώρησις ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ ἐδίκτῳ ἐπραγματοποιήθη. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἔλαβον πάλιν τὰ ὅπλα καὶ ἐξερράγη ὁ *δεύτερος θρησκευτικὸς πόλεμος*, λήξας διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Λογγζυμώ. Τὸ σχετικὸν ἔδικτον (Παρίσιοι, 23 Μαρτίου 1568) ἐπεκύρωσε τὸ ἔδικτον τῆς 19 Μαρτίου 1563 ὑπὸ τὴν ἀρχικήν του μορφήν, καταργουμένων τῶν περιορισμῶν, τροποποιήσεων καὶ ἑρμηνειῶν τῶν ἐκδοθέντων μετὰ τὴν ἔκδοσίν του. Ἓξ μῆνας βραδύτερον ὅλαι αἱ παραχωρήσεις πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἀνεκλήθησαν. Νέον ἔδικτον (Saint-Maur-des-Fossés, Σεπτέμβριος 1568) ἀπηγόρευσεν, ἐπὶ ποινῇ στερήσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς περιουσίας, τὴν ἄσκησιν παντὸς ἄλλου δόγματος πλὴν τοῦ καθολικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ. Ἐπὶ τῇ αὐτῇ ποινῇ, διετάσσοντο οἱ ἱερεῖς τοῦ δόγματος τῶν διαμαρτυρομένων νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν ἐντὸς δεκαπενθημέρου. Οἱ λοιποὶ διαμαρτυρόμενοι ἠδύναντο νὰ παραμείνουν, ὑπὸ τὸν ὅρον ν' ἀπέχουν πάσης θρησκευτικῆς ἀσκήσεως τοῦ δόγματος αὐτῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι «φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Τὰ μέτρα ταῦτα, ἐφαρμοσθέντα κατὰ τὸν ἀπηνέστερον καὶ σκληρότερον τρόπον, προεκάλεσαν τὸν *τρίτον θρησκευτικὸν πόλεμον*, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐπέτυχον παραχωρήσεις τινάς, βελτιώσαντες τὴν θέσιν των, πάντοτε, ἐννοεῖται, θεωρητικῶς. Τὸ ἔδικτον εἰρηνεύσεως (Saint-Germain-En-Laye, 15 Αὐγούστου 1570) καθώριζε τοὺς τόπους λατρείας τῶν διαμαρτυρομένων, τὸν τρόπον ταφῆς τῶν νεκρῶν (νύκτωρ καὶ ἄνευ συνοδείας μεγαλυτέρας τῶν δέκα προσώπων), παραδοχὴν τῶν διαμαρτυρομένων εἰς τὰ πανεπιστήμια, σχολὰς κλπ. καὶ ὡς μέρη ἀσφαλείας τῶν διαμαρτυρομένων ἐπὶ δύο ἔτη ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν πριγκίπων Ναβάρρας, Κοντὲ καὶ εἴκοσι διαμαρτυρομένων εὐγενῶν, τὰς πόλεις Λὰ Ροσέλ, Μοντωμπάν, Κονιὰκ καὶ Λὰ Σαριτέ. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ πιστεύουν, ὅτι ἡ εἰρήνη τοῦ Σαὶν-Ζερμαὶν συνήφθη ἁπλῶς καὶ μόνον ὅπως παραπλανήσῃ τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐμπιστοσύνην, ἥτις τοὺς παρέδωκεν εἰς τὰς σφαγὰς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (24 Αὐγ. 1572).

Digitized by Google

Θρησκευτικοὶ πόλεμοι: Ἀριστερά: *Ἡ σφαγὴ τῆς Νίμης.* Δεξιά: *Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ δολοφόνου τοῦ Φραγκίσκου ντὲ Γκίζ.*

Οἱ διαφυγόντες τὴν σφαγὴν διαμαρτυρόμενοι ἀπεδύθησαν εἰς τὸν *τέταρτον θρησκευτικὸν πόλεμον*, διεξαγαγόντες τοῦτον μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἐνεργητικότητα, τὰς ὁποίας ἐμπνέει ἡ ἀπόγνωσις. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔθεσε τέρμα ἡ εἰρήνη τῆς Λὰ Ροσέλλ, τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ὑπέγραψε μόνον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὴν παραβιάσῃ. Τὸ σχετικὸν ἔδικτον τῆς Βουλώνης (Ἰούλιος 1573) ὥριζεν, ὅτι οὐδεὶς διαμαρτυρόμενος θὰ ἠνωχλεῖτο καθ' ἅπαν τὸ βασίλειον διὰ λόγους θρησκευτικούς. Ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἱκανοποίει τοὺς διαμαρτυρομένους. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ νότου διεμαρτυρήθησαν κατ' αὐτῆς. Οἱ ἀντιπρόσωποί των, συνελθόντες ἐν Μοντωμπάν, τὴν 24 Αὐγούστου 1573, πρώτην ἐπέτειον τῆς σφαγῆς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, συνέταξαν αἴτησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτουν εἰς ἔντονον ὕφος παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν αὐτουργῶν, συνενόχων καὶ ὑποκινητῶν τῆς σφαγῆς, παραπεμπομένων εἰς εἰδικὰ δικαστήρια, συγκροτούμενα ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ δικαστῶν ἑκατέρου δόγματος, ἀποζημίωσιν τῶν παθόντων, ἐλευθέραν ἄσκησιν τοῦ δόγματός των καθ' ἅπαν τὸ βασίλειον, πλήρη ἐξίσωσιν τῶν δύο θρησκειῶν κ. τ. λ. Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Θ' ἀπήντησε δι' ἀορίστων ὑποσχέσεων.

Θρησκευτικοὶ πόλεμοι: *Παρέλασις τῶν ὀπαδῶν τῆς ἑνώσεως τῷ 1593.*

Τὰς ἀξιώσεις των ἐπανέλαβον βραδύτερον καὶ εἰς τὸν βασιλέα Ἐρρῖκον Γ', ὅστις τὰς ἀπέκρουσεν, οὕτω δὲ ἤρχισεν ὁ *πέμπτος θρησκευτικὸς πόλεμος*. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐτερματίσθη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Κυρίου, συναφθείσης ἐν Σαστνουᾶ τὴν 6 Μαΐου 1576, τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ὑπέγραψε κυρίως πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἀποσπάσῃ τὸν Κύριον, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου δοῦκα τῆς Ἀνδεγαυΐας, ἀπὸ τὸν προτεσταντισμόν. Τὸ σχετικὸν ἔδικτον ἐπικυροῖ ὅλας τὰς ποοηγουμένας παραχωρήσεις πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους, προβαίνει εἰς νέας καὶ ἀναγνωρίζει ἐπισήμως τὸ δόγμα αὐτῶν ὡς τὴν «λεγομένην μετερρυθμισμένην θρησκείαν» (Religion prétendue réformée). Τὸ αὐτὸ ὅμως ἔτος ἱδρύεται ἡ Ἱερὰ συμμαχία (Sainte Ligue), ἥτις διεδραμάτισε σπουδαιότατον ρόλον εἰς τοὺς θρησκευτικοὺς ἀγῶνας. Σχηματισθεῖσα ἐν Πικαρδίᾳ, τάχιστα διεκλαδώθη εἰς ὅλον τὸ βασίλειον. Τὸ πνεῦμα, ὅπερ τὴν ἐνέπνευσε, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἡ πρώτη της ἀπόφασις ἦτο νὰ ζητήσῃ τὴν κατάργησιν ὅλων τῶν ἐδίκτων τῶν εὐνοούντων τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ τὴν ἐξορίαν καὶ τιμωρίαν τῶν ἱερέων των. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς συμμαχίας ταύτης ὑπελόγισαν εἰς τὰς συνεπείας τῆς ἀποφάσεώς των, διὰ νὰ τὰς προλάβουν δὲ ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐχθροπραξιῶν ὁ Ἐρρῖκος Γ', καθὼς καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένειά του, προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, ὑπογράψαντες τὸ σχετικὸν ἔγγραφον. Ἠκολούθησεν ὁ *ἕκτος θρησκευτικὸς πόλεμος*, διαρκέσας μέχρι τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1577. Τὸ ἔδικτον εἰρηνεύσεως (Πουατιέ, Σεπτέμβριος 1577) περιώρισε τὰς παραχωρήσεις πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὴν 28 Φεβρουαρίου 1579 ἡ συνθήκη τοῦ Νερὰκ ἡρμήνευε τὸ ἔδικτον τοῦτο, χορηγήσασα περισσότερα προνόμια εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους, ἀλλὰ παρεβιάσθη ὑπὸ τοῦ *ἑβδόμου θρησκευτικοῦ πολέμου*, τοῦ «πολέμου τῶν ἐρωτευμένων» (Guerre des Amoureux», ἐπονομασθέντος οὕτω, καθ' ὅσον ἐθεωρήθη ἀποτέλεσμα τῶν ραδιουργιῶν τῶν κυριῶν τῆς αὐλῆς τοῦ Ἐρρίκου τῆς Ναβάρρας καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. Ἡ συνθήκη τοῦ Fleix (20 Νοεμβρίου 1580) ἐπεκύρωσε τὸ προηγούμενον ἔδικτον. Ὁ θάνατος (1584) τοῦ δουκὸς Ἀλανσὸν (τοῦ δουκὸς Φραγκίσκου τῆς Ἀνδεγαυΐας) ἀνεκίνησε τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Οἱ καθολικοὶ ἀπώλεσαν σπουδαῖον σύμμαχον. Ὁ νόμιμος διάδοχος βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας ἦτο σύμμαχος τῶν διαμαρτυρομένων. Ὁ κίνδυνος συνήσπισε τοὺς καθολικούς, οἵτινες ἀνέλαβον γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἀντιπάλων των καὶ ἤρχισεν ὁ *ὄγδοος θρησκευτικὸς πόλεμος*, ὁ ἐπονομασθεὶς «πόλεμος τῶν τριῶν Ἐρρίκων» (Guerre des Trois Henri), ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἐρρῖκος Γ' ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν βασιλοφρόνων, ὁ Ἐρρῖκος τῆς Ναβάρρας τῶν οὐγενότων καὶ ὁ Ἐρρῖκος Γκὶζ ἀρχηγὸς τῶν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας. Οἱ καθολικοὶ ἡττήθησαν ἐν Μασσαλίᾳ καὶ Βορδώ, ἀλλ' ἐνίκησαν ἐν Λυών, Βερδὲν καὶ Τούλ. Ὁ Ἐρρῖκος Γ' ἐπωφεληθεὶς τῶν ἥττων τούτων ἔσπευσε νὰ συνάψῃ τὴν συνθήκην τοῦ Νεμοὺρ (5 Ἰουλίου 1585), τὴν ὁποίαν ἰδιοχείρως κατέθεσεν εἰς τὸ κοινοβούλιον πρὸς κύρωσιν. Τὸ σχετικὸν ἔδικτον ἀπηγόρευε τὴν ἄσκησιν τοῦ δόγματος τῶν διαμαρτυρομένων, ἀκυρουμένων πάντων τῶν προηγουμένων ἐδίκτων. Ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς οἱ διαμαρτυρόμενοι ἱερεῖς ὤφειλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν, ἐντὸς δὲ ἓξ μηνῶν πάντες οἱ μὴ ἐπανελθόντες εἰς τὸν καθολικισμόν. Νεώτερον διάταγμα περιώρισε τὴν προθεσμίαν εἰς 15 ἡμέρας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας προέβη εἰς ἀντίποινα, διατάξας τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν τῶν καθολικῶν ἐν τῷ βασιλείῳ. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1588 ὁ Ἐρρῖκος Γ' κατέθεσεν εἰς τὸ κοινοβούλιον τῆς Ρουὲν τὸ ἔδικτον τῆς ἑνώσεως, δι' οὗ προσεχώρει ἐπισήμως πρὸς τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν, ὀμνύων, ὅτι θὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν, θυσιάζων καὶ τὴν ζωήν του ἀκόμη, ὅπως ἐκκαθαρίσῃ τὴν χώραν του τῶν αἱρετικῶν. Παρεκίνει τοὺς ὑπηκόους του νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῶν διαμαρτυρομένων καὶ τοὺς ἐξώρκιζε νὰ μὴ δεχθοῦν ποτὲ ἡγεμόνα αἱρετικόν. Πρὸ τοῦ θανάτου του ἐν τούτοις (2 Αὐγούστου 1589) συνέστησεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Ἐρρῖκον τῆς Ναβάρρας, σύμμαχον τῶν διαμαρτυρομένων, ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ Ἐρρῖκος θὰ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν καθολικισμόν. Ὁ Ἐρρῖκος τῆς Ναβάρρας ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ἐπέστρεψεν εἰς τὸν καθολικισμόν, τὴν δὲ 13 Ἀπριλίου 1598, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως καταπαύσουν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἐξέδωκε τὸ ἔδικτον τῆς Νάντης, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζοντο τὰ περισσότερα δίκαια τῶν διαμαρτυρομένων. Οὕτω ἔληξαν οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι, καθ' οὓς ἀμφότερα τὰ μέρη ἐξετρέποντο συχνότατα εἰς ἐξαιρετικὰς πράξεις σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας. Πολλάκις οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ κατέπαυον τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἠδελφώνοντο, ἀναγκάζοντες τοὺς ἀρχηγούς των νὰ συνάπτουν συνθήκας, κατὰ κανόνα παραβιαζομένας. Οἱ στρατοὶ οὗτοι οὐδέποτε ἐγνώρισαν πειθαρχίαν. Ἡ στρατηγικὴ καὶ ἡ τακτικὴ ἦσαν παιδαριώδεις. Σχέδια δὲν ὑπῆρχον. Τὰ στρατεύματα δὲν ἀνεπτύσσοντο, ἀλλ' ὥρμων τὸ ἓν κατὰ τοῦ ἄλλου ὡς ἀγέλαι. Κακῶς μισθοδοτούμενοι, κακῶς τρεφόμενοι οἱ στρατιῶται, ἐλεηλάτουν ἀδιακρίτως ἐχθροὺς καὶ φίλους. Ἀμφότερα τὰ μέρη πολλάκις ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν ξένων. Οἱ οὐγενότοι ἐκάλουν τὴν Ἐλισάβετ νὰ καταλάβῃ τὴν Χάβρην, ἐνῷ οἱ τοῦ Γκὶζ καὶ τῆς συμμαχίας ἤθελον νὰ παραδώσουν τὴν Γαλλίαν εἰς τὸν Φίλιππον Β'. Ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως, οἱ ἐμφύλιοι οὗτοι πόλεμοι ἠλάττωσαν τὸν πληθυσμὸν καὶ κατέστρεψαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Δ. Σ. ΔΕΒΑΡΗΣ

— **θρησκευτικὸν δρᾶμα** *[Λογοτ.]* βλ. λ. *μυστήριον*.

— **θρησκευτικὸν ἔπος** *[Ἱστορ. Λογοτ.]* βλ. λ. *ἔπος* (τ. ΙΑ' σ. 473 α').

— **θρησκευτικὸν συναίσθημα** *[Φιλοσ.]* βλ. *θρησκεία*.

— **θρησκευτικὸν τάγμα** *[Ἐκκλ.]* βλ. λ. *τάγμα*.

θρησκευτικότης, —ητος (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου, εὐσέβεια, εὐλάβεια.

θρησκεύω· δι' ἐνθουσιαστικῶν τελετῶν λατρεύω: «θρησκεύομεν θεοὺς ἀναφανδὸν καὶ φανερῶς βουθυτοῦμεν *(Ἰουλιαν.)*· ‖ παθ. *θρησκεύομαι*· τυγχάνω λατρείας, λατρεύομαι: «καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκεύεται» *(Ἀθήν.)*.

θρησκόληπτος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ὑπὸ τῆς θρησκείας κατεχόμενος, ὁ ἐνθουσιωδῶς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα προσκείμενος, θρησκομανής.

θρησκοληψία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θρησκολήπτου, ἡ ἐνθουσιώδης καὶ πέραν τοῦ δέοντος προσήλωσις εἰς τὰ τῆς θρησκείας, θρησκομανία.

θρησκομανὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ μανιωδῶς προσκείμενος πρὸς τὰ τῆς θρησκείας, θρησκόληπτος.

θρησκομανία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θρησκομανοῦς, ἡ μανιώδης προσήλωσις πρὸς τὰ τῆς θρησκείας, θρησκοληψία.

—*[Ψυχοπαθ.]* Ἡ *θρησκομανία* δὲν συμβαδίζει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως καὶ τιμιότητος. Ὁ θρησκομανής, ἐνῷ ἐξωτερικῶς φαίνεται ὁ ἀγαθότερος τῶν ἀνθρώπων, κρύπτει ἐνδομύχως πολλὰς κακίας καὶ ἐλαττώματα, αἱ δ

Digitized by Google

πράξεις τῆς καθημερινῆς του ζωῆς διαψεύδουν τὴν καλὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπιζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ. Ἀφ' ἑνὸς φοιτᾷ τακτικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀκολουθῶν μετὰ κατανύξεως τὴν λειτουργίαν καὶ καταπολεμεῖ πᾶσαν ἀντιθρησκευτικὴν ἰδέαν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐκμεταλλεύεται χήρας καὶ ὀρφανά. Ἡ θρησκομανία του παριστᾷ οἱονεὶ ἐξιλεωτικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὁποίας διαπράττει εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

θρησκοπαράδοτος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατὰ παράδοσιν θρησκευτικὴν ὑφιστάμενος: «τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ ἄλλα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα εἶναι θρησκοπαράδοτα».

θρῆσκος (ὁ)· ὁ προσκείμενος πρὸς τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, εὐσεβής, εὐλαβής, ἄλλως *θρησκευτικός* (βλ. λ.).

Θρία *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς (βλ. λ. *Θριοῦς*).

Θριαὶ (ἢ *Θρίαι*) (αἱ) *(Μυθολ.)*. Νύμφαι προφητικαὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐλέγετο ὅτι ἦσαν τρεῖς (κατ' ἄλλους δύο) καὶ ὅτι ἦσαν θυγατέρες τοῦ Διός. Κατὰ τὸν ὕμνον εἰς Ἑρμῆν, τῶν Νυμφῶν τούτων τὴν ἔμπνευσιν διηύθυνεν ὁ Ἑρμῆς κατὰ παραχώρησιν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι εἶχον ἀναθρέψει. Τὸ ὄνομά των ἐπλάσθη ἐκ τῶν θριῶν (χαλίκων), διὰ τῶν ὁποίων οἱ ποιμένες διὰ τεχνικῆς μαντείας προέλεγον τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων.

θριαμβευτὴς (ὁ)· ὁ θριαμβεύων, ὁ κατάγων θρίαμβον, νικητὴς στρατηγός· ‖ μεταφ. ὁ ἐπιτυχών τι σπουδαῖον.

θριαμβευτικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θριαμβευτήν: «θριαμβευτικὴ εἴσοδος εἰς τὴν πόλιν», «θριαμβευτικὴ πομπή, — ἀψίς». — Ἐπίρρ *θριαμβευτικῶς*.

θριαμβεύω· τελῶ, κατάγω θρίαμβον, ἐπὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων· ‖ ἐξέρχομαι νικητής, ἐπικρατῶ: «ἐθριάμβευσεν ἡ ἀλήθεια, —ἡ εἰλικρίνεια» ‖ κατορθώνω σπουδαῖόν τι, ἐπιτυγχάνω: «ἐθριάμβευσεν εἰς τὰς ἐξετάσεις του».

θριαμβοδιθύραμβος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διονύσου παρὰ Πρατίνᾳ (βλ. *Berg*, Poet. Lyr. Gr.).

θρίαμβος (ὁ)· ὕμνος ᾀδόμενος παρ' ἀρχαίοις πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου ἐν πανηγυρικαῖς πομπαῖς· ‖ παρὰ Ρωμαίοις, ἐπινίκιος πομπὴ τῷ Καπιτωλίῳ Διΐ, ἀγομένη ὑπὸ στρατηγοῦ, ὅστις ἔφερεν εἰς εὐτυχὲς πέρας πόλεμον· ‖ ἐπιτυχία, νίκη, ἐπικράτησις: «ὁ θρίαμβος τῆς ἀρετῆς, — τῆς ἐπιστήμης», «ὁ θρίαμβος τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων».

— [ΑΡΧ.] Ἡ λαμπροτέρα τῶν ρωμαϊκῶν ἑορτῶν, τελουμένη πρὸς τιμὴν τῶν θριαμβευτῶν στρατηγῶν. Εἰσηγητὴς αὐτῶν ἐγένετο, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Ρωμύλος. Οὗτος, ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν Δία, ἂν νικήσῃ καὶ κατατροπώσῃ τὸν βασιλέα τῶν Κενινητῶν Ἄκρωνα, νὰ φέρῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸν θεὸν τὰ ὅπλα τοῦ νικηθέντος μετὰ τὴν νίκην, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του κατὰ τρόπον ὅσον εὐχαριστότερον εἰς τὸν Δία καὶ τερπνότερον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιτῶν, παρατηρήσας εἰς τὸ στρατόπεδον μεγάλην δρῦν, τὴν ἔκοψε καὶ τὴν ἐμόρφωσεν ὡς τρόπαιον καὶ διέθεσε καὶ ἐκρέμασε πέριξ ἐν τάξει ἕκαστον τῶν ὅπλων τοῦ Ἄκρωνος. Ὁ ἴδιος δὲ περιεζώσθη μὲν τὸν χιτῶνα, ἔστεψε δὲ διὰ δάφνης τὴν κεφαλήν του καὶ κρατῶν τὸ τρόπαιον ὀρθὸν ἐβάδιζε πρῶτος, ἐπινίκιον ψάλλων παιᾶνα καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατοῦ ἐνόπλου, πρὸς χαρὰν καὶ θαυμασμὸν τῶν ὑποδεχομένων αὐτὸν πολιτῶν. Τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ θριάμβου, ἁπλοῦν ὅπως καὶ τὰ ἔθνικὰ τῶν Ρωμαίων ἤθη, ἐπεκράτησεν ἐπ' ἀρκετόν. Ἀλλ' ὅταν ἡ Ρώμη καθυπέταξε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλας ἐκτὸς αὐτῆς χώρας, αἱ τελεταὶ τῶν θριάμβων μετεβλήθησαν εἰς μεγαλειώδεις δημοσίας παραστάσεις, αἵτινες ἐνίοτε διήρκουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διὰ νὰ ἔχῃ κανεὶς τὸ δικαίωμα θριάμβου, ἔπρεπε να πληρῶνται μερικοὶ σαφῶς καθωρισμένοι ὅροι: α) Ὁ στρατηγὸς ἔπρεπε κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς νίκης νὰ εἶναι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ νικήσαντος στρατοῦ. Ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ εὑρίσκετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς δύο ὑπάτων, ἐτιμᾶτο ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν. Οἱ ἀντικαθιστῶντες ἀπουσιάζοντας στρατηγοὺς δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ θριάμβου. β) Ἡ νίκη ἔπρεπε νὰ ἤρετο ἐν πολέμῳ ἐναντίον ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ ὄχι ἐμφυλίῳ· νὰ ἦτο αἱματηρὰ μὲ 5.000 τοὐλάχιστον νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν ἐντὸς μιᾶς μόνον μάχης καὶ νὰ ἔφερεν ὡς συνέπειαν τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας. Τὸ δικαίωμα τῆς τελέσεως θριάμβου ἐζήτει ὁ νικητὴς στρατηγὸς παρὰ τῆς συγκλήτου μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς μάχης καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν περίβολον τῆς Ρώμης· ἡ σύγκλητος ὑπεχρεοῦτο, ἐὰν ἐπληροῦντο οἱ ἀνωτέρω ὅροι, νὰ ψηφίσῃ τὸ ἀναγκαιοῦν διὰ τὴν ἑορτὴν ποσόν.

Ἡ εἴσοδος τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ εἰς τὸν περίβολον τῆς πόλεως, πρὸ τῆς γνωματεύσεως τῆς συγκλήτου, συνεπήγετο ἀπώλειαν τοῦ δικαιώματος τελέσεως θριάμβου. Μετὰ τὴν ψήφισιν τῶν ἐξόδων ὑπὸ τῆς συγκλήτου ὁ στρατηγὸς εἰσήρχετο κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν διὰ τὴν ἑορτὴν ἡμέραν ἐντὸς τῆς πόλεως, διήρχετο διὰ τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ πλησίον τῆς Villa publica ἐστρατοπέδευε περι-

Οἱ Πάρθοι ἱκετεύοντες τὸν Μᾶρκον Αὐρήλιον.
[Ἀνάγλυφον τῆς θριαμβικῆς ἀψῖδος τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου.]

βαλλόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῆς λείας. Κατόπιν διέβαινε τὴν Porta triumphalis, τὸν Circus Flamininus, ὅπου ἀνέμενεν ὁ λαὸς διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὸ θέαμα, καὶ τέλος ἔφθανεν εἰς τὴν ἱερὰν ὁδόν, ἡ ὁποία τὸν ὡδήγει εἰς τὸ Καπιτώλιον. Κατὰ τὴν διέλευσίν του αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ πλατεῖαι ἦσαν ἐστολισμέναι μὲ στεφάνους ἐξ ἀνθέων καὶ οἱ ναοὶ ἀνοικτοί.

Ἡ τάξις τῆς θριαμβικῆς ἀκολουθίας ἦτο ἡ ἑξῆς: ἐπὶ κεφαλῆς ἐβάδιζον οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου.
[Ἀνάγλυφον τῆς θριαμβικῆς ἀψῖδος τοῦ Τίτου.]

ἀξιωματοῦχοι, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ σαλπιγκτῶν· κατόπιν ἔβλεπέ τις ἐπὶ φορείων τὰ λάφυρα τῶν ἡττημένων λαῶν, ὅπλα, ἐμβλήματα, ἀγάλματα, ἀντικείμενα παντὸς εἴδους, χρυσοῦς στεφάνους προσφερθέντας εἰς τὸν στρατηγὸν ὑπὸ τῶν πόλεων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον εἰς νομίσματα ἢ ράβδους κλπ. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀκολουθίας ἐπεδεικνύοντο καὶ εἰκόνες τῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι διέρρεον τὰ κατακτηθέντα ἐδάφη τῶν ὑποταγεισῶν πόλεων, τῶν καταληφθέντων φρουρίων καὶ τῶν ἡττηθέντων ἐχθρῶν. Ἐδῶ ἐπίσης ἐβάδιζον καὶ ἄνδρες κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας των τίτλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν αἱ ὁποῖαι ἀφηρέθησαν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, τῶν λαῶν

Ὁ θριαμβευτὴς ἐπὶ τοῦ ἅρματός του.
[Παράστασις ἐπὶ ἀργυροῦ ἀγγείου εὑρεθέντος ἐν Boscoreale.]

οἱ ὁποῖοι ὑπετάγησαν κλπ. Ἠκολούθουν τὰ θύματα τὰ προωρισμένα διὰ τὴν θυσίαν τοῦ Καπιτωλίου. Τὸ ἔθιμον ἀπῄτει, ὅπως ταῦτα εἶναι λευκοὶ ταῦροι ἢ τοὐλάχιστον μὲ λευκὴν γραμμὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἔχοντες χρυσωμένα τὰ κέρατα καὶ στολισμένα μὲ ταινίας. Τελευταῖοι ἤρχοντο ἁλυσίδετοι οἱ ἐστιγματισμένοι αἰχμάλωτοι, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ θριάμβου νὰ θανατωθοῦν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ριφθοῦν διὰ παντὸς εἰς τὴν φυλακήν. Αὐτοί, ὅταν ἐπλησίαζον εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Καπιτωλείου λόφου, ἀφινον τὴν θριαμβικὴν ἀκολουθίαν καὶ ἐσύροντο εἰς τὴν Μαμερτίνην φυλακήν. Ἠκολούθει τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων καὶ μετ' αὐτοὺς ἤρχοντο οἱ ραβδοῦχοι τοῦ στρατηγοῦ ἐνδεδυμένοι πορφυρᾶς τηβέννους, ἄνδρες κρατοῦντες ἀγγεῖα, ὅπου ἔκαιοντο ἀρώματα, αὐλῳδοὶ καὶ κιθαρισταὶ κλπ. Τὸ ἅρμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔβαινεν ὁ στρατηγὸς ἦτο δαφνοστεφὲς καὶ ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν (ἀπὸ τοῦ Καμίλλου) ἵππων, ἐστεφανωμένων ἐπίσης.

Ὁ θριαμβευτής, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει ζῶσαν εἰκόνα τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου, ἦτο ἐνδεδυμένος μὲ τὴν τήβεννον καὶ τὰ σήματα τοῦ θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἐδανείζετο διὰ τὴν τελετὴν ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τοῦ Καπιτωλίου. Ἐκράτει εἰς τὴν μίαν χεῖρα σκῆπτρον ἀπολῆγον εἰς ἀετόν, εἰς τὴν ἄλλην κλάδον δάφνης· τὸ μέτωπόν του περιεβάλλετο ὑπὸ δαφνίνου στεφάνου. Εὐθὺς ὄπισθέν του εἷς δοῦλος ἐκράτει ἕτερον στέφανον, τὸν χρυσοῦν στέφανον τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος ἦτο βαρύτατος. Τὸν θριαμβευτὴν συνώδευον οἱ παῖδες αὐτοῦ· οἱ στρατιῶται ἐβάδιζον ἐστεφανωμένοι, ἐξύμνουν δι' ᾀσμάτων τὰ ἰδικά των καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των κατορθώματα καὶ ἀνεμείγνυον εἰς τοὺς ἐπαίνους των διάφορα πειράγματα. Ἐπειδὴ ὅμως μία τόσον λαμπρὰ πομπὴ ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ κακὸν εἰς τὸν ἥρωα καὶ νὰ τοῦ γεννήσῃ ὑπεροψίαν, οὗτος ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ διάφορα ἀντιβασκάνια περίαπτα, ἐνῷ εἰς πλησίον του ἱστάμενος δοῦλος μεθ' ἑκάστην ἐπευφημίαν τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπενθύμιζεν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος.

Ὅταν ὁ θριαμβευτὴς ἔφθανεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, προσέφερεν εἰς τὸν Δία τὰς δάφνας, τὰς ὁποίας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ κατόπιν ἐτέλει εὐχαριστήριον θυσίαν. Τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς ἐπεσφράγιζε συμπόσιον τῶν ἀξιωματούχων καὶ τῆς συγκλήτου καὶ ἕτερον τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἑορτὴ κατ' ἀρχὰς διήρκει μίαν ἡμέραν· βραδύτερον αἱ ἡμέραι τῆς ἑορτῆς ηὐξήθησαν εἰς δύο καὶ περισσοτέρας. Οὕτως ὁ θρίαμβος τοῦ Σύλλα διήρκεσε δύο ἡμέρας, τοῦ Πουμπηΐου ἐπίσης δύο, τοῦ Παύλου Αἰμιλίου μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Περσέως τρεῖς ἡμέρας. Ὁ Αὔγουστος ἐτέλεσε θρίαμβον διαρκέσαντα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ τρεῖς διαφόρους νίκας τῆς Δαλματίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Ἀκτίου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ κτίσεως Ρώμης μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βεσπασιανοῦ ἔλαβον χώραν 320 θρίαμβοι· κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐγένοντο ἄλλοι 30. Ἀνάμνησις τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν ἔχει διατηρηθῆ εἰς τὰ «Acta triumphorum Capitolina, τὰ ὁποῖα περιέχουν τοὺς ἀπὸ Ρωμύλου μέχρι Κορνηλίου Βάλβου (42 π. Χ.) θριάμβους καὶ εἰς τὴν «Tabula triumphorum Barberina» ἡ ὁποία ἀναφέρει τοὺς ἀπὸ τοῦ 42 μέχρι τοῦ 25 π. Χ. θριάμβους.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν αὐτοκρατόρων, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐμάχοντο ὡς ἀπεσταλμένοι του, τὸ δικαίωμα τοῦ θριάμβου ἐν περιπτώσει νίκης ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, οἱ δὲ πράγματι νικήσαντες στρατηγοὶ ἐτύγχανον δευτερευουσῶν τιμῶν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ὀφείλονται καὶ πολλαὶ θριαμβικαὶ ἀψῖδες, αἱ ὁποῖαι ἱδρύοντο πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἀπονεμομένης ὑπὸ τῆς συγκλήτου τιμῆς. Εἰς τὰς ἀψῖδας ταύτας ἔγλυφον ἐνίοτε διαφόρους φάσεις τῆς θριαμβικῆς τελετῆς.

Θρίαμβοι ἐτελοῦντο ἐν Ρώμῃ οὐ μόνον διὰ κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ διὰ κατὰ θάλασσαν νίκας (triumphus navalis). Τὸ πρῶτον παράδειγμα τοιούτου θριάμβου εἶναι τὸ τοῦ Δουϊλίου εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχεν οὗτος τῷ 260 π. Χ. ἐναντίον τοῦ στόλου τῶν Καρχηδονίων. Πλὴν τοῦ ἐπισήμου τούτου θριάμβου συνηθίζετο παρὰ Ρωμαίοις καὶ ἕτερος ὀλιγώτερον πολυτελής, καλούμενος ovatio καὶ γινόμενος ὅταν παρὰ τὴν ἐπιτυχίαν σπουδαίας τινὸς νίκης δὲν ἐπετρέπετο ἡ τέλεσις θριάμβου (ὅταν οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ταπεινοὶ δοῦλοι π. χ. καὶ πειραταὶ κλπ.)· ὁ θριαμβευτὴς στρατηγὸς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιήσῃ ἅρμα καὶ ἔβαινε πεζῇ. Οὕτω ὁ Κράσσος μετὰ τὸν πόλεμον τῶν δούλων ἐτέλεσεν ovationem. Ὅταν ἡ σύγκλητος ἀπηγόρευεν εἴς τινα στρατηγόν, δι' οἱονδήποτε λόγον, τὴν τέλεσιν θριάμβου, οὗτος ἠδύνατο νὰ ἑορτάσῃ τὴν νίκην του εἰς τὸν ναὸν τοῦ Λατιαρίου Διὸς ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους.

Θρίαμβοι ἐξηκολούθησαν νὰ τελῶνται καὶ ἐν Βυζαντίῳ. Μεταξὺ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων μνημονεύεται ὁ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ καταστρέψαντος τὸ πειρατικὸν βασίλειον τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης. Ἀκριβῆ περιγραφὴν θριάμβου, τελεσθέντος εἰς τὸν Αὐγουστεῶνα, τὴν περίφημον τοῦ Βυζαντίου πλατεῖαν, μᾶς παρέχει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ν. Ι. Λ.—Θ. Π.

Θρίαμβος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ πολίχνη παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν.

Θριάσιαι πύλαι *[Ἀρχ.]* βλ. λ. *Δίπυλον*.

Θριάσιον πεδίον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ μεταξὺ Θρίας καὶ Ἐλευσῖνος εὐφορωτάτη πεδιάς, δι' ἧς διήρχετο ἡ τῶν Ἐλευσινίων πομπή, ἐξερχομένη

Digitized by Google

ἀπὸ τὸ ἐν Ἀθήναις Δίπυλον, ἔνθα αἱ *Θριάσιαι πύλαι*, αἱ καὶ *Ἱερὰ πύλη* καλούμεναι. Ἀπὸ τοῦ Θριασίου πεδίου ἄρχεται μετὰ τὸν Αἰγάλεω ἡ ὀροσειρὰ τῆς Πάρνηθος διήκουσα μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ.

Κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα διεξήχθησαν ἀψιμαχίαι τινές, καὶ ἰδίᾳ μάχη ὑπὸ τοὺς Βούρβαχην, Νοταρᾶν καὶ Βᾶσον μετὰ τῶν Τούρκων, ὑποστάντων μεγάλας ἀπωλείας· ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 300 Ἕλληνες μετὰ τοῦ Βούρβαχη καὶ δύο Γάλλοι ἀξιωματικοί. Η.

θρίγκιον (τὸ) (Thrincia tuberosa) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογείων χωρῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολυετῆ, κονδυλόρριζα. Παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὸ *θρίγκιον τὸ κονδυλόρριζον* (Thrincia tuberosa), ὅπερ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὰς ὀνομασίας: *ραδίκι, ἄγριο ραδίκι κλπ.* Κ. Π.

θριγκὸς (ὁ). Τὸ σύνολον τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τμημάτων τὸ εὑρισκόμενον ἄνωθεν τοῦ στύλου, ὅπερ ἀποτελεῖται γενικῶς ἐκ τριῶν μερῶν τοποθετουμένων ὁριζοντίως καὶ ἀκολουθούντων ἕνα **ρυθμόν: τὸ** *ἐπιστύλιον* ἢ κατώτερον τμῆμα, τὴν

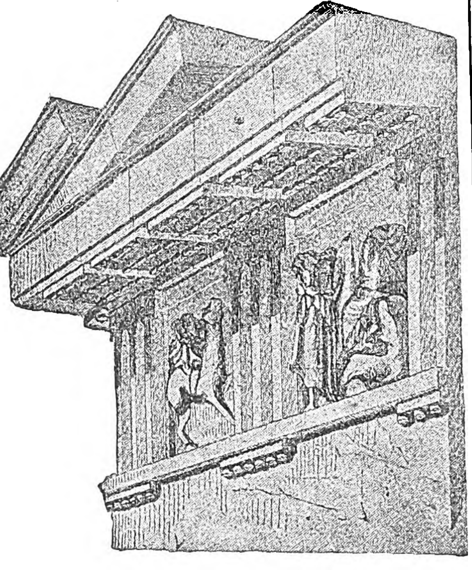

Θριγκὸς δωρικοῦ ρυθμοῦ.

ζωφόρον καὶ τὴν *κορωνίδα* ἢ ἀνώτερον τμῆμα. Ἡ Ἑλλάς, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἐπίσης καὶ ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, παρέχουν ἀπειράριθμα δείγματα θριγκῶν ἁπλῶν ἢ πλουσίων μὲ ἀτελείωτον ποικιλίαν συνθέσεων, ἀναλογιῶν καὶ διακοσμήσεων.

θριδακίνη (ἡ) (Lactacine) *[Φαρμ. Χημ.]*. Λαμβάνεται δι' ἐκχυλίσματος ἐν θερμῷ δι' ὕδατος τοῦ *θριδακίου*, κατεργασίας τοῦ ἐκχυλίσματος δι' ὀξικοῦ μολύβδου καὶ κρυσταλλώσεως. Ἀνταποκρίνεται δὲ εἰς τὴν σύνθεσιν $C_{22}H_{18}O_7$. Εἶναι ἄχροα καὶ ἄοσμα πετάλια γεύσεως πικρᾶς καὶ οὐδετέρας ἀντιδράσεως, διαλυτὰ εἰς ἀλκοόλην καὶ ζέον ὕδωρ. Ἡ θριδακίνη ἀναγράφεται ὡς καταπραϋντικὸν καὶ ὑπνωτικόν. Κ. Γ. Μ.

θριδάκιον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται ὁ ὀπός, ὃν περικλείει ὁ *θρίδαξ*, λαμβανόμενος ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ φυτοῦ προξενουμένων ἐντομῶν καὶ ποικίλως χρησιμοποιούμενος (βλ. καὶ *θρίδαξ*). Δ. Ν. Π.

— *Φαρμ.]* Τὸ *θριδάκιον* ἀναγράφεται ὡς καταπραϋντικὸν κατὰ τῶν βρογχιτίδων, ὡς ἀντισπασμωδικὸν καὶ ὡς ὑπνωτικόν, τουτέστιν ὡς ὑποκατάστατης τοῦ ὀπίου. Παραγγελλόμενον εἰς μεγάλας δόσεις προκαλεῖ βόμβους τῶν ὤτων, ναυτίας, ἰλίγγους, ἐμέτους, ἐπιμόνους δυσκοιλιότητας, ψυχροὺς ἱδρῶτας, παράλυσιν τῶν καρδιακῶν λειτουργιῶν καὶ θάνατον. Οὐδέποτε δέον νὰ παραγγέλληται μετὰ διεγερτικῶν ἢ ἀλκαλίων. Κ. Γ. Μ.

θριδακόνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Ὀργανικὴ ἕνωσις τοῦ τύπου $C_{14}H_{24}O$, λαμβανομένη δι' ἐκχυλίσεως τοῦ ὀποῦ τῆς θρίδακος. Σῶμα κρυσταλλικόν, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι καὶ εὐδιάλυτον ἐν ἀλκοόλῃ καὶ αἰθέρι. Σ. Γ.

θρίδαξ (ἡ) (Lacruca) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *προσωπανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 70 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου καὶ τῆς νοτίου Ἀφρικῆς. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια, διετῆ ἢ καὶ πολυετῆ, μερικὰ λαχανικά, ἄλλα φαρμακευτικά, πλεῖστα ζιζάνια, ἅπαντα δὲ μὲ χυμὸν γαλακτώδη. Γνωστότερα, διαδεδομένα καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι: *Θρίδαξ ἡ ἥμερος* (Lactuca sativa). Θαυμάσιον λαχανικόν, γνωστότατον ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους καὶ καλλιεργούμενον εἰς πλείστας παραλλαγάς. Ἡ θρίδαξ εἶναι τὸ κοινῶς παρ' ἡμῖν λεγόμενον *μαρούλι*, ἐκ τῆς *κεφαλωτῆς* (Lactuca capitala) παραλλαγῆς τῆς

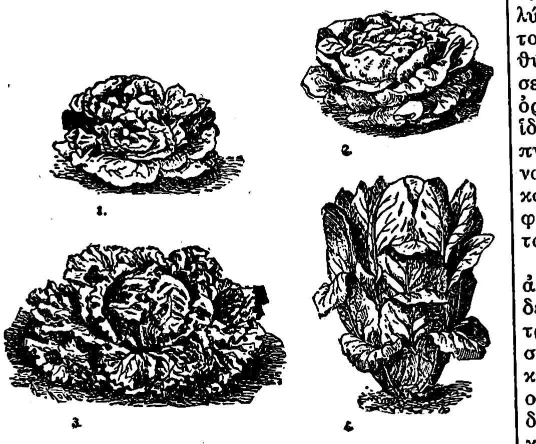

Διάφορα εἴδη θρίδακος.
[1=Ἡ φαρμακώδης. 2=Ἡ ἄγριος. 3=Ἡ ἥμερος. 4.=Ἡ κεφαλωτή.]

ὁποίας παρασκευάζεται ἡ γνωστὴ σαλάτα. Ὁ χυμὸς τοῦ φυτοῦ χρησιμεύει εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Τὰ σπέρματα τῆς θρίδακος ἐκθλιβόμενα παρέχουσιν ἔλαιον χρήσιμον τόσον εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν βρῶσιν. *Θρίδαξ ἡ φαρμακώδης* (Lactuca virosa) μὲ φαρμακευτικὰ φύλλα. *Θρίδαξ ἡ ἄγριος* (Lactuca agrestis), κοιν. *ἀγριομάρουλο*, ἀκατάλληλον πρὸς βρῶσιν. Κ. ΠΑΠ.

Θρινακία *[Μυθολ.]*. Μυθικὴ νῆσος, τῆς ὁποίας γίνεται μνεία ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τοῦ Ὁμήρου. Εἰς ταύτην ἐτοποθετεῖτο καὶ ὁ περιλάλητος πορθμὸς τῆς Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς (*Στράβων* καὶ ἄλλοι) ἐπίστευον ὅτι ἡ Θρινακία τοῦ Ὁμήρου ἦτο ἡ νῆσος *Σικελία*, ἥτις καὶ *Τρινακρία*, ὡς ἔχουσα τρεῖς ἄκρας (οὖσα τριγωνοειδής), ἐλέγετο. ΚΑΨ.

θρίναξ (ἡ) (Thrinax) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *φοινικιδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ἀπαντῶντα ἐν Ἀμερικῇ. Γνωστὰ περὶ τὰ 15 εἴδη, ὧν γνωστότερα: *θρίναξ ἡ μικρανθής* (Thrinax parviflora), *θρίναξ ἡ ἀργυρᾶ* (Thrinax argentea) καὶ *θρίναξ ἡ πολυανθής* (Thrinax multiflora). Δ. Ν. Π.

θρίναξ,—*ακος*. Γεωργικὸν ἐργαλεῖον, ὅπερ ἔχει σχῆμα περόνης συγκρατουμένης ὑπὸ ξυλίνου ἢ σιδηροῦ κοντοῦ καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὸν ἀλωνισμόν. Ὁ θρίναξ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὰ ὀνόματα *θρινάκι* καὶ *τρινάκι*. Δ. Ν. Π.

θρίξ, γεν. *τριχὸς* (ἡ)· κοιν. *τρίχα* (βλ. λ.): «αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς,—τοῦ πώγωνος», «μακρὰ—, μαλακὴ—, ἰσχυρὰ θρίξ», «θρὶξ χοιρίνη».

—*['Ανατομ.]*. Αἱ *τρίχες* εἶναι νημάτια κεράτινα στερρά, εὔκαμπτα, ἐλαστικά, ὑγροσκοπικὰ μὲν λίαν, ἀλλὰ δύσσηπτα καὶ δυσθερμαγωγά, χρησιμεύουσαι πρὸς προφύλαξιν καὶ κόσμησιν τοῦ σώματος, ὑπηρετοῦσαι ἅμα καὶ εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ἁφῆς ἕνεκα τῆς νευροβριθείας αὐτῶν. Ἀπαντῶσι δὲ πανταχοῦ τοῦ σώματος πλὴν τῆς παλάμης, τοῦ πέλματος, τῆς ράχεως τῶν ὀνυχοφόρων φαλάγγων τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ποδός, τοῦ ἐρυθροῦ τῶν προχειλιδίων, τῆς βαλάνου τοῦ πέους καὶ τῆς κλειτορίδος, τῆς ἔσω ἐπιφανείας τῆς ἀκροποσθίας καὶ τῶν μεγάλων χειλέων τοῦ αἰδοίου. Ἡ χροιὰ τῶν τριχῶν εἶναι ποικίλη, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἐν τῷ ἐπιθηλίῳ χρωστικῆς. Ἡ λεύκανσις δ' αὐτῶν προκαλεῖται ἐκ τῆς εἰσβολῆς φυσαλλίδων ἀέρος, πιθανῶς δὲ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ φαγοκυττώσεως ἐξαφανίσεως τῆς χρωστικῆς. Μῆκος ἔχουσιν αἱ τρίχες ἀπὸ 0,05 χλμ.—1 ½ μέτρον· διὸ διακρίνονται εἰς τρίχας μακράς, βραχείας καὶ χνοώδεις ἢ λάχνας.

Ἑκάστη θρὶξ διαιρεῖται εἰς τὸ *στέλεχος* ἢ τὸ ἐλεύθερον μέρος, καὶ εἰς τὴν *ρίζαν*, ἤτοι τὸ ἐντὸς τοῦ δέρματος λοξῶς ἐμπεφυκὸς μέρος, ὅπερ ἀπολήγει εἰς τὸν *βολβόν*, εἰς οὗ τὸ κοῖλον εἰσχωρεῖ ἡ *θηλὴ* τῆς τριχός. Ἀποτελεῖται δ' ἡ θρὶξ ἐκ τριῶν στιβάδων, αἵτινες ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω εἶναι: 1) ἡ *ἐπιδερμὶς* τῆς τριχὸς (ἢ τὸ *περιτρίχιον*), ἥτις περιβάλλει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς τριχὸς καὶ συνίσταται ἐξ ἑνὸς στοίχου κερατίνων φολίδων· 2) ἡ *φλοιώδης οὐσία*, ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν μᾶζαν τῆς τριχός, συνισταμένη δ' ἐξ ἀτρακτοειδῶν κερατοποιηθέντων κυττάρων, ἅτινα περιέχουσι χρωστικὴν οὐσίαν καὶ ἅμα, ἰδίως ἐπὶ λευκῶν τειχῶν, καὶ φυσαλίδας ἀέρος· 3) *ἡ μυελώδης οὐσία*, ἥτις καταλαμβάνει ἅπαν τὸ μῆκος τῆς τριχός, ἐμφανιζομένη δίκην ἀξονικοῦ νηματίου, συνισταμένη δ' ἐκ κυβοειδῶν κυττάρων κερατοποιηθέντων, ὧν μεταξὺ κατασκηνοῦσι καὶ φυσαλίδες ἀέρος.

Ἡ δὲ ρίζα τῆς τριχός, μαλθακωτέρα οὖσα τοῦ στελέχους, περιβάλλεται ἐλυτροειδῶς καὶ τηρεῖται ἐν τῇ ἑαυτῆς θέσει ὑπὸ δύο θυλάκων.

Οἱ θύλακοι τῶν τριχῶν κοινωνοῦσι πρὸς τοὺς *ὀρθωτῆρας μῦς*, οἵτινες, κατασκηνοῦντες ἐπὶ τῆς κατὰ βάθος ἐπιφανείας τοῦ χορίου, εἶναι ταινιοειδεῖς δεσμίδες λείων μυϊκῶν ἰνῶν, αἵτινες περικαλύπτουσιν ἐκ τῶν κάτω τὸν πυθμένα τῶν σμηγματογόνων ἀδένων καὶ προσφύονται εἰς τὸν ἰνώδη θύλακον τῆς τριχός, περιβάλλουσαι δι' ἀποσχίσεων καὶ τοὺς πόρους τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων. Οἱ ὀρθωτῆρες μύες συσπώμενοι: 1) συγκλείουσι τοὺς ἱδρωτοποιοὺς ἀδένας καὶ οὕτω ρυθμίζουσι τὴν διαπνοὴν τοῦ δέρματος· 2) συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ἐκκρίματος τῶν σμηγματογόνων ἀδένων, καὶ 3) παράγουσι τὴν *ὀρθοτριχίαν* (ὡς λ. χ. ἐπὶ φρικιάσεως), καθ' ἣν τὸ δέρμα ὁμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ χηνὸς (χήνειον δέρμα).

Ἶνες δὲ νευρικαὶ πολλαί, ἐμμύελοι καὶ ἀμύελοι, ἀποσχιζόμεναι ἐκ τῶν νευρικῶν πλεγμάτων τοῦ δέρματος ἀπολήγουσιν αἱ μὲν εἰς τὴν θηλὴν τῆς τριχός, αἱ δ' ἐν τῷ θυλάκῳ αὐτῆς, αἱ δὲ διήκουσιν εἰς τὸν αὐχένα τοῦ θυλάκου, ὃν περιβάλλουσι κύκλῳ δίκην στεφάνης. Ὡς δ' ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰ πέρατα τῶν νευρικῶν ἰνῶν δὲν εἰσδύονται πέραν τῆς βλαστικῆς στιβάδος (ἔξω κολεοῦ), τῆς οὐσίας τῆς τριχὸς μετὰ τοῦ ἔσω κολεοῦ στερουμένης τελείως νεύρων. Ι. ΠΑΠΑΘΕΞΑΝΔΡΟΥ

— *[Ζωοτεχν.]* Αἱ *τρίχες* εἶναι σκληρὰ μαλακὰ ἢ καὶ κεράτινα νημάτια, ἅτινα ἐκφύονται κυρίως ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἢ τῆς οὐρᾶς διαφόρων ζῴων. Ὁ χρωματισμὸς τῶν τριχῶν εἶναι διάφορος, διὰ βιομηχανικοὺς δὲ σκοποὺς προτιμῶνται αἱ μακραί, στιλπναὶ καὶ μελαναὶ τρίχες καὶ ἰδίως αἱ τοῦ ἵππου. Οἱ ἵπποι ἔχουσι τριῶν εἰδῶν τρίχας, τὰς *κοινάς*, αἵτινες εἶναι μᾶλλον λεπταὶ καὶ μακραὶ καὶ καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ ζῴου, τὰς *εὐαισθήτους*, αἵτινες εὑρίσκονται περὶ τὰ χείλη, τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰς ὀφθαλμικὰς χώρας καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἁπτικὰ ὄργανα, καὶ τὰς *σμηριγγώδεις*, αἵτινες εἶναι σκληραὶ καὶ καλύπτουσι τὸν αὐχένα καὶ τὴν οὐράν. Παρεμφερεῖς εἶναι καὶ αἱ τρίχες τοῦ βοός. Τὸ πρόβατον ἔχει τρίχας λεπτάς, μακράς, οὔλας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, καὶ μεταξοειδεῖς. Λεπτάς, μεταξοειδεῖς τρίχας ἔχουσιν ἐπίσης ἡ γαλῆ, ὁ κόνικλος, κτλ. Τοῦ χοίρου πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι κεκαλυμμένα μὲ σκληράς, σμηριγγώδεις τρίχας.

— *[Βοτ.]*. *Τρίχες* ἐν τῇ βοτανικῇ καλοῦνται αἱ διάφοροι φυτικαὶ ἶνες, αἵτινες εἶναι παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ζωϊκὰς τρίχας. Αἱ τρίχες εἰς τὰ φυτὰ διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως, μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ φυτοῦ. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει των περικλείουσι μεγάλην ποσότητα πρωτοπλάσματος, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ ἀέρα ἢ ὀπόν. Τὰ φυτικὰ ταῦτα ὄργανα ὡς κύριον σκοπὸν ἔχουσι τὴν προστασίαν τοῦ φυτοῦ ἐκ τῆς ἐντατικῆς διαπνοῆς καὶ ἐκ τῆς προσβολῆς ἀπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Δ. Ν. Π.

— *[Ἐμπορευτ.]* Αἱ ἐν τῷ ἐμπορίῳ *τρίχες ζῴων* διακρίνονται εἰς: 1) Τρίχας λαγωοῦ, κονίκλου, κάστορος καὶ ἰνδικῆς ἰκτίδος, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν πιλοποιίαν καὶ πωλοῦνται κατὰ βάρος. 2) Τρίχας τοῦ σώματος ἀγελάδος, ἵππου κττ., αἵτινες χρησιμοποιοῦνται διὰ κατασκευὴν χονδροειδῶν ὑφασμάτων ἢ ταπήτων ἢ γέμισιν ἐπίπλων καὶ σαγμάτων ἢ τέλος, προκειμένου περὶ κατωτάτων ποιοτήτων, εἰς τὴν παρασκευὴν πηλοῦ, μπετὸν καὶ λιπασμάτων. Αἱ τρίχες αὗται πωλοῦνται κατὰ βάρος. 3) Τρίχας χοίρου καὶ ἀγριοχοίρου, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται λόγῳ τῆς σκληρότητός των πρὸς κατασκευὴν ψηκτρῶν καὶ συσκευάζονται καὶ ἐξάγονται εἰς βαρέλια. 4) Τρίχας ἐκ τῆς χαίτης καὶ οὐρᾶς τῶν ἵππων, ὄνων, ἡμιόνων ἢ καὶ βοῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατασκευάζονται τοξάρια (βιολίων), σῆστρα καὶ εἴδη ἁλιευτικά. Αἱ τρίχες αὗται βραζόμεναι καταλλήλως γίνονται σγουραὶ καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς πολύτιμον γέμισμα πολυτελῶν μαξιλαρίων. Συσκευάζονται καὶ ἐξάγονται εἰς δέματα (balles). Καὶ 5) Τρίχας φυτικάς, αἵτινες λαμβάνονται ἀπὸ ἓν εἶδος φοίνικος καὶ αἱ ὁποῖαι διὰ καταλλήλων κατεργασιῶν ἀποκτῶσιν ἐλαστικότητα καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς γέμισμα μαξιλαρίων καὶ στρωμνῶν. Αἱ τρίχες αὗται ἐξάγονται καὶ κατεργάζονται κυρίως εἰς τὸ Ἀλγέριον. Α. Μ. ΣΥΡΙΓΟΣ

— *[Ἠλεκτροτ.]* Καλεῖται πολλάκις *θρὶξ* τὸ ἐκ μετάλλου ἢ ἐξ ἀνθρακίνης ἰνὸς φωτοβόλον νῆμα τῶν ἠλεκτρικῶν λυχνιῶν. Λ. Ν. Κ.

θρίος (ὁ) *[Ναυτ.]*. Συστολεὺς τῶν τετραγώνων ἱστίων (κοιν. ***σκοτίνα***), ὅστις, διὰ τοῦ ἑνὸς ἄκρου του καθαπτόμενος τοῦ ἄκρου τοῦ ποδεῶνος τοῦ ἱστίου τοῦ πρὸς τὸ ἀκροκέραιον, χρησιμεύει ὅπως φέρῃ τὸν ποδεῶνα πρὸς τὸν ἱστὸν καὶ τὴν κεραίαν διὰ τὴν συστολὴν καὶ πτύξιν τοῦ ἱστίου. Γ. Ν. Ν.

Θριοῦς, καὶ *Θρία, Θρεῖα* καὶ *Θριὼ* *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς Ἀττικῆς Α. τῆς Ἐλευσῖνος, μετὰ ἕνδεκα ἑτέρων τοιούτων ὑπαγόμενος εἰς τὴν Οἰνηΐδα φυλήν. Ὠνομάσθη ἐκ τῶν νυμφῶν τοῦ Παρνασσοῦ Θριῶν (βλ. λ. *Θρίαι*).

θρίσοψ (Thrissops Ag.) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν

Digitized by Google

τῶν *λεπτολεπιδῶν, λεπτολεπιομόρφων φυσοστόμων* ἰχθύων. Οἱ ἰχθύες οὗτοι εἶχον σῶμα ἀρκετὰ μεγάλου μεγέθους. Ἔφερον ἰσχυροὺς ὀδόντας, πολὺ ἰσχυρὸν οὐραῖον πτερύγιον καὶ τὸ ραχιαῖον πτερύγιον ἔναντι τοῦ ἑδραίου. Εἰς τὸ γένος τοῦτο ὑπάγονται τὰ εἴδη *θρίσσωψ ὁ εὔμορφος* (thrissops formosus Ag.) καὶ *θρίσσωψ ὁ μολοσσὸς* (Thr. molossus A. Sm. Woodw.). Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ἰχθύων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἰουρασίου καὶ τῆς κατωτέρας κρητιδικῆς ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ εἰς τὸ Kelheim, Σολνχόφεν τῆς Βαυαρίας, εἰς τὸ Purbeck καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

θρίσσα, ἡ **φρίσσα** (ἡ) *[Ζῳολ.].* Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *κλυπεϊδῶν* (βλ. λ. *σαρδίνη*).

θρὶψ (ὁ) (Thrips) *[Ζῳολ.].* Γένος ἐντόμων ὀρθοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *θριψιδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μὲ σῶμα ἐπίμηκες, μὲ κεφαλοθώρακα μετρίου πλάτους καὶ κοιλίαν διηυρυσμένην, τελευτῶσαν εἰς ὀξύ. Αἱ κεραῖαι εἶναι λεπταὶ καὶ μᾶλλον βραχεῖαι καὶ αἱ πτέρυγες λίαν ἀνεπτυγμέναι. Ὁ χρωματισμός των εἶναι σκοτεινός· κυριαρχεῖ τὸ στιλπνῶς μελανὸν χρῶμα. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτώμενα. Δ. Ν. Π.

θριψίδαι (οἱ) (Thripsidae) *[Ζῳολ.].* Οἰκογένεια ἐντόμων ὀρθοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ψευδονευροπτέρων*, περιλαμβάνουσα ἐλάχιστα γένη, ὧν γνωστότερον ὁ *θρὶψ* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Θριὼ *[Ἀρχ.].* Ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀττικῆς (βλ. λ. *Θριοῦς*).

θροκαλιὰ (ἡ) *[Βοτ.].* Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θυμέλαια ἡ ταρτοναίρα* (Thymelaea tartonaera).

θρομβαγγειΐτις (ἡ) *[Ἰατρ.].* Καλεῖται οὕτως ἡ φλεγμονὴ τεθρομβωμένου τινὸς ἀγγείου. Συνήθως ἡ θρομβαγγειΐτις ἐντοπίζεται εἰς τὰ μικρὰ ἀγγεῖα φλεγμαινόντων ὀργάνων, ὁπότε ἐπέρχεται στάσις αἵματος ἐν αὐταῖς καὶ εἶτα θρόμβωσις αὐτοῦ. Ἡ θρομβαγγειΐτις συνήθως ἐντοπίζεται εἰς τὰς φλέβας *(θρομβοφλεβῖτις)*, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὰς ἀρτηρίας *(θρομβοαρτηρῖτις)*. Ἡ θρομβαγγειΐτις συνήθως εἶναι δευτεροπαθὴς καὶ προέρχεται ἐκ πυώδους τινὸς ἑστίας, εὑρισκομένης ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ προσβεβλημένου ἀγγείου, τουτέστιν ἐκ περιαγγειΐτιδος ἢ ἐκ γενικῆς μικροβιαιμίας, κυρίως πυαιμίας τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ θρομβοφλεβῖτις προστατεύει τὸν ὅλον ὀργανισμὸν ἐκ τῆς λοιμώξεως, ἀναχαιτίζουσα διὰ τῆς θρομβώσεως τὴν εἴσοδον τῶν μικροβίων εἰς τὴν ὅλην κυκλοφορίαν τοῦ σώματος. Πρωτοπαθὴς θρομβαγγειΐτις ἐπέρχεται μόνον ἕνεκα τραύματος, ὡς καὶ κατὰ τὴν κύησιν. Τὰ ὑπὸ θρομβαγγειΐτιδος πάσχοντα ἀγγεῖα παρίστανται διηυρυσμένα καὶ πεπαχυμένα. Ἡ δ' ἔσω ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶναι ξηρά, ἀνώμαλος, ρακώδης. Ἱστολογικῶς δὲ τὸ ὅλον σχεδὸν τοίχωμα τῶν προσβεβλημένου ἀγγείου, ὡς καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἔσω τοιχώματος προσκεκολλημένος θρόμβος, ἐπιδεικνύεται διηθημένον ὑπὸ μαζῶν μικροοργανισμῶν (σταφυλοκόκκων, στρεπτοκόκκων, ἀερογενῶν βακτηριδίων) καὶ ὑπὸ φλεγμονωδῶν κυττάρων. Β. ΦΩΤΑΚΗΣ

θρομβάσαι (αἱ), ἢ **κοαγουλάσαι** *[Ὀργ. Χημ.].* Φυράματα ἔχοντα τὴν ἱκανότητα νὰ μετατρέπωσι διαλελυμένας πολυσυνθέτους ἑνώσεις εἰς ἀδιάλυτον μορφήν. Αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ἡ *χυμοζίνη* ἢ *χυμάση* ἢ *πιτύα* καὶ ἡ *θρομβάση* ἢ *θρομβίνη* (βλ. λ.). Σ. Γ.

θρομβάση (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]* βλ. *θρομβίνη*.

θρομβασθενία (ἡ) (thrombasthénie). Ὁ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συγγραφέων καθορισθεὶς οὗτος ὅρος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔλλειψιν πηκτικότητος τοῦ αἵματος, τὴν παρατηρουμένην εἰς τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς αἱμορραγικῆς πορφύρας. Συνώνυμον τούτου εἶναι ἡ *θρομβοπενία* (thrombopénie). Μ. Ν. Κ.

θρομβίνη (ἡ), ἢ **θρομβάση** *[Ὀργ. Χημ.].* Ἔνζυμον προκαλοῦν τὴν πῆξιν τοῦ αἵματος, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν *θρομβασῶν*. Διὰ τῆς θρομβίνης μετατρέπεται τὸ φιβρινογόνον τοῦ αἵματος εἰς φιβρίνην, ἥτις εἶναι ἐλαστική, πηκτώδης, ὀγκώδης μᾶζα. Ἡ δρᾶσις τῆς θρομβίνης ἐπιτελεῖται παρουσίᾳ ἁλάτων τοῦ ἀσβεστίου.

Ἡ θρομβίνη σχηματίζεται ἐκ τῆς *θρομβινογόνου* (βλ. λ.). Σ. Γ.

θρομβινογόνος (ἡ), καὶ **θρομβογόνον** (τό). Τὸ πρόδρομον ἔνζυμον τῆς πήξεως τοῦ αἵματος. Εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν ἀδρανῆ, ἐξ αὐτοῦ δὲ γεννᾶται ἡ *θρομβίνη*. Ἡ μεταβολὴ τῆς θρομβινογόνου εἰς θρομβίνην γίνεται τῇ ἐπιδράσει τῆς *θρομβοκινάσης* (ἢ τοῦ κοτοζυμώματος), ἥτις εἶναι προϊὸν τῶν αἱμοπεταλίων καὶ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων τοῦ αἵματος, γεννᾶται δὲ ἐκ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπαφὴν πρὸς ξένον σῶμα. Ι. Ν. Μ.

θρομβογόνον (τό)· βλ. *θρομβινογόνος*.

θρομβοενδαρτηριΐτις *ὀξεῖα* *[Ἰατρ.]* βλ. λ. *ἀρτηρῖτις*.

θρομβοκινάση (ἡ)· βλ. λ. *θρομβινογόνος*.

θρομβόλιθος (ὁ) (Thrombolith) *[Ὀρυκτολ.].* Ὀρυκτόν, προϊὸν μετασχηματισμοῦ τοῦ τετραεδρίτου, κυρίως δὲ ἔνυδρον ἀντιμονικὸν ἅλας μετὰ χαλκοῦ, πιθανῶς τοῦ χημικοῦ τύπου $SbO_6\ Cu_3 . 6H_2O$. Παρουσιάζει θραυσμὸν κογχώδη, σκληρότητα 3—4, εἰδικὸν βάρος 3, 67, χρῶμα σμαραγδοπράσινον μέχρι μαυροπρασίνου καὶ λάμψιν ὑελώδη. Γ. Β.

θρόμβος (ὁ)· ἰδίᾳ ἐπὶ αἵματος, σταγονίδιον πεπηγός· || καὶ ἐπὶ ρητίνης, ἅλατος, γάλακτος κττ.: «θρόμβοι ἅλατος,—ρητίνης».

θρομβοῦμαι *(—όομαι)*· μεταβάλλομαι εἰς θρόμβους, πήγνυμαι καὶ ἀποτελῶ θρόμβους: «θρομβοῦται τὸ αἷμα, —τὸ γάλα».

θρομβώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πλήρης θρόμβων, ὁ ἐκ θρόμβων ἀποτελούμενος, ὁ πεπηγὼς εἰς θρόμβους: «αἷμα θρομβῶδες».

θρόμβωσις, *—εως* (ἡ)· ἡ πῆξις ὑγροῦ τινος κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίσῃ θρόμβους.

— *[Χημ.]* Καλεῖται *θρόμβωσις* ἡ μετατροπὴ κολλοειδοῦς *ὑδατολύματος* εἰς *ὑδατόπηγμα*, ἤτοι ἡ συσσωμάτωσις τῶν ἐλαχίστων τὸ μέγεθος τμηματιδίων τοῦ ἐν διαλύσει κολλοειδοῦς. Ἐνῷ τὰ ἐν καταστάσει ὑδατολύματος κολλοειδῆ διέρχονται διὰ τῶν πόρων συνήθους διηθητικοῦ χάρτου, ὅταν θρομβωθῶσιν ἀποχωρίζονται τοῦ ὑγροῦ ὑπὸ μορφὴν ζελατινοειδοῦς ἰζήματος, τὸ ὁποῖον συγκρατεῖται ἐπὶ τοῦ ἠθμοῦ. Ἡ θρόμβωσις ἐπιτυγχάνεται: 1) Διὰ βρασμοῦ τοῦ ὑδατολύματος, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κολλοειδοῦς ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου· ὑδατόλυμα τούτου σχηματιζόμενον διὰ προσθήκης ἀμμωνίας εἰς ἀραιὸν διάλυμα τριχλωριούχου σιδήρου ἅμα τῷ βρασμῷ θρομβοῦται. 2) Διὰ διαβιβάσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὁπότε τὰ κολλοειδῆ ὁδεύουσι πρὸς τὸν ἕτερον τῶν πόλων ἀναλόγως τοῦ φορτίου των καὶ θρομβοῦνται ἐκεῖ. Θετικῶς πεφορτισμένα κολλοειδῆ, ὁδεύοντα πρὸς τὴν κάθοδον, ἀποτελοῦσι τὰ ἐν κολλοειδεῖ καταστάσει σχηματιζόμενα ὑδροξείδια διαφόρων μετάλλων. Ἀρνητικῶς δὲ πεφορτισμένα καὶ ὁδεύοντα πρὸς τὴν ἄνοδον εἶναι τὰ κολλοειδῆ μέταλλα καὶ τὰ ὑδατολύματα τῶν θειούχων ἁλάτων. 3) Διὰ προσθήκης ἠλεκτρολυτῶν. Οὕτως ἂν εἰς ὑδατόλυμα θειούχου ἀρσενικοῦ προσθέσωμεν σταγόνας ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐπέρχεται θρόμβωσις, τῶν ἰόντων τοῦ ἠλεκτρολύτου δρώντων καταλυτικῶς διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ των φορτίου, χωρὶς νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν ἕνωσιν. Κατὰ τὴν τοιαύτην θρόμβωσιν τὸν κύριον ρόλον παίζει τὸ φορτίον τῶν ἰόντων τοῦ ἠλεκτρολύτου: μονοδύναμα ἰόντα δρῶσιν ἀσθενῶς, διδύναμα ἰσχυρότερον καὶ ἔτι ἰσχυρότερον τὰ τριδύναμα. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ἴσην θρομβωτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ ὑδατολυμάτων διὰ μονοδυνάμων, διδυνάμων καὶ τριδυνάμων ἰόντων, πρέπει αἱ πυκνότητες αὐτῶν νὰ ἔχωσιν ὡς 350 : 20 : 1. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ θετικῶν κολλοειδῶν (ὑδροξειδίων) ἡ θρόμβωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνιόντος τοῦ προστιθεμένου ἠλεκτρολύτου· προκειμένου δὲ περὶ ἀρνητικῶν κολλοειδῶν (μετάλλων καὶ θειούχων ἁλάτων, ἅτινα κατὰ τὴν ἠλεκτρόλυσιν ὁδεύουσι πρὸς τὴν ἄνοδον) ἡ θρόμβωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ κατιόντος. Καθ' ὃν τρόπον ἐπέρχεται θρόμβωσις διὰ τῆς ἐπὶ τῶν κολλοειδῶν ἐπιδράσεως ἰόντων ἐχόντων ἀντίθετον φορτίον πρὸς αὐτά, οὕτω καὶ διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως δύο ἀντιθέτως πεφορτισμένων κολλοειδῶν ὑδατολυμάτων σχηματίζεται ὑδατόπηγμα ἀποτελούμενον ἐκ μείγματος τῶν δύο κολλοειδῶν εἰς ἀναλογίαν ποικίλλουσαν ἀναλόγως τῆς πυκνότητος τῶν διαλυμάτων. Αἱ τοιαῦται ἑνώσεις δύο κολλοειδῶν ὀνομάζονται κολλοειδεῖς ἑνώσεις προσροφήσεως. Τὸ *πορφυροῦν* τοῦ Cassius ἀποτελεῖ κολλοειδῆ ἕνωσιν προσροφήσεως χρυσοῦ καὶ ὑδροξειδίου τοῦ κασσιτέρου. Διὰ προσθήκης διχλωριούχου κασσιτέρου ἐπὶ τριχλωριούχου χρυσοῦ ἀνάγεται ὁ χρυσὸς πρὸς ἀρνητικῶς πεφορτισμένον κολλοειδές· ἀφ' ἑτέρου τὸ διάλυμα τοῦ διχλωριούχου κασσιτέρου ὑδρολύεται κατά τι, παρέχον ὑδροξείδιον κασσιτέρου ὑπὸ κολλοειδῆ μορφήν, τὸ ὁποῖον ὡς θετικῶς πεφορτισμένον σχηματίζει μετὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν ἕνωσιν προσροφήσεως. Ὁμοίως τὸ ἐντόνως κυανοῦν ἰωδιοῦχον ἄμυλον ἀποτελεῖ ἕνωσιν προσροφήσεως κολλοειδοῦς ἰωδίου καὶ κολλοειδοῦς ἀμύλου. Σ. Χ.

— *[Αἱματολογ.]* Ἐπὶ ἐνδοθηλιακῶν ἀλλοιώσεων, μεταβολῶν τοῦ αἵματος ἢ ἐπὶ ἐπιβραδύνσεως τοῦ ροῦ αὐτοῦ, τὸ αἷμα ἐν τοῖς ἀγγείοις πήγνυται διὰ τοῦ ἰνιδογόνου τοῦ πλάσματος καὶ τῇ ἐπιδράσει τῶν λευκῶν καὶ κυτταροζυμωμάτων, σχηματίζει δ' οὕτω *θρόμβους* διαφόρους τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασιν, διακρινομένους εἰς ἐρυθρούς, λευκούς, μεικτοὺς καὶ ὑελοειδεῖς, ἀναλόγως πρὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκλειόμενα συστατικά. Ἐὰν ὁ θρόμβος σχηματισθῇ ἐν ἀρτηρίᾳ καὶ εἶναι εὐμεγέθης, δύναται ν' ἀποφράξῃ τὸν αὐλὸν αὐτῆς. Ἂν ὅμως ὁ θρόμβος εἶναι μικρός, δύναται νὰ παρασυρθῇ ὑπὸ τοῦ κυκλοφοροῦντος αἵματος ἀπὸ εὐρυτέρου πρὸς στενώτερον ἀγγεῖον, ὅπερ καὶ ἀποφράσσει τελείως. Ἐὰν δ' ὁ θρόμβος σχηματισθῇ ἐν φλεβί, δύναται ν' ἀποσπασθῇ αὐτομάτως ἢ δι' ἐξωτερικῆς πιέσεως ἢ κινήσεως καὶ νὰ χωρήσῃ πρὸς εὐρύτερον ἀγγεῖον, ἵνα ἐν τέλει ἐμπέσῃ εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐξ αὐτῆς ἐκτοξευθῇ εἰς τὴν μικρὰν κυκλοφορίαν, ἀποφράσσων ἀρτηρίαν τινὰ τοῦ πνεύμονος. Ἐὰν κατὰ τὴν ἀπόφραξιν δὲν ἀναπτυχθῇ παράπλευρος κυκλοφορία, ἵνα τροφοδοτήσῃ δι' αἵματος τὴν περιοχήν, ἥτις πρότερον ἐτροφοδοτεῖτο ὑπὸ τῆς ἀποφραχθείσης ἀρτηρίας, ἐπέρχεται γάγγραινα τῆς περιοχῆς ταύτης (βλ. καὶ λ. *ἐμβολή*). Σ. Γ. Σ.

θρονὶ (τό)· δημοτ., θρονίον, κάθισμα, σκαμνὶ μὲ ἀκουμπιστήρι, ἕδρα.

θρονιάζω, *ἀόρ. ἐ)θρόνιασα—ἐ)θρονιάστηκα, παθ. μετχ. θρονιασμένος*· δημοτ., βάλλω τινὰ 'ς τὸ θρονί, καθίζω τινά, ἐνθρονίζω· || *παθ. θρονιάζομαι*· τοποθετοῦμαι εἰς τὸ θρονί, κάθημαι, ἐγκαθιδρύομαι: «θρονιάστηκε 'ς τὸ σπίτι μας καὶ δὲν ξεκολλάει».

θρόνιασμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θρονιάζω*, ἐνθρονισμός, ἐγκαθίδρυσις.

θρονίζω· βάλλω τινὰ εἰς τὸν θρόνον, καθίζω τινά, ἄλλως *θρονιάζω* (βλ. λ.).

θρονικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θρόνον.

— **θρονικαὶ ἐπιτροπεῖαι** *[Ἐκκλησ. Δικ.].* Καλοῦνται οὕτως ἐν Κύπρῳ αἱ ἐπιτροπεῖαι αἱ διοικοῦσαι καὶ διαχειρίζουσαι τὴν περιουσίαν τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων. Αὗται διέπονται ὑπὸ τῶν ἑξῆς: Ἀποτελοῦνται ἐξ ὀκτὼ μελῶν, ὧν τέσσαρα μὲν κληρικά, ἔχοντα βαθμὸν τοὐλάχιστον διακόνου, καθιστάμενα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἕτερα δὲ τέσσαρα λαϊκά, ἐκλεγόμενα ὑπὸ ἀντιπροσώπων πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαμερισμάτων τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας. Ἡ θητεία τῶν μελῶν εἶναι τετραετής, ἡ δ' ὑπηρεσία ἄμισθος. Πρόεδρον ἔχουσι τὸν οἰκεῖον μητροπολίτην, κωλυομένου δ' αὐτοῦ, τὸν κατὰ βαθμὸν ἀνώτερον κληρικὸν ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ, ὅστις σὺν τῇ προεδρικῇ ψήφῳ διατηρεῖ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὡς μέλους. Ψηφίζουσι τῶν θρονικῶν καὶ ἐπιβοηθητικῶν ταμείων τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμόν, ὡς καὶ τὰς συμπληρωματικὰς καὶ ἐκτάκτους πιστώσεις, τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀρχιερέων ἑκάστοτε προτεινομένας· ὡσαύτως ψηφίζουσι τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμὸν καὶ πασῶν τῶν ἐνοριακῶν διαχειρίσεων τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας, τὸν τῶν οἰκείων ἐπιτροπειῶν συντασσόμενον· ἐλέγχουσι τοὺς ἀπολογισμοὺς τοῦ θρονικοῦ καὶ ἐπιβοηθητικοῦ ταμείου. Ὁρίζουσι τοὺς ὅρους τῆς ἐκμισθώσεως τῶν θρονικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Ἀποφαίνονται περὶ ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως κτήματος θρονικοῦ ἢ ἐνοριακοῦ. Ἐλέγχουσι τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπειῶν καὶ τῶν ἐφορειῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ θρόνῳ ἐκκλησιαστικῶν ἱδρυμάτων. Ἐκδίδουσιν ἀποφάσεις ἐκτελουμένας ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου, ὅστις καὶ ἐκπροσωπεῖ τὸν θρόνον ἐνώπιον πάσης ἀρχῆς (βλ. καὶ τὰ ἄρθρα 95—110 τοῦ ἀπὸ 21 Μαΐου 1914 Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τὸν ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου 1917 κανονισμὸν τῶν ἐν Κύπρῳ θρονικῶν ἐπιτροπειῶν). Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Θρόνιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* —1) Ἀρχαία πόλις τῆς Λοκρίδος, εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἀπόστασιν, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Βοαγρίου καὶ ἐπὶ τῶν κλιτύων τῆς Κνημῖδος. Ἦτο πρωτεύουσα τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν καὶ μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου. Εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (430 π.Χ.) καὶ ὑπὸ τῶν Φωκέων κατὰ τὸν Ἱερὸν πόλεμον, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ κατεστράφη. Τοῦ Θρονίου διεσώθησαν καὶ νομίσματά τινα.

—2) Πολίχνη τῆς Ἀβαντίδος τῆς Θεσπρωτίας, ἐπὶ κλιτύος τῶν Κεραυνίων ὀρέων τῆς Ἠπείρου. Κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε κτισθῆ ὑπὸ ἀποίκων τοῦ Θρονίου τῆς Λοκρίδος καὶ Ἀβάντων τῆς Εὐβοίας. Ἡ πόλις αὕτη κατεστράφη ὑπὸ τῆς ὁμόρου της Ἀπολλωνίας.

— **Θρονίου, τέως δῆμος** — *[Γεωγρ.].* Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Λοκρίδος τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος 9 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἁγίου Σεραφείμ, Καινούργιου, Καρυᾶς, Κομνήνης* καὶ *Ρεγγίνι*. Δ. Ε. Μ.

θρονίς, *—ίδος* (ἡ) *[Ὀχυρωτ.].* Ἐκαλεῖτο οὕτως εἰς τὴν παλαιὰν ὀχύρωσιν περιωρισμένον φάτνωμα πυροβολείου χαμηλοῦ. Τὰ πυροβολεῖα ταῦτα κατεσκευάζοντο ἐντὸς τῶν ὀρυγμάτων, σήμερον ὅμως, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ βεληνεκοῦς καὶ τῆς δραστικότητος τοῦ πυροβολικοῦ, κατασκευάζονται πολὺ ὄπισθεν τῶν χαρακωμάτων μὲ φατνώματα κανονικά. Π. Γ.

θρονισμὸς (ὁ)· ἐνθρονισμός, ἐγκατάστασις εἰς τὸν θρόνον, κοιν. *θρόνιασμα*.

Digitized by Google

Θρόνοι *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) 'Αρχαία πόλις τῆς Κύπρου, ἧς τὰ ἐρείπια κεῖνται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πύλας, κειμένου μεταξὺ τῶν δύο ἀκρωτηρίων, τοῦ Πηδαλίου (νῦν Κάβο - Γραῖκο) καὶ τῶν Δαδῶν (νῦν Κίτι). Εἰς τάφους τῆς περιοχῆς τῶν Θρόνων ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα ἀναγόμενα εἰς τὴν περίοδον 1400—1000 π. Χ., τῷ δὲ 1912 ἀνευρέθη εἰς τὴν θέσιν Καζαμᾶς λίθινον ἀγαλμάτιον τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, παριστῶν τὴν Ἄρτεμιν Κυνηγέτιδα. 'Εξ ἄλλων δ' ἀγαλματίων λιθίνων καὶ πηλίνων, ὡς καὶ μιᾶς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, προελθόντων ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων Ἄχνας καὶ Ὁρμίδειας, ἐπιστοποιήθη ἡ λατρεία αὐτόθι τῆς 'Αρτέμιδος 'Ελαφηβόλου, τῆς 'Αρτέμιδος-Κυβέλης, τοῦ 'Απόλλωνος, τοῦ Πανὸς καὶ τῆς 'Αφροδίτης τῆς Γολγίας. Οἱ Θρόνοι περιελάμβανον τὴν περιοχὴν τῶν σημερινῶν χωρίων Ἄχνας Ὁρμίδειας, Ξυλοφάγου, Ξυλοτύμβου καὶ Πύλας. —2) Ὁμώνυμον ἀκρωτήριον τῆς Κύπρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Einar Gjerstad*, Studies on Pre-historic Gyprus 1926.

Ι. Κ. ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗΣ

θρόνοι *['Εκκλησ.]*. Τάξις ἀγγέλων, ἀνηκόντων εἰς τὴν πρώτην ἱεραρχίαν μετὰ τῶν Σεραφεὶμ καὶ Χερουβὶμ (βλ. λ. *ἄγγελοι*).

θρόνος (ὁ)· τὸ ἐφ' οὗ τις κάθηται, καθέδρα ὑψηλὴ μετὰ ὑποποδίου, καθόλου, ἕδρα ἀξιώματος καὶ δὴ τοῦ βασιλέως: «θρόνος βασίλειος ἢ βασιλικός», «αἴθουσα τοῦ θρόνου» αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων ἔνθα εἶναι τοποθετημένος ὁ θρόνος· ‖ «ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον» ἀνέλαβε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν· ‖ ἡ ἕδρα τοῦ πατριάρχου, τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ ἐπισκόπου, κοιν. *δεσποτικό*· ‖ τὸ ἡγεμονικὸν ἢ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα: «βασιλικὸς θρόνος», «θρόνος ἀρχιερατικός, — μητροπολιτικός, — ἐπισκοπικός»· ‖ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν ἢ ὁ ἀρχιερεύς: «αἱ προνομίαι τοῦ θρόνου» τὰ προνομιακὰ δικαιώματα τοῦ θρόνου, «ὁ λόγος τοῦ θρόνου» ὁ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐκφωνούμενος λόγος ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συνόδου· ‖ «θρόνος ἀποστολικὸς» ἐκλήθη ἡ ἕδρα τοῦ ἐν Ρώμῃ ἀρχιερέως· ‖ «θρόνος εὐαγγελικὸς» ἡ ἕδρα τοῦ ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ἀρχιερέως.

— *['Εγκυκλ.]* Ὁ *θρόνος*, ἡ «ἐλευθέριος καθέδρα σὺν ὑποποδίῳ» κατὰ τὸν 'Αθήναιον, ἡ «ἐπηρμένη καθέδρα» κατὰ τὸ Μ. 'Ετυμολογικόν, εἶναι κάθισμα ὑψηλόν, μὲ ὑψηλὸν καὶ ὄρθιον συνήθως ἀνακλισμὸν ἢ ἐρεισίνωτον διὰ τὴν ράχιν, ἐρεισίχειρα διὰ τοὺς βραχίονας καὶ τὸν λεγόμενον *θρῆνυν* διὰ τοὺς πόδας, κατὰ διαστολὴν τοῦ *δίφρου*, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄνευ ἀνακλισμοῦ, καὶ τοῦ *κλισμοῦ* μὲ κεκλιμένον πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ ἔρεισμα τῆς ράχεως. Ὁ θρόνος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν τιμητικὸν κάθισμα διὰ τοὺς θεούς, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς ξένους. Ἡ χρῆσις τοῦ καθίσματος τούτου χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν προιστορικῶν χρόνων, τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ ποικίλλει μὲν εἰς σχέδιον καὶ διακόσμησιν, ἀναλόγως τῶν διαφόρων ἐποχῶν, διατηρεῖ ὅμως πάντοτε τὸ κύριον αὐτοῦ γνώρισμα τοῦ ὑψηλοῦ καθίσματος.

Θρόνος τοῦ Μίνωος.

'Αρχαῖοι χρόνοι. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν γνωστῶν θρόνων εἶναι ὁ λεγόμενος θρόνος τοῦ Μίνωος. Εὑρίσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν ἀκροάσεων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, τοποθετημένος εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου τοίχου. Εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ γυψολίθου καὶ στηρίζεται ἐπὶ χαμηλῆς πλίνθου, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς ὑποπόδιον. Ὁ λίαν μακρὸς καὶ φυλλοειδὴς ἀνακλισμός του εἶναι προσηρμοσμένος ἐντὸς τοῦ τοίχου, τὸ δὲ ἐμπρόσθιον μέρος του, ἄνευ ἐρεισιχείρων, φέρει ἐσοχὰς πρὸς ἄνετον τοποθέτησιν τῶν κνημῶν τοῦ καθημένου. 'Επὶ τοῦ θρόνου τούτου, ἄνωθεν καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν αἱ παραστάσεις τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ἐκάθητο δικάζων ὁ Μίνως. Κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ὁ θρόνος ἦτο ἐπίσης ὑψηλός, συνοδευόμενος μὲ ὑποπόδιον (θρῆνυν) καὶ σκεπασμένος μὲ πολυτελῆ ὑφάσματα, φαίνεται δ' ὅτι κατεσκευάζετο ἀπὸ λεῖον καὶ στιλπνὸν ξύλον καὶ ἐπενεδύετο διὰ φύλλων χρυσοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὰ ὁμηρικὰ ἐπίθετα αὐτοῦ: σιγαλόεις, φαεινός, ξεστός. Δυστυχῶς τὰ πρώιμα ἀρχαϊκὰ πήλινα ἀντικείμενα τοῦ εἴδους τούτου δὲν μᾶς διαφωτίζουσιν ἐπαρκῶς περὶ τοῦ καθόλου σχήματος τοῦ ὁμηρικοῦ θρόνου. Ἴσως οὗτος νὰ ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν τύπον τῶν θρόνων τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, κατὰ τὸν ὁποῖον, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τῶν παραστάσεων τῶν ἀγγείων τῆς ἐποχῆς ταύτης, οἱ θρόνοι δὲν εἶχον οὔτε βραχίονας οὔτε ράχιν, ὄντες ἁπλῶς μεγαλοπρεπεῖς ὑψηλοὶ σκίμποδες ἐκ γεγλυμμένου ξύλου· ἀναμφιβόλως ἦσαν ἐπενδεδυμένοι διὰ πολυτίμου ὕλης καὶ κεκαλυμμένοι διὰ δέρματος ζῴου, ὡς δεικνύει ἡ ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως τοῦ Λούβρου παράστασις τοῦ Κροίσου σπένδοντος ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ὡς καὶ ἓν ἀρχαϊκώτατον μνημεῖον, εὑρεθὲν εἰς τὸν Πρινιᾶν

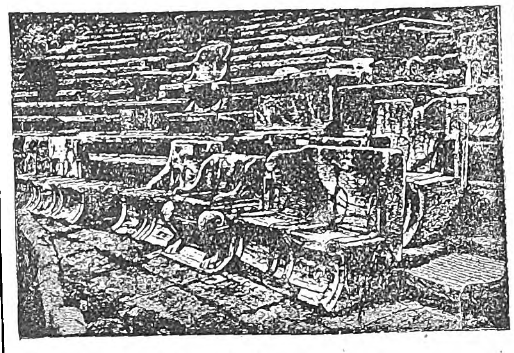

Θρόνοι ἱερέων Διονύσου.

τῆς Κρήτης καὶ παριστῶν θεὰν μὲ πόλον, καθημένην ἐπὶ θρόνου ἄνευ ἐρεισμάτων, ράχεως καὶ βραχιόνων, ἀλλὰ μὲ πόδας κεκοσμημένους μὲ σφίγγας καὶ μὲ τὸ εὐρὺ βάθρον φέρον ζώνην βαδιζουσῶν λεαινῶν. Προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως μεγάλων ναῶν καὶ θεάτρων, ὁ θρόνος λαμβάνει ὡραιότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον σχῆμα, ἀποκρυσταλλούμενος βαθμηδὸν εἰς τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ σχῆμα μὲ τὸν ὑψηλόν, ὄρθιον συνήθως, ἐνίοτε δὲ καὶ στρογγύλον, ἀνακλισμὸν διὰ τὴν ράχιν, τὰ ἐρεισίχειρα διὰ τοὺς βραχίονας καὶ τὸν θρῆνυν διὰ τοὺς πόδας. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως παρέχουσιν οἱ θρόνοι τῶν λεγομένων Βραγχιαδῶν, τῶν καθημένων δηλαδὴ ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὴν ἱερὰν ὁδὸν τοῦ Διδυμαίου 'Απόλλωνος ἐν Μικρασίᾳ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Αἰάκους, τοῦ πατρὸς τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους. Οἱ θρόνοι οὗτοι εἶναι τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, ἔχουσι δηλαδὴ ὑψηλὴν ἀνάκλισιν καὶ ἀναγλύπτους τοὺς βραχίονας μὲ παραστάσεις λεόντων. Τοιοῦτοι θρόνοι εἶναι: Ὁ θρόνος τῆς ὡραίας μὲ τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα θεᾶς τοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου, ὁ ὁποῖος ἔχει διπλοῦν ἐρεισίνωτον καὶ ἀνάγλυπτον θρῆνυν καὶ ὑπόβαθρον· ὁ θρόνος τοῦ μεγάλου ἱερέως ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου μὲ τοὺς καμπυλοειδεῖς καὶ ἀναγλύπτους πόδας του, εὑρισκόμενος εἰσέτι κατὰ χώραν ἐν τῷ κέντρῳ σειρᾶς ὅλης δευτερευόντων θρόνων διαφόρων ἱερέων καὶ ἀρχόντων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ὁ μὲ διπλῆν θέσιν θρόνος τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Δεσποίνης τοῦ συμπλέγματος τῆς Λυκοσούρας, τὸν ὁποῖον ἔκαμε Δαμοφῶν ὁ Μεσσήνιος κατὰ τὸν Β' π.Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα τεμάχια ἐσώθησαν μέχρι σήμερον. 'Αλλὰ πλὴν τῶν πραγματικῶν θρόνων καὶ παραστάσεις αὐτῶν ἐπὶ διαφόρων μνημείων, ἰδίως μάλιστα ἐπὶ ἐπιτυμβίων καὶ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, μεγάλως συντελοῦσιν εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμήσεως ἐν γένει τοῦ ἀρχαίου θρόνου. Τοιαῦται παραστάσεις εἶναι: Ὁ θρόνος τοῦ πωρίνου ἀναγλύφου τοῦ Σολωνείου Ἑκατομπέδου τῆς 'Ακροπόλεως μὲ τὴν σταυροειδῆ διακόσμησιν τῶν ποδῶν. Ὁ μεγαλοπρεπὴς θρόνος τῆς ζῳφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ἐφ' οὗ κάθηται ὁ Ζεὺς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων θεῶν καθημένων ἐπὶ ἁπλῶν κλισμῶν. Ὁ θρόνος τοῦ ἀναγλύφου τοῦ 'Ασκληπιοῦ κατὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Θρασυμήδους. Ὁ κατὰ ἓν ἐλεφάντινον ἀρχαϊκώτατον ἀνάγλυφον θρόνος μὲ διπλῆν θέσιν τῆς ὀρθίας 'Αρτέμιδος ἐν Λακωνίᾳ, ὅστις ἔχει ἀνακλισμὸν κλίνοντα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἀναγλύπτους παραστάσεις ζῴων πέριξ τῆς ἕδρας. Ὁ μνημειακὸς θρόνος τοῦ 'Απόλλωνος εἰς 'Αμύκλας, τὸ ἔργον δηλαδὴ τοῦ Βαθυκλέους τοῦ ἐκ Μαγνησίας τῆς Μικρασίας, θρόνος μὲ πλῆθος ἀναγλυφικῶν μυθολογικῶν θεμάτων, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Παυσανίας καὶ ὁ ὁποῖος περιέβαλλεν ἁπλῶς τὸ ἄγαλμα τοῦ 'Απόλλωνος.

'Αλλὰ μεταξὺ ὅλων τῶν θρόνων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὁ κάλλιστος καὶ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸς θρόνος πρέπει νὰ ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ τοῦ φειδιακοῦ ἀγάλματος τοῦ Διός. Ὁ περίφημος οὗτος θρόνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν, ἦτο, κατὰ τὸν Παυσανίαν, πραγματικὸς θρόνος ἐξ ἐβένου, ἐλέφαντος, χρυσοῦ, πολυτίμων λίθων, ἔχων ἐρεισίνωτον, ἐρεισίχειρα καὶ θρῆνυν. Κολοσσιαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχε, κατὰ τὸν Petersen, 12 μέτρων ὕψος καὶ ἦτο κεκοσμημένον δι' ἀναγλύπτων εἰκόνων ἀνθρώπων καὶ ζῴων. 'Επὶ ἑκάστου ποδὸς εἶχε χορευούσας Νίκας· εἰς τοὺς ἐμπροσθίους, ὡς στηρίγματα τῶν βραχιόνων, ἦσαν παῖδες ἁρπαζόμενοι ὑπὸ Σφιγγῶν· ἐπὶ τῶν τεσσάρων κανόνων, τῶν συνδεόντων τοὺς πόδας πρὸς ἀλλήλους, συμπλέγματα ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα παρίστανον ἀρχαίους ἀγῶνας τοῦ Σταδίου καὶ τὴν 'Αμαζονομαχίαν. Τέσσαρες κίονες ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἕδρας ἐνεδυνάμωνον τοὺς πόδας, διὰ νὰ βαστάζωσι τὸ πελώριον βάρος τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διός. Μεταξὺ τῶν ποδῶν καὶ τῶν κιόνων, καὶ πρὸς συγκάλυψιν τῶν κενῶν, ὑπῆρχον πίνακες, ἔργα τοῦ ζωγράφου Παναίνου, εἰκονίζοντες τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἄτλαντα, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν δεσμώτην Προμηθέα, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σαλαμῖνα κρατοῦσαν εἰς τὴν χεῖρα ἀκροστόλιον πλοίου, τὸν 'Αχιλλέα καὶ τὴν πληγωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀποθνήσκουσαν Πενθεσίλειαν, τὴν ὁποίαν οὗτος ὑποβαστάζει διὰ νὰ μὴ πέσῃ. Ὁ Φειδίας εἶχε λαξεύσει ἐπίσης εἰς τὰς ἄνω γωνίας τοῦ ἀνακλισμοῦ τὰς θυγατέρας τοῦ Διός: τὰς τρεῖς Χάριτας καὶ τὰς τρεῖς Ὥρας. Οἱ πόδες τοῦ θεοῦ ἐπάτουν ἐπὶ σκίμποδος κεκοσμημένου δι' ἀναγλύφου εἰκονίζοντος τὸν Θησέα καὶ τὰς 'Αμαζόνας καὶ ὑποβασταζομένου ὑπὸ ἀναγλύπτων λεόντων. Ὁ ὅλος θρόνος ἐστηρίζετο ἐπὶ κεκοσμημένου ὑποβάθρου. Ὁ περίφημος οὗ-

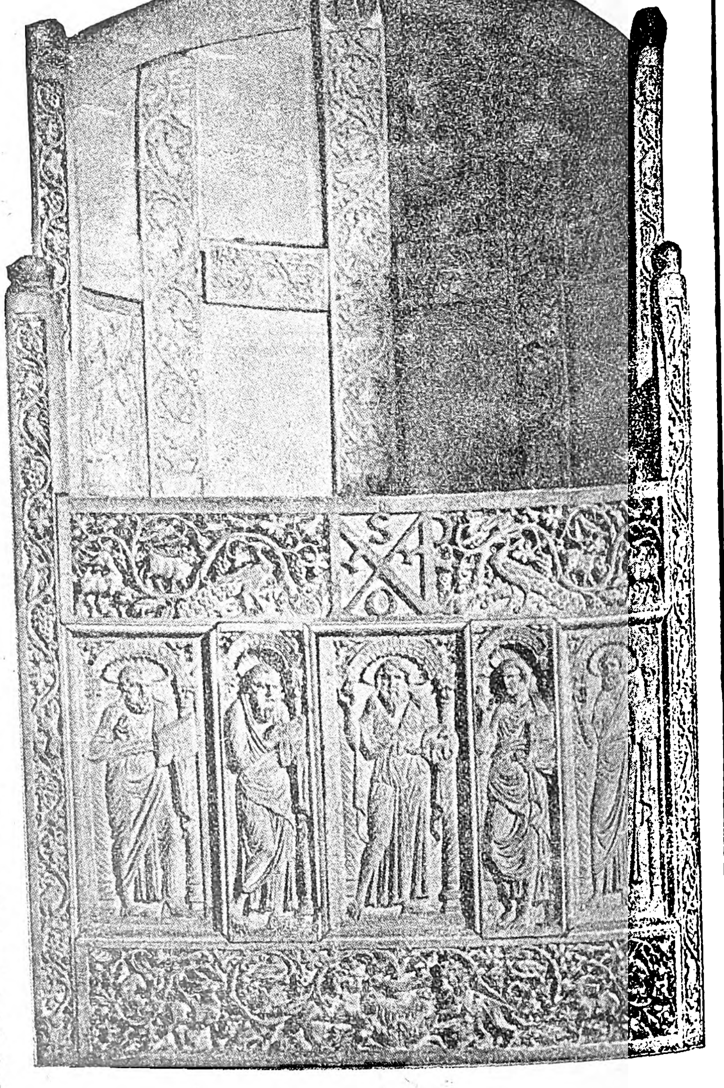

Θρόνος Μαξιμιλιανοῦ.

Digitized by Google

τος θρόνος ἀπωλέσθη δυστυχῶς διὰ παντός, ἀλλὰ πρὸς ἀναπαράστασιν ὠχρὰν ἰδέαν αὐτοῦ μᾶς δίδουσι τὰ νομίσματα τῶν Ἠλείων καὶ μία ζωγραφία τῆς Ἐλευσῖνος τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ.

Βυζαντινοὶ χρόνοι. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ θρόνου κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ εὔρυνσις τῆς ἕδρας του καὶ ἡ ἐν γένει διακόσμησις αὐτοῦ δι' ἐνθέτων κοσμημάτων ἐκ μετάλλου, ἐλέφαντος καὶ πολυτίμων λίθων. Παράδειγμα ἀξιοσημείωτον τῆς τοιαύτης τέχνης πρόκειται ὁ θρόνος τῆς Ραβέννας, ὁ ἐπιλεγόμενος «θρόνος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μαξιμιλιανοῦ». Ὁ περίφημος οὗτος θρόνος τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ ξύλου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπενδεδυμένον καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς δι' ὀρθογωνίων ἐλεφαντίνων πινάκων κεκοσμημένων δι' ἀναγλύπτων μορφῶν. Οἱ πίνακες χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ καθέτων στενῶν πινακίδων, πλαισιοῦνται δὲ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν δι' ἀναγλύπτων πτηνῶν καὶ ζῴων ἐντὸς ἑλικοειδοῦς φυλλώματος. Ὑπεράνω τῆς κεντρικῆς μορφῆς τοῦ μετώπου τοῦ θρόνου εἶναι τὸ μονόγραμμα τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Οἱ πέντε μεγάλοι πίνακες τοῦ μετώπου εἰκονίζουσι τὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν καὶ τέσσαρας ἀποστόλους, οἱ μικροὶ πίνακες τῶν δύο στενῶν πλευρῶν σκηνὰς ἐκ τῆς Νέας Διαθήκης καὶ οἱ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς σκηνὰς ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰωσήφ. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐπίσης διπλοῖ θρόνοι, δηλαδὴ μὲ δύο θέσεις, ὡς ὁ θρόνος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς Σοφίας, ἀλλ' ἕκαστος τῶν καθημένων εἶχεν ἴδιον ὑποπόδιον. Ὁ θρόνος τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ ἔχει εὐρύτατον μὲ κίονας ἀνακλισμόν, ἀπολήγοντα ἄνω εἰς τριγωνικὸν διάτρητον ἀέτωμα. Εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης ὁ θρόνος ἔχει σχῆμα ἐλλειψοειδές. Εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, ἄνωθεν τῶν θυρῶν τοῦ νάρθηκος, εἰς τὸν θρόνον τοῦ Παντοκράτορος, ἡ ὁριζοντία γραμμὴ τοῦ ἀνακλισμοῦ συνδέεται μετὰ τῆς ἕδρας διὰ κυρτῶν ῥάβδων ἐν εἴδει κεράτων τῆς λύρας. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ θρόνοι σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβάλλουσι τοὺς βραχίονας, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον καὶ τὴν ἀνάκλισιν, ἴσως διότι ἐμποδίζουν τὴν εὐχερῆ ἐξάπλωσιν τῶν εὐρειῶν λειτουργικῶν στολῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ βαθμιαία ὕψωσις τοῦ θρόνου. Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὁ πατριαρχικὸς θρόνος εἶχεν ὀκτὼ ἢ ἐννέα βαθμῖδας, ὁ δὲ θρόνος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Torcello ἐν Βενετίᾳ δέκα πέντε.

Νεώτεροι χρόνοι. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ θρόνος δὲν ἐκφεύγει γενικῶς τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἀρχαιοτέρων θρόνων. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, ὁ θρόνος φέρει ἀνακλισμὸν καὶ βραχίονας καὶ ὑποπόδιον, αἱ δὲ διακοσμήσεις του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέοντες ἐπὶ τῶν βραχιόνων. Παραλλαγὴν μόνον παρουσιάζει ὁ ἀνακλισμός, τὸ σχῆμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἀέτωμα. Παραδείγματα ὀνομαστοῦ θρόνου τοῦ εἴδους τούτου εἶναι: Ὁ ἐξ ὀρειχάλκου θρόνος τοῦ Dagobert, ὁ εὑρισκόμενος νῦν ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ἔργον τοῦ ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνος, καὶ ὁ ἐκ ξύλου τετράγωνος θρόνος τῶν βασιλέων τῆς Ἀγγλίας, ὁ εὑρισκόμενος ἐν τῷ Westminster, τοῦ ὁποίου ἡ ἕδρα ὑποβαστάζεται ὑπὸ δύο βρυχωμένων λεόντων. Παρόμοιοι εἶναι καὶ οἱ ἀρχιερατικοὶ θρόνοι, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἀνακλισμὸς εἶναι πυραμοειδής. Τοιοῦτοι θρόνοι τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνος ὑπάρχουσι πολλοί. Οἱ ὀνομαστότατοι αὐτῶν εἶναι οἱ θρόνοι τῶν καθεδρικῶν ναῶν τῆς Οὔλμ καὶ τῆς Ἀμιένης.

Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

—*[Λειτουργ.]* Καλοῦνται *θρόνοι* αἱ ἐν τῷ ναῷ ἕδραι, αἱ προοριζόμεναι διὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἰδίως ὅμως ἡ ἕδρα τοῦ ἐπισκόπου. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ὁ ἐπίσκοπος κατεῖχε θέσιν τινὰ ὑψηλὴν ἐν τῷ ἱερῷ βήματι. Ἡ ἐπισκοπικὴ ἕδρα (sedes) ἵστατο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χριστιανικοὺς χρόνους ὄπισθεν τῆς Ἁγίας τραπέζης καὶ ὑπὸ τὴν κόγχην, ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἐν σχήματι ἡμικυκλίου ὑπῆρχον οἱ θρόνοι τοῦ πρεσβυτερίου, οἱ ὁποῖοι, ὡς χαμηλότεροι, ἐκαλοῦντο «δεύτεροι θρόνοι» (inferiora subsellia). Ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος κατέστη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ συμβολικὴ τρόπον τινὰ παράστασις τῆς ἀνωτάτης ποιμαντορικῆς ἐξουσίας τῶν τε ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ πατριαρχῶν, θρόνοι δὲ παλαιῶν διαπρεπῶν ἐπισκόπων διετηροῦντο μετὰ μεγίστης εὐλαβείας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Εὐσέβιος περὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου (Ἐκκλ. Ἱστορ. ΣΤ' 5). Οἱ θρόνοι τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἀπετέλουν τὸ σύνθρονον, ἐπ' αὐτῶν δ' ἐκάθηντο οὗτοι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ψαλμῶν (ἐντεῦθεν καὶ *καθίσματα* ἐκλήθησαν αἱ ἀναγινωσκόμεναι ψαλμικαὶ ἑνότητες), τῶν προφητειῶν καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Μετὰ τὴν κατάφραξιν τοῦ βήματος διὰ τοῦ εἰκονοστασίου, ὅπερ ἠμπόδιζε τὴν θέαν τοῦ ἐπισκόπου, ὁ θρόνος αὐτοῦ μετηνέχθη ἐκεῖθεν, στηθεὶς ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐκοσμεῖτο ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, κατὰ δὲ τὸν ΣΤ' ἢ Ζ' αἰῶνα προσετέθη ὕπερθεν αὐτοῦ πολυτελὴς θόλος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐρεισινώτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ζωγραφεῖται ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Δ. Ν. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

—*[Πολιτ.]* Ἡ λέξις *θρόνος* εἰς τὴν πολιτικὴν γλῶσσαν σημαίνει: α') Τὴν καθέδραν τοῦ βασιλέως, τοποθετημένην εἰς τὸ βάθος μεγάλης αἰθούσης (αἴθουσα τοῦ θρόνου) ἐπὶ ὑψηλοῦ ὑποβάθρου. Συνήθως ἡ τοιαύτη καθέδρα εἶναι πολυτελῶς κατειργασμένη καὶ οὐχὶ σπανίως ἐπίχρυσος. Τὸν θρόνον ὁ Ναπολέων ἐχαρακτήρισεν ὡς «τέσσαρα τεμάχια ξύλου κεκαλυμμένα διὰ βελούδου». Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου λαμβάνουσι χώραν αἱ ἐπίσημοι δεξιώσεις τῶν πρεσβευτῶν ἢ μελῶν ἄλλης βασιλικῆς οἰκογενείας κλπ.). β') Διὰ τοῦ θρόνου νοεῖται τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, ἡ ἀπρόσωπος ἐκδήλωσις τοῦ ἄρχοντος. Ἐκ τούτου ἐπήγασε καὶ ἡ ἔκφρασις «λόγος τοῦ θρόνου» σημαίνουσα τὸν βασιλικὸν λόγον, ὃν ἐκφωνεῖ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ ἐνάρξει κυρίως τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου (βλ. λ. *βασιλικὸς λόγος*). Σήμερον εἰσέτι ἐν Ἀγγλίᾳ λέγουσιν ὁ «λόγος τοῦ θρόνου», καὶ οὐχὶ ὁ «λόγος τοῦ βασιλέως» ἢ «βασιλικὸς λόγος» ὡς ἐπεκράτησε νὰ καλῆται παρ' ἡμῖν.

Η. Γ. Κ.

— **θρόνος *ἐκκλησιῶν*** *[Κανον. Δίκ.]*. Ὅρος δι' οὗ δηλοῦται ἡ τάξις τῆς πρωτοκαθεδρίας τῶν πατριαρχῶν, ὡς καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων, τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων.

Κ. Μ. Ρ.

— **θρόνου *προβιβασμὸς*** *[Κανον. Δίκ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ πρᾶξις, δι' ἧς προάγεται μητρόπολις εἰς τάξιν ἀνωτέραν, οὕτως ὥστε νὰ ἕπηται μὲν μητροπόλεώς τινος, νὰ προηγῆται δ' ἄλλων, ἀναγραφομένου συνάμα ἐν τῷ συνταγματίῳ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῆς. Ὁ τοιοῦτος προβιβασμὸς γίνεται: α') Διὰ λόγους πολιτικούς, ἐὰν π. χ. ἡ μητρόπολις εἶναι κέντρον τῆς πολιτικῆς διοικήσεως ἢ παιδείας ἢ ἐξ αὐτῆς ὁρμῶνται φιλογενεῖς ἄνδρες· οὕτω προὐβιβάσθησαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν αἱ μητροπόλεις Πελαγωνείας τῷ 1836, Ἰωαννίνων τῷ 1842, Σάμου καὶ Ἰκαρίας τῷ 1841. β') Διὰ λόγους ἐθνικοὺς καὶ θρησκευτικούς, π. χ. διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου λαοῦ ἢ διὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ποίμνιον ἢ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Οὕτω προὐβιβάσθησαν αἱ μητροπόλεις Πρεσπῶν καὶ Λυχνιδῶν, Πόσνας καὶ Σαραγίου τῷ 1835, Πελαγωνείας τῷ 1836, Δημητριάδος τῷ 1847, Ἰωαννίνων τῷ 1842, Διδυμοτείχου τῷ 1845. Ὁ προβιβασμὸς γίνεται ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ δὴ ἐν τοῖς κλίμασι τῶν πατριαρχείων ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου διὰ συνοδικῆς πράξεως, ἐκδιδομένου εἰς διηνεκῆ ἔνδειξιν καὶ παράστασιν γράμματος παραστατικοῦ καὶ ἀποφαντικοῦ (ἐκκλησιαστικοῦ εὐεργετηρίου). Τὸ τοιοῦτον γράμμα, καταστρωννύμενον ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι, ἐπιδίδοται ἢ πέμπεται τῷ μητροπολίτῃ τῆς προβιβασθείσης μητροπόλεως. Ὁ τοῦ θρόνου προβιβασμὸς γίνεται εἴτε εἰς τὸ διηνεκές, εἴτε ἐφ' ὅσον προΐσταται τῆς μητροπόλεως ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ προβιβασμοῦ αὐτῆς ἀρχιερεύς, ὑπὲρ οὗ προσωπικῶς γίνεται ὁ προβιβασμός, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἢ τὴν μετάθεσιν ὁ προβιβασμὸς δὲν θὰ διατηρῆται, βαθμολογουμένης τῆς μητροπόλεως κατὰ τὴν πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ προσήκουσαν αὐτῇ τάξιν. Τοῦτο λ. χ. ἐγένετο ὡς πρὸς τοὺς μητροπολίτας Δημητριάδος Μελέτιον τῷ 1841, Διδυμοτείχου Βησσαρίωνα ὡσαύτως τῷ 1841 καὶ Μελέτιον τῷ 1849. Ὁ προβιβασμὸς ἀποτέλεσμα ἔχει ὅτι ὁ μητροπολίτης, οὗ ἡ μητρόπολις προβιβάζεται, τῇ τάξει τὴν στάσιν καὶ ἕδραν θὰ ἔχῃ μετὰ τὸν ἀρχιερέα τῆς ἐν τῇ συνοδικῇ πράξει μνημονευομένης μητροπόλεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Μ. Ράλλη,* Περὶ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ θρόνου κατὰ τὸ Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 1924. — *Τοῦ αὐτοῦ,* Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τεῦχ. Α', 1927, σελ. 91 - 92.

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Θρόνος (τὸ) *[Γεωγρ.]*. Ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος τῆς ἐπαρχίαν Ἀμαρίου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Κάτ. (1928) 136. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Γέννα* (κάτ. 83), *Καλογέρου* (κάτ. 224) καὶ *Κλησίδι* (κάτ. 26). Τὸ ὄνομα προέρχεται ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς *Σιβρύτου*, ἥτις ἔκειτο ἐνταῦθα, ὅπου εἶναι καταφανῆ τὰ λείψανα ἀρχαίας πόλεως, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ πρὸς Δ λόφου (*Θρονιανὴ Κεφάλα*).

Ε. Γ.

θρούμπα (ἡ)· ἰδίᾳ πληθ. *θροῦμπες*· αἱ ὥριμοι καὶ οὕτως ἐδώδιμοι ἐλαῖαι, ἀρχ. *δρυπεπής*· || κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *θύμβρα ἡ κοινὴ* (Satureia vulgaris) καὶ *θύμος ὁ κεφαλωτὸς* (Thymus capitatus).

θρούμπι (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῶν φυτῶν *μικρομερὶς ἡ ἑλληνικὴ* (Micromeria graeca), *θύμβρα* ἡ *κοινὴ* (Satureia vulgaris) καὶ *κίστος ὁ λαχναῖος* (Cistus inganus).

θρουμπὶ (τὸ) *[Βοτ.]*. Ἑτέρα κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θύμβρα ἡ κοινὴ* (Satureia vulgaris).

θροῦνα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *βελλαρδία ἡ τρισσόχειλος* (Bellardia trixago).

θροῦς, *—οῦ* (ὁ)· θόρυβος, σύμμεικτος ἦχος, βοὴ ὑπόκωφος: «ὁ θροῦς τῶν φύλλων», ἄλλως *ψιθύρισμα.*

Θροφαρὶ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κορινθίας τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 168. Ἔχει δάση ἐκ πευκῶν, ἐξ ὧν ἀπολαμβάνεται ῥητίνη, καὶ παράγει δημητριακά, σιτηρὰ καὶ σταφίδα. Συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ Ξυλοκάστρου (ὧραι 2) καὶ τῆς Σικυωνίας (ὧραι $3^1/_2$).

Δ. Ε. Μ.

θροῶ (*—έω*)· κάμνω θόρυβον, βοήν, ὁμιλῶ δυνατά, φωνάζω· || παθ. *θροοῦμαι*· φοβοῦμαι ταράττομαι.

θρυαλλίδιον (τό)· μικρὰ θρυαλλίς.

θρυαλλιδοθέτης (ὁ) *[Ναυτ. Φάρ.]*· βλ. λ. *ἐμβόλαιον.*

θρυαλλίς, *—ίδος* (ἡ)· ἐλλύχνιον, κοιν. *φιτίλι*: «θρυαλλὶς λύχνου, —λαμπτῆρος, —λαμπάδος», «ἐμπυρευτικὴ θρυαλλὶς» κοιν. *μίτσα.*

—*[Μεταλλευτ.]* Καλεῖται *θρυαλλὶς* κυλινδρικὸν πλέγμα ἐκ καννάβεως, βάμβακος ἢ ἰούτης, ἐμβεβαπτισμένον εἰς εὐφλέκτους ὕλας ἢ περιέχον τοιαύτας πρὸς μετάδοσιν τοῦ πυρὸς εἰς ἐκρηκτικὰς ὕλας. Ἡ θρυαλλὶς ἀνάπτεται εἰς τὸ ἓν ἄκρον καὶ καιομένη σχετικῶς βραδέως ἐπιτρέπει τὴν ἔγκαιρον ἀπομάκρυνσιν τοῦ μεταδίδοντος τὸ πῦρ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἐκρήξεως. Αἱ παλαιότεραι θρυαλλίδες ἦσαν νήματα βάμβακος ἐμβεβαπτισμένα εἰς θεῖον ἐν τετηκυίᾳ καταστάσει. Εἰς τὰς ὑπονόμους (φουρνέλα) τὸ πῦρ μετεδίδετο ἐντὸς τῆς ὀπῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς θειούχου θρυαλλίδος μέχρι τῆς πυρίτιδος δι' ἄπτρας, ἀποτελουμένης ἐκ σωλῆνος ἀχύρου πλήρους πυρίτιδος, ἢ διὰ τεμαχίων χάρτου ἐμβεβαπτισμένων εἰς μεῖγμα κόνεως πυρίτιδος καὶ ἀραιᾶς διαλύσεως ἀραβικοῦ κόμμεως καὶ συνεστραμμένων εἰς κώνους. Ἤδη τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἐναύσεως τῶν ὑπονόμων ἀντικατεστάθη διὰ τῆς χρήσεως τῆς θρυαλλίδος Bickford (1831), ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ συνεστραμμένων νημάτων ἰούτης ἢ βάμβακος, ἐμπεποτισμένων διὰ κόνεως πυρίτιδος καὶ περιβαλλομένων διὰ δύο ἢ τριῶν ἑλικοειδῶν περιβλημάτων ἰούτης. Τὸ οὕτω σχηματιζόμενον σχοινίον ἀλείφεται διὰ κόλλας, τάλκης, πίσσης ἢ γουτταπέρκας (καταλλήλου διὰ τὴν ἔναυσιν ὑπὸ τὸ ὕδωρ). Τὸ πῦρ μεταδίδεται μέχρι τῆς ὑπονόμου ἀπ' εὐθείας προκειμένου περὶ πυρίτιδος ἢ εἰς τὸ καψύλιον ἢ ἔναυσμα προκειμένου περὶ ἐκρηκτικῶν ὑλῶν ἐχουσῶν ἀνάγκην αὐτοῦ (δυναμῖτις κλπ.). Αἱ θρυαλλίδες καίονται μὲ ταχύτητα 0,50 ἕως 1.00 μ. κατὰ πρῶτον λεπτόν. Τὸ λεγόμενον *ἐκρηκτικὸν σχοινίον* ἢ *ἀκαριαία θρυαλλίς*, ἀποτελεῖται ἐκ μολυβδοσωλῆνος (ἢ κασσιτερίνου σωλῆνος) ἐσωτερικῆς διαμέτρου 2 ἕως 2.5 χσμ., περιέχοντος βαμβακοπυρίτιδα ἢ κάλλιον τρινιτροτολυόλην, ὅστις ἀνάπτεται διὰ θρυαλλίδος καὶ καψυλίου ἢ ἠλεκρικοῦ καψυλίου. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὸ στράτευμα δι' ἀνατινάξεις καὶ ἐν γένει διὰ τὴν σύγχρονον ἔναυσιν πολλῶν ὑπονόμων. Ἄλλοι τρόποι μεταδόσεως τοῦ πυρὸς εἰς τὰς ὑπονόμους εἶναι ἡ χρῆσις ἠλεκτρικοῦ καψυλίου καὶ ἠλεκτρικῶν ἀγωγῶν διὰ τὴν σύγχρονον ἀνάφλεξιν πολλῶν γομώσεων.

Θ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

— *Πυροβολ.]* *Θρυαλλὶς* ἐκαλεῖτο ἡ ἐκ φυτικῆς οὐσίας (καννάβεως ἢ λίνου) ταινία, δι' ἧς μετεδίδετο τὸ πῦρ εἰς τὰ πρῶτα φορητὰ ὅπλα (ἀρκεβούζια, μουσκέτα, κτλ.) καὶ εἰς τὰ παλαιὰ πυροβόλα ἔκ τινος παρακειμένης πυρᾶς. Ἡ θρυαλλὶς ἐχρησιμοποιήθη διὰ μὲν τὰ ὅπλα μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ *ἐντρόχου ἐμπυρέως* (1550), διὰ δὲ τὰ πυροβόλα μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανικῶν *ἐκκαυμάτων* (1850).

Ν. Θ. Κ.

θρύλημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θρυλεῖν, τὸ περί τινος θρυλούμενον, λόγος, διάδοσις, φήμη.

θρυλικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θρῦλον, εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν, ἡρωικός, περίφημος, ἔνδοξος.

θρῦλος (ὁ)· ἡ προφορικὴ παράδοσις, ἡ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν παράδοσις ἡρωικοῦ ἢ σπουδαίου τινὸς κατορθώματος: «ὁ περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα θρῦλος».

θρυλῶ (*—έω*)· διασπείρω λόγον, διαδίδω (ἀρχ.)· || παθ *θρυλεῖται*· διαδίδεται, λέγεται ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, κοινολογεῖται: «τὸ θρυλούμενον ἀπόρρητον» (ἀρχ.), «θρυλεῖται ὅτι...».

θρύμμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θρύπτειν, σύντριμμα, κομμάτι· καθόλου, κλάσμα τι, μικρὸν τεμάχιον, ἀπόθραυσμα, κοιν. *τρίμμα.*

θρυμματίζω· μεταβάλλω τι εἰς θρύμματα, συντρίβω, θραύω, τσακίζω, κομματιάζω: «θρυμματίζω ὑέλινα ἢ πήλινα σκεύη».

θρυμματὶς (ἡ), καὶ ***ἐνθρυμματὶς*** *[Ἀρχ.]*. Εἶδος πλακοῦντος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὁ ὁποῖος κατεσκευάζετο ἐκ σεμιδάλεως, λίπους καὶ συκαλίδων, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ *ἔνθρυπτον.*

Ν. Α.

θρυμμάτισις (ἡ), καὶ ***θρυμματισμὸς*** (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θρυμματίζειν, μεταβολὴ εἰς θρύμματα, οἷον ὑαλίνων ἢ πηλίνων σκευῶν.

Digitized by Google

Θρυόεσσα *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Θρύον*.

θρυόθωρος (ὁ) (Thryothorus) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰγιθαλιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ ἰθαγενῆ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ κυρίως τῆς Βραζιλίας. Δ. Ν. Π.

Θρύον, καὶ *Θρυόεσσα* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἀκροτάτη τῆς ἐπαρχίας Ἤλιδος, κληθεῖσα, κατὰ Στράβωνα, οὕτως ἀπὸ τῶν αὐτόθι φυομένων θρύων. Ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ἀλφειοῦ, ὅπου πόρος αὐτοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἑτέρα ὀνομασία της *Πόρος Ἀλφειοῦ*. Ὁ κάτοικος *Θρυΐτης* καὶ *Θρυούντιος* (βλ. καὶ λ. *Ἐπιτάλιον* καὶ *Ἀγουλινίτσα*).

θρύον (τὸ) (Imperata) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, περιλαμβάνον 5 εἴδη ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογείων χωρῶν καὶ ἐν γένει τῶν θερμῶν κλιμάτων. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, μὲ μακρὰς μεταξίνας τρίχας εἰς τὰς ἀνθισμένας κορυφάς, χρήσιμα εἰς τὴν ἰατρικήν, τινὰ δὲ καὶ κοσμητικά. Παρ' ἡμῖν εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὰς λαϊκὰς ὀνομασίας *θρύος, βούτημα, βούτομο, δεματιά, δεματόχορτο* κλπ. Γνωστότερα εἶναι: *Θρύον τὸ κυλινδρικὸν* (Imperata cylindrica), ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν, δυσκόλως δυνάμενον νὰ καταστραφῇ. Παρέχει ὑλικὸν πρὸς κάλυψιν στεγῶν. *Θρύον τὸ ζαχαρανθὲς* (Imperata sacchariflora), καλλωπιστικὸν χόρτον· καὶ *θρύον τὸ κερκοφόρον* (Imperata caudata), χρήσιμον εἰς τὴν χαρτοποιίαν. Αἱ ρίζαι του χρησιμεύουν ὡς διουρητικὸν· καὶ ἄλλα. Κ. ΠΑΠ.

θρύος (ὁ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θρύον* (βλ. λ.) *τὸ κυλινδρικὸν* (Imperata cylindrica).

θρυπτάση (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *ἔνζυμον* καὶ *θρυψίνη*.

θρυπτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ θρύπτειν, πρὸς τὸ συντρίβειν, ὁ συντρίβων· ‖ μεταφ. ὁ θρυπτόμενος, ἡδυπαθής, φιλήδονος, μαλθακός, γυναικώδης. — Ἐπίρρ. ***θρυπτικῶς***.

θρυπτοφάνη (ἡ) ἢ α-*ἀμινο*-β-[β-*ινδολυλο*]*προπιονικὸν ὀξὺ* *['Οργ. Χημ.]*, Κυκλικὸν ἀμινοξὺ τοῦ τύπου

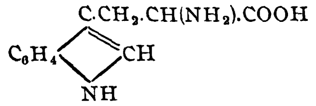

λαμβανόμενον δι' ὑδρολύσεως τῶν πρωτεϊνῶν. Ἐκλήθη οὕτως ὡς ληφθὲν τὸ πρῶτον διὰ θρυπτικῆς πέψεως τῶν πρωτεϊνῶν. Ἔχει σπουδαίαν βιολογικὴν σημασίαν. Σ. Γ.

θρύπτω, ἀόρ. *ἔθρυψα—ἐθρύφθην*· συντρίβω, θραύω, κομματιάζω, θρυμματίζω· ‖ παθ. *θρύπτομαι*· γίνομαι φιλήδονος, ἡδυπαθής, ἀσελγής· ‖ ὡραΐζομαι, σεμνύνομαι, κοιν. *καμαρώνω, κάμνω τσακίσματα*· ‖ φέρομαι ἀλαζονικῶς, ἐπαίρομαι, κομπορρημονῶ.

θρυψίνη (ἡ), ἢ ***θρυπτάση*** *[Χημ.]*. Ἔνζυμον πρωτεολυτικὸν ἀπαντῶν εἰς τὸ παγκρεατικὸν ὑγρὸν καὶ δρῶν ἐν ἀλκαλικῷ μέσῳ. Ἡ διὰ τῆς θρυψίνης διάσπασις τῶν λευκωμάτων βαίνει μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ πολυπεπτιδίων καὶ ἀμινοξέων. Ἡ θρυψίνη σχηματίζεται ἐκ τῆς προδρόμου ζυμογόνου οὐσίας, τοῦ *θρυψινογόνου* (βλ. λ.). Σ. Γ.

θρυψινογόνον (τό)· βλ. *θρυψινογόνος*.

θρυψινογόνος (ἡ), καὶ ***θρυψινογόνον*** (τό). Αὕτη ὑπάρχει ἐντὸς τῶν ἀδενικῶν κυττάρων τοῦ παγκρέατος, ὡς καὶ ἐντὸς τοῦ ἐκκρινομένου παγκρεατικοῦ ὑγροῦ· εἶναι δὲ ἄδρανὴς ἐπὶ τῆς πέψεως τῶν λευκωμάτων, καθ' ὅσον αὕτη εἶναι πρόδρομος ζυμογόνος οὐσία· καθίσταται ὅμως δραστικὴ διὰ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς εἰς *θρυψίνην*, τῇ ἐπιδράσει οὐσίας τινός, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὸ ἐντερικὸν ὑγρόν, τῆς καλουμένης *ἐντεροκινάσης*. Ι. Ν. Μ.

θρύψις, *—εως* (ἡ)· ἐνέργεια τοῦ *θρύπτειν* ἢ *θρύπτεσθαι*, συντριβή, τσάκισμα· ‖ μαλθακότης, τρυφηλότης, πολυτέλεια· ‖ βίος ἀσελγής.

θρῶς (τὸ) *[Ναυτ.]*· βλ. λ. *ἕδρανον ὤσεως*.

θύα (ἡ) *[Βοτ.]*. Οὕτω καλεῖται ὑπὸ Θεοφράστου τὸ φυτὸν *καλλιτρὶς ἡ ἀρθρωτὴ* (Callitris quadrivalvis).

Θυάγγελα, καὶ ***Συάγγελα*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Καρίας (βλ. λ. *Θεάγγελα*).

Θυάδες (αἱ) *[Μυθολ.]*. Ἑτέρα ὀνομασία τῶν *Βακχῶν* (βλ. λ.).

Θύαμις *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἠπείρου (κοιν. *Καλαμᾶς*), ὁ ὁποῖος ἀπετέλει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ φυσικὰ ὅρια μεταξὺ Θεσπρωτίας καὶ Χαονίας, χωρίζει δὲ καὶ σήμερον εἰς τὸν κάτω αὐτοῦ ροῦν τὴν ἐπαρχίαν Παραμυθίας ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Φιλιατῶν. Πηγάζων ἀρχικῶς ἐκ χαράδρας κειμένης παρὰ τὸ χωρίον *Κακόλακκος*, εἰς τὰς νοτίους ὑπωρείας τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πωγωνίου ὄρους *Νεμέρτσκα* (κορυφὴ Τούμπα), μετὰ 24 περίπου ὡρῶν ὀφιοειδῆ ροῦν ἐκβάλλει διὰ δύο στομίων εἰς τὴν θάλασσαν ἀντικρὺ τῆς Κερκύρας, μεταξὺ τῶν κόλπων Σαγιάδος καὶ Γουμενίτσης, ἔνθα ἡ πεδιὰς τοῦ Ραΐου. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ χωρίου Φραστανᾶ, ἀπέχοντος μίαν καὶ πλέον ὥραν ἐκ τῆς ἀρχικῆς πηγῆς νοτιανατολικῶς, εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Λαμπάνστα*. Ἐντεῦθεν δὲ ὀγκούμενος διὰ τῶν ὑδάτων νέας πηγῆς, τῆς Γκλάβας, ὀνομάζεται *Κορμὸς* (ἢ *Γορμός*). Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν διέρχεται διὰ χαράδρας, ἐπὶ τῶν βραχωδῶν πλευρῶν τῆς ὁποίας δεξιὰ μὲν κεῖται τὸ χωρίον Λαχανόκαστρον, ἀριστερὰ δὲ τὰ ἐρείπια παλαιοῦ φρουρίου. Κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς χαράδρας ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ξυλίνη γέφυρα καὶ ὀλίγον κατωτέρω προστίθενται εἰς τὸν ποταμὸν τὰ ὕδατα νέας μεγάλης πηγῆς. Ἐντεῦθεν ὁ Κορμὸς στρέφεται πρὸς νότον ἐντὸς φάραγγος καὶ μετὰ δύο ὥρας διέρχεται τὴν γέφυραν τὴν ζευγνύουσαν αὐτὸν παρὰ τὴν θέσιν Ἅγιοι, καὶ παραρρέει τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πεδιάδος Βελλᾶς παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Σιούτιστα ἢ Κασιδιάρι. Μετὰ ροῦν ἑτέρων δύο ὡρῶν διὰ τῆς πεδιάδος ταύτης συναντᾷ παρὰ τὰ χωρία Βροντισμένη καὶ Ζαγόριανη τὸν ἕτερον βραχίονα, τὸν κυρίως *Καλαμᾶν*, ὁ ὁποῖος παραρρέει τὴν ἀντίθετον ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς αὐτῆς πεδιάδος, πηγάζων ἐκ τοῦ λόφου Προφήτης Ἠλίας ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως Δολιανῶν, εἰς ἀπόστασιν μόλις τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας. Ἐντεῦθεν ὁ ποταμὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα πλέον Καλαμᾶς (ἐκ τοῦ παρὰ τὰς πηγὰς αὐτοῦ μεγάλου καλαμῶνος ἴσως), διασχίζων πρὸς νότον τὴν εὔφορον πεδιάδα Μαζαρακίου, σχηματίζει παρὰ τὸ χωρίον Γλίζανην καταρράκτην, καταπίπτων ἐκ βράχου 95 ποδῶν ὕψους, καὶ ἀφοῦ δεχθῇ παρὰ τὸ χωρίον Ραΐκον τὸν παραπόταμον *Θερινὸν* (Μόλιτσα) ἐκ τῆς Ὀλύτσικας (Τομάρου) διέρχεται παρακάτω πρὸ τοῦ χωρίου Λίθινου ἀπὸ φυσικὴν γέφυραν, τὸ Θεογιόφυρο, κειμένην ἐπὶ θέσεως τερπνοτάτης, παρὰ τὴν μονὴν τῶν Πατέρων τῆς περιφερείας Ζίτσης, ἣν ἐξύμνησεν ἡ μοῦσα τοῦ Βύρωνος. Μετὰ ταῦτα διερχόμενος πρὸ τῶν χωρίων Ἄνω καὶ Κάτω Ζάλογγο εἰσέρχεται εἰς φαραγγώδη κοίτην διευθυνόμενος νοτιοδυτικῶς καὶ μετά τινων ὡρῶν πορείαν στρέφεται ἀπὸ τοῦ χωρίου Μενίνα, ἔνθα διασταυρώνει τὴν βατὴν ὁδὸν Παραμυθίας—Φιλιατῶν, πρὸς δυσμὰς καὶ ἐντὸς ὁμαλῆς πλέον κοίτης κυλιόμενος ἡσύχως καὶ μᾶλλον πλωτὸς φθάνει μετ' ὀλίγας ἀκόμη ὥρας εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων, ὁ Θύαμις δέχεται κατὰ τὸν ροῦν αὐτοῦ καὶ πολλοὺς ἄλλους παραποτάμους καὶ ρύακας. Ἐξ αὐτῶν οἱ σπουδαιότεροι εἶναι: ὁ *Νεζερὸς* χυνόμενος εἰς τὸν Θύαμιν κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Βελλῶν, καὶ ὁ μεγαλύτερος ὅλων ὁ ποταμὸς *Λογγοβίτζα* ἢ *ποταμὸς τῆς Βράνιας* καλούμενος, πηγάζων ἐκ τοῦ βουνοῦ τῆς Γλούστας, χωρίου τῶν Φιλιατῶν, καὶ εἰσβάλλων εἰς τὸν Θύαμιν παρὰ τὰ χωρία Ρεβενὸν καὶ Βλαχώρι. Ὁ ποταμὸς Θύαμις ἢ μᾶλλον ὁ Καλαμᾶς κατέστη κατὰ τὴν παρελθοῦσαν γενεὰν πολὺ γνωστός, τεθεὶς ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τοῦ Βερολίνου (1878) ὡς ὅριον τῶν ἑλληνικῶν ἐν Ἠπείρῳ διεκδικήσεων. Κ. Γ.

— Θυάμιδος ἐπαρχία *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων τῆς Ἠπείρου, πρώην Φιλιατῶν καλουμένη, κατέχουσα τὸ δυτικὸν πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος τοῦ νομοῦ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας. Τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διαρρέει ὁ ποταμὸς *Θύαμις* (κοιν. *Καλαμᾶς*), ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε. Πρὸς Β ὁρίζεται ὑπὸ τῆς Ἀλβανίας, πρὸς Ν ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Παραμυθίας, πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ πρὸς Α ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων καὶ Τσαρακοβίστας. Τὰ κυριώτερα τῶν ὀρέων τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶναι τὰ τοῦ Τσαμαντᾶ. Ἡ διὰ τῆς θαλάσσης ἐπικοινωνία γίνεται διὰ δύο λιμένων, τῆς Ἡγουμενίτσης καὶ τῆς Σαγιάδας. Ἁμαξιτῶν ὁδῶν στερεῖται παντελῶς. Ἤδη εὑρίσκεται ὑπὸ κατασκευὴν ἡ ὁδὸς Ἰωαννίνων—Ἡγουμενίτσης καὶ Πρεβέζης—Παραμυθίας—Φιλιατῶν—Σαγιάδος, δι' ὧν ἡ ἐπαρχία αὕτη θὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν θάλασσαν. Ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία, πεδινὴ οὖσα κατὰ τὸ πλεῖστον, περιλαμβάνει 95 χωρία, ἀποτελοῦντα 76 κοινότητας, κατοικουμένας (1928) ἀπὸ 31.834 κατοίκους ἀσχολουμένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἄλλα ἐπαγγέλματα· λόγῳ τοῦ ἀγόνου τοῦ ἐδάφους πλεῖστοι μεταναστεύουν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἰδίως. Τὰ μάλιστα εὐδοκιμεῖ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡ ἐλαία, ἐξ ἧς παράγεται ἔλαιον ἀρίστης ποιότητος, «*Φιλιατιώτικο*» κοινῶς καλούμενον, ὡς καὶ θαυμάσιαι φαγώσιμοι ἐλαῖαι τῆς Ὀσδίνας (νῦν Πέντε Ἐκκλησίαι). Ἐκτὸς τούτων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Θυάμιδος καλλιεργεῖται καὶ ὄρυζα μικρᾶς ὅμως ποσότητος. Ἐκ τῶν κατοίκων περὶ τὰς 10 χιλιάδας εἶναι Ἀλβανοὶ Μουσουλμᾶνοι, ὁμιλοῦντες ἐκτὸς τῆς ἀλβανικῆς καὶ τὴν ἑλληνικήν. Ἐκ τούτων περὶ τὰς 4 χιλιάδας κατοικοῦν τὰ χωρία Ἀρβενίτσα, Γραικοχώρι, Παλαιοκκλήσι, Ἡγουμενίτσα, Κορύτιανη, Βράτιλα, Κολεσάτι, Μαυρούδι Τροπαιοῦχος, Πηγαδούλια, Σηλιάβι, Σούβλιασι (νῦν Ἅγιος Βασίλειος), Φιλιάτες, Πλαταριά, Πέστιανη, Παλαιοχώρι, ἀποτελοῦντες μικρὰν μειονότητα ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Τὰ χωρία ὅμως Βάρφανη, Βραχωνᾶς, Βρυσίλα, Μοῦρτος, Μακροχώρα, Δράμεση, Καλπάκι, Κούτσι, Κοτσίνα, Λιόψι, Νίστα, Νουνεσάτι, Πιτσάρι, Ντόλιανι, Ρίζιανη, Σαλίστα, Σεϊνμέριζα, Σαράτι, Σκέφαρι, Σκορπιῶνας, Σολοπιὰ καὶ Σπάταρη κατοικοῦνται ὑπὸ 6 χιλιάδων κατοίκων, ἁπάντων Ἀλβανῶν Μουσουλμάνων. Οἱ Μουσουλμᾶνοι τῆς ἐπαρχίας Θυάμιδος ὡς Ἀλβανοὶ τὴν καταγωγὴν (Τσάμηδες) ἐξῃρέθησαν τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ ἀπολαύουν τῶν εὐεργετημάτων τῶν μειονοτήτων, ἤτοι ἀνεξιθρησκείας, ἐκπαιδεύσεως κ. ἄ. Ἕδρα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἡ κωμόπολις *Φιλιάται*, ὅπου ἑδρεύει καὶ ὁ ἔπαρχος. Ἔχει ἡμιγυμνάσιον, διδασκαλεῖον νηπιαγωγῶν, ἐθνικὸν οἰκοτροφεῖον θηλέων, εἰρηνοδικεῖον, ἐπιθεωρητὴν δημοτικῶν σχολείων, ἀστυνομίαν, τηλεγραφεῖον, ταχυδρομεῖον, δασονομεῖον, ταμεῖον καὶ ἐφορείαν. Ἄλλοτε ἦτο καὶ ἕδρα μητροπολίτου, τιτλοφορουμένου Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου, ἤδη ὅμως ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν μητρόπολιν Παραμυθίας. Ὀνομασταὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἀκμάσασαι ἄλλοτε μοναὶ τοῦ Γηρομερίου καὶ τῆς Καμύτσανης ὡς καὶ ἡ τοῦ Ραγιοῦ, Μακρυαλέξη καὶ Παγανιῶν. Χ. Ι. Σ.

Θύαμος *[Γεωγρ.]*. Γυμνὸν ὄρος τοῦ φλύσχου τῆς δυτικῆς Αἰτωλίας, τὸ ὁποῖον πάλαι ἐσχημάτιζε τὰ ὅρια τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ Ἀμφιλοχίας. Κατὰ τὸν Heuzey τοῦτο εἶναι τὸ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Σαρδίνινα ὄρος, καλούμενον σήμερον *Κούτουπας*. Ι. Σ. Σ.

— Θυάμου, τέως δῆμος —. Δῆμος, ὀνομαζόμενος οὕτως ἐκ τοῦ παρακειμένου ὁμωνύμου ὄρους, ἀνήκων εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Περιελάμβανε 10 χωρία, τὰ ὁποῖα σήμερον ἀποτελοῦσι τρεῖς κοινότητας, τὴν τοῦ *Πατιοπούλου* (ἢ Συντέκνου) μὲ 15 συνοικισμούς, τὴν τῆς *Βαλμάδας* μὲ 8, καὶ τὴν τῆς *Φλωριάδος* μὲ 7. Ι. Σ. Σ.

Θυάτειρα *[Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ Λυδίας, εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τμῆμα αὐτῆς κειμένη, παρὰ τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Μυσίας. Ὁ Σέλευκος εἶχεν ἐγκαταστήσει εἰς ταύτην πολυαρίθμους Μακεδόνας καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως ἡ πόλις ἤκμασε. Κατὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ρωμαίων πολεμικὰς ἐνεργείας τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ', ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ βάσις τῶν πολεμικῶν ἐναντίον ἐκείνων ἐπιχειρήσεών του. Ἡ ἀκμὴ καὶ λαμπρότης τῆς πόλεως, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὴν ἐπιθέτων, «μεγίστη, λαμπροτάτη, διασημοτάτη» ηὔξησε κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτε ὁ μὲν Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε πολλὰς ὁδούς, διὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν τὰ Θυάτειρα μετ' ἄλλων ὁμόρων πόλεων, ὁ δὲ Ἀδριανὸς καὶ Καρακάλλας διεκόσμησαν τὴν πόλιν καὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς κατοίκους της διάφορα προνόμια (ἰδίαν δικαστικὴν σύνοδον).

Τὰ Θυάτειρα ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς τὰς ὁποίας διεδόθη ὁ Χριστιανισμός. Πρὸς τὴν χριστιανικὴν κοινότητα ταύτης γράφει ὁ Ἰωάννης τὴν γνωστὴν εἰς τὴν Ἀποκάλυψίν του ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνει τὴν πόλιν μεταξὺ τῶν ἑπτὰ ἀστέρων τοῦ Χριστιανισμοῦ, γράφων: «Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν πίστιν». Ἐκ Θυατείρων κατήγετο ἡ Λυδία, ἡ πρώτη Χριστιανὴ τῆς Μακεδονίας, βαπτισθεῖσα ἐν Φιλίπποις ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τὰ Θυάτειρα ἦσαν ἐν ἀκμῇ καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἀκόμη χρόνους, μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὅτε ἐπλημμύρισαν τὴν Μ. Ἀσίαν αἱ τουρκικαὶ ὀρδαὶ καὶ τὰ Θυάτειρα καταληφθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων μετωνομάσθησαν *Ἂκ-Χισὰρ* (βλ. λ.).

Λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἕνεκα τῶν πεφημισμένων ἵππων της ἐκαλεῖτο καὶ *Εὔιππη*, εὑρίσκονται εἰς τὸ σημερινὸν *Ἀξάριον*, ὡς εἶχον μετονομάσει οἱ Ἕλληνες τὸ Ἂκ-Χισάρ. Μονογραφίαν περὶ Θυατείρων ἔχει γράψει ὁ ἀρχαιολόγος Κλέρκ. Τῆς πόλεως ταύτης διεσώθησαν καὶ νομίσματα, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων καὶ τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Τῶν ἀρχαιοτέρων, τὰ μὲν ἀργυρᾶ εἶναι κιστοφόροι τῶν συνήθων τύπων, φέροντες ἐν τῷ πεδίῳ τὰ γράμματα ΘΥΑ καὶ ΒΑ καὶ ΕΥ (τὰ τελευταῖα σημαίνουσι βασιλέως Εὐμένους), τὰ δὲ χαλκᾶ (τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος) φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως κεφαλὴν Ἀπόλλωνος, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΥΑΤΕΙΡΗΝΩΝ καὶ τρίποδα ἐν στεφάνῳ. Τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΘΥΑΤΕΙΡΗΝΩΝ, τὰ γράμματα ΑΝΘ (σημαίνοντα ἀνθύπατος), τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου καὶ ἄλλα τούτων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκόπησαν, ἄλλα δὲ ὄχι. Κύριοι τύποι τούτων εἶναι ἀνὴρ κατακείμενος (ὁ ποταμὸς Λύκος ἢ Ὕλλος), μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ

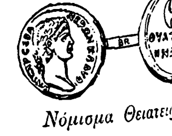

Νόμισμα Θυατείρων.

Digitized by Google

λις, γυνὴ κρατοῦσα δᾷδας (ἡ Σελήνη), Ἀμαζών, διπλοῦς πέλεκυς, Ἀμφίων καὶ Ζῆθος δεσμεύοντες τὴν Δίρκην εἰς ταῦρον κ. ἄ. Διεσώθησαν καὶ νομίσματα τῶν Θυατείρων συμμαχικὰ μετὰ τῆς Σμύρνης. ΚΑΨ.

—[Στρατ. Ἱστορ.] Τῇ 8ῃ Ἰουνίου 1920 προελάσαν τὸ ἑλληνικὸν σῶμα στρατοῦ Σμύρνης, ἀπὸ τῆς διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καθορισθείσης ζώνης κατοχῆς περὶ τὴν Σμύρνην, κατέλαβε διὰ τοῦ 5/42 συντάγματος εὐζώνων τὴν πόλιν, πρὸς ἣν συνέκλινον τότε συγχρόνως προσπάθειαι τῆς μεραρχίας Ἀρχιπελάγους, ὁρμηθείσης ἀπὸ Περγάμου, τῆς μεραρχίας Σμύρνης ἀπὸ τῆς περιοχῆς Μαγνησίας καὶ τῆς XIII μεραρχίας μετὰ τῆς ταξιαρχίας ἱππικοῦ, ἐκκινησασῶν ἀπὸ τῆς περιοχῆς Κασαμπᾶ-Ἀχμετλῆ. Εἶτα τὸ σῶμα στρατοῦ Σμύρνης ἐξηκολούθησε τὴν προχώρησιν αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ μετὰ νικηφόρους συμπλοκὸς παρὰ τὴν στενωπὸν τῆς Χάρτας (βορείως τοῦ Ἀξαρίου), παρὰ τὴν Κερασοῦντα καὶ παρὰ τὴν Προῦσαν μετὰ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἀτάκτων τουρκικῶν σωμάτων (τσέτηδων) ἐπεξέτεινε πρὸς Β τὴν ἑλληνικὴν ζώνην κατοχῆς μέχρι τῆς Κίου, τοῦ Γενῆ Σεχὶρ καὶ τοῦ Ἄκ-Σοῦ (ἀνατολικῶς τῆς Προύσης), ἀποκόψαν πᾶσαν ἐπικοινωνίαν τοῦ κεμαλικοῦ τουρκικοῦ κράτους μετὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος, ἐνῷ τὸ Α΄ σῶμα στρατοῦ προελάσαν πρὸς Α ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Καΰστρου εἶχε συγχρόνως καταλάβει τὸ Οὐσάκ. Τὸν τουρκικὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως πολυειδῶς εἶχε προστατεύσει, διαρκούσης τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς, ἡ ἀκμάζουσα ἐν τῇ πόλει ἑλληνικὴ κοινότης, ἥτις ὅμως κατεσφάγη, κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1922, ὑποχωρήσαντος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας. Οἱ Τοῦρκοι σύνοικοι ὡδήγησαν εἴς τινα χαράδραν παρὰ τὴν πόλιν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους Θυατείρων, ὅπως δῆθεν διασώσωσιν αὐτοὺς ἐκεῖ, ἀλλ' ὅπου ὅμως ὁμαδικῶς κατέσφαξαν αὐτοὺς ἄτακτα τουρκικὰ στίφη κατὰ τὸν σκληρότερον τρόπον, πλὴν νεαρῶν τινων γυναικῶν, αἵτινες διεσώθησαν καὶ ὁδηγηθεῖσαι εἰς χαρέμια ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισμόν. Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

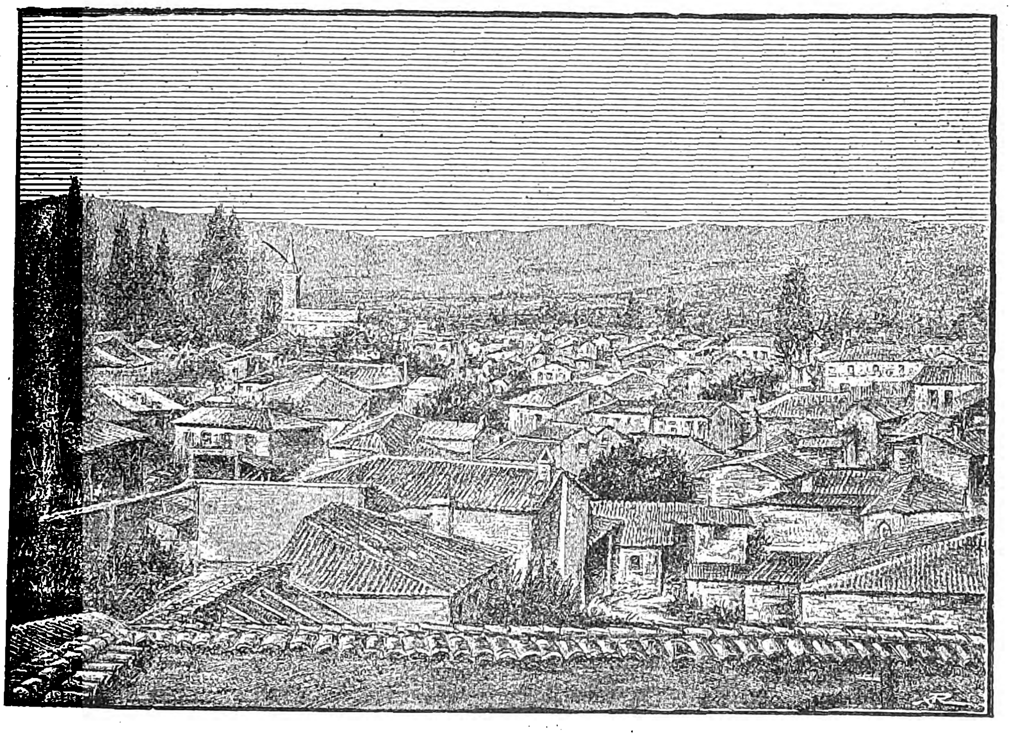

Ἄποψις τῶν Θυατείρων.

Θύβαρνα, ἢ ***Θύμβραρα*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Λυδίᾳ, πρὸς δυσμὰς τῶν Σάρδεων, ἐπὶ τοῦ Πακτωλοῦ, παραποτάμου τοῦ Ἕρμου (*Διοδ. Σικελ.* XIV, 80). Ὁ Ξενοφῶν ὀνομάζει αὐτὴν «τὰ Θύμβραρα», ὅπου συνήρχοντο οἱ ὑπὸ τοὺς Πέρσας ὑποκείμενοι λαοὶ τῆς Μ. Ἀσίας (Κύρ. Παιδ. VI, 2, 11) καὶ ὅπου ἐστρατοπεύδευσεν ὁ Κῦρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Κροίσου πόλεμον (Αὐτ. VII. 1, 45). Κατά τινας εἶναι ἡ σημερινὴ κωμόπολις *Κασαμπᾶς*, ἐκτισμένη παρὰ τὰ Θύβαρνα ἢ Θύμβραρα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Α. Θ Σ.

θυγάτηρ, —*τρὸς* (ἡ)· τὸ θῆλυ τέκνον, κόρη, κοιν. *θυγατέρα*, ἀντίθ. *υἱός*: «ἔχει τρεῖς υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας»· || μεταφ. «ἡ ἰταλικὴ καὶ αἱ ἄλλαι λατινογενεῖς γλῶσσαι εἶναι θυγατέρες τῆς λατινικῆς».

θύελλα, —*ης* (ἡ)· σφοδρὸς ἄνεμος μετὰ βροχῆς, τρικυμία: «θύελλα πάντα συνήρπασε»· || μεταφ. ταραχή, σύγχυσις, διαπληκτισμός: «κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ ἠγέρθη σφοδρὰ θύελλα». —[*Μετεωρολογ.*] Ἐν τῇ μετεωρολογίᾳ ἡ λέξις *θύελλα* ἀπαντᾷ κυρίως ὑπὸ δύο σημασίας· ἀφ' ἑνὸς σημαίνει μίαν τῶν ἀνωτάτων βαθμίδων ἐκτιμήσεως ἐντάσεως ἀνέμου (βλ. λ. *ἀνεμομετρικὴ* κλῖμαξ) καὶ ἀφ' ἑτέρου χαρακτηρίζει διατάραξιν τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει γίνεται χρῆσις τῶν ὅρων *ἄελλα, λαῖλαψ* καὶ *καταιγίς*. Θ. Θ. Φ.

—**«Θύελλα»** [*Ναυτ. Ἱστορ.*]. Ὄνομα ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ τύπου «*Ἀσπὶς*» (βλ. λ.).

θυελλώδης (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ περιέχων θύελλαν, ὁ μετὰ θυέλλης, τρικυμιώδης: «καιρὸς θυελλώδης»· || μεταφ. ταραχώδης: «ἡ συζήτησις ὑπῆρξε θυελλώδης». —Ἐπίρρ. ***θυελλωδῶς***.

Θυέστεια *δεῖπνα*. Ἡ φράσις προῆλθεν ἐκ τῆς γνωστῆς παραδόσεως τοῦ ἀσπόνδου ἀμοιβαίου μίσους τῶν ἀδελφῶν *Ἀτρέως* καὶ *Θυέστου*, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀτρεύς, ὑποδεχόμενος τὸν ἐπανελθόντα εἰς Μυκήνας ἀδελφόν του Θυέστην μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς αὐτόν, παρέθεσεν ὡς φαγητὸν κατὰ τὸ δεῖπνον τὰς μαγειρευθείσας σάρκας τῶν υἱῶν τοῦ Θυέστου Ταντάλου καὶ Πλεισθένους.

Θυέστεια δεῖπνα ἐκάλουν συκοφαντικῶς οἱ εἰδωλολάτραι καὶ τὸ μυστήριον τῆς *Θείας εὐχαριστίας* κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Θυέστης. Γόνος τῆς πολυθρυλήτου δυναστείας τῶν Πελοπιδῶν, ὡς υἱὸς τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς Ἱπποδαμείας καὶ ἀδελφὸς τῆς Νικίππης, τῆς συζύγου τοῦ Σθενέλου καὶ μητρὸς τοῦ Εὐρυσθέως, καὶ τοῦ Ἀτρέως. Τοῦ περιλαλήτου τούτου μύθου τὰ πρῶτα σπέρματα εὑρίσκονται παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλ. Β΄, 100—108), ὅτε ὁ ποιητὴς οὗτος ἀπαριθμεῖ τοὺς ἡγεμόνας, διὰ τῶν χειρῶν τῶν ὁποίων διῆλθε τὸ κληρονομηθὲν εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα σκῆπτρον, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἥφαιστος διὰ τὸν ἄνακτα τῶν θεῶν, οὗτος δὲ εἶχε δωρήσει αὐτὸ εἰς τὸν θεὸν Ἑρμῆν καὶ ὁ Ἑρμῆς εἰς τὸν Πέλοπα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διαδοχικῶς διῆλθε διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀτρέως καὶ τοῦ Θυέστου εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα. Ἐνῷ ὅμως παρ' Ὁμήρῳ δὲν γίνεται μνεία πατρὸς τοῦ Πέλοπος καὶ ἡ διαδοχὴ τῆς βασιλείας φαίνεται ὅτι γίνεται εἰρηνικῶς, παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τραγικοῖς διὰ νὰ καταστῇ ὁ μῦθος κατάλληλον διὰ τὴν τραγικὴν τέχνην ὑλικὸν μετερρυθμίσθη καὶ ἐπλουτίσθη οὗτος, πλασθέντος ὡς πατρὸς τοῦ Πέλοπος τοῦ Ταντάλου καὶ ἐπινοηθέντος τοῦ ἀμοιβαίου μίσους τῶν διδύμων ἀδελφῶν Ἀτρέως καὶ Θυέστου. Οὕτως ἡ γενεὰ τοῦ Πέλοπος ἐπεβαρύνθη μὲ τὴν κληρονομίαν τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ *Ταντάλου* (βλ. λ.) καὶ ἐπλουτίσθη μὲ τὸν φόνον τοῦ ἀπίστου ἡνιόχου τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλου, υἱοῦ τοῦ Ἑρμοῦ, ῥιφθέντος ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Εὐβοίας Γεραιστοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπεπειράθη ν' ἀποπλανήσῃ τὴν σύζυγόν του Ἱπποδάμειαν, τὸν φόνον τοῦ Χρυσίππου ὑπὸ τῶν ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν του Ἀτρέως καὶ Θυέστου διὰ τοῦ αὐτοῦ πελέκεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πρόγονός των Τάνταλος εἶχε διαμελίσει τὸν υἱόν του Πέλοπα, ἐπαναχθέντα ὑπὸ τῶν θεῶν πάλιν εἰς τὴν ζωήν, τὴν μοιχείαν Θυέστου καὶ Ἀερόπης, τὰ φρικαλέα θυέστεια δεῖπνα, τὴν ἀνοσίαν αἱμομειξίαν τοῦ Θυέστου μετὰ τῆς θυγατρός του Πελοπίας, τὸν ὑπὸ τοῦ Θυέστου φόνον τοῦ Ἀτρέως, τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀγαμέμνονος, υἱοῦ τοῦ Ἀτρέως, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θυέστου Αἰγίσθου, καὶ τὸν φόνον τούτου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ὀρέστου, ἤτοι μὲ σειρὰν ἀτελεύτητον ἀδελφοκτονιῶν, δολοφονιῶν, αἱμομειξιῶν, μοιχειῶν, μητροκτονιῶν καὶ ποικίλων ἄλλων ἐγκλημάτων, ἅτινα ὑπῆρξαν τὸ πλούσιον ὑλικὸν πλείστων τραγῳδιῶν ὄχι μόνον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων τραγικῶν, ἀλλὰ καὶ νεωτέρων, καὶ τῶν ὁποίων αἱ λεπτομέρειαι ἐκτίθενται εἰς σχετικὰ ἄρθρα (βλ. ἰδίως λ. *Ἀτρεὺς* τ. ΣΤ' σ. 133γ' καὶ 134α', *Ἀγαμέμνων* τ. Α' σ. 129—131 καὶ *Αἴγισθος* τ. Β' σ. 494—495). Τοῦ Θυέστου ὁ τάφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέκειτο μαρμάρινος κριός, συμβολίζων ὅτι γενόμενος κύριος τῆς χρυσῆς ἀμνάδος ἔγινε καὶ τοῦ θρόνου κύριος, ἐδεικνύετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεταξὺ Μυκηνῶν καὶ Ἄργους (*Παυσ.* Β' 18, 1—3). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

θυέστης (ὁ) (Thyestes Eich) [*Παλαιοζῳολ.*]. Γένος ἐκλειψάντων ἰχθύων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *κεφαλασπιδῶν ὀστεοστράκων* ἰχθύων. Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας σιλουρίου καὶ τῆς δεβονίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὸ Oesel, Passagebeds τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς Αὐστραλίαν. Γ. Κ. Γ.

Θυία, ἢ ***Θυίη*** [*Μυθολ.*]. —1) Θυγάτηρ τοῦ βοιωτικοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ. Ταύτης ὑπῆρχε τέμενος εἰς τὴν εἴσοδον τῆς χαράδρας τῶν Δελφῶν. Ἀπὸ ταύτης δὲ εἶχεν ὀνομασθῇ *Θυίη* ἢ *Θυία* καὶ ἡ ὅλη τοποθεσία, ἐπὶ τῆς ὁποίας μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀνήγειραν οἱ Δελφοὶ βωμὸν εἰς τοὺς ἀνέμους, οἵτινες ὑπῆρξαν μεγάλοι σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἶχε προείπει ἡ Πυθία. —2) Θυγάτηρ τοῦ Κασταλίου, ἀνδρὸς αὐτόχθονος εἰς τὴν χώραν τῶν Δελφῶν, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγέννησε τὸν Δελφόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη ἡ πόλις Δελφοί. Εἰς τὴν λέσχην τῶν Κνιδίων ἐν Δελφοῖς ἀπεικονίζετο ἡ Θυία ἔχουσα εἰς τὰ γόνατά της τὴν Χλῶριν. ΚΑΨ.

Θυία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Τόπος πλησίον τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν ἐν Φωκίδι, ἀφιερωμένος εἰς τὴν Θυίαν (*Ἡροδ.* Ζ, 178).

θυΐα (ἡ) (Thuya) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωνοφόρων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 15 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς βορείου Ἀμερικῆς, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας. Εἶναι θάμνοι, δένδρα καὶ δενδρώδεις θάμνοι, ἀειθαλῆ καὶ κοσμητικά, μὲ βραχεῖς κλάδους, διατεταγμένους ἐν εἴδει ῥιπιδίου. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι: *θυΐα ἡ ἀνατολικὴ* (Thuya orientalis), παρ' ἡμῖν κοινῶς *τούγια*, δένδρον ἰθαγενὲς τῆς Κίνας, ἀναπτυσσόμενον βραδέως, μετὰ μικροῦ κορμοῦ. Εἶναι λίαν κοσμητικὸν ὡς ἐκ τῆς περιέργου ἀναπτύξεώς του: ἡ κόμη του ἄρχεται ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ σχηματίζουσα κῶνον. Πολλαπλασιάζεται εὐχερῶς διὰ παραφυάδων, ἰδίως εἰς ἀσβεστοαργιλλώδεις γαίας, καὶ ἀπαντᾷ σήμερον ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ πλείστας ποικιλίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀρίστη εἶναι *θυΐα ἡ ἐπίχρυσος* (Thuya orientalis aurea). Ἕτερον εἶδος εἶναι *θυΐα ἡ δυτικὴ* (Thuya occidentalis), ἰθαγενὴς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, φθάνουσα τὸ ὕψος 25 μέτρων, μὲ ξύλον ἐκλεκτῆς ποιότητος. Οἱ βλαστοί του καὶ τὸ ἄχρουν αἰθέριον ἔλαιον, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται δι' ἀποστάξεως, εἶναι φαρμακευτικά. *Θυΐα ἡ γιγάντειος* (Thuya gigantea), γνωστὴ διὰ τὸ πελώριον ὕψος αὐτῆς, (φθάνει πολλάκις τὰ 100 μέτρα) καὶ τὸ εὔοσμον, ἐλαφρόν, μαλακὸν καὶ εὐέργαστον ξύλον, τὸ ὁποῖον εἶναι πολυτιμότατον εἰς τὴν ξυλουργικὴν βιομηχανίαν. Κ. ΠΑΠ.

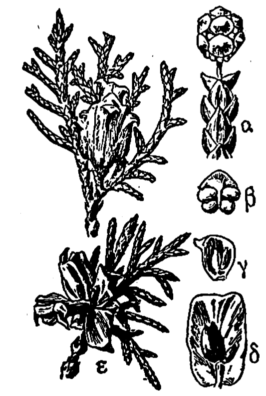

Θυΐα ἡ ἐπίχρυσος.

[α=Κλάδος ἄρρην. β=Ἄνθος ἄρρεν. γ=Ἄνθος θῆλυ. δ=Τομὴ καρποῦ μετὰ τοῦ ὡρίμου σπέρματος. ε=Κῶνος ὥριμος.]

—[*Φαρμ.*] Οἱ βλαστοὶ τῆς *θυΐας τῆς δυτικῆς* (thuya occidentalis) κονιοποιούμενοι ἀναδίδουν ὀσμὴν βαλσαμικὴν εὐχάριστον, περιέχουν δὲ αἰθέριον ἔλαιον καὶ πικρόν τι στοιχεῖον, τὴν πιναπικρίνην, καὶ σάκχαρον. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον τῆς θυΐας εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν ἢ ὠχροκίτρινον, εἰδ. βάρους 0,915, ἀριστεροστρόφον, ἀποτελεῖ δὲ μῖγμα θυϊόνης, φεγχενίου, δεξιοστρόφου πινενίου, διαφόρους ἐστέρας τοῦ ὀξικοῦ ὀξέος, ὑδροκαρβόνην, βορνεόλην ἀριστεροστρόφον καὶ θυϊένιον. Ἡ δρόγη αὕτη περιέχει καὶ γλυκοζίτην τινά, τὴν θυΐνην $C_{20}H_{22}O_{12}$, ἥτις ἀποτελεῖ πετάλια κίτρινα ἀδιάλυτα ἐν αἰθέρι καὶ χλωροφορμίῳ, λίαν διαλυτὰ ἐν ζέοντι ὕδατι καὶ ἀραιᾷ ἀλκοόλῃ. Οἱ Ἰνδοὶ ἀναγράφουν τὸν φλοιὸν καὶ τοὺς φυλλώδεις βλαστοὺς τῆς θυΐας

Digitized by Google

ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐγχυμάτων, ὡς ἀντιρρευματικὸν καὶ ἐμμηναγωγόν. Ὁ φλοιὸς περιέχει αἰθέριον ἔλαιον καὶ πιναπικρίνην. Κ. Γ. Μ.

Θυῖα *['Αρχαιολ.]*. Ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, τελουμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἤλιδι. Κατὰ τὴν τέλεσιν ταύτης οἱ ἀρχαῖοι Ἠλεῖοι ἐπίστευον, ὅτι «ἐπεφοίτα» ὁ τιμώμενος θεὸς καὶ ἐθαυματούργει ὡς ἑξῆς: Οἱ ἱερεῖς τοῦ θεοῦ κατέθετον ἐντὸς ἑνὸς οἰκήματος, παρουσίᾳ πάντων τῶν ἑορταστῶν, τρεῖς κενοὺς λέβητας, τοὺς ὁποίους ἐσφράγιζον, ὡς καὶ τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος. Κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν δέ, ἐνῷ ἦσαν ἀλύμαντοι καὶ τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας καὶ των λεβήτων αἱ σφραγῖδες, οἱ λέβητες εὑρίσκοντο πλήρεις οἴνου (*Παυσ.* VI. 26. 1 καὶ 2). ΚΑΨ.

Θυιάς, ἡ ***Θυάς***. Θυιάδες ἐκαλοῦντο αἱ Βάκχαι ἢ Μαινάδες, αἵτινες ἐτέλουν τὰ ὄργια τοῦ Διονύσου κατὰ διετίαν μὲν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ, κατὰ τριετίαν δὲ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρῶνος. Κατὰ τὸν Παυσανίαν (X. 4. 3), αἱ Θυιάδες ἐν Ἀθήναις φαίνεται ὅτι ἀπετέλουν θρησκευτικὸν σύλλογον, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη, ἀναχωροῦντα κατὰ διετίαν ἐξ Ἀθηνῶν, διήρχοντο διὰ διαφόρων πόλεων (Πανοπέως Φωκίδος), εἰς τὰς ὁποίας ἔστηνον χορόν, μετέβαινον ἔπειτα εἰς Δελφούς, ἔνθα ἠνοῦντο μετὰ τῶν Θυιάδων τῶν Δελφῶν, καὶ ἐκεῖθεν, μετὰ μυστηριώδη θυσίαν τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν εἰς τὸν τάφον τοῦ Διονύσου, ὅστις ἔκειτο, ὡς ἐπιστεύετο, παραπλεύρως τοῦ Μαντείου, ἀνήρχοντο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ, διὰ νὰ χαιρετίσουν μὲ τὰς κραυγάς των τὸν θεόν, ὅστις ἀπεδόθη εἰς τὴν ζωήν. Τὸ ὄνομα Θυιάδες ἔλαβον αἱ Βάκχαι ἀπὸ τῆς *Θυίας*, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κασταλίου, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἱέρεια τοῦ Διονύσου καὶ πρώτη ἐτέλεσεν ὄργια εἰς αὐτόν. Ἀγάλματα τῶν Θυιάδων μετ' ἀγαλμάτων τοῦ Διονύσου, τῶν Μουσῶν, τῆς Λητοῦς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἔργων τῶν Ἀθηναίων γλυπτῶν Πραξίου, μαθητοῦ τοῦ Καλάμιδος, καὶ Ἀνδροσθένους, ἐκόσμουν τὰ ἀετώματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. ΚΑΨ.

θυϊόνη, ἡ ***τανακετόνη*** *['Οργ. Χημ.]*. Τερπενικὸν σῶμα τοῦ τύπου $C_{10}H_{16}O$. Διακρίνομεν τὴν *α-θυϊόνην*, ἥτις εἶναι ἀριστεροστρόφος καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἔλαιον τῆς θυΐας (κοιν. τούϊας) καὶ τὴν *β-θυϊόνην* ἥτις εἶναι δεξιοστρόφος καὶ εὕρηται εἰς τὸ ἔλαιον ἀθανασίας τῆς κοινῆς. Μῖγμα τῶν δύο τούτων ἀνευρέθη εἰς τὸ ἔλαιον ἀψίνθου. Βράζει εἰς 200°. Σ. Γ.

θυΐοψις (ἡ) (Thiopsis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *πιτυοειδῶν*, περιλαμβάνον δένδρα ὑψηλοῦ ἀναστήματος μὲ πολλοὺς κλάδους καὶ φύλλα ἀντίθετα καὶ λεπιδωτά. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη φυόμενα ἐν Ἰαπωνίᾳ. Δ. Ν. Π.

Θυκιμὰθ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ (Libya Interior), κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 6, 13) εἰς βόρ. πλάτ. 38° καὶ ἀνατ. μῆκ. 19° 40', πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Κίνυφος (νῦν Κίνυφο), ἐκβάλλοντος μεταξὺ τῶν δύο Σύρτεων παρὰ τὴν Μεγάλην Λέπτιν (νῦν Lebda). Σήμερον καλεῖται Tadyemut ἢ Tegemut, κεῖται δὲ παρὰ τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ἀμούρ, ἐν Τριπολίτιδι. Α. Θ. Σ.

θυλακῖνος (ὁ) (Thylacinus) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαρσιποφόρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δασυουριδῶν*, περιλαμβάνον ἐλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Τασμανίας. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *θυλακῖνος ὁ κυνοκέφαλος* (Thylacinus cynocephalus), ὅστις ἔχει μέγεθος λύκου, πόδας βραχεῖς, κεφαλὴν ὀγκώδη, ὦτα ἠνωρθωμένα, οὐρὰν μακροτάτην καὶ χρῶμα φαιοτεφρόν, ἀνοικτότερον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ βαθύτερον κατὰ τὴν ράχιν μὲ μελανὰς ραβδώσεις ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ ὁμοιοχρώμους δακτυλίους ἐπὶ τῆς οὐρᾶς. Δ. Ν. Π.

θυλάκιον (τό)· μικρὸς θύλακος, σακκίδιον τῶν ἐνδυμάτων, κοιν. *τσέπη*· || καθόλου, πᾶν εἶδος σακκιδίου, κοιν. *σακκούλι*.

— *[Μαιευτικ.]* Καλεῖται *θυλάκιον* ὁ σάκκος ἢ θύλακος ὁ σχηματιζόμενος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ τοκετοῦ, ὅταν, διὰ τῶν διαστελλουσῶν καλουμένων ὠδίνων, τὸ ἐνάμνιον ὑγρὸν ὠθούμενον ἐντὸς τῶν πρὸ τοῦ διαστέλλοντος ἐξωτερικοῦ μητρικοῦ στομίου προβαλλομένων ὑμένων, ἤτοι τοῦ χορίου καὶ τοῦ ἀμνίου, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ διαταθῶσι καὶ ἀποκολληθῶσιν ἐκ τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς μήτρας, ὅπως σχηματίσωσιν οὕτω τὸ θυλάκιον. Ὅθεν τὸ θυλάκιον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ τμήματος τῶν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ αὐχένος τῆς μήτρας εὑρισκομένων ὑμένων, καὶ προέχει ἐντὸς τοῦ στομίου τούτου. Τὸ ἔργον τοῦ θυλακίου εἶναι διπλοῦν: α) Εἶναι παράγων ἀνακλαστικὸς τῆς συστολῆς τῆς μήτρας διὰ διεγέρσεως τοῦ αὐχενικοῦ νευρικοῦ πλέγματος. β) Εἶναι παράγων ἀποτελεσματικωτάτης μηχανικῆς διαστολῆς τοῦ αὐχένος. Τὸ θυλάκιον ρήγνυται κατὰ διαφόρους τρόπους: α') Φυσιολογικῶς, ἤτοι ὅταν ἡ διαστολὴ τοῦ αὐχένος εἶναι πλήρης, ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἐξωθητικῶν ὠδίνων· ἡ ρῆξις εἶναι τότε ἀπότομος. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην ἐπέρχεται ἀπότομος ἔκκρισις ὑγροῦ, ὅπερ δυνατὸν νὰ ἐξακοντισθῇ μακράν· εἶναι ὑγρὸν θολόν, χροιᾶς ὑποφαίου, πρασινωπῆς δὲ ὅταν τὸ ἔμβρυον ἀπέβαλε τὸ μηκώνιον αὐτοῦ· δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ λασπῶδες. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο ἔχει ὀσμὴν σηπεδονώδη, ὅταν ὑφίσταται ἀμνιωτικὴ λοίμωξις. Ὅταν τὸ θυλάκιον διαρραγῇ, οἱ ἐκ τῆς συστολῆς τῆς μήτρας προκύπτοντες μηχανικοὶ ὅροι μεταβάλλονται σημαντικῶς· ἅπασα ἡ προσπάθεια τοῦ μητριαίου μυὸς φέρεται ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου, ὅπερ συνθλίβεται ὑπὸ τῶν τοιχωμάτων τῆς μήτρας. Ὅταν ὁ τοκετὸς διαρκῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ αἱ συστολαὶ τῆς μήτρας εἶναι ἰσχυραί, προκύπτουσιν ἐκ τούτου βαρεῖαι διαταραχαὶ πιέσεως τοῦ ἐμβρύου· ἡ ἐμβρυϊκὴ καρδία ἐμφανίζει ἐναλλαγὰς ἐπιταχύνσεως καὶ ἐπιβραδύνσεως, προοίμια παθήσεως τοῦ ἐμβρύου. Ἡ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ ρῆξις, τουτέστι κατὰ τὴν ἐκλεκτικὴν στιγμήν, παρατηρεῖται μόνον ἐν ἀναλογίᾳ 25 πρὸς 100 περιπτώσεις. β') Ὡσαύτως ἐν ἀναλογίᾳ 25 πρὸς 100 ρήγνυται τὸ θυλάκιον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τοκετοῦ πρὸ τῆς τελείας διαστολῆς τοῦ τραχήλου· ἡ τοιαύτη ρῆξις καλεῖται πρόωρος, ἐπιτελουμένη ἐνῷ εἰσέτι ἡ διαστολὴ εἶναι μόλις 3 ἢ 4 ἑκστομ. Γενικῶς μετὰ τὴν ρῆξιν ταύτην αἱ ὠδῖνες ἐπιταχύνονται, τὸ προβάλλον μέρος τοῦ ἐμβρύου ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ αὐχένος καὶ ἀναπληροῖ τὸ θυλάκιον ὡς παράγων διαστολῆς. Πολλάκις αἱ συστολαὶ μεταβάλλονται μετὰ τὴν ρῆξιν τοῦ θυλακίου καὶ ὁ τοκετὸς ἐπίσχεται, ἰδίως ἐν αἷς περιπτώσεσιν, ἕνεκεν ἀνωμαλίας τινός, τὸ προβάλλον μέρος τοῦ ἐμβρύου παραμένει ὑψηλὰ καὶ δὲν ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ αὐχένος. γ') Ἡ ρῆξις δυνατὸν νὰ εἶναι πρόωρος, ὅταν παράγεται πρὸ πάσης ἐνάρξεως τοῦ τοκετοῦ. Ἡ πρόωρος αὕτη ρῆξις δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κυήσεως, ὁπότε αὕτη ἀπολήγει εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἐξωϋμενώδους κυήσεως, ἐὰν δὲν ἐπακολουθήσῃ ἀμέσως ἡ ἔκτρωσις. Συνηθέστατα ἡ ρῆξις παράγεται εἰς τὸν τελευταῖον μῆνα καὶ ἰδίως ἐγγὺς τοῦ τέρματος τῆς κυήσεως. Τὰ κυριώτερα αἴτια τῆς προώρου ταύτης ρήξεως εἶναι ὁ ὑδράμνιος, ἡ ἐπὶ τὰ κάτω ἔμφυσις τοῦ πλακοῦντος, οἱ ἄμεσοι ἢ ἔμμεσοι τραυματισμοί. Ἐπακόλουθα δὲ τῆς προώρου ρήξεως τοῦ θυλακίου εἶναι ὁ πρόωρος τοκετὸς καὶ ἡ λοίμωξις. Αἱ ὠδῖνες ἄρχονται κατὰ μέσον ὅρον 24 ἢ 48 ὥρας ἀπὸ τῆς ρήξεως τοῦ θυλακίου· ἀλλ' ὁ τοκετὸς μετὰ τέσσαρας ἢ πέντε ἡμέρας. Ἐνίοτε ὁ τοκετὸς βραδύνει περισσότερον καὶ παρέρχονται ἑβδομάδες τινὲς πρὶν ἢ ἐκδηλωθῇ. Γενικῶς ὁ τοκετὸς ἐξελίσσεται βραδέως, ἰδίως ὅταν ὑφίσταται κώλυμά τι εἰς τὴν πρόοδον τῆς κεφαλῆς. Τὸ ἐπικινδυνωδέστερον σύμβαμα, ὅπερ δύναται νὰ ἐμφανισθῇ, εἶναι ἡ ἐν τῷ ᾠῷ εἴσδυσις λοιμωδῶν σπερμάτων. Τὸ ἐνάμνιον ὑγρὸν εἶναι εὐνοϊκὸν μέσον καλλιεργίας, αἱ δὲ τοιαῦται λοιμώξεις εἶναι πάντοτε βαρεῖαι, ἐκδηλούμεναι διὰ πυρετοῦ κατὰ τὸν τοκετόν. Ἐὰν τὸ ἔμβρυον ἀποθάνῃ, ἡ λοίμωξις ἀποβαίνει ἀπειλητικωτέρα καὶ ἡ πρόγνωσις βαρυτέρα. Ὁ πυρετὸς καὶ ἡ κακοσμία τοῦ ἐκ τῆς μήτρας ἐκκρίματος εἶναι ἔνδειξις ἀπόλυτος κενώσεως τῆς μήτρας. Τὸ θυλάκιον ρήγνυται αὐτομάτως, ὅταν ἡ διαστολὴ εἶναι πλήρης· ἀλλ' εἰς 25 ἐπὶ τοῖς 100 τῶν περιπτώσεων, δυνατὸν τὸ θυλάκιον νὰ ἀνθίσταται, παρὰ τὴν πλήρη διαστολὴν τοῦ τραχήλου, ὅταν οἱ ὑμένες προβάλλωσιν ἀντίστασιν ὑπερβολικήν· ἡ ρῆξις εἶναι τότε βραδεῖα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἔμβρυον παρασύρει μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ὑμένας καὶ τὸν πλακοῦντα, δυνατὸν δὲ νὰ ἐπακολουθήσωσι σοβαραὶ αἱμορραγίαι· δι' ὅ, κατὰ κανόνα δέον νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ρῆξιν τῶν ὑμένων, ὅταν ἡ διαστολὴ τοῦ αὐχένος εἶναι πλήρης καὶ ἡ προβάλλουσα μοῖρα τοῦ ἐμβρύου φυσιολογική. Μετὰ τὴν ρῆξιν τοῦ θυλακίου, ὅταν ἡ διαστολὴ εἶναι τελεία, ἅπασα ἡ προσπάθεια τῆς συστολῆς τῆς μήτρας φέρεται πρὸς τὸ ἔμβρυον, ὅπερ θέλει κατέλθει τότε πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ πυελικοῦ σωλῆνος. Ἡ πρόωρος ρῆξις τοῦ θυλακίου εἶναι συχνὸν φαινόμενον, ἔχον ὡς δυσάρεστον ἐπακολούθημα τὰς προπτώσεις, εἴτε τῶν βραχιόνων εἴτε τῆς ὀμφαλίδος. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

— **θυλάκια *γραφφιανὰ*** *['Ανατομ.]*· βλ. *γρααφιανὸν ᾠοθυλάκιον*.

— **θυλάκια *θυρεοειδῆ*** *['Ανατομ.]*. Ὑποστρόγγυλα ἐπιθηλιακὰ κυστίδια, καταλαμβάνοντα τὰ διάκενα τοῦ συνδετικοῦ δικτύου τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. Ι. Π.

— **θυλάκια *λεμφικὰ*** *['Ανατομ.]*. Ταῦτα κατασκηνοῦσιν ἐν τῇ φλοιώδει οὐσίᾳ τῶν λεμφογαγγλίων καὶ δὴ ἐντὸς τῶν κυψελῶν ἢ τῶν διαμέσων λεμφικῶν κόλπων (διαμέσων λεμφοκόλπων), καλούμενα ὑπὸ τῶν νεωτέρων *φλοιώδη λεμφοζίδια*. Ι. Π.

θυλακῖτις *['Ιατρ.]*. Οὕτω καλεῖται ἡ φλεγμονὴ τοῦ θυλακίου τῶν τριχῶν. Ὑπάρχουσι πολλῶν εἰδῶν *θυλακίτιδες*, ἀναπτυσσόμεναι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν διαφόρων αἰτίων καὶ ἑδραζόμεναι ἐφ' ὅλων τῶν σημείων τοῦ σώματος, ἔνθα ὑπάρχουσι τρίχες. Συνηθέστατα αὗται παρατηροῦνται εἰς τὸ τριχωτὸν τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκ τὸ γένειον· ἀπαντῶσιν ὅμως καὶ εἰς τὰς ὀφρῦς, τὰς βλεφαρίδας καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν γένει, ἔνθα εὕρηνται κατάσπαρτοι τρίχες. Θυλακῖτις ὡσαύτως καλεῖται καὶ ἡ φλεγμονὴ τῶν θυλακίων τῆς οὐρήθρας κατὰ τὴν πορείαν τῆς *βλεννορροίας* (βλ. λ.). Δέον νὰ διακρίνωμεν σαφῶς τὰς κοινὰς καὶ συνήθεις θυλακίτιδας τῶν ὀφειλομένων εἰς μύκητά τινα καὶ εἰς τριχόφυτόν τι· αἱ τοιαῦται εἰς τὸ τριχωτὸν τῆς κεφαλῆς ἀποτελοῦσι τὸ *κηρίον τοῦ Κέλσου* (kérion Celsi) καὶ εἰς τὸ γένειον τὴν *παρασιτικὴν σύκωσιν*.

Θυλακῖτις τοῦ γενείου. Εἰς τὰς ἁπλᾶς θυλακίτιδας παρατηροῦνται μικραὶ φλύκταιναι, μεγέθους κεφαλῆς καρφίδος, ἐρυθηματώδεις, φέρουσαι εἰς τὸ κέντρον μίαν τρίχα. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν τὸ φλυκταίνιον ρήγνυται, σχηματίζεται μικρὰ ὑποκιτρίνη ἐφελκίς, ἥτις ἀκολούθως πίπτει ταχέως. Πολλάκις ἐπακολουθεῖ ἐπιγενὴς ἀπολέπισις, ἰδίως ὅταν αἱ βλάβαι εἶναι συρρέουσαι· εἰς τὴν τοιαύτην περίπτωσιν ἔχομεν ὄψιν ὑποδυομένην τὸ ἔκζεμα. Δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ πτῶσις τῶν τριχῶν καὶ ἡ ὁριστικὴ ἀλωπεκία. Εἰς τὴν ἁπλῆν ὅμως φλεγμονὴν τοῦ θυλακίου τῆς τριχὸς δυνατὸν νὰ ἐπιπροστεθῇ περιθυλακιώδης φλεγμονή, ὁπότε ἔχομεν τὴν πραγματικὴν *σύκωσιν*. Σχηματίζονται τότε βλατίδες προέχουσαι, ἐρυθηματώδεις, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἀναπτύσσεται τάχισται φλύκταινα καὶ ἐπακολουθεῖ εἶτα ἐφελκίς· ἐκδηλοῦται δὲ αἴσθημα ἰσχυροῦ καύσου, τὸ δέρμα διηθεῖται καὶ αἱ συγκεντρωμέναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βλάβαι σχηματίζουσι μάζας βαθείας καὶ σκληράς. Ἐν τούτοις δὲν παρατηροῦνται ἐπιστρώματα τοσοῦτον θηλώδη ὅσον τὰ τῆς τριχοφυτικῆς θυλακίτιδος. Ἐν μέσῳ τῶν τοιούτων βλαβῶν αἱ τρίχες πίπτουσι πολλάκις ὁριστικῶς καὶ ἀνεπανορθώτως. Ὑπάρχει καὶ εἰδική τις μορφὴ συκώσεως, ἡ *ὑπορωθώνιος* καλουμένη σύκωσις, ἑδραζομένη κυρίως εἰς τὸ μέρος τοῦ ὑπὸ τοὺς δύο ρώθωνας μύστακος. Αἱ βλάβαι αὗται ἐρείδονται ἐπὶ βάσεως ἐρυθρᾶς, διηθημένης, ἐπαρματώδους. Ἡ λίαν ἐπίμονος αὕτη μορφὴ καὶ πολλάκις ὑποτροπιάζουσα, συνδέεται πρὸς κατάστασιν χρονίας ρινίτιδος· δι' ὃ πρὸς θεραπείαν αὐτῆς εἶναι ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ περιποιηθῶμεν τὸν ρινικὸν βλεννογόνον. Διὰ τὴν γενικὴν θεραπείαν δέον νὰ ἀπαγορεύσωμεν τὰς τροφάς, αἵτινες προκαλοῦσιν ὑπερβάλλουσαν ἐντερικὴν ζύμωσιν, ἤτοι τὸν τυρόν, καὶ δὴ τὸν παλαιόν· φαρμακευτικῶς δὲ συνιστᾶται τὸ ἀρσενικὸν καθὼς καὶ θειοῦχα μεταλλικὰ ὕδατα. Τοπικῶς δέον νὰ κείρωμεν βαθέως τὰς τρίχας διὰ ψαλίδος καθ' ἅπασαν τὴν πάσχουσαν χώραν, νὰ ἐνεργῶμεν ψεκασμοὺς τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἡμέρας, δι' ἀντισηπτικῶν ὑγρῶν, πρὸς ἀπόπτωσιν τῶν ἐφελκίδων, καὶ νὰ ἐπιθέτωμεν ὑγροὺς ἐπιδέσμους. Ἡ τοιαύτη θεραπεία ἀρκεῖ συνήθως· ἀλλ' εἰς τὰς συκωσιακὰς μορφάς, δέον, μετὰ τὸν καθαρμὸν τῶν πασχόντων μερῶν, νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰς δραστικὰς ἀλοιφὰς καὶ δὴ τὰς δι' ἰχθυόλης ἢ δι' ὑδραργύρου (precipité jaune).

Θυλακῖτις τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς. Αἱ θυλακίτιδες αὗται εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀποψιλωτικαὶ καὶ περιγράφονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *ψευδογυροειδῶν ἀλωπεκιῶν*, τῶν *ἀνωνύμων οὐλωτικῶν ἀλωπεκιῶν* κλπ. Χαρακτηρίζονται ὑπὸ πλακὸς κυκλοτεροῦς ἐρυθρηματώδους, ἐχούσης εἰς τὸ κέντρον μίαν τρίχα περιβαλλομένην εἰς τὴν βάσιν αὐτῆς ὑπὸ μικρᾶς ἐφελκίδος προσπεφυκυίας. Μετά τινα χρόνον ἡ ἐρυθρότης αὐτῆς ἐξαλείφεται καὶ ἡ θρὶξ ἀποπίπτει, ἐπακολουθεῖ δὲ τελεία ἀτροφία τοῦ τριχοθυλακίου καὶ παρατηρεῖται ὄψις οὐλωτικὴ τοῦ δέρματος, ὅπερ ἀποβαίνει λευκὸν καὶ ἐν εἰσρυθίσει. Αἱ βλάβαι αὗται συνενοῦνται εἰς πλάκας, σχηματίζουσαι οὕτως ἐπιφανείας ἀλωπεκιακὰς οὐλώδεις. Ἡ πάθησις αὕτη ἐξελίσσεται βραδύτατα καὶ διαρκεῖ ἐνίοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τὸ αἴτιον τῶν ἀποψιλωτικῶν τούτων θυλακιτίδων εἶναι ἄγνωστον· ἀναπτύσσονται δ' αὗται ἰδίως εἰς τὰς γυναῖκας. Ἡ θεραπεία τούτων συνίσταται εἰς τὴν ἀποψίλωσιν τῶν τριχῶν τῶν γειτνιαζουσῶν τῇ πασχούσῃ χώρᾳ καὶ εἰς πλύσεις δι' ἀντισηπτικῶν λούσεων. Ἀκολούθως ἐπιθέτομεν ἀλοιφὰς διὰ θείου, δι' ἰχθυόλης, διὰ βασικοῦ θειικοῦ ὑδραργύρου (turbith) ὀρυκτοῦ. Εἴς τινας περιπτώσεις καλὸν εἶναι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὰς διὰ θερμοκαυτῆρος ἢ γαλβανοκαυτῆρος καυτηριάσεις ἢ εἰς τοὺς σκαριφισμούς· ὠφελιμωτάτη εἶναι καὶ ἡ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀκτίνων X θεραπεία. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗ[Σ]

θυλακοειδὴς (ὁ, ἡ), —ὲς (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θύλακον, σακκουλοειδής.

— **θυλακοειδεῖς *ἀδένες*** *['Ανατομ.]*· βλ. λ. ἀδένες.

— **θυλακοειδὲς *δίκτυον*** *['Αλιεία]*, βλ. λ. ἁλιεία (Γ' σ. 718α').

θυλακοεκτομὴ *['Ιατρ.]* · βλ. λ. ἀρθρεκτομή.

θυλακολεοντῖναι (οἱ) (Thylacoleoninae Owen) *[Παλαιοζωολ.]*. Ὑποοικογένεια ἐκλειψάντων ζῴων ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *φαλαγγεοειδῶν διπρωτοδοντίων μαρσιποφόρων* θηλαστικῶν. Ἡ ὑπο-

Digitized by Google

οικογένεια αὕτη περιελάμβανε ζῷα μεγάλου μεγέθους, τῶν ὁποίων ὁ ὀδοντικὸς τύπος ἦτο $\frac{3.1.3.1.}{1.0.2.3.}$ Τὰ ζῷα ταῦτα ἔζων κατὰ τὴν πλειστόκαινον ὑποπερίοδον τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος ἐν Αὐστραλίᾳ. Γ. Κ. Γ.

θυλακολέων (ὁ) (Thylacoleo Owen) /*Παλαιοζωολ.*/. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν ὑποοικογένειαν τῶν *θυλακολεονινῶν φαλαγγεριδῶν διπρωτοδοντίων μαρσιποφόρων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κρανίον ἰσομεγέθες πρὸς τὸ τοῦ λέοντος, πρὸς τὰ ὀπίσω εὐρύ. Τὸ ῥύγχος των ἦτο ἰσχυρῶς βραχυσμένον καὶ ἀπεστενωμένον. Τὰ ζυγωματικὰ τόξα ἦσαν πολὺ προέχοντα καὶ ἰσχυρά.

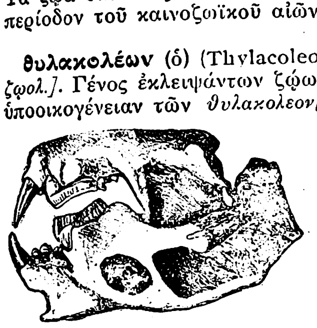

Ὁ *θυλακολέων carnifex Owen.*

[Κρανίον ὁρώμενον πλευρικῶς. Εὑρέθη εἰς στρώματα τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως εἰς Queensland.]

Αἱ ἄκραι φάλαγγες τῶν ποδῶν ἦσαν μεγάλαι καὶ ἔφερον ἰσχυρῶς κεκαμμένους ὄνυχας. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ ἐν Αὐστραλίᾳ, κυρίως ἐντὸς ὀστεοφόρων σπηλαίων. Γ. Κ. Γ.

θύλακος (ὁ)· μικρὸς σάκκος, πήρα, μάρσιπος, κοιν. *ταγάρι*: «θύλακος ἄρτου, — ἀλφίτων», «κυνηγετικὸς θύλακος».

— /*Κυνηγ.*/ Ἐφόδιον τοῦ κυνηγοῦ (κοιν. *τσάντα*) χρήσιμον πρὸς ἐναπόθεσιν τῆς τροφῆς του καὶ τῶν διαφόρων θηραμάτων. Εἶναι ποικίλων εἰδῶν, εἴτε δικτυωτός, ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, εἴτε δερμάτινος ἢ ἐξ ἀδιαβρόχου ὑφάσματος μετὰ ἢ ἄνευ ἰδίου δικτυωτοῦ παραρτήματος διὰ τὰ θηράματα, ἐξαρτώμενος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὤμων καὶ φερόμενος ἐπὶ τῶν νώτων. Ὁ δερμάτινος ἢ ἐξ ἀδιαβρόχου ὑφάσματος θύλακος δέον νὰ ἔχῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἱκανὰ μικρὰ θυλάκια πρὸς τοποθέτησιν τόσον τῶν διαφόρων ἀντικειμένων κυνηγίου ὅσον καὶ τῆς τροφῆς του. Ἄξιον συστάσεως εἶναι, ὅπως ὁ χιτὼν (σακκάκι) τοῦ κυνηγοῦ φέρῃ εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος προσκεκολλημένον μέγαν ἐσωτερικὸν θύλακον μὲ ἀνοίγματα πρὸς τὰ ἔξω περὶ τὴν ὀσφὺν ἐξ ἀδιαβρόχου ὑφάσματος διὰ τὴν πρόχειρον τοποθέτησιν τῶν φονευομένων θηραμάτων. Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

— /*Βοτ.*/ *Θύλακος* ἐν τῇ βοτανικῇ καλεῖται ὁ ξηρὸς καρπὸς ὁ περιλαμβάνων περικάρπιον, οὗτινος τὸ καρπόφυλλον χαίνει ἀπὸ τῆς γαστρικῆς ῥαφῆς. Δ. Ν. Π.

— **θύλακοι ὀρογόνοι μυϊκοὶ** ἢ **τενόντιοι** /*Ανατομ.*/. Σχισμοειδεῖς κοιλότητες μονοθάλαμοι ἢ πολυθάλαμοι, πανταχόθεν περίκλειστοι, ὧν τὰ δύο τοιχώματα χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀλίγου ὀρώδους ὑγροῦ. Διαπλάσσονται δ' ἐν οἷς μέρεσι μύες ἢ τένοντες διολισθαίνουσιν ὑπεράνω τραχέων μορίων καὶ μάλιστα ὀστῶν. Καὶ τὸ μὲν ἓν τοίχωμα αὐτῶν ἐπαλείφει τὴν μίαν τῶν προστριβομένων ἐπιφανειῶν (τοῦ μυὸς ἢ τοῦ τένοντος), τὸ δ' ἕτερον τὴν ἄλλην (λ. χ. τοῦ ὀστοῦ). Ἡ δὲ ὑφὴ αὐτῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, μεθ' οὗ ἐνιαχοῦ καὶ συγκοινωνοῦσι. Χρησιμεύουσι δὲ ἵνα ἔνθεν μὲν ἀποσοβῶσι τὴν σύνθλιψιν τῶν κινουμένων μερῶν, ἔνθεν δὲ ἵνα καθιστῶσιν εὐχερεστέραν τὴν κίνησιν αὐτῶν, αἴροντες τὴν ἐκ τῆς τριβῆς ἀντίστασιν. Ι. Π.

— **θύλακοι ὀρογόνοι ὑποδερμάτιοι** /*Ανατομ.*/. Κοιλότητες κείμεναι ἐν τῷ ὑποδερματίῳ συνδετικῷ ἱστῷ, χρησιμεύουσαι πρὸς εὐχερῆ ὀλίσθησιν τοῦ δέρματος ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων μερῶν, ἀπαντῶσαι δ' ἐν οἷς μέρεσι τελεῖται τριβὴ ἢ πίεσις τοῦ δέρματος ἐπὶ κάτωθεν αὐτοῦ τραχυτέρου μορίου, οἷον ἐπὶ τοῦ ὤμου, τοῦ ἀγκῶνος. Οἱ κυριώτεροι δὲ τῶν ὀρογόνων ὑποδερματίων θυλάκων εἶναι: ὁ *ἀκρωμιακός*, ὁ *ὠλεκρανικός*, ὁ *παρατροχίλιος*, ὁ *παρακονδύλιος*, ὁ *ἱερός*, ὁ *τροχαντήριος*, ὁ *προεπιγονατίδιος*, ὁ *ὑπὸ τὴν ἐπιγονατίδα*, οἱ *μηριαῖοι κονδυλικοί*, οἱ *κνημιαῖοι κονδυλικοί*. Ι. Π.

— **θύλακοι τριχὸς** /*Ανατομ.*/. Δύο θύλακοι, οἵτινες περιβάλλουσιν ἐλυτροειδῶς τὴν ῥίζαν τῶν τριχῶν καὶ ὧν ὁ μὲν *ἔξω* ἢ *ἰνώδης* συνέχεται μετὰ τῆς θηλῆς τῆς τριχὸς καὶ τοῦ χορίου τοῦ δέρματος, ὁ δ' *ἔσω* ἢ *ἐπιθηλιακὸς* εἶναι συνέχεια τῆς ἐπιδερμίδος τῆς τριχὸς (περιτριχίου). Καὶ εἰς μὲν τὸν ἰνώδη θύλακον προσφύεται ὁ ὀρθωτὴς μῦς τῆς τριχός, εἰς δὲ τὸν ἐπιθηλιακὸν ἐκβάλλουσιν οἱ σμηγματογόνοι ἀδένες. Ἐκ τοῦ πυθμένος δὲ τῆς βαλβικῆς μοίρας τοῦ ἰνώδους θυλάκου ἀναίρεται ἡ θηλὴ τῆς τριχός. Ὁ δ' ἐπιθηλιακὸς θύλακος ἐμφανίζει δύο στιβάδας, τὸν *ἔξω* καὶ τὸν *ἔσω κολεόν*, ὧν ὁ μὲν ἔξω παριστᾷ τὴν συνέχειαν τῆς βλαστικῆς στιβάδος τῆς ἐπιδερμίδος, ὁ δ' ἔσω ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συνεχείας τῆς κερατίνης στιβάδος τῆς ἐπιδερμίδος καὶ φέρει ἐπὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ λεπτὸν ὑμένα, τὴν *ἐπιδερμίδα τοῦ κολεοῦ*, προσκειμένην τῷ περιτριχίῳ καὶ ἔχουσαν τὴν αὐτὴν ὑφήν. Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ὁ ὑπὸ τὴν ἐκβολὴν τῶν σμηγματογόνων ἀδένων κείμενος *αὐχὴν τοῦ θυλάκου*, διότι περὶ αὐτὸν ἀπολήγουσι δίκην στεφάνου πολυπληθῆ νευρικὰ νημάτια. Ι. Π.

— **θύλακος ἀρθρικὸς** /*Ανατομ.*/. Οὗτος συνδέων καὶ συνέχων τὰς ἀρθρικὰς ἐπιφανείας τῶν ὀστῶν, ἔχει σχῆμα περιχειρίδος, ἧς τὰ πέρατα περιλαμβάνουσι κύκλῳ τὰ ἄκρα τῶν συντασσομένων ὀστῶν. Συνίσταται δ' ἐκ δύο μοιρῶν, ὧν ἡ μὲν ἔξωθεν, παχυτέρα οὖσα, καλεῖται *ἰνώδης θύλακος* καὶ περιστᾷ τὸν κύριον σύνδεσμον τῶν διαρθρώσεων, ἐξ οὗ καὶ *θυλακοειδὴς σύνδεσμος* ἐκλήθη, ἡ δ' ἔσωθεν μοῖρα, πολλῷ λεπτοτέρα καὶ παρεμφερὴς πρὸς ὀρογόνον ὑμένα, ὀνομάζεται *ἀρθρικὸς ὑμήν*. Τοῦ ἰνώδους θυλάκου ἡ μὲν ἔξω ἐπιφάνεια κοινωνεῖ πρὸς μῦς ἢ τένοντας ἢ πρὸς τὸ δέρμα, ἡ δ' ἔσω ὑπαλείφεται ὑπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος· τούτου δ' ἡ μὲν ἔξω στιβὰς συνέχεται μετὰ τοῦ ἰνώδους θυλάκου, ἡ δ' ἔσω ἐκλαμβάνεται μὲν ὑπὸ πολλῶν ὡς ἐπιθήλιον, ἀλλὰ πράγματι παριστᾷ στιβάδα συνδετικοῦ ἱστοῦ μετὰ πολυπληθῶν κυττάρων. Ὁ ἀρθρικὸς θύλακος κατὰ κανόνα προσφύεται κύκλῳ καὶ ἐγγὺς τῆς περιφερείας τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν· ἐπί τινων ὅμως ἀρθρώσεων ἡ πρόσφυσις γίνεται πολλὰ ἑκατοστόμετρα πόρρω τῶν ἀρθρικῶν ἐπιφανειῶν, ὅτε ἡ μοῖρα τοῦ ὀστοῦ, ἡ μὴ περικεχονδρωμένη, ἥτις περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἀρθρικῇ κοιλότητι, ἐπικαλύπτεται μόνον ὑπὸ τοῦ ἀρθρικοῦ ὑμένος, ὡς ἐν τῇ κατ' ἰσχίον καὶ κατὰ γόνυ διαρθρώσει. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— **θύλακος βουβωνικὸς** /*Ανατομ.*/ βλ. *βουβωνικὸς θύλακος*.

— **θύλακος ἐνδολεμφικὸς** /*Ανατομ.*/. Ὁ θύλακος οὗτος ἀποτελῶν τὸ ὀπίσθιον ἀνευρυσμένον καὶ τυφλὸν ἄκρον τοῦ ἐνδολεμφικοῦ πόρου (τῆς αἰθουσαίας μοίρας τοῦ ὑμενώδους λαβυρίνθου τοῦ ὠτός), ἐξέχει τοῦ ὀπισθίου ἄκρου τοῦ ὑδραγωγοῦ τῆς αἰθούσης, κατασκηνῶν μεταξὺ τῶν πετάλων τῆς σκληρᾶς μήνιγγος. Ι. Π.

— **θύλακος ἐπιπλοϊκὸς** /*Ανατομ.*/. βλ. *ἐπιπλοϊκός*.

— **θύλακος λαρυγγικός**, ἢ **κοιλιαῖος** /*Ανατομ.*/. Ἀνεύρυνσις τῆς ἀποφύσεως τῆς λαρυγγικῆς κοιλίας, ἀπαντῶσα κυρίως παρὰ τοῖς νεογνοῖς, ἐξαφανιζομένη προϊούσης τῆς ἡλικίας. Ι. Π.

— **θύλακος ὀπισθοστομαχικὸς** /*Ανατομ.*/. Ὁ ὄπισθεν τοῦ στομάχου κείμενος ἐπιπλοϊκὸς θύλακος, ἐξάρτημα ὢν τοῦ περιτοναίου. Ι. Π.

— **θύλακος παροισοφαγιτικὸς** /*Ανατομ.*/. Θύλακος μεγέθους ταλλήρου, ἀπαντῶν πολλάκις ὑπερθεν τοῦ οἰσοφαγιτικοῦ τρήματος τοῦ διαφράγματος καὶ δεξιόθεν τοῦ οἰσοφάγου. Ι. Π.

— **θύλακος φαρυγγικὸς** /*Ανατομ.*/. Κόλπωμα ἢ βοθρίον ἄλλοτε ἄλλου βάθους (2—3 χλμ.), κείμενος κατὰ τὴν ὀπισθίαν μοῖραν τοῦ φάρυγγος, τὴν συνεχομένην μετὰ τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος αὐτοῦ, ἔνθα ἡ φαρυγγικὴ ἀμυγδαλή. Ι. Π.

— **θύλακος φωθηκικὸς** /*Ανατομ.*/. Θύλακος κείμενος ὑπὸ τὸν κώδωνα (=χώνην) τοῦ φαγωγοῦ καὶ ὑπὸ τὴν περιτοναϊκὴν πτυχήν, ἤτοι ὑπὸ τὸ μεσοσαλπίγγιον, ὅπερ ἐνίοτε καλύπτει τελείως τὴν φωθήκην δίκην παραπετάσματος. Ι. Π.

Θύλακος (ὁ), ἢ **Ψύλακος**, ἢ **Ψύτακος**. Ἕλλην γλύπτης κατασκευάσας ἄγαλμα τοῦ Διός, ἀφιερωθὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Μεγαρέων· μετὰ τοῦ συναδέλφου του Θεοκόσμου εἶχον κοινὸν ἐργαστήριον ἐν Μεγαρίδι, ἴσως καὶ μετὰ τοῦ Ὀναίθου.

θυλακώνω, ἀόρ. *ἐθυλάκωσα*· θέτω εἰς τὸν θύλακον, εἰς τὴν τσέπην, συνήθ. *ἐνθυλακώνω*, κοιν. *τσεπώνω*.

θυλάκωσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐντὸς θυλάκου ἀπόθεσις, συνήθ. *ἐνθυλάκωσις*, κοιν. *τσέπωμα*.

θύλαξ, —*ακος* (ἡ)· ἄλλος τύπος τοῦ *θύλακος* (βλ. λ.).

— /*Τακτ.*/ *Θύλαξ* καλεῖται ἡ ἐντὸς ὀχυρωμένης τοποθεσίας περιωρισμένη ἐδαφικὴ ἔκτασις, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐνεσφηνώθη ὁ ἐπιτιθέμενος. Ὁ ὅρος *θύλαξ* (poche) εἰσήχθη ἐν τῇ στρατιωτικῇ φρασεολογίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, διότι δὲν δύναται νὰ σχηματισθῇ τοιοῦτος, εἰμὴ μόνον προκειμένου περὶ πλήρους ἀμυντικῆς ὀργανώσεως, δηλαδὴ περὶ σταθεροποιημένου μετώπου (*ἀγῶνος στασιμότητος*). Θύλαξ σχηματίζεται μετὰ πᾶσαν ἀνεπιτυχῆ ἀπόπειραν διαρρήξεως τοῦ μετώπου, ὁπότε ὁ διεισδύσας ἐπιτιθέμενος εὑρίσκεται ἐσφηνωμένος ἐντὸς τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν καὶ διαρκῶς ὑποκείμενος εἰς τὰς ἑκατέρωθεν τῶν πλευρῶν τοῦ θύλακος ἐχθρικὰς πλευρικὰς ἀντεπιθέσεις (βλ. λ. *διάρρηξις* /*Στρατηγ.*/)· δι' ὃ ὁ θύλαξ εἶναι πάντοτε μειονεκτικὴ κατάστασις διὰ τὸν ἐπιτιθέμενον. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἀμυνόμενον, εἶναι ἐνίοτε καὶ δι' αὐτὸν μειονεκτικὴ κατάστασις, ὡς π. χ. ὅταν διὰ τοῦ θύλακος διακόπτωνται σιδηροδρομικαὶ ἢ ἁμαξιταὶ (αὐτοκινηταὶ) συγκοινωνίαι, ἢ χάνωνται σημαίνουσαι θέσεις (π. χ. παρατηρητήρια). Ἐπειδή, κατὰ τὰς διαφόρους γερμανικὰς ἀποπείρας διαρρήξεως τοῦ μετώπου τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου (δυτικοῦ), δὲν ἐπετεύχθη τὸ ποθούμενον, δι' αὐτὸ ἐσχηματίσθησαν πολλάκις θύλακες ἐντὸς τῆς ἀντιπάλου περιοχῆς, ὧν κυριώτεροι ἦσαν, ὁ τοῦ Montdidier (τέλος Μαρτίου 1918—10 Αὐγούστου 1918) καὶ ὁ περιώνυμος τοῦ Chateau Thierry (τέλος Μαΐου 1918—7 Αὐγούστου 1918), ἀμφότεροι πλάτους περὶ τὰ 100 χιλιόμετρα καὶ βάθους 60. Ἅμα ὡς σχηματισθῇ τοιοῦτος θύλαξ, πρέπει ὁ ἐπιτιθέμενος νὰ προσπαθήσῃ πάσῃ θυσίᾳ νὰ τὸν ἐξαλείψῃ καὶ δὴ διὰ τῆς κατὰ πλάτος διευρύνσεως τοῦ θύλακος, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιθυμητὴ ἄλλως τε ἐπίθεσις κατὰ βάθος, ἵνα τοιουτοτρόπως ἐπέλθῃ διάρρηξις τοῦ ἀντιπάλου μετώπου, εἶναι δύσκολος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ὅσον, διὰ νὰ σχηματισθῇ θύλαξ, σημαίνει ὅτι τὸ ἐπελθὸν ῥῆγμα ἐν τῷ μετώπῳ τοῦ ἀμυνομένου εἴτε ἐφράχθη λόγῳ τῆς ἀμυντικῆς ὀργανώσεως τοῦ ἐδάφους, εἴτε ἐπωματίσθη διὰ τῆς ἐγκαίρου ἀφίξεως ἐφεδρειῶν. Τὸ μόνον μέσον ὅπως ἀποφύγῃ ὁ ἀμυνόμενος τὸν θύλακα, εἶναι ἡ ἐκ τῶν προτέρων κατάλληλος ἀμυντικὴ ὀργάνωσις, ἡ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνδεικνυομένη τοιαύτη εἶναι ἡ κατασκευὴ πολλῶν ἀλλεπαλλήλων κατὰ βάθος γραμμῶν καὶ κυρίως διαφόρων συνδετικῶν τοποθεσιῶν (bretelles), ἵνα ἐξ αὐτῶν προσβάλληται πλευρικῶς ὁ ἐπιτυχὼν διείσδυσίν τινα ἐπιτιθέμενος, μετὰ καταλλήλου ἐννοεῖται πάντοτε ὀργανώσεως δικτύου πυρῶν· τοιουτοτρόπως ἐντοπίζεται ἡ προχώρησις καὶ διείσδυσις τοῦ ἐπιτιθεμένου, διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ὅλης ἀμυντικῆς τοποθεσίας εἰς διαμερίσματα, ἅτινα πολλοὶ συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι διὰ τῆς προσφυοῦς ἐκφράσεως *στεγανά*. Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

— **θύλαξ ἀκαθαρσιῶν** (Sediment bowl) /*Μηχανολ.*/. Μικρὰ κοιλότης εὑρισκομένη πλησίον ὡρισμένων τμημάτων μιᾶς μηχανῆς (φίλτρων ὕδατος ἢ ἐλαίων, ἑδράνων κτλ.), ἔχουσα προορισμὸν νὰ δέχηται τὰς ἀκαθαρσίας κυκλοφορούντων ὑγρῶν. Λ. Ν. Κ.

θύλλωσις (ἡ) /*Φυτοπαθ.*/. Ἡ ἀντίδρασις διαφόρων φυτῶν πρὸς ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν τῶν ἀγγείων των. Κατὰ ταύτην τὰ πέριξ τῶν ἀγγείων παρεγχυματικὰ κύτταρα διογκοῦνται καὶ μέρος ἑκάστου αὐτῶν εἰσχωρεῖ διὰ τῶν στιγματίων ἐντὸς τῶν ἀγγείων. Αἱ ἐξογκώσεις *(θύλλαι)* αὗται φελλοποιούμεναι ἀποφράσσουν τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀγγείου ἀεροστεγῶς, ὡς τὸ πληγογενὲς κόμμι. Οὕτω τὸ φυτὸν κατορθώνει ν' ἀποφύγῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν διείσδυσιν διαφόρων παρασίτων τῶν πληγῶν. Ἐνίοτε αἱ θύλλαι παράγονται ἄνευ παρουσίας πληγῆς τινος, κατόπιν προσβολῆς παρασίτου, ὁπότε διὰ τῆς ἀποφράξεως τῶν ἀγγείων του τὸ φυτὸν προσπαθεῖ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν περαιτέρω διάχυσιν τοῦ παρασίτου. Ε. Τ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

θῦμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θύειν, πᾶν ὅ,τι προσφέρεται ὡς θυσία, εἴτε ζῷον, εἴτε πρᾶγμα: «θύματα πάγκαρπα», «θύματα οὐκ ἦν τοῖς θεοῖς ζῷα,... μέλιτι καρποὶ δεδευμένοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἁγνὰ θύματα» *(Πλάτ.)* ‖ μεταφ. ὁ ἀναξιοπαθήσας, ὁ ὑποστὰς ζημίαν, ἐκμετάλλευσιν, ἀναξίως: «θῦμα τῆς εὐπιστίας του, — τῆς εἰλικρινείας του, — τῶν περιστάσεων», «ἐκλέγει τὰ θύματά του μεταξὺ τῶν ἀφελεστέρων».

Θυμαιτάδαι /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Δῆμος τῆς Ἀττικῆς. Ὁ κάτοικος *Θυμαιτάδας* (βλ. *Θυμοιτάδαι*). —Π.

θύμαλλος (ὁ) (Thymallus) /*Ζωολ.*/. Γένος ἰχθύων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *φυσοστόμων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σαλμωνιδῶν*. Τὸ γένος περιλαμβάνει ἀρκετὰ εἴδη, ὧν γνωστότερον ὁ *θύμαλλος ὁ κοινὸς* (Thymallus vulgaris), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς ῥοὰς τῶν ὑδάτων τῶν βορείων χωρῶν. Δ. Ν. Π.

θυμάρι (τὸ) /*Βοτ.*/. Ἑτέρα ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θύμος ὁ κεφαλωτὸς* (Thymus capitatus).

Θυμαριά /*Γεωγρ.*/. Χωρίον τῆς κοινότητος Τυχίου (πρῴην Μπιντικλῆ) τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἕβρου, κείμενον ΝΔ. τοῦ Τυχίου ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἀλεξανδρουπόλεως - Νέας Ὀρεστιάδος. Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἀριθμεῖ 247 κατοίκους (1928), ἐπιδιδομένους εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Κιοπεκλῆ*. Α. Θ. Σ.

θυμαριά (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *θύμος ὁ κεφαλωτὸς* (Thymus capitatus).

θυμασετίνη (ἡ) /*Ὀργ. Χημ.*/. Ἀκετυλιωμένον παράγωγον τῆς *θυμόλης* (βλ. λ.). Λευκὸν κρυσταλλικὸν σῶμα ἀδιάλυτον εἰς τὸ ὕδωρ. Ὑπεδείχθη ὡς ὑπνωτικὸν καὶ παυσίπονον. Σ. Γ.

Θύμβρα, καὶ *Θύμβρη* /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. —1) Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Τρωάδι, πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ παλαιοῦ Ἰλίου, δεξιὰ τοῦ Σκαμάνδρου ποταμοῦ, ὀνομασθεῖσα οὕτως ὑπὸ τοῦ **Δαρδάνου πρὸς τιμὴν**

Digitized by Google

τοῦ φίλου τοῦ *Θυμβραίου* (*Ὁμήρ.* Ἰλιάδ. Κ, 430). Παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Σκαμάνδρου καὶ Θυμβρίου, 50 στάδια ἀπὸ τοῦ Ἰλίου, ὑπῆρχε περίφημος ναὸς τοῦ Θυμβραίου λεγομένου Ἀπόλλωνος (*Στράβ.* XIII. 598). Ἐπίσης παρὰ τὴν Θύμβρην ὑπῆρχε καὶ ἡ Καλλικολώνη, λόφος τις τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σιμόεντος (Γουμπρὲκ-τσάϊ), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐνεθάρρυνε τοὺς Τρῶας ὁ Ἄρης (Ἰλιάδ. V, 53. *Στράβ.* XIII, 598).

Θύμβρα ἐκαλεῖτο καὶ ἡ παρὰ τὴν πόλιν πεδιάς, τὴν ὁποίαν διέρρεεν ὁ Θύμβριος, παραπόταμος τοῦ Σκαμάνδρου (*Στράβ.* XIII, 598).

Τῆς Θύμβρης σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα τῶν ἐτῶν 350—300 π. Χ., φέροντα ἔμπροσθεν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἄμμωνος Διός, ὄπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΥ μεταξὺ τῶν ἀκτίνων ἀστέρος (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τ. Β, σ. 77).

—2) Ἐπαρχία τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς πόλεως *Θύμβριον* (βλ. λ.). Α. Θ. Σ.

θύμβρα (ἡ) (Satureia) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον πόας ἢ δενδρύλλια μὲ φύλλα ἀντίθετα, εὐμεγέθη, εὐρέα καὶ ὀδοντωτὰ καὶ ἄνθη λευκά, ἐρυθρὰ ἢ ἰώδη κατὰ τὴν κορυφὴν τῶν κλάδων διατεταγμένα. Τοῦ γένους τούτου εἶναι γνωστὰ περὶ τὰ 15 εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώρας. Ἐκ τῶν κυριωτέρων εἰδῶν εἶναι τά: *θύμβρα ἡ σφηνόφυλλος* (Satureia cuneifolia), κοιν. *μοσχοστουβιά*, *θύμβρα ἡ ὀρεινή* (Satureia montana), χρησιμοποιουμένη ὡς ἄρτυμα, καὶ *θύμβρα ἡ κοινή* (Satureia thymbra), κοιν. *θύμπρι* ἢ *θρούμπι*, ἀπαντῶσα εἰς τοὺς ὀρεινοὺς τόπους καὶ κοινοτάτη καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἀμερικανικῶν εἰδῶν εἶναι ἡ *θύμβρα ἡ κηπαία* (Satureia hortensis), ἰθαγενὴς τῆς Φλωρίδος, καλλιεργουμένη καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς ἄρτυμα. Δ. Ν. Π.

Θύμβραρα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Λυδίᾳ, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῶν Σάρδεων, ἐπὶ τοῦ Πακτωλοῦ, παραποτάμου τοῦ Ἕρμου (βλ. λ. *Θύβαρα*). Α. Θ. Σ.

Θύμβρη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Θύμβρα*.

Θύμβρης (ἢ καὶ *Τενβρόγιος*, κατὰ Philippson, ἢ *Πουρσάκ*, ἢ ὁ *Θύμβρις (-ιδος)*, κατὰ *Στέφ. Βυζάντ.*) [*Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Φρυγίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ, πηγάζων ἀπὸ τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Τουμλοῦ Μπουνάρ. Διευθύνεται πρὸς Β, διαβρέχων δέ, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Γύμαρις*, τὸ Ἀλιουντὰς-ὀβᾶ καὶ ῥέων διὰ στενωποῦ μεταξὺ τοῦ Ἀκτσὰλ ντὰγ καὶ Γιαϊλιτζὲ ντάγ, διανοίγεται εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Κοτιαείου, ὅπόθεν εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐπιμήκη στενωπὸν Μπὲς Ντεϊρμὲν Μπογάζ, λαμβάνει διεύθυνσιν πρὸς τὰ ΒΑ, ἐξερχόμενος δὲ τῆς σνενωποῦ Καρὰ Σεχίρ, κάμπτεται πρὸς Α καὶ διαρρέων τὸ εὐρὺ καὶ ἐπίμηκες ὑψίπεδον τοῦ Δορυλαίου (Ἐσκὶ Σεχίρ), συμβάλλει τῷ Σαγγαρίῳ παρὰ τὸ Γόρδιον. Ἔχει περὶ τὰ 320 χλμ. ἀνάπτυξιν ῥείθρου, πλάτος 30—40 μ. καὶ βάθος ὕδατος, κατὰ τὴν μέσην καὶ τὴν κάτω αὐτοῦ κοιλάδα, 1,80—2 μ., μὴ ὢν διαβατὸς ἐν πάσῃ σχεδὸν τοῦ ἔτους ὥρᾳ. Ὁ Θύμβρης παρουσιάζει ἀρκούντως μεγάλην πτῶσιν τῆς διαρροῆς αὐτοῦ διὰ τοῦ Μπὲς Ντεϊρμὲν Μπογὰζ καὶ ἰδίᾳ παρὰ τὸ «Κογκανλὶ Κιοπροῦ», ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ὑψιπέδου Δορυλαίου ἡ κοίτη ἔχει μικρὰν κλίσιν, ἡ δὲ ταχύτης συνεπῶς τοῦ ῥεύματος εἶναι μικρά. Ἡ κοιλὰς τοῦ Θύμβρου ἀποτελεῖ μετὰ τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Σαγγαρίου τὰς κυριωτέρας ὁδεύσεις, δι' ὧν ἀπὸ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Βιθυνίας εἶναι δυνατὸν ν' ἀχθῇ στρατὸς τις ἀμέσως πρὸς τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἅλυος.

Ἑκατέρωθεν τῆς κοιλάδος τοῦ Θύμβρου περὶ τὸ Κοτιάειον (ἐπὶ τῶν Γκουμοὺς καὶ Ἀκτσὰλ ντάγ), τῇ 2 καὶ 3 Ἰουλίου 1921 καὶ περὶ τὸ Δορύλαιον τῇ 7 καὶ 8 Ἰουλίου 1921, ἡττήθησαν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (Γ' καὶ Δ' Σ. Στρατοῦ), ἀποσυρθέντες ἀνατολικῶς τοῦ Σαγγαρίου (βλ. καὶ λ. Ἐσκὶ Σεχὶρ καὶ *Κοτιάειον*). Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θυμβρία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Καρίᾳ, πρὸς νότον τῆς Μαγνησίας ἐπὶ Μαίανδρον, ἀπέχουσα τέσσαρα στάδια ἀπὸ τῆς Μυοῦντος (νῦν Avschar-Kalessi). Παρ' αὐτὴν ὑπῆρχεν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Στράβων (XIV, 636), «ἄορνόν τι σπήλαιον ἱερόν», *Χαρώνιον* λεγόμενον, ὀλεθρίας ἔχον ἀποφοράς. Α. Θ. Σ.

Θύμβριον [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Φρυγίᾳ παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Φρυγίας καὶ Λυκαονίας, ἀπέχουσα δέκα παρασάγγας πρὸς δυσμὰς τοῦ Τυριαείου (νῦν Ἰλγκιούν), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Συνάδων (νῦν Ἀφιὸν-Καραχισάρ) - Λαοδικείας. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν ὁδὸν ὑπῆρχεν ἡ λεγομένη κρήνη τοῦ βασιλέως Μίδα, «ἐφ' ᾗ λέγεται Μίδας τὸν Σάτυρον θηρεῦσαι οἴνῳ κεράσας αὐτήν» (*Ξενοφ.* Κύρ. Ἀνάβ. I, 2, 13). Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει ἡ τουρκικὴ πόλις *Ἀκ-Σεχίρ*. Α. Θ. Σ.

Θύμβριος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Τρῳάδι, ὅστις διαρρέων τὴν πεδιάδα Θύμβραν ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Σκάμανδρον ποταμὸν (νῦν Μενδερὲ-Σοῦ) παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος, ἀπέχων ἀπὸ τοῦ Ἰλίου 50 στάδια (*Στράβ.* XIII, 598). Α. Θ. Σ.

Θύμβρις [*Μυθολ.*]. Μία τῶν Νυμφῶν, μήτηρ τοῦ Πανός, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὁ Ἀπόλλων ἐδιδάχθη τὴν μαντικὴν (*Ἀπολλοδ.* I, 4, 1). Α. Θ. Σ.

Θύμβρις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Θύμβρης*.

Θυμβρὶς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πηγή τις ἐν Σικελίᾳ παρὰ τὰς Συρακούσας, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδύλ. I, 118). Α. Θ. Σ.

θυμέλαια (ἡ) (Thymelaea) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θυμελαιωδῶν* ἢ *θυμελαιιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 20 εἴδη, ἀπαντῶντα ἐν τῇ μέσῃ καὶ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Τὰ φυτὰ τοῦ γένους τούτου εἶναι πόαι, θάμνοι ἢ φρύγανα. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ἡ *θυμέλαια ἡ ἀργυρᾶ* (Thymelaea argentea), *θυμέλαια ἡ δασεῖα* (Thymelae hirsuta), κοινῶς *θεϱόκαλο* ἢ *χερόκαλο* καὶ *θυμέλαια ἡ ταρτουραίρα* (Thymelaea tartouraera), κοινῶς *φινακολιά*. Δ. Ν. Π.

θυμελαιίδαι (οἱ) (Thymelaeaceae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *δικοτυληδόνων*, περιλαμβάνον θάμνους, δενδρύλλια καὶ σπανιώτερον πόας. Ἐκ τῶν πολλῶν γενῶν τῆς οἰκογενείας γνωστότερα εἶναι τά: *ἀετόξυλον* (Aquilaria), *θυμέλαια* (Thymelaea), *λαχναία* (Lachnaea), *οὐϊκστροιμία* (Wikstroemia) καὶ *πιμελή* (Pimelea). Πάντα τὰ ἀνώτερω γένη χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀρτύματα εἰς τὴν μυρεψικὴν καί τινα φρυγανώδη γένη πρὸς θέρμανσιν τῶν κλιβάνων. Δ. Ν. Π.

θυμελαιοειδῆ (τὰ) [*Βοτ.*]· βλ. *θυμελαιίδαι*.

θυμέλαιον (τὸ) [*Χημ.*]. Αἰθέριον ἔλαιον λαμβανόμενον δι' ἀποστάξεως δι' ὑδρατμῶν τῶν ἀνθισμένων βλαστῶν τῶν εἰδῶν τοῦ *θύμου*. Ἀναλόγως τῆς προελεύσεως καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ θύμου ἡ περιεκτικότης αὐτοῦ εἰς θυμέλαιον κυμαίνεται μεταξὺ 0,2—2,6 %. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,900—0,956, χρῶμα ἐρυθρόφαιον, ἔντονον ὀσμὴν θύμου καὶ γεῦσιν δριμεῖαν καυστικὴν ἐπὶ μακρὸν διατηρουμένην. Ὀπτικῶς εἶναι ἀριστεροστρόφον καὶ διαλύεται εὐκόλως εἰς ἀλκοόλην. Τὰ σπουδαιότερα συστατικὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ *θυμόλη* καὶ ἡ *καρβακρόλη*, πλὴν αὐτῶν ὅμως ἀνευρέθησαν καὶ *κυμόλιον*, *θυμένιον*, *πινένιον*, *βορνεόλη*, *λιναλοόλη* κλπ.

Χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀρωματισμὸν σαπώνων καὶ ἀναλόγους σκοπούς, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ φαρμακευτικὰς χρήσεις, ἂν καὶ διὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς προτιμᾶται ἡ καθαρὰ θυμόλη. Σ. Γ.

θυμέλη (ἡ) [*Ἀρχ.*]. Ἡ λέξις θυμέλη (ἐκ τοῦ *θύειν* ἢ ἐκ τοῦ *τίθημι*) εἶναι τεχνικὸς ὅρος διαφόρων μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ἡ θυμέλη εἶναι βωμὸς ἢ ἔδαφος ἱερόν. Κατὰ τὸν Πολυδεύκη, βῆμα. Κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμολογικόν, τράπεζα θυσίας ἢ λογεῖον. Κατὰ τὸν Θωμᾶν Μάγιστρον, ἐξέδρα τῶν αὐλητῶν καὶ τῶν κιθαρῳδῶν. Κατὰ τὸν Πρατίναν, ὀρχήστρα. Κατὰ τὸν Πλούταρχον, θέατρον ἐν γένει. Κατὰ τὰ κείμενα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδου, κρηπίδωμα, κρηπῖδες ναοῦ ἢ δάπεδον θεοῦ. Παρὰ τὰς διαφόρους, ἐν τούτοις, ἑρμηνείας τῆς λέξεως, εἶναι ἤδη ἐξηκριβωμένον ὅτι ἡ λέξις θυμέλη σημαίνει, τῷ ὄντι, τὸ κρηπίδωμα καὶ εἶναι συνώνυμος τῆς λέξεως θεμέλιον. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Δήλου: Θυμέλη τοῦ βωμοῦ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ, πλήρως ἑρμηνεύει τὴν σημασίαν ταύτην. Ἡ θυμέλη, λοιπόν, ἦτο ἡ πρόθυσις, ἤτοι ἡ μεγάλη βάσις, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ὁ βωμὸς ὅπου ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι. Τούτου παραδεκτοῦ γενομένου, εὐκόλως πλέον ἐξηγεῖται τὸ πολλαπλοῦν καὶ τὸ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντιφατικὸν τῶν ὡς ἄνω ὁρισμῶν. Ὁ Πολυδεύκης καλεῖ τὴν θυμέλην βῆμα, διότι αὕτη ἐσχημάτιζε βαθμίδα περιβάλλουσαν τὸν βωμόν. Ὁ Θωμᾶς Μάγιστρος ἀποκαλεῖ αὐτὴν ἐξέδραν τῶν μουσικῶν, διότι κατὰ τοὺς διθυραμβικούς, καὶ ἴσως κατὰ τοὺς δραματικοὺς ἀγῶνας, ἐκεῖ ἵσταντο οἱ αὐληταὶ καὶ οἱ κιθαρῳδοί. Τὸ Μ. Ἐτυμολογικὸν ὀνομάζει αὐτὴν τράπεζαν, διότι πρὸ τῶν βωμῶν, οἵτινες δὲν εἶχον βάσιν, ἐτοποθετεῖτο χαμηλή τις τράπεζα, ἡ λεγομένη ἱερὰ ἢ *θυωρὸς τράπεζα*, πρὸς τοποθέτησιν ἐπ' αὐτῆς τῶν πλακουντίων, τῶν καρπῶν καὶ τῶν ἀναθημάτων. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης, μάλιστα, τραπέζης ἵσταντο ἐνίοτε καὶ οἱ μουσικοί, ὡς ἀποδεικνύουσι τοῦτο πολλαὶ παραστάσεις ἀρχαίων μνημείων. Θυμέλην ἐπίσης ἀποκαλεῖ ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Ἴωνα» τὸ βῆμα, τὸ ὁποῖον ἠγείρετο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ᾠδείου τοῦ Περικλέους καὶ ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ ἐκτελεσταί. Ὁ Πρατίνας θεωρεῖ τὴν θυμέλην ὀρχήστραν, διότι φυσικὸν εἶναι νὰ ἐπεκταθῇ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ὡς κεντρικοῦ μέρους τῆς ὀρχήστρας, εἰς ὁλόκληρον τὴν ὀρχήστραν, ἐξ οὗ καὶ ἡ διάκρισις τῶν σκηνικῶν ἀγώνων (τῶν ἐπὶ σκηνῆς παιζομένων δραματικῶν θεαμάτων) ἀπὸ τῶν θυμελικῶν τοιούτων (τῶν εἰς τὴν ὀρχήστραν ἐκτελουμένων μουσικῶν καὶ ῥαψῳδικῶν θεαμάτων). Ἡ λέξις ὅμως θυμέλη κατέληξε νὰ σημαίνῃ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκηνήν. Ἡ γενίκευσις αὕτη ἐγένετο προφανῶς κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὁπότε οἱ μουσικοὶ ἵσταντο πλέον ἐπὶ τῆς εὐρυνθείσης σκηνῆς, καθ' ὅτι ἡ ὀρχήστρα, ἤ, τοὐλάχιστον, μέρος αὐτῆς ὡρίσθη διὰ τοὺς θεατάς. Κατ' ἐπέκτασιν μάλιστα, θυμέλη ἐλέγετο καὶ πᾶς χῶρος προωρισμένος διὰ θεάματα· καὶ ἐπειδὴ οἱ διονυσιακοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο πάντοτε ἐν τῷ τεμένει τοῦ θεοῦ, εὐνόητον εἶναι διατὶ ὁ Ἡσύχιος ὁρίζει τὴν θυμέλην «ἱερὸν ἔδαφος». Τέλος, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς σημασίας τῆς λέξεως, οἱ νεώτεροι καλοῦσι θυμέλην ἀποκλειστικῶς τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου, τὸν κείμενον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ὀρχήστρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Alb. Müller*: Bühnenaltertümer.—*Dörpfeld—Reisch*: Griechisches Theater.—*O. Navarre*: Thymélé ἐν *Daremberg-Saglio*, Dic. Antiq. Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

— **θυμέλης** ***δομέστικος*** [*Βυζαντ.*]. Ἀξίωμα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ περιβεβλημένος αὐτὸ ἐπεμελεῖτο τῶν διασκεδάσεων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ: «τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τε καὶ θυμέλης ἡδυπαθειῶν».

θυμελικός, —*ή*, —*όν*, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν *θυμέλην*.

— **θυμελικὴ** ***μουσική***. Ἐκαλεῖτο οὕτω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἡ ἔντεχνος μουσική, ἧς χρῆσις ἐγίνετο ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ Χριστιανοὶ τῶν πρώτων χρόνων, πολλάκις ἀποπειραθέντες τὴν ἐκχριστιάνισιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σκηνῆς. Κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς θυμελικῆς μουσικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντέστησαν πεισμόνως πάντες σχεδὸν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἀποκαλοῦσι τὴν θυμελικὴν μουσικὴν «διακεχλασμένην καὶ ἡδυπαθεστάτην». Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Σ.

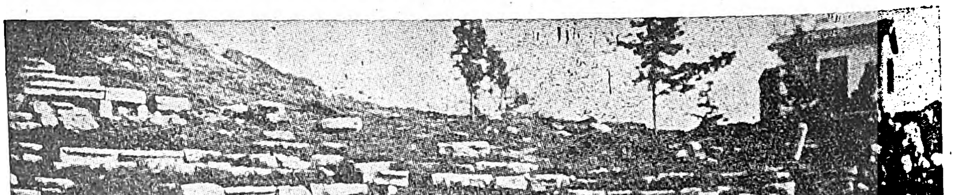

Ἡ θυμέλη τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου.

Θύμη [*Γεωγρ.*]. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Ἀμυγδαλιᾶς τῆς ἐπαρχίας Καρυστίας τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Κάτ. (1928) 91.

θυμηδία (ἡ)· τοῦ θυμοῦ, τῆς ψυχῆς ἡδονή, χαρά, εὐχαρίστησις, τέρψις, φαιδρότης, διάθεσις

Digitized by Google

πρὸς γέλωτα, πρὸς εἰρωνείαν: «προκαλεῖ τὴν θυμηδίαν τῶν ἀκροατῶν του».

θυμητικὸ (τό)· δημοτ., ἐνθυμητικόν, ἡ ἱκανότης τῆς ἀναμνήσεως, μνήμη: «ἔχει καλὸ θυμητικό».

Θυμιὰ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Πλατυβόλας τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας τοῦ νομοῦ Χανίων, ἔχον 164 κατ. (1928). Τὸ διαμέρισμα εἰς ὃ τοῦτο ἀνήκει ὀνομάζεται *Κεραμειά*. Ε. Γ.

θυμιάζω, ἀντὶ *θυμιῶ (—άω)*· καίω θυμίαμα πρὸς τιμήν τινος, πληρῶ τι θυμιάματος, καπνίζω μὲ θυμίαμα, ἄλλως *θυμιατίζω*: «θυμιάζω τὰς ἁγίας εἰκόνας, —τοὺς ἐκκλησιαζομένους».

θυμίαμα (τό)· τὸ καιόμενον ὅπως πληρωθῇ ἡ ἀτμοσφαῖρα ἀρώματος, οἷον ὁ λιβανωτός, ἡ σμύρνα: «θυμιάματα καὶ μύρα»· || ἡ ἐνέργεια τοῦ *θυμιᾶν*, θυμίασις· || μεταφ. ἔπαινος, ἐγκώμια πρὸς κολακείαν: «εὐτελῆ θυμιάματα πρὸς τοὺς ἰσχυρούς».

—*[Λειτουργ.]* *Θυμίαμα* καλεῖται ἡ ἐν ταῖς τελεταῖς χρησιμοποιουμένη ρητινώδης σκευασία, ἐκ τῆς καύσεως τῆς ὁποίας ἀναδίδονται εὐώδεις ἀναθυμιάσεις. Τὸ θυμίαμα ἐνωρίτατα ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν τοῖς νεκροταφείοις, ταῖς κατακόμβαις, τοῖς τάφοις τῶν μαρτύρων καὶ ταῖς νεκρωσίμοις ἀκολουθίαις. Ἀπὸ τῆς περιωρισμένης δὲ ταύτης χρήσεως τὸ κατ' ἀρχὰς φαίνεται γενικευόμενον τὸ θυμίαμα διὰ τῆς εἰσδοχῆς αὐτοῦ εἰς πάσας τὰς τελετάς, πάντως ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τρίτου ἀποστολικοῦ κανόνος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐκ τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» τῆς Συλβίας 380 μ.Χ.) ἀφ' ἑτέρου, ἐν τῷ ὁποίῳ βεβαιοῦται, ὅτι ὑπὸ τῶν θυμιατηρίων, τῶν εἰσκομιζομένων ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τῆς ἀναστάσεως, ἅπασα ἡ βασιλικὴ ἐπληροῦτο εὐωδίας. Πάντως ἡ τελετουργικὴ χρῆσις τοῦ θυμιάματος μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπὸ τῶν εἰς ὄνομα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου φερομένων συγγραμμάτων (Ἐκκλ. Ἱεραρχ. Γ' 2, *Migne* 3,425), τῶν ὁποίων ἡ συγγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ὡς πρὸς τὸν συμβολισμὸν τοῦ θυμιάματος πολλὰ μὲν ἐλέχθησαν ὑπὸ τῶν ἀλληγοριστῶν, ἀκριβέστερον δὲ παρουσιάζεται τὴν περὶ τούτου ἀρχαιοτέραν ἀντίληψιν ἐκπροσωποῦσα ἡ ἐν τῇ «Λειτουργίᾳ» τοῦ Ἰακώβου πρώτη εὐχὴ τοῦ θυμιάματος, ἐν τῇ ὁποίᾳ μεταξὺ τῶν ἄλλων λέγονται καὶ τὰ ἑπόμενα: «....Πρόσδεξαι ἀφ' ἡμῶν τῶν ἀχρείων δούλων σου τὸ παρὸν θυμίαμα εἰς ὀσμὴν εὐωδίας καὶ εὐωδίασον ἡμῶν τὸ δυσῶδες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἁγίασον ἡμᾶς τῇ ἁγιαστικῇ δυνάμει τοῦ Παναγίου σου Πνεύματος....».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Καλλινίκου*, ὁ Χριστιανικὸς ναὸς σελ. 173.—*Smith* and *Cheetham*, Dictionnary of Christ. Antiquities ἐν λ. Incense. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Θυμιανὰ *[Γεωγρ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τῆς κωμοπόλεως Εὐφημιανῶν (βλ. λ.) τῆς νήσου Χίου.

Θυμιανὸς *[Γεωγρ.]*. Ἡ δυτικὴ κορυφὴ τῆς νήσου Κῶ τῶν Δωδεκανήσων, ὕψους 1390 ἀγγλικῶν ποδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

θυμίασις, *—εως* ἡ (ἡ)· ἐνέργεια τοῦ θυμιᾶν, θυμιάτισμα.

—*[Λειτουργ.]* Βλ. *θυμίαμα*.

—*[Ἀποκρυφ.]* Ἡ *θυμίασις* ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀρωμάτων, ἀποσκοπεῖ δὲ τὴν διέγερσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀστρικοῦ αὐτοῦ σώματος, ἐπὶ δὲ τοῦ σύμπαντος τοῦ ἀστρικοῦ φωτός. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρωμάτων πρὸς θυμίασιν στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀντιστοιχιῶν (correspondances) καὶ τῶν ἀστρικῶν σφραγίδων (signatures), ἀνάγεται δὲ γενικῶς εἰς ἑπτὰ κατηγορίας, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστρολογικοὺς πλανήτας. Παραθέτομεν κατωτέρω ἕνα ἐκ τῶν πολλῶν πινάκων ἀντιστοιχίας μεταξὺ ἡμερῶν, πλανητῶν καὶ ἀρωμάτων:

Κυριακὴ	Ἥλιος	Δάφνη
Δευτέρα	Σελήνη	Ἀλόη
Τρίτη	Ἄρης	Στύραξ
Τετάρτη	Ἑρμῆς	Ρητίνη μαστίχης
Πεμπτη	Ζεὺς	Σαφρὰν
Παρασκευὴ	Ἀφροδίτη	Μόσχος (ζωικὸς)
Σάββατον	Κρόνος	Θεῖον

Αἱ οὐσίαι αὗται ρίπτονται συνήθως ἐπὶ πεπυρακτωμένων ἀνθράκων, διὰ τῆς καύσεως δὲ αὐτῶν ἐπιδιώκεται ἡ παραγωγὴ καπνοῦ, παραλλήλως πρὸς τὸ ἄρωμα. Π. Γ.

θυμιαστὴς (ὁ)· ὁ θυμιάζων· || μεταφρ. ἐπαινέτης, ἐγκωμιαστὴς πρὸς κολακείαν, κόλαξ.

θυμιατήριον (τό)· τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου θυμιῶμεν, κοιν. *θυμιατό*.

—*[Ἀρχ.]* Τῶν *θυμιατηρίων* ἡ χρῆσις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ καὶ ρωμαϊκῇ λατρείᾳ ἦτο παλαιοτάτη, ἐξ Ἀνατολῆς εἰσαχθεῖσα, περὶ αὐτῶν δὲ εὐρύτατα ἀναφέρουν οἱ σῳζόμενοι κατάλογοι τῶν σκευῶν ναῶν, δωρεῶν εἰς ἱερὰ κτλ. Ἐκ διασωθέντων τοιούτων σκευῶν καὶ ἐκ παραστάσεων ἀναγλύφων, νομισμάτων, ἀγγείων, τοιχογραφιῶν, ἐξάγεται ὅτι τρεῖς κύριοι τύποι θυμιατηρίων ἦσαν ἐπικρατέστεροι. Κατὰ τὸν πρῶτον, τὸ θυμιατήριον ἀπετελεῖτο ἐκ δύο κοίλων ἡμισφαιρίων ἐξ ὀπτῆς γῆς ἢ ἀργίλλου ἢ βρόνζου, ἁπλοῦ ἢ ἐπιχρύσου, συναρμοζομένων· ἐκ τούτων τὸ ἀνώτερον ἔφερεν ὀπὴν κατὰ τὴν κορυφήν, ὅπως ἐξέρχεται ὁ καπνὸς τοῦ θυμιάματος. Ἔφερον δὲ τὰ θυμιατήρια ταῦτα δύο ἀγκύλας κατὰ τὰ πλευρὰ αὐτῶν, δι' ὧν ἐξηρτῶντο ἐξ ἁλύσεως καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο καθ' ὃν τρόπον καὶ παρ' ἡμῖν. Τοιαῦτα εὑρέθησαν ἐν Τίρυνθι, Τροίᾳ, Βολωνίᾳ καὶ μεταγενέστερον ἐν Πομπηΐᾳ, πιθανώτατα δὲ πρότυπα αὐτῶν εἶναι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀσσυρίᾳ, Φοινίκῃ, Κύπρῳ εὑρεθέντα. Ἀνάπτυξις τούτων, ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένη τοῦ ἀνατολικοῦ προτύπου, δύ-

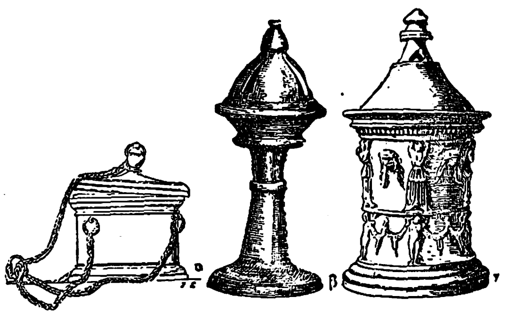

Ἀρχαία θυμιατήρια.

[α=Ρωμαϊκὸν κινητὸν θυμιατήριον ἐκ μετάλλου μεθ' ἁλύσεως, ἐν τῷ μουσείῳ Νεαπόλεως. β=Θυμιατήριον τῆς Ἐρετρίας ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν. γ=Συριακὸν θυμιατήριον ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς, ἐν τῷ μουσείῳ Λούβρου.]

νανται νὰ θεωρηθοῦν τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ σχῆμα καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὑλῶν κατασκευασθέντα θυμιατήρια, ἀκίνητα ὅμως, στηριζόμενα ἐπὶ κυλινδρικοῦ κίονος φέροντος βάσιν τινὰ εὐρεῖαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἢ ἐπὶ συμπλεγμάτων καλλιτεχνικῶν ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ βρόνζου, ὡς οἱ παρ' ἡμῖν λυχνοστάται· τοιαῦτα θυμιατήρια εὑρέθησαν ἐν Ἐρετρίᾳ (Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν), ἢ ἐπὶ παραστάσεων (Κλαζομεναί, ζωφόρος Παρθενῶνος). Ἑτέρα μορφὴ εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονική, ἣν ἔδωσαν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ θυμιατήρια κατὰ μεταγενέστερα ἀνατολικὰ πρότυπα· κατὰ ταύτην, τὸ θυμιατήριον ἀπετέλει μικρογραφίαν οἰκοδομήματος μὲ δύο πατώματα χωριζόμενα δι' ἐσχάρας· καὶ εἰς μὲν τὸ κάτω ἐτίθετο πῦρ, εἰς τὸ ἀνώτερον δὲ ἐκαίετο τὸ θυμίαμα διὰ τῶν ἀνερχομένων φλογῶν καὶ ὁ καπνὸς ἐξήρχετο δι' ὀπῆς τινος τῆς ὀροφῆς· τοιαῦτα εὑρέθησαν ἐν Συρίᾳ, Γερμανίᾳ, Β. Ἰταλίᾳ. Τέλος ὑπό τινων θεωροῦνται ὡς θυμιατήρια καὶ οἱ ἀρχαῖοι «κερνοί» ἢ «κερχνοί» καὶ οἱ «κώθωνες». —Π.

—*[Λειτουργ.]* Τὸ *θυμιατήριον* εἶναι σκεῦος ἐκκλησιαστικὸν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων, ἀποτελούμενον ἐκ μεταλλίνου δοχείου εἰς σχῆμα κυπέλλου μετὰ καλύμματος, ἐνίοτε δὲ ἐφωδιασμένον καὶ δι' ἁλύσεων, δι' ὧν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναρτηθῇ, ἢ καὶ νὰ περιαχθῇ πρὸς διάδοσιν τῶν καπνῶν τοῦ λιβανωτοῦ, ὅστις καίεται ἐντὸς αὐτοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς παρέλαβε τὴν χρῆσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου σκεύους ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τεχνικῶς ὅμως ὁμοιάζουσι σχεδὸν ἅπαντα τὰ ἀρχαιότατα χριστιανικὰ θυμιατήρια πρὸς τὰ τῶν ἐθνικῶν. Ταῦτα διαιροῦνται εἰς ἀκίνητα ἢ τοποθετούμενα καὶ εἰς περιφερόμενα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πάπα Σιλβέστρου (314—335) λέγεται (χωρὶς νὰ εἶναι ἱστορικῶς βεβαιωμένον) ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐδώρησε βαρύτιμον θυμιατήριον ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ, ζυγίζον 10 λίτρας, εἰς τὸν ναὸν ἢ τὸ βαπτιστήριον τοῦ Λατερανοῦ. Εἰς τὴν νῆσον Κύπρον, οὐ μακρὰν τῆς μονῆς Ἀχειροποιήτου, εὑρέθη μεταξὺ πολ-

Θυμιατήρια νεωτέρων χρόνων.

λῶν ἄλλων πολυτίμων ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων καὶ ἑξάγωνον ἀργυροῦν θυμιατήριον. Ἀκίνητα θυμιατήρια (ἄνευ ἁλύσεων) ὑπάρχουσι καὶ πρὸς ἰδιωτικὴν κατ' οἶκον χρῆσιν, πρὸς θυμίασιν τῶν ἁγίων εἰκόνων· ταῦτα στηρίζονται εἴτε ἐπὶ τρίποδος, εἴτε ἐπὶ κωνοειδοῦς βάσεως καὶ φέρουσιν ἐπὶ τοῦ καλύμματος ὀρθίως συνήθως μικρὸν σταυρόν. Δ. Ν. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

Θυμιατήριον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῶν βορειοδυτικῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς ἐν τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀτρομήτου Καρχηδονίου θαλασσοπόρου Ἄννωνος περὶ τὸ 470 π. Χ. Ὑπὸ τοῦ Σκύλακος (Περίπλ. 112) ὀνομάζεται *Θυμιατηρία*. Ἔκειτο νοτιώτερον τοῦ Λίξου ποταμοῦ καὶ τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὴν σημερινὴν *Μεχεντίαν* (Mehédia) τοῦ Μαρόκκου, κειμένην εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Oued-Sébou, παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Spartel. Α. Θ. Σ.

θυμιατὴς (ὁ). Ὁ θυμιῶν κατὰ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας κληρικός. Περὶ τῶν θυμιατῶν τῆς ἀρχαιότητος βλ. *θυοφόρος*.

θυμιατίζω· καίω θυμίαμα, καπνίζω τι μὲ θυμίαμα, ἄλλως *θυμιάζω*: «ὁ παππᾶς θυμιατίζει», «πᾶρε τὸ θυμιατὸ νὰ θυμιατίσῃς»· || μεταφ. ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω τινὰ πρὸς κολακείαν, κολακεύω: «τὸν θυμιατίζει διὰ νὰ τὸν ἐκμεταλλεύεται».

θυμιατὸ (τό)· καὶ ***θυμιαντό***· τὸ θυμιατήριον: «θυμιατὸ πήλινο, — ἀσημένιο».

θυμιατός, *—ή, —όν*· ἡ λ. παρ' Ἀριστοτέλει: «θυμιατὰ δ' ἐστὶ τῶν σωμάτων, ὅσα ὑγρότητα ἔχει μέν, οὕτω δ' ἔχει, ὥστε μὴ ἐξατμίζειν πυρουμένων χωρίς», ἀντιδιαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ *ἀτμιστόν, φλογιστόν, μαλακτόν*· || ***θυμιατὸν*** (τό)· τὸ θυμιατήριον.

Θυμίδης. Ὑπὸ τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐφέρετο ὁ Ἐμμανουὴλ *Ξάνθος* (βλ. λ.) κατὰ τὸ κρυπτογραφικὸν λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

θυμιδόλη (ἡ) (Thymidol) *[Φαρμ. Χημ.]*. Προϊὸν συμπυκνώσεως μινθόλης καὶ θυμόλης. Κ. Γ. Μ.

θυμίζω· δημοτ. ἀντὶ *ἐνθυμίζω*· κάμνω τινὰ νὰ ἐνθυμηθῇ, ὑπενθυμίζω, ὑπομιμνῄσκω: «θύμισέ μου νὰ τοῦ γράψω».

θυμικός, *—ή, —όν*· ὀξύς, ὁρμητικός, ζωηρός: «τὸ ἄρρεν ἰσχυρότερον καὶ θυμικώτερον» *(Ἀριστοτέλ.)*· || θυμώδης, ὀργίλος· || ***θυμικὸν*** (τό)· ὡς οὐσ. μόριον τῆς ψυχῆς: «μόρια ψυχῆς, λογιστικὸν καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν» κατὰ Πλάτωνα παρ' Ἀριστοτέλει.

—**θυμικὸν** (τὸ) *[Ψυχολ.]*. Καλεῖται οὕτως ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς τὸ συναισθηματικὸν ἅμα καὶ βουλητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς. *Θυμικὴ διάθεσις* καλεῖται γενικῶς ἡ ἔν τινι χρονικῷ διαστήματι ἐπικράτησις τῶν συναισθηματικῶν καὶ βουλητικῶν παρορμήσεων δι' ἥττης τοῦ λόγου. *Θυμικαὶ κινήσεις* καλοῦνται αἱ ἀπότομοι μεταβολαὶ καὶ ἐναλλαγαὶ τῆς θυμικῆς διαθέσεως, αἱ ὁποῖαι γεννοῦν τὰ πάθη καὶ τὰς ἀψιθυμίας. —Ω.

—**θυμικὸν** ***ἄσθμα*** *[Παιδιατρ.]*. Οὕτως ἐκλήθη παρὰ τῆς γερμανικῆς σχολῆς ὁ ἰδιοπαθὴς σπασμὸς τῆς γλωττίδος, μετὰ τὰς κατὰ τὸ 1829 δημοσιευθείσας ἐργασίας τοῦ Kopp, καθ' ἃς τὸ σύνδρομον τοῦτο ἀποδίδεται εἰς τὴν ἄμεσον πίεσιν τῶν πνευμόνων ὑπὸ τοῦ θύμου ἀδένος, ὅταν οὗτος εἶναι ὑπερτροφικός. Τὰς ἰδέας τοῦ Kopp παραδεχόμενος ὁ ἐκ Καινιξβέργης Hirch ἐκάλεσεν *ἄσθμα τοῦ Kopp* τὸ σύνολον τῶν ἀσφυκτικῶν τούτων φαινομένων. Ἡ ὑπερπλασία ὅμως τοῦ θύμου ἀδένος δὲν προκαλεῖ πάντοτε σπασμὸν τῆς γλωττίδος, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ διαφόρων νεκροψιῶν, διὸ καὶ τὸ σύνδρομον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ θυμικὸν ἄσθμα, ὅπως ἤθελεν ὁ Kopp· ἐν τούτοις εἶναι πιθανώτατον περιπτώσεις τινὲς ἀσφυκτικῶν φαινομένων νὰ ὀφείλωνται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀδένος τούτου, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ παρὰ τοῦ Veau εἰς τὴν Παιδιατρικὴν ἑταιρείαν Παρισίων τῷ 1911 ἀνακοινωθέντα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τὰ προελθόντα ἐκ τῆς θυμεκτομῆς. Σ. ΒΕΡΑΣ

—**θυμικὸν** ***ὀξὺ*** *[Χημ.]*· βλ. *θυμόλη*.

Θυμίλος. Ἀρχαῖος Ἕλλην ἀνδριαντοποιὸς ἀγνώστου ἐποχῆς καὶ καταγωγῆς, τοῦ ὁποίου εἶδε καὶ περιγράφει ὁ Παυσανίας ἄγαλμα παριστάνον τὸν Ἔρωτα ἱστάμενον παρὰ τὸν Διόνυσον καὶ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις. Ν. Α.

θυμίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Εἶναι μεθυλιωμένον παράγωγον τῆς *οὐρακίλης* (*5-μεθυλουρακίλη*). Κρυσταλλοῦται εἰς ἀχρόους βελόνας τηκομένας εἰς 340°. Σ. Γ.

Θύμιος: —1) ***Εὐθύμιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σαλώνων, ἔνθα ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Γκούραν. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν, ὅπου ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσε τὸν Ὀσμὰν-ἀγᾶν, ἀρχηγὸν γενιτσαρικοῦ σώματος. Εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλη ἐκ τῶν Μεγάλων Δερβενίων παρενέβαλε πολλὰς δυσχερείας διὰ τοῦ πολεμικοῦ ἀποσπάσματος τὸ ὁποῖον διῴκει. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτιμήθη μὲ τὸν βαθμὸν ὑπολοχαγοῦ τῆς ἐνεργοῦ φάλαγγος, ἀπέθανε δὲ τῷ 1855 ἀπόστρατος ταγματάρχης. —2) ***Παπᾶ-Θύμιος***. Ἱερεὺς ἐκ Πρεβέζης, ἀγωνισθεὶς ἀπ' ἀρχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως μὲ μεγάλον ζῆλον ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν Πλάκαν τῷ 1822.—3) ***Μιχαήλ***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ναυπάκτου, πολεμήσας ὑπὸ διαφόρους ὁπλαρχηγοὺς καὶ τελικῶς εἰς τὰ ἱππικὰ ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Χρῆστον. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἔλαβε τὸ χαλκοῦν ἀριστεῖον καὶ γαίας εἰς Λα-

Digitized by Google

κωνικήν. —4) ***Σπυρίδων***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἠλείας. Κατήγετο ἀπὸ Ἀλβανοὺς καὶ ὑπηρέτει τοὺς Λαλαίους ὁμογενεῖς του. Ἠκολούθησε τὸν Βιλαέτην καὶ κατόπιν τὸν Πλαπούταν καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὸ Πούσι, εἰς τὸ Λάλα καὶ εἰς τὰς Πάτρας. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς Σφακτηρίαν τῷ 1825. —5) ***Χαράλαμπος***. Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐπολέμησεν εἰς τὸ Λάλα, καὶ κατόπιν αἰχμαλωτισθεὶς εἰς τὰς Πάτρας ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ φυλακισμένος εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν μέχρι τοῦ 1828, ὅτε διὰ συνθήκης ἀπηλευθερώθη καὶ αὐτός. Κατὰ τὴν ἔξοδόν του ὅμως ἐφόνευσε δύο Τούρκους, καὶ μικροῦ δεῖν προεκάλει διπλωματικὸν ἐπεισόδιον λόγῳ τῆς μεσολαβήσεως τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων. Διαφυγὼν εἰς Ζάκυνθον, ἐπανῆλθε τῷ 1833 καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους θέσεις, προστατευόμενος ἀπὸ τὸν κόμιτα Ρώμαν. —6) ***Χρῆστος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Σαλώνων. Ἔπεσε μαχόμενος αὐτόθι τῷ 1824. Γ. Δ. Κ.

θυμιπίνη (ἡ) (Thymipin) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ τῆς πόας τοῦ θύμου καὶ τῆς πόας τοῦ λιπαρίου. Εὑρίσκει ἐφαρμογὴν κατὰ τοῦ κοκκίτου βηχός. Κ. Γ. Μ.

Θυμίτ-κιοΐ [*Γεωγρ.*]· βλ. λ. *Εὐθύμιον*.

θυμοβόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ βιβρώσκων τὸν θυμόν, τὴν ψυχήν, ὁ φθείρων τὴν καρδίαν: «θυμοβόρος ἔρις».

θυμοειδὲς (τό)· Οὕτω καλεῖ ὁ Πλάτων ἓν ἐκ τῶν τριῶν μερῶν, ἐξ ὧν παρεδέχετο ὅτι συνίσταται ἡ ψυχή (ἄλλως *θυμὸς* καὶ *θυμικόν*). Τὰ ἕτερα δύο μέρη τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ *λογιστικὸν* πρῶτον, καὶ τὸ *ἐπιθυμητικόν*, τελευταῖον κατὰ τὴν ἀξίαν.

θυμοειδὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ πλήρης θυμοῦ, γενναιότητος, θάρρους, εὔψυχος, εὔτολμος, γενναῖος, ὁρμητικός, ἀντίθ. πρᾶος, ἤπιος, μαλακός: «θυμοειδὴς ἵππος»· ‖ *θυμοειδὲς* (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

Θυμοιτάδαι, ἢ ***Θυμαιτάδαι*** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Εἷς τῶν τεσσάρων δήμων τοῦ τετρακώμου Ἡρακλείου τῆς Ἀττικῆς, ἀνήκων εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα φυλήν. Ἐκλήθη οὕτως ὡς ἀναγνωρίζων ἐπώνυμον τὸν *Θυμοίτην* (βλ. λ.). Ὁ κάτοικος *Θυμοιτάδας*, ἢ *Θυμαιτάδας*, ἡ κάτοικος *Θυμαιτίς*. Α. Σ. Χ.

Θυμοίτης. —1) Εἷς τῶν ἐπιφανῶν Τρώων, ὅστις τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Πάριδος ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Μούνιππον. Ἀλλ' ἐπειδή, κατά τινα χρησμόν, τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γεννηθὲν παιδίον θὰ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας, ὁ Πρίαμος ἐθανάτωσεν αὐτό. Διὰ τοῦτο, μνησικακῶν καὶ ἐκδικούμενος, ὡς λέγεται, ὁ Θυμοίτης, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὅστις παρεκίνησε τοὺς Τρῶας νὰ εἰσαγάγωσι τὸν Δούρειον ἵππον εἰς τὰ τείχη των. —2) Υἱὸς τοῦ Ὀξύντα, δισέγγονος τοῦ Θησέως, ὁ τελευταῖος Θησείδης βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, ἁρπάσας τὴν βασιλείαν διὰ δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀφείδαντος. Τοῦτον ἐκάλεσεν εἰς μονομαχίαν ὁ Ξάνθος βασιλεὺς τῆς Βοιωτίας λόγῳ ἔχθρας διὰ τὴν κτῆσιν τῆς Οἰνόης· ἀντὶ τοῦ Θυμοίτου ὅμως ἐμονομάχησεν ὁ *Μέλανθος* (βλ. λ.). Ἐκ τοῦ βασιλέως τούτου ὠνομάσθη ὁ δῆμος τῶν Θυμοιταδῶν. —Π.

θυμοκαφουρὰ (ἡ) [*Χημ.*]· βλ. *θυμόλη*.

θυμοκινόνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]. Ὀργανικὴ ἕνωσις καὶ δὴ π-κινόνη τῆς θυμόλης. Τήκεται εἰς 45°, βράζει εἰς 232° καὶ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς πολυμερίζεται πρὸς πολυθυμοκινόνην. Σ. Γ.

θυμόλη (ἡ), ἢ ***θυμόλιον***, ἢ ***θυμικὸν ὀξύ***, ἢ ***θυμοκαφουρὰ*** [*Ὀργ. Χημ.*]. Ἀνωτέρα φαινόλη τοῦ τύπου $C_{10}H_{14}O$, χαρακτηρίζεται δὲ χημικῶς καὶ ὡς ἰσοπροπυλο-μ-κρεσόλη. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ *θυμέλαιον*, ὡς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα αἰθέρια ἔλαια, ὡς τῆς μοναρδίας τῆς στικτῆς, πτυχωτίδος, ajovan κ.λ.π. Ἐκ τῶν αἰθερίων τούτων ἐλαίων ἀποχωρίζεται δι' ἀλκαλίων καὶ ἀκολούθου διηθήσεως καὶ ἐκ νέου καθιζήσεως δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος. Θυμόλη δύναται νὰ παρασκευασθῇ καὶ συνθετικῶς κατὰ διαφόρους μεθόδους. Κρυσταλλοῦται εἰς ἀχρόους διαφανεῖς ἑξαγωνικοὺς κρυστάλλους τηκομένους εἰς 51°,5 καὶ βράζοντας εἰς 232°. Εἶναι δυσδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πτητικὴ μεθ' ὑδρατμῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν καρβακρόλην τὸ ἀλκοολικὸν αὐτῆς διάλυμα διὰ σιδηροχλωριδίου δὲν χρώννυται. Ἔχει χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν θύμου καὶ ἰσχυρὰν καυστικὴν γεῦσιν. Διαλύεται εὐκόλως εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα, τὸ χλωροφόρμιον καὶ τὸ νατρόρρευμα. Δι' ἐπιδράσεως ἰωδίου καὶ ἀλκαλιρρύμματος μετατρέπεται εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἰωδιοπαράγωγον, ὅπερ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *ἀριστόλη* καὶ *ἀννιδαλίνη* χρησιμοποιεῖται ἀντὶ ἰωδιοφορμίου. Ἡ θυμόλη χρησιμοποιεῖται πρὸς παρασκευὴν ὀδοντοπαστῶν καὶ ὡς ἀντισηπτικόν. Σ. Γ.

— [*Φαρμ.*] Ἡ *θυμόλη* δρᾷ ἀντισηπτικῶς καὶ ἀντιζυμωτικῶς. Ἀναγράφεται εἰς δόσεις πλειστάκις τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὴν μορφὴν κόνεων, διαλυμάτων ἢ γαλακτωμάτων ἐσωτερικῶς ὡς ἀντισηπτικὸν καὶ ὡς εἰδικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πλευριτίδων μετὰ χρονίων κατάρρων τῶν βρόγχων. Ἐξωτερικῶς ἀναγράφεται πρὸς εἰσπνοὰς ἢ καπνίσματα καὶ εἰς ἀλοιφὰς ἔτι ὡς ἀντισηπτικόν. Ἐν τῇ φαρμακοτεχνικῇ χρησιμεύει κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ὀδοντοπλυμάτων καὶ τῶν κοσμητικῶν ὑδάτων. Εἰς μεγάλας δόσεις ἡ θυμόλη δρᾷ ἐρεθιστικῶς καὶ μάλιστα καυστικῶς ἐπὶ τῶν βλεννομεμβρανῶν, προκαλοῦσα γαστραλγίαν, ναυτίας, διάρροιαν, βόμβους τῶν ὤτων, ἐπιβράδυνσιν τῆς ἀναπνοῆς, σφυγμὸν ἀρχικῶς ταχὺν καὶ εἶτα βραδύν, πτῶσιν τῆς θερμοκρασίας καὶ τέλος κῶμα. Ἀντίδοτον διὰ τὴν περίπτωσιν δηλητηριάσεως ἐκ θυμόλης εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ κατὰ τῆς φαινόλης (βλ. λ. *ἀντίδοτα* τ. Δ', σ. 861 β'). Κ. Γ. Μ.

—**θυμόλη *ἀνθρακική*** (Thymolum carbonicum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Λευκὴ κρυσταλλικὴ κόνις ἄγευστος, ἀντιδράσεως οὐδετέρας, τηκομένη εἰς 49°. Ἀνεγράφη κατὰ τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ βιούντων σκωλήκων, δὲν ἐπεκράτησεν ὅμως. Κ. Γ. Μ.

— **θυμόλη *βενζοϊκὴ*** (Thymolum benzoicum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα λαμβανόμενον διὰ βενζουλιώσεως τῆς θυμόλης. Κόνις λευκὴ κρυσταλλικὴ τηκομένη εἰς 35°. Κ. Γ. Μ.

— **θυμόλη *σαλικυλικὴ*** (Thymolum salicylicum) [*Φαρμ. Χημ.*]· βλ. *σαλιθυμόλη*.

— **θυμόλη *τρισιωδιοῦχος*** [*Φαρμ. Χημ.*]· βλ. λ. *ἀννιδαλίνη*.

— **θυμόλη *τριχλωριοξικὴ*** (Thymolum trichloraceticum) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα λαμβανόμενον τῇ ἐπιδράσει θυμόλης ἐπὶ τριχλωριοξικοῦ ὀξέος ἐν θερμῷ. Ἀποτελεῖ στερεὸν κρυσταλλικὸν σῶμα, ἀδιάλυτον ἐν ὕδατι, διαλυτὸν εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα, τηκόμενον εἰς 44°. Ἀνεγράφη ὡς διαβρωτικὸν ἀντισηπτικὸν ἐπὶ πληγῶν. Κ. Γ. Μ.

θυμολικός, —*ή*, —*όν*· καλεῖται ὁ περιέχων *θυμόλην*, λέγεται δὲ κυρίως ἐπὶ διαφόρων φυτῶν, ἅτινα περιέχουσι θυμέλαιον, οὗ τὸ κύριον συστατικὸν εἶναι ἡ θυμόλη. Τοιαῦτα φυτὰ εἶναι ὁ θύμος, τὸ ὀρίγανον, ἡ ἀρνική, ἡ θύμβρος κλπ. Σ. Γ.

θυμόλιον (τὸ) [*Χημ.*]· βλ. *θυμόλη*.

θυμολοφόρμιον (τὸ) (Thymoloform) [*Φαρμ. Χημ.*]. Προϊὸν συμπυκνώσεως φορμαλδεΰδης καὶ θυμόλης. Κόνις κιτρινωπὴ ἄγευστος, ἀσθενοῦς ὀσμῆς θυμόλης, κατὰ τὴν μετὰ θειικοῦ ὀξέος ζέσιν ἀποδίδουσα φορμαλδεΰδην. Τὸ θυμολοφόρμιον εἶναι ἀδιάλυτον εἰς ὕδωρ καὶ γλυκερίνην, διαλυτὸν δὲ εἰς ἀλκοόλην, αἰθέρα καὶ ἔλαιον ἐλαιῶν. Προὐτάθη ὡς ἀναπλήρωμα τοῦ ἰωδιοφορμίου, δὲν ἐπεκράτησεν ὅμως. Κ. Γ. Μ

θυμόμελι *σκίλλης* (Thymomel Scillae) [*Φαρμ. Χημ.*]. Φαρμακοτεχνικὸν σκεύασμα ἐκ μέλιτος ἐνέχοντος ἐκχύλισμα θύμου τοῦ ἑρπύλλου καὶ σκίλλης. Χορηγεῖται κατὰ τοῦ κοκκύτου βηχὸς καὶ ἐπὶ κατάρρου τοῦ λάρυγγος καὶ τῶν βρόγχων. Κ. Γ. Μ.

θυμονουκλεϊνικὰ *ὀξέα* [*Χημ.*]. Εἶναι πολυπλόκου συστάσεως νουκλεϊνικὰ παράγωγα ἀπαντῶντα εἰς τὸν θυρεοειδῆ ἀδένα καὶ εἰς τὰ ᾠὰ καὶ σπέρματα διαφόρων ζῴων. Ἔχουσι τὸν ἐμπειρικὸν τύπον $C_{43}H_{61}N_{15}P_4O_{43}, 9H_2O$ καὶ δι' ὑδρολύσεως παρέχουσι φωσφορικὸν ὀξύ, ἐξόζην τινά, ἀδενίνην, γουανίνην, θυμίνην καὶ κυτοσίνην. Σ. Γ.

θυμοξυλίνη (ἡ) [*Ὀργ. Χημ.*]· βλ. *θυμακετίνη*.

θύμος (ὁ) (Thymus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χειλανθῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια μὲ καυλὸν εὐθυτενῆ, φύλλα ἀντίθετα καὶ ἄνθη λευκά, ἐρυθρὰ ἢ πορφυρᾶ κατὰ στάχυς διατεταγμένα. Γνωστὰ περὶ τὰ 20 εἴδη ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *θύμος ὁ κεφαλωτὸς* (Thymus capitatus), κοινότατον εἶδος καὶ παρ' ἡμῖν, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *θυμάρι*, *θρούμπη*, *θρούμπα*, *θρώμπη* καὶ *θρουμπί*. Εἶναι θάμνος ἀναπτυσσόμενος πανταχοῦ καὶ ἰδίως εἰς ἀγόνους ἐκτάσεις καὶ χρησιμοποιούμενος κυρίως ὡς ἔναυσμα καὶ ὡς ἄρτυμα. Τὸ ἀπόσταγμα τῶν ἀνθέων του χρησιμοποιεῖται ὡς ἰαματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν τραυμάτων, ἐξελκώσεων τοῦ δέρματος τῶν κτηνῶν κτλ. Τὰ αἰγοπρόβατα, ἅτινα χρησιμοποιοῦσι πρὸς τροφήν των τὸν θύμον, ἀποκτῶσιν ἰδιαζόντως ἀρωματισμένον γάλα. Ἐκ τοῦ θύμου παράγεται καὶ τὸ *θυμέλαιον*, χρήσιμον εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν καὶ τὴν φαρμακευτικήν. Ἕτερα εἴδη εἶναι *θύμος ὁ γραπτὸς* (Thymus striatus), κοινὸς *χαμοθρουμπίδι*, *θύμος ὁ ἕρπυλλος* (Thymus serpyllum), *θύμος ἡ ζυγὶς* (Thymus zygis) καὶ *θύμος ὁ κοινὸς* (Thymus vulgaris). Δ. Ν. Π.

Θύμος ὁ κεφαλωτός.
[Α=Τομὴ ἄνθους. Β=Φύλλον.]

— **θύμου *ἔλαιον*** (Oleum Thymi) [*Φαρμ.*]. Ἀνεκαλύφθη τῷ 1728 ὑπὸ τοῦ Neumann, λαμβάνεται δὲ δι' ἀποστάξεως μεθ' ὑδρατμῶν τῶν φύλλων καὶ ἀνθέων *θύμου τοῦ κοινοῦ*. Ὑγρὸν ἄχρουν καθιστάμενον ἐν τῷ ἀέρι κιτρινωπὸν ἕως ὑπέρυθρον. Τὸ ἔλαιον τοῦ θύμου εἶναι ἀσθενῶς ἀριστεροστρόφον, εἰδικοῦ βάρους 0,905—0,93, ὀσμῆς ἀρωματικῆς, εἰδικῆς γεύσεως ἀρωματικῆς, εὐχαρίστου καὶ καφορούχου. Διαλύεται εἰς τὸν αἰθέρα, τὴν ἀλκοόλην, τὸ ὀξικὸν ὀξύ, τὰ λιπαρὰ καὶ αἰθέρια ἔλαια καὶ ἐλάχιστα εἰς τὸ ὕδωρ. Τὸ ἔλαιον τοῦ θύμου ἀναγράφεται συνήθως ὡς γλυκαντικόν, ἀντισηπτικὸν τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος καὶ ὡς ἀντισπασμωδικόν, ἐξωτερικῶς δὲ εἰς ἀλοιφὰς καὶ χρίσματα ὡς ἐρεθιστικὸν τοῦ δέρματος. Κ. Γ. Μ.

—**θύμου *πόα*** (Herba Thymi) [*Φαρμ.*]. Παράγωγον τοῦ φυτοῦ *θύμος ὁ κοινὸς* (Thymus vulgaris). Συλλέγεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως (Μάϊος —Ἰούνιος), ἀπαλλάσσεται τῶν χονδρῶν βλαστῶν, ξηραίνεται εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ σκιὰν καὶ κόπτεται εἰς λεπτὰ τεμάχια, ἅτινα δέον νὰ φυλάσσωνται ἐντὸς λευκοσιδηρῶν κυτίων μακρὰν τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ὑγρασίας. Ἡ ὀσμὴ τῆς δρόγης εἶναι εἰδική, ἀρωματική, ἡ δὲ γεῦσίς του ἀρωματική, θερμὴ καὶ ἐλαφρῶς δριμεῖα. Ἀναγράφεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀφεψήματος ἢ ἐγχύματος καὶ ὡς κόνις, ὡς φάρμακον εὐστόμαχον, διαφορητικὸν καὶ ἀντισπασμωδικόν, ἰδίᾳ μάλιστα κατὰ τοῦ κοκκύτου βηχός. Κατὰ τῆς τελευταίας ταύτης νόσου, ὡς καὶ τῆς ὀξείας βρογχίτιδος καὶ λαρυγγίτιδος, γίνεται χρῆσις τοῦ μετὰ σακχάρου ῥοώδους ἐκχυλίσματος τοῦ θύμου (Extractum thymi saccharatum). Ἀνάλογον σκεύασμα φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Pertussin. Διὰ τῶν σκευασμάτων αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἔκκρισις ὑπὸ τοῦ βλεννογόνου ρευστοῦ καὶ εὐχερὴς ἀποβαλλομένου ἐκκρίματος. Εἰς τὴν φαρμακοτεχνικὴν ὁ θύμος χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν τῶν ἀρωματικῶν εἰδῶν (Species aromaticae) καὶ τῶν ἀρωματικῶν λουτρῶν. Ἡ λαϊκὴ ἰατρικὴ περιλαμβάνει τὸν θύμον εἰς τὰ καλούμενα ἐκτρωτικὰ φάρμακα. Οἱ ἀρχαῖοι Καρχηδόνιοι ἐχρησιμοποίουν αὐτὸν εἰς τὴν ταρίχευσιν τῶν νεκρῶν. Κ. Γ. Μ.

θύμος *ἀδὴν* [*Ἀνατομ.*]. Ὁ θύμος ἀδὴν ἐν μὲν τῇ καταβολῇ αὐτοῦ εἶναι ἐπιθηλιακὸν ὄργανον, ἀλλ' εἶτα ἀλλάσσει ὑφὴν ἀποβαίνων λεμφαδενοειδής, παράγων λευκοκύτταρα. Ἀναφαίνεται κατὰ τὸν 2ον ἐνδομήτριον μῆνα, ἐξακολουθεῖ δ' ἀεὶ αὐξανόμενος καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν μέχρι τῆς ἥβης (15ου ἔτους), ὅτε ἀφικνεῖται εἰς τὸ μέγιστον τῆς διαπλάσεως αὐτοῦ (37,5 γραμ.)· εἶτα δὲ περιπίπτει κατὰ μικρὸν εἰς ὑποπλασίαν, ἀναπληρούμενος ὑπὸ λίπους, ἐνῷ ὅμως καὶ ἐπὶ βαθυγήρων ἔτι ἀνευρίσκεται θυμικὴ οὐσία (περὶ τὰ 6 γραμ.). Κατασκηνοῖ ἐν τῷ ἄνω μέρει τοῦ προσθίου μεσοπνευμονίου χώρου ὄπισθεν τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου μεταξὺ τῶν ἄνω λαβῶν τῶν πνευμόνων καὶ ἔμπροσθεν τῶν μεγάλων ἀγγείων τῆς καρδίας καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ περικαρδίου. Τὸ σχῆμα τοῦ θύμου ἀδένος παρεμφέρει πρὸς δικόρυφον πυραμίδα, ἧς ἡ μὲν βάσις πρὸς τὰ κάτω, ἡ δὲ δισχιδὴς κορυφὴ πρὸς τὰ ἄνω. Ἀποτελεῖται δ' ἐκ δύο λοβῶν, τοῦ δε-

Θύμος καὶ περικάρδιον 12ετοῦς παιδός, ἐκ τῶν ἔμπροσθεν (Spalteholz).
[α=γραμμὴ τῆς τομῆς τοῦ μεσοπνευμονίου ὑπεζωκότος· β=θύμος (δεξιὸς λοβός)· γ=φρενικὸν νεῦρον· δ=ἄνω κοίλη φλέψ· ε=δεξιὸς πνεύμων. ζ=ὑποκλείδιος φλέψ· η=ὑποκλείδιος ἀρτηρία· θ=φρενικὸν νεῦρον· ι=τραχεῖα· κ=ἀριστερὰ κοινὴ καρωτίς· λ=λόβιον τοῦ θύμου· μ=ἀριστερὸς πνεύμων· ν=θύμος (ἀριστερ. λοβός)· ξ=περικάρδιον· ο=διάφραγμα.]

Digitized by Google

ξιου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ, οἵτινες, παχύτεροι ὄντες πρὸς τὰ κάτω, στενότεροι δὲ πρὸς τὰ ἄνω, συνάπτονται ἀλλήλοις ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ. Ἡ ὑφὴ αὐτοῦ εἶναι παρεμφερὴς πρὸς τὴν τῶν λεμφαδένων καὶ τῶν ἀμυγδάλων· σύγκειται δηλαδὴ ἐξ ἰνώδους χιτῶνος, ὅστις εἰσδυόμενος εἰς τὰ ἐντὸς χωρίζει αὐτὸν εἰς τὰ *πρωτογενῆ λόβια*, ὧν ἕκαστον συνίσταται ἐκ τῶν *δευτερογενῶν λοβίων* ἢ *λεμφοζιδίων*, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ συνδετικοῦ ἱστοῦ. Ἕκαστον δὲ πάλιν δευτερογενὲς λόβιον ἀποτελεῖται ἐκ δύο στιβάδων ἢ οὐσιῶν, τῆς *περιφερικῆς* ἢ *φλοιώδους*, πυκνοτέρας οὔσης, καὶ τῆς *κεντρικῆς* ἢ *μυελώδους*, ἀραιοτέρας, ὧν ἑκατέρα συνίσταται ἐκ δικτυωτοῦ συνδετικοῦ ἱστοῦ καὶ ἐκ λευκοκυττάρων, πληρούντων τὰ διάκενα τοῦ δικτυωτοῦ. Πλὴν δὲ τούτων ἐν τῇ μυελώδει οὐσίᾳ ἀπαντῶσι καὶ ἴδια μορφώματα, ὧν ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ *στιβιδωτὰ* ἢ *ἀσσάλεια* (Hassal) σωμάτια, κατασκηνοῦντα ἐγγὺς τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ θύμου ἀδένος εἶναι πολυάριθμα. Καὶ αἱ μὲν θυμικαὶ ἀρτηρίαι ἐκφύονται ἐκ τῶν ἔσω μαστικῶν ἀρτηριῶν, ἐπικουρικῶς δὲ καὶ ἐκ τῶν κάτω θυρεοειδῶν, τῶν περικαρδιακῶν καὶ τῶν ἄνω φρενικῶν. Αἱ δὲ φλέβες εἰσβάλλουσιν αἱ μὲν εἰς τὴν ἀριστερὰν ἀνώνυμον φλέβα, αἱ δὲ εἰς τὰς κάτω θυρεοειδεῖς, εἰς τὰς ἔσω μαστικὰς καὶ εἰς τὰς ἄνω φρενικὰς φλέβας. Τὰ λεμφαγγεῖα ἄρχονται ἀπὸ τῶν ἐντὸς τῶν λοβίων καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὰ ὄπισθεν τοῦ στέρνου λεμφαγγεῖα. Τὰ νεῦρα ἐξορμῶνται ἐκ τοῦ συμπαθητικοῦ (1ου αὐχενικοῦ καὶ 1ου θωρακικοῦ γαγγλίου) καὶ ἀπολήγουσιν ἐν τῷ τοιχώματι τῶν ἀγγείων καὶ μεταξὺ τῶν κυττάρων τῶν λοβίων δι' ἐλευθέρων περάτων. Νεῦρα ἐν τῇ φλοιώδει οὐσίᾳ δὲν ἀνευρέθησαν. Ι. Π.

— [*Φυσιολ.*] Ἡ κυρία σημασία τοῦ *θύμου ἀδένος* ἔγκειται ἐν τῇ ἐπιδράσει, ἣν φαίνεται ἀσκῶν ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς διαπλάσεως εὑρισκομένου ὀργανισμοῦ. Ἐκ τῆς προϊούσης αὐξήσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἡβικῆς ἡλικίας τεκμαίρεται, ὅτι ὑπάρχει σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ εἰδικώτερον πρὸς τὴν γενετήριον ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαίρεσις τοῦ ἀδένος ἐπὶ λίαν νεαρῶν ζῴων συνεπάγεται ἀνωμαλίαν περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γενετηρίων λειτουργιῶν, διότι ὁτὲ μὲν ἐπιταχύνεται ἡ αὔξησις τῶν γεννητικῶν ἀδένων, ὁτὲ δὲ παύεται ἡ σπερμογονία· ἀλλὰ καὶ διαταραχαὶ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀστῶν παρατηροῦνται· τὰ αὐλοειδῆ ὀστᾶ παραμένουσι βραχέα, μαλακά, εὔθραυστα, αἱ δ' ἐπιφύσεις παχύνονται· διαταραχαὶ ἐπίσης τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐπιγίγνονται (ἀδράνεια, νωθρότης, ἠλιθιότης). Διηκριβώθη δὲ ὅτι ὁ θύμος χρησιμεύει πρὸς παραγωγὴν καὶ λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Μετ' ἐξαίρεσιν τῶν γεννητικῶν ἀδένων ὁ θύμος αὐξάνεται πολὺ περισσότερον καὶ διατηρεῖται ἐπὶ μακρότερον χρόνον, ἐνῷ μεγάλη ἄσκησις τῆς συνουσίας ἐπιταχύνει τὴν ἀτροφίαν αὐτοῦ. Ι. Π.

— [*Μαγειρ.*] Ὁ *θύμος* (κοιν. *γλυκάδια*) τῶν ἀμνῶν χρησιμεύει διὰ τὴν κατασκευὴν βόλ-ὠ-βὰν (vol-au-vent), ἤτοι μικρῶν πιττῶν παραγεμισμένων μὲ τεμάχια κρέατος. Ὁ θύμος τοῦ μόσχου (ris de veau) γίνεται ψητὸν πολὺ θρεπτικὸν καὶ ἐξόχως λεπτῆς γεύσεως. Ὁ θύμος πρέπει νὰ μαγειρεύηται πάντοτε πολὺ φρέσκος, τὸ δὲ χρῶμά του νὰ εἶναι λευκὸν καὶ μόλις νὰ ροδίζῃ.

Συνταγὴ τοῦ ρὶ-ντὲ-βῶ. Λαμβάνομεν τὸν θύμον καὶ τὸν θέτομεν ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος ἐπὶ 2—3 ὥρας, καὶ κατόπιν τὸν βράζομεν ὀλίγον, ὁπότε τὸν ρίπτομεν πάλιν ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος διὰ νὰ κρυώσῃ. Μετ' ὀλίγον τὸν ἐξάγομεν ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν πιέζομεν μὲ βαρὺ ἀντικείμενον. Κατόπιν προσθέτομεν ἅλας καὶ πέπερι καὶ τὸν θέτομεν ἐντὸς χύτρας μὲ βούτυρον· ἀφοῦ τσιγαρισθῇ τὸν σβήνομεν μὲ ὀλίγον οἶνον λευκόν, προσθέτομεν 2—3 φύλλα δάφνης καὶ τὸ ἀνάλογον ὕδωρ καὶ ἀφίνομεν νὰ σιγοβράσῃ. Τὸ κρέας αὐτὸ προσφέρεται συνήθως μὲ γαρνιτοῦραν ἀπὸ 4—5 διάφορα χορταρικὰ μαγειρευμένα μὲ βούτυρον. Α. ΣΤ.

— **θύμου ἀδένος** *νόσοι* [*Ἰατρ.*]. Αἱ νόσοι τοῦ θύμου παρατηροῦνται μόνον κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη. Ἡ ὑπερπλασία τοῦ ἀδένος εἶναι ἡ πάθησις, ἥτις ἐμφανίζει τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, διότι ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τοῦ θύμου δύναται νὰ προκαλέσῃ σοβαρώτατα συμπτώματα. Συνηθέστεραι δὲ διαταραχαὶ εἶναι αἱ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, αἱ παρά τινων συγγραφέων περιγραφεῖσαι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *θυμικὸν ἆσθμα*. Τὸ σπουδαιότερον κλινικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς παθολογίας τοῦ θύμου, εἶναι ὁ αἰφνίδιος θάνατος. Βρέφη ἡλικίας ὀλίγων μηνῶν μέχρις ἑνὸς ἔτους, τὰ ὁποῖα φαίνονται καθ' ὅλα ὑγιῆ, ἀποθνήσκουν αἰφνιδίως, ἐνῷ εἶχον ἀποκοιμηθῆ ἡσύχως ἢ ἀκόμη κατά τινα προσβολὴν δυσπνοίας, τῆς ὁποίας πολλάκις εἶχον προηγηθῆ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι προσβολαί, αἵτινες ὅμως ἐθεωρήθησαν παροδικαί.

Ὑπερτροφικὸς θύμος θεωρεῖται ὁ ἔχων βάρος ἀνώτερον τῶν 20 γραμμαρίων. Ἡ συμπίεσις τῆς τραχείας ἐνασκεῖται κυρίως κατὰ τὸ ἄνω στόμιον τοῦ θώρακος, ἐκδηλοῦται δὲ πρὸ πάντων κατὰ τὰς πρώτας ἑβδομάδας ἢ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ζωῆς καὶ ἐκλείπει συνήθως κατὰ τὸ 2ον ἔτος, ὅτε πλέον ἡ τραχεῖα ἔχει μεγαλυτέραν ἀντοχήν. Ἡ συμπίεσις τῆς τραχείας προκαλεῖ πολλάκις συριγμὸν τῆς ἀναπνοῆς, δύσπνοιαν, ἀσφυκτικὰς προσβολὰς καὶ δυσχέρειαν εἰς τὴν κατάποσιν. Ἡ συμπίεσις τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀγγείων εἶναι σπανιωτέρα· αὕτη δύναται νὰ ἐπιφέρῃ διάτασιν τῶν φλεβῶν τοῦ τραχήλου, ἐξοίδησιν τοῦ ὑπερκλειδίου βόθρου καὶ κυάνωσιν τοῦ προσώπου. Ἡ μόνη ἐνδεικνυομένη θεραπεία εἰς τὴν ὑπερτροφίαν τοῦ θύμου εἶναι ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις, διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιρεῖται ὁλόκληρος ὁ ἀδὴν ἢ μέρος αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Brelet*, Thèse de Paris, 1906.— *Guillemot*, Thèse de Nancy, 1923.— *Tassopoulos*, Thèse de Paris, 1926. Σ. ΒΕΡΑΣ

θυμὸς (ὁ)· ἡ δύναμις τοῦ ζῆν, ἡ ζωτικὴ δύναμις, αὐτὴ ἡ ζωή, ψυχή (ἡ σημασία αὕτη ἐν συνθέσει: *λιπόθυμος, δακέθυμος, θυμολέων, θυμοφθόρος* κ. ἄ.)· || ἐπιθυμία, βούλησις, ὄρεξις (ἐπίσης ἐν συνθέσει: *εὔθυμος, δύσθυμος, ἄθυμος, πρόθυμος* κ. ἄ.)· || θυμός, ὀργή, ἀγανάκτησις: «τὸν ἔπιασε ὁ θυμός»· || καὶ πληθ. «ἄφησε τοὺς θυμούς σου», «δὲν ἀφίνει τοὺς θυμούς του» τὴν εὐθυξίαν, τὴν εὐοργησίαν του.

— [*Ψυχοπαθ.*] Ὁ *θυμός*, ὁ ἄλλως καλούμενος *νευροψυχικὸς τόνος*, εἶναι ἡ ἀόριστος κατάστασις εὐφορίας ἢ δυσφορίας, ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἁρμονικῆς ἢ μὴ λειτουργίας τοῦ συνόλου τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος. Ἡ ἑκάστοτε ψυχικὴ ἡμῶν διάθεσις ἐξαρτᾶται ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα παρὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἡμῶν ὀργανισμόν. Ὅταν ὁ τόνος εἶναι ηὐξημένος, εἴμεθα εὔθυμοι, ἐνεργητικοί, ὁμιλητικοί, τολμηροί, τὰ βλέπομεν ὅλα ρόδινα· ὅταν ὁ τόνος εἶναι ἠλαττωμένος, ἀποβαίνομεν κατηφεῖς, ἀδρανεῖς, ὀλιγόλογοι καὶ ἀπαισιόδοξοι. Ἡ διακύμανσις αὕτη τοῦ νευροψυχικοῦ τόνου ὑποτυποῦται ἁπλῶς εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀτόμων, πολλάκις ὅμως εἶναι ἐκδηλοτέρα καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν κυκλοθυμίαν. Ἄνθρωποί τινες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εὐφορίας ἐκδηλώνουσι τὴν ὑπερθυμίαν αὐτῶν δι' ἀκατασχέτου τάσεως πρὸς οἰνοποσίαν, ἐκλαμβάνονται διὰ τοῦτο ὡς κοινοὶ ἀλκοολικοί, ἐνῷ εἶναι ἤδη ἀσθενεῖς πρωτοῦ νὰ πίουν καὶ συνήθως ἐγκρατεῖς μακρὰν τῆς διαλειπούσης αὐτῆς ἀνάγκης πότου. Ἄλλοι αἰσθάνονται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑποθυμίας εἰδικήν τινα δυσφορίαν καὶ δυσκολίαν περὶ τὴν πέψιν, κινδυνεύοντες οὕτω νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς κοινοὶ δυσπεπτικοί. Ἐκ τοῦ θυμοῦ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πολιτικῶν ἢ συγγραφέων, ἐξαρτᾶται πολλάκις ἡ τύχη ὁλοκλήρων λαῶν ἢ ἡ δημιουργικότης καὶ ἡ πρωτοτυπία εἰς τὴν συγγραφικὴν παραγωγήν. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

θυμοσοφία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ θυμοσόφου, ἡ ἔμφυτος σοφία, ἡ οἱονεὶ κατ' ἔμπνευσιν σοφία.

θυμόσοφος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἐκ φύσεως, ἀφ' ἑαυτοῦ σοφός, αὐτομαθής, ὁ οἱονεὶ κατ' ἔμπνευσιν σοφός, λατ. abnormis sapiens.

θυμοτάλη (ἡ) (Thymotal)· βλ. *θυμόλη ἀνθρακική*

θυμοτόλη (ἡ) (Thymotol)· βλ. *ἀριστόλη*.

θυμοῦμαι, καὶ **θυμᾶμαι**· ἀντὶ ἐνθυμοῦμαι, ἀόρ. *θυμήθηκα*: «τὰ θυμοῦμαι ὅλα ἕνα ἕνα», «θυμήσου τί μοῦ 'λεγες», «νὰ τὰ θυμᾶσαι αὐτὰ ποὺ λές».

θυμοφθόρος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ φθείρων τὸν θυμόν, τὴν ψυχήν, ψυχοφθόρος, ὁ ἀφανίζων τὸ θάρρος, ἄλλως *θυμοβόρος*: «θυμοφθόρος κάματος».

θυμοφυσίνη (ἡ) (Thymophysine) [*Φαρμ. Χημ.*]. Σκεύασμα συγκείμενον ἐξ ἐκχυλίσματος θύμου καὶ ἐκχυλίσματος ὑποφύσεως. Ἡ θυμοφυσίνη εὑρίσκει τὴν οὐσιώδη ἐφαρμογήν της κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐγκυμοσύνης. Κ. Γ. Μ.

Θυμοχάρης. Ἀθηναῖος στρατηγὸς κατὰ τὸ 411 π. Χ. Μετέσχε τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους γενομένης παρὰ τὸν Ὠρωπὸν ναυμαχίας, ἥτις ἀπέβη κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κληρουχιῶν πλὴν τῆς τοῦ Ὠρεοῦ καὶ τῆς Ἱστιαίας. Πλὴν τούτου μνημονεύονται καὶ δύο ἄλλοι Ἀθηναῖοι μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, εἷς ἐπώνυμος ἄρχων καὶ εἷς Σφήττιος τὸν δῆμον. ΚΑΨ.

θυμώδης (ὁ, ἡ), —ες (τό)· ὁ εὐκόλως ὀργιζόμενος, εὐόργητος, εὐέξαπτος· || ὁ πλήρης θυμοῦ, ψυχῆς, γενναῖος: «οἱ νέοι θυμώδεις καὶ εὐέξαπτοι» (ἀρχ.).

Θυμωνιὰ (ἡ) [*Παραλ. Γεωγρ.*]· Ὅρμος εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς νήσου Θάσου.

θυμώνω, ἀόρ. *ἐθύμωσα*, παθ. μετοχ. *θυμωμένος*· δημοτ., κάμνω τινὰ νὰ ὀργισθῇ, ἐξοργίζω, παροργίζω: «μὴ τὸν θυμώνῃς», «μὲ θυμώνει ἡ συμπεριφορά σου»· || ἀμεταβ. ὀργίζομαι, ἐξοργίζομαι: «ὅταν θυμώσῃ τὸν κόσμο χαλάει», «μὴ θυμώνῃς καὶ χαλᾷς τὴν καρδιά σου», «ὅταν εἶναι θυμωμένος δὲν μιλιέται»· || παθ. *θυμοῦμαι* (—όομαι), ἀόρ. *ἐθυμώθην*: «ἐθυμώθη σφόδρα κατὰ τοῦ υἱοῦ του».

Θύνη [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Θυνία*.

Θυνία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ἡ χώρα τῶν Θυνῶν, ἀρχαίου θρᾳκικοῦ λαοῦ, ἐκτεινομένη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Θρᾴκης, παρὰ τὴν Σαλμηδυσσόν. —2) Ἡ κατὰ τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐκτεινομένη χώρα, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ρήβα καὶ Κάλητος (νῦν Κοκολᾶς), ὀνομασθεῖσα οὕτως ἀπὸ τῶν διαπεραιωθέντων ἐκεῖ Θυνῶν. Α. Θ.

— **Θυνία** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὀνομασία νήσου τοῦ Εὐξείνου «μεταξὺ Χαλκηδόνος καὶ Ἡρακλείας....» (*Στράβ.* ΙΒ, 543). Αὕτη ὀνομαζομένη καὶ *Θυνὶς* καὶ *Θυνηὶς* καὶ *Θύνη* (*Σκύλ.* Περίπλ. 92, *Πτολεμ.* Ε, α, 15 *Καλλισθέν.* Β, 672, *Πομπ. Μέλ.* 2, 7), οὖσα δὲ Ἡρακλεωτῶν ἀποικία, εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν *Ἀπολλωνίαν* ἢ *Ἀπολλωνιάδα* καὶ τὴν *Δάφνην* ἢ *Δαφνουσίαν*. Εἶναι ὅθεν τὸ σύγχρονον νησίον *Κεφκένι* (πλάτ. 41° 13' Β, μήκ. 3° $17^{1}/_{2}$ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2238: Bosporus to Kerempeh).

— **Θυνία** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις παράλιος τῆς ἀνατολικῆς Θρᾴκης, ἀναφερομένη ὑπὸ Πλινίου (Thynia IV, 45) ὡς κειμένη ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Θυνία τοῦ Εὐξείνου. Εἶναι ἡ σύγχρονος *Ἰνιάδα* (πλάτ. 41° $51'^{3}/_{4}$ Β, μήκ. 28° 00' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to Cape Kaliakra) εἰς τὸν Β ΒΔ μυχὸν τοῦ φερωνύμου κολπίζοντος ὅρμου. Σ. Ε. Λ.

— **Θυνία** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ἀκρωτήριον τῆς Θρᾴκης ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, μεταξὺ Περοντικοῦ καὶ αἰγιαλοῦ Σαλμηδυσσοῦ (*Πτολεμ.* Γ, ια, 4) «εὐλίμενος ἄκρα τῆς Ἀστικῆς Θρᾴκης, ὑπάρχουσ' ἐσχάτη» (Περιηγ. 728), «Θυνιὰς Ἀπολλωνιατῶν» τοῦ Στράβωνος (ΙΒ, γ, 3) καὶ τοῦ Πομπωνίου Μέλα (2, 2, 5). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Κουρὶ* (πλάτ. 41° $52'^{1}/_{5}$ Β, μήκ. 28° 04' 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to Kaliakra), ΝΑ κέρας τοῦ σωστικοῦ κόλπου τῆς Ἰνιάδας. —2) Ἀκρωτήριον τῆς ΒΔ ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ἀπαντώσης τῆς ὀνομασίας ταύτης εἰς ἐνίας ἐκδόσεις τοῦ Πτολεμαίου ἀντὶ τῆς εἰς ἄλλας τοιαύτας *Βιθυνιὰς ἄκρα*. Εἶναι ἡ *Καλὴ Ἄκρα* ἢ τὸ *Καλίνακρον* ἢ ἡ *Μέλαινα Ἄκρα* τῶν περίπλων τοῦ Εὐξείνου κατὰ Μένιππον, Ἀρριανὸν καὶ Ἀνώνυμον, τὸ σύγχρονον δηλαδὴ ἀκρωτήριον *Καρὰ μπουρνοῦ* (πλάτ. 41° $13'^{3}/_{8}$ Β., μήκ. 29° $21'^{1}/_{2}$ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. ὁ αὐτὸς ὡς ἄνω), 10 μιλ. ἀνατολικῶς τοῦ Βορείου στομίου τοῦ Βοσπόρου. Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Θυνιὰς [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]· βλ. *Θυνία*.

θυννεῖον (τό) [*Ἁλιευτ.*]. Καλεῖται οὕτως ἡ περιοχή, ἐν ᾗ ἁλιεύονται οἱ *θύννοι (τόννοι)*. Εἰς τὰ θυννεῖα ἡ ἁλιεία διενεργεῖται διὰ τῆς καλουμένης *τοννάρας*, ἥτις εἶναι μέγα δίκτυον. Θυννεῖα κυρίως εἶναι ἐγκατεστημένα ἀνὰ τὴν Μεσόγειον. Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἀρκετὰ τοιαῦτα, ὧν ἀξιολογώτερον εἶναι τὸ τῶν Γιάλτρων, παρὰ τὴν Αἰδηψὸν (βλ. καὶ λ. *ἁλιεία*, τ. Γ', σ. 791α). Δ. Ν. Π.

Θυννί [*Παραλ. Γεωγρ.*]. —1) Ὅρμος τοῦ Σαρωνικοῦ, ἐν τῷ ἐλάσσονι κόλπῳ τῆς *Λεσιᾶς* ἐν τῇ ΒΔ μασχάλῃ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων (πλάτ. 37° 33' 45" Β, μήκ. 23° 21' 50" 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana) ἀμέσως πρὸς ΒΔ τοῦ φρουρίου τοῦ Φαβιέρου. Στενὸς καὶ εἰσδύων, ὡς καὶ ὁ ἀμφίπνυγος αὐτῷ ὅρμος *Στενό*, χρησιμοποιεῖται ὡς θυννεῖον κατὰ τὴν ἁλιείαν τοῦ «μαγιάτικου», ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία του. —2) Ἀκρωτήριον τῆς Ἀργολίδος εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Σ. Ε. Λ

θυννιὰ (ἡ)· εἶδος δικτύου χρησιμοποιουμένου εἰς τὴν ἁλιείαν τῶν θύννων (βλ. λ. *ἁλιεία*, τ. Γ' σ. 791α).

θύννος (ὁ) (Thynnus) [*Ζωολ.*]. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *σκομβριδῶν* (βλ. λ. *τόννος*).

θυννοσκοπεῖον (τό) [*Ἁλιευτ.*]. Σκοπιὰ εἴτε ἐπὶ πασσάλων πακτωμένων ἐν τῷ θαλασσίῳ βυθῷ τοῦ θυννείου, εἴτε ἐπὶ σχεδίας ἠγκυροβολημένης ἐπὶ τούτῳ, ὅταν τὰ βολίσματα ἐν τῷ θυννείῳ, ὄντα μεγάλα, δὲν ἐπιτρέπουσι πάκτωσιν· κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν, τὸ θυννοσκοπεῖον δὲν λογίζεται ἀπὸ ἀπόψεως κανονισμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων ὡς πλοῖον, ἅτε στερούμενον τῆς ἱκανότητος τοῦ κινεῖσθαι ἐν τῷ ὕδατι καὶ μὴ ναυπηγηθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐν τῇ σκοπιᾷ τοῦ θυννοσκοπείου κάθηται ὁ σκοπιωρός, ὁ καραδοκῶν τὴν εἴσοδον τῶν θύννων εἰς τὸ θυννεῖον. Σ. Ε. Λ.

θυννοσκόπος (ὁ). Ὁ ἁλιεύς, ὅστις κατὰ τὴν ἁλιείαν τῶν θύννων, ἱστάμενος ἐπὶ λέμβου, παρακολουθεῖ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἰχθύων, δίδων εἰς τοὺς λοιποὺς τὰ κατάλληλα παραγγέλματα διὰ τὴν ἁλιείαν των. Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὁ θυννοσκόπος δὲν ἐπέβαινε λέμβου, ἀλλ' ἵστατο εἰς εἰδικὰ λιθόκτιστα φυλάκια,

Digitized by Google

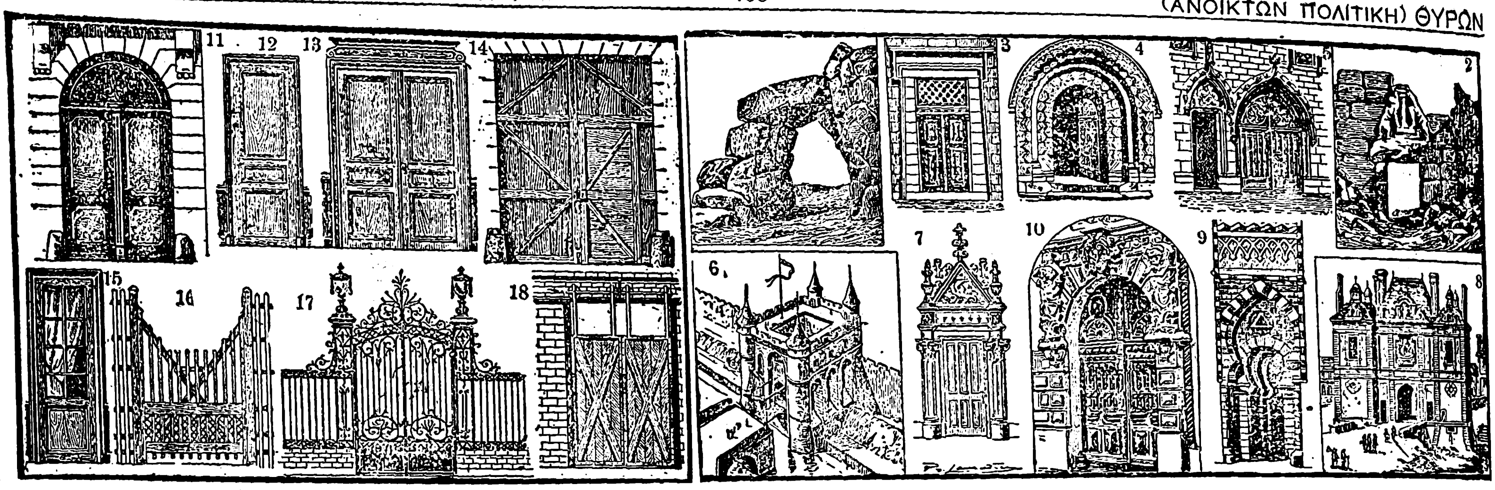

Θύραι: 1) Κυκλώπειος. 2) Μυκηναϊκή. 3) Ἑλληνική. 4) Ρωμαϊκή. 5) Ἁμαξιαία καὶ ἀνεπίσημος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. 6) Ὠχυρωμένη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. 7) Ἀναγεννήσεως. 8) Πόλεως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. 9) Μαυριτανική. 10) Νεωτέρα. 11) Πυλών. 12) Μονόφυλλος διαμερίσματος. 13) Διφυλλος διαμερισματος. 14) Ἁμαξιαία. 15) Ὑαλωτή. 16) Ξυλίνη κιγκλιδωτή. 17) Σιδηρᾶ κιγκλιδωτή. 18) Κυλιομένη.

δίδων ἐκεῖθεν τὰς καταλλήλους ὁδηγίας (βλ. λ. *ἁλιεία* τ. Γ' σ. 791α).

Θυνοὶ (οἱ). Πολεμικώτατος θρᾳκικὸς λαός, κατοικῶν ἀρχικῶς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Θρᾴκης παρὰ τὴν Σαλμηδυσσόν. Μέρος τῶν Θυνῶν διεπεραιώθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου κατῴκησαν τὴν ὑπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν *Βιθυνίαν*. Ἐκλήθησαν δὲ Θυνοὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ τοῦ *Θυνοῦ*, υἱοῦ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Φινέως. Α. Θ. Σ.

θύον (τό), ἡ ***θύα*** (ἡ), ***θύος*** (ὁ), καὶ ***θῦς*** (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Δένδρον ἀείφυλλον, ὅμοιον πρὸς κυπάρισσον, φυόμενον εἰς ὑψηλὰ μέρη καὶ ἔχον ξύλον λίαν εὐῶδες. Οἱ ἀρχαῖοι ἔκαιον αὐτὸ ὡς ἀρωματικὸν θυμίαμα. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ὅτι ἡ Καλυψὼ ἔκαιεν εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ σπηλαίου της ξύλα θύου καὶ κέδρου, ἡ δὲ εὐωδία των ἐπλήρου ὁλόκληρον τὴν νῆσόν της. Πλὴν τούτου τὸ ξύλον τοῦ θύου, ὡς στερεὸν καὶ ἄσηπτον, ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν ξυλογλυπτικήν, ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου Μοσχίωνος, ὅτι ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἱέρων εἶχε πολυτελές τι πλοῖον, τοῦ ὁποίου αἱ θύραι εἶχον κατασκευασθῆ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ θύου. Βραδύτερον τὸ ξύλον τοῦ θύου χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὰς θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς ἐν εἴδει θυμιάματος. Ἐπίσης θύον καὶ θύα ἐκαλοῦντο πλακοῦντες, τοὺς ὁποίους προσέφερον αἱ γυναῖκες εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν ἀντὶ θυμιάματος. Ν. Α.

θυοσκοπία (ἡ). Ἡ τέχνη τοῦ θυοσκόπου, ἤτοι τοῦ διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν σπλάγχνων τῶν θυσιαζομένων ζῴων προλέγοντος τὰ μέλλοντα καὶ εἶτα αὐτὴ ἡ ἐξέτασις τῶν σπλάγχνων καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν μαντεία. Ν. Α.

θυοσκόπος (ὁ), καὶ ***θυοσκόος***. Ἐκαλεῖτο οὕτω κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ μάντις, ὁ ὁποῖος προέβλεπε τὴν μέλλουσαν ἔκβασιν ἐπιχειρήσεώς τινος ἐξετάζων τὰ σπλάγχνα τῶν ζῴων, τὰ ὁποῖα ἐθυσιάζοντο πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπὶ τούτῳ, ἢ παρατηρῶν τὴν φλόγα τῶν καιομένων ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἱερῶν. Ν. Α.

θυοφόρος (ὁ) [*Ἐκκλησ.*]. Ὁ κληρικός, ὅστις κατὰ τὰς τελετὰς τῆς Ἐκκλησίας κομίζει τὸ θυμίαμα. Ἡ λέξις ἀπαντᾶται παρὰ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἐκαλοῦντο θυοφόροι ἢ thurificati οἱ Χριστιανοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς διωγμούς, ὑπείκοντες εἰς τὰς ἀπειλὰς τῶν ἐθνικῶν, προσέφερον λιβανωτὸν εἰς τὰ εἴδωλα· ἰδίως συνέβη τοῦτο κατὰ τὸν φοβερὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Δεκίου (249—251). Οἱ thurificati ἐθεωρήθησαν ὡς πεπτωκότες (lapsi), ἤτοι ὡς μεταπεσόντες ἐκ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου ὅμως ἡ Ἐκκλησία, τῇ μεσολαβήσει τῶν μαρτύρων (τῶν ὑποστάντων σωματικὰς κακώσεις ὑπὲρ τῆς πίστεως), ἐδέχθη τούτους μετανοήσαντας. Δ. Ν. Μ.

θύρα (ἡ)· τὸ ἄνοιγμα δι' οὗ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν οἰκίαν ἢ εἰς κλειστὸν καθόλου χῶρον, κοιν. *πόρτα*: «θύρα τῆς οἰκίας,—τοῦ δωματίου,—τῆς αὐλῆς κττ.», «θύμα μονὴ ἢ μονόφυλλος,—διπλῆ ἢ δίφυλλος,—ξυλίνη,—σιδηρᾶ», «ἀνοίγω—, κλείω—, κτυπῶ τὴν θύραν»· || φρ. «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» μυστικά, οὐδενὸς ξένου παρόντος: «ὁ γάμος ἐτελέσθη κεκλεισμένων τῶν θυρῶν»· || «ἐπὶ θύραις» ἐγγύτατα, οἱονεὶ πρὸ τῶν θυρῶν: «ὁ κίνδυνος—, ὁ ἐχθρὸς εἶναι ἐπὶ θύραις» λατ. ante portas· || *θύραι* (αἱ)· τὰ ἀνάκτορα, ἡ αὐλὴ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἢ σατράπου τινὸς (*ἀρχ.*): «οἱ παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις παιδεύονται», «ἐφοίτων ἐπὶ τὰς θύρας Κύρου», «ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις Τισσαφέρνους».

—[*Ἐγκυκλ.*] *Θύρα* εἶναι τὸ ἄνοιγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἐξασφαλίζεται ἡ εἴσοδος εἰς χῶρον κλειστὸν ἢ περιπεφραγμένον. Ἡ θύρα ἐξαίρεται τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συνόλου καὶ δύναται κατὰ συνέπειαν, ἐκ τῆς διακοσμήσεώς της καὶ ἐκ τῶν ἀναλογιῶν της, νὰ καταλάβῃ θέσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σπουδαίαν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ρυθμοῦ ἑνὸς οἰκοδομήματος. Εἰς τὴν θύραν διακρίνομεν τρία μέρη: τὸ ἀνώτερον μέρος ἢ ἀνώφλιον, τὰς δύο ὀρθὰς πλευρὰς καὶ τὸ κατώτερον μέρος ἢ κατώφλιον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται συνήθως ἐν προεξοχῇ ὡς πρὸς τὴν στάθμην τοῦ ἐδάφους. Τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ εὐθυγράμμου ἢ τοξωτοῦ ἀνωφλίου προηγήθησαν πλεῖσται ἀναζητήσεις, ἐν ἀρχῇ τῶν διαφόρων πολιτισμῶν. Μεταξὺ τῶν πρώτων παραδειγμάτων τοῦ ὀρθογωνικοῦ σχήματος θὰ πρέπῃ νὰ ἀναφέρῃ τις εἰς τὰς Μυκήνας τὴν Πύλην τῶν λεόντων, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ὀρθαὶ πλευραὶ ὑποβαστάζουσι μονολιθικὸν ἀνώφλιον χρησιμεῦον ὡς βάσιν εἰς τὸ περίφημον ἀνάγλυφον καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. Τὸ ὀρθογωνικὸν τοῦτο σχῆμα, ἐπικαλυπτόμενον ὑπὸ γείσου ἢ καὶ ὁλοκλήρου ἀετώματος, ἐπανευρίσκεται, μὲ ἄπειρον ποικιλίαν διαμορφώσεων, εἰς ὅλην τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα: εἰς τὴν Αἴγυπτον, παρ' ἡμῖν εἰς τὴν πλουσιωτάτην, συγχρόνως δὲ καὶ ἐπιτυχεστάτην, στοὰν τοῦ Ἐρεχθείου, εἰς τὴν Πομπηΐαν καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ παραδείγματα θυρῶν περατουμένων εἰς τὸ ἀνώτερον αὐτῶν μέρος ὑπὸ ἀνωφλίου ἡμικυκλικοῦ ἢ γενικῶς τοξωτοῦ, ταῦτα εἶναι λίαν ἐν χρήσει καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα καὶ εἰς τὴν σύγχρονον μουσουλμανικὴν τέχνην, ἡ ὁποία ἐδέχθη διὰ τὸ τοξωτὸν ἀνώφλιον τὸ σχῆμα τοῦ ἱππείου πετάλου. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ὅμως καὶ μέχρι σήμερον αἱ τοξωταὶ καὶ ὀρθογωνικαὶ θύραι ἀπαντῶνται συχνάκις εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ ρυθμὸς τῆς διακοσμήσεως.

Ἡ θύρα, θεωρουμένη ὡς τὸ φράγμα τὸ χρησιμεῦον διὰ τὸ κλείσιμον τοῦ κουφώματος, ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἓν ἢ πλείονα θυρόφυλλα, τὰ ὁποῖα πάλιν ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ τύμπανα (τοὺς κοινῶς ταμπλάδες) καὶ τὰ πλαίσια, φέρουσι δὲ στρόφιγγας διὰ τὴν συγκράτησίν των καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς περιστροφικῆς αὐτῶν κινήσεως. Ἐνίοτε ἡ περιστροφικὴ αὕτη κίνησις καταστρέφει χῶρον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξοικονόμησις θὰ ἦτο πολύτιμος. Ἀντικαθίστανται τότε αἱ περιστροφικαὶ θύραι διὰ τοιούτων κυλιομένων, εἰς τὰς ὁποίας τὰ θυρόφυλλα μετατοπίζονται ἐντὸς τοῦ ἐπιπέδου των, εἰσερχόμενα ἐντὸς ἐλευθέρου διαστήματος ἀφιεμένου ἐντὸς τοῦ τοίχου. Διὰ νὰ ἐλαττοῦται ἡ ἀντίστασις ἡ προβαλλομένη εἰς τὴν τοιαύτην μετατόπισιν, χρησιμοποιοῦνται τροχοὶ κυλιόμενοι ἐπὶ σιδηρᾶς τροχιᾶς καὶ τοποθετούμενοι εἰς τὸ ἀνώτερον ἢ κατώτερον μέρος τῆς θύρας. Προτιμᾶται ἡ πρώτη θέσις τῶν τροχαλιῶν. δηλαδὴ ἡ ἀνάρτησις τῆς θύρας, ὁσάκις ἡ συντήρησις τῆς τροχιᾶς δὲν ἐξασφαλίζεται πλήρως. Τὰ θυρόφυλλα ἀποτελοῦνται, τὸ συνηθέστερον, ἀπὸ τεμάχια ξύλου συναρμολογημένα καὶ φέροντα γλυφάς, ἐπικαλύπτονται δὲ διὰ διαστρώσεως ἐλαιοχρώματος πρὸς προφύλαξιν τοῦ ξύλου ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κυρίως, ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρως, θυρόφυλλα μνημείων ἐσκαλίσθησαν ἐπὶ λίθου ἢ μαρμάρου, γνωρίζομεν δὲ πολλὰ οἰκοδομήματα, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς π. χ. χρόνους, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ θύραι ἐκλείοντο δι' ὀρειχαλκίνων θυροφύλλων. Τὸ περίγραμμα τῆς θύρας διαμορφοῦται διὰ πλαισίου, τὸ ὁποῖον καλεῖται θύρωμα. Τὸ πλάτος τῆς θύρας μεταβάλλεται μεταξὺ ὁρίων ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένων, ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ της. Ἀπὸ αὐτῆς δὲ τῆς ἀπόψεως γίνεται ἡ διάκρισις εἰς δύο κυρίας κατηγορίας: εἰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς θύρας. Οὕτω π. χ. τὸ πλάτος μιᾶς δευτερευούσης ἐσωτερικῆς θύρας, ὡς μιᾶς θύρας μαγειρείου, εἶναι 65 ἕως 85 ἑκατοστά, ἐνῷ τὸ πλάτος μιᾶς ἐξωτερικῆς θύρας ἁμαξοστασίου εἶναι 2,60 ἕως 3,00 μ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὕψος, τοῦτο εἶναι πολὺ μεταβλητόν. Ὁρίζεται ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὀρόφου καὶ ἐξ ὅλων ἐν γένει τῶν εἰδικῶν ὅρων, οἵτινες δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι. Δύνανται ὅμως νὰ διατυπωθῶσι μερικὰ γενικὰ δεδομένα: Διὰ τὰς μονοφύλλους θύρας πρέπει πάντοτε νὰ δίδεται ἓν ἐλάχιστον ὕψος 2,10 ἕως 2,30 μέτρων. Διὰ τὰς διφύλλους θύρας δὲν πρέπει τὸ ὕψος νὰ κατέρχεται κάτω τῶν 2,20 μ. Ἡ μᾶλλον ἐν χρήσει ἀναλογία εἶναι: ὕψος διπλάσιον τοῦ πλάτους. Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

— **θυρῶν *ἀνοικτῶν πολιτική*** [*Διεθν. Δίκ.*]. Ἡ *πολιτικὴ τῶν ἀνοικτῶν θυρῶν* συνίσταται εἰς τὴν ὑποχρέωσιν πολιτείας τινός, ὅπως δέχηται τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων πολιτειῶν καὶ ὅπως ἐπιτρέπῃ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς ἐξάσκησιν τῆς ἐμπορίας ὑπὸ ἀλλοδαπῶν. Διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνοικτῶν θυρῶν ἐπιδιώκεται ἡ ἐξασφάλισις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας. ὅπερ ἄλλωστε εἶναι ἀλληλένδετον μὲ τὸ δικαίωμα τῶν πολιτειῶν τοῦ ἐλευθέρως ἐπικοινωνεῖν μεταξὺ ἀλλήλων. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἐφαρμόζεται συμβατικῶς, τουτέστι κατόπιν συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν. Τὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνοικτῶν θυρῶν (doctrine de la porte ouverte) ἀνέλαβον αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἐφήρμοσαν ταύτην τὸ πρῶτον ἐν Κίνᾳ. Ἡ χώρα αὕτη τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκράτει κλειστοὺς τοὺς λιμένας καὶ τὰς πόλεις της εἰς πᾶσαν ἐπικοινωνίαν, ἀποφεύγουσα πᾶσαν μετὰ τῶν ξένων ἐμπορικὴν συνδιαλλαγήν. Διὰ τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνθήκης τοῦ Νάγκιν (Nankin), κατὰ τὸ 1842, καὶ τῆς μετὰ τῆς Γαλλίας τοῦ Βαμπόα (Whampoa) κατὰ τὸ 1844, ἡ Κίνα ἤνοιξε τὸ πρῶτον τινὰς τῶν λιμένων της εἰς τὸ ἀγγλογαλλικὸν ἐμπόριον. Μέχρι τοῦ 1900 ἐξηκολούθησε ν' ἀνοίγῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τοὺς λοιποὺς λιμένας της, ἰδίως ὅμως ἐξηναγκάσθη ἡ σινικὴ κυβέρνησις εἰς τοῦτο, καὶ δὴ εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀνοικτῆς θύρας, ἤτοι τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, αἵτινες πρὸς τοῦτο καὶ λόγῳ τῶν ἐν Κίνᾳ κατὰ τῶν ξένων βιαιοπραγιῶν ἀπεφάσισαν τὴν εἰς Κίναν προέλασιν τῶν στρατευμάτων των ὁμοῦ μετὰ στρατευμάτων διαφόρων κρατῶν (Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Ἰαπωνίας καὶ Γερμανίας). Τὴν ἐπιβολὴν πράγματι τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου εἶχον ζητήσει ἐπανειλημμένως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐπέτυχον δὲ νὰ καθιερωθῇ τοῦτο διὰ τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1901 περὶ ἐπαναλήψεως τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ξένων κρατῶν καὶ Κίνας. Σήμερον ἡ Κίνα, ἀποδεχθεῖσα ρητῶς τὸ δόγμα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου (ἀξίωμα τῆς ἀνοικτῆς θύρας) διὰ δηλώσεώς της κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Οὐασιγκτῶνος τοῦ 1921 καὶ γενομένη μέλος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' οὐδὲν διαφέρουσα τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, εἰδικῶς δὲ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς διεθνοῦς ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου.

Τὸ δικαίωμα τῆς διεθνοῦς ἐπικοινωνίας, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἐννοεῖται τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου (πολιτικὴ τῆς ἀνοικτῆς θύρας), μέχρι τῆς χθὲς ἐθεωρεῖτο μᾶλλον ὡς δικαίωμα ἀτελές, ὑφιστάμενον μόνον λόγῳ τῆς ἀμοιβαίας τῶν πολιτειῶν συναινέσεως, καὶ τοῦτο καθότι ἐδιδάσκετο, ὅτι βάσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἦτο ἡ κυριαρχία τῶν πολιτειῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, συμφώνως τῇ ἀρχῇ ταύτῃ τῆς κυριαρχίας, τὸ κλείσιμον πρὸς πᾶσαν διεθνῆ ἐπικοινωνίαν τῶν ἑαυτῆς συνόρων ἐθεωρεῖτο ὡς δικαίωμα ἀναφαίρετον πάσης πολιτείας. Ἀπό τινων μόλις ἐτῶν, τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀπαλλαγέντος τῆς θεωρίας τῆς κυριαρχίας, τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας ἐπικοιν-

Digitized by Google

νίας ἤρξατο θεωρούμενον περισσότερον ὑποχρέωσις παρὰ δικαίωμα. Ἐν τῇ σημερινῇ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐξελίξει τὸ δικαίωμα τῆς διεθνοῦς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας κυριαρχοῦσι τῆς διεθνοῦς πρακτικῆς, ἀναφαίνονται δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν διαφόρων συμβάσεων ἀφορωσῶν ἐν γένει ἐμπορικὰς σχέσεις. Σ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

—**θυρῶν** *κεκλεισμένων συζήτησις [Δικον.]*. Κατὰ τὸ ἄρθρον 98 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος «αἱ συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων εἶναι δημόσιαι, ἐκτὸς ἐὰν ἡ δημοσιότης ἤθελεν εἶσθαι ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη ἢ τὴν δημοσίαν τάξιν». Σύμφωνοι πρὸς τὸ ἄρθρον τοῦτο κεῖνται καὶ αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῆς ποινικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς δικονομίας. Κατὰ τὸ ἄρθρον 78 τῆς ποινικῆς δικονομίας «ὅταν ἡ δημοσία συζήτησις ἤθελεν εἶσθαι ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν καὶ εἰς τὴν χρηστοήθειαν, τὸ δικαστήριον δύναται νὰ κάμνῃ τὴν συζήτησιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ν' ἀπομακρύνῃ ἕνεκα τούτου τοὺς ἀκροατάς». Ἐπίσης κατὰ τὸ ἄρθρον 162 τῆς πολιτικῆς δικονομίας «μόνον ὅταν ἡ δημοσία συζήτησις δίκης τινὸς δύναται νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην εἰς τὰ ἤθη ἢ εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν, ἔχει τὸ δικαστήριον τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ τὴν συζήτησιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ἐπομένως ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀκροατάς». Περὶ τούτου ὅμως τὸ ποινικὸν ἢ τὸ πολιτικὸν δικαστήριον ὀφείλει νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν ἠτιολογημένην, ἀφοῦ προηγουμένως ἀκούσῃ τὸν εἰσαγγελέα καὶ τοὺς διαδίκους. Ἡ ἀπόφασις αὕτη περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς συζητήσεως κεκλεισμένων τῶν θυρῶν ὑπόκειται εἰς ἀναίρεσιν, τῶν πολιτικῶν δὲ δικαστηρίων καὶ εἰς ἔφεσιν. Ε. Ι. Μ.

θυραδένη (ἡ) (Thyraden) *[Φαρμ.]*. Οὕτω καλεῖται ἐκχύλισμα τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων τοῦ προβάτου. Τὸ σκεύασμα τοῦτο δὲν ἔχει δυσάρεστον γεῦσιν καὶ ὀσμὴν καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένον πτωμαϊνῶν. Ὡς θυραδένη φέρεται ὑπὸ τοῦ οἴκου Knoll κιτρινόλευκον σκεύασμα τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων, ἀποτελοῦν κόνιν ἔχουσαν τὴν γεῦσιν τοῦ γαλακτοσακχάρου, δυσδιάλυτον εἰς ὕδωρ, ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα. Ἓν γραμμάριον τῆς κόνεως ἰσοδυναμεῖ πρὸς 2 γρ. θυρεοειδῶν ἀδένων.

θύραθεν· ἐπίρρ. ἐκτὸς τῆς θύρας, τῆς οἰκίας, ἀπ' ἔξω πρὸς τὰ ἔσω ἔξωθεν || μεσαιων. «οἱ θύραθεν» οἱ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, οἱ εἰδωλολάτραι || «ἡ θύραθεν παιδεία,—φιλοσοφία» ἀντίθ. «ἡ καθ' ἡμᾶς, —ἡ θρησκευτικὴ παιδεία,—φιλοσοφία», «οἱ θύραθεν σοφοί», «τῆς θύραθεν παιδείας ἐντριβής,—διδάσκαλος».

Θυραῖον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀρκαδίας, κτισθεῖσα κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Θυραίου, υἱοῦ τοῦ Λυκάονος. Τὸ μεταξὺ Θυραίου καὶ Ὑψοῦντος ἐκτεινόμενον τοῦτο τμῆμα τῆς Ἀρκαδίας ἦτο, κατὰ τὸν Παυσανίαν, δασῶδες καὶ μεστὸν ἀγρίων θηρίων.

Θύραιος. Εἷς τῶν πεντήκοντα υἱῶν τοῦ Λυκάονος, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ πρώτου Πελασγοῦ, Ἀρκάδος, υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ Νιόβης, ἐξ οὗ τὸ ἀρχαιότατον γένος τῆς Ἑλλάδος. —Η.

θύραυλος (ὁ) (κοιν. *βαρδιᾶνος τῆς κάμαρας*) *[Ναυτ.]*. Ὀνομασία τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ, ὅστις ἐφρούρει, εἰς τὰ πλοῖα τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ, πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναυάρχου, τοῦ κυβερνήτου, ὡπλισμένος μὲ ναύμαχον δόρυ, μεταγενεστέρως δὲ μὲ ναύμαχον σπάθην. Σ. Ε. Λ.

θυραυλῶ (—*έω*)· ἔξω τῶν θυρῶν αὐλίζομαι, διατρίβω ἔξω τοῦ οἴκου, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἐραστῶν, οἵτινες διατρίβουσι τὴν νύκτα πρὸ τῶν θυρῶν τῶν ἐρωμένων των.

Θυργωνίδαι (οἱ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Δῆμος τῆς Ἀττικῆς, εἷς ἐκ τῶν τριῶν τῆς μετέπειτα προστεθείσης Ἀντιγονίδος ἢ Πτολεμαΐδος (κατόπιν Ἀτταλίδος) φυλῆς. —Η.

Θυρέα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς μεθορίας μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Ἀργολίδος χώρας Κυνουρίας, εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, πρὸς Ν. τοῦ ποταμοῦ Τάνου καὶ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος αὐτοῦ. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην, κειμένην ἐπὶ ὀχυρᾶς θέσεως, ἐγκατέστησαν κατὰ τὸ 431 π. Χ. οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἐκδιωχθέντας ἐκ τῆς νήσου των ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας. Καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὅμως οἱ Αἰγινῆται δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι, διότι μετὰ ἑπτὰ ἔτη (425 π. Χ.), ὅτε ἠσχολοῦντο οὗτοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ Λακεδαιμονίων στρατιωτῶν, νὰ ὀχυρώσωσιν ἐπίκαιρον παράλιον χωρίον, κατέπλευσεν ἐκεῖ ὁ ὑπὸ τὸν Νικίαν στόλος τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποίου τὰ πληρώματα, γενόμενα κύρια τῆς Θυρέας, ἐφόνευσαν τοὺς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ Αἰγινητῶν, ὀλίγους δὲ μετὰ τοῦ Σπαρτιάτου Ταντάλου ἀπήγαγον εἰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους, οἵτινες, πλὴν τοῦ Ταντάλου συγκαθειρχθέντος μετὰ τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ αἰχμαλωτισθέντων Σπαρτιατῶν, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ δήμου ὡς ἄσπονδοι τῶν Ἀθηνῶν ἐχθροί. Διὰ τῆς καταλήψεως κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῆς Μινώας, Πύλου, Κυθήρων, Μεθάνων καὶ Θυρέας, ἡ Πελοπόννησος ἦτο περικεκλεισμένη ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀκτῶν της. Ἀπὸ τῆς πόλεως Θυρέας εἶχεν ὀνομασθῆ *Θυρεᾶτις* ἡ περὶ αὐτὴν χώρα καὶ *Θυρεάτης* καὶ ὁ παρ' αὐτὴν κολπίσκος τοῦ Ἀργολικοῦ, γνωστὸς σήμερον ὡς κολπίσκος τοῦ Ἄστρους ἐκ τῆς παρ' αὐτὸν κωμοπόλεως. ΚΑΨ.

—**Θυρέα** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος *Ἑλληνοχωρίου* τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτοικοι (1928) 342.

—**Θυρέας,** *τέως δῆμος*—. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Κυνουρίας τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας 10 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἄστρους, Μελιγοῦ, Παραλίου Ἄστρους* καὶ *Πλατάνου*. Δ. Ε. Μ.

Θυρεᾶτις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ περὶ τὴν πόλιν Θυρέαν βόρειον τμῆμα τῆς Κυνουρίας, τοῦ ὁποίου ἔγιναν κύριοι οἱ Σπαρτιᾶται πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀργείους περὶ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος διὰ τῆς πολυθρυλήτου μάχης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπολέμησαν κατ' ἀλλήλων 300 λογάδες ἑκατέρωθεν (300 Σπαρτιᾶται κατὰ 300 Ἀργείων) καὶ φονευθέντων τῶν λοιπῶν ὑπελείφθησαν δύο Ἀργεῖοι καὶ εἷς Σπαρτιάτης, ὁ Ὀθρυάδης, ὅστις διανυκτερεύσας τραυματίας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀνήγειρε τὸ τρόπαιον τῆς νίκης κατὰ τὴν πρωΐαν, ἐνῷ οἱ ἐπιζήσαντες δύο Ἀργεῖοι εἶχον σπεύσει εἰς Ἄργος ν' ἀναγγείλωσι τὴν νίκην. Ἑκάτεροι ἠμφεσβήτησαν τότε τὴν νίκην καὶ διὰ τοῦτο ἐπανελήφθη ὁ ἀγών, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Τὴν κατοχὴν τῆς χώρας ἐστερέωσε βραδύτερον καὶ ἡ κατὰ τὸ 495 π. Χ. νίκη τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους κατὰ τῶν Ἀργείων ἐν Τίρυνθι. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), ὅτε ἀποσπασθέντα διάφορα τμήματα τῆς Λακωνικῆς, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Φιλίππου, ἐδόθησαν εἰς τὰς ὁμόρους χώρας, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχον ἀφαιρεθῆ, ἐδόθη καὶ εἰς τοὺς Ἀργείους ἡ Θυρεᾶτις καὶ σύμπασα ἡ χώρα τῶν Κυνουριέων, τῆς ὁποίας τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ δύο αἰῶνας εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι. ΚΑΨ.

θυρεΐσκος (ὁ)· μικρὸς θυρεός.

— *[Ἑραλδ.]* Ὁ *θυρεΐσκος* (Écusson) τοποθετεῖται συνήθως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυρεοῦ (en abime). Ἐπὶ τοῦ θυρεΐσκου τίθενται διάφορα «σχήματα» ἢ «ἐμβλήματα» δηλοῦντα συνήθως *ἀξιώσεις* (prétention) ἐπὶ τίτλων ἢ κτημάτων. Γ. Ε. Τ.

θυρεοαρυταινοειδὴς *μῦς [Ἀνατομ.]*. —1) *Ἔξω θυρεοαρυταινοειδὴς μῦς*· σφιγκτὴρ τοῦ λάρυγγος ἐκ τῶν αὐτοχθόνων, κείμενος ἐντὸς τοῦ λάρυγγος. Διφυὴς ὤν, ἐκφύεται ἐκ τῆς θυρεοειδοῦς γωνίας καὶ ἐκ τῆς ἔνδον ἐπιφανείας τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου καὶ καταφύεται εἰς τὸν ἀρυταινοειδῆ χόνδρον. Τῶν ἰνῶν αὐτοῦ τινὲς μὲν ἀποτελοῦσι τὸν *κοιλιακὸν μῦν*, ἄλλαι δὲ ἀπαρτίζουσιν αὐθυπόστατον μοῖραν, τὸν *ἄνω θυρεοαρυταινοειδῆ μῦν*. Προσπελάζει τὰ φωνητικὰ χείλη, στενῶν τὴν σχισμὴν τῆς γλωττίδος. Νευροῦται ἐκ τοῦ κάτω λαρυγγικοῦ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ. —2) *Ἔσω θυρεοαρυταινοειδὴς μῦς* ἢ *φωνητικός*· οὗτος παριστᾷ τὴν ἔσω στιβάδα τοῦ προηγουμένου μυός, κειμένη ἐντὸς τῆς φωνητικῆς πτυχῆς καὶ ἀποτελοῦσαν μετὰ τοῦ φωνητικοῦ συνδέσμου τὸ ὑπόθεμα αὐτῆς. Ἐκφύεται ἐκ τῆς θυρεοειδοῦς γωνίας καὶ καταφύεται εἰς τὸν ἀρυταινοειδῆ χόνδρον. Συστελλομένου τοῦ μυὸς τούτου φέρεται ἡ φωνητικὴ ἀπόφυσις πρὸς τὰ πρόσω, οὗ ἕνεκα χαλαροῦται ὁ φωνητικὸς σύνδεσμος, παχυνόμενος ἅμα. Ι. Π.

θυρεογλωσσικὸς *πόρος [Ἀνατομ.]*. Ἐκφορητικὸς τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος πόρος, ὅστις, ὑπάρχων ἐν τῇ ἀρχικῇ διαπλάσει, ἀποφράσσεται ἤδη ἐπὶ ἐμβρύου 6—7 χλστ. καὶ τέλος διαλύεται, πλὴν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ *τυφλὸν τρῆμα τῆς γλώσσης*. Ι. Π.

θυρεοειδεκτομὴ *[Χειρουργ.]*. Ἡ θυρεοειδεκτομή, ἤτοι ἐκτομὴ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, ἐκτελεῖται ἐπὶ *βρογχοκήλης* (βλ. λ.), ὅταν δὲν κατορθοῦται δι' ἄλλων μέσων (φαρμάκων, ὀργανοθεραπείας) νὰ καταπολεμηθῶσι τὰ βαρέα φαινόμενα τῆς νόσου ταύτης. Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος δέον νὰ μὴ εἶναι πλήρης (διότι ἡ ἐντελὴς ἔλλειψις αὐτοῦ ἐπιφέρει ἄλλην σοβαρὰν νόσον, τὸ *μυξοίδημα*), ἀλλὰ νὰ ὑπολειφθῇ μέρος αὐτοῦ ἐπαρκὲς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς σπουδαίας λειτουργίας τοῦ ὀργάνου τούτου. Ἡ θυρεοειδεκτομὴ ἐκτελεῖται συνήθως ὑπὸ τοπικὴν ἀναισθησίαν, ἡ δὲ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος τομὴ γίνεται ἐγκαρσία μετὰ κυρτότητος πρὸς τὰ κάτω. Ἡ ἐγχείρησις αὕτη ἀπαιτεῖ πολλὴν προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, πρὸς ἀποφυγὴν παντοίων κινδύνων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοσοῦτον ἐτελειοποιήθη ἡ ἐγχείρησις αὕτη, ὥστε νὰ παρατηρῆται ἀσήμαντος θνησιμότης (1 : 1000) καὶ ἐλάχιστον ἐπιπλοκῶν. Ἡ θυρεοειδεκτομὴ ἐκτελεῖται οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἁπλῆς βρογχοκήλης, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τῆς νόσου τοῦ Basedow ἢ ἐξωφθάλμου βρογχοκήλης, ἔτι δὲ ἐπὶ καρκινώματος τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. Δ. Χ. ΚΟΚΟΡΗΣ

θυρεοειδὴς (ὁ, ἡ), —*ές* (τό)· ὁ ὁμοιάζων πρὸς *θυρεόν*.

— **θυρεοειδεῖς** *ἀρτηρίαι [Ἀνατομ.]*. —1) *Ἄνω θυρεοειδὴς ἀρτηρία*· αὕτη ἐκφύεται ἐκ τῆς ἔξω καρωτίδος, ἐγγὺς τοῦ διχασμοῦ τῆς κοινῆς καρωτίδος, διήκει τοξοειδῶς ἐπὶ τὰ κάτω καὶ ἀποσχίζεται εἰς πολλοὺς κλάδους, ἐν οἷς τρεῖς ἀκρεμόνες διὰ τὴν ἀγγείωσιν τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. —2) *Κάτω θυρεοειδὴς ἀρτηρία*· αὕτη ἐκφυομένη ἐκ τῆς ὑποκλειδίου ἀποφύει παραπλεύρους κλάδους καὶ τρεῖς ἀκρεμόνας, ἀγγειοῦντας τὸν θυρεοειδῆ ἀδένα καὶ ἀναστομουμένους μετὰ τῶν τῆς ἄνω θυρεοειδοῦς ἀρτηρίας. —3) *Μέση θυρεοειδὴς ἀρτηρία* (=τοῦ *Neubauer*)· αὕτη, σπανίως ἀπαντῶσα, ἐκφύεται ἢ ἐκ τοῦ ἀορτικοῦ τόξου ἢ ἔκ τινος τῶν μεγάλων στελεχῶν αὐτοῦ καὶ φέρεται ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, ἔνθα ἀναστομοῦται μετὰ τῆς ἄνω καὶ κάτω θυρεοειδοῦς ἀρτηρίας. Ι. Π.

— **θυρεοειδῆ** *θυλάκια* ἢ *κυστίδια [Ἀνατομ.]*. Ὑποστρόγγυλα ἢ προμήκη ἐπιθηλιακὰ κυστίδια, κατασκηνοῦντα ἐν τοῖς διακένοις τοῦ συνδετικοῦ δικτύου τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. Ταῦτα ἐν τῇ νεαρᾷ αὐτῶν μορφῇ ἐμφανίζονται ὡς συμπαγῆ καὶ ἄκοιλα ἐπιθηλιακὰ σωμάτια, ἐν δὲ τῇ τελείᾳ αὐτῶν καταστάσει προσκτῶνται κοιλότητα πληρουμένην ὑπὸ κολλοειδοῦς ὑγροῦ ἢ ἐκκρίματος, μὴ κοινωνοῦσαν δὲ μετὰ τῆς κοιλότητος μηδενὸς τῶν παρακειμένων κυστιδίων· διὸ ἕκαστον κυστίδιον διατελεῖ ὂν ἀνεξάρτητον. Ι. Π.

— **θυρεοειδὴς** *ἀδὴν [Ἀνατομ.]*. Ὁ θυρεοειδὴς ἀδὴν κεῖται κάτωθεν τοῦ λάρυγγος, ἔμπροσθεν τῆς ἀρχῆς τῆς τραχείας ἀρτηρίας, ἰσοϋψὴς τῷ 2ῳ—4ῳ ἡμικρικίῳ αὐτῆς. Στερεῖται ἐκφορητικοῦ πόρου, ὅστις ὅμως ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου, καλούμενος *θυρεογλωσσικὸς πόρος*, ἐκβάλλων εἰς τὸ τυφλὸν τρῆμα τῆς ῥίζης τῆς γλώσσης. Ἀποτελεῖται δ' ὁ ἀδὴν ἐκ δύο πλαγίων μερῶν, τοῦ *δεξιοῦ* καὶ τοῦ *ἀριστεροῦ λοβοῦ*, οἵτινες ὑποστρόγγυλοι ὄντες τελευτῶσι πρὸς μὲν τὰ ἄνω εἰς ἀμβλεῖαν γωνίαν (=*ἄνω κέρας*), ἀντιστοιχοῦσαν ὑπὸ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου, πρὸς δὲ τὰ κάτω εἰς ἀμβλυτέραν γωνίαν (=*κάτω κέρας*), ἀντιστοιχοῦσαν τῷ 5ῳ τραχειακῷ ἡμικρικίῳ, συνδέονται δὲ πρὸς ἀλλήλων ἐν τῷ μέσῳ διὰ τοῦ *ἰσθμοῦ* (=*μέσου λοβοῦ*), ἐμφανιζομένου δίκην ἐγκαρσίας ταινίας. Πλὴν δὲ τούτων ἐνίοτε ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ ἐξορμᾶται πρὸς τὰ ἄνω καὶ τρίτος λοβός, ὁ *πυραμοειδής*, ὅστις ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ, σπανίως δὲ μέχρι τοῦ τυφλοῦ τρήματος τῆς γλώσσης. Τῶν δύο πλαγίων λοβῶν ἡ μὲν ἔσω ἐπιφάνεια, ὑπόκοιλος οὖσα, καλύπτει τὰ πλάγια τῆς τραχείας καὶ τοῦ οἰσοφάγου, ἡ δ' ἔξω καλύπτεται ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ στέρνου ἐκφυομένων μυῶν. Τοῦ δὲ ἰσθμοῦ τὸ μὲν ἄνω χεῖλος κατὰ κανόνα δὲν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ κάτω χείλους τοῦ κρικοειδοῦς χόνδρου, τὸ δὲ κάτω ἀπέχει τῆς σφαγῆς 1,50—2 ἑκμ. Τὸ σχῆμα τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος εἶναι μηνοειδὲς ἢ παρεμφερὲς πρὸς τὸ τοῦ ἱππείου πετάλου· ἡ χροιὰ ἐρυθρόχρινος ἢ ἐρυθρόφαιος· ἡ σύστασις μαλθακή· ἡ ἐπιφάνεια λεία· τὸ δὲ βάρος περὶ τὰ 22—24 γραμ. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τῶν λοβῶν τοῦ ἀδένος σκηνοῦσι τέσσαρα μικρὰ σωμάτια, φακῆς ἔχοντα μέγεθος, οἱ *παραθυρεοειδεῖς ἀδένες*, ὧν ἡ σημασία εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία. Στηρίζονται δ' οἱ θυρεοειδεῖς ἀδένες ἐν τῇ ἑαυτῶν θέσει διὰ τριῶν συνδέσμων, ἑνὸς μέσου καὶ δύο πλαγίων, ὧν ὁ μὲν μέσος συνάπτει τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ ἰσθμοῦ μετὰ τῆς τραχείας, οἱ δὲ πλάγιοι τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν ἑκατέρου λοβοῦ μετὰ τοῦ κρικοειδοῦς χόνδρου καὶ τῶν πρώτων τραχειακῶν.

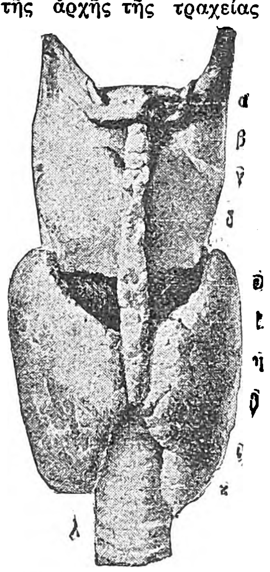

Ἡ ἔμπροσθία ὄψις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος κατὰ τὸν Spalt.

[α=σῶμα τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ.— β=ὑοθυρεοειδὴς ὑμήν.— γ=θυρεοειδὴς χόνδρος.— δ=πυραμοειδὴς λοβός.— ε=κρικοθυρεοειδὴς μῦς.—ζ=ἀριστερὸς λοβὸς τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος. — η=ἰσθμός.—θ=δεξιὸς λοβὸς τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος.— ι=λόβια τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος.— κ=τραχειακοὶ χόνδροι. — λ=μεσοκρίκιοι σύνδεσμοι τῆς τραχείας.]

Ὁ θυρεοειδὴς ἀδὴν καταλέγεται εἰς τοὺς κλειστοὺς ἀδένας, τουτέστι τοὺς στερουμένους ἐκφορητικοῦ πόρου (=ἐνδοκρινεῖς, μετ' ἐσωτερικῆς ἐκκρίσεως). Ἐκκρίνει δὲ κολλοειδῆ τινα οὐσίαν, ἥτις

Digitized by Google

διὰ τῶν ἀγγείων μετοχετεύεται εἰς ἅπαν τὸ σῶμα, οὖσα ἀναγκαία διὰ τὴν οἰκονομίαν τούτου· διότι ἐξαίρεσις τοῦ ἀδένος συνεπάγεται διαταραχὰς νευρικὰς καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ δέρματος, γνωστὰς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *μυξοίδημα*. Σύγκειται δέ· 1) ἐξ ἰνώδους κάψης περιβαλλούσης τὸν ἀδένα ἔξωθεν· 2) ἐξ ὑποστρώματος συνδετικοῦ ἱστοῦ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἀγγειοφόρων πεταλίων ἢ δοκίδων, εἰς δίκτυον συνηνωμένων, συνεχομένων δὲ μετὰ τῆς ἰνώδους κάψης, καὶ 3) ἐξ ὑποστρογγύλων ἐπιθηλιακῶν κυστιδίων, τῶν *θυρεοειδῶν κυστιδίων* ἢ *θυλακίων*, καταλαμβανόντων τὰ διάκενα τοῦ συνδετικοῦ δικτύου. Τὰ θυρεοειδῆ κυστίδια ἐνέχουσι κοιλότητα, μὴ συγκοινωνοῦσαν μετὰ τῆς κοιλότητος παρακειμένων κυστιδίων, πληρουμένην δ' ὑπὸ κολλοειδοῦς ὑγροῦ ἢ ἐκκρίματος. Τὸ τοίχωμα δ' αὐτῶν συνίσταται ἐξ ὑμένος διαφανοῦς, φέροντος ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας αὐτοῦ ἕνα στοῖχον ἐπιθηλιακῶν κυττάρων, ἐν οἷς ἀπαντῶσι κοκκία λιπώδη καὶ κολλοειδῆ, ἐξ ὧν κολλοειδῶν κοκκίων, φιλοξέων ὄντων, παράγεται τὸ κολλοειδὲς πλήρωμα τοῦ κυστιδίου. Τὸ πλήρωμα δὲ τοῦτο (ἢ τὸ περιεχόμενον τοῦ θυρεοειδοῦς κυστιδίου) σύγκειται ἐκ κολλοειδοῦς οὐσίας ὁμοειδοῦς ἢ λεπτοκοκκώδους μετὰ φιλοξέων κοκκίων, ἐπιθηλιακῶν κυττάρων, ἐλευθέρων πυρήνων καὶ κενοτοπίων. Ἡ κολλοειδὴς δ' αὕτη οὐσία διαπιδυομένη διὰ τοῦ τοιχώματος τοῦ κυστιδίου παραλαμβάνεται ὑπὸ τῶν αἱμοφόρων καὶ λεμφοφόρων ἀγγείων. Ἀφθόνου δὲ παρὰ φύσιν παραγομένου τοῦ κολλοειδοῦς ἐκκρίματος, διογκοῦνται τὰ κυστίδια καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ἀδὴν καὶ οὕτω γεννᾶται ἡ *βρογχοκήλη*.

Ὁ θυρεοειδὴς ἀδὴν εἶναι ἀγγειοβριθέστατον ὄργανον. Αἱ μὲν ἀρτηρίαι αὐτοῦ εἶναι ἡ ἄνω θυρεοειδής, ἡ κάτω θυρεοειδὴς καὶ ἡ μέση θυρεοειδὴς (=τοῦ Neubauer). Αἱ δὲ φλέβες ἀναδύονται ἐξ ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀδένος καὶ ἐκβάλλουσιν αἱ μὲν εἰς τὴν κοινὴν προσωπικὴν φλέβα, αἱ δὲ εἰς τὰς ἔσω σφαγίτιδας καὶ τὰς ἀνωνύμους φλέβας. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῶν θυρεοειδῶν φλεβῶν εἶναι πλὴν τοῦ μεγάλου εὔρους καὶ ὅτι στεροῦνται βαλβίδων. Τὰ δὲ λεμφοφόρα ἀγγεῖα ἄρχονται ἀμέσως ἔξωθεν τοῦ τοιχώματος τῶν κυστιδίων, πορευόμενα δ' εἶτα ἐν τοῖς συνδετικοῖς πεταλίοις ἀθροίζονται ἐν τῷ ἰνώδει χιτῶνι (κάψῃ) εἰς δίκτυον, τὸ *περιθυρεοειδὲς* ἐξ οὗ τὰ ἐκπορευόμενα στελέχη ἐκβάλλουσι τὰ μὲν εἰς τὰ γάγγλια τῆς σφαγῆς, τὰ δὲ εἰς τὰ πρὸ τοῦ κρικοθυρεοειδοῦς συνδέσμου 2—3 λεμφογάγγλια, τὰ εἰς τὰ περὶ τὸν οἰσοφάγον καὶ τὴν ἔσω σφαγίτιδα γάγγλια. Τὰ δὲ νεῦρα ἐκπορεύονται κυρίως ἐκ τοῦ συμπαθητικοῦ καὶ δὴ ἐκ τοῦ μέσου αὐχενικοῦ γαγγλίου· ἐπικουρικῶς δὲ συμμετέχουσι καὶ τὸ ἄνω καὶ κάτω λαρυγγικὸν νεῦρον τοῦ πνευμονογαστρικοῦ. Ι. Π.

— *[Φυσιολ.]* Ὁ *θυρεοειδὴς ἀδὴν* ἐκ τῶν ἐνδοκρινῶν ὤν, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον εἰς τὴν ζωὴν ὄργανον· διότι ἀτροφία ἢ ἀτελὴς ἀνάπτυξις αὐτοῦ συνεπάγεται γενικὰς διαταραχάς, ἃς περιέλαβον ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *μυξοίδημα*, πρὸς ὃ μεγάλην ὁμοιότητα ἔχουσι καὶ τὰ μετὰ τὴν ὁλικὴν ἐξαίρεσιν τοῦ θυρεοειδοῦς ἐπιγιγνόμενα. Ἀντιθέτως δ' ὅμως πρὸς τὰ εἰς τὴν ἀτελῆ λειτουργίαν ἢ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τῆς λειτουργίας τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος ἐπιγιγνόμενα ἔχουσι τὰ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἀκολουθοῦντα. Ἐντεῦθεν δὲ συνάγεται, ὅτι ἐν τῷ θυρεοειδεῖ ἀδένι παράγεται ὁρμόνη, εἰς ἧς τὴν ἔλλειψιν ἐπιγίγνονται αἱ εἰρημέναι διαταραχαί. Ἡ ὁρμόνη δ' αὕτη εἶναι πιθανῶς συστατικὸν τῆς κολλοειδοῦς οὐσίας τῶν θυρεοειδῶν κυστιδίων, ἥτις εἶναι πλουσία εἰς ἰώδιον. Ἐν γένει δὲ τὸ ἔκκριμα τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος ἐνισχύει τήν τε θρέψιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος, ἐνῷ τὰ ἐναντία συμβαίνουσιν ἐπὶ τοῦ μυξοιδήματος καὶ τῆς ἀτελοῦς λειτουργίας τοῦ ἀδένος. Ἀλλ' ὅπερ οὐσιωδέστατον, τὸ θυρεοειδὲς ἔκκριμα ἐπιδρᾷ διεγερτικῶς καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδοκρινῶν ἀδένων, τῶν ἐπινεφριδίων, τοῦ μυξαδένος (ὑποφύσεως). Ἡ δραστικὴ δ' οὐσία τοῦ θυρεοειδοῦς φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ *θυροξίνη*, ἥτις περιέχει μεγάλην ποσότητα ἰωδίου (65 %) καὶ κέκτηται ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν τὴν ἐνέργειαν τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων. [Βλ. καὶ λ. *ἔκκρισις* (ἐσωτερική).] Ι. Π.

— *[Παθολ.]* Αἱ παθήσεις τοῦ *θυρεοειδοῦς* ἀδένος εἶναι ἀπότοκοι διαταραχῶν εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν εἰδικῶν ἐκείνων οὐσιῶν τῆς ἐκκρίσεώς του, αἵτινες εἰσέρχονται εἰς τὴν κυκλοφορίαν.

Τοιαῦται παθήσεις ἀπαντῶσιν αἱ ἀκόλουθοι: 1) ἡ βρογχοκήλη· 2) ἡ ἐξωφθάλμιος βρογχοκήλη· 3) ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος ἢ ὑποθυρεοειδία· 4) ἡ θυρεοειδικὴ ὑπερλειτουργικότης ἢ ὑπερθυρεοειδία· 5) ἡ θυρεοειδικὴ ἀστάθεια· 6) αἱ φλεγμοναὶ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος ἢ θυρεοειδίτιδες· 7) ἡ σύφιλις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, εἰς ἣν ὑπάγεται ἡ ὀξεῖα συφιλιδικὴ βρογχοκήλη· 8) ἡ φυματίασις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος· 9) ὁ καρκίνος τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος (βλ. τὰς οἰκείας λ. *βρογχοκήλη, ὑποθυρεοειδία κλπ.*). Μ. Ν. Κ.

— **θυρεοειδὴς χόνδρος** *['Ανατομ.]*. Ὁ δίκην θυρεοῦ προασπίζων ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τὸν λάρυγγα χόνδρος, ὁ μέγιστος τῶν λοιπῶν τοῦ λάρυγγος χόνδρων. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο τετραπλεύρων πετάλων, ἔμπροσθεν μὲν συγκλινόντων καὶ ἀποτελούντων δίεδρον γωνίαν, τὴν (προσθίαν) *θυρεοειδῆ γωνίαν*, ὄπισθεν δὲ ἀφισταμένων ἀλλήλων. Ἑκάτερον πέταλον ἔχει ὕψος μὲν 3 ἑκ., πλάτος δ' ὡς ἔγγιστα 4 ἑκ. Καὶ τὸ μὲν ἄνω χεῖλος εἶναι σιγμοειδές, ὑπόκοιλον πρὸς τὰ ὀπίσω, ὑπόκυρτον πρὸς τὰ πρόσω, καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου χείλους τοῦ ἀντιστοίχου πετάλου διὰ βαθείας ἐντομῆς, τῆς *θυρεοειδοῦς ἐντομῆς*, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ μᾶλλον προέχον σημεῖον τοῦ λάρυγγος (=μῆλον τοῦ Ἀδάμ) καὶ ἧς ὑπερθεν ὁ σφαγίτης βόθρος ἢ ἡ σφαγή· τὸ δὲ κάτω χεῖλος, σχεδὸν ὁριζόντιον, φέρει κατὰ τὸ μέσον περίπου τὸ *κάτω θυρεοειδὲς φῦμα* πρὸς πρόσφυσιν τοῦ λαρυγγοφαρυγγικοῦ μυός· τὸ δὲ πρόσθιον συμφύεται μετὰ τοῦ ὁμωνύμου τοῦ ἑτέρου πετάλου εἰς τὴν θυρεοειδῆ γωνίαν, ἧς ὑπερθεν ἡ θυρεοειδὴς ἐντομή· τὸ δὲ ὀπίσθιον χεῖλος, παχὺ ὂν καὶ ὑποστρόγγυλον, φέρεται σχεδὸν καθέτως, προσεκβάλλον κατὰ τὰ πέρατα αὐτοῦ εἰς τὰ *θυρεοειδῆ κέρατα*, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, ὧν τὸ μὲν ἄνω, μῆκος ἔχον 1—1 ½ ἑκ., ἤτοι περίπου τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ὕψους τοῦ θυρεοειδοῦς πετάλου, φέρεται καμπυλοειδῶς πρὸς τὰ ἄνω, ἔσω καὶ ὀπίσω, ἀπολῆγον δι' ὑποστρογγύλου πέρατος, εἰς ὃ προσφύεται ὁ πλάγιος ὑοθυρεοειδὴς σύνδεσμος· τὸ δὲ κάτω κέρας, βραχύτερον τοῦ ἄνω, φέρει κατὰ τὸ ἐλεύθερον πέρας ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν εἰς σύνταξιν μετὰ τοῦ ἀνωνύμου ἢ κρικοειδοῦς χόνδρου. Ἐκ τῶν δύο δ' ἐπιφανειῶν τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου ἡ μὲν ἔξω φέρει ἐγγὺς τοῦ ἄνω κέρατος μικρὸν ἔπαρμα, τὸ *ἄνω θυρεοειδὲς φῦμα*, ἀφ' οὗ ἐκπορεύεται λοξὴ ἀκρολοφία, ἡ *λοξὴ γραμμή*, ἀπολήγουσα εἰς τὸ *κάτω θυρεοειδὲς φῦμα* καὶ χρησιμεύουσα πρὸς ἔκφυσιν τοῦ λαρυγγοφαρυγγικοῦ μυός· διὰ τῆς λοξῆς ταύτης γραμμῆς διαιρεῖται ἡ ἔξω ἐπιφάνεια εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρόσθιον, μεῖζον, καλύπτεται ὑπὸ τοῦ θυρεοειδοῦς μυός, τὸ δὲ ὀπίσθιον ὑπὸ τοῦ λαρυγγοφαρυγγικοῦ μυός. Ἡ δ' ἔνδον ἐπιφάνεια, ὑπόκοιλος οὖσα, χρησιμεύει πρὸς πρόσφυσιν μυῶν. Ι. Π.

θυρεοειδίνη (ἡ) (Thyreoidin) *[Φαρμ.]*. Σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ τῶν θυρεοειδῶν καὶ παραθυρεοειδῶν ἀδένων, ἀφοῦ ἀφαιρεθῶσιν αἱ τοξῖναι αὐτοῦ. Τὸ σκεύασμα τοῦτο εἶναι λευκωματοῦχον σῶμα, διαλύεται εἰς τὸ ὕδωρ, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶναι καὶ κατάλληλον δι' ὑποδορίους ἐνέσεις.

θυρεοειδισμὸς (ὁ) (thyroïdisme) *['Ιατρ.]* Οὕτω καλεῖται τὸ σύνολον τῶν συμβαμάτων, ἅτινα προκαλοῦνται διὰ τῆς θυρεοειδικῆς τοξικῆς δηλητηριάσεως καὶ τὰ ὁποῖα παρατηροῦνται ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς ἀπὸ τοῦ στόματος χρήσεως τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος ἐπὶ σκοπῷ θεραπευτικῷ. Τὰ συμβάματα ταῦτα ὑπομιμνήσκουσι τὰ συμπτώματα τῆς νόσου τοῦ Basedow· ὁ θυρεοειδισμὸς δηλαδὴ ἐκδηλοῦται δι' ἐπιταχύνσεως τοῦ σφυγμοῦ (130—160 σφύξεις κατὰ 1 λεπτόν), δι' ἀνορεξίας, διὰ καταπτώσεως τῶν δυνάμεων, διὰ πόνων ὀσφυϊκῶν, ἰλίγγων, ἀϋπνίας, κεφαλαλγίας καὶ διεγέρσεως ἐν τέλει. Εἰς τὰς βαρείας περιπτώσεις δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσιν ἐπιληπτικοὶ παροξυσμοὶ μετ' ἀπωλείας τῆς συνειδήσεως. Ὅταν ἐμφανισθῇ ὁ θυρεοειδισμός, εἶναι ἀνάγκη νὰ διακόψωμεν τὴν χρῆσιν τῶν θυρεοειδικῶν σκευασιῶν, ἐπὶ δέκα τοὐλάχιστον ἡμέρας, μεθ' ἃς ἐπαναλαμβάνομεν ταύτην βαθμηδὸν καὶ κατὰ μικρόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ προσοχῆς. Μ. Ν. Κ.

θυρεοειδῖτις (ἡ) (thyroïdite) *['Ιατρ.]*. Ὅρος γενικὸς ἀποδιδόμενος εἰς πάσας τὰς φλεγμονὰς τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος· κυρίως ὅμως *θυρεοειδῖτις* καλεῖται ἡ φλεγμονὴ τοῦ ὑγιοῦς θυρεοειδοῦς ἀδένος, προκαλουμένη ἐκ διαφόρων αἰτίων, ἀναλόγως τῶν ὁποίων διακρίνονται αἱ ἀκόλουθοι κατηγορίαι: α') *Θυρεοειδῖτις ἁπλῆ ἢ λοιμώδης*. Αὕτη παρατηρεῖται κυρίως ἐπὶ γυναικῶν μεταξὺ τοῦ 20οῦ καὶ 40οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, κατ' ἀκολουθίαν τραυματισμῶν, ψύξεως καὶ κυρίως κατὰ τὴν πορείαν λοιμώδους τινὸς νόσου (τυφοειδοῦς πυρετοῦ, πνευμονίας, ἐπιλοχείου λοιμώξεως, ὀστρακιᾶς, ἐλονοσίας, ῥευματισμοῦ κλπ.). Ἡ θυρεοειδῖτις αὕτη κλινικῶς ἐκδηλοῦται διὰ μικρᾶς διογκώσεως τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, διότι εἶναι εὐαίσθητος ἐπὶ πιέσει. Ἡ φλεγμονὴ αὕτη ἐκσημαίνει τὴν συμμετοχὴν τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος εἰς τὴν πάλην κατὰ τοῦ λοιμώδους παράγοντος· περιεγράφη δὲ κυρίως ἐπὶ ἀρθρικοῦ ῥευματισμοῦ ὑπὸ τοῦ Vincent ὡς θυρεοειδικὸν σημεῖον τοῦ ῥευματισμοῦ. Ὅταν ἡ φλεγμονὴ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος εἶναι ὀξεῖα *(ὀξεῖα θυρεοειδῖτις)*, ὑπάρχουσιν ἄλγη αὐτόματα ἢ προκαλούμενα, συνήθως ἔντονα, δυσκαταποσία καὶ διόγκωσις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος μετὰ φλεγμονώδους ὄψεως τῶν ὑπὲρ αὐτὸν ἱστῶν. Εἰς τὰς ὀξυτέρας περιπτώσεις σχηματίζεται θυρεοειδικὸν ἀπόστημα ἐκδηλούμενον διὰ τῶν κοινῶν συμπτωμάτων παντὸς κοινοῦ ἀποστήματος, καὶ τὸ ὁποῖον, ἐν ἐλλείψει χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, διανοίγεται αὐτομάτως, εἴτε πρὸς τὰ ἐκτός, εἴτε εἰς τὸν λάρυγγα ἢ τὴν τραχεῖαν, εἴτε εἰς τὸν οἰσοφάγον. Τὸ πύον τῶν ἀποστημάτων τούτων δυνατὸν νὰ περιέχῃ τὸ μικρόβιον τῆς ἀρχικῆς νόσου, ἐξ ἧς ἡ θυρεοειδῖτις, ἢ μικρόβια δευτεροπαθοῦς λοιμώξεως (σταφυλόκοκκον, στρεπτόκοκκον ἐπὶ ὀστρακιᾶς, κλπ.). Ἡ δύσπνοια μετὰ παροξυσμῶν πνιγμονῆς, ὁ παροξυντικὸς βὴξ καὶ ἡ ἀφωνία εἶναι συχνὰ φαινόμενα εἰς τὰς ὀξείας θυρεοειδίτιδας.

Ἡ πορεία τῶν φλεγμονῶν τούτων διαφέρει ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων· ἐπὶ γρίπης λ. χ. καὶ χειμέτλων ἡ λύσις τῆς φλεγμονῆς ἐπέρχεται σαφῶς κατὰ κανόνα. Συχνότερον ὅμως ἐπακολουθεῖ ἡ διαπύησις ἐπὶ πνευμονίας, τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ ἐπιλοχείου λοιμώξεως. Ἡ θεραπεία τῆς ἁπλῆς ἢ λοιμώδους θυρεοειδίτιδος συνίσταται εἰς θερμὰ ἢ ὑγρὰ ἐπιθέματα ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος καὶ εἰς τὴν ἀφαίμαξιν δι' ἐπιθέσεως βδελλῶν εἰς τὴν αὐτὴν χώραν. Ἐὰν σχηματισθῇ ἀπόστημα, δὲν πρέπει νὰ ἀναμένωμεν τὴν αὐτόματον αὐτοῦ διάνοιξιν, ἀλλὰ δέον νὰ διανοίξωμεν αὐτὸ διὰ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἐμφανισθῶσι φαινόμενα πνιγμονῆς ἀπειλοῦντα κίνδυνον ἀσφυξίας, διενεργοῦμεν τὴν τραχειοτομίαν.

β) *Θυρεοειδῖτις παρασιτική*. Ἡ νόσος αὕτη, ὀξεῖα ἢ χρονία, καλουμένη καὶ *νόσος τοῦ Chagar* καὶ *τοῦ Cruz*, ὀφείλεται εἰς παράσιτόν τι τρυπανόσωμεν, τὸ σχιζοτρύπανον τοῦ Cruz (trypanosoma ἢ schizotrypanum Cruzi), τὸ ὁποῖον μεταδίδεται διὰ τῶν νυγμῶν τοῦ *κωνορρίνου τοῦ μεγίστου* (conorrhinus megistus). Ἡ λοιμώδης αὕτη πάθησις ἐμφανίζεται κυρίως ἐπὶ νεαρῶν παιδίων καὶ εἶναι συχνὴ ἰδίως εἰς τὴν Βραζιλίαν. Ἡ ὀξεῖα μορφὴ αὐτῆς παρατηρεῖται ἐπὶ παιδίων ἡλικίας κάτω τοῦ ἑνὸς ἔτους· κατ' αὐτὴν ὁ θυρεοειδὴς ἀδὴν διογκοῦται ταχέως, ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται περὶ τοὺς 40°· ἐνίοτε παρατηρεῖται διόγκωσις τῶν γαγγλίων, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός. Εἰς τὰ βρέφη ἡ νόσος αὕτη ἔχει ὀξυτέραν τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἐπιφέρει συνηθέστατα τὸν θάνατον ἐν διαστήματι 10—30 ἡμερῶν. Εἰς τὰ μεγαλυτέρας ἡλικίας παιδία ἡ νόσος ἔχει χρονίαν τὴν πορείαν καὶ παρακολουθεῖται ἐνίοτε ὑπὸ καρδιακῶν διαταραχῶν (ἀρρυθμίας, βραδυκαρδίας) ἢ καὶ νευρικῶν τοιούτων (παραπληγίας σπασμωδικῆς, κινήσεων χορεϊκῶν, ἠλιθιότητος), διαταραχῶν τῆς ἀντιλήψεως, μυξοιδήματος καὶ παιδικισμοῦ. Σπανίως ὅμως ἡ νόσος μεταπίπτει εἰς τὴν χρονίαν μορφήν. Μ.Ν.Κ.

θυρεοειδοερέθισμα (τὸ) (thyroïdo-éréthisme) *['Ιατρ.]*. Ὁ ὅρος οὗτος ἀναφέρεται εἰς ἐγχείρησιν τελουμένην ἐπὶ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, καθ' ἣν ἀπογυμνοῦνται ἐπί τινος ἐκτάσεως οἱ ἀτροφικοὶ θυρεοειδεῖς λοβοὶ καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἐνσφήνωσιν ἐν πλήρει ἀδενώδει παρεγχύματι ἀλλοτρίων σωμάτων ἀσηπτικῶς παρεσκευασμένων, οἷον ἐλεφαντοστοῦ, ἐβονίτου κλπ. Ἡ ἐγχείρησις αὕτη, ἐνεργουμένη εἰς περιπτώσεις δυσθυρεοειδίας, διεγείρει ἐξακολουθητικῶς τρόπον τινὰ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ ζωτικότητα τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος καὶ ἀφυπνίζει τὰς ἀδρανούσας καὶ ὑπνωττούσας λειτουργίας αὐτοῦ. Μ. Ν. Κ.

θυρεοειδοπτωσία (ἡ) (thyréoptose) *['Ιατρ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ μετατόπισις τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, ὅστις εὑρίσκεται ἐν ὑποβιβασμῷ πρὸς τὰ κάτω καὶ κείμενος πρὸς τὸ ἀνώτερον τμῆμα τοῦ θώρακος. Μ. Ν. Κ.

θυρεοειδοτοξαιμία (ἡ) (thyroïtoxémie) *['Ιατρ.]*. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἐννοεῖται τὸ σύνολον τῶν φαινομένων ὑπερθυρεοειδιάσεως, ἥτις παρατηρεῖται ἐνίοτε κατ' ἀκολουθίαν χειρουργικῆς τινος ἐπεμβάσεως, ἐπὶ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος, ὁπότε τὰ ἐκκριτικὰ προϊόντα δὲν δύνανται νὰ ἐκρεύσωσιν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ ἐγχειρητικοῦ τραύματος. Μ. Ν. Κ.

θυρεοεπιγλωττιδικὸς μῦς *['Ανατομ.]*. Ἐκφύεται ἐκ τῆς θυρεοειδοῦς γωνίας, πρὸς τ' ἄνω δ' ἀνακάμπτων καταφύεται εἰς τὸ πλάγιον χεῖλος τῆς ἐπιγλωττίδος. Ὅταν δὲ καταφύηται εἰς τὸν τετράγωνον ὑμένα, καλεῖται *θυρεοϋμενώδης*. Κατασπᾷ τὴν ἐπιγλωττίδα καὶ τὸν τετράγωνον ὑμένα. Ι. Π.

θυρεοϊωδίνη (ἡ) (Jodothyrinum, Thyreojodin) *[Φαρμ.]*. Εἶναι ἡ κατὰ τὴν μέθοδον Baumann ἀποχωριζομένη ἐκ τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων κριοῦ φαιὰ ἄμορφος οὐσία καὶ ἥτις φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ἀφοῦ συναρατριβῇ μετὰ γαλακτοσακχάρου. Ἡ θυρεοϊωδίνη δίδεται ἐπὶ βρογχοκήλης, παθήσεων τοῦ δέρματος, ῥαχίτιδος, ἀνωμαλιῶν τῆς ἐμμήνου ῥύσεως, μηνορραγίας. Κ. Γ. Μ.

Θύρεον *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀκαρνανίας (βλ. λ. *Θύρρειον*).

θυρεοπρωτεΐδη (ἡ) (Thyreoproteid) *[Φαρμ.]*. Σκεύασμα λαμβανόμενον δι' ἀπολιπάνσεως τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων δι' αἰθέρος καὶ ἐκχυλίσεως τῶν τμηθέντων ἀδένων διὰ θυμολούχου ὕδατος. Τὸ σειρωθὲν καὶ φυγοκεντρηθὲν ἐκχύλισμα καθιζάνεται προσθήκῃ χλωριούχου νατρίου, ἐκπλύνεται τὸ ἵζημα, ξηραίνεται καὶ ὑποβάλλεται εἰς διαπίδυσιν. Ἐνδείκνυται κατὰ τῆς νόσου τοῦ Basedow.

Digitized by Google

θυρεὸς (ὁ)· φραγμὸς τῆς θύρας, μέγας λίθος τιθέμενος ὡς θύρα, ὅπως ἀποφράξῃ τὴν εἴσοδον ἢ τὴν ἔξοδον, οἷον ὁ μέγας λίθος τὸν ὁποῖον ἔθεσεν ὁ Κύκλωψ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου, ἵνα ἀποκλείσῃ ἐντὸς τὸν Ὀδυσσέα καὶ τοὺς ἑταίρους· || μεγάλη εἰς σχῆμα θύρας ἀσπίς· || οἰκογενειακὸν ἢ ἐθνικὸν ἔμβλημα ἐπὶ ἀσπίδος ὡς βάσεως.

—*[Ἑραλδ.]* Καλεῖται *θυρεὸς* (Écu) τὸ κύριον μέρος ἑνὸς οἰκοσήμου, ἐφ' οὗ τίθενται τὰ διάφορα σχήματα (pièces) καὶ ἐμβλήματα (emblèmes). Ἡ λέξις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ «σκύτος» (λατ. scutum).

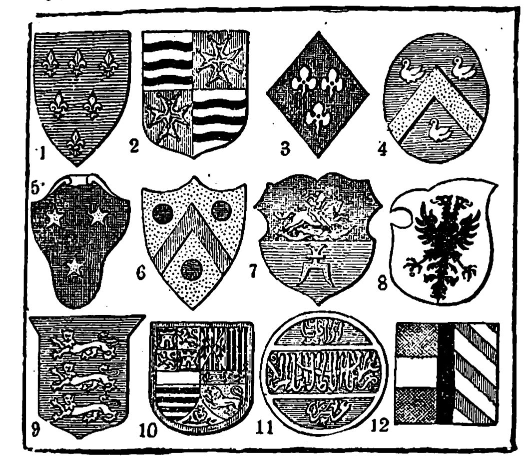

Ἑραλδικοὶ θυρεοί.

[1 καὶ 2=Γαλλικοὶ (ΙΓ καὶ ΙΔ' αἰών). 3 καὶ 4=Κυριῶν καὶ δεσποινίδων. 5=Ἰταλικός. 6=Ἑλβετικός. 7=Πολωνικός. 8=Γερμανικός. 9=Ἀγγλικός. 10=Ἀραβικός. 11=Τετράγωνος θυρεός.]

διότι ἀρχικῶς οἱ ἱππόται, πρὶν ἢ μεταχειρισθῶσι τὰς ἐκ μετάλλου ἀσπίδας, ἐχρησιμοποίουν τοιαύτας ἐκ δέρματος.

Ὁ θυρεὸς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ χώρας ἔλαβε διάφορα σχήματα, ἐπικρατήσαντος ἐν τέλει τοῦ τετραπλεύρου, ἔχοντος ἑπτὰ μέρη πλάτους πρὸς ὀκτὼ μήκους, μετὰ τῶν κάτω γωνιῶν ἐλαφρῶς στρογγύλων καὶ μέσον σημεῖον βάσεως (pointe) ἐξέχον ἐν αἰχμῇ, διὰ μικρῶν τόξων ἀντιθέτου φορᾶς. Ἐπὶ τοῦ θυρεοῦ τίθενται τὸ *κράνος* ἢ ἡ *περικεφαλαία* (casque ou heaume) μὲ τὰ διακριτικὰ σημεῖα τῆς εὐγενείας τοῦ φέροντος, ἄνωθεν δὲ τὸ *λοφίον* (cimier). τὸ ὁποῖον συνήθως παριστᾷ ὁμοίωμα ζῴου, πτερὰ ἢ στέμμα. Ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ κράνους κατέρχονται τὰ *καταυχένια* (lambrequins), ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ θυρεοῦ (ἐνίοτε καὶ ἐπὶ μιᾶς μόνης πλευρᾶς) τίθενται τὰ στηρίζοντα αὐτὸν *ὑποστηρίγματα*, «ὄντα» μὲν (tenants) ἐὰν εἶναι ἄγγελοι, ἄνθρωποι, ζῷα ἢ πτηνά, «ἀντικείμενα» δὲ (supports) ἐὰν εἶναι ἄψυχα, στῆλαι δηλαδή, δένδρα, ὅπλα, ἐργαλεῖα κλπ. Κάτωθεν τοῦ θυρεοῦ τίθεται συνήθως (σπανιώτερον ἐπὶ τοῦ κράνους) τὸ *ρητὸν* (devise) ἢ ἡ *πολεμικὴ κραυγὴ* (cri de guerre). Τὸν ὅλον θυρεὸν περιβάλλει ἡ *χλαμὺς* (pavillon), ἔχουσα σχῆμα ἀναπεπταμένης σκηνῆς, ἐν χρήσει μόνον διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ἢ καὶ ἁπλοῦς πρίγκιπας. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς χλαμύδος τίθεται τὸ βασιλικὸν ἢ πριγκιπικὸν στέμμα (couronne). Γ. Ε. Τ.

υρεοϋοειδὴς *μῦς [Ἀνατομ.].* Μῦς τοῦ τραχήλου, κείμενος κάτωθεν τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ· τετράπλευρος ὢν ἐκφύεται ἐκ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ θυρεοειδοῦς χόνδρου καὶ καταφύεται εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὰ μείζονα κέρατα τοῦ ὑοειδοῦς ὀστοῦ. Κατασπᾷ τὸ ὑοειδές· τούτου δ' ἀκινητοῦντος, ἕλκει τὸν λάρυγγα πρὸς τὰ ἄνω. Ι. Π.

θυρεσόλη (ἡ) (Thyresol) *[Φαρμ. Χημ.].* Οὕτω καλεῖται ὁ μεθυλεστὴρ τῆς σανταλόλης. Εἶναι ὑγρὸν ἐλαιῶδες, ἄχρουν, ἀσθενῶς ἀρωματικόν, μὴ μειγνύμενον μετὰ τοῦ ὕδατος. Ἡ θυρεσόλη δὲν σχᾶται ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἰς σανταλόλην· λόγῳ δὲ τοῦ ὅτι δὲν ἐρεθίζει τὸν στόμαχον, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν βαλσαμικῶν φαρμάκων, προτιμᾶται ἐπὶ βλεννορροϊκῆς κυστίτιδος, προστατίτιδος, οὐρηθρίτιδος κλπ. Χορηγεῖται εἰς δόσιν 0,3—0,6 γρ. πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς μαργαρίτας ἢ δισκία. Κ. Γ. Μ.

θύρετρον (τό). Τὸ σύνολον τῶν μερῶν, ἅτινα ἀποτελοῦν μίαν μεγάλην θύραν εἰσόδου.

Θυρίδες *[Γεωγρ.].* Βραχώδης τῆς Λακωνικῆς ὄγκος προεκβάλλων εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Κεῖται εἰς ἀπόστασιν 5 περίπου ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Ταινάρου, παρὰ τὸν ὅρμον Γερωλιμένα καὶ τὴν κώμην Κίτταν καὶ καλεῖται σήμερον *Κάβο Γκρόσσο.* Ὑψούμενος καθέτως ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὁ βράχος οὗτος μὲ τὰ πολυάριθμα σπήλαιά του παρέχει θέαν ἐκτάκτου μεγαλοπρεπείας (βλ. καὶ λ. *Γκρόσσος*). ΚΑΨ.

θυρίδιον (τὸ) (ὑποκορ.)· ἡ μικρὰ θύρα· || ναυτ. μικρὰ τετράγωνος δίοδος διὰ τῶν καθεκτῶν (κοιν. *τρῦπα τοῦ κουβουσιοῦ*).

θυρίδωσις (ἡ), *—εως.* Ὅρος προσδιορίζων τόσον τὸ σύνολον τῶν παραθύρων μιᾶς μεγάλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν γενικήν των διευθέτησιν, ὅσον καὶ μίαν σειρὰν παραθύρων πολὺ πλησίον ἀλλήλων, χωριζομένων ἀπὸ στύλους ξυλίνους ἢ ἀπὸ τοιχοποιίαν· ὡσαύτως τὰ μεγάλα παράθυρα τῶν γοτθικοῦ ρυθμοῦ ἐκκλησιῶν, τὰ ἀποτελούμενα ἀπὸ πολλὰς ὑέλους στηριζομένας ἐπὶ ξυλίνων νευρώσεων. Μ. Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

θυριδωτός, *—ή, —όν·* ὁ ἔχων θυρίδας, παράθυρα.

θυρίς, *—ίδος* (ἡ)· μικρὰ θύρα: «ἐξῆλθε διὰ κρυπτῆς θυρίδος» || παράθυρον: «παρακύπτει ἐκ θυρίδος» βλέπει ἀπὸ τὸ παράθυρο (ἀρχ.)· || μικρὸν ἄνοιγμα ἐπὶ διαχωρίσματος, διὰ τοῦ ὁποίου γίνονται συναλλαγαί, οἷον αἱ θυρίδες τῶν ταμείων, τῶν τραπεζῶν, τῶν ταμείων τοῦ θεάτρου, τῶν σιδηροδρόμων κττ.· || *θυρίδες* (αἱ)· αἱ θέσεις εἰς ἃς εἶναι διῃρημένον μεῖζον ὅλον, οἷον ἀρχειοθήκη, σκευοθήκη, χρηματοκιβώτιον κττ.· || καθόλου, πᾶν ἄνοιγμα σκεύους ἢ ὀργάνου ἐκτελοῦν προορισμόν τινα, συνήθως ἐν συνθέτοις: *γομοθυρίς* (ἄνοιγμα γεμίσματος ὅπλου), *τηλεβολοθυρίς*, *κανονοθυρίς* (κοιν. *μπουκαπόρτα*), *φορτοθυρίς*.

—*[Ναυτ.]* Ὡς ὅρος ναυτικὸς ἡ *θυρὶς* ἀπαντᾷ εἰς πολλὰς σημασίας καὶ δή: 1) *Ἀσφαλιστικὴ τοῦ βοηθητικοῦ φορείου:* Ἄνοιγμα μετὰ θυροφύλλων ἐν τῷ βάθρῳ τοῦ πύργου καὶ καθέτως πρὸς αὐτό, καθιστῶν δυνατὴν τὴν διάβασιν τῶν πυρομαχικῶν ἀπὸ τοῦ βοηθητικοῦ φορείου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὴν κάτω θέσιν του. Τῆς τοιαύτης θυρίδος οὔσης ἀνοικτῆς, τοῦθ' ὅπερ σπανίως δύναται νὰ συμβῇ, ἡ ἀνέλκυσις τοῦ φορείου καθίσταται ἀδύνατος. Ἀναλόγου προορισμοῦ εἶναι καὶ ἡ ἀσφαλιστικὴ θυρὶς τῆς πυριταποθήκης· κυλινδρικὴ καὶ περιστρεφομένη διὰ στροφάλου, διαβιβάζει τὰς ἐν αὐτῇ τοποθετουμένας φύσιγγας εἰς τὴν θύραν τῆς πυριταποθήκης, ἣν ἀποφράσσουσα συνεχῶς ἐξασφαλίζει τὸ ἀδιαπέραστόν της ὑπὸ τῶν φλογῶν. 2) *Θυρὶς ἐπιθεωρήσεως*, ἐλλειπτικῆς κατόψεως ὀπὴ ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀτμολεβήτων ἢ καὶ τῶν σωμάτων τῶν σημαντήρων, ἐπιτρέπουσα τὴν διέλευσιν ἀνθρώπου πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ὀνομάζεται καὶ «ἀνθρωποθυρίς», κλείεται δέ, ὅταν δὲν χρησιμοποιῆται, ἀεροστεγῶς δι' ὁμοιοσχήμου πώματος, καταθλιβομένου διὰ πιεστικῶν κοχλιῶν. 3) *Κυρίως θυρὶς* (κοιν. *μπουκαπόρτα*, γαλλ. sabord, ἀγγλ. port-hole ἢ gun-port), τετράγωνα ἀνοίγματα ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν πλοίων. Καὶ εἰς μὲν τὰ σύγχρονα πλοῖα περιορίζεται ἡ χρῆσίς της διὰ τὸν ἀερισμὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πλοίου. Εἰς τὰ παλαιότερα ὅμως πολεμικὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν προοχὴν τῶν προτομῶν τῶν πυροβόλων κατὰ τὴν «πρὸς πυροβόλησιν» ἐξολκὴν αὐτῶν, ἦσαν δὲ εἰς τοὺς τοίχους τῶν πυροβολείων τόσαι θυρίδες (*κανονοθυρίδες*, ὡς ὠνομάζοντο) ὅσα ἦσαν τὰ πυροβόλα τοῦ πλοίου, διακρινόμεναι εἰς θυρίδας «πλευρᾶς» «ἐπὶ δίωξιν» (ἢ *πρωραίας*) καὶ «ἐπὶ φυγὴν» (ἢ *πρυμναίας*). Καὶ εἰς μὲν τὰς φρεγάτας καὶ τὰς κορβέτας, πᾶσαι αἱ θυρίδες ἦσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁριζοντίας σειρᾶς, κατὰ λευκὴν διαμήκη λωρίδα (βλ. εἰκ. εἰς λ. «*ἀστρολάβον*»), διακοπτομένην ὑπὸ μελανῶν ὀρθογωνίων (παλαιότ. κανελλοχρόων) ἅτινα δὲν ἦσαν ἢ αἱ *δικλεῖδες* (βλ. λ. καὶ σχ.), δι' ὧν ἐκλείοντο ἐν πλῷ αἱ κανονοθυρίδες· εἰς τὰ δίκροτα ὅμως (βλ. εἰκ. εἰς λ. *Ἀλζεζιρὰς*) καὶ τὰ τρίκροτα, ἑκάστη θυρὶς τοῦ ἄνω πυροβολείου ἠνοίγετο, ἵνα μὴ ἐξασθενῇ ἡ ἀντοχὴ τοῦ τοίχου τοῦ πλοίου, ὑπεράνω τοῦ μέσου τοῦ πλήρους διαστήματος, ὅπερ ἐχώριζε τὰς δύο ὑποκειμένας θυρίδας· εἰς τὰς κορβέτας πάλιν καὶ ἐν γένει διὰ τὰ πυροβόλα τοῦ καταστρώματος, ὑπῆρχον θυρίδες μετὰ μιᾶς κλεισιάδος (κοιν. *μονόφυλλο πορτέλλο*), ἐχούσης τοὺς γιγγλυμοὺς της κατὰ τὴν ἄνω πλευρὰν καὶ κλειούσης τὸ ἄνοιγμά της ὑδατοστεγῶς δι' ὑφέσεως τῆς συγκρατούσης τὸ φύλλον της ἁλύσεως· εἰς πάσας τὰς τοιαύτας θυρίδας ὑπῆρχεν ὕαλος *παραφωτίδος*. Θυρίδες διατηροῦνται καὶ εἰς τὰ μετὰ δευτερεύοντος κεντρικοῦ πυροβολείου σύγχρονα πολεμικά, καὶ εἰς τὰ μετὰ ταχυβόλων ἐφωδιασμένα πολεμικὰ θωράκια, ἀνοίγουσαι δίφυλλοι περὶ κατακορύφους γιγγλυμούς. Πάντως αἱ θυρίδες ἀποτελοῦν τὸν ἄριστον τρόπον φωτισμοῦ καὶ ἀερισμοῦ τῶν διαμερισμάτων πρώτης καὶ δευτέρας θέσεως τῶν πολυτελῶν καὶ μεγάλων ἐπιβατηγῶν. 4) *Θυρὶς σκοπεύσεως.* Ἐπιμήκης κατακόρυφος σχισμή, σταθεροῦ ἢ μεταβλητοῦ κατὰ βούλησιν πλάτους, ἐντετμημένη εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν πυροβόλων καὶ ἐπιτρέπουσα τὴν μεταφορὰν τῆς σκοπευτικῆς γραμμῆς ἐπὶ τοῦ στόχου, ἄνευ ἐλαττώσεως τῶν συνθηκῶν σχετικῆς ἀσφαλείας τῶν πυροβολητῶν· ὅλως ἰδιότυποι ἦσαν αἱ θυρίδες σκοπεύσεως τοῦ «*Ἀκτίου*» καὶ τῆς «*Ἀμβρακίας*», αἵτινες, εὑρισκόμεναι ἐπὶ ἀσπίδος σταθερᾶς, ἔστρεφον μετὰ τοῦ πλοίου διὰ τὴν πυροδότησιν τοῦ καθ' ὕψος σκοπευομένου πυροβόλου, ἥτις ἐλάμβανε χώραν μόλις ὡς ὁ πυροδοτῶν ἔβλεπε τὸν στόχον διὰ τῆς μετὰ τοῦ πλοίου στρεφούσης θυρίδος. 5) *Θυρίδες φλογῶν.* Διατάξεις ὑπάρχουσαι εἰς τὰ βάθρα τῶν πύργων, πρὸς παρεμπόδισιν τῶν τυχὸν διὰ τοῦ κορμοῦ κατερχομένων φλογῶν, ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ βάθρον καὶ ἐπιφέρωσιν ἀνάφλεξιν τῶν ἐνδεχομένως εὑρισκομένων ἐκεῖ γομώσεων. Πλεῖστα ἀτυχήματα ἐπισυμβάντα κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον, συνέβαλον εἰς τὴν βαθεῖαν σπουδὴν τῆς διατάξεως τῶν θυρίδων φλογός. 6) *Θυρίδες φορτώσεως.* Τετράγωνα ἀνοίγματα εἰς τὰς πλευρὰς τῶν συγχρόνων πλοίων, εἴτε εἰς τὸ ὕψος τῶν γαιανθρακαποθηκῶν *(ἀνθρακοθυρίδες)* πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνθρακεύσεως, εἴτε ἑκατέρωθεν τῶν κυτῶν καὶ εἰς τὸ ὕψος αὐτῶν, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν φορτοεκφορτώσεων *(φορτοθυρίδες).* 7) *Ψευδοθυρίδες.* Χρωματισμὸς τῶν πλευρῶν τοῦ σκάφους ἐνίων ἱστιοφόρων, κατὰ λευκὴν λωρίδα διαμήκη ἰσόπλατον, ἐπὶ μέλανος βάθους, ἧς ἡ ἄνω πλευρὰ διήκει κατὰ μῆκος τῆς ὑδρορρόης. Διακοπτομένη κατ' ἴσα διαστήματα ὑπὸ μελανῶν ὀρθογωνίων ἰσομήκων, τῶν ψευδοθυρίδων, προσδίδει εἰς τὸ σκάφος μορφὴν ὑπομιμνήσκουσαν τὴν ἐμφάνισιν τῶν φρεγατῶν. Κοινῶς ὀνομάζονται καὶ *μποῦρδοι.* Σ. Ε. Λ.

— **θυρὶς** ***σκοπευτικὴ*** *[Πυροβολ.].* Καλεῖται οὕτω μικρὸν ἄνοιγμα ἐπὶ τοῦ ἀσπιδίου τῶν πυροβόλων, ἀνοιγόμενον διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στόχου σκόπευσιν κατ' εὐθεῖαν ἢ ἐμμέσως διὰ σημείου ἐπισημάνσεως πρὸ τοῦ πυροβόλου καὶ κλειόμενον κατόπιν καὶ στερεούμενον ἐκεῖ πρὸς προφύλαξιν τῶν πυροβολητῶν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν βολίδων ἢ θραυσμάτων.

Θυρὶς περιστρόφου καλεῖται τὸ εἰς ἔνια τούτων πλακίδιον, ὅπερ στρεφόμενον περὶ ἄξονα καλύπτει ἢ ἀποκαλύπτει κατὰ βούλησιν τὴν ὀπισθίαν τομὴν τοῦ βικίου, ἔνθα τὰ πυθμένια τῶν φυσιγγίων· εἰς τὰς ἀκραίας θέσεις αὐτῆς ἡ θυρὶς συγκρατεῖται διὰ πρὸς τοῦτο τεθειμένου ἐλατηρίου. Κ. Ν. Γ.

— **θυρὶς** ***στρογγύλη*** *[Ἀνατομ.].* Αὕτη, ἔχουσα πλάτος 1—2 χλμ., κεῖται ὄπισθεν καὶ κατωτέρω τοῦ ἀκρωτηρίου (τοῦ μέσου ὠτός), ἀποφρασσομένη ὑπὸ ὑμένος (δευτερεύων τυμπανικὸς ὑμὴν) καὶ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν πρὸς τὸ τύμπανον κλίμακα τοῦ λαβυρίνθου. Ι. Π.

— **θυρὶς** ***ᾠοειδὴς*** *[Ἀνατομ.].* Ἡ θυρὶς αὕτη, ἐφ' ἧς ἐναρμόζεται ἡ βάσις τοῦ ἀναβολέως, κεῖται ὕπερθεν καὶ ὄπισθεν τοῦ ἀκρωτηρίου (τοῦ μέσου ὠτὸς) ἐν τῷ πυθμένι κοιλώματος, τοῦ *βοθρίου τῆς ᾠοειδοῦς θυρίδος*, καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ λαβυρίνθου. Μείζων διάμετρος =3—4 χλμ., ἐλάσσων=1,5 χλμ. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Θυρξεὺς *[Ἀρχ.].* Ἓν ἐκ τῶν ὑπερτριακοσίων ἐπιθέτων τοῦ Ἀπόλλωνος· ὠνομάζετο δ' οὕτως εἰς τὰς Κυανέας, νῆσον τῆς Λυκίας, ἔνθα ὑπῆρχε μαντεῖον καὶ ὀνομαστὴ πηγή, ἐξ ἧς μικρὰ πρὸ αὐτῆς λίμνη, ἐν ᾗ ὁ μαντευόμενος ὡς ἐν κατοπτρισμῷ ἔβλεπε τὰ ποθούμενα. —Η.

θυρογένη (ἡ) (Thyrogen) *[Φαρμ.].* Σκεύασμα ληφθὲν ὑπὸ τοῦ Blum ἐκ τῶν κεκορεσμένων ὑδατικῶν ἐκχυλισμάτων τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων διὰ θερμάνσεως ἢ προσθήκης ἅλατος, ὅτε ἀποχωρίζεται ὡς πῆγμα. Εἶναι πολύπλοκος ἰωδιολευκωματοῦχος ἕνωσις τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων. Κ. Γ. Μ.

θυρογλανδίνη (ἡ) (Thyroglandin) *[Φαρμ.].* Σκεύασμα ληφθὲν ὑπὸ τοῦ Stanford ἐκ τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων κριοῦ. Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ οἱ ἀπολιπανθέντες καὶ τμηθέντες ἀδένες κατεργάζονται ἐπανειλημμένως ἐπὶ 24 ὥρας μὲ ὕδωρ 8—10°. Τὰ συνενωθέντα ἰωδογλοβουλινοῦχα διηθήματα ἐξατμίζονται ἐπὶ ἀτμολούτρου καὶ ξηραίνονται. Τὸ ὑπόλειμμα τῆς κατεργασίας βράζεται ἐπὶ ὥραν μετὰ νατρορρύμματος, τὸ ψυχρὸν διήθημα ἐξουδετεροῦται δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος καὶ τὸ χλωριονατριοῦχον διάλυμα ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ εἰς 100°. Τὸ ὑπόλειμμα, μετὰ τὴν κονιοποίησίν του, μείγνυται μετὰ τοῦ κονιοποιηθέντος ὑπολείμματος τοῦ ἐξατμισθέντος πρώτου διηθήματος. Κ. Γ. Μ.

θυροειδὴς (ὁ, ἡ), *—ὲς* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θύραν, ὁ ἐπέχων θέσιν θύρας: «θυροειδὲς τρῆμα».

— **θυροειδεῖς** ***μύες*** *[Ἀνατομ.].* Μύες τῆς πυέλου, δύο ὄντες: 1) Ὁ *ἔξω θυροειδὴς* ἐκφύεται πλατὺς ἐκ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ ἡβικοῦ καὶ τοῦ ἰσχιακοῦ ὀστοῦ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τοῦ θυροειδοῦς ὑμένος, ὁ δὲ τένων αὐτοῦ, διήκων ὄπισθεν τοῦ αὐχένος τοῦ μηριαίου ὀστοῦ, καταφύεται εἰς τὸν τροχαντήριον βόθρον. Στρέφει τὸν μηρὸν πρὸς τὰ ἔξω. Νευροῦται ὑπὸ τοῦ θυροειδοῦς νεύρου ἐκ τοῦ ὀσφυακοῦ πλέγματος. 2) Ὁ *ἔσω θυροειδὴς* ἐκφύεται ἐν τῇ κοιλότητι τῆς πυέλου ἐκ τοῦ θυροειδοῦς ὑμένος, ἐκ τοῦ προσθίου χείλους τοῦ θυροειδοῦς τρήματος, ἐκ τοῦ κάτω κλάδου τοῦ ἰσχιακοῦ ὀστοῦ καὶ ἐκ τοῦ πλαγίου τοιχώματος τῆς ἐλάσσονος πυέλου ὑπὸ τὴν ἀνώνυμον γραμμήν· φερόμενος δ' ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἐξέρχεται τῆς πυέλου διὰ τοῦ ἐλάσσονος ἰσχιακοῦ τρήματος καὶ καμπτόμενος πρὸς τὰ ἔξω καὶ πρόσω καταφύεται διὰ τένοντος εἰς τὸν μείζοντα τροχαντῆρα. Στρέφει τὸν μηρὸν πρὸς τὰ ἔξω. Νευροῦται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πλέγματος. Ι. Π.

Digitized by Google

— **θυροειδὲς** ***νεῦρον*** *['Ανατομ.]*. Κλάδος τοῦ ὀσφυϊκοῦ πλέγματος· νευροῖ τοὺς προσαγωγοὺς μῦς τοῦ μηροῦ καὶ μέρος τοῦ δέρματος τῆς ἔσω ἐπιφανείας αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἔκφυσιν διελαύνει τὸν ψοΐτην μῦν, διήκει εἶτα διὰ τοῦ πλαγίου τοιχώματος τῆς ἐλάσσονος πυέλου εἰς τὸν θυροειδῆ πόρον, ἔνθα ἀποφύει κλάδον διὰ τὸν ἔξω θυροειδῆ καὶ συνάμα ἀποσχίζεται εἰς δύο τελικοὺς κλάδους, τὸν πρόσθιον καὶ τὸν ὀπίσθιον. ι. π.

— **θυροειδὲς** ***τρῆμα*** *['Ανατομ.]*. Εὐρὺ τρῆμα τοῦ ἀνωνύμου ὀστοῦ (πυελικὴ ζώνη), ᾠοειδὲς παρὰ τῷ ἀνδρί, τρίγωνον παρὰ τῇ γυναικὶ μεθ' ὑποστρογγύλων γωνιῶν, κείμενον ἀμέσως κάτωθεν καὶ ἔμπροσθεν τῆς κοτύλης. Τοῦ τρήματος τούτου τὸ μὲν πρόσθιον ἡμιμόριον ἀποτελεῖται ὑπὸ τοῦ ἡβικοῦ ὀστοῦ, τὸ δὲ ὀπίσθιον ὑπὸ τοῦ ἰσχιακοῦ. Τὸ περιστέφον δ' αὐτὸ χεῖλος εἶναι ὀξύ, πλὴν κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἄνω γωνίαν, ἔνθα ἀποπλατυνόμενον καὶ κοιλαινόμενον γίνεται αὐλακωτόν, ἡ *θυροειδὴς αὖλαξ*· φέρει δὲ δύο φύματα, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, ἀντικρὺ ἀλλήλων κείμενα, χρησιμεύοντα δὲ εἰς ἔκφυσιν τῶν ἰσχυρῶν δεσμίδων τοῦ *θυροειδοῦς ὑμένος*, ὅστις ἀποφράσσει ἅπαν τὸ ὁμώνυμον τρῆμα, πλὴν τῆς θυροειδοῦς αὔλακος, ἣν μεταβάλλει εἰς ὀπὴν ἢ σωλῆνα, δι' οὗ διεκπίπτουσι τὰ θυροειδῆ ἀγγεῖα καὶ τὰ νεῦρα ἐκ τῶν ἔνδον τῆς πυέλου εἰς τὸν μηρόν. ι. π.

— **θυροειδῆ** ***φύματα*** *['Ανατομ.]*. Φύματα δύο προέχοντα ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ θυροειδοῦς τρήματος, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, ἀντικρὺ ἀλλήλων κείμενα, ἅτινα χρησιμεύουσιν εἰς ἔκφυσιν ἰσχυροτέρων δεσμίδων τοῦ θυροειδοῦς ὑμένος. ι. π.

— **θυροειδὴς** ***αὖλαξ*** *['Ανατομ.]*. Τὸ κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἄνω γωνίαν τοῦ *θυροειδοῦς* τρήματος (βλ. λ.) χεῖλος ἀποπλατυνόμενον καὶ κοιλαινόμενον γίνεται αὐλακωτόν, καλούμενον *θυροειδὴς αὖλαξ*, χρησιμεύουσα πρὸς δίοδον ἀγγείων καὶ νεύρων. ι. π.

— **θυροειδὴς** ***πόρος*** *['Ανατομ.]*. Μικρόν τι διάστημα παρὰ τὸ ἄνω χεῖλος τοῦ θυροειδοῦς τρήματος, διαχωρίζον τὴν γαστέρα τοῦ ἔσω θυροειδοῦς μυὸς εἰς δύο μοίρας, τὴν προσθίαν καὶ τὴν ὀπισθίαν. ι. π.

— **θυροειδὴς** (ἢ *ἐπιπωματικὸς*) ***ὑμὴν*** *['Ανατομ.]*. Ἰνώδης ὑμήν, ὅστις προσφύεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ θυροειδοῦς τρήματος καὶ πληροῖ ἅπαν τὸ τρῆμα τοῦτο, πλὴν τῆς θυροειδοῦς αὔλακος, ἧς κάτωθεν, δίκην γεφύρας φερόμενος, μεταβάλλει αὐτὴν εἰς ὀπὴν ἢ σωλῆνα, δι' ἧς διεκπίπτουσι τὰ θυροειδῆ ἀγγεῖα καὶ τὸ θυροειδὲς νεῦρον ἐκ τῶν ἔνδον τῆς πυέλου εἰς τὸν μηρόν. ι. π.

θυροξίνη (ἡ) *['Οργ. Χημ.]*. Εἶναι παράγωγον τοῦ *ἰνδολίου* τοῦ τύπου C_{11} H_{10} O_8 NJ_8 καὶ ἀποτελεῖ τὴν δραστικὴν ὕλην τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων. Κρυσταλλοῦται εἰς μικροὺς κρυστάλλους ἀδιαλύτους εἰς τὸ ὕδωρ καὶ σχηματίζει ἅλατα καὶ μετ' ὀξέων καὶ μετὰ βάσεων. Παρασκευάσθη εἰς τρεῖς μορφάς, ἤτοι τὴν κετονικήν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ σταθερωτέρα, τὴν ἐνολικὴν καὶ τὴν τοῦ ἀμινοδεοξέος. Χρησιμοποιεῖται ὡς φάρμακον ὅπου ἐνδείκνυται ἡ διὰ θυρεοειδοῦς ἀδένος θεραπεία. σ. γ.

— *[Φαρμ. Χημ.]* Ἡ *θυροξίνη* εἶναι σκεύασμα λαμβανόμενον ἐκ τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων, δυνάμενον δὲ καὶ συνθετικῶς νὰ ληφθῇ. Ἡ θυροξίνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ διιωδοοξυφαινυλικὸς αἰθὴρ τῆς διιωδοτυροσίνης. Ἡ συνθετικῶς λαμβανομένη θυροξίνη δὲν διαφέρει οὔτε φυσικῶς οὔτε χημικῶς τῆς ἐκ τῶν θυρεοειδῶν ἀδένων παρασκευαζομένης. Εἰς τοὺς μυξοιδηματώδεις ἡ θυροξίνη δρᾷ κατὰ τρόπον ἰδιαζόντως ἔντονον ἐπὶ τοῦ ἀερώδους μεταβολισμοῦ καὶ ἐπὶ τῆς διανομῆς τῆς πυκνότητος τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ὀργανισμῷ διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς διουρήσεως. Εἰς περιπτώσεις καρδιακῶν ἢ νεφρογενῶν οἰδημάτων αὐξάνεται συνήθως ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ὕδατος εἴτε διὰ τοῦ δέρματος εἴτε διὰ τῶν νεφρῶν. Ἡ θυροξίνη ἐδοκιμάσθη ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς παχυσαρκίας, ἐπὶ ἀνωμαλιῶν ἐνδοκρινίου φύσεως, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν μετὰ τὰς ἐγχειρήσεις θρομβώσεων, ἐπὶ μυξοιδήματος, ἐπὶ ἀθρεψίας τῶν νεογνῶν, ἐπὶ παθήσεως τοῦ δέρματος κτλ. Κατὰ τὸν Koechler ἡ δρᾶσις τῆς θυροξίνης γίνεται ἐντονωτέρα, ὅταν χορηγῆται συγχρόνως μεθ' ἅλατός τινος τοῦ καλίου. κ. γ. μ.

θυρόπλοιον (τὸ) *[Ναυτ.]*. Τὸ *θυρόπλοιον* εἶναι σκάφος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ πληροῦται ὕδατος καὶ βυθιζόμενον πρὸ τῶν ἐντομῶν, ἃς φέρει ἡ εἴσοδος μονίμου δεξαμενῆς, νὰ κλείῃ αὐτήν, ἢ νὰ ἐκκενοῦται ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ καθιστάμενον πλευστὸν νὰ μετατοπίζηται. Αἱ ἐντομαὶ τῆς εἰσόδου ἔχουσι σχῆμα τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζηται ἡ εὔκολος ἀπόσπασις τοῦ θυροπλοίου. Ἡ τελευταία αὕτη πραγματοποιεῖται ἢ διὰ κατακορύφου μόνον ἀνυψώσεως τοῦ θυροπλοίου, ἢ προτιμότερον διὰ μικρᾶς ἀνυψώσεως καὶ ταυτοχρόνου περιστροφῆς (σχ. 1).

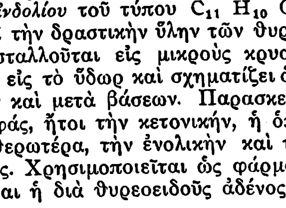

Σχ. 1.

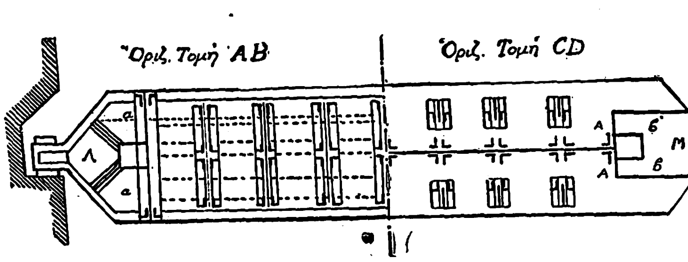

Σχ. 2.

Τὰ πρῶτα θυρόπλοια κατεσκευάσθησαν ἐκ ξύλου, σήμερον δὲ ἐκ χυτοῦ χάλυβος Σίμενς-Μαρτὲν κατὰ τοὺς ὅρους τοὺς διέποντας τὴν κατασκευὴν τῶν σκαφῶν τοῦ ναυτικοῦ. Ὁ νεώτερος τύπος θυροπλοίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη (σχ. 2 καὶ 3): ἀπὸ τὸν καθ' ἑαυτὸ πλωτῆρα, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ μεσαῖον μέρος, ἀπὸ τὴν τρόπιδα καὶ ἀπὸ τὰ ἄνω διαμερίσματα. Ἐντὸς τῆς τρόπιδος ἐπισωρεύεται τὸ ἕρμα, συγκείμενον ἐκ χυτοσιδηροῦ τεμαχίου βάρους 30 περίπου χιλιογράμμων. Ὁ πλωτὴρ ἔχει σχῆμα ὀρθογωνικόν, καταλήγει

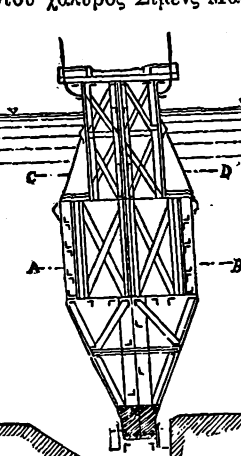

Σχ 3.

δὲ ἄνω εἰς κατάστρωμα. Ἐντὸς τοῦ πλωτῆρος ὑπάρχει ζεῦγος ὑδαταποθηκῶν Λ. Τὰ ἄνω διαμερίσματα εἶναι δύο ὑδαταποθῆκαι Μ καὶ ἓν κατακόρυφον συνεχὲς διάφραγμα κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ σκάφους. Εἰς τὴν ἀνωτάτην στάθμην του τὸ θυρόπλοιον καταλήγει εἰς κατάστρωμα, τὸ ὁποῖον ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑπὸ τῆς δεξαμενῆς διακοπεῖσαν συγκοινωνίαν. Αἱ ὑδαταποθῆκαι εἶναι διατεταγμέναι συμμετρικῶς, ὥστε νὰ δύναται τὸ θυρόπλοιον νὰ διατηρῇ τὴν ὁριζοντιότητά του, φέρουσι δὲ διπλοῦς κρουνούς, τοὺς ὁποίους χειρίζεταί τις ἐκ τοῦ ἀνωτέρου καταστρώματος. Ἡ λειτουργία περιλαμβάνει δύο φάσεις: τὴν κατάδυσιν καὶ τὴν ἀνάδυσιν. Κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τὸ θυρόπλοιον ἐπιπολάζει, ἡ δὲ δεξαμενὴ εἶναι πλήρης ὕδατος. Ἀνοίγομεν τοὺς κρουνοὺς τῶν ὑδαταποθηκῶν Λ, ὁπότε τὸ ἐξωτερικὸν ὕδωρ εἰσρέει καὶ πληροῦν τὰς ὑδαταποθήκας ἀρχίζει νὰ βυθίζῃ τὸ σκάφος. Τὸ βύθισμα συμπληροῦται διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῶν κρουνῶν τῶν ἀνωτέρων ὑδαταποθηκῶν. Ὅταν τὸ θυρόπλοιον καθίσῃ ἐπὶ τῶν ἐντομῶν, κλείομεν ὅλους τοὺς κρουνοὺς καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς δεξαμενῆς.

Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν ἀνοίγομεν τοὺς ὀχετοὺς πληρώσεως τῆς δεξαμενῆς καὶ πρὶν τὰ ἐσωτερικὰ ὕδατα φθάσωσιν εἰς τὸ ὕψος τῶν κατωτέρων ὀπῶν ἐκκενώσεως ἀνοίγομεν τοὺς πρὸς τὴν δεξαμενὴν ἐστραμμένους κρουνοὺς τῶν ὑδαταποθηκῶν Λ, ὁπότε τὸ ὕδωρ ἐκρέει καὶ τὸ θυρόπλοιον ἀνακτᾷ σὺν τῷ χρόνῳ τὴν κατάστασιν πλευστότητος. Τέλος ἡ περαιτέρω ἀνύψωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐκκενώσεως καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑδαταποθηκῶν. Ὁ χειρισμὸς θυροπλοίου εἶναι βραδύτερος καὶ πολυπλοκώτερος τοῦ τῶν θυρῶν, ἀπαιτεῖ δὲ προσωπικὸν πολυπληθέστερον καὶ σχετικὴν γαλήνην θαλάσσης· εἶναι ὅμως τὸ πλέον ἐν χρήσει μέσον κλεισίματος τῶν μονίμων δεξαμενῶν, διότι, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ἀνωτέρω μειονεκτημάτων του, ἐξασφαλίζει πληρεστέραν στεγανότητα, ἀπαιτεῖ μικρότερον μῆκος δωματίου εἰσόδου καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑπὸ τῆς δεξαμενῆς διακοπεῖσαν συγκοινωνίαν, προσφέρον τὸ ἀνώτερον κατάστρωμά του ὡς γέφυραν ὁδοῦ ἢ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

θυροφύλαξ, *—ακος* (ὁ)· ὁ φύλαξ τῆς θύρας, ὁ ἁρμόδιος σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος ὅστις ἐπιτηρεῖ τὸ κλείσιμον τῶν θυρῶν τῶν ἁμαξῶν (γαλλ. garde-portière).

θυρόφυλλον (τό)· ἕκαστον ἐκ τῶν κινητῶν μερῶν μιᾶς θύρας (βλ. λ. *θύρα*).

Θύρρειον (καὶ *Θύριον, Θύρεον* καὶ *Θούριον*) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἀκαρνανίας. Ἔκειτο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῆς νοτίου ὄχθης τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἦτο πόλις ὀχυρωτάτη. Κατὰ τὸ 372 π. Χ. κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Ἰφικράτους, κατὰ τὸ 270—268 ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχον πυκνοὺς πολέμους οἱ Ἀκαρνᾶνες. Μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς Λευκάδος ἀπὸ τῆς Ἀκαρνανίας (167 π. Χ.) ἀπέβη τὸ κύριον νομισματοκοπεῖον ἀργύρου ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν κέντρων τῆς ὁμοσπονδίας τῶν Ἀκαρνάνων. Κατὰ τὸ ἔτος 51—50 π. Χ. διῆλθε διὰ τοῦ Θυρρείου ὁ ῥήτωρ Κικέρων, φιλοξενηθεὶς ὑπό τινος Ξενομένους. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Νικοπόλεως ὁ Αὔγουστος μετέφερε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης εἰς ἐκείνην. Τοῦ Θυρρείου διεσώθησαν καὶ νομίσματα δύο χρονικῶν περιόδων. Τὰ τῆς πρώτης (350—229 π. Χ.) τὰ μὲν ἀργυρᾶ εἶναι τοῦ τύπου τοῦ πηγασοφόρου κορινθιακοῦ στατῆρος, φέροντα ἐπὶ πλέον καὶ κεφαλὴν Ἀχελῴου ὡς συμβόλου, ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὰ γράμματα Θ, ἢ ΘΥ ἢ ΘΥΡ ἢ ΘΥΡΡ. τὰ δὲ χαλκᾶ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους ἀττικοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΥΡΡΕΩΝ ἢ ΘΥΡ καὶ γλαῦκα. Τὰ τῆς δευτέρας (μετὰ τὸ 167 π. Χ.) εἶναι δύο τύπων, τὰ φέροντα ἀγένειον κεφαλὴν Ἀχελῴου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἐπὶ τῆς ὄψεως, ἐπιγραφὴν δὲ ΘΥΡΡΕΙΩΝ καὶ Ἀπόλλωνα Ἄκτιον, γυμνὸν καὶ καθήμενον, κρατοῦντα δὲ τόξον, καὶ τὰ φέροντα τὰ γράμματα ΘΥΡΡΕ καὶ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, τὸ ὄνομα δὲ τοῦ ἄρχοντος ἐν στεφάνῳ ἐπὶ τῆς ἄλλης. ΚΑΨ.

—**Θύρρειον** *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βονίτσης τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 955. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Ἅγιος Βασίλειος*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Σπαρτοχῶρι* (πρώην Δερσοβά, κάτ. 186) καὶ *Παλιοιησοί* (κάτ. 57). Δ. Ε. Μ.

θυρσάκανθα (ἡ) (Thyrsacanthus ἢ Odontonema) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 30 εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἄλλων θερμῶν χωρῶν. Εἶναι θάμνοι ποώδεις ἢ ξυλώδεις καὶ πολυετεῖς, ἀρκετὰ κοσμητικοί. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι δύο: *θυρσάκανθα ἡ ἰνδικὴ* (Thyrsacanthus indicus), ἰθαγενὲς τῆς Βεγγάλης, καὶ *θυρσάκανθα ἡ καλλίσταχυς* (Thyrsacanthus callistachys), ἰθαγενὲς τοῦ Μεξικοῦ. Κ. ΠΑΠ.

Θύρσις. Ὄνομα βουκόλου παρὰ Θεοκρίτῳ.

θυρσίτης (ὁ) (Thyrsites) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων ἀκανθοπτερυγίων τῆς οἰκογενείας τῶν τριχιουριδῶν, περιλαμβάνον ἰχθῦς μεγάλου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεγέθους, ἀπαντῶντας εἰς τὰς θαλάσσας τῶν θερμῶν χωρῶν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *θυρσίτης*

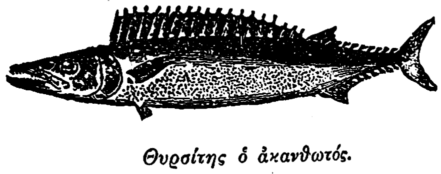

Θυρσίτης ὁ ἀκανθωτός.

ὁ ἀκανθωτὸς (Thyrsites spinosus), ὅστις φθάνει εἰς μῆκος 2 περίπου μέτρων, ἔχει ἰσχυρὰς καὶ πολυοδοντωτὰς σιαγόνας μὲ ὑψηλὸν καὶ ἐπιμηκέστατον ῥαχιαῖον πτερύγιον, μικρότατα στηθιαῖα καὶ εὐρὺ δισχιδὲς οὐραῖον. Δ. Ν. Π.

θυρσοπορέλλα (ἡ) (Thyrsoporella) *[Παλαιοφυτολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων φυτῶν, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *τριπλοπορελλιδῶν δασυκλαδωδῶν θαλασσοβίων* χλωροφυκῶν.

Τὰ λείψανα τῶν φυκῶν τούτων παρίστανται ὡς σωλῆνες ἀσβεστολιθικοί, χωριζόμενοι διὰ βραχέων βυτιοειδῶν ἄρθρων. Τὰ ἄρθρα ταῦτα φέρουν ἐπὶ μὲν τῆς ἐξωτερικῆς των ἐπιφανείας σπογγοειδεῖς πόρους, ἔσωθεν δὲ τῶν παχέων τοιχωμάτων κοιλότητας, διατεταγμένας ὁριζοντίως καὶ κατευθυνομένας πρὸς τὰ ἔξω διὰ μεγάλων πόρων. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν φυκῶν τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς παλαιογενοῦς ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίᾳ δ' εἰς τὴν Παρισινὴν λεκάνην. Γ. Κ. Γ.

θυρσόπτερις (ἡ) (Thyrsopteris) *[Παλαιοφυτολ.]*. Τοῦ γένους τούτου τῶν πτεριδοφύτων λείψανα ἀπολιθωμένα, ἀνήκοντα ἀσφαλῶς εἰς αὐτό, δὲν εἶναι γνωστά. Πολλαὶ μορφαὶ περιεγράφησαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸ γένος τοῦτο, εὑρεθεῖσαι ἀπολιθωμέναι ἐντὸς στρωμάτων τοῦ μεσοζωϊκοῦ, καὶ τῆς κουλμίου ὑποδιαπλάσεως τῆς λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ. Ἡ τοιαύτη ὅμως κατάταξίς των φαίνεται ὅτι εἶναι ἐσφαλμένη. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ *θυρσόπτερις* εἶναι ἀσφα-

Digitized by Google

λῶς τύπος πολὺ παλαιὸς καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι πολλὰ εἴδη της ἔχουν καταταχθῆ ὡς εἴδη τῆς *γωνιοπτέριδος*. Γ. Κ. Γ.

θύρσος (ὁ)· ῥάβδος ἐκ νάρθηκος περιτυλιγμένη μὲ φύλλα κισσοῦ καὶ ἀμπέλου, τὴν ὁποίαν ἔφερον εἰς τὰς πανηγυρικὰς πομπὰς οἱ ὀργιασταὶ τοῦ Βάκχου, ἄλλως *νάρθηξ*.

—*[Ἐγκυκλ.]* *Θύρσος* εἶναι ῥάβδος ἐκ καλάμου ἢ ἐξ ἄλλου εὐλυγίστου ξύλου, τὴν ὁποίαν ἔστεφον οἱ πιστοὶ τοῦ Διονύσου μὲ φύλλα κισσοῦ ἢ ἀμπέλου καὶ τὴν ἔφερον ὡς ἔμβλημα. Ὁ θύρσος, καὶ ὡς λέξις καὶ ὡς ἔμβλημα, ἀπαντᾷ πρωϊμώτατα εἰς τὰς θρακομακεδονικὰς χώρας, ὅπου ἐγεννήθη ἡ ὀργιακὴ λατρεία τοῦ Διονύσου, μετεφέρθη δὲ καὶ διεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν συγχρόνων ἔργων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐκ τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τῆς ἀττικῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ θύρσος λάβῃ τὴν ειδικὴν σημασίαν τοῦ διονυσιακοῦ ἐμβλήματος, φαίνεται ὅτι ἐσήμαινε πᾶν ἐπίμηκες καὶ εὐλύγιστον στέλεχος ἢ κλάδον. Οὕτω, τοὐλάχιστον, ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ὁ Reinach. Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν θύρσον κατεσκεύαζον ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ λεγομένου νάρθηκος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἱερὸν φυτὸν τοῦ Διονύσου.

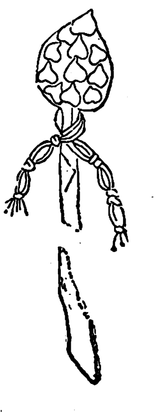

Θύρσος κεκοσμημένος διὰ ταινίας.

Ὁ Εὐριπίδης μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως τοὺς δύο ὅρους εἰς τὰς «*Μαινάδας*» του, αἵτινες, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ σχολιαστοῦ, φέρουσι «*θύρσους*, ἤτοι *νάρθηκας*». Ἀλλὰ καὶ ἡ πίτυς ἐθεωρεῖτο ἐξ ἴσου ἱερὸν δένδρον τοῦ Διονύσου, ὅπως ἀναφέρουσιν ὁ Πλούταρχος καὶ ἰδίως ὁ Παυσανίας, κατὰ τὸν ὁποῖον, τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐκάλει τοὺς Κορινθίους νὰ λατρεύσωσι τὸν Διόνυσον ἐν σχήματι πίτυος. Ἡ ἱερότης τοῦ δένδρου τούτου ἴσως νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐκ τῆς πίτυος προέρχεται ἡ ἀναμιγνυομένη μὲ τὸν οἶνον ῥητίνη.

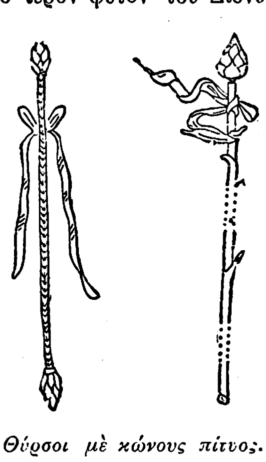

Θύρσοι μὲ κώνους πίτυος.

Ἡ εἰκὼν μάλιστα τῆς πίτυος μεταξὺ τῶν χειρῶν τῶν Σειληνῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Διονύσου εὐκρινέστατα παρίσταται καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Θρᾴκης, ὁπόθεν ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου διεδόθη καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Θρᾴκης τοῦ ΣΤ' καὶ Ε' αἰῶνος, ὅπου ὁ Διόνυσος παρίσταται μὲ κλάδον πίτυος εἰς τὴν χεῖρα ἀπάγων νεαρὰν γυναῖκα. Εὐνόητος, λοιπόν, ἡ ἐξήγησις τῆς παραστάσεως τῆς ῥάβδου εἰς σχῆμα καλάμου ἢ πίτυος. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν στέψιν τῶν τοιούτων ῥάβδων μὲ φύλλα ἀμπέλου ἢ κισσοῦ, ἡ ἐπεξήγησις περιττεύει. Ἡ ἄμπελος, τῷ ὄντι, δίδει τὸν μεθυστικὸν οἶνον καὶ ὁ κισσὸς εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν προσκολλητικὴ ἐκείνη περιπλοκάς, ἡ ὁποία περιπτύσσει τὰ δένδρα καὶ ἀπομυζᾷ τὸν χυμὸν αὐτῶν.

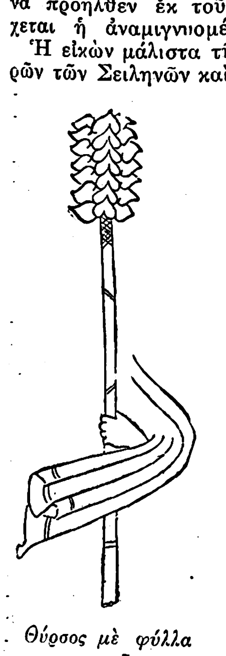

Θύρσος μὲ φύλλα κισσοῦ.

Καὶ ὅπως ὑπῆρχε Διόνυσος Βότρυς, οὕτως ὑπῆρχε καὶ Διόνυσος Κισσός, λατρευόμενος, κατὰ τὸν Παυσανίαν, εἰς τὰς Ἀχαρνάς. Αἱ διονυσιακαί, ἄλλωστε, σκηναὶ ἐπὶ τῶν ἰωνικῶν καὶ ἀττικῶν ἀγγείων εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμέναι μὲ συμπλέγματα κισσοῦ καὶ βοτρύων. Οὕτω, λοιπόν, τὰ στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ θύρσου εἶναι, διὰ μὲν τὸ στέλεχος, κλάδος πίτυος, ἢ, συνηθέστερον, κάλαμος νάρθηκος, διὰ δὲ τὴν στεφάνην οἱ κῶνοι τῆς πίτυος καὶ τὰ φύλλα τοῦ καλάμου ἢ μᾶλλον τὰ φύλλα τοῦ κισσοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου μετά, ἢ ἄνευ, καρπῶν.

Κατὰ τὸ τέλος, ἐν τούτοις, τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, τὸν φυσικὸν θύρσον ἀντικατέστησεν ὁ τεχνικὸς θύρσος. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα τοῦ σοβαροῦ ῥυθμοῦ βρίθουσι τοιούτων παραστάσεων. Τώρα στέλεχος καὶ φύλλα λαμβάνουσι τὴν πλέον ἀφύσικον ὄψιν. Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ κάλαμος κοσμεῖται εἰς τὸ ἄκρον διὰ φύλλων κισσοῦ ἐντεθειμένων ἐντὸς τοῦ σχισμένου ἄκρου καὶ καταπιπτόντων πέριξ ἐν εἴδει ῥιπιδίου, ἄλλοτε δὲ διὰ ταινίας. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὸ κάτω μέρος τοῦ στελέχους περιβάλλεται ὑπὸ φύλλων κισσοῦ ἐν εἴδει ἀγκινάρας, ἄλλοτε δὲ τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ στεφανοῦται διὰ φύλλων λωτοῦ. Ὁ θύρσος κατέληξε μάλιστα νὰ λάβῃ καὶ τὸ σχῆμα λόγχης. Εἶναι ὁ λεγόμενος *θυρσόλογχος*, ὁ ὁποῖος συνηθέστατα παρίσταται ἐπὶ ῥωμαϊκῶν μνημείων καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἰδίως ὁμιλεῖ ἡ λογοτεχνία τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς. Ὁ θύρσος, ὡς ἔμβλημα τοῦ Διονύσου, διετηρήθη ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν θεὸν τοῦτον, ἐφ' ὅσον διετηρήθη καὶ ἡ φυσικὴ παράστασις αὐτοῦ. Ἀφ' ἧς ὅμως εἰσήχθη ἐν τῇ τέχνῃ ὁ τεχνικὸς θύρσος, ὁ θύρσος ἐγένετο τὸ ἔμβλημα καὶ τῶν Σειληνῶν, τοῦ Ἡφαίστου, τῶν Μαινάδων, τῆς Νύσσης, τροφοῦ τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀριάδνης, ἐρωμένης του, τοῦ Φρυγὸς Μίδα, τοῦ Θηβαίου Καβείρου, τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Κενταύρων, τοῦ Ἔρωτος καὶ τοῦ Πόθου καὶ πάντων τῶν ὁπωσδήποτε προσωποποιούντων τοὺς πόθους τοῦ Διονύσου θεῶν, ἔτι δὲ καὶ τῆς Νίκης καὶ τῆς Τύχης. Ἡ δύναμις, ὅθεν, τῆς ῥάβδου ταύτης ἦτο μαγικὴ καὶ μεγάλη, ἱκανή, διὰ τὸν κρατοῦντα αὐτὴν θυρσοφόρον, νὰ ἐμπνεύσῃ μὲν αὐτῷ τὴν θείαν μέθην, νὰ φέρῃ δὲ τὴν εὐτυχίαν τῆς γονιμοποιήσεως εἰς τὴν γῆν. Ὁ θύρσος τῶν Μαινάδων τοῦ Εὐριπίδου κάμνει νὰ ἀναβλύζουν ἐκ τοῦ ἐδάφους ὕδωρ καὶ οἶνος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Reinach*, L'origine du thyrse ἐν «Revue d'Histoire des Religions».—*Ferdinand von Papen*, Der thyrsos in der griechischen und römischen Literatur und Kunst. Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

—*[Ἀποκρυφολ.]* *Θύρσος* ἦτο τὸ συμβολικὸν ὄργανον, δι' οὗ ἐδέχοντο οἱ μεμυημένοι τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἐλαφρὰν κροῦσιν ἐπὶ τῆς σπονδυλικῆς αὐτῶν στήλης. Κατὰ τὰς διασωθείσας πληροφορίας, παρουσίαζεν ὁ θύρσος ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ κηρύκειον τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ, ὅπερ ἐν τῇ παραδόσει συμβολίζει τὰ δύο πεπολωμένα ῥεύματα ἀστρικοῦ φωτός, τὰ ὁποῖα διαρρέουσι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, κατὰ μῆκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἡ συμβολικὴ κροῦσις διὰ τοῦ θύρσου ἐσκόπει τὴν προσέλκυσιν τῆς προσοχῆς τοῦ μεμυημένου ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τῆς ἀποκρύφου φυσιολογίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, διὰ τῆς κατανοήσεως τοῦ ὁποίου καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀφύπνισις τῶν ἐφ' ἡμῶν λανθανουσῶν δυνάμεων καὶ ἱκανοτήτων. Κατὰ τὴν νεωτέραν θεοσοφίαν ἡ ἐπαφὴ ἐκείνη εἶχέ τι τὸ ἄμεσον ἐπὶ τῆς ἀφυπνίσεως ταύτης, ἕνεκα προηγουμένης μαγνητίσεως, διὰ καθιερώσεως τοῦ συμβολικοῦ ὀργάνου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ μύστης εὐθὺς μετὰ τὴν τελετουργικὴν ἐκείνην κροῦσιν ἀπέκτα παραχρῆμα τὰς ἀποκρύφους ἱκανότητας, δι' ὧν ὁ ἐπόπτης περιεβάλλετο. Π. Γ.

Θύρσος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ κυριώτερος ποταμὸς τῆς νήσου Σαρδηνίας, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκβολαὶ κεῖνται, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. III, 3, 2), εἰς βόρειον πλάτος 30° 30' καὶ ἀνατολικὸν μῆκος 37°10'. Διαρρέων τὴν νῆσον ἀπὸ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀριστάνο (Golfo di Oristano), κατὰ δὲ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει τὸ ὅριον τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἰθαγενῶν κατοικουμένης χώρας (*Παυσ.* X, 17, 4). Α. Θ. Σ.

Θύρσος. Πυθαγόρειος αὐλητὴς καλούμενος καὶ *Ἡλοθαλής*, πατὴρ τοῦ φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ Ἐπιχάρμου καὶ τοῦ ῥαψῳδοῦ Μητροδώρου.

— **Θύρσος (ἅγιοι).** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἑξῆς: —1) *Θύρσος*, ὁ μετὰ Λευκίου καὶ Καλλινίκου ἐπὶ Δεκίου (249—251) ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῆς Φρυγίας ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 14 Δεκεμβρίου, κατὰ τὸ Μηναῖον, περιέχον τὸ μαρτυρολόγιον αὐτῶν καὶ ἰδίαν ἀκολουθίαν, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ Θεοφάνης. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠγέρθησαν δύο ἤ, κατὰ Γεδεών, τρεῖς ναοὶ ἐπ' ὀνόματι τῶν μαρτύρων τούτων (βλ. *Μ. Γεδεών*, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, Κων)πολις, 1899). —2) *Θύρσος* ὁ μετὰ Ἁγνῆς ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῆς τὴν 20 Ἰανουαρίου. —3) *Θύρσος* ὁ μετὰ Λευκίου καὶ Κορωνάτου καὶ ἄλλων ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 17 Αὐγούστου. Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ μνημονεύονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς: —4) *Θύρσος* ὁ μετὰ Σατουρνίνου καὶ Βίκτωρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πιθανῶς κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 31 Ἰανουαρίου. —5) *Θύρσος* ὁ μετὰ Ἀνδοχίου καὶ Φήλικος κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἐν Saulieu (Côte-d'Or) τῆς Γαλλίας μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη των ἑορτάζεται τὴν 24 Σεπτεμβρίου.— 6) *Θύρσος* ὁ ἐν Trèves (Vigan) τῆς Γαλλίας τῷ 287 μαρτυρήσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Ὀκτωβρίου. —7) *Θύρσος* ὁ μετὰ Προϊκήτου ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 24 Ἰανουαρίου. Ε. Γ. Π.

θύρσος (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ σύνθετος ταξιανθία, καθ' ἣν οἱ πλάγιοι πρὸς τὸν κυριώδη ἄξονα κλάδοι ἔχουσι βοτρυοειδῆ διακλάδωσιν. Δ. Ν. Π.

Θύρσος.

θυρσοφορία (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Ἡ πρᾶξις τοῦ φέρειν θύρσον κατὰ τὰς διονυσιακὰς ἑορτάς. Τὴν ἱεροτελεστίαν ταύτην ἐξετέλουν τὰ πρόσωπα τοῦ θιάσου τοῦ Διονύσου, φέροντα θύρσον καὶ σείοντα αὐτὸν κατὰ τὴν μέθην των, εἰς ἀνάμνησιν καὶ πρὸς ἀπομίμησιν τοῦ θεοῦ Διονύσου κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτοῦ πολέμους καὶ ἄθλους. Οὕτως ἔπραττον καὶ οἱ ποιμένες τῶν ὀρέων καὶ πάντες ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὰ νυκτερινὰ ὄργια τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, σείοντες τὸν θύρσον, τὸν ὁποῖον ἔκαμνον προχείρως ἀπὸ κλάδον δένδρου, περιτυλίσσοντες αὐτὸν μὲ φύλλα ἀμπέλου καὶ πλοκάμους κισσοῦ. Β. Δ. Θ.

θύρωμα (τό), —ατος· τὸ πλαίσιον τῆς θύρας τὸ ἀκολουθοῦν τὸ περίγραμμα τοῦ ἀνοίγματος.

—*[Ναυτ.]*. Βλ. *θυρόπλοιον*.

θυρωρεῖον (τό)· διαμέρισμα πολυορόφου οἰκίας, ξενοδοχείου κτλ., εὑρισκόμενον πλησίον τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν διαμονὴν τοῦ θυρωροῦ.

θυρωρὸς (ὁ, ἡ)· ὁ φύλαξ τῆς θύρας· ‖ «ὁ ἐκ τῶν τοῦ νυμφίου φίλων ταῖς θύραις ἐφεστηκὼς καὶ εἴργων τὰς γυναῖκας βοηθεῖν τῇ νύμφῃ βοώσῃ» (*Πολυδεύκ.*).

—*[Ἐγκυκλ.]* Ὁ θυρωρὸς εἶναι ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων, τὴν παραλαβὴν τῆς ἀλληλογραφίας τῶν οἰκούντων ἐν τῷ κτιρίῳ, τὴν χορήγησιν πληροφοριῶν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς καθαριότητος τοῦ κτιρίου. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ δὴ ἐν Παρισίοις ἡ δικαιοδοσία τοῦ θυρωροῦ, τοῦ concierge, ὡς ὀνομάζονται σήμερον ὅλοι οἱ θυρωροὶ (portiers), εἶναι εὐρυτέρα. Καὶ ἡ πτωχοτέρα πολυκατοικία ἐν Παρισίοις ἔχει τὸν θυρωρόν της, κατοικοῦντα οἰκογενειακῶς εἰς τὸ βάθος τῆς εἰσόδου. Ὁ θυρωρὸς ἐν Παρισίοις διαδραματίζει σπουδαῖον ῥόλον εἰς τὴν ζωὴν τῶν οἰκούντων ἐν τῷ κτιρίῳ τῆς δικαιοδοσίας του. Εἶναι τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν βίον αὐτῶν εὐχάριστον ἢ ἀβίωτον. Ἐν περιπτώσει διαπράξεως ἐγκλήματος ἢ ἂν ὁπωσδήποτε ἡ ἀστυνομία λάβῃ ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ πληροφορίας δι' ἓν πρόσωπον, θὰ καταφύγῃ πρῶτον εἰς τὸν θυρωρόν. Ὁ ἐκμισθωτὴς οἰκίας θὰ ζητήσῃ πληροφορίας καὶ συστάσεις διὰ τὸν ἐπίδοξον μισθωτήν του ἀπὸ τὸν θυρωρὸν τοῦ τελευταίου. Ὁ κατ' οἶκον παραδίδων μαθήματα ὀφείλει νὰ διατελῇ εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν θυρωρόν, διότι ὁ μαθητὴς θὰ ἐρωτήσῃ πρῶτον αὐτόν. Εἰς τοὺς ἀδιαφοροῦντας διὰ τὴν εὐμένειάν του, δηλαδὴ εἰς τοὺς ἀμελοῦντας τὸ κανονικὸν φιλοδώρημα, ὁ θυρωρὸς ἔχει μυρία μέσα ἐκδικήσεως. Σᾶς ἀφίνει νὰ περιμένετε ἐπιστρέφοντες ἀργὰ τὴν νύκτα καὶ ὑπὸ βροχὴν ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς εἰσόδου, σᾶς ταχυδρομίζει ἐπείγουσαν ἐπιστολὴν μετὰ δύο ἡμέρας, φυγαδεύει τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον περιμένετε, ἢ στέλλει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ῥητῶς τῷ παρηγγείλατε, ὅτι δὲν θέλετε νὰ δεχθῆτε κλπ. Ὁ τύπος τοῦ θυρωροῦ συναντᾶται συχνὰ εἰς τὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα καὶ τὸ γαλλικὸν θέατρον. Δ. Σ. Δ.

—*[Κανον. Δίκ.]* Βλ. λ. *πυλωρός*.

θυσανία (ἡ) (Thysania) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκτιλιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Γουϊάνας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *θυσανία ἡ ἀγριππῖνα* (Thysania agrippina), μεγάλη ὡραία ψυχὴ μὲ εὐρυτάτας πτέρυγας χρώματος ἰωδοροδινὰς ποικίλως κεκοσμημένας. Δ. Ν. Π.

Θυσανία ἡ ἀγριππῖνα.

θυσανίσκος (ὁ)· μικρὸς θύσανος, φουντίτσα.

θυσανοειδής (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θύσανον.

θυσανόποδα (τά) (Thysanopoda) *[Ζωολ.]*. Ὑποδιαίρεσις τῶν ἐντομοστράκων, περιλαμβάνουσα μαλακόστρακα ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν θαλασσῶν, προσκεκολλημένα καὶ διακρινόμενα κυρίως ἐκ τῶν θυσανωτῶν ποδῶν των, ἐξ οὗ ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα. Τὸ σῶμα τῶν θυσανοπόδων περιβάλλεται ὑπὸ μανδύου ἐν εἴδει κόγχης ἐξ ἀσβεστολιθικῆς οὐσίας ἀποτελουμένης. Εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν ταύτην τῶν ἐντομοστράκων ὑπάγονται πλεῖστα ὅσα γένη, ὧν γνωστότερα τά: *βάλανος* καὶ *λεπάς*. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

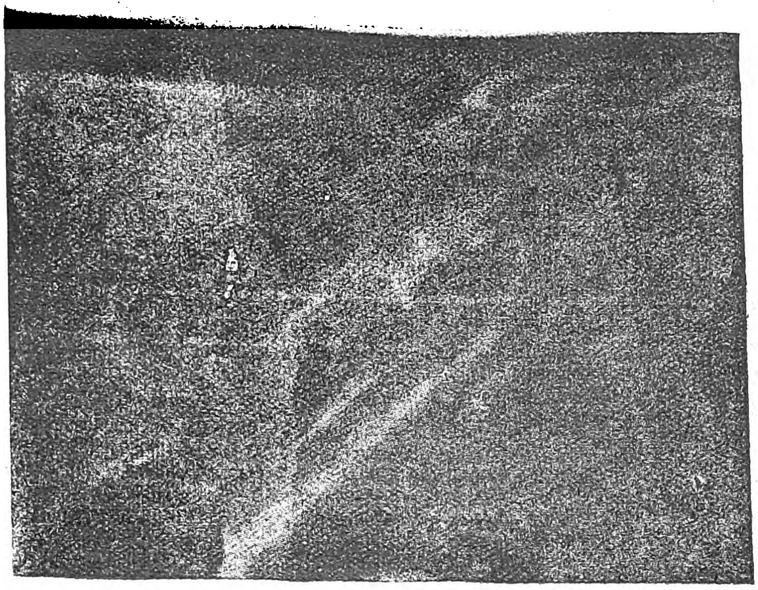

Θύσανος.

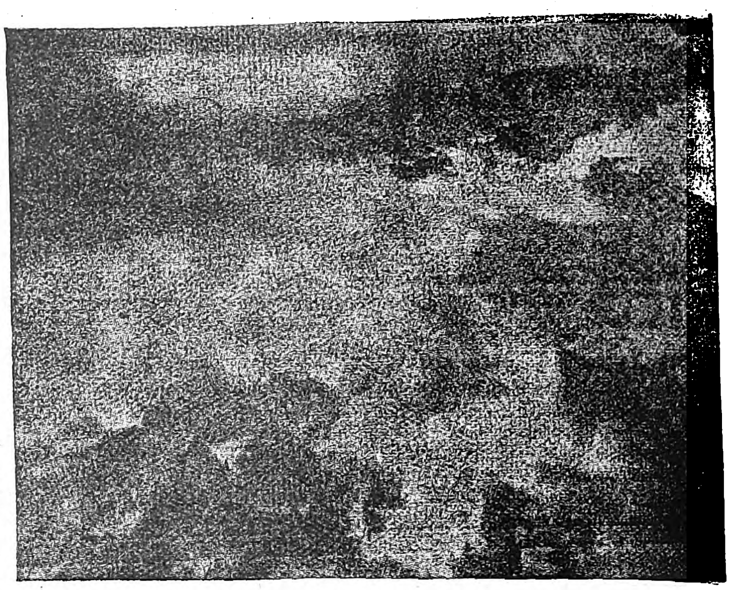

Ψευδοθύσανος.

θυσανόπους (ὁ) (Thysanopus) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥιπιδογλωσσιδῶν*. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *θυσανόπους ὁ δίχρους* (Thysanopus bicolor), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας καὶ εἰς βάθος 100 καὶ πλέον μέτρων. Δ. Ν. Π.

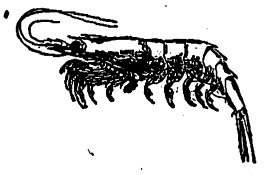

Θυσανόπους ὁ δίχρους.

θυσανόπτερα (τὰ) (Thysanoptera) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὀρθοπτέρων*, περιλαμβάνουσα μικρότατα ἔντομα μὲ ἀτελεῖς μεταμορφώσεις καὶ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτώμενα. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένα τῆς κατηγορίας ταύτης τῶν ἐντόμων παρουσιάζονται ἐντὸς στρωμάτων διαφόρων διαπλάσεων ἀπὸ τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ καὶ ἐντεῦθεν. Γ. Κ. Γ.

θύσανος (ὁ)· κροσσὸς ἀναρτώμενος πρὸς στολισμόν, κοιν. *φούντα*: «θύσανος τοῦ ξίφους», «θύσανοι τῶν παραπετασμάτων».

— *[Ἐγκυκλ.]* Ὁ *θύσανος* ἀποτελεῖται ἐξ ἀριθμοῦ τινος ἰσομεγέθων κλωστῶν ἐκ μετάξης, βάμβακος ἢ μετάλλου (χρυσοῦ ἢ ἀργύρου), αἵτινες κατὰ τὸ ἓν ἄκρον δένονται σφικτά, καὶ κατὰ τὸ ἄλλο ἀφίνονται ἐλεύθεραι. Οἱ θύσανοι χρησιμεύουσι διὰ τὴν κόσμησιν προσκεφαλαίων, γυναικείων σανδαλίων, τσαρουχίων κ.λ.π. Μ. Ν. Δ.

— *[Μετεωρολ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *θύσανος* ὠνομάσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατηγορία νεφῶν, καλουμένων εἰς τὴν διεθνῆ ὀνοματολογίαν Cirrus. Οἱ θύσανοι εἶναι νέφη τελείως λευκὰ καὶ ἄνευ σκιῶν, λεπτά, διαφανῆ καὶ νηματοειδῆ ἢ ὑφῆς ἰνώδους, πολλάκις μεμονωμένα ἢ μορφῆς πτεροῦ. Συχνὰ ἐμφανίζονται οὐχὶ μόνον κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνηνωμένα εἰς μακρὰς παραλλήλους ταινίας διασχιζούσας τμῆμα τοῦ οὐρανίου θόλου ὡς μεσημβρινοί. Ἐνίοτε ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφὴν χρωστήρων ἢ λοφίων, ὁπότε εἶναι πολλάκις προάγγελοι τῶν καταιγίδων. Οἱ θύσανοι μετὰ τῶν θυσανοστρωμάτων ὑπάγονται εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀνωτέρων νεφῶν*, τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι μεῖζον τοῦ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Γῆς καὶ ἔχουσι μέσον ὕψος 9000 μέτρων ἄνωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς· σημειοῦνται δὲ διεθνῶς διὰ τοῦ συμβόλου *Ci*. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοιαῦτα ὕψη ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος εἶναι μικροτέρα τοῦ μηδενός, τὰ νέφη ταῦτα ἀποτελοῦνται πάντοτε ἐκ λεπτῶν παγοκρυστάλλων, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἔχουσι χαρακτηριστικὴν διαφάνειαν. Οἱ θύσανοι ἀπὸ ἀπόψεως ὑφῆς διαιροῦνται εἰς τοὺς *νηματοειδεῖς θυσάνους* καὶ εἰς τοὺς *μὴ νηματοειδεῖς*. Τῆς πρώτης κατηγορίας ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς ποικιλιῶν, καθόσον τὰ νήματα εἶναι εὐθέα ἢ καμπύλα, παράλληλα μεταξύ των ἢ διασταυρούμενα ἢ καταλήγοντα εἰς ἄκρα παχέα ὑπὸ μορφὴν σωρῶν. Οἱ μὴ νηματοειδεῖς θύσανοι ἔχουσι συχνὰ ὄψιν ἐριώδη ἢ τολυπώδη, ἄλλοι εἶναι ἰνώδεις, ἕτεροι ἀκόμη κοκκώδεις, μερικοὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἁπλῶν κηλίδων, γαλακτώδεις, νεφελοειδεῖς.

Νέφη συγγενῆ πρὸς τοὺς θυσάνους εἶναι οἱ λεγόμενοι *ψευδοθύσανοι*, οἵτινες παρατηροῦνται εἰς ὕψος σχετικῶς χαμηλὸν καὶ ὀφείλονται εἰς τὸν μετασχηματισμὸν τῶν ἀνωτέρων μερῶν εἰς παγωμένα μορίδια, ἐμφανίζονται δὲ εἰδικώτερον ὄπισθεν καὶ ἔμπροσθεν τῶν *σωρειτομελανιῶν* καὶ ὅταν σχηματίζωνται εἶναι γενικῶς πυκνοί. Ἐνίοτε οἱ ψευδοθύσανοι καλοῦνται *καταιγιδώδεις θύσανοι*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Δ. Αἰγινήτου*, Πρακτικὴ Μετεωρολογία. — *A. Angot*, Instructions Météorologiques. — *Geo. A. Clarke*, Clouds (London 1920). Θ. Θ. Φ.

θύσανος (ὁ) *[Βοτ.]* Καλεῖται οὕτως ἡ νηματώδης ταξιανθία, καθ' ἣν οἱ πλάγιοι κλάδοι ἐναλλάσσονται ἀντιθέτως τῆς διευθύνσεως τοῦ κυρίου ἄξονος. Δ. Ν. Π.

θυσανόστρωμα (τὸ) *[Μετεωρολ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἀποδίδεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἡ ξενικὴ διεθνὴς ὀνομασία τῶν νεφῶν Cirro-Stratus, ὧν τὸ σύμβολον εἶναι *Ci-St*. Ταῦτα εἶναι θύσανοι συνηνωμένοι εἰς μέγα ὑπόλευκον, συνεχές, λεπτὸν καὶ διαφανὲς στρῶμα, ὁτὲ μὲν ἐντελῶς διάχυτα, δίδοντα μόνον εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπολευκάζουσαν ὄψιν, ὁτὲ δὲ δεικνύοντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρῶς τὴν ἰνώδη ὑφὴν νημάτων συγκεχυμένων. Τὰ θυσανοστρώματα δύνανται νὰ καλύπτωσιν ὁλόκληρον ἢ μέγα μέρος τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ θυσανοστρώματα καὶ ὅταν ἀποτελῶσι διακεκομμένον πέπλον, παρουσιάζοντα διαστήματα ἐλεύθερα, διακρίνονται τῶν θυσάνων, καθ' ὅτι τὰ στοιχεῖά των εἶναι συνδεδεμένα μεταξύ των, ἐνῷ εἰς οὐρανὸν μετὰ θυσάνων τὰ νέφη εἶναι κεχωρισμένα τὰ μὲν τῶν δὲ ἢ μόλις συνδέονται ὑπὸ μερικῶν νημάτων. Ἐξ ἄλλου ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ ἀχλὺς δύνανται νὰ δώσωσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὄψιν ὑπολευκάζουσαν, προσομοιάζουσαν πρὸς πέπλον θυσανοστρωμάτων, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδέποτε δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν ὀπτικὰ φαινόμενα, διότι ἡ διάβασις τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου ἢ τῆς Σελήνης διὰ θυσανοστρώματος ἐν εἴδει γαλακτώδους πέπλου σχεδὸν πάντοτε παράγει τὰ φωτεινὰ φαινόμενα τῆς *ἅλω*, τοῦ *παρηλίου* κτλ. Τοῦτο συμβαίνει, διότι τὰ θυσανοστρώματα, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ μέσον ὕψος αὐτῶν φθάνει ἀπὸ 6000 (διὰ τὰ κατώτερα) μέχρις 9000 μ. περίπου (διὰ τὰ ἀνώτερα), ἀποτελοῦνται, ὡς οἱ θύσανοι, ἐκ λεπτῶν παγοκρυστάλλων, ἐνῷ τὰ ἐξ ὑγρῶν ὑδροσταγόνων ἀποτελούμενα νέφη παράγουσι μόνον ἁπλᾶ ἔγχροα *στέμματα*, περιβάλλοντα πολὺ πλησίον τοὺς δίσκους τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης. Τὰ θυσανοστρώματα ἀνήκουσιν ἐπίσης εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνωτέρων νεφῶν καὶ παρατηροῦνται εἰς τὰ μέτωπα τῶν συστημάτων τῶν ὑφέσεων, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς τομεῖς τῶν νεφικῶν συστημάτων.

Θυσανοστρώματα.

[Τύπος σχηματισθεὶς διὰ τῆς συνενώσεως πλήθους λεπτοφυῶν νημάτων θυσάνων. Στρώματα τοῦ τύπου τούτου εὑρίσκονται ἐκτεινόμενα εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ὑφέσεως. Ἀριστερὰ τῆς εἰκόνος παρατηρεῖται αὔξησις τῆς πυκνότητος τοῦ νέφους.]

θυσανοσωρείτης (ὁ), *—ου [Μετεωρολ.]*. Οἱ θυσανοσωρεῖται (Cirro-cumulus) εἶναι νέφη μικρὰ λευκὰ καὶ ἄνευ σκιῶν, σφαιροειδῆ τὴν μορφήν, ἐνίοτε παρατηρούμενα καὶ μετὰ σκιᾶς λίαν ἀσθενῆ, ἐμφανιζόμενα δὲ ὑπὸ μορφὴν ὁμάδων εἴτε κατὰ σειράς. Ὅταν παρατηροῦνται πολλὰ ὁμοῦ καὶ πλησίον ἀλλήλων ἐν εἴδει ποιμνίου προβάτων καλοῦνται κοινῶς *πρόβατα*, τὸ δὲ διεθνὲς σύμβολον αὐτῶν εἶναι *Ci-Cu*. Ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι κεκαλυμμένος ὑπὸ θυσανοσωρειτῶν, καλεῖται καὶ *οὐρανὸς προβατοειδής*, αἱ δὲ σφαιροειδεῖς μᾶζαι αὐτῶν ἔχουσι τὰ ἄκρα των περισσότερον σαφῆ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὀλίγον ἐσχισμένα πρὸς τὰ κάτω, ὅταν δὲ ἔχωσι μορφὴν μεγάλων λεπίων, ἀποτελοῦνται ἐκ στοιχείων λεπτῶν καὶ ἐπιπέδων. Μερικαὶ ποικιλίαι τῶν θυσανοσωρειτῶν ἔχουσιν εἴτε ἰνώδη ὄψιν εἴτε νεφελοειδῆ, πολλάκις δὲ οὗτοι παρατηροῦνται ὡς μεμονωμέναι νεφέλαι μορφῆς συνήθως ἀκανονίστου καὶ χρώματος λευκοῦ. Χαρακτηριστικὴ μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν συχνὰ παρουσιάζονται, εἶναι ἡ προσομοιάζουσα πρὸς τὰς ῥυτίδας, ἃς σχηματίζει ἐπὶ τῶν ἀμμωδῶν ἐκτάσεων ὁ ἄνεμος. Οἱ θυσανοσωρεῖται ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *μέσων* νεφῶν, ἅτινα ἔχουσιν ὕψος ἀπὸ 3000 μέχρι 7000 μ. καὶ ἀποτελοῦνται ὁτὲ μὲν ἐκ παγοκρυστάλλων ὁτὲ δ' ἐξ ὑγρῶν ὑδροσταγόνων. Θ. Θ. Φ.

θυσάνουρα (τὰ) (Thysanura) *[Ζωολ.]*. Κατηγορία ἐντόμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀπτερυγογενῶν*. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ἐντόμων τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι: παντελὴς ἔλλειψις πτερύγων, σῶμα κεκαλυμμένον ὑπὸ τριχῶν ἢ λεπιδωτῶν ἀποφύσεων, θωρακικαὶ ἀρθρώσεις καθ' ὁλοκληρίαν ὅμοιαι πρὸς τὰς κοιλιακὰς ἀρθρώσεις. Θώραξ καὶ κοιλία φέρουσιν ἀνεπτυγμένας ἀποφύσεις, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ὁ θώραξ εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος τῆς κοιλίας. Εἰς τὴν θέσιν τ ῶ ν ὀφθαλμῶν ὑπάρχουσι στίγματα. Τὰ στοματικὰ ὄργανα φέρουσι θρεπτικὰς σιαγόνας. Εἰς τὰ θυσάνουρα δὲν παρατηροῦνται μεταμορφώσεις. Τὰ περισσότερα τῶν ἐντόμων τούτων ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ τῶν ξύλων, τῶν φύλλων καὶ ἐπὶ διαφόρων λειχήνων. Τινὰ πηδῶσι καὶ ἕτερα τρέχουσιν. Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν *θυσανούρων* παρουσιάζονται περιωρισμένα ἐντὸς

Digitized by Google

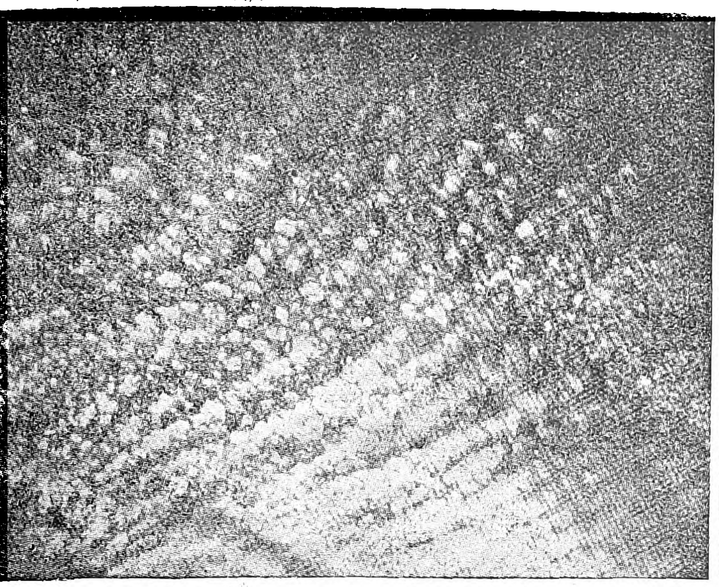

Τμῆμα στρώματος λεπτοῦ σφαιροειδῶν θυσανοσωρειτῶν.

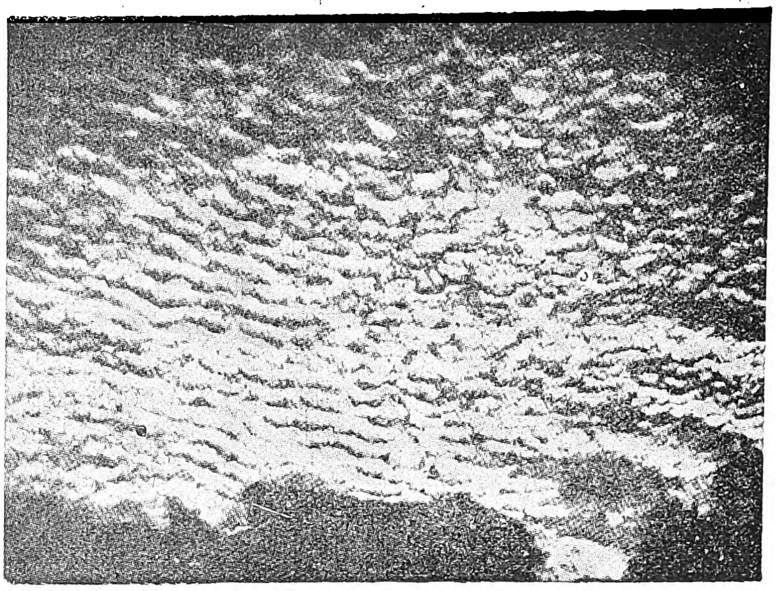

Κυματοειδὴς τύπος θυσανοσωρείτου

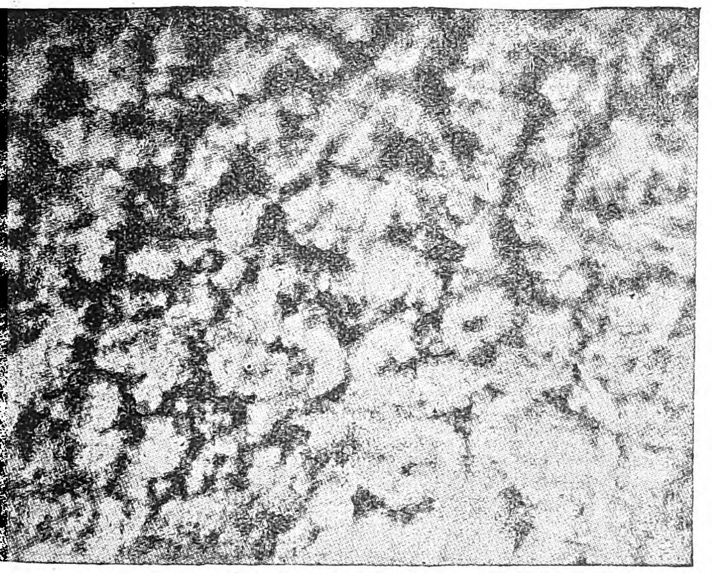

'Ασυνήθης ποικιλία θυσανοσωρειτῶν, καθ' ἣν τὰ νέφη συσσωρεύονται εἰς μικροὺς ἀκανονίστους δακτυλίους.

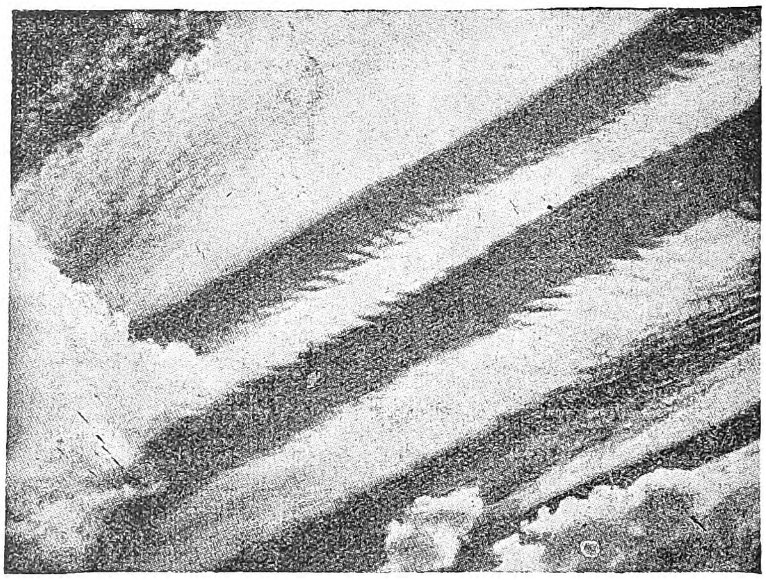

Παράλληλοι ταινίαι θυσανοσωρείτου σαφῶς διατεταγμέναι, αἵτινες δεικνύουσι κανονικὴν διάσχισιν εἰς δύο κεντρικὰς ταινίας.

τῶν στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ. Γ. Κ. Γ.

θυσανῶ (—*όω*)· κάμνω τι νὰ ἔχῃ θύσανον: «θυσανῶ τὸ ἔνδυμα»· || παθ. *θυσανοῦται*· ἀποκτᾷ, σχηματίζει θυσάνους.

θυσανώδης (ὁ, ἡ),—*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς θύσανον.

θυσανωτός,—*ή*,—*όν*· ὁ φέρον θύσανον, ὁ μετὰ θυσάνου.

θυσανωτὸς (ὁ) (Thysanotus) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *λειριοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 25 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς νοτιοανατολικῆς 'Ασίας καὶ Αὐστραλίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, τὰ πλεῖστα πολυετῆ, τινὰ κοσμητικά. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *θυσανωτὸς ὁ κονδυλόρριζος* (Thysanotus tuberosus), τοῦ ὁποίου τοὺς κονδύλους τρώγουσιν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας, *θυσανωτὸς ὁ πολυανθὴς* (Thysanotus multiflorus) καὶ *θυσανωτὸς ὁ διχοτόμος* (Thysanotus dichotomus). Κ. ΠΑΠ.

Θύσδρος [*Αρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς βορείου 'Αφρικῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Βυζακηνῆς (νῦν Τύνιδος), 40 περίπου μίλλια πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Καπούτβαδα (νῦν Ras-Rhadidja). Ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ καλεῖται *Θύστρος*. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου. Τῆς Θύσδρου σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου μετὰ καρχηδονιακῆς ἐπιγραφῆς, φέροντα τὴν κεφαλὴν τῆς 'Αστάρτης μετὰ διαδήματος καὶ καλύπτρας ἢ κεφαλὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Σήμερον καλεῖται El-Djem. Α. Θ. Σ.

θύσθλα (τὰ) [*'Αρχ.*]. Ἱεραὶ λαμπάδες, τὰς ὁποίας ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας των αἱ Μαινάδες, αἱ ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου, κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν νυκτερινῶν βακχικῶν ὀργίων ἐπὶ τῶν ὀρέων. Θύσθλα ἐπίσης ἐκαλοῦντο ῥάβδοι ἐστεμμέναι μὲ φύλλα κισσοῦ ἢ ἀμπέλου, τὰς ὁποίας ἐκράτουν οἱ ὀργιασταί, ἤτοι οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου. Ν. Α.

θυσία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θύειν*, προσφορὰ εἰς τὸν θεὸν ὑλικοῦ δώρου καὶ ἰδίᾳ ἱερείου: «θυσία αἱματηρά,—ἀναίμακτος», «ἱκετήριος—, εὐχαριστήριος θυσία»· || ἀπώλεια ὑλικὴ ἢ ἠθικὴ χάριν εὐγενοῦς σκοποῦ: «ἡ ἀρετὴ εἶναι θυσία καὶ ὄχι ἀπόλαυσις», «ὑποβάλλεται εἰς μεγάλας θυσίας χάριν τῶν τέκνων του».

—[ΕΓΚΥΚΛ.] Παρὰ πάσαις σχεδὸν ταῖς γνωσταῖς θρησκείαις, καὶ εἰς ὁσονδήποτε ἀπομεμακρυσμένους χρόνους καὶ ἂν ἀναχθῶμεν, δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τὴν ὕπαρξιν τῆς *θυσίας*, ὡς θεμελιώδους λατρευτικῆς πράξεως. Οἱ ἄνθρωποι προσφέρουν εἰς τὴν θεότητα τὰ οἰκιακά των ζῷα καὶ τὰς τροφάς, αἱ ὁποῖαι τοὺς διατηροῦν ἐν τῇ ζωῇ. Θυσιάζουν τὰ ζῷα ταῦτα καὶ παραιτοῦνται τῆς χρησιμότητός των καὶ καταστρέφουν τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα προσφέρουν, διὰ νὰ μὴ τὰ χρησιμοποιήσουν. Πάντα τὰ προσφερόμενα καθιεροῦνται εἰς τὴν θεότητα, τῆς ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς, καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον κανὲν δικαίωμα νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ. Μόνον ὅταν πρόκειται περὶ θυσιασθέντων ζῴων ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ καλὸν νὰ χρησιμοποιήσῃ μέρη ἐξ αὐτῶν.

'Εν 'Ανατολῇ συμπεριεφέροντο πρὸς τοὺς θεούς των οἱ ἄνθρωποι ὡς πρὸς κυρίους, οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον δικαιωματικῶς δῶρα καὶ φόρους, ἐτρέφοντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκ τῶν θυμάτων, τὰ ὁποῖα τοῖς προσέφερον, καὶ τῶν φαγητῶν, τὰ ὁποῖα τοῖς ἀφιέρωνον, διετίθεντο εὐμενῶς πρὸς τοὺς προσφέροντας, καὶ ὡς ἀδιαφιλονίκητοι κάτοχοι ὅλων τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς παρεῖχον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν κάρπωσίν των, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ λαμβάνουν αὐτοὶ τὰς ἀπαρχάς. 'Επίστευον ὅτι τρώγοντες μέρη ἐκ τῶν σφαγιαζομένων θυμάτων, μετεῖχον τῆς αὐτῆς μὲ τὸν θεὸν τραπέζης καὶ ἐπετύγχανον οὕτω τῆς φιλίας του.

Οἱ Ἄραβες ἐθυσίαζον τὴν κάμηλον, τὸν βοῦν καὶ τὸν κριόν. Διὰ τῆς χύσεως τοῦ αἵματος οἰκιακοῦ τινος ζῴου ἐπίστευον, ὅτι ἐγκαθίδρυον τὸν δεσμὸν τοῦ αἵματος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ θεοῦ των. Ἔχυνον τὸ αἷμα τοῦτο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θεότητος ἢ ἤλειφον δι' αὐτοῦ τοὺς ἱεροὺς τῆς θεότητος λίθους. Ἡ βρῶσις κατόπιν τοῦ θύματος, πάντοτε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἀπετέλει οὐσιαστικὸν μέρος τῶν θυσιῶν των.

Οἱ Χαναναῖοι προσέφερον ποικιλώτερα θύματα: βοῦς, μόσχους, ἐλάφους, αἶγας, πρόβατα, νεβρούς, πτηνὰ κλπ., συνοδευόμενα ὑπὸ δημητριακῶν, ἐλαίου, γάλακτος, λίπους καὶ πιθανῶς οἴνου, καὶ εἶχον διάφορα εἴδη θυσιῶν. Ἄλλοτε αἱ θυσίαι των ἦσαν ὁλοκαυτώματα, ἄλλοτε μόνον ὁ ἱερεὺς ἐλάμβανε μέρος τοῦ θύματος καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἐκαίετο, καὶ ἄλλοτε ἱερεὺς καὶ προσφέρων ἐμοιράζοντο ὅ,τι δὲν ἐκαίετο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Οἱ Χαναναῖοι ἐπεδίδοντο ἐπίσης καὶ εἰς ἀνθρωποθυσίας, εἰς θυσίας νεογεννήτων καὶ εἰδικῶς πρωτοτόκων. 'Εν Γαζὴρ καὶ Μαγγεδὼν εὑρέθησαν εἰς θεμέλια οἴκων πτώματα παιδίων, θυσιασθέντων προφανῶς πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν κατοχὴν ἐδάφους, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀνῆκεν. 'Επίσης προσεφέροντο καὶ μᾶλλον ἡλικιωμένα θύματα, τὰ ὁποῖα ἐθάπτοντο μετὰ μεγάλων ὑδριῶν περιεχουσῶν προμηθείας καὶ ὕδωρ, ἀπαραίτητον διὰ τοὺς νεκρούς. 'Επίσης ἀνευρέθη ἐν Γαζὴρ τάφος μετὰ ἀμνοῦ τοποθετημένου ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ νεκροῦ. Προφανῶς πρόκειται ἐνταῦθα προσφορὰ προωρισμένη νὰ προσπορίσῃ εἰς τὸν νεκρὸν τὴν εὔνοιαν τῆς θεότητος.

Οἱ Χαλδαῖοι προσέφερον εἰς τὰς θυσίας των ταύρους, κριούς, αἶγας, ἀμνούς, χοίρους, δορκάδας καὶ πτηνὰ διαφόρων εἰδῶν μετὰ λαχανικῶν, σίτου, φοινίκων, βουτύρου, θυμιάματος, ἀρωμάτων, γάλακτος, μέλιτος, ἅλατος καὶ οἴνου ἐκ φοινίκων. Παρ' αὐτοῖς ἦτο ζωηροτάτη ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ θυσία προωρίζετο νὰ θρέψῃ τὴν θεότητα, εἰς τὴν ὁποίαν προσεφέρετο.

'Εν Αἰγύπτῳ ἐπίσης ἡ θυσία ἦτο ἀληθὲς συμπόσιον προσφερόμενον εἰς τὸν θεόν. 'Εθυσίαζον ταύρους, μέρος τῶν ὁποίων ἐκαίετο πρὸς χρῆσιν τοῦ θεοῦ, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον διενέμετο μεταξὺ τῶν παρισταμένων. Μετὰ τοῦ θύματος προσέφερον καὶ γλυκίσματα, ὀπώρας, λαχανικὰ καὶ οἶνον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γεύματος τοῦ θεοῦ ἠδύνατό τις νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ κάθε παράκλησιν, ἀρκεῖ ὁ λειτουργὸς νὰ ἐξετέλει ἐν τῷ μεταξὺ ἐπακριβῶς πάσας τὰς καθωρισμένας τελετουργικὰς πράξεις καὶ νὰ ἀπήγγελλε τὰς ἀπαραιτήτους εὐχάς. Τότε ἡ θεότης ἦτο δεδεμένη μετὰ τοῦ προσφέροντος δι' ἑνὸς εἴδους συμβολαίου. 'Επίσης

Digitized by Google

συνήθιζον νὰ καταρῶνται τὸ θῦμα, διὰ νὰ τραποῦν ἐπ' αὐτοῦ ὅλα τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ἠπείλουν τυχὸν τὴν χώραν ἢ τοὺς ἰδιώτας. Τὸ μέρος τοῦ θύματος τὸ ὁποῖον ἔκαιον ἐπληροῦτο δι' ἄρτου ἐκ καθαροῦ ἀλεύρου, διὰ μέλιτος, σταφίδων, σύκων, μύρου καὶ ἄλλων ἀρωματικῶν οὐσιῶν. Ὡσαύτως

Καῦσις τῶν σπλάγχνων.

[Ἀγγειογραφία.]

ἔχυνον ἔλαιον ἐπὶ τοῦ πυρός, διὰ νὰ ἐπισπεύσουν τὴν καῦσιν. –

Οἱ Πέρσαι δὲν ἔκαιον τὰ θύματα τῶν θυσιῶν των, διὰ νὰ μὴ μιάνουν τὸ πῦρ. Ἡ θεότης ἱκανοποιεῖτο μὲ τὴν προσφορὰν τῆς ζωῆς τοῦ θύματος. Ὁ προσφέρων τὸ θῦμα τὸ ἔκοπτεν εἰς τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἔβραζε, τὰ ἥπλωνεν ἐπὶ τοῦ χόρτου καὶ τὰ ἀπεκόμιζε διὰ νὰ τὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν, ἀφοῦ προηγουμένως μάγος τις ἀπήγγελλε τὰς νενομισμένας ἐπικλήσεις. Τὸ χόρτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτίθεντο τὰ τεμάχια τοῦ θύματος, ἐξεπροσώπει τὴν ἕδραν τῆς θεότητος, ἡ ὁποία οὕτω προσεκαλεῖτο νὰ μετάσχῃ τοῦ δείπνου.

Οἱ Ἕλληνες ἔθυον εἰς τοὺς θεούς των μόσχους, βοῦς, πρόβατα, αἶγας, χοίρους, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ κύνας καὶ θηράματα. Κατ' αὐτούς, τὰ αὐτοφυῆ προϊόντα τῆς φύσεως δὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμεύουν ὡς θύματα, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος κατέκτησε διὰ τῆς δυνάμεως, τοῦ μόχθου καὶ τῶν φροντίδων του. Κατὰ γνώμην εὐρύτατα διαδεδομένην παρ' ἀρχαίοις, τὸ αἷμα ἦτο ἕδρα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο εὐάρεστον εἰς τὴν θεότητα, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν ὁλοκλήρου τοῦ ζωικοῦ κόσμου καὶ δίδει τὴν ζωὴν εἰς ὅ,τι εἶναι ἀνώτερον καὶ καλύτερον ἐν τῇ φύσει. Τὸ αἷμα εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν κατάλληλον πρᾶγμα, διὰ νὰ προσφερθῇ εἰς τὴν θεότητα ὡς δῶρον καὶ δεῖγμα εὐγνωμοσύνης τῶν ἀνθρώπων. Ἀντιθέτως τὸ αἷμα, λόγῳ τῆς στενῆς σχέσεώς του πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἐξελαμβάνετο ὡς ρίζα καὶ ἕδρα τοῦ ἁμαρτήματος, ἡ κάθαρσις τοῦ ὁποίου συνεπῶς ἔπρεπε πάλιν διὰ τοῦ αἵματος νὰ ἐπιτελεσθῇ. Αὐτὴν τὴν σημασίαν εἶχον αἱ θυσίαι ζῴων, τὰ ὁποῖα ἐφόνευον διὰ τῆς μαχαίρας καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ τὰ προσφέρουν ὁλοκαυτώματα εἰς τὴν θεότητα. Πλὴν τῶν καθαρτηρίων θυσιῶν, οἱ Ἕλληνες ἐτέλουν καὶ ἄλλας, διὰ νὰ τιμήσουν τὴν θεότητα, νὰ τὴν εὐχαριστήσουν διὰ τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα τοῖς ἐχορήγει, νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν προστασίαν της καὶ ν' ἀποφύγουν τὸν φθόνον της.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπίσης ἐσυνήθιζον, πολὺ περισσότερον τῶν Ἑλλήνων, τὰς καθαρτηρίους θυσίας. Τὰ ἐκλεγόμενα διὰ τὴν θυσίαν ζῷα εἶχον πάντοτε σχέσιν πρὸς τὴν θεότητα, εἰς τὴν ὁποίαν προσεφέροντο. Νόμος τις τῆς δωδεκαδέλτου ἐπέτασσεν, ὅπως προσφέρωνται εἰς ἑκάστην θεότητα τὰ ἰδιαιτέρως εὐαρεστοῦντα αὐτὴν θύματα. Τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν σφαγιασμὸν τῶν θυμάτων ἐξετέλουν μετὰ λεπτολόγου φροντίδος, διότι ἐπίστευον ὅτι καὶ ἡ παραμικρὰ ἀμέλεια καὶ τὸ πλέον ἀσήμαντον συμβὰν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ ἀνωφελῆ τὴν θυσίαν. Ὁλοκαυτώματα μόνον εἰς τὰς χθονίους θεότητας προσέφερον. Εἰς τὰς ἄλλας θυσίας τὸ κρέας τοῦ ζῴου ἐπωλεῖτο διὰ λογαριασμὸν τῆς πολιτείας ἢ διενέμετο μεταξὺ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἰδιωτῶν.

Τὰς θυσίας, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπεδίωκον, δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς κατηγορίας. Ἡ γενικωτέρα κατηγορία εἶναι ἡ περιλαμβάνουσα καθόλου τὰς ἱλαστηρίους θυσίας, καθ' ἃς οἱ προσφέροντες ἐζήτουν παρὰ τῆς θεότητος νὰ φανῇ εὐμενὴς ἢ εὐχαρίστουν αὐτὴν διὰ τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα τοῖς εἶχεν ἤδη δώσει. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν: αἱ συνήθεις καὶ καθημεριναὶ θυσίαι, αἱ ὁποῖαι προσεφέροντο ὑπὸ τοῦ οἰκογενειάρχου, ἐπὶ τοῦ οἰκιακοῦ βωμοῦ, ἐν Ἰνδίαις, Ἑλλάδι, Ρώμῃ, Κίνᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· αἱ προσφοραὶ τῶν ἀπαρχῶν τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ αἱ θυσίαι τῶν πρωτοτόκων ἑκάστου ποιμνίου, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβᾶ παρ' Ἑβραίοις· αἱ θυσίαι αἱ ἀγόμεναι κατὰ τὰς σπουδαιοτέρας ἡμέρας τῆς ποιμενικῆς, ἀγροτικῆς, κοινωνικῆς ζωῆς, διὰ νὰ προσελκύσουν τὴν θείαν προστασίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων, τῶν ἀγρῶν, τῆς οἰκογενείας, τῆς πόλεως κλπ. Τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀποτελοῦν αἱ καθαρτήριοι θυσίαι. Ὅταν ἄτομόν τι ἢ ὁμὰς ἀτόμων (οἰκογένεια, φυλή, πόλις) διέπραττεν εἴτε ἔγκλημα εἴτε βαρεῖαν προσβολὴν κατὰ τῆς θεότητος, ἔπρεπε πρὸς ἐξαγνισμὸν τοῦ ἐγκλήματος νὰ γίνῃ σχετικὴ θυσία, ὅπως καὶ ὅταν καμμία οἰκία ἢ πόλις ἐμιαίνετο διά τινος ἀνιέρου πράξεως. Ἤρκει μία θυσία, τελεσθεῖσα κατὰ τοὺς νενομισμένους τελετουργικοὺς κανόνας, διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ τὸ ἄγος καὶ νὰ καθαρθῇ ὁ οἶκος ἢ ἡ πόλις. Τὸ ἐκλεγόμενον θῦμα ἐπεβαρύνετο μὲ ὅλα τὰ ἄγη, τὰ ὁποῖα ὤφειλε διὰ τῆς ζωῆς του νὰ καθάρῃ, ἀπέβαινεν ὁ ἀποπομπαῖος τράγος, ὁ θάνατος τοῦ ὁποίου κατηύναζε τοὺς θεούς. Ὅταν σκληρὰ θεομηνία, ἐπιδημία, λιμός, πλήμμυρα ἢ ἄλλο τι κακὸν ἐμάστιζε τὴν χώραν, ἐπίστευον ὅτι ἐξεδικεῖτο προσβεβλημένη τις θεότης καὶ ὅτι διὰ τὸν κατευνασμόν της ἀπῃτοῦντο ἀνθρώπινα θύματα. Αἱ θυσίαι παίδων παρ' Ἑβραίοις καὶ Φοίνιξι ὠφείλοντο ἀναμφιβόλως εἰς τοιαῦτα αἴτια. Ἐπί-

Τὸ θῦμα ὁδηγούμενον εἰς τὸν βωμόν.

σης ἐν Ἀθήναις ὁ Ἐπιμενίδης δι' ἀνθρωπίνης θυσίας ἐκάθαρε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου ἄγους. Τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀποτελοῦν αἱ μυστικιστικαί, οὕτως εἰπεῖν, θυσίαι, δηλαδὴ ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο ὡς παρέχουσαι εἰς τοὺς προσφέροντας πιστοὺς μύησιν εἰς μυστικὰς διδασκαλίας καὶ ἐπικοινωνίαν, ἔστω καὶ στιγμιαίαν, μετὰ τῆς θεότητος. Τοιοῦτον χαρακτῆρα εἶχον ἐπὶ παραδείγματι αἱ θυσίαι τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων καὶ τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθρᾴκης. Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀγόμεναι πρὸς τιμὴν τῆς μεγάλης Μητρὸς τῶν θεῶν, τῆς Ἴσιδος, τοῦ Μίθρα καὶ αἱ ἐν Μεξικῷ ἀνθρωποθυσίαι, αἱ ὑπὸ ἀνθρωποφαγίας συνοδευόμεναι.

Ὁ Ἀγαμέμνων θυσιάζει εἰς τὸν Δία πενταετῆ βοῦν, παρακαλῶν αὐτὸν ὅπως τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ καταλάβῃ τὴν Τροίαν (Ἰλιάδος Β' στ. 412).

[Ἐκ παλαιᾶς ξυλογραφίας.]

Ἐν πάσαις ταῖς θρησκείαις καὶ ἐν παντὶ τόπῳ αἱ θυσίαι ἐτελοῦντο κατὰ καθωρισμένον τυπικόν. Μερικαὶ θρησκεῖαι, ὅπως ἡ ρωμαϊκὴ καὶ ἡ σινική, διακρίνονται διὰ τὸ λεπτομερὲς καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ τυπικοῦ των· ὅλαι αἱ χειρονομίαι, ὅλοι οἱ λόγοι, πᾶν ὅ,τι ἔμελλε νὰ λεχθῇ καὶ νὰ πραχθῇ πρό, κατὰ καὶ μετὰ τὴν θυσίαν, εἶναι προκαθωρισμένον καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ του λεπτομερείᾳ· ἡ παραμικρὰ παρατυπία ἐπισύρει τὴν μῆνιν τῶν θεῶν ἢ καθιστᾷ ἀνωφελῆ τὴν τελετήν. Εἰς ἄλλας θρησκείας τὸ τυπικὸν ἂν δὲν ἦτο τόσον λεπτομερές, καθώριζεν ὅμως τὴν ὥραν, τὴν ἡμέραν, τὴν

Σφαγιασμὸς τοῦ θύματος.

ἑβδομάδα, τὸν μῆνα ἢ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ τελεσθῇ ἑκάστη θυσία, τὸν κατάλληλον πρὸς ἐκλογὴν τόπον, τὸ εἶδος, τὴν ἡλικίαν, τὸ φῦλον, ἐνίοτε καὶ τὸ χρῶμα τοῦ θύματος, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ ζῴου· τὴν σύνθεσιν κάθε σπονδῆς, κάθε ἱεροῦ γλυκίσματος, τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ διατελοῦν οἱ ἱερεῖς καὶ πάντες οἱ παριστάμενοι· τὴν ἀκολουθητέαν μέθοδον διὰ τὸν σφαγιασμὸν τοῦ θύματος, τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρων προσφορῶν κατὰ τὴν θυσίαν καὶ μετ' αὐτήν, τὰς προσευχὰς καὶ τοὺς ὕμνους τῆς τελετῆς, τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων ἦτο δυνατὸν νὰ μαντεύσωσιν ἂν ἡ θεότης ἐδέχετο εὐμενῶς τὴν θυσίαν, τὴν ὁποίαν τῆς προσέφερον κλπ. Βεβαίως, τὸ τυπικὸν ἐν ἀρχῇ θὰ ἦτο ἁπλοῦν, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ κατέστη τόσον περίπλοκον. Ἐν Ρώμῃ ἡ γνῶσις τοῦ τυπικοῦ εἶχεν ἀποβῆ ἀληθὴς ἐπιστήμη.

Κατ' ἀρχὰς αἱ θυσίαι ἐτελοῦντο ἢ ὑπὸ τῶν οἰκογενειαρχῶν ἢ ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν φυλῶν ἢ ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ὅσον περιπλοκώτερον καθίστατο τὸ τυπικὸν τῶν θυσιῶν, τόσον καὶ ἡ σημασία τοῦ ἱερατείου ηὔξησε. Εἴς τινας μάλιστα χώρας ἐδημιουργήθησαν ἱερατικαὶ κάσται, κλεισταὶ καὶ ἰσχυραί, ὅπως οἱ βραχμᾶνες ἐν Ἰνδίαις, οἱ μάγοι ἐν Ἰράν, οἱ ἀαρωνίδαι καὶ οἱ λευῖται παρ' Ἑβραίοις κλπ. Ἐν Ἑλλάδι ὅμως καὶ ἐν Ρώμῃ αἱ περισσότεραι θυσίαι ἐτελοῦντο ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἢ ὑπὸ ἀρχόντων. Ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ρώμῃ οὐδέποτε οἱ ἱερεῖς ἀπετέλεσαν κάσταν.

Τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν τὸ λατρευτικὸν ἔθιμον τῆς θυσίας, φαίνεται ὅτι εὑρίσκονται εἰς τὴν διπλῆν συναισθηματικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν γεννᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θαῦμα τῆς φύσεως. Ὁ φόβος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη ἀφ' ἑτέρου, ἢ ὄχι καὶ τόσον ἀνιδιοτελής, ἐδημιούργησαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο δυνατὸν διὰ τῆς προσφορᾶς ἀγαθῶν εἰς τὴν θεότητα νὰ τὴν ἐξευμενίσουν καὶ τὴν καταστήσουν σύμμαχόν των. Διὰ τῆς θυσίας, ὁ θεὸς προσκαλεῖται νὰ μετάσχῃ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, τῆς ὁποίας μετέχει καὶ ὁ προσφέρων, ὅστις κοινωνῶν οὕτω μετὰ τοῦ θεοῦ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ, ἐκβιαστικῶς σχεδόν, τὴν ἐγγύησιν τῆς συγγνώμης καὶ τῆς εὐνοίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *K. F. Hermann*, Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen (βλ. ἔκδ. 185-). – *Maury*, Histoire des religions de la Grèce antique (1857). – *Stengel*, Die griechischen Kultusalterthümer (β' ἔκδ. Munich 1898). – *Fr. Nitzsch*, Idee und Stufen des Opferkultus (Kiel 1889). – *J. E. Harrison*, Prolegomena to the Study of Greek Religion (β' ἔκδ. Cambridge 1908). – *Deneken*, De theoxeniis (Berlin 1881). – *Wassner*, De heroum apud Graecos cultu (Kiel 1883). – *v. Fritze*, De libatione veterum Graecorum (Berlin 1893). – *Martha*, Les sacerdoces athéniens (1881). – *S. Reinach*, Cultes, mythes et religions τ. Α'. – *H. Hubert* καὶ *Mauss*, Essai sur la nature et la fonction du sacrifice ἐν «Année sociologique» τ. Β' 1897–1898) σ. 20 κ. ἑξ. – *A. Lang*, Mythes, cultes et religions (γαλ. μετ. Paris 1896). – *A. Reville*, Les religions des peuples non civilisés. – *Τοῦ αὐτοῦ*, Les religions du Mexique, de l' Amerique centrale, du Perou. – *Τοῦ αὐτοῦ*, La Religion chinoise (Paris 1885). – *A. Bouché-Leclercq*, Le-

Digitized by Google

çons d' histoire grecque τ. Α΄ (Paris 1900). — *A. Bergaigne*, La religion védique (Paris 1877). — *P. Regnaud*, Les premières formes de la religion et de la tradition (Paris 1894). — *Schömann*, Griechische Alterthümer (ἐκδ. δ΄, Berlin 1902). *Marquardt-Mommsen*, Manuel des antiquités romaines (γαλ. μετ. Paris 1890) τ. ΙΑ΄. ΙΓ΄. — *Tiele*, Histoire comparée des anciennes religions de l' Egypte et des peuples sémitiques (γαλ. μετ. Paris 1881). — *M. Vernes*, Du prétendu polythéisme des Hébreux (Paris 1891). θ. π.

— [ΑΡΧ.] ***Ἡ θυσία παρ' Ἕλλησιν.*** Αἱ θυσίαι ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον μέρος τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων. Προσεφέροντο καὶ πρὸς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης καὶ πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν καὶ πρὸς παρακίνησιν τῆς θεότητος, ἵνα παράσχῃ εὔνοιάν τινα τῷ θύοντι ἢ ἐκείνοις, ὑπὲρ τῶν ὁποίων προσεφέρετο ἡ θυσία. Αἱ θυσίαι δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς *αἱμακτὰς* καὶ εἰς *ἀναιμάκτους*.

Ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία παρέχει πλεῖστα δείγματα ἀνθρωπίνων θυσιῶν, αἱ ὁποῖαι προσεφέροντο εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἦσαν εὐάρεστοι εἰς αὐτούς. Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὕπαρξιν τοιούτων μύθων, ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι θυσίαι δὲν ἦσαν βδελυκταὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους εὑρίσκομεν ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν διαφόρων θεῶν καὶ εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πολλὰς συνηθείας, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν μόνον διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι εἰσήχθησαν ἀντὶ τῶν πρότερον ἐν χρήσει ἀνθρωποθυσιῶν. Ἄλλως τε ἐν Ἑλλάδι αἱ ἀνθρωποθυσίαι ἐξηκολούθουν καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Οὕτως ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐξηκολούθουν νὰ θυσιάζωσιν ἀνθρώπους τῷ Λυκείῳ Διῒ μέχρι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τῆς Ρώμης (*Πλουτάρχ.* Ἑλλ. κεφ. 39). Ἐν Λευκάδι κατ' ἔτος ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐρρίπτετό τις ἀπὸ ὑψηλῆς πέτρας εἰς τὴν θάλασσαν (*Στράβ.* C. 452). Ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας λέγεται ὅτι ἔθυσε τῷ Ὠμηστῇ Διονύσῳ τρεῖς Πέρσας (*Πλούτ.* Θεμιστ. 13). Ἀλλ' αἱ περιπτώσεις αὗται ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις. Ἕνεκα τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἀντὶ ἀνθρώπων ἔθυον ζῷα· ἐνίοτε ὀλίγαι σταγόνες ἀνθρωπίνου αἵματος ἐνομίζοντο ἱκαναὶ πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν θεῶν.

Τὸ σφαγιαζόμενον πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ζῷον ἐκαλεῖτο *ἱερεῖον*. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους φαίνεται ὅτι ἦτο καθολικὴ συνήθεια νὰ καίωσιν ὁλόκληρον (ὁλοκαυτεῖν) τὸ θῦμα ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐτηρεῖτο καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἔν τισι περιστάσεσι (*Ξενοφ.* Ἀνάβ. 7,8,5), εἰδικώτερον δὲ ὅταν ἡ θυσία προσεφέρετο εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς ἢ ἐγίνετο πρὸς ἐξιλέωσιν ἕνεκα διαπραχθέντος τινὸς ἐγκλήματος. Ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τοῦ Ὁμήρου, ἡ ἐπικρατοῦσα συνήθεια ἦτο νὰ καίωσι μόνον τοὺς μηροὺς (*μηρία, μῆρα*) περιτετυλιγμένους διὰ πιμελῆς καὶ τὰ σπλάγχνα, τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ θύματος ἐτρώγετο ὑπὸ τῶν θυόντων, οἱ ὁποῖοι εὐωχοῦντο. Οἱ θεοὶ ἠρέσκοντο κυρίως τῇ ἀναδιδομένῃ ἀπὸ τῶν καιομένων θυμάτων κνίσσῃ· ὅσῳ δὲ περισσότερα ἦσαν τὰ θύματα, τόσῳ μᾶλλον εὐπρόσδεκτος ἦτο ἡ θυσία. Οὕτω δὲν ἦτο ἀσύνηθες νὰ προσφέρωσι διὰ μιᾶς θυσίαν ἐξ ἑκατὸν βοῶν (ἑκατόμβην). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ λέξις ἑκατόμβη σημαίνει πανταχοῦ ὅπου ἀπαντᾶται θυσίαν ἑκατὸν βοῶν, διότι ἐδήλου καθόλου καὶ πᾶσαν μεγάλην θυσίαν. Ἐν Ἀθήναις ἡ συνήθεια μεγάλων θυσιῶν καὶ ἑστιάσεων ἐξ αὐτῶν τῶν πολιτῶν ἔλαβεν ἱκανὴν ἀνάπτυξιν. Ἀντιθέτως ἡ Σπάρτη ἦτο μᾶλλον φειδωλὴ εἰς θυσίας.

Τὰ σφαγιαζόμενα ζῷα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἡμέρων καὶ κατοικιδίων, οἷον ταῦροι, δαμάλεις, πρόβατα, κριοί, ἀρνία, αἶγες, χοιρίδια, κύνες καὶ ἵπποι. Ἕκαστος τῶν θεῶν εἶχεν εὐνοούμενα ζῷα, τὴν θυσίαν τῶν ὁποίων ἐπροτίμα. Κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα τὰ ἑκάστῳ θεῷ ἱερὰ ζῷα δὲν ἐθυσιάζοντο εἰς αὐτόν. Ἡ κεφαλὴ τοῦ θύματος, πρὶν ἢ σφαγιασθῇ τοῦτο, ἐπάσσετο δι' ἀλεύρου κριθῆς (οὐλοχύται) μεμιγμένου μεθ' ἅλατος. Οἱ θύοντες ἔφερον ἐν ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν ταῖς χερσί, στεφάνους, καὶ πρὶν ἢ ἐγγίσωσί τι ἀνῆκον εἰς τὴν θυσίαν, ἔπλυνον δι' ὕδατος τὰς χεῖράς των. Τὸ θῦμα ἐπίσης ἐκοσμεῖτο διὰ στεφάνων, καὶ τὰ κέρατα αὐτοῦ ἐνίοτε ἐχρυσοῦντο. Πρὶν ἢ σφαγῇ τὸ ζῷον, ἐκόπτοντο ἐκ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τρίχες καὶ ἐρρίπτοντο ὡς ἀπαρχὴ εἰς τὸ πῦρ· ἡ προοιμιακὴ αὕτη τελετὴ ἐξεφράζετο διὰ τοῦ ῥήματος κατάρχεσθαι. Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τὸ θῦμα ἔσφαζον οἱ ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ ἱερατικὰ καθήκοντα, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους δὲ καὶ ἱερεῖς. Ὅταν ἡ θυσία προσεφέρετο εἰς τοὺς ὀλυμπίους θεούς, ὁ τράχηλος τοῦ θύματος ἀνεκλᾶτο πρὸς τὸν οὐρανόν, ὅταν δὲ εἰς τοὺς χθονίους ἢ τοὺς ἥρωας, ἔσφαζον αὐτὸ ἀποβλέπον πρὸς τὰ κάτω. Καθ' ὃν χρόνον τὸ θῦμα ἐκαίετο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, κατεχέετο οἶνος καὶ θυμίαμα, συνώδευον δὲ τὴν τελετὴν προσευχαὶ καὶ μουσική.

Ὁσάκις ἢ δὲν ἠδύναντο εὐκόλως νὰ πορισθῶσι ζῷα ἢ ἡ διὰ τὴν προμήθειαν αὐτῶν ἀπαιτουμένη δαπάνη ὑπερέβαινε τὴν δύναμιν τοῦ θύοντος, κατεσκευάζοντο ἐξ ἀλεύρου ἢ κηροῦ πέμματα ἐν τύπῳ ζῴου τινὸς καὶ προσεφέροντο ὡς συμβολικαὶ θυσίαι ἀντὶ ἀληθῶν ζῴων. Ἡ εἰκονικότης αὕτη ἐν ταῖς θυσίαις ἐγίνετο καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, διότι εὑρίσκομεν ὅτι ἐθύοντο πρόβατα ἀντὶ ἐλάφων, ὀνομαζόμενα εἰκονικῶς ἔλαφοι. Τὰς ἀναιμάκτους θυσίας ἀπετέλουν αἱ λοιβαὶ ἢ σπονδαί, οἱ καρποὶ καὶ τὰ πέμματα.

Παρὰ Ρωμαίοις. Αἱ θυσίαι παρὰ Ρωμαίοις διεκρίνοντο εἰς *ἐξιλαστηρίους* (piaculares), δι' ὧν ἐξηυμενίζετο προσβληθεῖσα θεότης δι' ἀσεβήματος, εἰς *τιμητικὰς* (honorariae), δι' ὧν ἐπεδιώκετο ἡ διαρκὴς εὔνοια τῆς θεότητος, καὶ εἰς *μαντευτικὰς* (consultatoriae), δι' ὧν ἐζητεῖτο ἡ βούλησις τῆς θεότητος ἐπὶ προκειμένου τινὸς ζητήματος. Τὰ ἀξιολογώτερα σημεῖα τῆς θυσίας ἦσαν τὰ ἑξῆς: ἐκλογὴ τοῦ θύματος, δοκιμασία (probatio) καὶ

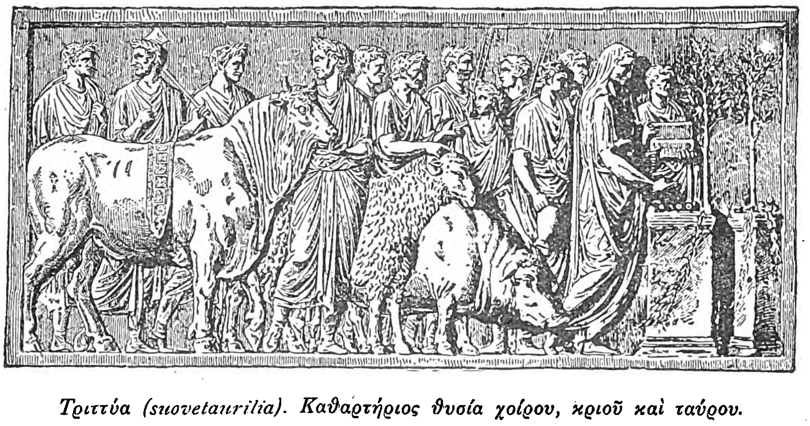

Τριττύα (suovetaurilia). Καθαρτήριος θυσία χοίρου, κριοῦ καὶ ταύρου.

ὁδήγησις αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας, καθιέρωσις καὶ φόνος αὐτοῦ, διανομὴ τῶν κρεῶν, ἱεροσκοπία (haruspicina) καὶ ἕψησις τῶν κρεῶν· πάντα ταῦτα ἐκανονίζοντο ἢ ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ μάντεων ἐπὶ ἑκάστης δεδομένης θυσίας (ex institutis pontificum et haruspicum) ἢ ὑπὸ καθιερωμένων ἱερατικῶν βιβλίων (ex libris sacerdotum populi Romani). Τὰ συνήθη θύματα προήρχοντο ἐκ τῶν κατοικιδίων ζῴων, ἰδίως δὲ ἦσαν βόες, πρόβατα ἢ χοῖροι, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο καὶ ἡ θυσία ἡ καλουμένη suovetaurilium (παρ' Ἕλλησι *τριτύα*). Ἐξ αὐτῶν τὰ μεγάλα θύματα (βόες, ἀγελάδες) ἐκαλοῦντο hostiae, τὰ δὲ λοιπὰ victimae, ἐθύοντο δὲ ἐνίοτε καὶ ἄλλα ζῷα, ὡς ὄρνιθες καὶ ἀλέκτορες πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν, κύνες κατὰ τὰ Ροβιγάλια, Λουπερκάλια, καὶ πρὸς τιμὴν τῶν Λαρήτων, ἰχθύες κατὰ τὰ Ἡφαίστεια (Volcanalia), ἵπποι, κ. ἄ. Γενικὴ ἦτο ἡ διάκρισις αὐτῶν εἰς *θηλαζόμενα* (lactentes) καὶ *μείζονα* (majores), ἕκαστον ὅμως ζῷον ὤφειλε νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἡλικίαν κατὰ τὴν θυσίαν αὐτοῦ· ὁ χοῖρος ἐθύετο 6—10 ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, μετὰ 7 ἡμέρας τὸ πρόβατον, 30 ἡ ἀγελάς, κλπ. Τὸ φῦλον αὐτῶν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὸ τῆς θεότητος, ἐν τούτοις ὅμως ἐθύετο εἰς τὸν Ἡρακλέα δάμαλις. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ ζῴου ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν φύσιν τῆς θεότητος· λευκὰ ζῷα ἐθύοντο εἰς τὰς οὐρανίους θεότητας, πυρρότριχα εἰς τὰς τοῦ πυρὸς καὶ μέλανα εἰς τὰς χθονίας. Αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐτηροῦντο αὐστηρῶς· μνημονεύεται θυσία προβάτου, κληθέντος κατὰ συνθήκην ἐλάφου ἐλλείψει τοιαύτης, θυσία μέλανος ζῴου πρὸς τὸν Δία Καπιτωλῖνον τοῦ τριχώματος λευκανθέντος διὰ κιμωλίας, κ. ἄ.

Ἡ ἀνθρωποθυσία κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους ἐθεωρεῖτο ὡς ξένον καὶ παρείσακτον ἐν Ρώμῃ ἔθιμον, τοῦ ὁποίου καταλυτὴς ἐφέρετο ὁ Νουμᾶς, κατάλοιπα δὲ ταύτης θεωροῦνται τὰ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους στοιχεῖα τῆς τελετῆς τῶν Ἀργείων (Argei), Μανίων (Mania), τῆς λατρείας τῶν Ἐφοδίων Λαρήτων (Lares Compitales), τῆς ἀφιερώσεως (devotio), τῆς consecratio capitis κ. ἄ. Δύνανται ἔτι νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνθρωποθυσίαι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ θανατηφόρος τιμωρία τῶν Ἑστιάδων καὶ ἡ ἐξόντωσις τοῦ ἱερέως τῆς Ἀρτέμιδος Νεμέας (Diana Nemorensis) ὑπὸ τοῦ διαδόχου του, μνημονεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (222 π. Χ.) καὶ Λιβίου (216 π.Χ.) θυσίαι Ἑλλήνων καὶ Γαλατῶν ταφέντων ζώντων εἰς τὴν Ἀγορὰν τῶν Βοῶν (Forum Boaricum) τῆς Ρώμης. Ὁριστικὴ διὰ διατάγματος κατάργησις τῆς ἀνθρωποθυσίας ἐγένετο μόλις τῷ 97 π. Χ.

Μετὰ τὴν δοκιμασίαν αὐτοῦ, καθ' ἣν τὸ θῦμα ἔπρεπε νὰ ἐλεγχθῇ ἀρτιμελὲς καὶ ἁγνόν, ἐκοσμεῖτο διὰ ταινιῶν (vitae), στεφάνων ἀνθέων, ἐνίοτε ἐχρυσοῦντο τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐπετίθετο ἐπινώτιον (dorsuale) ἢ μετωπὶς (frontale) καὶ ὡδηγεῖτο πρὸς θυσίαν. Ἐὰν καθ' ὁδὸν ἀνθίστατο, τοῦτο ἐθεωρεῖτο κακὸς οἰωνός, κάκιστος δὲ ἐὰν ἐδραπέτευεν, ὁπότε ἀντικαθίστατο. Ἡ θυσία ἐτελεῖτο κατὰ δύο τυπικά, τὸ ρωμαϊκὸν ἢ τὸ ἑλληνικόν, βραδύτερον εἰσαχθὲν καὶ συνυπάρξαν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ πρώτου. Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν (ritus romanus) ὁ θύων ἐτέλει τὰ καθήκοντα αὐτοῦ κεκαλυμμένῃ τῇ κεφαλῇ (velato capute) ὑπὸ τοῦ καλουμένου Γαβίου ζώσματος (cinctus Gabinus)· τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀνήγετο εἰς τὸν Αἰνείαν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποσκοποῦν τὴν ἀποφυγὴν διαταράξεως τοῦ θύοντος *(Βιργίλιος)*, τὴν ἔνδειξιν ταπεινότητος ἢ ἀπομάκρυνσιν τῶν κακῶν ἀκουσμάτων *(Πλούταρχος)*, οἱ νεώτεροι δὲ θεωροῦν τοῦτο ὡς ἀπομόνωσιν τοῦ θύοντος ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων καὶ συμμετοχὴν εἰς τὸ θεῖον. Κατὰ τὸ ἑλληνικὸν τυπικὸν ἡ κεφαλὴ ἦτο ἀκάλυπτος (caput apertum). Εἰς τὰς οἰκογενειακὰς θυσίας θύτης ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας βοηθούμενος ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ δούλων, εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὁ ἱερεὺς τοῦ σχετικοῦ ἱεροῦ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ναοῦ, εἰς δὲ τὰς δημοσίας ἀξιωματοῦχός τις ἐκπροσωπῶν τὴν πολιτείαν (ὕπατος, πραίτωρ, κ. ἄ.), βοηθούμενος ὑπὸ πολυσχιδοῦς προσωπικοῦ. Τοῦτο συνήθως ἀπετέλουν οἱ διάκονοι τοῦ θύτου, καλούμενοι κάμιλλοι (camilli), κρατοῦντες τὴν φιάλην τῶν χοῶν (patera) καὶ τὰ ἀγγεῖα τῶν σχετικῶν ὑγρῶν, τὴν δᾷδα τοῦ ἱεροῦ πυρὸς (taeda), τὸ θυμιατήριον (acerra), τὴν λεκάνην τοῦ καθαρτηρίου ὕδατος (labrum) κ. ἄ., οἱ φονεῖς τοῦ θύματος (victimarii, cultrarii, popae), ὁδηγοῦντες τοῦτο, φονεύοντες καὶ διανέμοντες τὰ κρέατά του, οἱ ἐπὶ τῆς τάξεως ἐντεταλμένοι κήρυκες (praecones), ῥαβδοῦχοι (lictores) καὶ παντοῖοι ὑπηρέται (calatores) περιφερόμενοι καὶ διατάσσοντες τὴν ἀπόλυτον σιωπὴν διὰ τῶν φράσεων hoc agite (προσοχή!), favete linguis, parcito linguam (σιωπήσατε!), οἱ αὐληταὶ (tibicines) αὐλοῦντες ἰδίως κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς θυσίας πρὸς κάλυψιν τῶν τυχὸν μικροθορύβων, οἱ μάγειροι (coqui) καὶ ἀλφιτοποιοὶ (pistores) καὶ ὁ ἱεροσκόπος (haruspex), ἅπαντες ἀπαραιτήτως διεπόμενοι ὑπὸ φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἁγνείας, τινὲς δὲ ὡς οἱ κάμιλλοι, ἐκ γενετῆς ἐλεύθεροι. Προηγεῖτο ἡ κάθαρσις τῶν διαφόρων σκευῶν τοποθετουμένων ἐπὶ τῆς τραπέζης (mensa, anclabris), ἐν οἷς προσθετέα τὰ φονικὰ ἐργαλεῖα, μάχαιρα (culter) ἀξίνη (dolabra), σφῦρα (malleus) ἢ πέλεκυς (securis), ἡ ἐσχάρα (turibulum), ὁ τρίπους (tripus), τὸ ῥαντιστήριον (aspergillum), ἡ χύτρα (olla) κ. ἄ. Ἐπηκολούθει ἡ τυπικὴ σπονδή, μεθ' ἣν ἐγίνετο ἡ καθιέρωσις (immolatio) τοῦ ζῴου δι' ἐπιχύσεως οἴνου καὶ ἱεροῦ σίτου (mola salsa), καὶ κατόπιν ὁ φόνος. Οὗτος εἰς μὲν τὰς ἰδιωτικὰς θυσίας ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου ἢ τοῦ ἱερέως, εἰς δὲ τὰς δημοσίας ὑπὸ τῶν φονέων, ἐνῷ ὁ θύων συμβολικῶς μόνον περιέφερε τὸ φονικὸν ὄργανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς οὐρᾶς τοῦ ζῴου. Ὁ φόνος τῶν μὲν ταύρων ἐγίνετο διὰ πελέκεως, τῶν ἀγελάδων καὶ δαμάλεων διὰ σφύρας, τῶν δὲ χοίρων καὶ προβάτων διὰ μαχαίρας. Μετὰ τὴν σφαγὴν ἐχωρίζοντο αἱ σάρκες (viscera) ἀπὸ τῶν σπλάγχνων (exta), τὰ τελευταῖα δὲ (ἧπαρ, πνεύμονες, καρδία, χολή, ἐπίπλοον), ἀφοῦ ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς ἱεροσκοπίαν, τεμαχιζόμενα ἐμαγειρεύοντο προστιθεμένων μέρους τῆς οὐρᾶς καὶ τοῦ λαιμοῦ, διαφόρων παραγεμισμάτων κ. ἄ. Ἀκολούθως ἐτοποθετοῦντο εἰς πινάκιον, ἐγίνετο ἡ ἀνάτασις αὐτῶν (porrectio) πρὸς τὴν θεότητα καὶ ἐκαίοντο, τοιουτοτρόπως δὲ ἐσυμβολίζετο ἡ κατανάλωσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ θείου. Αἱ σάρκες, ἀνήκουσαι εἰς τοὺς θνητούς, διενέμοντο εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ λάτρας τῆς θεότητος καὶ ἐτρώγοντο, συμβολιζομένης οὕτω τῆς μετὰ τοῦ θείου δι' αἵματος καὶ σαρκὸς κοινωνίας αὐτῶν. Συχνότατα συνέβαινεν ἀσέβημα (piaculum) εἴτε ἐκ κακῆς ἐκλογῆς θύματος, κακῆς, ἔστω καὶ κατὰ κεραίαν, ἀπαγγελίας τῶν προσευχῶν, μὴ διατηρήσεως τῆς σιγῆς, κ. ἄ., δι' ὃ καὶ οὐχὶ σπανίως συνέβαινε νὰ γίνεται ἀπὸ τῆς προτεραίας εἰδικὴ θυσία ἐξιλαστήριος τοῦ πιθανὸν συμβησομένου κατὰ τὴν ἐπομένην ἀσεβήματος, τὰ δὲ θύματα τοιαύτης θυσίας ἐκαλοῦντο «προθυόμενα» (hostiae praecidaneae). π. ν. π.

Παρ' Ἑβραίοις. Αἱ θυσίαι, κατὰ τὴν Πεντάτευχον, εἶναι τοσοῦτον ἀρχαῖαι ὅσον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, κατὰ τὴν βιβλικὴν μυθολογίαν, γένος. Οὕτως ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ ἔθυον εἰς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν κτημάτων των (Γεν. δ΄ 3—5)· ὁ Νῶε, μετὰ τὸν γενικὸν κατακλυσμόν, προσήνεγκε τῷ Θεῷ ὁλοκάρπωσιν (Γεν. Η΄ 20)· ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἀνήγειραν βωμοὺς εἰς Χαναάν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐθυσίαζον τῷ Κυρίῳ, ἐκδηλοῦντες αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην των, τὸ σέβας ἢ τὴν πρόθυμον ὑποταγήν των (Γεν. ιβ΄ 7, ιγ΄ 4, ιε΄ 9—21 κλπ.). Μὲ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, ἐπὶ

Digitized by Google

τοῦ Μωϋσέως, καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ Σολομῶντος, αἱ θυσίαι ἔμελλον νὰ λάβωσι πρωτεύοντα ρόλον ἐν τῇ ἱερᾷ λατρείᾳ.

Αἱ θυσίαι (ἑβρ. *κορμπανὼθ* ἢ *ζεβαχεὶμ*) διαιροῦνται, κατὰ τὴν Πεντάτευχον, εἰς αἱμακτὰς καὶ ἀναιμάκτους, κατὰ δὲ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἤθελέ τις νὰ ἐπιτύχῃ δι' αὐτῶν εἰς: α') χαριστηρίους β') ἱλαστηρίους καὶ γ') εἰς ὁλοκαυτώματα. Αἱ *χαριστήριοι* θυσίαι προσεφέροντο εἴτε διά τινα εὐεργεσίαν (καὶ ἐλέγοντο θυσίαι ὁμολογίας, αἰνέσεως, Ψαλμ. μθ' 14, 23)· εἴτε διά τινα εὐχήν· εἴτε ἑκουσίως καὶ ἀπὸ μόνης συγκινήσεως τῆς καρδίας (Λευιτ. ζ' 16).

Ὁ θυσιάζων ἔπρεπε τὸ θυόμενον ζῷον (τὸ ὁποῖον ἄρρεν ἢ θῆλυ ἐξέλεγε μόνον ἐκ τοῦ γένους τῶν τετραπόδων) νὰ προσαγάγῃ ἔναντι Κυρίου, νὰ ἐπιθέσῃ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ νὰ τὸ σφάξῃ παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ. Ἐπίσης ὤφειλε νὰ παραδώσῃ ἰδιοχείρως εἰς τὸν ἱερέα τὰ παχέα μέρη τοῦ ζῴου (στέαρ, νεφροὺς κλπ.), τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ καῶσιν. Ὁ δὲ ἱερεὺς ὤφειλε νὰ ὑψώσῃ πρὸς τὰ ἄνω τοὺς ὤμους καὶ νὰ κινήσῃ τῇδε κἀκεῖσε τὸ στῆθος τοῦ ζῴου, νὰ καύσῃ τὰ παχέα μέρη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ νὰ ραντίσῃ περὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ θύματος.

Αἱ *ἱλαστήριοι* θυσίαι διεκρίνοντο εἰς θυσίας δι' ἐξιλέωσιν εἴτε ἀπὸ ἁμαρτίας εἴτε ἀπὸ πλημμελείας τινός. Τὰ εἰς τὰς ἱλαστηρίους θυσίας σφαγιαζόμενα ζῷα ἦσαν διάφορα κατὰ τὰς ποικίλας περιπτώσεις.

Τὰ *ὁλοκαυτώματα* ἐθεωροῦντο ὡς ἡ πλέον ἐξαίρετος τῶν λοιπῶν θυσιῶν. Τοιαῦτα ἐξελέγοντο ἄρρενα σφάγια (τριετὴς ταῦρος, ἐνιαύσιος ἀμνός), τὰ ὁποῖα κατεκαίοντο ὁλόκληρα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Τὸ θῦμα ἐσφαγιάζετο ὑπ' αὐτῶν τῶν προσφερόντων αὐτὸ κατὰ τὸ βόρειον μέρος τοῦ θυσιαστηρίου, ἐξεδέρετο καὶ διεμελίζετο, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐρράντιζε διὰ τοῦ αἵματος τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐπεσώρευεν ἀκολούθως πάντα τὰ μέρη τοῦ θύματος ἐπὶ τῆς ἀνημμένης πυρᾶς.

Τὰ ὁλοκαυτώματα, ὧν σκοπὸς ἦτο ἐξιλασμὸς καὶ διαλλαγὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ διαπραχθείσας ἁμαρτίας καθόλου, προσεφέροντο τὸ μὲν ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ καθ' ἑκάστην πρωίαν καὶ ἑσπέραν, ὡς καὶ μετὰ τὰς πρὸς ἐξιλέωσιν δι' ἁμαρτίας θυσίας (κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἐξιλασμοῦ καὶ τὰς τρεῖς μεγάλας ἑορτάς), τὸ δὲ εἰς τελετὰς τῶν χειροτονιῶν καὶ τῶν ἁγνισμῶν.

Αἱ ἀναίμακτοι θυσίαι περιελάμβανον προσφορὰς ἢ δῶρα ἐκ σεμιδάλεως, ἐλαίου, λιβανωτοῦ κλπ., καὶ σπονδάς. —π.

— [ΔΟΓΜ.] Ἡ ἐξιλαστήριος *θυσία* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὑρίσκει τὴν πλήρωσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐξιλαστηρίῳ θυσίᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καλεῖ τὸν Χριστὸν πασχάλιον ἀμνὸν (Α' Κορ. 5,7) καὶ τὴν θυσίαν αὐτοῦ ἱλαστήριον (Ἐφ. 5,2), ὁ δὲ ἀπόστολος Πέτρος προτρέπει τοὺς Χριστιανοὺς εἰς ἁγιότητα, διότι ἐξηγοράσθησαν οὐχὶ διὰ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ἀλλὰ διὰ τοῦ πολυτίμου αἵματος τοῦ Χριστοῦ (Α' Πέτρ. 1, 18) καὶ προτρέπει νὰ μιμηθῶμεν τὸν Χριστὸν «ὅστις ἔφερε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐν τῷ σταυρῷ, ἵνα ἀποθανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ ζήσωμεν τῇ δικαιοσύνῃ» (Α' Πέτρ. 2,21). Ὡς δὲ τὸ ζῷον ἐθυσιάζετο ἀντὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, οὕτως ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη ἀντὶ ἡμῶν προσενεγκὼν τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅπερ ἔχει ἀΐδιον ἐξιλαστικὴν δύναμιν (Β' Κορ. 5,21). Ἡ σχέσις τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρὸς τὸν Θεὸν παρίσταται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ὁτὲ μὲν ὡς δουλεία, ἐξ ἧς πρέπει νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ὁτὲ δὲ ὡς χρέος, ὅπερ πρέπει νὰ πληρώσωμεν, ἢ ποινή, ἣν πρέπει νὰ ὑποστῶμεν, ὁ δὲ Χριστὸς ὡς ἐξαγοράσας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ λύτρου τοῦ θανάτου (*Ματθ.* 20, 28), ὡς πληρώσας τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν (Κολ. 2,14) καὶ ὡς φέρων τὴν ποινήν, ἧς ἔνοχος ἦτο ἡ ἀνθρωπότης (Ρωμ. 3,25). Οὐ μόνον δὲ ἡ θυσία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὗρε τὴν πλήρωσιν αὐτῆς ἐν τῇ θυσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱερωσύνη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὗρε τὴν πλήρωσιν αὐτῆς ἐν τῷ Χριστῷ, ὅστις εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ τέλειος ἀρχιερεὺς (Ἑβρ. 4,14). Οὕτως ὁ Χριστὸς ἐγένετο θύτης καὶ θῦμα ὁ αὐτός, πληρώσας τὴν ἰδέαν τῆς θυσίας καὶ τῆς ἱερωσύνης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ ἰδέα τῆς ἐξιλεώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀναπτυχθεῖσα κατ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, συνεπληρώθη διὰ τῆς θεωρίας περὶ τοῦ ἐξιλαστικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ τοῦ *Ἀνσέλμου* Κανταβριγίας (βλ. λ.), τῆς ἐκτεθείσης ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Cur Deus homo καὶ γενομένης μετά τινων παραλλαγῶν ἀποδεκτῆς παρὰ πλείστων ἐκ τῶν δογματικῶν.

Καὶ ἡ θεία εὐχαριστία εἶναι θυσία προσφερομένη ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ. Ἤδη οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου «ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου» (*Ἰωάν.* 6,59) καὶ τὸ σῶμά μου «τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον» (Α' Κορ. 11, 23. *Λουκ.* 29,19) καὶ τὸ αἷμά μου «τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (*Ματθ.* 26,28. *Μάρκ.* 14,24. *Λουκ.* 22,20), χαρακτηρίζουσι τὴν εὐχαριστίαν ὡς θυσίαν. Καὶ ἐκ τῶν λόγων δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, παραβάλλοντος τὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὰς θυσίας τῶν ἐθνικῶν (Α' Κορ. 10,18) καὶ πρὸς τὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ἑβρ. 13,10) καὶ ἐκ τῶν προεικονισμάτων αὐτῆς, τῆς θυσίας τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ τοῦ Πάσχα, καὶ τῆς περὶ αὐτῆς προφητείας τοῦ Μαλαχίου, καταφαίνεται ὅτι ἡ εὐχαριστία εἶναι καὶ θυσία προσφερομένη ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτο ἐπικυροῦσι καὶ αἱ ἐκφράσεις «θυσία, θυσιαστήριον, προσφορά, ἱερεῖον, ἱερουργία, θύειν, θυσιάζειν, ἱερατεύειν» καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων λειτουργιῶν καὶ τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσία δὲν εἶναι ἁπλῶς ἀναπαράστασις τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ πραγματικὴ θυσία, ἐν ᾗ θύτης καὶ θῦμα εἶναι αὐτὸς ὁ Κύριος, εἰ καὶ αὕτη προσφέρεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσία εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τελεσθείσῃ, διότι καὶ ἐν ταύτῃ προσφέρεται ὁ αὐτὸς ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐν Γολγοθᾷ προσενεχθείς. Ἐνῷ ὅμως διὰ τῆς θυσίας τοῦ σταυροῦ ἐπῆλθεν ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξιλεωθείσης τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θυσίας, ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ δὲν ἐπέρχεται προσθήκη τις εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ἐπαναλαμβάνεται πραγματικῶς ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Κυρίου, ὅστις ἅπαξ ἐγένετο, ἀλλὰ μυστηριωδῶς καὶ ἀναιμάκτως πρὸς μετάδοσιν ἰδίᾳ τῶν τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας καρπῶν, καὶ τῆς προσοικειώσεως αὐτῶν ὑφ' ἡμῶν.

Ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσία δὲν εἶναι μόνον θυσία εὐχαριστίας καὶ αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἱλαστήριος, διότι δι' αὐτῆς οὐ μόνον ἐκφράζομεν τὴν ἄπειρον ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς μεγάλας καὶ πολυειδεῖς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας καὶ δεόμεθα αὐτοῦ ὅπως παρέχῃ ἡμῖν ἀγαθά, ἀλλὰ καὶ ἐξιλεοῦμεν καὶ δυσωποῦμεν αὐτόν. Τὸν τριπλοῦν δὲ τοῦτον χαρακτῆρα τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίας τονίζει ἥ τε Ἁγία Γραφὴ καὶ οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Κ. Ι. Δ.

— [ΘΕΟΣ.] Ἡ *θυσία* εἶναι παγκόσμιος νόμος, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ὁποίου ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου φέρει αὐτὸν εἰς τὴν κατανόησιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς. Ὁ νόμος οὗτος πηγάζει ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ σύμπαντος, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν αὐτοπεριορισμόν, εἰς τὴν μεγάλην θυσίαν τοῦ λόγου. Ἡ θυσία ὅμως αὕτη ἀποκλείει τὸν πόνον, τοὐναντίον δὲ εἶναι μία πλήρης χαρᾶς καὶ ἀγάπης δημιουργία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἡ πραγματικὴ καὶ διαρκὴς εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀνευρεθῇ εἰμὴ εἰς τὴν ἀληθῆ δημιουργίαν (τὴν θυσίαν τοῦ ξεχωριστοῦ του ἑαυτοῦ), ἡ ὁποία τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἕνωσιν μὲ τὸ ὅλον, τὸ ὁποῖον πάλιν εἶναι δημιουργία. Π. Π. Χ.

θυσιάζω, ἀόρ. *ἐθυσίασα — ἐθυσιάσθην*· προσφέρω θυσίαν, θῦμά τι εἰς τὸν θεόν, ἄλλως *θύω*: «ὁ Μίνως ἐθυσίασεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ταῦρον»· ‖ μεταφ. δέχομαι νὰ ζημιωθῶ, ὑφίσταμαι ἀπώλειαν οἰκειοθελῶς χάριν εὐγενεστέρου τινὸς σκοποῦ: «ἐθυσίασε τὰ συμφέροντά του χάριν τῆς ἰδέας», «ἐθυσίασε τὸ μέλλον του διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν πατρίδα»· ‖ παθ. *θυσιάζομαι* μετὰ μέσης σημασίας: «αὐτὸς θυσιάζεται γιὰ μένα».

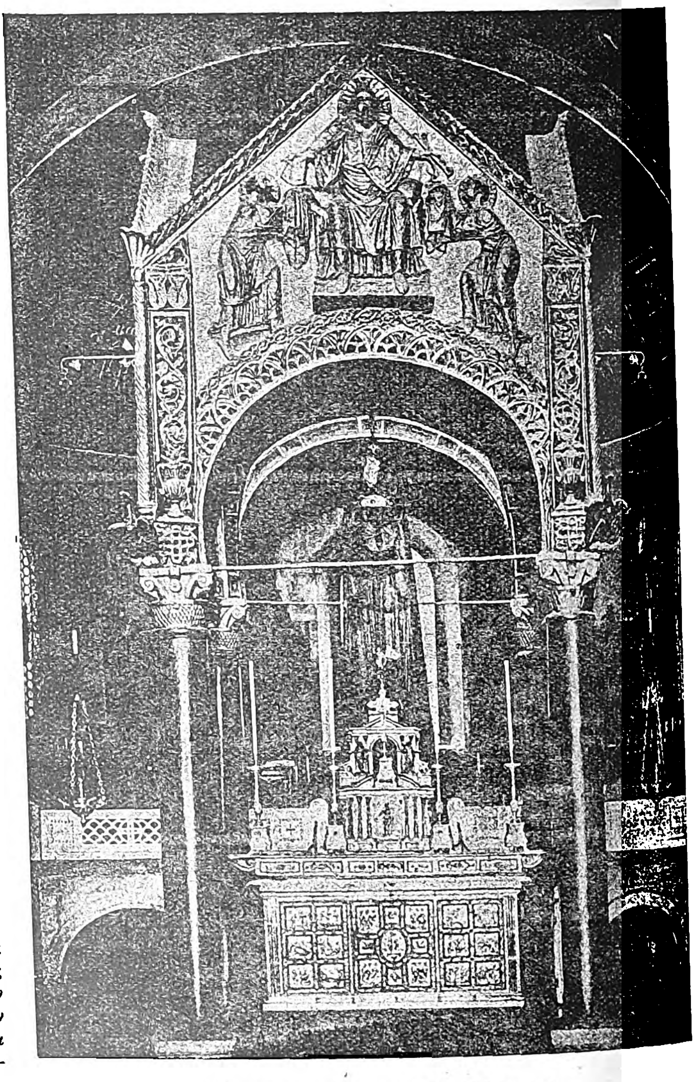

Τὸ θυσιαστήριον τοῦ Ἁγ. Ἀμβροσίου.

θυσιαστήριον (τό), *—ου*· τὸ μέρος ἐφ' οὗ τελεῖται ἡ θυσία.

— *[Ἀρχ.]* Βλ. *βωμός*.

— *[Λειτουργ.]* Τῆς λέξεως *θυσιαστήριον* ἐγένετο χρῆσις τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ο' εἰς δήλωσιν τοῦ τόπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Νῶε προσέφερε τὴν θυσίαν αὐτοῦ (Γενεσ. Η', 20) καὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων δύο θυσιαστηρίων, τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ τῶν θυμιαμάτων.

Ἐκ τῆς παρ' Ἰουδαίοις χρήσεως εἰσήχθη ἐνωρίτατα ἡ λέξις μετὰ τῆς ἀντιστοίχου αὐτῇ λατινικῆς altarium καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρήσει εἰς δήλωσιν τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐν ᾗ προσφέρεται ἡ θεία εὐχαριστία. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ (ΙΓ, 10) εἰς ἔννοιαν οὐχὶ σαφῶς καθωρισμένην, ἀφοῦ τινες τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκδέχονται αὐτὴν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὸ ἐν οὐρανοῖς θυσιαστήριον. Εὐθὺς δ' ἔπειτα ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ (ἐπιστολ. πρὸς Φιλαδελ. 4, Μαγνησ. 7, Τραλλ. 7) εἰς ἔννοιαν γενικήν πως, ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὅμως (Ἐκκλ. Ἱστορ. Χ, 4, 44) χρησιμοποιεῖται ρητῶς εἰς δήλωσιν τῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Τύρου ἁγίας Τραπέζης καὶ τῶν καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον ἀνεγερθέντων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίων.

Ἐνίοτε ἡ λέξις *θυσιαστήριον* χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς δήλωσιν ὁλοκλήρου τοῦ χώρου, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα, τοῦ ἄλλως καλουμένου *ἁγίου Βήματος*. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— *[Τεχν.]* Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχον *θυσιαστήρια*, διότι οἱ βωμοὶ ἦσαν τότε, κατὰ τὸν Ὠριγένη, «ἡ καρδία ἑκάστου Χριστιανοῦ», ἡ δὲ θεία εὐχαριστία ἐγίνετο τότε ἐπὶ κινητῆς ξυλίνης τραπέζης, ἕνεκα τῶν διωγμῶν. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν ὅμως τούτων ἤρχισε καὶ ἡ μονιμωτέρα κατασκευὴ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἤδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον πλέον λίθινα θυσιαστήρια, ὡς ἀφίνει νὰ ὑποθέσωμεν ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Τὸ σχῆμα τοῦ θυσιαστηρίου κατ' ἀρχὰς ἦτο κοινὴ τράπεζα, στηριζομένη συνήθως ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν, σπανιώτερον δὲ ἐπὶ ἑνός, δύο καὶ πέντε καὶ ἐτοποθετεῖτο μεταξὺ τοῦ ἱερατείου καὶ τοῦ λαοῦ. Βραδύτερον ὅμως, ἕνεκα τῆς συνηθείας νὰ τοποθετῶνται ἐπ' αὐτῶν καὶ ἱερὰ λείψανα μαρτύρων, τὸ τραπεζοειδὲς θυσιαστήριον μετεβλήθη εἰς κιβωτιοειδές, ἐπενδυόμενον μὲ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα, ὡς ἀναφέρουσι τὰ κείμενα τοῦ Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνος καὶ ὡς φανερώνει τὸ διατηρούμενον εἰσέτι θυσιαστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου τοῦ Μιλάνου (Θ' αἰών). Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν ὁριστικὴν ἐπισημοποίησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὸ θυσιαστήριον λαμβάνει πλέον τὸν τελειότερον τύπον, καθιστάμενον μόνιμον ἵδρυμα καὶ οὐσιῶδες μέρος τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, ἀντάξιον εἰς μέγεθος καὶ διακόσμησιν πρὸς τὰ μεγαλοπρεπῶς καὶ πλουσίως κεκοσμημένα χριστιανικὰ τεμένη. Τὸ θυσιαστήριον ἦτο τώρα λιθίνη πλάξ, στηριζομένη ἢ ἐπὶ στερεᾶς μάζης ἢ ἐπὶ τεσσάρων ἢ καὶ περισσοτέρων κιόνων καὶ ἐτοποθετεῖτο ἐν τῇ κεντρικῇ ἀψῖδι τοῦ βήματος. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ὑπῆρχε μικρὸν κι-

Digitized by Google

βώτιον, ἄλλοτε μὲν προωρισμένον διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν ἱερῶν λειψάνων, νῦν δὲ διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ ἁγίου ἄρτου, ἐξ οὗ καὶ «Ἀρτοφόριον». Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας καὶ ἐπὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐκρέματο ἐπίσης ἄνωθεν τοῦ θυσιαστηρίου, οἱονεὶ ὡς ὀροφὴ αὐτοῦ, ἓν τετράγωνον ὕφασμα, τὸ «Κιβώριον», τὸ ὁποῖον ὅμως εἰς μεγάλους καὶ πλουσίους ναοὺς κατεσκευάζετο ἀπὸ ξύλον ἐπενδυόμενον ἢ διὰ μετάλλου ἢ διὰ μαρμάρου καὶ στηριζόμενον, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὑπὸ τεσσάρων κιόνων.

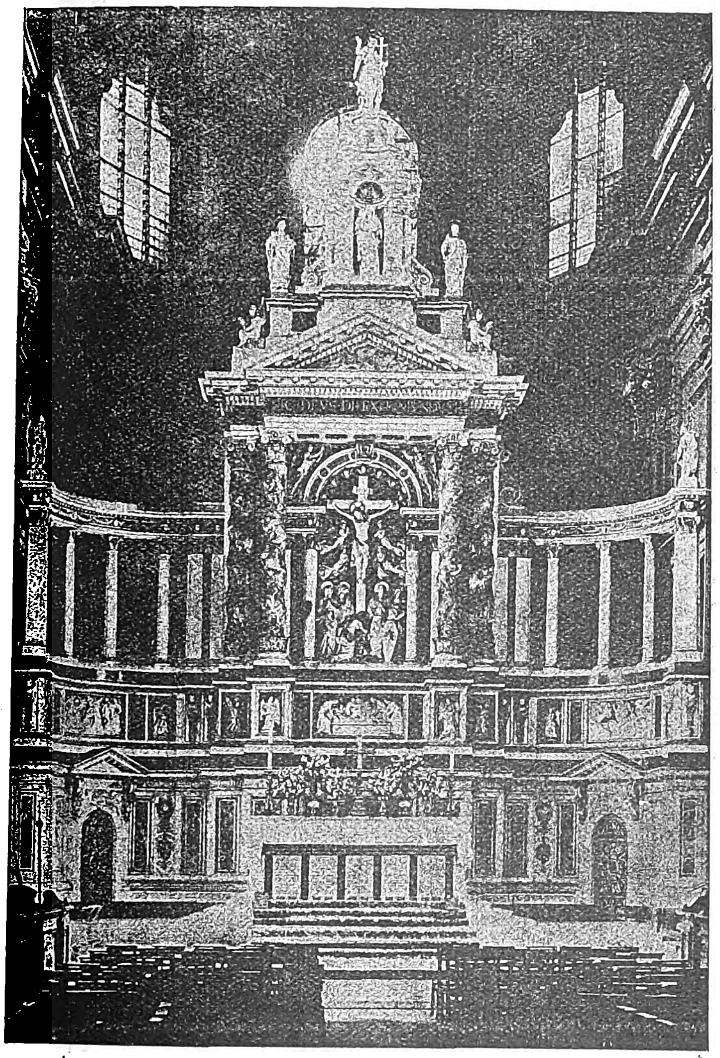

Τὸ θυσιαστήριον τοῦ Ἁγίου Παύλου τοῦ Λονδίνου.

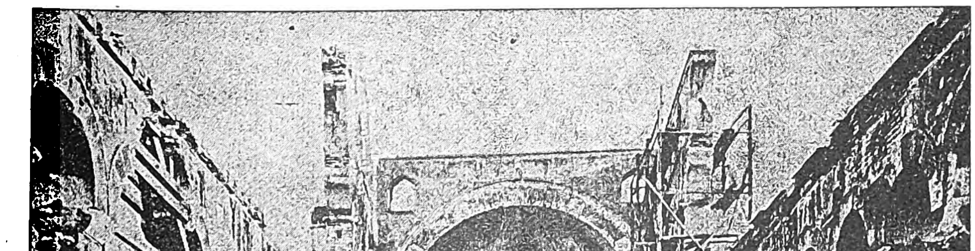

Ἀψὶς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης.

Ὑπέρκαλον εἰς ἀρχιτεκτονικὴν ὡραιότητα καὶ πλουσίαν διακόσμησιν ἦτο τὸ ἐκ χρυσοῦ θυσιαστήριον τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. Ἄνωθεν τοῦ θυσιαστηρίου ἐξηπλοῦτο, ἐν εἴδει κιβωρίου, θόλος φέρων παμμέγιστον χρυσοῦν σταυρὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τεσσάρων ἀργυρῶν κιόνων ἐξαισίως πεποικιλμένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lowerie*, Christian Art and Archaeology New-York (the Macmillan Company, 1901).—*Ch. Bayet*, L'art Byzantin Paris (A. Zuentin).—*C. Kaufmann*, Handbuch der Christlichen Archaeologie Paderborn (F. Schöningh, 1913).—*O. Dalton*, Byzantine art and Archaeology Oxford (Clarendon Press, 1911).—*J. Braun*, Der Christliche Altar München Guenther Koch 1925).

Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

θυσιαστὴς (ὁ)· ὁ ἐκτελῶν τὴν θυσίαν ἄλλου τινός, ὁ ἀποφασίζων τὴν θυσίαν, ὁ θύτης.

Θυσσαγέται (οἱ). Σκυθικὸς ἢ Σαρματικὸς νομαδικὸς λαὸς ἀποζῶν ἐκ τοῦ κυνηγίου. Η χώρα ἣν κατῴκει ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς περιφερείας τῶν ρωσικῶν πόλεων Οὔφα καὶ Ὀρεμβούργ, πρὸς τὰ ΝΔ τῶν Οὐραλίων ὀρέων. Κατά τινας ἀπόγονοι τῶν Θυσσαγετῶν θεωροῦνται οἱ Βογοῦλοι ἢ Βογουλῖτσοι.

Α. Θ. Σ.

Θύσσος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαιοτάτη θρᾳκικὴ πόλις ἐπὶ τῆς χερσονήσου Ἀκτῆς (Ἄθω). Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ. Κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγους ἔκειτο μεταξὺ τῶν σημερινῶν μονῶν Ζωγράφου καὶ Δοχειαρίου, κατ' ἄλλους δ' ἔκειτο παρὰ τὴν θέσιν τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἐπὶ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἐπὶ βραχώδους λόφου 20 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ὑπέστη τὴν κοινὴν τύχην ὅλων τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς, ὑποχρεωθεῖσα νὰ προσφέρῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ξέρξην κατὰ τὴν διώρυξιν τοῦ παρὰ τὴν Σάνην ἰσθμοῦ. Μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ἐγένετο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ὁποίων παρέμεινε μέχρι τοῦ 423 π. Χ., ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Βρασίδα, στρατηγοῦ τῶν Λακεδαιμονίων. Μετὰ τρία ἔτη κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Διατῶν ἐγένετο καὶ πάλιν σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους κατέβαλε τὸν λεγόμενον «θρᾴκιον φόρον». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀγνοεῖται ἡ τύχη αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

θυτέος, —α, —ον· ὁ ἄξιος νὰ θυσιασθῇ.

θύτης (ὁ), θηλ. *θύτις*, —ιδος· ὁ θύων, ὁ προσενεγκὼν τὴν θυσίαν || μεταφ. ὁ ἐξαναγκάσας τινὰ νὰ ὑποστῇ ζημίαν ἢ ἀπώλειαν: «Ἰδοὺ ὁ θύτης, ἰδοὺ καὶ τὸ θῦμά του».

θύω, *ἀόρ.* *ἔθυσα*· προσφέρω θυσίαν, θυσιάζω, τελῶ ἑορτὴν μετὰ θυσιῶν: «ἅπασα ἡ Ἀσία θύει καὶ ἑορτάζει τὰ γενέθλια τοῦ βασιλέως» || «θύω διαβατήρια, — σωτήρια, — εὐχαριστήρια» θυσιάζω ἐπὶ τῇ διαβάσει, — ἐπὶ τῇ διασώσει || φράσ. «ἔθυσε καὶ ἀπώλεσε» μεγάλας ἀκολασίας διέπραξε || «θύει εἰς τὸν Βάκχον» πίνει οἶνον, μεθύσκεται συχνά || «θύει εἰς τὴν Ἀφροδίτην» εἶναι ἔκδοτος εἰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις.

Θυωναῖος, καὶ **Θυωνεὺς** [*Μυθολ.*]. Ἐπώνυμον τοῦ Διονύσου ἐκ τῆς μητρός του Θυώνης. Παρὰ τοῖς Ροδίοις ἐκαλεῖτο *Θυωνίδας*.

Θυωναῖος. Υἱὸς τοῦ Διονύσου καὶ βασιλεὺς τῆς Χίου, πατὴρ δὲ τοῦ Θόαντος, βασιλέως τῆς Λήμνου. ΚΑΨ.

Θυώνη *Μυθολ.*].—1) Ἕτερον ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Διονύσου Σεμέλης, ὀνομασθείσης Θυώνης, ὅτε ὁ υἱὸς αὐτῆς νικήσας τοὺς θεοὺς τοῦ Ἅδου μετέφερε ταύτην ἀπὸ τὰ ὑπόγεια σκότη εἰς τὸ οὐράνιον φῶς τοῦ Ὀλύμπου. Ἀπὸ τότε, Μαινὰς αὐτὴ γενομένη, κατέστη ἀχώριστος σύντροφος τοῦ υἱοῦ της. —2) Τροφὸς τοῦ Διονύσου, καλουμένη καὶ Θυάνα.

θυώνη (ἡ) (Thyone) [*Ζωολ.*]. Γένος ἐχινοδέρμων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ὁλοθουρίων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ὁλοθουριδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα ἱκανοῦ μεγέθους, ἀπαντῶντα εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας. Δ. Ν. Π.

Θώης, ἢ *Θοές*, ἢ *Θαῖνος*. Βασιλεὺς τῆς Αἱμὰθ πόλεως τῆς Συρίας, ὅστις μαθὼν ὅτι ὁ Δαυῒδ ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Δαμασκοῦ Ἀδαδέζερ ἔστειλεν εἰς αὐτὸν συγχαρητήρια καὶ δῶρα διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰωράμ.

Θὼθ [*Αἰγυπτ. Μυθολ.*]. Ὁ ὕπατος τῶν θεῶν τῆς Ἑρμουπολιτικῆς ἐννεάδος, ἥτις προῆλθεν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τοῦ Θώθ. Σύζυγός του ἐγένετο ἡ *Μᾶ-τ*, συμβολίζουσα τὴν ἐν τῷ ὑλικῷ καὶ ἠθικῷ κόσμῳ ἐνυπάρχουσαν ἔννομον ἁρμονίαν καὶ τάξιν, ἤτοι τοὺς νόμους «τοὺς δι' αἰθέρα τεκνωθέντας, ὧν οὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη». Καὶ τοῦτο διότι ὁ Θὼθ ἦτο σεληνιακὸς θεός, ἡ δὲ σελήνη παρουσιάζει διὰ τῶν περιοδικῶν τῆς φάσεων τὸν τύπον τῆς ἐννόμου ἁρμονίας. Οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἑρμῆν, ἂν καὶ ὁ ταυτισμὸς οὗτος δὲν ἦτο λίαν εὔστοχος. Κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ φαραὼ ὁ Θὼθ θέτει εἰς κοινωνίαν τὸν οὐρανὸν μετὰ τῆς γῆς, αὐτὸς θέτει εἰς σύνδεσμον τὴν ἐν τῷ παρελθόντι ζωὴν πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι. Δημιουργὸς τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς γραφῆς καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἱστορίας, διασῴζει τὴν μνήμην τῶν ἐκλειψάντων, ἐγγράφει τὸ ὄνομα τοῦ φαραὼ τοῦ μέλλοντος νὰ γεννηθῇ ἐκ τοῦ Ἄμμωνος καὶ τῆς βασιλίσσης καὶ οὕτως ἡ βασιλικὴ προσωπικότης ὑφίσταται ἅμα τῇ ἐνσαρκώσει καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως. Πλὴν τούτων ὁ Θὼθ εἶναι ψυχοπομπός. Παρίσταται συνήθως ἰβιοκέφαλος ἢ ὡς ὁλόκληρος Ἶβις, φέρει δὲ ἡμισέληνον εἰς τὸ μέτωπον. Πλὴν τῆς ἴβιος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς αὐτὸν ὁ κυνοκέφαλος. Εἰς τὴν ὀσιριακὴν ὑπόθεσιν ἐμφανίζεται ὡς φίλος τοῦ Ὀσίριδος καὶ τοῦ Ὥρου. Παρέσχε τὴν νίκην εἰς τὸν ἥλιον κατὰ τοῦ σκότους καὶ τέλος συνεφιλίωσε τὸν Ὧρον πρὸς τὸν Σέτ, ἢ τὸν ἥλιον πρὸς τὸ ἔρεβος, χαράξας τὰ σύνορα αὐτῶν, ὡς θεὸς ρυθμιστὴς καὶ μετρητής.

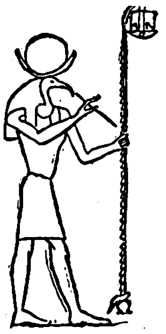

Θώθ.

Κατὰ τὰς ἐν τῷ ναῷ ἐνδείξεις τοῦ φαραὼ πρὸς τὸν θεὸν-πατέρα του, ὁ φαραὼ ἀνέμενεν εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ ἀσύλου γυμνόπους, ὅπου ὑφίστατο τοὺς καθαρμοὺς ὑπὸ τοῦ Θὼθ καὶ τοῦ Ὥρου καὶ παρεδίδετο εἰς τὰς θεὰς τοῦ Νότου καὶ τοῦ Βορρᾶ (Ἄνω καὶ Κάτω Αἰγύπτου), αἵτινες τὸν ἐστεφάνωνον καὶ τὸν ἠσπάζοντο. Ὁ ὑπέρτατος θεὸς ἦτο ἀσύλληπτος, διότι ἠγνοήθη καὶ τὸ ὄνομά του καὶ ἡ μορφή του: «Τὸ ὄνομά μου, λέγει ὁ Ρᾶ, ἐπροφέρθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου καὶ ὁ γεννήτωρ μου ἔκρυψε τοῦτο εἰς τοὺς κόλπους μου διὰ νὰ διαφεύγω τὴν ἐπίδρασιν τῶν μάγων». Μόνη ἡ Ἶσις κατώρθωσε νὰ τὸ ὑποκλέψῃ καὶ ἐκ τούτου ἠδυνήθη νὰ καταρτίσῃ τὴν μαγικήν της φαρμακολογίαν. Διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅμως τὸ μόνον μέσον νὰ γνωσθοῦν τά τε ὀνόματα καὶ αἱ ἐπικλήσεις ἦτο ἡ γνῶσις τῶν εἰς τὰ βιβλία τοῦ τρισμεγίστου Θὼθ ἀναγραφομένων, διότι οὗτος ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν σοφός, ὁ κύριος τῶν θείων λόγων, ὁ κύριος τῶν θείων γραφῶν. Τὰ ἑρμητικὰ βιβλία ἦσαν ἔργον του. Ἔγραφε τὰ ὀνόματα, τὴν ἱεραρχίαν, τὰς ἰδιότητας πραγμάτων καὶ ὄντων, τὰς ἐπικλήσεις αἱ ὁποῖαι ὑποτάσσουν τοὺς θεούς. Εἰς τὸ περίφημον «Βιβλίον τῶν νεκρῶν» κεφάλαια γεγραμμένα ἀπὸ τὸν Θὼθ ἠσφάλιζον ἀλώβητον τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀκίνδυνον τὴν πολυκίνδυνον δι' Ἅδου πορείαν τοῦ θανόντος. Ἀκόμη καὶ διὰ τὴν δευτέραν κρίσιν

Digitized by Google

ἐνώπιον τοῦ Ὀσίριδος τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει τὰ μέσα τῆς εὐτυχοῦς δοκιμασίας.

Ὅταν ὁ Ὧρος ἐβασίλευσεν εἰς Νουβίαν, πρῶτον ὠργάνωσε καλῶς τὴν αὐλήν του. Ὁ ἴδιος προσέλαβε τὸ ὄνομα Χαρμακῆς (Χαρμαχουΐτῆ), προσέλαβεν ὑπουργοὺς καὶ κατήρτισε στρατὸν καὶ στόλον ἐν τῷ Νείλῳ ὑπὸ ἀρχιστράτηγον τὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Χαρχουδιτῆ. Ὁ Θὼθ θεὸς καὶ αὐτὸς καὶ εὑρέτης τῶν γραμμάτων, ἐγνώριζεν ἄριστα τὴν γεωγραφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀριθμητικήν. Ἱστοριογράφος τῆς αὐλῆς τοῦ Ὥρου, ἐπεφορτίσθη διὰ διατάγματος τὴν συγγραφὴν τῶν νικῶν τοῦ κυρίου του καὶ νὰ εὑρίσκῃ δι' αὐτὸν ἑκάστοτε ὀνόματα ἠχηρὰ καὶ ἐντυπωτικά, ὅπως ἐμπρέπει εἰς αὐλικόν. Καὶ εὗρε τὴν εὐκαιρίαν, διότι τῷ 363 ἔτος τῆς βασιλείας του ὁ Ὧρος κατέπλευσε τὸν Νεῖλον καὶ ἐνίκησε τὸν Σὲτ καὶ καθυπέταξε τὴν χώραν. Εἰς τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Θὼθ οἱ ζῶντες καὶ περιλειπόμενοι μετέβαινον εἰς τοὺς τάφους τῶν οἰκείων των καὶ ἔκαμνον προσφοράς, διὰ νὰ μὴ στερηθοῦν οὗτοι τῆς χαρᾶς τῶν ἐν τῷ Ἅδῃ. Εἰς τὸ «Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος», τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Πλούταρχον, ἐξηγεῖται ἡ προσθήκη τῶν πέντε ἐπαγομένων ἡμερῶν εἰς τὸ ἐκ 360 ἡμερῶν ἀτελὲς ἔτος, προσθήκη γενομένη εἰς προϊστορικοὺς χρόνους ὡς ἑξῆς: Ἡ Ῥέα (Νουΐτ) εἶχε σχέσεις μυστικὰς μετὰ τοῦ Κρόνου (Γκαμποῦ), ἀντελήφθη δὲ ταύτας ὁ ἥλιος (Ρᾶ) καὶ ἀπήγγειλε κατ' αὐτῆς κατάραν νὰ μὴ γεννᾷ οὔτε εἰς μῆνα οὔτε εἰς ἔτος. Ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς (Θώθ), ὅστις ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς τὴν ἔνοχον, ἔπαιξε τοὺς πεσσοὺς μετὰ τῆς Σελήνης καὶ ἐκέρδησεν ἀπ' αὐτὴν τὸ ἑξηκοστὸν ἑκάστης ἡμέρας, ἐξ ὧν ἀπετέλεσε πέντε ἡμέρας, τὰς ὁποίας προσέθηκεν εἰς τὰς τριακοσίας ἑξήκοντα τοῦ ἔτους. Μικρά τινα ἀποσπάσματα τῶν βιβλίων τοῦ τρισμεγίστου Ἑρμοῦ σῴζονται εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Στοβαίου καὶ ἄλλων. Συγγραφεῖς τινες θεωροῦσι ταῦτα ὡς μεταχριστιανικὰ ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος αὐτῶν πρὸς τὰ ἔργα τῶν νεοπλατωνικῶν. Γ. Λ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

Θὼθ *['Αρχ.]*. Ὁ πρῶτος μὴν τῶν Αἰγυπτίων (βλ. λ. *ἡμερολόγιον* τ. ΙΒ' σ. 271α καὶ ἑξῆς).

Θωθμές, ἢ ***Θώθμουσις.*** Βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου (βλ. λ. *Θούθμωσις*).

Θωθχοτποῦ. Φαραὼ τῆς Β' δυναστείας, περὶ οὗ οὐδὲν γνωρίζομεν, ὅπως ἄλλως τε καὶ περὶ ὅλων τῶν φαραὼ τῆς δυναστείας ταύτης, ἀφοῦ καὶ ὁ Μανέθων ἀραιούς τινας μύθους συνέλεξε περὶ αὐτῶν. Ἡ πυραμίς του ἀνευρέθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Σακχαράν.

Θωΐδης, ἢ ***Τσακάλογλους, Θεόδωρος.*** Ἕλλην μουσικὸς καὶ ἱερωμένος γεννηθεὶς ἐν Βίγᾳ τῆς Μ. Ἀσίας τῷ 1872. Ἠσχολήθη μὲ τὴν θεωρίαν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ ὑπῆρξε συνεργάτης τῆς «Φόρμιγγος». Μέχρι τοῦ 1924 ἐδίδασκε τὴν θεωρίαν, ὀρθογραφίαν καὶ μελοποιίαν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ συλλόγου. Ἐλθὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1925 ἤρχισεν ἐκδίδων τὸ μουσικὸν περιοδικὸν «Μουσικὸς Κόσμος». Ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς «Μουσικοῖς Χρονικοῖς» ἐδημοσίευσε ποικίλας μουσικὰς ἐργασίας. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

Θωκνία *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Κάτ. (1928) 401. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Βρωμοσέλα*.

θῶκος (ὁ)· κάθισμα, ἕδρα ἐξαίρετος, διακρινομένη τῶν ἄλλων: «βασιλικοὶ θῶκοι», τὰ ἐν τῷ σταδίῳ ἰδιαίτερα καθίσματα τῶν βασιλέων, «προεδρικὸς θῶκος» τὸ ἐξέχον κάθισμα τοῦ προέδρου.

Θωκύωδις. Ἓν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Αἱμιμόντου τῆς Θρᾴκης ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ κτισμ. IV, 11). Α. Θ. Σ.

Θωλὰ *[Βιβλ.]*. Κριτὴς τοῦ Ἰσραήλ, ὅστις κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς Ἰσσάχαρ καὶ ἐνεφανίσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβιμέλεχ «τοῦ σῶσαι τὸν Ἰσραὴλ» ἀπὸ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν ἐχθρῶν. Ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ εἴκοσι τρία ἔτη (Κριτῶν ι' 1—3). Π. Ι. Μ.

Θωμαδιανοῦ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ἐμπάρου τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου. Κάτοικοι (1928) 100.

Θωμαζαῖος (Tommaseo), ***Νικόλαος.*** Ἰταλὸς πολιτικὸς καὶ λόγιος (βλ. λ. *Τομμαζέο*).

Θωμάζιος (Thomasius)· βλ. *Θωμάσιος*.

Θωμαΐ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 812. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Τουρσουλάρ*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Ἀλήφακα* (κάτ. 151), *Γούνιτσα* (κάτ. 542) καὶ *Κουτσόχερον* (κάτ. 343).

Θωμαΐδης. Ἕτερον ἐπίθετον ὑφ' ὃ ἐφέρετο ὁ Ἐμμ. *Ξάνθος* (βλ. λ.) κατὰ τὸ κρυπτογραφικὸν λεξικὸν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

θωμαϊκός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Θωμᾶν, ὁ τοῦ Θωμᾶ, ὁ ἀπό τινος Θωμᾶ ἔχων τὴν ἀρχήν.

Θωμαῖος (Thomaeus), ***Λεώνικος.*** Ἰταλὸς φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1446 ἐν Βενετίᾳ καὶ διδάξας ἐν Παδούῃ. Προσεπάθει νὰ συμφιλιώσῃ τὰ ἀριστοτελικὰ καὶ τὰ πλατωνικὰ δόγματα καὶ ἀπεδέχετο ὡς ἀρχὴν τῆς κινήσεως τὸν νοῦν ἢ τὸ πνεῦμα, ὡς ἐμφύτους ἐννοίας τὰς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος καὶ ὡς ὀρθὴν τὴν διδασκαλίαν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. —Ω.

Θωμαΐς, ***ἁγία.*** Χριστιανὴ ζήσασα κατὰ τὸν Ε' πιθανῶς αἰῶνα καὶ φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ της, διότι δὲν ἐνέδωκεν εἰς τοὺς ἀσελγεῖς σκοπούς του. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 14 Ἀπριλίου μετὰ μαρτυρολογίου.

Θωμαϊσταὶ (οἱ)· βλ. *Θωμισμός*.

θωμαΐτης (ἐνν. ***τρίκλινος***). Ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν πατριαρχείων, ἐκτισμένον ἐπὶ λιθοκτίστων καμαρῶν, ἐν μιᾷ τῶν εὐρυχώρων αἰθουσῶν τοῦ ὁποίου συνεδρίαζεν ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸν πατριάρχου Θωμᾶ τοῦ Α'. Ὁ τρίκλινος οὗτος, ὃν ὁ ἱστορικὸς Ζωναρᾶς καλεῖ μέγαν, καεὶς κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 790 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' (780—797), ἀνῳκοδομήθη κατόπιν, ἀφοῦ συνοδικαὶ πράξεις τοῦ 1092 καὶ τοῦ 1143 μνημονεύονται γενόμεναι ἐν τῷ τρικλίνῳ τούτῳ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1203 ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠρημώθη, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ τρίκλινος οὗτος. Ε. Γ. Π.

Θωμᾶς. Ἀραμαϊκὸς τύπος (*Thoma*) τοῦ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος *Thaom* (=δίδυμος), ὅπερ ἔφερεν εἷς τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, καταγόμενος, πιθανώτατα καὶ αὐτός, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποστόλων, ἐκ Γαλιλαίας. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς καταλόγους τῶν εὐαγγελίων ὁ Θωμᾶς ἀποτελεῖ ζεῦγος μετὰ τοῦ Ματθαίου, ἐνῷ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μετὰ τοῦ Φιλίππου (α' 13). Κατὰ παλαιάν τινα, πιθανωτάτην δέ, παράδοσιν, ἦτο πράγματι δίδυμος ὁ Θωμᾶς μετά τινος ἀδελφῆς *Λυσίας* ὀνόματι καὶ δὲν θὰ ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δι' ἠθικοὺς λόγους (οἱονεὶ ὡς δίψυχος). Κατὰ δὲ τὸν Εὐσέβιον (Ἐκκλ. ἱστ. Α' 13, 5) τὸ ὄνομά του ἦτο *Ἰούδας*, ὡς ὀνομάζεται καὶ ἐν ταῖς ἀποκρύφοις Πράξεσι τοῦ *Θωμᾶ* (βλ. λ.), ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ταυτισθῇ πρὸς Ἰούδαν, τὸν λεγόμενον ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου (*Ματθ.* ιγ' 55) καὶ νὰ συσχετισθῇ πρὸς τοῦτο καὶ ἡ ὀνομασία *Δίδυμος* (*Ἰωάν.* ια' 16 κλπ). Κατὰ τὰς μοναδικὰς ἀσφαλεῖς πληροφορίας, ἃς ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἔχομεν περὶ αὐτοῦ, ὁ Θωμᾶς ἔτρεφεν ἀγάπην θερμὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν (*Ἰωάν.* ἔ. ἀ.: «ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ»), ἦτο δ' ἐκ τῶν ἐρευνητικῶν ἐκείνων φύσεων, αἵτινες ζητοῦσι νὰ ἔχωσι πάντοτε σαφεῖς καὶ συγκεκριμένας παραστάσεις καὶ ἁπτὰς ἀποδείξεις περὶ ἐκείνων εἰς ἃ πιστεύουσιν. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μικρὸν πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐρώτησις αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνον: «Κύριε, οὐκ οἴδαμεν ποῦ ὑπάγεις καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι» (*Ἰωάν.* ιδ' 5), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπιδειχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς ἀναστάσεως ἐκείνου δυσπιστία καὶ ἡ ἀξίωσις ὅπως προτοῦ πιστεύσῃ «ἴδῃ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλῃ τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλῃ τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν» (αὐτ. κ' 24). Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, εἰς ὃν ὀφείλομεν πάσας τὰς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θωμᾶ πληροφορίας ταύτας, ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ὅστις εἶπε τότε εἰς τὸν Θωμᾶν: «Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός». Τότε δὲ ἀπεκρίθη ὁ Θωμᾶς καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου». (κ' 27—29). Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος δράσεως τοῦ Θωμᾶ ἔχομεν μόνον ἐξωβιβλικὰς εἰδήσεις. Οὕτως κατὰ παλαιοτάτην παράδοσιν, ἀπαντῶσαν ἤδη παρὰ τῷ Ὠριγένει (*Εὐσ.* Ἐκκλ. Ἱστ. Γ' α. *Σωκρ.* Ἐκκλ. Ἱστ. α' 19) ὁ Θωμᾶς ἐκήρυξεν ἐν Παρθίᾳ, κατὰ τὸν Ἱερώνυμον ἐν Περσίᾳ, κατὰ δὲ τὸν Ρουφῖνον καὶ ἄλλους ἐτάφη ἐν Ἐδέσσῃ. Κατὰ μεταγενεστέρας δὲ εἰδήσεις, αἵτινες κατὰ τὸν Dahlmann (Indische Fahrten II 1908 σελ. 150 ἑξ.) εἶναι πολὺ πιθαναί, ὁ Θωμᾶς ἐκήρυξεν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις (*Γρηγ. Ναζιανζ.* Λόγος ΚΕ' κατὰ Ἀρειανῶν, *Ἀμβροσ.* εἰς Ψαλμ. 45,10, *Ἱερων.*, Ἐπιστ. 59 κ.λ.π.), ἐκεῖ δὲ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν Μαρτυρολόγιον ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον (ἐν Μελιαποὺρ παρὰ τὴν Μαδράς), λογχισθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀπίστου βασιλέως τῆς χώρας. Ἐκεῖθεν μετεκομίσθη τὸ λείψανόν του εἰς Ἔδεσσαν, ὁπόθεν βραδύτερον μετεκομίσθη δῆθεν εἰς Ὀρτόναν τῆς Ἰταλίας. Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις ἐκ παλαιοτάτων χρόνων κατοικοῦντες Σύροι ἢ μᾶλλον Πέρσαι Χριστιανοί, οἱ λεγόμενοι *Χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ*, θεωροῦσι τὸν ἀπόστολον τοῦτον ὡς ἱδρυτὴν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν μὲν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἄγεται τῇ 6 Ὀκτωβρίου, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ τῇ 21 Δεκεμβρίου. Π. Ι. Μ.

— *[Τέχν.]* Ὁ ἀπόστολος *Θωμᾶς*, παρὰ τὴν ἰδιότητά του ὡς μαθητοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀπησχόλησεν ἰδίῳ τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐπεισοδίου τῆς δυσπιστίας του εἰς τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως. Μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ παραστάσεων τοῦ Θωμᾶ καταλέγονται: ἡ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης (παρὰ τὸν κεντρικὸν τροῦλλον), ἡ ἐν τῇ Μονῇ Δαφνίου καὶ ἡ ἐν τῷ Ὁσίῳ Λουκᾷ τῆς Φωκίδος. Πλήρης κινήσεως καὶ ζωηρᾶς ἐκφράσεως εἶναι καὶ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, θέτοντος τὴν χεῖρα εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἁγίῳ Μάρκῳ τῆς Βενετίας. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ, ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν, συχνάκις ἀπαντᾷ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ. Ἐμφανίζεται δ' οὗτος εἴτε ἐν τῇ συνάξει τῶν 12 ἀποστόλων, ἔνθα συνήθως ἀριθμεῖται δωδέκατος, εἴτε ἐν τοῖς κυριωτέροις ἐπεισοδίοις τοῦ βίου του, ἐν οἷς ἐξέχουσαν κατέχουσι θέσιν ἡ ψηλάφησις καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν κοίμησίν της προσφορὰ τῆς τιμίας της ζώνης. Μεταξὺ τῶν σχετικῶν ἔργων λίαν ἀξιομνημόνευτα εἶναι τὰ ὀφειλόμενα εἰς τούς: Δομένικον Γκιρλαντάγιο (Ἅγιος Νικόλαος Φλωρεντίας), Φρὰ Παολίνο ντὰ Πιστόγια (Ἀκαδημία Καλῶν Τεχνῶν Φλωρεντίας), Λούκα ντελὰ Ρόμπια (ἀνάγλυφον εὑρισκόμενον ἐν τῇ αὐτῇ Ἀκαδημίᾳ), Ρούμπενς, Βὰν Ντάϊκ, Γκουερτσῖνο, Καλαμπρέζε, Μαντζιάνο, Σαλβιάτι, Καραβάτζιο (Πινακοθήκη Τζιουστινιάνι), G. Honthorst (Μουσεῖον Μαδρίτης), Β. Στρότσι (Γένουα), Χερρέρα τὸν πρεσβύτερον, Ρέμπραντ, Ἀννίβαν Καρράτσι, Εὐστάθιον Λὲ Συέρ, Κάρ. Μαράττε, Σαλβατὼρ Ρόζα, Τισιανόν, Σάντι ντὶ Τίτο, Ἀλ. Βερονέζε, Α. βὰν ντὲρ Βέλφφ. Ἀξιοσημείωτον εἶναι καὶ ἓν τρίπτυχον τῆς παλαιᾶς φλαμανδικῆς σχολῆς (Μουσεῖον Βρυξελλῶν), ἐν ᾧ εἰκονίζονται διάφορα ἐπεισόδια ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, ἔτι δὲ μερικὰ νεώτερα ἔργα, ὡς τὰ τοῦ Ἀλ. Μασσὸν (1839), τοῦ Α. Στοῦρλερ (1844), τοῦ Ὄγκ Φουρὰν (1842) καὶ τέλος ἓν σχεδίασμα τοῦ Εὐγενίου Ντελακρουᾶ. Ι. Μ. Π.

Ἅγιος Θωμᾶς κατὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ Ραφαήλ.

— **Θωμᾶ, *Ἀποκάλυψις τοῦ —*** · βλ. λ. *ἀποκαλύψεις* χριστιανικαὶ ἀπόκρυφοι.

— **Θωμᾶ *εὐαγγέλιον*** *['Απόκρυφ. φιλολογ.]*. Ἀπόκρυφον εὐαγγέλιον διασωθὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ δύο ἐκδόσεις, μείζονα καὶ ἐλάσσονα, ἔτι δὲ καὶ ἐν λατινικῇ μεταφράσει, ἥτις ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ κείμενα, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν συριακῇ μεταφράσει. Τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, ὅπερ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους χειρογράφοις φέρεται ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφὰς («παιδικὰ τοῦ Κυρίου» «Θωμᾶ Ἰσραηλίτου φιλοσόφου ῥητὰ εἰς τὰ παιδικὰ τοῦ Κυρίου», «σύγγραμμα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ περὶ τῆς παιδικῆς ἀναστροφῆς τοῦ Κυρίου» κλπ.) μνημονεύεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου καὶ τοῦ Ἱππολύτου, μαρτυρούντων ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν Οὐαλεντινιανῶν αἱρετικῶν ἢ ὑπὸ τῶν Νaασσωνῶν, ἐπίσης δὲ ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους, θεωροῦντος αὐτὸ ὡς ἀπόκρυφον, καὶ ὑπὸ τῶν Εὐσεβίου καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, θεωρούντων αὐτὸ ὡς ἔργον αἱρετικῶν. Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τούτῳ ἐμφανίζεται Θωμᾶς ὁ

Digitized by Google

Ἰσραηλίτης ἀναγγέλλων εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοὺς «τὰ παιδικὰ καὶ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ». Οὕτω διηγεῖται διάφορα γελοῖα καὶ αὐθάδη θαύματα, τελεσθέντα δῆθεν ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν, π. χ. ὅτι ἔπλασεν ἐκ πηλοῦ στρουθία, ἅτινα ζωοποιήσας κατέπληξε τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι κατηράσθη τὸν υἱὸν τοῦ γραμματέως Ἄννα καὶ ἐξηράνθη ὡς τὸ δένδρον, ὅτι κατηράσθη καὶ ἄλλο παιδίον καὶ ἀπέθανε, γεγονότα ἅτινα προεκάλεσαν ἐπιπλήξεις τοῦ Ἰωσὴφ ἐκ μέρους τῶν γονέων τῶν παιδίων ἐκείνων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐτυφλώθησαν· ὅτι ὁ Ἰησοῦς παραδοθεὶς εἰς διδάσκαλόν τινα Ζακχαῖον ὀνόματι πρὸς ἐκμάθησιν γραμμάτων, ἤρχισεν αὐτὸς νὰ διδάσκῃ ἐκεῖνον πρὸς μεγάλην αὐτοῦ κατάπληξιν· ὅτι παραδοθεὶς καὶ εἰς ἄλλους διδασκάλους τὰ αὐτὰ ἐποίει· ὅτι συνειργάζετο μετὰ Ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος σπείρων ἢ κατασκευάζων ἄροτρα, ζυγοὺς καὶ κράββατα· ὅτι ἐθεράπευσε τὸν ἀδελφόν του Ἰάκωβον δηχθέντα ὑπὸ ὄφεως· ὅτι ἐδίδασκεν ἐν τῷ ἱερῷ δωδεκαετὴς καθήμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν διδασκάλων κ. ἄ. Ἐκ τῶν δύο ἑλληνικῶν ἐκδόσεων, τὴν μὲν ἐλάσσονα ἐξ 11 κεφαλαίων ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ὁ Tischendorf ἐν τῇ ἑαυτοῦ συλλογῇ «Evang. Apokrypha» (β' ἔκδ. 1876), τὴν δὲ μείζονα ὁ Thilo καὶ ὁ Tischendorf. Ὁ Tischendorf ἐξέδωκε καὶ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν, ὁ δὲ Wrigth τὴν συριακὴν μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως (βλ. καὶ *Γ. Δέρβου* Χριστ. Γραμματολογία Γ' σελ. 448 ἑξ.). Π. Ι. Μ.

—**Θωμᾶ *Κυριακὴ*** */Λειτουργ./*. Ὀνομάζεται οὕτως ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα, διότι ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐφανέρωσε πάλιν ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς ἀποστόλους παρόντος καὶ τοῦ Θωμᾶ, ὅστις ἐψηλάφησε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὡμολόγησε τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Ἡ Κυριακὴ αὕτη ὀνομάζεται καὶ *Κυριακὴ τοῦ Ἀντίπασχα*. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρήθη καὶ ὡς ἑορτὴ τῶν Ἀποστόλων εἰς μέρη τινὰ καὶ μάλιστα ἐν Αἰθιοπίᾳ, ὅπου τὸν Θωμᾶν ἐτίμων ὡς ἐξαίρετόν τινα καὶ μέγαν ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ ἑορτάζεται μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος καὶ λαμπρότητος. Δ. Ν. Μ.

— **Θωμᾶ *Πράξεις*** καὶ ***μαρτύρια*** *[Ἀπόκρυφ. φιλολογ.]*. Ἀπόκρυφον βιβλίον, ὅπερ ἐχρησιμοποίουν διάφοροι γνωστικοὶ αἱρετικοί, ἐν οἷς καὶ οἱ Μανιχαῖοι. Ἀπολεσθέντος τοῦ ἀρχαίου κειμένου, διεσώθησαν δύο ἐπεξεργασίαι αὐτοῦ ἑλληνιστὶ καὶ συριστί. Τοῦ αἱρετικῆς προελεύσεως βιβλίου τούτου, οὗ σκοπὸς τυγχάνει ἡ διδασκαλία τῆς ἀποχῆς τοῦ γάμου, περιεχόμενον εἶναι τὸ ἑξῆς περίπου. Ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς, λαχὼν διὰ κλήρου ὡς χώραν ἀποστολικῆς του δράσεως τὴν Ἰνδίαν, μετέβη ἐκεῖ ἐνισχυθεὶς κατ' ὄναρ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖθεν καταγομένου ἐμπόρου Ἀββάνου. Φθάσας δὲ εἰς τὴν βασιλικὴν πόλιν Ἀνδράπολιν, καθ' ὃν χρόνον ἐτελεῖτο ἐκεῖ μεγάλη ἑορτὴ ἐπὶ τοῖς γάμοις τῆς βασιλόπαιδος, ἐγένετο αἴτιος θαυμάτων. Τότε δὲ ἐνεφανίσθη καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν νυμφίον ἐκεῖνον καὶ προέτρεψεν αὐτὸν ν' ἀποφύγῃ τὸν σαρκικὸν γάμον καὶ νὰ ζήσῃ μετὰ τῆς συζύγου του πνευματικὸν τοιοῦτον. Προκειμένου νὰ συλληφθῇ ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὁ Θωμᾶς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰνδίας, διδάσκων καὶ θεραπεύων τοὺς νοσοῦντας καὶ πολλὰ παράδοξα ποιῶν, ἅμα δὲ καὶ εἰς αὐστηρὰν νηστείαν ὑποβαλλόμενος καὶ τὴν ἀγαμίαν συνιστῶν. Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, οὓς ὁ Θωμᾶς ἐπροσηλύτισεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς Γουνδαφόρος καὶ οὐκ ὀλίγοι ἄλλοι εὐγενεῖς καὶ ἰσχυροί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Λευγδονία καὶ ἡ Τερτία, σύζυγος τοῦ βασιλέως Μισδαίου καὶ Οὐαζάνης ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ ἀποκρύφῳ τούτῳ ὁ Θωμᾶς λέγεται καὶ Ἰούδας. Ἡ ἀρίστη ἑλληνιστὶ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἡ τῷ 1903 γενομένη ὑπὸ τοῦ Maximil. Bonnet, ὅστις ἐξέδωκε καὶ τὰ ἐν διαφόροις χειρογράφοις εὑρεθέντα «μαρτύρια» τοῦ Θωμᾶ, μαρτυρήσαντος δῆθεν διαταγῇ τοῦ βασιλέως Μισδαίου λόγχῃ. Σημειωτέον δ' ὅτι νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἀνεῦρον ἱστορικάς τινας ἀληθείας ἐν ταῖς ἀποκρύφοις τούτοις βιβλίοις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Max. Bonnet*, Acta apostolorum apocrypha (1903).—*Γ. Δέρβου*, Χριστ. Γραμματολογία Γ' 541.— *Vigouroux*, Βιβλικὸν Λεξικὸν ἐν Supplement (λ. Apocryphes).
Π. Ι. Μ.

Θωμᾶς *(ἅγιοι)*. Α') ***Ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ***. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) *Θωμᾶς* ὁ ἐκ τῶν 12 ἀποστόλων (βλ. ἀνωτ.). —2) *Θωμᾶς ὁ διάκονος*, εἷς τῶν ιε' μαρτύρων τῶν ἐν Τιβεριοπόλει (Στρουμνίτζῃ) τῷ 361 ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μαρτυρησάντων, ἑορταζόμενος τὴν 28 Νοεμβρίου. —3) *Θωμᾶς ὁ πατριάρχης* Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λ.), ἑορταζόμενος τὴν 21 Μαρτίου. —4) *Θωμᾶς ὁ Δεφουρκινός*, κατὰ τοὺς χρόνους Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—911) ἀκμάσας, οὗ ἡ μνήμη ἀναγράφεται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 10 Δεκεμβρίου μετὰ μακρᾶς βιογραφίας. —5) *Θωμᾶς ὁ ὅσιος*, ἑορταζόμενος ὡς ἅγιος τὴν 7 Ἰουλίου.

Β') ***Ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ***. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀναγράφονται οἱ ἑξῆς: —1) *Θωμᾶς ἐπίσκοπος Μιλάνου*, ἀποθανὼν τῷ 783 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 1 Ὀκτωβρίου. —2) *Θωμᾶς*, ἱερεὺς ἐν Παρισίοις, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1133 ἐν Gournay-sur-Marne καὶ ἑορταζόμενος τὴν 17 Αὐγούστου. —3) *Θωμᾶς Μπέκκετ*, ἑορταζόμενος τὴν 29 Δεκεμβρίου (βλ. λ. *Μπέκκετ*). —4) *Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος*, ἑορταζόμενος τὴν 7 Μαρτίου (βλ. λ. *Ἀκινᾶτος*). —5) *Θωμᾶς Hélye*, ἱερεὺς ἐν Coutances τῆς Γαλλίας, ἀποθανὼν τῷ 1257 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 19 Ὀκτωβρίου. —6) *Θωμᾶς*, μέγας καγκελλάριος τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐπίσκοπος τοῦ Hereford, ἀποθανὼν τῷ 1282 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 2 Ὀκτωβρίου. —7) *Θωμᾶς ἐκ Douvres*, μοναχὸς σφαγεὶς ὑπὸ πειρατῶν τῷ 1295 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 20 Δεκεμβρίου. —8) *Θωμᾶς*, φραγκισκανὸς μοναχὸς ἐκ Tolentino τῆς Ἰταλίας, μαρτυρήσας μετ' ἄλλων τριῶν μοναχῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις τῷ 1322 καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 9 Ἀπριλίου. —9) *Θωμᾶς Cursin*, μοναχὸς ἐν Civita-Vecchia τῆς Ἰταλίας, ἀποθανὼν τῷ 1343 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 21 Ἰουλίου. —10) *Θωμᾶς Bellacio*, φραγκισκανὸς μοναχός, ὑπηρετήσας ὡς ἱεραπόστολος ἐν Ἀνατολῇ, ἀποθανὼν τῷ 1447 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 30 Ὀκτωβρίου. —11) *Θωμᾶς ὁ ἐκ Κέμπης* (βλ. κατωτ.), Αὐγουστῖνος μοναχὸς ἀποθανὼν τῷ 1471 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 25 Αὐγούστου. —12) *Θωμᾶς More*, μέγας καγκελλάριος τῆς Ἀγγλίας ἀποκεφαλισθεὶς ἐν Λονδίνῳ τῷ 1535 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 6 Ἰουλίου (βλ. λ. *Μῶρος*). —13) *Θωμᾶς Green*, *Θωμᾶς Johnson*, *Θωμᾶς Redung*, *Θωμᾶς Scryven*, διάκονοι μαρτυρήσαντες μετ' ἄλλων ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1537 καὶ συνεορταζόμενοι τὴν 11 Μαΐου. —14) *Θωμᾶς Abel*, ἱερεὺς μαρτυρήσας ἐν Schmithfield τῆς Ἀγγλίας τῷ 1540 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 30 Ἰουλίου. —15) *Θωμᾶς*, ἐκ Καστίλλης τῆς Ἱσπανίας, ἐπίσκοπος Βαλεντίας, ἀποθανὼν τῷ 1555 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 18 Σεπτεμβρίου. —16) *Θωμᾶς*, ἱερεὺς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Durheim τῷ 1570 ὡς ἀρνούμενος νὰ γίνῃ διαμαρτυρόμενος, καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Ἰανουαρίου. —17) *Θωμᾶς Percy*, κόμις τῆς Northumberland ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅστις ἀρνηθεὶς νὰ ἀσπασθῇ τὸ δόγμα τῶν διαμαρτυρομένων ἀπεκεφαλίσθη ἐν Ὑόρκῃ τῷ 1572 καὶ ἑορτάζεται ὡς μάρτυς τὴν 22 Αὐγούστου. —18) *Θωμᾶς Sherwood*, ἱερεὺς Ἄγγλος, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἐν Tyburn (Λονδίνου) τῷ 1578 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 7 Φεβρουαρίου. —19) *Θωμᾶς Woodhouse*, ἱερεὺς ἐν Lincoln τῆς Ἀγγλίας, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἐν Tyburn τῷ 1579 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 19 Ἰουνίου. —20) *Θωμᾶς Ford*, ἱερεὺς Ἄγγλος, μαρτυρικὸν θάνατον ὑποστὰς τῷ 1581 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 28 Μαΐου. —21) *Θωμᾶς*, μοναχὸς ἐκ Cori τῆς Ἰταλίας, ἀποθανὼν τῷ 1729 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 11 Ἰανουαρίου.

Γ') ***Ἰάπωνες μάρτυρες***. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Μαρτυρολογίῳ μνημονεύονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς Ἰάπωνες μάρτυρες: *Θωμᾶς Κοζάκι*, *Θωμᾶς Δάγκι*, *Θωμᾶς Τσούγγι* καὶ *Θωμᾶς Τσουμαράγια*. Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι συλληφθέντες τῷ 1526 κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας Ταϊκοζάμα μετ' ἄλλων Χριστιανῶν Ἰαπώνων καὶ ἱεραποστόλων ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον παρὰ τὴν πόλιν Ναγγασάκι τῇ 5 Φεβρουαρίου 1597. Τῇ 8 δ' Ἰουνίου 1862 ὁ πάπας Πίος ὁ Θ' ἀνεκήρυξεν αὐτοὺς πρώτους μάρτυρας Ἰάπωνας, ὁρίσας τὴν ἑορτὴν τῆς μνήμης αὐτῶν κατὰ τὴν 5 Φεβρουαρίου. Ὁ τρίτος ἐν Ναγγασάκι μετ' ἄλλων ἱεραποστόλων τὸν διὰ πυρὸς θάνατον ὑπὲρ της χριστιανικῆς πίστεως ὑποστὰς τῷ 1627, ἑορτάζεται τὴν 7 Σεπτεμβρίου. Καὶ ὁ τέταρτος ἐν Omura τῷ 1622 ὑποστὰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον μετὰ ὀκτὼ ἄλλων Χριστιανῶν ἑορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 12ην Σεπτεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς.** Τελευταῖος δεσπότης τῆς Ἠπείρου (βλ. λ. *Κομνηνοί*).

— **Θωμᾶς.** Δεσπότης τοῦ Μορέως (βλ. λ. *Παλαιολόγοι*).

— **Θωμᾶς.** Ὄνομα τριῶν Φράγκων αὐθεντῶν τῶν Σαλώνων ἐκ τῆς οἰκογενείας *Στρομονκοὺρ* (βλ. λ.).

— **Θωμᾶς.** Βυζαντινὸς στρατηγός, γεννηθεὶς ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκ γονέων σκυθικῆς καταγωγῆς. Ἐπὶ Λέοντος Ε' διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων καὶ διεκρίθη εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Βουλγάρων (813), κατόπιν ὅμως, θεωρήσας ἑαυτὸν παραγκωνισθέντα, ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς Ἄραβας, μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Λέοντος Ε' καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Μιχαὴλ Β' τοῦ Τραυλοῦ (820), συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ καλίφου τῆς Βαγδάτης Ἀλ-Μαμούν, ἐστέφθη ἐν Ἀντιοχείᾳ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰώβ, ἐσχημάτισεν ἰσχυρὸν στρατὸν ἐξ Ἀράβων, Αἰγυπτίων, Ἰνδῶν, Οὔνων, Περσῶν, Σλαύων, Καυκασίων καὶ τῷ 822 εἰσέβαλεν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔδαφος. Παρουσιαζόμενος ὡς Κωνσταντῖνος ΣΤ' (ὅστις εἶχε τυφλωθῆ πρὸ 25 ἐτῶν ὑπὸ τῆς μητρός του Εἰρήνης) καὶ ὑποσχόμενος τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, εἵλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ καὶ παρέσυρεν εἰς τὸ κίνημά του ἅπαντα τὰ ἐν Ἀσίᾳ στρατεύματα, πλὴν τῶν θεμάτων Ἀρμενιακῶν (περιφέρεια Ἀμασείας) καὶ Ὀψικίου (περιφέρεια Προύσης), ὧν οἱ στρατηγοὶ Ὀλβιανὸς καὶ Κατάκυλας ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Μιχαὴλ Β'. Ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο κύριος ἁπάσης σχεδὸν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αὐτῶν τῶν νήσων, συγκροτήσας δὲ καὶ ἰσχυρὸν στόλον καὶ καταστήσας ὁρμητήριον αὐτοῦ τὴν Λέσβον, ἔπεμψε τὸ ἐπιὸν ἔτος εἰς Μακεδονίαν τὸν στρατηγὸν Γρηγόριον Πτερωτὸν μετὰ 10 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο κύριος ἁπάσης τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, παρασύρας εἰς τὸ κίνημά του τοὺς κατοίκους αὐτῶν ἕνεκα κυρίως τῆς ὑπὲρ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων προκηρύξεώς του. Θεωρῶν ἤδη ἀσφαλῆ καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδόν του, προσέλαβεν ὡς θετὸν υἱὸν νέον τινὰ ὃν ὠνόμασε Κωνσταντῖνον καὶ ἀνηγόρευσεν αὐτὸν διάδοχόν του.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 822 πιεζόμενος ἐν Μ. Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ὀλβιανοῦ καὶ Κατάκυλα καὶ ὑποστὰς ἧτταν, καθ' ἣν ἐφονεύθη καὶ ὁ θετὸς υἱός του, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διαπεραιωθεὶς εἰς Θρᾴκην ἔθραυσε τὴν κλείουσαν τὸν Κεράτιον ἅλυσιν καὶ εἰσήγαγε τὸν στόλον του ἐντὸς τοῦ κόλπου τούτου, ἐνῷ ὁ στρατός του ἐπολιόρκει τὰ χερσαῖα τῆς πόλεως τείχη. Οἱ κάτοικοι, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν των τῶν βαρβάρων, περιεστοίχισαν τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀπέκρουσαν μετὰ τοῦ στρατοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Θωμᾶ, οὗτινος ἔκαυσαν τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Τότε ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ καταλιπὼν τὸν στόλον του ἐν τῷ Κερατίῳ, τὸν δὲ στρατόν του κατανείμας εἰς τὰς πέριξ κώμας, διῆλθεν ἐν ἀπραξίᾳ τὸν χειμῶνα τοῦ 822—823, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ὁ Μιχαὴλ ἠδυνήθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν πόλιν, διὰ τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος λιμένων αὐτῆς, ἀφθονίαν τροφῶν καὶ ἱκανὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν πιστὸν καὶ γενναῖον στρατηγὸν Ὀλβιανόν. Ὅτε δέ, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος 823, ἐπανέλαβεν ὁ Θωμᾶς τὴν πολιορκίαν, ἐπελθὼν ἐπήνεγκεν αὐτῷ σοβαρωτάτας ἀπωλείας. Αἱ ἐπανειλημμέναι ἀποτυχίαι τοῦ Θωμᾶ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προκηρυχθεῖσα ἀμνηστεία πρὸς τοὺς στασιαστάς, ἐκλόνησαν σοβαρῶς τὴν συνοχὴν αὐτῶν, οἵτινες ἤρξαντο ν' αὐτομολῶσι σωρηδὸν πρὸς τὰς βασιλικὰς τάξεις· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ στρατηγὸς Πτερωτός, ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας τοῦ κινήματος, ἀπεσχίσθη τοῦ στρατοπέδου τῶν ἀνταρτῶν καὶ διεμήνυσε τῷ αὐτοκράτορι τὴν ἀπόφασίν του. Ὁ Θωμᾶς ἐπελθὼν ἐναντίον του ἐφόνευσεν αὐτόν, συνάμα δὲ μετεκαλέσατο ἐκ Μ. Ἀσίας ἄλλας βοηθείας καὶ ἐνέτεινε τὰς προσπαθείας του πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, κατέκαυσε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς πολλὰ ἐξ αὐτῶν, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν διασωθέντων ἠνάγκασε νὰ αὐτομολήσωσιν. Εἰς ἐπίμετρον ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Μορτάγων, ἐπωφελούμενος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Βυζαντινῶν, ἐνέβαλεν εἰς Θρᾴκην, ἵνα βοηθήσῃ δῆθεν τὸν Μιχαήλ, καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ νῶτα τοῦ Θωμᾶ, μεθ' ὃ ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτοῦ κατετρόπωσε τὰ στρατεύματά του καὶ εἶτα ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἀποκομίζων πλουσίαν λείαν καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου χώρας. Μετὰ τὸ νέον τοῦτο ἀτύχημα τοῦ Θωμᾶ ηὐτομόλησαν πρὸς τὰς βασιλικὰς τάξεις καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ πλοῖα. Ἀλλ' οὗτος, μὴ ἀπελπισθείς, ἐνήργησε νέαν ἐπίθεσιν, καθ' ἣν ἡττήθη καὶ ὑπεχώρησε, μέγα δὲ μέρος τοῦ στρατοῦ του παρεδόθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Μετ' ὀλίγον συνελήφθησαν καὶ οἱ ὑπόλοιποι, ἐν οἷς καὶ ὁ Θωμᾶς, ὅστις ἠκρωτηριάσθη καὶ εἶτα ζῶν ἔτι ἀνεσκολοπίσθη. Τῆς ἀνταρσίας ταύτης ἐπωφεληθέντες οἱ Ἄραβες ἐλεηλάτησαν τὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ τὰ παράλια καὶ κατέλαβον ὁριστικῶς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Σικελίαν. Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Θωμᾶς.** Πατρίκιος καὶ λογοθέτης ζήσας μετὰ τὸ μέσον τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος. Ἀπέλαυε μεγάλης ὑπολήψεως διά τε τὴν γνῶσιν τῆς φιλοσοφίας καὶ διὰ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος. Μ. Ι. Γ.

— **Θωμᾶς ὁ *Ἀκινᾶτος*·** βλ. λ. *Ἀκινᾶτος* Θωμᾶς.

— **Θωμᾶς ὁ *Ἐδέσσης***. Μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης Μὰρ-Ἀβᾶ καὶ κατόπιν διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ, ἀποθανόντος τῷ 552. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα, οἷον πραγματείας περὶ Χριστουγέννων, περὶ Θεοφανίων, κατὰ τῶν αἱρετικῶν, κατὰ τῆς ἀστρολογίας, περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, πολλὰς ὁμιλίας καὶ ἐπικηδείους λόγους. Τινὲς ὅμως τῶν νεωτέρων τὰ περισσότερα τῶν ἔργων τούτων ἀποδίδουσιν εἰς ἄλλον Θωμᾶν, ὅστις ὑπῆρξε διδάσκαλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ τοῦ Μὰρ-Ἀβᾶ καὶ συνοδεύσας αὐτὸν μεταβάντα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέθανεν ἐν αὐτῇ. Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς ὁ ἐξ *Ἐμέσσης*.** Σύρος μοναχὸς τῆς μονῆς Kedar παρὰ τὴν Batnan πρὸς νότον τῆς ἐν

Digitized by Google

Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης, ἤκμασε κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα καὶ ἔγραψε «Χρονικὸν» ἀπὸ τῆς χειροτονίας Σευήρου τοῦ Ἀντιοχείας μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτήσεως τῆς Συρίας (511—636). Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς ὁ ἐξ *Ἐρκελδούνης στιχουργὸς*** (the Rhymer of Erceldoune). Σκῶτος ποιητὴς ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Τὰ ποιητικά του ἔργα καὶ ἰδίως αἱ προφητεῖαί του κατέστησαν αὐτὸν διάσημον, τὸ δὲ ὄνομά του πλειστάκις ἀναφέρεται εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους τοῦ Σκωτικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν πολλῶν ποιημάτων τὰ ὁποῖα τῷ ἀποδίδονται, ὁ σὲρ Οὐῶλτερ Σκὼτ ἐδημοσίευσε τῷ 1804 τὸ Sir Tristem, ἐπανεκδοθὲν κατὰ τὸ 1886· ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ πατρότης ἠμφισβητήθη, ὑπεστηρίχθη δὲ μάλιστα παρὰ πλείστων ἱστοριοδιφῶν ἡ ἄποψις, ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν τῇ πραγματικότητι. Ἐν τούτοις ἐξηκριβώθη μεταγενεστέρως, ὅτι ὁ Θωμᾶς πράγματι ἐγεννήθη καὶ ἔδρασεν ἐν Ἐρκελδούνῃ (σημ. Earlston) τῆς κομητείας Berwichshire, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ δύο ἐγγράφων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος του μεταβιβάζει τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων του. Α. Σ. Β.

— **Θωμᾶς ὁ ἐκ *Κέμπης***. Ὁ *Θωμᾶς Hæmerken* γεννηθεὶς τῷ 1379 ἢ τῷ 1380 ἐν Κέμπεν τῆς Ρενανίας, ἐκλήθη ὕστερον ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του *Θωμᾶς ὁ ἐκ Κέμπης* (Thomas a Kempis). Τῷ 1392 εἰσῆλθεν ὡς δόκιμος εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Ἁγνῆς, κειμένην ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Οὐτρέχτης παρὰ τὸ Zwolle. Μετὰ ὀκταετῆ περίπου δοκιμασίαν ἐγένετο τῷ 1406 μοναχός, τῷ δὲ 1413 ἢ 1414 ἐχειροτονήθη ἱερεύς. Τῇ 25 Ἰουλίου τοῦ 1471, ἐν ἡλικίᾳ 92 ἐτῶν, ἀπέθανε ταφεὶς ἐν τῇ μονῇ. Τῇ 11 Νοεμβρίου 1897 μετηνέχθησαν τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καὶ κατετέθησαν ἐν μεγαλοπρεπεῖ μνημείῳ, ἐγερθέντι δι' ἐράνων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μιχαὴλ τοῦ Zwolle.

Ἔγραψε πλεῖστα ἔργα θαυμαζόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν γλαφυρότητα τῆς λατινικῆς γλώσσης. Σῴζονται πολλοὶ κατάλογοι τῶν ἔργων τοῦ Θωμᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ πληρέστερος καὶ ἀκριβέστερος, γραφεὶς μεταξὺ τοῦ 1471—1488 ὑπὸ ἀγνώστου συγγραφέως, ὅστις τὰς μὲν βιογραφικὰς εἰδήσεις ἔλαβε παρὰ τῶν ζώντων ἔτι συμμοναστῶν τοῦ Θωμᾶ, τὰς δὲ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς ἀποκειμένων χειρογράφων αὐτοῦ. Ὁ κατάλογος οὗτος ἀναφέρει τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔργα, ἐν οἷς καὶ τὸ «Περὶ μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ» εἰς τέσσαρα βιβλία («De imitatio Christi libri quatuor») μεταφρασθὲν εἰς πλείστας γλώσσας, ἐν οἷς καὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἔχον τὴν μεγαλυτέραν μετὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν διάδοσιν. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐποχῇ ἠμφισβητήθη ἡ γνησιότης τοῦ ἔργου τούτου. Οἱ θεωρήσαντες αὐτὸ νόθον προβάλλουσι διαφόρους συγγραφεῖς αὐτοῦ, τριάκοντα πέντε τὸν ἀριθμόν. Ἡ ἀβεβαιότης αὕτη ἠμπόδισε μέχρι τοῦδε τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν νὰ κηρύξῃ τὸν Θωμᾶν ἅγιον, ἂν καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ πολλάκις ἐζητήθη ἡ ἀνακήρυξις αὐτοῦ. Ἡ καλυτέρα ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Θωμᾶ εἶναι ἡ ἐν Ἀμβέρσῃ τῷ 1607 γενομένη. Κ. Ι. Δ.

— **Θωμᾶς** πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως***. Δύο οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι ἔφερον τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) *Θωμᾶς ὁ Α'*, διάδοχος τοῦ ἁγίου Κυριακοῦ (595—606), ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 607. Οὗτος ἔκτισεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ οἴκῳ τὸν μέγαν τρίκλινον, τὸν ἐξ αὐτοῦ ἐπονομασθέντα *Θωμαΐτην*, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἦτο ἡ πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη. Ἀπέθανε τῷ 610. —2) *Θωμᾶς ὁ Β'*, διαδεχθεὶς τὸν Πέτρον τῷ 665 καὶ ἀποθανὼν τῷ 668. Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς ὁ *Μαββούγης***. Ἐπίσκοπος ὢν ἐν Mabboug, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Χαλεπίου ἐν Συρίᾳ, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, καθῃρέθη ὡς μονοφυσίτης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (582—602) καὶ μεταβὰς εἰς Αἴγυπτον διήγαγε τὸν βίον ἔν τινι μονῇ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Ἐκεῖ δὲ διαμένων συνειργάσθη μετ' ἄλλων εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς Κ. Διαθήκης ἐν τῇ συριακῇ γλώσσῃ, χρησιμοποιήσας εἰς τοῦτο ὡς ἑλληνομαθὴς καὶ ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Τινὲς ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Θωμᾶν τοῦτον καὶ τὴν συγγραφὴν λειτουργικοῦ ἐγχειριδίου, ὡς καὶ μεταφράσεις εἰς τὴν συριακὴν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν κειμένων. Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς *Μάγιστρος***. Ἐπιφανὴς λόγιος τοῦ τέλους τῆς ΙΓ' καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος. Ὑπῆρξε σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β', εἶναι δὲ γνωστὸς καὶ μὲ τὸ μοναχικόν του ὄνομα *Θεόδουλος (ὁ Θηκαρᾶς)*. Ἀσχοληθεὶς κυρίως εἰς σχολειακὰ ἔργα, ἔγραψε λεξικά, σχόλια καὶ ῥητορικὰ γυμνάσματα, τὸ σπουδαιότατον δὲ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι ἡ «Ἐκλογὴ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἀττικῶν», ἤτοι συναγωγὴ λέξεων καὶ φράσεων πρὸς βοήθειαν τῶν μαθητῶν εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν. Καὶ εἶχε μὲν βεβαίως ὑπ' ὄψιν ὁ Θωμᾶς κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἐκλογῆς ταύτης προγενεστέρους γραμματικοὺς καὶ λεξικογράφους, ὡς τὸν Ἀμμώνιον, τὸν Ἡρωδιανόν, τὸν Μοῖριν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προσέθηκεν ἱκανὰ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀναγνώσεως τοῦ Θουκυδίδου, Πλάτωνος, Δημοσθένους, Λουκιανοῦ, Λιβανίου, Συνεσίου καὶ ἄλλων συγγραφέων. Σχόλια δ' ἔγραψεν ὁ Θωμᾶς εἰς Αἰσχύλον, Σοφοκλέα, Εὐριπίδην, εἰς τρεῖς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Συνεσίου, τὰ δ' εἰς Πίνδαρον ἐν δυσὶ χειρογράφοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέροντα ἀπέδειξεν ὁ Lehrs ὅτι πατέρα ἔχουσι τὸν Τρικλίνιον. Πολλοὶ δὲ καὶ ποικίλοι εἶναι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους ἔγραψεν ὁ Θωμᾶς. Ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν εἶναι ἁπλᾶ ὑποδειγματικὰ σχέδια πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν περὶ πλαστῶν θεμάτων (ὡς λ. χ. Καλλίμαχος καὶ Κυναίγειρος»), ἄλλοι δὲ πραγματεύονται περὶ πολιτείας, περὶ βασιλείας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλοι ἀναφέρονται εἰς σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα· πολυάριθμοι δὲ εἶναι καὶ αἱ ἐπιστολαί του πρὸς ἐπιφανεῖς ἄνδρας τῶν χρόνων του. Ἐποίησε συνάμα ὕμνους καὶ στιχηρά, ἔγραψε σύγγραμμα περιέχον κανόνας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνῳδίας καὶ κατάλογος αὐτοῦ πλήρης βιβλίων ἱερουργίας εὕρηται ἐν Μόσχᾳ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Τελευταία ἔκδοσις τῆς «Ἐκλογῆς» εἶναι ἡ τοῦ *Ritshel* «Thomae, Magistri sive Theoduli monachi ecloga vocum Atticarum» (Halis 1833) καὶ ἡ τοῦ *Jacobitz* (ἐν Λειψίᾳ 1833).—Τὰ «Σχόλια» περιέχουσιν αἱ κριτικαὶ ἐκδόσεις τῶν τριῶν τραγικῶν, τὰ εἰς τὸν «Πλοῦτον» καὶ τοὺς «Βατράχους» τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξέδωκε καὶ χωριστὰ ἐν Τουρίνῳ τῷ 1890 ὁ *Zuretti* («Scolii al Pluto ed al Rane d'Aristofane»), τὰ δ' εἰς τὰς Συνεσίου ἐπιστολὰς εἶναι ἔτι ἀνέκδοτα. Τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐξέδωκε τελευταῖος ὁ *Migne* ἐν τῇ Πατρολογίᾳ 145, 213 ἑπ., ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα ἔτι.—*Κρουμβάχερ*, «Ἱστορ. βυζ. λογοτ.» Α' 272 καὶ Β' 284.—*Γ. Παπαδοπούλου*, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 276). Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Θωμᾶς ὁ *Μάργης***. Τῷ 832 ἐγγραφεὶς εἰς τὸ μοναχολόγιον τῆς μονῆς Beit-Abé παρὰ τὴν Μάργαν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἄνω Τίγρητος, ἐγένετο ἡγούμενος αὐτῆς. Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης τῶν νεστοριανῶν Σύρων (837—850), προσλαβὼν ὡς γραμματέα του, ἐχειροτόνησεν αὐτὸν ἔπειτα ἐπίσκοπον Μάργης καὶ κατόπιν προήγαγεν εἰς μητροπολίτην τῆς μεγάλης περιφερείας Beit-Garmai. Τῇ παρακλήσει τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς Beit-Abé ὁ Θωμᾶς ἔγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτῆς μὲ τὸν τίτλον «Βίβλος ἡγουμένων». Ἐν τῷ ἔργῳ δὲ τούτῳ ὁ συγγραφεὺς δὲν περιωρίσθη εἰς ἁπλῆν ἱστορικὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν εἰρημένην μονήν, ἀλλὰ παρενέβαλε καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀρβήλων Maranameh μετ' ἐγκωμίου αὐτοῦ, τὸν βίον πολλῶν ἐπιφανῶν μοναχῶν τοῦ μεγάλου μοναστηρίου τοῦ ὄρους Izla καὶ πλεῖστα ἄλλα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Budge*, «The book of governors: The historia monastica of Thomas bishop of Marga A D.840» (Londres 1893).—*Bedjan*, «Liber superiorum seu historia monastica auctore Thoma episcopo Margensi» (Paris 1901). Ε. Γ. Π.

— **Θωμᾶς *Πρελιούλοβιτς***. Σέρβος ἡγεμὼν τῶν Ἰωαννίνων (1367—1385). Ὑπηρετῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τὸν ἐκεῖ Σέρβον ἡγεμονίσκον Συμεὼν Οὔρως ἢ Οὐρέσην (ἀδελφὸν τοῦ Στεφάνου Δουσάν), ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τούτου Μαρίαν Ἀγγελικὴν Παλαιολογῖναν καὶ μετ' αὐτῆς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἰωαννίνων (τῷ 1367), κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς ὁποίας ἀπεδείχθη ὠμὸς τύραννος, διαπράξας ἀνηκούστους σκληρότητας κατά τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν ὑπηκόων του. Ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἰσχυροὺς ἡγεμονίσκους Ζενεβισαίους, Πέτρον Λιώσαν καὶ Γκίνην Σπάτα Μπούαν, διεξήγαγε μακροὺς πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνας καὶ τέλος βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν, ἐπεζήτησε συνδιαλλαγήν, δοὺς εἰς μὲν τὸν Βούαν τὴν ἀδελφήν του Ἑλένην, εἰς δὲ τὸν Λιώσαν τὴν θυγατέρα του Εἰρήνην. Ἐν τούτοις ἐπανήρχισε μεταξύ των ὁ πόλεμος ἀγριώτερος ἢ πρίν. Ὁ Θωμᾶς, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπεκαλέσθη τῷ 1380 τὴν συνδρομὴν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐνισχύσαντες αὐτὸν δι' ἰσχυροῦ σώματος (Ἰούνιος 1380) ὑπὸ τὸν Ἰσαΐμ, κατετρόπωσαν τοὺς Ἀλβανούς, ἐπολιόρκησαν τοὺς Ζενεβισαίους καὶ κατέλαβον πλείστας κώμας. Ἀμείβων τοὺς συμμάχους του ὁ Θωμᾶς, διώρισε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν κεφαλάδες (ἄρχοντας) εἰς τὰ καταληφθέντα μέρη καὶ ἐτίμησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ζουπάνου, συγχρόνως δὲ διέπραξε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν τοιαύτας ὠμότητας, ὥστε ἐπωνομάσθη *Ἀλβανοκτόνος*. Συγχρόνως ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἅπαξ ἀναμειχθέντες εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας, ἤρξαντο νὰ δεικνύωσι κατακτητικὰς βλέψεις καὶ τῷ 1385 ἐπιδραμόντες ὑπὸ τὸν Τιμούρτας ἐδῄωσαν τὰς χώρας ταύτας. Αἱ ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς προκληθεῖσαι ἀνησυχίαι τοῦ λαοῦ καὶ αἱ πιέσεις καὶ ὠμότητες τοῦ Θωμᾶ κατὰ τῶν ὑπηκόων του, Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν, ἐκορύφωσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν καὶ τέλος ἐδολοφονήθη τῷ 1385 ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων του. Ν. ΚΛΣ

Θωμᾶς. Ἄγγλος ναυτικὸς φιλέλλην, ὅστις ἐλθὼν ἐπολέμησεν εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα τοῦ 1821. Διετέλεσε κυβερνήτης τοῦ βρικίου «Σωτὴρ» ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λόρδου Κόχραν. Γ. Ν. Ν.

— **Θωμᾶς *Ἐδουάρδος***. Φιλέλλην ἐκ Σκωτίας ἀγωνισθεὶς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα τῷ 1824 ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ, ἐπίσης μετέσχε τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου μετέβη κυρίως διὰ νὰ συλλέξῃ πληροφορίας περὶ τοῦ λόρδου Βύρωνος. Ἀπελθὼν τῷ 1827 μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνετρίβη ἡ Ἑλλάς, ἔγραψεν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο εἰς διάφορα φύλλα τῆς Ἀγγλίας καὶ συνίστα τὴν λῆψιν μερίμνης διὰ τὰ αἰχμάλωτα γυναικόπαιδα. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1835 πρὸς εὕρεσιν καλυτέρας τύχης, ἀλλὰ δὲν ἐχρησιμοποιήθη, τῆς ἀντιβασιλείας χαρακτηρισάσης αὐτὸν ὡς κατάσκοπον τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως. Ἐκ τούτου ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ πάλιν εἰς Ἀγγλίαν, ἐκεῖ δέ, δημοσιογραφῶν, διεκρίθη μέχρι τοῦ 1845, ὁπότε καὶ ἀπέθανε συνεπείᾳ σιδηροδρομικοῦ ἀτυχήματος. Γ. Δ. Κ.

Θωμᾶς */Παραλ. Γεωγρ./*. Ἡ δυτικὴ τῶν Διαπορίων νήσων (πλάτ. 37° 48' 30" Β, μῆκ. 23° 15' 00" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1514: Aegina and Methana), ἔχουσα ὑψόμετρον 137 πόδας καὶ κειμένη μεταξὺ τῶν νήσων Τραγονήσι καὶ Ἅγιος Ἰωάννης. Εἶναι ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Λογιωτατίδου. Σ. Ε. Λ.

Θωμασαῖος, *Νικόλαος* (Tommaseo)· βλ. λ. *Τομμαζέο*

θωμασία (ἡ) (Thomasia) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *στερκουλιδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 22 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἰδίως τῆς Αὐστραλίας. Εἶναι θάμνοι κοσμητικοί, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστοὶ εἶναι: *θωμασία ἡ μεγανθὴς* (Thomasia grandiflora) καὶ *θωμασία ἡ δρυόφυλλος* (Thomasia quercifolia). Κ. ΠΑΠ.

Θωμάσιος (Thomasius), ***Κότφριντ***. Διαμαρτυρόμενος θεολόγος γεννηθεὶς τῷ 1802 ἐν Egenhausen τῆς Βαυαρίας. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν του σπουδῶν ἐφοίτησεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἐρλάγγης, τῆς Χάλλης καὶ τοῦ Βερολίνου. Τῷ 1825 διωρίσθη ἐφημέριος ἔν τινι μικρᾷ κώμῃ καὶ ἔπειτα ἐν Νυρεμβέργῃ, ἔνθα ἐδίδασκε καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ. Προϊὸν τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν εἶναι τὸ ἔργον αὐτοῦ «Grundlinien zum Religionsunterricht an den mittleren und oberen Klassen galehrten Schulen», τὸ πολλάκις ἔπειτα ἀνατυπωθέν. Μετὰ 17 ἐτῶν ἐφημερίαν διωρίσθη τῇ 1 Μαρτίου τοῦ 1842 καθηγητὴς τῆς δογματικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης, ἔνθα ἐκτὸς τῆς δογματικῆς ἐδίδασκεν ἱστορίαν τῶν δογμάτων, συμβολικὴν καὶ πρακτικὴν ἑρμηνείαν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένων γραφικῶν περικοπῶν καὶ καθόλου τῆς ἁγίας Γραφῆς. Μετὰ 33 ἐτῶν διδασκαλίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης ἐτελεύτησε τῷ 1875. Ὁ Θωμάσιος θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς νεωτέρας διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας, διακρινόμενος διὰ τὴν βαθύτητα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως, τὴν ῥητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν τῆς ἐκθέσεως.

Ὁ Θωμάσιος ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα ἄξια πολλοῦ λόγου. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι ἡ «Δογματικὴ» εἰς τρεῖς τόμους, ἡ ἐκδοθεῖσα τῷ 1852 («Christi Person und Werke Darstellung der ev. luth. Dogmatik von Mittelpunkt des Christologie») καὶ ἡ «Ἱστορία τῶν δογμάτων», ἡ ἐκδοθεῖσα τῷ 1874 («Die christ. Dogmengesch. als Entwickelungsgesch. des kirchl. Lehrbegriffs. I Band Die Dogmengeschichte der alten Kirche»), ἀμφότερα θεωρούμενα ὡς σπουδαιότατα ἔργα τῆς νεωτέρας διαμαρτυρομένης θεολογίας. Κ. Ι. Δ.

— **Θωμάσιος** (Thomasius ἢ Thomasen), ***Χριστιανός***. Γερμανὸς νομοδιδάσκαλος καὶ φιλόσοφος (1655—1728). Πνεῦμα καινοτόμον καὶ μαχητικόν, ἐκηρύχθη πολέμιος τῶν κυριάρχων τότε μεθόδων τοῦ σχολαστικισμοῦ. Γενόμενος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας τῷ 1684, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις, ἀψηφῶν τὴν παράδοσιν, ἐδίδαξεν ἀπὸ τῆς ἕδρας καὶ εἰς δημοσίας διαλέξεις, εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἀντὶ τῆς λατινικῆς. Ἐκδίδων συγχρόνως μηνιαῖον περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεύθεραι, εὔθυμοι καὶ λογικαὶ σκέψεις» δι' οὗ ἐσατύριζε τοὺς κορυφαίους καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ σχολαστικισμοῦ, ἐξῆψεν ἔτι μᾶλλον τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσός των. Ἀποχωρίζων τὸ φυσικὸν δίκαιον ἀπὸ τῆς ἠθικῆς, ἐδικαιολόγει ὡς ἐντελῶς φυσικὰς καὶ ἐπιτετραμμένας πράξεις τὸ διαζύγιον, τὴν αὐτοκτονίαν, τὴν πολυγαμίαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐξώγαμον σαρκικὴν ὁμιλίαν. Διὰ τὰς γνώμας του ταύτας, ἡγουμένων τῶν θεολόγων Πφάιφερ καὶ Κάρπτσοφ, ἐκηρύχθη κατ' αὐτοῦ ἀληθὴς σταυροφορία, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ὁποίας ὁ Θωμάσιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Βερολῖνον, ὁπόθεν μετέβη εἰς Χάλλην (Halle) ὡς καθηγητὴς τῆς ἐκεῖ Ἀκαδημίας τῶν ἱπποτῶν. Τῷ 1694 διωρίσθη πρῶτος καθηγητὴς τοῦ δικαίου, ἐν τῷ ἀρτισυστάτῳ πανεπιστημίῳ τῆς Χάλλης, εἰς οὗ τὴν ἵδρυσιν τὰ μέγιστα συνετέλεσε, γενόμενος βραδύτερον πρύτανις αὐ-

Digitized by Google

τοῦ. Ἔγραψε πολλὰ ἔργα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν γερμανικήν. Ὑπῆρξεν ἔνθερμος θιασώτης τῆς ἐλευθεροτυπίας. Τὰ σημαντικώτερα αὐτοῦ ἔργα εἶναι: «Gedanken und Errinnerungen», «Geschichte der Weisheit und Thorheit», «Ἡ ζωὴ τοῦ Ἀριστοτέλους», εἰς τὸ ὁποῖον κατειρωνεύεται τὸν Σταγειρίτην φιλόσοφον, κατὰ μίμησιν τοῦ Patrizzi, ὅστις διὰ τῶν ἀνεκδότων του προσεπάθησε νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Dernburg*, Thomasius und die Siftung der Univer sitaet Halle (1865). — *Landsberg*, Zur Biographie von Thomasius (1894). Θ. Κ.

θώμιγξ, —*ιγγος* (ὁ)· λεπτὸν σχοινίον, κοιν. *σπάγγος*. — *[Ἐγκυκλ.]* Χρῆσις τοῦ *θώμιγγος*, ὁ ὁποῖος εἶναι λεπτὸν σχοινίον ἐκ καννάβεως, γίνεται ὑπὸ τῶν ξυλουργῶν διὰ τὴν χάραξιν εὐθειῶν γραμμῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐμβαπτισθῇ ἐντὸς χόνεως μελανῆς ἢ ἐρυθρᾶς. Ἐπίσης χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν χάραξιν κύκλων ἀκτῖνος μεγαλυτέρας τοῦ ἀνοίγματος τοῦ διαβήτου.

θωμισίδαι (οἱ) (Thomisidae) *[Ζωολ.]*. Οἰκογένεια ἀραχνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἀραχνωδῶν*, περιλαμβάνουσα ἀρκετὰ εἴδη, ὧν γνωστότερον ὁ *θώμισος* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

θωμισμὸς (ὁ) *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ διὰ Θωμᾶ τοῦ *Ἀκινάτου* (βλ. λ.) δημιουργηθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολή, ἥτις διακρίνεται διὰ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν ὑπ' ἐκείνου εἰσαχθεῖσαν μέθοδον καὶ εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν θεολογίαν του. Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Θωμᾶ, ὅστις ὑψώθη εἰς «doctor communis» τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς ἅγιον, περιέχει τὰς ἑξῆς κυρίως ἰδέας: Ὁ θεὸς εἶναι ὑπερβατικός, γνωρίζεται δὲ ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, τουτέστι διὰ τῶν ἔργων του. Ἡ ἔμμεσος αὕτη ἀποκάλυψις αὐτοῦ τελεῖται κατὰ πέντε τρόπους, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς περὶ ὑπερτάτης πραγματικότητος ἰδέας, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζει πᾶσα ἄλλη πραγματικότης. Τὰ γεγονότα δηλαδὴ τῆς κινήσεως, τῆς αἰτίας, τοῦ τυχαίου τοῦ κόσμου, τῆς βαθμιαίας τελειοποιήσεως καὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τάξεως ὁδηγοῦσιν εἰς τὴν ἀποδοχὴν ὑψίστου ὄντος, ὑψίστης αἰτίας καὶ πηγῆς αὐτῶν. Ἡ ὑψίστη αὕτη αἰτία εἶναι καθαρὸν εἶδος, ἀποδίδοντες δὲ εἰς αὐτὴν τὸ εἶναι, δέον νὰ διακρίνωμεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου, ἐπειδὴ ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ περιπέσωμεν εἰς τὸν πανθεϊσμόν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης αἰτίας, ὡς ἀπὸ ἀσφαλοῦς ἀρχῆς ὁρμώμενος ὁ Θωμᾶς συγκροτεῖ τὴν ὀντολογίαν αὐτοῦ, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς μεταξὺ οὐσίας καὶ εἶναι ἢ ὑπάρξεως πραγματικῆς διακρίσεως, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικεύσεως, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ διαφορᾶς. Τὴν μεταξὺ οὐσίας καὶ εἶναι διάκρισιν παράγει ἐκ τῆς μεταξὺ τοῦ δυνάμει καὶ τοῦ ἐνεργείᾳ διαφορᾶς, δεχόμενος αὐτὴν ὡς εἰδικὴν περίπτωσιν τῆς διαφορᾶς ταύτης. Ἡ οὐσία ἀρχίζει νὰ ἔχῃ ὕπαρξιν μόνον ἀφ' ἧς στιγμῆς περιβληθῇ ὕλην· ἄλλαις λέξεσι τὸ μέσον, δι' οὗ τελεῖται ἡ ἀτομίκευσις, εἶναι ἡ ὕλη. Διαιρεῖ δὲ τὴν οὐσίαν ὁ Θωμᾶς τὸ μὲν εἰς πρώτην καὶ δευτέραν, τὸ δὲ εἰς δημιουργηθεῖσαν καθόλου καὶ εἰς σωματικὴν ἰδίᾳ καὶ θεωρεῖ τὸ μὲν εἶναι ὡς ἐνέργειαν τῆς οὐσίας, τὸ δὲ εἶδος ὡς ἐνέργειαν τῆς ὕλης. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν σωμάτων παρατηροῦνται ποικίλαι μεταβολαί, συμπεραίνει ἐντεῦθεν ὅτι μεταξὺ ὕλης καὶ εἴδους ὑφίσταται ποιά τις διαρχία, ὅπως ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς σωματικῆς οὐσίας ἄγεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ποσότητος, τὴν ὁποίαν ἐκδέχεται ὡς τὴν προσεχῆ ἀρχὴν τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς διαιρέσεως. Ἐὰν οὐσία εἶναι τὸ καθ' ἑαυτὸ ὑπάρχον ὄν, ποσότης εἶναι ἡ ἔκτασις τῆς οὐσίας, ἡ δὲ ποσοτικὴ ὕλη, οὖσα ἀρχὴ τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς πολλαπλότητος, ἀποβαίνει δι' αὐτὸ τοῦτο ἀρχὴ τῆς ἀριθμητικῆς ἐκτάσεως τοῦ εἴδους. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή, ἥτις εἶναι δημιουργηθεῖσα οὐσία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις ἀφ' ἑτέρου, εἶναι προωρισμένη εἰς ἕνωσιν μετὰ τῆς ὕλης. Ὁ ὅρος οὗτος τῆς φύσεως καθιστᾷ δυνατὴν πολλαπλότητα τοῦ εἴδους. Τὰ διάφορα ποσὰ τῆς ὕλης τὰ ὁποῖα ἀπονέμονται εἰς τὰς ψυχάς, ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικεύσεως αὐτῆς· τοῦτο δὲ συμβαίνει περὶ πάντα τὰ ὄντα, ὅσα εἶναι συντεθειμένα μετὰ τῆς ὕλης. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ προσεχὴς αἰτία τῆς ζωῆς, ἥτις προϋποθέτει δύο ὅρους, τὴν ἐξ ἑτερογενῶν μερῶν συγκρότησιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν εἰδικῆς ἀρχῆς, πηγῆς τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ κινήσεως. Ὅθεν οἱ διχάζοντες τὸν ζῶντα ὀργανισμὸν εἰς κινοῦν (ψυχὴν) καὶ εἰς κινούμενον (σῶμα) παραγνωρίζουσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τῆς ζωῆς, ἥτις δὲν ἀνήκει οὔτε μόνον εἰς τὴν ψυχὴν οὔτε μόνον εἰς τὸ σῶμα, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐκ τῶν δύο τούτων συντεθειμένον ὄν. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ψυχὴ δὲν συναποθνήσκει μετὰ τοῦ σώματος· διότι ὅπως ἔρχεται ἔξωθεν εἰς τὸ σύνθετον ὄν, ὅπερ καλοῦμεν ὀργανισμόν, οὕτω ἐπιζῇ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐν αὐτῇ πνευματικὸν μέρος, ὁ νοῦς, ἐξομοιώνει ἡμᾶς πρὸς τὸν θεόν, ὅστις εἶναι καὶ αὐτὸς νοῦς καὶ καθαρὰ ἐνέργεια. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἡμῶν ἐπιδράσεως τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς· ἡ νόησις φωτίζει τὴν ὁδόν, ἡ βούλησις λαμβάνει ἀποφάσεις, φύσει ῥέπουσα εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ σύστημα κατὰ ταῦτα τοῦ Θωμᾶ εἶναι διαρχικόν. Ἀφ' ἑνὸς ὁ θεός, ὑπερβατικός, καθαρὰ ἐνέργεια καὶ νόησις, ἀφ' ἑτέρου ἡ ὕλη. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων ἄκρων τὸ μὲν ἡ ψυχή, συντεθειμένη μετὰ τῆς ὕλης, τὸ δὲ τὰ ἄϋλα πνεύματα μετὰ τῶν καθαρῶν αὐτῶν μορφῶν. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δύο κόσμων, τοῦ κόσμου τῶν πνευμάτων καὶ τοῦ σωματικοῦ. Λεπτομερὴς ἐξέτασις τῆς μεγάλης ταύτης συνθέσεως τοῦ Ἀκινάτου ἀποκαλύπτει τὰς πηγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀφθόνως ἤντλησε καὶ τῶν ὁποίων κυριώταται εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ πρῶτον λόγον, ἔπειτα δὲ ἡ πλατωνικὴ μυστικοπάθεια, ὁ Αὐγουστῖνος, Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ Μαϊμονίδης. Τὰ δάνεια, ἅπερ ὀφείλει εἰς πάντας τούτους, οὐδ' ὁ ἴδιος ὁ Θωμᾶς ἀρνεῖται. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ εἶναι ἁπλῶς κυκεών τις ἀποτελεσθεὶς ἐκ στοιχείων ἐθνικῶν, χριστιανικῶν, ἰουδαϊκῶν καὶ ἰσλαμικῶν, ὅπως ἐλέχθη. Διότι τὸ μὲν μεταβάλλει, διορθώνει καὶ συμπληροῖ, τὸ δὲ κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ θαυμαστὴν ἑνότητα, ἥτις καθιστᾷ τὸ σύστημα αὐτοῦ ζῶντα ὀργανισμόν, ἀφομοιοῦντα πᾶν ὅ,τι προσλαμβάνει. Οὐδόλως παράδοξον διὰ τοῦτο ὅτι εὗρεν ἀμέσως ὀπαδούς· εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι διέκρινε σαφῶς τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν καὶ τῶν εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον διὰ τῆς νοήσεως προσιτῶν. Ἤδη οἱ δομινικανοὶ ἀνύψωσαν αὐτὸν κατὰ τὸ 1278 εἰς «doctorem ordinis», οὐχὶ ὅμως ἄνευ ἀντιστάσεως, διότι ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἔσχε καὶ πολλοὺς πολεμίους. Μεταξὺ τῶν δομινικανῶν διεκρίθησαν ὡς τοιοῦτοι οἱ παλαιότεροι σχολαστικοί, οἵτινες ὁρμῶνται ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ Αὐγουστίνου, οἷοι οἱ Ροβέρτος Fitzacker, Ροβέρτος Kilwardby κ. ἄ. Μείζων ἐγένετο ἡ πρὸς τὸν Θωμᾶν ἀντίστασις τῶν φραγκισκανῶν, εἰς τὸ τάγμα τῶν ὁποίων ἀνῆκεν ὁ Δοὺνς Scotus, ὁ ἀξιολογώτατος τῶν πολεμίων τῆς θωμιστικῆς φιλοσοφίας, οὗ ἡ πρὸς τὸν Θωμᾶν σχέσις εἶναι οἵα ἡ τοῦ Καντίου πρὸς τὸν Λεϊβνίτιον, ἀντιπροσωπεύει δηλαδὴ τὴν κριτικὴν ἔναντι τοῦ δογματισμοῦ. Ἡ μεταξὺ τῆς ἀρχαιοτέρας αὐγουστινείου καὶ τῆς νεωτέρας ἀριστοτελιζούσης θωμιστικῆς ῥοπῆς ἔρις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, ἕως ὅτου ἐνίκησεν ἐπὶ τέλους ἡ φιλοσοφία τοῦ Θωμᾶ, τὴν ὁποίαν ἠσπάσθησαν καὶ οἱ ἰησουῖται, παρὰ τὰς ἀντιθέτους γνώμας τοῦ Μολίνα. Ἐκ τῶν πρώτων ὀπαδῶν τοῦ Ἀκινάτου ἐγένοντο οἱ ἑξῆς: Αἰγίδιος, ὁ doctor fundatissimus († 1316)), Hervaeus Natalis († 1323), περίφημος γενόμενος διὰ τὸν κατὰ τῶν σκωτιστῶν ἀγῶνα, Θωμᾶς Bradwardine († 1349), εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἡ «Θεία Κωμῳδία» τοῦ Δάντου στηρίζεται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Θωμᾶ, ἰδίᾳ τὸ τρίτον αὐτῆς μέρος. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου Λέοντος τοῦ ΙΓ' (1879), τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Aeterni patris, δίδεται τὸ σημεῖον τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ, ὅστις κατὰ τὴν φράσιν Ἰωάννου ἤδη τοῦ ΚΒ' «ἐφώτισε τὴν Ἐκκλησίαν περισσότερον πάντων τῶν ἄλλων διδασκάλων αὐτῆς». Ἡ δύναμις τῆς περιφήμου ταύτης ἐγκυκλίου ἐνισχύεται διὰ τῆς Πίου τοῦ Ι' (Motu proprio doctoris angelici 1914), διὰ τῆς ὁποίας ἀνανεοῦται ἡ ἐντολὴ πρὸς ἐνδελεχῆ σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀναφαίνονται αἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες προτάσεις, αἱ περιέχουσαι Sancti doctoris principia et pronuntiata. Τέλος κατὰ τὸ 1923 Πῖος ὁ ΙΑ' ὑποδεικνύει εἰς τοὺς καθολικοὺς θεολόγους καὶ φιλοσόφους τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν σπουδὴν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θωμᾶ ἔδει νὰ ἀκολουθῶσι, διὰ τῆς ἐγκυκλίου αὐτοῦ Studiorum ducem. Οὕτως ὁ θωμισμὸς ἀναβιοῖ· πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα εἰσάγουσιν ὡς βάσιν τῆς διδασκαλίας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ, τουτέστι κατ' οὐσίαν τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· τὰ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενα συγγράμματα πολλαπλασιάζονται, εἰδικὰ δὲ περιοδικὰ ἀναλαμβάνουσι τὴν ἔρευναν τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων αὐτῆς καὶ τὴν εἰς εὐρυτέρους κύκλους διάδοσιν αὐτῆς· ἄλλαις λέξεσι καθίσταται διδασκαλία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *νεοθωμισμός*, ὅστις ἐχόμενος στερρῶς τῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν τοῦ Θωμᾶ, προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ πρὸς αὐτὰς τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐρεύνης μετὰ σχετικῆς τινος ἐλευθερίας, τὸ δικαίωμα τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἀναβίωσις τῆς ἰδεοκρατικῆς καθόλου φιλοσοφίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, εὐνοεῖ μεγάλως τὴν προσπάθειαν ταύτην. Λίαν γνωστὸς νεοθωμιστὴς εἶναι ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς Otto Willmann, ὅστις μάλιστα θεωρεῖ τὸν θωμισμὸν ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ ἰδεοκρατικὴν φιλοσοφίαν. Ἀξίους λόγου νεοθωμιστὰς εὑρίσκομεν οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ (λ. χ. οἱ von Hertling καὶ Bacumuer, ἐκδόται τῶν «Συμβολῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸν μεσαίωνα»), ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς καθολικαῖς χώραις καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀπό τινος ἀπόψεως πρὸς τὸν νεοθωμισμὸν τοῦτον συγγενεύει ὁ *νεοβιταλισμὸς* (βλ. *βιταλισμός*), ἐφόσον καὶ οὗτος τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀριστοτελικῶν ἰδεῶν ἢ τοὐλάχιστον ῥέπει πρὸς αὐτάς. Ἡ τοιαύτη ἀναβίωσις τῆς θωμιστικῆς φιλοσοφίας σημαίνει ἀνάστασιν τῆς πρὸ τοῦ Καντίου φιλοσοφίας καὶ ἀποτελεῖ διείσδυσιν τοῦ μεσαίωνος εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ παρόντος. Λίαν χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ περὶ τῆς φιλοσοφίας ταύτης λεγόμενα ὑπὸ τῶν παπικῶν ἐγκυκλίων τοῦ 1879 καὶ 1910, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θωμᾶ ἐπολεμήθη ὁ μοδερνισμός, ἡ φιλελευθέρα κίνησις τῶν καθολικῶν θεολόγων, ὡς καὶ αἱ ἀπόπειραι συνδέσεως τῆς θεολογίας πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν τῶν χρόνων ἡμῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Grabmann*, Thomas von Aquino (1912).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Die Kulturphilosophie Thomas von Aquino 1925).—*Feldmann*, Thomas von Aquino und die philosophie der Gegenwart (1924).—*Edgar de Bruyne*, Saint Thomas d' Aquin (1928). Bulletin thomiste (1924).—*P. Rousselot*, L' intellectualisme de St Thomas (β' ἔκδ. 1927).—*J. Webert*, Essai de Métaphysique thomiste (1927).— *J. Maritain*, Réflexions sur l'Intelligence et sur sa vie propre (1924).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Antimoderne (1922).—*A. D. Sertillanges*, St Thomas d'Aquin (δ' ἔκδ. 1925).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Les grandes thèses de la philosophie thomiste (1928).—*E. Gilson*, Le Thomisme (γ' ἔκδ. 1927).—*Eucken*, Die Philosophie des Thomas v. Aqu. (1910).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Thom. v Aquin und Kant (1900). —*P. Mandounet* - *J. Destrez*, Bibliographie thomiste (1921).

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

θώμισος (ὁ) (Thomisus) *[Ζωολ.]*. Γένος ἀραχνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *θωμισιδῶν*, περιλαμβάνον ἀράχνας μετρίου ἢ μικροῦ μεγέθους μὲ δύο σειρὰς ὁμοιομόρφων ὀφθαλμῶν καὶ πόδας πολὺ πρὸς τὰ ὀπίσθεν τοῦ σώματος τοποθετημένους. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐνδιαιτώμενα ἐπὶ διαφόρων φυτῶν. Δ. Ν. Π.

Θωμόκαστρον *[Βυζαντ.]*. Ὀχυρὸν φρούριον τῆς Ἠπείρου κείμενον ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς, κληθὲν δ' οὕτω ἐκ τοῦ τελευταίου δεσπότου τῆς Ἠπείρου *Θωμᾶ*, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ ὁποίου ὁ Νικηφόρος Ἄγγελος, γενόμενος ὄργανον τῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου κατακτητικῶν βλέψεων τῶν Ἰταλῶν, δηλαδὴ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, κατέλαβεν αὐτὸ μετά τινων ὀπαδῶν του, ἵνα ἀντιδράσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Βυζαντίου (ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου) κατάληψιν τῆς Ἠπείρου. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Νικηφόρου πολιορκηθέντες τῷ 1339 ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, τοῦ κατόπιν βασιλεύσαντος, ἀντέστησαν μετὰ πείσματος, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ ὑποστῶσι τελείαν ἀπογοήτευσιν, διότι οὐ μόνον ἔμειναν ἐπὶ μακρὸν ἄνευ τινὸς συνδρομῆς ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν περιπέτειαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ κατέπλευσαν πρὸ τοῦ Θωμοκάστρου 13 πολεμικὰ πλοῖα τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, οὐδεὶς ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῶν ἵνα συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου. Ἐν τέλει ἡ φρουρά, πεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ νεαροῦ Νικηφόρου Ἀγγέλου ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας δι' ἴδιον αὐτῶν λογαριασμόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ φρουρίου καὶ παρέδωσαν αὐτὸ εἰς τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα.

Ν. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Θωμόπουλος. Ὄνομα οἰκογενείας ἐκ Πελοποννήσου, κλάδος τῆς ὁποίας μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον, ἀρχομένου τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Σπουδαιότερα μέλη αὐτῆς εἶναι: —1) *Στέφανος Θωμόπουλος*, γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1862. Διδάκτωρ τῆς νομικῆς, διετέλεσεν ἐπὶ δωδεκαετίαν δημοτικὸς σύμβουλος καὶ μέλος τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν Πάτραις. Συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν: «Ἱστορίαν τῆς πόλεως Πατρῶν» (Ἀθῆναι 1888) «Βίον τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου» (Ἀθῆναι 1900), «Περὶ τῆς ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζῶνα γαλλικῆς ἐν Πάτραις στρατιᾶς» (Πάτραι 1896), «Ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς μονῆς Ὀμπλοῦ», διαφόρους ἄλλας πραγματείας καὶ ἰδίως ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς ἱστορικκῆς καὶ ἐθνολ. ἑταιρείας». Ἤδη ὑπηρετεῖ ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος παρὰ τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ —2) *Θωμόπουλος Ἰάκωβος*, γεννηθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1855. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν ἐν Ἀθήναις. Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν εἰς Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας καὶ μετὰ σπουδὰς ἑνὸς ἔτους μετέβη εἰς Γερμανίαν, ὅπου ἐτελειοποιήθη. Ἐπιστρέψας εἰς Ζάκυνθον ἐξήσκησεν ἐφ' ἱκανὸν διάστημα τὸ ἐπάγγελμά του καὶ κατόπιν ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε γαλλιστὶ ἐν Ἀθήναις, τῷ 1894, τὴν κατὰ Μάϊον τοῦ 1893 γενομένην ἐν τῇ ἰατρικῇ ἑταιρείᾳ Ἀθηνῶν ἀνακοίνωσιν: La présence d' infusoires dans le sang des palustres». Ἐπίσης ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1912 «Τὰ Πελασγικά». Λ. Χ. Ζ.

—**Θωμόπουλος, *Ἐπαμεινώνδας*.** Ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Πάτραις τῷ 1878. Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἰταλῷ ζωγράφῳ Δομενίκῳ Μορέλλι. Μετέβη εἰς Ρώμην καὶ Βενετίαν, ἐκθέσας ἐπανειλημμένως εἰς διαφόρους καλλιτεχνικὰς ἐκθέσεις, ἑλληνικὰς καὶ ξένας. Τῷ 1915 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπαίθρου εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Κατέγινε περισσότερον εἰς τὴν μελέτην τῆς ζωγραφικῆς τοῦ ὑπαίθρου, τὴν τοπιογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διεκρίθη, τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀκα-

Digitized by Google

δημίας τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1926 μὲ τὸ ἀριστεῖον γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ἓν ἔργον του «Ἀπὸ τὴν στάνην εἰς τὸ χωριό», δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἐ. Μπενάκη ἀπόκειται εἰς τὴν Ἐθνικὴν πινακοθήκην.

Ἐ. Θωμοπούλου: Ἀπὸ τὴν στάνην εἰς τὸ χωριό.

— **Θωμόπουλος, Θωμᾶς.** Γλύπτης καὶ ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1873. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ Μετσοβίῳ πολυτεχνείῳ τὴν γλυπτικὴν ὑπὸ τὸν Γ. Βροῦτον καὶ τὴν ζωγραφικὴν ὑπὸ τὸν Νικηφόρον Λύτραν, καὶ ἔτυχε τοῦ Θωμαϊδείου καὶ τοῦ Χρυσοβεργείου βραβείου. Τῷ 1897 μετέβη εἰς Μόναχον. Ἐσπούδασεν ὡς ὑπότροφος τῆς κυβερνήσεως ἐν Μονάχῳ, Φλωρεντίᾳ, Ρώμῃ καὶ Νεαπόλει. Τῷ 1900 ἐβραβεύθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν Φιλοτέχνων τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον «Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς». Τῷ 1907 ἐτιμήθη διὰ χρυσοῦ βραβείου εἰς τὴν Διεθνῆ ἔκθεσιν τοῦ Βορδώ, καὶ τῷ 1911 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς γλυπτικῆς εἰς τὴν σχολὴν τῶν Καλῶν τεχνῶν. Ἐφήρμοσε τὴν δι' ἐγκαυστικῆς ἔγχρωμον ἐναρμόνισιν τῶν πλαστικῶν ἐπιφανειῶν, βραβευθεὶς διὰ τοῦτο τῷ 1925 εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Παγκόσμιον ἔκθεσιν διακοσμητικῶν τεχνῶν. Ἔργα του εἶναι ὁ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἀνδριὰς τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, αἱ προτομαὶ τοῦ Παύλου Μελᾶ ἐν Καστορίᾳ, τοῦ Γρεβενῶν Αἰμιλιανοῦ ἐν Γρεβενοῖς, τοῦ Σολωμοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ κήπῳ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Παπαδιαμάντη ἐν Σκιάθῳ, τὸ ἄγαλμα τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης, κλπ. Ἔγραψε κριτικὰς μελέτας εἰς ἡμέτερα καὶ ξένα περιοδικά. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1930 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Συνεργάτης τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας».

Θὼν *(—ῶνος)*, ἢ **Θῶνις** *['Αρχ.]*. Βασιλεὺς τῆς ὁμωνύμου ἐν τῇ Κάτω Αἰγύπτῳ πόλεως, καὶ σύζυγος τῆς Πολυδάμνης, περιποιηθεὶς καὶ φιλοξενήσας τὸν Μενέλαον καὶ τὴν Ἑλένην ἐπιστρέφοντας ἐκ τῆς Τροίας (*Ὁμήρ.* Ὀδυσσ. δ. 228, *Ἡροδ.* II. 116, *Στράβ.* XVII, 800). Α. Θ. Σ.

Θών, Μιλτιάδης. Ἕλλην ἀξιωματικὸς γεννηθεὶς ἐν Ἄργει τῷ 1828 καὶ καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν τῷ 1851. Προαχθεὶς εἰς ἀνθυπολοχαγὸν τῷ 1866 κατῆλθεν εἰς τὴν μετ' ὀλίγον ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν Κρήτῃ, ἀποβιβασθεὶς εἰς Μπαλὶ τοῦ Μυλοποτάμου τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1866 μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν τότε ἀντισυνταγματάρχην Πᾶνον Κορωναῖον σώματος, καὶ ἀφοῦ διεκρίθη εἰς διαφόρους συμπλοκάς, ἔπεσε γενναίως μαχόμενος εἰς τὴν κατὰ τοῦ φρουρίου Καστέλι (Κισάμου) ἐνεργηθεῖσαν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1866 ἐπίθεσιν. Ν. ΚΛΣ

Θωνδρακηνοί, καὶ *Θοντρακῖται [Δογμ.]*. Αἵρεσις ἐν Ἀρμενίᾳ (βλ. λ. *Ἀρεβοῦρδοι*).

Θῶνις *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Κάτω Αἰγύπτου, κειμένη περὶ τὸ Κανωβικὸν στόμιον τοῦ Νείλου, «παλαιὸν ἐμπόριον τῆς Αἰγύπτου», κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (I, 19). Βασιλεὺς αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ *Θῶνις* (βλ. λ.), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Κατεστράφη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Κανώβου ἢ Κανώπου. Α. Θ. Σ.

θωπεία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ *θωπεύειν*, κολακεία, ἔνδειξις τρυφερότητος, ἀγάπης, εὐνοίας δι' ἐπαφῆς τῆς χειρός, κοιν. *χάϊδεμα*: «οἱ μικροὶ ἀγαποῦν τὰς θωπείας», «θωπεῖαι εἰλικρινεῖς,—ψευδεῖς», «ἐρωτικαὶ θωπεῖαι», «ἐπιζητεῖ τὰς θωπείας σὰν τὴ γάτα».

— *[Ἐγκυκλ.] Θωπεία* (effleurage) καλεῖται χειρισμὸς τῆς μαλάξεως, καθ' ὃν ἡ παλαμιαία ἐπιφάνεια τῆς χειρὸς καὶ ἰδίως τῶν δακτύλων ὀλισθαίνει ἐλαφρῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος κατὰ κεντρομόλον διεύθυνσιν, ἤτοι κατὰ τὸν ροῦν τοῦ φλεβικοῦ αἵματος καὶ τῆς λύμφης, ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὴν καρδίαν. Οἱ θωπευτικοὶ χειρισμοὶ δέον νὰ διαδέχωνται ἀλλήλους, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, μετὰ ταχύτητος καὶ πιέσεως διαφόρου. Ἐὰν αἱ θωπεῖαι ἐνεργῶνται μετ' ἰσχυρᾶς πως πιέσεως, λέγονται *ἀνατρίψεις*. Θωπεῖαι, ὧν ἡ μὲν διαδρομὴ εἶναι πάντοτε κεντρομόλος, τὸ δὲ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως μετατίθεται βαθμιαίως πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ μέλους, καλοῦνται *κλιμακωταί*. Αἱ θωπεῖαι ἐκτελοῦνται κατὰ διαφόρους τρόπους, ἀναλόγως πρὸς τὸ σχῆμα, τὸν ὄγκον τοῦ πάσχοντος μέλους καὶ τῆς παθήσεως, δι' ἣν ἐνεργεῖται ἡ ἐπέμβασις. Οἱ κυριώτατοι τῶν τρόπων τούτων εἶναι: ὁ διὰ τοῦ ἀντίχειρος μόνου, ὁ διὰ πάντων ὁμοῦ τῶν δακτύλων, ὁ δι' ὁλοκλήρου τῆς παλαμιαίας ἐπιφανείας, ἥτις ὡς κρίκος περιβάλλει τὸ μέλος καὶ θωπεύει ἐκ τοῦ ἄκρου πρὸς τὴν ρίζαν αὐτοῦ, ὁ διὰ τῆς παλαμιαίας ἐπιφανείας καὶ τῶν δύο συγχρόνως χειρῶν καὶ τέλος ὁ διὰ τῆς ραχιαίας ἐπιφανείας τῶν δακτύλων (*κτενοειδεῖς θωπεῖαι*). Οἱουδήποτε τῶν τρόπων τούτων καὶ ἂν γίνῃ χρῆσις, ἡ ἔναρξις πρέπει νὰ γίνηται βραδέως καὶ ἠπίως, βαθμηδὸν αὐξανομένων τῆς τε ταχύτητος καὶ τῆς πιέσεως τῶν χειρισμῶν. Διὰ τῶν θωπειῶν ἀπωθεῖται τὸ φλεβικὸν αἷμα καὶ ἡ λύμφη πρὸς τὴν καρδίαν καὶ ἐπιταχύνεται ἡ τοπικὴ κυκλοφορία. Ὅταν δ' αἱ θωπεῖαι εἶναι ἐλαφραὶ καὶ τελῶνται μετὰ ταχύτητος, ἐπιδρῶσαι κατευναστικῶς ἐπὶ τῶν ἀκρεμόνων τῶν αἰσθητικῶν νεύρων πραΰνουν τὰ ἄλγη.
Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θώπευμα (τό)· λόγος κολακευτικός, κολακεία: «θωπεύματα καὶ δελεάσματα».

θωπευτής (ὁ)· ὁ θωπεύων, ὁ κόλαξ.

θωπευτικός, *—ή, —όν*· ὁ μετὰ θωπείας γινόμενος, κολακευτικός, κοιν. *χαϊδευτικός*: «θωπευτικοὶ λόγοι» || ὁ ἐπιτήδειος εἰς τὸ θωπεύειν, ὁ θωπεύων. —Ἐπίρρ. **θωπευτικῶς**.

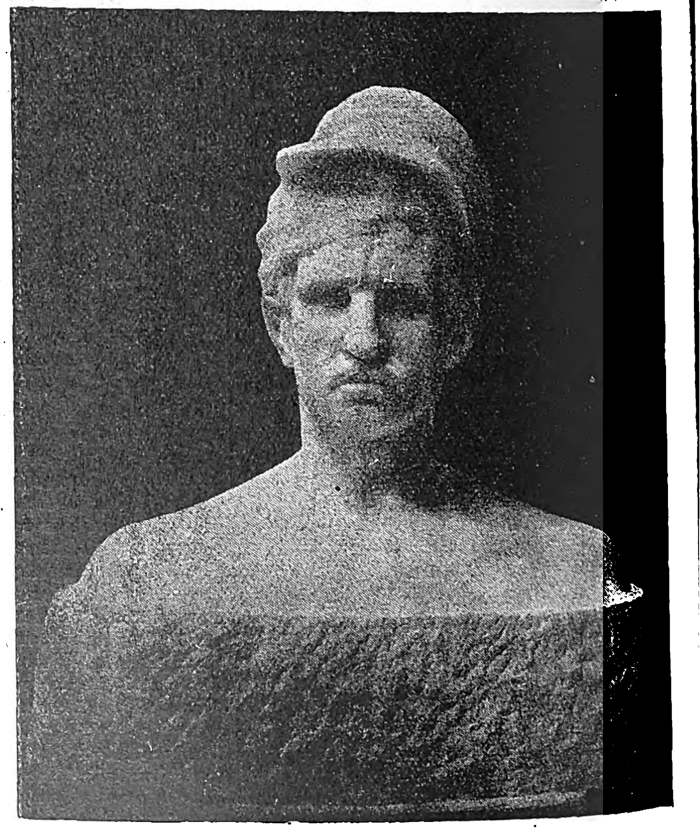

Θ. Θωμοπούλου: *Ὁ τραυματίας.*
[Ἔγχρωμον μάρμαρον.]

θωπεύω, ἀόρ. *ἐθώπευσα*· κολακεύω, δεικνύω στοργήν, ἀγάπην, εὔνοιαν δι' ἐπαφῆς τῆς χειρός, κοιν. *χαϊδεύω*: «θωπεύω τὸ παιδίον,—τὴν γαλῆν» || μεταφ. κολακεύω, δημαγωγῶ: «θωπεύει τὸν λαόν».

Θὼρ (Thor, Thunar). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν Ὀδίν, ἐν τῇ σκανδιναυϊκῇ μυθολογίᾳ. Παραβάλλεται πρὸς τὸν Τάρανιν τῶν Κελτῶν καὶ τὸν Μίθραν τῶν Περσῶν. Σύζυγος αὐτοῦ ἡ *Σιφ*, υἱοὶ ὁ *Μάγκνι* (=δύναμις) καὶ *Μέτζι* (=ὁρμή), θυγάτηρ δὲ ἡ *Τρούδ*. Εἶναι ὁ ἐπισημότερος θεὸς μετὰ τὸν Ὀδίν. Κυριαρχεῖ τοῦ κεραυνοῦ καὶ τῶν ἀστραπῶν, βασιλεύει ἐπὶ τῶν ἀέρων, ρυθμίζει τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ἐγείρει καὶ κατασιγᾷ τὰς θυέλλας. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν φίλος τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαίτατα τῶν γεωργῶν, προστατεύων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς κακοποιίας τῶν γιγάντων, δι' ὃ καὶ δημοφιλέστατος, ὑμνούμενος εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ λατρευόμενος εἰς πλείονας ναοὺς ἢ ὁ πατὴρ τῶν θεῶν. Ὁ πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς αὐτοῦ, ὁ καλούμενος *Ζουέλ*, συμπίπτει κατ' Ἰανουάριον, πρὸς τὸ χειμερικὸν ἡλιοστάσιον. Ἀνὰ ἐννέα ἔτη ἐτελοῦντο εἰς λατρείαν αὐτοῦ θυσίαι ζῴων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνθρώπων. Τὸ ἀνάκτορόν του, Μπιλσκενίρ, περιλαμβάνει 540 εὐρείας αἰθούσας. Τὸ ἅρμα αὐτοῦ σύρεται ὑπὸ τράγων, οὓς, κατὰ τὰς μακρὰς περιπλανήσεις ἀνὰ τὴν γῆν, ἐν ὥρᾳ ἐλλείψεως τροφῆς, θυσιάζει εἰς εὐωχίαν ἑαυτοῦ καὶ τῶν πτωχῶν, ἐπαναφέρων εἶτα αὐτοὺς εἰς τὴν πρώην ἀρτίαν ζωήν, δι' ἁπλῆς ἐπαφῆς τῶν απομεινάντων λειψάνων, ἔστω καὶ μόνων τῶν ὀστῶν. Κέκτηται τρία ἱερὰ ἀντικείμενα: τὸ ρόπαλον, ὀνομαζόμενον Μιέλνερ, τὸ ὁποῖον τρέμουν οἱ γίγαντες, διότι πλειστάκις εἶχε θραύσει τὰς κεφαλὰς τῶν προγόνων των· τὴν ζώνην τῆς ἀνδρείας, αὐξάνουσαν καταπληκτικῶς τὰς δυνάμεις του, ὅταν περιβάλλεται αὐτήν· καὶ τὰ σιδηρᾶ χειρόκτια, ἀταραί-

Θώρ, θεὸς τοῦ κεραυνοῦ.
[Σχεδίασμα τοῦ Σὲρ Η. Μπὲρν-Τζόνς.

Digitized by Google

Θ. Θωμοπούλου: Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰκάρου.

Θ. Θωμοπούλου: Πολεμιστὴς θνήσκων.
[Ἐκ τοῦ ἡρώου πεσόντων τῆς Σιατίστης.]

τητα ἵνα δράττῃ ἀσφαλῶς τὴν λαβὴν τοῦ ῥοπάλου. Ἡ Ἔδδα ἀφηγεῖται τοὺς ἀπειραρίθμους ἄθλους αὐτοῦ εἰς τὴν κατὰ τῶν γιγάντων καὶ τῶν τεράτων πάλην. Ἐκ τούτων περιφημότερος καὶ μοιραῖος ὑπῆρξεν ἡ ἐξόντωσις τοῦ μυθικοῦ ὄφεως Ἰορμουγκουντούρ, περιβάλλοντος διὰ τοῦ τεραστίου σώματος αὐτοῦ ὁλόκληρον τὴν γῆν. Κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, ἐπαληθεύοντος τοῦ χρησμοῦ, ἐπέτυχεν ὁ Θὼρ νὰ φονεύσῃ τὸ τέρας, ἀλλὰ συναπωλέσθη εἰς τὴν πάλην, ἀποπνιγεὶς εἰς τὰ κύματα τοῦ δηλητηρίου, τοῦ ἐκχυνομένου ὑπὸ τοῦ ὄφεως. Τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπέζησαν οἱ ἐκ τῆς γίγαντος Γιαρνσάξας δύο υἱοὶ τοῦ Θώρ, ὁ *Μόδερ* καὶ ὁ *Μαγκούρ*.

Ἕνεκα τῶν ἄθλων αὐτοῦ παρομοιάζεται πρὸς τὸν Ἡρακλέα, ὡς ὑψιβρεμέτης δὲ πρὸς τὸν Δία. Ἐν Ἰσλανδίᾳ ἐλατρεύετο ὑπεράνω παντὸς ἄλλου θεοῦ, ὡς καὶ εἰς ὅλας πιθανῶς τὰς βορείους χώρας, πλὴν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς Οὐψάλας ἡ μορφή του λέγεται ὅτι κατελάμβανε τὴν καταφανεστέραν θέσιν. Ὑπάρχουν ἀποδείξεις, ὅτι ἀνάλογος θεότης ὑπὸ τὸ ὄνομα Thunor ἢ Thonar ἐλατρεύετο ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' ἐλαχίστας εἰδήσεις δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν περὶ αὐτοῦ, πλὴν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐταυτίζετο μὲ τὸν ρωμαϊκὸν Δία. Τὸ ὄνομά του εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὴν τευτονικὴν λέξιν τὴν σημαίνουσαν κεραυνός, ἔτι δὲ καὶ ἐν Σουηδίᾳ τὸ ὄνομά του ἦτο συνώνυμον τοῦ κεραυνοῦ. Ἐκτὸς τοῦ τευτονικοῦ κύκλου ἔχει στενὴν συγγένειαν καὶ μὲ τὴν λιθουανικὴν θεότητα Περκούνας, τῆς ὁποίας ἐπίσης τὸ ὄνομα (κεραυνὸς) φαίνεται ἔχον σχέσεις μὲ τὸ τῆς μητρὸς τοῦ Θὼρ (Fiörgyn). Ὁ βεροσκιανὸς θεὸς Περοὺν ἦτο πιθανώτατα αὐτὸς ὁ Θὼρ ὑπὸ σλαυονικὸν ὄνομα («περοὺν» ρωσιστὶ σημαίνει κεραυνός). Ὁ Θὼρ παρίσταται μεσήλικος. Θ. Κ.

θωράδελφος, ἡ ***θωρακάδελφος*** (thoradelphe) [*Τερατ.*]. Τερατογονικὴ διάπλασις, καθ' ἣν τὸ τέρας παρίσταται διπλοῦν μονοκεφάλιον· χαρακτηρίζεται δὲ ὑπὸ δύο κορμῶν κεχωρισμένων κάτωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ συνηνωμένων ἄνωθεν τούτου, συγχεομένων μάλιστα εἰς ἕνα ἁπλοῦν κορμὸν κατὰ τὸ φαινόμενον. Τὰ τέρατα ταῦτα ἔχουσι τέσσαρα πυελικὰ ἄκρα (κάτω ἄκρα) καὶ δύο μόνον θωρακικὰ ἄκρα (ἄνω ἄκρα)· φέρουσι δὲ μίαν μόνην κεφαλήν, ἄνευ οὐδενὸς ὑπεραρίθμου τμήματος ἐξωτερικοῦ (κλῖμαξ τερατολογικὴ τοῦ Is. G. Saint-Hilaire). Μ. Ν. Κ.

θωρακεῖον (τό)· βλ. λ. *θωράκιον*.

θωρακίζω, *ἀόρ. ἐθωράκισα—ἐθωρακίσθην*· ἐνδύω τινὰ μὲ θώρακα, ὁπλίζω διὰ θώρακος· || συνεκδ. «θωρακίζω τὸ πλοῖον» στεγάζω, περικαλύπτω διὰ σιδηρῶν πλακῶν· || μεταφ. «θωρακίζομαι δι' ὑπομονῆς».

θωρακικοὶ (οἱ) [*Ζῳολ.*]. Οὕτως ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Λινναίου οἱ ἰχθύες, εἰς οὓς τὸ σημεῖον τῆς συμφύσεως τῶν κοιλιακῶν πτερυγίων κεῖται πλησίον τῆς συμφύσεως τῶν στηθιαίων τοιούτων. Δ. Ν. Π.

θωρακικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θώρακα: «θωρακικὰ σπλάγχνα» οἱ πνεύμονες καὶ ἡ καρδία, «ἀρτηρίαι θωρακικαί»· || ὁ πάσχων νόσον τοῦ θώρακος, ἄλλως *στηθικός*.—Ἐπίρρ. ***θωρακικῶς***.

— **θωρακικὰ** ***νεῦρα*** [*Ἀνατομ.*]. Ταῦτα εἶναι: 1) Τρεῖς κλάδοι τοῦ βραχιονίου πλέγματος, ἤτοι α') τὸ ὑποκλείδιον νεῦρον, διανεμόμενον εἰς τὸν ὑποκλείδιον μῦν, β') τὰ πρόσθια θωρακικὰ νεῦρα, νευροῦντα τὸν μείζονα καὶ τὸν ἐλάσσονα θωρακικὸν μῦν, καὶ γ') τὸ μακρὸν θωρακικὸν νεῦρον διὰ τὸν πρόσθιον ὀδοντωτὸν μῦν· 2) οἱ πρόσθιοι κλάδοι τῶν 12 θωρακικῶν νεύρων, τῶν *μεσοπλευρίων*, ἅτινα νευροῦσι τοὺς ἰδίως θωρακικοὺς μῦς· καὶ 3) οἱ ὀπίσθιοι κλάδοι τῶν 12 θωρακικῶν νεύρων, οἵτινες νευροῦσι τὸν μήκιστον ραχιαῖον, τὸν λαγονοπλευρικόν, τὸν πολυσχιδῆ, τὸν ἡμιακανθώδη, τοὺς περιστροφεῖς τῶν νώτων καὶ τὸ δέρμα τῆς ραχιαίας ἐπιφανείας τοῦ θώρακος. Ι. Π.

— **θωρακικαὶ** ***ἀρτηρίαι*** [*Ἀνατομ.*]. Κλάδοι τῆς μασχαλιαίας ἀρτηρίας, ἤτοι ἡ ἀνωτάτη θωρακικὴ ἀρτηρία, ἡ ἀκρωμιοθωρακική, ἡ πλαγία θωρακικὴ (ἢ ἐξωμαστική), ἡ ὠμοπλάτιος καὶ αἱ δύο περισπώμεναι βραχιόνιοι ἀρτηρίαι. Ι. Π.

— **θωρακικὴ** ***ἀορτὴ*** [*Ἀνατομ.*]· βλ. *ἀορτή*.

— **θωρακικοὶ** ***μύες*** [*Ἀνατομ.*] Οἱ θωρακικοὶ μύες διαιροῦνται εἰς τοὺς *ὠμοθωρακικούς*, ἐκτεινομένους μεταξὺ τῶν ὀστῶν τοῦ θώρακος καὶ τῆς ὠμικῆς ζώνης, καὶ εἰς τοὺς *ἰδίως θωρακικούς*, ἐκτεινομένους μεταξὺ τῶν πλευρῶν καὶ διὰ τοῦτο *μεσοπλευρίους* καλουμένους. Καὶ οἱ μὲν ὠμοθωρακικοὶ κεῖνται ἐπιπολῆς καὶ ἀποτελοῦσι τρεῖς στιβάδας, ὧν ἡ μὲν πρώτη σύγκειται ἐκ τοῦ μείζονος θωρακικοῦ, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος θωρακικοῦ καὶ τοῦ ὑποκλειδίου, ἡ δὲ τρίτη ἐκ τοῦ προσθίου ὀδοντωτοῦ μυός. Οἱ δὲ μεσοπλεύριοι μύες, κατὰ βάθος κείμενοι, ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν ἔξω καὶ ἔσω μεσοπλευρίων μυῶν, ἐκ τῶν ἀνελκτήρων τῶν πλευρῶν, ἔτι δ' ἐκ τοῦ **τριγώνου στερνίτου** καὶ τῶν ὑποπλευρίων μυῶν. Καὶ οὗτοι μέν, οἱ ἰδίως θωρακικοί, εἶναι αὐτόχθονες μύες, διὸ καὶ νευροῦνται ὑπὸ τῶν θωρακικῶν (=μεσοπλευρίων) νεύρων· οἱ δὲ ὠμοθωρακικοὶ εἶναι ἐπήλυδες, μεταναστεύσαντες ἐκ τοῦ τραχήλου εἰς τὸν θώρακα, διὸ καὶ τὰ νεῦρα αὐτῶν ἐκφύονται ἐκ τῆς τραχηλικῆς καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς θωρακικῆς χώρας (βλ. *θωρακικὰ* νεῦρα). Ι. Π.

— **θωρακικοὶ** ***σπόνδυλοι*** [*Ἀνατομ.*]. Οὗτοι εἶναι δώδεκα, ἀποτελοῦντες τὸ ἀμέσως κάτωθεν τῶν αὐχενικῶν σπονδύλων τρῆμα τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ τὸ μέσον ὀπίσθιον τοίχωμα τοῦ θώρακος. Οὐσιωδέστατος δ' αὐτῶν χαρακτήρ, δι' οὗ διαστέλλονται τῶν λοιπῶν σπονδύλων εἶναι, ὅτι φέρουσιν ἀρθρικὰς ἐπιφανείας πρὸς σύνταξιν μετὰ τῶν πλευρῶν, καὶ δὴ τέσσαρας μὲν ἐν τοῖς πλαγίοις τοῦ σώματος αὐτῶν, τὰ *πλευρικὰ ἡμιγλήνια*, δύο ἄνω καὶ δύο κάτω, δύο δ' ἐπὶ τῶν ἐγκαρσίων ἐπιφύσεων, τὰς *ἐγκαρσίας γλήνας*, ἀνὰ μίαν ἑκατέρωθεν. Καὶ τὰ μὲν ἡμιγλήνια, συντασσόμενα μετὰ τῶν ἡμιγληνίων τῶν ὑποκειμένων καὶ ὑπερκειμένων σπονδύλων, ἀπεργάζονται τελείας γλήνας, αἵτινες ὑποδέχονται τὰς κεφαλὰς τῶν πλευρῶν, αἱ δ' ἐγκάρσιοι γλῆναι ὑποδέχονται τὰ φύματα τῶν πλευρῶν. Ι. Π.

— **θωρακικὸς** ***δείκτης*** [*Ἀνθρωπολ.*]· βλ. λ. *δείκτης* (τ. Η' σ. 936α').

— **θωρακικὸς** ***πόρος*** [*Ἀνατομ.*]. —1) *Θωρακικὸς πόρος μείζων ἢ ἀριστερός*· κορμὸς τοῦ λεμφικοῦ συστήματος, ὑποδεχόμενος τὰ λεμφαγγεῖα ἀμφοτέρων τῶν κάτω ἄκρων, τῶν κοιλιακῶν σπλάγχνων καὶ τοιχωμάτων, τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, τοῦ ἀριστεροῦ πνεύμονος καὶ τῆς ἀριστερᾶς καρδίας, ἔτι δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ἄνω ἄκρου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου τοῦ τραχήλου καὶ τῆς κεφαλῆς. Μῆκος ἔχων 30—40 ἑκμ., ἄρχεται ἰσοϋψῶς τῷ 1ῳ ὀσφυϊκῷ σπονδύλῳ διὰ ληκυθοειδοῦς ἀνευρύσματος, τῆς *χυλοφόρου δεξαμενῆς*, διαβαίνει διὰ τοῦ ἀορτικοῦ τρήματος τοῦ διαφράγματος εἰς τὸ κύτος τοῦ θώρακος καὶ ἀνέρχεται δεξιόθεν τῆς μέσης γραμμῆς μέχρι τοῦ 7ου αὐχενικοῦ σπονδύλου, ἔνθα τοξοειδῶς πρὸς τὰ πρόσω, ἀριστερὰ καὶ κάτω ἀνακάμπτων, ἐκβάλλει εἰς τὴν ἀριστερὰν φλεβώδη γωνίαν (μεταξὺ ἔσω σφαγίτιδος καὶ ὑποκλειδίου φλεβός). Φέρει πολλὰς βαλβῖδας, ὧν μίαν ἐν τῇ δεξαμενῇ καὶ ἑτέραν ἐν τῇ ἐκβολῇ, ἀμφοτέρας διφυεῖς. —2) *Θωρακικὸς πόρος ἐλάσσων ἢ δεξιός*· στέλεχος βραχύτατον μόλις 1 ἑκμ. μήκους, ὑποδεχόμενον τὰ λεμφαγγεῖα τοῦ δεξιοῦ ἄνω ἄκρου, τοῦ δεξιοῦ ἡμιμο-

Digitized by Google

ρίου τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ τραχήλου, τοῦ δεξιοῦ ἡμιμορίου τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, τῆς δεξιᾶς καρδίας καὶ τοῦ δεξιοῦ πνεύμονος καὶ τὰ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας τοῦ ἥπατος. Ἐκβάλλει δ' εἰς τὴν δεξιὰν φλεβώδη γωνίαν. Ι. Π.

θωράκιον (τό)· μικρὸς θώραξ· || προφύλαγμα ἀπὸ πτώσεως ἢ ἐμπόδιον, προτοίχισμα, δρύφακτον: «θωράκιον τῆς γεφύρας», «ἡ στέγη τῆς οἰκίας περιβάλλεται διὰ θωρακίου».

— *[Ἀρχ.]* Πυργοειδὲς ἰκρίωμα ἐκ σανίδων ἐπενδεδυμένων μὲ χονδρὸν δέρμα καὶ μὲ πλάκας ἐκ μετάλλου, τὸ ὁποῖον προσηρμόζετο ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν ἐλεφάντων, ἐπέβαινον δὲ αὐτοῦ τρεῖς συνήθως τοξόται, βάλλοντες πρὸς τὰ δεξιά, ἀριστερὰ καὶ ὀπίσω. Τοιαῦτα *θωράκια* ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ στράτευμά του καὶ ὁ Ἀννίβας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ν. Α.

— *[Βυζαντ.]* Κόσμημα τῆς στολῆς τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Εἶχε σχῆμα μικροσκοπικῆς ᾠοειδοῦς ἀσπίδος καὶ ἐφέρετο ὑπὸ μὲν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ στήθους, ὑπὸ δὲ τῆς βασιλίσσης ἀνηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Ν. ΚΛΣ

— *[Δομ.]* Τὸ *θωράκιον*, τὸ καὶ *στηθαῖον* λεγόμενον, εἶναι μικρὸς τοῖχος ὕψους μεταξὺ 90 ἑκ. καὶ 1.00 μέτρου, πλήρης ἢ διάτρητος, εἴτε ξύλινον ἢ σιδηροῦν κιγκλίδωμα στερεούμενον εἰς τὰς πλευρὰς μιᾶς γεφύρας, μιᾶς προβλῆτος ἢ ἑνὸς λιμενοβραχίονος πρὸς ἀποφυγὴν πτώσεως τῶν διαβατῶν εἰς τὸ κενόν. Ἀπὸ τὰ θωράκια ἐξαρτᾶται κυρίως ὁ ἐξωτερικὸς διάκοσμος μιᾶς γεφύρας καὶ διὰ τοῦτο μελετῶνται ταῦτα ποικιλοτρόπως. Συνήθως, ἐὰν εἶναι λίθινα, διαμορφοῦνται οὕτως, ὥστε νὰ συγκρατοῦν καὶ φανοστάτας τῆς γεφύρας, ἀγάλματα κλπ., ἐὰν πάλιν πρόκειται περὶ σιδηρῶν γεφυρῶν, συμπλέκονται μετὰ τοῦ σκελετοῦ διακοσμοῦντα τὴν ὅλην γέφυραν. Μ. Π.

—*[Ὀχυρωτ.]* *Θωράκιον* ἐν τῇ ὀχυρωτικῇ καλεῖται γενικῶς ὁ καλύπτων ὄγκος παντὸς ὀχυρώματος, ὁ προστατεύων τοὺς ἀμυνομένους ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν βολῶν. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ πρέπει νὰ ᾖ τοιοῦτον, ὥστε νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς βολῆς, καὶ πρὸς τοῦτο ἔχει εἰς τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ κλίσιν τινὰ πρὸς τὰ ἔξω, ἥτις καλεῖται *προσκλινές*. Τὸ ὕψος τοῦ θωρακίου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ 1,30μ., ἵνα δύνανται νὰ βάλλωσιν ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ οἱ κατωτάτου ἀναστήματος ἄνδρες. Ὁσάκις τὸ ὕψος εἶναι ἀνώτερον, κατασκευάζονται ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς κλίσεως μία ἢ περισσότεραι βαθμῖδες. Τὸ πάχος εἶναι ἀνάλογον τῆς ὕλης, ἐξ ἧς κατασκευάζεται καὶ τῆς ἐν αὐτῇ εἰσδύσεως τῶν βλημάτων. Ν. ΚΛΣ

— *[Ναυτ.]* *Θωράκιον* ἢ *καρχήσιον* (ἡ *κόφα*—la hune) καλεῖται ἐσχάρα ἐκ ξύλων ἐστρογγυλευμένη πρὸς πρῷραν διὰ τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῶν ἱστίων· τηρεῖται ἐπὶ τῶν ζυγίδων καὶ τῶν σκελῶν διὰ γόμφων μετὰ περικοχλίου. Τὸ θωράκιον χρησιμεύει ἐπὶ τῶν ἱστιοφόρων πλοίων, ὅπως παρέχῃ κατάλληλον κλίσιν εἰς τοὺς ἐπιτόνους τῶν ἐπιστηλίων καὶ ὡς τόπος συγκεντρώσεως καὶ ἀναψυχῆς κατὰ τοὺς χειρισμοὺς διὰ τοὺς θωρακίτας, ἐπίσης δὲ καὶ πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα δέον νὰ ὦσι πρόχειρα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀνωτέρας ἐξαρτίας. Ὅταν τὸ θωράκιον ἐπίκειται τῶν ζυγίδων EL καὶ EL', διακρίνομεν εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ τέσσαρας ὀρθογωνίους ὀπάς: τὰς A, A', καλουμένας *ὀπὰς τοῦ θωρακίου* (τρῦπες τῆς κόφας—trous du chat), χρησιμευούσας διὰ τὴν διάβασιν τῶν ἐπιτόνων τῆς στήλης καὶ διαφόρων ἀγομένων καὶ δι' ὧν ἀνέρχονται οἱ ἄνδρες ἐπὶ τοῦ θωρακίου· τὴν ὀπὴν B, δι' ἧς διέρχεται ἡ κορυφὴ τῆς στήλης· καὶ τὴν ὀπὴν C, καλουμένην *ὄπαιον τοῦ ἐπιστηλίου* (τρῦπα τοῦ τσιμπουκιοῦ—cheminée), ἐν ᾗ ἐναρμόζεται ἡ ἕδρα τοῦ ἐπιστηλίου. Ἐπὶ πλέον τὸ θωράκιον εἰς τὸ πρῳραῖον μέρος

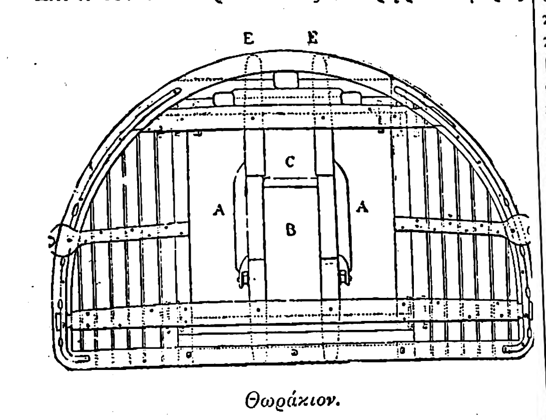

Θωράκιον.

του, τὸ ἐστρογγυλευμένον, φέρει τρεῖς ὀπὰς διὰ τὴν διάβασιν τῆς ἀρτάνης καὶ διὰ τὰ ἐνώτια τῶν τροχίλων τῶν ὑπερῶν τῆς κατωτέρας κεραίας.

Πλὴν τοῦ καθαρῶς ναυτικοῦ σκοποῦ, ὃν ἐξεπλήρου τὸ θωράκιον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ κωπήρους ναυτικοῦ, ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ πολεμικοὺς σκοπούς, καθ' ὅσον εἴτε μόνιμα εἴτε ἀφαιρετὰ θωράκια ἡλοῦντο ἐπὶ τῶν ἱστῶν (ὑπομιμνήσκομεν ὅτι εἰς τὰ κωπήλατα πολεμικὰ σκάφη τὰ ἱστία ἐχρησιμοποιοῦντο βοηθητικῶς, ὡς κυρίας κινητηρίου δυνάμεως χρησιμοποιουμένης τῆς τῶν κωπῶν), ὅπως ἐπ' αὐτῶν ἀνέρχωνται πολεμισταὶ κατὰ τὴν

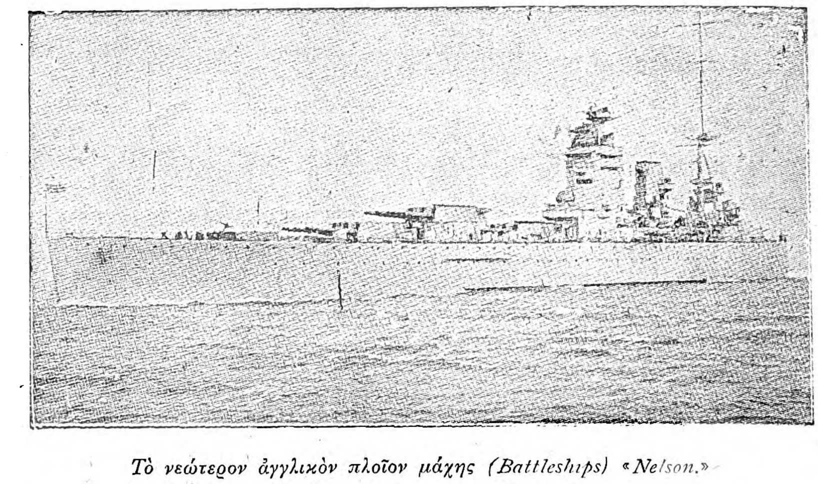

Τὸ νεώτερον ἀγγλικὸν πλοῖον μάχης (Battleships) «Nelson.»

ὥραν τῆς μάχης. Βραδύτερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἱστιοφόρου ναυτικοῦ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης καὶ διὰ πολεμικοὺς σκοπούς, ἀνερχομένων ἐπὶ τῶν θωρακίων κατὰ τὴν μάχην ἐνωμοτιῶν ἐκλεκτῶν σκοπευτῶν. Σημειοῦμεν ὅτι ὁ Ἄγγλος ναύαρχος Ὁράτιος Νέλσων ἐπληγώθη θανασίμως ὑπὸ σφαίρας ριφθείσης ἐκ τοῦ θωρακίου τοῦ ἱστοῦ τοῦ ἐπιδρόμου τοῦ γαλλικοῦ δικρότου «Rédoutable», μεθ' οὗ συνεπλέκετο ἡ ναυαρχὶς τοῦ Νέλσωνος «Victory» (κυβερνήτης τοῦ γαλλικοῦ δικρότου ἦτο ὁ Ἕλλην τὴν καταγωγὴν πλοίαρχος Lucas). Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ ἀτμήρους ναυ-

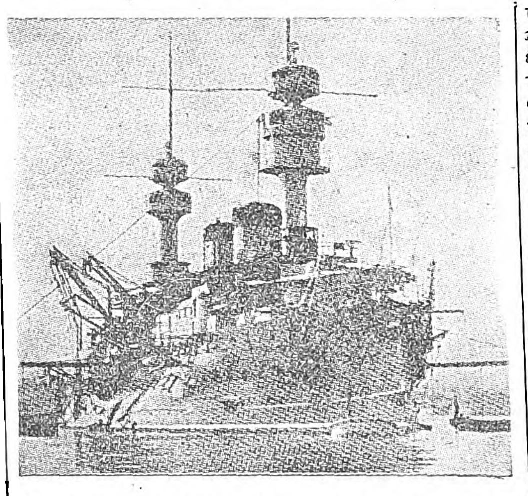

Θωράκιον τοῦ γαλλικοῦ θωρηκτοῦ «Jauréguiberry».

τικοῦ, ὁπότε ἀτμὸς καὶ ἱστία συνειργάζοντο, τὸ θωράκιον ἐξηκολούθει ἔχον τὴν αὐτὴν ναυτικὴν καὶ πολεμικὴν σημασίαν, σὺν τῇ ἀχρηστεύσει δὲ τῶν ἱστίων ὡς κινητηρίου δυνάμεως τῶν πολεμικῶν σκαφῶν, τὸ θωράκιον ἀπέμεινε διὰ πολεμικοὺς μόνον σκοπούς, ἐπ' αὐτοῦ τοποθετουμένων μυδραλιοβόλων καὶ ἀνδρῶν ὡπλισμένων διὰ τυφεκίων. Ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἱστῶν τὰ θωράκια ἐπὶ ἑκάστου ἱστοῦ ηὐξήθησαν εἰς δύο καὶ τρία, προασπιζόμενα καλῶς καὶ ἐξοπλιζόμενα διὰ ταχυβόλων μικρῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἕνεκεν τῆς αὐξήσεως τῶν βεληνεκῶν τῶν πυροβόλων καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν ὀργάνων διευθύνσεως βολῆς καὶ τῶν βλητικῶν μεθόδων, ἔτι δὲ τῆς χρησιμοποιήσεως πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν τορπιλλικῶν προσβολῶν ταχυβόλων μείζονος διαμετρήματος, φθάσαντος τανῦν ἐπὶ τῶν νεωτέρων πλοίων μέχρι διαμετρήματος 0.12 καὶ 0.14, ἔπαυσεν ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν θωρακίων διὰ ταχυβόλων καὶ χρησιμοποιοῦνται ταῦτα πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν ὀργάνων διευθύνσεως βολῆς, καθ' ὅσον ὁ διευθυντὴς τῆς βολῆς ἔχει εὐρύτερον ὁρίζοντα παρατηρήσεως ἀπὸ τοῦ θωρακίου ἢ ἀφ' οἱασδήποτε ἄλλης τοῦ πλοίου θέσεως.

Ἐπὶ τοῦ νεωτάτου ἀγγλικοῦ εὐδρόμου μάχης «Hood» καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν δύο τελευταίως ναυπηγηθέντων ἰσχυροτάτων ἀγγλικῶν πλοίων μάχης (ὑπερδρέδνωτς) «Lord Nelson» καὶ «Rodney», ὁ πρῳραῖος ἱστὸς κυριολεκτικῶς ἀντικατεστάθη δι' ὑπερκειμένων θωρακίων, ἐν οἷς πλήρης ἐγκατάστασις τῶν διὰ τὴν τελείαν διεύθυνσιν τῆς βολῆς ἀπαιτουμένων ὑπάρχει (διαστημόμετρα, κατευθυντήρ, κ.λ.π.). Γ. Ν. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

θωράκισις, —εως (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ θωρακίζειν, ἡ διὰ θώρακος ἐξόπλισις, ἐπένδυσις, θωρακισμός· || μετωνυμ. αὐτὸς ὁ θώραξ, τὸ ἐπένδυμα: «θωράκισις λεπτή, — παχεῖα, — ἰσχυρά, — ἀσθενής».

θωράκισμα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θωρακίζειν, ἡ προσαρμογὴ τοῦ θώρακος.

θωρακισμὸς (ὁ)· ὁ διὰ θώρακος ὁπλισμός, θωράκισις.

Θωρακίτης (ὁ) (gabier). Ναύτης ἢ δίοπος τῆς εἰδικότητος τῶν ἀρμενιστῶν, ἀνερχόμενος κατὰ τοὺς χειρισμοὺς ἐπὶ τῶν θωρακίων διὰ τὴν γενικὴν ἐπίβλεψιν καὶ ὑπηρεσίαν ἐπ' αὐτοῦ. Παλαιότερον *θωρακῖται* ἐκαλοῦντο γενικῶς οἱ ναῦται ἀρμενισταί. Γ. Ν. Ν.

Θωρακοβάρις (ἡ), —ιδος *[Ναυτ.]*. Ἀτμοκίνητος τεθωρακισμένη κανονιοφόρος, οὐχὶ μεγάλης ταχύτητος, ἐξωπλισμένη διὰ βαρέων πυροβόλων καὶ ὡς ἀκταιωρὸς χρησιμοποιουμένη. Γ. Ν. Ν.

θωρακογράφημα (τό)· σχεδίασμα παριστῶν τομήν τινα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ληφθὲν δὲ διὰ τοῦ εἰδικοῦ *θωρακογράφου* (βλ. λ.).

θωρακογράφος (ὁ). Μετρικὴ συσκευή, εὔχρηστος ἰδίως ἐν τῇ ὀρθοπεδικῇ, πρὸς γραφικὴν παράστασιν ἐγκαρσίας τινὸς τομῆς τοῦ θώρακος. Ἀποτελεῖται ἐκ μεταλλίνης στεφάνης, ἐν εἴδει πλαισίου ὁριζοντίου, ἐφωδιασμένης πέριξ διὰ μεταλλίνων ἐπίσης ραβδίων, διατεθειμένων ἐπ' αὐτῆς ὡς αἱ ἀκτῖνες τοῦ τροχοῦ. Ἡ στεφάνη διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ἵν' ἀνοίγηται οὕτως, ὥστε νὰ δύναται τὸ πρὸς ἐξέτασιν ἄτομον νὰ τοποθετῆται εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς. Τὰ ραβδία, ἀπολήγοντα εἰς κομβίον, δύνανται τῇ ὠθήσει νὰ ὀλισθαίνουν, ἕως οὗ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ δέρμα τοῦ εἰς τὴν στεφάνην εἰσελθόντος ἀτόμου. Ἡ στεφάνη στηρίζεται καὶ κινεῖται κατακορύφως ἐπὶ βεβαθμολογημένου στατοῦ. Διὰ τοῦ θωρακογράφου εὐχερῶς εὑρίσκεται ἡ περίμετρος τοῦ θώρακος, εἰς οἱονδήποτε ὕψος αὐτοῦ, ἂν ἑνωθοῦν διὰ γραμμῆς πάντα τὰ σημεῖα, εἰς ἃ ἀπολήγουν τὰ κομβία τῶν ραβδίων. Ἡ περίμετρος αὕτη, μεταφερομένη ἐπὶ χάρτου διὰ μολυβδίδος ἢ μελάνης, δίδει ἡμῖν τὴν

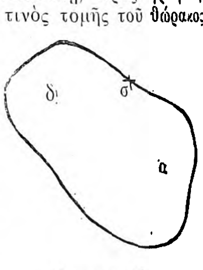

Θωρακογράφημα.

(Γραφικὴ παράστασις τομῆς θώρακος σκολιωτικοῦ κατὰ τὸ ὕψος τοῦ 5ου θωρακικοῦ σπονδύλου δ=δεξιόν, α=ἀριστερόν, σ=σπονδυλικὴ στήλη.

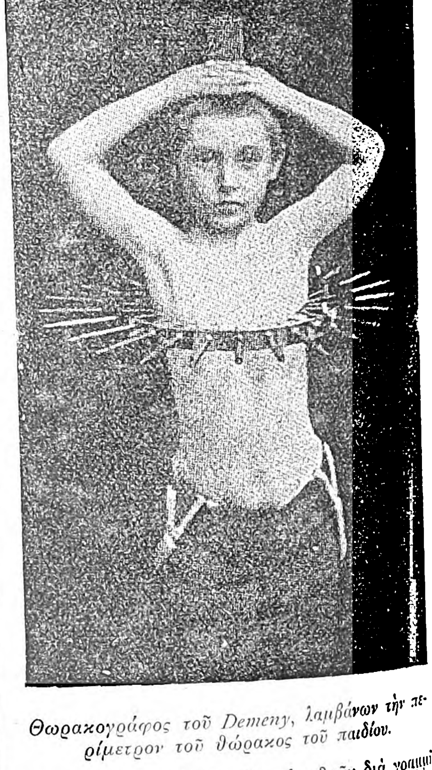

Θωρακογράφος τοῦ Demeny, λαμβάνων τὴν περίμετρον τοῦ θώρακος τοῦ παιδίου.

Digitized by Google

γραφικὴν παράστασιν τῆς ἐγκαρσίας τομῆς θώρακός τινος, π. χ. σκολιωτικοῦ κλπ. *(θωρακογράφημα)*. Εὔχρηστοι θωρακογράφοι εἶναι ὁ τοῦ G. Zander καὶ ὁ τοῦ Demeny. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θωρακοδρόμων (ὁ) /*Ναυτ.*/. Ἐξέλιξις τοῦ δρόμωνος, ἤτοι δρόμων τεθωρακισμένος καὶ ἀτμοκίνητος, εἰς ὃν ἡ ἱστιοφορία ἦτο μᾶλλον βοηθητική. Οἱ θωρακοδρόμωνες εἶχον ἓν ἢ δύο πυροβολεῖα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σκάφους, διατεταγμένα ὡς τὰ τῶν δρομόνων ἢ δικρότων, βραδύτερον δὲ (1870) ἐντὸς τεθωρακισμένου μεσοστέγου. Γ. Ν. Ν.

θωρακοκέντησις (ἡ), —*εως* /*Χειρουργ.*/. Παρακέντησις τοῦ θώρακος πρὸς κένωσιν ὑγροῦ (συνήθως ἐξιδρώματος ὀροϊνιδώδους ἢ πυώδους, σπανιώτερον αἵματος) ἐκ τῆς κοιλότητος τοῦ ὑπεζωκότος. Οὐσιῶδες εἶναι κατὰ τὴν ἐπέμβασιν ταύτην ν' ἀποφύγωμεν τὴν εἴσδυσιν ἀέρος ἐντὸς τῆς κοιλότητος. Σήμερον ἡ παρακέντησις γίνεται διὰ βελόνης ἢ τριγώνου ἀκίδος, συναπτομένης κατὰ τὸ ὀπίσθιον αὐτῆς ἄκρον στεγανῶς μετὰ μακροῦ ἐλαστικοῦ σωλῆνος ἐμβεβαπτισμένου ἐντὸς δοχείου πλήρους ἀσηπτικοῦ τινος ὑγροῦ. Τῆς πρὸς κένωσιν παρακεντήσεως προηγεῖται δοκιμαστικὴ παρακέντησις διὰ λεπτῆς βελόνης καὶ ἀναμύζησις διὰ μικρᾶς σύριγγος πρὸς βεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ὑγροῦ. Δ. Χ. Κ.

θωρακομετρία (ἡ). Ἡ διὰ διαφόρων ὀργάνων καταμέτρησις τῶν διαστάσεων τοῦ θώρακος, σχέσιν ἐχουσῶν πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ἐπομένως δὲ καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων.

—[*Ὀρθοπ.*] Διὰ τῆς *θωρακομετρίας*, θεωρουμένης ὡς τοῦ ἀσφαλεστάτου μέσου πρὸς διάγνωσιν τῆς σωματικῆς ὑγείας, ἐπιζητεῖται ἡ εὕρεσις τῆς θωρακικῆς περιμέτρου, θωρακικῶν τινων διαμέτρων καὶ τῆς καλουμένης ζωτικῆς χωρητικότητος. Εἶναι μέθοδος χρησιμωτάτη διά τε τὰ σχολεῖα, τὸν στρατὸν καὶ τὰ γυμναστήρια. Ἡ *θωρακικὴ περίμετρος* εὑρίσκεται, ἐνῷ ἀκινητεῖ ὁ θώραξ, διὰ μετρικῆς μεταλλίνης ταινίας, τοποθετουμένης ἀμέσως ὑπὸ τὰς μασχάλας γύρωθεν τοῦ θώρακος ὁριζοντίως. Ἡ περίμετρος αὕτη ἔχει ἀρκούντως σταθερὰν σχέσιν πρὸς τὸ μῆκος τοῦ σώματος· οὕτως εἰς ὑγιεῖς ἐφήβους αὕτη κατὰ τὴν ἀναστολὴν τῆς ἀναπνοῆς πρέπει νὰ ἰσῶται πρὸς τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον τοῦ μήκους τοῦ σώματος. Κατὰ τὸν Erismann, ἡ θωρακικὴ περίμετρος τοῦ κανονικῶς ἔχοντος νεογνοῦ ὑπερβάλλει τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τοῦ σώματος κατὰ 7—10 ἑκτμ. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, ἡ ἀναλογία αὕτη βαίνει διαρκῶς μεταβαλλομένη, ἕνεκα τῆς τελουμένης ἐντονωτέρας αὐξήσεως τοῦ σωματικοῦ μήκους. Ὁ Godin, ἐνεργήσας μετρήσεις ἐπὶ παίδων ἡλικίας $13^1/_2$—$17^1/_2$ ἐτῶν, εὗρεν ὅτι ἡ θωρακικὴ περίμετρος κατὰ τὸ $13^1/_2$ ἔτος εἶναι κατά τι μικροτέρα τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἀναστήματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους ἀποβαίνει ἴση πρὸς αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ 15ου ὑπερβάλλει αὐτό. Ἡ θωρακικὴ περίμετρος ὑπολείπεται τοῦ ἡμίσεος τοῦ μήκους τοῦ σώματος, καθ' ἃ ἔτη διαρκεῖ ἡ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις. Ἡ δ' *ἀναπνευστικὴ εὐρύτης*, ἔχουσα στενοτάτην σχέσιν πρὸς τὴν χωρητικότητα τῶν πνευμόνων, ἰσοῦται πρὸς τὴν διαφορὰν δύο καταμετρήσεων τῆς περιμέτρου, μιᾶς ἐν πλήρει ἐκπνοῇ καὶ ἑτέρας ἐν βαθυτάτῃ εἰσπνοῇ, τοῦ ἀτόμου τηροῦντος ὡς οἷόν τε κανονικὴν καὶ ἀβίαστον στάσιν. Ἡ διαφορὰ αὕτη, δεικνύουσα τὸ μέγεθος τῆς ἐλαστικότητος τοῦ θώρακος καὶ τὸ τῆς ἐργασίας τῶν μυῶν αὐτοῦ, εἰς τοὺς ὑγιεῖς ἀνθρώπους εἶναι κατὰ μέσον ὅρον 7 ἑκτμ., πρέπει δὲ διὰ τὰ στρατιωτικὰ καθήκοντα νὰ μὴ εἶναι ἐλάττων τῶν 5 ἑκτμ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς στρατιωτικῆς προπονήσεως παρατηρεῖται κατὰ κανόνα αὔξησις τῆς τε θωρακικῆς περιμέτρου καὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἀναπνευστικῆς εὐρύτητος κατὰ 1—2 ἑκτμ. Ἔρευναι γενόμεναι ἐπὶ ἑλληνοπαίδων μαθητῶν, ἡλικίας 6—11 ἐτῶν, ἀπέδειξαν ἀναπνευστικὴν εὐρύτητα 4,3—5,0 ἑκτμ. ἐπὶ ἀρρένων καὶ 3,1—6,0 ἑκτμ. ἐπὶ θηλέων.

Αἱ μετρήσεις τῆς θωρακικῆς περιμέτρου, καίπερ σπουδαιόταται, ἐν τούτοις δὲν ἐπαρκοῦσι· διὰ τοῦτο συνδυάζονται πρὸς τὰς μετρήσεις καὶ διαμέτρων τινῶν τοῦ θώρακος. Ἐπὶ παίδων μάλιστα, ὁ Binet, ὁ Pagliani καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, συνιστῶσιν ὡς θετικωτέραν μόνον τὴν χρῆσιν μεθόδων μετρήσεως τῶν *θωρακικῶν διαμέτρων*, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι: ἡ *ἐγκαρσία* καὶ ἡ *προσθιοπισθία*. Ἡ πρώτη μετρεῖται, κατὰ προτίμησιν, διὰ κυρτοῦ διαβήτου, ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης μασχαλιαίας κοιλότητος, δίδει δέ, διαιροῦσα τὸ μῆκος τοῦ σώματος, πηλίκον 5,5. Ἄλλοι μετροῦσιν αὐτὴν εἰς τὸ ὕψος τῆς ξιφοειδοῦς ἀποφύσεως. Ἡ δὲ προσθιοπισθία διάμετρος εὑρίσκεται, καθοριζομένης τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τοῦ κάτω πέρατος τῆς λαβῆς τοῦ στέρνου καὶ τοῦ 4ου θωρακικοῦ σπονδύλου· ἰσοῦται δὲ παρ' ἀτόμῳ ὑγιεῖ, μέσων διαστάσεων, πρὸς 18—20 ἑκτμ., λαμβανομένη κατά τε τὴν εἰσπνοὴν καὶ τὴν ἐκπνοήν. Ἐκ τῶν θωρακικῶν διαμέτρων δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν καὶ τὴν κυρτότητα τοῦ θώρακος *(κυρτομετρία)*, διακρίνοντες τὸν παρ' ἐμφυσηματικοῖς σφαιροειδῆ θώρακα ἀπὸ τοῦ παρὰ φυματικοῖς πεπλατυσμένου. Τὴν ἐγκαρσίαν τομὴν τῶν τοιούτων θωράκων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐπὶ χάρτου καὶ διὰ τοῦ λεγομένου *κυρτομέτρου.* Τέλος διὰ τοῦ *ἀεριομέτρου* (βλ. λ.) εὑρίσκεται ἡ ζωτικὴ χωρητικότης, τουτέστιν ἡ συναγομένη ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀέρος, ὅπερ δύναται νὰ ἐξαγάγῃ

Θωρακοφόροι.

[1=Λουδοβίκου 15ου, 2=Πρώτης Δημοκρατίας, 3=Πρώτης Αὐτοκρατορίας, 4=Παλινορθώσεως, 5=Δευτέρας Αὐτοκρατορίας, 6=1900, 7=Θωρακοφόρος πεζὸς ἐκτελῶν ὑπηρεσιαν πεζικοῦ (Δεκέμβριος 1914). 8=1916—1928.]

τις ἐκ τῶν πνευμόνων του, κατόπιν βαθυτάτης εἰσπνευστικῆς κινήσεως. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

θωρακοξιφοπηγὴς (ὁ) (thoraco-xiphopage) /*Τερατογ.*/. Τερατογονικὴ διάπλασις, καθ' ἣν τὸ τέρας παρίσταται διπλοῦν, μονοκεφάλιον· εἶναι δὲ τὸ διάμεσον μεταξὺ τοῦ θωρακοπηγοῦς καὶ τοῦ ξιφοπηγοῦς· χαρακτηρίζεται διὰ τῆς συντήξεως ἢ συγκολλήσεως ἀμφοτέρων τῶν στέρνων καὶ τῶν πλευρικῶν χόνδρων. Φέρουσιν ἓν ἧπαρ (ἐκ συγχωνεύσεως τῶν δύο ἡπάτων), ἡ δὲ καρδία εὑρίσκεται ἐπὶ τὰ δεξιὰ (δεξιοκαρδία). Μ. Ν. Κ.

θωρακοπηγὴς (ὁ) (thoracopage) /*Τερατογ.*. Τερατογονικὴ διάπλασις, τῆς ὁποίας τὸ τέρας παρίσταται διπλοῦν, ἐσχηματισμένον ὑπὸ δύο ἀτόμων συνηνωμένων πρὸς ἄλληλα (συγκεκολλημένων τρόπον τινὰ) πρὸς τὸ μέρος τοῦ θώρακος. Μ. Ν. Κ.

θωρακοπλαστικὴ (ἡ) [*Χειρουργ.*]. Ἐγχείρησις ἐκτελουμένη ἐπὶ παλαιῶν ἐμπυημάτων, καθ' ἃ ὁ συμπεπιεσμένος πρὸς τὴν σπονδυλικὴν στήλην πνεύμων ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπτυχθῇ μέχρι τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, οὕτω δὲ παραμένει ἐντὸς τοῦ θώρακος κοιλότης πλήρης ἀέρος καὶ πύου. Ἡ ἐγχείρησις συνίσταται εἰς τὴν ἀφαίρεσιν πλείστων πλευρῶν (ἐγχείρησις τοῦ Estlander) ἐκ τῆς συστοίχου μοίρας τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, ὅπως ἐστερημένον πλέον τῶν ὀστῶν καὶ ἑπομένως μαλθακὸν ἐμβυθισθῇ μέχρι συναντήσεως τοῦ πνεύμονος καὶ ἐξαλείψεως τῆς κοιλότητος. Συνήθως μάλιστα πλὴν τῶν πλευρῶν ἐκτέμνονται καὶ οἱ μεσοπλεύριοι μύες, ὡς καὶ τὸ καλύπτον τὴν κοιλότητα τμῆμα τοῦ ὑπεζωκότος (ἐγχείρησις τοῦ Schede). Ἐσχάτως ἐκτελεῖται καὶ ἐπὶ πνευμονικῆς φυματιάσεως θωρακοπλαστικὴ (ἀφαίρεσις τμήματος ἐκ πολλῶν πλευρῶν), ἵνα συμπεσὸν τὸ θωρακικὸν τοίχωμα πιέζῃ καὶ περιάγῃ εἰς ἀδράνειαν καὶ ἠρεμίαν τὸν πάσχοντα πνεύμονα. Δ. Χ. Κ.

θωρακοσκοπία (ἡ)· ἡ ἐξέτασις τοῦ θώρακος, τοῦ στήθους, ἡ στηθοσκοπία.

θωρακόστρακα (τὰ) [*Ζωολ.*]. Κατηγορία ζῴων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μαλακοστράκων* (βλ. λ.).

θωρακοτομία (ἡ) [*Χειρουργ.*]. Διαίρεσις τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος μέχρις εἰσδύσεως εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ ὑπεζωκότος, γινομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς κένωσιν πυώδους ὑγροῦ ἐκ τῆς κοιλότητος ταύτης. Δ. Χ. Κ.

θωρακοφόρος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ φέρων θώρακα, ὁ ὡπλισμένος διὰ θώρακος.

— /*Στρατ.*/ *Θωρακοφόρος* (cuirassier, Kürassier) καλεῖται ὁ στρατιώτης τοῦ βαρέος ἱππικοῦ, ὁ φέρων μεταλλικὸν θώρακα καὶ περικεφαλαίαν. Ἡ ἀμυντικὴ περιβολὴ τοῦ θωρακοφόρου ἱππέως εἶναι ὑπόλειμμα τῆς μεσαιωνικῆς τοῦ σιδηροφράκτου ἱππέως, τηρηθείσης ἐπὶ μακρόν, ἐπειδὴ ἐπροφύλασσε πλήρως τοὺς ἱππεῖς τούτους ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων σπαθισμῶν ἢ λογχισμῶν καὶ συγχρόνως ἀπὸ τῶν βολίδων τῶν παλαιῶν ὅπλων. Ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς ὅμως τοῦ αὐλακωτοῦ ὁπλισμοῦ, ἡ ἀμυντικὴ περιβολὴ τοῦ θωρακοφόρου κατέστη ἀνεπαρκὴς ἵνα τὸν προασπίσῃ ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων βολῶν, διὸ ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 ἐσήμανε τὴν λῆξιν τῆς βασιλείας τῶν θωρακοφόρων. Ἐπειδὴ οἱ θωρακοφόροι, κατὰ τὰς παλαιὰς ἐποχὰς (τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος), ἐκράτουν τὰ σκῆπτρα ἐν τῇ μάχῃ, ἐχρησιμοποιοῦντο πάντοτε διὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποφασιστικῆς ἐνεργείας, ἵνα διὰ τοῦ ὄγκου των δώσωσι τὴν τελειωτικὴν κροῦσιν. Θωρακοφόροι ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἀκόμη παρά τισι ξένοις στρατοῖς, ἀλλὰ δι' ἱστορικὴν μόνον παράδοσιν· δι' αὐτό, κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, οἱ θωρακοφόροι δὲν παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὸν θώρακα καὶ τὴν περικεφαλαίαν (βλ. καὶ λ. *ἱππικόν*). Ν. Θ. ΚΛΑΔΑΣ

θωρακοφρεγάτα (ἡ) (Frégate cuirassée) /*Ναυτ.*. Συνώνυμος τῶν ὅρων *θωρακοδρόμων* καὶ *θωρηκτὸν* (βλ. τὰς λ.).

θωρακοφρενολαπαροτομία (ἡ) [*Χειρουργ.*]. Ἐγχείρησις, καθ' ἥν, ὅπως κατασταθῇ προσιτὸς ὁ ὑποδιαφραγματικὸς χῶρος, διαιρεῖται πρῶτον τὸ θωρακικὸν τοίχωμα καὶ ὁ ὑπεζωκώς, εἶτα δὲ τὸ διάφραγμα. Δ. Χ. Κ.

θωρακωτὸν (τὸ) (κοιν. *κοφάδο*) [*Ναυτ.*]. Τὸ πλοῖον, οὗ οἱ ἱστοὶ εἶναι ἐφωδιασμένοι διὰ *θωρακίων* (βλ. λ.)· τὸ ἀντίθετον *ἀθωράκωτον*. Δὲν πρέπει δὲ νὰ γίνεται σύγχυσις μεταξὺ τοῦ *θωρηκτοῦ* πλοίου καὶ τοῦ *θωρακωτοῦ*. Σ. Ε. Λ.

θώραξ, —*ακος* (ὁ)· συνήθως ἔλασμα χαλκοῦν ἢ δέρμα παχύ, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχαῖοι πολεμισταὶ ἐκάλυπτον τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς ἥβης· || «θώραξ πολεμικοῦ πλοίου» τὸ σύνολον τῶν μεταλλικῶν πλακῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐπενδύεται τὸ πλοῖον· ὁμοίως «θώραξ πυροβολείου—πύργου κττ.»· || τὸ στῆθος, τὸ κοῖλον τοῦ κορμοῦ τοῦ σώματος τὸ χωριζόμενον διὰ τοῦ διαφράγματος καὶ ἐγκλεῖον τοὺς πνεύμονας καὶ τὴν καρδίαν.

— [*Ἀνατομ.*] Χῶρος, οὗ τὸ τοίχωμα ἀπαρτίζουσιν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν μὲν τὸ στέρνον καὶ οἱ πλευρικοὶ χόνδροι, ἐκ τῶν πλαγίων δὲ αἱ πλευραὶ καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν οἱ δώδεκα θωρακικοὶ σπόνδυλοι, καὶ ἐν ᾧ σκηνοῦσι πολλὰ ὄργανα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι οἱ πνεύμονες καὶ ἡ καρδία. Παρεμφερὴς πρὸς κῶνον κοῖλον, πεπλατυσμένον ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, οὗ ἡ μὲν βάσις πρὸς τὰ κάτω, ἡ δὲ κορυφή, τετμημένη οὖσα, πρὸς τὰ ἄνω, κεῖται μεταξὺ τῆς κεφαλῆς, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ τραχήλου, καὶ τῆς κοιλίας, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ διαφράγματος, καὶ ἔχει ὕψος ἔμπροσθεν μὲ 16—19 ἑκμ., ὄπισθεν δὲ 27—30 ἑκμ. καὶ κατὰ τὰ πλάγια 32—34 ἑκμ. Ἐπὶ τοῦ θώρακος, περιβαλλομένου τὰ ἁπαλὰ μόρια, παρατηροῦμεν: τὴν *προσθίαν* ἢ *στερνικὴν χώραν*, τὴν βραχυτάτην πασῶν, ἥτις ὑποδιαιρεῖται εἰς μέσην ἢ στερνιαίαν, εἰς ὑποκλείδιον, εἰς μαστικήν, κειμένην κάτωθεν τῆς ὑποκλειδίου καὶ φέρουσαν τὸν μαστόν, καὶ τὴν ὑπομαστίδιον, ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ πλευρικοῦ τόξου· β') τὴν *ὀπισθίαν* ἢ *νωτιαίαν χώραν* (τὰ νῶτα ἢ τὸν νῶτον), ἐπιμηκεστέραν οὖσαν τῆς προσθίας, ἀποτελουμένην δὲ ὑπὸ τῶν θωρακικῶν σπονδύλων καὶ τῶν ὀπισθίων περάτων τῶν πλευ-

Digitized by Google

ρῶν, ἐφ' ἧς διακρίνομεν ἑκάτερωθεν τὰς ὠμοπλατιαίας χώρας, τὰς ὑπερακανθίους, τὰς ὑπακανθίους καὶ τὴν ἀναμέσον τῶν ὠμοπλατῶν κειμένην χώραν, ἤτοι τὸ μετάφρενον ἢ ἀντίστερνον· καὶ γ') τὰς *πλαγίας τοῦ θώρακος*, ἐπιμηκεστέρας οὔσας τῆς τε προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας χώρας, σχηματιζομένας δ' ὑπὸ τῶν πλευρῶν, αἵτινες φέρονται λοξῶς ἐκ τῶν ἄνω καὶ ὀπίσω πρὸς τὰ κάτω καὶ πρόσω. Αἱ διαστάσεις τοῦ κύτους τοῦ θώρακος ἔχουσιν

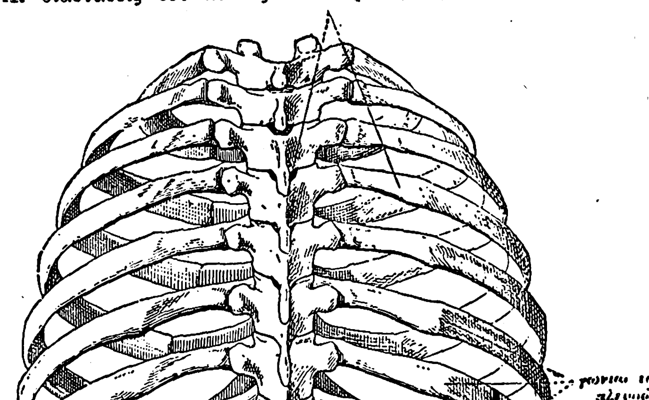

'Οπίσθιον τοίχωμα τοῦ θώρακος.

ὡς ἑξῆς: α') τοῦ ἄνω στομίου· προσθιοπισθία διάμετρος 5—7 ἑκ., ἐγκαρσία 10—13 ἑκ.· β') τοῦ κάτω στομίου· προσθιοπισθία διάμετρος 12—15 ἑκ., ἐγκαρσία 24—28 ἑκ. Αἱ διάμετροι ὅμως αὗται μεταβάλλονται διηνεκῶς κατὰ τὰς ἀναπνευστικὰς κινήσεις, ἰδίως δ' αἱ κάθετοι.

Πρὸς ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς θέσεως τῶν ἐν τῷ κύτει τοῦ θώρακος κειμένων σπλάγχνων μεταχειρίζονται κατὰ συνθήκην γραμμάς, καθέτως ἀγομένας ἐπὶ τὸν θώρακα, τὰς ἑξῆς: α') τὴν *μέσην στερνικὴν* (ἢ προσθίαν μέσην), ἀγομένην ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ τοῦ στέρνου, β') τὰς *πλαγίας στερνικὰς γραμμάς*, ἀγομένας κατὰ μῆκος ἑκατέρου πλαγίου χείλους τοῦ στέρνου, γ') τὰς *παραστέρνους*, διηκούσας ἑκατέρωθεν ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τοῦ στερνικοῦ χείλους καὶ τῆς θηλῆς τοῦ μαστοῦ, δ') τὰς *μαστικὰς* (θηλαίας), διερχομένας ἑκατέρωθεν διὰ τῆς θηλῆς τῶν μαστῶν, ε') τὰς τρεῖς *μασχαλιαίας*, τὴν προσθίαν, μέσην καὶ ὀπισθίαν, ὧν ἡ μὲν προσθία φέρεται διὰ τοῦ προσθίου ὁρίου τῆς μασχαλιαίας κοιλότητος, ἡ δὲ ὀπισθία διὰ τοῦ ὀπισθίου καὶ ἡ μέση διὰ τοῦ μέσου τῆς μασχαλιαίας κοιλότητος, στ') τὰς *ὠμοπλατιαίας*, ἀγομένας ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῆς κάτω γωνίας τῆς ὠμοπλάτης ἐπὶ τὰ κάτω, ζ') τὰς *στερνοπλευρικὰς* (κλειδοπλευρικάς), ἑνούσας ἑκατέρωθεν τὴν στερνοκλειδικὴν ἄρθρωσιν μετὰ τῆς κορυφῆς τῆς 11ης πλευρᾶς.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

— *['Εγκυκλ.]* 'Εκαλεῖτο *θώραξ* ἀμυντικὸν ὅπλον ἐξ ὑφάσματος, σκύτους ἢ μετάλλου, προωρισμένον νὰ προφυλάττῃ τὸ στῆθος καὶ τὰ νῶτα, χρησιμοποιηθὲν δ' ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Εἰς πανάρχαια ἤδη ἀσσυριακὰ μνημεῖα ἀναφαίνεται

Θώρακες.

[1=῾Ελληνικός. 2=Ρωμαϊκός. 3=Γαλατικός. 4=Τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. 5=Τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.]

ὁ θώραξ, ἀποτελῶν μέρος τῆς πανοπλίας καὶ προστατεύων τὸν κορμὸν τοῦ πολεμιστοῦ, ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ἰσχίων. Εὔχρηστος δ' ἦτο καὶ παρ' Αἰγυπτίοις. 'Εν 'Ελλάδι, ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἔτι ἐποχῆς, ὁ θώραξ φαίνεται ὅτι κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος καὶ ἀπετέλει εἶδος περιστηθίου. Τὴν ἀρχαιοτάτην π. χ. χρῆσιν τοῦ λινοῦ θώρακος δεικνύει τὸ ἐπίθετον «λινοθώραξ», ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ 'Ομήρου ('Ιλ. Β. 529, 830) εἰς δύο ἐλαφροὺς πολεμιστὰς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «χαλκοχίτων», ὅπερ ἦτο κοινὸν ἐπίθετον τῶν 'Ελλήνων στρατιωτῶν. 'Αλλὰ τοιοῦτον λινοῦν θώρακα, καὶ δὴ κατὰ πολὺ νεωτέρους χρόνους, ἔφερον καὶ οἱ 'Ασιᾶται, ἰδίᾳ δ' οἱ Πέρσαι (*Ξενοφ.* Κύρ. Παιδ. ΣΤ' 4. 2), οἱ Φοίνικες (*Παυσ.* ΣΤ' 19, 4), ὡς καὶ οἱ Αἰγύπτιοι (*῾Ηροδ.* Β. 182, Γ. 47) καὶ οἱ Χάλυβες (*Ξενοφ.* 'Ανάβ. Δ. 7, 15). Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους προσεπάθησε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν χρῆσιν τοῦ λινοῦ θώρακος παρ' ῞Ελλησιν ὁ 'Ιφικράτης. 'Ο ἐξ ὑφάσματος θώραξ μετὰ τῆς *μίτρας*, ἤτοι τοῦ ὑπὸ τὸν χιτῶνα περιζώματος τῶν ἰσχίων, ἀπετέλει τὸν *διπλοῦν θώρακα* τῶν ὁμηρικῶν χρόνων.

'Ο ἐξ ὑφάσματος θώραξ δὲν ἦτο βεβαίως τοσοῦτον ἰσχυρός. Διὸ καὶ οἱ Σαυρομάται καὶ οἱ Κούαδοι κατεσκεύαζον θώρακας, συρράπτοντες ὡς πτερὰ ἐπὶ λινῶν χιτώνων τεμάχια κεράτων ἢ ὁπλῶν ἵππων, τὰ ὁποῖα καθίστων ἐπίπεδα καὶ στιλπνά. 'Ο Παυσανίας (Α. 21, 8), ἀναφέρων τὸ τοιοῦτον, παρομοιάζει τὰ προσηρμοσμένα τεμάχια πρὸς φολίδας δράκοντος.

῎Αλλοτε τὰ τεμάχια τῶν ὁπλῶν ἢ τῶν κεράτων συνερράπτοντο καὶ συνεκαλύπτοντο ἐπαλλήλως κατὰ καθέτους σειράς, ἄνευ ἄλλου τινὸς ὑπενδύματος. Οἱ τοιοῦτοι θώρακες ἀναντιρρήτως προὐκάλεσαν βραδύτερον τὴν κατασκευὴν τοῦ λεπιδωτοῦ ἐκ μετάλλου ὁπλισμοῦ. Οἱ σύμμαχοι τῶν Σαυροματῶν Ροξαλάνοι, ὡς ἀναφέρει ὁ Τάκιτος, κατεσκεύαζον θώρακας ἐκ σκύτους, ἐφ' οὗ ἐπέρραπτον λεπτὰς ἐκ σιδήρου πλάκας. Οἱ Πέρσαι τὰς παρομοίας πλάκας ἢ λεπίδας κατεσκεύαζον ἐνίοτε μὲν ἐκ χρυσοῦ (*῾Ηροδ.* Ζ. 61, Θ. 22), συνηθέστερον ὅμως ἐκ χαλκοῦ (*Βιργίλ.* Αἰν. XI, 487). 'Εντεῦθεν ἔχουσι τὸ ὄνομα οἱ «λεπιδωτοὶ» καὶ οἱ «φολιδωτοὶ» θώρακες, ἀναλόγως τῆς ὁμοιότητος τῶν μεταλλίνων τεμαχίων πρὸς λέπια ἰχθύων ἢ πρὸς φολίδας ὄφεων. ῎Αν ὁ ἐκ σκύτους θώραξ δὲν ἔφερεν ἐπερραμμένα μετάλλινα τεμάχια καὶ ὡμοίαζε πρὸς χιτῶνα ἄνευ χειρίδων, ἐκαλεῖτο *σπολάς*. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερομένους κατὰ τὸ πλεῖστον εὐλυγίστους θώρακας προσθετέοι καὶ οἱ «ἁλυσιδωτοὶ» (*Πολύβ*, ΣΤ'. 21, *'Αθήν*. Ε. 22, *'Αρριαν*. Τακτ.), οὓς ἔφερον οἱ Ρωμαῖοι λογχοφόροι (hastati), δεδομένου ὅτι παρ' αὐτοῖς ὁ λινοῦς ἐθεωρεῖτο πολλῷ ὑποδεέστερος εἰς ἀντοχὴν (*Sueton*. Galba 19). Οἱ ἁλυσιδωτοὶ θώρακες ἀπετελοῦντο ἐξ ἡμικυκλικῶν κρίκων ἢ ἀγκυλίων, παραλλήλως συναρμολογουμένων περὶ τὸ στῆθος καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων.

Τὸν κυρίως εἰπεῖν θώρακα οἱ ῞Ελληνες κατεσκεύασαν μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' αἰῶνος π. Χ. Οὗτος ἐκαλεῖτο «στάδιος» ἢ «στατός», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς εὐλυγίστους, διότι τιθέμενος κατὰ γῆς ἵστατο ὄρθιος. ῏Ητο δὲ τοσοῦτον στερεός, ὥστε ἐχρησίμευε καὶ ὡς κάθισμα (*Παυσ*. Ι. 27. 2). 'Ο στατὸς θώραξ συνίστατο ἐκ δύο ἐπικύρτων πλακῶν ἐκ σκληροῦ δέρματος ἢ χαλκοῦ ἢ σιδήρου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ τιμαλφεστέρων μετάλλων, ὧν ἡ μὲν ἐκάλυπτε τὸ στέρνον, ἡ δὲ τὰ νῶτα. 'Αμφότεραι αἱ πλάκες αὗται, καλούμεναι *γύαλα*, ἐσχηματίζοντο οὕτως, ὥστε ν' ἁρμόζωσιν εἰς τὸ σῶμα, συνεδέοντο δ' ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ δερματίνων ἱμάντων, διηκόντων καὶ συναπτομένων πρόσω δι' ἁμμάτων ἢ ταινιῶν ἐν τόξῳ δεδεμένων ἢ ἐν δακτυλίῳ ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ ἢ περὶ τοὺς μαστούς. Κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν συνηνοῦντο τὰ γύαλα διὰ δύο θαιρῶν, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ἐφίππῳ ἀγάλματι τοῦ ἐν Νεαπόλει νεωτέρου Βάλβου καὶ εἰς διάφορα σῳζόμενα θραύσματα χαλκῶν θωράκων, ἐνῷ κατὰ τὴν ἑτέραν πλευράν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κατ' ἀμφοτέρας, συνήπτοντο πρὸς ἄλληλα διὰ πορπῶν ἢ περονῶν. 'Αντὶ τῶν κατὰ τοὺς ὤμους ἁπλῶν δερματίνων ἱμάντων, ἐχρησιμοποιοῦντο πολλάκις καὶ μετάλλινοι τελαμῶνες ἢ διὰ μετάλλων κεκοσμημένοι, ἀπολήγοντες εἰς κεφαλὴν λέοντος ἢ ἄλλης καταλλήλου εἰκόνος ἑκατέρωθεν τοῦ στέρνου. Πολυτελεῖς ἐκ χαλκοῦ τοιοῦτοι ἐπώμιοι τελαμῶνες εὑρέθησαν τῷ 1820 ἐγγὺς τῆς Σίρεως, ἐν τῇ μεσημβρινῇ 'Ιταλίᾳ, καὶ ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ. Τὰ ἔξοχα ταῦτα σφυρήλατα ἔργα, ἐπίχρυσα ἀρχῆθεν, παριστῶσι διὰ λίαν ἐκτύπων ἀναγλύφων δύο ῞Ελληνας ἥρωας μαχομένους πρὸς δύο 'Αμαζόνας, ἔχουσι δὲ μήκους ἑπτὰ δακτύλων. Τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεσαφήνισεν ὁ Broendsted (*Bronzes of Siris*, London, 1836), παραβαλὼν αὐτὰ πρὸς μέρος ἄλλου θώρακος τιθέμενον ἐπὶ τῶν ὤμων, ὄπισθεν τοῦ λαιμοῦ. Τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ θώρακος εὑρέθη ἐν 'Ελλάδι. Οἱ μετάλλινοι θώρακες εἶχον βάρος 8—9 χιλιογράμμων.

Περὶ τὸ κάτω πέρας τοῦ θώρακος προσηρτῶντο σκύτινοι ἢ πιλητοὶ ἱμάντες, μήκους 4—5 δακτύλων, κεκαλυμμένοι διὰ μικρῶν μεταλλίνων πλακῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἱμάντες ἐχρησίμευον τὸ μὲν πρὸς κόσμον, τὸ δὲ μετὰ τῆς μίτρας καὶ τῆς ζώνης πρὸς προστασίαν τῶν κάτω χωρῶν τοῦ σώματος· ἐκαλοῦντο δ' ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων *πτέρυγες* (*Ξενοφ.* 'Ιππ. ΙΒ', 4). 'Αντ' αὐτῶν οἱ Χάλυβες εἶχον ἐν τῇ αὐτῇ θέσει σπάρτα πυκνὰ ἐστραμμένα. 'Ανάλογα ἐξαρτήματα συνήπτοντο διὰ γιγγλυμῶν καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν ὦμον, ἵνα προφυλάττωσι τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἄρσιν τοῦ βραχίονος, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ πολεμιστὴς ἠκόντιζεν ἢ μετεχειρίζετο τὴν μάχαιραν.

Θώρακας ἔφερον καθόλου οἱ πεζοὶ ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς. 'Εκ τῶν ἑλληνικῶν θωράκων κράτιστοι καὶ κάλλιστοι, κατὰ Αἰλιανόν, ἦσαν οἱ ἀττικοί, ἀναφέρονται δὲ καὶ εἰδικοὶ θωρακοποιοί, ὡς ὁ 'Αθηναῖος Πιστίας. Οἱ ἑλληνικοὶ θώρακες ποικιλοτρόπως ἐκοσμοῦντο κατὰ τὸ στέρνον δ' ἐγχαράκτων ἢ ἐκτύπων γλυφῶν, οἷον διὰ παραστάσεως τῆς γοργονείου κεφαλῆς, γρυπῶν κλπ. Ἡ ἐν ἀναγλύφοις τῶν τοιούτων κοσμημάτων ἀπεργασία ἦτο εἰδικώτερον ἔργον τῶν Κορινθίων (*Cic.* Verr. IV. 44). 'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος, ἀντὶ ὁλοκλήρου θώρακος, ἐχρησιμοποίησε διὰ τοὺς στρατιώτας του καὶ τὰ λεγόμενα *ἡμιθωράκια*, ἤτοι γύαλα, εἰς προφύλαξιν μόνον τοῦ στέρνου, ἵνα οἱ στρατιῶται οἱ ἧττον ἀνδρεῖοι, ἔχοντες ἀπροστάτευτα τὰ νῶτα, καταστῶσιν ὀλιγώτερον ἐπιρρεπεῖς εἰς φυγήν. Οἱ Ρωμαῖοι, ἐκτὸς τῶν λινῶν καὶ τῶν ἁλυσιδωτῶν θωράκων, ἐχρησιμοποίησαν καὶ δερματίνους, προσθέντες εἰς αὐτοὺς καὶ τὸν *καρδιοφύλακα*, ἤτοι τετράγωνον πλάκα ἐκ μετάλλου, καλύπτουσαν τὸ στῆθος· βραδύτερον δ' εἶχον καὶ τοὺς φολιδωτοὺς καὶ τοὺς μεταλλίνους. Οἱ Γαλάται κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ρωμαίων ἔφερον χαλκοῦς θώρακας, οἱ δὲ Λυσιτανοὶ λινοῦς, τινὲς δὲ καὶ ἁλυσιδωτούς, κατὰ Στράβωνα. 'Ο θώραξ ἀπετέλει μέρος τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ πάντων τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ (Κίμβρων κλπ.).

Κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἐν τῇ Δύσει πρῶτον μὲν ἦτο ἐν χρήσει, ἀντὶ θώρακος, μᾶλλον χιτὼν ἁλυσιδωτός, πλεκτὸς ἐκ συνεχομένων κρίκων ἢ διὰ συρμάτων, ἀπὸ δὲ τοῦ Ι' αἰῶνος καὶ ἀληθὴς θώραξ ἐκ πολλῶν τεμαχίων ἀλλήλοις συνηρμοσμένων ἐν εἴδει φολίδων καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὁ ἀρχαῖος ἐκ δύο πλακῶν μεταλλίνων, ἐσφυρηλατημένων κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώματος. Οἱ τοιοῦτοι σφυρήλατοι θώρακες ἐν τῇ περιόδῳ τῆς μεταλλουργικῆς τέχνης ἐνεφανίζοντο ἐνίοτε λίαν περιτέχνως ἐπεξειργασμένοι, ὡς εἶναι ὁ ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ τῆς Μαδρίτης διατηρούμενος θώραξ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε'. 'Αλλὰ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν χρήσει ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι τινὲς θώρακες, προωρισμένοι νὰ φέρωνται ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν κατά τινας ἀθλητικὰς παιδιάς, τὰς γνωστὰς ὑπὸ τὰ ὀνόματα tournoi (ἱππαιχμία) καὶ joute (μονομαχία ἐφίππων λογχοφόρων). Οἱ θώρακες οὗτοι ἦσαν βαρεῖς, μάλιστα οἱ διὰ τὸ joute, καθ' ὃ ἀπῃτεῖτο μεγάλη σωματικὴ ῥώμη παρὰ τοῦ ἀγωνιστοῦ, ὅστις, ὅτε ἐνεδύετο, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἄνευ τῆς χρησιμοποιήσεως πρὸς τοῦτο ὑποβάθρου. Πολλάκις μάλιστα διὰ τὴν εὐχερεστέραν ἀνάβασιν ἐπεκαλεῖτο καὶ τὴν ἀρωγὴν ἄλλου.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἀφ' ὅτου ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν τὰ πυροβόλα ὅπλα, ὁ θώραξ ἤρξατο θεωρούμενος ὡς ἄχρηστον βάρος μόνον, ἄνευ τινὸς πρακτικῆς ὠφελείας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τοῦ 1875 ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ὀρυκτήρων τοῦ μηχανικοῦ ἰσχυρός τις θώραξ, ἀντέχων εἰς τὰς βολὰς κατὰ τὰς πολιορκίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤδη ὁ θώραξ, ἐξελισσόμενος ὡς διακοσμητικὸν μᾶλλον ἐξάρτημα τῆς στολῆς, διετηρήθη μόνον εἰς ἱππικά τινα σώματα εὐρωπαϊκῶν στρατῶν ἐν εἴδει ἡμιθωρακίου, διὰ τὴν προφύλαξιν τοῦ στήθους κατὰ τὰ πλήγματα διὰ τῶν ἀγχεμάχων ὅπλων. Κατὰ τοὺς προσφάτους χρόνους ἐπειράθησαν νὰ κατασκευάσουν θώρακας, χάριν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀστυνομικῶν, εἰ δυνατόν, ἀδιατρήτους εἰς τὰ βλήματα τῶν νεωτάτων ὅπλων. Ὡς ὕλας δ' ἐχρησιμοποίησαν μετάλλινα δικτυωτά, πιλήματα καὶ ἐλαστικὸν κόμμι ἢ ἀμίαντον χημικῶς ἐξειργασμένον. Οὐδεὶς ὅμως θώραξ ἀπεδείχθη πρὸς τοῦτο τελεσφόρος. Παρὰ πάντα ταῦτα, κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον οἱ μαχόμενοι, ἰδίως δ' οἱ Γερμανοί, δὲν ὤκνησαν νὰ ὁπλίσουν τοὺς ὁπλίτας των διὰ τοιούτου ἀμυντικοῦ μέσου, ἔστω καὶ ἀτελοῦς. 'Αλλ' ἐσχάτως ἠγγέλθη, ὅτι εἴς τι τῶν ἀγγλικῶν πολεμικῶν ἐργοστασίων κατωρθώθη νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ κατασκευὴ νέου εἴδους μεταλλίνου ἐλάσματος, λίαν σκληροῦ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸ βάρος του, ἱκανοῦ δὲ νὰ παρουσιάσῃ διπλασίαν ἀντίστασιν εἰς τὰ βλήματα καὶ νὰ παράσχῃ μείζονα προστασίαν εἰς τὸν δι' αὐτοῦ καλυπτόμενον, εἴτε ἐν πολέμῳ, εἴτε καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀκόμη. Πλὴν τῆς 'Αγγλίας καὶ αἱ ῾Ηνωμέναι Πολιτεῖαι ἔχουν σημειώσει σχετικῶς

Digitized by Google

προόδους εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς εἰς ἄκρον ἀνθεκτικοῦ θώρακος. Σ. Γ. Σ.

—*[Βυζαντ.]* Οἱ *θώρακες* τῶν Βυζαντινῶν ἦσαν ἢ ἁλυσιδωτοὶ ἢ ἐκ πλακῶν σιδηρῶν ἢ χαλκίνων ἢ κερατίνων, ἢ ἐκ ξηροῦ δέρματος βουβάλου, ἢ ἐκ χονδροῦ πιλήματος (κετσὲ) τοῦ λεγομένου *κενδούκλου*. Ὁ ἁλυσιδωτὸς ἐλέγετο κυρίως *ζάβα* ἢ *σάβλα* ἢ *σάκος*. Ὁ ἐκ στιλπνῶν μεταλλικῶν πλακῶν ἐλέγετο *κλιβάνιον*. Οἱ ἐκ πιλήματος ἐλέγοντο *νευρικὰ* ἢ *καββάδια*, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ἢ ἁπλῶς *κένδουκλα*. Γενικῶς οἱ θώρακες ἐλέγοντο καὶ *λωρίκια*. Οἱ διὰ τῶν ἀνωτέρω θωρακίων ὡπλισμένοι ἄνδρες ἐλέγοντο *ζαβᾶτοι* ἢ *λωρικᾶτοι* ἢ *κλιβανάριοι*. Οἱ θώρακες ἐκοσμοῦντο διὰ κροσσωτῶν ἐπωμίων, ἅτινα ἐλέγοντο *τουφία* ἢ *διβέλια* ἢ *ἐπανωκλίβανα*, ἔφερον δὲ καὶ θηκάρια δερμάτινα, δηλαδὴ θύλακας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔθετον ἐργαλεῖά τινα χρήσιμα ἐν ἐκστρατίᾳ.

Τοὺς ἰσχυροτέρους θώρακας ἔφερον οἱ βαρέως ὡπλισμένοι ἄνδρες, πεζοὶ ἢ ἱππεῖς, οἵτινες ἐτάσσοντο εἰς τὰς δύο πρώτας ἢ τὰς δύο τελευταίας γραμμὰς τῆς παρατάξεως, καθὼς καὶ οἱ εἰς τὰ ἄκρα αὐτῆς. Αἱ ζάβαι ἰδίως ἦσαν μακρόταται, διήκουσαι μέχρις ἀστραγάλων καὶ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν καταφράκτων λεγομένων ἱππέων. Οὗτοι ἔφερον καὶ *περιτραχήλιον*, ἵνα προστατεύῃ τὸν τράχηλον αὐτῶν. Συμπλήρωμα τοῦ θώρακος ἦσαν τὰ *χειρομάνικα*. Γενικῶς ἡ ἐκ τῶν θωράκων προστασία ἐξηρτᾶτο οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς στερεότητος τῆς ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν ἐκ τοῦ σώματος, ἵνα αἱ διαπερῶσαι αὐτοὺς αἰχμαὶ (δόρατος ἢ ἀκοντίου) μὴ τραυματίζωσι τὸν φέροντα, καὶ πρὸς τοῦτο κάτωθεν τοῦ θώρακος ἔφερον οἱ ὁπλῖται χιτώνιον μάλλινον ἢ τρίχινον πάχους ἑνὸς τοὐλάχιστον δακτύλου. Ν. ΚΛΣ.

—*[Ναυτ.]* Καλεῖται *θώραξ* (cuirasse) τὸ σύνολον τῶν παχειῶν μεταλλικῶν πλακῶν τῶν περιβαλλουσῶν τὰ ζωτικὰ μέρη πολεμικοῦ σκάφους πρὸς προφύλαξιν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν βολῶν τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων τὰ πολεμικὰ σκάφη ἦσαν γενικῶς στερεωτέρας ἢ τὰ ἐμπορικὰ κατασκευῆς, κατεβάλλετο δὲ προσπάθεια, ὅπως οἱ ἐρέται καὶ ἐν γένει οἱ ἐπιβάται προφυλάσσωνται ὄπισθεν ἀμυντηρίων (ὡς τὰ παραρρύματα) ἀπὸ τῶν βελῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπίσης περὶ τὰ 800—900 μ. Χ. βλέπομεν τοὺς Σκανδιναυοὺς περιβάλλοντας τὰ δρακάρ των διὰ σιδηρᾶς ἀμυντικῆς ζώνης εἰς αἰχμηρὸν ἀποληγούσης ἔμβολον. Ἡ τῆς πυρίτιδος ὅμως ἐφεύρεσις καὶ τοῦ πυροβολικοῦ αἱ τελειοποιήσεις καὶ τῶν κοίλων βλημάτων ὡς καὶ τῶν τοιούτων συστήματος παιξὰνς ἡ χρῆσις κατέστησαν ἐκτάκτως τρωτὰ τὰ πλευρὰ τῶν ξυλίνων πλοίων τῆς ἐποχῆς καὶ ἤγαγον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θωρακίσεως τῶν πλευρῶν τῶν πλοίων, ὡς ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχε προείπει ὁ στρατηγὸς Παιξὰνς καὶ ὑποστηρίξει ἐν τῷ συγγράμματί του «Nouvelle force maritime» (Paris 1822). Οὕτω τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1855, κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, τρία πλωτὰ πυροβολεῖα (batteries flottantes), τὰ «Λάβα» «Κεραυνοβρόντις», καὶ «Καταστροφή», ταχύτητος 4 κόμβων καὶ περιβεβλημένα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν πλευρῶν διὰ σιδηρῶν πλακῶν, ἐβομβάρδισαν τὸ ρωσικὸν φρούριον Κὶν-Μπουρνοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Δνεῖπερ, καταστρέψαντα τοῦτο ἐνῷ ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν τριῶν πλοίων μόλις ἐφαίνοντο τὰ ἴχνη τῶν ρωσικῶν βλημάτων. Ἡ ἅλωσις τοῦ φρουρίου τοῦ Κὶν-Μπουρνοῦ σημειοῖ μέγα γεγονός, τὴν εἴσοδον δηλαδὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου ναυτικοῦ. Τὰ τρία ταῦτα σκάφη ἐπηκολούθησε σειρὰ ἄλλων (βλ. λ. *θωρηκτόν*), εἰς ἃ τὸ πάχος τοῦ θώρακος προέβαινεν αὐξάνον σὺν τῇ αὐξήσει τῆς εἰσδυτικῆς τῶν βλημάτων δυνάμεως. Ἔκτοτε ἤρξατο σειρὰ προόδων καὶ πάλης μεταξὺ τῆς ἐπιθέσεως καὶ τῆς ἀμύνης, ἤτοι πυροβόλου καὶ θώρακος, ἥτις δὲν κατέστη δυνατὸν ν' ἀποβῇ ὑπὲρ τοῦ θώρακος, καθ' ὅσον μεθ' ὅλην τὴν αὔξησιν τοῦ βάρους τῆς θωρακίσεως, ἡ ἀπόλυτος προστασία τοῦ πλοίου ἀπὸ τῶν βολῶν τοῦ πυροβολικοῦ οὐδέποτε ἐπετεύχθη καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέφυγον εἰς τὴν διάταξιν τῆς ἀμύνης, οὕτως ὥστε νὰ ἐξασφαλίζωνται κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τῶν ὀβίδων, ἐφ' ὅσον τὸ δυνατὸν πλείονα χρόνον, τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ προσωπικόν, ὥστε νὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τοῦ κάλλιον παρεσκευασμένου ἐκ τῶν ἀντιμαχομένων τὰ ἠθικὰ αὐτοῦ στοιχεῖα ὑπεροχῆς.

Ἡ αὔξησις τοῦ πάχους τῶν θωράκων, κατασκευαζομένων ἀποκλειστικῶς ἐκ σφυρηλάτου σιδήρου, ἐπέφερε μεγάλας δυσχερείας εἰς τὴν κατασκευήν, καθ' ὅσον αἱ μέθοδοι κατασκευῆς εἶχον ὡς βάσιν εἴτε τὴν διὰ σφυρηλατήσεως κατεργασίαν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τεμαχίων μικρῶν διαστάσεων συγκολλωμένων εἶτα διαδοχικῶς τῶν μὲν μετὰ τῶν δὲ ἐν καταστάσει λευκοπυρώσεως, εἴτε τὴν ἐλασματοποίησιν (lamination), ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ λεπτῶν ἐλασμάτων. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ συστήματι, γενομένῳ παραδεκτῷ διὰ τὰς μετρίου πάχους πλάκας, τὰ διάφορα στρώματα λαμβάνοντα τὴν κατάλληλον θερμοκρασίαν συνεκολλῶντο διὰ συμπιέσεως τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἐλασματουργοῦ (laminateur). Δύο συστήματα θωρακίσεως ἐγένοντο τότε παραδεκτά, τὸ μὲν διὰ πλακῶν συμπαγῶν (εὐρωπαϊκὸν σύστημα—«gloire» καὶ μέχρι τῶν νεωτάτων πλοίων), τὸ δὲ διὰ πλακῶν ὑπερκειμένων ἀλλήλαις (ἀμερικανικὸν — Atlante), καὶ τοῦτο, διότι οἱ μὲν παρεδέχοντο ὡς προτιμοτέραν τὴν προσβολὴν τοῦ θώρακος πρὸς διάτρησιν αὐτοῦ δι' ἰσχυρᾶς κρουστικῆς ἐνεργείας, κατορθουμένης κυρίως διὰ δαπάνης μεγάλης ταχύτητος τοῦ βλήματος ἔχοντος σχετικῶς μικρὸν διαμέτρημα, οἱ δὲ παρεδέχοντο τὸν θρυμματισμὸν τῶν πλακῶν πλησσομένων διὰ βαρειῶν μαζῶν μετ' ἐπιπέδου κορυφῆς κεκτημένων μικρὰς ταχύτητας, οὕτως ὥστε ἡ ἐνέργεια τῆς κρούσεως ἀντὶ νὰ παραμένῃ ἐντετοπισμένη εἰς τὸ πλησσόμενον σημεῖον, νὰ μεταδίδηται εἰς ὁλόκληρον τὴν πλάκα, μετατρεπομένη εἰς τιναγμοὺς καὶ δονήσεις ἱκανὰς νὰ συντρίψωσι τὴν πλάκα καὶ θραύσωσι τοὺς συνδέσμους αὐτῆς μετὰ τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου. Ἡ παραδοχὴ τῆς δευτέρας ταύτης ἀρχῆς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἤγαγεν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη λείων πυροβόλων μέχρι διαμετρήματος 0, 50. Τῷ 1868, ἐπιτευχθείσης τῆς κατασκευῆς καλῶν πλακῶν μοναδικοῦ πάχους καὶ κατόπιν συγκριτικῶν πειραμάτων, ἐγένετο γενικῶς παραδεκτὸν τὸ πρῶτον σύστημα θωρακίσεως. Τὸ πάχος τῶν θωράκων βαίνει διαρκῶς αὖξον καὶ οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1870—1875 ἔφθασε τὰ 0.30 («Inflexible»), ἐν Ρωσίᾳ τὰ 0. 46, καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὰ 0. 55 («Amiral Duperré»). Ὡς ἐκ τῶν μεγάλων ὅμως δυσχερειῶν παρασκευῆς τοσούτῳ παχειῶν πλακῶν ἔφθασαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς καλουμένης θωρακίσεως «à Sandwich», ἀποτελουμένης ἐκ στρωμάτων θώρακος ὑπερτιθεμένων ἀλλήλοις, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενετίθετο ξύλον, παρεντιθεμένου ἐπίσης ξύλου μεταξὺ τῆς πλακὸς τοῦ θώρακος καὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου πρὸς καλυτέραν στήριξιν τοῦ θώρακος ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς διανομὴν τῆς δυνάμεως τῆς κρούσεως τοῦ βλήματος ἐπὶ τοῦ θώρακος εἰς μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν ἀφ' ἑτέρου, χρησιμεύοντος οὕτω τοῦ ξύλου ὡς ἐλαστικοῦ προσκεφαλαίου πρὸς ἐλάττωσιν τῶν κραδασμῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1876 ἤρχισεν ἡ δευτέρα περίοδος θωρακίσεως, ἐπιζητηθείσης τῆς αὐξήσεως τῆς ἀντοχῆς τῶν θωράκων οὐχὶ πλέον διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ πάχους, ἀλλὰ διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς φύσεως τῶν πλακῶν, γενομένων παραδεκτῶν πλακῶν ἐκ χάλυβος ἢ συνθέτων πλακῶν ἐκ σιδήρου καὶ χάλυβος, τῶν καλουμένων Compound, αἵτινες συνεκολλῶντο πρὸς ἀλλήλας διὰ δύο εἰδικῶν συστημάτων, ἤτοι ἢ διὰ τῆς μεθόδου Cammel, καθ' ἣν ὁ χάλυψ (ὅστις ἀπετέλει τὸ $^1/_3$ τοῦ πάχους τῆς πλακὸς) ἐχύνετο ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς πλακὸς καταλλήλως θερμαινομένης, εἶτα δὲ τὸ σύνολον ἠλαύνετο, ἢ διὰ τῆς μεθόδου Brown, καθ' ἣν χωριστὴ ἐγίνετο ἡ κατεργασία τῶν δύο πλακῶν καὶ κατόπιν ἐθερμαίνοντο καὶ ἐτοποθετοῦντο παραλλήλως ἀλλήλαις εἰς κατάλληλον ἀπόστασιν καὶ ἐχύνετο μεταξὺ αὐτῶν ρευστὸς χάλυψ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συγκολλήσεως καὶ τέλος τὸ σύνολον ἠλαύνετο. Σὺν τῷ χρόνῳ, τελειοποιηθείσης τῆς κατασκευῆς τῶν ἐξ ἁπλοῦ χάλυβος πλακῶν, περὶ τὸ 1882 ἐγκατελείφθη ὁ θώραξ Compound. Ἀπὸ τοῦ 1890 νέα πρόοδος παρουσιάζεται εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν θωράκων· ὁ οἶκος Schneider πρῶτος κατεσκεύασε θώρακας ἐκ νικελιούχου χάλυβος (ἐν ἀναλογίᾳ 3—5 % νικελίου)· ταυτοχρόνως οἱ διάφοροι κατασκευασταὶ προσεπάθησαν νὰ κατασκευάσωσι χαλυβδίνους πλάκας μετὰ ἐσκληρυμένης μέχρι βάθους τινὸς τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας. Ἡ σκλήρυνσις τῆς ἐπιφανείας ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ *στομώσεως*, εἴτε δι' *ἐξανθρακιάσεως*, ὁ δὲ Harvey ἐπρότεινε τὴν *ὑπερεξανθρακίασιν* (supercementation) ὡς παρασκευάζουσαν κάλλιον τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς πλακός, ὅπως λάβῃ στόμωσιν σκληροτάτην· σήμερον πᾶσαι αἱ ἐσκληρυμέναι πλάκες εἰσὶν ἐξηνθρακιασμέναι κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐστομωμέναι (βεβαμμέναι), ἐπεκράτησεν ὅμως νὰ ὀνομάζωνται κοινῶς harveyées καὶ αἱ διὰ πολὺ νεωτέρων τρόπων κατασκευαζόμεναι. Πρὸς σκλήρυνσιν τῆς ἐπιφανείας πλακὸς διὰ τῆς μεθόδου Harvey, καλύπτεται αὕτη δι' ἀνθρακικῶν οὐσιῶν καὶ θερμαίνεται μακρὰν πάσης ἐπαφῆς ἀέρος εἰς θερμοκρασίαν ἴσην τῇ τῆς τήξεως τοῦ χυτοσιδήρου, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βαθμιαίας ἐνσωματώσεως τοῦ ἄνθρακος ἐν τῇ μάζῃ κατ' ἀναλογίαν ἐλαττουμένην ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω. Ἅμα τῷ πέρατι τῆς ἐργασίας ταύτης ἀφίεται ἡ πλὰξ νὰ ψυγῇ, ἄχρις οὗ λάβῃ βαθὺ ἐρυθρὸν χρῶμα, μεθ' ὃ ὑποβάλλεται εἰς εἰδικὴν βαφὴν διὰ ραντίσεως τῆς ἐξωτερικῆς της ἐπιφανείας δι' ὕδατος. Τὴν μέθοδον Harvey ἐβελτίωσεν ὁ οἶκος Carnegie, αἱ πλάκες τοῦ ὁποίου δοκιμασθεῖσαι ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1895 καὶ εἰς πολλὰ πειράματα ἔδωσαν κάλλιστα ἀποτελέσματα, ἰδίως ἀφ' ἧς προσετέθη καὶ ποσότης τις νικελίου.

Τῷ 1895 ὁ οἶκος Krupp, ἀπὸ μακροῦ πειραματιζόμενος, παρουσίασεν εἰς τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν πρὸς δοκιμὴν τὴν πλάκα ἀριθ. 432U πάχους 0.30 μετ' ἐσκληρυμένης ἐπιφανείας, ἧς αἱ δοκιμαὶ ὑπῆρξαν ἀξιομνημόνευτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θωράκων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ γερμανικὸν ναυτικὸν παρεδέχθη πρὸς προάσπισιν τῶν πλοίων του τὰς ἐξηνθρακιασμένας πλάκας Krupp, ὅταν δὲ νεώτερα πειράματα καὶ ὑπὸ μείζονα κλίμακα κατέδειξαν ἐναργέστερον τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τῶν τοιούτων θωράκων, οἱ θώρακες Krupp ἐγένοντο παραδεκτοὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, Ρωσίας καὶ Αὐστρίας τῷ 1898, ὑπὸ τῆς Ἀμερικῆς τῷ 1900, ὑπὸ τῆς Γαλλίας τῷ 1902 καὶ ὑπὸ τῆς Ἰταλίας τῷ 1904. Ὁ διὰ τοὺς θώρακας Krupp χρησιμοποιούμενος χάλυψ εἶναι νικελοχρωμιοῦχος, παρασκευάζεται δὲ διὰ τῆς μεθόδου Martin — Siemens ὡς ἕπεται: ὅταν ἀποδειχθῇ μηχανικῶς καὶ χημικῶς, ὅτι ὁ ἐν τῷ κλιβάνῳ χάλυψ παρουσιάζει τὴν ἐπιζητουμένην σύνθεσιν, χύνεται ἐν καταλλήλῳ μήτρᾳ ἐκ χωνεύματος, σχηματιζομένου οὕτω πλινθώματος, οὗ τὸ βάρος δέον νὰ ὑπερβαίνῃ καθ' 70% τὸ βάρος, ὃ δέον νὰ ἔχῃ ἡ πλὰξ ὅταν περατωθῇ ἡ κατασκευή της. Ἀφοῦ ὁ ἐν τῷ χωνευτηρίῳ χάλυψ στερεοποιηθῇ καὶ ἡ θερμοκρασία του κατέλθῃ εἰς 400—500°C, ἐξάγεται καὶ τοποθετεῖται ἐν τῷ κλιβάνῳ ἀνοπτήσεως, ἔνθα ἀφίνεται περὶ τὰς 12 ὥρας ἄχρις οὗ ἡ θερμοκρασία ἀνέλθῃ εἰς 1200°, μεθ' ὃ ἐξάγεται καὶ μεταφέρεται εἰς τὸν ἐλασματουργόν, τῆς ἐργασίας τῆς ἐλάσεως διαρκούσης 40—45 λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ οὐχὶ πλέον, ἵνα μὴ τὸ μέταλλον παρουσιάζῃ σημαντικὴν μείωσιν τῆς θερμοκρασίας περὶ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας. Μετὰ τοῦτο ἡ χαλυβδίνη μᾶζα τίθεται ἐκ νέου ἐν τῷ κλιβάνῳ ἀνοπτήσεως, ὅταν δ' ἡ θερμοκρασία φθάσῃ τοὺς 650°, ἐξάγεται καὶ τίθεται εἰς τὸ ὑδραυλικὸν πιεστήριον πρὸς ἐπανόρθωσιν, μεθ' ὃ στιλβοῦται μετὰ μεγάλης προσοχῆς διὰ σφυρηλασίας, ὥστε ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας της πᾶν ἴχνος ὀξειδώσεως, καὶ εἶτα παρασκευάζεται διὰ τὴν ἐξανθρακίασιν, ἥτις ἐν τῇ μεθόδῳ Krupp γίνεται οὐχὶ δι' ἀνθρακοκόνεως, ὡς εἰς τὴν μέθοδον Harvey, ἀλλὰ διὰ φωταερίου, ὡς ἀκολούθως: Αἱ πλάκες αἵτινες θὰ ὑποστῶσι τὴν ἐξανθρακίασιν τοποθετοῦνται ἀνὰ δύο, ἔχουσαι τὰς ὄψεις αἵτινες πρόκειται νὰ σκληρυνθῶσιν ἐστραμμένας πρὸς ἀλλήλας καὶ κεχωρισμένας διὰ καταλλήλων χαλυβδίνων κανόνων· οὕτω σχηματίζουσιν εἶδος κλειστοῦ χώρου, ἐν ᾧ εἰσάγεται τὸ φωταέριον, καὶ τὸ σύνολον τῶν δύο πλακῶν καὶ τῶν κανόνων τηρεῖται ἐπὶ χρόνον ποικίλλοντα ἀπὸ 10 ἕως 20 ἡμερῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κλιβάνου μετὰ κινητῆς βάσεως, οὗ ἡ θερμοκρασία εἶναι 850—900°. Τὸ φωταέριον παραχωρεῖ τὸν ἄνθρακα ὃν περιέχει εἰς τὰς δύο πλάκας κατὰ τρόπον μᾶλλον ὁμοιόμορφον ἢ ἡ ἀνθρακόκονις τῆς μεθόδου Harvey, οὕτω δὲ πoριζόμεθα εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλάκας στρῶμα ἐξηνθρακιασμένον βάθους 0.025—0.030. Μετὰ τοῦτο ἐξάγεται ἑκάστη πλὰξ ἐκ τοῦ κλιβάνου ἔχουσα θερμοκρασίαν περὶ τοὺς 870° καὶ βυθίζεται κατακορύφως ἐν δεξαμενῇ περιεχούσῃ ἐλαιόλαδον, κατορθουμένης οὕτω τῆς ἐξαλείψεως τῆς εὐθρυπτότητος τοῦ χάλυβος καὶ τῆς μᾶλλον ὁμοιογενοῦς κατανομῆς τῶν ἀνθρακούχων συνθέσεων τοῦ σιδήρου τῶν ἐν τῇ μεταλλικῇ μάζῃ περιεχομένων. Μετὰ τοῦτο ἡ πλὰξ ἀναθερμαίνεται ἐν ἑτέρῳ κλιβάνῳ μέχρι θερμοκρασίας 650—700°, μεθ' ὃ βυθίζεται ὁριζοντίως ἐν ἑτέρᾳ δεξαμενῇ πλήρει ρέοντος ὕδατος, κατορθουμένης οὕτω τῆς ἐν τῷ χάλυβι ἀναπτύξεως τῆς ἰνώδους ἐκείνης ὑφῆς, ἐν ᾗ ἔγκειται ἡ μεγαλυτέρα ἐγγύησις τῆς συνεκτικότητός του. Ἀφοῦ ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς πλακὸς δείγματα καὶ ἐξετασθῇ ἡ κόκκωσις τοῦ μετάλλου, ἐὰν παραστῇ ἀνάγκη, ἐπαναλαμβάνεται καὶ αὖθις ἡ ἐν τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι βαφή. Μετὰ τὰς δύο ταύτας ἐργασίας ἡ πλὰξ τίθεται ὑπὸ τὸ ὑδραυλικὸν πιεστήριον, ἵνα λάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ σχεδίου ἀπαιτουμένην καμπυλότητα, μετὰ τοῦτο δὲ ὑποβάλλεται εἰς τὴν καλουμένην *διαφορικὴν βαφήν*, δι' ἧς κατορθοῦται ὅπως ἡ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας κατὰ τὴν βαφὴν μὴ ᾖ ὡς εἰς τὰς πλάκας Harvey ἡ αὐτὴ διὰ πάντα τὰ σημεῖα τοῦ θώρακος, ἀλλὰ νὰ ποικίλλῃ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δίδεται διάφορος σκλήρυνσις εἰς τὰ διάφορα στρώματα· πρὸς τοῦτο λαμβάνεται πλὰξ ἐπιμηκεστέρα καὶ πλατυτέρα ἐκείνης, ἥτις πρόκειται νὰ ὑποστῇ τὴν βαφήν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τοποθετεῖται στρῶμα πυριμάχου ἄμμου, ἐφ' οὗ τοποθετεῖται ἡ πρὸς βαφὴν πλὰξ περιβαλλομένη διὰ τοιχώματος ἐκ πυριμάχων πλίνθων, ἀφιεμένης ἐλευθέρας μόνον τῆς σκληρυνθείσης ἐπιφανείας. Τὸ σύνολον εἰσάγεται ἐν τῷ κλιβάνῳ ἀνοπτήσεως, ἔνθα μετά τινα χρόνον, ἐνῷ ἡ ἐλευθέρα ἐπιφάνεια τῆς πλακὸς παρουσιάζει θερμοκρασίαν 800—900°, ἴσην δηλαδὴ πρὸς τὴν τοῦ κλιβάνου, πάντα τὰ λοιπὰ μέρη αὐτῆς τὰ ὑπὸ τῆς πυριμάχου ὕλης καλυπτόμενα παρουσιάζουσι θερμοκρασίαν 600—650° περίπου· τοιουτοτρόπως, ὅταν ἡ πλὰξ ἐξάγηται τοῦ κλιβάνου καὶ ὑφίσταται βαφὴν διὰ προβολῶν ψυχροῦ ὕδατος, πανταχόθεν πληττουσῶν αὐτήν, ἐκεῖ ἔνθα ἡ θερμοκρασία ὑπῆρξε μεγίστη παρουσιάζει τὴν μεγίστην σκλήρυνσιν, ἐνῷ καθ' ὅσον ἡ ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐσκληρυμένης ἐπιφανείας ἀπόστασις αὐξάνεται παρουσιάζει μείωσιν τῆς σκληρύνσεως καὶ αὔξησιν τῆς συνεκτικότητος. Εἰς τοῦτο ἔγκειται ἡ ὑπεροχὴ τῆς πλακὸς Krupp σχετικῶς πρὸς τὰς λοιπάς.

Digitized by Google

Τῷ 1908 ὁ Ἄγγλος μηχανικὸς W. Simpson τυχαίως ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ χημικὴ ἕνωσις χάλυβος καὶ χαλκοῦ ἀποτελεῖ κρᾶμα λίαν στερεόν. Μετὰ σειρὰν δοκιμῶν εὑρέθη, ὅτι, ἐὰν δύο χαλύβδινοι πλάκες μὲ στρῶμα χαλκοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἐκαλύπτοντο διὰ μίγματος ἐξ ἄνθρακος καὶ ὕδατος καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς θέρμανσιν 750—800°, ὁ χαλκὸς ἀνελύετο ἐν τῷ χάλυβι τῶν δύο πλακῶν ἑνουμένων μεταξύ των στερεώτατα, ἀδυνάτου καθισταμένου τοῦ χωρισμοῦ των καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χαλκοῦ ἐν τῷ χάλυβι ηὔξανε τὴν συνεκτικότητα τοῦ μετάλλου, ἡ δ' ἐσκληρυμένη πλευρὰ τῆς πλακὸς δύναται νὰ ἔχῃ οἱονδήποτε ἐπιθυμητὸν πάχος. Ἐπίσης ὁ βαναδιοῦχος χάλυψ (3—5 τοῖς χιλίοις βαναδίου) ἔχει ἀρίστας ἰδιότητας διὰ τὴν κατασκευὴν θωράκων, αὐξανομένων τῶν συντελεστῶν ἀντιστάσεως περὶ τὴν θραῦσιν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις (κροῦσις, σύνθλιψις, ἐπιμήκυνσις κλπ.), συγχρόνως δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς σκληρύνσεως καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐλάττωσις τοῦ πάχους τοῦ θώρακος.

Ὁ βαθμὸς ἀντοχῆς θώρακός τινος ἐκφράζεται διὰ συγκρίσεως πρὸς τὸν ἐλατὸν σίδηρον, δηλαδὴ διὰ τοῦ λόγου ὃν τὸ ἴσην ἀντίστασιν εἰς τὸ βλῆμα παρουσιάζον πάχος ἐλατοῦ σιδήρου ἔχει πρὸς τὸ πάχος ἑκάστου εἴδους θώρακος. Ὁ λόγος οὗτος διὰ τὸν θώρακα Compound εἶναι 1.25, διὰ τὸν θώρακα Harvey 2,00, διὰ δὲ τὸν Krupp 2.6—3.00.

Ἡ μεταξὺ θώρακος καὶ πυροβόλου πάλη ἐξακολουθεῖ, τῶν μεθόδων δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ σκλήρυνσις τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν θωράκων ἀποτελουσῶν μυστικὸν τῶν μεγάλων ναυτικῶν κρατῶν.

Γ. Ν. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

— **θώρακος τραύματα** *[Χειρουργ.]*. Τὰ διὰ πυροβόλων ὅπλων τραύματα τοῦ θώρακος ἀναλογοῦσιν ὡς 1 : 10—13 ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν τραυμάτων· τὸ τρίτον δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης φονευομένων ἀνήκει εἰς τοὺς τραυματισμοὺς τοῦ θώρακος. Ἐν τῇ ζώνῃ τῶν μετόπισθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸν θώρακα τραυματιῶν κυμαίνεται μεταξὺ 6—8 ἐπὶ 100 ἐν ὅλῳ. Τὰ τραύματα τοῦ θωρακικοῦ τοιχώματος, τὰ *μὴ εἰσδυτικὰ* (τῶν ἁπαλῶν μορίων, μεσοπλευρίου ἀρτηρίας ἢ τῆς ἔσω μαστικῆς, καταγμάτων πλευρῶν κλπ.) δὲν παρέχουσιν οὐσιώδες διαφέρον τῇ χειρουργικῇ. Τὰ δὲ *εἰσδυτικὰ* ἢ *διαμπερῆ* τραύματα τοῦ θώρακος ἐπιφέρονται ἐπὶ τοὺς πνεύμονας καὶ τὴν καρδίαν· εἶναι δὲ ἀρκούντως συχνά, ἀνερχόμενα εἰς 50 περίπου ἐπὶ 100 μὴ εἰσδυτικῶν τραυμάτων, ἀποτελοῦντα δὲ τὸ δέκατον τῶν ἐν τοῖς νοσηλευτηρίοις σταθμοῖς ἐν ὅλῳ τραυμάτων. Ἀλλ' οἱ διὰ θραυσμάτων ὀβίδων τραυματίαι σπανίως ἀφικνοῦνται μέχρι τῶν χειρουργικῶν σταθμῶν. Τὰ προσθιοπίσθια τραύματα εἶναι τὰ συχνότερα, τὰ δ' ἐγκάρσια συνυπάρχουσι συχνάκις μετὰ τραύματος τοῦ βραχίονος.

Τραύματα τοῦ πνεύμονος. Τὰ διὰ βολίδων τραύματα τῶν πνευμόνων διακρίνονται διὰ τὴν καλοήθειαν. Τὰ διὰ θραυσμάτων ὅμως ὀβίδων εἶναι σχετικῶς βαρύτερα καὶ ἅμα σηπτικά· ἐπὶ πλέον τὰ θραύσματα καὶ αἱ σφαιροβολίδες Schrapnell ἐπίσχονται πολλάκις ἐν τοῖς πνεύμοσιν ἢ τῷ μεσοπνευμονίῳ χώρῳ. Ὁ ἱστὸς τοῦ πνεύμονος εἶναι ἰδιαζόντως ἐλαστικὸς καὶ συμπιεστὸς ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τῆς παρουσίας ἀέρος ἐν ταῖς πνευμονικαῖς κυψελίσι· τούτων δ' ἕνεκα τὰ διὰ βολίδων τραύματα οὐδέποτε ἐπάγονται ἐκρηκτικὰ φαινόμενα. Τὰ τραυματικὰ στόμια καὶ ὁ τραυματικὸς πόρος καὶ ἐπὶ ἀποστάσεων βραχειῶν, ὡς ἐπὶ αὐτοκτονιῶν, χαρακτηρίζονται διὰ μικκύλης διαμέτρου, ἴσης ἢ πολλῷ μικροτέρας τῆς διαμέτρου τῆς βολίδος· τοῦτ' αὐτὸ περίπου ῥητέον καὶ περὶ τῶν διὰ σφαιροβολίδων Schrapnell παραγομένων τραυμάτων. Οὐ σπανίως, ἄνδρες φέροντες διαμπερῆ τραύματα τοῦ θώρακος, ἰσοΰψως λ. χ. τῇ μαστικῇ θηλῇ, ἐξυγιάζονται ἔν τισιν ἡμέραις, χωρὶς νὰ παρουσιάσωσιν ἄλλα συμπτώματα ἢ μικρὰν δύσπνοιαν καὶ ἀνάβηξιν πτυέλων τινῶν αἱματηρῶν. Ἕτεροι δὲ τραυματίαι μεθ' ἑνὸς ἢ καὶ δύο τραυμάτων κατὰ τὸν θώρακα ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας βαδίζοντες πεζοὶ ἢ ἔφιπποι ἢ μαχόμενοι ἔτι ἐπὶ 1—2 ὥρας, χωρὶς ἡ μετέπειτα πορεία τῶν τραυμάτων νὰ παρακωλυθῇ ἢ νὰ διαταραχθῇ σπουδαίως. Ἡ αἱμοπτυσία, ἐμφανιζομένη ἐν ταῖς ἡμισείαις τῶν περιπτώσεων, εἶναι συνήθως μετρία καὶ βραχείας διαρκείας. Ὁ πνευμοθώραξ εἶναι σπάνιος (9—10%) ἕνεκα τῆς στενότητος τῶν τραυματικῶν στομίων, σμικρυνομένων μέχρι τοῦ ἐλαχίστου ἢ καὶ τελείως ἐν τάχει συγκλειομένων ἐκ τῆς συσταλτικότητος τοῦ πνεύμονος. Ὁ αἱμοθώραξ ὅμως εἶναι σχεδὸν σταθερός, ἀποτελῶν τὸ βαρύτερον σύμβαμα τῶν τραυμάτων τοῦ θώρακος, ἐπιπλεκόμενος δὲ πολλάκις καὶ μετὰ πνευμοθώρακος. Τὸ ὑποδόριον ἐμφύσημα σπάνιον, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ πνευμονία. Ἡ πλευρῖτις, καὶ δὴ ἡ πυώδης, ἢ μᾶλλον ὁ αἱμοπυοπνευμοθώραξ, οὐχὶ σπάνιος. Ἡ πνευμονοκήλη ἐξαιρετική. Τὰ ἀλλότρια σώματα ἐν τῷ πνεύμονι τυγχάνουσιν ἀρκούντως εὐάνεκτα καὶ ἐγκυστοῦνται· ἀλλ' ἂν ὦσι λίαν σηπτικά, παράγουσιν ἀπόστημα τοῦ πνεύμονος ἢ διάχυτον λοίμωξιν, ὑπὸ μορφὴν ἐνίοτε γαγγραινώδη, παρατείνουσι δὲ συνάμα ἐπ' ἀόριστον καὶ τὴν διαπύησιν τοῦ πνεύμονος. Ἐμφανὴς ἄρα ἐν τῷ συνόλῳ ἡ καλοήθεια τῶν τραυμάτων τοῦ πνεύμονος. Ἡ ἴασις ἐν γένει συντελεῖται κατὰ μέσον ὅρον ἐν 12—15 ἡμέραις, ἡ δὲ θνητότης ἀνέρχεται εἰς 10 %. Εὐνόητον δ' ὅτι ἡ τρῶσις εὐμεγέθους ἀγγείου τῶν πυλῶν τῶν πνευμόνων, τῆς ἀορτῆς, τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, τῶν κοίλων φλεβῶν κλπ. ἐπάγεται ταχυθάνατον αἱμορραγίαν· ἀλλ' ἡ ἐκ τρώσεως δευτερεύοντος ἀγγείου αἱμορραγία εἶναι ἧττον κινδυνώδης, δυναμένη καὶ νὰ ἐπισχεθῇ πολλάκις αὐτομάτως. Κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, τῶν ἀνδρῶν μαχομένων πρηνηδόν, παρετηρήθησαν τραύματα, καθ' ἃ ἡ βολίς, εἰσδυομένη κατὰ τὴν βάσιν τοῦ τραχήλου, διώδευε κατὰ μῆκος διὰ τοῦ θώρακος, τῆς κοιλίας καὶ τῆς λεκάνης· καὶ τὰ τοιαῦτα δὲ τραύματα συχνῶς διεκρίνοντο διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν εἰς ἴασιν ἀπόληξιν.

Ἡ θεραπεία τῶν τραυμάτων τοῦ πνεύμονος εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον καθωρισμένων. Κατ' ἀρχὴν ἐπιβάλλεται τὸ μὲν ἀκινησία τοῦ τραυματίου αὐστηρά, ἐφ' ὅσον αἱ πολεμικαὶ περιστάσεις ἐπιτρέπουσι, τὸ δὲ περιορισμὸς τῶν κινήσεων τοῦ θώρακος. Ἀνάγκη νὰ διακομίζωνται οἱ τραυματίαι μετὰ φειδοῦς καὶ περισκέψεως, μεταφερόμενοι δὲ εἴς τι χειρουργικὸν κέντρον νὰ μένωσιν ἐν αὐτῷ κατακείμενοι ἢ ἀνακεκλιμένοι. Ἐν ταῖς στάσεσι τῶν καταφυγίων τραυματιῶν ἢ ἐν τοῖς σταθμοῖς ἐπιδέσεως μετ' ἐπίχρισιν τῆς τραυματικῆς χώρας διὰ βάμματος ἰωδίου περιβάλλεται ὁ θώραξ διὰ τοῦ ἀτομικοῦ ἐπιδέσμου ἢ μᾶλλον διὰ πλατείας ταινίας, ἱκανῶς περισφιγγομένης, πρὸς μετριασμὸν ὅσον τὸ ἐφικτὸν τοῦ εὔρους τῶν ἀναπνευστικῶν κινήσεων. Εν ἀνάγκῃ ἔνεσις μορφίνης ἢ pantopon. Ἐν τοῖς χειρουργικοῖς δὲ σταθμοῖς, τοῖς δεόντως ὠργανωμένοις, εἰς οὓς διακομίζονται, ἐνεργοῦνται οἷα καὶ ὅσα ἐνδείκνυνται καὶ ἐν τῇ ἀστικῇ χειρουργικῇ, ἰδίᾳ ἐν περιπτώσει αἱμοθώρακος ἢ πυοπνευμοθώρακος.

Τραύματα τῆς καρδίας· βλ. *καρδία*.

Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Θώραξ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄρος τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Λυδίᾳ παρὰ τὴν Μαγνησίαν ἐπὶ Μαιάνδρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσταυρώθη ὁ γραμματικὸς Δαφίτας ἢ Δαφίδας, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (XIV, 647), ἢ κατὰ Σουΐδαν σοφιστὴς ἐκ Τελμισσοῦ (Μάκρης) τῆς Λυκίας, διότι περιύβριζεν οὐ μόνον τοὺς βασιλεῖς τῆς Περγάμου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς θεούς.

Α. Θ. Σ.

Θώραξ. Υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς εὐγενοῦς καὶ πλουσιωτάτης οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν, ἀρχων τῆς Λαρίσης καὶ φίλος τοῦ Πινδάρου, ὅστις μετὰ τῶν ἐξορίσιων Πεισιστρατιδῶν καὶ ἄλλων προέτρεψε τὸν Ξέρξην εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου ὁ Θώραξ, μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Εὐρυπύλου καὶ Θρασυδαίου, προσῆλθε μὲ τὸ μέρος τῶν Περσῶν, ἀκολουθήσας αὐτὸν μετὰ θεσσαλικοῦ στρατοῦ μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν (*Ἡρόδ.* IX 1 καὶ 58)· Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ὅμως τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν περιφανῆ νίκην τῶν Ἑλλήνων ἐν Μυκάλῃ, τῷ 479 π.Χ., ἐπελθὼν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδης ἐτιμώρησε τοὺς μηδίσαντας ἀδελφούς.

Α. Θ. Σ.

— **Θώραξ**. Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς καὶ ἀφωσιωμένος τοῦ Λυσάνδρου φίλος. Ἐπολέμησεν ἐν Λαμψάκῳ, ἔνθα καὶ διεκρίθη, κατὰ τὸ 405 π. Χ., καὶ ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς. Ἐγκατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου του Λυσάνδρου ἁρμοστὴς ἐν Σάμῳ, μετεκλήθη εἰς Σπάρτην, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐσφετερίζετο τὸ δημόσιον χρῆμα, καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, κριθεὶς αὐστηρότατα ὑπὸ τῶν ἰσχυόντων ἐν Σπάρτῃ πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Λυσάνδρου, οἵτινες ἤθελον νὰ ταπεινώσωσι τοῦτον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θώρακος.

ΚΑΨ.

θωρηκτὸν (τὸ) (cuirassé)· τὸ διὰ θώρακος προασπιζόμενον ἀπὸ τῶν βλημάτων τῶν πυροβόλων πλοῖον.

—*[Ναυτ.]* Τὰ πρῶτα θωρηκτὰ ἦσαν τὰ τρία τοῦ τύπου «Λάβα» (1855) (βλ. λ. *θώραξ*). Μετέπειτα, τῷ 1861, ἐναυπηγήθη ὑπὸ τοῦ διασήμου Γάλλου ναυπηγοῦ Δυπουΐ Δελὼμ ἡ πρώτη θωρηκτὴ ἀτμοφρεγάτα «Δόξα», ὁπλισθεῖσα διὰ τῶν ἰσχυροτάτων τῆς ἐποχῆς πυροβόλων τῶν 0,22 καὶ 0,27, βαλλόντων κατὰ τὸ σύστημα Παιξάνς. Θώρακα εἶχε τῶν 0,20, καλύπτοντα ὅλα τὰ ἔξαλα καὶ 2 μ. ὑπὸ τὴν ἴσαλον. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν «Δόξαν» ἐναυπηγήθη καὶ τὸ ἀγγλικὸν «Warrior» μὲ θώρακα 0,112. Τὰ ὡς ἄνω πλοῖα εἶχον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σκάφους τεθωρακισμένας τὰς πλευράς των (σχ. 1). Σὺν τῇ συνεχεῖ προόδῳ τῆς διατρητικῆς δυνάμεως τῶν βλημάτων παρέστη ἀνάγκη αὐξήσεως τοῦ πάχους τοῦ θώρακος μέχρι 0,20 καὶ 0,25, καὶ πρὸς ἐξοικονόμησιν βάρους ἐδέησε νὰ μένῃ ἀποκεκαλυμμένον μέρος τῆς πλευρᾶς, θωρακιζομένης μόνον τῆς ἰσάλου καὶ κεντρικοῦ τινος πυροβολείου, ὡς εἰς τὸν γαλλικὸν τύπον «Magenta» (σχ. 2), ἢ καὶ μόνον τῆς περὶ τὸ κεντρικὸν πυροβολεῖον ζώνης, ὡς εἰς τὸ ἀγγλικὸν «Defence» (σχ. 3). Ταχέως ὅμως καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ σύστημα τῶν Γάλλων, θωρακίζοντες καὶ τὴν ἴσαλον, πλὴν τοῦ κεντρικοῦ πυροβολείου, ναυπηγηθέντων οὕτω τῶν «Bellerophon» (18..) καὶ «Hercules» (1868) (σχ. 4). Τὸ αὐτὸ σύστημ…

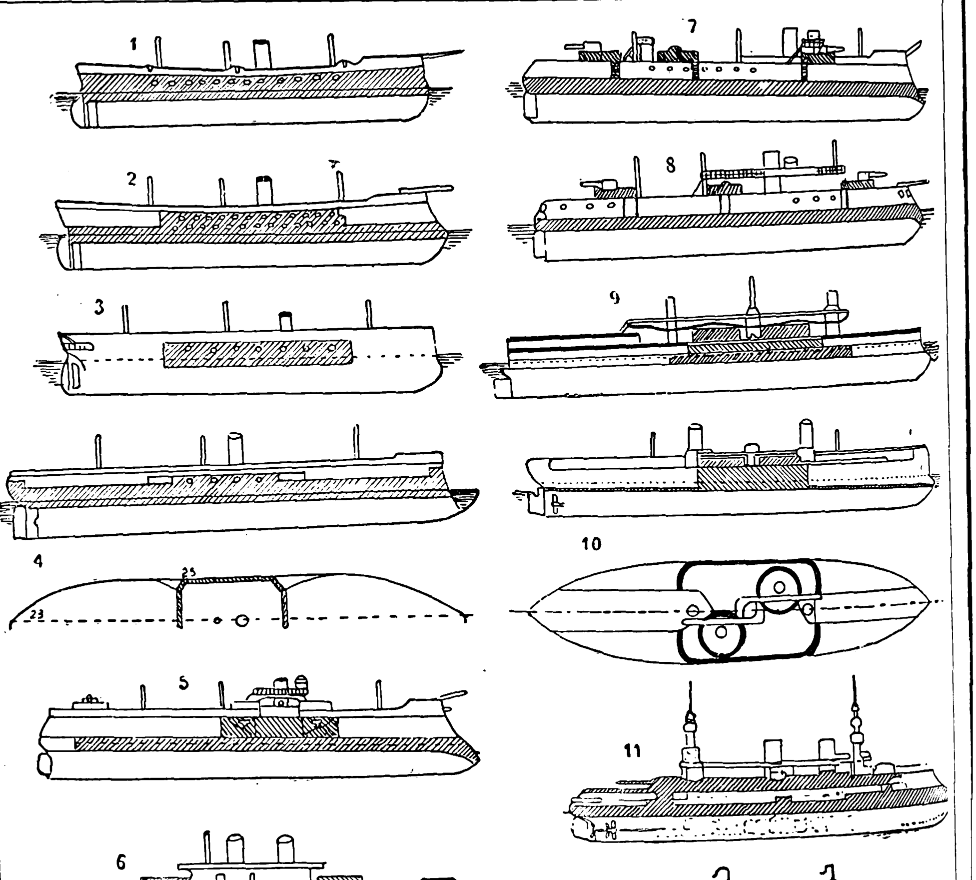

Digitized by Google

θωρακίσεως ἠκολούθησαν καὶ οἱ Ἰταλοί. Ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τοῦ πάχους τῶν θωράκων, τῆς ἐκ τῶν προόδων τοῦ πυροβολικοῦ προκαλουμένης, ἵνα μὴ βλαφθῶσιν αἱ ναυτικαὶ ἀρεταὶ τῶν σκαφῶν καὶ ἵνα διατηρηθῇ ἡ ἀναλογία τοῦ ἐκτοπίσματος, παρέστη ἡ ἀνάγκη νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν πυροβόλων καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ κεντρικοῦ τεθωρακισμένου πυροβολείου· οὕτως οἱ Ἄγγλοι ἐναυπήγησαν τὰ τοῦ τύπου «Alexandra» (1872), οἱ δὲ Γάλλοι τὰ τοῦ τύπου «Devastation» (1875) (σχ. 5).

Μὴ καθισταμένης δυνατῆς τῆς τελείως κατὰ τὸ διάμηκες βολῆς διὰ τῶν πυροβόλων τῶν τοποθετημένων ἐντὸς κεντρικοῦ πυροβολείου, παρέστη ἀνάγκη χρησιμοποιήσεως τῶν κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ πλοίου καὶ κατὰ τὸ διάμηκες πύργων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὰς ἐτοποθετήθη ἓν πυροβόλον, κατόπιν δύο, κατόπιν δὲ τρία. Οἱ πύργοι οὗτοι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν τεθωρακισμένοι καὶ στρεπτοὶ περὶ κατακόρυφον πόλον, αὐξηθέντος οὕτω τεραστίως τοῦ πεδίου βολῆς ἑνὸς πυροβόλου σχετικῶς μὲ τὸ ἐν κεντρικῷ πυροβολείῳ τοιοῦτον. Ἡ πρώτη ἰδέα τῶν τεθωρακισμένων πύργων ἐπῆλθε ταυτοχρόνως εἰς τὸν Coles ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ εἰς τὸν Ericson ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὸν ἀνθενωτικὸν πόλεμον. Τὰ πρῶτα ἀγγλικὰ πυργοφόρα δὲν εἶχον ἐπαρκεῖς ναυτικὰς ἀρετάς, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, διορθωθέντων τῶν μειονεκτημάτων, οἱ Ἄγγλοι ἔφθασαν εἰς τὸν τύπον τοῦ «Monarch». Οἱ Ἰταλοὶ ὁμοίως ἐναυπήγησαν τὸ πυργωτὸν «Affondatore». Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ναυπήγησις τῶν πυργωτῶν ἐγενικεύθη εἰς ὅλα τὰ ναυτικά, ἀλλ' ἡ θωράκισις ἐν τῷ συνόλῳ της ἐξηκολούθει νὰ μένῃ ἡ αὐτή. Οὕτω τῷ 1875 ἡ Ἀγγλία ἐναυπήγησε τὸ «Dreadnought» (σχ. 6), ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ θωράκισις, καθὼς καὶ εἰς τὰ ὅμοια τούτῳ «Devastation» καὶ «Thunderer», μέσου πάχους 0,356, ἀπετελεῖτο ἐκ ζώνης κατὰ τὴν ἴσαλον καὶ ἐκ τεθωρακισμένου κεντρικοῦ πύργου ὑψουμένου ὑπεράνω αὐτῆς καὶ ἐκ δύο πυργίσκων διὰ τὰ βαρέα πυροβόλα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Τουτέστι κατηργήθη τὸ κεντρικὸν τεθωρακισμένον πυροβολεῖον καὶ ἀντικατεστάθη διὰ χώρου ἐπενδεδυμένου διὰ θώρακος μὴ περιέχοντος πυροβόλα, ἀλλὰ προασπίζοντος μέρος τοῦ πλοίου, περιέχον σπουδαῖα τούτου ὄργανα. Κατὰ τὸ 1876 ἤρξατο νέα περίοδος διά τε τὸν θώρακα καὶ τὸ πυροβολικόν· καίτοι δηλαδὴ ἡ θωράκισις ἀπερρόφα μέγα μέρος τοῦ ἐκτοπίσματος, παρίστατο οὐχ ἧττον ἀνάγκη ν' αὐξηθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ ἀντίστασις τῶν πλακῶν τοῦ θώρακος, ὡς ἐκ τῶν προόδων τοῦ πυροβολικοῦ· πρὸς ἐπίτευξιν ὅθεν τῆς διὰ πλακῶν τῶν 0.35—0.38 πάχους θωρακίσεως, ἐδέησε νὰ γίνῃ χρῆσις πρὸς τὰ ἄκρα τῶν πλοίων πλακῶν λεπτοτέρων. Ἔδει ὅθεν νὰ συμμορφωθῇ τις πρὸς μίαν τῶν δύο ἀρχῶν· ἤτοι ἢ διατηρῶν ὁλόκληρον τὴν ζώνην τῆς ἰσάλου νὰ παραιτηθῇ τοῦ κεντρικοῦ τεθωρακισμένου μέρους τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς, ἢ παραιτούμενος ἐκ τῆς κατὰ τὴν κατακόρυφον ἔννοιαν προστασίας τῆς ἰσάλου νὰ διατηρήσῃ τεθωρακισμένον πύργον παρὰ τὸ μέσον τοῦ πλοίου ἐπαρκοῦς ὑπὲρ τὴν ἴσαλον ὕψους. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀρχὴν ἠκολούθησαν οἱ Γάλλοι, ναυπηγήσαντες τὰ πλοῖα τύπου «Amiral Duperré» (1879 καὶ «Magenta» (1890—σχ. 7), τὴν δὲ δευτέραν οἱ Ἰταλοί, ναυπηγήσαντες τὸν «Duilio» (1876—σχ. 8) καὶ οἱ Ἄγγλοι τὰ τοῦ τύπου «Inflexible» (1881—σχ. 9). Αἱ ναυπηγήσεις προέβαινον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω ἀρχῶν μετά τινων ἐπὶ τὸ βέλτιον τροποποιήσεων, ὡς π. χ. θωρακίσεως τοῦ ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ, καταλληλοτέρας κατανομῆς τῆς στεγανῆς καὶ τῆς ὑφάλου διαιρέσεως τοῦ σκάφους, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς κυψελώδους οὐσίας τῆς χρησιμοποιουμένης ἵνα ἐμποδίζῃ τὰς διαρροὰς εἰς τὰ ἀθωράκιστα μέρη, καταλληλοτέρας τοποθετήσεως τοῦ θωρηκτοῦ καταστρώματος. Τὸ θωρηκτὸν κατάστρωμα, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθενωτικοῦ πολέμου κυρίως γενόμενον παραδεκτὸν πρὸς προάσπισιν τοῦ σκάφους ἀπὸ τῆς ἐπισκηπτικῆς βολῆς, ὑπέστη καὶ τοῦτο διαδοχικὰς τροποποιήσεις, καταλῆξαν, εἰς τὸν τύπον «Duilio», νὰ ἀρχίζῃ 2 μ. κάτωθεν τῆς ἰσάλου καὶ νὰ εἶναι καμπύλον, τὸ δ' ὑπερκείμενον τούτου κυψελῶδες τμῆμα, καταλλήλως στεγανῶς ὑποδιῃρημένον κατὰ τὸ διάμηκες καὶ ἐγκάρσιον, παρεκώλυε τὰς μεγάλας διαρροὰς συνεπείᾳ τῶν ἐγγὺς τῇ ἰσάλῳ πληγμάτων.

Ἀλλ' ὅπως αἱ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐπιχειρήσεις συνεπήγαγον τὴν θωράκισιν τῶν πλοίων διὰ σιδηρῶν πλακῶν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν πλευρῶν καὶ κατὰ τὴν κατακόρυφον ἔννοιαν, λόγῳ δὲ τῶν προόδων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς ὡς ἐκ τούτου αὐξήσεως τοῦ πάχους τοῦ θώρακος καὶ συνεπῶς τοῦ βάρους αὐτοῦ, ἐπηκολούθησεν ἡ ἀφαίρεσις θώρακος ἀπὸ μεγάλου τμήματος τῶν ἐξάλων, οὕτω βραδύτερον αἱ ναυμαχίαι τοῦ Yalou καὶ τοῦ Santiago, ὡς ἐκ τῶν καταστρεπτικωτάτων ἀποτελεσμάτων τῶν βλημάτων ἐπὶ τῶν ἀθωρακίστων μερῶν τῶν πλοίων καὶ τῶν μεγάλων, ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως ξυλείας, πυρκαϊῶν, ἐπέβαλον τὴν ἐκ νέου θωράκισιν ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς πλευρᾶς τῶν πλοίων. Τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τῶν μετ' ἐσκληρυμένης ἐπιφανείας θωράκων, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἀφαιρέσεως τῶν ξυλίνων ἀντικειμένων καὶ ἐπενδύσεως τῶν πλοίων. Οὕτως ἔχομεν ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1894—1895 ἐφαρμογὴν τῆς νέας θωρακίσεως εἰς τὸ (σχ. 10) θωρηκτὸν «Charlemagne» (1895), ὅπερ εἶχε θωρηκτὴν ζώνην πάχους 0,40 εἰς τὸ μέσον καὶ παρὰ τὴν ἴσαλον, ἐλαττουμένην βαθμηδὸν εἰς 0,25 πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω καὶ πρὸς πρῷραν καὶ πρύμναν, καὶ δύο θωρηκτὰ καταστρώματα. Ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ τοῦ τύπου «Majestic» (1895, σχ. 11). Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω ἀρχῶν ἐξηκολούθει ἡ θωράκισις τῶν πλοίων, τελειοποιουμένων σὺν τῷ χρόνῳ τῶν μετ' ἐσκληρυμένης ἐπιφανείας θωράκων καὶ αὐξανομένου τοῦ βεληνεκοῦς καὶ τῆς διατρητικῆς δυνάμεως τῶν πυροβόλων, καθὼς καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ μέσου διαμετρήματος. Οὕτω τῷ 1904 τὰ διάφορα ναυτικὰ κράτη εἶχον τοὺς ἑξῆς τελευταίους τύπους πλοίων.

Ἀγγλία. Τύπος «King Edward VII»· ἐκτόπισμα 16.600 τόν., ταχύτης 18.5 κόμβων, πυροβολικὸν 4 τῶν 0.305 εἰς δύο διδύμους πύργους, ἕνα πρῳρᾶθεν καὶ ἕνα πρυμνῆθεν, 4 τῶν 0.234 εἰς 4 ἁπλοῦς

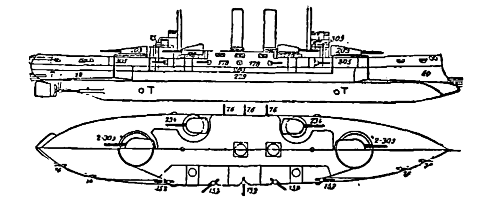

Τὸ ἀγγλικὸν θωρηκτὸν «King Edward VII».

πύργους ἀνὰ δύο ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς, 10 τῶν 0.152, 12 τῶν 0.076, 14 τῶν 0.047, θώραξ ἰσάλου 0.229 ἐλαττούμενος πρὸς πρῷραν καὶ πρύμνην καὶ πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τοῦ καταστρώματος, ἔνθα ἔφθανε 0.178 πάχος, θώραξ τῶν πύργων 0.203

Γερμανία. Τύπος « Deutschland »· ἐκτόπισμα 13 200 τόν., ταχύτης 18.5, πυροβολικὸν 4 τῶν 0.28 εἰς δύο διδύμους πύργους, 14 τῶν 0.17 εἰς

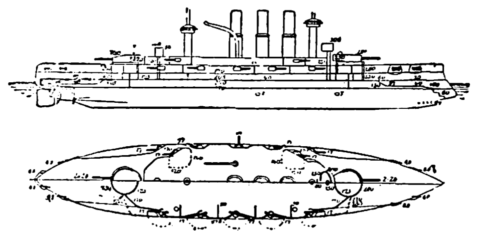

Τὸ γερμανικὸν θωρηκτὸν «Deutschland».

πυροβολεῖον, 20 τῶν 0 088, θώραξ ἰσάλου 0.24 ἐλαττούμενος πρὸς πρῷραν καὶ πρύμνην καὶ πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τοῦ καταστρώματος 0 170, θώραξ πύργων 0 25.

Γαλλία. Τύπος «Justice»· ἐκτόπισμα 14.900. τόν., ταχύτης 19 κόμβων, πυροβολικὸν 4 τῶν 0.305 εἰς δύο διδύμους πύργους, 10 τῶν 0.194, ὧν 6 εἰς

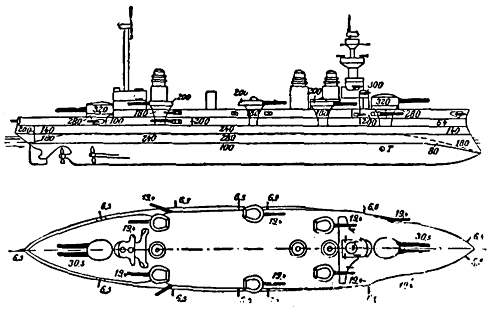

Τὸ γαλλικὸν θωρηκτὸν «Justice».

ἁπλοῦς πύργους καὶ 4 εἰς πυροβολεῖον, 13 τῶν 0.065, 10 τῶν 0.047, θώραξ ἰσάλου 0.28, πύργων 0.32 (τῶν 0.30) καὶ 0.20 (τῶν 0.194).

Ἰταλία. Τύπος «Regina Elena»· ἐκτόπισμα 12.800 τόν., ταχύτης 21.5 κόμβων, πυροβολικὸν 2 τῶν

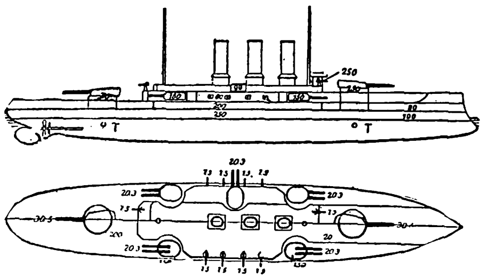

Τὸ ἰταλικὸν θωρηκτὸν «Regina Elena».

0.305 εἰς 2 ἁπλοῦς πύργους, 12 τῶν 0.203 εἰς 3 διδύμους πύργους, 24 τῶν 0.076, 2 τῶν 0.047, θώραξ ἰσάλου 0,25, πύργων 0,25 (τῶν 0,306) καὶ 0,15 (τῶν 0,203).

Αὐστρία. Τύπος «Erzherzog Karl»· ἐκτόπισμα 10.600 τόν., ταχύτης 20.5 κόμβων, πυροβολικὸν 2 τῶν 0.24 εἰς 2 ἁπλοῦς πύργους, 12 τῶν 0.19, ὧν

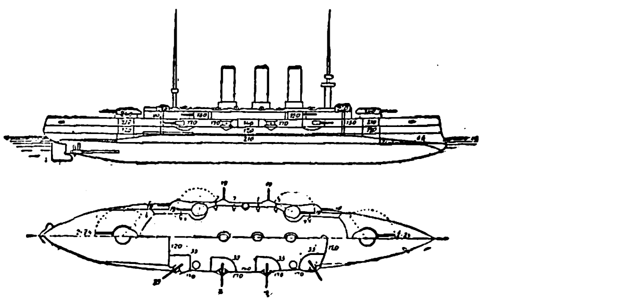

Τὸ αὐστριακὸν θωρηκτὸν «Erzherzog Karl».

4 εἰς ἁπλοῦς πύργους, τὰ δ' ὑπόλοιπα εἰς πυροβολεῖον, 12 τῶν 0.07, 6 τῶν 0,047, θώραξ ἰσάλου 0.27, πύργων 0.24.

Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι. Τύπος «Connecticut»· ἐκτόπισμα 18.000 τόν., ταχύτης 18 κόμβων, πυροβολικὸν 4 τῶν 0,305 εἰς 2 διδύμους πύργους, 8 τῶν 0.203 εἰς 4 διδύμους πύργους, 12 τῶν 0,178 ἐν πυροβολείῳ, 12 τῶν 0.076, 4 τῶν 0.057, 2 τῶν 0.037,

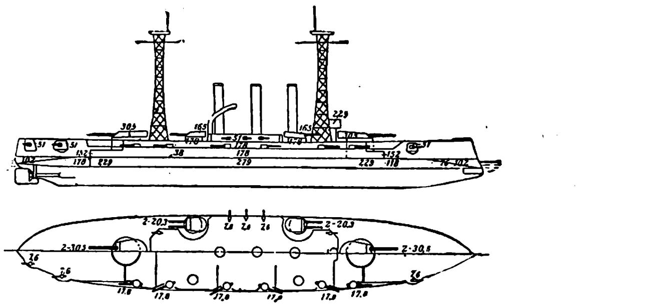

Τὸ ἀμερικανικὸν θωρηκτὸν «Connecticut».

θώραξ ἰσάλου 0.279, τῶν μεγάλων πύργων 0.30, τῶν μικρῶν 0.165.

Ρωσία. Τύπος «Kniaz Suvaroff»· ἐκτόπισμα 13.510 τόν., ταχύτης 17.5 κόμβων, πυροβολικὸν 4 τῶν 0.305 εἰς 2 διδύμους πύργους, 6 τῶν 0.15, 10 τῶν 0.075, θώραξ ἰσάλου 0.19, πύργων 0.25.

Ἰαπωνία. Τύπος «Mikasa», ἐκτόπισμα 15.140, ταχύτης 18.5 κόμβων, πυροβολικὸν 4 τῶν 0,305 εἰς δύο διδύμους πύργους, 7 τῶν 0.15, 10 τῶν 0.075, θώραξ ἰσάλου 0.23, πύργων 0.25—0.34.

Ἡ ναυμαχία τῆς Τσουσίμας (27 Μαΐου 1905), καθ' ἣν κατεδείχθη κυρίως ἡ ἰσχὺς τῶν μεγάλου διαμετρήματος πυροβόλων, ἤγαγε τὴν Ἀγγλίαν πρώτην εἰς τὴν ναυπήγησιν τῷ 1906 τοῦ θωρηκτοῦ «Dreadnought», ἐκτοπίσματος 18500 τόννων, ταχύτητος 21.5 κόμβων, τοῦ ὁποίου τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἶναι ἐξωπλισμένον διὰ πυροβόλων μόνον μεγάλου διαμετρήματος (τῶν 0.305) καὶ μικρῶν ταχυβόλων. Τὰ πυροβόλα του ταῦτα, 10 τὸν ἀριθμόν, εἶναι διατεταγμένα ἐν 5 διδύμοις πύργοις, ὧν 3 κατὰ τὸν ἄξονα, οἱ δὲ ἕτεροι δύο ἀνὰ ἕνα ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς, καθισταμένου οὕτω δυνατοῦ νὰ βάλλωσι συγχρόνως ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς 8 πυροβόλα τῶν 0.305. Ὁ θώραξ τῆς ἰσάλου καὶ τῶν πύργων εἶναι 0.279. Τὴν Ἀγγλίαν ἠκολούθησαν πάντα τὰ μεγάλα ναυτικὰ κράτη, ναυπηγήσαντα παρομοίου τύπου σκάφη, ὀνομασθέντος τοῦ τύπου ἐκ τοῦ ὡς ἄνω πρώτου ἀγγλικοῦ θωρηκτοῦ, τῶν πρὸ τοῦ τύπου τούτου θωρηκτῶν ὀνομαζομένων Pre-dreadnoughts (προδρέδνωτ). Ἀλλ' οὐ μόνον τὰ κυρίως πλοῖα μάχης, ἀλλὰ καὶ τὰ εὔδρομα ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν ὁδὸν εἰς τὴν θωράκισιν καὶ τὸν ὁπλισμόν των, καταλήξαντα εἰς τὸν τύπον τοῦ κληθέντος εὐδρόμου μάχης, ὅστις εἶναι παραλλαγή τις τοῦ τύπου «Dreadnought». Ἡ συνεχὴς πρόοδος ἐν τῇ τέχνῃ τῆς κατασκευῆς τῶν θωράκων, πυροβόλων καὶ τῆς ὑφάλου προασπίσεως κατεδείχθη κατὰ τὴν μεγάλην τῆς Yutland ναυμαχίαν (31 Μαΐου 1916), ἀφ' ἧς νέα διδάγματα ἐξήχθησαν, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀντοχὴν τῶν γερμανικῶν θωράκων καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον ὕφαλον προάσπισιν τῶν γερμανικῶν πλοίων. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διδαγμάτων τούτων οἱ Ἄγγλοι ἐναυπήγησαν τὰ δύο θωρηκτὰ «Rodney» καὶ «Lord Nelson».

Γ. Ν. ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ

θωρηκτός, —ή, —όν ὁ διὰ θώρακος ὡπλισμένος, τεθωρακισμένος· ‖ *θωρηκτὸν* (τό)· ὡς οὐσ. τὸ τεθωρακισμένον πλοῖον.

θωριά (ἡ)· δημοτ., ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις, ἡ ὄψις, ἡ χροιά: «δὲν ἔχει θωριὰ καλή», «ἄσχημη—, καλὴ θωριά», «χάλασε ἡ θωριά του» ξεθώριασε· παροιμ. «ἔχεις φλοριά; ἔχεις θωριά, ἔχεις γρόσι; ἔχεις γνώση».

θωριάζω· δημοτ., βάλλω, συνδυάζω τὶς θωριές, τοὺς χρωματισμούς.

Digitized by Google

θωριακός, —*ή,* —*ό*· αὐτὸς ποῦ ἔχει θωριά, καλὴν ἐμφάνισιν, ὡραῖον χρωματισμόν, ζωηρός, ἐπιδεικτικός.

θώριασμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *θωριάζω*, καλὸς συνδυασμός, ἁρμονία χρωμάτων.

Θώρλς (Thurles) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἰρλανδίας ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Τιππεραίρυ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Σούαρ (Suir). Κάτοικοι 5.800. Σταθμὸς σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν μετὰ τοῦ Τιππεραίρυ καὶ τοῦ Κάνμελ. Ὡραῖος καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πατρικίου. Τῷ 1850 συνῆλθεν ἐν Θώρλς σύνοδος πάντων τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικῶν ἐπισκόπων. Θ. Κ.

Θώρσντεϋ *Ἄϊλαντ* (Thursday Island=Νῆσος τῆς Πέμπτης) */Γεωγρ./.* Νῆσος τῆς Αὐστραλίας, ἡ μικροτέρα τοῦ λεγομένου συμπλέγματος τῶν νήσων τοῦ Πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας, κειμένη εἰς 10° 45′ Ν. πλάτους καὶ 139° 54′ 15″ Ἀν. μήκους, εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας τῆς Αὐστραλίας (ἀκρωτήριον τῆς Ὑόρκης). Ἀνήκει εἰς τὴν ἀποικίαν Queensland (Γῆ τῆς Βασιλίσσης), ἔχει 1500 περίπου κατοίκους καὶ πρωτεύουσαν τὸ *Κέννεδυ* μὲ ἀσφαλέστατον λιμένα, ὅστις χρησιμεύει ὡς σταθμὸς ἀνθρακεύσεως τῶν πλοίων τῶν ἀκολουθούντων πορείαν διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Τόρρες. Θ. Κ.

Θῶρσο (Thurso) *[Γεωγρ.].* Ἡ βορειοτάτη πόλις τῆς Σκωτίας, ἐν τῇ κομιτείᾳ Καῖθνες (Caithness), κειμένη εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἀκραῖος βόρειος σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τῶν δικτύων τῆς Σκωτίας. Κάτοικοι 3.039 (1921). Ἔχει μικρόν, ἀλλὰ θαυμάσιον λιμένα. Κύριαι ἀσχολίαι τῶν κατοίκων εἶναι ἡ ἁλιεία καὶ ἡ ἐξαγωγὴ δημητριακῶν καὶ σχιστολίθων. Ἡ πόλις Θῶρσο, ἀρχαιοτάτη, ὑπῆρξε κέντρον διαμετακομίσεως μεταξὺ Σκωτίας καὶ Σκανδιναυΐας. Θ. Κ.

Θῶρσταν (Thurstan ἢ Trustan). Ἄγγλος θεολόγος, ἀκμάσας τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΒ′ αἰῶνος. Ἦτο ἰδιαίτερος ἐφημέριος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Α′, τῷ 1114 δὲ προεχειρίσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ὑόρκης. Ἀρνηθεὶς νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κανταβριγίας, ἠμποδίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ καταλάβῃ τὴν ἕδραν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς. Μετά τινα χρόνον, ὀξυνθείσης τῆς διαστάσεως, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ῥώμην, παρὰ τῷ πάπᾳ, ἐπανῆλθε δὲ ἐκεῖθεν τῷ 1121 καὶ παρέμεινεν ἰδιωτεύων. Ἀλλὰ τῷ 1125 συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κανταβριγίας καὶ ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, διακριθεὶς διὰ τὴν βαθεῖαν μόρφωσιν αὐτοῦ. Συνέγραψε πολλὰ θεολογικὰ ἔργα εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Θ. Κ.

Θῶρστον (Thurston), ***Ἐρνέστος.*** Ἄγγλος ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς καὶ μυθιστοριογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1879. Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν φιλολογίαν διὰ δύο ποιητικῶν συλλογῶν, ἃς ἐδημοσίευσε τῷ 1895. Τῷ 1902 παρεστάθη τὸ τετράπρακτον δρᾶμά του «Κόκκινη καὶ λευκὴ γῆ». Ἔγραψε τριακοντάδα περίπου μυθιστορημάτων, ὧν τὰ κύρια: «Τὸ μῆλον τῆς Ἐδέμ», ὁ «Ἀνταγωνιστής», «Δαβὶδ καὶ Ἰωνάθαν», ὁ «Κῆπος τῆς Ἀναστάσεως» καὶ δεκάδα δραματικῶν ἔργων, ὧν μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν ἔσχον: ὁ «Περιπλανώμενος Ἰουδαῖος», ὁ «Μεγαλύτερος πόθος» καὶ ὁ «Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης». Θ. Κ.

θωρῶ· δημοτ. ἀντὶ *θεωρῶ*, βλέπω, παρατηρῶ: παροιμ. «κατὰ τὰ μάτια ποῦ θωρῶ, κατὰ τὴν τρῦπα τὸν χορό», ᾆσμ. «βασιλικὸς μυρίζει ἐδῶ καὶ περιβόλι δὲ θωρῶ»· ‖ παθ. *θωριοῦμαι*· παροιμ. «μάτια ποῦ δὲ θωριοῦνται, γλήγορα λησμονιοῦνται».

θὼς (ὁ) (Canis aureus) *[Ζῳολ.].* Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κυνιδῶν*. Γνωστὸν ἓν μόνον εἶδος, ὁ *θὼς ὁ κοινὸς* (Canis aureus vulgaris), κοινῶς *τσακάλι*, ζῷον λίαν μὲν ἐπιβλαβές, ἀλλὰ δειλὸν καὶ οὐχὶ ἐπικίνδυνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐξαιρετικῶς καὶ ἐν μεγάλῃ πείνῃ ἐπιτιθέμενον κατὰ μικρῶν παιδίων ἢ γυναικῶν, ὅταν δὲν προβάλλωσιν ἀντίστασίν τινα. Τὸ μῆκός του φθάνει μέχρις 0,90 μ., τὸ δὲ ὕψος του σπανίως ὑπερβαίνει τὰ 0,50 μ. Τὰ ὦτά του ἀπολήγουσιν εἰς ὀξύ, οἱ ὀφθαλμοί του εἶναι μικροὶ μετὰ στρογγύλων κορῶν. Τὸ τρίχωμά του εἶναι μακρὸν καὶ ἀρκετὰ χονδρόν, τὸ χρῶμά του ἄνωθεν ὠχρόφαιον, κάτωθεν καὶ εἰς τὰ σκέλη σκωριόχρουν, εἰς τὰ ἔξωθεν μέρη τῶν ὤτων κοκκινωπόν. Τὰ ἐμπρόσθια ἄκρα εἶναι προσόμοια πρὸς τὰ τοῦ λύκου, τὰ δ' ὀπίσθια πρὸς τὰ τῆς ἀλώπεκος. Φέρει τὴν θυσανώδη οὐράν του ὁριζοντίως, διήκουσαν μέχρι τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν, μέλαιναν κατὰ τὸ ἄκρον, ἀναδίδει δὲ ἀηδεστάτην ὀσμήν. Ἡ ὠρυγή του εἶναι ἀπαισία, προσομοία πρὸς συνεχὲς κλάψιμον. Συνήθως οἱ θῶες ζῶσι κατ' ἀγέλας, κατασκευάζουσι τὰς φωλεάς των ὑπογείως καὶ τὰς ἐγκαταλείπουσι τὴν νύκτα πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς των, εἰσδύοντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κατῳκημένα μέρη, ὅπου ἀναζητοῦν τὰ ἀπορρίμματα ἢ διαρπάζουσιν ὄρνιθῶνας, ἀνασκάπτουσι τάφους, ἐνεδρεύουσι δὲ καὶ πρὸς σύλληψιν θηλαστικῶν ἀδυνάτων ζῴων καὶ πτηνῶν, κλπ. Κατὰ τὸ θέρος καταφεύγουσιν εἰς ἐνύδρους τόπους πρὸς κορεσμὸν τῆς ἀκορέστου δίψης των. Κολυμβῶσι θαυμασίως καὶ μὲ τὸ ὁρμητικώτερον ρεῦμα. Ἀναλόγως τοῦ τόπου παρουσιάζουσι πολλὰς παραλλαγάς. Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶσιν: ὁ μικρὸς θώς, μικρότερος τῆς ἀλώπεκος καὶ σχεδὸν προσόμοιος τῷ χρώματι πρὸς αὐτήν, ἄνωθεν δαφοινός, κάτωθεν λευκάζων καὶ τοὺς πόδας κοκκινωπός· ὁ λεγόμενος *καπλανοτσάκαλον*, μεγαλύτερος, πονηρότερος, ἀγριώτερος καὶ ἐπιθετικώτερος τοῦ πρώτου, τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματος ἔχων ψαρόφαιον ἄνωθεν καὶ εἰς τοὺς πόδας καὶ κάτωθεν λευκωπόν· καὶ τὸ *λυκοτσάκαλον*, ἔχον τὸ χρῶμα τοῦ λύκου, τὴν δύναμιν καὶ ἀγριότητα αὐτοῦ, καὶ ὃν μεγαλύτερον, ἰσχυρότερον καὶ αἱμοβορώτερον τῶν δύο ἄλλων. Ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐξέλιπον, εὑρισκόμενοι μόνον εἰς ὡρισμένας χώρας αὐτῆς, ὡς ἐν Ἑλλάδι καὶ Βουλγαρίᾳ. Διατρίβουσι συνήθως εἰς βαλτώδη μέρη, παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, παρ' ἀκρωρείαις ὀρέων τινῶν καὶ γενικῶς κατὰ προτίμησιν εἰς ἐνύδρους τόπους, ἔχοντας καλαμῶνας δυσπροσίτους. Ὁ θὼς μικρὸς συλλαμβανόμενος δύναται νὰ ἐξημερωθῇ συμπεριφερόμενος ὡς ὁ κύων. Ὀργᾷ κατὰ Φεβρουάριον, δὲν ἔρχεται εἰς ἐπιμειξίαν μὲ κύνα πλὴν τοῦ ἄρρενος, συνερχομένου μὲ θήλειαν κύνα καὶ μὲ ἀλώπεκα. Συνέρχονται δὲ οἱ θῶες καὶ μετὰ λύκων, ὅτε τὰ τικτόμενα καλοῦνται *λυκοτσάκαλα*. Λέγεται, ὅτι τὸ εἶδος τῶν ἑλληνικῶν κυνῶν τῶν ἐχόντων τὸ ὄνομα *γκέκαι* ἕλκει τὴν καταγωγήν του ἐκ τοῦ θωός.

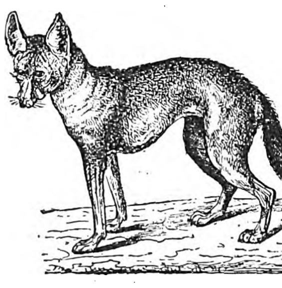

Θὼς ὁ κοινός.

Κατὰ τὴν πονηρίαν καὶ εὐκινησίαν ὑπερέχει τῆς ἀλώπεκος, κατὰ δὲ τὴν αἱμοβορίαν εἶναι ἀνυπέρβλητον σχεδὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ἁρπακτικά. Ἐν μιᾷ νυκτὶ δύναται νὰ πνίξῃ ὑπερεκατὸν πρόβατα. Οὔτε οἱ κύνες, οὔτε οἱ ποιμένες δύνανται νὰ προφυλάξωσι τὰ πρόβατα ἀπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως τοῦ θωός, διότι ἐπιτίθεται κατὰ τῶν προβάτων, ἀφοῦ ἐξακριβώσῃ τὴν θέσιν, ὅπου εὑρίσκονται οἱ ποιμένες καὶ οἱ κύνες, ἀπὸ τὸ ἀντίθετον μέρος. Ἡ καταστροφὴ τῶν προβάτων εἶναι ἀνυπολόγιστος, ὅταν ἐπιτίθεται ἀγεληδόν. Τὴν τοιαύτην ἐπίθεσιν ἐκτελοῦσι μὲ ἀξιοθαύμαστον στρατηγικότητα. Διαιροῦνται εἰς δύο ἀγέλας, ὧν ἡ μία ἀπασχολεῖ τοὺς ποιμένας καὶ κύνας, ἡ δ' ἄλλη ἐφορμᾷ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους κατὰ τῶν προβάτων, ἐπιφέρουσα πανωλεθρίαν. Οἱ ἐκ λύκων καὶ θώων καταγόμενοι θῶες, οἱ λεγόμενοι *λυκοτσάκαλα*, εἶναι ἀκόμη ἐπικινδυνωδέστεροι καὶ αἱμοβορώτεροι, διότι εἶναι δυνατώτεροι καὶ ἀπτόητοι εἰς τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Ἐπιτιθέμενοι κατὰ τὴν νύκτα δὲν ἀπομακρύνονται εὐκόλως πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς καταστροφῆς.

Κατὰ τοῦ θωὸς ἀσκεῖται τὸ κυνήγιον ὄχι τόσον διὰ τὴν χρησιμότητα τοῦ δέρματός του, ὅσον διὰ τὴν ζημίαν, ἣν προξενεῖ, πρὸς ἐξόντωσίν του. Δὲν ἀποβαίνει ὅμως τελεσφόρον, οὐ μόνον διότι ὁ θὼς κέκτηται ὀξυτάτην ἀκοὴν καὶ ὅρασιν καὶ εὐκινησίαν καὶ πονηρίαν, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ζῷον νυκτόβιον καὶ πρὸ παντὸς διαιτώμενον εἰς βαλτώδεις τόπους, δυσπροσίτους καὶ ἐπικινδύνους εἰς τὸν κυνηγόν. Εἰς τὸν ἐλάχιστον τοῦ κυνηγοῦ θόρυβον πίπτει κατὰ γῆς, ἕρπει σχεδὸν καὶ μὲ ἀστραπιαῖον ἅλμα ἐξαφανίζεται, χωρὶς νὰ ὑποπέσῃ κἂν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ κυνηγοῦ. Συνήθως ἐφαρμόζεται κατὰ σεληνοφώτιστον νύκτα ἡ ἐνέδρα, ἀφοῦ εἰς κατάλληλον μέρος τοποθετηθῇ πτῶμά τι ζῴου ἢ ζωντανόν τι ζῷον, ὡς λ. χ. πρόβατον ἢ αἶξ, ὅπερ διὰ τοῦ βελάσματός του εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ θωός, καθ' οὗ τότε ταχέως πυροβολεῖ ὁ ἀσφαλῶς κρυπτόμενος καὶ ἐνεδρεύων κυνηγός. Ὀφείλει δὲ νὰ ἐκλέγῃ θέσιν τοιαύτην, ὥστε ὁ τυχὸν πνέων ἄνεμος νὰ ἔχῃ κατεύθυνσιν ἐκ τοῦ θωὸς πρὸς τὸν κυνηγόν, διότι ὁ θὼς κέκτηται ὄσφρησιν ὀξυτάτην καὶ ἀποτρέπεται ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸ δέλεαρ. Διὰ τὸ κυνήγιον τοῦ θωὸς δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις καὶ τῆς ὁμαδικῆς μεθόδου (παγάνα) κατὰ τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπαιτοῦνται κύνες κατάλληλοι καὶ ἱκανοὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς βάλτους καὶ τοὺς καλαμῶνας, ἔξωθεν τῶν ὁποίων εἰς προσφόρους θέσεις ἐνεδρεύει ὁ κυνηγός. Μὴ τελεσφοροῦντος πολλάκις τοῦ δι' ὅπλου κυνηγίου, γίνεται χρῆσις τῶν δοκάνων, καταλλήλως καὶ στερεῶς τοποθετουμένων, ἢ τοῦ δηλητηρίου, δι' οὗ ἐμποτίζονται σπλάγχνα ζῴων ἢ θνησιμαῖα, ἅτινα τοποθετοῦνται εἰς τοὺς τόπους τῆς κινήσεως τῶν θώων. Ἀλλ' ἡ χρῆσις ἀμφοτέρων τούτων τῶν μέσων εἶναι ἐπικίνδυνος διὰ τὰ ἄλλα ζῷα καὶ ἑπομένως ἀποκρουστέα. Οἱ θῶες δέον νὰ βάλλωνται μὲ ἰσχυρὰς γομώσεις μὲ ψήφους (σφαιρίδια) διὰ μεγαλυτέρας ἀποστάσεις ἢ μὲ σκάγια ἀριθμοῦ 1—2 διὰ μικροτέρας ἀποστάσεις καὶ δὴ εἰς τὰ καίρια μέρη τοῦ σώματός των, ὡς εἶναι αἱ πλευραί. Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

—*/Παλαιοζῳολ./* Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρίσκονται ἐντὸς στρωμάτων τῆς πλειστοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τεταρτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζῳϊκοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Γ. Κ. Γ.

Θωσπία *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἀρμενίας ἐπὶ τῆς Ν.Α. ὄχθης τῆς Θωσπίτιδος λίμνης (νῦν λίμνης τοῦ Βάν), πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Θωσπίτιδος, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 12, 8) εἰς βόρ. πλάτ. 74°20′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 39°50′. Ὑπὸ τοῦ Γ. Κεδρηνοῦ ὀνομάζεται *Ἴβα*. Ἐκτίσθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀσσυρίων Σεμιράμιδος, καλεῖται δ' ἐνίοτε καὶ *Σαμιραμαγκὲρτ* (Schahmiramagert), ἤτοι πόλις τῆς Σεμιράμιδος. Ταυτίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων πρὸς τὴν σημερινὴν *Βάν*, ἐν τῇ τουρκικῇ Ἀρμενίᾳ, πρωτευούσῃ τοῦ ὁμωνύμου βιλαετίου (νομοῦ). Α. Θ. Σ.

Θωσπῖτις *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Μεγάλη λίμνη τῆς Ἀρμενίας, ἥτις κατὰ τὸν Στράβωνα (XI, 529) ἐκαλεῖτο *Θωπῖτις* καὶ *Ἀρσηνή*, ἡ Arsissa palus τῶν Ῥωμαίων. Τὰ ὕδατα αὐτῆς κατὰ τὸν ἴδιον συγγραφέα ἦσαν ἁλμυρὰ καὶ πικρά, ἀκατάλληλα πρὸς πόσιν, ἔχοντα, ἕνεκα τῆς μεγάλης ποσότητος τοῦ ἐν αὐτῇ περιεχομένου νίτρου, διαβρωτικὴν ἰδιότητα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων. Ἡ παρατήρησις ὅμως αὕτη δὲν ἐπιβεβαιοῦται σήμερον. Διασχίζεται ὑπὸ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος, ὅστις «ἄμικτον φυλάττει τὸ ρεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα». Κεῖται εἰς ὕψος 1666 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, κατέχουσα ἐπιφάνειαν 6.300 τετραγωνικῶν χλμ. Σήμερον καλεῖται λίμνη τοῦ *Βάν*. Α. Θ. Σ.

— **Θωσπῖτις** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ἐπαρχία τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, κειμένη ἀνατολικῶς τῆς ὁμωνύμου λίμνης (νῦν λίμνης τοῦ Βάν), ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα, ἀντιστοιχοῦσα περίπου πρὸς τὸ σημερινὸν βιλαέτιον (νομὸν) Βάν, ἐν τῇ τουρκικῇ Ἀρμενίᾳ. Α. Θ. Σ.

Θὼτ *[Μυθολ.].* Θεὸς τῶν Αἰγυπτίων (βλ. λ. *Θώθ*).

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Θ

Digitized by Google

I

I. Τὸ *ἰῶτα* εἶναι τὸ ἔνατον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ λατινικοῦ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ προελθόντων ἀλφαβήτων τῶν νεολατινικῶν ἢ ἄλλως ρωμανικῶν λεγομένων γλωσσῶν κ. οὕ. κ., προῆλθε δὲ ἐκ τοῦ yod —δεκάτου γράμματος τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου — σημαίνοντος χεῖρα.

— *[Παλαιογραφ.]* Τὸ φοινικικὸν yod ἐγράφετο ὡς ἢ . τὸ δὲ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἰῶτα ὑπὸ διαφορους μορφάς, ἤτοι ὡς ἁπλῆ κάθετος γραμμὴ ἐν Ἀττικῇ, Αἰγίνῃ, Δήλῳ, Πάρῳ, Νάξῳ, Θάσῳ, Κέῳ, Ἀμοργῷ, Σάμῳ, Χίῳ, Ἐφέσῳ, Μιλήτῳ, Κολοφῶνι κ.ἄ. (ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰ. π. Χ. κ.ἑξ.), καθὼς καὶ ἐν τῷ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ προελθόντι λατινικῷ ἀλφαβήτῳ. ὑπὸ τὸ σχῆμα δὲ ἐν Ἀττικῇ (Ζ αἰ. π. Χ , Κερκύρᾳ, Ἀχαΐᾳ, Ἰθάκῃ κ. ἄ., καὶ ἀντιστρόφως ὡς ἐν Κερκύρᾳ, Φλιοῦντι κ. ἄ. Ὡς ἐγράφετο ἐν Μήλῳ, ὡς δὲ ἐν Ν. Ἰταλίᾳ. Ἐν Ἰθάκῃ τέλος (ΣΤ' αἰ. π. Χ.) ἐγράφετο καὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα . Κατὰ τὴν «ἐπισεσυρμένην» γραφὴν τῶν κατόπιν χρόνων εἶχε τὰ ἑξῆς σχήματα: (260—250 π. Χ.), (240—210 π. Χ.). (180—110 π. Χ.), (Α' αἰ. μ. Χ.), (Β' αἰ. μ. Χ.), (Γ' αἰ. μ. Χ.), (ΣΤ' αἰ. μ. Χ.), (Ζ' αἰ. μ. Χ.), (Η' αἰ. μ. Χ.) κ. οὕ. κ. Ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐγράφετο ὑπὸ διαφόρους μορφάς.

Κατὰ τὴν γοτθικὴν γραφὴν φέρει τὰ ἑξῆς σχήματα:

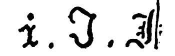

Σήμερον τέλος ἐν μὲν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ γράφεται ὡς:

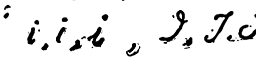

παρ' ἡμῖν δὲ

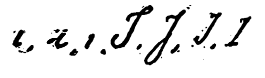

— *[Γλωσσολογ.]* Διὰ τοῦ Ι ἐγράφετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ μακρὸν ἰῶτα, καθ' ὅσον ἡ προφορὰ τούτων —διαφέρουσα κατὰ τὸ ποσὸν ἤ, ὡς ἄλλως λέγεται, κατὰ τὸν χρόνον— ἦτο ὁμοία κατὰ τὸ ποιόν. Ἡ ταύτισις τοῦ μακροῦ καὶ τοῦ βραχέος ἰῶτα (ὅπως καὶ τῶν ἄλλων μακρῶν πρὸς τὰ ἀντίστοιχα βραχέα φωνήεντα) συνετελέσθη κατὰ τὸν Γ' αἰ. μ. Χ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλα φωνήεντα καὶ δίφθογγοι ἐξειλίσσοντο πρὸς τὸ Ι, γινόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ κλειστότεραι, συνέπεσον καὶ ταῦτα κατὰ διαφόρους χρόνους πρὸς τὸ Ι. Οὕτω τὸ Η καὶ Υ, ἔτι δὲ αἱ δίφθογγοι *ει*, *οι*, *υι*, *ηι* ἢ *ῃ* κατέληξαν διὰ διαφόρων μεταβατικῶν ἕκαστον βαθμίδων εἰς ἁπλοῦν ἰῶτα. Πρώτη ἐταυτίσθη πρὸς τὸ μακρὸν Ι ἡ δίφθογγος ΕΙ ἀπὸ τοῦ Β' αἰ. π. Χ. (ἐν δὲ τῇ βοιωτικῇ διαλέκτῳ ἀκόμη ἐνωρίτερον, ἤτοι κατὰ τὸν Δ' αἰ. π. Χ.), δι' ὃ καὶ συγχέονται ταῦτα ἐν τῇ γραφῇ: *πείπτω*, *νείκη*, *γεινώσκω*, *γείνομαι* κ.λ. καὶ ἀντιστρόφως: *ἰς*, *πλήθι* (εἰς, πλήθει) κ.τ.τ. Τὸ Η ἐταυτίσθη πρὸς τὸ Ι κατὰ τὸν Β' αἰ. μ. Χ. Τελευταῖα συνέπεσον φωνητικῶς πρὸς τὸ Ι τὸ Υ καὶ ἡ δίφθογγος ΟΙ, μόλις περὶ τὸ 1000 μ. Χ., ἐκτὸς τῶν ἰδιωμάτων Αἰγίνης, Μεγάρων, Κύμης καὶ Ἀθηνῶν (τοῦ τελευταίου πρὸ τῆς μεταφορᾶς τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους ἐκ Ναυπλίου), εἰς τὰ ὁποῖα ἀκόμη καὶ σήμερον διακρίνεται ἡ προφορὰ τοῦ Ι ἀπὸ τὴν τῶν Υ καὶ ΟΙ.

Εἴς τινας διαλέκτους τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς (Λακωνικήν, Κρητικήν, Ἀργείαν κ.λ.) ἀπαντᾷ Ι καὶ ἐκ τοῦ φωνήεντος Ε, καταστάντος κλειστοτέρου πρό τινων φθόγγων, ἤτοι τῶν *α*, *ο*, *ω*, *ου* ἄφησα ἢ —κα, πούλησα, τυρόπιττα, σκυλί, σκοινί, ἀμπέλι, χωράφι, χέρι, ἀπίδι κ.λ. Ὀλιγώτερον συ-ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους: *ἀδελφιός*, *θιὸς* (λακωνιστί: *σιόρ*), *ἀδικίων*, *ποῖοντες* κ.λ. ἀντὶ *ἀδελφέος (—φός)*, *θεός*, *ἀδικέων*, *ποιέοντες* κ.λ. Ἀλλ' ἂν μεταξὺ τοῦ Ε καὶ τῶν ρηθέντων φωνηέντων ὑπῆρχε πρότερον F, τὸ Ε ἔμενεν ἀμετάβλητον: *δρομέας*, *υἱέας*, *κλέος* κ.λ. (ἐκ τῶν *δρομέF-ας*, *υἱέF-ας*, *κλέF-ος*). Ἀντιθέτως ἐν Βοιωτίᾳ ἀπαντᾷ Ι ἀντὶ Ε καὶ ὅταν ἀκόμη μετ' αὐτὸ εἶχεν ἐκπέσει F: *Κλίων*, *ρίοντος* κ.λ. ἀντὶ *ΚλεF-ων*, *ρέF-οντος* κ.οὕ.κ. Ὑπὸ ἄλλους ὅρους ἀπαντῶμεν τὴν τροπὴν ταύτην τοῦ Ε εἰς Ι εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν καὶ Κυπριακήν. Ἐν αὐταῖς παρατηροῦμεν Ι ὑστερογενές, προελθὸν ἐκ τοῦ Ε παρὰ τὰ ἔνρινα Ν καὶ Μ: *ἰν*, *ἀπεχόμινος* κ.λ.=ἐν, ἀπεχόμενος. Καὶ τὸ ἀντίθετον φαινόμενον παρατηρεῖται —ἀλλ' ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ— ἤτοι τροπὴ τοῦ Ι εἰς Ε παρὰ τὸ ρ: *κρεννέμειν* (ἐν Θεσσαλίᾳ) =κρίνειν, *Δημόκρετος* (ἐν Λέσβῳ) κ.λ., ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν: (ξηρὸς) *ξερός*, (μηρὸς) *μερί*, (κηρὸς) *κερί* κ.τ.λ. Εἰς τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, ἤτοι τὰ στερεοελλαδικά, θεσσαλικά, ἠπειρωτικά, μακεδονικά, θρᾳκικὰ κ.λ., ἐκτὸς τοῦ φθόγγου Ι (τοῦ προελθόντος εἴτε ἐξ ἀρχικοῦ ἰῶτα μακροῦ καὶ βραχέος εἴτε ἐκ τῶν Η, Υ, ΕΙ, ΟΙ, ΥΙ, ΗΙ) εὑρίσκομεν Ι καὶ ἐξ ἀτόνου Ε καὶ ΑΙ: *πιδεύουμι*, *πιδεύιστι*, *πιδεύουντι*, *χαίριστι* κ.λ. = παιδεύομαι, παιδεύεστε, παιδεύονται, χαίρεστε κ.λ., τὸ δὲ ἄτονον i (ι, η, υ, ηι, ει, οι, υι) συχνάκις ἐν μέσῳ ἢ ἐν τέλει λέξεως ἀπεβλήθη εἰς τὰ ρηθέντα ἰδιώματα: *ἄφσα* ἢ *ἄφκα*, *πούλσα*, *τυρόπτα*, *σκλί*, *σκνί*, *ἀμπέλ'*, *χουράφ'*, *χέρ'*, *ἀπίδ'* κ.οὕ.κ. = χνὴν παρατηροῦμεν τὴν ἀνωτέρω ἀποβολὴν ἀτόνου Ι εἴς τινα ἰδιώματα τοῦ Πόντου, ἀκόμη δὲ περισσότερον περιωρισμένην εἰς τὰς λοιπὰς νεοελλην. διαλέκτους καὶ τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην: *στάρι*, *Στεία* (ἀντὶ σιτάρι, Σητεία, ἐν Κρήτῃ), *περβόλι*, *φροκάλι* (ἐκ τοῦ: *φιλοκάλι*) κ.οὕ.κ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι τέλος ἡ τροπὴ τοῦ Ι εἰς ἡμίφωνον (ἑπομένου φωνήεντος). Αὕτη παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ (ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ *τ* εἰς *σ*: (*πλούτιος*, *ἐνιαύτιος*) *πλούσιος*, *ἐνιαύσιος* (πρβλ. καὶ τὰ ἐκ τοῦ λατιν. natio λ. χ. προελθόντα γαλλ. nation, ἰταλ. nazione κ.λ.) (δωρ. *διακατίοι*, *τριακατίοι* κ.λ.) *διακόσιοι*, *τριακόσιοι* κ.λ. κ.λ., ἔτι δὲ ὁ κατ' ἀφομοίωσιν διπλασιασμὸς τοῦ *ρ*: (κύριον) *κύριον* (καὶ κατ' ἀφομοίωσιν *κῦρρον*, ἐν Θεσσαλίᾳ) κ.λ., συχνοτάτη δὲ καὶ σχεδὸν κανονικὴ ἐν τῇ Ν. Ἑλληνικῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ —ἐξαιρουμένων τῶν ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως εἰλημμένων στοιχείων— πᾶν ἄτονον Ι (ἢ καὶ πρῴην τονιζόμενον, ἐξ οὗ ὅμως μετεκινήθη ὁ τόνος) πρὸ φωνήεντος (Α, Ο, ΟΥ κ.λ.) μεταβάλλεται εἰς ἡμίφωνον: (θηρίον) *θεριό*, *σκολειό*, *αὐτιά*, *χέρια*, *πόδια*, *μάτια*, *πιάνω*, *ποιὸς* κ.λ., τοῦ *παιδιοῦ*, *βοδιοῦ* κ.λ. κ.λ. Τὸ Ι ἀναπτύσσεται ἐνίοτε μεταξὺ συμφώνων (χωρὶς νὰ δύναται νὰ ὁρισθῇ ὑπὸ ποίους ἀκριβῶς ὅρους) καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ Ἑλληνικῇ (*ἐθινῶν* ἀντὶ *ἐθνῶν*, ἐπὶ παπύρου κ.λ.), ἰδίως ὅμως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ (*καπινός*, *ψαλιτήρι*, *πινίγω* κ.λ.=καπνός, ψαλτήρι, πνίγω).

Τὸ λατινικὸν βραχὺ i προῆλθεν ἢ ἐξ ἀρχικοῦ, ἰαπετικοῦ τοιούτου: quis (ἑλλ. τίς, ὀσκ. ὀμβρ. pis), ovis (ἑλλ. ὄFις) κλ., ἢ ἐξ a καὶ e βραχέων ἐπὶ ὡρισμένοις ὅροις: (cado, ago, facilis κ.λ. ἀλλὰ) cecidi, abigo, difficilis κ. λ., (lego)=colligo κ. λ. (frango, pango, tango) confringo, compingo, attingo κ.λ., ἢ ἐκ βραχέος e πρὸ τοῦ συμπλέγματος n+συμφώνῳ: (τέγγω, lego, κ. λ., ἀλλὰ) tingo, lignum κλ., ἢ ἐκ μακροῦ i βραχυνθέντος ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους: sim—sit (ἀλλὰ sis μετὰ μακροῦ i) κ. λ., ἢ ἐξ ἀναπτύξεως ἐν μέσῳ συμφωνικῶν τινῶν συμπλεγμάτων (ἰδίως ξένων λέξεων πολιτογραφηθεισῶν εἰς τὴν Λατινικήν): mina (ἑλλ. μνᾶ) κ. λ. Τὸ δὲ μακρὸν i προῆλθεν ἐν τῇ Λατινικῇ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξ ἀρχικοῦ, ἤτοι ἰαπετικοῦ τοιούτου, ὡς λ. χ. τὸ τῆς καταλήξεως —inus: (haedus) haed-inus κ. λ, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς βραχυφώνου καὶ τῆς μακροφώνου διφθόγγου ei: (deivos) divus, (δείκνυμι, ὀσκικ. deicum) dicere κ. λ., καὶ ἐκ τῶν διφθογγων ai (ae) καὶ oi: (ἈχαιFοί, ἐλαίFα, caedo κ. λ.) Achivi, oliva, incido κ. λ. (ἀγκοίνη κ.λ.) anguina κ.οὕ.κ. ἢ τέλος ἐξ ἐκτάσεως ἀναπληρωτικῆς: (nisdos) nidus κ. λ. καὶ συναιρέσεως: fili, finis (ἐκ τῶν filie, finies), nihil,—nil, divitis—dītis κ.λ. Εἰς τὰς ἐκ τῆς λατινικῆς προελθούσας ρωμανικὰς (ἢ νεολατινικὰς λεγομένας) γλώσσας τὸ i ἢ προέρχεται ἐκ παλαιοῦ, λατινικοῦ i, ὅπως λ. χ. εἰς τὰ γαλλ. rire, écrire (παρὰ τὰ λατιν. ridere, scribere) κ.λ., εἰς τὸ γαλλ. cinq—ἰταλ. cinque—ἱσπαν. καὶ πορτογαλ. cinco —ρωμουν. cinci (ἐκ τοῦ λατ. quinque, δημωδ. λατ. cinque) κ.οὕ.κ , ἢ προέκυψεν ἐξ ἄλλων φθόγγων κατόπιν ποικίλων φωνητικῶν μεταβολῶν, λ. χ. γαλλ. cuire, nuire κ. λ. (ἐκ τῶν λατιν. coquere, nocere), cire (λατ. cera), plaisir (λατ. pracere), merci (λατ. mercedem) κ.οὕ.κ.

Τὸ ἡμίφωνον i (ἰὼτ) (γραφόμενον κατὰ διάφορον τρόπον εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας: i, j, y κ.λ.) διεσώθη ἄριστα εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰνδικὴν καὶ ἐν μέσῳ φωνηέντων καὶ παρὰ τὰ διάφορα σύμφωνα, ἀπεβλήθη ὅμως ἢ ὑπέστη διαφόρους ἀλλοιώσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Λατινικῇ ἀναλόγως τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ λέξει καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτοῦ μετ' ἄλλων φθόγγων. Οὕτως ἀπεβλήθη τὸ j ἐν μέσῳ φωνηέντων καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ: τρέjες—τρέες (τρεῖς) καὶ λατ trees—trēs (μετὰ e μακροῦ), ἀλλὰ ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἐσώθη κάλλιστα: trayas κ.λ. κ.λ. Ὡσαύτως ἐκ τῶν τύπων εἰς —αjω, —εjω, —οjω, —ιjω, —υjω κ.λ. προῆλθον —καθ' ὁμοίαν ἀποβολὴν τοῦ ἡμιφώνου j— τὰ εἰς —άω, —έω, —όω, —ίω, —ύω ρήματα κ.οὕ.κ. καὶ λατ. *stajo—stao=sto (μὲ ο μακρόν), *torsejo—*torrejo=torreo κ.οὕ.κ.

Ἐν ἀρχῇ λέξεως ἐτράπη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν εἰς δασεῖαν: ἰνδ. jakrt, λατ. jecur, ἑλλην. *ἧπαρ*, ἰνδ. jas, ἑλλην. ὅς κ.λ., ἐνίοτε ὅμως ἀνήχθη εἰς πλῆρες σύμφωνον: ἰνδ. jugam, λατ. jugum, ἑλλην. *ζυγὸν* κ.λ. Ἀλλ' ἰδιαζόντως ποικίλαι καὶ ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ φθογγικαὶ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ἡμιφώνου j μετ' ἄλλων συμφώνων: **ἄλjος* (λατ. alius)—*ἄλλος*, **στέλjω—στέλλω*, **ποικίλjω—ποικίλλω* κ. λ., **φθέρjω — φθείρω*, **μέλανjα — μέλαινα*, **φάνjω — φαίνω*, **καθάρjω — καθαίρω*, **κλάF-jω — κλαίω*, **κάF-jω—καίω* κ.λ. κ.λ., *ἐρέτjω—ἐρέττω* ἢ *ἐρέσσω*, **πλάθjω — πλάττω*, **μέλιτjα — μέλιττα* ἢ *μέλισσα*, **κρέτ-jων—κρέσσων (κρεισσων* ἢ *—ττων)*, **μέθjος—μέσ(σ)ος*, **ταράχjω—ταράσσω* ἢ *—ττω*, **φυλάκjω—φυλάσσω*, **τράπεδjα—τράπεζα*, **ὄδjω—ὄζω*, **ἅγjομαι—ἅζομαι*, **μεγjων—μέζων* (καὶ κατόπιν *μείζων*) (στιγ-μὴ) **στίγjω—στίζω* κ.λ. κ.λ. Ἐν τῇ Λατινικῇ τὸ j κατόπιν συμφώνων ἐξειλίχθη πολλάκις εἰς πλῆρες φωνῆεν i: ἰνδικ. madhyas, ἑλλην. (*μέθjος) *μέσ(σ)ος*, λατ. medius, γοτθικ. hafja, λατ. capio, *et-jam—etiam κ.λ. κ.λ. Ἀλλ' ἐν ταχείᾳ καὶ γοργῇ ὁμιλίᾳ τὸ i τοῦτο ἐπροφέρετο συνήθως πρὸ φωνήεντος κἄπως συμφωνικώτερον. Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τὸ λατινικὸν j ἐξειλίχθη εἰς φθόγγον πνευματώδη, ἐξ αὐτοῦ δὲ προῆλθον ἐκ τῆς περαιτέρω χωριστῆς ἐξελίξεως εἰς τὰς ἐπὶ μέρους νεολατινικὰς γλώσσας διάφοροι φθόγγοι: λατ. justus γαλλ. juste, ἰταλ. giusto, λατ. majorem, ἰταλ. maggiore κ.λ. Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι τὸ παλαιότατον, τὸ ἰαπετικὸν ἡμίφωνον j ἀπεβλήθη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἐν μέσῳ φωνηέντων· διὰ τοῦτο, ὅπου ἀπαντῶμεν αὐτὸ εἰς

Digitized by Google

τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, πρόκειται περὶ νεωτέρας, διαλεκτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ j μεταξὺ φωνηέντων. Τοιοῦτον εἶναι λ. χ. τὸ ἀρχαῖον κυπριακὸν καὶ παμφυλιακὸν j εἰς τὰς λέξεις καὶ τοὺς τύπους: *Fέπιjα, ἰjατῆραν* κ.λ.=ἔπεα, ἰατῆρα κ.οὗ.κ. Ἀνάλογον ἀνάπτυξιν ἡμιφώνου j ἐν μέσῳ φωνηέντων (γραφομένου διὰ τοῦ γράμματος *γ*) ἀπαντῶμεν καὶ κατὰ τοὺς μετακλασσικοὺς χρόνους, ὅπως λ. χ. εἰς τὰς ἐν παπύροις ἀναγνωσθείσας λέξεις: *ὑγίγεια, ἐκφόρηγα, Σαραπιγῆον* κ.λ., ἔτι δὲ καὶ σήμερον (εἰς διάφορον κατὰ τὰς διαφόρους διαλέκτους βαθμὸν καὶ ἔκτασιν): *ἡ jῶρα, ὁ jἔρημος ἐγώ, jῆ—jῆ* (ἀντὶ τοῦ ἧ—ἧ, ἐν Κρήτῃ) κ.λ. κ.λ.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐκ τῶν ξένων ὀνομάτων ζητητέα ἐνταῦθα, πλὴν τῶν ἄλλως ἐξελληνισθέντων, ὅσα ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ἀντιστοίχου πρὸς τὸ ἑλληνικὸν *ι* ξενοφώνου i καὶ ἀπὸ φθόγγου ἢ διφθόγγου ἀκουομένου περίπου ὡς τὸ ἑλληνικὸν ι. Κατὰ ταῦτα περιελήφθησαν ἐνταῦθα: 1) γενικῶς τὰ ἀπὸ i ἀρχόμενα ξενόγλωσσα, πλὴν τῶν κατωτέρω σημειουμένων ἐξαιρέσεων· 2) τὰ ἀπὸ ie— γερμανικὰ καὶ ὁλλανδικά, τὰ ἔχοντα τὸ e ἄφωνον· 3) τὰ ἀπὸ Hi— γαλλικά, ἱσπανικὰ καὶ πορτογαλικά, τὰ ἔχοντα τὸ H ἄφωνον· 4) τινὰ τῶν ἀπὸ j γερμανικῶν, ἰταλικῶν, ὁλλανδικῶν, δανικῶν, νορβηγικῶν καὶ πολωνικῶν· 5) τινὰ τῶν διὰ τοῦ j γραφομένων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἰνδικῶν καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν· 6) τινὰ τῶν ἀπὸ e (ea, ee, eo, eu) ἀγγλικῶν καὶ ê ρουμανικῶν· 7) τινὰ (ἰδίως τοπωνυμικὰ) ἀγγλικὰ ἀπὸ u, ὅπου τοῦτο προφέρεται ὡς Ιου—· 8) τινὰ ἐκ τῶν σλαυικῶν ἀπὸ e—.

Ἐξαιροῦνται ἀγγλικά τινα ἀπὸ I—, ἅτινα προφέρονται ὡς *Αϊ—* καὶ τὰ ἀγγλικὰ ἀπὸ ea καὶ ee, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν διὰ τοῦ *Η*. Τὰ ἄλλα ξενόγλωσσα ἀπὸ i, e, j καὶ u ζητητέα εἰς *Γ—, Ε—, Ζ—, Ου—* καὶ *Τζ—*.

— *[Βραχυγρ.]* Τὸ *ι (Ι)* χρησιμοποιεῖται βραχυγραφικῶς καὶ συμβολικῶς εἰς ποικίλας περιστάσεις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ὡς ἀριθμητικὸν τονούμενον ἄνωθεν *(ι')* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἀριθμὸν δέκα καὶ τὸ τακτικὸν (δέκατος) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (δεκάκις), τονούμενον δὲ κάτωθεν *(͵ι)* μὲ τὸν ἀριθμὸν δέκα χιλιάδας καὶ τὸ τακτικόν του (δεκακισχιλιοστὸς) καὶ τὸ ἐπιρρηματικόν του (δεκακισχιλιάκις). Ὡς ἀριθμητικὸν ἐπίσης τὸ Ι εἰς τὸ ἀττικὸν σύστημα ἀριθμήσεως ἐδήλου τὴν μονάδα, τῆς ὁποίας τὸ σχῆμα συμπίπτει πρὸς τὸ ἀρχικὸν γράμμα τῆς συχνῆς παρὰ ποιηταῖς ἰωνικῆς λέξεως *ἴα* (=*μία*), ἐπαναλαμβανόμενον δὲ ἐσχημάτιζε τοὺς ἀριθμοὺς 2 *(II)*, 3 *(III)*, 4 *(IIII)*. Παρὰ Ρωμαίοις τὸ *I* εἶχε τὴν αὐτὴν ἀξίαν. Προτασσόμενον ὅμως ἄλλου τινὸς ἀριθμοῦ ἀφῄρει μίαν μονάδα (*IV*=4, *IX*=9), τιθέμενον δὲ δὶς ἢ τρὶς πρὸ τοῦ C ἢ τοῦ M ἐπολλαπλασίαζε ταῦτα ἐπὶ 2 ἢ 3 (*IIC*=200, *IIIM*=3000).

Ἐν τοῖς βιβλίοις, τὰ ὁποῖα ἔχουν οἱασδήποτε ὑποδιαιρέσεις, σημαίνει τὴν δεκάτην κατὰ σειρὰν (κεφ. Ι', μέρος Ι κλπ.), εἰς τὰς ἐκδόσεις ὅμως τῆς «Ἰλιάδος» καὶ «Ὀδυσσείας» τοῦ Ὁμήρου, τῆς «Ἱστορίης ἀποδείξεις» τοῦ Ἡροδότου, τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου» τοῦ Θουκυδίδου κλπ., τὸ *I* ἐπὶ κεφαλῆς βιβλίου ἢ ραψῳδίας σημαίνει ὄχι τὸ δέκατον ἀλλὰ τὸ ἔνατον, διότι εἰς τὴν ἀρίθμησίν των ἐλήφθη ἡ σειρὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ὁριστικοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Εἰδικώτερον ἐπεκράτησεν, ὅπως διὰ μὲν τοῦ Ι (κεφαλαῖον) σημαίνηται ἡ ἐνάτη ραψῳδία τῆς «Ἰλιάδος», διὰ δὲ τοῦ ι (μικρὸν) ἡ ἐνάτη τῆς «Ὀδυσσείας». (Οὕτως ἡ παραπομπὴ *ι 94* σημαίνει 94ος στίχος τῆς ἐνάτης ραψῳδίας τῆς «Ὀδυσσείας»). Ὡς ἀρχικὸν κυρίων ὀνομάτων τὸ *I* ἀντικαθιστᾷ πολλάκις ταῦτα. Οὕτως εἰς τὸ ὀνοματεπώνυμόν τινος, τὸ ἀπὸ Ι τυχὸν ἀρχόμενον ὄνομα σημειοῦται ἁπλῶς διὰ τοῦ Ι (Ἰωάννης, Ἰσίδωρος κλπ.). Ἐν τῇ ἁγιογραφίᾳ τὸ *I* δηλοῖ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς εἶναι ἀρχικὸν κυρίων ὀνομάτων (Ἰούλιος, Ἰανὸς κλπ.) καὶ δηλοῖ καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὴν αὐτοκράτειραν (Imperator, Imperatrix). Ἐν τῇ λογικῇ τὸ *I* συμβολίζει τὴν μερικὴν καταφατικὴν κρίσιν, π. χ. «τινὲς ἄνθρωποι εἶναι φιλόσοφοι». —Ω.

— *[Συμβολ.]*. Τὸ *I* χρησιμοποιεῖται ὡς σύμβολον: ἐν τῇ μηχανικῇ πρὸς δήλωσιν τῆς ροπῆς ἀδρανείας γενικῶς· ἐν τῇ θερμοδυναμικῇ πρὸς δήλωσιν τοῦ δυναμικοῦ· ἐν τῇ ἠλεκτροτεχνίᾳ πρὸς δήλωσιν τῆς ἐντάσεως ρεύματος. Καὶ ὡς μικρὸν μὲν *i* παριστᾷ τὴν τιμὴν τῆς ἐντάσεως ἐκπεφρασμένην εἰς ἀμπέρ, ὡς κεφαλαῖον δὲ *I* τὴν τιμὴν τῆς ἐντάσεως ἐκπεφρασμένην εἰς ἠλεκτρομαγνητικὰς μονάδας· δηλαδὴ εἶναι: $i=10\ I$.

— *[Ἀστρον.]* Τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ λατινικὸν γράμμα *ι* χρησιμοποιοῦνται πολλάκις ὡς διακριτικὸν ὡρισμένου ἀστέρος μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀστέρων τοῦ αὐτοῦ ἀστερισμοῦ. Ἐν τῇ θεωρητικῇ ἀστρονομίᾳ τὸ γράμμα τοῦτο ἀποτελεῖ συνήθως τὸ σύμβολον τῆς κλίσεως τροχιᾶς πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐκλειπτικῆς. Σ. Π.

— *[Μαθ.]* Τὸ σύμβολον *i* ὀνομάζομεν φανταστικὴν μονάδα καὶ ἐννοοῦμεν δι' αὐτοῦ τὴν $\sqrt{-1}$. Ἡ εἰσαγωγὴ αὐτοῦ ἔγινεν ὑπὸ τοῦ *Εὐλήρου* τῷ 1777, αἱ δὲ δυνάμεις του εἶναι αἱ ἑξῆς: $i^2=-1$, $i^3=-i$, $i^4=+1$, $i^5=i$, $i^6=-1$ (βλ. καὶ *φανταστικοὶ ἀριθμοί*).

—*[Ἀρχ. Μουσ.]* Ἐν τῇ παρασημαντικῇ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς τὸ κεφαλαῖον στοιχεῖον *I* προτασσόμενον ἑτέρου κεφαλαίου εὕρηται κατὰ τρεῖς τρόπους:

Α') *Ι καὶ Λ πλάγιον*. Ἐδείκνυε τοὺς ἑξῆς φθόγγους:

α') τὴν μέσην (Κε τῆς μέσης· la_2) ἐν τῷ λυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τρία γένη (διάτονον, χρωματικὸν καὶ ἐναρμόνιον).

β') τὴν νήτην συνημμένων (πα τῆς νήτης· re_3) ἐν τῷ ὑπολυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

γ') τὸν διαζευγμένων διάτονον (πα τῆς νήτης· re_3) ἐν τῷ ὑπολυδίῳ τρόπῳ.

δ') τὴν ὑπάτην μέσων (βου τῆς μέσης· mi_2) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τρία γένη.

ε') τὴν τρίτην συνημμένων (ζω τῆς μέσης ἐν ὑφέσει· si_2 ὕφεσις) ἐν τῷ αἰολίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γενη.

στ') τὴν παρυπάτην μέσων (γα τῆς μέσης· fa_2) ἐν τῷ ὑπεραιολίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

ζ') τὴν παραμέσην (ζω τῆς νήτης· si_2) ἐν τῷ φρυγίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

η') τὴν νήτην διεζευγμένων (βου τῆς νήτης· mi_2) ἐν τῷ ὑποφρυγίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

θ') τὸν συνημμένων διάτονον (νη τῆς νήτης· do_3) ἐν τῷ ἰαστίῳ τρόπῳ.

ι') τὴν τρίτην διεζευγμένων (νη τῆς νήτης· do_3) ἐν τῷ ἰαστίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

ια') τὴν τρίτην ὑπερβολαίων (γα τῆς νήτης· fa_3) ἐν τῷ ὑποϊαστίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος καὶ

ιβ') τὸν μέσων διάτονον (δι τῆς μέσης· sol_2) ἐν τῷ ὑπεριαστίῳ τρόπῳ.

Β') *Ι καὶ Λ πλάγιον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα*. Ἐδείκνυε τοὺς ἑπομένους φθόγγους:

α') τὴν νήτην ὑπερβολαίων (κε τῆς νήτης· la_3) ἐν τῷ λυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

β') τὴν νήτην διεζευγμένων (βου τῆς νήτης· mi_3) ἐν τῷ ὑπερλυδίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

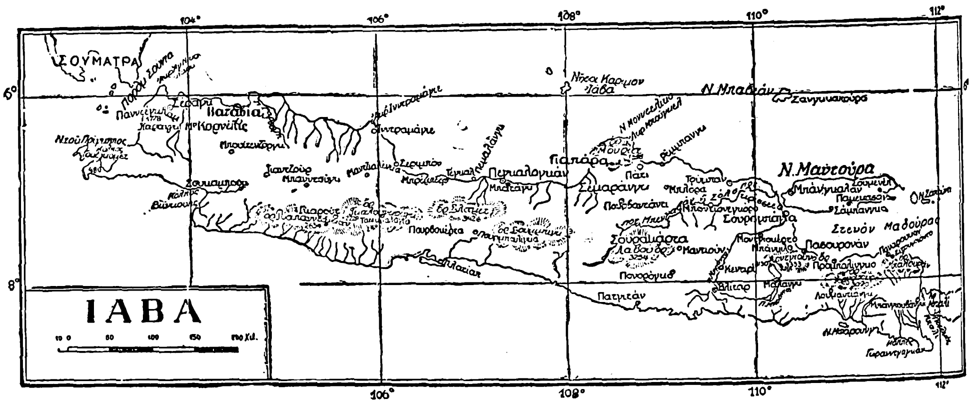

γ') τὴν τρίτην ὑπερβολαίων (γα τῆς νήτης· fa_3) ἐν τῷ ὑπεραιολίῳ τρόπῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

καὶ δ') τὸν ὑπερβολαίων διάτονον (δι τῆς νήτης· sol_3) ἐν τῷ ὑπεριαστίῳ τρόπῳ.

Γ') *Ι πλάγιον καὶ ει τετράγωνον*. Ἐδείκνυε τοὺς κάτωθι φθόγγους:

α') τὸν προσλαμβανόμενον (κε τῆς ὑπάτης· la_1) ἐν τῷ φρυγίῳ καὶ κατὰ τὰ τρία γένη.

β') τὸν ὑπάτων διάτονον (πα τῆς μέσης· re_2) ἐν τῷ ὑποφρυγίῳ τρόπῳ.

γ') τὴν ὑπάτην ὑπατῶν (ζω τῆς μέσης· si_1) ἐν τῷ δωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος καὶ

δ') τὴν ὑπάτην μέσων (βου τῆς μέσης· mi_3) ἐν τῷ ὑποδωρίῳ τρόπῳ κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος.

Σημειωτέον ὅτι παρ' Ἀλυπίῳ ἐλλείπουσι πλεῖστα σημεῖα τοῦ αἰολίου καὶ ὑποαιολίου τρόπου κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος, λόγῳ ἀπωλείας φύλλου ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ὡς καὶ ἐν τῷ ὑπερφρυγίῳ τοιούτῳ κατὰ τὸ αὐτὸ γένος ἀπὸ τῆς παρυπάτης μέσων καὶ ἐφεξῆς, ἅπαντα δὲ τὰ σημεῖα τῶν ἰαστίου, ὑποϊαστίου, ὑπεριαστίου, δωρίου, ὑποδωρίου καὶ ὑπερδωρίου τρόπων κατὰ τὸ ἐναρμόνιον γένος.

Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

— *[Μουσ.]* Διὰ τοῦ *I* ὁ Κίρνμπεργκερ (Kirnberger) παρίστα, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τὸν ἕβδομον φθόγγον τῆς κλίμακος (προσαγωγέα, ἕβδομον φθόγγον τῆς ἁρμονικῆς σειρᾶς). Γ. Σ.

— *[Ἀποκρυφ.]* Τὸ jod (ἑβρ. ') εἶναι τὸ μικρότερον γράμμα τοῦ ἱεροῦ ἀλφαβήτου καὶ τὸ πρῶτον τοῦ ἱεροῦ ὀνόματος τῶν Ἑβραίων *Ἰαβὲ* ἢ *Γιαχβέ*. Εἰς τὴν συμβολικὴν ἰδεογραφίαν συμβολίζει τὴν ἐν ἀενάῳ δυναμικότητι ἐνυπάρχουσαν εἰς τὴν θεότητα δημιουργικὴν ἱκανότητα, τὴν ἄρρενα ἀρχὴν τῶν κόσμων, τὴν ἐνεργητικὴν αἰτίαν καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ σκεπτόμενον, δρῶν καὶ ἄρχον ὑποκείμενον. Ἀφ' ἑτέρου εἶναι τὸ φαλλικὸν σύμβολον τοῦ γεννητικοῦ μορίου τοῦ ἄρρενος ἢ μᾶλλον τοῦ πατρικοῦ σπέρματος, ἐξ οὗ γεννᾶται τὸ τέκνον καὶ διαιωνίζεται τὸ εἶδος. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν στήλην Ι τοῦ τεκτονικοῦ ναοῦ καὶ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν σύμβολον τῆς ἄρρενος ἐκφάνσεως τῆς θεότητος. Η. Π. Γ.

Ἴα, *μάρτυς*. Ἀπαχθεῖσα εἰς Περσίαν ἐπὶ Σαβωρίου τοῦ Β' (310—379), ἐμαρτύρησε μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν πιθανῶς τῷ 363. Ἡ μνήμη αὐτῆς ἑορτάζεται κατὰ τὸ Μηναῖον, περιέχον καὶ βραχὺ μαρτυρολόγιον αὐτῆς, τὴν 11 Σεπτεμβρίου, τὴν 4 δὲ Αὐγούστου κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν Ἁγιολόγιον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ἑτέραν ἁγίαν *Ἴαν*, Ἰρλανδὴν ἡγεμονίδα τοῦ Ε' αἰῶνος, ἑορταζομένην τὴν 27 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

Ἰααζανίας. —1) Υἱὸς Ἱερεμίου τινὸς (695 π.Χ.) καὶ εἷς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ οἴκου τῶν Ρηχαβιτῶν. — 2) Υἱὸς Σαφὰν (594 π. Χ.). —3) Υἱὸς Ἀζὼρ ἄρχων τοῦ λαοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ δημοκοπῶν, διότι δημηγορῶν ἐθεράπευε τὰ κακὰ ἔνστικτα τοῦ λαοῦ. Πιθανῶς ἓν τῶν μελῶν τῆς γερουσίας ἐπὶ Σεδεκίου.

Ἰάβα (Java). Νῆσος τοῦ Μαλαϊκοῦ ἀρχιπελάγους, διακρινομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα Νῆσοι τῆς *Σόνδης*. Εἶναι ἡ τετάρτη εἰς ἔκτασιν (μετὰ τὴν Βόρνεο, Σουμάτραν καὶ Κελέβην), ἀλλ' ἡ πρώτη εἰς πληθυσμὸν καὶ πλοῦτον. Κεῖται μεταξὺ 105° 12' 40" (ἀκρωτήριον Ἁγίου Νικολάου) καὶ 114° 35' 38" Α. (ἀκρωτήριον Σελόκο) καὶ μεταξὺ 5° 52'34" καὶ 8° 46' 46" Ν. Χωρίζεται τῆς Βορνέο Δ. διὰ τοῦ Πελάγους τῆς Ἰάβας, τῆς Σουμάτρας Α. διὰ τοῦ Στενοῦ τῆς Σόνδης καὶ τοῦ Βάλι διὰ τοῦ Στενοῦ τοῦ Βάλι, περιβρέχεται δὲ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Ἔχει μῆκος 1.060 χιλ., πλάτος ἀπὸ 21—81 χιλ. καὶ ἐπιφάνειαν 125,622 τ. χ., μετὰ τῆς παρακειμένης δὲ νήσου Μαδούρας 131.508 τ. χ.

Ἡ νῆσος ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς ἰαβικῆς λέξεως «ἰαβούα» (=κριθὴ) λόγῳ τῆς μεγάλης ποσότητος τοῦ δημητριακοῦ τούτου καρποῦ, τὸν ὁποῖον παράγει. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἐμπορικὴ σπουδαιότης τῆς νήσου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἕδραν τῆς ἀποικιακῆς κυβερνήσεως τῆς Ὁλλανδικῆς Ἀνατολικῆς Ἰνδίας, τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ ὁλλανδικοῦ ἐδάφους διακρινομένων διὰ τοῦ ὀνόματος «Ἐξωτερικαὶ κτήσεις» (Buitenbegittungensl.

— *[Γεωλογ.—Ἡφαιστειολ.]* Μέγα τμῆμα τῆς νήσου συνίσταται ἐξ ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων, καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἐξ ἰζηματογενῶν. Τὸ θέμεθλον τῆς νήσου ἀποτελοῦσι πυριτικοὶ σχιστόλιθοι τοῦ παλαιοζωϊκοῦ, ἐμφανιζόμενοι περιωρισμένως εἴς τινα σημεῖα, ὡς π. χ. εἰς τὴν Bangka. Ἡ ὅλη νῆσος γεωτεκτονικῶς εἶναι ἓν παχὺ τέμαχος ἐκ τριτογενῶν στρωμάτων, ἐπτυχωμένων εἰς ἀτόμους πτυχάς.

Ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τῆς μειοκαίνου ὑποπεριόδου τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Ἡ κυριωτάτη ὅμως δρᾶσίς της γίνεται κατὰ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον.

Ἡφαίστεια φέρει ἡ Ἰάβα 121, διεσκορπισμένα ὑπεράνω τοῦ ἐκ τριτογενῶν πετρωμάτων ἀποτελουμένου καὶ συχνὰ ἀνυψουμένου μέχρις ὕψους 1000 μ. ἐδάφους τῆς νήσου. Ἐκ τούτων 7 λειτουργοῦσι σήμερον: τὸ Γκουνοὺγκ-Γκουντοὺρ (2240 μ., κατ' ἄλλους 2130 μ.), τὸ Τζεριμαὶ (3080 μ.), τὸ Σλαμὰτ (3427 μ.), τὸ Μεραπὶ (2875 μ.), τὸ Σεμερoὺ (3676 μ.), τὸ Λαμογκὰν (1640 μ.) καὶ τὸ Κλοὺτ (1901 μ.). Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐνήργησαν καὶ ἄλλα 14, ὡς π. χ. τὸ Γκεντὲ (2962 μ.), τὸ Παπανταγιὰν (2660 μ.), τὸ Γκελοὺγκ-γκοὺγκ (2230 μ.) κ. ἄ. Πολλὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα σήμερον θεωροῦνται ὡς ἐσβεσμένα, δύνανται ἴσως εἰς τὸ μέλλον νὰ παρουσιάσωσιν ἐκπλήξεις.

Τὰ ἡφαίστεια τῆς δυτικῆς Ἰάβας μετὰ τῶν ἡφαιστείων τοῦ πορθμοῦ Σούνδης καὶ τῆς νοτιωτάτης Σουμάτρας ἀποτελοῦν μίαν ὁμάδα, τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ἔχει ἐγκατακρημνισθῆ. Ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ εἰς τὸν πορθμὸν Σούνδης κείμενον ἡφαί-

Digitized by Google

στειον Κρακατάο. Περαιτέρω πρὸς Α εἰς τὴν ὀπισθόχωραν τῆς Batavia καὶ τῆς Buitenzorg ἀνυψοῦνται αἱ ἐπιβλητικαὶ μορφαὶ τοῦ Σαλὰκ καὶ τοῦ ἐνεργοῦ ἡφαιστείου Γκεντέ. Κύκλῳ τοῦ ὑψιπέδου τοῦ Πρῆνγκερ ὑψοῦνται αἱ ἀπόκρημνοι κορυφαί, ἐξ ὧν γνωστόταται εἶναι τὰ ἐνεργὰ ἡφαίστεια Παπανταγιὰν καὶ Γκουντούρ, εἰς τὴν μέσην Ἰάβαν τὸ Σοῦμπιγκ (3336 μ.), τὸ Σίντορο (3145 μ.), τὸ Μεραπί, τὸ Μερμπαμποῦ (3145 μ.) καὶ περαιτέρω τὸ Λαβοὺ (3265 μ.). Ἐντελῶς εἰς τὰ ἀνατολικὰ ἀνυψοῦται τὸ ὄρος Τέγγερ, μεμονωμένον ἡφαίστειον, τοῦ ὁποίου ἡ καλδέρα κεῖται εἰς 2.000 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὸ ἔδαφος τῆς καλδέρας καλύπτεται μὲ φαιομέλαιναν ἡφαιστείαν ἄμμον καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν *Ντασὰρ* (= ἔδαφος) ἢ *Σέγκορο Βέντι* (= θάλασσα ἄμμου). Τὸ ἔδαφος τοῦτο τῆς καλδέρας περιτριγυρίζεται ἀπὸ τοῖχον περίπου κυκλικόν, 300 κατὰ μέσον ὅρον μέτρων ὕψους, ἀποκρήμνως κατερχόμενον. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρατῆρος ἀνυψοῦνται οἱ τέσσαρες κύριοι κῶνοι τῶν ἐκρήξεων, οἱ τρεῖς σμαραγδοπράσινοι Γκουνοὺγκ Μπατόκ, Βιντονταρὲμ καὶ Σέγκορο Βέντι καὶ ὁ γυμνὸς φαιὸς κῶνος Βρόμο, ὅστις εἶναι τὸ ἱερὸν ὄρος τῶν κατοίκων τῆς ἀνατολικῆς Ἰάβας. Ἐπίσης ἀνυψοῦνται ἐνταῦθα τὸ Σουραμπάγια καὶ τὰ ἐνεργὰ Σιμεροῦ καὶ Ροέουν (3332 μ.) καὶ τὸ ἐσβεσμένον Ἴτζεν, οὗ ὁ κρατὴρ ἔχει διάμετρον 16 χιλιομ.

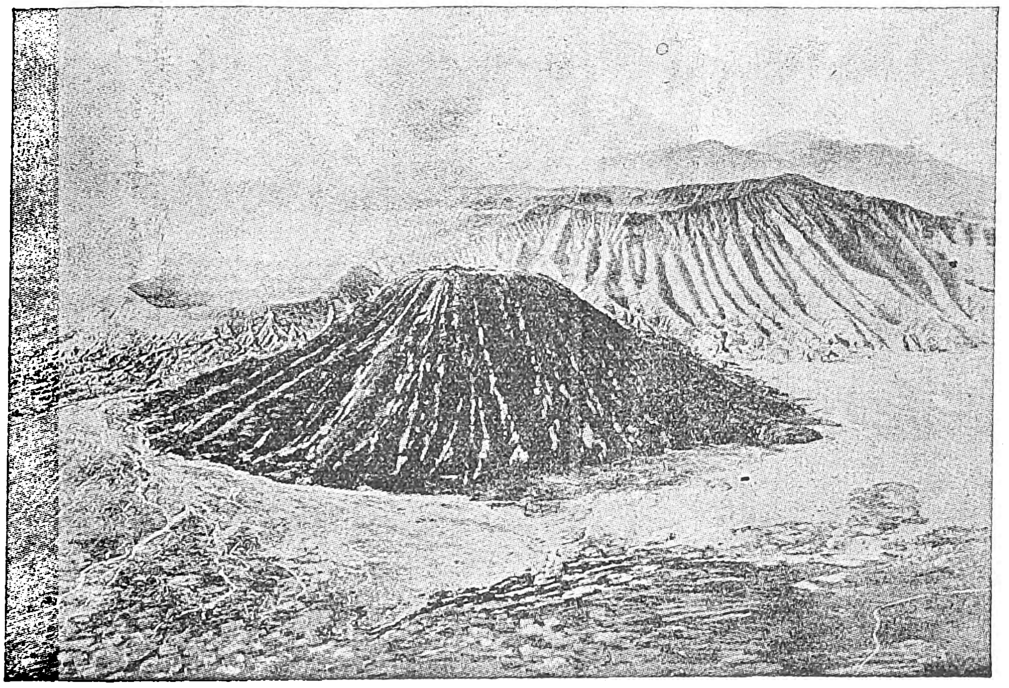

Ἡ ὁμὰς ἡφαιστείων τοῦ Τέγγερ.

[Οἱ ἀρτίγονοι κῶνοι Βρόμο, Βατόκ, Βιντομπάρεν καὶ εἰς τὸ βάθος τὸ Σεμεροῦ.]

[Ἄποψις ληφθεῖσα ἐκ τοῦ σανατορίου τοῦ Τοσάρι.]

Ἐκτὸς τῶν ἡφαιστείων τούτων ὀρέων, ἡ ἡφαιστεία ἐνέργεια εἰς τὴν Ἰάβαν ἐκδηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐμφανίσεως εἰς πολλὰς θέσεις θειωνιῶν, θερμῶν ἰλυοπηγῶν κλπ. γ. κ. γ.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] Ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεώς της, ἡ Ἰάβα εἶναι ἡ περισσότερον ἡφαιστειογενὴς χώρα τοῦ κόσμου. Εἰς ἡφαιστειογενεῖς δυνάμεις ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν της, ἡφαιστειογενεῖς δὲ δυνάμεις τὴν ἀφανίζουν ἀλλὰ καὶ τὴν γονιμοποιοῦν. Τὰ ἡφαίστεια ἐν τῇ νήσῳ καλύπτουν τὰ 28 % τῆς ἐπιφανείας της. Ἐκ τούτου εἶναι λίαν ὀρεινή, ἰδίᾳ πρὸς Δ καὶ εἰς τὸ κέντρον. Ἡ Ν καὶ ἡ Δ ἀκτή, ἀπόκρημνοι, εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀπρόσιτοι εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν, ἀλλ' ἡ Β ἀκτή, ἑλισσομένη εἰς πλείστους κόλπους καὶ ὅρμους, παρέχει ἀσφαλῆ ἀγκυροβόλια. Πεντήκοντα ποταμοὶ ποτίζουν τὴν νῆσον, ἐκ τούτων δὲ πλωτοί, χρησιμοποιούμενοι ὑπὸ τῶν πλοιαρίων τῶν ἰθαγενῶν, εἶναι οἱ *Τσὶ-Ταρούμ, Σόλο, Καδίρι* καὶ *Τσὶ-Μανούκ*. Ἡ διῶρυξ ἡ κατασκευασθεῖσα τῷ 1893 εἰς τὸ κατώτερον μέρος τοῦ Σόλο, καθὼς καὶ αἱ μεταβολαὶ αἱ ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ, διευκολύνουν σημαντικῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἄρδευσιν τῶν πεδιάδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐκροὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ πεδιάδες κατὰ μῆκος τῆς Ν ἀκτῆς τῆς μέσης Ἰάβας περιέχουν πλεῖστα ἕλη καὶ ἀμμώδεις ἐκτάσεις, εὐνοούσας τὴν καλλιέργειαν τῆς ὀρύζης, ἐκ τούτου δὲ τὰ μέρη ταῦτα εἶναι πυκνοκατῳκημένα. Ποτάμια ἀποθέματα τῆς πλειοκαίνου ἡλικίας τῆς γῆς ἀνευρέθησαν πρὸς Δ τῆς Ἰάβας, ἐν αὐτοῖς δὲ ἀνεκαλύφθη ὁ ἀπολιθωμένος σκελετὸς τοῦ ἀνθρωποειδοῦς ἢ πιθηκανθρώπου τοῦ Dubois (Pithecanthropus Erectus), ὁ πιστοποιῶν τὴν ὀρθοβασίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ταξιδιῶται ἐξηρεύνησαν πρὸ ἐτῶν τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Γκουέπο-Οὔπας* (=ἰοβόλος κοιλὰς) μέρος τῆς Ἰάβας. Εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν φέροντες εἰς τὸ στόμα ποῦρα, τῶν ὁποίων τὸ κάπνισμα, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῶν ἰθαγενῶν, ἐξουδετεροῖ τὴν ἐπίδρασιν ἐκ τῶν δηλητηριωδῶν ἀναθυμιάσεων. Οἱ ταξιδιῶται ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν κύνας, ὅπως πειραματισθοῦν, ὑποβάλλοντες τούτους εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ δηλητηριώδους ἀέρος. Ὁ πρῶτος κύων ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κοιλάδα ἔπεσε νεκρὸς μετὰ δέκα λεπτά, ὁ δ' ἕτερος μετὰ ἑπτὰ λεπτὰ τῆς ὥρας.

Κλῖμα, χλωρίς, πανίσκη, ὀρυκτὸς πλοῦτος. Τὸ κλῖμα τῆς Ἰάβας εἶναι θερμότατον καὶ οὐχὶ ὑγιεινὸν διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Τὸ θερμόμετρον φθάνει μέχρι τῶν 53° Κ. εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη, ὡς ἡ Βαταβία, Σουραμπάγια καὶ Σαμαράγγη, ἀλλ' εἰς ὕψος 300—400 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης κατέρχεται μέχρι τῶν 25°. Εἰς τὰ ὀρεινὰ ἐν τούτοις μέρη, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου, ὁ ἀὴρ εἶναι καθαρὸς καὶ ὑγιεινός. Ἡ Ἰάβα, τροπικὴ χώρα, ὑπὸ σχεδὸν κάθετον ἥλιον, ἔχει ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους ἴσης περίπου διαρκείας. Ἐπίσης εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν διηνεκῆ ἐπιρροὴν τῶν μεγάλων ἀτμοσφαιρικῶν διαταραχῶν, αἵτινες συμβαίνουν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας, ἐπηρεάζεται δ' ἐκ τῆς γειτνιάσεως μεγάλων ἐκτάσεων θαλάσσης καὶ ξηρᾶς (Βόρνεο, Σουμάτρα). Οἱ θερμότεροι μῆνες εἶναι ὁ Μάϊος καὶ ὁ Ὀκτώβριος, οἱ δὲ ψυχρότεροι ὁ Ἰανουάριος καὶ ὁ Φεβρουάριος, ἀλλ' ἡ ψυχροτέρα ἡμέρα οὐδέποτε φθάνει κάτω τῶν 25° Κ. ὑπὲρ τὸ μηδέν. Τὸ ἔτος διαιρεῖται εἰς δύο ἐποχάς· τὴν ὑγρὰν καὶ τὴν ξηράν. Ἡ πρώτη, τοῦ δυτικοῦ μουσσῶνος, περιλαμβάνεται μεταξὺ Νοεμβρίου καὶ Μαρτίου, ἡ δὲ ξηρά, τοῦ ἀνατολικοῦ μουσσῶνος, ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τοῦ ἔτους. Ἡ ταχύτης τοῦ ἀνέμου εἶναι τετράκις καὶ πεντάκις μικροτέρα ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Ἀνεμοστρόβιλοι εἶναι σπάνιοι, κυκλῶνες δὲ οὐδέποτε σχεδὸν συμβαίνουν. Καταιγίδες μετὰ κεραυνῶν εἶναι συχνόταται, ἀλλ' ἀπώλειαι ζωῆς δὲν σημειοῦνται, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ φοίνικες, οἱ ἀφθονοῦντες ἐν τῇ νήσῳ, ἀποτελοῦν πολὺ καλοὺς ἀγωγούς. Ἡ ἐτησία ποσότης βροχῆς εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη φθάνει τὰ 4456 χλστ, ἐν δὲ Βαταβίᾳ εἶναι 1868. Ἡ βροχὴ εἶναι ἀφθονωτέρα τὸν Ἰανουάριον, ἀλλὰ ἡ βροχερὰ περίοδος καὶ τοῦ μηνὸς τούτου δὲν ὑπερβαίνει τὸ $1/7$ τοῦ χρόνου. Ἀμέσως ἔπειτα ἔρχονται ὁ Φεβρουάριος, ὁ Μάρτιος καὶ ὁ Δεκέμβριος. Ὁ Αὔγουστος, ὁ ξηρότερος μήν, ἔχει τοὐλάχιστον πέντε βροχερὰς ἡμέρας. Στατιστικὴ μετεωρολογικὴ σημειοῖ ποσότητα βροχῆς ἐντὸς μιᾶς ὥρας ὑπερβαίνουσαν κατὰ πολὺ πᾶσαν σημειουμένην εἰς οἱανδήποτε ἐποχὴν ἐν Εὐρώπῃ.

Δὲν ὑπάρχει ἴσως εἰς τὸν κόσμον ἔδαφος εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν ὅσον ἡ Ἰάβα. Διὰ τὸν βοτανολόγον ἀποτελεῖ φυσικὸν παράδεισον, καθ' ὅσον παρέχει εἰς αὐτὸν τὰ μέσα νὰ μελετήσῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς θερμότητος, τῶν ρευμάτων καὶ τῶν διαφόρων ὑψῶν, χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίζουν δυσμενεῖς κλιματολογικαὶ συνθῆκαι. Ὁ βοτανικὸς κῆπος τοῦ Μπουϊτεντσόργκ εἶναι περιώνυμος διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ὑλικόν του, τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς ταξινομήσεως καὶ ἐκθέσεως τῶν θησαυρῶν του, τὴν ἀξίαν του σχετικῶς μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νήσου καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ παρατηρήσεις, τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε διευθυντῶν του. Ἡ ὄρυζα, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος φύονται ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ. Ἐπίσης καπνός, ζαχαροκάλαμον, τεΐον, κακάον, σήσαμον καὶ ὅλα τὰ παραγόμενα ἐν Εὐρώπῃ λαχανικά.

Οὐδεμία χώρα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τόσῳ πλουσίαν χλωρίδα. Ὑπολογίζεται ὅτι περιλαμβάνει ἄνω τῶν 5.000 φυτῶν (ὁ De Candolle ἐγνώρισε 2.605 εἴδη φανερογάμων), συνεχῶς δὲ ἀνακαλύπτονται καὶ νέα. Τὰ εἴδη τῶν ἀνθέων εἶναι ἀπειράριθμα. Ὁ J. J. Smith ἀναφέρει 562 μόνον ὀρχεοειδῶν (100 γένη). Πλεῖστα τῶν ὑψηλοτέρων δένδρων κοσμοῦνται ὑπὸ πλουσίων ἀνθέων, ἐπίσης δὲ οἱ θάμνοι καὶ τὰ ποώδη φυτὰ βρίθουν ἀνθέων εἰς τὰς «σαβάνας», τὰς παρυφὰς τῶν δασῶν καὶ ἑκατέρωθεν τῶν δημοσίων ὁδῶν. Αἱ πολυάριθμοι λίμναι βρίθουν κνιδωδῶν φυτῶν, πολλῶν εἰδῶν λωτῶν καὶ ἐπιπολαζόντων ὑδροβίων φυτῶν. Ἀνάλογος πλοῦτος παρατηρεῖται καὶ εἰς δένδρα. Ὑπάρχουν 400 περίπου εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγεται πολύτιμος κατὰ τὸ πλεῖστον ξυλεία. Εἰς τὰς ὀρεινὰς περιφερείας ὑπάρχουν δάση παράγοντα τὴν περίφημον ξυλείαν τήκ.

Τὸ ὅτι ἡ νῆσος ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον διετήρησε πυκνὸν καὶ αὐξάνοντα πληθυσμόν, περιέχει, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς καλλιεργουμένας περιφερείας της, μεγάλας ἐκτάσεις δασῶν ἐν πρωτογόνῳ φυσικῇ καταστάσει, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἰαβαῖος χρησιμοποιεῖ ὡς καύσιμον μὲν ὕλην ἐλαχίστην ξυλείαν, διὰ τὴν κατοικίαν του δὲ καὶ τὰ ἔπιπλά του ξύλον βαμβοῦ. Τὰ δάση ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον προστατεύει ταῦτα, ἀλλὰ καὶ προβαίνει εἰς τὴν ἀναδάσωσιν ἀπογυμνωθεισῶν περιφερειῶν.

Σχετικῶς πρὸς τὴν πανίδα, ἡ Ἰάβα διαφέρει τῆς Βόρνεο, Σουμάτρας καὶ τῆς Μαλαϊκῆς χερσονήσου περισσότερον ἢ ὅσον αὗται διαφέρουν μεταξύ των, ἀλλὰ ταυτοχρόνως παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν Μαλαϊκὴν χερσόνησον ἀφ' ἑνὸς καὶ τὰ Ἱμαλάϊα ἀφ' ἑτέρου. Ἐκ τῶν 176 μαστοφόρων τῆς ἰνδο-μαλαϊκῆς περιφερείας ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς παρατηρεῖται ἐν Ἰάβᾳ. Ἐκ τούτων 41 εὑρίσκονται ἐν Ἀσίᾳ, 8 εἶναι κοινὰ ἐν Ἰάβᾳ καὶ Βόρνεο καὶ 4 εἶναι κοινὰ ἐν Ἰάβᾳ καὶ Σουμάτρᾳ. Ὁ Ἰαβαῖος ρινόκερως (Rhinoceros sundaicus), ἰαβιστὶ «σαράκ», σονδαϊστὶ «μπαντάκ», εἶναι τὸ μεγαλύτερον θηλαστικὸν τῆς νήσου, διαφέρει δὲ τοῦ τῆς Σουμάτρας καθ' ὅσον φέρει ἓν μόνον κέρας. Ἄλλα ζῷα εἶναι δύο εἴδη ἀγριοχοίρων, ὁ σονδαϊκὸς βοῦς (Bibos sundaicus), ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀκατοικήτους περιφερείας, τίγρεις, πάνθηρες, ἔλαφοι, λεοπαρδάλεις, ἄγριαι γαλαῖ (ματγιὰν ρεμπάκ). Τὰ χειρόπτερα καταλαμβάνουν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὸ ζωϊκὸν βασίλειον τῆς νήσου, ἐξ ὧν κυριώτερα εἴδη εἶναι ὁ *πτερόπους*, ἡ *κυνονυκτερίς*, ὁ *κυνόπτερος* καὶ ὁ *μακρόγλωσσος*. Τὸ ζῷον τὸ γνωστὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἱπταμένη γαλῆ» καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς ὡς κούμπη, εἶναι ὁ *γαλεοπίθηκος ὁ ἱπτάμενος* (ἓν εἶδος ἐνδιαμέσου τύπου μεταξὺ χειροπτέρων καὶ τετραχείρων). Τοῦ γένους τούτου ἡ Ἰάβα περιέχει διάφορα εἴδη, τὰ ὁποῖα φοβοῦνται φεύγοντες οἱ ἰθαγενεῖς διὰ τὴν ὑποτιθεμένην ὑπνωτιστικήν των δύναμιν. Οἱ πίθηκοι ἀντιπροσωπεύονται διὰ πολλῶν εἰδῶν. Ἐπίσης ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία μυῶν, ἐν οἷς καὶ *μῦς ὁ ἰαβαῖος*, πέντε εἴδη σκιούρων καὶ πολλὰ ἄλλα εἴδη θηλαστικῶν.

Τῷ 1820, 176 εἴδη πτηνῶν ἦσαν γνωστὰ ἐν Ἰάβᾳ, τῷ δὲ 1900 ὁ Vorderman καὶ ὁ O. Finsch ἐγνώριζον 410 εἴδη ὑδροβίων πτηνῶν (χῆνες, νῆσσαι, πελαργοί, πελεκάνοι κλπ.). Τὸ κυνήγιον αὐτῶν εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένον. Ἐκ τῶν νυκτοβίων πτηνῶν τὸ κοινότερον εἶναι ἡ *γλαῦξ ἡ φλογώδης* (Strix flammea). Ὁ ἰαβαῖος ταὼς ἀποτελεῖ διακεκριμένον εἶδος (Pavo muticus), ὑπερτερεῖ δὲ εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ πτερώματος καὶ αὐτὸ τὸ γνωστότατον ἰνδικὸν εἶδος. Ψιττακῶν ὑπάρχουν δύο εἴδη. Ἱέρακες καὶ ἀετοὶ ὑπάρχουν ἐν ἀφθονίᾳ. Εἰς τὰς ὑψηλὰς περιφερείας τὰ πτηνά, ὅπως καὶ τὰ φυτά, ὁμοιάζουν περισσότερον πρὸς τὰ τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τοῦ 1859 ὁ P. Bleeker διέκρινεν ἐν Ἰάβᾳ 1100 εἴδη ἰχθύων, ἀλλ' οἱ φυσιοδῖφαι ἔκτοτε προσέθεσαν νέα εἴδη καὶ ὁ κατάλογος ὁλονὲν αὐξάνεται. Εἰς λαμπρότητα χρωμάτων καὶ σχήματα πολλὰ εἴδη ὁμοιάζουν μᾶλλον πρὸς πτηνά. Εἰς τὰ πέριξ τῆς Βαταβίας 380 εἴδη ἰχθύων χρησιμοποιοῦνται ὡς τροφὴ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν καὶ τῶν Κινέζων. Ὄφεων ὑπάρχουν πλέον τῶν ἑκατὸν εἴδη, ἐκ τῶν ὁποίων 24 εἴδη ἰοβόλα, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ κόβρα. Ἑκατὸν ἕως διακόσιοι ἄνθρωποι ἀποθνήσκουν ἐτησίως ἐν τῇ νήσῳ ἐκ δήξεως δηλητηριώδους ὄφεως. Ἀράχναι καὶ σαῦραι ἀφθονοῦν. Κροκοδείλων ὑπάρχουν δύο εἴδη. Ὅπως καὶ εἰς ἄλλας τροπικὰς χώρας, ἡ ποικιλία καὶ ἀφθονία τῶν ἐντόμων εἶναι καταπληκτική. Ψυχῶν εἶναι γνωστὰ 500 εἴδη. Ἐκ τῶν κανθάρων ὁ μεγαλύτερος καὶ ὡραιότερος εἶναι ὁ *χαλκόσωμος ὁ ἄτλας*. Οἱ μύρμηκες, οἱ τερμῖται

Digitized by Google

καὶ οἱ κώνωπες ἀποτελοῦν εἰς πολλὰς περιφερείας πραγματικὴν πληγήν. Ἡ ἀφθονία ζῴων κατωτέρου ὀργανισμοῦ εἶναι ἐπίσης ἐκπληκτική. Μεταξὺ τῶν σκωλήκων ὁ *περιχαίτης ὁ μουσικὸς* προσλαμβάνει μεγάλας διαστάσεις.

Ἐξ ὅλων τῶν μεγάλων νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους ἡ Ἰάβα εἶναι ἡ πτωχοτέρα εἰς ὀρυκτὸν πλοῦτον. Χρυσὸς καὶ ἄργυρος σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν, καίτοι εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἐλέγετο χρυσοφόρος νῆσος. Σίδηρος ἐλάχιστος ὑπάρχει καθὼς καὶ γαιάνθρακες. Ἀντιθέτως ἡ νῆσος παράγει ἄφθονον θεῖον καὶ πετρέλαιον.

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.]. Ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ πλούτου τῆς νήσου εἶναι ἡ γεωργία Τὰ 40% τοῦ ἐδάφους καλλιεργοῦνται, ἐκ τούτων δὲ τὰ 60% διατίθενται διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ὀρύζης. Οἱ Ἰαβαῖοι ἀφηγοῦνται περιέργους θρύλους σχετικῶς μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δημητριακοῦ τούτου καρποῦ, τηροῦν δὲ διαφόρους τελετὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς του. Ἡ παραγωγὴ ὀρύζης τῷ 1925 ἀνῆλθεν εἰς 4.8 ἑκατομμ. τόνν. Ὁ καφὲς εἰσήχθη ἔξωθεν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἡ παραγωγὴ τοῦ καφὲ ὑπέστη διαφόρους διακυμάνσεις, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῆς ἀναγκαστικῆς καλλιεργείας δὲν ἔφερε σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ καλλιέργεια τοῦ σακχαροκαλάμου χρονολογεῖται ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἰάβᾳ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ τῆς παρακμῆς τῶν καφεφυτειῶν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν κυριωτέραν βιομηχανίαν τῆς νήσου. Τῷ 1921 ἐξήχθησαν προϊόντα ἀξίας 659.3 ἑκατομμ. φλωρινίων, εἰσήχθησαν δὲ ἀξίας 813 ἑκατομμ. Ἡ ἐξαγωγὴ τῆς σακχάρεως ἀντιπροσωπεύει ἀξίαν 414.8 ἑκατομμ. Ἐκτὸς τούτων ἡ νῆσος ἐξάγει εἰς σημαντικὰς ποσότητας τέϊον, καπνόν, κακάον, ταπιόκαν, φλοιὸν κίνας, πέπερι, ἰνδικὸν κόμμι, γουτταπέρκαν, βάμβακα, ξυλείαν, φυτικὴν μέταξαν, κινίνην, καλύπτουσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου τοῦ προϊόντος τούτου. Ἡ ἀνακάλυψις ὑπὸ τοῦ De Groot τῷ 1863 πετρελαιοφόρων πηγῶν προσέθεσε σπουδαίαν βιομηχανίαν εἰς τὸν κατάλογον τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς νήσου Ἡ σπουδαιοτέρα ἑταιρεία ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πετρελαίου τῆς Ἰάβας εἶναι ἡ Ντόρτ, ἑδρεύουσα ἐν Ἄμστερδαμ. Ἡ παραγωγὴ μόνης τῆς ἑταιρείας ταύτης ὑπερβαίνει σήμερον τὰ 2 ἑκατομμ. kisten ἢ κιβώτια (ἕκαστον κιβώτιον 20.35 ὀκ.). Κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τὸ ἐμπόριον τῆς νήσου ἐπετέλεσεν ἁλματώδεις προόδους. Οὕτω τῷ 1924 ἡ εἰσαγωγὴ ἀνῆλθεν εἰς 470.3 ἑκατομμ. φλωρινίων, ἡ δὲ ἐξαγωγὴ εἰς 912.2 ἑκατομμ. Ἡ Ἰάβα εἰσάγει ὑφάσματα, μάλλινα ἢ βαμβακερά, μέταλλα, μηχανήματα, γαιάνθρακας, ποτά, χρώματα κλπ.

— [ΠΟΛΙΤ ΓΕΩΓΡ.] Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου Ἰάβας μετὰ τῆς Μαδούρας κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1926 ἦτο 36.171.000, (277 κάτ. εἰς 1 τ. χ.), δεικνύων καταπληκτικὴν αὔξησιν (τῷ 1880 ἦτο 19.794.505). Ἐκ τούτων 176.806 εἶναι Εὐρωπαῖοι, 445.831 Κινέζοι καὶ 36.107 Ἄραβες καὶ ἄλλοι ἀνατολῖται. Οἱ ἰθαγενεῖς ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν κυρίως Ἰαβαίων, τῶν Σονδίων καὶ τῶν Μαδουρινῶν. Καὶ οἱ τρεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν Μαλαϊκὴν φυλήν. Τὸ χρῶμα τοῦ δέρματος αὐτῶν παρουσιάζει διαφόρους ἀποχρώσεις κιτρινομελανοῦ, παρατηρεῖται δέ, ὅτι λόγῳ τῆς ἰνδικῆς καταγωγῆς των οἱ Ἰαβαῖοι εἶναι γενικῶς σκοτεινοτέρας ἀποχρώσεως. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι καστανοὶ ἢ μαῦροι, ἡ κόμη μέλαινα, μακρά, τραχεῖα. Εἰς τὸ στῆθος καὶ τὰ μέλη δὲν ὑπάρχουν τρίχες, ἐλλείπει δὲ τελείως σχεδὸν ὁ μύσταξ. Τὸ ἀνάστημα τῶν Ἰαβαίων εἶναι, κατὰ μέσον ὅρον, 1.65 μ., τὸ τῶν Σονδίων

Ὁμὰς Ἰαβαίων.

1.57 μ. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῶν ἰθαγενῶν μόνον ἓν ἑκατομμύριον ζοῦν εἰς τὰς πόλεις. Οἱ λοιποὶ εἶναι διεσπαρμένοι εἰς πολυάριθμα χωρία, ζῶντες ἐντὸς οἰκιῶν πρωτογόνων, κατεσκευασμένων ἐκ ξύλων βαβοῦ.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς παραγωγῆς, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν εἰσαχθὲν σύστημα τῆς καλλιεργείας, ἀπὸ τοῦ 1830, περιήρχετο εἰς τὸ κράτος, τῶν κατοίκων ὑποχρεουμένων νὰ ἐργάζωνται καὶ ν' ἀποδέχωνται τὴν αὐθαίρετον διατίμησιν τῶν προϊόντων των. Ἐναντίον τοῦ συστήματος τούτου πολλάκις ἐξηγέρθησαν οἱ ἰθαγενεῖς. Τῷ 1882 κατηργήθη ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία, ὁρισθέντος ἐτησίου κεφαλικοῦ φόρου, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπετράπη ἡ ἵδρυσις ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες λόγῳ τοῦ μεγάλου συναγωνισμοῦ πρὸς τὸ κράτος δὲν κατορθώνουν νὰ προαχθοῦν. Λόγῳ τῆς ἐθνικιστικῆς κινήσεως διαφόρων πολιτικῶν ὀργανώσεων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου, ἡ ὁλλανδικὴ κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς πολιτικά τινα δικαιώματα κατὰ τὸ 1918, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν θεσμὸν τοῦ Λαϊκοῦ συμβουλίου, ἐκ 49 μελῶν, ἐξ ὧν τὰ εἴκοσιν ἰθαγενεῖς. Ἀλλὰ καὶ αἱ παραχωρήσεις αὗται δὲν ἱκανοποίησαν τοὺς κατοίκους, καθ' ὅσον οὐδεμίαν ἰσότητα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Εὐρωπαίων ἀναγνωρίζουν, ἡ δὲ ἀκολουθήσασα δυσφορία ἀπετέλεσε πρόσφορον ἔδαφος διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κομμουνισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλοντο αἱ αἱματηραὶ συγκρούσεις τοῦ 1926. Ἡ Ἰάβα διαιρεῖται εἰς 16 διοικητικὰς περιφερείας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο διοικοῦνται ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπὸ Ὁλλανδῶν.

Αἱ κυριώτεραι πόλεις τῆς Ἰάβας εἶναι ἡ Βαταβία (125.600 κάτ.) πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἰνδίᾳ ὁλλανδικῶν κτήσεων, Σουραμπάγια, Σαμαράγκ, Σουρακάρτα, Τζοκτζοκάρτα (μὲ πληθυσμὸν ἄνω τῶν 100.000 κατ.). Εἰς τὸ Μέεστερ Κορνέλις, εἰς ἀπόστασιν 10 χλμ. ἐκ Βαταβίας, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς πρὸς τὸ Μπουϊτεντσόργκ, συνήφθη τῷ 1811 ἡ μάχη, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἡ Ἰάβα περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἄγγλους. Ἡ συγκοινωνία ἐξυπηρετεῖται ἐπαρκῶς διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μήκους 5420 χλμ. 1925). Τὸ αὐτὸ ἔτος αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ εἶχον μῆκος 23.048 χλμ.

Θρησκεία, πνευματικὴ κίνησις. Μέχρι τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἰσλὰμ ἡ θρησκεία τῶν κατοίκων ἦτο ὁ Βραχμανισμὸς καὶ ὁ Βουδδισμός, ἀπὸ τοῦ ΙΔ' ὅμως αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ Μωαμεθανισμός. Οἱ Ἰαβαῖοι Μωαμεθανοὶ εἶναι εὐλαβεῖς, ἀρκεταὶ δὲ χιλιάδες αὐτῶν μεταβαίνουν ἐτησίως ὡς προσκυνηταὶ εἰς τὴν Μέκκαν. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἐλάχιστα διαδεδομένος.

Καίτοι σημαντικὸν μέρος τῆς ἰαβαϊκῆς φιλολογίας ἐπέζησεν, ἐν τούτοις εἶναι δύσκολον νὰ καθορίσῃ τις τὴν ἱστορίαν της. Ὁ συγγραφεὺς καὶ ἡ χρονολογία τῶν περισσοτέρων ἔργων παραμένουν ἄγνωστα. Τὸ ἀρχαιότερον ἔργον ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ Βράτα Γιοῦδα (σανσκριτ. Βαράτα Γιοῦδα=ὁ πόλεμος τῶν Βαράτα), ἐπικὸν ποίημα, πραγματευόμενον τοὺς ἀγῶνας μεταξὺ τῶν Πανδάβας καὶ Κοράβας διὰ τὸν θρόνον τῆς Νγαστίνας, ὑμνουμένης εἰς τὴν «Μαχαβαράταν». Ἐπίσης ἀρχαῖον εἶναι ἡ Ἀρτζοῦνα Βιβάχα (=ὁ γάμος τοῦ Ἀρτζοῦνα), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Εἰς τὴν νεωτέραν ἰαβαϊκὴν ὑπάρχουν πλεῖστα μπαμπάνδ ἢ χρονικά. Πολυάριθμα εἶναι τὰ θεατρικὰ ἔργα δ' ἀνδρείκελλα, θεάματα εἰς τὰ ὁποῖα ἰδιαιτέρως ἀρέσκονται οἱ Ἰαβαῖοι, μὲ θέματα ἀπὸ τοὺς ἰνδικοὺς θρύλους. Εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν εἰς τὸν καραγκιόζην, τὰ πρόσωπα, ἐκ δέρματος ἐπιχρύσου, κινοῦνται ὑφ' ἑνὸς προσώπου, τὸ ὁποῖον, μεταβάλλον ἀναλόγως τὴν φωνήν του, ὑποδύεται ἕκαστον ρόλον.

Ἐν Ἰάβᾳ ὑπάρχουν πλεῖστοι ἰνδικοὶ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μεγαλύτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος εἶναι ὁ Μπόρο-Μπουντούρ, θεωρούμενος ὡς ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχιτεκτονικῶν ἀριστουργημάτων τοῦ κόσμου. Κυρίως εἰπεῖν ὁ Μπόρο-Μπουντοὺρ δὲν εἶναι ναὸς ἀλλὰ λόφος μὲ ἐπιβλητικὰς ταράτσας, κατεσκευασμένας ἀπὸ ὄγκολίθους ἐκ λάβας καὶ κεκοσμημένας μὲ πλῆθος ἀγαλμάτων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει τεράστιον θόλον, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν 16 μικρότεροι ἐν σχήματι κώδωνος. Ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς κορυφῆς ὁλόκληρος ὁ λόφος ἀποτελεῖ μεγάλην βίβλον εἰς εἰκόνας τῆς θρησκείας τῆς Μαχαγιάνας (= μέγα ὄχημα, σύμβολον τοῦ κόσμου).

Δ. Σ. Δ.

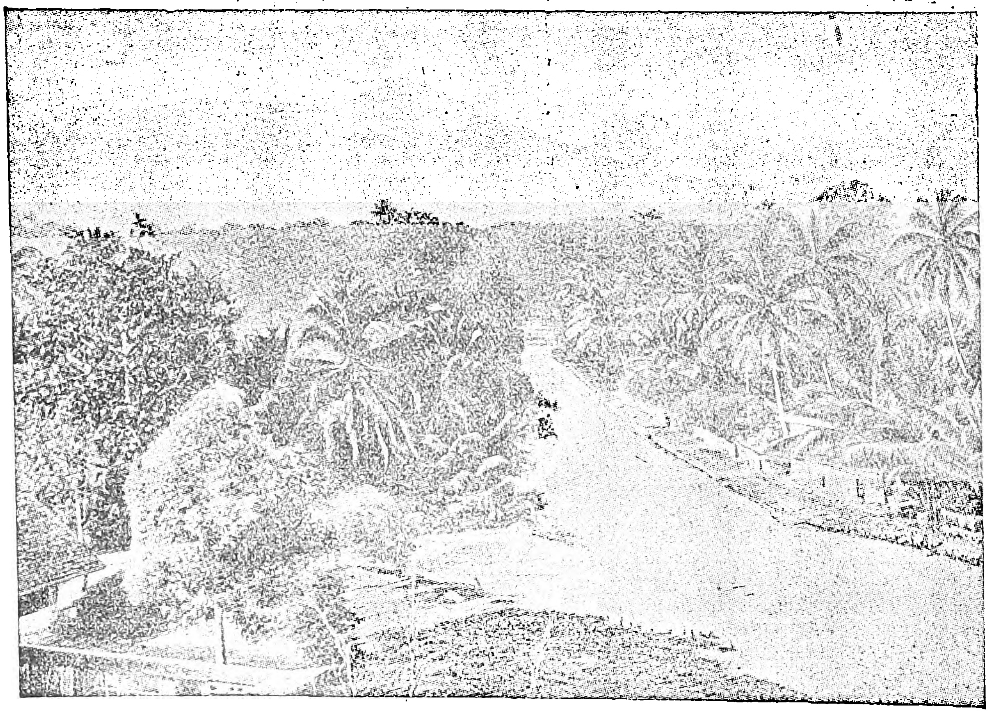

Ἓν χαρακτηριστικὸν τοπίον τῆς Δ. Ἰάβας.

[Ὁ ποταμὸς Σαντὰν μὲ τὰς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ φυτείας καὶ τὸ ἡφαίστειον Σάλακ ὕψους 2215 μέτρ.]

Digitized by Google

—[ΓΛΩΣΣΑ] Καλεῖται *Ἰαβικὴ* ἡ γλῶσσα, ἡ ὁποία ὁμιλεῖται ἐν τῇ κεντρικῇ Ἰάβᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὑπὸ πληθυσμοῦ εἴκοσι περίπου ἑκατομμυρίων. Ἐν τῇ δυτικῇ Ἰάβᾳ ὁμιλεῖται ἡ *Σουνδαΐα* ἢ *σουνδαϊκὴ* γλῶσσα ὑπὸ 6.500.000 κατοίκων, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ ἐκτὸς τῆς Ἰαβικῆς λαλεῖται καὶ ἡ *Μαδουρική*. Αἱ γλῶσσαι αὗται ἀνήκουν εἰς τὴν λεγομένην *μαλαϊκὴν* ἢ *ἰνδονησιακὴν* γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν, περιλαμβάνουσαν ἐκτὸς αὐτῶν καὶ τὰς εἰς τὰς μεγαλονήσους Βόρνεον. Σουμάτραν, Κελέβην, Φιλιππίνας Φορμόζαν, Μαδαγασκάρην, ἔτι καὶ εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς χερσονήσου Μαλάκκας ὁμιλουμένας γλώσσας ὑπὸ πληθυσμοῦ ὑπερπεντήκοντα ἑκατομμυρίων ἐν ὅλῳ Ἡ σύγχρονος Ἰαβικὴ εἶναι ἀνάμεικτος μὲ πολλὰ ξένα στοιχεῖα, εἰλημμένα ἰδίως ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, προῆλθε δὲ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἰαβικῆς ἤ, ἄλλως, *Καβικῆς* (Kawi = γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ), τῆς ὁποίας τὰ σωθέντα μέχρις ἡμῶν γραπτὰ μνημεῖα ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ 800 περίπου μ. Χ. Οὕτως ἡ Ἰαβικὴ εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα, τῆς ὁποίας τὴν ἐξέλιξιν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ὑπερβαῖνον τὴν χιλιετηρίδα. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γλῶσσα ποικίλλει οὐχὶ μόνον λεξιλογικῶς, ἀλλὰ καὶ μορφολογικῶς. ἀναλόγως τῆς οἰκειοτέρας ἢ ἐπισημοτέρας ὁμιλίας καὶ χρήσεώς της, δι' ὃ καὶ διακρίνονται ἡ Ngoko (ἤτοι ἡ οἰκειοτέρα, ἡ δημωδεστέρα Ἰαβική), ἡ Kromo (ἡ ἐπισημοτέρα, εὐγενεστέρα Ἰαβικὴ) καὶ ἡ μεταξὺ τούτων κειμένη Madya. Τὸ ἰαβικὸν ἀλφάβητον κατάγεται ἐκ τοῦ Καβικοῦ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ἰνδικοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *T. Roordas*, Javaansche grammatika (Amsterdam 1855), τῆς ὁποιας ἐπιτομὴ εἶναι ἡ Beknopte javaansche grammatika (Amsterdam 1875, η ἔκδ. 1893).— *Favre*, Grammaire javanaise (Paris 1866).—*Bohatta*, Praktische Grammatik der javanischen Sprache (Wien 1892). – Λεξικὸν ἄξιον λόγου εἶναι τὸ τοῦ *T. Roorda - Vreede*, Javanisch - niederländisches Handwörterbuch (Amsterdam 1875, β' ἔκδ. 1883—1886). Γ. Π. Α.

—[ΙΣΤΟΡ.] Ἡ πρώτη μεγάλη περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νήσου εἶναι ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἰνδῶν. Ἐκ τῶν διαφόρων ἰνδικῶν κρατῶν τῶν δημιουργηθέντων ἐν τῇ νήσῳ, τὸ τοῦ Ματζαπαχὶτ ἦτο τὸ ἰσχυρότερον μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἡ δευτέρα ἐποχὴ εἶναι ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἰσλὰμ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἡ δὲ τρίτη ἡ ἐγκατάστασις τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ὁλλανδῶν, οἱ ὁποῖοι παραμένουν μέχρι σήμερον. Περὶ τὸ 1520 οἱ Πορτογάλοι συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἰθαγενῶν, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος οἱ Ὁλλανδοὶ ἤρχισαν νὰ εἰσβάλουν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ὁλλανδικὴ ἑταιρεία τῆς Ἀνατολικῆς Ἰνδίας ἐγκαθίστατο εἰς τὰς παραλίους πόλεις, τὸ κυριώτερον ἰθαγενὲς κράτος ἦτο τὸ Ματαράμ. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ἰάβας, ὅπως ὀνομάζονται οἱ πρίγκιπες τοῦ Ματαράμ, εἶχον τὴν πρωτεύουσάν των ἐν Καρτασούρᾳ, ἔρημον σχεδὸν μέρος σήμερον. Κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπὶ πολὺ ἡ ἑταιρεία κατεῖχε μόνον ὀχυρὰ μέρη καὶ μικρὰ τμήματα ἐδάφους ἐν Γιακάτρᾳ (Βαταβίᾳ), ἀλλὰ τῷ 1705 ἐπέτυχεν ὁριστικὴν κατοχὴν τοῦ Πρεάνγκερ. δυνάμει συνθήκης μετὰ τοῦ Ματαράμ. τῷ δὲ 1745 ἡ κυριαρχία της ἐπεξετάθη ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ΒΑ. ἀκτῆς. Διὰ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς τῆς νήσου (1811—1818) ἡ εὐρωπαϊκὴ κυριαρχία ἐνισχύθη μᾶλλον. Ὁ μέγας πόλεμος τῆς Ἰάβας (1825—1830), καθ' ὃν ὁ Ντίπα Νεγκάρα, ὁ τελευταῖος Ἰαβαῖος ἡγεμὼν ἠγωνίσθη, ὅπως διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν του ἐφ' ὅλης τῆς νήσου, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν τῶν Ὁλλανδῶν. Διὰ νὰ τὸν καθυποτάξῃ ἐντελῶς ἐν τούτοις, αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του, ἡ Ὁλλανδία ἠγωνίσθη ἐπὶ πέντε ἔτη, θυσιάσασα 15 000 ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας, ἐκτὸς τῶν τεραστίων χρηματικῶν δαπανῶν. Ἡ ἐπίδρασις ὅμως τοῦ Ἰαβαίου τούτου ἡγεμόνος δὲν ἔσβησε. Πολλοὶ Ἰαβαῖοι, ὀνειροπολοῦντες τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παλαιοῦ των κράτους, δὲν πιστεύουν ἀκόμη οὔτε ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ντίπα Νεγκάρα. Φανατικοὶ χότζαι τοὺς ἔπεισαν, ὅτι ὁ ἐθνικός των ἥρως θὰ ἐμφανισθῇ αἰφνιδίως μίαν ἡμέραν, ὅπως ἐκδιώξῃ τοὺς Ὁλλανδοὺς σφετεριστὰς τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας. Εἰς ὅλας τὰς ἐξεγέρσεις των ὀμνύουν εἰς τὸ ὄνομά του. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἡ ὀλλανδικὴ ἐξουσία ἐνισχύθη ἐλαττωθείσης τῆς ἐξουσίας τῶν σουλτάνων τοῦ Γιοκγιακάρτα καὶ Σουρακάρτα. Τῷ 1863 ἡ ὀλλανδικὴ ἐξουσία ἐπεξετάθη εἰς τὴν Μαδοῦραν. Τῷ 1866 κατηργήθησαν τὰ διαβατήρια διὰ τοὺς ἰθαγενεῖς τοὺς ταξειδεύοντας ἐκτὸς τῆς νήσου, εἰσήχθησαν δὲ διάφοροι μεταρρυθμίσεις ἐπὶ τὸ ἐλευθεριώτερον. Ἕξ ἔτη βραδύτερον ἱδρύθησαν σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως διὰ τοὺς ἰθαγενεῖς. Δ. Σ. Δ.

— **Ἰάβας θάλασσα** (Mer de Java, Java sea) *[Γεωγρ.]*. Ἡ θάλασσα ἥτις, συνδέουσα οἱονεὶ τὸν Εἰρηνικὸν πρὸς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, βρέχει τὰς ΝΑ ἀκτὰς τῆς Σουμάτρας, τὰς Ν τῆς Βορνέου, τὰς ΝΔ τῆς Κελέβης καὶ τὰς βορείους ἀκτὰς τῶν τοξοειδῶς ἐν σειρᾷ νήσων, ὧν ἐπισημότεραι ἀπὸ Ἀν. πρὸς Δ. αἱ Βέττερ, Λόμπλαμ, Φλόρες, Σουμπάβα, Λαμπόκ, Μπάλι καὶ ἡ μεγαλόνησος *Ἰάβα*. Ἐπικοινωνεῖ δὲ αὕτη πρὸς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μαλάκκας, πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Σιὰμ καὶ τὴν θάλασσαν τῆς Κίνας διὰ τοῦ πελάγους Λίγκα, πρὸς τὴν θάλασσαν Κελέβης διὰ τοῦ διέκπλου Μακκάσσαρ, πρὸς τὸ ἀρχιπέλαγος τῶν Μολούκων διὰ τῆς θαλάσσης Μπάντα καὶ πρὸς τό, νοτίως τῆς μεγαλονήσου Ἰάβας ἁπλούμενον, ΝΑ τμῆμα τοῦ Ἰνδικοῦ διὰ πολλῶν διέκπλων χωριζόντων τὰς ἐν τοξοειδεῖ σειρᾷ ἀπὸ Βέττερ ἕως Σουμάτρας προμνησθείσας νήσους, καὶ ὧν διέκπλων ἐπισημότεροι ὁ τῆς Σόνδης ΝΑ τῆς Σουμάτρας καὶ δυτικῶς τῆς Ἰάβας καὶ ὁ τῆς Μπάλι. δυτικῶς τῆς φερωνύμου νήσου. τῆς καὶ Μικρᾶς Ἰάβας καλουμένης, καὶ ἀνατολικῶς τῆς μεγαλονήσου Ἰάβας. Ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Ἰάβας (οὐσιαστικώτατα οὔσης ὀλλανδικῆς θαλάσσης) πολλαὶ συστάδες νήσων, ἐν αἷς αἱ *Σαλέγιε*, *Καγκέεν*, *Μαντούρα*, *Μπλίντογκ*, *Μπάνκα*. Σ. Ε. Λ.

Ἰάβα Δίου *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Ἀσίας κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ VII, 2, 29. VIII, 27, 10) ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ΝΑ. τῆς νήσου Ἀγαθοδαίμονος (νῦν Σουμάτρας), πλουσιωτάτη εἰς δημητριακὰ καὶ χρυσόν. Κατά τινας τῶν νεωτέρων γεωγράφων εἶναι ἡ Σουμάτρα ἢ ἡ ΝΑ. αὐτῆς κειμένη νῆσος Βάγκα (Banka ἢ Banca). Πιθανώτερον ὅμως εἶναι ἡ νῦν *Ἰάβα*. Α. Θ. Σ.

Ἰαβαῖος (ὁ)· ὁ κάτοικος τῆς *Ἰάβας*.

Ἰαβὰλ (=ρυάκιον). Ἀπόγονος τοῦ Κάϊν, υἱὸς τοῦ Λάμεχ καὶ τῆς Ἀδάν. Κατὰ τὴν Γένεσιν θεωρεῖται ὡς ὁ ἱδρυτὴς καὶ διαμορφωτὴς τοῦ νομαδικοῦ βίου, τοῦ ἐν δερματίναις σκηναῖς διαιτωμένου. —Η.

ἰαβανικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐκ τῆς *Ἰάβας* προερχόμενος ἢ ὁ ἀνήκων εἰς τὴν Ἰάβαν: «ἰαβανικὰ προϊόντα» (μεταγραφὴ τοῦ γαλλ. Javanais).

Ἰαββὼκ *[Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος τῶν ἀνατολικῶν παραποτάμων τοῦ Ἰορδάνου, χωρίζων τὴν Γαλαὰδ εἰς δύο μέρη (σημερ. *Ζέρκα*). Πηγάζει 22 χιλμ. βορειοδυτικῶς τῆς Ῥαββὰθ-Ἀμμὼν (Φιλαδέλφεια), αἱ κυρίως ὅμως πηγαὶ αὐτοῦ κεῖνται ὀλίγον βορειότερον. Παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦτον κατὰ τὴν Γένεσιν (32, 24) ἐπάβαισεν ὁ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου θείου ὄντος, ὅπερ ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰακὼβ τὸ ὄνομα Ἰσραήλ. Β. Μ. Β.

Ιαβγού. Ἀνεψιὸς τοῦ Τούρκου ἡγεμόνος Σελτζούκ, εἷς τῶν ἱδρυτῶν τοῦ κράτους τῶν Σελτζουκιδῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος. —Π.

Ἰαβὲ *[Βιβλ.]* (ἑβραϊστὶ Jahve). Εἶναι τὸ ἐπισημότατον καὶ ἱερώτατον κύριον ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραήλ, δοθὲν καὶ ἐξηγηθὲν διὰ τοῦ Μωϋσέως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐν τῇ βάτῳ τοῦ Χωρὴβ ἀποκαλυφθέντος Θεοῦ, κατὰ τὴν βίβλον τῆς Ἐξόδου (γ' 13 ἑξ.). Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι, ὅτε ὁ Μωϋσῆς, ἀποστελλόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐξαγάγῃ τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς δουλείας τῆς Αἰγύπτου, ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἵνα τὸ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐρωτήσωσιν αὐτὸν Ἰσραηλίτας, ἐκεῖνος ἔδωκε τὴν ἑξῆς τριπλῆν ἀπάντησιν: «Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν», «ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς» καὶ «Ἰαβὲ (*Κύριος* κατὰ τοὺς Ο') ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν.... ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Τοῦτό μού ἐστιν ὄνομα αἰώνιον εἰς μνημόσυνον γενεῶν γενεαῖς». Κατὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ὀνομάζει ἑαυτὸν ἐνταῦθα δι' ὀνόματος, ὅπερ ἀποτελεῖ κυρίως περιγραφὴν τῆς οὐσίας ἢ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, διότι δηλοῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν ὄντα, τὸν τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα καὶ αἰωνίως ὑπάρχοντα, τὸ ἀπόλυτον ὄν, κατὰ τὴν πιθανωτάτην ἐξήγησιν αὐτοῦ. Εἶχε δὲ ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸν Ἰσραὴλ τὸ θεῖον ὄνομα τοῦτο ἀποκαλυπτόμενον εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην, ὅτι προέκειτο μετ' ὀλίγον νὰ συναφθῇ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ διαθήκη (συμφωνία) καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι βέβαιος ὁ λαὸς οὗτος περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ αἰωνίου καὶ ἀναλλοιώτου Θεοῦ. Τὴν ἀρίστην δὲ ἐγγύησιν περὶ τούτου παρεῖχεν αὐτὸ τοῦτο τὸ νέον ὄνομα Ἰαβέ, ὅπερ διὰ τοῦτο εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄνομα τοῦ Θεοῦ τῆς διαθήκης, τὸ ὄνομα ὅπερ εἴπερ τι καὶ ἄλλο ὑποδηλοῖ καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἀμοιβαίαν μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ σχέσιν. Καὶ αἱ μὲν ὑπό τινων νεωτέρων ἐξηγητῶν διδόμεναι ἑρμηνεῖαι τοῦ Ἰαβέ, ὡς δηλοῦντος δῆθεν τὸν «αὐτοαποκαλυπτόμενον» ἢ τὸν «δημιουργοῦντα», ἢ τὸν «πνέοντα» ἢ τὸν «βροντῶντα» κττ., ἐχαρακτηρίζοντο προσφάτως μόλις (τῷ 1929 ἐν λ. *Jahve* τῆς Religion in Gesch. u. Gegenwart) ὡς ἀβέβαιοι. Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν Ἰσραὴλ μόλις κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς συνάψεως τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ διαθήκης, ἢ τοὐλάχιστον τότε ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ἡ βαθυτέρα τοῦ ὀνόματος σημασία, γίνεται δῆλον ἐξ ὅσων λέγει πρὸς τὸν Μωϋσῆν: «Ἐγὼ ὁ Ἰαβὲ καὶ ὤφθην πρὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Θεὸς ὢν αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομά μου Ἰαβὲ οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς» (Ἐξόδου ΣΤ' 2—3).

Εἶναι δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ μόνον ἐκ συμφώνων ἀποτελουμένῃ παλαιᾷ ἑβραϊκῇ τετραγράμματον יהוה, οἷον παραμένει μεταγραφόμενον ἑλληνιστὶ εἰς *Ἰαβέ*. Ἦτο δὲ τοῦτο τοσοῦτον ἱερὸν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ὥστε οἱ μὲν παλαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἀπέφευγον νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὸ ἐν τῇ μετὰ ξένων ἐπικοινωνίᾳ αὐτῶν καὶ νὰ θέτωσιν αὐτὸ εἰς βέβηλα στόματα, οἱ δὲ μεταγενέστεροι Ἰουδαῖοι ἐξ ὑπερβολικῆς εὐλαβείας καὶ κατὰ παρεξήγησιν τοῦ Λευϊτικοῦ (κδ' 16) ἀπέφευγον κἂν νὰ προφέρωσιν αὐτὸ καὶ ἀντ' αὐτοῦ προέφερον Adonaj (Κύριος) ἢ Elohim (Θεός). Τούτου δ' ἕνεκεν οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα ἀποδίδουσιν αὐτὸ συνήθως διὰ τοῦ Κύριος, οἱ δὲ Μασορῖται ἔστιξαν αὐτὸ διὰ τῶν φωνηέντων τοῦ Adonaj ἢ Elohim.

Ἐντεῦθεν δὲ κατὰ παρεξήγησιν προῆλθεν ἡ ὑπὸ τῶν οὐμανιστῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ἐκμανθάνωσι τὴν ἑβραϊκήν, εἰσαχθεῖσα καὶ μέχρι σήμερον μὴ τελείως καταργηθεῖσα, ἐσφαλμένη δὲ ἀνάγνωσις *Ἰεχωβᾶ* ἢ *Ἰεχωβεί*. Ἡ ὀρθὴ ὅμως προφορά, ἡ καὶ ἐπικρατοῦσα σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, εἶναι Jahve (=*Γιαχβέ*), στηριζομένη τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, τὸ δὲ ἐπι τῶν μαρτυριῶν τοῦ Θεοδωρήτου, βεβαιοῦντος ὅτι οἱ Σαμαρεῖται προέφερον *Ἰαβέ*, καὶ τοῦ Ἐπιφανίου προφέροντος ἐπίσης *Ἰαβέ*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Kittel*, Geschichte des Volkes Israel I (1923⁶ σελ. 386 καὶ 452).—*Baudissin*, Kyrios (II 1928 σελ. 197). Βλ. καὶ ἄρθρα ἐν βιβλικοῖς καὶ θεολογικοῖς λεξικοῖς. Π. Ι. Μ.

Ἰαβείν. Δύο Χαναναῖοι βασιλεῖς τῆς παρὰ τὴν λίμνην Μερὼμ (Σεμεχωνῖτις) ὀχυρωτάτης πόλεως Χαζώρ. —1) Σύγχρονος τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀντεπεξῆλθε κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς Παλαιστίνην, κατὰ τὴν μάχην ὅμως παρὰ τὴν Νερὼμ ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ ἐφονεύθη, ἡ δὲ χώρα αὐτοῦ ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, οἵτινες πολιορκήσαντες τὴν πρωτεύουσαν Χαζὼρ ἐκυρίευσαν καὶ κατέκαυσαν αὐτὴν (Ἰησ Ν. 11, 1). —2) Σύγχρονος τοῦ Βαρὰκ καὶ τῆς Δεββώρας, διάδοχος δὲ τοῦ προηγουμένου Ἰαβείν. Φαίνεται ὅτι ταχέως οἱ Χαναναῖοι κατώρθωσαν νὰ ἱδρύσωσι πάλιν τὸ βασίλειον τῆς Χαζὼρ καὶ νὰ ὑποτάξωσι τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἐκ τῆς δουλείας ταύτης ἔσωσεν αὐτοὺς ὁ Βαρὰκ καὶ ἡ Δεββώρα, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Ἰσραηλίτας ν' ἀρνηθῶσι τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου. Πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ἰαβεὶν συνήθροισε μεγάλην δύναμιν ἐξ 900 ἁρμάτων, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἔθεσε τὸν στρατηγόν του Σύσερα, ὅστις ὅμως νικᾶται ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Βαρὰκ καὶ κατὰ τὴν φυγὴν φονεύεται ὑπὸ τῆς Ἰαέλ. Ὁ Ἰαβεὶν φαίνεται ὅτι δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην, τὸ βασίλειον ὅμως αὐτοῦ κατελύθη, τῆς χώρας ὑποταγείσης εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας. Β. Μ. Β.

Ἰαβέρης (Javert). Τύπος ἀστυνομικοῦ, ἐκ τῶν κυρίων προσώπων τῶν «Ἀθλίων» τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, διεθνῶς παροιμιώδης (βλ. λ. «*Ἄθλιοι*» τ. Β' σ. 318 α' καὶ γ'). Κατὰ μεταφοράν, καλοῦσιν *Ἰαβέρην* τὸν δημόσιον λειτουργόν, καὶ ἰδίᾳ τὸν ἀστυνομικόν, ὅστις, δίκαιος καὶ ἀξιοπρεπής, τηρεῖ ἀτέγκτως τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ τὸ ἐπίθετον *ἰαβέρειος*. Θ. Κ.

Ἰαβὲς (Ο' *Ἰαβείς*) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ Ὑπεριορδανίᾳ, ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τῆς ὁποίας ἀγνοεῖται. Φαίνεται νὰ ἔκειτο πλησίον τῆς Βαιθσὰν (1 Βασ. 31, 11—13), πέραν ὅμως τοῦ Ἰορδάνου. Ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἱερώνυμος μαρτυροῦσιν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῶν ὑπῆρχεν ὁμώνυμος κώμη, κειμένη ἐπὶ ὄρους, 6 μίλλια μακρὰν τῆς Πέλλης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Γέρασα. Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται ἡ πόλις ἐν τῇ Π. Δ. (Κριτ. 21, 8—14), ὡς παραδειγματικῶς τιμωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, διότι δὲν προσῆλθεν εἰς βοήθειαν ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῆς βενιαμινιτικῆς πόλεως Γιβεά. Ἐπὶ Σαοὺλ ἔπειτα ἀναφαίνεται ἡ πόλις πολιορκουμένη ὑπὸ τῶν Ἀμμωνιτῶν, σῴζεται ὅμως διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Σαούλ. Τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Σαοὺλ δεόντως ἐξετίμησαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἰαβές, δι' ὃ μόλις ἔμαθον βραδύτερον ὅτι ὁ Σαοὺλ ἐφονεύθη καὶ ὅτι τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἐξετέθη ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Βαιθσάν, ἐπορεύθησαν τὴν νύκτα εἰς Βαιθσὰν καὶ λαβόντες τὸ πτῶμα ἔθαψαν μετὰ τιμῶν (1 Βασ. 31, 11—13). Β. Μ. Β.

Ἰάβης *[Βιβλ.]*. Ἀπόγονος τοῦ Ἰούδα, θεωρούμενος ὡς ὁ εὐλαβέστερος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπερέχων τούτων.

Ἰαβνὴ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἑβραϊκὴ ὀνομασία τῆς *Ἰαμνείας* (βλ. λ.), πόλεως ἐν Παλαιστίνῃ.

Ἰαβολένος (Javolenus), ***Πρίσκος***. Ῥωμαῖος νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (79—138 μ. Χ.), ἰδιαίτερος σύμβουλος τοῦ Ἀντωνίνου, κατασταθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πραίτωρ, κατόπιν δὲ ἀνθύπατος ἐν Συρίᾳ. Ἐκ τῶν νομικῶν συγγραφῶν του ἀποσπάσματά τινα ἐσώθησαν ἐν τοῖς Πανδέκταις.

ἰαβοράνδη (ἡ) (Jaborandi) *[Φαρμ.]*. Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου χαρακτηρίζεται ὁμὰς φαρμακευτικῶν δρογῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, αἵτινες προέρχονται ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων εἰδῶν τοῦ γένους *πιλόκαρπος* (βλ. λ.). Τὰ φύλλα τῶν φυτῶν τούτων

Digitized by Google

συλλέγονται καὶ ξηραίνονται, φέρονται δὲ εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῶν μορφὴν ἢ ὑπὸ μορφὴν τμηματίων. Ὅταν εἶναι πρόσφατα ἔχουσι χρῶμα βαθέως πράσινον, ὅταν δὲ ξηρὰ κιτρινοπράσινον, γεῦσιν δριμεῖαν καὶ πικράν, προκαλοῦσαν σιελόρροιαν, καὶ ὀσμὴν ἀσθενῶς ἀρωματικήν. Τὰ φύλλα τῆς ἰαβοράνδης ἀναγράφονται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐγχυμάτων ἢ ἀφεψημάτων πρὸς πρόκλησιν ἱδρῶτος, ὡς σιελαγωγὸν καὶ ὡς εἰδικὸν φάρμακον κατὰ τῆς ἀρθρίτιδος, τῶν βρογχιτίδων, τῶν ρευματισμῶν κλπ. Εἰς μεγάλας δόσεις προκαλοῦν συχνάκις θανατηφόρους δηλητηριάσεις, αὐξάνοντα τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν παλμῶν, ἐλαττοῦντα δὲ τοὺς κτύπους τῆς καρδίας. Πρὸ τῶν συμπτωμάτων αὐτῶν προηγοῦνται ἔμετοι, χνάνωσις, σπασμοί, ρῖγος, παράλυσις τῶν ἀναπνευστικῶν καὶ καρδιακῶν λειτουργιῶν. Εἰς μικρὰς δόσεις ὑποβιβάζουν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος, ἥτις ὑψοῦται κατόπιν, διὰ νὰ ἐλαττωθῇ πάλιν κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἱδρώτων. Προκαλοῦν ἰσχυρὰς συσπάσεις τῶν βρογχικῶν μυῶν, διεγείροντα τὰ περιφερικὰ ἄκρα των, καθὼς καὶ τὰ τῶν ἱδρωτοποιῶν. Εἰς τὴν φαρμακοτεχνίαν χρησιμεύουν πρὸς παρασκευὴν τοῦ βάμματος τῆς ἰαβοράνδης καὶ ἄλλων τινῶν σκευασμάτων. Κ. Γ. Μ.

— **ἰαβοράνδης ἔλαιον** (Oleum Jaborandi) *[Φαρμακ.]*. Αἰθέριον ἔλαιον εὑρισκόμενον εἰς διάφορα εἴδη τοῦ γένους *πιλόκαρπος*, λαμβανόμενον δὲ δι' ἀποστάξεως μεθ' ὑδρατμῶν τῶν φύλλων αὐτῶν Ὑγρὸν ἄχρουν, εἰδικῆς εὐχαρίστου ὀσμῆς, γεύσεως θερμῆς καὶ εἰδικοῦ βάρους 0,865—0,895. Τὸ ἔλαιον τῆς ἰαβοράνδης στρέφει δεξιὰ τὸ πεπολωμένον φῶς, διαλύεται εἰς τὸν αἰθέρα, τὸ χλωροφόρμιον, τὸ βενζόλιον, τὸν διθειάνθρακα καὶ εἰς τὰ αἰθέρια καὶ λιπαρὰ ἔλαια. Ἀποτελεῖται ἐκ διπεντενίου τινός, τοῦ καλουμένου πιλοκαπενίου, καὶ ἄλλων τινῶν ὑδρογονανθράκων, μὴ καλῶς ἔτι καθορισθέντων. Κ. Γ. Μ.

ἰαβορίνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλκαλοειδὲς τοῦ τύπου $C_{22}H_{32}N_4O_4$, ἀπαντῶν εἰς τὰ φύλλα *πιλοκάρπου τοῦ πτεροφύλλου*. Λίαν δηλητηριῶδες. Σ. Γ.

Ἰαβόρσκι, *Στέφανος*. Ρῶσος μητροπολίτης τῆς Ριαζὰν (1651—1721), διακριθεὶς μεταξὺ τῶν διασημοτέρων κληρικῶν τῆς Μικρᾶς Ρωσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Ἀδριανοῦ (1760), ὁ Μέγας Πέτρος δὲν ἐπλήρωσε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ διώρισεν ὡς «φύλακα αὐτοῦ» τὸν σοφὸν Ἰαβόρσκι, ἀπεφάσισε δ' ἔκτοτε τὴν κατάργησιν τοῦ πατριαρχείου καὶ τὴν σύστασιν τῆς ἁγίας Συνόδου, ἥτις κατέστησεν ἐφεξῆς τοὺς τσάρους πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ ταύτης ἔθεσεν οὕτω τὸν Ἰαβόρσκι καὶ ἐστράφη πρὸς τοὺς ἱεράρχας τῆς Μικρᾶς Ρωσίας. Ὁ Στέφανος ἵδρυσεν ἐκκλησιαστικὰς σχολάς, ὅπως βελτιώσῃ τὰ ἤθη τῶν κληρικῶν, καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως μεταστρέψῃ τοὺς αἱρετικοὺς πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, καταπολεμήσας τοὺς Ρασκολνίκους. Οὕτως ὁ Ἰαβόρσκι μετὰ τοῦ μητροπολίτου Θεοφάνους ἐγένοντο τὰ κυριώτερα ὄργανα, ὄχι μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς αὐτοκρατορίας, ἔδωσαν δὲ ὤθησιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐν Ρωσίᾳ. Ὡς συγγραφεὺς ὁ Ἰαβόρσκι διέπρεψεν, ὑποστηρίξας τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον Πέτρου τοῦ Μεγάλου, ἀντέκρουσε δὲ διὰ πολλῶν ἔργων του τὸν Ταλίνσκι, ὅστις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πέτρου διέβλεπε τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου Λαπατίνσκι τὸ «Κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων» σύγγραμμα αὐτοῦ, ὅπερ ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἐκδότην φυλάκισιν ἐν Βιμπόργκ, διαταχθεῖσαν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Ἄννης Ἰβάνοβνας τῷ 1736. Θ. Β.

Ἰαβροῦδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Κοίλης Συρίας πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀντιλιβάνου, 40 περίπου μίλλια πρὸς βορρᾶν τῆς Δαμασκοῦ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. V, 14, 16) εἰς βόρ. πλάτ. 70° καὶ ἀνατ. μήκ. 33°30'. Ταυτίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων γεωγράφων πρὸς τὴν νῦν *Γιαβρούδ*. Α. Θ. Σ.

Ἰαβώκ, καὶ **Ἰαβὸκ** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παραποτάμιον τοῦ Ἰορδάνου μεταξὺ τῆς Γαλιλαίας Φιλαδελφείας καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης· ἔχει μῆκος ἑξήκοντα μιλλίων, προσδεχόμενος καὶ δύο παραποταμίσκους, ὧν ὁ πρὸς νότον ἐχρησίμευεν ὡς σύνορον μεταξὺ τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ Ἰσραηλιτῶν. Ἐχώριζε τὴν μεταξὺ Σιών, Ὢγ καὶ Ρὰδ περιοχὴν· εἰς μίαν δὲ τῶν διαβάσεών του, εἰς Φανιούλ, συνήφθη ὁ μετὰ τοῦ Ἀγγέλου ἀγὼν τοῦ Ἰακὼβ (Γεν.). Εἶναι ἡ σημερινὴ *Βανδὶ-Ζέρκα*. —Η.

Ἰαγὰθ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον), ἀπέχον 6 μίλλια ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Θαμούδα, εἰς βόρ. πλάτ. 8°20' καὶ ἀνατ. μήκ. 35°5', κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 1, 3) Α. Θ. Σ.

Ἰάγαρι *(κελλίον)*. Λέγεται κτισθὲν ὑπὸ Στεφάνου ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους, περὶ τὰ τέλη δῆθεν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Καρεῶν, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

Ἰάγαρι. Μία τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μικρῷ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἦλθεν εἰς Ἄθωνα ***Διονύσιος ὁ Ἰάγαρις*** καὶ ἐγένετο μοναχὸς παρά τινι καλογήρῳ Φιλοθέῳ. Συγχρόνως ἤκμαζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ***Μανουὴλ Ἰάγαρις,*** μοναχὸς καὶ αὐτός, ἐπιστατήσας εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου (1433) ἐπισκευὴν τῶν πρὸς ξηρὰν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὶν αὐτοῦ γνωστὸς ἡμῖν ἀπὸ τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων γίνεται ***Μανουὴλ Παλαιολόγος Ἰάγαρις,*** συγγενὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἐνάγων, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1400, Μαυρομμάτην τινά, ἕνεκα κτηματικῆς ὑποθέσεως (Νέον Ἐκλόγιον πατριαρχ. ἐκδόσεως σ. 348. — *Παπαδάτη*, Βυζαντιναὶ μελέται σ. 45.—*Miklosich* καὶ *Müller*, Acta Patriarc. Β' σ. 497). Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

Ἴαγγιτς (Iagic), ***Βρατοσλάφ.*** Χερβάτης σλαυολόγος-φιλόλογος, ἀρχαιολόγος καὶ ἱστορικός, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιέννης καὶ ἀκαδημαϊκὸς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν Πετρουπόλεως. Ἐγεννήθη τῷ 1838 εἰς Βαρατζὶν καὶ ἐσπούδασεν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιέννης. Τῷ 1860 ἐγένετο καθηγητὴς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν εἰς Ζάγγρεμπ, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1867 ἐκδίδων μετά τινων ἄλλων καὶ φιλολογικὸν περιοδικόν. Τῷ 1866 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ζάγγρεμπ, τῷ δὲ 1867 τῆς Πετρουπόλεως. Τῷ 1870 ἐγένετο διδάκτωρ τῆς Σλοβενικῆς φιλολογίας τοῦ πανεπιστημίου Πετρουπόλεως καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ πανεπιστημίου Λειψίας. Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς Ὀδησσὸν (1871), Βερολῖνον (1874), Πετρούπολιν (1879) καὶ Βιέννην (1880), ὅπου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μίκλοσιτς, κατέλαβε τὴν ἕδραν του. Εἰς Βερολῖνον ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ τὸ φιλολογικόν του περιοδικόν: «Archiv für slavische Philologie». Συνέγραψε πολλὰς μελέτας ἱστορικάς, ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικάς. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρομεν: «Ἱστορία τῆς Σερβο-χερβατικῆς λογοτεχνίας» εἰς σερβικὴν καὶ χερβατικὴν γλῶσσαν, «Κριτικοπαλαιογραφικαὶ μελέται» (1884) εἰς ρωσικὴν γλῶσσαν, «Codex glagoloticus» (Βερολῖνον 1879). Τ. Β.

Ἰαγὶρ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ νοτίᾳ Ἰουδαίᾳ, ἀκαθορίστου μέχρι σήμερον θέσεως. —Π.

Ἰάγκελλος (Jagjellon). Ἐπίθετον δυναστείας βασιλευσάσης ἐν Πολωνίᾳ, Λιθουνίᾳ, Βοημίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ (βλ. λ. *Γιαγγέλλων*).

Ἰάγος (Jago). Ἐκ τῶν κυρίων προσώπων τῆς κλασσικῆς τραγῳδίας τοῦ Σαίξπηρ ὁ «Ὀθέλλος». Ὁ τερατωδέστερος τύπος ἐκ τῶν ἐμφανισθέντων ἐπὶ σκηνῆς, ραδιοῦργος, συκοφάντης, ὑποκρινόμενος μετὰ τέχνης ἀριστουργηματικῆς, ὥστε νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἐμφανιζόμενος ὡς προστάτης ἄγγελος, ἀλλὰ σκληρὸς καὶ δολοφονικός, πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του. Πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Ὀθέλλου (οὕτινος εἶναι δεύτερος ὑπασπιστής), διότι πιστεύει ὅτι ὑπῆρξέ ποτε ἐραστὴς τῆς συζύγου του, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τῆς ἐναρέτου Δυσδαιμόνας, διότι ἀπέκρουσε τὸν ἔρωτα αὐτοῦ, κατορθώνει διὰ περιτέχνων σκευωριῶν, εἰς τὰς ὁποίας περικλείει καὶ ἄλλα ἄθῳα θύματα, νὰ ἐγείρῃ τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ Μαύρου Στρατηγοῦ, μανιώδη θύελλαν τῆς τραγικῆς λύσεως τοῦ ἔργου. Τὸ ὄνομα *Ἰάγος* παρέμεινε παροιμιῶδες πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν σατανικῶν καὶ ἐγκληματικῶν ραδιούργων. Θ. Κ.

Ἴαγος, ἢ ***Ἴανκος.*** Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας (βλ. λ. *Οὐννάδης*).

ἰαγουάριος (ὁ) (Felisonca) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαρκοφάγων* τῆς οἰκογενείας τῶν *αἰλουριδῶν* ἢ *γατιδῶν*. Τὸ ζῷον τοῦτο φθάνει τὸ μέγεθος τῆς τίγρεως, ἀλλ' ἔχει σῶμα λεπτότερον καὶ κατά τι βραχύτερον ταύτης καὶ πόδας χαμηλοτέρους. Ὁ χρωματισμός του εἶναι πορτοκαλλιοεπίξανθος κατὰ τὴν ράχιν μὲ δακτυλιοειδεῖς μελανοὺς δακτυλίους

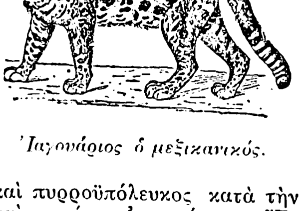

Ἰαγουάριος ὁ μεξικανικός.

καὶ πυρροϋπόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν μὲ φαιὰς καὶ κιτρίνας ἀποχρώσεις. Ἔχει τρίχωμα βραχύ, μαλακὸν καὶ στιλπνόν, ἐπιμηκέστερον κατὰ τὸν αὐχένα καὶ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῶν ποδῶν. Ἑκατέρωθεν τοῦ στόματος καὶ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀνοίγματος ὑπάρχει μελανὴ κηλὶς καὶ ἑτέρα τοιαύτη κιτρινόλευκος κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμῆμα τῶν πτερυγίων τοῦ ὠτός.

Ὁ ἰαγουάριος ἀπαντᾷ ἀπὸ τὸ Βουένος-Ἄϋρες καὶ τῆς Παραγουάης μέχρι τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῶν δυτικῶν μερῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἄλλοτε ἀπήντα κατὰ πολυαρίθμους ὁμάδας, ἀλλὰ σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν ζῴων τούτων ἔχει ἐλαττωθῆ αἰσθητῶς, διότι καταδιώκονται ἀπηνῶς διὰ τὸ πολύτιμον δέρμα των· μόνον ἐν Εὐρώπῃ ἀποστέλλονται ἐτησίως περὶ τὰς 3.500 δέρματα τοῦ ζῴου τούτου. Ἐνδιαιτᾶται κατὰ προτίμησιν παρὰ τὰς δασώδεις παραποταμίους καὶ παραλιμνίους ἐκτάσεις. Κατὰ τὴν ἡμέραν μένει κεκρυμμένος καὶ μόνον τὴν νύκτα ἐξέρχεται πρὸς εὕρεσιν τῆς λείας του. Εἶναι ἐκ τῶν ἀγριωτέρων καὶ ἐπικινδυνωδεστέρων αἰλουροειδῶν. Ἔχει μεγάλας μυϊκὰς δυνάμεις, αἵτινες μόνον πρὸς τὰς τοῦ λέοντος καὶ τῆς τίγρεως συγκρίνονται, καὶ πολλάκις ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους ζῇ κατὰ μόνας, καὶ μόνον κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον συναντᾶται μετὰ τῆς θηλείας, ὁπότε ἐκβάλλει φοβεροὺς μυκηθμούς, οἵτινες γίνονται ἀκουστοὶ εἰς ἀπόστασιν μέχρι δύο λευγῶν. Τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ μένουσι πλησίον ἀλλήλων τέσσαρας ἕως πέντε ἑβδομάδας καὶ εἶτα ἀποχωρίζονται. Ἡ διάρκεια τῆς ἐγκυμοσύνης δὲν εἶναι τελείως γνωστή, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν διαρκεῖ πλέον τῶν 3 μηνῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ δύο καὶ σπανιώτερον τρία μικρά, ἅτινα ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα παραμένουσι τυφλά. Ζῇ περὶ τὰ 20 ἔτη. Οἱ ἰαγουάριοι συλλαμβανόμενοι μικροὶ εὐκόλως ἐξημεροῦνται, ἀλλ' οὐδέποτε ἀποβάλλουσι τὴν ἀγρίαν αὐτῶν φύσιν. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη, ὧν κυριώτερον καὶ κοινότερον *ἰαγουάριος ὁ μεξικανικὸς* (Felisonca mexicanus). Δ. Ν. Π.

Ἰαγουσίνσκι, *Παῦλος Ἰβάνοβιτς*. Ρῶσος δικαστικός, γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ (1681—1739). Κατέστη διάσημος διὰ τὰς ἐναντίον τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης Α' σκευωρίας του, δι' ὧν ἐξῆψε τὸ πάθος τῆς ζηλοτυπίας Πέτρου τοῦ Μεγάλου. Κατήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὡς ἐραστὴν τῆς αὐτοκρατείρας τὸν Ὀλλανδὸν αὐλικὸν Μοένσον Ντεκρουὰς καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Βάλεκ ὡς προστατεύουσαν τοὺς ἔρωτας τοῦ ἀδελφοῦ της μετὰ τῆς αὐτοκρατείρας. Παραπεμφθέντες εἰς δίκην οὗτοι ἐνώπιον τοῦ Ἰαγουσίνσκι, ὁ μὲν Μοένσος ἀπεκεφαλίσθη, ἡ δὲ Βάλεκ κατεδικάσθη εἰς δημοσίαν διὰ τοῦ κνούτου μαστίγωσιν. Ἡ Αἰκατερίνη ἀνελθοῦσα εἰς τὸν θρόνον δὲν ἔθιξε τοῦτον, χαριζομένη εἰς τὸν πενθερόν του ἀρχικαγκελλάριον Γκολόβιν, ἀλλ' οὗτος μαινόμενος ἀπεπειράθη νὰ φονεύσῃ τὸν εὐνοούμενον τῆς αὐτοκρατείρας πρίγκιπα Μεντσικώφ, εἶτα δὲ παρουσιασθεὶς ἐνώπιον αὐτῆς ἐξήτησε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσῃ, ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη ἠρκέσθη ν' ἀπολύσῃ αὐτὸν τοῦ ἀξιώματός του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πέτρου Β' (1730) ὁ Ἰαγουσίνσκι, μετασχὼν τῶν συνωμοσιῶν, ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἐτελεύτησεν ὡς τοιοῦτος. Θ. Β.

Ἴαγρος, *Ἀνδρόνικος*. Ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου (1425—1448), ἀπεστάλη ὑπὸ τούτου τῷ 1437 πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μουρὰτ Β', ὅπως τῷ ἀναγγείλῃ τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβεν, ἵνα μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐνεργήσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Μουρὰτ γνωρίζων ὅτι ἡ τοιαύτη ἕνωσις ἐστρέφετο ἐναντίον του, ἐπεφόρτισε τὸν Ἴαγρον νὰ ἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ μελετωμένου ταξιδίου, ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Ἰωάννης ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, ἡ ὀργὴ τοῦ σουλτάνου ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπετράπη ὅμως ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου Χαλήλ. Ν. ΚΑΣ

Ἰαδδουὰ *[Βιβλ.]*. Ὁ τελευταῖος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μνημονευόμενος Ἰουδαῖος ἀρχιερεὺς (Νεεμ. 12, 11), σύγχρονος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰωάννην. Ἐπὶ Ἰαδδουὰ συνετελέσθη, κατὰ Ἰώσηπον, τὸ σαμαρειτικὸν σχίσμα. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰαδδουὰ Μανασσῆς εἶχε νυμφευθῆ τὴν Νικασώ, θυγατέρα τοῦ διοικητοῦ τῆς Σαμαρείας Σαναβαλλέτου. Ὅταν ὅμως οἱ πρεσβύτεροι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπῄτησαν παρ' αὐτοῦ ν' ἀποπέμψῃ τὴν ἀλλόφυλον σύζυγόν του, οὗτος ἀρνηθεὶς νὰ πράξῃ τοῦτο κατέφυγε μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων εἰς τὸν πενθερόν του Σαναβαλλέτην, ὅστις ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀρχιερέα καὶ ἴδιον ναὸν ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ Γαριζείν, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου παραχωρήσαντος τὴν ἄδειαν. Ὅτε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τύρου καὶ τῆς Γάζης, ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ Ἰαδδουὰ προτραπεὶς καθ' ὕπνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν ἐνδεδυμένος ἅπασαν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν εἰς προϋπάντησιν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μεθ' ἁπάντων τῶν ἱερέων, φερόντων τὰς βυσσίνας ἱερατικὰς στολάς, καὶ τοῦ πλήθους, φέροντος λευκὰς ἐνδυμασίας. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος προσελθὼν ἠσπάσατο πρῶτος τὸν ἀρχιερέα, εἰπὼν εἰς τὸν ἀποροῦντα διὰ τοῦτο Παρμενίωνα: «οὐ τοῦτον προσεκύνησα, τὸν δὲ θεόν, οὗ τῇ ἀρχιερωσύνῃ οὗτος τετίμηται· τοῦτον γὰρ καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους εἶδον ἐν τῷ νῦν σχήματι ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας τυγχάνων». Ὅταν δὲ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱε-

Digitized by Google

ρoσόλυμα, ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸ μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ, ἔνθα λέγεται ὅτι βασιλεύς τις τῶν Ἑλλήνων θὰ καταλύσῃ τὴν περσικὴν ἀρχήν. Τὴν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εὔνοιαν ἔδειξεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπιτρέψας εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθέραν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Β. Μ. Β.

ἰαδεΐτης (Jadeit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν τῆς ὁμάδος τῶν πυροξένων καὶ δὴ τῶν ἀργιλούχων ἢ σιδηρούχων ἀλκαλιομιγῶν πυροξένων, ἔχον χημικὸν μοριακὸν τύπον $Na\,Al\,Si_2\,O_6$. Ἀπαντᾶται ὡς χειροπληθὴς καὶ εἰς μάζας στιφρὰς ἢ καὶ μικροκρυσταλλοφυὴς εἰς κοκκώδη ἢ ἰνώδη συσσωματώματα. Οἱ κρύσταλλοί του ἀνήκουν εἰς τὸ μονοκλινὲς κρυσταλλικὸν σύστημα. Ἔχει σκληρότητα 6 ½ βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,2—3,3, ἀσθενῆ ὑελώδη λάμψιν. Εἶναι διαφώτιστος, λευκὸς καὶ ὑποπράσινος. Χημικῶς ἐξεταζόμενος εἶναι ἅλας τοῦ μεταπυριτικοῦ ὀξέος καὶ περιέχει 12—14% ὀξείδιον νατρίου (Na_2O). Ἀποτελεῖ πετρώματα, ὡς τὸν ἰαδεϊτίτην, καὶ παρουσιάζεται ἐντὸς κρυσταλλοπαγῶν σχιστολίθων εἰς τὴν Oberbirma παρὰ τὰ κινεζικὰ σύνορα καὶ εἰς τὸ Κουενλοὺν εἰς τὸ ἀνατολικὸν Τουρκεστάν, ὡς κροκάλαι εἰς τὸ Θιβὲτ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Susa ἐν Πεδεμοντίῳ. Ἐν Ἑλλάδι μετέχει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ἰαδεϊτίτου καὶ τοῦ ἰαδεϊτικοῦ σωσσυριτικοῦ γάββρου ἐντὸς τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων τῆς Σύρου. Γ. Κ. Γ.

ἰαδεϊτίτης (Jadeitit) *['Ορυκτ.]*. Πέτρωμα κρυσταλλοσχιστῶδες τῆς οἰκογενείας τῶν ἀμφιβολιτικῶν καὶ πυροξενικῶν σχιστολίθων. Θεμελιῶδες ὀρυκτολογικὸν συστατικὸν αὐτοῦ εἶναι ὁ *ἰαδεΐτης* (Jadeit), ἤτοι μονοκλινὴς πυρόξενος τοῦ χημικοῦ τύπου $NaAlSi_2O_6$, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα.

Ὁ ἰαδεϊτίτης ἔχει χρῶμα πολλάκις χιονόλευκον καὶ ὄψιν μαρμαροειδῆ, παρουσιάζεται ὅμως καὶ τεφρὸς ἢ πρασινωπός. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν μὲ τὸν *νεφρίτην*, διότι ἀμφότεροι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑλικὸν κατασκευῆς λιθίνων ὅπλων τοῦ ἀνθρώπου. Γ. Β.

Ἰάδες *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Συστὰς νήσων ἀναφερομένη ὑπὸ Ἀππιανοῦ τοῦ Ἀλεξανδρέως (Ρωμ. Ἱστορ. Προοίμ. Ε'), πιθανῶς κειμένων ἐν τῷ Ἰονίῳ ἢ τῷ Ἀδρίᾳ, ἀφοῦ ἄλλωστε *Ἰὰς* ἐκαλεῖτο μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ «οἱ οἰκοῦντες Ἰᾶται. Λέγεται καὶ Ἰονικοί». Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ ἐννοῇ ὁ Ἀππιανὸς τὰς Ἀψυρτίδας ἢ τὰς Λιβυρνίδας ἢ μᾶλλον τὰς νήσους ἐκείνας, ἃς ὁ Στράβων ὀνομάζει ἰδίᾳ ἑκάστην. Κατὰ τὸν Μηλιαράκην (Θέσις Ἰον. Πελάγ. σελ. 58) τονίζεται ὅτι «οἱ λόγοι τοῦ Ἀππιανοῦ ἀναφέρονται εἰς συμπλέγματα ἢ ἀθροίσματα μικρῶν νήσων, ὡς Σποράδων, Κυκλάδων, Ἐχινάδων. Ἑπομένως τὸ ὄνομα Ἰάδες δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀναφερόμενον εἰς τὰς νῦν Ἰονίους νήσους». — 2) Δώδεκα πόλεις, ἢ νησίζουσαι ἐκτάσεις καὶ ἐπ' αὐτῶν πόλεις, ἐν τῷ μὴ ὑπάρχοντι πλέον, ἅτε προσχωθέντι, Λατμικῷ κόλπῳ. Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Στράβωνος (ΙΣΤ, α, 10) ἔχει οὕτω: «ἐκ δὲ Πύρρας ἐπὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Μαιάνδρου (στάδιοι) πεντήκοντα· τεναγώδης δ' ὁ τόπος καὶ ἑλώδης· ἀναπλεύσαντι δ' ὑπηρετικοῖς σκάφεσι τριάκοντα σταδίοις, πόλις Μυοῦς, μία τῶν Ἰάδων τῶν δώδεκα, ἣ νῦν δι' ὀλιγανδρίαν Μιλησίοις συμπεπολίτισται». Σ. Ε. Λ.

Ἰάδηρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Δαλματικῆς παραλίας ΒΔ τῆς Σαλώνης, μετὰ λαμπροῦ λιμένος, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 16, 2) ἐν Λιγουρίᾳ. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶχε μεγάλην σημασίαν, ἐκαλεῖτο δὲ Colonia Julia Jader. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ἐκαλεῖτο, ὡς ἀναφέρει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (Ἐπιστ. πρὸς υἱὸν Ρωμανόν, 29) τὰ *Διάδωρα*, καὶ ἦτο ἕδρα τῶν ἐν Δαλματίᾳ βυζαντινῶν ἀρχῶν. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς κεῖται ἡ σημερινὴ πόλις Ζάρα. Α. Θ. Σ.

Ἰάδμων. Ἐπιφανὴς Σάμιος, οὗτινος δοῦλος ὑπῆρξεν ὁ μυθοποιὸς Αἴσωπος καὶ ἡ διάσημος ἐκ Θρᾴκης ἑταίρα Ροδῶπις. Α. Θ. Σ.

Ἴαδος. Ἄραψ στρατηγὸς τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Μωαμεθανισμοῦ (βλ. *Γεζίτ*-ἶμπν-Ἄμπου-Σοφιάν). Ν. Μ.

Ἰάδων. Προφήτης Ἰουδαῖος, ζήσας κατὰ τὸν Ι' π. Χ. αἰῶνα. Προφητεύσας εἰς τὸν Ἱεροβοάμ, βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, τὴν καταστροφήν του, παρώργισεν αὐτὸν εἰς τρόπον, ὥστε ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ, ἵνα τὸν κακοποιήσῃ. Ἀλλ' ἡ χείρ του ἐξηράνθη καὶ μόνον διὰ τῶν δεήσεων τοῦ προφήτου ἰάθη. Α. Θ. Σ.

Ἰάειρος. Ἀρχισυνάγωγος, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἀνέστησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ θαῦμα τοῦτο ἐκθέτουσι λεπτομερῶς ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς. Ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς Τιβεριάδος, προσελθὼν ὁ Ἰάειρος παρεκάλει αὐτόν, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ θεραπεύσῃ τὴν ἀσθενοῦσαν μονογενῆ θυγατέρα του. Ἐνῷ ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν μαθητῶν Πέτρου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Ἰάειρον ὅτι ἡ θυγάτηρ του ἀπέθανε. Παρὰ τοῦτο ὅμως ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέμεινε νὰ πορευθῇ, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐκβαλὼν πάντας

Ἡ ἀνάστασις τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου.
[Παράστασις ἐπὶ ἀρχαίας σαρκοφάγου εὑρεθείσης ἐν Ἄρλῃ.]

ἐκράτησε τὴν χεῖρα τοῦ κορασίου ἀνακράξας: «Ταλιθὰ κοῦμι». Ἀμέσως ἡ θυγάτηρ ἠγέρθη καὶ περιεπάτησε. Μόνον ὁ Μᾶρκος (5,41) διετήρησε τοὺς λόγους τούτους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἀραμαϊκῇ γλώσσῃ, ἥτις τότε ἐλαλεῖτο ἐν Παλαιστίνῃ. Ποῦ ἀκριβῶς τὸ θαῦμα ἐγένετο, δὲν γνωρίζομεν. Β. Μ. Β.

Ἰαὲλ *[Βιβλ.]*. Σύζυγος τοῦ Κενίτου Χέβερ, φονεύσασα διὰ δόλου τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἰαβεὶν *Σίσερα*, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς τὴν σκηνήν της μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βαράκ. Τὸ ᾆσμα τῆς Δεββώρας (Κριτ. ΣΤ') ἐγκωμιάζει τὴν πρᾶξιν ταύτην. Β. Μ. Β.

Ἰαζηκὰ *[Βιβλ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰουδαίας (βλ. λ. *Ἀζηκά*).

Ἰαζήρ, ἢ *Ἰααζὴρ* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἀμοραίους καὶ κατόπιν περιελθοῦσα εἰς τοὺς Μωαβίτας. —Π.

Ἰάζυγες (οἱ)· Ἀρχαῖος βαρβαρικὸς καὶ πολεμικὸς λαὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς Σαρματίας, κατοικῶν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Ταναΐδος (Δὸν) καὶ τῶν παραλίων τῆς Μαιώτιδος λίμνης (Ἀζοφικῆς θαλάσσης). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος νικηθέντες οἱ Ἰάζυγες ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Γότθων, διηρέθησαν εἰς τρεῖς μεγάλας μοίρας, ἐκ τῶν ὁποίων μία κατῴκησεν ἐπὶ τοῦ Ταναΐδος, ἄλλη ἐπὶ τοῦ Βορυσθένους (Δνεῖπερ), ἡ δὲ τρίτη ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Τισία (νῦν Theiss) μεγάλου παραποτάμου αὐτοῦ καὶ τῶν Σαρματικῶν ὀρέων (δυτικὰ Καρπάθια). Ἐκ τούτων αἱ μὲν δύο πρῶται μοῖραι παρέμειναν ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Γότθους, ἡ δὲ τρίτη ὑπετάγη εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41—54 μ. Χ.), οὗτοι δὲ εἶναι οἱ ἀποκαλούμενοι «Ἰάζυγες Μετανάσται». Ἦσαν ἄριστοι ἱππεῖς, πολλάκις δὲ προσελαμβάνοντο ὡς μισθοφόροι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐπολέμησαν ὡς σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Γότθων, ἐπὶ δὲ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180 μ. Χ.) μετὰ τῶν Μαρκομάννων καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν λαῶν πολλάκις ἠπείλησαν καὶ αὐτὰ τὰ ρωμαϊκὰ σύνορα. Ἀργότερον ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν νικηφόρως ὁ Κωνστάντιος κατὰ τὰ ἔτη 357—359 καὶ ὁ Θεοδώριχος τῷ 471. Τὸ ὄνομα αὐτῶν διετηρήθη μέχρι τῆς μεγάλης τῶν Οὔννων ἐπιδρομῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος, ὑπὸ τὸν Ἀττίλαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου (453) δὲν ἀναφέρονται πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Α. Θ. Σ.

Ἰάθριππα (τὰ) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία ὑφ' ἣν ἀναφέρεται παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἡ πόλις *Γιαθρὶμπ* (βλ. λ. *Μεδίνη*).

Ἰάϊλα-*Δὰγ* *[Γεωγρ.]*. Χαμηλὴ ὀροστοιχία τῆς ΝΑ Θρᾴκης, πλήρης ἡφαιστειογενῶν πετρωμάτων, τῆς ὁποίας τὸ ὕψος ποικίλλει μεταξὺ 192—313 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐκτείνεται πρὸς νότον τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ καὶ ΒΔ τῆς κωμοπόλεως τῶν Μαλγάρων, παραλλήλως πρὸς τὸ Κουροὺ-Δάγ. Α. Θ. Σ.

ἰαίνω· ἰατρεύω, θεραπεύω (ἄσχετον πρὸς τὸ δημοτ. *γιαίνω—ἔγιανα*, ὅπερ ἀπὸ τοῦ *ὑγιαίνω* βλ. λ.).

Ἰαινὼ *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Γραιῶν, θυγάτηρ τοῦ Φόρκου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου. Ὑπό τινων σχετίζεται πρὸς τὴν *Δεινὼ* (βλ. λ.). —Π.

Ἰαὶρ *[Παλ. Διαθ.]*. —1) Ἀπόγονος τοῦ Μανασσῆ, σύγχρονος τῷ Μωϋσῇ (Ἀριθ. λβ' 41). —2) Κριτὴς τοῦ Ἰσραήλ, Γαλααδίτης τὴν καταγωγήν, ὅστις ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ 22 ἔτη. (Κριτῶν ι' 3—4). —3) Πατὴρ τοῦ Μαρδοχαίου (Ἐσθὴρ β' 5). Π. Ι. Μ.

Ἴαιρα. Μία τῶν Νηρηΐδων, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. Σ, 42). Α. Θ. Σ.

Ἰάϊτσε (*Jaïtzé*, σερβιστ. *Jajce*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Νοτιοσλαυΐας ἐν Βοσνίᾳ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Πλίβα καὶ Βέρμπα, παραποτάμου τοῦ Σαύου. Κάτ. 4366, Μωαμεθανοι καὶ καθολικοί. Παρὰ τὴν πόλιν σῴζονται περίφημοι βραχώδεις κατακόμβαι, καὶ ἡ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν, ἐν ᾗ φυλάσσεται ἡ ἐξ ὑάλου σαρκοφάγος τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βοσνίας Τομάσεβιτς. Ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἕδρα τῶν βασιλέων τῆς Βοσνίας, σῴζονται δ' εἰσέτι τὰ ἐρείπια τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου. Τὸ Ἰάϊτσε κατελήφθη τῷ 1463 ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῷ 1464 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ματθίου Γκορβίνους. Ἀνακατέλαβον τὴν πόλιν οἱ Τοῦρκοι τῷ 1528 καὶ διετήρησαν μέχρι τοῦ 1878, ὅτε ἡ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη προσηρτήθησαν εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν. Θ. Κ.

ἰὰκ (ὁ) *[Ζωολ.]*· βλ. *ὑάκ*.

Ἰάκα *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ἰάκκα*.

ἰακαμὰρ (τὸ) (Jacamar) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γαλβουλιδῶν*, περιλαμβάνον πολυαριθμότατα εἴδη, ἰθαγενῆ πάντα τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ πτηνὰ τοῦ γένους τούτου ἔχουσι σῶμα ἐπίμηκες καὶ εὔρωστον, κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ράμφος κωνικόν, παχύτατον καὶ ἰσχυρότατον, εἰς ὀξὺ ἄκρον ἀπολῆγον, πτέρυγας μετρίου μεγέθους, οὐρὰν μακροτάτην καὶ πόδας βραχεῖς. Ὁ χρωματισμός των εἶναι σκοτεινὸς μετὰ μεταλλικῶν ἀποχρώσεων. Ἐνδιαιτῶνται ἐπὶ ὑγρῶν δασῶν. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἰακαμὰρ τὸ πρασινίζον* (Jacamar virides), ὅπερ ἔχει μῆκος 20 περίπου ἑκατοστομέτρων καὶ χρῶμα πρασινόχρυσον κατὰ τὴν ράχιν, πυρρὸν κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ φαιοαργυρώδες κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ. Δ. Ν. Π.

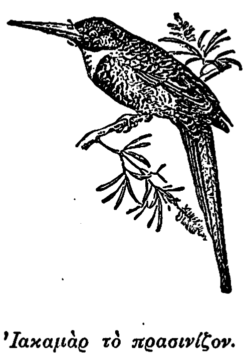

Ἰακαμὰρ τὸ πρασινίζον.

ἰακαμαραλκυὼν (ἡ) (Jacamaralcyon) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γαλβουλιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰακαμαραλκυὼν ἡ τριδάκτυλος* (Jacamaralcyon tridactyla) ἀπαντῶσα ἐν Βραζιλίᾳ. Τὸ μῆκος τοῦ πτηνοῦ τούτου φθάνει τὰ 22 ἑκατοστόμετρα, τὸ σῶμά του εἶναι ἐπίμηκες, αἱ πτέρυγες βραχεῖαι, ἡ κεφαλὴ ὀγκώδης, τὸ ράμφος ἰσχυρόν, κωνικὸν καὶ ἐλαφρῶς κυρτὸν καὶ ἡ οὐρὰ μακρά, πλατεῖα καὶ ἀπεστρογγυλωμένη κατὰ τὸ ἄκρον της. Ὁ χρωματισμὸς κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος εἶναι φαιοτεφρὸς μὲ λευκὰς γραμμώσεις, ἡ κεφαλὴ ὁμοιόχρωμος μετὰ μελανῶν ραβδώσεων, τὸ στῆθος καὶ ἡ κοιλία τεφρόλευκος. Δ. Ν. Π.

Ἰακαμαραλκυὼν ἡ τριδάκτυλος.

ἰακαμέρωψ (ὁ) (Jacamerops) *[Ζωολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ᾠδικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *γαλβουλιδῶν*, περιλαμβάνον δύο εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Βραζιλίας καὶ τοῦ Περοῦ. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἰακαμέρωψ ὁ μέγας* (Jacamerops magnus), ὅστις ἔχει ράμφος μακρόν, κωνικὸν καὶ ἰσχυρόν, κεφαλὴν ὀγκώδη, σῶμα μετρίου μεγέθους καὶ εὔρωστον, πτέρυγας βραχείας καὶ οὐρὰν πλατεῖαν καὶ μακροτάτην. Ὁ χρωματισμός του

Ἰακαμέρωψ ὁ μέγας.

Digitized by Google

εἶναι τεφρὸς μετὰ μελανῶν καὶ κυανῶν κηλίδων ἐπὶ τῆς ῥάχεως, καὶ τεφρούπόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν, μὲ εὐμεγέθη τριγωνικὴν λευκὴν κηλῖδα ὑπὸ τὸν λαιμόν. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Περού. Δ. Ν. Π.

ἰακάνα (ἡ) (Jacana) /*Ζῳολ.*/. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβαμόνων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ῥαλλοϊδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ μικροῦ σχετικῶς μεγέθους μὲ σῶμα κομψὸν καὶ εὐκίνητον. Τὸ ῥάμφος των εἶναι ἀρκετὰ εὐμέγεθες, ἰσχυρόν, πεπιεσμένον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ φέρει κατὰ τὴν βάσιν του κερατοειδῆ μεμβράναν, προσομοίαν πρὸς κερατοειδῆ πλάκα. Ἡ κεφαλὴ εἶναι σχετικῶς μικρά, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπεστρογγυλωμένοι καὶ μικρότατοι, ὁ λαιμὸς ἐπιμήκης, αἱ πτέρυγες μᾶλλον μακραὶ καὶ ἀπεστρογγυλωμέναι κατὰ τὸ ἄκρον των, ἡ οὐρά, εἰς ἄλλα βραχεῖα καὶ εἰς ἄλλα μακροτάτη, κάμπτεται ἐλαφρῶς περὶ τὸ μέσον της. Οἱ πόδες εἶναι λεπτότατοι καὶ ὑψηλότατοι, τελευτῶντες εἰς ἐπιμήκεις δακτύλους μετ' ἀνεπτυγμένων ὀνύχων. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ πτερώματος, ὅμοιος εἴς τε τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, εἶναι ποικίλος καὶ κοσμεῖται ὑπὸ στιλπνῶν ποικιλοχρώμων ἀποχρώσεων.

Τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀμερικῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν Μαδαγασκάρην, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Παπουσίαν. Ἐνδιαιτῶνται κατὰ προτίμησιν εἰς ἑλώδεις τόπους καὶ τρέφονται ἐξ ἐντόμων, κόκκων καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐκ φύλλων διαφόρων ὑδροβίων φυτῶν. Τὴν φωλεάν των κατασκευάζουσιν ἢ ἐπὶ μικρᾶς ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ ὑδροχαρῶν φυτῶν.

Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν τοῦ γένους εἶναι ἡ *ἰακάνα ἡ κοινή* (Jacana vulgaris), ἥτις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους, χρῶμα στιλπνῶς μελανὸν εἰς τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος μετὰ μεταλλικῶν ἀποχρώσεων καὶ πρασινοπυρρὸν κατὰ τὴν ῥάχιν μετὰ ἰωδοκυανῶν ἀποχρώσεων. Αἱ πτέρυγες κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῶν τμῆμα εἶναι φαιοπέρυθροι, κατὰ δὲ τὸ κατώτερον ἀργυροτεφρώδεις. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Ἰάβαν, τὴν μεσημβρινὴν Κίναν καὶ τὰς Φιλιππίνας νήσους Δ. Ν. Π.

ἰακαράνδη (ἡ) (Jacaranda) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *βιγνονειωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ τεσσαράκοντα εἴδη ἰθαγενῆ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης. Εἶναι δένδρα καὶ θάμνοι μὲ φύλλα κείμενα κατ' ἐναλλαγὴν καὶ μεγάλα ἄνθη κατέχοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς κορυφὰς τῶν κλάδων. Μεταξὺ τῶν μᾶλλον διαδεδομένων εἰδῶν καταλέγονται: *ἰακαράνδη ἡ μιμηλήφυλλος* (Jacaranda mimosaefolia), ὑψηλὸν δένδρον, ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας, θεραπευόμενον πρὸς κόσμον δενδροστοιχιῶν καὶ χάριν τοῦ ἐκλεκτῆς ποιότητος ξύλου του. ὅπερ φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *παλισάνδρη* (βλ. λ.)· *ἰακαράνδη ἡ βραζιλιανή* (Jacaranda Brasiliana), παρέχουσα ξύλον εὐέργαστον, βαρὺ καὶ ἐξαίρετον δι' ἔπιπλα τέχνης· *ἰακαράνδη ἡ ὑψηλόκορμος* (Jacaranda procera), ἰθαγενὲς φυτὸν τῶν νήσων Βερμούδας, γνωστὸν διὰ τὰ φύλλα του (Folia Carobae) τὰ ὁποῖα ἐνεργοῦν διουρητικῶς καὶ ἐφιδρωτικῶς· *ἰακαράνδη ἡ αἰχμηρόφυλλος* (Jacaranda cuspidifolia) ἰθαγενὲς τῆς Βραζιλίας, γνωστὸν καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα καλλιεργεῖται εὐρέως χάριν τῶν ἀνθέων του. Κ. ΠΑΠ.

Ἰακαράνδη ἡ μιμηλήφυλλος.

Ἰακίμ, ἢ **Ἰάκιμος**. Μέγας ἀρχιερεὺς τῆς Ἰουδαίας (βλ. λ. *Ἄλκιμος*).

Ἰακίσχολος, *μάρτυς*. Εἷς τῶν μετὰ *Ἰάσονος* καὶ *Σωσιπάτρου* ἐν Κερκύρᾳ μαρτυρησάντων (βλ. *Ἰάσων μάρτυς*).

Ἰάκκα (Jacca), ἢ **Ἰάκα** /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Μία τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ Ταρακωνησίᾳ πόλεων τῶν Οὐασκόνων, ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου μετὰ τὸ Κουρνόνιον καὶ πρὸ τῆς Γρακουρίδος. Ἔκειτο ἀκριβῶς παρὰ τὴν νῦν Χάκα (Jaca), κειμένην Β τῆς Σαραγόσας παρὰ τὰ ἱσπανογαλλικὰ σύνορα, εἶναι δὲ κατά τινας ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων μνημονευομένην πόλιν Pacca (κατά τινα παραφθορὰν τῆς γραφῆς). Π. Ν. Π.

Ἰακκητανία /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Χώρα τῆς ΒΑ Ἱσπανίας ἐν τῇ Ταρακωνικῇ μεταξὺ τῶν Πυρηναίων ὀρέων καὶ τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ, ἀριστερὰ τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Σικόρεως (νῦν Sègre), ὅστις ἐχώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἰλεργετῶν (*Πτολεμ.* Γεωγρ. Β, 6, 71). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο Ἰακκητανοί (βλ. λ.). Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν νῦν Καταλωνίαν. Α. Θ. Σ.

Ἰακκητανοί, ἢ **Ἠακκητάνοι** (οἱ) /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ἐν τῶν Παριβηρίων ἐθνῶν, τὸ «γνωριμώτατον» τούτων κατὰ τὸν Στράβωνα (βλ. Ἰακκητανία), ὅπερ κατῴκει τὰς πόλεις Ἀήσαν (ἢ Αἴσαν ἢ Λήσαν), Ἀναβίδα, Βακασίδα, Ἰεσσόν, Κερεσόν, Κίνναν, Οὐδουρα, Σετελσίδα καὶ Τηλοβίδα. Τοὺς Ἰακκητανοὺς ἐχρησιμοποίησεν ὁ Σερτώριος πολεμῶν πρὸς τὸν Πομπήϊον, ἀργότερον δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Πομπηΐου Σέξτος πολεμῶν πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Καίσαρος. Κατά τινας, οἱ Ἰακκητανοὶ εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου ἀναφερομένης *Λακητανίας* (Lacetania). Jacetani (Χαθετάνι) καλοῦνται σήμερον οἱ κάτοικοι τῆς ἱσπανικῆς πόλεως Χάκα (Jaca), γνωστῆς εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰάκκα. Π. Ν. Π.

Ἰακόμπι (Jacobi). Τοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο Γερμανοὺς βλ. ἐν λ. *Γιακόμπι.*

Ἰακορὸ (Jacorot), **Ἰωάννης-Ἰωσήφ**. Γάλλος παιδαγωγικὸς (1770—1840). Ἔγινε γνωστὸς ἐκ τῆς φερωνύμου μεθόδου τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, ἥτις ἤρχιζεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ προτάσεως ὁλοκλήρου· βραδύτερον ὅμως ἡ μέθοδος αὕτη ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ καὶ φέρει συνήθως τὸ ὄνομα ἀναλυτικὴ μέθοδος τῆς ἀναγνώσεως. Σ. Μ. Κ.

ἰάκουλος (ὁ) (Jaculus) /*Ζῳολ.*/. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τρωκτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *διποδιδῶν*, περιλαμβάνον ζῷα ἀπαντῶντα ἐν Ἀμερικῇ, μὲ σῶμα μικρόν, ἐπίμηκες καὶ εὔρωστον, κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ῥύγχος ἀμβλύ, ὦτα μᾶλλον μακρὰ καὶ ἠνωρθωμένα, λαιμὸν παχὺν καὶ βραχύτατον, προσθίους πόδας βραχυτάτους, ὀπισθίους ἐπιμηκεστάτους, οὐρὰν λεπτήν, μακροτάτην καὶ εἰς θύσανον τριχῶν ἀπολήγουσαν καὶ χρῶμα φαιοτεφρὸν κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ ὑπόλευκον κατὰ τὴν κοιλίαν. Δ. Ν. Π.

Ἰακούμπ, ἢ **Γιακούμπ**· ὁ *Ἰακὼβ* (βλ. λ.).

Ἰακοὺμπ *ἴμπν-Λεΐς*, ὁ ἐπιλεγόμενος *ἐλ-Σαφφὰρ* (=ὁ κίτρινος). Ἱδρυτὴς τῆς ἐν Σεϊστὰν τῆς Ἀ. Περσίας βασιλευσάσης δυναστείας τῶν Σαφφαριδῶν (872 μ. Χ.). Ἀπέθανε τῷ 879 ἐν Δζουνδισαπούρ, ἀφοῦ κατέκτησε καὶ μέρος τοῦ Ἀφγανιστάν, διαδόσας τὸν Ἰσλαμισμόν. Ν. Μ.

Ἰακοὺπ-Χάν. Ἐμίρης τοῦ Ἀφγανιστάν, υἱὸς τοῦ Σὶρ-Ἀλῆ, γεννηθεὶς τῷ 1849. Διορισθεὶς τῷ 1869 διοικητὴς τῆς Χεράτης, ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος· συλληφθεὶς ὅμως ἐφυλακίσθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, καταδιωχθέντος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῷ 1879 καὶ ὑπέγραψε τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Τὸ αὐτὸ ὅμως ἔτος σφαγείσης ἐν Καβούλῃ τῆς ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Καβανιάρι ἀγγλικῆς ἀποστολῆς, ὁ Ἰακοὺπ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἐνεκλείσθη εἰς Πεσαβέρ, παραιτηθεὶς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Ἀβδουραχμάν. Ν. Μ.

ἰακουπιραγγίτης (ὁ) /*Πετρογρ.*/. Πέτρωμα πυριγενὲς τῆς οἰκογενείας τῶν *περιδοτιτῶν* καὶ *πυροξενιτῶν*. Συνίσταται ἐκ τιτανοαυγίτου μετὰ μαγνητίτου καὶ ἰλμενίτου ὡς θεμελιωδῶν συστατικῶν, περιέχει δὲ καὶ περοβσκίτην, ἀπατίτην καὶ νεφελίνην. Ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἅγιον Παῦλον τῆς Βραζιλίας. Γ. Β.

Ἰακοῦσκιν, **Παῦλος-Ἰβάνοβιτς**. Ρῶσος συγγραφεὺς (1820—1872). Παιδιόθεν ἐπέδειξε μεγάλην στοργὴν πρὸς τὰς λαϊκὰς τάξεις, διὸ ὁ καθηγητής του τῆς γερμανικῆς τὸν ἀπεκάλει «χωριάτικον ἀνδρείκελλον». Περατώσας εἶτα τὰς σπουδάς του εἰς τὴν μαθηματικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, συνεδέθη μετὰ τοῦ Παγόδιν καὶ τοῦ Κυρέεφσκι, ἡ γνωριμία του δὲ αὕτη μετὰ τῶν περιφανῶν τούτων ἀνδρῶν μετέβαλεν ἄρδην τὸν βίον του. Πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Κυρέεφσκι συνέλεγε δημώδη ᾄσματα, ἔγραψεν ἓν καὶ τοῦ τὸ ἀπέστειλεν, ἐπανέλαβε δὲ τὸ πείραμα πολλάκις, λαμβάνων ὡς ἀμοιβὴν 15 ῥούβλια δι' ἕκαστον. Τὰ ᾄσματα ταῦτα τοῦ Ἰακοῦσκιν ἦσαν γνήσια δημοτικά, ἀντιληφθεὶς δὲ τὴν ἰδιοφυΐαν ταύτην τοῦ ποιητοῦ ὁ Κυρέεφσκι, τὸν ἀπέστειλε πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν παραβολγίων κοινοτήτων. Ὁ Ἰακοῦσκιν μεταμφιεσθεὶς εἰς γυρολόγον ἔμπορον περιήρχετο τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς, μελετῶν τὰ λαϊκὰ ἤθη καὶ περισυλλέγων δημοτικὰ ᾄσματα. Ἔκτοτε ὁλόκληρος ὁ βίος του ὑπῆρξε βίος πλάνητος. Τὰς μελέτας αὐτοῦ ἐδημοσίευεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ρωσικὴ συζήτησις». Μηδεμίαν τηρῶν τάξιν καὶ περὶ οὐδενὸς φροντίζων, ἀπώλεσεν εἰς τὰς περιπλανήσεις του ταύτας τὸ διαβατήριόν του καὶ τὸ πιστοποιητικὸν τῆς ταυτότητός του, ἐκ τούτου δὲ πολλάκις ὑφίστατο προφυλακίσεις καὶ ἐξορίας. Τῷ 1859 συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἐφυλακίσθη, κατόπιν δέ, μετὰ πολλὰς περιπετείας, μετεφέρθη εἰς Ἀστραχὰν θεωρούμενος ὡς ἐπικίνδυνος ὀχλαγωγός. Ἡ ὑγεία του ἔπαθε σπουδαίως καὶ ὁ θάνατος εὗρεν αὐτὸν εἰς Σαμάραν εἰς τὸ δημοτικὸν νοσοκομεῖον.

Ἡ λογοτεχνικὴ δρᾶσις τοῦ Ἰακοῦσκιν διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους. Κατὰ τὴν πρώτην ἐμφανίζεται ὡς συλλέκτης δημοτικῶν ᾀσμάτων. Ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1860, τὴν ἔκδοσιν δ' αὐτῶν ἐνέκρινεν ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Τῷ 1863 ἐδημοσιεύθη τὸ μυθιστόρημα του «Ὁ μέγας Θεὸς τῆς Ρωσικῆς γῆς» καὶ μετὰ τοῦτο τὰ μυθιστορήματα: «Αἱ ἐπαναστάσεις ἐν Ρωσίᾳ», «Καθάριζε τὰ δόντια γιὰ νὰ μὴ σὲ λέγουν μουζῖκον», «Τὸ παραμύθι», «Ἡ στρατιωτικὴ ζωή», καὶ ἡ «Ἱστορία τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου». Αἱ ὑποθέσεις τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ἰακοῦσκιν ἔχουσιν ἀποκλειστικῶς κοινωνικὸν χαρακτῆρα, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰ φλέγοντα ζητήματα τῆς ἡμέρας. Ἐν γένει τὸ ἔργον του ἀποτελεῖ ἀπαρχὴν τῆς πολιτικοκοινωνικῆς κινήσεως, τῆς καταληξάσης εἰς τὴν αὐτοδιοίκησιν. Ὁ Ἰακοῦσκιν ὄχι μόνον κατέλαβεν ὑπέροχον θέσιν εἰς τὴν ῥωσικὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ εἷς τῶν μεγάλων σκαπανέων τῆς ῥωσικῆς ἀναγεννήσεως. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

Ἰακοὺτ *Χαμαβῆ*. Ἄραψ ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος, Ἕλλην τὸ γένος (βλ. *Γιακούτ*).

ἰακουτικὴ *γλῶσσα* /*Γλωσσολ.*/· βλ. λ. *Τουρκία* /*Γλωσσ.* .

Ἰακοῦτοι. Φυλὴ Τουρκοταρτάρων (βλ. λ. *Γιακοῦτοι*).

— **Ἰακούτων** *δημοκρατία* /*Γεωγρ.*/· βλ. λ. *Γιακούτων* δημοκρατία.

Ἰακούτσκη /*Γεωγρ.*/. Πόλις τῆς Σιβηρίας (βλ. λ. *Γιακούτσκ*).

ἰακοψίτης (Jakobsit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μαγγανιοῦχος μαγνητίτης, οὗ τὸ ὀξείδιον τοῦ ὑποσιδήρου (FeO) ἀντικατεστάθη δι' ὀξειδίου τοῦ ὑπομαγγανίου (Mn O) ὡς καὶ δι' ὀλίγης μαγνησίας (Mg O), καὶ ὀλίγον ὀξείδιον σιδήρου ($Fe_2 O_3$) δι' ὀξειδίου τοῦ μαγγανίου ($Mn_2 O_3$). Ὁ ἰακοψίτης ἀπαντᾷ παρενεσπαρμένος εἰς ὀκταεδρικοὺς κρυστάλλους τοῦ κυβικοῦ συστήματος, ὡς καὶ εἰς ἀπεστρογγυλωμένα κοκκία, συχνότερον δ' ὑπὸ μορφὴν κοκκωδῶν συσσωματωμάτων. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 4,75, λάμψιν μεταλλικὴν καὶ εἶναι ἀδιαφανής, σιδηρομέλας καὶ ἰσχυρῶς μαγνητικός. Συρόμενος ἐπ' ἀλαμποῦς πλακὸς ἐκ πορσελλάνης δίδει γραμμὴν ἐρυθρωπῶς μέλαιναν. Εἶναι μεταμορφωσιγενὲς ὀρυκτόν, ἀπαντῶν ἐντὸς κοκκωδῶν ἀσβεστολίθων εἰς τὸ Jacobsberg τῆς Wermland, ὅπου τὸν ἐκμεταλλεύονται ὡς μετάλλευμα μαγγανίου. Γ. Κ. Γ.

Ἰακχαγωγὸς (ὁ) /*Ἀρχ.*/. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Βάκχου, ὅστις κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα πομπὴν τῶν μεγάλων Μυστηρίων ἢ Ἐλευσινίων κατὰ τὴν 19ην Βοηδρομιῶνος, ἡγούμενος αὐτῆς, ἐκράτει παλαιὸν ξόανον τοῦ θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἐτοποθετεῖτο, μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἑορταστῶν εἰς Ἐλευσῖνα, μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ἐντὸς τοῦ Τελεστηρίου. ΚΑΥ.

Ἰακχεῖον (τὸ) /*Ἀρχ.*/. Ναὸς τοῦ Ἰάκχου, μᾶλλον τῆς Δήμητρος, ἐν Ἀθήναις, κείμενος πλησίον τοῦ Πομπείου (βλ. λ. *Ἀθῆναι* τ. Β' σ. 40 γ') καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Διπύλου εἰς τὴν ἀγορὰν ὁδοῦ. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τούτου ὑπῆρχον τὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος, τῆς Κόρης καὶ τοῦ Ἰάκχου, ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Πραξιτέλους περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον κατέθετον οἱ Ἀθηναῖοι πινάκια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνέγραφον τὰ ὄνειρά των καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἐξήγησιν ἀνέμενον παρὰ τοῦ ἱερέως τοῦ θεοῦ.

ἰακχὴ (ἡ). Ἐλέγετο οὕτως ἡ ὑπὸ τῶν ἑορταστῶν ἐκπεμπομένη κραυγὴ «Ἴακχε, Ἴακχε» κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Μυστηρίων ἢ Ἐλευσινίων.

ἰακχιασταὶ (οἱ) /*Ἀρχ.*/. Ἐλέγοντο οὕτως οἱ ἑορτασταὶ τῶν μεγάλων Μυστηρίων ἢ Ἐλευσινίων, διότι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα πομπῆς ἐκραύγαζον «Ἴακχε, Ἴακχε».

Ἴακχος /*Μυθολ.*/. Ὁ μυστικὸς θεὸς τῆς Ἐλευσῖνος. Ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δηοῦς (Δήμητρος) καὶ ἀδελφὸς τῆς Κόρης, τῆς ὁποίας ἐνίοτε ἐλέγετο καὶ σύζυγος. Ἦτο ἡ ἄρρην ἀρχὴ τῆς φύσεως, ὡς ἡ ἀδελφή του ἦτο ἡ θήλεια αὐτῆς ἀρχή. Συνελατρεύετο ἐν Ἀθήναις (ἐν τῷ Ἰακχείῳ) καὶ ἐν Ἐλευσῖνι μετὰ τῶν μεγάλων ἐλευσινίων θεοτήτων (Δήμητρος καὶ Κόρης), ἀλλ' οὐδέποτε ἀνυψώθη μέχρι τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν· ἔμεινε πάντοτε δευτερεύουσα θεότης τῶν μεγάλων μυστηρίων. Κατὰ τὰ κείμενα μάλιστα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ὁ Ἴακχος ἦτο τὸ θεῖον παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς μεσάζων μεταξὺ τῶν μεγάλων ἐλευσινίων θεοτήτων καὶ τῶν λατρευτῶν των. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φέρων τὸ ἀρχαῖον ξόανον αὐτοῦ ἱερεὺς ἡγεῖτο τῆς κατὰ τὴν 19ην Βοηδρομιῶνος ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα πομπῆς, ἥτις ἔφθανεν

Digitized by Google

ἐκεῖ περὶ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ τρεμοσβῆνον φῶς τῶν λαμπάδων, ὅτε τὸ ξόανον τοῦ θεοῦ ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸ ἱερόν, ἐνῷ οἱ ἑορτασταί, ἐπίσημοι (ἀνώτατοι ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐλευσῖνος, οἱ θεωροὶ τῶν ξένων πόλεων) καὶ μή, ἐστεφανωμένοι διὰ μύρτων ἔψαλλον τὸν ὕμνον Ἴακχον.

Ἡ ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις δευτερεύουσα θέσις τοῦ Ἰάκχου ὠφείλετο εἰς τὴν βραδεῖαν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας του, ἥτις τὸ πρῶτον μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Η′ 65), ὅστις λέγει, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (20ὴν Σεπτεμβρίου. ἐπιοῦσαν τῆς πομπῆς) ὁ ἐξόριστος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Δημάρατος καὶ ὁ Δίκαιος ὁ Θεοκύδους, ἐξόριστος Ἀθηναῖος, εὑρισκόμενοι ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ εἶδον ὀπτασίαν τινὰ ἐξ Ἐλευσῖνος προαναγγέλλουσαν τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων (ἐλέγετο δηλαδὴ ὅτι εἶδον κονιορτὸν «ὡς ἀνδρῶν τρισμυρίων», ὅστις γενόμενος νέφος διηυθύνθη πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, συγχρόνως δὲ ὅτι ἤκουσαν τὰς κραυγὰς «Ἴακχε, Ἴακχε)». Φαίνεται ὅτι ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου εἰσήχθη μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν δογμάτων τῶν Ὀρφικῶν, τῶν ὁποίων μέγας θεὸς ἦτο ὁ Ζαγραῖος Διόνυσος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐταυτίζοντο ὁ Βάκχος καὶ ὁ Ἴακχος. Ἡ πομπή, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα ἔχομεν εἰς τοὺς «Βατράχους» τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐτελείωνε διὰ τῆς πομπώδους καὶ πάλιν μεταφορᾶς, μετὰ τὴν ἐν τῷ Τελεστηρίῳ παννυχίδα, τοῦ ξοάνου ἐξ Ἐλευσῖνος εἰς Ἀθήνας. Ἡ ὅλη ἑορτὴ φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἀπεικόνισις τῆς ἐν τῷ Ὀλύμπῳ χαρᾶς τῶν θεῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κόρης ἀπὸ τὰ σκότη τοῦ Ἅδου καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ Ἠλύσια πεδία, τὴν ὁποίαν προσεδόκων οἱ μυούμενοι εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, κατ' ἀντίθεσιν τῆς φρίκης τοῦ Ταρτάρου. Ὅμοιαι ἑορταὶ πρὸς τὴν εἰρημένην ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰάκχου καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως ἐν Λέρνῃ, ἐν Κορίνθῳ, Σικυῶνι καὶ Ἀρκαδίᾳ. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἴακχος, *μάρτυς.* Ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας, ἑορτάζεται τὴν 17 Δεκεμβρίου κατὰ τὸ Μηναῖον. Ε. Γ. Π.

ἴακχος (ὁ) *[Ἀρχ Μουσ.]* βλ. *ἰόβακχος.*

ἴακχος (ὁ) (Jacchus) *[Ζῳολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *τετραχείρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀρκτοπιθήκων*, περιλαμβάνον πιθήκους μικροῦ ἢ μετρίου μεγέθους, μὲ κεφαλὴν ἀπεστρογγυλωμένην, ἀπολήγουσαν εἰς διωγκωμένον ἀμβλὺ ρύγχος, ὦτα μικρότατα καὶ ἠνωρθωμένα, σῶμα εὔρωστον καὶ βραχὺ καὶ οὐρὰν παχεῖαν καὶ μακροτάτην. Οἱ πόδες των εἶναι ἰσχυροὶ καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν μὲν προσθίων ποδῶν πεπλατυσμένοι, τῶν δὲ ὀπισθίων γαμψοί. Ὁ χρωματισμός των γενικῶς εἶναι σκοτεινὸς καὶ τὸ τρίχωμά των μεταξοειδές. Γνωστὰ ἐλάχιστα εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀμερικῆς. Ἐνδιαιτῶνται συνήθως ἐπὶ τῶν δένδρων, διακρίνονται διὰ τὴν εὐκινησίαν των καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων ὀπωρῶν, ἐντόμων, κόκκων, τρυφερῶν βλαστῶν καὶ ᾠῶν πτηνῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ 2—3 μικρά, ἅτινα ἐν κινδύνῳ μεταφέρει ἡ μήτηρ εἰς μακρὰς ἀποστάσεις ἐπὶ τῆς ράχεώς της. Ἰθαγενεῖς τινες τῶν μερῶν ἐκείνων τρώγουσι τὸ κρέας των. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ὁ *ἴακχος ὁ κοινὸς* (Jacchus vulgaris), ὅστις φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ γένους, μῆκος μέχρις 28 ἑκατοστομέτρων καὶ χρῶμα φαιομελανόν, μὲ τὰ πτερύγια τῶν ὤτων καὶ τὸ ρύγχος ὑπόλευκα καὶ οὐρὰν ὑπὸ μελανῶν δακτυλίων κεκοσμημένην. Δ. Ν. Π.

Ἰακὼβ *[Βιβλ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας. Τὸ ὄνομα *Ἰακὼβ* (=πτερνιστὴς) ἐδόθη εἰς αὐτόν, διότι κατὰ τὴν γέννησίν του ἐξῆλθε κρατῶν τὴν πτέρναν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἠσαῦ. Αἱ σχετικαὶ διηγήσεις περὶ τοῦ Ἰακὼβ παρουσιάζουσι μὲν αὐτὸν ὡς τύπον ἡσύχου ἀνθρώπου, ἀγαπῶντος τὴν οἰκιακὴν ζωήν, ἀποδίδουσιν ὅμως εἰς αὐτὸν καὶ πανοῦργόν τινα χαρακτῆρα. Οὕτω τὴν πεῖναν τοῦ ἐκ τοῦ κυνηγίου ἐπιστρέφοντος ἀδελφοῦ του Ἠσαῦ ἐκμεταλλεύεται, ἵνα ἀντὶ πινακίου φακῆς ἐξαγοράσῃ τὰ πρωτοτόκια τοῦ Ἠσαῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ γέροντος πατρός του δι' ἀπάτης ἀποσπᾷ τὴν εὐλογίαν. Ὅτε δηλαδὴ ὁ γέρων Ἰσαὰκ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἠσαῦ νὰ παρασκευάσῃ γεῦμα ἐκ τοῦ κυνηγίου, ἵνα φαγὼν εὐλογήσῃ αὐτόν, ἡ Ρεβέκκα, ἐπιθυμοῦσα ἵνα ὁ ἀγαπητός της υἱὸς Ἰακὼβ λάβῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατρός του, παρεσκεύασε ταχέως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἠσαῦ γεῦμα ἐξ ἐριφίων καὶ ἐνδύσασα τὸν λαιμὸν καὶ τὰς χεῖρας τοῦ Ἰακὼβ διὰ τῶν δερμάτων τῶν ἐριφίων, ἵνα τὸν καταστήσῃ δασύν, ὡς ἦτο ὁ Ἠσαῦ, ἔδωκε τὸ παρασκευασθὲν γεῦμα εἰς τὸν Ἰακώβ, ἵνα φέρῃ αὐτὸ εἰς τὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἰσαὰκ ἐξαπατηθεὶς ἔφαγεν ἐκ τοῦ ἐδέσματος καὶ ηὐλόγησε τὸν Ἰακώβ. Τὴν ὀργὴν τοῦ Ἠσαῦ φεύγων ὁ Ἰακὼβ πορεύεται εἰς Χαρὰν τῆς Μεσοποταμίας πρὸς τὸν ἀδελφὸν τῆς Ρεβέκκας Λάβαν. Καθ' ὁδὸν διανυκτερεύσας παρὰ τὴν Βαιθὴλ βλέπει κατ' ὄναρ κλίμακα, συνδέουσαν τὴν γῆν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς δὲ ἀγγέλους ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπ' αὐτῆς. Ἐκεῖ ὁ θεὸς ἐμφανισθεὶς ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι θὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του. Ἕτερόν τι ἐκ τῆς πορείας τοῦ Ἰακὼβ εἰς Χαρὰν δὲν γνωρίζομεν. Ἡ διήγησις φέρει αὐτὴν ἐκ Βαιθὴλ ἀμέσως ἔξωθεν τῆς Χαρὰν παρά τι φρέαρ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἦλθε καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Λάβαν Ραχήλ, ἵνα ποτίσῃ τὰ ποίμνια τοῦ πατρός της. Ταύτην ἀναγνωρίσας ὁ Ἰακὼβ ἔκλαυσεν ἐκ χαρᾶς καὶ ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι εἶναι υἱὸς τῆς Ρεβέκκας. Ἡ Ραχὴλ σπεύσασα ἀνήγγειλε ταῦτα πάραυτα εἰς τὸν πατέρα της, ὅστις ἐξελθὼν εἰς τὸ φρέαρ παρέλαβε τὸν Ἰακὼβ εἰς τὸν οἶκόν του. Μετὰ τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακὼβ συνεφώνησε νὰ δουλεύσῃ εἰς αὐτὸν 7 ἔτη ἐπὶ τῷ ὅρῳ μετὰ τὴν πάροδον τούτων νὰ λάβῃ ὡς σύζυγον τὴν Ραχήλ. Μετὰ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου ὁ Λάβαν ἔδωκεν ὡς σύζυγον ἀντὶ τῆς Ραχὴλ τὴν Λείαν. Τούτου δ' ἕνεκα ὁ Ἰακὼβ ἠναγκάσθη νὰ δουλεύσῃ ἕτερα 7 ἔτη διὰ τὴν Ραχήλ, τιμωρηθεὶς οὕτω πρεπόντως διὰ τὴν ἀπάτην τοῦ πατρός του. Ἐν Χαρὰν ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς Λείας ὁ Ρουβήν, Συμεών, Λευΐ, Ἰούδας, Ἰσσάχαρ, Ζεβουλὼν καὶ ἡ Δείνα, ἐκ τῆς Ραχὴλ μόνον ὁ Ἰωσὴφ καὶ βραδύτερον ὁ Βενιαμείν, ἐκ τῆς παιδίσκης τῆς Ραχὴλ Βίλχα ὁ Δὰν καὶ Νεφθαλεὶμ καὶ ἐκ τῆς παιδίσκης τῆς Λείας Ζίλφα ὁ Γὰδ καὶ Ἀσήρ.

Δελακρουᾶ: Πάλη τοῦ Ἰακὼβ μὲ τὸν Ἄγγελον Κυρίου.

Πλούσιος γενόμενος ὁ Ἰακὼβ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρικήν του γῆν. Παραλαβὼν ἅπασαν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀνεχώρησεν ἐκ Χαρὰν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ὄρη Γαλαάδ. Παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Ἰορδάνου Ἰαββὼκ φθάσας, διεβίβασεν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς υἱούς του, ὑπελείφθη δὲ αὐτὸς μόνος. Ἐκεῖ ἐπάλαισε καθ' ὅλην τὴν νύκτα μετά τινος θείου ὄντος, ὅπερ ἐξηφανίσθη ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ προηγουμένως μετήλλαξε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακὼβ εἰς *Ἰσραήλ*, ἐξ οὗ οἱ ἀπόγονοί του ἐκλήθησαν *Ἰσραηλῖται.* Τὴν ὁδὸν ὁ Ἰακὼβ ἐξακολουθήσας συναντᾷ κατὰ πρῶτον τὸν Ἠσαῦ, παρ' οὗ οὐδὲν ἔπαθεν, ἔπειτα δὲ πορεύεται εἰς Συχέμ, ἐκεῖθεν εἰς Βαιθὴλ καὶ τέλος εἰς Μαμβρῆν, ἔνθα συνήντησε τὸν Ἰσαάκ. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου αἱ διηγήσεις διακόπτονται, ἕως οὗ, περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰωσήφ. Ὑπὸ τούτου κληθεὶς κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 147 ἐτῶν.

Περὶ τοῦ Ἰακὼβ διάφοροι διετυπώθησαν γνῶμαι. Οἱ μὲν θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς θεόν τινα, καταβιβασθέντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ ὡς προσωποποίησιν φυλῆς τινος, καλουμένης Ἰακώβ, ἥτις ἔπειτα συνηνώθη μετὰ τῆς φυλῆς Ἰσραήλ. Οὕτω δ' ἐξηγοῦσι τὸ διπλοῦν ὄνομα Ἰακὼβ-Ἰσραήλ. Τὰ ὑπὲρ τῶν ὑποθέσεων ὅμως τούτων προσαγόμενα ἐπιχειρήματα δὲν ἔχουσι μεγάλην ἀποδεικτικὴν δύναμιν. Εἰς τὸν Ἰακὼβ ἀποδίδονται προφητεῖαί τινες ἐν μορφῇ εὐλογιῶν περὶ τῆς τύχης τῶν ἐκ τῶν 12 αὐτοῦ υἱῶν καταγομένων φυλῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκε πρὸ τοῦ θανάτου του (Γεν. 49, 1—28). Αἱ προφητεῖαι αὗται εἶναι ἔν τισι σημείοις σκοτειναί, ἀναφερόμεναι ἐν πολλοῖς σημείοις εἰς γεγονότα, περὶ ὧν ἡμεῖς ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν γνωρίζομεν. Ἡ ποιητικὴ αὐτῶν ἀξία εἶναι μεγάλη. Αἱ ἐκφράσεις εἶναι λίαν ζωηραὶ καὶ αἱ εἰκόνες ἐπιτυχεῖς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Kittel*, Die Alttestamentliche Wissenschaft (1921).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Geschichte des Volkes Israel (1923). — *E. Selin*, Geschichte des Israelitisch-jüdischen Volkes (1924). Β. Μ. Β.

—*[Τεχν.]* Τὰ σημαντικώτερα τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον τοῦ *Ἰακὼβ* χριστιανικῶν ἔργων εἶναι μικρογραφίαι ἀπαντῶσαι εἰς τὰ ἑνιαχοῦ φυλασσόμενα ἱστορημένα χειρόγραφα τῆς Γενέσεως. Ἀξιομνημόνευτα ἐκ τούτων εἶναι: τὸ τοῦ Cotton, ἐν ᾧ ἀπαντῶσιν εἰς δύο λίαν ἐνδιαφερούσας μικρογραφίας τὰ τέκνα τοῦ Ἰακώβ· τὸ τῆς Βιέννης, διακεκοσμημένον δι' ὁλοκλήρου σειρᾶς ἐπεισοδίων εἰλημμένων ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰακώβ· τὸ τοῦ ἔξω τῶν τειχῶν Ἁγίου Παύλου, ἔνθα ὑπάρχουσι δύο μικρογραφίαι ἀφορῶσαι εἰς τὸν Ἰακώβ· καὶ ἡ Πεντάτευχος τοῦ Ashburuham, ἐν ᾗ εἰκονίζονται ὁ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ Ἠσαῦ, ἡ φυγὴ τοῦ Ἰακώβ, ἡ συνδιαλλαγὴ τοῦ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ Λάβαν, ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰακώβ. Ἐπὶ πλέον ἀπαντῶσι τρεῖς σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰακὼβ (ἐν αἷς καὶ τὸ ὄνειρον τούτου) ἐν τῇ ἐξ ἐλεφαντοστοῦ πολυτίμῳ θήκῃ τῆς Μπρέσκιας καὶ δύο σκηναὶ (ἡ ἀπελπισία τοῦ Ἰακὼβ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἡ συνάντησις Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ) ἐν τῷ ἐν Ραβέννῃ θρόνῳ τοῦ ἀρχιθύτου Μαξιμιανοῦ.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν ὁ βίος τοῦ Ἰακὼβ συχνάκις ἐκέντρισε τὴν ἔμπνευσιν καὶ ἐπτέρωσε τὴν φαντασίαν τῶν καλλιτεχνῶν. Ὀκτὼ δὲ κυρίως ὑπῆρξαν τὰ ἐπεισόδια τούτου, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς θέμα εἰς καλλιτεχνικὰς δημιουργίας: ὁ Ἰακὼβ εὐλογούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ, τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰακώβ, ἡ πάλη τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ ἀγγέλου, ὁ Ἰακὼβ μετὰ τῆς Ραχήλ, ἡ συνδιαλλαγὴ τοῦ Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἠσαῦ, ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰακώβ, ὁ Ἰακὼβ εὐλογῶν τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ Ἰακὼβ καὶ Λάβαν. Μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἀπεικονίσεων τοῦ πρώτου θέματος ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τοὺς πίνακας τοῦ Ρέμπραντ, τοῦ Ριμπέρα (μουσεῖον Μαδρίτης), τοῦ Λίβενς καὶ τοῦ Α. Ἐτὲξ (Σαλὸν τοῦ 1857). Εἰς τὸ δεύτερον θέμα ἀναφέρονται οἱ πίνακες τοῦ Lanfranc (μουσεῖον Βασιλείας), τοῦ Μουρίλλιο (συλλογὴ Las Marismas), τοῦ F. Bol (μουσεῖον Δρέσδης), ἡ τοιχογραφία τοῦ H. de Hess (ναὸς τῶν Ἁγίων Πάντων ἐν Μονάχῳ) κλπ. Τὸ τρίτον θέμα ἀπεικονίζουν: ἡ τοιχογραφία τοῦ Εὐγενίου Ντελακρουᾶ (ἐν τῷ Ἁγίῳ Σουλπικίῳ τῶν Παρισίων), ὁ πίναξ τοῦ Μουρίλλιο (συλλογὴ Las Marismas), τὸ ἐξαίρετον ἔργον τοῦ Ἀνδρέου ντὲ Λέονε (μουσεῖον Μαδρίτης), ὁ πίναξ τοῦ Λ. Τζιορντάνο (αὐτόθι), ἡ ὡραία σύνθεσις τοῦ Κλαυδίου Λορραὶν (μουσεῖον Ermitage), ἡ τοιχογραφία τοῦ H. de Hess (ναὸς τῶν Ἁγίων Πάντων ἐν Μονάχῳ) καὶ τὸ ἐξόχως ἰδιότυπον ἔργον τοῦ Παύλου Γκωγκέν. Τὸν Ἰακὼβ μετὰ τῆς Ραχὴλ ἀπεικόνισαν οἱ: Ἀρὺ Σαῖφφερ, Τζιορτζιόνε (μουσεῖον Δρέσδης), Λ. Τζιορντάνο (αὐτόθι), Κλαύδιος Λορραὶν (μουσεῖον Ermitage), W. Dyce (Παγκόσμιος ἔκθεσις τοῦ 1855) κλπ. Τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ Ἠσαῦ οἱ: Ροῦμπενς (μουσεῖον Μπελβεντέρε), Σ. Μπουρντόν, Σ. Φράνκ, Ρέμπραντ (ἀνάκτορον Μεγάλου Πέτρου ἐν Πέτερχοφφ). Τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰακὼβ οἱ: Μπασσάνο (μουσεῖον Μαδρίτης), Ἀδριανὸς βὰν ντὲρ Βέλντε (πινακοθήκη λόρδου Hertford), Σ. Μπουρντόν, Φρ. Μπουσέ, Λ. Τζιορντάνο (μουσεῖον Μαδρίτης), Καστιλιόνε (αὐτόθι), Α. Ἐτὲξ (Σαλὸν τοῦ 1863). Τὸν Ἰακὼβ εὐλογοῦντα τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσὴφ οἱ: Κ. Λὸτ (μουσεῖον Μπελβεντέρε), Ρέμπραντ, Ἄβελ ντὲ Πυζὸλ (Σαλὸν τοῦ 1810), Γκουερτσῖνο. Καὶ τὴν συνδιαλλαγὴν Ἰακὼβ καὶ Λάβαν οἱ: Κορτόνε (μουσεῖον Λούβρου), Ριμπέρα («Ὁ Ἰακὼβ φυλάττων τὰ πρόβατα τοῦ Λάβαν» μουσεῖον Δρέσδης), Πουσσὲν («ὁ Ἰακὼβ καὶ αἱ κόραι τοῦ Λάβαν») κλπ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων τούτων καὶ ἑτέρων πινάκων ἢ σχεδιασμάτων ἐξεπονήθησαν κατὰ καιροὺς ἀπειράριθμα ἔργα χαρακτικῆς, ὧν τινα πράγματι ἀξιοθαύμαστα. Ὑπὲρ πᾶσαν ὅμως τὴν ἀφθονωτάτην ταύτην περὶ τὸν Ἰακὼβ καλλιτεχνικὴν πα-

Digitized by Google

ραγωγὴν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἵστανται αἱ δύο σειραὶ τοιχογραφιῶν, ἃς κατέλιπον διάσημοι καλλιτέχναι τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ πρώτη τούτων, ὀφειλομένη εἰς τὸν Μπενότσο Γκοτσόλι, εὑρίσκεται εἰς τὸ Campo Santo τῆς Πίζης καὶ τάσσεται μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἰταλικῆς τέχνης τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἡ δὲ δευτέρα, καλύπτουσα τὴν ἕκτην ἁψῖδα τῶν Loggie τοῦ Βατικανοῦ καὶ περιλαμβάνουσα τέσσαρας ἐν συνόλῳ συνθέσεις, θεωρεῖται ὡς ἔξοχος ἐκδήλωσις τῆς καταπληκτικῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ραφαήλ.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰακωβᾶτος. Ὄνομα οἰκογενείας ἐκ Κεφαλληνίας. Ἀποτελεῖ αὕτη ἕνα ἐκ τῶν πολλῶν κλάδων τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν Τυπάλδων (βλ. λ.), ὅστις ἄρχεται περίπου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1600 ἐκ τοῦ *Ἰακώβου Τυπάλδου*. Τῆς οἰκογενείας ταύτης κυριώτερα μέλη ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

—1) ***Ἄγγελος Τυπάλδος Ἰακωβᾶτος.*** Ἐγεννήθη ἐν Ληξουρίῳ κατὰ τὸ ἔτος 1740 καὶ ἀπεβίωσεν αὐτόθι τὴν 17 Αὐγούστου 1801, φονευθεὶς εἰς στάσιν τινὰ τῶν χωρικῶν ἐναντίον τῶν ἀρχῶν, ὅτε οὗτος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λόχου του συνεπλάκη μετὰ τῶν στασιαστῶν.

—2) ***Πέτρος.*** Ἐγεννήθη καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Ληξουρίῳ (1775—1852). Ἐσπούδασε στρατιωτικὰ καὶ προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπηρετήσας εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τοῦ Ἰονίου κράτους.

— 3) ***Κωνσταντῖνος,*** μητροπολίτης ***Σταυρουπόλεως.*** Ἐγεννήθη ἐν Ληξουρίῳ τὴν 17 Φεβρουαρίου 1795. Παιδιόθεν προορισθεὶς διὰ τὸ κληρικὸν στάδιον ἐχειροτονήθη τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰς διάκονον ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀρχιερέως Ἰωαννικίου. Τῷ 1819 προσελήφθη ὡς λαμπαδάριος καὶ διάκονος τοῦ μητροπολίτου Τριπόλεως καὶ τοποτηρητοῦ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου Κεφαλληνίας Ἀγαθαγγέλου Τυπάλδου Κοζάκη. Κατόπιν προσκλήσεως τῆς ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος μετέβη ἐκεῖ ὡς διάκονος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, διορισθεὶς συγχρόνως καθηγητὴς τοῦ ἐκεῖ περιφήμου φλαγκινιανοῦ φροντιστηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδαξε μέχρι τοῦ ἔτους 1823. Ἐν Βενετίᾳ ἐξέμαθε τελείως τὴν ἰταλικήν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν. Τῷ 1824 ἐπέστρεψεν εἰς Κεφαλληνίαν, προχειρισθεὶς δὲ εἰς ἱερέα ἐφημέρευσεν ἐπὶ διετίαν καὶ εἶτα μετέβη εἰς Κέρκυραν, ὅπου καὶ διωρίσθη ἱεροκήρυξ. Συσταθείσης κατόπιν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς δογματικῆς θεολογίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ ἱερᾶς κατηχήσεως, μετὰ τὴν παραίτησιν δὲ τοῦ Φαρμακίδου, καὶ τὴν διδασκαλίαν ἄλλων κλάδων, ἐξακολουθῶν συνάμα νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον. Τῷ 1833 διωρίσθη ἔφορος τοῦ ἱεράσπουδαστηρίου Κερκύρας, τὸ ὁποῖον καὶ διωργάνωσε, τῷ δὲ 1837 ἔφορος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Διαφωνήσας μετὰ τοῦ ἁρμοστοῦ ἐπί τινων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, παρῃτήθη τῆς ἐν Κερκύρᾳ θέσεώς του (1838) καὶ ἐπιστρέψας εἰς Κεφαλληνίαν ἐφημέρευσεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος· χαρακτηρισθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν ὡς ὕποπτος, καθ' ὃ ἑταῖρος τῆς γνωστῆς τότε ἐν Ἀνατολῇ «Φιλορθοδόξου ἑταιρείας» ἐξωρίσθη εἰς Στροφάδας, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ δεκαοκτάμηνον. Τῷ 1842 ἐξελέγη μητροπολίτης Κεφαλληνίας διὰ μεγάλης πλειοψηφίας, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις δὲν ἐνέκρινε τὴν ἐκλογήν του. Τὸ ἐπόμενον ἔτος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Δ', ὅστις μόλις εἶχεν ἀνασυστήσει τὴν ἐν Χάλκῃ θεολογικὴν σχολήν, τῆς ὁποίας καὶ διωρίσθη πρῶτος σχολάρχης, ἐργασθεὶς μετὰ μεγάλης ἀφοσιώσεως καὶ θεομοτάτου ζήλου. Τὴν σχολὴν ταύτην διηύθυνε λίαν εὐδοκίμως ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην, διδάξας φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Τυπάλδου συνετέλεσεν, ὥστε νὰ μορφωθῇ ὁλόκληρος γενεὰ λογίων καὶ πεφωτισμένων κληρικῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ὄχι μόνον σπουδαίους μητροπολιτικοὺς θρόνους κατέλαβον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνῆλθον. Ἐχειροτονήθη κατόπιν (1845) ἀρχιμανδρίτης τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη μητροπολίτης Σταυρουπόλεως (1848), ἀποστέρξας νὰ τύχῃ διορισμοῦ ἀρχιερέως ἐν ἐνεργείᾳ, ἵνα μὴ καταλίπῃ τὸ προσφιλὲς αὐτῷ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Ἐπὶ Ἀνθίμου τοῦ Δ' (1848—1852) συνειργάσθη μετ' ἄλλων μητροπολιτῶν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ «Τόμου». Ἐν τῇ διευθύνσει τῆς σχολῆς διατελῶν, ἐστερήθη τῆς ὁράσεώς του, ἀλλ' ἐξηκολούθησεν ἐπὶ διετίαν ἔτι διδάσκων. Παραιτηθεὶς τέλος τῷ 1865, ἐπανέκαμψεν ὑπέργηρως εἰς Ληξούριον, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τὴν 21 Νοεμβρίου 1868. Ἐδημοσίευσε μεταξὺ ἄλλων: «Λόγος πανηγυρικὸς εἰς ὅσιον Γεράσιμον τὸν προστάτην Κεφαλληνίας» (Βενετία 1823), «Κατήχησις ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως» (Κέρκυρα 1829). «Ἀκολουθία παρακλήσεως Ἁγίου Σπυρίδωνος» (Κέρκυρα 1827), «Βίος τοῦ Θάλητος» (1827). «Διπλοῦν παράλληλον ἢ ἡ Ἐκκλησία ἀπέναντι τοῦ πάπα καὶ τῆς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα μεταρρυθμίσεως κλπ.» (Κωνσταντινούπολις 1851), «Ἀκολουθία Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως» (1848). Ἀνέκδοτα δ' ἔργα εἶναι: «Δογματικὴ θεολογία», «Ποιμαντική», «Διδακτική», «Ἑρμηνευτική», «Ἠθικὴ θεολογία», «Ἠθικὴ ἐφηρμοσμένη», «Περὶ ἱερᾶς εὐγλωττίας», «Ἑρμηνεία ἱερᾶς ἁγιογραφίας», «Πατρολογικαὶ σημειώσεις», τρεῖς διατριβαὶ περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν κ. ἄ.

Ὁ Σταυρουπόλεως Κ. Ἰακωβᾶτος Τυπάλδος.

—4) ***Γεώργιος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1814. Τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδὰς διήνυσεν ἐν Κερκύρᾳ, εἶτα δὲ (1837) συνειργάσθη μετὰ σοφῶν ἀνδρῶν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ κρίσιν τῶν ὑποβληθέντων «ἑπτὰ ὀνομαστικῶν». Ἐκεῖθεν μετέβη πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, ὅπου ἔλαβε καὶ διδακτορικὰ διπλώματα. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξέδωκεν ἐν Πάτραις (1839) ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Χαραλάμπους, πραγματείαν «Περὶ τοῦ καταλληλοτέρου συστήματος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς σταφίδος». Δικηγορήσας ἐν ἀρχῇ αὐτόθι, ἀνέλαβε κατόπιν θέσιν δικαστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ λίαν ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρός του, μὴ συμβιβαζομένου μὲ τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον, παρῃτήθη μετ' οὐ πολὺ τῆς θέσεως τοῦ πρωτοδίκου καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς ἐνεργοῦ ἀσκήσεως τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κεφαλληνίαν ἐδίδασκεν ἀμισθὶ φυσικὸν δίκαιον καὶ πολιτικὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν ἐν Ἀργοστολίῳ συσταθεῖσαν, ἐπὶ ἁρμοστοῦ Μακένζη, ἀγροτικὴν Ἀκαδημίαν. Μετὰ τῶν ἀδελφῶν του *Χαραλάμπους* καὶ *Νικολάου* ὑπῆρξε σπάνιον παράδειγμα ἀδελφικῆς στοργῆς καὶ ὁμονοίας. Εἶναι δὲ γνωστοὶ καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἰακωβᾶτοι*. Βιβλιόφιλος, ὡς καὶ οἱ ἀδελφοί του, κατήρτισε μίαν τῶν πλουσιωτέρων ἐν Ἑπτανήσῳ βιβλιοθηκῶν, διαρκῶς πλουτίζων αὐτὴν μὲ τὰ νέα βιβλία καὶ περιοδικά. Πεπροικισμένος δι' ἐκτάκτου φιλομαθείας καὶ ἰδιοφυΐας, ἐμορφώθη δι' ἀόκνων μελετῶν ἀρτίως καὶ ἐξέμαθε τελείως τὴν ἰταλικήν, γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἡ μόρφωσίς του προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ριζοσπαστῶν, οἵτινες κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς θ' Βουλῆς εἶχον ἀνάγκην ἀνδρῶν μεμορφωμένων, θαρραλέων καὶ φιλοπατρίδων. Ἐκτεθεὶς ὑποψήφιος ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ διεκρίθη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Διαλυθείσης τῆς βουλῆς πρὸ τῆς νομίμου λήξεώς της, ὁ Ἰακωβᾶτος φοβούμενος τὰς κατ' αὐτοῦ διώξεις τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμῶν συγχρόνως νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ μελετήσῃ νέας χώρας, ἀνεχώρησεν ἐκ Κερκύρας καὶ περιηγήθη πόλεις τινὰς τῆς Ρωσίας καὶ Ἀνατολῆς, ἐπιστρέψας κατόπιν εἰς Πάτρας, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη. Ἐξελέγη καὶ πάλιν βουλευτὴς εἰς τὴν ιβ' Βουλήν, ἀλλὰ δὲν ἐδέξατο τὴν ἐντολὴν καὶ παρέμεινεν ἰδιωτεύων ἐν Πάτραις σχεδὸν μέχρι τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου, ὅτε ἐπανελθὼν εἰς Κεφαλληνίαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Χαραλάμπους ἐξελέγη μετ' αὐτοῦ πληρεξούσιος εἰς τὴν Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσιν, ὅπου ὁ Γεώργιος ἀνέδειξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ρητορικὴν δεινότητα. Ἔκτοτε ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτής.

Γεώργιος Ἰακωβᾶτος.

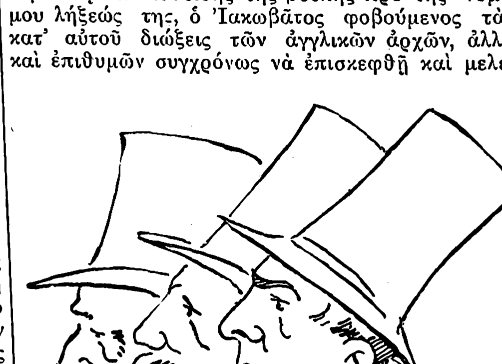

Οἱ ἀδελφοὶ Ἰακωβᾶτοι.

[Κατὰ γελοιογραφίαν τοῦ Θ. Ἀννίνου.]

Οἱ Ἰακωβᾶτοι ἦσαν ἀπὸ τῆς ἑνώσεως ἰσχυρότατοι ἐν Πάλῃ κομματάρχαι, πλὴν θελήσαντες νὰ διαγράψωσιν ἐκ τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων ἄνδρας διαπρεπεῖς, ἐκ τῆς ἐπαρχίας των καταγομένους, ἐν Ἀθήναις δὲ ἢ ἀλλαχοῦ βιοῦντας, δυσηρέστησαν μεγάλην μερίδα τοῦ τόπου των, ἡ δυσαρέσκεια δ' αὕτη συνετέλεσεν ὥστε νὰ συμπηχθῇ ἰσχυρὰ κατ' αὐτῶν ἀντιπολίτευσις.

Τὸ ζήτημα ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐπὶ περισσότερον χρόνον ἀπησχόλησε τὸν Ἰακωβᾶτον ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ σταδίῳ, εἶναι τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀφομοιώσεως τῆς Ἑπτανήσου. Οὗτος εἶχε τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν καὶ ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει ἐνθέρμως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου χάριν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, εἰδικῶς δὲ περὶ τῆς Ἑπτανήσου εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου οὐδὲν ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ, ἐπικαλούμενος πρὸς τοῦτο τὴν περὶ ἑνώσεως συνθήκην. Τὰς γνώμας του ταύτας, οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξῃ, καὶ ὅτε μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐξεδόθη ὁ «Τόμος», ὁ Ἰακωβᾶτος ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλης μερίδος λαοῦ τεθεὶς νὰ σχίσῃ ἐν Ἀργοστολίῳ πρὸ τοῦ ἐπιβιβαζομένου πρὸς ἀναχώρησιν νομάρχου τὸν «Τόμον» καὶ ρίπτων κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὰ τεμάχια νὰ κηρύξῃ αἱρετικὸν τὸ κράτος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπακολουθήσασα δίωξις αὐτοῦ καὶ πολλῶν ὀπαδῶν του ἠνάγκασε τοὺς ἀδελφοὺς Ἰακωβάτους καὶ ὑπέβαλον τὴν ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος παραίτησίν των, ὁμοίως δ' ἔπραξε καὶ ὁ δήμαρχος Ληξουρίου ἀδελφὸς αὐτῶν Νικόλαος.

Εἰς τὴν βουλὴν ὁ Ἰακωβᾶτος ἐπολιτεύθη μακρὰν πάσης κομματικῆς συναλλαγῆς καὶ ἠρνήθη ἐπανειλημμένως τὰ εἰς αὐτὸν προσενεχθέντα ὑπουργικὰ χαρτοφυλάκια. Ἦτο κεκηρυγμένος κατὰ τῶν δανείων καὶ τῆς στρατολογίας, ἔνθερμος δὲ ὀπαδὸς τῆς εἰρήνης. Ὑπεστήριζε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως. Δὲν ἤθελεν ἐπίσημον ἐκκλησίαν καὶ ἐφρόνει ὅτι ἡ διαιτησία ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ τὰ δικαστήρια. Ἀπεβίωσεν ἐν Ληξουρίῳ τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου 1882.

—5) ***Χαράλαμπος.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἐσπούδασεν ἐν Γαλλίᾳ ἰατρικὴν καὶ κατόπιν ἐξελέγη πλειστάκις βουλευτὴς Κεφαλληνίας.

—6) ***Νικόλαος.*** Νομικός, νεώτερος ἀδελφὸς τῶν προηγουμένων. Ἐξελέγη μετ' αὐτῶν βουλευτής, ἐχρημάτισε δὲ καὶ δήμαρχος Ληξουρίου.

Γ. Ε. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Ἰακώβη (Jacqueline καὶ Jacobaea). Κόμισσα τῆς Ὁλλανδίας, τῆς Ἀννονίας καὶ τῆς Ζηλανδίας, δούκισσα τῆς Βραβάντης (1401—1436). Μονογενὴς θυγάτηρ τοῦ Γουλιέλμου Β' δουκὸς τῆς Βαυαρίας, κόμητος τῆς Ὁλλανδίας, καὶ τῆς Μαργαρίτας κόρης τοῦ Φιλίππου τοῦ Τολμηροῦ, ἐμνηστεύθη εἰς ἡλικίαν 5 ἐτῶν τὸν Ἰωάννην τῆς Τουραίνης, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου ΣΤ'. Ὁ γάμος αὐτῶν ἐτελέσθη τῷ 1415, δύο δ' ἔτη βραδύτερον ὁ Ἰωάννης ἀπέθανε δολοφονηθείς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἰακώβη διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν θανόντα πατέρα αὐτῆς, καὶ ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μὲ τὸν ἐξάδελφόν της Ἰωάννην Δ' δοῦκα τῆς Βραβάντης. Ἀλλ' ὁ θεῖός της Ἰωάννης τῆς Βαυαρίας, ἐπίσκοπος τῆς Λιέγης, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὁ γάμος οὗτος ἦτο αἱμομεικτικός, ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον καὶ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Ἰωάννου διὰ δωροδοκίας τὴν ἐκχώρησιν εἰς αὐτὸν ἐπὶ 12 ἔτη τῶν κτήσεων τῆς συζύγου του. Ἡ Ἰακώβη, ἔξαλλος διὰ τὴν ἀνανδρίαν ταύτην, μετέβη εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀκύρωσιν τοῦ γάμου της ὑπὸ τοῦ ἀντιπάπα Βενεδίκτου ΙΓ', μεθ' ὃ ὑπανδρεύθη τὸν Χάμφρεϋ δοῦκα τοῦ Γκλῶστερ. Μετὰ τοῦ νέου συζύγου της ἀπεβιβάσθη ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ εἰς τὴν Φλάνδραν καὶ κατέλαβε τὴν Ἀννονίαν (Hainaut). Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ὁ Καλὸς προσέδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰωάννου καὶ κατενίκησε τὰ στρατεύματα τῆς Ἰακώβης. Ὁ δοὺξ τοῦ Γκλῶστερ ἐγκατέλιπε τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, οἱ δὲ ὑπήκοοι τῆς Ἰακώβης πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου παρέδωσαν αὐτὴν εἰς τὸν Φίλιππον. Ἡ τολμηρὰ κόμισσα κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Ὁλλανδίαν καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' ἡττήθη ὁριστικῶς τῷ 1428 καὶ διὰ συνθήκης μετὰ τοῦ Φιλίππου ἀνεγνώρισεν αὐτὸν κληρονόμον της, ἀναλαβοῦσα συνάμα τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως μὴ συνάψῃ νέον γάμον ἄνευ τῆς συναινέσεώς του. Παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐπέτυχεν ἐν Ρώμῃ τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Γκλῶστερ καὶ συνεζεύχθη μυστικῶς τὸν εὐπατρίδην Φραγκῖσκον Βόρσελεν, κυβερνήτην τῆς Ζηλανδίας (1432). Ὁ Φίλιππος ἐξεμάνη διὰ τὴν παρασπονδίαν ταύτην καὶ ἐφυλάκισε τὸν Βόρσελεν ἡ δὲ Ἰακώβη, ἵνα σώσῃ αὐτόν, ἐξεχώρησε τὸ κράτος της εἰς τὸν Φίλιππον ἀντὶ ἰσοβίας ἐπιχορηγήσεως.

Θ. Ι.

Digitized by Google

Ἰακωβίδης, *Γεώργιος*. Σύγχρονος Ἕλλην καλλιτεχνης. Ἐγεννήθη ἐν Λέσβῳ τῷ 1858. Παῖς ἔτι μετέβη εἰς Σμύρνην, βραδύτερον ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐσπούδασε γλυπτικὴν εἰς τὴν αὐτόθι

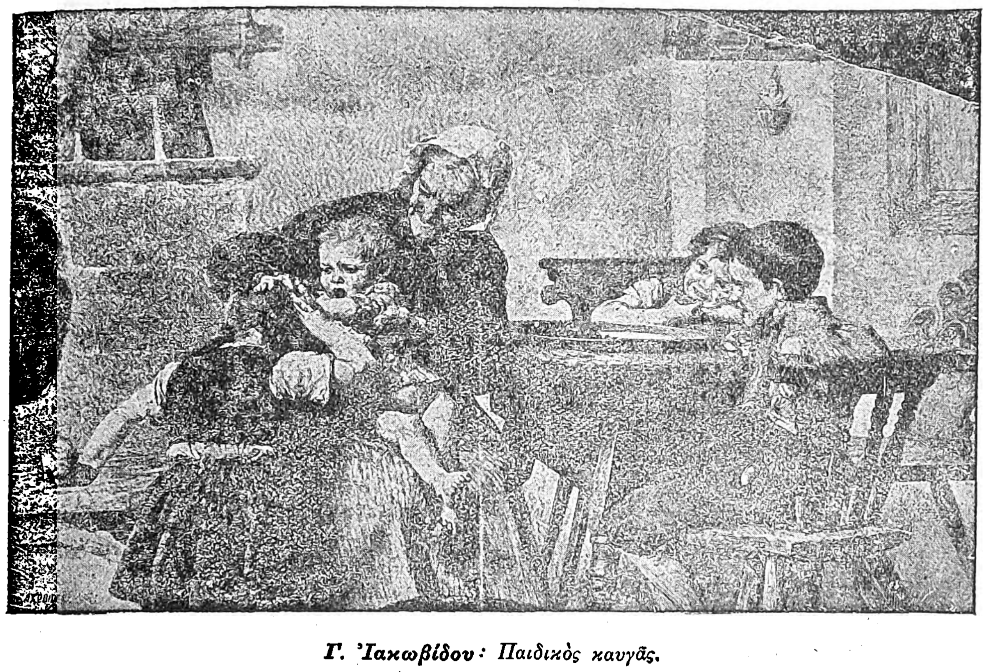

Γ. Ἰακωβίδου: Παιδικὸς καυγᾶς.

σχολὴν τῶν Καλῶν τεχνῶν ὑπὸ καθηγητὰς τὸν Λάντζαν καὶ τὸν Δρόσον. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του, τυχὼν ὑποτροφίας, μετέβη εἰς τὸ Μόναχον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πιλότυ, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη λαμπρύνει ὁ Νικόλαος Γύζης. Διδάσκαλοι τοῦ Ἰακωβίδου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ταύτην ὑπῆρξαν ὁ Λέφτς καὶ ὁ Μὰξ (1878—1883). Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὰς Ἀθήνας διωρίσθη τῷ 1900 ἔφορος τῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος συσταθείσης Πινακοθήκης, μετὰ τετραετίαν δὲ καθηγητὴς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Καλῶν τεχνῶν, τῆς ὁποίας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῷ 1910, ἣν εἰσέτι διατηρεῖ. Τῷ 1926 διωρίσθη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐτιμήθη πολλάκις διὰ βραβείων (ἐκθέσεις Παρισίων τοῦ 1889, Βερολίνου τοῦ 1891, Μονάχου τοῦ 1893, Χάγης τοῦ 1900 καὶ Βρέμης). Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων εὑρίσκονται κατεσπαρμένα εἰς τὰς πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Ἰακωβίδης εἰργάσθη καθ' ὅλον του τὸν βίον ὡς δημιουργικὸς καλλιτέχνης καὶ ὡς διδάσκαλος. Προικισμένος ἐκ φύσεως δι' εὐπλάστου καὶ πολυσχιδοῦς ταλάντου διέπρεψεν ὡς ζωγράφος καὶ ὡς γλύπτης. Ἐξετέλεσε προσωπογραφίας, ἀνθογραφίας, προτομὰς καὶ ἀνάγλυφα. Ὅλως δ' ἰδιαιτέρως ἐπέτυχεν εἰς τὰς ἀπεικονίσεις ἐπεισοδίων τοῦ παιδικοῦ βίου. Αἱ κυριώτεραι τῶν ἀρετῶν του εἶναι ἡ καθαρότης καὶ ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου, ἡ σοφὴ σύνθεσις, ὁ ἁρμονικὸς χρωματισμός, ἡ οἱονεὶ παίζουσα χάρις, μεθ' ἧς ἀποδίδει τὸ θέμα του. Μία πνοὴ ἱλαρᾶς γαλήνης καὶ γονίμου αἰσιοδοξίας ἀναδίδεται ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πινάκων του. Ὁ φωτισμός του, κανονικώτατα διατεταγμένος, χωρὶς ἀποτόμους διακυμάνσεις, δημιουργεῖ οἰκεῖον, συμπαθὲς καὶ εὐάρεστον περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινοῦνται μὲ φυσικωτάτην ἄνεσιν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαι μορφαί. Τὰς ἀρετάς του ταύτας ὁ Ἰακωβίδης εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῶν νεανικῶν του χρόνων ἱκανῶς ἐπιδείξει, ὅτε, ἀποφοιτῶν τῆς σχολῆς τοῦ Πιλότυ, ἐδημιούργει τὴν βραβευθεῖσαν «Κρέουσαν», σύνθεσιν στοιχοῦσαν αὐστηρῶς εἰς τὰ δόγματα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, ἀλλὰ μὴ ἐστερημένην ἐνδιαφέροντος. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸ ἕτερον ἐκεῖνο ἔργον του, τὴν «Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις». Αἱ παιδικαί του σκηναὶ ἀποτελοῦν ἐξόχους σελίδας τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς τέχνης. Εἰς τὰς συνθέσεις αὐτὰς συχνάκις ἀρέσκεται ὁ Ἰακωβίδης ν' ἀντιπαραθέτῃ εἰς τὰς παιδικὰς μορφὰς κατεσκληκότα καὶ γεγηρακότα πρόσωπα. Ἡ ἀντίθεσις, μακρὰν παντὸς κοινοτύπου συμβολισμοῦ, φαίνεται ὡς νὰ δίδῃ πάντοτε τὸν ἁρμόζοντα τόνον εἰς τὸ σύνολον. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων σχετικῶν ἔργων τοῦ Ἰακωβίδου μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὴν «Παιδικὴν συναυλίαν» (Πινακοθήκη Ἀθηνῶν), τὸν «Παιδικὸν καυγᾶν» (μουσεῖον Λειψίας), τὰ «Μικρὰ βάσανα» (Πινακοθήκη Σικάγου), τὸν «Κακὸν ἔγγονον» (Πινακοθήκη Βισβάδεν), «Τὸ κτένισμα τῆς ἐγγονῆς» (μουσεῖον Τεργέστης), «Τὰ πρῶτα βήματα», «Τὸ πλέξιμο τῆς κάλτσας», τὴν «Μητρικὴν στοργήν», «Τὸ κρυφτούλι» Ἕτερα λίαν ἀξιοσημείωτα ἔργα τοῦ Ἰακωβίδου εἶναι: «Ὁ πίθος τῶν Δαναΐδων», «Ἡ τυφλὴ ἀνθοπῶλις», «Ὁ ἄπληστος», «Ἡ ψυχρολουσία», «Ἡ τουαλέττα», «Ἡ ἀνάγνωσις», «Ἡ παραφωνία», «Ἡ ἄνοιξις», «Ἡ προσφυγοπούλα», «Τὰ δύο λουλούδια». Ἐκ τῶν πλαστικῶν του ἔργων ἄκρως ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ προτομὴ τοῦ Νικηφόρου Λύτρα. Ι. Μ. Π.

Γ. Ἰακωβίδου: Κεφαλὴ παιδός.

Γ. Ἰακωβίδου: Παιδικὴ συναυλία.

ἰακωβινία (ἡ) (Jacobinia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀκανθωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 35 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θαμνώδη καὶ κοσμητικά. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἰακωβινία ἡ κοκκίνη* (Jacobinia coccinea), *ἰακωβινία ἡ λινδένειος* (Jacobinia lindeni), *ἰακωβινία ἡ λαμπρὰ* (Jacobinia magnifica) καὶ ἄλλα. Κ. ΠΑΠ.

Ἰακωβῖνοι *μοναχοί*. Οὕτως ἐκαλοῦντο ἐν Γαλλίᾳ οἱ Δομινικανοὶ μοναχοί. Ἑπτὰ τοιοῦτοι ἐγκατεστάθησαν τοῦ 1219 εἰς Παρισίους εἴς τι κοινόβιον, πλησίον τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ναΐδιον ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἅγιον Ἰάκωβον, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ ὁδὸς καὶ ἐκ ταύτης ὠνομάσθησαν καὶ οἱ Δομινικανοὶ *Ἰακωβῖνοι*. Ἦσαν οὗτοι ἐκ τῶν ἐπαιτούντων μοναχῶν, ἐπληθύνθησαν δὲ καὶ ἐγένοντο ἰσχυρότατοι. Κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς ἐν Γαλλίᾳ πολέμους, τὸ τάγμα αὐτῶν διεκρίθη πλειότερον παντὸς ἄλλου ἐπὶ φανατισμῷ. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ Ἰακωβῖνοι κατεῖχον τρεῖς μονάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Ὀνωρίου κατελήφθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἑταιρείας τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, τῆς κοινῶς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Ἑτέρα μονὴ ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἰακωβίνους μοναχοὺς ἦτο ἡ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μπάκ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκατεστάθησαν τὰ λείψανα τῆς διαλυθείσης κατὰ τὴν 9 Θερμιδὼρ λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, καὶ ἡ τρίτη, ἡ κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δομινίκου, ἡ μετασχηματισθεῖσα βραδύτερον εἰς μουσεῖον τοῦ πυροβολικοῦ. Θ. Β.

— **Ἰακωβῖνοι** (Jacobins). Ἑταιρεία πολιτική, κληθεῖσα *λέσχη τῶν Ἰακωβίνων*, διότι ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ἀρχαῖον μοναστήριον τῶν Ἰακωβίνων, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Ὀνωρίου, πλησίον τοῦ ἱδρύματος, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων τῆς πρώτης γαλλικῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑταιρειῶν καὶ λεσχῶν, αἵτινες ἐσχηματίσθησαν ἐν Βερσαλλίαις τῷ 1789 κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν τάξεων, διεκρίθη ἐκ τῶν πρώτων ἡ Βρετανικὴ λέσχη, ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ διαμερίσματος τῆς Βρετάνης, συγκεντρωθέντας πρὸς ὑποστήριξιν κοινῶν σκοπῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ βουλευταὶ ἑτέρων διαμερισμάτων καὶ ἄλλα πρόσωπα σημαίνοντα, μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν. Εἰς τὴν λέσχην ταύτην ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἡ πρότασις τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν τάξεων εἰς συνταγματικὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Τὴν πρότασιν ταύτην υἱοθετήσασα ἡ συνέλευσις τῶν τάξεων, ἐψήφισεν αὐτὴν τὴν 17 Ἰουνίου 1789. Μετὰ τὴν γενομένην μεταφορὰν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως εἰς Παρισίους, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ Βρετανικὴ λέσχη ἐπανέλαβε τὰς συνεδριάσεις της εἰς ἰδιαίτερον κατάστημα καὶ τὸν ἑπόμενον μῆνα ὠργανώθη εἰς λέσχην ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς «Λέσχης τῆς ἐπαναστάσεως» τοῦ Λονδίνου καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα «Λέσχη τῶν φίλων τοῦ συντάγματος». Σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ συζητῇ πάντα τὰ ὑποβαλλόμενα ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει μέτρα, νὰ ἔρχεται εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῆς καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ψήφισιν τῶν προτάσεων καὶ τῶν ψηφισμάτων. Ἐκ τῆς λέσχης ταύτης προῆλθεν ἡ προκήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διὰ προπαγάνδας γενομένης παρ' αὐτῆς ἱδρύθη ἐν Γαλλίᾳ μέγας ἀριθμὸς παρομοίων λεσχῶν, αἵτινες ὠνόμαζον αὐτὴν «Μητέρα ἑταιρείαν». Ἡ ἑταιρεία αὐτή, ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰακωβίνων, ἔφερε κοινῶς τὸ ὄνομα τῆς μονῆς

Digitized by Google

ταύτης, πάντες δὲ οἱ ἀσπαζόμενοι τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἐκλήθησαν *Ἰακωβῖνοι*. Εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ὑπῆρχον ἄνδρες ἔχοντες διαφόρους γνώμας καὶ ἀποβλέποντες εἰς διαφόρους σκοπούς, ἄλλοι ἦσαν συντηρητικοὶ καὶ ἄλλοι εἰς ἄκρον προοδευτικοί. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν ἀντιλήψεων προεκάλεσε ῥῆξιν, οὕτω δὲ ἐδημιουργήθη ἡ «Ἑταιρεία τοῦ 1789», ἡ βραδύτερον κληθεῖσα «Λέσχη τῶν Φυλλιάνων» (Feuillants), λαβοῦσα καὶ αὕτη τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἀρχαίου μοναστηρίου, τὸ ὁποῖον κατέλαβε καὶ ὅπου συνεδρίαζεν. Ἡ ἄλλη μερίς, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν, παρέμεινε πιστὴ εἰς τὰς προοδευτικὰς της ἀρχάς, προέβη εἰς μεταβολὴν τοῦ καταστατικοῦ της καὶ εὐρεῖαν ἐκκαθάρισιν τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἡ φήμη τῆς ἑταιρείας ταύτης τῶν Ἰακωβίνων ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν, περιλαβοῦσα δὲ τοὺς διασημοτέρους ῥήτορας τῆς τε ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς, προεκάλει τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον, ἐξῆπτε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ ἐπεβάλλετο εἴς τε τὴν κοινὴν γνώμην, ἣν ἦγε καὶ ἔφερε, καὶ εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν. Αἱ συζητήσεις ἐν αὐτῇ ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ ἐπικίνδυνοι καὶ πολλάκις οἱ ῥήτορες, τῶν ὁποίων αἱ προτάσεις ἀπεκρούοντο εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, κατέφευγον εἰς τὸ βῆμα τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ὅπως δικαιωθῶσιν. Ἡ δραπέτευσις καὶ ἡ σύλληψις τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς Βαρὲν ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως ἀχθῇ εἰς αὐτὴν τὸ ζήτημα τῆς μεταβολῆς τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος. Ἡ πρότασις αὕτη ἀπεκρούσθη παρὰ τῆς πλειοψηφίας, ἀλλ' ἤχθη ἐκ νέου εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς 2 Μαρτίου, ὁ δὲ Ροβεσπιέρρος κατεπολέμησεν αὐτὴν εἰπών, ὅτι ἠγάπα μὲν τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην προεῖχε τὸ ζήτημα τῆς ψηφίσεως τοῦ Συντάγματος, βραδύτερον δὲ θὰ ἠδύνατο ὁ λαός, καθιστάμενος πολιτικῶς μᾶλλον ὥριμος, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἔλαβεν ἐπισήμως τὸν τίτλον τῆς «Ἑταιρείας τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος», ἀνωτέρα δὲ οὖσα πάσης ἄλλης κατὰ τὴν ἰσχύν, τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἔκτασιν, μετέβαλλε καὶ φρόνημα κατὰ πᾶσαν μεταβολήν, διατηροῦσα ὅμως πάντοτε τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἐγκολπουμένη τοὺς κατὰ καιρὸν ἰσχυρούς, οἵτινες ἀπέβαλλον ἐκεῖθεν τοὺς μετ' αὐτῶν διαφωνοῦντας. Κατ' ἀρχὰς μὲν πάντα τὰ πολιτικὰ κόμματα κατεῖχον θέσιν ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ἀργότερον ἐκυριάρχησαν οἱ Ὀρεινοί, ἀφοῦ ἀπέβαλον τοὺς Γιρονδίνους διὰ συνεχῶν καταμηνύσεων καὶ ἀντὶ τῶν πολιτῶν τῆς μέσης τάξεως εἰσήγαγον τὸν ὄχλον. Πᾶσαι τότε αἱ προσπάθειαι τῶν Ἰακωβίνων ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἀπεστάλησαν δὲ ἐκ τῆς λέσχης ταύτης ἀναρίθμητοι ἐγκύκλιοι πρὸς τὰς χιλίας διακοσίας λέσχας τῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως ἑνώσωσι τὰς προσπαθείας των παρὰ τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει καὶ ἀποσπάσωσι «τὴν καταδίκην τοῦ τελευταίου τυράννου». Μετὰ τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Ἰακωβίνων παρεσκευάσθη ὁ νόμος περὶ ὑπόπτων, τὴν δὲ 10 Νοεμβρίου 1793 ἡ ἐπιτροπὴ τῆς κοινῆς σωτηρίας προσεκάλεσε ταύτην, ὅπως ὑποδείξῃ τοὺς καταλλήλους νὰ καταλάβωσι τὰ δημόσια ὑπουργήματα, αὐτὴ δὲ κατέστη μετ' ὀλίγον ὁ βοηθὸς τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, ἥτις κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνα τὴν χώραν. Χάριν αὐτῆς, καὶ ὅπως τὴν καταστήσωσι πανίσχυρον, κατηγορήθησαν αἱ λοιπαὶ λαϊκαὶ ἑταιρεῖαι. Τῷ 1794 ἡ δύναμις τοῦ Ροβεσπιέρρου εἰς τὴν λέσχην τῶν Ἰακωβίνων εἶχε καταστῆ μεγίστη. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν δύο ἀδιαλλάκτων κομμάτων ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν διάσπασιν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τῆς κοινῆς σωτηρίας μεταξὺ τοῦ Ροβεσπιέρρου καὶ τῶν ἀντιφρονούντων, ἡ στάσις τῶν Ἰακωβίνων ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως μετεβλήθη. Παρεσκευάζετο ἤδη ἡ ἀνατροπὴ τῆς τρομοκρατίας, καὶ ἀντιληφθεὶς ταύτην ἐκ τῆς στάσεως τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς συνελεύσεως ὁ Ροβεσπιέρρος κατέφυγεν εἰς τοὺς Ἰακωβίνους, συμπαρασύρας μὲ τὴν πτῶσίν του καὶ τούτους. Τὰ διαπραχθέντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς τρομοκρατίας πολιτικὰ ἐγκλήματα ἐβάρυνον τούτους καὶ τοὺς εἶχον καταστήσει ἀντιπαθεῖς πρὸς τὰ ὑπερισχύσαντα κόμματα. Ἐπίσης αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν, ὅπως ἀνοργανώσωσι τὴν ἑταιρείαν των συμφώνως πρὸς τὰς γεννηθείσας ἀντιδραστικὰς ἰδέας τῆς 9 Θερμιδώρ, δὲν ἀπέβησαν καρποφόροι. Εἰς μάτην ἐπεδίωξαν νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀναρχικήν των λέσχην εἰς κέντρον θετικωτέρας ἐνεργείας. Τὴν 9 Νοεμβρίου 1794 ἐδημοσιεύθη διάταγμα τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀναστέλλον προσωρινῶς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἑταιρείας τῶν Ἰακωβίνων. Τὰ μέλη της, ἅτινα δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῆς χρυσῆς νεολαίας, αἱ θύραι τῆς λέσχης ἐθραύσθησαν καὶ ἡ αἴθουσα κατελήφθη μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ἰακωβίνων. Ἀλλ' οὗτοι καὶ πάλιν δὲν ὑπέκυψαν· ἐξηκολούθουν ἀπειλοῦντες ἐμφυλίους σπαραγμούς. Τὴν 11 Νοεμβρίου διετάχθη, ὅπως κλεισθῇ ὁριστικῶς ἡ λέσχη αὕτη, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἐσφράγισε τὰς θύρας αὐτῆς. Οἱ πλεῖστοι τότε τῶν Ἰακωβίνων εὗρον καταφύγιον εἰς τὰ κέντρα τῶν διαφόρων τμημάτων. Τῷ 1799, ἐπὶ διευθυντηρίου, ἡ ἑταιρεία τῶν Ἰακωβίνων ἀνασυνεστήθη ἐκ νέου καὶ ἐγκατέστη εἰς τὸ παλαιὸν ἱπποδρόμιον πλησίον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπου συνεδρίαζε τὸ νομοθετικὸν σῶμα. Ἐκδιωχθεῖσα ἐκεῖθεν ἐγκατεστάθη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἰακωβίνων τῆς ὁδοῦ Μπάκ. Ἀλλὰ τὴν 18 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁ Φουσέ, ὑπουργὸς τότε τῆς ἀστυνομίας, ἀνήκων ἄλλοτε εἰς τὴν ἑταιρείαν ταύτην, ἐξεδίωξε τοὺς Ἰακωβίνους καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἀσύλου των. Θ. Β.

Γ. Ἰακωβίδου: Ἡ Κρέουσα.

Γ. Ἰακωβίδου: Τὸ κτένισμα τῆς ἐγγονῆς.

Ἰακωβῖται (οἱ) /*Ἐκκλ. Ἱστορ.*/. Οὕτως ἐκλήθησαν οἱ ἐν Συρίᾳ μονοφυσῖται ἀπὸ τοῦ *Ἰακώβου* τοῦ Βαραδαίου (βλ. λ.), τοῦ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα διοργανώσαντος τὰς μονοφυσιτικὰς ἐκκλησίας ἰδίᾳ τῆς Συρίας. Ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος οἱ Ἰακωβῖται ὑπέκυπτον πολιτικῶς ὁτὲ μὲν ὑπὸ τοὺς Ἄραβας, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τοὺς Βυζαντινούς, ἕνεκα δὲ τούτου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσῆλθον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐνῷ ἄλλοι ἐγένοντο Μωαμεθανοί. Κατὰ τὸ 1072 μάλιστα, ἕνεκεν ἐρίδων μεταξὺ τῶν Ἰακωβιτῶν περὶ τοὺς 16.000 τούτων προσῆλθον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ ἐγένοντο διαπραγματεύσεις περὶ ἑνώσεως, αἵτινες ὅμως ἐναυάγησαν. Καὶ οἱ δυτικοὶ δὲ πολλάκις προσεπάθησαν νὰ προσελκύσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸ

Digitized by Google

τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας ἄνευ ὅμως ἐπιτυχίας. Ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤρχισαν ἐργαζόμενοι παρ' αὐτοῖς διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι, ἰδία Ἀμερικανοί ἔχοντες κέντρον τὴν Βηρυττόν, ἀλλὰ καὶ αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ἔφερον μεγάλα ἀποτελέσματα.

Οἱ Ἰακωβῖται ἀπορρίπτουσι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον τοῦ 451, δεχόμενοι τὴν ἐν Ἐφέσῳ λῃστρικὴν τοῦ 449, ἀποκηρύττουσιν ὅμως τὸν Εὐτυχῆ, τιμῶντες ὡς ἅγιον τὸν Σευῆρον, οὗτινος τὴν διδασκαλίαν ἀκολουθοῦσιν, ὄντες διάδοχοι τῶν ἀρχαίων Σευηριανῶν. Οὗτοι ἔχουσι τὰ ἑπτὰ μυστήρια ἢ τοὐλάχιστον τελετὰς ὁμοιαζούσας πρὸς αὐτά, δέχονται τὴν μεταβολὴν ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ, ἣν τελοῦσι δι' ἐνζύμου ἄρτου ἀναμεμιγμένου μετ' ἐλαίου καὶ ἅλατος, καὶ συνδέουσι τὸ χρίσμα μετὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἔχουσι τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων, ἐν δὲ τοῖς ναοῖς αὐτῶν χωρίζεται τὸ ἅγιον βῆμα τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τοῦ εἰκονοστασίου. Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τελοῦσι δι' ἑνὸς μόνον δακτύλου καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἔχουσι τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως. Διατηροῦσιν ἔτι τὰς τάξεις τῶν κληρικῶν τὰς ἀναφερομένας ἐν τῷ νομοκανόνι τοῦ Βαρεβραίου ἤτοι μητροπολίτας, ἐπισκόπους, χωρεπισκόπους ἢ περιοδευτάς, ἱερεῖς, ἀρχιδιακόνους, διακόνους, ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας. Ἐπὶ κορυφῆς τοῦ κλήρου ἵσταται ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὅστις φέρει διαρκῶς τὸ ὄνομα Ἰγνάτιος. Μετὰ τὸν πατριάρχην σπουδαιοτάτην θέσιν κατέχει ὁ καλούμενος Μαφριάν, ὅστις ἔχει ἀποκλειστικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν. Οἱ μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι δὲν ἔχουσιν ἰδίας ἐπισκοπικὰς περιφερείας, διαμένουσι δὲ συνήθως ἐν μοναστηρίοις. Ὁ κλῆρος αὐτῶν εἶναι ἀπαίδευτος, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἶναι δ' ἔγγαμος διακρινόμενος τῶν μοναχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων λαμβάνονται μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Πάντες οἱ κληρικοὶ ἀσκοῦσιν ἐπάγγελμά τι, ἐξ οὗ πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν δὲν ὑπάρχουσιν ἀκριβεῖς εἰδήσεις. Πιθανῶς ἀνέρχονται οὗτοι εἰς 50 χιλιάδας ψυχῶν.

Παρὰ τοῖς Ἰακωβίταις ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ παρελθὸν φιλολογική τις κίνησις. Ὁ Ἀσσεμάνης ἀναφέρει 40 Σύρους συγγραφεῖς, ἐπισήμους διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰ συγγράμματά των. Ἀξιολογώτατος τούτων εἶναι ὁ μητροπολίτης Ἐδέσσης Γρηγόριος Ἀβουλφαράτς, ὁ ἐπικαλούμενος Βαρεβραῖος († 1286), μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁποίου διακρίνονται αἱ ἑρμηνεῖαι τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἡ ἐπιτομὴ τῶν κανόνων, ἐκτενής τις δογματικὴ καὶ τὸ συριακὸν χρονικόν.

Ἐν εὐρυτέρᾳ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ *Ἰακωβῖται* καλοῦνται καὶ πάντες οἱ μονοφυσῖται, ἑπομένως καὶ οἱ Ἀρμένιοι, Ἀβησσύνιοι καὶ οἱ Κόπται. Κ. Ι. Δ.

— **Ἰακωβῖται** (Jacobites). Ὄνομα διδόμενον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1688 εἰς τοὺς ὀπαδοὺς κατ' ἀρχὰς τοῦ ἐξορισθέντος βασιλέως Ἰακώβου Β', ἔπειτα τοὺς ἀπογόνους του καὶ μετὰ τὴν ἐξάλειψιν αὐτῶν τῷ 1807 εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Καρόλου Α', δηλαδὴ τὰ ἐξορισθέντα μέλη τοῦ οἴκου Στούαρτ. Οἱ Ἰακωβῖται ἦσαν περισσότεροι ἐν Σκωτίᾳ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἀνῆκον εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Ὁ Ἰακωβιτισμὸς ἤρχισε νὰ χάνῃ ἔδαφος μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ Γεωργίου Α' εἰς τὸν θρόνον τῆς Μ. Βρεττανίας καὶ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1715. Ἡ ἀποτυχοῦσα ἐπανάστασις τοῦ 1745 ἐσήμανε τὸ τέλος τῶν Ἰακωβιτῶν, ἀλλ' ὡς παράδοσις διετηρήθη. Μεταξὺ τῶν σημερινῶν ἑταιρειῶν τῶν Ἰακωβιτῶν ἡ νομοταγὴν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι τὸ τάγμα τῶν «Λευκῶν Ῥόδων», ἔχον παραρτήματα ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις καὶ ἐν Καναδᾷ καὶ ἴδιον δημοσιογραφικὸν ὄργανον, τὸν «Βασιλόφρονα» (Royalist). Παρεμφερεῖς ἑταιρεῖαι εἶναι ἡ «Αἔσχη τῶν νομοταγῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Ταμέσεως» καὶ ἡ «Ἕνωσις νομοταγῶν Ἰακωβιτῶν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας». Δ. Σ. Δ.

Ἰάκωβος (ὁ)· ἐξελληνισμὸς τοῦ ἑβραϊκοῦ *Ἰαώβ*, ὑποκορ. *Γιάκος* καὶ ἀπὸ τοῦ ἰταλ. Giacomo *Ἰάκουμος* καὶ *Γιακουμῆς*.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ

Ἰάκωβος. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ μνημονεύονται τρεῖς Ἰάκωβοι, οἱ ἑξῆς:

—1) *Ἰάκωβος ὁ πρεσβύτερος*. Υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλώμης, ἀδελφὸς δὲ πρεσβύτερος τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, εἷς τῶν δώδεκα ἀποστόλων καὶ δὴ τῶν πρωτοκλήτων (*Ἰωάν.*, α' 42). Ἦτο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου καὶ τοῦ Πέτρου εἷς τῶν μάλιστα ἐμπίστων μαθητῶν τοῦ Κυρίου, παρακολουθήσας αὐτὸν καὶ μέχρι τοῦ ὄρους τῆς Μεταμορφώσεως καὶ μέχρι τῆς ἐναγωνίου ἐκείνης προσευχῆς ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ (*Ματθ.* ιζ' 1, κστ' 36, *Μάρκ.* α' 29, ε' 37, *Λουκᾶ* η' 51, θ' 54 κλπ.). Ἐκ τῶν εὐαγγελίων τεκμαιρόμεθα, ὅτι ὁ Ἰάκωβος οὗτος ἦτο, ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του, φύσει ὁρμητικὸς (*Μάρκ.* θ' 38, *Λουκᾶ* θ' 54). Ἐπίσης μανθάνομεν ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῶν παρεκάλεσε τὸν Κύριον, ὅπως ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ καθίσωσιν οἱ υἱοί της εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων, ἔλαβε δὲ παρ' ἐκείνου ἀπάντησιν προφητεύουσαν τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτύριον (*Ματθ.* κ' 20 ἑξῆς). Πράγματι, ὁ Ἰάκωβος οὗτος ἐμαρτύρησε τῷ 44 ἐπὶ Ἡρῴδου τοῦ Ἀγρίππα (Πράξεων ιβ' 1. Πρβλ. καὶ *Εὐσεβ.* Ἐκκλ. Ἱστ. Β' 9). Κατὰ μεταγενεστέρας παραδόσεις ἐκήρυξε καὶ ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ, ἧς θεωρεῖται καὶ προστάτης. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τῇ 30 Ἀπριλίου ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Τζοβάννι Σάντι: *Ἰάκωβος ὁ πρεσβύτερος.*

—2) *Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου* καὶ τῆς Μαρίας. Ἐπίσης εἷς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὁ ἐπιλεγόμενος, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ Ἰακώβου τοῦ πρεσβυτέρου, *μικρὸς* (*Μάρκ.* ιε' 40). Περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπὸ τῆς Κ. Διαθήκης μαρτυρίαν. Μεταγενέστεραι μαρτυρίαι (παρὰ *Νικηφ.Καλλίστῳ* Β' 40) φέρουσιν αὐτὸν κηρύξαντα τὸ πρῶτον ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Παλαιστίνῃ καὶ εἶτα ἐν Αἰγύπτῳ, μαρτυρήσαντα δ' ἐπὶ σταυροῦ ἐν τῇ Ὀστρακίνῃ τῆς Κάτω Αἰγύπτου. Ὑπὸ ἐξηγητῶν τινων, ἐκ παρεξηγήσεως τῆς ὁμωνυμίας τοῦ πατρός του πρὸς τὸν Ματθαῖον, ἐθεωρήθη ὡς ἀδελφὸς τοῦ ἀποστόλου τούτου, ὅστις ὅμως δὲν μνημονεύεται ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς καταλόγοις ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἰακώβου, οὐδὲ χαρακτηρίζεται αὐτόθι ὡς ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐκ παρεξηγήσεως τῶν εὐαγγελίων (μάλιστα τοῦ Ἰωάννου ιθ' 25) ἐταυτίσθη ὁ ἀπόστολος οὗτος ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τούτου καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν παπικῶν θεολόγων, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον, τὸν συγγραφέα τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς. Τὸν ταυτισμὸν τοῦτον τῶν δύο Ἰακώβων υἱοθέτησε καὶ ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος. Ἡ μνήμη Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου ἑορτάζεται κεχωρισμένως ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων δύο Ἰακώβων τῆς Κ. Διαθήκης τῇ 9 Ὀκτωβρίου.

—3) *Ἰάκωβος*, ὁ ἐπιλεγόμενος ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου *ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου* (Γαλατ. α' 19), ὑπ' ἄλλων δὲ καὶ *ἀδελφόθεος*, ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ὀνομάζεται καταχρηστικῶς, ὡς ὢν υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ «ἐξ ἄλλης γυναικὸς συνῳκηκυίας αὐτῷ πρὸ τῆς Μαρίας». Ἐνῷ δὲ κατ' ἀρχὰς ἠπίστει καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν του εἰς τὸν Ἰησοῦν (Ἰω. ζ' 5), ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ δὴ μετὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐμφάνισιν ἐκείνου (Α' Κορινθ. ιε' 7). Ἔκτοτε ἐγένετο οὐ μόνον ζηλωτὴς ὀπαδὸς ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ κατεστάθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων καὶ κατέλαβεν ὑπέροχον θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (Πράξ. ιβ' 3 ἑξ., ιε' 13 ἑξ.), θεωρούμενος μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰωάννου ὡς στῦλος τῆς ἐκκλησίας (Γαλατ. β' 9, 12). Κατὰ τὸν παλαιότερον Χριστιανὸν ἱστορικὸν Ἡγήσιππον, ὁ Ἰάκωβος οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰσοβίων ναζιραίων καὶ ἀπέλαυε παρὰ τῷ λαῷ φήμης ἀνδρὸς δικαίου, θεωρούμενος ὡς «περιοχὴ τοῦ λαοῦ», ἤτοι προπύργιον αὐτοῦ. Ἐμαρτύρησε κρημνισθεὶς ἀπὸ τοῦ πτερυγίου τοῦ ναοῦ, ἔνθα εἶχεν ἀναβιβασθῆ ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, καὶ εἶτα λιθασθεὶς παρέδωκε τὸ πνεῦμα προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν λιθοβολούντων (*Εὐσεβ.* Ἐκκλ. Ἱστ. Β' 23). Πρὸς ταῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὅστις ἐπίσης χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς δίκαιον καὶ βεβαιοῖ, ὅτι ἐλιθοβολήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμαίου ἐπιτρόπου Φήστου καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀλβίνου, ἤτοι περὶ τὸ 62 μ. Χ. (Ἰουδ. Ἀρχ Κ' Θ' 1). Ἔργον τοῦ Ἰακώβου τούτου εἶναι καὶ μία τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν (βλ. *Ἰακώβου* ἐπιστολή), ὁ τεκμαιρόμεθα καὶ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ (α' 1) λιτοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ («Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος»). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν 23 Ὀκτωβρίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ· *Ν. Δαμαλᾶ*, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην (187).—*Γ. Ἱέρβου*, Χριστιανικὴ Γραμματολογία Α' (1903). Π. Ι. Μ.

— **Ἰάκωβος (ἅγιοι).** Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἰδιαιτέρως μνημονεύονται καὶ οἱ ἑξῆς φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ὀνωράτου καὶ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Tarentaise κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος, ἑορταζόμενος τὴν 16 Ἰανουαρίου. —2) Ἀρχιεπίσκοπος Νεαπόλεως, ὅστις ἀποθανὼν τῷ 1308 κατέλιπεν ἱκανὰ συγγράμματα ἀνέκδοτα ἔτι, ἑορτάζεται δὲ τὴν 1 Φεβρουαρίου.—3) Ὁ Kisaï, Ἰάπων Χριστιανός, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1597 μετ' ἄλλων Ἰαπώνων Χριστιανῶν καὶ ἱεραποστόλων Εὐρωπαίων ἐν Nagasaki τῆς Ἰαπωνίας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 5 Φεβρουαρίου. —4) Ὁ ἐκ Παδούης, φραγκισκανὸς μοναχός, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1322 ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις μετὰ τριῶν ἄλλων μοναχῶν καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 9 Ἀπριλίου. —5) Μοναχὸς ἀποθανὼν τῷ 1292 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 13 Ἀπριλίου. —6) Ὁ ἐρημίτης τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, ἀποθανὼν τῷ 1367 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 17 Ἀπριλίου. —7) Ὁ ἐκ Δαλματίας, μοναχὸς ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως, ἀποθανὼν τῷ 1490 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 27 Ἀπριλίου. —8) Ὁ ἐν Νουμιδίᾳ τῆς Ἀφρικῆς μαρτυρήσας τῷ 259 ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ καὶ ἑορταζόμενος τὴν 30 Ἀπριλίου. —9) Διάκονος τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ ἀρειανῶν τῷ 380 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 4 Μαΐου. —10) Ἄγγλος ἱερεύς, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ὑόρκῃ τῷ 1537 ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων καὶ ἑορταζόμενος τὴν 11 Μαΐου.— 11) Ὁ Buzabalino, εἷς τῶν 22 μαύρων Χριστιανῶν, οἵτινες ἐν Ouganda τῆς Ἀφρικῆς ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον τῷ 1886 καὶ τῷ 1920 ὑπὸ Βενεδίκτου τοῦ ΙΕ' εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως καταταχθέντες, ἑορτάζονται τὴν 26 Μαΐου. —12) Ὁ Bertoni, μοναχὸς ἀποθανὼν τῷ 1483 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 28 Μαΐου. —13) Ὁ Βενετός, μοναχὸς Δομινικανός, ἀποθανὼν τῷ 1314 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 31 Μαΐου. —14) Ὁ Πολωνός, μοναχὸς φραγκισκανός, σταλεὶς ὡς ἱεραπόστολος εἰς Ῥωσίαν, ἀποθανὼν τῷ 1411 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 1 Ἰουνίου. —15 Ὁ Lacop, μοναχὸς ὑποστὰς μετὰ 18 ἄλλων θάνατον μαρτυρικὸν ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων τῷ 1572 παρὰ τὴν Dordrecht τῆς Ὁλλανδίας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 9 Ἰουλίου. —16) Ὁ Βοραγινὸς ἑορταζόμενος τὴν 13 Ἰουλίου. —17) Δομινικανὸς μοναχός, ἀποθανὼν τῷ 1301 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 23 Αὐγούστου. —18) Ὁ ἐξ Ulm τῆς Γερμανίας, μοναχὸς ἀποθανὼν τῷ 1491 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 12 Ὀκτωβρίου. —19) Ὁ ἐξ Ἑλλάδος στρατιώτης Λέοντος Ε' τοῦ Ἀρμενίου (813—820), ὅστις μεταβὰς εἰς Γαλλίαν ἀπεσύρθη ὡς ἐρημίτης εἰς Saxiacus (Sasseau), τὴν σημερινὴν Chapelle d'Angillon, καὶ ἀποθανὼν τῷ 865 ἑορτάζεται ὡς ἅγιος τὴν 19 Νοεμβρίου. —20) Ὁ θαυματουργός, ἀποθανὼν παρὰ τὴν Νεάπολιν τῷ 1479 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 28 Νοεμβρίου. —21) Ὁ Hudson (ἢ Thompson), ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ὑόρκῃ τῆς Ἀγγλίας τῷ 1582 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 28 Νοεμβρίου. —22) Ὁ ἐπίσκοπος Μαντούης τῆς Ἰταλίας, ἀποθανὼν τῷ 1332 καὶ ἑορταζόμενος τὴν 29 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** τῆς ***Κομποστέλλας*** (Sant Jago de Compostella). Κατὰ παλαιὰν ἱσπανικὴν παράδοσιν, ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν περιοδείαν του ἔφθασε καὶ μέχρις Ἱσπανίας καὶ ἐκήρυξε καὶ ἐκεῖ τὸ εὐαγγέλιον. Κατ' ἄλλην ἐπίσης ἱσπανικὴν τοῦ Η' αἰῶνος παράδοσιν, τὸ σῶμα τοῦ Ἰακώβου ἐξ Ἱεροσολύμων μετεκομίσθη εἰς Ἰόππην, ἐξ Ἰόππης δὲ διὰ θαλάσσης εἰς Ἰρίαν ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς παλαιᾶς ἐπαρχίας τῆς Ἱσπανίας Γαλικίας καὶ ἐξ Ἰρίας εἴς τινα τόπον Liberum Donum καλούμενον, ὅστις ἔκτοτε μετωνομάσθη Santiago, ἤτοι Sanctus Jacobus τῆς Κομποστέλλας. Τῷ 1082 ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ὁ μέγας ναός, ὅστις τῷ 1112 κατέστη καθεδρικός. Οὕτως ὁ ἅγιος Ἰάκωβος θεωρεῖται ἔκτοτε ὁ πολιοῦχος τῆς Ἱσπανίας, τὸ δ' εἰς Santiago προσκύνημα τῶν πιστῶν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔρχεται εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸ εἰς τὴν Ῥώμην. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***νεομάρτυς.*** Ἐκ χωρίου τινὸς τῆς Καστορίας καταγόμενος, μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ γενόμενος μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ Δοχειαρίου ἀνεκαίνισε μονύδριόν τι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἐμόναζεν ἐν αὐτῷ μετά τινων μαθητῶν του. Παραλαβὼν δύο ἐξ αὐτῶν μετέβη εἰς τὰ Μετέωρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ναύπακτον, ὅπου εὑρισκόμενος κατηγγέλθη εἰς τὸν μπέην τῶν Τρικκάλων ὡς ἐξεγείρων τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τῆς ἐξουσίας. Ὁ μπέης συλλαβὼν τὸν Ἰάκωβον καὶ τοὺς δύο μαθητάς του, Διονύσιον καὶ Ἰάκωβον, ἀπέστειλεν εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὅπου εὑρίσκετο τότε ὁ σουλτᾶνος Σελίμ. Ἐκεῖ ἀπεκεφαλίσθησαν τῇ 1 Νοεμβρίου 1519. Τὰ λείψανα καὶ τῶν τριῶν σῴζονται ἐν τῇ πρὸ τὴν Θεσσαλονίκην μονῇ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας. Ἀκολουθία καὶ βίος αὐτῶν ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ Δ. Λουκοπούλου ἐν Ἀθήναις τῷ 1894 («Νέον Μαρτυρολόγιον» ἐν Ἀθήναις 1856, 33 κ. ἑξ.). Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Νισιβηνός.*** Κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος ἐν Μεσοποταμίᾳ γεννηθείς, ἔζη ἀσκητικὸν βίον καὶ τῷ 309 πιθανῶς ἐκλήθη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Νισίβεως (Ἀντιοχείας Μυγδονίας). Μετασχὼν τῶν ἐργασιῶν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου ὡς πολέμιος τῶν αἱρετικῶν. Ἐκ τῆς Νικαίας ἐπανῆλθεν εἰς Νίσιβιν καὶ ἐκεῖ ἵδρυσε σχολήν, ἧς ἐπέστησε διευθυντὴν τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ἐφραὶμ τὸν Σύρον. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν

Digitized by Google

Περσῶν Σαβώριος ὁ Β΄ (309—379) ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Νισίβεως τῷ 338, ἐπίσκοπος αὐτῆς ἦτο ὁ Ἰάκωβος, ὅστις κατώρθωσε νὰ τὸν ἀποκρούσῃ. Ὁ Ἰάκωβος ἔζησε πιθανῶς μέχρι τοῦ 350, τὰ ἀποδιδόμενα δ' εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Μασσαλίας Γενναδίου 26 συγγράμματα ὑπὸ τῶν νεωτέρων κριτικῶν θεωροῦνται ἔργα ἄλλου συγγραφέως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Θεοδωρήτου*, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία α΄ 14 καὶ β΄ 30 καὶ Φιλόθεος ἱστορία α΄.—*Φιλοστοργίου* Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία γ΄, 23.—*Gennadius*, De scriptoribus ecclesiasticis.—*Φιλαρέτου - Παγίδα*, Ἱστορικὴ διδασκαλία περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (Ἱεροσόλυμα 1886) Β΄ 29 κ. ἑξ.

Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος ὁ *Πέρσης*.** Χριστιανὸς Πέρσης, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδου τοῦ Α΄ (Jesdegerd 399—420). Ἀπηρνήθη τὸν Χριστιανισμὸν δελεασθεὶς ἐκ τῶν τιμῶν ἃς ἐπιδαψίλευσεν αὐτῷ ὁ βασιλεύς. Μετανοήσας ὅμως ταχέως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων του καὶ ἐθανατώθη σκληρῶς. Ἡ Ἐκκλησία κατατάξασα αὐτὸν εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως τελεῖ τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ τὴν 27 Νοεμβρίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἔγραψεν ὁ Θεοφάνης.

Ε. Γ. Π.

ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΚΑΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ

ΑΓΓΛΙΑΣ

— **Ἰάκωβος Α΄**, βασιλεὺς τῆς *Ἀγγλίας* (1566—1625). Ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον ΣΤ΄. Υἱὸς τῆς βασιλίσσης Μαρίας Στουάρτ καὶ τοῦ δευτέρου αὐτῆς συζύγου Ἐρρίκου Δάρνλεϋ. Ἀπὸ τοῦ λίκνου ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Σκωτίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός καὶ τὴν ἐκβιασθεῖσαν παραίτησιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διεχείριζοντο διάφοροι ἀντιβασιλεῖς, ἀνάξιοι κατὰ τὸ πλεῖστον, πλὴν τοῦ Ἔρσκιν, ὅστις ἐμερίμνησεν ἰδιαζόντως διὰ τὴν παίδευσιν καὶ ἀνατροφὴν αὐτοῦ, ἐμπιστευθεῖσαν πρὸ πάντων εἰς τὸν Μπούκαναν.

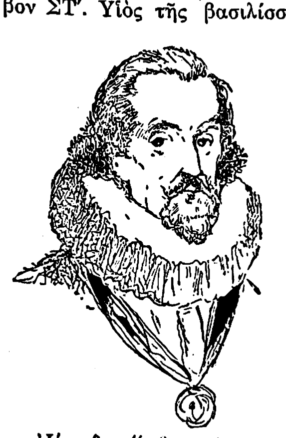

Ἰάκωβος Α΄, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

Δειλὸς καὶ ψοφοδεής, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντικρύσῃ ξίφος χωρὶς νὰ ὠχριάσῃ. Ὅταν ἡ Μαρία Στουάρτ, μετὰ μακρὰν φυλάκισιν, ἐδικάσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Ἐλισάβετ καὶ ἀπεκεφαλίσθη, ὁ Ἰάκωβος οὐ μόνον οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τῆς μητρός του, ἀλλὰ καὶ ἐπανέλαβε τὰς μετὰ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς σχέσεις του. Τῷ 1589 ὑπανδρεύθη τὴν Ἄνναν, θυγατέρα τοῦ Φρειδερίκου Β΄, βασιλέως τῆς Δανίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603) ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὡς ἀπόγονος τοῦ Ἐρρίκου Ζ΄. Ἂν καὶ ἐγένετο ὁμοθύμως δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐξερράγησαν μετά τινα χρόνον ἀλλεπάλληλοι συνωμοσίαι κατ' αὐτοῦ, ἃς ὅμως ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ. Ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀσυνάρτητος. Ὑπερήσπισε τὴν κρατοῦσαν διαμαρτυρομένην θρησκείαν. Οὐχ ἧττον πολλάκις κατηγορήθη, ὡς εὐνοῶν κρυφίως τὸν καθολικισμόν, τελικῶς δὲ ἐνύμφευσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ διάδοχον (μετέπειτα Κάρολον Α΄) μετὰ τῆς Ἐρριέτας τῆς Γαλλίας, ἀδελφῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄, ἀποδεχθεὶς τὸν ἐπιβληθέντα ὑπὸ τοῦ Ρισελιὲ ὅρον, ὅπως ἀναγνωρισθῇ γενικῶς ἡ ἀνεξιθρησκεία ἐν Ἀγγλίᾳ, προστατευθῇ δὲ ἰδιαιτέρως ὁ καθολικισμός. Εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἀπεμακρύνθη τῶν μεγάλων γραμμῶν τῆς πολιτικῆς τῆς Ἐλισάβετ. Φιλειρηνικός, ἐκ δειλίας μᾶλλον, παρέσυρε τὴν Ἀγγλίαν εἰς στάσιν ἀντίθετον πρὸς τὰς παραδόσεις της, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου, πολλάκις δὲ ὤθησε τὴν διαλλακτικότητα αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν μέτρον πρὸς ἀποφυγὴν ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν. Πιστεύων ὅτι ἦτο προικισμένος δι' ἐκτάκτου φιλολογικοῦ ταλάντου, εἶχε θέσει εἰς τὴν πρώτην μοῖραν τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ καθηκόντων τὴν συγγραφὴν διαφόρων ἔργων καὶ διατριβῶν μετριωτάτης ἀξίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ «Vasilicon Doron», σχετικὸν μὲ τὴν ἀντιπροσώπευσιν τοῦ κλήρου ἐν τῇ βουλῇ, «The True Law of free Monarchies», «Déclaration pour le droit des rois» (1615). Ἔγραψεν ἐπίσης καὶ ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ καπνοῦ, ὡς καὶ ποιήματα. Οὐδέποτε ὑπῆρξε δημοτικός. Χαρακτηριστικὸν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώμης τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ εἶναι τὸ δημοφιλὲς κατὰ στὰν ἐπίγραμμα: «Ἡ Ἐλισάβετ ὑπῆρξε βασιλεύς. Τώρα ὁ Ἰάκωβος εἶναι βασίλισσα».

Θ. Κ.

— **Ἰάκωβος Β΄**, βασιλεὺς τῆς *Ἀγγλίας* (1685—1689). Ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Ἰάκωβον Ζ΄ βασιλέα τῆς Σκωτίας. Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Καρόλου τοῦ Α΄ καὶ τῆς Ἐρριέτας τῆς Γαλλίας, δοὺξ τῆς Ὑόρκης (1633—1701). Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1646 συνελήφθη αἰχμάλωτος, μετὰ διετῆ δὲ ἐγκάθειρξιν κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς Ὁλλανδίαν, μεταμφιεσθεὶς εἰς γυναῖκα. Ἐκεῖθεν ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τυρένν, μέχρι τοῦ 1655, καὶ βραδύτερον εἰς τὸν ἱσπανικὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κονδέ, μέχρι τοῦ 1659. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν κατὰ τὴν παλινόρθωσιν καὶ διορισθεὶς ἀρχιναύαρχος τοῦ βασιλείου, ἔσχεν ἐπανειλημμένας ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Ὁλλανδῶν, ἰδίως ἐν Χάρβιχ τῷ 1665. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν θυγατέρα τοῦ σφραγιδοφύλακος Χάϊδ, ἣν ἐγνώρισε κατὰ τὴν ἐν Ὁλλανδίᾳ ἐξορίαν του καὶ ἐξ ἧς ἔσχε δύο θυγατέρας, τὴν Ἄνναν καὶ τὴν Μαρίαν, ἀναβάσας εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας. Σκληρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπολυταρχικός, ἤγειρε τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ λαοῦ.

Ἰάκωβος Β΄ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ παρ' αὐτοῦ τῷ 1671 γενομένη δημοσίᾳ ὁμολογία, ὅτι ἠσπάσθη τὸν καθολικισμόν, ἐπέτεινε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν. Ἡ βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἐψήφισε τότε τὸν νόμον τοῦ ἀποκλεισμοῦ, δι' οὗ ἐκηρύσσοντο ἀνίκανοι πρὸς διαδοχὴν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον οἱ πρίγκιπες καθολικοῦ θρησκεύματος. Περιφρονῶν τὸν νόμον τοῦτον ὁ Ἰάκωβος, ὅταν ἀπέθανεν ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, ἔσπευσε να διακηρύξῃ το συνοικέσιόν του μετὰ τῆς Μαρίας τῆς Ἔστης, ἀδελφῆς τοῦ δουκὸς τῆς Μοδένης. Τῷ 1685 διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κάρολον Β΄, ἀκυρωθέντος τῷ 1680 ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν Λόρδων τοῦ νόμου τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἡ πρώτη πρᾶξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις τοῦ ψηφίσματος τῆς χειραφετήσεως, δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀνεξιθρησκεία καὶ κατηγορεῖτο ὁ νόμος ὁ τιμωρῶν τοὺς δημοσίους λειτουργούς, τοὺς ἀρνουμένους ὅπως ὁμόσωσιν ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὴν ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ κατέστειλε τὴν στάσιν τοῦ κόμητος Ἀρτζάϊλ καὶ τὴν τοῦ δουκὸς Μόνμωθ, ὃν καὶ ἀπεκεφάλισε, πιστεύων ὅτι ἐγένετο κύριος τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως, μετέβαλε τὴν συνταγματικὴν βασιλείαν εἰς ἀπόλυτον μοναρχίαν, διὰ τροποποιήσεων καὶ ἀλλεπαλλήλων παραβιάσεων τοῦ Συντάγματος. Συγχρόνως ἐν τῇ προσπαθείᾳ ὅπως ἐπιβάλῃ τὸν καθολικισμόν, παρεσύρθη εἰς σκληρὰς καταδιώξεις κατὰ τῶν κληρικῶν, ἀρχηγευομένων ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κανταβριγίας, καὶ παρέπεμψεν, ἐν τέλει, εἰς δίκην τινὰς ἐκ τῶν ἐπισκόπων, τῷ 1688, ἐπὶ κατηγορίᾳ στάσεως. Ἡ πανηγυρικὴ ἀθώωσις τῶν κατηγορουμένων ἐξηρέθισεν, ἀλλὰ καὶ κατεπτόησε τὸν Ἰάκωβον, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ μετακαλέσῃ εἰς Λονδῖνον στρατὸν ἐξ Ἰρλανδίας πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ κατὰ τῆς σοβούσης ἐπαναστάσεως. Τότε ἀνηγγέλθη ὅτι ἡ θεωρουμένη στεῖρα δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος ἔτεκεν ἄρρεν. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐπίστευσεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πλαστοῦ τοκετοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν ἵνα ἀποκλεισθῇ ἐκ τοῦ θρόνου ὁ νόμιμος διάδοχος Γουλιέλμος τῆς Ὀράγγης, σύζυγος τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, κοινῇ δὲ συμπράξει τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐγενῶν ἐκλήθη ὁ Γουλιέλμος καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Τορμπάϋ τῷ 1688. Ὁ Ἰάκωβος ἐπεχείρησεν ἀπεγνωσμένην ἄμυναν. Ἀλλ' ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Γαλλίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ὁ Γουλιέλμος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Λονδῖνον καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, τῷ 1689. Ὁ Ἰάκωβος, βοηθούμενος διπλωματικῶς καὶ διὰ χρημάτων ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, ἐπειράθη τὸ ἑπόμενον ἔτος ἵνα προκαλέσῃ ἐπανάστασιν ἐν Ἰρλανδίᾳ. Ἐν ἀρχῇ ἔσχε μικρὰς ἐπιτυχίας, ἀλλ' ἡττηθεὶς δεινῶς εἰς μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Μπόϋν, τῷ 1690, ἐπανῆλθεν ἐν Γαλλίᾳ. Τὴν παρασκευαζομένην παρ' αὐτοῦ δεύτερον ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Γουλιέλμου ἐματαίωσεν ἡ κατὰ τὸ 1682 ἧττα τοῦ γαλλικοῦ στόλου ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, εἰς Λὰ Χόγκ. Ὁ Ἰάκωβος παρῃτήθη πλέον ὁριστικῶς τῶν σχεδίων πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ θρόνου καὶ ἀπεσύρθη εἰς Σαὶν Ζερμαίν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ Ἰάκωβος ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἅτινα, διασῳζόμενα ἐν χειρογράφῳ μέχρι τότε, ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Θ. Κ.

— **Ἰάκωβος *Στούαρτ*** (*Ἐδουάρδος - Φραγκῖσκος*) ὁ Γ΄ (1688—1766). Υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Β΄ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Μαρίας τῆς Μοδένης, πρίγκιψ τῆς Οὐαλλίας, ὑπὸ τῶν Ἰακωβιτῶν θεωρούμενος ὡς Ἰάκωβος Γ΄ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας. Ἅμα τῇ ἀνατροπῇ τοῦ πατρός του ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὀράγγης, ἀπεστάλη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀφίκετο καὶ ὁ Ἰάκωβος Β΄, θανόντος δὲ τούτου ἀνεγνωρίσθη ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, ὑπὸ τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας. Τὸν Γουλιέλμον, θανόντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα, ὅτε δὲ τῷ 1706 ἡνώθη ἡ Σκωτία μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ΄, ἵνα ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἰακώβου μοῖραν τοῦ στόλου καὶ στρατεύματα, ἵνα διεκδικήσῃ τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ γαλλικὴ μοῖρα, παθοῦσα φθορὰν ἐκ τῆς τρικυμίας, κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Δουγκέρκην. Ὁ Ἰάκωβος κατετάχθη εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν, ὡς ἱππότης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ ἰσχυρὸς δοὺξ τοῦ Μάλμπορω, ἐλθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν Ἄνναν, ἐκάλεσε τὸν Ἰάκωβον ἵνα ἀποβιβασθῇ εἰς Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ΄ εἶχε συνάψει μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς Οὐτρέχτης, δι' ἧς ἀνεγνώρισε τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ δυναστικὸν καθεστὼς καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐξορίσῃ τὸν μνηστῆρα, φυγόντα εἰς Λωρραίνην. Τῷ 1715, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἄννης, οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰακώβου ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἐδουάρδος Γ΄*. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Ἰάκωβος ἀπεβιβάσθη εἰς Σκωτίαν καὶ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Πέρθ, ὅπου ἐδημιούργησε πομπώδη αὐλήν. Ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Α΄, μετακαλέσας καὶ ὁλλανδικὰ στρατεύματα, συνέτριψε τὴν στάσιν. Ὁ Ἰάκωβος ἐγκατέλιπε κρυφίως τοὺς φίλους του καὶ διεσώθη εἰς Γαλλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρώμην, γενόμενος ἐγκαρδίως δεκτὸς παρὰ τοῦ πάπα ὡς καθολικὸς πρίγκιψ. Τῷ 1719, βοηθηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱσπανικοῦ στόλου, ἐπανέλαβε τὴν ἀπόπειραν, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ τὴν φορὰν ταύτην. Νυμφευθεὶς τότε τὴν Πολωνίδα πριγκίπισσαν Κλημεντίνην Σοβιέσκα, παρ' ἧς ἔλαβε προῖκα 25 ἑκατομμυρίων, ἐδημιούργησεν ἐν Ρώμῃ περὶ ἑαυτὸν ἀληθῆ βασιλικὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ χλιδήν, ἱδρύσας πολυάριθμον καὶ πλουσίαν αὐλήν. Τῷ 1722 ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἀγγλικὸν λαὸν καὶ τὸν βασιλέα Γεώργιον διάγγελμα, καλῶν αὐτὸν ἵνα παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔκαυσεν ἡ βουλή.

Θ. Κ.

ΑΪΤΗΣ

— **Ἰάκωβος *Δεσσαλίν*.** Ἰθαγενὴς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀϊτῆς (1758—1806). Διεκρίθη ἐπ' ἀνδρείᾳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ περιφήμου μαύρου στρατηγοῦ Τουσαὶν Λουβερτύρ, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Γάλλων καὶ βραδύτερον κατὰ τῶν Ἄγγλων, προαχθεὶς τῷ 1797 εἰς στρατηγόν. Τῷ 1802, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Ριγκὼ καὶ Λεκλέρ, αποσταλέντων ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Α΄ πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς δουλείας, ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ καὶ μάλιστα νὰ προσποιηθῇ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν, ἥτις καὶ τῷ ἐνεπιστεύθη τὴν γενικὴν διοίκησιν τῆς νοτίου Ἀϊτῆς. Ἀλλὰ μετὰ ἓν ἔτος, ἐπωφεληθεὶς τῆς φθορᾶς τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν ὁ κίτρινος πυρετός, καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ ἀγγλικῶν δυνάμεων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἐπετέθη κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ροσαμπὼ Γάλλων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσουν τὴν νῆσον πλὴν τῆς ἱσπανικῆς ἀποικίας τοῦ Ἁγίου Δομινίκου. Ἐκήρυξε τότε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀϊτῆς καὶ ἀνεκηρύχθη κυβερνήτης αὐτῆς, μετὰ ἀπολυταρχικῆς ἐξουσίας (1803). Ἀποτυχὼν νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς Γάλλους ἐκ τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀϊτῆς, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰάκωβος Α΄*. Τυραννικός, καταδικάζων εἰς θάνατον πολίτας καὶ στρατιωτικοὺς ἄνευ δίκης, προεκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν καὶ ἐδολοφονήθη, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεθεώρει τὰ στρατεύματα, ὑπὸ συνωμοτῶν, ἀρχηγευομένων παρὰ τῶν Χριστὸφ καὶ Πετιὸν (1806). Δὲν ἐγνώριζεν οὔτε γραφὴν οὔτε ἀνάγνωσιν. Ὑπέγραφε μόνον μηχανικῶς.

Θ. Κ.

ΕΛΛΑΔΟΣ

— **Ἰάκωβος *Ἀβέσνης*** (Jacques d'Avesnes). Ἄρχων τῆς Εὐβοίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδος. Ἦτο Φλαμανδὸς ἱππότης καὶ μετέσχε τῆς τελευταίας σταυροφορίας. Ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας, τὰς ὁποίας συνῆψεν ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἐν Ἑλλάδι, διεκρίθη ἰδίως κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Λέοντος τοῦ Σγουροῦ μάχην παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ ἐτραυματίσθη γώθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου. Κατὰ τὴν διανομὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μεταξὺ τῶν Φράγκων ἱπποτῶν, ἔλαβεν ὡς τιμάριον τὴν Εὔβοιαν τῷ 1205. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Βονιφάτιος διῄρεσε τὴν Εὔβοιαν εἰς τριτημόρια

— **Ἰάκωβος *Μπῶ*** (Baux). Ἡγεμὼν τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας (1381—1383) (βλ. λ. *Μπῶ* Ἰάκωβος).

— **Ἰάκωβος *Φαδρῖγος*.** Καταλάνος εὐπατρίδης, ὅστις τῷ 1355 ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν

Digitized by Google

του Δὸν Πέτρον Φαδρῖγον τὰ Σάλωνα, τὸ Λιδωρίκιον καὶ τὴν Αἴγιναν. Μέχρι τοῦ 1359 διετέλεσε γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου εἰς τὰ δουκᾶτα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Νέων Πατρῶν. Ἐπὶ μακρὸν ἠγωνίσθη ἐναντίον διαφόρων Καταλωνίων μεγιστάνων καὶ τιμαριούχων, καὶ δι' ἐπιγαμιῶν, ὡς καὶ πολλῶν βιαιοπραγιῶν, ηὔξησε τὰς κτήσεις του μέχρι τοῦ 1365, ὁπότε ἀπέθανε. Γ. Δ. Κ.

ΙΣΠΑΝΙΑΣ

—**Ἰάκωβος Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Ἀραγωνίας*** (1213—1276), ἐπονομαζόμενος ὁ *Κατακτητής*. Υἱὸς τοῦ βασιλέως Πέτρου τοῦ Β', γεννηθεὶς τῷ 1208. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1213), ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν ὁ θεῖος αὐτοῦ Σάγχος, ὅστις ἐμηχανεύθη πάντα τρόπον, ὅπως θέσῃ ἐκποδὼν τὸν μείρακα βασιλέα. Ἀλλ' ἐξεδηλώθη ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν σκευωριῶν τούτων ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ κλήρου. Οὐχ ἧττον τῷ 1217, τεθείσης ἐν κινδύνῳ καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐδέησε νὰ φυγαδευθῇ ὁ Ἰάκωβος εἰς Σαραγόσαν, ἐκεῖ δὲ ἀπεδύθη εἰς ἐξαετεῖς ἀγῶνας κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν ἀρχήν. Ἐπιδιώξει τοῦ προστατεύοντος αὐτὸν κόμματος, ἐνυμφεύθη, δεκατριετὴς μόλις, τὴν Ἐλεονώραν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Λεώνης, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, τῇ πραγματοποιηθείσῃ ἄλλως, ὅτι ἡ προστασία τοῦ ἰσχυροῦ πενθεροῦ θὰ ἐξηφάνιζε τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸν κινδύνους. Ἡττηθεὶς ὅμως ἐν τέλει ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Φερνάνδον, ἀνεψιὸν τοῦ Σάγχου. Τῷ 1225, δεκαεπταετὴς ὤν, κατώρθωσε νὰ ἐκφύγῃ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἤρχισε νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν κρατούντων, ὅστις κατέληξεν ὑπὲρ τοῦ Ἰακώβου. Ὄντως τῷ 1227 ὁ Ἰάκωβος κατώρθωσε νὰ κυριαρχήσῃ ἀπολύτως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Ὁ Ἰάκωβος γενόμενος κύριος σχεδὸν ὅλης τῆς Ἀραγωνίας, ἐπεδόθη εἰς στερέωσιν τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Κατέκτησε τὰς Βαλεαρίδας νήσους ἀπὸ τῶν Μαυριτανῶν, καὶ μετὰ κρατεροὺς ἀγῶνας, τῷ 1247, ὑπέβαλεν εἰς φόρον ὑποτελείας τοὺς Ἄραβας τῆς Βαλεντίας, καὶ ἐτέτυχεν εἰρηνικῶς τὴν παραίτησιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Θ' τοῦ Ἁγίου, τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τῶν κομιτειῶν Σουσιγιὸν καὶ Βαρκελώνης. Ἀπερίσπαστος πλέον ἐξ ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἀνησυχιῶν, συνεκέντρωσε πᾶσαν τὴν θαυμαστὴν δραστηριότητά του πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐσωτερικῆς εὐημερίας, ἐπιδείξας ἐκτάκτους ἀρετὰς μεγαλοϊδεάτου ὀργανωτοῦ καὶ πολιτικοῦ. Ὠργάνωσε τὴν διοίκησιν, προήγαγε τὴν παιδείαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς νομοθεσίας συγκεντρώσας εἰς συλλογὴν νόμων τὰ ἐν ταῖς χώραις του κρατοῦντα ἔθιμα. Τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ ἱστορίαν, ὡς πολεμάρχου καὶ πολιτικοῦ δημιουργοῦ, ἐπεσκίασαν ἡ ἄκρα φιληδονία του καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἀστοργία πρὸς τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Ἀλφόνσον, εἰς ὃν κατέλιπε μόνον τὸ βασίλειον τῆς Ἀραγῶνος, ἐπιφυλάξας τὸ βασίλειον τῆς Βαλεντίας, τὴν Καταλωνίαν καὶ τὰς ἐκεῖθεν τῶν Πυρηναίων κτήσεις εἰς τοὺς υἱούς του ἐκ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ γάμου μετὰ τῆς Οὐγγαρίδος πριγκιπίσσης Ὑολάνδης. Ὁ Ἀλφόνσος ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην τῷ 1260. Τῷ 1265 ὁ Ἰάκωβος ἐκστρατεύσας εἰς βοήθειαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, βασιλέως τῆς Καστίλλης, κατέκτησε τὸ βασίλειον τῆς Μουρκίας. Βραδύτερον, τῷ 1269, ἐπεχείρησε, συμμετέχων εἰς τὰς σταυροφορίας, ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Παλαιστίνης, ἀποτυχοῦσαν ἕνεκα καταστροφῆς τοῦ στόλου του ὑπὸ θυέλλης. Περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του ἡττήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Βαλεντίας, ἀπέθανε δ' ἐκ θλίψεως διὰ τὴν ἧτταν ταύτην. Ἔγραψεν αὐτοβιογραφίαν, περιλαμβάνουσαν τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας του, ἐκδοθεῖσαν τῷ 1883 ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τοῦ Forster, ὑπὸ τὸν τίτλον: «The chronicle of James I» (Βλ. καὶ *Tourtoulon*, Jayme le Conquérant (1863—1867). *Swift*, The life of James I, Ὀξφόρδη 1894).

— **Ἰάκωβος Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Ἀραγωνίας*** (1291—1327), ὁ ἐπιλεγόμενος *Δίκαιος*. Ἔγγονος τοῦ προηγουμένου, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Πέτρου Γ', διεδέχθη τῷ 1291 τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Ἀλφόνσον* εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀραγωνίας. Ἐνυμφεύθη τῷ 1295 τὴν Λευκὴν, θυγατέρα τοῦ Καρόλου Β' βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, καὶ παρῃτήθη ἔκτοτε, ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Φρειδερίκου, τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας, ὅπερ εἶχε περιέλθει αὐτῷ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1285). Τῷ 1296 εἰσήλασεν εἰς τὴν Καστίλλην καὶ κατέλαβε τὸ βασίλειον τῆς Μουρκίας. Βραδύτερον, κατόπιν συνθήκης μετὰ τοῦ πάπα καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, παρεχωρήθησαν αὐτῷ ἡ Κορσικὴ καὶ ἡ Σαρδηνία. Ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτῆς συνθήκης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως περιποιήσῃ εἰς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ βασιλέα τῆς Νεαπόλεως τὴν κατοχὴν τῆς Σικελίας, οὗτοι δὲ περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φρειδερῖκον, ὃν καὶ κατενίκησε Τῷ 1319, δι' ἰδιαιτέρας καταστατικῆς πράξεως, συνήνωσεν εἰς ἓν βασίλειον τὰ βασίλεια τῆς Ἀραγωνίας, τῆς Βαλεντίας καὶ τῆς Καταλωνίας. Πνεῦμα δίκαιον, ὀξὺ καὶ προοδευτικόν, ἀνεμόρφωσε τὸ κράτος αὐτοῦ, παγιώσας, δι' ἀναθεωρήσεως τῶν νόμων, ἄκραν εὐνομίαν, δι' ὃ καὶ *Δίκαιος* ἀπεκλήθη, ἀνεζωογόνησε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἱδρύσας καὶ τὸ πανεπιστήμιον τῆς Λερίδα. Ἓν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του ἀπήλλαξε, διὰ νικηφόρου πολέμου, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν ἀπὸ τῆς ἐπικυριαρχίας τῆς δημοκρατίας τῆς Γενούης.

— **Ἰάκωβος Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Μαγιόρκας*** (1262—1311). Δευτερότοκος υἱὸς Ἰακώβου τοῦ Α' τοῦ Κατακτητοῦ, βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας, γεννηθεὶς τῷ 1243. Τῷ 1262 ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρός του ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βασίλειον τῆς Μαγιόρκας* τὰς Βαλεαρίδας νήσους, τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ρουσιγιὸν καὶ τὴν βαρωνίαν τοῦ Μομπελλιέ. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, *Πέτρος Γ' τῆς Ἀραγῶνος*, ἐπιζητῶν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ στέμμα αὐτοῦ τὰς ἀποσπασθείσας ἐπαρχίας, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ κατέλαβε τὰς Βαλεαρίδας. Ὁ Φίλιππος Γ' τῆς Γαλλίας, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, κατενίκησε τὸν Πέτρον, ἐξασφαλίσας συγχρόνως τὴν γαλλικὴν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Μομπελλιέ. Τῷ 1295, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πέτρου, διὰ συνθήκης μετὰ τοῦ Ἰακώβου Β' τῆς Ἀραγωνίας, ὁ Ἰάκωβος ἀνέκτησε τὰς Βαλεαρίδας.

— **Ἰάκωβος Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Μαγιόρκας*** (1315—1349). Ἔγγονος τοῦ προηγουμένου. Ὀρφανὸς ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀπὸ τοῦ 1316, διεδέχθη τὸν θεῖον αὐτοῦ Σάγχον, καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς βασιλεὺς τῆς Μαγιόρκας, ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Ἰακώβου Β' τῆς Ἀραγωνίας καὶ Καρόλου Δ' τῆς Γαλλίας. Ἐνυμφεύθη τὴν ἐξαδέλφην του ἰνφάντην Κωνσταντίαν, θυγατέρα τοῦ Ἀλφόνσου τῆς Ἀραγωνίας. Ὁ Πέτρος Δ', ἐποφθαλμιῶν τὸ βασίλειον τῆς Μαγιόρκας, παρέπεισε τὸν Ἰάκωβον ἵνα κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς συνδρομῆς, ἣν ὑπεσχέθη αὐτῷ, ἐπωφελήθη τῶν ἀτυχιῶν του κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ κατέλαβε τὰς Βαλεαρίδας, βαθμηδὸν δὲ ὁλόκληρον τὸ βασίλειον. Ὁ Ἰάκωβος κατέφυγεν εἰς Γαλλίαν, πνέων δὲ ἐκδίκησιν ἐπώλησεν εἰς τὸν Φίλιππον Δ' τὴν βαρωνίαν τοῦ Μομπελλιέ, καὶ διὰ τοῦ τιμήματος κατήρτισε στόλον καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Πέτρου. Ἀλλ' ἡττήθη δεινῶς, φονευθεὶς ὁ ἴδιος κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μπλοὺχ Μαγιόρ.

— **Ἰάκωβος Γ'**, βασιλεὺς τῆς ***Μαγιόρκας*** (1336—1375). Ὑπῆρξε ψιλῷ μόνον ὀνόματι βασιλεὺς τῆς Μαγιόρκας, οὐδέποτε βασιλεύσας. Αἰχμαλωτισθεὶς εἰς τὴν μάχην καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐκρατήθη ἐπὶ δωδεκαετίαν ὡς ὅμηρος ἐν Βαρκελώνῃ, παντοιοτρόπως βασανισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πέτρου Δ'. Τῷ 1362 ἐδραπέτευσεν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἐρασθεῖσαν αὐτοῦ Ἰωάνναν τῆς Νεαπόλεως. Τῇ βοηθείᾳ ταύτης καὶ βραδύτερον ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Πέτρου τοῦ Σκληροῦ τῆς Καστίλης, ἐπεχείρησεν ἀλλεπαλλήλους ἀτυχεῖς ἐκστρατείας πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βασιλείου του. Ἀπέθανεν αἰφνιδίως κατά τινα ἐκστρατείαν, πιθανῶς δηλητηριασθείς. Θ. Κ.

ΚΥΠΡΟΥ

—**Ἰάκωβος Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Κύπρου*** (1382—1398). Υἱὸς τοῦ Οὔγωνος Δ', διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀποθανόντα ἄτεκνον Πέτρον Β', υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου Α', μετὰ μακροχρόνιον περὶ τὴν διαδοχὴν διαμάχην. Ἡ ἄνοδος τοῦ Ἰακώβου Α' εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου, ἐπιτευχθεῖσα κατόπιν τῆς κατανεύσεως τῶν Γενουατῶν, ἔδωκεν εἰς τοὺς Γενουάτας πολλὰ ὠφελήματα ἐκ τῆς Κύπρου, ἀφοῦ οὗτοι κατόπιν προηγηθείσης συμφωνίας ἐκράτουν τὴν ὀχυρὰν τότε πόλιν Ἀμμόχωστον καὶ δύο λεύγας τοῦ πέριξ τόπου, εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐξασκήσεως κατὰ τὴν νῆσον παντὸς εἴδους τέχνης καὶ ἐτύγχανον ὅλων τῶν προνομιῶν, ὧν ἀπελάμβανον καὶ οἱ Κύπριοι. Ὁ Ἰάκωβος Α' ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον εὗρε τὸ βασίλειον τῆς Κύπρου εἰς μεγάλην κατάπτωσιν. Ἐξ ὅλων τῶν κατακτήσεων τοῦ Οὔγωνος Δ' καὶ τῶν διαδόχων του ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐναπέμεινε μόνον τὸ φρούριον τοῦ Γωρύγου οὗτινος τὸ ἀσφαλὲς τοῦ ὅρμου καὶ ἡ ἀπέναντι τῆς Κύπρου λαμπρὰ αὐτοῦ τοποθεσία προσείλκυον εἰς τὸν λιμένα του πολυάριθμα πλοῖα. Ἐπὶ Ἰακώβου Α' αἱ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐχθροπραξίαι τῶν Λουζινιὰν εἶχον παύσει, σχετικὴ δὲ φιλία ἐφαίνετο ὅτι τοὺς συνέδεε. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, καθ' ὅ, μετὰ τὴν μάχην τῆς Νικοπόλεως, καθ' ἣν ὁ Βαγιαζὴτ διεσκόρπισε τὴν χριστιανικὴν στρατιὰν καὶ ἐγένοντο διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν 25000 αἰχμαλώτων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς ἀριστοκρατικὴν τάξιν γαλλικῶν οἰκογενειῶν, ἐγένετο ἔκκλησις εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Ἰάκωβον Α', ὅπως κατευνάσῃ τὸν Βαγιαζὴτ καὶ φέρῃ συμβιβασμόν τινα. Ὁ Ἰάκωβος Α' ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ὅπως ἐκδηλώσῃ τὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν ἀγαθὰς αὐτοῦ προθέσεις, ἀποκτῶν οὕτω τὴν ὑποστήριξίν της κατὰ τῶν Γενουατῶν, ἀνέλαβεν εὐχαρίστως τὴν διεκπεραίωσιν τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης. Ἔπεμψε δὲ πράγματι εἰς Προῦσαν πρεσβείαν, συνισταμένην ἐκ τῶν εὐγενεστέρων ἱπποτῶν τῆς Κύπρου, μὲ πλούσια δῶρα καὶ ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου. Ἡ ἐπιτυχία τῶν πρώτων τούτων διαβημάτων τοῦ Ἰακώβου ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διασκέδασιν τῶν κατ' αὐτοῦ ὑπαρχουσῶν προκαταλήψεων ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ἦτο ἄγνωστος ἡ ἐνοχή του εἰς τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου Α'. Ὁ Ἰάκωβος, ἱκανοποιημένος ἐκ τῶν ἐπιδαψιλευθεισῶν αὐτῷ περὶ πίστεως γαλλικῶν διαδηλώσεων, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του καὶ συνετέλεσεν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης, δι' ἧς ὁ κόμης Νηβήρας (Nevers) καὶ οἱ συνεταῖροί του ἐκηρύσσοντο ἐλεύθεροι, (1397) κατόπιν καταβολῆς λύτρων ἐκ διακοσίων χιλιάδων δουκάτων, ὧν οἱ Γενουᾶται ἄρχοντες τῆς Ἀβύδου, Λέσβου καὶ Χίου ἐγένοντο ἐγγυηταί. Τὴν δὲ 7ην Ἰανουαρίου 1398 ὁ ἄρχων τῆς Βηρυτοῦ, ἀνεψιὸς τοῦ Ἰακώβου Α' καὶ πρεσβευτὴς αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, ἐπετύγχανε τὴν ὑπογραφὴν συνθήκης συμμαχίας μετὰ τοῦ Amanica d'Albert, ἐντεταλμένου τοῦ Καρόλου ΣΤ', δι' ἧς τὸ βασίλειον τῆς Κύπρου, συνδιαλλαττόμενον μετὰ τῆς Γαλλίας, ἐπανέκτα τὴν φιλίαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως. Ἐν γένει ἡ βασιλεία τοῦ Ἰακώβου Α' διεκρίθη διὰ τὴν εἰλικρινῆ φροντίδα του, στρεφομένην εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς εὐημερίας τοῦ βασιλείου του καὶ τὴν σώφρονα διαχείρισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς νήσου. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἑξήκοντα ἐτῶν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1398. Κ. Μ. Κ.

—**Ἰάκωβος Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Κύπρου*** (1460—1473). Νόθος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Β'. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη βασίλισσα τῆς Κύπρου ἡ θετὴ ἀδελφὴ τοῦ Ἰακώβου, Καρλόττα, διανεμηθεῖσα τὸν θρόνον μετὰ τοῦ συζύγου της Λουδοβίκου τῆς Σαβοΐας. Ὁ Ἰάκωβος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν βασιλείαν μεταβὰς εἰς Κάϊρον, ὅπου ἔτυχεν ἀκροάσεως παρὰ τῷ σουλτάνῳ, παρ' οὗ ἐζήτησεν ἱκετεύων, ὅπως τὸν καταστήσῃ κάτοχον θρόνου, τὸν ὁποῖον, ὡς ἰσχυρίζετο, ἀδίκως ἐστερήθη. Ὁ Ἰάκωβος, ὡς ἐκ τῆς ὡραιότητός του καὶ τοῦ εὐγενοῦς καὶ περιποιητικοῦ ἤθους του, κατέστη συμπαθὴς εἰς τὸν σουλτᾶνον, ὅστις ἔστεψεν αὐτὸν βασιλέα τῆς Κύπρου καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὀγδοήκοντα πλοῖα καὶ ἱκανὴν στρατιὰν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀξιώσεών του. Ὁ Ἰάκωβος διοικῶν τὴν ἰσχυρὰν ταύτην στρατιὰν ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντίας, παρὰ τὴν Ἀμμόχωστον, ὅπου μέγας ἀριθμὸς Κυπρίων ἐτάχθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἡ ἄφιξις τοῦ Ἰακώβου ἐπέφερε μεγάλην σύγχυσιν εἰς τοὺς κρατοῦντας τῆς Κύπρου. Οἱ Σαρακηνοί, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Ἰακώβου, ἐλαφυραγώγησαν τὸ βασίλειον καὶ ὁ Λουδοβῖκος τῆς Σαβοΐας ἠναγκάσθη καταδιωκόμενος νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ φρούριον τῆς Κερυνείας, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰάκωβος, ἄρχων πλέον τῆς Λευκωσίας καὶ τῆς λοιπῆς νήσου, ἐπολιόρκησεν. Ὁ Λουδοβῖκος ἐδραπέτευσε καὶ ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης εἰς Πεδεμόντιον, ἐνῷ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Καρλόττα, μᾶλλον ἀποφασιστική, μετέβη εἰς Ἰταλίαν, καὶ συλλέξασα ἐκεῖθεν στρατὸν ἀπεβιβάσθη εἰς Πάφον, ἣν καὶ ἐκυρίευσεν. Ἐκεῖθεν διῆλθεν ἅπασαν τὴν νῆσον, πλήρη Σαρακηνῶν καὶ Καταλανῶν, καὶ ἐφωδίασε τὸ φρούριον τῆς Κερυνείας. Ἐξαντληθέντων ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πόρων, ἡ Καρλόττα ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ, ἀφοῦ παρεδόθη τὸ φρούριον εἰς τὸν Ἰάκωβον τὴν 25ην Ἀπριλίου 1464.

Ὁ Ἰάκωβος Β' ἀπαλλαγεὶς τῆς ἀδελφῆς του ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ βασιλείου του. Κατ' ἀρχὰς ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Γενουάτας τὴν Ἀμμόχωστον, ἐντὸς ὀλίγου δὲ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην πάντων διὰ τῆς φιλόφρονος καὶ δεξιᾶς συμπεριφορᾶς του. Οὕτως ὁ θρόνος τοῦ Ἰακώβου Β' ἑδραιώθη· ἡ Γένουα ἀπώλεσε τὴν σπουδαίαν Ἀμμόχωστον, ἡ δὲ ἐπιρροὴ τῶν Ἑνετῶν σὺν τῷ χρόνῳ αὐξάνουσα καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβου παρέσυρεν αὐτοὺς εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν συμμαχίαν. Ὁ μετὰ τῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου γάμος τοῦ Ἰακώβου συνέσφιγξεν ἀκόμη περισσότερον τὸν πρὸς τὴν Ἑνετικὴν δημοκρατίαν δεσμὸν τῶν σχέσεών του. Ἡ ἐνετικὴ γερουσία ἐτέλεσε τὸ συνοικέσιον τοῦτο μετ' ἀσυνήθους μεγαλοπρεπείας, υἱοθετήσασα τὴν νεαρὰν Αἰκατερίνην καὶ ἀνακηρύξασα αὐτὴν θυγατέρα τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας. Μετὰ δύο ἔτη ἀπὸ τοῦ γάμου του ὁ Ἰάκωβος ἀποβιώσας κατέλιπεν ἔγκυον τὴν σύζυγόν του, τεκοῦσαν υἱόν, ὅστις ἐκλήθη *Ἰάκωβος Γ'*, ἀναγνωρισθεὶς βασιλεύς. Ἡ Αἰκατερίνη ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἐνῷ ἐν τῇ πραγματικότητι τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ Ἑνετοί. Ὁ Ἰάκωβος Γ' ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν δύο ἐτῶν. Κ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

ΜΟΛΔΑΥΙΑΣ

— **Ἰάκωβος *Βασιλικός***. Ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας (βλ. λ. *Βασιλικοί*).

ΣΚΩΤΙΑΣ

— **Ἰάκωβος Α'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1425—1437). Τριτότοκος υἱὸς (1394—1437) τοῦ βασιλέως

Digitized by Google

Ροβέρτου Γ' καὶ τῆς Ἀνναμπέλλα Ντουμόν. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός του (1402) παρεδόθη πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Οὐόρντλω. Τῷ 1406 ὁ πατήρ του ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Γαλλίαν, ἵνα τὸν διαφυλάξῃ ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τοῦ θείου του δουκὸς τοῦ Ὤλμπανυ, ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν συνελήφθη ὑπὸ ἀγγλικοῦ πλοίου καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἐρρῖκον Δ' ἐκρατήθη εἰς τὴν αὐλήν, ὡς ὅμηρος, ἐπὶ 19 ἔτη. Ὁ πατήρ του ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως διὰ τὴν τύχην τοῦ υἱοῦ του, ἀνέλαβε δὲ τότε τὴν ἀντιβασιλείαν ὁ δοὺξ τοῦ Ὤλμπανυ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρρίκου Ε' διέφυγεν εἰς Γαλλίαν, ἀποθανόντος δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς, ἥτις ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν παλινόστησιν, ἀφοῦ καθ' ὑπόδειξιν ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν, θυγατέρα τοῦ κόμιτος τοῦ Σάμερστ καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ κατέβαλλε λύτρα 60.000 μάρκων. Ὁ Ἰάκωβος ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ἐν Σκωτίᾳ ἠσχολήθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν συντριβὴν τῆς δυνάμεως τῆς φατρίας τοῦ οἴκου Ὤλμπανυ, ἔπειτα δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν. Ἐψήφισε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Σκωτίας καὶ πλῆθος ἀναμορφωτικῶν νόμων. Τῷ 1425 κατέφερε τὸ τελευταῖον πλῆγμα κατὰ τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν, συλλαβὼν ἐν αὐτῇ τῇ βουλῇ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐθανατώθησαν. Τῷ 1428 ἐμνήστευσεν εἰς ἡλικίαν δύο ἐτῶν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαργαρίταν μετὰ τοῦ δελφῖνος Λουδοβίκου, υἱοῦ τοῦ Καρόλου Ζ'. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἤγειρε τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἐπιζητοῦσα πρόσχημα συγκρούσεως ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ἰακώβου τὴν καταβολὴν τῶν ὀφειλομένων εἰσέτι λύτρων τῆς ἀπελευθερώσεώς του. Οὐχ ἧττον αἱ ἰσχυραὶ συμμαχίαι τοῦ Ἰακώβου μετὰ τῆς

Ἰάκωβος Α' βασιλεὺς τῆς Σκωτίας.

Γαλλίας καὶ τῆς Δανίας κατέστησαν ἀκίνδυνον τὴν ἀγγλικὴν προκλητικότητα. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἀναλαβόντες ἐκ τῆς συντριβῆς οἱ εὐγενεῖς, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἄθολ, θείου τοῦ βασιλέως, ὠργάνωσαν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὰς ἀπομεινάσας αὐτοῖς φεουδαρχικὰς περιοχάς. Τῷ 1437, ὁμὰς ἐκ τούτων, εἰσαχθεῖσα νύκτωρ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πὲρθ ὑπὸ συνωμοτῶν αὐλικῶν, κατέσφαξε κυριολεκτικῶς τὸν Ἰάκωβον, κατενεχθέντων εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ 16 ξιφισμῶν.

Ὁ Ἰάκωβος ἀφῆκε μνήμην αὐστηροτάτου ἀλλὰ δικαίου τιμωροῦ. Εἰς τὴν συνταγματικὴν ἱστορίαν τῆς Σκωτίας ἡ βασιλεία του σημειοῖ νέαν ἐποχήν, τὴν ἔναρξιν τῆς μοναρχικῆς περιόδου. Ἀθλητικὸς εἰς τὸ παράστημα καὶ εἰς ῥώμην, ὑπῆρξε συγχρόνως καλλιτεχνικὴ φύσις. Κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονήν του ἔγραψε τὸ περίφημον αἰσθηματικὸν ἔπος «Kingis Quair» καὶ ἠθογραφικὰ ποιήματα εἰς σκωτικὴν διάλεκτον, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ First (1783) ὑπὸ τὸν τίτλον «Poetical remains of James I». Θεοσεβής, ὑπερημύνθη μετὰ φανατισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας.

— **Ἰάκωβος Β'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1437—1460). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1430—1460). Ἐστέφθη ἐν Χολυροὺδ τῷ 1437, ἅμα τῇ δολοφονίᾳ τοῦ πατρός του. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἤσκησεν ὁ κόμις Δώγκλας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Λίβιγκστον, ὅστις ἐπωφεληθεὶς τῷ 1439 τοῦ θανάτου τοῦ ἀντιβασιλέως καὶ τοῦ ἀποδοκιμασθέντος γάμου τῆς βασιλομήτορος μετὰ τοῦ Ἰακώβου Στούαρτ, ἐπεχείρησε νὰ ἀπαγάγῃ τὸν βασιλέα. Ἐντεῦθεν προεκλήθη ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ὃν ὑπερίσχυσαν αἱ πισταὶ εἰς τὸν Ἰάκωβον φατρίαι. Τῷ 1449 ὁ Ἰάκωβος ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν, συγγενῆ τοῦ Φιλίππου τῆς Βουργουνδίας, μετὰ ἓν δὲ ἔτος, ἅμα ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν, συνέλαβε πολλοὺς ἐκ τῶν εὐγενῶν, ἰδίᾳ τοῦ οἴκου Λίβιγκστον, ὧν τινας καὶ ἐθανάτωσε. Τῷ 1452 ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τὸν πρεσβύτερον Δώγκλας, κατηγορηθέντα ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ θρόνου, προεκάλεσε δὲ οὕτως ἐπανάστασιν τῶν περὶ τὴν οἰκογένειαν ταύτην εὐγενῶν, κατασταλεῖσαν ὅμως εὐχερῶς. Ἐξακολουθῶν τὸν ἀμείλικτον κατὰ τῶν εὐγενῶν πόλεμον, ἀφῄρεσε παρ' αὐτῶν πάντα τὰ φέουδα καὶ ἐγκαινίασε πρῶτος αὐτὸς ἐν Σκωτίᾳ πολιτικὴν φιλαγροτικήν, διὰ διανομῆς γαιῶν εἰς τοὺς χωρικούς. Ἐντεῦθεν καὶ ἐκαλεῖτο «φίλος τῶν πτωχῶν». Τῷ 1460, ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐσωτερικὸν πόλεμον τῶν «Δύο Ῥόδων», ὑπὲρ τοῦ κόμματος τοῦ «Ἐρυθροῦ Ῥόδου», ἐπολιόρκησε τὸ Ρώσβαρυ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἐφονεύθη τυχαίως ἐξ ἐκρήξεως ὁλμοβόλου.

Ἰάκωβος Β' βασιλεὺς τῆς Σκωτίας.

— **Ἰάκωβος Γ'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1460—1488). Υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1451—1488). Ἐστέφθη τῷ 1460 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἤσκησε κατὰ πρῶτον ἡ μήτηρ αὐτοῦ, στηριζομένη εἰς τὸ κόμμα τῶν νέων λόρδων, ἐχθρικὸν πρὸς τὴν παλαιὰν μεγάλην εὐγένειαν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς τριανδρία ἐκ τῶν λόρδων Κέννεδυ, Κούμβερλανδ καὶ Μπόϋδ. Τῷ 1469 ὁ Ἰάκωβος ἐνυμφεύθη τὴν Μαργαρίταν, πριγκίπισσαν τῆς Δανίας, ἀνέλαβε δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν βασιλείαν, ἥτις διέρρευσεν εὐτυχῶς μέχρι τοῦ 1478. Δεισιδαίμων, μικρόνους, ῥέπων εἰς τὸν ἔκφυλον βίον, ὑπῆρξεν ἀνίκανος νὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, παραδεδομένης κατ' οὐσίαν εἰς ἀναξίους εὐνοουμένους. Ἐντεῦθεν περιεφρονήθη ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του, ἐκορυφώθη δὲ ἡ κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσις, ὅτε κατὰ διαταγήν του συνελήφθησαν ἐν τοῖς ἀνακτόροις οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ δοῦκες τοῦ Ὤλμπανυ καὶ τοῦ Μάρ, ὧν ὁ τελευταῖος καὶ ἐθανατώθη, κατηγορηθεὶς ἐπὶ μαγγανείᾳ στρεφομένῃ κατὰ τοῦ βασιλέως.

Ἰάκωβος Γ' βασιλεὺς τῆς Σκωτίας

Ὁ Ὤλμπανυ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἀναγνωρισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Δ' ὡς βασιλεὺς τῆς Σκωτίας ἐξεστράτευσε μετ' ἀγγλικῶν στρατευμάτων κατὰ τοῦ Ἰακώβου, οὗτινος ὁ στρατὸς στασιάσας τοῦτον μὲν συνέλαβε, τὸν δὲ εὐνοούμενον αὐτοῦ Κόχραν ἀπηγχόνισεν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ὤλμπανυ προὐχώρει θριαμβευτικῶς πρὸς τὸ Ἐδιμβοῦργον, ἐπῆλθεν ἀπροσδοκήτως συμφιλίωσις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰακώβου. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Ὤλμπανυ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου, ὡς μηχανορραφῶν μετὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἠναγκάσθη να καταφύγῃ εἰς Γαλλίαν. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἡ ὀγκουμένη κατὰ τοῦ Ἰακώβου ἀγανάκτησις ἐξέσπασεν εἰς τρομερὰν ἐπανάστασιν, ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες καὶ ἐπεκράτησαν ὁριστικῶς. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰάκωβος συνεπολέμησε μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Ἰάκωβος ἐφονεύθη κατὰ τὴν μάχην παρὰ τὸ Μπάνοκβουρν, ἢ μᾶλλον ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

— **Ἰάκωβος Δ'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1488—1513). Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1473—1513), ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐκραγείσης στάσεως τοῦ κόμιτος Λενόξ, ὑπὸ σημαίαν τὸ αἱμόφυρτον ὑποκάμισον τοῦ Ἰακώβου Γ', ἠδυνήθη νὰ παγιώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, συνάψας δὲ ἰσόβιον εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Ζ' (1498), οὗτινος καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Μαργαρίταν, καὶ ἐξασφαλίσας τὴν συμμαχίαν τῆς Δανίας καὶ Ἱσπανίας καὶ τὴν φιλίαν τῆς Γαλλίας, ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν καὶ εὐτυχὲς κράτος, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἀλλ' ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον τοῦ Ἐρρίκου Η', μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρρίκου Ζ', ἀνέτρεψε τὴν κατάστασιν. Ὁ Ἰάκωβος προκαλούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου ἠναγκάσθη, ἀφοῦ προηγουμένως συνεμάχησε μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ, ὃν ποτε συνεκέντρωσεν ἡ Σκωτία. Ἀλλ' ἡττήθη κατὰ κράτος, πεσὼν καὶ ὁ ἴδιος, εἰς τὴν μάχην τοῦ Φλόντεν, καθ' ἣν ἐθερίσθη τὸ ἄνθος τῆς σκωτικῆς νεότητος.

Ἰάκωβος Δ' βασιλεὺς τῆς Σκωτίας.

Ὁ Ἰάκωβος ὑπῆρξε χαρακτὴρ ἀσταθὴς καὶ ἔκδοτος εἰς φιληδονίαν, ἀλλ' ἱπποτικὸς καὶ ἀνθρωπιστής. Ἐπροστάτευσε τὰς λαϊκὰς τάξεις, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Λέγεται ὅτι ἰσοβίως ἔφερεν ἐσωτερικῶς βαρεῖαν σιδηρᾶν ζώνην, πρὸς αὐτοτιμωρίαν, διότι συνησθάνετο τὴν τύψιν ὅτι καὶ αὐτὸς συνετέλεσεν εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρός του.

— **Ἰάκωβος Ε'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1513—1542). Μονογενὴς υἱὸς τοῦ προηγουμένου (1512—1542). Ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Σκωτίας, τῷ 1513, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὑπὸ τὴν ἀντιβασιλείαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὴν βασιλομήτορα ἐκπεσοῦσαν τῆς ἀντιβασιλείας, ἕνεκα τοῦ ἀδοκήτου γάμου της μετὰ τοῦ Ἄρσιμπαλ Δώγκλας, κόμιτος τοῦ Ἄνγκους, διεδέχθη ὁ δοὺξ τοῦ Ὤλμπανυ Ἰωάννης Στούαρτ. Τῷ 1524 τὸ κοινοβούλιον, πρὸς κατάπαυσιν τῶν περὶ τὴν βασιλείαν διαμαχῶν, ἐκήρυξε τὸν Ἰάκωβον ἱκανὸν ὅπως βασιλεύσῃ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς βασιλομήτορος, τῷ δὲ 1528 ὁ Ἰάκωβος, θιγεὶς ἐκ τῆς διαγωγῆς τῆς μητρός του, διαζευχθείσης τὸν δεύτερον σύζυγον αὐτῆς καὶ νυμφευθείσης τὸν ἐραστήν της Ἐρρῖκον Στούαρτ, ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν πλήρη ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, προσλαβὼν ὡς ἀρχικαγκελλάριον τὸν πρώην διδάσκαλον αὐτοῦ ἀρχιεπίσκοπον τῆς Γλασκώβης. Κατώρθωσε, τῇ βοηθείᾳ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀγροτῶν, νὰ καταστείλῃ τὰς ἀλλεπαλλήλους στάσεις τῶν εὐγενῶν καὶ νὰ παγιώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, βραδύτερον δὲ (1537), ἀφοῦ προηγουμένως, μετά τινας ἀσημάντους ἐχθροπραξίας, συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας, μετέβη εἰς Παρισίους καὶ ἀποκρούσας τὴν προσφερομένην αὐτῷ Μαρίαν τῶν Βουρβώνων, ἐνυμφεύθη τὴν Μαγδαληνήν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α', ἧς ἠράσθη. Μετὰ ἓν ἔτος, ἀποθανούσης τῆς Μαγδαληνῆς εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν Γκίζ, χήραν τοῦ δουκὸς τοῦ Λογκβίλ. Ἐπανελθὼν εἰς Σκωτίαν ἐξηκολούθησε τὴν ἀμείλικτον δίωξιν τῶν εὐγενῶν, παρ' ὧν ἀφῄρεσε καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀπομείναντα φέουδα, ἅτινα διένειμεν εἰς τοὺς ἀγρότας. Τῷ 1542 ἕνεκα θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐξερράγη πόλεμος μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Τὰ σκωτικὰ στρατεύματα, ὑπὸ τὸν Ὄλιβερ Σινκλέϊρ, εἰσέβαλον εἰς Κουμβερλάνδην. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι εὐγενεῖς, ἐκδικούμενοι τοὺς διωγμούς, ἐστασίασαν καὶ ὁ σκωτικὸς στρατὸς ἡττήθη δεινῶς. Ὁ Ἰάκωβος, πάσχων ἤδη ἐξ ἐγκεφαλικοῦ νοσήματος, ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸ πλῆγμα τῆς ἥττης. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του τῷ ἀνηγγέλθη, ὅτι ἡ βασίλισσα ἔτεκε θῆλυ, τὴν κατόπιν περίφημον Μαρίαν Στούαρτ.

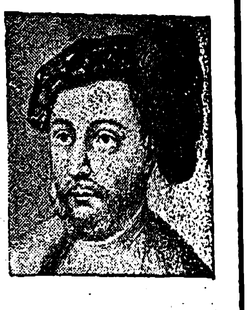

Ἰάκωβος Ε' βασιλεὺς τῆς Σκωτίας.

Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἡ ἱστορία ἔκρινε τὸν Ἰάκωβον ἐπιγραμματικῶς ὡς «φίλον τῶν πτωχῶν, δήμιον τῶν εὐγενῶν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Lang*, History of Scotland (1900).

θ. κ.

— **Ἰάκωβος ΣΤ'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1566—1625)· βλ. λ. *Ἰάκωβος Α'*, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

— **Ἰάκωβος Ζ'**, βασιλεὺς τῆς ***Σκωτίας*** (1685—1689)· βλ. λ. *Ἰάκωβος Β'*, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

— **Ἰάκωβος Α'**, μητροπολίτης ***Ἀθηνῶν*** (1676—1686). Διεδέχθη τὸν Ἄνθιμον Γ' (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 185β').

— **Ἰάκωβος Β'**, μητροπολίτης ***Ἀθηνῶν*** (1713—1734). Διεδέχθη Μελέτιον τὸν Β' (βλ. καὶ λ. Ἀθῆναι τ. Β' σ. 186α').

— **Ἰάκωβος**, πατριάρχης ***Ἀλεξανδρείας***. Ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐν Πάτμῳ. Γενόμενος μητροπολίτης Κασσανδρείας, εἰργάσθη ὑπὲρ ἀσφαλείας τῶν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐπιστρεψάντων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον φυγάδων. Προεβιβάσθη κατόπιν εἰς τὴν μητρόπολιν Σερρῶν, τῷ 1860 εἰς τὴν τῆς Κυζίκου, καὶ τῷ 1861, παραιτηθέντος τοῦ Καλλινίκου, ἐξελέγη ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπέμεινεν ἐπὶ πολὺ νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ ν' ἀφαιρέσῃ τὸν ἀλλόκοτον χαρακτῆρα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐπιλεγομένης τότε «κοινότητος ἑλληνοαιγυπτιακῆς». Διερχόμενος ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ (Πάτμου), ἀπεβίωσεν ἀπόπληκτος τῇ 29 Δεκεμβρίου 1865.

Ἰάκωβος, πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας.

μ. ι. г.

— **Ἰάκωβος ὁ *Ἀμίδης***. Γεννηθεὶς ἐν Μελιτηνῇ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐγένετο διάκονος ἐν τῇ πατρίδι του. Τῷ 1154 ἐχειροτονήθη

Digitized by Google

ἐπίσκοπος Γερμανικείας (Marasch) καὶ μετωνομάσθη *Διονύσιος*, καὶ τῷ 1166 προήχθη εἰς μητροπολίτην Ἀμίδης, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1171. Ἔγραψεν «Ἐγχειρίδιον θεολογίας», «Ὁμολογίαν πίστεως», «Ἑρμηνείαν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου», «Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἑκατοντάδας τοῦ Εὐαγρίου», «Ἀναίρεσιν πασῶν τῶν αἱρέσεων», «Ἱστορίαν τῶν πατέρων, τῶν ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων», «Συλλογὴν ἀποστολικῶν κανόνων», «Περὶ προνοίας», «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος», «Κανόνας περὶ μετανοίας» καὶ πλείστας λειτουργικὰς πραγματείας. Συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἐπὶ τῶν χρόνων του γεγονότων καὶ ἡρμήνευσε τὴν ἀριστοτελικὴν Λογικήν, ἐπεξεργασθεὶς τὰς «Εἰσαγωγὰς» τοῦ Πορφυρίου καὶ τὸ «Ὄργανον» τοῦ Ἀριστοτέλους Ἔκαμε συλλογὴν πασῶν τῶν μελῳδιῶν τῆς ἰακωβιτικῆς λατρείας, ἔγραψεν ἐπίσης πλείστους λόγους καὶ ὁμιλίας. Καὶ εἰς τὴν ποίησιν ἀσχοληθεὶς ὁ Ἰάκωβος ἐποίησε δύο ποιήματα ὑπόθεσιν ἔχοντα τὴν ἅλωσιν τῆς Ἐδέσσης (1144) καὶ τρεῖς ἐλεγείας περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Γερμανικείας ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων (1156). Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ***Ἄρτης***. Μητροπολίτης Ἄρτης, ὀπαδὸς αἱρέσεως *Ἀρεβούρδων* (βλ. λ.).

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Βάτνης*** ἢ ***Σαρούγης***. Σύρος ἐπίσκοπος. Ἐγεννήθη τῷ 451 ἔν τινι παρὰ τὸν Εὐφράτην χωρίῳ πρὸς νότον τῆς Ἐδέσσης καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον προήχθη εἰς χωροεπίσκοπον Haura τῆς περιφερείας ταύτης καὶ κατὰ τὸ 519 μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Batnan, πρωτευούσης τῆς Saroug, ἀπέθανε δὲ τῷ 521. Ὁ Ἰάκωβος ἔγραψε λειτουργίαν, ἀκολουθίαν τοῦ βαπτίσματος, πολλοὺς λόγους ἐκκλησιαστικοὺς καὶ ἐπικηδείους καὶ ποιήματα. Κατά τινα Σύριον ἱστορικὸν ἐποίησεν ἐμμέτρους ὁμιλίας 763, ἀλλ' ἐκ τούτων μόλις αἱ ἡμίσειαι περίπου διεσώθησαν. Αἱ ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Ἰακώβου ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης ἢ εἶναι δογματικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Βουλγαρίας***. Μοναχὸς ὢν καὶ κατόπιν προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην Βουλγαρίας, εἶναι γνωστὸς ἔκ τινος ποιήματος αὐτοῦ ὑπόθεσιν ἔχοντος ἐκστρατείαν τινὰ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Κομνηνοῦ (πιθανῶς Θεοδώρου Β' τοῦ Λασκάρεως, ἐκστρατεύσαντος κατὰ τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Μιχαὴλ Ἀσὲν τῷ 1255), κατὰ τὴν ὁποίαν σῶμα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διήρπασε τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μελετίου. Τὸ ποίημα εὕρηται ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Ἐδέσσης***. Ἐγεννήθη τῷ 640 ἔν τινι χωρίῳ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Εἰσελθὼν εἰς τὴν μονὴν Kennesré ἀπεδήμησε μετ' ὀλίγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁπόθεν ἐπανελθὼν ἐγένετο ἐπίσκοπος Ἐδέσσης. Θελήσας νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς μονὰς τῆς περιφερείας του τοὺς μοναχικοὺς κανονισμοὺς τοῦ Ραββουλᾶ, προσέκρουσεν εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῶν μοναχῶν, οἵτινες ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰουλιανοῦ (687—708) καὶ ἀπεσύρθη μετὰ δύο μαθητῶν του, Δανιὴλ καὶ Κωνσταντίνου, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου ἐν Kaisoum (μεταξὺ Χαλεπίου καὶ Ἐδέσσης) τῷ 688, ὁπόθεν ἐκλήθη ὡς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὴν μονὴν Eusebena καὶ ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν μονὴν Teléda, ὅπου παραμείνας ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς Ἔδεσσαν. Ἀπέθανε τῷ 708.

Ὁ Ἰάκωβος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀραμαιοφώνου χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν, θεολογίαν, ἱστορίαν, γραμματικὴν καὶ τὰ φυσικά, συνέγραψε πλεῖστα ἔργα, μέγιστον ἐπιδράσαντα εἰς τὴν κατόπιν αὐτοῦ συριακὴν γραμματείαν. Οὕτω τὴν παλαιὰν συριακὴν μετάφρασιν τῆς Π. Διαθήκης, τὴν καλουμένην Peschitto, ἐπιδιώρθωσεν ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων ἑβραϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν κειμένων, καὶ τὴν ἐπλούτισε διὰ πολλῶν σημειώσεων. Συνέταξεν ὑπομνήματα καὶ σχόλια εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, μετέφρασεν εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν τὰς ὁμιλίας Σευήρου τοῦ Ἀντιοχείας, ἐν πλείσταις δὲ ἐπιστολαῖς του πραγματεύεται περὶ ἐξηγητικῶν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν θεμάτων. Τὴν «Ἱστορίαν τῶν Ρεχαβιτῶν» μετενεχθεῖσαν ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ζωσίμου, μετέφρασεν εἰς τὴν συριακὴν ὁ Ἰάκωβος. Συνέταξε κανόνας μοναχικοὺς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοῦ Ραββουλᾶ καὶ πραγματείαν περὶ βαθμῶν συγγενείας κωλυόντων τὸν γάμον. Μετέφρασε τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἔγραψε συνέχειαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ 692. Ἔγραψεν ὡσαύτως ἔργον ἐπιγραφόμενον «Ἡ πρώτη δημιουργική, αἰώνιος, παντοδύναμος καὶ ἄκτιστος αἰτία ὁ Θεὸς συντηρητὴς τῶν πάντων», οὗτινος συμπλήρωμα ἦτο τὸ «Ἑξαήμερον». Συνέταξεν ἐπίσης «Ἐγχειρίδιον» τεχνικῶν ὅρων τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν πρώτην συστηματικὴν γραμματικὴν τῆς συριακῆς γλώσσης, πρῶτος αὐτὸς προσθέσας εἰς τὸ σύμφωνα μόνον περιέχον συριακὸν ἀλφάβητον καὶ ὀκτὼ γράμματα πρὸς δήλωσιν φωνηέντων. Συνέταξεν 125 ὁμιλίας, λειτουργίαν, ὡρολόγιον, τὸ «Βιβλίον τῶν θησαυρῶν», περιέχον τὰς ἀκολουθίας τοῦ βαπτίσματος, ἁγιασμοῦ καὶ γάμου καὶ ἑορτολόγιον, πλείστας δὲ ἐπιστολὰς θεολογικοῦ μάλιστα περιεχομένου. Αἱ ἀποδιδόμεναι δ' ὑπό τινων εἰς τὸν Ἰάκωβον μεταφράσεις τῶν «Κατηγοριῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἔργων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ὑπ' ἄλλων ἀμφισβητοῦνται. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Θεσσαλονίκης***. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μαθητὴς Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ.

— **Ἰάκωβος** ὁ τοῦ ***Καλάτ***. Ἐπίσκοπος νεστοριανὸς τοῦ πέραν τοῦ ἄνω Τίγρητος ἐν τῷ Κουρδιστὰν Khalat κατὰ τὸν Η' αἰῶνα. Εἶναι γνωστὸς ἔκ τινος ὑπομνήματος αὐτοῦ εἰς τὰς «Παροιμίας» τοῦ Σολομῶντος. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Καρύστου***. Διαπρεπὴς ἱεράρχης τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, μαρτυρήσας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Ἐπίσκοπος Καρύστου ἐχειροτονήθη τῷ 1760, ὅταν δὲ τῷ 1768 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐξελέγη Μελέτιος ὁ Β' ὁ ἀπὸ Λαρίσης, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἀνάστημα, ἔσπευσεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἐκεῖ ὑπηρέτει τὴν ἐκκλησίαν ὡς μέγας οἰκονόμος. Συλληφθεὶς μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου, συνεπείᾳ καταγγελίας Ἰταλοῦ τινος κατασκόπου, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰ βασανιστήρια, ἅτινα ὑπέστη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Μουντζούραγα, καὶ ἀπέθανε μετὰ στρέβλωσιν τῶν μελῶν του. Γ. Δ. Κ.

— **Ἰάκωβος**, πατριάρχης ***Κωνσταντινουπόλεως***. Ἐκ Χίου καταγόμενος καὶ μητροπολίτης Λαρίσης ὤν, ἐξελέγη οἰκουμενικὸς πατριάρχης κατ' Αὔγουστον τῷ 1679 καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη παυθεὶς ἀπεσύρθη εἰς Χίον. Τὸ δεύτερον ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1685, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1687 παρέμεινεν ἐν αὐτῷ μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1688, ὅτε παραιτηθεὶς μετέβη εἰς Μολδαυίαν καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε τῷ 1690. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Λαρίσης***. Μητροπολίτης Λαρίσης κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βατικανοῦ, τὸ ὁποῖον, περιέχον τὰ ἔργα τοῦ Λουκιανοῦ, διώρθωσε καὶ διὰ πολλῶν σχολίων ἐπλούτισε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου μητροπολίτου Νικαίας. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Λιτσᾶς*** καὶ ***Ἀγράφων***. Ἐπίσκοπος κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὅστις ἐκ Καρπενησίου καταγόμενος διετέλεσε μαθητὴς τοῦ περιωνύμου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Σαρούγης*** ἢ ***Βάτνης***· βλ. λ. *Ἰάκωβος* ὁ Βάτνης.

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Σηλυμβρίας***. Ἐπίσκοπος ὢν Σηλυμβρίας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἔγραψε βίον Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1884 ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου ὡς ἀνώνυμον σύγγραμμα ἐν τοῖς «Μνημείοις Ἁγιολογικοῖς». Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ***Σύρος*** ἐπίσκοπος. Γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἔν τινι παρὰ τὴν Μοσούλην χωρίῳ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν Mar Mattai καὶ γενόμενος ἐπίσκοπος μετωνομάσθη Σευῆρος. Ἔγραψεν ἓν θεολογικὸν καὶ ἓν ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα. Τὸ θεολογικόν, ἐπιγραφόμενον «Βίβλος θησαυρῶν», διαιρεῖται εἰς 4 βιβλία, ἐν οἷς πραγματεύεται περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, περὶ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, περὶ θείας προνοίας καὶ περὶ κτίσεως. Τὸ δ' ἐγκυκλοπαιδικὸν ἔργον του, ἐπιγραφόμενον «Βίβλος διαλόγων» διὰ τὴν κατ' ἐρωταπόκρισιν συγγραφὴν αὐτοῦ, διαιρεῖται εἰς δύο βιβλία, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον πραγματεύεται περὶ γραμματικῆς, ρητορικῆς, ποιητικῆς καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς συριακῆς γλώσσης, τὸ δὲ δεύτερον περὶ λογικῆς καὶ καθόλου φιλοσοφίας. Ὁ Ἰάκωβος ἔγραψε προσέτι καὶ ἑρμηνείαν τῆς λειτουργίας καὶ σύμβολον πίστεως καὶ ἔμμετρον γραμματικὴν εἰς δωδεκασυλλάβους στίχους ἐπιγραφομένην «Ἁρμονίαν» καὶ δύο ἐπιστολὰς εἰς ἑπτασυλλάβους στίχους. Ε. Γ. Π

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Ὠλένης***. Ἐπίσκοπος τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὠλένῃ τῆς Ἤλιδος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος. Βάϊλος ὢν τῆς Ἀχαΐας μετὰ τοῦ Νικολάου Μαύρου καὶ τοῦ κόμιτος τῆς Κεφαλληνίας ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἀπουσιαζούσης ἡγεμονίδος τῆς χώρας ταύτης Ματθίλδης τῆς Ἀννονικῆς, συνέλαβε τὴν κυρίαν τῆς Ἄκοβας Μαργαρίταν καὶ ἐδήμευσε τὰ κτήματα αὐτῆς τῷ 1314. Ε. Γ. Π.

ΑΛΛΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

— **Ἰάκωβος**. Περίδοξος Ἕλλην ἰατρός, υἱὸς τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ ἰατροῦ Ἡσυχίου, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 410 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ζήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα ἐγένετο καὶ κόμις ἀρχιάτρων («comes archiatrorum») ἐν τῇ αὐλῇ Λέοντος τοῦ Θρᾳκὸς (457—474), μεθ' οὗ συνεδέθη καὶ δι' ἰδιαιτέρας φιλίας. Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθη καὶ τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀνηγέρθη αὐτῷ στήλη. Διακεκριμένος ἰατρός, φιλάνθρωπος καὶ ἀφιλάργυρος, κατέλαβεν ἐνωρὶς ὑπέροχον θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀποκαλούμενος «Ἀσκληπιὸς» καὶ «Σωτὴρ» καὶ «Ζεῦξις καὶ Φειδίας τῆς ἰατρικῆς». Τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ἐξυμνεῖ ὁ Φώτιος. Τοὺς πτωχοὺς οὐ μόνον ἀμισθὶ ἐθεράπευεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλουσίους παρώτρυνεν ὅπως ἐνισχύωσιν αὐτοὺς χρηματικῶς. Τὴν μετ' ἀφοσιώσεως παρακολούθησιν τῶν ἀρρώστων μέχρι βελτιώσεως τῆς καταστάσεως αὐτῶν ἐθεώρει ὡς ὕψιστον τοῦ ἰατροῦ καθῆκον *(Σουΐδ.)*. Αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς ἀναφέρει τοῦτον (II, 163) «ὡς μέγαν ἄνδρα καὶ θεοφιλέστατον περὶ τὴν τέχνην γενόμενον». Ἕνεκεν τῆς παρ' αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἀκολουθουμένης ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ἀρρώστων ὑγρᾶς καὶ ψυχούσης διαίτης, ἐκλήθη *ψυχριστὴς* ἢ *ψύχρηστος*, «ὅτι ὑγραινούσῃ τροφῇ ἐκέχρητο· καὶ τοῦτο ποιεῖν ἐφαίνετο, ἐπειδὴ τοὺς πολλοὺς ἑώρα τῶν ἀνθρώπων φιλοπράγμονας ὄντας καὶ φιλαργύρους καὶ ἀεὶ ἐν λύπαις καὶ φροντίσιν ὅλον αὐτῶν ζῶντας τὸν βίον» (*Ἀλεξ. Τραλλ.* II, 163). Φάρμακα αὐτοῦ κατὰ βηχός, ποδάγρας, ἡμικρανίας καὶ νευραλγιῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν παρ' Ὀρειβασίῳ (VII, 22), Ἀετίῳ (Τετρ. III, IV. 43) καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ (II 161, 565 καὶ 571). Σκευασίας δὲ τούτου περιέχει καὶ ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 2210 κῶδιξ τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (φύλ. 369), ἔμπλαστρον δὲ ὁ τῆς Φλωρεντίας (πρβλ. *Diels*, Die Handschrift d. Antik. Aerzte, II, 50). ΑΡ. Π. Κ.

— **Ἰάκωβος** ***Ἀνδρέου***. Γερμανὸς θεολόγος (βλ. λ. *Ἀνδρέου* Ἰάκωβος).

— **Ἰάκωβος** ὁ ***Ἀργεῖος*** ἢ ***Μάνος***. Λόγιος ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Γεννηθεὶς ἐν Ἄργει ἄγνωστον πότε, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ γενόμενος μαθητὴς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου, προσελήφθη ἔπειτα ὑπ' αὐτοῦ ὡς διδάσκαλος τῶν υἱῶν του Ἰωάννου καὶ Νικολάου. Τῷ 1707, διορισθεὶς σχολάρχης τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, διηύθυνεν αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου του, ἤτοι μέχρι τοῦ 1720 ἢ 1721. Ἔργα αὐτοῦ ἀναφέρονται εἷς λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, ἕτερος λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱὸν Νικόλαον ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἐπίγραμμα εἰς Κωνσταντῖνον Ραφαήλ, λογοθέτην τῆς Μ. Ἐκκλησίας (1700—1730) καὶ πέντε ἐπιστολαί. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος** ***Βαραδαῖος***. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθείσης ἐκκλησίας τῶν Ἰακωβιτῶν Σύρων μονοφυσιτῶν. Ὅτε αἱ κατὰ τῶν μονοφυσιτῶν διώξεις τοῦ Ἰουστίνου τοῦ Α' (527) καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαιρέσεις περιήγαγον τοὺς μονοφυσίτας ἰδίᾳ τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, στερουμένους καὶ κληρικῶν, εἰς δυσχερῆ θέσιν, ἀπεφάσισαν οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν νὰ χειροτονήσωσι τῷ 541, ἢ κατ' ἄλλας εἰδήσεις τῷ 543, ὡς ἐπίσκοπον Ἐδέσσης τὸν ἐν τῇ Μονῇ Φαλσίτα παρὰ τὴν Νίσιβιν κειμένῃ μοναχὸν Ἰάκωβον, δόντες εἰς αὐτὸν τὴν ὑπερτάτην ἐπὶ τῶν μονοφυσιτικῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. Οὗτος ἐνδεδυμένος πενιχρὰ ἐνδύματα, περιῆλθε ταχέως καὶ οὐχὶ ἄνευ κινδύνων τὴν Συρίαν καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν γειτονευούσας ἐπαρχίας καὶ διὰ θερμῶν λόγων καὶ προτροπῶν ἔπεισε τὰς διαφόρους μονοφυσιτικὰς μερίδας νὰ ἑνωθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι μίαν μονοφυσιτικὴν ἐκκλησίαν. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ καὶ διατήρησιν τῆς ἑνότητος ταύτης ἐχειροτόνησε πολλοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἔθεσε τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης χειροτονηθέντα πατριάρχην Ἀντιοχείας. Οὕτως ἡνώθησαν οἱ μονοφυσῖται τῆς Συρίας καὶ τῶν παρακειμένων ἐπαρχιῶν, οἵτινες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰακώβου, τοῦ ἐπὶ 34 ἔτη ἀόκνως ἐργασθέντος παρ' αὐτοῖς, ἔφερον πλέον τὸ ὄνομα *Ἰακωβῖται*. Ὁ Ἰάκωβος, ὅστις ἕνεκα τῶν πενιχρῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων ἐκλήθη *Βαραδαῖος* (El Baradai=ὁ διὰ ρακῶν κεκαλυμμένος) καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι *Τζάντζαλος* («διὰ τὴν ἄκραν εὐτέλειαν» ὡς παρατηρεῖ ὁ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος 18, 52) ἐτελεύτησε τῷ 578. Ἔν τινι συριακῷ κώδικι τοῦ Λονδίνου (Add. 14, 602) εὕρηνται ἀρκεταὶ ἐγκύκλιοι αὐτοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Renaudot ἔχει ἐκδοθῆ λατινιστὶ ἀναφορὰ αὐτοῦ. Ἡ ἀποδιδομένη τέλος εἰς αὐτὸν ὁμολογία, ἡ ἐκ τοῦ αἰθιοπικοῦ ἐκδοθεῖσα, δὲν φαίνεται γνησία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *H. G. Kleyn*, Jacobus Baradäus de stichter de syz. monophys. Kerk. (Leiden 1882). Κ. Ι. Δ.

— **Ἰάκωβος** ***Βατοπεδηνὸς*** ὁ ἐπικαλούμενος ***Δημόπουλος***. Ἐκ Λοκρίδος καταγόμενος, ἐσπούδασεν ἐν τῇ κατὰ Χάλκην θεολογικῇ σχολῇ καὶ ὑπηρέτησεν ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη ὡς γραμματεὺς τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, διδάσκαλος καὶ ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἱερᾶς κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τῷ 1894 προβιβασθεὶς εἰς ἀρχιμανδρίτην ἀπεστάλη εἰς Μόσχαν ἡγούμενος τοῦ ἐκεῖ μετοχίου τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ἀνήκοντος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε μετὰ ὑπηρεσίαν εἰκοσιπενταετῆ. Πλὴν διατριβῶν τινων ἐκδοθεισῶν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», ἔγραψε καὶ ἐξέδωκε «Βραχέα τινὰ περὶ θεολογίας ὡς ἐπιστήμης», «Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ χριστιανισμῷ θεωρουμένη», «Τὸ συνοδικὸν ἐν Μόσχᾳ σκευοφυλάκιον» «Κατάλογον τῶν ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας ἑλληνικῶν χειρογράφων». Μ. Ι. Γ.

Digitized by Google

— **Ἰάκωβος *Βολίντζης*.** Ρῶσος μοναχὸς καὶ φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Κιέβῳ τῷ 1711 καὶ ἀποθανὼν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1781. Σπουδάσας ἐν τῇ θεολογικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Κιέβου μετέβη εἰς Ἄθω, ὅπου παραμείνας ἐπὶ δεκαετίαν ἐμελέτησε τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐκεῖ δὲ μετέφρασεν εἰς τὴν ρωσικὴν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τὸ «Περὶ ἱερωσύνης» σύγγραμμα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὸ «Περὶ ἱεραρχίας» Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1672. Ἐκτὸς τῶν μεταφράσεων τούτων ὁ Ἰάκωβος συνέταξεν «Ἑλληνικὴν γραμματικὴν» λατινιστί, «Ἑλληνοσλαυικὸν» καὶ «Σλαυοελληνικὸν λεξικόν», «Λατινοσλαυικὸν λεξικὸν» καὶ «Λατινοσλαυικὴν γραμματικήν». Ἐπιστρέψας εἰς Ρωσίαν ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν ἐν τῇ θεολογικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Κιέβου, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη τῆς ζωῆς του μεταβὰς εἰς Μόσχαν κατεγίνετο εἰς μεταφράσεις ἔργων τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, ἐξ ὧν ὅμως οὐδὲν ἐδημοσιεύθη. Πλεῖστα τῶν χειρογράφων του εὑρίσκονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς Μόσχας. Θ. Β.

— **Ἰάκωβος ὁ *Βοραγινὸς*** (1230—1298). Ἔν τινι χωρίῳ παρὰ τὴν Γένουαν, Virragio καλουμένῳ, γεννηθεὶς τῷ 1230, εἰσῆλθε νεαρώτατος εἰς τὸ τάγμα τῶν δομινικανῶν μοναχῶν. Ἔχων τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, περιήρχετο καθ' ὅλην τὴν Λομβαρδίαν ὡς ἱεροκήρυξ. Προαχθεὶς εἰς ἀρχιεπίσκοπον Γενούης, κατηύνασε τὰ κομματικὰ πάθη τοῦ ποιμνίου του. Ἀπέθανε τῷ 1398 καὶ ὁ πάπας Πῖος ὁ Η' τῷ 1816 κατέταξεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἁγίους καὶ ὥρισε κατὰ τὴν 13 Ἰουλίου τὴν ἑορτὴν τῆς μνήμης του. Ὁ Ἰάκωβος ἔγραψε «Συναξάριον», ἤτοι βίους ἁγίων (Legenda sacrorum ἢ Legenda aurea), τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Gillet «εὐεργετικωτάτην ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τριακόσια καὶ πλέον ἔτη ἐπὶ τὴν ψυχήν, τὴν τέχνην καὶ τὴν ποίησιν ἁπάσης τῆς Εὐρώπης». [Πρβλ. *Gillet*, «Histoire artistique des Ordres mendiants» (Paris 1912) 127. Τελευταία γαλλικὴ ἔκδοσις τοῦ «Συναξαρίου» τοῦ *Ἰακώβου* (Légende dorée) εἶναι ἡ τοῦ *Roze* ἐν Παρισίοις 1902 (κριτικὴ) καὶ ὑπὸ τοῦ *Teodor de Wyzena* ἐν Παρισίοις 1902 (λαϊκή).] Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος *ἱεροδιάκονος*.** Ἱεροδιάκονος καὶ διδάσκαλος ἐν Ἄνδρῳ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ Ἰάκωβος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Γάλλον ἑλληνιστὴν Βιλλουαζῶν (Villoison) ὡραίαν ἐν ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἐπιστολήν, ἀποκειμένην νῦν ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ἐν ᾗ ἀπηρίθμει «ὀλίγας ἑλληνικὰς λέξεις, αἵτινες σῴζονται καὶ προφέρονται μόνον ἐν Ἄνδρῳ, διεφθαρμέναι ὅμως». [Πρβ. *Δ. Πασχάλη* «Ἰάκωβος ἱεροδιάκονος» ἐν «Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος» (1925) 295 κ.ἑξ.] Ε. Γ. Π

— **Ἰάκωβος ὁ *Μήλιος*.** Ἐν Μήλῳ γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου καὶ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Τῷ 1742 ἀπελθὼν εἰς Σιλεσίαν ἐχρημάτισε πνευματικὸς τῶν ἐν Βρέσλαου ἐγκατεστημένων ὀρθοδόξων καὶ εἶτα τακτικὸς ἐφημέριος τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀνεγερθέντος ὀρθοδόξου ναοῦ. Τῷ 1743 ἐξέδωκεν ἐν Λειψίᾳ τὸ σύγγραμμα τοῦ Μηνιάτου «Πέτρα σκανδάλου», προτάξας αὐτοῦ ἴδιον πρόλογον. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος ὁ *Πάτμιος*.** Ἐν Πάτμῳ γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μετέβη τῷ 1726 εἰς Συρίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Σιλβέστρου καὶ ἐδίδαξεν ἐν Χαλεπίῳ, Τριπόλει καὶ Δαμασκῷ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ ἱερά. Τῷ 1736 ἐπανῆλθεν εἰς Πάτμον καὶ μετὰ βραχεῖαν ἐν αὐτῇ διαμονὴν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Μελετίου μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκεῖ σχολῆς ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπέθανε τῷ 1765. [Πρβλ. *Μ. Μαλανδράκη* «Ἡ Πατμιὰς Σχολὴ» (Ἀθῆναι 1911) 43 κ. ἑξ.] Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος ὁ *πρωτοψάλτης*.** Ἐγεννήθη ἐν Πελοποννήσῳ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο μαθητὴς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ Ἰωάννου πρωτοψάλτου τοῦ Τραπεζουντίου. Ὑπηρετῶν ὡς γραμματεὺς ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς γραφείοις, ἐδίδασκεν ἐν τῇ μουσικῇ σχολῇ καὶ τῷ 1764 ὑπηρέτει καὶ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ὡς διευθυντὴς τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, εἶτα δομέστικος, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς πρωτοψάλτην ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ. Ὁ Ἰάκωβος ἐμελοποίησε τὸ ἀργὸν δοξαστάριον μετὰ τῶν ἕνδεκα ἑωθινῶν, τῶν ἰδιομέλων τῶν Μεγάλων ὡρῶν καὶ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὰ δοξαστικὰ τῶν ἑσπερίων ἀποστίχων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. Συνέτεμε τὰ μεγάλα κεκραγάρια Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τὸν πολυέλεον Δανιὴλ τοῦ πρωτοψάλτου. Ἐμελοποίησεν ὀκτὼ δοξολογίας ἐντέχνους καὶ χερουβικά, πασαπνοάρια τῶν Αἴνων, τὸ «Νῦν αἱ δυνάμεις», τὸ «Ἀγαπήσω σε Κύριε», ἀπολυτίκια, κοντάκια, ᾠδὰς καὶ ἐγκώμια εἰς πατριάρχας. Ἐποίησε δύο ᾀσματικοὺς κανόνας καὶ ὅλην τὴν ἀκολουθίαν τῆς μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας, ἐκδοθεῖσαν τῷ 1804 ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὡς μελοποιὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν κατὰ νόημα τοιούτων, ὡς πρωτοψάλτης δὲ κατέδειξε τὰ τρωτὰ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ μουσικοῦ συστήματος τοῦ Ἀγαπίου Παλλιέρμου καὶ ἐπολέμησεν αὐτὸ ἀποτελεσματικῶς. Οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὸ α' ἥμισυ τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος διαπρεψάντων μουσικῶν ἐγένοντο μαθηταὶ τοῦ Ἰακώβου. Ἀπέθανε τῷ 1800. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάκωβος ὁ *ρήτωρ*.** Μοναχὸς ὢν τῆς μονῆς Κοκκινοβάφου κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἔγραψε πολλὰς ὁμιλίας, ὧν αἱ πλεῖσται εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτοι, ἓξ δὲ μόνον εἰς θεομητορικὰς ἑορτὰς ἀναφερόμεναι ἐξεδόθησαν (παρὰ Migne 127, 534 κ.ἑξ.). Ε. Γ. Π.

Ἰακώβου *ἀδελφοί*. Οὕτως ὠνομάζοντο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα οἱ προσκυνηταί, οἵτινες μετέβαινον εἰς Santiago τῆς Ἱσπανίας χάριν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τῆς Κομποστέλλας. Καθ' ὅλην τὴν «ὁδὸν ἁγίου Ἰακώβου», διὰ τῶν Πυρηναίων καὶ τῆς Γαλλίας μέχρι Γερμανίας διήκουσαν, ὑπῆρχον ξενῶνες διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν προσκυνητῶν, οἵτινες ἐκράτουν τὴν «ράβδον τοῦ Ἰακώβου», καὶ ἐνέρραπτον κογχύλια ἐπὶ τῶν φορεμάτων των. Ε. Γ. Π.

— **Ἰακώβου *ἐπιστολὴ*** /*Κ. Διαθ.*/. Μίαν τῶν 7 καθολικῶν ἐπιστολῶν τῆς Κ. Διαθήκης πέμπει «Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰ. Χ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ» (α' 1). Καὶ *Ἰάκωβος* μὲν ἐνταῦθα εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ὅστις εἶναι διάφορος τῶν δύο ἀποστόλων Ἰακώβων. Ὑπὸ δὲ τὰς 12 φυλὰς τὰς ἐν τῇ διασπορᾷ, πρὸς ἃς πέμπεται ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, νοοῦνται Χριστιανοὶ ἐξ Ἰουδαίων, εὑρισκόμενοι ἔξω τῆς Παλαιστίνης, ἐν τῇ διασπορᾷ. Ὅθεν φέρει αὕτη ἐγκυκλιακὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τοῦτο κατατάσσεται μεταξὺ τῶν λεγομένων καθολικῶν. Ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς οὐδεμίαν καταπολεμεῖ κακοδοξίαν, ἀλλ' ἐπιδιώκει σκοπὸν πρακτικόν, θέλει δηλαδὴ νὰ διδάξῃ ὅτι ὁ Χριστιανὸς πρέπει νὰ ζῇ ὡς «τέλειος ἀνήρ», ἐκδηλῶν τὴν πίστιν του διὰ τῶν ἔργων του. Σύγκειται δὲ αὕτη ἐκ τοῦ προοιμίου (α' 1—8), ἐκ τοῦ κυρίου μέρους, ἔνθα ἀπαιτεῖται ἀγὼν κατὰ τῶν πειρασμῶν τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν, μέριμνα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, διδάσκεται δὲ ὅτι «ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων νεκρά ἐστι», καὶ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ ἐπὶ τῆς εὐθύνης τοῦ διδακτικοῦ ἔργου καὶ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς χαλιναγωγήσεως τῆς γλώσσης καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν (α' 9 — δ' 12), καὶ ἐκ τοῦ ἐπιλόγου, περιέχοντος καὶ αὐτοῦ ποικίλας προτροπὰς πρὸς τοὺς εὐπόρους καὶ πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ πρὸς πάντας τοὺς Χριστιανούς, κατὰ τοῦ ὅρκου, περὶ προσευχῆς κλπ. Αἱ διάφοροι ἰδέαι ἐκτίθενται ἐνταῦθα ἐν εἴδει ἀφορισμῶν καὶ ἄνευ πολλῆς συνοχῆς, κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ἐν τοῖς συνοπτικοῖς εὐαγγελίοις (δ' 13 — ε' 20). Ἐπέμφθη δὲ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ δὴ πιθανώτατα μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ συγγραφέως (60 — 62). Κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐξέφρασαν ἀμφιβολίας ὁ Ἔρασμος, ὁ Καϊετανὸς καὶ δὴ καὶ ὁ Λούθηρος (ὁ τελευταῖος ἕνεκεν τῆς περὶ δικαιώσεως διδασκαλίας αὐτῆς), οὓς ἀκολουθοῦσιν ἄλλοι θεολόγοι διαμαρτυρόμενοι μέχρι τῆς σήμερον, στηριζόμενοι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ παρατηρεῖται διστακτικότης τις περὶ τῆς κανονικότητος αὐτῆς. Αἱ ἀμφιβολίαι δ' ὅμως αὗται ἐλέγχονται ὡς οὐχὶ πολὺ βάσιμοι καὶ ἡ γνησιότης τῆς ἐπιστολῆς γίνεται δεκτὴ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑπὸ κριτικῶν τῆς περιωπῆς τῶν B. Weiss, Schlatter, Zahn, Feine κ. ἄ.

Ἄριστα ὑπομνήματα εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου εἶναι τὰ τῶν Beyschag (1898), Mayor[3] (1910), Meinertz (1912) καὶ τὰ νεώτατα τῶν M Dibelius (1921) καὶ Hauck (1926). Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἡρμήνευσαν αὐτὴν ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ ὁ Γερμανὸς Βασιλάκης. Π. Ι. Μ.

— **Ἰακώβου *λειτουργία*** /*Λειτουργ.*/. Ἡ εἰς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον καὶ πρῶτον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἀποδιδομένη λειτουργία. Προερχομένη ἀναντιλέκτως ἐκ τῶν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐκκλησιῶν, ἡ λειτουργία αὕτη, παρὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, τὴν ὑπεμφαινομένην καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος ταύτης πρὸς τὴν ἐκ τῶν Κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου συναγομένην λειτουργίαν, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς, ὅτι, ὑφ' ἣν διεσώθη εἰς ἡμᾶς μορφήν, συνετάχθη ὑπ' αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ ἀδελφοθέου· πρῶτον μὲν διότι εἰς πολλὰς ταύτης εὐχὰς παρουσιάζεται τὸ χριστιανικὸν δόγμα καθωρισμένον, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις· ἔπειτα δὲ διότι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους αἱ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀπαγγελλόμεναι εὐχαὶ δὲν εἶχον ὡρισμένον τινὰ καὶ μόνιμον τύπον, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἰουστίνου («καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει...» Α' Ἀπολ. 67)· καὶ τέλος δὲν ἐξηγεῖται, πῶς λειτουργία συνταχθεῖσα ὑπὸ τοιοῦτον κῦρος ἔχοντος ἐν τῇ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνδρὸς δὲν διεδόθη εὐθὺς καθ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐξετοπίσθη βαθμηδὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκκλησιῶν, ἀφοῦ ἐξ ἄλλου ἡ γνωστὴ καθολικὴ ἐπιστολὴ κατέλαβεν ἐνωρίτατα θέσιν ἐν τῷ κανόνι τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ λειτουργία αὕτη διεσώθη ὑπὸ δύο μορφάς, ἐξ ὧν τὴν μὲν μίαν εὑρίσκομεν εἰς κώδικα τῆς βιβλιοθήκης Μεσσήνης τῆς Σικελίας εἰς τὸν Ι' ἀναγόμενον αἰῶνα καὶ προερχόμενον πιθανῶς ἐξ Ἱεροσολύμων, τὴν δ' ἑτέραν εἰς κώδικα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Καλαβρίᾳ πόλεως Rossano ἐξ Ἀντιοχείας προερχόμενον. Παρ' ἡμῖν τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Λάτας, ἀλλοιώσας ἔν τισι τὸ κείμενον αὐτῆς δι' ἰδίων προσθηκῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος τῷ 1912 ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τῷ 1929 ἐν Ἀθήναις. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

— **Ἰακώβου *πρωτευαγγέλιον*.** Τοιουτοτρόπως ὀνομάζεται ἓν ἀπόκρυφον εὐαγγέλιον, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον. Περὶ τοῦ εὐαγγελίου τούτου ὁμιλεῖ τὸ πρῶτον ὁ Ὠριγένης, ὀνομάζων αὐτὸ «Βίβλον Ἰακώβου» (Ὑπόμν. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἔκδ. *Migne* τόμ. 13ος, σελ. 876 καὶ 877). Εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς Ἰουστῖνον, Κλήμεντα Ἀλεξανδρείας, Γρηγόριον τὸν Νύσσης καὶ Ἐπιφάνιον καὶ εἰς πολλοὺς τῶν μεταγενεστέρων (Ἀνδρέαν Κρήτης, πατριάρχην Γερμανόν, Ἰωάννην Δαμασκηνόν, Φώτιον κλπ.) ἦτο ἐπίσης γνωστὸν τὸ ψευδεπίγραφον αὐτὸ εὐαγγέλιον. Εἰς τοὺς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔγινε γνωστὸν τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο διὰ τοῦ Γάλλου Γουλιέλμου Postel († 1581)· οὗτος περιοδεύων εἰς τὴν Ἀνατολήν, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἀνεῦρεν εἰς ἑλληνικὸν χειρόγραφον τὸ ἀπόκρυφον εὐαγγέλιον καὶ τὸ μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἡ μετάφρασις αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1552 ἐν Βασιλείᾳ ὑπὸ τοῦ Th. Bibliander· βραδύτερον (1564) ἐξεδόθη τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Neander. Ὁ Postel ὠνόμασε τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο «πρωτευαγγέλιον», ὡς δῆθεν τὸ πρῶτον πάντων ἐκ τῶν εὐαγγελίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς, ἢ διότι ἀφηγεῖται γεγονότα προγενέστερα ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων διαλαμβάνουσι τὰ τέσσαρα κανονικὰ εὐαγγέλια, ὡς π. χ. τὴν γέννησιν τῆς Παρθένου Μαρίας. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ τελευταίῳ (25ῳ) κεφαλαίῳ ὀνομάζει ἑαυτὸν Ἰάκωβον καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἔγραψε τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἡ κριτικὴ ἐξέτασις τοῦ ἀποκρύφου τούτου εὐαγγελίου ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐγράφη, δὲν δύναται νὰ εἶναι προγενεστέρα τοῦ τέλους τοῦ Β' αἰῶνος. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς συγγραφῆς ἀφιερώνεται εἰς διηγήσεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μυθώδεις περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Παρθένου Μαρίας, περὶ τῆς μνηστείας αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἰωσήφ, περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τέλος εἰς ὀλίγα τινὰ μυθώδη περὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ὁ συγγραφεὺς δανείζεται πολλὰ ἐκ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Τοῦ πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου σῴζεται καὶ ἀραβικὴ καὶ κοπτικὴ μετάφρασις. Δ. Μ.

Ἰακώβου *μονὴ* /*Γεωγρ.*/. Κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος Δολιανῶν τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 25 μοναχούς.

ἰακωβσώνειον ἢ ***τυμπανικὸν ἡμισωλήνιον*** /*Ἀνατομ.*/. Αὖλαξ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἔσω τοιχώματος τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου (τοῦ ὠτός), φερομένη καθέτως ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἐν ᾗ κατασκηνοῖ τὸ τυμπανικὸν ἢ ἰακωβσώνειον νεῦρον. Τὸ ἡμισωλήνιον τοῦτο κάτωθεν μὲν ἄγει εἰς τὸ κάτω στόμιον τοῦ τυμπανικοῦ σωληναρίου, ἄνωθεν δ' ἐκβάλλει εἰς τὸ ἄνω στόμιον τοῦ αὐτοῦ σωληναρίου. Ι. Π.

—**ἰακωβσώνειον** ἢ ***ρινοϋνιακὸν ὄργανον*** /*Ἀνατομ.*/. Ὀσφρητικὸν ὄργανον κείμενον ἐν τῷ κύτει τῆς ρινὸς ἑκατέρωθεν τῆς προσθίας κάτω μοίρας τοῦ ρινικοῦ διαφράγματος, ἀποτελοῦν βραχὺν σωλῆνα, τυφλὸν πρὸς τὸ ὀπίσω. Τοῦτο, ὑποτυπῶδες ὂν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐπὶ μὲν τοῦ ἐμβρύου ἀπαντᾷ σχεδὸν πάντοτε, ἐπὶ δὲ τοῦ τελείου συχνάκις. Παρατηρεῖται κυρίως κατὰ ποικίλον βαθμὸν ἀναπτύξεως καὶ τελειότητος παρὰ τοῖς ζῴοις, ἰδίᾳ τοῖς σαρκοφάγοις καὶ τοῖς παχυδέρμοις, παρ' οἷς ἀποτελεῖ στενὸν καὶ μακρὸν σωλῆνα, κατασκηνοῦντα ἑκατέρωθεν τοῦ ρινικοῦ διαφράγματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν ρινικῶν κοιλοτήτων, τυφλὸν μὲν πρὸς τὰ ὀπίσω, φέροντα δὲ πρὸς τὰ πρόσω ἐγγὺς τοῦ ρινοϋπερῳίου πόρου εὐρὺ στόμιον, δι' οὗ ἀποκαθίσταται συγκοινωνία ἄμεσος τῶν ρινικῶν κοιλοτήτων μετὰ τοῦ στόματος. Ι. Π.

ἰαλάπη (ἡ) (Jalapa) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *νυκταγινιδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἰθαγενῆ τοῦ Μεξικοῦ, ὧν αἱ ρίζαι χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ ὡς καθαρτικόν. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰαλάπη ἡ κοινὴ* (Jalapa vulgaris), ἧς αἱ ρίζαι πλὴν τῶν καθαρτικῶν αὐτῆς ἰδιοτήτων ἐνέχουσι καὶ χρωστικὴν οὐσίαν. Δ. Ν. Π.

Digitized by Google

— **ἰαλάπης** ***ῥητίνη*** *[Χημ.]*. Ρητίνη λαμβανομένη δι' ἐκχυλίσεως δι' ἀλκοόλης τῶν ῥιζωμάτων ἰπομοίας τῆς φαρμακευτικῆς, φυτοῦ τῆς Ν. Ἀμερικῆς. Εὔθραυστος, ἀνοικτόφαιος, στίλβουσα μᾶζα, συνισταμένη χημικῶς ἐκ δύο κυρίως γλυκοζιτῶν, ἤτοι *κονβολβουλινης* καὶ *ἰαλαπίνης*. Ἡ *κονβολβουλίνη* ἔχει τὸν τύπον $C_{31}H_{50}O_{16}$ καὶ δι' ὑδρολύσεως παρέχει γλυκόζην, ῥαμνόζην, d-μεθυλαιθυλοξικὸν ὀξὺ καὶ ὀξυπενταδακτυλικὸν ὀξύ. Ἄμορφος κόνις, καθαρκτικόν. Ἡ *ἰαλαπίνη* ἢ *σκαμμωτίνη* ἔχει τὸν τύπον $C_{34}H_{56}O_{16}$ καὶ εἶναι ἄμορφος κόνις χρησιμοποιουμένη ἐπίσης ὡς καθαρτικόν. Σ. Γ.

— **ἰαλάπης** ***φύματα*** (Tuber jalapae) */Φαρμ./*. Καλοῦνται οὕτως αἱ βολβώδεις ῥίζαι τοῦ φυτοῦ Exogonium purga, ὀφείλουσι δὲ τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Μεξικῷ πόλιν Ἰαλάπην, ἔνθα τὸ φυτὸν εἶναι ἰθαγενές. Τὰ φύματα τῆς ἰαλάπης συλλέγονται καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἰδίᾳ ὅμως κατὰ Μάϊον, μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν. Μετὰ τὴν ἐκγείωσιν αὐτῶν ἀπαλλάσσονται τῶν ῥιζῶν, μέρος τῶν ὁποίων ἀφίεται ὑπὸ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν ἐπομένων ἐτῶν, πλύνονται καὶ ταξινομοῦνται. Ἔχουσι σχῆμα στρογγύλον, ᾠοειδὲς ἢ ἀπιοειδές, ἐπιφάνειαν τεφρόφαιον, ἰσχυρῶς ἐρρυτιδωμένην καὶ σκληρὰν σύστασιν. Τὸ θραῦσμα αὐτῶν εἶναι κερατῶδες, ἡ ἐσωτερική των ἐπιφάνεια εἶναι θαμβοῦ φαιοῦ χρώματος καὶ ἔχουν εἰδικὸν βάρος 1,14. Τὰ φύματα τῆς ἰαλάπης εἶναι ἐστιγματισμένα διὰ λευκῶν στιγμῶν, αἵτινες εἶναι σημεῖα τῶν ἀγγείων καὶ τῶν γαλακτοφόρων. Ὀσμὴν ἔχουσι παραπλησίαν πρὸς τὴν τοῦ καπνοῦ, γεῦσιν δὲ δριμεῖαν καὶ πικράν. Κονιοποιούμενα παρέχουσι λευκοκιτρίνην κόνιν, χαρακτηριζομένην διὰ τῶν ἀμυλοκόκκων της, τῶν κρυστάλλων τοῦ ὀξαλικοῦ ἀσβεστίου καὶ τῶν γαλακτοφόρων, ἅτινα χρώννυνται δι' ἰωδίου. Συνήθης νοθεία τῶν φυμάτων τῆς ἰαλάπης εἶναι αἱ ῥίζαι τῆς βρυωνίας, τῆς ψευδοϊαλάπης (ἀγαύης τῆς ἀμερικανικῆς) καὶ τὰ φύματα τοῦ ἀκονίτου. Τὰ φύματα τῆς ἰαλάπης περιέχουν 10—12% ῥητίνης (ῥητίνη ἰαλάπης), γλυκόζην, ἄμυλον καὶ γλισχρασματώδεις οὐσίας. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν εὑρίσκουν ἐφαρμογὴν τὰ φύματα τῆς ἰαλάπης ὡς καθαρτικὰ καὶ κατὰ τῶν βιούντων ἐν τοῖς ἐντέροις σκωλήκων. Εἰς μεγάλας δόσεις ἡ δρόγη αὕτη προκαλεῖ ναυτίας, ἐπωδύνους ἐμέτους, χολερικὰ φαινόμενα καὶ τέλος θάνατον, προερχόμενον ἐξ ὀξείας γαστι εντερίτιδος. Ἡ δρόγη οὐδέποτε δέον νὰ ἀναγράφεται ἐπὶ ἀτόμων ἐχόντων τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα ἠρεθισμένον. Κ. Γ. Μ.

ἰαλαπίνη (ἡ) *[Χημ.]*· βλ. *ἰαλάπης* ῥητίνη.

ἰαλαπινολικὸν ***ὀξὺ*** *[Ὀργ. Χημ.]*. Ὀξυοξὺ τοῦ τύπου $C_{16}H_{32}O_{3}$, ληφθὲν κατὰ τὴν ὑδρόλυσιν τῆς ῥητίνης *ἰαλάπης*. Σ. Γ.

Ἰάλεμος *[Μυθολ.]*. Προσωποποίησις τοῦ θρηνητικοῦ ᾄσματος, τοῦ μοιρολογίου. Ἐθεωρεῖτο κατὰ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Μούσης Καλλιόπης, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ψάλλῃ εὔθυμα ᾄσματα, ἀλλὰ θλιβερὰ καὶ ἀδέξια. Ἡ φράσις «Ἰαλέμου ᾠδὴ» ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς δήλωσιν ἐλεεινοῦ ᾄσματος, καθὼς καὶ ἡ «ψυχρότερος καὶ οἰκτρότερος Ἰαλέμου» πρὸς δήλωσιν μουσικοῦ ἀδεξίου καὶ ψυχροῦ. Ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκ τούτου καὶ ἔφορος ἢ ἐφευρετὴς τῶν ἐλεγείων καὶ τῶν λοιπῶν θλιβερῶν μέτρων τῆς ποιήσεως. Ἐξ αὐτοῦ *ἰάλεμοι* ἐκαλοῦντο καὶ τὰ θλιβερὰ καὶ θρηνητικὰ ᾄσματα. Ν. Α.

Ἰάλεμος, ***Ὀδυσσεύς***. Ἕλλην δημοσιογράφος ἐκ Λέσβου, θανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1899, δράσας ἰδίως ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀθήναις καὶ Ἰταλίᾳ. Συνειργάσθη εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς του «Πρωινὸν Κήρυκα» (1855—1859), «Μέλλον τῆς Πατρίδος» (1859—1860), «Μέλλον τῆς Ἀνατολῆς» (1862—1863), λόγῳ δὲ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμίξεώς του εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὄθωνος δημοσιογραφικὴν καὶ πολιτικὴν κίνησιν, ἐφυλακίσθη τῷ 1859 μετὰ τοῦ Παράσχου καὶ Ἀ. Βυζαντίου. Ἀκολούθως ἐγένετο πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Καστελλαμάρε τῆς Ἰταλίας, κατὰ τὴν αὐτόθι δὲ διαμονήν του ἐξέδωκεν ἐν Νεαπόλει τὴν ἑβδομαδιαίαν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐφημερίδα «Λαοί», ἔχων ὡς διευθυντὴν τὸν Φραγκῖσκον Τουτῖνο (3 Ὀκτωβρίου 1869—12 Ἰουνίου 1870.—Ἀριθ. 1—36). Καὶ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπιστροφήν του ὁ Ἰάλεμος ἐξηκολούθησε τὴν ὑπὲρ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ δρᾶσίν του. Ἐμφορούμενος ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ, προετίμα τὰς ὁμαλὰς μεθόδους. Ἔγραψε: «Μητρικὸς ἔρως» (1896), «Ἐλπίδες καὶ πόθοι ἀναγεννηθέντος Ἕλληνος» κ. ἄ. —Π.

Ιαλιτσέβ, ***Παῦλος***. Κοζάκος περιηγητής. Ἀπελθὼν τῷ 1567 μετὰ τοῦ Δημητρίου Πετρώφ πέραν τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν τῆς Σιβηρίας περιέγραψε πᾶσαν τὴν ἄγνωστον τότε χώραν ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς Βαϊκάλης μέχρι τῆς θαλάσσης τῆς Κορέας. Εἰς τὴν ἀφήγησιν αὐτῶν περιγράφουσι τὴν Μαύρην καὶ Κιτρίνην Μογγολίαν, τὸ Τουρκεστάν, τὴν Βουχάραν, τὸ Κασγάρ, τὸ Θιβὲτ καὶ τὴν πόλιν τοῦ Πεκίνου. Θ. Β.

Ἰάλμενος */Μυθολ./*. Υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀστυόχης. Μετέσχε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀσκαλάφου τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὡς ἀρχηγὸς τῶν Μινυῶν τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς Ἀσπληδόνος. Κατὰ τὸν πόλεμον διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν ἐν Ὀρχομενῷ, ὅπου ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του, ὡς καὶ ὁ τοῦ ἀδελφοῦ του Κατ' ἄλλον ὅμως μῦθον ὁ Ἰάλμενος περιεπλανήθη, ὡς καὶ ἄλλοι ἥρωες τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, εἰς τὰ παράλια τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἱδρυτὴς ἀποικιῶν. Κατὰ τὴν παρ' Ἀπολλοδώρῳ παράδοσιν ὁ Ἰάλμενος, ὡς καὶ ὁ Ἀσκάλαφος, ἦσαν καὶ ἐκ τῶν μνηστήρων τῆς Ἑλένης. Κατ' ἄλλον δὲ μῦθον ἀμφότεροι μετέσχον καὶ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. ΚΑΨ.

Ἰαλομίτσα (Yalomitza) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ρουμανίας, ὅστις πηγάζει ἐκ τῶν Καρπαθίων ὀρέων, δέχεται τὰ ὕδατα πολλῶν παραποτάμων, ἀρδεύει τὴν πεδιάδα τῆς Βλαχίας καὶ μετὰ ῥοῦν 240 χιλμ. χύνεται παρὰ τὴν Χίρσοβαν, εἰς τὸν Δούναβιν. Κατὰ Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον τοῦ 1916 συνήφθησαν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ πλεῖσται μάχαι μεταξὺ τῶν Αὐστρογερμανῶν καὶ Ρουμάνων, ἀναγκασθέντων νὰ ὑποχωρήσωσι καθ' ὅλην τὴν γραμμήν. Μ. Ν. Δ.

ἰαλπαΐτης (Jalpait) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι χαλκοῦχος ἀργυρίτης τοῦ χημικοῦ μοριακοῦ τύπου $3Ag_2S+Cu_2S$. Ἔχει χρῶμα ὑπομέλαν μολυβδόφαιον καὶ εἶναι ἐλατός. Ἐμπεριέχει 72% ἄργυρον (Ag) καὶ 14% χαλκὸν (Cu). Ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰάλπαν (ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομά του) τοῦ Μεξικοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν Χιλήν. Γ. Κ. Γ.

Ἰαλυσὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς νήσου Ρόδου, κειμένη εἰς τὰς βορείους αὐτῆς ἀκτάς, νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Ρόδου. Ἡ Ἰαλυσὸς μετὰ τῆς Καμείρου καὶ Λίνδου, ἀρχαιοτάτων καὶ τῶν τριῶν πόλεων τῆς νήσου, μνημονεύονται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ὡς περιλαμβανόμεναι εἰς τὸ βασίλειον τοῦ δουρικλυτοῦ Τληπολέμου τοῦ Ἡρακλείδου, ἀρχηγοῦ τῶν ἀγερώχων Ροδίων κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Τὴν πόλιν εἶχε κτίσει κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ὁ ἥρως *Ἰαλυσὸς* (ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά της), υἱὸς τοῦ Κερκάφου καὶ τῆς Κυδίππης, ἔγγονος τοῦ Ἡλίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Καμείρου καὶ Λίνδου (ἱδρυτῶν τῶν ὁμωνύμων πόλεων), μετὰ τῶν ὁποίων διεμοίρασε τὴν νῆσον. Κατ' ἄλλους ὅμως μύθους ὡς οἰκισταὶ τῆς Ἰαλυσοῦ φέρονται ὁ θεὸς Ἥλιος, ὁ Ἀργεῖος ἢ Θεσσαλὸς ἥρως Φόρβας, σύγχρονος τοῦ Πέλοπος, καὶ ὁ Ἴφικλος, ὅστις ἐλέγετο καὶ ὅτι ἐξεδίωξε τῆς νήσου τοὺς Φοίνικας καὶ ὅτι ἔγινε κύριος τῶν θησαυρῶν αὐτῶν, πλὴν τῶν ἐν τῇ γῇ κρυβέντων. Ἐκ τῶν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ χώρου τῆς Ἰαλυσοῦ ἐλθόντων εἰς φῶς εὑρημάτων

Πηλίνη κύλιξ τῆς Ἰαλυσοῦ.
[Βρεττανικὸν Μουσεῖον.]

ἔγινε καταφανὲς ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ προϊστορικὸς συνοικισμός. Τὴν νῆσον φαίνεται ὅτι εἶχον κατοικήσει παλαιότατα Κᾶρες καὶ Φοίνικες, τοὺς ὁποίους ἐξέβαλον οἱ Ἀχαιοί, ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων, ὁρμηθέντες ἢ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος. Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης ταύτης ἔρχεται καὶ τὸ ὄνομα (Ἀχαΐα) τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἰαλυσοῦ. Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν των Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀποστολῆς δωρικῶν ἀποικιῶν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἱδρύσεως ἰωνικῶν ἀποικιῶν, ἀπῳκίσθησαν καὶ αἱ πόλεις τῆς νήσου Ρόδου ὑπὸ Δωριέων (Ἀργείων ἰδίως), ὡς καὶ αἱ ἀπέναντι αὐτῆς ἀκταί. Ἐκ τῶν δωρικῶν τούτων πόλεων Ἰαλυσοῦ, Λίνδου, Καμείρου, Κῶ, Κνίδου καὶ Ἁλικαρνασσοῦ, ἀπηρτίσθη ἡ δωρικὴ κληθεῖσα ἑξάπολις (εἶδος ὁμοσπονδίας), ἥτις εἶχε θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τὸν ἐν τῷ Τριοπίῳ ἀκρωτηρίῳ ναὸν τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεκλείσθη βραδύτερον ἡ Ἁλικαρνασσός. Τὸ πολίτευμα τοῦ Ἰαλυσοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους ἱστορικοὺς χρόνους ἦτο ἡ βασιλεία καὶ ἐκ τῶν βασιλέων της μνημονεύεται ὁ Δαμάγητος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος Ἀριστομένους, τοῦ ὁποίου τὴν τρίτην κατὰ τὴν σειρὰν θυγατέρα ἔλαβεν ὡς σύζυγον, ὑπακούσας εἰς τὴν δοθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐν Δελφοῖς συμβουλὴν νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων ἀνδρός. Τοῦ Δαμαγήτου τούτου δισεγγονος ἦτο ὁ περιλάλητος ἀθλητὴς Διαγόρας ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ γένος τοῦ Δαμαγήτου ὠνομάσθη Διαγορίδαι καὶ τὸν ὁποῖον ὕμνησεν ὡς ὀλυμπιονίκην ὁ Πίνδαρος κατὰ τὸ 465 π Χ. Κατὰ τὴν ἐν Δήλῳ ἵδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, αἱ πόλεις τῆς Ρόδου μετέσχον ταύτης, ἀποτελέσασαι μετὰ τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας ἑλληνίδων πόλεων καὶ τῶν περικειμένων νήσων τὸν Καρικὸν φόρον (φορολογικὸν διαμέρισμα). Κατὰ τὰς σῳζομένας ἀναγραφὰς τοῦ φόρου, αἵτινες παρέχουσι τὸ μέτρον τῆς εὐπορίας τῶν συμμάχων ἢ ὑποφόρων πόλεων τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, ἡ νῆσος Ρόδος ἐπλήρωνεν ἐτησίως, ἄνευ τῶν ἠπειρωτικῶν κτήσεών της, 18 τάλαντα καὶ βραδύτερον μόνη ἡ Λίνδος 15. Τὸν εἰρημένον φόρον ἐπλήρωνεν ἡ Ἰαλυσὸς μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς νήσου μέχρι τοῦ 412 π. Χ., ὅτε ἡ ναυτικὴ ἰσχὺς τῶν Ἀθηνῶν κατέπεσε. Κατὰ τὸ 408 π. Χ. οἱ κάτοικοι τῆς Ἰαλυσοῦ συνηνώθησαν μετὰ τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων πόλεων τῆς νήσου καὶ ἔκτισαν νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὅλης νήσου (Ρόδον) καὶ κατέστησαν κοινὴν πολιτείαν των. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ ἡ σημασία τῆς Ἰαλυσοῦ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἦτο μικρὰ κώμη. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν κατέστη ὀλιγάνθρωπος δὲν ἐξηφανίσθη ἐντελῶς. Ἀκόμη δὲ καὶ τὸ ὄνομά της διεσώθη ὡς τοπωνύμιον *Ἰαλυσὸ* τοῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις, εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὴν Ἰαλυσὸν εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ φιλοπόλεμοι Ἰωαννῖται ἱππόται, γνωστοὶ μετέπειτα καὶ ὡς ἱππόται τῆς Ρόδου, οἵτινες ἀνήγειραν διαφόρους ναοὺς καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων διατηροῦνται πλεῖστα ἐρείπια.

Καὶ πολλὰ καὶ ἄξια λόγου ἦσαν τὰ μνημεῖα τῆς Ἰαλυσοῦ, ἰδίως δὲ τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν καὶ τὰ ἡρῷα, ὡς ὁ ναὸς τῆς Ἥρας, ἥτις ἐπεκαλεῖτο Τελχινία, τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀλεκτρώνας, τοῦ ἥρωος Φόρβαντος, ὅστις ἐθεωρεῖτο οἰκιστὴς τῆς πόλεως, τοῦ ἥρωος Ἰαλύσου, «Ἰαλύσιον» ἐπικαλούμενον, καὶ ἄλλα. Τὰ νομίσματα τῆς Ἰαλυσοῦ, κοπέντα πάντα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 500—408 π. Χ., μέχρι δηλαδὴ κτίσεως τῆς πόλεως Ρόδου, ἦσαν ἀργυρᾶ καὶ φοινικικοῦ σταθμητικοῦ κανόνος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐμπόριον τῆς πόλεως ἐνηργεῖτο μετὰ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ πόλεων μᾶλλον ἢ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ἐκ τούτων διεσώθησαν τετράδραχμα, ἡμίδραχμα, ὀβολοὶ καὶ ἡμιωβόλια, φέροντα ἕνα τῶν ἑξῆς τύπων: πρόσθιον κάπρου πτερωτοῦ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, τὴν ἐπιγραφὴν ΙΑΛΥΣΙΟΝ ἢ ΙΕΛΥΣΙΟΝ μὲ κεφαλὴν ἀετοῦ ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ (ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν καὶ ἀνθέμιον) ἐπὶ τῆς ἄλλης, τὴν ἐπιγραφὴν ΙΑΛΥΣΙΟΝ καὶ πρόσθιον κάπρου πτερωτοῦ μὲ κράνος ὑπ' αὐτὸ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, τὸν αὐτὸν τύπον τοῦ προηγουμένου ἐπὶ τῆς ἄλλης, πρόσθιον ἵππου πτερωτοῦ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, τὰ γράμματα Α—Ι καὶ ῥόδον ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ ἐπὶ τῆς ἄλλης. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἴαμα (τό)· τὸ μέσον ἢ ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ἰώμεθα, φάρμακον, κοιν. *γιατρικό*: «ὁ βρόχος ἴαμα τῶν ἐρώντων».

Ιάμα (Yama) */Ἰνδ. Μυθολ./*. Θεὸς τοῦ θανάτου καὶ κριτὴς τῶν νεκρῶν (βλ. λ. *Γιάμα*).

Ἰαμάϊκα (Jamaica) *[Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ζαμάϊκα*.

ἰαματικός, *—ή, —όν*· ὁ χρησιμεύων ὡς ἴαμα, ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἴασιν, πρὸς θεραπείαν, *θεραπευτικός*: «ἰαματικαὶ πηγαί», «λουτρὰ ἰαματικά».—Ἐπίρρ. ***ἰαματικῶς***.

— **ἰαματικαὶ** ***πηγαί***. Οὕτω καλοῦνται πηγαὶ ὑδάτων, ἅτινα ἐνέχουσι ποσότητα μεταλλικῶν οὐσιῶν ἢ κέκτηνται θερμοκρασίαν τοιαύτην, ὥστε νὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ὡς θεραπευτικὸν μέσον εἰς τὰς παθήσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε ὅπως μεταβάλωσι τὴν διαθεσικὴν κατάστασιν τῶν ἀτόμων καὶ χρησιμεύσωσι, κατ' ἀκολουθίαν, διὰ τὴν προληπτικὴν θεραπείαν, εἴτε ὅπως μεταβάλωσι τὴν κατάστασιν τῶν ὀργάνων καὶ καταπαύσωσιν οὕτω τὰς ὀξείας ἢ συνηθέστατα τὰς χρονίας διαταραχὰς αὐτῶν (βλ. λ. *πηγή*). Μ. Ν. Κ.

ἰαματικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰαματικοῦ, θεραπευτικὴ ἰδιότης, δύναμις: «ἡ ἰαματικότης τῶν λουτρῶν εἶναι ἀναμφισβήτητος».

ἰαμβεῖος, *—α, —ον*· ὁ ἐξ ἰάμβων ἀποτελούμενος: «ἰαμβεῖος λόγος», «μέτρον ἰαμβεῖον»· ‖ ***ἰαμβεῖον*** (τό)· ὡς οὐσ. ὁ ἰαμβικὸς στίχος: «ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο καὶ μέγα ἐβόων» στίχους σκωπτικοῦ περιεχομένου.
— *[Ἀρχ. Μετρ.]* Βλ. *ἴαμβος*.

Digitized by Google

ἰαμβέλεγος (ὁ) *['Ἀρχ. Μετρ.]*. Μέτρον δακτυλεπιτριτικόν, συνιστάμενον ἐκ δύο κώλων, συνήθως ἀσυναρτήτων, χωριζομένων δηλαδὴ διὰ διαιρέσεως:

⏓ – ⏑ – ⏓ ⁝ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ –

Ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Σαπφὼ 156 D., ὕστερα εἰς τὸν Πίνδαρον (ἀπ. 29/30, 1. 35) καὶ εἰς τὸ δρᾶμα συχνά, κυρίως ἐν μέσῳ ἄλλων δακτυλεπιτρίτων. Εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡφαιστίωνος (51, 3), ὅτι δὲν γνωρίζει κανένα ποιητὴν χρησιμοποιήσαντα σειρὰν συνεχῶν ἰαμβελέγων, ἀντιβαίνει, καθὼς φαίνεται, τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τῆς Σαπφοῦς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Wilamowitz*, Griech. Verstunst (1921) 424 ἑξ.—*Schröder*, Nomenclator metricus (1929) ἔ.λ. Ι. Θ. Κ.

Ἰάμβη */Μυθολ./*. Θυγάτηρ τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Ἠχοῦς, γεννηθεῖσα ἐν Θράκῃ, θεράπαινα τῆς Μετανείρας γυναικὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσῖνος Κωλεοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἦλθεν ἡ Δημήτηρ, ὅτε πενθοῦσα ἐξήτει τὴν κόρην της Περσεφόνην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ Ἰάμβη διὰ τῶν ἀστεϊσμῶν της κατώρθωσε νὰ κινήσῃ τὸν γέλωτα τῆς ἀπαρηγορήτου Δήμητρος. Ἀπ' αὐτῆς λέγεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ *ἴαμβος* (Ὁμηρ. Ὕμν. Δήμ. 195, *Ἀπολλόδ.* α, 5, 1).

Ἰαμβία *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος καὶ πόλις τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀραβίου κόλπου παραλίας τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, ἐν τῷ ἔθνει τῶν Βανουβάρων (*Πτολεμ.* ΣΤ' ζ, 3 καὶ 4, ἔκδ. Nobbe) λίαν ἐγγὺς ἴσως καὶ ταυτιζομένη πρὸς τὴν *Ἐγρὰν κώμην* κατὰ τὸν Στράβωνα (Didot 665,35). Εἶναι ἡ σύγχρονος πόλις, διατηρήσασα ἴχνη τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πτολεμαίου ὀνομασίας της, *Ἰανμπῶ* (πλάτ. 24° 05' Β, μῆκ. 37° 51' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8 b: Red Sea, sheet 2), ὁ λιμὴν ἀποβιβάσεως διὰ τὴν Μεδίναν, ἀπέχουσα 200 χιλιόμετρα περίπου πρὸς ΒΔ. Σ. Ε. Λ.

ἰαμβίζω· λέγω ἰάμβους, λοιδορῶ, σκώπτω, κακολογῶ, ὑβρίζω.

ἰαμβικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐξ ἰάμβων ἀποτελούμενος: «ἰαμβικὸς στίχος», «ἰαμβικὸν μέτρον, — ποίημα» || ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἴαμβον: «ἰαμβικὸς ποιητής, — ρυθμός», «ἰαμβικὴ ποίησις».

— *['Ἀρχ. Μετρ.]* Βλ. *ἴαμβος*.

Ἰάμβλιχος ὁ ***νεοπλατωνικός***. Εἷς τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας. Περὶ τοῦ βίου του γνωρίζομεν σχετικῶς ἐλάχιστα, καθότι αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι παρ' Εὐναπίῳ («Βίοι σοφιστῶν») δὲν εἶναι ἀπολύτως ἄξιαι ἐμπιστοσύνης. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐγεννήθη εἰς τὴν Χαλκίδα τῆς Κοίλης Συρίας περὶ τὸ τέλος τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ., καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἀνατόλιος τὸν συνέστησεν εἰς τὸν Πορφύριον, τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισε μαθητής, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν φαίνεται ἀκριβές, διότι ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις τοῦ Πορφυρίου εἶναι ἔμμεσος καὶ σχετικῶς ἀσήμαντος καὶ τὸ σύγγραμμά του «Περὶ μυστηρίων», ἀμφισβητουμένης ἄλλοτε γνησιότητος, καταφέρεται ἐναντίον τοῦ Πορφυρίου σφοδρῶς. Πάντως ἔζησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ εἴτε διὰ τῆς ἱδρύσεως σχολῆς, εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον, κυρίως διὰ τῶν ἔργων του ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων νεοπλατωνικῶν, οἵτινες τοῦ ἀπένειμαν τὸν ὕψιστον τίτλον τιμῆς, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν «θεῖον». Ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰαμβλίχου ἀκολουθεῖ ἐν ταῖς μεγάλαις γραμμαῖς της τὸν Πλωτῖνον, ἐπιφέρει ὅμως ἀρκετὰς μεταβολὰς εἰς τὸ σύστημά του, καὶ ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἀνατρέχει μᾶλλον αὐτοῦ εἰς τὸν Πλάτωνα, δανείζεται ἀφ' ἑτέρου πλεῖστα στοιχεῖα ἐκ τῶν μυστικοπαθῶν καὶ πλήρων μαγικῆς δεισιδαιμονίας θρησκευμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀποσκοπεῖ νὰ συγχωνεύσῃ πάντα ταῦτα εἰς μεταφυσικὸν ἑνιαῖον σύστημα, ὅπου ὁ συμβολισμὸς τῶν ἀριθμῶν προσλαμβάνει τελετουργικὴν σχεδὸν δύναμιν. Ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν συμπλέκεται πρὸς τὴν περὶ τοὺς ἀριθμοὺς μυστικοπάθειαν καὶ εἰς πολλὰ χωρία νομίζει τις ὅτι ἀντιγράφει συγγράμματα νεοπυθαγορείων. Ἄλλη πηγή, ἐξ ἧς ἠρύσθη πολλὰς περικοπὰς τοῦ «Λόγου προτρεπτικοῦ εἰς φιλοσοφίαν», εἶναι ὁ λεγόμενος «Ἀνώνυμος Ἰαμβλίχου», ἠθικοπολιτικὴ διατριβὴ ἀνήκουσα γλωσσικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον εἰς τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ὅπου ὑποστηρίζονται αἱ ἀπόψεις τοῦ Προδίκου καὶ Πρωταγόρου καὶ λαμβάνονται συγχρόνως ὑπ' ὄψιν αἱ καταλυτικώτεραι θεωρίαι τῶν νεωτέρων σοφιστῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον δανείζεται πλεῖστα στοιχεῖα ἐκ πλατωνικῶν, ἀριστοτελικῶν καὶ παλαιοτέρων πυθαγορείων ἔργων.

Ὁ Ἰάμβλιχος εὐρύνει τὸ σύστημα τοῦ Πλωτίνου καὶ Πορφυρίου, ἀναλύων καὶ πολλαπλασιάζων τὰς βαθμίδας τοῦ ὄντος διὰ τῆς τριαδικῆς διαιρέσεως, παρεμβάλλων διαρκῶς νέας ὑποδιαιρέσεις, διὰ μέσου τῶν ὁποίων δὲν διατηρεῖται πλέον ἡ ἀρχικὴ ἑνότης τῆς οὐσίας, ἀλλὰ χυριαρχεῖ δυϊσμὸς μεταξὺ πνεύματος ἢ θεοῦ καὶ ὕλης. Συνεπείᾳ τούτου αἱ ἀτομικαὶ ψυχαὶ δὲν **εἶναι πλέον** μόνον ἀπόρροιαι τοῦ θείου Ἑνός, διακρινόμεναι κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀπομακρύνσεώς των, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν χωρισταὶ ὑπάρξεις. Ἡ πρώτη «ἡ πάντῃ ἄρρητος» ἀρχή, τὸ ἕν, ἀδιαίρετον καὶ ἀκίνητον ἐν τῇ ἑνιαίᾳ του ὑποστάσει, εἶναι «ἀδιάκριτον», δὲν ἔχει καμμίαν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων δι' ὧν χαρακτηρίζονται τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα· μετ' αὐτὸ ἔρχεται ἡ δευτέρα ἀρχή, ὁ νοῦς, ἐν τῷ ὁποίῳ διακρίνεται ὁ κόσμος νοητὸς καὶ ὁ κόσμος νοερός, ὅπου μόνον ἀντικατοπτρισμοὶ τῶν ὄντων ὑπάρχουν, ἐνῷ ἐν τῷ νοητῷ εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ οὐσίαι. Ἡ τρίτη ἀρχὴ εἶναι ἡ ψυχή, ὁ δημιουργός, ὅστις ἐξελίσσει τὰς νοητὰς δυνάμεις. Εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἀρχὴν παρεμβάλλονται σειραὶ ὅλαι τριαδικῶν ὑποδιαιρέσεων, τρεῖς νοηταὶ καὶ τρεῖς νοεραί, καὶ ἄλλοι κατώτεροι τῆς ψυχῆς «νέοι δημιουργοί» καὶ σειρὰ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων. Αἱ διαφοραὶ τῶν ἀτομικῶν ὑπάρξεων ἑρμηνεύονται ἀπὸ ἀντιστοίχους διαφορὰς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, πρᾶγμα ὅπερ ἐνθυμίζει τὰς πλατωνικὰς ἰδέας· εἰς τὸν Πλωτῖνον ἐπιρρίπτει τὴν παθητικότητα, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει εἰς τὴν ψυχήν, ταυτίζων οὕτως αὐτὴν πρὸς τὸν νοῦν, ἐνῷ διὰ τὸν Ἰάμβλιχον ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ ἀρχή.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰαμβλίχου στρέφεται κυρίως πρὸς τὴν θεολογικὴν ἄποψιν τοῦ συστήματος καὶ ἑπομένως καὶ πρὸς τὴν ἠθικήν, συναντᾷ δὲ εἰς πολλὰ σημεῖα τὴν ἀλληγορίζουσαν νοησιαρχίαν τῶν στωϊκῶν καὶ τοῦ Φίλωνος. Αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ διαιροῦνται εἰς πολιτικάς, καθαρτικὰς καὶ παραδειγματικάς, αἱ δὲ θεωρητικαὶ εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων. Ὑπεράνω πασῶν εἶναι αἱ ἱερατικαὶ ἡ «ἑνιαῖαι», αἱ ἀπολήγουσαι εἰς τὴν ἔκστασιν.

Ἡ σημασία τοῦ Ἰαμβλίχου ἔγκειται ἐπίσης εἰς τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν, ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολυθεϊκῆς πίστεως. Ἦτο κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰς τὸ ἀπολεσθὲν «Περὶ θεῶν» σύγγραμμά του εἶχε τὸν σκοπὸν ν' ἀποδείξῃ τὴν ἰσότητα, ἂν μὴ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἡλίου ἀπέναντι τοῦ χριστιανικοῦ Μεσσίου. Ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἠρύσθη ὁλόκληρον τὸ περιεχόμενον τοῦ «Ὕμνου πρὸς τὸν ἥλιον» ὁ Ἰουλιανός, ὅστις γενικῶς ἐνεπνεύσθη εἰς τὸ κίνημά του ἀπὸ τὸν Ἰάμβλιχον. Αἱ σῳζόμεναι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς τὸν Ἰάμβλιχον ἀποδεικνύονται πλασταὶ καὶ ἐξ ἄλλων λόγων καὶ ἐκ τῆς χρονολογικῆς ἀσυμφωνίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας πολλοὶ ὑπέθεσαν δεύτερον Ἰάμβλιχον, ἀνεψιὸν τοῦ φιλοσόφου. Πιθανὸν καὶ τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ Ἰαμβλίχου, τὸ περὶ τοῦ «Πυθαγορικοῦ βίου», ὅπου μεταχειρίζεται ἀδιακρίτως παντοίας πηγὰς καὶ συνθέτει μᾶλλον θαυματουργὸν τύπον ἢ ἱστορικῶς βασισμένην βιογραφίαν, νὰ ἐξυπηρέτει, ἔστω ἐμμέσως, τὸν αὐτὸν σκοπόν, τοῦ νὰ καταδείξῃ ὅτι καὶ ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξαν φιλοσοφικαί, ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ προσωπικότητες ἰσάξιαι πρὸς τὸν ἱδρυτήν του.

Ἐκ τοῦ κυριωτέρου του ἔργου «Συναγωγὴ τῶν πυθαγορείων δογμάτων», εἰς δέκα βιβλία, κατὰ τὸν ὑπὸ Συριανοῦ ἀναφερόμενον τίτλον, σῴζονται μόνον πέντε, ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὸ περὶ τοῦ «Πυθαγορικοῦ βίου» καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Kiessling μὲν τῷ 1815, ὑπὸ τοῦ Nauck τῷ 1884, καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Deubner παρὰ Teubner. Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ 2ου βιβλίου ἀποτελεῖ ὁ γνωστὸς «Προτρεπτικὸς λόγος εἰς φιλοσοφίαν» (ἔκδ. ὑπὸ *Pistelli* παρὰ Teubner 1888). Τὸ τρίτον, ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῆς κοινῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης» (ἔκδ. *Testa* 1891, Teubner), μεταχειρίζεται τὴν ἀριθμητικὴν πρὸς θεωρητικὰ καὶ ἡμιμαγικὰ κατασκευάσματα καὶ ἀκολουθεῖ πιστῶς τοὺς νεοπυθαγορείους. Τὸ τέταρτον «Περὶ τῆς Νικομάχου ἀριθμητικῆς» (*Pistelli* παρὰ Teubner 1894), τὸ 5ον «Φυσική» καὶ τὸ 6ον «Ἠθική», δὲν σῴζονται. Τὸ ἕβδομον «Τὰ θεολογούμενα τῆς ἀριθμητικῆς» (ἔκδ. *de Falco* 1922 παρὰ Teubner) δὲν φέρει εἰς τὰ χειρόγραφα τὸ ὄνομα τοῦ Ἰαμβλίχου, φαίνεται δὲ μᾶλλον ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ Ἀνατολίου καὶ Νικομάχου, περικοπαὶ τινες ὅμως αὐτοῦ εἶναι γνήσιαι. Τὰ 8ον, 9ον καὶ 10ον, περιλαμβάνοντα τὴν θεωρίαν περὶ μουσικῆς, γεωμετρίας καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἀστρονομίαν, ἀπωλέσθησαν. Ἄλλο ἔργον του ἀπολεσθὲν εἶναι τὰ 28 βιβλία περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς θεολογίας, ἐξ οὗ διετήρησέ τινα ὁ Δαμάσκιος. Ὁ Στοβαῖος ἀναφέρει ἄλλο ἔργον «Περὶ ψυχῆς» καὶ ὁ Φώτιος (Βιβλιοθ. 215) ἄλλο «Περὶ ἀγαλμάτων», ὅπου ἀπεδεικνύετο ὅτι τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐμψυχώνονται ἀπὸ ἀπορροίας τῆς πνευματικῆς των ὀντότητος, ἵνα οὕτως ἐπικοινωνοῦν πρὸς αὐτοὺς οἱ θνητοί. Τέλος τὸ «Περὶ μυστηρίων», τοῦ ὁποίου ὁ πληρέστερος τίτλος εἶναι: «Ἀβάμμωνος διδασκάλου πρὸς τὴν Πορφυρίου πρὸς Ἀνεβὼ ἐπιστολὴν ἀπόκρισις καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπορημάτων λύσεις», ἠμφεσβητήθη πλειστάκις, ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ τὸ εὑρίσκουν γνήσιον· ἐπ' αὐτοῦ στηρίζεται τὸ Χαλδαϊκὸν θεολογικὸν σύστημα τῶν μεταγενεστέρων, ἰδίως τοῦ Πρόκλου, καὶ ἀποτελεῖ σπουδαίαν πηγὴν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῶν βάσεων τοῦ θρησκευτικοῦ ἐκλεκτικισμοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἔργων τούτων ὁ Ἰάμβλιχος ἐσχολίασε πολλοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος καὶ ἰδίᾳ τὸν «Τίμαιον», κατὰ μέθοδον ἰδίαν, πρωτότυπον καὶ ἐπιστημονικήν· ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ ἑνιαίου χαρακτῆρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἑκάστου ἔργου καὶ εἰσηγεῖται τὴν ἑρμηνείαν ὁλοκλήρου τοῦ διαλόγου κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἠθικὴν ἢ φυσικὴν κτλ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ πιθανότης τῆς μεταβάσεως ἀπὸ ἑνὸς γένους ἑρμηνείας εἰς ἄλλο, καθότι ἡ μεταφυσικὴ (παράδειγμα), ἡ μαθηματικὴ εἰκὼν καὶ ἡ φυσικὴ ἀλληλοεξαρτῶνται, καὶ τὸ πᾶν τέλος ἀνοίγει δρόμον πρὸς τὴν μεταφυσικήν.

Μαθηταὶ καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰαμβλίχου ὑπῆρξαν πολλοί, πληροφορίας δὲ περὶ αὐτῶν ἀρυόμεθα ἀπὸ τοὺς «Βίους σοφιστῶν» τοῦ Εὐναπίου. Κυριώτεροι ἦσαν: Θεόδωρος ὁ ἐξ Ἀσίνης, Σώπατρος ὁ ἐξ Ἀπαμείας, Δέξιππος, κ. ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Zeller*, Philos. d. Griechen III[4], σ. 73?, 783, 795 κ. ἑ.— *Schwarz*, De vita et scriptis Juliani imperatoris (1888). — *Cumont*, Sur l'authenticité de quelques lettres de Julien (1889). — *Ed. Rohde*, Kleine Schriften II (ἀνάλυσις τοῦ περὶ «Πυθαγορικοῦ βίου» καὶ κατάδειξις τῆς ἐκ Νικομάχου καὶ ἐξ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως καταγωγῆς τῶν θεωριῶν). — *G. Man*, Die Religions philosophie Kaiser Julians in seinen Reden auf den König Helios u. d. Göttermutter (1907). — *G. Man* und *Krall*, παρὰ τῇ «Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» *Pauly-Wissowa*, Jamblichos 3. — *Wilamowitz* παρὰ τῇ «Kultur d. Gegenwart» I, 8, 203.— *K. Rasche*, De Jamblichi de mysteriis auctore (1911).— *Th. Hopfner*, Uber d. Geheimlehren von Jamblichos, aus dem Griech. übersetzt, eingeleitet u. erklärt (1922). — *Th. Taylor*, Jamblichos on the mysteries of the Egyptians, Chaldaeans and Assyrians, transl. from the Greek (1895). — *J. Geffcken*, Kaiser Julianus.— *W. Bertsmann*, De Jamblichi vitae Pythagoricae fontibus (Königsberg 1913).— *J. Bidoz*, Le philosophe Jamblique et son école. Ε. Λ.

— **Ἰάμβλιχος**, ὁ ***μυθιστοριογράφος***. Τὰ τοῦ βίου του γνωρίζομεν ἐκ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ ἴδιος περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἔργῳ του ἀναφέρει. Κατήγετο ἐκ Συρίας καὶ ὡμίλει μόνον τὴν συριακὴν γλῶσσαν, ἐδιδάχθη ὅμως μετὰ ταῦτα παρά τινος Βαβυλωνίου τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Βαβυλωνίων. Ἔμαθε καὶ τὰ ἑλληνικὰ τόσον καλῶς, ὥστε ἐξειλίχθη εἰς δεξιὸν ῥήτορα. Ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῷ 125 μ. Χ. Ἔγραψε «Βαβυλωνιακὰ» εἰς 39 βιβλία, καθὰ μνημονεύει ὁ Σουΐδας. Περιεῖχον δὲ ταῦτα τὰς θαυμασίας περιπετείας τοῦ ἐρωτικοῦ ζεύγους Σινωνίδος καὶ Ροδάνου, ὅπερ καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων, ἐρασθέντος τῆς ὡραίας Σινωνίδος, μετὰ πολλὰ παθήματα σῴζεται καὶ ἀπολαμβάνει τὴν Σινωνίδα ὁ Ροδάνης καὶ βασιλεύει τῶν Βαβυλωνίων. Σῴζεται μόνον ξηρὰ ἐπιτομὴ τῶν 16 πρώτων βιβλίων, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Herscher, «Ἐρωτικοὶ συγγραφεῖς» (I. 221—230). Δ. Μ. Μ

ἰαμβογράφος (ὁ)· ὁ γράφων ἰάμβους, ἰαμβικὰ ποιήματα, ἰαμβικὸς ποιητής, ἄλλως *ἰαμβοποιός*.

— *['Ἀρχ.* Καλοῦνται *ἰαμβογράφοι* οἱ ποιηταὶ τοῦ Ζ' καὶ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν ἰάμβους, ποιήματα δηλαδὴ εἰς ἰαμβικοὺς ἢ τροχαϊκοὺς στίχους. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ὁ *Ἀρχίλοχος*, ὁ ὁποῖος πιστεύεται, ὅτι ἔδωκε πρῶτος αὐτὸς τοὺς αὐστηροὺς κανόνας τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου (βλ. λ. *ἴαμβος*) καὶ τοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου, ὁ *Σιμωνίδης*, ὁ *Σόλων*, ἔπειτα οἱ ποιηταὶ χωλιάμβων *Ἱππῶναξ* καὶ *Ἀνάνιος*, καθὼς καὶ οἱ μεταγενέστεροι *Καλλίμαχος*, *Βάβριος*, *Ἡρώνδας* κλπ.

ἰαμβοποιός (ὁ)· ὁ ποιῶν ἰάμβους, ἄλλως *ἰαμβογράφος*.

ἴαμβος (ὁ)· μετρικὸς πούς συνιστάμενος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς συλλαβῆς· || ἰαμβικὸς στίχος, ὁ τρίμετρος· || ἰαμβικὸν ποίημα, λοίδορον, ὑβριστικὸν ποίημα· || εἶδος αὐτοσχεδίων δραματικῶν ῥήσεων ἀπαγγελλομένων ὑπὸ τῶν *αὐτοκαβδάλων*, οἵτινες ὕστερον καὶ αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *ἴαμβοι*.

— *['Ἀρχ. Μετρ.]* Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως *ἴαμβος* εἶναι ἀμφίβολος· τὰ περὶ Ἰάμβης καὶ Ἰάμβου ἥρωος εἶναι πλάσματα τῶν μεταγενεστέρων. Ἴαμβος ἀρχικῶς σημαίνει εἶδος ποιήματος ἰαμβικοῦ ἢ τροχαϊκοῦ, εἰς τὴν μετρικὴν ὅμως ἐπιστήμην καλεῖται οὕτω τὸ μέτρον ⏓ – ⏑ –, ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ὁποίου σχηματίζονται διάφοροι στίχοι:

Ἰαμβικὸν τρίμετρον (ἀκατάληκτον) ἢ *ἰαμβεῖον*· βασικὸν σχῆμα: ⏓ – ⏑ – ⏓ | – ⏑ | – ⏓ – ⏑ –

Ὡς τὸ «μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων» χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῆς τραγῳδίας, καθὼς καὶ ὑπὸ τῆς κωμῳδίας, ἐλευθεριώτερον ὅμως, εἰς τὰ διαλογικὰ των μέρη· προηγουμένως οἱ ἰαμβογράφοι τὸ μεταχειρίζονται μὲ περισσοτέρους περιορισμοὺς ὡς πρὸς τομάς, τὰ ζεύγματα, τὴν ἀνάλυσιν τῶν μακρῶν κλπ. Τομαί: οἱ ἰαμβογράφοι ἐπιτρέπουν τομὴν μόνον μετὰ τὸ ἄλογον ἢ τὸ βραχὺ τοῦ β' μέτρου, οἱ τραγικοὶ σπανίως καὶ μετὰ τὸ α' μακρὸν αὐτοῦ· εἰς τοὺς κωμικοὺς παραλείπεται συχνὰ ἡ τομή. Ζεύγματα: παραλλήλως πρὸς τὰς τομὰς τὰ μέρη δηλαδὴ ὅπου ἀπαιτεῖται τέλος λέξεως, ὑπάρχουν ἄλλα μέρη εἰς τὸ τρίμετρον, ζεύγματα καλούμενα, ὅπου τὸ τέλος λέξεως ἀπαγορεύεται ἀπολύτως: 1) Ζεῦγμα τοῦ Πόρσωνος (1797): ὅταν τὸ

Digitized by Google

ἄλογον τοῦ τρίτου μέτρου εἶναι μακρόν, δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀκολουθῇ τέλος λέξεως:

⏓—⏑—⏓—⏑—⏓—⏑—

Μόνον ἡ κωμῳδία δικαιοῦται νὰ παραβαίνῃ τὸν νόμον αὐτόν. 2) Διπλοῦν ζεῦγμα τῶν Wilamowitz -Knox (1922—1925): οἱ ἰαμβογράφοι ἀποφεύγουν νὰ τελειώνῃ λέξις μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' μέτρου καὶ τὸ α' μακρὸν τοῦ γ' μέτρου συγχρόνως:

⏓—⏑—⏓—⏑—⏑—⏑—

3) Διπλοῦν ζεῦγμα τοῦ Knox (1929): οἱ ἰαμβογράφοι καὶ οἱ τραγικοὶ ἀποφεύγουν κατὰ κανόνα νὰ τελειώνῃ λέξις μετὰ τὸ βραχὺ τοῦ β' μέτρου καὶ τὸ ἄλογον τοῦ γ' συγχρόνως:

⏓—⏑—⏓—⏑—⏑—⏑—

'Αναλύσεις μακρῶν, ἀλόγων κλπ.: Οἱ ἰαμβογράφοι σπανίως ἐπιτρέπουν ἀνάλυσιν τῶν μακρῶν εἰς δύο βραχείας, πάντως ἐντὸς πολυσυλλάβου λέξεως· συχνότερον οἱ τραγικοί· εἰς αὐτοὺς εἶναι δυνατὸν ν' ἀναλυθῶσι καὶ τὰ ἄλογα καὶ τὰ βραχέα (πλὴν τοῦ τελευταίου) εἰς δύο βραχείας, προκειμένου περὶ κυρίων ὀνομάτων κυρίως. Τὸ σατυρικὸν δρᾶμα ἀκολουθεῖ τὴν τραγῳδίαν καθόλου. Οἱ κωμικοὶ ἔχουν περισσοτέρας ἀναλύσεις μακρῶν, ἀλόγων καὶ βραχέων (πλὴν τοῦ τελευταίου), πάντως ἐντὸς τῆς αὐτῆς λέξεως.

Τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον διατηρεῖται ἀπὸ τοῦ 'Αρχιλόχου μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ χρησιμοποιοῦν μὲ πολὺ μεγαλυτέρας ἐλευθερίας.

'Ιαμβικὸν τρίμετρον καταληκτικόν:

⏓—⏑—⏓—⏑—⏑——

Κατὰ στίχον ἐπαναλαμβάνεται εἰς ᾄσματα τοῦ 'Αλκμᾶνος καὶ τῆς Σαπφοῦς, θὰ ἀπήντα δὲ καὶ εἰς τὸν 'Αλκαῖον. 'Ο 'Αρχίλοχος τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς ἐπῳδὸν μετὰ ἕνα ἀσυνάρτητον στίχον. Μεμονωμένον ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ χορικὰ τῆς τραγῳδίας.

'Ιαμβικὸν τετράμετρον ἀκατάληκτον (ἀνακρεόντειον):

⏓—⏑—⏓—⏑— | ⏓—⏑—⏓—⏑—

Τό χρησιμοποιεῖ ὁ 'Αλκαῖος καὶ ἡ τραγῳδία εἰς ᾀδόμενα μεμονωμένως μέρη· ἀνέκυψε καὶ εἰς τοὺς «'Ιχνευτὰς» τοῦ Σοφοκλέους, ὅπου ἀποφεύγεται ἡ ἐν μέσῳ διαίρεσις, ἐξ ἄλλου ὅμως τηρεῖται τὸ ζεῦγμα μεταξὺ τοῦ ἀλόγου τοῦ δ' μέτρου, ὅταν εἶναι μακρόν, καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος μακροῦ.

'Ιαμβικὸν τετράμετρον καταληκτικὸν ('Ιππωνάκτειον ἢ 'Αριστοφάνειον):

⏓—⏑—⏓—⏑— ⁝ ⏓—⏑—⏑——

'Απαντᾷ εἰς λαϊκὰ ᾄσματα, τὸν 'Ιππώνακτα καὶ τὴν κωμῳδίαν κατὰ στίχον ἐπαναλαμβανόμενον, ἐπίσης εἰς Λατίνους σκηνικοὺς ποιητάς. 'Η εἰς τὸ μέσον διαίρεσις τοῦ τετραμέτρου δὲν τηρεῖται πάντοτε.

'Ιαμβικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον:

⏓—⏑—⏓—⏑—

'Ο 'Ανακρέων τὸ χρησιμοποιεῖ κατὰ στίχον εἰς ὁλόκληρα ποιήματα ἢ καὶ ὡς ἐπῳδόν, ὁ 'Αρχίλοχος ὡς ἐπῳδὸν ἢ ὡς κῶλον ἀσυναρτήτων στίχων, ὁ 'Αλκμὰν κατὰ στίχον. Μεμονωμένον ἀπαντᾷ εἰς τοὺς δραματικούς, σπανιώτερον ἀπαρτίζει ὁλόκληρον σύστημα, κυρίως εἰς τοὺς κωμικούς.

'Ιαμβικὸν δίμετρον καταληκτικόν:

⏓—⏑—⏑——

Κατὰ στίχον συντεθειμένον τὸ χρησιμοποιεῖ ὁ 'Ανακρέων, τὸν ὁποῖον μιμοῦνται ὕστερον οἱ ποιηταὶ τῶν 'Ανακρεοντείων καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός.

'Εκτὸς ὅλων αὐτῶν τῶν ᾀδομένων ἢ ἀπαγγελλομένων στίχων ἀπαντοῦν καὶ μακραὶ ἰαμβικαὶ σειραὶ *(πνίγη)* εἰς τὴν κωμῳδίαν κυρίως. 'Ιαμβικὰ τέλος ὀνομάζουν μερικοὶ ποιηταὶ τὰ ποιήματα, τὰ συντεθειμένα ἐξ ἰάμβων, χοριάμβων, βακχείων κλπ. ἀναμείξ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Wilamowitz*, Griech. Verskunst (1921). — *Schröder*, Griech. Singverse (1924). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Nomenclator metricus (1929).— *Maas*, Griech. Metrik² (1929).

Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ

ἰαμβοσίνη (Jambosin) *[Φαρμ.]*. Οὕτω καλεῖται ἀζωτοῦχος οὐσία εὑρισκομένη εἰς τὸν φλοιὸν τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ Myrtus Jambosa. Λευκοὶ κρύσταλλοι διαλυτοὶ εἰς ἀλκοόλην, αἰθέρα καὶ χλωροφόρμιον. 'Η ἰαμβοσίνη, ἂν καὶ ἀζωτοῦχος οὐσία, δὲν εἶναι οὔτε ἀλκαλοειδές, οὔτε γλυκοζίτης. Κ. Γ. Μ.

ἰαμβοὺλ, ἢ ***ἰαμβοὺ*** (Jambul, Jambu) *[Φαρμ.]*. Οὕτω καλοῦνται ἐν 'Ινδίαις τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ Eugenia Jambolana (ἢ Lyzigium Jambolanum). 'Η σὰρξ καὶ ὁ πυρὴν τῶν σπερμάτων τούτων εἶναι στυπτικά. Εἰς 'Ανατολικὰς 'Ινδίας παρασκευάζουν ἐκ τοῦ χυμοῦ τῶν ὡρίμων καρπῶν δι' ὄξους εὐστόμαχον καὶ καταπραϋντικὸν φάρμακον. 'Εν Γερμανίᾳ χρησιμοποιοῦνται τὰ σπέρματα κατὰ τοῦ διαβήτου. Συστατικὰ τῶν σπερμάτων εἶναι: ἴχνη αἰθερίου ἐλαίου, 0,30 % ῥητίνης διαλυτῆς εἰς ἀλκοόλην καὶ αἰθέρα καὶ 1,65 δεψικοῦ ὀξέος. Κ. Γ. Μ.

'Ιάμβουλος. Ἕλλην περιηγητής, τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, γράψας μυθικὴν περιγραφὴν τῆς διατριβῆς αὐτοῦ παρὰ τῷ φιλέλληνι βασιλεῖ τῶν Παλιβόθρων τῆς 'Ασίας, ὅστις τὸν ἀπέστειλε κατόπις πολλῶν περιπετειῶν εἰς Περσίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς 'Ελλάδα. 'Επιτομὴν τοῦ ἔργου τοῦ 'Ιαμβούλου παρέχει ὁ Διόδωρος ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς «'Ιστορικῆς βιβλιοθήκης».

'Ιαμβρῆς καὶ ***'Ιαννῆς***· βλ. *'Ιαννῆς* καὶ 'Ιαμβρῆς.

ἰαμβύκη (ἡ) *['Αρχ. Μουσ.]*· βλ. *σαμβύκη*.

ἰαμεσονίτης (ὁ) (Jamesonit) *['Ορυκτολ.]*. 'Ορυκτόν, θειοαντιμονικὸν ἅλας τοῦ μολύβδου, τοῦ τύπου $Pb_2 Sb_2 S_5$. Κρυσταλλοῦται εἰς τὴν ὁλοεδρίαν τοῦ ῥομβικοῦ συστήματος ὑπὸ μορφὴν πρισματικὴν καὶ εἰς συσσωματώματα συνήθως ἀκτινοειδῆ ἢ ἰνώδη. 'Ο ἰαμεσονίτης παρουσιάζει σχισμὸν κατὰ (001) καὶ χρῶμα χαλυβδόφαιον μέχρι μολυβδοφαίου, ἀπαντᾷ δὲ εἰς μεταλλοφόρους φλέβας τῆς Freiberg, Pribram, Οὑγγαρίας κ. ἀ. Γ. Β.

'Ιάμησα *[Αρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς 'Αλβιόνος (βλ. λ. *'Ιάμισσα*). Α. Θ. Σ.

'Ιαμίδαι (οἱ) *['Αρχ.]*. Τὸ διασημότερον τῶν τεσσάρων γενῶν μάντεων ('Ιαμιδῶν, Κλυτιδῶν, Τελλιαδῶν καὶ Καλλιαδῶν) τῆς ἠλειακῆς Πύλου. Τούτου γενάρχης μὲν ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ 'Απόλλωνος *Ἴαμος*, μάντεις δὲ ὀνομαστοὶ 12, οἱ: *Ἴαμος, 'Αντίοχος, Τισαμενός, Ὑγίας, 'Αγέλοχος, 'Αγίας, Εὔμαντις, Θέοκλος, Μάντικλος, Αἰνέας, Θρασύβουλος* καὶ *Καλλίας*, ἀνήκοντες εἰς τοὺς εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ 'Ιταλίας διεσπαρμένους κλάδους τοῦ γένους. Οὕτω Σπαρτιάτης ἦτο ὁ προειπὼν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐν Πλαταιαῖς (479 π. Χ.) κατὰ τοῦ Μαρδονίου Τισαμενός, ὅστις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του 'Υγία, Σπαρτιάτου γενομένου καὶ αὐτοῦ, ἦτο ὁ μάντις καὶ συμπολεμιστὴς τῶν Σπαρτιατῶν ἐκτὸς τῶν Πλαταιῶν καὶ ἐν Τεγέᾳ (470 π. Χ.), 'Ιθώμῃ (464 π. Χ.) καὶ Τανάγρᾳ (456 π. Χ.), καὶ ὁ 'Αγίας, ὅστις προεῖπε τὴν νίκην τοῦ Λυσάνδρου ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, Μεσσήνιοι ὁ σύμβουλος τοῦ 'Αριστομένους Θέοκλος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μάντικλος, 'Αρκὰς ὁ Θρασύβουλος, ὁ προειπὼν τὴν νίκην τοῦ 'Αράτου (225 π. Χ.) κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ Κροτωνιάτης ὁ Καλλίας, ὁ καὶ γενάρχης τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μαντικοῦ γένους τῶν Καλλιαδῶν. ΚΑΨ.

'Ιάμισσα, καὶ ***'Ιάμησα*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μέγας ποταμὸς τῆς ΝΑ 'Αλβιόνος (νῦν Μ. Βρεττανίας), ὅστις διαρρέων τὴν χώραν ἀπὸ Δ πρὸς Α ἐξέβαλλε μετὰ ῥοῦν 400 περίπου χιλιομέτρων εἰς τὸν Γερμανικὸν ὠκεανὸν (Βόρειον ἢ Γερμανικὴν θάλασσαν) εἰς βόρ. πλάτ. 20° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 54° 30', κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. II, 3, 4). 'Υπὸ τοῦ Δίωνος Κασσίου (XL, 3, LX, 20) ὀνομάζεται *Ταμέσα*, ὑπὸ δὲ τοῦ Καίσαρος (Bell. Gal. V, 11) *Τάμεσις* (Tamesis). Εἶναι ὁ νῦν *Τάμεσις*. Α. Θ. Σ.

'Ιάμνεια, ἢ ***'Ιαβνὴ*** (νῦν ***Γιέμπνα***) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Μεγάλη πόλις τῶν Φιλισταίων μεταξὺ 'Ιόππης καὶ 'Αζώτου πρὸς δυσμὰς τῆς 'Ακκαρὼν καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ 'Οζίου βασιλέως τῶν 'Ιουδαίων. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς 'Ιερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου (70 μ. Χ.) ἡ 'Ιάμνεια ἐγένετο κέντρον τῆς ἰουδαϊκῆς παιδείας καὶ τόπος τοῦ συνεδρίου. 'Εν αὐτῇ ἤκμασε μεγάλη ῥαββινικὴ ἀκαδημεία, τῆς ὁποίας οἱ διδάσκαλοι ἀναφέρονται συχνὰ καὶ μετὰ μεγάλων ἐπαίνων ἐν τῇ Ταλμούδ. Εἶχε τὰ αὐτὰ μὲ τὴν ἄλλοτε 'Ιερουσαλὴμ προνόμια ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων. Ἄγνωστον πότε δεχθεῖσα τὸν χριστιανισμόν, εἶχε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἐκκλησίαν καὶ ἐπισκοπεῖον. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας τὸ ἐπίνειον αὐτῆς *'Ιαμνιτῶν λιμὴν* ὑπῆρξε σημαντικὸν κέντρον διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Σήμερον ἡ 'Ιάμνεια εἶναι μικρὸν χωρίον, ἐν τῷ ὁποίῳ σῴζονται ἐρείπιά τινα.

'Ιαμνιτῶν *Λιμὴν* *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Παλαιστίνης ἐν 'Ιουδαίᾳ, μετὰ λιμένος ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φιλισταίων, κειμένη κατὰ Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 16, 2) εἰς βόρ. πλάτ. 65° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 32°. Ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς *'Ιαμνείας* (νῦν *Γιέμπνα*), τῆς ὁποίας ἦτο ἐπίνειον. 'Επὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐκαλεῖτο Jamnia maritima, ἐπὶ δὲ τῶν χριστιανικῶν χρόνων ἦτο μέγα κέντρον διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Α. Θ. Σ.

Ἴαμος *[Μυθολ.]*. 'Ο γενάρχης τοῦ διασημοτέρου τῶν ἐν Πύλῳ 'Ηλείας μαντικῶν γενῶν, τοῦ τῶν *'Ιαμιδῶν*. Ἦτο, κατὰ τὸν Πίνδαρον ('Ολυμπ. ΣΤ'), υἱὸς τοῦ 'Απόλλωνος καὶ τῆς Εὐάδνης, θυγατρὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Πιτάνης. 'Εκτεθεὶς ὑπὸ τῆς μητρός του ὁ Ἴαμος ἐτράφη ὑπὸ δύο ὄφεων, οἵτινες ἔφερον εἰς αὐτὸν μέλι, ἕως ὅτου ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Αἰπύτου, τοῦ υἱοῦ τοῦ 'Ελάτου, ἐντὸς μιᾶς φάραγγος τῆς 'Αρκαδίας, ἀναζητηθεὶς κατόπιν δοθέντος πρὸς αὐτὸν χρησμοῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου. 'Ο Ἴαμος ἀνετρέφετο εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Αἰπύτου ἕως ὅτου ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ὅτε κατέλιπε τὸν οἶκον τοῦ Αἰπύτου καὶ διαβὰς κατὰ μίαν νύκτα τὸν 'Αλφειὸν ποταμὸν ἠκολούθησε τὴν διεύθυνσιν φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ ἀκουσθείσης. 'Η φωνὴ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸ Κρόνιον τῆς 'Ολυμπίας, ἔνθα ἵδρυσε βωμὸν τοῦ μεγάλου Διὸς καὶ μαντεῖον, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὁ μάντις μέχρι τοῦ θανάτου του. Μετ' αὐτὸν μάντεις τοῦ χρηστηρίου ἔγιναν, κατὰ διαδοχικὴν σειράν, οἱ ἀπόγονοί του. ΚΑΨ.

'Ιαμπλανίτσα *[Γεωγρ.]*. 'Ορεινὴ δίοδος τῶν κεντρικῶν Καρπαθίων (βλ. λ. *Γιαμπλανίτσα*).

'Ιαμπλονόϊ, ἢ ***'Υαμπλονόϊ*** (Yablonoi) *[Γεωγρ.]*. 'Οροσειρὰ ἐν τῇ 'Α. Σιβηρίᾳ (βλ. *'Υαμπλονόϊ*. Δ. Σ. Δ.

ἰάμπολη, ἢ ***γιάμπολη*** *[Βοτ.]*. 'Εκχύλισμα λαμβανόμενον ἐκ τῶν ῥιζῶν *γλυκυρρίζης* τῆς ἀτρίχου (βλ. λ.).

'Ιαμφορίνα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Αρχαῖον ὄνομα τῆς πρωτευούσης τῶν Μαίδων ἢ Μαιδάρων, θρακικοῦ λαοῦ κατοικοῦντος τὴν περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ Σκομίου καὶ 'Ορβήλου χώραν, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ Μελενοίκου καὶ Πετρίτσι. Τὴν 'Ιαμφορίναν ἀναφέρει μόνον ὁ ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος (XXVI, 25), λέγων ὅτι ὁ Φίλιππος ὁ Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐπελθὼν τῷ 211 π. Χ. κατὰ τῶν Μαίδων ἐκυρίευσε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν 'Ιαμφορίναν. Πολὺ πιθανὸν αὕτη νὰ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου κυριευθεῖσα πρωτεύουσα τῶν Μαίδων, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του μετωνόμασεν 'Αλεξανδρούπολιν, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Βίος 'Αλεξάνδρου 9). Περὶ τῆς πόλεως ταύτης οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅπως παραδέχεται ὁ Δήμιτσας («Μακεδονία», σελ. 688), εἶναι τὸ χωρίον *'Ιαμπόρανα*, διατηρῆσαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸ ἀρχαῖον ὄνομα μὲ μικρὰν παραλλαγήν. Α. Θ. Σ.

'Ιὰν (Jan καὶ Jahn)· βλ. λ. *Γιάν*.

'Ιάνα (Jana, Jen) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ρωσίας ἐν Σιβηρίᾳ (βλ. λ. *Γιάνα*).

'Ιάνα *[Γεωγρ.]* Πεδινὸν καὶ εὐφορώτατον χωρίον τῆς ἐπαρχίας 'Αλεξανδρουπόλεως τοῦ νομοῦ Ἕβρου, ἀποτελοῦν μετὰ τῶν γειτονικῶν χωρίων: Ποταμός, Δάμια, 'Αλίκη καὶ 'Αμφιθέα, ὁμώνυμον κοινότητα, τῆς ὁποίας ἕδρα εἶναι ὁ *Ποταμός*. Παράγει δημητριακά, καπνόν, βάμβακα καὶ διάφορα κηπουρικὰ εἴδη. 'Απέχει ὥραν περίπου τῆς 'Αλεξανδρουπόλεως καὶ ἀριθμεῖ 286 κατοίκους (1928) Ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον μονοτάξιον μὲ 54 μαθητάς. 'Επὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Γενῆ-κιοϊ*. Α. Θ. Σ.

'Ιάνασσα *[Μυθ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Νηρέως καὶ τῆς Δωρίδος.

ἰάνασσα (ἡ) (Janassa) *[Παλαιοζῳολ.]*. Γένος ἀπολιθωμένων ζῴων ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *πεταλοδοντιδῶν σελαχοειδῶν* ἰχθύων. Οἱ ἰχθύες οὗτοι εἶχον μεγάλα ἡμικυκλοειδῆ θωρακικὰ πτερύγια καὶ μικρὰ ἡμικυκλοειδῆ κοιλιακά, φέροντα ἔμπροσθεν προεξοχήν τινα. Ραχιαῖα πτερύγια ἔφερον πιθανῶς δύο. 'Η ὀδοντοστοιχία των ἦτο θολωτή, ἐστενοῦτο πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐγκαρσίως ἐπιμεμηκυσμένους ὀδόντας, φέροντας κοκκώδη ἐπίπεδον στεφάνην. Οἱ ὀδόντες ἦσαν διατεταγμένοι εἰς 5—7 ἐπιμήκεις καὶ 10 περίπου ἐγκαρσίους σειράς. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς λιθανθρακοφόρου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Β. 'Αμερικήν, ἐπίσης ἐντὸς τῆς περμίου διαπλάσεως τοῦ παλαιοζωϊκοῦ (εἰς τὸν χαλκομιγῆ σχιστόλιθον) τῆς Ἔσσης καὶ Θυριγγίας ὡς καὶ τοῦ 'Ιλλινόϊς (τὸ εἶδος *ἰάνασσα ἡ strigillina Cope*), τέλος δ' εἰς τὸν μαργαϊκὸν σχιστόλιθον (Marl slate) τῆς 'Αγγλίας (τὸ εἶδος *ἰάνασσα ἡ bituminosa Schlotheim*). Γ. Κ. Γ.

'Ιάνειρα *[Μυθολ.]*. Μία τῶν θυγατέρων τοῦ 'Ωκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος.

ἰανέλλη (ἡ) (Janella) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *πνευμονωδῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *λειμακιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος, τὴν *ἰανέλλην τὴν τῆς Ζηλανδίας* (Janella Zelandii), ἥτις εἶναι κοχλίας γήϊνος, μὴ καλυπτόμενος ὑπὸ κελύφους καὶ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν ἐνδιαιτώμενος. Δ. Ν. Κ.

'Ιάνθη *[Μυθολ.]*. Μία τῶν 'Ωκεανίδων, θυγάτηρ τοῦ 'Ωκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, σύντροφος καὶ συμπαίκτρια τῆς Περσεφόνης (*'Ησιόδ.* Θεογ. 349. Ὕμν. Δήμητρ. 418). Α. Θ. Σ.

ἰανθινίδαι (οἱ) (Janthinidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια μαλακίων γαστεροπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *προσθιοβραγχίων*, περιλαμβάνουσα γένη τινά, ὧν γνωστότερον ὁ *ἰάνθινος* (βλ. λ.).

ἰάνθινος (ὁ) (Janthinus) *[Ζῳολ.]*. Γένος μαλακίων γαστεροπόδων τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰανθινιδῶν*, περιλαμβάνον κοχλίας ὑδροβίους μετὰ κελύφους καλύπτοντος τὴν ῥαχιαίαν ἐπιφάνειαν τοῦ

Digitized by Google

σώματός των. Γνωστὰ ἀρκετὰ εἴδη ἀπαντῶντα ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ καὶ τῇ Μεσογείῳ. Ἐκ τῶν γνωστοτέρων εἰδῶν εἶναι ὁ *ἰάνθινος ὁ λεπτὸς* (Janthinus gracilis), ὅστις ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Μεσογείου. Δ. Ν. Π.

ἰανθόνη (ἡ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Κυκλικὴ ἕνωσις παρασκευαζομένη διὰ συμπυκνώσεως κιτράλης μετὰ πεσικλενοξειδίου. Κέκτηται ὀσμὴν ἴων.

ἴανθος (ὁ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ἄνθος τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ φυτοῦ *ἴον* (Viola) καὶ ἰδίᾳ τοῦ *ἴου* τοῦ εὐόσμου (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

Ιανίκολος, ἢ **Ἰανίκουλος,** ἢ **Ἰανίκυλος,** καὶ **Ἰάνικλος** (λατ. Janiculus mons, ἰταλ Gianicolo) *[Γεωγρ.]*. Εἷς τῶν ἑπτὰ λόφων, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχε κτισθῆ ἡ ἀρχαία Ρώμη. Κεῖται κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως, παρὰ τὸ Βατικανόν, καὶ εἶναι λίαν ἐπιμήκης. Ὁ λόφος οὗτος, ὡς καὶ ἡ πεδιὰς ἡ κειμένη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τιβέρεως, ἀπετέλουν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν τμήματα τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ ἀγροῦ (ager Romanus). Ἡ ὑψηλοτέρα του κορυφὴ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἔχει ὕψος 77 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ποταμοῦ. Τινὲς παράγουν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς λέξεως janua (=πύλη), διότι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ λόφος οὗτος ἦτο ὠχυρωμένος καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πύλη τῆς Ρώμης. Πιθανωτέρα θεωρεῖται ἡ παραγωγὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ *Ἰανοῦ*, ὅστις πιστεύεται ὅτι κατῴκησεν αὐτοῦ ὅπου καὶ ἐλατρεύετο κατόπιν. Ἐδῶ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ἰανὸς ἐδέχθη φιλοφρόνως τὸν Κρόνον φεύγοντα καὶ διεμοίρασε μετὰ τούτου τὸ βασίλειόν του. Διὰ τοῦ λόφου τούτου διήρχετο καὶ ἡ Αὐρηλία ὁδός. Πρὸς προστασίαν τῆς ὁδοῦ ταύτης, ὡς καὶ τῆς Αὐρηλίας γεφύρας ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, εἶχεν ἀνεγερθῆ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου φρούριον, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ἄλση πολλά. Μεταξὺ τούτων ἦσαν ὀνομαστοὶ οἱ κῆποι τῆς Ἀγριππίνας, εἰς τὴν θέσιν ὅπου σήμερον περίπου εὑρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν τῷ Βατικανῷ, καὶ πρὸς νότον οἱ κῆποι τοῦ Καίσαρος. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχε καὶ παλαιοτάτη ἑλληνικὴ ἀποικία ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀντίπολις», καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐτάφη ὁ ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς Ρώμης Νουμᾶς. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Ἰανίκολος λόφος ἐγένετο γνωστὸς ὡς τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας τοῦ 1849 κατὰ τῶν Γάλλων. Σήμερον ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ὑπάρχει δημόσιον ἄλσος, ὅπου ἔχει στηθῆ τὸ ἔφιππον ἄγαλμα τοῦ Γαριβάλδη, αἱ προτομαὶ πολλῶν γαριβαλδινῶν καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν, ὁ φάρος μὲ τὰ ἰταλικὰ χρώματα, τὸν ὁποῖον οἱ ἐν Ἀμερικῇ Ἰταλοὶ ἐδώρησαν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρώμης, ἡ μνημειώδης κρήνη «Φοντάνα Πάολα», τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου, ὅπου τὸ μουσεῖον τοῦ ποιητοῦ Τάσσου, ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου, κτλ. Θεωρεῖται δὲ εἷς τῶν καλυτέρων περιπάτων καὶ συχνάζεται ἀπὸ ἐντοπίους καὶ ξένους περιηγητὰς διὰ τὴν ὡραίαν θέαν τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐκτεινομένης Ρώμης. Δ. Μ. Μ.—Μ. Δ. Β.

Ἴανκος· βλ. λ. *Οὐννάδης*.

Ἰανναῖος, Ἀλέξανδρος. Πρωθιερεὺς καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀσμοναίων, διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀριστόβουλον. Ἡ βασιλεία του, διαρκέσα 27 ἐτῶν περίπου (104—78 π. Χ.), ὑπῆρξε σειρὰ ἐκστρατειῶν καὶ ἀκαταπαύστου πάλης μεταξὺ τῶν δύο ἐσωτερικῶν τάξεων, τῶν ἀριστοκρατῶν (Σαδουκαίων) καὶ τῶν δημοκρατικῶν (Φαρισαίων). Τὸν πρῶτον πόλεμον διεξήγαγε κατὰ τῆς Πτολεμαΐδος, ἀλλ' ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Λαθύρου, βασιλέως τῆς Κύπρου καὶ υἱοῦ τῆς Κλεοπάτρας τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις, κληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Πτολεμαΐδος, εἰσέβαλεν εἰς Ἰουδαίαν καὶ προήλασε μέχρις αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Κλεοπάτρα, ἀνησυχήσασα ἐκ τούτου, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἰανναίου καὶ ἠνάγκασε τὸν Πτολεμαῖον νὰ ἐκκενώσῃ τὴν καταληφθεῖσαν χώραν. Θὰ προσήρτα δὲ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐὰν δὲν ἀπετρέπετο ἐκ τούτου ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς Ἰουδαίου Ἀνανία. Ὁ Ἰανναῖος ἐξηκολούθησε τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς τοῦ Ἰορδάνου, κατακτήσας πολλὰς πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Γάζαν. Ἀλλ' ἐσωτερικῶς οἱ Φαρισαῖοι παρεσκεύαζον ἐπανάστασιν κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Ἀσμοναίων. Ἡ στάσις ἐξερράγη ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτε ὁ Ἰανναῖος ἱερουργῶν, ὡς πρωθιερεύς, ἔχυσε περιφρονητικῶς εἰς τὸ δάπεδον, ἀντὶ μετ' εὐλαβείας εἰς τὸν βωμόν, τὸ ἱερὸν ὕδωρ τῶν σπονδῶν. Ὁ Ἰανναῖος ὑβρίσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἀμφιβόλου καταγωγῆς, διότι ἡ μήτηρ του ὑπῆρξεν αἰχμάλωτος πολέμου, καὶ ἐλιθοβολήθη ἀκόμη. Διαταγῇ τοῦ ἐκμανέντος βασιλέως ὁ στρατὸς κατέσφαξε τὰς ἡμέρας ἐκείνας 6.000 Φαρισαίους. Μετὰ ἑξαετῆ ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Δημητρίου Γ', βασιλέως τῆς Συρίας, ὅστις εἰσβαλὼν εἰς Ἰουδαίαν ἐξεδίωξε τὸν Ἰανναῖον. Ταχέως ὅμως ἀνεκλήθη οὗτος ὑπὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, δεινοπαθοῦντος ἐκ τῆς ξενικῆς κατοχῆς. Ἐπηκολούθησεν ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀπάνθρωπος διωγμὸς τῶν ἐχθρῶν του. Ὀκτακόσιοι τούτων ἐσταυρώθησαν ἐπὶ παρουσίᾳ του. Ἀπερίσπαστος ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιδράσεως ἐπεδόθη εἶτα εἰς νέους πολέμους, κατακτήσας τὴν Ὑπεριορδανίαν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Παλαιστίνης. Ἀπέθανε τῷ 78 πολιορκῶν τὴν πόλιν Ραγκάβαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Schuerer*, Lehrbuch der neutestamentlichen Zeitgeschichte, ὅπου πλήρης βιβλιογραφία. Θ. Κ.

Ἰαννάκης *Ἰουστινιάνης*· βλ. λ. *Ἰουστινιάνης*. — **Ἰαννάκης** *Ρίτζος*· βλ. λ. *Ρίτζος*.

Ἰάννας. Φαραὼ τῆς ΙΕ' δυναστείας ἐκ τῶν Ὑξῶς (ποιμένων). Πιθανῶς ὁ *Χαγιάνη* τῶν μνημείων. Περὶ τούτου λέγει ὁ Μανέθων ὅτι ἦτο εἷς τῶν πέντε διαδόχων τοῦ μεγάλου Σαλάτιος, οἵτινες «κατηνάλωσαν τὸν βίον εἰς διαρκῆ πόλεμον, ἐπιδιώκοντες νὰ ἐκριζώσουν μέχρις ρίζης τὴν Αἴγυπτον», δηλαδὴ νὰ τὴν κατακτήσουν ὁλοκληρωτικῶς.

Ἰαννῆς καὶ **Ἰαμβρῆς.** Δύο ψευδοπροφῆται ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου, οἵτινες ἀντέστησαν εἰς τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Ἀαρὼν μιμούμενοι τὰ θαύματά των. Κατά τινας ραββίνους ἦσαν υἱοὶ τοῦ ψευδοπροφήτου Βαλαάμ. Κατὰ τὸν Ὠριγένη ὑπῆρχεν ἤδη ἀπὸ παλαιοτάτου ἀπόκρυφον βιβλίον ἐπονομαζόμενον *Ἰαννῆς καὶ Μαμβρῆς*, ὅθεν ὑπετέθη ὅτι ἤντλησεν ὁ Παῦλος τὰ ὀνόματα, ἐκ τούτου δέ τινες ἠδύναντο νὰ θέσουν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν γνησιότητα τῆς δευτέρας ταύτης πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς του. Τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἀπαντοῦν εἰς ἄλλα ἀπόκρυφα, παρά τισι ραββίνοις, εἰς μουσουλμανικὰ κείμενα (Ἀβουλφαράτς) καὶ εἰς ἐθνικοὺς συγγραφεῖς, ὅπως ὁ πυθαγορικὸς Νουμήνιος, καὶ παρὰ Πλινίῳ, οἵτινες ἀπαριθμοῦντες τὰς διαφόρους αἱρέσεις ἢ σχολὰς τῶν μάγων θέτουν τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Ἰαννῆν εἰς ἴσην μοῖραν. Τὴν γνώμην ὅτι ὁ Παῦλος ἤντλησεν ἀπὸ τῆς προφορικῆς παραδόσεως διετύπωσε πρῶτος ὁ Θεοδώρητος· τοῦτο δὲ εἶναι πιθανόν, διότι τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται ἀλλαχοῦ (Πράξ. Ζ' 22). Ὑπάρχει ἀκόμη ἱστορία τις ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἅγιον Μακάριον, ἀρχαιότατον μοναχὸν τῆς Αἰγύπτου, ὅστις βεβαιώνει ὅτι εἶδε καὶ τοὺς τάφους των.

ιαννίτσαροι (οἱ). Οὕτως ὀνομάζει ὁ Φραντζῆς τοὺς *γενιτσάρους* (βλ. λ.).

ιανοκέφαλος (ὁ, ἡ) *[Τερατογ.]*. Τετραγονικὴ διάπλασις, καθ' ἣν τὰ χαρακτηρίζοντα τὰ τοιαῦτα τέρατα εἶναι: Κεφαλὴ πλατεῖα μετὰ δύο κεφαλῶν τελείων ἢ περίπου τελείων ἐπὶ τὰ πλάγια φερομένων καὶ διαμέτρως ἀντικειμένων ἀλλήλαις, κοινῶν δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ σύνθετα ἄτομα· στῆθος εὐρὺ ἔχον ὡσαύτως δύο στερνικὰς ἐπιφανείας κειμένας ἑκατέρωθεν κάτωθι τῶν δύο προσώπων· τράχηλος κατ' ἀναλογίαν εὐρύτερος κατὰ πολὺ τῆς διπλῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ διπλοῦ στήθους μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκεται· ὀμφαλὸς εἷς κοινός, κάτωθι τοῦ ὁποίου εἶναι κεχωρισμένα ἀμφότερα τὰ σώματα καὶ ἀνακτῶσι τὴν φυσιολογικὴν καὶ κανονικὴν αὐτῶν διάταξιν, εἰς τρόπον ὥστε κάτωθι ἑκατέρου στήθους φαίνεται, οὐχὶ μία κοιλία, ἀλλὰ τὸ διαχωρίζον διάστημα τῶν δύο κοιλιῶν, ἀντιστοιχουσῶν πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν προσθίων ἐπιφανειῶν αὐτῶν· δύο σπονδυλικαὶ στῆλαι, τῶν ὁποίων ἡ διάταξις παραμένει γενικῶς φυσιολογική, καὶ αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν εὑρίσκονται ἀπ' εὐθείας ἀντικείμεναι πρὸς τὰ κοιλιακὰ τοιχώματα κάτωθι τοῦ ὀμφαλοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ἀντικείμεναι πρὸς τὰ πρόσθια θωρακικὰ τοιχώματα, ἅτινα ἔχουσιν ἀποβῆ πλάγια· τὰ ἰνία φυσιολογικά, κανονικὰ καθὼς καὶ ἀμφότεραι αἱ ράχεις, αἵτινες συγχέονται μετ' ἐκείνων ἀποτελοῦσαι συνέχειαν, καὶ ἐμφανίζοντα κατ' ἀκολουθίαν διάταξιν ἀνάλογον ἐν σχέσει πρὸς ἀμφότερα τὰ ἐπὶ τὰ πλάγια πρόσωπα· τέλος ὀκτὼ ἄκρα κανονικῶς ἐσχηματισμένα. Συνηθέστατα τὰ ἰανοκέφαλα τέρατα δὲν ἐμφανίζουσιν ἄλλας ἀνωμαλίας τῶν ἄνω περιγραφεισῶν· ἐν τούτοις παρατηρεῖται ἐνίοτε παρ' αὐτοῖς ἡ συμμελία, ἡ ρινοκεφαλία καὶ ἡ ἀνεγκεφαλία. Εὐνόητον ὅθεν, ὅτι, ἐὰν μία ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων προσβάλῃ ἓν μόνον ἐκ τῶν συνθετικῶν τούτων ἐμβρύων, ἡ γενικὴ ὄψις τοῦ τέρατος καταστᾶσα ἀσυμμετρικὴ μετατρέπεται ἀνυπολογίστως. Οἱ ἰανοκέφαλοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν συγκεφαλείων. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

Ἰανὸς *[Μυθολ.]*. Ἀρχαιότατος ἐπιχώριος θεὸς τῆς Ἰταλίας, εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἀρχαίαν θρησκείαν ἀνευρισκόμενος. Εἰς τὴν Ρώμην ἡ θρησκεία του ἐλέγετο ὅτι εἶχεν εἰσαχθῆ ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου καὶ εἶχε διατηρήσει τὴν αἴγλην της μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἱερὸν τοῦ θεοῦ τούτου δὲν εἶχεν ἀπολέσει τὴν σημασίαν του καὶ μέχρι τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος. Κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ὑπῆρξεν ὁ ἀρχαιότατος βασιλεὺς τῆς χώρας, βασιλεύσας κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Λατίου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ *αὐτόχθων* ἐλέγετο. Δεξιωθεὶς ἐν τῇ χώρᾳ του τὸν θεὸν Κρόνον, ἐδιδάχθη ὑπ' αὐτοῦ τὴν γεωργίαν καὶ πλείστας τέχνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ ναυπηγικὴ καὶ ἡ χάραξις τῶν νομισμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Ἰανοῦ εἶχε χαραχθῆ εἰς τὰ νομίσματα τῶν πλείστων πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ μάλιστα τῆς Ρώμης, ὡς καὶ εἰς τὰ ὑπατικὰ μετάλλια.

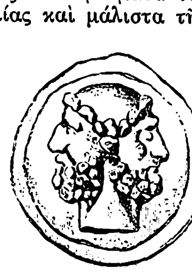

Ἰανός

[Μεγέθυνσις ἀπὸ ὑπατικοῦ νομίσματος.]

Κύριος χαρακτὴρ τοῦ θεοῦ Ἰανοῦ ἦτο ὁ τοῦ θεοῦ τῶν δημοσίων πυλῶν, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο αἱ κύριαι ὁδοὶ τῆς πόλεως. Αὐτὸ τὸ ἀρχαιότατον ἐν τῇ ἀγορᾷ (εἰς τὸ Φόρουμ) ἱερόν του, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι εἶχε κτίσει ὁ βασιλεὺς Νουμᾶς, εἶχε τὴν μορφὴν διπλοῦ τόξου, ὡς διεσώθη καὶ εἰς ἓν νόμισμα τοῦ Νέρωνος. Εἰς πάσας τὰς δημοσίας πύλας καὶ εἰς πάσας τὰς διασταυρώσεις μεγάλων ὁδῶν ὑπῆρχον καὶ ἱερὰ τοῦ Ἰανοῦ. Ὡς θεὸς τῶν δημοσίων πυλῶν, ἦτο ὁ προστάτης τῶν ἀποδημούντων καὶ ἐπανερχομένων πολιτῶν, καὶ ὁ θεὸς τῶν ὁδῶν διὰ τῶν ὁποίων ἀπήρχοντο καὶ τῶν ὁδῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπανήρχοντο εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκ τοῦ κυρίου τούτου χαρακτῆρός του (ὡς θεοῦ τῶν πυλῶν καὶ ὁδῶν) προῆλθον καὶ τὰ σύμβολα αὐτοῦ, τὸ κλειδίον καὶ ἡ ράβδος καὶ ἡ παράστασις αὐτοῦ μὲ δύο ἀντιθέτων διευθύνσεων πρόσωπα. Τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἀγορᾶς ἀγάλματός του τὸ ἓν πρόσωπον ἔβλεπε πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὸ ἄλλο πρὸς δυσμάς, πρὸς τὰς δύο δηλαδὴ ὄψεις τοῦ τόξου, ὅπερ ἦτο καὶ ναός του.

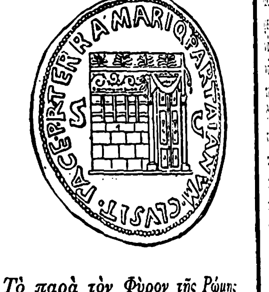

Τὸ παρὰ τὸν Φῦρον τῆς Ρώμης ἱερὸν τοῦ Ἰανοῦ, τὸ ὑπὸ Νουμᾶ ἱδρυθέν.

[Ἐκ νομίσματος τοῦ Νέρωνος.]

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Νουμᾶ, ὡς ἐλέγετο, εἶχε κρατήσει συνήθεια νὰ εἶναι ἀνοικταὶ αἱ θύραι τοῦ ναοῦ τούτου ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ νὰ κλείουν ὅτε θὰ ἀποκαθίστατο πλήρης εἰρήνη. Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἕνδεκα αἰώνων, ἤτοι ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Νουμᾶ μέχρι τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, λέγεται ὅτι μόνον δεκάκις καὶ δι' ὀλίγον χρόνον ἑκάστοτε ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τοῦ Ἰανοῦ (τρὶς ἐπὶ Αὐγούστου). Ἐκ τῆς συνηθείας ταύτης, τῆς ὁποίας δὲν κατωρθώθη νὰ δοθῇ ἡ πειστικὴ ἑρμηνεία, προῆλθεν ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἰανοῦ ὡς θεοῦ πολεμικοῦ καὶ ἡ προσωνυμία του «Κυρίνος». Ἄλλος οὐσιώδης χαρακτὴρ αὐτοῦ ἦτο, ὅτι ἐθεωρεῖτο ὁ θεὸς πάσης ἀρχῆς ἢ ἐνάρξεως (τῆς ἡμέρας, τοῦ μηνός, τοῦ ἔτους κ. ο. κ.). Διὰ τοῦτο ἐλέγετο Matutinus Junonius καὶ ἦσαν ἱεραὶ αὐτοῦ ἡμέραι αἱ Καλένδαι καὶ ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους, ὅστις ἀπ' αὐτοῦ εἶχεν ὀνομασθῇ καὶ Januarius (Ἰανουάριος). Ἀπὸ τοῦ δευτέρου χαρακτῆρός του προῆλθεν ἡ προσωνυμία του «πατρὸς τοῦ χρόνου». Τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰανοῦ ἐγίνετο μνεία πρώτου κατὰ πάσας τὰς δεήσεις καὶ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τούτου

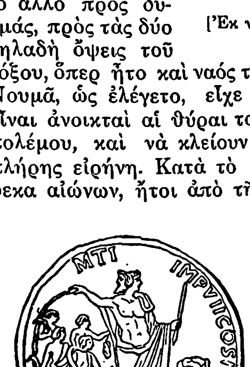

Ἰανὸς μετὰ τοῦ παιδὸς «Νέον Ἔτος» (Novus Annus) κρατοῦντος κέρας τῆς Ἀμαλθείας.

[Ἐκ νομίσματος τοῦ Κομμόδου.]

Ὁ ναὸς τοῦ τετραπροσώπου Ἰανοῦ (quadrifrons) ἐν Ρώμῃ, ὡς σῴζεται σήμερον.

Digitized by Google

τὸ ὄνομα ἦτο πρῶτον εἰς τοὺς καταλόγους τῶν θεῶν (τοῦ δὲ Διὸς δεύτερον).

Ἐνῷ κατ' ἀρχὰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἰανοῦ ἦσαν δίτοξα ἢ διμέτωπα, βραδύτερον ἔγιναν τετραμέτωπα, ἦσαν δέ, ὡς προελέχθη, τὰ ἱερά του ἀπειράριθμα· πολλὰ ἦσαν ὡσαύτως καὶ τὰ ἀγάλματά του, ἐκ τῶν ὁποίωνδιεκρίνετο ἓν ἐπίχρυσον, ἀφιέρωμα τοῦ Αὐγούστου. Ἐκ τῶν ἑορτῶν του, τελουμένων κατὰ τὴν πρώτην ἑκάστου μηνός, μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἦτο ἡ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου. Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰανοῦ διεσώθη μόνον εἰς νομίσματα καὶ μετάλλια, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ μαρμάρου. Ὑπέστη δὲ ἡ εἰκών του κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὴν ἐπίδρασιν τῆς διπλῆς μορφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ. *Ἰανὸς* (Janus) ἐκλήθη βραδύτερον καὶ πᾶσα θολωτὴ θύρα. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἰανὸς ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας, ὡς νομισματικὸς τύπος.

—*[Ἀποκρυφ.]* Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυσταγωγίᾳ ὁ *Ἰανὸς* συμβολίζει τὴν ὑπερτάτην καὶ ἐν χρόνῳ ἀμετάβλητον τοῦ σύμπαντος ἀρχήν, δι' ἣν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ἀποτελοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό. Εἰς τὰς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως προσβλεπούσας μορφὰς τοῦ θεοῦ τούτου, οἱ μῦσται διέβλεπον τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὀφείλομεν ἐμβαθύνοντες εἰς τὸ παρελθὸν νὰ χωρῶμεν πρὸς τὰ πρόσω καὶ ὅτι διὰ νὰ παρασκευάσωμεν τὴν κρείττονα αὔριον δέον νὰ ἐνεργῶμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν διδαγμάτων τοῦ παρελθόντος. Ὁ Ἰανός, ἐξεικονιζόμενος συνήθως μὲ κλεῖδα ἀνὰ χεῖρας, ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ θεματοφύλαξ τῶν μυσταγωγικῶν ἀληθειῶν, μόνος αὐτὸς τεταγμένος εἰς τὸ νὰ ἀνοίγῃ καὶ κλείῃ τὰ μυστηριακὰ ἄδυτα καὶ ἀποκαλύπτῃ εἰς τὰ ἐκλεκτὰ πνεύματα τὰ μυστήρια, προφυλάττων αὐτὰ ζηλοτύπως ἀπὸ τὴν βέβηλον περιέργειαν τῶν μὴ δυναμένων νὰ τὰ κατανοήσουν. Εἰς τὴν συμβολικὴν μορφολογίαν ἀφ' ἑτέρου, ὁ διπρόσωπος οὗτος θεὸς συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἡμισελήνου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Ἑρμῆν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξεικονίζει τὸν σύνδεσμον, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου καὶ τῆς δημιουργοῦ τῶν μορφῶν κοσμολογικῆς φαντασίας, ἡ ὁποία συλλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ τὰς μορφὰς ἐμπνεομένη ἐκ τῆς παραδόσεως (κληρονομικότητος). Η. Π. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Ἰάνος ὁ *Λουζινιάν*. Βασιλεὺς τῆς Κύπρου (1398—1432), πρωτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰακώβου τοῦ Α', κακῶς ἀναφερόμενος συνήθως μὲ τὸ ὄνομα *Ἰωάννης*. Διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον εἰς ἡλικίαν εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν, ἦτο δὲ βασιλεὺς ἐνεργητικὸς καὶ σώφρων. Ἡ εὐημερία τῆς νήσου ἅμα τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀναλήψει τῆς ἐξουσίας ἐφάνη ὅτι ἤρχισεν ἀναγεννωμένη. Ἅπασα ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἰάνου, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸν θρόνον, ἐστράφη εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀμμοχώστου καὶ τὴν ἀπέλασιν ἐκ τῆς Κύπρου τῶν Γενουατῶν, οἵτινες εἶχον καταντήσει μάστιξ διὰ τοὺς Λουζινιάν. Ἀλλ' οἱ Γενουᾶται διήγειραν κατ' αὐτοῦ τοὺς Μαμελούκους, ἐν ἔτει δὲ 1425 ἐγένετο ἡ εἰσβολὴ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν νῆσον, ἥτις καὶ ἐπέφερε μεγίστην καταστροφὴν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Ἰάνου. Ἡ Λεμεσὸς ἠρημώθη, ἡ Λευκωσία ἡλώθη, ἅπασα ἡ νῆσος διηρπάγη καὶ αὐτὸς ὁ Ἰάνος, ἡττηθεὶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης παρὰ τὴν κώμην Χοιροκοιτίαν, ᾐχμαλωτίσθη καὶ μετηνέχθη εἰς Κάϊρον. Ὁ Ἰάνος ἠναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ ὅλους τοὺς διὰ τὴν ἀπολύτρωσίν του ἐξευτελιστικοὺς καὶ βαρυτάτους ὅρους. Κατὰ τὴν πενταετίαν, ἀπὸ τῆς ἐπανόδου του ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας μέχρι τοῦ θανάτου του, τὰ ὑπέρογκα λύτρα του εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν τὸν περιήγαγον, ὥστε μόλις συνετηρεῖτο οὐ μόνον ὡς βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰδιώτης. Ἡ ἀθλιότης αὕτη πληρώσασα πικριῶν τὰς τελευταίας του ἡμέρας ἐπέσπευσε τὸν θάνατόν του, ἐπελθόντα τῷ 1432· ἐτάφη εἰς τὸν ἐν Λευκωσίᾳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Δομινίκου. Κ. Μ. Κ.

Ἰανοῦ *χρώματα [Βιομ. Χημ.]*. Συνθετικὰ χρώματα βάπτοντα συνυφασμένα ἐξ ἐρίου καὶ βάμβακος ὑφάσματα. Χημικῶς τινὰ ἐξ αὐτῶν κατατάσσονται εἰς τὰς δισαζοχρωστικὰς καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἰς τὰς διαζινοχρωστικάς. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ *μπορντώ*, τὸ *ἐρυθρόν*, τὸ *κίτρινον* καὶ τὸ *φαιόν*. Σ. Γ.

Ἰανουαρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Κιλικίας, μεταξὺ Σερρετίλλεως ὅρμου καὶ κώμης καὶ τῶν Διδύμων νήσων (Σταδ. Μεγ. Θαλ. 161). Εἶναι τὸ ΝΔ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πυράμου ἀκρωτήριον *Καραδὰς μπουρνοῦ* (πλάτ. 36°33' Β, μήκ. 35°20' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 237: Kara Burnù to Karadash Burnù). Ἀρχαιότερον ἐλέγετο *Μαγαρσία ἄκρα* (βλ. σχόλια *Müller* εἰς Graec. Geogr. Minor. Διδότου I, 480), μετονομασάντων αὐτὴν τῶν Ρωμαίων, ἀφ' ἧς ὑποκατέστησαν εἰς τὸν ἐπ' αὐτῆς ναὸν τῆς Μαγαρσίδος τὸν Ἰανόν. Σ. Ε. Λ.

Ἰανουαρία *(ἁγίαι)*. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα αἱ ἑξῆς· —1) Ἡ ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς τῷ 304 μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 11 Φεβρουαρίου. —2) Ἡ μετὰ Παύλου, Ἡρακλείου καὶ Σεκονδίλλης ἐν Porto τῷ 305 μαρτυρήσασα καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 2 Μαρτίου. —3) Ἡ μετὰ ἕνδεκα ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Καρχηδόνι τῷ 202 ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Σατουρνίνου ἀποκεφαλισθεῖσα ὡς Χριστιανὴ καὶ συνεορταζομένη μετ' αὐτῶν τὴν 17 Ἰουλίου. Ε. Γ. Π.

Ἰανουάριος. Ὁ πρῶτος μὴν ἀμφοτέρων τῶν ἡμερολογίων, τοῦ ἤδη ἐν ἰσχύϊ παρ' ἡμῖν Γρηγοριανοῦ, ὡς καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐκ τοῦ θεοῦ τῶν Ρωμαίων *Ἰανοῦ*. Ὁ Ἰανουάριος, ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ Νουμᾶ, πρὸ τοῦ ὁποίου ἦτο ἐνδέκατος, ἀποτελεῖται ἐκ 31 ἡμερῶν. Ἡ πρώτη ἡμέρα αὐτοῦ, ἥτις ἦτο ἀφιερωμένη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸν ἀνωτέρω θεόν, ἑωρτάζετο ὡς ἡμέρα τῆς ἀναδείξεως τῶν ὑπάτων τοῦ ἔτους, ἐν τῇ μὴ χριστιανικῇ Ρώμῃ, μετὰ ὀργιαστικῶν τελετῶν καὶ θορυβωδῶν διασκεδάσεων. Οἱ Χριστιανοὶ ἐξ ἀποστροφῆς δὲν ἑώρταζον αὐτὴν ὡς ἀρχὴν τοῦ ἔτους, ἡ σύνοδος δὲ τῶν Τουρόνων, συνελθοῦσα τῷ 567 μ. Χ., ἐχαρακτήρισε διὰ τοῦ 22 κανόνος· αὐτῆς τὴν ἑορτὴν τῆς 1ης Ἰανουαρίου ὡς «ἀρχαίαν πλάνην» καὶ κατεδίκαζεν εἰς ἀνάθεμα καὶ ἀφορισμὸν τοὺς ἑορτάζοντας ταύτην Χριστιανούς. Διὰ τοῦτο ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐν τοῖς χριστιανικοῖς κράτεσι πολὺ βραδέως ἐπεκράτησε, καὶ δὴ ἐν Γερμανίᾳ μόλις περὶ τὸν ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἐν Ἰσπανίᾳ δέ, ὅπου διαρκῶς ἐπεκράτει ἡ ἰσπανικὴ χρονολογία, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνος ἑωρτάζετο ἐκκλησιαστικῶς, ὅπως καὶ ἐν Πορτογαλίᾳ. Ὡσαύτως δὲ λίαν βραδέως περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ'—ΙΣΤ' μ.Χ. αἰῶνος εἰσήχθη καὶ ἐπεκράτησεν ἡ χρῆσις τῆς 1 Ἰανουαρίου ἐν Σουηδίᾳ τῷ 1579 ἐν Νορβηγίᾳ, ἐν Σκωτίᾳ δὲ τῷ 1600. Ἐνιαχοῦ τῆς Δύσεως ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔτους ἑωρτάζετο αὕτη ἡ 25 Μαρτίου, ἐνιαχοῦ δὲ ἡ 24 Ἰουνίου ἡμέρα ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, θεωρουμένη διὰ τοῦτο ὡς πρώτη ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ Ἐκκλησίας. Ἐν γένει μόλις περὶ τὸ 1000 μ. Χ. ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Δύσει ἡ περὶ τῆς 1 Ἰανουαρίου ὡς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἀντίληψις, πλὴν ἐννοεῖται τῶν χωρῶν τῆς ἰσπανικῆς χρονολογίας, ἐν αἷς ἀρχῆθεν ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς χρονολογίας αὐτῆς ἡ 1 Ἰανουαρίου ἐθεωρεῖτο ἀρχὴ τοῦ ἔτους.

Καμπανέλ: Ἰανουάριος.

Καλένδαι Ἰανουαρίου ἢ *Σατουρνάλια* ἐλέγετο ἡ ἑορτὴ τῶν Κρονίων, ἡ κατόπιν ὑποκατασταθεῖσα ὑπὸ τῶν Χριστουγέννων.

—*[Μετεωρολ.]* Ὁ *Ἰανουάριος* ἀπὸ μετεωρολογικῆς ἀπόψεως ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Φεβρουαρίου καὶ Δεκεμβρίου τὴν χειμερινὴν περίοδον τοῦ ἔτους. Παρ' ἡμῖν θεωρεῖται ἐκ τῶν ψυχροτέρων καὶ βροχερωτέρων μηνῶν τοῦ ἔτους, τὰ δὲ θερμομετρικὰ ἐλάχιστα παρατηροῦνται συνήθως κατὰ τὸν Ἰανουάριον, καὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς ἀνάλογα βαρομετρικὰ μέγιστα, παρατηρουμένου τοῦ κυρίως μεγίστου τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως κατὰ τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ μηνὸς τούτου. Τὸ κύριον βαρομετρικὸν μέγιστον τοῦ Ἰανουαρίου συμπίπτει παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς συνήθως κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐπικρατούσης λαμπρᾶς εὐδίας πολλῶν κατὰ συνέχειαν ἡμερῶν, ἃς οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν *ἀλκυονίδας* ἢ *ἀλκυονείους*. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἐπικρατοῦσι κατὰ πρῶτον οἱ ΒΑ. καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἱ ΒΒΑ ἄνεμοι. Θ. Θ. ΦΙΝΤΙΚΛΗΣ

—*[Γεωργ.]* Κατὰ τὸν *Ἰανουάριον* γενικῶς αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι εἶναι περιωρισμέναι. Κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐξακολουθεῖ ἡ κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον ἀρξαμένη καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, ἐν οἷς δὲ σπαρῶσιν οἱ ὄψιμοι καρποί, περὶ τὰ μέσα δὲ ἢ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς σπείρονται τὰ σπέρματα τοῦ καπνοῦ. Κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον γίνεται σπορὰ πρωΐμων λαχάνων, κουνουπιδίων, πράσων καὶ σελίνων πρὸς μεταφύτευσιν. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἐξακολουθεῖ ὁ διὰ μοσχευμάτων πολλαπλασιασμὸς τῶν φυλλοβολούντων καὶ ἀειθαλῶν δένδρων, γενικεύεται δὲ ἡ κλάδευσις τῆς ἀμπέλου καὶ σταφιδαμπέλου, καὶ ἄρχεται ἡ σκαφὴ τῶν ἀμπελώνων καὶ σταφιδαμπελώνων εἰς ἐλαφρὰ ἐδάφη. Κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα ἐξακολουθεῖ τὸ καθάρισμα τῶν ὀπωροφόρων. Θ. Θ. Φ.

—*[Λαογρ.]* Ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν χειμερινὸς μὴν ὁ *Ἰανουάριος* ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ «Μεσοχείμωνος» (Ἤπειρος) καὶ «Κρυαρίτης». Εἶναι ὁ κατάλληλος πρὸς κλάδευσιν μήν, ὅθεν ἡ ὀνομασία αὐτοῦ «Κλαυδευτής» καὶ αἱ παροιμίαι, ὡς «Γεννάρη μῆνα κλάδευε φεγγάρι μὴν κοιτάζῃς» (πολλαχοῦ), «Κόψε ξύλο τὸ Γεννάρη | καὶ μὴν καρτερῇς φεγγάρι» (Ἀττικῆς, Αἰγίνης), κ.ἄ. Σύνηθες ἐπίσης ἐπίθετον τοῦ Ἰανουαρίου εἶναι «Καλαντάρης», ἀπὸ τῶν ᾀσμάτων τῶν Καλενδῶν, ἐν δὲ τῷ Πόντῳ ὁ μὴν οὗτος καλεῖται «Καλαντέρης» ἢ «Καλεντέρης». Ἄλλαι ὀνομασίαι τοῦ μηνὸς εἶναι «Τρανὸς» (Ἀρνακοχώρια Σερρῶν), «Μεγάλος μῆνας» (Ἀδριανούπολις, Σέρραι, Νιγρίτα) «Μεγαλομηνᾶς», κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Φεβρουάριον. Μ. Ι.

—**Ἰανουαρίου ἔδικτον**. Ἐκλήθη οὕτως ἔδικτον, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Saint-Germain-en-Laye τὴν 17 Ἰανουαρίου 1562 καὶ ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τὸ δικαίωμα νὰ κηρύσσουν ἐλευθέρως, ὅπου ἤθελον καὶ ἄοπλοι, τὰς ἀρχάς των, νὰ συγκροτοῦν συνόδους ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλέως, νὰ διενεργοῦν ἐράνους καὶ συνεισφορὰς πρὸς περίθαλψιν τῶν πτωχῶν κατὰ βούλησιν καὶ ἀτομικῶς. Διὰ τοῦ ἐδίκτου τούτου ἀφ' ἑτέρου οἱ διαμαρτυρόμενοι παρέμενον ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν δεκάτην, νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τοὺς ἀφορῶντας τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας καὶ τὰ κωλύματα τοῦ γάμου, καὶ νὰ μὴ ἐπιδιώκουν τὴν κατάλυσιν τῶν καθολικῶν τελετῶν. —Ω.

Ἰανουάριος *(ἅγιοι)*. Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ μετὰ Φήλικος ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης μαρτυρήσας ἄγνωστον πότε καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 7 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ ἐν Ἀφρικῇ πιθανῶς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μετὰ Παύλου, Γεροντίου καὶ ἄλλων μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 19 Ἰανουαρίου. —2) Ὁ μετὰ Μαξίμης καὶ Μακαρίου ἐν Ἀφρικῇ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 8 Ἀπριλίου. —4) Ὁ υἱὸς Εὐτυχίας, ὅστις μετὰ τῆς μητρός του καὶ τῶν ἓξ ἀδελφῶν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ρώμῃ τῷ 150 καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτῶν τὴν 10 Ἰουλίου. —5) Ὁ μετὰ Μαρίνου, Ναβόρου καὶ Φήλικος ἐν Ἀφρικῇ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 10 Ἰουλίου. —6) Ὁ μετὰ Πελαγίας ἐν Νικοπόλει τῆς Ἀρμενίας ἐπὶ Λικιννίου τῷ 320 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῆς τὴν 11 Ἰουλίου. —7) Ὁ μετὰ Κατουλίνου, Φλωρεντίου, Ἰουλίας καὶ Ἰούστης ἐν Καρχηδόνι τῆς Ἀφρικῆς ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 15 Ἰουλίου. —8) Ὁ ὑποδιάκονος ὁ τῷ 258 ἐν Ρώμῃ μετὰ Σίξτου τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἄλλων μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 6 Αὐγούστου. —9) Ὁ μετὰ Φαύστου καὶ Μαρτιαλίου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τῷ 304 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 13 Ὀκτωβρίου. —10) Ὁ μετὰ Φήλικος, Αυδάκτου, Φορτουνάτου καὶ Σεπτιμίου ἐν Ρώμῃ τῷ 303 μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 24 Ὀκτωβρίου. —11) Ὁ διάκονος, ὅστις μετὰ τοῦ ἱερέως Πρώτου σταλεὶς ὡς ἱεραπόστολος ὑπὸ τοῦ πάπα Γαΐου (283—296) εἰς Σαρδηνίαν, ὑπέστη ἐν αὐτῇ μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τοῦ Πρώτου καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 25 Ὀκτωβρίου. —12) Ὁ μετὰ Σεκούρου, Σευήρου καὶ Βικτωρίνου ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Βανδάλων ἐν Ἀφρικῇ καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 2 Δεκεμβρίου. —13) Ὁ μετὰ Φαυστίνου, Λευκίου, Κανδίδου, Κελιανοῦ, Μάρκου καὶ Φορτουνάτου ἐν Ἀφρικῇ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 15 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

—**Ἰανουάριος, μάρτυς**. Ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Βενεβέντου κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284—305) διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν. Μεταβὰς εἰς Ποτιόλους (Puzzoles), ὅπου ἐκρατοῦντο πολλοὶ Χριστιανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ διάκονος Σῶσος, πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῶν, συνελήφθη καὶ οὗτος καὶ ἀπεκεφαλίσθη τῷ 304 μετὰ τῶν διακόνων Σώσου, Προκούλου καὶ Φαύστου, τοῦ ἀναγνώστου Δεσιδερίου καὶ τῶν λαϊκῶν Εὐτυχίου καὶ Ἀκουτίωνος. Τὰ λείψανα τοῦ Ἰανουαρίου φυλάττονται μετὰ φιαλιδίου περιέχοντος αἷμα αὐτοῦ ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς Νεαπόλεως, τῆς ὁποίας εἶναι ὁ πολιοῦχος ἅγιος. Κατά τινα παράδοσιν δὲ τὸ ἐν φιαλιδίῳ πεπηγὸς αἷμα τοῦ ἁγίου, εὐθὺς ὡς προσκομισθῇ εἰς τὴν κάραν αὐτοῦ, ρευστοποιεῖται, ἔπειτα δὲ πάλιν πήγνυται. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται τὴν 21 Ἀπριλίου, τὴν 19 Σεπτεμβρίου δὲ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. [Βλ. καὶ *Ν. Κατραμῆ*, «Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα Ζακύνθου» (1880, 222 κ. ἑξ.).] Ε. Γ. Π.

Digitized by Google

— **Ἰανουάριος** ὁ ***Κανδιδᾶτος.*** Ἐξ Ἀμίδης τῆς Μεσοποταμίας καταγόμενος, εἶναι γνωστὸς ἐκ μιᾶς μεταφράσεως εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν τῶν ἰαμβικῶν ποιημάτων τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τὴν ὁποίαν περατώσας τῷ 665 διῄρεσεν εἰς δέκα ἑπτὰ κεφάλαια. Ταύτης ἐσώθη μόνον τοῦ «περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν» ποιήματος ἡ ἀρχὴ ἐκ στίχων 82. Ε. Γ. Π.

— **Ἰανουαρίου** ***(ἁγίου), κατακόμβαι.*** Αὗται εὑρίσκονται ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας, τὸ ἀρχαιότερον δὲ μέρος τούτων ἀνάγεται εἰς τὰ τέλη τοῦ Β' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος. Παρ' αὐτὰς σήμερον ἵδρυται ὁ ναὸς τοῦ «Ἁγίου Ἰανουαρίου τῶν πτωχῶν». Ἀρχαιολόγοι τινὲς ὑπολαμβάνουσι τμήματά τινα τῶν κατακομβῶν τούτων καὶ προγενέστερα ἔτι τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Ἐν τῇ πρώτῃ ἢ κατωτέρᾳ κατακόμβῃ, λίαν ἀξιομνημόνευτος εἶναι μία ἐξαιρέτως διακεκοσμημένη ὀροφή, ἐν ᾗ ἐντὸς κυκλικῶν καὶ τραπεζοειδῶν σχημάτων ὑπάρχουσιν ὡραιόταται ζῳόσχημοι καὶ φυτόσχημοι παραστάσεις. Ὁμοίως πρὸς τὴν ὀροφὴν καὶ συγχρόνως πρὸς αὐτὴν διεκοσμήθησαν καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων τῆς πρώτης ταύτης κατακόμβης, ἀλλ' αἱ ἀρχαῖαι αὗται διακοσμήσεις ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ νεωτέρας τοιχογραφίας τοῦ Η' ἢ Θ' αἰῶνος. Πλουσιώτερον ἔτι διακεκοσμημένη εἶναι ἡ ὀροφὴ τῆς δευτέρας ἢ ἀνωτέρας κατακόμβης, περιλαμβάνουσα ἀπεικονίσεις ἀνθρωπίνων μορφῶν, ψυχῶν, ἐρωτιδέων, Νίκης μετὰ φοίνικος, σ ηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κλπ.

Ποικιλώταται εἶναι καὶ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως ἱκανῶς ἀξιοσημείωτοι καὶ αἱ διακοσμήσεις τῶν ἀρκοσολίων τῶν κατακομβῶν τοῦ Ἁγίου Ἰανουαρίου. Σημαντικὴ δὲ καὶ ἡ ἐν αὐταῖς ἀποκαλυφθεῖσα συλλογὴ ἐπιγραφῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *R. Garrucci*, Il cimitiero cristiano di Napoli κλπ. (ἐν Rendi conti della reale academia di Napoli, 190).— *V. Schultze*, Die Katakomben vou San Gennaro dei Poveri in Neapel (Iena, 1877). — *Cabrol*, Dictionnaire etc., ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία. Ι. Μ. Π.

— **Ἰανουαρίου** ***(ἁγίου), κρύπτη.*** Αὕτη εὑρίσκεται ἐν τῷ κάτω διαμερίσματι τοῦ κοιμητηρίου τοῦ Πραιτεξτάτου, κειμένου ἐπὶ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ καὶ ἔναντι τοῦ κοιμητηρίου τοῦ Καλλίστου. Ἡ κρύπτη αὕτη, ἐν ᾗ ἐνεταφιάσθη ὁ ἅγιος Ἰανουάριος, πιθανῶς τῷ 162 μ. Χ., ἀπεκαλύφθη τῷ 1857, θεωρεῖται δὲ λίαν ἀξιόλογος τόσον διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικήν της, ἀναφερομένην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐξαίρετον διακόσμησίν της. Οἱ τοῖχοί της ἔχουν κατασκευασθῆ διὰ λιθοδομίας, ἦσαν δ' ἄλλοτε ἐπενδεδυμένοι διὰ τεφροῦ μαρμάρου. Ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς εἶναι λίαν εὐρύχωρος, καλύπτεται ὑπὸ ὑψηλοῦ ἀψιδωτοῦ θόλου, ἔχει εἴσοδον διακεκοσμημένην διὰ παραστάδων καὶ κορωνίδος ἐξ ὀπτοπλίνθων καὶ ἀνοίγεται, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παρ' αὐτὴν κρύπται, εἰς μακρὸν καὶ εὐρὺν διάδρομον, διασημαινόμενον κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ. διὰ τοῦ ὀνόματος «Spelunca magna». Χαῖνον ἄνοιγμα ἐν τῷ θόλῳ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς φεγγίτης. Κόγχαι δ' ἀνοιγόμεναι εἰς τὰς τρεῖς ἐσωτερικὰς πλευρὰς τῶν τοίχων προωρίζοντο διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τοποθέτησιν τῶν σαρκοφάγων. Ἡ διακόσμησις τῆς κρύπτης ταύτης ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σ πτιμίου Σεβήρου, σημαίνει δέ, κατά τινα παρατήρησιν, «τὸ ἀπόγαιον τῆς ζωγραφικῆς τῶν κατακομβῶν». Ἡ διακόσμησις αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ ἀπεικονίσεων εἰδυλλιακῶν καὶ πλήρων χάριτος σκηνῶν ἐκ τῆς ζωῆς τῶν ἀγρῶν καὶ ταινιῶν ῥόδων, σταχύων, βοτρύων, δαφνῶν κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *De Rossi*, Roma sotteranea (τ. 2ος, σελ. 87—97).— *Th. Roller*, Les catacombes de Rome (Paris, 1881). — *Cabrol*, Dictionnaire etc. ἔνθα καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία. Ι. Μ. Π.

Ἰάνσεν, ἢ ***Ἰανσένιος*** (Jansen, λατιν. Jansenius), ***Κορνήλιος.*** Ὁλλανδὸς θεολόγος γεννηθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1585 ἐν Ackoy τῆς ὁλλανδικῆς κομιτείας τοῦ Leerdam ἐκ γονέων καθολικῶν. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ μαθημάτων ἦλθε τῷ 1602, εἰς τὸ Löwen, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἔπειτα δὲ τῷ 1604 εἰσελθὼν εἰς τὸ παπικὸν κολλέγιον, τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ ΣΤ', τῆς θεολογίας. Τὸ κολλέγιον τοῦτο διηύθυνε τότε ὁ Ἰάκωβος Ἰανσόνιος, ἐκ τῶν θερμῶν ὀπαδῶν τοῦ Bajus καὶ ἐχθρὸς τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ἰδέαι τοῦ ὁποίου ἔσχον ἀναμφιβόλως ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Ἰανσενίου. Ἐκεῖ συνεδέθη

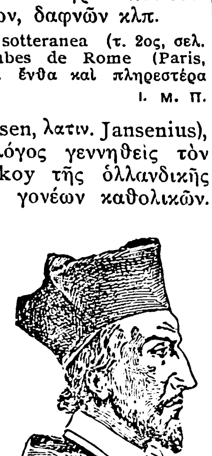

Κορνήλιος Ἰάνσεν.

μετὰ τοῦ Ἰωάννου du Berger, ὅστις μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του (1604), μεταβὰς εἰς Παρισίους, προσεκάλεσε τὸν Ιανσένιον πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν του ἐν Παρισίοις. Ὁ Ἰανσένιος δεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν ταύτην μετέβη εἰς Παρισίους, ἔνθα ἔμεινε περὶ τὰ δύο ἔτη, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν ὁποίων ἦλθε κατὰ πρόσκλησιν πάλιν τοῦ Berger εἰς Bayonne πρὸς κοινὴν ἐπίδοσιν εἰς μελέτας. Ἐκ τῶν κοινῶν τούτων μελετῶν πεισθέντες ἀμφότεροι περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναμορφώσεως τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πειθαρχίαν, ἐσχεδίασαν τὸν τρόπον τῆς ἀναμορφώσεως ταύτης. Τῷ 1617 ἐπανῆλθεν ὁ Ἰανσένιος, κατὰ πρόσκλησιν τῶν φίλων του, εἰς Löwen, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκεῖ νεωστὶ ὀργανωθέντος σχολείου τῆς Ἁγίας Πουλχερίας. Τῷ 1619 ἐγένετο διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Löwen καὶ ἤρχισε νὰ διδάσκῃ ἐν αὐτῷ ἰδίᾳ ἑρμηνείαν. Μετά τινα ἔτη ἐγένετο καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ καὶ τέλος τῷ 1636 ἐπίσκοπος τῆς Ypern. Ἀπὸ εἰκοσαετίας ἠσχολεῖτο ὁ Ἰανσένιος εἰς τὴν συγγραφὴν ἔργου περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἰδίᾳ τῆς τῆς θείας χάριτος. Φρονῶν ὅτι ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶχον εἰσδύσει πελαγιανικαὶ καὶ ἡμιπελαγιανικαὶ διδασκαλίαι, αἵτινες εἶχον διαστρέψει τὴν περὶ χάριτος διδασκαλίαν τοῦ Αὐγουστίνου, ἠθέλησε νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἀληθῆ περὶ χάριτος διδασκαλίαν τοῦ Αὐγουστίνου. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἐπεράτωσεν ὁ Ἰανσένιος τῷ 1637, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἔλαβε τὴν ἄδειαν τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ ἐν Löwen. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου, προσβληθεὶς ὑπὸ λοιμικῆς νόσου ἀπεβίωσε τῇ 6 Μαΐου 1638. Ἡ εἴδησις ὅτι θνήσκων ἀφῆκε διαθήκην, δι' ἧς ἀνέθετεν εἰς δύο φίλους του, τὸν Fromondus καὶ Calenus, τὴν τύπωσιν τοῦ ἔργου του ἄνευ μεταβολῶν, ἐκτὸς ἐὰν ἀπῄτει τοιαύτας ἡ ἀποστολικὴ ἕδρα, τῆς ὁποίας εἶναι πιστὸν τέκνον, δὲν φαίνεται πιθανή. Ἡ γνησιότης τῆς διαθήκης ταύτης προσεβλήθη, καὶ δικαίως, διότι ὁ Ἰανσένιος ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διορθώσεως τῆς διδασκαλίας τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἑπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ μεταβολάς, ἔστω καὶ κατ' ἀπαίτησιν τῆς ἁγίας ἕδρας. Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του, τῷ 1640, ἐξεδόθη τὸ ἔργον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Cornelii Jansenii episcopi Iprensis, Augustinus seu doctrina s. Augustini de humanae naturae sanitate, aegritudine medicine adversus Pelagianos et Massillienses» ἐν Löwen εἰς τρεῖς τόμους εἰς φύλλον. Τὸ ὅλον ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖται εἰς βιβλία· τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει ὀκτὼ βιβλία περὶ τῆς πελαγιανικῆς αἱρέσεως· τὸ δεύτερον ἓν βιβλίον περὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς αὐθεντίας ἐν τοῖς θεολογικοῖς, ἓν βιβλίον περὶ τῆς χάριτος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀγγέλων, τέσσαρα βιβλία περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πεσούσης φύσεως καὶ τρία βιβλία περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθαρᾶς φύσεως· τὸ δὲ τρίτον δέκα βιβλία περὶ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἓν βιβλίον περὶ τῶν πλανῶν τῆς αἱρέσεως τῶν ἡμιπελαγιανῶν καὶ ἄλλων τινῶν νεωτέρων. Κ. Ι. Δ.

ἰανσενισμὸς (ὁ). Τὸ ἔργον τοῦ *Ἰάνσεν* (βλ. λ.) «Αὐγουστῖνος», τύποις ἐκδοθέν, προὐξένησεν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, μεγίστην ἐντύπωσιν καὶ διεδόθη ταχέως εἰς τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγένετο τὸ ἑπόμενον ἔτος νέα ἔκδοσις αὐτοῦ τῇ ἐγκρίσει δέκα διδακτόρων τῆς Σορβώννης. Ἀλλ' οἱ ἰησουῖται, τῶν ὁποίων τὴν χαλαρὰν ἠθικὴν κατεπολέμει, κατώρθωσαν τῷ 1642 ν' ἀπαγορευθῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Η' διὰ βούλλας, οὐ μόνον διότι πραγματευόμενον περὶ τῆς θείας χάριτος ἐξεδόθη παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ὑπὸ τοῦ Παύλου Ε' ἄνευ ἀδείας, ἀλλὰ καὶ διότι περιεῖχε πολλὰς τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Bajus. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἠγέρθησαν πολλοί, ἐν οἷς οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Löwen, πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων τοῦ Βελγίου καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Berger ἐν Γαλλίᾳ, οἵτινες ἐδέχοντο τὴν περὶ χάριτος διδασκαλίαν τῶν ἰανσενιστῶν. Τῶν ὀπαδῶν τούτων τοῦ Berger μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1643) ἐγένετο ἀρχηγὸς ὁ Ἀντώνιος Arnauld, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῇ Σορβώννῃ, ὅστις πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἰησουιτῶν ἐξέδωκε τὸ περὶ συχνῆς κοινωνίας ἔργον αὐτοῦ (1643). Κέντρον τῶν ἰανσενιστῶν ἐγένετο ἡ πλησίον τῶν Παρισίων μονὴ Port-Royal, τῆς ὁποίας ἡγουμένη ἦτο ἡ ἀδελφὴ τοῦ Arnauld Ἀγγελική. Ἀλλ' οἱ ἰησουῖται κατώρθωσαν νὰ καταδικασθῶσιν αἱ ἀκόλουθοι πέντε θέσεις ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰάνσεν διὰ βούλλας τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Ι' (1653): 1) ἀδύνατον τῷ ἀνθρώπῳ νὰ ἐκπληρώσῃ πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· 2) ἡ χάρις ἐνεργεῖ οὕτως, ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποκρούσῃ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος· 3) ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἐλευθέρα· 4) ἡ χάρις δὲν εἶναι γενική· καὶ 5) ὁ Χριστὸς δὲν ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ βοῦλλα αὕτη τοῦ Ἰννοκεντίου ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ', ὅστις διὰ διατάγματος ἐπεκύρωσεν αὐτήν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς Σορβώννης καὶ πολλῶν τῶν ἐπισκόπων τῆς Γαλλίας. Οἱ ἰανσενισταὶ δὲν προσέβαλον ἀπ' εὐθείας τὴν βοῦλλαν ταύτην, διισχυρίσθησαν ὅμως, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Arnauld, ὅτι αἱ κατακριθεῖσαι θέσεις δὲν εὑρίσκοντο ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἰανσενίου καὶ ἐὰν εὑρίσκοντο ἔπρεπε νὰ καταδικασθῇ ὁ Αὐγουστῖνος, τοῦ ὁποίου τὴν διδασκαλίαν ἀνέπτυξεν ὁ Ἰανσένιος ἐν τῷ ἔργῳ του. Διακρίνοντες δὲ ἀπὸ τῆς νομικῆς ὄψεως τοῦ ζητήματος (quaestio juris) τὴν οὐσιώδη (quaestio facti), διισχυρίζοντο ὅτι μόνον ἡ πρώτη ὑπόκειται εἰς τὴν ἀλάθητον κρίσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πάπα. Τότε δὲ καὶ ὁ Πασκάλ, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῶν Pensées sur la religion, ἐδημοσίευσε τὰς ἐπαρχιακὰς αὐτοῦ ἐπιστολὰς («Lettres provinciales») ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Louis Montalte, δι' ὧν ἐν γλαφυρᾷ καὶ ἐνιαχοῦ σκωπτικῇ γλώσσῃ διεπόμπευε τὰς ὀλεθρίας περὶ ἠθικῆς ἀρχὰς τῶν ἰησουϊτῶν. Ἀλλ' οἱ ἐξερεθισθέντες ἰησουῖται ἐνήργησαν καὶ ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Ζ' ἐξέδωκε βοῦλλαν (1656), δι' ἧς κατεδικάζετο ἡ διάκρισις μεταξὺ νομικῆς καὶ οὐσιώδους ὄψεως καὶ καθωρίζετο ὅτι ὁ Ἰανσένιος ἐνόησε τὰς πέντε κατακριθείσας θέσεις ὡς αὗται κατεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ πάπα, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀντίστασις ἐξηκολούθει, ἐξέδωκε νέαν βοῦλλαν (1664), δι' ἧς ὑπεχρεοῦντο πάντες οἱ ἐν Γαλλίᾳ κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ νὰ ὑπογράψωσι τὴν καταδίκην τῶν πέντε καταδικασθεισῶν θέσεων καὶ τὴν τοῦ Ἰανσενίου. Οἱ ἀνθιστάμενοι κατεδιώκοντο, πολλοὶ δὲ τούτων κατέφυγον εἰς τὰς Κάτω Χώρας, τὸ δὲ κέντρον τῶν ἰανσενιστῶν, τὸ Port Royal, ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος ΙΑ' «φωλεὰ αἱρετικῶν» (1708) καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος διελύθη, ὅπως τὸ ἑπόμενον (1710) κατεδαφισθῇ, ἐξορυχθέντων καὶ τῶν ὀστῶν τῶν τεθνεώτων. Ἐν τούτοις ὁ ἰανσενισμὸς ἐξηπλοῦτο οὐ μόνον ἐν ταῖς Κάτω Χώραις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ. Τῷ 1694, ἀποθανόντα τὸν Arnauld, διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἰανσενιστῶν ὁ Quesnel. Οὗτος τῷ 1671 εἶχεν ἐκδώσει τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἔπειτα δὲ καὶ ὅλην τὴν Καινὴν Διαθήκην μετὰ ἠθικῶν παρατηρήσεων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Noailles διεδόθη τάχιστα ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλ' οἱ ἰησουῖται εὑρόντες ἐν αὐτῷ ἰανσενιστικὰς διδασκαλίας κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὸν πάπαν Κλήμεντα ΙΑ', ὅπως κατακρίνῃ διὰ τῆς βούλλας Unigenitus (1713) 101 διδασκαλίας περιεχομένας ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ. Ἡ βοῦλλα αὕτη διέσχισε τὸν γαλλικὸν κλῆρον εἰς δύο μερίδας, τὴν παραδεχομένην αὐτὴν (acceptans) καὶ τὴν ζητοῦσαν ἔκκλησιν αὐτῆς (appelans). Κατὰ τῶν τελευταίων τούτων ἐξεσφενδόνισεν ὁ πάπας τῷ 1718 ἀφορισμόν, ἐπὶ δὲ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' ἠναγκάσθησαν οἱ ἐκκαλοῦντες τὴν βοῦλλαν νὰ ὑποκύψωσιν. Οἱ καταδιωκόμενοι ἰανσενισταὶ ἐν Γαλλίᾳ περιέπεσαν κατὰ μικρὸν εἰς μυστικοπάθειαν, οὕτως ὥστε ὅτε ὁ νεαρὸς διάκονος ἰανσενιστὴς Φραγκῖσκος ἀπέθανε (1727), ἐθεωρήθη ἅγιος, πρὸ δὲ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ὅπου ἐλέγετο ὅτι ἐτελοῦντο θαύματα, συνωθοῦντο καθ' ἑκάστην πλήθη φανατικῶν παρὰ τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς διώξεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἰανσενισμοῦ κατέφυγον εἰς τὰς Κάτω χώρας, ἔνθα ἐν Οὐτρέχτῃ συνέπηξαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Οὐτρέχτης, ἥτις εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ πάπα, ἔχουσα ὡς ἀρχηγὸν ἴδιον ἀρχιεπίσκοπον, ὑφ' ὃν ὑπάγονται δύο ἐπίσκοποι, ὁ τῆς Χάρλεμ καὶ τοῦ Δεβέντερ. Ὁσάκις ἐκλέγεται νέος ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας τῆς Οὐτρέχτης, ἀναγγέλλει οὗτος τὴν ἐκλογήν του τῷ πάπᾳ, ὅστις σπεύδει εἰς ἀπάντησιν νὰ ἀφορίσῃ αὐτόν. Οἱ ἰανσενισταὶ τῆς Οὐτρέχτης δὲν ἐδέχθησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ (1870) δογματισθὲν ἀλάθητον τοῦ πάπα, ἡνώθησαν δ' ἔπειτα (1889) μετὰ τῶν παλαιοκαθολικῶν, δεχθέντες κοινὴν ὁμολογίαν. Ἡ ἡνωμένη αὕτη ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσιν ἓξ κοινοτήτων, ἀριθμουσῶν 6 χιλιάδας περίπου ψυχῶν. Κ. Ι. Δ.

ἰανσενισταὶ (οἱ), καὶ ***ἰανσενῖται·*** οἱ ὀπαδοὶ τοῦ *Ἰάνσεν* (βλ. λ.).

Ἰάντασσων (Jadassohn), ***Σολομών.*** Γερμανὸς συνθέτης (1831—1902). Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς μουσικάς του σπουδὰς εἰς τὸ Ὠδεῖον τῆς Λειψίας, ἐγκατεστάθη αὐτόθι ὡς καθηγητὴς τῆς μουσικῆς, διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Ὠδείου καὶ ἔλαβε πολλοὺς τιμητικοὺς τίτλους. Ὁ Ἰάντασσων ἔγραψε περὶ τὰ 125 ἔργα ἐξ ὧν 4 συμφωνίας, δύο οὐβερτοῦρες, δύο κονσέρτα πιάνου, ἀρκετὰ ἔργα μουσικῆς δωματίου, ἔργα ἐκκλησιαστικὰ κτλ. Τὰ θεωρητικά του συγγράμματα κατέχουν ἐξαιρετικὴν θέσιν ὡς βιβλία διδακτικά, μετεφράσθησαν δὲ εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Ἰάντε *[Γεωγρ.]*. —1) Μικρὸς ποταμὸς τῆς Γερμανίας. —2) Κόλπος τῆς Γερμανίας ἐπὶ τῆς Βορείου θαλάσσης (βλ. λ. *Γιάντε*).

Ἰάντρας ***(Γιάντρας ἢ Ἄρθρυς)*** *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βουλγαρίας, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Αἵμου διόδου τῆς Σίπκας διευθύνεται πρὸς βορρᾶν, συμβάλλων τῷ Δουνάβει παρὰ τὴν Κρίβναν, μετὰ ῥοῦν 130 περίπου χλμ. Ἔχει ἀρκοῦσαν ποσότητα ὕδατος, δυνάμενος ν' ἀποτελῇ κώλυμα εἰς ἐπιχειρήσεις στρατοῦ (βάθος ὕδατος 1,2—1,7 μ., πλάτος 40—60 μ., ταχύτητα ῥοῦ περι

Digitized by Google

τὸ 1,5 κατὰ 1", καὶ φύσιν κοίτης ἰλυώδη ἢ ἀμμώδη). Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰάντρα ἀποτελεῖ τὴν βραχυτέραν ὅδευσιν, ἥτις ὁδηγεῖ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Θράκην. Παρ' αὐτὸν οἱ Ρῶσοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καμίνσκι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1810. Τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰάντρα ὁμοίως εἶχεν ἐκλέξει ὁ ρωσικὸς στρατὸς τῷ 1877 ὡς κυρίαν ζώνην ἐπιχειρήσεων πρὸς εἴσδυσιν ἀπὸ τῆς Ρουμανίας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ προέλασιν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ἀνατολ. Ρωμυλίαν καὶ τὴν Θράκην, ζεύξας τὸν Δούναβιν παρὰ τὴν Σίμνιτσαν καὶ τὴν Νικόπολιν.

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰάντρα περιλαμβάνει σπουδαίους ᾠκημένους τόπους, τὸ Γάβροβον, τὴν Δρένοβαν, τὸ Σεβλίεβον, τὸ Τύρνοβον (ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῆς Βουλγαρίας), τὴν Μπιέλα, τὴν Κρίβναν καὶ τὸ Σίστοβον καὶ εἶναι εὐφορωτάτη εἰς δημητριακοὺς ἰδίᾳ καρποὺς καὶ γονιμωτάτη εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Κατὰ τὸ νότιον τῆς κοιλάδος ταύτης τμῆμα κεῖται τὸ εὐρὺ ὀροπέδιον τοῦ Τυρνόβου, ὕψους 500 μ. περίπου, ὅπερ ἀποτελεῖ βαθμῖδα ἀπὸ βορρᾶ, τοῦ ὑψηλοῦ χώρου τοῦ Αἵμου, περὶ τὸ Γιουμρούκ Τσὰλ (2371 μ.) χωματώδους συστάσεως, συνιστῶν δὲ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως οἱονεὶ προμαχῶνα, προκαλύπτοντα σημαντικῶς τὰς ἐπὶ τοῦ Αἵμου διόδους καθ' οἱασδήποτε ἐχθρικῆς ἀπὸ βορρᾶ προσβολῆς. Ἐνδεδειγμέναι φυσικαὶ διαδοχικαὶ γραμμαὶ ἀμύνης ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰάντρα κατὰ γραμμῆς εἰσβολῆς ἀπὸ Β πρὸς Ν διευθυνομένης, εἰσὶν ὁ Δούναβις, τὰ περὶ τὴν Μπιέλαν ὑψώματα, τὸ ὑψίπεδον Τυρνόβου καὶ ἡ δίοδος τῆς Σίπκας ἐπὶ τοῦ Αἵμου.

Ν. Κ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰαξάρται (οἱ) *[Ἀρχ.]* Σκυθικὸς λαὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, κατοικῶν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ (νῦν *Σὺρ-Ντάρια*), ἐν τῇ Φεργάνᾳ καὶ Μαβαρανάχρ, ἐπαρχιῶν τοῦ ρωσικοῦ Τουρκεστάν.

Α. Θ. Σ.

Ἰαξάρτης *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μέγας ποταμὸς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ σκυθικοῦ Ἰμάου (ὀροσειρὰ Tian-Chan ἢ Οὐράνια ὄρη) καὶ διαρρέων τὴν χώραν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἐξέβαλλε μετὰ ροῦν 2.860 χιλιομέτρων εἰς τὰ ΒΑ. τῆς μεγάλης Ὠξειανῆς λίμνης (lacus Oxianus), τὴν σημερινὴν Ἀράλην. Ἐθεωρεῖτο ὁ ἀρκτικώτερος ποταμὸς τῆς Ἀσίας καὶ τὸ φυσικὸν ὅριον μεταξὺ Σογδιανῆς καὶ Σκυθίας (*Στράβ.* XI, 514). Οἱ ἀρχαῖοι συνέχεον κατ' ἀρχὰς αὐτὸν μετὰ τοῦ Τανάϊδος (Δὸν) καὶ τοῦ Ὤξου (Ἀμοὺ-Ντάρια), πιστεύοντες ὅτι ἐξέβαλλε καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Μαιώτιδα λίμνην (Ἀζοφικὴν θάλασσαν), τὴν ὁποίαν ἐπίσης συνέχεον μετὰ τῆς Ὑρκανικῆς ἢ Κασπίας θαλάσσης (Caspium ἢ Hyrcanum mare).

Παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ κατῴκουν οἱ *Ἰαξάρται*, ἀπετέλει δὲ τὸ τελευταῖον ὅριον τοῦ βασιλείου τῶν Περσῶν ὑπὸ Κῦρον τὸν Πρεσβύτερον, ὅστις ἐφονεύθη παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ τῷ 529 π. Χ. πολεμῶν κατὰ τῆς Τομύρεως, βασιλίσσης τῶν Μασσαγετῶν. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἔφθασεν ἐπίσης μέχρις αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς Σογδιανὴν ἐκστρατείαν τῷ 329 π. Χ., ὅπου κατὰ τὸν ἄνω ροῦν τοῦ ποταμοῦ ἔκτισε τὴν ὁμώνυμον πόλιν (*Ἀρρ.* Ἀνάβ. IV, 13), ἥτις ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. VI, 12) καλεῖται «Ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη». Τινὲς τῶν νεωτέρων, ὅπως ὁ Οὐμβόλδος, ὑποθέτουσιν ὅτι ἡ σύγχυσις τῶν δύο ποταμῶν προῆλθεν ἐκ τῶν Ἀλανῶν, οἵτινες εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐν γένει τὸ ὕδωρ ὠνόμαζον *Τὰν (Δόν)*.

Ἐν τούτοις, μολονότι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου εἶχε γνωσθῆ ὅτι διάφοροι ἦσαν οἱ δύο ποταμοί, πολλοί, ἵνα φαίνωνται εὐχάριστοι εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐταύτιζον ἐκ νέου τοὺς δύο ποταμούς. Σήμερον καλεῖται *Σὺρ-Ντάρια*.

Α. Θ. Σ.

Ἰαξῆς. Διάσημος στρατηγὸς τοῦ σουλτάνου Βαγιαζὴτ Α' (βλ. λ. *Γιακοὺμπ πασᾶς*).

ἰαξονία (ἡ) (Jacksonia) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλλοβοκάρπων*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 40 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς καὶ κυρίως τῆς Αὐστραλίας. Εἶναι φυτὰ θαμνώδη, φρυγανώδη, εὐδοκιμοῦν δὲ καὶ εἰς τὰς ἀγονωτέρας ἀκόμη περιφερείας. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἰαξονία ἡ κυπελλοφόρος* (Jacksonia cupulifera) καὶ *ἰαξονια ἡ σαρωματικὴ* (Jacksonia scoparia). Τὸ τελευταῖον εἶναι δενδρώδης θάμνος τῆς Αὐστραλίας, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν «σκυλόξυλο», ἕνεκα τῆς δυσοσμίας, τὴν ὁποίαν ἀναδίδει ὅταν καίεται.

Κ. ΠΑΠ.

ἰαξόνιος *ἐπιληψία*. Μορφὴ *ἐπιληψίας*, κληθεῖσα οὕτως ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰατροῦ *Τζάκσον*.

Ἰάονες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οὕτως, ἀντὶ *Ἴωνες*, ἐκαλοῦντο παρ' Ὁμήρῳ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Μεγαρίδος. Οἱ Πέρσαι δ' οὕτως ἐκάλουν ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας.

Ἰαουβίδης. Σύρος βασιλεὺς τῆς ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ πόλεως Χαμάθ, ὁ ἰσχυρότερος τῶν μεταξὺ Ἀσσυρίας καὶ Αἰγύπτου πριγκίπων. Οὗτος εἰσῆλθεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸν συνασπισμόν, ὅστις ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὸν Βόχοριν τῆς Αἰγύπτου ἐναντίον τῶν Σαργῶν. Ἀλλ' ἡττηθεὶς εἰς Καρκάρ, κατόπιν πολιορκίας, συνελήφθη καὶ ἐξεδάρη ζῶν, ὅπως ἀναφέρει ἡ θριαμβευτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κορσαμπάτ. Τὸ ὄνομά του φέρεται καὶ *Ἰλουβιδης* καὶ *Ἰαχουβίδης*.

ἰαπετικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἰαπετόν. ἀρχαιότατος, παμπάλαιος: «ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία», ἄλλως *ἰνδογερμανική, ἀρία, σανσκριτική.*

— Ἰαπετικὴ *γλῶσσα*. Διὰ τοῦ συνθηματικοῦ τούτου ὅρου δηλοῦται ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὡμίλει εἰς παμπαλαίους προϊστορικοὺς χρόνους ὁ «ἰαπετικὸς» λαός, ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ ὁποίου προῆλθον οἱ πλεῖστοι καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀριθμητικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν σπουδαιότατοι τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης (μετὰ τῶν ἐν Ἀμερικῇ, Αὐστραλίᾳ κ. ἀ. ἀποίκων των) καί τινες ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας (Ἀρμένιοι, Πέρσαι, Ἀφγανοί, Ἰνδοὶ κλπ.). Ποία ἦτο ἡ κοιτὶς τῶν λαῶν τούτων καὶ πότε συνῴκησαν, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν μετ' ἀκριβείας. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ὁ ἰαπετικὸς λαὸς κατῴκει ἐν Ἀσίᾳ, διότι αὕτη κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐθεωρεῖτο ὡς κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Σήμερον πιθανώτερον θεωρεῖται ὡς τοιαύτη ἡ Εὐρώπη καὶ μάλιστα ἡ κεντρικὴ καὶ βορεία. Καὶ τοῦτο, ἐκτὸς διαφόρων ἄλλων λόγων, καὶ διὰ τὸ ὅτι αἱ μεταναστεύσεις τῶν λαῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς τοὐλάχιστον χρόνους ἔγιναν κανονικῶς ἐκ τῶν βορειοτέρων πρὸς τὰς νοτιωτέρας καὶ εὐκραεστέρας εὐρωπαϊκὰς καὶ ἀσιατικὰς χώρας, φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι ἀνέκαθεν οὕτως ἐγίνετο. Ἐκ τῆς ρηθείσης διασπάσεως τοῦ ἰαπετικοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα ἀνέκαθεν διεκρίνετο κατὰ τόπους (ὅπως ἄλλωστε πᾶσα ζῶσα καὶ ὁμιλουμένη γλῶσσα) εἰς διαφόρους διαλέκτους, προῆλθε καὶ ἡ διάσπασις τῆς γλώσσης του, τῆς «Ἰαπετικῆς», εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας γλώσσας: τὴν Ἰνδικήν, Περσικήν, Ἀρμενικήν, Σλαυϊκήν, Γερμανικήν, Κελτικήν, ἀρχαίαν Ἰταλικὴν (τῆς ὁποίας διάλεκτοι ἦσαν ἡ Λατινική, ἡ Ὀσκική, ἡ Ὀμβρικὴ κλπ.), ἡ Ἑλληνική, Ἰλλυρική, Θρακοφρυγικὴ κλπ. Ἡ συγγένεια τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τῶν ὁμιλούντων αὐτὰς λαῶν ἐξηκριβώθη διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν ρηθεισῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Σανσκριτικῆς πρὸς τὰς ἀδελφάς της γλώσσας. Εἰς τὴν συγκριτικὴν ταύτην ἔρευναν, τῆς ὁποίας πατὴρ καὶ ἱδρυτὴς ἐγένετο ὁ περιώνυμος Γερμανὸς γλωσσολόγος Fr. Bopp (1791—1867), ὀφείλεται ἡ σπουδαιοτάτη ἀνακάλυψις τῆς παναρχαίας ἰαπετικῆς γλώσσης καὶ τοῦ λαλήσαντος αὐτὴν λαοῦ, δι' αὐτῆς δ' ἐπεχύθη φῶς μέγα εἰς μακρὰν προϊστορικὴν περίοδον, ἥτις πρότερον ἦτο προσιτὴ εἰς τὴν μυθολογίαν, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ἀκριβολόγον ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Οὕτω διὰ τῆς παραβολῆς καὶ συνεξετάσεως τῶν μνημονευθεισῶν γλωσσῶν ἐπετεύχθη ἡ ἐξακρίβωσις πολλῶν στοιχείων τῆς φθογγολογίας, τῆς κλίσεως, τῆς συντάξεως καὶ τοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχικῆς γλώσσης τῶν ἰαπετικῶν ἐθνῶν καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ διαφώτισις τοῦ δυσχεροῦς προβλήματος τοῦ πρώτου καὶ παναρχαίου ἰαπετικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῆς συγκριτικῆς λ. χ. ἐρεύνης τοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ τῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν μανθάνομεν ὅτι ὁ ἰαπετικὸς λαὸς πρὸ τῆς διασπάσεώς του εἶχε δαμάσει καὶ ἡμερώσει τὸν κύνα, τὸ πρόβατον, τὴν αἶγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, ἐγνώριζεν ἐκ τῶν μετάλλων τὸν ἄργυρον καὶ τὸν ὀρείχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς κριθῆς καὶ τῆς ζειᾶς, τὴν τέχνην τοῦ πλέκειν, εἶχεν ἀνεπτυγμένον τὸν οἰκογενειακὸν βίον καὶ διέκρινε διαφόρους βαθμοὺς συγγενείας κ. οὕ. κ.

Πρὸς δήλωσιν τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς εἴδομεν, προῆλθεν ἡ Ἑλληνική, ἡ Λατινικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ πρὸς αὐτὰς γλῶσσαι, οἱ Γερμανοὶ καθιέρωσαν τὸν ὅρον *Ἰνδογερμανικὴ* γλῶσσα (Indogermanisch), λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἀνατολικώτερον καὶ τὸν βορειοδυτικώτερον λαὸν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ὁμοεθνίας. Ἀλλ' οἱ Γάλλοι καὶ ἄλλοι προτιμοῦν τὸν ὅρον *Ἰνδοευρωπαϊκὴ* (l'indoeuropéen) ἢ *Ἀρία* (τὸ ὁποῖον εἶναι ἐσφαλμένον, διότι ἡ ἔννοια τοῦ ὅρου τούτου εἶναι κυρίως στενοτέρα καὶ ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν ἰνδοϊρανικὴν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν) ἢ *Ἰνδοκελτικὴν* (μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς συγγενείας τῆς Κελτικῆς πρὸς τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος γλώσσας). Παρ' ἡμῖν εὐχρηστοῦν οἱ ὅροι: *Ἰνδοευρωπαϊκὴ* καὶ δὴ *Ἰαπετικὴ* γλῶσσα (καὶ γλωσσικὴ ὁμοεθνία), ἐξ ὧν τὸν δεύτερον ὅρον προταθέντα ὑπὸ τοῦ Diefenbach, ἐδέχθη καὶ εἰσήγαγε παρ' ἡμῖν ὁ Γ. Χατζιδάκις καὶ ὡς εὐπροφερτότερον καὶ ὡς ἀντίστοιχον τῶν ὅρων: *σημιτικὴ* καὶ *χαμιτικὴ* (γλωσσικὴ ὁμοεθνία).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Pictet*, Les origines indoeuropéennes I-II Paris 1859—1863.—*J. Schmidt*, Die Urheimat der Indogermanen (Berlin 1890).—*B. Delbrück*, Die indogermanische Verwandtschaftsnamen (Leipzig 1889).—*P. Kretschmer*, Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache (Göttingen 1896).—*Aug. Fick*, Vergleichen des Wörterbuch der indogermanischen Sprachen[4] (Göttingen 1890—1894).—*O. Schrader*, Sprachvergleichung und Urgeschichte[3] (Jena 1890).—*R. Meringer*, Indogermanische Sprachwissenschaft (Sammlung Göschen (Leipzig 1903).—*Γ. Χατζιδάκι*, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα (Α' Ἀθῆναι, Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, 1902).—*W. Whitney-Jolly - Γ. Χατζιδάκι*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς Γλωσσικῆς (Ἀθῆναι, βιβλιοθήκη Μαρασλῆ, 1898).—*Jos. Schrijnen - Fischer*, Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft (Heidelberg 1921).—*S. Reinach*, L'origine des Aryens (Paris 1892).—*M. Much* Die Heimat der Indogermanen im Lichte der usgeschtlichen Forschung[2] (Berlin 1904).—*H. Hirt*, Die Indogermanen. ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur (I—II. Strassburg 1905—1907).—*E. de Michelis*, L'origine degli Indo-europei (Turino 1903). *A. Meillet*, Introduction à l' étude comparative des langues indoeuropéennes[6] Paris 1922, ἐν τέλει τοῦ ὁποίου εὑρίσκει τις ἐκτενῆ βιβλιογραφίαν). — *K. Brugmann-B Delbrück*. Grundriss, der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen[2] (Strassburg 1897 κ.ἑξ.) τοῦ ὁποίου ἐπιτομὴ ὑπὸ τὸν τίτλον Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ K. Brugmann (Strassburg, 1902—1904, ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐπιμελείᾳ τῶν A. Meillet καὶ R. Gauthiot, Paris 1905) κλπ. κλπ. Περιοδικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας εἶναι τὰ ἑξῆς: Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiet der indogermanischen Sprachen (γνωστότερον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ της ὡς Kuhn's Zeitschrift, ἀπὸ τοῦ 1852 κ.ἑξ.), μεθ' οὗ συνεχωνεύθη καὶ τὸ περιοδικὸν Beiträge zur Kunde der indogerman. Sprachen (γνωστὸν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ της Ad. Bezzemberger ὡς Bezzemberger's Beiträge, ἀπὸ τοῦ 1877 κ.ἑξ. Ἐξεδόθησαν τούτου 30 τόμοι). Indogermanische Forschungen, ἱδρυθεῖσαι ὑπὸ τῶν *K. Brugmann* καὶ *W. Streitberg* τῷ 1892 ἐν Στρασβούργῳ (ἤδη ἐν Βερολίνῳ). — Glotta, ἱδρυθεῖσα τῷ 1907 ἐν Γοτίγγῃ ὑπὸ *Kretschmer* καὶ *Skutsch* διὰ τὴν ἔρευναν ἰδίως τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς.—Mémoires de la Société de linguistique de Paris, ἱδρυθέντα ἐν Παρισίοις τῷ 1868. — Rivista indo-greco-italica, ἱδρυθεῖσα τῷ 1917 ἐν Νεαπόλει. — Ἐνιαύσιον βιβλιογραφικὸν δημοσίευμα, τό: Indogermanisches Jahrbuch (ἐν Βερολίνῳ ἀπὸ τοῦ 1914 κ.ἑξ.).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰαπετὸς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἀρχηγὸς τῶν Τιτάνων (κατ' ἄλλον μῦθον ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ νεώτερος τῶν Τιτάνων Κρόνος). Νυμφευθεὶς ὁ Ἰαπετὸς τὴν Κλυμένην, θυγατέρα τοῦ Ὠκεανοῦ (κατ' ἄλλους μύθους τὴν Θέμιδα ἢ τὴν Ἀσίαν ἢ τὴν Αἴθραν), ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς τέσσαρας υἱούς, τὸν Ἄτλαντα, ὅστις ἐβάσταζεν ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν οὐρανόν, τὸν περιλάλητον Προμηθέα, τὸν Ἐπιμηθέα καὶ τὸν Μενοίτιον, τὸν ὁποῖον κατεκεραύνωσεν ὁ Ζεὺς κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν. Πρὸ τῆς δυναστείας τῶν ὀλυμπίων θεῶν, ὁ Ἰαπετός, ἄρχων τοῦ κόσμου ὅλου, ἐθεωρεῖτο πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐξηκολούθησε δὲ νὰ θεωρῆται, καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὀλυμπίων, εἴς τινας χώρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ Κρήτην. Ὡς σύζυγος τῆς Ἀσίας ἦτο ἰδίως ὁ πρόγονος τῶν λαῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην πρόγονος ἦτο ὁ Ἰάφεθ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὠνομάσθη *Ἰαπετικὴ φυλὴ* ἡ περιλαμβάνουσα τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ βορειοδυτικῇ Ἀσίᾳ κατοικοῦντας λαοὺς καὶ *Ἰαπετικὴ γλῶσσα* ἡ περιλαμβάνουσα τὰς ὑπὸ τῶν εἰρημένων λαῶν ὁμιλουμένας γλώσσας. Ἀπὸ τοῦ Ἰαπετοῦ, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ Κρόνου, ἐκαλοῦντο *Ἰαπετοὶ* καὶ *Κρόνοι* οἱ εἰς τὸ ἔσχατον γῆρας φθάσαντες ἄνθρωποι.

ΚΑΨ.

— Ἰαπετὸς *[Ἀστρον.]*. Ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν ἀνακαλύψεως δορυφόρος τοῦ Κρόνου. Ἀνεκαλύφθη τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1671 ὑπὸ τοῦ J. D. Cassini. Κατὰ σειρὰν ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ πλανήτου ἔρχεται ὄγδοος, ἀπέχων αὐτοῦ κατὰ 59.68 ἰσημερινὰς ἀκτῖνας τοῦ πλανήτου τούτου. Ἡ διάρκεια τῆς ἀστρικῆς του περιόδου ἰσοῦται πρὸς 79ημ. 7ωρ. 56λ. 24δ. 4 καὶ ἡ διάμετρός του πρὸς 1800 χμ. περίπου.

Σ. Π.

Ἰάποδες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος Κελτικὸν ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν Ἰουλιανῶν ἄλπεων ἐν τῇ Ἀδριατικῇ παραλίᾳ, ἀποτελούμενον ἐκ μικροτέρων ἐθναρίων, ὧν ἡ καταγωγὴ συνεδέθη μετὰ τῆς ἀλβανικῆς τοιαύτης. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, ἀκμάζων καὶ ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, μετεδόθη καὶ εἰς ἐκεῖνα, προαχθέντα καὶ ἀποτελέσαντα ἰδίας φυλάς, ἐν τῇ πολεμικῇ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ διακριθείσας, ὥστε νὰ προκαλέσωσι καὶ τὴν ρωμαϊκὴν κατοχήν, συντελεσθεῖσαν τῷ 129 π. Χ. Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν πόλεων τούτων, κυρίως τὸ *Μέτουλον* καὶ τὸ *Ἀβένδον* ἐδέσποζον εἰς ἐπίφθονον ἀνάπτυξιν.

—Η.

Ἰάπυγες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Ἔθνος τῆς Ἰταλίας, τὸ ὁποῖον κατῴκει τὴν μεταξὺ Σαμνίτιδος, Λευκανίας καὶ Καλαβρίας χώραν καὶ ἰδίως τὴν ἀπέναντι τῶν Ἀκροκεραυνίων τῆς Ἠπείρου γλῶσσαν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἥτις πλησιάζει πολὺ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Τὸ ἔθνος τοῦτο, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰ συγγενικὰ φῦλα Πευκετίους, Δαυνίους, Ἀπουλίους Μεσσαπίους καὶ Σαλεντίνους, ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο *Ἰάπυγες*, ὑπὸ δὲ τῶν Ρωμαίων Apuli. Εἰς τὰ παράλια τῆς χώρας ταύτης ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Ἕλληνες (οἱ Κρῆτες ἰδίως καὶ οἱ Ἀρκάδες) εἶχον ἱδρύσει πολλὰς ἀποικίας καὶ ἐμπορικοὺς σταθμούς, διὰ τοῦτο λίαν ἐνωρὶς ἐμελέτησαν τὰ ἤθη τῶν κατοίκων αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν βαρβάρους. Ἐκ τῶν περιέργων ἐθίμων αὐτῶν ἦσαν ἡ δι' ἐρυθροῦ χρώματος βαφὴ τῶν προσώπων τῶν γυναικῶν καὶ ἡ ἀμφίεσις αὐτῶν διὰ μελανῶν ἐνδυμάτων. Οἱ Ἰάπυγες, κατ' ἄλλους μὲν ἦσαν φῦλα ἰλλυρικά, διαπεράσαντα εἰς τὴν χώραν ταύτην ἐκ τῆς ἀπέναντι χερσονήσου, κατ' ἄλλους δὲ ὀσκικά. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους λέγεται ὅτι οἱ *Ἰάπυγες* ἢ *Μεσάπιοι* (διότι καὶ οὗ-

Digitized by Google

τως ἐλέγοντο) ἐν συνεννοήσει πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιδράμωσι κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Κάτω Ἰταλίας, τὴν ἐπιδρομήν των ὅμως προέλαβον οἱ νικηφόροι ἐν Ἑλλάδι καὶ Σικελίᾳ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπετάγησαν οἱ Ἰάπυγες κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα (κατὰ τὸν δεύτερον Σαμνιτικὸν πόλεμον), ὑπέστησαν δὲ τὰ πάνδεινα κατὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐφεξῆς ἡ χώρα τῶν Ἰαπύγων ἦτο, συνήθως, ἡνωμένη διοικητικῶς μετὰ τῆς Καλαβρίας. ΚΑΨ.

Ἰαπυγία ἄκρα (Japygium Promontorium) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ νοτίᾳ Καλαβρίᾳ, τὸ σημερινὸν *Capo di Santa Maria di Leuca*. Ἐλέγετο καὶ *Σαλεντίνη* (*Θουκ.* στ' 29. *Στράβ.* C. 281) ἢ *Σαλεντίνων ἄκρα* (*Cic.* Ros. Am. XLVI), ἐκ τῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον οἰκούντων Σαλεντίνων.

Ἰάπυξ *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Λυκάονος ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Δαιδάλου, ὅστις, ἐλθὼν εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐπὶ κεφαλῆς Κρητῶν ἀποίκων ἀπῴκισε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν *Ἰαπυγίαν χώραν*, κειμένην εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν ἄκραν τῆς Ἰταλίας μεταξὺ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος καὶ καταλήγουσαν εἰς τὴν *Ἰαπυγίαν ἄκραν*. Οἱ κάτοιμοι *Ἰάπυγες* (*Ἡροδ.* IV, 99, VII, 170. Πρβλ *Στράβ.* VI, 279. 282).

Ἰάπυξ ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ ὁ ἀπὸ τῆς παραλίας αὐτῆς πνέων ΔΒΔ. ἄνεμος, οὔριος καὶ εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα πλέοντας. Α. Θ. Σ.

— **Ἰάπυξ** *['Αρχ.]*. Τοπική, εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὀνομασία τοῦ ἀνέμου *Ἀργέστου* (βλ. λ.) ὡς πνέοντος ἐξ *Ἰαπυγίας*.

Ἰάπων (ὁ), θηλ. *Ἰαπωνίς* τὸ ἐθνικὸν τοῦ Ἰαπωνία, ὁ καταγόμενος ἐξ Ἰαπωνίας.

—**Ἰαπώνων, ὁμὰς—**. Ἑλληνικὸν πολιτικὸν κόμμα σχηματισθὲν ὑπὸ ἀνεξαρτήτων πολιτευτῶν τῷ 1906 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στεφάνου Δραγούμη. Μεταξὺ τῶν πολιτευτῶν τούτων ἦσαν οἱ Δημήτριος Γούναρης, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Ἐμμανουὴλ Ρέπουλης, Ἐπαμ. Μαυρομμάτης, Χαράλαμπος Βοζίκης καὶ Ἀ. Ἀλεξανδρῆς, οἵτινες ἀνέπτυξαν ἐν τῇ βουλῇ ἴδιον διοικητικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόγραμμα. Τῷ 1908 ἡ ὁμὰς αὕτη τῇ προτάσει τοῦ διευθύνοντος αὐτὴν διελύθη.

Ἰαπωνία. Κράτος τῆς Ἀνατολῆς καὶ μία τῶν μεγάλων δυνάμεων τοῦ κόσμου, μέλος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Ἡ χώρα καθορίζεται ὑπὸ τοῦ ὀνόματος *Νταϊ Νίππων* (Μεγάλη Ἰαπωνία), ὅπερ εἶναι σινικὴ μεταγραφὴ τοῦ *Τὰ Γεπεούν, Γε-πεοὺν Κουο* (κράτος τοῦ Ἀνατέλλοντος Ἡλίου), κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ *Τσοὺνγκ Κουο* (κράτος τοῦ Μέσου), τῆς Κίνας. Τὸ *Ζιπαγκοῦ* τοῦ Μάρκο Πόλο εἶναι φωνητικὴ μεταγραφὴ τοῦ Γε-πεοὺν Κουο. *Νίππων* (ἢ *Νί-χων*) εἶναι ἡ ἐπίσημος ἐπωνυμία ἀπὸ τοῦ 670 μ. Χ. Ἡ Ἰαπωνία ἐπίσης καθορίζεται ὑπὸ τοῦ ὀνόματος *Φινιμότο*, ἰσοδυνάμου πρὸς τὸ Νίππων, ἐν τῇ ποιήσει δὲ ὑπὸ τοῦ *Γιαμάτο* (=ὀρεινῆς χώρας)· ὅπως ὅμως τὸ ὄνομα Νίππων γενικῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν μεγαλυτέραν νῆσον τοῦ ἀρχιπελάγους, *Χόνδο*, οὕτω καὶ τὸ *Γιαμάτο* καθορίζει μᾶλλον μίαν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἰδίας νήσου (ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Κινάϊ), ἔνθα εὑρίσκεται ἡ πόλις Νάρα καὶ τὸ περιώνυμον ἱερὸν τοῦ Σίντο. Δ. Σ. Δ.

— [ΓΕΩΛΟΓ.] Τὸ θεμέλιον τοῦ ἰαπωνικοῦ νησιωτικοῦ τόξου συνίσταται ἐκ κρυσταλλοπαγῶν πετρωμάτων, ἐγκλειόντων ἐνιαχοῦ πυρῆνας ἐκ πλουτωνείων ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων (κυρίως γρανιτῶν). Τὰ κρυσταλλοπαγῆ ταῦτα πετρώματα εἶναι γνεύσιοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικάθηνται κρυσταλλοπαγεῖς σχιστόλιθοι. Εἰς τὴν κατασκευὴν ἐπίσης τῶν νήσων συμμετέχουν καὶ παχέα στρώματα τοῦ παλαιοζωϊκοῦ (ὡς π. χ. εἰς τὰ νότια μέρη τῆς νήσου Χόνδο) ὡς καὶ νεώτερα τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ (τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἀνθρακοφόρα).

Ἐκ τῶν διαφόρων μεγαλυτέρων καὶ κυριωτέρων νήσων ἡ Σαχαλίνη διασχίζεται καθ' ὅλον τὸ μῆκός της ὑπὸ δύο ὀρεινῶν ἁλύσεων, διαχωριζομένων ὑπὸ τοῦ καταβυθίσματος τῆς ἐπιμήκους κοιλάδος Τὺμ-Πορογαί καὶ συνεχιζομένων εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα τῆς νήσου Ἰέζο (Ἰεσσώ). Ἐκ τῶν δύο τούτων ὀροσειρῶν ἡ δυτικὴ εἶναι ὑψηλὴ μέχρι 1200 μ. καὶ πετρελαιοφόρος, καὶ πρὸς Ν. διχάζεται εἰς τὰς δύο ἄκρας τῆς νήσου. Τόσον εἰς τὸ νότιον, ἰαπωνικὸν τμῆμα τῆς νήσου, ὅσον καὶ εἰς τὸ βόρειον, ρωσικόν, γίνεται ἐκμετάλλευσις ὀρυκτῶν ἀνθράκων καὶ πετρελαίου. Ἡφαίστεια δὲν ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς Σαχαλίνης, ὡς καὶ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Καμτσιάτκας καὶ τὴν Κορέαν. Τοὐναντίον αἱ νῆσοι Κουρίλαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ τόξου, εἶναι καθαρῶς ἡφαιστειοι. Συνέχειαν τῶν ἡφαιστείων σειρῶν τῶν Κουριλῶν εὑρίσκει τις εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου Ἰέζο. Ἡ νῆσος αὕτη διασχίζεται ἀπὸ Β πρὸς Ν ὑπὸ τῆς πτυχωσιγενοῦς ὀροσειρᾶς Χιντάκα, καταλαμβάνεται δ' ὑπὸ πολυαρίθμων ἡφαιστείων, ἐχόντων ὕψη μέχρι 2280 μ. Ἐκ τούτων τὸ Τοκάσι εἶναι ὀνομαστὸν λόγῳ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1926 μεγάλης ἐκρήξεώς του.

Ἡ νῆσος Χόνδο κατέχεται κατὰ τὸ βόρειον τμῆμά της πρὸς Δ ὑπὸ ὀροσειρᾶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπικάθηνται πολυάριθμα, ἐν μέρει ἐνεργὰ ἀκόμη ἡφαίστεια (ὡς τὸ Ἀσάμα, τὸ Βανταισάν, ὕψ. 1840 μ., οὗ ἐσημειώθη ἡ τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ 1888). Εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα ἐκτείνεται κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Μεγάλης Τάφρου (Fossa Magna) τὸ ἐσωτερικὸν πεδίον τοῦ Κβάντο, τὸ ὁποῖον εἶναι τεκτονικὸν καταβύθισμα, περιβαλλόμενον ὑπὸ ρηξιγενῶν τεμαχῶν. Νοτίως τούτου ἡ νῆσος διασχίζεται ἐξ Α πρὸς Δ ὑπὸ σειρᾶς ἡφαιστείων, ἡ ὁποία ὁτὲ μὲν σχηματίζει δασώδη καὶ λιμναῖα τοπία, ὁτὲ δὲ μεγαλοπρεπῆ ὀρεινὰ τοιαῦτα. Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ ἡφαίστειον Φουτζιγιάμα (ὕψους 3780 μ.). Εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς νήσου ἐπανεμφανίζεται πρὸς Δ μὲν ζώνη ἐκ κρυσταλλοπαγῶν πετρωμάτων, ἀποτελοῦσα τὴν κεκαμμένην συνέχειαν τοῦ ἀνατολικοῦ Κουὲν-Λούν, καὶ φθάνουσα εἰς τὸ ὄρος Χίντα τὸ ὕψος τῶν 3200 μ. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ δ' ἑτέρα ἐξωτερικὴ ζώνη σχηματίζει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν μεγαλοπρεπῶς ἀγρίαν ὀρεινὴν χώραν τοῦ Ἀκαϊσί, ὑπεράνω τῆς ὁποίας ἀνυψοῦνται πάλιν ἡφαίστεια (τὸ Ὀντάκε, ὕψους 3170 μ.). Μεταξὺ τῶν δύο ζωνῶν ἐκτείνεται περιοχή, ἡ ὁποία ἔχει ὑποστῆ κατατεμαχισμὸν ὑπὸ διαρρήξεων καὶ φέρει καταβυθίσματα.

Ἡ μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦσα νῆσος Σίκοκου ἀποτελεῖ ὀρεινὴν χώραν, ἔχουσαν ὕψος μέχρι 2350 μ. καὶ ἀποτελουμένην ἀπὸ κρυσταλλοπαγῆ πετρώματα. Ἐπὶ τῆς πλουσίως διαμεμελισμένης νήσου Κιούσιου μεγάλαι μᾶζαι ὑλικῶν τῶν νέων ἡφαιστείων ἐκρήξεων ἐπικαλύπτουσι τὰ θεμελιώδη ὄρη τῆς νήσου.

Τὸ τόξον τοῦ Λίου-Κίου, ἔχον μῆκος 1200 χιλιομέτρων, φέρει ἡφαίστεια μόνον εἰς τὴν δυτικὴν ἐσωτερικὴν ζώνην. Ἐπὶ τῆς Φορμόζας (Ταϊβάν) συνεχίζονται αἱ τρεῖς ζῶναι τοῦ τόξου τῶν Ρίου-Κίου ἀπὸ Β πρὸς Ν. Ἡ νῆσος διασχίζεται ἀπὸ Β πρὸς Ν ὑπὸ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Νιτάκας, ἀποτελουμένης ἐκ κρυσταλλοπαγῶν πετρωμάτων καὶ κορυφουμένης εἰς τὸ ὄρος Μόρρισον, 4145 μ. ὕψους.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ὀρεινὴ διαμόρφωσις τῆς ὅλης χώρας ὀφείλεται εἰς ὀρεογενετικὰς πτυχώσεις τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Ἡ ὀρεογόνος ὤθησις προήρχετο ἀπὸ δυσμῶν. Μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν πτυχωσιγενῶν ὀρέων ἢ καὶ συγχρόνως μὲ αὐτὴν ἐγένοντο διαρρήξεις καὶ ἐγκατακρημνίσεις. Αἱ διαρρήξεις διασχίζουν τὴν χώραν ὁτὲ μὲν ἐπιμήκως, ὁτὲ δ' ἐγκαρσίως καὶ λοξῶς. Ἡ μεγαλυτέρα ἐγκατακρήμνισις μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ ἰαπωνικοῦ νησιωτικοῦ τόξου ἐγέννησε τὴν Μεγάλην Τάφρον (Fossa Magna) τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης. Τὸ εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς ἐνυπάρχον μάγμα, εὑρὸν διεξόδους διὰ τῶν πολλῶν ρηγμάτων, ἀνῆλθε μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἐσχημάτισε κατὰ μῆκος τῶν γραμμῶν διαρρήξεων τὰ πολυάριθμα ἡφαίστεια. Ὁ ἀριθμὸς τούτων εἶναι ἀρκούντως μέγας. Ἐξ αὐτῶν ἑξήκοντα τρία εἶναι εἰσέτι ἐν ἐνεργείᾳ.

Συνέπεια τῶν μεγάλων διαρρήξεων καὶ τῶν τεκτονικῶν μετακινήσεων τῶν διαφόρων τεμαχῶν εἶναι οἱ συχνοὶ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι προσβάλλουν καταστρεπτικώτατα πολλάκις τὴν χώραν. Τινὲς τούτων εἶναι καὶ ὑποθαλάσσιοι. Καταστρεπτικώτεροι σεισμοὶ ὑπῆρξαν οἱ τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὁ τοῦ Τόκιο (1 Σεπτεμβρίου 1923), ὁ τοῦ Τάζιμω (23 Μαΐου 1925) καὶ ὁ τοῦ Κιότο (7 Μαρτίου 1927). Ἀποτέλεσμα ἐπίσης τῆς ἐντατικῆς δράσεως τῆς ἡφαιστείου ἐνεργείας εἶναι καὶ ἡ ἐμφάνισις πολλῶν θερμοπηγῶν, ὡς καὶ ψυχρῶν ἰαματικῶν τοιούτων. Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι διαφόρων κατηγοριῶν, κυρίως θειοῦχοι, ἀλκαλικαί, χλωριονατριοῦχοι καὶ ὀξυπηγαὶ (μὲ ἀνθρακικὸν ὀξύ). Ἀξιοσημείωτος τέλος εἶναι ἡ βραδεῖα ἐξάρσις, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ τῆς Ἰαπωνίας. Γ. Κ. Γ.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ ἤπειρος Ἀσία ἐκτείνει δύο βραχίονας πρὸς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν, τὴν Καμτσιάτκαν πρὸς Β. καὶ τὴν Μαλάκκαν πρὸς Ν. Μεταξὺ αὐτῶν ἁπλοῦται μακρὰ σειρὰ 3850 νήσων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἀποτελουσῶν τὸ Ἰαπωνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεται μεταξὺ 119° 18' καὶ 156° 32' Α. μήκους καὶ 21° 45' καὶ 50° 56' Β. πλάτους (Γκρήνουϊτς). Εἰς τὰ βόρεια ἄκρα εἶναι αἱ *Κουρίλαι* (ἰαπ. *Ἰσισίμα*, «μυριάδες νῆσοι»), ἐκτεινόμεναι μεταξὺ 156° 32' Α. καὶ 50° 56' Β. Εἰς τὸ Ν. ἄκρον ἡ *Φορμόζα* (ἰαπ. *Ταιγουάν*), μεταξὺ 122° 6' Α. καὶ 21° 45' Β. Ὑπάρχουν ἓξ μεγάλαι νῆσοι, αἱ ἑξῆς: ἡ *Νιππὼν* («καταγωγὴ τοῦ ἡλίου» ἢ *Χόνδο* ἢ *Χονσιοῦ*), ἐμβ. 224,738 τ. χλμ., ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν νῆσον, *Γέσο* ἢ *Ἔσο* (78.072 τ. χλμ.), ἥτις μετὰ τῶν Κουριλῶν καθορίζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χοκκαϊδὸ* (ἢ βόρειος περιφέρεια), *Σαχαλὶν* (ἰαπ. *Καραφοῦτο*, ἐμβ. 75,978 τ. χλ., ἐξ ὧν 34,055 ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ 41,923 εἰς τὴν Ρωσίαν), ἡ *Σικοκοῦ* (ἢ τέσσαρες ἐπαρχίαι), κειμένη Β. τῆς Νιππῶνος (18,210 τ. χλμ.), ἡ *Κιουσιοῦ* (ἢ ἐννέα ἐπαρχίαι) Ν. τῆς Νιππῶνος (40,372 τ. χλμ.) καὶ ἡ *Φορμόζα*, ἀποτελοῦσα τὸν νοτιώτερον κρίκον τῆς ἁλύσεως (μετὰ τῶν παρακειμένων νησίδων, πλὴν τῶν Πεσκαδορῶν 35,841 τ. χλμ.). Τὸ ἐμβαδὸν τῆς Ἰαπωνίας εἶναι 381,576 τ. χλμ. (μετὰ τῆς Κορέας, Σαχαλίν, Φορμόζης καὶ Πεσκαδορῶν 675.282 τ. χλμ.). Αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰαπωνίας παρουσιάζουν ἀνάπτυξιν μήκους περίπου 30,000 χλμ., ἐκ τῶν ὁποίων 10,600 ἡ Νιππὼν μετὰ τῶν παρακειμένων νησίδων, 2 500 ἡ Σικοκοῦ κτλ., 9.500 ἡ Κιουσιοῦ κλπ., 5.000 ἡ Γέσο κλπ. Αἱ παρακείμεναι νησῖδες ὑπελογίσθησαν εἰς 520, ἐξ ὧν 180 τῆς Νιππῶνος, 74 τῆς Σικοκοῦ, 213 τῆς Κιουσιοῦ καὶ 44 τῆς Γέσο. Ἡ ΒΑ. ἀσιατικὴ ἀκτή, ἡ Καμτσιάτκα, αἱ Κουρίλαι, ἡ βόρειος Γέσο καὶ ἡ νῆσος Σαχαλὶν ἀποτελοῦν τὴν θάλασσαν τοῦ Ὀχότσκ. Διερχόμενός τις διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Λὰ Περούζ, μεταξὺ Σαχαλὶν καὶ Γέσο, εἰσδύει εἰς τὴν Ἰαπωνικὴν θάλασσαν, σχηματιζομένην Α ὑπὸ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν νήσων τῆς Ἰαπωνίας, πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἀσιατικῆς Ρωσίας καὶ τῆς Κορέας. Τέλος πλέων τις μεταξὺ τῆς Κορέας καὶ τῆς νήσου Κιουσιοῦ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Κορέας φθάνει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν θάλασσαν, τὴν περιβρέχουσαν τὰς ἀκτὰς τῆς Κίνας καὶ ἥτις φράσσεται πρὸς Α ὑπὸ τῶν νήσων Ριουκιοῦ καὶ Κιουσιοῦ. Τὴν νοτίαν καὶ ἀνατολικὴν ἀκτὴν προσβάλλει ὁ Κουροσῖβο, ἄνεμος θερμός, ἐνῷ ὁ Ὀγιασῖβο, ἄνεμος ψυχρός, τὰς Κουρίλας καὶ Γέσο. Ὁ Εἰρηνικὸς ὠκεανός, ὁ περιβρέχων τὰς ἀνατολικὰς ἀκτάς, γεωγραφεῖ ταύτας ποικιλώτερον ἢ ἡ Ἰαπωνικὴ θάλασσα, ἡ περιβρέχουσα τὰς δυτικὰς ἀκτάς. Εἰς βάθη ὕδατος ἐπίσης ἡ πλευρὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὑπερέχει. Ὁ βυθὸς κατέρχεται ἀποτόμως εἰς κρημνοὺς εἰς σημεῖον οὐχὶ μακρὰν τῆς ΒΑ. ἀκτῆς τῆς κυρίας νήσου, ἔνθα εὑρέθη βάθος 8.500 μ. Τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐν τῷ κόσμῳ, ὠνομάσθη δὲ Βάθος Τουσκαρόρα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πολεμικοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὅπερ ἐνήργησε τὴν βυθομέτρησιν. Ἐξ ἄλλου τὸ μέσον βάθος τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης εἶναι περίπου 2.000 μ., τὸ δὲ μέγιστον 5.850 μ. Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτή, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σιρίγια πρὸς Β μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἰνουμπόε, παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τόκιο, καίτοι ἀφθονοῦσα εἰς μικρὰς ὀδοντώσεις, ἔχει μόνον δύο μεγάλας ἐσοχάς, τοὺς κόλπους *Σένταϊ* καὶ *Ματσουσίμα*, ἀλλὰ νοτιώτερον ἀπὸ τοῦ *Κόλπου τοῦ Τόκιο* μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου *Σάτε (Σατανομισάκι)* εἰς τὴν Κιουσιοῦ ὑπάρχουν πλεῖσται ἐσοχαί, προσφέρουσαι ἀσφαλέστατα ἀγκυροβόλια, ὡς οἱ κόλποι *Σαγκάμι*, *Σουροῦγκαι*, *Ἴζε*, *Ὄσακα*, *Τόσα* κλπ. Ἐκβάλλουσα καὶ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ εἰς τὴν Ἰαπωνικὴν θάλασσαν καὶ χωρίζουσα τὴν Σικοκοῦ ἀπὸ τῆς Κιουσιοῦ καὶ ἀμφοτέρας ἀπὸ τῆς κυρίας νήσου, ἁπλοῦται ἡ περίφημος Ἐσωτερικὴ θάλασσα, μία τῶν γραφικωτέρων ὑγρῶν ἐκτάσεων τοῦ κόσμου, κατάστικτος μὲ νησῖδας, αἵτινες παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴν σκηνογραφικὴν ποικιλίαν. Τέσσαρες ὑγραὶ ὁδοὶ συνδέουν τὴν θάλασσαν ταύτην μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης. Πρὸς Δ τὸ στενὸν *Σιμονοσέκι*, πρὸς Ν τὸ στενὸν *Χαγιαμότο* καὶ πρὸς Β τὰ στενὰ *Γιούρα* καὶ *Ναροῦτο*. Περισσότερον κατατετμημένη εἰς κόλπους, ὅρμους καὶ ἐσοχὰς εἶναι ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τοῦ Κιουσιοῦ. Ἐνταῦθα τρία ἀκρωτήρια, τὰ *Νόμο*, *Σιμαμπάρα* καὶ *Κιζάκι*, περικλείουν εὐρὺν κόλπον, εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ *Ναγκασάκι*, ὁ μέγας ναυτικὸς λιμὴν τοῦ Σασέμπο καὶ ἄλλα ἀγκυροβόλια. Ν τοῦ Κιουσιοῦ ὁ κόλπος *Καγκοσίμα*, ἱστορικῆς σημασίας, καὶ Δ οἱ κόλποι *Ἀριακένο-οῦρα* καὶ *Γιατσουσῖρο*. Β τοῦ Ναγκασάκι εἶναι οἱ κόλποι *Χακάτα*, *Καρατσοῦ* καὶ *Ἰμάρι*. Μεταξὺ τῆς ἀκτῆς ταύτης καὶ τῆς Ν ἐσχατιᾶς τῆς Κορεανῆς χερσονήσου κεῖνται αἱ νῆσοι *Ἴκι* καὶ *Τσουσίμα*. Προχωροῦντες βορειότερον, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ὑπάκτιος γραμμὴ τῆς κυρίας νήσου κατὰ μῆκος τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης εἶναι σχετικῶς εὐθύγραμμος καὶ μονότονος, παρουσιάζουσα μόνον μίαν ὀδόντωσιν, τὴν τοῦ *Οὐακάσα*, ὅπου εὑρίσκονται ὁ ναυτικὸς λιμὴν τοῦ *Μαϊζούρου* καὶ ὁ ὅρμος *Τσουροῦγκα*, τὸ ἰαπωνικὸν σημεῖον συγκοινωνίας μετὰ τοῦ τέρματος τοῦ Βλαδιβοστὸκ τοῦ Ὑπερσιατικοῦ σιδηροδρόμου. Ἐκ τοῦ ὅρμου τούτου πρὸς τὴν Ὄσακα ἡ ζώνη τῆς Νιππῶνος ἔχει μῆκος περίπου 120 χλμ· ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη λίμνη *Μπίουα* καί τινες ἄλλαι ὑγραὶ ἐκτάσεις καταλαμβάνουσι μέγα μέρος τῆς ζώνης, θὰ ἠδύνατο ν' ἀνορυχθῇ διῶρυξ, ἑνοῦσα τὸν Εἰρηνικὸν μετὰ τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης. Ἡ Γέσο δὲν εἶναι πλουσία εἰς ἀγκυροβόλια. Οἱ κόλποι *Οὐστοῦρα*, *Νεμούρο* καὶ *Ἰσικάρι* εἶναι αἱ μόναι ἀξιοσημείωτοι ἐσοχαί. Ὡς πρὸς τὴν Φορμόζαν, τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπακτίου γραμμῆς της εἶναι ὅτι ἡ ἀνατολικὴ γραμμὴ πίπτει ἀποτόμως πρὸς τὰ βαθέα ὕδατα τῆς θαλάσσης, ἐνῷ ἡ δυτικὴ τοιαύτη κατέρχεται βαθμιαίως πρὸς τὰ ἀβαθῆ ὕδατα· αἱ νῆσοι Πεσκαδόραι προσφέρουν τὰ καλύτερα ἀγκυροβόλια εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἰαπωνίας.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ὀρεογραφία. Ἡ γενικὴ κατεύθυνσις τοῦ Ἰαπωνικοῦ ἀρχιπελάγους, ἀπὸ ΒΑ. πρὸς τὰ ΝΔ., δίδει ἐπίσης τὰς μεγάλας γραμμὰς τοῦ ὀρεογραφικοῦ συστήματός της, ἀκολουθοῦντος τὰς Κουρίλας, ἔπειτα τὸ Ἰαπωνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ τέλος διὰ τῶν νήσων Ριουκιοῦ, Φορμόζας καὶ Φιλιππίνων τερματίζει τὴν μακρὰν ταύτην ἅλυσιν νήσων, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ἀκρότατον ὅριον τῆς Ἀσία. πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ἄλλη ὀρεινὴ γραμμή, ἐκκινοῦσα ἀπὸ τοῦ Ν. τῶν νήσων Μπόνιν, διασχίζει μέρος τῆς Νιππῶνος διαγωνίως πρὸς τὴν ἄλλην ἅλυσιν, μετὰ τῆς ὁποίας διασταυροῦται ἐν Γέσο καὶ σχηματίζει τέλος τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν τῆς Σαχαλίν. Σχεδὸν ὅλαι αἱ κορυφαὶ τῶν ἁλύσεων τούτων εἶναι ἡφαίστεια, εἴτε ἐσβεσμένα, εἴτε ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ ὄρος ἀποτελεῖ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἔκφρασιν τῆς φύσεως τῆς χώρας, ὥστε ἡ λέξις γιάμα (ὄρος) κατέστη διὰ τοὺς Ἰάπωνας συνώνυμος πρὸς τὴν λέξιν τοπίον. Ὁ βασιλεὺς τῶν ἰαπωνικῶν ὀρέων εἶναι τὸ *Φοῦζι-Γιάμα* ἢ *Φοῦζι-σὰν* (=ἀπαράμιλλον ὄρος), ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τοῦ ὁποίου (*Κὲν-γκὰ-μὶν*) ἔχει ὕψος 3.769 μ. Ἡ χάρις τῶν καμπύλων τοῦ ὄρους τούτου τὸ καθιστᾷ ἓν τῶν ὡραιοτέρων τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο δὲ καταλαμβάνει ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν ἰαπωνικὴν διακοσμητικὴν τέχνην. Μεγάλα ρεύματα λάβας ἐξεχύνοντο ἐκ τοῦ κρατῆρός του κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Αἱ κλιτύες τοῦ ὄρους, εἰς ὕψος περίπου 485 μ., καλλιεργοῦνται. Ἀκολουθεῖ ἕλος μέχρις ὕψους 825 μ. καὶ ἔπειτα δάσος καὶ τέλος ἐκτείνεται μεγάλη περιφέρεια τέφρας καὶ σκωριῶν. Ἐλλείπουν τελείως ἄλπεια φυτά, εὑρισκόμενα ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς κορυφὰς ἄλλων ὑψηλῶν ὀρέων τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ ἀνάβασις ἐπὶ τοῦ Φοῦζι δὲν παρουσιάζει δυσχερείας. Ὁ ἐπισκέπτης φθάνει σιδηροδρομικῶς ἐκ Γιοκοχάμας εἰς Γκοτέμπα καὶ ἐκεῖθεν ἡ ἀνάβασις καὶ κατάβασις γίνεται πεζῇ αὐθημερόν. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ Φοῦζι-Γιάμα ὑψοῦται τὸ *Ὄντακε* (3.185 μ.), τὸ δεύτερον εἰς ὕψος ἐν τῇ κυρίᾳ νήσῳ. Μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν Σινάνο καὶ Χίντα ὑψοῦνται αἱ *Ἰαπωνικαὶ Ἄλπεις*, ὀρεινὸς ὄγκος γρανιτώδης καὶ πορφυριτώδης, τοῦ ὁποίου αἱ κορυφαὶ ὑπερβαίνουν τὰς 3.000 μ. (*Γιαριγκα-τάκα*, 3.139 μ.). Οἱ αὐχένες εὑρίσκονται εἰς ὕψος 1.800—2.000 μ., φρασσόμενοι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους ὑπὸ χιόνων. Εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου εὑρίσκονται πλεῖστα ὄρη, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ ὑπερβαίνουν τὰ 2.500 μ. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται: τὸ *Χάκου-σάν*, τὸ *Τάτι-γιάμα*, (2.896 μ.). τὸ *Νορικοῦρα*, τὸ *Ἀσάμα-γιάμα* (2.591 μ.), τὸ *Κύμπου-σάν*, τὸ *Κομάγκα-τάκε* (2.923 μ.), τὸ *Σιράνε-σάν*, τὸ *Ναντάϊ-σὰν* (2.540 μ.) κλπ. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Χόντο ὑψοῦνται τὰ τρία μεγάλα ἡφαίστεια *Τσόκαϊ, Γκαιτζου, Ἰβάκι*. Εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου *Γέσο* τὸ *Τοκάσι* φθάνει εἰς ὕψος 2.500 μ. Εἰς τὴν νῆσον Κιουσιοῦ τὰ ἡφαίστεια *Ἄσο-γιάμα* καὶ *Κιρίσι-γιάμα* φθάνουν εἰς ὕψος 1.600 μ., καθὼς καὶ αἱ σχιστώδεις κορυφογραμμαὶ τῆς νήσου Σικόκου. Τέλος εἰς τὴν χερσόνησον Γιαμάτο τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι τὸ *Ὄμινε-σὰν* (1.880 μ.) καὶ *Νταϊσεν* (1.640 μ.).

Ἡ Ἰαπωνία, καίτοι λίαν ὀρεινή, ἔχει πολλὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας. Εἰς τὴν βόρειον νῆσον Γέσο ὑπάρχουν ἑπτά, ἐπίσης δὲ ἀρκεταὶ εἰς τὴν κυρίαν καὶ τὰς νοτίας νήσους. Αἱ κυριώτεραι πεδιάδες εἶναι αἱ ἑξῆς: Εἰς τὴν Γέσο· *Τοκάκι* (744.000 ἄκρ), *Ἰσικάρι* (480.000), *Κουσῖρο* (1.229.000), *Νεμοῦρο* (320.000), *Κιτάμι* (230.000), *Χίδακα* (200.000), *Τέσιο* (180.000. Εἰς τὴν κυρίαν νῆσον· *Ἔσιγκο, Σεντάϊ. Κουάντο* (μὴ καταμετρηθεῖσαι εἰσέτι ἐπακριβῶς). Εἰς τὴν τελευταίαν κεῖται ἡ πρωτεύουσα Τόκιο καὶ ἡ πόλις Γιοκοχάμα, οὕτω δὲ συντηρεῖ ἄνω τῶν 6 ἑκατομμυρίων ψυχῶν, ἡ *Μίνο-Ὀγουάρι*, μὲ πλέον τοῦ 1 1/2 ἑκατομμ. κατοίκων, *Κινάϊ*, ἔνθα αἱ πόλεις Ὄσακα, Κιότο καὶ Κόμπι (περίπου 3 ἑκατομ. κατ.), καὶ εἰς τὴν νῆσον Κιουσιοῦ ἡ πεδιὰς *Τσουκοῦσι*, ἡ κυριωτέρα ἀνθρακοφόρος περιφέρεια τῆς Ἰαπωνίας.

Ὑδατογραφία. Αὐτὴ ἡ διαμόρφωσις τῆς Ἰαπωνίας, περιβρεχομένης πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ἡ κατεύθυνσις τῶν ὀρεινῶν ἁλύσεών της καθιστοῦν ἀδύνατον τὴν ὕπαρξιν εἰς τὰς νήσους ποταμῶν μεγάλου μήκους. Ὁ μακρότερος μόλις ὑπερβαίνει τὰ 400 χλμ. Ἐν τούτοις εἶναι πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, πιθανῶς δὲ οὐδεμία χώρα ἐν τῷ κόσμῳ κατέχει πυκνότερον δίκτυον ποταμῶν, ρυάκων, διωρύγων καὶ λιμνῶν. Οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ εἶναι: εἰς τὴν νῆσον Χούτο· οἱ *Κίσο, Ὀχόϋ, Τὲν-ρίου, Σίνανο, Τσικοῦμα* κλπ.· εἰς τὴν νῆσον Σικόκου· οἱ *Γιοσῖνο* καὶ *Νάκα*, εἰς τὴν νῆσον Κιουσιοῦ ὁ *Τοκάσι* τέλος εἰς τὴν νῆσον Γέσο ὁ *Ἰσκιάρι*, μακρότερος ὅλων, ὁ *Τεσίβο* καὶ ὁ *Κουσῖνο*.

Ἡ Ἰαπωνία ἔχει πλείστας λίμνας, διακρινομένας μᾶλλον διὰ τὴν ὡραιότητα τῆς σκηνογραφίας ἢ τὴν ἔκτασίν των. Μερικαὶ αὐτῶν ἀποτελοῦν εὐνοούμενα θερινὰ κέντρα τῶν ξένων. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν αἱ λίμναι *Χακόνε, Τσιουζένγιϊ, Σόγι, Ἰναβασίρο* καὶ *Μπίβα*. Ἡ τελευταία εἶναι ἡ κυριωτέρα, κληθεῖσα οὕτω ἐκ τοῦ σχήματός της (ἰαπ. *μπίβα*=τετράχορδον λαοῦτο). Ἔχει μῆκος ἀπὸ Β πρὸς Ν 85 χλμ., πλάτος δὲ ἀπὸ Δ πρὸς Α 25 χλμ. καὶ περίμετρον 290 χλμ. Κεῖται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄψι, περιβαλλομένη ὑπὸ λόφων, οἵτινες πρὸς τὰ ΝΔ. καθίστανται τὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα στέφουν τὸ περιώνυμον βουδικὸν μοναστήριον Χῖ-γὲ-σάν. Περιέχει ἀφθονίαν ἰχθύων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λιμνῶν ἡ Τσιουζένγιϊ εὑρίσκεται εἰς ὕψος περίπου 1.500 μ., ἡ Σόγι 1.000 μ., ἡ Χακόνε 800 μ., ἡ Ἰανβασίρο 625 μ. καὶ ἡ Μπίβα 100 μ. Ἡ λίμνη *Σοῦβα*, ἐπὶ τοῦ Σίνανο, εὑρίσκεται εἰς ὕψος 875 μ. Πλησίον τῶν περισσοτέρων ὀρεινῶν τούτων λιμνῶν ὑπάρχουν θερμοπηγαί, μὲ ἀξιοσημειώτους θεραπευτικὰς ἰδιότητας.

Δ. Σ. Δ.

Κλῖμα. Τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κλίματος τῆς Ἰαπωνίας εἶναι θερμὸν καὶ βροχερὸν θέρος (παρὰ τὴν βραχύτητα αὐτοῦ) καὶ παρατεταμένος ψυχρὸς καὶ αἴθριος χειμών.

Αἱ ἰαπωνικαὶ νῆσοι τόσον πρὸς ἀνατολὰς ὅσον καὶ πρὸς δυσμὰς ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν θερμοῦ ρεύματος, τοῦ ἰαπωνικοῦ ρεύματος *Κουροσίβο*, ὅπερ προκαλεῖ συνθήκας διαφορετικὰς ἐκείνων, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν εἰς τὰ ἀντίστοιχα γεωγραφικὰ πλάτη τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀσίας.

Ἐν Ἰαπωνίᾳ παρατηροῦνται τρεῖς βροχεραὶ ἐποχαί· ἡ πρώτη τούτων ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἀπριλίου φθάνει μέχρι τῶν ἀρχῶν Μαΐου, ἡ δευτέρα ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουνίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουλίου, καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Σεπτεμβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου, ὁπότε οἱ πλήρεις ὑδρατμῶν ἐπικρατοῦντες θαλάσσιοι ἄνεμοι λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ψύξεως τῆς ξηρᾶς προκαλοῦσι μεγάλας βροχάς.

Κυνικὰ καύματα παρατηροῦνται ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουλίου μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Σεπτέμβριος εἶναι ὁ βροχερώτερος μὴν τοῦ ἔτους καὶ ὁ Ἰανουάριος ὁ ξηρότερος. Ἡ Ἰαπωνία δέον νὰ θεωρῆται προφανῶς ὡς μία τῶν βροχερῶν χωρῶν τοῦ κόσμου. Τὸ μέσον ἐτήσιον ὕψος βροχῆς ἀνέρχεται δι' ὁλόκληρον τὴν χώραν περίπου εἰς 1570 χιλιοστόμετρα· ἐπίσης παρατηροῦνται μετὰ περίπου τέσσαρας ἡλιοφεγγεῖς ἡμέρας τρεῖς ἡμέραι βροχεραὶ ἢ χιονοβόλοι, καὶ ἐν γένει σημειοῦνται περίπου 150 ἡμέραι χιόνος ἢ βροχῆς καὶ 215 ἡλιοφανείας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ψυχρᾶς ἐποχῆς, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ λήγει τὸν Ἀπρίλιον, ἐπικρατοῦσιν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἰαπωνίαν οἱ βόρειοι καὶ οἱ δυτικοὶ ἄνεμοι, οἵτινες πνέουν ἐκ τῆς γειτονικῆς ἀσιατικῆς ἠπείρου. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς θερμῆς ἐποχῆς ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι Σεπτεμβρίου ἐπικρατοῦσιν ἀσθενεῖς αὖραι, πνέουσαι ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου. Ἡ μέση ταχύτης τῆς ἐντάσεως τοῦ ἀνέμου ἀνέρχεται ἐν Suttsu τῆς Γέσο εἰς 9 μέτρ. κατὰ δευτερόλεπτον, ἐνῷ ἐν Izuhara ἐν τῇ νήσῳ Tsu-shima, ἐν Kumamoto, ἐν Κιουσιοῦ καὶ ἐν Gifu μόνον εἰς 2 μ.

Ἐν τῇ Ἰαπωνίᾳ ἓν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶς καταστρεπτικῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων εἶναι ἡ περιοδικὴ ἐμφάνισις τῶν τυφώνων, οἵτινες ἔχοντες τὴν ἀρχήν των κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Κίνας, εἰδικῶς εἰς τὰ πέριξ τοῦ Luzon, παρατηροῦνται συνήθως ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Ἡ ταχύτης αὐτῶν φθάνει ἀπὸ 5 μέχρις 75 χλμ. καθ' ὥραν. Κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον παρατηρεῖται ἡ μεγαλυτέρα συχνότης τῶν τυφώνων καὶ εἶτα κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον, αἱ δὲ ζημίαι αἵτινες προκαλοῦνται, ἰδίᾳ ἐν τῇ γεωργίᾳ, εἶναι λίαν σημαντικαί, ἀνερχόμεναι κατ' ἔτος εἰς 3 ἑκατ. ἀγγλικῶν λιρῶν, κατὰ μέσον ὅρον. Ἡ Ἰαπωνία ἀνεπτύχθη μετεωρολογικῶς κυρίως κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἱδρύθησαν διάφοροι μετεωρολογικοὶ σταθμοί· οὗτοι ἀνέρχονται σήμερον εἰς 100 τοιούτους α' τάξεως καὶ ἐν αὐτοῖς ἐκτελοῦνται ὡριαῖαι μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις, αἵτινες συγκεντροῦνται εἰς τὸ κεντρικὸν μετεωροσκοπεῖον ἐν Τόκιο. Ὁλόκληρος ἡ χώρα ἔχει διαιρεθῆ εἰς μετεωρολογικὰς περιοχάς· εἰς τοὺς σταθμοὺς β' τάξεως αἱ παρατηρήσεις γίνονται ἑξάκις τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τρίς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Central Met. Obs. Tokyo*, Climatic Atlas of Japan and her neighbouring countries.—*J. Hann*, Handbuch der Klimatologie.

Θ. Θ. ΦΝΤΙΚΛΗΣ

Πανίσκη καὶ χλωρίς. Ἡ Ἰαπωνία ὡς πρὸς τὴν ἐν αὐτῇ διασπορὰν τῶν ζῴων διαιρεῖται εἰς τρεῖς ζώνας, τὴν *βόρειον*, ἥτις ἀποτελεῖ προέκτασιν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς σιβηριακῆς πανίδος, τὴν *κεντρικήν*, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος τῆς μογγολικῆς πανίδος, καὶ τὴν *παλαιαρκτικὴν ζώνην*, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἰνδοκινικῆς πανίδος. Ὁ ζῳολογικὸς πλοῦτος τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῷ συνόλῳ του ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ 50 εἰδῶν θηλαστικῶν, 300 εἰδῶν πτηνῶν, 45 εἰδῶν βατραχίων καὶ ἑρπετῶν καὶ πλῆθος ἰχθύων καὶ ἑτέρων κατωτέρων ζωικῶν ὀργανισμῶν. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ζῴων, ἰθαγενῶν τῆς Ἰαπωνίας, εἶναι ἐκ τῶν θηλαστικῶν ὁ *ἴνουος* (εἶδος πιθήκου ἰαπωνικοῦ), ἡ *μελανὴ ἄρκτος*, ὁ *ἀγριόχοιρος ὁ ἰαπωνικός*, ἡ *ἔλαφος ἡ ἰαπωνική*, ἡ *ἀντιλόπη ἡ ἰαπωνικὴ* καὶ ὁ *τρόχος ὁ ἀνατολικος*. Ἐκ τῶν πτηνῶν, ὁ *φασιανὸς ὁ ποικιλόχρους* καὶ ἐκ τῶν ἑρπετῶν ὁ *κρυπτοβράγχιος ὁ ἰαπωνικός*.

Ἡ ἰαπωνικὴ χλωρὶς εἶναι πλουσιωτάτη καὶ γενικῶς παρουσιάζει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν πανίδα τῆς λεκάνης τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Εἰς τὰ κρυπτόγαμα φυτά, ἤτοι τοὺς μύκητας, τοὺς λειχῆνας καὶ τὰ ἄλγη, παρουσιάζεται μεγίστη ὁμοιότης πρὸς τὴν πανίδα τῆς μέσης Ἀσίας. Ἡ ὀρεινὴ ἰαπωνικὴ πανὶς εἶναι σχεδὸν ὁμοία πρὸς τὴν ἀρκτικὴν τοιαύτην. Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ πλεῖστα κοσμητικὰ φυτά, ἰθαγενῆ ἀποκλειστικῶς τῆς Ἰαπωνίας, ὡς διάφορα εἴδη *ἴων, καμελιῶν, ρόδων, ἰασμίνων*, κλπ.

Δ. Ν. Π.

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.] ***Γεωργία, κτηνοτροφία, ὀρυκτὸς πλοῦτος.*** Ἡ γεωργία ἐν Ἰαπωνίᾳ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐντατική, περισσότερον ἴσως ἢ καὶ ἐν Κίνᾳ ἀκόμη. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀνάγκην χώρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ πληθυσμὸς εἶναι πυκνότατος, αἱ δὲ ἀρόσιμοι γαῖαι λίαν περιωρισμέναι, μόλις καλύπτουσαι τὰ 15% τῆς ἐπιφανείας τῆς κυρίας Ἰαπωνίας, παρουσιάζουσαι δὲ ἀναλογίαν κατωτέραν πάσης χώρας τῆς Εὐρώπης, πλὴν τῆς Σκανδιναυϊκῆς. Καίτοι πλέον τῶν 60% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, ἐν τούτοις παραβαλλομένη αὕτη πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας φαίνεται σπουδαίως ὑστεροῦσα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἐπιστημονικῶν μεθόδων. Ἄλλωστε αἱ γεωργικαὶ ἀσχολίαι δὲν θὰ ἐπήρκουν πρὸς διατροφὴν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἂν δὲν ὑπῆρχον πολυάριθμοι καὶ σημαντικώταται ἀγροτικαὶ βιομηχανίαι, ὡς ἡ προπαρασκευὴ τῶν φύλλων τοῦ τεΐου, τοῦ σακχαροκαλάμου, τὸ πλέξιμον τῶν ψιάθων, ἡ κατασκευὴ χάρτου καὶ ἰδίᾳ ἡ μεταξουργία καὶ βαμβακουργία. Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν κατὰ τὸ 1926.

	Εἰς 1000 ἑκτάρια	*Εἰς 1000 ἑκατόλιτρα*
Σῖτος	463.7	10.930
Σικαλις	539.0	13 194
Κριθὴ	443.8	13.654
Ὄρυζα	3.132.2	100.266
Τέϊον	44.1	
Πίσα (ἀζοῦκι)	387 7	5 409
Φασιολοι	121.4	1 219
Κέγχρος	98.4	2.238
Χῖ	36.0	1.060
Κίμπι	20.4	301
Τραγόπυρον	107.5	1 473
Πατάται	274.4	3.322
Γεωμηλα	96.6	558
Ἀγριοκράμβη	72.4	1.047
Καπνὸς	36.5	62 815

Οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὰς πατάτας καὶ τὰ γεώμηλα παριστοῦν ἑκατομμύρια χιλιογράμμων, ὁ δὲ διὰ τὸν καπνὸν 1000 χιλιόγραμμα. Ἡ καλλιέργεια τῶν μορεῶν καταλαμβάνει ἐπιφάνειαν 5.448 τ. χλμ.

Ἡ ὄρυζα ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν κυριωτέραν τροφὴν τῆς χώρας. Χαρακτηριστικὸν τῆς γεωργικῆς ζωῆς τῆς Ἰαπωνίας εἶναι ἡ μεγάλη ἀναλογία μικρῶν γαιοκτημόνων. Ἐσχάτως τὸ κράτος προβαίνει εἰς σημαντικὰς δαπάνας διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ εἰσαγωγὴν νεωτέρων συστημάτων.

Ἓν τῶν προβλημάτων τῆς νεωτέρας Ἰαπωνίας εἶναι ἡ προμήθεια κτηνῶν, ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου τὸ βόειον κρέας εἰσήχθη εἰς τὴν δίαιταν τῶν κατοίκων. Ἡ κτηνοτροφία παραμένει εἰσέτι μικρὰ σχετικῶς. Τῷ 1923 ὑπῆρχον: 1.591.591 ἵπποι, 1.469.329 βόες, 14.950 πρόβατα, 158.934 αἶγες, 667.820 χοῖροι. Ἡ μελισσοκομία εἶναι ἀξιόλογος βιομηχανία, ἡ δὲ σηροτροφία σημαντική. Ἡ τελευταία ἀπέδωκε τῷ 1926 3.133.000.000 κουκουλίων.

Τὰ δάση καλύπτουν ἐπιφάνειαν 55 ἑκατομ. ἄκρ ἢ τὰ 60% τῆς συνολικῆς ἐπιφανείας τῆς Ἰαπωνίας, ἐκ τούτων δὲ τὸ 1/3 σχεδὸν ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος. Μόλις τελευταίως ἤρχισε νὰ γίνεται ἀξία λόγου ἐκμετάλλευσις τῆς πλουτοπαραγωγικῆς ταύτης πηγῆς.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Ἰάπωνες ἦσαν ἱκανώτατοι ἁλιεῖς. Αἱ θάλασσαι, αἱ περιβάλλουσαι τὰς πολυπληθεῖς ἀκτὰς τῶν νήσων, ἀφθονοῦν εἰς ἰχθῦς καὶ θαλάσσια προϊόντα, ἅτινα πάντοτε ἀπετέλεσαν οὐσιῶδες εἶδος τροφῆς. Γενικῶς 700 εἴδη θαλασσίων προϊόντων εἶναι γνωστὰ ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἐκ τούτων δὲ τὰ 400 περιλαμβάνονται εἰς τὴν δίαιταν τῶν κατοίκων. Ἡ μεγαλυτέρα ἐξαγωγὴ γίνεται εἰς τὴν Κίναν.

Οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὸν ὀρυκτὸν πλοῦτον τῆς χώρας τῷ 1926 ἦσαν: χρυσὸς 9.099.000 γραμμ., πλατίνη 6.200 γραμμ., ἄργυρος 139.252.000 γραμμ., χαλκὸς 67.365 χιλιόγρ., μόλυβδος 3.610.000 χιλ., κασσίτερος 545.000 χιλ., ψευδάργυρος 16.972.000 χιλ., σίδηρος 122.000 τόννοι, σιδηροῦχα ὀρυκτὰ 418.000 τόννοι, χρωμιοῦχα 7.052.000 χιλιόγρ., μαγγανιοῦχα 15.209.000 χιλιόγρ., φωσφατοῦχα 100.000 τόννοι, γραφίτης 498.000 τόννοι, γαιάνθρακες 31.427.000 τόννοι, πετρέλαιον 2.259.000 ἑκατόλιτρα, θεῖον 48.000 τόννοι, θειοῦχα ὀρυκτὰ 47.000 τόννοι. Εἰς τὰ ὀρυχεῖα ἐργάζονται 438.000 ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐξ ὧν 345.000 εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα.

Βιομηχανία. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἰαπωνικῶν βιομηχανιῶν ἦτο μεγίστη διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Τῷ 1918 ὁ ἀριθμὸς τῶν βιομηχανικῶν ἱδρυμάτων ἔφθασε τὰ 22.391.

Ἡ ἐπιτηδειότης, ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν Ἰαπ-

νίδα εἰς πάντα κλάδον χειροτεχνίας ἀποτελεῖ παράγοντα ἐξασφαλίζοντα τὴν εὐημερίαν εἰς τὴν μεταξουργίαν, ὅταν δὲ ἐπεκταθῇ ἡ ἐφαρμογὴ νεωτέρων μεθόδων κατεργασίας τῆς μετάξης, τὸ ὄφελος εἰς τὴν βιομηχανίαν ταύτην θὰ εἶναι ἀνυπολόγιστον. Τὰ ἰαπωνικὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα δεικνύουν σημαντικὴν πρόοδον, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ «πονζέ», τὸ ὁποῖον ἐξετόπισε τελείως τὰ σινικὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν ἀγορῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τῷ 1919 ὑπῆρχον 3 848 ἐργοστάσια μεταξουργίας, ἀπασχολοῦντα 64 188 ἄρρενας καὶ 430 110 θήλεις ἐργάτας. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ὑφαντουργίας ἔφθανε τὰς 777.655. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος περιλαμβάνει περίπου 25 000 ἐργάτας, ἀπασχολουμένους εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν πλεκτῶν ὑφασμάτων, συνισταμένων κυρίως εἰς χειρόκτια, περικνημῖδας καὶ ἐσώρρουχα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀξιοσημείωτον ἐμπόριον, ἰδίᾳ μετὰ τῶν Βρεττανικῶν Ἰνδιῶν, ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἐπειδὴ τὸ πλέξιμον ἦτο προηγουμένως ἐξ ὁλοκλήρου οἰκιακὴ βιομηχανία, προέκυψαν δυσχέρειαι εἰς τὴν παραγωγὴν ἐμπορευμάτων ὁμοιομόρφου ποιότητος πρὸς ἐξαγωγήν, ἐπεβλήθη δ' ἐκ τούτου σύστημα ἐπιβλέψεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1917, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀπηγορεύετο ἡ ἐξαγωγὴ εἰδῶν κατωτέρας ποιότητος.

Τῷ 1925 ὑπῆρχον 86 κλωστήρια βάμβακος μὲ 5.300.000 ἀτράκτους καὶ κεφάλαια 700 ἑκατομμ. γιέν. Ἡ ὑφαντουργία ἀπησχόλει 683.259 οἰκογενείας καὶ 734 μεγάλα ἐργοστάσια, μὲ 712.564 ἱστοὺς καὶ παραγωγὴν 1 223 000.000 γιέν, ἐκ τῶν ὁποίων 421.5 διὰ τὰ μετάξινα, 104 διὰ τὰ ἡμιμετάξινα καὶ 639 διὰ τὰ βαμβακερὰ εἴδη. Πρὸ τοῦ πολέμου ὑπῆρχον μόνον 20 χυτήρια σιδήρου ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πρὸς ἐπίτευξιν μεγάλων ποσοτήτων σιδήρου καὶ χάλυβος ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κατέληξαν εἰς τὴν ἵδρυσιν 250 χυτηρίων πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1919. Ἡ παραγωγὴ σιδήρου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνῆλθεν εἰς 613.000 τόννους καὶ χαλυβδίνων ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων εἰς 553.000 τόνν. Τὸ τέλος τοῦ 1918 ὑπῆρχον περὶ τὰ 2.700 μηχανουργεῖα. Ἡ κατασκευὴ βαφῶν ἦτο βιομηχανία μὴ δοκιμασθεῖσα ἐν Ἰαπωνίᾳ πρὸ τοῦ πολέμου, τῷ δὲ 1913 εἰσήχθησαν 6 000 τόνν. βαφῶν, ἀξίας 8.000.000 γιέν, πρὸς χρῆσιν τῆς βαμβακουργίας καὶ μεταξουργίας. Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἡ παῦσις προμηθειῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, κυρίως ἐκ Γερμανίας, ἠνάγκασε τὴν Ἰαπωνίαν νὰ καταβάλῃ προσπαθείας, ὅπως καταστῇ, μέχρι τινὸς σημείου, αὐτάρκης εἰς τὸ εἶδος τοῦτο. Τῷ 1915 παρήχθησαν βαφαί τινες. Τῷ 1916 ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριξε καὶ ὥρισεν ἐπιχορήγησιν διὰ τὴν ἰαπωνικὴν Βιομηχανικὴν ἑταιρείαν βαφῶν, περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ 1918 ἐδημιουργήθησαν 100 ἐργοστάσια κατασκευῆς βαφῶν μὲ κεφάλαια 14 000 000 γιέν, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή, περιλαμβάνουσα 80 ποικιλίας βαφῶν, ἔφθασε τὰς 5.400 τόνν.

Ἡ βιομηχανία χημικῶν προϊόντων ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸν πόλεμον, σημειώσασα σημαντικὴν παρακμὴν ἀμέσως μὲ τὴν ἀνακωχήν. Τῷ 1916 ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις ἵδρυσεν ἑταιρείαν παραγωγῆς γλυκερίνης, συνεπείᾳ δὲ ἐκτεταμένων ἐρευνῶν ἐν τῷ βιομηχανικῷ ἰνστιτούτῳ ἡ παραγωγὴ τοῦ χλωριούχου ἀλκαλικοῦ ηὐξήθη ἀπὸ 2.000 τονν. τῷ 1913 εἰς 10 000 τόνν. τῷ 1917. Ἡ βιομηχανία πυρείων, διὰ τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἐπρομηθεύοντο χλωριοῦχον κάλιον ἐξ εὐρωπαϊκῶν πηγῶν, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1917 ἠδυνήθη νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπῆρχον ἄνω τῶν 50 ἐργοστασίων, παραγόντων 10.000 τόνν. χλωριούχου καλίου, ὅπερ εἰς ποιότητα δὲν ἦτο κατώτερον τοῦ εἰσαγομένου. Ἡ βιομηχανία τῆς σόδας, καίτοι ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ 1880, δὲν ἔφθασεν εἰς ἀξιοσημείωτον ἐπίδοσιν. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ἐν τούτοις, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργοστασίων ηὐξήθη εἰς 20 καὶ ἡ ἐτησία παραγωγὴ ἀνῆλθε τῷ 1919 εἰς 20.000 τόνν. Μερικὰ τῶν κυριωτέρων χημικῶν προϊόντων εἶναι: θειοῦχον, ὑδροχλωρικὸν καὶ νιτρικὸν ὀξύ, ἀνθρακοῦχος σόδα, καυστικὴ σόδα, ἰωδίνη, χλωριοῦχον κάλιον, θειοῦχον ἀμμώνιον, ἀσετόνη καὶ οἰνόπνευμα ἐκ ξύλων.

Ἐμπόριον. Ἡ ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Ἰαπωνίας, καὶ εἰς ὄγκον καὶ εἰς ἔκτασιν, κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν τὴν προηγηθεῖσαν τοῦ 1920, ἀποτελεῖ ρεκὸρ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ἱστορίᾳ. Ἡ μεγαλυτέρα ὅμως πρόοδος συνετελέσθη κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ὅτε τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Ἰαπωνίας ἀνῆλθεν ἀπὸ 1.362.000.000 γιὲν τῷ 1913 εἰς 4.284.000.000 τῷ 1920, καίτοι δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ ἀνωτέρω ἀριθμοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν ἐπακριβῶς τὴν ἀναλογίαν τῆς αὐξήσεως, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς ἀνατιμήσεως τῶν εἰδῶν. Τὸ πλεόνασμα τῆς ἐξαγωγῆς ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἰαπωνικοῦ ἐμπορίου ἔφθασε τῷ 1916 τὰ 371.000 000 γιὲν καὶ τῷ 1920 τὰ 567 ἑκατομμύρια.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου προεκλήθη ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἀμέσως λόγῳ τῆς μεγάλης ζητήσεως πολεμεφοδίων ὑπὸ τῶν ἐμπολέμων συμμάχων, καὶ ἐμμέσως διὰ τῆς προσωρινῆς ἀποχωρήσεως τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ἐκ τῶν ἐμπορικῶν κέντρων. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τὰ ἰαπωνικὰ ἐμπορεύματα εὗρον ἀνοικτὰς τὰς ὁδοὺς ὄχι μόνον πρὸς τὰς γνωστὰς ἀγοράς των ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ, ἀλλ' εἰς κέντρα ἅτινα ἐλάχιστα μέχρι τότε ἐξεμεταλλεύοντο οἱ Ἰάπωνες ἔμποροι, δηλαδὴ τὰς Νοτίους θαλάσσας, τὴν Ν. Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀκόμη. Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάπτυξις ἐν τούτοις ἐσημειώθη εἰς τὴν ἐξαγωγὴν πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὰς Ἰνδίας, μέχρι δὲ τῆς ἐκρήξεως τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1917 μεγάλαι φορτώσεις πολεμεφοδίων καὶ τροφίμων ἐστέλλοντο εἰς τὸ Βλαδιβοστὸκ πρὸς κατανάλωσιν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ρωσίᾳ. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἤρχισαν νὰ προμηθεύωνται μεγάλας ποσότητας τῷ 1916, ἰδίᾳ ἀκατέργαστον μέταξαν, προϊόντα βαμβακουργίας καὶ τέϊον. Ἡ βρεττανικὴ Ἀμερικὴ καὶ τὸ Μεξικὸν ἐπίσης ηὔξησαν σημαντικῶς τὰς παραγγελίας των ἐν Ἰαπωνίᾳ, τὸ δὲ μετὰ τῆς Ν. Ἀμερικῆς ἐμπόριον ἐσημείωσε τοιαύτην πρόοδον, ὥστε ἰαπωνικαὶ ἑταιρεῖαι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταστήσουν τακτικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Βραζιλίαν διὰ τοῦ Μαγελλανείου πορθμοῦ. Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου κατέπεσεν, ἤρχισε ν' ἀναγεννᾶται τῷ 1916, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀγορῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἡμιβιομηχανικῶν προϊόντων, ὡς ἀκατεργάστου βάμβακος, σιδήρου, ἐρίου, ἀκατεργάστου καουτσοὺκ κλπ. Ἡ εἴσοδος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον ἐπέφερε σοβαρὰς διαταράξεις εἰς τὸ ἰαπωνικὸν ἐμπόριον, τὰς ὁποίας ἐπέτεινεν ἡ ρωσικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἀποκήρυξις ὑπὸ τῶν μπολσεβίκων ὅλων τῶν πρὸς τοὺς ξένους ὑποχρεώσεων τῆς Ρωσίας. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἐμπόριον τῆς Ἰαπωνίας ἐσημείωσε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πρόοδον ἐπὶ τῶν ρηθέντων σημείων, μέχρις ὅτου πλήρης μεταβολὴ τῆς καταστάσεως ἐπῆλθε διὰ τῆς συνάψεως τῆς ἀνακωχῆς, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1918. Ἡ ζήτησις πολεμεφοδίων ἐσταμάτησεν. Ὁ ἀντιαπωνικὸς ἐμπορικὸς ἀποκλεισμὸς ὁ κηρυχθεὶς ἐν Κίνᾳ περιέκοψεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἰαπωνίας. Δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τὸν Νοέμβριον 1919 ἐπεβάλλοντο διατιμήσεις ἐπὶ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, προσωρινῶς δὲ ἀπηλλάσσοντο παντὸς τελωνειακοῦ δασμοῦ ὡρισμένα τρόφιμα καὶ βιομηχανικὰ ὄργανα. Ὁ κατωτέρω πίναξ παρεχει τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἰαπωνίας εἰς χιλιάδας γιὲν ἀπὸ τοῦ 1922 μέχρι τοῦ 1927.

Ἔτη	*Ἐξαγωγὴ*	*Εἰσαγωγὴ*
1922	1.637.451	1.890 314
1923	1.447.749	1.987.063
1924	1.806.814	2.451.816
1925	2 305.589	2.572.657
1926	2.044.728	2.377.484
1927	1.992.317	2.179.153

Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὴν κίνησιν τοῦ 1927 κατὰ γενικὰς κατηγορίας ἐμπορευμάτων, εἰς χιλιάδας γιέν.

Κατηγορίαι	*Ἐξαγωγὴ*	*Εἰσαγωγὴ*
Τρόφιμα, ποτά, καπνά.	145.562	323.562
Πρῶται ὗλαι........	137.324	1.201.982
Ἡμιβιομηχανικὰ προϊόντα..............	852.183	348 160
Βιομηχανικὰ προϊόντα	831.236	290.475
Διάφορα	26.012	14 996
Σύνολον... ..	1.992 317	2.179.153

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐμπορευμάτων ἐξ Ἰαπωνίας, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι πάντοτε ἡγοῦντο τῶν λοιπῶν χωρῶν. Κατὰ τὸ 1919 εἰσήγαγον τὴν μεγαλυτέραν ποσότητα ἐμπορευμάτων ἀντιπροσωπευόντων τὰ 39% τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς ἐξαγωγῆς. Ἀμέσως ἠκολούθει ἡ Κίνα τῆς ὁποίας ἡ εἰσαγωγὴ ἐξ Ἰαπωνίας κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1919 παρουσίαζε τὰ 28%. Ἀμέσως μετὰ τὴν Κίναν, ἀλλ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν, ἕπεται ἡ Γαλλία, τὸ Χὸγκ-Κὸγκ, ἡ Μεγάλη Βρεττανία, αἱ Βρεττανικαὶ Ἰνδίαι, ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία κλπ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον, αἱ Βρεττανικαὶ Ἰνδίαι, αἵτινες ὑπῆρξαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου ὁ κυριώτερος προμηθευτὴς τῆς Ἰαπωνίας (καλύπτουσαι τὰ 23% τῆς εἰσαγωγῆς τῷ 1913), παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῷ 1916. Τὰ εἰσαχθέντα εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἀμερικανικὰ ἐμπορεύματα ἔφθασαν εἰς ἀξίαν 766 ἑκατομμυρίων γιὲν τῷ 1919 (35% τῆς ὁλικῆς εἰσαγωγῆς) καὶ 837 ἑκατομμ. (36% τῷ 1920. Ἡ εἰσαγωγὴ ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς Ἰαπωνίαν ἐσημείωσε πτῶσιν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀνέλαβε τῷ 1920. Ἐπίσης ἡ Γερμανία ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1920 ζωηρὰν κίνησιν ἐξαγωγῆς εἰς Ἰαπωνίαν.

Ναυτιλία. Ὡς πρὸς τὴν ναυτιλίαν της ἡ Ἰαπωνία προώδευσεν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1914 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1920 ἀπὸ τῆς ἕκτης εἰς τὴν τρίτην θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Ἰαπωνία ἐπίσης κατέρριψε τὸ παγκόσμιον ρεκὸρ εἰς τὴν ταχύτητα ναυπηγήσεως διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1918 κατετέθη ἡ τρόπις ἐν τῷ ναυπηγείῳ Καβασάκι εἰς Κομπὲ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ραϊφούκου Μάρου», 9000 τόνν., τὴν δὲ 30 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ πλοῖον εἶχε καθελκυσθῇ ἐπιτυχῶς, ἀναπτύξαν, κατὰ τὸν δοκιμαστικὸν πλοῦν του, ταχύτητα 17 39 κόμβων.

Τὸν Ἰανουάριον 1927 ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Ἰαπωνίας ἀπετελεῖτο ἐκ 17.340 πλοίων, ἐκτοπίσματος 4.480 506 τόνν., ἐξ ὧν 3.246 ἀτμόπλοια (3 607.038 τόνν.). Τὰ κυριώτερα ναυπηγεῖα τῆς Ἰαπωνίας εἶναι τὸ *Μιτσουμπίσι*, ἐν *Ναγασάκι*, τὸ ἀρχαιότερον καὶ σπουδαιότερον μὲ νεωτάτου συστήματος μηχανήματα καὶ ἐγκατάστασιν. Τὸ *Καβασάκι*, ἔνθα ναυπηγοῦνται παντὸς εἴδους πολεμικὰ μέχρις 27 000 τόνν, τὸ *Ὄσακα*, ἔνθα ναυπηγοῦνται ἐπιβατηγὰ ἀτμόπλοια ἄνω τῶν 10.000 τόνν. Ἡ ἐτησία παραγωγὴ τούτου φθάνει τὰς 200.000 τόνν. Τὸ *Ἀσάνο*, ἡ *Τσουροῦμι*, παρὰ τὸ Τόκιο, ἱδρυθὲν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγικότης εἶναι σήμερον ἴση πρὸς τὴν προπολεμικὴν τοιαύτην ὅλων τῶν ναυπηγείων τῆς Ἰαπωνίας. Τὸ *Σουζοῦκι*. ἐν Κομπέ, τὸ *Γιοκοχάμα* κτλ.

Τῷ 1925 εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἰαπωνίαν 14.755 πλοῖα 43.030.927 τόννων, ἐξ ὧν 11.465 ἔφερον τὴν ἰαπωνικὴν σημαίαν, 28 251.357 τόνν.

Συγκοινωνία. Ἡ πρώτη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἐν Ἰαπωνίᾳ ἤρχισε λειτουργοῦσα τῷ 1872, τῆς περαιτέρω ἐκμεταλλεύσεως ἀναληφθείσης ὑπὸ ἰδιωτικῶν ἑταιρειῶν. Τὸν Μάρτιον 1906 ὁ νόμος περὶ ἐθνικοποιήσεως τῶν σιδηροδρόμων ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ, κατὰ τὰ δύο δὲ ἐπακολουθήσαντα ἔτη βαθμιαίως περιῆλθον αἱ 17 κυριώτεραι σιδηροδρομικαὶ ἑταιρεῖαι εἰς τὸ κράτος, ἀντιπροσωπεύουσαι κεφάλαιον 700.000.000 γιέν. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1917 ἡ ἀπορρόφησις τῶν λοιπῶν ἑταιρειῶν εἶχε συμπληρωθῇ. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1928 ἡ Ἰαπωνία εἶχε 18.863 χιλιόμετρα σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ 10.165 χιλιόμετρα ὑπὸ κατασκευήν.

Αἱ ἐπιχειρήσεις ἠλεκτρικῶν τροχιοδρόμων καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τοὺς δήμους καὶ εἰς ἰδιωτικὰς ἑταιρείας παρουσιάζουν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὴν δεκαετίαν 1910—1920. Τῷ 1910 ὑπῆρχον 34 ἑταιρεῖαι, τῷ δὲ 1920, 75. Ἡ μεταφορὰ τῶν ἐπιβατῶν ἀπὸ 328 ἑκατομμύρια ηὐξήθη εἰς 1.225 ἑκατομμύρια. Ἤδη ἤρχισαν ἐφαρμοζόμενα σχέδια ἐπεκτάσεως τῶν γραμμῶν διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ὑδροηλεκτρικῆς δυνάμεως εἰς ἐκτεταμένην κλίμακα.

Ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐν Ἰαπωνίᾳ προώδευσε σταθερῶς καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς ἐπάρκειαν ἀπὸ τοῦ 1908. Ὑπάρχουν τρεῖς βαθμοὶ ταχυδρομείων, πρώτης, δευτερας και τρίτης τάξεως. Τὰ πρώτης τάξεως περιορίζονται εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, ὡς τὸ Τόκιο και ἡ Ὄσακα, ταῦτα δὲ ὄχι μόνον ἔχουν τὴν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῶν κατωτέρας κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ διευθύνουν θαλασσίας ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς οἰκείας περιφερείας των. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ταχυδρομείων εἶναι τρίτης τάξεως, λειτουργοῦν δὲ ἐπὶ τῇ βάσει συστήματος συμβάσεων, ὅπερ ἀπεδείχθη ἱκανοποιητικόν. Τὰ ἰαπωνικὰ ταχυδρομεῖα περιλαμβάνουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των τὴν ἀποστολὴν ἐμπορευμάτων, τὴν εἴσπραξιν φόρων καὶ γραμματίων, τὴν διανομὴν διαφημίσεων καὶ τὴν πληρωμὴν συνταξεων διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου. Τὰ ταχυδρομεῖα ἐπίσης ἔχουν ἀναλάβει τὰς κρατικὰς ἀσφαλίσεις διὰ μεθόδου ἁπλουστάτης καὶ μεγάλως ἐξυπηρετούσης τὴν μεσαίαν καὶ ἐργατικὴν τάξιν. Κατὰ τὸ ἔτος 1926—1927 ὑπῆρχον 8.781 ταχυδρομικὰ γραφεῖα μὲ 7.880.700 000 συνήθεις ἀποστολὰς καὶ 114.100.000 ἀποστολὰς δεμάτων. Τὸ ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον ἱδρύθη τῷ 1875, ὁ δὲ τόκος ηὐξήθη ἀπὸ 4.2% εἰς 4.8% τὸν Ἀπρίλιον 1915. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1920 ὑπῆρχον 23.787 626 καταθέται, καὶ καταθέσεις 827.550 777 γιέν.

Δ. Σ. Δ.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] ***Πληθυσμός.*** Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἰαπωνίας μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεων, τῆς ἐπαρχίας τοῦ Κουαντοὺγκ καὶ τῆς ἐντολῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀνέρχεται συνολικῶς εἰς 84 600.000.

Ἡ ἀναλογία μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων ἐπὶ τοῦ ὁλικοῦ πληθυσμοῦ ἦτο 100.4 πρὸς 100, τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἀρρένων σημειωθέντος εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Τόκιο καὶ Χοκάϊδο (112 ἄρρενες εἰς 100 θήλεις) καὶ ἄλλας 11 νομαρχίας. Αἱ γυναῖκες γενικῶς εἶναι πολυαριθμότεραι εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς περιφερείας, καὶ τοῦτο διότι περισσότεροι ἄνδρες μεταναστεύουν πρὸ τὰς πόλεις ἢ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς εὕρεσιν τύχης.

Αἱ δέκα μεγαλύτεραι πόλεις τῆς Ἰαπωνίας εἶναι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν 1925 αἱ:

Ὄσακα	2.114 809	Γιοκοχάμα	405.088
Τοκιο	1.995.3 3	Χιροσιμα	195 731
Ναγκόγια	768.560	Ναγκασάκι	189 071
Κιότο	679.976	Χακοντάτε	163.972
Κομπὲ	644 212	Καναζάβα	147.420

Ὑπάρχουν ἐπίσης 35 πόλεις μὲ πληθυσμὸν ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων.

Digitized by Google

Τύπος. Ἐφημερίδες, ὡς ὁ ὅρος νοεῖται ἐν τῇ Δύσει, δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ παλαιᾷ Ἰαπωνίᾳ, καίτοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξεδίδοντο φύλλα ἐκτυπούμενα διὰ ξυλογραφικῶν πλακῶν, εἰς τὰ ὁποῖα περιεγράφοντο ἐξαιρετικῶς σπουδαῖα γεγονότα. Ἡ πρώτη πραγματικὴ ἐφημερὶς εἶδε τὸ φῶς τῷ 1861, ὅτε ἐξεδόθησαν τὰ «Νέα τῆς Βαταβίας», περιέχοντα νέα ἐξ εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων, ἐπὶ ἰαπωνικοῦ χάρτου, ἐκτυπουμένου διὰ ξυλογραφικῶν πλακῶν. Μὴ περιέχουσα οὐδὲν τοπικὸν ἐνδιαφέρον ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἔζησεν ὀλίγους μόνον μῆνας. Τῷ 1864 ἐξεδόθησαν τὰ «Σιμπούν-σι» (= Νέα), δεκαπενθήμερος ἐφημερίς, δημοσιεύουσα ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς εἰδήσεις, ἡ ὁποία ἔζησε τρία ἔτη. Ἠκολούθησαν ἄλλαι ἐκδόσεις, χωρὶς καμμία νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ. Τέλος ἐξεδόθη τὸ «Κόκο Σιμπούν» (= Κόσμος), ἐφημερὶς ἀντικυβερνητική. Ἀλλ' οἱ ἐπίσημοι τότε δὲν ἠνείχοντο ἐπιθέσεις. Ἡ ἐφημερὶς ἐπαύθη, ὁ διευθυντὴς αὐτῆς ἐφυλακίσθη, ἐξεδόθη δὲ διάταγμα ἀπαγορεῦον τὴν ἔκδοσιν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, πλὴν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἐνέκρινεν ἡ διοίκησις. Τῷ 1868 μόνον δύο ἐφημερίδες ἐπέζησαν. Τέλος τῷ 1871 ἐξεδόθη ἐν Γιοκοχάμᾳ, μεταφερθεῖσα βραδύτερον ἐν Τόκιο, ἡ πρώτη ἐφημερίς, διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποιοῦντο στοιχεῖα καὶ πιεστήριον, ἡ «Μαϊνίτσι Σιμπούν». Τῷ 1870 ὑπῆρχον δύο ἐφημερίδες ἐν Ἰαπωνίᾳ, τῷ δὲ 1875, 100 ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Αἱ περισσότεραι ἐφημερίδες ἦσαν ἀντικυβερνητικαί, ἀνέλαβον δὲ τοιοῦτον ἀγῶνα κατὰ τῆς διοικήσεως, ὥστε τῷ 1875 ἐψηφίσθη νόμος εἰδικὸς τοῦ τύπου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξουσιοδοτεῖτο ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς ἀστυνομίας νὰ προβαίνουν εἰς τὴν παῦσιν ἐφημερίδος καὶ φυλάκισιν τοῦ διευθυντοῦ της ἄνευ δίκης. Πολλαὶ ἐφημερίδες ἐπαύθησαν καὶ πολλοὶ διευθυνταὶ ἐφυλακίσθησαν, ἀλλὰ τοῦτο ἔδωκε νέαν ὁρμὴν εἰς τὸν τύπον, καταστάντα δημοφιλῆ. Κυρίως ἡ δρᾶσις τῆς δημοσιογραφίας ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1890, ὅταν ἤνοιξεν ἡ βουλή, οἱ δὲ πολιτικοὶ ἀγῶνες μετεφέροντο εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων. Ἐπὶ πλέον εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ἤδη ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου. Σήμερον αἱ ἰαπωνικαὶ ἐφημερίδες δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁμοιάζουν πρὸς τὰ πρότυπα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν, καίτοι οὔτε τὰ κέρδη οὔτε τὴν κυκλοφορίαν ἐκείνων φθάνουν. Ἐκ 2767 ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, αἵτινες ἐξεδόθησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1889 καὶ 1895, 2465 ἔπαυσαν ἐκδιδόμεναι. Ἡ μεγαλυτέρα κυκλοφορία, ἡ σημειωθεῖσα τῷ 1908, ἦτο 150.000 φύλλα ἡμερησίως. Τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν κυκλοφορίαν δι' ἰαπωνικὴν ἐφημερίδα ἔφθασεν ἡ «Ἀσάχι Σιμπούν» τῆς Ὄσακα.

Τῷ 1927 ὑπῆρχον 1054 ἐφημερίδες καὶ 596 περιοδικὰ φύλλα, ἐξ ὧν κυριώτερα εἶναι, ἐν Τόκιο: «Σουγκάϊ Σόγκιο Σίμπο», «Τσοῦο Σιμπούν», «Τόκιο Ἀσάχι Σιμπούν» (= ἀνατέλλων ἥλιος τοῦ Τόκιο), «Γιαμότο Σιμπούν», «Γιορότζου Τσόχο» (ἐφημερίδες ἐκδιδόμεναι δὶς τῆς ἡμέρας), «Herald of Asia» (ἀγγλ.), «Japan Advertiser» (ἀμερικαν.)· ἐν Χακοντάτε: «Μαϊνίτσι Σιμπούν»· ἐν Χιροσίμᾳ: «Τσουγκόκου Σιμπούν» (δὶς τῆς ἡμέρας)· ἐν Καγκοσίμᾳ: «Ἀσάμι Σιμπούν»· ἐν Ναγκασάκι: «Νιτσινίτσι», «N. Press» (ἀγγλ.)· ἐν Ὀκαγιάμᾳ: «Σάννο Σίμπο»· ἐν Ὄσακᾳ: «Ἀσάχι Σιμπούν»· ἐν Γιοκοχάμᾳ: «Μπογέκι Σίμπο», «Japan Gazette» (ἀγγλ.). Δ. Σ. Δ.

Ἐκπαίδευσις. Τὸ πρῶτον πανεπιστήμιον ἱδρύθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν Κιότο, τῷ 794, ἐλειτούργει δὲ καὶ ἀριθμός τις σχολῶν συντηρουμένων ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ δεχομένων μόνον τὰ τέκνα εὐγενῶν. Μεγάλη σπουδαιότης ἀπεδίδετο εἰς τὴν ἱκανότητα τῆς φιλολογικῆς συνθέσεως, ἥτις ἀπετέλει εἰσιτήριον διὰ τὰς ἀνωτέρας θέσεις καὶ τὴν εὔνοιαν τῶν μεγάλων κυριῶν, ἁμιλλωμένων μετὰ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μορφώσεως. Ἡ ἐκπαίδευσις ὅμως αὕτη περιωρίσθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Βραδύτερον οἱ ἰσχυροὶ στρατιωτικοὶ παράγοντες περιεφρόνησαν πᾶν εἶδος μαθήσεως, ἥτις δὲν συμβάλλει εἰς τὴν πολεμικὴν μόρφωσιν. Ἠκολούθησεν ἐποχὴ ἀναλφαβητισμοῦ, ἥτις ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον μὲ τὴν εγκατάστασιν τοῦ φεουδαλισμοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἀναφέρεται περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅτι μόλις εἷς ἄνθρωπος μεταξὺ πέντε χιλιάδων θὰ ἠδύνατο ν' ἀναγνώσῃ προκήρυξιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Ἡ Καμακούμα, ἕδρα τῆς φεουδαλικῆς κυβερνήσεως, διεκρίνετο διὰ τὴν ἔλλειψιν πάσης μορφώσεως, ἀκολούθως ὅμως ὁ ροῦς τῶν πολιτικῶν γεγονότων ἔφερεν εἰς αὐτὴν ἐκ Κιότο πλείστους εὐγενεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις ἐχρησίμευσεν ὡς ἰσχυρὰ ζύμη. Ὁ Βουδισμὸς ἐπίσης ὑπῆρξεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, σπουδαιότατος ἐκπαιδευτικὸς παράγων. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα του ἱδρύθη (1270) ἡ πρώτη μεγάλη δημοσία βιβλιοθήκη, χάριν τοῦ κοινοῦ, ἥτις λέγεται ὅτι περιεῖχεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα σινικὰ καὶ ἰαπωνικὰ βιβλία. Εἰς τοὺς βουδιστὰς ἱερεῖς ἐπίσης ἡ Ἰαπωνία ὤφειλεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως. Οὗτοι ἵδρυσαν εἰς ὅλους τοὺς ναούς, διεσκορπισμένους καθ' ἅπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν, σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκετο ἡ ἠθική, ἡ καλλιγραφία, ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἐθιμοτυπία. Ἡ κατάστασις ὑπέστη ριζικὴν μεταβολὴν ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, ὅταν ἡ διοίκησις περιῆλθεν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν σογκούν. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας, Τοκουγκάβα, ἐπεφόρτισεν ἱερεῖς νὰ ἀντιγράψουν σινικὰ καὶ ἰαπωνικὰ βιβλία, ἐπροικοδότησε δὲ πολλὰς σχολάς. Ὁ πέμπτος διάδοχός του Τσουναγιόσι (1680—1709) ἀφωσιώθη εἰς τὴν φιλολογίαν, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλονται αἱ πρῶται λαϊκαὶ ἐκδόσεις τῶν Σινῶν κλασσικῶν. Ὁ ὄγδοος σογκούν, Γιοσιμουνὲ (1716—1749), κατήργησε τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς μελέτης ξένων βιβλίων, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπεστήριξαν ὅλοι τὴν παιδείαν, αὐξήσαντες τὸν ἀριθμὸν τῶν σχολείων. Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἦτο ὁ βαθύτατος σεβασμὸς τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον, ἔνθα παρέμενεν ὡς οἰκότροφος, ὁ νέος ὡδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ πατρός του ἢ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ διδασκάλου, πρὸ τοῦ ὁποίου ἀμφότεροι ἐγονυπέτουν, δηλοῦντες πλήρη ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰ κελεύσματά του. Ὁ διδάσκαλος ἐθεωρεῖτο γονεὺς τοῦ μαθητοῦ.

Ἐν τούτοις, ἡ πολιτικὴ τῆς ἐθνικῆς ἀπομονώσεως κατέστησεν ἀπρόσιτον τὴν Ἰαπωνίαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν. Μόλις τῷ 1857 ἱδρύθη ἐν Γέδο σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι καὶ εὐρωπαϊκὰ ἔργα ἐν μεταφράσει. Βραδύτερον (1862) ἱδρύθη τὸ Καϊσέϊ-γιὸ (τόπος ἐλευθέρας μορφώσεως), κολλέγιον, ἔνθα ἐδιδάσκοντο αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐπιστῆμαι. Ἡ ἐμπορικὴ ἐκπαίδευσις εἶχε παραμεληθῆ εἰς τὰ σχολεῖα. Αἱ ἐμπορικαὶ γνώσεις ἀπεκτῶντο διὰ τοῦ συστήματος τῆς μαθητεύσεως, πλεῖστοι δὲ νέοι, ἀφοῦ ἐμαθήτευον 7 ἢ 8 ἔτη παρ' ἐμπόροις, ἠγνόουν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Τέλος, τῷ 1873, εἰσήχθη τὸ νεώτερον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, ἐπὶ τῇ βάσει γαλλικῶν καὶ ἀμερικανικῶν προτύπων, ἀναθεωρηθὲν καὶ συμπληρωθὲν τῷ 1886. Ἡ ἐκπαίδευσις κατέστη καθολικὴ καὶ ὑποχρεωτική. Πᾶν ἑξαετὲς παιδίον ὀφείλει νὰ ἐγγραφῇ εἰς δημοτικὸν σχολεῖον, ἔνθα ἐπὶ ἓξ ἔτη θὰ διδάσκηται ἠθικήν, ἀνάγνωσιν, ἀριθμητικήν, γυμναστικήν, ποίησιν καὶ στοιχεῖα τεχνικῶν σπουδῶν. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσχύος τοῦ νέου νόμου κατ' ἔτος ἡ φοίτησις ηὔξανεν ἁλματωδῶς. Τὰ σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἶναι δημοσυντήρητα, ἐρχομένου συχνότατα ἀρωγοῦ τοῦ κράτους. Εἰς τὰ χωρία τὸ καταφανέστερον κτίριον εἶναι τὸ σχολεῖον, πολὺ περισσότερον τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὁ μαθητὴς εἰσέρχεται εἰς τὸ σχολεῖον μέσης ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ φοίτησις εἶναι πενταετής. Τὸ πρόγραμμα περιλαμβάνει ἠθικήν, φιλοσοφίαν, ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἱστορίαν, γεωγραφίαν, μαθηματικά, φυσικὴν ἱστορίαν, χημείαν, ἰχνογραφίαν καὶ τὴν ἰαπωνικὴν γλῶσσαν. Παραλλήλως πρὸς τὰ κλασσικὰ μαθήματα ὁ μαθητὴς δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ τεχνικὰς σπουδάς. Ὁ κεκτημένος πτυχίον τῆς σχολῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἰσέρχεται εἰς τὸ γυμνάσιον, ὅπου ἡ φοίτησις εἶναι τριετής, προετοιμάζεται δὲ ὁ μαθητὴς διὰ τὸ πανεπιστήμιον. Οἱ μαθηταὶ τοῦ γυμνασίου τυγχάνουν ἀναστολῆς προσελεύσεως διὰ τὴν στρατιωτικήν των θητείαν μέχρι τοῦ 28ου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ἀλλὰ καὶ τότε κατατασσόμενοι ὡς ἐθελονταὶ δι' ἓν ἔτος ἀπαλλάσσονται πάσης στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως. Αἱ ξέναι γλῶσσαι ἀποτελοῦν μάθημα σπουδαιότατον, ἕκαστος δὲ μαθητὴς γυμνασίου ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν τοὐλάχιστον μιᾶς ἐξ αὐτῶν. Εἰς οὐδεμίαν σχολήν, ἀνωτέραν ἢ κατωτέραν, ἐπιτρέπεται ἡ διδασκαλία θρησκευτικῶν μαθημάτων. Ἡ μόρφωσις, ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως, ἀποβλέπει εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς πιστῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν ἡγεμόνα, διὰ τῆς ἐντελοῦς ἀπαρνήσεως τοῦ ἀτόμου. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀπὸ ἀπόψεως ἀποδόσεως, θεωρεῖται τὸ πληρέστερον καὶ τελειότερον τοῦ κόσμου, ἐπιδιῶκον τὴν πραγμάτωσιν τῆς εὐχῆς τῆς ἐκφρασθείσης εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν διάγγελμα τοῦ 1886, καθ' ὃ «δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ οὐδεμία οἰκογένεια ἀναλφαβήτων εἰς οἱανδήποτε κοινότητα καὶ οὐδὲν ἀναλφάβητον μέλος εἰς οἱανδήποτε οἰκογένειαν». Τὰ δίδακτρα εἶναι μικρὰ εἰς ὅλας τὰς σχολάς, τοῦτο δὲ περιορίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰδιωτικῶν σχολῶν, ὑποχρεουμένων ἀφ' ἑνὸς νὰ ἀκολουθοῦν τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῶν δημοσίων σχολῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ὁρίζουν δίδακτρα οὐχὶ ἀνώτερα ἐκείνων. Σήμερον λειτουργοῦν 259 427 σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως μὲ 197.718 διδασκάλους καὶ 9.066 422 μαθητάς· 1327 σχολαὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως μὲ 17.849 καθηγητὰς καὶ 368.036 μαθητάς· 14.839 εἰδικαὶ σχολαὶ μὲ 995.532 μαθητάς· 35 ἀνώτεραι σχολαί, ἐξ ὧν 18 πανεπιστήμια, μὲ 2483 καθηγητὰς καὶ 36.420 φοιτητάς. Ἐπίσης ὑπάρχουν 733 νηπιαγωγεῖα νεωτάτου συστήματος μὲ 2088 διδασκάλους καὶ 63.063 μαθητάς. Βιβλιοθῆκαι ὑπάρχουν 2055 μὲ 5.355.808 ἰαπωνικὰ καὶ σινικὰ βιβλία καὶ 294.717 εὐρωπαϊκά. Ἡ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐν Τόκιο μὲ ἄνω τῶν 500.000 τόμων καὶ μέσην προσέλευσιν 550 ἀτόμων ἡμερησίως. Ἀκαδημίαι ὑπάρχουν δύο: ἡ τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Καλῶν Τεχνῶν ἐν Τόκιο καὶ ἡ τῆς Ἰατρικῆς ἐν Ὄσακα. Δ. Σ. Δ.

Νόμισμα. Ἀπὸ τοῦ 1897 νομισματικὸν σύστημα ἰσχύει μόνον ὁ μονομεταλλισμὸς χρυσοῦ. Νομισματικὴ μονὰς εἶναι τὸ *γιὲν* (yen), περιέχουσα 0,75 γραμ. καθαροῦ χρυσοῦ. 1 yen ὑποδιαιρεῖται εἰς 100 sen. Κυκλοφοροῦν χρυσᾶ νομίσματα τῶν 5, 10, 20 yen τίτλου 0,900· τὸ τῶν 20 yen ἔχει βάρος 16.666 γραμ., ἀργυρᾶ δὲ νομίσματα τῶν 50 καὶ 20 sen τίτλου 0,800 καὶ βάρους 10,125 καὶ 4,05 γραμ. καὶ τῶν 10 sen τίτλου 0,720 καὶ βάρους 2,25 γρ. 1 yen= 2,5833 φρ. Λ. Ν. Ε.—1£=9,7632 yen. 1 $=2.006 yen. 1 yen=38,407 νέας χαρτίνας δραχμάς. Τ. Κ.

Μετανάστευσις. Χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἰάπωνος εἶναι τὸ πλανητικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Μεταναστεύει προθύμως εἰς ξένας χώρας, πρὸς εὕρεσιν καλυτέρας τύχης. Ἰσχυρὸν ρεῦμα ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἰαπώνων ἐξεδηλώθη ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, τῇ Αὐστραλασίᾳ καὶ τῇ Βρεττανικῇ Κολομβίᾳ. Τῷ 1904 οἱ μετανάσται εἰς Κίναν, Κορέαν, Μαντζουρίαν, Χὸνγκ-Κόνγκ, Σιγκαπώρην καὶ Βρεττανικὴν Ἰνδίαν ἦσαν 42.815, τῷ δὲ 1906 ἔφθασαν τὸν ἀριθμὸν 173.663. Ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰ ἀντίστοιχα ἔτη ἦσαν 183 καὶ 697. Τῷ 1904 ὑπῆρχον 33.849 Ἰάπωνες μετανάσται εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, τῷ δὲ 1906 ὁ ἀριθμὸς ἔφθασε τὰς 130.228. Κατὰ τὸ 1906 ὑπῆρχον εἰς τὸν Καναδᾶν 5.088 Ἰάπωνες, εἰς τὴν Χαβάην 64.319, εἰς τὰς Φιλιππίνας 2.185, εἰς τὴν Ν. Ἀμερικὴν 2.500 κλπ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπῆρχον ἐν Ἰαπωνίᾳ 2.155 Βρεττανοί, 1650 Ἀμερικανοί, 670 Γερμανοί, 540 Γάλλοι, 211 Ρῶσοι, 165 Πορτογάλοι, 12.425 Κινέζοι καὶ μικρὸς ἀριθμὸς Ὀλλανδῶν, Περουβιανῶν, Βέλγων, Ἑλβετῶν, Ἰταλῶν, Δανῶν, Σουηδῶν, Αὐστριανῶν, Οὔγγρων, Ἑλλήνων κλπ. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ξένων κατοίκων ἀπὸ τοῦ 1887 ὑπῆρξε βραδυτάτη, εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος, καθ' ὅσον ἀντιτίθεται πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς χώρας, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν τούτων ἐπιχείρησιν, ηὐξήθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπὸ 13 ½ εἰς 92 ἑκατομμύρια λιρῶν στερλινῶν.

Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὴν κυριωτέραν κίνησιν μεταναστεύσεως Ἰαπώνων κατὰ τὰ ἔτη 1926 καὶ 1927:

Χῶραι	1926	1927
Βραζιλία..............	8599	9625
Φιλιππῖναι..............	2197	2659
Καναδᾶς..............	1009	1062
Περοῦ..............	1250	1271

Ἀντιαπωνικὴ κίνησις ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ συνεχὴς εἰσροὴ τῶν Ἰαπώνων μεταναστῶν ἀπὸ τὰς νήσους Χαβάην εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Καλιφορνίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν προὐκάλεσε ζωηρὰς ἀνησυχίας μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἀνησυχίας, αἵτινες ἐπεξετάθησαν καθ' ἅπασαν τὴν συμπολιτείαν. Τὸ ἀντιαπωνικὸν αἴσθημα ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον τῷ 1906, διὰ ληφθέντος μέτρου ὅπως ἀποκλεισθῶσι τῶν δημοσίων σχολείων τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου οἱ Ἰαπωνόπαιδες. Ὁ πρόεδρος Ροῦσβελτ διεῖδε τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ αἰσθήματος ἐκείνου καὶ εἰς τὸ διάγγελμά του πρὸς τὸ συμπολιτειακὸν Κογκρέσσον ἐπρότεινεν, ὅπως οἱ Ἰάπωνες θεωρηθοῦν ἴσοι πρὸς τοὺς λευκοὺς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἰθαγενείας. Τὸ Κογκρέσσον ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς ἐξεγέρσεως ἐν ταῖς δυτικαῖς πολιτείαις, δὲν ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος. Παρὰ ταῦτα συνήφθη συμφωνία μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων Βασιγκτῶνος καὶ Τόκιο, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις ἠγγυᾶτο, ὅτι δὲν θὰ ἐξέδιδε διαβατήρια δι' Ἰάπωνας μετανάστας, οἵτινες θὰ ἐπεδίδοντο ἐν Ἀμερικῇ εἰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας. Οἱ ἤδη διαμένοντες ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις Ἰάπωνες ἢ οἱ στενοὶ αὐτῶν συγγενεῖς θὰ ἐγίνοντο δεκτοί. Ἐν τούτοις ἡ ἐξέγερσις κατὰ τῶν Ἰαπώνων καθίστατο ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἔκδηλος. Ἐκτὸς τῶν σποραδικῶν νομοθετικῶν μέτρων τῶν ληφθέντων πρὸς περιορισμὸν τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἰαπώνων, αἱ βουλαὶ τῆς Καλιφορνίας ἐψήφισαν τῷ 1913 τὸν νόμον περὶ ἀποκτήσεως γαιῶν ὑπὸ ξένων, ὅστις ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ παρὰ τὰς ἰαπωνικὰς διαμαρτυρίας καὶ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπικλήσεις τῆς κυβερνήσεως Οὐΐλσων. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ξένους, τοὺς μὴ δικαιουμένους ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀμερικανικὴν ἰθαγένειαν, ὅπως γίνωνται κύριοι γαιῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Καλιφορνίας, ἐπιτρεπομένης εἰς αὐτοὺς τῆς μισθώσεως μόνον διὰ τρία ἔτη. Ὁ νόμος ὡμίλει περὶ ξένων γενικῶς, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἀφεώρα τοὺς Ἰάπωνας (ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀποκτήσεως ἰθαγενείας διὰ τοὺς Ἰάπωνας ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, δι' ἀποφάσεως του τῆς 13 Νοεμβρίου 1922). Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον κα-

Digitized by Google

τεπράϋνε τὴν ἐξέγερσιν, ἀλλὰ τερματισθέντος τοῦ πολέμου ἀνεφάνη πάλιν. Παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς ἰαπωνικῆς κυβερνήσεως, ὅπως συμμορφωθῇ πρὸς τὴν συμφωνίαν χορηγήσεως διαβατηρίων ὡς ἀνωτέρω, τὸ ἔαρ τοῦ 1920 ἐλήφθησαν ἐν Καλιφορνίᾳ τὰ δραστικώτερα νομοθετικὰ μέτρα ἐναντίον ξένων μὴ δικαιουμένων ἰθαγενείας, διὰ τῶν ὁποίων κατηργεῖτο καὶ τὸ ῥηθὲν δικαίωμα μισθώσεως γαιῶν διὰ τρία ἔτη. Ἡ συμπολιτειακὴ ἐξουσία ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὰ μέτρα ταῦτα, ἀλλ' ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν μέτρων διὰ ψήφων 668 483 ἐναντίον 202.086, καὶ οὕτω ταῦτα ἀπετέλεσαν νόμον τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους. Οὕτω τῷ 1921 οὐδεὶς Ἰάπων ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ ἢ ἐνοικιάσῃ γῆν, οὔτε ν' ἀποκτήσῃ μετοχὴν εἰς ἀμερικανικὴν κτηματικὴν ἑταιρείαν. Εἰς τὸ παράδειγμα τῆς ἀποκλείσεως τῶν ξένων εἰς τὴν ἀπόκτησιν γαιῶν ἐμιμήθησαν τὴν Καλιφορνίαν ἡ Νεβράσκα, τὸ Ἄϊδαχο, τὸ Ὄρεγκον καὶ ἡ Βάσιγκτων. Σημειωτέον, ὅτι αἱ δύο τελευταῖαι πολιτεῖαι κατὰ τὸ παρελθὸν συστηματικῶς ἠρνήθησαν νὰ προσχωρήσουν πρὸς τὴν ἀντιαπωνικὴν κίνησιν. Ἡ ἀντιαπωνικὴ κίνησις ἐκορυφώθη, ὅταν τὸ συμπολιτειακὸν Κογκρέσσον ἐψήφισε (15 Μαΐου 1924) νόμον περὶ μεταναστεύσεως, περιέχοντα ἄρθρον ἀποκλεῖον τοὺς Ἀσιάτας. Ὁ ἀμερικανικὸς τύπος ἀπεδοκίμασε τὴν πρᾶξιν τοῦ Κογκρέσσου ὁμοφώνως, τονίσας ὅτι αὕτη δὲν ἀπετέλει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς θελήσεως τοῦ ἔθνους. Ἐν τούτοις, τὴν 1 Ἰουλίου ὁ νόμος ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ, ἡ δὲ φιλία μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, ἥτις εἶχεν ἐνισχυθῆ διὰ τῆς διασκέψεως τῆς Βασιγκτῶνος καὶ τῆς ἀμερικανικῆς γενναιοδωρίας κατὰ τὴν περίοδον τῶν τελευταίων σεισμῶν, ὑπέστη νέον κλονισμόν.

Δ. Σ. Δ.

Κατοικία, τροφή, ἐνδυμασία. Οἱ Ἰάπωνες κατασκευάζουν τὰς οἰκίας των μὲ ξύλον, βαβοῦ, καλάμους. Ὁ λίθος ἐμφανίζεται εἰς τὰ φρούρια, εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Ὄσακα καὶ Ναγκόγια. Τὰ δωμάτια εἶναι συνήθως ἀψόγου καθαριότητος, τῶν δαπέδων κεκαλυμμένων διὰ παχυτάτων ψαθῶν, καταπλήσσουν δὲ ἀμέσως λόγῳ τῆς γυμνότητός των. Μόλις φθάσῃ ὁ ἐπισκέπτης, τοῦ προσφέρεται προσκεφάλαιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου γονυπετεῖ, ἂν δὲ ὁ καιρὸς εἶναι ψυχρός, κομίζεται καὶ πύραυνον, τὸ μόνον μέσον θερμάνσεως, καθόσον αἱ ἰαπωνικαὶ οἰκίαι δὲν ἔχουν θερμάστρας, ὁ δὲ Ἰάπων ἀγνοεῖ τὴν κεντρικὴν θέρμανσιν (κάνγγ), τόσῳ διαδεδομένην ἐν τούτοις ἐν τῇ Βορείῳ Κίνᾳ καὶ τῇ Κορέᾳ. Κατὰ τὸ γεῦμα κομίζεται εἰς ἕκαστον δίσκος μὲ κύπελλα καὶ πινακίδια. Τὸ βλέμμα τοῦ ἐπισκέπτου σταματᾷ μόνον εἰς μερικὰ ἀντικείμενα τέχνης, ἀγγεῖα, ἀγαλματίδια ἐξ ὀρειχάλκου ἢ ἐλεφαντοστοῦ, ζωγραφικοὺς πίνακας ἐπὶ μετάξης (κακεμόνο), τοποθετημένα συνήθως εἰς ἓν εἶδος σηκοῦ, ἔνθα λατρεύονται οἱ πρόγονοι. Ὁ τύπος τῆς ἰαπωνικῆς οἰκίας ἔχει μερικὰ πλεονεκτήματα· ὁ ἀὴρ εἰσδύει πανταχόθεν, ἡ δὲ τήρησις τῆς καθαριότητος εἶναι εὐχερεστάτη· τὰ ὑλικὰ στοιχίζουν ὀλίγον εἰς χώραν δασόφυτον, ἑκάστη δὲ οἰκογένεια, καὶ ἡ πτωχοτέρα, ἔχει τὴν οἰκίαν της, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἡ ἐλαφρότης της περιορίζει εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ ἀτυχήματα, τὰς καταρρεύσεις, τὰς ὁποίας ἐπιφέρουν οἱ σεισμοί. Ἐξ ἄλλου ὅμως δὲν εἶναι στερεά, συχνὰ δὲ γίνεται βορὰ τοῦ πυρός, ὅπως κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ Τόκιο, τῷ 1657, καθ' ἣν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πόλεως ἀπετεφρώθη, καὶ κατ' ἐκείνην τῆς Γιοκοχάμα, τῷ 1899, καθ' ἣν ἀπετεφρώθησαν πλέον τῶν τριῶν χιλιάδων οἰκιῶν. Ἐπὶ πλέον δὲν προστατεύεται ἐπαρκῶς ἀπὸ τὴν βροχήν, οὔτε τὸν ἄνεμον, εἰσχωροῦντα διὰ τῶν σχισμῶν. Ὑπάρχουν στερεώτερα κτίρια εἰς τὸν Βορρᾶν, εἴς τινα δὲ ὄρη βλέπει τις ἐπαύλεις ὁμοίας πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν Ἄλπεων· ἐν τούτοις ἐν Ὄσακα καὶ Τόκιο, ἔνθα ὁ χειμὼν εἶναι δριμύτερος ἢ ἐν Ἀθήναις, οἱ ἄνθρωποι ῥιγοῦν ἐντὸς τῶν χαρτίνων ἐκείνων οἰκιῶν.

Ἡ τροφή, ἀκόμη καὶ σήμερον, διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς τῶν Εὐρωπαίων. Πρὸ πλέον τῶν χιλίων ἐτῶν, ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Βουδισμοῦ κατήργησε τὴν κρεοφαγίαν καὶ οὕτω παρημπόδισε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας. Ἡ βάσις τῆς τροφῆς εἶναι ἡ ὄρυζα, ἀντικαθιστῶσα τὸν ἄρτον, καὶ ἥτις συνοδεύεται ἀπὸ τεμάχια ἰχθύος, ᾠά, λαχανικά. Ἀντὶ τῆς ὀρύζης εἰς τὰς πτωχὰς περιφερείας καταναλίσκουν κριθὴν καὶ κέγχρον. Ἡ χρῆσις τοῦ τεΐου δὲν εἶχε διαδοθῆ παρὰ τῷ λαῷ μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀλλ' ἔκτοτε κατέστη γενική. Ὁ οἶνος, ὁ ζῦθος, ὁ καφὲς ἔγιναν γνωστὰ πρὸ ὀλίγου χρόνου. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ γεύματος προσφέρεται θερμὸν τὸ ἐξ ὀρύζης, οἰνοπνευματῶδες ποτὸν σακέ. Γαλακτώδεις οὐσίαι, ζωικὸν λίπος καὶ ἔλαιον δὲν χρησιμοποιοῦνται. Ἡ αὐστηρῶς φυτοφαγικὴ αὕτη δίαιτα, τῆς ὁποίας ἡ ὄρυζα καὶ ὁ ἰχθὺς ἀποτελοῦν τὴν βάσιν, εἶναι πτωχὴ εἰς ἄζωτον, ἀλλὰ πλουσία εἰς ἄνθρακα. Φαίνεται εὐνοϊκὴ εἰς τὴν ὑγείαν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ μεγάλην ἄσκησιν. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ῥώμη τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σωματικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Ὁ Ἰάπων εἶναι μικρόσωμος καὶ συνήθως οὐχὶ μυώδης. Τὸ μέσον ὕψος τοῦ ἀνδρὸς δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1.59 μ., τὸ δὲ τῆς γυναικὸς 1.47 μ.

Οἱ Ἰάπωνες υἱοθέτησαν μόλις ἐσχάτως τὴν ἐνδυμασίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν τοὺς γνωρίζομεν σήμερον. Οἱ τάφοι τῶν ντολμὲν περικλείουν ἀρκετὰ ψέλλια, περιδέραια. Σήμερον δὲν φέρουν κοσμήματα. Ἡ ἐνδυμασία μαρτυρεῖ τὴν ἰδίαν κλίσιν πρὸς τὴν ἁπλότητα, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ὑλικὴν ἐκδήλωσιν. Εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Νάρα, κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, οἱ εὐγενεῖς ἔφερον, κατὰ μίμησιν τῶν Κινέζων, ἓν εἶδος χιτῶνος ἐσφιγμένου ὑπὸ ζώνης, περισκελίδα, δερμάτινα σανδάλια. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πολυτελείας, τὴν ἀκολουθήσασαν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Κιότο, ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἡ ἐνδυμασία κατέστη εὐρυτάτη, συνήθως ἐκ μετάξης, μὲ περιχειρίδας ἀτελευτήτους καὶ πλατυτάτας περισκελίδας διὰ τοὺς ἄνδρας, μὲ εἴκοσιν ἐσθῆτας διαφόρων χρωμάτων διὰ τὰς γυναῖκας. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς προσπάθεια προσαρμογῆς πρὸς τὸ κλῖμα, οὔτε ὡς ἐθνικὸν σημεῖον τὸ βαμβακερὸν κιμονὸ μὲ ἁπλοῦς χρωματισμούς, ὅπερ ἀποτελεῖ, ἔτι καὶ σήμερον, τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἐν τῇ ἐξοχῇ οἱ ἄνθρωποι προστατεύονται ἀπὸ τῆς βροχῆς ὑπὸ μανδύου ψαθίνου. Οἱ χωρικοί, οἱ προσκυνηταὶ φέρουν εὐρὺν ψάθινον πῖλον. Τὰ σανδάλια φέρουν καττύματα ὕψους 4 ἕως 12 ἑκατοστομέτρων, ἐξάγουν δὲ ταῦτα ὅταν πρόκειται νὰ εἰσέλθουν εἰς οἰκίαν, ὅπως μὴ ῥυπάνουν τὴν ψάθαν, πάντοτε ἀψόγου καθαριότητος. Ἡ καθαριότης ἀποτελεῖ ἓν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἰάπωνος, διακρινομένου κατὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Κινέζου. Καὶ ὁ πτωχότερος θὰ ἐξοικονομήσῃ ἐκ τῆς τροφῆς του, διὰ νὰ λαμβάνῃ τοὐλάχιστον ἓν λουτρὸν καθημερινῶς. Δὲν ὑπάρχει ἰαπωνικὴ οἰκία ἄνευ λουτροῦ. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ἀθλιέστερα χωρία ἐπὶ τῶν ὀρέων οἱ κάτοικοι φέρουν εὐπρόσωπα ἐνδύματα, παλαιά, ἀλλὰ καθαρώτατα, εἶναι εὐγενεῖς, χωρὶς τὴν ἐνοχλητικὴν φιλοπεριέργειαν τῶν συρφετῶν τῶν σινικῶν πόλεων. Παντοῦ προδίδεται ἡ εὐμάρεια. Ἐν τούτοις ὁ Ἰάπων ὑπέστη ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας δεινὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν. Ἀλλ' ἀφ' ἧς οἱ σογκοὺν ἐξησφάλισαν τὴν εἰρήνην, ἡ κλίσις πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ τὸ καλὸν μετεβιβάσθησαν ἀπὸ τῆς ἀριστοκρατίας εἰς τὰς μεσαίας τάξεις καὶ τὸν λαόν. Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ «ἰαπωνικὸν θαῦμα» δὲν εἶναι μόνον ἡ λεπτοτάτη ἐκείνη τέχνη, ἡ παραμείνασα βαθέως πρωτότυπος, καίτοι συνεχῶς δανειζομένη ἔξωθεν, ἀλλ' ἔτι περισσότερον τὸ γεγονός, ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ πολιτισμοῦ κατέστη ἀνάγκη δι' ὁλόκληρον τὸν λαὸν καὶ ὅτι, ἐκτὸς τῶν περιόδων κρίσεων, ὁ λαὸς οὗτος διῆγε βίον ἤρεμον, ἁρμονικόν, ἐξηυγενισμένον.

Δ. Σ. Δ.

Δημόσια οἰκονομικά. Ὁ προϋπολογισμὸς τῆς Ἰαπωνία, ὅστις ἐδιπλασιάσθη καὶ εἰς ἔσοδα καὶ ἔξοδα διαρκοῦντος τοῦ Ρωσο-ἰαπωνικοῦ πολέμου, ἔφθασε πάλιν εἰς ποσὸν πλέον ἢ διπλάσιον κατὰ τὴν περίοδον 1910—1920. Κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1910—1911 τὰ ἔσοδα ἦσαν 672.874.000 γιὲν (1 γιὲν = 38.40 σημεριναὶ δραχμαί), τὰ δ' ἔξοδα 569.154.000. Τῷ 1921 — 1922 ὁ προϋπολογισμὸς ἀνῆλθεν εἰς 1.563.000.000 γιέν. Καίτοι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαταραχθεῖσαι οἰκονομικαὶ συνθῆκαι ἐν Ἰαπωνίᾳ ἀνεχαίτισαν τὴν φυσικὴν αὔξησιν τῶν ἐσόδων γενικῶς, ἡ βαθμιαία ἀνασύνταξις, ἀκολουθηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἄνευ προηγουμένου εὐημερίας τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὸ ἐπίπεδον τῶν προσόδων. Ἀξιοσημείωτον μέτρον ἐλήφθη τῷ 1918 διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν πολεμικῶν κερδῶν, ὅστις ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς κερδοσκόπους τὴν καταβολὴν 20% ἐκ τῶν περιπλέον κερδῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ προπολεμικά, ἤ, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ βεβαίωσις, 10% ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου. Ὁ φόρος οὗτος ἀπέδωκε σχεδὸν 82 ἑκατομμύρια γιὲν τῷ 1918—1919 καὶ 93 ἑκατομμύρια γιὲν κατὰ τὸ ἑπόμενον οἰκονομικὸν ἔτος. Μετὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ πολέμου αἱ εἰσπράξεις αὗται κατέπεσαν εἰς τὰ 7 ἑκατομμύρια γιέν.

Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἰαπωνίας, ἀναλυτικῶς, κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1927—1928, τῶν ἀριθμῶν παριστώντων ἑκατομμύρια γιέν.

Ἔσοδα		*Ἔξοδα*	
Φόροι	883 257	Μισθοὶ δημ. ὑπαλ.	4 500
Χαρτόσημα	81 466	Ὑπουργ. Ἐξωτ.	16 492
Ἐπιχειρ. τοῦ κράτ.	463.782	» Ἐσωτ.	43 958
Ἄλλαι πρόσοδοι	29 646	» Οἰκονομ.	349.157
		» Στρατ.	173.614
Τακτικὰ ἔσοδα	1.458 151	» Ναυτ.	135.978
Ἔκτακτα ἔσοδα	301.167	» Δικαιοσ.	31.121
		» Παιδείας.	119 218
		Γεωργία, δάση	26.430
		Ἐμπόριον, Βιομηχ.	4 479
		Συγκοινωνίαι	279.579
		Τακτ. ἔξοδα	1.084 526
		Ἔκτακτα ἔξοδα	574.792
Σύνολον	1.759.318	Σύνολον	1.759.318

Τὸ δημόσιον χρέος τὴν 31 Μαρτίου 1928 ἦτο: ἐσωτερικὸν χρέος 3.944,47, ἐξωτερικὸν 1.453.39 ἑκατομμύρια γιέν.

Δ. Σ. Δ.

— [ΕΘΝΟΛ.] Ἐκτὸς τῶν *Αἴνοῦ* (βλ. λ.) καὶ τῶν ἰθαγενῶν τῶν νήσων Λιοῦ-Κιοῦ, οἱ κάτοικοι τῆς Ἰαπωνίας ἀποτελοῦν μίαν ἐθνότητα. Ἀνθρωπολογικῶς οἱ Ἰάπωνες διῃρέθησαν εἰς δύο γενικοὺς τύπους· τὸν λεπτόν, ἀπαντώμενον κυρίως μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, καὶ τὸν χονδροειδέστερον, κοινὸν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν τάξεων. Ἀμφότεροι ἀνήκουν εἰς τὴν μογγολικὴν φυλήν. Συγκρίνοντες τὰ δεδομένα τῆς ἱστορίας πρὸς τὰ τῆς ἀνθρωπολογίας, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ λεπτὸς τύπος εἶναι ἀπόγονος τῶν φυλῶν, αἵτινες εἰσέβαλον ἐκ τῆς Κορέας καὶ τῶν νήσων Τσουσίμα καὶ Ἰκισίμα εἰς τὰ ΝΔ. τῆς Νιππῶνος, εἰς ἐποχὴν ἀκαθόριστον, ἀλλ' ἀρχαιοτάτην. Ὡς πρὸς τὸν χονδροειδέστερον τύπον, οὗτοι πιθανῶς κατάγονται ἐκ τῶν εἰσβολέων τῶν καταλαβόντων περὶ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα (συμφώνως πρὸς χρονικὸν ἀμφιβόλου χρονολογίας) τὴν Δ. ἀκτὴν τῆς νήσου Κιουσιοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἐξεχύθησαν ἀνὰ τὴν νῆσον Νιππῶνα. Προερχόμενοι εἴτε ἐκ Κορέας εἴτε ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Κίνας, οἱ πολεμισταὶ οὗτοι εἰσέβαλον εἰς τὰ βασίλεια τὰ ἱδρυθέντα ὑπὸ τῶν πρώτων μεταναστῶν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ Ν. καὶ τὸ κέντρον τῆς Νιππῶνος, ἱδρύσαντες τὸ βασίλειον τοῦ Γιαμάτο. Περὶ τὸν Β' αἰῶνα προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος τοῦτο τοὺς Κουμαόσι, ἰθαγενεῖς τῆς νήσου Κιουσιοῦ, ἀγνώστου καταγωγῆς. Εἰς ἐποχὰς πλέον ἀπομεμακρυσμένας, τὰ δύο στοιχεῖα, συγχωνευθέντα, ἀπετέλεσαν τὸν ἰαπωνικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαυσεν ἀπωθῶν τοὺς Αἴνοῦ τῆς Νιππῶνος πρὸς τὰ Β. Τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ. οὗτοι κατεῖχον μικρὸν μέρος τῶν Β. ἄκρων τῆς νήσου, τὸν δὲ Θ' αἰῶνα ἀπεχώρησαν πέραν τοῦ πορθμοῦ Τσουγκάριν εἰς τὴν νῆσον Γέσο.

Δ. Σ. Δ.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ὁ πρῶτος μικάδος τῆς Ἰαπωνίας λέγεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁ Καμὶ-γιαμάτο-νὸ-Ἰβάρε-χίκο (667 π. Χ.), καταγόμενος ἐκ Κιουσιοῦ. Οὗτος νικήσας τοὺς γείτονας αὐτοῦ ἀντιπάλους καὶ τοὺς Αἴνοῦ, κατέκτησε τὴν νῆσον Νιππῶνα, ἐγένετο τῷ 660 αὐτοκράτωρ καὶ ἐξέλεξεν ὡς πρωτεύουσάν του τὴν Γιαμάτο. Ἀποθανόντος τούτου τῷ 685, εἰς ἡλικίαν 137 ἐτῶν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τρίτος υἱός του, Καμί-νούνα-γκάβα-μίμι-νὸ-Μικότο. Ὁ ἐνδοξότερος ἥρως τῆς ἀρχαίας Ἰαπωνίας εἶναι ὁ Γιαμάτο-Δακέ, υἱὸς τοῦ ΙΒ' μικάδου, ὁ αὐτοκράτωρ Κέϊκο (71—130), ὅστις κατέκτησε τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ἰαπωνίας, τὴν πεδιάδα τοῦ Ὑέδο, καὶ ὁ ὁποῖος, ἄλλοτε μετημφιεσμένος εἰς γυναῖκα, ἄλλοτε δ' ἐφορμῶν πρῶτος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπετέλεσε θαύματα ἀνδρείας καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Αἱ πρῶται σχέσεις τῆς Κορέας μετὰ τῆς Ἰαπωνίας ἀνέρχονται μέχρι τοῦ 33 π. Χ., ὁπότε ἀφίκετο εἰς Ἰαπωνίαν πρεσβεία Κορεατῶν. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος εἶχον καταργηθῆ καὶ αἱ θυσίαι ἀνθρώπων καὶ ζῴων ἐπὶ τῶν τάφων τῶν αὐτοκρατόρων. Τῷ 57 μ. Χ. ἀπεστάλη εἰς Κίναν ἰαπωνικὴ πρεσβεία. Τῷ 200 μ. Χ. ἡ χήρα τοῦ Σιουάϊ-Τεννὸ (ΙΕ' μικάδος) ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Κορέας, διῃρημένης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τρία βασίλεια, καὶ ὑπέταξε τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν. Ἐκ τῆς Κορέας ἀπεστάλησαν εἰς Ἰαπωνίαν κεντήτριαι ἐργάτιδες (285 μ. Χ.) καὶ τὰ ἱερὰ κινεζικὰ βιβλία («Ρόγκο» καὶ «Σενζιμόν»).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀζὶν-Τεννὸ (306 μ. Χ.), Κινέζοι ἐργάται εἰσήγαγον τὴν ὑφαντικήν. Ἔκτοτε αἱ σχέσεις τῆς Κορέας μετὰ τῆς Ἰαπωνίας δὲν ἔπαυσαν. Ἐξ αὐτῆς εἰσήχθη εἰς Ἰαπωνίαν καὶ ὁ Βουδισμὸς τῷ 552. Κατὰ τοὺς ἰαπωνολόγους, ἀπὸ τοῦ 461 μ. Χ. κυρίως ἄρχεται ἡ πρώτη ἀξιόπιστος ἡμερομηνία τῆς ἰαπωνικῆς χρονολογίας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γιουριάκου-Τεννὸ εἰσήχθη εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἡ καλλιέργεια τῆς μορέας. Κατὰ τὸ 645 ἤρχισαν σπουδαῖαι μεταρρυθμίσεις: ἀναδιοργάνωσις τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σύστασις, ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὀκτὼ ὑπουργείων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἀνωτάτου συμβουλίου, ἐκ δύο πρωθυπουργῶν. Τῷ 663 μ. Χ. οἱ Ἰάπωνες ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν ἡνωμένων στρατευμάτων τῆς Κορέας καὶ τῆς Κίνας. Ἐπηκολούθησεν ἡ λαμπρὰ βασιλεία τοῦ Τέμμο-Τεννὸ (673—686), καθ' ἣν ἐθεσπίσθησαν νέοι κανονισμοὶ ἀφορῶντες τὴν περιβολὴν τῶν Ἰαπώνων, ἱδρύθησαν σταθμοὶ πρὸς ἔλεγχον τῶν ταξιωδωτῶν εἰς τὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν, ἐγένετο διαίρεσις τῶν Ἰαπώνων εἰς ὀκτὼ γένη κ. ἄ. Ἡ βασιλεία τοῦ Καμμοὺ-Τεννὸ (50ὸς μικάδος) (782—807) ἱδρυτοῦ τοῦ Κιότο καὶ πρωτεργάτου γεωργικῶν προόδων, εἰσαγαγόντος τῷ 799 τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος, εἶναι ἀξιοσημείωτος. Τῷ 815 εἰσήχθη ἡ καλλιέργεια τοῦ τεΐου. Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς κινεζικῆς ἐθιμοτυπίας ἐν Ἰαπωνίᾳ ἀπεμάκρυνε τοὺς μικάδους ἐκ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως, ἡ δὲ κυβέρνησις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ὑπασπιστῶν των. Ἐπηκολούθησε περίοδος ἀναρχίας πολλῶν αἰώνων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐγκατέστη καθεστὼς παρόμοιον πρὸς τὸ φεου-

Digitized by Google

δαρχικὸν σύστημα τῆς Εὐρώπης, μὲ μίαν τάξιν εὐγενῶν τῆς αὐλῆς καὶ μίαν τάξιν στρατιωτικῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Φουτζιβάρα, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, ἐξήσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Ἰαπωνίας ἀπὸ τοῦ Ζ' μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Ἔκτοτε, ἡ ἰσχὺς περιῆλθεν εἰς δύο στρατιωτικὰς οἰκογενείας, τοὺς Ταϊρὰ καὶ Μιναμότο. Τῷ 888, ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας Φουτζιβάρα πρωθυπουργὸς Μοτατσοῦνε, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καμπακοὺ (ἀνώτατος διοικητικὸς ἄρχων), καὶ οὕτως οἱ μικάδοι περιῆλθον καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν Φουτζιβάρα, λαμβάνοντες ὡς συζύγους ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης, νυμφεύοντες δὲ τὰς θυγατέρας των καὶ τὰς ἀδελφάς των μὲ μέλη τῶν Φουτζιβάρα. Οἱ Ταϊρὰ ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος ἑνὸς υἱοῦ τοῦ Καμμοὺ-Τεννό, ἀλλ' ἡ αἴγλη των δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Οἱ Μιναμότο θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι τοῦ 52ου μικάδου, Σάγκα-Τεννό, ἐξ αὐτῶν δὲ προῆλθον ἔξοχοι στρατηγοί. Αἱ οἰκογένειαι Ἀσικάγκα καὶ Τοκουγκάβα, αἵτινες διεδραμάτισαν σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰαπωνίας, κατάγονται ἐκ τῶν Μιναμότο.

Εἷς ἐκ τῶν ἡρώων των ὑπῆρξεν ὁ Γιόρι-γιόσι, ὅστις, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὑπέταξε τὰς φυλὰς Ἐμίσι τῆς νήσου Χόνδο. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γιοοῦϊγιὲ ἐπεσκίασε τὰ κατορθώματά του. Εἰς τοὺς λαϊκοὺς θρύλους ἐξυμνεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα Χασιμὰν Τάρο. Τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἄρχεται ἐν Ἰαπωνίᾳ ἐξ ἀφορμῆς αὐλικῶν διαβολῶν, ἡ περίοδος τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Καθιερώθη τὸ ἔθιμον, ὅπως οἱ μικάδοι παραιτῶνται καὶ ἐγκλείωνται εἰς μοναστήριον, εὐθὺς ὡς ἐγίνοντο εἰκοσαετεῖς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ὀνομαστικὸς ἡγεμὼν νὰ εἶναι ἀνῆλιξ. Οὕτως, ὁ 75ος μικάδος Σιουτόκου-Τεννὸ ἐβασίλευσεν ἀπὸ ἡλικίας 3 ἐτῶν μέχρις 20 καὶ ἀκολούθως ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον.

Μετὰ τὸν ἀπρόοπτον ὅμως θάνατον τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν γυναικαδέλφου του Κοννογιὲ-Τεννό, ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον διὰ τὸν υἱόν του. Ἐκ τούτου προεκλήθη μέγας ἐμφύλιος πόλεμος· ἐνῷ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ οἴκου Μιναμοτο, Ταμετόμο, τὸν ὑπεστήριζεν, οἱ Ταϊρὰ ἀντιθέτως ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ προκατόχου, Τόμπα-Τεννό. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ταϊρά, Κιομόρι, ὑπερισχύσας, ἐπέβαλε τὸν τελευταῖον, ὅστις καὶ ἐβασίλευσεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σιρακάβα-Τεννὸ (1156). Τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ταμετόμο ἐξορισθέντος, ὁ Γιοσιτόμο ἐπανήρχισε τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἐνικήθη πρὸ τοῦ Κιότο καὶ ἐφονεύθη (1159). Μετὰ εἰκοσαετίαν περίπου οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Γιοριτόμο καὶ Γιοσιτσοῦνε ἐπανεστάτησαν. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός. Μέχρι σήμερον μετὰ θαυμασμοῦ ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ Γιοσιτσοῦνε καὶ τοῦ ὑπηρέτου του, τοῦ γίγαντος Μπένκε. Ὁ Γιοσιτσοῦνε κατίσχυσεν εἰς τὰ νότια τμήματα, ἐνῷ ὁ Γιοριτόμο ἐθριάμβευεν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πρωτευούσης. Ἡ νίκη τοῦ Γιοριτόμο ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ περιβληθῇ τὴν ὑπάτην ἐξουσίαν. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων διήρκεσε μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868. Ἡ δυναστεία τοῦ Γιοριτόμο, ἱδρύσαντος νέαν πρωτεύουσαν, τὴν Κάμα Κούραν, εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «σιογκοὺν» (=ἀρχιστράτηγος τῆς Κάμα-Κούρα, ἢ τοῦ Μιναμότο. Ὁ Γιοριτόμο ἀπέθανε τῷ 1199 καὶ ὁ δεύτερος «σιογκοὺν» ὑπῆρξεν ὁ υἱός του Γιόρι-γιὲ (1199—1202). Τοῦτον ἀντικατέστησεν ὁ ἀδελφός του Σάνε-τόμο (1202—1219). Ὁ κατάλογος τῶν «σιογκοὺν» τούτων κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἔχει ὡς ἑξῆς :

Δυναστεία Μιναμοτο: Γιόρι-τόμο (1186—1201), Γιόρι-ίγιε (1202), Σάνε-τόμο (1203—1219). *Δυναστεία Φουτζιβάρα:* Γιόρι-τσοῦνε (1220—1243), Γιόρι-τσούγου (1244—1251). *Δυναστεία Ζιμμου-Ζὲν-βό:* Μοῦνε-τάκα (1252—1265), Κόρε-γιάσου (1266—1289), Χίζα-ακίρα (1289—1307), Μόρι-κοῦνι (1308—1333), Μόρι-γίοσι (1333—1335), Νάρι-γιόσι (1334—1338). *Δυναστεία Ἀσικάγκα:* Τάκα-ούτζι (1334—1357), Γιόσι-μόρι ὁ Α' (1358—1367), Γιόσι-μίτοου ὁ Α' (1368—1393), Γιόσι-Μότσι (1394—1422), Γιόσι-κάτσου ὁ Α' (1423—1425), Γιόσι-μότσι, διὰ δευτέραν φορὰν (1425—1428), Γιόσι-νομποὺ (1428—1440), Γιόσι-κάτσου ὁ Β' (1441—1443), Γιόσι-νάρι (1444—1471), Γιόσι-νάο (1473—1489), Γιόσι-μούρα (1490—1493), Γιόσι-μίτσου ὁ Β' (1494—1507), Γιόσι-μούρα, διὰ δευτέραν φορὰν (1508—1521), Γιόσι-νάρου (1521—1545), Γιόσι-φούζα (1546—1565), Μάτου-νάνκα (σφετεριστής, 1565—1568), Γιόσι-σούζα (1568), Γιόσι-άκι (1568 1573). *Δυναστεία Ταϊράνο:* Ταϊρὰ-νόμπου-νάγκα (1574—1582), Ἀκέτι-μιτουχίδε (σφετεριστής, 1582), Σὰν-μπώσὶ (1582—1586). *Δυναστεία Τόγιο-τόμι:* Χίδε-γιόσι ἢ Τάϊ-κοσάμα (1586—1590), Χίδε-Τούγκου (1591—1595), Χίδε-γιόρι (1600—1603). *Δυναστεία Τόκου-γκάβα:* Μιναμότο-νὸ-ίγιε-γιασοὺ-κὸ (1603—1605), Χίδε-τάντα-κὸ (1605—1622), Ἴγιε-μίτου-κὸ (1623—1649) Ἴγιε-τούνα-κὸ (1650—1680), Τούνα-γιόσι-κὸ (1681—1709), Ἴγιε-νόμπου-κὸ (1709—1712), Ἴγιε-τούγκου-κὸ (1713—1715), Γιόσι-μύνε-κὸ (1716—1745), Ἴγιε σίγκε-κὸ (1745—1762), Ἴγιε-χαροὺ-κὸ (1762—1786), Ἴγιε-νάρι-κὸ (1787—1837), Ἴγιε-γιόχι-κὸ (1838—1853), Ἴγιε-σάδα-κὸ (1853—1858), Ἴγιε-μότσι-κὸ (1858—1866), Γιόσι-χίζα-κὸ (1866—1867).

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνοδόν των, οἱ «σιογκοὺν» ὑπέστησαν τὴν τύχην τῶν μικάδων καὶ ἡ ἐξουσία των ἀπέβη εἰκονική. Ἡ πραγματικὴ δύναμις ἐξησκήθη ὑπὸ τῶν shukkeus ἢ ἀντιβασιλέων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Χόζο, ἀπογόνου τοῦ πενθεροῦ τοῦ Γιόρι-ίγιε. Τὰ ἀξιώματα τοῦ μικάδου καὶ τοῦ «σιογκοὺν» ἐν Κιότῳ καὶ Καμακούρᾳ εὑρίσκοντο ἀνατεθειμένα εἰς παιδία. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1199 μέχρι τοῦ 1334. Ὁ μᾶλλον περιώνυμος ἐκ τῶν δώδεκα ἀντιβασιλέων ὑπῆρξεν ὁ Χόζο Τοκιμοῦνε, ὅστις καὶ ἀπώθησε τὴν εἰσβολὴν τῶν Μογγόλων (1281). Ἡ δύναμις τῶν Χόζο ἐξεμηδενίσθη, εἰς μὲν τὴν Καμακούραν ὑπὸ τοῦ ἥρωος Νίττα Γιοουσάδα, τῆς οἰκογενείας Μιναμότο, εἰς δὲ τὸ Κιότον ὑπὸ τοῦ Ἀσικάγκα Τάκα-ούτζι, ὅστις καὶ παλινώρθωσε τὴν πραγματικὴν ἰσχὺν τῶν «σιογκοὺν» (στρατιωτικὴ δυναστεία).

Τῷ 1331, ὁ Τάκα-Χαροὺ (Γκὸ-Δάϊγκο), ἐπιζητήσας ν' ἀποσείσῃ τὸν ζυγὸν τῆς οἰκογενείας Χόζο, ἡττήθη καὶ ἀντικατεστάθη εἰς τὸν θρόνον διὰ τοῦ Κόγκον-Τεννό. Ἐν τούτοις, μετὰ τριετίαν, ὁ Δαϊγκὸ ἐπανέκτησε τὸν θρόνον, οἱ δὲ διάδοχοι τοῦ Κόγκον-Τεννὸ ἐξηκολούθησαν βασιλεύοντες ἐν Κιότῳ, οὕτως ὥστε ὑφίσταντο δύο δυναστεῖαι μικάδων: ἡ δυναστεία τοῦ βορρᾶ καὶ ἡ δυναστεία τοῦ νότου. Ἄλλωστε, ἡ δυναστεία τοῦ Κόγκον, συγκειμένη ἀπὸ 6 πρίγκιπας, τῶν ὁποίων ὁ τελευταῖος, Μότο-Χίτο, κατόπιν τῆς παραιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ νότου κατέστη, τῷ 1392, μόνος μικάδος, ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1412. Ἡ διαίρεσις τῆς Ἰαπωνίας συνεπῶς εἰς δύο αὐτοκρατορίας δὲν διήρκεσεν εἰμὴ ἑξήκοντα ἔτη, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1332 μέχρι τοῦ 1392. Ἐπί τινα χρόνον ἐπεκράτησε σχετικὴ ἡσυχία ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐπανελήφθησαν οἱ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες, κυρίως ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν «σιογκοὺν» Ἀσικάγκα. Τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ἤρχισεν ὁ Νόμπου-νάγκα, μέλος τῆς οἰκογενείας Ὄτα, ἐκ τοῦ οἴκου Ταϊρά, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Πορτογάλων εἰς Ἰαπωνίαν. Θαρραλέος καὶ ριψοκίνδυνος κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ σημαντικὰς ἐκτάσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισύρῃ, ὡς ἐκ τούτου, τὸν φθόνον πολλῶν. Μὴ δυνηθεὶς νὰ ματαιώσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ Γιόσι-άκι ὡς «σιογκοὺν», ἀνέλαβε φανερὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα. Ἀφοῦ κατέστρεψε τὸ 1573 τὸ μοναστήριον τοῦ Hiyeizan, καθῄρεσε τὸν Γιόσι-άκι, ἐγένετο ὁ ἴδιος «σιογκοὺν», παλινώρθωσε τὸ κῦρος τοῦ μικάδου, ἐπροστάτευσε τὸν Χριστιανισμόν, κατεδίωξεν ἀπηνῶς τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες εἶχον κηρυχθῆ κατ' αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὑπέταξεν· ὀλίγον ὅμως βραδύτερον προδοθεὶς ηὐτοκτόνησεν εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐννέα ἐτῶν, τῷ 1582. Τὸ ἔργον τοῦ Νόμπου-νάγκα ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ ὑπασπιστοῦ του Χίδε-γιόσι, υἱοῦ χωρικοῦ, ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διαταραχθεῖσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ τάξιν. Ὁ Χίδε-γιόσι, νικητὴς τῶν προκαλεσάντων τὸν θάνατον τοῦ Νόμπου-νάγκα ἐχθρῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κορέας καὶ κατεδίωξε τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ὑπεστήριξεν ὁ προκάτοχός του. Ὁ Χίδε-γιόσι, ὅστις ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τῆς Ἰαπωνίας, εἶναι γνωστὸς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς δυναστείας Τόγιο-τόμι καὶ ἀπέθανε τὸ 1598. Τὴν διαδοχήν του διημφεσβήτησαν ὁ υἱός του καὶ ὁ Τόκου-γκάβα-ἴγιε-γιασού, δεσπότης τῆς Μικάβας, διαμένων ἐν Ὑέδο. Ἡ διαμάχη ἐτερματίσθη διὰ τῆς αἱματηρᾶς μάχης τῆς Σεκιγκάρα (1600), τῆς φονικωτέρας καὶ ἀποφασιστικωτέρας μάχης ἐξ ὅσων ἀναφέρουν τὰ ἰαπωνικὰ χρονικά. Ὁ Τόκου-γκάβα καταλαβὼν τὴν ἐξουσίαν, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῶν δύο προκατόχων του καὶ τῷ 1603 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ «σιογκοὺν». Μολονότι, μετὰ δύο ἔτη, παρῃτήθη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, διετήρησε τὸν τίτλον τοῦτον μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος τῷ 1616. Τὸ ἀξίωμα τοῦ «σιογκοὺν» εἰς τὴν οἰκογένειαν Ἴγιε-γιασοὺ ἢ Τόκου-γκάβα διετηρήθη μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868, ὁπότε καὶ κατηργήθη. Κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ αὐτοκράτορος Μοῦτσο-Χίτο εἰς τὸν θρόνον, τελευταῖος τιτλοῦχος ἐκ τοῦ οἴκου Τόκου-γκάβα ὑπῆρξεν ὁ Γιόσι-χίζα-κό.

Φεουδαρχικὴ περίοδος. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *φεουδαρχικὴ περίοδος* ὑπονοεῖται γενικῶς τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἡ Ἰαπωνία ἐκυβερνήθη ὑπὸ τῶν «σιογκοὺν». Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σπουδαῖον ρόλον διεδραμάτισαν οἱ «νταΐμιος» (μέγα ὄνομα), οἱ κυριώτεροι δηλαδὴ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς ὁποίους ὁ Ἴγιε-γιασοὺ ἠδυνήθη νὰ καταστήσῃ ὑποτελεῖς. Ὁ Ἴγιε-γιασοὺ τοὺς διῄρεσεν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τοὺς fudai, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Τοκου-γκάβα, ἢ τουλάχιστον εἰς τοὺς ὑποτελεῖς των, καὶ εἰς τοὺς tozama, οἵτινες δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ «σιογκοὺν» καὶ οἵτινες μόλις τῷ 1600 ἀνεγνώρισαν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Kuge, παλαιῶν Ἰαπώνων εὐγενῶν, δυσηρεστημένων κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῶν fudai, ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι πρωτεργάται τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868. Οἱ Kuge, ἅπαντες σχεδὸν καταγόμενοι ἐξ αὐτοκρατορικοῦ αἵματος, ἀνῆκον εἰς τὰς ἐννέα οἰκογενειας τῶν: Φουτζιβάρα, Σουγκαβάρα, Ταϊρά, Μιναμότο, Κιοβάρα, Ἄμβε, Ὀνακαδόμι, Ὑράμπε καὶ Τάμπα. Οὗτοι, ὅπως καὶ ὁ ἀληθὴς ἡγεμών, ὁ μικάδος, ἔζων ἐν ἄκρᾳ ὀκνηρίᾳ, οἱ πλεῖστοι δ' ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν πλήρει ἀθλιότητι. Μετὰ τοὺς «νταΐμιος» ἤρχοντο οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν, τοὺς «μποῦκε», καλουμένους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γιόρι-τόμο «σαμουράϊ» ἢ φύλακας. Οὗτοι εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν των τὰς κατωτέρας λαϊκὰς τάξεις. Ζῶντες εἰς βάρος τοῦ στρατιωτικοῦ των ἀρχηγοῦ «νταΐμιο», εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσι δύο ξίφη, ἤρχοντο εἰς ἐπιγαμίαν μόνον ἀναμεταξύ των, ὁ δὲ πρωτότοκος υἱός των ἐλάμβανε παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐπίδομα. (Πολλὰ τῶν ἐπιδομάτων τούτων ἐξηγοράσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως τῷ 1873, τῷ δὲ 1876 εἶχον ἐξαγορασθῆ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπιδόματα ταῦτα.)

Τῷ 1878 οἱ «σαμουράϊ» ὠνομάσθησαν shizoka. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω τάξεων ὑπῆρχον καὶ οἱ «ρονὲν» (ἀλῆται). Ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ «σαμουράϊ» ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ἐξηρτῶντο ἀπὸ κανένα «νταΐμιο» εἴτε ἑκουσίως, εἴτε διότι ἀπεπέμφθησαν, εἴτε διότι ὁ ἀρχηγός των εἶχε καταδικασθῆ. Οἱ «ρονέν», μὴ πληρωνόμενοι ὅπως οἱ «σαμουράϊ», ἔζων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ κλοπῆς, ἀλλὰ καὶ ἀφωσιοῦντο ὁλοψύχως, ἐὰν συνέβαινε νὰ προσληφθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν «νταΐμιο» τινός. Τοῦτο τοὐλάχιστον μαρτυρεῖ ἡ περίφημος ἱστορία τῶν «Τεσσαράκοντα ἑπτὰ ρονέν», οἵτινες ὅλοι κατεδικάσθησαν εἰς αὐτοκτονίαν, διότι ἐξεδικήθησαν τὸν θάνατον τοῦ πάτρωνός των Ἀζάνο, δεσπότου τοῦ Ἄκο (1701).

Ἡ ἄφιξις τῶν ξένων ἐν Ἰαπωνίᾳ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἡ ἀπέναντι αὐτῶν πολιτικὴ τῶν «σιογκοὺν» καθὼς καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν προστατευόμενον φεουδαρχικὸν σύστημα ὑπῆρξαν τὰ κυριώτερα αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868.

Οἱ ξένοι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Ἡ Ἰαπωνία κατέστη γνωστὴ διὰ πρώτην φορὰν εἰς Ἄραβας ἐμπόρους. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μογγόλων ἡ Ἰαπωνία ἀναφέρεται ὡς Ζὲ-πεούν, ὁ δὲ Μάρκο Πόλο ἐν τῇ περιγραφῇ του ἀποκαλεῖ αὐτὴν *Ζιπαγκοῦ*. Ὑπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν γεωγράφον Ρασίδ-εδδίν. Ἡ ὀνομασία Νιππὼν εὑρίσκεται ἐν χρήσει κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Ἰαπωνία εἶχε καταστῆ γνωστὴ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Μάρκο Πόλο, ἐλησμονήθη, καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνακαλυφθεῖσα ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Πορτογάλων.

Ἡ Ἰαπωνία ἀναφέρεται ὑπὸ τὸν παλαιόν της τύπον *Ζιπαγκοῦ* εἰς τὴν Σφαῖραν τοῦ Martin Behaim (1492) καὶ εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου τοῦ Μαγελλάνου ὑπὸ τοῦ Πιγκαφέττα (1521). Δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ Ἰαπωνία κατέστη γνωστὴ κυρίως ἐκ τοῦ ταξιδίου τοῦ Fernao Mendez Pinto (1545). Οἱ Πορτογάλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νῆσον Τα-νέ-γκα τῷ 1542. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ «νταΐμιο» τοῦ Μποῦνγκο ἀπέστελλε πρεσβείαν εἰς Πορτογαλίαν. Ἡ ἄφιξις τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου-Ξαβιὲ εἰς τὴν νῆσον Καγκὸ τῷ 1549 συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἰαπωνίᾳ. Ὁ Νόμπου-νάγκα ἐπροστάτευσε τοὺς Χριστιανούς καὶ τῷ 1582 ἀπεστάλη εἰς Ρώμην νέα ἰαπωνικὴ πρεσβεία, ἥτις ἀφιχθεῖσα ἐκεῖ μετὰ τριετίαν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ'. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νόμπου-νάγκα καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Χίδε-γιόσι ἤρχισε σφοδρὸς πόλεμος κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τῷ 1587 ἀπεφασίσθη ἡ ἐκδίωξις αὐτῶν καὶ τῷ 1596 ἄγριος διωγμός. Τῷ 1597 ἐσταυρώθησαν εἰς τὸ Ναγκασάκι 9 ἱεραπόστολοι καὶ 17 ἰθαγενεῖς καθολικοί, τὸν θάνατον δ' αὐτῶν ἐπηκολούθησε πλήρης ἐξόντωσις τῶν Χριστιανῶν.

Τῷ 1607 ὁλλανδικὸς στόλος, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Willemsz Verhœven, ἔχοντος ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὰς ὑπὸ τῶν Πορτογάλων κατεχομένας νήσους τῶν Μολούκων, κατέπλευσεν εἰς Bantam τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1609. Ὁ Ὁλλανδὸς ναύαρχος ἀπέστειλε δύο ἐκ τῶν πλοίων του εἰς Ἰαπωνίαν καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Ὁλλανδοὶ ἔκτισαν εἰς Φιράνδο, εἰς τὸ νοτιώτατον σημεῖον τῆς ἐπαρχίας Χίζεν, ἐμπορικὸν πρακτορεῖον, ἐγκαταστήσαντες ὡς πράκτορα τὸν Ἰάκωβον Specks. Ὁ λιμὴν τῆς Φιράνδο ἦτο ἀσφαλής, ἀλλ' ἡ προσέγγισις παρουσίαζε μεγάλας δυσχερείας· ἕνεκα τούτου οἱ Ὁλλανδοὶ ἐσκέφθησαν πρὸς στιγμὴν νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν, ἀλλά, παρὰ ταῦτα, τὸν διετήρησαν.

Τῷ 1640, οἱ Ἰάπωνες διέταξαν τοὺς Ὁλλανδοὺς νὰ κατεδαφίσουν τὰ νεα των καταστήματα, καθὼς καὶ τὰ ἱδρύματα τὰ φέροντα χριστιανικὰ ἐμβλήματα. Ὁ Ὁλλανδὸς πράκτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος οἱ Ἰάπωνες ἐξηνάγκασαν τοὺς Ὁλλανδοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Φιράνδο καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Ντεσίμα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἰαπωνικῶν ἀρχῶν τῆς Ναγκασάκι. Ἡ διαταγὴ αὕτη, ἡ ὁποία ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἀπέλασις τῶν ξένων ἐκ τῆς Ἰαπωνίας, ἐξετελέσθη-

Digitized by Google

Πλὴν τῶν Ὁλλανδῶν καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐν Ἰαπωνίᾳ. Οὕτως ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος Σάρις κατὰ τὸ ὄγδον ταξίδιον τῆς «Old company», ἀναχωρήσας τῷ 1611 ἐξ Ἀγγλίας, ἐγκατέστησεν εἰς Φιράνδο τῷ 1613 πρακτορεῖον τῆς ἑταιρείας ταύτης. Τῷ 1616, τὸ εἰς τοὺς Ἄγγλους ὑπὸ τῆς Ἰαπωνίας παραχωρηθὲν προνόμιον περὶ ἐλευθέρας ἐμπορίας των ἐν Ἰαπωνίᾳ ἐτροποποιήθη καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν λιμένα τῆς Φιράνδο. Οἱ Ὁλλανδοί, ἐκ φθόνου πρὸς τοὺς Ἄγγλους, ἐπετέθησαν ἐναντίον αὐτῶν τῷ 1618, ἀσφαλῶς δὲ θὰ τοὺς κατέστρεφον, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινον οἱ Ἰάπωνες. Παρὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὸ ἑπόμενον ἔτος Ἄγγλοι καὶ Ὁλλανδοί, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι, συνεννοήθησαν καὶ συνεχώνευσαν τὰ δύο πρακτορεῖά των εἰς ἕν. Ἡ συμφωνία αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ, καθόσον ἀπὸ τοῦ 1621 οἱ Ὁλλανδοὶ ἐξηκολούθησαν μόνοι τὰς ἐμπορικάς των ἐργασίας. Ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι τῶν Ρώσων καὶ τῶν Γάλλων πρὸς ἐγκατάστασιν ἐμπορικῶν πρακτορείων ἐν Ἰαπωνίᾳ ἀπέτυχον. Ὅ,τι ἦτο γνωστὸν περὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀνατέλλοντος Ἡλίου, μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὠφείλετο εἰς ἀφηγήσεις ὀλίγων τινῶν ταξιδιωτῶν· οἱ κυριώτεροι τούτων ὑπῆρξαν ὁ Γερμανὸς Ἔνγκελμπερτ Κέμπφερ, παραμείνας ἐν Ἰαπωνίᾳ ἀπὸ τοῦ 1690—1692 καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία ἐδημοσιεύθη ἀγγλιστὶ τῷ 1727, ὁ Σουηδὸς Κάρολος-Πέτρος Thumberg, μαθητὴς τοῦ Λινναίου, ἀποσταλεὶς εἰς Ἰαπωνίαν τῷ 1772, ὁ Φίλιππος Φράντζ. βαρῶνος τοῦ Siebold, δημοσιεύσας (1832—1851) τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Νιππών» σύγγραμμα κτλ.

Τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἠνάγκασαν τὸν πρόεδρον αὐτῶν Fillimore ν' ἀποφασίσῃ τὴν εἰς Ἰαπωνίαν ἀποστολὴν ἰσχυρᾶς μοίρας, πρὸς σύναψιν συνθήκης. Ὁ πλοίαρχος Ματθαῖος Πέρρυ, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μοίρας, ἀφίκετο τὸν Ἰούλιον τοῦ 1853 εἰς Οὐράζαν, κειμένην εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Ὑέδο, κομιστὴς τῶν ὁδηγιῶν τοῦ Φιλλιμόρ. Ἀκολούθως ἐπεσκέφθη τὰς νήσους Λιέου-Κιέου καὶ τὴν Κίναν καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ πρίγκιπος Μίτο, ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις συγκατετέθη εἰς τὴν ὑπογραφὴν συνθήκης τὴν 31 Μαρτίου τοῦ 1854, ἐν Καναζάβᾳ. Ἡ συνθήκη αὕτη περιελάμβανε δώδεκα ἄρθρα. Διὰ τοῦ δεκάτου ἠνοίγοντο εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς οἱ λιμένες τῆς Σιμόδας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἴτζου, καὶ τῆς Χακοδάτε ἐν τῇ νήσῳ Ὑεσσό. Κυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῷ 1854 ἡ συνθήκη, ἀντηλλάγη τὴν 21 Φεβρουαρίου 1855. Αἱ χρονολογίαι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν ἀφετηρίαν νέας ἐποχῆς διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ἰαπωνίας μετὰ τῶν ξένων. Τὴν 14 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ὁ Ἄγγλος ναύαρχος σὲρ Τζαίιμς Στίρλινγκ ὑπέγραφεν ἐν Ναγκασάκι συνθήκην, δυνάμει τῆς ὁποίας ἠνοίγοντο οἱ λιμένες τῆς Ναγκασάκι (Χίζεν) καὶ τῆς Χακοδάτε (Ματομάϊ). Ἀκολούθως συνήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἀντιναυάρχου Εὐθ. Πουτιατὶν ἡ ρωσοϊαπωνικὴ συνθήκη τῆς Σιμόδας (7 Φεβρουαρίου 1855) καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁλλανδοῦ ἱππότου Jan Donker Curtius ἡ συνθήκη τῆς Ναγκασάκι (30 Ἰανουαρίου 1856). Τὴν 29 Ἰουλίου τοῦ 1858 ὑπεγράφη, ἐν Ὑέδο, ὑπὸ τοῦ γενικοῦ προξένου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Towsend Harris νέα συνθήκη, δι' ἧς ἐπετρέπετο ἡ ἵδρυσις διπλωματικοῦ πρακτορείου ἐν Ὑέδο. Τὴν συνθήκην ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ ὑπογραφὴ νέας συνθήκης μετὰ τῆς Ὁλλανδίας τὴν 18 Αὐγούστου 1858, μετὰ τῆς Ρωσίας τὴν 7 Αὐγούστου, μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν 26 Αὐγούστου καὶ τέλος μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1858. Ἡ Γαλλία, ὀλίγον βραδύτερον, ἐπέτυχε τὸ ἄνοιγμα τῶν πόλεων Χακοδάτε, Καναζάβα καὶ Ναγκασάκι διὰ τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον, ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1860 τῆς πόλεως Νὶ-ἰ-γκάτα καὶ ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1863 τῆς πόλεως Χιόγκο. Ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1862 οἱ Γάλλοι ὑπήκοοι ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν εἰς τὴν πόλιν Ὑέδο καὶ ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1863 εἰς τὴν πόλιν Ὀσάκα, ἀλλὰ μόνον ὅπως μετέρχωνται τὴν ἐμπορίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ηὔξανεν ἡ κατὰ τῶν ξένων κίνησις. Τὴν 5 Ἰουλίου 1861 ἐγένετο ἐπίθεσις κατὰ τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐδολοφονήθη εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γιοκοχάμας ὁ Ἄγγλος Ρίτσαρδσον. Συνεπείᾳ τῶν γεγονότων τούτων ἐπῆλθε συνεννόησις τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τὴν 5 Σεπτεμβρίου τοῦ 1864 οἱ ἡνωμένοι στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ὁλλανδίας καὶ Ἀμερικῆς κατέστρεψαν τὰ φρούρια τῆς Σιμονοσέκι. Τῷ 1867 ἀνηγορεύθη μικάδος ὁ Μοῦτσο-Χίτο καὶ ἀμέσως ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ κατάργησις τοῦ ἀξιώματος τῶν «σιογκούν». Οἱ ὀπαδοὶ τῶν παλαιῶν «σιογκούν», τοῦ οἴκου Τόκου-γκάβα, ἡττήθησαν, αἱ μετὰ τῶν Μ. Δυνάμεων συναφθεῖσαι συνθῆκαι ἐπεκυρώθησαν, οἱ λιμένες τῆς Κόμπι, Ὀσάκας, ἀκολούθως (186?) τῆς Νὶ-ἰ-γκάτας καὶ τῆς Ὑέδο ἠνοίχθησαν εἰς τοὺς ξένους, ἡ δὲ πρωτεύουσα μετεφέρθη ἀπὸ τὸ Κιότον εἰς Ὑέδο, ὅπερ ὠνομάσθη Τόκιον.

Νεώτεροι χρόνοι. Ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Μοῦτσο-Χίτο εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἡ Ἰαπωνία ἤρχισε προοδεύουσα ἁλματωδῶς. Ἐντὸς βραχέος διαστήματος, ὄχι μόνον μετεβλήθη τὸ κυβερνητικὸν σύστημα, ἀλλ' ἤλλαξαν καὶ τὰ ἤθη τῆς χώρας. Εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 1871 τὰ τιμάρια τῶν «νταΐμιος» κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. καταργηθέντος οὕτω τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος, αἱ δὲ κατώτεραι τάξεις, ἤτοι οἱ μετερχόμενοι βάναυσα ἐπαγγέλματα, καθὼς καὶ οἱ γεωργοί, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομήχανοι, ἀπέκτησαν τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα. Ταυτοχρόνως ὁ Βουδισμὸς ἔπαυσε ν' ἀποτελῇ τὴν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν Ὀσάκαν ἱδρύθη νομισματοκοπεῖον πρὸς κοπὴν νομισμάτων κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν εὐρωπαϊκῶν νομισματοκοπείων. Τέλος ἤρχισεν ἡ σύνταξις νέου ποινικοῦ κώδικος. Τὸ ἑπόμενον ἔτος (1872) ἡ Ἰαπωνία κατεσκεύαζε τὸν πρῶτον σιδηρόδρομον τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς: ἀπὸ τὸ Τόκιον εἰς Γιοκοχάμαν. Ἐπὶ πλέον εἰσῆγε τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον καὶ ἐψήφιζε νόμους διὰ τὴν στρατολογίαν καὶ κατὰ τῆς γυμνότητος εἰς τὰς πόλεις. Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων οἱ Ἰάπωνες διεδήλουν τὸν διακαῆ των πόθον, ὅπως καινοτομήσουν, ἀσπαζόμενοι ὅ,τι καλὸν εἶχεν ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός. Τῷ 1873, ἡ ἀνακαινιστικὴ κίνησις ἐπετάθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐμβολιασμοῦ, τῆς φωτογραφίας καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐπισήμων εὐρωπαϊκῶν στολῶν. Ἀλλ' ἅπασαι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται μοιραίως ἔμελλον νὰ προκαλέσουν τὴν ἀντίδρασιν. Οὕτω, τῷ 1874 ἀντιδραστικὸν κίνημα ἐκραγὲν εἰς τὰ νότια τῆς Ἰαπωνίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χίζεν, κατεστάλη ταχέως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νοτζού. Τὸ αὐτὸ ἔτος Ἰάπωνες ἁλιεῖς ἐκ τῶν νήσων Ρίου-κίου, ναυαγήσαντες εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου Φορμόζης, ἐκρεουργήθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων της. Ἐπειδὴ οἱ Κινέζοι ἠρνήθησαν πᾶσαν ἱκανοποίησιν πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν, ἐγένετο ἀπόβασις ἰαπωνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σάϊγκο-Τσουγκουμίτσου, εἰς τὰ ΝΑ παράλια τῆς νήσου. Ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς ἦτο ἀναπόφευκτος, ἀλλ' ἀπεσοβήθη χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας. Διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1874 ἐδίδετο πλήρης ἱκανοποίησις εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Τὸ ἔτος 1875 ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον εὐτυχὲς ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως, διότι ἡ Ἰαπωνία παρεχώρει εἰς τὴν Ρωσίαν ὁλόκληρον τὴν νῆσον Σαχαλίνην καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ἐλάμβανε τὰς ἀγόνους νήσους Κουρίλας. Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα δημοσιευθὲν τῷ 1876, οὗτινος ἡ ἰσχὺς ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1877, ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς σαμουράϊ νὰ φέρωσι τὰ δύο ξίφη. Τὸ διάταγμα τοῦτο καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως ἐπροκάλεσαν νέαν μεγάλην ἐξέγερσιν τῆς πατριᾶς τοῦ Σατσούμα, διευθυνομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ στρατηγοῦ Σάϊγκο-Τσουγκουμίτσου, Σάϊγκο-Τακαμόρι, ὅστις περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου τοῦ 1877 ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς δυνάμεων 14 000 ἀνδρῶν. Τοῦ στρατοῦ τούτου ἡττηθέντος τὴν 19 Αὐγούστου, ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη ὁλοσχερῶς τὴν 24 Σεπτεμβρίου τοῦ 1877, ὁ δὲ Σάϊγκο ηὐτοκτόνησε τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ὁ θάνατος τούτου, ἡ κατασύντριψις τῶν ἀνταρτῶν καὶ ὁ θρίαμβος τῶν νέων ἰδεῶν ὑπῆρξαν τὰ αἴτια τῆς δολοφονίας ἐν Τόκιο, τὴν 14 Μαΐου τοῦ 1878, τοῦ ρηξικελεύθου ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὀκοῦμπο-Τοσιμίτσου. Ἡ δολοφονία αὕτη δὲν ἀνεχαίτισε ποσῶς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς κυβερνήσεως. Οὕτω τῷ 1881 ἐδημοσιεύθη ὁ νέος ποινικὸς κῶδιξ, ἐτροποποιήθησαν ἡ διοικητικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ μηχανή, συνετάχθη νέον Σύνταγμα (1879) καὶ γενικῶς παρείχετο πᾶσα ὑποστήριξις εἰς τὰς νεωτεριστικὰς ἰδέας. Τῷ 1879 παρεσκευάσθη ἡ ἐπίσκεψις τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Γκράντ καὶ τοῦ τσάρεβιτς τῆς Ρωσίας, τοῦ μετέπειτα τσάρου Νικολάου τοῦ Β', κατὰ τοῦ ὁποίου ἐγένετο καὶ δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἐν Ὄτσου, παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Μπίβα (1891).

Πόλεμος Ἰαπωνίας καὶ Κίνας. Πολλάκις ἀνεφύησαν δυσχέρειαι μεταξὺ τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Κορέας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1872 οἱ Κορεᾶται ἐπιμονώτερον ἠρνοῦντο νὰ ἱκανοποιήσωσι διάφορα ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως αἰτήματα τῆς Ἰαπωνίας. Ἀφοῦ οἱ Ἰάπωνες διεκανόνισαν μετὰ τῆς Κίνας τὰς ὑποθέσεις τῆς νήσου Φορμόζης ἀπεφάσισαν καὶ τὸν διακανονισμὸν τῶν μετὰ τῆς Κορέας διαφορῶν. Οὕτω, τὴν 15 Ἰανουαρίου τοῦ 1876 ἰαπωνικὸς στόλος μετὰ νέας πρεσβείας καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Κουρόντα κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κορέας Φοὺ-σάν. Τὸν ἑπόμενον μῆνα (26 Φεβρουαρίου 1876) ὑπεγράφη ἐν Κάνγκ-Χόα συνθήκη, συνταχθεῖσα εἰς τὴν κινεζικὴν καὶ ἰαπωνικὴν καὶ ὑπογραφεῖσα ἐκ μέρους μὲν τῆς Ἰαπωνίας ὑπὸ τῶν Κουρόντα-Κιγιοτάκα καὶ Ἰνούγιε-Καόρου, ἐκ μέρους δὲ τῆς Κορέας ὑπὸ τοῦ Σὶν-Χὸν καὶ Ἰν-ζάουνγκ. Διὰ τῆς ἐκτάκτως σπουδαίας ταύτης συνθήκης ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Κορέας καὶ ἠνοίγοντο ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ἰαπωνικὸν ἐμπόριον οἱ λιμένες αὐτῆς. Ὅ,τι ματαίως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐπεδίωκον νὰ ἐπιτύχωσιν ἡ Γαλλία καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, τὸ ἐπέτυχον οἱ Ἰάπωνες ἀναιμάκτως καὶ ταχέως. Νέαι συνεννοήσεις γενόμεναι τῷ 1877, 1882 καὶ 1883 ἐτροποποίησαν καὶ συνεπλήρωσαν τὴν συνθήκην τοῦ 1876. Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Κίνα ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τῶν τελωνείων εἰς τοὺς ἀνοιγέντας λιμένας Ζὲν-τοοὺ-άν, Γιουὲν-σὰν καὶ Φοὺσάν. Προφανῶς ἡ Κίνα, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἐπικυρίαρχον τῆς Κορέας, δὲν ἐπεθύμει ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὰ δικαιώματά της ὑπὸ τῆς νεαρᾶς ἀντιπάλου της. Ἤδη ἡ ἀπὸ τοῦ 1882 ἐν Σεοὺλ ὕπαρξις διπλῆς φρουρᾶς, ἰαπωνικῆς καὶ κινεζικῆς, ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις καὶ ταραχάς. Τὴν 4 Δεκεμβρίου τοῦ 1884 σοβαραὶ ταραχαὶ ἐξερράγησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κορέας, ὅπου ἑπτὰ ἐκ τῶν ὑπουργῶν ἐδολοφονήθησαν. Την ἐπιοῦσαν συνεκρούσθησαν αἱ δύο φρουραί, ἡ ἰαπωνικὴ καὶ ἡ κινεζική. Ἡ ἰαπωνικὴ πρεσβεία ἐπυρπολήθη, μέγας ἀριθμὸς Ἰαπώνων ἐσφάγη, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν παραλίαν. Οἱ πρωταίτιοι τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, τέσσαρες τὸν ἀριθμόν, φαίνεται ὅτι ἐνήργουν διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἰαπωνίας, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα διέψευσε τὰς ἐλπίδας των, ἀφοῦ νικηταί, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐξῆλθον οἱ Κινέζοι. Οἱ Ἰάπωνες, μὴ δυνάμενοι ν' ἀνεχθῶσιν ἐπι μακρὸν τὴν κατάστασιν ταύτην, προητοιμάζοντο πρὸς πόλεμον. Ἀνέμενον τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη μετά τινα ἔτη. Εἷς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1884, ὁ Κὶμ-ὸκ-κυούμ, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς Ἰαπωνίαν, παραπλανηθεὶς ὑπό τινος συμπατριώτου του νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς Σιαγκάκι, ἐδολοφονήθη ἐκεῖ διὰ περιστρόφου ὑπὸ τοῦ ἰδίου συμπατριώτου του. Οὗτος συλληφθεὶς ἐδήλωσεν ὅτι ἐνήργησε κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Κορέας (28 Μαρτίου 1894). Τὸ σῶμα τοῦ Κὶμ-ὸκ-κυοὺμ μετεφέρθη εἰς Κορέαν, ὅπου κοπὲν εἰς ὀκτὼ τεμάχια διενεμήθη εἰς τὰς ὀκτὼ ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Κίναν. Ἡ Ἰαπωνία, πρὶν ἢ κηρυχθῇ ἔτι ἐπισήμως ὁ πόλεμος, ἤρχισε τὰς ἐχθροπραξίας. Τὴν 20 Ἰουλίου τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν «Kowshing» ἀνεχώρησεν ἐκ Τακοὺ μὲ 1500 στρατιώτας διὰ τὸ Ἄσαν τῆς Κορέας πρὸς προστασίαν τῶν ξένων, ἀλλ' ἐξώκειλε παρὰ τὰς νήσους Σοὺπσίντο. Ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἐσώθησαν μόνον 40.

Αἱ πρῶται σοβαραὶ μάχαι μεταξὺ τοῦ ἰαπωνικοῦ καὶ κινεζικοῦ στρατοῦ ἐγένοντο κατὰ ξηράν. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις τῶν Ἰαπώνων ἐγένετο τὴν 27 καὶ 28 Ἰουλίου κατὰ τῶν ἐν Ἄσαν ὠχυρωμένων Κινέζων, ἀλλ' ἄνευ σοβαρῶν ἀποτελεσμάτων, διότι ὁ Ἰάπων ἀρχιστράτηγος Γιαμαγάτα ἐσκόπει κυρίως τὴν κατάληψιν τῆς ἀπὸ τῆς Σεοὺλ εἰς τὸ Πεκῖνον ἀγούσης ὁδοῦ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν τὴν 15 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν θέσιν Πένγκ-Γιάνγκ. Οἱ Κινέζοι στρατηγοὶ Γιὲ καὶ Βεῒ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Τὴν 16 οἱ Ἰάπωνες κατελάμβανον τὴν θέσιν ταύτην καὶ οἱ Κινέζοι ἀτάκτως ὑποχωροῦντες συνεπτύσσοντο πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γὶ-τσέου, ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῆς Κορέας καὶ τῆς Μαντζουρίας ποταμοῦ Γιαλοῦ. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Κινέζος ναύαρχος Τένγκ, συνοδεύων στρατεύματα προωρισμένα νὰ ἐνισχύσωσι τὸν ἐν Γὶ-τσέου κινεζικὸν στρατόν, ὑπέστη ἐπίθεσιν τοῦ ἰαπωνικοῦ στόλου παρὰ τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ Γιαλοῦ. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Ἰάπωνες κατήγαγον λαμπρὰν νίκην, ὁ δὲ Κινέζος ναύαρχος μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ στόλου του μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πὸρτ-Ἀρθούρ. Μετὰ ἕνα μῆνα οἱ Ἰάπωνες ἐκυρίευσαν τὴν Γὶ-τσέου, τὴν δὲ 24 Ὀκτωβρίου ὁ Ἰάπων στρατηγὸς Νοτζού, μετά τινας μάχας, ἀφίχθη εἰς Φοὺνγκ-ουάνγκτσένγκ, σημεῖον διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Μοῦκδεν, Νιοὺ-τσουάγκ καὶ Πὸρτ-Ἀρθούρ. Τὴν 26 Σεπτεμβρίου ἕτερον ἰαπωνικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν κόμιτα Ὀγιάμα ἀπεβιβάσθη εἰς Τὰ-λιενουάν, ὕπερθεν τοῦ Πὸρτ-Ἀρθούρ· μετ' ὀλίγον καὶ τρίτον σῶμα στρατοῦ ἦλθε πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ ξηρὰν ἰαπωνικῶν δυνάμεων. Κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων ἰαπωνικῶν νικῶν, ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου προεβλέπετο. Μόνον ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ἄλλωστε εἶχε ζητήσει ἡ Κίνα, θὰ ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ τὴν προέλασιν τῶν Ἰαπώνων πρὸς τὸ Σὰν-χάϊ-Κουάν, εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ μεγάλου τείχους καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Τιὲν-τσὶν καὶ τὸ Πεκῖνον. Τὰ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Γιαμαγάτα καὶ τοῦ στρατηγοῦ Νοτζοὺ στρατεύματα, ἐγκαταλείψαντα τὸ Φοὺνγκ-ουὰνγκ-τσένγκ, κατέλαβον τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὁδοῦ τοῦ Μοῦκδεν, πρωτευούσης τῆς Μαντζουρίας καὶ ἱερᾶς πόλεως τῆς Κίνας. Μετὰ προκαταρκτικάς τινας συνεννοήσεις, ἀντιπρόσωποι τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας συνῆλθον τὴν 17 Ἀπριλίου τοῦ 1895 εἰς Σιμονοσέκι καὶ ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης. Διὰ ταύτης ἀνεγνωρίζετο ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία τῆς Κορέας, παρεχωρεῖτο μέγα μέρος τῆς Μαντζουρίας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, καθὼς καὶ ἡ νῆσος Φορμόζα καὶ ὑπεχρεοῦτο ἡ Κίνα εἰς τὴν πληρωμὴν 200 ἑκατομμυρίων τάελ. Ἐπὶ πλέον προεβλέ-

Digitized by Google

πετο ἡ κατοχὴ τῆς Βάϊ-Χάϊ-Βάϊ ὑπὸ τῆς Ἰαπωνίας μέχρι πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως καὶ ἀνεγνωρίζοντο εἰς αὐτὴν διάφορα ἐμπορικὰ προνόμια, ὡς τὸ ἄνοιγμα τεσσάρων νέων λιμένων εἰς τὸ ξένον ἐμπόριον, τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ξένους, ὅπως μετέχουν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Κίνᾳ, καὶ τέλος συνεφωνεῖτο ἡ σύναψις ἐμπορικῆς συνθήκης μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν.

Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος. Εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, οἱ ἐν Τόκιο πρεσβευταὶ τῆς Ρωσίας, Γερμανίας καὶ Γαλλίας ἐπέδωκαν πρὸς τὴν ἰαπωνικὴν κυβέρνησιν διακοίνωσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐτόνιζον, ὅτι ἡ διαρκὴς κατοχὴ τῶν ὑπὸ τῆς Κίνας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν παραχωρηθέντων ἐδαφῶν ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν διατάραξιν τῆς εἰρήνης. Διὰ τῆς διακοινώσεως ταύτης αἱ τρεῖς ἀνωτέρω δυνάμεις ἄφινον νὰ νοηθῇ, ὅτι ἦσαν ἀποφασισμέναι νὰ καταφύγουν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἐὰν ἡ Ἰαπωνία δὲν συνεμορφοῦτο πρὸς τὴν ἀπαίτησίν των ταύτην. Ἡ Ἰαπωνία, ἐξηντλημένη οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Κίνας πολέμου, μὲ πολεμικὸν ὑλικὸν ἐφθαρμένον, μὲ τὸν στόλον της ἔχοντα ἀνάγκην ἐπισκευῆς, ἐθεώρησε φρόνιμον ν' ἀποδεχθῇ τὴν σύστασιν τῶν τριῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ νὰ διακηρύξῃ διὰ στόματος τοῦ μικάδου, ὅτι καὶ τῆς Ἰαπωνίας ἐπιθυμία εἶναι ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης. Περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἰαπωνίας, ὑποχωρήσαντες κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, δὲν ἀπεμπόλουν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀσίας δικαιώματά των. Ἤρχισαν ἔκτοτε παρασκευαζόμενοι στρατιωτικῶς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, προβλέποντες προσεχῆ τὴν μετὰ τῆς Ρωσίας σύγκρουσιν.

Τῷ 1900 ἐγένετο ἡ ἐξέγερσις τῶν Μπόξερς ἐναντίον τῶν ξένων. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, εὑρεθεῖσαι ἐν ἀδυναμίᾳ, ὅπως ἐπέμβωσιν ἐγκαίρως πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Τιὲν-Τσὶν καὶ Πεκίνῳ εὐρωπαϊκῶν παροικιῶν, ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασίν της. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἰάπωνες ἐδίστασαν, ἀλλ' ἐν τέλει ἐδέχθησαν καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πετσιλῆ σῶμα ἐξ 21 000 ἀνδρῶν. Βραδύτερον ἐπολέμησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν Ἀμερικανῶν, ἡ δὲ στάσις των ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἐφείλκυσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τῶν στρατιωτικῶν κριτικῶν. Δέκα περίπου ἔτη μετὰ τὴν διακοίνωσιν τῆς Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας ἡ Ἰαπωνία, στρατιωτικῶς παρεσκευασμένη, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὸ Κορεατικὸν ζήτημα, καθὼς καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐπεκτάσεώς της εἰς τὴν Ἀσίαν. Οὕτω, τὴν 8 Φεβρουαρίου τοῦ 1904, λαβοῦσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς μὴ ἐγκαίρου ἐκκενώσεως τῆς Μαντζουρίας ὑπὸ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, κυρίως δὲ σκοποῦσα τὴν κατάληψιν τοῦ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ, ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ρωσίας τὸν πόλεμον. Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων (5 Φεβρουαρίου 1904), ὁ ἰαπωνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου Τόγκο ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς τὴν νύκτα τῆς 8 πρὸς τὴν 9 Φεβρουαρίου κατὰ τοῦ ρωσικοῦ, ἠγκυροβολημένου εἰς τὸν ἐξωτερικὸν λιμένα τοῦ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ καὶ ἐβύθισε δύο θωρηκτὰ καὶ ἓν καταδρομικόν. Ὁ ἰαπωνικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὸν λιμένα τοῦ Πὸρτ-Ἀρθοὺρ, ἐπετέθη ἑπτάκις κατὰ τῆς ρωσικῆς μοίρας, ἐβομβάρδισε σχεδὸν συνεχῶς τὸ φρούριον αὐτοῦ καὶ ἀπεπειράθη τρίς, ὅπως φράξῃ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ἀπόπειρα τοῦ ρωσικοῦ στόλου, ὅπως καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βλαδιβοστόκ, ἐματαιώθη ὑπὸ τοῦ ἰαπωνικοῦ στόλου. Ἡ Ἰαπωνία, κυρίαρχος τῆς θαλάσσης ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ἠδυνήθη ν' ἀποβιβάσῃ ἐν ἀνέσει τὰ στρατεύματά της ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Κορέας. ἐν ὅλῳ περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρῶν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Ὀγιάμα. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ Ρωσία, ἥτις κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν δὲν διέθετε πλείονας τῶν 60 χιλ. ἀνδρῶν, ἠδυνήθη ταχέως, χάρις εἰς τὸν ὑπερσιβηρικὸν σιδηρόδρομον, νὰ συγκεντρώσῃ ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ περὶ τὰς 300 χιλ. καὶ βραδύτερον, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης, 500 χιλ. ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Κουροπάτκιν. Πρὸ τῆς βραδείας, ἀλλὰ μεθοδικῆς καὶ συγκεντρωτικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἰαπώνων οἱ Ρῶσοι συνεχῶς ὑπεχώρουν. Μετὰ τετράμηνον οἱ Ἰάπωνες συγκεντρώσαντες νέας δυνάμεις, ἀνέλαβον τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατασυνέτριψαν τὸν ρωσικὸν στρατὸν (23 Φεβρουαρίου—10 Μαρτίου) ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μούκδεν. Ἡ Ρωσία, ἡττηθεῖσα κατὰ ξηρὸν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀνέθεσε τὰς ἐλπίδας της εἰς μίαν δευτέραν μοῖραν στόλου, συγκροτηθεῖσαν ἐσπευσμένως εἰς τὸν λιμένα τῆς Κρονστάνδης. Ἡ μοῖρα αὕτη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Ροζεντβένσκυ συνηντήθη μετὰ τοῦ ἰαπωνικοῦ στόλου εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσουσίμα τὴν 27 Μαΐου καὶ ἡττήθη. Ἡ ναυμαχία αὕτη ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον σημαντικὸν πολεμικὸν γεγονός, ἀναγκάσαν τὴν Ρωσίαν ν' ἀποδεχθῇ τὴν μεσολάβησιν τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ρούζβελτ πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς καὶ σύγκλησιν συνδιασκέψεως εἰς τὸ Πορτσμοὺθ (Ἀμερικῆς) (10 Αὐγούστου 1905). Ἀντιπρόσωποι τῆς μὲν Ρωσίας ἦσαν ὁ κόμης Βίττε καὶ ὁ βαρῶνος Ρόζεν, τῆς δὲ Ἰαπωνίας ὁ βαρῶνος (κατόπιν κόμης) Κομοῦρα, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ βαρῶνος Τακαχίρα. Διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, ὑπογραφείσης τὴν 5 Σεπτεμβρίου, ἡ Ρωσία ἀνεγνώριζε τὰ ἐν Κορέᾳ πολιτικά, στρατιωτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Ἰαπωνίας, ἐδέχετο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν, νὰ παραχωρήσῃ τὸ νότιον τμῆμα τῆς νήσου Σαχαλίνης, νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἁλιείαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰαπωνικῆς καὶ Ὀχοτσκικῆς θαλάσσης εἰς τοὺς Ἰάπωνας ὑπηκόους κ.ἄ. Ἡ συνθήκη αὕτη, μολονότι λίαν συμφέρουσα διὰ τὴν Ἰαπωνίαν, ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ ὡς θίγουσα τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, οἱ δὲ πληρεξούσιοί της κατηγορήθησαν ὡς προδώσαντες τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν.

Ἡ προσάρτησις τῆς Κορέας. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ρωσοϊαπωνικῆς εἰρήνης, ἡ Ἰαπωνία ἔστρεψεν ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Κορέαν. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀμερικὴ ἀνεγνώρισαν εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχου καὶ βαθμηδόν, ἰδίως ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ πρίγκιπος Ἴτο ὡς ἁρμοστοῦ τῆς Κορέας, ἡ Ἰαπωνία ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χώρας. Εἰς ὅλας τὰς ὑπηρεσίας ἐτοποθετήθησαν Ἰάπωνες ὀργανωταί, ἱδρύθησαν τράπεζαι, ἐμπορικαὶ καὶ βιομηχανικαί, ἐδαπανήθησαν κολοσσιαῖα ποσὰ διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, τὴν ἐγκατάστασιν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων, τὴν ἐξυγίανσιν τῆς χώρας, τὴν κατασκευὴν ὑδραγωγείων, τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὴν σύνταξιν ποινικοῦ κώδικος καὶ τὴν ἐφαρμογὴν νέου φορολογικοῦ συστήματος. Τὰ μέτρα ταῦτα προὐκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὴν ἐξέγερσιν μερίδος τοῦ στρατοῦ, καὶ βραδύτερον τὴν δολοφονίαν τοῦ πρίγκιπος Ἴτο. Ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν, ἠναγκάσθη νὰ προσαρτήσῃ ὁριστικῶς τὴν Κορέαν (10 Αὐγούστου 1910).

Ἡ ἀγγλοϊαπωνικὴ συμμαχία. Ἡ ἐπελθοῦσα, μετὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον καὶ κυρίως μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Κορέας ὑπὸ τῆς Ἰαπωνίας τῷ 1910, ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως, ἐπέβαλεν εἰς τὰς κυβερνήσεις Ἀγγλίας καὶ Ἰαπωνίας τὴν ἀναθεώρησιν τῆς κατὰ τὸ 1905 συναφθείσης ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς συμμαχίας. Αἱ ἐν Λονδίνῳ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ καὶ τοῦ κόμητος Κάτο ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (11 Ἰουλίου 1911). Δευτέρα ἀνανέωσις τῆς συμμαχίας συνεζητήθη ἐν Λονδίνῳ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1921 καὶ ἀνηγγέλθη, ὅτι κατὰ τοὺς ὅρους αὐτῆς ἡ συνθήκη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἰσχύουσα ἐπ' ἀόριστον. Ἐν τούτοις δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1921 γενομένη ἐν Βασιγκτῶνι τετραπλῆ συνθήκη μεταξὺ Ἀμερικῆς, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰαπωνίας ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀγγλοϊαπωνικὴν συμμαχίαν.

Παγκόσμιος πόλεμος. Εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἡ Ἰαπωνία, σύμμαχος τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 1905, κατόπιν συνεννοήσεων μετ' αὐτῆς ἀπέστειλε τὴν 15 Αὐγούστου τῷ 1914 πρὸς τὴν Γερμανίαν τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτει τὴν ἄμεσον ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰς τὰ κινεζικὰ καὶ ἰαπωνικὰ παράλια εὑρισκομένων γερμανικῶν πλοίων. Μὴ δοθείσης ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας, ἡ Ἰαπωνία ἐκήρυξε τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον καὶ ἀμέσως, ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἀγγλικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Τσιγκτάου, ἐν τῷ κόλπῳ Κιάτσοβ, εὑρισκομένων ὠχυρωμένων Γερμανῶν καὶ μετὰ ἐπανειλημμένας μάχας οἱ Ἰάπωνες κατώρθωσαν νὰ γίνωσι κύριοι αὐτοῦ. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Τσιγκτάου οἱ Ἰάπωνες συνέβαλον μεγάλως καὶ διὰ τοῦ στόλου των εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν ἐν τῇ Ἄπω Ἀνατολῇ, συντελέσαντες εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν γερμανικῶν πολεμικῶν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν οὕτω τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἀπὸ παντὸς κινδύνου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν ὑποβρυχίων πόλεμον τῶν συμμάχων συνέβαλεν οὐκ ὀλίγον ὁ ἰαπωνικὸς στόλος. Καθ' ὃν χρόνον οἱ στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῶν Δαρδανελλίων, μεγάλη ἰαπωνικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σάτο συνώδευε τὰ μεταγωγικὰ τῶν δυνάμεων εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου.

Οἱ Ἰάπωνες εἰς τὴν Σιβηρίαν. Μετὰ τὴν Ρωσικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917 ἡ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Σιβηρίᾳ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἦτο ἐξαιρετικῶς ἀνώμαλος. Οἱ Γερμανοὶ καὶ Αὐστροούγγροι αἰχμάλωτοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν Μπολσεβίκων, κατεδίωκον τοὺς Τσεχοσλοβάκους. Πρὸς βοήθειαν αὐτῶν ἡ Ἰαπωνία ἐδέχθη ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὴν Σιβηρίαν, καὶ καταλάβῃ τὸ Καμπαρόβσκ καὶ ν' ἀνακουφίσῃ ὁπωσδήποτε τοὺς Τσεχοσλοβάκους. Ἐνίσχυσεν ἀκολούθως τὸ κίνημα τοῦ Κολτσὰκ καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ ἐνίσχυσε τὸ ἀντιδραστικὸν κίνημα τοῦ Σεμενὼφ. Μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν ἐν Νικολαϊέβσκ Ἰαπώνων, ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, τὸ ὅλον 350 ψυχῶν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ προξένου Ἰούδα μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὑπὸ ὀπαδῶν τῶν Μπολσεβίκων, ἡ Ἰαπωνία ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐν Ρωσίᾳ δὲν ὑφίστατο νόμιμος κυβέρνησις, μεθ' ἧς θὰ ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ περὶ τῆς γενομένης εἰς τὸ γόητρόν της προσβολῆς, προέβη εἰς τὴν κατάληψιν διαφόρων σημείων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Σαχαλίνης καὶ ἐβοήθησε τὴν διάσωσιν τῶν τσεχοσλοβακικῶν στρατευμάτων. Βραδύτερον, στερεωθείσης τῆς θέσεως τῶν Μπολσεβίκων ἐν Ρωσίᾳ, ἡ Ἰαπωνία ἤρχισεν ἀμέσους μετ' αὐτῶν διαπραγματεύσεις, καθ' ἅς, ἐπελθούσης συμφωνίας, ἐπανελήφθησαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεις (20 Ἰανουαρίου 1925).

Εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συνελθὸν τῷ 1919 συνέδριον τῆς εἰρήνης, ἡ Ἰαπωνία ἀντεπροσωπεύθη διὰ τεσσάρων πληρεξουσίων. Ἡ πρώτη ἀπαίτησις τῶν Ἰαπώνων ἐν τῷ συνεδρίῳ ὑπῆρξεν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰσότητος τῶν φυλῶν. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν (10 Ἰανουαρίου 1920) ἡ Ἰαπωνία ἔλαβε μεταξὺ ἄλλων ἀνταλλαγμάτων καὶ τὰς Γερμανικὰς νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Καρολίναν, Μαρσάλ, Παλάου καὶ Μαριάνναν.

Κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς Βασιγκτῶνος ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη ν' ἀποστείλῃ τοὺς πληρεξουσίους της καὶ νὰ συμμορφωθῇ πλήρως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως. Οὕτω, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1922, ἀπέσυρε τὴν ἐν Χανκόου φρουράν της, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1922 τὴν ἐν Β. Μαντζουρίᾳ καὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1923 τὰ ἐν Σιβηρίᾳ στρατεύματά της, περιώρισε δὲ καὶ τὰς κατὰ θάλασσαν δυνάμεις αὐτῆς. Ἐκ τῶν καταστραφέντων πολεμικῶν της περιεσώθη συναινέσει τῶν συμμάχων τὸ θωρηκτὸν «Μικάζα», ναυαρχὶς τοῦ Τόγκο κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Τσουσίμας, ὅπερ παροπλισθὲν ὡδηγήθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Γιοκοσούκας, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πλωτὸν ναυτικὸν μουσεῖον.

— [ΘΡΗΣΚ.] Ἡ ἰαπωνικὴ θρησκεία εἶναι κυρίως τὸ σύνολον τῶν θυσιῶν, καθαρμῶν, ἐξορκισμῶν καὶ προσευχῶν, τὸ ὁποῖον συναπεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν οἱ Ἰάπωνες εἰς τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας κατοικοῦσι σήμερον, ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν κοιτίδος. Ἡ θρησκεία αὕτη, στερουμένη ὀνόματος κατ' ἀρχάς, ἀπέκτησε τοιοῦτον, ὅτε κατὰ τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν ὁ Βουδισμὸς καὶ ἀπεδείχθη ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν «ὁδὸν τοῦ Βούδα» ὠνομάσθη ἡ ἰαπωνικὴ θρησκεία «Σιντό», «ὁδὸς τῶν θεῶν» ἢ «τῶν πνευμάτων». Εἶναι δὲ ἡ θρησκεία αὕτη φυσικὴ θρησκεία, τῆς ὁποίας τὰ κύρια γνωρίσματα δύναταί τις νὰ διακρίνῃ ὁπωσδήποτε καὶ σήμερον ἔτι ὑπὸ τὴν ἐξειλιγμένην μορφὴν αὐτῆς, ὡς ἐξ ἄλλου ἡ μυθολογία αὐτῆς ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῆς Πολυνησίας, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ὡρμήθησαν οἱ Ἰάπωνες. Ὡς τοιαύτη συνίσταται ἡ ἰαπωνικὴ θρησκεία εἰς θεοποίησιν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἀντικειμένων, προγονολατρείαν καὶ ζῳολατρείαν. Ὅ,τι ὅμως ἐκ τούτων καὶ τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν στοιχείων τῆς πρωτογενοῦς θρησκείας ὑπελείφθη, εἶναι κυρίως ἡ λατρεία τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων, ἥτις ἐνισχύθη διὰ τῆς διαδόσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Κομφουκίου. Ἐκ τῶν ὀκτὼ μυριάδων τῶν θεῶν προβάλλουσιν ὡς ἰσχυρότεροι καὶ κοινῆς τιμῆς ἀπολαύοντες τὸ ζεῦγος Ἰζανάγι καὶ Ἰζανάμι, ἡ ἡλιακὴ θεότης Ἀματεράσου καὶ ὁ θεὸς τῆς καταιγίδος Σουσανόο. Ἡ ἡλιακὴ ἐκείνη θεὰ πιστεύεται ὡς ἡ πρόγονος, ἐκ τῆς ὁποίας κατάγεται ὁ ἑκάστοτε μικάδος, ὁ ἅγιος ἡγεμών, ὅστις κατὰ τοὺς Ἰάπωνας σοφοὺς ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ αὐτὸ τοῦτο θεός. Ὡς υἱὸς δὲ τῆς θεᾶς ἔδει ὁ αὐτοκράτωρ νὰ διατηρῆται καθαρὸς ἀπὸ πάσης μολύνσεως, πολὺ περισσότερον παντὸς ἄλλου θνητοῦ. Ἀλλ' οὕτως ἐδημιουργήθη βαθμηδὸν πολύπλοκον σύστημα κανόνων, φέρον ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ ταμποὺ τῶν πρωτογενῶν θρησκειῶν. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐκρατεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ αἰχμάλωτος μέχρι τοῦ ἔτους 1868. Οὐ μόνον δὲ ὁ ἡγεμών, ἀλλὰ καὶ πᾶς Ἰάπων μετατίθεται ἀποθνήσκων εἰς τὸν οὐρανόν, γίνεται ὑπέργειος, *καμί*, ἀπαιτῶν τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἐκ μέρους τῶν ἐπιζώντων. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἰαπωνικῶν θεῶν κατάγεται ἐκ τῆς λατρείας τῶν ψυχῶν τούτων, τῆς προγονολατρείας μεταπιπτούσης ὡς συνήθως, συνεπείᾳ διαφόρων λόγων, εἰς θεολατρείαν. Ὁ Σιντοϊσμὸς οὗτος διακρίνεται καὶ διὰ τοὺς καθαρμοὺς αὐτοῦ, τελουμένους συχνά, ἀλλὰ πρὸ πάντων δὶς τοῦ ἔτους, πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Αἱ ἁμαρτίαι ὅμως αὗται εἶναι τελετουργικὰ παραπτώματα, ἡ δὲ μετάνοια φέρει ἐντελῶς ἐξωτερικὸν καὶ τυπικὸν χαρακτῆρα. Διότι ἡ θρησκεία αὕτη ἀγνοεῖ τὴν ἰδέαν τῆς ἀνταποδόσεως καὶ τὰς ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἀληθείας. Ὁ ἀρχαῖος Σιντοϊσμὸς ἦτο λατρεία ἄνευ εἰκόνων· ὁ θεὸς-ἥλιος παρίστατο ἐν τοῖς ναοῖς συμβολικῶς διὰ μεταλλικοῦ δίσκου, λίθου ἢ ξίφους, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς οἰκητήριον αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τὸν Βουδισμὸν ὅμως ἅμιλλα συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ πλουτισθῇ βαθμηδὸν ἡ ἰα-

Digitized by Google

τρεία τῆς ἐγχωρίου θρησκείας· οἱ θεοὶ ἀπέκτησαν εἴδωλα καὶ εἰκόνας, εἰσήχθησαν δὲ ἑορταὶ καὶ τελεταὶ διάφοροι, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται πολλάκις διὰ τὴν λαμπρότητα αὐτῶν. Οἱ ναοὶ τῆς θρησκείας ταύτης ἀνέρχονται εἰς 150,000 περίπου μετὰ 16,000 ἱερέων, οἵτινες εἶναι διῃρημένοι εἰς τάξεις, ὅπως καὶ οἱ ναοί. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐσημειώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κινεζικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν διὰ τοῦ Κομφουκιανισμοῦ καὶ τοῦ Βουδισμοῦ, ἐκδηλωθεῖσα διὰ τῆς προσπαθείας ἀξίων λόγου ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ Σιντοϊσμοῦ. Δι' ἰδίας ἑρμηνείας τῶν πηγῶν κατώρθωσαν νὰ κηρύξουν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν θρησκείαν ὡς πραγματικὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Οἱ θεοὶ ἐγεννήθησαν ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς γῆς, οἱ δὲ Ἰάπωνες κατάγονται ἀπ' εὐθείας ἐξ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν λαῶν δὲν ἔχουσι χρείαν οὔτε προφητῶν οὔτε εἰδικῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, ἐπειδὴ ἀρκοῦσιν αἱ ἱεραὶ τελεταὶ καὶ τὰ ἱερὰ σύμβολα. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κινήσεως ταύτης ὁ Σιντοϊσμὸς κατέστη θρησκεία τοῦ κράτους· ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννησις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἄνευ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐθνικῆς θρησκείας. Ὡς ἦτο ὅμως φυσικόν, τὸ τεχνητὸν τοῦτο κατασκεύασμα, συγκείμενον ἐκ μύθων, τελετῶν καὶ ἐπισήμου λατρείας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1868 ἀποκατέστη εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ δύναμιν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ, καθόσον ἐστερεῖτο πραγματικοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Καὶ ἄλλως δὲ ἦτο τὸ ἐγχείρημα καταδικασμένον ἐκ τῶν προτέρων, ἐπειδὴ ἦτο δύσκολον, ἂν μὴ ὅλως ἀδύνατον, νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ Ἰαπωνία ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Βουδισμοῦ, ὅστις ἀπὸ δέκα καὶ πέντε περίπου αἰώνων ὑπάρχει ἐν τῇ χώρᾳ, ἀναμειχθεὶς κατὰ ποικίλους τρόπους πρὸς τὴν ἐγχώριον θρησκείαν. Ἕνεκα τούτου εἰσήχθη διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1908 ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἥτις εὐνοεῖ τὴν εἰς αἱρέσεις διάσπασιν καὶ ἐπετράπη εἰς τὸν Βουδισμὸν νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του. Ὁ Βουδισμὸς οὗτος, διεσπασμένος εἰς ἐκκλησίας καὶ εἰς αἱρέσεις, εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα τῶν ἐν Ἰαπωνίᾳ πρὸς ἀλλήλας ἁμιλλωμένων θρησκειῶν καὶ ἔχει εἰς τόσον βαθμὸν συνδεθῆ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὥστε φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Σιντοϊσμοῦ εἶναι συγχρόνως καὶ καλοὶ Βουδισταί. Κατὰ τὸν Florenz, ὁ λαὸς ἐπικαλεῖται τοὺς θεοὺς ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν, καὶ δὴ τοὺς μὲν τοῦ Σιντοϊσμοῦ κατὰ τὰς εὐμενεῖς περιστάσεις καὶ τὰς εὐτυχεῖς στιγμάς, τὸν δὲ Βούδδαν ἐν ταῖς θλίψεσι τοῦ βίου καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου. Πρὸς τὴν τοιαύτην σύγκρασιν τῶν δύο θρησκειῶν συνετέλεσεν ὄχι μόνον ὁ χρόνος, ἀλλὰ καὶ ἡ συστηματικὴ ἐργασία διαφόρων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γεννηθεισῶν κινήσεων, ὧν μία ἀναφαίνεται ἤδη κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. μεταχειριζομένων ὡς κυριώτατον μέσον τὴν θεοκρασίαν, τὴν ταύτισιν τῶν θεῶν τοῦ Σιντοϊσμοῦ πρὸς τὸν Βούδαν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἤρχισε νὰ διαδίδεται ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ ὁ Χριστιανισμός, καὶ δὴ καὶ ὁ ὀρθόδοξος, ὅστις ἀριθμεῖ πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ὀπαδῶν, ἐν οἷς καὶ ἄνδρες ἐξέχοντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πολιτείᾳ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πλὴν τῶν γενικῶν ἱστοριῶν τῶν θρησκευμάτων, *Florenz*. Geschichte der japanischen literatur (1905).— *Aston*, Shinto (1905).— *Charberlain*, Things japanese (δ' ἐκδ. 1902).— *Pasteur*, Gods and heroes of old Japan (1906).— *Underwood*, The Rerigions of Eastern Asia (1910).

Ν. Λ.

— [ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ] Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰαπωνίας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 11 Φεβρουαρίου 1889. προσομοιάζει δὲ πολὺ πρὸς τὸ Σύνταγμα τῆς Ρωσίας τοῦ 1906, βασιζόμενον, ὅπως καὶ τοῦτο, ἐπὶ τοῦ πρωσσικοῦ Συντάγματος τῆς 31 Ἰανουαρίου 1850. Ἡ ἔκδοσις τοῦ ἰαπωνικοῦ Συντάγματος ὑπῆρξε συνέπεια τοῦ ὅλου συντελεσθέντος μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητήθη ν' ἀνυψωθῇ ἡ Ἰαπωνία εἰς ἰσότιμον θέσιν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κράτη τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἰαπωνικὸν Σύνταγμα ἀποτελούμενον ἐξ 76 ἄρθρων διαιρεῖται εἰς 7 κεφάλαια: α') περὶ τοῦ αὐτοκράτορος, β') περὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τῶν ὑπηκόων, γ') περὶ τοῦ κοινοβουλίου, δ') περὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ συμβουλίου ἐπικρατείας, ε') περὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, στ') περὶ τῶν οἰκονομικῶν, ζ') τελικαὶ διατάξεις. Διὰ τοῦ Συντάγματος τούτου ὁ τύπος τοῦ ἰαπωνικοῦ πολιτεύματος εἶναι ὁ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας.

Τὸ ἄρθρ. 1 αὐτοῦ ὁρίζει, ὅτι ἡ ἰαπωνικὴ πολιτεία «θέλει κυβερνᾶται καὶ κυριαρχεῖται αἰωνίως καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος», τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου εἶναι «ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον» (ἄρθρ. 3). Ἡ μοναρχία εἶναι κληρονομικὴ «συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ περὶ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου νόμου» (ὅστις δὲν ὑποβάλλεται ὑπὸ τὴν ψῆφον τοῦ κοινοβουλίου κατὰ τὸ ἄρθρ. 74 τοῦ Συντ.) κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας, ἀποκλειομένων τῶν γυναικῶν (ἄρθρ 3). Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἀνώτατος ἄρχων τῆς πολιτείας, «εἶναι ὁ «κάτοχος» τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀσκῶν ταύτην συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος τούτου» (ἄρθρ. 4). Ὁ αὐτοκράτωρ ἀσκεῖ μετὰ τοῦ κοινοβουλίου τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, κυροῖ, ἐκδίδει καὶ δημοσιεύει τοὺς νόμους, συγκαλεῖ, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν καὶ λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου καὶ διαλύει τὴν βουλήν, συγκαλεῖ τὴν διὰ τῶν νέων ἐκλογῶν προελθοῦσαν νέαν βουλὴν ἐντὸς 5 μηνῶν ἀπὸ τῆς διαλύσεως τῆς παλαιᾶς (ἄρθρ. 45), ἐκδίδει, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ κοινοβουλίου, αὐτοκρατορικὰ διατάγματα μὲ ἰσχὺν νόμου, τὰ ὁποῖα δέον νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν βουλῶν, εὐθὺς ὡς αὗται συγκληθῶσιν, ἐὰν δὲ δὲν ἐπικυρωθῶσι παρ' αὐτῶν «αἴρεται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν διὰ τὸ μέλλον παρὰ τῆς κυβερνήσεως». Ἐπίσης ὁ αὐτοκράτωρ ἐκδίδει τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν νόμων διατάγματα, ὡς καὶ ἄλλα «πρὸς διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως» κτλ., διατάσσων τὴν ἐκτέλεσιν τούτων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιτίθενται εἰς τοὺς νόμους· ἐπίσης καθορίζει τὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν διαφόρων κλάδων τῆς διοικήσεως, διορίζει καὶ παύει «πάντας» τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους, ὁρίζων τὰς ἀποδοχὰς αὐτῶν, ἐφόσον δὲν καθορίζονται ἐξαιρέσεις τινὲς παρὰ τοῦ παρόντος Συντάγματος ἢ ἄλλων εἰδικῶν νόμων· ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, καθορίζων τὰ τῆς ὀργανώσεως καὶ τὴν ἐν εἰρήνῃ δύναμιν αὐτῶν, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ εἰρήνην καὶ συνθήκας, κηρύττει τὴν χώραν εἰς κατάστασιν πολιορκίας καθ' ἃ θέλει ὁ νόμος ὁρίσει, ἀπονέμει τίτλους, βαθμοὺς καὶ τὰ διάφορα παράσημα, ἀσκεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἀμνηστείας κτλ. Τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἀσκεῖ καὶ ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος (ἄρθρ 5—17).

Τὸ κοινοβούλιον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς. Ἡ γερουσία ἀποτελεῖται «συμφώνως πρὸς ὅ,τι θέλει ὁρίσει διάταγμα», ἐκ μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἐξ εὐγενῶν καὶ ἐξ ἄλλων προσώπων, τὰ ὁποῖα ὁρίζονται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ βουλὴ ἀποτελεῖται ἐξ «ἀντιπροσώπων» ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἀπαγορεύεται τὸ νὰ εἶναί τις ταυτοχρόνως γερουσιαστὴς καὶ βουλευτής. Τὸ κοινοβούλιον συγκαλεῖται κατ' ἔτος ἅπαξ, ἡ δὲ σύνοδος αὐτοῦ «δέον νὰ διαρκέσῃ τρεῖς μῆνας», παρατεινομένη ἐν ἀνάγκῃ διὰ διατάγματος, συγκαλεῖται ὅμως καὶ ἐκτάκτως ἐν ἐπειγούσῃ περιπτώσει. Ἡ ἔναρξις καὶ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ κοινοβουλίου εἶναι ταυτόχρονοι καὶ διὰ τὰς δύο βουλάς, ἐν περιπτώσει δὲ διαλύσεως τῆς βουλῆς, ἀναστέλλεται καὶ ἡ σύνοδος τῆς γερουσίας. Αἱ συνεδριάσεις τῶν βουλῶν εἶναι δημόσιαι, δύνανται ὅμως καὶ νὰ συνεδριάσωσι κεκλεισμένων τῶν θυρῶν· ἑκάστη βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνῃ ἀναφορὰς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ δικαιοῦται νὰ δέχηται ἀναφορὰς παρ' ὑπηκόων, νὰ ψηφίζῃ δὲ τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμὸν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (ἄρθρ. 33—36, 41—44, 48—51). Βουλευτὴς ἢ γερουσιαστὴς δὲν εὐθύνεται διὰ γνώμην ἢ ψῆφον δοθεῖσαν ἐν τῇ βουλῇ ἢ τῇ γερουσίᾳ, ἐὰν ὅμως «τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐξεδήλωσε μόνος του διὰ δημοσίου λόγου, ἐντύπως ἢ ἐγγράφως ἢ κατὰ παρόμοιόν τινα τρόπον, εὐθύνεται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατὰ τοὺς γενικοὺς κανόνας»· ἐπίσης, βουλευτὴς ἢ γερουσιαστὴς δὲν δύναται, διαρκούσης τῆς συνόδου, νὰ συλληφθῇ, ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ σώματος εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει, «ἐξαιρέσει τῆς ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλήψεως αὐτοῦ καὶ τῶν ποινικῶν πράξεων, αἵτινες σχετίζονται μὲ τὴν δημιουργίαν ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν ταραχῶν» (ἄρθρ. 52 καὶ 53). Αἱ βουλαὶ δύνανται νὰ συνεδριάσωσι παρουσίᾳ τοῦ $^1/_3$ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῶν (ἄρθρ. 46), πᾶσα δὲ ἀπόφασις λαμβάνεται δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας, ἐπὶ ἰσοψηφίας δὲ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου (ἄρθρ. 47).

Προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιψηφίσεως παρὰ τῶν βουλῶν τῶν νόμων, τὸ ἄρθρ. 37 ὁρίζει ὅτι «ἕκαστος νόμος ἀπαιτεῖ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ κοινοβουλίου». Τὸ δικαίωμα τῆς νομοθετικῆς πρωτοβουλίας ἔχουσιν ἡ βουλή, ἡ γερουσία καὶ ἡ κυβέρνησις (δηλαδὴ ὁ αὐτοκράτωρ δι' αὐτῆς, ἄρθρ. 37 καὶ 38). Ἐν τῇ ἐπιψηφίσει τῶν νόμων καθιεροῦται ἡ ἰσοτιμία βουλῆς καὶ γερουσίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἄρθρου 39, καθ' ὃ «νομοσχέδιον ἀπορριφθὲν ὑπὸ τῆς ἑτέρας τῶν βουλῶν, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπανεισαχθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν σύνοδον». Διὰ τοῦ ἄρθρ. 40 ἀναγνωρίζεται εἰς τὰς βουλὰς τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνωσιν «εἰς τὴν κυβέρνησιν σχετικὰς πρός τινα νόμον ἢ ἄλλο τι ἀντικείμενον προτάσεις. Ἐὰν τοιαύτη τις πρότασις δὲν ἤθελε γίνει ἀποδεκτή, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν αὐτὴν σύνοδον» (ἄρθρ. 40).

Κατὰ τὸ ἄρθρ. 55 «οἱ ἁρμόδιοι ὑπουργοὶ ὀφείλουσι νὰ συμβουλεύωσι τὸν αὐτοκράτορα, ὄντες διὰ τοῦτο ὑπεύθυνοι». Πᾶς νόμος καὶ πᾶν διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη οἱαδήποτε πρᾶξις αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ πολιτειακὰς ὑποθέσεις, ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς προσυπογραφῆς τοῦ αὐτοκράτορος (ἄρθρ. 56). Οἱ ὑπουργοὶ ὡς καὶ οἱ «ἀντιπρόσωποι τῆς κυβερνήσεως» δύνανται ὁποτεδήποτε νὰ παρακάθηνται εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν γερουσίαν καὶ νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον (ἄρθρ. 54).

Προκειμένου περὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ὁρίζεται, ὅτι αὕτη ἀσκεῖται «ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος» ὑπὸ τῶν δικαστηρίων· ὡς δικασταὶ διορίζονται οἱ ἔχοντες τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα προσόντα καὶ οὐδεὶς τούτων ἐπιτρέπεται ν' ἀπολυθῇ ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως καταδίκης δι' ἀξιόποινον πρᾶξιν ἢ συνεπείᾳ πειθαρχικῆς ποινῆς· αἱ συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων εἶναι δημόσιαι, αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῶν ἀπαγγέλλονται δημοσίως (ἄρθρ 57—59). Σπουδαία τυγχάνει ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 61, καθ' ὃ εἰς τὰ δικαστήρια ἀπαγορεύεται ν' ἀποφαίνωνται ἐπὶ διαφορῶν, αἵτινες ἀφορῶσι τὴν συνεπείᾳ παρανόμων μέτρων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν γενομένην παραβίασιν δικαιωμάτων καὶ αἵτινες ὑπάγονται εἰς εἰδικὰ διὰ νόμου συσταθησόμενα διοικητικὰ δικαστήρια.

Τὸ μοναδικὸν 56 ἄρθρ. περὶ συμβουλίου ἐπικρατείας ὁρίζει, ὅτι «τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἐπικρατείας συσκέπτονται, συμφώνως πρὸς τὰς εἰδικὰς περὶ ὀργανώσεως τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας τεθησομένας διατάξεις, ἐπὶ σπουδαίων πολιτειακῶν ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤθελε ζητηθῆ ἡ γνώμη των παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος».

Αἱ περὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων διατάξεις τοῦ Συντάγματος (ἄρθρ. 18—32) διαλαμβάνουσι περὶ τῆς ἰσότητος πάντων τῶν Ἰαπώνων, ἐφόσον κατέχουσι τὰ εἰδικὰ παρὰ τοῦ νόμου ἢ διατάγματος ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως καταλάβωσι δημοσίαν θέσιν, περὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως πάντων τῶν ἐχόντων τὴν ἰαπωνικὴν ἰθαγένειαν, περὶ τῆς ὑποχρεώσεως καταβολῆς φόρων, περὶ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, περὶ του ἀδυνάτου τῆς ἀφαιρέσεώς τινος ἀπὸ τοῦ παρὰ τοῦ νόμου ὡρισμένου εἰς αὐτὸν δικαστοῦ, περὶ τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας, περὶ τοῦ ἀπορρήτου τῶν ἐπιστολῶν, περὶ τῆς κατοχυρώσεως τῆς ἰδιοκτησίας, περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταιρίζεσθαι, περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀναφέρεσθαι εἰς τὰς ἀρχάς. Αἱ τοιαῦται διατάξεις, κατὰ τὸ ἄρθ. 31, «δέον νὰ μὴ θίγωσι τὴν ἐξάσκησιν τῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀνατεθειμένων ἐξουσιῶν ἐν καιρῷ πολέμου εἴτε ἐν περιπτώσει ἐθνικῆς ἀνάγκης», δηλαδὴ ἐπιτρέπεται ἡ ἐν μέρει ἢ ἐντελὴς ἄρσις τῆς ἰσχύος αὐτῶν

Τὸ «περὶ τῶν οἰκονομικῶν» κεφάλαιον περιέχει διατάξεις ἀναφερομένας εἰς τοὺς φόρους, καθ' ἃς οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου, «διατηρουμένων τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἔχουσι, μέχρι τροποποιήσεως αὐτῶν διὰ νέου νόμου» (ἄρθρ. 62 καὶ 63). Τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους ἀπαιτοῦσι «τὴν συγκατάθεσιν» τοῦ κοινοβουλίου, ἐπιτυγχανομένην διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅστις δέον νὰ ὑποβάλληται τὸ πρῶτον εἰς τὴν βουλήν· διὰ πᾶσαν δὲ ἐπὶ πλέον δαπάνην μὴ προβλεπομένην ἐν τῷ προϋπολογισμῷ, ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων συγκατάθεσις τοῦ κοινοβουλίου (ἄρθρ. 64). Ὁ ἀπολογισμὸς ἐλεγχόμενος καὶ προσδιοριζόμενος ὑπὸ τοῦ «λογιστηρίου» ὑποβάλλεται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ κοινοβούλιον πρὸς ἐπιψήφισιν (ἄρθρ. 72).

Τὰ περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος ρυθμίζει τὸ ἄρθρ. 73 τοῦ τελ. κεφαλαίου, βάσει τοῦ ὁποίου συνάγεται, ὅτι ἡ ἀναθεώρησις θέλει γίνει ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου τῇ προτάσει τοῦ αὐτοκράτορος: «Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη νὰ τροποποιηθῶσιν αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος Συντάγματος, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει ὑποβληθῆ αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ σχετικὸν σχέδιον εἰς τὸ κοινοβούλιον». Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀντιβασιλείας ἀπαγορεύεται ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος (ἄρθ. 75).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Carl Heymann*, «Die Verfassungsurkunde für das Kaiserreich Japan» (1890).—*Karl Suchardt*, «Moderne Staatsverfassungen, ihr Wortlaut und ihr Wesen (1919 σ. 83 ἑπ. κείμενον Συντ. καὶ σ. 140 ἑπ.).

Η. Γ. Κ.

Ἔμβλημα, σημαία, ὕμνος, παράσημα. Ἡ ἐμπορικὴ σημαία τῆς Ἰαπωνίας εἶναι λευκή, φέρουσα εἰς τὸ μέσον ἐρυθρὸν δίσκον, συμβολίζοντα τὸν ἥλιον. Ἡ πολεμικὴ εἶναι ἡ αὐτή, ἀλλ' ἐκπέμπονται ἐκ τοῦ δίσκου 16 ἐρυθραὶ ταινίαι εὐρυνόμεναι πρὸς τὰ ἄκρα. Ἡ ἐθνικὴ σημαία, ὅπως καὶ ἡ ἐμπορική, δὲν φέρουν τὰς ταινίας ταύτας.

Τὸ ἔμβλημα ἀποτελεῖται ἐκ χρυσανθέμου, τὸ δὲ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἐκ τοῦ φύλλου καὶ τοῦ ἄνθους τῆς αὐτοκρατορικῆς παυλοβνίας.

Ὁ ἐθνικὸς ὕμνος «Κίμι - γκὰ - γιὸ» («Ν' ἀνθέξῃ ἡ δυναστεία») ἐλήφθη τῷ 1880 ἐκ μελῳδίας τοῦ Γερμανοῦ μουσικοῦ Καρόλου Ἔκκαρτ τῷ 1880.

Τὰ ἰαπωνικὰ παράσημα εἶναι: τὸ ἀνώτατον τοῦ Χρυσανθέμου (1876), τὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τάγματος τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου (1875), τὸ μέγα παράσημον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τάγματος τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου μὲ ἄνθος τῆς παυλοβνίας (1888), τὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τάγματος τοῦ στέμματος (διὰ τὰς κυρίας, 1888), τὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τάγματος τοῦ Μιρβὶρ ἢ Ἱεροῦ Θησαυροῦ (1888) καὶ τὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ τοῦ τάγματος τοῦ Χρυσοῦ Ἰκτίνου (1896).

Δ. Σ. Δ.

— [ΣΤΡΑΤ.-ΣΤΟΛ.] Ἐφ' ὅσον ὑφίστατο ὁ θεσμὸς τοῦ *ἀρχιστρατήγου*, τοῦ Shögun, «τοῦ κατανικῶντος τοὺς βαρβάρους μεγάλου στρατηγοῦ» (Sei-i-tai Shögun), αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις ἀπετελοῦντο ἐκ τῶν μερικῶν στρατευμάτων τῶν κατὰ τόπους δεσποτῶν, στρατολογουμένων ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς τάξεως

Digitized by Google

τῶν σαμουράϊ, μόνον αὐτῶν ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ στρατεύεσθαι, καὶ προερχομένων ἐκ τῶν παλαιόθεν μισθοφόρων. Ἀπὸ τῆς ἀναστηλώσεως ὅμως τῆς κυριαρχίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς καταργήσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐπιτευχθεισῶν διὰ τῶν κατὰ τὸ 1868—1869 ἐμφυλίων ἀγώνων, ἤρξατο ἡ κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα συγκρότησις καὶ ὀργάνωσις στρατοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τῇ σχετικῇ αὐτοκρατορικῇ διακηρύξει ἀρχῆς, καθ' ἣν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ ἴσχυεν, οὐδεμία διαφορὰ ὑφίστατο μεταξὺ στρατοῦ καὶ ἀστῶν, διότι πάντες ἦσαν στρατιῶται.

Κατὰ τὴν σήμερον ὑφισταμένην ἐν ἰσχύϊ σύνθεσιν, ὁ ἰαπωνικὸς στρατὸς ἀποτελεῖται ἐκ 1 τῆς φρουρᾶς καὶ 16 τῆς γραμμῆς μεραρχιῶν, ἠριθμημένων τῶν τελευταίων τούτων ἀπὸ 1 ἕως 20, ἐκτὸς τῶν ὑπ' ἀριθ. 13, 15, 17 καὶ 18, καταργηθεισῶν τῷ 1925. Ἑκάστη μεραρχία κανονικῶς συντίθεται ἐκ 2 ταξιαρχιῶν πεζικοῦ, 1 συντάγματος ἱππικοῦ, 1 συντάγματος πεδινοῦ πυροβολικοῦ, 1 τάγματος μηχανικοῦ καὶ ἑνὸς τάγματος ὑπηρεσιῶν τοῦ στρατοῦ. Ἐν τῷ συνόλῳ δὲ ὁ στρατὸς περιλαμβάνει: *πεζικὸν* 34 ταξιαρχίας, ἑκάστην ἐκ δύο συνταγμάτων, καὶ 5 τάγματα μὴ μεραρχιακά, *ἱππικὸν* 4 ταξιαρχίας καὶ 17 συντάγματα, *πεδινὸν πυροβολικὸν* 4 ταξιαρχίας διὰ τὰς μεραρχίας καὶ 17 συντάγματα, ἕκαστον ἐξ 6 πυρβολαρχιῶν τῶν 4 πυροβόλων, *βαρὺ πεδινὸν πυροβολικὸν* 6 συντάγματα καὶ 5 τάγματα μὴ μεραρχιακά, *βαρὺ πυροβολικὸν* 3 συντάγματα, *ἔφιππον πυροβολικὸν* 1 μοῖραν, *ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν* 4 συντάγματα, ἐξ ὧν τὰ 2 μὴ μεραρχιακὰ καὶ 2 πυρβολαρχίας, ὁμοίως μὴ μεραρχιακάς, *μηχανικὸν* 17 τάγματα μεραρχιακά, 2 συντάγματα σιδηροδρόμων καὶ 2 συντάγματα τηλεγραφητῶν, *ἀεροπορίαν* 8 συντάγματα καὶ 1 τμῆμα ἀεροστάτων, πρὸς τούτοις δὲ μεραρχιακὰ τάγματα ὑπηρεσιῶν τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐν εἰρήνῃ συνολικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ, τῷ 1927, ἀνήρχετο εἰς 15.540 ἀξιωματικοὺς καὶ 183.260 ὁπλίτας.

Κατὰ τὸν στρατολογικὸν νόμον, τὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπὸ τοῦ 1883 εἰσαχθέντος, ἡ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 40οῦ ἔτους, καὶ κατανέμεται ὡς ἑξῆς: *εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατὸν* (Gueneki), ἀπὸ τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, διὰ θητείαν, κανονικῶς μέν, τριετῆ, πραγματικῶς ὅμως διετῆ, εἰς τὴν *ἐφεδρείαν* αὐτοῦ (Yobi) ἐπὶ 4 ἔτη καὶ 4 μῆνας, καθ' ὃ διάστημα δύνανται νὰ κληθῶσιν οἱ ἔφεδροι δὶς δι' ἀσκήσεις διαρκείας 60 ἡμερῶν κανονικῶς, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀπὸ 2 μέχρι 4 ἑβδομάδων, εἰς τὴν *ἐθνοφυλακὴν* (Landwehr, Kobi) διὰ 10 ἔτη, καθ' ἃ δύνανται οἱ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντες νὰ κληθῶσι πρὸς ἐκπαίδευσιν, ὡς καὶ οἱ ἔφεδροι, καὶ τέλος μετὰ τὴν συμπλήρωσιν 17 ἐτῶν καὶ 4 μηνῶν ὑπηρεσίαν, ὡς προηγουμένως, εἰς τὴν 1ην σειρὰν τῆς *πολιτοφυλακῆς* (Landsturm). Ἡ 2α σειρὰ ταύτης περιλαμβάνει πάντας τοὺς ὁπωσδήποτε μὴ ὑπηρετήσαντας εἰς τὰς προηγουμένας κατηγορίας.

Ἡ κατάταξις τῶν ἀνηκόντων εἰς ἑκάστην ἀπογραφὴν καὶ κριθέντων σωματικῶς ἱκανῶν ἐνεργεῖται διὰ κληρώσεως, μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ ὁριζομένου ἀριθμοῦ. Οἱ ὑπεράριθμοι, οἱ τυχόντες εὐνοϊκοῦ κλήρου, κατατάσσονται εἰς τὴν *ἐφεδρείαν ἀπογραφῆς ἢ συμπληρώσεως* (Ersatzreserve, Hodschu) διὰ 12 ἔτη, καὶ ὑπηρετοῦσι πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐπὶ 90 ἡμέρας, ἐκτὸς τῆς περιόδου τῆς κανονικῆς θητείας τῆς κλάσεως, καλούμενοι ἀνὰ 150 διαδοχικῶς, εἰς τὸ οἰκεῖον σύνταγμα· οὗτοι μετὰ τὸ 32ον ἔτος τῆς ἡλικίας μεταβαίνουσιν εἰς τὴν 1ην σειρὰν τῆς πολιτοφυλακῆς. Οἱ κρινόμενοι προσωρινῶς μὴ ἱκανοὶ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ἐξετάζονται καὶ αὖθις τὸ ἑπόμενον ἔτος, ὁπότε, ἐὰν κριθῶσι καὶ πάλιν ἀνίκανοι, κατατάσσονται εἰς τὴν 2αν σειρὰν τῆς πολιτοφυλακῆς. Ἐξαιροῦνται τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας οἱ ἐγκληματίαι καὶ οἱ ὡς στηρίγματα οἰκογενείας χαρακτηριζόμενοι. Εἰς τοὺς σπουδαστὰς δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ἀνεγνωρισμένων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων παρέχεται ἀναβολὴ κατατάξεως μέχρι τοῦ 25ου ἢ καὶ τοῦ 27ου, εἰσέτι, ἔτους τῆς ἡλικίας των. Γίνονται δεκτοὶ ὡς ἐθελονταὶ ἑνὸς ἔτους τελειόφοιτοι τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, οἵτινες δύνανται μετὰ ταῦτα νὰ ὀνομασθῶσιν ἀξιωματικοί, κατόπιν ἐξετάσεως καὶ φοιτήσεως εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον· ἐπίσης κατατάσσονται προνομιακῶς διὰ μονοετῆ θητείαν οἱ τελειόφοιτοι διδασκαλείων, προωρισμένοι διὰ τὸν διδασκαλικὸν κλάδον.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν διαφόρων ὅπλων καὶ τῆς ἐπιμελητείας εἰσὶν ἀπόφοιτοι τοῦ *στρατιωτικοῦ σχολείου* (école militaire des cadets), προερχόμενοι εἴτε ἐκ νέων ἐκπαιδευθέντων εἰς τὰ προπαρασκευαστικὰ σχολεῖα, εἴτε καὶ ἐξ ὑπαξιωματικῶν· οἱ τοῦ ὑγιειονομικοῦ καὶ κτηνιατρικοῦ, ὡς καὶ οἱ τεχνικοί, προέρχονται ἐκ τῶν διπλωματούχων τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν τεχνικῶν σχολῶν. Διὰ τὴν περαιτέρω ἐκπαίδευσιν τῶν ἀξιωματικῶν χρησιμεύουσιν ἡ *Ἀκαδημία πολέμου, τὸ σχολεῖον ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ* καὶ τὸ *τοῦ μηχανικοῦ, τὸ σχολεῖον βολῆς τοῦ πεδινοῦ πυροβολικοῦ*, τὸ αὐτὸ διὰ τὸ *βαρὺ πυροβολικόν, τὸ σχολεῖον ἐφαρμογῆς ἱππικοῦ, τὸ σχολεῖον ἀξιωματικῶν τοῦ πεζικοῦ* καὶ τὸ *σχολεῖον γυμναστικῆς καὶ ὁπλομαχητικῆς*. Ἐπίσης εἰδικαὶ σχολαὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν εἰδικοτήτων.

Κατὰ τὸ 1883, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς δραστηρίας ὀργανώσεως τοῦ στρατοῦ, ἐπεζητήθη καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ μεγάλων ποσοτήτων χαλκοῦ, ἐγένετο ἀπόπειρα κατασκευῆς πυροβόλων ἐξ ὀρειχάλκου· ἀποδειχθέντος ὅμως τοῦ ἀκαταλλήλου τοῦ κράματος τούτου διὰ βαρέα πυροβόλα καὶ ἐν μέρει καὶ διὰ τὰ πεδινά, ἡ ἰδέα αὕτη ἐγκατελείφθη, καὶ ἱδρύθη ὑποκατάστημα τῶν ἐργοστασίων Κρούπ, παρὰ τὸ Κιότο (Kioto). Ἐπίσης διὰ τὸν ὁπλισμὸν τοῦ πεζικοῦ ἱδρύθησαν ὁπλουργεῖα ἐν Τόκιο καὶ Ὄζακα, δυνάμενα νὰ παραδίδωσι καθ' ἑκάστην 50 τυφέκια καὶ 50.000 φυσίγγια· ὡς σύστημα τυφεκίου εἰσήχθη τὸ τοῦ συνταγματάρχου Μουράτα (Murata), ἐκπαιδευθέντος σχετικῶς ἐν Γερμανίᾳ· τὸ τυφέκιον τοῦτο ἦτο καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ Μάουζερ, ἐκτὸς λεπτομερειῶν τινων· τῷ 1884 ἡ φρουρὰ ἐξωπλίσθη πρώτη διὰ τοῦ τυφεκίου τούτου. Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1894—1895 ἐγένετο παραδεκτὸν διὰ μὲν τὸ πεζικὸν τὸ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ *Ἀριζάκα* τελειοποιηθὲν τυφέκιον *Μουράτα*, τῶν 6,5 χιλιοστῶν, διὰ δὲ τὸ πυροβολικὸν ἐν μέρει τὸ ταχυβόλον *Κρούπ* καὶ ἐν μέρει τὸ πεδινὸν ἐπιταχυνθείσης βολῆς *Ἀριζάκα*. Τῷ 1900 παρεδόθησαν ἐκ τῶν πυροβόλων τούτων 620 πεδινὰ καὶ 250 ὀρειβατικά, πρὸς δὲ 100 ὀρειβατικὰ ἐκ τῶν ἐργοστασίων Σναΐδερ-Κρεζό.

Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι ὁ ἀνώτατος διοικητὴς τοῦ στρατοῦ, ἔχων ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς του τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, ὃν καὶ ἐκλέγει ὁ ἴδιος μεταξὺ τῶν στρατηγῶν. Τὸ *γενικὸν ἐπιτελεῖον* ἀσχολεῖται διὰ τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν ἄμυναν τῆς χώρας καὶ τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ στρατοῦ. Ἡ λειτουργία τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν καὶ πάντα τὰ ἀφορῶντα τὴν ὑπηρεσίαν προσωπικὰ ζητήματα ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ὑπουργείου. Ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος ὑπάγεται, ἐκλεγόμενος παρ' αὐτοῦ ἐπίσης, ὁ *στρατηγὸς διοικητὴς τῆς ἐκπαιδεύσεως*. Τὰ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι *συμβούλια, τὸ τῶν στρατάρχων* καὶ τὸ *ἀνώτατον πολέμου*, ἀσχολοῦνται διὰ τὰ γενικὰ ζητήματα ἀμύνης τῆς χώρας καὶ τὰ ληπτέα πρὸς τοῦτο μέτρα. Ἡ *ἐπιτροπὴ ἐθνικῆς ἀμύνης*, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ συμμετεχόντων μετὰ τῶν ἄλλων στρατιωτικῶν μελῶν τῶν ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐξωτερικῶν, διαχειρίζεται τὰ ζητήματα ἐφοδιασμοῦ ἐν γένει.

Κ. ΔΙΓΕΝΗΣ

Στόλος. Αἱ παραδόσεις τῆς Ἰαπωνίας ἐνδεικνύουν, ὅτι ἡ ναυσιπλοΐα δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς κατοίκους χώρας ἀποτελουμένης ἐκ πολυαρίθμων νήσων καὶ ἀφθονούσης εἰς κόλπους καὶ ἐσοχάς. Ἀλλὰ καίτοι τὰ πελάγη διεσχίζοντο ὑπὸ τῶν πρώτων εἰσβολέων τῆς Ἰαπωνίας, ὑπάρχουν δ' ἐπαρκεῖς ἀποδείξεις, ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἡ ἰαπωνικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἐπὶ ἐμπορικῶν πλοίων, ἅτινα ἐταξίδευον μέχρι τοῦ Σιὰμ καὶ τῆς Ἰνδίας, καὶ πειρατικῶν ἐπίσης λυμαινομένων τὰς ἀκτὰς τῆς Κορέας καὶ Κίνας, εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ναυπηγήσεων ἡ Ἰαπωνία ὑστέρει καὶ τῶν γειτόνων της ἀκόμη. Οὕτως, ὅταν μογγολικὸς στόλος εἰσῆλθε κατὰ τοῦ Κιουσιοῦ, περὶ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἡ Ἰαπωνία δὲν εἶχε πλοῖα ἱκανά, ὅπως ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων, ὅτε δέ, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἰαπωνικὸς στρατὸς ἐμάχετο ἐν Κορέᾳ, ἐπανειλημμέναι ἧτται τῶν ἰαπωνικῶν ναυτικῶν μοιρῶν ὑπὸ κορεατικῶν πολεμικῶν πλοίων ἔκριναν τὴν τύχην τοῦ πολέμου κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Φαίνεται παράδοξον, ὅτι τολμηρὸν ἔθνος ὡς τὸ ἰαπωνικὸν δὲν ἔλαβεν ὡς πρότυπα τὰς μεγάλας γαλέρας τὰς ἐπισκεπτομένας τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὑπὸ ἱσπανικάς, πορτογαλικάς, ὀλλανδικὰς καὶ ἀγγλικὰς σημαίας. Οὐδεμία σοβαρὰ προσπάθεια πρὸς ἀπόκτησιν στόλου κατεβλήθη, ὅτε δὲ ἐξεδόθη διάταγμα ἀπαγορεῦον τὴν ναυπήγησιν πολεμικῶν, τῷ 1636, ὡς μέτρον τῆς πολιτικῆς ἀπομονώσεως τοῦ Τοκουγκάβα, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις παρημπόδισε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰαπωνικοῦ στόλου, καθ' ὅσον ἡ Ἰαπωνία οὐδὲν ἄξιον τοῦ ὀνόματος πολεμικὸν κατεῖχε. Μόλις τῷ 1853, ἀφ' ἑνὸς ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ δοθέντος ὑπὸ τῆς ἐπισκέψεως ἀμερικανικῶν πολεμικῶν εἰς τὸ Γέδο, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν παρακινήσεων τῶν Ὀλλανδῶν, ἡ Ἰαπωνία ἤρχισε νὰ σκέπτηται σοβαρῶς τὴν ναυπήγησιν στόλου. Οὕτως ἱδρύθη, τῷ 1855, ναυτικὴ σχολὴ ἐν Ναγασάκι ὑπὸ Ὀλλανδοὺς καθηγητάς, καὶ ναυπηγεῖον. Ὀλίγον βραδύτερον ἐναυπηγήθη τὸ πολεμικὸν «Κβάνκο Μάρου», χρησιμοποιηθὲν διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Εἰς τὸ πολεμικὸν τοῦτο προσετέθησαν ἕτερα δύο, ἀγορασθέντα παρὰ τῶν Ὀλλανδῶν τῷ 1857 καὶ 1858, ταῦτα δέ, μετὰ τοῦ πολεμικοῦ τοῦ δωρηθέντος ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Μεγάλης Βρεττανίας Βικτωρίας, ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα ἰαπωνικοῦ ναυτικοῦ. Τῷ 1860, διὰ πρώτην φοράν, διέσχισε τὸν Εἰρηνικὸν ἰαπωνικὸν πολεμικόν, τὸ «Κβάνριν Μάρου», ὀλίγον δ' ἔπειτα νεαροὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐστάλησαν εἰς Ὀλλανδίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν των. Παρὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες ἐπηκολούθησαν, τὸ ναυτικὸν πρόγραμμα τῆς χώρας δὲν ἐγκατελείφθη, μετὰ τὴν κατασκευὴν δὲ ναυστάθμου εἰς Γιοκοσοῦκα, ἡ κυβέρνησις τῶν σογκοὺν ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ζητήσασα ὀργανωτὰς τοῦ ναυτικοῦ. Οἱ Ἄγγλοι ὀργανωταὶ δὲν ἐπρόφθασαν ν' ἀναλάβουν τὸ ἔργον των, διότι οἱ σογκοὺν Τοκουγκάβα ἀνετράπησαν, ἐπειδὴ δὲ ἡ νέα διοίκησις δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ὑπηρεσίας των ἀμέσως, ἀνεχώρησαν ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τῷ 1873 νέοι ὀργανωταὶ ἐστάλησαν ἐξ Ἀγγλίας, ἀπετελεῖτο δὲ ἡ ἀποστολὴ ἐκ 30 ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιναυάρχου σὲρ Ἀρχιβάλδου Ντώγκλας. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν τούτοις πλεῖσται εὐκαιρίαι ναυτικῆς δράσεως παρουσιάσθησαν. Τῷ 1868, ἓν ἔτος μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν σογκούν, ὅσα πλοῖα ἠδύναντο νὰ διατεθοῦν ἐστάλησαν εἰς Γέζο, ὅπως ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ στόλου τοῦ Τοκουγκάβα, ὅστις ὕψωσε σημαίαν ἐπαναστάσεως καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Χακουτάτε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σογκοὺν ναυάρχου Ἐναμότο. Τῷ 1874 παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη συνοδείας μεταγωγικῶν εἰς Φορμόζαν καὶ τῷ 1877 ὁ στόλος ἔπαιξε σπουδαιότατον μέρος εἰς τὴν καταστολὴν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ἐν Σατσούμᾳ. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἔργον τῆς αὐξήσεως καὶ ὀργανώσεως τοῦ ναυτικοῦ προύχώρει σταθερῶς. Τῷ 1878 ἡ ἰαπωνικὴ σημαία διὰ πρώτην φορὰν ἐνεφανίσθη εἰς εὐρωπαϊκὰ ὕδατα, ἐπὶ τοῦ καταδρομικοῦ «Σεΐκι» (1897 τόννων), ναυπηγηθέντος ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ φέροντος πλήρωμα ἀποκλειστικῶς ἰαπωνικόν. Τῷ 1882 υἱοθετήθη πρόγραμμα προβλέπον τὴν ναυπήγησιν 30 καταδρομικῶν καὶ 12 τορπιλλοβόλων, τῷ δὲ 1886 τὸ πρόγραμμα ἐπεξετάθη ἔτι πλέον. Ὁ στόλος ἐν τούτοις δὲν περιελάμβανεν οὔτε ἓν θωρηκτόν. Ὅταν ἡ βουλὴ ἤρχισε τὰς ἐργασίας της διὰ πρώτην φορὰν τῷ 1890, ἡ πρότασις ναυπηγήσεως δύο θωρηκτῶν ἀντιμετώπισε πείσμονα ἀντίθεσιν ἐν τῇ κάτω βουλῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ πλειοψηφία ἀπέδιδε μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐγγείου φόρου ἢ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου. Ἐὰν περισσότερον πνεῦμα προβλεπτικότητος ἐπεκράτει ἐν τῇ βουλῇ, ἡ θέσις τῆς Ἰαπωνίας κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Κίναν, τῷ 1894, θὰ ἦτο πολὺ διάφορος. Θωρηκτὰ καὶ καταδρομικὰ παρηγγέλθησαν ἀθρόα ἐν Εὐρώπῃ, ὅτε δ' ἐπῆλθεν ὁ Ρωσοϊαπωνικὸς πόλεμος, ὁ ἰαπωνικὸς στόλος κατέδειξε τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπεροχήν του ἐν τῷ αἰφνιδιασμῷ κατὰ τοῦ Πὸρτ Ἀρθούρ, τὴν μάχην τῆς 10 Αὐγούστου 1904 καὶ τὴν ἀποφασιστικὴν νίκην τοῦ Τσουσίμα.

Μετὰ τὸν Ρωσοϊαπωνικὸν πόλεμον, αἱ ἰαπωνικαὶ ναυτικαὶ ἀρχαὶ κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπαρκεστέρα συγκρότησις στόλου θὰ ἦτο ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ «8—8 σχεδίου», ὡς ἀπεκλήθη, δηλαδὴ ὁ καταρτισμὸς στόλου ἐξ 8 θωρηκτῶν, 8 τεθωρακισμένων καταδρομικῶν καὶ ἀναλόγου δυνάμεως δευτερευόντων πολεμικῶν. Ἡ βουλὴ υἱοθέτησε κατ' ἀρχὴν τὸ σχέδιον τοῦτο, τῷ 1917, διὰ λόγους οἰκονομικοὺς ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ περιορισθῇ ἡ ἀναλογία εἰς 8—4. Μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, αἱ ναυτικαὶ ἀρχαὶ προέτειναν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1920, ὅπως ψηφισθῇ πίστωσις ἐξ 751.900.000 γιὲν ἐπὶ πλέον τῶν 408.000.000 γιὲν τῶν ἀποφασισθέντων διὰ ναυπηγήσεις πολεμικῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐφαρμοσθῇ τὸ «σχέδιον 8—8». Ἡ βουλὴ ἐψήφισε τὴν πρότασιν καὶ ἡ πίστωσις περιελήφθη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν 1921—1922· συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦτο, ἡ Ἰαπωνία θὰ εἶχεν ἕτοιμα τῷ 1927, 4 θωρηκτά, 4 τεθωρακισμένα καταδρομικά, 12 καταδρομικά, 32 ἀντιτορπιλλικά, 6 κανονιοφόρους, 12 βοηθητικά, 6 τορπιλλαλιευτικὰ καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑποβρυχίων. Οὕτως ἡ δύναμις τοῦ στόλου εἰς πλοῖα μὴ ὑπερβαίνοντα τὴν ἡλικίαν τῶν 8 ἐτῶν θὰ συνίστατο εἰς 8 θωρηκτά, 8 τεθωρακισμένα καταδρομικά, 23 καταδρομικά, 73 ἀντιτορπιλλικά, 120 ὑποβρύχια, 5 κανονιοφόρους, 27 βοηθητικά. Συνεπῶς πρὸς τὸ «σχέδιον 8—8» ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων, τῷ δὲ 1923 συνεπληρώθη ὁ καταρτισμὸς 17 ἀεροπορικῶν σωμάτων καὶ δύο σωμάτων πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Τῷ 1910 τὸ ἰαπωνικὸν ναυτικὸν ἀντεπροσώπευε 524.273 τόνν., τῷ δὲ 1920 796.288. Τῷ 1910 τὸ ναυτικὸν εἶχε 4.814 ἀξιωματικούς, 193 δοκίμους, 14.616 ὑπαξιωματικοὺς καὶ 47.998 ἄνδρας.

Συμμορφουμένη πρὸς τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας τῆς διασκέψεως τῆς Βασιγκτῶνος ἐπὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν, ἡ Ἰαπωνία περιώρισε τοὺς ἐξοπλισμούς της, παραιτηθεῖσα τοῦ «8—8 σχεδίου». Τὰ πολεμικὰ «Χίζεν», «Κασίμα», «Κατόρι», «Ἰκόμα», «Ἰμπούκι», «Κουράμα», «Ἀμάγι», «Τόσα», «Ἀταγυ», καὶ «Τακάο» διελύθησαν. Τὰ «Σατσοῦμα» καὶ «Ἄκι» ἐβυθίσθησαν, τὸ «Σ...» μετετράπη εἰς πλωτὸν στόχον, τὰ δὲ «Κόγκ...τσου» καὶ «Ἀκάγι» εἰς ἀεροπλανοφόρα. Τῷ 1928 ὁ ἰαπωνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6 δρέδνωτ (191.3..)

Digitized by Google

τόν.), τά: «Μούτσου» (1920), «Ναγκάτο» (1919). «Χοῦγκα» (1917), «Ἰζὲ» (1916), «Γιαμασίρο» (1915), «Φοῦσο» (1914)· ἀπὸ 4 καταδρομικὰ μάχης: «Κιρισίμα» (1913), «Χαρούνα» (1913), «Κόγκο» (1912), «Χιέϊ» (1912)· ἀπὸ 25 τεθωρακισμένα καταδρομικά, 3 ἀεροπλανοφόρα, 4 τορπιλλοφόρα, 3 τορπιλλοθέτιδας, 7 ἀκτα ωροὺς Α΄ τάξεως, 2 ἀκταιωροὺς Β΄ τάξεως, 3 κανονιοφόρους Α΄ τάξεως, 9 κανονιοφορους Β΄ τάξεως (συνολικοῦ ἐκτοπίσματος 618.000 τόν.), 48 ἀντιτορπιλλικὰ Α΄ τάξεως καὶ 50 Β΄ τάξεως, 67 ὑποβρύχια (σύνολον 155.000 τόν.). Ἐπὶ πλέον ὑπῆρχον ὑπὸ ναυπήγησιν 7 καταδρομικά, 1 ἀεροπλανοφόρον, 1 τορπιλλοφόρον, 1 τορπιλλοθέτις, 1 κανονιοφόρος Β΄ τάξεως, 8 ἀντιτορπιλλικὰ Α΄ τάξεως, 10 ὑποβρύχια.

Σχετικῶς πρὸς τὴν ναυτικὴν ἀεροπλοΐαν, νέον πρόγραμμα ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς προβλέπει περὶ τῆς συγκροτήσεως 17 στόλων μὲ 136 ἀεροπλάνα, ἔχοντα τοὺς ἑξῆς σταθμούς: Κοσουμίγκαοῦρα (7), Γιοκοσούκα (5), Σασέμπο (3) καὶ Ὀμούρα (2).

Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει τὴν δύναμιν τοῦ ἰαπωνικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸ 1928:

Δύναμις	*Ἐν ἐνεργείᾳ*	*Ἐν ἐφεδρείᾳ*
Ναύαρχοι	104	354
Ἀνώτ. ἀξιωματικοὶ ...	185	1.357
Ἀξιωματικοὶ	4.070	1.573
Δόκιμοι	356	—
Ὑπαξιωματικοὶ	1.489	1.657
Ναῦται	71.689	47.468
Σύνολον	77.893	52.409

Τὸ προσωπικὸν περιελάμβανεν ἐπίσης 1365 πολιτικοὺς ὑπαλλήλους. Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀρχηγὸς τοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου ὁ ναύαρχος Κ. Σουζοῦκι.

— [ΓΛΩΣΣΑ] Ἡ γλῶσσα τῶν Ἰαπώνων ὡς πρὸς μὲν τὸ εἶδός της ἀνήκει εἰς τὰς *συγκολλητικὰς* λεγομένας γλώσσας (langues agglutinantes, γερμ. agglutinierende Sprachen), ἀλλ' ἡ σχέσις καὶ συγγένειά της πρὸς ἄλλας γλώσσας, ἀσιατικὰς καὶ μή, δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξακριβωθῆ, καὶ τοῦτο διότι οὔτε ἡ ἱστορία της ἔχει μέχρι τοῦδε ἐπαρκῶς ἐρευνηθῆ, οὔτε ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν (ἐξαιρουμένων τῶν ἰαπετικῆς ἤ, ἄλλως, ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς) ἔχει προχωρήσει ἀκόμη εἰς σημεῖον ἐπιτρέπον βέβαια καὶ ἀσφαλῆ ὡς πρὸς τοῦτο πορίσματα. Ἑπομένως καὶ ἡ εἰκασθεῖσα συγγένεια τῆς Ἰαπωνικῆς πρὸς τὴν Μαντζουϊκὴν καὶ τὴν Κορεατικὴν μόνον μετὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ πλήρη συγκριτικὴν ἔρευναν τούτων δύναται νὰ πιστωθῇ. Ἐκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἰαπωνικῆς εἶναι ἡ πενιχρότης τοῦ κλιτικοῦ της συστήματος, ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πάντοτε σαφὴς ἡ διαφορὰ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἰαπωνικῆς συντάξεως: ἡ αὐστηρῶς καθωρισμένη καὶ παγία θέσις τῶν ὅρων τῆς προτάσεως. Κατ' αὐτὴν προηγεῖται τὸ ὑποκείμενον, ἀκολουθεῖ τὸ ἀντικείμενον καὶ οἱ διάφοροι διορισμοί, τελευταῖον δὲ πάντοτε τίθεται τὸ ῥῆμα.

Ἐπειδὴ τὸν πολιτισμόν της παρέλαβεν ἡ Ἰαπωνία πρὸ πάντων παρὰ τῶν Σινῶν, τῶν ἄλλως καὶ Κινέζων καλουμένων, ἡ γλῶσσα τούτων καὶ ἡ λογοτεχνία ἔσχον τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν, τὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἰαπώνων, ὁποίαν καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία ἐξήσκησαν ἐπὶ τὴν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἤδη κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα μ. Χ. Κορεᾶται λόγιοι εἰσήγαγον πρῶτοι εἰς τὴν Ἰαπωνίαν βιβλία σινικὰ καὶ οὕτω διὰ τῆς μελέτης τῆς παλαιᾶς λογοτεχνίας τῶν Σινῶν ἐχειραγωγήθησαν οἱ Ἰάπωνες εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τῆς ἰδικῆς των γλώσσης καὶ τῆς ἐθνικῆς των φιλολογίας. Ποία καὶ πόση ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις, ἣν ὑπέστησαν οἱ Ἰάπωνες ἐκ τῆς σινικῆς λογοτεχνίας, μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ὁλόκληρον φιλολογικὸν εἶδος συνετάχθη ὑπὸ Ἰαπώνων συγγραφέων ἐν γλώσσῃ σινικῇ, τῆς δὲ ἐπιδράσεως τῆς σινικῆς γλώσσης ἐπὶ τὴν ἰαπωνικὴν τρανὸν τεκμήριον εἶναι ἡ πληθὺς τῶν λέξεων καὶ ἄλλων γλωσσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἡ δευτέρα ἐπολιτογράφησεν ἐκ τῆς πρώτης. Ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων τῆς γραφομένης Ἰαπωνικῆς ὑπελογίσθη ὅτι συνίσταται κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ κινεζικῶν δανείων. Καὶ αἱ σήμερον δὲ εἰσαγόμεναι εἰς τὴν Ἰαπωνικὴν ξέναι λέξεις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον σινικαί.

Τὸ ἀρχαιότατον γραπτὸν μνημεῖον τῆς ἰαπωνικῆς γλώσσης ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η΄ αἰῶνος μ. Χ. Εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀνήκει καὶ ἡ πρώτη συλλογὴ ἰαπωνικῶν ᾀσμάτων, ὑπὸ τὸν τίτλον Manyosu. Ἀμφότερα τὰ κείμενα ταῦτα ἐγράφησαν διὰ τῆς σινικῆς γραφῆς, ἥτις ὡσαύτως ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς ἰαπωνικῆς γραφῆς. Καὶ αὕτη, ὡς καὶ ἡ τῶν Σινῶν, ἦτο κατ' ἀρχὰς ἰδεογραφική, ἀλλὰ κατὰ τὸν Θ΄ μ. Χ. αἰῶνα ἐπενοήθησαν δύο συστήματα συλλαβογραφικῆς ἰαπωνικῆς γραφῆς: ἡ Katakama καὶ ἡ Hiragama. Τὸ σήμερον ἐν χρήσει ἀλφάβητον τῶν Ἰαπώνων συνίσταται ἐκ σινικῶν γραμμάτων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα γράφονται πρόσθετα καὶ βοηθητικὰ σημεῖα πρὸς δήλωσιν τῶν μορφολογικῶν στοιχείων, τῶν ὁποίων στερεῖται ἡ Σινική, γλῶσσα ὡς γνωστὸν ἄκλιτος καὶ μονοσυλλαβική. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καταβάλλεται σύντονος προσπάθεια πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς Ἰαπωνίαν τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου, ἑταιρεία δὲ ἐπὶ τούτῳ ἱδρυθεῖσα τῷ 1885—ἡ «Romaji - kai»—καὶ διὰ διαλέξεων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως ἰδίας ἐφημερίδος προπαγανδίζει ὑπὲρ τοῦ ῥηθέντος σκοποῦ.

Ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος μ. Χ. ἡ Ἰαπωνικὴ γραφομένη ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ ἀποκρυσταλλώνεται καὶ ν' ἀπομακρύνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς καθ' ἡμέραν ὁμιλίας, οὕτω δὲ ἤδη κατὰ τὸν ΙΒ΄ μ. Χ. αἰῶνα τὸ χάσμα τῆς γραπτῆς Ἰαπωνικῆς ἀπὸ τῆς ὁμιλουμένης ἦτο μέγα καὶ σημαντικόν. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης τῶν Ἰαπώνων τὰ μάλιστα ἐπέδρασεν, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ καθόλου ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ διοικητικοῦ, πνευματικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ του κέντρου εἰς τὴν Kamakura (ΙΒ΄ αἰῶνα μ. Χ.) καὶ εἶτα εἰς Kioto (ΙΔ΄ αἰῶνα μ. Χ.) καὶ ἐκ τούτου κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἰαπώνων, τὸ Τόκιο, ἧς ἡ διάλεκτος ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις πρὸς διαμόρφωσιν τῆς συγχρόνου ἰαπωνικῆς κοινῆς.

Ἡ Ἰαπωνικὴ λαλεῖται σήμερον ὑπὸ πληθυσμοῦ ὑπερβαίνοντος τὰ 55.000.000. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἐν Κορέᾳ, Ἀμερικῇ, ἐν ταῖς νήσοις Φορμόζᾳ, Σαχαλίνῃ κ. ἄ. ἐγκατασταθέντες Ἰάπωνες, ὑπολογιζόμενοι εἰς ἓν ἑκατομμύριον περίπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. de Bosny*, Grammaire japonaise [2] (Paris 1865).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Anthologie japonaise (Paris 1871).—*Hoffmann*, Japanische Sprachlehre [2]. (Leiden 1876).—*Aston*, A grammar of the japanese written language [2] (London 1877).—*Τοῦ ἰδίου*, A grammar of the spoken language [4] (London 1888).—*E. Meyer*, Der musikalische Wortakzent im japanischen. (Upsala 1906).—*W. Whitney-Jolly - Γ. Χατζιδάκι*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς (Ἀθῆναι 1898).—*C. Balet*, Grammaire japonaise [3] (Tokyo 1908). Μελέτην ἀξιόλογον ἐπιστημονικὴν περὶ τῆς ἰαπωνικῆς φωνητικῆς ἐδημοσίευσεν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1920 ὁ *E. Edwards*.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

— [ΓΡΑΜΜ.-ΤΕΧΝ.] Τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς ἰαπωνικῆς λογοτεχνίας ἀνήκουν εἰς τὸν Η΄ μ. Χ. αἰῶνα. Εἶναι δὲ ταῦτα τὸ «Κοζίκι» καὶ τὸ «Νιχόγκι», γεγραμμένα κατὰ τὸ ἰδεογραφικὸν σύστημα τῶν Σινῶν. Τὸ «Κοζίκι» (=«Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος»), ἐκδοθὲν τῷ 712 μ.Χ., περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν περίοδον ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 628 μ.Χ. καὶ διηγεῖται κατὰ ποῖον τρόπον ἡ Ἰαπωνία ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ἰτζανάκι καὶ τῆς ἀδελφῆς του θεᾶς Ἰτζανάμι, κατὰ ποῖον τρόπον ἀπὸ τοῦ Ἰτζανάκι προῆλθεν ἡ Ἀματερασοῦ, ἡ θεὰ τοῦ ἡλίου, καὶ ὁ Τσουκινοκάμι, ὁ θεὸς τῆς σελήνης, τέλος δὲ πῶς ἀπὸ τῆς Ἀματερασοῦ κατάγονται οἱ μικάδοι τῆς Ἰαπωνίας· τὸ «Κοζίκι» ἀπαρτίζεται ἀπὸ 111 ἐν συνόλῳ τεμάχια. Τὸ «Νιχόγκι» (=Ἰαπωνικὰ χρονικά»), ἐκδοθὲν τῷ 720 μ.Χ., φθάνει μέχρι τοῦ 696 μ. Χ. καὶ ἀπαρτίζεται ἐξ 132 ἐν συνόλῳ τεμαχίων. Ἀμφότεραι αἱ συλλογαὶ αὗται περιέχουν οὐ μόνον τὰς παναρχαίας παραδόσεις τοῦ ἰαπωνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ πρωτόγονά τινα ᾄσματα, ἅτινα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ μεταφυτευθέντος εἰς τὴν Ἰαπωνίαν θρησκευτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ κόσμου τῶν Σινῶν, ἐκφράζουν κατὰ τρόπον ἐνδιαφέροντα τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ἀνατάσεις τῆς ἰαπωνικῆς ψυχῆς. Ἐν τούτοις ὅμως τὰ ᾄσματα ταῦτα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον λίαν πεζά, ἄνευ εἰκόνων, μεταφορῶν καὶ ἐξάρσεων. Ἀντιθέτως πρὸς ταῦτα, τὰ λειτουργικὰ βιβλία τοῦ Σίντο (=«Φωνὴ τῶν θεῶν»), τῆς παλαιᾶς θρησκείας τῶν Ἰαπώνων, περιέχουν ἀποσπάσματα ὑψηλοτάτης ποιήσεως. Τὰ λειτουργικὰ ταῦτα βιβλία συνετάχθησαν κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα μ. Χ., εἶναι ἐν ὅλῳ 27 καὶ φέρουν τὸν κοινὸν τίτλον «Ἔγκι-σίκι», ἤτοι «Κανόνες τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἔγκι». Εἶναι δέ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Michel Revon, οὐχὶ κατὰ κυριολεξίαν προσευχαί, ἀλλὰ μαγικαὶ φράσεις, ἐπῳδοὶ ἀλεξιτήριοι, δι' ὧν ἐκάμπτοντο εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων αἱ παντοδύναμοι θελήσεις τῶν θεῶν. Ἀξιολογώτατα μεταξὺ τούτων εἶναι τὰ λειτουργικὰ βιβλία: τοῦ σπορητοῦ, τῶν θεῶν τοῦ Ἀνέμου, τὸ φέρον εὐτυχίαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ μεγάλου ἐξαγνισμοῦ, τοῦ πυρός, τῶν θεῶν τῶν ὁδῶν, τῆς ἐνθρονίσεως μιᾶς πριγκιπίσσης ὡς ἑστιάδος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου, κλπ. κλπ. Ἐν τῷ συνόλῳ των τὰ «Ἔγκι-σίκι» περιλαμβάνουν τοὺς κανόνας μιᾶς ὁλοκλήρου ἠθικῆς: οἰκογενειακῆς, κοινοτικῆς, ἐθνικῆς, ἀτομικῆς· ἐπὶ πλέον δὲ ἀντανακλῶσιν ἐντὸς τῶν παναρχαίων, πάντοτε ἰσχυρῶν, παραδόσεων τὰ ἄφθονα ῥεύματα τῆς βαθείας θρησκευτικότητος τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Νάρα (Η΄ αἰὼν μ.Χ.) ὁμοῦ μετὰ τῆς κοινωνικῆς, θρησκευτικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Ἰαπωνίας λαμβάνει χώραν καὶ ἡ πρώτη ἄνθησις τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας. Αἱ προμνημονευθεῖσαι συλλογαὶ «Κοζίκι» καὶ «Νιχόγκι» εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάγονται. Παρὰ ταύτας δὲ τὰ «Φουντόκι» (=«Περιγραφαὶ τοῦ χαρακτῆρος ἑνὸς τόπου»), ἅτινα συνετάχθησαν κατὰ διαταγὴν τῆς αὐτοκρατείρας Γκεμπό, ἐκδοθεῖσαν τῷ 713 μ. Χ. Τὰ «Φουντόκι» ἀποτελοῦν εἶδός τι τοπικῶν ἐγγράφων ἐκθέσεων, ἐν αἷς περιγράφονται ὑπὸ ἀγνώστων καὶ στερουμένων ἐπαρκοῦς καλαισθησίας καὶ κριτικοῦ πνεύματος διανοουμένων τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ ἰαπωνικοῦ κράτους αἱ φυσικαὶ καλλοναί, ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, τὰ ὀρυκτά, φυτικὰ καὶ ζωικὰ προϊόντα, ἡ ἑρμηνεία τῶν τοπωνυμιῶν, αἱ παλαιαὶ παραδόσεις ἑκάστου τῶν τμημάτων τούτων.

Γενναιότερον ἀντιπροσωπεύεται ἡ ποίησις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἐκπροσωπεῖται δ' αὕτη ὑπὸ συντόμων ποιημάτων, ἀποτελουμένων ἐκ πεντασυλλάβων καὶ ἑπτασυλλάβων στίχων ἐναλλὰξ καὶ ἐκφραζόντων δι' ἐπιγραμματικῶν φράσεων λεπτοτάτας αἰσθηματικὰς διακυμάνσεις, συγκινήσεις, λυρικὰς διαχύσεις καὶ χαρακτηριστικὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως ἢ ἐκ τῆς θεωρήσεως τοῦ βίου. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἔχουν συγκεντρωθῇ εἰς τὸ «Μάνγιο-σοῦ» (=Συλλογὴ μυρίων φύλλων), ὅπερ ἐξεδόθη τῷ 759 μ. Χ. καὶ παρέμεινεν ἀτελές. Τὰ σημαντικώτερα τῶν ποιημάτων τοῦ «Μάνγιο-σοῦ» ἐγράφησαν ὑπὸ ποιητῶν ἰσχυροτάτου ταλάντου, ἀληθῶν δεξιοτεχνῶν τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας, ὡς ὁ *Χιτομάρο*, ὁ *Ταμπιμπίτο*, ὁ *Γιακαμότσι* καὶ ὁ *Ἀκαχίτο*.

Γονιμωτάτη ὑπῆρξεν ἡ καλλιέργεια τῆς ποιήσεως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Χεγιάν, τοῦ «Ἄστεως τῆς Εἰρήνης». Μακραὶ συλλογαὶ ἐπιγραμματικῶν ποιημάτων ἐκπροσωποῦν κατὰ τρόπον πράγματι θαυμάσιον τὴν εὐσυγκίνητον καὶ εὐπαθῆ ψυχὴν τῆς παλαιᾶς ἰαπωνικῆς ποιήσεως, ἥτις διὰ μέσων λιτοτάτων ἠδυνήθη νὰ ἐκφράσῃ τελειότατα τὰ βαθύτερα συναισθήματα, τὰς μᾶλλον πηγαίας ὁρμὰς καὶ δονήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σημαντικωτέρα τῶν συλλογῶν τούτων εἶναι τὸ «Κόκκιν-σοῦ» (=«Συλλογὴ παλαιῶν καὶ νέων ποιημάτων»)· διαιρεῖται τοῦτο εἰς 20 βιβλία, περιέχει δ' ἐν ὅλῳ 1,100 τεμάχια, καὶ συνετάχθη, κατ' αὐτοκρατορικὴν διαταγήν, ὑπὸ τοῦ διασήμου ποιητοῦ *Τσουραγιούκι* καὶ τριῶν ἄλλων. Τὸ «Κόκκιν-σοῦ», ἐμφανισθὲν μετὰ τὸ «Μάνγιο-σοῦ» καὶ ἔπειτα ἀπὸ μακρὸν ὁπωσδήποτε χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ παρετηρήθη ἰσχυρὰ στροφὴ τῆς ἰαπωνικῆς λογοτεχνίας πρὸς τὴν σινικὴν ποίησιν, σημειώνει μίαν ἀναγέννησιν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως τῶν Ἰαπώνων, λαμβάνουσαν χώραν εἰς βάρος τῶν ἔξωθεν ἐπιρροῶν. Οἱ κυριώτεροι τῶν ποιητῶν τῆς συλλογῆς ταύτης εἶναι, πλὴν τοῦ προμνημονευθέντος Τσουραγιούκι (882 — 946 μ. Χ.), ὅστις πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὴν ἰαπωνικὴν συλλαβικὴν γραφὴν εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ Τόζα», ὁ *Νάρι-Χίρα* (825—880), ὁ *Ὄνο νὸ Κομάτσι* (834—880), ὁ *Γιουκιχίρα* (;—893), ὁ *Ὄνο νὸ Τακαμούρα* (801—852) καὶ ὁ *Φουζιβάρα νὸ Τοσιγιούκι*, ἀποθανὼν τῷ 907 εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν. Τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Κόκκιν-σοῦ» ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις ἑτέρων λυρικῶν συλλογῶν, ἐν αἷς τὸ «Γκόγκεν-σοῦ» (=«Μεταγενεστέρα ἐπιλογή»), ἐμφανισθὲν τῷ 951 μ. Χ., τὸ «Σουισοῦ» («Συλλογὴ καταλοίπων»), τὸ «Γκοσουισοῦ» (=Μεταγενεστέρα συλλογὴ καταλοίπων»), τὸ «Κινγιοσοῦ» («=Συλλογὴ χρυσῶν φύλλων»), τὸ «Σεννζαϊσοῦ» (=«Συλλογὴ χιλίων ἐτῶν») κλπ.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ποίησιν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Χέγιαν ἐκαλλιεργήθη καὶ ὁ πεζὸς λόγος. Αὐτὸς οὗτος ὁ Τσουραγιούκι, τοῦ ὁποίου ἡ ποιητικὴ ἀξία καὶ ἡ ἐκλεκτικὴ καλαισθησία διέλαμψαν εἰς τὸ «Κόκκιν-σοῦ», εἰς τὸν πρόλογον τῆς συλλογῆς ταύτης, τὸν ὁποῖον συνέταξε διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἀντιλήψεις, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν περιληφθέντων ἐν αὐτῇ ποιημάτων, ἀποδεικνύεται κριτικὸς ἐξαιρέτως ὀξυδερκὴς καὶ πεζογράφος θελκτικός. Ὁ πρόλογος οὗτος τοῦ «Κόκκιν-σοῦ» εἶναι τὸ πρῶτον καθαρῶς λογοτεχνικὸν ἰαπωνικὸν πεζογράφημα. Τοῦτον ἠκολούθησαν τὰ «Ἡμερολόγια» καὶ τὰ «Βιβλία ἐντυπώσεων». Ἐκ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τὸ μὲν πρῶτον ἀνήγαγεν εἰς τελειότητα ὁ Τσουραγιούκι διὰ τοῦ προμνημονευθέντος «Ἡμερολογίου τοῦ Τόζα» (Τόζα Νίκκι»), συνταχθέντος τῷ 935, τὸ δὲ δεύτερον ἡ *Σέϊ Σοναγκόν*.

Ἕτερον εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου, καλλιεργηθὲν ἐντατικῶς καὶ μετ' ἄκρας ἐπιτυχίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Χέγιαν, εἶναι τὰ «Μονογκατάρι». Ἡ λέξις αὕτη ἔχει εὐρύτατον περιεχόμενον. Σημαίνει συγχρόνως «ἱστορία», «μυθιστόρημα», «διήγημα», «μῦθος», περιλαμβάνει δηλαδὴ πᾶσαν διηγηματικὴν ἐκδήλωσιν τῆς πεζογραφίας ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεως μέχρι τῆς φανταστικῆς μυθοπλαστίας. Ἐμφανίζονται δὲ τὰ «Μονογκατάρι» κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα καὶ εἶναι πολυπληθῆ. Κατ' ἀρχὰς ἐκπροσωποῦνται διὰ τοῦ «Μύθου τοῦ βαμβουσυλλέκτου», τῶν «Διηγήσεων τοῦ Ἰσὲ» καὶ τῶν «Διηγήσεων τοῦ Γιαμάτο», ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι΄ αἰῶνος, τὸ δὲ τρίτον κατὰ τὰ μέσα αὐτοῦ. Ἀξιομνημόνευτον μεταξὺ τούτων εἶναι τὸ «Ἰσὲ μονογκατάρι» («Διηγήσεις τοῦ Ἰσέ)», οὗ οἱ κάτοικοι ἐφημίζοντο ὡς ψευδολόγοι. Εἶναι τερπνὸν ἀφήγημα φανταστικῶν περιπετειῶν, οὗ ἡ πατρότης ἀπο-

Digitized by Google

δίδεται εἰς τὸν *Ναριχίρα*. Ἀλλὰ τὸ διασημότερον τῶν «Μονογκατάρι», ἀληθὲς ἀριστούργημα τῆς ἰαπωνικῆς πεζογραφίας, εἶναι τὸ «Γκουένντζι μονογκατάρι». γραφὲν κατὰ τὸ 10 0 μ. Χ. ὑπὸ τῆς *Μουρασάκι Σικιμποῦ*, μιᾶς ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν φυσιογνωμιῶν τῆς ἱστορίας τῶν ἰαπωνικῶν γραμμάτων καὶ ἀναντιρρήτως τῆς ἐνδοξοτέρας τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐλάμπρυναν τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν τῆς Ἰαπωνίας κατὰ τὸ 1000 μ. Χ. Τὸ «Γκουένντζι μονογκατάρι» εἶναι τὸ πρῶτον πλῆρες ἰαπωνικὸν μυθιστόρημα, ἀληθὴς θησαυρός, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Michel Revon, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς παλαιᾶς ἰαπωνικῆς κοινωνίας, γραφὲν μετ' ἀπαραμίλλου δεξιοτεχνίας, ψυχολογικῆς δεινότητος καὶ θελκτικοῦ ὕφους. Τὸ περιεχόμενόν του ἀναφέρεται εἰς τὰς περιπετείας τοῦ πρίγκιπος Γκουένντζι «ἑνὸς δὸν Ζουὰν χαμηλῆς ἠθικῆς».

Ἐπίσης διάσημος πρὸς τὴν Μουρασάκι Σικιμποῦ ὑπῆρξεν ἡ *Σέϊ Σοναγκόν*, τῆς ὁποίας τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μακούρα Σόσι» (=«Σκιαγραφίαι τοῦ προσκεφαλαίου») ἔργον, ἀποτελοῦν ἡμερολόγιον μιᾶς κυρίας τῆς αὐλῆς, ἥτις καθ' ἑσπέραν, πρὸ τοῦ ὕπνου, ἐσυνήθιζε νὰ καταγράφῃ τὰς ἐφημέρους της ἐντυπώσεις, εἶναι πλῆρες λεπτοτάτων παρατηρήσεων, εὐφυῶν σκέψεων, περιγραφῶν, πληροφοριῶν, λυρικῶν διαχύσεων, διασκεδαστικῶν συλλογισμῶν κλπ. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ πιθανῶς ἐνεφανίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, περιλαμβάνει 157 ἐν συνόλῳ κεφάλαια κατανεμημένα εἰς 12 βιβλία.

Κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐποχῆς τῆς Χέγιαν, ἡ ἰαπωνικὴ γλῶσσα, ἥτις ἐθεωρεῖτο κατάλληλος μόνον διὰ τὰ ἔργα τῆς λεγομένης ἐλαφρᾶς φιλολογίας, ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τὴν μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων χρησιμοποιουμένην εἰς τὴν συγγραφὴν σοβαρωτέρων, ἐπιστημονικοῦ τρόπον τινὰ χαρακτῆρος, ἔργων, σινικήν. Τὰ σημαντικώτερα τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συγγραφέντων εἰς τὴν ἰαπωνικὴν γλῶσσαν τοιούτων ἔργων εἶναι τὸ «Ἔϊγκα μονογκατάρι» (=«Διήγησις μεγαλείου»), ἐν ᾧ ἐκτίθεται εἰς 40 βιβλία ἡ ἰαπωνικὴ ἱστορία τοῦ Ι' καὶ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, μάλιστα δὲ τῶν χρόνων τῆς ἀρχῆς τοῦ περιφήμου Φουζιβάρα νὸ Μιτσινάγκα, καὶ τὸ «Ὀ-Καγκάμι» (=«Μέγα κάτοπτρον»), ἀνώνυμον συμπίλημα εἰς 8 τόμους, διηγούμενον τὸν βίον δεκατριῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἐκδοθὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Καμακούρα, τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς, ἐμφανίζονται ἐπίσημοί τινες λυρικαὶ συλλογαὶ (ὡς τὸ «Σὶνν-Κοκκινσοῦ» 1205) καί τινες ἰδιωτικαὶ τοιαῦται (ὡς τὸ «Γιακουννὶνἰσοῦ», ἐκδοθὲν τῷ 1235). Ἀμφότερα τὰ μνημονευθέντα ταῦτα ποιητικὰ ἔργα ἀποδίδονται εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συντάκτην, τὸν *Φουζιβάρα νὸ Σαντογιὲ* (1161—1241). Ὁ πεζὸς λόγος ἐκπροσωπεῖται ὑπό τινων ἱστορικῶν διηγήσεων («Χαϊκὲ μονογκατάρι» (=«Ἱστορία τῆς οἰκογενείας τῶν Χάϊ»), «Γκεμπέϊ σεϊσουίκε» (=«Ἱστορία τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς παρακμῆς τῶν Γκὲνν καὶ τῶν Χάϊ») καί τινων «ἡμερολογίων», πλήρων κατὰ τὸ πλεῖστον ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων. Τὸ σημαντικώτερον καὶ ἀληθῶς ἐνδιαφέρον ἐκ τῶν «ἡμερολογίων» τούτων εἶναι τὸ «Χοζόκι», εἰς ὃ ὁ Κάμο Τσομέϊ, διατελέσας θεράπων τοῦ φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ αὐτοκράτορος Γκὸ Τόμπα, καταλαβὼν μετὰ ταῦτα ἑτέρας ἀνωτάτας θέσεις καὶ τέλος, πεντηκοντούτης, ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ ὄρη τοῦ Χινό, ἔνθα ἐγένετο ἱερεὺς καὶ ἠσκήτευσε, διηγεῖται μετὰ λεπτότητος καὶ κλασσικῆς λιτότητος τὰ ἐσώτερα αἰσθήματα τῆς καρδίας του. Ὁμοίως πρὸς τὴν ἐποχὴν τῶν Καμακούρα σχεδὸν ἄγονοι ἀπὸ λογετεχνικῆς ἀπόψεως ὑπῆρξαν αἱ ἐποχαὶ τῶν Ναμπουκουτσὸ καὶ τῶν Μουρομάτσι. Ἐν τούτοις ὅμως παρήχθησαν καὶ κατ' αὐτὰς μερικὰ ἀξιόλογα ἔργα, ὡς ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταϊχαΐκι» (=«Ἱστορία τῆς μεγάλης εἰρήνης») διήγησις, συγγραφεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ *Γκεννὲ* καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς ἐν συνόλῳ τόμων, καὶ τὸ «Τζίννο-Σοτόκι» («Ἱστορία τῆς νομίμου διαδοχῆς τῶν θείων αὐτοκρατόρων»), συγγραφὲν ὑπὸ τοῦ *Μιναμότο νὸ Τσικαφοῦζα* (1293—1354) καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτην προσπάθειαν συγγραφῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ἐν Ἰαπωνίᾳ. Ἕτερον σημαντικώτατον ἔργον τῆς ἰδίας ἐποχῆς εἶναι τὸ «Τσουρὲ-Ζουρὲ-Κουσὰ» («Ποικιλίαι ὡρῶν πλήξεως»), θαυμασία σειρὰ σκέψεων, ἀνεκδότων καὶ γνωμικῶν, γραφεῖσα περὶ τὸ 1335 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ *Κεννκό*, καταγομένου ἐκ τῆς παλαιᾶς εὐγενοῦς οἰκογενείας τοῦ Οὐραμπέ. Ἀλλὰ τὸ μέγα λογοτεχνικὸν γεγονὸς τῶν περιόδων Ναμπουκουτσὸ καὶ Μουρομάτσι, ὅπερ καὶ μόνον δύναται νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν παρατηρηθεῖσαν κατ' αὐτὰς εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου στειρότητα, εἶναι ἡ ἐμφάνισις τοῦ λυρικοῦ δράματος καὶ τῆς κωμῳδίας. Τὸ λυρικὸν δρᾶμα ἐν Ἰαπωνίᾳ ἔσχεν ἀρχαιοτάτας ἀπαρχάς· μόλις ὅμως κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν παρουσιάσθη ὡς αὐτοτελὲς καὶ αὐτοδύναμον εἶδος. Ἀπετέλει δὲ τοῦτο εἶδός τι μελοδράματος, ἐνῷ ἡ ὑπόθεσις ἁπλῶς δικαιολογεῖ τὸ λυρικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Τοιαῦτα λυρικὰ δράματα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐγράφησαν ἐν συνόλῳ 264. Ἓν ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων μεταξὺ τούτων εἶναι τὸ «Χαγκορόμο» (=«Τὸ ἀπὸ πτερὰ φόρεμα»), εἰς ὃ πρωταγωνιστοῦν μία Τεννὶν (ἄγγελος-γυνὴ τοῦ Βουδισμοῦ) καὶ εἷς ἁλιεὺς τοῦ Μίχο. Αἱ κωμῳδίαι ἦσαν μᾶλλον χονδροειδεῖς φάρσαι, σκοποῦσαι μετὰ τὴν παράστασιν τῶν λυρικῶν δραμάτων νὰ φαιδρύνουν τὸ συγκεκινημένον ἀκροατήριον.

Ἡ ἐποχὴ τῶν Τοκουγκάβα, τὴν ὁποίαν τόση δόξα περιβάλλει εἰς τὴν ἰαπωνικὴν ἱστορίαν, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ σπουδαίαν καλλιέργειαν τῆς φιλοσοφίας, τοῦ ἐπιγράμματος, τοῦ μυθιστορήματος, τοῦ θεάτρου. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ νεοκομφουκιανισμοῦ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἐπιφέρει ἀναστολὴν τῆς καλλιεργείας τῆς λυρικῆς καὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, τονώνει ὅμως τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν καὶ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν ἐπιστημονικῆς τινος κινήσεως. Ὁ *Καϊμπάρα Ἐκίκενν* εἶναι μία μεγάλη μορφὴ τῶν χρόνων τούτων. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐτῶν, τῷ 1714, διήγαγε δὲ βίον ἀφιερωμένον εἰς τὴν μελέτην καὶ εἰς τὸν στοχασμόν. Κατέλιπεν ὑπερεκατὸν συγγράμματα, ἐν οἷς θίγει τὰς πλείστας περιοχὰς τοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιστητοῦ, ἀπὸ τῆς ἠθικῆς μέχρι τῆς βοτανικῆς. Ὁμοίως καθολικὸν καὶ βαθὺ πνεῦμα ὑπῆρξεν ὁ *Ἀράϊ Χακουσέκι* (1657—1725). Περίφημα ἔργα του εἶναι: ἡ «Συμπληρωτικὴ συζήτησις ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἱστορίας» (1712), ἀποτελοῦσα τὴν πρώτην λογικὴν ἔκθεσιν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἰαπωνίας, καὶ τὸ «Βιβλίον τῶν φλεγομένων φρυγάνων» (1716), ἔνθα μετὰ σπανίας εἰλικρινείας ἐκθέτει τὰ διάφορα περιστατικὰ τῆς ζωῆς του. Τρίτος μέγας φιλόσοφος τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ὑπῆρξεν ὁ *Μοῦρο Νυσκίγιο* (1658—1734), τοῦ ὁποίου μνημειῶδες κατέστη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Σουντάϊ Ζατσούβα» (=«Σύμμεικτα ἀπὸ τὸ Σουρουγκαντάϊ») ἔργον, συλλογὴ σωκρατικῶν συνομιλιῶν καταλαμπομένων ἀπὸ τὸ φῶς ὀξυνουστάτης φιλοσοφικῆς θεωρήσεως. Πάντες οὗτοι οἱ φιλόσοφοι εἶχον ἀνατραφῆ διὰ τῶν σινικῶν παραδόσεων, ἡ δὲ σκέψις των ἔφερε βαθέα τὰ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως τῆς σινικῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας. Ἀπέναντι τούτων ἠγέρθησαν μεγάλοι τινὲς ὑπέρμαχοι τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὰς ξένας ἰδέας καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν καθαρῶς ἐθνικῶν στοιχείων ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ παντὶ ἑτέρῳ κλάδῳ τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Σπουδαιότεροι μεταξὺ τούτων ὑπῆρξαν ὁ *Κάμο Μαμποῦτσι* (1697—1769), ὁ *Μοτοόρι Ναρινάγκα* (1730—1801) καὶ ὁ *Χιράτα Ἀτσουτανὲ* (1776—1843). Ὁ πρῶτος τούτων ἀφιερώθη ἰδίᾳ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ λογοτεχνίας τῆς Ἰαπωνίας, ὁ δ' ἄλλος εἰς τοὺς 180 τόμους τῶν συγγραμμάτων του ἔθιξε καὶ ἀνηρεύνησε τὰ ποικιλώτατα τοῦ πεδίου τῆς σκέψεως τοῦ ἀνθρώπου, προσπαθήσας συγχρόνως νὰ παλινορθώσῃ τὸν παλαιὸν ἰαπωνικὸν σιντοϊσμόν· ὁ δὲ τρίτος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς εὐφραδὴς διδάσκαλος, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς ἐμβριθὴς συγγραφεύς, ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῶν μεγάλων μεταρρυθμίσεων, αἵτινες ἐδημιούργησαν τὴν νέαν Ἰαπωνίαν: εἰς αὐτὸν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1860, ὁ χωρισμὸς τῆς βουδικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους (1870), ἡ πτῶσις τοῦ παλαιοῦ πολιτειακοῦ καὶ θρησκευτικοῦ καθεστῶτος.

Παρὰ τὴν φιλοσοφίαν σπουδαία ὑπῆρξε καὶ τοῦ μυθιστορήματος ἡ καλλιέργεια κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Τοκουγκάβα. Μέγας πρόδρομος τῆς νέας μυθιστοριογραφίας ὑπῆρξεν ὁ *Ἰβάρα - Σαϊκάκου* (1642—1693), ὅστις ἔγραψε θαυμασίας ἱστορίας ἔρωτος μετὰ ζωηροτάτης περιγραφῆς τῶν ἠθῶν τῆς συγχρόνου του κοινωνίας. Ἓν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων του εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μία γυναῖκα τῆς ἡδονῆς», ὅπερ ἐδημοσιεύθη τῷ 1686 καὶ ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν αὐτοβιογραφίαν μιᾶς ἑταίρας. Τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα ἐκπροσωπεῖται ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ *Ὄοκα Ταντασουκέ*, διασήμου δικαστοῦ, ὅστις ἀφηγήθη τεσσαράκοντα τρεῖς ἐν ὅλῳ ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας ἐδίκασεν αὐτοπροσώπως. Τὸ ἱπποτικὸν μυθιστόρημα ἐκαλλιέργησαν ἰδίᾳ οἱ *Ρυουτέϊ Τανεχίκο* (1780—1842) καὶ *Ταμενάγα Σουνσούϊ*, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1842. Τοῦ δὲ ἐπικοῦ μυθιστορήματος μέγιστος ἐκπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ *Κνοκουτέϊ Βακὶν* (1767—1848), ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος μυθιστοριογράφος τῆς Ἰαπωνίας. Διάσημον ἔργον του εἶναι μέχρι σήμερον τὸ «Χάκκεντεμ («Ἱστορία τῶν ὀκτὼ κυνῶν»), ὅπερ καταλαμβάνει 106 τόμους καὶ τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφή, ἀρξαμένη τῷ 1814, ἐπερατώθη μόλις τῷ 1841. Καὶ τὸ κωμικὸν δὲ μυθιστόρημα, λαμπρὰ ἐκδήλωσις τῆς ἰαπωνικῆς εὐθυμογραφίας, δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἐκπροσώπου. Μεταξὺ τούτων ὀνομαστοὶ ὑπῆρξαν δύο διάσημοι οὐμορισταί: ὁ *Ἴκκου* καὶ ὁ *Σάμπα*. Ὁ πρῶτος ἦτο καθαρῶς λαϊκὸς εὐθυμογράφος· ἔζησεν ἀπὸ τοῦ 1765 μέχρι τοῦ 1831 καὶ κατέλιπε τριακόσια ἕνδεκα ἐν συνόλῳ ἔργα, ἐξ ὧν ἀληθὲς ἀριστούργημα εἶναι τὸ «Χιζακουριγκέ», μακρὰ διήγησις πεζοποριῶν πλήρων ἀπροόπτων, δημοσιευθεῖσα εἰς ἐκτενῆ σειρὰν τόμων ἀπὸ τοῦ 1802 μέχρι τοῦ 1822. Ὁ δὲ *Σικιτέϊ Σάμπα* (ψευδώνυμον τοῦ *Κικούτσι Ταϊσουκέ*), γεννηθεὶς τῷ 1775 εἰς Ἔντο καὶ ἀποθανὼν τῷ 1822, διετέλεσε κατ' ἀρχὰς ὑπάλληλος βιβλιοπωλείου. Μορφωθεὶς διὰ τῶν μελετῶν, εἰς ἃς ἀφιέρωνε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, ἤρχισε νὰ συγγράφῃ πολυπληθῆ διηγήματα. Ἐπιδοθεὶς βραδύτερον εἰς τὴν εὐθυμογραφίαν κατέστη διάσημος, κατέλιπε δὲ 138 ἔργα, ἐν οἷς τά: «Τεσσαράκοντα ὀκτὼ μανιακοί», «Ἑκατὸν ἠλίθιοι, παλαιοὶ καὶ νέοι», «Ὁ κόσμος εἰς τὰ δημόσια λουτρά», «Ὁ κόσμος εἰς τὸ κουρεῖον» κλπ.

Παρὰ τὴν πεζογραφίαν καὶ ἡ ποίησις δὲν μένει ἀνεξέλικτος κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Τοκουγκάβα. Φθάνει μάλιστα εἰς τὴν τελειωτικὴν ἐκείνην μορφήν, ἥτις τὴν καθιστᾷ ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰαπωνικοῦ ἔθνους. Εἶναι δ' ἡ μορφὴ αὕτη τὸ «Χάϊ-κάϊ», τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀποτελεῖται κατὰ κανόνα ἐκ τριῶν στίχων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔχει 5 συλλαβάς, ὁ δεύτερος 7 καὶ ὁ τρίτος 5. Παρ' αὐτὸ καὶ τὸ παλαιότερον εἶδος, ἡ πεντάστιχος στροφὴ «Τάννκα», δὲν παύει νὰ καλλιεργῆται. Τὸ «Χάϊ - κάϊ» ἀναπτύσσει καὶ ὁδηγεῖ εἰς ἄφθαστον τελειότητα πολυάριθμος ὁμὰς ποιητῶν. Μεταξὺ τούτων κορυφαῖος καὶ ἀπαράμιλλος παραμένει πάντοτε ὁ *Ματσοῦο Βασὸ* (1644—1694), ὅστις ἔσχε πολυπληθῆ ὅμιλον μαθητῶν καὶ μιμητῶν. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἀνάπτυξις, ἣν ἔλαβε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ «κωμικὴ ποίησις», ἣν ἐκπροσωποῦν ὁ *Σορόρι*, ὁ *Σοκουσαντζίνν*, ὁ *Ἰσκιάβα Γκαμπὸ* καὶ ὁ *Κατσουμόε Μαγκάο*.

Ἐρχόμεθα εἰς τὸ θέατρον. Τοῦτο ἐμορφώθη κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Μεγαλοφυὴς δὲ δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ κωμῳδιογράφος συγχρόνως ὑπῆρξεν ὁ *Χικαμάτσου Μονζαεμὸν* (1653—1724), ὅστις ἵδρυσε τὸ λαϊκὸν δρᾶμα καὶ ἀπέβη ἀνυπέρβλητος εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν τύπων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν χαρακτήρων. Ἄμεσος διάδοχος τούτου ὑπῆρξεν ὁ *Τακέντα Ἰζοῦμο* (1688—1756), ὅστις ἐπλήρωσε διὰ τῶν ἔργων του ὁλόκληρον τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ἡ ἐποχὴ τῶν Μεϊγί, οἵτινες διεδέχθησαν τοὺς Τοκουγκάβα, ἀποτελεῖ τὴν νεωτάτην περίοδον τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἰαπωνίας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἰαπωνικὸν ἔθνος, χωρὶς ν' ἀπιστῇ εἰς τὰς παλαιὰς παραδόσεις καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς χαρακτῆράς του, ἀνανεώνει τὰς δυνάμεις του εἰς τὰ νάματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Στοχασταὶ καὶ ἠθικολόγοι πρωτοστατοῦν εἰς τὴν κίνησιν αὐτήν. Ὁ *Φακουζάβα Γιουκίτσι* (1835—1901) ἀντιπροσωπεύει τὸν ἀγγλικὸν ὠφελιμισμόν· ὁ *Κάτο Χιρογιούκι* τὸν γερμανικὸν ὑλισμόν· ὁ *Νακαὲ Τσομὶνν* τὴν γαλλικὴν φιλοσοφίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὰ εὐρωπαϊκὰ μυθιστορήματα μεταφράζονται ἀθρόως, ἀσκοῦν δὲ μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεως τοῦ ταλάντου τῶν νέων συγγραφέων. Τοιουτοτρόπως διαμορφώνεται τὸ ἰαπωνικὸν «μυθιστόρημα μὲ θέσιν», τὸ ὁποῖον κυρίως ἐκπροσωπεῖ ὁ *Τοκουτόμι Κεντζίρο*, μᾶλλον γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ρόκα*. Οἱ *Μαζακάτσου*, *Ρυοκίγι* καὶ *Ἰνούγιε* ἐκδίδουν συλλογὰς ποιημάτων συντεθειμένων κατὰ τὰς τελευταίας τεχνοτροπίας· ὁ *Γιαμάδα Τακετάρο* διαπρέπει εἰς τὴν ρεαλιστικὴν ποίησιν· οἱ διηγηματογράφοι *Κόϋο* καὶ *Ροὰν* παρέχουν νεωτεριστικὰς ψυχογραφίας· ὁ δὲ *Τοκαγιάμα Ριντζίρο*, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανών, συγγράφει τὸ «Τακιγκούτσι νιοῦντο», θεατρικὸν ἔργον, ἐν ᾧ αἱ ἀπηχήσεις τῆς Δύσεως συνδυάζονται καὶ ἐναρμονίζονται μὲ τὰς παλαιὰς ἰαπωνικὰς παραδόσεις. Τὴν ὑπὸ τοιοῦτο δὲ πνεῦμα ἀνακαίνισιν τῆς ἰαπωνικῆς σκηνῆς ἐπιχειρεῖ διάσημος ἠθοποιὸς καὶ σκηνοθέτης, ὁ *Καβακάμι*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Aston*, A history of Japanese literature (London 1899).—*Florenz*, Geschichte dei Japanische literatur (Leipzig 1905),—*Τοῦ ἰδίου*, Japanische Dramen (Leipzig 1900).—*Bénazet*, Le théâtre au Japon (Paris 1901).—*L. Rosny* Anthologie Japonaise (Paris 1871).—*Michel Revon*, Anthologie de la litterature Japonaise des Origines au XXe Siècle (Paris 1918).—*Chamberlain*, The class. poetry of the Japanese (London 1880).

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Θέατρον. Τὸ θέατρον ἐν Ἰαπωνίᾳ ἐγεννήθη, ὅπως καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἄλλας χώρας, ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, κυρίως ἐκ τῆς καλουμένης *ματζούρι*, ἥτις ἦτο ἑορτὴ μετὰ χορῶν καὶ ᾀσμάτων, κατὰ περιόδους τελουμένη πρὸς τιμὴν πολιούχου τινὸς θεοῦ. Πότε ἀκριβῶς ἤρχισαν τελούμεναι αἱ ἑορταὶ αὐταί, δὲν εἶναι ἱστορικῶς βεβαιωμένον. Αἱ πρὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἰδήσεις περὶ αὐτῶν εἶναι λίαν σκοτειναί. Ὁ Engelbert Kaempfer (Histoire naturelle, civile et ecclésiastique du Japon, ἔκδ. 1749, βιβλ. I, σελ. 148) βεβαιοῖ ὅτι τὸ πρῶτον ματζούρι ἐτελέσθη ἐν Νάρᾳ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Temmon-Tenno κατὰ τὸ 676. Ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος, τὰ ματζούρι ἔλαβον ἐπισημότερον χαρακτῆρα, τελούμενα πάντοτε ἐπὶ παρουσίᾳ δύο ἀντιπροσώπων τοῦ κλήρου. Τὸ θεατρικὸν στοιχεῖον τῶν ἑορτῶν αὐτῶν ἀπετέλει ἡ *καγκούρα*, ἥτις ἦτο χορὸς παντομιμικός, ἐκτελούμενος ὑπὸ προσωπιδοφόρων μετὰ μουσικῆς ὑποκρούσεως. Εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν προσετέθησαν μετ' ὀλίγον περισσότερα δραματικὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἑξῆς περιστατικοῦ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Heijo, τῷ 807, πλησίον τῆς πόλεως Νάρα, ἠνοίχθη αἰφνιδίως μεγάλη ἄβυσσο, ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὁποίας ἀνερχόμενοι δηλητηριώδεις ἀτμοὶ μετέδιδον εἰς τὰ πέριξ τὸν θάνατον. Πρὸς περιστολὴν τοῦ κακοῦ αὐτοῦ, οἱ ἱερεῖς τοῦ γειτο-

Digitized by Google

νικοῦ ναοῦ ἐσκέφθησαν καὶ ἐξετέλεσαν συμβολικὸν χορόν, sambashô κληθέντα, ἐπὶ χλοοφόρου λοφίσκου ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ των κειμένου. Οἱ ἀτμοὶ τῆς ἀβύσσου ἔπαυσαν ἀμέσως ὡς διὰ μαγείας. Ἔκτοτε, μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος αὐτοῦ, ὁ συμβολικὸς χορὸς sambashô προηγεῖται πάντων σχεδὸν τῶν δημοσίων θεαμάτων. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλοι, κυρίως ὁ shirabyochi καὶ ὁ sarougakou, ἐκ τῶν ὁποίων, τῇ προσθήκῃ διαλόγων τινῶν, ἐδημιουργήθη (1368—1394) ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ σοβαρὸν θρησκευτικὸν δρᾶμα τῶν Ἰαπώνων, τὸ *Νό*, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κωμικὸν τοιοῦτον, τὸ *Κιγιοτέν*.

Τὸ Νô ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τῶν μετ' ᾀσμάτων χορῶν, τῶν ἐκτελουμένων κατὰ τὰς διδομένας ἑκάστοτε ἑορτὰς πρὸς τιμὴν πολιούχου τινὸς θεοῦ «Τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ χορὸς καὶ ἡ μουσικὴ τῆς Ἰαπωνίας, λέγει ὁ W. G. Aston (Japanese Literature, σελ. 201. London 1899), συνεπληρώθησαν διὰ διαλόγου, ἐδημιουργήθη τὸ Νô». Ἡ μεταβολὴ αὕτη συνετελέσθη μεταξὺ τοῦ 1368 καὶ τοῦ 1394. Ἐφ' ὅσον ἡ δραματικὴ αὕτη τάσις τοῦ Νô ηὔξανεν, αἱ χορῳδίαι καὶ οἱ χοροὶ ἐτίθεντο εἰς δευτέραν μοῖραν, ἐπικρατούσης τῆς δραματικῆς πλοκῆς. Τὰ Νô παρεστάθησαν τὸ πρῶτον πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν τοῦ Σὶν-τό. Αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς μυθολογίας, τῆς ἱστορίας, τῶν πολεμικῶν θρύλων καὶ ἐνίοτε ἐκ τῆς κινεζικῆς ἱστορίας, περιωρίζοντο δὲ εἰς ἓν καὶ μόνον ἐπεισόδιον. Οἱ ρόλοι τῶν Νô εἶναι κατ' ἀνώτατον ὅριον πέντε, ἐξετελοῦντο δὲ ὑπὸ ἠθοποιῶν φερόντων προσωπίδας. Ἐκτὸς τῶν κυρίων αὐτῶν προσώπων ὑπάρχει καὶ χορός, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἰδιαίτερον ὅλως πρόσωπον, ὅπερ χρησιμεύει ὡς ποιητικὸς μεσάζων μεταξὺ τοῦ ἠθοποιοῦ καὶ τοῦ θεατοῦ, καὶ ὁτὲ μὲν ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ δράματος, διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ καὶ τοὺς φρονηματίσῃ, ὁτὲ δὲ συμβουλεύει τοὺς μέν, λοιδορεῖ τοὺς δέ, ἀγγέλλει, ἐξηγεῖ καί συμπεραίνει (*Emile Guimet*, Le théâtre au Japon, Paris 1866, σελ. 11). Αἱ παραστάσεις τῶν Νô ἐδίδοντο ἄλλοτε ἐπ' εὐκαιρίᾳ μεγάλων ἑορτῶν, γεννήσεων, γάμων, ἰωβηλαίων κτλ. Σήμερον παίζονται ἐνώπιον εὐγενῶν καὶ πεπαιδευμένων μόνον, καθόσον γράφονται πάντοτε εἰς τὸ ἀρχαῖον ἰδίωμα τοῦ γιαμάτο καὶ περιέχουσι λογοπαίγνια καὶ ὑπαινιγμοὺς εἰς γεγονότα ἄγνωστα εἰς πολλοὺς (*J Edwin Arnold*, Japonica, σελ. 117, London 1891). Ὡς δράματα τὰ Νô δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν. Τὰ γυναικεῖα ἢ ὑπερφυσικὰ πρόσωπα φέρουν προσωπεῖα. Ἡ σκηνὴ ἱδρύεται ἐπὶ ἰκρίου τροχοφόρου, ἐφ' οὗ ὑπάρχει velarium. Ὄπισθεν τῆς σκηνῆς εὑρίσκεται ὀρχήστρα ἀποτελουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἕνα αὐλὸν καὶ δύο τύμπανα, ἐνῷ οἱ ἀοιδοὶ κάθηνται ἐπὶ ψαθῶν παραπλεύρως τῶν θεατῶν. Τὸ ᾆσμα αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς ψαλμῳδίαν.

Τὰ Νô εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονόπρακτα, παίζονται δὲ τέσσαρα-πέντε κατὰ σειράν. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας, μεταξὺ δύο Νô παριστάνουν κωμικὰ διάμεσα, τὰ καλούμενα *Κιγιογκὲν* ἢ *Κιγιοτέν*. Κατὰ λέξιν τὸ Κιγιογκὲν σημαίνει «τρελλὰ λόγια», ἔλαβε δὲ ἀρχὴν τὸ κωμικὸν αὐτὸ εἶδος ὅπως καὶ τὸ Νô ἐκ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, αἵτινες ἐτελοῦντο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸς τιμὴν θεοῦ τινος. Τὰ Κιγιογκὲν παίζονται πάντοτε μεθ' ἑκάστην πρᾶξιν τῶν Νô, ἐνίοτε δέ, ἀλλὰ σπανιώτατα, καὶ μόνα των. Ὑπόθεσιν ἔχουν συνηθέστατα τὰς προλήψεις τῶν χωρικῶν, παίζονται δὲ ἄνευ προσωπίδων καὶ μουσικῆς. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῶν Κιγιογκὲν εἶναι ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἀντιπροσωπεύουσα τὴν καθομιλουμένην τῶν Ἰαπώνων, ἥτις εἶναι ὅλως διάφορος τῆς γραφομένης. Ἐνῷ τὸ Νô ἐξηκολούθει νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν παμπαλαίαν αὐτοῦ μορφήν, μὴ ἀποχωριζόμενον τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ τύπου, ἀνεφάνη κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὸ βέβηλον δρᾶμα, ἀπηλευθερωμένον τῶν τυπικῶν μεθόδων καὶ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀπεικονίσεως τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Τὰ Νô ἐξύμνουν τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς μυθολογικοὺς ἥρωας. Τὸ νεώτερον δρᾶμα ἔφερεν ἐπὶ σκηνῆς τοὺς ἀνθρώπους, ἔλαβε δ' ἀρχὴν ἐκ τῶν *καταριμπέ*, οἵτινες ἦσαν εἶδος τρουβαδούρων περιερχομένων τὰς πόλεις καὶ ψαλλόντων ἢ διηγουμένων συγκινητικὰς ἱστορίας. Ἀπὸ τῶν πρώτων καταριμπέ, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος ἀπήρτιζον ἰδιαίτερον σωματεῖον, μέχρι τῶν μυθολόγων τῶν νεωτέρων χρόνων, ἡ πρὸς τὴν δραματικὴν διήγησιν κλίσις τοῦ λαοῦ ἐπιτείνεται ὁσημέραι. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ λαὸς προθύμως συνήρχετο εἰς τὰς αἰθούσας τῶν μυθολόγων, οἵτινες καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη ὑπάρχουν ἐν Ἰαπωνίᾳ. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ δραματικὴ διήγησις δὲν ἐπήρκει πλέον· εἶχεν ἀνάγκην καὶ σκηνικῆς τινος κινήσεως καὶ ἠθοποιίας. Πρὸς τοῦτο ἐφευρέθησαν τὰ νευρόσπαστα, διὰ τῶν ὁποίων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος οἱ συγγραφεῖς ἔπαιζον τὰ ἔργα των.

Ὁ ΙΖ' αἰὼν εἶναι διὰ τὴν Ἰαπωνίαν ἐποχὴ ἀναγεννήσεως. Ἡ δραματικὴ τέχνη ἀντεπροσωπεύετο τότε, ἐν μὲν τῷ ἀριστοκρατικῷ θεάτρῳ διὰ τοῦ Νô καὶ τοῦ Κιγιογκέν, ἐν δὲ τῷ λαϊκῷ διὰ τοῦ λυρικοῦ djiorouri, ὅπερ ἐγεννήθη ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν καταριμπέ, ἐν αἷς ἐπεκράτησεν ἡ μουσική. Τὸ ψυχολογικὸν δρᾶμα ἐγεννήθη ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καμπούκι*. Τὸ νέον δραματικὸν αὐτὸ εἶδος, θραῦσαν τὰ στενὰ καὶ αὐθαίρετα ὅρια τῶν παλαιῶν δραματικῶν συνθέσεων, ἐγκαινιάζει τὸ νεώτερον δρᾶμα, δι' οὗ ἀπεικονίζεται πιστῶς ἡ ἀναπτυσσομένη κοινωνία. Ἡ δραματικὴ αὐτὴ ἀναγέννησις ὀφείλεται εἰς τὴν διάσημον ἠθοποιὸν Okouni, συγκαταλεγομένην τότε μεταξὺ τῶν χορευτριῶν, αἵτινες ἐξετέλουν τοὺς ἱεροὺς χοροὺς ἐν τῷ περιφήμῳ ναῷ τοῦ Idzoumo. Τοῦ ναοῦ αὐτοῦ καταστραφέντος, ἡ Ὀκοῦνι ἀνέλαβε τὴν ἐκ νέου ἀνέγερσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τοῦτο, συνοδευομένη ὑπό τινος ἠθοποιοῦ, καλουμένου Nagoya Sanzabouro, μετέβη εἰς Κιότο (1575) καὶ ἔδωκε διαφόρους παραστάσεις. Ποῖοι ἀκριβῶς εἶναι οἱ νεωτερισμοὶ οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἰαπωνικὸν δρᾶμα ἡ Ὀκοῦνι παραμένει ἄγνωστον, καθόσον οὐδὲν τῶν ἔργων ἅτινα ἔπαιξε διεσώθη. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι ὅτι τὰς ὑποθέσεις αὐτῆς ἔλαβεν ἐκ τῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν μυθολόγων ἀπαγγελλομένων ἱστοριῶν. Τὰ δράματα τῆς Ὀκοῦνι, «Okouni-Kabouki» κληθέντα, ἔτυχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας. Μετ' αὐτήν, τολμηροὶ συγγραφεῖς συνέθεσαν παρόμοια ἐκ δύο καὶ τριῶν πράξεων. Τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἕτερα θεατρικὰ εἴδη ἦσαν πάντα ἀνεξαιρέτως μονόπρακτα. Τὰ νέα τῆς Ὀκοῦνι δράματα παριστάνοντο γενικῶς ἐν ὑπαίθρῳ· τούτου ἕνεκα τὸ βέβηλον αὐτὸ καὶ λαϊκὸν θέατρον εἰς τὴν καθομιλουμένην τῶν Ἰαπώνων γλῶσσαν ὀνομάζεται Shibaï, ἤτοι: «χλόη-θέατρον». Τὸ πρῶτον Kabouki-Shibai ἢ λαϊκὸν θέατρον, ὅλως διάφορον τοῦ Νô καὶ τοῦ Ayatsouri-Shibaï (θέατρον τῶν νευροσπάστων) ἐγκατεστάθη ἐν Κιότῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

Ὁ κυρίως ἱδρυτὴς τοῦ νεωτέρου λαϊκοῦ θεάτρου εἶναι ὁ Tcikamatsou-Monzayemon, (1653—1734), ὁ ἐπικληθεὶς μεταγενεστέρως «Σαίκσπηρ τῆς Ἰαπωνίας». Οὗτος ἔγραψε πλέον τῶν 100 δραματικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα πάντα ἐθαυμάσθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων λογίων. Τὰ λαϊκὰ θεατρικὰ ἔργα ἐγράφησαν κυρίως διὰ τὰ θέατρα τοῦ Kyoto, τῆς Ohsaka καὶ τῆς Edo, οἱ κυρίως δὲ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν εἶναι ὁ Tsoudchi Jihei (1760—1819) καὶ ὁ Kawataké Mokouami (1816—1893). Τὰ ἔργα αὐτῶν, καθὼς καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοῦ λαϊκοῦ θεάτρου, διαιροῦνται εἰς τρεῖς κατηγορίας: εἰς ἱστορικὰ (Djidaïmono), εἰς δράματα ἠθῶν (Scwamono) καὶ εἰς δράματα, ὧν ὑπόθεσις εἶναι αἱ ἀτυχεῖς περιπέτειαι ἐνδόξου τινὸς οἰκογενείας (Oyémono). Τῷ 1885, σχολὴ νεωτερισμῶν, ἡ κληθεῖσα Sochi-shibaï ἢ «θέατρον τῶν σπουδαστῶν» θεωρήσασα ὅτι τὰ δράματα αὐτὰ δὲν εὑρίσκονται πλέον ἐν ἁρμονίᾳ μὲ τὰς συγχρόνους καλλιτεχνικὰς κλίσεις, ἵδρυσε τὸ νεώτερον κληθὲν θέατρον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐρωπαϊκῶν τοιούτων. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς σχολῆς αὐτῆς Kadofouji καὶ Kawakami ἔκαμον ἀρχὴν ἐν Ohsaka διὰ μεταφράσεων γαλλικῶν ἔργων ἄνευ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ἑτέρα ἐν τούτοις σχολή, ἧς ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Tsouboutchi (1897), ἐπέτυχε πλειότερον, καθόσον διετήρησε τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τοῦ ἀρχαίου ἰαπωνικοῦ δράματος ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας τέχνης.

Ἐφ' ὅσον αἱ δραματικαὶ παραστάσεις ἀπετέλουν ἀναπόσπαστον μέρος τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, ἰδιαίτερα κτίρια θεάτρων δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἰαπωνίᾳ, τῶν θεαμάτων πάντων ἐκτελουμένων ἐν ἀνοικτῷ χώρῳ καὶ κυρίως ἔμπροσθεν τῶν ναῶν. Ἀφ' ἧς ὅμως τὸ θέατρον ἀπεχωρίσθη τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις ἐδίδοντο ἐν ἰδιαιτέροις κτιρίοις. Τὸ πρῶτον συστηματικὸν τοιοῦτον ἱδρύθη ἐν Ἐδδὸ τῷ 1607 (βλ. καὶ λ. *θέατρον*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Al. Lequeux*, Le théâtre Japonais (Paris 1889). — *Pfarr*, Japanese theatre (London 1884). — *D. de Jancigny*, Le théâtre Japonais («Univers pittoresque» τόμ. 49, σελ. 94 1850) — *Bousquet*, Le théâtre au Japon («Revue de deux mondes», 15 Αὐγούστου 1874, σελ. 721—760). — *E. Guimet*, Le théâtre au Japon (Paris 1886).—*M. G. Aston*, A history of Japanese literature (London 1899).—*Scidmore*, The Japanese theatre («Cosmopolitan», τόμ. X, σελ. 685, New York). — *Alex. Benazet*, Le théâtre au Japon (Paris 1901). — *Rivaud*, Le théâtre Japonais («Missions catholiques», 29 Janvier 1897). — *P. Brozzi*, Teatri e spettacoli dei popoli orientali: Ebrei, Arabi, Persani, Indiani, Cinesi, Giapponesi e Giavanesi (Milano 1887).— *L. Jadot*, Le théâtre Japonais («Art du théâtre» 1901, No 8, 9 καὶ 10).— *I. Hitomi*, Le théâtre Japonais («Revue des revues», 15 Ὀκτωβρίου 1900, σελ 171—182).

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Τέχνη. Ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ τῆς τέχνης σημαντικωτάτην θέσιν κατέχει ἡ ἰαπωνικὴ τέχνη. Καλλιεργηθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ προικισμένου ἐκ φύσεως διὰ σπανίας ἀντιλήψεως τοῦ καλοῦ, λεπτοτάτου δὲ καὶ εὐγενεστάτου, καὶ ἀναπτυχθεῖσα ἐντὸς περιβάλλοντος προδιαθέτοντος εὐαρέστως τὴν ψυχὴν εἰς τὰς λεπτὰς διανοητικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις, ἔσχεν ἐξέλιξιν, ἥτις ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων ὑπῆρξε πράγματι θριαμβευτική.

Ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς ἰαπωνικῆς τέχνης ἔπαιξαν σημαντικώτατον ρόλον ἐξωτερικαί τινες ἐπιδράσεις. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος καὶ ἡ μᾶλλον γόνιμος εἰς ἀποτελέσματα ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους τῆς Κίνας ἀσκηθεῖσα· ἐκ τῆς Κίνας διὰ μέσου τῆς Κορέας παρέλαβον οἱ Ἰάπωνες οὐ μόνον τὸν Βουδισμόν, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ καὶ τὰ σπέρματα μιᾶς λαμπρᾶς διανοητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀναγεννήσεως, εἰς ἣν προσέδωσαν λίαν συντόμως τὰ ἐθνικά των χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Ἕτεραί τινες ἐπιδράσεις προῆλθον ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Περσίας.

Διὰ τῶν στοιχείων τούτων καὶ δι' ἑτέρων, πολυπληθῶν δὲ τούτων, αὐτοχθόνων στοιχείων, διεμορφώθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν μία τέχνη λαμπρά, πολὺ ἀνωτέρα της, οὕτως εἰπεῖν, προμήτορός της σινικῆς, ἐκδηλουμένη δὲ διὰ παντὸς τρόπου, ὡς ἀρχιτεκτονική, ὡς γλυπτική, ὡς ζωγραφική, ὡς μικρογραφία, ὡς ἐξεργασία τῆς λάκκας, τῆς κατ' ἐξοχὴν ταύτης ἰαπωνικῆς ὕλης, ὡς χαρακτική, ὡς ἐμπαιστική, ὡς ἐβενουργική, ὡς ἐλεφαντουργική κλπ. κλπ. Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης ταύτης εἶναι ἡ εὐρυθμία, ἡ καλαισθησία καὶ ἡ εὐγένεια. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθοῦν ἡ κομψότης, ἡ αἴσθησις τοῦ περιττοῦ, ἡ ἔντονος διακοσμητικὴ διάθεσις, ἡ ἐντέλεια εἰς τὴν ἐξεργασίαν, ἡ δύναμις εἰς τὴν ἔκφρασιν, ἡ ἀκρίβεια εἰς τὸ σχέδιον. Τέλος δ' ἡ τολμηρὰ πτῆσις τῆς φαντασίας, ἥτις περιβάλλει τὰ πλεῖστα τῶν ἰαπωνικῶν καλλιτεχνημάτων μὲ μίαν ἐξαίσιαν ἀτμοσφαῖραν ὀνείρου. Ἡ ἰαπωνικὴ τέχνη ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ὄχι μόνον θαυμάσια ἔργα, μακροτάτην σειρὰν ἀνυπερβλήτων ἀριστοτεχνημάτων, ἀλλὰ καὶ προσωπικότητας εὐρυτάτης σημασίας, αἵτινες καὶ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης, καίτοι μονομερῶς, ἤσκησαν ἐνίοτε σπουδαίαν ἐπίδρασιν. Ἐρευνηταὶ καὶ ἱστορικοί τινες, ὡς ὁ Kummel, ἐκφράζουν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ τέχνη τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, μάλιστα δὲ τῆς Ἰαπωνίας, παρασχοῦσα ὅ,τι ἠδύνατο νὰ παράσχῃ καὶ ἐξαντλήσασα οὐ μόνον τοὺς ἐκφραστικούς της τρόπους, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν περιοχὴν τῆς δράσεώς της, εἶναι ἤδη νεκρά. Πόσον ὅμως τοῦτο εὑρίσκεται ἀντιμέτωπον πρὸς τὴν πραγματικότητα, δύναται ν' ἀποδείξῃ καὶ προχειροτάτη ἔτι θεώρησις τοῦ κολοσσικοῦ ἔργου τῶν μεγάλων Ἰαπώνων διδασκάλων. Δι' ἕνα Εὐρωπαῖον παρατηρητὴν εἶναι πιθανὸν τὸ ἔργον τοῦτο νὰ παρουσιάζῃ ὁμοιομορφίας καὶ σημεῖα ἐπαφῆς παρέχοντα τὴν ἐντύπωσιν ἐλλείψεως μεγάλης ποικιλίας ἀπόψεων καὶ νέων τάσεων. Μεγαλυτέρα ὅμως προσοχὴ εἰς τὰς λεπτομερείας πείθει, ὅτι ὑπάρχουν διακρίσεις τόσον ἐλαφραί, ἀλλὰ καὶ τόσον σημαντικαὶ διὰ τὴν ἰαπωνικὴν καλαισθησίαν, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε μένουν χωρὶς γόνιμα ἀποτελέσματα.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος μ. Χ., τοῦ καλουμένου αἰῶνος τοῦ *Νάρα*, ἡ ἰαπωνικὴ τέχνη παρουσιάζει ἀξιοσημείωτον ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη σημαντικὴ περίοδος τῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ πολιτιστικῆς κινήσεως: ναοὶ παμμέγιστοι ἱδρύονται, ἀγάλματα βουδικὰ κολοσσιαῖα κατασκευάζονται· ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς ποιήσεως ἀπαμβλύνει τὴν τραχύτητα τῶν ἠθῶν καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καθίσταται ἁβρά, ἐνίοτε ἐξεζητημένη καὶ συχνὰ καθ' ὑπερβολὴν πολυτελής. Κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας ἡ ἀνύψωσις αὐτὴ καθίσταται μᾶλλον ἔκδηλος. Φθάνει δὲ εἰς τὸ ἀποκορύφωμά της κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς τῆς Ἰαπωνίας, ἐπὶ τῶν Φουζιβάρα, μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τοῦ Νάρα εἰς τὸ Κιότο, ὅπερ λίαν προσφυῶς ἐπεκλήθη «Ἄστυ τῆς Εἰρήνης». Ἡ ἔκπτωσις ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν Φουζιβάρα καὶ ἡ κατάληψις τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν Καμακούρα ἀνέκοψε τὴν διανοητικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰαπωνικοῦ ἔθνους, ὅπερ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν πατροπαράδοτον καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν μόλις κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσιγιάγκα, τὴν καλουμένην ἐποχὴν τῶν Μουρομάτσι (ΙΕ' καὶ μέγιστον μέρος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος). Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διεμορφώθη ἡ πράγματι ἐθνικὴ τέχνη τῶν Ἰαπώνων· ἐκαλλιεργήθη δ' αὕτη κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν. Βραδύτερον ὑπέστη νέας ἐξελίξεις: ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Τογκουγκάβα ἐγνώρισε τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποδουλωθῇ ὁπωσδήποτε εἰς αὐτόν. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁπότε ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον οἱ Μεϊγί, παρετηρήθη ὕφεσίς τις τῆς ἐντατικῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς τῶν προηγουμένων αἰώνων, μάλιστα δὲ τοῦ ΙΗ'.

Αἱ ἀναγκαῖαι προϋποθέσεις τῆς ἰαπωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἡ ἄμυνα κατὰ τῆς θερμότητος, ἡ προφύλαξις ἀπὸ τὰς περιοδικὰς χειμαρρώδεις βροχὰς καὶ ἡ ἐξασφάλισις ἀπὸ τοὺς σεισμούς, οἱ ὁποῖοι συνταράσσουν κατὰ τρόπον ὀλέθριον τὰς παραδόξους ἐκείνας νήσους. Αἱ προϋποθέσεις αὗται ἐπραγματοποιήθησαν διὰ δύο μέσων: ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς κατασκευῆς ἐπαλλήλων καὶ εὐρυτάτων στεγῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἐλλείψεως θεμελίων καὶ βαρέων περιφερικῶν τοίχων, πλὴν μερικῶν παλαιοτάτων ναῶν, οἵτινες ἀναρριχώμενοι συνήθως εἰς τὰ πλευρὰ χαμηλῶν λόφων εἶναι ὡς νὰ ἐνσφηνῶνται εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ συγκρατῶνται διὰ τῆς βοηθείας των κατὰ τὰς ὥρας τῶν μεγάλων θεομηνιῶν. Τοιουτοτρόπως τὰ ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐν Ἰαπωνίᾳ οἰκοδομήματα εἶναι λιτὰ καὶ εὔθραυστα ἔργα,

Digitized by Google

τὰ δὲ μεγάλα, βαρέα καὶ κολοσσικὴν ἐντύπωσιν παρέχοντα μνημεῖα εἶναι λίαν δυσεύρετα. Καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἐμφανῆ ἀφθονίαν τοῦ λίθου εἰς τὴν χώραν αὐτήν: «μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τὰ δημόσια καταστήματα καὶ αἱ οἰκίαι εἰς τὴν Ἰαπωνίαν δὲν ἦσαν παρὰ ξύλινοι σκελετοί, κλειόμενοι διὰ κινητῶν παραπετασμάτων καὶ στηριζόμενοι εἰς τὸ ἔδαφος, χωρὶς θεμέλια. Εἰς τὰ κατασκευάσματα αὐτὰ ὡς μόνα στηρίγματα χρησιμεύουν οἱ ξύλινοι στῦλοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναπαύεται ἡ στέγη» («L' art Japonais» ἔκδ. R. Ducher, σελ. 12). Ἡ μονότονος ἐμφάνισις τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν οἰκημάτων διασπᾶται διὰ τῆς χρήσεως τῆς πολυχρωμίας, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται μὲ ἔξοχον καλαισθησίαν οἱ Ἰάπωνες, ἔτι δὲ διὰ τῆς προσθήκης εἴς τινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ὀρειχαλκίνων κοσμημάτων, ἐξειργασμένων διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τοὺς τεχνίτας τῆς χώρας ταύτης δεξιότητος. Ἐλέχθη, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι οἱ Ἰάπωνες εἶναι οἱ πρῶτοι καλλιεργήσαντες τὴν ἀποκλειστικῶς διὰ ξύλου ἐργαζομένην ἀρχιτεκτονικήν, ὅπως εἶναι καὶ οἱ ἐξαισιώτεροι διακοσμηταὶ τοῦ κόσμου (ἔνθ' ἀνωτ.). Τοῦτο καθίσταται ἀκόμη ἐκπληκτικώτερον, ἂν σκεφθῇ κανείς, ὅτι ἡ συναρμογὴ τῶν δοκῶν καὶ τῶν σανίδων, ἡ ὁποία παρουσιάζει τόσον ἀξιοθαύμαστον τελειότητα, γίνεται χωρὶς καρφοβελόνας, ἡ δὲ στήριξις τῆς στέγης ἐπὶ τῶν κατακορύφων στύλων, χωρὶς τὴν μεσολάβησιν οἱουδήποτε ἐπιστυλίου. Οἱ ναοὶ τῶν Ἰαπώνων εἶναι συνήθως ἱδρυμένοι ἐντὸς εὐανθῶν κήπων, περιλαμβάνουν δέ: τὸ θυσιαστήριον (*Κόντο* ἢ *Κόντο*), τὴν αἴθουσαν τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν βιβλικῶν ἀναγνώσεων (*Κόντο* ἢ *Αμίντα-ντό*), τὸ θησαυροφυλάκιον, τὴν παγόδαν καὶ τὰς κρήνας. Φανοὶ ποικίλων σχημάτων καὶ χρωμάτων, κατεσκευασμένοι ἀπὸ ἡφαιστειογενεῖς λίθους ἢ ὀρείχαλκον καὶ καλυπτόμενοι κατὰ τὸ ἀνώτερον τμῆμά των διὰ συρματοπλεγμάτων, ἀποτελοῦν τὴν φαντασμαγορικωτέραν δυνατὴν διακόσμησιν τῶν ἰαπωνικῶν ναῶν.

Ἓν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων θρησκευτικῶν μνημείων τῆς Ἰαπωνίας εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Χόριου-γί, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ὀφειλόμενον εἰς ἀρχιτέκτονας ἐκ Κορέας προερχομένους. Ἡ παγόδα τοῦ Γιακούσι-γί, ἀναφερομένη εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν, εἶναι ὑποδειγματικὴ ἀπόδειξις τῆς διεισδύσεως τῶν σινικῶν παραδόσεων εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς Ἰαπωνίας, ἐνῷ, ἀντιθέτως, ἡ αἴθουσα τοῦ κηρύγματος τοῦ Χοκάϊ-γὶ (1050 μ. Χ.) καὶ ἡ παγόδα τοῦ Κοφούγιου-γὶ (1143) εἶναι ὑποδείγματα τοῦ καθαρῶς ἰαπωνικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ ἰαπωνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀνθήσεώς της. Οἱ ναοὶ τοῦ Νικκό, τοῦ Ουγένο καὶ τοῦ Τσίου-ὶν εἰς τὸ Κιότο καταδεικνύουν περιλάμπρως τὴν σημασίαν τῆς ἀνθήσεως ταύτης.

Ὅπως εἰς τὴν Κίναν, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἐπικρατεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοιομορφία καὶ μονιμότης εἰς τὸ γενικὸν σχέδιον τῆς κατασκευῆς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων. Θεμέλια εἰς τὰ ἰαπωνικὰς οἰκίας δὲν ὑπάρχουν· ὡς καὶ προγενεστέρως παρετηρήθη, ἀντὶ θεμελίων χρησιμοποιοῦνται οἱ στῦλοι οἱ ὑποβαστάζοντες τὴν στέγην. Ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἐξωτερικοὶ τοῖχοι, ὡς κοινῶς νοοῦνται οὗτοι, οὔτε μεσότοιχοι. Ἀντὶ ἐξωτερικῶν τοίχων τίθενται τέσσαρα ξύλινα διαφράγματα, καταλαμβάνοντα τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ οἰκήματος. Τὰ δύο ἐκ τῶν διαφραγμάτων τούτων, παρουσιάζοντα ὄψιν κιγκλιδωμάτων, εἶναι κινητὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἀνοίγονται, οὕτως ὥστε εἰσέρχεται ἄφθονον ἐντὸς τῆς οἰκίας τὸ φῶς. Μικρὸς διάδρομος, ἐν εἴδει ἰσογείου σχεδὸν ἐξώστου, περιτρέχει ἀπὸ κάθε πλευρὰν τὸ οἴκημα· ὁ διάδρομος αὐτὸς καλύπτεται ἄνωθεν διὰ τῶν προεξοχῶν τῆς στέγης, αἱ ὁποῖαι μετριάζουν τὴν ὁρμὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων καὶ προφυλάσσουν ὁπωσδήποτε ἀποτελεσματικῶς τοὺς ἐνοίκους ἀπὸ αὐτά. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκήματος δὲν θὰ εὕρωμεν ὁμοίως μεσοτοίχους, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν μεγάλα ξύλινα πλαίσια καλυπτόμενα ἀπὸ στρῶμα πυκνοῦ χάρτου, πλουσιώτατα καὶ καλαισθητότατα διακεκοσμημένου. Τὰ πλαίσια αὐτὰ ἔχουν συνήθως ὕψος 2 μέτρων περίπου καὶ ὀνομάζονται φουζουμά. Εἰς τὸ κυριώτερον διαμέρισμα τῆς οἰκίας, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς αἴθουσα ὑποδοχῆς, ὑπάρχουν δύο ξύλιναι κλῖναι, ἐνσφηνωμέναι εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ· ἡ μία ἀπὸ αὐτὰς καλύπτεται ἀπὸ ἕνα κακεμόνο, ἡ δὲ ἄλλη περιβάλλεται ἀπὸ ἑταζέρας. Μικρὰ ἀγάλματα καὶ κομψὰ ἀνθοδοχεῖα τοποθετοῦνται συχνὰ ἐπάνω εἰς τὰς κλίνας αὐτάς. Οἱ Ἰάπωνες κατασκευάζουν τὰ ἀγάλματά των ἀπὸ ὀρείχαλκον ἢ ἀπὸ ξύλον· ἐλάχιστα εἶναι εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὰ ἐκ λίθου ἀγάλματα· ἀφθονοῦν ὅμως τὰ ἀπὸ ἀργιλλώδη γῆν, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις εἰς τὴν πλαστικὴν ἐπεκράτησεν ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἐντεῦθεν. Ἡ κατεργασία τοῦ ὀρειχάλκου γίνεται μὲ δεξιοτεχνίαν μοναδικήν· ὁ χύτης συνεργάζεται στενῶς μὲ τὸν γλύπτην· τὸ σκληρὸν μέταλλον ὑποβάλλεται εἰς τεραστίαν δοκιμασίαν καὶ διὰ τῆς προσπαθείας αὐτῆς κατορθώνεται ἡ ἐντελὴς ἀπεικόνισις τῶν μᾶλλον περιπλόκων καὶ τῶν μᾶλλον δυσχερῶν ἐκφράσεων.

Κατ' ἀρχὰς ἡ ἰαπωνικὴ γλυπτικὴ ἀφιερώνεται εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας· ὑποτάσσεται εἰς τὸν βουδικὸν ἰδεαλισμόν, ἐπιτυγχάνουσα ἐντὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς νὰ δημιουργήσῃ ἔργα θαυμαστῆς ὡραιότητος καὶ ἐξόχου ἐντελείας. Δὲν βραδύνει ὅμως νὰ αἰσθανθῇ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν σινικὴν γλυπτικήν, πόσον μέγας εἶναι ὁ κίνδυνος τῆς καθηλώσεως εἰς τὴν ξηρότητα καὶ τὸν συμβατισμόν, καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ τοῦτο, χωρὶς νὰ παρασπονδήσῃ πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀνευρίσκει μέσα εἰς τὸ λατρευόμενον πάνθεον τὰς μορφὰς καὶ τὰς προσωποποιήσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι θὰ τῆς ἐπιτρέψουν νὰ ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὸν ρεαλισμόν, τὸν ὁποῖον ὠθεῖ μέχρι τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ κωμικοῦ. Τοιουτοτρόπως, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἀπεικόνιζε τοὺς κυριάρχους θεοὺς (Σίκια, Ἀμίντα, Ντγιάνι-Μποῦντα), τὴν Κονάντα (ἢ Κβανόν), θεὰν τῆς εὐσπλαχνίας, τὸν Γιζό, ὁδηγὸν τῶν ταξιδιωτῶν καὶ προστάτην τῶν παίδων, ἐξόχως δημοφιλῆ καθ' ὅλην τὴν Ἰαπωνίαν, μετὰ ταῦτα ἐπιχειρεῖ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ κωμικοῦ θεοῦ τῆς ἡδονῆς Χοτέϊ, ἢ τοῦ θεοῦ τοῦ πλούτου Νταϊκοκοῦ, ἢ τοῦ τῆς ὡραιότητος Μπὲν Τέου καὶ τοῦ τρομακτικοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου Σικόντο-Σίντ, καθὼς καὶ τοῦ κακοποιοῦ δαίμονος Φοῦντο. Αἱ δύο αὗται τάσεις βαίνουν παραλλήλως ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, συνεχῶς ἐξελισσόμεναι, συνεχῶς δημιουργοῦσαι ἔργα μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐκφράσεως ὑποδειγματικῆς. Τὰ κολοσσικὰ ἀγάλματα τοῦ Βούδα εἰς Νάρα καὶ εἰς Καμακούρα εἶναι λαμπραὶ ἀποδείξεις τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως, τὴν ὁποίαν ἔσχεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἡ γλυπτική. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε, ὅπως εἶναι πολὺ φυσικόν, ἰσόρροπος καὶ ἰσοσκελής. Ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἡ θρησκευτικὴ ἰδίως γλυπτικὴ ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ· ὁ ΙΣΤ' αἰὼν τὴν εὗρεν ἐν πλήρει παρακμῇ. Μετὰ ταῦτα ἐσημειώθη κάποια προσπάθεια ἀναβιώσεως. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ὑπῆρξεν ἱκανῶς ἀποτελεσματική.

Ὅταν εἰσέρχεται κανεὶς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἰαπωνικῆς ζωγραφικῆς, δοκιμάζει τὸ συναίσθημα, ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὴν περιοχὴν ἑνὸς ὀνείρου παραδόξου, ὅπου ἡ φαντασία συναδελφώνεται μὲ τὴν πραγματικότητα, ἡ ἔκστασις μὲ τὴν παρατήρησιν, ἡ ὀνειροπόλησις μὲ τὴν ἐμπειρίαν. Πρόκειται περὶ μιᾶς τέχνης, ἡ ὁποία δὲν παρουσιάζει μόνον προσπαθείας ἢ ἁπλῶς ἀνεκτὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ ἔργα γεμᾶτα ἐνδιαφέρον, κίνησιν, ζωὴν καὶ ἀλήθειαν. Ὡς θρησκευτικὴ τέχνη ἐκδηλώνεται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν. Ὡς τέχνη κοσμικὴ εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν οἰκιῶν. Οἱ θεμελιώδεις τρόποι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκφράζεται, εἶναι δύο: τὰ κακεμόνο καὶ τὰ μακιμόνο· τὰ πρῶτα διακοσμοῦν τοὺς μεσοτοίχους τῶν ἰαπωνικῶν οἰκημάτων, ἀναρτώμενα κατὰ μῆκος, τὰ δεύτερα ἐκδιπλώνονται κατὰ πλάτος ἐπάνω εἰς τὰς σανίδας τῶν πατωμάτων. Πλὴν αὐτῶν κατεργάζεται πολυποικίλους σφραγίδας, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων εἶναι ἀπαραίτητος ἡ στενὴ συνεργασία τοῦ ζωγράφου, τοῦ χαράκτου καὶ τοῦ ἐκτυπωτοῦ. Ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων της εἶναι μεγάλη. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὴν σινικὴν μελάνην, τὴν τόσῳ διαδεδομένην καθ' ὅλην τὴν Ἄπω Ἀνατολήν, καὶ μερικὰ ἀπὸ φυτικὰς ἢ ὀρυκτὰς οὐσίας προερχόμενα χρώματα. Τὴν ἀνιλίνην μόλις κατὰ τοὺς τελευταίους της καιροὺς ἐγνώρισεν. Εἶναι τέχνη καταναλισκομένη μὲ ἰδιάζουσαν ὑπομονὴν εἰς τὸ ἀκριβὲς καὶ καθαρὸν σχέδιον. Χρησιμοποιεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν «ἱππεύουσαν προοπτικήν», εἰς μερικὰς δὲ μεμονωμένας περιπτώσεις καὶ τὴν ἐν χρήσει εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ σκιόφως της εἶναι σχεδὸν ἄγνωστον. Μόνον ἐλάχιστοι μεγαλοφυεῖς καλλιτέχναι φθάνουν ἕως αὐτὸ καὶ κατορθώνουν νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν κατὰ τρόπον ἐξαίρετον.

Κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος περίοδον, ἡ ἰαπωνικὴ ζωγραφικὴ ἐξεργάζεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς θρησκευτικὰ θέματα καὶ δημιουργεῖ ἔργα φέροντα ἐμφανεῖς τὰς διὰ μέσου τῆς Κίνας μετενεχθείσας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἰνδικὰς καὶ κατὰ ἕνα μέρος περσικὰς παραδόσεις. Μερικαὶ τοιχογραφίαι, ἐμπνευσμέναι ἀπὸ τὸν Βουδισμὸν καὶ ἀνήκουσαι ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν, διεσώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χόργιου-γί.

Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐμφανίζεται ἡ οὐμοριστικὴ ζωγραφική· σημαντικώτατος ἐκπρόσωπός της εἶναι ὁ *Τόμπα-Σόζο*, τοῦ ὁποίου διασῴζονται μερικὰ ἔργα εἰς τὸν ναὸν Κοζὰν-γί, εἰς τὸ Κιότο. Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἰδίου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου, ἢ ἄλλως κατὰ τὴν λῆξιν τῆς δυναστείας τῶν Φουζιβάρα καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δυναστείας τῶν Καμακούρα, σχηματίζεται ἡ πρώτη καθαρῶς ἰαπωνικὴ σχολὴ ζωγραφικῆς, ἡ *σχολὴ τοῦ Τόζα*, ἡ ὁποία ἐκλήθη καὶ σχολὴ τοῦ *Γιαμάτο*, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς κοιτίδος τῆς αὐτοκρατορίας, ἀκριβῶς διὰ νὰ δηλωθῇ ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ τῆς σχολῆς αὐτῆς. Ἡ σχολὴ τοῦ Τόζα ἔδρασεν ἐπὶ ἀρκετοὺς αἰῶνας, ἔσχε δὲ ὡς ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον τὴν σχολὴν τοῦ *Κάνο*. Αἱ δύο αὗται σχολαὶ ὑπῆρξαν τελείως διακεκριμέναι ἀναμεταξύ των μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ δὲ σημασία των εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰαπωνικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ἀνυπολόγιστος. Ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὰς εἶναι σχολὴ ἀκαδημαΐζουσα· ἔχει εὐγένειαν καὶ ἀριστοκρατικὴν ἁβρότητα, μεταχειρίζεται λαμπρὰ χρώματα, ἐργάζεται ἐπὶ ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ ἱπποτικῶν ἐπεισοδίων, προσέχει πολὺ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιοθαύμαστος. Κυριώτεροι ἀντιπρόσωποί της ὑπῆρξαν ὁ *Μιτσούκι*, ὁ *Μιτσουνόμπου*, ὁ *Σοτατσοῦ*, ὁ *Κογετσοῦ*. Ἡ δευτέρα προέρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν σινικὴν ζωγραφικὴν τῶν Σοὺγκ καὶ τῶν Μίγκ· ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀγαπᾷ τὸ τοπίον μὲ ἰδιάζον πάθος, εἶναι τολμηρὰ καὶ ὁρμητική, ἀλλὰ γνωρίζει συγχρόνως νὰ συγκρατῆται καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ λεπτότητα καὶ γαλήνην ἐξαιρέτου ὡραιότητος. Παρὰ τοὺς ἱδρυτάς της, τὸν *Κάνο Μασανόμπου* καὶ τὸν υἱόν του *Μανατόμπου*, σπουδαῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς σχολῆς αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ *Σεσσοῦ*, ὁ *Τάνγιου* καὶ ὁ *Ἴτσο*. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ *Ματαχέϊ*, παρ' ὅλον ὅτι ἐμαθήτευσε καὶ εἰς τὰς δύο προμνησθείσας σχολάς, ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἀντιδράσεως ἐναντίον των καὶ ἱδρύει τὴν «σχολὴν τῶν Ἀνεξαρτήτων». Ἡ σχολὴ αὐτή, καλουμένη καὶ λαϊκή, λαμβάνει τὰ θέματά της ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἰδίως ζωὴν καὶ πρεσβεύει, ὅτι κάθε θέμα εἶναι ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ γνωρίζῃ ὁ καλλιτέχνης νὰ τὸ ἐκμεταλλευθῇ. Οἱ ἀνεξάρτητοι ταυτίζονται πολλάκις πρὸς τὴν σχολήν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Οὐκίγιο-Γιὲ (=ζωγραφικὴ τοῦ κόσμου ποὺ περνᾷ). Ὁ Ματαχέϊ θεωρεῖται καὶ τῆς τελευταίας αὐτῆς σχολῆς πρόδρομος ἢ καὶ ἱδρυτής, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γενικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον διέπει καὶ τὰς δύο.

Ἄλλος καλλιτέχνης τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' (1661—1716), ὁ *Κορίν*, θεωρεῖται ὡς ἀληθινὴ μεγαλοφυΐα εἰς τὴν περιοχὴν ἰδίως τῆς διακοσμητικῆς ζωγραφικῆς. Τὸ σχέδιόν του εἶναι σαφές, ἀκριβὲς καὶ γεμᾶτον ἀπὸ ἀπροσδοκήτους συλλήψεις, ἡ φαντασία του τολμηρά, τὸ καλλιτεχνικόν του αἰσθητήριον ἐξόχως ἀνεπτυγμένον· ἐδημιούργησεν ἔργα θαυμασίως ὑποβλητικά, ὅπως οἱ περίφημοι «Κόρακες ὑπὸ τὸ σεληνόφως». Ὁ Κορὶν ἀντιγράφει πιστῶς τὴν φύσιν, ἐνῷ συγχρόνως τὴν ὑποβάλλει εἰς αὐστηροτάτην σχηματοποίησιν. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἀρχίζει νὰ συγχέεται ἡ ἱστορία τῆς ἰαπωνικῆς ζωγραφικῆς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς σφραγιδογλυφίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη αὐτοῦ ὁ Κορὶν ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ παράγῃ ἀξιοθαύμαστα ἔργα. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἀρκετὰ ἔτη κατόπιν, ἐμφανίζεται ὁ *Ὄκιο* (1733—1795), ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἰαπώνων νατουραλιστῶν. Προσεκτικὸς μελετητὴς τῆς φύσεως, ἀκριβολογώτατος εἰς τὴν διαγραφὴν τοῦ σχεδίου, μανιώδης ἐραστὴς τῶν λεπτομερειῶν, μᾶς δίδει εἰς τὰ δημιουργήματά του μίαν φύσιν γεμάτην ζωήν, κίνησιν καὶ ἀλήθειαν. Παρὰ τὸν Ὄκιο ὁ *Σόσεν* (174?—1821) εἶναι ἀπαράμιλλος εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ζῴων, ἰδίως δὲ τῶν πιθήκων, τῶν ὁποίων κατέλιπε μερικὰς μνημειώδεις ἀναπαραστάσεις.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' ἀναφαίνονται μερικοὶ καλλιτέχναι παγκοσμίου σπουδαιότητος καὶ σημασίας. Ἡ ἰαπωνικὴ ζωγραφικὴ ἀποκτᾷ νέα πτερά, ἐνῷ ἡ ἰαπωνικὴ σφραγιδογλυφία φθάνει εἰς τὸ ἀποκορύφωμά της. Ἐκ τῶν πολλῶν ὀνομάτων ἅτινα θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν, μνημονεύομεν τὰ τῶν *Χοκουσάϊ* (1760—1849), *Χιροσιγκὲ* (1792—1858), *Κιγιονάγκα* (1742—1815) καὶ *Οὐταμάρο* (1754—1806). Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος δὲν εἶναι μόνον εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ἰάπωνας ζωγράφους, ἴσως ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους, ἀλλὰ καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλοφυεστέρους δημιουργοὺς τοῦ κόσμου. Ὑπῆρξεν ἐξαίρετος καὶ ἰδιότυπος ἐμπρεσσιονιστής. Τὸ σχέδιόν του εἶναι ἐξόχως διαυγές, ὁ χρωστήρ του κινεῖται μὲ πληθωρικότητα ζωῆς ἀξιοθαύμαστον· ἐγνώρισε καὶ ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐν χρήσει εἰς τὴν Εὐρώπην προοπτικήν, ἀπέδωκε τὴν φύσιν μὲ βαθύτατον αἴσθημα, μετεχειρίσθη τὸ χρῶμα μὲ λαμπρὰν ἐπιτυχίαν, ἐδημιούργησεν ὁλοκλήρους συνθέσεις μὲ μίαν μόνον γραμμήν, χωρὶς ν' ἀποσύρῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὸν χρωστῆρα του· ἀφῆκεν ἀπειρίαν ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεκρυστάλλωσε θαυμασίας στιγμὰς ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως, ἀπειραρίθμους ἀπόψεις ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πραγματικότητα, ἕνα κόσμον ὁλόκληρον, τὸν ὁποῖον καθήλωσεν εἰς τὴν ἄψυχον ὕλην μὲ μοναδικὴν δεξιοτεχνίαν ἢ θέρμη τῆς εὐαισθήτου καὶ λεπτοτάτης του ψυχῆς. Αἱ «Τριάκοντα ἓξ ἀπόψεις τοῦ Φουζί», αἱ «Εἰκόνες τῶν ποιητῶν», «Τὰ μεγάλα ἄνθη», «Αἱ ἑκατὸν ἀπόψεις τοῦ Φουζί», τὰ «Γ... σχεδιάσματα» καὶ οἱ «Καταρράκται» εἶναι μνημειώδεις συλλογαί, συμφωνίαι γεμᾶται ἀπὸ ζωντανοὺς παλμούς, ἀπὸ βαθεῖαν ἐσωτερικότητα, ἐξόχως ὑποβλητικαί. Μερικὰ ἔργα του, ὅπως τὰ «Κ...», ἀποτελοῦν διακοσμητικὰς σχηματοποιήσεις πρώτης τάξεως. Μὲ μίαν λέξιν ὁ Χοκουσάϊ ὑπῆρξε μεγαλοφυής. Ὁ *Χιροσιγκὲ* θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος τοπιογράφος τῆς Ἰαπωνίας· ἀσφαλῶς δὲ εἶναι εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τοπιογράφους τοῦ κόσμου. Τὰ ἔργα του ἀποπνέουν ἕνα εἶδος ... τέρας γοητείας, δι' αὐτῶν δὲ κατορθώνει νὰ ... ρέχῃ μὲ τόσην ἐπιβλητικότητα τὴν δονουμένη...

Digitized by Google

ἐφησυχάζουσαν ψυχὴν τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε νὰ μεταδίδῃ εἰς τὸν θεατὴν ὅλην τὴν βαθυτάτην αἴσθησιν τῆς φύσεως καὶ τῶν ὄντων. Ὁ *Κιγιονάγκα* ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ χρωματισμοῦ. Καλύπτων τὰς συνθέσεις του, σχέδια καὶ χρώματα, μὲ ἓν διαφανέστατον μελανὸν ἢ κυανοῦν ἐπίχρισμα, ἔδωκεν εἰς αὐτὰς ἕνα ἰδιάζοντα τόνον ὀνείρου, γεμᾶτον ἀπὸ ἀπεριόριστον καὶ ἀπροσδιόριστον ποίησιν. Ἐμελέτησε τὰς γυναῖκας τῆς Ἰαπωνίας καὶ τὰς ἀπέδωκεν εἰς ὁλόκληρον σειρὰν ἔργων, γεμάτων ἁβρότητα, θηλυπρέπειαν, κίνησιν καὶ ζωήν· ἐστάθη μὲ προσοχὴν εἰς τὸ ὑγιὲς μέτρον, εἰργάσθη εἰς τὸ γυναικεῖον σῶμα μὲ τὴν αἴσθησιν τῶν τελείων ἀναλογιῶν, καὶ μόνον περὶ τὸ τέλος τοῦ σταδίου του ὡρμήθη εἰς παραδοξοτέρας ἀναπαραστάσεις.

Μὲ τὸν *Οὐταμάρο* κλείει ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων Ἰαπώνων ζωγράφων. Τὸ ὄνομά του, ὅπως καὶ τοῦ Χοκουσάϊ, κατέστη διάσημον καὶ εἰς τοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης, ἔνθα τὸ ἔργον του ἐξετιμήθη κατ' ἀξίαν. Ὑπῆρξε καὶ αὐτός, ὅπως κατὰ μέγα μέρος καὶ ὁ Κιγιονάγκα, ζωγράφος τῆς γυναικός. Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα κατέλιπε, δύναταί τις νὰ διακρίνῃ ὅλους τοὺς τύπους τῆς γυναικός: τὴν κόρην, τὴν μητέρα, τὴν ἀριστοκράτιδα, τὴν γυναῖκα τοῦ λαοῦ, τὴν σύζυγον μὲ τὴν αὐστηρὰν σεμνότητα καὶ τὴν ἑταίραν μὲ τὴν ἐπιδεικτικὴν ἡδυπάθειαν ἢ τὴν θελκτικὴν ἐρωτικὴν πονηρίαν. Ἐπιπροσθέτως ἐδημιούργησεν ὁ Οὐταμάρο ἕνα ἰδιάζοντα τύπον Ἰαπωνίδος γυναικός, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν εἰκονογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν τοὺς τίτλους: «Ἡμερολόγιον τῶν πρασίνων οἰκιῶν» καὶ «Ἄνθη τῶν τεσσάρων ἐποχῶν». Αἱ γυναῖκες τῶν εἰκονογραφιῶν αὐτῶν ἔχουν τὸ πρόσωπον πολὺ ᾠοειδές, τὴν κόμην ὑψηλήν, τοὺς ὀφθαλμοὺς μόλις ἀνοικτούς, τὴν ῥῖνα μακρὰν καὶ τὸ στόμα μικροσκοπικόν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ σταδίου του, ὅπως καὶ ὁ Κιγιονάγκα, παρουσίασεν ἐκτροπάς, αἱ ὁποῖαι ἐζημίωσαν τὸ σύνολον τῆς δημιουργίας του. Μανιώδης καὶ μοναδικὸς ἀπὸ τινων ἀπόψεων ἐραστὴς τοῦ σχεδίου, καθὼς ἦτο, ὤθησε τὴν προσπάθειάν του μέχρι τοῦ σημείου νὰ κατασκευάζῃ ἀντὶ περιγραμμάτων ἀραβουργήματα. Ἡ θαυμασία δεξιοτεχνία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνέδυε τὰ γυναικεῖα του πρόσωπα, ἔφθασε μέχρις ἐπικινδύνου ὑπερβολῆς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐπιτυχία του εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς γυναικὸς τὸν ὡδήγησε, τέλος, εἰς τὴν συμβατικότητα.

Ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἐπιτυχία, μὲ τὴν ὁποίαν ἠσκήθησαν καὶ ἀσκοῦνται συνεχῶς αἱ μικραὶ τέχναι εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Αἱ διακλαδώσεις των εἶναι ποικιλώταται, ὅπως ποικιλώταται εἶναι αἱ ὗλαι, τὰς ὁποίας κατεργάζονται, αἱ μέθοδοι τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν, τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκδηλώνονται, αἱ χρήσεις διὰ τὰς ὁποίας προορίζονται τὰ δημιουργήματά των.

Ἡ ἰαπωνικὴ ἀγγειοπλαστικὴ χρησιμοποιεῖ ἰδίως τὴν πορσελλάνην. Ἡ ἱστορία της ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος μ. Χ., καθ' ἣν ἐποχὴν ἱδρύθη τὸ περίφημον ἐργοστάσιον τοῦ *Καρατσοῦ* κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὁ *Τοσίρο* τῆς ἀνοίγει νέους δρόμους καὶ τὴν ὁδηγεῖ εἰς μίαν ἄνθησιν ἀξιοσημείωτον· κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα ὁ *Νινσέϊ* καὶ ὁ *Κεντζὰν* καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ *Σουχέϊ* καὶ ὁ *Καντέϊ* τὴν καθιστοῦν διάσημον εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὰ ἀνθοδοχεῖα, τὰ πιᾶτα, τὰ τεϊοδοχεῖα, τὰ ποικίλης ἄλλης χρήσεως σκεύη τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καθίστανται περιζήτητα διὰ τὴν λεπτοτάτην ἐξεργασίαν των, τὴν ὀνειρώδη διακόσμησίν των, τὰ ὡραιότατα σχήματά των.

Ἡ βιομηχανία τῆς «λάκκας», ὀφειλομένη εἰς τὴν ἐφευρετικότητα τῶν Σινῶν καὶ εἰσαχθεῖσα πολὺ ἐνωρὶς εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, κατέστη εἰς μικρὸν διάστημα χρόνου ἡ ἐθνικὴ βιομηχανία τῶν Ἰαπώνων. Αἱ τελειοποιήσεις, τὰς ὁποίας εἰσήγαγον οἱ Ἰάπωνες εἰς αὐτήν, ὑπεβοήθησαν τὴν παραγωγὴν θαυμασίων ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποίων, καταλέγονται ὡραιότατα κομψοτεχνήματα, κυτία φαρμακευτικὰ καὶ κυτία πρὸς ἐναπόθεσιν ἀρωμάτων θελγούσης ἐντελείας. Εἰς τὴν Κίναν ὁμοίως ὀφείλουν οἱ Ἰάπωνες τὴν βιομηχανίαν τῆς μεταξοϋφαντουργίας καὶ τῆς ποικιλτικῆς. Ἡ ἀνάπτυξίς της ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος μ.Χ. καὶ προχωρεῖ καθ' ὅλους τοὺς ἑπομένους αἰῶνας κατὰ τρόπον πολλάκις ἐκπληκτικόν, παράγουσα ὁλονὲν ὑποδειγματικώτερα προϊόντα. Αἱ θεατρικαὶ ἀμφιέσεις καὶ αἱ ἐπίσημοι ἐνδυμασίαι τῶν κυριῶν τῆς ἰαπωνικῆς ἀριστοκρατίας, ὅπως κατὰ μέγα μέρος καὶ κάθε τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται, ἀποπνέουν θαυμασίαν ἁρμονίαν σχεδίων καὶ γοητευούσας μαρμαρυγὰς λαμπρῶν χρωματισμῶν.

Ἡ κατεργασία τῶν πολυτίμων λίθων, τῶν εὐγενῶν μετάλλων καὶ τῆς ἐκλεκτῆς ξυλείας ἀνεπτύχθη παραλλήλως πρὸς τὰς προμνημονευθείσας βιομηχανίας. Τὰ νετζουκέ, τὰ μικρὰ δηλαδὴ ἐκεῖνα ἀντικείμενα, τὰ ἀγαλμάτια, τὰ μικρὰ προσωπεῖα καὶ αἱ μικροσκοπικαὶ ἀπεικονίσεις ζῴων, αἱ κρεμάμεναι ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν ζωνῶν, αἱ ὁποῖαι συμπτύσσουν τὸ εὐρύχωρον ἰαπωνικὸν ἔνδυμα, εἶναι πολλάκις δείγματα μοναδικῆς κομψότητος καὶ ἐξεργασίας. Τὰ καλύτερα ἀπὸ αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Αἱ λαβαὶ τῶν ξιφῶν ὁμοίως, ἐκ σιδήρου κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς κατασκευαζόμεναι καὶ δι' ἐνθέτων πολυτίμων λίθων ἢ εὐγενῶν μετάλλων εἰς ἀτελεύτητον ποικιλίαν σχημάτων σὺν τῷ χρόνῳ διακοσμούμεναι ἢ ἐξ ὁλοκλήρου σχηματοποιούμεναι, παρέσχον εὐρὺ πεδίον δράσεως εἰς τὴν διακοσμητικὴν μανίαν τῶν Ἰαπώνων, ἡ ὁποία δὲν ἄφινε οὐδὲ τὴν μικροτέραν σχεδὸν ὑποδιαίρεσιν τοῦ τετραγωνικοῦ μέτρου τόσον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν οἰκημάτων, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ναῶν, χωρὶς νὰ τὸ περιβάλῃ μὲ τὴν ὀνειρώδη της αἴγλην. Παρὰ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς πρέπει νὰ ἐξαρθῇ καὶ ἡ ξυλογλυπτικὴ καὶ ἡ ξυλοπλαστικὴ τῶν Ἰαπώνων· μεγάλοι καλλιτέχναι, κάτοχοι καταπληκτικῆς δεξιότητος, ἀληθιναὶ μεγαλοφυΐαι, ὅπως ὁ *Οὐνκάϊ*, ὁ *Ἰσικάβα Μιτσουάκι*, ὁ *Γιοσίδα Χομέϊ* ἢ ὁ *Χιραζάκα Χομπούν*, δὲν ἀπώκνησαν παρὰ τὸν λίθον, τὸ μέταλλον ἢ τὸ ἐλεφαντοστοῦν, νὰ χρησιμοποιήσουν εἰς θαυμασίας συλλήψεις καὶ τὸ ἐκλεκτὸν ξύλον καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργα ὑπερόχου ἐκφράσεως καὶ μοναδικῆς λεπτότητος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γίρο Χαράδα*, Ἡ ἰαπωνικὴ τέχνη καὶ οἱ Ἰάπωνες καλλιτέχναι τῆς σήμερον (τεύχη Ἀπριλίου καὶ Ἰουνίου 1911 περιοδικοῦ «Καλλιτέχνης», μετάφρασις).— *Degouy-Chaplaye-Leroy Vidaud*, Κίνα - Ἰαπωνία - Θιβὲτ - Κορέα (μετάφρασις *Β. Δασκαλάκη*, Ἀθῆναι 1928). — Ἐν τῇ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Henri Martin σειρᾷ συντόμων ἐγχειριδίων τῆς τέχνης τοῦ οἴκου R. Ducher, L'art Japonais (Paris 1926).— *Tajima*, Selected Relics of Japanese Art (Tokio 1900). — *O. Kummel* (μετάφρασις Charlotte Marchand), L'art de l'Extrême-Orient (Paris). — *O. Nachod*, Japan ἐν Pflugk Harttung Welt Geschichte (Velstein und Co, Berlin).— *Gouse*, L'art Japonais (1883).— *Anderson*, The pictorial arts of Japan (1886).— *Huish*, Japan and its art (1892). —*Seigai Omura*, History of Japanese pictorial art (1909).— *J. Kurth*, Der japanische Holzschnitt (1922). Ι. Μ. Π.

Μουσική. Ἡ Ἰαπωνία εἰσήγαγε κατὰ τὸν Ε', ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἠθῶν καὶ τῆς τέχνης τῆς Κίνας, υἱοθέτησε δὲ καὶ ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ μουσικὸν σύστημα τῶν Κινέζων, τὸ ὁποῖον καὶ διετήρησε σχεδὸν αὐτούσιον μέχρι σήμερον. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ διετηρήθησαν καὶ μερικὰ αὐτόχθονα ὄργανα, χοροὶ καὶ μελῳδίαι, ἡ ἰαπωνικὴ μουσική, παρ' ὅλην τὴν κινεζικὴν προέλευσίν της, διεμόρφωσε κάποιον ἰδιαίτερον τοπικὸν χαρακτῆρα. Τὰ καθαρῶς ἐθνικὰ ὄργανα τῶν Ἰαπώνων δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας. *Ὄργανα κρουστά*, ἤτοι τύμπανα διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ἐντελῶς ἰδιότυπα. Κώδωνες πολλῶν εἰδῶν καὶ ποικίλων μεγεθῶν, ἀπὸ 2,56 μέτρων ὕψους καὶ 1,64 διαμέτρου, ἕως 0,07 ὕψους καὶ 0,07 διαμέτρου. *Ὄργανα πνευστά*, ἐπίσης ποικίλα, ἀπὸ τὴν σύριγγα ἐκ βαβοῦ, τὴν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν σύριγγα τοῦ Πανός, ἕως τὸν αὐλὸν καὶ τὸν πλαγίαυλον. *Ἔγχορδα ὄργανα*. Ποικιλίαι κιθάρας, ἄλλαι μὲ δύο χορδάς, ἄλλαι μὲ τρεῖς, ἄλλαι μὲ 13. Τὰ δύο ἐντελῶς χαρακτηριστικὰ τῆς νεωτέρας Ἰαπωνίας εἶναι τὸ *ἴκουτα-γκότα* καὶ τὸ *γιαμάντα-γκότο*. Ἔχουν καὶ αὐτὰ 13 χορδάς, ἀλλ' ἡ ἰδιαιτέρα των κατασκευὴ ἤλλαξε τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὀργάνου καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρας ἰαπωνικῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία διαφέρει τόσον ἀπὸ τὴν παλαιοτέραν ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν κινεζικήν. Ἡ νεωτέρα αὐτὴ μουσικὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ διασήμου τυφλοῦ μουσικοῦ Γιατσουχάζι. ἡ ὁποία ἐτελειοποίησε τὰ δύο προαναφερόμενα ὄργανα. Ὑπάρχουν καὶ ὄργανα μὲ τόξον, ὅμοια μὲ τὸ βιολί, αὐτὰ ὅμως εἶναι σχετικῶς ὀλιγώτερον διαδεδομένα.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 673 μ. Χ. εἶχον προσληφθῆ εἰς τὴν ἰαπωνικὴν αὐλὴν μουσικοὶ Κινέζοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὡς ἔργον των νὰ ἐκτελοῦν θρησκευτικοὺς χοροὺς καὶ διαφόρους μουσικὰς ψυχαγωγικὰς παραστάσεις. Ἡ ὀρχήστρα αὐτὴ διετηρήθη μέχρι σήμερον. Οἱ μουσικοί, οἱ ὁποῖοι τὴν ἀποτελοῦν, εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Κινέζων μουσικῶν, τῶν ὁποίων διατηροῦν καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα. Διατηροῦν ἀκόμη καὶ τὰ παλαιὰ κινεζικὰ στολὰς καὶ ἐκτελοῦν τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια των εἰς τὰ ἀνάκτορα κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ 1868 οἱ μουσικοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μανθάνουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐγχώρια ὄργανα, καὶ ἐν εὐρωπαϊκὸν καὶ ἔχουν δικαίωμα νὰ εἶναι μέλη μιᾶς μουσικῆς ἑταιρείας, ἡ ὁποία ὀργανώνει δημοσίας συναυλίας. Ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς παρουσιάζει πολλοὺς κινδύνους διὰ τὴν παλαιὰν μουσικὴν παράδοσιν. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

— [ΦΙΛΟΤΕΛ.] Μόλις ἀπὸ τοῦ 1871 ἤρχισεν ἡ Ἰαπωνία νὰ θέτῃ εἰς κυκλοφορίαν γραμματόσημα. Κατ' ἀρχὰς ἐξέδωκε μίαν σειρὰν ἀπὸ 4 γραμματόσημα, τετράγωνα τὸ σχῆμα, χωρὶς ὀδόντωσιν καὶ ἐπὶ λεπτοῦ ἐγχωρίου χάρτου ῥαβδωτοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ἰαπωνικαὶ ἐπιγραφαὶ δηλωτικαὶ τῆς ἀξίας ἑκάστου, καὶ χρωματιστὰ πλαίσια ἰαπωνικῆς τεχνοτροπίας. Ἡ ἐκτύπωσις τούτων ἦτο κακοτέχνος εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἕκαστον φύλλον περιλαμβάνον 40 γραμματόσημα εἶχε καὶ ἰσαρίθμους διαφορὰς τύπου, ἀμέσως παρεποιήθησαν ταῦτα, καὶ σήμερον κυκλοφοροῦν εἰς τὸ ἐμπόριον πολυάριθμα παραποιημένα ἀπὸ γνήσια. Τὰ αὐτὰ γραμματόσημα ἐξεδόθησαν τὸ ἑπόμενον ἔτος ὀδοντωτά. Ἀπὸ τοῦ 1872 ὅμως καὶ κατόπιν, μέχρι σήμερον, ἐκτὸς διαφόρων ἀναμνηστικῶν ἐκδόσεων, αἱ ἐκδόσεις τῶν ἰαπωνικῶν γραμματοσήμων παριστῶσι τὸ ἐθνικὸν ἄνθος τῶν Ἰαπώνων, τὸ χρυσάνθεμον, καὶ μὲ νόμισμα τὸ *σὲν* καὶ τὸ *γιέν*, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ἀγγλιστί. Αἱ παραλλαγαὶ τῶν πλαισίων, αἱ διαφοραὶ τοῦ χάρτου καὶ τῆς ὀδοντώσεως, διακρίνουσι τὰς ἐκδόσεις ταύτας μέχρι τοῦ 1876, μεθ' ὃ ἐτέθη καὶ εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἡ ἐπιγραφὴ «Αὐτοκρατορικὸν Ἰαπωνικὸν Ταχυδρομεῖον» («Imperial Japanese Post»). Αἱ σειραὶ αὐταὶ δὲν εἶναι μεγάλαι, πάντοτε μικρότεραι τῶν 10 γραμματοσήμων, ἡ δὲ μεγαλυτέρα περιλαμβανομένη ἐν αὐταῖς ἀξία εἶναι ἡ τοῦ γιέν. Ἡ Ἰαπωνία εἶναι ἀπὸ τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα δὲν ἀφῆκαν καὶ τὸ ἐλάχιστον περιστατικὸν τῆς ἱστορίας των, ἢ τῆς ἱστορίας τῶν αὐτοκρατόρων των, χωρὶς νὰ ἐκδώσουν καὶ ἀπὸ μίαν ἀναμνηστικὴν σειρὰν γραμματοσήμων. Ἡ ἔναρξις αὐτῶν ἐγένετο τῷ 1894 μὲ δύο γραμματόσημα (2 καὶ 5 σέν), ἀναμνηστικὰ τῶν ἀργυρῶν γάμων τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ δύο ἔτη ἐξεδόθη δευτέρα σειρὰ (ἐκ 4 ἀξιῶν), ἀναμνηστικὴ τοῦ Κινεζοϊαπωνικοῦ πολέμου, παριστῶσα τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος. Τῷ 1900 ἐκδίδεται ἓν γραμματόσημον ἀναμνηστικὸν τοῦ γάμου τοῦ διαδόχου. Τῷ 1905 ἄλλο διὰ παρεμφερῆ αἰτίαν. Τῷ 1906 ἄλλα δύο διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ Ρωσοϊαπωνικοῦ πολέμου. Τῷ 1915 μία ἄλλη σειρὰ ἐκ τεσσάρων ἀξιῶν, ἀναμνηστικὴ διὰ τὴν στέψιν τοῦ Μικάδου. Τῷ 1919 ἑτέρα τῆς εἰρήνης, παριστῶσα τὴν περιστερὰν φέρουσαν κλάδον ἐλαίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ ἰαπωνικὰ γραμματόσημα ἐκδίδονται μᾶλλον καλλιτεχνικά. Χωρὶς νὰ λείπῃ ἐξ αὐτῶν ἡ ἀπεικόνισις τοῦ χρυσανθέμου, παριστῶσι ταῦτα διάφορα ἰαπωνικὰ τοπία, παγόδας, τὸ ἡφαίστειον Φουτζιγιάμα, τὴν εἰκόνα τῆς αὐτοκρατείρας, πολεμικὰ σκάφη κλπ. καὶ ἐκτυποῦνται ἐπὶ χάρτου φέροντος μεταξωτὰς ἶνας. Ἡ Ἰαπωνία ἐξέδωκε καὶ ἀεροπορικὰ γραμματόσημα, τηλεγραφικά, ἐπιστροφῆς (διὰ τὰς ἐπιστολάς, ὧν δὲν ἀνευρέθησαν οἱ παραλῆπται) καὶ εἰδικὰ διὰ τοὺς στρατιωτικοὺς (ἔκδοσις 1912 καὶ 1915 ἐκ τριῶν γραμματοσήμων, γενομένων δι' εἰδικῆς ἐπισημάνσεως ἐπὶ συνήθων τοιούτων), διὰ τῶν ὁποίων παρείχετο εἰς αὐτοὺς ἀτέλεια ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας των. Τὰ γραμματόσημα τῆς Ἰαπωνίας δὲν ἔχουσι μεγάλην ἐμπορικὴν ἀξίαν καὶ δὲν ζητοῦνται παρὰ ἀπὸ τοὺς συλλέκτας γραμματοσήμων τοὺς εἰδικευομένους εἰς τὰ ἀνατολικὰ καὶ ἀσιατικὰ κράτη. (Ε. Φ. Ε.)

— **Ἰαπωνίας θάλασσα** *[Γεωγρ.]*. Τμῆμα θαλάσσης τοῦ μεγάλου Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ μεταξὺ τῶν ἰαπωνικῶν νήσων Ὑεσσὸ καὶ Χόνδο ἢ Νιππῶνος, τῆς Κορέας, τῆς Μαντζουρίας καὶ τῆς νήσου Σαχαλίνης. Ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 34° μέχρι τοῦ 54° Β. πλάτους καὶ 139° 40' Α μήκους. Ἑνοῦται μετὰ τῆς Ὀχοτσικῆς θαλάσσης διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Λαπερούζ, μετὰ τῆς Κιτρίνης ἢ Κινεζικῆς θαλάσσης διὰ τοῦ Κορεατικοῦ πορθμοῦ, μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ δὲ ὠκεανοῦ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοῦγκο. Τὸ βάθος αὐτῆς εἶναι μέγα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, ἐξικνούμενον μέχρι 2.000 μέτρων καὶ πλέον, εἰς δὲ τὰς ἰαπωνικὰς ἀκτὰς κυμαίνεται περὶ τὰ 200 μέτρα. Ἡ θάλασσα τῆς Ἰαπωνίας σχηματίζει καὶ πολλοὺς κόλπους, σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων θεωροῦνται ὁ κόλπος τοῦ Στρογκονὼφ καὶ ὁ κόλπος τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Μ. Ν. Δ.

— **Ἰαπωνίας πόλεμοι** *[Στρατ. Ἱστορ.]*. —1) Μεταξὺ Ἰαπωνίας καὶ Κίνας τῷ 1894—1895, βλ. λ. *Σινοϊαπωνικὸς* πόλεμος. —2) Μεταξὺ Ἰαπωνίας καὶ Ρωσίας τῷ 1904—1905, βλ. λ. *Ρωσοϊαπωνικὸς* πόλεμος. —3) Κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον 1914—1918, βλ. λ. *Παγκόσμιος* πόλεμος.

ἰαπωνικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς Ἰαπωνίας ἢ τῶν Ἰαπώνων: «ἰαπωνικὸν κράτος», «ἰαπωνικὸς πολιτισμός, —στρατός, —στόλος», «ἰαπωνικὴ ἱστορία».

— **ἰαπωνικὴ γῆ**· βλ. *κατεχοῦ*.

— **ἰαπωνικὴ γλῶσσα, θρησκεία, λογοτεχνία, μουσική, τέχνη**· βλ. λ. *Ἰαπωνία*.

— **ἰαπωνικὴ γραφὴ** *[Ἐγκυκλ.]*· βλ. λ. *γραφὴ* (τ. Η' σ. 106 β').

— **ἰαπωνικὴ πάλη**· ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ἰαπωνικοῦ ἀγωνίσματος *ζίου-ζίτσου* (βλ. λ.).

— **ἰαπωνικὸν θέατρον** *[Θεατρ.]*· βλ. λ. *Ἰαπωνία [Θεατρ.]*.

— **ἰαπωνικὸν κάτοπτρον** *[Φυσ.]*. Κάτοπτρον μεταλλικὸν (ἄλλως καλούμενον καὶ *μαγικὸν κάτοπτρον*), συνήθως ἐκ χαλκοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία ἐπιφάνεια εἶναι ἐστιλβωμένη, ἡ δὲ ἄλλη φέρει κεχαραγμένην ἢ ἀνάγλυφον εἰκόνα ἢ διακοσμητικόν τι σχεδίασμα. Ἐὰν διὰ τῆς λείας ἐπιφανείας, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἴχνος τῆς ὄπισθεν εἰκόνος εἶναι ὁρατόν, ἀνακλάσωμεν π. χ. τὸν ἡλιακὸν δίσκον καὶ ἀπεικονίσωμεν αὐτὸν ἐπὶ λευκοῦ τοίχου ἢ πετάσματος, παρατηροῦμεν ὅτι ἐντὸς τῆς ἡλιακῆς εἰκόνος ἐμφανίζεται ἐν σκιαγραφήσει ἡ ἐπὶ τῆς ὀπι-

Digitized by Google

σθίας πλευρᾶς τοῦ κατόπτρου εὑρισκομένη εἰκών. Ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου ἔφερε μεγάλας δυσκολίας εἰς τοὺς φυσικούς, ἐδόθη ὅμως ἐν τέλει ὑπὸ τοῦ F. Neumann τῷ 1880. Διὰ τῆς ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ κατόπτρου χαράξεως ὑφίστανται τὰ μόρια τῆς μάζης τῶν ἀντιστοίχων μερῶν αὐτοῦ ἀλλαγὴν κατευθύνσεως καὶ ποιάν τινα ταξινόμησιν ἐπεκτεινομένην μέχρι τῆς λείας ἐπιφανείας, ἥτις δεικνύει τότε ἐπὶ τῶν μερῶν τούτων ὀλίγον διάφορον ἀνακλαστικὴν ἱκανότητα. Τὸ ἐπὶ τῶν μερῶν τούτων ἀνακλασθὲν φῶς ἔχει ὅθεν ὀλίγον διάφορον ἔντασιν τοῦ ὑπολοίπου καὶ οὕτω διὰ τῆς δράσεως τῆς ἀντιθέσεως καθίσταται ἡ ὀπισθία εἰκὼν ὁρατή. Τοιαῦτα κάτοπτρα κατασκευάζονται ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν. Ν. Ζ. Ε.

—**Ἰαπωνικὸν *Ρεῦμα*** [*Ὠκεαν.*]. Τὸ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Κοῦρο-Σίβο* γνωστόν, θερμὸν θαλάσσιον ρεῦμα.

—**ἰαπωνικὸς *πυρετὸς*** (*τῶν ποταμῶν* ἢ *πλημμυρῶν*) (συν. *νόσος κεδάνι, ἀκα-μοῦσι, τσουτσουκαμοῦσι*) [*Ἰατρ.*]. Βαρὺ ἐξανθηματικόν, λοιμῶδες νόσημα παρατηρηθὲν πρὸ χιλίων περίπου ἐτῶν εἰς Κίναν καὶ ἀπὸ ἑκατοντάδων ἤδη εἰς Ἰαπωνίαν μόνον, καὶ ἀραιότερον εἰς τὰς Φιλιππίνας καὶ τὴν Σουμάτραν. Μεταδίδεται διὰ τοῦ δήγματος τῶν ἐμβρύων εἰδικοῦ ζωϊκοῦ παρασίτου (*ἐρυθρὸν ἄκαρι* -trombidium aearinalis), τὸ ὁποῖον, ἀφθονοῦν εἰς τὰς παραποταμίους περιφερείας, παρασιτεῖ ἐπὶ τῶν ὤτων τῶν ἀρουραίων. Ἐκ τοῦ νυγμοῦ αὐτῶν ἐπέρχεται ἰδιάζουσα τυπικὴ ἀντίδρασις τοῦ δέρματος, ἐξελισσομένη εἰς νεκρωτικὴν ἐσχάραν.

Ἡ νόσος ἐπέρχεται ἐπιδημικῶς εἰς μέρη κείμενα παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν πλημμυρῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρις Ὀκτωβρίου· προσβάλλει δὲ κατὰ προτίμησιν τοὺς παρὰ τοὺς ποταμοὺς κατοικοῦντας πτωχοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς. Ὁ ἰὸς τῆς νόσου παραμένει ἄγνωστος. Μετὰ ἐπώασιν 3—10 ἡμερῶν καὶ ἐμφάνισιν ἐλαφρῶν προδρομικῶν φαινομένων, εἰσβάλλει πυρετὸς προσομοιάζων πρὸς τὸ διάγραμμα τοῦ τυφοειδοῦς, δι' ὃ ἐκλήθη ἡ νόσος καὶ *ψευδότυφος*. Κατὰ τὴν 5—9ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πυρετοῦ ἀναφαίνεται ἐξάνθημα βλατιδῶδες ἐρυθρὸν ἢ φαιὸν ἄνευ κνησμοῦ, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ προσώπου ἐξαπλοῦται καθ' ὅλον τὸ σῶμα.

Ἡ ἐκ τοῦ δήγματος τοῦ παρασίτου προκληθεῖσα νεκρωτικὴ κηλὶς ἢ ἐσχάρα ἀνευρίσκεται σχεδὸν κατὰ κανόνα παρὰ τὰ γεννητικὰ ὄργανα, βουβωνικὴν χώραν καὶ μασχαλιαίαν κοιλότητα, τῶν ὁποίων διογκοῦνται ἐπωδύνως καὶ οἱ ἐγγὺς λεμφικοὶ ἀδένες, ἄνευ ὅμως διαπυήσεως. Τὰ μὴ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα συνίστανται εἰς ὑπεραιμίαν τοῦ προσώπου μετὰ κεφαλαλγίας, ἐπιπεφυκίτιδα, βρογχίτιδα, δισκοιλιότητα, γενικὰ νευρικὰ φαινόμενα, διόγκωσιν τοῦ σπληνός, ἀλλοίωσιν νεφρικὴν μετὰ θετικῆς τῆς διαζωτοενώσεως ἐν τοῖς οὔροις.

Ἐλαφραὶ μορφαί, ἐκτρωτικαί, τοῦ νοσήματος παρατηροῦνται μὲ ἠπίαν διαδρομὴν καὶ ἀραιὸν ἐξάνθημα· αἱ δὲ βαρεῖαι διακρίνονται ἐκ τῆς μακρᾶς διαρκείας, 1—3 ἑβδομάδων, καὶ τῶν συνήθων ἐπιπλοκῶν, πνευμονίας, παρωτίτιδος, μανιακῶν διεγέρσεων, κώματος καὶ ἐντερορραγίας, συχνὰ βαρυτάτης. Τὸ νόσημα ἐγκαταλείπει ἀνοσίαν ἐτῶν τινων διαρκείας, αἱ δὲ ἐκ νέου προσβολαὶ ἀποβαίνουσι συνήθως ἀκίνδυνοι. Ἡ θνησιμότης σχετικῶς εἶναι μεγάλη (25—50 %) καὶ ποικίλλει κατὰ τὰς διαφόρους ἐπιδημίας. Ἡ θεραπεία εἶναι καθαρῶς συμπτωματική, ἡ δ' ἀτομικὴ προφύλαξις συνίσταται εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τοῦ ἐδάφους, καταστροφὴν τῶν ἀρουραίων καὶ εἰς χρῆσιν στενῶς ἐφηρμοσμένων ἐνδυμάτων. † Α. ΤΣΙΒΙΔΗΣ

ἰαπωνισμὸς (ὁ)· ἡ προτίμησις τῶν ἰαπωνικῶν κομψοτεχνημάτων.

ἰαπωνιστὴς (ὁ)· ὁ εἰδικῶς ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἰαπωνικὴν ἱστορίαν καὶ γλῶσσαν || ὁ συλλέκτης εἰδῶν τῆς ἰαπωνικῆς τέχνης.

Ἴαρ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Μικρὰ πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, κειμένη εἰς τὰ ἀνατολικὰ τῆς Τιγγιτανῆς Μαυριτανίας (νῦν Μαρόκκον) εἰς βόρ. πλάτ. 15° 10' καὶ ἀνατ. μῆκ. 33° 30' κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, (Γεωγρ. IV, 2, 2). Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο φρούριον, ἐκαλεῖτο δὲ Iar vicus ἢ Iar Castellum. Α. Θ. Σ.

Ἰάρβας. Βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς τῆς Νουμιδίας ἐν τῇ Β. Ἀφρικῇ, τὴν χώραν τοῦ ὁποίου ἠγόρασεν ἡ Διδὼ καὶ ἔκτισε τὴν Καρχηδόνα. Ἐρασθεὶς τῆς Διδοῦς ἠθέλησε νὰ τὴν βιάσῃ, ἀλλ' αὐτὴ ἀπέχουσεν ἐπιτυχῶς τὰς ἀποπείρας του καί, ἐπειδὴ δὲ ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ, ἠναγκάσθη ν' αὐτοκτονήσῃ. Κατὰ τὸν Βιργίλιον ὁ Ἰάρβας εἶναι υἱὸς τοῦ Ἄμμωνος Διὸς (Αἰνειάς Δ, 198).

Ἰάρδανος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. —1) Ποταμὸς τῆς Ἠλείας, σήμερον καλούμενος *Βωβὸ ποτάμι*. Σχηματίζεται ἐκ τῆς συρροῆς τῶν ὑδάτων τῆς περιοχῆς τοῦ τέως δήμου Λετρίνων καὶ χύνεται, ρέων περὶ τὴν μίαν ὥραν δυτικώτερον τῆς πόλεως Πύργος, εἰς τὸν Χελωνίτην κόλπον.

—2) Ποταμὸς τῆς Κρήτης, ὅστις σήμερον καλεῖται *Πλατανιᾶς*.

Ἰάρεδ [*Βιβλ.*]. Ἀπόγονος τοῦ Σήθ, υἱὸς τοῦ Μαχαλαλὲλ καὶ πατὴρ τοῦ Ἐνώχ. Κατὰ τὴν «Γένεσιν» (5,18) εἰς ἡλικίαν 162 ἐτῶν ἐγέννησε τὸν Ἐνώχ, ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 962 ἐτῶν.

Ἰάρζειθα [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Ἔσω Λιβύῃ (Libya Interior), κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Τιγγιτανῆς Μαυριτανίας (Μαρόκκου) εἰς βόρ. πλάτ. 10°15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 30°, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV,6,2) παρὰ τὸν Δάραδον ἢ Δάραν ποταμὸν (νῦν Oued-Draa), ἐκβάλλοντα ἀπέναντι τῶν Μακάρων νήσων (Insulae Fortunatae), τῶν νῦν Καναρίων. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη. Α. Θ. Σ.

Ἰάρομιερζ (Jaronier, γερμ. Jaromierz) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας ἐν Βοημίᾳ, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἔλβα καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς Portubice-Reichenberg, παρὰ τὸ φρούριον Josephstadt. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου καὶ ὁ τάφος τοῦ Δημητρίου Sangusko, δολοφονηθέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῷ 1554. Τῷ 1421 ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Οὐσσιτῶν καὶ τῷ 1866, κατὰ τὴν μάχην τῆς Σαδόβας, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Παρὰ τὴν Ἰάρομιερζ, ἐν Ἑρμάνιτζ, ἐγεννήθη ὁ περίφημος Αὐστριακὸς στρατηγὸς Βαλλενστάϊν. Μ. Ν. Δ.

Ἰαροπὸλκ Α' (*Σβιατοσλάβιτς*). Μέγας ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας, γεννηθεὶς περὶ τὸ 951 ἐν Κιέβῳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ρόντνιᾳ, τῷ 980. Ἦτο πρωτότοκος υἱὸς τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος τῆς Ρωσίας Σβιατοσλὰβ καὶ διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν Κιέβῳ ἐνῷ ὁ ἀδελφός του Ὀλιὲγ ἔλαβε τὰς χώρας τῶν Δρεβλιανῶν καὶ ὁ τριτότοκος Βλαδίμιρος τὸ Νοβογκορόντ. Αἱ συνέπειαι τοῦ διαμελισμοῦ τούτου τοῦ κράτους ἐφάνησαν ἀμέσως. Ὁ στρατηγὸς Σβενὸλδ παρώτρυνε τὸν Ἰαροπὸλκ νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Ὀλιὲγ καὶ ἑνώσῃ τὴν χώραν του μετὰ τοῦ Κιέβου. Ὁ Ὀλιὲγ συναθροίσας στρατὸν ἐπορεύθη κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐσώθη φεύγων εἰς τὴν πόλιν Οὐβρούτς, τὴν ὁποίαν μετὰ μικρὸν ἐκυρίευσεν ὁ Ἰαροπὸλκ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βλαδίμιρος τοῦ Νοβογκορόντ, φοβηθεὶς τὴν φιλαρχίαν τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κιέβου, ἔφυγε πρὸς τοὺς Βαράγγους, ὁ δὲ Ἰαροπὸλκ ἐγκατέστησε τοποτηρητὰς εἰς Νοβογκορόντ καὶ ἐγένετο μονάρχης ἁπάσης τῆς Ρωσίας.

Ὁ Βλαδίμιρος στρατολογήσας πολυαρίθμους Βαράγγους εἰσέβαλεν εἰς Νοβογκορόντ, ἀπεδίωξε τοὺς τοποτηρητὰς τοῦ Ἰαροπὸλκ καὶ ἄγων πολυμιγῆ στρατὸν ἐκ Βαράγγων, Σλαύων καὶ Τσούδων ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Κιέβου. Ὁ Ἰαροπὸλκ δειλιάσας ἐνεκλείσθη εἰς τὴν πόλιν, ὁ δὲ Βλαδίμιρος, πολιορκήσας ταύτην, ἀπεφάσισε νὰ τὴν καταλάβῃ διὰ δόλου, μετεχειρίσθη δὲ ὡς ὄργανον αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἰαροπὸλκ Βλούντ. Οὗτος συνεβούλευσε τὸν μεγάλον ἡγεμόνα ν' ἀποχωρήσῃ εἰς Ρόντνιαν, πόλιν κειμένην ἐπὶ τοῦ Βορυσθένους, οὕτω δὲ ὁ Βλαδίμιρος ἄνευ μάχης ἐγένετο κύριος τοῦ Κιέβου καὶ κατεδίωξε τὸν ἀδελφόν του εἰς τὸ τελευταῖον του ἄσυλον. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ προδότου Βλοὺντ ἀπολέσας πᾶσαν στρατιωτικὴν δύναμιν ὁ Ἰαροπὸλκ παρεδόθη εἰς τὸν ἀντίπαλον καὶ ἐφονεύθη. Ὁ Ἰαροπὸλκ ἀφῆκεν ἔγκυον σύζυγον, ὡραιοτάτην Ἑλληνίδα μοναχήν, αἰχμαλωτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρός του. Θ. Β.

—**Ἰαροπὸλκ Β'**. Μέγας ἡγεμὼν τοῦ Κιέβου, ἀποθανὼν τῷ 1139. Διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Μστισλὰφ τῷ 1132 καὶ ἀπεπειράθη ματαίως νὰ ὑποτάξῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τοὺς κατοίκους τοῦ Νοβογκορόντ. Κατά τινα θήραν ἀπήχθη ὑπό τινος Πολωνοῦ ἡγεμόνος, ὅστις τὸν ἐφυλάκισεν ἐν Κρακοβίᾳ καὶ τὸν ἀπηλευθέρωσε κατόπιν πολλῶν λύτρων. Ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Τσερνιγκὼφ ἠναγκάσθη νὰ τοῖς παραχωρήσῃ μέρος τῆς ἡγεμονίας του.

ἰαροσίτης (Jarosit) [*Ὀρυκτολ.*]. Ὀρυκτόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔνυδρον θειικὸν κάλιον καὶ θειικὸς σίδηρος, τοῦ χημικοῦ τύπου $K_2SO_4.3Fe_2SO_6.6H_2O$.

Παρουσιάζεται εἰς κρυστάλλους ρομβοεδρικοὺς τοῦ ἑξαγωνικοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος, ἰσομόρφους πρὸς τὸν ἀλουνίτην. Οἱ κρύσταλλοί του εἶναι πολὺ μικροί, δυσδιάκριτοι, εἰς ἀδένας τοποθετημένοι καὶ μὲ ὄψιν τραπεζοειδῆ ἢ ρομβοεδρικήν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ὁ ἰαροσίτης ἀπαντᾷ χειροπληθὴς εἰς κοκκώδη, ἰνώδη ἢ λεπιοειδῆ συσσωματώματα, εἰς ἐπιφλοιώματα ἢ μὲ βοτρυώδη ἐπιφάνειαν. Ἔχει σκληρότητα 3—4 βαθμοῦ, εἰδικὸν βάρος 3,244—3,256, λάμψιν ὑελώδη πρὸς τὴν ἀδαμαντοειδῆ καὶ χρῶμα ὠχροκίτρινον ἢ μελανωποκαστάνινον. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Barranco Ἰαρόσο (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του), εἰς τὴν ὀροσειρὰν Ἀλμαγκρέρα τῆς Ἱσπανίας, εἰς τὸ Schwarzenberg τῶν Μεταλλευτικῶν ὀρέων τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ Beresowsk καὶ ἀλλαχοῦ. Γ. Κ. Γ.

Ἰαροσλὰβ (Yaroslav, Jaroslav) [*Γεωγρ.*]. —1) Κυβερνεῖον καὶ πόλις τῆς Ρωσίας (βλ. λ. *Γιαροσλάβ*). —2) Πόλις τῆς Πολωνίας ἐν Γαλικίᾳ (Jaroslau) (βλ. λ. *Γιαροσλάβ*).

Ἰαροσλάβοβιτς, *Βασίλειος*. Μέγας ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας (βλ. λ. *Βασίλειος Α'* Ἰαροσλάβοβιτς, τ. ΣΤ' σ. 773 α').

Ιαροσλάβος. Μέγας δοὺξ τοῦ Κιέβου (βλ. Γιαροσλάβ)

Ἰαρσὰθ [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐν τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ (νῦν Μαρόκκον) κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. IV, 2, 2) εἰς βόρ. πλάτ. 23° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 32° 5'. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς ἀγνοεῖται. Α. Θ. Σ.

Ἰάρων. Τύραννος τῶν Συρακουσῶν (βλ. λ. *Ἱέρων*).

Ἰάς, —*άδος* (ἡ)· θηλ. τοῦ *Ἴων*· ἡ ἐξ Ἰωνίας γυνή || ἐννοουμένου τοῦ *γλῶσσα* ἢ *φωνή*, ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος: «ἡ Ἰὰς τοῦ Ἡροδότου» ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος, ὡς ἔγραψεν αὐτὴν ὁ Ἡρόδοτος.

Ἰὰς [*Ἀρχ.*]. Μία τῶν 10 φυλῶν τῶν Θουρίων, πόλεως ἑλληνικῆς τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ὠνομάσθη Ἰάς, διότι ἀπετελέσθη ἐξ ἀποίκων τῶν ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ πόλεων τῆς Ἰωνίας. ΚΑΨ.

Ἰασαία [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ἀρκαδικὴ πολίχνη, κειμένη παρὰ τὸ ὄρος Μαίναλον, ἄγνωστον εἰς ποίαν ἀκριβῶς θέσιν. Τὸ ὄνομά της θεωρεῖται ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ Ἰάσου, βασιλέως τῆς Ἀρκαδίας καὶ πατρὸς τῆς Ἀταλάντης. Οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης ταύτης μετῳκίσθησαν κατὰ τὸ ἔτος 369 π. Χ. εἰς τὴν τότε ἱδρυθεῖσαν Μεγαλόπολιν. Ν. Α.

Ἰασεμίδης, *Σωκράτης Π.* Ἕλλην γεωπόνος οἰκονομολόγος, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις (1878—1929). Σπουδάσας φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν Εὐρώπῃ, τῷ 1904 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς πλησίον τοῦ Ἁλμυροῦ τῆς Θεσσαλίας Κασσαβετείου γεωργικῆς σχολῆς καὶ τῷ 1907 τοῦ γεωργικοῦ σταθμοῦ τῆς Τίρυνθος. Μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς οἰκονομίας, τῷ 1911, διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τῆς γεωργίας. Ἐκ τοῦ ὑπουργείου τούτου μετετέθη εἰς τὸ ἱδρυθὲν βραδύτερον ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, κατόπιν δὲ ἐχρημάτισε καὶ καθηγητὴς τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ἀνωτέραν γεωπονικὴν σχολὴν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἰασεμίδης ἐξέδωκε τῷ 1905 τὸ πρῶτον ἔργον του «Περὶ συνεταιρισμῶν», τὸ ὁποῖον ἐπανεξέδωκεν ηὐξημένον τῷ 1913. Τῷ 1917 ἐξέδωκε τὸ φυλλάδιον «Ἀνάγκη ἑνώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν», ἐπὶ δεκαετίαν δὲ σχεδὸν (ἀπὸ 1 Μαΐου 1918) ἐξέδιδε τὸν «Βοηθὸν τῶν συνεταιρισμῶν».

Ὁ Ἰασεμίδης ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ νόμου περὶ γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων καὶ ἐκ τῶν πρώτων συλλαβόντων τὴν ἰδέαν καὶ τῶν πρωτοστατησάντων εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀγροτικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

Ἰασίδαι [*Μυθολ.*]. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰάσσου ἢ Ἰασίου, βασιλέως τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας, Ἀμφίων βασιλεὺς τῶν Μινυῶν (Ὀδυσσ. λ 283) καὶ Δμήτωρ βασιλεὺς τῆς Κύπρου (Ὀδυσσ. ρ 443). Α. Θ. Σ.

Ἰασικὸς *κόλπος* [*Γεωγρ.*]. Μικρασιατικὸς κόλπος, ὁ καὶ *Βαργυλιακὸς* λεγόμενος, εἰσχωρῶν ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Καρίας (*Θουκυδ.* Η, 86, *Πολυβ.* ΙΣΤ, 12, Mel. I, 85, *Στέφ. Βυζ.*)· ὁ κόλπος τῆς *Μαντελιᾶς* τῶν ναυτικῶν, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Μονοδένδρι* ἢ *Γέροντα* (ἀρχ. *Ποσειδίον*, πλάτ. 37° 21' Β, μῆκ. 27° 13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf) καὶ τῆς παρὰ τὴν Μύνδον ἄκρας *Καραμοαγλὰ* τῆς χερσονήσου *Σαρταμὰ* (ἀρχ. *Πάνορμος Καρυανδέων*, πλάτ. 37° 09', μῆκ 27° 18' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1546: Samos strait to Mandelyah gulf) εἰς εὖρος 16 μιλλ. καὶ εἰς εἴσδυσιν, μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κολπίζοντος ὅρμου τῆς *Ἰασσοῦ*, 20 μιλλ. Εἶναι ὁ πολυσχιδέστερος τῶν μικρασιατικῶν κόλπων, σχηματίζων τέσσαρας κολπίζοντας ὅρμους, μᾶλλον ἐλάσσονας κόλπους, *Ἰασσοῦ*, *Ἀλαγκουνί*, *Καζικλῆν* καὶ *Βασιλικόν*, καὶ πλείστους ἐντὸς αὐτῶν ὅρμους, περὶ ὧν βλ. *Αἰγαῖον* (τ. Β' σ. 391 γ, § 44 καὶ ἑξ.). Μετὰ τὸν *Κεραμικὸν κόλπον* παρουσιάζει τὴν κλασσικὴν μορφὴν κολπώσεως «τύπου Μικρασιατικῶν ἀκτῶν». Σ. Ε. Λ.

ἰάσιμος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ δυνάμενος νὰ ἰαθῇ, θεραπεύσιμος, ἀντίθ. *ἀνίατος*: «ἰάσιμον τραῦμα».

ἰασιμότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τι ἰάσιμον: «ἡ ἰασιμότης τοῦ τραύματος».

Ιασίνσκι, *Ἱερώνυμος Ἱερωνύμοβιτς*. Ρῶσος συγγραφεὺς (1850—1912). Ἐσπούδασε φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, γενόμενος γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Τσερνιγκώφ, διευθύνων καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον δημοσιογραφικὸν ὄργανον. Παραιτηθεὶς τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἀφιερώθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν

Digitized by Google

λογοτεχνίαν. Ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1870 γράφων στίχους καὶ δημοσιεύων εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τοῦ Κιέβου» καὶ εἰς ἕτερα περιοδικὰ συγγράμματα ἄρθρα ἀναφερόμενα εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1879 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τοῦ περιοδικοῦ «Λογος». Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδημοσιεύθησαν παρ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μάξιμος Μπελίνσκι* μικρὰ κατ' ἀρχὰς διηγήματα, εἶτα δὲ μυθιστορήματα. εἰς τὰ περιοδικὰ συγγράμματα «Μέλισσα», «Ἐγερτήριον» καὶ «Πατριωτικαὶ Σημειώσεις». Τὰ ἔργα τοῦ Ἰασίνσκι καὶ ἰδίως τὰ μικρά του διηγήματα διακρίνονται κυρίως διὰ τὴν τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν των. Τὰ πλεῖστα τούτων εἰκονίζουσι τὴν ἐπαρχιακὴν ζωήν. Εἰς τὰ μεγάλα αὐτοῦ μυθιστορήματα δὲν συναντᾷ τις γενικοὺς τύπους, ἀλλὰ σειρὰν μηδαμινῶν ἐρωτολήπτων προσώπων, δι' ὧν ὁ συγγραφεὺς δεικνύει τὴν ἠθικὴν ἀνεπάρκειαν τάξεώς τινος δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ φωτογραφικότης ἀφ' ἑτέρου τῶν ἡρώων του συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρισθῶσιν αἱ εἰκόνες ζώντων προσώπων, τοῦθ' ὅπερ προσέδωκεν εἰς τὰ ἔργα του χαρακτῆρα λιβελλογραφικόν. Ἰδίως ὁ συγγραφεὺς ἀποστρέφεται τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς κακοποιὰ στοιχεῖα.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του τὰ κάλλιστα εἶναι: «Οἱ νεαροὶ βλαστοί», «Τὸ ἄνθος τῆς λίμνης», «Ἡ πόλις τῶν νεκρῶν», «Ὁ Εἰρήναρχος Πλουτάρχωφ», «Ὁ ἀρχαιολόγος», «Τὸ φῶς ἐσβέσθη», κτλ. Θ. Β.

Ἴασιος *(Μυθολ.).* —1) Πατὴρ τῆς Ἀταλάντης καὶ τοῦ Ἀμφίονος, βασιλεὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ. —2) Υἱὸς τοῦ ἐξ Ἀρκαδίας Λυκούργου καὶ σύζυγος τῆς Κλυμένης, θυγατρὸς τοῦ Μινύου, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἀρκάς. —Η.

Ἰάσιον (Jassi, καὶ Jassy) *(Γεωγρ.).* Πόλις τῆς Ρουμανίας, ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς ἡγεμονίας τῆς Μολδαυίας, νῦν δὲ τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κειμένη εἰς ἀπόστασιν 17 χιλ. ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Προύθου, καὶ 325 ἀπὸ τοῦ Βουκουρεστίου (κατ' εὐθεῖαν γραμμήν), 585 δὲ σιδηροδρομικῶς. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Βαχλούη, μικροῦ παραποτάμου τοῦ Προύθου. Κάτοικοι (1926) 140.000, ἐξ ὧν 40 % Ἰουδαῖοι, πολλοὶ Ἀρμένιοι, Ἕλληνες καὶ Γερμανοί.

Ὄψις τῆς πόλεως. Ἡ πόλις, ἐκτισμένη εἰς τὰς μεσημβρινὰς κλιτῦς τῶν λόφων Κόπο καὶ Σαρογκάρι καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ ἀφθόνου βλαστήσεως, ἐνῷ παρ' αὐτὴν ἑλίσσεται ὀφιοειδῶς ὁ ποταμίσκος Βαχλούη, παρουσιάζει εἰκόνα ἐκτάκτου γραφικότητος. Περὶ αὐτὴν ὁ κύκλος τῶν χαμηλῶν ὀρέων, ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὁποίων τὰ σῳζόμενα εἰσέτι ἀρχαῖα μοναστήρια Γαλατᾶ, Τσετατσούα, Σοκόλα καὶ Φρουμοάζα. Εἶναι κόμβος τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν Τσέρνοβιτ.-Γαλατσίου καὶ Βουκουρεστίου-Κισνοβίου. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ Ἰασίου ἀπόστασιν τὰ ἰαματικὰ λουτρὰ Βαλοῦτσα καὶ Στρούγκα. Ἡ νεωτέρα πόλις, καταλαμβάνουσα μεγίστην ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμόν της ἔκτασιν, ἔχει πλατείας ὁδοὺς καὶ λεωφόρους, ὧν κυριώτεραι εἶναι αἱ λεωφόροι *Στεφάνου τοῦ Μεγάλου*, τοῦ *Ἀλεξάνδρου Λαπουτσεάνου* καὶ ἡ ὁδὸς *Καρόλου*. Εἶναι ἕδρα τοῦ μητροπολίτου τῆς Μολδαυίας καὶ καθολικοῦ ἐπισκόπου. Ἔχει πανεπιστήμιον ἱδρυθὲν τῷ 1860 καὶ μεταφερθὲν εἰς νέον κτίριον τῷ 1897, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1926 ἐφοίτων 3.000 φοιτηταί, βιβλιοθήκην, περιλαμβάνουσαν 160.000 τόμους, μουσεῖον, πολυτεχνικὴν σχολήν, ἱερατικὴν σχολήν, μουσικὴν Ἀκαδημίαν μετὰ σχολείου ἀπαγγελίας, πλεῖστα ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα, καὶ διάφορα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἐξ ὧν σημαντικώτερον τὸ *Νοσοκομεῖον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος*, παρ' Ἑλλήνων ἱδρυθέν, περίφημον διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ τὴν καθ' ὅλην τὴν Μολδαυίαν ἐπεκτεινομένην ἀγαθοεργίαν του, διὰ τῆς συντηρήσεως ἢ τῆς ἐνισχύσεως δευτερευόντων ἔργων εὐποιΐας. Εἶναι προσέτι ἕδρα σώματος στρατοῦ καὶ ἐφετείου. Ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτῆς πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ τῆς θέσεώς της ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τῆς ἑνούσης τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἐπὶ πλέον δὲ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης γονιμότητος τῶν ὑπὸ τοῦ Προύθου ἀρδευομένων πεδιάδων της, ἡ πόλις τοῦ Ἰασίου ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον, διαμετακομιστικὸν καὶ ἐξαγωγῆς. Τὰ κύρια ἐξαγόμενα προϊόντα εἶναι οἶνος καὶ δημητριακά. Ἡ βιομηχανία τυγχάνει ἀσήμαντος, πλὴν τοῦ ἀκμάζοντος κλάδου τῆς κατασκευῆς γεωργικῶν ἐργαλείων.

Οἱ ναοί, πεντήκοντα περίπου, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχαῖοι, ἀποτελοῦν τὰ καλύτερα, ἴσως τὰ μόνα καλλιτεχνικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἰασίου, μετὰ τὴν πλήρη κατάλυσιν τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀνακτόρου τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαυίας, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη τὸ νεώτερον οἰκοδόμημα τοῦ διοικητηρίου, μὲ ὡραίαν πλατεῖαν πρὸ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ ἔφιππος ἀνδριὰς τοῦ Μεγάλου Στεφάνου. Ἐκ τῶν ναῶν περιφημότερος εἶναι ὁ τῶν *Τριῶν Ἱεραρχῶν*, οἰκοδομηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου τοῦ Λύκου (1640), καὶ ἀνακαινισθεὶς τελευταίως. Ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ κεκοσμημένος διὰ πλήθους ἀναγλύφων, κατὰ τοὺς θόλους καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους, θεωρεῖται θαυμάσιον μνημεῖον τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Εἰς τὴν κρύπτην τοῦ ναοῦ φυλάσσονται τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Ἄλλοι ναοὶ ἱστορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας εἶναι οἱ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου* καὶ τῆς *Παρθένου*, κτισθέντες ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Στεφάνου, τῷ 1541, ὁ τοῦ *Ἁγ. Σάββα* (ἀρχαὶ ΙΖ' αἰῶνος), ὁ τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ*, ἀνεγερθεὶς τῷ 1626 ὑπὸ τῆς ἡγεμονίδος Μαρίας Βαρνόβσκι, ὁ τοῦ *Ἁγίου Σπυρίδωνος* (ἀρχαὶ ΙΖ' αἰῶνος), καὶ ὁ νεώτερος εὐρύτατος μητροπολιτικὸς ναός, μετὰ τεσσάρων κωδωνοστασίων, ἱδρυθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος Γεωργίου Δούκα, ἀνακαινισθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Βενιαμὶν Κωστάκη καὶ ἐξωραϊσθεὶς τῷ 1887. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐν Ἰασίῳ ἐκκλησίαι καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ὡς καὶ ὀγδοήκοντα περίπου συναγωγαί.

Τὸ Ἰάσιον ὡς πνευματικὸν κέντρον. Τὸ Ἰάσιον μετὰ τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ πλέον αὐτοῦ, ὑπῆρξαν φωτεινὰ κέντρα ἑλληνικῆς παιδείας, ἐξ ὧν ἠκτινοβόλησεν ἐφ' ὁλόκληρον τὴν παρίστριον χώραν ἡ ἐξυψώσασα τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς διδακτικὴ σοφία μεγάλων, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶν Ἑλλήνων διδασκάλων. Αἱ διεσπαρμέναι μοναί, κατεχόμεναι ὑπὸ Ἑλλήνων μοναχῶν, ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα φυτώρια τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁ ἡγεμὼν Βασίλειος Λύκος, ἔνθερμος καὶ ἐμπνευσμένος θιασώτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος θεμελιωτὴς τῆς μετέπειτα εὐρέος διαδοθείσης ἑλληνομαθείας. Ἐκάλεσεν ἐκ τῶν μονῶν μοναχοὺς διδασκάλους, εἰς οὓς ἀνέθηκε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐπιστήμης εἰς τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν Ρουμάνων. Οἱ πρῶτοι ἀναφερόμενοι διδάσκαλοι εἶναι ὁ Παΐσιος Λυγαρίδης καὶ ὁ Ἰγνάτιος Πετρίτσης, βραδύτερον ὁ Νικόλαος ὁ Κεραμεύς, ἐγκατασταθεὶς εἰς Ἰάσιον, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1672, καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Τραπεζούντιος, ἀποθανὼν ἐπίσης ἐν Ἰασίῳ. Ἐπίσης ὁ Ἱερεμίας Καραβέλας, ὅστις κληθεὶς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μολδαυίας ἐγένετο ὁ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ ἡγεμόνος Καντεμίρ. Ἀδείᾳ καὶ ἀρωγῇ τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου Λύκου ἱδρύθη ἐν Ἰασίῳ τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, διὰ στοιχείων, ἅτινα κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἡγεμόνος καὶ δαπάνῃ αὐτοῦ κατεσκευάσθησαν ἐν Κιέβῳ. Βραδύτερον ὁ ἡγεμὼν Μπρανκοβάνο μετεκαλέσατο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν μοναχὸν Ἄνθιμον Ἰβὶρ ἐπίτηδες πρὸς ἐγκατάστασιν ἑλληνικοῦ τυπογραφείου ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὁ Ἄνθιμος ἐγένετο ὕστερον μητροπολίτης Τσεκατούκας, ἱδρύσας εἰς τὴν ὁμώνυμον μονὴν καὶ ἕτερον τυπογραφεῖον. Ἡ ἰδιωτικῶς γινομένη διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς ἐπισημοποιεῖται σὺν τῷ χρόνῳ διὰ μετατροπῆς τῶν σλαυικῶν σχολείων εἰς ἑλληνικά. Οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ Λύκου ἱδρυθεῖσα σχολὴ ἐξελληνίζεται ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Στεφάνου Γεωργίου, ὅστις συγχρόνως ἐδώρησεν εἰς τὴν ἱερὰν κοινότητα τοῦ Ἄθω τὴν μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν ᾗ ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ σχολή. Κατόπιν ἐξηλληνίσθη ἡ σλαυικὴ σχολὴ τοῦ Ματθαίου Βασσαράβου. Συστηματικωτέρα ὅμως ὀργάνωσις τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς τελεῖται ἐπὶ ἡγεμόνος Σέρμπαν Καντακουζηνοῦ. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μπρανκοβάνο, γνωρίζων ὁ ἴδιος τὴν ἑλληνικήν, μετεκαλέσατο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν περίφημον καθηγητὴν Σεβαστὸν Κιμενίτην, ὅστις διωργάνωσε πρὸς ἐπιστημονικωτέραν διδασκαλίαν τὴν σχολὴν Βουκουρεστίου, τὴν ἀρχικῶς κληθεῖσαν *Φροντιστήριον* καὶ μετέπειτα *Ἀκαδημίαν*. Εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν ἐδίδαξαν ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ ὁ Γεώργιος Μαγιώτης τὴν λατινικήν. Ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος Φαναριώτης ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας, ὠργάνωσε κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου τὴν ἑλληνικὴν ἡγεμονικὴν σχολὴν ἐν Ἰασίῳ. εἰς ἣν πλὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐδιδάσκοντο καὶ ἡ ρουμανικὴ καὶ σλαυική. Συγχρόνως ἵδρυσε τυπογραφεῖον ἑλληνικὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγ. Σάββα. Τὴν σχολὴν ταύτην, ἥτις ἦτο ἐφάμιλλος τῆς τοῦ Βουκουρεστίου καὶ εἰς ἣν ἐδίδαξαν διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες, ἐκπαιδευθέντες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Ρώμῃ, Γενούῃ καὶ Παδούῃ, μεταξὺ τῶν ὁποίων πλὴν τῶν ἄνω μνημονευθέντων καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος, ὁ Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης καὶ Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, ἔθηκεν ὁ Μαυροκορδάτος ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Μολδαυίᾳ παρεπιδημοῦντος τότε πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ σχολὴ καὶ ἡ ἐν γένει παιδεία παραμελεῖται ὑπὸ τῶν διαδόχων ἡγεμόνων, Ρουμάνων ἢ Σλαύων τὴν ἐθνικότητα. Οὕτως ὁ Γρηγόριος Γκίκας, κατὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν, εὑρὼν τὸ προηγηθὲν λαμπρὸν ἔργον σχεδὸν ἐκμηδενισθέν, ἀναδιοργανοῖ ἐπὶ νέων βάσεων τὴν σχολὴν τοῦ Ἰασίου καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἐπιτρέπει τὴν φοίτησιν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰ πτωχὰ τέκνα τῶν ἀστῶν. Τῷ 1758 ὁ ἡγεμὼν Καλλίμαχος, ἵνα δώσῃ νέαν ὤθησιν εἰς τὴν ἐν στασιμότητι παιδείαν, ἀναθέτει τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς εἰς τὸν μητροπολίτην Ἰάκωβον Σταμάτην καὶ τὸν μέγαν ἑλληνιστὴν Κριτίαν Καΐσην, εἰσηγήσει δὲ αὐτοῦ ὁρίζει ὡς ἑξαετῆ τὸν χρόνον τῆς φοιτήσεως καὶ ἀπαγορεύει τὴν ἰδιωτικὴν διδασκαλίαν, πλὴν εἰς περιωρισμένας κατ' οἶκον παραδόσεις. Μετὰ τὴν ρωσικὴν κατοχὴν (1768—1774), τὴν χαλαρώσασαν κατ' ἀνάγκην τὴν ἐκπαιδευτικὴν πρόοδον, ὁ Γρηγόριος Γκίκας Β' προβαίνει εἰς νέας μεταρρυθμίσεις, καταστήσας καὶ ἀνωτάτην ἐπιτροπείαν τῶν σχολείων, ἑδρεύουσαν ἐν Ἰασίῳ. Συγχρόνως ἐβελτίωσε καὶ τὴν ἐν τῇ πόλει ἱερατικὴν σχολήν. Ἐν Ἰασίῳ ἱδρύθη ἐπίσης ἡ ἑλληνικὴ μηχανικὴ σχολὴ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀσάκη, εὐεργετήσαντος οὐ μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ρουμάνους. Ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ὑψοῦται εἰσέτι εἰς τὴν πρὸ τῆς δημαρχίας πλατεῖαν.

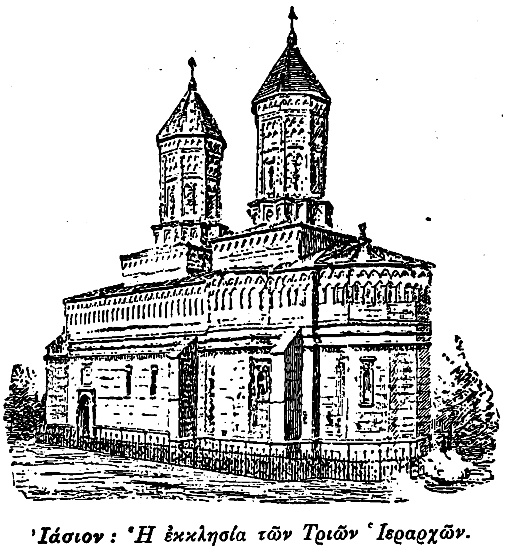

Ἰάσιον: Ἡ ἐκκλησία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἰασίου εἰς τὸν Ἀγῶνα. Τοιαύτην ἐγκλείουσαν πνευματικότητα καὶ ἑλληνικὴν ψυχὴν ἡ πόλις τοῦ Ἰασίου, εἶναι φυσικὸν ὅτι ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰς πρώτας ἱερὰς προσπαθείας τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Ἐκ τῶν πρώτων μυηθέντων ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐν Μολδοβλαχίᾳ ὑπῆρξαν ἱερεῖς τινες καὶ πολῖται ἐν Ἰασίῳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Ι. Ρίζος, Ν. Ἀθανασίου, Κ. Χουλᾶς καὶ Ἄγγελος Μοντσος. Ἐκεῖθεν δὲ ἡ μύησις ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς παροικίας τῆς χώρας, εἰς τρόπον ὥστε, μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἐξέγερσιν τοῦ Ρουμάνου Γεωργίου Βλαδιμιρέσκου, ὅτε ἐκρίθη εὔνους ὁ χρόνος πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἀποφασιστικῆς ἐνεργείας, τὸ Ἰάσιον ἐξελέγη ὡς κέντρον πρὸς συγκρότησιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶχε προαποστείλει ἐκεῖ πρὸς στρατολογίαν τὸν Γεώργιον Λασσάνην, ὁ ἴδιος δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἰασίου τὴν 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1821, μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ εὐαρίθμων ὀπαδῶν, διακοσίων περίπου ἱππέων, κηρύσσων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, τὴν ἰδίαν δὲ ἑσπέραν ἐξωκεύθη ὑπὸ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Βασιλείου Καραβιᾶ ἡ ἐκ τριάκοντα ἀνδρῶν τουρκικὴ φρουρά. Τὴν ἐπομένην ὁ Ὑψηλάντης, μετὰ προηγουμένην μυστικὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Μιχαὴλ Σούτσου, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ι. Ρίζου, ἐδημοσίευσεν ἐνθουσιώδεις προκηρύξεις πρὸς τὸ ἔθνος τῆς Μολδοβλαχίας καὶ πρὸς τοὺς παρεπιδημοῦντας Ἕλληνας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέσχετο ὅτι «Μία Μεγάλη Δύναμις (ἡ Ρωσία) θέλει παραστῇ προστάτις τῶν ἡμετέρων δικαίων». Εὐνοηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐπεδόθη εἰς συλλογὴν χρημάτων, ἀφθόνως προσφερομένων ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν, καὶ εἰς ἀθρόαν στρατολογίαν τῶν ἐνθουσιωδῶς προσερχομένων Ἑλληνοπαίδων, κυρίως μαθητῶν καὶ διδασκάλων, ἐξ ὧν καὶ ἀπετελέσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ μετέπειτα ἐν Φωξανίῳ ὀργανωθεὶς ἡρωικὸς Ἱερὸς Λόχος.

Μετὰ διαμονὴν μιᾶς ἑβδομάδος ἐν Ἰασίῳ, ὁ Ὑψηλάντης, ἡγούμενος τοῦ πρώτου σχηματισθέντος στρατιωτικοῦ πυρῆνος, ἐβάδισε πρὸς τὸ Φωξάνιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βουκουρέστιον. Ἀλλ' ἐκεῖ, ἀποδοκιμασθεὶς ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου καὶ ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ πρὸς τὰ Καρπάθια, καταλιπὼν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ περὶ αὐτὸ τὸν Σάββαν καὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δραγατσανίου ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς, καταβαλὼν τὴν μικρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην εὐαρίθμων Ἑλλήνων, εἰσῆλθεν εἰς Γαλάζιον τὴν 11 Μαΐου, καὶ ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν ἐπὶ τριήμερον ἐβάδισε πρὸς τὸ Ἰάσιον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ εὐνοήσας τὴν ἐπανάστασιν ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος εἶχεν ἐγκαταλίπει τὴν πόλιν, τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξεν, ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν προσπέλασιν τῶν Τούρκων, καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἀποσταλεὶς ὡς ἐκπρόσωπος αὐτοῦ Γεώργιος Καν-

Digitized by Google

ταχουζηνός. Οὕτως ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς κατέλαβεν ἀμαχητὶ καὶ ἐλεηλάτησε τὸ Ἰάσιον. Ἡ συμφορὰ συνεπληρώθη τὴν 17 Ἰουλίου διὰ τῆς πλήρους συντριβῆς ὑπὸ ἑξακισχιλίων ὀσμανιδῶν, μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν, τμήματος ἐκ 400 λογάδων ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην, ὅστις μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Γαλαζίου εἶχεν ὀχυρωθῆ εἰς τὸ παρὰ τὸν Προῦθον, ἐγγὺς τοῦ Ἰασίου, χωρίον Σκουλένιον.

Ἱστορία. Ἡ πρώτη μνεία περὶ τοῦ Ἰασίου ἀνευρίσκεται εἰς ρωσικὴν γεωγραφίαν τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ προέρχεται ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν Ἰαζυγῶν. Τῷ 1563 ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Λαπουσνεάνου μετέφερεν ἀπὸ τῆς Σουκσάβας εἰς Ἰάσιον τὴν ἕδραν τῆς Μολδαυίας. Τῷ 1659 σχεδὸν κατεστράφη ἐκ τριημέρου μάχης ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Βαχλούη μεταξὺ Τατάρων, Κοζάκων καὶ Πολωνῶν ἐναντίον τῶν Μολδοβλάχων. Τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ὁ ἡγεμὼν Γρηγόριος ὁ Β΄ Γκίκας ἀνεκαίνισε τὴν πόλιν διὰ πολλῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ ἐκκλησιῶν, κατεσκεύασε δὲ διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἔργα ὑδρεύσεως. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Γρηγορίου Γκίκα Γ΄ τὸ Ἰάσιον ἔφθασεν εἰς τὴν λαμπροτέραν ἀκμήν. Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τούτου ἱδρύθη τὸ πρῶτον δημόσιον ἑλληνικὸν σχολεῖον. Τῷ 1792 ὑπεγράφη ἐν Ἰασίῳ ἡ ὁμώνυμος συνθήκη μεταξὺ τῆς Αἰκατερίνης Β΄ καὶ τοῦ σουλτάνου Σελὶμ (βλ. *Ἰασίου* συνθήκη). Κατὰ τὸν μακρὸν πόλεμον τὸν περατωθέντα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (1812), τὸ Ἰάσιον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἔπειτα ἐναλλὰξ ὑπὸ τούτων καὶ τῶν Τούρκων, οἵτινες τελικῶς διετήρησαν αὐτὸ μέχρι τοῦ 1853, ὅτε κατέλαβον αὐτὸ αὐστριακὰ στρατεύματα μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856. Κατὰ τὸ 1862, ὅτε διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς Μολδαυίας καὶ τῆς Βλαχίας ἀπετελέσθη ἡ Ρουμανία, τὸ Ἰάσιον ἀπώλεσε τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, μετατεθεῖσαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν, τὸ Βουκουρέστιον. Τὸ Ἰάσιον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ κατ᾿ ἐξοχὴν πυροπαθὴς πόλις. Εἴτε ἐκ τύχης εἴτε ἕνεκα τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν, ἐπυρπολήθη πλειστάκις. Καὶ δή: τῷ 1513 ὑπὸ τῶν Τατάρων, τῷ 1621 ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, ὅτε καὶ ἐγκατελείφθη προσωρινῶς, ὁρισθείσης ὡς πρωτευούσης τῆς πόλεως Χιρλάου, τῷ 1650 ὑπὸ τῶν Κοζάκων τῷ 1686 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σοβιέσκη τῆς Πολωνίας, τῷ 1723 ἐκ τυχαίας πυρκαϊᾶς ἀποτεφρωσάσης τὸ ἀνάκτορον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τῷ 1733 καὶ 1753 πάλιν ἐκ τυχαίου πυρός, τῷ 1769, 1821, 1849 καὶ 1853 ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *A. Xenopol.* Histoire des Roumains et les Chroniques de la Moldavie (Βουκουρέστιον 1872).

Θ. Κ.

— **Ἰασίου συνθήκη**. Συνθήκη εἰρήνης ὑπογραφεῖσα ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Μολδαυίας τῇ 9ῃ Ἰανουαρίου 1792, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ 1787 ἐξακολουθοῦντα Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον.

Ἡ συνθήκη αὕτη, ἀποτελουμένη ἐκ 13 ἄρθρων, ἐξησφάλισεν εἰς τὴν Ρωσίαν ὅλα τὰ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Μποὺγκ καὶ Δνειστέρου ἐδάφη μετὰ τοῦ φρουρίου Ὀτσάκωφ. Διὰ τοῦ 2ου ἄρθρου ἡ Τουρκία, ἐπιβεβαιοῦσα τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσοὺκ-Καϊναρτζὶ καὶ τὴν ἐπεξηγηματικὴν ταύτης τοῦ 1779, ἀναγνωρίζει τὴν προσάρτησιν τῆς Κριμαίας καὶ τῆς νήσου Ταμὰν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ δέχεται ὡς ὅριον πρὸς ΒΑ τὸν ποταμὸν Κουμπάν. Τὸ 3ον ἄρθρον ὁρίζει πρὸς ΒΔ τὸν ποταμὸν Δνείστερον ὡς ὅριον, διὰ δὲ τοῦ 4ου ἄρθρου ἡ Ρωσία ὑποχρεοῦται νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Βεσσαραβίαν μετὰ τῶν φρουρίων Μπεντὲρ (Μπενδέρ), Ἄκκερμαν, Κίλια καὶ Ἰσμαήλ, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν Μολδαυίαν, ἔναντι τῆς ὑποχρεώσεως τῆς Πύλης νὰ τηρῇ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τὰς περὶ Βλαχίας καὶ Μολδαυίας διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ 1774 καὶ τῶν κατόπιν συμβάσεων καὶ συμφωνιῶν, δηλαδὴ τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν τῶν δύο ἡγεμονιῶν ὑπὸ Χριστιανοὺς ἡγεμόνας, νὰ μὴ ζητῇ παρ᾿ αὐτῶν οὔτε χρέη οὔτε πολεμικὰς εἰσφορὰς καὶ νὰ παραχωρήσῃ διετῆ ἄφεσιν παντὸς φόρου. Διὰ τοῦ 5ου ἄρθρου ἀναλαμβάνει ἡ Τουρκία ὑποχρεώσεις τινὰς ἀφορώσας τὸν Καύκασον, ἤτοι νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Ἀχαλτζὶκ καὶ Ἀχισκᾶ νὰ ἐνοχλῇ τὸν ἡγεμόνα τῆς Γεωργίας. Διὰ τοῦ 7ου ἄρθρου ἡ Τουρκία ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ν᾿ ἀποζημιώνῃ τοὺς ὑπὸ Ἀλγερίνων, Τυνησίων καὶ Τριπολιτανῶν πειρατῶν τυχὸν λῃστευθησομένους Ρώσους ὑπηκόους. Τὸ 8ον ἄρθρον, ἀφορῶν εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀπόδοσιν τῶν αἰχμαλώτων καὶ τὴν ἄνευ λύτρων ἀπελευθέρωσιν τῶν Χριστιανῶν δούλων, ὡς καὶ τῶν ἐξανδραποδισθέντων, ἀναφέρει ρητῶς καὶ τοὺς ἐκ Πελοποννήσου καὶ νήσων Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ δούλους ἄνευ ἐξαιρέσεως.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Τουρκία ἐξῆλθε τοῦ πολέμου ἄνευ μεγάλων ἐδαφικῶν ἀπωλειῶν. Παρὰ τὰς ἥττας της εἶχεν ἐπιδείξει ἱκανὴν δύναμιν ἀντιστάσεως, χάρις δὲ εἰς τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἔδειξαν ὑπὲρ αὐτῆς αἱ σύμμαχοί της Πρωσσία καὶ Σουηδία, ὡς καὶ ἡ Ἀγγλία, κατωρθώθη νὰ σωθῇ ἡ ὁριστικὴ κατάρρευσις τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἦσαν ἀποφασισμέναι νὰ συγκρατήσωσι τότε πάσῃ δυνάμει ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία. Οὐχ ἧττον ἡ Ρωσία ἐξησφάλισε σημαντικὰ ἐδαφικὰ κέρδη, συνάμα δὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἐμπορίου της ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ ἐν τῇ Μεσογείῳ.

Ν. Μ.

— **Ἰασίου σύνοδος.** Αἱ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως περιεχόμεναι καλβινικα δοξασίαι ἐπέφερον ταραχὴν καὶ ἐν Μολδοβλαχίᾳ, πρὸς κατάπαυσιν τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας Βασίλειος Λοῦπος συνεκάλεσε τῷ 1642 τὴν σύνοδον τοῦ Ἰασίου, προσκαλέσας εἰς αὐτὴν ἀπεσταλμένους τοῦ τε Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας. Αἱ ἐργασίαι τῆς συνόδου ἤρχισαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1642, ἐπερατώθησαν δὲ τῇ 27 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ συνεζητήθη καὶ ἐπεκυρώθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παρθενίου Α΄ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου (τοῦ 1642), ἐν ᾗ κατεπολεμοῦντο αἱ καλβινικαὶ δοξασίαι, αἱ περιεχόμεναι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Μογίλα, καὶ ἐστάλη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον πρὸς ἐπικύρωσιν, ἐνῷ ἡ ἐπικυρωθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Παρθενίου ἐστάλη πρὸς τὸν ἡγεμόνα Βασίλειον μετ᾿ ἐπιστολῆς τῆς συνόδου πρὸς αὐτόν, δι᾿ ἧς παρεκαλεῖτο, ὅπως ἐπικυρώσῃ αὐτὴν ὡς περιέχουσαν «γνωστὰ διδάγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας».

Κ. Ι. Δ.

Ἰάσιον *[Γεωγρ.].* Ἓν τῶν 14 χωρίων τῆς κοινότητος Ἀρριανῶν τῆς ἐπαρχίας Σαπῶν τοῦ νομοῦ Ροδόπης, κείμενον πρὸς βορρᾶν τῶν Σαπῶν. ἐπὶ πεδινῆς καὶ εὐφορωτάτης γῆς. Κάτοικοι (1928) 277 ἐνασχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Γιασῆ-Οὐμπέκ.*

Α. Θ. Σ.

Ἰάσιον *Ἄργος* *[Ἀρχ.].* Ἐπονομασία τοῦ Ἄργους ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέως καὶ οἰκιστοῦ του Ἰάσου τοῦ Α΄, υἱοῦ τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Εὐάδνης, καὶ πατρὸς τοῦ Ἀγήνορος καὶ τῆς Ἰοῦς, δι᾿ ἣν ὁ Ζεὺς μετεμορφώθη εἰς δάμαλιν.

—Η.

ἴασις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἰᾶσθαι*, θεραπεία, κοιν. *γιατρειά.*

Ἰασίτης, *Ἰώβ*. Βυζαντινὸς ἀντιρρητικός, συγγραφεὺς ἀπολογίας κατὰ τῶν λατινοφρόνων, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα, μαθητὴς τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ. Ἐκλογὰς τῆς συγγραφῆς του ἐδημοσίευσεν ὁ Δημητρακόπουλος ἐν «Ὀρθοδόξῳ Ἑλλάδι» (σελ. 59 κ. ἑ.).

—Π.

— **Ἰασίτης, *Μιχαήλ*.** Στρατηγὸς Βυζαντινός. Ἦτο βεστάρχης ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ΄ τοῦ Μονομάχου (1042—1054) καὶ προχειρισθεὶς στρατηγὸς ἀπεστάλη (1043) κατὰ τοῦ στασιάσαντος Ἀρμενίου ἄρχοντος τοῦ Ἀνίου ἢ Ἀνὶ καὶ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας Κακικίου. Ἐν ἀρχῇ ἡττήθη, ἀλλ᾿ ἐνισχυθεὶς κατόπιν διὰ νέων στρατευμάτων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικόλαον κατέβαλε τὸν στασιαστὴν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Τοῦρκος ἄρχων τοῦ Τιβίου καὶ τῆς περὶ τὸν Ἀράξην χώρας Ἀβουλ-σεβὰρ (ὁ Ἀπλησφάρης τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων), εἰσβαλών, ὡς σύμμαχος τῶν Βυζαντινῶν, εἰς Ἀρμενίαν καὶ καταλαβὼν μέγα μέρος αὐτῆς δὲν ἠννόει νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Ὁ Ἰασίτης, ἐκστρατεύσας κατ᾿ αὐτοῦ, κατέχοντος τὸ Τίβιον, ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, καθ᾿ ἣν ἀπώλεσεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν στρατόν του, αὐτὸς δὲ μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς Ἄνιον. Μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦτο ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ στρατηγοῦ Κεκαυμένου.

Ν. ΚΛΣ

Ἰασίων *[Μυθολ.].* Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἠλέκτρας, θυγατρὸς τοῦ Ἄτλαντος, καὶ ἀδελφὸς τοῦ Δαρδάνου. Κατ᾿ ἀρχαῖόν τινα μῦθον, τοῦ ὁποίου γίνεται μνεία καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ καὶ ἐν τῇ Ἡσιοδείῳ Θεογονίᾳ, τοῦ Ἰασίωνος ἠράσθη, διά τε τὸ κάλλος του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἡ θεὰ Δημήτηρ, ἡ ὁποία καὶ ἔγινεν ἀπ᾿ αὐτοῦ μήτηρ τοῦ Πλούτου καὶ τοῦ Κορύθου (κατ᾿ ἄλλον μῦθον ὁ Κόρυθος ἦτο πατήρ του). Ὁ Ζεὺς ὅμως ἠγανάκτησε, διότι ἐτόλμησεν εἷς θνητὸς νὰ δεχθῇ τὸν ἔρωτα τῆς μεγάλης θεᾶς, καὶ κατεκεραύνωσεν αὐτόν. Ὁ μῦθος οὗτος ἐπεχωρίαζεν ἰδίως ἐν Κρήτῃ, ἔνθα ὁ Ἰασίων ἐλέγετο καὶ υἱὸς τοῦ Μίνωος. Ἀναμφιβόλως Ἰασίων εἶναι ὁ πρῶτος τῆς γῆς σπορεύς, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς καλλιεργίας αὐτῆς ἀπεκόμισεν ἄφθονον πλοῦτον κατὰ τὸν θερισμόν. Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ἐπλάσθη καὶ ὁ μῦθος τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος τῆς μεγάλης θεᾶς, ἥτις ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς γῆς.

ΚΑΨ.

ἰασιώνη (ἡ) (Jasione) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *κωδωνανθῶν*, περιλαμβάνον τέσσαρα ἕως πέντε εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν παραμεσογείων χωρῶν καὶ ἐν γένει τῆς Εὐρώπης. Εἶναι φυτὰ ποώδη, τινὰ κοσμητικά, ἀπαντῶντα συχνότατα καὶ παρ᾿ ἡμῖν. Γνωστότερα εἴδη: *ἰασιώνη ἡ ὀδοντωτὴ* (Jasione dentata) φυομένη εἰς Θεσσαλίαν, καὶ *ἰασιώνη ἡ ὑπτία* (jasione supina), ἀπαντῶσα σπανιώτερον εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ ὄρη.

Κ. ΠΑΠ.

ἰασμέλαιον (τό), ἢ *ἰάσμη*(ἡ) *[Χημ.].* Αἰθέριον ἔλαιον τῶν ἀνθέων τοῦ Jasminum grandiflorum, ὅπερ εἰδικῶς καλλιεργεῖται εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ δὴ τὰς περιοχὰς Grasse, Hyères καὶ Seillans. Παραλαμβάνεται διὰ κατεργασίας τῶν ἀνθέων διὰ λίπους ἢ δι᾿ ἐκχυλίσεως διὰ πετρελαϊκοῦ αἰθέρος. Εἰς τὴν πρᾶξιν χρησιμοποιεῖται οὐχὶ τὸ καθαρὸν ἰασμέλαιον, ἀλλ᾿ ἡ πομάδα αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸ δι᾿ ἐκχυλίσεως λαμβανόμενον ἀκαθάριστον προϊόν. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,920—1,015. Χημικῶς ἀποτελεῖται ἐξ 65% ὀξικοῦ βενζυλίου, 7,5% ὀξικοῦ λιναλυλίου, 6% βενζυλικῆς ἀλκοόλης, 15,5% λιναλοόλης, 2,5% ἰνδόλης, 0,5% ἀνθρανιλικοῦ μεθυλεστέρος, 3% ἰασμόνης καὶ ἐκ μικρῶν ποσοτήτων π-κρεσόλης καὶ γερανιόλης.

ἰασμίνη (ἡ) *[Βιομ. Χημ.].* Συνθετικὸν χρῶμα ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν *ἀζωφλαβίνην*

Σ. Γ.

ἰάσμινος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἐξ ἰάσμης: «ἰάσμινον μύρον» ἰασμέλαιον.

ἰασμόνη *[Ὀργ. Χημ.].* Κυκλικὴ κετόνη ἐνυπάρχουσα εἰς τὸ *ἰασμέλαιον*. Ἔχει τὸν τύπον $C_{11}H_{16}O$ καὶ εἶναι ἀνοικτοκίτρινον ὑγρὸν ὀσμῆς ἰάσμου, μετατρεπόμενον κατὰ τὴν παραμονὴν εἰς σκοτεινόχρουν ἔλαιον. Ἔχει εἰδικὸν βάρος 0,946—0,947 καὶ βράζει εἰς 257—258°. Ἡ ὀξίμη αὐτῆς τήκεται εἰς 45°.

Ἴασμος *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐν Δυτικῇ Θρᾴκῃ ἐπαρχίας Κομοτηνῆς τοῦ νομοῦ Ροδόπης, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτοικοι (1928) 1883. Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ροδόπης μεταξὺ τῶν ποταμῶν Κουροῦ - Τσάϊ καὶ Κολεζᾶ, ἔχει κλῖμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἑλῶδες καὶ ὑδρεύεται ἀνεπαρκῶς ἐκ πηγαίων ὑδάτων μακρόθεν μεταφερομένων. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία καὶ συνοικισμοὶ *Ἁμαξάδες* (κάτ. 428), *Ἄσκυλον* (κάτ. 44), *Ἀστραία* (κάτ. 45), *Διχάλα* (κάτ. 76), *Εὔθυμον* (κάτ. 48), *Ἱππικὸν* (κάτ. 68), *Κάβος* (κάτ. 66), *Κατσίκα* (κάτ. 97), *Κοπτερὸν* (κάτ. 137), *Κρυστάλλη* (κάτ. 152), *Μελίταινα* (κάτ. 183), *Μοναχοὶ* (κάτ. 74, *Πελεκητὴ* (κάτ. 49), *Πολύανθος* (κάτ. 603), *Πολύαρνον* (κάτ. 180), *Σῆμα* (κάτ. 56), *Σύλλιον* (κάτ. 79), *Ταγγαῖον* (κάτ. 25), *Τάλης* (κάτ. 30), *Τρίκορφα* (κάτ. 87).

Αἱ βορείως τοῦ Ἰάσμου ἐπεκτεινόμεναι ὀρειναὶ ἐκτάσεις ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Ροδόπης καλύπτονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ δασῶν (δρύες, κέδροι, βαλανιδέαι κλπ.), ἀποδιδόντων βαλανίδια, ξυλάνθρακας, καυσόξυλα καὶ οἰκοδομήσιμον ξυλείαν. Νοτίως ἐκτείνεται πεδινὴ ἔκτασις, ἧς 20.000 στρέμματα καλλιεργοῦνται μὲ ἀπόδοσιν καπνοῦ (175.000 ὀκ. ἐτησίως), σίτου (250.000 ὀκ.), ἀραβοσίτου (350.000 ὀκ.), σικάλεως (250.000 ὀκ.), κριθῆς (300.000 ὀκ.), κέγχρου (40 000 ὀκ.), καὶ ψιλῶν κρομμύων (15.000 ὀκ.). Ἡ κτηνοτροφία εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς κοινότητος δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος. Εἰς τὰς μὴ καλλιεργουμένας ἐκτάσεις συμπεριλαμβανομένων καί τινων ὀρεινῶν τοιούτων, τρέφονται περὶ τὰς 600 ἀγελάδες, 12.000 αἰγοπρόβατα, ἀποδίδουσι δὲ 200.000 ὀκάδας γάλακτος, 50.000 ὀκάδας τυροῦ καὶ 15.000 ὀκάδας βουτύρου.

Ὁ Ἴασμος μετὰ τῆς Κομοτηνῆς συνδέεται σιδηροδρομικῶς (χμτρ. 10), μετὰ τῶν συνοικισμῶν δὲ τῆς κοινότητος διὰ βατῶν ὁδῶν. Εἶναι ἕδρα σταθμοῦ χωροφυλακῆς, ταχυδρομικοῦ καὶ τηλεγραφικοῦ γραφείου γ΄ τάξεως, καὶ δασοκομείου. Ἐν αὐτῷ λειτουργεῖ τετρατάξιον μικτὸν δημοτικὸν σχολεῖον (μαθ. 220) Μονοτάξια σχολεῖα λειτουργοῦσι καὶ εἰς Ἁμαξάδες (μαθ. 30) καὶ Πολύανθον (μαθ. 32). Ἐν Ἰάσμῳ ὑπάρχει γεωργικὸς πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς (μέλη 220) καὶ σωματεῖον ἐθνικῆς φυσικῆς ἀγωγῆς.

Δ. Ε. Μ.

ἴασμος (ὁ) (Jasminum) *[Βοτ.].* Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐλαιωδῶν*, περιλαμβάνον πόας ἢ δενδρύλλια πολυκλαδώδη, ἀειθαλῆ, φυλλοβόλα, ἀναρριχητικά, μὲ φύλλα τρίλοβα καὶ ἄνθη ἐπιμήκη λευκὰ ἢ κίτρινα καὶ σωληνοειδῶς διατεταγμένα. Πάντα εἶναι λίαν κοσμητικὰ διὰ τὸ χρῶμα καὶ τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων των. Γνωστὰ περὶ τὰ 80 εἴδη, ἰθαγενῆ τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας. Ἰθαγενῆ εἴδη τῆς Ἑλλάδος εἶναι δύο: ὁ *ἴασμος ὁ θαμνώδης* (Jasminum fruticans) καὶ *ἴασμος ὁ ταπεινὸς* (Jasminum humile), ἅτινα ἔχουσιν ἄνθη ὑποκίτρινα καὶ καλοῦνται γενικῶς, ὡς καὶ τὰ ἐξωτικὰ εἴδη τὰ ἐγκλιματισθέντα παρ᾿ ἡμῖν, *γιασεμί*.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐξωτικῶν εἰδῶν εἶναι τὰ ἑξῆς: *Ἴασμος ὁ ἀραβικὸς* (Jasminum sambac), γνωστὸν παρ᾿ ἡμῖν ὑπὸ τὰ ὀνόματα *μπουγαρίνι* ἢ *φούλι*. Οὗτος εἶναι θάμνος ἰθαγενὴς τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ φέρει πολυπληθῆ λευκὰ καὶ εὔοσμα ἄνθη. Τὸ εἶδος τοῦτο καλλιεργεῖται ὑπὸ πλείστας παραλλαγάς. *Ἴασμος ὁ γυμνανθὴς* (Jasminum nudiflorum), ἰθαγενὲς εἶδος τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς Κίνας. Εἶναι θάμνος μὲ ἄνθη πρώϊμα ὑποκίτρινα, πολλαπλασιάζεται εὐχερῶς διὰ καταβολάδων καὶ ἀντέχει καὶ εἰς ψυχρὰ κλίματα

Digitized by Google

Ἴασμος ὁ καμψίφυλλος (Jasminum revolutum), ἰθαγενὴς θάμνος τῆς Ἀσίας, ἀναρριχητικός, μὲ κίτρινα ἄνθη καὶ ἀειθαλής. Πολλαπλασιάζεται διὰ μοσχευμάτων καὶ ἀντέχει καὶ εἰς ψυχρὰ κλίματα. *Ἴασμος ὁ μεγανθὴς* (Jasminum grandiflorum). Εἶναι ἰθαγενὲς φυτὸν τῆς Μαλαισίας, θαμνῶδες, μὲ εὔοσμα ἄνθη λευκὰ κατὰ τὸ ἐσωτερικόν των καὶ ὑποπόρφυρα κατὰ τὸ ἐξωτερικόν των, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν παρασκευὴν αἰθερίου ἐλαίου διὰ τὴν μυρεψικήν. Εἶναι φυτὸν εὐπαθὲς καὶ δὲν ἀντέχει εἰς μεγάλα ψύχη καὶ ἀποτόμους ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς. Καλλιεργεῖται ἐκτενῶς καὶ παρ' ἡμῖν ἐν γάστραις καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *γιασεμὶ τῆς Χίου*. *Ἴασμος ὁ φαρμακευτικὸς* (Jasminum officinale). Εἶναι ἰθαγενὴς θάμνος τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν μὲ εὐοσμότατα λευκὰ ἄνθη. Ἀντέχει καὶ εἰς τὸ δριμὺ ψῦχος καὶ πολλαπλασιάζεται εὐχερῶς διὰ καταβολάδων. Πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως ἐν Κάνναις τῆς Γαλλίας καλλιεργεῖται ἐντατικῶς, κυρίως διὰ τὸ αἰθέριον ἔλαιον, ὅπερ παρέχεται δι' ἀποστάξεως καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν μυρεψικήν. *Ἴασμος ὁ εὐοσμότατος* (Jasminum odoratissimum), ἰθαγενὴς τῆς Μαδέρας μὲ κιτρινόλευκα εὔοσμα ἄνθη. Ἐκ τῶν λοιπῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι ὁ *ἴασμος ὁ ἰσπανικὸς* (Jasminum Hispanicum), *ἴασμὸς ὁ κοινὸς* (Jasminum vulgare) καὶ *ἴασμος ὁ ἰταλικὸς* (Jasminum italicum). Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἴδη καλλιεργοῦνται καὶ παρ' ἡμῖν ἐν γάστραις ἢ θερμοκηπίοις.

Ἴασμος ὁ εὐοσμότατος.

Πρὸς λῆψιν αἰθερίων ἐλαίων χρησιμοποιοῦνται κυρίως οἱ : *ἴασμος ὁ κοινός, ἴασμος ὁ εὐοσμότατος, ἴασμος ὁ ἰσπανικὸς* καὶ *ἴασμος ὁ μεγανθής*. Τὸ ἐκ τῶν ἰάσμων λαμβανόμενον ἔλαιον καλεῖται *ἰασμέλαιον*. Δ. Ν. Π.

Ἰάσμουντ (Jasmund) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Γιάσμουντ*.

Ἰασονία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀναφερομένη ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (*Περίπλ.* 88). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τῆς Ἰασονίου ἄκρας, καθόσον παρ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων μνημονεύεται πόλις. Α. Θ. Σ.

Ἰασόνιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Ἀκρωτήριον τῆς Β ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, ἀποτελοῦν τὸ Α. (ἀριστερᾷ τῷ καταπλέοντι) κέρας τῆς Πολεμωνιακῆς κολπώσεως, ἔχον εἰς δεκαπέντε σταδίους ($1^1/_2$ μίλ.) πρὸ αὐτοῦ τὴν Κιλίκων νῆσον τανῦν Χοϊράτ Καλὲ Ἀντασσί· καὶ ἀπέχον τοῦ Πολεμωνίου ἑκατὸν τριάκοντα σταδίου (*Ἀρριαν.* Περίπλ. Εὐξ. 23. *Ἀνων.* Εὐξ. περίπλους 32. *Στράβ.* Teubner 548. *Πτολεμ.* Ε, στ, 4). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Γιασοῦν Μπουρνοὺ* (πλάτ. 41°09′ Β, μῆκ. 37°40′$^1/_2$ Α, χάρτ. ἀγγλ. 2236: Cape Yasun to Fort Anakria), $5^1/_2$ μίλ. ΔΒΔ τοῦ φάρου τῆς Βόνα.—2) Χθαμαλὴ παραλία τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου παρὰ τὸ Δολμᾶ Μπαχτσὲ καὶ τὸ Μπεσὶκ Τάς, μήκους 300 βημάτων, ἀπόληξις πεδιάδος συγκλειομένης ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸ σουλτανικὸν ἀνάκτορον λόφου καὶ ἀποληγούσης εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ Ταξίμ. «Ἡ πεδινὴ αὕτη παραλία ἦτόν ποτε λιμήν, καλούμενος Πεντηκοντορικὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Διονυσίου, ὅπου προσωρμίσθη ὁ Σκύθης Ταῦρος πλέων εἰς τὴν Κρήτην πρὸς ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, Ἰασόνιον δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰάσονος, ὅστις ἔπλευσεν ἔπειτα εἰς τὸν Πόντον» (*Σκαρλ. Βυζαντ.*, Κωνσταντινούπολις Β, 89). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἴασος *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Εὐάδνης καὶ ἀπόγονος τοῦ Φορωνέως, πατὴρ δὲ τοῦ Ἀγήνορος (*Ἀπολλοδ.* β, 1, 2). Ἀπὸ τούτου, τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Ἄργος ὠνομάσθη καὶ Ἰάσιον. Ἔκγονος τοῦ Ἰάσου τούτου ὑπῆρξεν ὁ Ἄργος ὁ Πανόπτης καὶ τούτου υἱὸς δεύτερος Ἴασος. —2) Υἱὸς Ἄργου τοῦ Πανόπτου καὶ τῆς Ἰσμήνης, ἀπόγονος τοῦ προτέρου Ἰάσου καὶ πατὴρ τῆς Ἰοῦς (*Ἀπολλοδ.* β, 1, 3). —3) Ἡγεμὼν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τροίας, υἱὸς τοῦ Σφήλου, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου (*Ὁμηρ.* Ἰλ. Ο,332).

— **Ἴασος** ὁ ***Κολυττεύς***. Ἀγαλματοποιὸς ἐξ Ἀθηνῶν, ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς Κολυττοῦ ἢ Κολυττύος, ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἐρεχθείου καὶ Παρθενῶνος. —Η.

Ἰασός, ἢ ***Ἰασσὸς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Καρίας, ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ Ἰασσικοῦ ἢ Βαργυλικοῦ κόλπου καὶ μεταξὺ τῶν πόλεων Μιλήτου καὶ Βαργυλίας. Εἶχεν ἀποικισθῆ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ′ π. Χ. αἰῶνος ὑπὸ Δωριέων (Ἀργείων) καὶ Ἰώνων, τοὺς ὁποίους ὡδήγησεν ἐκεῖ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ἴασος, ὁ υἱὸς τοῦ Πανόπτου Ἄργου καὶ τῆς Ἰσμήνης, ὅστις ἐλέγετο καὶ οἰκιστὴς αὐτῆς. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία, ἥτις ὠχυρώθη διὰ τειχῶν, τῶν ὁποίων ἐρείπια διατηροῦνται μέχρι σήμερον, φαίνεται ὅτι εἶχε κτισθῆ ἐπὶ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο παλαιότερον προϊστορικὸς συνοικισμός, ὡς ἐμαρτύρησαν τὰ μυκηναϊκῆς τέχνης εὑρήματα. Ἡ Ἰασὸς ταχέως ἀκμάσασα ἐπεξετάθη καὶ ἐπί τινος νησῖδος τοῦ Ἰασσικοῦ κόλπου, ἐπὶ τῆς ὁποίας διασῴζονται ἐρείπια τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον περιέβαλλεν αὐτήν, καὶ τῶν πυλῶν καὶ πύργων αὐτοῦ.

Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς : Κατελήφθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς γείτονος αὐτῆς Μιλήτου, ἥτις καὶ ἐξιώνισεν αὐτήν, μετὰ ταῦτα ἔγινε φόρου ὑποτελὴς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον καὶ ὅτε ἅπασα ἡ Ἰωνία ὑπετάγη εἰς τοὺς Πέρσας συνυπετάγη καὶ αὕτη εἰς αὐτούς. Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἥττας τῶν Περσῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἰασός, μετασχοῦσα τῆς ἐν Δήλῳ γενομένης συμμαχίας, εἰσέφερε τὸν ταχθέντα εἰς αὐτὴν φόρον, ὑπαγομένη εἰς τὸ καρικὸν φορολογικὸν διαμέρισμα (καρικὸν φόρον). Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπεδιώχθη ἡ κατάληψίς της ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων, καὶ διότι ἦτο σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν καὶ διότι εἶχε τὴν φήμην πόλεως πλουσίας. Κατελήφθη δὲ δίς, κατὰ τὸ 421 ὑπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πέρσου σατράπου Τισσαφέρνους, καὶ κατὰ τὸ 405 ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις καὶ κατέστρεψεν αὐτήν. Ἠδυνήθη ὅμως ν' ἀναλάβῃ πολὺ ἐνωρὶς ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ κατὰ τὸ 394 π. Χ. εἶχεν ἱκανὴν ἰσχύν, σύμμαχος οὖσα τῆς Κνίδου, Σάμου, Ἐφέσου καὶ Ρόδου. Κατὰ τὸ 387 π. Χ. διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης περιῆλθε καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Πέρσας, ἀπελευθερωθεῖσα ἀπ' αὐτῶν κατὰ τὸ 334 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τότε ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ εἶχε κοινὴν τὴν τύχην μετὰ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Καρίας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐπιγόνων. Κατὰ τὸ 129 π. Χ. ὑπήχθη καὶ αὕτη μετὰ πάσης τῆς Καρίας εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν. Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους διετήρησεν ἴχνη τινὰ ἀστικῆς ἐλευθερίας. Ἐπὶ τοῦ χώρου ταύτης κεῖται σήμερον ὁ τουρκικὸς συνοικισμὸς *Ἀσὺν Καλέ*.

Ὁ πλοῦτος τῆς Ἰασοῦ προήρχετο κυρίως ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν κατοίκων της, εἶχεν ὅμως ἀξίας λόγου προσόδους καὶ ἀπὸ τὰ παρ' αὐτὴν λατομεῖα μαρμάρου καὶ τὰ πεφημισμένα ἰχθυοτροφεῖά της. Τοῦ πλούτου τῆς πόλεως μάρτυρες εἶναι καὶ τὰ διασωθέντα νομίσματα αὐτῆς, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τρεῖς χρονικὰς περιόδους. Τὰ τῆς πρώτης (394 π. Χ.) ὡς συμμαχικὰ μετὰ τῶν προρρηθεισῶν πόλεων (Κνίδου, Σάμου κλπ.) εἶναι ὅμοια μὲ τὰ νομίσματα ἐκείνων. Ταῦτα φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως τὰ γράμματα Ι—Α καὶ κεφαλὴν Ἀπόλλωνος, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὰ γράμματα ΣΥ (μμαχικὸν) καὶ Ἡρακλέα παῖδα πνίγοντα δράκοντα, ἢ τὰ γράμματα ΙΑΣΕ καὶ λύραν ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ. Τὰ τῆς δευτέρας (300 π. Χ.) χρονικῆς περιόδου φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ἀπόλλωνος δαφνοστεφῆ, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ τὰ γράμματα ΙΑ ἢ τὴν λέξιν ΙΑΣΕΩΝ, νέον κολυμβῶντα παρὰ δελφῖνα, τὸν ὁποῖον περιβάλλει διὰ τοῦ ἑνὸς βραχίονος, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος. Ἐνίοτε ἀντὶ κεφαλῆς Ἀπόλλωνος φέρουσι λύραν ἢ κεφαλὴν Ἀπόλλωνος ἐν στεφάνῳ κισσοῦ. Τὰ τῆς τρίτης χρονικῆς περιόδου (τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων) φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ΙΑCΕΩΝ ἢ ΙΑCCΕΩΝ καὶ ἕνα τῶν ἑξῆς τύπων, Δία ὡπλισμένον μετὰ κράνους, ἀσπίδος καὶ δόρατος καὶ ἐπιγραφὴν ΖΕΥC ΑΡΕΙΟC, κεφαλὴν πωγωνοφόρον τοῦ οἰκιστοῦ τῆς πόλεως μὲ ἐπιγραφὴν ΙΑCΟC ΚΤΙCΤΗC, Ἄρτεμιν Ἐφεσίαν κ.ο.κ. Ἡ πόλις εἶχε καὶ ἄξια λόγου ἱερά, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστότερον ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἑστίας. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

ἰασπιδοειδὴς ***ὀπάλιος*** (Jaspopal) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ἄμορφον διοξείδιον τοῦ πυριτίου, τοῦ χημικοῦ τύπου τοῦ ὀπαλίου, SiO_2+nH_2O, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ παραλλαγήν. Χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς προσμείξεως σιδήρου, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας παρουσιάζει χρῶμα αἱματέρυθρον, κεραμόχρουν, ἐρυθρόφαιον καὶ φαιοκίτρινον καὶ εἶναι ἀδιαφανής. Γ. Β.

ἰασπίζω· ἔχω τὸ χρῶμα τῆς ἰάσπιδος λίθου.

ἴασπις (ὁ) (Jaspis) *[Ὀρυκτολ.]*. Κρυπτοκρυσταλλικὴ παραλλαγὴ τοῦ ὀρυκτοῦ *χαλαζίου*. Ὁ ἴασπις ἀποτελεῖ χειροπληθεῖς, θολὰς ἢ τελείως ἀδιαφανεῖς, στιφρὰς μάζας, ἐντόνως κεχρωματισμένας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ὀστρεώδη θραῦσιν καὶ ἀσθενῆ κηροειδῆ λάμψιν ἐπὶ τῶν θραυσιγενῶν των ἐπιφανειῶν. Παρουσιάζει κατὰ προτίμησιν ἐρυθρούς, καστανοχρόους, κιτρίνους καὶ πρασίνους τόνους χρωμάτων καὶ μάλιστα εἶναι χρωματισμένος ἐν μέρει τελείως μὲ ἑνιαῖον χρῶμα καὶ ἐν μέρει κατὰ κηλῖδας, φλέβας καὶ ταινίας. Ὁ χρωματισμὸς προέρχεται κυρίως ἐκ τοῦ σιδήρου, ὁ ὁποῖος ἐμπεριέχεται ἐντὸς τοῦ ἰάσπιδος κατὰ ποικιλλούσας, συχνὰ πολὺ σημαντικάς, ποσότητας. Ἐν τούτοις καὶ ἄλλα ξένα προσμείγματα προκαλοῦν συχνὰ τοὺς χρωματισμοὺς τοῦ ἰάσπιδος.

Πολλάκις ὁ ἴασπις παρουσιάζει ἐγχρώμους ταινίας, διαφοροτρόπως χρωματισμένας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺ λεπτάς. Καλεῖται τότε *ταινιοειδὴς ἴασπις*. Ἐκτὸς τούτου συχνὰ εὑρίσκονται μᾶζαι μὲ ταινίας ποικιλοχρώμους, αἱ ὁποῖαι δεικνύουν ἐναλλασσόμενα στρώματα ἰάσπιδος, χαλκηδονίου ὡς καὶ κρυσταλλικοῦ χαλαζίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ταινιοειδῆ ἴασπιν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἀδιαφανοῦς οὐσίας. Αἱ μᾶζαι αὗται ἀποτελοῦν μετάβασιν πρὸς τὰς ταινιοειδεῖς παραλλαγὰς τοῦ χαλκηδονίου, ὀνομάζονται δ' ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀδιαφανοῦς ἢ διαφανοῦς ὑλικοῦ ὡς *ἰασπιδοειδὴς ἀχάτης* ἢ *ἀχατοειδὴς ἴασπις*. Ἐκτὸς τοῦ πραγματικοῦ ἀχάτου συχνὰ κατεργάζονται ἐν τῇ τέχνῃ μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἄλλα ὑλικά. Τοιαῦτα εἶναι π. χ. ὁ *πορσελλανοειδὴς ἴασπις*, ἢ *βασαλτικὸς ἴασπις*, ἄργιλλος δηλαδὴ φρυχθεῖσα καὶ ψηθεῖσα ἐξ αὐτομάτων καύσεων φαιανθράκων, ἢ ἐξ ἐκρήξεων πυριγενῶν πετρωμάτων. Πορσελλανοειδὴς ἴασπις ἐξάγεται κατὰ μεγάλα ποσὰ εἰς τὴν Βοημίαν καὶ εἰς τὸ Grossalmerode τῆς Ἑσσης. Ἐπίσης πολλοὶ ἄλλοι λίθοι φερόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς ταινιοειδεῖς ἰάσπιδες, ὡς π.χ. ὁ εἰς τὸ Gnandstein παρὰ τὸ Κόρεν τῆς Σαξωνίας ἐξορυσσόμενος, εἶναι ἀποπυριτιωμένοι πορφυριτικοὶ τόφφοι, ἀδινόλαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα πετρώματα.

Ὁ ἴασπις εὑρίσκεται ἐν τῇ φύσει ὑπὸ μορφὴν στρωματοειδῶν ἐνστρώσεων ἐντὸς διαφόρων στρωσιγενῶν πετρωμάτων, ἢ ὡς μᾶζα πληρώσεως ρωγμῶν, σχισμῶν καὶ ἄλλων κοιλωμάτων, κυρίως ἐντὸς ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων ἢ καὶ ὑπὸ μορφὴν κονδύλων ἀκανονίστων σχημάτων εἰς διάφορα κοιτάσματα, κυρίως σιδηρομεταλλευμάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ συχνὰ τὴν μετάβασιν πρὸς τὸν σιδηρομειγῆ χαλαζίαν. Τοιοῦτοι κόνδυλοι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σφαιροειδεῖς, ὅπως εὑρίσκονται κυρίως εἴς τινα κοιτάσματα πισσοσιδηρούχων μεταλλευμάτων τῆς Βάδης, καλοῦνται *σφαιροΐασπις*. Ἐκτὸς τούτων ὁ ἴασπις παρουσιάζεται καὶ ὡς προϊὸν μεταμορφώσεως ἐξ ἐπαφῆς εἰς ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους πλησίον διαβάσου καὶ εἰς μεγάλας μάζας ὡς ὑλικὸν ἀπολιθώσεως ξύλων ὁμοῦ μὲ χαλκηδόνιον καὶ κερατόλιθον.

Ὁ ἴασπις εἶναι ἐκτάκτως εὐρέως διαδεδομένος ἐν τῇ φύσει. Ἡ σημερινὴ τεχνική του σημασία εἶναι πολὺ μικρά. Ἐρυθρὸς ἴασπις παρουσιάζεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Kandern εἰς τὸ Breisgau, εἰς τὸ Nassau, Kellerwald.

Καστανόχρους ἴασπις εἶναι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα *πυριτόλιθος τοῦ Νείλου* (Nil Kiesel) γνωστός, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται ὑπὸ μορφὴν μικρῶν κροκαλῶν, ὑπὸ τοῦ ἀνέμου λειασμένων ὡς εὐρείας ἐκτάσεις εἰς τὰς ἐρήμους χαλίκων τῆς Αἰγύπτου. Ἐπίσης τοιοῦτος εὑρίσκεται εἰς τὸ Sioux Falls τῆς Δακότας (Βόρ. Ἀμερική), ὁπόθεν ἐξήγετο ἄλλοτε εἰς σημαντικὰς ποσότητας καὶ ἐχρησίμευεν ὡς διακοσμητικὸς λίθος, διὰ τὰ μεγάλα ἀμερικανικὰ οἰκοδομήματα. Κίτρινος ἴασπις εἶναι γνωστὸς ἐκ Σικελίας, Δωφινὲ καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης. Πράσινος ἴασπις παρουσιάζεται κυρίως εἰς μεγάλας μάζας ἐντὸς γνευσίων παρὰ τὸ Orsk (παρὰ τὸν Οὐράλην ποταμόν). Ταινιοειδὴς ἴασπις εὑρίσκεται εἰς τὰ *πάρκα χαλκηδονίου* τῆς Ἀριζόνας, εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτῦς τῶν Οὐραλίων (Kalkansce), εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, Κάνσας, Τεξὰς καὶ Καλιφορνίαν. Τέλος ἰασπιδοειδὴς ἀχάτης εἶναι κυρίως γνωστὸς ἐκ Σικελίας καὶ ἐκ τοῦ Τεξάς. Κατεργασία τοῦ ἰάσπιδος ἐγίνετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα εἰς σημαντικῶς μεγαλυτέραν κλίμακα ἢ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ κατὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους μεγάλη χρησιμοποίησίς του ὡς διακοσμητικοῦ λίθου ἐξέλιπε σχεδὸν σήμερον. Κατὰ προτίμησιν ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς κατασκευὴν δοχείων, κιβωτιδίων κ.λ.π. Ἡ τιμή του ἦτο πάντοτε πολὺ μικρά, σήμερον δ' εἶναι τελείως ἀσήμαντος, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐξετοπίσθη ὑπ' ἄλλων πολυτιμοτέρων ὑλικῶν.

Παραλλαγαὶ τοῦ ἰάσπιδος ὡραῖα χρωματισμέναι, εἶναι τὸ ***πλάσμα*** καὶ τὸ *ἡλιοτρόπιον*. Γ. Κ. Γ.

Ἰάσσιοι (οἱ). Ἀρχαῖος λαὸς κελτικῆς καταγωγῆς, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. II, 14, 2) καὶ κατοικῶν τὰ ἀνατολικὰ τῆς Ἄνω Παννονίας (νῦν Οὐγγαρίας). Α. Θ. Σ.

Ἰασσὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μελιτηνῆς, κατὰ τὰ ἀνατολικὰ τῆς Καππαδοκίας, παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμόν, εἰς βόρ. πλάτ. 69° καὶ ἀνατ. μῆκ. 39°30′ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 6, 21). Πόλις ἄγνωστος ἄλλοθεν. Α. Θ. Σ.

Digitized by Google

—**'Ιασσὸς** *['Αρχ. Γεωγρ.].* 'Αρχαία πόλις τῆς Καρίας (βλ. *'Ιασός*).

'Ιάσται. Σκυθικὸς λαὸς κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον εἰς τὰ βόρεια τῆς 'Υρκανικῆς ἢ Κασπίας θαλάσσης. Α. Θ. Σ.

ἰάστιος *['Αρχ. Μουσ.].* 'Ο δέκατος τρόπος (ἦχος) τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, καλούμενος καὶ *ἰώνιος*. Ἤδετο καὶ κατὰ τὰ τρία γένη, σῴζονται δὲ τὰ σημεῖα αὐτοῦ ἐν τῇ «Μουσικῇ Εἰσαγωγῇ» τοῦ 'Αλυπίου μόνον κατὰ τὸ διάτονον καὶ χρωματικὸν γένος. Τὸ ἦθος τοῦ τρόπου τούτου, κατὰ 'Αριστείδην τὸν Κουντιλιανόν, ἦτο γλαφυρώτατον. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

'Ιασὼ *[Μυθολ.].* Θυγάτηρ τοῦ 'Ασκληπιοῦ καὶ τῆς 'Ηπιόνης· βλ. λ. *'Ακεσώ*.

'Ιάσων *[Μυθολ.].* 'Ο περιλάλητος ἀρχηγὸς τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς 'Ιωλκοῦ Αἴσωνος καὶ τῆς 'Αλκιμήδης (ἢ Πολυμήδης ἢ Πολυμήλης) καὶ ἔγγονος τοῦ Κρηθέως, ὅστις εἶχε κτίσει τὴν 'Ιωλκὸν καὶ ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος βασιλεὺς αὐτῆς. 'Ανῆκε λοιπὸν ὁ ἥρως εἰς τὸ γένος τῶν Αἰολιδῶν. Κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐν 'Ιωλκῷ παράδοσιν, ὁ Αἴσων ἐξεδιώχθη ἐκ τοῦ θρόνου τῆς 'Ιωλκοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πελίου (κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ Πελίας νομίμως εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Κρηθέα), ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθη διὰ τὴν ζωὴν τοῦ υἱοῦ του 'Ιάσονος, ἐνεπιστεύθη αὐτὸν εἰς τὸν σοφὸν Κένταυρον Χείρωνα, ὅστις ἔδωκεν ἀρίστην εἰς αὐτὸν ἀνατροφὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Πηλίου, ὡς ἔδωκε βραδύτερον καὶ εἰς τὸν ἥρωα 'Αχιλλέα. 'Ανελθὼν εἰς τὸν θρόνον ὁ Πελίας δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀσφαλῆ, φοβούμενος τὴν τιμωρίαν τῶν θεῶν διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἀδικίαν· ἔστειλε λοιπὸν καὶ ἠρώτησε τὸ μαντεῖον ἂν εἶναι ἀσφαλὴς ἐν τῷ θρόνῳ του, ἔλαβε δὲ τὸν χρησμὸν ὅτι πρέπει νὰ φοβῆται τὸν μονοσάνδαλον. Δὲν παρῆλθον πολλὰ ἔτη, ἀφ' ὅτου ἐδόθη ὁ χρησμὸς εἰς τὸν Πελίαν, καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ αὐτοῦ ὁ μονοσάνδαλος. Ἦτο οὗτος ὁ 'Ιάσων, ὅστις, ἐγκαταλιπὼν τὸν σοφὸν Χείρωνα, ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, κατῆλθεν εἰς 'Ιωλκόν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματά του. Καθ' ὁδὸν ὅμως, ἐνῷ διέβαινε τὸν πλημμυρήσαντα ποταμὸν Ἄναυρον, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν Ἥραν μεταμορφωθεῖσαν εἰς γραῖαν, κατόπιν παρακλήσεώς της, ἀπώλεσε τὸ ἕτερον τῶν σανδαλίων του, καὶ οὕτως ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πελίου ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς 'Ιωλκοῦ, ἔνθα ἐτέλει οὗτος θυσίαν εἰς τὸν Ποσειδῶνα, μεγαλοπρεπὴς μὲν καὶ ὡραῖος κατὰ τὰ ἄλλα (ἐκράτει δύο δόρατα εἰς τὴν χεῖρα καὶ ἔφερε δέρμα λεοπαρδάλεως ἐπὶ τοῦ χιτῶνος, ἐκυμάτιζον δὲ χρυσοῖ ἐπὶ τῶν ὤμων του βόστρυχοι), ἀλλὰ μονοσάνδαλος. 'Ενεθυμήθη τότε ὁ Πελίας τὸν χρησμόν, καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ πάντα ἀπ' αὐτοῦ κίνδυνον, ἐσκέφθη ν' ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς Κολχίδα, διὰ νὰ φέρῃ τὸ χρυσοῦν δέρας τοῦ κριοῦ, ὅστις εἶχε μετακομίσει ἐκεῖ ἐκ Βοιωτίας τὸν Φρίξον, φυγόντα μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Ἕλλης, διὰ νὰ μὴ σφαγῇ ὑπὸ τοῦ πατρός του 'Αθάμαντος, ἀδελφοῦ τοῦ Κρηθέως. Τὴν ἀξίωσίν του ταύτην διετύπωσε πρὸς τὸν ἀνεψιόν του 'Ιάσονα, ὅτε παρουσιασθεὶς οὗτος πρὸς τὸν Πελίαν ἐζήτησε τὸν θρόνον, καὶ εἰς ἐρώτησίν του, τί θὰ ἔκαμνεν ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ ἐκινδύνευεν ἡ ζωή του, ἀπήντησεν ὅτι θὰ τὸν ἔστελλε νὰ φέρῃ τὸ χρυσοῦν δέρας (τῶν εἰρημένων ἐπεισοδίων ὑπάρχουν πολλαὶ παραλλαγαί). 'Αποδεχθεὶς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Πελίου ὁ 'Ιάσων ἐκάλεσε διὰ κηρύκων τοὺς γενναιοτέρους τῶν συγχρόνων του ἡρώων, οἵτινες μετὰ προθυμίας ἀπεδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν (βλ. λ. *'Αργοναῦται*, τ. Ε', σ. 385β'). 'Εκ τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἡρωικῶν κατορθωμάτων εἰς τὸν 'Ιάσονα ἀπεδίδετο ὁ φόνος τοῦ βασιλέως τῶν Δολιόνων Κυζίκου, ὅτε οὗτος ἐκ παρεξηγήσεως ἐπετέθη μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῶν 'Αργοναυτῶν. 'Εν Λήμνῳ συνεκοιμήθη μετὰ τῆς βασιλίσσης 'Υψιπύλης καὶ ἔγινε πατὴρ τοῦ Εὐνέου. Ὅταν οἱ 'Αργοναῦται ἔφθασαν εἰς τὴν Κολχίδα, ὁ 'Ιάσων ἐζήτησε τὸ χρυσοῦν δέρας, τοῦ ὁποίου τὴν παράδοσιν δὲν ἠρνήθη ὁ Αἰήτης, ἠξίωσεν ὅμως οὗτος πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ χρυσοῦ δέρατος νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Θεσσαλὸς ἥρως τὸν ἑξῆς ἆθλον: νὰ ζεύξῃ εἰς ἅρμα δύο ταύρους, οἵτινες εἶχον δωρηθῆ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ 'Ηφαίστου, εἶχον δὲ χαλκίνους πόδας καὶ ἐφύσων ἐκ τοῦ στόματος πῦρ, καὶ δι' αὐτῶν νὰ καλλιεργήσῃ ἀγρόν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἔσπειρεν ὀδόντας δράκοντος (ἦσαν οὗτοι οἱ ἡμίσεις ὀδόντες τοῦ φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Κάδμου δράκοντος, τοὺς ὁποίους εἶχε λάβει ὁ Αἰήτης παρὰ τῆς 'Αθηνᾶς). 'Ο 'Ιάσων εὑρέθη τότε ἐν ἀμηχανίᾳ, ἐκ ταύτης ὅμως ἐξήγαγεν αὐτὸν ἡ θυγάτηρ τοῦ Αἰήτου Μήδεια, ἀφοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ τὴν συζευχθῇ καὶ θὰ τὴν παραλάβῃ μαζί του ἀπερχόμενος ἐκ Κολχίδος. Αὐτή, μάγισσα (φαρμακὶς) οὖσα καὶ ὑπὸ σφοδροῦ πρὸς τὸν 'Ιάσονα ἔρωτος καταληφθεῖσα, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν φάρμακον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀλειφθεὶς καὶ ἀλείψας καὶ τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα του, κατέστη ἀβλαβὴς καὶ ἀπὸ πῦρ καὶ ἀπὸ σίδηρον ἐπὶ μίαν ἡμέραν, συνεβούλευσε δὲ νὰ ρίπτῃ λίθους εἰς τὸ μέσον τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν, οἵτινες θὰ ἐφύτρωνον ἐκ τῆς σπορᾶς τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος καὶ οὕτως ἐκεῖνοι θὰ ἀλληλοεξωλοθρεύοντο. 'Ο 'Ιάσων ἔπραξεν ὅ,τι συνεβούλευσεν εἰς αὐτὸν ἡ Μήδεια καὶ οὕτως ἔφερεν εἰς πέρας τὸν ἆθλόν του. 'Ο Αἰήτης ὅμως ἠρνήθη καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄθλου νὰ παραδώσῃ τὸ χρυσοῦν δέρας, ἐμελέτα δὲ νὰ πυρπολήσῃ τὴν 'Αργώ. Δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοπούς του, διότι ἡ Μήδεια, ὁδηγήσασα ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸν 'Ιάσονα εἰς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφυλάσσετο τὸ δέρας, καὶ ἀποκοιμίσασα διὰ φαρμάκων τὸν δράκοντα, ἐβοήθησε τοῦτον εἰς τὴν ἁρ-

'Ο 'Ιάσων παλαίων πρὸς τὸν ταῦρον τῆς Κολχίδος.

παγὴν αὐτοῦ. Κάτοχος τοῦ δέρατος γενόμενος ὁ 'Ιάσων ἀπέπλευσε τῆς Κολχίδος διὰ νυκτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἡρώων, παραλαβὼν μαζί του καὶ τὴν Μήδειαν μὲ τὸν μικρὸν ἀδελφόν της Ἄψυρτον, τὸν ὁποῖον διεμέλισεν αὐτή, διὰ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν καταδίωξιν τοῦ πατρός της Αἰήτου, ὅστις ἔσπευσεν ἐναντίον τοῦ 'Ιάσονος, ὅτε ἔμαθε τὸν ἀπόπλουν τῆς 'Αργοῦς. Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν (βλ. λ. *'Αργοναῦται*, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 386) κατέπλευσε τέλος ὁ 'Ιάσων εἰς τὴν 'Ιωλκὸν καὶ εὗρε τὸν πατρικὸν οἶκον κενόν, διότι ὁ πατήρ του εἶχεν αὐτοκτονήσει διὰ νὰ μὴ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πελίου, ἡ μήτηρ του εἶχεν αὐτοκτονήσει μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ συζύγου καὶ ὁ μικρός του ἀδελφὸς Πρόμαχος εἶχε φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Πελίου. Ἂν καὶ εἶχε προβῇ ὅμως εἰς τόσα ἐγκλήματα ὁ Πελίας ἐναντίον τοῦ πατρικοῦ οἴκου τοῦ 'Ιάσονος, οὗτος, ἀφοῦ ἀφιέρωσε τὴν 'Αργὼ εἰς τὸν ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου Ποσει-

'Ο 'Ιάσων ἐν τῷ στόματι τοῦ δράκοντος καὶ παρ' αὐτὸν ἡ Μήδεια.

('Αγγειογραφία μουσείου Νεαπόλεως.)

δῶνα, παρέδωκε κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του τὸ χρυσοῦν δέρας, ἀλλὰ καὶ παρεκάλεσε τὴν Μήδειαν νὰ εὕρῃ τρόπον ἐκδικήσεως. 'Η Μήδεια δὲν ἐβράδυνε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ συζύγου της. 'Αφοῦ, διαμελίσασα κριὸν ἐνώπιον τῶν θυγατέρων τοῦ Πελίου καὶ βράσασα αὐτόν, διὰ φαρμάκων μετέβαλεν ἔπειτα εἰς ἀρνίον, ἔπεισεν αὐτὰς νὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν πατέρα των, διὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν νέον. Οὕτως ἐξεδικήθη μὲν ὁ 'Ιάσων, ἀλλ' ἔγινε μισητὸς καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πελίου 'Ακάστου, ὅστις ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας τῶν κατοίκων τῆς 'Ιωλκοῦ μετὰ τὸ πάθημα τοῦ πατρός του. 'Εκ τῆς 'Ιωλκοῦ κατέφυγεν ὁ 'Ιάσων μετὰ τῆς Μηδείας εἰς τὴν Κόρινθον, ἔνθα ἔζησαν εὐτυχεῖς ἐπὶ μίαν δεκαετίαν. Βαρυνθεὶς ὅμως οὗτος μετὰ ταῦτα τὴν Μήδειαν, ἀπεφάσισε νὰ συζευχθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Γλαύκην ἢ Κρέουσαν· ἡ Μήδεια ὅμως ἐξεδικήθη τὸν ἥρωα διὰ τὴν ἀχαριστίαν του, γενομένη αἰτία νὰ καῇ μὲν ἡ Γλαύκη, μόλις ἐφόρεσε τὸν δωρηθέντα εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Μηδείας πέπλον, καὶ ὁ δραμὼν πρὸς βοήθειαν πατήρ της Κρέων, νὰ θρηνήσῃ δὲ πικρῶς ὁ 'Ιάσων καὶ διὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τῆς μελλονύμφου του καὶ διὰ τὴν σφαγὴν τῶν υἱῶν του Μερμέρου καὶ Φέρητος ὑπὸ τῆς μητρός των Μηδείας, ἥτις μετὰ τὰ ἐγκλήματα ταῦτα ἔφυγε δι' ἅρματος συρομένου ὑπὸ πτερωτῶν δρακόντων, τὸ ὁποῖον ἔστειλεν εἰς αὐτὴν ὁ πρόγονός της Ἥλιος, εἰς τὴν 'Αττικήν, ἔνθα συνῴκησε μετὰ τοῦ Αἰγέως, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Μῆδον. Περὶ τοῦ μετὰ ταῦτα βίου τοῦ 'Ιάσονος ὑπάρχουν διάφοροι παραδόσεις. Κατά τινα τούτων ἐφονεύθη ὑπὸ δοκοῦ τῆς 'Αργοῦς, ἥτις ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, κατ' ἄλλην ηὐτοκτόνησε, καὶ κατὰ τρίτην συμφιλιωθεὶς μετὰ τῆς Μηδείας, μετὰ τὴν ἐξ 'Αθηνῶν ἐκδίωξίν της, ἔφυγε μετ' αὐτῆς εἰς Κολχίδα, ἔνθα ἐβασίλευσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰήτου. 'Ελέγετο ἀκόμη ὅτι ἐκ Κορίνθου μετέβη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θεσπρωτίαν, καὶ ὅτι πρὸ τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας εἶχε μετάσχει καὶ τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου. 'Εκτὸς τῶν εἰρημένων τέκνων τοῦ 'Ιάσονος καὶ τῆς Μηδείας (Μερμέρου καὶ Φέρητος), ἐμνημονεύοντο καὶ ἄλλα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὡς ὁ Πολύξενος (ὑπὸ τοῦ 'Ελλανίκου), ὁ Μήδειος καὶ ἡ 'Εριῶπις (ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου Κιναίθωνος), ὁ Θεσσαλός, ὁ 'Αλκιμένης καὶ ὁ Τίσανδρος (ὑπὸ τοῦ Διοδώρου) καὶ ἄλλοι ὑπὸ ἄλλων, ζήσαντες εἰς διαφόρους χώρας. Ἦτο λοιπὸν ὁ 'Ιάσων, κατὰ τὰς εἰρημένας περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων του παραδόσεις, πανελλήνιος ἥρως καὶ ὁ τύπος τοῦ τολμηροῦ Ἕλληνος θαλασσοπόρου, εἰς τὸν ὁποῖον συνεκεντρώθησαν αἱ πρῶται τυχοδιωκτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν 'Ελλήνων ναυτικῶν καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀνακαλύψεις των εἰς τὰς μᾶλλον μεμακρυσμένας χώρας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. 'Επειδὴ δὲ κατὰ τὰς ναυτικὰς ἐκείνας ἐπιχειρήσεις των οἱ Ἕλληνες ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπιμειξίαν μὲ τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐκείνας χώρας, οἱ μῦθοι τοῦ 'Ιάσονος μετεδόθησαν καὶ εἰς ἄλλους λαούς, τοὺς Ἴβηρας τῆς Κολχίδος, τοὺς 'Αλβανοὺς τῆς Κασπιηνῆς, τοὺς 'Αρμενίους, τοὺς Μήδους καὶ ἄλλους. Οὕτω δέ, ὁ 'Αχαιὸς ἐν ἀρχῇ ἥρως, ὁ τολμηρὸς εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς ἔρωτας, κατέστη πανελλήνιος ἥρως, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ἐξῆλθε καὶ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἔγινεν ὁ γενικὸς τύπος τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου, τὸν ὁποῖον οἱ ναυτιλλόμενοι ἀνύψωσαν εἰς θεὸν προστάτην των. Εἰς τὰ Ἄβδηρα ὑπῆρχε ναός του. Εἰς τὴν 'Αρμενίαν καὶ Μηδίαν ὑπῆρχον ἡρῷα αὐτοῦ καὶ ἐτελοῦντο ἀγῶνες (*'Ιασόνια*) πρὸς τιμήν του (*Στράβ.* C. 526). Εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὑπῆρχον ἱεροὶ κῆποι τοῦ 'Ιάσονος, καὶ ἓν ἀκρωτήριον μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Κοτυώρων ἐκαλεῖτο *'Ιασόνιον*. 'Ο πλούσιος αὐτὸς μῦθος τοῦ 'Ιάσονος καὶ τῶν 'Αργοναυτῶν ἐν γένει, ὁ ἐξογκωθεὶς διὰ τῆς συρροῆς εἰς τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖά του τῶν ἐπιχωρίων μύθων τῶν διαφόρων παραλίων χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας προσήγγιζον οἱ Ἕλληνες, ἐμελετήθη μετὰ προσοχῆς ὑπὸ τῶν σοφῶν ἑρμηνευτῶν τῶν ἀρχαίων μύθων, οἵτινες ὅμως δὲν κατέληξαν εἰς τὰ αὐτὰ πορίσματα. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ὅμως ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν ἐπεκράτησεν ἡ τῆς μετεωρολογικῆς ἑρμηνείας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ νικητὴς τῶν πυριπνόων ταύρων καὶ τῶν ἀκαταμαχήτων δρακόντων (τεράτων τῆς καταιγίδος), εἶναι ἡλιακὸς ἥρως (βλ. καὶ *'Αργοναῦται*, ἔνθ. ἀνωτ.). 'Ο μῦθος ἐπέδρασεν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, πολὺ εἴς τε τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν (βλ. λ. *'Αργοναῦται*) καὶ τὴν ἀρχαίαν τέχνην. Εἰκόνες μεμονωμέναι τοῦ 'Ιάσονος διεσώθησαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μόνον δύο, ἡ εἰς τὸν ἀποκείμενον ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ πολύτιμον λίθον καὶ ἡ τοῦ ἀγάλματος τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἀντίγραφα εἰς ἄλλα μουσεῖα (πολλοὶ ὑποστηρίζουσιν ὅτι τὸ ἄγαλμα ἀνήκει εἰς ἀθλητήν). Διεσώθησαν ὅμως εἰκόνες αὐτοῦ ἱκαναὶ εἰς συμπλέγματα διάφορα. Εἰς μίαν τοιχογραφίαν τῆς Πομπηΐας, παριστῶσαν θυσίαν (τοῦ Πελίου πιθανώτατα), ἀναγνωρίζεται εὐκόλως, ἀπεικονιζόμενος μονοσάνδαλος. 'Απεικονίζεται εἰς πολλὰ ἀγγεῖα κατὰ τὴν πρώτην ἐν Κολχίδι μετὰ τῆς Μηδείας συνάντησίν του. 'Απεικονίζεται εἰς ἓν ἐτρουσκικὸν κάτοπτρον μετὰ τῆς Μηδείας, ἥτις δίδει εἰς αὐτὸν κύπελλον περιέχον τὴν μαγικὴν ἀλοιφήν, ἥτις θὰ προεφύλασσεν αὐτὸν ἀπὸ πάντα κίνδυνον. 'Ο ἀγών του νὰ ζεύξῃ τοὺς δύο ταύρους καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ χρυσοῦ δέρατος ἔκ τινος δένδρου εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι περιτετυλιγμένος ὁ δράκων, τὸν ὁποῖον ἀποκοιμίζει ἡ Μήδεια, εἶναι θέματα τῶν γλυπτῶν κόσμων σαρκοφάγων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς ἓν ἀγγεῖον τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως ἀπεικονίζεται ἀγωνιζόμενος καθ' ἑνὸς ταύρου (ἐν αὐτῷ ἀπεικονίζονται καὶ δύο γυναῖκες, ἐκ τῶν ὁποίων μία εἶναι ἡ Μήδεια). 'Απεικονίζεται ἀκόμη εἰς ἓν ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἐξερχόμενος ἡμιθανὴς ἐκ τοῦ στόματος δράκοντος παρουσίᾳ τῆς 'Αθηνᾶς (εἶναι παράστασις ἀγνώστου παραλλαγῆς περὶ τοῦ χρυσομάλλου δέρατος). Καὶ τέλος ἀπεικονίζεται εἰς τὸν γλυπτὸν κόσμον μιᾶς σαρκοφάγου ὁ ἐν Κορίνθῳ γάμος του μετὰ τῆς Γλαύκης ἢ Κρεούσης (τὴν εἰκόνα τοῦ 'Ιάσονος παρακολουθοῦντος τὴν

τιμωρίαν τοῦ Ἀμύκου, βασιλέως τῶν Βεβρύκων, εἰς τὴν παράστασιν τῆς Φικορωνείου πυξίδος βλ. ἐν λ. *Ἀργοναῦται*). Ὁ ἥρως ἀπεικονίζεται, συνήθως, νέος, ἀγένειος καὶ γυμνὸς σχεδόν, φέρων χλαμύδα μόνον, ἥτις κυματίζει ἐλευθέρως ἐπὶ τῶν ὤμων του, καὶ τὸν πέτασον τοῦ ταξιδιώτου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἰάσων.** Τύραννος τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας. Διεδέχθη, κατὰ τὸ 378 π. Χ., τὸν τύραννον τῆς αὐτῆς πόλεως Λυκόφρονα, τοῦ ὁποίου λέγεται υἱὸς ἢ γαμβρός, καὶ ἐσυνέχισε τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπεσκόπει εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἀρχαίων ἀριστοκρατικῶν οἴκων, τῶν Ἀλευαδῶν καὶ Σκοπαδῶν, οἵτινες ἦρχον ὡς βασιλεῖς ἐν Λαρίσῃ, Φαρσάλῳ καὶ Κραννῶνι. Ἦτο ἀνὴρ ἐκτάκτου εὐφυΐας, ἀόκνου δραστηριότητος, καὶ ὑπερεῖχεν ἁπάντων τῶν Θεσσαλῶν εἰς πνευματικὴν μόρφωσιν, γενόμενος μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ σοφιστοῦ Γοργίου καὶ συνδεθεὶς πρὸς τὰ ἐκλεκτότερα μέλη τῆς πνευματικῆς ἀριστοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυραννίας του, τὸν υἱὸν τοῦ Κόνωνος Τιμόθεον, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ εἶχε προσχωρήσει εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, τὸν ῥήτορα Ἰσοκράτην, καὶ ἄλλους. Πλὴν τῶν εἰρημένων προσόντων εἶχεν ὁ Ἰάσων πολλὴν προσήνειαν καὶ ἦτο ἑλκυστικὸς τοὺς τρόπους, μεγαλόφρων καὶ δίκαιος. Ὡς ἄρχων ἐδέσποζεν ἑαυτοῦ καὶ εἶχεν εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν πανουργίαν, ἥτις ἐθεωρεῖτο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν Θεσσαλῶν. Διὰ τῶν ἐκτάκτων αὐτῶν προσόντων του κατώρθωσεν ἐν ἀρχῇ μὲν νὰ συντάξῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς Δόλοπας καὶ ἄλλους ὀρεινοὺς λαοὺς τῆς Θεσσαλίας, βραδύτερον δὲ νὰ ἐξαναγκάσῃ καὶ τὰς πόλεις τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, νὰ προσχωρήσωσιν εἰς αὐτόν. Ὁ ἐξαναγκασμὸς ὅμως αὐτὸς ἐγίνετο δι' ἠπίων μέσων, διότι ἐπεδίωκε νὰ ἑνώσῃ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν του, καὶ ὄχι νὰ ὑποτάξῃ, τὴν Θεσσαλίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐπεδίωκε νὰ γίνῃ ταγὸς τῆς Θεσσαλίας, ὑποστηρίζων ὅτι τὸ ἀξίωμα τῆς ταγείας πρέπει νὰ περιέρχεται εἰς τὸν ὑπεροχώτερον τῶν Θεσσαλῶν. Κατὰ τὸ 374 π. Χ. ἐξ ὅλων τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας δὲν εἶχε προσχωρήσει μόνον ἡ Φάρσαλος. Ἐν τέλει ὅμως ὁ ἄρχων αὐτῆς Πολυδάμας ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Φαρσάλου εἰς τὸν Ἰάσονα, ἀφοῦ μάτην ἀνέμενε τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ οὕτως ὁ Ἰάσων ἀνεκηρύχθη ταγὸς καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν (*Ξενοφ.* Ἑλλ. VI, 1, 18). Ὁ Ἰάσων ἐφάνη ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Θεσσαλῶν καὶ τὴν ἀστικὴν ἐλευθερίαν ἑκάστης τῶν θεσσαλικῶν πόλεων ἐσεβάσθη καὶ τὸ γόητρον τῶν Θεσσαλῶν, ἐν τῷ συνόλῳ των λαμβανομένων, ἀνύψωσε, διότι, ἀποβλέψας εἰς ἑνιαίαν στρατιωτικὴν σύνταξιν τῆς Θεσσαλίας, συνεκρότησε στρατιὰν ἐκ μισθοφόρων, καλῶς ἠσκημένων, καὶ Θεσσαλῶν πολιτῶν, 20 χιλ. ὁπλιτῶν, 8 χιλ. ἱππέων καὶ μεγάλου πλήθους ψιλῶν. Διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου ἤλπιζεν ὁ Ἰάσων, ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του, νὰ γίνῃ δηλαδὴ κύριος τῆς ὅλης Ἑλλάδος, καὶ ἔπειτα, ἡγούμενος αὐτῆς, νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων τὴν ὑποταγὴν ἐθεώρει πολὺ εὐκολωτέραν ἀπὸ τὴν τῆς Ἑλλάδος (*Ξεν.* Ἑλλ. VI 1.12, *Ἰσοκρ.* Φιλιπ. 119). Πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του συνεδέθη ὁ Ἰάσων διὰ συμμαχίας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου Ἀλκέταν καὶ τοὺς Θηβαίους (πρὸς ἔνδειξιν μάλιστα τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας ὠνόμασε τὴν κόρην του Θήβην), ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη, ὡς λέγεται, νὰ παρασύρῃ εἰς τὰ ἰδιοτελῆ σχέδια τῆς φιλοδοξίας του τὸν Ἐπαμεινώνδαν, καὶ ἐφρόντισε νὰ ἔχῃ ἐγκατεστημένους φίλους του τυράννους εἰς πόλεις τῆς Εὐβοίας. Οὕτως εἶχε κατορθώσει νὰ ἔχῃ περιβάλει πανταχόθεν διὰ φίλων του τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν διάλυσιν τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας. Ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἐν Λεύκτροις νίκη τῶν Θηβαίων, ἔσπευσεν ὁ Ἰάσων νὰ συγχαρῇ αὐτοὺς εἰς αὐτὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ μοίρας λαμπρᾶς τῆς στρατιᾶς του. Ἀπεχώρησε δὲ ἀφοῦ ἐπέτυχε παρὰ τῶν Θηβαίων νὰ μὴ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Σπαρτιατῶν, διότι τοῦτο συνέφερεν, ὡς εἶπεν, εἰς αὐτούς. Τὴν συμβουλὴν ὅμως ἐκείνην φαίνεται ὅτι ἔδωκεν ὄχι χάριν τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ χάριν τοῦ ἰδικοῦ του πολιτικοῦ συμφέροντος, ἀντιληφθεὶς ὅτι δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν ἡ ἐκμηδένισις τῆς Σπάρτης καὶ ἡ μεγάλη ἀνύψωσις τῶν Θηβῶν. Τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνίσχυσε καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀποχώρησίν του διαγωγή του, ὅτε προσέβαλε τὴν Ὑάμπολιν, ἥτις ἔκλειε τὴν ἀπὸ βορρᾶ εἴσοδον εἰς τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν, ἐκυρίευσε διὰ προδοσίας τὴν Ἡράκλειαν καὶ κατέστρεψε τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς, καὶ προσέλαβεν ὡς φίλους τοὺς Οἰταίους καὶ τοὺς Μαλιεῖς διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς διανομῆς τῆς χώρας τῶν Ἡρακλειωτῶν, γενόμενος οὕτω κύριος τῶν Θερμοπυλῶν. Ἅπασαι αὗται αἱ πολεμικαὶ ἐνέργειαί του κατέδειξαν, ὅτι ἐσκόπει νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ ὅτι ἐφρόντισε νὰ μὴ ὑπάρξωσιν ἐμπόδια εἰς τὴν τοῦ στενῶν διάβασίν του. Μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Θεσσαλίαν αὕτη μετεβλήθη εἰς στρατόπεδον. Ἡ ἔκτασις τοῦ νέου αὐτοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Τεμπῶν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ πλοῦτός του, ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσίς του καὶ ἡ ἑνιαία ὑπὸ ἀνδρὸς ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ἱκανωτάτου διοίκησίς του ἀνησύχησαν καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἰδιαιτέρως δὲ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις ἀντελήφθη τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ Ἰάσονος. Ἑπόμενον λοιπὸν ἦτο νὰ ἐνταθῶσιν αἱ σχέσεις Ἰάσονος καὶ Θηβαίων καὶ νὰ φθάσωσιν εἰς ῥῆξιν, ὅτε διεδόθη κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 370, ὅτι ὁ Ἰάσων θὰ παρευρίσκετο εἰς Δελφοὺς κατὰ τὰ Πύθια, κομίζων ὡς θυσίαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα 1000 βοῦς καὶ ὑπερδεκαπλάσια μικρότερα ζῷα πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ πλούτου τῆς χώρας του καὶ προσέλκυσιν τῆς εὐνοίας τῶν Δελφῶν. Ἐνῷ ὅμως εἶχον ἐκκινήσει αἱ πομπαὶ τῶν θυμάτων καὶ ἐπεθεώρει ὁ Ἰάσων τὸ ἱππικόν του, μετὰ τοῦ ὁποίου θὰ κατήρχετο εἰς Δελφούς, ἑπτὰ νεανίσκοι πλησιάσαντες αὐτόν, ὅτε καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐδέχετο τὰς αἰτήσεις τῶν ὑπηκόων του, διὰ νὰ ὑποβάλωσι δῆθεν κοινὴν πρὸς αὐτὸν αἴτησιν, τὸν περιεκύκλωσαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ἐκ τῶν νεανίσκων, οἵτινες δόξης ἕνεκα, κατὰ τὸν Διόδωρον (XV, 60), ἐφόνευσαν τὸν Ἰάσονα, δύο μὲν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, οἱ πέντε δὲ διεσώθησαν φυγόντες ἔφιπποι εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Θεσσαλίας, αἵτινες ἀνεκήρυξαν αὐτοὺς τυραννοκτόνους. Μετὰ τοῦ Ἰάσονος συνετάφη καὶ τὸ ὅλον μέλλον τῆς Θεσσαλίας, διότι ἡ ἐπακολουθήσασα ἀναρχία, ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων δολοφονιῶν (ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰάσονα ἀδελφός του Πολύδωρος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πολύφρονος καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Ἀλεξάνδρου), καὶ αἱ καταπιέσεις τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν τὴν ἐξέγερσιν τῶν πόλεων καὶ τὴν ἐπέμβασιν ξένων εἰς τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας, τῶν Μακεδόνων ἀπὸ βορρᾶ καὶ τῶν Θηβαίων ἀπὸ νότου, καὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων προσκληθέντων ὑπὸ τῶν ἀλληλομαχούντων Θεσσαλῶν. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἰάσων.** Ἀθηναῖος γλύπτης, γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ θωρακοφόρου γυναικείου ἀγάλματος, παριστῶντος ἀλληγορικῶς τὴν Ὀδύσσειαν. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ ἐν γένει τεχνοτροπία τοῦ ἀγάλματος ἀνάγουσι τοῦτο εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ἡ ἐργασία, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, εἶναι μετρία.

Πλησίον τοῦ ἐνεπιγράφου τούτου ἀγάλματος εὑρέθη καὶ ἕτερον θωρακοφόρον γυναικεῖον, ἄνευ ὅμως ἐπιγραφῆς, παριστῶν τὴν Ἰλιάδα. Καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀποδίδεται ἀναμφιβόλως εἰς τὸν Ἰάσονα, ἡ σύγκρισις δὲ ἀμφοτέρων, ὡς καὶ ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως αὐτῶν βεβαιοῦσιν, ὅτι τὰ ἀλληγορικὰ ταῦτα μνημεῖα ἐκόσμουν τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐστημένα ἑκατέρωθεν ἐνθρονισμένου, ἴσως, ἀγάλματος τοῦ Ὁμήρου. Ἴσως νὰ ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ὁμήρου, κατὰ τὸ ἐν Κολοφῶνι ἄγαλμα τῆς ἀποθεώσεως τοῦ μεγάλου ῥαψῳδοῦ.

Τὰ ἔργα ταῦτα τοῦ Ἰάσονος δὲν θεωροῦνται

Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἰλιάδος.

πρωτότυπα δημιουργήματα, ἀλλ' ἀπομιμήσεις, διότι οἱ τύποι τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας, ὡς καὶ ἡ ἰδεολογικὴ κεφαλὴ τοῦ Ὁμήρου, εἶχον ἤδη ἐπινοηθῆ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν διαδόχων. Εὑρέθησαν ἀμφότερα τὴν 20ὴν Μαΐου 1869 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοπυργιώτισσας καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑται-

Τὸ ἄγαλμα τῆς Ὀδυσσείας.

ρείας ἀνασκαφάς, εὑρίσκονται δὲ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ (ἀρ. 312 καὶ 311). Ἡ Ὀδύσσεια φορεῖ χιτῶνα ὁρατὸν κατὰ τὸν βραχίονα καὶ τὰ σκέλη, χλαμύδα καὶ θώρακα, ἐφ' οὗ παρίστανται διάφοροι σκηναὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσέως· ἡ Ἰλιὰς ἐκράτει διὰ τῆς ὑψουμένης δεξιᾶς ξίφος καὶ διὰ τῆς καθειμένης ἀριστερᾶς δόρυ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Georg. Treu*, Standbilder der Ilias und Odyssee zu Athen (ἐν Ath. Mitt. 1889) — *Em. Loewy*, Inschriften griechischer Bildhauer. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1888. — *Χρ. Τσούντα*, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης. Β. Δ. Θ.

— **Ἰάσων ὁ *Κυρηναῖος*.** Ἰουδαῖος ἱστορικὸς τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ., ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς παροικίας τῆς Κυρήνης, ὅστις συνέγραψεν ἑλληνιστὶ εἰς πέντε βιβλία ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν δέκα πέντε ἐτῶν (175—160 π.Χ.), ἤτοι ἀπὸ τῆς βεβηλώσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ ὑπὸ Ἡλιοδώρου ἐπὶ Σελεύκου τοῦ Δ' (187—175) μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰούδα Μακκαβαίου ἥττης τοῦ Σύρου στρατηγοῦ Νικάνορος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Β' βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ ἀριθμῶν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς ἱστορικῆς ὕλης, φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο εὐάρεστον εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅθεν καὶ ἐπιτομὴν αὐτοῦ μετὰ «ἱδρῶτος καὶ ἀγρυπνίας» γενομένην περιέλαβεν ὁ ῥηθεὶς συγγραφεύς. Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ὁ Ἰάσων οὗτος, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονευόμενος, εἶναι πλαστὸν πρόσωπον, ἄλλοι δὲ πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι ἔζη κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ. καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περιελάμβανεν ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μετὰ τὸ 160 π. Χ.

[Βλ. καὶ *Schlatter*, «Jason von Kyrene» Munich 1897.] Ε. Γ. Π.

— **Ἰάσων ὁ ἐκ *Νύσης*.** Φιλόσοφος καὶ ἱστορικὸς τοῦ Α' αἰῶνος π. Χ., υἱὸς Μενεκράτους. Διεδέχθη τὸν πρὸς μητρὸς πάππον του Ποσειδώνιον ἐν τῇ διευθύνσει τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τῆς Ῥόδου καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς Ῥόδου, βίους ἐνδόξων ἀνδρῶν, διαδοχὰς φιλοσόφων καὶ ἄλλα, ἐξ ὧν οὐδὲν διεσώθη. Ε. Γ. Π.

— **Ἰάσων** *(Καιν. Διαθ.)*. Μαθητὴς τοῦ Παύλου, ὅστις κατοικῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἀποστόλου τούτου καὶ φιλοξενήσας αὐτὸν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἤχθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τοὺς πολιτάρχας, ἀλλ' ἀπελύθη ὑπὸ τούτων (Πράξεων ιζ' 5 ἑξ.). Πρὸς τὸν Ἰάσονα τοῦτον ταυτίζεται ὑπὸ τῶν πλείστων ἐξηγητῶν ὁ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου (ιστ' 21) μνημονευόμενος καὶ ὡς «συγγενὴς» αὐτοῦ χαρακτηριζόμενος Ἰάσων. Κατὰ παραδόσεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὁ Ἰάσων οὗτος ἐγένετο ἐπίσκοπος Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας καὶ ἔπειτα μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἔνθα ἔδρασεν ἀποστολικῶς καὶ ἀπέθανεν. Ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τῇ 29 Ἀπριλίου ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ συμμνημονευομένου Σωσιπάτρου. Π. Ι. Μ

Digitized by Google

—'Ιάσονος καὶ *Σωσιπάτρου ναός*. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Κερκύρας, ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ Ἀνεμομύλου. Εἶναι κτίσμα τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος, ὡς ἐξάγεται ἐκ βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῆς μεγάλης εἰσόδου τοῦ ναοῦ. Κατὰ ταύτας τὰς ἐπιγραφὰς ὁ ναὸς οὗτος, ἄκοσμος καὶ σμικρὸς τὸ πρότερον, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, ἀνοικοδομήθη, ὡς ἔχει νῦν, ὑπὸ Στεφάνου ἱερέως ἐπὶ Θεοφάνους ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰάσονος (βλ. ἀνωτ.) καὶ Σωσιπάτρου, ὧν οἱ τάφοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶναι οἱ δεικνυόμενοι ἐν τῷ ἁγίῳ Βήματι, ὕψους $^1/_8$ μέτρου, ἀκριβῶς κάτωθεν τῶν δύο δεσποτικῶν εἰκόνων, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τῆς Ὡραίας Πύλης. Ὀστᾶ τῶν ἁγίων φυλασσόμενα ἐν πολυτίμοις θήκαις εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Λατίνων ἀπὸ τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ἐπέτειον τῶν ἁγίων (29 Ἀπριλίου) παραδίδονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων εἰς προσκύνησιν. Ὁ ναὸς εἶναι ὡραῖου βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ, σταυροειδὴς μὲ τροῦλλον εἰς τὸ μέσον ἐπὶ τυμπάνου, ἅτινα στηρίζουσι δύο μονόλιθοι θαυμάσιοι κίονες κερκυραϊκοῦ μαρμάρου χρώματος ὠχροπρασίνου. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἐστόλιζον ἄλλοτε καὶ τοιχογραφίαι, ἃς οἱ κτίτορες Πετρετίνη ἐπέχρισαν δι' ἀσβεστώματος κατὰ τὸ 1820, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν αἱ κεφαλαὶ ἑξαπτερύγων καὶ διπτερύγων χερουβεὶμ καὶ τὰ σύμβολα τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν.

Κατὰ τὸν Γεώργιον Φραντζῆν, ὁ ναὸς οὗτος ἦτο γυναικεία μονή, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγε καὶ ἐμόνασεν ἡ σύζυγος τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου Θωμᾶ Αἰκατερίνη, ἐν πενίᾳ διάγουσα, ὅπου καὶ ἐτάφη (1462). Ταύτης ἡ ἁλουργὶς διατηρεῖται μέχρι σήμερον, μεταποιηθεῖσα εἰς ἱερατικὰ ἄμφια, ὡς καὶ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου φυλασσομένη ἐν τῷ ἁγίῳ Βήματι.

Κτίτωρ τοῦ ναοῦ ἦτο ἡ λατινικὴ ἀρχαιοτάτη οἰκογένεια Πετρετίνη, ἀσπασθεῖσα μετέπειτα τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ταύτης τὸ οἰκόσημον σῴζεται ἀπὸ τοῦ 1760 ἐν τῷ νάρθηκι, πτέρυξ πτηνοῦ πετρίτου. Κατόπιν ἡ κυριότης τοῦ ναοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Ποφάντη, οἱ κληρονόμοι τῆς ὁποίας τῷ 1903 ἐδώρησαν αὐτὸν τῷ δήμῳ Κερκυραίων.

Ὁ ναός, ὅστις χρησιμεύει καὶ ὡς ἐνοριακὸς τοῦ προαστείου Ἀνεμομύλου, ἕνεκα τοῦ χρόνου καὶ τῶν σεισμικῶν δονήσεων, ἔχει πάθει τοιαύτας βλάβας εἰς τὸν τροῦλλον καὶ τὰς πλευράς, ὥστε ν' ἀπειλῆται ἡ κατάρρευσίς του.

[Πρβλ. *Ἰ. Ρωμανοῦ*, Ἀρχαιότατοι Χριστιανικοὶ ναοὶ ἐν Κερκύρᾳ.—*Κ. Χ. Μ. Κυριάκη*, Ὁδηγὸς τῆς νήσου Κερκύρας.—*Σπ. Παπαγεωργίου*, Ἱστορία τῆς Ἐκκλ. τῆς Κερκύρας.] Π. Θ. ΣΤΕΡΙΩΤΗΣ

Ἴατερος / *Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς Θράκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ (Βουλγαρία), ὅστις πηγάζων ἀπὸ τοῦ Αἵμου ἐκβάλλει μετὰ ροῦν 150 χλμ. εἰς τὸν Δούναβιν, ἀνατολικῶς τῶν Νοβῶν (νῦν Σίστοβα). Ὁ Ἡρόδοτος (IV, 49) ὀνομάζει αὐτὸν *Ἄθρυν*, διαρρέοντα τὴν χώραν τῶν Κροβύζων. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ὑπῆρχε καὶ ὁμώνυμον φρούριον, τὸ ὁποῖον ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 7) ὀνομάζει «Φρούριον Ἰατρῶν», τὸ ὁποῖον ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565). Σήμερον καλεῖται *Ἰάντρας* (Yantra). Παρ' αὐτόν, 1810, ἐνίκησαν οἱ Ρῶσοι τοὺς Τούρκους, κατὰ δὲ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877—1878 ἡ γραμμὴ τοῦ Ἰάντρα ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῶν ρωσικῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Α. Θ. Σ.

Ἰατράδες / *Γεωγρ.*/. Πεδινὸν καὶ εὐφορώτατον χωρίον τῆς κοινότητος Βρυσικῶν τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου τοῦ νομοῦ Ἕβρου. Κάτ. (1928) 344, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο *Χεκιμλῆ*, τοῦ ὁποίου πιστὴ μετάφρασις εἶναι ἡ νέα ὀνομασία. Α. Θ. Σ.

ἰατραλεῖπται (οἱ) (ἢ καὶ ἁπλῶς **ἀλεῖπται**) /*Ἀρχ.*/. Ἐκαλοῦντο οὕτως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι οἱ ἐκ τῶν γυμναστῶν ἢ ἐπιστατῶν (δηλαδὴ τῶν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ γυμνασιάρχου καὶ ξυστάρχου διδασκάλων τῆς γυμναστικῆς), παρὰ τὴν κυρίαν αὐτῶν ταύτην ἀσχολίαν, ἐπιμελούμενοι τῶν σωμάτων τῶν ἀθλητῶν καὶ ἀλείφοντες ταῦτα πρὸς γυμναστικὰς ἀσκήσεις (*Θουκ.* Α' 6. *Ἀριστοφ.* Ἠθ. Νικ. 2, 6, 7. *Πολυβ.* 27, 6, 1), οἵτινες ὡς ἀποκτήσαντες καὶ ἐμπειρικάς τινας ἰατρικὰς γνώσεις παρεῖχον ἐπὶ τούτοις καὶ τὰς πρώτας βοηθείας ἐπὶ τῶν τυχαίων ἀτυχημάτων τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς γυμνασίοις, οἷον τραυμάτων, καταγμάτων, ἐξαρθρημάτων κτλ. Οὗτοι μὴ ἀρκούμενοι περὶ ταῦτα καὶ μόνον, ἤρξαντο περαιτέρω ἀναμειγνυόμενοι καὶ περὶ ἄλλα ἰατρικὰ ζητήματα καὶ χορηγοῦντες εἰς τε ὑγιεῖς καὶ πάσχοντας διαφόρους ὑγιεινὰς καὶ διαιτητικὰς συμβουλὰς ἢ χρῆσιν ὡρισμένων γυμναστικῶν ἀσκήσεων, δι' ὃ καὶ ἐκλήθησαν καὶ *ὑγιεινοὶ* ἢ *διαιτητικοί*. Ἡ ἀνάμειξις ὅμως αὐτῶν αὕτη περὶ τὴν ἰατρικὴν ταχέως ἐξήγειρε τὴν μῆνιν τῶν ἰατρῶν. Μεταξὺ τῶν γυμναστῶν τούτων ὀνομαστότεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος καὶ ὁ Ἡρόδικος ἢ Πρόδικος ὁ Σηλυμβριώτης. Πάντως ὅμως διάκρισις ἐγένετο μεταξὺ ἐπιστημόνων ἰατρῶν καὶ ἀλειπτῶν, ἀπόδειξις δὲ τούτου καὶ τὸ παρὰ Κέλσῳ γραφόμενον, καθ' ὃ τὰ ὑγιῶς ἔχοντα ἄτομα οὐδὲ τοῦ ἑνὸς οὐδὲ τοῦ ἄλλου χρείαν ἔχουσιν. ΑΡ. Π. Κ.

Ἰατρᾶς (ἢ *Γιατρᾶς*), ***Κωνσταντῖνος Ζησίμου***. Ἕλλην ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1812 καὶ ἀποθανὼν αὐτόθι τῷ 1888. Σπουδάσας τὴν ζωγραφικὴν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπετύγχανεν εἰς ἀπομιμήσιν τῆς φύσεως καὶ εἰς ἀντιγραφὰς ἔργων μεγάλων ζωγράφων. Μετῆλθε τὸν διδάσκαλον τῆς ἰχνογραφίας ἐν Ζακύνθῳ, Κερκύρᾳ καὶ Σμύρνῃ. Λ. Χ. Ζ.

ἰατρεβίνη (ἡ) (Jatrevin) /*Φαρμ.*/. Οὕτως ἐκλήθη προϊὸν συμπυκνώσεως μινθόλης καὶ ἰσοβουτυλοφαινόλης. Ὑγρὸν διαυγὲς ἄχρουν ἀρωματικῆς ὀσμῆς μίνθης πεπερώδους, εὐδιάλυτον εἰς ἀλκοόλην, δυσδιάλυτον εἰς ὕδωρ καὶ αἰθέρα. Τὸ σκεύασμα ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τῶν παθήσεων τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Κ. Γ. Μ.

ἰατρεία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἰατρεύειν, κοιν. *γιατρειά*, θεραπεία.

ἰατρεία (ἡ) (Sanicula Europea) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν (κοιν. *σανικόλη*) τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σκιαδανθῶν*, περιλαμβάνον ἓν μόνον εἶδος ἰθαγενὲς τῆς Εὐρώπης καὶ ἄλλων χωρῶν, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐνιαχοῦ καὶ παρ' ἡμῖν. Εἶναι φυτὸν ποῶδες, πολυετὲς καὶ χρήσιμον εἰς τὴν φαρμακευτικήν. Φύεται κατὰ προτίμησιν εἰς ὀρεινὰς καὶ δασώδεις περιφερείας. Κ. ΠΑΠ.

Ἰατρέϊκα /*Γεωγρ.*/. Συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Τσερίων τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τοῦ νομοῦ Λακωνίας. Κάτ. (1928) 98.

ἰατρεῖον (τό)· τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἰατροῦ, ὁ τόπος, τὸ κατάστημα ὅπου ὁ ἰατρὸς δέχεται τοὺς ἀσθενεῖς πρὸς ἐξέτασιν: «δέχομαι εἰς τὸ ἰατρεῖον τοῦ φαρμακείου».

— [*Ἱστορ. Ἰατρ.*] Τὰ *ἰατρεῖα* ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἦσαν ἰατρικὰ ἐργαστήρια ἢ ἱδρύματα, ἐπίκουρα ἀσθενῶν καὶ ἐν ταὐτῷ διδασκαλεῖα ἰατρῶν. Ἐν αὐτοῖς ἠσκεῖτο ἡ κοσμική, ἡ ἀληθὴς ἰατρικ[ή], ἡ ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, τῆς πείρας καὶ τῆς λογικῆς ἐρειδομένη, μηδεμίαν δ' ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν θεουργικήν, ἣν ἐπηγγέλλοντο ἐν τοῖς ἀσκληπιείοις ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἕκαστος ἰατρός, οἰκῶν ἔν τινι πόλει, εἶχε πάντοτε αἴθουσαν ἐπισκέψεων ἀσθενῶν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ πλήρη ἰατρικὴν ἐγκατάστασιν, ἧς τὸ σύνολον ἀπήρτιζε τὸ ἰατρεῖον. Τοῦτο περιελάμβανε: 1) τὴν κατοικίαν τοῦ ἰατροῦ, τῆς οἰκογενείας, τῶν ὑπηρετῶν (βοηθῶν) καὶ τῶν δούλων αὐτοῦ· 2) αἴθουσαν ἐπισκέψεων ἀσθενῶν, οἵτινες προσήρχοντο ἢ ἐκομίζοντο ἔξωθεν· 3) αἴθουσαν ἢ αἰθούσας χάριν βαρέως πασχόντων, ὧν ἡ κατάστασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπὸ τοῦ ἰατρείου ἀποκομιδὴν ἢ πρὸς κατάκλισιν ἄλλων πρὶν χειρουργηθῶσιν ἢ μετὰ τὴν ἐγχείρησιν· 4) αἴθουσαν ἐγχειρήσεων, καὶ 5) φαρμακεῖον. Τὰ ἰατρεῖα ἦσαν ἰδιόκτητα τὰ μὲν τῶν πόλεων (δημόσια) καὶ διηυθύνοντο ἐπὶ μισθῷ ὑπὸ δημοσίων ἢ δημοσιευόντων ἰατρῶν, οἵτινες, ὄντες συνήθως ἐκ τῶν διαπρεπόντων ἐπὶ ἰατρικῇ, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς πόλεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου χάριν τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγωνιζομένων, τῆς περιθάλψεως τῶν ἀπόρων, τῆς καταπολεμήσεως ἐπιδημικῶν νόσων κλπ., τὰ δὲ ἰδιωτῶν ἢ ἰδιωτευόντων ἰατρῶν ἐργαζομένων πρὸς ἴδιον ὄφελος (ἰδιωτικά). Ὑφίσταντο δὲ τὰ ἰατρεῖα ἀπὸ παλαιτάτων χρόνων, πάντως πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους, ἰδίως τὰ δημόσια. Τὰ ἰατρεῖα, μάλιστα τὰ δημόσια, ἔκειντο ἐν κεντρικαῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, ἐν ἱδρύμασι μεγάλοις μετ' εὐρέων παραθύρων καὶ ἀπλέτου φωτός. Πρὸς συντήρησιν δὲ τῶν δημοσίων ἰατρείων καὶ πρὸς ἀντιμισθίαν τῶν δημοσίων ἰατρῶν ἐτάσσετο εἰδικὸς φόρος, ὁ *ἰατρικός*. Ἐν τοῖς τοιούτοις καθιδρύμασιν ἐπράττετο καὶ ἐδιδάσκετο τὸ πάλαι ἡ ἰατρικὴ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ χειρουργική καὶ ἐν αὐτοῖς παρείχετο πᾶσα ἰατρικὴ καὶ μάλιστα χειρουργικὴ ἐπικουρία. Διὸ ἐν μὲν τῷ φαρμακείῳ ἀπέκειντο πάντα τὰ ὀρυκτά, φυτικὰ καὶ ζωικὰ φάρμακα, ἁπλᾶ τε καὶ σύνθετα, τὰ ἐν χρήσει τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὧν μεγάλη ὑπῆρχε πληθύς. Ἡ δ' αἴθουσα ἐγχειρήσεων περιεῖχε παντοειδῆ ἐργαλεῖα ἢ ὄργανα (ἄρμενα), πάντα ἐκ χαλκοῦ, καὶ εἴδη χειρουργικά· συσκευὰς ἢ μηχανάς, οἷα ἡ ἄμβη καὶ τὸ βάθρον τοῦ Ἱπποκράτους πρὸς ἀνάταξιν ἐξαρθρημάτων καὶ καταγμάτων· λαβίδας, ὀδοντάγρας, ῥιζάγρας· βελουλκοὺς καὶ ἄλλα ὄργανα ἐπιτήδεια πρὸς ἐξαγωγὴν ἀλλοτρίων σωμάτων ἐμπεπαρμένων ἐν ταῖς σαρξί· τρύπανα ἁπλᾶ, περητήρια, τρύπανα διὰ πρίονος χαρακτοῦ, διὰ χοινικίδος πρὸς διατρήσεις ὀστῶν, ἀνατρήσεις κρανίων· ποδοστράβην, νάρθηκας, μαχαίρια διάφορα, ὀξέα, πλατέα, καμπύλα, ψαλίδας, φλεβοτόμα, ὑπογραφίδας, τομεῖς, σμίλας, ξυστῆρας, ἄγκιστρα, σταφυλάγρας, βελόνας, καθετῆρας, σπάθας, ἀπαγωγεῖς, κατοπτῆρας, διαστολεῖς, ἐνετῆρας ἢ κλυστῆρας, μήλας, σύριγγας, σικύας, καυτήρια, πυριατήρια, δίφρους, τελαμῶνας, ἐπιδέσμους ἢ ἐπίδεσμα, τίλματα (μοτούς), λαμπάδια, φύσιγγας, στροβίλας ἢ θρυαλίδας (στρεπτὸς μοτός), βαλάνους ἢ ὑπόθετα, σπλῆνας ἢ σπληνία, μάκτρα ἢ ἀπομάγματα ἢ ὀθόνια, σπόγγους, ἐξάλειπτρα (δοχεῖα ἀλοιφῶν), κηρωτήν, λουτῆρας.

Τὰ ἰατρεῖα, τά τε δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά, ἦσαν συνάμα καὶ ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς οἱ μέλλοντες μανθάνειν τὴν ἰατρικὴν ἐμορφοῦντο καὶ ἐξεπαιδεύοντο, ἀρχόμενοι ὡς μαθηταὶ καὶ χωροῦντες ὡς βοηθοὶ τῶν ἰατρῶν διδασκάλων, ἀσκούμενοι, διδασκόμενοι καὶ χειραγωγούμενοι ὑπὸ τούτων οὐ μόνον ἐν τοῖς ἰατρείοις, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ τὴν πόλιν, μέχρις οὗ κατηρτίζοντο τέλειοι πρακτικοὶ ἰατροί, κτώμενοι οὕτω τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσκεῖν ἐλευθέρως τὴν ἰατρικήν. Οἱ ἐκ τῶν ἰατρείων ἐξερχόμενοι νέοι ἰατροὶ ἐδικαιοῦντο νὰ μετέρχωνται ἐλευθέρως τὴν ἰατρικὴν οὐ μόνον ἐν τῇ γενεθλίῳ, ἀλλὰ καὶ ἔξω καὶ μακρὰν ταύτης (περιοδευταί, ὁδοιποροῦντες ἰατροί), ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἐν αἷς ἠδύναντο νὰ ἐκλεγῶσι καὶ δημόσιοι ἰατροί, διευθυνταὶ ἰατρείων (Εὐήνωρ), ἔτι δὲ καὶ ἐν ξέναις χώραις, ἐν Περσίᾳ (Δημοκήδης, Ἀπολλωνίδης, Κτησίας) καὶ μάλιστα ἐν Ῥώμῃ, πολυάριθμοι ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ ἰατρεῖα ἀντεπροσώπευον ἀκριβῶς τὰς σημερινὰς ἀστυκλινικάς, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰς κλινικάς. Ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἰατρείων ἐτοποθετοῦντο ἐπιπροσθέτως κλῖναί τινες χάριν τῶν λίαν βαρέως πασχόντων, κατ' ἀνάγκην νοσηλευομένων ἐνταῦθα μέχρις ἀρχομένης ἀναρρώσεως, ἢ πρὸς κατάκλισιν ἄλλων, ἀναμενόντων ἐγχείρισιν ἢ ἄρτι ὑποστάντων τοιαύτην. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἰατρευτικὴ (ἡ) (Jatropha) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *γραμφαδιοειδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 160 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη καὶ θαμνώδη, ἐλάχιστα δὲ δενδρώδη. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *Ἰατρευτικὴ ἡ καθαρτική* (Jatrapha curacas ἢ curcas) ἰθαγενὲς τῆς Ἀμερικῆς, ἐμπεριέχον εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κορμοῦ του ἰσχυρῶς καυστικὸν γαλακτώδη χυμόν. Οἱ σπόροι του ἐνεργοῦσιν ἐμετικῶς καὶ καθαρτικῶς. Ἐπὶ τοῦ θάμνου τούτου κυρίως ἀπαντᾷ τὸ *κοκκοειδὲς ἔντομον* (Slaveia Axinus). *Ἰατρευτικὴ ἡ πολυανθὴς* (Jatropha multifida), ἰθαγενὲς τῶν τροπικῶν περιφερειῶν παρέχον καθαρτικοὺς καρπούς, ἐκ τῶν ὁποίων παράγεται τὸ oleum pinhoen. Κ. ΠΑΠ.

Ἰατρευτικὴ ἡ ῥητινοφόρος.
[α="Αρρεν ἄνθος β=Θῆλυ ἄνθος. γ - Καρπός.

— **ἰατρευτικῆς *ἔλαιον*** (Oleum jatrophae, oleum infernale) /*Φαρμ.*/. Προέρχεται ἐκ τῶν σπερμάτων τοῦ φυτοῦ ἰατρευτική. Εἶναι ὠχροκίτρινον ὑγρόν, ἄοσμον, γλυκείας γεύσεως, εἰδ. βάρους εἰς 15° 0,911—0,924, εὐδιάλυτον ἐν αἰθέρι, χλωροφορμίῳ, λιπαροῖς καὶ αἰθερίοις ἐλαίοις. Ἔχει ὀσμὴν δυσάρεστον, ἰδιάζουσαν, καὶ δρᾷ καθαρτικῶς ἀντὶ τοῦ κροτωνελαίου ἢ τοῦ κικελαίου, ὡς ἔχον ἀνάλογον πρὸς ταῦτα δρᾶσιν. Κ. Γ. Μ.

— **ἰατρευτικῆς** ἢ ***ἰατρόφης σπέρματα*** (Semen curcadis /*Φαρμακ.*/. Εἶναι τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ *ἰατρευτικὴ ἡ καθαρτικὴ* (Jatropha curcas, L.) ἥτις εἶναι ἰθαγενὴς τῆς τροπικῆς Ἀμερικῆς. Τὰ σπέρματα τοῦ φυτοῦ τούτου εἶναι ᾠοειδῆ, χρώματος θαμβοῦ μέλανος. Συστατικὰ αὐτῶν εἶναι: 40—55 % λιπαροῦ ἐλαίου, πρωτεϊνικαὶ οὐσίαι, κουρκίνη, ῥητινώδης καὶ λευκωματοειδεῖς οὐσίαι. Κ. Γ. Μ.

ἰατρεύω εἶμαι ἰατρός, μετέρχομαι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ (ἀρχ.)· || δημοτ. *γιατρεύω*· ἰῶμαι, θεραπεύω: «ποιὸς γιατρὸς σὲ γιάτρεψε;», «εἶναι ἀρρώστια ποὺ δὲ γιατρεύεται».

Ἰατρίδης.—1) ***Βασίλειος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Μόλις κατορθώσας νὰ διαφύγῃ τῶν σφαγῶν τοῦ Ἀπριλίου 1821, κατῆλθεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ ἐκεῖ ἐπέβη πλοίου τοῦ Ἀποστόλη, μὲ τὸν ὁποῖον συνεπολέμησε μέχρι τοῦ 1824. Ἀκολουθήσας κατόπιν τὸν Παπαφλέσσαν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο ἀπὸ μακροῦ, ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς τὸ Μανιάκι καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθη, καθ' ὃν χρόνον ἠγωνίζετο νὰ περισώσῃ τὸ λείψανον τοῦ ἀρχηγοῦ του.—2) ***Γεώργιος.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀταλάντης. Ἦτο υἱὸς Τούρκου καὶ Χριστιανῆς, ἀπορφανισθεὶς ὅμως μικρὸς ἐβαπτίσθη καὶ ἠκολούθησε τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδρίτζου εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ὁ Ψαλλίδας, ἐκπαιδεύσας αὐτόν, ἀπεκάλει Ἰατρίδην, ἐπειδὴ τὴν ἰατρικὴν μετήρχετο ὁ Μουσουλμᾶνος πατήρ του. Τραυματισθεὶς ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Ἰωαννίνων, ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸν Χουρσὴτ πασᾶν εἰς διαφόρους ἀποστολὰς εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας, ἵνα κατοπτεύσῃ τὸ ἔδαφος. Ὅταν ὅμως διετάχθη νὰ φονεύσῃ προκρίτους τινὰς τῆς Καλαμπάκας, ὁ Ἰατρίδης

Digitized by Google

ἀπηλευθέρωσεν αὐτοὺς καὶ ἐτράπη μετ' αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἐσχημάτισε σῶμα ἐξ ἑκατὸν περίπου ἀνδρῶν, καὶ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐκυριάρχει τῆς περιφερείας Ἀνασελίτζης. Καταδιωχθεὶς ὅμως ἀπὸ τ' ἀποσπάσματα τοῦ Ἀμπτοὺλ - Ἀμπούτ, μετὰ βίας ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ, μόλις τοῦ τρίτου τῶν ἀνδρῶν του σωθέντων εἰς τὰ δύσβατα μέρη τῶν Χασίων, τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ, ὅπου ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ. Τῷ 1824 ἐπολέμησεν εἰς τὴν Στερεάν, καὶ κατόπιν ἠκολούθησε τὸν Γκούραν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν δίωξιν τῶν ἀνταρτῶν. Τῷ 1825 μετέσχε τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀμύνης ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐφονεύθη ἔξωθι τοῦ Μεσολογγίου. —3) ***Ἰωάννης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Ναυπλίου. Ἐσχημάτισε σῶμα συμπολιτῶν του, δαπανῶν δ' ἐξ ἰδίων μετέσχε πλείστων μαχῶν. Ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδουλεύσεων ἐτάχθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Δ' τάξεως. —4) ***Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Καρπενησίου, ἐπολέμησεν ὑπὸ τοὺς Γιολδασαίους, ἔπεσε δὲ μαχόμενος κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Γ.Δ.Κ.

Rosenfelder: Ἡ ἰατρική.
[Εἰκὼν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Königsberg Πανεπιστημίου.]

ἰατρικὴ (ἡ)· ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ἥτις σκοπὸν ἔχει τὴν διατήρησιν τῆς ὑγιείας καὶ τὴν θεραπείαν τῶν νόσων.

— [ΙΣΤΟΡ.] Ἡ *ἰατρική*, δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀνάγκης, μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς ὃ σημεῖον σήμερον εὑρίσκεται, διῆλθε διὰ πολλῶν διαμέσων σταθμῶν, ὑποστᾶσα πολυπληθεῖς μεταβολάς, ἃς ἐξετάζει ἡ ἱστορία τῆς *ἰατρικῆς* (βλ. λ.), διαιροῦσα τὴν ὅλην πορείαν αὐτῆς εἰς 4 περιόδους: τὴν *προϊστορικὴν* καὶ *πρωτοϊστορικήν*, τὴν *ἀρχαίαν*, τὴν *μεσαιωνικὴν* καὶ τὴν *νέαν* καὶ *νεωτάτην*.

Προϊστορικὴ καὶ πρωτοϊστορικὴ ἰατρική. Μακροὶ αἰῶνες παρῆλθον, καθ' οὓς οἱ ἄνθρωποι ἐν βαρβάρῳ ἔτι καταστάσει εὑρισκόμενοι ἐνοσηλεύοντο διὰ τοῦ θεραπευτικοῦ αὐτῶν ἐνστίκτου. Ἡ ξέσις τοῦ δέρματος πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰσδυσάντων παρασίτων, ἡ θέρμανσις τῶν μελῶν ἐν τῷ ἡλίῳ ἐν καιρῷ ῥίγους, ἡ πλύσις δι' ὕδατος ἐπὶ πυρετοῦ, ἡ ἀπόσπασις ἀλλοτρίων σωμάτων ἐνσφηνωθέντων ἐν τῷ σώματι, ἡ διάνοιξις ἔτι ἀποστημάτων διὰ πιέσεως ἢ ἀκανθῶν ἰχθύων ἢ φυτῶν, ἐπὶ μακρὸν ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα ἔνστικτα θεραπευτικὰ μέσα, ἅτινα μετεχειρίσθη ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶτα διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας ἐπολλαπλασίασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε βραδύτερον καὶ σπουδαιοτέρας ἐγχειρήσεις, ὡς ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου, νὰ ἐκτελῇ. Ἡ παρατήρησις τῶν ἀπολιτίστων λαῶν τῆς σήμερον, παρ' οἷς ἀπαντῶνται οὐ μόνον λίαν ἐπιτυχεῖς θεραπευτικαὶ μέθοδοι, ἀλλὰ καὶ ἐκτελέσεις σοβαρωτάτων ἐγχειρήσεων, οἷαι ἡ οὐρηθροτομία («μίκα») καὶ αὐτὴ ἡ καισαρικὴ τομή, δεικνύει τί περίπου ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ καὶ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, ὁπόταν εὑρίσκετο εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἀναπτύξεως. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐστράφη καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς φύσεως τῶν νόσων καὶ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν. Ἡ μετὰ τὴν εἴσδυσιν εἰς τὸ σῶμα ξένων σωμάτων (ἀκανθῶν, βελῶν κτλ.) ἐπιγιγνομένη νοσηρὰ ἐπεξεργασία ἔδωκεν ἀφορμήν, ὅπως ὡς ξένον σῶμα θεωρηθῇ καὶ πᾶσα ἐνσκήπτουσα νοσηρὰ προσβολὴ καὶ δι' ἀπομυζήσεως διὰ τῶν χειλέων καὶ κατόπιν διὰ σικυῶν ἢ τοπικῆς ἀφαιμάξεως ἐπιζητηθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις ταύτης. Ἐν ἀνωτέρᾳ δέ πως κλίμακι ἡμερώσεως ἐθεωρήθησαν αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὐ μόνον δοτῆρες τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸς τιμωρίαν ἢ δοκιμασίαν ἀποστέλλοντες τὰ δεινὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς νόσους (*θεουργικὴ παθολογία*). δι' ὃ καὶ εὐχαὶ καὶ θυσίαι πρὸς ἐξευμένισιν αὐτῶν ἐτέθησαν ἐν χρήσει ὡς πρῶτα ἰάματα. Ἐπὶ πλέον οἱ ἄνθρωποι ἐξίκοντο ἐπὶ τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ κακοποιοὶ δαίμονες εἰσερχόμενοι ἐν τῷ σώματι ἠδύναντο νὰ προξενήσωσι διάφορα δεινὰ καὶ νόσους, ἢ ὅτι καὶ κακοποιῶν ἀνθρώπων πνεύματα μετὰ θάνατον ἠδύναντο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀλεθρίως νὰ ἐπιδράσωσι. Δι' ὃ καὶ ἐπῳδαὶ («ἐξορκισμοὶ») καὶ περίαπτα («φυλακτήρια») ἤρξαντο νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ἀλεξιτήρια κατὰ τῆς ἐχθρικῆς καὶ νοσηρᾶς τούτων ἐπηρείας. Τέλος δ' ἐπίστευσαν, ὅτι καὶ δι' ὑπερφυσικῆς τινος δυνάμεως, τῆς *μαγείας*, ἠδύναντο καὶ ζῶντες ἄνθρωποι δεινὰ διάφορα ν' ἀπεργάζωνται, καθ' ὧν μόνον δι' ἀναλόγου μέσου, τῆς *ἀντιμαγείας*, ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσι καὶ ἀμυνθῶσι. Μετὰ ταῦτα ὅμως τὰ κατατρύχοντα τὸν ἄνθρωπον πάθη ἔτρεψαν τοῦτον καὶ πρὸς εὕρεσιν προσφορωτέρων καὶ μᾶλλον ἐνεργῶν ἰαματικῶν μέσων, ἰδιαίτατα δ' εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ τὰ φυτά, ὧν τὴν ὠφέλιμον ἢ ἐπιβλαβῆ ἐνέργειαν σὺν τῷ χρόνῳ ἐγνώρισε (βλ. λ. *θεραπευτική*). Ὅτι οὕτω πως ἤρξατο ἡ ἰατρικὴ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, δεικνύεται καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἡμῶν εἰδήσεων

Ἀνατομικὴ ἐν Ἰαπωνίᾳ.

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν, παρ' οἷς καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν ἔτι τῶν ἱστορικῶν χρόνων αὕτη διετήρησε τὸν πρωτογενῆ αὐτῆς χαρακτῆρα τοῦτον.

Φλύκταιναι δαμαλίδος ἐκ σινικοῦ συγγράμματος.

Ἀρχαία ἰατρική. Ἡ ἰατρικὴ τῶν κυριωτέρων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Μεσοποταμίων καὶ Αἰγυπτίων, ὧν ὁ πολιτισμὸς ἔλαβεν αὐτοτελῆ καὶ σημαντικὴν ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἐμπειρικὸν ὅλως καὶ θεουργικὸν χαρακτῆρα ἔχουσα, οὐδεμίαν σημαντικὴν πρόοδον ἐπέδειξε. Παρ' αὐτοῖς ἁπλούστατα θεωροῦνται τὰ συμπτώματα ὡς νόσος, κατ' αὐτῶν δ' ἐπακολουθοῦσιν ἔτι ἐφαρμοζόμενοι οἱ ἀρχέγονοι τρόποι θεραπείας. Τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς παρ' αὐτοῖς ἔχει ἀναλάβει τὸ ἱερατεῖον, καίτοι παρ' αὐτὸ ἀναφαίνονται καὶ λαϊκοὶ ἰατροί, ὧν ἡ εὐθύνη καὶ ἡ ἀμοιβὴ ἐν Μεσοποταμίᾳ καθορίζονται δι' εἰδικῶν διατάξεων. Ἴχνη προόδου ἀναφαίνονται ἐπὶ χειρουργικῶν τινων ἰδίᾳ περιπτώσεων, πολλῷ δὲ μετέπειτα καὶ ἴχνος ἰατρικῆς παιδεύσεως.

Ἰατρικὴ τῶν Μεσοποταμίων. Τῶν λαῶν τούτων (Σουμερίων, Ἀκκάδων, Χαλδαίων, Ἀσσυρίων) ἡ ἰατρική, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Γ' π. Χ. χιλιετηρίδος, εἶχεν ἐμπειρικὸν καὶ θεουργικὸν χαρακτῆρα. Κατὰ τὰς δοξασίας αὐτῶν, δημιουργοί, δοτῆρες ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ προξενοῦντες τὰ δεινὰ καὶ τὰς νόσους ἦσαν οἱ θεοί, ὧν αἱ θελήσεις ἀπεκαλύπτοντο τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν ἄστρων ἢ τῶν ὀνείρων, ἀλλὰ καὶ δαίμονες εἰσερχόμενοι ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ἐθεωροῦντο ἐπιφέροντες διαφόρους νοσηρὰς ἐκφάνσεις. Ἐξέτασις τοῦ οὐρανοῦ, εὐχαὶ καὶ θυσίαι πρὸς τοὺς θεούς, ἐπῳδαὶ καὶ περίαπτα κατὰ τῶν δαιμόνων καὶ ἀντιμαγικαὶ πράξεις ἦσαν τὰ κυρίως ἰάματα, ἐνεργούμενα ἰδίως διὰ τῶν ἱερέων τῶν θεῶν. Μεγάλην σημασίαν εἶχε καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν φαρμάκων, ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τῆς ἡμέρας πρὸς ἐπωφελεστέραν ἐπέμβασιν, τῶν ἀριθμῶν καταμεριζομένων εἰς δυσοιώνους καὶ εὐοιώνους. Παρὰ τοὺς ἱερεῖς ὅμως καὶ πρακτικοὶ ἰατροὶ ἀναφαίνονται καὶ χειρουργοί, ὧν ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ εὐθύνη κανονίζεται ὑπὸ διατάξεων (κῶδιξ Χαμουραμπῆ, 2200 π. Χ.), βραδύτερον δὲ καὶ σχολαὶ (ἐν Ὀροχίῳ καὶ Βορσίπποις) πρὸς μόρφωσιν τῶν ἰατρῶν.

Αἰγυπτιακὴ ἰατρική. Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἡ ἰατρική, ἀναλόγως ἐξελιχθεῖσα, οὐδόλως διῆλθε τὰ ὅρια τῆς πρωτογόνου ἰατρικῆς, ἰδίᾳ ἐκ τῆς στερρᾶς προσηλώσεως εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις. Δὲν δύναταί τις ὅμως ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἤρξαντο τιθέμεναι αἱ βάσεις τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως ἰατρικῶν τινων ζητημάτων (βλ. λ. *Αἴγυπτος* τ. Β' 618 β' ἑπ.).

Ἡ ἰατρικὴ παρ' Αἰγαίοις. Τοῦ τρίτου λαοῦ τῶν ἀρχαίων, τῶν Αἰγαίων, ἡ ἰατρικὴ παραμένει ἔτι ἄγνωστος. Ἐν ἀμέσῳ σχέσει διατελοῦντες πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, πιθανώτατα καὶ οὗτοι δὲν εἶχον προέλθει πέραν τοῦ παρ' ἐκείνοις περιγραφέντος ἀρχεγόνου σταδίου ἀναπτύξεως τῆς ἰατρικῆς, καίτοι ἡ διάταξις τῶν κτιρίων αὐτῶν (ἀποχέτευσις ἀκαθάρτων ὑδάτων, σύστημα ἀποχωρητηρίων, φωταγωγοὶ κτλ.) δεικνύουσι σημαντικὴν ὅλως πρόοδον ἐν τῇ ὑγιεινῇ διαρρυθμίσει.

Ἡ ἰατρικὴ παρ' Ἑβραίοις. Θεουργικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰατρικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων, ἧς γνῶσιν λαμβάνομεν, δι' ἔλλειψιν ἰατρικῶν πηγῶν, ἀπὸ τῆς Βίβλου καὶ κατόπιν τοῦ Ταλμούθ. Εἰ καὶ ἡ νόσος φέρεται καὶ παρ' αὐτοῖς κυρίως ὡς θεϊκὴ τιμωρία ἢ δοκιμασία, ἐν τούτοις οὐ σμικρὰ ὑγιεινὴ πρόοδος παρατηρεῖται. Μάλιστα δ' ἐν τῷ Ταλμούθ, ὅπερ ἀπὸ τοῦ Γ' περίπου αἰῶνος π. Χ. ἤρξατο συντασσόμενον, ἀνευρίσκει τις καὶ ἴχνη καισαρικῆς τομῆς, ἐφαρμογῆς τεχνητῶν ὀδόντων κτλ. Ἀνάλογος περίπου ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰατρικὴ τῶν Περσῶν.

Σινικὴ ἰατρική. Καὶ ἐν Σινικῇ δ' ἐπίσης ἡ ἰατρικὴ δὲν διῆλθε πέραν τοῦ ἀρχεγόνου αὐτῆς σταδίου. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 3500 π. Χ., κατά τινας, ἀπαντῶνται βοτανικαὶ γνώσεις καὶ ἀρχέγονοι θεωρητικαὶ δοξασίαι περὶ τῆς ἐκ πέντε στοιχείων συνθέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· καὶ γνώσεις πρωτόγονοι ἀνατομίας. Ἐπί τινων ὅμως λοιμωδῶν νόσων, ἐξ ὧν σοβαρῶς μαστίζεται ἡ χώρα καὶ μέχρι σήμερον, σημειοῦνται γνώσεις πληρέστεραι, ὡς καὶ σύστημα προφυλάξεως ἀπὸ τῆς εὐλογίας δι' εὐλογιασμοῦ ἢ δαμαλισμοῦ, τὸ πρῶτον ἐν Κίνᾳ μνημονευομένου. Ἡ διαγνωστικὴ τῶν Σινῶν ἐρείδεται κυρίως ἐπὶ τοῦ σφυγμοῦ, ἡ δὲ θεραπευτικὴ ἐπὶ φυτικῶν φαρμάκων, ὧν μεταξὺ ὑπέροχον θέσιν ἔχει ἡ ῥίζα νὶν-τζίν. Ἡ μάλαξις ἐπὶ τούτοις εἶναι παλαιότατον θεραπευτικὸν μέσον. Ἐν Κίνᾳ δὲ τέλος εὑρίσκει τις καὶ τὰ πρῶτα τῆς ἰατροδικαστικῆς ἴχνη.

Καὶ ἐν Ἰαπωνίᾳ ἡ ἰατρικὴ ἐν ἀρχῇ ἦτο θεουργική. Εἶτα ἡ σινικὴ ἰατρικὴ εἰσελθοῦσα περὶ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀπετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν βάσιν αὐτῆς μέχρι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁπότε ἤρξατο μικρὰ αὐτόχθων πρόοδος διὰ τῶν ἰατρῶν Δόσαν Μανασὲ καὶ Τοκουχὸν Ναγάτα. Μετὰ ταῦτα τοῦτο μὲν διὰ Πορτογάλων ἰατρῶν καὶ Ὀλλανδῶν, τοῦτο δέ, καὶ κυρίως, διὰ Γερμανῶν (1867), ἤρξατο ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰατρικὴ εἰσαγομένη, ἔκτοτε δὲ οἱ Ἰάπωνες εὕρηνται λίαν φιλοτίμως ἐν τῇ πρωτοπορείᾳ τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως.

Digitized by Google

Ἐν Ἀμερικῇ. Καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων δ' Ἀμερικανῶν ἰατρική, καίτοι μὴ τελείως εἰσέτι ἐρευνηθεῖσα, δεικνύει καὶ αὕτη ἐν πολλοῖς ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἰατρικὴν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, περὶ ὧν εἴρηται. Καὶ παρ' αὐτοῖς ἀπαντῶνται θεωρητικαὶ ἰδέαι περὶ ἐπηρείας τῶν ἄστρων καὶ ἴχνη ὑγροπαθολογικῆς θεωρίας. Ἡ φαρμακολογία, ἐν ταὐτοις, ἡ χειρουργικὴ καὶ ἡ ὑγιεινὴ φαίνονται ἐπιτελέσασαι μικράν τινα πρόοδον.

Ἴξτιλτων, θεὸς τῆς ἰατρικῆς τῶν ἀρχαίων Ἀμερικανῶν.

Ἐν Ἰνδικῇ. Μείζονα πρόοδον ἀνευρίσκει τις ἐν τῇ ἰατρικῇ τῶν Ἰνδῶν (βλ. λ. *Ἰνδίαι*). Ἀλλὰ καὶ αὕτη, ὡς τὰ πολλά, ἦν θεουργική, ὑγροπαθολογικαὶ δ' ἰδέαι ἰσχύουσιν ἐν αὐτῇ. Εἰς τοὺς Ἰνδοὺς ὅμως ὀφείλεται ἡ γνῶσις τοῦ διαβήτου, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ὑδραργύρου ὡς θεραπευτικοῦ μέσου, ἡ ἐκτέλεσις πλαστικῶν ἐγχειρήσεων, ῥαφῆς τοῦ ἐντέρου καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὠτοσκοπίου. Αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματός εἰσιν ἀνάλογοι ταῖς ὑπὸ τῆς ἱπποκρατείου συλλογῆς ὑπαγορευομέναις. Ἐν γένει ὅμως ἐξάρτησις μεγάλη ὑφίσταται τῆς ἰνδικῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς.

Ἑλληνικὴ ἰατρική. Αἱ δημώδεις ἰατρικαὶ γνώσεις τῶν μεταναστευσάντων εἰς Ἑλλάδα λαῶν, εὐρυνθεῖσαι κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν διὰ μέσου ἄλλων, συνεπληρώθησαν τέλος καὶ διὰ τῶν ἰατρικῶν γνώσεων τῶν λαῶν, οὓς ὑπέταξαν. Ὑπὸ τὰς ἐξαιρετικὰς ὅμως ὅλως συνθήκας τοῦ βίου καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ γνώσεις αὗται ταχέως ἐτράπησαν ἐπὶ ἐπιστημονικὴν ὁδόν, προαχθεῖσαι εἰς σημεῖον τελειότητος καταπλησσούσης.

Ἡ ἰατρικὴ πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους. Κατὰ τοὺς ἀπωτάτους ἐκείνους χρόνους, αὕτη ἦν ὅλως ἐμπειρική, ἀσκουμένη ὑπὸ ῥιζοτόμων καὶ ἐμπειρικῶν ἰατρῶν, ὡς ὁ Χείρων Κένταυρος, ὁ Μελάμπους κλπ. Περιγραφαί τινες θεραπείας νόσων (π. χ. τοῦ Ἡρακλέους διὰ θειούχων λουτρῶν, Ἰφίκλου διὰ σκωρίας σιδήρου κ. λ. π.), δεικνύουσιν ἤδη ὀξυτάτην παρατήρησιν. Περίπου δὲ χίλια ἔτη π. Χ., κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ἀπαντῶνται ἐν Ἑλλάδι γνώσεις ἰατρικαὶ καὶ χειρουργικαὶ ἀρκούντως προηγμέναι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἀπαντᾶται καὶ ἴδιον ἰατρικὸν σῶμα. Τῶν θεῶν ὅμως θεωρουμένων καὶ παρ' Ἕλλησιν οὐ μόνον ὡς δοτήρων τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποστολέων τῶν δεινῶν καὶ τῶν νόσων, κυρίως ἀπὸ τούτων δι' εὐχῶν καὶ θυσιῶν ἀνεμένετο ἡ ἴασις *(θεουργικὴ ἰατρική)*. Πάντες δ' οἱ θεοὶ ἐθεωροῦντο κατάλληλοι πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἰδίᾳ ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Ἀσκληπιὸς* (βλ. λ.), ὅστις φαίνεται ὅτι ἦτο θαυμάσιος ἰατρὸς τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅστις μετὰ θάνατον ἀπεθεώθη· πρὸς τιμὴν τούτου ἱδρύθησαν ἐν Ἑλλάδι διάφορα ἱερά, τὰ *ἀσκληπιεῖα* (βλ. λ.), ὧν τὸ σπουδαιότερον ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἐν οἷς διὰ τῆς πίστεως καὶ ὑποβολῆς, ὡς τὰ πολλά, διὰ μέσου τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, ἐπήρχετο ἡ θεραπεία. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ *Μαχάων* καὶ *Ποδαλείριος* εἶτα μεταδίδουσι τὴν τέχνην εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, γενόμενοι ἀρχὴ ἐκγόνων διασήμων ἰατρῶν, τῶν *Ἀσκληπιαδῶν*. Μετ' οὐ πολύ, ἡ ἰατρικὴ ἐν Ἑλλάδι, συνυφανθεῖσα στενότατα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἐτράπη ἐπιστημονικωτέραν ὁδόν, μέχρις οὗ ὁ *Ἱπποκράτης* (βλ. λ.), διακρίνας τὰ ὅρια ἑκατέρας, ἔθεσε τὰς στερρὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη τὸ ὅλον ἰατρικὸν οἰκοδόμημα τῆς σήμερον. Ὁ φιλόσοφος *Ἀλκμέων*, περιφανὴς ἀνατόμος, γνωρίζει τὸ ὀπτικὸν νεῦρον καὶ τὴν εὐσταχιανὴν σάλπιγγα, ὁ *Ἐμπεδοκλῆς* δείκνυται ὑγειονολόγος ἔξοχος, ὁ *Δημόκριτος* παραδέχεται τὸ σῶμα ἀποτελούμενον ἐξ ἀτόμων καὶ συγγράφει οὐκ ὀλίγα ἰατρικὰ βιβλία, ὁ *Ἡράκλειτος* παρίσταται πρόδρομος τῆς δαρβινείου θεωρίας, ὁ *Ἀναξαγόρας* παραδέχεται περιστροφικὴν κίνησιν, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθησαν οἱ κόσμοι καὶ παρήχθησαν τὰ ὄντα, ὡς κατόπιν ὁ Laplace *κλπ*. Ταυτοχρόνως διάφοροι ἰατρικαὶ σχολαὶ (Κυρήνης, Ρόδου, Κρότωνος, Σικελίας, ἰδίᾳ Κνίδου καὶ Κῶ) συστηματικώτερον συμβάλλονται πρὸς παίδευσιν τῶν ἐφιεμένων ἰατρικῆς μορφώσεως, οἵτινες ἐπὶ ὅρκῳ ἀναδέχονται ἵνα ἠθικῶς ἐξασκήσωσι τὸ ἐπάγγελμα. Δημόσιοι καὶ ἰδιωτεύοντες ἰατροὶ ἱδρύουσιν ἰατρεῖα, ἐν οἷς οὐ μόνον κατὰ τὸ σύστημα τῶν νῦν ἀστυκλινικῶν περιθάλπονται οἱ ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ μορφοῦνται οἱ μέλλοντες ἰατροί.

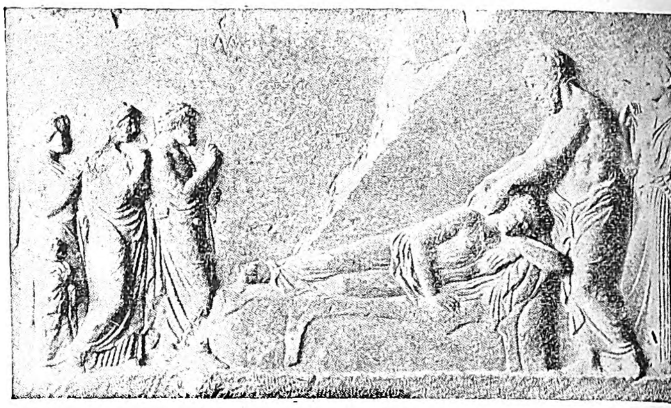

Μάλαξις κατὰ τὸν ὦμον.

[Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.]

Πρῶτος συστηματικῶς εἶτα ταξινομεῖ τὴν ἰατρικὴν ὁ Ἱπποκράτης, ὁ πρῶτος μετὰ μεθόδου ἐπιχειρήσας τὴν θεραπείαν τῶν νόσων. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, προϊόντα ὀξείας παρατηρήσεως, πείρας καὶ ἐξόχου λογισμοῦ, ἀποτελοῦσι τὸν πλέον ἔκπαγλον σταθμὸν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐν γένει ἰατρικῆς. Ἡ ἀπόρριψις πάσης δεισιδαιμονίας, ἡ ἀντίληψις τῆς νόσου, οὐχὶ ὡς τοπικῆς ἐπεξεργασίας, ἀλλὰ τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ, ἡ προαγωγὴ τῆς διαγνωστικῆς *(ἀκρόασις)*, ἡ πρόγνωσις τῶν νόσων, ἡ τῆς φύσεως θεραπευτικὴ δύναμις, ἡ μετὰ λογισμοῦ λοιπὴ θεραπευτική, ἡ διαιτητική, ὡς συμπλήρωμα τῆς θεραπείας, ἡ μοναδικὴ πρόοδος ἐν τῇ χειρουργικῇ καὶ ἡ ἐξύψωσις τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ἵνα εἰς ταῦτα καὶ μόνον περιορισθῶμεν, δεικνύουσι τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τῶν λοιπῶν Ἱπποκρατικῶν, οἵτινες στηριχθέντες ἐπὶ τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως ἐμόρφωσαν ἐντελῶς πρωτότυπον ἐπιστήμην, μὴ ὁμοιάζουσαν πρὸς οὐδεμίαν τῶν ἄλλων προηγηθέντων ἐθνῶν, ἐγκρύπτουσαν δὲ τὰς πλείστας τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς σήμερον. Δυστυχῶς ὅμως οἱ μετὰ τὸν Ἱπποκράτην ἰατροί, ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ὁδόν, ἠθέλησαν τὰς θεωρητικὰς μόνον ἰδέας νὰ προαγάγωσιν ἱδρυταὶ γενόμενοι τῆς *δογματικῆς σχολῆς*, ἐν ᾗ ἀνήκουσι καὶ αὐτὰ τοῦ Ἱπποκράτους τὰ τέκνα καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ *Πόλυβος*. Μεταξὺ τούτων ὁ *Χρύσιππος*, ὁ ἀντίθετος τῆς καταχρήσεως τῆς φλεβοτομίας καὶ τῶν καθαρσίων, ὁ *Διοκλῆς*, ὁ *Πραξαγόρας*, ὁ πρῶτος ἀσχοληθεὶς περὶ τὸν σφυγμόν, ὑπῆρξαν οἱ ὀνομαστότεροι. Ἐκ τῶν *μετὰ τὸν Ἱπποκράτην* φυσικῶν ὁ μὲν Πλάτων, καίτοι ἥκιστα ἐντριβὴς περὶ τὴν ἰατρικήν, διὰ τῶν φυσιολογικῶν αὐτοῦ θεωριῶν οὐ μικρὰν συμβολὴν παρέσχεν ἐπὶ ἐνίων βιολογικῶν καὶ ἰατρικῶν ζητημάτων· οὗτος διῄρει τὴν

Ὁ Ἱπποκράτης.

[Μαρμαρίνη προτομή.]

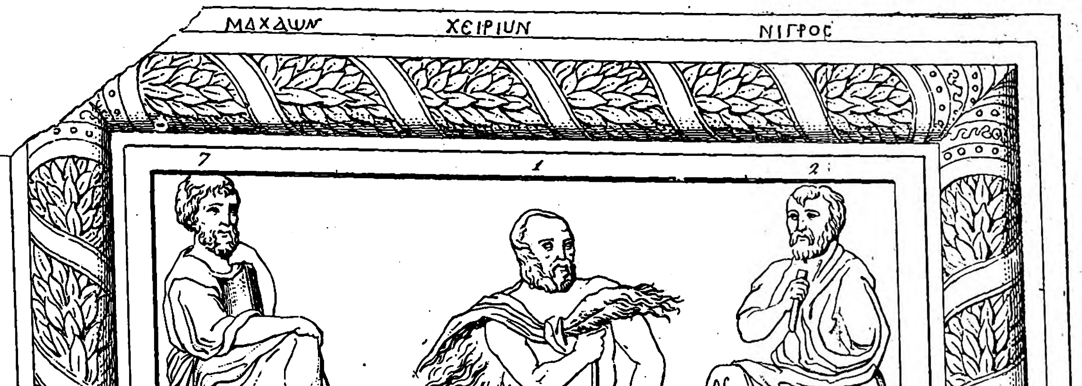

Χείρων, Νίγρος, Ἡρακλείδης, Μαντίας, Ξενοκράτης, Πάμφιλος καὶ Μαχάων.

[Ἐκ χειρογράφου περιέχοντος τὰ ἔργα τοῦ Διοσκορίδου, γραφέντος κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀποκειμένου εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην Βιέννης.]

Digitized by Google

ἰατρικὴν εἰς 5 κλάδους, τὴν φαρμακευτικήν, χειρουργικήν, διαιτητικήν, βοηθητικὴν καὶ νοσογνωμονικήν. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης (384–322), γενόμε-

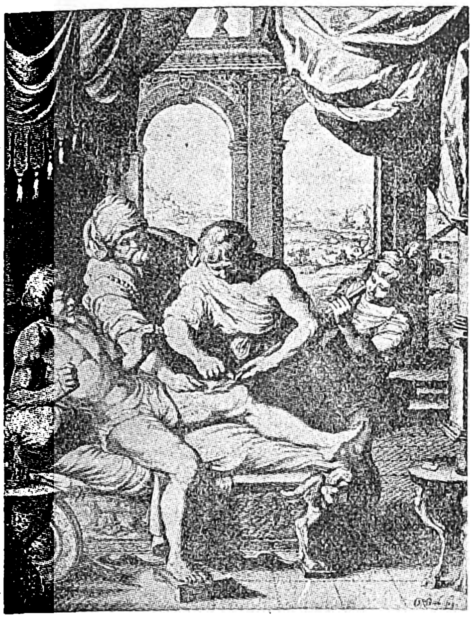

Θεραπεία τραύματος τοῦ Αἰνείου.

νος ὁ κατ' ἐξοχὴν θεμελιωτὴς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς συστηματικῆς καὶ συγκριτικῆς βοτανικῆς, τῆς ἐπιστημονικῆς ζῳολογίας, τῆς γενικῆς ἀνατομικῆς καὶ τῆς ἐν γένει βιολογίας, οὐ σμικρὸν καὶ οὗτος συνεβάλετο εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἰατρικῆς, ἐν ᾗ ἔτυχε καὶ ἰδίας παιδεύσεως. Τῶν μαθητῶν τούτου ὁ μὲν *Θεόφραστος* (372) ἠσχολήθη περὶ τὴν βοτανικὴν καὶ ὀρυκτολογίαν, ὁ δὲ *Μένων* περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων χρόνων.

Ἀλεξανδρινὴ ἰατρική. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν πλείστων ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἐπαύσατο μὲν ἡ λειτουργία τῶν διαφόρων σχολῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐν τούτοις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς βαρύτητος ἀπὸ ταύτης μετετοπίσθη εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἰδίᾳ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου οἱ Πτολεμαῖοι, μεριμνῶντες, ὅπως διατηρηθῇ ἀμείωτον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, οὐδέποτε ἔπαυσαν τὸ θεραπεύοντες τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ποικιλοτρόπως ἐπικουροῦντες ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἐρεύναις. Ἡ ἰατρική, ἀχώριστος σύντροφος τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, παρηκολούθησε τὴν ἐπιγενομένην τότε πρόοδον, ἀποκτήσασα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Περγάμῳ καὶ Ἀντιοχείᾳ νέαν κοιτίδα. Ἰδιαίτατα δ' ἡ ἀνατομικὴ ἐπετέλεσε μεγίστην πρόοδον διὰ τῆς ἐπιτραπείσης ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἀνατομῆς ἀνθρωπίνων πτωμάτων, ἥτις ἤγαγεν ἔκτοτε εἰς νέαν ὅλως ὁδὸν ἐρεύνης. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες τὰ μάλα προήγαγον τὸ ἰατρικὸν ἔργον, προέχουσαν θέσιν κέκτηνται καὶ ὡς ἀνατομικοὶ περιώνυμοι, ἀλλὰ καὶ ὡς πρακτικοὶ ἰατροὶ περίδοξοι, ὁ *Ἡρόφιλος* καὶ ὁ *Ἐρασίστρατος* (βλ. τὰς λ.). Εἰς τούτους ὀφείλεται κυρίως ἡ γνῶσις οὐ μόνον τοῦ ἐγκεφάλου ὡς ἕδρας τοῦ λογικοῦ καὶ ὡς κέντρου τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ τῶν νεύρων καὶ τῶν ἀγγείων, ὡς καὶ αἱ πρῶται παθολογικοανατομικαὶ παρατηρήσεις.

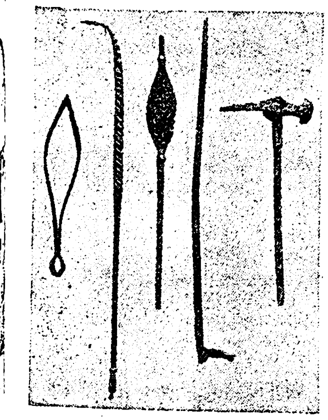

Χειρουργικὰ ἐργαλεῖα.
[Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.]

Ἐμπειρικὴ σχολή. Ὡς ἡ δογματικὴ σχολὴ διὰ τῶν θεωρημάτων αὐτῆς, οὕτω καὶ αἱ σχολαὶ τῶν Ἡροφιλείων καὶ Ἐρασιστρατείων, παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν πρόοδον, ἥκιστα ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς καθ' ἡμέραν ἰατρικῆς. Δι' ὃ καὶ ἰατροί τινες, ἀπορρίψαντες πᾶσαν θεωρίαν, προέβησαν εἰς ἵδρυσιν νέας σχολῆς, τῆς *ἐμπειρικῆς*, ἧς οἱ ὀπαδοὶ ἐκλήθησαν *ἐμπειρικοὶ* καὶ ἧς τὰς ἀρχὰς εὑρίσκομεν ἤδη ἀπὸ τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἱδρυτὴς ταύτης φέρεται ὁ *Φιλῖνος ὁ Κῷος*· μεγάλως δ' ὅμως συνεβάλοντο πρὸς ἑδραίωσιν ταύτης καὶ ὁ διάδοχος τούτου *Σεραπίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς* καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Φιλίνου *Γλαυκίας ὁ Ταραντῖνος*. Οὗτοι, θεωρήσαντες πᾶσαν θεωρίαν ὡς ἐπιβλαβῆ καὶ δεσμευτικήν, ἔθεσαν ὡς βάσιν τῆς σχολῆς αὐτῶν τὴν πεῖραν ἢ ἐμπειρίαν, ἧς πηγὰς ἐθεώρησαν τρεῖς (ὁ τρίπους τῶν ἐμπειρικῶν), τὴν ἀτομικὴν παρατήρησιν καὶ ἔρευναν, τὰς ὑπὸ τῶν προηγουμένων παραδοθείσας γνώσεις καὶ τὴν ἐκ τούτων μόρφωσιν νεωτέρας γνώμης διὰ τοῦ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοῦ. Ὡς ἐκ τῶν ἰδεῶν τούτων ἐγκατελείφθη μὲν ἡ σπουδὴ τῆς ἀνατομικῆς καὶ τῆς φυσιολογίας, ἀλλ' ἤρξατο πρόοδος ἐπὶ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπιστήμης κλάδων, οἷον τῆς χειρουργικῆς (δι' ἐγχειρήσεων λιθοτομίας καὶ λιθοθρυψίας) καὶ τῆς φαρμακολογίας, ἐν ᾗ ἀνεδείχθησαν ἄνδρες ὡς ὁ *Κρατεύας*, ὁ *Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος* καί τινες ἐστεμμένοι, οἷοι ὁ Ἄτταλος ὁ Γ' καὶ ὁ Μιθριδάτης ὁ ΣΤ' (120–63 π.Χ.), οἵτινες δι' ἀτομικοὺς κυρίως λόγους προφυλάξεως ἠσχολήθησαν περὶ τὴν τοξικολογίαν καὶ τὴν παρασκευὴν ἀντιδότων. Ἐν Ἀνατολῇ τὸ πρῶτον τότε ἄρχεται ἀπονεμόμενος καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιάτρου. Εἰς τὸν Μιθριδάτην ὀφείλονται καὶ αἱ πρῶται περὶ ἀνοσίας ἰδέαι. Ἡ ἀλεξανδρινὴ ἰατρικὴ διετήρησε τὴν ὑπέροχον αὐτῆς θέσιν καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τοὺς Ρωμαίους, τὸ δὲ πλεῖστον τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν ἐν Ρώμῃ ἔτι ἀσκούντων ἐξηκολούθησαν εἶτα κυρίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μορφούμενοι. Οὐδόλως ὅμως ἐπαύσαντο λειτουργοῦσαι καὶ αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (Περγάμῳ, Ἐφέσῳ, Τράλλεσι, Μιλήτῳ κλπ.) λειτουργοῦσαι σχολαί.

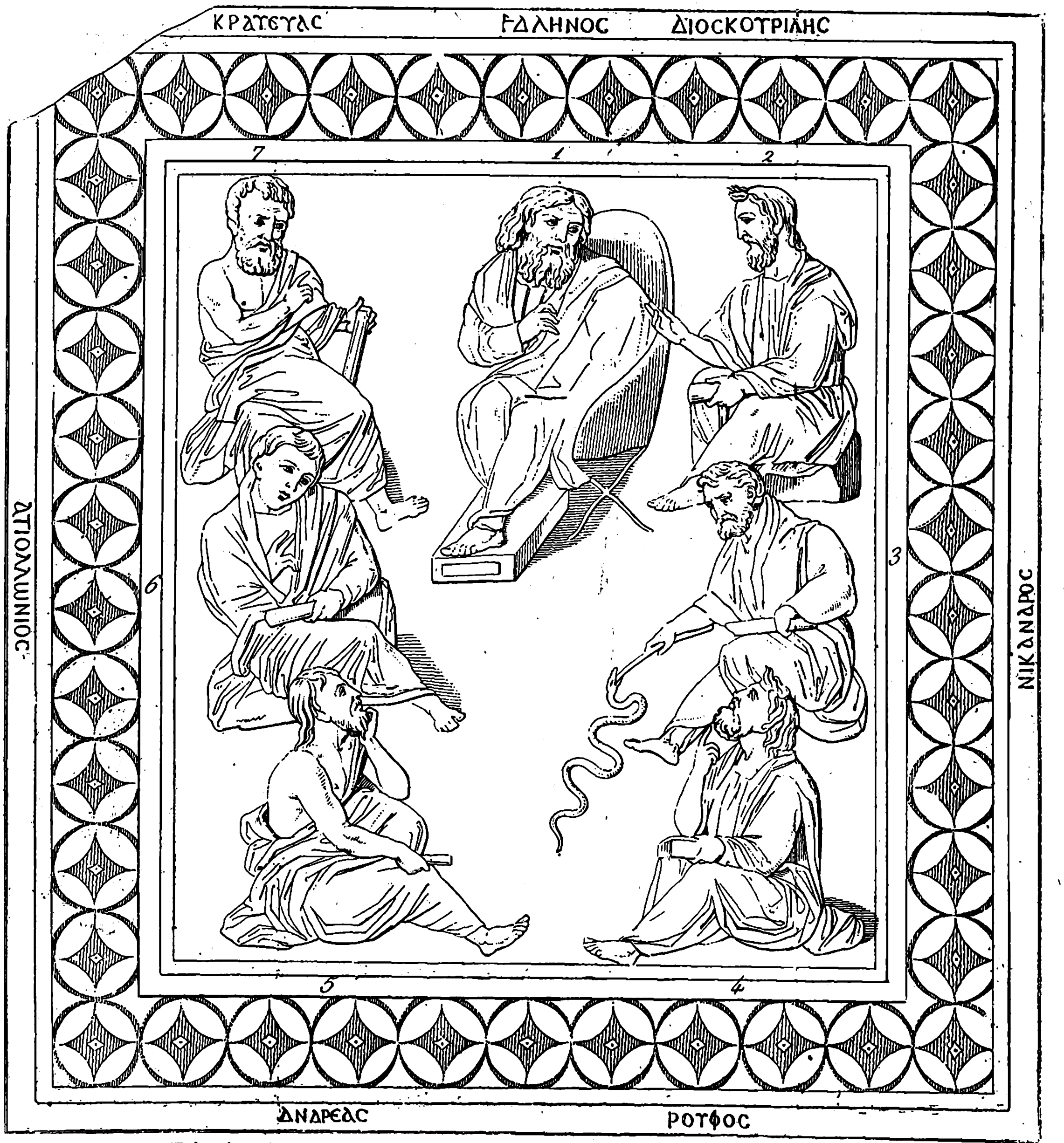

Γαληνός, Διοσκορίδης, Νίκανδρος, Ροῦφος, Ἀνδρέας, Ἀπολλώνιος, Κρατεύας.
[Ἐκ μικρογραφίας χειρογράφου τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος ἀποκειμένου ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης.]

Ἑλληνορρωμαϊκὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἰατρική. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον καὶ ἐν Ρώμῃ θεουργικὴ ὅλως ἦτο ἡ ἰατρική. Παρὰ τὴν ὑπὸ εἰδικῶν θεῶν (Dea febris, Mefitis, Salus κτλ.) ἀναμενομένην βοήθειαν, ἐν χρήσει ἦν καὶ ἡ δημώδης ἢ τῶν οἰκογενειῶν ἰατρική, ἀσκουμένη, δι' ἔλλειψιν ἐν ἀρχῇ ἰατρῶν, ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς οἰκογενείας. Μαρτύριον τούτου τὸ «De re rustica», ἔργον τοῦ μισέλληνος Ρωμαίου M. Porcius Cato, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται συνταγαὶ πρὸς χρῆσιν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τῶν δούλων καὶ τῶν ζῴων. Μεθ' ὅλην ὅμως τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντίδρασιν, πρὸς τῇ λοιπῇ εἰρηνικῇ πνευματικῇ κατακτήσει τῶν Ρωμαίων εἰσέρχεται καὶ ἡ ἰατρικὴ εἰς Ρώμην διὰ τοῦ Ἀρχαγά-

Ρωμαῖοι χειρουργοὶ (100 π. Χ.) ἐπιδένοντες τραυματίας.

θου (218 π. Χ.). Τὴν ἀρχικὴν ταύτην περίοδον διαδέχεται ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τοῦ *Ἀσκληπιάδου τοῦ Βιθυνίου*, καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ ἰατρικὴ κατισχύει πλέον τελείως ἐν Ρώμῃ. Αἱ μηχανικαὶ καὶ περὶ ἀτόμων θεωρίαι, αἱ περὶ διαταραχῶν τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης ἐν τῇ προκλήσει τῆς νόσου ἰδέαι αὐτῶν, αἱ φυσικοθεραπευτικαὶ αὐτοῦ μέθοδοι ἄγουσι τὴν ἰατρικὴν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς στερεοπαθολογίας καὶ τὴν διὰ φυσικοχημικῶν διαταραχῶν ἐξήγησιν τῶν διαφόρων νοσηρῶν φαινομένων.

Μεθοδικὴ σχολή. Ἐπὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀσκληπιάδου ἱδρύεται εἶτα διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ *Θεμίσωνος* ἡ μεθοδικὴ σχολή, ἐν ᾗ λαμβάνονται κυρίως ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν τε φυσιολογικῶν

Digitized by Google

φαινομένων καὶ τῶν παθολογικῶν ἐπεξεργασιῶν τὰ στερεὰ συστατικὰ τοῦ σώματος, διὰ τῆς χαλάσεως ἢ συσπάσεως αὐτῶν ἢ μεικτῆς τινος καταστάσεως. Αἱ ὀξεῖαι νόσοι ἄρχονται διακρινόμεναι τῶν χρονίων, ἐν ταῖς ἰδέαις δὲ τῆς μετασυγκρίσεως τοῦ Θεσσαλοῦ τοῦ ἐκ Τράλλεων ἀνευρίσκομεν καὶ ἴχνη τῆς νεωτέρας τάσεως πρὸς θεραπείαν τῶν χρονίων νόσων.

Μετ' ὀλίγον τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν χρησιμεύουσι τοῖς Ρωμαίοις πρὸς σπουδήν, διὰ μεταφράσεως δὲ καταρτίζουσιν οὗτοι ἐγκυκλοπαιδικὰ ἔργα, ὡς π. χ. τὸ κλασσικὸν «De medicina» (Περὶ ἰατρικῆς) ἔργον τοῦ *Κέλσου* (Celsus), μὴ ἰατροῦ, ἐν ᾧ διεσώθησαν καὶ πλεῖσται πρόοδοι, ἐπιτελεσθεῖσαι ἐν τῇ ἰατρικῇ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς π. χ. ἡ κατὰ τὰς ἐγχειρήσεις αἱμοστασία. Ἀνάλογον σύγγραμμα, ἀλλ' ὅλως ἐρανιστικόν, εἶναι καὶ ἡ φυσικὴ ἱστορία τοῦ *Πλινίου* (79 μ. Χ.). Ἰδίας ὅλως μνείας χρήζουσιν ὁ *Διοσκορίδης* ὁ Πεδάνιος, ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος φαρμακολόγος, ὅστις πρῶτος τὴν φαρμακολογίαν ἄγει ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ὁδόν, καὶ ὁ ἐκ τῶν προεχόντων μεθοδικῶν *Σωρανὸς ὁ Ἐφέσιος*, ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος μαιευτὴρ καὶ γυναικολόγος καὶ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου «Περὶ γυναικείων», οὗ ἕτερον περίφημον ἔργον περὶ ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἐν λατινικῇ μεταφράσει ὑπὸ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ (Caelius Aurelianus).

Τρίτη εἶτα περίοδος ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἰατρικῇ ἄρχεται διὰ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν δογμάτων τῶν παλαιοτέρων σχολῶν καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως ὑπὸ τοῦ *Ἀθηναίου* καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ τῆς *πνευματικῆς σχολῆς*, ἥτις ἀντὶ τῆς ἐκ τῶν ὑγρῶν συστατικῶν τοῦ σώματος παραγωγῆς τῶν νόσων, παρεδέχετο μεταβολὰς τοῦ ἐν τῷ σώματι ἐνυπάρχοντος *πνεύματος*. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀναφαίνεται καὶ ἄλλη τις τάσις ἰατρῶν, τῶν *ἐκλεκτικῶν*, οἵτινες παραλαβόντες τὰ μᾶλλον χρήσιμα τῶν ἰδεῶν τῶν λοιπῶν, περὶ ὧν εἴρηται, σχολῶν, συνέπηξαν τὴν καλουμένην *ἐκλεκτικὴν σχολήν*. Μεταξὺ τῶν περιδόξων ἰατρῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης καταλέγονται ὁ *Ἀρχιγένης*, ὁ *Ροῦφος ὁ Ἐφέσιος* καὶ ὁ *Ἀρεταῖος ὁ Καππαδόκης*, ὅστις πρῶτος περιέγραψε τὸν διαβήτην, τὰς χιαστὶ ἀναφαινομένας παραλύσεις, τοὺς ἐχινοκόκκους τοῦ περιτοναίου κτλ. Ἡ χειρουργικὴ δὲ ἰδίᾳ προάγεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δι' ἀπολινώσεως καὶ περιστροφῆς τῶν ἀγγείων αἱμοστασίας, τῆς ἐγχειρήσεως τῶν ἀνευρυσμάτων, τοῦ καταρράκτου, τῆς ἀνατρήσεως κρανίου, τῆς κηλοτομίας κ.τ.λ. Κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ. Χ. τέλος, ἐν μέσῳ τοῦ χάους τῶν διαφόρων ἰατρικῶν δοξασιῶν, ἀναφαίνεται ὁ ἐκ Περγάμου *Γαληνὸς* (βλ. λ.), ὅστις συστηματοποιήσας τὴν ἰατρικὴν μορφώνει ἴδιον σύστημα, ὅπερ αὐτοσίου δεσπόζει εἶτα ἐν τῇ ἰατρικῇ μέχρι τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος. Παρὰ τοὺς διακεκριμένους ὅμως τούτους ἰατροὺς σωρεία ἰατρῶν κατωτέρας τάξεως καταρρίπτει κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, ἐνῷ τοὐναντίον εἰς ξένους διακεκριμένους ἰατροὺς χορηγεῖται ὁ τίτλος τοῦ Ρωμαίου πολίτου, ἄρχεται δ' ἀπονεμόμενος ὁ τίτλος τῶν *ἀρχιάτρων* (λαϊκῶν ἢ ἀνακτορικῶν). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἀπαντῶνται συστηματικῶς καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ ἰατροί.

Μεσαιωνικὴ ἰατρική. Διὰ τοῦ Γαληνοῦ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἰατρικὴ ἀφίκετο εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητα. Δυστυχῶς δ' ὅμως μετ' αὐτόν, ἕνεκα πλείστων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν λόγων, ἐπῆλθε σὺν ταῖς λοιπαῖς ἐπιστήμαις καὶ κατάπτωσις τῆς ἰατρικῆς, δι' ὃ καὶ μόνον στερρῶς τῇ Γαληνικῇ διδασκαλίᾳ προσκείμενα πνεύματα καὶ συγγράμματα ἐρανιστικὰ δουλικῶς ταῖς θεωρίαις ἐκείνου ὑποκείμενα ἀπαντῶμεν καθ' ὅλην τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον.

Βυζαντινὴ ἰατρική. Ἡ στασιμότης ἰδίᾳ αὕτη ἔκδηλος καθίσταται κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐρανιστικὰ συγγράμματα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων ἔργων ἀπαντῶνται, πολυτιμότατα ἰδίως, διότι διετήρησαν πολυάριθμα ἀποσπάσματα ἀπολεσθεισῶν παλαιοτέρων ἰατρικῶν πραγματειῶν. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων συγγραφέων τῶν χρόνων ἐκείνων καταλέγεται ὁ ἐκ Περγάμου ἰατρὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου *Ὀρειβάσιος* (Δ' αἰών), ὅστις συνέταξεν ἐν ἐκλογαῖς ἀπὸ παλαιοτέρων συγγραμμάτων μέγα ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Συναγωγαὶ ἰατρικαί», οὗτινος μόνον τὸ $^1/_3$ διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Παρὰ τούτον ἀξιόλογοι ἰατροὶ κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὑπῆρξαν ὁ ἐξ Ἀμίδης τῆς Μεσοποταμίας *Ἀέτιος*, ὅστις ἔγραψεν ἐπίσης σύγγραμμα ἐρανιστικὸν εἰς 16 βιβλία, καὶ ὁ *Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανὸς* (525—605 μ. Χ.), γράψας σύγγραμμα παθολογίας εἰς 12 βιβλία, ἐν ᾧ οὐ σμικρὰ ἐλευθερία σκέψεως ἀπαντᾶται. Κατὰ τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα *Παῦλος ὁ Αἰγινήτης* συντάσσει σύγγραμμα εἰς 8 βιβλία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐργασίας τοῦ Ὀρειβασίου, μετὰ ἰδίων ἐξαιρέτων χειρουργικῶν παρατηρήσεων. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ πρωτοσπαθάριος *Θεόφιλος* γράφει σύγγραμμα περὶ πυρετοῦ καὶ ἕτερον περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς. *Στέφανος* δ' ὁ Ἀθηναῖος, μαθητὴς τούτου, ὑπομνήματα εἰς Γαληνόν. Εἶτα κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα ὁ Λέων συγγράφει ἐρανιστικὸν συνοπτικὸν ἔργον περὶ ἰατρικῆς, κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ὁ Μελέτιος ὁ μοναχὸς πραγματεῖαν περὶ ἀνατομικῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ *Συμεὼν Σηθῆς* κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα συγγράφει ἔργον «Περὶ τροφῶν δυνάμεως», ὁ *Δημήτριος Πεπαγωμένος* περὶ ποδάγρας, κατὰ δὲ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὁ *Νικόλαος ὁ Μυρεψὸς* φαρμακοποιΐαν εἰς 48 κεφάλαια, ἥτις ἴσχυσεν ἐπὶ μακρὸν καὶ ὡς ἐπίσημος φαρμακοποιΐα ἐν τῇ Δύσει. Τελευταῖος τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ὑπῆρξεν ὁ *Ἰωάννης* ὁ ἀκτουάριος (ἰατρὸς τῆς αὐλῆς), εἰς ὃν ὀφείλεται ἔργον παθολογικὸν καὶ διαγνωστικὸν καὶ πραγματεία περὶ οὔρων. Παρὰ τὰ οὐχὶ σπανίως παρατιθέμενα πορίσματα τῆς πείρας αὐτῶν, οἱ Βυζαντινοὶ ἐλάχιστα προήγαγον τὸ ἰατρικὸν ἔργον, ἡ δὲ ἰατρικὴ τοῦ Γαληνοῦ ἐξηκολούθησεν ἀμεταβλήτως ἰσχύουσα καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην, ἥτις διεκρίθη ἐν τούτοις διὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων καὶ τῶν νοσοκομείων, ὧν ὁ τέλειος ὀργανισμὸς (ξενὼν Παντοκράτορος) κινεῖ πράγματι τὸν θαυμασμόν.

Ἀραβικὴ ἰατρική. Οὐδ' ἡ ἀραβικὴ δὲ ἰατρικὴ ἠδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ αἰσθητήν τινα πρόοδον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καίτοι οἱ Ἄραβες, φιλοπρόοδοι δειχθέντες, ἠθέλησαν παρὰ τὰς δάφνας τοῦ πολέμου νὰ καρπωθῶσι καὶ τὰς τῶν καλῶν τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἤρξαντο ταχέως καλλιεργοῦντες τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἰδιαίτατα δὲ τὴν ἰατρικήν, ἧς ἀληθεῖς ἱεροφάνται ἐδείχθησαν. Ἐλάχιστα ὅμως ἔργα πρωτότυπα δι' ἔλλειψιν δημιουργικοῦ πνεύματος ἠδυνήθησαν νὰ παραγάγωσι, παραμείναντες ἁπλῶς θεματοφύλακες τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἀραβικῆς ἰατρικῆς ἀπαντῶμεν ἁπλῶς μεταφράσεις ἑλληνικῶν ἔργων (Βαχτίσουα, Μέσσουε, Χανεῒν μπεν Ἰσχὰκ κτλ.), εἶτα ὅμως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς καί τινα ἔργα πρωτότυπα, ὡς τὸ περὶ εὐλογίας καὶ ἱλαρᾶς τοῦ ἐκ Ράγας τῆς Περσίας ἰατροῦ Ἀμποῦ - Μπέκρ - Μωάμεθ υἱοῦ Ζαχαρίου, τοῦ κοινῶς γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ραζῆς. Εἰς τοὺς ἰατροὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης δέον νὰ καταλέξωμεν καὶ τὸν *Σεραπίωνα*, τὸν *Ἰσαὰκ* τὸν Ἰουδαῖον, τὸν *Ἀμπούλκασίμ*, τὸν ἄριστον τῶν χειρουργῶν αὐτῶν, καὶ τὸν *Ἀβικένναν*, τὸν συγγραφέα τοῦ διασήμου «κανόνος» («ἀλ κανούν»), ὅστις ἐδιδάσκετο καὶ ἐν ταῖς τῆς Δύσεως σχολαῖς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' ὅμως αἰῶνος ἤρξατο καταφανὴς κατάπτωσις τῆς ἰατρικῆς τῶν Ἀράβων μέχρι τελείας ἀφανείας αὐτῆς. Ἐν τοσούτῳ μεταξὺ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων αὐτῆς ἀνευρίσκομεν καί τινα ὑπέροχα πνεύματα, ὡς τὸν *Ἀβενζοάρ*, τὸν *Ἀβερρόην*, τὸν *Μαϊμωνίδην* καὶ τὸν ἱστορικὸν τῆς ἰατρικῆς *Ὀσεϊβία*. Ἐν γένει εἰς τοὺς Ἄραβας ὀφείλεται, ἐκτὸς τῆς διατηρήσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν συγγραφῶν, ἡ περιγραφὴ ἐνίων νόσων, μικρά τις πρόοδος ἐν τῇ διαγνωστικῇ (οὐροσκοπία, ἐξέτασις σφυγμοῦ) καὶ τῇ φαρμακολογίᾳ, ἥτις ἐπλουτίσθη διὰ πλείστων φαρμάκων. Ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς ἐποχῆς ἐπὶ τούτοις ἤρξατο καὶ ἡ ἵδρυσις φαρμακείων καὶ ἡ ἀπόπειρα δοκιμασίας ἰατρῶν πρὸς παροχὴν ἀδείας ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τῇ θεωρητικῇ διδασκαλίᾳ ἐπηκολούθει καὶ πρακτικὴ τοιαύτη ἐν νοσοκομείοις, ἅτινα ἱδρύοντο κατὰ τὸ σύστημα τῶν Βυζαντινῶν.

Ἡ ἰατρικὴ ἐν τῇ Δύσει. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατελύθη τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, πᾶν τὸ γενόμενον ἐν τῇ ἰατρικῇ καὶ πᾶσα ὑγειονομικὴ ὀργάνωσις ἐν αὐτῷ ὑπάρξασα κατεστράφη ἐξ ὁλοκλήρου, παρέστη δ' ἀνάγκη, ἵνα ἐκ νέου ἄρξηται προσπάθεια πρὸς ἀναβίωσιν αὐτῆς. Εἰς ταύτην δὲ τὰ μέγιστα συνήργησαν τὰ ἱερατικὰ τάγματα, ἰδίᾳ τῶν Βενεδικτῶν, τῶν σπουδῶν τῶν ὁποίων ἡ ἰατρικὴ ἀπετέλει οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μέρος. Ἤδη ὁ Κασσιόδωρος προτρέπει τοὺς ἐν τῷ τάγματι ἐκείνῳ ἀδελφοὺς πρὸς σπουδὴν τῶν λατινικῶν μεταφράσεων τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Διοσκορίδου, τοῦ Γαληνοῦ. Μικραὶ δέ τινες ἐργασίαι, ὡς τοῦ Μαρκέλλου τοῦ Ἐμπειρικοῦ, τοῦ Ἀνθίμου, ἀναφαίνονται, εἶτα δὲ καὶ ἐγκυκλοπαιδικά τινα ἔργα, στηριζόμενα ἐπὶ τῶν μεταφράσεων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἔργων. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου (768—814), ὁπότε ἀναφαίνεται καὶ μικρά τις ἄλλη συγγραφικὴ ἄνθησις δι' ἐργασιῶν τοῦ Ραβάνου Μαύρου (μέσα Θ' αἰῶνος), τοῦ Οὐαλαφρίδου Στράβωνος καὶ τῆς ἡγουμένης Ἰλδεγάρδης (τέλος Γ' αἰῶνος). Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο οἱ κληρικοὶ κυρίως ἀσκοῦσι τὴν ἰατρικήν, διευθύνουσι δὲ τὰ νοσοκομεῖα, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι προσηρτημένα πρὸς τὰς μονὰς ἢ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ παρὰ τοῖς λαϊκοῖς ἤρξατο ἐκδηλουμένη ἔφεσις πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς πέραν τῶν παρεχομένων ἢ ἐπιτρεπομένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τῆς ἱδρύσεως εἰδικῶν σχολῶν καὶ πανεπιστημίων, ἡ προηγουμένως εἰς ὀλίγους προσιτὴ ἀνωτέρα παίδευσις παρὰ διασήμοις καθηγηταῖς, ἡ τόσῳ πολυέξοδος καὶ δύσκολος, καθίσταται εὐχερεστέρα.

Σχολὴ Σαλέρνου. Ἰδιαίτατα διὰ τὴν σπουδὴν καὶ πρόοδον τῆς ἰατρικῆς μεγάλως συνήργησεν ἡ ἱδρυθεῖσα ἐν Σαλέρνῳ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰατρῶν ἰατρικὴ σχολή, ἧς αἱ ἀρχαὶ ἀνέρχονται μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἡ ἐν αὐτῇ διδασκαλία ἐγίγνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἑλληνικῆς ἰατρικῆς, εἶτα ὅμως ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀραβικῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν ἀραβικῶν συγγραμμάτων, ὧν πλείστας μεταφράσεις ἐφιλοπόνησεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ἀφρικανὸς († 1010). Κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα ὁ Ἀλβέρτος ὁ μέγας ἐκδίδει οὐκ ὀλίγας φυσιοδιφικὰς ἐργασίας, ἃς παρακολουθοῦσιν ἄλλαι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, αἵτινες οὐδόλως προήγαγον τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τοῦτο εἰσάγονται μεγάλης σημασίας διατάξεις, ἀφορῶσαι τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς, ἡ ἐπιβολὴ δηλαδὴ ἰατρικῆς δοκιμασίας (1140) ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογήρου, ἡ ἄδεια ἀνατομῆς ἀνθρωπίνων πτωμάτων (1240) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ Β' καὶ τέλος ἡ ἐπιβολὴ πρακτικῆς ἀσκήσεως παρ' ἐμπείρῳ ἰατρῷ ἐπὶ ἓν ἔτος μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν.

Προαναγέννησις. Ἀπὸ τοῦ ΙΓ' ὅμως αἰῶνος ἄρχεται πνέων πλέον ἀὴρ ἐλευθερίας. Παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας, ὅπως διὰ σιδηρῶν κλοιῶν περιορισθῇ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐπιτυγχάνει τοῦτο τέλος νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ τὰς προόδους, ὧν σήμερον ἀπολαμβάνομεν. Ἡ περίοδος αὕτη καλεῖται καὶ διὰ τὴν ἰατρικὴν *προαναγέννησις*, καθ' ἣν ἀνεδείχθησαν ἄνδρες, ὡς ὁ Ἄγγλος *Ρογῆρος Βάκων*, ὁ Ἰσπανὸς *Ἀρνόλδος ἐκ Βιλλανόβας* καὶ ὁ περίδοξος ποιητὴς *Πετράρχης*, οἵτινες κατέδειξαν τὴν σφαλερὰν ὁδόν, ἣν ἠκολούθει ἡ ἰατρική. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσάγονται εἰς χρῆσιν τὰ δίοπτρα καὶ ἄρχεται ἐφαρμογὴ τῶν ὑγιεινομικῶν καθάρσεων πρὸς προστασίαν ἀπὸ τῶν λοιμωδῶν νόσων. Ἰδιαίτατα δ' ἡ ἀνατομία προάγεται δι' ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Ἰταλὸς Γουλιέλμος di Saliceto († 1280), ὁ γράψας τὸ πρῶτον τοπογραφικῆς ἀνατομικῆς βιβλίον, ὁ Γάλλος Ἐρρῖκος de Monteville († 1320) καὶ ἰδίᾳ ὁ Mondino di Luzzi († 1326), ὁ γράψας τὸ πρῶτον μετὰ τὸν Γαληνὸν ἀνατομικὸν βιβλίον, τὸ στηριζόμενον ἐπὶ ἀνατομῶν. Τὴν πρόοδον ταύτην παρακολουθεῖ ἡ τῆς χειρουργίας, δι' ἀνδρῶν, οἷος ὁ υἱὸς τοῦ χειρουργοῦ Hugo Borgognoni Θεοδώριχος Borgognoni († 1298), ὅστις μετεχειρίσθη τοὺς ὑπνοφόρους σπόγγους πρὸς νάρκωσιν πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως καὶ κατέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἄνευ πυήσεως ἀποθεραπείας τῶν τραυμάτων, ὁ ἐκ Μιλάνου Lafranchi († 1306), ὅστις ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐν τῷ κολλεγίῳ τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ (Collège de St Côme) ἐν Παρισίοις, ὁ Γάλλος Guy de Chauliac, ἰατρὸς τοῦ πάπα Κλήμεντος, εἰς ὃν ἀνήκει ἀρίστη περιγραφὴ τοῦ «μέλανος θανάτου» (πανώλους), τέλος δὲ καὶ ὁ Γερμανὸς Ἐρρῖκος von Pfolspeundt, ὅστις ἐν ἔργῳ αὐτοῦ μνημονεύει τῶν πλαστικῶν ἐγχειρήσεων, ἃς εὑρίσκομεν μετ' ἄλλων ἐγχειρήσεων ἐμπειρικῶς ἐκτελουμένας ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τῶν Norciani καὶ Presciani, ὡς καὶ τῶν Branca καὶ Vianeo. Ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διαρκεῖ 4—5 ἔτη, κατόπιν δ' ἐξετάσεων μόνον ἐπιτρέπεται ἡ ἐξάσκησις αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος δ' ἄρχεται ἀπονεμόμενος καὶ ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος, ἀπαγορευθείσης τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἰατρικῆς εἰς τὰς γυναῖκας. Ἡ χειρουργικὴ τοὐναντίον ἐξασκεῖται ὡς τὰ πολλὰ μόνον ὑπὸ ἐμπειρικῶν ἰατρῶν, πρώτη δ' εἰδικὴ χειρουργικὴ μόρφωσις χορηγεῖται ἐν τῇ σχολῇ τοῦ St. Côme ἐν Γαλλίᾳ.

Νέα καὶ νεωτέρα ἰατρική. ΙΣΤ' αἰών. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος γεγονότα τινὰ ἐπελθόντα (ἡ πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ φυγὴ τῶν σοφῶν αὐτῆς εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας, ἡ καταπολέμησις τῆς δεισιδαιμονίας), μετήλλαξαν τὴν πολιτικὴν ἐν γένει καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν, ἐπιδράσαντα μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν. Ἰδιαίτατα διὰ τὴν ἰατρικὴν μεγάλην σημασίαν ἔσχε καὶ ἡ ἐμφάνισις νέων νόσων, οἷα ἡ σύφιλις, ὁ ἀγγλικὸς ἱδρώς, ὁ ἐξανθηματικὸς τύφος καὶ ἡ ἐπιγενομένη πρόοδος ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις δι' ἀνδρῶν οἷοι ὁ Keppler, ὁ Sala κτλ. Ἡ διὰ τῆς ἀνθρωπιστικῆς δὲ τάσεως τῶν λογίων ὁδὸς πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης ἔσχε καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ οὐκ ὀλίγους ὀπαδούς, ἐν τῶν ὁποίων ὁ Leoniceno, ὁ Guido d'Andernach, ὁ Κορνάρος (Hagenhut), ὁ Anutius Foësius, οἵτινες διὰ τῶν ἐκδόσεων καὶ μεταφράσεων ἐνίων συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν ἐγνώρισαν τῇ Δύσει τὴν ἑλληνικὴν ἰατρικὴν ἀπ' αὐτῶν τῶν πρωτοτύπων κειμένων.

Ἡ ἐν τῇ ἀνατομίᾳ πρόοδος, ἀρξαμένη διὰ τῶν Achillini, Guido Guidi (οὐϊδιανὸς πόρος) κτλ., ἐκορυφώθη κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τελείως διὰ τοῦ *Ἀνδρέου Βεσαλίου* († 1514), ὅστις πρῶτος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων νεκροτομιῶν ἠδυνήθη νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν Γαληνικῶν δοξασιῶν, γενόμενος ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἀνατομικῆς. Παρ' αὐτῷ δέον ν' ἀναφέρωμεν τὸν

Digitized by Google

στάχιον (Barthol. Eustacchi, † 1574), εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ πρώτη περιγραφὴ τοῦ θωρακικοῦ πόρου καὶ τῆς φερούσης τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐσταχιανῆς σάλπιγγος· τὸν *Κολόμβον* (Realdo Colombo) ἐκ τῶν προδρόμων τοῦ Ἄρβεϋ ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τὸν *Ἀράντιον* (Aranzio-ἀραντίειος κόμβος, φλεβώδης πόρος), τὸν *Οὐαρόλον* (Varolo, οὐαρόλειος γέφυρα), τὸν *Βοτάλλον* (Botallo, ἀρτηριακὸς βοτάλλειος πόρος), τὸν *Φαλλόπιον* (φαλλόπειος σωλήν, κτλ.), τὸν Φαβρίκιον ab Aquapendente, τὸν πρῶτον περιγράψαντα τὰς βαλβῖδας τῶν φλεβῶν, τὸν Spiegel (σπιγελίειος λοβὸς ἥπατος), τὸν Bauhin (βωχίνειος βαλβίς) κτλ. Μεταξὺ τῶν προδρόμων δὲ τοῦ Ἄρβεϋ, δέον ἐπίσης ν' ἀναφέρωμεν τὸν Paolo Sarpi καὶ ἰδίᾳ τὸν ἐπὶ πυρᾶς θανόντα Miguel Serveto († 1553), ὅστις πρῶτος θεωρητικῶς ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικώτατα ἐξήγησε τὰ τῆς ὀρθῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος. Ἀπὸ δὲ τοῦ αἰῶνος τούτου ἄρχεται καὶ συστηματικωτέρα μελέτη τῶν παθολογοανατομικῶν ἀλλοιώσεων, τὰ δὲ νοσήματα καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν καθίστανται ἀντικείμενον ἐπιμελεστέρας σπουδῆς. Ὁ Girolamo Fracastoro, ὁ δοὺς τὸ ὄνομα εἰς τὴν νόσον συφίλιδα, ἐξετάζει τὰ λοιμώδη νοσήματα, ὁ Γάλλος Brissot ἀντιτίθεται κατὰ τῆς καθ' ὑπερβολὴν χρήσεως τῆς φλεβοτομίας, ὁ Θεόφραστος δὲ von Hohenheim, ὁ *Παρακέλσος*, δριμέως ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν Γαληνικῶν δοξασιῶν. Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ τινές, ἰδίᾳ οἱ ἐν Γερμανίᾳ, ἀνευρίσκουσι τὴν τάσιν πρὸς ἐξήγησιν χημικοβιολογικὴν τῶν φαινομένων τοῦ φυσιολογικοῦ καὶ πάσχοντος ὀργανισμοῦ καὶ τὴν γνῶσιν τῶν αὐτομολύνσεων. Πάντως εἰς τὸν Παρακέλσον ἀνήκει ἡ ἀκριβεστέρα ἐξήγησις τῆς οὐρικῆς διαθέσεως καὶ τῆς θεραπευτικῆς ἐνεργείας τῶν φυτῶν, διὰ τῆς ἐγκρυπτομένης ἐν ἑκάστῳ τούτων ἐνεργοῦ οὐσίας (arcana).

Μεγάλη πρόοδος παρατηρεῖται ταυτοχρόνως (1578) ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τὸ πρῶτον ἐν Παδούῃ κλινικῶν μαθημάτων, δι' ὧν ἥ τε κλινικὴ ἐξέτασις καὶ ἡ ἀκριβεστέρα διαγνωστικὴ προάγονται. Ἐργασίαι δὲ παθολογικοανατομικαὶ ἐπιμελέστεραι ἀναφαίνονται, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνείας ἰδίας χρήζουσιν αἱ τῶν Benivieni καὶ Graf von Grafenberg. Ἐν τῇ χειρουργικῇ ἰδίᾳ ἡ πρόοδος εἶναι καταφανεστέρα. Ὁ Ἀμβρόσιος Παρέ, βοηθὸς κουρέως ἐν ἀρχῇ, καθίσταται κατόπιν ἰατρὸς τριῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ ἀναδείκνυται ὁ ἐν Γαλλίᾳ ἀναμορφωτὴς τῆς χειρουργικῆς, διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τραυμάτων διὰ πυροβόλου ὅπλου, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἴδους ἀντισηπτικῆς μεθόδου, τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς ἀπολινώσεως τῶν ἀγγείων, τῆς ξηρᾶς ἐπιδέσεως ἀντὶ καυτηριάσεως δι' ἐλαίου, τῆς χρήσεως κηλεπιδέσμων, τῶν πλαστικῶν ἐγχειρήσεων κτλ., ὧν ἐγένετο ὁ εἰσηγητής. Ἡ μέθοδος τῆς ἐγχειρήσεως τῆς λιθοτομίας τελειοποιεῖται διὰ τοῦ Ἑλβετοῦ Pierre Franco († 1562) καὶ τοῦ Mariano Santo di Barletta (μέση περιναϊκὴ τομή, 1535), αἱ δὲ πλαστικαὶ ἐγχειρήσεις προάγονται διὰ τοῦ ἐκ Βολωνίας Tagliacozzi († 1599, «ἰταλικὴ μέθοδος» ῥινοπλαστικῆς κτλ.). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ ἐκ Ζυρίχης Würtz συνιστᾷ τὴν σπουδὴν τῆς ἀνατομικῆς, ὡς στερεᾶς βάσεως πάσης χειρουργικῆς μορφώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μαιευτικῇ οὐ σμικρὰ πρόοδος παρατηρεῖται κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ὁ μετασχηματισμὸς διενεργεῖται καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Παρὲ καὶ τοῦ Guillemeau, τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, εἰσάγεται δὲ καὶ ἡ ἐγχείρησις τῆς καισαρικῆς τομῆς ἐπὶ ζώσης γυναικός, ἧς πρώτη ἐκτέλεσις ἀναφέρεται ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ, μὴ ἰατροῦ, Jacob Nufer ἐπὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ.

ΙΖ' αἰών. Ἡ ἀπόρριψις τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἡ εἰσαγωγὴ τῆς λογικῆς καὶ πειραματικῆς μεθόδου, ὡς καὶ ἡ ἀντίδρασις ἐν γένει κατὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, δι' ἀνδρῶν οἷοι ὁ Φρ. Βάκων καὶ ὁ Ρ. Καρτέσιος μεγάλως ἐπηρέασαν καὶ τὴν περαιτέρω τῆς ἰατρικῆς πρόοδον, εἰς ἣν οὐ σμικρὸν συνεβάλετο τοῦτο μὲν καὶ ἡ ἵδρυσις νέων πανεπιστημίων, σοφῶν ἑταιρειῶν καὶ ἀκαδημιῶν (Γαλλικὴ Ἀκαδημία, Royal Society κτλ.), τοῦτο δὲ αἱ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἔρευναι δι' ἀνδρῶν οἷοι ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Keppler, ὁ Mariotte, ὁ Τοριχέλλι, ὁ Bayle κτλ. Ἰδιαίτατα δὲ διὰ τὴν ἰατρικὴν μεγίστης σημασίας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Drebbel (1621) ἢ τῶν ἀδελφῶν Jannsen (1618) ἐφεύρεσις τοῦ μικροσκοπίου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Delft A. Leuwenhock χρησιμοποίησις τοῦ τελειοποιηθέντος ὑπ' αὐτοῦ μικροσκοπίου. Ἡ μεγίστη ὅμως πρόοδος ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ 1628 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Γουλιέλμου Ἄρβεϋ ἀνακάλυψις τῆς ἀκριβοῦς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἥτις ἤγαγε καὶ πρὸς πληρεστέραν ἔρευναν τῆς καρδίας (Νικόλ. Στένων, R. Lower, R. Βιευσσένιος κτλ.) καὶ τῶν ἀγγείων, ἅτινα ἐξετάζονται καὶ διὰ χρωστικῶν οὐσιῶν ἐγχυνομένων ἐν αὐτοῖς (Στεφ. Blancaard, Φρ. Ρύϊσχ). Ὁ Μᾶρκ. Μαλπίγκι († 1614) περιγράφει εἶτα τὴν τριχοειδῆ κυκλοφορίαν, τῷ δὲ 1665 τὰ αἱμοσφαίρια, ἅτινα καὶ ὁ Leuwenhock τῷ 1668 παρατηρεῖ καὶ περιγράφει. Τέλος ὁ Μαλπίγκι παρατηρεῖ τὰ φυτικὰ κύτταρα καὶ περιγράφει τὴν λεπτοτέραν τῶν πνευμόνων ὑφήν. Ἐπίκουρος προσέρχεται ἡ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ G. Aselli τῷ 1622 γενομένη ἀνακάλυψις τῶν χυλοφόρων ἀγγείων, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Πεκὲ (1647) τῆς ὁμωνύμου δεξαμενῆς καὶ τῶν λεμφοφόρων ἀγγείων ὑπὸ Olaus Rudbeck (1651). Αἱ πρόοδοι ἐν τῇ ἀνατομίᾳ συνεχίζονται εἶτα διὰ τῆς περιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Wirsung τοῦ ἐκφορητικοῦ πόρου τοῦ παγκρέατος, τῆς ἐρεύνης τοῦ ἥπατος ὑπὸ τοῦ Glisson (γλισσώνειος θήκη), τοῦ βλεννογόνου τῆς ῥινὸς ὑπὸ Β Σνάϊδερ (σνεϊδέριος μεμβρᾶνα), τῶν ἐντέρων ὑπὸ Peyer (πεϋέριοι ἀδένες) κτλ. Παρὰ ταῦτα μεγάλως εὐρύνονται αἱ γνώσεις ἐπὶ τῆς γενέσεως. Οὕτως ὁ N. Highmore (ἰγμόρειον ἄντρον) ἐξετάζει τὰ γεννητικὰ ὄργανα, ὁ R. de Graaf τὴν ᾠοθήκην (γραφιανὰ σωμάτια), ὁ Ἰωάννης Ham ἀνακαλύπτει τὰ

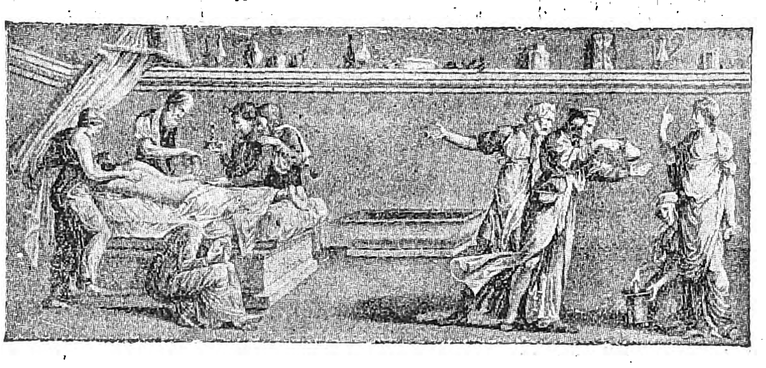

Giulio Romano: Ἡ ἰατρικὴ πρᾶξις.

σπερματοζωάρια κτλ. Ἡ πρόοδος τῆς χημείας καὶ φυσικῆς οὐ σμικρὸν καὶ αὕτη ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ἰατρικήν. *Ἰατροφυσικαὶ* θεωρίαι ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τῶν Santorio, Borelli, Bellini, Bagivi εἰσάγονται ἐν τῇ φυσιολογίᾳ καὶ παθολογίᾳ, *ἰατροχημικαὶ* δ' ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τοῦ De le Boë, Sylvius (συλουΐειος αὖλαξ, ὑδραγωγός, παρατήρησις φυματίων), δι' ὧν ἐπιχειρεῖται ἡ ἐξήγησις τῶν φυσιολογικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐν τῷ σώματι παθολογικῶν ἐπεξεργασιῶν. Ὑπὸ ἀρχέγονον δὲ μορφὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βαπτ. Βὰν Ἑλμόν, ἀναφαίνεται ἡ πρώτη βιολογικοχημικὴ ἐξήγησις τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ λειτουργιῶν ἐπί τε ὑγιοῦς καὶ πάσχοντος ὀργανισμοῦ. Καὶ ἐν τῇ χειρουργικῇ δὲ μεγάλη ἐπίσης πρόοδος παρατηρεῖται κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον δι' ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Ἰωάννης Mery, ὁ Beaulieu κτλ. Κατὰ τὸ 1667 ἡ τελεία γνῶσις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἄγει τὸν Jean Denis εἰς ἐφαρμογὴν τὸ πρῶτον τῆς μεταγγίσεως τοῦ αἵματος. Ἐπὶ τούτοις προάγεται καὶ ἡ μαιευτικὴ (Portal, de Motte) καὶ ἡ ὀφθαλμολογία (ἔρευνα καταρράκτου ὑπὸ τῶν Livarrié καὶ Lasnier καὶ Rolfink). Ἡ φαρμακολογία πλουτίζεται διὰ νέων σκευασιῶν (Spiritus Mindereri, βορικὸν ὀξύ), σημαντικὴ δὲ εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Major καὶ Esholz ὑποδειχθεῖσα μέθοδος θεραπείας δι' ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων τῶν φαρμάκων. Τέλος σπουδαιότατον φάρμακον, ἡ *κίνα*, ὑποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ Juan del Vego (1638) κατὰ τῶν ἑλωδῶν νόσων, οὗτινος χρῆσιν ἐπωφελῆ ἐποιήσατο ἐν Περσίᾳ ἡ κόμισσα Κιγχών.

Johann von Neck: Ἡ ἀνατομία.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἄρχεται ἐν τῇ παθολογίᾳ ἐξεταζομένη καὶ ἡ τῶν ζωϊκῶν παραγόντων σημασία πρὸς παραγωγὴν νόσων (Hauptmann, Lange, Rivinus), πρὸς ἐπιστημονικωτέραν δὲ ὁδὸν ἐπανάγει τὴν παθολογίαν ὁ διαπρεπὴς Θωμᾶς Σύνδεγχαμ, ὁ Ἄγγλος Ἱπποκράτης, ἐξετάζων τὰ τῆς ἐπιδημιολογίας καὶ περιγράφων τὰς νόσους συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχαίας ἱπποκρατικὰς ἰδέας.

ΙΗ' αἰών. Αἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις πρόοδοι, αἱ ἐπιτευχθεῖσαι διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Φραγκλίνου, Νεύτωνος, Γαλβάνη καὶ Βόλτα, Πρίστλεϋ, Λαβοαζιέ, Λινναίου, Βυφφὼν κτλ., ἔσχον οὐ μικρὰν ἐπήρειαν καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς. Τρεῖς ἄνδρες, οἱ Φρειδ. Hoffmann († 1742), ὁ Γεώργιος Στὰλλ καὶ ὁ Ἑρμ. Βοερχάβιος, ἐπιχειροῦσι συστηματικῶς νὰ ἐξηγήσωσι τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τῆς νόσου. Ὁ πρῶτος τούτων παραδέχεται *τόνον, σύσπασιν* καὶ *χαλάρωσιν* τῶν στερεῶν μερῶν διὰ μέσου ὑγροῦ ὑποθετικοῦ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου κατερχομένου, ὁ Γεώργιος Στάλλ, ἱδρυτὴς τοῦ *ψυχισμοῦ* (animismus), θεωρεῖ τὴν ψυχὴν κύριον παράγοντα πάσης ἐν τῷ ὀργανισμῷ λειτουργίας. Ὁ αὐτὸς θέτει τὴν ἀρχὴν τοῦ *φλογιστικοῦ*, δεκτὴν γενομένην πρὸς ἐξήγησιν τῆς καύσεως μέχρι τοῦ Λαβοαζιέ. Ὁ Βοερχάβιος, ἐκλεκτικὸς μᾶλλον, παραδέχεται ἰατρομηχανικὰς καὶ ἰατροχημικὰς ἰδέας. Περίφημος ὢν κλινικὸς διδάσκαλος, ἀναδεικνύει οὗτος διασήμους μαθητάς, ὡς τὸν Γεράρδον von Swieten († 1772) (διάλυσις ἄχνης ὑδραργύρου), τὸν ἀναμορφωτὴν τῆς Βιενναίας σχολῆς, καὶ τὸν ἱδρυτὴν τῆς νεωτέρας πειραματικῆς φυσιολογίας Albrecht Haller, οὗτινος αἱ ἐργασίαι περὶ αἰσθητικότητος καὶ ἐρεθιστότητος, περὶ φυσιολογίας τοῦ ἀγγειακοῦ καὶ νευρικοῦ συστήματος εἶναι σπουδαιότατα ἀποκτήματα τῆς νεωτέρας φυσιολογίας. Διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες, ὡς ὁ B. Alpinus, ὁ A. Scarpa (τρίγωνον Σκάρπα), ὁ D. Cotugno, ὁ J. Zinn (ζίννειος ζώνη), ὁ J. Meckel (μεκελίειον γάγγλιον), ὁ J. Lieberkünn (λιβερκύννειοι ἀδένες), ὁ N. Hunter, ὁ K. Wolff, ὁ Spallanzani (ἐμβρυολογία), ὁ Stephan Hales (πίεσις αἵματος), ὁ W. Hewson (λευκὰ αἱμοσφαίρια), προάγουσι περαιτέρω τὸ φυσιολογικὸν καὶ ἀνατομικὸν ἔργον. Τῷ 1761 ὁ Ἰ. Βαπτ. Μοργκάνι θέτει τὰ θεμέλια τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιφήμου αὐτοῦ ἔργου: «Περὶ τῆς ἕδρας καὶ αἰτίας τῶν νόσων διὰ τῆς ἀνατομίας ἀνευρισκομένων». Ἐπὶ παθολογοανατομικῆς δὲ βάσεως ἄρχεται ἐρειδομένη καὶ ἡ *χειρουργική*, διάσημοι δὲ χειρουργοί, ὡς ὁ J. Petit, ὁ J. Hunter, ὁ Desault, ὁ Chopart (μέθοδος ἀπεξαρθρώσεως ἄκρου ποδός), ὁ Le Dran (α' ἀπεξάρθρωσις βραχίονος—1718), ὁ Heister, ὁ Richter κλ., εὐρύνουσιν ὁσημέραι τὰ ὅρια αὐτῆς. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς *ψυχιατρικῆς* μεταβολὴ μεγίστη ἐπέρχεται διὰ τῶν Ph. Pinel καὶ Chiarugi, ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς φιλανθρωποτέρων καὶ ἐπιστημονικωτέρων μέτρων ἐν τῇ καθόλου νοσηλείᾳ τῶν φρενοπαθῶν. Ἐν τῇ *ὀφθαλμιατρικῇ* ἡ πρόοδος εἶναι καταφανεστέρα, ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐκτελέσει λεπτοτέρων ἐγχειρήσεων (Daviel, ἐγχείρησις καταρράκτου), ὡς καὶ τῇ *μαιευτικῇ* διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ Jean Palfyn (1721) τοῦ *ἐμβρυουλκοῦ*, οὗτινος τὸ μυστικὸν διετήρει ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ προηγουμένου αἰῶνος ἡ ἀγγλικὴ οἰκογένεια Charberlain. Ἡ *διαγνωστικὴ* πλουτίζεται δι' ἐξαιρέτου μεθόδου, τῆς *ἐπικρούσεως*, ἣν πρῶτος ἐμελέτησεν ὁ Βιενναῖος ἰατρὸς Joseph Leopold Auenbrugger (1761). Ἐν Βιέννῃ δὲ ἄρχεται ἡ δημοσίευσις κλινικῶν μελετῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιμελῶν κλινικῶν παρατηρήσεων ἐν τοῖς νοσοκομείοις. Ἡ ἐπαναφορὰ ἐν τῇ πράξει τῆς *ἀκροάσεως* ὑπὸ τοῦ T. Laënnec συμπληροῖ μεγάλως τὸ τῆς διαγνώσεως ἔργον.

Ἡ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ ἐπελθοῦσα πρόοδος διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Haller δὲν διαμένει ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ διὰ τὴν παθολογίαν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περὶ ἐρεθιστότητος καὶ αἰσθητικότητος δεδομένων μορφοῦνται δύο συστήματα παθολογικά, ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τὸν καθηγητὴν ἐν Ἐδιμβούργῳ W. Cullen († 1790) παραδέχεται τὰς ἐν τῷ σώματι ἐπεξεργασίας ὡς ἀποτόκους ἐπηρείας τοῦ νευρικοῦ συστήματος, δι' ἧς ἐπέρχεται σπασμὸς ἢ ἀτονία εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν G. Brown († 1788), καθ' ὃ τῇ ἁρμοζούσῃ ἢ πλημμελεῖ ἐρεθιστότητι τῶν διαφόρων μερῶν ὀφείλεται ἥ τε διατήρησις τῆς ὑγιείας καὶ ἡ τῶν νόσων ἐμφάνισις. Τέλος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Montpellier καὶ Παρισίων ἱδρύεται νέα σχολή, ἡ τοῦ *ζωισμοῦ*, ὑπὸ τὸν Th. Bordeu, παραδεχομένη μὲν τὴν κατὰ τὴν Ἀλλήρειον διδασκαλίαν ἐρεθιστότητα καὶ αἰσθητικότητα, ἀλλ' ὑπάγουσα ταύτας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἀνωτέρας δυνάμεως, τῆς *ζωικῆς* (Vitalisme, force vitale). Ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξαν ὁ F. Sauvages, ὁ P. Barthez κλπ.

Ὁ ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς ταύτης P. Pinel ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ ἐπιστήμη παρακολουθήσῃ τὴν ἔρευναν τῶν νοσηρῶν ἐπεξεργασιῶν μέχρι τῶν τελευταίων στοιχείων τῶν ὀργάνων, τὰς ἰδέας δὲ τούτου προάγει ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας γενικῆς ἀνατομίας ἢ ἱστολογίας F. X. Bichat († 1812), διακρίνων τοὺς διαφόρους ἱστοὺς καὶ καθορίζων τὸν τρόπον τῆς νοσηρᾶς ἐπεξεργασίας εἰς ἕκαστον τούτων. Ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς ἡ ἐξέτασις τῶν διαφόρων νόσων προάγεται ὑπὸ ἀνδρῶν ὡς ὁ

Digitized by Google

J. Huxhaim (ἐπιδημικαὶ νόσοι, ὀξεῖαι ἐξανθηματικαὶ νόσοι), ὁ P. Werloff (βερλώφειος νόσος), ὁ J. Plenck (δερματικὰ νοσήματα) κλπ. Ἐξαιρετικῆς δ' ὅμως σημασίας ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὑπὸ τοῦ ἐκ Berkeley τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου Τζέννερ εἰσαγωγὴ τοῦ δαμαλισμοῦ κατὰ τῆς εὐλογίας, καθ' ἧς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρῆσις ἐγίνετο τοῦ *εὐλογιασμοῦ* (βλ. λ.), μεθόδου ἑλληνικῆς, ἣν κυρίως ἐγνώρισεν ἐν Εὐρώπῃ ἡ λαίδη Μονταιγκύ. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προάγεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς κλινικῶν παραδόσεων καὶ μαθημάτων ἐπὶ εἰδικῶν κλάδων τῆς ἰατρικῆς. Εἰσάγεται δὲ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ὑποβολῆς ἐναισίμου διατριβῆς, μεθ' ἣν χορηγεῖται ὁ τοῦ διδάκτορος τίτλος.

ΙΘ' αἰὼν καὶ ἀρχαὶ Κ'. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ ἰατρικὴ διετέλεσεν ἔτι ὑπὸ τὸ κράτος θεωρητικῶν καὶ μυστικο-φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ὅμως, παρὰ τὸ πεπλανημένον αὐτῶν, ἐγένοντο ἀφορμὴ περαιτέρω μελετῶν, αἵτινες προήγαγον ὑπὸ ἄλλας ἀπόψεις τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης. Οὕτω κατὰ τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ αἰῶνος ἀνεφάνη ὁ ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ Ἀντ. Μέσμερ († 1825) κληθεὶς *μεσμερισμός*, ὁ δοὺς ἀφορμὴν ὅπως ἐξετασθῶσι τὰ κατὰ τὸν ὑπνωτισμὸν ὑπὸ τοῦ ἐκ Μάντζεστερ James Braid, καὶ ἡ μεταλλοθεραπεία ὑπὸ Burq. Παρὰ τοῦτον ἡ *ὁμοιοπαθητικὴ θεραπευτικὴ* μέθοδος, εἰσαχθεῖσα ὑπὸ Φρειδ. Χριστ. Χάννεμαν († 1843), καθ' ἣν τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις ἰῶνται, ἐγένετο ἀφορμὴ ὅπως ἐρευνηθῇ ἡ ἀκριβὴς ἑκάστου τῶν φαρμάκων ἐνέργεια ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Τέλος ἡ κατὰ Fr. J. Gall († 1828) κρανιοσκοπία, δι' ἧς ἐπεζητεῖτο ὁ καθορισμὸς ὡρισμένων ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν συμφώνως τῇ ἐξωτερικῇ διαμορφώσει τοῦ κρανίου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη προσπάθεια πρὸς σπουδὴν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἐντοπίσεων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ταύτης ἡ ἰατρική, ἀποβαλοῦσα πᾶσαν φιλοσοφικὴν ἢ σοφιστικὴν θεωρίαν, καθίσταται καὶ αὐτὴ ἐφηρμοσμένη φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ στηρίζει πλέον τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ νεωτέρου αὐτῆς οἰκοδομήματος ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὧν αἱ πρόοδοι μεγάλως συμβάλλονται οὐ μόνον πρὸς σπουδὴν καὶ κατανόησιν τῶν τελουμένων ἐν τῷ ὀργανισμῷ λειτουργιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς διάγνωσιν καὶ θεραπείαν τῶν νόσων. Ἰδιαζούσης σημασίας ὑπῆρξεν ἰδίᾳ ἡ ὑπὸ τοῦ J. Meyer ἀνακάλυψις τοῦ ἀνωλέθρου τῆς δυνάμεως (1845), ἡ ὑπὸ τοῦ *Δαρβίνου* (βλ. λ.) θεωρία περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, αἱ ὑπὸ τοῦ Mendel τεθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς κληρονομικότητος, αἱ θεωρίαι τοῦ Lamarck, αἱ πρόοδοι ἐν τῇ χημείᾳ τῶν κολλοειδῶν (Graham), αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Faraday, Crockes Ραῖντγκεν, Bequerelle (1896), Curie (ράδιον, 1898), αἱ ἐργασίαι τοῦ Cuvier ἐπὶ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας, αἱ τοῦ G. St. Hilaire ἐν τῇ βοτανικῇ καὶ ζῳολογίᾳ, οἱ θεμελιώδεις βιογενετικοὶ νόμοι τοῦ Haeckel (1872), αἱ ἐργασίαι τοῦ H. Davy ἐπὶ τοῦ ἱλαροῦ ἀερίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν νάρκωσιν, ἡ παρασκευὴ τοῦ φαινικοῦ ὀξέος ὑπὸ F. Runge, ἡ σύνθεσις τῆς οὐρίας ὑπὸ F. Wöhler καὶ ἡ παρασκευὴ διαφόρων ἄλλων πολυτίμων φαρμάκων (χλωριάλη, ἀσπιρίνη κτλ.). Τὰς μακροσκοπικὰς ἁπλᾶς μορφολογικὰς παρατηρήσεις διαδέχονται λεπτομερεῖς μικροσκοπικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ *ἀνατομίᾳ*, προάγουσαι μεγάλως τὸ ἔργον αὐτῆς, τῆς βιολογίας καὶ φυσιολογίας. Ὁ Rob. Brown τῷ 1831 περιγράφει τὸν πυρῆνα τοῦ φυτικοῦ κυττάρου, ὁ M. Schleiden τὴν σημασίαν τοῦ κυττάρου, ὡς καταβολῆς τοῦ φυτικοῦ ὀργανισμοῦ, τέλος δὲ ὁ Th. Schwann τὸ ζωικὸν κύτταρον. Μεγάλης σημασίας ὑπῆρξε καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ μικροτόμου ὑπὸ H. Welcker (1856), δι' οὗ εὐχερεστέρα κατέστη ἡ μικροσκοπικὴ ἔρευνα. Αἱ ἐργασίαι ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς λεπτοτέρας ὑφῆς τῶν κυττάρων (Bizzozero 1868), τοῦ πρωτοπλάσματος (μίτωμα, παραμίτωμα, κοκκία, χρωματίνη κλπ.), τῶν ἐν αὐτοῖς γιγνομένων ἐπεξεργασιῶν καὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς αὐτῶν («omnis cellula e cellula», Virchow, «omnis nucleus e nucleo», Flemming 1905), τῆς διαιρέσεως αὐτῶν καὶ τῶν πυρήνων (Schneider), ὑπῆρξαν ἰδιαιτέρας ὅλως σημασίας. Παρὰ ταύτας ἐξαιρέτου χρῄζουσι μνείας καὶ αἱ ἐργασίαι ἐπὶ τῆς γονιμοποιήσεως (Hertwig 1875, Meckel 1881) καὶ τῆς σημασίας τῶν σπερματοζωυφίων ἐν αὐτῇ, αἱ ἐργασίαι ἐπὶ τοῦ ᾠαρίου (Naegeli), αἱ ἐργασίαι τοῦ His († 1904) καὶ τοῦ G. Roux († 1924) ἐν τῇ ἐμβρυολογίᾳ, αἱ ἐπὶ τῶν ἐμβρυϊκῶν ἱστῶν μελέται τοῦ Carrel, αἱ ἐργασίαι τοῦ C. Golgi († 1925) καὶ τοῦ S. Ramon y Cajal ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, δι' ὧν μεγάλως ηὐρύνθησαν αἱ ἀνατομικαί, βιολογικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ γνώσεις. Ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀνατόμων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναφέρομεν τοὺς Γάλλους Sappey, Robin, Poirier, Ranvier, τοὺς Γερμανοὺς Meckel, J. Henle († 1885), Waldeyer, Kölliker, Remak, Schultze, Burdach, Reichert καὶ Gegenbauer (συγκριτικὴ ἀνατομία), τὸν Ἄγγλον G. Bowmann († 1892, βωμάννειος θήκη), τὸν Ἱσπανὸν Ramon y Gajal (νευρῶνες κλπ.). Ἐν τῇ ἐμβρυολογίᾳ πρὸς τούτοις μεγάλης σημασίας ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ Ernst v. Baer († 1876) καὶ J. V. Coste († 1873, βλαστικὴ κηλίς). Τὸ βιβλίον τοῦ Βιενναίου καθηγητοῦ H. Hyrtl († 1894) παραμένει παράδειγμα κλασσικοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ διδακτικοῦ βιβλίου ἀνατομικῆς.

Ἡ *φυσιολογία* ἐπίσης δεικνύει σπουδαιοτάτας προόδους. Αἱ ἐργασίαι ἰδίᾳ τοῦ F. Magendie († 1855), ὅστις κατέδειξε τὴν ἀνάγκην τοῦ φυσιολογικοῦ πειράματος, τοῦ C. Bell (νόμος τοῦ Bell, 1881), τοῦ Marshall Hall ἐπὶ τῶν ἀνακλαστικῶν, τοῦ D. Bernard († 1878), τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς νεωτέρας φυσιολογίας καὶ φαρμακολογίας, τοῦ E. Marey († 1860), ἐφευρέτου τοῦ σφυγμογράφου, τοῦ C. Brown Sequard, ἱδρυτοῦ τῆς ἐνδοκρινολογίας καὶ ὀργανοθεραπείας (1856), σπουδαιότατα συνήργησαν εἰς τοῦτο. Μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζουσι καὶ αἱ ἐργασίαι ἐπίσης τοῦ μεγάλου φυσιολόγου Ἰωαν. Μύλλερ († 1858), καὶ τῶν ἀδελφῶν Weber. Ἐν τῷ κλάδῳ περαιτέρω τῆς φυσιολογικῆς χημείας ὑπέροχον θέσιν λαμβάνουσιν αἱ ἐργασίαι τοῦ L. Gmelin († 1853) ἐπὶ τῆς πέψεως καὶ τοῦ E. Purkinje († 1869) ἐπὶ τοῦ πρωτοπλάσματος (1836) κα τῶν ἀδένων τοῦ στομάχου, τοῦ Bizzozero (αἱμοπετάλια), τῶν ἀδελφῶν Weber ἐπὶ τοῦ πνευμογαστρικοῦ, τοῦ His ἐπὶ τῆς καρδίας (δεμάτιον His), ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀδρεναλίνης (Takamina), αἱ ἐργασίαι τοῦ Parlow († 1899) ἐπὶ τοῦ γαστρικοῦ καὶ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ, τοῦ W. Kühn ἐπὶ τῶν ἐνζύμων (1878), τοῦ Du-Bois-Reymond, τοῦ ἐφευρέτου τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου († 1851), καὶ Marey ἐπὶ τῶν μυῶν, τοῦ Rubner ἐπὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης, τοῦ Mosse († 1910) ἐπὶ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, τοῦ Broca ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ Fritscher, καὶ Hitzig ἐπὶ τῶν κινητικῶν κέντρων, τοῦ Münk (1881), τοῦ Bechterew ἐπὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἐντοπίσεων, τοῦ Helmholz καὶ Beer ἐπὶ τῆς προσαρμογῆς, τοῦ Δάλτωνος ἐπὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ κληθέντος *δαλτωνισμοῦ*, τοῦ Richet ἐπὶ τῆς ἀναφυλαξίας, τοῦ Meyerhof καὶ Emden ἐν Γερμανίᾳ καὶ τοῦ Arthus ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ τέλος τῶν Wundt, Breuer καὶ Freud ἐν τῇ ψυχοφυσιολογίᾳ.

Ἐν τῇ *παθολογικῇ ἀνατομικῇ* σημαντικωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐπελθοῦσα πρόοδος διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν Laënnec, G. Cruveilhier († 1874) (σκλήρωσις νωτιαίου μυελοῦ, μυϊκὴ ἀτροφία), τοῦ G. Andral († 1876) ἐπὶ τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ αἵματος, τοῦ Ἄγγλου W. Stokes ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τῆς ἀορτῆς καὶ τῶν τοῦ C. Rokitansky († 1878), τῶν στηριζομένων ἐπὶ χιλιάδων νεκροτομῶν, ἃς ἐν Βιέννῃ ἐξετέλεσεν. Ἀλλ' ἐξαιρετικὴν ὅλως θέσιν ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς ἰατρικῆς κατέχει ὁ *Ροδόλφος Βίρχωβ* († 1821), ὅστις θεωρήσας τὸ κύτταρον ὡς τὸ τελικὸν στοιχεῖον τοῦ ὀργανισμοῦ, κατέδειξε τοῦτο καὶ ὡς ἕδραν πάσης νοσηρᾶς ἐπεξεργασίας *(κυτταροπαθολογία)*· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐξετάζονται λεπτομερῶς τὰ διάφορα μέρη καὶ ὄργανα τοῦ σώματος, μελετᾶται ἡ παθογένεσις καὶ παρακολουθεῖται ἡ ἐξέλιξις τῶν νόσων, ἡ φύσις τῶν ὄγκων κτλ. Ἄνδρες δὲ ὡς ὁ Cohnheim, ὁ Ziegler, ὁ Orth, ὁ Weichselbaum, ὁ Aschoff, ὁ Bouchard, ὁ Cornil, ὁ Menetrier κτλ. προέχουσαν ὅλως καταλαμβάνουσι θέσιν ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ.

Ἡ *μικροβιολογία*, θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Louis Pasteur* († 1895, ἐργασίαι ἐπὶ τῶν ζυμώσεων, ἐξασθένησις ἰῶν, προληπτικὴ θεραπεία λύσσης κτλ.), ὅστις κατέδειξε πρῶτος τὴν σχέσιν τῶν μικροβίων πρὸς τὰς νόσους, καὶ τοῦ *P. Κὼχ* († 1912), καθορίσαντος ἀκριβέστερον τὰς αἰτίας τῶν λοιμωδῶν νόσων, προάγει τὰς μελέτας ἐπὶ νέαν ὅλως ἐπιστημονικὴν ὁδόν. Οἱ Pollender καὶ Brauell († 1857) ἀνακαλύπτουσι τὸ μικρόβιον τοῦ ἄνθρακος, κατόπιν δὲ ἐπιτελοῦνται αἱ ἑξῆς πρόοδοι:

1861 ὁ Pasteur ἀνακαλύπτει τὰ ἀναερόβια μικρόβια, ἐρευνᾷ τὰς ζυμώσεις καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λοιμωδῶν νόσων.

1879 ὁ Neisser ἀνακαλύπτει τὸν γονόκοκκον τῆς βλεννορροίας.

1880 ὁ Hansen τὸ μικρόβιον τῆς λέπρας.

1880 ὁ Laveran ἀνακαλύπτει τὰ ἑλοπαράσιτα.

1881 ὁ Eberth τὸ βακτηρίδιον τοῦ τύφου, ὁ Pasteur τοὺς σταφυλοκόκκους καὶ στρεπτοκόκκους.

1882 ὁ Koch ἀνακαλύπτει τὸ βακτηρίδιον τῆς φυματιάσεως, ὁ Löffler τὸ βακτηρίδιον τῆς μάλιος.

1883 ὁ Koch ἀνακαλύπτει τὸ μικρόβιον τῆς χολέρας, ὁ Pasteur ποιεῖται τὸν κατὰ τοῦ ἄνθρακος ἐμβολιασμόν.

1884 ὁ Nicolaier ἀνακαλύπτει τὸ μικρόβιον τοῦ τετάνου, οἱ Klebs καὶ Löffler το μικρόβιον τῆς διφθερίτιδος.

1886 ὁ Fränkel τὸν πνευμονόκοκκον.

1887 ὁ Weichselbaum τὸν μηνιγγόκοκκον τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, ὁ Roux καὶ ὁ Yersin παρασκευάζουσι τὴν διφθεριτικὴν ἀντιτοξίνην.

1889 ὁ Ducrey ἀνακαλύπτει τὸν στρεπτοβάκιλλον ἐπὶ μαλακοῦ ἕλκους.

1891 οἱ Kitasato καὶ Yersin τὸ βακτηρίδιον τῆς πανώλους· ὁ Roux καὶ Behring εἰσάγουσι τὸν ἀντιδιφθεριτικὸν ὀρόν· ὁ Guarnieri περιγράφει τὸν κυτορρήκτην τῆς εὐλογίας· ὁ Negri τὰ ὑπ' αὐτοῦ οὕτως ὀνομασθέντα σωμάτια ἐπὶ λύσσης.

1896 ὁ Widal καθιστᾷ γνωστὴν τὴν ὀροαντίδρασιν ἐπὶ τύφου.

1897 οἱ Shiga καὶ Kruse ἀνακαλύπτουσι τὸ βακτηρίδιον τῆς μικροβιακῆς δυσεντερίας, οἱ Czapleyski καὶ Häusel τὸ μικρόβιον τοῦ κοκκύτου.

1901 οἱ Forde καὶ Dutton ἀνακαλύπτουσι τὸ παραγωγὸν αἴτιον τῆς νόσου τοῦ ὕπνου, τὸ trypanosoma gambiense.

1903 ὁ F. Schaudinn διακρίνει τὴν ἐνδαμοιβάδα τοῦ κόλου (entamoeba coli ἀπὸ τῆς ἐνδαμοιβάδος τῆς ἱστολυτικῆς (entamoeba histolytica)· ὁ Pfeiffer ἀνακαλύπτει τὸ μικρόβιον τῆς γρίππης.

1905 ὁ Schaudinn ἀνακαλύπτει τὴν ὠχρὰν σπειροχαίτην (spirocheta pallida), οἱ δὲ Bordet καὶ Gengou τὸν βάκιλλον τοῦ κοκκύτου.

1907 οἱ Vaillard καὶ Dopter ἐφαρμόζουσι τὸν ἀντιδυσεντερικὸν ὀρόν.

192 ὁ Noguchi ἀνακαλύπτει τὴν Leptospira ἐπὶ κιτρίνου πυρετοῦ.

Διὰ τῶν μικροβιολογικῶν ἐρευνῶν αἱ περὶ τῆς αἰτίας τῶν λοιμωδῶν νόσων ἰδέαι μετεβλήθησαν ἄρδην. Αἱ ἰδέαι ὅμως αὗται περὶ ἐπιδράσεως κατωτέρων ὀργανισμῶν πρὸς παραγωγὴν νόσων δὲν ἦσαν νέαι, διότι ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς, ὡς ὁ Κάτων, ὁ Πλίνιος, κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὁ Leuwenhoek, ὁ πατὴρ τῆς μικροσκοπίας, ὁ Ἀθανάσιος Κίρχερ καὶ ἄλλοι θεωρητικῶς ὅλως εἶχον συνηγορήσει ὑπὲρ τῆς ἰδέας ὅτι ζῶντες ὀργανισμοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ὦσιν αἴτια νόσων. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Henle ἀπὸ τοῦ 1840 διεῖδεν ἐπακριβῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο. Αἱ ἀνακαλύψεις ὅμως τοῦ Παστέρ (ζυμώσεις, ἐξησθενημένοι ἰοὶ κτλ.) ἔθεσαν ὁριστικῶς καὶ πειραματικῶς τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας ἀντιλήψεως περὶ τῆς σημασίας τῶν μικροβίων ἐν τῇ φύσει καὶ εἰδικώτερον τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ, τῆς σχέσεως τούτων πρὸς τὰς νόσους διευκρινισθείσης, ὡς εἴρηται, ὑπὸ P. Κώχ. Μετ' οὐ πολὺ διηκριβώθη καὶ ὁ τρόπος τῆς μεταδόσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν λοιμωδῶν ἐν γένει νόσων καὶ ὑπεδείχθησαν τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ παρακώλυσις τῆς μεταδόσεως ἐπιτυγχάνεται, ὡς καὶ ἡ πλήρης αὐτῶν καταστροφή. Ἡ *ἀπολύμανσις*, ἡ *ἀντισηψία*, ἡ *ἀσηψία* ἦσαν τὰ πρῶτα εὐεργετικὰ προϊόντα τῶν τοιούτων σπουδῶν. Αἱ περὶ ἀνοσίας ἐργασίαι ἀρξάμεναι ὑπὸ τοῦ Buchner ἀπὸ τοῦ 1889, τελειοποιηθεῖσαι δὲ διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Pasteur, τοῦ E. Metchnicoff († 1916), τοῦ E. V. Behring (1897) καὶ Roux (παθητικὴ ἀνοσοποιία, ἀντιτοξῖναι, αἱμολυσῖναι κτλ.), τοῦ Wright (ὀψωνῖται) κτλ. ἤγαγον εἰς ἐφαρμογὴν τῆς ὀροθεραπευτικῆς, τῆς μικροθεραπείας, τοῦ προφυλακτικοῦ ἐμβολιασμοῦ, τῆς χημικοθεραπείας, μεθόδων αἵτινες προσέρχονται ὡς σπουδαιότατοι ἐπίκουροι ἐν τῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ προφυλάξει πλείστων τῶν λοιμωδῶν νόσων.

Ἡ *διαγνωστικὴ* ἐπίσης πλουτίζεται διὰ μεθόδων σπουδαιοτάτων (μικροβιολογικῆς ἐρεύνης, καλλιεργίας, πειραμάτων ἐπὶ ζῴων κτλ.) καὶ δι' εἰδικῶν ἀντιδράσεων (ὀροῦ αἵματος κτλ., *ὀροδιαγνωστική*, ἀντίδρασις Bordet, Wassermann, Widal, Abderhalden κτλ.), αἵτινες καθίστανται ἀπαραίτητα ἐπικουρήματα ἐν τῇ διαγνώσει πλείστων νοσημάτων. Ἡ διαγνωστικὴ πλουτίζεται ἐπίσης διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς χημικῆς καὶ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τῶν διαφόρων ὑγρῶν τοῦ σώματος, ἀπεκκριμάτων κτλ. (γαστρικὸν ὑγρόν, αἷμα, οὖρα, πτύελα κτλ.), διὰ τῆς *ἐνδοσκοπίας* (ἤδη ἀπὸ τοῦ 1887 ὑπὸ P. Bozzini), διὰ τῶν ἀκτίνων Roentgen, διὰ τοῦ ἠλεκτροκαρδιογράφου, τῆς ἐξετάσεως τῆς πιέσεως τοῦ αἵματος διὰ τοῦ σφυγμομανομέτρου τοῦ Riva-Rocci, Pachon, Vaquez κ. τ. λ.

Ἐν τῇ *κλινικῇ ἰατρικῇ* καὶ τῇ *εἰδικῇ παθολογίᾳ* διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων ἐπέρχεται τελεία ἀναμόρφωσις. Ἐκ τῆς περιοχῆς δὲ τῆς παθολογίας ἀποσπῶνται εἰδικοὶ κλάδοι (τροπικῶν χωρῶν νόσοι, νόσοι καρδίας, στομάχου κλπ.), συμβαλλόμενοι εἰς λεπτολόγον σπουδὴν τῶν καθ' ἕκαστα νόσων καὶ ὡς εἰκὸς εὐχερεστέραν τούτων διάγνωσιν καὶ θεραπείαν. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων κλινικῶν μνείας ἐξαιρέτου χρῄζουσιν ὁ J. Broussais († 1838), ὅστις ἠθέλησε σφαλλόμενος καὶ ὑπερβάλλων νὰ θέσῃ ὡς βάσιν τῆς παθολογίας τὴν γαστροεντερίτιδα ὁ J. N. Corvisart, ὁ ἐφαρμόσας ἐκ νέου τὴν μέθοδον τοῦ Auenbrugger (τῆς ἐπικρούσεως), ὁ R. Th. Laënnec, ὁ ἐφευρέτης τοῦ στηθοσκοπίου καὶ εἰσηγητὴς τῆς διαγνωστικῆς ἀκροάσεως καὶ δεινὸς μελετητὴς τῆς φθίσεως, ἐφ' ἧς εἰργάσθη καὶ ὁ P. Louis, ὁ P. Piorry, ὁ ἐφευρέτης τοῦ πληξιμέτρου, ὁ βραβευθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν διὰ τὴν περὶ κινίνης πραγματείαν αὐτοῦ, ὁ J. Scoda, ὅστις πρῶτος ἤρξατο ἐν Βιέννῃ διδάσκων ἐν γερμανικῇ γλώσσῃ (1847). Ἐκ τῶν Ἄγγλων κλινικῶν δέον ἔτι νὰ μνησθῶμεν τοῦ R. Bright († 1858) διὰ τὰς ἐπὶ τῶν νεφρῶν μελέτας αὐτοῦ (νόσος Bright), τοῦ Th. Addison († 1860), οὗ τὸ ὄνομα φέρει ἡ γνωστὴ τῶν ἐπινεφριδίων νόσος, τοῦ J. Cheyne, τοῦ περιγράψαντος τῷ 1818 μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Stokes τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν γνωστὴν παθολογικὴν ἀναπνοήν, τοῦ G. Graves, τοῦ περιγράψαντος τὸ πρῶτον (1835) τὴν ἐξόφθαλμον βρογχοκήλην, τοῦ G. Stokes (1878), τοῦ περιγράψαντος μετὰ τοῦ R. Adams τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν καρδιακὴν νόσον καὶ τέλος τοῦ D. Corrigan († 1880), τοῦ περιγράψαντος τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀορτικοῦ στομίου τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ σφυγμόν, κλπ. Περαιτέρω ἄξιοι μνείας ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων παθολόγων εἶναι ἐκ μὲν τῶν Γάλλων ὁ J. Villemin († 1892), ὁ καταδείξας πρῶτος τὴν μεταδοτικότητα τῆς φθίσεως, ὁ A. Trousseau († 1867), διαπρεπὴς κλινικὸς (τραχειοτομία, θωρακοκέντησις, διασωλήνωσις), ὁ Ἕλλην Φραγκῖσκος Δαμ

σκηνός (βλ. λ.), καθηγητὴς ἐν Παρισίοις, ὁ G. Dieulafoy († 1911, θωρακοκέντησις, σκωληκοειδῖτις), ὁ C. Bouchard († 1915, αὐτομολύνσεις κλπ.), ὁ C. Forlanini (1882, πνευμοθώραξ), ὁ C. Potain († 1901, νόσοι καρδίας, θωρακοκέντησις), ὁ H. Huchard (νόσοι καρδίας), ὁ H. Vaquez (νόσοι καρδίας), ἐκ τῶν Ἰταλῶν ὁ Banti (νόσος Banti), ὁ Negri (σωμάτια Negri), ἐκ τῶν Γερμανῶν ὁ F. Frerichis († 1885), ὁ L. Traube († 1876), ὁ H. Senator († 1911), ὁ H. Nothnagel († 1905), ὁ B. Naunyn (διαβήτης), ὁ C. Craus, ἐκ τῶν Ἄγγλων ὁ Th. Clifford-Albbut, καὶ ἐκ τῶν Ἀμερικανῶν ὁ Weir-Mitchell καὶ W. Osler.

Ἡ *χειρουργικὴ* ποιεῖται ἐπίσης μεγίστας προόδους, ἰδίᾳ μετὰ τὰς ρηξικελεύθους ἐργασίας τῶν Παστὲρ καὶ Κώχ, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς *ἀντισηπτικῆς μεθόδου* ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν τραυμάτων ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου *Sir Joseph Lister* (12 Αὐγούστου 1865). Ἀλλ' εὐνοϊκωτάτη κυρίως ὑπῆρξε μετέπειτα ἡ ἐφαρμογὴ τῆς *ἀσηπτικῆς* μεθόδου (Bergmann, Schimmelbusch κτλ.), ἡ ἀποστείρωσις δηλαδὴ παντὸς ἐρχομένου εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ τραύματος, ἡ χρῆσις τῶν δυναμένων ν' ἀποστειρωθῶσιν ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως χειροκτίων, τὸ πρῶτον ὑποδειχθέντων τῷ 1890 ὑπὸ τοῦ Halsted κτλ. Τὰ μάλιστα δὲ παρὰ ταύτας εἰς τὴν πρόοδον τῆς χειρουργικῆς συνεβάλοντο ἅμα μὲν αἱ εἰσαχθεῖσαι νεώτεραι μέθοδοι ἀσφαλοῦς αἱμοστασίας (αἱμοστατικαὶ λαβίδες, ἐπίδεσμος πιεστικὸς κατὰ Esmarch κτλ.), ἅμα δὲ ἡ χρῆσις τῆς ναρκώσεως ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπὸ Wells (1848) διὰ τοῦ πρωτοξειδίου τοῦ ἀζώτου (πρῶτα πειράματα ὑπὸ Davy ἤδη ἀπὸ τοῦ 1800), εἶτα δι' αἰθέρος ὑπὸ Jackson καὶ Morton (1845) (πρώτη νάρκωσις δι' αἰθέρος ὑπὸ Warren τῷ 1846), εἶτα διὰ χλωροφορμίου ὑπὸ Simpson (1847), κοκαΐνης (Koller 1830, Halsted), σκοπολαμίνης κτλ. Διὰ τῶν μέσων τούτων ἐπιτυγχάνονται σπουδαιόταται καὶ θαυμασταὶ ὄντως ἐγχειρήσεις, ἐξ ὧν μνημονεύομεν ὧδε ἐκ μὲν τῶν παλαιοτέρων τὴν πρώτην σπληνεκτομίαν, γενομένην ὑπὸ Péan (1863), τὴν ὁλικὴν ἐξαίρεσιν τοῦ λάρυγγος ὑπὸ Billroth (1881, Péan), τὴν γαστροεντεροαναστόμωσιν ὑπὸ Wölfer († 1881), τὴν διεκτομὴν καρκινωματώδους μοίρας οἰσοφάγου ὑπὸ Czerny (1887), ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων τὰς ἐπὶ τοῦ θυρεοειδοῦς ἐγχειρήσεις τοῦ Th. Kocher († 1917) καὶ τοῦ Payr, τὰς ἐπὶ ἐμβολῶν τῶν ἀγγείων ὑπὸ Kirchner (1924), τὰς πλαστικὰς ἐγχειρήσεις ἄρθρων ὑπὸ Lexer, τὰς ἐπὶ ἐγκεφαλικῶν ὄγκων ὑπὸ Cushing καὶ Krause, τὴν ἐξαίρεσιν χοληδόχου κύστεως ὑπὸ Kehr καὶ Körte, τὴν προστατεκτομίαν ὑπὸ Freyer καὶ Zuckerkandl κτλ. Παρὰ τοὺς χειρουργοὺς τούτους ἀναφέρομεν ἔτι ἐκ τῶν Γάλλων τὸν M. Delpech († 1832), ἐκ τῶν πρώτων ὀρθοπεδικῶν, τὸν ἐκτελέσαντα τὴν τενοντοτομίαν τοῦ ἀχιλλείου τένοντος, τὸν Dupuytren († 1835), τὸν Verneuil († 1885), τὸν Péan († 1898, αἱμοστατικαὶ λαβίδες), τὸν Larrey, τὸν A. Nelaton († 1873), τὸν εἰσαγαγόντα τοὺς διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μέχρι σήμερον καλουμένους ἐλαστικοὺς καθετῆρας, τὸν J. Lucas-Championnière († 1913), τὸν Ollier, Delorme, τοὺς Guyon († 1920) καὶ Albarran, διακριθέντας ἐν τῇ οὐρολογίᾳ, τὸν Lecène († 1928) κτλ. Ἐκ τῶν Ἑλβετῶν μνείας ἰδίας τυγχάνει ὁ L. Reverdin (πλαστικαὶ ἐγχειρήσεις), ἐκ τῶν Ἄγγλων, ὁ J. Bell διὰ τὰς ἐπὶ ἀγγείων χειρουργίας, ὁ A. Cooper, ὁ πρῶτος ἀπολινώσας τὴν ὑποκλείδιον, ὁ Paget καὶ ὁ Trèves. Ἐκ τῶν Ρώσων ἀναφέρομεν τὸν Pirogoff, οὗ τὸ ὄνομα φέρει μέθοδος ἀπεξαρθρώσεως τοῦ ἄκρου ποδός, ἐκ τῶν Ἀμερικανῶν τοὺς B. Murphy (κομβίον Murphy), τοὺς διασήμους ἀδελφοὺς C. καὶ W. Mayo καὶ τὸν ἐν Ἀμερικῇ Γάλλον Alexis Carrel (συντήρησις ἱστῶν καὶ ὀργάνων, μεταμοσχεύσεις κτλ.). Ἐκ τῶν Γερμανῶν τὸν C. F. Graefe († 1841) διὰ τὰς ἐπὶ τῆς μεταγγίσεως τοῦ αἵματος μελέτας αὐτοῦ καὶ τὰς πλαστικὰς ἐγχειρήσεις, τὸν C. M. Langenbeck, τὸν ἐνεργήσαντα τῷ 1851 τὴν ἐξαίρεσιν τῆς μήτρας, τὸν C. Langenbeck († 1887, διεκπρίσεις ὀστῶν), τὸν Bruns († 1883), τὸν Thiersch (1895, πλαστικαὶ ἐγχειρήσεις), τὸν G. Simon, τὸν ἐξαιρέσαντα τὸ πρῶτον τῷ 1869 τὸν νεφρόν, τὸν Nussbaum, τὸν φιλέλληνα G. Diffenbach (πλαστικαὶ ἐγχειρήσεις), τὸν G. Stromeyer, τὸν ἐνεργήσαντα τὸ πρῶτον ὑποδορίως τενοντοτομίαν, τὸν Volkmann, τὸν E. Bergmann, τὸν E. Albert, τὸν F. Tretelenburg (1891, ἀνάστροφος θέσις ἐπὶ ὡρισμένων ἐγχειρήσεων), τὸν A. Bier (ὑπεραιμικὴ μέθοδος), τὸν G. Mikulicz, τὸν E. Sauerbruch (φυματιώσις, θωρακοπλαστικὴ) κλπ. Ἐκ τῶν Βέλγων τὸν A. Mathyesen, τὸν πρῶτον εἰσαγαγόντα τῷ 1852 τοὺς μετὰ γύψου ἐπιδέσμους, ἐκ δὲ τῶν Ἰταλῶν τὸν E. Bassini (ριζικὴ θεραπεία κήλης, 1889). Τῷ 1920 ὁ *Steinach* ἐπιχειρεῖ τὴν πρώτην μεταμόσχευσιν ὄρχεων, εἶτα δὲ ὁ *Voronoff* τὰς πρώτας κατὰ τοῦ γήρατος ἐρεύνας.

Ἐπωφεληθεῖσα καὶ ἡ *μαιευτικὴ* τῶν περὶ ἀντισηψίας (ἤδη ἀπὸ τοῦ 1847 ὑποδειχθείσης ὑπὸ τοῦ Semmelweiss) καὶ ἀσηψίας γνώσεων, ὡς καὶ τῶν διδαγμάτων ἐκ τῆς ἐν τῇ χειρουργικῇ ἐφαρμογῆς τῆς αἱμοστασίας καὶ ναρκώσεως, ἐπιτελεῖ τεραστίας προόδους. Αἱ μέγισται τῶν ἐγχειρήσεων τελοῦνται μετὰ θαυμαστοῦ ἀποτελέσματος, ὁ δ' ἐπιλόχιος πυρετὸς καθίσταται σπανιώτατος. Ἡ γυναικολογία ἀποχωρισθεῖσα ἀποτελεῖ ἴδιον κλάδον, πρώτη δὲ πανεπιστημιακὴ κλινικὴ ἱδρύεται ἐν Πράγᾳ τῷ 1842. Ἐκ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ρηξικελεύθων μαιευτήρων σπουδαιότεροι εἶναι ὁ A. Dubois († 1837), ἡ Madame La Chapelle († 1821), ὁ Recamier († 1856), πρῶτος μεταχειρισθεὶς τὸ φέρον ἔτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μητροσκόπιον (1818), ὁ Pinard († 1844), ὁ Pozzi († 1918), ὁ Maygrier, ὁ Tarnier, κτλ. Ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ὁ A. Siebold († 1828) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ E. Siebold, ὁ συγγραφεὺς τῆς περιφήμου ἱστορίας τῆς μαιευτικῆς, ἰδίᾳ ὁ διάσημος J. Semmelweiss († 1865), ὅστις διεῖδε τὸ αἴτιον τοῦ ἐπι-

Jepp Frank: Ὁ χειρουργός.

λοχίου πυρετοῦ καὶ ὑπέδειξε τὰς ἁρμοζούσας ἀσηπτικὰς φροντίδας καὶ ἀντισηπτικὰς πλύσεις, οἱ Schroeder, Naegeli, Braun, Schauta († 1918 ἐγχείρησις καρκίνου μήτρας), Credé, Wertheim, ὁ Bozemann († 1905), κ.τ.λ. Ὁ F. V. Rintgen ἐκτελεῖ τῷ 1920 τὴν πρώτην συμφυσιοτομίαν, ἧς ὀπαδὸς δείκνυται ὁ Morisani, ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐκ τῶν Ἄγγλων ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζει ὁ J. Simpson († 1870), ὁ εἰσηγητὴς τῆς διὰ χλωροφορμίου ναρκώσεως (1877).

Ἐν τῇ γυναικολογίᾳ διεκρίθησαν ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ Ἕλλην καθηγητὴς ἐν Βιέννῃ Μπούκουρας καὶ ὁ Ἄγγλος Spencer Wells, ὁ ἐκτελέσας πρῶτον ᾠοθηκοτομίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1856, οἱ Ἀμερικανοὶ ἀδελφοὶ Atlee, οἱ κατὰ ἑκατοστύας ἐκτελέσαντες ᾠοθηκοτομίας, ὁ A. Hodje († 1843), ὁ πρῶτος μεταχειρισθεὶς πεσσούς, ὁ Marion Sims (ἴδιον μητροσκόπιον, ἐγχείρησις ὀρθοκυστικοῦ συριγγίου, 1852). Ὁ R. Tait ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκτελεῖ χιλιάδας λαπαροτομιῶν καὶ πρῶτος ἐκτελεῖ ἐγχείρησιν ἐξωμητρίου κυήσεως, ὁ δὲ Ἰταλὸς E. Porro († 1902) μελετᾷ ἰδιαιτέρως τὸ ζήτημα τῆς καισαρικῆς τομῆς.

Μάθημα χειρουργικῆς.

Ἡ *παιδιατρικὴ* ἀποσχισθεῖσα πλέον εἰς ἴδιον κλάδον εἰσέρχεται εἰς νέον στάδιον προόδου. Ἡ κατὰ τὸν τοκετὸν ἀσηψία, αἱ ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετὸν φροντίδες, ὁ κανονισμὸς τῆς διατροφῆς τῶν βρεφῶν (Ahlfeld, Heubner, Rubrer), ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἀντιδιφθεριτικοῦ ὀροῦ καὶ τῆς διασωληνώσεως ὑπὸ O'Dwyer, ἡ ἀντίδρασις κατὰ Wassermann, ἡ ἀνίχνευσις τῆς φυματιάσεως διὰ τῆς μεθόδου v. Pirquet († 1928), ἡ μέθοδος Schick ἐν τῇ προφυλάξει ἀπὸ τῆς διφθερίτιδος καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ τῶν πορισμάτων ἐν γένει τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς μικροβιολογικῆς ἐρεύνης κτλ., ἐπιφέρουσι σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῆς θνητότητος τῶν βρεφῶν καὶ τῶν παιδίων. Ἐκ τῶν Γάλλων ἐρευνητῶν ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὁ A. Barthez καὶ Billiet, ὁ J. Parrot († 1883, ἀθρεψία), ὁ E. Bouchut († 1891), οἱ Marfan, Comby, Hutinel, Nobecourt, ἐκ τῶν Γερμανῶν ὁ E. Henoch († 1910), ὁ T. Escherich, ὁ Bagnisky κλ.

Ἐν τῇ *ὀφθαλμολογίᾳ* ἐπίσης ἡ πρόοδος εἶναι σημαντικωτάτη. Πρώτη ἰδιαιτέρα διδασκαλία τῶν ὀφθαλμικῶν νόσων ἄρχεται ἐν Μίγκῃ ὑπὸ τοῦ C. Himly († 1837). Ἡ ὑπὸ τοῦ Herm. v. Helmholz ἐφεύρεσις τοῦ ὀφθαλμοσκοπίου (1851) καὶ ἡ χρησιμοποίησις τούτου εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ὑπὸ τοῦ Albrecht v. Graefe († 1870) εὐκολύνει τὰ μέγιστα τὴν σπουδὴν καὶ τὴν διάγνωσιν τῶν ὀφθαλμικῶν νόσων, αἱ δὲ ἐν τῇ χειρουργικῇ μνησθεῖσαι πρόοδοι ἐπιτρέπουσι τὴν ἐκτέλεσιν σοβαρωτάτων ἐγχειρήσεων. Ἡ ἐξαίρεσις τοῦ φακοῦ διὰ τομῆς τοῦ κερατοειδοῦς προτείνεται ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Wenzel, ἐκτελεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ F. Jaeger († 1871). Ἰδιαίτατα ἡ χρῆσις τῆς κοκαΐνης πρὸς τοπικὴν ἀναισθησίαν (Koller 1884) καὶ τῆς ἀτροπίνης (Himly) μεγάλως συμβάλλονται εἰς τοῦτο. Ἡ τελειοποίησις τῶν φακῶν, ἡ ἀπὸ τοῦ 1860 ὑπὸ τοῦ Donders ἐφαρμογὴ τῶν κυλινδρικῶν ἐπὶ ἀστιγματισμοῦ μεγάλως συμβάλλονται πρὸς διόρθωσιν τῶν διαταραχῶν τῆς ὁράσεως. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες εἰργάσθησαν δημιουργικῶς ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου, μνημονευτέοι ἐν Γαλλίᾳ μὲν ὁ Sichel († 1868) ὁ Demours, ὁ *Φ. Πανᾶς*, ὁ Delapersonne κτλ., ἐν Γερμανίᾳ ὁ Arlt; Saemisch, Schmidt-Rimpler, Hirschberg, ὁ E. Fuchs κλ., ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Adams, Nunnely, Wells, Bowman, ἐν Ὀλλανδίᾳ ὁ Douders, Snellen κλ.

Ἡ *λαρυγγολογία* προάγεται μεγάλως ἐπίσης διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἰδίᾳ τοῦ λαρυγγοσκοπίου ὑπὸ J. H. Czermak (1858) καὶ L. Türck, κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἱσπανοῦ καθηγητοῦ τῆς ᾠδικῆς Manuel Garcia (1854) ἐφ' ἑαυτοῦ γενομένης ἐξετάσεως τοῦ λάρυγγος. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γαλβανοκαυστικῆς μεθόδου (Voltolini, 1867), τῆς βρογχοσκοπίας (Killian, 1898), ἡ ἐξαίρεσις τοῦ λάρυγγος ὑπὸ Billroth κτλ., εἶναι δείγματα τῆς ἐπιγενομένης μεγάλης προόδου. Ἐκ τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ ἀναφέρομεν τὸν A. Trousseau († 1887, φθίσις λάρυγγος), τὸν Belloc († 1837), τὸν ἐφευρέτην τοῦ ἐργαλείου πρὸς ὀπίσθιον πωματισμὸν τῆς ρινός, τὸν E. Bouchut, τὸν ὑποδείξαντα τὴν διασωλήνωσιν τοῦ λάρυγγος, ἣν ἐτελειοποίησεν ὁ J. O'Dwyer, τὸν Fahnenstock († 1832), τὸν ἐφευρέτην τοῦ ἀμυγδαλοτόμου, τὸν C. Fauvel († 1895), τὸν Mackenzie († 1892) κτλ.

Ἡ *ὠτολογία* λαμβάνει ἐπίσης τὴν τελικὴν αὐτῆς ἐπιστημονικὴν διαμόρφωσιν, καταλιμπάνουσα πλέον τὴν ἐμπειρικὴν ὅλως παλαιὰν προσδοκητικὴν μέθοδον. Ὁ καθετηρισμὸς τῆς εὐσταχιανῆς σάλπιγγος (1741) ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Cleland τὸ πρῶτον διενεργηθείς, ἡ ἐγχείρησις τῆς μαστοειδίτιδος ὑπὸ Jasser (1776), ἡ ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ προηγουμένου αἰῶνος ὑποδειχθεῖσα, εὑρίσκουσι τὴν τελείαν αὐτῶν ἐφαρμογὴν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους μετὰ πλείστων ἄλλων μεθόδων διαγνωστικῶν καὶ χειρουργικῶν, ἀποτόκων ἐπιμελοῦς μελέτης τῆς παθολογίας τῶν ὠτικῶν νόσων. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες διεκρίθησαν ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ δέον νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Hard, τὸν γράψαντα τὸ πρῶτον βιβλίον ὠτιατρικῆς (1821), τὸν P. Menière (1861, ἴλιγγος τοῦ Menière), τὸν Deleau, τὸν W. Kramer († 1875, διαταραχαὶ τῆς ἀκοῆς), τὸν Tröltsch, τὸν Politzer, τὸν Cooper (1800, παρακέντησις τοῦ τυμπάνου), τὸν Barany (νυσταγμὸς) κτλ.

Ἡ *οὐρολογία* ἀποσχισθεῖσα τῆς χειρουργικῆς παρακολουθεῖ καὶ αὐτὴ τὴν ἐπιγενομένην πρόοδον. Τῷ 1836 ὁ Mercier εἰσάγει τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθετῆρας, ὁ M. Nélaton († 1873) τοὺς ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως τοιούτους, ὁ M. Nitze τῷ 1885 ἐφευρίσκει τὸ κυστεοσκόπιον. Ἡ προστατεκτομία ἐκτελεῖται τὸ πρῶτον ὑπὸ L. Dittel († 1890). Ἡ ἐξαίρεσις δὲ τοῦ νεφροῦ, ἡ νεφροτομία, ὁ καθετηρισμὸς τῶν οὐρητήρων, ἡ πλύσις τῆς πυέλου, τοῦ νεφροῦ, ἡ ἐγχείρησις τῆς λιθοθρυψίας καὶ λιθοτομίας εἶναι τὴν σήμερον συνηθέσταται καὶ ἐκτελοῦνται μετ' ἀρίστων ἀποτελεσμάτων. Μεταξὺ τῶν ρηξικελεύθων οὐρολόγων χειρουργῶν δέον νὰ ἀναφέρωμεν πρὸς τούτοις τὸν Civiale, τὸν Cuyon († 1920), τὸν Albarran († 1920), τὸν Legueu, τὸν Ἄγγλον Thomson (1887), τὸν Israel καὶ τὸν Ἀμερικανὸν Bigelow (λιθοθρυψία) κτλ.

Ἡ *δερματολογία* καὶ *συφιλιδολογία* ἐπίσης δεικνύουσιν ἐξαιρετικὴν πρόοδον. Μεγίστης σημασίας ὑπῆρξεν ἡ διάκρισις τῆς φύσεως τῆς βλεννορροίας ἀπὸ τῆς συφίλιδος. Ὁ Ph. Ricord († 1889), στηριζόμενος ἐπὶ χιλιάδων παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων, καταδεικνύει ἐσφαλμένην τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Hunter, διὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γενομένου πειράματος, κρατοῦσαν γνώμην περὶ ταυτότητος βλεννορροίας καὶ συφίλιδος. Ὁ Ἄγγλος J. Hutchinson († 1913) περιγράφει τὰς φερούσας τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀλλοιώσεις τῶν ὀδόντων ἐπὶ κληρονομικῆς συφίλιδος. Κυρίως ὅμως ἀπὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ παραγωγοῦ αἰτίου τῆς βλεννορροίας (Neisser, † 1916), τοῦ μαλακοῦ ἕλκους (Ducrey) καὶ τῆς ὠχρᾶς σπειροχαίτης τῆς συφίλιδος ὑπὸ Schaudin (1905) καὶ Hoffmann († 1906) καὶ πρὸ πάντων τῆς νεωτέ-

Digitized by Google

ρας θεραπείας διὰ Salvarsan (*Ehrlich*, 1909), βισμουθίου κτλ. καὶ τῆς *ἀντιδράσεως τοῦ Wasermann* (1907), ἡ ἀφροδισιολογία εἰσῆλθεν εἰς νέον ὅλως στάδιον προόδου. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐλάμπρυναν τοὺς κλάδους τούτους, δέον ἔτι ν' ἀναφέρωμεν τοὺς Fournier († 1918), Saboureau, Brocq, Jeanselme, E. Besnier, τὸν Alibert (1829, φῦμα Ἀλεπίου, μύκωσις, χηλοειδές), Levaditi, Signunid, P. Unna, τὸν ἱδρυτὴν τῆς παθολογικῆς ἱστολογίας τοῦ δέρματος, τὸν Hebra († 1880, ἐρυθρὸς λειχὴν κτλ.), Ehrlich, τὸν Danielsen καὶ τὸν *Ζαμπακὸν* (ἐπὶ τῆς λέπρας κτλ.).

Θαυμασία ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ *ὀδοντιατρικῇ* πρόοδος, ἰδίᾳ ὑπὸ τεχνικὴν καὶ θεραπευτικὴν ἔποψιν. Αἱ πρῶται ὀδοντιατρικαὶ σχολαὶ συνιστῶνται τῷ 1827 ἐν Λειψίᾳ καὶ Βερολίνῳ.

Ἡ *νευρολογία* καὶ *ψυχιατρικὴ* εἰσέρχονται καὶ αὗται εἰς στάδιον νέας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης διὰ τῆς ἀναζητήσεως τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀνατομικῶν ἀλλοιώσεων καὶ ἐπεξεργασιῶν τῶν διαφόρων νόσων τοῦ ἐγκεφάλου, νωτιαίου μυελοῦ καὶ τῶν νεύρων. Ἡ πρώτη ψυχιατρικὴ κλινικὴ ἱδρύεται ἤδη ἀπὸ τοῦ προηγουμένου αἰῶνος (1760) ἐν Φλωρεντίᾳ, ἔνθα διδάσκει ὁ Chiaruggi, ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ἄρχεται ἡ πρώτη διδασκαλία ἐπὶ τῶν ψυχικῶν νόσων καὶ λαμβάνεται ἐπιμελεστέρα φροντὶς περὶ τῶν φρενοπαθῶν, ὡς ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Pinel καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ Conolly. Ὁ *J. M. Charcot* († 1893) διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὑστερισμοῦ, τῆς μυϊκῆς ἀτροφίας, τῆς πλαγίας ἀμυοτροφικῆς σκληρώσεως (νόσος Charcot), τῆς τρομώδους παραλύσεως κτλ. καθίσταται ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας κλινικῆς νευρολογίας, ὁ P. Marie περιγράφει τὴν μεγαλακρίαν (1886), τὴν ὑπερτροφικὴν πνευμονικὴν ὀστεαρθροπάθειαν (1890), τὴν παρεγκεφαλιδικὴν κληρονομικὴν ἀταξίαν (1893). Ὁ K. Wesphal († 1890) περιγραφει πρῶτος τὴν ἀγοραφοβίαν († 1871) καὶ τὸ ἀνακλαστικὸν φαινόμενον τῆς ἐπιγονατίδος (1875). Ὁ E. Quincke (1882) περιγράφει τὸ ἀγγειονευρικὸν οἴδημα καὶ εἰσάγει τὴν ὀσφυακὴν παρακέντησιν. Ὁ H. Oppenhcein († 1919) περιγράφει τὰς τραυματικὰς νευρώσεις, τὴν συγγενῆ μυϊκὴν ἀτονίαν, ὁ W. Erb τὴν κληρονομικὴν ἀταξίαν καὶ εἰσάγει τὰς μεθόδους τῆς ἠλεκτροδιαγνωστικῆς. Ὁ E. Kraepelin μελετᾷ τὴν πρωτόγονον ἄνοιαν, ἐξ ἧς τελευταῖον ἀποχωρίζεται ἡ σχιζοφρενία. Ἡ γνῶσις τῆς φύσεως τῆς κινητικῆς ἀταξίας καὶ τῆς προϊούσης παραλύσεως διευκολύνει τὰ μέγιστα τὴν θεραπείαν δι' ἀντισυφιλιδικῶν φαρμάκων καὶ πυρετοθεραπείας (Wagner-Jaureg). Ὁ *Freud* διὰ τῶν περὶ ψυχοαναλύσεως μελετῶν ἀποκαθίσταται ἱδρυτὴς νέας σχολῆς, τῷ 1917 ὁ Ἕλλην *Οἰκονόμος*, καθηγητὴς ἐν Βιέννῃ, περιγράφει τὴν ληθαργικὴν ἐγκεφαλίτιδα καὶ ἐρευνᾷ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἐκ τῶν διασήμων νευρολόγων καὶ ψυχιάτρων ἀναφέρομεν ἐπὶ τούτοις ἐν Γαλλίᾳ μὲν τοὺς Duchenne, Reynaud, Raymond, Dejerine, ἐν Γερμανίᾳ τοὺς W. Griesinger († 1868), Romberg († 1873, ἀταξία ἐν τῇ νωτιάδι φθίσει), Meyer, Meynert, R. Krafft-Ebing († 1902 ψυχοπάθεια γεννητική), R. Remak (ἠλεκτροθεραπεία), ἐν Ἰταλίᾳ τὸν *Lombroso* διὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ περὶ μεγαλοφυΐας καὶ φρενοπαθείας (1864) καὶ περὶ ἐγκληματίου ἀνθρώπου (1876), ἐν Ἀμερικῇ τὸν G. Beard († 1883, ἠλεκτροθεραπεία) καὶ τὸν W. Hammond, τὸν περιγράψαντα τὸ πρῶτον τὴν ἀθέτωσιν, τὸν Weir Mitchell († 1914), περιγράψαντα τὴν καυσαλγίαν (1864) καὶ ἐρυθρομελαλγίαν († 1862), καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν J. Jackson († 1911, ιακσώνειος ἐπιληψία), τὸν W. Gowers († 1915), νευρολόγον διαπρεπῆ καὶ ἐφευρέτην τοῦ αἱμοσφαιρινομέτρου (1878), ἐν Ρωσίᾳ τοὺς M. Bechtereff καὶ S. Korsakoff (πολυνευριτικὴ ψύχωσις) κτλ.

Ἡ *ἰατροδικαστικὴ* καὶ *τοξικολογία*, ἐπωφελούμεναι τῶν προόδων ἐν τοῖς λοιποῖς κλάδοις τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, λαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὴν τελικὴν αὐτῶν ἐπιστημονικὴν διαμόρφωσιν. Διάσημοι ἄνδρες, ὡς ὁ Orfila, ὁ A. Tardieu, ὁ C. Lacassagne, ὁ Brouarder († 1910), ὁ Baltazar, ὁ Casper, ὁ Mendel, Hoffmann († 1897), ὁ C. Christison ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ T. Wormley ἐν Ἀμερικῇ τὰ μέγιστα συνεργοῦσιν εἰς τοῦτο

Ἡ *φαρμακολογία* καὶ ἡ *θεραπευτικὴ* ἐξαιρέτως προάγονται διὰ τοῦ πειραματικοῦ ἐλέγχου τῶν φαρμάκων ἐπὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων καὶ διὰ τῆς πληθύος ἐξαιρέτων νέων φαρμακευτικῶν προϊόντων (βλ. λ. *θεραπευτική*). Τῷ 1803 ὁ F. Serturner ἀποχωρίζει τὴν μορφίνην, τῷ 1818 οἱ Pelletier καὶ Carenton ἀνακαλύπτουσι τὴν στρυχνίνην, τῷ δὲ 1880 τὴν κινίνην, οἱ Geisser καὶ Hesse τῷ 1833 τὴν ἀτροπίνην, τῷ 1859 ὁ Niemann τὴν κοκαΐνην κλπ. Τῷ 1850 ὁ C. Pravaz εἰσάγει τὴν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καλουμένην μέχρι σήμερον σύριγγα πρὸς ὑποδορίους ἐνέσεις. Ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζουσιν ὁ R. Buchheim διὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀλκαλοειδῶν, ὁ O. Schweldeberg, ὁ μετὰ τοῦ Naunyn ἐκδοὺς τὸ «Archiv f. exp Pathologie u. Pharmakologie», ὁ Binz († 1912),

Zoe Saliger: Ὁ ἰατρὸς προσπαθῶν νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν θάνατον.

ὁ Mitcherlich, ὁ Dorveaux, ὁ M. Orfila, ὁ E. Vulpian, ὁ E. Souberran (χλωροφόρμιον), ὁ Brunton ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Wood ἐν Ἀμερικῇ κλπ. Εν τῇ ὑδροθεραπείᾳ ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζει ὁ V. Priessnitz († 1851), ἐν δὲ τῇ φυσικοθεραπείᾳ ὁ H. Brehmer, ὁ πρῶτος ἱδρύσας τὸ ἐν Göbersdorf φθισιατρεῖον Ἐξαιρέτου ὅλως σημασίας ὑπῆρξαν τὰ πειράματα τοῦ Eurlich (therapia sterilisans magna).

Ἡ *ὑγιεινὴ* ἐπίσης, ἀναπτυχθεῖσα μεγάλως σὺν τῇ προσγωγῇ ἰδίᾳ τῶν μικροβιολογικῶν μελετῶν, καθίσταται ἡ κρηπὶς καὶ ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, πρός τε πρόληψιν ἀναπτύξεως τῶν νόσων, ἐπαύξησιν τῆς ὑγιείας καὶ εὐεξίας τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσιν σώματός τε καὶ πνεύματος *(εὐγονία)*. Εἰδικώτερον ἡ *δημοσία ὑγιεινὴ* σκοπὸν αὐτῆς τίθησι τὴν βελτίωσιν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἀπειλούντων τοῦτον κινδύνων, ἡ δὲ *κοινωνικὴ ὑγιεινὴ* μελετᾷ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν ἐν γένει ὅρων (διατροφῆς, κατοικίας, ἐπαγγέλματος κλπ.) ἐπὶ τῆς ὑγιείας τῶν λαϊκῶν ὁμάδων καὶ ἐπιδιώκει τὴν βελτίωσιν τῶν ἀνθυγιεινῶν συνθηκῶν διὰ τῶν προσφορωτέρων μέτρων. Ἐν τῇ διαρρυθμίσει ταύτῃ ὑπέροχον θέσιν κατέχουσιν ὁ W. Budd († 1880), ὅστις σπουδάζει τὴν μεταδοτικότητα τοῦ τύφου, ὁ Johns Shnow († 1858), ὅστις ὑποστηρίζει τὴν δι' ὕδατος μετάδοσιν τῆς χολέρας, ὁ Th Malthus († 1834) (στατιστικὴ) διὰ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οἱ Pettenkofer († 1901), Rubner, Buchanan, Smith, Duchatelet, Labarraque, Trebuchet, Levy κλπ., ἰδιαίτατα δὲ οἱ Παστὲρ καὶ Κώχ.

Robert Fleury: Ὁ Πινὲλ διατάσσων, ὅπως θραυσθῶσι τὰ δεσμὰ τῶν ψυχοπαθῶν.

[Πίναξ ἐν Σαλπετριέρῃ.]

Ἡ *στρατιωτικὴ ἰατρικὴ* ἐπιτελεῖ καὶ αὕτη μέγα βῆμα προόδου διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Henri Dunant († 1910) καὶ τῶν διασκέψεων τῆς Γενεύης (1863 καὶ 1864) καὶ Χάγης καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων διακομιδῆς τραυματιῶν, ἐγκαταστάσεως χειρουργείων καὶ νοσηλείας τῶν τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν, ἐν ᾗ ὑπέροχον θέσιν κατέλαβεν ἡ Ἀγγλὶς νοσοκόμος Florence Nightingale.

Ἡ *ἱστορία* τέλος τῆς *ἰατρικῆς* κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους λαμβάνει μεγίστην ἐπίδοσιν, ἀπομένουσα ὡς ὁ μόνος συνδετικὸς κρίκος τῆς κατατεμαχισθείσης εἰς πλείστας εἰδικότητας ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καθ' ὃ ἁρμονικῶς αὕτη τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἐξετάζουσα καὶ παρέχουσα πάντα τὰ ἐφόδια, ἅτινα πᾶς ἀληθὴς ἐπιστήμων ὀφείλει νὰ κέκτηται οὐ μόνον πρὸς κατανόησιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς περαιτέρω ἔρευναν. Αὕτη διὰ τῆς πείρας τῶν αἰώνων ἀποτελεῖ καὶ τὸν μόνον φραγμὸν κατὰ πάσης πλάνης ἢ καὶ προσπαθείας πρὸς ἐπάνοδον εἰς σφαλερὰς δοξασίας, ὧν πολλαὶ τοσούτῳ ἀνέκοψαν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες διεκρίθησαν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐρεύνῃ, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὸν σοφὸν ἐκδότην τῶν ἔργων τοῦ Ἱπποκράτους Littré († 1880), τὸν Daremberg ἐν Γαλλίᾳ, τὸν Häser, Hecker, Sprengel, Choulant, Puschmann, Pagel, Sudhoff καὶ Neuburger ἐν Γερμανίᾳ κτλ., τὸν Freind, Singer ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸν Garison καὶ Wells ἐν Ἀμερικῇ, τὸν Puccenoti καὶ De Renzi ἐν Ἰταλίᾳ κτλ.

Καὶ Ἕλληνες δὲ συγγραφεῖς καὶ ἔμπειροι ἰατροὶ οὐδόλως ἀπέλιπον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἰδίᾳ δ' ἀφ' ἧς ἤρξατο ἡ ἀναβίωσις τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἀθήνησι πανεπιστημίου (βλ. λ. *Ἑλλάς*).

Οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἐρευνητῶν, ἀναγνωρισθείσης τῆς μεγάλης αὐτῶν συμβολῆς, λαμβάνουσι τὸ βραβεῖον Nobel, ὡς ὁ Behring (1901), ὁ Ronald Ross (1902), ὁ ἀνακαλύψας τὴν δι' ἀνωφελῶν κωνώπων μετάδοσιν τοῦ ἑλοπαρασίτου, ὁ Finsen (1903), ὁ Pavloff (1904), ὁ Koch (1905), οἱ Golgi καὶ Ramon y Cajal (1906), ὁ Laveran (1917), οἱ Metchnicoff καὶ Ehrlich (1908), ὁ Kocher (1909), ὁ Carrel (1912), ὁ Richet (1913), ὁ Bordet (1919) κλπ.

Αὕτη ἡ διδασκαλία τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸν ΙΘ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ' αἰῶνος καθίσταται πολλῷ ἀρτιωτέρα, ἡ κατάτμησις δ' αὐτῆς εἰς κλάδους εὐκολύνει διὰ τῶν εἰδικῶν ἐργαστηρίων καὶ κλινικῶν τὴν μόρφωσιν εἰδικῶν ἰατρῶν.

Ἡ ἰατρικὴ δὲν ἔφθασεν ἔτι εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τελειότητος, καίτοι αὕτη οὐδέποτε ὑπεσχέθη τὴν ἀθανασίαν (Singer). Ἐλπίδες ὅμως μέγισται ὑποφώσκουσιν, ὅτι θέλει ἐπιτευχθῇ τέλος ἡ πλήρης ἀπὸ τῶν νόσων καὶ τῶν συνεπειῶν των προφύλαξις καὶ ἐξασφάλισις. Τοῦτο ἄλλως θὰ ᾖ καὶ ἡ πλήρης τῆς ἰατρικῆς ἱκανοποίησις, ἂν δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος δυνηθῇ νὰ ζῇ ὁλόκληρον τὸν βίον αὐτοῦ, ἐὰν ἀπηλλαγμένος παντὸς κινδύνου νόσων καὶ πλήρης ἡμερῶν ἀναμένῃ τὸν ἀπονώτατον τῶν θανάτων, τὸν ἐκ γήρατος *(Πλάτ.* Τίμ. 8 Ε'), ἀποφερόμενος εἰς τὸν τάφον ὡς θημωνία ἐν τῷ πρέποντι χρόνῳ ἀπὸ τοῦ ἀλωνίου συγκομισθεῖσα *(Ἰώβ*, Ε' 26).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πάντα τὰ συγγράμματα τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς, ἰδίᾳ δὲ τὰ περιληπτικὰ ὑπὸ *Pagel*, *Diepgen*, *Diepgen-Aschoff*, *Schwalbe*, *Alicke*, *Singer*, κλ.

ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

— [ΤΕΧΝ.] Αἱ σχέσεις τῆς ἰατρικῆς πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, τὴν πολιτικὴν (ἐν ᾗ οὐκ ὀλίγοι διεκρίθησαν, ὡς ὁ Καποδίστριας, ὁ Κωλέττης, ὁ Clemanceau κτλ.), τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν ἐγένοντο ἐπανειλημμένως ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης. Ἰδίᾳ ὅμως ἐξαιρέτου ὅλως σπουδῆς ἔτυχε τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως ἰατρικῆς καὶ ζωγραφικῆς-γλυπτικῆς. Διότι οὐ μόνον ἡ ἰατρικὴ παρέσχε πλείστας ἀρίστας ὑποθέσεις εἰς ἐξόχους ζωγράφους καὶ γλύπτας, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἰατροὶ συχνάκις παρεκίνησαν διασημοτάτους ζωγράφους εἰς ἐκτέλεσιν ἔργων, μάλιστα δ' ἐν συνεργασίᾳ αὐτῶν καὶ ζωγράφων (ὡς π. χ. Leonardo da Vinci καὶ Antonio della Tore, Στεφάνου Van Calcar καὶ Βεσαλίου, Gerard Lairesse καὶ Bidloo, Jan Wandelaar καὶ Ἀλβίου κτλ.) ἐγένοντο οἱ ἄριστοι τῶν ἀνατομικῶν καὶ χειρουργικῶν πινάκων. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐπὶ τούτοις, ὅτι καὶ πολλοὶ ἰατροὶ διεκρίθησαν καὶ ὡς καλλιτέχναι καὶ συλλογεῖς καλλιτεχνικῶν ἔργων (ὡς ὁ Berengario di Carpi κτλ.), καὶ ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν καὶ εἰδικαὶ ἐκθέσεις (Salon des médecins) ἔργων ἰατρῶν ἐγένοντο.

Digitized by Google

Κύριον ἐν γένει ἀντικείμενον τῶν ἐν λόγῳ καλλιτεχνικῶν ἔργων ὑπῆρξαν προσωπογραφίαι διασήμων ἰατρῶν, εἰκόνες ἐκ τοῦ βίου τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς πράξεως, εἰκόνες ἀνατομικαὶ καὶ φαρμακευτικῶν φυτῶν, ἀνδριάντες ἰατρῶν κτλ., μετάλλια ἢ νομίσματα ἀπεικονίζοντα πρόσωπα ἰατρῶν ἢ ἐμβλήματα ἰατρικῆς κτλ. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἰατρικὴν εἰκονογραφίαν ἦτο ὁ Marx, κυρίως ὅμως ὑπὸ τοῦ Charcot, τῆς σχολῆς αὐτοῦ («Nouvelle iconographie de la Salpetrière») καὶ τοῦ P. Richet («L'art et la médecine-Les demoniaques dans l'art» 1887), ἐδόθη μείζων προσοχὴ εἰς τὴν ἰατρικὴν εἰκονογραφίαν. Ἀλλ' ἰδιαίτατα εἰς τὸν Eugen Holländer ὀφείλονται χάριτες διὰ τὰς λαμπρὰς περὶ «Πλαστικῆς καὶ ἰατρικῆς» καὶ «Ζωγραφικῆς καὶ ἰατρικῆς» συλλογὰς αὐτοῦ.

J. van Hoogstraeten: Ὁ ἰατρὸς καὶ ἡ ἀναιμική.

Γενικῶς εἰπεῖν οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ οἱ Φλαμανδοὶ ὑπῆρξαν οἱ ζωγράφοι οἱ ἀσχοληθέντες κατ' ἐξοχὴν περὶ ἰατρικὰ θέματα. Καὶ ἐκ μὲν τῶν περὶ τὴν ἀνατομίαν πινάκων μνείας ἄξιοι εἶναι οἱ τοῦ Holbein (χορὸς νεκρῶν 1538 καὶ κρανία, ἐν τῷ μουσείῳ Βασιλείας), τοῦ Λεονάρδου ντὰ-Βίντσι (σχεδιαγραφήματα ἐμβρύων, ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Windsor), τοῦ Jan van Calcar (εἰκόνες ἀνατομικοὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Βεσαλίου), οἱ τοῦ Gerard Dou (νεκρὰ φύσις, ἀνατομία Βεσαλίου) οἱ τοῦ Albrecht Dürer (ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Βενετίας) καὶ οἱ περίφημοι πίνακες ἐπὶ τῆς ὑπὸ διασήμων ἐπιστημόνων ἐκτελουμένης ἀνατομῆς πτωμάτων, οἷον τοῦ Seb. Egberts ὑπὸ Arend Pietersz (Amsterdam 1603), ὃν ἔγραψεν ἐπίσης καὶ ὁ Thomas de Kayser (Amsterdam 1619), τοῦ ἰατροῦ W. van der Neer ὑπὸ Michiel Janszon van Mierevelt (ἐν νοσοκομείῳ τοῦ Delft, 1617), τοῦ ἰατροῦ Jons Holland ὑπὸ Νικ. Elias (Amsterdam 1625) καὶ ἰδίᾳ τῆς περιφήμου ἀνατομίας τοῦ Τυλπίου ὑπὸ Ρέμπραντ (ἐν Χάγῃ). Τὸν Τύλπιον τοῦτον ἐξεικόνισεν ἐπίσης καὶ ὁ Νικόλ. Elias (Πινακοθήκη Six ἐν Ἀμστελοδάμῳ). Ἐξαίρετοι πίνακες εἶναι ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἰατροῦ Deyman (Amsterndam 1656), ὁ ὑπὸ Ρεμπραντ γραφεὶς καὶ ἐν μέρει μόνον περισωθείς, ὁ τοῦ ἰατροῦ F. Ruysch ὑπὸ Adrien Backer, ἐφ' οὗ ἠσχολήθη καὶ ὁ G. Van Neck (Amsterdam 1683). Ἄρισται παραστάσεις ἐγκύων ὀφείλονται εἰς τὸν Ραφαὴλ (ἐν Φλωρεντίᾳ) καὶ A. Gibelin École de chirurgie, Paris). Θαυμασία εἰκὼν τοῦ Rubens παριστᾷ τὸν διὰ διανοίξεως τῶν φλεβῶν ἐπερχόμενον θάνατον τοῦ Σενέκα (Μόναχον). Εἰκόνες τῆς περιτομῆς ἄρισται εἶναι ἡ ὑπὸ Wil van der Porten (Cassel) καὶ Petrus Perugino (Capella Sixtina, Ρώμη). Ἐξαίρετοι πίνακες ἐξανθημάτων καὶ λέπρας ἐγράφησαν ὑπὸ A. Dürer (Φράγκφούρτη) καὶ Boticelli (ἐν Capella Sixtina, Ρώμη), ρινοφύματος ὑπὸ Holbein (Prado, Μαδρίτη), περιθάλψεως δὲ ἐνδεῶν καὶ ἀσθενῶν ὑπὸ ἁγίων καὶ κληρικῶν ὑπὸ Μουρίλλου (Ἁγία Ἐλισάβετ ἐν Μαδρίτῃ), Ἰγν. Λογιόλα ὑπὸ Rubens (Βιέννη, Γένουα) κτλ. Ἰδίας ἔτι μνείας χρῄζουσιν ὁ λοιμὸς ὑπὸ Mignard, ὁ λοιμὸς τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ Micco Spadara, οἱ νάνοι El bobo de Coria καὶ Seb. de Morra ὑπὸ Valasquez (Μαδρίτη), ὁ γίγας τοῦ κόμιτος Arandel ὑπὸ Rubens (Μόναχον), ὁ παραλυτικὸς παῖς ὑπὸ Ribera (Βιέννη), ὁ ἠλίθιος ὑπὸ Valaequez (Βιέννη), ἡ τυφλότης τοῦ Ὁμήρου καὶ ὁ τυφλὸς βιολιστὴς ὑπὸ Ρέμπραντ (Χάγη) καὶ ἡ θεραπεία τῆς τυφλότητος τοῦ πατρὸς τοῦ Τωβίου (Βρυξέλλαι), ἐφ' ἧς εἰργάσθη καὶ ὁ Petrus Brander. Θέμα ἰδίᾳ ἀγαπητὸν ὑπῆρξεν ἡ ἐξέτασις τῶν οὔρων ὑπὸ τῶν ἰατρῶν πρὸς διαγνωστικὸν σκοπόν, ἡ ἰατρικὴ ἐπίσκεψις ἐν γένει καὶ ἡ ἀπεικόνισις τῆς ζωῆς ἰατροῦ χωρίων. Εἰς τὰς τοιαύτας ἐκτελέσεις διεκρίθησαν ἰδίως ὁ Jean Steen, ὁ G. Metsu, ὁ W. van Mieris, ὁ G. Dou καὶ ὁ David Teniers. Εἰκὼν τοῦ Jan Steen εὑρισκομένη ἐν Χάγῃ («Ἡ ἰατρικὴ ἐπίσκεψις») παρουσιάζει καθήμενον παρὰ τὴν κλίνην ἀσθενοῦς ἰατρόν, εἰς ὃν μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν προσφέρεται ἀναψυκτικόν· ὡραιόταται εἶναι ἐπίσης αἱ ἐπὶ ὁμοίου θέματος εἰκόνες τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, αἱ εὑρισκόμεναι ἐν Χάγῃ, Noorthbrook galerie, ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ Hermitage Πετρουπόλεως. Καὶ αἱ εἰκόνες δὲ τοῦ Ὁλλανδοῦ ζωγράφου Gerard Dou εἶναι θαυμάσιαι. Ἡ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Βούγκιγκαμ εὑρισκομένη εἰκὼν πασχούσης ἐξ ἔρωτος, ἧς τὰ οὖρα ἐξετάζει ὁ ἰατρός, ὃν αὕτη μετ' ἀνησυχίας παρακολουθεῖ διὰ τοῦ βλέμματος, κρατοῦσα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν καρδίαν αὐτῆς, εἶναι ἀριστούργημα. Ἄλλη εἰκὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου εὑρίσκεται ἐν Hermitage τῆς Πετρουπόλεως, παρουσιάζει δὲ δωμάτιον ἰατροῦ. ἐπὶ τῆς τραπέζης βιβλίον ἀνοικτὸν καὶ νεκροκεφαλήν, τὸν δὲ ἰατρὸν ἐξετάζοντα φιάλην οὔρου, προσκομισθεῖσαν ὑπὸ γυναικός, ἥτις μετ' ἀγωνίας παρακολουθεῖ τὴν ἐξέτασιν. Ἀνάλογοι εἰκόνες εἶναι καὶ ἡ ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Κοπεγχάγῃ καὶ Λούβρῳ (γυνὴ πάσχουσα ἐξ ὕδρωπος). Καὶ ὁ A. van Ostade ἐπραγματεύθη τὸ αὐτὸ θέμα ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ («Ὁ ἰατρὸς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ»)· ὁ ἰατρὸς φέρει σκοῦφον καὶ κοιτωνίτην, ἐξετάζει δὲ καὶ οὗτος προσκομισθέντα ἐν φιάλῃ οὖρα (Altes Museum Βερολῖνον). Ἡ ἀσθενὴς τοῦ G. Metsu (μουσεῖον Kaiser Friedrich ἐν Βερολίνῳ) παρουσιάζει γυναῖκα πάσχουσαν, καθημένην ἐπὶ ἕδρας καὶ στηρίζουσαν τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἐπὶ προσκεφαλαίου, παρ' αὐτὴν δ' ἄλλην γυναῖκα ἑτοίμην νὰ ἐξέλθῃ. κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἵνα καλέσῃ τὸν ἰατρόν, καὶ σφογγίζουσαν τὰ δάκρυα διὰ μανδηλίου.

Τῶν ἐξ ἔρωτος πασχουσῶν εἰκὼν ἀρίστη ἐπίσης εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου ἐν Βιέννῃ (Febris amatoria) καὶ ἡ παρουσιάζουσα ἔγκυον γυναῖκα («Πολὺ ἀργά», Πράγα, ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ κόμιτος Nostiz), ἡ ἀναιμικὴ τοῦ S. von Hoogstraeten (Amsterdam), ἡ τοῦ W. van Mieris, ἡ παριστῶσα ἐγχείρησιν κατὰ τὴν κεφαλὴν (Kaiser-Friedrich Haus, Βερολῖνον). Ὁ David Teniers ὡσαύτως ἔγραψεν ὡραιοτάτας εἰκόνας ἐκ τῆς ζωῆς ἰατρῶν χωρίου, θαυμασία δ' εἶναι καὶ ἡ ἐγχείρησις κατὰ τὴν κεφαλὴν (Prado, Μαδρίτη), ἡ κατὰ τὸν πόδα ἐγχείρησις (Kassel), καὶ ἡ ἐξαγωγὴ ὀδόντος (Kassel). Ἰατρὸν χωρίου ἐζωγράφησε καὶ ὁ Laberge (Salon 1833). Ἄξιοι μνείας παρὰ τούτους εἶναι καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πίνακες τῶν Duval-Lecames («Ὁ φιλάνθρωπος ἰατρός», Salon 1838), Fauvelet (Salon 1859), Eugène Lepositevin (Salon 1861) κτλ. Τέλος ἀναφέρομεν τὸν ἔξοχον πίνακα τοῦ Urbain Bourgeois (1895), τὸν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισιων ἀποκείμενον (βλ. εἰκόνα ἐν λ. *ἰατρικῆς* ἱστορία), τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α' εἰς τὸ νοσοκομεῖον πανωλιώντων ὑπὸ βαρώνου Gross (1804, Λοῦβρον), τὸν πίνακα Joe Saliger, παριστῶντα ἰατρὸν προσπαθοῦντα ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου γυναῖκα, ἥτις μετὰ πεποιθήσεως ἔχει ἐναγκαλισθῆ αὐτόν, τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ καθηγητοῦ Richet εἰς τὸ νοσοκομεῖον τὸ ἱδρυθὲν ἐν τῷ κτιρίῳ τοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων ὑπὸ André Brouillé (Ἰατρικὴ σχολὴ Παρισίων) καὶ τὴν εἰκονογραφημένην ἔκθεσιν ἀσθενείας τοῦ Albrecht Dürer, ὅστις ἔστειλε πρὸς τὸν ἰατρόν του καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐν ᾗ φαίνεται δεικνύων διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸ ἐπώδυνον σημεῖον τοῦ ἐπιγαστρίου του. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἔργων ζωγραφικῆς ἀναφέρομεν τὴν ἐξεικόνισιν τῆς ἐπιδέσεως τοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (κύλιξ Σωσίου, Berliner Antiquarium) καὶ τὴν ἐξεικόνισιν τοκετοῦ γυναικὸς (μουσεῖον Βόλου). Ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ ὁ ἀπόστολος Λουκᾶς, ὅστις ἦτο καὶ ἰατρός, ὡς ζωγράφος εἰκόνων τῆς Θεοτόκου. Ἐκ τῶν γλυπτῶν ἔργων μνημονευτέα τὰ ἐν τοῖς ἀσκληπιείοις εὑρεθέντα ἀναθήματα, τὰ διάφορα ἀγάλματα Ἀσκληπιοῦ, αἱ παραστάσεις διαφόρων ἰατρῶν, ἀναπαραστάσεις μελῶν, ἐργαλείων, σικυῶν κτλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Holländer*, Plastik u. Medizin. — *E. Holländer*, Die Medizin in der klassischen Malerei. — *E. Hollander*, Aeskulap und Venus.—*R. Mullerheim*, Die Wochenstube in der Kunst. 1904 κτλ.

ΑΡ. Π. Κ.

— [ΚΑΝΟΝ. ΔΙΚ.] Παρ' Ἰουδαίοις ἤσκουν τὴν *ἰατρικὴν* ἱερεῖς καὶ προφῆται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι ἡ ὑπὸ κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἄσκησις τῆς ἰατρικῆς δὲν ἐλογίζετο ὡς ἀπᾴδουσα εἰς τὴν τοῦ κληρικοῦ ἐπαγγέλματος σεμνότητα, οὔτε ἐθεωροῦντο ὡς ἀποσπώμενοι τῶν ἱερατικῶν αὐτῶν καθηκόντων οἱ μετερχόμενοι τὴν ἰατρικήν, ἥτις ὑπελαμβάνετο ὡς τέχνη ὅλως ἐμπειρική. Ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων κληρικῶν μετερχομένων τὴν ἰατρικήν, μνημονεύεται μεταξὺ ἄλλων τὸ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ ἀπαλλαξάντων πάθους ἀνιάτου νομιζομένου τὸν Ἰουστινιανόν, ὅστις εὐγνωμονῶν ἵδρυσεν ἐπ' ὀνόματι καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν ναόν, εἰς ὃν πάντες οἱ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπελπιζόμενοι κατέφευγον. Τὸ τοῦ Παύλου χωρίον πρὸς Κολασσαεῖς (δ' 14) «ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς» ἀφορᾷ πιθανῶς τὸν εὐαγγελιστήν, ἐξακολουθήσαντα καὶ μετὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν αὐτοῦ τὴν ἄσκησιν τῆς ἰατρικῆς. Ὁ Οὐερκελλῶν ἐπίσκοπος Εὐσ βιος κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν, μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ

Digitized by Google

(362) σύνοδον, μετάβασιν αὐτοῦ, ἤσκει πρὸς τοῖς ἱερατικοῖς αὐτοῦ ἔργοις καὶ τὴν ἰατρικήν. Ὁ ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ ἐπιστήμονάς τινας ἰατρούς, ὧν εἷς ἦτο ἱερεύς, Πέτρος ὀνομαζόμενος καὶ ὡς διάσημος ἰατρὸς τιμώμενος, καὶ κοσμούμενος οὐ μόνον τῷ ἱερατικῷ ἀξιώματι «ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν σωμάτων λογικῇ θεραπείᾳ». Ἐκ τῶν ὑπογραψάντων τὰς περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἴβα συζητήσεις κληρικῶν τῆς Ἐδέσσης ἦν καὶ διάκονός τις Σάββας «λεγόμενος ἰατρός». Σύγχρονός τις ἐπιστολὴ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Νειλάμμωνι διακόνῳ ἰατρῷ». Ὁ κανὼν ια' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπηγόρευσε τοῖς κληρικοῖς ἐπὶ καθαιρέσει, τοῖς δὲ λαϊκοῖς ἐπὶ ἀφορισμῷ τὸ μεταπέμπεσθαι Ἰουδαίους ἰατρούς. Τὸ πρῶτον ἀπηγορεύθη τοῖς κληρικοῖς τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἄσκησις τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη τῇ 8η Δεκεμβρίου 1157.

[*Κ. Μ. Ράλλη*, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, σελ. 454—458, καὶ Ἐγχειρίδιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τεῦχ. Α' σελ. 140].

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **«Ἰατρική»**. Ἰατρικὸν περιοδικὸν ἱδρυθὲν ἐν Ἀθήναις τῷ 1923 ὑπὸ Δ. Κοσμετάτου καὶ Ἰ. Κούμαρη.

— **Ἰατρικὴ *δημώδης***. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον νοοῦνται αἱ συμφυεῖς ἑκάστῳ λαῷ ἰατρικαὶ γνώσεις, αἱ μεμειγμέναι μετὰ δεισιδαιμονιῶν, προλήψεων καὶ πλανῶν, εἰς ἃς καταφεύγει πρὸ πάσης ἰατρικῆς βοηθείας, ἰδίᾳ ἐν ἐλλείψει ἰατροῦ, καὶ ἐπὶ χρονίων ἢ δυσιάτων περιπτώσεων, καὶ ἃς οὐδὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης, οὐδ' ἡ ἐν τῷ πολιτισμῷ ἐπιγενομένη πρόοδος ἠδυνήθησαν ν' ἀλλοιώσωσι. Τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος οὐδ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξαιρεῖται, παρ' ᾧ μάλιστα παρατηρεῖται καί τι ὅλως ἐξαιρετικόν, ὅτι δηλαδὴ ἐξετάζων τις τὰς δημώδεις ἰατρικὰς γνώσεις ἀνευρίσκει, ὅτι πολλαὶ τούτων ὑπῆρξαν κοιναὶ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ ὅτι αἱ ἐρριζωμέναι αὗται παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ γνώσεις εἶναι ἐν πολλοῖς λείψανα πεπαλαιωμένων ἰατρικῶν δοξασιῶν, ἀναλλοιώτως μεταδοθεισῶν τοῖς μεταγενεστέροις. Ἡ κατ' ἐπιβίωσιν καὶ συμφυής, οὕτως εἰπεῖν, τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἰατρικὴ αὕτη ἀποτελεῖ μίαν ἔτι τρανὴν ἀπόδειξιν τῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ δημώδης ἰατρικὴ ἐν Ἑλλάδι πολλαχῶς ἐξετάσθη ὑπὸ λαογραφικὴν ἔποψιν ὑπὸ πλείστων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπέροχον θέσιν κατέχει ἰδίᾳ ὁ καθηγητὴς Ν. Πολίτης. Ὑπὸ κυρίως ἰατρικὴν ὅμως ἔποψιν καὶ ἐν τῷ συνόλῳ οὐδόλως ἐξετάσθη, καίτοι οὐκ ὀλίγοι ἰατροὶ (Ε. Ξύδης, Χρηστίδης κλπ.) ἐπὶ μέρους ἐξήτασαν δι' ὀλίγων τὸ ζήτημα τοῦτο.

Αἱ ἀνατομικαὶ γνώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι λίαν περιωρισμέναι. Τῶν ἀνθρωπίνων ὀστῶν («τὰ κόκκαλα») λαμβάνει γνῶσιν ἁπλουστάτην κυρίως ἐκ τῆς θρησκευτικῆς συνηθείας τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων. Ὁ μυελὸς τῶν ὀστῶν («τὸ μελούδι») εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν σφαγίων. Ἐκ τῆς μυολογίας γνωρίζει ἁπλῶς τὰς σάρκας («τὸ κρέας») μετὰ μερικωτέρας τινὸς ὑποδιαιρέσεως κατὰ χώρας (χειρός, ποδός, τραχήλου). Ἐκ τῆς σπλαγχνολογίας γνωρίζει τὰ ἔγκατα: στόμαχον («στομάχι»), ἔντερα, πνεύμονα («πλεμόνι»), ἧπαρ («συκώτι»), σπλῆνα, ἐπίπλοον («μπόλια»), νεφρούς, κύστιν («φοῦσκα»), τὰ ἐξωτερικὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλὰ καὶ τὴν μήτραν καὶ τοὺς ὄρχεις κτλ. Κοινῶς ὁ λαὸς δὲν διακρίνει τὰς ἀρτηρίας τῶν φλεβῶν, ἀλλὰ καλεῖ ἐν γένει αὐτὰς «φλέβες» (πρβλ. ὅμως: «θὰ σοῦ λύσω τὴν ἀρτηρίαν»). Εἰς ἐξορκισμοὺς ἀναφέρονται (Πολίτης) 72 ἢ 72 ½ φλέβες. Ἡ καρδία, ἕδρα τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων, περιέχει τὸ αἷμα, δι' ὃ καὶ λίαν ἐπικίνδυνα θεωροῦνται τὰ τραύματα αὐτῆς. Ἐκ τῆς νευρολογίας γνωρίζει τὸν ἐγκέφαλον («τὸ μυαλό»), τὸν νωτιαῖον μυελὸν (καὶ αὐτὸς «μελούδι», ὅπως τῶν λοιπῶν ὀστῶν) καὶ τὰ νεῦρα, μεθ' ὧν συγχέει τένοντας, συνδέσμους, ἀπονευρώσεις. Ἀγνοεῖται σχεδὸν τελείως πᾶσα σχέσις ἐγκεφάλου καὶ νεύρων. Ὁ ἐγκέφαλος ὅμως εἶναι ἕδρα τοῦ λογικοῦ («ἔχει κεφάλι» ἢ «μυαλό»). Τῶν αἰσθητηρίων ἔχει ἀμυδρὰν ὅλως γνῶσιν. Ἀλλὰ καὶ αἱ φυσιολογικαὶ ἐν γένει γνώσεις τοῦ λαοῦ εἶναι ὅλως ἀρχέγονοι. Οὕτω π. χ τὸ σπέρμα, ὡς κατὰ ἀρχαίας ἑλληνικὰς θεωρίας, ἀπὸ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ κατερχόμενον, ἐπιφέρει τὴν σύλληψιν. Καταχρήσεις δὲ γενετήσιοι προξενοῦσι νοσήματα νωτιαίου μυελοῦ.

Τὴν γένεσιν τῶν νόσων ὁ λαὸς ἀποδίδει εἰς διαφόρους νοσηρὰς ἐπηρείας· «ἀκάλεστη ἡ ἀρρώστια» γενικῶς φρονεῖ «δὲν ἔρχεται». Κύριον καὶ πρωτεῦον αἴτιον εἶναι τὸ ψῦχος (ἰδίως τὸ «ρεῦμα» ἀέρος, παράγον πάσας τὰς ὀξείας νόσους, οἷον ρινικὸν κατάρρουν, πνευμονίαν («ἡ ποῦντα»), πλευρίτιδα, μηνιγγίτιδα, κατάρρουν στομάχου, ἐντερίτιδα κτλ. Ἐκ τοῦ αἰτίου κοινὴ ὀνομασία τῶν νόσων τούτων: «κρυολογήματα», διὸ καί, κατὰ τὴν ἱπποκράτειον ρήτραν «τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις εἰσὶν ἰάματα», ἐπὶ πάντων συνίσταται θέρμανσις, ἱδρωτοποιὸς θεραπεία μετὰ λήψεως θερμαντικῶν ποτῶν καὶ ἐντριβαὶ θερμαὶ («τρίψιμο»). Παρὰ τὸ ψῦχος μεγάλην σημασίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς καὶ εἰς τὰς διαιτητικὰς παρεκτροπάς. Ἰδιαίτατα δὲ ἡ δυσκοιλιότης μεγίστην σημασίαν ἔχει εἰς ἐμφάνισιν νόσων. Δι' ὃ καὶ τὸ καθάρσιον θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον καὶ τὸ κυριωδέστερον τῶν φαρμάκων. Ὡς τὰ πολλὰ τὴν μακροχρόνιον νόσον ἐπακολουθεῖ σῆψις καὶ ἀνάπτυξις σκωλήκων, οἵτινες ἐπί τινων νόσων θεωροῦνται καὶ ὡς αὐτὰ ταῦτα τὰ αἴτια τῆς νόσου, ὡς π. χ. ἐπὶ λύσσης, καθ' ἣν ἀναφαίνονται ὑπὸ τὴν γλῶσσαν, ἐπὶ σηπτικῶν ἐπεξεργασιῶν κατὰ τοὺς ὀδόντας, ἢ τοπικῶς ἐπὶ παλαιῶν δερματικῶν παθήσεων ἢ ἐξελκώσεων ἢ ἐπὶ ρήξεως οἰδημάτων ποδῶν κτλ. Σχέσις σκωλήκων πρὸς μυΐασιν ἀγνοεῖται τέλεον. Μεγάλην σημασίαν εἰς πάντα ταῦτα ἔχει ἡ «κρᾶσις» τοῦ ἀνθρώπου. Παρὰ ταῦτα συχνὸν αἴτιον τῆς νόσου δύναται νὰ ᾖ ὑπερφυσικόν. Τὸ θεῖον ἀποστέλλει τὴν νόσον πρὸς τιμωρίαν, ἐνίοτε πρὸς δοκιμασίαν. Ὁ διάβολος ἢ οἱ δαίμονες θεωροῦνται ὡς γενεσιουργὸς αἰτία φρενικῶν νόσων. Ἡ κακὴ ὥρα συμβάλλει καὶ αὐτὴ πρὸς ἐμφάνισιν πλείστων δεινῶν. Ἄϋλα τέλος ὄντα καὶ ὑπερφυσικὰ («στοιχειά», «ἐξωτικά», «Ἀνεράϊδες», «Καλικάντζαροι», «Βουρδουλάκοι» κτλ.) δύνανται νὰ βλάψωσι πνευματικῶς ἢ νοσηρῶς ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπὶ τούτοις ἡ μαγεία δὲν θεωρεῖται ἄσχετος πρὸς ἀνάπτυξιν χρονίας, ἰδίᾳ φθινάδος ἢ φρενικῆς, νόσου· διὸ καὶ τὴν σήμερον ἔτι «μετακαλοῦνται γόητας.... ἐφευρεῖν ἐπαγγελλομένους τὰς μαγείας, ἐξ ὧν κατεκλίθησαν οἱ νοσηλευόμενοι καὶ καθᾶραι τὸ ἀπὸ τούτων μῦσος» (Σύνταγμα κανόνων *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*, Γ' σ. 67).

Αἱ νέαι περὶ μολύσματος ἰδέαι ἐπηύξησαν τὴν ἔμφυτον παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἰδέαν τῆς μεταδοτικότητος («μόλεμα») ἐνίων ἰδίᾳ νόσων. Ὁ συγχρωτισμὸς μετὰ νοσούντων ἐκ φθίσεως θεωρεῖται λίαν ἐπικίνδυνος· ἰδίᾳ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τοῦ φθισικοῦ πιστεύεται, ὅτι ρήγνυται τὸ θυλάκιον τὸ περιέχον τὰ νοσογόνα σπέρματα, ἅτινα δύνανται νὰ μολύνωσι τοὺς παρευρισκομένους. Μεταδοτικὸς εἰσέτι θεωρεῖται καὶ ὁ καρκίνος, ὡς καὶ ἡ λέπρα, ἡ ψώρα (ὅταν ψωριάσῃ ὁ γείτονάς σου, 'κονόμα καὶ σὺ ψωραλοιφή») καὶ πάντα σχεδὸν τὰ ἐξανθηματικὰ καὶ δερματικὰ νοσήματα. Παρὰ τῷ λαῷ ἰδίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ διὰ τοῦ ἀέρος μόλυνσις, ὅπως π. χ. ἐπὶ ἐρυσιπέλατος, ὅπερ καὶ «ἀερικὸ» καλεῖται. Ὁ πάσχων ἐνίοτε δίκην «φυσήματος», ἀναδιδομένου συνήθως ἀπὸ βόθρων ἀποχωρητηρίων, ὑφίσταται τὴν νοσηρὰν ταύτην ἐπήρειαν, ἐκδηλουμένην διὰ παρακρούσεως ἢ διαταράξεως τῶν φρενῶν. Παρὰ ταῦτα σημασίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς καὶ εἰς τὴν κληρονομικότητα («Γονιοὶ τρῶνε τὰ ξυνά, καὶ τὰ παιδιὰ μουδιάζουν»). Τέλος αἱ νόσοι, ἰδίᾳ αἱ βαρύταται (πανώλης, χολέρα, εὐλογία), προσωποποιούμεναι δύνανται ἀμέσως νὰ πλήξωσι τὸν ἀσθενῆ καὶ νὰ διαδώσωσι τὸ μόλυσμα. Αἱ γυναῖκες «μὲ μαῦρο μαντήλι», αἱ κρούσασαι τὰς οἰκίας ἢ πλήξασαι τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ τὰς μεγάλας ἐπιδημίας, ἀναφέρονται ὑπὸ πολλῶν καὶ νῦν ἔτι. Τὰς ἐρινῦς ταύτης ἐκδιώκουσι συνήθως αἱ προστάτιδες θεότητες τοῦ τόπου. Ὁ Σεῖχ Γιουσοὺφ κατὰ Πουκεβὶλλ (6, σελ. 144) ἔσωσε τὰ Ἰωάννινα, διατάξας τὴν πανώλην νὰ ἀναχωρήσῃ, ἵνα μὴ λιθοβοληθῇ.

Εἰς τὰς αἰτίας τῶν νόσων ὑπάγεται ἐπίσης ἡ βασκανία («τὸ βάσκαμα») καὶ τὸ «λύσιμον τοῦ ὀμφαλοῦ». Ἐν γένει δ' ὁ λαὸς θεωρεῖ ὅτι κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπιδεινοῦνται αἱ νόσοι, συμφώνως καὶ πρὸς ἀρχαίας θεωρίας (*Γαλην.* XVI, 387), ἰδίᾳ δὲ ἡ φθίσις. Κατ' εὐφημισμὸν ὁ λαὸς συνηθίζει ν' ἀποκαλῇ τὰς βαρείας νόσους διὰ κολακευτικοῦ τινος ὀνόματος, οὕτω τὴν εὐλογίαν καλεῖ «γλυκασμένην», τὸν κωλικὸν τῶν παίδων «τὸ γλυκό του», τὴν παρωνυχίαν «τὸ καλαγκάθι». Ὁ λοιμὸς ἐκαλεῖτο ἄλλοτε «συχωρεμένη», ἡ πανώλης δέ, χολέρα καὶ εὐλογία περιληπτικῶς: εὐλογημέναι, καλονόματες ἢ μελιταρίες» (Πολίτης) Ὀνόματα κοινὰ λοιμωδῶν νοσημάτων εἶναι ἡ ἀστρακία, ἡ λίγερη (ἱλαρά), κοκκινίλα (ἐρυθρά), πανοῦκλα (θανατικόν, σκορδοῦλα ἢ εὐλογημένη), μαγουλίκες (παρωτιδῖτις), χτηκειὸ (φθίσις), λοιμικὴ (εὐλογία), θέρμη (τούρτουρο, σπλῆνα, τιναχτὸ κτλ., ἡ ἑλονοσία) κτλ., τῶν νόσων δὲ τῶν λοιπῶν ὀργανικῶν συστημάτων: τὸ συνάχι (ρινικὸς κατάρρους), τὰ λαιμὰ (ἀμυγδαλῖτις), σταφυλίτης, λιγοῦρα, στομάχι, κακοστομαχιά, κιτρινάδα, χρυσῆ, νίχτορας (ἴκτερος), κωλικόπονος, κόψιμο, ὑδρωπικία, σκουλήκια (παράσιτα ἐντερικά), χλωμάδα (χλωρίασις, ἀναιμία), «ἡ καρδιά» (αἱ καρδιακαὶ νόσοι), χιονίστρα (κρυοπαγήματα), φαγοῦρα (κνήφη), ἐμπυοφύτης, πανάδες, σύγκαμα (περίτριμμα), ἱδρωτήρια (ἱδρῶα), φακίδες καὶ πυκνάδες (ἐφηλίς), βερβερίτσες (ἀκροχορδόνες), κασσίδα (κνύος), ψαλίδα (τριχόρρηξις). Τῶν τοῦ νευρικοῦ συστήματος: κόλπος (ἀποπληξία), παραλυσία, σεληνιασμὸς (ἐπιληψία), σκοτοῦρα καὶ ζάλη ἴλιγγος), κεφαλόπονος, σφάκτης (νευραλγία), μούδιασμα, ξαναμώραμα (λήρησις γήρατος) κτλ. Τῶν παιδικῶν νόσων: σοῦφρα, σούφρωμα, κάτσιασμα (ἀτροφία παίδων), «τὸ γλυκό του» (κωλικοί), διάρροια κτλ. Τῶν ὀφθαλμικῶν ματόπονος, θάμπωμα, κριθαράκι, κοκκινίλα, κατεβασιὰ (ἐπιπεφυκῖτις) κτλ. Τῶν χειρουργικῶν ἐν γένει: σπάσιμο («κάταγμα»), στραγγούλισμα (ἐξάρθρημα), καγγραίνα (γάγγραινα), ξέγδαρμα, λαβωματιά, καλαγκάθι, θηριάγκαθον. τριγυρίστρα, σπυρί, καλόγερος, κίλικας, μεθύστρα (συνήθως οἱ δοθιῆνες, παρωνυχίαι κτλ.), πρήξιμον, σκίρρος, καρκίνος, «σπάσιμο» ἢ κατέβασμα (κήλη), φίστουλας (συρίγγιον), φάγουσα (νομὴ) κτλ. Τὸν πυρετὸν ὁ λαὸς ἀντιλαμβάνεται ἐπιψαύων τὸ μέτωπον ἢ θέτων τὴν χεῖρα ἐν τῇ μασχάλῃ τοῦ πάσχοντος. Κακὸς οἰωνὸς θεωρεῖται, ὡς παρ' Ἱπποκράτει, ἡ συχνὴ ἐπίσταξις, ὡς καὶ ὅταν ὁ ἀσθενὴς ἄρχηται μὴ ἀκούων. Ἰδιαιτέρας κακῆς προγνώσεως εἶναι ἡ ἀποπεμπομένη ἰδιαιτέρα ὀσμὴ ἀπὸ τοῦ ἀρρώστου, ἡ ἰδιάζουσα τοῖς ἑτοιμοθανάτοις, ἡ καρφολογία καὶ ἡ λέπτυνσις τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου καὶ τῆς ρινός. Ἐπίσης κακῆς προγνώσεως εἶναι καὶ ἡ ἀγρυπνία παρὰ νέῳ καὶ ὁ ὕπνος παρὰ τοῖς γέρουσι («χαρὰ στὸν γέρο π' ἀγρυπνᾷ, στὸν νέο ποῦ κοιμᾶται»).

Ἡ θεραπεία πάσης νόσου δέον νὰ ἄρξηται ταχέως καὶ δραστηρίως («μικρὸ μπουμπούκι γιάτρευε πριχοῦ νὰ μεγαλώσῃ»). Ἐπὶ μεγάλων κακῶν χρειάζεται «μεγάλο γιατρικό», ἄλλωστε πάντοτε δύσκολος θεωρεῖται ἡ ἴασις τῆς νόσου ἐν γένει, ἥτις «μὲ τὸ τσουβάλι μπαίνει καὶ μὲ τὸ βελόνι βγαίνει». Θεραπευτικὰ μέτρα συνήθη εἶναι: α') Ἡ τοῦ θείου ἀρωγή. Ἡ εὐχὴ διὰ τοῦ ἱερέως, ἡ σταύρωσις διὰ τῆς λόγχης, τὸ εὐχέλαιον, δίοδος κάτωθι ἐπιταφίου, ἡ κατάθεσις εἰκόνων ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ ἀσθενοῦς, ἡ ἐγκοίμησις ἐν τῷ ναῷ κατὰ χρονίων νοσημάτων, ὡς καὶ ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἡ μετάληψις θεωροῦνται ἄριστα παρηγορητικὰ καὶ θεραπευτικὰ μέσα. Ἐπὶ μεγάλων ἐπιδημικῶν νόσων τελοῦνται λιτανεῖαι. β') Αἱ ἐπῳδαὶ (ἐξορκισμοὶ) κατὰ διαφόρων δαιμονικῶν ἐπηρειῶν εἶναι συνηθέσταται ἐπὶ πάσης νόσου, ἀλλὰ κυρίως βασκανίας («ξεμέτρημα»). Ἐν τοῖς ἐξορκισμοῖς γίνεται χρῆσις τοῦ ὀνόματος τῶν ἁγίων, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας ἀναμεὶξ μετὰ μαγικῶν λογίων καὶ ξενοφώνων λέξεων, διὰ τούτων δ' ἐπιδιώκεται ἡ ἐκδίωξις τῆς νόσου καὶ μεταβίβασις ταύτης εἰς ἄλλα ἀντικείμενα (ζῷα, δένδρα κτλ.). Ἰδοὺ εἷς ἐξορκισμὸς νόσου νηπίου: «Εἰς τ' ὄνομα τοῦ πατρὸς ἀμὴν καὶ τοῦ υἱοῦ ἀμὴν καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀμήν· ἀστέρα ἀνεμοστέρα, μελάνη μελανωμέ η ἀδελφὴ τῶν χαρόντων, ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τὸ νήπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι δὲν εἰμπορεῖ νὰ βαστάξῃ τὸν πόνον σου οὔτε μέρα οὔτε νύκτα, οὔτε ὥσα, οὔτε μισὴ ὥρα, ὁρκίζω σε εἰς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ τὸν ἀσάλευτον, τὸν ἀκοίμητον καὶ εἰς τῶν 4 ἀρχαγγέλων, τὸν Μιχαήλ, τον Γαβριήλ, τὸν Σεραφείμ, τὸν Ραφαήλ...... ἔξελθε ἀπὸ τὸ νήπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄπελθε εἰς ἄνυδρον ἀγεώργητον τόπον· ἀμήν». Διὰ τὸ κριθαράκι (κριθὴν βλεφάρων): Χάμ, Χάμ, κριθαράκι | ἐγὼ σ' ἔσπειρα σταράκι | καὶ σὺ βγῆκες κριθαράκι | πέσε μὲς τὸ πηγαδάκι (τρίς). Ὁ ἐξορκισμὸς δέον νὰ γίνῃ πλησίον φρέατος, ὁ δὲ ἐξορκιστὴς νὰ ᾖ πρῶτον θῆλυ τέκνον (*Ἀ Μαρούλη*, Ξόρκια. Παρνασσὸς ΙΕ' σελ. 556). Κατὰ τῆς βασκανίας (κοιν. ξεμετρημα): Γρῖβος καβαλάρις πέραγε στὴν μέσ' ἀπ' τὸ παζάρι | Στάχτ' πούληγε | Στάχτ' ἀγόραζε | Στάχτ' στὰ μάτια π' ἀβασκάναν τὸ παιδί μου (αὐτ.) Εἰς ἄφθας ἡ μήτηρ δεικνύει τὸ πάσχον στόμα τοῦ νηπίου εἰς τὸν πρῶτον ἀνατείλαντα ἀστέρα, ἐμπτύουσα δ' ἐπιλέγει: «Ἀπόψε καὶ ἄστρα καὶ ἄφτρα, αὔριον μήτε ἄστρα, μήτε ἄφτρα» (*Βάλληνδα*, Γοητεῖαι Κυθνίων, σελ. 127). γ') Ἡ λύσις τῆς μαγείας, ἡ εὕρεσις δηλαδὴ τῶν μαγικῶν μέσων («τὰ μάγια») καὶ ρύπανσις τούτων δι' οὔρων, μέλιτος ἢ ὕδατος 40 θαλασσίων κυμάτων (βλ. *μαγεία ἰατρική*). Τῆς ἀνικανότητος, ἰδίᾳ νεονύμφων, προερχομένης συνήθως ἐκ μαγικῆς ἐπηρείας («ἀμπόδεμα, δέσιμον») καὶ ταύτης ἡ θεραπεία ἐπιχειρεῖται δι' ἀντιμαγείας ἢ ἐξορκισμῶν.

Μεγάλη θεωρεῖται ἡ προφυλακτικὴ δύναμις τῶν περιάπτων («χαϊμαλιά», «φυλακτά»), περιεχόντων τίμιον ξύλον, ἱερὰ λείψανα κτλ. Εἰς τὰς δημώδεις θεραπευτικὰς ἐπεμβάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπάγονται κυρίως: 1) Τὸ πάτημα, καθ' ὃ ὁ ἀσθενὴς κατακλίνεται πρηνής, πατεῖ δὲ γυμνόπους ἐπὶ τοῦ θώρακος, κυρίως ὅμως τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ὁ θεραπεύων. Μετὰ τοιαύτην ἐπέμβασιν ἐπὶ λίαν μεμορφωμένης κυρίας, ἣν κατέπεισε πρὸς τοῦτο ἡ τροφὸς τοῦ τέκνου της, εἶδον ἐπελθοῦσαν σοβαρὰν αἱμόπτυσιν. 2) Τὰ πάκια, καθ' ἣν ἐπὶ ὀσφυαλγίας ὑψοῦνται ταῦτα («ἔπεσαν τὰ νεφρά»), διὰ διαφόρων μαλάξεων καὶ διαφόρων χειρισμῶν, καθ' οὓς διὰ τῶν δακτύλων συλλαμβάνεται διαδοχικῶς τὸ δέρμα τῆς ὀσφυακῆς χώρας, πιέζεται ἐλαφρῶς καὶ ὑψοῦται πρὸς τὰ ἄνω. 3) Τὸ ἀντιψύχι ἐπὶ λιποθυμιῶν, ἀτονιῶν, νόσων στομάχου δι' ἐπιθέσεως διαφόρων ἐμπλάστρων ἢ καταπλασμάτων ἀναληπτικῶν ἐπὶ τῆς προκαρδίου χώρας. 4) Δέσιμο τοῦ ἀφαλοῦ, καθ' ὃ διὰ τοῦ δακτύλου ἐντιθεμένου ἐν τῷ ὀμφαλῷ ἐπιχειρεῖται δῆθεν τὸ «δέσιμον» αὐτοῦ περιστρεφομένου τοῦ δακτύλου ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐν τῷ Α' στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ εἶδον ἐπὶ σαλπιγκτοῦ τινος ἐπελθόντα τὸν θάνατον ἐκ τραυματικῆς περιτονίτιδος κατόπιν ἐκτελέσεως τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ συναδέλφου αὐτοῦ. 5) Τὸ τοῦβλο («κεραμίδι», «βήσσαλο»), ἤτοι τεμάχιον κεράμου θερμαινόμενον καὶ τοποθετούμενον ἐπὶ τοῦ ἀλγοῦντος τόπου ἐπὶ νευραλγιῶν, κωλικῶν, δυσεντερίας κτλ. Τὸ «τοῦβλο» πρὸ τῆς χρ-

Digitized by Google

σεως διαβρέχεται δι' ὄξους. 6) Τὸ ἱδρωτάρι, ἱδρωτοποιὸς δηλαδὴ μέθοδος διὰ περιτυλίξεως τοῦ ὅλου σώματος τοῦ ἀσθενοῦς διὰ διαφόρων θερμῶν πυριαμάτων ἢ καταπλασμάτων. Παρὰ ταῦτα εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ ἡ μάλαξις, ἡ σικύασις, ἥ τε ξηρὰ καὶ ἡ ἔναιμος («κοφτὲς βεντοῦζες»), αἱ βδέλλαι, ἡ φλεβοτομία, σιναπισμοί, ἐκδόρια, ἔμπλαστρα, μόξαι, διάσυρτον («φυτίλι»), λημνίσκος, ὑπόθετα (ἰδίως διὰ μικρῶν τεμαχίων σάπωνος «σαπουνάκι», ὡς καθαρτικῶν), πυριάματα, καταπλάσματα (διὰ σπέρματος λίνου, ὀρύζης, σύκων, ἀλλὰ καὶ βατράχων καὶ κοχλιῶν καὶ σκωλήκων κτλ.).

Ἡ δίαιτα ἰδίως δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν νόσων, διὰ τοῦτο ὡς τὰ πολλὰ συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑδρικὴ δίαιτα ἢ ροφήματα ἀπὸ ἐλαφρῶν ἀμυλωδῶν καὶ γάλα ἐπὶ παντός, ἰδίᾳ ἐμπυρέτου, νοσήματος. Ἡ χρῆσις ἄλλωστε τῆς ἁρμοζούσης διαίτης δι' ἑκάστην ἡλικίαν συνεπάγεται καὶ ὑγιείαν, ἐνῷ ἡ ὑπέρμετρος λῆψις τροφῶν θεωρεῖται πρόξενος νόσων («Τὸ πολὺ φαγὶ σπληνιάζει καὶ τὸ ὀλίγο στομαχιάζει»). Φάρμακα πάμπολλα εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ, εἰλημμένα καὶ ἐκ τῶν τριῶν βασιλείων τῆς φύσεως, ἰδίᾳ δὲ τοῦ φυτικοῦ. Συνηθέστατα ἀπαιτεῖται ἡ συγκομιδὴ αὐτῶν αὐξούσης ἢ φθινούσης τῆς σελήνης, ἀναλόγως τῆς ἀναμενομένης ἀπ' αὐτῶν ἐνεργείας. Τὰ φυτὰ ταῦτα ἐνίοτε τὰς θεραπευτικὰς αὐτῶν δυνάμεις δεικνύουσι διὰ τοῦ χρώματος τῶν φύλλων ἢ τῶν ἀνθέων αὐτῶν κτλ. Γαλακταγωγὰ θεωροῦνται τὸ ἄνισον καὶ τοῦ μαράθρου τὰ σπέρματα, ἀντιγαλακταγωγὰ τοὐναντίον ἡ μίνθη ἢ ὁ ἡδύοσμος, ἡ καφουρά, ἐμμηναγωγὰ ὁ πήγανος, τὸ πολυτρίχιον, διαφορητικὰ ἡ ἐλελιφάσκου πόα, τὰ ἄνθη τῆς φιλύρας, τὰ σπέρματα τοῦ ἀνίσου, ναρκωτικὰ αἱ κεφαλαὶ μήκωνος, ὁ ὑοσκύαμος κτλ, ἀνθελμιντικὰ τὸ ἑλμινθόχορτον, τὰ σπέρματα τῆς κολοκυνθίδος, τονωτικὰ τὸ ἰνδικὸν κάρυον κτλ. Τὰ φάρμακα χορηγοῦνται ὡς κόνεις, ὀποί, πόλτοι, ἄλευρα, πτισάναι, ἐγχύματα, ἀφεψήματα, σιρόπια, ἐκλείγματα («μαντζούνια»), βῶλοι, κηρωταί, ἀλοιφαί, πεσσοὶ («κουμπία»), γαργαρίσματα, ὑποκαπνισμοί, κολλύρια, λουτρὰ κτλ. Κύριον ποτὸν ἀντιπυρετικὸν καὶ δροσίζον θεωρεῖται τὸ ἀφέψημα κριθῆς («κριθαρόνερο»), ἡ πτισάνη τῶν ἀρχαίων. Ἐν χρήσει εἶναι ὅμως καὶ πλεῖστα φάρμακα ἀπὸ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου καὶ κόπρανα (κυνῶν κατὰ τῆς διφθερίτιδος κτλ.) καὶ οὖρα (κατὰ ὀφθαλμίας, ἰκτέρου κτλ.). Αἱ ὀνομασίαι τῶν φαρμάκων εἶναι ποικίλαι, καθόσον ταῦτα ὁτὲ μὲν διετήρησαν ἐν πολλοῖς ἢ ἐν μέρει τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ὄνομα (χαμομήλι, σκυλλοκρόμμυδον, τσουκνίδα κτλ.), ὁτὲ δὲ τὸ λατινικὸν ἢ ἰταλικὸν (ἄσαφέντιντα, ρουμπάρπαρο, ραβέντι, βαλεριάνα, μαγνέζια), ὅτε δὲ τὸ τουρκικὸν (γενιμπαχάρ, κιλὶ-ἐρμενὶ=ἡ ἀρμενικὴ γῆ, νισαντήρι=τὸ ἀμμωνιακὸν ἅλας κλ.). Ἡ τελεία ὅμως συμπλήρωσις τοῦ καταλόγου τῶν δημωδῶν ἐν γένει φαρμάκων καὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν θέλει ἐπιτευχθῇ μετὰ τὴν μελέτην τῶν διαφόρων βοτανικῶν συλλογῶν τῶν ἐν τοῖς ἰατροσοφίοις περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολυποικίλων συνταγῶν.

Ἀλλὰ καὶ εἰδικαὶ δημώδεις θεραπευτικαὶ ὑπάρχουσι πάμπολλαι. Οὕτω π.χ. κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν χορηγεῖται καφές, λειμώνιον, ἱστοὶ ἀράχνης εἰς καταπότια, χόρτον ἁγίου Ἰωάννου (κενταυρίου πόα)· κατὰ τῆς δυσεντερίας πυρῆνες φοινίκων, φλοιὸς ροιᾶς καὶ σιμαρύβης· κατὰ τοῦ κοκκύτου εἰσπνοὴ ἀπὸ κὼκ χρησιμοποιηθέντος κατὰ τὴν κατασκευὴν ἀεριόφωτος ὁ θύμος· κατὰ τῆς παρωτίτιδος ἐπάλειψις θηριακῆς καὶ κατὰ τῆς χοιραδώσεως χελωνόχορτον· κατὰ τῆς διφθερίτιδος ἐμφύσησις κόνεως κόπρου κυνός· κατὰ τῶν ρευματισμῶν ἀμμοχωσία, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, περικνημὶς μετὰ κόνεως θείου, κατὰ τῆς ραχίτιδος ἐπάλειψις διὰ θηριακῆς καὶ ἔλαιον ἥπατος ὀνίσκου· κατὰ τοῦ ἰκτέρου οὖρον καὶ χάραξις διὰ μαχαιρίου κατὰ τὸν χαλινὸν τῆς γλώσσης· κατὰ τῆς ἐπιστάξεως εἰσαγωγὴ τριχὸς γαλῆς, πίεσις μυκτήρων, λειμωνίου ὀπὸς κτλ.· κατὰ τοῦ ρινικοῦ κατάρρου ὑποκαπνισμὸς διὰ σακχάρου καὶ ἱσπανικοῦ κηροῦ, κατὰ τῆς αἱμοπτύσεως σποδὸς μετὰ ὄξους, διάλυσις μαγειρικοῦ ἅλατος· κατὰ τῶν νόσων τῆς καρδίας, ἰδίᾳ παλμῶν, χορηγεῖται καρδία νωπὴ περιστερᾶς, κατὰ τῆς ἀμυγδαλίτιδος καταπλάσματα, γαργαρισμοί, ἐμφυσήσεις ἀμμωνιακοῦ ἅλατος («νισαντήρι»), πάτημα διὰ τοῦ δακτύλου κτλ., κατὰ τοῦ ἐκζέματος ἀλοιφὴ ἀσφοδέλου, θείου, ἐπίπασις διὰ κόνεως κελύφους ᾠοῦ πυρακτωθέντος καὶ λειοτριβηθέντος· ἐπὶ ψώρας ἐλλέβορος μετὰ θείου, κατὰ τοῦ λειχῆνος ἡ σποδὸς τῶν ἀνθράκων, κατὰ τῶν ἀδενιτίδων θηριακή, ἐπιτριβὴ διὰ χολῆς ταυρείας. Κατὰ μικρῶν δοθιήνων συνιστᾶται ἡ ἐπιτριβὴ διὰ τῆς κυψέλης τοῦ ὠτός, πεπαντικαὶ ἀλοιφαί· κατὰ τοῦ ἐρυσιπέλατος καῦσις διὰ σιδηρίου καὶ ἐπῳδή· ἐπὶ βουβώνων («ἀκονάκι», «μπανόκες») ἐπίθεσις ἐπὶ τόπου χαλκοῦ νομίσματος καὶ ἐπίδεσις διὰ πιεστικοῦ ἐπιδέσμου, ἐπὶ ὀφθαλμιῶν ἐνστάλαξις γάλακτος, πλύσεις δι' οὔρων· κατὰ τῶν τραχωμάτων ξέσις διὰ σακχάρου· κατὰ δηγμάτων ἐντόμων κοινὴ ἰλὺς («λάσπη») καὶ ἐντριβὴ διὰ μολόχης, ἀπομύζησις διὰ τῶν χειλέων· κατὰ τῶν ραγάδων τῶν μαστῶν, τὸ ὑμένιον τῶν ᾠῶν, κατὰ τῆς ὠταλγίας πράσου χυλός, ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων· κατὰ παρωνυχίας (καλαγκάθι) σκολύβρου ρίζα («καλαγκαθόχορτο»), ἐμβάπτισις τοῦ δακτύλου εἰς θερμὸν ὕδωρ κτλ., κατὰ τραυμάτων καὶ ἑλκῶν πλύσις δι' οἴνου, ἐπίδεσις διὰ μοτοῦ· ἐπὶ χρονίων ἑλκῶν ἀλλὰ καὶ τραυμάτων συνιστᾶται τὸ «μπάλσαμο», ὅπερ παρασκευάζεται ἐκ νεογνῶν μυῶν, ἃ ἐνθέτουσιν εἰς ἔλαιον καὶ καταλείπουσιν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν ἥλιον· κατὰ τῶν δηγμάτων σκορπίου, πολτοποιεῖται τὸ ζῷον καὶ ἐπιτίθεται ἐπὶ τοῦ δήγματος, ὡς παρὰ Διοσκορίδῃ· ἐπὶ ἐγκαυμάτων ἐπιθέματα ἐξ ἀσβεστούχου ὕδατος, ἐλαίου καὶ λευκώματος ᾠοῦ, ἐπὶ εἰλεοῦ εἰσαγωγὴ εἰς τὸ ἔντερον ἀέρος μετὰ πιέσεως διὰ πυραύνου, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ἐπὶ βαρέων μωλώπων περιτύλυξις διὰ δερμάτων ζῴων νεοδάρτων, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κ. τ. λ.

Διὰ τὸν λαὸν ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ ἅγιοι εἰδικοὶ ἐπὶ ἑκάστου εἴδους νοσημάτων. Οὕτω τῶν ἐν γένει νοσούντων ἰατροὶ εἶναι οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι, τῆς ὀφθαλμίας ὁ ἅγιος Παντελεήμων, τῶν μαιευτικῶν παθήσεων ἢ τοῦ τοκετοῦ ὁ ἅγιος Ἐλευθέριος, τῶν ἐξανθημάτων ὁ ἅγιος Βλάσιος ἢ ἡ ἁγία Μαύρα, τῶν λοιμῶν ἡ ἁγία Βαρβάρα καὶ ὁ ἅγιος Χαράλαμπος, τῶν νόσων τῶν νηπίων ὁ ἅγιος Στυλιανός, τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. Κατὰ παρετυμολογίαν ὁ ἅγιος Βήσσουνας (Κύπρος), κατὰ τοῦ βηχός, ὁ ἅγιος Ἄκουφος (Ἰάκωβος) κατὰ τῆς κωφώσεως, ὁ ἅγιος Θεράπων (Λέσβος) καθ' ὅλων τῶν νόσων κτλ. Εἰς τούτους δ' ἀπευθύνονται ἐν καιρῷ νόσων, ἐνίοτε δὲ συνοδεύουσι τὰς εὐχὰς πρὸς αὐτοὺς καὶ μετὰ διαφόρων ἄλλων δεισιδαιμόνων πράξεων. Οὕτως ὅτε λοιμικὴ νόσος ἐμάστιζε τὴν νῆσον Σαλαμῖνα («Ἑβδομὰς» Δ', σελ. 2) αἱ νέαι διὰ λευκοῦ βάμβακος ἔκλωθον νῆμα μακρὸν καὶ ἡ μία μετὰ τῆς ἄλλης περιεζώννυον δι' αὐτοῦ τὸ χωρίον ὁλόκληρον, μεθ' ὃ διὰ τούτου ὕφαινον τὸ ὑποκάμισον τοῦ ἁγίου. Ἐξορκισμοὶ δὲ καὶ εὐχαὶ καθ' ὡρισμένων ἀσθενειῶν, ἀποδιδόμεναι εἰς ὡρισμένους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἰσχύουσι κατὰ ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ ἐπιληψίας. Καὶ ἐν μοναῖς δ' ὑπῆρχον εἰδικὰ φάρμακα καθ' ὡρισμένων νόσων, ὡς ἐν τῇ μονῇ Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Σαλαμῖνι ὁ φλοιὸς τοῦ φυτοῦ Cynanchum erectum ἢ Marsdinia μετὰ κόνεως ἐντόμου καλουμένου Mylabris punctata (κανθαρίς), ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπαντωμένου ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον (*Landerer*, Ἐθν. Ἡμερολ. ΙΑ', σελ. 532) ὡς εἰδικὸν φάρμακον κατὰ τῆς λύσσης, ὁμοιώματα δὲ νοσούντων ἢ θεραπευθέντων μελῶν καὶ νῦν ὡς καὶ πάλαι ἀναρτῶνται ἐν τοῖς ναοῖς τῶν ἁγίων τούτων ὡς ἀναθήματα.

Παρὰ ταῦτα καὶ πλεῖστα δεισιδαίμονα μέσα μεταχειρίζεται ὁ λαός, ὡς π. χ. τὰς τρίχας τοῦ δήξαντος κυνὸς πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς λύσσης, τὴν ψαῦσιν τῶν ἀκροχορδόνων, αἵτινες προέρχονται ἐκ καταμετρήσεως τῶν ἀστέρων, κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ «Ἐξαιρέτως...» κατὰ τὴν λειτουργίαν («ἵνα ἐξαιρεθῶσι»), τὴν χρῆσιν τριχῶν ἄρκτου ὡς προφυλακτικῶν κατὰ τῆς ραχίτιδος, τὴν χρῆσιν σταφίδος, ἐν ᾗ μυστικῶς ἐγκρύπτονται φθεῖρες κορμοῦ, κατὰ τοῦ ἰκτέρου («Φοῖβος» Δ, 41), τὴν ἀνάρτησιν τῶν ἐνδυμάτων τοῦ πάσχοντος ἐπὶ δένδρου, ἵνα καταλειφθῇ ἐκεῖ ἡ νόσος κ.ο.κ.

Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα ἡ ἐπίσκεψις τοῦ ἰατροῦ θεωρεῖται ἀναγκαιοτάτη («ὁ ἄρρωστος θέλει γιατρό, κι' ὁ πεθαμένος κλάμα»).

Τῆς δημώδους θεραπευτικῆς καὶ νῦν ἔτι ἐξακολουθεῖ νὰ γίνηται χρῆσις καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ ὅμως ἐκτενεστέρα ἦν ἡ χρῆσις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ γένους, ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως καὶ τῶν χειρογράφων θεραπευτικῶν συλλογῶν, τῶν *ἰατροσοφίων* (βλ. λ.). Συνήθως δὲ βοτανοπῶλαι («βοτανάκηδες») διερχόμενοι τὰς ὁδοὺς ἐπώλουν τὰ δημώδη τῶν φαρμάκων, συνίστων τὴν κατάλληλον αὐτῶν παρασκευὴν ἢ παρεῖχον τὰς θεραπευτικὰς ὁδηγίας. Ἐπὶ εἰδικῶν δέ τινων νόσων ἐκαλοῦντο οἱ κατέχοντες μυστικά τινα φάρμακα (χοιράδων, λύσσης) ἢ οἱ κατέχοντες γνώσεις χειρουργικὰς (ἐπὶ ἐξαρθρημάτων, καταγμάτων, συριγγίων, τερηδόνος ὀστῶν κτλ.). Οὐχὶ σπανίως οἱ πάσχοντες ἀπηυθύνοντο πρὸς τὰς μονάς, ἔνθα διεφυλάττετο μυστικὸν τὸ φάρμακον κατὰ ὡρισμένης νόσου, ἢ ὅπου μοναχοί τινες εὕρηντο ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἰατρικήν. Σπανιώτερον διήρχοντο τὰς πόλεις καὶ οἱ καλούμενοι *καλογιατροί, κομπογιαννῖτες* (βλ. λ.) ἢ *σπασογιατροί*, οἵτινες προσέφερον ἰδίᾳ χειρουργικὴν συνδρομήν. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, ὡς δυστυχῶς καὶ σήμερον ἔτι, δι' ἔλλειψιν πάσης ἄλλης περιθάλψεως, τὴν πρώτην συνδρομὴν προσέφερον ἐπὶ τῶν ὀξυτέρων νόσων «ὁ παθός», «τὰ γραΐδια» ἢ «ὁ ἐκμεταλλευόμενος ἀγύρτης». Ὁ E. About (La Grèce contemporaine, σελ. 293) καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει τὴν ἑξῆς συνομιλίαν αὐτοῦ μετὰ γυναικός, ἥτις ἐζήτησεν ὀλίγον σάκχαρον ὡς φάρμακον: «Ἔχετε ἰατρὸν εἰς τὰ πέριξ; —Ὄχι, κύριε. —Τί κάμνετε ὅταν εἶσθε ἀσθενεῖς; —Περιμένομεν νὰ παρέλθῃ τὸ κακόν. —Ἀλλ' ἅμα εἶσθε πολὺ ἀσθενεῖς; —Ἀποθνήσκομεν!»

ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

—Ἰατρικῆς ***ἱστορία***. Καλεῖται οὕτως ἡ συνθετικὴ ἔκθεσις τῆς πορείας τῆς ἐπιστήμης ταύτης διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἀγώνων, οὓς ἐπετέλεσε κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἡ ἀλήθεια κατὰ τῆς πλάνης, τῶν σφαλερῶν ἐπινοιῶν καὶ τῶν ἐπισφαλῶν δοξασιῶν. Αὕτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐπιστήμη ἱστορικὴ καὶ φιλολογική, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς φιλοσοφικὴ καὶ κριτική, ἐξετάζει οὐ μόνον τὸ καθόλου ἰατρικὸν οἰκοδόμημα, τὰ θεμέλια αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πῶς τοῦτο προήχθη καὶ πῶς περιεγένετο εἰς ὃ σημεῖον νῦν εὕρηται, ἵνα διὰ τῆς πείρας τῶν παρῳχημένων χρόνων καταστήσῃ εὐχερεστέραν καὶ ἀκοπωτέραν τὴν καλλιεργίαν τῆς ἐπιστήμης, παρορμήσῃ δὲ εἰς περαιτέρω τελείωσιν αὐτῆς. Παρακολουθοῦσα τὰς ἐρεύνας τῆς ζητήσεως τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὸν ὑγιᾶ καὶ νοσοῦντα ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ τέλος τῶν πολλαπλῶν ἰατρικῶν ζητημάτων, συμβάλλει διὰ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ἐλέγχου, ἅμα δὲ καὶ τῆς προσαγωγῆς νέων ἀπὸ τοῦ παρελθόντος δεδομένων, οὐ μόνον πρὸς κατανόησιν τῶν ἐγνωσμένων καὶ κρατούντων, ἀλλὰ καὶ διὰ χειραγωγήσεως πρὸς δημιουργίαν νέων δυνάμεων πρὸς ἔρευναν, ἀναζήτησιν νέων μεθόδων, διόρθωσιν τῶν κρατούντων ἢ τελικὴν τούτων διαμόρφωσιν. Ἔχουσα κύριον ὁδηγὸν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τὰ γραπτὰ μνημεῖα, ἐν οἷς οὐχὶ σπανίως ἐγκρύπτεται θησαυρὸς ἀδίκως ἐγκαταλειφθεὶς ἢ παροραθείς, μνημονεύει τοῦ βίου, τοῦ χαρακτῆρος, τῆς ψυχικῆς εὐγενείας, τοῦ ἤθους, τῆς φιλεργίας, τῆς φιλαλληλίας τῶν μεγάλων σκαπανέων αὐτῆς, ὧν οὐχὶ ὀλίγοι ἀνεδείχθησαν καὶ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης· ἐξετάζει τὰ ἔργα, τὴν δρᾶσιν αὐτῶν, τὰς συνθήκας καὶ τοὺς χρόνους, ὑφ' οὓς ἔζησαν, πῶς οὗτοι ἐνόησαν τὰ διάφορα ἰατρικὰ προβλήματα, τίνι τρόπῳ ἐπεχείρησαν νὰ λύσωσι ταῦτα, τίνος ἀγνωμοσύνης οὐχὶ σπανίως ἔτυχον, τελικῶς δὲ τὰ πρέποντα ἀποδίδουσα αὐτοῖς, δεικνύει ὁποία λαμπηδὼν πνεύματος καὶ ὁποία δημιουργικὴ δύναμις ἀπαιτεῖται πρὸς λύσιν τῶν τῆς φύσεως μυστηρίων, ἀντλοῦσα ἐκ τούτων πάντων πολύτιμα διδάγματα, ἐνάγουσα οὕτω εἰς ζῆλον, διακεντῶσα πρὸς μίμησιν καὶ παραδειγματισμὸν καὶ τρέπουσα γενικῶς τὸν νοῦν πρὸς τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ ἰδεώδη. Ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς παρὰ ταῦτα ἐξετάζει ἐν ἱστορικῇ ἀλληλουχίᾳ τὰ παντοῖα ἰατρικὰ δόγματα, συστήματα καὶ θεωρίας, αἵτινες ἐδημιουργήθησαν πρὸς ἑρμηνείαν τῶν διαφόρων κατ' ἄνθρωπον φυσιολογικῶν καὶ παθολογικῶν φαινομένων, τὰ αἴτια τῆς γενέσεως τούτων, δεικνύει δ' ἑκάστοτε ὁποίαν ροπὴν ἔσχον ταῦτα ἐπὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τῆς ἰατρικῆς. Ἐν τῇ παρούσῃ μάλιστα καταστάσει τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾗ παρίσταται ἡ ἰατρικὴ κατατεμαχισθεῖσα εἰς πλείστας εἰδικότητας, δεικνυούσας δυστυχῶς σμικρὸν ἢ ἐλάχιστον διαφέρον διὰ τὴν καθόλου ἐπιστήμην, ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς ἀπομένει ὁ μόνος συνδετικὸς κρίκος, ὁ ἑνῶν τοὺς διαφόρους τῆς ἐπιστήμης κλάδους, ἅτε ἁρμονικῶς τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἐξετάζουσα καὶ παρέχουσα πάντα τὰ ἐφόδια, ἅτινα πᾶς ἀληθὴς ἐπιστήμων ὀφείλει νὰ κέκτηται οὐ μόνον πρὸς κατανόησιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς περαιτέρω ἔρευναν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἑλλάδι ἔχει ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλην τινὰ πολλῷ μείζονα ἀποστολήν. Διότι αὕτη διδάσκει, ὅτι κατὰ τὴν σταδιοδρομίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἄριστοι καὶ οὐδενὸς δεύτεροι ὑποφῆται ἐδείχθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἰατροί, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς καὶ ὅτι ἐν Ἑλλάδι αὕτη ἐξίκετο πρῶτον εἰς ὕψιστον σημεῖον τελειότητος, ὅτι πλεῖσται μέθοδοι καὶ παντοῖαι ἀνακαλύψεις, διαφημισθεῖσαι ὡς νέαι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, εἶχον ὑποδειχθῇ πρὸ πολλῶν αἰώνων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, καταστᾶσαι ἀναφαίρετον κτῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἢ ἐγένοντο ἡ πραγματικὴ ἀφετηρία ἄλλων, καὶ ὅτι τὸ μεγαλοπρεπὲς ἰατρικὸν οἰκοδόμημα τῆς σήμερον ἐξακολουθεῖ νῦν ἔτι νὰ δεικνύῃ τὰ ἴχνη τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ μεγαλουργίας.

Πρὸς εὐχερεστέραν σπουδὴν διαιρεῖται ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς εἰς 5 περιόδους: α') τὴν *προϊστορικὴν* καὶ *πρωτοϊστορικήν*· β') τὴν *ἀρχαίαν*· γ') *μεσαιωνικήν*· δ') τὴν *νέαν*, καὶ ε') τὴν *νεωτάτην* καὶ *σύγχρονον*. Καὶ ἐν μὲν τῇ α' περιόδῳ ἐξετάζεται ἡ ἰατρικὴ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων γραπτῶν μνημείων, ἅτινα ὁ ἄνθρωπος ἐχάραξε, διατυπῶν παρὰ τὰς καθόλου ἐντυπώσεις καὶ τὰ δεινὰ αὐτοῦ. Ἐν τῇ β' περιόδῳ ἐξετάζεται ἡ ἰατρικὴ ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐποχῆς μέχρι τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος, ὁπότε τὰ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν μεγάλα κοσμοϊστορικὰ γεγονότα μεγάλως ἐπηρέασαν καὶ τὴν τῆς ἰατρικῆς πρόοδον. Οὕτως ἐξετάζεται αὕτη τοῦτο μὲν παρὰ τῆς Μεσοποταμίοις, τοῖς Αἰγυπτίοις, παρ' οἷς τὸ πρῶτον αὐτόχθων ἀνεφάνη ποιά τις ἐξέλιξις τῆς ἰατρικῆς, τοῦτο δὲ παρ' Ἕλλησιν, παρ' οἷς ἡ ἰατρικὴ ἤρξατο τὸ πρῶτον λαμβάνουσα καθαρῶς ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα· τέλος δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρχαίοις λαοῖς (Ἑβραίοις, Πέρσαις, Ἰνδοῖς, Σίναις, Ἰάπωσι, ἀρχαίοις Ἀμερικανοῖς).

Digitized by Google

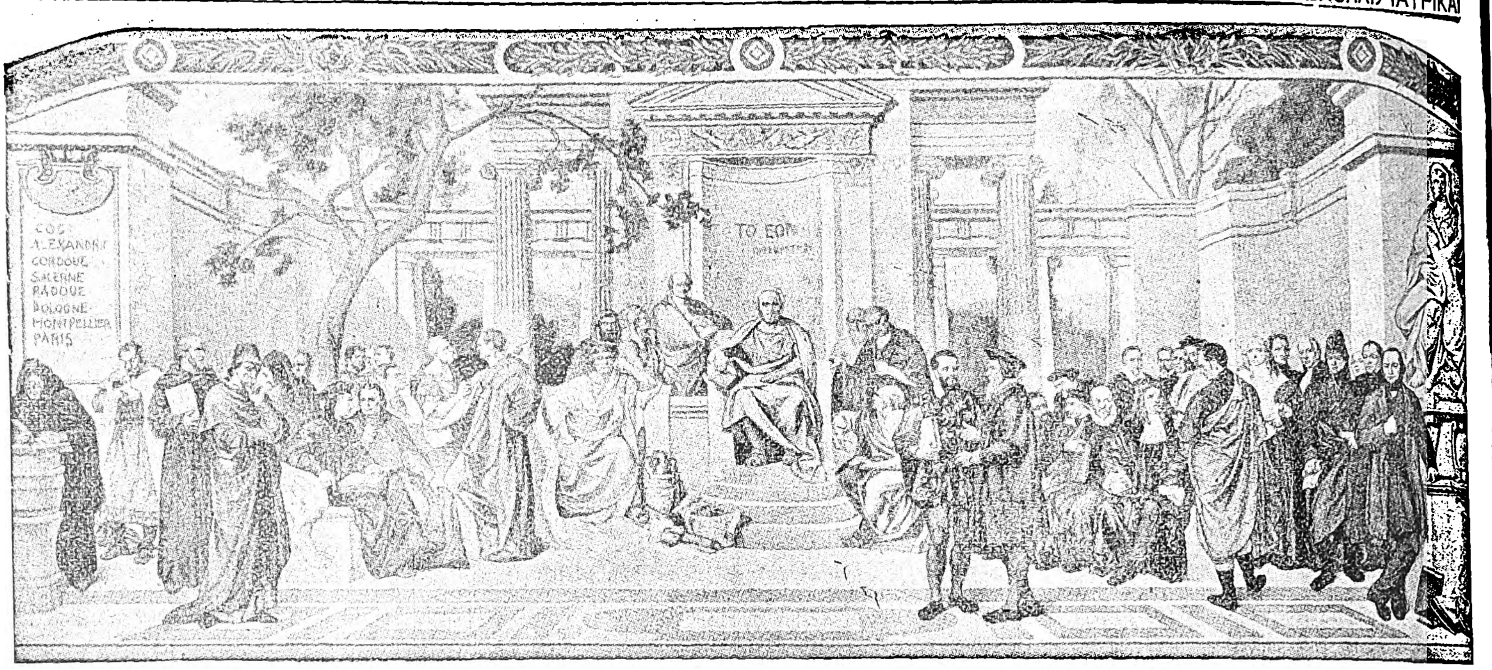

Urben Bourgeois: Ἡ ἱστορία τῆς Ἰατρικῆς (1895).
[Τοιχογραφία εἰς τὸ μέγα ἀμφιθέατρον τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων. Ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ μέσῳ, δεξιόθεν αὐτοῦ ὁ Γαληνὸς καὶ οἱ διασημότεροι ἰατροὶ τοῦ μεσαίωνος, ἀριστερόθεν οἱ τῶν νέων χρόνων.]

Ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ ἡ ἰατρικὴ ἐξετάζεται ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐποχῆς μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξετάζεται δὲ τοῦτο μὲν ἐν Ἀνατολῇ (βυζαντινή, ἀραβικὴ ἰατρική), τοῦτο δὲ ἐν τῇ Δύσει. Ἐν τῇ τετάρτῃ περιόδῳ ἡ ἰατρικὴ ἐξετάζεται ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν (βλ. λ. *ἰατρική*).

Αἱ περίοδοι αὗται ἀντιπροσωπεύουσι τρία μεγάλα στάδια τῆς ἰατρικῆς: α′) Τὸ τῆς *παρατηρήσεως καὶ ἐμπειρίας*, καθ᾽ ὃ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἁπλῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης πείρας ἀνήχθησαν εἰς γενικάς τινας ἀρχάς, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς βάσεις, ἐφ᾽ ὧν ἐθεμελιώθη τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἰατρικῆς. β′) Τὸ *ἀνατομικὸν* καὶ *παθολογικο-ανατομικόν*, καθ᾽ ὃ πρὸς τῇ ἐρεύνῃ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν αἰτίων τῶν ὄντων ἤρξατο οὐ μόνον λεπτομερὴς τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξέτασις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοιώσεων, τῶν μετὰ θάνατον βεβαιουμένων, ἃς ἐπιφέρουσιν αἱ νοσηραὶ αἰτίαι ἐπ᾽ αὐτοῦ· καὶ γ′) Τὸ *βιολογικόν*, ὁπόταν πλὴν τούτων ἤρξατο καὶ ἔρευνα τῶν διαφόρων ἐν τῷ ὀργανισμῷ γιγνομένων ἀντιδράσεων, οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ὑγιοῦς, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ, τῶν δυναμένων πλέον ἵνα καθορισθῶσιν ἐν ζωῇ. Ἤτοι παρὰ τὰς ἐπὶ τοῦ πτώματος ἀλλοιώσεις ἤρξαντο ἐρευνώμεναι καὶ αἱ διάφοροι λειτουργικαὶ διαταραχαὶ καὶ ἐν τῷ ζῶντι σώματι, ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τούτων, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ὁ ἐπακόλουθος μηχανισμὸς τῆς θεραπείας ἢ τοῦ θανάτου. Κατὰ τὸ νεώτατον τοῦτο στάδιον τῆς ἰατρικῆς τὴν προέχουσαν θέσιν ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν νοσηρῶν φαινομένων ἀντὶ τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς κατέλαβεν ἡ παθολογικὴ φυσιολογία.

Ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς διδάσκεται εἰς πάντα σχεδὸν τὰ πανεπιστήμια. Τακτικαὶ ἕδραι ὑπάρχουσι πέντε μὲν ἐν Πολωνίᾳ, ἀνὰ μίαν δ᾽ ἐν Βαλτιμόρῃ (John's Hopkins Univers), ἐν Κοπεγχάγῃ, Βερολίνῳ, Λειψίᾳ, Βιρτσβούργῃ, Βιέννῃ, Πράγᾳ, Παρισίοις, Μαδρίτῃ, Λισαβῶνι, Μόσχᾳ, Τορόντῳ καὶ Κοΐμβρᾳ. Αἱ ἔκτακτοι ἕδραι εἶναι πάμπολλαι. Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς ἐδιδάσκετο ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου ὑπὸ τακτικοῦ καθηγητοῦ. Πρῶτος καθηγητὴς ὑπῆρξεν ὁ Ἀναστάσιος Λευκίας. Εἶτα ἐπί τινα ἔτη ἐδιδάχθη μετ᾽ ἄλλων μαθημάτων. Τῷ 1921 ὅμως ἀνεδημιουργήθη, ἔκτοτε δὲ τὸ μάθημα διδάσκεται ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ὑπὸ τακτικοῦ καθηγητοῦ.

ΑΡ. Π. Κ.

— «**Ἰατρικῆς *ἱστορίας ἑλληνικὴ ἑταιρία***». Ἀνεγνωρισμένον ἐπιστημονικὸν σωματεῖον ἱδρυθὲν τῇ 28 Μαρτίου 1927 τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς Ἀρ. Π. Κούζη, σκοπὸν ἔχον τὴν προαγωγὴν τῶν ἱστορικῶν σπουδῶν ἐν τῇ καθόλου ἰατρικῇ, τῇ φαρμακευτικῇ καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις.

ἰατρικὸν (τό)· κοιν. *γιατρικό*· φάρμακον θεραπευτικόν: «ξέρει ἕνα καλὸ γιατρικὸ γιὰ τὶς θέρμες».

ἰατρικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰατρόν, ὁ τῶν ἰατρῶν: «ἰατρικὴ ἐπιστήμη, — σχολή, — ἑταιρεία»· ‖ ὁ ἁρμόδιος, ὁ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἰατρός· ‖ ἡ ***ἰατρικὴ*** ὡς οὐσιαστικὸν (βλ λ.) κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστήμη* ‖ ***ἰατρικὸν*** (τό)· ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.). —Ἐπίρρ. ***ἰατρικῶς***.

— «**Ἰατρικὰ *χρονικά***». Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1928 εἰς σχῆμα 8ον ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Βαλερίου Μαρσέλου.

— **ἰατρικαὶ *ἑταιρίαι***· βλ. *ἰατρικοὶ* σύλλογοι.

— **ἰατρικαὶ *σχολαί***. Μετὰ τὴν ἀρχέγονον καὶ πρώτην ἐν τῇ ἰατρικῇ μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐμπειρίας, ταχέως εἰσήχθη ἡ ὑπὸ τοῦ μορφωθέντος πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ διδασκαλία, ἧς δείγματα ἀπαντῶμεν καὶ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς πρωτογόνοις λαοῖς τὴν σήμερον, παρ᾽ οἷς οὐ μόνον τὸ ἀρχέγονον τοῦτο εἶδος τῆς παιδεύσεως ἀπαντᾶται, ἀλλὰ καὶ τρόπος τῆς τελικῆς οὕτως εἰπεῖν δοκιμασίας. Βραδύτερον καὶ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἀνατολικοῖς λαοῖς ἀπαντῶμεν παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀσκουμένην ἰατρικὴν καὶ ἰατρικάς τινας σχολὰς ἱδρυομένας, ὡς π. χ ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἔνθα ὁ Στράβων ἀναφέρει δύο, τὴν ἐν Ὀροχίῳ καὶ τὴν ἐν Βορσίπποις. Ἀνάλογοι ἰατρικαὶ σχολαὶ εἶναι καὶ αἱ ἐν Ἡλιουπόλει, Μέμφιδι καὶ Θήβαις ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφερόμεναι, ἰδίᾳ δ᾽ ἐν Σάει, ὅπου ἐν τῷ ναῷ τῆς Νηΐθ ὑπῆρχε καὶ ἰατρικὴ σχολή, ἣν ὁ Καμβύσης κατόπιν κατέστρεψε καὶ ἣν ὁ Δαρεῖος ὁ Α′ ἐπανασυνέστησε, θέσας ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς σοφοὺς πάσης τάξεως καὶ διὰ πάσας τὰς ἐργασίας, παρασχὼν καὶ τὰ χρειώδη πάντα μετὰ τῶν ἐργαλείων καὶ βιβλίων. Ὁ βασιλεὺς ἔπραξε τοῦτο, διότι ἐγνώριζε πᾶν ὅτι ἦτο χρήσιμον εἰς τὴν τέχνην ταύτην καὶ ἵνα καταστῇ δυνατὸν νὰ σῴζηται πᾶς ἀσθενής. Ἡ ἰδιωτικῶς κτωμένη γνῶσις τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐν Ἰνδίαις ἐπικυροῦται δι᾽ ἀδείας χορηγουμένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατόπιν δοκιμασίας ἔν τε τῇ παθολογίᾳ καὶ τῇ χειρουργικῇ, ἧς ἀνάλογος ἀπαντᾶται καὶ ἐν Περσίᾳ καὶ Κίνᾳ. Ἐν Ἰαπωνίᾳ τὴν ἐν ἀρχεγόνοις σχολαῖς παίδευσιν διεδέχθη ἡ ἰδιωτικὴ διδασκαλία, τοῦ ἐπαγγέλματος κληρονομουμένου ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, τῆς παιδεύσεως ὅμως ἀνατιθεμένης εἰς φίλον τοῦ πατρὸς συνάδελφον. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δ᾽ Ἑλλάδι ἡ ἰατρικὴ ἐν ἀρχῇ ἤρξατο μεταδιδομένη κληρονομικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους, ὑποχρεουμένους ἵνα τὴν τέχνην τηρήσωσι μυστικὴν καὶ μεταδώσωσι ταύτην καὶ πάλιν τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν μόνον. Πρὸς συστηματικωτέραν ὅμως παίδευσιν ἐνωρίτατα ἤρξαντο ἱδρυόμεναι καὶ σχολαί, οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἀσκληπιείοις, ἀλλὰ καὶ εἰδικαὶ τοιαῦται, ὧν ἐπισημότεραι αἱ ἐν Κυρήνῃ, Ῥόδῳ, Κρότωνι, Σικελίᾳ καὶ αἱ ἁμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας ἐν Κνίδῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Κῷ, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν ὁ Ἱπποκράτης. Παρὰ ταῖς σχολαῖς ταύταις ὅμως καὶ ἐν τοῖς *ἰατρείοις* ἐγίνετο εἶδος διδασκαλίας ἰατρικῆς. Ἡ διὰ σχολῶν τούτων παίδευσις ἐν Ἑλλάδι πολλαχῶς εἶτα ἐτελειοποιήθη, ταχέως δὲ αἱ ἱδρυθεῖσαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Σμύρνῃ, Περγάμῳ, Τράλλεσι, Μιλήτῳ κτλ. σχολαὶ ἐγένοντο τὰ κύρια κέντρα, ἐν οἷς οἱ ἐφιέμενοι ἰατρικῆς παιδεύσεως ἐμορφοῦντο οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ κατόπιν, ὅτε ἡ Ῥώμη ἐγένετο τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν πολιτικὸν κέντρον. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ κατόπιν, παρὰ τὴν ἰδιωτικὴν παίδευσιν δι᾽ ἰατροῦ, ἤρξαντο πολλαὶ ἰατρικαὶ σχολαί, ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, ἱδρυόμεναι, *κολλέγια* δὲ τῶν ἀρχιάτρων ἱδρύθησαν, ἀναλαμβάνοντα τὴν διδασκαλίαν τῶν ἰατρικῶν μαθημάτων. Ἐπὶ Σευήρου (225—235 μ.Χ.) οἱ καθηγηταὶ ἐλάμβανον εἰδικὴν ἀνταμοιβήν, ἐδίδασκον δὲ ἐν δημοσίαις εὐρείαις αἰθούσαις, ὑποχρεούμενοι ἁπλῶς, ὅπως παρέχωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν δωρεὰν τοῖς ἀπόροις. Καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς δὲ χρόνους ἐξηκολούθησεν ἡ ὀργάνωσις αὕτη τῶν ἀρχιάτρων, προσετέθη δ᾽ οὕτω ὡς κέντρον ἐπιστημονικὸν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις. Οἱ ἰατροὶ ἔδει νὰ ἔχωσι καὶ γενικὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, οὐχὶ σπανίως δὲ μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν γραμμάτων (professores litterarum) ἀναφέρονται καὶ εἰδικοὶ καθηγηταὶ τῶν ἰατρικῶν μαθημάτων. Ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν κληθεὶς Ἀγάπιος ἀναφέρεται ὡς «ἰατρικῶν μαθημάτων ἐξηγητής», ὡς καὶ ὁ Λέων, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἡσυχίου καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀσκληπιοδότου. Θεωρητικὰ δ᾽ ἐπὶ τούτοις μαθήματα ἰατρικῆς ἀναφέρονται ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπὶ βασιλείας Ἡρακλείου ὑπὸ Θεοφίλου, τοῦ ἀρχιάτρου αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ Νικολάου «σοφιστοῦ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης» κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Η′ αἰῶνος (*Θεοφ.* I, 382, 17). Ἡ φήμη δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς κέντρου ἰατρικοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς παιδεύσεως ἐν αὐτῇ καὶ ξένων, ὡς π. χ. τοῦ ἀρχιάτρου Reovalis, ὃν ἀναφέρει Γρηγόριος ὁ Τουρώνης (Hist. Franc X. 15). Πρὸς τούτοις δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐντὸς τῶν *ξενώνων* ὑπῆρχεν εἶδος ἰατρικῆς σχολῆς, ἐν ᾗ ἐγίνετο θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ πρακτικὴ ἐξάσκησις (βλ. *Ἀρ. Π. Κούζη*, Ἡ ἰατρικὴ τῶν μοναχῶν κ. τ. λ. «Ἀρχεῖα ἰατρικῆς». Καὶ παρὰ τοῖς Ἄραψι δέ, καίτοι ἰδιωτικὴ κυρίως ἦν ὡς τὰ πολλὰ ἡ ἰατρικὴ παίδευσις, ἤρξαντο εἶτα διδασκόμενα ἐν τοῖς διαφόροις αὐτῶν ἐπιστημονικοῖς κέντροις (μενδρεσὲ) καὶ στοιχεῖα ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἃ συνεπλήρουν κατόπιν οἱ σπουδασταὶ ἐν σχολαῖς προσηρτημέναις τοῖς νοσοκομείοις. Ἰδιαιτέρως δέον νὰ τονισθῇ ἡ ἐν Σαπορoπόλει (Γονδισαποὺρ) ἰατρικὴ σχολὴ (βλ. λ *Ἀκαδημίαι* τ. Γ′ σ. 4α).

Τοιαύτη ἦτο περίπου καὶ ἡ ἐν τῇ Δύσει σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀλλ᾽ εἰς τὴν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ μοναχῶν διδασκομένην καὶ ἀσκουμένην ἰατρικὴν ἤρξατο ἐπὶ τέλους θέτουσα τέρμα κατὰ τὸν Η′ αἰῶνα ἡ σχολὴ τοῦ *Σαλέρνου* (βλ. λ.) καὶ ἡ κατόπιν ἵδρυσις τῶν πανεπιστημίων, ὧν πλεῖστα ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐπλουτίσθησαν καὶ δι᾽ ἰατρικῆς σχολῆς (σχολὴ Μομπελλιέ, τέλη τοῦ ΙΒ′ αἰῶνος). Ἐν Ἑλλάδι, ὡς εἰκός, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἔλλειψιν σχολείων, διδασκάλων καὶ μέσων, οὐδὲ λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ ἰατρικῆς παιδεύσεως. Πολλῷ βραδύτερον εἰς τὰ σχολεῖα ἤρξαντο διδασκόμενα καὶ στοιχεῖα ἐπιστημῶν, δι᾽ ὧν ἐφοδιαζόμενοι οἱ ἀπόφοιτοι μετέβαινον εἶτα εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσεως, ἰδίᾳ τῆς Ἰταλίας, ἔνθα ἐμορφοῦντο περαιτέρω εἰς ἐπιστήμονας ἰατρούς. Τοιαύτην διδασκαλίαν στοιχείων ἰατρικῆς ἀνευρίσκομεν καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος. Κατὰ τὸν Σουρμελῆν «καὶ ὁ ἀείμνηστος Πετράκης (κατὰ τὸ 1812), ἡγούμενος τῆς μονῆς Ἀσωμάτων, συνιστᾷ σχολεῖον ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς ὑπὸ τὸν ἰατροφιλόσοφον Διονύσιον Πύρρον», τοῦθ᾽ ὅπερ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Πύρρος βεβαιοῖ. Ἀλλὰ καὶ ἑτέραν σχολὴν εὑρίσκομεν, ἐν ᾗ ἐδιδάσκοντο καὶ στοιχεῖα ἰατρικῆς καὶ μαιευτικῆς ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Μόρδον, τὴν ἐν Κερκύρᾳ πρώτην δημοσίαν (1805—1824), ἥτις καὶ ἐλειτούργησε μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Κυρίως ὅμως ἐν τῇ ἀναγεννηθείσῃ Ἑλλάδι τὴν πρώτην ἐπίσημον καὶ ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν ἰατρικὴν παίδευσιν μέχρι τοῦ 1864 ἔδωκεν ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἰατρικῆς σχολῆς. Αὕτη συνέστη ἅμα τῇ ἱδρύσει τῆς Ἀκαδημίας ταύτης, ἐξηκολού-

Digitized by Google

θησε δὲ λειτουργοῦσα σχεδὸν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἱδρυτοῦ της λόρδου Γκίλφορδ (1827), ὁπότε ἀνεστάλη μέν κατ' ἀρχὰς ἡ λειτουργία αὐτῆς (1828), εἶτα δὲ τῷ 1837 ὁριστικῶς κατηργήθη. Τῷ 1841 ὅμως ἐγένετο ἀνασύστασις ταύτης, καθορισθείσης πενταετοῦς φοιτήσεως. Ἡ δὲ διδασκαλία τῆς ἰατρικῆς ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἰονίου πολιτείας (1864), ὁπότε, λόγῳ οἰκονομιῶν, κατηργήθη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἀκαδημίας, καθηγητῶν τινων, ἐν οἷς καὶ ὁ Χ. Πρετεντέρης, μετατεθέντων εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου.

Κατὰ τὴν α' τετραετίαν ἐδίδαξαν ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ: ὁ Στυλιανὸς Σπαθῆς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ βοτανικήν, ἀποθανὼν μετὰ τὸ α' ἔτος (1825)· ἀπὸ δὲ τοῦ β' ἔτους, ὁ Γεώργιος Θερειανὸς ἀνατομικήν, γενικὴν παθολογίαν, φυσιολογίαν καὶ ἰατροδικαστικὴν (1826), καὶ ὁ Στ. Μαράτος, περιγραφικὴν ἀνατομίαν καὶ χειρουργικὴν (1826). Εἶτα ἐδίδαξαν οἱ ἑξῆς: Ἄγγελος Κογεβίνας ἐξωτερικὴν παθολογίαν, ἰατρικὴν καὶ χειρουργικὴν κλινικην (1845), Χριστόφορος Λαβράνος φαρμακολογίαν, θεραπευτικήν, βοτανικὴν καὶ ὀρυκτολογίαν (1850), Χαράλαμπος Τυπάλδος Πρετεντέρης γενικὴν καὶ εἰδικὴν παθολογίαν, κλινικήν, παθολογικὴν ἀνατομικὴν καὶ ὑγιεινὴν (1851), Κωνσταντῖνος Ζαβιτζάνος ἀνατομίαν, μαιευτικήν, φυσιολογίαν καὶ ἰατροδικαστικὴν (1843), Σπυρίδων Ἀρβανιτάκης γενικὴν παθολογίαν (1843), Ἠλίας Πολίτης, φαρμακείαν καὶ χημείαν (1863), Ἰωάννης Δελβινιώτης νοσολογίαν, Σπυρίδων Κατσαΐτης φυσικήν, χημείαν καὶ βοτανικὴν καὶ ὁ Franc. Orioli (Ἰταλὸς) φυσικὴν (1836). Οἱ καθηγηταὶ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς ἔφερον ἴδιον χιτῶνα ξανθόν. Τῷ 1841 προσετέθη καὶ φαρμακευτικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδιδάσκετο διετὴς σειρὰ μαθημάτων.

Τῇ 18/30 Μαΐου 1835 ἡ ἀντιβασιλεία ἐδημοσίευσε διάταγμα περὶ συστάσεως θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ σχολείου χειρουργίας, φαρμακοποιίας καὶ μαιευτικῆς. Ἐν αὐτῷ ἐδιδάσκοντο τὸ μὲν οἱ ἐμπειρικοὶ ἰατροί, τὸ δὲ οἱ ἐφιέμενοι ἰατρικῆς παιδεύσεως. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ ἐδιδάσκοντο θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἡ ἀνατομία καὶ φυσιολογία, ἡ παθολογία καὶ θεραπευτική, ἡ χειρουργικὴ καὶ χημεία, ἡ φαρμακοποιία καὶ ἡ μαιευτική. Καθηγηταὶ τῶν μαθημάτων τούτων διωρίσθησαν ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ Ἠπίτης, ὁ Τράϊμπερ, ὁ Λάνδερερ καὶ ὁ Κωστῆς, εἶτα δὲ καὶ ὁ Βοῦρος. Τὰ μαθήματα ἤρξαντο τῇ 2 Δεκεμβρίου 1835. Προσῆλθον 24 ἐμπειρικοὶ ἰατροί, 23 φαρμακοποιοί, τῶν μαθημάτων δὲ διήκουσαν καὶ ἐμπειρικαὶ μαῖαι («Ἀθηνᾶ» Ε', 1462).

Κυριώτατα ὅμως ἡ ἐπιστημονικὴ ἰατρικὴ παίδευσις ἐν Ἑλλάδι ὀφείλεται τῇ ἰατρικῇ σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἧς ἤρξατο ἡ λειτουργία ἀφ' ἧς ἐγκαινιάσθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος (3 Μαΐου 1837). Οἱ πρῶτοι διορισθέντες καθηγηταὶ (14 Ἀπριλίου 1837) ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ν. Μαυροκορδᾶτος τῆς Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας, Ἰ. Βοῦρος τῆς Εἰδ. Παθολογίας, ἰατρικῆς θεραπείας καὶ κλινικῆς, Ἀν. Λευκίας τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς, Γεν. Παθολογίας καὶ θεραπείας, Ν. Κωστῆς τῆς Μαιευτικῆς καὶ Ἰατρ. ὕλης (φαρμακολογίας), Ἰ. Ὀλύμπιος τῆς Χειρουργικῆς, Ἐ. Τράϊμπερ (ἐπίτιμος) τῆς κλινικῆς καὶ διδασκαλίας τῆς χειρουργικῆς ἐργασίας, Ἀλ. Πάλλης τῆς δικαστικῆς ἰατρικῆς, Ν. Νικολαΐδης Λεβαδιεὺς (ἐπίτιμ.) τῆς διαιτητικῆς καὶ Ἡ. Ἠπίτης τῆς λοιμολογίας. Πρῶτος κοσμήτωρ (σχολάρχης) ἐγένετο ὁ Ἀν. Λευκίας, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς. Πρώτη συνεδρίασις ταύτης ἐγένετο τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1837, καθ' ἣν ἐγένετο συζήτησις «περὶ τῆς ἁρμοδιωτέρας παραδόσεως τῶν μαθημάτων» καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης, ὅπως δι' ἔλλειψιν πολλῶν φοιτητῶν (εἶχον ἐγγραφῆ μόνον 4) διακούσωσι τῶν μαθημάτων ἐπὶ διετίαν καὶ οἱ ἐμπειρικοὶ χειρουργοί, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ προσαγάγωσιν ἀπολυτήριον γυμνασίου, ἵνα καταταχθῶσιν εἶτα ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ ναυτικῷ, ἐπροτάθη δὲ μάλιστα ὅπως ἐνισχύσωσι καὶ τοὺς ἀπορωτέρους αὐτῶν. Τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1837 ἐγένετο καὶ ἡ πρώτη συζήτησις «περὶ τῶν διαφόρων κλάδων τῶν μαθημάτων αὐτῆς».

Ὡς εἰκός, ἡ ἰατρικὴ σχολὴ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς λειτουργίας εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ πλείστας δυσχερείας. Ἀπ' ἀρχῆς ἰδιαιτέραν φροντίδα ἔλαβε κυρίως περὶ τῶν ἀνατομικῶν ἀσκήσεων, ζητήσασα πίστωσιν «χιλίων δραχμῶν» πρὸς κατασκευὴν «ἀνατομικοῦ θεάτρου» καὶ «παροχὴν πτωμάτων τῶν ἐντὸς τῆς περιφερείας Ἀθηνῶν τελευτησάντων αὐτοχείρων ἢ ἐν φυλακαῖς ἢ ἐκ δικαστικῆς καταδίκης καὶ τὴν κατὰ τοῦτο συνδρομὴν τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου» (7 Νοεμβρίου 1840). Ἡ ἔλλειψις ἰδίᾳ ἐργαλείων καὶ ὀργάνων ἐν γένει (ὀργανολογίας) ἦτο αἰσθητή, καὶ ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς ἐπὶ τέλους κατορθοῖ, ἵνα ἡ κυβέρνησις ἀποστείλῃ «200 δίστηλα εἰς τὸν ἐν Μονάχῳ πρόξενον, ἵνα ἀγοράσῃ τὰ ἀναγκαιότερα». Ἡ ἀνάγκη «προμηθείας πλαστοῦ σκελετοῦ» εἶναι προφανεστάτη καὶ οὗτος μετὰ δυσκολίας παραγγέλλεται. Ἡ ὑπάρχουσα μικρὰ φαρμακευτικὴ συλλογή, φθαρεῖσα, ἔχει ἀνάγκην ἀνανεώσεως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς διδάσκαλος (ὑφηγητὴς) Ἀ. Βενιζέλος ζητεῖ πρὸς διδασκαλίαν τῆς φαρμακευτικῆς καὶ ἀναλυτικῆς χημείας πίστωσιν 200 δραχμῶν, κ. ο. κ. ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἄρχεται ἡ διδασκαλία, ἥτις μικρὸν κατὰ μικρὸν βελτιοῦται, χωρὶς καὶ μέχρι σήμερον ἔτι, δι' ἔλλειψιν τῶν καταλλήλων ἐργαστηρίων καὶ κλινικῶν, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλλαχοῦ ὑφισταμένην τελειότητα. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς ἰατρικῆς σχολῆς καθιερώθη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν *ὑφηγητῶν* (ἰδιωτικῶν διδασκάλων ὡς ἐκαλοῦντο ἐν ἀρχῇ). Πρώτη αἴτησις ἐγένετο ὑπὸ Κ. Μαυρογιάννη (15 Νοεμβρίου 1840), πράγματι δ' ἡ σχολὴ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς ὑπέβαλε τούτους εἰς δοκιμασίαν. Οἱ ὑποψήφιοι ἔδει νὰ ἔχωσι δίπλωμα προλύτου, «νὰ φανῶσι δὲ εὐδόκιμοι εἰς τὰς προφορικὰς ὑπὸ τῆς σχολῆς γενησομένας ἐξετάσεις», εἰς ὃ ἐζήτησαν νὰ διδάσκωσι μάθημα. Δευτέρα αἴτησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Α. Πετσάλη, ὡς ἰδιωτικοῦ διδασκάλου τῆς παθολογικῆς ἀνατομικῆς. Ἡ φοίτησις ἦτο τετραετής. Οἱ φοιτηταὶ ἐν ἀρχῇ εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν, ἐκτὸς τῶν κυρίως ἰατρικῶν μαθημάτων, ἵνα ἀκροῶνται καὶ λογικῆς, μεταφυσικῆς, ἠθικῆς, φυσικοῦ δικαίου, ψυχολογίας, γενικῆς ἱστορίας, στοιχείων μαθηματικῶν, πρὸς τῇ πειραματικῇ φυσικῇ καὶ χημείᾳ. Ἕκαστον μάθημα ἔδει νὰ συμπληρωθῇ, ὡς καὶ νῦν, ἐντὸς ἔτους. Πολλῶν μαθημάτων ὅμως δι' ἔλλειψιν καθηγητῶν ἡ διάρκεια ὡρίζετο ἑξάμηνος. Οὕτω παρὰ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ ἡ γενικὴ μὲν παθολογία ἐδιδάσκετο τὸ πρῶτον ἑξάμηνον, ἱστορία δὲ τῆς ἰατρικῆς τὸ δεύτερον, ἡ ἀνατομία κατὰ τὸ χειμερινὸν ἑξάμηνον, φυσιολογία δὲ κατὰ τὸ θερινὸν κτλ. Οἱ τελειόφοιτοι ἔδει νὰ ἐξετασθῶσι: α') εἰς τὰ γενικὰ μαθήματα φυσικῆς, χημείας καὶ βοτανικῆς καὶ β') εἰς τὴν ἀνατομίαν, φυσιολογίαν, χειρουργικήν, γενικὴν παθολογίαν καὶ θεραπευτικήν, φαρμακολογίαν, εἰδικὴν παθολογίαν καὶ θεραπευτικήν, σημειωτικήν, μαιευτικήν, ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς, ἰατρονομικὴν (ἰατροδικαστικὴν) καὶ ὑγιεινὴν προφορικῶς, εἴς τινα δὲ τούτων καὶ γραπτῶς. «Ἡ γραπτὴ ἐξέτασις ἐγίνετο κλειομένου τοῦ ὑποψηφίου μόνου εἰς ἓν κατάλληλον δωμάτιον. Ἂν ἤθελε βεβαιωθῇ κοινωνία μετά τινος ὑπεβάλλετο ἐκ νέου εἰς δοκιμασίαν» (Πρακτ. 19 Ὀκτωβρίου 1841). Μετὰ τὰς ἐξετάσεις ὑπεχρεοῦτο ὁ τελειόφοιτος νὰ συζητήσῃ θέσεις τινὰς μετὰ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ καὶ τέλος νὰ συντάξῃ ἑλληνιστὶ διατριβήν, «ἧς ἄνευ δὲν ἐδίδετο δίπλωμα». Οἱ ἐξεταζόμενοι κατέβαλλον 100 δραχμάς, αἵτινες μετὰ διετίαν, μὴ προσερχομένου εἰς ἐξετάσεις τοῦ ὑποψηφίου, διετίθεντο πρὸς ἀγορὰν βιβλίων. Οἱ ἐκ ξένων πανεπιστημίων κατέβαλον 200 δραχμάς, ὧν τὸ 1/4 διετίθετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἡ διατριβὴ κρινομένη ὑπὸ εἰσηγητοῦ μετ' ἔγκρισιν ἐτυποῦτο δαπάναις τοῦ ὑποψηφίου. Εἰς τὸ τέλος τῆς διατριβῆς προσετίθεντο καὶ αἱ θέσεις, ἃς ἔδει ὁ ὑποψήφιος νὰ ὑποστηρίξῃ.

Πρώτη ἐξέτασις (24 Ἰουλίου 1842) ἐγένετο τοῦ Ἀναστασίου *Γούδα* (βλ. λ.), ὅστις ἔλαβε καὶ τὸ πρῶτον δίπλωμα. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς, ὡς καὶ τοῦ ὅλου πανεπιστημίου, ἤλλαξε πλειστάκις μέχρι σήμερον. Ἤδη ἰσχύει ὁ νόμος 2905, ἐν πολλοῖς καὶ οὗτος ἐπανειλημμένως μέχρι σήμερον μεταβληθείς. Τὸ ἀνώτερον διδακτικὸν προσωπικὸν ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ ἀποτελοῦσι σήμερον (1930) τακτικοὶ καθηγηταὶ 22, ἔκτακτοι 6, ὁμότιμοι καὶ ἐπίτιμοι 2 καὶ ὑφηγηταὶ 17. Τὸ κατώτερον προσωπικὸν ἀποτελοῦσιν οἱ ἐπιμεληταί, οἱ βοηθοί, παρασκευασταὶ καὶ διδάσκαλοι. Τὰ διδασκόμενα μαθήματα εἶναι τὰ ἑξῆς: ἱστορία ἰατρικῆς καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἰατρικήν, περιγραφικὴ ἀνατομική, φυσιολογία, παθολογικὴ φυσιολογία, μικροβιολογία, πειραματικὴ φαρμακολογία, παθολογικὴ ἀνατομική, ἐγχειρητική, παθολογικὴ καὶ χειρουργικὴ παθολογία καὶ προπαιδευτικὴ κλινική, παθολογικὴ κλινική, χειρουργικὴ κλινική, μαιευτικὴ καὶ γυναικολογικὴ κλινική, νευρολογικὴ καὶ ψυχιατρικὴ κλινική, κλινικὴ ἀφροδισίων καὶ δερματικῶν νοσημάτων, παιδιατρικὴ κλινική, ὀφθαλμιατρικὴ κλινική, ἰατροδικαστικὴ καὶ τοξικολογία· ὑπὸ ἐκτάκτων διδάσκονται: ἱστολογία καὶ ἐμβρυολογία, στοματολογία, λαρυγγοωτολογία, ὀρθοπεδική, οὐρολογία καὶ ἀνθρωπολογία· ὑπὸ ὑφηγητῶν δ' ἐπὶ πλέον βιολογικὴ χημεία καὶ φυσικοθεραπεία. Ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία συμπληροῦται νῦν πολλαχῶς ἔν τε τοῖς διαφόροις εἰδικοῖς ἐπιστημονικοῖς ἐργαστηρίοις (ἀνατομείῳ, φυσιολογείῳ καὶ τοῖς ἐργαστηρίοις παθολογικοῦ ἀνατομείου, παθολογικῆς φυσιολογίας, μικροβιολογίας, φαρμακολογίας, ἰατροδικαστικῆς κτλ.) καὶ ταῖς κλινικαῖς (Πολιτικῷ Νοσοκομείῳ, Ἀρεταιείῳ, Αἰγινητείῳ, νοσοκομείῳ Συγγροῦ, νοσοκομείῳ Παίδων, Ὀφθαλμιατρείῳ, Ἀστυκλινικῇ κτλ.). Πάντως διὰ τῶν ἀνεγειρομένων νέων ἐργαστηρίων ἡ διδασκαλία τῆς ἰατρικῆς θέλει καταστῇ μᾶλλον ἐνδελεχής. Ἡ φοίτησις εἶναι πενταετής, μεθ' ὃ οἱ φοιτηταὶ ὑποχρεοῦνται ὅπως παρακολουθήσωσι πρακτικὴν ἐξάσκησιν ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ. Αἱ ἐξετάσεις εἶναι ἐτήσιαι (τμηματικαί), κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἔτος καὶ μετ' ἐπιτυχεῖς τοιαύτας ἀπονέμεται τὸ πτυχίον τῆς ἰατρικῆς. Μεθ' ὑποβολὴν πρωτοτύπου διατριβῆς καὶ ἔγκρισιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς, ὁ πτυχιοῦχος λαμβάνει τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς, μετὰ καθομολόγησιν συνταχθεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχαίου ὅρκου τοῦ Ἱπποκράτους καὶ διδομένην πρὸ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς καὶ τοῦ πρυτάνεως.

ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

—Ιατρικὴ *ἀμοιβή*. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ ἰατροὶ ἠμείβοντο καὶ δὴ καὶ διὰ νόμου ἐνίοτε καθωρίζετο αὐτοῖς ἡ ἀμοιβή. Οὕτω ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος Χαμμουραβὶ (2000 ἔτη π. Χ.) εἶχε νομοθετήσει ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἡ ἀμοιβὴ εἶχε διάφορα ὀνόματα (μισθός, σῶστρα, ἰατρεῖα, δωρεά, τιμή, ἆθλον, γέρας, ἴατρα, ἐπίχειρα). Παρὰ τοῖς Λατίνοις ἐκαλεῖτο salarium καὶ honor. Ὁ Ἀσκληπιὸς ἐκλήθη *φιλάργυρος*, διότι ἐδέχετο ἐνίοτε ὑπερόγκους ἀμοιβάς. Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν οἱ μὲν «δημοσιεύοντες» ἰατροὶ ἐμισθοῦντο ὑπὸ τοῦ δημοσίου, οἱ δὲ «ἰδιωτεύοντες» ὑπὸ τῶν πελατῶν. Πλουσίως ἠμείβοντο οἱ ἰατροὶ κατὰ τὴν ἀλεξανδρεωτικὴν καὶ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν. Οὕτως ὁ Ἐρασίστρατος ἔλαβεν ὡς ἴατρα παρὰ τοῦ Πτολεμαίου, υἱοῦ τοῦ θεραπευθέντος βασιλέως Ἀντιόχου, 100 τάλαντα (6 ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν). Ἀλλ' ἐπὶ Γαληνοῦ ἰατροί τινες τοσοῦτον ἐπένοντο, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπουν τὸ ἐπάγγελμα. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἰατρικὴ ἀμοιβὴ περιωρίσθη πολὺ ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερῖκος, κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς σχολῆς τοῦ Σαλέρνου, ὥρισε διὰ νόμου τὴν διατίμησιν τῶν ἰατρικῶν ἐπισκέψεων. Οἱ ἰατροὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ παλαιοῦ ποιήματος «Regimen Sanitatis», ἔφερον ἐνδύματα ποδήρη, πολυτελῆ δακτύλιον ἐπαγγελματικόν, σπεύδοντες πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς ἰδίως ἔφιπποι καὶ δεχόμενοι πλουσίαν ἀμοιβὴν καὶ δῶρα. «Ὁ στερούμενος ἐνδυμάτων—λέγει τὸ ποίημα—κερδίζει ὀλίγα χρήματα καὶ ὀλίγας εὐχαριστίας». Τὰ νεώτερα κράτη, στηριζόμενα καὶ αὐτὰ εἰς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καθωρίζετο ἀκριβῶς καὶ ὀνομαστικῶς ἡ ἰατρικὴ ἀμοιβή, καθορίζουν ἤδη λεπτομερεῖς πίνακας τῆς τοιαύτης ἀμοιβῆς, ἣν ὁ ἰατρὸς καὶ νόμῳ δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν τυχὸν δυστροπούντων. Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἰατρικὴ ἀμοιβὴ ἐκανονίσθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ νόμου ΔΞΓ' τοῦ 1912 διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 18/28 Μαρτίου 1915. Τὸ διάταγμα τοῦτο κατηργήθη διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 9 Αὐγούστου / 13 Σεπτεμβρίου τοῦ 1921, ὅπερ ὥρισεν ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἰατρῶν διὰ τὴν παροχὴν ἰατρικῆς συνδρομῆς, κανονίζεται, ἐλλείψει ἰδιαιτέρας συμφωνίας, κατὰ τὸν προσηρτημένον τῷ διατάγματι λεπτομερῆ πίνακα, μόνον προκειμένου περὶ ὅλως ἀπόρων, τοῦ δημοσίου, καὶ τῶν νομικῶν προσώπων, ἐπιτρεπομένου, κατὰ τὰς λοιπὰς περιπτώσεις, ὅπως ἡ ἀμοιβὴ αὐξάνηται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς διατιμήσεως, ἀναλόγως τῆς ἰδιαιτέρας φύσεως τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐλάχιστος δὲ ὅρος τῆς ἀμοιβῆς ὡρίσθη εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις: πρώτη ἐπίσκεψις τοῦ ἰατροῦ παρὰ τῷ ἀσθενεῖ δραχ. 15—25, πρώτη ἐξέτασις τοῦ ἀσθενοῦς παρὰ τῷ ἰατρῷ δραχ. 10-20, δι' ἑκάστην τῶν ἑπομένων ἐπισκέψεων δραχ. 10—20. Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 3/29 Νοεμβρίου 1923, τὰ ὅρια ταῦτα ηὐξήθησαν διὰ μὲν τοὺς παθολόγους κατὰ 150 %, διὰ δὲ τὰς λοιπὰς εἰδικότητας κατὰ 100 %. Ἐπὶ δικτατορείας Παγκάλου, διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 4/7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1926, αἱ ἀμοιβαὶ αὗται σχεδὸν ἐδεκαπλασιάσθησαν. Ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦτο κατηργήθη δι' ἑτέρου τῆς 9/22 Νοεμβρίου 1926. Τέλος διὰ διατάγματος τῆς 22 Μαρτίου / 5 Ἀπριλίου τοῦ 1929 ἐπανήχθησαν ἐν ἰσχύϊ τὸ διάταγμα τοῦ 1921 καὶ τὸ τροποποιῆσαν τοῦτο τοῦ 1923, ἅτινα καὶ ἰσχύουσι σήμερον. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, διὰ τὴν πρώτην ἐξέτασιν τοῦ ἰατροῦ παρὰ τῷ πάσχοντι καθορίζεται ἀμοιβὴ 45—75, δρχ., δι' ἑκάστην δὲ τῶν ἑπομένων 30—60. Διὰ συμβουλὴν ἰατρικὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἰατροῦ δρ. 30—75. δι' ἰατρικὰς ἐπισκέψεις ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καταλογίζεται διπλῆ ἀμοιβὴ τῆς ἡμερησίας, μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον μέχρι πρωίας τριπλῆ. Δι' ἐπισκέψεις ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἐν ᾗ διαμένει ὁ ἰατρός, ὑπολογίζονται 75—150 δρχ. καθ' ὥραν καὶ διὰ συμβούλια 180—240 δρχ. καθ' ὥραν, ὑπολογιζομένου τοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἰατροῦ μέχρι τῆς ἐπανόδου. Δι' ἐγχείρησιν σκωληκοειδίτιδος 600—1000 δρχ. καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Διὰ τοῦ νόμου 2235 τοῦ 1920, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τῶν Ν. Δ. τῆς 22/27 Νοεμβρίου 1923, καὶ 4/6 Μαρτίου 1926, κυρωθέντος τοῦ τελευταίου τούτων διὰ τοῦ νόμου 3939 τοῦ 1929, αἱ διαφοραὶ μεταξὺ ἰατρῶν καὶ πελατῶν, ἐξ ἰατρικῆς ἀμοιβῆς, ἐκδικάζονται κατὰ συνοπτικὴν καὶ ὀλιγοδάπανον διαδικασίαν. Ἐὰν ἡ ἀπαίτησις εἶναι ἐλάσσων τῶν 2000 δραχμῶν, δικάζει ὁ εἰρηνοδίκης, ἀπὸ 2000—5000 δὲ ὁ πρόεδρος τῶν πρωτοδικῶν, κρίνοντες ἀμφότεροι ἐκ τῶν ἐνόντων, ἄνευ δεσμεύσεως ἐκ τῶν διατάξεων τῆς Πολιτικῆς δικονομίας. Ἀπαιτήσεις ἀνώτεραι τῶν 5.000 δραχ. ἐκδικάζονται

Digitized by Google

ἐνώπιον τοῦ πρωτοδικείου κατὰ τὴν τακτικὴν διαδικασίαν. Σ. Γ. Σ.—Θ. Κ.

— **ἰατρικὴ *βοτανική*.** Οὕτω καλεῖται ὁ κλάδος τῆς βοτανικῆς ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν μελέτην τῶν φυτῶν πρὸς συλλογὴν δεδομένων ἐχόντων χρησιμότητα εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην. Ἡ ἰατρικὴ βοτανικὴ ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη ταυτοχρόνως πρὸς τὴν ἰατρικήν. Ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοὶ εἶχον περισυλλέξει ἀξιόλογον θησαυρὸν φαρμάκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν κυριωτέραν θέσιν κατεῖχον τὰ φυτικῆς προελεύσεως τοιαῦτα. Ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν φαρμάκων αὐτῶν ἤντλησαν μετέπειτα καὶ αἱ διάφοροι φαρμακοποιίαι. Διὰ τῆς ἐξελίξεως δὲ τῆς χημείας καὶ φυσιολογίας αἱ παλαιαὶ φυτικαὶ δρόγαι, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίουν ἐμπειρικῶς καὶ ἐν πολλοῖς ἐπιβλαβῶς, παρουσιάσθησαν κατὰ ἐπιστημονικώτερον τρόπον. Οὕτως ἀνεζητήθησαν καὶ ἀνευρέθησαν εἰς τὰς πλείστας ἐξ αὐτῶν τὰ δραστικὰ συστατικά των καὶ ἡ φυσιολογική των ἐνέργεια. Ἡ χορήγησις σήμερον φυτικῆς τινος δρόγης γίνεται μόνον ἐφ᾿ ὅσον τὰ δραστικὰ συστατικά της δύνανται νὰ ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς ἐνδείξεις, τὰς προκυπτούσας ἐκ τῆς παθογενείας ἢ ἐκ τῶν ὑπερισχυόντων συμπτωμάτων. Τὸ σπουδαιότερον ὅθεν μέρος τῆς ἰατρικῆς βοτανικῆς ἐξετάζει καὶ ἀναζητεῖ τὰ φυτὰ καὶ φυτικὰ προϊόντα τὰ δυνάμενα νὰ δράσωσι θεραπευτικῶς. Σπουδαῖον μέρος τῆς ἰατρικῆς βοτανικῆς εἶναι ἐπίσης τὸ ἀσχολούμενον εἰς τὴν μελέτην τῶν φυτῶν ἐκείνων, ἅτινα δύνανται νὰ εἶναι τὰ αἴτια ἀσθενειῶν τινων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλὰ φυτὰ παρουσιάζουσι τοξικὰς ἰδιότητας, πλεῖστα δ᾿ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν καὶ ἐμελετήθησαν. Ἕτερα εἴδη φυτῶν ζῶσι παρασιτικῶς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἢ εἰς εἰσόδους κοιλοτήτων αὐτοῦ. Τὰ φυτὰ ταῦτα ἀποτελοῦν ὁλόκληρον χλωρίδα, ἥτις παρετηρήθη καὶ ἐμελετήθη ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μικροσκοπίου. Ἕτερα τέλος εἴδη φυτῶν βιοῦσιν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ δύνανται νὰ εἶναι ἡ αἰτία διαφόρων λοιμώξεων. Ἡ σημασία τῶν τελευταίων τούτων μικροσκοπικῶν φυτικῶν ὑπάρξεων ἤρχισε νὰ γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, ἀφ᾿ ἧς αἱ περισπούδαστοι μελέται τοῦ Παστὲρ κατέδειξαν τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν. Τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ σπουδαιότης τούτων, ὥστε ταῦτα συνοψίζονται καὶ μελετῶνται εἰς ἴδιον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπέκτησε τὴν αὐτονομίαν του καὶ ἀποτελεῖ κεχωρισμένην πλέον ἐπιστήμην, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὡς μικροβιολογία καὶ βακτηριολογία. Ἡ ἰατρικὴ βοτανικὴ ἐξετάζει ὅθεν τὰ φυτά, τὰ ἔχοντα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ὑγείαν καὶ διατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δή: α᾿) τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν θεραπευτικὴν φυτά, β᾿) τὰ δηλητηριώδη, καὶ γ᾿) τὰ φυτικὰ παράσιτα, τὰ δυνάμενα νὰ προκαλέσωσιν ἀσθενείας. Ἐν συμπεράσματι, ἡ ἰατρικὴ βοτανικὴ εἶναι ἀπὸ μακροῦ καὶ παραμένει ἡ κυριωτέρα πηγή, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀντλεῖ ἡ θεραπευτική, περαιτέρω δὲ διὰ τῆς μικροβιολογίας ἀποτελεῖ αὕτη τὴν βάσιν τῆς παθογενείας. Κ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

— **ἰατρικὴ *ἑταιρεία σωματικῆς ἀγωγῆς*.** Ἰατρικὸν σωματεῖον, προορισμὸν ἔχον τὴν ἐπιστημονικὴν σπουδὴν καὶ παρακολούθησιν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐν γένει σωματικῶν ἀσκήσεων ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργανικῶν συστημάτων. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγίστη καὶ ἐν πολλοῖς ἄμετρος ἐπίδοσις εἰς τὸν ἀθλητισμὸν καὶ τὴν ἐν γένει σωματικὴν ἀγωγὴν τῆς νεολαίας ἔσχεν ὡς φυσικὴν συνέπειαν τὴν προσέλκυσιν τῆς προσοχῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἰατρικοῦ κόσμου, διερωτωμένου μέχρι ποίου σημείου ἆρά γε δύναται νὰ προχωρήσῃ ἡ τοιαύτη περὶ τὸν ἀθλητισμὸν ἐπίδοσις, χωρὶς νὰ καταστῇ βλαβερά. Ἐντεῦθεν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν, παρ᾿ οἷς ἡ ἀγωνιστικὴ εὑρίσκεται εἰς μέγαν βαθμὸν ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως, φίλαθλοι ἰατροὶ προέβησαν ἐσχάτως εἰς τὴν ἵδρυσιν ἰατρικῶν ἑταιρειῶν σωματικῆς ἀγωγῆς καὶ ἤρξαντο σπουδάζοντες ἐνδελεχῶς τὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπὶ τῶν διαφόρων ὀργανικῶν συστημάτων, ἵνα τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν μετὰ καθοδηγητικῶν παραινέσεων ἀνακοινῶσιν ἑκάστοτε εἰς τὸν ἀθλοῦντα κόσμον. Ἐν Ἑλλάδι παρόμοιον σωματεῖον, ἡ «Ἑλληνικὴ Ἰατρικὴ Ἑταιρεία Σωματικῆς Ἀγωγῆς», ἱδρύθη τῷ 1929. Σ. Γ. Σ.

— **«Ἰατρικὴ *Ἐπιθεώρησις*».** —1) Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Πάτραις, ἱδρυθὲν τῷ 1879 ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν Γ. Διαμαντοπούλου, Ὄθ. Βαχατώρη, Θ. Ζαΐμη καὶ Ε. Σταθακοπούλου. —2) Ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθὲν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1918, ἐκδιδόμενον κατὰ διμηνίαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δ. Σωτηριάδου καὶ τῇ συνεργασίᾳ τοῦ «Συνδέσμου τῶν ἐν Γαλλίᾳ σπουδασάντων ἰατρῶν». Διέκοψε τὴν ἔκδοσίν του κατὰ τὸ 1920.

— **ἰατρικὴ *εὐθύνη*** *[Ποιν. Δικ.]*· βλ. λ. *εὐθύνη* ἰατρική.

— **«Ἰατρικὴ *Ἐφημερίς*».** —1) Ἑβδομαδιαία ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1858 εἰς σχῆμα 4ον ὑπὸ Ἀ. Ἀναγνωστάκη καὶ Θ. Ἀφεντούλη καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1859. —2) Ἑβδομαδιαία ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1928. Ἐκδίδεται ὡς «ὄργανον τῶν ἰατρῶν καὶ φαρμακοποιῶν» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἰ. Ἀντωνιάδου, Σ. Α. Βλαβιανοῦ, Ἀ. Καλλιβωκᾶ, Μ. Καρζῆ, Δ Καταιβατῆ καὶ Ν. Τσούχου.

— **«Ἰατρικὴ *Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ*».** Στρατιωτικὴ ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθεῖσα τὴν 1ην Αὐγούστου 1890 καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1897 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιάτρου Π. Σούτσου καὶ τῶν ἰατρῶν Ἰ. Τυπάλδου καὶ Σόλ. Χωματιανοῦ.

— **«Ἰατρικὴ *Μέλισσα*»** (ἐν Ἀθήναις). Μηνιαία ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1853 εἰς σχῆμα 8ον ὑπὸ Ἀ. Ν. Γούδα. Διακόψασα τῷ 1858 τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1864 εἰσελθοῦσα εἰς Β΄ περίοδον, μετωνομάσθη «Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν». Διέκοψεν ὁριστικῶς τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς τῷ 1865. Τῆς πρώτης περιόδου ὑπάρχει καὶ παράρτημα ἐκδοθὲν τῷ 1855.

— **«Ἰατρικὴ *Πρόοδος*».** Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικὸν ἐν Ἑρμουπόλει ἱδρυθὲν τὸν Μάρτιον τοῦ 1896 ὑπὸ Ἰ. Ἀ. Φουστάνου. Ἐκδίδεται μέχρι σήμερον εἰς σχῆμα 4ον. Π. Ν. Π.

— **Ἰατρικὴ *στρατιωτικὴ σχολή*.** Ἡ σχολὴ αὕτη, ἱδρυθεῖσα τῷ 1926 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1925 Ν. διατάγματος, ἑδρεύει ἐν Ἀθήναις, στεγαζομένη ἐντὸς οἰκημάτων τοῦ 6ου στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, καὶ λειτουργεῖ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Λυῶνι τῆς Γαλλίας στρατιωτικῆς ἰατρικῆς σχολῆς· ὑπάγεται δ᾿ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ κατόπιν ἐπιστημονικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἅμα μορφώσεως παροχὴ τοῦ ἀναγκαιοῦντος κατ᾿ ἔτος ἀριθμοῦ μονίμων ἀνθυπιάτρων εἰς τὸ στράτευμα. Κατατάσσονται δ᾿ εἰς τὴν σχολὴν νέοι πληροῦντες ἀπαραιτήτους τινὰς ὅρους, ἤτοι ἔχοντες ἡλικίαν 16—21 ἐτῶν, ὄντες ἑλληνικῆς ἰθαγενείας, κεκτημένοι ἀπολυτήριον γυμνασίου ἢ πρακτικοῦ λυκείου μετ᾿ ἀμέμπτου ἢ κοσμίας διαγωγῆς, οὐδέποτε καταδικασθέντες, ὄντες δ᾿ ἐντελῶς ὑγιεῖς καὶ ἄρτιοι τὴν σωματικὴν διάπλασιν. Ὁ εἰσιτήριος διαγωνισμὸς προκηρύσσεται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν καὶ διεξάγεται ἐγγράφως, τὸ δὲ σχολικὸν ἔτος ἄρχεται τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἑκάστου ἔτους. Ὁ διευθυντὴς τῆς σχολῆς φέρει τὸν βαθμὸν ἀρχιάτρου, τὸ δ᾿ ἀνώτερον προσωπικὸν ἀπαρτίζεται ἐκ στρατιωτικῶν καθηγητῶν, ὑφηγητῶν καὶ διδασκάλων, ὡς καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἀναγκαιοῦσι διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς ὡς μονάδος στρατιωτικῆς. Ἐν τῇ σχολῇ προβλέπεται ἵδρυσις νοσοκομείου ἐκπαιδεύσεως, βιβλιοθήκης, μουσείου, χημείου, ἐργαστηρίου φυσικῆς καὶ προμήθεια διαφόρων συλλογῶν προτύπων, ὀργάνων καὶ σχεδίων διὰ τὴν διδασκαλίαν διαφόρων μαθημάτων. Ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ μαθηταὶ ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλωσι δραχμὰς 1000 δι᾿ ἀποζημίωσιν τοῦ δημοσίου λόγῳ ζημιῶν παντὸς εἴδους, ἃς ἤθελον διαπράξει· προκαταβάλλουσι δὲ κατὰ τριμηνίαν ὡς δίδακτρα δραχμὰς 2000, διὰ δὲ τὰ ἐπιστημονικὰ βιβλία ἕκαστος μαθητὴς πληρώνει εἰς ἀναλόγους ἐτησίας δόσεις ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους δραχμὰς 5000 ἐν συνόλῳ. Ἡ γραφικὴ δ᾿ ὕλη καὶ τὰ πρὸς κοινὴν χρῆσιν ἀναγκαιοῦντα βιβλία (ὡς λεξικὰ κττ.) χορηγοῦνται τοῖς μαθηταῖς ὑπὸ τῆς σχολῆς. Φοιτῶσι δ᾿ οἱ μαθηταὶ διδασκόμενοι τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν οἰκείαν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὑφ᾿ οὓς καὶ οἱ ἰδιῶται φοιτηταὶ ὅρους, παρακολουθοῦντες τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ φροντιστήρια. Ἐν δὲ τῇ στρατιωτικῇ ἰατρικῇ σχολῇ εἰδικοὶ ὑγειονομικοὶ ἀξιωματικοὶ καθηγηταὶ ὑποβοηθοῦσι διὰ μαθημάτων καὶ φροντιστηρίων τὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ σπουδὰς αὐτῶν, συμπληροῦντες ἅμα αὐτὰς διὰ διδασκαλίας εἰδικῶς περὶ τὴν ἰατρικήν, τὴν χειρουργικὴν καὶ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ στρατοῦ· στρατιωτικοὶ δὲ καθηγηταὶ τῶν διαφόρων ὅπλων καὶ ὑπηρεσιῶν ἀναλαμβάνουσι τὴν καθαρῶς στρατιωτικὴν τῶν μαθητῶν παίδευσιν. Ἡ ἐν τῇ σχολῇ ἐκπαίδευσις εἶναι ἑξαετής, οἱ δ᾿ ἐξ αὐτῆς ἐξερχόμενοι κατατάσσονται μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπιάτρου, ὑποχρεούμενοι ἐν ταὐτῷ νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐπὶ δεκαετίαν ἐν τῷ στρατεύματι. Οἱ ἐκ τῶν μαθητῶν διαπρέποντες κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀποστέλλονται εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν πρὸς εὐρυτέραν μόρφωσιν. Οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν ὁρκίζονται καὶ ὑπόκεινται εἰς τοὺς γενικοὺς στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς τοῦ στρατεύματος. Ι. Π.

— **ἰατρικὴ *φυσικὴ* ἢ *βιολογικὴ φυσική*.** Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐξετάζουσα τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα ἐν σχέσει πρὸς τὰς λειτουργίας τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ πρὸς τὴν ἐπ᾿ αὐτοῦ, νοσοῦντος, θεραπευτικὴν ἐπίδρασιν. Οὕτω, σχετικῶς πρὸς τὸν ἦχον π.χ., ἡ μὲν φυσικὴ ἐξετάζει αὐτὸν ὡς φυσικὸν φαινόμενον, ἡ δὲ ἰατρικὴ ἢ βιολογικὴ φυσικὴ ἐξετάζει αὐτόν, πῶς γίνεται ἀντιληπτὸς εἰς τὸ οὖς. Πλεῖστα κεφάλαια τῆς ἰατρικῆς φυσικῆς περιλαμβάνονται καὶ εἰς τὴν φυσιολογίαν τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Ἱδρυταὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης θεωροῦνται οἱ Weber, Helmholtz, Du Bois-Reymond, Marey, Paul Bert καὶ ἄλλοι. Σ. Γ. Σ.

— **ἰατρικὴ *χημεία*.** Καλεῖται οὕτως ὁ κλάδος τῆς χημείας ὁ πραγματευόμενος περὶ τῶν πολυαρίθμων ἀνοργάνων καὶ ὀργανικῶν ἑνώσεων, αἵτινες ἐνδιαφέρουσι τὴν ἰατρικήν, ἤτοι κατατάσσει αὐτὰς κατὰ ὁμάδας ἀναλόγως τῆς χημικῆς αὐτῶν συστάσεως καὶ μελετᾷ τὰς σπουδαιοτέρας των ἰδιότητας καὶ πρὸ παντὸς ἐκείνας, αἵτινες ἐνδιαφέρουσι τὴν ἰατρικήν. Λόγῳ ἀκριβῶς τῶν θεμάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦσιν αὐτήν, ἡ ἰατρικὴ χημεία ἐφάπτεται στενότατα πρὸς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς, ἤτοι τὴν φυσιολογίαν, τὴν παθολογίαν, τὴν ὑγιεινήν, τὴν θεραπευτικὴν καὶ τὴν τοξικολογίαν. Σ. Γ.

— **«Ἰατρικὸν *Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας*».** Δεκαπενθήμερος ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τῷ 1889 εἰς σχῆμα 4 ὑπὸ Κλεοβούλου Χρ. Κοκκολάτου.

— **«Ἰατρικὸς *Μηνύτωρ*».** Δεκαπενθήμερος ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις, ἱδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1901 ὑπὸ Σωτ. Α. Ρόκκου καὶ ἐκδοθεῖσα μέχρι τοῦ 1905. Ἐν παραρτήματι ἐξέδωκε καὶ λεύκωμα ἐπ᾿ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν Ἀθήναις πανελληνίου ἰατρικοῦ συνεδρίου τοῦ 1901.

— **ἰατρικὸς *σύλλογος*.** Σωματεῖον, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη εἶναι ἰατροί. Σκοπὸς τῶν ἰατρικῶν συλλόγων εἶναι ἡ ἐξύψωσις τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἰατρικοῦ σώματος, ἡ καταδίωξις τῆς ἀγυρτείας ἐν τῇ ἰατρικῇ, ἡ διαρκὴς ἐπιστημονικὴ τελειοποίησις τῶν ἰατρῶν, ὁ ἐνεργητικὸς προσανατολισμὸς τοῦ ἰατροῦ πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ προβλήματα τῆς δημοσίας καὶ κοινωνικῆς ὑγιεινῆς καὶ ἡ αὐτοπροστασία ἐν γένει τοῦ ἰατρικοῦ σώματος. Ἡ εἰς συλλόγους ὀργάνωσις τοῦ ἰατρικοῦ σώματος ἐπεκράτησε σήμερον εἰς τὰς πλείστας χώρας. Οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ λειτουργεῖ «Γενικὸν ἰατρικὸν συμβούλιον» ἀπὸ τοῦ 1858, ἐπιβλέπον τὴν ἐπαγγελματικὴν εὐκοσμίαν τῶν Ἄγγλων ἰατρῶν, ἐπὶ τῇ βάσει ἀκριβῶς τῶν ἀρχῶν τῆς ἱπποκρατικῆς δεοντολογίας. Ἐν Αὐστρίᾳ ἀπὸ τοῦ 1891 ἔχουν ἐγκατασταθῆ διὰ νόμου ἰατρικοὶ σύλλογοι κατὰ περιφερείας, ὅλως ἐπαγγελματικοί, μὲ πειθαρχικὰ συμβούλια. Ἐν Γαλλίᾳ λειτουργοῦσιν ἀπὸ τοῦ 1892 ἰατρικὰ συνδικᾶτα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ὁμαδικῶν ἰατρικῶν συμφερόντων. Ἐν Γερμανίᾳ ἔχουσι συσταθῆ ἐπαγγελματικοὶ τοιοῦτοι σύλλογοι ἀπὸ τοῦ 1887. Ἐν Ἱσπανίᾳ ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἰατρικοῦ σώματος χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1917, ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 1910. Ἐν Ἑλλάδι, τὸ περὶ συστάσεως ἰατρικῶν συλλόγων νομοθετικὸν διάταγμα χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 19 Νοεμβρίου 1925.

Κατὰ τὸν ἰσχύοντα θεσμόν, οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ ἑκάστης ἐπαρχίας τοῦ κράτους διὰ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, πρωτοδικείου δὲ διὰ τὰς νέας χώρας, μονίμως ἐγκατεστημένοι καὶ νομίμως ἀσκοῦντες τὴν ἰατρικὴν Ἕλληνες ἰατροὶ ἀποτελοῦσιν ἰατρικὸν σύλλογον. Εἰς πόλεις, αἵτινες ἔχουσι πληθυσμὸν ἄνω τῶν 5000 κατοίκων καὶ δὲν εἶναι πρωτεύουσαι ἐπαρχιῶν ἢ ἕδραι πρωτοδικείων, ἐπιτρέπεται ἡ ἵδρυσις ἰδίων ἰατρικῶν συλλόγων. Καθ᾿ ὅλην τὴν Ἑλλάδα σήμερον λειτουργοῦσι περὶ τοὺς 90 ἰατρικοὶ σύλλογοι, εἰς οὓς ἔχουσιν ἐγγραφῇ περὶ τοὺς 3500 ἰατροί. Ἅπαντες οἱ ἰατροί, οἱ ὄντες μέλη τῶν ἀνὰ τὸ κράτος ἰατρικῶν συλλόγων, ἀποτελοῦσι τὸν «Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Σύλλογον», ὅστις ἀποτελεῖ ἴδιον νομικὸν πρόσωπον, ἑδρεύων δ᾿ ἐν Ἀθήναις διοικεῖται ὑπὸ δεκαοκταμελοῦς συμβουλίου, τοῦ ὁποίου τὰ 6 μέλη εἶναι ἀπαραιτήτως ἰατροί, ἔχοντες τὰς ἑξῆς εἰδικότητας: χειρουργικήν, γυναικολογίαν, συφιλιδοδερματολογίαν, ὠτορρινολαρυγγολογίαν, ὀφθαλμολογίαν καὶ παιδιατρικήν. Σκοποὶ τοῦ συλλόγου τούτου εἶναι ἡ ἐπίβλεψις καὶ προαγωγὴ τῶν δεοντολογικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ ἐπαγγέλματος, ἡ ἀνωτέρα ἐποπτεία ἐπὶ τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν ἐπαρχιακῶν συλλόγων, ἡ παρακολούθησις τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἐκπροσώπησις τοῦ ἰατρικοῦ κόσμου, ὡς καὶ ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν σχετικῶν ξένων ὀργανώσεων.

Οἵ τε ἰατρικοὶ σύλλογοι καὶ ὁ Πανελλήνιος ὑπάγονται ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὑπουργείου Ὑγιεινῆς. Ὁ θεσμὸς τῶν ἰατρικῶν συλλόγων ηὐδοκίμησε κατ᾿ ἀρχήν· ἐκτὸς ἄλλων εἰς αὐτὸν ὀφείλεται καὶ ἡ ὀργάνωσις δύο ἰατρικῶν συνεδρίων, τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συνελθόντος τῷ 1926 καὶ τοῦ ἐν Πάτραις τῷ 1927.

Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν Κερκύρᾳ καὶ δὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως εἶχεν ἱδρυθῆ ἤδη ἀπὸ τῆς 23 Μαΐου 1902 τακτικὸν σωματεῖον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐθνικὸς Ἰατρικὸς Σύλλογος». Σ. Γ. Σ.

— **«Ἰατρικὸς *τύπος*»** (Presse Médicale Hellénique). Μηνιαῖον ἰατρικὸν περιοδικόν, ἐν Ἀθήναις ἱδρυθὲν τῷ 1920 εἰς σχῆμα 8ον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Παστὲρ καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γαλλικοῦ νοσοκομείου.

Digitized by Google

ἰάτρινα (ἡ)˙ ἡ γυνὴ ἰατρός, ἡ μαῖα.

—[*Ἐγκυκλ.*] Ἡ γυνὴ προωρισμένη ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ περιθάλπῃ τὰ τέκνα της, ταχέως ἐστράφη καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν πλησίον της καὶ τὴν νοσηλείαν τῶν ἀσθενῶν. Ἤδη ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων ἡ γυνὴ ἀνέλαβεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ μέγα ἰατρικὸν ἔργον τῆς *μαίας*, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθεῖ ἕως σήμερον νὰ ἐκτελῇ. Αὐτὴ ἡ ἀφοσίωσις τῶν γυναικῶν εἰς ἔργα νοσηλείας ὑπῆρξε βεβαίως ἀφορμὴ νὰ θέσωσιν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ πολλὰς θεαίνας εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὴν ἰατρικήν, ὅπως π. χ. τὴν Ἶσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν Ἥραν κτλ. εἰς τὴν Ἑλλάδα κ. ο. κ. Ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαντῶμεν ὄχι μόνον ἱερείας καὶ πυθίας, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον εἶχε καὶ σχέσιν πρὸς τὴν ὑγιείαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι φέρονται ὡς εἰδήμονες φαρμάκων καὶ νοσηλείας, ὅπως ἡ Ἑλένη τοῦ Μενελάου. ἡ Ἑκαμήδη, ἡ Πολυδάμα. Ἡ σύζυγος τοῦ Πυθαγόρα, ἡ Θεανώ, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ φέρεται νὰ συζητῇ ἂν δύναται ἑπτάμηνον παιδίον νὰ ζήσῃ. Ἐν τούτοις ὅμως φαίνεται ὅτι εἰδικῶς ἀπηγορεύετο, ἂν ὄχι εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τοὐλάχιστον εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἐξάσκησις ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς ἰατρικῆς. Κατά τινα ὅμως μῦθον, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ὑγῖνος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν αὐτὴν ἡ Ἀτθὶς Ἁγνοδίκη, ἡ ὁποία ἀφοῦ ἐνεδύθη ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικήν, ἐξηκολούθησε μετὰ ταῦτα νὰ νοσηλεύῃ τὰς Ἀθηναίας. Ὅτε δὲ κατηγγέλθη καὶ προσήχθη διὰ νὰ δικασθῇ πρὸ τῶν ἀρεοπαγιτῶν, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν ὁμοφύλων της ἠθωώθη, καὶ ἔκτοτε πλέον κατηργήθη ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος. Φυσικῷ τῷ λόγῳ αἱ ἰατροὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὰ νοσήματα τῶν γυναικῶν μόνον, ὅταν ἦτο δὲ ἀνάγκη, ἐπενέβαινον οἱ ἰατροί. Καὶ τοιαύτας ἰατρούς, ὄχι μόνον μαίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Σωκράτους Φαιναρέτη, θὰ ἐννοοῦν οἱ ἀρχαῖοι ἰατροὶ καὶ ὁ Ἱπποκράτης, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρουν *ἰατρίνας*, *ἰατρευούσας*, καὶ *ἰατρομαίας* ἢ *ἀκεστρίδας*˙ αὗται κατόπιν, ὡς ἀναφέρει ὁ σπουδαιότερος τῶν γυναικολόγων τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Σωρανός, ἔπρεπε νὰ ἔχουν γνώσεις καὶ πολλῶν μερῶν τῆς ἰατρικῆς. Ὀνομαστὶ δὲ ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Πλινίου καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς ἡ Θηβαία, ἡ Σάλπη, ἡ Σώτειρα, ἡ Λαῒς ὡς ἰατροὶ γυναικῶν καὶ συγγραφεῖς μάλιστα ἰατρικῶν βιβλίων. Ὁ Γαληνὸς ἐπίσης ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ἄλλων γυναικῶν, ἀσχολουμένων εἰς τὰ τῆς ἰατρικῆς, ὡς π.χ. τῆς Ἐλεφαντίδος, τῆς Ἀντιοχίδος, τῆς Εὐγερασίας, ὀνόματα δὲ καὶ ἄλλων εὑρέθησαν ἐπὶ ἐπιταφίων πλακῶν, ὅπως τῆς Βασίλης, τῆς Θέκλης κτλ. Εἰδικώτερον πρὸς τούτοις καὶ τρεῖς ἄλλαι γυναῖκες ἀναφέρονται ὡς ἰατροί, ἡ Κλεοπάτρα, ἡ ὁποία κατά τινας εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου, ἡ Ἀσπασία καὶ ἡ Μητροδώρα, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν καὶ ὡς συγγραφεῖς γυναικολογικῶν συγγραμμάτων. Ἄλλην, Βικτωρίαν τὸ ὄνομα, ἰατρὸν βοηθόν του, μετὰ εἰδικῆς πελατείας γυναικῶν, ἀναφέρει ὁ Θεόδωρος ὁ Πρισκιανός. Εἰς τὴν συλλογὴν δὲ τῶν ἐπιγραφῶν ἀναφέρονται διάφορα ὀνόματα γυναικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινα δούλων (Seconda Civilaes medica κτλ.)

Πολλαὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν νοσηλείαν κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν ἁγίων, ὡς καὶ πολλαὶ ἅγιαι διεκρίθησαν καὶ ὡς ἰάτριναι, ὅπως π. χ. ἡ ἁγία Θεοδοσία ἡ μήτηρ τοῦ ἁγίου Προκοπίου, ἡ ἁγία Νικηράτη, ἡ ἁγία Ζηναΐς, ἡ μάρτυς Τατιανή, ἡ μάρτυς Σοφία, ἡ μάρτυς Ἑρμιόνη, μία τῶν θυγατέρων τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου κτλ. Παρὰ ταύτας πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ δύο διακριθείσας ἐν τῇ Δύσει, τὴν Fabiola, ἡ ὁποία ἵδρυσε τὸ πρῶτον νοσοκομεῖον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὴν ἁγίαν Ἰλδεγάρδην κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα, συγγραφέα καὶ ἰατρικοῦ τινος συγγράμματος. Εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ξενῶνας εὑρίσκομεν ἐπίσης γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι εἶχον θέσιν ἐπιμελητοῦ καὶ βοηθοῦ, αἵτινες ὠνομάζοντο *ὑπούργισσαι (ἔμβαθμοι* ἢ *περισσαί)*. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Γότθους καὶ τὰς ἀρχαίας γερμανικὰς φυλὰς ἀνευρίσκομεν γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνωτέραν κάπως θέσιν καὶ διεκρίνοντο ὄχι μόνον ὡς ἱέρειαι ἀλλὰ καὶ ὡς ἰατροί. Κυρίως ὅμως κατὰ τὸν μεσαίωνα εὑρίσκομεν γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον ἐξήσκουν τὴν ἰατρικήν, ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκον εἰς τὴν διάσημον ἰατρικὴν σχολὴν τοῦ Σαλέρνου. Τοιαῦται μνημονεύονται ἡ Τροτύλη, ἡ Ἀβέλλα, ἡ Μερκυριάδη, αἵτινες φέρονται καὶ ὡς συγγραφεῖς ἰατρικῶν συγγραμμάτων, ὅπως κατόπιν ἡ Ρεβέκκα Γκουάρνα καὶ ἡ Φραγκίσκη (Françoise de Mathieu de Salerne). Καὶ κατὰ τὸν ΙΕ΄ ἀκόμη αἰῶνα ἀναφέρεται ἡ Κωνσταντία Calenda, θυγάτηρ τοῦ κοσμήτορος τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Σαλέρνου, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ δίπλωμα τοῦ ἰατροῦ καὶ ἔγραψε περὶ νοσημάτων τῶν γυναικῶν. Παρομοία κίνησις γυναικεία εἶχεν ἀρχίσει καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Οὕτως εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα ἀπαντῶμεν γυναῖκας ἰατροὺς (καὶ miresses ἢ médeciennes), μάλιστα κατὰ τὸ τέλος αὐτοῦ (1291) ἀναφέρονται ἐν Παρισίοις 8 γυναῖκες ἰατροί, καίτοι εἶχεν ἀρχίσει κατ' αὐτῶν ἀντίδρασις καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ αὐτὸ ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, κυρίως εἰς τὸ Μόναχον καὶ εἰς τὴν Φραγκφούρτην, καὶ εἰς τὴν Πολωνίαν. Ἡ ἀντίδρασις ὅμως κατὰ τῶν γυναικῶν ἰατρῶν ηὔξανεν ἐν τῷ μεταξύ, ἐν Γαλλίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ΄ μέχρι τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος δὲν ἀπαντῶμεν πλέον γυναῖκας ἰατροὺς ἢ χειρουργούς, καίτοι αὗται ἐξηκολούθουν νὰ σπουδάζουν καὶ εὑρίσκομεν μάλιστα καί τινα βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν ὑπὸ γυναικῶν (D[lle] d'Auvergne, M[e] Fouquet κτλ.). Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου μεταξὺ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἰατρικὴν εὑρίσκομεν καί τινας πριγκιπίσσας (Ἐλεονώρα τῆς Βυρτεμβέργης). Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ τονίσωμεν καὶ τὴν δρᾶσιν τῆς κομίσσης *Μονταγκύ*, ἡ ὁποία καίτοι μὴ ἰατρὸς συνήργησε σημαντικῶς διὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ διάδοσιν τοῦ εὐλογιασμοῦ, ὡς καὶ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερον διάσημοί τινες μαῖαι ἐν Γαλλίᾳ (Louise Bourgeois) καὶ ἐν Γερμανίᾳ (Justina Sigesmund). Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπιτρέπει καὶ πάλιν τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς, καὶ ἡ M[e] Roland διακρίνεται ὡς ἰατρός, ἐνῷ ἡ κυρία Tallien προβαίνει ἀκόμη περισσότερον, προτείνουσα ὅπως ὅλαι αἱ γυναῖκες ἀσκηθῶσιν ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς τὰ νοσοκομεῖα. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀναφέρονται πολλαὶ γυναῖκες, καίτοι μὴ εἰδικῶς ἐκπαιδευθεῖσαι, ὡς προσενεγκοῦσαι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τοὺς πολεμιστάς.

Ἡ κυρίως ὅμως φεμινιστικὴ κίνησις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰατρικήν, ἤρχισεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ Me Lachapelle καὶ ἡ Me Borvin, ἐν Γερμανίᾳ αἱ κυρίαι Siebold καὶ Huter, ἐν Πολωνίᾳ ἡ Marie Colomb καταλαμβάνουσιν ὑπέροχον θέσιν εἰς τὴν μαιευτικήν, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τῶν μαχῶν διακρίνεται μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐλέους κατ' ἐξοχὴν ἡ Ἀγγλὶς Florence Nightingale. Εἰδικὰ κολλέγια ἰατρικῆς χάριν τῶν γυναικῶν ἱδρύονται τὸ πρῶτον εἰς Φιλαδέλφειαν τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου πρώτη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀναγορεύεται ἡ Elisabeth Blackwell.

Ἔκτοτε πανταχοῦ τοῦ κόσμου γίνονται δεκταὶ γυναῖκες πρὸς σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς. Ἀπὸ τοῦ 1864 ἐπιτρέπεται καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἑλβετίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1868 ἐν Γαλλίᾳ. Μετά τινα ἔτη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δεσποινὶς Gasett λαμβάνει τὴν ἄδειαν ἐξασκήσεως τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1870 ἐν Ρωσίᾳ ἔναρξις μαθημάτων ἐπεκτείνεται διὰ τῆς ἱδρύσεως (1897) ἰατρικῶν ἰνστιτούτων εἰδικῶν διὰ γυναῖκας. Βραδύτερον γίνονται δεκταὶ γυναῖκες πρὸς σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, Οὐγγαρίᾳ (1890) καὶ Γερμανίᾳ. Ἐν Ἑλλάδι πρώτη διδάκτωρ, ἥτις καὶ μετ' ἐπιτυχίας ἐξήσκησε τὴν ἰατρικήν. διευθύνασα ἐπὶ μακρὸν καὶ τὴν κλινικὴν τῆς «Ἑνώσεως τῶν Ἑλληνίδων», εἶναι ἡ δεσποινὶς Καλαποθάκη, σπουδάσασα ἐν Παρισίοις καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Harward τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μετ' αὐτὴν δὲ πολλαὶ ἄλλαι Ἑλληνίδες. Ἡ Ἀγγελικὴ Παναγιωτάτου εἶναι ἡ πρώτη γυνὴ ἰατρός, ἥτις ἐγένετο ὑφηγήτρια τῆς ὑγιεινῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε διδακτόρων κυριῶν ὑπερβαίνει τὰς 100 (βλ. καὶ λ. *ὀδοντίατρος*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Melanie Lipinska*, Histoire des femmes médecins Paris 1900.—*Ἀρ. Π. Κούζη*, Ἱστορία τῆς ἰατρικῆς (Ἀθῆναι 1929).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Περὶ ξενώνων κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα (1920).

ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΡ. ΚΟΥΖΗ

ἰατρογυμναστὴς (ὁ)˙ γυμναστὴς ἐφαρμόζων κατὰ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις θεραπευτικὰς μεθόδους, εἴτε κατ' ἰδίαν κρίσιν ὡς διπλωματοῦχος ἰατρὸς συγχρόνως, εἴτε καθ' ὁδηγίαν τοῦ θεράποντος ἰατροῦ, αὐτὸς κεκτημένος μόνον γυμναστικὸν πτυχίον.

—[*Ἀρχ.*] Παρ' ἀρχαίοις οἱ τοιοῦτοι τεχνῖται τῶν παλαιστρῶν καὶ τῶν γυμνασίων ἐκαλοῦντο *γυμνασταὶ* καὶ ἦσαν ἐφωδιασμένοι διὰ μορφώσεως ἐπιστημονικῆς, ἀνωτέρας τῆς τῶν *παιδοτριβῶν*, ἀντιποιούμενοι καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἰατροῦ. Κατὰ Γαληνόν, τὸν εἰδικώτατον τῶν ἀρχαίων ἰατρογυμναστῶν, ὁ ἐπιστήμων γυμναστὴς γνωρίζει τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσματα πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν ἀσκήσεων καὶ δύναται οὕτω νὰ ἐκλέξῃ ἐξ ἑκάστου εἴδους αὐτῶν τὰς ὄντως συμμέτρους. Ἀλλὰ πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης ἠξίωσε τὴν ἐπιστημονικὴν συγκρότησιν τῆς γυμναστικῆς καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως εἰδικῶν ἐπιστημόνων γυμναστῶν, εἰς οὓς ἡ ἰατρικὴ θὰ παρεῖχε τὰ μέσα τῆς σπουδῆς.

Σ. Γ. Σ.

ἰατροδικαστὴς (ὁ)˙ ὁ ὑπὸ τῆς πολιτείας ὁριζόμενος ἰατρὸς πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐξακρίβωσιν τραυμάτων ἢ κακώσεων ἐγκληματικῶν.

ἰατροδικαστικὴ (ἡ). Κλάδος τῆς δημοσίας ἰατρικῆς, ἐνασχολούμενος εἰς διάφορα ζητήματα ἐγειρόμενα κατὰ τὴν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν τῶν νόμων ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, χρησιμοποιῶν δὲ πρὸς τοῦτο οὐ μόνον ἰατρικάς, ἀλλὰ καὶ φυσικοχημικὰς ἐν γένει γνώσεις. Ὁ Adlon ἔδωκε τὸν ἑξῆς ὁρισμόν: «Ἡ τέχνη τοῦ ἐφαρμόζειν τὰς ἰατρικὰς γνώσεις εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐξουσίας, διοικητικῆς, ποινικῆς καὶ νομοθετικῆς». Οἱ δὲ Orfila καὶ Devergie ὥρισαν τὴν ἰατροδικαστικὴν ὡς «Τὸ σύνολον τῶν φυσικῶν καὶ ἰατρικῶν γνώσεων, τῶν καταλλήλων πρὸς ἐπίλυσιν ζητημάτων τινῶν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ πρὸς ὁδηγίαν τοῦ νομοθέτου εἰς νομοθέτησιν νόμων». Ἐν γένει ἡ ἰατροδικαστικὴ εἶναι ἰατρικὸς κλάδος συνδεόμενος ἀμέσως μὲ τὴν νομικὴν καὶ χάριν αὐτῆς ἐργαζόμενος, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐταξίας.

Ἡ ἰατροδικαστικὴ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ἰατροδικαστῶν, ὅπως, ἐκτὸς τῶν ἰατρικῶν γνώσεων, διατελῶσι καὶ ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ δικαστικοῦ σκοποῦ τῶν νόμων. Πιστεύεται κοινῶς, ὅτι πᾶς τὴν πρᾶξιν τῆς ἰατρικῆς ἐξασκῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ πάντοτε καὶ ὡς πραγματογνώμων ἐπὶ ζητημάτων ἰατροδικαστικῶν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι πλάνη, καθόσον οὐδόλως δύναταί τις νὰ ἐμπιστευθῇ τοιαῦτα ζητήματα εἰς ἰατρὸν ἐκμαθόντα τὴν ἐπιστήμην διὰ θεραπευτικοὺς μόνον σκοπούς. Ὁ τοιοῦτος ἰατρὸς εἶναι δυνατὸν νὰ παρέλθῃ ἐπιπολαίως ἢ καὶ ἀπαρατηρήτως σημεῖα σπουδαῖα διὰ τὴν ἐγκληματολογικὴν διάγνωσιν, ἐφ' ὧν τοὐναντίον ὁ εἰδικὸς ἰατροδικαστὴς θέλει στηριχθῇ καὶ θέλει διαλευκάνει ἐντεῦθεν πλεῖσθ' ὅσα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἤθελε θέσει ὑπ' ὄψει του ἡ δικαστικὴ ἀρχή. Ὁ ἰατροδικαστὴς ὀφείλει νὰ εἶναι κάτοχος πολλαπλῶν ἰατρικῶν γνώσεων, ἃς νὰ ἔχῃ ἀποκτήσει δι' ἐμβριθοῦς προπαιδεύσεως καὶ ἀναλόγου πείρας. Τὰ δὲ πορίσματα τῆς ἰατροδικαστικῆς αὐτοῦ ἐξετάσεως ὀφείλει νὰ ἐκθέτῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ δικαστήριον νὰ δύναται νὰ σχηματίζῃ ἰδίαν κρίσιν περὶ τῆς νομικῆς σημασίας τῶν ἐξετασθέντων ἀντικειμένων. Ὀφείλει τουτέστι ν' ἀποφεύγῃ ἐν τῇ ἐκθέσει του τὰς πολυπλόκους διατυπώσεις, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παραλείπῃ πολυτίμους λεπτομερείας, ἀπηλλαγμένος δὲ προκαταλήψεων καὶ φαντασιωδῶν τάσεων, νὰ ὁμολογῇ τὴν ἀμφιβολίαν του ἀπεριφράστως, ὅπου ἔχει τοιαύτην.

Ἡ ἰατροδικαστική, κλάδος τῆς ἰατρικῆς κατ' ἐξοχὴν μαρτυρῶν περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, γενναιότερον ἐξωθεῖ τὸ πνεῦμα πρὸς ἐκζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας. Διδάσκει δὲ τὸν ἰατρὸν νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ τὸν βίαιον θάνατον, νὰ διαγιγνώσκῃ ἀπὸ τῶν ψευδῶν τὰς ἀληθεῖς νόσους τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, ν' ἀποφαίνηται ἐπὶ ζητημάτων τοῦ γεννητικοῦ συστήματος (ἀνικανότητος, ἑρμαφροδιτισμοῦ, ἀποπείρας πρὸς ἀσέλγειαν, βιασμοῦ, διακορεύσεως, κυήσεως, τοκετοῦ, ἐκτρώσεως, ἀμβλώσεως), ἐπὶ ζητημάτων ἀμφιβόλου μετὰ τὸν τοκετὸν ζωῆς τοῦ νεογνοῦ, βρεφοκτονίας, αἰκιῶν, τραυμάτων, φόνου, δηλητηριάσεων κλπ. Ὁ ἰατροδικαστὴς προβαίνει εἰς αὐτοψίας, νεκροτομίας, ἐξετάσεις κηλίδων αἵματος, σπέρματος, μηκωνίου, τοξικολογικὰς ἐξετάσεις σπλάγχνων κλπ. Τὰ ἐξαγόμενα δὲ τῆς ἐξετάσεώς του ὑποβάλλει εἰς τὸ δικαστήριον ἐγγράφως κατὰ τοὺς τύπους, οὓς τὰ κατὰ τόπους διάφορα δικαστήρια ἔχουν παραδεδεγμένους. Ἡ ἰατροδικαστικὴ ἔκθεσις εἶναι ἐπίσημος πρᾶξις γινομένη ὑπὸ ἑνὸς ἢ πλειόνων ἰατρῶν, προσκαλουμένων ὑπὸ τοῦ εἰρηνοδίκου ἢ τοῦ ἀνακριτοῦ, ὅπως ἐξετάσωσιν, ἀφοῦ δώσουν προηγουμένως τὸν νενομισμένον ὅρκον, καὶ ἀποφανθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως ἀτόμου τινός, περὶ τῆς φύσεως νόσου τινὸς κλπ. Ἡ ἰατροδικαστικὴ ἔκθεσις σύγκειται ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου ἢ προλόγου, ἐν ᾧ ἀναφέρονται τὸ ὄνομα, οἱ τίτλοι καὶ ἡ εἰδικότης τοῦ πραγματογνώμονος, ὁ σκοπός, ἡ χρονολογία, ὁ τόπος τῆς πραγματογνωμοσύνης καὶ ὁ ὅρκος τοῦ ἰατροδικαστοῦ, ἐκ τῆς κυρίως ἐκθέσεως καὶ ἐκ τῶν συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, δέον νὰ εἶναι σαφῆ καὶ κατηγορηματικά. Τὴν ὅλην κατάστασιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰδιώτου ἰατρογνώμονος ἰατροῦ ἢ τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου ἰατροδικαστοῦ διέπει ὁ νόμος 3680 τῆς 19ης Μαρτίου 1910, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 2234 τῆς 24ης Ἰουνίου 1920 καὶ εἶτα διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 11ης Νοεμβρίου 1922. Πρὸς ἐκτέλεσιν ἰατροδικαστικῶν πράξεων παραγγελλομένων ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως καὶ τῶν ἀνακριτικῶν ὑπαλλήλων διορίζονται παρ' ἑκάστῃ εἰσαγγελίᾳ πρωτοδικῶν, ἑδρευούσῃ ἐν πόλει πληθυσμοῦ ἄνω μὲν τῶν 50000 κατοίκων, μέχρι δύο ἰατροδικασταί, ἄνω δὲ τῶν 100000 κατοίκων μέχρι τεσσάρων ἰατροδικασταί.

Ἡ ἰατροδικαστικὴ εἰσήχθη τὸ πρῶτον νομοθετικῶς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ε΄ (1532). Ἰατροδικαστικὰ ἐγχειρίδια συνέγραψε κατόπιν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ambroise Paré (1517—1590), ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας χειρουργικῆς, ὃν ἡ ἰατροδικαστικὴ ἀναγνωρίζει ὡς νέον αὐτῆς Ἱπποκράτη. Εἰς Γερμανίαν εἰσήχθη ὁ κλάδος οὗτος τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα, κατὰ δὲ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὁ Feuerbach ἐθέσπισεν ἰατροδικαστικὰς διατάξεις ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ. Μετὰ ταῦτα ἡ ἰατροδικαστικὴ ἐποίησεν ἁλματικὰς προόδους ἐν Γαλλίᾳ μὲν διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν Marc, Orfila καὶ Tardieu, ἐν Γερμανίᾳ δὲ διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν Henke, Mende, Gasper καὶ Liman, καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τῶν τοῦ Christison. Τὴν σήμερον ἡ ἰατροδικαστικὴ διαιρεῖται εἰς τοὺς ἀκολούθους κλά-

Digitized by Google

δους: τὸν *ἰατρικόν*, τὸν *νομικόν*, τὸν *ἀστυνομικόν*, τὸν *ἐγκληματολογικὸν* καὶ τὸν *ψυχολογικόν*.

Β. ΦΞ—Σ. Γ. Σ.

ἰατροδικαστικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰατροδικαστήν, ὁ τοῦ ἰατροδικαστοῦ: «ἰατροδικαστικὴ ἔκθεσις»· || ***ἰατροδικαστικὴ*** (ἡ)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

ἰατροκαύτης (ὁ) *['Αρχ.]*. Εἰδικὸς ἰατρὸς παρ' ἀρχαίοις, τοῦ ὁποίου κυρία ἀσχολία ἦτο ἡ διὰ τῆς καυτηριάσεως θεραπεία τῶν πληγῶν καὶ ἀσθενειῶν. —Π.

'Ιατροκλῆς. 'Αθηναῖος, σύγχρονος τοῦ Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου, ὀπαδὸς τῆς μακεδονιζούσης μερίδος. Μετὰ τοῦ Φιλοκράτους, τοῦ Αἰσχίνου καὶ τοῦ Δημοσθένους ἐστάλη ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῷ ἀνετέθη καὶ δευτέρα ἀποστολή. Ν. Α.

—**'Ιατροκλῆς.** 'Αρχαῖος γλύπτης χαλκῶν ἀγαλμάτων, ζήσας κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Εἴς τινα ἐπιγραφὴν τῆς Λίνδου ἀναφέρεται ὡς κατασκευάσας ἄγαλμά τι ὡς πρότυπον ἔχων ἔργον τοῦ Διοπείθους τοῦ 'Αργείου. Ν. Α.

ἰατρομαθηματικὴ (ἡ). Οὕτως ἐκλήθη ἡ σχολὴ ἐκείνη, ἣν ἵδρυσαν οἱ ἰατροί, οἱ ζητήσαντες νὰ ὑποβάλουν τὰ φυσιολογικὰ ἢ τὰ παθολογικὰ φαινόμενα τοῦ σώματος εἰς μαθηματικοὺς νόμους καὶ νὰ ἐξηγήσουν τὰς σωματικὰς καταστάσεις διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς μηχανικῆς (ὑδραυλικῆς)· ἐντεῦθεν ἡ σχολὴ αὕτη ἐκλήθη καὶ *ἰατρομηχανική*. Εἰ καὶ ὁ τίτλος τῶν ἰατρομαθηματικῶν εἶχεν ἀποδοθῆ ἐν Αἰγύπτῳ εἰς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν ἰατρικὴν ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀστρολογίας, ὡς ἱδρυτὴς τῆς ἰατρομαθηματικῆς σχολῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ 'Αριστοτέλης, ὅστις πρῶτος εἰς διάφορα αὐτοῦ συγγράμματα ἀναπτύσσει ὁλόκληρον ἀνθρωπίνην καὶ συγκριτικὴν κινησιολογίαν, μελετῶν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος. Τὰς ἐρεύνας τοῦ 'Αριστοτέλους συνεχίσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, προσεπάθησαν νὰ ἑρμηνεύσουν τὰ τῆς κινήσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς διὰ τὴν ὑλικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῶν φυσικῶν σωμάτων. Μέγας διδάσκαλος τῆς ἰατρομαθηματικῆς σχολῆς ἀνεδείχθη πολλῷ βραδύτερον ὁ πολὺς Γαληνός, ἐκθέσας λεπτομερῶς καὶ μὲ ἀκρίβειαν ἐπιστημονικὴν τὰ κατὰ τὸ γυμναστικὸν αὐτοῦ σύστημα, τὸ ὄντως τέλειον. 'Αλλὰ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς εἶχον λησμονηθῆ πολλὰ τῶν ἀρχαίων συστημάτων καὶ τῶν θεωριῶν, οὕτως ἐλησμονήθησαν καὶ τὰ διδάγματα τῶν ἰατρομαθηματικῶν τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἤρξαντο πάλιν διαδιδόμενα ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημόνων, φυσιολογικῶς ἐρευνησάντων τὸ μοναδικὸν φαινόμενον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς, τὴν κίνησιν (D'Aquapendente, N. Stenon, Cl. Perrault κλπ.). 'Ονομαστότατος ὅμως πάντων τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐκεῖνος ὅστις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἰατρομαθηματικῆς σχολῆς, ἐγένετο ὁ Ἰταλὸς ἰατρὸς καὶ φυσικὸς Giov. Alionso Borelli (1608—1679), τοῦ ὁποίου τὸ ἐμβριθὲς ἔργον «De motu animalium» (=Περὶ κινήσεως τῶν ζῴων), ἐφαρμόσαν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φυσικὴν πειραματικὴν εἰς τὴν φυσιολογίαν τῆς κινήσεως τῶν μυῶν, προσέδωκε νέαν ὤθησιν εἰς τὰς θεωρίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. 'Από τῶν χρόνων τούτων, σὺν τῇ ἀναβιώσει τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων, ἤρξατο καὶ ὁ προσανατολισμὸς τῆς ὑγιεινῆς πρὸς κατεύθυνσιν ὄντως φυσιολογικήν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ἣν εἶχεν ἀκολουθήσει καὶ ἡ ἁπλῆ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑγιεινή. Διὰ τῶν ἐργασιῶν δὲ νεωτέρων ἀνδρῶν ἐν Γαλλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἡ ἰατρομαθηματικὴ θεωρία ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐξετιμήθη ὡς ἔδει καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῶν ἐρευνῶν ἐν τῇ κινησιολογίᾳ καὶ τῇ βιολογίᾳ. Σ. Γ. Σ.

ἰατρομαθηματικὸς (ὁ)· ὁ ἰατρὸς ἅμα καὶ μαθηματικός: «ἀστρονόμοι ἰατρομαθηματικοὶ» οἱ τεκμαιρόμενοι περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν νόσων ἐκ τῶν μεσουρανούντων πλανητῶν, κατὰ τὴν ὥραν καθ' ἣν ἠσθένησέ τις· || τὸ θηλ. ***ἰατρομαθηματικὴ*** ὡς οὐσιαστ. (βλ. λ.).

ἰατρόμαια (ἡ) *['Αρχ.]*. Ὅρος παρ' ἀρχαίοις ταυτόσημος πρὸς τὸν *μαῖα*.

ἰατρόμαντις (ὁ) *['Αρχ.]*. Ὁ ἰατρὸς ὁμοῦ καὶ μάντις, παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησιν. Ἡ συνδυασμένη ἐξάσκησις τῶν δύο αὐτῶν ἐπαγγελμάτων ἦτο διαδεδομένη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν δὲ ἰατρόμαντις ἐλατρεύετο εἰς ἀρκετὰ μέρη ὁ 'Απόλλων καὶ ὁ 'Ασκληπιός. —Π.

ἰατρομηχανικὴ (ἡ)· βλ. λ. *ἰατρομαθηματική*.

ἰατρομηχανικὸς (ὁ)· ὁ ἰατρομαθηματικός.

ἰατρομηχανισμὸς (ὁ)· σύστημα ἀνάγον πάντα τὰ ζωϊκὰ φαινόμενα καὶ τὴν θεραπευτικὴν εἰς μηχανικὰς ἐνεργείας. Οἱ Borelli καὶ Boerhaave ὑπῆρξαν οἱ κυριώτατοι ὑποστηρικταὶ τῆς θεωρίας ταύτης (βλ. καὶ λ. *ἰατρομαθηματικὴ σχολή*).

'Ιατρόπουλος. —1) ***Δημήτριος.*** 'Αγωνιστὴς ἐκ Τριπόλεως, φονευθεὶς κατὰ τὸν ἐμφύλιον τοῦ 1824. —2) ***Εὐστράτιος.*** 'Αγωνιστὴς ἐκ Γαστούνης, φονευθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Χλουμουτζίου. —3) ***Ζώης.*** 'Αγωνιστὴς ἐκ Χαλκίδος. Ἦτο πρακτικὸς ἰατρὸς καὶ συνεπολέμει μετὰ τοῦ Κριεζώτη. Τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ δ' ἐγκαταλειφθείς, διέμεινε μεταξὺ τῶν Δρούσων μέχρι τοῦ 1832, ὁπότε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐχρησιμοποιήθη εἰς διαφόρους θέσεις. 'Απέθανε τῷ 1850. —4) ***Νικόλαος.*** 'Αγωνιστὴς ἐκ Καλαμῶν, ὅστις ἔδρασε ταυτοχρόνως καὶ ὡς πρακτικὸς ἰατροχειρουργός. Τῷ 1824 προήχθη εἰς χιλίαρχον. Τὰς ὑπηρεσίας του προσέφερεν ἀμισθί. —5) ***Παναγιώτης.*** 'Αγωνιστὴς ἐκ Λακωνίας. Ἦτο πρακτικὸς ἰατρὸς καὶ προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς συμπατριώτας του, τοὺς ὁποίους ἠκολούθει συμπολεμῶν ταυτοχρόνως. Πολλοὺς ἔσωσεν ἐκ τῆς γαγγραίνης, χάρις εἰς εἰδικὸν φάρμακον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκαθάριζε τελείως τὰ σεσηπότα μέλη. Δαπανήσας τὴν περιουσίαν του ὅλην κατὰ τὸν 'Αγῶνα, ἠμείφθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ φαλαγγίτου ἀξιωματικοῦ καὶ διὰ γαιῶν εἰς Τροιζηνίαν. —6) ***Σταμάτιος.*** 'Αγωνιστὴς ἐξ Οἰτύλου φονευθεὶς εἰς τὰ Στῦρα τῆς Εὐβοίας κατὰ τὸ 1822. Γ. Δ. Κ.

ἰατρόρριζα (ἡ) (Jatrorhiza) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μηνισπερμιδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ἀναρριχητικά, ποώδη ἢ θαμνώδη, κοσμητικά, ἰθαγενῆ τῶν θερμῶν χωρῶν τῆς 'Ασίας, τῆς 'Αφρικῆς καὶ τῆς 'Αμερικῆς. 'Εκ τῶν 15 περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ἡ *ἰατρόρριζα ἡ κολούμβα* (Jatrorhiza columba), ἰθαγενὲς τῆς ἀνατολικῆς 'Αφρικῆς, γνωστὸν ἐκ τῆς ρίζης του, ἥτις χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ λόγῳ τῆς πικρᾶς τονωτικῆς οὐσίας ἣν ἐνέχει, τῆς *κολουμβίνης* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

—*[Φαρμ.]* Βλ. *ρίζα κολόμβο*.

ἰατρὸς (ὁ, ἡ), κοιν. *γιατρός*· ὁ ἰώμενος, ὁ ἰατρεύων, ὁ ἐπαγγελλόμενος τὴν ἰατρικήν: «ἀγαθὸς ἰατρός», «ἰατρὸς χειρουργός», «ὀφθαλμικὸς ἰατρός», «ἰατρὸς μαιευτήρ, —ἀκτινοσκόπος, —ραδιοθεραπευτής»· || μεταφ. «ὁ κοινὸς ἰατρός σε θεραπεύσει, χρόνος».

—*['Εγκυκλ.]* Ἡ βαθμιαία ἐμφάνισις τῶν *ἰατρῶν* ἔν τε τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ κόσμῳ καὶ παρ' ἅπασι τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς συμπίπτει μὲ τὴν βαθμιαίαν ἐπικράτησιν τῆς θρησκείας καὶ μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικλήσεως ταύτης, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν δεινῶν, ἅτινα ἐπέφερεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ ὑπεράνθρωπον ἐκεῖνο καὶ κακοποιὸν ὄν, ὅπερ ἔπεμπε τὰς νόσους. Ὁ ἱερεὺς βραδύτερον περιεβλήθη καὶ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἰατροῦ, ἀπετέλεσαν δ' ἀμφότεροι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. 'Επὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων οἱ ἰατροὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡρώων, τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν βασιλέων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πολλάκις ἐτέλουν καθήκοντα ἱερέων. Κατὰ τὴν προϊπποκρατικὴν ἐποχὴν θὰ ἠδύναντο οἱ ἰατροὶ νὰ διαιρεθοῦν εἰς 4 ὅλας τάξεις: 1) Τοὺς ἱερεῖς τοῦ *'Ασκληπιοῦ*. 2) Τοὺς *'Ασκληπιάδας*, ἀσκοῦντας τὴν ἰατρικὴν καὶ ζῶντας ἁγνῶς καὶ ὁσίως. 3) Τοὺς *γυμναστάς*, δημοσίους πιθανῶς ὑπαλλήλους, ὑπηρετοῦντας ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν νέων, εἰδικευομένους δὲ εἰς τὴν ὑδροθεραπείαν, τὴν κινησιθεραπείαν, τὴν μαλαξιθεραπείαν, τὴν ὀρθοπεδικὴν κλπ. 4) Τοὺς διαφόρους βιολόγους, φυσιοδίφας καὶ φιλοσόφους, καὶ ἐν γένει ἐρευνητὰς τῆς ἰατρικῆς, εἰς οὓς ὀφείλομεν καὶ τὰ πρῶτα ἰατρικὰ συγγράμματα. Οἱ ἰατροὶ μετέδιδον τὴν ἰατρικὴν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, ὡς ἐπιστήμην ἀπόκρυφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν συγγραμμάτων τούτων, διεσπάσθησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ μυστικὸν καὶ ἡ ἱεροπρέπεια τῶν ἰατρικῶν γνώσεων. 'Επηκολούθησαν οἱ ἱπποκρατικοὶ χρόνοι, καθ' οὓς ἡ ἰατρικὴ προώδευσε καταπληκτικῶς. 'Αρκετὴ κίνησις ἐπιστημόνων ἰατρῶν ἐσημειώθη καὶ κατὰ τὴν ἀλεξανδρεωτικὴν ἐποχήν, τοῦ ἐπαγγέλματος ἀσκουμένου ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ οὐχὶ ἱερέων. 'Αλλὰ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρας νοήσεως ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνεφάνησαν καί τινες σχολαστικοί, τυχόντες διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν τότε λογοτεχνῶν δαψιλοῦς διακωμῳδήσεως. Τὴν ἑλληνικὴν ἀκμὴν ταχέως μετήνεγκεν εἰς Ρώμην ὁ πολὺς ἐκ Βιθυνίας 'Ασκληπιάδης, διαμορφώσας διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ τῆς διδασκαλίας του ὅλως ὠργανωμένον τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν τῇ ρωμαϊκῇ πολιτείᾳ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ ἰατροὶ διετήρουν *ἰατρεῖα* (βλ. λ.), κερδίζοντες πολλάκις μεγάλα ποσά, κατὰ Πλίνιον. Εἰς τὸν χωρισμὸν τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος ἀπὸ τοῦ φαρμακοποιοῦ συνέτεινε βραδύτερον ἰδίως ὁ πολὺς Γαληνός. Ἡ ρωμαϊκὴ πολιτεία ἀπένειμεν εἰς τοὺς ἱκανωτέρους ἰατροὺς τίτλους ἀνωτέρας εὐγενείας καὶ διαφόρων πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν προνομίων, κληροδοτουμένους καὶ εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν. 'Από τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ἤρξαντο ἀναφαινόμενοι καὶ οἱ διάφοροι Χριστιανοὶ θεραπευταί, βασιζόμενοι εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ μόνον μέσα. 'Ενῷ δὲ ἀρχαιόθεν ὁ ἰατρὸς ἀπελάμβανε παρὰ τῷ λαῷ ἄκρας ἐκτιμήσεως, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρξατο ἐκπίπτουσά πως ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπόληψις, ἵνα ἐπανέλθῃ αὕτη εἰς τὸ πρότερον αὖθις σημεῖον μετὰ τῆς ἐπανόδου τῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν ἀκμήν, εἰς ἣν ἤγαγεν αὐτὴν ὁ ἀραβικὸς πολιτισμός. Κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν τῆς σχολῆς τοῦ Σαλέρνου τόση ἦτο ἡ φήμη καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ὥστε ἡ πόλις τοῦ Σαλέρνου ὠνομάσθη Ἱπποκρατικὴ πολιτεία. 'Ολίγον πρότερον ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦσαν διεσπαρμένοι πολλοὶ μοναχοί, ἐπαγγελλόμενοι τὴν ἰατρικὴν ὡς χριστιανικὸν δῆθεν καθῆκον καὶ ἱδρύοντες οἱ ἐμπειρότεροι αὐτῶν καὶ σχολὰς γενικάς, ἐν αἷς ἐδίδασκον καὶ τὴν ἰατρικήν. Σύγχρονοι πρὸς τούτους καὶ οἱ ἰατροὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινες μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς (βλ. λ. *ἰατρικὴ* δημώδης). 'Από τῶν λαμπρῶν δὲ χρόνων τῆς 'Αναγεννήσεως νέαν αἴγλην προσέδωσαν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ αἱ σχολαὶ τοῦ Μομπελλιὲ καὶ τῶν Παρισίων, τὴν ὁποίαν ὅμως ἠμαύρωνόν πως ἐνίοτε οἱ μεταξὺ χειρουργῶν καὶ παθολόγων ὀξεῖς καὶ βίαιοι ἀγῶνες. Τέλος ἡ ἀποκτηθεῖσα βαθμηδὸν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐλευθερία τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων λαῶν καὶ αἱ γενόμεναι ποικίλαι ἀνακαλύψεις κατέστησαν τὸν ἰατρὸν ὑπόχρεων νὰ ἐκμανθάνῃ καλῶς καὶ ἐμπράκτως τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ν' ἀναλαμβάνῃ σήμερον πληθὺν καθηκόντων ὡς ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὁμοτέχνους, πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, πρὸς τὴν κοινωνίαν, πρὸς τὸ κράτος καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα (βλ. λ. *δεοντολογία*). Ἱστάμενος δὲ πάντοτε μακρὰν πάσης δεισιδαιμονίας καὶ μεταφυσικῆς σκέψεως ἐν τῇ ἰατρικῇ αὐτοῦ ἀγωγῇ, πρέπει ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸν νὰ φέρηται εὐθέως καὶ τιμίως, τηρῶν τὴν ἐπιβαλλομένην ἀεὶ εὐσχημοσύνην καὶ εὐπρέπειαν περὶ τὴν περιβολὴν καὶ τοὺς τρόπους. Διὰ τὰς παρὰ τῶν ἰατρῶν παρεχομένας ὑπηρεσίας ἅπαντα τὰ νεώτερα κράτη καθορίζουν ἤδη λεπτομερεῖς πίνακας *ἰατρικῆς* ἀμοιβῆς (βλ. λ.).

'Αναλόγως τῆς εἰδικότητος, ἣν ἀσκεῖ ὁ ἰατρός, καλεῖται *παθολόγος*, *χειρουργός*, *μαιευτήρ*, *μικροβιολόγος*, *παιδίατρος*, *ἀκτινολόγος*, *ὀρθοπεδικός*, *ὀφθαλμολόγος*, *ὠτορρινολαρυγγολόγος*, *δερματολόγος* κλπ. Δύναται δὲ ν' ἀσκῇ τὸ ἐπάγγελμα ὡς ἰδιώτης, ὡς κοινοτικὸς ἢ δημοτικὸς ἢ δημόσιος ὑπάλληλος, ὡς ὑγειονομικὸς ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ ἢ τοῦ στόλου, ὡς ἐπιχειρηματίας κλινικῶν ἢ σανατορίων κ.λ.π. καὶ ὡς ἰδιώτης μ' ἐργοληπτικὴν μισθοδοσίαν. Ἡ Ἑλλὰς κατατάσσεται μεταξὺ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων κρατῶν, ἅτινα ἔχουν πληθώραν ἰατρῶν· ἡ ἐν αὐτῇ ἀναλογία τῶν ἰατρῶν πρὸς τοὺς κατοίκους δεικνύεται ἐκ τοῦ κάτωθι πίνακος:

'Ιατροὶ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰς ἀπογραφὰς τοῦ πληθυσμοῦ

	1879	*1907*	*1920*	*1928*
Πληθυσμὸς...	1.653.767	2.631.952	5.021 790	6.204.684
'Ιατροὶ.......	1.280	2 988	4.680	7.249
(ἐξ ὧν θήλεις).	—	(27)	(172)	(333)
'Αναλογία ἰατρῶν ἐπὶ 10 χιλιάδων κατοίκων.....	7.44	11.35	9.32	11.68

Σημείωσι. Εἰς τὴν στατιστικὴν τοῦ 1920 περιλαμβάνονται εἰς τοὺς ἰατροὺς 501 ὀδοντίατροι (455 ἄρρενες, 46 θήλεις) καὶ 81 κτηνίατροι (78 ἄρρενες, 3 θήλεις). Εἰς τὴν στατιστικὴν τοῦ 1928 περιλαμβάνονται ὡσαύτως 1209 ὀδοντίατροι (1028 ἄρρενες, 181 θήλεις) καὶ 136 κτηνίατροι (134 ἄρρενες, 2 θήλεις).

Κατὰ τὸ ἄρθρον 54 τοῦ Ν. Δ. τῆς 13/19 Νοεμβρίου 1925, τροποποιήσαντος τὸ προγενέστερον τοιοῦτον τῆς 17 'Οκτωβρίου 1923, ἰατρὸς καταδικασθεὶς εἰς ποινὴν κακουργήματος ἀποβάλλει ὁριστικῶς τὸ δικαίωμα τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, καταδικασθεὶς δὲ ἐπί τινι τῶν ἐν ἄρθροις 22 καὶ 24 τοῦ ποινικοῦ νόμου πλημμελημάτων, ἀποβάλλει τοῦτο ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ τυχὸν ἐπιβληθεῖσα αὐτῷ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ὁρίζεται, ὅτι τὸ δικαστήριον τῶν πλημμελειοδικῶν δύναται, καταδικάζον ἰατρὸν εἰς ποινὴν πλημμελήματος, νὰ ἀπαγγέλλῃ κατ' αὐτοῦ καὶ παῦσιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὲρ τὴν διετίαν. Διὰ τοῦ ἄρθρου 53 τοῦ Ν.Δ. τῆς 17 'Οκτωβρίου 1923 περὶ ἰατρικῶν συλλόγων ὡρίζετο, κατὰ τροποποίησιν τῶν σχετικῶν διατάξεων τῆς Ποινικῆς δικονομίας, ὅτι οἱ ἰατροὶ ἀπέλαυον τῆς εἰδικῆς δωσιδικίας τοῦ ἄρθρου 36 καὶ ἑξῆς τῆς Ποινικῆς δικονομίας. 'Αλλ' ἡ διάταξις αὕτη κατηργήθη διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 13/20 Αὐγούστου τοῦ 1925. Ἐπομένως οἱ ἰατροὶ δὲν ἀπολαμβάνουσι σήμερον εἰδικῆς δωσιδικίας.

Σ. Γ. Σ.—Θ. Κ.

—*[Λαογρ.]* Οἱ *ἰατροί*, μολονότι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων καθώρισαν κατὰ τὸν ἠθικώτερον τρόπον τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, ὡς καθῆκον δ' ὥρισαν τὴν μετ' ἀφοσιώσεως περίθαλψιν αὐτῶν, ἐν τούτοις συχνότατα ὡς ἀνταμοιβὴν ἔσχον τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὸ σκῶμμα. Ἴσως τοῦτο συνέβαινε διότι

Digitized by Google

ἀπ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν χρόνων ἡ ἰατρικὴ ἐθεωρεῖτο ἱκανὴ νὰ θεραπεύῃ πάντα τὰ νοσήματα καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ τελείως ἀνίατα, τὰς δὲ ἀποτυχίας ἐπέρριπτον οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς ἰατρούς, ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀνικάνους. Καὶ ἡ νοοτροπία ἄλλωστε αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποθάνῃ τις, χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ θεωρῶνται, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ ἀμορφώτου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πεπαιδευμένων, ὡς αἴτιοι οἱ ἰατροί, καίτοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ ἰατρικὴ οὐδέποτε ὑπεσχέθησαν τὴν ἀθανασίαν. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ ἤδη τοῦ Ἱπποκράτους οἱ ἄρρωστοι οὐδόλως διέφερον τῶν σημερινῶν. Ἐάν, λέγει ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ, προσελθὼν ὁ ἰατρὸς εἰς ἄρρωστον δὲν ὠφελήσῃ ἀμέσως, «τὸν ἰατρὸν αἰτιῶνται», ἀλλ' ἐὰν τοὐναντίον ὠφελήσῃ, δὲν ἐπαινοῦσι τοῦτον, διότι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν «τοῦτο φυσικῶς ἔδει νὰ ἐπέλθῃ» («χρεὼν γὰρ πεπονθέναι αὐτὸν δοκέουσι»). Δὲν ἔλειψαν δὲ μάλιστα καὶ ἀπὸ πολὺ παλαιῶν χρόνων οἱ διακωμῳδοῦντες τοὺς ἰατροὺς καὶ τὰς θεραπείας αὐτῶν, καὶ οἱ σκώψαντες καὶ αὐτὰς τὰς μεγαλυτέρας ἔτι ἀνακαλύψεις ἐν τῇ ἰατρικῇ. Ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει τὰ τελούμενα ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅν, καίτοι θεόν, στολίζει καὶ δι' ἀκατονομάστων ἐπιθέτων· ὁ κωμικὸς Πλάτων (Δ' αἰὼν π. Χ.) παρουσιάζει Κινησίαν τινὰ τὸ ὄνομα, εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀπισχνάνσεως μετὰ πολυαρίθμων οὐλῶν κατὰ τὸ στῆθος ἐκ διαφόρων καυτηριάσεων, διακωμῳδῶν οὕτω τὴν μέθοδον θεραπείας τῆς φθίσεως, τὴν ἐφαρμοζομένην ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου ἰατροῦ καὶ συγχρόνου τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Εὐρυφῶντος. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης φέρεται εἰπὼν πρὸς κακὸν ζωγράφον σπουδάσαντα κατόπιν τὴν ἰατρικήν, ὅτι καλῶς ἔπραξε τοῦτο, διότι ἐν τῇ τέχνῃ τοὐλάχιστον ταύτῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωγραφικήν, αἱ ἀποτυχίαι κρύπτονται ἐν τῇ γῇ. Διάφορα δὲ ἐπιγράμματα δεικνύουσιν ὅτι καὶ κατόπιν ἡ κατὰ τῶν ἰατρῶν κακολογία ἐξηκολούθησεν. Οὕτως ὁ Νίκαρχος (Β' μ. Χ. αἰὼν) γράφει πρὸς Δημόστρατον, προκειμένου περὶ τοῦ ὀφθαλμιάτρου Δίωνος, τὰ ἑξῆς: «Πρὶν μεταχειρισθῇς τι κολλύριον, ἀτυχῆ Δημόστρατε, ἀποχαιρέτισε τὸ ἱερὸν φῶς τῆς ἡμέρας, διότι ὁ Δίων οὐδέποτε ἀποτυγχάνει Ὄχι μόνον τὸν Ὀλυμπικὸν ἐτύφλωσεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγάλματος, ὅπερ ἔστησαν αὐτῷ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέβαλεν». Καὶ ὁ Παλλαδᾶς (Δ' μ. Χ. αἰὼν) προκειμένου περὶ ἄλλου ἰατροῦ, τοῦ *Γενναδίου*, γράφει τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα: «Κάλλιον νὰ ἔλθῃ τις εἰς κρίσιν ἡγεμόνος ληστοκτόνου, ἢ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ χειρουργοῦ Γενναδίου, διότι ἐκεῖνος μὲν δικαίως μισῶν τοὺς φονεῖς κατατέμνει, οὗτος δὲ καίτοι λαβὼν μισθοὺς (τοὺς πελάτας αὐτοῦ) εἰς Ἅδην ἀποστέλλει». Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἐπίσης, ὅτι φίλος τις τοῦ Παυσανίου ἐκάκιζε τοῦτον, διότι ἐδυσφήμει ἰατρόν τινα, χωρὶς κἂν νὰ δοκιμάσῃ αὐτόν.—Καὶ βεβαίως ἀπήντησεν· ἂν τὸν εἶχον δοκιμάσει «δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ εἴπω τι πλέον». Ἀλλὰ καὶ οἱ Λατῖνοι σατιρικοὶ δὲν ἔγραψαν ὀλίγα κατὰ τῶν ἰατρῶν. Οὕτως ὁ Μαρτιάλιος γράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα κατὰ τοῦ ἰατροῦ Διαύλου:

«Ὁ Δίαυλος ἦτο χειρουργός, τώρα εἶναι νεκροθάπτης, (vespillo)
ὅ,τι τώρα ὡς νεκροθάπτης πράττει, ἔπραττε καὶ πρὶν ὡς ἰατρός».

Ἄλλο λατινικὸν ἐπίσης ἐπίγραμμα κατὰ Ἑρμοκράτους ἰατροῦ λέγει περί τινος, ὅτι: «Καλῶς ἔφαγε καὶ διῆλθεν ἄριστα τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην εὑρέθη νεκρός. Γνωρίζεις διατί, Φαυστῖνε; Διότι εἶδε καθ' ὕπνους τὸν ἰατρὸν Ἑρμοκράτην». Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἔγραψε σάτιραν κατὰ τῶν ἰατρῶν του, διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὴν κατὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ λεπρώδη ἐξάνθησιν. Ἐπίσης καὶ τὰ συμβούλια τῶν ἰατρῶν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐσατιρίσθησαν ἀρκούντως. Ὁ Θεόδωρος ὁ Πρισκιανὸς περιγράφων τοιοῦτόν τι λέγει, ὅτι: «Ἐνῷ ὁ ἀσθενὴς σπαράσσεται ὑπὸ τῶν πόνων, μὴ εὑρίσκων θέσιν κατάλληλον, εἰσέρχεται ἡ στρατιὰ τῶν ἰατρῶν, ὧν ἕκαστος ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ ἀσθενοῦς ἐπιζητεῖ νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν παρισταμένων. Ὁ εἷς διὰ τῆς ρητορείας του ἢ τῆς σοφιστείας, ὁ ἄλλος διὰ τῆς τεχνικῆς ὑποστηρίξεως διαφόρων ἐπιχειρημάτων, προσπαθοῦσι νὰ καταβάλωσι τὸν ἀντίπαλον καὶ ἔκτακτον φήμην ν' ἀποκτήσωσιν». Εἰς τοιοῦτο γεγονὸς ἀναμφιβόλως ὀφείλεται καὶ τὸ γραφὲν κατὰ Πλίνιον ἐπὶ ἐπιτυμβίου πλακός, ὅτι ὁ νεκρὸς ὀφείλει τὴν ἐν τῷ τάφῳ θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκεφθέντων ἰατρῶν («εἴσοδος πολλῶν ἰατρῶν μ' ἀπώλεσεν»). Ὁ σατιρίσας ὅμως κατ' ἐξοχὴν καὶ τοὺς ἰατροὺς καὶ τὴν ἰατρικὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἦτο ὁ Μολιέρος. Οὗτος καίτοι ἀσθενὴς οὐδέποτε ἐλάμβανε φάρμακα. Προκειμένου περὶ τοῦ ἰατροῦ αὐτοῦ Mauvillan ἔλεγεν εἰς τὸν Λουδοβῖκον ΙΔ' «τοῦ ζητῶ τὰς συνταγάς, δὲν τὰς ἐκτελῶ καὶ γίνομαι καλά», ἄλλοτε δέ, ὅτι παρεκάλει αὐτὸν «οὐχὶ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωήν του, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸν φονεύσῃ». Εἶναι γνωστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ «Le médecin malgré lui» (1666), «Le malade imaginaire» (1673, «L'amour médecin» (1665) κτλ. διὸ τὴν φοβερὰν κατὰ τῶν ἰατρῶν σάτιραν. Εἰς περικοπήν τινα φέρει τὸν ἰατρὸν λέγοντα, ὅτι ἡ καρδία εἶναι δεξιά, δι' ὃ καὶ ἐρωτᾶται εὐθὺς διατὶ λέγει τοῦτο, ἀφοῦ ὡς γνωστὸν ἡ καρδία κεῖται ἀριστερά: «Ἦτο» ἀπαντᾷ «ἀριστερά· ἀλλὰ ἠλλάξαμεν ὅλα αὐτὰ καὶ κάμνομεν τὴν ἰατρικὴν κατὰ μίαν νέαν μέθοδον». Αὐτὸς ὁ Rabelais, καίτοι ἰατρός, δὲν ἐφείσθη τῶν συναδέλφων του, ὁ Bioleau ἀπέδιδε τὴν θεραπείαν εἰς τὴν τύχην, ὁ

Louis Boilly: Συμβούλιον ἰατρῶν.

Πασκὰλ ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἀφήρει τις τὸν χιτῶνα καὶ τὸν πῖλον αὐτῶν, οὐδὲν θὰ ἔμενεν ἐκ τῆς ἐπιστήμης των, ὁ δὲ La Fontaine ἔθετε τοὺς δύο τύπους τῶν ἰατρῶν Tant-pis καὶ Tant-mieux. Καὶ αἱ κακολογίαι κατὰ τῶν ἰατρῶν ἐξηκολούθησαν. Ὁ ἰατρὸς Bouvard εἶχεν ἐπὶ τοῦ προσώπου οὐλὴν ἐν εἴδει ἡμισελήνου, ὁ δὲ Diderot ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀποτέλεσμα τραύματος ἐξ ἀδεξίας κινήσεως τοῦ «δρεπάνου τοῦ θανάτου», χιλιάδες δὲ ἀνεκδότων ὑπάρχουσι, σατιρίζοντα τὴν ἀμάθειαν ἢ τὴν ἀπροσεξίαν αὐτῶν: Ἰατρὸς π. χ. λέγεται, ὅτι ἐπεσκέφθη ἄρρωστόν τινα, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἐρωτᾷ τοῦτον ἐξερχόμενον περὶ τῆς καταστάσεώς του.—Εἶναι πολὺ ἄσχημα, ἀπαντᾷ, αἱ χεῖρές του ἤρχισαν καὶ γίνονται κυαναῖ.—Ἀλλὰ ἰατρέ, εἶναι βαφεύς, ἀποκρίνεται ἡ γυνή του.—«Ἄ, λέγει ὁ ἰατρός, καλύτερα ποῦ εἶναι βαφεύς. διότι ἄλλως θὰ τὴν εἶχε πολὺ ἄσχημα». Καὶ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα δὲν ἔλειψαν τοιαῦτα ἐπιγράμ-

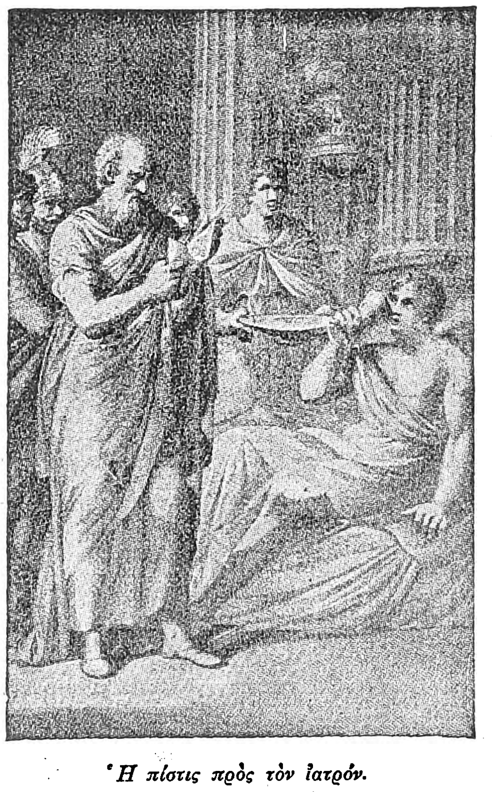

Ἡ πίστις πρὸς τὸν ἰατρόν.

(Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος πίνει τὸ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ αὐτοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀκαρνᾶνος δοθὲν φάρμακον, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐγχειρίζει ἐπιστολήν, ἀγγέλλουσαν ὅτι μέλλει νὰ δηλητηριασθῇ ὑπ' αὐτοῦ.)

ματα καὶ κακολογίαι. Οὕτω π. χ. ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος ὁ Νερουλὸς γράφει περί τινος ἰατροῦ Γεωργίου, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ θεοῦ τοῦ Ἅδου Πλούτωνος, τὴν Περσεφόνην, τὰ ἑξῆς:

«Αὐτὸς ποῦ τὸ ἀνθρώπινον δολοφονοῦσε γένος,
ὁ ἰατρὸς Γεώργιος, ἐδῶ εἶναι θαμμένος.
Φυλάξου μὴ τὸν δέχεσαι στὸν Ἅδη, Περσεφόνη,
εἶν' ἱκανὸς καὶ τοὺς νεκροὺς νὰ ξαναθανατώνῃ».

Βεβαίως αἱ σάτιραι καὶ τὰ ἐπιγράμματα ἀφεώρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀγύρτας. Συνεβάλλοντο ὅμως ὄχι ὀλίγον καὶ τὸ ἀνίσχυρον τῆς τότε κρατούσης ἰατρικῆς ἐπὶ πλείστων περιπτώσεων, ἡ ἄγνοια μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Παστὲρ καὶ τοῦ Κὼχ τῆς αἰτίας, τῆς προλήψεως καὶ θεραπείας πλείστων νόσων, ἀλλὰ καὶ κυρίως αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἰατροὶ διὰ τῆς κωμικῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως, τῆς τάσεως πρὸς ἐπίδειξιν, τῆς διαρκοῦς χρήσεως ὅρων λατινικῶν, τῶν διενέξεων κτλ. Ἰδιαίτατα δὲ εἶχε καταστῆ κωμικὸν τὸ ὁμοιόμορφον τῆς θεραπείας ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν νόσων διὰ κλυσμάτων, φλεβοτομίας καὶ καθαρσίων. Τὸ τοῦ Μολιέρου: Clysterium donare (θὲς κλύσμα) Postea seignare (ἔπειτα φλεβοτόμησον) Et suita purgare (καὶ ἀκολούθως δὸς καθάρσιον) ἦτο εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Καὶ ἔπειτα, προσθέτει ὁ Μολιέρος, ἐὰν ἐπιμείνῃ ἡ νόσος τί δέον γενέσθαι; Ἐπανάληψις καὶ τῶν τριῶν, δηλ. Reseignare, repurgare et reclysterisare.

Ἀλλ' ἡ κατὰ τῶν ἰατρῶν σάτιρα δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς λόγους· πλεῖσται γελοιογραφίαι κατὰ τὸ διάστημα τῶν αἰώνων ἐσατίρισαν τὰς ἰατρικὰς ἰδέας, τοὺς ἰατρούς, τὴν θεραπείαν καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς μεγάλας ἀνακαλύψεις. Ὀγκώδης τόμος ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Eugen Holländer περιλαμβάνει περὶ τὰς 250 τοιαύτας γελοιογραφίας, ὧν πλεῖσται καλλιτεχνικώταται. Γνωσταὶ εἶναι ἐπίσης αἱ νεώτεραι γελοιογραφίαι τῶν διασήμων ἰατρῶν, αἱ ἔγχρωμοι τῶν καθηγητῶν τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων κτλ. Γελοιογραφία τοῦ Bergmann παριστᾷ τὸν διάσημον χειρουργὸν ράπτοντα διὰ κοινῆς ραπτομηχανῆς τὴν κοιλίαν ἐγχειρηθέντος, ἄλλη παρουσιάζει τὸν Ρέντγκεν ἐν ἀκτινογραφίᾳ, τρίτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Φαρμακεῖον τοῦ μέλλοντος» παρουσιάζει τὸν Behring ὡς ζυθοπώλην, εἰς παριστάμενον πλῆθος φέρον δοχεῖα (δι' ὧν συνήθως μεταφέρεται ὁ ζῦθος) χορηγοῦντα ὀρὸν ἀπὸ ἵππου, ἐφ' οὗ τὴν κοιλίαν ἔχει ἐμπηχθῆ στρόφιγξ (Frisch angestochen) κτλ. Ὡραία γελοιογραφία εἶναι καὶ ἡ τοῦ Th. Heine, εἰκονίζουσα δύο φάσματα ἀνθρώπων ὑπερίπτάμενα νεκροταφείου μετὰ τοῦ ἑξῆς ὑποτίτλου: «Αὐτὸ εἶναι ἡ ὅλη διαφορά: ἐν μὲν τῇ ὁμοιοπαθητικῇ ἀποθνήσκει τις ἐν τῇ νόσῳ, ἐν δὲ τῇ ἀλληλοπαθητικῇ ἐν τῇ θεραπείᾳ». Ἑτέρα γελοιογραφία τοῦ Metchnikoff παριστᾷ πιθήκους μεταφερομένους ἐν ἁμάξῃ (ὡς παλαιότερον αἱ ἀσθενεῖς ἑταῖραι) καὶ εὐφροσύνως κραυγάζοντας: «χάρις εἰς τὸν Metchnikoff εἴμεθα καὶ ἡμεῖς τώρα συφιλιδικοί» κτλ. Ὅλως ἀντίρροποι τῶν σατιρῶν τούτων εἶναι αἱ γνῶμαι πλείστων περὶ τοῦ μεγάλου σκοποῦ τῆς ἰατρικῆς, ὡς καὶ τῆς φιλανθρώπου καὶ μέχρις αὐτοθυσίας ἐξικνουμένης δράσεως τῶν ἰατρῶν. «Ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων» ἔλεγεν ὁ Ὅμηρος. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος λαμβάνει τὸ σωτήριον φάρμακον πλήρης πεποιθήσεως ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ ἰατροῦ, ἐνῷ ἐγχειρίζει αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς κατηγγέλλετο οὗτος ὡς μέλλων νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν. Ὁ φιλόσοφος Σενέκας λέγει: «Ἔδωκες εἰς τὸν ἰατρὸν τὴν ἀντιμισθίαν του διὰ τὴν θεραπείαν, διὰ τὴν καρδίαν του ὅμως τῷ μένεις διαρκῶς χρεώστης», ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι «οἱ μὲν ἀσθενεῖς χρειάζονται τὸν ἰατρόν, οἱ ὑγιεῖς ὅμως δέον νὰ τιμῶσιν αὐτόν» (De Clem. I 2). Ἄπειρα δὲ εἶναι τὰ ὑπέροχα παραδείγματα τῆς φιλαλληλίας, αὐτοθυσίας καὶ ἀφοσιώσεως ἰατρῶν εἰς τὸ καθῆκον, ὧν ἐλαχίστην μόνον ἰδέαν λαμβάνει ὁ ἀναγιγνώσκων τὸν «Médecin de campagne» τοῦ Μπαλζάκ. Πόσοι τῶν ἰατρῶν δὲν ἐθυσιάσθησαν χάριν τῆς ἐπιστήμης, ὡς ὁ μέγας Hunter, ὁ ἐμβολιασθεὶς πρὸς πειραματισμὸν καὶ ἀποθανὼν κατόπιν ἐκ τῆς μεταδοθείσης αὐτῷ συφίλιδος, ἢ ὁ καταβληθεὶς ἐν τοῖς ἀνατομείοις Bichat· πόσα θύματα δὲν ἀναφέρονται τῶν ἀκτίνων Ρέντγκεν, πόσους πραγματικῶς μάρτυρας ἰατροὺς δὲν γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων ἐπιδημιῶν καὶ πόσα θύματα δὲν θρηνοῦμεν ἑκάστοτε τῶν λοιμωδῶν νόσων, δι' ὧν οὐχὶ σπανίως οἱ ἰατροὶ μολύνουσι καὶ αὐτὰς τὰς οἰκογενείας αὐτῶν. Δικαίως ἄρα καὶ ὁ Ἄγγλος ποιητὴς R. Stevenson ἐν τῇ ἀφιερώσει τῶν ποιημάτων αὐτοῦ («Poems», London 1909) θέτει εἰς ἀνωτέραν μοῖραν τὴν τάξιν τῶν ἰατρῶν, οὓς ὑμνεῖ διὰ τὴν γενναιοψυχίαν, τὴν τήρησιν τοῦ ἀπορρήτου, τὸ θάρρος, τὰς φροντίδας περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν ὡς καὶ τὴν ἀνακούφισιν καὶ τὴν φαιδρότητα, ἣν φέρουσιν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἀσθενοῦς, δι' ἃ πάντα ὅμως οὐχὶ σπανίως οὐδ' ἁπλοῦν εὐγνωμοσύνης αἴσθημα ὡς ἀνταμοιβὴ ἀπομένει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *G. J. Witkowsky*, Le mal qu'on dit des médecins. —*E. Holländer*, Die Karikatur u. Satire in der Medizin κτλ.

ΑΡ. Π. Κ.

— *[Στρατ.—Ναυτ.]* Ἰατρὸς καλεῖται ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ ὑγειονομικοῦ κλάδου τοῦ στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ, ὁ φέρων βαθμὸν ἰσότιμον τῷ τοῦ λοχαγοῦ ἢ ὑπολοχαγοῦ. Ὁ ἰατρὸς ἐν τῷ στρατῷ ἐκτελεῖ ὑπηρεσίαν, ἢ παρὰ συντάγματι, ὁπότε εἶναι ὁ προϊστάμενος τῆς ὑγειονομικῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ἢ παρὰ στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ, ὁπότε εἶναι τμηματάρχης· ἐν ἐκστρατείᾳ δ' εἶναι ἐπὶ πλέον διευθυντὴς χειρουργείου, ἀντιστοίχως δ' ἐν τῷ ναυτικῷ.

Ν. Θ. Κ.

— **ἰατρὸς** ***δημοτικός.*** Ἰατρὸς ἀνήκων εἰς τὸν δῆμον πόλεώς τινος, ἐκτελῶν τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δήμου, ὑπηρετῶν ἐν δημοτικῷ νοσοκομείῳ ἢ μαιευτηρίῳ κλπ.

Σ. Γ. Σ.

Digitized by Google

—**ἰατρὸς *σχολικός*.** Ὁ εἰδικὸς ὑγιεινολόγος τοῦ σχολείου, δημόσιος λειτουργός, ὑπαγόμενος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ τμήματος σχολικῆς ὑγιεινῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Ποικίλα εἶναι τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν τὸν ἰατρὸν τοῦτον· ἡ γνῶσις τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ψυχοπαθολογία τοῦ παιδός, ἡ χαρακτηρολογία, ἡ ὑγιεινὴ τῆς ἐργασίας, σωματικὴ καὶ διανοητική, ἡ ὑγιεινὴ τῶν διδακτηρίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπίπλων καὶ ὀργάνων, καθὼς καὶ τὰ ζητήματα τῶν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἀναπήρων καὶ ἐλαττωματικῶν μαθητῶν. Ὁ σχολικὸς ἰατρὸς ἢ σχολίατρος χειρίζεται καὶ τὰ ὄργανα τοῦ παιδολογικοῦ ἐργαστηρίου, τὰ χρήσιμα πρὸς ἐνέργειαν παρατηρήσεων καὶ ἐρευνῶν ἐπὶ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων παντὸς βαθμοῦ. Σ. Γ. Σ.

— **«Ἰατρὸς τοῦ λαοῦ».** Ἐκλαϊκευτικὸν ἰατρικὸν περιοδικόν, ἱδρυθὲν μὲν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1860 εἰς σχῆμα 8ον ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ Διον. Ἰ. Οἰκονομοπούλου, μεταφερθὲν δὲ ὑπ' αὐτοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1862.

Ἰατρὸς ἐν *ἄστει* /*Μυθολ.*/. Ἥρως θεραπευτικός, τιμώμενος ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἴχνη ἱεροῦ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν (1872) ἐν τῇ ὁδῷ Βορέου μετ' ἐπιγραφῶν τινων καὶ μνείας «τυπίων», ἀναθημάτων ἰαθέντων μελῶν ἀρρώστων. Ἥρωες τοιοῦτοι ἰατροὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλα μέρη, οἷον ἐν Ἐλευσῖνι καὶ Ραμνοῦντι. Πρόκειται βεβαίως περὶ περιδόξων ἰατρῶν τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων χρόνων, οἵτινες ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ θάνατον τιμώμενοι ὡς θεραπευτικοὶ ἥρωες. Ἀπὸ τούτου δέον νὰ διακρίνωμεν τὸν *ξένον ἰατρόν*, τὸν *Τόξαριν*, τὸν τιμώμενον ἐπίσης ἐν Ἀθήναις ὡς ἥρωα. Πιθανῶς ὅμως ὁ ἐν ἄστει ἰατρὸς νὰ εὕρηται εἰς σχέσιν πρὸς τὸν ἐν Μαραθῶνι ταφέντα καὶ τιμώμενον ἥρωα ἰατρὸν Ἀριστόμαχον (Corp. inscr. Attic. II, 403, *Rohde.* Psyche 174, 3). ΑΡ. Π. Κ.

Ἰατρός. —1) ***Βασίλειος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Χαλανδρίτζης. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς σώματος συμπολιτῶν του καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον, προσφέρων ταυτοχρόνως καὶ πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς τραυματιζομένους, ὡς πρακτικὸς ἰατρός. —2) ***Ἰωάννης***. Εὔπορος Ναυπλιώτης, ἐργαζόμενος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Νικολάου* εἰς τὴν Ὕδραν. Ἐκεῖ ἐδάνειζε χρήματα εἰς πλοιάρχους, τὰ λεγόμενα «θαλασσοδάνεια» καὶ μετεῖχε τῶν κερδῶν. Μυηθεὶς ἀπὸ τοῦ 1820 εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, ὑπέγραψε πολλὰ ὑποσχετικὰ τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου τῶν ἑκατὸν ὁλλανδικῶν φλωρίων καὶ συνεισέφερε πολλὰ ποσὰ διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου. Μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐξ Ὕδρας, ἀλλὰ τῷ 1823, συμφιλιωθεὶς μετὰ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτη, ὑπηρέτησε δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Σταλεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου διὰ νὰ λάβῃ τὰς συνεισφοράς των διὰ τὸν Ἀγῶνα, ἐπνίγη ναυαγήσας παρὰ τὴν Φολέγανδρον. —3) ***Κωνσταντῖνος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Λογγανίκου τῆς Λακεδαίμονος. Ἐδαπάνησεν ἅπασαν τὴν περιουσίαν του διὰ τὸν Ἀγῶνα καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. —4) ***Μιχαήλ***. Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἄργους, ἀμειφθεὶς τῷ 1825 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. —5) ***Νικόλαος***, ἀδελφὸς τοῦ *Ἰωάννου*, τραπεζίτης ἐν Ὕδρᾳ. Ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ κινήματα τοῦ 1807, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κύθηρα, ὅπου ἵδρυσεν ἄλλο γραφεῖον, ἀποδειχθὲν χρησιμώτατον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος εἰς τοὺς καταφυγόντας ἐκεῖ Ἕλληνας τῶν ἐπαναστατημένων ἐπαρχιῶν. —6 ***Στέργιος***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Μακεδονίας. Ἐπολέμησεν εἰς Κασσάνδραν, Νάουσαν, Τρίκερι, Σκόπελον καὶ Ψαρά, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν καταστροφήν. Γ. Δ. Κ.

— **Ἰατρός, *Εὐστάθιος*.** Ἰατρὸς ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἐγεννήθη τῷ 1785. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Παταύιον τῆς Ἰταλίας, ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας κατηχήθη τῷ 1819 εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὴν ὁποίαν μεγάλως ἐβοήθησε νὰ ἐξαπλωθῇ καθ' ὅλην τὴν Μολδαυίαν. Μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ἐνοχοποιηθείς, ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ, ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὸ Κισνόβιον ἔζησε μέχρι τοῦ 1840 καὶ προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἐν Βεσσαραβίᾳ Ἕλληνας. Γ. Δ. Κ.

— **Ἰατρός, *Ματθαῖος*.** Βυζαντινὸς μοναχός, συγγραφεὺς δύο μνημονικῶν ποιηματίων περὶ τῶν ἀξιωμάτων τῆς αὐλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἅτινα συνεξεδόθησαν μετὰ τοῦ Κωδινοῦ εἰς τὴν πρώτην ἐν Βόννῃ ἔκδοσιν αὐτοῦ (σελ. 116 καὶ 213—215). — Π.

— **Ἰατρός, *Παναγῆς*.** Φιλικὸς ἐκ Πελοποννήσου, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ Ἰσμαήλιον. Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐνθέρμων ὑποστηρικτῶν τῆς Ἑταιρείας, εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ συνεισέφερε. Γ. Δ. Κ.

ἰατρόσημον (τὸ) /*Ἐγκυκλ.*/ Ἔνσημον ἐπικολλώμενον ἐπὶ τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν, ἐκθέσεων ἢ ἐνόρκων πιστοποιητικῶν, οὗτινος τὴν ἀξίαν καταβάλλουν οἱ ἰατροὶ ἐν Ἑλλάδι, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ «Ταμείου συντάξεως καὶ αὐτασφαλείας» αὐτῶν, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 8ης Αὐγούστου 1925 νομοθετικοῦ διατάγματος.

Τὸ εἰκοσιπεντάλεπτον ἰατρόσημον.

Τὸ ἰατρόσημον, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρακειμένης εἰκόνος, φέρει παράστασιν ὄφεως ἑλισσομένου περὶ ράβδον τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Δεξιόθεν τῆς ράβδου ὑπάρχει κλάδος δρυός, ἀριστερόθεν δέ, κατακορύφως, ἀναγράφονται αἱ λέξεις ἀναλόγως τῆς ἀξίας τοῦ σχετικοῦ ἰατροσήμου, «ἰατρόσημον λεπτῶν 25», «ἰατρόσημον λεπτῶν 50» κλπ. Ἡ ὅλη παράστασις πλαισιοῦται ὑπὸ μαιάνδρου. Ὑπάρχουν ἰατρόσημα 20, 25 καὶ 50 λεπτῶν, 2, 5 καὶ 10 δραχμῶν. Τούτων τὰ μὲν 20λεπτα καὶ 25λεπτα ἔχουν μέγεθος 0, 03×0. 025 μ, τὰ δὲ λοιπὰ μέγεθος 0, 04×0, 03 Τὸ χρῶμα αὐτῶν εἶναι ἐρυθρόν, βυσσινόχρουν, πλὴν τοῦ 20λέπτου, ὅπερ ἔχει χρῶμα πράσινον. Ἐκ τῶν ἰατροσήμων, τὸ μὲν 20λεπτον ἐπικολλᾶται ἐπὶ τῶν συνταγῶν ὑπὸ τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ ἐπιβαρύνει τὸν πελάτην (*φαρμακόσημον*)· τὸ δὲ 25λεπτον ἐπικολλᾶται ἐπὶ τῶν συνταγῶν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ, τὸ 50λεπτον ἐπὶ μικροβιολογικῶν, βιολογικῶν, χημικῶν κλπ. ἐκθέσεων, τὸ δίδραχμον ἐπὶ ἀκτινοσκοπικῶν δελτίων, τὸ πεντάδραχμον ἐπὶ ἀκτινογραφιῶν καὶ τὸ δεκάδραχμον ἐπὶ ἐνόρκων ἰατρικῶν πιστοποιητικῶν. Τὰ ἰατρόσημα ἐτέθησαν ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1929, φυλάσσονται δὲ ὑπὸ τῆς ταμειακῆς ὑπηρεσίας τοῦ ταμείου συντάξεων καὶ αὐτασφαλείας ἰατρῶν καὶ διανέμονται ἐπὶ ἀμέσῳ καταβολῇ τοῦ ἀντιτίμου εἰς τοὺς ἰατρικοὺς συλλόγους, τοὺς φαρμακοποιοὺς καὶ τοὺς ἰατρούς. Σ. Γ. Σ.

— /*Ναυτ.*/ Καλεῖται *ἰατρόσημον* τὸ σῆμα, ὅπερ εἰς τοὺς στόλους τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ ἐπῄρετο ὑπὸ τοῦ ἑκάστοτε πλοίου, ἐν τῷ ὁποίῳ παρέμενεν ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον συνεχῶς ἰατρός, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν πλοίων τοῦ στόλου, ὅταν οἱ ἰατροὶ αὐτῶν ἀπήρχοντο εἰς ἄδειαν. Σ. Ε. Λ.

ἰατροσόφιον (τό)· συλλογὴ συνταγῶν πρὸς παρασκευὴν φαρμάκων θεραπευτικῶν παντὸς νοσήματος (ἀρχ.)· ‖ φάρμακον (κοιν. *γιατροσόφι*) ἐμπειρικοῦ ἰατροῦ ἢ ἰδιώτου, παρασκευαζόμενον κατὰ συνταγὴν παλαιὰν τηρουμένην συνήθως μυστικήν: «γιατροσόφι γιὰ τὶς θέρμες, —γιὰ τὸν πονόματο, —γιὰ τὴ μέση κττ.», «ρίχνουν 'ς τὸ κρασὶ κάτι γιατροσόφια γιὰ νὰ μὴν ξυνίζῃ».

—/*Ἐγκυκλ.*/ Καλοῦνται *ἰατροσόφια* αἱ δημώδεις χειρόγραφοι ἑλληνικαὶ ἰατρικαὶ συλλογαὶ αἱ διασωθεῖσαι ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἀσχολούμεναι ἰδίως περὶ τὴν θεραπείαν διαφόρων νόσων. Ἀνάλογοι τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἐν λατινικῇ γλώσσῃ. Ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἰατρικῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν καὶ τοῦ πολυτόμου ἑκάστου αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἵνα προβῶσιν εἰς κατάρτισιν ἐγκυκλοπαιδικῶν συλλογῶν, ἐν αἷς περιελαμβάνοντο ἐν ἐκλογαῖς συντόμοις τὰ κυριωδέστερα ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἔργων. Οὕτω δ' ἀπετελέσθησαν αἱ διάφοροι συναγωγαὶ ἢ συλλογαί, ὧν πρώτη καὶ πληρεστέρα ἡ τοῦ Ὀρειβασίου, ἣν ἐπηκολούθησαν εἶτα αἱ τοῦ Ἀετίου, Παύλου Αἰγινήτου κτλ. Τὰς ἐκτενεῖς ταύτας συλλογὰς κατόπιν ἐπηκολούθησαν ἄλλαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σύντομοι, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους Νόννου γενομένη. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν συντόμων τούτων συλλογῶν συνεγράφησαν ἔτι κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους ὑπὸ τὸν τύπον τῶν παρ' ἡμῖν ἐγχειριδίων ἰατρικῆς τῶν οἰκογενειῶν δημώδη τινὰ ἐγχειρίδια χάριν τοῦ κοινοῦ, τῶν νοσοκόμων καὶ τῶν μὴ ἐπιστημόνων ἰατρῶν, λίαν συνοπτικά, ἐν οἷς, ὡς τὰ πολλά, δι' ἐλαχίστων μὲν καὶ ἐν γλώσσῃ καταληπτῇ τῷ λαῷ, ὁ λόγος περὶ τῶν διαφόρων νοσημάτων καὶ τῆς διαγνώσεως αὐτῶν, εὐρύτερος δὲ περὶ τῆς θεραπείας τούτων, ἀείποτε, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κρατουσῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἰατρικῶν γνώσεων. Αἱ χειρόγραφοι αὗται συλλογαὶ ἄνευ μεθόδου καὶ τάξεως συμπληρούμεναι εἶτα ὑπὸ τῶν διαφόρων κατόχων αὐτῶν, οἵτινες, ὡς εἴρηται, δὲν ἦσαν πάντοτε ἰατροί, διὰ μεσοστίχων ἢ περιθωρίων παρατηρήσεων καὶ προσθηκῶν, διὰ δημωδῶν καὶ συμπαθητικῶν φαρμάκων καὶ δεισιδαιμόνων πράξεων κτλ. ἀπετέλουν νέας συλλογάς, αἵτινες, ἀντιγραφόμεναι ὑπὸ μεταγενεστέρων καὶ συμπληρούμεναι αὖθις ὑπ' αὐτῶν ἢ τῶν νέων κτητόρων διὰ νέων μαγικῶν λέξεων, καββαλιστικῶν σημείων, ἐξορκισμῶν κτλ., ἀπετέλεσαν τὰς δημώδεις χειρογράφους ἰατρικὰς συλλογάς, τὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἰατροσόφια* γνωστάς, ὧν πλῆθος ἀπόκειται ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις. Τοῦτο ἰδίᾳ συνέβη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπότε δι' ἔλλειψιν ἰατρῶν καὶ ἰατρικῶν συγγραμμάτων ἐξηκολούθησαν ταῦτα ὄντα ἐν χρήσει ὡς ἐγχειρίδια οἰκιακῆς ἰατρικῆς καὶ ἐγκόλπια ἐμπειρικῶν ἰατρῶν καὶ μοναχῶν, κυρίως δ' ὡς πηγή, ἐξ ἧς ἤντλουν τὴν ἰατρικὴν αὐτῶν σοφίαν οἱ λυμαινόμενοι τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀγύρται. Μέγας ἀριθμὸς τούτων περιεσώθη ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ σήμερον ἔτι χρησιμοποιουμένων πρὸς ἐφαρμογὴν θεραπευτικῶν μεθόδων κατὰ χρονίων ἰδίᾳ καὶ φθινάδων νόσων.

Πολλὰ τῶν ἰατροσοφίων ἀναφέρονται εἰς μέγαν ἰατρὸν τῆς ἀρχαιότητος ἢ φέρονται ὡς ἀπανθίσματα συγγραμμάτων περισσοτέρων ἀρχαίων ἰατρῶν, ἵνα μεγαλυτέρα σημασία ἀποδοθῇ εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Τὰ δὲ διάφορα τμήματα αὐτῶν, ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ἐγράφησαν ἢ τῆς μορφώσεως τοῦ κατόπιν κατόχου, παρουσιάζονται ἐν διαφόρῳ ἰδιώματι γλωσσικῷ, οὕτως ὥστε τοῦτο ποῦ μὲν εἶναι ἀρχαΐζον, ποῦ δὲ μειξοβάρβαρον, ποῦ δ' ἀλλαχοῦ ἐντελῶς βάρβαρον. Ἰδού τινα παραδείγματα, κυρίως ἐξ ἀνεκδότων παρ' ἐμοὶ ἰατροσοφίων: «Περὶ ἀνθρώπου ὁποῦ ξερνᾷ. Ἔπαρε τυρὶ παλαιόν, τρίψε καλά, ἔπειτα ἔπαρε κρομμύδι ἄσπρον καὶ βούτυρον καὶ ἀνακάτωσον αὐτὰ ὅλα καὶ τότε βάλε τα εἰς τὸν στόμαχον ἐπάνω, 2—3 φοραῖς καὶ ἰᾶται. Κοπάνισον ρίζαν θρούμπης καὶ ἀνακάτωσον αὐτὴν μὲ νερὸν καὶ ἂς πίνῃ καὶ παύει ὁ ξερατός». «Γητεία (Ιατρ Σταφίδα, *Legrand* II, 9). Εἰς τ' ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος. Πίφι σπιτζίους, φιλίους, βήλους, μύτους αὐτοὺς παρακλητούς, στμκλ. στμγφβθ, ἀμήν· ἅγιε, ἅγιε τοῦ Θεοῦ Σιχαήλ, βοήθει τον δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα». Μαγικαὶ λέξεις: «Ὅταν κοιμᾶται ὁ ἄρρωστος, εἰπὲ οὖ εἰς τὸ δεξιὸν αὐτὶ συραλὶ σεμαλὶ καὶ ἂν χαμογελάσῃ, ζῇ, εἰ δὲ ἀναστενάξει ἢ δακρύσει ἀποθαίνει». Ἰδοὺ καὶ ἄλλη πρόγνωσις νόσου ἐξ ἄλλου ἰατροσοφίου (κώδ. Ἰβήρων 1165 σελ. 236ν): «Ἔπαρε ζυμάρι καὶ βάλε εἰς τὰς μασχάλας τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ποδάρια ἀπὸ κάτω καὶ ἂς κάμῃ ἕως μίαν ὥραν, τότε αὐτὸ εὔγαλε καὶ ρίξε το τῆς χήνας· καὶ εἰ μὲν τὸ φάγει ἡ χήνα ζῇ ὁ ἀσθενής, εἰ δὲ καὶ δὲν τὸ φάγῃ ἀποθαίνῃ». Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἰατροσοφίου (σελ. 243). Περὶ πῶς νὰ ἰατρεύσῃς σπλῆνα: «Ἔπαρε φοῦσκα προβάτου καὶ γέμισέ την ὀξεῖδι δριμὺ καὶ βάλε την ἔτζι ὡσὰν εἶναι μὲ τὸ ὀξεῖδι ἐπάνω εἰς τὴν σπλῆνα καὶ θέλεις θαυμάσει εἰς τὴν ἰατρείαν ὁποῦ θέλει κάμει». Διὰ τὴν ὀρθουπνείαν: «Ἡ ὀρθουπνεία εἶναι πάθος ὁποῦ δὲν ἀφίνει τὸν ἄνθρωπον νὰ πέσῃ εἰς τὴν κλίνην, ἐπειδὴ δὲν ειμπορεῖ νὰ ἀναπνεύσῃ, ὅθεν ἀναγκάζεται νὰ κοιμᾶται καθήμενος. Εἶναι δὲ εἰς αὐτὸ ἐξαίρετος θεραπεία νὰ πίνῃ ἕνα φλυτσάνι οὖρος... ἑνὸς παιδίου ἀρσενικοῦ νὰ εἶναι 6 ἢ 7 χρόνων καὶ θεραπεύεται» (Ἰατροσοφικὸν *Μητροφάνους*, σελ. 76). Συχνάκις ἐν τοῖς ἰατροσοφίοις περιέχονται καὶ συμβουλαὶ διὰ μὴ ἰατρικὰς ὑποθέσεις, οἷον «Πρὸς ἀνδρόγυνον ἂν ἔχουν μάχην. Καλάμου ἄνθη μετὰ οἴνου δὸς πιεῖν» (*Bursian*, *VII*, σελ. 5). «Ἐὰν θέλῃς νὰ μηδὲν μεθύσῃς ἂς τρώγῃ νῆστις τὸ γουλὶ τῆς κράμβης ἢ ἀμύγδαλα πικρὰ πέντε». Τὸ αὐτὸ ἀναφέρει καὶ τὸ ἰατροσόφιον τοῦ Bursian (XI). «Περὶ τοῦ μὴ νυστάζειν τινά. Δάφνην ὀσφραίνου καὶ οὐ μὴ νυστάσῃ». (Σταφίδα, *Legrand*. σελ. 7). Εἴς τινα ἰατροσόφια ἡ συμβουλὴ εἶναι ἔμμετρος. Οὕτως ἀναφέρει ὁ Σ. Λάμπρος ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 178 κώδικος τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους:

«Νὰ λάβῃς καλὴ θηριακὴ καὶ μιθριδάτη
καὶ ροδοζάχαρην πολλή, καθάρια ζαχαράτη·
κι' ἄλλα μαντζούνια τινά 'ποῦνε καθάρια πλάνη,
κι' ὅποιος αὐτὰ 'γοράζει τα, μὴ τ' ἄσπρα του τὰ χάνει».

Ἐν τοῖς ἰατροσοφίοις παρὰ τὴν ὕλην ταύτην εὑρίσκει τις ἐνίοτε καὶ διάφορα ἄλλα τμήματα ἢ παραρτήματα, ἔχοντα ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὴν ἰατρικὴν ἢ τὴν πρόγνωσιν ἢ καὶ ἄσχετα ὅλως πρὸς ταύτην. Οὕτω συχνάκις ἀπαντῶνται βοτανικαὶ συλλογαὶ ἢ ἑρμηνευτικὰ βοτανῶν καὶ φαρμάκων, ἀλλὰ καὶ γεωπονικαὶ ὁδηγίαι. Ἐν τῷ «Σεληνοδρομίῳ» δεικνύεται καὶ ἡ σχέσις τῆς σελήνης πρὸς τὴν ὑγιείαν τῶν ἀρρώστων. Οὕτω κατά τι τῶν παρ' ἐμοὶ ἰατροσοφίων: «Εἰς τὰς δύο τῆς σελήνης ἡ Εὔα ἐπλάσθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ· ἡμέρα καλὴ ἐν παντὶ πράγματι.... ὁ νοσῶν ὑγιαίνει», ἐνῷ «εἰς τὰς γ' τῆς σελήνης ὁ Κάϊν ἐγεννήθη· ἡμέρα κακὴ καὶ ὁ νοσῶν τελευτᾷ». Εἰς δὲ τὰς ιστ' τῆς σελήνης ὁ ἀσθενής: «φόβον ἔχει ἀλλ' ὑγιαίνει»· ἐν τῷ «Βροντολογίῳ» περιγράφεται ἡ τῶν βροντῶν πρόγνωσις: «ἂν κατὰ Μάρτιον βροντήσῃ ὁ κριὸς τῇ νυκτὶ ἀπώλεια εἰς ἀσθενείας καὶ τοὺς ἀνθρώπους» τοὐναντίον «ἐὰν βροντήσῃ κατ' Ἰούνιον ὁ καρκίνος θερμασίαι γενήσονται καὶ θανατικὸν γλήγωρον»· ἐν τῷ «Σεισμολογίῳ» ἐξετάζεται ἡ ἐκ σεισμοῦ πρόγνωσις: «Ἡλίου ὄντος ἐν Σκορπίῳ, ἐὰν σεισμὸς γενήσεται ἐν ἡμέρᾳ μέγαν κίνδυνον προμηνύει, εἰ δὲ νυκτὸς θανατικὸν καὶ φθορὰν πολλῶν προμηνύει» κατά τι ἰατροσόφιον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἐνίοτε ἐν τοῖς ἰατροσοφίοις παρακολουθεῖ καὶ διαιτητική, ἐν ᾗ ἀναγράφονται παραγγέλματα περὶ ὑγιείας καὶ φαγητῶν, ἤτοι συνθέσεως τοῦ σώματος, ἀέρος, κινήσεως, ὕπνου καὶ ἀγρυπνίας, περὶ βρωμάτων, περὶ οἴνου, περὶ διαφόρων ὑδάτων, ὄξους, σκυλλιτικοῦ ὄξους, γάλακτος, ἐνίοτε δὲ καὶ φαρμακολογικὸς πίναξ τῶν διαφόρων ἰαματικῶν φυτῶν. Ἡ ἀναγραφὴ τῆς κατὰ μῆνας διαίτης ἐνίοτε συνυπάρχει ἐν αὐτοῖς: «θύμισις πρὸς πάντας τοὺς

Digitized by Google

ἀνθρώπους, τί τοὺς κάμνει χρεία νὰ τρώγουν τὸν καθ' ἕκαστον μῆνα ὅλον τὸν ἐνιαυτόν, διὰ νὰ εἶναι πρὸς ὑγιείαν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν». Οὕτω κατὰ Μάϊον, λέγει ἰατροσόφιόν τι: «λοῦζε συχνάκις τὴν κεφαλήν σου καὶ τρῶγε φαγητὰ ζεστά, καὶ εὔγαλε αἷμα ἀπο τὴν φλέβα τοῦ σηκοτιοῦ καὶ τρῶγε μάραθον, καὶ πίνε ἀπὸ τὸ ζουμί του, διὰ νὰ εὐγάλῃς ταῖς χολαῖς» συμβουλεύει ἄλλο ἰατροσόφιον. Τὸν Αὔγουστον ὅμως: «τρῶγε πράγματα καὶ πρόσεχε νὰ μὴν τρώγῃς σέσκλα καὶ χαμπία, διότι γεννοῦν τὴν μαύρην χολήν, ὁποῦ ἀπ' αὐτὴν γεννᾶται ἡ θέρμη, ἡ καρτάνα (ὁ τεταρταῖος) καὶ τρῶγε καὶ ἀπὸ τὴν ἀλιφασκίαν καὶ μὴ εὐγάλῃς αἷμα διὰ κανέναν τρόπον». Κεφάλαιον ἰδιαίτερον τῶν ἰατροσοφίων εἶναι καὶ τὸ πραγματευόμενον «Τίνας ἡμέρας πρέπει νὰ φλεβοτομηθῇ τις» διότι: «κατάλαβε ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ εὐγάλῃς αἷμα πᾶσαν ἡμέραν, διότι εἶναί τινες ἡμέραι ποῦ εἶναι καλαί, ἂν τύχῃ καὶ εὐγάλῃ τινὰς αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ταῖς μὴ καλαῖς εἶναι κίνδυνος νὰ ἀποθάνῃ». Οὕτω ἡ 10 Ἰανουαρίου εἶναι καλή, ἐνῷ ἡ β', θ' καὶ ιστ' κακαί, ἡ ιστ' Φεβρουαρίου καλή, ἐνῷ τοὐναντίον κακαὶ αἱ α', δ' καὶ κστ'. Τὸ ἰατροσόφιον «Σταφίδα» (*Legrand*, 11, 14, στίχ. 391) περιέχει «ἑρμηνείαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου περὶ τὰς ἡμέρας τοῦ χρόνου τῶν ιβ' μηνῶν, πότε νὰ φλεβοτομῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ πότε νὰ προσέχῃ οὗτος τὸν ἕνα μῆνα ὡσὰν τὸν ἄλλον». Συχνάκις δὲ ἐν τοῖς ἰατροσοφίοις ἀπαντᾷ τις ἀπεικονίσεις τῆς σχέσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν διαφόρων ζῳδίων καὶ ἑκάστου τῶν μελῶν καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος.

Ὁ κύριος πυρὴν ὁ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ χειρογράφου προελθὼν σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἰατροσοφίοις ἀφανίζεται ἐν μέσῳ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς προστεθέντων τμημάτων. Μετὰ μεγίστου δὲ κόπου δύναται ὁ ἐρευνῶν καὶ ἐξετάζων τὰ ἰατροσόφια ν' ἀνεύρῃ τὸν πρῶτον πυρῆνα. Παρατίθεμεν κατωτέρω παραδείγματά τινα: «Τοῦ βάτου τὰ τρυφερὰ βλαστάρια στούμπισον καὶ τὸν ζωμὸν σμίξον μὲ μέλιτος καὶ μετὰ ἀψινθίου ζωμὸν καὶ ἐπέχεε εἰς ὠτίον», συνιστᾷ εἰς πόνον αὐτίων ἰατροσόφιον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, καὶ ὁ Διοσκορίδης ὅμως ἐν τοῖς πρὸς τὰ ὦτα παθῶν βοηθήμασιν: «ἡ βάτου φύλλων χυλὸς ἐν ἐλαίῳ» (II, 123 *Sprengel*) συνιστᾶται, ἢ «ἀψινθίου ἀπόζεμα» (II, 122). Τὸ αὐτὸ ἰατροσόφιον ἀναγράφει: «Περὶ ὅταν δαγγάσῃ σκύλος λυσσάρης τὸν ἄνθρωπον. Νὰ πάρῃς σκόρδον νὰ τὸ στουμπίσῃς καὶ καβούρους ποταμίους νὰ βάλλῃς ἐπάνω, ὠφελεῖ πολλά». Καὶ ὁ Διοσκορίδης δὲ ἐν τῷ περὶ ἰοβόλων, ἐν ᾧ καὶ περὶ λυσσῶντος κυνός: «σκόρδον ἄγριον λελειοτριβημένον» συνιστᾷ (II. σελ. 62) καὶ «δεῖ δὲ καρκίνους ποταμίους καῦσαι» (II, 60—61). «Καβούρους ποταμίους» συνιστᾷ καὶ τὸ μνημονευθὲν ἰατροσόφιον Ἰβήρων (σελ. 250). Εἰς αἱμόπτυσιν τὸ ἰατροσόφιον συνιστᾷ: «τοῦ πεντανεύρου τὰ φύλλα καὶ τὰς ῥίζας βράσον μὲ οἶνον καὶ δὸς πιεῖν καὶ ἴαται». Οὐδὲν ἄλλο ὅμως συνιστᾷ καὶ ὁ Πεδάνιος Διοσκορίδης λέγων: «Αἵματος δὲ ἀναγωγὴν θεραπεύει πινόμενα... ἀρνογλώσσου χυλὸς» (II, 238) καὶ ἀλλαχοῦ «Ἀρνόγλωσσον ἴσχει καὶ αἱμορραγίαν» (I, σελ. 269). Ἐκτὸς τῶν παλαιοτέρων ἰατροσοφίων, τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Bursian (Fragm. med. graecum ἐν τῷ Judex schol. τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἰένης 1873—1874) καὶ τοῦ Legrand (Ἰω. Σταφιδάκι ἐν Bibl. gr. vulg., τόμ. Β', σελ. 1—27), τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γαληνὸς» ἐκδοθέντος ὑπὸ Τριανταφύλλου, ἓν μόνον κατὰ νεωτέρους χρόνους ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Φιλαρέτου, διδασκάλου τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ, τὸ «ἰατροσοφικὸν» (τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος) τοῦ Μητροφάνους (Λευκωσία Κύπρου 1924), μετὰ καλοῦ ἑρμηνευτικοῦ πίνακος τοῦ Κ. Μυριανθοπούλου. Σημειωθήτω ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου τοῦ Κρητὸς γεωπονικόν, τοιοῦτον χαρακτῆρα ἔχει. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἰατροσόφια ἐπλάσθησαν καὶ ἱπποσόφια (ἱπποσόφιν παρὰ *Κωστομοίρῃ*, Revue des ét gr. V, 1892, σελ. 64), ὀρνεοσόφιν (αὐτ. σελ. 65), ἱππιατροσόφιν (σελ. 66). Γνωστὸν εἶναι τὸ κυνοσόφιον καὶ ἱερακοσόφιον τοῦ Δημητρίου τοῦ Πεπαγωμένου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σ. Λάμπρου*, Περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἰατροσοφίων (Πρακτ. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1901, τόμ. Α' σελ. 769).— *Ἀρ. Π. Κούζη*, Ὀλίγα τινὰ περὶ ἰατροσοφίων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους (Ἀρχ. Ἰατρ. 1907 σ. 76).

ΑΡ. Π. ΚΟΥΖΗΣ

ἰατροσοφιστὴς (ὁ)· ὁ ἰατρὸς ἅμα καὶ σοφιστής· || ἰατρὸς σοφός, μέγας, ἰατροφιλόσοφος· || ὁ διδάσκαλος τῆς ἰατρικῆς.

—[*Ἐγκυκλ.*]. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων *ἰατροσοφισταὶ* ἐκαλοῦντο οἱ ἐπιστήμονες ἰατροί. Ὁ ὅρος περιέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τῶν ἰατρῶν, οἵτινες ἐξηγοῦν τὰ διάφορα φαινόμενα κατὰ τὴν μέθοδον τῶν σοφιστῶν, ἤτοι διὰ τοῦ πειραματισμοῦ, τοῦ συμπερασμοῦ καὶ τῆς ἀποδείξεως. Ὁ τίτλος τοῦ ἰατροσοφιστοῦ ἦτο συνήθης παρὰ τοῖς ἰατροῖς καὶ κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, τίτλος προφανῶς δημοτικός. Ἤδη ὁ Παλλάδιος, ὅστις πιθανῶς ἤκμασε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, φέρει τὸν τίτλον τοῦτον. Οἱ ἰατροσοφισταί, ὡς διδάσκαλοι τῆς ἰατρικῆς ἀρχικῶς, διελέγοντο πολλάκις ἐπὶ ἰατρικῶν θεμάτων. Ἐπειδὴ δέ τινες αὐτῶν ἠγνόουν τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἰατρικῆς, ἀπεκλήθησαν σκωπτικῶς *λογίατροι*. Σ. Γ. Σ.

ἰατροσοφιστικὴ (ἡ)· ἐπίθετον ἀπαντώμενον παρ' Ἐπιφανίῳ καὶ σημαῖνον τὴν τέχνην, ἣν μετέρχεται ὁ ἰατροσοφιστής.

ἰατροσυμβούλιον (τὸ) [*Ἰατρ.*]. Συμβούλιον ἰατρῶν, ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ θεράποντος καὶ ἐξ εἰδικῶν, συγκαλούμενον δ' εἰς περιπτώσεις συνήθως σοβαρᾶς τροπῆς τῆς νόσου ἢ ἐπὶ δυσκολωτάτης διαγνώσεως. Ὁ Ἱπποκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι πρὸς χάριν τοῦ ἀρρώστου ὁ ἰατρὸς πρέπει ν' ἀποβάλλῃ πᾶσαν φίλαυτον ἀντίληψιν καί, ὅταν ἀμηχανῇ δι' ἕνα ἢ ἄλλον λόγον ἢ ὅταν τὸ θέλῃ ὁ ἄρρωστος, νὰ προκαλῇ τὴν πρόσκλησιν καὶ ἄλλου ἰατροῦ ἢ καὶ πλειοτέρων, ὥστε αὐτὸς μὲν ν' ἀπεκδύηται πάσης εὐθύνης, ν' ἀσφαλίζηται δὲ καὶ διὰ τὸν ἀσθενῆ καλυτέρα θεραπεία. Καὶ ὁ Γαληνὸς δ' εἰς τὸ «Περὶ διαλόγων» συνιστᾷ, ὅπως οἱ προσερχόμενοι εἰς συμβούλιον ἰατροί, ἀναφέροντες τὰς ἐργασίας καὶ τὰ πειράματα ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου προκύπτοντος ζητήματος, ἀποφασίζουν τὴν λῆψιν τῶν καλυτέρων μεθόδων, διδασκόμενοι συγχρόνως καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ἄλλων μνημονευομένων ἐργασιῶν. Ὁ παρ' ἡμῖν πρόσκαιρος κῶδιξ τῆς δεοντολογίας τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ὡς οὗτος ἐκυρώθη διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 1 Μαρτίου 1926 προβλέπει δι' ἰδίων κανονιστικῶν διατάξεων (ἄρθρ. 28, 29, 30, 31) τὴν ὅλην τάξιν καὶ τὴν ἐθιμοτυπίαν τῶν ἰατροσυμβουλίων, τὰς τυχὸν ἐν αὐτοῖς διαφωνίας κλπ. Ὁ τακτικὸς ἰατρὸς δύναται δικαιωματικῶς νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰ ὀνόματα τῶν προσκληθησομένων συμβούλων, ἔχων τὸ δικαίωμα ν' ἀρνηθῇ συνεργασίαν τινὸς ἐξ αὐτῶν διὰ διαφόρους λόγους. Οἱ σύμβουλοι, συναντώμενοι πάντες κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν παρὰ τῷ ἀσθενεῖ, συνέρχονται εἰς ἰδιαιτέραν σύσκεψιν, εἰς ἣν οὐδεὶς μὴ ἰατρὸς δέον νὰ παρίσταται, καὶ ἀκούουσι τοῦ τακτικοῦ ἰατροῦ ἐκθέτοντος τὸ ἱστορικὸν καὶ τὴν παροῦσαν κατάστασιν τοῦ ἀρρώστου, ὡς καὶ τὴν μέχρι στιγμῆς γενομένην θεραπείαν. Εἶτα οἱ σύμβουλοι, κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεράποντος ἰατροῦ, προβαίνουν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀρρώστου, μεθ' ὃ ἀποσύρονται πάλιν ἰδιαιτέρως καὶ ἀνταλλάσσουν τὰς γνώμας των ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχαιοτέρου, ἵνα ἀπολήξουν ἐγκαίρως εἰς ὁμόφωνον γνώμην. Τὸ κοινὸν πρέπει μὲν ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ὁμοφωνίαν τῆς πλειονότητος, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ δύναται νὰ ἐμπιστεύηται καὶ εἰς τὴν γνώμην τοῦ ἀρίστου τῶν συμβούλων, ἔστω καὶ μειονοψηφοῦντος. Σ. Γ. Σ.

ἰατροσυνέδριον (τό). Θεσμὸς λειτουργῶν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν, σῶμα συμβουλευτικὸν ἐπὶ ζητημάτων δημοσίας ὑγιεινῆς καὶ ἰατρικῆς ἐν γένει. Ἐν Ἑλλάδι τὸ ἰατροσυνέδριον συνεστήθη τὸ πρῶτον διὰ τοῦ ἀπὸ 13 Μαΐου 1834 βασιλικοῦ διατάγματος, ἔχον ὡς ἔργον τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰατρῶν, τῶν χειρουργῶν, τῶν ὀδοντιάτρων, τῶν κτηνιάτρων, τῶν φαρμακοποιῶν καὶ τῶν μαιῶν, ὡς καὶ τὴν ἀνωτάτην γνώμην ἐπὶ ἰατροδικαστικῶν ὑποθέσεων καὶ ἄλλων ἐμβριθῶν ἰατρικῶν ζητημάτων· ὑπέκειτο δ' εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν γραμματείαν, ἤτοι εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1862 αἱ πρακτικαὶ ἐξετάσεις τῶν ἰατρῶν ἐξέφυγον τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἰατροσυνεδρίου καὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, ὡς ἐξέφυγον πολλῷ βραδύτερον (τῷ 1916) καὶ αἱ ἐξετάσεις τῶν ὀδοντιάτρων, ὑπαχθεῖσαι εἰς τὸ ὀδοντιατρικὸν σχολεῖον τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ νόμος 346 τῆς 6 Νοεμβρίου 1914 ἐτροποποίησε τὰ τοῦ ἰατροσυνεδρίου, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1923 μετωνομάσθη ἀνώτατον ὑγειονομικὸν συμβούλιον, ὑπαχθὲν εἰς τὸ ὑπουργεῖον Ὑγιεινῆς. Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ (1929) εἰς τὸ ὑπουργεῖον Ὑγιεινῆς. Πρόεδροι τοῦ ἰατροσυνεδρίου ἀπὸ τῆς συστάσεώς του μέχρι τοῦ 1929 διετέλεσαν οἱ Βίμπμερ, Ἰ. Βοῦρος, Δ. Ὀρφανίδης, Μ. Χατζημιχάλης καὶ Κ. Σάββας. Σ. Γ. Σ.

ἰατροσύνεδρος (ὁ)· ἰατρὸς μέλος τοῦ ἰατροσυνεδρίου, ἰατρὸς σύνεδρος.

ἰατροτέχνης (ὁ)· ὁ μετερχόμενος τὴν ἰατρικὴν τέχνην, τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, ὁ ἰατρὸς (ἀρχ.).

ἰατροφιλόσοφος (ὁ)· ἰατρὸς φιλοσοφῶν, ἰατρὸς ἀσχολούμενος καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ γράμματα.

—[*Ἐγκυκλ.*] *Ἰατροφιλόσοφοι* οὐκ ὀλίγοι ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἀλλαχοῦ. Τὴν κεφαλαιώδη θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ γενικῆς φιλοσοφικῆς μορφώσεως τοῦ ἰατροῦ ἀνέπτυξεν ὁ Γαληνὸς εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ὅτι ὁ ἄριστος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος», προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα τὸν μέγαν Ἱπποκράτη. Σ. Γ. Σ.

ἰατροφυσικὴ (ἡ). Καλεῖται οὕτω τὸ θεωρητικὸν ἰατρικὸν σύστημα, τὸ δίκην σχολῆς ἀναφανὲν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, τὸ ἐπιζητῆσαν νὰ ἐξηγήσῃ πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ τε ὑγιοῦς καὶ τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ διὰ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστῶν δεδομένων τῆς φυσικῆς, μαθηματικῆς καὶ μηχανικῆς. Τὰς ἀρχὰς τῆς τάσεως ταύτης δύναταί τις ν' ἀναγάγῃ εἰς τὰς θεωρίας τῆς *μεθοδικῆς* σχολῆς (βλ. λ.), ἥτις, ἐρειδομένη ἐπὶ ἀτομιστικῶν θεωριῶν, ἤκαζε τὰ φαινόμενα τοῦ φυσιολογικοῦ καὶ πάσχοντος ὀργανισμοῦ ὡς ἀποτελέσματα μηχανικῆς τῶν στερεῶν συστατικῶν τοῦ σώματος κινήσεως. Ἰδιαίτατα ὅμως πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς τάσεως ταύτης συνήργησαν τοῦτο μέν, καὶ κυρίως, αἱ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπιτελεσθεῖσαι μεγάλαι πρόοδοι ἐν ταῖς φυσικαῖς καὶ ταῖς μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις αἱ ἀρξάμεναι ἀπὸ τοῦ Γαλιλαίου καὶ τελειωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος, τοῦτο δὲ ἡ ἀνακάλυψις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ὑπὸ τοῦ Harvey, ἐν ᾗ αἱ ἀρχαὶ τῆς ὑδραυλικῆς εὗρον τὴν τελείαν αὐτῶν ἐφαρμογήν. Συμφώνως δὲ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἤρξαντο τὴν μὲν πέψιν εἰς μηχανικὴν συντριβὴν τῶν σιτίων ν' ἀποδίδωσιν, ὡς ὁ Ἐρασίστρατος, τὴν τοῦ χυλοῦ ἀπόληψιν διὰ τῆς πιέσεως τῆς ἐπιγιγνομένης διὰ τῶν ἐντερικῶν κινήσεων ἐπὶ τῆς καταμερισθείσης τροφῆς, τὴν ἀναπνοὴν εἰς τὴν μηχανικὴν τῶν θωρακικῶν κινήσεων, τὴν θερμότητα εἰς προστριβὴν τῶν αἱμοσφαιρίων, τὴν λειτουργίαν τῆς καρδίας εἰς ἐργασίαν ἀντλίας κτλ. Καὶ ἡ μὲν ὑγιεία κατὰ ταῦτα συνίστατο εἰς τὴν ἀδιατάρακτον λειτουργίαν τῶν ἐν τῷ σώματι φυσικῶν τούτων καὶ μηχανικῶν ἐνεργειῶν, ἡ δὲ νόσος εἰς μηχανικὰς κυρίως αἰτίας καὶ στάσιν τοῦ αἵματος. Ἡ θεραπεία ἐν τοσούτῳ οὐδόλως ἐπηρεάζετο ὑπὸ τῶν θεωριῶν τούτων, καθότι διέμεινεν ἐντελῶς ἐμπειρικὴ κατὰ τὰς ἱπποκρατείους θεωρίας.

Ἐκ τῶν πρώτων ὀπαδῶν τῆς τοιαύτης τάσεως ἦν ὁ Ἰταλὸς καθηγητὴς Σαρτόριος Σαρτόρο († 1635), κυρίως δὲ ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς ὁ ἐκ Νεαπόλεως Ἰ. Ἀλφ. Μπορέλλι († 1679), οὗ τὰς ἀρχὰς ἠκολούθησαν εἶτα οὐκ ὀλίγοι, ἐν οἷς ὁ Λορ. Βελλίνι († 1704), ὁ Γεώργ. Βαλίβι († 1706) ἐν Ἰταλίᾳ, πλεῖστοι δὲ ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ. ΑΡ. Π. Κ.

«**Ἰατροχειρουργικὴ** *Ἑταιρεία Ἀθηνῶν*». Σωματεῖον ἐπιστημονικόν, ἱδρυθὲν τῷ 1916 ὑπὸ τοῦ «Συνδέσμου τῶν ἐν Γαλλίᾳ σπουδασάντων ἰατρῶν». Σκοπὸς τούτου εἶναι ἡ δι' ἀνακοινώσεων πρόοδος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἐν γένει, ὡς καὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς κλάδων. Ἐν ἀρχῇ εἶχε καθορισθῇ ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν, ὅπως τὰ μέλη τῆς ἑταιρείας μὴ ὑπερβῶσι τὸν ἀριθμὸν 100, μηδὲ νὰ ἐκλέγωνται ἐξ ἐπιστημόνων σπουδασάντων ἀλλαχοῦ, πλὴν τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1928, ἐκλεγέντος προέδρου τοῦ Π. Ροντοπούλου, μετερρυθμίσθη τὸ καταστατικὸν οὕτως, ὥστε εἰς τὴν ἑταιρείαν νὰ γίνωνται δεκτοὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι διδάκτορες ἢ καὶ πτυχιοῦχοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ ξένου πανεπιστημίου, οἱ διακριθέντες διὰ δημοσιευμάτων εἰς περιοδικὰ ἢ διὰ μονογραφιῶν. Ἡ ἑταιρεία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρξατο ἐκδίδουσα καὶ ἴδιον δελτίον, κυκλοφοροῦν ἀνὰ δίμηνον. Σ. Γ. Σ.

ἰατροχημεία (ἡ). Τάσις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὅπως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς δυναμικὰς θεωρίας τῆς *ἰατροφυσικῆς* (βλ. λ.), ἐξηγήσωσι διὰ τῆς χημείας τάς τε ἐν τῷ φυσιολογικῷ ὀργανισμῷ ἐπιτελουμένας λειτουργίας καὶ τὰς ἐν πάσχοντι νοσηρὰς ἐπεξεργασίας. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης, ἧς τὰς ἀρχὰς εὑρίσκομεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Παρακέλσου καὶ Βὰν-Ἑλμών, καλοῦνται *ἰατροχημικοὶ* ἢ *χημιατροί*. Ἱδρυτὴς τῆς σχολῆς ἐγένετο ὁ περίφημος Ὁλλανδὸς καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς Φραγκῖσκος Δελεβοε (ὁ Σύλβιος 1614—1672), ὅστις ἐρειδόμενος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων ἰδεῶν περὶ ὑπάρξεως ἐν τῇ καρδίᾳ «ἐμφύτου θερμοῦ» ἢ «πνευμάτων», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῶν γενομένων προόδων ἐν τῇ ἀνατομικῇ καὶ φυσιολογίᾳ (ἀνακάλυψις κυκλοφορίας αἵματος, χυλοφόρων καὶ λεμφοφόρων ἀγγείων, λειτουργίαι ἀδένων—σιελογόνων, παγκρέατος—, σημασίας τῆς χολῆς κτλ.) ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ πάσας τὰς λειτουργίας ἐν τῷ φυσιολογικῷ καὶ πάσχοντι ὀργανισμῷ διὰ τῆς χημικῆς ὁδοῦ. Οὕτω τὴν μεταβολὴν τῶν σιτίων εἰς χυμὸν καὶ εἶτα εἰς χυλὸν ἀπέδιδεν εἰς ζύμωσιν ἐπερχομένην διὰ τοῦ σιέλου, τοῦ παγκρεατικοῦ ὑγροῦ, τῆς χολῆς καὶ ἑτέρου τινὸς ὑποθετικοῦ ἐκκρίματος τοῦ σπληνός, παραδεχόμενος ὅτι ἐν τῷ αἵματι ὑφίσταται διὰ τῆς θερμότητος νέαν μεταβολήν. Ὁ Σύλβιος παραδέχετο ἐπίσης τὴν παρουσίαν ἐν τῷ ὀργανισμῷ «ζωικῶν καὶ πτητικῶν πνευμάτων» (Spiriti animales s. volatiles), ἀπὸ τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος ἀπολαμβανομένων, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ ἐγκεφάλου, λίαν δηλαδὴ ἀραιῶν καὶ εὐεξατμίστων ὑγρῶν, δι' ὧν διὰ τῶν νεύρων μεταβιβαζομένων εἰς τοὺς διαφόρους χυμοὺς καὶ τὰ ὄργανα ἐπιτελοῦνται πᾶσαι αἱ ἐν τῷ ὀργανισμῷ λειτουργίαι. Ἐπὶ τούτοις καὶ αἱ νόσοι προέρχονται ἐκ μείξεως ἐν τῷ αἵματι χημικῶς ἀνωμάλων ἐκκριμάτων τῶν ἀδένων, ὀξέων ἢ ἀλκαλίων (acrimonia acida et alcalina). Πρὸς θεραπείαν ἔδει αἱ νοσηραὶ αὗται αἰτίαι ν' ἀποβληθῶσι τοῦ σώματος διὰ κενωτικῶν, ἐμετικῶν κτλ. Παρὰ τὰ μέσα ὅμως ταῦτα ἐτίθεντο ἐν χρήσει

Digitized by Google

καὶ μετασυγκριτικὰ μετὰ τονωτικῶν, ἰδίᾳ δὲ ἐμετικὴ τρὺξ καὶ ὑδράργυρος. Ἡ σχολὴ αὕτη ἔσχε πλείστους ὀπαδοὺς ἐν Ὁλλανδίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ὧν ἐπισημότεροι ὁ Θωμᾶς Βέλλις, ὁ Wedel, ὁ Riolan κτλ. Ἐν ταῖς ὅλως φανταστικαῖς ὅμως ταύταις ἰδέαις τῆς χημιατρικῆς σχολῆς, ὡς φανερόν, ἐγκρύπτεται καὶ οὐ σμικρὸς πυρὴν λογικῆς καὶ ἀληθείας. ΑΡ. Π. Κ.

ἰατροχημικὸς (ὁ)· ὁ ἰατρὸς ἅμα καὶ χημικός, ὁ ἐφαρμόζων πορίσματα τῆς χημείας πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν καὶ ἐξηγῶν τὰς ζωικὰς λειτουργίας ὡς καθαρῶς χημικὰ φαινόμενα.

Ἰατρῶν φρούριον *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖον φρούριον τῆς Θρᾴκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ, κείμενον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰατέρου ποταμοῦ (νῦν Ἰάντρα), ἀνατολικῶς τῶν Νοβῶν (νῦν Σίστοβα). Τοῦτο, κατερειπωθὲν ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Α. Θ. Σ.

Ἰάφεθ *[Βιβλ.]*. Κατὰ τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως, οὗτος ἦτο εἷς τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε καὶ δή, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ νεώτατος αὐτῶν. Ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν μεθυσθέντα καὶ γυμνωθέντα πατέρα ἐπιδειχθείσης ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ *Σὴμ* εὐλαβείας, ἔλαβεν ὁ Ἰάφεθ παρ' ἐκείνου τὴν εὐλογίαν, ὅπως ἐξαπλωθῇ εὐρύτατα καὶ ὅπως κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σήμ, ἀποκτήσῃ δ' ὡς ὑπηρέτας τοὺς Χαμίτας (Γεν. θ' 22—27). Ἡ δὲ πατρικὴ αὕτη εὐχή, ὡς παρετηρήθη ἤδη ὑπό τινων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, συμφωνούντων καὶ τῶν πλείστων νεωτέρων ἐξηγητῶν, ἐπραγματοποιήθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι ὄντως οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰάφεθ ὄχι μόνον ἐξηπλώθησαν εὐρύτατα καὶ δὴ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας, ὡς μανθάνομεν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Γενέσεως (ι' κεφ. 2 ἑξ.) καὶ ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐθνολογικῶν, γλωσσολογικῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγκατεστάθησαν καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν Σημιτῶν, εἴτε καταλαβόντες τὰς χώρας αὐτῶν, εἴτε ἀσπασθέντες βραδύτερον τὴν θρησκείαν αὐτῶν καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Ἑβραίου τὴν καταγωγὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐχρησιμοποίησαν ὡς ὑπηρέτας ἐν τῇ ἑαυτῶν μεγάλῃ ἱστορικῇ ἀποστολῇ αὐτοί τε καὶ οἱ Σημῖται τοὺς Χαμίτας, δηλαδὴ τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Αἰγυπτίους (κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην). Δὲν εἶναι δὲ ἄστοχος ἡ παρατήρησις τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ἐξηγητοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Franz Delitzch ὅτι «*ἡ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ἡ εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Σὴμ διεισδύσασα γλῶσσα τοῦ Γιαβάν, τὸ δὲ εὐαγγέλιον εἶναι τὸ ἐκ τῆς σημιτικῆς εἰς τὸ ιαφεθιτικὸν μετενεχθὲν κήρυγμα περὶ τῆς σωτηρίας*». Υἱοὶ δὲ τοῦ Ἰάφεθ ὑπῆρξαν ἐπίσης κατὰ τὴν Γένεσιν (ι' 2 ἑπ.) οἱ Γαμέρ, Μαγώγ, Μαδοί, Ἰωύαν Ἐλισά, Θοβέλ, Μοσὸχ καὶ Θείρας, γενόμενοι γενάρχαι διαφόρων λαῶν. Ὅλως δ' ἀπίθανος εἶναι ὁ ὑπό τινων νεωτέρων ταυτισμὸς τῶν Ἰαφεθιτῶν πρὸς τοὺς Φοίνικας ἢ πρὸς τοὺς Φιλισταίους ἢ καὶ πρὸς Χετταίους. Τέλος σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἰάφεθ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὐλόγως ἐσχετίσθη πρὸς τὸν Τιτᾶνα *Ἰαπετὸν* (βλ. λ.), τὸν σύζυγον τῆς Ἀσίας καὶ πατέρα τοῦ Προμηθέως καὶ γενάρχην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ὅπως παρὰ τοῖς θύραθεν συγγραφεῦσι *(Ὁρατίου* Ὠδαὶ I 3, 27: Audax Japeti genus), οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οἱ *Ἰαφεθῖται* παρίστανται ὡς τολμηρὰ καὶ μεγαλοπράγμων ὁμοφυλία. Π. Ι. Μ.

— **Ἰάφεθ** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀνομάζεται οὕτως ἐν τῇ βιβλῳ Ἰουδεὶθ (β' 25) χώρα τις ἔναντι τῆς Ἀραβίας κειμένη, ἥτις παραμένει εἰσέτι ἀνεξακρίβωτος Π. Ι. Μ.

Ἰάφφα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Συρίας (βλ. *Ἰόππη*).

Ἰαχβὲ βλ. λ. *Ἰαβέ*.

Ἰαχεὶν (παρὰ τοῖς Ο' Ἰαχούμ). Ὠνομάζετο οὕτως ὁ δεξιὸς τῶν δύο χαλκίνων στύλων, τοὺς ὁποίους ὁ Σολομὼν ἔστησε πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν ναῶν. Β. Μ. Β.

Ἰάχη *[Μυθολ.]*. Μία τῶν Νυμφῶν, συμπαίκτρια τῆς Περσεφόνης. Α. Θ. Σ.

ἰαχὴ (ἡ)· βοή, κραυγή, ἰσχυρὰ φωνή || ἰδίως πολεμικὴ κραυγή, ἀλαλαγμός.

Ἰάων. Ἰταλός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, κατά τινας ἀρχαίας δόξας διασωθείσας ὑπὸ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης, ὠνομάσθη ὁ Ἰόνιος κόλπος, (Παρεκβολ. εἰς Διον. Περιήγησιν 92), ὁ πρότερον Κρόνιος ἢ Ῥέας κόλπος. Σ. Ε. Λ.

ἶβα (ἡ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀστεροκέφαλος ὁ κρητικὸς* (Scabiosa cretica).

Ἰβάγια Σαζανάμι. Ἰάπων λογογράφος διακρινόμενος διὰ τὸ χαριτωμένον καὶ ἁπλοῦν ὕφος του. Τὰ διηγήματά του, δημοσιευθέντα εἰς 24 τομίδια, θεωροῦνται ἐκ τῶν καλυτέρων τῆς ἰαπωνικῆς λογοτεχνίας. Μ. Ν. Δ.

Ἰβάγκος, ἢ *Ἰβάνκο*. Βούλγαρος βογιάρος ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Γιγαντόσωμος καὶ ἀνδρεῖος, ἐγένετο ἐραστὴς τῆς γυναικαδέλφης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, πρὸς ἐξευμενισμὸν ἢ προσεταιρισμὸν τοῦ ὁποίου ἐδολοφόνησε τῷ 1196 τὸν τσάρον τῆς Βουλγαρίας Ἰβὰν Ἀσάν, οὗτινος ἦτο ἔμπιστος, καί, καταλαβὼν τὸ Τύρνοβον, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν τσάρον. Μὴ τυχὼν ὅμως ἐγκαίρως τῆς βοηθείας τοῦ Βυζαντίου, ἐπὶ τὴν ὁποίαν ἤλπιζε, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσὰν Πέτρου, ἐξῆλθε λάθρα τοῦ Τυρνόβου καὶ κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ μετωνομάσθη εἰς Ἀλέξιον καὶ λαβὼν χρήματα καὶ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου Θεοδώραν, ἀντιπροεβλήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸν ἀνακηρυχθέντα τσάρον τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων Ἰωαννίτσην ἢ Καλοϊωάννην, ἐπιφορτισθεὶς τὴν φρούρησιν τῆς περὶ τὴν Φιλιππούπολιν μεθορίου χώρας. Ἀλλ' οὗτος, συναθροίσας στρατόν, καταλαβὼν φρούρια καὶ ὀχυρωθεὶς εἰς τὴν Ῥοδόπην, συνδηλλάγη μετὰ τοῦ Καλοϊωάννη (1199 καὶ ἤρχισε λεηλατῶν τὴν Θρᾴκην. Τότε ἐπῆλθον ἐναντίον του οἱ στρατηγοὶ Ἀλέξιος Παλαιολόγος καὶ Θεόδωρος Λάσκαρης (ὁ μετέπειτα βασιλεὺς Νικαίας), οἵτινες καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν τὰ πλεῖστα τῶν περὶ τὸν Αἷμον φρουρίων. Θεωρήσαντες ὅμως ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ αἰφνιδιάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰβάγκο καὶ διεσκορπίσθησαν. Οὕτως ὁ στασιαστὴς ἐγένετο κύριος τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ πάσης τῆς μέχρι Ξάνθης καὶ Παγγαίου χώρας. Τῷ 1199 ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ' Ἄγγελος, ἐκπορθήσας τὴν ὀχυρὰν Στενήμαχον καὶ καταδιώξας συντόνως τὸν Ἰβάγκο, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ἐν τέλει νὰ συνθηκολογήσῃ. Διὰ τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης ὁ Ἰβάγκο ἀνεγνωρίζετο ἄρχων τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταληφθείσης χώρας. Τὸ ἐπιὸν ὅμως ἔτος συνελήφθη διὰ δόλου, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἔκτοτε δὲν ἔγινε λόγος περὶ αὐτοῦ.

Εἰς τὴν βουλγαρικὴν λογοτεχνίαν ὑπάρχει δρᾶμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰβάγκο ὁ φονεὺς Ἀσὰν Α'» (Βράϊλα 1872) τοῦ μητροπολίτου Τυρνόβου Β. Ντρούμεφ. —Ω

— **Ἰβάγκο**. Εἷς τῶν ἐπιστελλομένων Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου, συγγραφεὺς μονῳδίας εἰς Ἰσίδωρον τὸν Γλαβᾶν, μητροπολίτην Θεσσαλονίκης. Τοῦ Ἰβάγκου ἐσώθη καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σίμωνα, πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς ὁποίας τὸ εἰρωνικὸν ὕφος, δι' οὗ ὁ συγγραφεὺς καυτηριάζει τοὺς σολοικισμοὺς καὶ βαρβαρισμούς, παραβάλλεται πρὸς τὸ ὕφος τοῦ Λουκιανοῦ. [Πρβλ. *E. Legrand*. Lettres de l' empereur Manuel Paléologue. Fasc. I p. 105 κ. ἑ.] —Π.

Ἰβαΐλος. Βούλγαρος ἡγεμὼν (1277 — 1279), ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων *Μπερτκοβα* (=μωρούλι) καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Λαχανᾶς*. Πρώην χοιροβοσκός, κατώρθωσε νὰ ἀναγορευθῇ τῷ 1277 ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ἐκθρονισθεὶς τῷ 1279 κατέφυγε παρὰ τῷ χάνῳ τῶν Τατάρων ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀπεκεφαλίσθη (βλ. λ. *Βουλγαρία*, τόμ. Ζ' σ. 645β). Ν. ΚΛΣ

ἴβακος (ὁ) (Ibacus) *Ζῳολ.]*. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακρούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *σκυλαριδῶν*, περιλαμβάνον θαλάσσια ζῷα μὲ ὄστρακον τριγωνικὸν ἐπίμηκες, παρουσιάζον κατὰ τὰ ἄκρα του πεταλοειδῆ προεξοχάς, αἵτινες καλύπτουσι τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν ποδῶν. Γνωστὰ τρία εἴδη, ὧν κυριώτερον ὁ *ἴβακος ὁ περόνειος* (Ibacus peronii), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν Ἀντιλλῶν. Δ. Ν. Π.

Ἰβακούρα *(πρίγκιψ* **Τομάμι**). Ἰάπων πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης (1825—1883), καταγόμενος ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας Μουρακάμι. Ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς πατρίδος του, ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1868, διὰ τῆς ὁποίας ἀνετράπη ἡ στρατιωτικὴ δυναστεία τοῦ σιογκοὺν καὶ ἀποκατεστάθη ἐκ νέου τὸ κῦρος τοῦ μικάδου. Νεωτεριστὴς καὶ φιλελεύθερος, ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων πρωτεργατῶν τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, τῆς ἀρξαμένης εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Μουτσοχίτο εἰς τὸν θρόνον. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπέδειξεν ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ εὐστροφίαν, δυνηθεὶς πλειστάκις ν' ἀποτρέψῃ ἀναμείξεις τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἰαπωνίας. Μ. Ν. Δ.

Ἰβαυιζόβα *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας ἐν τῇ νήσῳ Χοκάϊδο, μὲ πληθυσμὸν 25.000 κατ., ἔχουσα πλουσιώτατα στρώματα γαιανθράκων. Μ. Ν. Δ.

Ἰβάν. Σλαυϊκὸς τύπος τοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης*.

— **Ἰβὰν Α'** *(Δανίλοβιτς)*, ὁ ἐπιλεγόμενος **Καλίτας**. Μέγας ἡγεμὼν τῆς Μόσχας (1264—1340). Υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Δανιήλ, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μόσχας τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον Δανιήλοβιτς, φονευθέντα τῷ 1325. Μέχρι τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον ἐμεσολάβησαν τρία ἔτη ταραχῶν, ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ διαρπαγῶν ὑπὸ τῶν Τατάρων, ἀλλ' ὡς κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνηγορεύθη μέγας ἡγεμών, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1328, ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἀρκτῴαν Ῥωσίαν. Οἱ Μογγόλοι ἔπαυσαν λεηλατοῦντες τὰς χώρας της, οἱ δὲ ἡγεμόνες αὐτῶν ἠρκέσθησαν εἰς τὸν συνήθη φόρον ὑποτελείας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη προανήγγειλε τὴν ἀνύψωσιν τῆς Μόσχας ὡς ἀληθῆ κεφαλὴν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Ἰβὰν ἐκπληρῶν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μητροπολίτου τοῦ Βλαδιμὴρ ἁγίου Πέτρου, κατέβαλε τὴν 4 Αὐγούστου 1326 τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* πρώτου λιθοδόμου ναοῦ, ὅπου ἐτάφη ὁ σεβάσμιος γέρων, ὁ δὲ νέος μητροπολίτης Θεόγνωστος, Ἕλλην τὸ γένος, ἀνέδειξε καθέδραν τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας τὴν Μόσχαν. Τότε ἤρξατο καὶ ἡ πολιτικὴ ἀναγέννησις τῆς Ῥωσίας. Εἰς τὴν ἀσήμαντον ἐκείνην πολίχνην ἐξέλαμψεν ἡ ἀπόφασις, ὅπως θραυσθῇ ὁ μογγολικὸς ζυγός. Ἀπὸ τοῦ 1339 ἐπωφελούμενος ὁ Ἰβὰν Α' τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ χάνη τῶν Τατάρων, ἤρξατο μετὰ μείζονος θάρρους νὰ ἄρχῃ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Ῥωσίας καὶ ἀποκαθίστα τὴν εἰρήνην εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς εὐρυνθείσης ἡγεμονίας του. Ἡ πολιτικὴ αὕτη τῆς ἀπορροφήσεως πασῶν τῶν ἡγεμονιῶν εἰς μίαν ἑνιαίαν τοιαύτην συνεφώνει πρὸς τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσίας, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ Νοβγορόδ ἐπεδίωκον νὰ διαφυλάξωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐπικρατήσασα ἀρχικῶς ἁρμονία ἐν Ῥωσίᾳ παρεβιάσθη πολλάκις. Ὁ Ἰβὰν Α', ἀποφεύγων τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, δὲν κατέφευγεν εἰς τὰ ὅπλα, ὅπως οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' εἰρηνικῶν μέσων καθυπέτασσε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς πόλεις. Ὡς ἐκ τούτου πανταχόθεν ἐπλέκοντο εἰς αὐτὸν ἐγκώμια καὶ ἀπεκαλεῖτο πατὴρ τῆς χώρας. Ἀπήλλαξε τὴν Ῥωσίαν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ ἀποκατέστησε τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τῆς ἰδιοκτησίας. Ἠγαπᾶτο δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τὸ φιλελεῆμον αὐτοῦ καὶ ἐκλήθη *Καλίτας*, διότι περιοδεύων ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καλίταν, ἤτοι σάκκον πλήρη νομισμάτων ὑπὲρ τῶν πενήτων. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις ἠρέσκετο καθωραΐζων τὴν Μόσχαν διὰ λιθοδόμων ναῶν, περιέβαλεν αὐτὴν διὰ τειχῶν καὶ ἀνεκαίνισε τὸ Κρεμλῖνον. Ἡ εἰρηνικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰβὰν Καλίτα συνετέλεσε μεγάλως ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρκτῴας Ῥωσίας, ἀνέπτυξε δὲ μεγάλως τὸ ἐμπόριον μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος, Ἀνατολῆς, Ἰταλίας καὶ Γερμανίας. Εἰς τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας τοῦ Μολόγα συνεστήθη ἡ περιλάλητος ἀγορά, θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη τῆς Ῥωσίας μέχρι τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἡ ἀγαθὴ φήμη τοῦ Καλίτα εἵλκυσεν εἰς Ῥωσίαν πανταχόθεν διασήμους ἄνδρας, πλεῖστοι δὲ Τάταροι μεγιστᾶνες μεταβάντες εἰς Μόσχαν ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Τσέτ, κληθεὶς ἐν τῷ βαπτίσματι Ζαχαρίας, εἶναι δὲ οὗτος ὁ πρόγονος τοῦ βασιλεύσαντος Βόριδος Γκοντουνώφ. Ἀναχαιτισθεὶς ὑπὸ βαρείας νόσου πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων σκοπῶν του, ἐνεδύθη τὸ ῥάσον τοῦ μοναχοῦ καὶ ἐτελεύτησε προβεβηκώς. Θ. Β.

— **Ἰβὰν Β'** *(Ἰβάνοβιτς)*. Μέγας ἡγεμὼν τῆς Ῥωσίας (1325—1359). Υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος *Ἰβὰν Α'* τοῦ *Καλίτα*, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῷ 1353 τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν του Συμεὼν τὸν Ὑπερήφανον. Οὗτος ὑπῆρξεν ἀπὸ φύσεως πρᾶος, φιλήσυχος, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ἀδύνατον κράσεως· ὡς ἐκ τούτου ἡ Ῥωσία περιέπεσεν εἰς ἀναρχίαν. Ὁ Ἰβὰν Β', θέλων ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ριεζὰν Ὀλὲγ νὰ εἰσβάλλῃ ἀτιμωρητὶ εἰς τὴν χώραν του καὶ νὰ πυρπολῇ τὰ χωρία της· ἠνείχετο ἐπίσης μὲ καρτερίας τὴν παρακοὴν τῶν πολιτῶν τοῦ Νοβγορόδ, μὴ ὁμολογούντων ἑαυτοὺς ὑποτελεῖς του, τὸ δὲ φιλειρηνικὸν αὐτοῦ ἐγένετο ἀφορμὴ πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἀτελευτήτων πολέμων, εἰς οὓς ἐνεπλέκοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ κληρονόμοι ἡγεμόνες, οἵτινες ἐξασθενούμενοι ἀμοιβαίως παρεσκεύαζον τὸν θρίαμβον τῆς αὐτοκρατορίας. Τότε ὁ ἱερομόναχος Μωϋσῆς, κατὰ παράκλησιν τοῦ λαοῦ, κατιλιπὼν τὸ ἀναχωρητήριον, ὅπου ἔμενεν ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας, ἠπείλει τὸν λαὸν καὶ ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης αἱματοχυσίας. Οὕτω μόνον συνεκρατεῖτο ἡ τάξις, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀχαλίνωτοι τοῦ ἤκουον τῆς φωνῆς τοῦ εὐσεβοῦς ἀναχωρητοῦ. Ἡ Ἐκκλησία κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν, ἀναλαβοῦσα αὐτὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰβὰν Β' ἐγκαταλειφθεῖσαν ἐξουσίαν. Ἐν τούτοις καὶ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσίας παρουσίαζε θέαμα ἀταξίας καὶ σκανδάλου. Ὁ Ἰβὰν ἄγων τὸ τριακοστὸν τὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του προσηνέχθη τὸν θάνατον καὶ ἐδέχθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀπέθανε δὲ μοναχός, κληροδοτήσας εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Μόσχας, τῆς Θεοτόκου Κρουτίτσης καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, μερίδα τῶν ἡγεμονικῶν προσόδων καὶ ἀποδώσας τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασθέντας γεωργούς. Θ. Β.

— **Ἰβὰν Γ'** *(Βασίλιεβιτς)* ὁ **Μέγας**. Πρῶτος τσάρος τῆς Ῥωσίας (1438—1505). Υἱὸς τοῦ μεγ.

Digitized by Google

ἡγεμόνος τῆς Ρωσίας Βασιλείου τοῦ Τυφλοῦ, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ 1462 εἰς ἡλικίαν εἴκοσι τριῶν ἐτῶν καὶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα τρία ἔτη. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα περιέλαβεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του πάσας τὰς ἡγεμονίας τῆς Ρωσίας, ἀπήλλαξεν αὐτὴν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοῦ ταταρικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν μεγάλην αὐτοκρατορίαν τοῦ Βορρᾶ. Οἱ καιροὶ ὑπῆρξαν εὐνοϊκοὶ εἰς τὸν μεγαλοφυᾶ ἡγεμόνα, ὅπως καταργῶν τὴν κρατοῦσαν ἐν Ρωσίᾳ πολυαρχίαν συστήσῃ κράτος ἑνιαῖον καὶ ἰσχυρόν, νέον δὲ ὡς πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ δώσῃ εἰς αὐτὸ περιφανῆ θέσιν εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τῆς Δύσεως. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰβὰν Γ', ἡ Κωνσταντινούπολις εὑρίσκετο ἤδη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μωάμεθ Β', Χριστιανὸς αὐτοκράτωρ δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἡ δὲ Μόσχα καθίστατο ἡ μεγάλη τῆς ὀρθοδοξίας μητρόπολις. Οἱ Βυζαντινοὶ λόγιοι καὶ μοναχοὶ προσέφυγον εἰς τὴν πόλιν ταύτην φέροντες, ὅπως καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, τὴν ἀναγέννησιν. Ὁ Ἰβὰν Γ' δωδεκαετὴς ἐνυμφεύθη τὴν ἡγεμονόπαιδα τῆς Τβὲρ Μαρίαν, καὶ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ἐγένετο κυρίαρχος τῆς Ρωσίας. Ἡ Ρωσία εὑρίσκετο τότε μεταξὺ τῆς μεγάλης λιθουανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ἀπεράντων μογγολικῶν κτήσεων, εἶχε δὲ πρὸς τούτοις πρὸς βορρᾶν δύο ἐπικινδυνωδεστάτους ἐχθρούς, τὴν Σουηδίαν καὶ τὸ τευτονικὸν τάγμα. Οἱ πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνες τῆς Μόσχας δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ συγχωνεύσωσι τὰς λοιπὰς ἡγεμονίας εἰς ἓν κράτος, ἡ δὲ Μοσχοβία στερουμένη ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς Εὐρώπης, εὑρίσκετο μακρὰν τῆς εὐρωπαϊκῆς κινήσεως, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη εἰργάζοντο πρὸς σύστασιν ἰσχυρῶν κρατῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς φεουδαλικῆς ἀναρχίας. Ὁ Ἰβὰν Γ' ἀνέλαβε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ καὶ νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ νεανικῆς ἡλικίας ἀνέδειξε τὴν ἔμφυτον εἰς αὐτὸν φρόνησιν, διότι οὔτε κατ' ἀρχὰς τῆς βασιλείας του, οὔτε μετέπειτα προέβαινεν εἰς παρατόλμους πράξεις, ἀλλ' ἔβαινε βραδέως, ἐξαντλῶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς προσδοκίας, οὐδέποτε δὲ κατέφευγεν εἰς τὴν βίαν, εἰμὴ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἰβὰν Γ' διὰ μεγάλων ἀρετῶν. Μὴ λαβὼν ἐξαιρετικὴν παίδευσιν, μόνον διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἔθηκεν, ὡς λέγει ὁ Καραμζίν, σοφὰ παραγγέλματα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ· ἐκέκτητο τὸ μυστήριον τῆς μονοκρατορίας, διὰ τῆς πνευματικῆς του δὲ δυνάμεως καὶ τῆς πολυμηχανίας αὐτοῦ ἀποκαθιστῶν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ρωσίας, καταστρέφων τὸ βασίλειον τῶν Ταττάρων, ἀποσπῶν χώρας τῆς Λιθουανίας, καταλύων τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς δημοκρατίας τῶν Νοβογόροδ καὶ ἐκτείνων τὰ ὅρια τῆς Μόσχας μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Σιβηρίας καὶ τῆς Νορβηγικῆς Λαπωνίας, ἐδημιούργησε συνετώτατον σύστημα πολέμου καὶ εἰρήνης, θεμελιούμενον ἐπὶ ὀξυδερκοῦς μετριοφροσύνης. Τὸ ἀποτέλεσμα τοσούτων φροντίδων ὑπῆρξεν ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀνύψωσις τῆς Ρωσίας, ὡς δυνάμεως ἀνεξαρτήτου, ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, μὴ φοβουμένης πλέον οὐδένα ἐξωτερικὸν ἐχθρόν.

Ἡ πρώτη πρᾶξις αὐτοῦ ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατίας τοῦ Νοβογόροδ. Κατεπολέμησεν ἀνθισταμένην αὐτήν, ἐλεηλάτησε τὴν χώραν της, νικήσας δὲ εἰς Κοροστὶν καὶ Σελόναν καθυπέταξε ταύτην, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν γκσουντὰρ (=κυρίαρχον) αὐτῆς, οὕτω πως δὲ ἡ πολιτεία τοῦ Νοβογόροδ ἔπαυσεν ὑπάρχουσα, καὶ ὁ Ἰβὰν ἥνωσε τὰς ἀποικίας τοῦ Νοβογόροδ εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐξέτεινε ταυτοχρόνως τὰς κατακτήσεις του μέχρι τῆς Φινλανδίας, τῆς Λευκῆς θαλάσσης, τοῦ Παγωμένου Ὠκεανοῦ καὶ ἐστράφη εἶτα πρὸς τὴν Ἀσίαν. Τῷ 1472 εἶχε κατακτήσει τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πέρμ, κατόπιν τὴν Βιάτκαν, ἐν πλήρει δὲ χειμῶνι εἰσέβαλεν ἐπὶ ἑλκύθρων εἰς Οὐγγαρίαν καὶ διαρπάσας αὐτὴν ἐπανῆλθεν εἰς Μόσχαν. Ὁ Ἰβὰν ἐξεστράτευσεν ἐπίσης κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Τβὲρ Μιχαήλ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Ἀριστοτέλους Φιοραβάντη, διοικητοῦ τοῦ πυροβολικοῦ, κατέλυσε τὴν ἡγεμονίαν ταύτην καὶ ἀφῄρεσε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰαροσλὸβ καὶ τοῦ Ροστόβ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανον οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἀνδρέας καὶ Βόρις, τοὺς ὁποίους ὁ μέγας ἡγεμὼν ἐθρήνησε μέν, συνήνωσεν ὅπως πάσας τὰς κτήσεις των εἰς τὸ κράτος του, ἐντεῦθεν δὲ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ «Συναθροιστοῦ τῆς Ρωσικῆς γῆς». Τὴν πολιτικὴν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ Ἰβὰν ὑπεστήριξαν πλεῖστοι πρίγκιπες ὑποτεταγμένοι εἰς τὸν ἑτερόδοξον ἡγεμόνα τῆς Λιθουανίας, οἱ ὁποῖοι, ἐγκαταλείψαντες αὐτόν, ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὸν Ἰβὰν Γ' καὶ νὰ ἑνώσωσι τὰς κτήσεις των μὲ τὰς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μόσχας, ὀρθοδόξου ὡς αὐτοί. Οὕτω δὲ ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἰβὰν προσέλαβεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ρώσων θρησκευτικὸν χαρακτῆρα.

Σὺν τῷ ἔργῳ τῆς ἐθνικῆς ἑνώσεως ὁ Ἰβὰν Γ' ἐμελέτα τὴν ὁριστικὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Ρωσίας ἀπὸ τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ, ὑφ' ὃν ἔκυπτεν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας. Τῷ 1478, ὅτε ὁ χάνης Ἀχμὲτ ἀπέστειλε τοὺς πρεσβευτὰς αὐτοῦ μετὰ τῆς εἰκόνος του ζητῶν τὴν καταβολὴν τοῦ φόρου, ὁ Ἰβὰν κατεπάτησε τὴν εἰκόνα τοῦ χάνου καὶ παρέδωκεν εἰς θάνατον τοὺς πρεσβευτὰς αὐτοῦ. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ χάνου ἀπέτυχεν, ὁ στρατός του ἐτράπη εἰς φυγὴν χωρὶς νὰ διώκεται παρ' οὐδενός, αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία εἰσβολὴ τῶν Μογγόλων εἰς Ρωσίαν. Εἶτα ἐκήρυξεν ὁ Ἰβὰν πόλεμον κατὰ τοῦ χανάτου τοῦ Καζάν, τῷ δὲ 1487 οἱ Μοσχοβῖται βοεβόδαι εὑρίσκοντο πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ τοῦ Καζάν· μετὰ ἑπτὰ ἑβδομάδων πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ συνέλαβον τὸν χάνην Ἀλεγκάμ.

Αἱ καταπληκτικαὶ αὗται ἐπιτυχίαι τοῦ Ἰβὰν Γ', αἱ ἐξασφαλίσασαι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ρωσικοῦ ἔθνους, μετέβαλον ἐξ ὁλοκλήρου τὸν βίον τῆς ρωσικῆς αὐλῆς. Ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Ἰβὰν Γ' ἀπέθανε νεωτάτη, τῷ 1467, ὅτε οὗτος δὲν εἶχε συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος. Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρξατο ἡ Ρωσία συνδεομένη μετὰ τῶν δυτικῶν δυνάμεων. Ὁ πάπας Παῦλος Β' θέλων νὰ διεγείρῃ πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης κατὰ τοῦ Μωάμεθ Β', ἐπεδίωξε, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἕλληνος καρδιναλίου Βησσαρίωνος, τὴν σύζευξιν τῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν του παραμενούσης ἐν Ρώμῃ θυγατρὸς τοῦ ἄλλοτε δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου, ἀδελφοῦ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, Σοφίαν, ἀνατραφεῖσαν ἐν τῷ πνεύματι τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας, πρὸς τὰ δόγματα τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ ἑλκύσῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ρωσίας. Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων ἔπεμψε τῷ 1469 εἰς Μόσχαν τὸν Ἕλληνα Ἰούριον, φέροντα προτάσεις γάμου πρὸς τὸν Ἰβὰν Γ' μετὰ τῆς Σοφίας Παλαιολόγου. Ἡ πρότασις ἐγένετο εὐμενῶς δεκτή, ἡ δὲ μήτηρ τοῦ τσάρου, ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ εὐπατρίδαι, τῶν ὁποίων ἐζητήθη ἡ γνώμη, ὡμολόγησαν πάντες «ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν τοσοῦτον ἔνδοξον νύμφην, βλαστὸν δένδρου βασιλικοῦ ἐπισκιάζοντος ἄλλοτε ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα, ὁ δ' εὐτυχὴς οὗτος γάμος, ἀναμιμνήσκων τοὺς Βλαδιμίρους, θέλει καταστήσει τὴν Μόσχαν νέον Βυζάντιον καὶ δώσει τοῖς Ρώσοις μονάρχαις τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων».

Τὴν 1 Ἰουνίου 1472 ἡ Σοφία Παλαιολόγου ἠρραβωνίσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ τὸν Ἰβὰν Γ', ἀντιπροσωπευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φραζίνι, καὶ τὴν 12 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰσῆλθεν εἰς Μόσχαν, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ὁ μητροπολίτης ἔστεψε τὸν Ἰβὰν μετὰ τῆς Παλαιολογίνης. Διὰ τοῦ γάμου τούτου ἡ Ρωσία ἐγένετο γνωστοτάτη εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔκτοτε δ' ἤρξαντο πολιτικαὶ σχέσεις μετ' αὐτῆς. Πολυάριθμοι Ἕλληνες, ἀκολουθήσαντες τὴν Σοφίαν εἰς Μόσχαν, ὠφέλησαν μεγάλως τὴν Ρωσίαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἐπλούτισαν τὰς βιβλιοθήκας της διὰ συγγραμμάτων, ἅτινα διέσωσαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν ρωσικὴν αὐλὴν τὰς τελετὰς τῆς βυζαντινῆς. Μεταξὺ τῶν καταφυγόντων Ἑλλήνων ἦσαν ὁ Παλαιολόγος Ράλλης ὁ Ταρκανιώτης, καὶ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις. Ὁ Ἰβὰν Γ' διὰ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων συναφθείσης συγγενείας παρέλαβε καὶ τὰ σύμβολα αὐτῶν, ἤτοι τὸν δικέφαλον ἀετόν, ὃν ἔθεσεν εἰς τὴν σφραγῖδα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μόσχας, φέρουσαν ἔνθεν μὲν τὸν βυζαντινὸν ἀετόν, ἔνθεν δὲ ἱππότην καταπατοῦντα δράκοντα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Ὁ Μέγας ἡγεμὼν ἐλέῳ Θεοῦ μονάρχης πάσης Ρωσίας».

Ὁ Ἰβὰν βοηθούμενος ὑπὸ τῆς τσαρίνης Σοφίας εἰσήγαγε τὰς τέχνας εἰς τὴν Ρωσίαν, προσεκάλεσε τὸν ἀρχιτέκτονα Ἀριστοτέλην Φιοραβάντην ἐκ Βολωνίας καὶ πλείστους ἄλλους ἐπισήμους καλλιτέχνας καὶ ἀνήγειρε πλείστους ναούς, ἀνάκτορα, τὰ μεγαλοπρεπῆ τείχη καὶ τοὺς πύργους τῆς πόλεως. Οὕτω κατεκόσμησεν ὁ Ἰβὰν Γ' καὶ ὠχύρωσε τὴν Μόσχαν, καταλιπὼν τὸ Κρεμλῖνον εἰς αἰώνιον μνημεῖον τῆς μακροχρονίου βασιλείας του καὶ τὸ ὡραιότατον τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἵδρυσε πρὸς τούτοις τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ὅπου μετεκομίσθησαν οἱ τάφοι τῶν ἀρχαίων ἡγεμόνων τῆς Μόσχας ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὁμωνύμου ναοῦ τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰβὰν Καλίτα. Μετεκάλεσεν ἐπίσης ἐξ Ἰταλίας νομισματοκόπους καὶ χωνευτάς, ἐχώνευσεν ἐν Μόσχᾳ τηλεβόλα, ἔκοψε τεχνικώτατα νομίσματα, κατεσκεύασε κώδωνας παμμεγίστους, κατέλιπε δὲ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν κλῆρον τὴν φροντίδα τῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ.

Διεξαγαγὼν πολυαρίθμους πολέμους, προβεβηκὼς δὲ τὴν ἡλικίαν καὶ πλήρης πικριῶν, ἐστερήθη τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Τῷ 1503 ἐτελεύτησεν ἡ Σοφία, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ νοῦς τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Ἰβὰν Γ', ὅστις καταβεβλημένος ἀπὸ τῆς θλίψεως ἀπῆλθεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Στεργίου, προσευχόμενος καὶ αἰτῶν εἰρηνικὸν τέλος, συνέταξε δ' ἐκεῖ τὴν διαθήκην του ἐνώπιον τῶν ἐπιφανεστέρων εὐπατριδῶν. Ὁ Ἰβὰν Γ' ἠσχολήθη ὡσαύτως περὶ τὴν στερέωσιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ταραχθείσης τότε ὑπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς αἱρέσεως, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ὁποίας κατεδικάσθησαν πολιτικῶς εἰς θάνατον καὶ ἐκάησαν δημοσίᾳ ἐν κλωβῷ. Οἱ ἱστορικοὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν ἥρωα, ὄχι μόνον τῆς ρωσικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ἀπεκλήθη δὲ ὑπ' αὐτῶν *μέγας*, ὡς ἑδραιώσας τὴν Ρωσικὴν αὐτοκρατορίαν. Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗΣ

— **Ἰβὰν Δ', ὁ *Τρομερός*.** Τσάρος τῆς Ρωσίας (1530—1584), πρωτότοκος υἱὸς τοῦ τσάρου Βασιλείου Δ' Ἰβάνοβιτς. Ἦτο τεσσάρων ἐτῶν ὅτε διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα πατέρα του, τὴν δ' ἀντιβασιλείαν ἤσκει ἡ μήτηρ αὐτοῦ *Ἑλένη* (βλ. καὶ λ., τ. Θ' σ. 924 α') μετὰ συμβουλίου εὐπατριδῶν. Ὅτε ὁ Ἰβὰν ἑπταετὴς τὴν ἡλικίαν εὑρέθη ἄνευ μητρός, ταχέως ἔπεσεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν στασιαστῶν καὶ ρᾳδιούργων εὐπατριδῶν, οἵτινες διεφιλονίκουν τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν νέον Ἰβὰν ὡς πρὸς αἰχμάλωτον, περιυβρίζοντες τὴν παιδικὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ.

Ἰβὰν Δ' ὁ Τρομερός.

Τὴν ἑβδόμην ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς Ἑλένης ἡμέραν ὁ πρίγκιψ Τελεπνὲβ συλληφθεὶς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον εἰς τὰς φυλακάς, ἡ δὲ ἀδελφή του Ἀγριππῖνα ἔλαβε διὰ τῆς βίας τὴν κουράν. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβεν ὁ πρίγκιψ Βασίλειος Σουΐσκι, ἀλλ' ἀποθανόντος αἰφνιδίως καὶ τούτου ἐγένετο κύριος τῆς Ρωσίας ὁ ἀδελφός του Ἰβάν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐπηκολούθησαν πόλεμοι καὶ κυβερνητικαὶ ἀνατροπαὶ μέχρι τοῦ 1545, ὅτε ὁ Ἰβὰν Δ', δεκαεπταετὴς γενόμενος, προσεκάλεσε τὸν μητροπολίτην καὶ τοὺς εὐπάτριδας καὶ ἐζήτησεν ὅπως στεφθῇ ἡγεμών. Παρωργισμένος διὰ τὴν δουλείαν, ἣν ὑπέστη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του, ἥρπασε τὸ σκῆπτρον καὶ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ διάδημα Βλαδιμίρου τοῦ Μεγάλου, διακηρύξας εἰς τοὺς βογιάρους, ὅτι ἦτο κύριος αὐτῶν καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ ἐκυβέρνα μόνος του. Ἔλαβε δημοσίως τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ τσάρου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, πρώτη δὲ αὐτοῦ πρᾶξις ἦτο ἡ δέσμευσις καὶ τὰ βασανιστήρια πάντων ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὴν ἀνηλικιότητά του ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν.

Ὁ Ἰβάν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐγκαταλελειμμένη νεότης εἶχε καταμιανθῆ ὑπὸ τῆς ἀκολασίας, ἐξεδήλου ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς εὐλαβοῦς Ἀναστασίας. Κατὰ τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας του, οὐδέποτε ἡ Ρωσία ἐκυβερνήθη τοσοῦτον καλῶς. Πρὸς σωφρονισμὸν τοῦ Ἰβὰν Δ' ἐδέησε νὰ πυρποληθῇ ἡ Μόσχα (1547). Ὁ λαὸς ἐστασίασε, καταγγέλλων ὅτι τὴν πόλιν ἐνέπρησαν οἱ θεῖοι τοῦ Ἰβὰν ἀδελφοὶ Γλίνσκι, οὓς καὶ κατέσφαξε μετὰ πλήθους ἐκ τῶν ὀπαδῶν των. Κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ὥραν, ἐνῷ ὁ τσάρος εὑρίσκετο τρέμων ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐμφανισθεὶς ὁ ἱερεὺς Σίλβεστρος ἐνώπιόν του καὶ σείων εἰς τὸν Ἰβὰν τὸν δάκτυλον ὡς προφήτης, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ δίκη τοῦ Θεοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τῆς μωρᾶς καὶ κακοβούλου κεφαλῆς του. Οἱ λόγοι τοῦ Σιλβέστρου κατεκυρίευσαν τὴν ψυχὴν τοῦ νεαροῦ μονάρχου καὶ παραχρῆμα ἐγένετο οὗτος ἄλλος ἄνθρωπος. Τότε δὲ ἤρξατο νέα ἐποχὴ τῆς βασιλείας του. Ἔχων συμβούλους τὸν Σίλβεστρον καὶ τὸν Ἀλέξιον Ἀντάσεφ, προέβη εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κώδικος τοῦ Ἰωάννου Γ', συνεκάλεσε τὴν Ἱερὰν σύνοδον καὶ ἐψήφισε τὰ «Ἑκατὸν κεφάλαια» (Στὸ Γκλάβ), προβὰς οὕτως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν· ἀνωργάνωσε τὸ διοικητικὸν σύστημα, ἐπέφερε πανταχοῦ τὴν τάξιν καὶ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ ἀνέπτυξε τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους τῆς χώρας.

Μὴ ἀνεχόμενος τὸν ταταρικὸν ζυγὸν ἐπὶ τῆς χώρας του, ἐμελέτα τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς· μετέβαλε τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, συνέστησε τὸ σῶμα τῶν στερλιτῶν καὶ εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τῶν πυροβόλων. Πολλαὶ ἐκστρατεῖαι εὐτυχεῖς διαδέχονται ἀλλήλας, καὶ ὁ τσάρος ἄγων πολυάριθμον στρατὸν μετὰ πυροβολικοῦ ἐβάδισε τῷ 1552 κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης τῶν Ταττάρων, κατέλαβε τὸ Καζάν, εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ ὁποίου διεξήχθη φοβερὰ σφαγή, καὶ ἡ πόλις ᾠκίσθη αὖθις ὑπὸ τῶν Ρώσων, τοῦ ταταρικοῦ πληθυσμοῦ διασπαρέντος εἰς τὰς κώμας. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς νίκης τοῦ Καζὰν ὑπῆρξαν μεγάλα· οἱ πέντε μογγολικοὶ λαοί, οἱ ὑπαγόμενοι εἰς τὴν πολιτείαν ταύτην, ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Μόσχαν, ἤρξατο δὲ ἡ κήρυξις καὶ ἡ διάδοσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μεταξὺ αὐτῶν. Τὴν πτῶσιν τοῦ Καζὰν ἐπηκολούθησεν ἡ τοῦ ταταρικοῦ βασιλείου τοῦ Ἀστραχάν, ὅπερ προσηρτήθη ὁριστικῶς εἰς τὴν Ρωσίαν

Digitized by Google

καὶ αὐτὸς δὲ ὁ χάνης τῆς Κριμαίας ἡττηθεὶς ἐταπεινώθη. Οὕτως ὁ Βόλγας ἔρρεεν ἤδη ἅπας ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν του εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἰβὰν Δ'. Διὰ τῆς Κασπίας ἡ περσικὴ Ἀσία ἠνοίγετο εἰς τὴν ρωσικὴν ἐπιρροήν, οἱ δὲ Κοζάκοι τοῦ Δὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Μόσχας.

Μετὰ τὰς ἐνδόξους ταύτας ἐκστρατείας, ὁ Ἰβὰν ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουστάβου Βάζα, ζητῶν διέξοδον πρὸς τὴν Βαλτικήν. Ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν Λιβωνίων οἱ Σουηδοὶ ἡττήθησαν, ὁ δὲ πόλεμος οὗτος ἐπερατώθη δι' ἐμπορικῆς συνθήκης, ἥτις ἤνοιγεν εἰς μὲν τοὺς Σουηδοὺς ἐμπόρους τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν, εἰς δὲ τοὺς Ρώσους τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν. Τῷ 1558 ὁ Ἰβὰν Δ' ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Λιβωνίας καὶ ἐξεπόρθησεν αὐτήν, ἐξηκολούθησε δ' ἐπὶ μακρὸν ὁ πόλεμος οὗτος ὡς καὶ ὁ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Σιγισμόνδου, ὅστις, καίτοι νικήσας ἐν Ὄρχᾳ, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην ἀπορριφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ρώσων. Οὕτως ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τέσσαρα ἀκόμη ἔτη. Κατ' αὐτὸν πάντες οἱ Γερμανοὶ μαχαιροφόροι ἐφονεύθησαν, τὸ τευτονικὸν τάγμα διελύθη καὶ ἐφαίνετο ἐπιτυχάνων ὁ σκοπὸς τοῦ Ἰβὰν περὶ τῆς ἐξόδου τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Βαλτικήν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ σουλτᾶνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Σελὶμ ἐκήρυττε πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας, τῷ δὲ 1567 δέκα ἑπτὰ χιλιάδες Τούρκων καὶ πεντήκοντα χιλιάδες Τατάρων ὑπὸ τὸν Κασὶμ-πασᾶν ἐπολιόρκησαν τὸ Ἀστραχάν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος 120.000 ἀνδρῶν ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Μόσχας, οἵτινες παρέδωσαν εἰς τὸ πῦρ τὴν ὕπαιθρον χώραν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ χάνης, μὴ δυνηθεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, ἀπήρχετο κομίζων ἑκατοντακισχιλίους αἰχμαλώτους, ὁ στρατὸς τοῦ Ἰβὰν ἀνέκοψε τὴν πορείαν του καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Λοπασνίας. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Σιγισμόνδος Β', τῇ συγκαταθέσει δὲ τοῦ Ἰβὰν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ Ἑρρῖκος τοῦ Βαλουᾶ. Ἀλλ' οὗτος ἐγκαταλείψας τὸν θρόνον του ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ὁ Ἰβὰν Δ' ἐπεζήτησε νὰ λάβῃ τὸ στέμμα τῆς Πολωνίας. Ἡ συνελθοῦσα δίαιτα ἐξέλεξε βασιλέα τὸν Στέφανον Βατόρι, βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας, τὸν ὁποῖον ἀντέταξαν οἱ σύμμαχοι κατὰ τοῦ Ἰβάν. Νέος ἐπηκολούθησε πόλεμος, εἰς ὃν μετέσχον οἱ Οὔγγροι καὶ οἱ Σουηδοί, ἡ δὲ στρατηγικὴ ἐμπειρία τοῦ Βατόρι ἔθετεν εἰς κίνδυνον τοὺς καρποὺς τῆς πολυετοῦς βασιλείας τοῦ Ἰβάν. Οὗτος κατέφυγε τότε εἰς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΓ', ζητήσας τὴν μεσολάβησίν του μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν καθολικῶν βασιλέων, ὁ δὲ πάπας ἔστειλεν ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν ἰησουΐτην Ἀντώνιον μετὰ τῆς ἐντολῆς νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων τῆς ὀγδόης Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας. Μακραὶ διεξήχθησαν αἱ συζητήσεις ἐνώπιον τοῦ τσάρου, τοῦ κλήρου καὶ τῶν μεγιστάνων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, εἰς οὐδὲν ἀπολήξασαι. Συνωμολογήθη ὅμως συνθήκη, καθ' ἣν ὁ Ἰβὰν ἀπέδωκε πάσας τὰς ἐν Λιβωνίᾳ κτήσεις του.

Ἡ ἀτυχὴς αὕτη περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰβὰν Δ' δὲν ἀνεχαίτισεν ἐν τούτοις τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας του. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἄγγλοι ἤνοιξαν τὴν Λευκὴν θάλασσαν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ὁ πλοίαρχος Τσάνσελλορ προσωρμίζετο εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δβίνα, μεταβὰς δὲ εἰς Μόσχαν μετ' ἐπιστολῆς τοῦ Ἐδουάρδου ΣΤ' συνῆψε τὰς πρώτας ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν δύο κρατῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ Ἰβὰν ἤνοιξεν ὁδὸν εἰς τὸ ρωσικὸν ἐμπόριον πέραν τῶν Οὐραλίων ὀρέων καὶ ἐμελέτησε τὴν ὑποταγὴν τῆς Σιβηρίας εἰς τὸ κράτος του, διέταξε δὲ τὸν συνοικισμὸν αὐτῆς διὰ τῶν ἀδελφῶν Στρογγάνωφ παρὰ τὴν ἄκραν τοῦ Πισκὸρ καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σίλβα. Βραδύτερον, ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἕρμακ καὶ ἡ ἀποστολὴ στρατοῦ ἐκ Μόσχας ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις τῆς Ρωσίας εἰς τὴν ἀνερεύνητον μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων χώραν.

Ὁ κατὰ τὸ 1560 ἐπισυμβὰς θάνατος τῆς τσαρίνας Ἀναστασίας ἔρριψε τὸν Ἰβὰν εἰς ἀνέκφραστον ἀπόγνωσιν. Μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης περὶ ἑνὸς μόνου διενοεῖτο: νὰ βασιλεύῃ ὡς ἀληθινὸς Χριστιανός. Ἀλλ' ὁ θάνατος τῆς Ἀναστασίας ἔσχεν ὀλεθριωτάτην ἐπιρροὴν εἰς τὸν χαρακτῆρά του. Μεταβληθεὶς κατέστη μανιώδης καὶ ἐβαπτίσθη εἰς ποταμοὺς αἵματος. Ἤρξατο καθιστάμενος ψυχρὸς πρὸς τοὺς συμβούλους του Σίλβεστρον καὶ Ἀντάσεφ, οἵτινες ἀπεχώρησαν τῆς αὐλῆς. Συκοφαντηθέντες ὅτι ἐδολοφόνησαν τὴν Ἀναστασίαν, παρεπέμφθησαν εἰς δίκην· καὶ ὁ μὲν Σίλβεστρος ἀπεστάλη εἰς μοναστήριον ἐρήμου τινὸς νήσου τῆς Λευκῆς θαλάσσης, ὁ δὲ Ἀντάσεφ κατακλεισθεὶς εἰς Δορπάτην ἀπέθανε μετὰ δύο μῆνας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ. Ἡ τυραννία ἤρξατο ἐκ τῆς καταδιώξεως τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀντάσεφ, ὁ εἷς δὲ μετὰ τὸν ἄλλον παρεδίδοντο εἰς τὸν θάνατον οἱ ἐναρετώτεροι ἄνδρες τοῦ κράτους. Συρρεύσαντες εἰς τὴν Μόσχαν ἄπειροι κατήγοροι, ἐπενόουν ἐγκλήματα καὶ ἐσυκοφάντουν τοὺς πάντας. Ὁ Ἰβὰν οὐδεμίαν νόμιμον ἀπόδειξιν ἀπῄτει. Οὕτως ἄνευ δίκης ἐθανατώθησαν πρίγκιπες καὶ εὐπατρίδαι, ἐν οἷς ὁ ἔνδοξος νικητὴς τῶν Τατάρων Ἰβὰν Σερεμάτιεφ καὶ ὁ ἐπίσης ἔνδοξος ἀδελφός του Νικήτας. Τρόμος κατέλαβε τὴν Μόσχαν. Ἐπηκολούθησε δευτέρα περίοδος προγραφῶν· ὑποπτευθεὶς ὅτι τὸ Νοβογόροδ ἤθελε νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας, ἀφέθη ἀνηλεῶς εἰς προγραφὰς καὶ εἰς τρομερὰς σφαγάς. Μετὰ πέντε ἑβδομάδων φόνους, ἀφήσας τὰ καπνίζοντα ἐρείπια τοῦ Νοβογόροδ, ἐπέφερε τὴν μανίαν του εἰς τὸ Πλεσκὸβ καὶ τὴν Τβέρ, τέλος δὲ εἰς τὴν Μόσχαν, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς τῶν δημίων Σκουράτωφ ἐπὶ ἡμέρας ἀφῆκεν ἀτάφους τοὺς νεκρούς, ἔρριπτε δὲ τὰς γυναῖκας τῶν θανατωθέντων εὐγενῶν εἰς τὸν ποταμόν. Οὐδεὶς ἦτο τότε ἀσφαλής, πρὸ πάντων δὲ οἱ ἐπιφανεῖς ἄνδρες.

Ἐνῷ δ' ἡ Ρωσία ἔφριττε πρὸ τῶν φονικῶν δραμάτων, τὰ ἀνάκτορα ἀντήχουν ὑπὸ ἀλαλαγμῶν ἐνόχων διασκεδάσεων, διότι ὁ Ἰβὰν ἐτέρπετο μετὰ τῶν δημίων, τῶν μίμων καὶ τῶν γελωτοποιῶν. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἰβὰν ὁ Τρομερός, ὑπερβὰς πάντας τοὺς τυράννους κατὰ τὴν ὠμότητα καὶ οὐδεμίαν εὑρὼν ἀντίστασιν ἀπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ νυμφευθῇ τὴν ἑβδόμην γυναῖκα καὶ παρεσκεύαζεν ὡς διάδοχον αὐτοῦ τὸν προσφιλῆ του υἱὸν Ἰβάν, συνακολασταίνων μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς διάδοχος συνῃσθάνετο τὴν ἀδοξίαν τῆς Ρωσίας καὶ προσελθὼν εἰς τὸν πατέρα του ἀπῄτει, ὅπως ἀποσταλῇ πρὸς ἐκδίωξιν τῶν ἐχθρῶν ἐκ τοῦ Πσκόβ. Παραφερόμενος ἐξ ὀργῆς ὁ τσάρος ἐτραυμάτισε διὰ σιδηρᾶς ῥάβδου τὸν υἱόν, ὅστις καὶ ἀπέθανε τῷ 1582. Ἐν τῇ ψυχικῇ αὐτοῦ ταραχῇ ὁ Ἰβὰν Δ' προσεκάλεσε τοὺς ἐπιφανεστάτους τῆς αὐτοκρατορίας ἄνδρας, εἰς οὓς ἐξέφρασεν ἐπισήμως τὴν ἀπόφασίν του, ὅπως τερματίσῃ τὸν βίον ἐν τῇ ἠρεμίᾳ μοναστηρίου, θεωρῶν δ' ἀνίκανον τὸν δευτερότοκον υἱόν του ἵνα βασιλεύσῃ, ἐζήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ψηφίσωσιν ἄξιον μονάρχην, ὅπως παραδόσῃ τὸ σκῆπτρον. Καμφθεὶς ἐκ τῶν παρακλήσεων τῶν παρισταμένων συνήνεσε νὰ βασιλεύσῃ ἔτι, ἀλλ' ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ σημεῖα τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ πλούτου καὶ ἀποθέμενος τὸ διάδημα ἐτέλει μνημόσυνα καὶ μετενόει, ἀπέστειλε δὲ καὶ δεκακισχίλια ρούβλια πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπως δέωνται ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ υἱοῦ του. Εὔρωστος ὢν ὁ Ἰβὰν ἤλπιζε βίον πολυχρόνιον, ἀλλ' ὁ συνεχὴς τρόμος, ὁ ἔλεγχος τῆς μετανοούσης συνειδήσεως, αἱ βάσανοι τῆς καταισχύνης, ἕνεκα τῆς παιδοκτονίας, κατέβαλον τὰς δυνάμεις του καὶ τῷ 1584 εἶχεν ἐξασθενήσει μεγάλως. Μετ' ὀλίγον ἐνόσησε βαρέως. Τὴν 18 Μαρτίου ἐγερθεὶς ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ζητήσας ζατρίκιον ἐκάλεσε τὸν πρίγκιπα Βέλσκι, ὅπως παίξῃ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' αἴφνης πεσὼν ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, ἐνῷ ὁ μητροπολίτης ἀνεγίνωσκε τὰς εὐχὰς τῆς ἀποκάρσεως καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτὸν *Ἰωνᾶν*. Μετὰ μικρὸν ὁ Ἰβὰν ἀπέθανεν.

Οἱ ἱστορικοὶ συνέκρινον Ἰβὰν τὸν Τρομερὸν πρὸς τὸν Καλιγούλαν, τὸν Νέρωνα, τὸν Λουδοβῖκον ΙΑ' τῆς Γαλλίας, ὅστις ἦτο ἐπίσης εὐλαβὴς ἐκ φόβου, αἱμοχαρὴς καὶ θηλυμανής, ὅπως ὁ Ἰβάν. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ἔξοχον νοῦν· δὲν ἦτο ἄμοιρος παιδείας, ἔχων δ' εὐρεῖαν μνήμην ἐγίνωσκεν ἀπὸ μνήμης τὴν Ἱερὰν γραφήν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκὴν ἱστορίαν καὶ ἦτο πρὸς τούτοις προικισμένος δι' ἐξόχου εὐγλωττίας. Καὶ κακουργῶν, λέγει ὁ Σολοβιὼφ, δεικνύεται ὡς ἴνδαλμα μεγάλου μονάρχου, δώσαντος πολιτικὸν κώδικα εἰς τὸν λαόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία εἶναι ἔργον μᾶλλον αὐτοῦ ἢ τοῦ κλήρου. Μεταξὺ τῶν ἀξιεπαίνων ἔργων αὐτοῦ τάσσονται αἱ ἀνεγέρσεις πολλῶν πόλεων, ἡ διάδοσις τῆς παιδείας καὶ ἡ αὔξησις τοῦ ἐμπορίου. Παραδόξως ἡ ἀγαθὴ φήμη τοῦ Ἰβὰν ἐπέζησε τῶν χακιῶν αὐτοῦ εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ, ὅστις ἔβλεπε μόνον τὴν κατάκτησιν τῶν τριῶν μογγολικῶν βασιλείων. Θ. Β

— Ἰβὰν Ε', *Ἀλεξέγιεβιτς*. Τσάρος τῆς Ρωσίας (1666—1696). Ἦτο πέμπτος υἱὸς τοῦ τσάρου Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του Μαρίας Μιλοσλάβσκι, κατὰ νόμον δὲ ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀποθανόντα τῷ 1682 ἀδελφόν του τσάρον Θεόδωρον Ἀλεξέγιεβιτς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰβὰν εἶχε μεγάλας ἀτελείας σώματος καὶ νοός, ὁ τσάρος Θεόδωρος ἐξεδήλωσε θνῄσκων τὴν ἐπιθυμίαν του, ὅπως διαδεχθῇ αὐτὸν ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του *Πέτρος*, ὁ γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς *Μέγας*, ὅστις καὶ ἀνηγορεύθη τσάρος, ἄγων τὸ ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀλλ' ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἰβάν, Σοφία, δοξομανὴς καὶ μεγάλης τόλμης γυνή, ἐπεχείρησε διὰ ποικίλων ραδιουργιῶν νὰ διεγείρῃ στάσιν καὶ νὰ διαφιλονικήσῃ τὸν θρόνον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀδελφοῦ της. Ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τῆς κηδείας τοῦ Θεοδώρου δεινὴ ἐξερράγη στάσις τῶν στερλιτῶν, οἵτινες λαβόντες τὰ ὅπλα ἔσπευσαν εἰς τὸ Κρεμλῖνον ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ὅτι οἱ Ναρίσκιν ἐδηλητηρίασαν τὸν Ἰβάν. Ἡ πριγκίπισσα Σοφία συνεκάλεσε συνέλευσιν τῶν εὐπατριδῶν, τῶν στρατηγῶν, τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ τῶν ἐμπόρων καὶ παρέστησεν εἰς αὐτήν, ὅτι ὁ Ἰβὰν δικαιώματι πρωτοτοκίας ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ τὸ στέμμα. Τὸ ἔξοχον κάλλος καὶ ἡ εὐτολμία τῆς ἡγεμονίδος συνεκίνησε τοὺς στερλίτας, ὁ δὲ ὄχλος, ὑπὲρ τῆς κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν διαδοχῆς εὐνοϊκῶς διακείμενος, ἀναμιχθεὶς μετὰ τῶν στερλιτῶν προέβη εἰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας, ὡς ἐκ θαύματος δὲ διεσώθη καὶ ὁ Πέτρος. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἰβὰν Ε'. Ἀλλ' οὗτος δειλιάσας νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην εὐθύνην, παρεκάλεσε τὴν ἀδελφήν του Σοφίαν καὶ τὴν συνέλευσιν, ὅπως ἐπιτρέψωσι νὰ γίνῃ συμμέτοχος τοῦ θρόνου καὶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Πέτρος, τὸν δὲ Μάϊον 1682 ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἡ στέψις τοῦ Ἰβὰν Ε' καὶ Πέτρου Α', τῆς Σοφίας ἀναγορευθείσης ἀντιβασιλίσσης, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ ἑτέρου. Κατὰ τὰ ἑπόμενον ἑπταετὲς διάστημα τὸ κράτος διῳκεῖτο ὑπὸ τῆς Σοφίας, ἥτις τῷ 1684 συνέζευξε τὸν ἀδελφόν της Ἰβὰν μετὰ τῆς ὡραιοτάτης Πρασκόβνας Σολτικώφ. Τῷ 1689 ὁ Πέτρος ἐνηλικιωθεὶς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὁ δὲ Ἰβὰν κατ' ὄνομα μόνον συμμετεῖχε τῆς ἀρχῆς, συνυπογράφων τὰ διατάγματα, ἀλλ' ὑποτασσόμενος εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πέτρου. Ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Πρασκόβνας Σολτικὼφ ἀπέκτησε πέντε θυγατέρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Ἄννα, συζευχθεῖσα τὸν δοῦκα τῆς Κουρλανδίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν ρωσικὸν θρόνον (1730 - 1740). Θ. Β.

— Ἰβὰν ΣΤ', ***Ἀντώνοβιτς***. Τσάρος τῆς Ρωσίας (1740—1764). Υἱὸς τοῦ πρίγκιπος Ἀντωνίου-Οὐλερίχου τοῦ Βρούνσβικ-Βολβενβοῦτελ-Βέβερν καὶ τῆς Ἐλισάβετ-Χριστίνης-Αἰκατερίνης τοῦ Μεκλεμβούργου Σβέριν, ἐγγόνης Ἰβὰν Ε'. Ἐν ἡλικίᾳ μόλις ὀκτὼ ἑβδομάδων ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, διαδεχθεὶς τὴν αὐτοκράτειραν Ἄνναν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βίρεν, ἥτις ὅμως ἀνετέθη εἰς τὴν μητέρα του διὰ πραξικοπήματος τῆς 18 Νοεμβρίου 1740. Ἀλλ' ἡ ἐκραγεῖσα τὴν 6 Δεκεμβρίου 1741 ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον τὴν θυγατέρα τοῦ Μεγάλου Πέτρου Ἐλισάβετ Πέτροβναν, ἥτις ἅμα τῇ ἀνόδῳ της εἰς τὸν θρόνον διέταξεν, ὅπως ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰβὰν ΣΤ' μετὰ τῶν γονέων του. Μετ' ὀλίγον ἡ διαταγὴ ἀνεκλήθη, ὁ δὲ μικρὸς αὐτοκράτωρ ἀποσπασθεὶς τῶν γονέων του ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Σλούσεμβουργκ, ὅπου παρέμεινε κάθειρκτος ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρα ὅλα ἔτη. Ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος Γ', ἐπεσκέφθη τὸν Ἰβὰν εἰς τὰς φυλακάς του καὶ προσετίθετο τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου Γ', Αἰκατερίνη Β', ἀνατρέψασα αὐτὸν καὶ ἀνελθοῦσα εἰς τὸν θρόνον, κατέστησε στενότερον τὸν περιορισμὸν τοῦ Ἰβὰν ΣΤ', ἐν τέλει δὲ ὅπως ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ διέταξε τὴν δολοφονίαν του. Θ. Β.

— Ἰβὰν Α'. Βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων (1197-1207)· βλ. λ. *Ἀσὰν* Ἰωάννης Α' καὶ λ. *Βουλγαρία* (τ. Ζ', σ. 644α).

— Ἰβὰν Β'. Βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων (1208-1246)· βλ. λ. *Ἀσὰν* Ἰωάννης ἢ *Ἀσὰν* Β' καὶ λ. *Βουλγαρία* (τ. Ζ', σ. 644α).

— Ἰβὰν ***Ἰβάνοβιτς***. Ρῶσος διάδοχος τοῦ θρόνου, γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀλεξανδρὸβσκ τῷ 1582. Υἱὸς *Ἰβὰν* τοῦ Τρομεροῦ (βλ. λ.) καὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου Ἀναστασίας, διεκρίνετο ἐπὶ ἐκτάκτῳ εὐφυΐᾳ καὶ ἀνδρείᾳ. Ἡ Ρωσία μεγάλας ἐβάσιζεν ἐπὶ τοῦ πρίγκιπος τούτου προσδοκίας. Εἶχεν οὗτος νυμφευθῇ τρίτην σύζυγον, τὴν Ἑλένην, θυγατέρα τοῦ βογιάρου Σερέμετιεφ, τῶν δύο πρώτων, τῆς Μαρίας Σαβούρωφ καὶ Παρασκευῆς Σαλοβόϊ, ἀποκαρεισῶν ἀκουσίως. Ἦτο προικισμένος διὰ μεγάλης πολιτικῆς ἀντιλήψεως καὶ ᾐσθάνετο τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀνωμαλίας τοῦ πατρός του, ἀντελαμβάνετο δὲ τὸν κατ' αὐτοῦ γενικὸν γογγυσμόν· προσελθὼν εἰς τὸν πατέρα του, ἀπῄτησεν ὅπως ἀποσταλῇ μετὰ στρατοῦ πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ Πσκόβ. Παραφερθεὶς ἐξ ὀργῆς ὁ τσάρος, κατήνεγκε σφοδρὸν τραῦμα κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ διὰ σιδηρᾶς ῥάβδου. Ὁ πρίγκιψ Ἰβὰν μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐτελεύτησε. Θ. Β.

— Ἰβὰν ***Ρίλσκι*** (***Ἰωάννης τῆς Ρίλας***). Βούλγαρος ἐθνικὸς ἅγιος, ἱδρυτὴς τῆς μονῆς τοῦ Ρήλου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 876. Νέος εἰσέτι ἀπεσύρθη ὡς ἀσκητὴς εἰς τὸ ὄρος Στρούμα κατ' ἀρχάς, ἔπειτα εἰς τὸ ὄρος Βίτος καὶ τελευταῖον εἰς Ρῆλον, ὅπου ἐπὶ ἔτη ἔζη εἰς τὸ κούφωμα μεγάλου κορμοῦ δένδρου, εἶτα δ' εἰς σπήλαιόν τι μέχρι τοῦ θανάτου. Ἀναφέρεται ὅτι ὑπέστη πολλοὺς πειρασμούς, ὅτι ἐξεδίωκε τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ ὅτι ἐθεράπευε πλῆθος ἀσθενῶν. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν (946) καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ μέσον τοῦ σπηλαίου, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐκτίσθη ἡ μονὴ ἡ φέρουσα τὸ ὄνομά του. Τ. ΒΑΦΕΙΑΔ.

— Ἰβὰν ***Τσέρνοβιτς***. Ἡγεμὼν τῆς Ζέτας, υἱὸς τοῦ Στεφάνου Τσέρνι, ὃν διεδέχθη τῷ 1471. Εἰς **τοῦτον ἡ λαϊκὴ παράδοσις ἔδωκε τὸ ὄνομα**

Digitized by Google

Μπέγκ. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῆς Βοσνίας (1463), τῆς Ἑρζεγοβίνης (1476) καὶ τῆς Ἀλβανίας (1478), οἱ Μαυροβούνιοι εὗρον ἑαυτοὺς περικυκλωθέντας πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀναγκασθέντες οὕτω ν' ἀποδυθοῦν εἰς ἀγῶνα ὑπάρξεως. Σύμμαχος τῶν Ἑνετῶν ὁ Ἰβὰν ἀντέστη ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν ὀθωμανικῶν στρατιῶν, ἐγκαταλειφθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες παρέδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Σκόδραν (1479) καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιτύχῃ βοήθειαν παρ' οὐδεμιᾶς χριστιανικῆς δυνάμεως, ἐπυρπόλησε τὴν Ζαμπλιὰκ (1484) καὶ ἀπεσύρθη μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὀρεινὸν χωρίον Κεττίγνη, ἥτις ἔπειτα κατέστη πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβουνίου. Ἐκεῖ ἔκτισε τὴν περιώνυμον μονὴν καὶ ἵδρυσεν ἐπισκοπήν, ὅπως συγκεντρώσῃ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς κυβερνήσεως. Ἀπέθανε τῷ 1490, καταλιπὼν δύο υἱούς, τὸν *Γεώργιον* καὶ τὸν *Στανίχαν*. Ὁ Ἰβὰν ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Μαυροβουνίου. Συμφώνως πρὸς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν, κοιμᾶται εἰσέτι εἰς σπήλαιον παρὰ τὸ φρούριόν του ἐν Ὅμποντ, θὰ ἀφυπνισθῇ δὲ ὅταν φθάσῃ ἡ ὥρα τῆς ἐντελοῦς ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐξ Εὐρώπης. Δ.Σ.Δ.

Ἰβὰν Ὀζερὸ (=λίμνη τοῦ Ἰωάννου) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἐν τῷ κυβερνείῳ τῆς Τούλας, ἐξ ἧς πηγάζει ὁ ποταμὸς Τάναϊς. Τῷ 1697 Πέτρος ὁ Μέγας ἀπεπειράθη νὰ ἑνώσῃ διὰ διώρυγος τὴν λίμνην ταύτην μετὰ τοῦ Βόλγα, ἀλλὰ τὸ ἔργον ἐγκατελείφθη. Μ. Ν. Δ.

Ἰβανάϊ *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Ἰαπωνίας ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου Χοκάϊδο. Κάτ. 21.000. Εἶναι σημαντικὸν κέντρον ἁλιείας, εἰς δὲ τὰ πέριχωρα αὐτῆς εὑρίσκονται μεταλλεῖα χαλκοῦ, θείου καὶ γαιανθρακωρυχεῖα. Μ. Ν. Δ.

Ἰβάνγκοροντ (πολων. *Deblin*) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Πολωνίας, 102 χλμ. Ν. τῆς Βαρσοβίας παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Βίπρ καὶ Βιστούλα. Κάτ. 2 000. Μ. Ν. Δ.

— *[Στρατ. Ἱστορ.]* Τὸ *Ἰβάνγκοροντ* ἦτο κατὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἰσχυρὸν φρούριον, περὶ τὸ ὁποῖον διεξήχθησαν σφοδροὶ ἀγῶνες κατὰ δύο χρονικὰς περιόδους: 1) Ἀπὸ τῆς 13—26 Ὀκτωβρίου 1914 (βλ. λ. *Βαρσοβία*). 2) Κατὰ τὴν μεγάλην αὐστρογερμανικὴν ἐπίθεσιν τοῦ θέρους 1915 εἰς Πολωνίαν, ὁ κατὰ τοῦ Ἰβάνγκοροντ κανονοβολισμὸς ἤρχισε τὴν 23 Ἰουλίου, ἅμα δ' ὡς διεπεραιώθησαν μετὰ πενθήμερον οἱ Αὐστρογερμανοὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βιστούλα, ἐκυκλώθη τοῦτο ἀπὸ τῆς κατευθύνσεως τοῦ βορρᾶ ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ σώματος στρατοῦ τοῦ στρατηγοῦ Woirsch, ὁπότε, θεωρήσαντες οἱ Ρῶσοι ἀδύνατον τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου τούτου, τὸ ἐξεκένωσαν τὴν 4 Αὐγούστου 1915. Ν. Θ. Κ.

Ἰβάνισεφ, *Νικόλαος Δημήτριεβιτς*. Ρῶσος δημοσιολόγος καὶ ἱστορικὸς (1802—1874). Τῷ 1839 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Κιέβου, ἐδημοσίευσε δὲ πλεῖστα ἔργα οἰκονομικῆς φύσεως. Εἶτα, ἀποτελέσας μέλος τῆς ἀναλαβούσης τὴν ἔκδοσιν ἱστορικῶν κειμένων ἐπιτροπῆς, ἐδημοσίευσε πλείστους τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχαιότητες καὶ Χρονικά» κ. ἄ. Θ. Β.

Ἰβάνκο βλ. Ἰβάγκος.

Ἰβάνοβιτς (καὶ τὸ θηλ. *Ἰβάνοβνα*). Σλαυϊκὴ λέξις σημαίνουσα τὸν υἱὸν τοῦ *Ἰβὰν* καὶ χρησιμεύουσα ὡς προσωνυμία υἱῶν ἢ καταγομένων ἐκ διαφόρων Ἰβάν. Ἐκ τούτων τοὺς μὲν γνωστοτέρους ὑπὸ τὸ κύριον αὐτῶν ὄνομα ζητητέους εἰς τοῦτο, τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὸ ἐπώνυμον αὐτῶν.

Ἰβάνοβο-*Βοζένσκ* *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κυβερνείῳ, ΒΑ. τῆς Μόσχας, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ούμπόδ. Εἶναι σπουδαιότατον βιομηχανικὸν κέντρον βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ἔχει ἀξιόλογα σιδηρουργεῖα, ἀπασχολοῦντα μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν, καὶ ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων. Κάτοικοι 111 500. Τὸ ὁμώνυμον κυβερνεῖον συσταθὲν τῷ 1918 κατοικεῖται ὑπὸ 1.193.000 κατοίκων. Μ. Ν. Δ.

«Ἰβανόης» (Ivanhoë). Μυθιστόρημα ἱστορικὸν τοῦ Σκώτου συγγραφέως καὶ ποιητοῦ σὲρ *Οὐάλτερ Σκὼτ* (1827), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπαρίστανται πιστῶς αἱ φυλετικαὶ ἔριδες μεταξὺ Νορμανδῶν καὶ Σαξώνων, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διηγήσεως ὁ συγγραφεὺς παρεμβάλλει ἐξαιρέτους εἰκόνας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ βίου. Α. Σ. Β.

Ἰβάνωφ, *Ἀλέξανδρος Ἀνδρέγιεβιτς*. Ρῶσος ζωγράφος (1807—1856). Τὰς καλλιτεχνικάς του σπουδὰς συνεπλήρωσεν ἐν Ἰταλίᾳ. Ἠσχολήθη ἰδίως εἰς ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, πλεῖστα δὲ τούτων κοσμοῦσι ρωσικοὺς ναοὺς καὶ δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς πινακοθήκας. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Β' ἠγόρασεν ἕνα πίνακα αὐτοῦ, τὸν «Ἰησοῦν καὶ τὴν Μαγδαληνήν», ἀντὶ 70.000 ρουβλίων, ὅστις εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἑρμιτάζ. Θ. Β.

— **Ἰβάνωφ, *Ἀλέξιος Φιόντοροβιτς***. Ρῶσος χιουμοριστὴς ποιητὴς (1841—1894). Συνειργάσθη εἰς πλεῖστα περιοδικά, ἐξέδωκε δὲ ἰδιαιτέρως τὰς ἑξῆς δύο συλλογάς: «Τὰ τραγούδια τοῦ κλασσικοῦ» καὶ «Κατὰ τὰ ἡμερώματα». Ε. Ι. Χ.

— **Ἰβάνωφ, *Ἀνδρέας Ἰβάνοβιτς***. Ρῶσος ζωγράφος (1772—1846). Ἔγραψεν ἱστορικοὺς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἄριστος εἶναι ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὸ Ἑρμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως, παριστάνων ἐπεισόδιον τῆς πολιορκίας τοῦ Κιέβου (933). Νέος ἔτι διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Πετρουπόλεως, εἶτα δ' ἐξελέγη καὶ μέλος αὐτῆς. Οἱ διαπρεπέστεροι τῶν κατόπιν Ρώσων ζωγράφων ὑπῆρξαν μαθηταί του. Θ. Β.

— **Ἰβάνωφ *Βσέβολοντ Βιατσεσλάβοβιτς***. Σύγχρονος Ρῶσος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1895. Διευθύνει ἀπὸ τοῦ 1927 τὸ μέγα ρωσικὸν περιοδικὸν «Κράσναγια Νόβ». Τὸ ὕφος του εἶναι ἁπλοῦν καὶ σαφές, τὰ δ' ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν τοῦ ἀγρότου. Τὰ ἅπαντα τοῦ Ἰβάνωφ ἐξεδόθησαν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1928 εἰς 7 τόμους. Ε. Ι. Χ.

— **Ἰβάνωφ, *Γιορντάν***. Βούλγαρος συγγραφεὺς (1862—1907). Ἔγραψεν: «Ὁ βουλγαρικὸς περιοδικὸς τύπος ἀπὸ τοῦ 1844—1890» (Σόφια 1893) καὶ μετέφρασε πολλοὺς Ρώσους καὶ Γάλλους συγγραφεῖς. Τ. Β.

— **Ἰβάνωφ, *Δημήτρη***. Βούλγαρος λογοτέχνης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἐλὶν*-Πελὶν (βλ. λ.).

— **Ἰβάνωφ, *Δημήτριος Ἰβάνοβιτς***. Ρῶσος ζωγράφος γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ τῷ 1780, ἄγνωστον δὲ πότε καὶ ποῦ ἀποθανών. Πάντα σχεδὸν τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀνάγονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῶν ταταρικῶν εἰσβολῶν, τὰ διακρίνει δὲ δραματικότης συνθέσεως καὶ ἀκρίβεια. Δύο ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, παριστανόντων τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιέβου, εὑρίσκονται εἰς τὴν πινακοθήκην τοῦ Ἑρμιτὰζ τῆς Πετρουπόλεως καὶ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μόσχας. Θ. Β.

— **Ἰβάνωφ, *Θεόδωρος Θεοδώροβιτς***. Ρῶσος δραματικὸς συγγραφεὺς (1777—1818). Συνέγραψε πλεῖστα δράματα, ἐξ ὧν μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας παρεστάθησαν· «Ἡ ἀρετὴ ἀμειβομένη» καὶ «Οἱ νεόνυμφοι». Μετέφρασεν εἰς ὡραίους στίχους πλεῖστα ἔργα τῶν Γάλλων κλασσικῶν. Θ. Β.

— **Ἰβάνωφ, *Ἰβάν***. Βούλγαρος ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς καὶ συγγραφεύς, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶναι στενῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἐγεννήθη ἐν Λέσκοβατς Τυρνόβου τῷ 1828 ἀπὸ σημαντικὴν οἰκογένειαν· ὁ πάππος του Καλαντζῆς εἶχε λάβει μέρος, ὡς ἀρχηγὸς ὁμάδος παλληκαριῶν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐσπούδασεν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Κιέβου. Τῷ 1875, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑρζεγοβίνης, κατῆλθεν εἰς Βουλγαρίαν καὶ ἐφρόντισε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Βουλγάρους εἰς ἐπανάστασιν, συγκεντρώσας πέριξ αὐτοῦ πολλοὺς ἐθελοντάς. Μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου εἰς Βουλγαρίαν, ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα. Ἔγραψε πολλὰς ἱστορικὰς ἰδίως καὶ φιλολογικὰς μελέτας. Τ. Β.

— **Ἰβάνωφ *Μιχαὴλ Μιχαήλοβιτς***. Ρῶσος συνθέτης καὶ μουσικοκριτικός, γεννηθεὶς τῷ 1849. Ἀνεβίβασεν εἰς τὸ θέατρον 4 μελοδράματα: «Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ποτέμκιν», «Σαμπάβα Ποντιατίσνα», «Ἡ ὑπερήφανος» καὶ «Δυστυχία στοὺς ἔξυπνους», ἔγραψε τὴν μουσικὴν διὰ τὴν «Μήδειαν», μίαν συμφωνίαν, εἰσαγωγὰς κτλ. Ὡς μουσικοκριτικὸς συνέγραψε τὴν μελέτην: «Ὁ Πούσκιν καὶ ἡ μουσική» κ. ἄ. Γ. Σ.

— **Ἰβάνωφ, *Νικόλαος***. Βούλγαρος στρατιωτικὸς γεννηθεὶς τῷ 1861. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Σόφιας καὶ κατόπιν ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν. Μετέσχε τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ πολέμου 1885 ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου, μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ἐκείνου προσελήφθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας. Τῷ 1894, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ. Τῷ 1896 διετέλεσεν ὑποστράτηγος τῶν Στρατιωτικῶν, κατόπιν δέ, προαχθεὶς εἰς ὑποστράτηγον, διωρίσθη διοικητὴς μεραρχίας. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912—1913 διετέλεσε, κατὰ μὲν τὸν πρῶτον διοικητὴς τῆς 2ας βουλγαρικῆς στρατιᾶς, διὰ τῆς ὁποίας ἐπολιόρκησε καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ἀδριανούπολιν, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον διοικητὴς τῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων βουλγαρικῆς στρατιᾶς, ἡττηθεὶς κατὰ κράτος ὑπ' αὐτῶν. Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἐτέθη εἰς αὐτεπάγγελτον ἀποστρατείαν, λόγῳ δυσμενείας διὰ τὴν ἧτταν του, καὶ ἔκτοτε παραμένει ἰδιωτεύων ἐν Βουλγαρίᾳ. Ν. Θ. Κ.

— **Ἰβάνωφ, *Νικόλας-Κούσμιτς***. Διάσημος Ρῶσος ὀξύφωνος (1810—1880), ὅστις ἀποσταλεὶς πρὸς τελειοποίησιν ἐν Ἰταλίᾳ κατέκτησε διὰ τῆς ὡραίας του φωνῆς τὰς μεγαλυτέρας λυρικὰς σκηνὰς τῆς Εὐρώπης. Ἐθριάμβευσεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν «Σκάλαν» τοῦ Μιλάνου, εἰς τὴν ὄπεραν τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου, ἀποκομίσας μεγάλην περιουσίαν. Γ. Σ.

— **Ἰβάνωφ, *Πέτρος***. Βούλγαρος λογοτέχνης γεννηθεὶς τῷ 1848. Εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὰ ποιήματά του: «Βντοβίτσα», «Σλάτατα σβέτλα ζόρα» κ. ἄ. Ἐξέδωκε: «Στιχουργήματα» (Κωνσταντινούπολις 1876), «Γαριβάλδης» (Φιλιππούπολις 1879), τὰ δράματα «Ἀπόστολοι ἐλευθερίας» (1884) καὶ «Δάσκαλοι» (1892), «Τραγούδια ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν ἱστορίαν» (Βιδίνιον 1891), «Ἡ καθολικὴ προπαγάνδα» (Σόφια 1901). Τ. Β.

— **Ἰβάνωφ, *Πέτρος Βασίλιεβιτς***. Μικρορῶσος (μαλορῶσος) λαογράφος, γεννηθεὶς τῷ 1837. Μελετητὴς ἀκούραστος τῆς πατρῴας λαογραφίας, ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας, ἐξ ὧν ὡς καλυτέρα θεωρεῖται ἡ «Περὶ τῶν μαλορωσικῶν λαϊκῶν θρύλων». Ε. Ι. Χ.

Ἴβας ὁ *Ἐδέσσης*. Διδάσκαλος ἐν τῇ περιφήμῳ σχολῇ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ὀπαδὸς τοῦ αἱρετικοῦ Νεστορίου. Μετέφρασε τὰ ἔργα τῶν ὁμοφρόνων Διοδώρου τοῦ Ταρσοῦ καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, τὰ ὁποῖα εἶχε παραδώσει εἰς τὸ πῦρ ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Ἐδέσσης Ραββουλᾶς. Τοῦτον δ' ἀποθανόντα τῷ 435 διεδέχθη ὁ Ἴβας, ὅστις ὑπεστήριξε θερμῶς τὸν νεστοριανισμὸν ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ διά τινος ἐπιστολῆς του πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην ἐνίσχυσε τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς Σύροις. Κατηγορηθεὶς ὡς αἱρετικὸς ὁ Ἴβας ἠθῳώθη μὲν ἐν ταῖς συνόδοις Τύρου καὶ Βηρυττοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ τῆς Ἐφέσου (449) κατεδικάσθη μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Δανιήλ, ἐπισκόπου Harran, Φλαβιανοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Θεοδωρήτου τοῦ Κύρρου καὶ ἄλλων. τότε δ' ἐστερήθη καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ὃν κατέλαβεν ὁ Νόννος. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον (451), ἐν ᾗ ὁ Ἴβας ἀνεθεμάτισε τὸν Νεστόριον, ἀθῳωθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον του καὶ ἔζησεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ θανάτου του (457). Κατόπιν ὅμως καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τῷ 543 καὶ ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (553) κατεδίκασαν ὡς νεστοριανὸν τὸν Ἴβαν μετὰ τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Θεοδωρήτου διὰ τὴν πρὸς τὸν Μάριν ἐπιστολήν του. Ἐκτὸς τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου, ὁ Ἴβας ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τὰς «Παροιμίας», ὁμιλίας, ὕμνους καὶ διάλογον πρὸς αἱρετικόν τινα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Φ. Βαφείδου*, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (1881, Α' 238 καὶ 361). — *Duval*, La littérature syriaque (Paris 1907, 341 κ. ἑξ.).—*Baumstark*, Geschichte der syrischen Literatur (Bonn 1922, 101). Ε. Γ. Π.

Ἰβασίντσεφ, *Νικόλαος Ἀλεξάνδροβιτς*. Ρῶσος ὑδρογράφος (1819—1871), γνωστὸς ἰδίως διὰ τὴν ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὑδρογραφικὴν ἔρευναν τῆς Κασπίας θαλάσσης. Κυριώτερα τῶν ἔργων του εἶναι: «Ὑδρογραφικὴ διεξερεύνησις τῆς Κασπίας θαλάσσης» (1866) καὶ «Αἱ θεωρίαι τῶν καταιγίδων» (1850). Ε. Ι. Χ.

Ἰβασκόβσκι, *Συμεὼν Μαρτίνοβιτς*. Ρῶσος φιλόλογος, διατελέσας καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι τοῦ 1835. Ἐδημοσίευσεν: «Ἑλληνο-ρωσικὸν λεξικὸν» εἰς τέσσαρας τόμους (Μόσχα 1838), «Πλῆρες Ρωσο-λατινικὸν λεξικόν», βραβευθὲν διὰ τοῦ βραβείου τοῦ Ντεμίντωφ, «Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», «Περὶ τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν» κ. ἄ. Ε. Ι. Χ.

Ἰβάτζης. Στρατηγὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ. Συμμετέσχεν εἰς τοὺς μακροὺς αὐτοῦ πολέμους κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουὴλ (1014) ἐξηκολούθησε πολεμῶν καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων ἤτταν (1018). Ἐγκατασταθεὶς ὁ Ἰβάτζης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐπὶ τοῦ ὄρους Βραχωτοῦ (περιφέρεια Δεβόλη — Ἀχρίδος) διεξῆγεν ἀπηνῆ κατὰ τῶν Βυζαντινῶν κλεφτοπόλεμον, ἀποποιηθεὶς νὰ δεχθῇ τοὺς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' προταθέντας αὐτῷ εὐνοϊκοὺς ὅρους ὑποταγῆς. Τὴν 15 Αὐγούστου 1018, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐορτάζων μετὰ τῶν συντρόφων του εἰς τὸ κρησφύγετον αὐτοῦ, ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸν Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Εὐσταθίου Δαφνομήλη, ὅστις, λαβὼν τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ συλλάβῃ τὸν Ἰβάτζην, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος μετὰ δύο μόνον ὀπαδῶν του, καὶ ἀφοῦ ἔκρυψεν αὐτοὺς εἰς τὸ δάσος ἐνεφανίσθη μόνος πρὸ τοῦ ἀνυποτάκτου ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰβάτζης καταπλαγεὶς ἐκ τοῦ θάρρους τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ, ἐδέχθη αὐτὸν εὐμενῶς, τῷ παρέθεσε γεῦμα καὶ εἶτα ἐξῆλθε μετ' αὐτοῦ, ἵνα συνομιλήσωσιν ἰδιαιτέρως ἐν τῷ παρακειμένῳ δάσει, ἔνθα εἶχον κρυβῇ οἱ δύο σύνοδοι τοῦ Δαφνομήλη. Συλληφθεὶς τότε ὁ Ἰβάτζης ἐτυφλώθη καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ὡδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Ν. ΚΛ.

Digitized by Google

— **Ἰβάτζης,** ***Μανουήλ.*** Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δ' τοῦ Παφλαγόνος ὑπηρετῶν οὗτος, συνώδευσεν αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς Θεσσαλονίκην μετάβασιν τῷ 1040. Ὁ Μιχαὴλ ἀσθενῶν σοβαρῶς καὶ πληροφορηθεὶς τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην κάθοδον τῶν Βουλγάρων, ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν ἐμπιστευθεὶς εἰς τὸν Ἰβάτζην τὴν φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν του· ἀλλ' οὗτος, μόλις ἔφθασαν οἱ Βούλγαροι ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, παραλαβὼν τὰς πολυτίμους βασιλικὰς ἀποσκευὰς μετέστη εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς σώματος συμμετέσχεν εἰς τὸν κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀγῶνα. Τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα κατέστειλαν μετ' ὀλίγον τὴν ἐπανάστασιν, αἰχμαλωτίσαντα τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἰβάτζην. Ν. ΚΛΣ

ἴβδης (ὁ) *[Ναυτ.]*. Τεμάχιον ξύλου (κοιν. *πεῖρος)* κολουροκωνικοῦ σχήματος, χρησιμεῦον πρὸς ἀπόφραξιν τοῦ εὐδιαίου τῶν ἐφολκίων. Ἐν ἐλλείψει τοιούτου χρησιμοποιεῖται στυππεῖον συμπεπιεσμένον ἢ παλαιόπανον. Κατὰ τὴν ἀνακρέμασιν τῶν ἐφολκίων ἀφαιρεῖται ὁ ἴβδης καὶ διὰ τοῦ εὐδιαίου ἐκρέουσι τὰ ἐν τῷ ἐφολκίῳ ὕδατα. Γ.Ν.Ν.

Ἴβενς (Ivens), ***Ροβέρτος.*** Πορτογάλος ἐξερευνητὴς (1850—1898). Συνώδευσε τῷ 1877 τὸν Σέρπα Πίντο εἰς τὰς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγήσεις του, τῷ δὲ 1884—1885 τὸν ἐξερευνητὴν Καπέλλο, συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ εἰς διάφορα σχετικὰ συγγράμματα. Δ. Σ. Δ.

Ἰβερνία, ***Ἰέρνη,*** καὶ ***Ἰερνὶς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς *Ἰρλανδίας* (λατιν. Hibernia ἢ Ivernia). Ἡ νῆσος κατῳκεῖτο ὑπὸ διαφόρων λαῶν κελτικῆς καταγωγῆς, ὅπως καὶ ἡ Μεγάλη Βρεττανία. Ἐξηρευνήθη ὑπὸ τῶν Φοινίκων καὶ τοῦ Μασσαλιώτου Ἕλληνος θαλασσοπόρου Πυθέου. Παρέμεινεν ὅμως ἄγνωστος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ κατακτήσωσιν αὐτήν, ἀρκούμενοι μόνον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν κατοίκων της. Ὁ Στράβων ἀναφέρων τὴν Ἰβερνίαν γράφει: «οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφές, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρεττανῶν ὑπάρχουσι κατοικοῦντες αὐτήν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τούς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι καὶ φανερῶς μίσγεσθαι ταῖς τε ἄλλαις γυναιξὶ καὶ μητράσι καὶ ἀδελφαῖς» (Δ' 201). Ὁ Πτολεμαῖος (Γεωγρ. Β' 2) παρέχει πλείστας ὅσας πληροφορίας περὶ τῆς νήσου καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

Ἰβερνικὸς ***ὠκεανὸς*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς Ἰρλανδικῆς θαλάσσης (Hibernicus Oceanus), ἥτις χωρίζει τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν ἀπὸ τῆς Ἰβερνίας (Ἰρλανδίας) τῶν ἀρχαίων *(Πτολ.* Γεωγρ. Β' 3, 2). Α. Θ. Σ.

Ἰβερνοὶ (οἱ) (λατιν. Hiberni καὶ Ivernii) *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος λαὸς τῆς νήσου Ἰβερνίας (νῦν Ἰρλανδίας), κελτικῆς καταγωγῆς, κατοικῶν τὴν ΝΔ. ἄκραν αὐτῆς, ἔχων γείτονας τοὺς Οὐελλαδόρους (Velladoros) πρὸς Β. καὶ τοὺς Κοριονδοὺς πρὸς Α. Ἐκαλοῦντο δὲ *Ἰβερνοί, Ἰβέρνιοι* καὶ *Ἰβερνιᾶται (Ἰούερνοι, Ἰουέρνιοι* καὶ *Ἰουερνιᾶται).* Α. Θ. Σ.

Ἴβη (Iveagh), ***Ἐδουάρδος-Σέσιλ, Γκίνες, κόμις τοῦ—.*** Ἰρλανδὸς μεγαλοβιομήχανος καὶ μέγας φιλάνθρωπος (1848—1927). Τῷ 1889 ἵδρυσε τὸ τράστ Γκίνες μὲ σκοπὸν τὴν ἀνέγερσιν οἰκιῶν ἐν Λονδίνῳ καὶ Δουβλίνῳ. Τῷ 1891 τῷ ἀπενεμήθη διὰ τὰς μεγάλας χρηματικὰς δωρεάς του ὁ τίτλος τοῦ βαρώνου, τῷ 1905 τοῦ ὑποκόμιτος καὶ τῷ 1919 τοῦ κόμιτος. Ὁ Ἴβη διέθεσεν ἄνω τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἀγγλικῶν λιρῶν ὑπὲρ σκοπῶν φιλανθρωπικῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν. Πλὴν τούτων διέθεσε σημαντικὰ ποσὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν οἰκιῶν ὑπὲρ τῶν ἀστέγων, πρὸς ἀγορὰν ἔργων τέχνης μεγάλων ζωγράφων, τὰ ὁποῖα ἐδώρησεν εἰς μουσεῖα τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Ἰρλανδίας. Εἰς αὐτὸν ἐπίσης ὀφείλεται καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ νέου κτιρίου τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Δουβλίνου, οὗτινος ἐξελέγη καγκελάριος τῷ 1908. Μ. Ν. Δ.

ἴβηξ (ἡ) (Capra ibex) *[Ζωολ.]*. Γένος θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μηρυκαστικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *κοιλοκέρων*. Ἡ ἴβηξ εἶναι ὡραιότατον ζῷον μεγέθους τράγου, μὲ μακρόν, παχὺ τρίχωμα, ὅπερ κατὰ τὸ θέρος γίνεται μακρότερον καὶ στιλπνότερον. Ὁ κυριαρχῶν χρωματισμὸς εἶναι σκοτεινὸς φαιός, μὲ τὴν κεφαλήν, τὸν λαιμὸν καὶ τὴν οὐρὰν κεκοσμημένα μὲ κηλῖδας σκοτεινῶς πυρροῦ χρώματος καὶ κοιλίαν λευκήν. Ἡ γενειὰς τοῦ ἄρρενος εἶναι μᾶλλον βραχεῖα καὶ τὰ κέρατα μακρά, τετραγωνικὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, καὶ κομβώδη κατὰ τὸ ἄκρον των. Ἄλλοτε εὑρίσκετο πανταχοῦ τῶν Ἄλπεων, νῦν ἐξηφανίσθη τελείως ἐκεῖθεν καὶ ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ Πυρηναῖα. Δ. Ν. Π.

Ἴβηρ, καὶ ***Ἴβηρος*** (λατιν. Hiberus ἢ Iberus) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὁ μεγαλύτερος τῶν ποταμῶν ἐν τῇ βορείῳ Ταρρακωνικῇ Ἱσπανίᾳ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκάλουν ἐνίοτε ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν Ἱσπανίαν, ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν μέχρι τῶν Πυρηναίων ὀρέων (Ἰβηρία ἡ ἐντὸς τοῦ Ἴβηρος) κατ' ἀντίθεσιν τῆς δυτικῆς Ἱσπανίας (Ἰβηρία ἡ ἐκτὸς τοῦ Ἴβηρος). Σήμερον καλεῖται ἱσπανιστὶ *Ἔβρος* (Ebro). Α. Θ. Σ.

Ἴβηρα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας *Βισαλτίας* (τέως Νιγρίτης) τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 843. Ἡ περιφέρεια παράγει σῖτον, κριθήν, ὄσπρια καὶ καπνόν. Δ. Ε. Μ.

Ἴβηρες (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Ἀρχαῖος λαὸς κατοικῶν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν *Ἰβηρικὴν χερσόνησον*. Κατὰ τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα, διελθόντες οἱ Κέλται τὰ Πυρηναῖα ὄρη, ἐπέδραμον τὴν χώραν, ὅπου μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ἰβήρων συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν, ἀποτελέσαντες τοὺς λεγομένους *Κελτίβηρας*. Διῃροῦντο εἰς πολλὰς φυλὰς καὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν μεταλλουργίαν, τὴν ὁποίαν προήγαγον εἰς μέγαν βαθμόν. Ἀπόγονοι τῶν Ἰβήρων πιστεύεται ὅτι εἶναι οἱ Βάσκοι, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν τὸν τύπον τῆς μορφῆς, τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἰβηρίας ἀναφέρει ὁ Στράβων (Γ' 139) τοὺς *Τουρδητανούς*. Ὁ πλοῦτος τῆς Ἰβηρίας (δημητριακά, ἐλαῖαι κτλ.) καὶ τὰ πλούσια αὐτῆς μεταλλεῖα (σιδήρου, χαλκοῦ καὶ μολύβδου) ὑπῆρξαν παροιμιώδη καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα. Διὰ τοῦτο ἐνωρίτατα προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν θαλασσοπόρων Φοινίκων, οἵτινες ἵδρυσαν διαφόρους ἀποικίας, τῶν ὁποίων ἐπισημότερα ἦσαν τὰ *Γάδειρα*. Τοὺς Φοίνικας διεδέχθησαν οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ ὁποῖοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος ἐγένοντο κύριοι τῆς χώρας, ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτὰρ (Fretum Gaditanum) μέχρι τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ. Ἐπίσης καὶ Ἕλληνες τῆς Φωκαίας καὶ Μασσαλίας ἵδρυσαν πλεῖστα ἐμπορεῖα ἀνὰ τὰ ΒΑ. παράλια αὐτῆς. Τοὺς Καρχηδονίους διεδέχθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἤδη Καρχηδονιακοῦ πολέμου, οἵτινες, σύμμαχοι κατ' ἀρχάς, ἐγένοντο βραδύτερον κύριοι τῆς χώρας κατόπιν πολυετῶν ἀγώνων (218—19 π. Χ). Α. Θ. Σ.

Ἰβηρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς *Ἰβηρικῆς* χερσονήσου (Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλίας).

— **Ἰβηρία** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀρεινὴ χώρα τῆς Ἀσίας, κειμένη ἐπὶ τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ Καυκάσου, συνορεύουσα πρὸς δυσμὰς μετὰ τῆς Κολχίδος, πρὸς νότον μετὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ πρὸ ἀνατολὰς μετὰ τῆς Ἀλβανίας. Διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Κύρου ποταμοῦ (νῦν Κοὺρ) καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ, ἦτο εὐφορωτάτη καὶ πλουσιωτάτη, παράγουσα δημητριακά, ἔλαιον καὶ οἶνον. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Γ, 94) καλοῦνται *Σάσπειρες*. Τὸ ὄνομα Ἰβηρία γίνεται γνωστὸν μόνον ἀπὸ τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ἴβηρες, ἀνήκοντες εἰς τὴν μηδοπερσικὴν φυλήν, ἠκολούθουν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Μήδων καὶ Ἀρμενίων, λατρεύοντες τὸν Ἥλιον καὶ τὸν Ὀρομάσδην. Κατὰ τὸν Στράβωνα (ΙΑ', 499—501) κατῴκουν εἰς πόλεις καὶ χωρία καλῶς ἐκτισμένας. Ὄντες φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας καὶ κατόπιν εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἀπέσεισαν τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Διαδόχων. Ἀργότερον, συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Μιθριδάτου, ὑπέστησαν τὴν εἰσβολὴν τοῦ Λουκούλλου καὶ Πομπηίου κατὰ τὸ 65 π. Χ. Κατὰ τὸ 35 μ. Χ., τῇ προτροπῇ τοῦ Τιβερίου, ἐπέδραμον τὴν Ἀρμενίαν, τέλος δέ, ὅτε κατὰ τὸ 115 μ. Χ. ἡ Ἀρμενία ἐγένετο ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀνεγνώρισαν ὀνόματι μόνον τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἐσχηματίσθη ἡ ἐθνικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας καὶ Γεωργίας (βλ. κατωτ.). Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Ἰβηρία ὑπέστη τὰς προσβολὰς τῶν Σασσανιδῶν τῆς Περσίας ὑπὸ τὸν Σαπὼρ τὸν Β', ὅστις τέλος προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μετωνομάσθη *Γεωργία* (βλ. λ.). Α. Θ. Σ.

— *[Ἐκκλ.]* Κατά τινα παράδοσιν, ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμὸν ἐν *Ἰβηρίᾳ* ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας, κατὰ ἱστορικὰς ὅμως εἰδήσεις διεδόθη οὗτος διὰ τῆς Νουνίας ἢ Νίνο, ἥτις εἶχε καταφύγει ἐκεῖ ἕνεκα τῶν διωγμῶν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἔζη ἀσκητικὸν βίον. Αὕτη θεραπεύσασα διὰ προσευχῆς τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας, προσείλκυσεν αὐτὴν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, εἰς ὃν προσειλκύσθη ἔπειτα καὶ ὁ βασιλεὺς (318 ἢ κατ' ἄλλους 327). Οὗτος ἐζήτησε τὴν ἀποστολὴν κληρικῶν παρὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις ἀπέστειλε τοιούτους εἰς Ἰβηρίαν ὑπὸ τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας. Ὑπὸ τούτου ἐβαπτίσθη ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ προσειλκύσθη τῇ βοηθείᾳ καὶ τῆς Νουνίας ὅλος ὁ ἰβηριτικὸς λαὸς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν *(Ρουφ.* Ἐκκλ. ἱστορ. 10, *Σωκρ.* 1, 10, *Σωζομ.* 2, 7, *Θεοδ.* 1, 23). Οὕτως εἰσήχθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς Ἰβηρίαν, ἥτις ἐξηρτᾶτο ἐκκλησιαστικῶς κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας. Τῷ 455 ἐκτίσθη ἡ Τιφλίς, ἥτις ἐγένετο ἡ ἕδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἰβηρίας, τὸν δ' ἀκόλουθον αἰῶνα μετεφράσθη ἡ ἁγία Γραφὴ εἰς τὴν γεωργιανήν. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Πέτρου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἄνω Ἰβηρίας ἐγένετο αὐτοκέφαλος (*Χρυσάνθου* Συνταγμ. σ. 84), ἐνῷ ἡ Κάτω Ἰβηρία, ὑποκειμένη κατ' ἀρχὰς τῷ Κωνσταντινουπόλεως, φαίνεται ὅτι πρὸ πολλοῦ εἶχε γίνει αὐτοκέφαλος. Οὕτως ἡ Ἰβηρία, ἥτις παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καλεῖται συνήθως *Γεωργία*, εἶχε δύο ἀρχιεπισκόπους αὐτοκεφάλους, *καθολικοὺς* καλουμένους (*Δοσιθ.* Δωδεκ. σ. 510). Κατὰ τὸν Silbernagel, ἀποθανόντος τῷ 1794 τοῦ καθολικοῦ τῆς δυτικῆς Ἰβηρίας, δὲν ἐπληρώθη ἡ ἕδρα αὐτοῦ, οὕτω δ' ἔμεινεν ἐν Ἰβηρίᾳ εἷς καθολικός, εἰς ὃν ὁ Παῦλος Α' τῆς Ρωσίας, τῷ 1801, ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν λευκὸν ἐπανωκαλύμμαυχον. Μεγάλαι ἦσαν αἱ πιέσεις καὶ οἱ διωγμοί, οὓς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἰβηρίας ὑφίσταντο ἑκάστοτε ἐκ μέρους τῶν Περσῶν καὶ τῶν Τούρκων, πιέσεις, αἵτινες ἐξηνάγκασάν τινας τούτων νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Μωσμεθανισμόν. Καὶ ἡ δυτικὴ δὲ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἰβηρίας εἰς τὸν καθολικισμὸν καὶ κατώρθωσε νὰ πήξῃ καθολικάς τινας κοινότητας. Ἡ Ρωσία ὑπερήσπισε πάντοτε τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς τῆς Ἰβηρίας κατὰ τῶν πιέσεων τῶν Περσῶν καὶ Τούρκων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Δυτικῶν. Κατὰ τὸν Χρύσανθον, τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὑπῆρχον ἐν τῇ Κάτω Ἰβηρίᾳ εἷς μητροπολίτης, δύο ἀρχιεπίσκοποι καὶ τέσσαρες ἐπίσκοποι, ἐν δὲ τῇ Ἄνω τρεῖς μητροπολῖται καὶ ἕνδεκα ἐπίσκοποι (Συνταγμ. σ. 85). Πάντως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ Χριστιανῶν δὲν ἦτο μέγας. Κ. Ι. Δ.

ἰβηρικός, *—ή, —όν*· ὁ τῆς Ἰβηρίας: «Ἰβηρικὴ χερσόνησος».

— **Ἰβηρικὰ** ***ὄρη*** *[Γεωγρ.]*. Μέγα ὀρεινὸν συγκρότημα τῆς ΒΑ Ἱσπανίας, μήκους 800 περίπου χλμ., καταλῆγον διὰ τοῦ ὑψιπέδου Μεσίτα τῆς κεντρικῆς Ἱσπανίας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου. Τὰ Ἰβηρικὰ ὄρη σύγκεινται ἀπὸ σειρὰν κορυφογραμμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτεραι εἶναι ἡ *Σιέρρα-ντὲ-λὰ Ντεμάντα* (ὕψους 2.303 μ.), ἡ *Σιέρρα Σεμπολιέρα* (2.176 μ.), ἡ *Σιέρρα ντὲ Μουκάζιο* (2.315 μ.). Πέραν τῆς κοιλάδος Ζαλού, ἡ ὁποία τέμνει τὰ ὄρη ταῦτα περίπου κατὰ τὸ μέσον, ἐκτείνονται πλεῖστα ὀροπέδια καὶ μεμονωμένα τινὰ ὄρη, ὡς ἡ *Σιέρρα ντὲ Χαμπαλαῖρε* (2.030 μ.) καὶ τὸ ὄρος τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου*. Ἐκ τούτων πηγάζουσιν οἱ ποταμοὶ Τάγος, Χουκάρ, Γκαμπριὲλ καὶ Γκουαδαλαβιάρ. Τὸ περὶ τὰ Ἰβηρικὰ ὄρη τμῆμα τῆς Ἱσπανίας, ἄγονον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατοικεῖται ἀραιότατα. Μ. Ν. Δ.

— **Ἰβηρικὴ** (ἢ ***Ἱσπανικὴ***) ***θάλασσα*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὸ δυτικώτερον μέρος τῆς Μεσογείου θαλάσσης, τὸ περιβρέχον τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Ἱσπανίας (χώρας τῶν Ἰβήρων) ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτὰρ μέχρι τῶν Πιτυουσσῶν νήσων. Α. Θ. Σ.

— **Ἰβηρικὴ** (ἢ ***Πυρηναϊκὴ***) ***χερσόνησος*** *[Γεωγρ.]*. Μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων χερσονήσων τῆς Ν. Εὐρώπης, περιλαμβάνουσα τὸ βασίλειον τῆς Ἱσπανίας, τὴν δημοκρατίαν τῆς Πορτογαλίας καὶ τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τῆς Ἀνδόρας. Ὁρίζεται ἐξ Α ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ἐκ Δ ὑπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἀπὸ Β ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ τῶν Πυρηναίων ὀρέων. Ἀπὸ τῆς ἀπέναντι ἀφρικανικῆς ἀκτῆς χωρίζεται διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς ἔχει ἐπιφάνειαν 598.618 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Μ. Ν. Δ.

ἰβηρὶς (ἡ) (Iberis) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *σταυρανθῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 30 εἴδη, ἰθαγενῆ κυρίως τῶν παραμεσογείων χωρῶν καὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ἐτήσια ἢ πολυετῆ καὶ κοσμητικά. Γνωστότερα εἴδη εἶναι: *ἰβηρὶς ἡ ἀειθαλὴς* (Iberis sempervirens), φυτὸν ἀπαντῶν κυρίως εἰς ὀρεινὰς περιφερείας, *ἰβηρὶς ἡ πικρὰ* (Iberis ausara), εὐδοκιμοῦσα κυρίως ἐπὶ ἀσβεστούχων ἐδαφῶν, *ἰβηρὶς ἡ στεφανωματικὴ* (Iberis umbellata ἢ coronaria), ἐτήσιον φυτόν, ἰθαγενὲς κυρίως τῆς Ἱσπανίας, καὶ ἄλλα. Κ. ΠΑΠ.

Ἰβηρὶς ἡ στεφανωματική.

ἰβηρίτης (ὁ) (Iberit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν πολυπυριτικὸν ἅλας. Ὁ ἰβηρίτης ἀποτελεῖ ἐνδιάμεσον προϊὸν σερικιτιώσεως τοῦ κορδιερίτου, ἤτοι μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς μαρμαρυγίαν διὰ προσλήψεως ὕδατος καὶ ὀξειδίου τοῦ καλίου καὶ ἀποβολῆς διοξειδίου τοῦ πυριτίου καὶ ὀξειδίου τοῦ μαγνησίου. Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Montoval παρὰ τὸ Τολέδον. Γ. Ε.

Digitized by Google

Ἰβήρων *ἀκρωτήριον* */Παραλ. Γεωγρ./*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθωνος (πλάτ. 40° 14′ 35″ Β, μῆκ. 24° 17′ 40″ Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 1086: Gulf of Kassandra to Thassos and Lemnos) καὶ βορείως αὐτοῦ ἀμέσως ὅρμος, εἰς οὗ τὸν μυχὸν τὰ νεώρια τῆς φερωνύμου μονῆς. Σ. Ε. Λ.

— **Ἰβήρων** *καζᾶς* (τουρκ. *Τσορούμ*) */Γεωγρ./*. Ὑποδιοίκησις τῆς Τουρκίας ἐν τῷ νομῷ Ἀγκύρας.

— **Ἰβήρων** *μονή*. Ἑλληνικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐκτισμένη περίπου κατὰ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Κλεωνῶν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψώματος Τσούκα, ἐν τῷ μυχῷ ὁρμίσκου παρὰ στενήν τινα κοιλάδα. Εἶναι μεταγενεστέρα ὀνομασία τῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου Πωγωνάτου (668—685) ἱδρυθείσης μονῆς τοῦ *Κλήμεντος*, ὅτε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 961 καὶ 985 παρεχωρήθη εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν Γεωργιανοὺς μοναχοὺς ἐνεργείᾳ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ υἱοῦ του Εὐθυμίου τῶν Ἰβήρων. Ἡ ἀρχικὴ μονὴ ἐπεξετάθη δι' ἱδρυμάτων τοῦ Ἰωάννου (980—985), τῶν Ἰβήρων ἡγεμόνων Καϊχοσρόη Α΄, Κουαρκουαρίγια Γ΄ καὶ Μεζτζετσαμποὺκ (1500—1600), μετὰ δὲ τὴν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1860 ἐπισυμβᾶσαν πυρκαϊὰν ἀνιδρύθη, παραμείναντος μόνον τοῦ καθολικοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων οἰκημάτων. Τῷ 1306 καὶ 1308 ὑπέστη λεηλασίας Καταλανῶν καὶ Ἀράβων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1357 ἐπὶ πατριάρχου Καλλίστου τοῦ Α΄ περιῆλθεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν. Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν συνεισέφερε σκεύη ἀξίας περίπου 600.000 δραχμῶν, ἐκτιμηθέντα ἐπὶ Καποδιστρίου. Διατηρεῖ πλῆθος ἐξωκκλησίων καὶ μετοχίων ἔν τε τῷ Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἀλλαχοῦ, ἀπ' αὐτῆς δὲ ἐξαρτᾶται ἡ κατὰ τὸ 1779 περίπου ἱδρυθεῖσα «Σκήτη τοῦ τιμίου Προδρόμου ἢ τῶν Ἰβήρων». Ἔχει πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην, περιέχουσαν 1500 περίπου χειρόγραφα (ἑλληνικά, λατινικά, γεωργιανὰ κ. ἄ.), τὰ βιβλία τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Δ΄ τοῦ Μουσελίμη, κ. ἄ., ἐν οἷς ἐξέχει βαρύτιμον σλαυϊκὸν εὐαγγέλιον, δῶρον Πέτρου τοῦ Μεγάλου τῆς Ρωσίας. Ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων ἐμόνασαν Συμεὼν ὁ Καβάσιλας, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ κ. ἄ. (βλ. καὶ λ. *Ἅγιον* Ὄρος). —Π.

ἰβίδιον (τό) (Ibidium) */Ζωολ./*. Γένος ἐντόμων κολεοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *μακροκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *κεραμβυκιδῶν*, περιλαμβάνον ἀρκετὰ εἴδη πάντα ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Δ Ν.Π.

Ἴβιθα (Ibiza καὶ Iviza) */Γεωγρ./*. Μία τῶν Βαλεαρίδων νήσων, ἡ ἀρχαία *Ἔβυσος* (βλ. καὶ λ. *Ἴμπιθα*).

ἰβιθόρρυγχος (ὁ) (Ibidorhynchus) */Ζωολ./*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *χαραδριιδῶν*, περιλαμβάνον ἓν καὶ μόνον γνωστὸν εἶδος, τὸν *ἰβιδόρρυγχον τὸν ἀσιατικὸν* (Ibidorhynchus asiaticus), ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς κεντρικῆς Ἀσίας καὶ ἔχει μῆκος 10 περίπου ἑκατοστομέτρων. Τὸ ράμφος, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ πόδες ἔχουσι ζωηρῶς ἐρυθρὸν χρῶμα, ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς, ὁ λαιμὸς καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς οὐρᾶς εἶναι στιλπνῶς μελανὴ καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα φαιοϋποκυανοῦν. Οἱ ἰβιδόρρυγχοι ζῶσι κατὰ ζεύγη εἰς τελματώδεις ἰδίως ἐκτάσεις καὶ εἰς παραλιμνίους τοιαύτας καὶ τρέφονται ἐξ ἰχθύων, μικρῶν μαλακοστράκων διαφόρων ὑδροβίων ἐντόμων. Δ. Ν. Π.

ἶβις (ἡ) (Ibis) */Ζωολ./*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *καλοβατικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἐρωδιιδῶν*. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ γένους τούτου εἶναι: κεφαλὴ μικρά, λαιμὸς ἐπιμήκης καὶ εὐλύγιστος, ράμφος μακρόν, χονδρὸν κατὰ τὴν βάσιν, κυρτὸν καὶ λελεπτυσμένον κατὰ τὸ ἄκρον καὶ διηυλακωμένον κατὰ τὴν πλαγίαν ὄψιν· σῶμα ᾠοειδὲς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, πόδες μετρίου μεγέθους καὶ ἀρκετὰ ἰσχυροί, μὲ ἀνεπτυγμένους δακτύλους, οἵτινες ἑνοῦνται ὑπὸ μεμβράνης, πτέρυγες εὐρεῖαι καὶ μᾶλλον ὀξεῖαι κατὰ τὸ ἄκρον, οὐρὰ βραχεῖα, εὐρεῖα καὶ ἀπεστρογγυλωμένη κατὰ τὸ ἄκρον· τὸ σῶμα καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ καὶ σκληροῦ πτερώματος. Εἴδη τινὰ ἔχουσι τὸν λαιμὸν γυμνὸν πτερῶν. Ὁ χρωματισμὸς δὲν διαφέρει μόνον εἰς πτηνὰ διαφόρου εἴδους, ἀλλὰ πολλάκις καὶ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος λόγῳ τῆς ἡλικίας τοῦ πτηνοῦ. Οὕτως ὑπάρχουσι πτηνὰ τελείως λευκά, ἄλλα σκοτεινῶς φαιά, κτλ. Γενικῶς τὰ πτηνὰ ταῦτα εἶναι ἥμερα καὶ ζῶσιν ἐν ἁρμονίᾳ καθ' ὁμάδας ἐκ 10—12 πτηνῶν ἀποτελουμένας. Ἵπτανται δυσχερῶς καὶ τὸ βάδισμά των εἶναι βραδύ. Ἐνίοτε συνάπτουσι μεταξύ των ἀληθεῖς μάχας μέχρις ἐξοντώσεως. Ἐνδιαιτῶνται εἰς πεδιάδας καὶ εἰς ὑγρούς, τελματώδεις τόπους, παρὰ τὰς ὀρυζοφυτείας ἢ τὴν ἰλὺν τῶν λιμνῶν καὶ τῶν ποταμῶν. Τρέφονται ἐκ διαφόρων ἐντόμων, μαλακίων, μαλακοστράκων, ὡς καὶ ἐξ ὑδροβίων ζῴων. Εἶναι πτηνὰ ἀποδημητικὰ καὶ συχνὰ ἐκτελοῦσι μακροτάτας πορείας, μεταβαίνοντα εἰς θερμὰ ἢ ψυχρὰ μέρη. Εἶναι πτηνὰ μονόγαμα καὶ οὐδέποτε ἀποχωρίζεται τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, παρὰ μόνον ἐὰν ἀποθάνῃ τὸ ἕτερον τούτων. Ἀμφότερα ἐργάζονται ἀπὸ κοινοῦ πρὸς κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς των, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων κλαδίσκων καὶ χόρτων ἀτέχνως προσηρμοσμένων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 2—3 ὑπόλευκα ᾠά, ἅτινα ἐκκολάπτονται μετὰ ἕνα περίπου μῆνα. Τὰ νεογνὰ ἅμα τῇ ἐκ τοῦ ᾠοῦ ἐκκολάψει των ἔχουσι κεκαλυμμένον τὸ σῶμά των ὑπὸ λευκοκιτρίνων πτίλων. Εἴδη τινά, ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ συλλαμβανόμενα, ζῶσιν ἐπ' ἀρκετὸν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Τὸ κρέας τῶν μικρῶν εἶναι ἀρκετὰ εὔγευστον καὶ κατάλληλον πρὸς βρῶσιν. Τὸ γένος περιλαμβάνει περὶ τὰ 25 εἴδη, ἀπαντῶντα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Μαδαγασκάρης, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ἰνδοκίνας, τῆς Μαλαισίας, τῆς Αὐστραλίας καὶ τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερα εἴδη εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Ἶβις ἡ αἰθιοπικὴ ἢ ἱερὰ (Ibis œthiopica ἢ religiosa). Αὕτη διακρίνεται ἐκ τοῦ λευκοῦ πτερώματος τοῦ σώματός της, ὅπερ μόνον κατὰ τὰ ἄκρα τῶν μεγάλων πτερύγων εἶναι μελανόν. Ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ λαιμοῦ εἶναι γυμνὸν πτερῶν καὶ τὸ δέρμα τοῦ γυμνοῦ τούτου τμήματος εἶναι μελανοκυανοῦν. Τὸ ράμφος καὶ οἱ πόδες ἔχουσι χρῶμα φαιοχαλκοῦν. Τὸ ὁλικὸν μῆκός του φθάνει τὰ 60 περίπου ἑκατοστόμετρα. Εἰς τὰ νεαρὰ πτηνὰ ὁ λαιμὸς καὶ αἱ παρειαὶ εἶναι κεκαλυμμέναι ὑπὸ ἀραιῶν μελανῶν καὶ μαλακῶν πτερῶν. Ἡ ἶβις ἡ ἱερὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικήν, τὴν ἄνω Αἴγυπτον, τὴν Σενεγάλην, τὸ Κόγγον, τὸ Τράνσβααλ, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς νήσους τῶν Μολούκων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ πτηνὰ ταῦτα κατέστησαν σπανιώτερα ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ. Θηρεύεται σήμερον διὰ τὸ κρέας του, ὅπερ τρώγουσι πλεῖστοι ἰθαγενεῖς τῆς Ἀφρικῆς, ὡς καὶ διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν διαφόρων ζῳολογικῶν κήπων καὶ πτηνολογικῶν συλλογῶν.

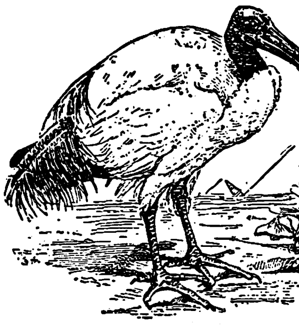

Ἶβις ἡ ἱερά.

Ἶβις ἡ ἐρυθρὰ (Ibis rubra). Τὸ εἶδος τοῦτο διακρίνεται ἐκ τοῦ ζωηρῶς ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ τοῦ σώματος, πλὴν τῶν ἄκρων τῶν μεγάλων πτερύγων, αἵτινες εἶναι μελανοκυαναῖ. Εἶναι τὸ ὡραιότερον τῶν εἰδῶν τοῦ γένους. Ἡ θήλεια διαφέρει τοῦ ἄρρενος ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πτέρωμά της φέρει καὶ φαιὰς ἀποχρώσεις. Ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ κυρίως ἐν Γουϊάνᾳ. Ζῇ κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας, αἵτινες διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλέον ἐνηλίκου ἄρρενος. Ἐνδιαιτᾶται εἰς μέρη παραθαλάσσια, ὡς καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν καὶ εἰς τελματώδεις ἐκτάσεις. Κατὰ τὴν νύκτα, ὡς καὶ κατὰ τὰς θερμοτέρας ἡμέρας τοῦ θέρους, παραμένουσιν ἐντὸς τῶν φυλλωμάτων τῶν δένδρων καὶ μόνον κατὰ τὴν πρωίαν καὶ τὴν ἑσπέραν κατέρχονται εἰς τὸ ἔδαφος πρὸς εὕρεσιν τῆς λείας των. Ἡ πτῆσίς των εἶναι ταχεῖα καὶ παρατεταμένη. Κατὰ Ἰούλιον κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἐκ διαφόρων χόρτων καὶ ἡ θήλεια γεννᾷ 3—5 πρασινοκίτρινα ᾠά. Τὰ ἐκκολαπτόμενα νεογνὰ φέρουσι φαιομελανὸν πτίλωμα. Ἐξημεροῦνται εὐκόλως καὶ διατηροῦνται εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς ζῳολογικοὺς κήπους τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς διαφόρους δημοσίους κήπους.

Ἶβις ἡ πρασινίζουσα (Ibis viridis). Τὸ μέγεθός της φθάνει τὰ 50 περίπου ἑκατοστόμετρα, τὸ χρῶμά της εἶναι ὑπομελανὸν μὲ πρασινοϊώδεις ἀποχρώσεις. Ἀπαντᾷ εἰς τὰς θερμὰς καὶ εὐκράτους χώρας τοῦ βορείου ἡμισφαιρίου. Κυρίως ἀνευρίσκεται εἰς τὰ βόρεια τῆς Αἰγύπτου καὶ πολλάκις μεταναστεύει εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ φθάνει καὶ μέχρι τῆς Δανίας. Δ. Ν. Π.

— */Ἀρχ./* Ἡ *ἶβις ἡ αἰθιοπικὴ* ἢ *ἱερὰ* ἦτο ἐν Αἰγύπτῳ πτηνὸν ἱερὸν τοῦ Θὼθ καὶ συχνὰ ὁ θεὸς τῆς σοφίας παρίσταται ἢ ὡς ἶβις ὁλόσωμος ἢ ἰβιοκέφαλος. Ὁ Στράβων λέγει ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα ἦσαν τόσον τιθασευμένα λόγῳ τοῦ πρὸς αὐτὰ σεβασμοῦ τοῦ λαοῦ, ὥστε ἥρπαζον τὰ ὀψώνια ἀπὸ τῶν καλάθων τῶν δούλων. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον ὅτι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ πτηνοῦ τούτου ὠφείλετο ἡ εὐφορία τοῦ Νείλου. Γ. Λ. Α.

ἰβίσκος (ὁ) (Hibiscus) */Βοτ./*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *μαλαχοειδῶν*, περιλαμβάνον φυτὰ ποώδη, θαμνώδη ἢ καὶ δενδρώδη, ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χωρῶν. Γνωστὰ περὶ τὰ 130 εἴδη, ὧν τὰ πλεῖστα κοσμητικά, ἢ χρήσιμα εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ φαρμακευτικήν. Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῶν φυτῶν τοῦ γένους τούτου εἶναι: κάλυξ πεντασχιδής, σωλὴν ἀνθήρων γυμνὸς κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα, ᾠοθήκη μετὰ πέντε λοβῶν, ὧν ἕκαστος περικλείει δύο ἢ περισσοτέρας σπερμοθήκας, στυλίσκος διῃρημένος κατὰ τὴν κορυφήν του εἰς ἓξ στιγματοφόρα τμήματα, καρπὸς κάψα, διῃρημένος εἰς πέντε λοβοὺς περικλείοντας πλείονα σπέρματα. Τὰ φύλλα εἶναι ἀκέραια ἢ πολυσχιδῆ ἐναλλασσόμενα καὶ φέρουσι μίσχον. Τὰ ἄνθη των εἶναι μεγάλα διαφορόχρωμα. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν εἰδῶν γνωστότερον εἶναι ὁ *ἰβίσκος ὁ ποώδης* (Hibiscus trionum), κοινῶς *ἀγριοβαμβακιά*. Ἐκ τῶν ἐξωτικῶν εἰδῶν γνωστότερα εἶναι: *Ἰβίσκος ἡ σαβδαρίφη* (Hibiscus sabdarifa), πόα ἐτησία, ἀπαντῶσα εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, χρήσιμος διὰ τὸν καυλόν του, ὅστις παρέχει κλωστικὴν ὕλην. *Ἰβίσκος ἡ σινικὴ* (Hibiscus sinensis), θάμνος ἰθαγενὴς τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, καλλιεργούμενος πρὸς κόσμον πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' ἡμῖν διὰ τὰ πορφυρᾶ ἄνθη του. *Ἰβίσκος ὁ ἐδώδιμος* (Hibiscus esculentus), τὸ μόνον ἐδώδιμον εἶδος, ἰθαγενὲς τῆς Ἀνατολῆς, καλλιεργούμενον πανταχοῦ ὡς λαχανικὸν καὶ ὑπὸ πλείστας παραλλαγάς. Παρ' ἡμῖν ἐπίσης καλλιεργεῖται ἐντατικῶς καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *μπάμια*. *Ἰβίσκος ὁ εὐμετάβλητος* (Hibiscus mutabilis), θάμνος ἀπαντῶν ἐν Κίνᾳ, οὗ ὁ φλοιὸς παρέχει κλωστικὴν ὕλην. *Ἰβίσκος ὁ καννάβινος* (Hibiscus cannabinus), ἀπαντᾷ εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ καλλιεργεῖται ἐκτενῶς εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, κυρίως διὰ τὸν καυλόν του, ἐξ οὗ παράγονται κλωστικαὶ ἶνες. *Ἰβίσκος ὁ ἰόχρους* (Hibiscus lilicianus), δενδρύλλιον λίαν κοσμητικόν, ἀπαντῶν ἐν Αὐστραλίᾳ. *Ἰβίσκος ὁ μόσχοσμος* (Hibiscus abelmoschus), θάμνος ἀπαντῶν ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ καλλιεργούμενος διὰ τὰ σπέρματά του, διότι ἀναδίδουσιν εὐάρεστον ἄρωμα, χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ μυρεψικῇ. *Ἰβίσκος ὁ ὑψηλὸς* (Hibiscus altus), δένδρον ἰθαγενὲς τῶν Ἰνδιῶν, καλλιεργούμενον κυρίως διὰ τὸν φλοιόν του, ὅστις παρέχει κλωστικὴν ὕλην. *Ἰβίσκος ὁ φιλλυροειδὴς* (Hibiscus tiliaceus), δενδρύλλιον ἰθαγενὲς τῆς Ἀσίας καὶ Αὐστραλίας, καλλιεργούμενον ἰδίως διὰ τὸ εὐέργαστον ξύλον του, ὅπερ χρησιμεύει ἐν τῇ ξυλογλυπτικῇ, καὶ τὰς κλωστικὰς ἶνάς του. Δ. Ν. Π.

ἰβίτης (ὁ) (Ibit) */Φαρμ./*. Οὕτω καλεῖται τὸ ὀξυϊωδοταννικὸν βισμούθιον. Κόνις φαιοπρασίνη, ἄοσμος καὶ ἄγευστος, φερομένη ὡς ἀναπλήρωμα τῆς ἀϊρέλης, πρὸς ἣν παρουσιάζει ἀνάλογον δρᾶσιν. Κ. Γ. Μ.

ἶβν (Ibn). Ἀραβικὴ λέξις σημαίνουσα υἱός (βλ. *ἴμπν*).

Ἰβογκὺν (Ivogün), ***Μαρία***. Διάσημος Οὐγγρὶς ἀοιδός, γεννηθεῖσα τῷ 1890. Ἀπόφοιτος τῆς μουσικῆς Ἀκαδημίας τῆς Βιέννης, ἀποτελεῖ ἀπὸ τοῦ 1913 τακτικὸν μέλος τοῦ Μελοδράματος τοῦ Μονάχου, τακτικῶς δὲ λαμβάνει μέρος ὡς πρωταγωνίστρια εἰς τὰς σημαντικωτέρας λυρικὰς σκηνὰς τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας. Ἡ Ἰβογκὺν διέπρεψεν ἐπίσης καὶ ὡς καλλιτέχνις συναυλιῶν. Γ. Σ.

Ἴβορα, ἢ ***Ἴβωρα*** */Ἀρχ. Γεωγρ./*. Μεσαιωνικὴ πόλις τῆς ἐν Πόντῳ Καππαδοκίας. Εἰς τὰ σύγχρονα κείμενα ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὰ ὀνόματα *Ἴβορνα* καὶ *Ἴβυρνα*. Πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ Ἀράξιος περὶ τὸ 380 μ. Χ., καὶ τελευταῖος ὁ Νικόλαος περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ΄ αἰῶνος, ὅστις παρεκάθησεν εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην σύνοδον. Εἰς τὸ ἐπὶ Λέοντος ΣΤ΄ καταρτισθὲν συνταγμάτιον τῶν μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου μετὰ τῶν ὑπαγομένων εἰς αὐτὰς ἐπισκοπῶν, ἡ ἐπισκοπὴ τῶν Ἰβόρων ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπισκοπὴ *Πιμολίας*. Σήμερον ἡ πόλις ὀνομάζεται *Τσορούμ*. Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἴβος ***(Ἀμπελακιώτης), Ἀστέριος***. Ἀγωνιστής, γεννηθεὶς τῷ 1790 εἰς τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας. Σπουδάσας ἐν Μασσαλίᾳ, ὅπου ἐμπορεύετο ἡ οἰκογένειά του, καὶ εἰς τὸ Πεδεμόντιον, εὑρέθη ἐν Βλαχίᾳ κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Πολεμήσας εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον, ὑπέστη τὴν καταστροφὴν χωρὶς ν' ἀποθαρρυνθῇ καὶ μετ' ὀλίγον κατῆλθεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας, χάρις εἰς τὰς πολλάς του γνώσεις, καὶ ἰδίως τὴν πυροβολικήν, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως εἶχε σπουδάσει. Τῷ 1825, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, κατετάχθη ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν τακτικὸν στρατόν. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου αὐτὸς διηύθυνε τὰ πυροβόλα, καὶ μετὰ πολλῆς σωφροσύνης ἀπέφυγε τοὺς κινδύνους, ὅταν οἱ ἄξονες τῶν κανονίων ἐθραύσθησαν. Μετὰ τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν, τὰ παρέλαβεν εἰς τὰς δύο μάχας τοῦ Χαϊδαρίου. Τὴν 6 Αὐγούστου 1826 ἠρίστευσεν, ἀποκρούσας πολυαρίθμους ἐχθρούς, καὶ διὰ τῆς ἐγκαίρου μεσολαβήσεώς του διασώσας τὴν ζωὴν τοῦ κινδυνεύσαντος νὰ κυκλωθῇ Καραϊσκάκη. Ἀλλὰ τὰ δύο ἐκ τῶν κανονίων του ὑπέστησαν βλάβην, καὶ τὴν ἰδίαν ἑσπέραν τὰ ἀπέστειλεν εἰς Ὕδραν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν. Κατὰ τὴν δευτέραν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου, τὴν 8 Αὐγούστου 1826, ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐπάλαισε μὲ τὰ δύο τηλεβόλα του. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς πολλῆς χρήσεως, ἥτις ἐπεβάλλετο διὰ νὰ δοθῇ καιρὸς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ ὑποστάντος μεγάλην ἐπίθεσιν ταγματάρχου Ρομπέρ, τὰ δύο ταῦτα κανόνια δὲν ἤργησαν ν' ἀ-

Digitized by Google

χρηστευθῶσιν. Ἄπελπις ὁ Ἴβος ἐξηκολούθει νὰ μάχεται διὰ τῶν ὅπλων, παρὰ δὲ τὰς ἱκεσίας τῶν πυροβολητῶν του καὶ τὴν περὶ ὑποχωρήσεως διαταγὴν τοῦ Φαβιέρου, δὲν ἔστρεξε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰ θραυσμένα τηλεβόλα του. Ἐκεῖ, τὴν δείλην, συνελήφθη ἀπὸ τοὺς δελῆδες τοῦ Μουχτὰρ βεη Κιαφεζέζα καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Καρυστινὸν Ὀμὲρ πασᾶν, ὅστις ἐζήτησεν αὐτὸν ἰδιαιτέρως, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον συγγενῶν του, φονευθέντων διὰ τῶν κανονίων. Πράγματι, ἀποσταλεὶς εἰς τὸ ἐν Καλάμῳ τῆς Ἀττικῆς στρατόπεδον τοῦ πασᾶ τῆς Χαλκίδος, ἀνεσκολοπίσθη κατὰ διαταγήν του, τὴν 15 Αὐγούστου, ἐνώπιον τῶν χωρικῶν. Κατ' ἄλλας πληροφορίας ἀνεσκολοπίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Πνύκα. Γ. Δ. Κ.

Ἰβουὰ (Ivoi), ***Παῦλος***. Ψευδώνυμον τοῦ Γάλλου λογίου καὶ δημοσιογράφου *Καρόλου Deleutre* (1814—1861). Νεώτατος μετέβη εἰς Βέλγιον, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικην καὶ βραδύτερον εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ὅπου καὶ διέπρεψεν ὡς χρονογράφος. Μετά τινα χρόνον μεταβὰς εἰς Παρισίους διεκρίθη ὡς συνεργάτης τῆς «Εἰκονογραφημένης», τοῦ «Φιγκαρώ», κτλ. Μ. Ν. Δ.

— **Ἰβουὰ *Ντελὲτρ*** (Ivoi Deleutre), ***Παῦλος***. Γάλλος μυθιστοριογράφος (1856—1915). Νεώτατος περιῆλθε πλείστας χώρας τῆς γῆς καὶ συνέγραψε πάμπολλα περιπετειώδη μυθιστορήματα, διακρινόμενα διὰ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἐξ αὐτῶν κυριώτερα εἶναι: «Ὁ λοχίας Σεμπλέ», «Ἰωάννης Φανφάρ», «Ὁ ἰατρὸς μυστήριον», «Ὁ πλοίαρχος Νίλια», «Οἱ πέντε ὀβολοὶ τοῦ Λαβαρέδ». «Ὁ ὡραῖος κουρσάρος», «Ἡ πατρὶς ἐν κινδύνῳ», «Ἑκατομμυριοῦχος μὲ τὸ στανιό», «Ὁ ἀπρόσωπος ἄνθρωπος», «Οἱ κλέπται τοῦ κεραυνοῦ» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ἰβραήμ· βλ. *Ἰμπραήμ*.

Ἰβραημίχ *[Γεωγρ.]*. —1) Διῶρυξ μεγάλη τῆς Αἰγύπτου, ἐκφεύγουσα τοῦ Νείλου κατὰ τὸ Ἀσιοὺτ καὶ ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης. Χάρις εἰς αὐτὴν ἀρδεύονται δι' ὅλου τοῦ ἔτους αἱ ὑψηλαὶ γαῖαι αἱ δυτικῶς τοῦ Νείλου, εἰς ἃς γίνεται ἡ μεγάλη καλλιέργεια τοῦ σακχαροκαλάμου.

—2) Προάστειον κομψὸν τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς τὰ ΒΑ ταύτης. Ἔχει ἑλληνικὴν κοινότητα διατηροῦσαν δύο ἐκκλησίας, ἀστικὴν σχολὴν καὶ οἰκονομικὸν συσσίτιον διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς.

—3) Ἐπαρχία πλησίον τοῦ Ζαγαζικίου. Ἐκεῖ ὁ Ἰβραὴμ ἐγκατέστησε χιλιάδας τινὰς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Πελοποννήσου, τοὺς ὁποίους ἐξισλάμισε βίᾳ. Αἱ οἰκογένειαί των ὑφίστανται ἀκόμη εἰς τὸ χωρίον *Μουράγια*, ἔχουσαι ὄχι μόνον συνείδησιν τῆς καταγωγῆς των, ἀλλὰ καὶ σκεύη καὶ ἔπιπλα καὶ ἐνδυμασίας ἀκόμη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γ. Λ. Α.

Ἰβρέα (Ivrea) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν Πεδεμοντίῳ, ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἀόστης, πρὸς τὰ ΒΑ τοῦ Τουρίνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχει 56 χλμ. Εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας. Κάτ. 8.595. Ἔχει θεολογικὴν σχολήν, ἐργοστάσια βαμβακερῶν καὶ μεταξωτῶν, μεταλλεῖα σιδήρου καὶ γαιανθράκων καὶ λατομεῖα μαρμάρου. Διεξάγει ἐπίσης ἐμπόριον τυροῦ καὶ ὀνομαστῶν οἴνων. Εἶναι πόλις ἀρχαιοτάτη, ἀποικισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαρίου. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μαρκησίων καὶ κατόπιν περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Σαβοΐας. Ἡ ἀρχαία ὀνομασία αὐτῆς εἶναι Eperodia. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων μνημείων της καταλέγεται παλαιοτάτη μητροπολιτικὴ ἐκκλησία, θεωρουμένη ὡς μία τῶν πρώτων χριστιανικῶν, κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἔχει ἐπίσης παλαιὸν φρούριον χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1358. Μ. Δ. Β.

Ἰβρίδης. Εἰρωνικὸν ἐπώνυμον τοῦ Ρωμαίου ὑπάτου Γαΐου *Ἀντωνίου* (βλ. λ.).

Ἰβριζὲ-*Μπουρνοὺ* *[Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ ὁμώνυμος ὅρμος τῶν παραλίων τῆς νοτιοανατολικῆς Θράκης ἐπὶ τοῦ Μελανος κόλπου (Ξηροῦ), ἀπέχον 30 χλμ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου. Κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης (1923) ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ἄρχεται ἡ ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους γραμμὴ τῆς μεθορίου ζώνης. Α. Θ. Σ.

Ἰβρὺ (d'Ivry), ***Γαλερανὸς ντ'—***. Στρατηγὸς τῆς Σικελίας ἐπὶ Καρόλου Α' τοῦ Ἀνδεγαυοῦ. Ὑπὸ τούτου ἀπεστάλη εἰς Πελοπόννησον ὡς βαΐλος αὐτοῦ τῷ 1278, ὅτε, ἀποθανόντος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας (Πελοποννήσου) Γουλιέλμου Βιλλαρδουΐνου, κατέστη ἐπικυρίαρχος τῆς χώρας λόγῳ τοῦ γάμου τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου (ἀποθανόντος ἤδη) μετὰ τῆς Ἰσαβέλλας, θυγατρὸς τοῦ Γουλιέλμου. Ὁ Ἰβρὺ ἀφικόμενος εἰς Γλαρέντζαν ἀντικατέστησεν ἅπαντας τοὺς ὀφφικιαλίους τῆς ἡγεμονίας καὶ οὕτω προεκάλεσε σοβαρὰν ἐναντίον του δυσφορίαν, ἥτις ἐνετάθη, ὅτε μετ' ὀλίγον στρατεύσας κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἡττήθη ἐν τοῖς στενοῖς τῶν Σκορτῶν (ἐν Γορτυνίᾳ) καὶ ἀπώλεσεν οὐκ ὀλίγους τῶν ὀπαδῶν του. Ἐπὶ πλέον αἱ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰβρὺ προξενηθεῖσαι δῃώσεις ἐν τῇ χώρᾳ ἐκορύφωσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν τῶν τιμαριωτῶν, οἵτινες παρεπονέθησαν εἰς τὸν βασιλέα Κάρολον, σπεύσαντα νὰ ἀνακαλέσῃ ἀμέσως αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Φιλίππου de Lagonessa. Ν. ΚΛΣ

Ἰβρὺ-*λὰ-μπατάϊγ* (Ivry la Bataille) *[Γεωγρ.]*. Γαλλικὴ κώμη εἰς τὸν νομὸν Ἐβρέ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἔρ. Κάτ. 1140. Παρ' αὐτὴν ὁ Ἑρρῖκος Δ' κατήγαγε τὸν Μάρτιον τοῦ 1590 ἀποφασιστικὴν νίκην κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν δοῦκα τῆς Μαϋέννης στρατευμάτων τοῦ Ἱεροῦ συνδέσμου. Λέγεται ὅτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης ταύτης ὁ Ἑρρῖκος Δ' ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς στρατιώτας του τὴν ἱστορικὴν προσλαλιάν: «Ἐὰν ἀπολέσητε τὰς σημαίας σας, συνενωθῆτε περὶ τὸ λευκὸν λοφίον μου. Θὰ τὸ εὕρητε πάντοτε εἰς τὸν δρόμον τῆς τιμῆς καὶ τῆς νίκης». Θ. Α. Κ.

— **Ἰβρὺ-*Σὺρ-Σὲν*** (Ivry-sur-Seine) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ καντονίῳ τοῦ Σηκουάνα εἰς ἀπόστασιν 6 χιλμ. ἀπὸ τῶν Παρισίων, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Σηκουάνα. Κάτ. 25.000. Εἶναι σπουδαῖον βιομηχανικὸν κέντρον, ἔχει ἀξιόλογα χυτήρια σιδήρου καὶ χάλυβος, ἀγγειοπλαστικήν, βιομηχανίαν εἰδῶν πορσελλάνης, χαρτοποιεῖα καὶ ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων, τῶν ὁποίων ἡ ἐξαγωγὴ γίνεται διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ Σηκουάνα λιμένος της. Τὸ νοσοκομεῖον τῶν ἀνιάτων τῆς πόλεως περιλαμβάνει 700 κλίνας. Μ. Ν. Δ.

ἰβύκειον *μέτρον* *[Μετρ.]*. Καλεῖται τὸ μέτρον, καθ' ὃ δύο δακτυλικαι τετραποδίαι συνάπτονται εἰς μίαν δακτυλικὴν ὀκταποδίαν, ἤτοι ὁσάκις στίχος τις ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ ποδῶν ἐχόντων σχῆμα δακτύλου (—' ◡ ◡), ὁ δὲ τελευταῖος ποὺς εἶναι καταληκτικὸς εἰς τὴν θέσιν, ἤτοι λείπει ἡ ἄρσις τοῦ τελευταίου ποδός. Οὕτω λ. χ. ὁ στίχος τοῦ Αἰσχύλου (Ἀγαμέμν. 104).

Κύριός εἰμι θροεῖν ὅδιον κράτος | αἴσιον ἀνδρῶν ἐκτελέων.

—'◡◡ —'◡◡ —'◡◡ —'◡◡ —'◡◡ —'— —'◡◡ —'

εἶναι στίχος ἰβύκειος. Ὠνομάσθη δ' οὕτω τὸ μέτρον τοῦτο ἐκ τοῦ συχνότερον μεταχειρισθέντος αὐτὸ ποιητοῦ *Ἰβύκου* (βλ. λ.). Ε. Γ. Π.

Ἴβυκος. Λυρικὸς ποιητὴς ἐκ Ρηγίου τῆς Ἰταλίας, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΣΤ' αἰῶνος π. Χ. ἐπὶ τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ὁποίου πολὺν χρόνον διέτριψεν. Ὁ ποιητὴς ἐπεσκέφθη καὶ ἄλλας πολλὰς χώρας, προκρίνας τὸν περιπετειώδη πλάνητα βίον τοῦ ἀοιδοῦ, κατά τινα δὲ παράδοσιν ἐφονεύθη παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ὑπὸ λῃστῶν· ἐπειδὴ δὲ μάρτυς οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐκεῖ τότε, ἀποθνήσκων ἐπεκαλέσθη ὡς μάρτυρας καὶ ἐκδικητὰς τοὺς ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πετομένους *γεράνους*. Μετά τινα δὲ χρόνον ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἰσθμίων εἷς τῶν λῃστῶν τῶν φονευσάντων τὸν ποιητὴν ἐμπαικτικῶς εἶπε πρὸς τοὺς λοιπούς: «ἰδοὺ οἱ τοῦ Ἰβύκου ἔκδικοι». Τὸν λόγον τοῦτον ἀκούσας τις, κατήγγειλεν αὐτὸν καὶ ἀνακρίσεως γενομένης ἠναγκάσθησαν οἱ λῃσταὶ νὰ ὁμολογήσωσι τὸν φόνον καὶ οὕτως ἐτιμωρήθησαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ παροιμιώδης φράσις: «οἱ τοῦ Ἰβύκου γέρανοι», λεγομένη διὰ τοὺς ἀπροσδοκήτως ἐμφανιζομένους μάρτυρας πρὸς διαφώτισιν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ποίησις τοῦ Ἰβύκου πλησιάζει μὲν πρὸς τὴν λεσβίαν σχολήν, ἀλλὰ καὶ τῆς δωρικῆς ποιήσεως δὲν ἀπέχει πολύ· διότι τὰ ποιήματα αὐτοῦ, μύθους πραγματευόμενα, εἶναι συγγενῆ πρὸς τὰ τοῦ Στησιχόρου οὐ μόνον κατὰ τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ κατὰ γλῶσσαν, ἥτις πλὴν ὀλίγων ἰδιωμάτων ἦτο καθόλου ε'πεῖν οἵα καὶ ἡ τοῦ Στησιχόρου, ἐπικὴ δηλαδὴ διάλεκτος ἠρτυμένη δι' ὀλίγων τινῶν δωρικῶν τύπων. Αἱ ἐκ τῆς φύσεως εἰκόνες τοῦ ποιητοῦ εἶναι θελκτικαί, αἱ φράσεις αὐτοῦ ἔχουσι πολὺ τὸ διθυραμβῶδες καὶ οἱ ρυθμοὶ ποικιλίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ὁ Ἴβυκος κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐπενόησε καὶ τὴν *σαμβύκην* (μουσικὸν ὄργανον). Τῶν ποιημάτων τοῦ Ἰβύκου ὑπῆρχον ἑπτὰ βιβλία, περιφημότερα δ' ἦσαν τὰ «ἐρωτικὰ» αὐτοῦ, πρωτότυπα ὄντα καὶ ὑπὸ αἰσθήματος φλογεροῦ διαπνεόμενα· ταῦτα δ' ὑπαινίσσονται τοῦ Πινδάρου «οἱ παίδειοι μελιγάρυες ὕμνοι» (Ἰσθμ. Β', 3).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἰβύκου σήμερον ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα. Ἡ πρώτη συλλογὴ τούτων ἐγένετο ὑπὸ *Schneidewin* (1832), εἶτα δὲ ὑπὸ *Bergk* (Poetae lyrici Graeci). Ἐκλογὴ ἐσχολιασμένη εἶναι ἡ τοῦ *Schmyth* (Greek Melik Poets 268—271). Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

ἰβυκτὴρ (ὁ) (Ibycter) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν* τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*, περιλαμβάνον εὐμεγέθη πτηνὰ ἰθαγενῆ τῆς μεσημβρινῆς καὶ κεντρικῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν δέκα περίπου εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος, γνωστότερον εἶναι ὁ *ἰβυκτὴρ ὁ ἀμερικανικὸς* (Ibycter americanus), ὅστις ἔχει ράμφος βραχὺ καὶ ἰσχυρόν, κεφαλὴν ἐπιμήκη, σῶμα εὔρωστον, πτέρυγας μετρίου μεγέθους καὶ οὐρὰν μακράν, τετράγωνον κατὰ τὸ ἄκρον της. Ὁ χρωματισμός του εἶναι πυρρότεφρος κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ λευκόφαιος μὲ μελανὰς κηλῖδας εἰς τὰ ὑποκάτω μέρη. Δ. Ν. Π.

Ἴβωρα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ἴβορα*.

Ἰγγ—. Πλὴν τῶν εἰς *Ἰγγ—* ἢ ἄλλως ἐξελληνισθέντων, τὰ ἀπὸ Ing—, Ig—, Inc— καὶ Ink— ἀρχόμενα ξενικὰ ὀνόματα ζητητέα εἰς *Ιγγκ—*, *Ιγκ—* καὶ *Ινκ—*.

Ἴγγαυνοι (Ingauni) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῆς μεσημβρινῆς Λιγουρίας ἢ Λιγυστικῆς ἐν Ἰταλίᾳ, κατοικῶν τὴν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων ὀρέων πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους πρὸς νότον χώραν, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν σημερινὴν περίπου ἐπαρχίαν τῆς Γενούης. Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Δ, 202) καλοῦνται *Λίγυες Ἴγγαυνοι*. Πρωτεύουσα αὐτῶν ἦτο τὸ *Ἀλβίγγαυνον*, ἐξηλληνισμένη ὀνομασία τοῦ λατινικοῦ Albingaunum, ἡ σημερινὴ Ἀλμπέγκα (Albenga), κειμένη ΝΔ. τῆς Γενούης (*Πτολεμ.* Γεωγρ. Γ', 1, 3). Νικηθέντες κατὰ τὸ 185 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου Ποῦλχερ, ἔφερον εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Παῦλον Αἰμίλιον κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ὑπατείαν (182 π. Χ.). Εἰς τοὺς Ρωμαίους τελείως ὑπετάγησαν τῷ 180 π. Χ. ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ποστουμίου. Α. Θ. Σ.

Ἰγγερίνα, *Εὐδοκία*· βλ. λ. *Εὐδοκία* ἡ Ἰγγερίνα.

Ἰγγιληνὴ *[Γεωγρ.]*. Ἐπαρχία τῆς Ἀρμενίας, ἢ ἄλλως ἀρμενιστὶ *Ἀνκὲγ-Ντούμ*, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους τελοῦντος δυτικοῦ τμήματος τοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενίας. Ν. Μ.

ἰγγλέζικο *χορτάρι* (τὸ) *[Βοτ.]*. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ροκέλλη ἡ βαφικὴ* (Rocelle tinctoria). Δ. Ν. Π.

ἰγγλέζικος, *ἰγγλέζος* κτλ.· βλ. *ἐγγλέζικος, ἐγγλέζος* κτλ.

Ἰγγλέζος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται οἱ ἑξῆς ἀγωνισταί: —1) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐξ Ἀρτοτίνας τῆς Δωρίδος. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν δίωξιν τῶν «ἀνταρτῶν», ὁπότε ἔλαβε δίπλωμα ὑποχιλιάρχου. —2) ***Κωνσταντῖνος.*** Ἰθακήσιος πλοίαρχος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅστις ἐμπορεύετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Τῷ 1818 συλληφθεὶς ὑπὸ Ἀλγερίνων πειρατῶν ἐνεκλείσθη εἰς φυλακὴν τοῦ Ἀλγερίου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθε μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάληψιν τῆς πόλεως τῷ 1830. Ἐγκατασταθεὶς ἔκτοτε εἰς Μελίτην ἐμπορεύετο σπόγγους, καὶ κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ ἀξιόλογον περιουσίαν. Ἀπέθανεν ἐν Λιβόρνῳ τῷ 1850. —3) ***Παναγιώτης.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἀγωνιστὴς καὶ Φιλικός. Ἐπολέμησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐτραυματίσθη εἰς τὸ Χαϊδάρι τὴν 8 Αὐγούστου 1826 καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου εἶχεν εἰσέλθει μετὰ τοῦ Φαβιέρου φορτωμένος πυρίτιδα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη μὲ τὸ χαλκοῦν παράσημον καὶ μὲ γαίας ἐν Ἀχαΐᾳ. —4) ***Χριστόδουλος.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Πατρῶν. Ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Γηροκομείου κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως. Γ. Δ. Κ.

Ἰγγλέσης. Ὄνομα οἰκογενείας ἐκ Κεφαλληνίας, καταγομένης, κατὰ σχετικὴν παράδοσιν, ἔκ τινος Ἄγγλου βαρώνου, *Γουλιέλμου* ὀνόματι, ὅστις ναυαγήσας ἔτυχε περιθάλψεως, τῷ 1460, ὑπὸ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ οἰκογενείας τῶν Βαλσαμάκη, καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐκεῖ ἐγένετο ὁ γενάρχης τῆς οἰκογενείας τῶν *Ἰγγλέση*. Κλάδος ταύτης μετεφυτεύθη καὶ ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου ἀπαντᾶ μέχρι σήμερον (βλ. *Η. Α. Τσιτσέλη*, «Κεφαλ. Σύμμικτα» σελ. 44 καὶ 174).

—**Ἰγγλέσης**: —1) ***Ἀντώνιος***. Κεφαλλὴν εὐπατρίδης γεννηθεὶς τῷ 1764, ὑπηρέτησεν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' καὶ μετέσχε τῆς πολεμικῆς καθόδου τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς πατρίδος του, ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, μέχρι τοῦ 1897, ὁπότε ἀγγελθέντος ὅτι καταπλέει ὁ ὑπὸ τὸν Δημήτριον Σενιάβιν ρωσικὸς στόλος, κατήργησε τὴν γαλλικὴν διοίκησιν, καὶ περιβληθεὶς τὴν στολὴν τοῦ ὡς ταγματάρχου (μαγγιώρου) τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἀνέλαβε τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς μεταξὺ τῶν πρώτων Κεφαλλήνων, ἐνεθάρρυνε τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὸν καταρτισμὸν σωμάτων, καὶ τὴν ἀποστολήν των εἰς τὴν μαχομένην πατρίδα. Ὁ ἴδιος παρευρέθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριτόλεως καὶ τῆς Κορίνθου. Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1827, μετὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του Χαραλάμπους. —2) ***Νικόλαος.*** Ἀγωνιστὴς μετασχὼν τοῦ Ἀγῶνος ὡς ἀξιωματικός. Διετέλεσεν ὑπασπιστὴς τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας καὶ εἰς θαλασσίας ἐπιχειρήσεις εἰς Χίον καὶ Σάμον. Τῷ

Digitized by Google

1823 ἀνεδείχθη ταξίαρχος. Ὑπηρέτησε καὶ ὡς πολιτικὸς ὑπάλληλος. —3) ***Παναγῆς***. Υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου, γεννηθεὶς τῷ 1801, συνεπολέμησε μετ' αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀττικῆς ἠκολούθησε τὸν Γ. Καραϊσκάκην. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιελήφθη εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του διοικούμενον σῶμα τῶν τακτικῶν, καὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου τραυματισθεὶς ἐξωγρήθη, ἀποδοθεὶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Καταταχθεὶς εἰς τὸν βασιλικὸν στρατὸν προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου, ἐγκατασταθεὶς δ' ἐν Θήβαις ἀπέθανεν αὐτόθι τῷ 1870. —4) ***Χαράλαμπος***. Ἀγωνιστής, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῷ 1799. Νεαρώτατος εἰσέτι, μόλις ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἔσπευσε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγῆ καὶ ἄλλων Κεφαλλήνων καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ εἰς ἄλλας μάχας. Τῷ 1822 ἐνεγράφη ὑπασπιστὴς εἰς τὸ ὀργανιζόμενον τακτικόν, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποκτήσῃ, μαχόμενος καὶ διακρινόμενος ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ, τοὺς βαθμούς του. Ὀργανωτὴς ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου τῶν νεοσυστάτων ταγμάτων εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ 1825, διεκρίθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου καὶ εἰς τὸ Χαϊδάρι, ὅταν δὲ ὁ Φαβιέρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μὲ τοὺς ἄνδρας του, τὸν ταγματάρχην Ἰγγλέσην ἀφῆκεν εἰς τὰ Μέθανα τοποτηρητήν του, εἰς διοίκησιν τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἀπομεινάντων τακτικῶν. Λαβὼν γνῶσιν τῶν σφοδρῶν ἐπιθέσεων, τὰς ὁποίας ἐνήργει ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζούρτζ, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1827, ὁ ἀνδρεῖος Κεφαλλὴν ἔσπευσε μὲ τὸ σῶμά του, ἐπολέμησε γενναιότατα εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἰς πλείστας μάχας, τέλος δ' ἔπεσε μαχόμενος μετὰ τῶν περισσοτέρων ἀνδρῶν του κατὰ τὴν μάχην τοῦ *Ἀναλάτου*. Γ. Δ. Κ.

—**Ἰγγλέση, *Μαρία***. Σύγχρονος Ἑλληνὶς ζωγράφος, γεννηθεῖσα ἐν Μυκόνῳ. Ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, περιῆλθε δ' ἐπὶ μακρὸν τὴν Ἑλλάδα, εἰδικευθεῖσα εἰς τὴν τοπιογραφίαν. Ἀπεικόνισε μετ' ἐπιτυχίας ἀπόψεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, μάλιστα δὲ τῶν νήσων καὶ δὴ τῆς Μυκόνου, ἀσχοληθεῖσα καὶ εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν πολυτίμων εἰκόνων τῶν παλαιῶν της ἐκκλησιῶν. Διωργάνωσε τρεῖς ἐκθέσεις ἐν Ἀθήναις. Ι. Μ. Π.

Ἴγγλις *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, ἕδρα ἰδίας κοινότητος. Κάτ. (1928) 805. Ἤδη καλεῖται *Ἀγχίαλος Μακεδονίας*. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγεται καὶ ὁ συνοικισμὸς *Ὀμὲρ* (κάτ. 27).

Ἰγγόρ· βλ. *Ἰγκόρ*.

ἴγδη (ἡ)· κοιν. *γουδί*, ἄλλως *ἰγδίον* (βλ. λ.).

ἰγδίζω· κοπανίζω εἰς τὸ γουδί, κοιν. *στουμπίζω*.

ἰγδίον (τό)· δοχεῖον κοῖλον, βαθύ, μετάλλινον, ἢ ξύλινον ἢ μαρμάρινον ἢ ἐκ πορσελλάνης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λειοτριβοῦνται διάφοροι ὗλαι σκληραὶ ἢ μαλακαί, κοιν. *γουδί*: «ἰγδίον μαγειρικόν, — φαρμακευτικόν» (ὑποκοριστ. τοῦ *ἴγδη* ἄνευ ὑποκοριστικῆς σημασίας).

—*[Ἀρχ.]* Ἡ χρῆσις τοῦ *ἰγδίου* (*ὅλμος, ἴγδη, ἴγδις*, mortarium, pila) ἀνάγεται εἰς παλαιοτάτους χρόνους. Ἐντὸς ἰγδίων μεγάλων διαστάσεων ἐγένετο ἡ ἀλευροποίησις τῶν σιτηρῶν, ἦσαν δὲ ταῦτα συνήθως ἐξ ἁπλοῦ λίθου, ἐνίοτε ἐκ βασάλτου, ἀσβεστολίθου, γρανίτου ἢ καὶ ξύλινα. Λόγῳ δὲ τῶν ἀναγκῶν δι' ἃς ἐχρησιμοποιοῦντο ἦσαν κατάλληλα ὅπως ἐπὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἐργάζωνται δύο καὶ τρεῖς ἄνθρωποι ταυτοχρόνως. Μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ μύλου, ἡ χρῆσις τοῦ ἰγδίου περιωρίσθη εἰς τὰ μαγειρεῖα, ἔλαβε δὲ περίπου τὰς διαστάσεις καὶ τὸ σχῆμα τῶν σημερινῶν χωρικῶν ἰγδίων. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος ἐχρησιμοποιήθησαν ἰγδία ἐκ βρόνζου, μολύβδου, διὰ δὲ τὴν φαρμακευτικὴν ἐχρησιμοποιήθη ἡ θηβαϊκὴ λίθος, ὁ χρυσίτης, βασανίτης κ. ἄ. —Π.

Ἰγδίον σιτηρῶν.
[Ἐξ ἀγγειογραφίας τοῦ μουσείου τῆς Πετρουπόλεως.]

—*[Φαρμ.]* Τὸ *ἰγδίον* εἶναι ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων ὀργάνων τῶν φαρμακείων, ἔνθα χρησιμεύει διὰ τὴν κονιοποίησιν διαφόρων ξηρῶν καὶ σκληρῶν δρογῶν, διὰ τὴν τριβὴν διαφόρων εὐτρίπτων οὐσιῶν (ὡς ἁλάτων κλπ.), διὰ τὴν μεῖξιν διαφόρων φαρμακευτικῶν κόνεων καὶ τέλος διὰ τὴν παρασκευὴν διαφόρων ἀλοιφῶν ἢ φυραμάτων. Τὰ ἐν τοῖς φαρμακείοις χρησιμεύοντα ἰγδία κατασκευάζονται ἐκ διαφόρου ὑλικοῦ, ὡς ἐξ ὀρειχάλκου, σιδήρου, μαρμάρου, πορσελλάνης καὶ ὑάλου, ἀναλόγως τῆς ἐργασίας, εἰς ἣν θὰ χρησιμοποιηθῶσιν. Ἰγδία ἐκ ξύλου δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐν τοῖς φαρμακείοις. Πάντως, ὡς γενικὸς κανὼν ἰσχύει, ὅτι ὄξινα φάρμακα, ἅτινα προσβάλλουσι τὰ μέταλλα, οὐδέποτε ἐξεργάζονται ἐντὸς μεταλλίνων ἰγδίων. Ὁμοίως σκληρὰ σώματα δὲν πρέπει νὰ κονιοποιῶνται ἐντὸς ὀρειχαλκίνων ἰγδίων, διότι κατὰ τὴν κονιοποίησιν ἀποσπῶνται ἀπ' αὐτῶν ψηγμάτια ὀρειχάλκου, ἅτινα μείγνυνται μετὰ τῆς κόνεως τῶν κονιοποιουμένων οὐσιῶν. Τὰ μᾶλλον ἐν χρήσει ἐν τῇ συνήθει φαρμακευτικῇ πράξει ἰγδία εἶναι τὰ ἐκ πορσελλάνης. Ἐν τοῖς χημείοις, ὁσάκις πρόκειται νὰ ληφθῇ λεπτοτάτη κόνις διαφόρων ὀρυκτῶν, χρησιμοποιοῦνται τὰ ἐξ ἀχάτου ἰγδία. Ὁ ὕπερος τοῦ ἰγδίου κατασκευάζεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἰγδίον, σπανίως δὲ φέρουσιν ἰγδία τινὰ ὕπερον ἐξ ἄλλου ὑλικοῦ (ὡς π. χ. μαρμάρινα ἰγδία φέρουσιν ἐνίοτε ὕπερον ἐκ σκληροῦ ξύλου ἢ πορσελλάνης). Κ. Γ. Μ.

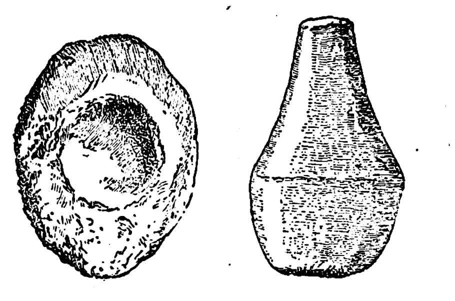

Ἰγδίον ἐκ βασάλτου εὑρεθὲν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Τροίας.

ἴγδις (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Μία τῶν παρ' Ἀθηναίῳ ἀναφερομένων «γελοίων ὀρχήσεων», ἄλλως καλουμένη καὶ *ἴγδισμα*. Κύριον αὐτῆς χαρακτηριστικὸν ἦτο ἡ συνεχὴς πλῆξις τῶν ποδῶν, παρομοιαζομένη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὸ κτύπημα τοῦ ὑπέρου τοῦ ἰγδίου (γουδόχειρο). Ἑτέρα ὀνομασία παρ' ἀρχαίοις τοῦ *ἰγδίου*. —Π.

Ἰγεγιάζου (Iyeyasou). Ἰάπων πολιτικὸς ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, θεωρούμενος εἷς τῶν μεγαλυτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἰαπωνίας. Ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν σιογκούν, ἡ ὁποία καλεῖται ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ του ὀνόματος δυναστεία *Τοκουγκάβα*. Συντελέσας τὰ μέγιστα, ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Νομπουνάγκα, εἰς τὴν καθυπόταξιν τῶν «νταΐμιο», ἐπεδόθη μετ ἐξαιρετικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς διοικήσεως καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρωτοστάτης τῆς ἐμπορικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἰαπωνίας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος. Μ. Ν. Δ.

ἰγελστρομίτης (ὁ) (Igelstromit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, ὀρθοπυριτικὸν ἅλας τῆς ὁμάδος τοῦ ὀλιβίνου. Ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ κνεπελίτου, $(Mn\ Fe)_2\ SiO_4$, χαρακτηριζομένην ἐκ τῆς μεγαλυτέρας περιεκτικότητος εἰς σίδηρον, καὶ καλεῖται διὰ τοῦτο καὶ *σιδηρομιγὴς κνεπελίτης*. Ἀπαντᾷ εἰς Vester-Silberget ἐν Dalarne καὶ ἄλλα σημεῖα τῆς Σουηδίας. Γ. Β.

Ἰγιλγίλη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μαυριτανίας τῆς Καισαρηνσίας (Ἀλγερίας) ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Νουμιδικοῦ κόλπου, μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Αὔδου καὶ τοῦ Γιούλου (*Πτολεμ.* Δ, β, 11) εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ *Σαλδῶν-Ἱππῶνος* (Πευτιγγεριανὸς χάρτης, Ἀντωνινιανὸν ὁδοιπορικόν, Γεωγρ. Ραβέννης). Ἀποικισθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου παρὰ τὸ οὐχὶ καλὸν ἀγκυροβόλιον τοῦ πρὸ αὐτῆς ὅρμου, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡ ἀραβική της ὀνομασία σημαίνει, εἶναι τὸ σύγχρονον *Ιγελῆ* (Jijeli: πλάτ. 36° 50′ Β, μῆκ. 5° 47′ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1910: Algiers to cape Bugaroni). Σ. Ε. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ἰγίλιον *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μικρὰ νῆσος τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, κειμένη κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἐτρουρίας (νῦν Τοσκάνης) ΒΔ. τῆς Ρώμης, ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ Ἀργενταρίου ὄρους. Ἐνταῦθα διεσώθησαν πολλοὶ τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν μεγάλην ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου διαρπαγὴν τῆς Ρώμης (410 π. Χ.). Νῦν καλεῖται *Τζίλιο* (Isola del Giglio). Α. Θ. Σ.

Ἰγιτούρβιον (Igiturvium) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας (βλ. *Ἰγουΐον*).

Ἴγκα (ἡ) (Inga) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *χεδροπῶν*, περιλαμβάνον πόας, θάμνους ἢ δένδρα φυόμενα εἰς τὰς τροπικὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἴγκα ἡ ἐδώδιμος* (Inga edulis), ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν Βραζιλίαν· τὸ ξύλον της χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐπιπλοποιίαν καὶ οἱ καρποί της εἶναι ἐδώδιμοι. Δ. Ν. Π.

Ἰγκανατόρε (Inganatore) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Κοινὸν στόμιον τῶν ἀδριατικῶν διέκπλων *Καλαμόττας* καὶ *Στάνιο* (πλάτ. 42° 45′ Β., μῆκ. 17° 47′ Α, χάρ. ἀγγλ. 2713: Curzola to Cattaro). Σ. Ε. Λ.

Ἰγκάνι *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἡ κατὰ τοὺς ξένους ναυτικοὺς τοπωνυμία τῆς Ν.ΝΑ τῆς Ἰθάκης ἐσχατιᾶς (Iganni: πλάτ. 38° 19′ 00″ Β, μῆκ. 20° 46′ 50″ Α, χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca aud Cephallonia islands) ἐκ παραφθορᾶς τοῦ *Ἁγιάννη κάβος*. Σ. Ε. Λ.

ἴγκεστος· βλ. *ἴνκεστος*.

Ἰγκλάβας (γερμαν. Igel, τσεχ. Iglava) *[Γεωγρ.]*. Παραπόταμος τοῦ Θάγια ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Μοραβίᾳ (Τσεχοσλοβακίᾳ), μήκους 182 χλμ., σχηματιζόμενος παρὰ τὸ χωρίον Ἰλάβκα, κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁρίων Βοημίας καὶ Μοραβίας. Θ. Α. Κ.

Ἰγκλάου (Iglau καὶ τσεχ. Jihlava) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Ιιλάβα*). Θ. Α. Κ.

Ἰγκλέζιας (Iglesias, λατ. Ecclesiae) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλιας, ἐν τῇ νήσῳ Σαρδηνίᾳ καὶ τῷ νομῷ τοῦ Κάλιαρι, πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, εἰς ἀπόστασιν 16 χλμ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ 55 χλμ. πρὸς τὰ Δ τοῦ Κάλιαρι. Κάτοικ. 14.160 ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν οἴνων, τυροῦ καὶ ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων. Εἶναι κέντρον πλουσίων μεταλλείων ἀργυρούχου μολύβδου καὶ ψευδαργύρου. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει τὸ σπήλαιον σταλακτιτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Domus Nova. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Κάλιαρι καὶ μετὰ τοῦ πρὸς Δ. λιμένος Πόρτο-σκοῦζο. Ἔχει μεταλλειολογικὴν σχολὴν καὶ ἐξάγει ἔλαιον καὶ οἴνους. Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ὠνομάζετο Plumbea καὶ Metalla, ἐκ τοῦ παρ' αὐτὴν μεταλλείου, ὅπερ εὑρίσκετο ἐν ἐκμεταλλεύσει ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα κατείχετο ὑπὸ τῶν Πιζανῶν, τοὺς ὁποίους ἐξεδίωξαν τῷ 1323 οἱ Ἱσπανοὶ καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν. Ἔχει ἐρείπια παλαιῶν ὀχυρώσεων καὶ τειχῶν. Μ. Δ. Β.

Ἰγκλέσιας (Iglesias), ***Παῦλος***. Ἱσπανὸς σοσιαλιστὴς ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀργανωτῶν τοῦ ἱσπανικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, γεννηθεὶς τῷ 1850. Τῷ 1868 προσεχώρησεν εἰς τὴν Διεθνῆ τῶν ἐργατῶν καὶ τῷ 1871 ἐξελέγη μέλος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς ἐν Ἱσπανίᾳ. Ταυτοχρόνως εἰσῆλθεν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς σοσιαλιστικῆς ἐφημερίδος «Ἡ χειραφέτησις». Διαλυθείσης τῆς Διεθνοῦς ἐν Ἱσπανίᾳ, εἰργάσθη ἀόκνως διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐργατικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος (1878). Τῷ 1880 ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀργανωτῶν τῆς ἀπεργίας τῶν τυπογράφων ἐργατῶν ἐν Μαδρίτῃ, ἀποβάσης ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν. Συλληφθείς, κατεδικάσθη εἰς ὀκτάμηνον φυλάκισιν. Μετὰ τὴν ἀποφυλάκισίν του δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν δικαίων. Τῷ 1885 ἔγινε διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος «Ὁ σοσιαλιστής», ἐπισήμου ὀργάνου τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Μετέσχεν ἐνεργῶς τῶν διεθνῶν σοσιαλιστικῶν συνεδρίων τῶν Παρισίων, τῶν Βρυξελλῶν καὶ τῆς Ζυρίχης. Τῷ 1890 ὠργάνωσε τὴν διαδήλωσιν τῆς 1ης Μαΐου καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος μετέσχε τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε. Μ. Ν. Δ.

—**Ἰγκλέσιας ντὲ λὰ Κάσα** (Iglesias de la Casa), ***Ἰωσήφ***. Ἱσπανὸς ποιητὴς (1748—1791). Τὰ ποιήματά του ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του (1793—1798), ἀποτελοῦνται δὲ ἀπὸ εἰδύλλια, ἐρωτικά, σατυρικὰ καὶ μερικὰς ᾠδάς. Εἰς τὴν λυρικὴν σχολὴν τῆς Σαλαμάνκας, εἰς ἣν ἀνήκει, εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Ἀρκάδιος* (Arcadio). Ν. Ι. Θ.

Ἴγκλι (Igli ἢ Igueli). Ὄασις τῆς Μαροκκινῆς Σαχάρας εἰς ὕψος 320 μ., μετὰ φρουρίου, 180 χλμ ΝΑ τῆς Φιγκουΐγκ, συνορεύουσα μετὰ τῆς ὀάσεως Γκουΐρ. Εἶναι κέντρον τῶν συγκοινωνιῶν μεταξὺ τῶν πεδιάδων τῆς Σουφζάνας, Γκουΐρ καὶ Μεζάουρας. Μ. Ν. Δ.

Ἰγκλὸ (γερμ. Iglo) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τσεχοσλοβακίας (βλ. λ. *Νόβα Βές*, Nova Ves).

Ἴγκολη (Igoli), ***Γρηγόριος***. Καθολικὸς κληρικὸς ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν γραμματεὺς τῆς προπαγάνδας τοῦ καθολικοῦ κολλεγίου τῆς Ρώμης, ἰδίως δ' εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς προσπαθείας του, ὅπως προσηλυτισθοῦν ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους (βλ. καὶ λ. *Ἄθως*, τ. Β', σ. 361 γ). Μ. Ν. Δ.

Ἰγκόρ. Ρῶσος ἡγεμὼν τοῦ Κιέβου (872—945). Υἱὸς τοῦ βαράγγου Ρούρικ, ἐτέθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (879) ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ συγγενοῦς του Ὀλιέγ. Ἐνηλικιωθεὶς δὲν ἐτόλμησε ν' ἀπαιτήσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν παρὰ τοῦ κηδεμόνος του, περιφανοῦς καταστάντος διά τε τοὺς πολεμικούς του θριάμβους καὶ τὰς κατακτήσεις του. Τῷ 903 ὁ Ἰγκὸρ ἐξέλεξεν ὡς σύζυγόν του τὴν Ὄλγαν, κόρην χωρικῶν, τὴν ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κηρυχθεῖσαν ἁγίαν. Μετὰ

Digitized by Google

τὸν θάνατον τοῦ Ὀλιέγ, ὁ Ἴγκόρ, ὥριμος ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἀνῆλθε τῷ 912 εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία τούτου δι' οὐδενὸς σπουδαίου συμβεβηκότος διεκρίθη μέχρι τοῦ 941, ὅτε συνέπεσεν ὁ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ τοῦ Ρώσου Νέστορος περιγραφόμενος κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμος τῶν Ρώσων. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπεθύμησεν ὁ Ἴγκὸρ νὰ δοξασθῇ καὶ διαπλεύσας τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπὶ δέκα χιλιάδων πλοίων, ἀπεβιβάσθη καὶ ἐλεηλάτησε τὰ περὶ τὸν Βόσπορον χωρία. Οἱ Ρῶσοι διέπραξαν ἐνταῦθα θηριωδίας. Ἀπετέφρωσαν ναούς, μονὰς καὶ κώμας καὶ ἐφόνευσαν μετὰ φρικωδεις βασάνους πάντας τοὺς ἐμπεσόντας εἰς χεῖρας των αἰχμαλώτους. Ἀλλ' ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν ὁ Πατρίκιος Θεοφάνης ἐνυρπόλησε διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρὸς τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τοῦ Ἴγκόρ, ἅτινα καταδιωκόμενα ἐπανέπλευσαν εἰς Ρωσίαν.

Μὴ ἀποδειλιάσας ὁ Ἴγκὸρ ἐπεζήτησε νὰ ἐκδικηθῇ, ἐξεστράτευσε δ' ἐκ νέου τῷ 943 κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς ἀπέστειλε πρεσβευτάς, οἵτινες συναντήσαντες τοῦτον κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου ἔπεισαν αὐτὸν νὰ συνάψῃ συνθήκην εἰρήνης. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ζητήσας νὰ φορολογήσῃ τοὺς Δρεβλιανούς, προεκάλεσε στάσιν καὶ ἐφονεύθη παρ' αὐτῶν τῷ 945. Ὁ Ἴγκόρ, καίτοι εἰδωλολάτρης, ἐπέτρεπεν ἐν τούτοις εἰς τοὺς νεοφύτους Ρώσους, ὅπως δοξάζωσι δημοσίᾳ τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ὄλγα, ἀσπασθεῖσα τὸν Χριστιανισμὸν καὶ βαπτισθεῖσα ἐν Βυζαντίῳ, συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν Ρωσίᾳ. Θ. Β.

— Ἴγκὸρ *(Ὀλιέγοβιτς)*. Μέγας ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας, γεννηθεὶς ἐν Κιέβῳ περὶ τὸ 1116. Υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Ὀλιέγ, ἀνεδείχθη μέγας ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος τῷ 1147 ἀδελφοῦ του Βσεβόλοντ. Ὁ Ἴγκὸρ ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἡγεμονίας ὑπεσχέθη εἰς τὸν λαὸν δικαιοσύνην· δὲν ἐτήρησεν ὅμως τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ οἱ πολῖται τοῦ Κιέβου ἐπρότειναν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν ἀπόγονον τοῦ Μονομάχου Ἰσιασλὰβ Μστισλάβιτς. Οὗτος, ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ, κατενίκησε τὸν Ἴγκόρ, ὃν καὶ συλλαβὼν καθεῖρξεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Πρεσλάβ. Καὶ ἠλευθερώθη μὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Σβιατοσλάβ, ἀλλ' οἱ πολῖται τοῦ Κιέβου ἐκδικούμενοι κατέσφαξαν αὐτόν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξερράγη τρομερὸς ἐμφύλιος πόλεμος. Θ. Β.

— Ἴγκὸρ *(Σβιατοσλάβιτς)*. Ρῶσος ἡγεμὼν τοῦ Νοβογόροδ-Σεβέρσκι, εἶτα δὲ τοῦ Τσερνιγκόβ, ἄγνωστον πότε γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν τῷ 1202 Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶναι διάσημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ρωσίας διὰ τὰς ἐκστρατείας του κατὰ τῶν Πολοβτσῶν καὶ ἐν τῇ λαϊκῇ ἐποποιίᾳ, ὡς ἥρως τοῦ περιφήμου ποιήματος «Ἡ μάχη τοῦ Ἴγκόρ». Τῷ 1171 ἐνίκησεν ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ Βόρσκλα τοὺς χάνους τῶν Πολοβτσῶν, κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως κατ' αὐτῶν ἐκστρατείαν του ὑπέστη δεινὴν ἧτταν, συλληφθεὶς καὶ ὁ ἴδιος αἰχμάλωτος (1185) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Βσεβόλοντ. Μετά τινα χρόνον κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τῆς αἰχμαλωσίας, ὁ δ' ἐν τῇ αὐτῇ αἰχμαλωσίᾳ διατελῶν υἱός του Βλαδίμηρος, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ χάνου Κοντσάκ, ἐπανῆλθε μετὰ δύο ἔτη πρὸς τὸν πατέρα του μετὰ τοῦ θείου του Βσεβόλοντ. Ἡ συμφορὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἴγκόρ, ἡ αἰχμαλωσία του καὶ ἡ ἐπάνοδος αὐτοῦ περιγράφονται λεπτομερῶς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἱστορικὸν ποίημα (βλ. *Ἴγκόρ, ἔπος τοῦ* —). Θ. Β.

— Ἴγκόρ, *ἔπος τοῦ* —. Μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων μπιλινῶν τῆς ρωσικῆς ἐποποιίας τοῦ Κιεβικοῦ κύκλου, εἰς ἣν περιγράφεται μετὰ ζωηρᾶς φαντασίας εἰς πεζὸν ποιητικὸν λόγον ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Νοβογόροδ *Ἴγκὸρ* Σβιατοσλάβιτς (βλ. λ.) κατὰ τῶν Πολοβτσῶν. Τὸ κείμενον τοῦ ἔπους τούτου ἐγένετο γνωστὸν τῷ 1795 ὑπὸ τοῦ Μουσσίν-Πούσκιν, ὅστις ἠγόρασεν αὐτὸ παρά τινος μοναχοῦ τοῦ Ἰαροσλὰβ μετ' ἄλλων ἀρχαίων χειρογράφων, ἐδημοσιεύθη δὲ παρ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον τῷ 1800. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἦτο δὲ ἀντίγραφον ἑτέρου χειρογράφου τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Τὸ αὐθεντικὸν κείμενον ἀπωλέσθη κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τῆς Μόσχας τοῦ 1812, διεσώθη ὅμως ἀκριβὲς ἀντίγραφον αὐτοῦ, γενόμενον χάριν τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης Β' καὶ ἀνεδημοσιεύθη τῷ 1864 μετὰ πολλῶν σχολίων ὑπὸ τοῦ Πεκάρσκι. Περὶ αὐτοῦ ἠγέρθησαν πολλαὶ ἀμφιβολίαι, δὲν ἐξηκριβώθη δὲ ἂν εἶναι τοῦτο συλλογὴ μπιλινῶν προγενεστέρων, διασκευασθεῖσα ὑπὸ μεταγενεστέρου ποιητοῦ. Ἠγέρθησαν μεταξὺ τῶν κριτικῶν ὑπόνοιαι, ὅτι τοῦτο ἐπλάσθη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀσσιανοῦ. Παρ' ὅλα ταῦτα οὐδὲν ἴσως μεσαιωνικὸν ποίημα κατέστη τόσον δημοφιλὲς ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς σλαυϊκαῖς χώραις ὅσον «Ἡ μάχη τοῦ Ἴγκόρ», ἔνθα περιγράφονται αἱ περιπέτειαι τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Καίτοι ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία ὑφίστανται ἐν αὐτῷ μεγίστην στρέβλωσιν, ἐν τούτοις ὑπάρχει εἰς τὴν ἀφήγησιν ταύτην μέγας πλοῦτος φαντασίας καὶ θερμὸν ποιητικὸν αἴσθημα. Ὑπερβάλλεται ἐν αὐτῷ τὸ αἴσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἀναβλύζει τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Μέρη τινὰ τοῦ ποιήματος εἶναι πλήρη ἐμπνεύσεως καὶ ἄλλα δύσληπτα, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης παραφθορᾶς τῆς γλώσσης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι τοῦτο τὸ κατακόρυφον τῆς προφορικῆς καὶ ἐγγράφου ρωσικῆς λογοτεχνίας τοῦ μεσαίωνος. Περιλαμβάνεται εἰς ἁπάσας τὰς ποιητικὰς ἀνθολογίας τῆς Ρωσίας, μετεφράσθη δὲ εἰς τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ πολυάριθμοι τόμοι, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ρωσίᾳ. Πλεῖστα δράματα καὶ ἱστορικὰ μυθιστορήματα ἐξήχθησαν ἐξ αὐτοῦ. Θ. Β.

Ἰγκορρότοι (οἱ) (Igorrotes). Μαλαϊκὴ φυλὴ ζῶσα εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου Λουθοῦ τῶν Φιλιππίνων, ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἀριθμεῖ 211.500 ἄτομα, ἀσχολούμενα μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς ὀρύζης.

Ἄλλοτε ἐπεκράτει παρ' αὐτοῖς τὸ ἔθιμον νὰ κόπτωσι τὰς κεφαλὰς τῶν ξένων καὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ κρανία των εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς των. Ἀπό τινων ἐτῶν ὅμως ἤρχισαν ἐκπολιτιζόμενοι, ἰδίως οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς νήσου. Παρ' αὐτοῖς δὲν ὑπάρχουν πτωχοί· ἐὰν τις δὲν δύναται νὰ προσπορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, βοηθεῖται ὑπὸ τῆς κοινότητος. Ἡ φυλὴ τῶν Ἰγκορότων διακρίνεται εἰς κλάδους, ἀναλόγως τῆς διαλέκτου τὴν ὁποίαν ὁμιλοῦσιν. Μ. Ν. Δ.

Ἰγκουαπὲ (Iguapé) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας 110 χιλμ. ΝΔ. τοῦ Σὰν Πάολο, Ν. τῶν ἐκβολῶν τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἔχει μεγάλην ἐξαγωγὴν ὀρύζης καὶ καφέ. Κάτ. 39.107 (1920). Μ. Ν. Δ.

Ἰγκουαρασσοῦ (Yguarassu) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ καὶ 10 χλμ. μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἐν τῇ πολιτείᾳ Περναμβοῦκο. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως ταύτης ἀνήκει καὶ ἡ Ἰταρακά, περίφημος διὰ τοὺς τροπικούς καρπούς της. Κάτ. 26 400 (1928). Μ. Ν. Δ.

Ἰγκουάσσος (Iguassu) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βραζιλίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ρίου-Ἰανεΐρου, ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ὀργκ. Ἔχει θαυμάσια ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια κτίρια, ἀπώλεσεν ὅμως μέρος τῆς ἐμπορικῆς της κινήσεως μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου ἐπὶ Πέτρου τοῦ Β'. Κάτ. 30.918 (1920). Μ. Ν. Δ.

— Ἰγκουάσσος (Iguassu ἢ Iguazu) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βραζιλίας, παραπόταμος τοῦ Παναμᾶ, πηγάζων ἀπὸ τὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους Σέρρα ντὺ - Μάρ. Χύνεται μετὰ ροῦν 700 χλμ. εἰς τὸν Παναμᾶν παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀργεντινῆς. Λόγῳ τῶν πολυαρίθμων καταρρακτῶν του εἶναι ἥκιστα πλωτός. Μ. Ν. Δ.

ἰγλεσιασίτης (ὁ) (Iglesiasit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν. Κρυσταλλοῦται εἰς τὸ ρομβικὸν σύστημα καὶ ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ κερουσίτου, ἤτοι ἀνθρακικοῦ μολύβδου $PbCO_3$, μὲ περιεκτικότητα περίπου 7 % ἀνθρακικοῦ ψευδαργύρου, $ZnCO_3$ (σμισθωνίτου). Ἀπαντᾷ εἰς τὸ Monte Poni παρὰ τὴν Iglesias τῆς Σαρδηνίας. Γ. Β.

Ἴγλητες βλ. *Γλῆτες*.

ἰγμόρειος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἄγγλον ἰατρὸν Ναθαναὴλ Higmore (προφ. *Χάϊμορ*), ὁ ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθείς, περιγραφείς· «ἰγμόρειον ἄντρον, —σῶμα».

— **ἰγμόρειον** *(ἢ γναθιαῖον)* ***ἄντρον*** *[Ἀνατομ.]*. Κοιλότης ἀεροφόρος τοῦ ὀστοῦ τῆς ἄνω γνάθου (βλ. *ἄντρον ἰγμόρειον*). Ι. Π.

— **ἰγμόρειον** ***σῶμα*** *ἢ* ***μεσαύλιον*** τοῦ ***ὄρχεως*** *[Ἀνατομ.]*. Σῶμα πολύτρητον, σχηματιζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰνώδους τοῦ ὄρχεως χιτῶνος, παχυνομένου κατὰ τὸ ἄνω τριτημόριον τοῦ ὀπισθίου χείλους τοῦ ὄρχεως. Ἐκ τοῦ σώματος τούτου ἐκπορεύονται προσεκβολαί, τὰ *διαφραγμάτια τοῦ ὄρχεως*, ἅτινα ἀκτινηδὸν διελαύνοντα τὴν ὀρχικὴν οὐσίαν προσφύονται εἰς τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν τοῦ ἰνώδους χιτῶνος, διαιροῦντα οὕτω τὸ παρέγχυμα τοῦ ὄρχεως εἰς 250—300 λόβια, ἔχοντα ἕκαστον σχῆμα κώνου, οὗ ἡ μὲν βάσις τείνει εἰς τὸν ἰνώδη χιτῶνα, ἡ δὲ κορυφὴ εἰς τὸ ἰγμόρειον σῶμα. Σύγκειται δὲ τοῦτο καὶ τὰ διαφραγμάτια ἐξ ἰνώδους ἱστοῦ ἀναμεικτου μετ' ἐλαστικῶν ἰνῶν καὶ τινων λείων μυϊκῶν ἰνῶν. Ι. Π.

ἰγνατία (ἡ), ἢ ***ἰγνάτιος*** (ὁ) *[Βοτ.]* βλ. *ψευδόστρυχνος* ὁ ἰγνάτιος (Strychnus ignatia).

— *[Φαρμ.]* Τὰ σπέρματα τοῦ *ἰγνατίου* χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ φαρμακευτικῇ καὶ φέρονται εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἰγνατίου κύαμοι* (βλ *ψευδόστρυχνος*).

ἰγνατιεβίτης (ὁ) (Ignatiewit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὴ στυπτηρία διὰ καλίου ἀκάθαρτος, παρεμφερὴς πρὸς τὸν στυπτηριάτην λίθον (Alaunstein). Ἀπαντᾷ εἰς βολβοὺς διαφόρου μεγέθους μὲ ἰνώδη ἱστὸν ἐντὸς λευκῆς ἄμμου τῆς περιοχῆς Bachmut τοῦ κυβερνείου Iekaterinoslaw. Γ. Β.

Ἰγνάτιεφ, *Ἀνδρέας Πέτροβιτς*. Ρῶσος κληρικὸς καὶ διπλωμάτης (1652—1718). Ἱερεὺς τοῦ οἴκου τῶν κομίτων Τολστόη, περιηγήθη τὴν Ἀνατολήν, διέτριψεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς Ἅγιον Ὄρος, εἶτα περιῆλθε τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀσίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀφρικῆς, σπουδάσας τὰς γλώσσας καὶ τὰς θρησκευτικὰς διαιρέσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Τῷ 1702 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, ἐκεῖ δὲ διαμένων συνέγραψε τὸ βραδύτερον ἐκδοθὲν ἔργον αὐτοῦ «Περιήγησις εἰς Ἱεροσόλυμα». Θ. Β.

— Ἰγνάτιεφ, *Νικόλαος Παύλοβιτς*. Ρῶσος στρατηγὸς καὶ διπλωμάτης (1832—1907). Υἱὸς τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ Παύλου Ἰγνάτιεφ, ἐσπούδασεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν εὐγενοπαίδων καὶ ἐπεράτωσε τὰς σπουδάς του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου τῆς Πετρουπόλεως, κατετάχθη δὲ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν τῷ 1849. Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μπέργκ διοικοῦντος σῶμα στρατοῦ εἰς τὰς Βαλτικὰς ἐπαρχίας· λήξαντος δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἐτοποθετήθη ὡς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος εἰς τὰς ἐν Λονδίνῳ καὶ Παρισίοις πρεσβείας, τῷ δὲ 1859 διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας εἰς Πεκῖνον, ὅπου συνωμολόγησε μετὰ τῆς Κίνας ἐπωφελεστάτην ἐμπορικὴν συνθήκην διὰ τὴν Ρωσίαν. Ἔκτοτε ἀπησχολήθη εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ ἐπιστρέψας εἰς Πετρούπολιν ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀσιατικῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, προαχθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ εἰς ἡλικίαν τριάκοντα πέντε ἐτῶν. Τὴν 26 Ἰουλίου 1864 διωρίσθη πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ μικρόν, ἕνεκα τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ, ἡ θέσις του κατέστη δυσχερής, προσεπάθησε δὲ νὰ συμφιλιώσῃ τὴν Τουρκίαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν τέλει ἐγκατέλειψε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς περιπλοκὰς αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὑπεστήριξε τὰς τουρκικὰς ἀπόψεις. Ἀκολουθῶν τὴν πανσλαυϊστικὴν πολιτικὴν τῆς Μόσχας, ὑπῆρξε πολέμιος πάντων τῶν ἀναφυέντων ζητημάτων, τῶν θιγόντων τὸν Ἑλληνισμόν. Οὕτως εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου μετὰ τῶν Βουλγάρων, ὅπερ εἶχε λάβει διὰ τῆς ἀναμείξεως τῶν πανσλαυϊστῶν πολιτικὸν χαρακτῆρα ὁ Ἰγνάτιεφ ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὰς βουλγαρικὰς ἀξιώσεις, ζητῶν παρὰ τῆς Πύλης τὴν παροχὴν τῆς αἰτουμένης ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀπῄτησε δ' ἐπιμόνως παρ' αὐτῆς τὴν ἔκδοσιν φιρμανίου ἀναγνωρίζοντος βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν. Τῷ ὄντι ἐπέτυχε τὴν ἔκδοσιν τοιούτου φιρμανίου τὴν 17 Φεβρουαρίου 1870, καὶ ἐσχηματίσθη οὕτως ἡ βουλγαρικὴ ἐξαρχία, ἥτις προεκάλεσε τὴν ψήφισιν τοῦ ὅρου τῆς μεγάλης συνόδου, δι' οὗ καθίσταντο σχισματικοὶ οἱ Βούλγαροι. Οὕτως ἐκεῖνο ὅπερ ἐπεδίωκεν ὁ Ἰγνάτιεφ, νὰ καθορισθῶσι τὰ ἐν Μακεδονίᾳ παρ' αὐτοῦ προβλεπόμενα ὅρια τῶν Βουλγάρων, δὲν ἐπετεύχθη, ἐξηκολούθησε δὲ ἐπὶ μακρὸν ἡ μεταξὺ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς βουλγαρικῆς ἐξαρχίας διαφορά. Ἡ ἐχθρικὴ στάσις του αὐτὴ ἀπέναντι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἥτις ἐγέννησεν εἰς τὴν Πύλην τὴν ἐλπίδα τῆς γενικωτέρας διαιρέσεως τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, προσεπόρισεν εἰς αὐτὸν δημοτικότητα παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς. Ἐπὶ τοῦ Ἀβδοὺλ - Ἀζὶζ δὲ ἐξήσκει μεγάλην ἐπιρροήν, καίτοι ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἔτεινεν εἰς τὴν διέγερσιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Ὅτε ἐδημιουργήθησαν αἱ πρῶται δυσχέρειαι ἐν Τουρκίᾳ τῷ 1875, διὰ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Βοσνίων καὶ Σέρβων, ὑπεστήριξε τοὺς λαοὺς τούτους, ἀπεδέχθη δὲ τὴν πολιτικὴν τοῦ Μιδχὰτ πασᾶ, ὅστις εἰσαγαγὼν Σύνταγμα ἐν Τουρκίᾳ ἤλπισεν ὅτι δι' αὐτοῦ θ' ἀπέτρεπε γενικώτερον ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ πόλεμον. Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ, ἡ κατάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε μεταβληθῆ. Ὁ Σερβοτουρκικὸς πόλεμος ἤρξατο καὶ συνῆλθε ἐν Κωνσταντινουπόλει διάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν ἥτις ἐζήτησε τὴν ἀναστολὴν τῶν κατὰ τῆς Σερβίας ἐχθροπραξιῶν. Αἱ γενόμεναι ἀντιπροτάσεις ὑπὸ τῆς Πύλης δὲν ἐγένοντο ἀποδεκταί, ἡ διάσκεψις διελύθη, καὶ ὁ στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ ἀνέλαβε διπλωματικὴν ἀποστολὴν εἰς Βερολῖνον, Βιέννην, Παρισίους καὶ Λονδῖνον, τῆς ὁποίας

Νικόλαος Ἰγνάτιεφ.

Digitized by Google

συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ κήρυξις τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ ὁ Ἰγνάτιεφ μετέσχε τῶν διαπραγματεύσεων τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, εὑρέθη δὲ ἐν διαφωνίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχικαγγελαρίου πρίγκιπος Γκορτσακώφ, ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν γνώμην τῶν ἐν Ρωσίᾳ φιλοπολέμων, δι' ὃ οὔτε μετέσχε τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου καὶ τῷ 1879 ἀπεσύρθη εἰς Νίκαιαν. Κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ' ἀνεκλήθη εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ τοῦ ἀνετέθη τὸ ὑπουργεῖον τῶν Κτημάτων τοῦ στέμματος, εἶτα δέ, παραιτηθέντος τοῦ στρατηγοῦ Λόρις Μελικώφ, ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Κατὰ τὴν ὑπουργίαν του ταύτην εὑρέθη εἰς πλήρη διαφωνίαν μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Γκὶρς ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα τῆς χώρας, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠναγκάσθη τῷ 1882 νὰ παραιτηθῇ. Ἔκτοτε οὐδεμίαν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἀνέλαβεν ἐν τῷ κράτει καὶ διετήρησε μόνον τὸν τίτλον τοῦ συμβούλου τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ θανάτου του. θ. Β.

Ἰγνάτιοι (Egnatius). Ρωμαϊκὴ οἰκογένεια (βλ. λ. *Ἐγνάτιος*).

Ἰγνάτιος (*ἅγιοι*). Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: 1) Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἐπονομαζόμενος *Θεοφόρος*, μαρτυρήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117) καὶ ἑορταζόμενος τὴν 20 Δεκεμβρίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ἰδιόμελα δὲ εἰς τὸν Ἰγνάτιον ἐποίησεν ὁ Ἀνατόλιος. —2) Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (799—878), ἑορταζόμενος τὴν 23 Ὀκτωβρίου (βλ. κατ.). —3) Ὁ *Καππαδόκης*. Ἐκ Καππαδοκίας καταγόμενος ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι' αἰῶνος, προχειρισθεὶς εἰς ἡγούμενον καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀναμιχθείς. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 27 Σεπτεμβρίου μετὰ βιογραφίας. —4) Ὁ *Ὅσιος*, «ὁ πλησίον τῶν Βλαχερνῶν κείμενος ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται» καὶ ἑορτάζεται τὴν 7 Δεκεμβρίου. —5) Ὁ Στειρωνίτης, ἄγνωστον πότε ζήσας, ἑορτάζεται τὴν 26 Ἰουλίου. —6) Ὁ *νεομάρτυς*, κατακρεουργηθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων τῇ 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1814. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Συναξαριστῇ τῆς 1 Μαΐου (*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, «Οἱ νεομάρτυρες» ἐν Ἀθήναις 1922, 198).

Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται προσέτι καὶ οἱ ἑξῆς φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα: —1) Ὁ μετὰ Λαυρεντίνου καὶ Κελερίνης ἐν Ἀφρικῇ κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ Δεκίου (249—251) μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 3 Φεβρουαρίου. —2) Ὁ Λοϋόλας, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, ἑορταζόμενος τὴν 31 Ἰουλίου (βλ. *Λοϋόλας*). —3) Ὁ d'Azevedo μάρτυς. Γεννηθεὶς τῷ 1527 ἐν Porto τῆς Πορτογαλίας, ἐν ἡλικίᾳ 21 ἐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ τάγματος τούτου ἐστάλη εἰς Λισαβῶνα ὡς διευθυντὴς τοῦ κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Διαταχθεὶς ν' ἀπέλθῃ ὡς ἱεραπόστολος μετὰ 39 ἄλλων μοναχῶν εἰς Βραζιλίαν, ἐπεβιβάσθη μετ' αὐτῶν εἰς πλοῖον καὶ ὅτε προσήγγισαν εἰς τὴν Πάλμαν, μίαν τῶν Καναρίων νήσων, συνελήφθησαν ὑπὸ πειρατῶν καλβινιστῶν, οἵτινες καὶ τοὺς 40 ἔσφαξαν, τῇ 15 Ἰουλίου τοῦ 1570. Ὁ πάπας Πίος ὁ Θ' τῷ 1854 κατατάξας αὐτοὺς εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως, ὥρισεν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτῶν τὴν 15 Ἰουλίου. Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος ἅγιος, ὁ Ἀγαλλιανός.** Μητροπολίτης τῆς ἐν Λέσβῳ ἐπαρχίας Μηθύμνης. Ἐγεννήθη τῷ 1492 ἐν Λέσβῳ. Νεώτατος ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ σακελλίων τῆς μητροπόλεως Μηθύμνης, βραδύτερον δ' ἀφιερώθη εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Τῷ 1527 ἔκτισε τὴν μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Λειμῶνος, ἀνεκαίνισε τὴν ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ γυναικείαν μονὴν τῆς Παναγίας Μυρσινιωτίσσης, καὶ ἐπροίκισεν ἀμφοτέρας διὰ κτημάτων. Χρηματίσας πρῶτος ἡγούμενος τῶν μονῶν τούτων μέχρι τοῦ 1530, προεχειρίσθη εἰς μητροπολίτην Μηθύμνης καὶ ἐποίμανε μέχρι τοῦ 1567, ὁπότε ἀπέθανεν. Ὁ Ἰγνάτιος ἀνακηρυχθεὶς ἅγιος ἑορτάζεται τὴν 14 Ὀκτωβρίου καὶ θεωρεῖται εὐεργέτης καὶ πολιοῦχος τῆς ἐπαρχίας Μηθύμνης. Κατέλιπε διαθήκην χρονολογουμένην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1530 καὶ ἐκδοθεῖσαν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ» (Γ,74—77). Γ. Π. Π.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

— **Ἰγνάτιος,** πατριάρχαι ***Ἀντιοχείας***. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσι τρεῖς πατριάρχαι Ἀντιοχείας:

Ἰγνάτιος Α' (*ὁ* ***Θεοφόρος***). Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ μαθητὴς τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, εἷς τῶν ἀποστολικῶν πατέρων· ἐποίμανε τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν μετὰ τὸν Εὐόδιον, ἀνεδήσατο δὲ τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ἐπὶ Τραϊανοῦ τῷ 107 ἢ 117 μ. Χ. ἐν Ρώμῃ, βορὰ γενόμενος τῶν ἀγρίων θηρίων. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰγνατίου σῴζονται διάφοροι ἐπιστολαί, τὰς ὁποίας ἔγραψε καθ' ὁδὸν ἀπαγόμενος ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς Ρώμην· αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι γνωσταὶ εἰς τρεῖς ἐκδόσεις, διάφοροι τὸν ἀριθμόν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν χαρακτῆρα· ἡ πρώτη τῶν ἐκδόσεων τῶν ἐπιστολῶν περιέχει τὸ βραχύτερον κείμενον, ἀποτείνονται δὲ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, Μαγνησίους, Τραλλιανούς, Ρωμαίους, Φιλαδελφεῖς, Σμυρναίους καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν ἱερέα Πολύκαρπον. Πρὸς τὰς ἰδίας κοινότητας ἀναφέρονται καὶ ἕτεραι ἑπτὰ ἐπιστολαί, ἀλλὰ μετὰ κειμένου ἐκτενεστέρου, ταύταις δὲ συνάπτονται καὶ ἕτεραι πέντε, ἐν αἷς καὶ μία πρὸς τὸν ἴδιον Ἰγνάτιον. Τῶν δύο τούτων ἐκδόσεων αἱ ἐπιστολαὶ σῴζονται ἑλληνιστί, ἐν συριακῇ ὅμως καὶ ἀρμενικῇ μεταφράσει ἐνεφανίσθη καὶ τρίτη ἔκδοσις, τρεῖς μόνον περιέχουσα ἐπιστολάς. Περί τε τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων οὐδεμία σήμερον ὑφίσταται ἀμφιβολία ὅτι εἶναι νόθοι, πάντες δὲ οἱ κριτικοὶ ἀπορρίπτουσιν αὐτάς.

[Πρβλ. καὶ *Κοντογόνη*, Φιλολ. καὶ κριτ. ἱστορ. τῶν Πατέρων (τ. Α', σ. 113).] † Η. Φ. Β.

Ἰγνάτιος ὁ Β' (περὶ τὸ 1342). Τούτου τὴν ἱερατείαν διέσπασεν ὁ ἐπιβάτης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Παχώμιος, οὗ ἕνεκεν ἀπῆλθεν ὁ Ἰγνάτιος εἰς Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε μετὰ πατριαρχείαν δῆθεν ἑνδεκαετῆ.

Ἰγνάτιος ὁ Γ'. Φυλακισθέντος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀντιοχείας Ἀθανασίου, οἱ ὀρθόδοξοι ἐξελέξαντο πατριάρχην τὸν μητροπολίτην Σιδῶνος Ἰγνάτιον, ἀποστείλαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Τιμόθεον, ὅπως ἐκεῖ γίνῃ ἡ συνοδικῶς ἐκλογὴ αὐτοῦ. Ἐπανερχομένου τοῦ Ἰγνατίου ἀπελύθη καὶ ὁ Ἀθανάσιος, ὅστις ἀποθνήσκει μετ' ὀλίγον. Κύριλλος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Χαβρανίου ὢν ἐπίσκοπος, ἐκλέγεται πατριάρχης ὑπὸ τριῶν μόνον ἀρχιερέων. Ἕνεκα τούτου ἐξερράγησαν ἔριδες καὶ διαμάχαι μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων, ὀργισθεῖσα δὲ διὰ τὰς ταραχὰς ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐθανάτωσε τὸν Κύριλλον. Ἐν μέσῳ τῶν ἀντεγκλήσεων καὶ ταραχῶν ἱερατεύσας ὁ Ἰγνάτιος ἕως τοῦ 1629, μὴ χαίρων δὲ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρεως, ἔζη βίον ἀβίωτον ἐπανερχόμενος δέ ποτε ἀπὸ Σιδῶνος εἰς Βηρυττόν, ἐφονεύθη ὑπὸ λῃστῶν (βλ. Συγγραφὰς Ἐλάσσονας Κωνσταντίου Α', σ. 134, 137). Μ. Ι. Γ.

— **Ἰγνάτιος,** Σύρος πατριάρχης ***Ἀντιοχείας***. Σύρος Πατριάρχης Ἀντιοχείας τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1411, ἀπέθανε τῷ 1454. Ἔγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα, ὧν ἄλλα μὲν ἔχουσιν ὑπόθεσιν σύγχρονα τοῦ ποιητοῦ κοσμικὰ γεγονότα, ἄλλα δὲ ἐξυμνοῦσι μάρτυρας τῆς πίστεως, ἄλλα δὲ εἶναι λυρικὰ θρησκευτικὰ εἰς δωδεκασυλλάβους καὶ ἑπτασυλλάβους στίχους μετ' ἀκροστιχίδος τινά. Ποιητὴς ὡσαύτως ἦτο κα ἕτερος πατριάρχης Ἀντιοχείας, ***Ἰγνάτιος ὁ Ζ'***, ὅστις ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1483 ἀπέθανε τῷ 1493, ἐν ἡλικίᾳ 55 ἐτῶν. Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος ὁ** ***Ἀρδαμερίου.*** Ἔνθερμος πατριώτης, γεννηθεὶς ἐν Κασσάνδρᾳ περὶ τὸ 1780, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος τοῦ Ἀρδαμερίου. Τῷ 1818, εὑρισκόμενος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, κατηχήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φαρμάκη καὶ ἔκτοτε εἰργάσθη ἀόκνως διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος του. Πολλαὶ ἐπιστολαί του πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην σῴζονται, ὡς ἐπίσης καὶ πλεῖσται παραινετικαὶ ἐγκύκλιοί του, συνιστῶσαι τὴν ἔντονον ἐνέργειαν τῶν δυναμένων νὰ δράσουν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος. Ὅταν ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, μολονότι εἰς τὴν Θεσσαλίαν δὲν παρείχοντο μεγάλαι ἐλπίδες, ὁ ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, καὶ εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἔπρεπε νὰ διακόψουν πάντα δεσμὸν πρὸς τὴν ἀποτινασσομένην δουλείαν, ἔκαυσε τὸ ἐπισκοπικὸν οἴκημα, μὲ τὴν δήλωσιν ὅτι, ἐὰν μὲν ἡττῶντο, δὲν εἶχον πλέον χρείαν αὐτοῦ, ἐὰν δ' ἐπανήρχοντο νικηταί, θὰ ἦσαν εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ τὸ ἀνοικοδομήσουν μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ ἐνθουσιώδης ὅμως φωνή του δὲν εἰσηκούσθη καὶ ἀπέμεινε μόνος εἰς τὸν Ἀγῶνα ἐκ τῶν Ἀμπελακίων. Ἠναγκάσθη τότε νὰ τραπῇ εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη καὶ ἐπολέμησεν εἰς Κασσάνδραν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χαλκιδικῆς κατῆλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ τῆς Μονεμβασίας περιήρχετο τὰ στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα δι' εὐγλώττων προσλαλιῶν ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸν τραχὺν ἀγῶνα, καθιστάμενος παράδειγμα ἀρετῆς, πτωχείας καὶ μετριοφροσύνης. Δὲν ἔπαυεν ἐν τούτοις τὴν διδασκαλίαν. Καὶ ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκετο, συνῆγε περὶ αὐτὸν τὰ ἐγκαταλελειμμένα παιδία, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκε τὰ λεγόμενα «κολλυβογράμματα». Τοιουτοτρόπως, διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως, συνέστησε κατὰ τὰς περιοδείας του πλεῖστα σχολεῖα. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὁ Καποδίστριας, θαυμάσας τὸν ζῆλον αὐτοῦ, τῷ ἀνεγνώρισε σύνταξιν διακοσίων φοινίκων, ὅταν δ' ἐπληροφορήθη ὅτι καὶ ταύτην ὁ ἀγαθὸς ἱεράρχης ἐδαπάνα εἰς τὰ μαθητεύοντα παρ' αὐτῷ πτωχόπαιδα, τὴν ἀνεβίβασεν εἰς 300 φοίνικας. Ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁ ἄνευ ἐπισκοπῆς Ἰγνάτιος διωρίσθη ἐπίσκοπος Γορτυνίας, καὶ τῷ 1840 ἀπέθανεν εἰς τὴν ἕδραν του, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους μαθητάς του. Γ. Δ. Κ.

— **Ἰγνάτιος ὁ** ***Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου.*** Διαπρεπὴς ἱεράρχης ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, σοφὸς ἄνθρωπος καὶ θερμὸς πατριώτης. Γεννηθεὶς τῷ 1765 ἐν Μυτιλήνῃ ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἀπὸ τὰ Χρύσαφα τῆς Λακεδαίμονος, ἐνωρὶς ἀφιερώθη εἰς τὰ θεῖα, γενόμενος ἀνάθρεμμα τοῦ κατόπιν μητροπολίτου Ἐφέσου Σαμουήλ, ὅστις παραλαβὼν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλεύουσαν μεγάλως τὸν διηυκόλυνεν εἰς ἀνωτέρας σπουδάς. Χειροτονηθεὶς τῷ 1794 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερασίμου τοῦ Γ', μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου, μετέβη εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἐγένετο ἀληθὴς πατὴρ τῶν πληθυσμῶν, οἵτινες ἐστέναζον ὑπὸ τὴν βίαν τοῦ τότε ἀναλαβόντος τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν τῆς Ρούμελης Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν ἠγωνίσθη νὰ περιορίσῃ τὰς ἁρπακτικὰς διαθέσεις τοῦ τυράννου καὶ νὰ παρηγορήσῃ ἐνθαρρύνων τοὺς διωκομένους. Ἐνίοτε, καλούμενος εἰς Ἰωάννινα, ἐκινδύνευε σοβαρῶς ἀπὸ μέρους τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ αὐλῇ προσωπικῶν του ἐχθρῶν. Ἡ γενναιοκαρδία του ὅμως ἀφώπλιζε τὸν Ἀλῆν καὶ τοῦ ἐνέπνεε πολὺν σεβασμὸν καὶ δέος, ὅσον καὶ ὁ Αἰτωλὸς Κοσμᾶς καὶ ἄλλοι κληρικοί. Ὅταν ὅμως ὁ Ἀλῆ πασᾶς, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου, ἐπεδίωξε τὴν κατάκτησιν ὁλοκλήρου τῆς νοτίου Ἠπείρου καὶ καταλαβὼν τὴν Πρέβεζαν διὰ τοῦ Βελῆ πασᾶ προέβη εἰς τὰς τερατώδεις σφαγάς, αἵτινες ἠρήμωσαν τὴν χώραν, ὁ Ἰγνάτιος διεμαρτυρήθη τόσον ἐναργῶς, ὥστε μόνον διὰ τῆς φυγῆς ἐσώθη ἀπὸ τὴν μῆνιν τοῦ τυράννου. Εἰς Κέρκυραν εὑρισκόμενος ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τὸ 1807 ἄμυναν τῆς κινδυνευούσης ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Λευκάδος. Μεταβὰς κατόπιν εἰς Βιέννην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρωσίαν, συνεστήθη ὑπὸ τοῦ κόμιτος Καποδιστρίου εἰς τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον· οὗτος δ' ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν προεδρίαν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ παραδουναβίων ἡγεμονιῶν. Προχειρισθεὶς εἰς μητροπολίτην πάσης Οὐγγροβλαχίας ὁ Ἰγνάτιος, ἐπὶ διετίαν εἰργάσθη μετὰ μεγάλου ζήλου διὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν ἡγεμονιῶν, ὡς καὶ διὰ τὰ μοναστήρια, τῶν ὁποίων ἀνανέωσε τοὺς πεπαλαιωμένους ὀργανισμούς. Ἐπειδὴ ὅμως τῷ 1812 οἱ Ρῶσοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τουρκίαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, ὁ Ἰγνάτιος, ἀδυνατῶν νὰ διαμένῃ ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους, διὰ λόγους προνοίας, ἀπεσύρθη εἰς Πίζαν τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἔζη ἀνέτως, χάρις εἰς τὴν γενναίαν σύνταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ἐκεῖ διατρίβων ἐπὶ πλείονα τῶν δέκα πέντε ἐτῶν, ὁ Ἰγνάτιος κατέστη ἀληθὴς πνευματικὸς πατὴρ τῶν εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην ἀποδημούντων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σπουδαζόντων. Τὰς ἡμέρας του διήρχετο συγγράφων διάφορα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα βιβλία, τινὰ τῶν ὁποίων ἐξεδόθησαν ψευδωνύμως, καὶ ἀλληλογραφῶν μετὰ πολλῶν προσωπικοτήτων, μεθ' ὧν συνεδέετο πνευματικῶς. Ἀνεξίθρησκος, ὡς ἦτο, διετέλει εἰς ἀρίστας σχέσεις πρὸς τοὺς Λατίνους, οὐδέποτε περιπλακεὶς εἰς δογματικὰ πρὸς αὐτοὺς ζητήματα. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων ὑποστηρικτῶν τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας, τὴν ὁποίαν συνέστησεν ὁ φίλος του Καποδίστριας ἐν Βιέννῃ τῷ 1814. Κατόπιν, μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Τσακάλωφ, ἐγένετο ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων αὐτῆς, μολονότι εἰς πολλὰ ζητήματα συνεφώνει μετὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Κοραῆ, ἀξιούντων νὰ διαπαιδαγωγηθῇ τὸ Γένος πρὶν ἐπιδιώξῃ τὴν πολιτικήν του ἐλευθερίαν. Πρὸς τοῦτο συνίστα ἐκθύμως τὴν σύστασιν σχολείων εἰς ὅσα μέρη ἦτο δυνατὸν νὰ συσταθῶσι τοιαῦτα. Ἐν τούτοις, ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις, ὁ Ἰγνάτιος ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ δι' ὅλων τῶν πνευματικῶν του ἐφοδίων ἐξυπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα κατὰ τρόπον διπλωματικώτατον. Παρακολουθῶν διὰ συχνῆς πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ἀλληλογραφίας τὰ τελούμενα εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα, ὁ Ἰγνάτιος δὲν ἔπαυε νὰ στέλλῃ σπουδαίας συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας, πολλοὺς εἰσαγαγὼν παρὰ τοῖς ἐπισήμοις. Γενόμενος καὶ αὐτὸς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ὡρίσθη νὰ ζητήσῃ διὰ τοῦ πάπα τῆς Ρώμης τὴν συμβολὴν τῶν Χριστιανῶν μοναρχῶν ἐναντίον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, μετὰ μεγάλης σωφροσύνης διεξήγαγε τὴν ἐντολὴν καὶ ἐκράτησε τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος ὑψηλά, ὥστε νὰ μὴ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς κατὰ τὸ 1822 ἐκδηλωθείσης ζωηρᾶς ἀντιδράσεως. Φυσικῶς, εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀπὸ τῆς ξένης συμβουλευτικὴν συμβολήν του εἰς εὐόδωσιν τῶν ζητημάτων τοῦ Γένους, δυσηρέστησε πολλοὺς λόγῳ τῆς εἰλικρινείας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ὤθει ὄχι μόνον ἡ φυσική του φιλαλήθεια, ἀλλὰ καὶ ἡ παρῳχημένη ἡλικία. Πολλοὶ δὲ τὸν ἐκάκισαν, διότι παρέμενεν εἰς τὴν Πίζαν τῆς Ἰταλίας, ἀντὶ νὰ κατέλθῃ καὶ αὐτὸς διὰ νὰ συντυραννηθῇ εἰς τὴν χειμαζομένην πατρίδα. Αἱ συχναὶ αὗται ἐπιθέσεις ἀπεκαρδίωσαν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1827, ὁπότε ἐνεπλήσθη χαρᾶς διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ φίλου του Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου. Ἀλλὰ πρὶν ἢ δυ-

Digitized by Google

νηθῇ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν εἰρηνικὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους, ὁ Ἰγνάτιος ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη ἐν Πίζῃ.

Τὸν στέφανον τοῦ ἀνδρὸς ἔπλεξεν ἡ ἐν Τροιζῆνι Γ' τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις, ἐκφράζουσα πρὸς αὐτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 171 καὶ ἀπὸ 4 Μαΐου 1827 ἐγγράφου της. Ἀλλ' ἔτι περισσότερον χαρακτηρίζει τὸν σεμνὸν ἱεράρχην ὁ πρόλογος τοῦ Alphonse Rabbe εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν περὶ Ἑλλάδος ἀπομνημονευμάτων τοῦ Maxime Raybaud (Παρίσιοι 1825). Γ. Δ. Κ.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψεν «Ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου» κτλ. κατὰ Νεοφύτου Δούκα, ἐκδοθεῖσαν ἐν Πίζῃ, τῷ 1816, ὑπὸ ψευδώνυμον Κυρίλλου Κ. ἑλληνιστί, γαλλιστὶ δὲ «Σύνοψιν ἱστορικὴν περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», σταλεῖσαν εἰς τὸν Ρῶσον ἀρχιγραμματέα Ρωμαντζώφ. Μ. Ι. Γ.

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Βόσνης***. Ἀρχιδιάκονος ὢν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, προήχθη τῷ 1829 εἰς μητροπολίτην Σαμακοβίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου. Μετατεθεὶς εἰς Ἄρταν τῷ 1836 καθῃρέθη μετὰ ἓν ἔτος καὶ κατόπιν τῷ 1841 ἀναδιωρίσθη μητροπολίτης Βόσνης καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε τῷ 1852 [*Μ. Γεδεών*, «Ἔγγραφοι λίθοι καὶ κεράμια» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1892, ρνδ'.] Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Ἡρακλείας*** μητροπολίτης. Ἐν τῇ νήσῳ Λέρῳ γεννηθείς, ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν ἄριστα ὑπὸ τοῦ ἐν Μυριοφύτῳ διδάσκοντος Ἰωάννου Λεοντοπούλου, ἐχρημάτισε διάκονος καὶ εἶτα πρωτοσύγγελος παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ Μελετίῳ, πρότερον μὲν ἐπισκόπῳ Μυριοφύτου, κατόπιν δὲ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας· αὐτοῦ δὲ παραιτηθέντος ὁ Ἰγνάτιος ἐχειροτονήθη Ἡρακλείας τῷ 1821· ἀποθανὼν μετὰ ἐννέα ἐτῶν διοίκησιν (1830). Τὴν ἑλληνικὴν ἐν Ραιδεστῷ σχολὴν εὑρὼν παρημελημένην ἀνασυνέστησε, διορίσας διδάσκαλον τὸν Λεοντόπουλον, οὗ καὶ τὴν «Νέαν Ὁδηγὸν» (γραμματικήν) τῷ 1828, δαπάναις ἰδίαις, ἐξέδωκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μ. Ι. Γ.

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Ἱερισσοῦ*** καὶ ***Ἁγίου Ὄρους***. Πεπαιδευμένος Ἁγιορείτης μοναχός, ὅστις, κατὰ τὸ 1806, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ πρόεδρος τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ἡ συγκέντρωσις ὅλων τῶν πολεμικῶν ἐξουσιῶν διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀντιληφθεὶς ἐκ πρώτης στιγμῆς τὸ ἀδύνατον τοιούτου ἐγχειρήματος καὶ θέλων νὰ περισώσῃ τὰ κειμήλια τῶν μονῶν, ἀπεφάσισε ταῦτα μὲν ν' ἀποστείλῃ εἰς ἀσφαλῆ κρησφύγετα, τὰς δὲ μονὰς ν' ἀφήσῃ ἐλευθέρας, ὥστε νὰ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὰς αἱ ὁρδαὶ τῶν νικητῶν, μετὰ οἱανδήποτε ἀντίστασιν. Ἐκάλεσε λοιπὸν τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις καὶ ἀπέστειλε πρὸς παραλαβὴν τῶν κειμηλίων τὸν Δρόσον Μανσόλαν καὶ τὸν Ἀλ. Κωνσταντᾶν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ραγδαῖα ἐπῆλθον τὰ γεγονότα καὶ ὁ Ἰγνάτιος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Γ. Δ. Κ.

—**Ἰγνάτιος** ὁ ***Κωνσταντινουπόλεως*** πατριάρχης. Υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Α' τοῦ Ραγκαβέ. Μετὰ τὴν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ἐκθρόνισιν τοῦ πατρός, εὐνουχισθεὶς ὁ Ἰγνάτιος ὑπὸ τοῦ ἅρπαγος τοῦ θρόνου, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σατύρου, ἔνθα διακριθεὶς διὰ τὴν εὐβειαν αὐτοῦ καὶ τὴν μοναχικὴν ἄσκησιν ἐξελέγη ἡγούμενος τῆς μονῆς, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου (846) ἀνυψώθη ὑπὸ τῆς Θεοδώρας, μητρὸς Μιχαὴλ τοῦ Γ', εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Μεταξὺ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Βάρδα, κηδεμόνων τοῦ ἀνηλίκου Μιχαήλ, ἀνεφύησαν ἔριδες καὶ φιλονικίαι, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν ἐπὶ τῆς κηδεμονίας ἐπικράτησιν· ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὑπερίσχυσεν ὁ Βάρδας, ὅστις καὶ μεθ' ὅλας τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρετὰς καὶ μάλιστα τὴν προστασίαν τῶν γραμμάτων, δὲν διεκρίνετο ἐπὶ αὐστηρᾷ ἠθικότητι, οὐ μόνον διότι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Μιχαὴλ ἀνοικτὴν ἀφῆκε τὴν θύραν εἰς πᾶσαν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν καὶ ἀσέβειαν, ἀλλὰ καί, διότι, ὡς διεθρυλεῖτο, ἀπολύσας τὴν γαμετήν, συνεφθείρετο μετὰ τῆς ἰδίας νύμφης. Ὁ ἱερεὺς Ἰγνάτιος, ὡς γέρων ἁπλοϊκὸς καὶ τοῖς διαλαλουμένοις πιστεύων, συνετάχθη τῇ μερίδι τῆς Θεοδώρας καὶ τὸν Βάρδαν οὐ μόνον πολλάκις ἤλεγξεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανίων τοῦ 857 ἀπεῖρξε τῆς θείας κοινωνίας. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ ὑπόνοια, ὅτι συνεφατρίαζε τῇ Θεοδώρᾳ, ἡ ὑπόνοια δ' αὕτη ἐπετάθη, οὐ μόνον διότι ὁ Ἰγνάτιος διεμαρτυρήθη, ὅταν ἡ αὐλὴ συλλαβοῦσα μοναχόν τινα Γήβωνα, διεκδικοῦντα δῆθεν κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς βασιλείας, ἐβασάνιζεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἠρνήθη νὰ κείρῃ μοναχὰς τὴν Θεοδώραν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῆς. Ἐντεῦθεν καταβιβάζεται τῷ 857 τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἐξορίζεται εἰς τὴν νῆσον Τερέβινθον, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνυψοῦται ὁ μέγας Φώτιος. Ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου εἶναι συνυφασμένη μετὰ τῆς τοῦ ἁγίου Φωτίου καὶ τοῦ πάπα Νικολάου τοῦ Α' (858—867) καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὑπὸ διάφορον δὲ πνεῦμα γεγραμμένη ὑπό τε τῶν συγχρόνων χρονογράφων καὶ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν. Παραπέμποντες εἰς τὰ σχετικὰ περὶ *Φωτίου* καὶ *Νικολάου* ἄρθρα, παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὅτι μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου οὔτε διαφορὰ ἀντιλήψεων ὑπῆρχεν, οὔτε ἔχθρα καὶ λόγοι προσωπικοί, πάντα δὲ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀποδοτέα εἰς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς φύσεως ἐπιρροὰς καὶ ραδιουργίας. Οὕτως ἐξηγητέα ἡ κατὰ τοῦ Φωτίου σύνοδος τῶν περὶ τὸν Ἰγνάτιον ὀλίγων ἐπισκόπων, ἡ ἐξορία αὐτῶν καὶ αἱ διάφοροι κακώσεις, δι' ἃς διεμαρτύρετο ὁ Φώτιος, ἡ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθεῖσα πρωτοδευτέρα σύνοδος τοῦ 861 καὶ καταδίκη τοῦ Ιγνατίου, ἡ ἀνάμειξις τοῦ πάπα Νικολάου εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ἡ καταδίκη τοῦ Φωτίου ἐν τῇ ἐν Ρώμῃ συνόδῳ τοῦ 863, ἡ ἀνάμειξις τοῦ πάπα εἰς τὰ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ ἐν αὐτῇ διάδοσις ἐθίμων λατινικῶν καὶ τῆς προσθήκης καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ ἡ συνεπείᾳ τούτου συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φωτίου μεγάλη σύνοδος τοῦ 867, ἐν ᾗ κατεδικάσθη ὁ Νικόλαος. Ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὑπάρχει ὅτι εἰς τὴν ὅλην ταύτην κίνησιν καὶ ἐνέργειαν, ἐκτὸς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Φωτίου, τὸν δάκτυλον εἶχε Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὅστις, χάριν ἰδίων σκοπῶν, ἀναρριπίζων ἀοράτως τὸ πῦρ τῶν παθῶν, οὐ μόνον τὸν Βάρδαν ἐφόνευσε τῷ 866, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐκποδὼν ποιησάμενος καὶ τὸν Μιχαὴλ καὶ καθημαγμένας ἔχων τὰς χεῖρας προσῆλθεν εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἵνα μεταλάβῃ τῶν μυστηρίων. Ὁ Φώτιος φυσικῷ τῷ λόγῳ ὤφειλε ν' ἀπωθήσῃ τὸν Μακεδόνα, ἀλλ' οὕτως ἀποδιώκει αὐτὸν τοῦ θρόνου καὶ ἐπανάγει τὸν Ἰγνάτιον, ἐν συνεννοήσει δὲ μετὰ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β' συγκροτεῖ τῷ 864 τὴν παρὰ Λατίνοις ὀγδόην Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἥτις, καταδικάσασα τὸν Φώτιον, ἀνεγνώρισε τὸν Ἰγνάτιον, ἀποκρουσθείσης ὅμως τῆς ἐπὶ τῆς Βουγαρίας ρωμαϊκῆς ἀξιώσεως. Οὕτως ἐπὶ τριετίαν ἐξασφαλισθεὶς ὁ Βασίλειος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀνακαλεῖ τὸν Φώτιον ἐκ τῆς ἐξορίας, καθίστησιν αὐτὸν ὁμοδίαιτον καὶ σύμβουλον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐμπιστεύεται αὐτῷ τὴν παιδαγωγίαν τῶν ἰδίων τέκνων καὶ ὁρίζει ἀρχηγὸν τῆς ἐπισκευασίας καὶ διορθώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν νόμων πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ συντάγματος τῶν *Βασιλικῶν*. Ἐν τοῖς βασιλείοις, ὅτε τὸ πρῶτον συνηντήθησαν ὁ Φώτιος καὶ ὁ Ἰγνάτιος, προσέπεσον ἀμφότεροι εἰς τοὺς πόδας ἀλλήλων καὶ περιεπτύχθησαν, ὁ δὲ Ἰγνάτιος συνιδὼν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν τελευταίων πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ἰωάννου τὴν ἀλήθειαν, ἔβυσε τὰ ὦτα πρὸς τὰς παραλόγους αὐτῶν ἀξιώσεις περὶ Βουλγαρίας καὶ λοιπῶν, καὶ εἶχε πάντοτε παρ' ἑαυτῷ τὸν Φώτιον ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον· ὅτε δὲ ἐπὶ τέλους ἠσθένησεν, ἐπεζήτησε τὴν παρουσίαν τοῦ Φωτίου, οὗτος δὲ πολλάκις ἐπισκεψάμενος αὐτὸν παρεμυθήσατο, ὁ δὲ Ἰγνάτιος τοσαύτην ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην ἐπεδείξατο αὐτῷ, ὥστε ἀποθνήσκων εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν κηδεμονίαν καὶ προστασίαν τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ. Ὁ θάνατος τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου ἐπῆλθε τῇ 23 Ὀκτωβρίου τοῦ 878, ὅτε καὶ ἑορτάζει αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία. † Η. Φ. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

—**Ἰγνάτιος** ὁ ***Λέρου***. Ἐκ Σύμης καταγόμενος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Λέρου τῷ 1756 καὶ ἐπὶ 44 συναπτὰ ἔτη διατελέσας ὡς τοιοῦτος ἀπέθανε τῷ 1800, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου ἱερομόναχος, *Ἰγνάτιος* καὶ οὗτος καλούμενος, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1818. [*Μ. Γεδεών*, «Ἔγγραφοι λίθοι καὶ κεράμια» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1892 ρμη'.] Ε. Γ. Π.

—**Ἰγνάτιος** ὁ ἐκ ***Μελιτηνῆς***. Σύρος ἱστορικὸς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐκ τῆς ἐν μικρᾷ Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς καταγόμενος καὶ ἀποθανὼν τῷ 1094. Ἔγραψε σύντομον συριακὴν χρονογραφίαν ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἥτις ἐχρησίμευσε πιθανῶς ὡς ἱστορικὴ πηγὴ εἰς τὸν Ἄραβα ἱστορικὸν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος Al - Mekin. Ε. Γ. Π.

—**Ἰγνάτιος** ***Ναζιανζοῦ*** ἐπίσκοπος. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1739, ἀνετράφη δὲ καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ἀδριανουπόλει. Μετὰ σπουδὰς καὶ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα λεγομένην σχολήν, εἰς Ἰωάννινα καὶ Τρίκκην, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ τῷ 1761 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Τῷ 1773 ἀνεχώρησεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὡς πρωτοσύγκελλος, μετὰ δὲ τὸ 1784 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ. Ἀπέθανε τῷ 1818. Μετέφρασεν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων τὴν ὑπὸ Ἱερεμίου Σιναΐτου Περιγραφὴν τοῦ ὄρους (καὶ μονῆς) Σινᾶ, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ, τῷ 1784, συνέγραψε κατάλογον τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ Α' — ΙΘ' αἰῶνος, ἀπολεσθέντα, καὶ χρονολογίαν ἀκριβῆ τῆς θείας Γραφῆς, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Τὸ τιμιώτερον τῶν ἔργων τοῦ Ἰγνατίου εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία αὐτοῦ. Ἐκ ταύτης δὲ μεταγραφέντα ἐξεδόθησαν ἐν μὲν τῷ 31 τόμῳ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρὸ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἐτῶν κατάστασιν τῶν Χριστιανῶν Καισαρείας, εἰς δὲ τὸ «Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» τοῦ Μ. Ἰ. Γεδεὼν (ἀπὸ σελ. 241—261) τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1773. Λαμπρὰν τοῦ Ἰγνατίου βιογραφίαν ἔγραψεν ὁ Γ. Ἰ. Λαμπουσιάδης (ἐν τ. Θ' «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας»). Μ. Ι. Γ.

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Νικαίας***. Διάκονος καὶ σκευοφύλαξ ὢν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, προήχθη εἰς μητροπολίτην Νικαίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος. Συνέγραψε βίους τῶν πατριαρχῶν Ταρασίου (784—806) καὶ Νικηφόρου τοῦ Α' (806—815) καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου (ἀποθανόντος τῷ 815), ἐπιταφίους ἐλέγους, ἐπιστολάς, ἰάμβους εἰς Θωμᾶν τὸν ἀντάρτην, ὅπερ ἔργον ὀνομάζουσι τὰ κατὰ Θωμᾶν, περὶ εἰκονολατρείας καὶ ἄλλα. Ὁ Ἰγνάτιος ἐποίησε «Στίχους εἰς τὸν Ἀδάμ», παρέφρασεν εἰς τετράστιχα τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου καὶ κατήρτισε συλλογὴν εἰκοσιτεσσάρων ἀλφαβητικῶς διατεταγμένων ἰαμβικῶν γνωμῶν θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ε. Γ. Π.

—**Ἰγνάτιος** ***Οὐγγροβλαχίας***· βλ. *Ἰγνάτιος* Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου.

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Ρόδου***. Ἐκ Λέσβου καταγόμενος, διετέλεσε μητροπολίτης Ρόδου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1702—1722), διαδεχθεὶς τὸν θεῖον αὐτοῦ Κωνστάντιον (1692—1702). Πρὸ τοῦ Λεσβίου ἕτερος *Ἰγνάτιος* κατεῖχε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ρόδου κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα (1610—1612) καὶ τρίτος μετ' αὐτον, ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως (1856—1861). Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος** πατριάρχης τῆς ***Ρωσίας***. Ἕλλην τὴν καταγωγήν, γεννηθεὶς ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ 1540. Διετέλει ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, ἀλλ' ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Ρωσίαν τῷ 1595 ἐπὶ βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Ἰβάνοβιτς, εὐαρεστήσας δὲ τὸν Βόριδα Γκοντουνὼφ διωρίσθη παρ' αὐτοῦ τῷ 1603 ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ρεζάν. Ὅταν ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Ψευδοδημήτριος, ἔσπευσε νὰ προϋπαντήσῃ αὐτὸν εἰς Τούλαν, ἐγένετο εὐνοούμενος αὐτοῦ, πρόθυμος δὲ ὅπως ἐξυπηρετήσῃ πάντα τὰ σκάνδαλα τοῦ Ψευδοδημητρίου, ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς Μόσχαν. Ἀρνηθέντος τοῦ πατριάρχου Ἰὼβ νὰ στέψῃ ὡς τσάρον τοῦτον, ὁ Ψευδοδημήτριος ἀνηγόρευσε τὸν πιστόν του Ἰγνάτιον, ἀντὶ τοῦ Ἰώβ, πατριάρχην τῷ 1605. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ψευδοδημητρίου (1606) καὶ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βασιλείου Ἰβάνοβιτς Σουΐσκι, ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἐξέβαλε τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τὸν Ἰγνάτιον, καὶ τον ἐνέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Τσοῦντοβ, ὅπου διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του (1611). Θ. Β.

ΑΛΛΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

— **Ἰγνάτιος** ὁ μαγίστωρ τῶν γραμματικῶν. Γραμματικὸς καὶ ποιητὴς τοῦ Θ' αἰῶνος. Διετέλεσε πιθανῶς καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Βάρδα ἀνακαινισθέντι πανεπιστημίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ τῶν γραμματικῶν καὶ φιλολογικῶν καθόλου ἐργασιῶν αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν, παρὰ μόνον τὸ πρὸς τὸν μεγάλαυχον τίτλον του συμφωνοῦν ἐπίγραμμά του, ἐν τῷ ὁποίῳ καυχᾶται ὅτι τὴν γραμματικὴν κεκρυμμένην εἰς τὸ πέλαγος τῆς λήθης αὐτὸς ἤγαγεν εἰς τὸ φῶς.

Ἐποίησε δὲ καὶ ἄλλα ἐπιγράμματα ὁ Ἰγνάτιος ὡς λ. χ. «εἰς τὸν ναον τῆς Παναγίας Θεοτόκου εἰς τὴν Πηγήν», πρὸς τὸν μαθητήν του Παῦλον (Πατρολογία Migne 117, 1174 κ. ἑξ.), πρὸς ὃν ἐποίησε καὶ ἐλεγείαν καὶ ἄλλα καὶ κατανυκτικὴν ἀλφάβητον ἐξ 24 τριμέτρων. (Πατρολογία Migne ἔνθ. ἀν. καὶ *C. Müller* ἐν τῷ Byzant. Zeitsch. Γ', 521.) Τὰ ἐπιγράμματα εὕρηνται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ (Α', 109 καὶ ΙΕ', 29—31 καὶ 39). Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος**. Τρεῖς ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ ἀναφέρονται ἔχοντες τοῦτο τὸ ὄνομα: ὁ πρῶτος ποιήσας εἰκονομαχικόν τι ποίημα διασωθὲν παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Στουδίτῃ καὶ οἱ δύο ἄλλοι ποιήσαντες κατανυκτικὰς ἀλφαβήτους ἀνεκδότους εἰσέτι. Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος**. Ρῶσος μοναχὸς καὶ περιηγητὴς (1350—1422). Τῷ 1389 συνώδευσε τὸν Ρῶσον μητροπολίτην Πίμερ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρέστη εἰς τὴν στέψιν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ Παλαιολόγου, τὴν ὁποίαν περιέγραψε μετὰ μεγάλης λεπτομερείας. Εἶτα ἀπῆλθεν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, οὓς ἐπίσης καὶ περιέγραψε. Τὰ χειρόγραφά του διασῴζονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας. Θ. Β.

— **Ἰγνάτιος**. Ρῶσος κληρικὸς (1637—1701) Πρὸ τοῦ ἐγκολπωθῇ τὸν μοναχικὸν βίον ἦτο ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς τοῦ τσάρου Ἀλεξίου καὶ ἔφερε τὸν βαθμὸν τοῦ στόλνικ, ἤτοι ἀξιωματικοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς τραπέζης. Ἀνὴρ εὐρείας παιδείας καταγίνας ἰδίως εἰς τὴν θεολογίαν, ἠσπάσθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον καὶ ἐγένετο μητροπολίτης τῆς Τοβόλσκ. Ἀφωσιώθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἐπαναγωγὴν τῶν ρασκολνίκων εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δ' αὐτοῦ πολυάριθμοι

Digitized by Google

τούτων μετεστράφησαν εἰς αὐτήν. Ὁ Ἰγνάτιος διεκρίθη ἐπίσης ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς, πολυάριθμα δὲ αὐτοῦ συγγράμματα ἐδημοσιεύθησαν, ἄλλα δὲ φυλάσσονται ἐν χειρογράφοις εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Μόσχας. Θ. Β.

— **Ἰγνάτιος** (Egnazio), ***Ἰωάννης - Βαπτιστής-Τσιπέλλι.*** Ἰταλὸς σοφὸς (1473—1553)· βλ. λ. *Ἐγνάτιος,* Ἰωάννης - Βαπτιστής - Τσιπέλλι.

— **Ἰγνάτιος** ***Δούδλας*** · βλ. *Δούδλας.*

— **Ἰγνάτιος** ὁ ***Μελιτηνῆς.*** Μητροπολίτης Σύρος τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα. Ἑλληνομαθὴς καὶ γνώστης τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῷ 1063. Ἀνεψιὸς ὢν τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ ΣΤ΄, συνελήφθη καὶ ὁ Ἰγνάτιος καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐξωρίσθη εἰς Μακεδονίαν. Τῷ 1069, ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Εὐδοξίας, ἐπανῆλθεν εἰς Μελιτηνὴν καὶ διῴκει τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ θανάτου του (1104). Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψεν ἐπὶ τῇ βάσει ἑλληνικῶν καὶ συριακῶν πηγῶν σύντομον ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἰακωβιτικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις κατόπιν ἐχρησίμευσεν ὡς μία τῶν κυρίων πηγῶν τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Μιχαὴλ Α΄. Ε. Γ. Π.

— **Ἰγνάτιος** ***Ῥίλσκι.*** Βούλγαρος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῷ 1848 ἐν Κώστενετς Σομοκόβου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὸ γενέθλιον χωρίον του καὶ τὴν μονὴν τοῦ Ῥήλου. Μετὰ τοῦτο ἐνεγράφη εἰς τὸ ἑλληνικὸν γυμνάσιον τοῦ Μελενίκου, ἀποφοιτήσας δὲ τούτου μετέβη εἰς Ῥωσίαν, ὅπου ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σχολὴν τῆς Μόσχας καὶ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν αὐτῆς. Ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διετέλεσε διευθυντὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς Σαμοκόβου, συνεργαζόμενος συνάμα εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῆς Μόσχας. Ἐγένετο ἀρχιμανδρίτης καὶ ἠσχολήθη κυρίως μὲ θεολογικὰς μελέτας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1895 ἐξέδιδεν ἐν Σόφιᾳ καὶ ἴδιον περιοδικόν: «Βουλγαρικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιθεώρησις». Τ. Β.

Ἰγνατίου προμαχών. Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν Μεσολογγίῳ ὀχύρωμα κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ ὀχυρωματοποιοῦ Κοκκίνη κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν. Ὠνομάσθη οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Πίζῃ διαμένοντος τότε τέως μητροπολίτου Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου *Ἰγνατίου* (βλ. λ.). Γ. Δ. Κ.

Ἴγνητες ***Ῥόδιοι*** *[Ἀρχ.]*· βλ. *Γνῆτες.*

Ἰγνοραντῖνοι ***ἀδελφοί.*** Μοναχικὸν τάγμα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ de la Salle. Οὗτος γεννηθεὶς τῷ 1651 ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ ἐγένετο ἔπειτα ἱερεύς. Κατ' ἀρχὰς συνειργάζετο μετὰ τοῦ Roland, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1674 διηύθυνε τὸ τάγμα τῶν διδασκαλισσῶν ἀδελφῶν (soeurs de Jésus), τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Roland (1680) ἀνέλαβεν ὁ de la Salle. Ἐκτὸς τῆς διευθύνσεως τοῦ σχολείου τούτου, εἶχεν οὗτος καὶ τὴν διεύθυνσιν σχολείου ἀρρένων, τοῦ ὁποίου οἱ διδάσκαλοι κατὰ προτροπήν του ἔζων ὁμοῦ ὑπὸ ὡρισμένους κανόνας. Ἀπὸ τοῦ 1684 ὁ σύλλογος οὗτος τῶν διδασκάλων, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀδελφοὶ τῶν χριστιανικῶν σχολείων» (Frères des écoles chrétiennes), ἀπετέλεσε μοναχικὸν τάγμα, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου, φέροντα ἴδιον ἔνδυμα, ἔδιδον ὑπόσχεσιν μεταξὺ ἄλλων νὰ διδάσκωσιν ἄνευ ἀμοιβῆς. Ἐκ τοῦ τάγματος τούτου, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ ἱδρυτοῦ, ἀπεκλείοντο οἱ θεολογικῶς μεμορφωμένοι κληρικοί, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ ἀδελφοὶ τῶν χριστιανικῶν σχολείων ἐκαλοῦντο καὶ «Frères ignorantins». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ τάγματος (1719), ἀνεγνωρίσθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Βενεδίκτου ΙΓ΄ (1724), ἀπὸ τοῦ 1770, ὁπότε ἡ ἕδρα αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Παρισίους, ἤρχισε τάχιστα ἐξαπλούμενον πανταχοῦ, οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, Ἰνδίαις, Αἰγύπτῳ, Αὐστραλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἀριθμοῦν 2164 σχολεῖα καὶ 14 χιλιάδας μελῶν, ἀποβὰν οὕτως ἓν τῶν ἰσχυροτέρων ταγμάτων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τῇ 24 Μαΐου 1900 ὁ πάπας Λέων ΙΓ΄ ἀνεκήρυξε μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸν ἱδρυτὴν τοῦ τάγματος ἅγιον. Ἐπειδή τινες τῶν διατάξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ τάγμα τοῦτο συμπίπτουσι πρὸς τὰς διεπούσας τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, πρὸς ὃ ὅμως τὸ τάγμα τῶν ἰγνοραντίνων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει· ὅτε ἐξεδιώχθη ἐκ Γαλλίας τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐξεδιώχθη καὶ τὸ τῶν ἰγνοραντίνων (1765).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *F. Knecht,* Der ehrw. J. B. de la Salles und das Institut der chr. Schulbrüder (Freiburg 1879). — *J. Blain,* La vie du vénérable serviteur de Dieu J. B. de la Salle (Versailles 1887). Κ. Ι. Δ.

ἰγνύα (ἡ), καὶ ***ἰγνύη*** · ἄλλως *ἰγνύς.*

ἰγνυακός, —*ή,* —*όν* · ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰγνύν, ὁ τῆς ἰγνύος: «ἰγνυακὸς μῦς, — βόθρος», «ἰγνυακὴ φλέψ».

— **Ἰγνυακὴ** ***ἀρτηρία*** *[Ἀνατομ.].* Αὕτη, συνέχεια οὖσα τῆς μηριαίας ἀρτηρίας καὶ μῆκος ἔχουσα περὶ τὰ 19 ἑκ., διελαύνει τὴν ἰγνυακὴν κοιλότητα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ τέλος διαιρεῖται εἰς τὴν πρόσθιαν καὶ τὴν ὀπισθίαν κνημιαίαν ἀρτηρίαν. Διήκει δὲ κατὰ βάθος ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως, ἔχουσα ἐπὶ τὰ ἐκτὸς καὶ ὀπίσω τὴν ἰγνυακὴν φλέβα καὶ ὄπισθεν ταύτης ἐπὶ τὰ ἐκτὸς τὸ κνημιαῖον καὶ τὸ περονιαῖον νεῦρον. Ι. Π.

— **Ἰγνυακὴ** ***φλέψ*** *[Ἀνατομ.].* Βαλβιδοφόρος οὖσα γεννᾶται ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν κνημιαίων φλεβῶν καὶ διήκει ἐν τῷ ἰγνυακῷ βόθρῳ ὄπισθεν τῆς ὁμωνύμου ἀρτηρίας, συνοδευομένη ὑπὸ δύο δορυφόρων φλεβῶν, τῶν *ἐλασσόνων ἰγνυακῶν φλεβῶν.* Ι.Π.

— **ἰγνυακὸς** ***βόθρος*** *[Ἀνατομ.]* · βλ. *ἰγνύς.*

— **ἰγνυακὸς** ***μῦς*** *[Ἀνατομ.].* Εἷς ἐκ τῶν ἐν τῷ βάθει ὀπισθίων κνημιαίων μυῶν, καταλαμβάνων τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς κνήμης. Βραχὺς καὶ τρίγωνος ὤν, ἐκφύεται ἐκ τοῦ ἔξω μηριαίου κονδύλου, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως, φέρεται λοξῶς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔσω καὶ καταφύεται εἰς τὴν ὑπερθεν τῆς ἰγνυακῆς γραμμῆς κειμένην τρίγωνον ἐπιφάνειαν (ἢ χωρίον). Κάμπτει τὴν κνήμην πρὸς τὸν μηρόν, στρέφων ἅμα αὐτὴν πρὸς τὰ ἐντός, τείνων δὲ καὶ τὸν θύλακον τῆς ἀρθρώσεως. Νευροῦται ὑπὸ τοῦ κνημιαίου νεύρου. Ι. Π.

— **ἰγνυακὸς** ***σύνδεσμος*** *[Ἀνατομ.].* Ἐπικουρικὸς σύνδεσμος κρατύνων ἐκ τῶν ὄπισθεν τὸν ἀρθρικὸν θύλακον τῆς κατὰ γόνυ διαρθρώσεως· παριστᾷ λοξὴν προσεκβολὴν τῆς καταφύσεως τοῦ ἡμιυμενώδους μυός, συνυφαινομένην μετὰ τοῦ ἀρθρικοῦ θυλάκου. Ι. Π.

ἰγνύς, —*ύος* (ἡ), ἡ ***ἰγνυακὸς βόθρος*** *[Ἀνατομ.].* Ῥομβοειδὴς κοιλότης ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ γόνατος, ἀφοριζομένη ἄνωθεν μὲν ὑπὸ τοῦ δικεφάλου μηριαίου μυός, ἐπὶ τὰ ἐκτός, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμιτενοντώδους καὶ ἡμιμεμβρανώδους, ἐπὶ τὰ ἐντός, κάτωθεν δ' ὑπὸ τῶν ἀφεστωσῶν κεφαλῶν τοῦ γαστροκνημίου μυός, καὶ πληρουμένη ὑπὸ τῶν ἰγνυακῶν ἀγγείων, νεύρων, λεμφογαγγλίων καὶ λίπους. Ι. Π.

Ἰγόρ · βλ. *Ἰγκόρ.*

Ἰουαβιαναὶ ***δέλτοι*** · βλ. *Εὐγουβιακοὶ* πίνακες.

Ἰγουαλάδα (Igualada) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ καταλανικῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Βαρκελώνης ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νόγια. Ἔχει πληθυσμὸν 10.261 κατοίκων. Εἶναι πόλις βιομηχανική, ἔχουσα ἐργοστάσια βάμβακος, ὑφασμάτων, χαρτοποιεῖα καὶ διυλιστήρια. Γύρω τῆς πόλεως διακρίνονται ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου. Ν. Ι. Θ.

ἰγουάνα (ἡ) (Iguana) *[Ζωολ.].* Γένος ἑρπετῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰγουανιδῶν,* περιλαμβάνον ἑλάχιστα εἴδη ἰθαγενῆ τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι *ἰγουάνα ἡ κοινὴ* (Iguana vulgaris). Δ.Ν.Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένα τῆς *ἰγουάνας* εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων φωσφοριτῶν τῆς ἀνωτέρας ἠωκαίνου μέχρι καὶ τῆς μειοκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ ἐν Εὐρώπῃ (Quercy). Κ.Γ.Κ.

ἰγουανίδαι (οἱ) (Iguanidae) *[Ζωολ.].* Οἰκογένεια ἑρπετῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *σαύρων,* περιλαμβάνουσα σαύρας μετρίου ἢ μεγάλου μεγέθους ἀπαντώσας ἐν Ἀμερικῇ. Γνωστότερον γένος τῆς οἰκογενείας εἶναι ἡ *ἰγουάνα* (βλ. λ.). Δ. Ν. Π.

— *[Παλαιοζωολ.]* Λείψανα ἀπολιθωμένα *ἰγουανιδῶν* εὑρίσκονται τὸ πρῶτον εἰς τὰ στρώματα τῆς κατωτέρας ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ εἰς τὸ Wyoming (τὸ γένος *ἰγουανάβος* καὶ *χαμαιλεοντίδαι*). Γ. Κ. Γ.

ἰγουανοδοντίδαι (οἱ) (Iguanodontidae) *[Παλαιζωολ.].* Οἰκογένεια ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνήκουσα εἰς τὴν ὑποτάξιν τῶν *ὀρθοποδων ὀρνιθισχίων δεινοσαυρίων* ἑρπετῶν. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὑπάγονται τὰ γένη *ἰγουανόδους* καὶ *κρασπεδόδους.* Λείψανά των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Γ. Κ. Γ.

ἰγουανόδους (ὁ) (Iguanodon Mantell) *[Παλαιοζωολ.].* Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἰγουανοδοντιδῶν ὀρθοπόδων ὀρνιθισχίων δεινοσαυρίων* ἑρπετῶν.

Λείψανα ἀπολιθωμένα τοῦ γένους τούτου εὑρέθησαν ἐντὸς τῆς γουηλδίου σειρᾶς στρωμάτων τῆς κατωτέρας (ἢ παλαιοκρητιδικῆς) ὑποδιαπλάσεως τοῦ μεσοζωικοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἐκ τῶν εὑρημάτων ἐπετεύχθη νὰ συντεθῇ εἷς τέλειος σκελετὸς ἰγουανόδοντος, ἔχων μῆκος ἀπὸ τοῦ ῥύγχους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς 5 μ. περίπου. Εἰς τὸ Bernissart εὑρέθησαν δύο εἴδη ἰγουανοδόντων, ὁ *ἰγουανόδους Mantelli* καὶ ὁ *ἰγουανόδους Bernissartensis.* Ὁ πρῶτος εἶχε μῆκος 4—6 μ. καὶ ὕψος 4 μ. Ὁ δεύτερος εἶχε μῆκος 9—10 μέτρων περίπου ἀπὸ τοῦ ῥύγχους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς καὶ ἡ κεφαλή του εὑρίσκετο 5 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὅταν τὸ ζῷον ἵστατο.

Οἱ ἰγουανόδοντες ἦσαν ζῷα δίποδα, ἐκινοῦντο δηλαδὴ ἀποκλειστικῶς διὰ τῶν δύο ὀπισθίων

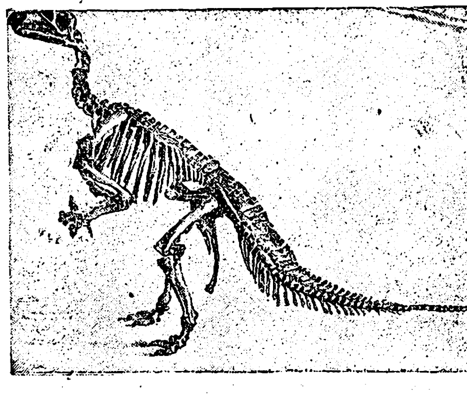

Σκελετὸς τοῦ ἰγουανόδοντος bernissartensis Boulenger, κατὰ τὸν Δ. Ντολλώ.
[Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας τῶν Βρυξελλῶν.]

ἄκρων των. Οὗτοι παρουσίαζον τὴν ὄψιν ἀπτίλου γυμνοῦ πτηνοῦ ἐκ τῆς τάξεως τῶν δρομέων, μὲ μετατάρσια ἐκτάκτως ἰσχνά, περιβαλλόμενα ὑπὸ τῶν τενόντων μόνον καὶ τοῦ δέρματος. Τὴν καλυ-

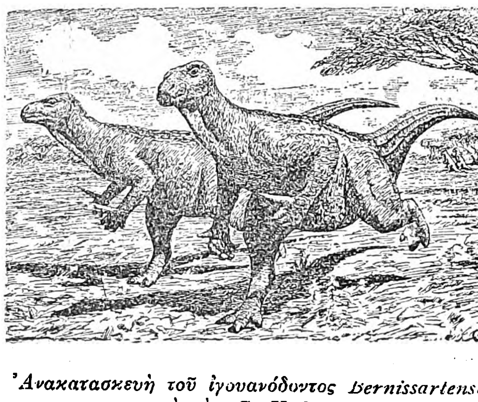

Ἀνακατασκευὴ τοῦ ἰγουανόδοντος Bernissartensis κατὰ τὸν G. Heilmann.
Δύο ζῷα τρέχοντα δρομέως.

τέραν ἀναπαράστασιν ἔδωκεν ὁ G. Heilmann (βλ. εἰκ.). Γ. Κ. Γ.

ἰγουάνος (ὁ) · βλ. *ἰγουάνα.*

Ἰγούβιον, ἢ ***Ἰγούϊον*** (λατιν. Iguvium) *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Ὀμβρικῆς ἐν Ἰταλίᾳ, περίφημος διὰ τοὺς αὐτόθι εὑρεθέντας πίνακας (βλ. λ. *Εὐγουβιακοὶ πίνακες*). Εἶναι ἡ σημερινὴ Gubbio. Κατὰ τὸ 169 π. Χ. ἐχρησίμευσεν ὡς τόπος ἐξορίας τοῦ Γεντίου καὶ τῶν τέκνων του, κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐγένετο ὁμόσπονδος πόλις τῆς Ῥώμης (civitas foederata), ἦτο σπουδαιοτάτη στρατηγικὴ θέσις κατὰ τοὺς ἀγῶνας μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηΐου, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς δὲ χρόνους ὑπήγετο εἰς τὸ ἐξαρχᾶτον τῆς Ραβέννης. Ἐν Ἰγουβίῳ ἤκμαζεν ἰδίως ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Ἀπεννίνου, ἐτιμᾶτο δὲ ἔτι καὶ ὁ Ἄρης τῶν Σαβίνων, τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καὶ ναός. Νομίσματα τῆς πόλεως ἐσώθησαν προγενέστερα τοῦ 268 π. Χ., ἀκολουθοῦντα τοῦ σταθμικοῦ κανόνα τῶν Τυδέρτων καὶ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ΙΚVFINI ἢ ΙΚVVINS, ἐπ' αὐτῶν δὲ εἰκονίζονται κέρας τῆς Ἀμαλθείας, ἀστήρ, τροχός, πυράγρα, κ. ἄ. Τινὲς πρὸς τὸ Ἰγούβιον ταυτίζουν τὰς ὑπ' ἄλλων ἀναφερομένας θέσεις *Ἰκουρον* καὶ *Ἰσούϊον.* Π. Ν. Π.

Ἰγτίτζ *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀμασείας ἐν Πόντῳ. Οἱ κάτοικοι, περὶ τοὺς 410, ἅπαντες Ἕλληνες, μετηνάστευσαν ὅσοι ἐσώθησαν εἰς Ἑλλάδα.

Ἰγυλλίωνες (οἱ) *[Ἀρχ.].* Σαρματικὸς λαὸς κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. ΙΙΙ, 5, 9) ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Σαρματίᾳ, πρὸς νότον τῶν Ἀλανῶν. Κατά τινας εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οἱ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενοι (IV, 10, 108) *Γελωνοί,* σκυθικῆς καταγωγῆς. Α. Θ. Σ.

Ἴδα *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀλμωπίας (πρώην Ἐνωτίας) τοῦ νομοῦ Πέλλης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 503. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Στράϊστα.*

Ἰδαδοῦ. Ὄνομα δύο ἀντιβασιλέων ἐν Σούσοις ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ βασιλέων. Ὁ Μίργκαν ἐδημοσίευσε τὰ ἐπ' αὐτοὺς ἀφορῶντα μνημεῖα εἰς τὰ Ὑπομνήματα τῆς εἰς Περσίαν ἀποστολῆς (τ. Β΄). Γ. Λ. Α.

Ἰδαία *[Μυθ.].* —1) Νύμφη, σύζυγος τοῦ ποταμοῦ Σκαμάνδρου καὶ μήτηρ τοῦ Τεύκρου, βασι-

Digitized by Google

λέως τῆς χώρας τῶν ἀπ' αὐτοῦ κληθέντων Τεύκρων. — 2) Νύμφη, ὀνομασθεῖσα Ἰδαία ἀπὸ τὰ δάση τοῦ ὄρους τῆς Ἐρυθραίας χερσονήσου Κωρύκου, ἅτινα οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ι' 1. 7), ἐκάλουν παλαιότερον *ἴδας*. Ταύτης καὶ τοῦ ποιμένος Θεοδώρου θυγάτηρ ἐλέγετο ἡ περίφημος Σίβυλλα Ἡροφίλη, γεννηθεῖσα κατὰ τὸν ἐπιχώριον μῦθον ἐντὸς σπηλαίου τοῦ εἰρημένου ὄρους Κωρύκου. —3) Θυγάτηρ τοῦ Δαρδάνου καὶ τῆς Βατείας, θυγατρὸς τοῦ Τεύκρου, καὶ σύζυγος τοῦ Φινέως. Αὕτη ἐτιμωρήθη, ὡς καὶ ὁ σύζυγός της Φινεύς, τυφλωθεὶς ὑπὸ τοῦ Βορέως καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν, ὅτε οὗτοι προσήγγισαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου θρᾳκικὴν πόλιν Σαλμυδησσόν, διότι εἶχον τυφλώσει τοὺς ἐκ τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Φινέως Κλεοπάτρας, θυγατρὸς τοῦ Βορέως καὶ τῆς Ὠρειθυίας, γεννηθέντας υἱοὺς τοῦ Φινέως. ΚΑΨ.

— **Ἰδαία** *['Αρχ.]*. —1) Ἐπίθετον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, οὕτως ὀνομασθείσης ἀπὸ τοῦ ἐν Φρυγίᾳ ὄρους Ἴδης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἴδιον ναὸν καὶ ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο. Κατὰ τὸν Στράβωνα (C. 469) ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (ἡ Ρέα) εἶχε διάφορα κατὰ τόπους ὀνόματα, καλουμένη ἀπ' αὐτῶν *Ἰδαία, Δινδυμήνη, Σιπυληνή, Πεσσινουντὶς* καὶ *Κυβέλη*. Ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ταύτης εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην κατόπιν σιβυλλικοῦ χρησμοῦ διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν.

—2) Ἐπίθετον τῆς θεᾶς *Ἀφροδίτης* ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἴδης τῆς Τροίας, οὕτως ὀνομασθεῖσα, διότι ἐν αὐτῇ συνηντήθη μετὰ τοῦ ἥρωος Ἀγχίσου καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Αἰνείαν.

Ἰδαία *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἕτερον ὄνομα τῆς *Κρήτης*, ἀρχαιότερον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ νῆσος ἀπὸ τῆς συζύγου τοῦ βασιλέως της Διὸς καὶ μητρὸς τοῦ Κρητός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ μετωνομάσθη, κατὰ τὸν ἐπιχώριον μῦθον, Κρήτη ἀπὸ Ἰδαίας. ΚΑΨ.

Ἰδαῖοι *Δάκτυλοι [Μυθολ.]*· βλ. *Δάκτυλοι*.

Ἰδαῖον *ἄντρον* *['Αρχ.]*. Τὸ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῆς Νίδας τῆς Κρητικῆς Ἴδης ἱερὸν ἄντρον, τὸ ἄλλως καλούμενον *Ἀρκέσιον* (βλ. λ.).

Ἰδαῖος *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διός, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἀπὸ τῆς κορυφῆς Γαργάρου (νῦν Κὰζ-Δάγ) τῆς Ἴδης ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ὅπου ὑπῆρχε βωμὸς καὶ τέμενος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἱερεὺς ἦτο ὁ Λαόγονος, υἱὸς τοῦ Ὀνήτορος (*Ὁμήρ.* Ἰλιάδ. Β, 605). Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γαργάρου ἠγάπα νὰ συχνάζῃ ὁ Ζεύς, ἐπ' αὐτῆς δὲ συνέβη καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφομένη (Ξ, 353 κ. ἑξ.) σκηνὴ μεταξὺ Διὸς καὶ Ἥρας, προσπαθούσης διὰ τῶν θελγήτρων αὐτῆς νὰ ἀποσπάσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Διὸς ἀπὸ τῶν Τρώων, πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων. Α. Θ. Σ.

Ἰδαῖος. —1) Εἷς τῶν ἐπιφανῶν Τρώων, υἱὸς τοῦ Δάρητος, ἱερέως τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ἀδελφὸς τοῦ Φηγέως. Ἐπιτεθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του κατὰ τοῦ Διομήδους, ἐκεῖνος μὲν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ, οὗτος δὲ μόλις ἐσώθη ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου, διὰ νὰ μὴ λυπηθῇ ὁ γέρων πατήρ του (*Ὁμήρ.* Ἰλιάδ. Ε, 11—24). —2) Κῆρυξ τῶν Τρώων καὶ ἡνίοχος τοῦ Πριάμου (Ἰλιάδ. Γ, 248, Ω, 325). Α. Θ. Σ.

Ἰδαῖος *κόλπος* *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. λ. *Ἀδραμυττηνὸς* κόλπος.

Ἴδακος *['Αρχ.Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (Η, 104) κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἄγνωστος ἄλλοθεν, καθὼς καὶ ἡ τοποθεσία αὐτῆς. Α. Θ. Σ.

Ἴδαλα *[Γεωγρ.]*· βλ. *Γιούνδαλα*.

Ἰδάλγο (Hidalgo)· βλ. *Ἰντάλγκο*.

ἰδαλγὸς (ὁ) (Hidalgo). Ἱσπανικὸς τίτλος τῆς κατωτέρας εὐγενείας, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν gentilhomme τῶν Γάλλων, gentiluomo τῶν Ἰταλῶν, nobleman τῶν Ἄγγλων, fidalgo τῶν Πορτογάλων κτλ. Ἡ λέξις παράγεται, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἐκδοχήν, ἐκ τοῦ hijo de algo, ὅπερ σημαίνει «υἱός τινος». Ἄλλοτε ἐσήμαινεν ἄτομον ἀνῆκον εἰς ὡρισμένην κοινωνικὴν τάξιν ἐν Ἱσπανίᾳ, τασσομένην μετὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ πρὸ τῶν ἱπποτῶν. Ὁ τίτλος οὗτος ἦτο ἢ κληρονομικὸς (hidalgo de naturaleza), ἢ παρεχωρεῖτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι' ἐξαιρετικὰς πράξεις ἢ καὶ ἐξηγοράζετο (hidalgo de privilegio). Οἱ ἔχοντες τὸν τίτλον τοῦτον ἀπελάμβανον καὶ προνομιῶν τινων καὶ εἶχον ἰδιαίτερα καθήκοντα. Μεταξὺ τῶν προνομιῶν τούτων ἦτο καὶ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὸ ἐν Μαδρίτῃ συμβούλιον τῶν εὐγενῶν καὶ νὰ καταλαμβάνουν διάφορα ἀξιώματα εἰς τὴν αὐλήν. Τὰ ἔκθετα ὑπετίθεντο ἰδαλγοί, διότι ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ἐκ γενετῆς τοιοῦτοι καὶ ἐθεωρεῖτο ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποστοῦν τὰς συνεπείας τῆς ἀγνοίας τῶν ἀνθρώπων περὶ τῆς καταγωγῆς των. Σήμερον ὁ τίτλος σημαίνει ἐν Ἱσπανίᾳ πρόσωπον ἀνῆκον ἐξ αἵματος εἰς εὐγενῆ καὶ διακεκριμένην τάξιν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται καὶ γενικῶς εἰς ἔνδειξιν καταγωγῆς ἐκ καλῆς οἰκογενείας. Μεταφορικῶς λέγεται καὶ ἐπὶ προσώπων εὐγενῶν καὶ γενναιοφρόνων αἰσθημάτων. Οἱ σημερινοὶ ἰδαλγοὶ δὲν ἔχουν προνόμια, τὰ ὁποῖα διακρίνουν αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἀστούς, ἐξακολουθοῦν δὲ νὰ προτάσσουν τοῦ ὀνόματός των τὸ «δόν». Μ. Δ. Β.

Ἰδάλιον *['Αρχ. Γεωγρ.]* Ἀρχαία μεσόγειος πόλις καὶ βασίλειον τῆς νήσου Κύπρου. Ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος βασιλεὺς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἕλλην Χαλκάνωρ, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Τὸ Ἰδάλιον ἦτο ὠχυρωμένον, εἶχε δὲ καὶ δύο ἀκροπόλεις, τὴν βορειοδυτικήν, ἥτις νῦν καλεῖται *Ἀμπυλερή*, καὶ τὴν νοτιοανατολικήν, νῦν *Μούττη τ' Ἀρβίλη* καλουμένην. Τὰ ὀχυρώματα ἀντέσχον ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῆς μακρᾶς πολιορκίας τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐπανειλημμένων ἐφόδων καὶ προσβολῶν τῶν ἡνωμένων στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων μεταξὺ τοῦ 460 καὶ 450 π. Χ.

Ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς ἀκροπόλεως εὑρέθη τυχαίως τῷ 1850 ὀρειχαλκίνη ἐνεπίγραφος πλάξ, ἀποκειμένη ἤδη ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου, περιέχουσα ψήφισμα τιμῆς τῆς πόλεως τῷ ἰατρῷ αὐτῆς Ὀνασίλῳ, ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ κυπριακῇ γραφῇ. Ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν διγλώσσων (φοινικικῶν—κυπριακῶν), αἵτινες παρέσχον τὴν κλεῖδα τοῦ κυπριακοῦ ἀλφαβήτου, διεπιστώθη ἡ ἀρχαιότης τῆς πόλεως, ἀναγομένη εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐν Κύπρῳ ἐποχὴν καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἀφροδίτης Ἰδαλίας καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀμυκλαίου. Ἡ πόλις εἶχε καὶ ἄλσος, ἐν τῷ ὁποίῳ, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἡ Ἀφροδίτη εὗρε τὸν *Ἄδωνιν* (βλ. λ.) νεκρόν. Τὸ ἄλσος τοῦτο ἔκειτο πιθανῶς εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν *Παραδείσι*. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἡ πόλις ἤκμαζε, κατόπιν ὅμως, ἀποβᾶσα στόχος τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν (Ζ'—Ι' αἰών), ὑπέστη τὴν τύχην πολλῶν ἄλλων ἀκμαίων τότε πόλεων, λεηλατηθεῖσα καὶ εἰς πῦρ παραδοθεῖσα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Θ. Κ. Περιστιάνη*, Γενικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου (σελ. 561 ἑπ.).—Studies on Prehistoric Cyprus by Einar Gjerstad (Upsala 1926, σ. 6). Ι. Κ. ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗΣ

— **Ἰδάλιον** (κοιν. *Δαλί*) *[Γεωγρ.]*. Κώμη τῆς Κύπρου, ἱδρυθεῖσα ἐπὶ τμήματος τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου πόλεως, 12 ἀγγλικὰ μίλλια ΝΑ τῆς Λευκωσίας. Κάτ. 1610. ἐξ ὧν 1445 Ἕλληνες καὶ 150 Τοῦρκοι. Ἔχει ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἀρρένων καὶ θηλέων. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, κηπουρικήν, δενδροκομίαν καὶ ἀμπελουργίαν. Ἡ περιφέρεια παράγει σιτηρά, γεώμηλα, βάμβακα, ἔλαιον, ὄσπρια κλπ. Ἀπὸ τὰ γεωλογικὰ στρώματα τοῦ Ἰδαλίου οἱ κάτοικοι ἐξάγουσι λευκὸν ἀσβεστόλιθον, τὸν ἐν τῇ γεωλογίᾳ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἰδαλιακαὶ μάργαι* τῆς ὀλιγοκαίνου καὶ μειοκαίνου ἐποχῆς, χρησιμοποιούμενον δι' ἀρχιτεκτονικοὺς σκοπούς. Ὁ λίθος οὗτος εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐχρησίμευεν εἰς τὴν ἀγαλματοποιίαν. Ι. Κ. Π.

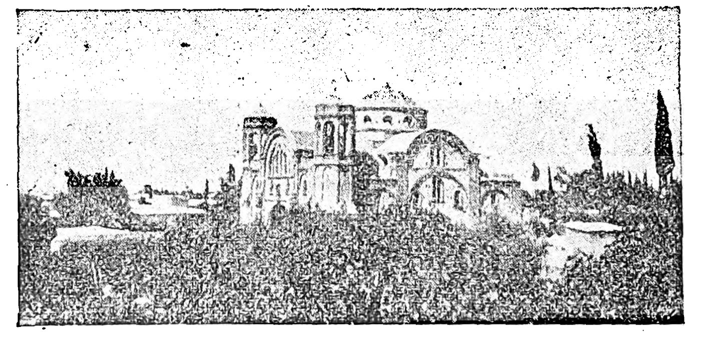

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐν Ἰδαλίῳ.

Ἰδάνθυρσος. —1) Βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ΙΕ' 1) ὡς διελάσας τὴν Ἀσίαν καὶ φθάσας μέχρις Αἰγύπτου, ὅπου ἐγκαθίδρυσε τὴν σκυθικὴν κυριαρχίαν, ἐκδιωχθεὶς μετὰ εἰκοσιοκταετίαν ὑπὸ τοῦ Κυαξάρου (607). — 2) Βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν, υἱὸς τοῦ Σαυλίου, ὅστις τῷ 508 προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου ὑπεχώρησεν, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπετάγη. — Π.

ἰδανίκευσις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἰδανικεύειν, ἡ ἀνύψωσις εἰς ἰδανικὴν μορφὴν πράγματός τινος ἢ ἰδιότητος, ἐξιδανίκευσις: «ἡ ἰδανίκευσις τῆς γενναιότητος, — τῆς ἀγάπης, — τοῦ ἰατροῦ, — τοῦ ἱερέως, — τοῦ διδασκάλου».

ἰδανικεύω· ἀνυψῶ τι εἰς ἰδανικὴν μορφήν, συλλαμβάνω ἔννοιάν τινα ὑπὸ τὴν ἰδεώδη αὐτῆς μορφήν, ἐξιδανικεύω.

ἰδανικὸν (τὸ) *[Φιλοσ.]*. Ὁ τέλειος τύπος τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πράττειν, ὕψιστος σκοπὸς τῆς βουλήσεως, ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἰδέαν καὶ ρυθμίζων τὸν βίον τῶν τε καθ' ἕκαστον ἀτόμων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τὰ ἰδανικὰ διακρίνονται εἰς διαφόρους κατηγορίας, οἷον: ἀτομικὰ καὶ ὁμαδικά, θεωρητικὰ ἢ λογικά, ἠθικὰ καὶ πολιτικά, αἰσθητικὰ καὶ θρησκευτικά, τελοῦσι δὲ εἰς στενοτάτην σχέσιν πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἀξίας, καθόσον συνδέονται πρὸς τὴν παράστασιν γνωρισμάτων, τὰ ὁποῖα συναισθανόμεθα ὡς κεκτημένα ἀξίαν δι' ἡμᾶς καὶ ἀντιστοιχοῦσι συγχρόνως εἰς ἐπιθυμίαν ἢ αἴτημα. Τὸ ἰδανικὸν εἶναι σκοπὸς χωρῶν πέρα τῆς ἑκάστοτε ἐπιτευχθείσης ἀξίας διὰ τῆς ἐν τῷ πνεύματι δημιουργίας τελειοτέρου κόσμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξιδανικεύεται ἡ ζωή. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ χαρακτηρίζει αὐτὸ ὁ Βαϊχίγγερ ὡς πλάσμα, ὅπερ ὅμως δὲν παύει ὡς τοιοῦτο νὰ ἔχῃ ἀνυπολόγιστον πρακτικὴν ἀξίαν καὶ νὰ εἶναι κατ' ἀκολουθίαν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ζωήν. Εἶναι κανών, περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, ἐξαρτώμενον ἐξ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὑπάρχον καθ' ἑαυτὸ ἐν τῷ ἐμπειρικῷ κόσμῳ. Ν. Λ.

ἰδανικός, *—ή, —όν*· ὁ ἐν τῇ διανοίᾳ μόνον συλλαμβανόμενος, ὁ ἀφθάστου, ἀπραγματοποιήτου τελειότητος, ἰδεώδης, ἰδεατός· ‖ *ἰδανικὸν* (τὸ) ὡς οὐσ., ὁ ἀπώτατος, ὁ ὕψιστος σκοπός, πρὸς τὸν ὁποῖον τείνουσιν αἱ ἐπὶ μέρους ἐνέργειαι: «τὸ ἰδανικόν του εἶναι νὰ ἴδῃ τὰ τέκνα του ἀποκατεστημένα», «ἐξεπλήρωσε τὸ ἰδανικόν του», «τὰ ἰδανικὰ τοῦ ἔθνους, —τῆς φυλῆς,—τοῦ ἀνθρώπου», «ἰδανικὰ εἰς τὰ κτήνη δὲν ὑπάρχουν», «ἀνώτερα ἰδανικὰ τῆς κοινωνίας».

— **ἰδανικὴ** *πραγματοκρατία* *[Φιλοσ.]*. Καλεῖται οὕτως ἡ γνωσιολογικὴ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μορφαὶ καὶ οἱ κανόνες τῆς νοήσεως καὶ τῆς γνώσεως τὴν ἑαυτῶν βάσιν ἔχουσιν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν αὐτῷ. Εἶναι μὲν τὰ κατ' αἴσθησιν ἀντικείμενα μόνον αἰσθήματα καὶ παραστάσεις, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ἄρνησιν τῆς πραγματικότητος αὐτῶν, ἥτις εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς γνώσεως καὶ τῶν μορφῶν αὐτῆς. Τῆς θεωρίας ταύτης ὀπαδοὶ εἶναι πλὴν ἄλλων ὁ Schleiermacher καὶ ὁ ποιητὴς Novalis. Ν. Λ.

— **ἰδανικὸν** *ἀέριον* *[Φυσ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ἀκολουθοῦν ἐπακριβῶς τὸν νόμον Boyle-Mariotte ὡς καὶ τὸν νόμον Gay-Lussac. Πολλάκις τὰ ἰδανικὰ ἀέρια καλοῦνται *τέλεια ἀέρια*. Ἐν τῇ πραγματικότητι τὰ ἀέρια ἀπομακρύνονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τῶν ἰδανικῶν ἀερίων, ἅπαντα καὶ ἀποτελοῦσιν ἰδανικὴν περίπτωσιν. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν δ' ἀπὸ τῶν ἰδανικῶν ἀερίων τὰ ἐν τῇ φύσει συναντώμενα ἀέρια καλοῦνται *φυσικὰ ἀέρια*. Ταῦτα πλησιάζουσι τόσον μᾶλλον πρὸς τὰ ἰδανικὰ ἀέρια, ὅσον ἀφίστανται ἀπὸ τῶν συνθηκῶν ὑγροποιήσεως αὐτῶν. Κ. Π.

ἰδανικότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδανικοῦ, ἀντίθ. *πραγματικότης*: «ἡ ἰδανικότης τοῦ σκοποῦ,—τῆς προσπαθείας».

Ἰδαρεύς. Ἡγεμὼν τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Καρίας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα, θεωρούμενος ὡς τύραννος αἱμοχαρής. — Π.

Ἴδας *[Μυθολ.]*. —1) Ἥρως κοινὸς εἴς τε τὰς παραδόσεις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Μεσσηνίας, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἐν ἀρχῇ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερον δύο ἥρωες, οἵτινες συνεχωνεύθησαν εἰς ἕνα, τὸν τῆς Μεσσηνίας. Ἦτο οὗτος υἱὸς τοῦ *Ἀφαρέως* (βλ. λ. καὶ λ. *Ἀφαρητιάδαι*). Ἐν Αἰτωλίᾳ ἐπεχωρίαζε μῦθος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἴδας ἀπήγαγεν ἐκοῦσαν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τούτου ἁρπαγεῖσαν «καλλίσφυρον» Μάρπησσαν, θυγατέρα τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγίνετο πατὴρ τῆς Κλεοπάτρας, τῆς συζύγου τοῦ ἥρωος Μελεάγρου. Ἕνεκα τῆς ἀπαγωγῆς ἐκείνης ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἴδας εἶχε μονομαχήσει πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς διὰ κεραυνοῦ εἶχε διαχωρήσει τούτους, ἀφήσας ἐλευθέραν τὴν Μάρπησσαν νὰ ἐκλέξῃ ὡς σύζυγον τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο, καὶ ὅτι αὕτη εἶχε προτιμήσει τὸν Ἴδαν. Ἀλλὰ καὶ τῆς θήρας τοῦ Καλυδωνίου κάπρου εἶχε μετάσχει ὁ Ἴδας καὶ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ ἄλλων παραδόσεων ἥρως ἐφέρετο. Ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Ι 558) ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Μελεάγρου λέγει περὶ τοῦ Ἴδα ὅτι ἦτο ὁ ἀνδρειότερος τῶν συγχρόνων του ἡρώων. Οἱ μῦθοι τοῦ Ἴδα ἐνέπνευσαν καὶ τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν καὶ καλλιτεχνίαν, ἰδίως τὴν ἀγγειογραφίαν. Διεσώθησαν ἀττικὰ πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἐτρουσκικὰ κάτοπτρα μὲ παραστάσεις διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ ἥρωος καὶ ἰδίως τῆς μονομαχίας του μὲ τὸν Ἀπόλλωνα.

— 2) Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαχεν ἡ Δαναῒς Ἱπποδίκη.

— 3) Ὁ νεώτατος τῶν πέντε Ἰδαίων Δακτύλων (βλ. λ.).

— 4) Εἷς τῶν ἡρώων κατὰ τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον ἐξ Ὀγχηστοῦ. ΚΑΚ

Digitized by Google

— **Ἴδας.** Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ἴωνος *Δραγούμη* (βλ. λ.).

Ἰδάτιος (Idatius, Itacius)· βλ. *Ὑδάτιος.*

Ἴδαχο (Idaho) /*Γεωγρ.*/ βλ. *Ἄϊνταχο.*

Ἰδδιγκσίτης (ὁ) (Iddingsit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτὸν προερχόμενον ἐκ χημικῆς ἀποσαθρώσεως τοῦ ὀλιβίνου καὶ τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ εἰς σερπεντίνην. Ἀπαντᾷ εἰς φυλλώδη συσσωματώματα χρώματος κιτρίνου μέχρις ἐρυθροῦ ἐντὸς μελαφυρῶν καὶ βασαλτῶν. Γ. Β.

Ἰδδώ. Προφήτης καὶ ἱστορικὸς Ἰουδαῖος. Ἀποσταλεὶς εἰς Ἱεροβοάμ, περὶ τοῦ ὁποίου προεφήτευσε δεινά, κατεσπαράχθη ὑπὸ λέοντος. —Π.

Ἴδε, καὶ **ἰδέ**· προστακτ. τοῦ ἀορ. εἶδον τοῦ ρήματος *ὁρῶ*, ἰδιωματ. *ἰδές, δές, δὲ* καὶ *ές*: ᾆσμ. «γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ», «ἰδὲς ἐδῶ» κοίταξε δῶ, «δὲς ἄνθρωπος ποῦ θέλει παντρειά», «ἐς ὁ Γιάννης, τί κάνει ἐκεῖ».

— *Ἴδε ὁ ἄνθρωπος* /*Κ. Διαθ.*/. Διὰ τῶν λέξεων τούτων ἔδειξεν ὁ Πιλᾶτος εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὸν Ἰησοῦν, φοροῦντα τὸν ἀκάνθινον στέφανον καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, ἵνα ἑλκύσῃ τὴν ἐπὶ τοῦτον συμπάθειαν αὐτῶν (*Ἰωάννου* ιθ' 5). Ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ δεικνύεται μέχρι σήμερον, κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν, ἡ λεγομένη ἁψὶς τοῦ «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος (Ecce homo) καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων «Καμάρα τοῦ Πιλάτου», ἔνθα λέγεται, ὅτι ἔλαβε χώραν τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν βιβλικὸν γεγονός. Π. Ι. Μ.

— /*Τεχν.*/ Ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*» φέρεται συνήθως ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἰδίᾳ τέχνῃ ἀπεικόνισις τοῦ Χριστοῦ, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἐδαφίων 1—5 τοῦ ΙΘ' κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου. Μεταξὺ τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς συνθέσεως ταύτης τὴν σημαντικωτάτην κατέχουσι θέσιν ὁ ἀκάνθινος στέφανος, τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον καὶ ὁ κάλαμος. Τὸ πλῆθος ἐμφανίζεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς συνθέσεις, αἵτινες καὶ κυριολεκτικώτερον τιτλοφοροῦνται: «Ἡ παρουσίασις εἰς τὸν λαόν» ἢ «Ὁ Χριστὸς παρουσιαζόμενος εἰς τὸν λαόν». Ἐν ἑτέρᾳ τάξει συνθέσεων ἡ ὅλη ἀπεικόνισις περιορίζεται εἰς τρία πρόσωπα, τὸν Χριστόν, τὸν Πιλᾶτον καὶ ἕνα δήμιον. Ἡ ἐπικρατεστέρα ὅμως ἀναπαράστασις εἶναι ἡ ἐμφανίζουσα μόνον τὸν Χριστὸν φέροντα τὸν στέφανον, τὴν χλαμύδα καὶ τὸν κάλαμον, μετ' ἐκφράσεως ἀπείρου ἐγκαρτερήσεως, συντριβῆς καὶ αὐτοθυσίας. Ἡ ἀναπαράστασις αὕτη εἶναι γνωστὴ καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ νυμφίος». Ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἐμπαιγμὸς» παρέχει τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος ἡ «Ἑρμηνεία ζωγράφων» τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων μοναχοῦ καὶ ζωγράφου Διονυσίου. Θαυμασίως ἐξειργασμένον μνημεῖον τῆς βυζαντινῆς τέχνης, ἐν ᾧ εὑρηται ἡ ἀπεικόνισις τοῦ θέματος: «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος», εἶναι ὁ χρυσοῦς δακτύλιος, ὅστις εὑρεθεὶς τῷ 1872 παρὰ τὰς Συρακούσας ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Salinas καὶ κατετέθη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Παλέρμου. Κατὰ τὸν H. Leclercq (ἐν λεξικῷ Cabrol), ὁ δακτύλιος οὗτος δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν Εὐδοξίαν, σύζυγον τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου.

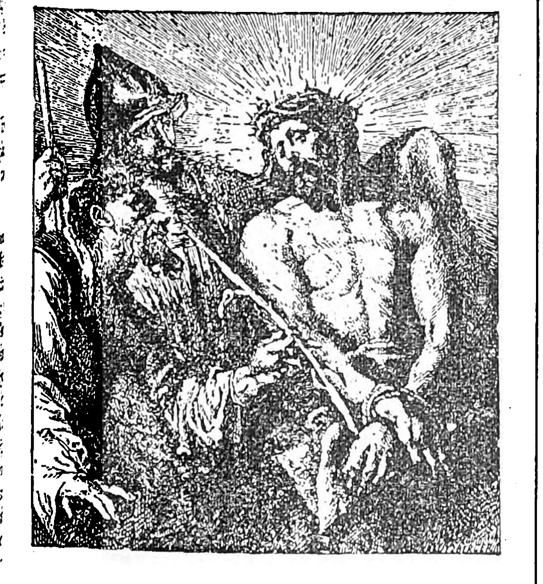

Βὰν Ντάϋκ: «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος».

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ τὸ θέμα τοῦτο ἐξειργάσθησαν πλεῖστοι μεγάλοι καλλιτέχναι. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων σχετικῶν ἀπεικονίσεων μνημονεύομεν τὰς ὀφειλομένας εἰς τὸν Λεονάρδον ντὰ Βίντσι, τὸν Βαρθολομαῖον Μοντάνια (Μουσεῖον Ναπολέοντος Γ'), τὸν Κορρέγιον (Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Λονδίνου), τὸν Τισιανὸν (2 πίνακες ἐν Μουσείῳ Μαδρίτης, ἕτερος ἐν Μπελβεντέρε καὶ ἕτερος ἐν Λούβρῳ), τὸν Τιντορέττον (Πινακοθήκη Μονάχου καὶ Πινακοθήκη δουκὸς τοῦ Νορθουμπερλαντ), τὸν Ἀννίβαν Καρράτσι (Μουσεῖον Μονάχου), τὸν Γκουΐντι (Μουσεῖον Δρέσδης, Μπελβεντέρε καὶ Λοῦβρον), τὸν Γκουερτσῖνο πολλάκις ἀπεικονίσαντα τὸ θέμα τοῦτο (Μουσεῖον Μονάχου), τὸν Σεβαστιανὸν ντὲλ Πιόμπο, τὸν Ἀλέξανδρον Τοῦρκι (Πινακοθήκη Δρέσδης), τὸν Μοράλες (Μουσεῖον Μαδρίτης καὶ Πινακοθήκη Δρέσδης), τὸν Ἀλβέρτον Ντύρερ (Βενετία), τὸν Λουκᾶν τοῦ Λέϋντε (Πινακοθήκη dei Ufficci, Φλωρεντία), τὸν Ρούμπενς, τὸν Βὰν Ντάϊκ (Μουσεῖον Μπελβεντέρε Βιέννη), τὸν Λουκᾶν Κράναχ πατέρα (ὁμοίως), τὸν Ζὰν Μαμπὺζ (Μουσεῖον Ἀμβέρσης), τὸν Πέτρον Μινιὰρ (Λοῦβρον καὶ Μουσεῖον Ρουὲν) κλπ. κλπ. Ι. Μ. Π.

Τζιόττο: «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος».

Ἰδέα (ἡ)· ἡ ἔννοια παντὸς πράγματος ἢ ἰδιότης ἐν τῇ ὑψίστῃ τελειότητι αὐτῆς, ὁποίαν δύναται νὰ φαντασθῇ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἐν τῇ πραγματικότητι ὑπόστασιν αὐτῆς: «ἡ ἰδέα τῆς γενναιότητος, — τῆς δικαιοσύνης, — τοῦ ἀνθρώπου, — τοῦ οἴκου, — τῆς πολιτείας κτλ.» || ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις, εἶδος, μορφή: «μοχθηρὸς τὴν ἰδέαν», «τὴν ἰδέαν πάνω καλὸς» (ἀρχ.)· || ἡ ἐν τῇ διανοίᾳ παράστασίς τινος, γνώμη περί τινος: «ποίαν ἰδέαν ἔχεις διὰ τὰ πολιτικά;», «ἔχει μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτόν του», «τοῦ ἔρχονται κάτι παράξενες ἰδέες!»· || ἀμυδρὰ γνῶσις περί τινος, εἴδησίς τις ἀσαφής: «ἰδέαν δὲν ἔχω δι' ὅσα μὲ ἐρωτᾶτε»· || δημοτ. ἐλάχιστόν τι: «θέλει λίγο μάκρος, μιὰ ἰδέα μόνον», «στένεψέ το μιὰ ἰδέα».

— [*Φιλοσ.*] Ἡ *ἰδέα* ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἔχει πολλὰς σημασίας, ἐξ ὧν ἐξαίρομεν ἐνταῦθα τὰς ἑξῆς: α) τὴν ὀντολογικήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἰδέα εἶναι τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον ποιὸν τῆς οὐσίας τῶν ὄντων. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἰδέαι παρὰ Πλάτωνι, ὑπάρχουσαι καθ' ἑαυτὰς καὶ χωρὶς τῶν πραγμάτων, ἐν ὑπερουρανίῳ τόπῳ, ἀγέννητοι καὶ ἀνώλεθροι. Ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτὰς εἶναι τὰ πράγματα εἴδωλα, φαινόμενα, μιμήσεις, ὁμοιώματα. Παρ' αὐτοῦ παραλαμβάνει βραδύτερον ὁ Φίλων, καλῶν αὐτὰς *δυνάμεις* καὶ *λόγους*, δι' ὧν ὁ θεὸς σχηματίζει τὸν κόσμον. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας αἱ ἰδέαι διατηροῦσι τὴν σημασίαν τῶν formae exemplares, τῶν προτύπων, καθ' ἃ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ ὄντα· β) τὴν ρυθμιστικὴν ἢ κανονιστικήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἰδέαι εἶναι ἀνώταται ἔννοιαι τοῦ νοῦ, διὰ τῶν ὁποίων κατευθύνεται ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἠθικὴ διαγωγή, συντελεῖται ἡ συστηματικὴ ἑνότης, ἐπειδὴ περιέχουσιν ἀξιώματα δυνάμει τῶν ὁποίων ὁδηγεῖται ὁ νοῦς εἰς ἑνότητα καὶ συμπλήρωσιν. Ὡς κανονιστικαὶ ὅμως ἀρχαὶ οὐδὲν ἀντίστοιχον κέκτηνται ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἐξέρχονται τῶν ὁρίων αὐτῆς. Τοιαῦται ἰδέαι εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ, ἡ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἀπότοκος τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Καντίου εἶναι ἡ τοῦ νέου καντιανοῦ Βαϊχίγγερ, ὅστις κηρύσσει αὐτὰς πλάσματα καὶ διακρίνει εἰς διαφόρους κατηγορίας. Ν. Λ.

— [*Ρητορ.*] Ἡ *ἰδέα* εἶναι σχεδὸν συνώνυμος τῷ *τόπος, κοινὸς τόπος* (*Ἀριστ.* Ρητορ. πρὸς Ἀλέξ. 3,26), ἡ σημαίνει: κατηγορία, αἰτία τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου, περίστασις («δοκιμάζειν τὰς ἀρετὰς ἐν ταῖς αὐταῖς ἰδέαις»=εἰς αὐτὰς τὰς ἰδίας περιστάσεις, Ἰσοκρ. πρὸς Νικοκλ.), τρόποι, εἴδη λόγων («ἰδέαι λόγων»), ὡς παρ' Ἰσοκράτει (4, 7), ὅστις προκειμένου περὶ τῶν σεμνυνομένων καὶ ἀστείων λέγει (7,31), «δεῖ δὲ χρῆσθαι ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις». —Π.

— **Ἰδέα** *ἔμμονος* /*Ψυχοπαθολ.*/ βλ. λ. *ἔμμονος ἰδέα.*

— **Ἰδέαι** *ἔμφυτοι* /*Φιλοσ.*/ βλ. λ. *ἔμφυτοι ἰδέαι.*

— **Ἰδέαι** *παραληρητικαί*· βλ. *παραλήρημα.*

— **Ἰδεῶν** *συνειρμὸς* [*Ψυχ.*]· βλ. *συνειρμός.*

— **Ἰδεῶν** *συνειρμοῦ διαταραχὴ* [*Φρενοπ.*]· βλ. *συνειρμός.*

Ἰδεαλισμὸς (ὁ)· τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα, καθ' ὃ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἔχει ὑπόστασιν μόνον ἐν τῇ νοήσει, ὅτι τὸ μόνον πραγματικὸν εἶναι ἡ νόησις, τῆς ὁποίας οἱ νόμοι εἶναι καὶ οἱ τοῦ παντὸς νόμοι, ἄλλως *ἰδεοκρατία*: «ἰδεαλισμὸς τοῦ Καντίου, — τοῦ Ἑγέλου» || ἐπιδίωξις τοῦ ἰδεώδους εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης (μεταγραφὴ τοῦ γαλλ *idéalisme*, ὅπερ πάλιν ἀπὸ τοῦ ἑλλην. *ἰδέα* διὰ τοῦ *idéal*).

— [*Φιλοσ.*] Βλ. *ἰδεοκρατία.*

Ἰδεαλιστὴς (ὁ)· ὁ ἀσπαζόμενος τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα τοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἄλλως *ἰδεοκρατικός.*

Ἰδεαλιστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ἰδεαλιστήν, εἰς ἰδεολόγον, ἰδεολογικός, ἀντίθ. *ὑλιστικός*: «ἰδεαλιστικὴ ἄποψις».—Ἐπίρρ. *ἰδεαλιστικῶς.*

Ἰδεατός, —*ή*, —*όν*· ὁ ὡς ἰδέα μόνον ὑπάρχων, ἰδεώδης.—Ἐπίρρ. *ἰδεατῶς.*

Ἰδεόγλωσσα (ἡ). Ἐκλήθη οὕτως ἡ καθολικὴ συμβολικὴ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν διενοήθησαν ἢ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κατασκευάσουν κατὰ διαφόρους καιροὺς μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ λόγιοι ἐπιφανεῖς καὶ τῆς ὁποίας τὸ μέγιστον προσὸν θὰ ἦτο τὸ εὐλῆπτον καὶ εὔχρηστον εἰς τοὺς λογίους ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς.

Πρῶτος ὁ Πλάτων, καθ' ὃν τρόπον ἔπλασεν ἰδανικὴν πολιτείαν, ἐσκέφθη νὰ ἐπινοήσῃ καὶ ἰδανικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ λέξεις νὰ εἶναι πισταὶ καὶ τέλειαι ἀπεικονίσεις τῶν δι' αὐτῶν σημαινομένων πραγμάτων καὶ ἐννοιῶν. Καὶ δὲν διέλαβε μὲν ὁ Ἕλλην φιλόσοφος οὐδὲ ἐξέθηκε διεξοδικώτερον, πῶς ἐν γένει ἐφαντάζετο τὴν ἰδανικὴν ταύτην γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ σκέψις αὐτοῦ ἐπανελήφθη πολὺ βραδύτερον καὶ διεξήχθη καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας της. Κατὰ τὴν ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἰδίως ἑκατονταετηρίδα ἔξοχοι ἄνδρες εἶχον ὡς προσφιλέστατον καθ' ὅλον τὸν βίον των σχέδιον νὰ πλάσουν γλῶσσαν εὐχερέστατα νοητὴν εἰς τοὺς ἁπανταχοῦ μορφωμένους. Τὴν εὐφυεστέραν καὶ πρακτικωτέραν συγχρόνως πραγμάτωσιν τοῦ σχεδίου τούτου πρῶτος ἐπέτυχεν ὁ Ἄγγλος ἐπίσκοπος Wilkins, ὅστις διὰ τοῦ ἔργου του The essay towards a real character and a philosophical language (ἐκδοθέντος ὑπὸ τῆς Royal society ἐν Λονδίνῳ τῷ 1668) προσεπάθησε νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸν διακαῆ πόθον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατείχετο: νὰ ἐπινοήσῃ δηλαδὴ σύστημα γραφῆς προσιτῆς εἰς πάντας, ἀναλόγου πρὸς τὸ ἀριθμητικόν μας σύστημα, τὸ ὁποῖον εἶναι νοητὸν εἰς πλείστους λαοὺς διαφορογλώσσους. Καὶ ὁ Λεϊβνίτιος (Leibniz) ἐσκέφθη καὶ ἐσχεδίασε τοιαύτην τινὰ γλῶσσαν, μίαν «linguam characteristicam universalem» (ἢ—ὅπως τὴν ἀπεκάλεσεν εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Remond de Montmort—«spécieuse générale»). Δὲν ἔλαβεν ὅμως τὸν καιρὸν νὰ δώσῃ σάρκα καὶ ὀστᾶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σχεδιασθεῖσαν ἰδανικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν, ὡς ἔλεγε, θὰ ἠδύνατο, ἂν ἦτο νεώτερος καὶ ὀλιγώτερον ἀπησχολημένος, νὰ δημιουργήσῃ ἐν βραχεῖ χρόνῳ.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς ἰδανικῆς ταύτης γλώσσης, τῆς «ἰδεογλώσσης», ἀπὸ τὰς διαφόρους διεθνεῖς γλώσσας (Volapük, Pasilingua, Lingvo, Esperanto κλπ.), αἱ ὁποῖαι κατεσκευάσθησαν ἐκ ποικίλων ὑλικῶν, τρόπον τινὰ διὰ κοινοῦ ἐράνου διαφόρων γλωσσῶν, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς εὔχρηστα καὶ εὔκολα ὄργανα διεθνοῦς συνεννοήσεως καὶ ἐπικοινωνίας, εἶναι μεγάλη καὶ οὐσιώδης. Ὁ σκοπὸς τῶν δευτέρων τούτων εἶναι καθαρῶς πρακτικός, ὅλως διάφορος ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς καθολικῆς, τῆς ἰδανικῆς γλώσσης, ὅπως τὴν ἐφαντάσθησαν φιλόσοφοι, οἷοι ὁ Πλάτων, ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Καρτέσιος, καὶ δὴ καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἐπίσκοπος Wilkins. Παρὰ τὴν διαφορὰν ὅμως ταύτην ἔχουν καὶ κοινὰ γνωρίσματα, τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ τεχνητὸς χαρακτήρ των. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς φυσικὰς γλώσσας, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἐξελίξει των ἔλλειψις (κατὰ τὸ πλεῖστον) πάσης συνειδητῆς σκοπιμότητος, αἱ τεχνηταὶ γλῶσσαι χαρακτηρίζονται διὰ συμμετρίας «μαθηματικοῦ σχήματος» (ὡς λέγει λίαν προσφυῶς ὁ ἐπιφανὴς γλωσσολόγος Whitney), «χαραχθέντος ἐπιτηδείως καὶ ἐπιμελῶς εἰς ὅλας τὰς προδιαγραφείσας κυρίας γραμμάς του». Ἡ ἀξία δὲ τῶν τεχνητῶν γλωσσῶν ἐκρίθη διαφόρως παρὰ τῶν διαφόρων γλωσσοδιφῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ F. Max Müller εἰς τὸ δίτομον ἔργον του: «Ἡ ἐπιστήμη τῆς γλώσσης», ἀποφαίνεται περὶ αὐτῶν ὡς ἑξῆς: «Εἶναι τρόπον τινὰ συρμὸς νὰ σκώπτεται ἡ ἰδέα μιᾶς τεχνητῆς, καὶ δὴ μιᾶς παγκοσμίου γλώσσης. Ἀλλ' ἂν τὸ πρόβλημα τοῦτο ἦτο τῷ ὄντι τόσον μωρὸν καὶ γελοῖον, ἀναμφιβόλως δὲν θὰ ἐδείκνυε τοσοῦτον διὰ

Digitized by Google

τὴν λύσιν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον ἀνὴρ οἷος ὁ Λεϊβνίτιος. Ὅτι τοιαύτη τις γλῶσσα θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ τύχῃ πρακτικῆς χρησιμοποιήσεως ἢ ὅτι ὁ κόσμος θὰ ἤθελέ ποτε καταλήξει κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰς μίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ἕνα τρόπον τοῦ ὁμιλεῖν, εἶναι δύσκολον νὰ τὸ δεχθῇ κανείς. Ἀλλ' ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἐπιδεκτικὸν λύσεως, καὶ μάλιστα τελείας τοιαύτης, δὲν ἐπιτρέπεται καμμία ἀμφιβολία». Ὁ Whitney θεωρεῖ ἀνέφικτον (καὶ δὴ καὶ ἐπιβλαβῆ) τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας, ἥτις ἐπρυτάνευσεν εἰς τοὺς σκεφθέντας ἢ ἐπινοήσαντας ἰδεόγλωσσάν τινα: «Διότι—ὡς λέγει—ὅπως αἱ ἔννοιαι ἡμῶν, οὕτω καὶ αἱ ἐκφράσεις τούτων διὰ τῆς γλώσσης, δὲν εἶναί τι σταθερὸν καὶ δὲν θὰ ἦτο εὐκταῖον νὰ κατισχύσῃ πανταχοῦ μία ἰδεόγλωσσα καὶ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ παρ' ὅλων, διότι μετὰ τῶν συμβόλων ταύτης θὰ ἔμελλον ἴσως νὰ καταστοῦν ἐσαεὶ ἔμπεδοι καὶ αἱ ἔννοιαί μας καὶ οὕτω θὰ παρημποδίζετο ἡ αὔξησις τῶν γνώσεων καὶ ἰδεῶν μας, μὲ ἄλλας λέξεις θὰ καθίστατο ἀδύνατος κάθε πρόοδος εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πολιτισμόν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Trendelenburg*, Uber Leibnizens Entwurf einer allgemeinen Charakteristik (Berlin 1856).—*Monboddo*, Origin and progress of language (II Edinburg 1774). —*F. Max Müller*, Die Wissenschaft der Sprache, neue Bearbeitung der in den Jahren 1861 und 1863 am Königlichen Institut zu London gehaltenen Vorlesungen (ἐν γερμ. μετ. φρ. ὑπὸ R. Fick καὶ W. Wischmann I—II Leipzig 1892—1893).—*W. Whitney - Jolli - Γ. Χατζιδάκι*, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς γενικῆς γλωσσικῆς (Ἀθῆναι, βιβλιοθήκη Μαρασλῆ. 1898).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἰδεόγραμμα (τό)· γράμμα, σημεῖον ἐκφράζον ἰδέαν, ἔννοιαν καὶ οὐχὶ φθόγγους τῆς λέξεως τῆς δηλούσης τὴν ἔννοιαν, οἷον οἱ ἀριθμοί, τὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα.

ἰδεογραφία (ἡ)· ἡ διὰ ἰδεογραμμάτων παράστασις ἰδεῶν, ἐννοιῶν.

—*[Ἐγκυκλ.]* Βλ. λ. *γραφὴ* (τ. Η' σ. 701 β' κ.ἑξ.).

ἰδεογραφικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰδεογραφίαν: «ἰδεογραφικὴ γραφή», «ἰδεογραφικὸν σύστημα γραφῆς».—Ἐπίρρ. ***ἰδεογραφικῶς***.

—**ἰδεογραφικὴ *γραφή*·** βλ. *γραφὴ* (τ. Η' σ. 701 γ').

ἰδεοκινητικαὶ *κινήσεις*. Καλοῦνται οὕτως αὐτόματοι μυϊκαὶ κινήσεις, τελούμεναι ἀνεπιγνώτως ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου, ὑπὸ τὸ κράτος σκέψεων, αἵτινες ζωηρῶς ἀπασχολοῦσιν αὐτό. Παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον καὶ ἐξηγήθησαν ἐπιστημονικῶς ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου φυσιοδίφου Οὐΐλιαμ Κάρπεντερ. Ὑποβοηθοῦν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς σκέψεως, εἰς αὐτὰς δὲ ἀποδίδεται ὑπό τινων ἡ ρυθμικὴ κίνησις τῆς κινουμένης ἢ πνευματιστικῆς τραπέζης, ἧς οἱ κτύποι ἑρμηνεύονται ἀντιστοιχοῦντες εἰς γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Θ. Κ

—**ἰδεοκινητικὴ *ἀπραξία*** (ἡ)· ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς *ἀπραξίας* (βλ. λ.). Ἡ πάθησις αὕτη δύναται νὰ διορθωθῇ διὰ τῆς ἐπαναδιδασκαλίας. Ὡς αἰτίαι τῆς ἰδεοκινητικῆς ἀπραξίας θεωροῦνται ἡ ἀναιμία ἢ ἡ ὑπεραιμία τοῦ ἐγκεφάλου ἢ ἡ ἐγκεφαλικὴ μαλάκυνσις. Σ. Γ. Σ.

ἰδεοκράτης (ὁ)· ὁ ὀπαδὸς τῆς ἰδεοκρατίας ὡς φιλοσοφικοῦ δόγματος, ὀρθότερον *ἰδεοκρατικός*, ἀντίθ. *αἰσθησιοκράτης*.

ἰδεοκρατία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδεοκράτου, τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα, καθ' ὃ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἔχει ὑπόστασιν μόνον ἐν τῇ νοήσει, ὅτι τὸ μόνον πραγματικὸν εἶναι ἡ νόησις, τῆς ὁποίας οἱ νόμοι εἶναι καὶ οἱ τοῦ παντὸς νόμοι· ἄλλως *ἰδεαλισμός*.

—*[Φιλοσ.]* *Ἰδεοκρατία* ἢ *ἰδεαλισμὸς* εἶναι ὅρος, δι' οὗ χαρακτηρίζεται τὸ μὲν ἡ μεταφυσικὴ θεωρία, καθ' ἣν ἡ ἀπόλυτος πραγματικότης εἶναι φύσεως ἰδανικῆς, πνευματικῆς, τὸ δὲ ἡ γνωσιολογικὴ θεωρία, καθ' ἣν ὁ κόσμος ὑπάρχει μόνον ἐν τῇ ἰδέᾳ, εἶναι περιεχόμενον μόνον τῆς συνειδήσεως. Κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν ὄντως ὂν εἶναι ἡ ἰδέα ὁ λόγος, τὸ πνεῦμα, ἡ συνείδησις, ἡ βούλησις ἡ ποικιλία συνειδητῶν ἑνοτήτων, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς ἢ αἰσθητὸς κόσμος ἀποτελεῖ φαινόμενον καὶ εἶναι ἀνέλιξις τοῦ πνευματικοῦ Εἶναι ἢ περιεχόμενον καθολικῆς συνειδήσεως, ἐξατομικευομένης ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀτόμοις. Κατὰ ταῦτα ἡ μεταφυσικὴ ἰδεοκρατία διαιρεῖται εἰς λογοκρατικήν, βουλησιαρχικὴν καὶ πνευματοκρατικήν, κατὰ δὲ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὄντως ὄντος, εἰς ὑποκειμενικήν, ἀντικειμενικὴν καὶ ἀπόλυτον ἰδεοκρατίαν. Ἡ ἰδεοκρατία, ὡς μεταφυσικὴ θεωρία, ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρὰ Πλάτωνι, ὅστις διδάσκει ὅτι τὸ ὄντως ὂν εἶναι μόνον αἱ ἰδέαι, συνεχίζεται δὲ ἐν τῷ νεοπλατωνισμῷ, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ὑλικὸς κόσμος εἶναι ἀπόρροια τοῦ νοητοῦ κόσμου. Παρὰ τοῖς σχολαστικοῖς ἡ μεταφυσικὴ ἰδεοκρατία ἐκδηλοῦται ὡς διδασκαλία, καθ' ἣν αἱ ἰδέαι ὡς πρότυπα ἢ ἀρχέτυπα παντὸς τοῦ Εἶναι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ θείῳ πνεύματι. Διὰ τοῦ Λεϊβνιτίου ἡ ἰδεοκρατία αὕτη λαμβάνει χαρακτῆρα πνευματοκρατικόν, δεχομένη ὅτι ἀπόλυτος πραγματικότης εἶναι ὁ κόσμος τῶν πνευμάτων, αἱ μονάδες. Τὴν πραγματικότητα ταύτην μεταθέτει ὁ Fichte εἰς τὸ Ἐγώ, συνδυάζων τὴν μεταφυσικὴν ἰδεοκρατίαν πρὸς τὴν γνωσιολογικὴν καὶ τὴν ἠθικήν, καὶ γίνεται οὕτως εἰσηγητὴς τῆς ὑποκειμενικῆς ἰδεοκρατίας. Τοὐναντίον ὁ Schelling, δεχόμενος τὴν πραγματικὴν διαρχίαν μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου, θεωρεῖ αὐτοὺς ὡς τοὺς δύο τρόπον τινὰ πόλους ἀνωτέρας πνευματικῆς ἑνότητος, τοῦ Ἀπολύτου, καὶ δημιουργεῖ οὕτω τὸ σύστημα τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἰδανισμοῦ. Ὁ Ἕγελος κηρύσσει ὡς ὄντως ὂν τὸν Λόγον, ὅστις εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ ἀπόλυτος πραγματικότης, δεχόμενος δὲ τὰ καθ' ἕκαστον ὡς στιγμὰς ἢ ὡς ἁπλᾶ φαινόμενα τοῦ κοσμικοῦ Λόγου, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόλυτον ἰδεοκρατίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὸν εὑρίσκει ὁ Σοπενχάουερ τὴν ἀπόλυτον πραγματικότητα ἐν τῇ βουλήσει, ὡς μετ' αὐτὸν καὶ ὁ W. Wundt.

Πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ταύτην ἰδεοκρατίαν συνδέεται στενῶς ἡ γνωσιολογική, τῆς ὁποίας στοιχεῖα εὑρίσκομεν ἤδη παρὰ τῷ Ἡρακλείτῳ, τοῖς Ἐλεάταις, τοῖς σοφισταῖς, παρὰ Πλάτωνι κ.ἄ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ γνωσιολογικὴ ἰδεοκρατία διεκρίθη εἰς *ὑποκειμενικήν*, ἧς εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Berkeley, *ἀντικειμενικήν*, ἧς ἀντιπρόσωποι οἱ Fichte, Shelling, Hegel, καὶ εἰς *κριτικήν*, ὑφ' ἣν νοεῖται κυρίως ἡ φιλοσοφία τοῦ Καντίου. Ἡ μεταξὺ ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἰδεοκρατίας διαφορὰ συνίσταται ἐν τῷδε, ὅτι ἐκείνη μὲν ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ, αὕτη δὲ προϋποθέτει καθολικήν τινα συνείδησιν ἢ καθολικὸν καὶ πέραν τοῦ ἀτόμου χωροῦν Ἐγώ. Τέλος ἡ κριτικὴ ἰδεοκρατία ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν μορφῶν τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς νοήσεως, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ χώρου καὶ χρόνου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀπὸ τῶν κατηγοριῶν ἀφ' ἑτέρου, καὶ διδάσκει, ὅτι τὰ ἀντικείμενα δυνατῆς ἐμπειρίας εἶναι φαινόμενα, δηλαδὴ παραστάσεις, μὴ ὑπάρχοντα ὑφ' ἣν μορφὴν παρίστανται, ὡς κεκτημένα δηλαδὴ ἔκτασιν καὶ ὡς ἀποτελοῦντα σειρὰν μεταβολῶν. Ἄλλαις λέξεσι τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα τῶν νόμων τοῦ γινώσκοντος συνειδότος, ἐν αὐτοῖς ὅμως παριστῶνται καὶ νοοῦνται πραγματικὰ ἀντικείμενα, ὧν ἡ φύσις εἶναι ἀγνώριστος, ἐπειδὴ ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς δυνατῆς ἐμπειρίας. Ἡ κριτικὴ λοιπὸν ἰδεοκρατία εἶναι συγχρόνως ἐμπειρικὴ πραγματοκρατία, καλεῖται δὲ κριτική, καθόσον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ὕπαρξιν τῶν πραγμάτων καθ' ἑαυτά, ἀλλ' εἰς τὴν ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν παράστασιν αὐτῶν. Σημειωτέον, ὅτι πλὴν τῆς μεταφυσικῆς καὶ γνωσιολογικῆς ἰδεοκρατίας ὑπάρχει καὶ πρακτικὴ ἢ ἠθικὴ ἰδεοκρατία, ὑφ' ἣν νοεῖται ἡ πίστις εἰς τὴν σημασίαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἰδανικῶν διὰ τὸν ἀτομικὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς πραγμάτωσιν αὐτῶν ἐν τῷ βίῳ.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

—*[Αἰσθητ.]* *Ἰδεοκρατία*, ἢ καί, κατὰ τὸν ἐπικρατέστερον ὅρον, *ἰδεαλισμός*, καλεῖται ἐν τῇ αἰσθητικῇ ἡ ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ παρατηρουμένη συχνάκις τάσις πρὸς ἐξιδανίκευσιν. Ἡ τάσις αὕτη, ὀφειλομένη εἴτε εἰς ἐνσυνείδητον διάθεσιν τοῦ καλλιτέχνου, ὅστις, ἐν τῇ ἐπιδιώξει καὶ τῇ προσπαθείᾳ πρὸς κατάκτησιν ἀνωτέρου τινὸς ἰδεώδους, εὑρίσκει τὸν τρόπον διαφυγῆς ἀπὸ τῆς καταθλιβούσης αὐτὸν πεζῆς πραγματικότητος, εἴτε εἰς γενικὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐποχῆς, εἴτε εἰς ἐπιρροὴν τοῦ περιβάλλοντος, ὁδηγεῖ ἐνίοτε εἰς ἀξιόμεμπτον ὑπερβολήν. Ἡ ἀξία τῶν ἰδεωδῶν, ὡς εἶναι φυσικόν, ποικίλλει, ὁμοίως δὲ τὰ μορφολογικά των χαρακτηριστικά, ἡ κοινωνικὴ ἢ καὶ εὐρύτερον ἡ καθόλου ἀνθρωπιστικὴ σημασία των, ἡ ὠφελιμότης των ἢ ἡ εὐρύτης των. Ὡς εἶναι ὅμως εὐνόητον, ὁμιλοῦντες περὶ ἰδανιστικῶν, ἰδεοκρατικῶν ροπῶν ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ, ἐννοοῦμεν ἰδιαίτατα: τὴν ἀνύψωσιν ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους εἰς τὰς γενικωτέρας θεωρήσεις, τὴν ἐπιδίωξιν ἰδεωδῶν ἀφισταμένων τῆς πραγματικότητος ὡς οἷόν τε μέγιστα καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεφίκτων, ἀπὸ πάσης δ' ἀπόψεως ἀνιδιοτελῶν, τὴν ἄρνησιν ἢ τὴν ἐξιδανίκευσιν τῆς πραγματικότητος. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν συχνάκις ἀπαντῶσιν ὁλόκληροι ἐποχαί, καθ' ἃς αἱ ἰδεαλιστικαὶ τάσεις εἶναι ἐπικρατέστεραι ἢ καὶ ἀπολύτως κυρίαρχοι, ἄλλαι δ' ἐν αἷς ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἰδεώδους ἢ ἡ στενὴ προσκόλλησις πρὸς τὴν πραγματικότητα δίδουν τὸν σημαντικώτερον τόνον. Ἡ ἰδεοκρατία δὲν ἀποτελεῖ, ὡς δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ, ἄρνησιν παντὸς χρησιμοθηρικοῦ σκοποῦ εἰς τὴν τέχνην ἢ μᾶλλον ἄρνησιν τῶν χρησιμοθηρικῶν της δυνατοτήτων. Διαφέρει ὅμως τοῦ καθαροῦ ὠφελιμισμοῦ κατὰ τὸ ὅτι ἀσκεῖ τὰς ὠφελιμιστικάς της ἰδιότητας ἄνευ ἰδιοτελείας, προκαταλήψεως ἢ προθέσεως· δὲν ἐπιδιώκει ὑλικὰ ἀποτελέσματα· δύναται ὅμως διὰ τῆς ἀνακινήσεως τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν νὰ προκαλέσῃ τοιαῦτα. Καλλιτέχναι, παρασυρόμενοι ἐκ σφοδρᾶς κλίσεως πρὸς τὸν ἰδεαλισμόν, ψυχαὶ ἐνθουσιώδεις, δημιουργοῦσαι διηνεκῶς ἀνεφίκτους χιμαίρας, περιπίπτουν πολλάκις εἰς ἀφαιρέσεις καὶ γενικεύσεις ἀξιοκατακρίτους. Τοῦτο δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς νοσηρὰ ἐκτροπὴ ἀπὸ τοῦ ὑγιοῦς ἰδεαλισμοῦ. Καὶ αἰσθητικὰ δὲ συστήματα ἐσχηματίσθησαν κατὰ καιροὺς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδεαλιστικῶν ἢ μεταφυσικῶν τάσεων. Τοιαῦτα εἶναι, ἰδίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, τὰ δημιουργηθέντα ὑπὸ τοῦ Quatremère de Quincy, τοῦ Victor Cousin καὶ τοῦ Lamennais. Ὁρίζων ὁ Cousin τὸ ἰδεῶδες ἐν τῇ τέχνῃ παρατηρεῖ: «Τὸ ἰδεῶδες ἐν τῷ καλῷ, ὡς ἐν παντί, εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ πραγματικοῦ, ἡ δ' ἄρνησις τοῦ πραγματικοῦ δὲν ἀποτελεῖ χίμαιραν, ἀλλ' ἰδέαν. Ἰδέα δ' ἐνταῦθα εἶναι ἡ καθαρὰ γενικότης, τὸ ἀπόλυτον ἀπηλευθερωμένον ἀπὸ παντὸς ἀτομικοῦ στοιχείου. Τὸ ἰδανικὸν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ πραγματικὸν ἐστερημένον τοῦ ἀτομικοῦ στοιχείου» (Fragments philosophiques, 1883, σελ. 348). Κατὰ ταῦτα ὁ ὑγιὼς ἰδεαλιστὴς καλλιτέχνης δύναται ν' ἀνεύρῃ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πραγματικότητι τὸ ἰδεῶδες διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπ' αὐτῆς παντὸς ἐξατομικευτικοῦ στοιχείου. Ἀποκλειστικώτερος τόσον τοῦ Quatremère de Quincy, ὅσον καὶ τοῦ Cousin, εἶναι εἰς τὰς αἰσθητικάς του ἀπόψεις ὁ Lamennais. Οὗτος περιορίζει τὸ ἰδεῶδες εἰς τὴν θρησκείαν. Δέχεται ὅτι ἡ τέχνη ἀποτελεῖ μίμησιν τοῦ θείου ἔργου· ὅτι ἡ καταγωγή της εἶναι θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἀκολουθεῖ καὶ ἐκφράζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς θρησκείας.

Ὁ ἰδεαλισμὸς ἐν τῇ τέχνῃ ἔχει μεγίστην σημασίαν. Οὐ μόνον, ὡς ὁ ἐνθουσιασμός, ἀποτελεῖ σημαντικώτατον κίνητρον δημιουργίας, ἀλλὰ καί, ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως, παρέχει σπουδαίαν δικαιολογίαν εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς τέχνης. Δύναται δὲ μετὰ πεποιθήσεως νὰ λεχθῇ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἔργον τέχνης, εἰς ὃ ἐν μικρᾷ ἢ μεγάλῃ ἀναλογίᾳ νὰ μὴ διαφαίνεται ἡ ἀντανάκλασις ἑνὸς ἰδεώδους. Ὁμιλοῦμεν ὅμως περὶ ἰδεοκρατίας μόνον ἐν ἀποκλειστικῇ καὶ τελείως ἐμφανεῖ ροπῇ πρὸς ἰδεῶδες ὑψηλὸν καὶ ἀνιδιοτελές. Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ἰδεοκρατικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀσπαζόμενος τὸ φιλοσοφικὸν δόγμα τῆς ἰδεοκρατίας, ἄλλως *ἰδεαλιστής*.

ἰδεοληψία (ἡ)· ἡ ἐμφάνισις καὶ ἐπιβολὴ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ξένων πρὸς τὸ ἐνσυνείδητον *ἐγώ*, ὀχληρῶν ἢ ἀνωφελῶν.

—*[Ψυχιατρ.]* Αἱ ἰδέαι, αἵτινες καταλαμβάνουσι τὸ πνεῦμα τοῦ πάσχοντος, δύνανται νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας ἰδεοληψίας: *Ἰδεοληψίαν ἀσεβείας*, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πάσχων, καίτοι θεοσεβής, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ βλασφημήσῃ, καθ' ἣν στιγμὴν προσεύχεται, ἢ ἀφομοιώνει εἰς τὸ πνεῦμά του τὸν Χριστὸν μὲ τὸν διάβολον. *Ἰδεοληψίαν ἐγκλήματος*, καθ' ἣν ὁ πάσχων ἀνακινεῖ κατὰ νοῦν τὴν ἰδέαν κακοποιήσεως ἢ φόνου κατὰ τῶν προσώπων, ἅτινα ἀκριβῶς ἀγαπᾷ περισσότερον. Δι' ἐνδελεχοῦς ψυχαναλύσεως ἀνακαλύπτει τις πράγματι ἐνδόμυχον ἐχθροπάθειαν ἢ μῖσος, τοῦ ὁποίου τὸ ἄτομον ἀγνοεῖ ἢ ἔχει λησμονήσει τὴν αἰτίαν. Ταύτην δέον ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ ἄμεσον οἰκογενειακὸν αὐτοῦ περιβάλλον: ἐπιπλήξεις, τιμωρίαι, ὕβρεις, ραπίσματα, ἅτινα ἔλαβε παῖς ἀκόμη παρὰ τῶν γονέων ἢ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀδελφῶν. Ἂν τὰ μικρογεγονότα αὐτὰ ἐλησμονήθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς συνειδήσεως, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἔπαυσεν ὡσαύτως ὑπάρχουσα καὶ ὑποβόσκουσα ἡ δυσάρεστος συναισθηματικὴ κατάστασις, ἥτις τὰ συνώδευσεν ἄλλοτε· διὰ τοῦτο, ὅταν ἀργότερον ἡ συναισθηματικὴ αὕτη κατάστασις ἀναζωπυρηθῇ, προκαλεῖ ἀναλόγους παραστάσεις καὶ ἰδέας καὶ ἐπιβάλλεται ἰσχυρῶς εἰς τὸ πνεῦμα. Οὐχὶ σπανίως ἡ ἰδεοληψία ἐγκλήματος συνοδεύεται καὶ ἀπὸ παρόρμησιν πρὸς ἔγκλημα, τοῦ ὁποίου τὴν διάπραξιν θέλων ν' ἀποφύγῃ ὁ πάσχων, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀπεχθείας καὶ φόβου ἐπὶ τῇ ἁπλῇ θέᾳ φονικοῦ ἀντικειμένου, οἷον μαχαίρας, πυροβόλου ὅπλου, σφύρας κ.λ.π. Ἰσχυρὰν καὶ ἐκπλήσσουσαν λόγῳ τῆς ἐμμονῆς της ἰδεοληψίαν καὶ παρόρμησιν πρὸς ἔγκλημα παρουσιάζουσιν αἱ λεχωΐδες χρόνον τινὰ μετὰ τὸν τοκετόν· μισοῦσι καὶ ἐπιθυμοῦσι τὸν θάνατον τοῦ ἰδίου τέκνου των ἢ τοῦ συζύγου. Εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἰδεοληψίας συμβάλλει καὶ ἡ συμπαρομαρτοῦσα ἀναστολὴ τῶν ἀνωτέρων λειτουργιῶν τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς αὐτοκυριαρχίας τῶν κακῶν ροπῶν. *Ἰδεοληψίαν αἴσχους ἑαυτοῦ*, καθ' ἣν τὸ ἄτομον ὄχι μόνον δὲν εἶναι εὐχαριστημένον διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διαρκῶς τὸν ὑποβιβάζει, ἀλλὰ καὶ κατέχεται ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι πᾶν ὅ,τι πράττει ἢ πᾶν ὅ,τι τοῦ ἀνήκει εἶναι κακόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο συνοδεύεται καὶ ὑπὸ τύψεως τῆς συνειδήσεως διὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἐν τούτοις τὸ ἄτομον ἀναγνωρίζει ὅτι δὲν εἶναι ὑπαίτιον. Ἑνὶ λόγῳ, ὑπάρχουσι τόσων εἰδῶν ἰδεοληψίαι ὅσαι εἶναι καὶ αἱ ἰδέαι, αἵτινες δύνανται νὰ παραχθῶσιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον. Δύο τινὰ πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ τονισθῶσι: 1) ὅτι ἡ ἰδεοληψία ἐμφανίζεται ἐπὶ ἀτόμων εὐσυγκινήτων, ἀβούλων, ἀναποφασίστων καὶ ἀνησύχων· καὶ 2) ὅτι ἡ ἰδεοληψία, ἥτις ἀφορᾷ εἰς φόβους διαπράξεως κακοῦ τινος, ἀποκαλύπτει ὡσαύτως ἐνδομύχους ἐπιθυμίας ἀγνοουμένας ἀπὸ τὸ ἄτομον καὶ βαθέως εἰς τὸ ὑποσυνείδητον αὐτοῦ κεκρυμμένας. Διὰ τῆς ψυχαναλύσεως τοῦ Φρόϋντ ὄχι μόνον κατορθώνεται ἡ ἀποκάλυψις τῶν ὑποσυνειδήτων πα-

Digitized by Google

θων, ἀλλὰ καὶ ἡ θεραπεία τῆς ἰδεοληψίας, τὴν ὁποίαν οὗτοι προκαλοῦσι. Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἰδεολογία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδεολόγου, ἡ προσήλωσις πρὸς ἰδέαν, πρὸς ἠθικήν τινα ἀρχὴν ἄνευ ἰδιοτελείας ἢ φιλαυτίας: «ἀνήκει εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς ἐξ ἰδεολογίας» || ἡ ἠθικὴ ἀρχὴ πρὸς τὴν ὁποίαν προσηλοῦταί τις: «βασιλική—, δημοκρατικὴ ἰδεολογία».

— *[Φιλοσ.]* *Ἰδεολογία* εἶναι διδασκαλία ἢ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ἐπιστήμη τῶν μορφῶν τοῦ βίου τῆς συνειδήσεως, σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν ψυχολογίαν, τὴν γνωσιολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πνεύματος, ἐν στενοτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καθόλου. Κατ' ἄλλους εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐρευνῶσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν γενεαλογίαν τῶν ἰδεῶν ἢ διδασκαλία περὶ τῆς πορείας τῆς ὑποκειμενικῆς γνώσεως. Κατὰ τὸν μαρξισμὸν ἰδεολογία εἶναι τὸ σύνολον τῶν παραστάσεων, ἰδεῶν, ἀξιῶν καὶ κανόνων κοινωνικῆς τινος ὁμάδος, ἐξαρτώμενον ἐκ τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὅρων. Ν. Λ.

ἰδεολογικός, *—ή, —όν* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰδεολογίαν: «ἀγὼν ἰδεολογικός».— Ἐπίρρ. *ἰδεολογικῶς*.

— **ἰδεολογικὸς** *ἀναρχισμός*· βλ. *ἀναρχισμός*.

ἰδεολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ προσηλωμένος πρὸς ἰδέαν, πρὸς ἠθικήν τινα ἀρχὴν ἄνευ ἰδιοτελείας ἢ φιλαυτίας: «ἰδεολόγος δημοκρατικός, —βασιλόφρων, —κομμουνιστής» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐκμεταλλευτήν, τὸν καιροσκόπον, τὸν ἀγύρτην.

ἰδεοπλασία (ἡ). Ὅρος σημαίνων γενικῶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδέας ἐπὶ τῆς ὕλης.

—*[Ἐγκυκλ.]* Τὸν ὅρον *ἰδεοπλασία* ἐχρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Durand de Gros τῷ 1860, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑποβολῆς τοῦ ὑπνωτίζοντος ἐπὶ τοῦ ὑπνωτιζομένου. Ὁ Ochorowicz ὅμως κατὰ τὸ 1884 ἔδωκεν εἰς τὴν λέξιν τὴν σημερινὴν γενικὴν σημασίαν, ἤτοι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδέας ἐπὶ τῆς ὕλης.

— *[Βιολογ.]* Ἡ *ἰδεοπλασία* εἶναι μία τῶν μορφῶν τοῦ *μιμητισμοῦ* (mimicry, mimétisme), ἤτοι ἡ ἰδιότης, ἣν ἔχουσι ζῷά τινα καὶ φυτὰ νὰ λαμβάνωσι τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα τοῦ περιβάλλοντος ἐν τῷ ὁποίῳ διαβιοῦν, ἢ καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ δαπάναις τοῦ ὁποίου ζῶσιν (ὡς παράσιτά τινα), ἄλλοτε μὲν ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ ἐπικείμενον ἐχθρόν, ἄλλοτε δὲ ἵνα δυνηθῶσι καλύτερον νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τῆς λείας των. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη τῆς ἰδέας, ἡ ἐπιστημονικώτερον τοῦ *ὑποσυνειδήτου*, ἐπὶ τῆς ὕλης, παρετηρήθη καὶ ἐπὶ γυναικῶν, αἵτινες ἔσχον ἰσχυράν τινα ἐντύπωσιν, ὡς π.χ. ἐκ τῆς θέας ἀτόμου ἔχοντος κάποιαν δυσμορφίαν ἢ σωματικόν τι ἐλάττωμα, ἥτις ἀπετυπώθη εἰς τὸ κυοφορούμενον ὑπ' αὐτῶν ἔμβρυον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐγεννήθη φέρον τὴν ἰδίαν ἐκείνην δυσμορφίαν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι, γνωρίζοντες τὴν δύναμιν ταύτην, ἐκόσμουν μὲ ὡραῖα ἀγάλματα τοὺς συζυγικοὺς ἰδίως θαλάμους αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιδράσουν ταῦτα, κατὰ τὴν ὥραν τῆς συλλήψεως, ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐμβρύου, διὰ μέσου τῆς σκέψεως τῆς μητρός. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν ταύτην πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ σύζυγοι ἐπὶ μακρὸν συζήσαντες ἀποκτῶσι καὶ σωματικάς τινας ἰδιότητας μεταξύ των κατὰ τὴν μορφήν, ὡς καὶ τὸ ἄλλο ἀνάλογον τούτου φαινόμενον, καθ' ὃ ἄτομα τῆς ἐπὶ πολὺ μεταξὺ ξένης φυλῆς, λαμβάνει πολλάκις καὶ τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς ταύτης (π. χ. Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς). Εἰς τὴν Π. Διαθήκην (Γενέσ. λ' 32—43) ἀναφέρεται θαυμάσιον παράδειγμα ἰδεοπλασίας. Ὁ Ἰακώβ, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Λάβαν ὑπεσχέθη ὡς μισθὸν τὰ πρόβατα τοῦ ποιμνίου του, ἅτινα θὰ ἐγεννῶντο μὲ ποικίλματα, ἐνῷ τὰ λευκὰ θὰ ἐκράτει δι' ἑαυτόν, ἐπέτυχεν ὅπως γεννῶνται πρόβατα παρδαλά, θέτων ῥάβδους εἰς τὰς ποτίστρας τῶν ζῴων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀργασμοῦ των, ὥστε νὰ συλλαμβάνωσι βλέποντα τὰς ῥάβδους.

— *[Ψυχοφυσ.]* *Ἰδεοπλασία* ἐκλήθη ἐν τῇ μεταψυχικῇ ἡ ἰδιότης, ἣν ἔχουσι τὰ πρὸς παραγωγὴν *ἐκτοπλάσματος* (βλ. λ.) χρησιμοποιούμενα μέντιουμ, ὅπως δίδωσιν εἰς τὸ ἐμφανιζόμενον ἐκτόπλασμα τὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα, τὸ ὁποῖον σκέπτονται ταῦτα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παραγωγῆς τοῦ φαινομένου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Durand de Gros*, Cours théorique et pratique du braidisme (Paris 1860 σελ. 44).— *Ochorowicz*, De la Suggestion Mentale (Paris 1887, σελ. 549).— *Sudre*, Introduction à la Metapsychique Humaine (Paris 1926, σελ. 290—307).
Ν. Γ. ΜΑΥΡΗΣ

Ἰδεὺς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Θεσπίου, βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν. Λαβὼν μέρος εἰς τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, καὶ θελήσας νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ δέρμα τοῦ θηρίου ἀπὸ τῆς Ἀταλάντης, ἥτις πρώτη ἐπλήγωσεν αὐτό, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου, ὅστις προσέφερεν αὐτὸ εἰς τὴν Ἀταλάντην. Α. Θ. Σ.

ἰδεοψις (ἡ) (Ideopsis) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων λεπιδοπτέρων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ῥοπαλοκέρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *δαναϊδῶν*, περιλαμβάνον ἔντομα μικροῦ μεγέθους ἀπαντῶντα πανταχοῦ τῶν θερμῶν καὶ τῶν εὐκράτων χωρῶν τῆς γῆς. Δ. Ν. Π.

ἰδεῶδες (τό)· οὐδ. τοῦ ἐπιθ. *ἰδεώδης*· ὡς οὐσ., τὸ ὡς ἰδέα μόνον ὑπάρχον, τὸ νοούμενον ἐν τῇ ὑψίστῃ τελειότητι, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ φαντασθῇ ὁ ἄνθρωπος: «τὸ ἰδεῶδες εἶναι ἀνέφικτον ἐν τῇ πραγματικότητι», «ἐκπαιδευτικά—, κοινωνικά—, πολιτικὰ ἰδεώδη».

— *[Φιλοσ.]* Βλ. *ἰδανικόν*.

ἰδεώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ ὡς ἰδέα μόνον ὑπάρχων, ὁ νοούμενος ἐν τῇ ὑψίστῃ τελειότητι, τὴν ὁποίαν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ: «ἡ ἰδεώδης μορφὴ τῆς πολιτείας» || ὁ δυνάμενος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον, θαυμάσιος, ἐξαίρετος: «ἰδεώδης ἄνθρωπος,—κοινωνία» || *ἰδεῶδες* (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

—*[Ἀριθμ.]* *Ἰδεώδης* (idéal) ἑνὸς ἀλγεβρικοῦ σώματος Κ καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἀριθμῶν τοῦ σώματος, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ παρασταθοῦν τοὐλάχιστον κατὰ ἕνα τρόπον ὑπὸ τὴν μορφήν:

$$\eta_1\alpha_1+\eta_2\alpha_2+\ldots\eta_9\,\alpha_9$$

ἔνθα $\alpha_1, \alpha_2, \ldots \alpha_9$ εἶναι σταθεροὶ ἀκέραιοι ἀριθμοὶ τοῦ σώματος οὐχὶ πάντες μηδενικοί, καὶ $\eta_1, \eta_2, \ldots \eta_9$ διατρέχουν ὅλους τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ σώματος. Οἱ ἰδεώδεις ἑνὸς σώματος εἶναι λοιπὸν σύνολα ἀκεραίων ἀριθμῶν τοῦ σώματος, σημειώνομεν δὲ αὐτούς:

$$\sigma\tau=[\alpha_1,\alpha_2 \ldots \alpha_9]$$

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἰδεωδῶν ἔγινε, διὰ ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ μονότιμον τῆς θεμελιώδους προτάσεως τῆς ἀριθμητικῆς, καθ' ἣν ἕκαστος τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν, διάφορος τοῦ μηδενός, δύναται νὰ ἀναλυθῇ κατὰ ἕνα καὶ μόνον τρόπον εἰς τοὺς πρώτους αὐτοῦ παράγοντας, καὶ εἰς τὰ *σώματα* τῶν ἀλγεβρικῶν ἀριθμῶν, ἔνθα εἶχε παύσει νὰ ἰσχύῃ.

Δύο ἰδεώδεις στ καὶ β λέγονται ἴσοι, ἐὰν ἀποτελῶνται ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ ἀλγεβρικοῦ σώματος, εἰς ὃ ἀνήκουν. Ὁ ἰδεώδης στ=[α], δηλαδὴ οἱ ἀκέραιοι ἀριθμοὶ ἑνὸς ἀλγεβρικοῦ σώματος, οἵτινες εἶναι τῆς μορφῆς λα, ἔνθα α σταθερὸς ἀκέραιος ἀριθμὸς τοῦ σώματος καὶ λ ἀριθμὸς διατρέχων ὅλους τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ σώματος, καλεῖται *κύριος ἰδεώδης* (Ha ptideal). Ὅταν α=1, προκύπτει ὁ ἰδεώδης στ=[1], ὅστις συμπίπτει μὲ ὅλους τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ σώματος, παρίσταται διὰ τοῦ σ=[1] καὶ καλεῖται *μονὰς τῶν ἰδεωδῶν* (Einheitsideal).

Βάσις τοῦ ἰδεώδους (Basis des Ideals) καλεῖται σύστημα ν ἀκεραίων σταθερῶν ἀριθμῶν $\alpha_1, \alpha_2 \ldots \alpha_\nu$ τοῦ σώματος, ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων τοιούτων ὥστε ἡ παράστασις:

$$\lambda_1\alpha_1+\lambda_2\alpha_2\ldots+\lambda_\nu\,\alpha_\nu,$$

ἔνθα $\lambda_1, \lambda_2, \ldots \lambda_\nu$ διατρέχουν ὅλους τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ σώματος, νὰ δίδῃ ὅλους τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς τοῦ σώματος καὶ δὴ ἅπαξ ἕκαστον. Αἱ διὰ τοὺς ἀκεραίους πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς καταλλήλως ἐπεκτεινόμεναι ἀποδεικνύονται ἰσχύουσαι καὶ διὰ τοὺς ἰδεώδεις. Ἡ θεμελιώδης πρότασις τῆς ἀριθμητικῆς, ὅτι πᾶς ἀκέραιος διάφορος τοῦ μηδενὸς τίθεται κατὰ ἕνα καὶ μόνον τρόπον ὑπὸ μορφὴν γινομένου πρώτων ἀριθμῶν, ἔχει εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεωδῶν τὴν ἀκόλουθον ἀντίστοιχον: Πᾶς ἰδεώδης διάφορος τοῦ μηδενὸς δύναται νὰ τεθῇ κατὰ ἕνα καὶ μόνον τρόπον ὑπὸ μορφὴν γινομένου πρώτων ἰδεωδῶν (Primideal). Οὕτως ἀντὶ νὰ ἀναπτύσσωμεν ἕνα ἀκέραιον ἀλγεβρικὸν ἀριθμὸν α εἰς δοθὲν ἀλγεβρικὸν σῶμα Κ, εἰς τοὺς πρώτους αὐτοῦ παράγοντας, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους, λαμβάνομεν τὸν κύριον ἰδεώδη στ=[α] καὶ τὸν θέτομεν ὡς γινόμενον πρώτων ἰδεωδῶν, ὅπερ συμφώνως πρὸς τὴν θεμελιώδη ἀνωτέρω πρότασιν τῆς θεωρίας τῶν ἰδεωδῶν γίνεται κατὰ ἕνα καὶ μόνον τρόπον. Π.χ. ὁ ἀριθμὸς 21 εἰς τὸ σῶμα $K(\sqrt{-5})$ δύναται νὰ τεθῇ ἀφ' ἑνὸς ὡς γινόμενον 3.7=21 καὶ ἀφ' ἑτέρου:

$$21=(1+2\sqrt{-5})\,(1-2\sqrt{-5})$$

ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι οἱ παράγοντες

$$3,\ 7,\ 1+2\sqrt{-5},\ 1-2\sqrt{-5}$$

εἶναι διάφοροι μονάδων τοῦ σώματος (Einheiten) καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων. Ἐνῷ ὁ κύριος ἰδεώδης [21], ὡς γινόμενον πρώτων ἰδεωδῶν, γράφεται κατὰ ἕνα μόνον τρόπον ὡς ἑξῆς:

$$[21]=p_1 \cdot p_2\ p_3 \cdot p_4$$

ἔνθα

$$p_1=[3,\ 1+2\sqrt{-5}],\quad p_2=[3,\ 1-2\sqrt{-5}]$$

$$p_3=[7,\ 1+2\sqrt{-5}],\quad p_4=[7,\ 1-2\sqrt{-5}]$$

ὅλοι πρῶτοι ἰδεώδεις.

Πρῶτος ὁ Kummer δι' εἰδικὸν ἀλγεβρικὸν σῶμα, τὸ σῶμα τῆς διαιρέσεως τοῦ κύκλου, ἀποκατέστησε τὸ μονότιμον τῆς θεμελιώδους προτάσεως τῆς ἀριθμητικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἰδεωδῶν, τοὺς ὁποίους εἶτα ὁ Dedekind εἰσήγαγε δι' οἱονδήποτε σῶμα καὶ ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα ἰδεώδης. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ Dedekind ἐκτίθεται ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματός του «Vorlesungen Dirichlets über Zahlentheorie» (1871).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. Landau*, Einführung in die Elementare und analytische Theorie der algebraischen Zahlen und der Ideale.—*E. Hecke*, Theorie der algebraischen Körper.—*H. Minkowski*, Diophantische Approximationen.—*Bachmann*, Allgemeine Arithmetik der Zahlkörper. —*Hensel*, Theorie der algebraischen Zahlen.
Σ. ΜΥΛΛΕΡ - ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἴδη *[Μυθολ.]*. —1) Θυγάτηρ τοῦ Κορύβαντος καὶ σύζυγος τοῦ Λυκάστου, βασιλέως τῆς Κρήτης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη Μίνως ὁ νεώτερος, βασιλεὺς ἐπίσης καὶ νομοθέτης τῆς Κρήτης. —2) Νύμφη, θυγάτηρ τοῦ Μελισσέως, βασιλέως τῆς Κρήτης, ἥτις μετὰ τῆς ἀδελφῆς της Ἀδραστείας ἀνέθρεψε τὸν ὑπὸ τῆς Ῥέας ἐμπιστευθέντα εἰς αὐτὴν Δία, βρέφος ὄντα. Α. Θ. Σ.

Ἴδη (κοιν. *Ψηλορείτης*) *[Γεωγρ.]*. Ὀρεινὸς ὄγκος ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς Κρήτης, διαιρῶν τὴν νῆσον εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμῆμα. Ἐμφανίζει τρεῖς κωνοειδεῖς κορυφάς, τῶν ὁποίων ἡ ὑψηλοτέρα (2498 μ.) εὑρίσκεται εἰς τὴν ΝΑ ἐσχατιάν. Ἀπὸ ταύτης ἐν νηνεμίᾳ φαίνεται ὅλη σχεδὸν ἡ Κρήτη, ὁ Ταΰγετος τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου μέχρι τῆς Ῥόδου. Κατὰ τὴν διεύθυνσιν, ἣν ἔχει, σχηματίζει τὸ γράμμα Χ ἀκανονίστως πως. Διήκει δὲ πρὸς Β μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἁγίας Πελαγίας Μαλεβιζίου, πρὸς Ν μέχρι τοῦ χωρίου Κλήματος Πυργιωτίσσης, πρὸς Α μέχρι τοῦ χωρίου Ἀλιτζανῆς Μονοφατσίου καὶ πρὸς Δ μέχρι τοῦ χωρίου Θρόνου Ἀμαρίου. Αἱ ὑψηλότεραι τῶν διακλαδώσεων τῆς Ἴδης εἶναι: τὸ *Κέδριον* (1802 μ.) Ἀμαρίου, ὁ *Κουλούκωνας* (*Ταλλαῖα* ὄρη) Μυλοποτάμου (1902 μ.), ὁ *Στρούμπουλας* (802 μ.) Μαλεβιζίου, ὁ *Γιούχτας* (837 μ.) Τεμένους καὶ ὁ *Ἅγιος Γεώργιος* καὶ *Τεφέλι* Μονοφατσίου (περὶ τὰ 886 μ.). Καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς διακλαδώσεις, μέχρι 1000 περίπου μ. ὕψους, ἔχει δάση πρίνων, ἀγρίων κυπαρίσσων καὶ

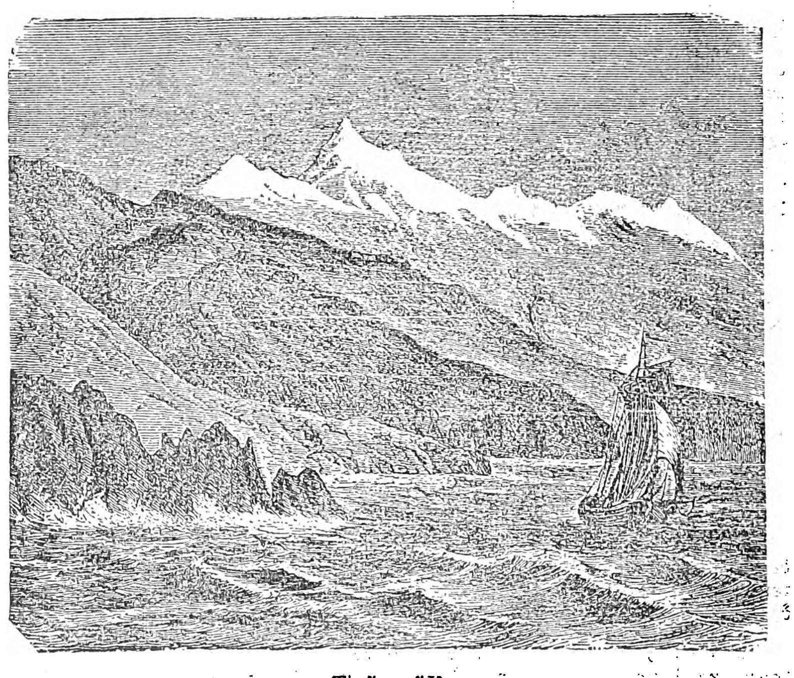

Τὸ ὄρος Ἴδη.

ἀγρίων πιτύων· εἰς τὰ χαμηλότερα δὲ μέρη ἔχει κομάρους, σχίνους καὶ παντὸς εἴδους θάμνους καὶ πρὸς τὰς παραλίους κλιτῦς τὸν κίσθον (ἀκίσαρος), ἐξ οὗ συνάγεται ὁ ἰαματικὸς λάδανος. Ἔχει δὲ πλείστας πηγὰς ὑδάτων καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς διακλαδώσεις καὶ νομὰς καὶ μάλιστα ἐν τῷ μεγάλῳ ὀροπεδίῳ *Νίδα*, ὅπου τῷ 1884 ἀνεκαλύφθη τὸ *Ἰδαῖον ἄντρον*.

Ἡ Ἴδη ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τῶν μύθων ἀκόμη. Ἐν ταύτῃ ἀνετράφη ὁ ἐν *Δίκτῃ* γεννηθεὶς (Κρηταγενὴς) Ζεύς. Ὁμοφώνως δὲ ἡ ἀρχαιότης κηρύττει αὐτὴν ἱερὰν καὶ ἕδραν τῆς

Digitized by Google

ὀργιαστικῆς λατρείας τοῦ Διός. Καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ψηλορίτης*, *Ὄρος Ψηλὸν* καὶ *Ὑψηλὸν Βουνὸν* εἰς τὰ τιμαριωτικὰ ἔγγραφα τῶν δώδεκα Ἀρχοντοπούλλων. Ὁ Ἐρωτόκριτος ἀναφέρει τὴν Ἴδαν ὡς τερπνὴν διαμονὴν καὶ κυνηγίου τόπον τοῦ Χαριδήμου (Β 633):

Μὰ πλιὰ συχνιὰ παρὰ ποθὲς στὴν Ἴδα κατοικοῦσαν κεῖνον τὸν τόπο ρεγοῦνταν κ' ἐκεῖνον ἀγαποῦσαν.

Κατὰ δὲ τοὺς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως κρητικοὺς ἀγῶνας πλεῖστα τῆς Ἴδης μέρη ἐγένοντο θέατρον μαχῶν, καταφύγιον δὲ τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπὶ τῆς ΒΔ ταύτης κλιτύος κεῖται τὸ ἔνδοξον Ἀρκάδι. Ἄνω τῶν 1200 μέτρων εἶναι γυμνὴ δένδρων. Ἄλλοτε ἔτρεφε καὶ πλῆθος αἰγάγρων. Ἡ χιὼν διατηρεῖται ἐν βαθείαις χαράδραις δι' ὅλου τοῦ ἔτους. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

— **Ἴδη** *[Γεωγρ.]*. Ὀροσειρὰ τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Μυσίᾳ, ἐκτεινομένη πρὸς νότον τῆς Τρωάδος, ἀπὸ τοῦ Ἰδαίου ἢ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου μέχρι τῆς Προποντίδος. Κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλιάδ. Ξ, 157) ἦτο δασώδης καὶ πηγοβριθὴς «πολυπῖδαξ», ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπήγαζον οἱ ποταμοὶ Σκάμανδρος, Σιμόεις καὶ Γρανικός. Ὑψηλότεραι κορυφαὶ αὐτοῦ ἦσαν τὸ *Γάργαρον* καὶ ὁ *Κότυλος*. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐπὶ τῆς Ἴδης ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Διὸς ἡ ἁρπαγὴ τοῦ Γανυμήδους, καὶ ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος, ὅστις, δώσας τὸ μῆλον τῆς ἔριδος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, προυκάλεσε τὴν μῆνιν τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τῆς Τροίας. Ἡ Ἴδη ἐθεωρεῖτο ὡς διαμονὴ τῶν Δακτύλων, φρυγικῶν δαιμόνων. Α. Θ. Σ.

— **Ἴδη** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἀναφερομένη ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 67), μεταξὺ Καρδίας καὶ Ἀλωπεκοννήσου. Α. Θ. Σ.

— **«Ἴδη»**. —1) Ἐφημερὶς πολιτική, ἑβδομαδιαία, ἐν Ρεθύμνῳ Κρήτης (1888—1889) ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Θεμιστ. Παπαδάκη. —2) Ἐφημερὶς πολιτικὴ ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης, ἑβδομαδιαία ἀπὸ τοῦ 19 7, δισεβδομαδιαία ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ ἡμερησία ἀπὸ τοῦ 1918. Διευθυντὴς Μιχαὴλ Μαρνελάκης. Μ. Κ. Α.

ἴδια (τά)· φρ. «ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια» εἰς τὰ ἑαυτοῦ πράγματα, εἰς τὴν θέσιν του, εἰς τὴν πατρίδα του: «μετὰ ὀκταήμερον διαμονὴν χάριν τῶν ἑορτῶν ἐν Ἀθήναις ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια».

ἰδίᾳ· ἐπίρρ. ἰδιαιτέρως, πρὸ πάντων, μάλιστα: «ἐφρόντισε παρὰ πᾶσιν, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ».

ἰδία (ἡ) (Idia) *[Ζωολ.]*. Γένος ἰχθύων τῆς οἰκογενείας τῶν *κυπρινιδῶν*, περιλαμβάνον κυπρίνους τῶν ῥεόντων καὶ ψυχρῶν ὑδάτων. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰδία ἡ μελάνωτος* (Idia melanota), ἥτις ἔχει μῆκος 40 περίπου ἑκατοστομέτρων, χρῶμα φαιόν, ὑποκυανοῦν κατὰ τὴν ῥάχιν καὶ λευκοαργυρῶδες κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἁλιεύεται ἐντατικῶς διὰ τὸ εὔγευστον κρέας της. Δ. Ν. Π.

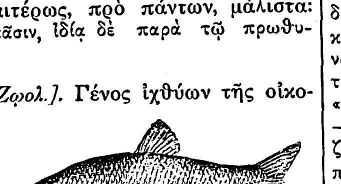

Ἰδία ἡ μελάνωτος.

— **ἰδία** (ἡ) *[Ζωολ.]*. Γένος ἐντόμων διπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *μυιδῶν*, περιλαμβάνον μυίας μικροῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεγέθους καὶ ζωηρῶς στιλπνοῦ χρώματος. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰδία ἡ ταινιοφόρος* (Idia faciata), ἥτις ἔχει χρῶμα φαιοπράσινον μὲ ἰώδεις ἀποχρώσεις. Τὰ ᾠὰ της ἡ θήλεια ἐναποθέτει ἐπὶ τῶν ῥωγμῶν τοῦ κορμοῦ διαφόρων δένδρων. Δ. Ν. Π.

Ἰδία ἡ ταινιοφόρος.

ἰδιαζόντως· ἐπίρρ. ἀπὸ τοῦ *ἰδιάζω*· κατὰ ἰδιάζοντα, κατὰ μοναδικὸν τρόπον, ἐξαιρετικῶς: «ἐτίμησαν αὐτὸν ἰδιαζόντως».

ἰδιάζω· ἀποτελῶ ἴδιον, ἀποκλειστικὸν γνώρισμα: «ἡ ὠχρότης ἰδιάζει εἰς τοὺς ἐξ ἑλονοσίας πασχόντας», «ἡ ἐλαφρότης εἶναι ἰδιάζον γνώρισμα τῶν νέων».

— **ἰδιάζουσα δικαιοδοσία**· βλ. *δικαιοδοσία*.

— **ἰδιάζουσα** ἢ **ἀνώμαλος λύσις** *[Μαθημ.]*. Ἰδιάζουσα λύσις διαφορικῆς τινος ἐξισώσεως $\varphi(x, y, y') = 0$ καλεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ συστήματος τῶν ἐξισώσεων

$$f(x, y, c) = 0$$

$$\frac{df}{dc} = 0$$

ὁριζομένη δι' ἀπαλοιφῆς τῆς παραμέτρου c, ἔνθα $f(x, y, c) = 0$ εἶναι ἡ *γενικὴ λύσις* τῆς ἐξισώσεως $\varphi(x, y, y') = 0$. Τὸ ἀνωτέρω σύστημα δὲν εἶναι πάντοτε συμβιβαστὸν καὶ τότε δὲν ὑπάρχει ἀνώμαλος λύσις τῆς διαφορικῆς ἐξισώσεως. Ἐὰν τὰ x, y θεωρηθῶσιν ὡς συντεταγμέναι ἑνὸς σημείου, τότε δι' ἑκάστην τιμὴν τῆς σταθερᾶς c ἐν τῇ γενικῇ λύσει ἔχομεν μίαν καμπύλην. Τὸ σύνολον ὅλων αὐτῶν τῶν καμπύλων παρίσταται ὑπὸ τῆς γενικῆς λύσεως, ἡ δὲ περιβάλλουσα αὐτῶν, ἐὰν ὑπάρχῃ, ὑπὸ τῆς ἰδιαζούσης λύσεως. Δυνατὸν ἐπίσης ἡ ὡς συνάρτησις τοῦ x τιμὴ τοῦ c, ἡ ἐξαγομένη ἐκ τῶν δύο ἐξισώσεων $f(x, y, c) = 0$ καὶ $\frac{df}{dc} = 0$ νὰ εἶναι σταθερά, ὁπότε ἡ ἀνώμαλος λύσις συμπίπτει μὲ μίαν τῶν μερικῶν λύσεων. Σ. Μ.-Ο.

ἰδιαίτερος, —α, —ον· συγκριτικὸν τοῦ *ἴδιος* ἄνευ συγκριτ. ἐννοίας· ὁ ἀποκλειστικῶς ἀνήκων εἴς τινα, ἀτομικός, προσωπικός: «τοῦτο ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν μου περιουσίαν», «ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον» || φρ. «ἔχουν ἰδιαίτερα» ἰδιαιτέρας, μυστικὰς ὑποθέσεις· || «ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς» ὁ τόπος τῆς γεννήσεως καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας· || «ὁ ἰδιαίτερος» κατὰ παράλειψιν τοῦ *γραμματεύς*: «ὁ ἰδιαίτερος τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ», «συνεννοηθῆτε μὲ τὸν ἰδιαίτερόν μου».—Ἐπίρρ. **ἰδιαιτέρως** (βλ. λ.).

— **ἰδιαίτερος γραμματεὺς** *[Διοικ.]*. Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 44 τοῦ νόμου 3326 τοῦ 1925 παρ' ἑκάστῳ ὑπουργείῳ καὶ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ γραφείου τοῦ ὑπουργοῦ διορίζεται, ἐκτὸς τοῦ ὀργανικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ μονίμου προσωπικοῦ, εἷς ὑπάλληλος ἐπὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ ὑπουργικοῦ γραμματέως β' τάξεως, ὁ καλούμενος «ἰδιαίτερος γραμματεύς», ὅστις δὲν ὑπάγεται εἰς τὰς περὶ προσόντων ὡς καὶ τὰ λοιπὰς περὶ τακτικῶν ὑπαλλήλων διατάξεις. Οἱ ἰδιαίτεροι γραμματεῖς διορίζονται καὶ ἀπολύονται δι' ὑπουργικῆς πράξεως. Ε. Ι. Μ.

ἰδιαιτέρως· ἀποκλειστικῶς, ἐξαιρετικῶς: «τὸν ἐξετίμησεν ἰδιαιτέρως», «ἀγαπᾷ ἰδιαιτέρως τὸ μικρότερό του παιδί» || κατ' ἰδίαν, ξεχωριστά, παράμερα: «τὸν ἐπῆρε ἰδιαιτέρως καὶ τοῦ εἶπε κάτι», «τὰ εἴπαμε ἰδιαιτέρως», «θὰ συναντηθοῦν ἰδιαιτέρως».

ἰδικός, —ή, —όν, κοιν. *δικὸς* καὶ *ἐδικός*· πάντοτε μετὰ τῆς γενικῆς τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μου* —σου —του, μας —σας —των ὡς κτητικὴ ἀντωνυμία, ἀντίθ. *ἀλλότριος, κοινός*: «ὁ ἰδικός μου φίλος», «αὐτὲς δὲν εἶναι ἰδικός μου, εἶναι ἰδικός σας», «ξεχώρισε τὰ δικά σου ἀπὸ τὰ δικά μου» || ἀπολύτως, συγγενής, οἰκεῖος, φίλος: «ἐπῆγε νὰ ἰδῇ τοὺς δικούς του», «ἦρθαν νὰ χαιρετίσουν δικοὶ καὶ ξένοι» || φρ. «ἔκαμε τὰ δικά του» αὐτὰ ποὺ θέλει, ποὺ συνηθίζει νὰ κάμνῃ· || «τὸ ἰδικόν μου, —σου, —του κτλ.» τὸ ἀνῆκον εἰς ἐμέ, —εἰς σὲ κτλ.: «θέλω τὸ ἰδικόν μου», «τὸ δικό μου ζητῶ» || «ἔχει τίποτε; — ἔχει τὸ δικό του» ἔχει κάποιαν περιουσίαν.

Ἰδινδαγάν. Βασιλίσκοι τοῦ Ἰσὶν ἐν Χαλδαίᾳ περὶ τὸ 2100 π. Χ., ἀγωνισθέντες νὰ κατακτήσωσι τὴν Οὐροῦ καὶ δι' αὐτῆς τὴν Χαλδαίαν ὅλην, ἀλλ' ἐκθρονισθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Λαρσὰμ Γουγγουνοὺμ. Γ. Λ. Α.

ἰδιόβλαστον (τὸ) *[Βοτ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ μεμονωμένον καὶ σκληρὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συστάσεως κύτταρον, ὅπερ ἀπαντᾷ εἴς τινα φυτὰ τῶν τροπικῶν χωρῶν, ἐν ᾧ συναθροίζεται τὸ ὕδωρ τὸ διαποτίζον τοὺς ἱστοὺς τῶν φυτικῶν μορίων. Δ. Ν. Π.

ἰδιόβουλος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἰδίαν ἔχων βουλήν, ὁ ἀκολουθῶν τὴν ἰδικήν του γνώμην, ὁ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἰδικήν του γνώμην καὶ ἀπόφασιν, αὐτόβουλος. — Ἐπίρρ. **ἰδιοβούλως**.

ἰδιογενής (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ἐξ ἰδιαιτέρου γένους καταγόμενος, *ἀντίθ. κοινογενής*.

ἰδιογλωσσία (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐκσημαίνεται ἡ ποικιλία τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ λεκτικοῦ, χαρακτηριζομένη διὰ τῆς ὑποκαταστάσεως εἰδικῶν ἤχων, ἐστερημένων ἐννοίας, εἰς τοὺς συνήθεις ὅρους τῆς γλώσσης. Ἡ τοιαύτη κατάστασις παρατηρεῖται εἰς τὰ παιδία καὶ εἰς τὰ περιωρισμένου πνεύματος ἄτομα. Μ. Ν. Κ.

ἰδιόγλωσσος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἰδίαν, ξεχωριστὴν γλῶσσαν λαλῶν, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν.

ἰδιογνώμων, —ονος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἔχων ἰδίαν γνώμην, ἰδίαν βούλησιν, ὁ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἰδικήν του γνώμην, αὐτογνώμων, ἄλλως *ἰδιόβουλος*.

ἰδιόγραφος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἰδιοχείρως γεγραμμένος, αὐτόγραφος: «ἰδιόγραφος διαθήκη, —ἐπιστολή».—Ἐπίρρ. **ἰδιογράφως**.

ἰδιόθερμα (τὰ) *[Ζωολ.]*. Καλοῦνται οὕτω τὰ ζῷα, ἅτινα ἔχουσιν ἰδίαν θερμοκρασίαν (βλ. *ὁμοιόθερμα*). Δ. Ν. Π.

ἰδιόθερμος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ ἐξ ἑαυτοῦ θερμαινόμενος, ὁ ἔχων ἰδικήν του θερμότητα.

ἰδιοθηρία (ἡ)· τὸ θηρεύειν πρὸς ἴδιον ὄφελος, ἰδιοτέλεια.

ἰδιοκατοίκησις, —εως *[Νομ.]*. Καλεῖται οὕτω τὸ ἐκ τοῦ ἰσχύοντος *ἐνοικιοστασίου* (ἄρθρα 36—42) παρεχόμενον δικαίωμα εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, ὅπως ἀναλάβῃ πρὸς ἰδίαν κατοίκησιν τὴν ἰδιόκτητον οἰκίαν τὴν μεμισθωμένην ὑπὸ τρίτου, ἀπολαύοντος τῆς προστασίας τοῦ ἐνοικιοστασίου. Συντρεχουσῶν τῶν προϋποθέσεων τοῦ νόμου ἀπαγγέλλεται ἔξωσις κατὰ τοῦ μισθωτοῦ. Τὸ ἀνάλογον δικαίωμα, τὸ παρεχόμενον, κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἄρθρων 42—47, εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἔμπορον, βιομήχανον ἢ χειροτέχνην, ὅπως ἀναλάβῃ, πρὸς ἰδίαν ἐπαγγελματικὴν χρῆσιν, τὸ μεμισθωμένον ἰδιόκτητον κατάστημα, καλεῖται *ἰδιόχρησις*. Θ. Κ.

ἰδιοκατοίκητος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ κατοικούμενος ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου: «ἰδιοκατοίκητος οἰκία».

ἰδιόκλιτος (ὁ, ἡ), —ον (τό)· ὁ κατ' ἰδίαν κλίσιν κλινόμενος, ὁ ἔχων ἰδιαιτέραν κλίσιν παρὰ τὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων.

—*[Γραμμ.]* *Ἰδιόκλιτα* λέγονται τὰ λήγοντα εἰς ας καὶ ης πρωτόκλιτα, ἅτινα ἔχουσιν ἐν τῇ γενικῇ κατάληξιν α ἀντὶ ου κατὰ τὴν αἰολικὴν καὶ δωρικὴν κλίσιν (γεν ἀΐδα οἱ Αἰολεῖς, Ἀτρείδα οἱ Δωριεῖς), ἀπαντῶσι δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ παρὰ τοῖς δραματικοῖς, ὡς Οἰδιπόδα (Σοφοκλῆς), στρατηλάτα (Εὐριπίδης), βορρᾶ, φαγᾶ (Κρατῖνος). Ἐπέκτασις τῆς τοιαύτης γενικῆς ἐγένετο ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον καὶ τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, ἰδίᾳ ἐπὶ ξενικῶν ὀνομάτων, ὁ τρεσᾶς, ὁ Μηνᾶς (Μηνόδωρος), Ἀλεξᾶς (Ἀλέξανδρος), ὁ Λουκᾶς, καὶ περαιτέρω ὁ Διονῦς (τοῦ Διονῦ), ὁ Νεκῶς, ὁ Ἰησοῦς, κλ. Μεγίστην δ' ἐπίδοσιν ἔσχεν καὶ ἐν τέλει ὁλοσχερῶς ἐπεκράτησεν ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἰς πάντα τὰ πρωτόκλιτα ἀρσενικὰ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (ὁ ψαρᾶς—τοῦ ψαρᾶ, ὁ Κώστας τοῦ Κώστα, ὁ μαθητὴς—τοῦ μαθητῆ, ὁ Γιάννης κλπ.) Διὰ τῆς ἐξομαλύνσεως ταύτης τὰ ἀρσενικὰ πρωτόκλιτα ἔλαβον τὸ αὐτὸ καταληκτικὸν φωνῆεν εἰς ὅλον τὸν ἑνικὸν ἀριθμὸν (ας-α-αν, ης-η-ην). Ὁ ὅρος ἰδιόκλιτα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς γραμματικοῖς περιορίζεται μόνον εἰς τὰ πρωτόκλιτα ταῦτα, ἅτινα ὁ Kühner-Gert ὑπάγει ὑπὸ τὸν ὅρον *μεικτὴ κλίσις* (Γραμμ. I, § 136). Σ. Τ.

ἰδιοκτησία (ἡ)· ἡ ἰδία τοῦ ἀτόμου κτῆσις, ἡ περιουσία τὴν ὁποίαν κατέχει τις ὡς ἴδιον κτῆμα, ἡ κινητὴ ἢ ἀκίνητος περιουσία: «μικρά—, μεγάλη ἰδιοκτησία» || «πνευματικὴ ἰδιοκτησία» τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκλειστικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν προϊόντων τοῦ πνεύματος· «βιομηχανικὴ ἰδιοκτησία» τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκλειστικῆς ἐκμεταλλεύσεως εὑρεσιτεχνίας βιομηχανικῶς ἐφηρμοσμένης ἢ καταλλήλου πρὸς ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικοῦ διπλώματος.

— [ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.] *Ἰδιοκτησία* εἶναι ἡ μορφὴ ἐκείνη τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν κόσμον τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὑφ' ἣν κυριαρχεῖ οὗτος αὐτῶν κατὰ τρόπον ἀπόλυτον καὶ δὴ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ προσβολὴ τῆς κυριαρχίας ταύτης νὰ σημαίνῃ προσβολὴν οὐχὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀσκοῦντος αὐτήν, ἀλλὰ τοῦ δικαιώματος, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἀσκεῖ οὗτος ταύτην. Ἀπόλυτος κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ ἀγαθοῦ τινος σημαίνει τὴν κυριαρχίαν, δι' ἧς ἀποκλείεται ἡ σχέσις παντὸς ἄλλου πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἡ σχέσις αὕτη δὲν δημιουργεῖται τῇ συγκαταθέσει ἐκείνου, ὅστις κυριαρχεῖ τούτου. Τὸ ὅτι ἡ κυριαρχία αὕτη βασίζεται οὐχὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσκοῦντος αὐτήν, σημαίνει, ὅτι αὕτη ἀρύεται ἐννοιολογικῶς τὴν ὑπόστασίν της οὐχὶ ἐκ τῆς φυσικῆς ἢ ἄλλης τινὸς βίας, ἀλλ' ἐκ τῆς προστασίας τῆς τάξεως τοῦ Δικαίου, ὑφ' ἣν ἀσκεῖται, τάξεως, ἡ ὁποία ὁρίζει καὶ κατ' ἀκολουθίαν δύναται καὶ νὰ περιορίζῃ τὸν τρόπον καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἀποτελεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας ἓν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου. Ἐὰν τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν προϋποθέτῃ ἢ ὄχι καὶ ἰδιαιτέραν τινὰ δύναμιν τοῦ ἀσκοῦντος αὐτήν, τοῦτο, ἀποτελοῦν πρόβλημα καθαρῶς γενεσιουργικόν, δὲν ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν τῆς ἰδιοκτησίας ὡς τοιαύτην.

Τίνες εἶναι αἱ μορφαί, ὑφ' ἃς ἐξεδηλώθη μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν; Ἡ ἰδιοκτησία ἐσήμανεν ἆρά γε πάντοτε σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου πρὸς τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν κόσμον τοῦτον ἀντικείμενα; Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐρώτημα ἀπαντᾷ ἡ ἱστορία ἀρνητικῶς. Τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ὀνομάζομεν ὑλικὰ ἀγαθά, δὲν ἤσκησεν ὁ ἄνθρωπος πάντοτε ὡς ἄτομον. Ἡ μορφή, ὑφ' ἣν ἤσκησεν οὗτος ταύτην ὡς ἄτομον, ἡ λεγομένη «ἀτομικὴ ἰδιοκτησία», εἶναι ἡ τελευταία μορφὴ ἰδιοκτησίας, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Ταύτης προηγή-

Digitized by Google

θησαν (ἢ καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὴν ἀνεπτύχθησαν) διάφοροι ἄλλαι μορφαὶ ἰδιοκτησίας. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Ἐκείνη, ὑφ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἤσκησε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ὡς μέλος φυσικῶς διακεκριμένης κοινωνίας ἀνθρώπων.

β) Ἐκείνη, ὑφ' ἣν ἤσκησεν οὗτος ταύτην ὡς μέλος πνευματικῶς διακεκριμένης κοινωνίας ἀνθρώπων καὶ

γ) Ἐκείνη, ὑφ' ἣν ἤσκησεν οὗτος ταύτην ὡς ἄτομον.

Α'. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἰδιοκτησίας εἶναι ἡ λεγομένη *κοινοκτημοσύνη*. Αὕτη ἀπαντᾷ (ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἐθνολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι) εἰς τὰς πρωτογόνους μᾶλλον κοινωνίας. Τὴν ὕπαρξιν πρωτογόνου κομμουνισμοῦ ὡς βαθμῖδος, ἣν ἀναγκαίως διῆλθον εἰς ὡρισμένον στάδιον ἐξελίξεως πάντες οἱ λαοί, ὑπεστήριξαν πρῶτοι (πλὴν τῶν *Marx* καὶ *Engels*, οἱ ὁποῖοι ἐβασίσθησαν πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐθνολογικῶν ἐρευνῶν τοῦ *Morgan*), οἱ G. Hanssen, W. Roscher καὶ E. de Laveleye. Περὶ τοῦ προηγηθέντος τῆς ἱστορικῆς ἀνθρωπότητος χρυσοῦ αἰῶνος τῆς ἀπολύτου ἰσότητος εἶχον βεβαίως ὁμιλήσει καὶ προηγουμένως πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινες πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁλόκληρος ἡ ἰδεολογία, ἥτις θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ἐγκαινιασθεῖσαν διὰ τῆς ἁμαρτίας τῆς σαρκὸς (Ἰουδαϊσμὸς καὶ Χριστιανισμὸς) ἢ τῆς ἁμαρτίας τοῦ πνεύματος (*Ρουσσώ*), ὡρμήθη ἀπὸ τῆς πίστεως πρὸς τὸν ἀπολεσθέντα Παράδεισον. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη ἐστερεῖτο, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, κύρους ἐπιστημονικοῦ (ἢ μᾶλλον: δὲν εἶχεν ἀνάγκην κύρους ἐπιστημονικοῦ). Τοιοῦτον κῦρος διεξεδίκησαν πρῶται αἱ διδασκαλίαι τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων διανοουμένων.

Τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὡδηγήθησαν οἱ διανοούμενοι οὗτοι δι' αὐθαιρέτου μᾶλλον γενικεύσεως μεμονωμένων στοιχείων, ἐπεκυρώθησαν, τροποποιηθέντα πάντως ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ὑπὸ τῶν νεωτάτων ἐθνολογικῶν ἐρευνῶν, ἰδίᾳ τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες συνδέονται κατὰ πρῶτον λόγον πρὸς τὴν σχολὴν τῶν «καθολικῶν» ἐθνολόγων τῆς Βιέννης W. Schmidt καὶ W. Koppers.

Σήμερον δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι αἱ ἀπολύτως ἀρχέγονοι φυλαί, οἱ «κατώτατοι κυνηγοί», ἐγνώρισαν κοινοκτημοσύνην. Ἡ ἰδιοκτησία ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀπετέλεσεν ἰδιοκτησίαν ἀδιαίρετον ὁλοκλήρου τῆς ὁμάδος καὶ οὐχὶ ἰδιοκτησίαν τῆς οἰκογενείας ἢ τοῦ ἀτόμου. Αἱ φυλαὶ τῶν κατωτάτων κυνηγῶν ἐγνώρισαν ἴσως τὴν οἰκογενειακήν, ἐν μέρει δὲ καὶ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰ κινητὰ ἀντικείμενα χρήσεως, εἰς τὰ ὁποῖα πάντως δέον νὰ θεωρηθῶσι περιλαμβανόμεναι, πλὴν τῶν ἐργαλείων καὶ ὅπλων, καὶ αἱ καλύβαι. Ἡ σημασία ὅμως τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης (καὶ ἐὰν κατ' ἀρχὴν ὑπῆρχεν ὡς «ἀτομική» ἰδιοκτησία, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀμφισβητεῖται σοβαρῶς ὑπὸ τοῦ *Julius Lips*) ἦτο ἐλαχίστη, διότι οἱ λαοὶ οὗτοι, καταδεδικασμένοι εἰς διαρκεῖς ὁδοιπορίας καὶ μεταστάθμεύσεις, δὲν ἠδύναντο νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ νὰ διαθέτωσιν εἰμὴ ἐλάχιστα κινητὰ ἀντικείμενα.

Ἐκ τῶν κύκλων πολιτισμοῦ, οἱ ὁποῖοι προέκυψαν ἐκ τῶν κατωτάτων κυνηγῶν καὶ οἱ ὁποῖοι (συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας ἐρεύνας) δὲν διεδέχθησαν ἀλλήλους, ἀλλ' ἀνεπτύχθησαν κατ' ἀρχὰς ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων, μόνον εἷς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διετήρησεν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐκτάσει τὸ καθεστὼς τῆς ἀρχεγόνου κοινοκτημοσύνης. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος κύκλοι εἶναι: α) ὁ τῶν ἀνωτέρων κυνηγῶν ἢ τοῦ ἐξωγάμου πατριαρχικοῦ δικαίου, β) ὁ τῶν κατωτέρων γεωργῶν ἢ τοῦ ἐξωγάμου μητριαρχικοῦ δικαίου, καὶ γ) ὁ τῶν κτηνοτρόφων ἢ ὁ κύκλος τῆς μεγάλης πατριαρχικῆς οἰκογενείας. Κατὰ τὰ πρῶτα στάδια ἐξελίξεως τῶν ἀνωτέρων κυνηγῶν (ἢ τοτεμιστῶν) ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἦτο ἄγνωστος. Περὶ τῶν Ἐσκιμώων μάλιστα λέγεται, ὅτι ἐάν τις ἐξ αὐτῶν ἦτο εἰς θέσιν νὰ δανείσῃ εἰς ἄλλον κινητὸν ἀντικείμενον, οὐδὲ τὴν ἐπιστροφὴν τούτου εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ. Ἡ οἰκονομικὴ ἰσότης, ἐφ' ἧς ἐβασίζετο κατ' ἀρχὰς τὸ καθεστὼς τῶν ἀνωτέρων κυνηγῶν, ἤρθη μόνον ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρξατο σημειουμένη ἡ ἀνάμιξις τούτων πρὸς τὸν δεύτερον κύκλον πολιτισμοῦ, δηλαδὴ πρὸς τοὺς γυναικοκρατουμένους κατωτέρους γεωργούς. Εἰς αὐτούς, ὡς καὶ κυρίως εἰς τοὺς κτηνοτρόφους, οὐδέποτε ἴσχυσε πλήρως τὸ καθεστὼς τῆς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐὰν ἡ ἔννοια τῆς πενίας ἦτο καὶ εἰς αὐτοὺς ἄγνωστος, τοῦτο ὠφείλετο ὄχι εἰς τὴν ὕπαρξιν τυπικῆς κοινοκτημοσύνης, ἀλλ' εἰς τὴν ὕπαρξιν «κομμουνισμοῦ ἀγάπης», ὁ ὁποῖος ὤθει (καὶ δὴ ὑπὸ τὴν ἀμείλικτον βίαν τῆς «κοινῆς γνώμης») τοὺς πλουσιωτέρους εἰς τὸ νὰ βοηθῶσιν ὁπωσδήποτε καὶ πάντοτε τοὺς πτωχοτέρους. Καὶ οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἐγνώρισαν τὴν ἀπόλυτον κοινότητα· ἐὰν ὄχι τὴν κοινότητα, τὴν βασιζομένην ἐπὶ τοῦ δικαίου, πάντως τὴν κοινότητα, ἥτις βασίζεται ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος.

Καὶ ἡ ἄρσις ὅμως τῆς ἀρχεγόνου κοινοκτημοσύνης δὲν ὡδήγησεν ἀμέσως εἰς τὴν ἑδραίωσιν τοῦ μέχρι σήμερον ἰσχύοντος καθεστῶτος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀσκεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ὡς ἄτομον. Ὁ ἄνθρωπος ἐξηκολούθησε νὰ ἀσκῇ ταύτην ὡς ἁπλοῦν μέλος φυσικῶς διακεκριμένης κοινωνίας ἀνθρώπων. Μὲ μίαν ὅμως οὐσιώδη διαφοράν: ἐνῷ ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῶν κατωτάτων ἢ ἀνωτέρων κυνηγῶν ἤσκησεν ὁ ἄνθρωπος ταύτην ὡς μέλος ὁλοκλήρου τῆς ὁμάδος, εἰς ἣν ἀνῆκεν (ὁμάδος περιλαμβανούσης πολλὰς οἰκογενείας), ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῶν κτηνοτρόφων (ὅπερ μετεβιβάσθη σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς διασταυρώσεως τῶν διαφόρων κύκλων πολιτισμοῦ καὶ εἰς πολλοὺς τῶν μὴ κτηνοτρόφων λαῶν) ἤσκησεν ὁ ἄνθρωπος τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὡς μέλος μικροτέρας κοινωνίας ἀνθρώπων, ὡς μέλος τῆς μεγάλης πατριαρχικῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια χειραφετεῖται ἀπὸ τῆς φυλῆς, τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ὁδηγούσης μέχρις αὐτῆς ταύτης τῆς χειραφετήσεως τῆς μεμονωμένης μικρᾶς οἰκογενείας ἀπὸ τῆς πατριᾶς. Πάντως τὴν κοινοτικὴν ἰδιοκτησίαν ἐμφανίζεται διαδεχομένη οὐχὶ ἡ ἀτομική, ἀλλ' ἡ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία. Ἐὰν δὲν ἀπατᾷ τὴν ἔρευναν ἡ ὑπερτίμησις τῶν μεμονωμένων στοιχείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατ' ἀνάγκην βασίζεται, ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ἤρξατο ἐγκαινιάζουσα τοὺς ἱστορικοὺς αὐτῆς χρόνους διὰ τοῦ καθεστῶτος τῆς οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας. Τὴν κυρίαν μάλιστα μορφὴν ἰδιοκτησίας ἀπετέλει ἡ ἰδιοκτησία τῆς μικρᾶς οἰκογενείας. Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς μεγάλης οἰκογενείας, τῆς μεγάλης κοινότητος τοῦ «οἴκου», ἔζων μόνον οἱ εὐγενεῖς καὶ βασιλεῖς, δηλαδὴ τὰ γένη. Τὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐξελίξεώς της ἠγνόησε τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν (ἐννοοῦμεν πάντως: τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῶν ἀκινήτων) ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι μέχρις αὐτῆς ταύτης τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἐξηκολούθησαν ἐν Ἑλλάδι διατηρούμενα σοβαρά τινα συμπτώματα τοῦ παλαιοτέρου καθεστῶτος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἐστερεῖτο ἀτομικῆς οἰκονομικῆς αὐτοτελείας. Ὡς τοιαῦτα συμπτώματα δέον νὰ χαρακτηρισθῶσι κυρίως τὰ ἑξῆς: α) ἡ ἔλλειψις τῆς ὑπάρξεως ἀγωγῆς κυριότητος, ἀγωγῆς ἀπολύτου, ὡς ἀνεπτύχθη τοιαύτη ἀργότερον ἐν Ρώμῃ, β) ἡ ἔλλειψις τοῦ θεσμοῦ τῆς χρησικτησίας, θεσμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ γένεσις προϋποθέτει πάντως τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀτόμου ὡς οἰκονομικῆς μονάδος τῆς κοινωνίας, καὶ τέλος γ) ἡ ἐν Ἀθήναις μὲν μέχρι τοῦ Σόλωνος, ἐν Σπάρτῃ δὲ μέχρις αὐτοῦ τούτου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου σημειωθεῖσα ἔλλειψις τοῦ θεσμοῦ τῆς διαθήκης. Ἡ τελευταία αὕτη ἔλλειψις εἶναι μάλιστα ἰδιαιτέρως χαρακτηριστική. Ὁ Ἕλλην δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νοήσῃ εὐκόλως τὸ δικαίωμα τῆς ἔστω καὶ μετὰ θάνατον ἐλευθέρας διαθέσεως τῆς περιουσίας εἰς ἄτομον εὑρισκόμενον ἔξω τῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια ἐξηκολούθει θεωρουμένη, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν παραδόσεως ἀναγομένης ἀσφαλῶς εἰς περίοδον οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας, ὡς ὁ μόνος φορεὺς περιουσιακῶν δικαιωμάτων, ὡς ἡ οἰκονομικὴ μονὰς τῆς κοινωνίας.

Αὐτὰ μόνον εἶναι δυνατὸν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ λεχθοῦν περὶ τῶν καθαρῶν μορφῶν τῆς κοινοτικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς στενοτέρας μέν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν βάσεων ὁρμηθείσης οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας ἀφ' ἑτέρου. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ μορφῶν ἰδιοκτησίας, ὑφ' ἃς ὁ ἄνθρωπος ἤσκει τὸ δικαίωμα τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου (ἐφ' ὅσον ἦσαν ἀντικείμενα ἀκίνητα) ὡς μέλος ὁμάδος φυσικῶς διακεκριμένης ἀπὸ πάσης ἄλλης ὁμάδος. Αἱ μορφαὶ αὐταὶ ἰδιοκτησίας ἀποκλείουν μόνον τὰς σχέσεις τῶν ἐκτὸς τῆς ὁμάδος εὑρισκομένων πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ἐφ' ὧν ἀσκεῖ δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἡ ὁμάς.

Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι περὶ τῆς κοινοτικῆς πρὸ πάντων ἰδιοκτησίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος εἰμὴ μόνον ἐν σχέσει πρὸς περιόδους τῆς ἀνθρωπότητος, αἵτινες δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν καθ' αὐτὸ ἱστορίαν. Ὅ,τι ἄλλο λέγεται περὶ τῆς κοινοκτημοσύνης ὡς περιόδου, ἣν διῆλθεν ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, εἶναι μόνον ἐν μέρει ἀληθές. Λέγεται, ὅτι τὸ ἀρχαῖον γερμανικὸν δίκαιον δὲν ἐγνώριζεν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὰς προϊστορικὰς ἐκείνας περιόδους, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Γεγονὸς εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καίσαρος δὲν εἶχεν ἀκόμη παγιωθῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν γερμανικῶν λαῶν ὁ θεσμὸς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τὸ αὐτὸ δέον νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν Σλαύων. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Κέλτας, οἱ ἐν Ἰρλανδίᾳ ἐγκατασταθέντες διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν τὸν θεσμὸν τῆς οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας καὶ δὴ τῆς ἰδιοκτησίας τῆς πατριᾶς, ἐνῷ ἀντιθέτως οἱ Κέλται τῆς Γαλλίας ἔζων ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καίσαρος ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς πλήρως ἀνεπτυγμένης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Τακίτου εἶχε πλέον ὡριμάσει καὶ εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς ὁ θεσμὸς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ ἀμέσως περιβάλλων τὰς κατοικίας χῶρος ἐθεωρεῖτο πλέον ὑποκείμενον εἰς ἀτομικὸν δικαίωμα ἰδιοκτησίας. Ἔκτοτε αἱ μορφαί, τὰς ὁποίας προσέλαβεν ἡ ἐξέλιξις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ὑπενθυμίζουν μὲν πολλάκις τὴν παλαιὰν κοινοκτημοσύνην, δὲν διέπονται ὅμως ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πλήρους κομμουνισμοῦ. Ἐὰν κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ. ἐρρύθμιζεν ἐν Γερμανίᾳ τὴν καλλιέργειαν κτήματός τινος οὐχὶ ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν γειτόνων του, τοῦτο ὠφείλετο ἁπλῶς εἰς τὴν διατήρησιν ἐθίμων ἀναγομένων εἰς τὴν περίοδον τῆς κοινοκτημοσύνης. Αἱ μορφαὶ ἐπίσης τῆς νοτιοσλαυϊκῆς στρούγκας (Zadruga) καὶ τοῦ ρωσικοῦ μίρ, μορφαὶ ἀγροτικῆς οἰκονομίας, αἵτινες διετηρήθησαν μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων, δὲν ἐμφανίζουν καθεστὼς πλήρους κοινοκτημοσύνης. Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Stolypin, κατὰ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν τῶν ἐτῶν 1906—1907, ἐμμέσως καταργηθὲν μίρ, τοῦτο, ἐμφανισθὲν μόλις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ μὴ ἀναγόμενον εἰς παλαιότερα σλαυϊκὰ καθεστῶτα, ἴσχυσεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλλήλως πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς μεγάλης γαιοκτησίας καὶ δὲν συνίστατο, ὡς πιστεύεται ὑπό τινων, εἰς κοινοτικὴν οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους. Ὅπου ἴσχυε τὸ μίρ, ἡ γῆ κατενέμετο ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πατέρων τῶν οἰκογενειῶν ἢ τῶν ἀνδρῶν ἐν γένει καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ἰδίαις ἑκάστου τούτων δαπάναις. Δύο μόνον ἀρχαὶ τοῦ καθεστῶτος τούτου ὑπενθυμίζουν τὴν καθαρὰν κοινοκτημοσύνην: α') ἡ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τὸ καθεστὼς τοῦ μίρ τελοῦσα κοινότης ἦτο ἀλληλέγγυος πρὸς τὰ μέλη της διὰ πᾶσαν ἀπέναντι τρίτων ὑποχρέωσίν των, καὶ β') ἡ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ κατανομὴ τῆς γῆς οὐδέποτε ἐθεωρεῖτο ὡς ὁριστική, ἀλλ' ἀνενεοῦτο κατὰ περιόδους ποικιλλούσας ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων ἀναγκῶν, μηδέποτε δ' ὅμως ὑπερβαινούσας τὰ 15 ἔτη. Πάντως περὶ πλήρους καὶ καθαρᾶς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας, ὑφ' ἣν μορφὴν ἴσχυσεν αὕτη εἰς τοὺς πρωτογόνους λαούς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ μίρ.

Β'. Διακρίναντες ἀνωτέρω τὰς κυρίας μορφὰς τῆς ἰδιοκτησίας, ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς δευτέραν ἐκείνην, ὑφ' ἣν ἤσκησεν ὁ ἄνθρωπος τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ὡς μέλος πνευματικῶς διακεκριμένης κοινωνίας ἀνθρώπων. Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς ἰδιοκτησίας ἐμφανίζεται ἐκ πρώτης ὄψεως συγγενὴς πρὸς τὴν πρώτην, περὶ ἧς μέχρι τοῦδε ἐπραγματεύθημεν. Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀγνοεῖται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον καὶ ἀρύεται οὗτος τὰ δικαιώματά του ἐκ τῆς συμμετοχῆς του εἰς ὡρισμένην κοινωνίαν ἀνθρώπων. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις δὲν ἀποτελεῖ οὗτος φορέα περιουσιακῶν δικαιωμάτων, εἰμὴ μόνον ἐμμέσως. Ὡς τὸ καθ' αὐτὸ ὑποκείμενον τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας ἐμφανίζεται ἡ κοινωνία, εἰς ἣν ἀνήκει. Ἐνῷ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ κοινωνία αὕτη εἶναι *φυσικῶς* διακεκριμένη ἀπὸ πάσης ἄλλης κοινωνίας, ἑκάστου τῶν μελῶν της μετέχοντος εἰς αὐτὴν κατ' ἀνάγκην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς θελήσεώς του, δηλαδὴ διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τοὺς κόλπους της καὶ δὲν γνωρίζει ἄλλον κόσμον πλὴν τοῦ εἰς αὐτὴν ἐνσαρκουμένου, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ κοινωνία, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον τοῦ δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας, διακρίνεται *πνευματικῶς* ἀπὸ πάσης ἄλλης κοινωνίας, δηλαδὴ προϋποθέτει ὡς γνωστὴν καὶ προσιτὴν τὴν ὕπαρξιν ἄλλης ἀντιθέτου πρὸς τὴν φύσιν της κοινωνίας, τῶν μελῶν της ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν ἢ κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν ἢ κατ' ἀνάγκην ὑπαγορευομένην οὐχὶ ἐκ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐκ νόμου ἀνθρωπίνου. Ἡ ἰδιοκτησία, τῆς ὁποίας ἄμεσος φορεὺς εἶναι φυσικῶς διακεκριμένη κοινωνία, βασίζεται ἐπὶ κοινότητος ἀσυνειδήτως δεδομένων εἰς τὰ μέλη της νοημάτων (ἐπὶ τῆς ἁπλῆς φυσικῆς κοινότητος, ὅπως συνέλαβε ταύτην θεωρητικῶς ὁ *Φερδινάνδος Tönnies*), ἐνῷ ἡ πνευματικῶς διακεκριμένην κοινωνίαν ὡς φορέα αὐτῆς ἔχουσα ἰδιοκτησία βασίζεται ἐπὶ συνειδητῶς δεδομένων καὶ συγκινούντων ἐσωτερικῶς τὰ μέλη της ἀξιῶν (ἐπὶ δεσμοῦ, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ ἐπιχειρήσας τὴν συμπλήρωσιν τῆς θεωρίας τοῦ Tönnies περὶ κοινότητος *Hermann Schmalembach*). Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ δευτέρου αὐτοῦ τύπου ἔχει πάντοτε χαρακτῆρα ἀριστοκρατικόν.

Τὴν τοιαύτην κοινοτικὴν ἰδιοκτησίαν ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην, ὅπου ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν (τάξις μάλιστα, εἰς ἣν ἠδύνατο πᾶς τις νὰ εἰσχωρήσῃ, ἀνατρεφόμενος κατὰ τρόπον αὐστηρῶς στρατιωτικὸν) ἀπετέλει κοινωνίαν διεπομένην ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας. Ὡς ἰδέα καὶ ὡς κριτήριον ἀξίας διὰ τὴν πολιτικὴν πραγματικότητα ἐμφανίζεται ὁ ἀριστοκρατικὸς αὐτὸς τύπος τῆς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας, δηλαδὴ τοῦ κομμουνισμοῦ, εἰς τὴν «Πολιτείαν» τοῦ Πλάτωνος, ὅπου ἡ κοινωνία τῆς κρατούσης τάξεως νοεῖται ὡς κοινότης οὐχὶ μόνον τῶν πνευματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐβασίζετο αὐτὴ αὕτη ἡ ἱστορικὴ κοινότης τῶν Πυθαγορείων καὶ Πλατωνικῶν ἐπὶ τοῦ κομμουνισμοῦ τούτου. Ὅ,τι πάντως εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένον εἶναι

Digitized by Google

τοῦτο: ὅτι αἱ κοινωνίαι τῶν πρώτων Χριστιανῶν
ἐβασίζοντο ἐπὶ κοινότητος ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁ
θρησκευτικὸς κομμουνισμός των ἀποτελεῖ τύπον
χαρακτηριστικὸν κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐχούσης
ὡς φορέα αὐτῆς κοινωνίαν ἀνθρώπων πνευματι-
κῶς διακεκριμένων ἀπὸ πάσης ἄλλης κοινωνίας.
Τέλος αὗται αὗται αἱ οἰκονομικαὶ ἀρχαὶ τοῦ μο-
ναχικοῦ βίου συνιστοῦν διὰ τῆς κοινοβιακῆς πο-
λιτεί ς, ἣν ἐθέσπισαν, τὴν δευτέραν ταύτην μορ-
φὴν ἰδιοκτησίας.

Γ'. Ἡ τρίτη μορφή, ὑφ' ἣν ἐξεδηλώθη ἡ κυριαρ-
χία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ὑλικῶν
ἀγαθῶν, εἶναι ἡ *ἀτομικὴ ἰδιοκτησία*. Αὕτη δὲν
γνωρίζει ὡς φορέα περιουσιακῶν δικαιωμάτων
εἰμὴ μόνον τὸ ἄτομον. Ἡ ἑδραίωσίς της προϋπέ-
θεσε τὴν πλήρη χειραφέτησιν τῆς συνειδήσεως
τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου. Τῆς χειραφετήσεως
αὐτῆς τὴν κυριωτάτην τυπικὴν ἐκδήλωσιν ἀπετέ-
λεσε τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιορ-
ρυθμία (ἰδιορρυθμία ἀποτελοῦσα σύμπτωμα ὁλο-
κλήρου πολιτισμοῦ) συνίσταται κυρίως εἰς τὴν
θέσπισιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ συμβάλλεσθαι. Χα-
ρακτηριστικὸν παντὸς νομικοῦ συστήματος διεπο-
μένου ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας
εἶναι τοῦτο: ὅτι ρίπτει ὁλόκληρον τὸ βάρος του
εἰς τὸ ἐνοχικὸν δίκαιον. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς
αὐτὸν ἐθεώρησε καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς τοῦ δι-
καίου Henry Maine τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότη-
τος ἀπὸ τοῦ καθεστῶτος τῆς δεσμευούσης τὸ
ἄτομον κοινότητος πρὸς τὸ καθεστὼς τῆς ἐλευθε-
ρίας τοῦ ἀτόμου ὡς ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἐξέ-
λιξιν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τοῦ status πρὸς τὴν σύμ-
βασιν.

Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἡ ἀτομικὴ
ἰδιοκτησία καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ κοινωνικὴ ἀνι-
σότης, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ τι ἀπολύτως
γενικόν. Δύο κυρίως εἶναι αἱ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι
ἐζήτησαν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τοῦτο κατὰ
τρόπον ἀπόλυτον. Ἡ μία ἀνεπτύχθη ἰδίως ὑπὸ
τοῦ Καρόλου Μάρξ, ἡ ἄλλη ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου
Oppenheimer. Κατὰ τὸν Μάρξ, ἡ γένεσις τῆς
κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτη-
σίας ὀφείλεται εἰς τὸ φαινόμενον τῆς πρωτογενοῦς
συσσωρεύσεως τοῦ πλούτου. Ἐνδογενὴς οἰκονο-
μικὴ ἐξέλιξις ὡδήγησε παντοῦ εἰς τὴν ἄρσιν τῆς
πρωτογόνου κοινότητος τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Op-
penheimer ἀντιπαρέταξεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐ-
τὴν θεωρίαν τὴν πολιτικὴν θεωρίαν. Κατ' αὐτόν,
ἡ καταγωγὴ τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ κατ' ἀ-
κολουθίαν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτη-
σίας δὲν εἶναι ἐνδογενής, ἀλλ' εἶναι ἐξωγενής. Δὲν
ὑπάρχει, κατ' αὐτόν, πρωτογενὲς οἰκονομικὸν φαι-
νόμενον συσσωρεύσεως τοῦ πλούτου. Δὲν ὑπάρχει
κοινωνικὴ ἀνισότης πηγάσασα ἐκ τῶν κόλπων λαοῦ
τινος πρωτογενῶς καὶ ἄνευ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς
ἐπεμβάσεως. Τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα προεκά-
λεσε παντοῦ ἡ κατάκτησις λαοῦ τινος ὑπὸ ἄλλου.
Ἡ θεωρία αὐτὴ ἀνάγεται εἰς τὸν *Saint-Simon*,
ἐνῷ ἡ ὑπὸ τοῦ Marx ἀναπτυχθεῖσα ἀντίθετος
θεωρία, ἂν καὶ χαρακτηρίζεται ὡς συνδεομένη
ἀποκλειστικῶς πρὸς αὐτόν, εἶχεν ἤδη διατυπωθῆ
ὑπὸ τοῦ *Adam Smith*. Ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ, πα-
ραληφθεῖσα ἐκ τῆς κλασσικῆς πολιτικῆς οἰκονο-
μίας, μετεβίβασεν εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν ἐπιστή-
μην ὁλόκληρον τὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἀστοῦ, ὁ ὁποῖος
πράγματι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ (ἢ μᾶλ-
λον: δὲν ἔχει συμφέρον νὰ φαντασθῇ), ὅτι ὑπῆρ-
ξεν ἄλλος τρόπος γενέσεως τῆς κοινωνικῆς ἀνισό-
τητος, πλὴν τοῦ προκληθέντος διὰ τῆς ἐνδοφυλε-
τικῆς οἰκονομικῆς ἀναδείξεως τῶν ἰσχυρῶν, ἐπι-
μελῶν, οἰκονόμων καὶ εὐφυῶν εἰς βάρος τῶν
ἀδυνάτων, νωθρῶν, σπατάλων καὶ ἀνοήτων. Ἡ
θεωρία ἐξ ἄλλου τοῦ Oppenheimer βασίζεται ἐπὶ
τῆς ἰδεολογίας, ἡ ὁποία διέπει ἐν γένει τοὺς θεω-
ρητικοὺς τῶν φυλῶν (Rassentheoretiker) καὶ ζητεῖ
νὰ ἐξηγήσῃ (ὅπως ἔπραξε κυρίως τοῦτο ὁ *L.
Gumplowicz*) ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῇ βάσει
τοῦ νόμου τῆς φυλετικῆς ἐπιλογῆς.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Oppenhei-
mer περὶ τῆς ἐξωγενοῦς καταγωγῆς τῆς κοινωνι-
κῆς ἀνισότητος βασίζεται ἐπὶ σοβαρᾶς κοινωνιο-
λογικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πορισμάτων τῆς ἐθνο-
λογίας. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ γενικεύσωμεν μέ-
χρι τοιούτου σημείου τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευ-
νῶν του, ὥστε νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ἐξωγενοῦς
καταγωγῆς τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ὡς περὶ
νόμου ἀπολύτου; Δὲν νομίζομεν, ὅτι ἔχομεν τὸ
δικαίωμα νὰ προβῶμεν εἰς τοιαύτην γενίκευσιν,
ἐφ' ὅσον ἐθνολόγοι τοῦ κύρους τῶν Schmidt καὶ
Koppers ὑποστηρίζουν σήμερον ἀκόμη τὴν θεω-
ρίαν περὶ ἐνδοφυλετικῆς καταγωγῆς τῆς κοινω-
νικῆς ἀνισότητος, χαρακτηρίζοντες μάλιστα ἰδιαι-
τέρως τοὺς κτηνοτρόφους ὡς τὸν κύκλον ἐκεῖνον
τῶν πρωτογόνων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη
ἀφ' ἑαυτῆς ἡ διάκρισις τοῦ πλουσίου ἀπὸ τοῦ
πτωχοῦ. Ὁ Ἀ. Ἐλευθερόπουλος μάλιστα ὑποστη-
ρίζει, ὅτι ἡ κοινωνικὴ καὶ περιουσιακὴ ἀνισότης
εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον παλαιοὶ εἶναι καὶ οἱ
πρῶτοι κατοικήσαντες τὴν γῆν ἄνθρωποι. Κατὰ
τὸν Ἕλληνα κοινωνιολόγον, πάντα τὰ λεγόμενα
περὶ πρωτογόνου κομμουνισμοῦ καὶ πρωτογόνου
ἐλλείψεως κοινωνικοῦ διαφορισμοῦ εἶναι ἀβάσιμα
καὶ μυθώδη. Μνημονεύομεν καὶ τὴν ἄποψιν ταύ-
την (ἄποψιν, εἰς ἣν καταλήγει ὁ Ἐλευθερόπου-
λος, βασιζόμενος ἐπὶ σοβαρωτάτων ἐπίσης συλλο-
γισμῶν), διὰ νὰ δείξωμεν πόσον ἀντίθετοι πρὸς
ἀλλήλας εἶναι αἱ διάφοροι θεωρίαι, αἵτινες ἀνε-
πτύχθησαν περὶ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῆς
κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Ὁ θεσμὸς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας προσέλαβε
τὴν κυριωτάτην αὐτοῦ μορφὴν καὶ ἐγένετο ἡ βά-
σις ὁλοκλήρου οἰκονομικοῦ συστήματος ὑπὸ τὸ
καθεστὼς τῆς κεφαλαιοκρατίας. Ὁ φιλελευθερι-
σμός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται τὸ καθεστὼς τοῦτο,
προσέδωκεν εἰς τὸν θεσμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτη-
σίας καὶ τὸ ἰδεολογικὸν ἐκεῖνο κῦρος, τοῦ ὁποίου
ἐστερεῖτο οὗτος προηγουμένως. Πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν
κλασσικῶν οἰκονομολόγων ἐπιχειρηθείσης θεμελιώ-
σεως τοῦ φιλελευθερισμοῦ, οὐδεμία θεωρητικὴ
προσπάθεια δικαιώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομι-
κῆς ἰδιοκτησίας κατώρθωσε νὰ προαχθῇ εἰς πο-
λιτικὴν ἰδεολογίαν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐξαι-
ρέσει ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐτόνισε
τὰ προτερήματα, ἅτινα διακρίνουν τὴν ἀτομικὴν ἰδιο-
κτησίαν ἀπὸ τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν
Ρωμαίων νομικῶν, οἵτινες, κατατάξαντες αὐτὴν
εἰς τοὺς θεσμοὺς τοῦ jus gentium, ἠρκέσθησαν
εἰς τὸ νὰ θεωρήσουν τὴν θέσπισίν της ὡς ὀφει-
λομένην εἰς «naturalis ratio» ἢ εἰς θείαν πρό-
νοιαν, οὐδεμία ἄλλη προσπάθεια θεωρητικῆς θε-
μελιώσεως αὐτῆς ἐξεδηλώθη. Κατὰ τοὺς νεωτέ-
ρους χρόνους καὶ πρὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπεχείρη-
σαν τὴν τοιαύτην θεμελίωσιν κυρίως οἱ *Hugo Gro-
tius* καὶ *Thomas Hobbes*. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια
τούτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεμελιώσῃ ἰδεολογίαν.
Ὁ *Grotius*, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου, λέγει
ἁπλῶς, ὅτι ἡ προσβολὴ ξένης ἰδιοκτησίας δέον νὰ
τιμωρῆται ἢ νὰ γεννᾷ ἀπαίτησιν ἀποζημιώσεως
μόνον, ἐφ' ὅσον προστατεύεται αὕτη ὑπὸ τοῦ θε-
τικοῦ δικαίου. Ἀπὸ ἐπόψεως Φυσικοῦ Δικαίου δὲν
γεννᾶται, κατ' αὐτόν, ζήτημα προστασίας τῆς ἀτο-
μικῆς ἰδιοκτησίας. Τὸ Φυσικὸν Δίκαιον δὲν γνω-
ρίζει ταύτην. Ὁ *Hobbes* τέλος ἀναγνωρίζει τὴν
ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν μόνον ὡς ἀνάγκην. Ἡ προ-
στασία της ἐπιβάλλεται, κατ' αὐτόν, μόνον διὰ
τὸν λόγον, ὅτι διὰ ταύτης ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος
πάντων κατὰ πάντων. Ὁ φιλελευθερισμὸς λοιπὸν
ὑπῆρξεν ὁ ἐπιχειρήσας τὴν ἀποτελεσματικὴν ἰδεο-
λογικὴν θεμελίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιο-
κτησίας. Ἑπόμενον ἦτο λοιπὸν νὰ στραφῇ πᾶσα
ἄρνησις τοῦ θεσμοῦ τούτου ταυτοχρόνως κατὰ τῆς
φιλελευθέρας ἰδεολογίας. Τοιουτοτρόπως πᾶσαι αἱ
ἐναντίον τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στραφεῖσαι
ἐπιθέσεις ὡρμήθησαν καὶ ὁρμῶνται ἀπὸ τῆς ἀντι-
θέτου ἀκριβῶς πρὸς τὸν φιλελευθερισμὸν ἰδεολο-
γίας, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας
ἤρξαντο ἐκδηλούμεναι πρὸ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς
ἐπαναστάσεως, δηλαδὴ πρὸ τῆς πλήρους ἀναδεί-
ξεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Ἡ ἰδέα
τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητος εἶχεν ἐμπνεύσει ἤδη αὐ-
τὸν τοῦτον τὸν *Βολταῖρον*. Ὁ *Helvetius* προέβη
πρῶτος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ὑποστήριξιν τῆς
ἰδέας ταύτης εἰς τὸ βιβλίον του «De l'Esprit».
Ὁ *Ρουσσὼ* προὐχώρησε περισσότερον. Ἡ ἀρχὴ
τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ὀφείλεται, κατ' αὐτόν,
εἰς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρ-
ξις ἀντιφάσκει πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ὁ
Mably τέλος εἰς τὸ ἔργον του «De la législation»
ἐπιχειρεῖ τὴν πρώτην συστηματικὴν ἐπίθεσιν κατὰ
τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, χαρακτηρίζων ταύτην
ὡς τὴν πηγὴν ἁπάντων τῶν κακῶν καὶ εὐαγγελι-
ζόμενος τὴν κομμουνιστικὴν κοινωνίαν. Εἰς τὴν
σειρὰν τῶν ἀνωτέρω διανοουμένων ἀνήκουν καὶ
οἱ *Morelly* καὶ *Brissot*.

Κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἠκούσθη πρώτη
ἡ φωνὴ τοῦ *Ροβεσπιέρρου* στρεφομένη κατὰ τῆς
ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ὡς διεπομένη πάντως ὑπὸ
καθαρῶς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας δέον νὰ χα-
ρακτηρισθῇ κυρίως ἡ περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπανα-
στάσεως ἐκδηλωθεῖσα καὶ ἐγκαίρως ἀναχαιτισθεῖσα
συνωμοσία τοῦ *Babeuf*. Ἐκ τῶν ἀπομνημονευμά-
των τοῦ φίλου καὶ συναγωνιστοῦ του *Buonarotti*,
ὅστις, διαφυγών, δὲν ὑπέστη τὴν τραγικὴν τύχην
τοῦ ἀρχηγοῦ του, μανθάνομεν, ὅτι ἡ κίνησις τοῦ
Babeuf, ἐπικρατοῦσα, θὰ κατήργει τὸ δικαίωμα
τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ θὰ ἐζήτει τὴν κα-
ταστροφὴν τῶν μεγαλοπόλεων καὶ τὴν ἀναβίωσιν
τῆς ἀρχεγόνου ἀγροτικῆς κοινοκτημοσύνης.

Μετὰ τὸν Babeuf ἐμφανίζεται ὡς στραφεῖσα
κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἡ κίνησις τῶν ὀπα-
δῶν τοῦ Saint-Simon. Ὁ *St. Simon*, ἂν καὶ ἐζή-
τησε τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, δὲν
ἐδίδαξε τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας,
ἀλλὰ περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ τὴν μεταρ-
ρύθμισιν αὐτῆς. «Τὸ ἀτομικὸν δικαίωμα τῆς ἰδιοκτη-
σίας, λέγει ὁ Saint-Simon, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θε-
μελιωθῇ εἰμὴ ἐπὶ τῆς κοινῆς καὶ γενικῆς χρησιμότη-
τος τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δικαιώματος τούτου, χρησιμό-
τητος δυναμένης νὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν».
Οἱ μαθηταὶ τοῦ Saint-Simon *Bazard* καὶ *Enfantin*
προὐχώρησαν περισσότερον. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν
ζητεῖ συγκεκριμένως τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ
τῆς κληρονομικῆς μεταβιβάσεως τοῦ δικαιώματος
τῆς ἰδιοκτησίας. Παραλλήλως σχεδὸν πρὸς τὸν
Bazard ἤσκησαν κριτικὴν κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιο-
κτησίας ὁ Fourier καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Consi-
dérant. Τὸ ἰδανικόν, ὅπερ ἐνέπνευσε τὸν Fourier,
ὑπῆρξεν ἡ ἰδιόρρυθμος ἀγροτικὴ κοινότης, ἣν
ὠνόμαζε «le Phalanstère», κοινότης, διὰ τῆς ἱδρύ-
σεως τῆς ὁποίας δὲν θὰ κατηργεῖτο πάντως τε-
λείως ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ
Blanqui ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν Buonarotti ἐπι-
χειρηθείσης ἀναβιώσεως τῶν ἀρχῶν τοῦ Babeuf
προσλαμβάνει ἡ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας
ἀρξαμένη κίνησις χαρακτῆρα βιαιότερον καὶ ριζι-
κώτερον. Ὁ Blanqui ζητεῖ τὴν πλήρη κατάργη-
σιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἐν ἔτει 1839 γε-
νομένη βιαία κατάπνιξις τῆς κινήσεως τοῦ Blanqui
δὲν ἀνεχαίτισε τὴν κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας
κριτικήν. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα: ἡ κριτικὴ αὕτη
ἤρξατο λαμβάνουσα χαρακτῆρα συστηματικώτερον
καὶ σοβαρώτερον. Καὶ ἐν πρώτοις σειρὰ ὁλόκλη-
ρος θρησκευτικῶς προσανατολισμένων διανοουμέ-
νων, ἀκολουθούντων τὸ παράδειγμα τοῦ Lamen-
nais, ὑποστηρίζει τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ θεσμοῦ
τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ
Χριστιανισμοῦ (*Abbé Constant*, *Alph. Esquiros*, *C.
Pecqueur* κ. ἄ.). Τὴν σπουδαιοτέραν ὅμως ἐπίδρα-
σιν ἐπὶ τὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς των ἤσκησαν ἐν
Γαλλίᾳ κατὰ τὴν πέμπτην δεκαετηρίδα τοῦ πα-
ρελθόντος αἰῶνος (δεκαετηρίδα καθ' ἣν ἐγκαινιά-
ζεται καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἐν τῷ κόσμῳ)
τρεῖς διανοούμενοι: ὁ Cabet, ὁ Louis-Blanc καὶ
ὁ Proudhon. Ὁ πρῶτος εὐαγγελίζεται τὸν οὐτο-
πικὸν «Ἰκαρικὸν» κομμουνισμὸν καὶ ζητεῖ τὴν
πλήρη κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Χα-
ρακτηριστικὸν ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν εἶναι κυρίως
τοῦτο: ὅτι δὲν συνδυάζει τὴν ἄρνησιν τῆς ἀτομι-
κῆς ἰδιοκτησίας πρὸς τὴν ἄρνησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς
οἰκογενείας, ὡς εἶχον πράξει ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν
τοῦ H. Simon Enfantin καὶ ὁ Fourier. Ὁ Louis-
Blanc, ὅστις μετέσχε καὶ τῆς ἐκ τῆς ἐπαναστά-
σεως τοῦ Φεβρουαρίου 1848 προελθούσης ἐν Γαλ-
λίᾳ προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἀσκεῖ τὴν κριτικήν
του κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὁρμώμενος ἐκ
τῆς ἰδέας τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ. Οὗτος ἀνή-
κει εἰς τοὺς ἐλαχίστους ἐκείνους Γάλλους σοσια-
λιστάς, ὧν ἡ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στρε-
φομένη κριτικὴ δὲν ὡρμᾶτο ἀπὸ ἀρχῶν ἀναρχι-
κῶν. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐζήτησεν ὁ Louis-Blanc
τὴν ἀπότομον κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτη-
σίας, ἀλλ' ἠρκέσθη εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ ἐλευ-
θέρου συναγωνισμοῦ καὶ τὴν κρατικὴν ὀργάνωσιν
τῆς ἐργασίας.

Ἐκ τῆς ὀργανώσεως ταύτης ἤλπιζεν, ὅτι θὰ
προέκυπτεν ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἄρσις τῆς ἀτομικῆς ἰδι-
οκτησίας καὶ ἡ συγκέντρωσις πάσης οἰκονομικῆς
ἐξουσίας εἰς χεῖρας τοῦ κράτους, ὅπερ θὰ καθί-
στατο τοιουτοτρόπως ὁ μόνος κύριος τῆς παρα-
γωγῆς. Ἀνάλογον θεωρίαν περὶ βαθμιαίας ἄρσεως
τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐδίδαξε καὶ ὁ περὶ τὴν
αὐτὴν ἐποχὴν ἀναδειχθεὶς καὶ μάλιστα ὡς ἀντί-
παλος τοῦ Louis-Blanc ἐν πολλοῖς ἐμφανισθεὶς
Proudhon. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Louis-Blanc, συν-
δυάζει οὗτος τὴν ἄρνησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτη-
σίας πρὸς τὴν κατάργησιν πάσης κρατικῆς ἐξου-
σίας. Ἂν καὶ ἐδίδαξεν ὅμως, ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἰδιο-
κτησία εἶναι κλοπή, δὲν ζητεῖ τὴν ἀπότομον κα-
τάργησίν της, ἀλλ' ἀναμένει τὴν ἄρσιν της ἐκ τῆς
ἰδιορρύθμου ὀργανώσεως τῆς πίστεως, ἣν ἐπρο-
τεινεν, ὀργανώσεως οὐχὶ κρατικῆς, ἀλλὰ κοινοτι-
κῆς λαϊκῆς προελεύσεως. Οὐδὲ πρὸς τὸν πλήρη
κομμουνισμὸν καταλήγει ὁ Proudhon ἄλλωστε.
ἀλλὰ ζητεῖ (χωρὶς νὰ ὁρίζῃ τοῦτο εὐκρινῶς) νὰ
κατασκευάσῃ ὁλόκληρον νέον κόσμον μεταξὺ τῆς
ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς κοινοκτημοσύνης.
Ἀνάλογόν τινα θεωρίαν ἐδίδαξε, δεκαετηρίδας ὁλο-
κλήρους μετὰ ταῦτα, ὁ ἐπιχειρήσας ἐν Γερμανίᾳ
τὴν ἀναγέννησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Proudhon
Gustav Landauer.

Εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Proudhon, καθ' ἣν ἡ ἀτο-
μικὴ ἰδιοκτησία εἶνε κλοπή, ἀντετάχθη ἡ τὸν τί-
τλον τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπὲρ ἑαυτῆς
διεκδικήσασα θεωρία τοῦ Marx. Πρὸ τῆς ἐμφα-
νίσεως τούτου εἶχε βεβαίως ἀρχίσει ἐκδηλουμένη
καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἡ κριτικὴ κατὰ τῆς ἀτομικῆς
ἰδιοκτησίας. Ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν κόλπων τῆς
ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία κακῶς θεω-
ρεῖται ὡς κατ' ἀνάγκην συνδεομένη πρὸς τὰς
ἀξίας τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας, ἐπήγασεν ὁ γερμα-
νικὸς σοσιαλισμός. Ἡ διδασκαλία τοῦ *Fichte*, ἑνὸς
τῶν μεγάλων ἀντιπροσώπων τῆς γερμανικῆς ἰδεο-
κρατίας, μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τοῦ συμβιβαστοῦ
μεταξὺ σοσιαλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ. Ὁ κρατικὸς
σοσιαλισμὸς τοῦ παραλλήλως πρὸς τὸν Marx ἀνα-
δειχθέντος πρώτου ὀργανωτοῦ τῶν ἐργατικῶν τά-
ξεων ἐν Γερμανίᾳ *Φερδινάνδου Lassalle* ἀνάγεται,
δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Fichte.
Πάντως ἡ μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Marx γενο-
μένη κριτικὴ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας (κρι-
τική, ἥτις συνδέεται κυρίως πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν
Hess, *Grün* καὶ *Weitling*) δὲν ἐμφανίζει ἐξαιρετι-
κήν τινα πρωτοτυπίαν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν Γαλ-
λίᾳ ἀναπτυχθέντα **συστήματα**.

Digitized by Google

Πρῶτος ὁ Marx μετέθεσε τὴν κριτικὴν ἐπὶ νέου ἐδάφους. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία δὲν ἀποτελεῖ, κατ' αὐτόν, κλοπήν, τὸ δὲ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς της δὲν χρῄζει ἠθικῆς ἀντιμετωπίσεως. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Marx, ὡς καὶ κατὰ τὸν Engels καὶ τοὺς Μαρξιστὰς ἐν γένει, ἀνάγκην τῆς ἐξελίξεως, ἀνάγκην ἥτις θέλει ὑπερνικηθῆ μὲ τὴν σειράν της ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀναγκαίως συντελουμένης ἐξελίξεως. Ὁλόκληρος ἡ θεωρία τοῦ Marx ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην διατυποῦται εἰς τὰς ἑξῆς περιφήμους φράσεις: «Ὁ προκύπτων ἐκ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς κεφαλαιοκρατικὸς τρόπος κτήσεως τῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἄρνησιν τῆς ἐπὶ ἰδίας ἐργασίας βασιζομένης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ὅμως παραγωγὴ γεννᾷ μὲ τὴν ἀναγκαιότητα φυσικῆς διαδικασίας τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἄρνησιν. Πρόκειται περὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς ἀρνήσεως. Αὕτη ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν οὐχὶ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ ἰδίας ἐργασίας βασιζομένην ἰδιοκτησίαν καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατακτήσεων τῆς κεφαλαιοκρατικῆς περιόδου: τῆς συνεργασίας καὶ τῆς κοινοκτημοσύνης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπὶ τῶν δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐργασίας παραγομένων μέσων παραγωγῆς».

Ἐπὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζει ὁ Marx τὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἐβασίσθησαν καὶ οἱ κυριώτεροι τῶν ἡγετῶν τῆς Ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, πρωτοστατοῦντος αὐτοῦ τούτου τοῦ Lenin. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς παλαιοτέρους καὶ συγχρόνους μὲ τὸν Marx Ρώσους κριτικοὺς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, πρὸς τοὺς Bakunin καὶ Krapotkin (οἵτινες, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἐζήτησαν τὴν πλήρη κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, προέβησαν εἰς ἠθικὴν κυρίως ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῆς ὑπάρξεώς της), ὁ Lenin καὶ οἱ κυριώτεροι Ρῶσοι ἐπαναστάται ἤσκησαν τὴν κριτικήν των, βασισθέντες ἐπὶ τῆς περὶ ἐξελίξεως θεωρίας τοῦ Marx. Αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦσα τὴν θεωρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας κυρίως ὁρμᾶται ἡ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στρεφομένη κριτική.

Εἰς τὰς φράσεις τοῦ Marx, τὰς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, λέγεται, ὅτι ἡ ἄρνησις τῆς ὑπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστὼς ἰσχυούσης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας θέλει βασισθῆ ἐπὶ τῶν κατακτήσεων αὐτῆς ταύτης τῆς κεφαλαιοκρατικῆς περιόδου. Τίνες εἶναι αἱ κατακτήσεις αὗται τῆς κεφαλαιοκρατικῆς περιόδου, αἵτινες ὁδηγοῦν πρὸς τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ τούτου τοῦ πνεύματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκπορεύονται, δηλαδὴ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας; Ὁ Marx, ὁμιλῶν περὶ τῶν κατακτήσεων τούτων, ἐννοεῖ τοὺς πάσης φύσεως συνδέσμους κεφαλαίων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους καθίσταται τὸ κεφάλαιον ἀνώνυμον καὶ αἴρεται βαθμιαίως ἡ παντοδυναμία τοῦ ἀτόμου. Εὑρισκόμεθα λοιπὸν εἰς τὴν μεταβατικὴν ἐκείνην περίοδον, καθ' ἣν ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία θέλει ἐκτοπισθῆ ὑπὸ τῆς κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας; Ἡ Ρωσικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκβάσεώς της προκύψασα κατάστασις ἦρε πράγματι τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ἵδρυσε τὴν τὸ κράτος ὡς τὸν μόνον ρυθμιστὴν αὐτῆς γνωρίζουσαν ὠργανωμένην οἰκονομίαν, χωρὶς εἰς τὴν μεταβολὴν αὐτὴν νὰ ὁδηγήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἐξέλιξις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Διαψεύδει ἆρά γε ἡ πραγματικότης αὕτη τὴν θεωρίαν τοῦ Marx; Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἀπαντήσῃ τις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Οὔτε εἶναι ὅμως καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ἀναγκαία ἡ ἀπάντησις. Εἶναι ἀδιάφορον, ἐὰν ὁ σημειούμενος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας κλονισμὸς τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὀφείλεται εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐξέλιξιν τῶν πνευμάτων. Γεγονὸς εἶναι πάντως, ὅτι ὁ κλονισμὸς οὗτος ἐσημειώθη. Τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι διερχόμεθα περίοδον μεταβατικήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *E. de Laveleye*, De la propriété et de ses formes primitives (Paris 1874).—*Morgan*, Ancient Society (London 1877).—*Fr. Engels*, Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats (ἔκδ. 23η, Berlin 1928).—*G. Hanssen*, Agrarhistorische Untersuchungen (Bd. I, 1880, καὶ Bd. II, 1884).—*W. Roscher*, System der Volkswirtschaft (Bd. II. 1903).—*Ferdinand Tönnies*, Gemeinschaft und Gesellschaft (Berlin 1926).—*August Meitzen*, Feldgemeinschaft (ἐν «Handwörterbuch der Staatswissenschaften», ἔκδ. 3η, Bd. 4, 1909)—*Max Weber*. Agrargeschichte (Altertum), ἐν «Handwörterbuch der Staatswissenschaften» ἔκδ. 3η, Bd. I, 1909).—*A. Eleutheropoulos*, Soziologie (Jena 1923).—*Eduard Hahn*, Das Alter der wirtschaftlichen Kultur der Menschheit (Heidelberg 1905).—*W. Schmidt* καὶ *W. Koppers*, Gesellschaft und Wirtschaft der Völker, ἐν «Der Mensch aller Zeiten, Natur und Kultur der Völker der Erde» (Bd. III): Völker und Kulturen (1. Teil. Regensburg).—*Descamps*, La propriété chez les sauvages, ἐν «Revue internationale de Sociologie» (Paris XXXI).—*Eilermann*, Urkommunismus und Urreligion (Berlin 1921).—*Julius Lips*, Die Anfänge des Rechts an Grund und Boden bei den Naturvölkern und der Begriff der Erntevölker, ἐν «Festschrift, publication d'homage, offerte au P. W. Schmidt» (Wien 1928).—*Franz Oppenheimer*, System der Soziologie (Bd. 4): Abriss einer Sozial-und Wirtschaftsgeschichte Europas von der Völkerwanderung bis zur Gegenwart (1. Abteilung, Jena 1929).

Π. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΝΟΜ.-ΙΣΤΟΡ.] Α' 1) Τὸ δικαίωμα τῆς *ἰδιοκτησίας* εἶναι ἡ νομίμως ἀπέναντι παντὸς ἐνασκουμένη καὶ συνολικὴ κατ' ἀρχὴν ἐξουσία τῆς βουλήσεως ἐπὶ πράγματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐκ τούτου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνασκηθῇ ἑτέρα ἐξουσία εἰμὴ διὰ περιορισμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας.

2) Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἔχει ὡς ἀντικείμενα *πράγματα*. Πρᾶγμα εἶναι ὡς πρὸς τὸ δίκαιον ὅ,τι δύναται νὰ πληρώσῃ χῶρον καὶ ὑπόκειται ὡς τοιοῦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φυσικὴ θεωρεῖ πρᾶγμα ὅ,τι πληροῖ χῶρον. Αἱ δυνάμεις, ὅπως ἡ θερμότης καὶ ὁ ἠλεκτρισμός, ὑπάρχουν εἰς τὸν χῶρον, ἀλλὰ δὲν εἶναι πράγματα, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ χῶρος νὰ πληρωθῇ δι' αὐτῶν. Ἡ χωρικὴ των ὕπαρξις ἔχει ἀνάγκην ὑποστάτου. Τὸ πρᾶγμα τοὐναντίον εἶναι αὐθυπόστατον. Ἀλλὰ ἡ νομικὴ θεωρεῖ πρᾶγμα ὄχι πᾶν ὅ,τι πληροῖ χῶρον, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, ὅπερ ὡς τοιοῦτον ὑπόκειται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἄλλο τὸ ἐνδιαφέρον τὴν νομικὴν ἐπιστήμην καὶ ἄλλο τὸ ἐνδιαφέρον τὴν φυσικήν. Τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἐνδιαφέρει ὁ καθορισμὸς τῆς ἐξουσίας ἑνὸς ἑκάστου προσώπου.

Ἐπειδὴ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐξουσιάζει ὁ ἄνθρωπος, διαφέρει ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐξουσίας του, ἡ φύσις ἑκάστου ἀντικειμένου ἀποτελεῖ ἀρχὴν διακρίσεως τῶν δικαιωμάτων. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Ἡ φυσικὴ γνωρίζει πράγματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀδυνατεῖ ν' ἀποκτήσῃ ἐξουσίαν ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὰ τὰ φυσικὰ πράγματα δὲν εἶναι πράγματα κατὰ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, καὶ τότε μόνον θὰ γίνουν νομικὰ πράγματα, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ μέσα ἐξουσίας ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου πράγματι ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος ὁλονὲν εὐρυτέραν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἐξουσίαν καὶ ὅπως ἐπεξετάθη μέχρι σήμερον ἐπὶ πραγμάτων ἀπροσπελάστων ἄλλοτε, βέβαιον εἶναι ὅτι θὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡ ἐξουσία του. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ὁλονὲν μειουμένων φυσικῶν περιορισμῶν ὡς πρὸς τὸ δυνατὸν ἀντικειμένου τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας, ὁ νόμος ἀποκλείει τὴν ἰδιοκτησίαν διαφόρων ἀντικειμένων, ἅτινα ὁρίζει κατ' εἶδος ἢ κατὰ γένος. Οἱ λόγοι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου εἶναι διάφοροι. Ἐπρώτευον ἄλλοτε οἱ θρησκευτικοὶ καὶ πολεμικοὶ λόγοι, ἀλλ' ἤδη κυριαρχοῦν οἰκονομικοὶ λόγοι· διατηροῦνται οἱ πολεμικοί, ἀλλ' ὑπεχώρησαν οἱ θρησκευτικοί, προσετέθησαν ὅμως οἱ μορφωτικοὶ λόγοι, ἱστορικοὶ καὶ καλλιτεχνικοὶ ἰδίως, καὶ οἱ ἐξυγιαντικοί.

3) Ἡ *ἔκτασις* τοῦ δικαιώματος τούτου διαφέρει ἑκάστοτε ὡς ἐκ τῶν ἐκ τοῦ νόμου περιορισμῶν τῆς ἐξουσίας τοῦ ἰδιοκτήτου. Οἱ περιορισμοὶ εἶναι εἴτε θετικοὶ εἴτε ἀρνητικοί. Εἶναι θετικοὶ ὅταν συνίστανται εἰς χρῆσιν τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τρόπον ἀνεξάρτητον τῆς βουλήσεως τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ ἀδιάφορον ὑπὸ ποίου. Εἶναι ἀρνητικοὶ ὅταν ἔγκεινται εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης χρήσεως τῆς ἰδιοκτησίας ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τῶν δικαιοδόχων του.

Ὁσονδήποτε καὶ ἂν οἱ περιορισμοὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἰδιοκτήτου ἐπεκταθοῦν εἰς ὅ,τι ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε στοιχεῖον ἀναπόσπαστον τοῦ δικαιώματός του, ὁ περιορισμὸς διαφέρει κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὑπάρχει ὡς τοιοῦτον καὶ ἀφοῦ περιορισθῇ. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνδεχομένης ἄρσεως τῶν λόγων ἐκείνων, οἵτινες ἐπέβαλον τὸν περιορισμόν, διότι, αἰρομένου τοῦ λόγου δι' ὃν ἐπεβλήθη ὁ περιορισμός, ἀνακτᾷ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τὴν ὁλοκληρωτικὴν εὐρύτητά του, ἐνῷ ἂν ὁ περιορισμὸς ἀπετέλει ἀφαίρεσιν ἡ ἀποκατάστασις αὕτη ἀπεκλείετο.

4) *Ὑποκείμενον* τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι τὸ πρόσωπον. Κατ' ἀρχὴν οὐδὲν ἀντιτίθεται εἰς τὸ ν' ἀποκτήσῃ πᾶν πρόσωπον ἀντικείμενον, ἐφ' οὗ ἐπιτρέπεται νὰ ἐνασκηθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας. Ἀλλὰ πολλάκις ἡ νομοθεσία καθορίζει τὰ πρόσωπα τὰ δικαιούμενα νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητα ἐντὸς τῆς ἰδίας ἐπικρατείας, περιορίζουσα τοῦτο συνήθως εἰς τοὺς ἰδίους ὑπηκόους, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοκτήτου εἶναι συνήθως πολλά. Πολλάκις ἀποτελεῖ κίνδυνον ἐθνικὸν ὄχι τόσον ἀπὸ ἀπόψεως στρατιωτικῆς ἀμύνης ὅσον ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως. Διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, ὅπου παραχωρεῖται, διευκολύνει τὴν πληθωρικὴν ἐγκατάστασιν ἀλλοεθνῶν. Ἀλλὰ ἐνδεχομένως εἶναι καὶ πλουτολογικῶς ἀσύμφορον, ἐπειδὴ φυγαδεύει στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔδει νὰ προστίθενται εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, δηλαδὴ τὰ εἰσοδήματα τοῦ κτήματος ὅσα λαμβάνει ὁ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀλλοδαπὸς ἰδιοκτήτης. Ἐπὶ πλέον ἐνδέχεται νὰ διεγείρῃ τὸ μῖσος καὶ ἰδίως τῶν ἐργαζομένων διὰ τὸν ἀλλοδαπὸν εἰς τὸ κτῆμά του ἢ τῶν μισθούντων αὐτό. Ἐν τέλει ἐνδέχεται νὰ προκαλέσῃ ἐπέμβασιν ἑτέρας πολιτείας προστατευούσης τὰ συμφέροντα τῶν ὑπηκόων της εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς ὁποίας εὑρίσκονται τὰ κτήματά των, σήμερον ἰδίως, ὁπότε αἱ ἀρχαὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τείνουν νὰ λάβουν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἐθνῶν διεθνῆ κύρωσιν καὶ εἰς ἔκτασιν εὐρυτέραν ἐκείνης, ἣν ἀσφαλίζει ἑκάστη πολιτεία διὰ τοῦ συντάγματος καὶ τῶν νόμων εἰς τοὺς ὑπηκόους της.

5) *Κτῆσις*. Οἱ τρόποι κτήσεως τῆς κυριότητος διακρίνονται εἰς αὐτοτελεῖς καὶ παραγωγούς. Αὐτοτελεῖς εἶναι οἱ τρόποι κτήσεως, ὅταν ἡ κτῆσις συντελῆται ἀνεξαρτήτως παντὸς ἄλλου δικαιώματος. Παραγωγοί, ὅταν ἐπέρχεται διὰ μεταβιβάσεως. Τὸ κῦρος τῆς παραγώγου κτήσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας τοῦ προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸ δικαίωμα μεταβιβάζεται. Ἡ αὐτοτελὴς κτῆσις γεννᾷ νέον δικαίωμα. Ἀντιθέτως ἐπὶ παραγώγου κτήσεως ἐπέρχεται μόνον ἀλλαγὴ τοῦ ὑποκειμένου, τὸ δικαίωμα τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι νέον.

6) *Ἀπώλεια*. Ἡ κυριότης ἀναιρεῖται ἐὰν ἀφανισθῇ τὸ ἀντικείμενόν της, ἐὰν τεθῇ ἐκτὸς συναλλαγῆς καὶ τέλος ἐὰν ἕτερος τὸ ἀποκτήσῃ. Ἐὰν ἡ κυριότης ἀνῃρέθη, ἀποκτήσαντος ἑτέρου προσώπου δικαίωμα ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ πράγματος, ἡ ἀπώλεια τοῦ πράγματος δὲν εἶναι ἀπόλυτος ἀλλὰ σχετική, ἀφοῦ τὸ πρᾶγμα ὑπάρχει. Ἀλλ' ἐὰν τὸ πρᾶγμα τεθῇ ἐκτὸς συναλλαγῆς ἢ ἀφανισθῇ, τότε ἡ ἀναίρεσις τῆς ἐπ' αὐτοῦ κυριότητος εἶναι ἀπόλυτος, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ ἀντικείμενον δικαιώματος. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει τὸ πρᾶγμα νὰ τεθῇ ὁριστικῶς ἐκτὸς συναλλαγῆς, διότι ἐὰν ἐτέθη δι' ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα δὲν ἐπέρχεται ἀπώλεια τῆς κυριότητος, ὅπως δὲν ἐπέρχεται ἀπώλεια τῆς κυριότητος, ἐὰν ὁ ἀφανισμὸς τοῦ πράγματος ἀποβῇ προσωρινός.

Προϊστορικοὶ χρόνοι. Ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὑπῆρξεν ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης ἰδίως εἰς τὴν πρώτην βιοτεχνικὴν αὐτῆς μορφήν. Ἡ καθυπόταξις τῆς ὕλης εἰς ἕνα σκοπόν, ἓν νόημα, συνίσταται εἰς τὴν διαμόρφωσίν της. Ἀλλὰ τότε μόνον ὑποβάλλεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόπον αὐτόν, ὅταν γνωρίζῃ ὅτι τὸ δημιούργημά του θὰ εἶναι ἀσφαλὲς καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὁ ἴδιος ἢ τὸ ἀνταλλάξῃ ἐνδεχομένως. Ἀλλὰ ἡ ἀσφάλεια τῆς χρήσεως καὶ διαθέσεως τοῦ ἀποκτήματος ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν καὶ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας. Καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ τούτου τοῦ προσώπου τοῦ ἀποκτῶντος συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ διατυπουμένου κατὰ τρόπον ἐξόχως ζωηρὸν διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς ὕλης. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν· τοὐναντίον συνεβάδισεν ἡ διαμόρφωσίς του πρὸς τὴν γένεσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ προσώπου.

Εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὁπόταν ἡ ὁμὰς ἀπετέλει κοινωνικὴν μονάδα, τὰ πράγματα κατελάμβανεν ἡ ὁμὰς καὶ μόνον ἡ κατανάλωσις εἰδίκευε τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, κοινωνικῆς ἢ ἀτομικῆς, ὡς δικαίωμα, δὲν ὑπῆρχεν ἐλλείψει ἐννόμου τάξεως. Ἀναπτυσσομένης βαθμηδὸν τῆς βιοτεχνίας, ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ ἀντικειμένων τοιούτων, ὥστε νὰ προσαρμόζωνται εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἰδίως ὅπλα, ἐργαλεῖα, ἐνδύματα, κοσμήματα. Ἀλλὰ τὰ πράγματα, ὅσα εἶχεν ὁ ἄνθρωπος κατασκευάσει δι' ἑαυτὸν εἰδικῶς καὶ ἐχρησιμοποίει ἐφ' ὅσον ἔζη, ἐθεωροῦντο τμήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀναπόσπαστα, ὅπως καὶ τὸ σῶμά του, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεταφιάζοντο μετ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως μὲ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς οἰκογονείας ἤρχισεν ἀναπτυσσομένη ἡ μητριαρχία καὶ ἡ πατριαρχία. Ἡ μήτηρ εἰς τὴν μητριαρχικὴν οἰκογένειαν καὶ ὁ πατὴρ εἰς τὴν πατριαρχικὴν διεχειρίζοντο καὶ διέθετον τὰ πράγματα τῆς οἰκογενείας ὅσα συνεισέφερον τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπόγονοί των εἰς τὴν κοινὴν οἰκογενειακὴν οἰκονομίαν. Βραδέως ἐπεκράτησεν ἡ πατριαρχία, καὶ ὅτε τὸ δίκαιον ἤρχισε νὰ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ὁ πατὴρ ἦτο ἤδη ὁ οἰκογενειάρχης, ὁ διαπεπιστευμένος ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας. Τῶν δικαιωμάτων τῆς οἰκογενείας ἡ ἐνάσκησις ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἀτομική, διεπομένη πάντοτε ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴν συνείδησιν. Ὡς ἐκ τούτου εἰς τὸ ἀρχαιότατον αὐτὸ δίκαιον τὸ δικαίωμα τῆς δωρεᾶς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς μετὰ θάνατον διαθέσεως, ἄγνωστα κατ' ἀρχάς, ἀναπτύσσονται βραδέως.

Τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον. Οἱ ἀρχαιότατοι ἑλληνικοὶ νόμοι ἐπροστάτευσαν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ καὶ συνηθέστερον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγροτικὴν ἰδίως κοινωνίαν. Ἡ συναλλαγή, μικρὰ λόγῳ τῆς αὐταρκείας τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἀναγκῶν τῶν ἀστικῶν οἰκογενειῶν, ὅπου ὑπῆρχε, διεξεπεραιοῦτο δι' ἀμέσου καὶ ὁριστικῆς ἀνταλλαγῆς, ἤ, βραδύτερον, δι' ἀγοραπωλησίας τοῖς μετρητοῖς. Τὰ δάνεια καὶ μάλιστα τὰ ἐνυπόθηκα ἦσαν τὰ μόνα σχεδὸν καὶ συνηθέστερα ἐνοχικὰ δικαιώματα.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἐθεωρεῖτο δικαίωμα κατὰ τεκμήριον συνολικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' οὐδέποτε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ ἐθεώρησαν φύσει ἀπεριόριστον. Ἀντιλαμβανόμενοι τὴν πολιτι-

Digitized by Google

κὴν ἐλευθερίαν ὡς πραγματοποιουμένην διὰ συμμετοχῆς εἰς τὴν σύστασιν τῆς πολιτειακῆς βουλήσεως, οὐδέποτε διενοήθησαν νὰ τὴν ἀποκτήσουν διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν πολιτειακὴν αὐτονομίαν. Ἄλλωστε ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἐπροστάτευε τὸν θεσμὸν τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ νομοθεσία, ἣν ὁ Ζάλευκος συνέταξε διὰ τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς, ἐπροστάτευσε τὴν ἰδιοκτησίαν. Οἱ νόμοι τῆς Γόρτυνος κατωχύρωσαν τὴν οἰκογενειακὴν ὑπόστασιν τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἡ δρακόντειος νομοθεσία ἐπέβαλε ποινὰς αὐστηροτάτας ἐναντίον τοῦ κλέπτου. Ὁ δὲ Σόλων ἐμείωσε τὰ ἐνοχικὰ καὶ τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα τῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν, ἀλλὰ δὲν ἔθιξε τὰ δικαιώματα τῶν ἰδιοκτητῶν. Ἀλλ' ἂν ἡ δημοκρατικὴ νομοθεσία δὲν ἔθιξε τὴν περιουσιακὴν ὑπόστασιν τοῦ δικαιώματος τούτου, οἱ δημοκρατικοὶ νόμοι, καταργοῦντες βαθμηδὸν τὰ τιμοκρατικὰ στοιχεῖα τῶν πολιτευμάτων, ἀφήρεσαν ἀπὸ τὴν ἔγγειον κτῆσιν τὴν πολιτικὴν αὐτῆς σημασίαν.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα παρέμεινε σταθερῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν οἰκογένειαν. Καὶ ἡ προγονικὴ παράδοσις ἀπῄτει τοῦτο καὶ τῆς οἰκογενείας αἱ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι συνεπήγοντο τοῦ θεσμοῦ τούτου τὴν διατήρησιν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εἶναι δικαίωμα τοῦ πατρός· δικαίωμα τούτου εἶναι νὰ διαχειρίζεται τὴν οἰκογενειακὴν ἰδιοκτησίαν. Διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς ἐγγάμου γυναικὸς διετήρει τὴν ὑπόστασίν του, ἀλλ' ἡ γυνὴ οὐδὲν εἶχε δικαίωμα διαθέσεώς του. Τὰ τέκνα ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ὁποίαν ὁ πατὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ.

Τὸ δικαίωμα τῆς διαθέσεως τῶν μετὰ θάνατον ἐπὶ μακρὸν ἠγνόει τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, ὑπαρχούσης κατὰ νόμον ἀναγκαίας διαδοχῆς. Ἀλλὰ ζῶν ὁ πατὴρ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ταύτην εἰς τὰ τέκνα του, ἢ νὰ προικοδοτῇ διὰ ταύτης τὰς θυγατέρας του. Οἱ περισσότεροι περιορισμοὶ τοῦ δικαιώματος τούτου, κατὰ τ' ἀνωτέρω, ὑφίσταντο ἕνεκα τοῦ οἰκογενειακοῦ του χαρακτῆρος. Ἀλλ' ὁ ἀστικὸς πολιτισμὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος θὰ ἔφερε τὴν ἀνάγκην καὶ ἄλλων περιορισμῶν, τοὺς ὁποίους ἀσφαλῶς ἐθέσπισαν αἱ ἀστικαὶ πολιτεῖαι. Ἀλλ' ἐπίσης ἐλάχιστα γνωρίζομεν ἐπ' αὐτῶν. Πάντως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ νοοτροπία καὶ ἰδίως ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐλειτούργησαν αἱ μικραὶ σχετικῶς ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἐπέτρεπε τὴν λῆψιν ἑκάστοτε ἰδίας νομοθετικῆς προνοίας, ὅπερ ἠμπόδισε τὴν ὁριστικὴν καὶ γενικὴν τῶν ζητημάτων ἐπίλυσιν. Τὰ δὲ μικρὰ νομοθετήματα ὅσα ἐψήφισαν οἱ δῆμοι σχετικῶς ταχέως ἐλησμονήθησαν.

Τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον. Εἰς τὴν Ἰταλικὴν Χερσόνησον, οἱ Ρωμαῖοι τελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δικαίου, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μετέφερον ἀπὸ τὴν πατρίδα των, καὶ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των καὶ τοῦ ὁμοιομόρφου χαρακτῆρος τῆς φυλῆς των ἤρχισαν νὰ διαμορφώνουν συνείδησιν περὶ δικαίου αὐστηροτάτην καὶ κεκτημένην ἐννοιολογικῶς ὁριστικότητα ἐξαιρετικήν.

Ἡ πατρικὴ ἐξουσία, ἀπόλυτος κατ' ἀρχὴν καὶ ἀπὸ περιουσιακῆς ἀπόψεως, ἐμειοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἡ μείωσις αὕτη, ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιουσίαν, ἐπῆλθε διὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ peculium castrense καὶ quasi castrense, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου ηὐρύνθη ἔτι μᾶλλον ἡ περιουσιακὴ ἀνεξαρτησία τῶν ὑπεξουσίων ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῶν bona materna, τῶν bona materni generis καὶ τῶν lucra nuptialia.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς εἰμὴ μόνον οἱ Ρωμαῖοι πολῖται, οἱ κεκτημένοι commercium καὶ δυνάμενοι ὡς ἐκ τούτου νὰ δικαιοπρακτοῦν κατὰ τὸ ius civile, ἀπολαμβάνοντες dominium ex iure Quiritium. Ἀλλ' ὁ Καρακάλλας ἐξίσωσε τοὺς πολίτας ὁλοκλήρου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Παραλλήλως ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται ἡ κτῆσις in bonis, ἀναπτυσσομένη καὶ προστατευομένη διὰ τοῦ πραιτωρικοῦ δικαίου, μέχρις ὅτου ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε τὴν κατὰ τὸ ius civile κτῆσιν. Ἐν γένει τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀντίληψιν εἶναι τόσον ἀπόλυτον, ὅσον καὶ ἡ προσωπικότης, ὅπως τὴν ὑπέθεσε τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, στοιχειώδη καὶ ἀπαραγκλίτου τύπου, καὶ ὑπόκειται εἰς περιορισμοὺς ἐκ τοῦ νόμου ἐλαχίστους, ἀλλ' αὐστηρότατα ὑποχρεωτικοὺς καὶ μὲ ὡρισμένον περιεχόμενον. Κατ' ἀρχὴν ὁ χρώμενος τοῦ δικαιώματός του δὲν ἀδικεῖ (qui suo iure utitur nemini facit iniuriam). Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τῆς παρενοχλήσεως ἄλλου τινὸς (malitiis non est indulgendum) καὶ κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν εἶναι πράγματι ἑκάστοτε ius infinitum et individuum, ὅπως ἠθέλησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ρωμαϊστῶν νὰ τὸ θεωροῦν, καὶ οὔτε ius utendi et abutendi, ὅπως ἠθέλησαν νὰ τὸ ἐξηγήσουν, ἀλλὰ δικαίωμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἔννοια εἰς τὴν γενικότητά της δὲν κατέχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα περιορίζουν ἑκασταχοῦ τὴν πραγματικὴν μορφὴν τοῦ θεσμοῦ.

Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον:

α') Ὁ ἰδιοκτήτης παροχθίου κτήματος ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν κοινὴν χρῆσιν τῆς ὄχθης (D. 1, 8, 5, I. 2, 1, 4, N.).

β') Τὰ οἰκοδομήματα ἐν Ρώμῃ δέον ν' ἀπέχουν ἕκαστον 5 πόδας ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνουν ὡρισμένον ὕψος (C. 8, 10. 4.), νὰ μὴ μετατρέπωνται καὶ καταστρέφωνται ἀναιτίως (D. 18, 1, 52, D. 39. 2. 46 pr., C. 8. 10. 8), μηδὲ νὰ παρεμποδίζουν τὸν καλὸν ἀερισμὸν τῆς οἰκίας τοῦ γείτονος (C. 3, 34, 14, 1).

γ') Ὁ ἰδιοκτήτης γηπέδου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ οἰκοδομῇ ἄνευ εἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ ἀδείας, δυναμένου παντὸς ἐνδιαφερομένου νὰ προστατευθῇ διὰ τοῦ interdictum de opere restituendo καὶ μεταγενεστέρως καὶ διὰ τοῦ interdictum restitutorium quod vi aut clam.

δ') Ὁ ἰδιοκτήτης ἐμποδίζεται εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ κτήματός του, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ αὕτη κίνδυνον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἑτέρου γειτονικοῦ κτήματος, οὐχὶ δι' ἀμέσου ἐπιταγῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ παράσχῃ ἐγγύησιν (cautio damni infecti).

ε') Δὲν ἐπιτρέπεται ὁ ἰδιοκτήτης ἐπὶ βλάβῃ τῶν γειτονικῶν ἰδιοκτησιῶν νὰ μεταβάλλῃ αὐτοβούλως τὸν φυσικὸν ροῦν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων διὰ opus manu factum, ὑποχρεουμένου εἰς ἀποκατάστασιν καὶ ἀποζημίωσιν, ἐπιδιωκομένην διὰ τῆς actio aquae pluviae arcendae (L. 1 § 17—20 (39,3)).

στ') Ὁ ἰδιοκτήτης ἀνοικοδομήτου κα ἀκαλλιεργήτου κτήματος ὑποχρεοῦται εἰς ἀνοχὴν ἐπικρεμαμένων κλώνων ἀπεχόντων πλέον τῶν 15 ποδῶν.

ζ') Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ κτήματος, ἐν ᾧ κατέπεσαν ἢ παρεσύρθησαν οἱ καρποὶ ἀλλοτρίου κτήματος, ὑποχρεοῦται ν' ἀνεχθῇ τὴν συγκομιδήν, ἐξαναγκαζόμενος εἰς τοῦτο ἐν ἀνάγκῃ διὰ τοῦ interdictum prohibitorium de glande legenda.

η') Ὁ ἰδιοκτήτης ἑνὸς κτήματος ὑποχρεοῦται ν' ἀνέχεται τὰ ἐξογκώματα τοῦ μεσοτοίχου, ὅσα δὲν ὑπερβαίνουν ἥμισυ πόδα (D. 8, 5, 17 pr.).

θ') Ὁ ἰδιοκτήτης κτήματος κειμένου παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἢ κτήματος, δι' οὗ διέρχεται τοιαύτη, ὀφείλει νὰ διατηρῇ τὴν ὁδὸν βατήν, ἐν περιπτώσει δὲ καταστροφῆς τῆς ὁδοῦ νὰ παρέχῃ τὴν ἀναγκαιοῦσαν ἔκτασιν πρὸς κατασκευὴν συμπληρωματικῆς ὁδοῦ (D. 8, 6, 14, N.).

Τὸ παράδειγμα τοῦτο φανερώνει τὸν θεσμὸν τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐν Ρώμῃ· περὶ οὗ ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ (βλ. I, 6, 9, 14—17. C. 8, 11). Πάντως ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν τοῦ θεσμοῦ τούτου ἀποδεικνύεται ἡ περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας ἀντίληψις τῶν Ρωμαίων ἀλλοία τοῦ θεσμοῦ, ὃν ἔπλασαν οἱ ρωμαϊσταὶ ὡς ἱστορικὸν δῆθεν.

ι') Ὁ ἰδιοκτήτης χώρου ἔχοντος θρησκευτικὴν σημασίαν, εἰς ὃν οὐδεμία ὁδὸς ἄγει, ὑποχρεοῦται εἰς τὴν παροχὴν διόδου εἰς τὸν γείτονα ἔναντι ἀποζημιώσεως (D. 11, 7, 12 pr.). Ὁ περιορισμὸς οὗτος ἐγενικεύθη, ὑποχρεουμένου τοῦ γείτονος νὰ παρέχῃ δίοδον εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας ἀδιεξόδων κτημάτων.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἐκτῶντο οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὸ ius civile (acquisitiones civiles) ἢ κατὰ τὸ ius gentium (acquisitiones naturales). Acquisitiones civiles εἶσὶν ἡ mancipatio, in iure cessio adiudicatio μόνον ἐπὶ iudicium legitimum usucapio. Ἐπίσης αἱ κτήσεις ἐκ πωλήσεως δημοσίων κτημάτων ἢ αἱ αὐτοδικαίως ἐκ τοῦ νόμου ἐπερχόμεναι. Acquisitiones naturales εἶσὶν ἡ traditio usucapio, confusio, commixtio, specificatio, occupatio, adiudicatio καὶ ἡ κτῆσις τῶν καρπῶν διὰ separatio ἢ perceptio.

Ὁ χωρισμὸς οὗτος κατ' ἀρχὰς εἶχε μεγάλην σημασίαν, τοῦ dominium ex jure Quiritium ὄντος ἰσχυροτέρου κατὰ πολύ, ἀλλὰ βραδέως μέσῳ τοῦ πραιτωρικοῦ δικαίου καὶ ὑπὸ τὴν βίαν τῶν πραγμάτων ἀπώλεσεν ἡ διαίρεσις αὕτη κάθε νομικὴν σημασίαν. Χαρακτηρίζει ὅμως τὴν ρωμαϊκὴν νομικὴν νοοτροπίαν, ἥτις ἀποδίδουσα οὐσιαστικὴν εἰς τὸν τύπον σημασίαν ἀντελαμβάνετο τὴν σπουδαιότητα τοῦ δικαίου κυρίως ἐν τῇ ἐνασκήσει του, ἀπαιτοῦσα τρόπον κτήσεως καὶ ἀπωλείας παντὸς δικαιώματος ἀπολύτως ἀκριβῆ.

Ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρα τοῦ Ρωμαίου προσιδιάζων. Οἱ περιορισμοί, πλὴν τῆς ὑποχρεώσεως συντηρήσεως ὁδοῦ διερχομένης τὸ κτῆμα ἢ κειμένης παρ' αὐτό, συνίστανται εἰς ἀνοχὴν ἢ παράλειψιν (pati non facere) ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρᾶξιν (facere). Τοῦτο εἶναι γνώρισμα τῆς ὑψηλῆς περὶ προσώπου ἀντιλήψεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐνεπνέετο ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους αἱ τύχαι τοῦ κόσμου ἐχωρίσθησαν. Τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν παράδοσιν διετήρησε καὶ ἀνέπτυξεν ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῷ ἄλλοι θεσμοὶ σκανδιναυικοί, ἀγγλικοί, γερμανικοὶ καὶ γαλλικοί, ὑφιστάμενοι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου συνενενοοῦντο εἰς τὴν Δύσιν, ἵνα διαμορφωθῇ βραδέως τὸ νέον εὐρωπαϊκὸν δίκαιον. Τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν χαρακτηρίζει ἡ διαρκῶς αὐξάνουσα καὶ καθαροτέρα ἐπίδρασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἀντελήφθησαν εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τρόπον ἐντελῶς βάρβαρον. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη τοῦ Δυτικοῦ δικαίου ἀποτελεῖ τὴν ἐπίπονον, ἄλλοτε συνειδητὴν ἄλλοτε ἀσυνείδητον προσπάθειαν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν συνέχειαν τῆς Παγκοσμίας ἱστορίας ὡς ἀληθεῖς συνεχισταὶ καὶ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Τοῦ ἀγῶνος τούτου τὰς διακυμάνσεις ὑπέστη καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ φεουδαρχία. Τὴν καισαρικὴν ἐξουσίαν μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν Δύσιν ἀνελάμβανον οἱ βάρβαροι σχεδὸν ἡγεμόνες τῶν λαῶν τῆς βορείως τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου κατοικούντων. Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ἐδημιούργησεν ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπητεῖτο ζητεῖτο τάξις πολεμική, τῆς ὁποίας ἐξουσιάζει ὁ ἰσχυρότερος. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐξουσιοδότει τοὺς συμπαραστάτας του καὶ τοὺς ἰσχυροτέρους ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν νὰ ἐνασκοῦν τὴν ἐξουσίαν του ἐντὸς ὡρισμένων χωρικῶν ὁρίων, συνήθως ἐκεῖ ὅπου καὶ τὰ κτήματα τῆς οἰκογενείας των, ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας ἡ σπουδαιοτέρα χρῆσις συνίστατο εἰς τὴν φορολόγησιν καὶ τὴν ἀπονομὴν δικαιοσύνης. Τοιουτοτρόπως διεμορφώθη τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα. Τὰ δικαιώματα τῶν ἀγροτῶν ἐστερημένα ἐξουσίας ἐλησμονήθησαν. Τοιουτοτρόπως ὑποκατεστάθησαν τὰ δικαιώματα τῶν διὰ τῶν κτημάτων τοῦ φεουδάρχου, τοῦ ὁποίου πάλιν ἡ ἐξουσία ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ ἀπονεμηθὲν φέουδον, εἰμὴ δι' εὔλογον αἰτίαν καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ κατακρατῇ φέουδα, ὑποχρεουμένου νὰ τὰ διανέμῃ. Τὰ φέουδα ἦσαν ἀδιαίρετα καὶ προσωπικά, ἀλλ' ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ κληρονομικά.

Ἡ φεουδαρχία κατεπίεζε τοὺς ἀγρότας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπαγάγῃ τὴν ἀστικὴν κοινωνίαν εἰς τὸ σύστημά της. Οὕτως ἡ βία τῶν πραγμάτων ἔφερε τὴν ἐπανάστασιν ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια εἶχε διασείσει τὰ ἱστορικὰ θεμέλια τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος.

Ἡ ἀστικὴ νομοθεσία. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἤρχισεν ἐπεκτεινομένη ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ἡ κατάργησις τῆς φεουδαρχίας. Τὰς πολυπλόκους διατάξεις τοῦ φεουδαρχικοῦ δικαίου ρυθμὶδον ἀντικατέστησαν οἱ νεώτεροι ἀστικοὶ νόμοι. Τούτων ἀρχαιότερος εἶναι ὁ γαλλικὸς ἀστικὸς κῶδιξ. Εἰς τὸν Ναπολεόντειον κώδικα διετυπώθη ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας μὲ μεγάλην συστηματικὴν πληρότητα, παρὰ τὸ ἐλάχιστον τοῦ χρόνου τοῦ διαρρεύσαντος ἀπὸ τῆς καταργήσεως τοῦ φεουδαρχικοῦ δικαίου. Τὰ ἄρθρα 544, 545 καὶ 546 τοῦ γαλλικοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἴσχυσαν ἀπὸ τῆς 6 Φεβρουαρίου 1804 ἄρθρ. 544: «ἰδιοκτησία εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς καρπώσεως καὶ διαθέσεως τῶν πραγμάτων κατὰ τὸν πλέον ἀπόλυτον τρόπον, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ γίνῃ χρῆσις ἀπηγορευμένη ἀπὸ τοὺς νόμους ἢ τὰ διατάγματα»· ἄρθρον 545: «οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν του εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ ἀντὶ δικαίας καὶ προηγουμένης ἀποζημιώσεως»· ἄρθρ. 546: «ἰδιοκτησία πράγματος κινητοῦ ἢ ἀκινήτου περιέχει δικαίωμα εἰς ὅ,τι παράγει τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς ὅ,τι τεχνητῶς ἑνοῦται μὲ αὐτό». Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὁ γαλλικὸς ἀστικὸς κῶδιξ περιορίζεται, τόσον ἕνεκα τοῦ δημοσίου συμφέροντος, ὅσον ὑπὲρ τῶν ἑκάστοτε ἰδιοκτητῶν τῶν γειτονικῶν κτημάτων (ἄρθρα 640–...). Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου διατάγματα καὶ ἀστυνομικαὶ διαταγαὶ περιώρισαν ἔτι μᾶλλον τὴν ἔκτασιν τοῦ δικαιώματος τούτου. Πρὸς τοῦτο παρέχει γενικὴν ἐξουσιοδότησιν ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 544. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ γαλλικοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἐπὶ μακρὸν ἀσκουμένη συνήργησεν εἰς τὴν ἐξομοίωσιν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν ἰδίως χωρῶν.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπερατοῦτο ἡ ἀπὸ ἐτῶν ἀρξαμένη ἐργασία νομοθετικῆς κωδικοποιήσεως τοῦ γερμανικοῦ ἀστικοῦ κώδικος, ὁ ὁποῖος ἐτέθη τὸ σύνολον ἐν ἰσχύι τὴν 1 Ἰανουαρίου 1900 (τὸ μέγα ἔργον κυρίως ἐξεπονήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρωμαΐζοντος κοινοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ μὲ στοιχεῖα γερμανικοῦ δικαίου. Ἐλάχιστα ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὁ γερμανικὸς προσέθεσεν εἰς τὰ γνωστὰ τοῦ γαλλικοῦ κῶδιξ.

Ἡ ἀστικὴ νομοθεσία καὶ οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες. Ἡ ὁλονὲν αὐξάνουσα οἰκονομικὴ ἀλληλεξάρτησις ἡ ἐπελθοῦσα διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας, ἣν ἀντικατέστησεν ἡ μεγάλη βιομηχανία, ἐγέννησεν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀντίληψιν καὶ περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐργατικὴ κίνησις ἡ προστατευτικὴ τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν ἀνεπτύσσοντο ταχύτατα. Καὶ ἡ μὲν ἐργατικὴ κίνησις ἔχει ὡς μερικὸν σκοπὸν τὴν ἐξασφάλισιν μεριδίου εἰς τὰ κέρδη καὶ συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιχειρήσεως, κρατικῆς καὶ ἀπώτερον τὴν ἐγκατάστασιν νέου κοινωνικῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ οὐχὶ πλέον τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος

ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς πολιτείας ὡς ἀποκλειστικῆς καὶ δικαιούχου μόνου τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἀπολύτου πλέον.

Ἡ ἐργατικὴ κίνησις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμόν, ἐνοχικῶν ἰδίως δικαιωμάτων, ἀλλὰ ἐπεξειργάσθη μίαν κοινωνικὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν περιουσιακῶν δικαιωμάτων ἐν γένει ἐπηρεάσασαν τὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἀγροτικὴ κίνησις εἶχεν εἰς ὅλα τὰ κράτη σχεδὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν. Αὕτη ἐμείωσε τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὄχι τόσον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ τούτου, ὅσον πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ δικαιούχου. Ἀλλ' ἐδημιούργησε πλῆθος μικροϊδιοκτητῶν, ἀποτελούντων ἔρεισμα τοῦ θεσμοῦ τούτου σπουδαιότατον. Πάντως ὅμως ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαμόρφωσιν ἀντιλήψεως κοινωνικῆς περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, ὡς ἐκ τοῦ ὅτι μόνον διὰ ταύτης ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας ἐδικαιολογήθησαν οἱ ἀγροτικοὶ νόμοι, καὶ ἡ δικαιολογία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποδοχὴν καὶ γενικωτέρων κοινωνικῶν ἀρχῶν.

Συγχρόνως εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα, ἀλλ' ἐν μέτρῳ καὶ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφερείας, ἐδημιουργήθησαν διὰ λόγους τάξεως καὶ κοινωνικῆς προνοίας καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ λύσις ὑπῆρξε περιοριστικὴ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐξεδόθησαν πλῆθος νόμων, διαταγμάτων, ἐγκυκλίων καὶ διαταγῶν διαφόρων ἀρχῶν, ἰδίως ἀστυνομικῶν διατάξεων, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὑπάρχει συστηματικὸν νομοθέτημα σχετικῶς. Ἀποτέλεσμα τοῦ συμπλέγματος αὐτοῦ τῶν νόμων τῶν δημιουργηθέντων ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ ὀρθὴ διάγνωσις, καθ' ἣν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ὑποχρεοῖ (ἄρθρον 133 τοῦ συντάγματος τῆς Βεϊμάρης). Διότι αὐτοῦ τούτου τοῦ δικαιώματος ἡ πολυπληθὴς ὕπαρξις συνετέλεσεν εἰς τὸν περιορισμόν του καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἐξετάζονται οἱ περιορισμοί, ὡς ἐὰν ὑπῆρχεν εἷς ἰδιοκτήτης, ὁμοιάζουν οἱ περιορισμοὶ τοῦ δικαιώματος τούτου ὡς ἐξωτερικοί. Εὐθὺς ὡς τεθῇ ἡ ὀρθὴ βάσις τῆς συγχρόνου καὶ γειτονικῆς ὑπάρξεως πολλῶν ἰδιοκτητῶν, ὁ περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος ἑκάστου ἰδιοκτήτου φανερώνεται ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τούτου τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἡ διαρκῶς πληρεστέρα γνῶσις ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τῆς δικαιολογικῆς συνειδήσεως τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ

— [ΣΥΝΤΑΓΜ. ΔΙΚ.] Ἐπειδὴ τὸ δικαίωμα τῆς *ἰδιοκτησιας* ὡς ἐξουσια τοῦ προσώπου ἀνάγεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου, εἶναι ὡς ἐκ τούτου διὰ νόμου δυνατὸν ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸ ὑποκείμενόν του ἢ νὰ μειωθῇ. Τὴν δυνατότητα ταύτην τῆς ἐννόμου τάξεως, τὴν ὁποίαν ἡ φεουδαρχία καὶ ἡ βασιλικὴ αὐταρχία συχνὰ ἐχρησιμοποίησαν χάριν ἰδίου συμφέροντος, θὰ προσεπάθουν ἑκάστοτε νὰ χρησιμοποιοῦν ἐπὶ τῷ ἰδίῳ σκοπῷ τὰ δύο ἀντίθετα ρεύματα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ ἀφ' ἑτέρου συμφέροντος. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ στάσις τῶν ἰδιοκτητῶν ἦτο ἀμυντικὴ καὶ ἦτο κατὰ τοῦτο μειονεκτικὴ κοινωνικῶς, ἐνῷ τοὐναντίον ὁ ἀγὼν τῶν ἀποκτώντων τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας, ἐπιθετικὸς ὅπως εἶναι, συνέδεσεν ἀνέκαθεν τὴν ὁρμὴν μὲ τὴν ἀπέλπιδα δύναμιν τῶν δυστυχούντων. Διὰ τοῦτο ἅμα ὡς ἤρχισεν ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν συνταγμάτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ἐγένετο εἰς ὅλας τὰς συντακτικὰς συνελεύσεις σχετικὴ συζήτησις, ἀπολήξασα παντοῦ σχεδὸν εἰς τὴν συνταγματικὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Την ἐξέλιξιν τοῦ θεσμοῦ χαρακτηρίζει κατὰ τρόπον ἱστορικώτατον ἡ σχετικῶς ταχεῖα μεταβολὴ τοῦ κοινωνικοῦ λόγου, δι' ὃν ὑπῆρξεν ὁ θεσμός. Ἐνῷ διὰ τῆς πρώτης διακηρύξεως ἐσκοπεύετο ἡ ἀσφάλεια τοῦ δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἀπολυταρχίαν, αἱ μετέπειτα διακηρύξεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐσκόπευον τὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαίτησις ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον ὄχι τόσον ἐπίφοβον, ὅσον ὀξὺν διὰ τῆς συνωμοσίας τοῦ Babeuf. Ὁ θεσμὸς τῆς συνταγματικῆς προστασίας τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας διετυπώθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀμερικῇ, ἐν Εὐρώπῃ δὲ εἰς τὸ ἄρθρον 17 τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου. Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ αἱ ἰδιοκτησίαι ἀποτελοῦν ἀπαραβίαστον καὶ ἱερὸν δικαίωμα, οὐδεὶς δύναται νὰ στερηθῇ αὐτῶν, ἐκτὸς ἂν ἡ δημοσία ἀνάγκη, βεβαιωθεῖσα κατὰ νόμον, τὸ ἀπαιτεῖ ἀναμφισβητήτως, καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον δικαίας καὶ προηγουμένης ἀποζημιώσεως». Ἡ διάταξις αὕτη ἐμπεριέχει πράγματι ὅλα τὰ στοιχεῖα, ὅσα σήμερον ἔτι ἀποτελοῦν τὰ γενικὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου γνωρίσματα. Δι' αὐτῆς ἐπιτρέπεται ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις, ἀλλὰ προαπαιτοῦνται πρῶτον δημοσία ἀνάγκη βεβαιουμένη κατὰ νόμον καὶ δεύτερον προπληρωμὴ πλήρους ἀποζημιώσεως. Οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἀλλοῦ προσέθεσαν ἀλλοῦ ἀφῄρεσαν, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ διετήρησαν αὐτὸν τὸν τύπον. Τὰ βασικὰ προβλήματα ὅσα προκύπτουν ἐκ τοῦ γενικοῦ τύπου τοῦ θεσμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς: Εἶναι δημοσία ἀνάγκη πᾶσα δημοσία ὠφέλεια; Εἶναι ἀνάγκη νὰ βεβαιῶται ἑκάστη περίπτωσις δημοσίας ἀνάγκης καὶ ὠφελείας διὰ νόμου, ἢ ἀρκεῖ διοικητικὴ πρᾶξις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου; Ἐπιτρέπεται ἡ τοιαύτη βεβαίωσις νὰ συνεπάγεται περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος χρήσεως καὶ διαθέσεως τοῦ ἰδιοκτήτου; Ποῖος πρέπει νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπαλλοτριωτέου; Πῶς πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ἀξία τοῦ ἀπαλλοτριωτέου; Τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις εἶναι παράλογον, ἢ πρόκειται περὶ πρωτοτύπου τρόπου κτήσεως; Ἐν Ἑλλάδι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἀσφαλίζεται ἀπὸ τὸ ἄρθρον 19 τοῦ Συντάγματος. Ὁ θεσμὸς ὅμως εἶναι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα γνωστὸς ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ἤδη τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ἀντικατέστησε τὸ ἄρθρον 17 τοῦ συντάγματος τοῦ 1864 / 1911, ὅπερ ἐτέθη ἀντὶ τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844.

Ἡ δημοσία ὠφέλεια τοῦ ἄρθρου 19 ἀντικατέστησε τὴν δημοσίαν ἀνάγκην τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου 17. Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς ἐννοίας, τόσον τῆς δημοσίας ἀνάγκης ὅσον καὶ τῆς δημοσίας ὠφελείας, εἶναι ἀδύνατος, διότι τυχαῖα εἶναι ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα δημοσίας ἀνάγκης ἢ δημοσίας ὠφελείας καὶ διάφορον ἑκάστοτε τὸ μέγεθος αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀσαφῆ τὰ ὅριά των. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πάλιν ἐστερημένη νομικῆς σημασίας ἡ μεταξὺ δημοσίας ἀνάγκης καὶ δημοσίας ὠφελείας διαφορά. Ὡς ἀνάγκη δημοσία δὲν ἐκλαμβάνονται μόνον τὰ sine qua non τῆς διατηρήσεως τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι συντείνει νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποὶ τῆς πολιτείας, διότι πολιτεία δὲν εἶναι ἡ ἀδράνεια, ἀλλὰ ἡ ἐνέργεια, καὶ μόνον ἡ ἀναληθὴς στατικὴ περὶ πολιτείας ἀντίληψις δύναται νὰ θεωρῇ τὰ συντείνοντα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας, ἂν καὶ μὴ ἀπαραίτητα εἰς τὴν διατήρησίν της, ὡς ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων ἡ πολιτεία δύναται νὰ στερηθῇ τὴν χρῆσιν. Ἡ πολιτεία, ἡ ὁποία ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ, ἔπαυσεν ὑπάρχουσα. Ἀποτελεῖ δὲ δημοσίαν ἀνάγκην ὄχι μόνον ὅ,τι ἀπαραίτητον εἰς τὴν ὕπαρξίν της, ἀλλὰ καὶ χρήσιμον εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της. Καὶ τὸ Σύνταγμα, ὅταν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν, ἐπιτρέπει μίαν εὐρυτέραν ἑρμηνείαν, ὅταν δ' ἐπιτρέπεται τοῦτο μόνον διὰ δημοσίαν ἀνάγκην, πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ ἀπόψεως συνταγματικότητος ἐὰν δικαιολογῆται ὡς δημοσία ἀνάγκη ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις. Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχει πλέον σημασίαν τὸ ζήτημα. Ἡ δημοσία ὠφέλεια δέον νὰ βεβαιῶται κατὰ κατηγορίας διὰ νόμου. Εἰς τὴν εἰδικὴν βεβαίωσιν ὅμως ἑκάστης περιπτώσεως δύναται νὰ προβαίνῃ διὰ τυπικῆς πράξεως ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ ἐφ' ὅσον ἐξουσιοδοτήθη διὰ τοῦ νόμου. Ὅ,τι ἐκηρύχθη ὡς ἀπαλλοτριωτέον δὲν ἔχει ἀπαλλοτριωθῇ καὶ δὲν εἶναι βέβαιον εἰσέτι, ὅτι θὰ ἐνεργηθῇ πράγματι ἡ ἀπαλλοτρίωσίς του. Διὰ τοῦτο δέον νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπεριόριστος χρῆσις, ἐκτὸς ἐὰν αὕτη δολίως ἐγένετο. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ κατεπειγούσης ἀπαλλοτριώσεως, εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ἀπεριόριστος χρῆσις τοῦ ἀπαλλοτριωτέου, κατὰ τρόπον δυσχεραίνοντα τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἢ τοῦ σκοποῦ της, ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον καὶ κατ' ἀμάχητον τεκμήριον ὑπαρκτὸν δόλον, οὗτινος ἐπιτρέπεται ὁ νομοθετικὸς ἐμποδισμός. Εὐθὺς μετὰ δέον ἡ τακτικὴ δικαιοσύνη, ἀποκλειομένων τῶν διοικητικῶν ἢ εἰδικῶν δικαστηρίων, νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως. Μόνον ἐν ἐπειγούσῃ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ καθορισθῇ προσωρινὴ ἀποζημίωσις, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὑπὸ τακτικῆς δικαστικῆς ἀρχῆς (ὑπὸ τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν, τῆς περιφερείας εἰς ἣν ὑπάγεται τὸ ἀπαλλοτριωτέον, ἀδιάφορον ποῦ κατοικεῖ ὁ ἰδιοκτήτης).

Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις δὲν ἔχει συντελεσθῆ νόμῳ πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὁριστικῆς ἀποζημιώσεως, ἢ τῆς προσωρινῆς, ἐὰν πρόκειται περὶ κατεπειγούσης περιπτώσεως. Ἡ ἐνδεχομένη κατάληψις δέον νὰ θεωρηθῇ, ἐὰν ἐγένετο μὲν ὑπὸ ἰδιωτῶν, ὡς ποινικῶς διωκτέα καὶ ἀστικῶς προσβλητὴ πρᾶξις· ἐὰν δὲ ὑπὸ διοικητικῶν ὀργάνων, ὡς ὑπέρβασις ἐξουσίας. Ἡ ἀποζημίωσις δέον νὰ εἶναι πλήρης, ἤτοι νὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματος, ὅσην θὰ εἶχεν ἐὰν δὲν ἐγένετο ἡ ἀπαλλοτρίωσις. Δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐνδεχομένη αὐξομείωσις τῆς ἀξίας τοῦ ἀπαλλοτριωτέου. Μετὰ τὴν καταβολὴν τῆς ἀποζημιώσεως, ἡ ὁποία δέον νὰ θεωρηθῇ συντελεσθεῖσα καὶ ἅμα τῇ καταθέσει εἰς τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν, ὁ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις καθίσταται κύριος. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκτήσατο εἶναι πρωτότυπος, δηλαδὴ ἐὰν ἀποδειχθῇ ἐλαττωματικὸς ὁ τίτλος τοῦ καθ' οὗ ἡ ἀπαλλοτρίωσις, ὁ πραγματικὸς δικαιοῦχος δύναται νὰ στραφῇ μόνον ἐναντίον τοῦ λαβόντος ἀποζημίωσιν, διότι κατέστη οὗτος ἀναιτίως καὶ εἰς βάρος του πλουσιώτερος, καὶ τοῦ δημοσίου, ἐὰν κακῶς κατέβαλεν εἰς μὴ δικαιοῦχον, ἀλλ' οὐδέποτε δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὸ ἀπαλλοτριωθέν. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ ἀβάσιμον τῆς θεωρίας, ἡ ὁποία θεωρεῖ ὡς ἀναγκαστικὴν ἀγοραπωλησίαν τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν. Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ

— [ΔΙΕΘ. ΔΙΚ.] Περὶ *ἰδιοκτησίας* ἐν τῷ Διεθνεῖ δικαίῳ ἐκ τριῶν ἀπόψεων, δύναταί τις εἰπεῖν, εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος. Τοῦτο μὲν περὶ τῆς *ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας* ἐν καιρῷ πολέμου, τοῦτο δὲ περὶ τῆς *κρατικῆς ἰδιοκτησίας* πάλιν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ τέλος περὶ τῆς *πνευματικῆς ἰδιοκτησίας*, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς χάριν αὐτῆς θεσπισθέντας καὶ ἰσχύοντας διεθνεῖς κανόνας.

Α΄) Ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο γενικῶς παραδεδεγμένον, ὅτι πᾶς ὑπήκοος τοῦ ἀντιπάλου κράτους μεθ' ὅλης τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀπετέλει «λείαν» τοῦ νικητοῦ, ὅστις οὐχὶ μόνον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρέσκειαν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὰ τῆς περιουσίας του, κινητῆς καὶ ἀκινήτου. Μάλιστα, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Ρωμαίων, τὸ σύνολον τῆς περιουσίας τῆς ἀντιπάλου πολιτείας ἐξισοῦτο πρὸς τὸ «ἀδέσποτον πρᾶγμα», ὅπερ περιήρχετο εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πρώτου καταλαβόντος αὐτό: «Omnium maxime sua esse credebant quae ex hostibus cepissent», κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Γαΐου. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἴσχυε καὶ προκειμένου περὶ τῶν ὑπηκόων τῆς ἀντιπάλου πολιτείας καὶ τῆς περιουσίας των, τῶν εὑρισκομένων κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ἐντὸς τῆς χώρας τῆς ἑτέρας ἐμπολέμου πολιτείας. «Et quae res hostiles apud nos sunt, non publicae, sed occupantium fiunt» (D. 41, 1, 51). Συνέπεια δὲ τῶν ἀντιλήψεων τούτων ἦτο καὶ ἡ πολλάκις ἐν χρήσει τεθεῖσα ἀρχὴ τῆς πωλήσεως ἐκ μέρους τοῦ νικητοῦ τῶν ἀντιπάλων ὑπηκόων τῆς ἡττηθείσης πολιτείας ὡς δούλων μακρὰν τῆς πατρίδος των. Ἡ τοιαύτη δουλεμπορία ἤρχισεν ἐκλείπουσα, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἂν καὶ ἐξηκολούθησε προκειμένου περὶ τῶν αἰχμαλώτων, ἐσυνεχίσθη δὲ ὑπὸ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ μετέπειτα κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Τούρκων πολέμους. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας οὐδὲν μετεβλήθη, ταύτης περιερχομένης εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ νικητοῦ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς χώρας ἐφ' ἧς ὑφίστατο, ὑπὸ τὸν ἑξῆς οὐσιώδη περιορισμόν: ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία δὲν καθίστατο κτῆμα τοῦ πρώτου καταλαβόντος, ἀλλὰ περιήρχετο εἰς τὴν κατοχὴν τῆς πολιτείας, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐκχωρήσῃ μέρος εἰς τὰ στρατεύματα αὐτῆς. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐκράτησεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχῆς, καθ' ἥν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Vattel, ἐν περιπτώσει δύο ἀντιπάλων κρατῶν, οἱ ὑπήκοοι τοῦ ἑνὸς εἶναι ἐχθροὶ τῶν ὑπηκόων τοῦ ἄλλου. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὁ Ρουσσὼ ὑπεστήριζεν, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν εἶναι «σχέσις ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ κράτους τινὸς πρὸς ἕτερον, καθ' ἣν οἱ ἰδιῶται δὲν εἶναι ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους ἢ κατὰ τύχην, οὐχὶ ὡς ἄνθρωποι, οὐδὲ ὡς πολῖται, ἀλλ' ὡς στρατιῶται, οὐχὶ ὡς μέλη τῆς πατρίδος, ἀλλ' ὡς ὑπερασπισταὶ αὐτῆς». Ἡ ἄποψις αὕτη τοῦ Ρουσσώ, ἡ βαθυτέρα ἔννοια τῆς ὁποίας ἀπέδιδε τὴν ἰδέαν τοῦ «ἀπαραβιάστου» τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, κατίσχυσεν ἐν τῷ κατὰ ξηρὰν πολέμῳ, ἰδίως προκειμένου περὶ τῆς ἀκινήτου καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐξαιρέσεις προκειμένου περὶ τῆς κινητῆς, ἐνῷ ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν τοιούτῳ, ὑπὸ τὴν ἐμμονὴν τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθησεν ἰσχύουσα ἡ παλαιὰ ἀρχή.

Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἄρχεται ἀναγνωριζομένη γενικῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ «ἀπαραβιάστου» τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς πρὸς τὰς τῆς Νοτίου, αἱ ἐκδοθεῖσαι τῷ 1863 Instructions for the Government of Armies of the United States in the field», καθιέρουν ἐν § 37 ρητῶς τὸ ἀπαραβίαστον τῆς ἐχθρικῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, δι' ἄλλων δὲ διατάξεων ἐπροστατεύετο ἡ καλλιτεχνική, ἐπιστημονικὴ κλπ. ἰδιοκτησία. Ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τούτων στηρίζεται καὶ ἡ Δήλωσις τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1874 καὶ οἱ ἐκδοθέντες τῷ 1881 ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Διεθνοῦς δικαίου «Νόμοι τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου». Τέλος, ἡ πρώτη ἐν Χάγῃ συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης τοῦ 1899, ἐν τῇ κωδικοποιήσει τῶν σπουδαιοτέρων κανόνων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, ὥρισε σχετικῶς τὰ ἑξῆς: Πᾶν ὅ,τι ἀνήκει προσωπικῶς εἰς τοὺς αἰχμαλώτους παραμένει ἰδιοκτησία αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῶν ὅπλων, ἵππων καὶ ἐγγράφων στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος (ἄρθρ. 4 § 3)· ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀφαιρῆται (ἄρθρ. 46 § 2)· ἡ σύλησις ἀπαγορεύεται ἀπολύτως (ἄρθρ. 47). Τὰς διατάξεις ταύτας ἐπεκύρωσε καὶ ἡ Β΄ συνδιάσκεψις τῆς Χάγης τοῦ 1907.

Τὸ οὕτω πως καθιερωθὲν ἀπαραβίαστον τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας ἰσχύει μόνον ἐν περιπτώσει κατὰ ξηρὰν πολέμου (περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν βλ. *λ. λεία*), ὑπὸ ὡρισμένους ὅμως περιορισμούς. Οὕτως, ἂν καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἀπαραβίαστος, ἐπιτρέπεται ἐν τούτοις ἡ κατάσχεσις ὅπλων καὶ πολεμικῶν ὑλικῶν ἀνηκόντων εἰς ἰδιώτας. Ἐπίσης

Digitized by Google

ἐπιτρέπεται ἡ «συλλογὴ» καὶ ἡ «συνεισφορὰ» ἐκ τῆς
ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας ἐν περιπτώσει ἀνάγκης τοῦ
στρατεύματος, ὡς λ. χ. ἡ παροχὴ (=λῆψις) φυσι-
κῶν προϊόντων, ἐπίσης ἡ παροχὴ ἐργασίας· ἐπὶ πα-
ροχῆς φυσικῶν προϊόντων (τροφίμων κλπ.) δέον,
ὅσον οἷόν τε, νὰ καταβάλλεται τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν·
ἐπὶ παροχῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν κατοίκων
οὐδέποτε ἐπιτρέπεται ν' ἀφορᾷ εἰς κατασκευὴν ὀχυ-
ρωματικῶν ἔργων κλπ. καὶ γενικῶς νὰ στρέφεται
κατὰ τοῦ ἀντιπάλου κράτους, εἰς ὃ κατ' ἰθαγένειαν
ὑπάγονται οἱ εἰς ἐργασίαν ὑποχρεούμενοι πολῖται
κάτοικοι. Ἡ «συνεισφορὰ» τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτη-
σίας ἐπιτρέπεται ὑπὸ τὸν τύπον «πολεμικῆς φορολο-
γίας» καὶ χρηματικῆς ποινῆς ἐν περιπτώσει τιμω-
ρίας παραβάτου τινὸς τῶν κανόνων τοῦ Διεθνοῦς
δικαίου. Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ἣν ἐγκλείει ἡ «συλ-
λογὴ» καὶ ἡ «συνεισφορὰ» ὑπόκεινται ὄχι μόνον οἱ
κάτοικοι - ὑπήκοοι τῆς ἀντιπάλου πολιτείας, ἀλλὰ
καί, κατὰ κανόνα, οἱ ἀλλοεθνεῖς - ὑπήκοοι οὐδετέ-
ρας πολιτείας.

Β') Προκειμένου περὶ κρατικῆς ἰδιοκτησίας ἐν
καιρῷ εἰρήνης κρατεῖ γενικῶς ὁ κανών, ὅτι ἡ
ἐν ξένῃ πολιτείᾳ κειμένη περιουσία τοῦ fi-
scus, ἂν δὲν διατελῇ ἐν καλυτέρᾳ μοίρᾳ τῆς
ἰδιωτικῆς, πάντως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρη-
ται ἐν κατωτέρᾳ βαθμῖδι. Πολιτεία τις δύνα-
ται νὰ τυγχάνῃ κύριος ἀκινήτου ἢ κινητῆς περιου-
σίας κειμένης ἐντὸς τῆς χώρας ἑτέρας πολιτείας, ὡς
εἶναι τὸ μέγαρον, ἐν ᾧ κατοικεῖ ὁ παρά τινι πολι-
τείᾳ διαπεπιστευμένος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, αἱ κα-
ταθέσεις εἴς τινα τράπεζαν κλπ. Προκειμένου δὲ
περὶ τοιαύτης κρατικῆς ἰδιοκτησίας ἰσχύουσι γε-
νικῶς οἱ αὐτοὶ κανόνες, οἱ ἰσχύοντες καὶ ἐπὶ τῆς
ἰδιωτικῆς τοιαύτης, τῆς εὑρισκομένης ἐν ξένῃ
χώρᾳ.

Διὰ τὴν ἐν καιρῷ πολέμου τύχην τῆς κρατικῆς
ἰδιοκτησίας, εἰς παλαιοτέρας ἐποχὰς ἐκράτουν αἱ
αὐταί, ἂν μὴ καὶ δυσμενέστεραι, ἀντιλήψεις ἐκείνων
περὶ ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας. Σήμερον ἰσχύουσιν οἱ
κανόνες οἱ θεσπισθέντες διὰ τῶν ἄρθρων 53 § 1,
54, 55, 56 τῆς συμβάσεως περὶ τῶν νόμων καὶ
ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου τῆς Β' περὶ
εἰρήνης συνδιασκέψεως τῆς Χάγης, ἐπίσης διὰ
τοῦ ἄρθρου 19 τῆς συμβάσεως περὶ τῶν καθη-
κόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν οὐδετέρων Δυ-
νάμεων καὶ προσώπων ἐν περιπτώσει κατὰ ξηρὰν
πολέμου τῆς αὐτῆς συνδιασκέψεως, ὡς καὶ τῶν
ἄρθρων 6, 14, 15 τῆς συμφωνίας τῆς Γενεύης.
Οἱ τοιοῦτοι κανόνες διακρίνουσι μεταξὺ κινητῆς
καὶ ἀκινήτου κρατικῆς ἰδιοκτησίας. Περὶ τῆς κι-
νητῆς προβλέπουσι τὰ ἄρθρα 53 § 1 καὶ 54 τῆς
συμβάσεως τῆς Χάγης. Διὰ τοῦ εἰρημένου ἄρ-
θρου 53 § 1 ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα εἰς τὴν
ἐν πολέμῳ διατελοῦσαν πολιτείαν ν' ἀφαιρῇ ἀπὸ
τὰ εἰς κατοχὴν αὐτῆς περιελθόντα ἐδάφη περιου-
σιακὰ ἀντικείμενα τῆς ἡττηθείσης ἄνευ ἀποζημιώ-
σεως. Ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀναγνωρίζεται: α')
ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ περιουσιακοῦ ἀντικειμένου
δυναμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τὰς πολεμικὰς
ἐπιχειρήσεις καὶ β') ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ πε-
ριουσιακοῦ ἀντικειμένου ὄντος ἀληθῶς «κρατικοῦ»,
ἀνήκοντος ὄντως εἰς τὴν ἀντίπαλον πολιτείαν (ap-
partenant en propre à l' Etat). Βάσει τούτων ὡς
περουσιακὰ ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἰδιοκτη-
σίαν τῆς ἀντιπάλου πολιτείας θεωροῦνται κατὰ τὰ
κοινῶς παραδεδεγμένα: α) χρήματα καὶ ἀξίαι, β)
ὅπλα καὶ πολεμεφόδια, γ) ζῳοτροφίαι καὶ ἱματι-
σμός, δ) ταχυδρομεῖα, τηλέγραφοι καὶ τηλέφωνα,
ε) πᾶν ἄλλο περιουσιακὸν κινητὸν ἀντικείμενον
χρήσιμον εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Προκειμένου περὶ τῆς ἀκινήτου κρατικῆς ἰδιο-
κτησίας τὸ ἄρθρον 55 τῆς αὐτῆς συμβάσεως ὁρί-
ζει, ὅτι ἡ ἀντίπαλος πολιτεία δικαιοῦται μόνον
χρῆσιν νὰ ποιήσηται τῶν ἐντὸς τῶν παρ' αὐτῆς
κτηθέντων ἐδαφῶν κειμένων κρατικῶν κτιρίων,
δασῶν καὶ λοιπῶν ἀκινήτων τῆς ἡττηθείσης πο-
λιτείας, ἀπαγορευομένης τῆς καταστροφῆς αὐτῶν
κλπ. Ὅλως δὲ ἐξαιρετικῆς προστασίας ἀπολαύου-
σιν, ἔστω καὶ ἂν ἀνήκουσιν εἰς τὴν πολιτείαν,
θεωρούμενα ὡς ἰδιωτικὰ περιουσιακὰ ἀντικείμενα,
αἱ ἐκκλησίαι, τὰ ἔργα τῆς τέχνης, τὰ φιλανθρω-
πικὰ ἱδρύματα, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ λοιπὰ χάριν
τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τέχνης προωρισμένα οἰκή-
ματα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης
καταλαμβανόμενα περιουσιακὰ ἀντικείμενα τῆς
ἀντιπάλου πολιτείας, ταῦτα, ἐφόσον περὶ αὐτῶν
δὲν διαλαμβάνει τι τὸ ἄρθρον 53 τῆς συμβάσεως
τῆς Χάγης, διέπονται ὑπὸ τῶν γενικῶν ἐθιμικῶν
κανόνων, οἵτινες ἐπιτρέπουσι τὴν ἀφαίρεσιν καὶ
ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα δὲν πρόκειται ἢ δὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν καιρῷ πολέμου.
Προκειμένου περὶ τῶν περιουσιακῶν ἀντικειμέ-
νων τῆς ἀντιπάλου πολιτείας τῶν εὑρισκομένων
ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τῆς ἑτέρας καὶ μετ' ἐκείνης ἐν
ἐμπολέμῳ καταστάσει διατελούσης πολιτείας, δέον
νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀρχῆθεν ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν
«λείαν» τοῦ ἀντιπάλου, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐθιμι-
κῶς ἀνεπτύχθησαν διάφοροι περιορισμοί, χωρὶς
ὅμως εἰσέτι νὰ ἔχῃ ἐπιτευχθῇ ποιά τις αὐτῶν
ὁμοιότης ἐλλείψει γραπτῶν κανόνων.

Γ') Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν,
καθ' ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῆς, τὴν τέχνην καὶ
τὴν φιλολογίαν ἐν γένει, καὶ τὴν προστασίαν ταύ-
της, παρατηρητέον ὅτι ἐν πρώτοις δι' οὐδενὸς διε-
θνοῦς κανόνος προεβλέποντο τὰ κατ' αὐτήν, ἐξαι-
ρέσει τινῶν γενικῶν συνθηκῶν μεταξὺ συνήθως
δύο πολιτειῶν καὶ τῶν δι' αὐτῶν ἐντελῶς γενικῶν
ἢ καὶ ἀορίστων θεσπιζομένων ἀρχῶν. Τὸ κενὸν
τοῦτο ἐπλήρωσεν ἡ ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου 1886 συμ-
φωνία τῆς Βέρνης «Περὶ ἱδρύσεως διεθνοῦς ἑνώσεως πρὸς
προστασίαν τῶν ἔργων τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης»
(ἀναθεωρηθεῖσα ἐν Παρισίοις τῷ 1896, ἐπίσης
τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1908 ἐν Βερολίνῳ) μετὰ τοῦ
«προσθέτου πρωτοκόλλου» τῆς 20 Μαρτίου 1914. Τὴν
συμφωνίαν τῆς Βέρνης κατήρτισαν τὸ Βέλγιον, ἡ
Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἀϊτή, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰταλία,
ἡ Λιβερία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Τύνις, προσ-
εχώρησαν δὲ βραδύτερον εἰς αὐτὴν ἡ Δανία (1923),
τὸ Λουξεμβοῦργον (1888), τὸ Μονακὸ (1889), ἡ
Σουηδία (1904), ἡ Νορβηγία (1896) καὶ ἡ Ἰαπω-
νία (1899), σήμερον δέ, ἐκτὸς τούτων, μέλη τῆς ἐν
λόγῳ διεθνοῦς ἑνώσεως εἶναι, προσχωρήσασαι
μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀναθεωρηθεῖσαν συμφωνίαν,
ἡ Ἑλλὰς (1920), ἡ Βραζιλία (1921), αἱ Ἰνδίαι (1912),
ἡ Νέα Ζηλανδία (1914), ἡ Ἰαπωνία (1910), ἡ Αὐ-
στρία (1920), ἡ Πολωνία (1920), ἡ Πορτογαλία
(1911), ἡ Τσεχοσλοβακία (1921).

Ἡ ἱδρυθεῖσα διεθνὴς ἕνωσις ἀποβλέπει εἰς τὴν
προστασίαν τῶν ἔργων τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας,
ἀσχέτως τοῦ εἴδους, τοῦ τύπου καὶ τῆς μορφῆς·
οὕτως, ὡς τοιαῦτα ἔργα θεωροῦνται, ἐκτὸς τῶν βι-
βλίων κλπ., καὶ τὰ θεατρικὰ πάσης κατηγορίας,
ἐπίσης μουσικῆς, ζωγραφικῆς, ἰχνογραφίας, οἰκο-
δομικῆς, λιθογραφίας, εἰκονογραφήσεως, οἱ γεω-
γραφικοὶ χάρται, τὰ γεωγραφικά, τοπογραφικά,
ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ σχέδια, τὰ σκίτσα
καὶ αἱ ἀπεικονίσεις πλαστικῆς τέχνης. Ἐπίσης εἰς
τὰ ἔργα ταῦτα συγκαταλέγονται, ἀπολαύοντα προ-
στασίας οἵας καὶ τὸ πρωτότυπον (μὴ θιγομένου
τοῦ δικαιώματος τοῦ συγγραφέως κλπ.), αἱ μετα-
φράσεις, ἡ ἐπεξεργασία ἔργου τινὸς τῆς τέχνης
ἢ τῆς φιλολογίας, συλλογαὶ ἐκ διαφόρων ἔργων
κλπ., ἐπίσης αἱ φωτογραφίαι καὶ τὰ συναφῆ, ὡς
γελοιογραφίαι κλπ. Ἐπίσης προστατεύονται ἔργα
τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν, ἐφόσον ὅμως τοι-
αύτη προστασία ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τῆς ἐγχω-
ρίου νομοθεσίας.

Ἡ προστασία ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἔργων ἀναγνω-
ρίζεται ὑπὲρ παντὸς ὑπηκόου μιᾶς τῶν συμβλη-
θεισῶν πολιτειῶν, τόσον διὰ τὰ μὴ εἰσέτι δημο-
σιευθέντα, ὅσον καὶ δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶδον διὰ
πρώτην φορὰν ἤδη τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς
μίαν τῶν πολιτειῶν τούτων, βάσει τῶν ὅσων εἰδι-
κώτερον ὁρίζει ἡ ἐγχώριος νομοθεσία καὶ ἀπο-
σκοπεῖ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ κατοχύρωσιν τῶν
ἐπὶ τοῦ ἔργου δικαιωμάτων τοῦ συγγραφέως κλπ.
κατὰ λογοκλόπων, μεταφραστῶν κλπ. Ὡς πολιτεία
«πρωτογενής», δηλαδὴ ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη
ἢ θὰ ἐνεφανίζετο τὸ ἔργον, θεωρεῖται διὰ μὲν τὸ
ἀνέκδοτον ἡ πατρὶς τοῦ συγγραφέως, καλλιτέχνου
κλπ., δι' ἐκδοθὲν δὲ ἔργον ἡ πολιτεία ἔν τινι πό-
λει τῆς ὁποίας ἐξεδόθη τοῦτο, δι' ἔργα δὲ ἐκδιδό-
μενα ταυτοχρόνως εἰς περισσοτέρας πολιτείας,
ἐκείνη ἡ ὁρίζουσα μικροτέραν χρονικὴν προστα-
σίαν. Τὸ ἄρθρον 5 τῆς συμφωνίας τῆς Βέρνης
ὁρίζει δεκαετῆ τοιαύτην προθεσμίαν: «Τὸ ἀποκλει-
στικὸν δικαίωμα τῆς μεταφράσεως καταργεῖται,
ἐὰν ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐποιήσατο χρῆσιν τούτου
10 ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης δημοσιεύσεως τοῦ πρω-
τοτύπου, διὰ μεταφράσεως τούτου εἰς τὴν γλῶσ-
σαν εἰς ἣν ἐνδεχομένης μεταφράσεως ἐπικαλεῖ-
ται τὴν προστασίαν, δημοσιεύσας ταύτην μόνος
ἢ ἀναθέσας ἑτέρῳ τὴν δημοσίευσιν». Ἐπίσης
προστατεύεται τὸ φιλολογικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ
καλλιτεχνικὸν περιεχόμενον τῶν ἐφημερίδων, ὑπὸ
τὸν περιορισμὸν ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ ὑπὸ ἄλλης ἐφη-
μερίδος ἐπιτρέπεται, ἐξαιρέσει ῥητῆς ἀπαγορεύ-
σεως· ἡ ἀντιγραφὴ εἰδήσεων πάσης φύσεως δὲν
ἀπαγορεύεται.

Ἡ συμφωνία τῆς Βέρνης, καταργηθεῖσα συνε-
πείᾳ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, ἀνεγνωρίσθη καὶ
πάλιν ἐν ἰσχύϊ δυνάμει τῆς συνθήκης τῶν Βερ-
σαλλιῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκτὸς τῶν διαφόρων περὶ Διεθνοῦς Δη-
μοσίου Δικαίου ἔργων βλ. καὶ *Ronard de Card*, La guerre
continentale et la propriété (1877).—*Scholz*, Privateigentum
im besetzen und im besetzen Feindesland (1919).—*Hölken*,
Die Okkupationsarmee und das Recht im besetzen Gebiet
(1917). — *Meurer*, Das Kriegsrecht der Haager Konferenz
(1907).

Η. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

—[ΧΡΙΣΤΙΑΝ.] Ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύνατό τις
νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ Καινὴ Διαθήκη, θεωροῦσα πάν-
τας τοὺς ἀνθρώπους ἀδελφούς, ἀπαγορεύει τὴν
ἰδιοκτησίαν, τὴν ἰδέαν δὲ ταύτην νὰ στηρίξῃ καὶ
ἐπὶ τῆς κοινοκτησίας τῶν πρώτων Χριστιανῶν τῶν
Ἱεροσολύμων (Πραξ 2, 44 ἑ. 4, 32 ἑ. 5, 1 ἑ.). Ἀλλ'
ἡ κοινοκτησία τῶν πρώτων Χριστιανῶν τῶν Ἱε-
ροσολύμων δὲν εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ἐπιβεβλημένου
τῆς κοινοκτησίας καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἰδιο-
κτησίας ὑπὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, οὐ μόνον διότι
αὕτη δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ καὶ ἐπιβεβλημένη,
ἀλλ' ἐλευθέρα, προερχομένη ἐκ τῆς ὑπερχειλιζού-
σης θερμότητος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἀλλὰ
καὶ διότι ἦτο σχετικὴ καὶ μερική, ἑκάστου Χρι-
στιανοῦ ἐλευθέρου ὄντος νὰ κρατήσῃ ὅσον μέρος
τῆς ἑαυτοῦ ἰδιοκτησίας ἤθελε καὶ τὸ ὑπόλοιπον
νὰ δώσῃ εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον: «οὐχὶ μένον σοὶ
ἔμενε καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε;» (Πράξ.
5, 4). Ἄλλως τε ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις κοινοκτησία
ἦτο οὐ μόνον τοπική, μὴ ὑπάρχουσα εἰς ἄλλας
χριστιανικὰς κοινότητας, ἀλλὰ καὶ καιρική, ἕνεκα
τῆς διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐπιβεβλημένης ἀνάγκης
τῆς ὑποστηρίξεως τῶν πασχόντων ἀδελφῶν. Ἡ
Καινὴ Διαθήκη τονίζει πολλαχοῦ τοὺς κινδύνους
τοὺς ἐκ τοῦ πλούτου καθόλου καὶ δὴ ἐκ τῆς κα-
κῆς χρήσεως αὐτοῦ προερχομένους, ἀλλ' οὐδαμοῦ
θεωρεῖ τὸν πλοῦτον καθ' ἑαυτὸν ὡς κακὸν καὶ ὡς
ἀνήθικον τὸν πλούσιον, ὅστις διὰ τῆς καλῆς χρή-
σεως τοῦ πλούτου δύναται νὰ σωθῇ (*Ματθ* 6, 24.
19, 24. *Ἰακ.* 5, 1 ἑξ. *Α' Τιμ.* 6, 17 ἑ.). Κατὰ τὴν
Καινὴν Διαθήκην τὰ ἐπίγεια ἀγαθά, ἅτινα ἔχει
δώσει ὁ Θεὸς (*Λουκ.* 16, 1 ἑξ. *Α'. Τιμ.* 6, 17) καὶ
διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων θὰ δώσῃ ὁ ἄνθρω-
πος λόγον τῷ Θεῷ (*Λουκ.* 16, 2, 10 ἑ.) εἶναι μέσα
πρὸς ὑψηλοτέρους σκοποὺς καὶ οὐχὶ αὐτοτελεῖς
σκοποί, ὁ δὲ Χριστιανὸς ἔχει καθῆκον ν' ἀποκτᾷ
ἐπίγεια ἀγαθὰ δι' ἠθικῶν μέσων (*Λουκ.* 16, 3.
Ἐφ. 4, 28, Α' Θεσ. 4, 11, *Ἰακ.* 5, 4, Β' Κορ. 6, 10)
καὶ μεταχειρίζεται ταῦτα δι' ἀξίους σκοπούς, εἴτε
ἰδίους τῆς συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτοῦ,
εἴτε ἀλλοτρίους, ἀπαγορευομένης τῆς πλεονεξίας
καὶ ἀσωτείας (*Λουκ.* 15, 13, 70) καὶ τῆς φιλαργίας
(Ἑβρ. 13, 5). Τὴν διδασκαλίαν ταύτην τῆς Καινῆς
Διαθήκης ἀκολουθοῦσα ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία
δὲν ἀπαγορεύει τὴν ἰδιοκτησίαν, ἀλλ' ἐπιβάλλει
ταύτην ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις οὐ μόνον
εἰς τὰ ἄτομα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἱερὰς μονὰς καὶ
τοὺς ναούς, χαρακτηρίζουσα μάλιστα ταύτην ὡς
πρὸς τούτους ἀναπαλλοτρίωτον.

Κ. Ι. Δ.

— Ἰδιοκτησία *βιομηχανική*· βλ. *βιομηχανικὴ ἰδιο-
κτησία.*

— Ἰδιοκτησία *ἔγγειος* *[Οἰκονομ.]*· βλ. λ. *ἔγγειος
ἰδιοκτησία.*

— Ἰδιοκτησία *κατ' ὄροφον* ἢ *ὁριζόντιος*. Αὕτη
ὑπάρχει, ὅταν οἱ ὄροφοι μιᾶς οἰκίας ἀνήκουν κατὰ
κυριότητα εἰς διάφορα πρόσωπα.

Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἠγνόει τὴν ὁριζόντιον
ἰδιοκτησίαν, ἰσχύοντος τοῦ κανόνος τὰ ἐπικείμενα
εἴκει τοῖς ὑποκειμένοις. Ὑπῆρχον ὅμως ἐπαρχίαι
τινές, ὡς π. χ. αἱ ἑλληνοασιατικαὶ τοιαῦται, ἔνθα
διὰ λόγους οἰκονομικούς, τεχνικοὺς ἢ φυσικούς, ἡ
ὁριζόντιος ἰδιοκτησία ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων
ἐπεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Τὴν
τοιαύτην δὲ κατάστασιν οὔτε ἡ μετὰ τὴν ἐποχὴν
τοῦ Καρακάλλα εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας εἰσα-
γωγὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου ἠδυνήθη νὰ μετα-
βάλῃ. Δὲν ἦτο ὅμως προφανῶς ἄγνωστος ὁ θε-
σμὸς ἐν τῷ ρωμανοβυζαντινῷ δικαίῳ. Ἐπίσης δὲν
φαίνεται ἄγνωστος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν ἀρχαίᾳ
Ἑλλάδι.

Τὸ γερμανικὸν δίκαιον, ὅπερ ἀνεγνώρισε τὴν
ἀρχὴν τῆς ἐργασίας, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ Ρωμαϊ-
κοῦ δικαίου ἀναγνωρίσαντος τὴν τοῦ ἐφελκυσμοῦ,
ἐδέχθη καὶ τὸν θεσμὸν τῆς κατ' ὀρόφους ἰδιοκτη-
σίας. Κατὰ τὸ ἀρχαῖον γερμανικὸν δίκαιον δὲν
ἦτο ἀπαραίτητον, ὅπως ὁ κύριος τοῦ ἐδάφους ἦ
καὶ κύριος τῆς ἐπιφανείας. Ἡ κυριότης αὕτη ὅμως
ἔδωκεν ἀφορμὴν συζητήσεων ἐπὶ τῆς σχέσεως με-
ταξὺ τῶν διαφόρων κυρίων τῶν ὁριζοντίων τμη-
μάτων τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος καὶ τοῦ κυρίου
τοῦ ἐδάφους. Ὁ νεώτερος ὅμως γερμανικὸς κώ-
διξ δὲν ἐδέχθη τὸν θεσμὸν τῆς κατ ὀρόφους
ἰδιοκτησίας. Οἱ συντάκται τοῦ νέου κωδικος ἐθεώ-
ρησαν αὐτόν, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως
του, ἱκανὸν νὰ προξενῇ μεταξὺ τῶν συγκυρίων
συνεχεῖς προστριβάς. Ἀνεγνώρισεν ὅμως τὴν
κατὰ τὴν εἰσαγωγήν του ὑπάρχουσαν τοιαύ-
την συγκυριότητα καὶ ὥρισεν, ὅτι αἱ μέχρι τότε
ὑπάρχουσαι σχέσεις θέλουσιν ἐξακολουθήσει ρυ-
θμιζόμεναι ὑπὸ τῶν παλαιῶν νομικῶν διατάξεων.
Τὴν ὁριζόντιον ἰδιοκτησίαν τοὐναντίον δέχονται
πλεῖστα κράτη, ὡς ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἱσπα-
νία, ἡ Πορτογαλία, τὸ Βέλγιον, τὸ Μεξικόν, ἡ
Ἰαπωνία, καὶ ἄλλα.

Ἡ Γαλλία παρουσιάζει ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφερού-
σας περιπτώσεις τοιαύτης συνιδιοκτησίας· οὕτως
ἐν Γρενόβλῃ κατὰ τὸ 1888 ὑπῆρχον 4.190 οἰκοδο-
μαὶ κατανεμημέναι εἰς 6.494 μέρη, ὑπῆρχον δὲ οἰ-
κίαι ἀνήκουσαι εἰς 30 καὶ 40 ἰδιοκτήτας. Μία δὲ
ἀνῆκεν εἰς 80 διαφόρους ἰδιοκτήτας.

Μέχρι προσφάτως ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία, πλὴν
τῆς Ἑπτανήσου, Σάμου καὶ Κρήτης, διεπομένων
ὑπὸ Ἀστικοῦ κώδικος, ἀναγνωριζόντων τὴν ἰδιο-
κτησίαν ταύτην, ἠγνόησε τὸν θεσμὸν τῆς ὁριζον-
τίου ἰδιοκτησίας. Διὰ τοῦ νεαροῦ νόμου 3741 τῆς
4/9 Ἰανουαρίου 1929, εἰσήχθη καθ' ὅλην τὴν ἐπι-
κράτειαν ὁ θεσμὸς τῆς ὁριζοντίου ἰδιοκτησίας.
Διὰ τοῦ νόμου τούτου «ἀναγνωρίζεται ἡ διηρημένη
ἰδιοκτησία ἐπὶ τοῦ κατ' ὀρόφους ἢ μέρη αὐτῶν
οἰκοδομήματος». Ὁ νέος νόμος διευκολύνει κατὰ
πολὺ τὴν ἐξοικονόμησιν τῆς στέγης καὶ τὴν ἐξεύ-
ρεσιν πόρων πρὸς ἀνοικοδόμησιν ὀρόφων ὑπὸ
νέων ἰδιοκτητῶν, θέλει δὲ ἐξ ἄλλου διευκολύνει
τὰς μεταξὺ διαφόρων συνιδιοκτητῶν διανομάς οἰ-

Digitized by Google

τινες μέχρι τοῦδε ἠναγκάζοντο εἰς ἐπιζημίας ἐκποιήσεις. Διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ νέου νόμου ἐλήφθη ὑπ' ὄψει τὸ Ν. Δ. τῆς 19 Μαρτίου 1927, ὅπερ ἐρρύθμιζε τὸ ζήτημα διὰ τὰς προσφυγικὰς περιουσίας, ὁ βελγικὸς νόμος τῆς 8 Ἰουλίου 1924 καὶ τὰ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Ἑταιρείας νομοθετικῶν σπουδῶν ἐκπονηθέντα σχέδια ὡς καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν συζητήσεις. Ὁ νόμος 3741 ἀποτελεῖται ἐκ 15 ἄρθρων. Τὸ ἄρθρ 1 ἀναγνωρίζει τὸν νέον θεσμὸν καὶ καθορίζει ὅτι ὄροφος θεωρεῖται καὶ τὸ ὑπόγειον, ὡς καὶ τὰ ἀμέσως ὑπὸ τὴν στέγην δωμάτια. Τὸ ἄρθρ. 2 καθορίζει τὸ ἐκ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος θεωρούμενον ἀδιαίρετον, τοιοῦτο δὲ ἀναφέρεται ἐνδεικτικῶς τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ εἶναι ἐκτισμένη ἡ οἰκοδομή, τὰ θεμέλια αὐτῆς, οἱ πρωτότοιχοι δηλαδή, καὶ οἱ τοῖχοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸν τῆς οἰκοδομῆς καὶ χρησιμεύουν διὰ νὰ ὑποβαστάζουν τὰ πατώματα καὶ ὑποστηρίζουν τὴν στέγην ἐπὶ τῶν θεμελίων, εἴτε οὗτοι εὑρίσκονται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μόνον εἴτε καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ πάντως θεωρούμενοι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὴν ὅλην στοιχειώδη ὑπόστασιν τοῦ ἀκινήτου. Προσέτι δὲ ἡ στέγη, οἱ καπνοδόχοι, αἱ κοιναὶ αὐλαί, τὰ κοινὰ φρέατα, οἱ ἀνελκυστῆρες, οἱ βόθροι, αἱ ἐγκαταστάσεις κεντρικῆς θερμάνσεως ὡς καὶ πᾶν ἄλλο πρᾶγμα χρησιμεῦον πρὸς κοινὴν τῶν ἰδιοκτητῶν χρῆσιν. Αἱ γενικαὶ περὶ μεσοτοιχίας διατάξεις ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τοὺς κοινοὺς τοίχους μεταξὺ τῶν διαμερισμάτων τοῦ αὐτοῦ ὀρόφου. Διαίρεσις τῶν ἀδιαιρέτων πραγμάτων ἐπιτρέπεται μόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐν ὅλῳ ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τὰ 3/4 τοῦ οἰκοδομήματος.

Διὰ τοῦ ἄρθρ. 3 ὁρίζεται ὅτι ἕκαστος ἰδιοκτήτης ἔχει ὅλα τὰ τοῦ κυρίου δικαιώματα, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι ἡ ἄσκησις αὐτῶν δὲν θὰ βλάπτῃ τὴν χρῆσιν τῶν ἄλλων ἰδιοκτητῶν ἢ δὲν θὰ μειώνῃ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ οἰκοδομήματος. Τοιουτοτρόπως οὗτος δύναται καὶ νὰ ἐνεργήσῃ μεταβολὰς ἐν τῷ ὀρόφῳ του. Ὁ νόμος ἐν ἄρθρῳ 4 προβλέπει τὴν κοινῇ τῶν ἰδιοκτητῶν συμφωνίᾳ ἐκλογὴν διαχειριστοῦ καὶ κανονίζει τὰ τοῦ διορισμοῦ καὶ παύσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεών του. Περαιτέρω, ἐν ἄρθρ. 5—7, ὁ νόμος προβλέπει καὶ κανονίζει τὰς μεταξὺ συνιδιοκτητῶν ὑποχρεώσεις καὶ τὰ ἐκ τῆς σχέσεως τῆς συνιδιοκτησίας ἀμοιβαῖα δικαιώματα, καὶ εἰδικώτερον περὶ τῶν κοινῶν βαρῶν, περὶ ὧν τὸ ἄρθρ. 2, περὶ ἐπισκευῶν τῶν πατωμάτων, θυρῶν, θόλων, κλιμάκων, διαδρόμων, στέγης, ἡλιακωτῶν κτλ. Τὸ ἄρθρ. 8 καθορίζει, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς οἰκοδομῆς πρὸς τὰ ἄνω διὰ προσθήκης νέου ὀρόφου, εἴτε πρὸς τὰ κάτω δι' ἀνορύξεως ὑπογείου, ἀνήκει ἀπὸ κοινοῦ εἰς πάντας τοὺς συνιδιοκτήτας τοῦ ἐδάφους.

Ὁ νόμος προβλέπει τὴν παῦσιν τῆς συνιδιοκτησίας, ἐπερχομένην ἐὰν ἡ οἰκοδομὴ καταστραφῇ ἢ βλαβῇ κατὰ τὰ 3/4 τῆς ἀξίας της Ἐὰν αἱ βλάβαι εἶναι κατώτεραι, ἕκαστος συνιδιοκτήτης ὀφείλει νὰ συνεισφέρῃ διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ βλαβέντος μέρους κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐπ' αὐτοῦ δικαιωμάτων του. Ἡ πώλησις, ἐκχώρησις, ὑποθήκευσις ἢ ἡ κατάσχεσις ἐκτείνεται αὐτοδικαίως καὶ εἰς τὸ μερίδιον τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Δυνάμει τοῦ ἐδ. 2 τοῦ ἄρθρ. 10 δύναται νὰ ἐγγραφῇ ὑποθήκη ἐπὶ μέρους οἰκοδομήματος, οὗτινος ἡ οἰκοδόμησις ἁπλῶς μελετᾶται, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐγγραφῇ αὕτη καὶ ἐπὶ τοῦ τμήματος τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ μέλλει νὰ ἀνεγερθῇ αὕτη. Ἡ καινοτομία αὕτη εἰσήχθη, ὅπως διευκολυνθῇ ἡ ταχίστη ἀνοικοδόμησις πολυκατοικιῶν. Τὸ ἄρθρ. 11 καθορίζει καὶ διαγράφει τὴν διαδικασίαν τῆς ἐπιλύσεως διαφορῶν μεταξὺ συνιδιοκτητῶν, ἁρμοδίου πρὸς ἐπίλυσιν αὐτῶν ὁριζομένου τοῦ προέδρου τῶν πρωτοδικῶν τῆς τοποθεσίας τοῦ ἀκινήτου, δικάζοντος κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ ΒΧΗ' νόμου. Τὸ ἄρθρ. 13 ὁρίζει, ὅτι αἱ μεταξὺ συνιδιοκτητῶν σχέσεις δύνανται νὰ κανονισθῶσιν ἀμοιβαίᾳ τῶν συνιδιοκτητῶν συναινέσει, τῶν περιορισμῶν τῆς κυριότητος τῶν ἀπορρεόντων ἐκ τῶν τοιούτων συμφωνιῶν ἐχόντων χαρακτῆρα δουλείας. Τέλος τὸ ἄρθρ. 14 ὁρίζει, ὅτι ἡ τοιαύτη κατ' ὀρόφους ἰδιοκτησία χωρεῖ μόνον ἐφ' ὅσον ὑπάρξῃ περὶ αὐτῆς ῥητὴ συμφωνία ἢ πρᾶξις τελευταίας βουλήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ι. Ζέπου*, ἐν «Δικαιοσύνῃ» (τόμ. α', σελ. 97). — *Σ. Μυλωνοπούλου*, ἐν «Οἰκονομικῷ Ταχυδρόμῳ» (1927. ἀριθ. 85). — *Peretti Griva*, Il regime della proprietà delle case divise fra più conmini. — *Ferrini-Pulvirenti*, Delle Servitù (1923, τόμ. I, σελ. 589). — *Julliot*, Traité de la division des maisons par étages etc. (Paris 1922). — *O. Cambron*, Traité de la copropriété etc. (Bruxelles 1925).

Σ. Α. ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

— **Ἰδιοκτησία** ***πνευματική***· βλ. *πνευματικὴ* ἰδιοκτησία.

Ἰδιοκτήτης (ὁ)· ὁ κτήτωρ ἰδίας περιουσίας, ὁ κύριος οἱουδήποτε κτήματος: «ἰδιοκτήτης ἀγροῦ, — ἐπαύλεως, — πλοίου, — ἐφημερίδος» κττ.

Ἰδιόκτητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατεχόμενος ὡς ἴδιον κτῆμα, προσωπικὴ περιουσία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *ἀλλότριος* ἢ *δημόσιος*: «ἰδιόκτητος ἀγρός, — οἰκία».

Ἰδιολατρεία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιολάτρου, ἡ περὶ ἑαυτοῦ φροντίς, ἐγωισμός.

Ἰδιολάτρης (ὁ)· ὁ λατρεύων τὸν ἑαυτόν του, ὁ περὶ ἑαυτοῦ μόνον φροντίζων, ἐγωιστής.

Ἰδιολογία (ἡ)· οἱ κατ' ἰδίαν λόγοι, τὸ νὰ ὁμιλῇ τις μετά τινος ἰδιαιτέρως, ξεχωριστά.

Ἰδιολόγος (ὁ, ἡ)· ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, περιαυτολόγος.

Ἰδιόμελον *[Βυζαντ. Μουσ.]*. Τροπάριον ψαλλόμενον κατὰ ἴδιον μέλος ἀπόλυτον καὶ οὐχὶ κατὰ μίμησιν πρὸς ἕτερον παραπλήσιον ᾆσμα. Τὰ *ἰδιόμελα* δὲν ἔχουσι προσδιωρισμένον οὔτε τὸ μέτρον τῶν συλλαβῶν, οὔτε καὶ τὸν τόνον τῆς προσῳδίας. Ἐκ τῶν ἰδιομέλων τὰ ἄριστα καὶ κατανυκτικώτατα εἶναι τὰ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἰδίᾳ τὰ εἰς ἀργὸν ἢ παλαιὸν στιχηραρικὸν μέλος κατὰ τοὺς ἑσπερινοὺς τῶν Κυριακῶν αὐτῆς ψαλλόμενα, τὰ ὑπὸ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου μελοποιηθέντα. Τὰ μὴ ἰδιόμελα τροπάρια καλοῦνται *αὐτόμελα* ἢ *πρόλογοι*, διασῴζουσι δὲ ταῦτα πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητα κατὰ κόμματα, συλλαβὰς καὶ προσῳδιακοὺς τόνους, ἔχοντα δὲ ἴδιον μέλος χρησιμεύουσιν ὡς πρότυπα ἑτέρων ᾀσμάτων, *προσομοίων* καλουμένων, ὧν ἡ χρῆσις ἦτο ἀρχαιοτάτη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ι. Χ. Κ. — Ν. Α. Χ.

Ἰδιομορφία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιομόρφου, τὸ νὰ ἔχῃ τις ἰδίαν, ξεχωριστὴν μορφήν.

Ἰδιόμορφος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἰδίαν, ξεχωριστὴν μορφήν, διάφορον σχῆμα· || χαρακτηριστικὸν διαφόρων ὀρυκτῶν.

Ἰδιόξενος, ἢ ***ἀστόξενος*** (ὁ)· ὁ ὑπὸ ἰδιώτου φιλοξενούμενος ἔν τινι πόλει, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *πρόξενον*, ξένον ὁλοκλήρου τῆς πόλεως (*Σουίδας*: «ὁ ἰδίῳ καθ' ἑαυτὸν ξένος ὤν, πρόξενος δὲ ὁ ὅλης τῆς πόλεως ξένος»). —Π.

Ἰδιοπάθεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ *ἰδιοπαθοῦς*.

— *[Ἰατρ.]* Ὁ ὅρος *ἰδιοπάθεια* (idiopathie) σημαίνει νόσον ἀφ' ἑαυτῆς ὑπάρχουσαν καὶ μὴ ἀποτελοῦσαν ἐπακολούθημα ἄλλης τινὸς προϋπαρξάσης νόσου, ἢ ἐξ ἄλλης μὲν νόσου προκληθεῖσαν, ἀλλ' ἀνεξάρτητον οὖσαν πάσης ἄλλης νοσηρᾶς καταστάσεως· λέγεται δ' ὁ ὅρος οὗτος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *συμπτωματικὴν πάθησιν*. Μ. Ν. Κ.

Ἰδιοπαθὴς (ὁ, ἡ), *—ές* (τό): «ἰδιοπαθὴς νόσος» νόσος ἀφ' ἑαυτῆς γεννηθεῖσα, μὴ προελθοῦσα ἐξ ἄλλης.

— **Ἰδιοπαθῆ** ***ἐρυθήματα*** *[Ἰατρ.]*· βλ. λ. *ἐρύθημα*.

Ἰδιοπαθητικός, *—ή*, *—όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰδιοπάθειαν.

Ἰδιόπλασμα, *—ατος* (τὸ) *[Βιολογ.]*. Ὄνομα ἰδίας πλασματικῆς οὐσίας, τὴν ὕπαρξιν τῆς ὁποίας ἐδέχθη ὑποθετικῶς ὁ Nägeli πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἰδιοτήτων τῆς ζώσης οὐσίας καὶ τῶν φαινομένων ἐν γένει τῆς ζωῆς ἐν τῷ κυττάρῳ. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος τοῦ κυττάρου ὑπάρχει καὶ ἴδιόν τι πλάσμα, τὸ ὁποῖον οὗτος ὠνόμασεν *ἰδιόπλασμα* καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων ἰνῶν. Αὗται ἑνούμεναι σχηματίζουν δέσμας καὶ διαπερῶσιν ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ ὀργανισμοῦ δίκην δικτύου. Τοιουτοτρόπως ἡ ζῶσα οὐσία ἀποτελεῖ ἓν ἑνιαῖον σύνολον. Εἰς τὸ ἰδιόπλασμα εὑρίσκεται ὡς καταβολὴ πᾶσα ἰδιότης τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ συνεπῶς εἶναι τοῦτο ὁ φορεὺς τῶν κληρονομικῶν ἰδιοτήτων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πᾶσα ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ ἐπίδρασις ἢ ἐρέθισμα εἴς τινα θέσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπεκτείνεται ἐφ' ὅλου τοῦ ἰδιοπλάσματος, πρέπει νὰ κληρονομῶνται διὰ τούτου καὶ αἱ ἐπίκτητοι ἰδιότητες τοῦ ὀργανισμοῦ. Θ. ΒΛΗΣΙΔΗΣ

Ἰδιοποίησις, *—εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἰδιοποιεῖσθαι, τὸ νὰ κάμνῃ τις ἰδικόν του κάτι ξένον, σφετερισμὸς ἀλλοτρίου κτήματος, ἄλλως *οἰκειοποίησις, ἀντιποίησις*· || ἰδίᾳ ἡ ὑπὸ δημοσίου ὑπαλλήλου διάθεσις ὡς ἰδίου κτήματος τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ δημοσίων χρημάτων ἢ πραγμάτων.

— *[Ποιν. Δίκ.]* Βλ. λ. *ὑπεξαίρεσις*.

Ἰδιοποιοῦμαι (*—έομαι*)· κάμνω ἰδικόν μου κάτι ξένον, σφετερίζομαι ἀλλότριον κτῆμα, ἄλλως *οἰκειοποιοῦμαι, ἀντιποιοῦμαι*: «ἰδιοποιήθη τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν»· || ἰδίᾳ ἐπὶ δημοσίου ὑπαλλήλου· διαθέτω ὡς ἴδιον κτῆμα τὰ ἐμπεπιστευμένα μοι δημόσια χρήματα ἢ πράγματα.

Ἰδιορρυθμία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιορρύθμου, ἰδιαίτερος, ξεχωριστὸς τρόπος ζωῆς ἢ κοινωνικῆς ἐμφανίσεως, ἰδιοτροπία.

Ἰδιόρρυθμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἴδιον, ξεχωριστὸν ῥυθμὸν εἰς τὴν ζωήν του, ὁ ξενίζων τοὺς τρόπους ἢ τὴν συμπεριφοράν, ἰδιότροπος, ἀλλόκοτος.

— **Ἰδιόρρυθμα** ***μοναστήρια*** *[Ἐκκλησ. Δίκ.]*· βλ. λ. *μοναστήριον, μονή*.

Ἴδιος, *—α*, *—ον*· ὁ ἀνήκων εἴς τινα ὡς κτῆμα, ἀντίθ. *κοινός, δημόσιος*: «ἔχει καὶ ἰδίαν περιουσίαν πλὴν τῆς πατρικῆς», «τὸ ἠγόρασεν ἐξ ἰδίων» δηλ. *χρημάτων*, «συντηρεῖται ἐξ ἰδίων του»· || φρ. «ἰδίαις χερσί» εἰς τὰ ἰδικά του χέρια, ἰδιοχείρως: «ἐπεδόθη ἡ ἐπιστολὴ ἰδίαις χερσί»· || ἰδιαίτερος, ξεχωριστός: «ἡ ἐξέτασις γίνεται κατὰ ἴδιον τρόπον», «ἔχει ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι», «ἐπιβάλλεται ἴδιος φόρος δι' ἕκαστον ἐμπόρευμα», «ἕκαστον πρᾶγμα ἔχει ἴδιον ὄνομα»· || φρ. «εἶναι ἴδιον» ἰδιάζει, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα: «τὸ κακολογεῖν εἶναι ἴδιον τῶν χυδαίων», «τὸ ψεύδεσθαι εἶναι ἴδιον τοῦ ἤθους του», «τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι ἴδιον τιμίου ἀνθρώπου»· || φρ. «ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια» (βλ. *ἴδια*)· || μετὰ τοῦ ἄρθρου: *ὁ ἴδιος —ἡ ἰδία —τὸ ἴδιον*· ὁ αὐτὸς —ἡ αὐτὴ —τὸ αὐτό: «ἐπανῆλθεν ὁ ἴδιος» ἐννοεῖται: *καὶ ὄχι ἄλλος*, «ὁ ἴδιος εἶναι πάντοτε» ἐννοεῖται *καὶ ὄχι ἀλλοῖος*, «διαρκῶς τὰ ἴδια λέει», «ἔρχεται ὁ ἴδιος», «ὁ ἴδιος καιρὸς εἶναι καὶ σήμερα»· || καὶ ἄνευ ἄρθρου, ὅμοιος, οὐχὶ διάφορος: «ἴδιος ὁ πατέρας του εἶναι», «φοροῦμε ἴδια ροῦχα, — ἴδια καπέλλα»· || φρ. «κατ' ἰδίαν» ἰδιαιτέρως, ξεχωριστά, οὐδενὸς παρόντος ἢ ἀκούοντος: «τοῦ ὡμίλησε κατ' ἰδίαν»· || «ἐκ τῶν ἰδίων τὰ ἀλλότρια» ἐννοεῖται *κρίνει*, τὰ ἰδικά του διανοήματα καὶ συναισθήματα ἀποδίδει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους.—Ἐπίρρ. ***ἰδίως***.

Ἰδιοσυγκρασία (ἡ)· ἡ ἰδιαιτέρα κρᾶσις ἑκάστου, ἡ ἰδιάζουσα εἰς ἕκαστον διάθεσις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ δύναμις πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ ἐξωτερικῶν ἐπηρειῶν: «εἶναι λεπτῆς ἰδιοσυγκρασίας», «δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ἡ ἰδιοσυγκρασία του νὰ ὑποβάλλεται εἰς συγκινήσεις», «ἔχει γερὴ ἰδιοσυγκρασία».

— *[Ψυχολ.]* Οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον ὅτι αἱ διαφοραί, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ σωματικὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων, προέρχονται ἀπὸ 4 κυρίως χυμούς: τὸ αἷμα, τὸ φλέγμα (βλένναν), τὴν χολὴν καὶ τὴν μέλαιναν χολὴν (μελαγχολίαν) καὶ ὅτι ἡ ὑγεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἀνάμειξιν (temperamentum) τῶν χυμῶν τούτων. Ἐφ' ὅσον δὲ ὑπερέχει ἐν τῇ ἀναμείξει ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος χυμός, ἔχομεν τὴν *αἱματώδη*, *φλεγματικήν*, *χολερικὴν* καὶ *μελαγχολικὴν* ἰδιοσυγκρασίαν ἢ κρᾶσιν. Ὁ Γαληνὸς δε καὶ οἱ Ἄραβες ἰατροὶ ἐπεξέτειναν τὴν διαίρεσιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν διαφορῶν τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ ἐθεώρησαν αὐτὰς ὡς ἀποτέλεσμα τῶν διαφόρων χυμῶν, χωρὶς νὰ ὁρίσουν τὴν αἰτιώδη αὐτῶν συνάφειαν, δηλαδὴ νὰ ἀποδείξουν διατὶ τὸ αἷμα καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον φαιδρόν, τὸ φλέγμα ἀδιάφορον, ἡ χολὴ θυμώδη καὶ ἡ μέλαινα χολὴ μελαγχολικόν.

Ὁ Κάντιος διέκρινε τὰς ἰδιοσυγκρασίας εἰς *συναισθητικὰς* καὶ *ἐνεργητικάς*· καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας κατέτασσε τὴν αἱματώδη, εὐερέθιστον καὶ εὐκόλως καταπραϋνομένην, καὶ τὴν μελαγχολικήν, δυσκόλως ἐρεθιζομένην καὶ ἔχουσαν βαθείας ἐντυπώσεις, εἰς δὲ τὰς δευτέρας τὴν χολερικήν, μὲ ζωηρὰν ἀλλὰ ταχέως καταπραϋνομένην πρὸς ἐνέργειαν διάθεσιν, καὶ τὴν φλεγματικήν, μὲ δυσκόλως διεγειρομένην ἀλλ' ἔπειτα διαρκοῦσαν ὁρμὴν πρὸς ἐνέργειαν. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτῶν καθώριζε τὰ 4 εἴδη τῶν ἰδιοσυγκρασιῶν ὡς ἑξῆς: α') Ὁ αἱματώδης εἶναι ἄφροντις καὶ εὔελπις, ὑπισχνεῖται εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ λησμονεῖ τὰς ὑποσχέσεις, κοινωνικός, καλὸς φίλος, μετανοῶν εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ λησμονῶν τὴν μετάνοιαν (τοιοῦτοι ἐθεωρήθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, ὁ ἀπόστολος Παῦλος κ.ἄ.). β') Ὁ μελαγχολικὸς ἀπονέμει μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὰ ἀφορῶντα αὐτόν, ἀνευρίσκει αἰτίας ὑποψιῶν καὶ παρατηρεῖ ἰδίως τὰς δυσκολίας. Δὲν δίδει εὐκόλως ὑποσχέσεις, διότι δὲν θέλει νὰ φανῇ μὴ τηρητὴς τοῦ λόγου του· φαίνεται ἀδιάφορος εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἀλλὰ κρύπτει ἐντός του ζωηρὸν τὸ συναίσθημα· ἔχει βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ δεικνύει ἐπιμονὴν εἰς τὰς πράξεις του καὶ τόλμην (π. χ. οἱ Ἄγγλοι). γ') Ὁ χολερικὸς εἶναι θυμώδης, ἀλλὰ πραϋνόμενος ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἄλλων. Μετὰ τοῦ θυμοῦ δὲν συνάπτει μῖσος· διὸ ἀγαπᾷ τοὺς ὑποτασσομένους. Ἡ ζωηρὰ ἐνεργητικότης του δὲν εἶναι διαρκής· εἶναι φιλόδοξος, ἐπιδεικτικός, ἀπότομος, ἀγαπῶν νὰ κολακεύεται καὶ προκαλῶν τὴν ἀντίδρασιν τοῦ κόσμου (π. χ. ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὁ Ναπολέων, ὁ Καῖσαρ, ὁ Μωϋσῆς κ.ἄ.). δ') Ὁ φλεγματικὸς δὲν ἐρεθίζεται οὐδὲ ἀποφασίζει εὐκόλως· σκέπτεται ἡσύχως καὶ εἶναι συνετός· εἰς τὰς κλίσεις του εἶναι ἐπίμονος· προσέτι ὑπομονητικός, πιστός, τακτικὸς καὶ καθαρὸς (π. χ. οἱ Ὁλλανδοί).

Ὁ Σλαϊερμάχερ ἀπεδέχετο, ὅτι δύνανται νὰ ὑπάρξουν πλεῖσται ἀναμείξεις τῶν κυρίων ἰδιοσυγκρασιῶν· εἰς ἄνθρωπον ἢ ἔθνος δυνατὸν νὰ ἐπικρατῇ ἰδιοσυγκρασία τις· ἀλλὰ παντοῦ εὑρίσκομεν πλείστας διαβαθμίσεις αὐτῆς.

Ὁ Ἕρβαρτος ἐφρόνει, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀλλαγὴ ἰδιοσυγκρασίας· παιδίον ἢ ἀνήρ τις, κατ' ἀρχὰς πρᾳότατος, δυνατὸν διὰ συχνῶν πειραγμάτων νὰ καταντήσῃ χολερικός, καὶ ὁ ἀρχικῶς αἱματώδης διὰ κατατυραννήσεως νὰ καταστῇ μελαγχολικός. Ὁ Λότσε εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι

Digitized by Google

ἕκαστον ἄτομον διέρχεται, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας του, ἀπὸ ὅλα τὰ εἴδη τῆς ἰδιοσυγκρασίας, οὕτως ὥστε εἰς μὲν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐπικρατεῖ ἡ αἱματώδης ἰδιοσυγκρασία, κατὰ τὴν νεανικὴν ἡ μελαγχολικὴ (αἰσθηματική), κατὰ τὴν ἀνδρικὴν ἡ χολερικὴ καὶ κατὰ τὴν γεροντικὴν ἡ φλεγματική. Ἄλλοι δὲ ἀπέδωσαν τὴν χολερικὴν (ἢ καὶ τὴν φλεγματικὴν) καὶ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὴν αἱματώδη εἰς τὴν νεανικὴν καὶ τὴν μελαγχολικὴν εἰς τὴν γεροντικήν. Καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν διαφόρων ἰδιοσυγκρασιῶν δὲν ἐπεκράτησεν ὁμοφωνία· ἄλλοι μὲν ἐθεώρησαν αὐτὰς ὡς φυσικὰ ἐλαττώματα καὶ ἐπεζήτησαν τὴν ἐξάλειψίν των διὰ τῆς ἀγωγῆς, ἄλλοι δὲ ὡς φυσικὰς προδιαθέσεις, οὔτε καλὰς οὔτε κακάς, τὰς ὁποίας ἡ ἀγωγὴ δὲν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ, ἀλλὰ νὰ μετατρέψῃ εἰς ἀγαθάς.

Ἐκ τῆς συντόμου ἱστορικῆς αὐτῆς ἀνασκοπήσεως δεικνύεται, ὅτι ἡ θεωρία περὶ ἰδιοσυγκρασίας δὲν στηρίζεται εἰς στερεὰς βάσεις. Πρῶτον ἡ διαίρεσις ἐγένετο αὐθαιρέτως, δεύτερον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δικαιολογηθῇ πλήρως ἡ ἰδέα, ὅτι ἀπὸ ὡρισμένας σωματικὰς καταστάσεις παράγονται ὡρισμένα, πάντοτε τὰ αὐτά, ψυχικὰ φαινόμενα. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι βέβαιον, ὅτι ὅλων τῶν πνευματικῶν φαινομένων εἴτε ὡς αἴτια ἀμέσως προηγοῦνται σωματικὰ φαινόμενα, εἴτε ὡς ἐπενέργειαι ἀμέσως ἐπακολουθοῦν, ἔχει ὅμως καὶ ἐξ ἄλλου καταδειχθῆ, ὅτι εἰς ἕκαστον ἄτομον ἡ αὐτὴ ἐπενέργεια τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὄχι μόνον δὲν ἐπιφέρει τὴν ἀνάπλασιν τῶν αὐτῶν πάντοτε παραστάσεων καὶ συναισθημάτων καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, ἀλλὰ συνήθως προκαλεῖ καὶ διαφόρους ἑκάστοτε ἀποφάσεις καὶ τρόπους ἐνεργείας. Διὰ τοῦτο ἡ διαίρεσις εἰς ἰδιοσυγκρασίας δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς. Ἕκαστον ἄτομον ἐμφανίζει ἰδιάζουσαν ψυχικὴν διάθεσιν, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ὁποίας συντελοῦν καὶ ἡ σωματική του κατάστασις καὶ αἱ σωματικαί του λειτουργίαι· ἀλλ' ἡ ψυχικὴ αὕτη κατάστασις ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης ἀτομικότητος ἑκάστου ἀτόμου καὶ ὅ,τι ἐμφανίζεται ὡς κοινὸν γνώρισμα ὁλοκλήρου ὁμάδος ἀνθρώπων ἔχει ἐν ἑκάστῳ ἀνθρωπίνῳ ὄντι τὸν ἀτομικόν του χαρακτῆρα. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχουν γενικοὶ τύποι χαρακτήρων. Ἕκαστος ἄνθρωπος παρουσιάζει ἰδιαίτερον χαρακτῆρα, ἰδίαν ἀτομικότητα· ὡς τοιοῦτος δὲ πρέπει νὰ ἐξετάζεται καὶ νὰ διαπαιδαγωγῆται. Π. Α. ΒΑΛΑΚΗΣ

— *[Φυσιολ.]* Εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν ἰδιαιτέρων φυσιολογικῶν τρόπων ἀτομικοῦ συντελεστοῦ ἀντιδράσεως παραδέχονται σήμερον τὴν συμβολὴν ἰδίως τῶν ἐνδοκρινίων ἀδένων καὶ τοῦ ὀργανοφυτικοῦ νευρικοῦ συστήματος, διακρίνοντος ἰδιοσυγκρασίας ὑπερθυρεοειδικάς, ὑποθυρεοειδικὰς κλπ.

— *[Ψυχιατρ.]* Τὸ κρᾶμα τῶν πέντε διαθέσεων (βλ. λ. *ἰδιοσυστασία*), τὰς ὁποίας κέκτηται πᾶς ἄνθρωπος εἰς διάφορον βαθμόν, ἀποτελεῖ τὴν ψυχικὴν ἰδιοσυγκρασίαν, διὰ τῆς ἀναμείξεως δὲ καὶ τοῦ συνδυασμοῦ διαφόρων ἐξ αὐτῶν γεννῶνται αἱ διάφοροι ψυχικαὶ ἰδιοσυγκρασίαι καὶ οἱ χαρακτῆρες· οὕτως ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ συγκινητικότης, ἂν τυγχάνωσιν ἐκσεσημασμέναι παρὰ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ, κάμνουσιν αὐτὸ φιλεύσπλαγχνον. Ὁ συνδυασμὸς μεγάλης κοινωνικότητος, ἀπληστίας καὶ ἐνεργητικότητος μὲ μικρὰν ἀγαθότητα ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ῥαδιούργου κλπ. Δ. Κ.

ἰδιοσυγκρασικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν: «ἰδιοσυγκρασικοὶ χαρακτῆρες».

ἰδιοσυντήρητος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑπὸ ἰδιώτου ἢ ἰδιωτῶν συντηρούμενος: «ἰδιοσυντήρητον σχολεῖον, —ἵδρυμα» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ δημόσιον ἢ πρὸς τὸ δημοσυντήρητον.

ἰδιοσυστασία (ἡ) *['Ιατρ.]*. Καλεῖται οὕτως ὁ ἴδιος εἰς ἕκαστον ἄτομον τρόπος μορφολογικῆς διασκευῆς τοῦ σώματος, ὅστις ὁρίζει τὸν βαθμὸν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἢ ἀντοχῆς, καὶ τὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν νοσογόνων αἰτίων. Εἰς τὴν *εὔτονον* ἰδιοσυστασίαν ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ τοῦ μήκους τοῦ σώματος καὶ τοῦ βάρους ἢ καθολικοῦ πάχους. Ἡ *ἀσθενικὴ* ἰδιοσυστασία παρουσιάζει μῆκος μεγαλύτερον ἐν σχέσει πρὸς τὸ βάρος: σκελετὸς λεπτοφυής, μύες μετρίως ἀνεπτυγμένοι, θώραξ στενός.

Εἰς τὴν ψυχιατρικὴν μετεχειρίσθησαν τὸν ὅρον *ἰδιοσυστασία* (constitution) πρὸς ὑποδήλωσιν τῶν πέντε ψυχικῶν τάσεων, αἵτινες ἐπιτρέπουσι νὰ προσδιορίσωμεν τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων: ἰδιοσυστασία *παρανοϊκή, διεστραμμένη, μυθομανιακή, κυκλοθυμική, εὐσυγκίνητος*. Αἱ ἰδιοσυστασιακαὶ αὗται τάσεις ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὴν ἐπὶ τὰ μείζω ἢ ἐπὶ τὰ ἐλάσσω διαβάθμισιν τῶν ἀντιστοίχων ψυχικῶν διαθέσεων: ἀπληστία, ἀγαθότης, κοινωνικότης, ἐνεργητικότης, συγκινητικότης. Δ. Κ.

ἰδιοσύστατος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ὑφιστάμενος αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχων.—Ἐπίρρ. ***ἰδιοσυστάτως***.

ἰδιοτέλεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιοτελοῦς, ἡ πέραν τοῦ δέοντος προσήλωσις πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, φιλοχρηματία.

ἰδιοτελής (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ πέρα τοῦ δέοντος ἀποβλέπων εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον, φιλοχρήματος. —Ἐπίρρ. ***ἰδιοτελῶς***.

ἰδιοτελικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν.

ἰδιότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ ἴδιόν τινος γνώρισμα, τὸ ἰδιάζον εἴς τι· || καθόλου, τὸ γνώρισμα ὡς ἐνέργεια ἢ πάθος ἢ κατάστασις, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεταί τι: «αἱ ἰδιότητες τῶν σωμάτων», «πολλὰ φυτὰ ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ στρέφωνται πρὸς ἥλιον»· || «τοῦ ὡμίλησεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ δικαστοῦ,—τοῦ βουλευτοῦ».

— *[Φιλοσ.]* Καλεῖται *ἰδιότης* πᾶς χαρακτὴρ ἀνήκων ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰ ὄντα ἑνὸς εἴδους. Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον τῆς ἰδιότητος ἕπεται, ὅτι δύναται ἰδιότης ὄντων μιᾶς κατηγορίας ν' ἀνήκῃ ἐπίσης καὶ εἰς ὄντα ἄλλης κατηγορίας· π. χ. ὁ ἄνθρωπος (ὅλα δηλαδὴ τὰ ὄντα τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους) ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ βλέπῃ· τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἰδιότητα ἔχει καὶ ὁ ἵππος (ὅλα τὰ ὄντα τοῦ εἴδους τῶν ἵππων). Μία ἰδιότης δύναται ν' ἀποτελῆται ἀπὸ γνωρίσματα οὔτε οὐσιώδη οὔτε διαρκῆ. Ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται ὅθεν καὶ ὅταν τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἴδιον, τὸ διακριτικόν, τὸ χαρακτηριστικόν· οὕτω λέγουσιν, ὅτι ὁ σίδηρος ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ διαστέλληται θερμαινόμενος, ἐνῷ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐκδηλοῦν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχουν ὅλα τὰ σώματα. Ὅταν ἡ ἰδιότης εἶναι τοιαύτη, ὥστε ν' ἀνήκῃ εἰς ἓν ὡρισμένον εἶδος ὄντων καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποτελῇ διαφοροποίησιν τοῦ εἴδους τούτου εἰς ὃ ἀναφέρεται, καλεῖται *ἰδιότης χαρακτηριστικὴ* καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ διὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ εἴδους τῶν ὄντων, εἰς ὃ ἀναφέρεται αὕτη.

— *[Νομ.]* Νομικαὶ *ἰδιότητες* τῶν ἐνσωμάτων πραγμάτων καλοῦνται ἰδιαίτερά τινα χαρακτηριστικά, δι' ὧν ταῦτα παρίστανται καὶ ἐξ ὧν καθορίζονται οἱ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐφαρμοστέοι κανόνες δικαίου. Ὡς ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τούτων τὰ πράγματα διακρίνονται εἰς *κινητὰ* ἢ *ἀκίνητα, διαιρετὰ* ἢ *ἀδιαίρετα, ἁπλᾶ* ἢ *σύνθετα, κύρια* ἢ *παρεπόμενα* κλπ. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ὑπάρχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ φύσεως, ἀλλὰ καὶ προσδίδονται, κατ' ἀντίθεσιν, ὑπὸ τοῦ νόμου, ἢ κατὰ σύμβασιν. Οὕτω φύσει κινητὰ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς ἀκίνητα (τὸ ὑλικὸν τῆς οἰκοδομῆς μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς), φύσει μὴ ἀναλωτὰ (τὰ νομίσματα) θεωροῦνται, νόμῳ, ὡς ἀναλωτά, φύσει ἀντικαταστατὰ λογίζονται, κατὰ σύμβασιν, ὡς ἀναντικατάστατα καὶ τἀνάπαλιν. Θ. Κ.

ἰδιοτροπία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιοτρόπου, ἄλλως *ἰδιορρυθμία*, κοιν. *παραξενιά*: «ἐξ αἰτίας τῶν ἰδιοτροπιῶν του γίνεται κακὸς μὲ ὅλον τὸν κόσμον».

ἰδιότροπος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κατ' ἴδιον τρόπον παρὰ τὸν κοινὸν καὶ συνήθη ἐκλαμβάνων ἢ κρίνων τὰ πράγματα: ἄλλως *ἰδιόρρυθμος*, κοιν. *παράξενος*: «εἶναι πολὺ ἰδιότροπος 'ς τὰ ροῦχα, — 'ς τὸ ντύσιμο, — 'ς τὸ φαΐ», «ἰδιότροπος ἄνθρωπος, μὲ κανένα δὲν συμφωνεῖ», «ἰδιότροπο ντύσιμο,—κτένισμα». —Ἐπίρρ. ***ἰδιοτρόπως***.

ἰδιοτυπία (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιοτύπου, ἰδιομορφία, ξεχωριστὸς τύπος, ἰδιαιτέρα μορφή.

ἰδιότυπος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἴδιον τύπον, ξεχωριστὴν μορφήν, ὁ ἀλλοῖος, διαφορετικὸς τὴν μορφήν. — Ἐπίρρ. ***ἰδιοτύπως***.

ἰ ιοφυής (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ἔχων ἰδίαν φυήν, ξεχωριστήν, ἐξαιρετικὴν φύσιν πρός τι, ὁ διακρινόμενος διὰ τὴν μεγάλην ἐπίδοσιν πρός τι.

ἰδιοφυΐα (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιοφυοῦς, ἡ ἐξαιρετικὴ καὶ ἔμφυτος ἐπίδοσις πρός τι, κοιν. *ταλέντο*: «ἔχει ἰδιοφυΐαν εἰς τὴν μουσικήν,—εἰς τὴν ζωγραφικήν, — εἰς τὰ μαθηματικὰ κλπ.»· || χαρακτηριστικὸν ἀνθρώπου ἰδιοφυοῦς: «αὐτὸς εἶναι ἰδιοφυΐα εἰς τὴν μουσικήν,—εἰς τὴν ζωγραφικὴν κτλ.».

— *[Ψυχολ.—Παιδαγ.]* *Ἰδιοφυΐα* λέγεται ἰδιάζουσα πνευματικὴ ἱκανότης πρὸς εὔκολον κατανόησιν καὶ ἐκμάθησιν τεχνῶν ἢ ἐπιστημῶν, ὡς καὶ ἐξαιρετικὴ ἐπιδεξιότης περὶ τὴν ἄσκησιν αὐτῶν. Εἶναι δὲ δύο εἰδῶν: *γενικὴ ἰδιοφυΐα*, ἥτις ἀναφέρεται εἰς πᾶσαν τέχνην καὶ ἐπιστήμην, καὶ *εἰδικὴ ἰδιοφυΐα* πρὸς ὡρισμένην ἐπιστήμην ἢ τέχνην, ἥτις λέγεται καὶ *τάλαντον*. Ἀνωτέρα τῆς ἰδιοφυΐας εἶναι ἡ *μεγαλοφυΐα*, ἥτις εἶναι ἡ δύναμις πρὸς ἐπιτέλεσιν ἐν οἱῳδήποτε ἐπιστήμῃ ἢ εἴδει καλλιτεχνίας νέου τινὸς καὶ ἐξαιρετικοῦ, πρὸς ὑπερπήδησιν παντοειδῶν ἐμποδίων καὶ ἀνεύρεσιν νέων κατευθύνσεων καὶ προαγωγὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἐνῷ ὁ ἔχων ἰδιοφυΐαν ἀντιλαμβάνεται καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένα μετ' εὐκολίας, ἀλλὰ μένει ἐν αὐτοῖς καὶ ἐκτελεῖ τὸ ἔργον του προσηλωμένος εἰς τὰ ὑπάρχοντα τελειότερα πρότυπα, ὁ μεγαλοφυὴς προβαίνει περαιτέρω ἀπὸ τὰ παραδεδομένα καὶ εὐχαριστεῖται ὡς δημιουργικὸν πνεῦμα νὰ ἀνακαλύπτῃ νέα μέσα καὶ ἀποτελέσματα. Ἐνῷ ἡ μεγαλοφυΐα δὲν ἔχει ἀνάγκην πολλῆς καθοδηγήσεως, ἀλλ' ἐλευθερίας εἰς τὰς κινήσεις της, ἡ ἰδιοφυΐα χρειάζεται διαπαιδαγώγησιν. Ἡ πρᾶξις ἀπέδειξεν, ὅτι διὰ καλῶν σχολείων καὶ ἐργαστηρίων προήχθησαν πολὺ παιδία ἔχοντα ἰδιοφυΐαν, ἄλλα δὲ μὲ κακὰ σχολεῖα ἔμειναν ὀπίσω. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῇ πράξει ἐνίοτε συγχέονται τὰ ὅρια ἰδιοφυΐας καὶ μεγαλοφυΐας.

Ἡ ἰδιοφυΐα, εἴτε γενικὴ εἴτε εἰδική, διακρίνεται εἰς *ἔμφυτον* καὶ *ἐπίκτητον*· καὶ ἡ μὲν ἔμφυτος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογικῆς διαπλάσεως ὁλοκλήρου τοῦ ὀργανισμοῦ· αἱ δὲ ἐπίκτητοι ἀναπτύσσονται ἰδίως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ὅτε εἰσάγονται εἰς τὴν ψυχὴν αἱ περισσότεραι ἐντυπώσεις καὶ ἐντυπώνονται βαθύτερον· εὐνόητον ὅμως εἶναι, ὅτι χρειάζεται καὶ φυσική τις προδιάθεσις, ἵνα αἱ ἐντυπώσεις ἀναπτύξωσιν ἰδιοφυΐαν.

Γενικὴ ἰδιοφυΐα. Αὕτη προέρχεται μὲν καὶ ἐκ τῆς ταχύτητος τῆς ἀντιλήψεως, τῆς σταθερότητος τῆς μνήμης, τῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας καὶ τῆς εὐχερείας περὶ τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἱκανότητος τῆς νοήσεως εἰς τὸ νὰ συγκεντρώνῃ τὰ διάφορα διανοήματα, νὰ ἐπεξεργάζεται καὶ συνδυάζουσα αὐτὰ νὰ δημιουργῇ νέα. Ἐθεωρήθη δὲ ἀναγκαῖον, ἵνα οἱ εὐφυεῖς μαθηταί, ἐφ' ὅσον ἀνευρίσκονται, νὰ διευκολύνωνται εἰς τὰς σπουδάς των, διότι ἐπ' αὐτῶν ἰδίως στηρίζονται αἱ ἐλπίδες καλυτέρου μέλλοντος ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Γερμανίᾳ ἡ μὲν ἀστικὴ τάξις δύναται νὰ προπαρασκευάζεται δι' ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὸ ἐννεαετὲς γυμνάσιον, ἡ δὲ κατωτέρα τάξις μετὰ τὸ ὀκταετὲς δημοτικὸν σχολεῖον τρέπεται εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ὡρίσθη εἰς διάφορα μέρη, οἷον εἰς τὸ Βερολῖνον, ὅτι μετὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον οἱ εὐφυεῖς μαθηταί, ἐξευρισκόμενοι κατόπιν ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως, ἀποβλεπούσης εἰς λεπτομερῆ ἀνερεύνησιν ὅλων τῶν πνευματικῶν των προτερημάτων, δύνανται νὰ εἰσάγωνται εἰς ἰδιαίτερα ἐπὶ τούτῳ ἱδρυθέντα σχολεῖα τῶν εὐφυῶν μαθητῶν· εἰς αὐτοὺς δὲ παρέχονται πλεῖσται οἰκονομικαὶ εὐκολίαι· κατὰ τὰ ἓξ δὲ ἔτη τῆς φοιτήσεως εἰς αὐτὰ διδάσκονται οἱ μαθηταὶ ὅσα καὶ εἰς τὰ ἐννεαετῆ γυμνάσια. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ διδασκόμενοι εἶναι εὐφυεῖς, καὶ δύνανται καὶ ὀφείλουν νὰ λάβουν περισσοτέραν πνευματικὴν τροφήν, τὸ ποσὸν τῶν καθ' ἑβδομάδα ὡρῶν διδασκαλίας εἶναι περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα σχολεῖα, καὶ τὰ μαθήματα ἐν μέρει ὑψηλότερα.

Εἰδικὴ ἰδιοφυΐα. Ἐπειδὴ ἑκάστου πεπολιτισμένου ἀνθρώπου ἡ ἐνέργεια κατευθύνεται: α') εἰς τὸ νὰ μάθῃ καὶ ἐξερευνήσῃ· β') εἰς τὸ νὰ παραστήσῃ αἰσθητῶς τὰς ἰδέας του· καὶ γ') εἰς τὸ νὰ ἐκτελέσῃ διαφόρους πράξεις, διὰ τοῦτο διακρίνονται καὶ τρία εἴδη ἰδιοφυΐας: ἡ ἐπιστημονική, καλλιτεχνικὴ καὶ πρακτική. Ἐν τούτοις ὅμως πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι ὅλα τὰ ἰδιοφυῆ παιδία ἔχουν ἰσχυρὰν μνήμην, καί, ἐπειδὴ ἀναπλάσσουν εὐκολώτερον τὰς παραστάσεις καὶ συνδέουν αὐτάς, διὰ τοῦτο ἀναπτύσσουν ταχύτερον τὴν διανοητικήν των ἱκανότητα. Ἀλλὰ κατόπιν ὑποχωρεῖ ἡ μνήμη καὶ ἄλλαι πνευματικαὶ δυνάμεις, ἡ φαντασία, τὸ συναισθητικόν, ἡ ἀποφασιστικότης, καταλαμβάνουν ἐξέχουσαν θέσιν.

Ἄλλη διαίρεσις τῆς ἰδιοφυΐας προέρχεται ἐκ τῆς ἰδιαζούσης κλίσεως αὐτῆς πρὸς ὡρισμένην καλὴν τέχνην ἢ ἐπιστήμην, ὡς ἐκδηλοῦται αὕτη εἰς ὡριμώτερα παιδία. Οὕτω διακρίνονται παῖδες ἔχοντες ὡρισμένην ἰδιοφυΐαν εἰς τὴν φιλολογίαν, ἱστορίαν, φιλοσοφίαν ἢ μαθηματικά, φυσικήν, γεωγραφίαν. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ἰδιάζουσαι ἱκανότητες εἰς κλάδους αὐτῶν, π. χ. γραμματικήν, ἀριθμητικήν, γεωμετρίαν κλπ. Οὐχὶ σπανίως ἰδιοφυΐα τις περιορίζεται ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων κλάδου τινός, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνεται εἰς συγγενεῖς γνώσεις· αἱ τοιαῦται μονομερεῖς ἰδιοφυΐαι διανοητικῶς δὲν ὑπερέχουν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας των δεικνύουν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν. Παρὰ τούτους ὅμως ὑπάρχουν πολυμερεῖς ἰδιοφυΐαι, π. χ. διὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας συγχρόνως καὶ τὴν μουσικήν· οἱ πεπροικισμένοι ὑπὸ τοιαύτης ἰδιοφυΐας διακρίνονται διὰ τὴν εὐρυτέραν των ἀντίληψιν καὶ ἀποβαίνουν πολυειδῶς χρήσιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Δὲν ἔχουν ὅμως τὴν ἰδιοφυΐαν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ, ἀλλ' ὑπερτέραν εἰς ἕνα κλάδον.

Πολλάκις ἡ κλίσις καὶ ἡ ἰδιοφυΐα δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, δηλαδὴ ὁ κλάδος εἰς τὸν ὁποῖον κανεὶς εὐχαριστότατα ἐνασχολεῖται δὲν εἶναι πάντοτε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον δύναται νὰ τελειοποιηθῇ· π. χ. ὁ Γκαῖτε κατ' ἀρχὰς εἶχε μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ζωγραφικήν, ἕως οὗ ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς αὐτὴν δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὸ μέτριον. Ἐν τούτοις εἶναι συχνότεραι αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ κλίσις καὶ ἡ ἰδιοφυΐα συμπίπτουν. Τὰ ἀρχικὰ αἴτια τὰ παράγοντα

Digitized by Google

τὴν ἰδιοφυΐαν δὲν εἶναι ἐντελῶς γνωστά· πρῶτον συντελεῖ ἡ κληρονομικότης, ὄχι μόνον ἐκ τῶν γονέων, ἀλλ' ἐκ σειρᾶς γενεῶν προερχομένη. Τὰ ἰ ιάζοντα προτερήματα οἰκογενείας τινὸς προάγονται κατὰ μικρόν, ἕως οὗ εἰς ὡρισμένον ἄτομον ἐμφανισθοῦν ὑπὸ τελειοτάτην μορφήν· ἐνῷ δὲ ὕστερον ἐμφανίζονται ἠλαττωμένα εἰς τοὺς ἀπογόνους, κατόπιν πάλιν δυνατὸν νὰ ἀρχίσουν νὰ ἐξελίσσωνται ἐπὶ τὸ τελειότερον. Δεύτερον ἑκάστη ἰδιοφυΐα ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὡρισμένην διάπλασιν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ ὁποίου κατάλληλος ἀνάπτυξις εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος ὑπάρξεως ἀξιολόγου πνευματικοῦ βίου. Τρίτον, πρὸς δημιουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν ἰδιοφυΐας συντελοῦν καὶ κλιματολογικοί, οἰκογενειακοὶ καὶ κοινωνικοὶ λόγοι. Εὔκρατον κλῖμα καὶ ξηρός, εὐήλιος τόπος εἶναι εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν πνευματικῶν προτερημάτων, ἐνῷ ὑπερβολικὴ θερμότης καὶ δριμὺ ψῦχος, ὑγρασία ἀτμοσφαίρας καὶ σκυθρωπότης οὐρανοῦ παρακωλύουν αὐτήν. Κανονικὸς οἰκογενειακὸς βίος, χωρὶς νὰ τὸν πιέζῃ ἔνδεια ἢ ἄλλαι στενοχωρίαι, χωρὶς νὰ τὸν ταράττῃ μαλθακότης ἢ ἀδιάκοποι διασκεδάσεις, ἐκτίμησις ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν πνευματικῶν καὶ γενικῶν ἐνδιαφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος, συναναστροφαὶ μὲ καλὰ παιδία καὶ παιδιαὶ ἐν μέτρῳ, ἐναλλασσόμεναι μὲ ἐπωφελεῖς ἐργασίας, προάγουν τὰς ἰδιοφυΐας. Αἱ μικραὶ ὑγιειναὶ πόλεις προάγουν τὰς ἰδιοφυΐας· παρέχουν εἰς τὸν παῖδα ἀρκετὰς ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως γνώσεις, φυσικὰς καλλονὰς καὶ εὐεργετικὴν ἐναλλαγὴν ἐντυπώσεων, ἐνῷ αἱ μεγαλοπόλεις μὲ τὸν ἀφύσικον βίον καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐντυπώσεων καθιστοῦν τὰ παιδία νευρικώτερα καὶ ἀπροσεκτότερα, τὰ δὲ χωρία μὲ τὴν μονοτονίαν τοῦ βίου κουράζουν τὴν ψυχὴν καὶ περιορίζουν τὴν διανόησιν. Ἐξ ἄλλου ὅσον ὁ σωματικὸς καὶ ὁ πνευματικὸς περιορισμὸς ἐπενεργεῖ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, τόσον ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἡ ἐξασφάλισις τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων καὶ ἀκόμη περισσότερον ὁ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγὼν ἀνυψοῦν τὸν πνευματικὸν βίον καὶ προάγουν τὴν ἰδιοφυΐαν τῶν ἀτόμων.

Διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἰδιοφυῶν παιδίων ἐπιβάλλεται κατὰ πρῶτον ἡ προσεκτικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παρατηρητικοῦ· ἡ ἄσκησις εἰς τὸ νὰ περιγράφουν καὶ ἰχνογράφουν τὰ παιδία τὸ παρατηρούμενον· δεύτερον ἐπιβάλλεται νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὰ μανθανόμενα καὶ νὰ διδάσκωνται οὐχὶ παθητικῶς, ἀλλὰ συνεργαζόμενα καὶ ἀνευρίσκοντα ὅσα πρέπει νὰ μάθουν· νὰ διδάσκωνται ὄχι καταπονούμενα μὲ πολὺ δυσκόλους ἐργασίας, ἀλλ' εὐχαριστούμενα· ὅταν ἡ διδασκαλία εὐχαριστῇ τὰ παιδία, τότε καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεώς των θὰ ἐπιζητοῦν ὁμοίαν εὐχαρίστησιν, θὰ αὐτοδιδάσκωνται καὶ θὰ ἀναπτύσσουν ταχύτερον τὰς ἱκανότητάς των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἰδιοφυΐα δεικνύει ζωηρόν, ἀλλὰ μονομερὲς ἐνδιαφέρον, ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν πολυμερεστέραν καὶ εὐρυτέραν μόρφωσιν, διὰ νὰ δύναται κατόπιν ἐπ' αὐτῆς νὰ ἐποικοδομηθῇ στερεὰ ἀνάπτυξις κλάδου τινός. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἰδιοφυΐαι πολλάκις κύπτουν ὑπὸ τὸ βάρος ὑπερβολικῆς πνευματικῆς ἐργασίας καὶ παραμελοῦν τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος, ἡ ἀγωγὴ πρέπει νὰ δημιουργήσῃ ἀντίρροπον διὰ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων, ἐκδρομῶν κλπ. Εἰς τὰς μηχανικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἰδιοφυΐας πρέπει νὰ παρέχεται συχνὰ εὐκαιρία πρὸς κατάλληλον ἐν καιρῷ τῶν κινητηρίων νεύρων καὶ τῶν μυῶν ἄσκησιν. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ οἱ ἰδιοφυεῖς ἔχουν εὐερέθιστον τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ταχυτέραν τὴν πνευματικὴν ὡρίμανσιν, εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς κινδύνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ τοὺς προφυλάξῃ ἡ ὀρθὴ διαπαιδαγώγησις· τοιοῦτοι εἶναι οἱ κίνδυνοι τῆς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας, ὁ ἐγωϊσμός, ἡ φιληδονία. Ἐπειδὴ οἱ ἰδιοφυεῖς τελειώνουν εἰς ἑκάστην τάξιν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον τὴν ἐργασίαν, ἐκρίθη εὔλογον νὰ ἐπιζητῆται ἰδιαιτέρα ἐργασία διὰ τοὺς τοιούτους μαθητάς. Ὅπως δὲ ὠργανώθησαν ἰδιαίτερα σχολεῖα εὐφυῶν μαθητῶν, ἐκ δημοτικῶν σχολείων προερχομένων, οὕτως ἱδρύθησαν εἰς γυμνάσια καὶ ἀνώτερα πρακτικὰ σχολεῖα ἰδιαίτερα τμήματα ἐχόντων ἰδιοφυΐαν παιδίων, εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκονται, ἐκτὸς τῶν κοινῶν μαθημάτων, εἰς ἰδιαιτέρας ὥρας ἀνώτερα μαθήματα τοῦ κλάδου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἰδιοφυΐαν· π. χ. εἰς τὴν φυσικήν, μαθηματικά, κ.λ.π. Εἰς ἰδιαίτερα δὲ ἐργαστήρια γίνονται καὶ ἀσκήσεις διὰ τὰ ἀνώτερα ταῦτα μαθήματα.

Π. Α. ΒΑΛΑΚΗΣ

ἰδιόχειρος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἰδίᾳ χειρὶ γινόμενος: «ἰδιόχειρος ὑπογραφὴ» αὐτόγραφος, «ἰδιόχειρος ἐπίδοσις τῆς ἐπιστολῆς, — τοῦ ἐγγράφου» ἡ ἐπίδοσις εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται· || «ἰδιόχειρος διαθήκη», ἄλλως *ἰδιόγραφος*. —Ἐπίρρ. ***ἰδιοχείρως.***

ἰδιοχρησία (ἡ)· ἡ χρῆσις κτήματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδιοκτήτου, οἷον ἐπὶ οἰκίας, καταστήματος, ἀγροῦ κτλ.

—*[Νομ.]* Βλ. *ἰδιοκατοίκησις.*

ἰδιόχρους (ὁ, ἡ), *—ουν* (τό)· ὁ ἔχων τὸ ἴδιον, τὸ φυσικὸν αὐτοῦ χρῶμα.

ἰδιοχρωματόσωμα (τό), ἢ ***ἑτεροχρωματόσωμα*** */Βιολογ./*. Οὕτω καλεῖται ζεῦγος χρωματοσωμάτων τοῦ πυρῆνος, ἢ καὶ ἓν ἀζυγὲς τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰδίου τύπου καὶ μορφῆς ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ χρωματοσώματα καὶ τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἰδιαίτερον τύπον τομῆς κατὰ τὰς πυρηνοτομίας πρὸς σχηματισμὸν τῶν γενετησίων κυττάρων. Αἱ ἐπὶ τῶν χρωματοσωμάτων τούτων πειραματικαὶ ἔρευναι τοῦ Οὐΐλσον, Χένκιγκ, ἰδίᾳ ἐπὶ ἐντόμων, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὰ χρωματοσώματα ταῦτα ὀφείλεται ὁ καθορισμὸς τοῦ ἄρρενος ἢ θήλεος φύλου, ἕνεκα τούτου δὲ καλοῦνται ταῦτα καὶ *χρωματοσώματα τοῦ φύλου*. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὸ ζεῦγος τῶν ἰδιοχρωματοσωμάτων εἶναι μικρότερον τῶν λοιπῶν χρωματοσωμάτων, ἄλλοτε τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο χρωματοσωμάτων τοῦ ζεύγους εἶναι μεγαλύτερον καὶ τὸ ἄλλο μικρότερον, ἄλλοτε δὲ τέλος ὑπάρχει μόνον ἓν ἀζυγὲς μέγα, τὸ ὁποῖον καλεῖται καὶ X χρωματόσωμα, ἐνῷ ὅπου ὑπάρχει καὶ μικρὸν τοιοῦτον καλεῖται Y χρωματόσωμα. Πῶς τὰ χρωματοσώματα ταῦτα ἐπιδρῶσι πρὸς καθορισμὸν τοῦ φύλου εἶναι ἄγνωστον.

Θ. ΒΛΗΣΙΔΗΣ

ἰδιόχρωμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἴδιον, χαρακτηριστικὸν τῆς ποιότητός του χρῶμα.

— **ἰδιόχρωμα *ὀρυκτά*·** βλ. *ἑτερόχροα ὀρυκτά.*

ἰδῖται (οἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἑξασθενεῖς ἀλκοόλαι *(ἑξανόλαι)* τοῦ γενικοῦ τύπου:

$$CH_2OH.[CH(OH)]_4.CH_2OH$$

Διακρίνονται δύο στερεοϊσομερεῖς μορφαί, ἤτοι: Ὁ d-*ἰδίτης* ἢ ἁπλῶς *ἰδίτης*, ὅστις ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει εἰς τὸν ὀπὸν τῶν καρπῶν τῆς ὄας (κοιν. *σορβιᾶς*). Παρεσκευάσθη ἐπίσης καὶ συνθετικῶς δι' ἀναγωγῆς τῆς d-*ἰδόζης* καὶ d-*σορβόζης*. Τήκεται εἰς 73—74° καὶ ὑδατικὸν διάλυμα αὐτοῦ 10% ἔχει εἰδικὴν στροφὴν —3,53°. Καὶ ὁ l-*ἰδίτης*, ὅστις παρεσκευάσθη μόνον συνθετικῶς δι' ἀναγωγῆς τῆς l-*ἰδόζης* καὶ l-*σορβόζης*.

Σ. Γ.

ἰδίωμα (τό)· πᾶν ὅ,τι ἔχει τις ὡς ἴδιον, ὡς ξεχωριστὸν γνώρισμα: «τὸ λάδι ἔχει τὸ ἰδίωμα νὰ ἁπλώνῃ»· || ἕξις, συνήθεια: «αὐτὸ τὸ παιδὶ ἔχει κακὰ ἰδιώματα», «νὰ τὸ κόψῃς αὐτὸ τὸ ἰδίωμα ποὺ ἔχεις»· || ἰδιαίτερος φραστικὸς τρόπος, ἰδιαίτερον γλωσσικὸν στοιχεῖον: «περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων» πραγματεία Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως· || «γλωσσικὸν ἰδίωμα» τὸ σύνολον τῶν γλωσσικῶν παραλλαγῶν ἑνὸς τόπου: «γλωσσικὸν ἰδίωμα Πόντου, — Κύπρου, — Μάνης κτλ.». Τὰ ἰδιώματα διαφέρουν κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀμοιβαίας καταλήψεως, ἤτοι ἡ ἀμοιβαία κατανόησις μεταξὺ ἀνθρώπων λαλούντων διάφορα ἰδιώματα εἶναι εὐχερεστέρα, δυσχερεστέρα δὲ μεταξὺ ἀνθρώπων λαλούντων διαφόρους διαλέκτους.

— **ἰδίωμα *λόγου*·** βλ. *σχῆμα* λόγου.

ἰδιωματικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς γλωσσικὸν ἰδίωμα: «ἰδιωματικὴ λέξις, — ἔκφρασις», «ἰδιωματικὰ στοιχεῖα»· || «ἡ παρὰ Θουκυδίδῃ λέξις εἶναι ἰδιωματικὴ» ἡ φρασεολογία τοῦ Θουκυδίδου περιλαμβάνει λέξεις καὶ τύπους ὑπ' αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν χρησιμοποιουμένους.—Ἐπίρρ. ***ἰδιωματικῶς.***

ἰδιώνυμος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ δι' ἰδιαιτέρου ὀνόματος χαρακτηριζόμενος: «ἰδιώνυμον ἀδίκημα» ἀδίκημα μὴ ὑπαγόμενον εἰς γενικότητά τινα ἀδικημάτων, ἀλλὰ χαρακτηριζόμενον ἰδιαιτέρως καὶ ὑποκείμενον εἰς ἰδιαιτέρας ποινάς.—Ἐπίρρ. ***ἰδιωνύμως.***

— **ἰδιώνυμον *ἔγκλημα*** (delictum sui generis) */Ποιν. Δίκ./*. Πολλάκις οἱ ποινικοὶ κώδικες τιμωροῦν ὡς ἔγκλημα τετελεσμένον τὴν ἀπόπειραν ἐγκλήματος διατετυπωμένου ἐν αὐτοῖς. Ἐπίσης ἐνίοτε τιμωροῦνται ὡς ἔγκλημα τετελεσμένον καὶ ἁπλαῖ προπαρασκευαστικαὶ πράξεις, αἵτινες ἐὰν δὲν ἠπειλοῦντο ῥητῶς μὲ ποινὴν δὲν θὰ ἐτιμωροῦντο. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τιμωροῦνται ὡς ἐγκλήματα τετελεσμένα ἁπλαῖ πράξεις συνεργίας. Ἡ τοιαύτη δημιουργία ἰδιωνύμων ἐγκλημάτων ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν τιμώρησιν ἢ τὴν βαρυτέραν τιμώρησιν πράξεων, αἵτινες, ἐὰν δὲν διετυποῦντο ῥητῶς ὡς τετελεσμένα ἐγκλήματα, ἢ θὰ ἐτιμωροῦντο ἐλαφρότερον, ἢ δὲν θὰ ἐτιμωροῦντο διόλου. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ἰδιωνύμων τούτων ἐγκλημάτων εἶναι ἀπεριόριστος, δικαιουμένη ὅπως περιβάλῃ μὲ τὴν ἐνισχυμένην διὰ τῆς ποινικῆς ἀπειλῆς προστασίαν πᾶν ἔνδικον ἀγαθόν. Συνεπῶς τὸ ἰδιώνυμον ἔγκλημα δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι ἀπόπειρα ἢ προπαρασκευαστικὴ πρᾶξις ἢ συνεργία ἐγκλήματος διατετυπωμένου ἤδη ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ, ἀλλὰ δύναται νὰ συνίσταται καὶ εἰς τὴν προσβολὴν ἢ κατακινδύνευσιν οἱουδήποτε ἐνδίκου ἀγαθοῦ. Μόνον πρᾶξις, ἥτις οὔτε προσβάλλει οὔτε κατακινδυνεύει ἔνδικόν τι ἀγαθὸν δὲν ἐπιτρέπεται σήμερον, εἰς τὸν βαθμὸν τῆς προόδου εἰς ὃν εὑρίσκεται τὸ ποινικὸν δίκαιον, νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἔγκλημα.

Ἰδιώνυμα ἐγκλήματα, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἔννοιαν, ἀπαντῶνται καὶ ἐν τῷ ποινικῷ ἡμῶν νόμῳ (π. χ. ἄρθρ. 132 ποινικοῦ νόμου) καὶ ἔξω αὐτοῦ. Τοιαῦτα ἰδιώνυμα ἐγκλήματα καταστρωθέντα ἐκτὸς τοῦ ποινικοῦ ἡμῶν νόμου περιέχει ὁ ἀπὸ 24/25 Ἰουλίου 1929 νόμος 4229 (ἀριθ. φύλλου Ἐφημ. Κυβερνήσεως 245) «Περὶ μέτρων ἀσφαλείας τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος καὶ προστασίας τῶν ἐλευθεριῶν τῶν πολιτῶν». Κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ νόμου τούτου τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν τοὐλάχιστον ἓξ μηνῶν ὅστις «ἐπιδιώκει τὴν ἐφαρμογὴν» ἰδεῶν ἐχουσῶν ὡς ἔκδηλον σκοπὸν τὴν διὰ βιαίων μέσων ἀνατροπὴν τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ συστήματος, ἢ τὴν ἀπόσπασιν μέρους ἐκ τοῦ ὅλου τῆς ἐπικρατείας, ἢ ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ προσηλυτισμόν. Ἐκτὸς τῆς ποινῆς τῆς φυλακίσεως ἐπιβάλλεται διὰ τῆς ἀποφάσεως καὶ ἐκτοπισμὸς ἑνὸς μηνὸς μέχρι δύο ἐτῶν εἰς τόπον ἐν αὐτῇ ὁριζόμενον. Μὲ τὰς αὐτὰς ποινὰς τιμωρεῖται καὶ ὅστις, ἐπωφελούμενος ἀπεργίας ἢ λὸκ-ἄουτ, «προκαλεῖ ταραχὰς ἢ συγκρούσεις». Ἐὰν ἡ πρᾶξις ἐτελέσθη ἐν δημοσίῳ τόπῳ παρόντων πολλῶν, ἢ διὰ τοῦ τύπου, ἢ ἐὰν ὁ προσηλυτισμὸς ἐνεργῆται διὰ χρημάτων, ἢ ἀπευθύνεται πρὸς ἀνηλίκους, στρατιωτικοὺς ἐν γένει ἢ δημοσίους λειτουργούς, τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρα ἐπιβαρυντικὴ περίπτωσις. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ αὐτοῦ νόμου, ἐὰν τὰ μνησθέντα ἀδικήματα τελεσθοῦν διὰ τοῦ τύπου, «ὑπέχει ποινικὴν εὐθύνην» καὶ ὁ συγγραφεὺς ἢ συντάκτης τοῦ δημοσιεύματος καὶ ὁ διευθυντὴς ἢ ἐκδότης τοῦ ἐντύπου, ἐὰν διετέλουν ἐν γνώσει, ἐὰν δὲ οὗτοι εἶναι ἄγνωστοι, «τὴν εὐθύνην φέρει» ὁ τυπογράφος, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ ἢ ἐν ἐλλείψει τούτου ὁ ἐν γνώσει ἀναλαβὼν τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ἀπαγγέλλεται ἀντ' αὐτῶν προσωρινὴ παῦσις τοῦ ἐπιτηδεύματός των (δημοσιογράφου, τυπογράφου, ἐκδότου) μέχρις ἓξ μηνῶν καὶ ἐν ὑποτροπῇ μέχρι τριῶν ἐτῶν. Ὁ παρὰ τὴν παῦσιν ταύτην ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τοῦ αὐτοῦ νόμου, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως ὁ «ἐν γνώσει προσερχόμενος» εἰς ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐν παντὶ δημοσίῳ κλειστῷ χώρῳ συνάθροισιν προσώπων «ἐπιδιωκόντων τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐν ἄρθρῳ 1 ἰδεῶν». Κατὰ τὸ αὐτὸ ἄρθρον 3, ἐδ. 3, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν μέχρι τριῶν μηνῶν ὅστις «κακοβούλως διαταράσσει πολιτικὴν συγκέντρωσιν ἐπιτρεπομένου σκοποῦ», ἐκτὸς ἂν ἡ διαταρακτικὴ πρᾶξις ἐπισύρῃ ἐκ τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ νόμου βαρυτέραν ποινήν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 5 τοῦ αὐτοῦ νόμου, ἐὰν ἐπί τινι τῶν ἀδικημάτων τοῦ νόμου τούτου καταδικασθῇ δημόσιος ὑπάλληλος ἢ ὑπηρέτης, ἡ καταδίκη αὐτὴ συνεπάγεται τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἔκπτωσιν, ἀπαγγελλομένην ὑπὸ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, δι' ἧς ὡσαύτως ὁρίζεται ἀνικανότης πρὸς ἀνάκτησιν ἀρχῆς ἢ ἄλλης δημοσίας ὑπηρεσία, μὴ δυναμένη νὰ παραταθῇ πέραν τῶν πέντε ἐτῶν. Στρατιωτικοὶ παντὸς βαθμοῦ, ὡς καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ σῶμα τῆς ἀστυνομίας πόλεων, καταδικαζόμενοι ἐπί τινι τῶν ἀδικημάτων τοῦ νόμου τούτου, ἐκπίπτουν τῆς ὑπηρεσίας καὶ στεροῦνται ὅλων τῶν μετὰ τῆς ἀρχῆς ἢ ὑπηρεσίας συνημμένων δικαιωμάτων καὶ πλεονεκτημάτων. Ἡ τοιαύτη καταδίκη συνεπιφέρει καὶ διαρκῆ ἀνικανότητα πρὸς ἀνάκτησιν ἀρχῆς ἢ ἄλλης δημοσίας ὑπηρεσίας. Αἱ συνέπειαι αὗται ἐπέρχονται καὶ ἂν δὲν ἀπαγγέλλωνται ἐν τῇ ἀποφάσει. Κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ αὐτοῦ νόμου, ὁ κατηγορούμενος ἐπί τινι τῶν μνησθέντων ἐγκλημάτων δὲν δύναται νὰ ἀπολυθῇ ἐπὶ ἐγγυήσει, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ πολιτικοῦ ἐγκλήματος. Ἡ ἔφεσις κατὰ καταδικαστικῶν ἀποφάσεων ἐπί τινι τῶν μνησθέντων ἐγκλημάτων, δὲν ἔχει ἀνασταλτικὴν δύναμιν. Δὲν ἐφαρμόζονται ἐπίσης ὁ νόμος ΓΩΙΗ΄ τοῦ 1911 περὶ ἀναστολῆς τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, 311 τοῦ 1917 περὶ προσωρινῆς ἀπολύσεως τῶν καταδίκων καὶ 3782 τοῦ 1929 περὶ μετατροπῆς τῆς ποινῆς εἰς χρηματικήν. Κατὰ τὸ ἄρθρον 8 τοῦ αὐτοῦ νόμου, οὐδεὶς ἀπολαύει ἰδιαζούσης δωσιδικίας ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ νόμου τούτου, ἐν περιπτώσει δὲ συναιτιότητος στρατιωτικῶν ἢ ναυτικῶν μετ' ἰδιωτῶν, ἡ δίκη χωρίζεται καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἢ ναυτικοὶ δικάζονται ὑπὸ τῶν στρατοδικείων ἢ ναυτοδικείων. Τὰ ἐγκλήματα τοῦ νόμου τούτου καταλαμβανόμενα ἐπ' αὐτοφώρῳ δικάζονται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος τῆς 22 Νοεμβρίου 1923 περὶ ἐκδικάσεως πλημμελημάτων τινῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ. Κατὰ τὸ ἄρθρον 9 ὁ ἐκτοπισμὸς ἐνεργεῖται μετὰ τὴν ἔκτισιν τῆς κυρίας ποινῆς. Ὁ παραβαίνων τὴν περὶ ἐκτοπισμοῦ διάταξιν καὶ ἀναχωρῶν ἐκ τοῦ τόπου ἔνθα ἐξετοπίσθη τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ αὐτοῦ νόμου σωματεῖα ἢ ἑνώσεις οἱασδήποτε μορφῆς, δι' ὧν ἐπιδιώκονται οἱ ἐν ἄρθρῳ 1 σκοποί, διαλύονται.

Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ἰδίως· ἐπίρρ. πρὸ πάντων, μάλιστα, κατ' ἐξοχήν, ἄλλως *ἰδίᾳ*: «ἀγαπᾷ τὴν ἐξοχήν, ἰδίως ὅμως τὰ παραθαλάσσια μέρη»· παραθ. *ἰδιαιτέρως—ἰδιαίτατα.*

ἰδιωτεία (ἡ) */Ψυχιατρ./*. Παθολογικὴ κατάστασις διανοητικῆς ἀνεπαρκείας, χαρακτηριζομένη

Digitized by Google

κλινικῶς δι' ἀπουσίας πασῶν ἢ πολλῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ὀφειλομένη εἰς σύμφυτον, σπανιώτερον δὲ ἐπίκτητον ἔλλειψιν ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ἀνεπάρκεια ἀφορᾷ εἰς τὰς ψυχικὰς ἰδιότητας προσκτήσεως (ἀντίληψις, προσοχή, νόησις, προσήλωσις τῶν ἐντυπώσεων), συντηρήσεως καὶ ἀναπλάσεως (μνήμη συντηρητικὴ καὶ ἀναπολητική), κατεργασίας (συνειρμὸς τῶν ἰδεῶν, φαντασία, γενικαὶ ἰδέαι, κρίσις). Μὲ βάσιν τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως κατατάσσονται αἱ διανοητικαὶ ἀνεπάρκειαι εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας, ἀπὸ τῶν βαρυτέρων εἰς τὰς ἐλαφροτέρας: *ἰδιωτεία* (idiotie), *ἠλιθιότης* (imbécilité), *μικρόνοια* (débilité mentale). Ἡ κατάταξις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κριτηρίων, ἐξ ὧν τὰ δύο εἶναι ψυχολογικὰ (προσοχή, λαλιά), τὸ τρίτον συνάγεται ἐκ τῆς ἐξελίξεως καὶ τὸ τέταρτον εἶναι κοινωνικόν.

Ἡ προσοχὴ ἐλλείπει παντελῶς εἰς τοὺς ἰδιώτας· δυσκόλως ἀφυπνίζεται καὶ προσηλοῦται εἰς τοὺς ἠλιθίους· εἶναι ἀσταθὴς καὶ εὐκόλως ἐξαντλεῖται εἰς τοὺς μικρόνοας.

Λαλιᾶς στεροῦνται οἱ ἰδιῶται· κέκτηνται τοιαύτην εἰς λίαν περιωρισμένον βαθμὸν οἱ ἠλίθιοι (οἵτινες ἐπὶ πλέον ἀγνοοῦσι τὴν γραφὴν ὡς καὶ οἱ ἰδιῶται)· οἱ δὲ μικρόνοες τέλος ὑποπίπτουν μόνον εἰς λάθη συντάξεως καὶ ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων αὐτῶν. Τὸ ἐκ τῆς ἐξελίξεως συναγόμενον κριτήριον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀφομοιώσεως τῆς διανοητικότητος τοῦ ἰδιώτου, ἠλιθίου ἢ μικρόνοος πρὸς τὴν διανοητικότητα παιδὸς εἰς διαφόρους ἡλικίας· ὁ ἰδιώτης λ. χ. εἶναι ἀνίκανος νὰ ὑπερβῇ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν παιδὸς δύο ἐτῶν, νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν πλησίον ἄλλως ἢ διὰ τῆς χειρονομίας. Κοινωνικῶς ὁ ἰδιώτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προφυλαχθῇ κατὰ τῶν κοινῶν κινδύνων τοῦ περιβάλλοντος (πυρκαϊά, πλήμμυρα κλπ.).

Ἐν τῇ παραγράφῳ 3 τοῦ ἄρθρου 86 τοῦ Ποινικοῦ νόμου, ὅπου γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου *βλακεία*, ὑπονοεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἰδιωτεία.

Ὁ ἰδιώτης ἐκ γενετῆς καὶ μετέπειτα οὐδὲν ἐξωτερικὸν σημεῖον διανοητικῆς ἀφυπνίσεως ἢ ἐνεργείας παρουσιάζει: βλέμμα ἀπλανές, ἀπουσία μει-

Χαρακτηριστικὴ μορφὴ ἰδιώτου.

διάματος, ἀπάθεια, γενικὴ ἀδιαφορία. Εἰς οὐδεμίαν στιγμὴν ὑπερβαίνει τὸ στάδιον τῆς φυτικῆς ζωῆς, καὶ αὐτὸς δ' ὁ θηλασμὸς δυσχεραίνεται. Ἀργότερον ὁ ἰδιώτης ἐμφανίζεται μὲ βλέμμα ἄτονον, μὲ χείλη παχέα, μὲ στόμα ἡμιανοικτὸν καὶ σιαλορροοῦν, μὲ ἀτάκτους σπασμωδικὰς κινήσεις. Ἀντὶ λέξεων ἐκβάλλει ἀκατανοήτους τινὰς γρυλλισμούς, εἶναι λαίμαργος καὶ ἀφίνει αὐτομάτως νὰ ἐκπληρῶνται αἱ σωματικαί του ἀνάγκαι. Ἐνίοτε εἶναι ταραχώδης καὶ ἐκδηλώνει τὴν ὀργήν του δάκνων τοὺς περὶ αὐτὸν (στοιχειώδης ἐπιθετικὴ ἐκδήλωσις ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τῶν ζῴων).

Ἡ ἀνώμαλος αὕτη ὕπαρξις, ὁ ἰδιώτης, φέρει ὡσαύτως σωματικὰς παραμορφώσεις, τὰ καλούμενα στίγματα ἐκφυλισμοῦ: μικροκεφαλία ἢ μεγαλοκεφαλία (ὑδροκέφαλος), ὀδοντοστοιχία ἀκανόνιστος, ὦτα ἀσύμμετρα, ἀποκεκολλημένα, στραβισμὸς κλπ. Εἴς τινας μορφὰς ἰδιωτείας, γειτνιαζούσας πρὸς τὴν ἠλιθιότητα, διατηρεῖται ἡ γενετήσιος ἐπιθυμία, προκαλοῦσα ἐνίοτε ἀποπείρας βιασμοῦ καὶ δυσχερής τις τραυλιστικὴ ἄρθρωσις συλλαβῶν, σχετιζομένων μὲ τὰς στοιχειώδεις τοῦ ἰδιώτου ἀνάγκας (πεῖνα δίψα).

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑΣ

ἰδιωτεύω· εἶμαι ἰδιώτης, δὲν κατέχω ἀξίωμά τι πολιτικόν, παύω νὰ εἶμαι δημόσιος ὑπάλληλος ἢ ἄρχων.

ἰδιώτης· (ὁ)· ὁ μὴ ἄρχων, ὁ μὴ κατέχων ἀξίωμά τι πολιτικόν: «τὸν συνέλαβον ἀστυφύλακες βοηθούμενοι ὑπὸ ἰδιωτῶν».

— *[Ἐγκυκλ.]* Παρ' ἀρχαίοις *ἰδιώτης* ἐκαλεῖτο ὁ πολίτης ὡς ἄτομον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πόλιν, ὁ ζῶν βίον μακρὰν τῶν δημοσίων θέσεων καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς πόλεως, εἴτε λόγῳ ἀδιαφορίας, εἴτε λόγῳ συμπτώσεως, εἴτε λόγῳ ἀνικανότητος. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ λέξις περιέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ καθόλου ἀνικάνου δι' οἱανδήποτε ἐργασίαν ἀπαιτοῦσαν ἄσκησιν, προπόνησιν καὶ δεξιότητα (τὸ ἀντίθετον τοῦ ἐργάτης, ἀθλητής, στρατιώτης, τεχνίτης, πεπαιδευμένος κτλ.). Οἱ Ρωμαῖοι ἐκάλεσαν idiota τὸν στερούμενον παιδείας, τὸν ἀκαλλιέργητον, ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον ἄνδρα, τὸν ἀνήκοντα εἰς τὸν ὄχλον. Ἐκ τούτων παραλαβοῦσαι τὴν λέξιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι δηλοῦσι δι' αὐτῆς τὸν διανοητικῶς ὑστεροῦντα ἐκ γενετῆς ἢ λόγῳ παθήματός τινος. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ *ἰδιώτης* (ἐξ οὗ καὶ τὸ παράγωγον ἰδιωτεία) εἶναι ὁ ἀνήκων εἰς τὴν βαρυτέραν κατηγορίαν διανοητικῆς ἀνεπαρκείας.

ἰδιωτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰδιώτην, ἀντίθ. *δημόσιος*: «ἰδιωτικὸς βίος», «σχολεῖον ἰδιωτικόν»· || «ἰδιωτικὸν ἔγγραφον» ἔγγραφον συμβάσεως μὴ περιβεβλημένον τὸ κῦρος τοῦ συμβολαίου· || «ἰδιωτικὸν δίκαιον» τὸ ὁρίζον τὰς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν πρὸς ἀλλήλους· || «ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις» ἡ ὑπὸ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων διεξαγομένη. — Ἐπίρρ. ***ἰδιωτικῶς***.

— **ἰδιωτικαὶ *ἀπαντήσεις*** *[Ποιν. Δικ.]*. Ὁ παθὼν συνεπείᾳ ἀξιοποίνου πράξεως δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἰδιωτικῶν ἀπαιτήσεών του ἐνώπιον τοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐπελήφθη τῆς ἐκδικάσεως τοῦ πραχθέντος ἀδικήματος. Διὰ τῆς συγχρόνου ἐκδικάσεως τῆς ποινικῆς καὶ τῆς περὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἀπαιτήσεων ἀγωγῆς διευκολύνεται ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἑκατέρα τούτων. Ὁ παθὼν ὅμως δύναται καὶ ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων νὰ διεκδικήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις του. Ἐπίσης καὶ ὁ κατηγορούμενος δύναται ὅταν ἀθωωθῇ νὰ ἐπιδιώξῃ τὰς ἰδιωτικὰς ἀπαιτήσεις του ἐνώπιον τοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου ἐναντίον τῶν ὑπαιτίων τῆς κατ' αὐτοῦ διώξεως, εὐθυνομένων διὰ δόλον καὶ μεγάλην ἀμέλειαν.

Ε. Ι. Μ.

— **ἰδιωτικὴ *ἀπαίτησις*** *[Πολιτ. Δικ.]*· βλ. λ. *ἀπαίτησις* ἰδιωτική.

— **ἰδιωτικὴ *κατηγορία*** *[Ποιν. Δικον.]*. Κατὰ τὰ ἄρθρα 24, 280 § 2, 283—301 τῆς Ποινικῆς δικονομίας ὁ παθὼν ἔκ τινος ἀδικήματος ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἄσκησιν τῆς ποινικῆς ἀγωγῆς, ἤτοι ν' ἀσκήσῃ ἰδιωτικὴν κατηγορίαν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐδίδετο εἰς τοὺς παθόντας διὰ τὴν περίπτωσιν ἀμελείας τοῦ ἁρμοδίου εἰσαγγελέως, ὅπως προβῇ εἰς τὴν δίωξιν τοῦ ἀδικοπραγήσαντος. Ἀπετέλει ὅμως ἀντινομίαν πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς, διότι οὕτω τὸ δικαίωμα τῆς ποινικῆς ἀγωγῆς περιήρχετο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ παθόντος ἰδιώτου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυσικὸν ν' ἀπολείπῃ ἡ ἀπαιτουμένη ψυχραιμία ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς διώξεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει δὲν ηὐδοκίμησεν ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς ἰδιωτικῆς κατηγορίας καὶ διὰ τοῦ νόμου 2236 τοῦ 1920 κατηργήθησαν αἱ ἄνω σημειούμεναι σχετικαὶ πρὸς τοῦτον διατάξεις τῆς Ποινικῆς δικονομίας.

Ε. Ι. Μ.

— **ἰδιωτικὸν *δίκαιον*** *[Νομ.]*. Ἡ ἀνάγκη ἁρμονικῆς τῶν ἀτόμων συμβιώσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν φυσικῶς ἀναπτυχθέντων μεταξύ των σχέσεων, ἐπέβαλον τὴν ὕπαρξιν ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων ἐν τῇ ἐνασκήσει των καὶ τὴν διασφάλισιν τῶν σχέσεων διὰ συμφωνιῶν ὑποχρεωτικοῦ περιεχομένου (κανόνων δικαίου). Τὸ ἄτομον πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του εἶναι συχνὰ ὑποχρεωμένον, ὅπως συμβάλλεται μεθ' ἑτέρου προσώπου, φυσικοῦ ἢ νομικοῦ, προκειμένου νὰ πωλῇ, ἀγοράζῃ, ἐκμισθοῖ, κλπ., ἢ παρίσταται πολλάκις ὡς δικαιοῦχος ἐν γένει ἢ ὑπόχρεως ἢ ὡς κληρονόμος, ὡς κληροδόχος καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας σχέσεις. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὅμως ἰδιότητα καὶ τὸ κράτος εὑρίσκεται πολλάκις εἰς τὰς αὐτὰς ἀνάγκας, παριστάμενον ὡς ἰδιώτης καὶ ἀποβλέπον δι' ὁμοίων καὶ συναφῶν δικαιοπραξιῶν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ἀνάγκη τοῦ *ἰδιωτικοῦ δικαίου*, ὅπερ δύναται νὰ ὁρισθῇ ὡς τὸ σύνολον τῶν κανόνων τοῦ δικαίου, οἵτινες ρυθμίζουσιν ἁπάσας τὰς περιουσιακὰς καὶ προσωπικὰς σχέσεις τῶν καθ' ἕκαστον προσώπων ὡς τοιούτων. Ὁ κατά τινας διδόμενος ὁρισμὸς τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ὡς τοῦ συνόλου τῶν δικαίων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν ὑπηκόων κράτους τινὸς πρὸς ἀλλήλους, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβής, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον ἀποκλείονται οἵ τε ξένοι καὶ τὸ δημόσιον διὰ τὰ ἰδιωτικὰ δίκαια καὶ τὰς ὑποχρεώσεις των. Ὁ τοιοῦτος κατὰ τὰ ἄνω περίπου χαρακτηρισμὸς τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ ἡ ἐκ τούτου προφανὴς πρὸς τὸ δημόσιον δίκαιον ἀντίθεσις δὲν εἶναί τι τὸ νέον. Ἀπαντᾶται καὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχήν, καθ' ἣν κατὰ τὸν ὁρισμὸν τὸν δοθέντα παρὰ τοῦ Οὐλπιανοῦ «publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat; privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet».

Ἡ ρύθμισις τῆς ὀργανώσεως τῶν δημοσίων ἐξουσιῶν καὶ ἡ πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσις τῶν ἐν αὐτῇ βιούντων ἀποτελεῖ τὴν κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἔννοιαν τοῦ δημοσίου δικαίου, ἐνῷ οἱ κανόνες οἱ ρυθμίζοντες τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἀφορῶσι, κατὰ τὸν ἐκτεθέντα ὁρισμὸν τοῦ Οὐλπιανοῦ, τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον. Καὶ ναὶ μὲν ὁ δοθεὶς ὁρισμὸς δὲν ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως πρὸς τὴν σύγχρονον ἀποστολὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἐφόσον περιορίζεται τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον μόνον εἰς τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, οὐδαμῶς περιλαμβάνον τὰς περιουσιακὰς τῆς πολιτείας σχέσεις, τοῦτο ὅμως προῆλθε λόγῳ τῆς διαφορᾶς τοῦ περιουσιακοῦ δικαίου τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐνασκήσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν, ἥτις ἐπιβάλλει τοὺς αὐτοὺς κανόνας καὶ τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις εἰς τοὺς ἰδιώτας καὶ εἰς τὸ κράτος, ὅταν παρίσταται τοῦτο ὡς fiscus διὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν δικαίων του. Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν λοιπὸν ρωμαϊκὴν περίοδον ἐνεφανίζετο ἡ μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου, δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς διαφορά, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς σημερινῆς διακρίσεως, κατὰ πολὺ ὅμως εὐρυτέρα λόγῳ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως, ἣν ἔλαβον ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ οἱ θεσμοί, τῆς διακρίσεως τοῦ ius publicum καὶ ius privatum ἀποτελεσάσης τὴν βάσιν, ἐξ ἧς ἀνεπτύχθησαν μεταγενεστέρως οἱ περὶ τὸ δημόσιον καὶ τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ὁρισμοί. Ἡ ἐπιδιωκομένη ἐν ταῖς πρὸς ἄλληλα σχέσεσι τῶν ὑπὸ τὴν κοινωνίαν βιούντων ἀτόμων ὕπαρξις δικαίου ἀνεξαρτήτου ὑπερκειμένης τινὸς βουλήσεως καὶ αὐστηροῦ πολιτειακοῦ συμφέροντος, ἡ κατὰ κανόνα ἐπιτρεπομένη παραίτησις ἀπὸ τῶν ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων τῶν ἀτόμων ἀπορρεόντων δικαιωμάτων, ἡ κατηγορηματικὴ ἀπαγόρευσις τῆς προσβολῆς κεκτημένων δικαιωμάτων, ἐπιτρεπομένη μόνον κατ' ἐξαίρεσιν καὶ ὑπὸ ὡρισμένας καὶ περιωρισμένας προϋποθέσεις, ἡ ἐπιτρεπομένη μεταβολὴ τῶν μετὰ τῶν ἀτόμων συναπτομένων σχέσεων παρὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κανόνα ius publicum privatorum pactis mutari non potest, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων τινῶν σχέσεων, ὡς π. χ. ἐπὶ γαμικῶν διαφορῶν, ἀποτελοῦν διακριτικὰ γνωρίσματα, ἐναργῶς ἐμφανίζοντα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἐκ τοῦ δοθέντος ὁρισμοῦ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου εὐκόλως δύναταί τις νὰ κατανοήσῃ τὴν εὐρεῖαν αὐτοῦ σφαῖραν. Εἰς τὸ δίκαιον τοῦτο ὑπάγεται τὸ ἐμπορικόν, τὸ βιομηχανικὸν κλπ. δίκαιον καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ζητημάτων τοῦ διεθνοῦς ἰδιωτικοῦ δικαίου, ὅπερ καθορίζει ποῖον τῶν κρατούντων διαφόρων δικαίων δέον νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου.

Ἐξάγεται ὅθεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον δὲν εἶναι μόνον τὸ συνήθως ἀποκαλούμενον ἀστικὸν δίκαιον, ἀλλ' εἶναι πολὺ εὐρύτερον τούτου. Οἱ κανόνες, οἵτινες διέπουσι τὰς εἰς τὰ πράγματα ἀναφερομένας σχέσεις τῶν διαφόρων προσώπων, π. χ. σχέσιν κυριότητος, νομῆς, δουλείας κλπ., οἱ κανόνες, οἵτινες ρυθμίζουσι τὰς ἐνοχικὰς σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα, π. χ. ἀγοραπωλησία, δάνειον, μίσθωσις κλπ., τὰς σχέσεις τῶν ἀποτελούντων τὴν οἰκογένειαν μελῶν, τὸν δημιουργοῦντα τὴν οἰκογένειαν δεσμόν, οἱ ἀφορῶντες ἐπίσης τὴν προῖκα κλπ., οἱ κανόνες οἱ καθαρίζοντες ἐπίσης τὴν τύχην τῆς περιουσίας τῶν προσώπων μετὰ τὸν θάνατόν των, ἀποτελοῦσι τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ὅπερ διαιρεῖται εἰς ἐμπράγματον δίκαιον, εἰς ἐνοχικὸν δίκαιον, εἰς οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον, καὶ ὧν μερῶν προτάσσεται γενική τις διδασκαλία τοῦ δικαίου, κοινὴν ἔχουσα ἐπὶ πάντων τούτων ἐφαρμογήν, εὐχερεστέραν τὴν κατανόησιν τοῦ δικαίου καθιστῶσα καὶ ἀποτελοῦσα τὸ τμῆμα τῶν γενικῶν τοῦ δικαίου ἀρχῶν.

Ἡ ἔκτασις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου οὐ μόνον μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐτ[...] αὐτοῦ ηὐρύνθη σημαντικῶς. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ μετεβλήθη καὶ ἦτο φυσικὸν λόγῳ ἰδίᾳ τῶν ἐκ τοῦ Μεγάλου πολέμου προκυψασῶν ἀναγκῶν νὰ ἐξελιχθῇ αὕτη καὶ ἐξελισσομένη ν' αὐξήσῃ τὰς ἀξιώσεις της. Νέοι κλάδοι τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐδημιουργήθησαν, τινὲς ἐκ τούτων ἄγνωστοι [...] τῷ ρωμαϊκῷ ἢ καὶ τῷ μεταγενεστέρῳ δικαίῳ, ἐνῷ ἄλλοι, ὑφιστάμενοι μὲν πλὴν ὑπὸ ἐντελ[...] ἀρχέγονον κατάστασιν, οὐ μικρὰν ἔλαβον ἀν[ά]πτυξιν.

Α. Β. ΠΑΜΠΟ[...]

— **ἰδιωτικὸν *ἔγγραφον*** *[Πολ. Δικ.]*· βλ. λ. *ἔγγραφον* (τ. Θ. σ. 651 β).

— **ἰδιωτικὸς *ὑπάλληλος***. Ὡς ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ πᾶν πρόσωπον [...] λογαριασμὸν ἐργοδότου ἀσχολούμενον ἐπ' ἀμοι[βῇ] εἰς ἐργασίαν κατὰ κύριον λόγον οὐχὶ σωματικ[ήν]. Ὁ ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τ[ῶν] κατηγοριῶν τῶν μισθωτῶν, δηλαδὴ τῶν προσώπων, ἅτινα προσφέρουν ἔναντι ἀμοιβῆς τὴν ἐργασίαν των εἰς ἐργοδότην. Ἡ λέξις ἰδιωτικὸς κα[...] δεικνύει σαφῶς τὴν διαφορὰν τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀπὸ τὸν δημόσιον ὑπάλληλον. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι ὄργανα τοῦ κράτους,

Digitized by Google

συνδεόμενοι δὲ ὀργανικῶς μετὰ τοῦ νομικοῦ προσώπου τῆς πολιτείας, προσλαμβάνουσι καὶ δημόσιον χαρακτῆρα· ἐνῷ οἱ ἰδιωτικοὶ ὑπάλληλοι ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ὑπηρεσίας των εἶναι ἁπλοῖ ἰδιῶται: ἀποτελοῦν τὰ ὄργανα τῶν ἐπιχειρήσεων, εἶναι τὸ προσωπικὸν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Ἰδιαιτέραν σημασίαν κέκτηται ἐν τῷ ἐργατικῷ δικαίῳ ἡ διάκρισις τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀπὸ τοῦ ἐργάτου. Τὸ ἐργατικὸν δίκαιον τὸ ρυθμίζον ἐν γένει τὴν σχέσιν ἐργασίας, ἀφορᾷ βεβαίως τόσον τὸν ἐργάτην ὅσον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν ὑπάλληλον. Εἰς ἀρκετὰς περιπτώσεις οἱ προστατευτικοὶ τῆς ἐργασίας νόμοι ἐκτείνονται γενικῶς καὶ ὁμοιομόρφως εἰς ἅπαντας τοὺς μισθωτούς. Κοιναὶ διατάξεις ἐφαρμόζονται τόσον ἐπὶ τῶν ἐργατῶν ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων (π. χ. παρ' ἡμῖν κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις, ἀτυχήματα ἐργασίας κλπ.). Οὐχ ἧττον ἐν τῷ ἐργατικῷ δικαίῳ ὑφίστανται σοβαρώταται διακρίσεις μεταξὺ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου καὶ ἐργάτου. Δὲν ἰσχύουν πάντοτε δι' ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας ὁμοιόμορφοι διατάξεις. Αἱ αὐταὶ ἀκριβῶς σχέσεις διέπονται πολλάκις ὑπὸ διαφόρων κανόνων. Τοῦτο λ. χ. παρατηρεῖται παρ' ἡμῖν ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταγγελίαν συμβάσεως ἐργασίας, τὴν θέσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἐν περιπτώσει στρατεύσεως, τὴν διάρκειαν ἐργασίας, τὰς ἀδείας κλπ. Αἱ διαφοραὶ αὗται ἐπιβάλλουν τὴν καθιέρωσιν ἑνὸς κριτηρίου, τὸ ὁποῖον νὰ χρησιμεύῃ διὰ τὴν ἀσφαλῆ διάκρισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀπὸ τοῦ ἐργάτου. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, τὰ ὁποῖα διακρίνουν σαφῶς τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἐργάτου, ἵνα δυνάμεθα ἐν δεδομένῃ περιπτώσει νὰ κατατάσσωμεν εὐχερῶς εἰς τὴν οἰκείαν κατηγορίαν, ἀνευρίσκοντες οὕτω τὸ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐφαρμοστέον δίκαιον. Τὸ ἀσφαλέστερον στοιχεῖον ἐκτιμήσεως, ὅπερ δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει διὰ τὴν τοιαύτην διάκρισιν, εἶναι ἡ φύσις τῆς ἐκτελουμένης παρὰ τοῦ μισθωτοῦ ἐργασίας. Ἐὰν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ὑπερέχῃ τὸ διανοητικὸν στοιχεῖον, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, ἐὰν ὅμως ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία εἶναι ἡ ὑπερέχουσα, τότε πρόκειται περὶ ἐργάτου. Μόνον ἡ φύσις τῶν ἐκτελουμένων ὑπηρεσιῶν προσδίδει εἰς τὸν μισθωτὸν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἢ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐργάτου. Διὰ τὸν χαρακτηρισμόν τινος ὡς ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου οὐδεμίαν σημασίαν κέκτηται ὁ τρόπος τῆς ἀντιμισθίας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ φύσις τῆς ἐκτελουμένης ἐργασίας εἶναι πολλάκις ἀκαθόριστος. Τὰ ὅρια ἅτινα χωρίζουν τὴν διανοητικὴν ἀπὸ τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας εἶναι εἰς πλείστας περιπτώσεις ἀσαφῆ, ὥστε ν' ἀποβαίνῃ προβληματικὴ καὶ ἡ διάκρισις τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀπὸ τοῦ ἐργάτου. Ἐὰν λ. χ. ἡ εὐθύνη ἢ ἡ ἐπίβλεψις ἀποτελοῦν ἐν ὡρισμένῳ μέτρῳ στοιχεῖα διανοητικῆς ἐργασίας, αἱ συνήθεις ὅμως τεχνικαὶ γνώσεις, αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐργασίας πολλάκις οὐχὶ ἁπλῶς χειρωνακτικῆς, δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρίσουν μίαν ἐργασίαν ὡς διανοητικήν. Ἕνεκα τούτου ὁ χαρακτηρισμὸς ἑνὸς μισθωτοῦ ὡς ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀποτελεῖ ζήτημα πραγματικόν, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐρεύνης ἑκάστης εἰδικῆς περιπτώσεως καὶ μὴ δυνάμενον νὰ λυθῇ ἀδιαμφισβητήτως ἐκ τῶν προτέρων διὰ γενικοῦ τινος κανόνος. Πάντως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ὑπάγεται τὸ βοηθητικὸν ἐκεῖνο προσωπικὸν τῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ μᾶλλον ὡς διανοητική. Ὁ ρόλος τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου εἶναι συνηθέστατα ρόλος ὑποβοηθητικὸς τοῦ ἐργοδότου εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. Οὕτως ἐὰν ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν μιᾶς ἐπιχειρήσεως, π. χ. ἑνὸς ἐργοστασίου, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει παρ' αὐτῷ ἐν τῇ γραφικῇ ὑπηρεσίᾳ ὁλόκληρον ἱεραρχικὴν κλίμακα ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι διεξάγουσι τὴν πολυσχιδῆ ὑπηρεσίαν τοῦ γραφείου, στρατολογοῦσι τοὺς ἐργάτας, ἀμείβουσιν αὐτούς, κατευθύνουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐργασίαν κλπ. Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι, οἵτινες μετέχουσιν οὕτως εἰπεῖν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ποσοστὸν εἰς τὴν διανοητικὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐργοστασίου, δὲν δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἐργάται. Καὶ ἂν ἔτι εἶναι ἐνδεχομένως ἐπιφορτισμένοι μὲ ὡρισμένας χειρωνακτικὰς ἐργασίας διαφέρουν τῶν ἐργατῶν, καθόσον ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἁρμοδιότητός των, ὁσονδήποτε καὶ ἂν αὕτη εἶναι ἀσήμαντος, ἐνεργοῦν ὡς ἐὰν εὑρίσκωνται εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐργοδότου (π. χ. ἐπόπται, λογισταί, πωληταὶ κλπ.). Ὁ ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος συνδέεται βεβαίως μετὰ τοῦ ἐργοδότου διὰ συμβάσεως ἐργασίας τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς φύσεως ὡς καὶ ὁ ἐργάτης. Οὐχ ἧττον θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ σχέσις ἐργοδότου καὶ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, ἰδίᾳ προκειμένου περὶ τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ, παρουσιάζει καὶ ἐλαφράν τινα ἀπόχρωσιν ἐντολῆς, διότι οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι ἐκτελοῦσιν ὑπηρεσίας διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀντιπροσωπεύουσι πολλάκις τὸν ἐργοδότην. Ἡ ὑπηρεσία τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων θεωρεῖται ἀνωτέρας φύσεως τῆς τῶν ἐργατῶν. Ὁ ρόλος των, εἰς οἱονδήποτε σημεῖον τῆς ἱεραρχίας καὶ ἂν οὗτοι εὑρίσκωνται, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑποβοηθοῦν τὸν ἐργοδότην καὶ τὴν ἐργασίαν διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Εὑρίσκονται οὕτω πλησιέστερον πρὸς τὸν ἐργοδότην ἢ οἱ ἐργάται.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἰδιαίτερα ταῦτα χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδίᾳ τὸ βασικὸν κριτήριον τῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως τῆς ἐκτελουμένης ἐργασίας, κατέληξαν πολλοὶ ν' ἀποδεχθῶσιν, ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἰδιωτικοὶ ὑπάλληλοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς κατωτέρω κατηγορίας: α) ὑπάλληλοι ἀλληλογραφίας, ἀντιγραφεῖς, δακτυλογράφοι, σχεδιασταί, λογισταί, ταμίαι καὶ λοιποὶ ὑπάλληλοι γραφείων, β) εἰσπράκτορες, γ) ἐπόπται πωλήσεως, πωληταί, ἐκθέται, ἀσχολούμενοι ἐν τῷ λιανικῷ ἐμπορίῳ, δ) περιοδεύοντες ὑπάλληλοι, ε) προϊστάμενοι ἐργαστηρίου, προϊστάμενοι ἐργατῶν, διευθυνταί, κόπται, στ) χημικοὶ μηχανικοὶ ἐργοστασίων, ζ) προϊστάμενοι καὶ ἐλεγκταὶ ὑπηρεσίας ἐκμεταλλεύσεων σιδηροδρόμων, τροχιοδρόμων, λεωφορείων καὶ λοιπῶν μέσων μεταφορᾶς, η) συντάκται, διορθωταὶ καὶ προϊστάμενοι ὑπηρεσιῶν ἐφημερίδων, θ) ἀοιδοί, μουσικοί, ἠθοποιοί, σκηνοθέται καὶ ἄλλοι καλλιτέχναι ἀσχολούμενοι εἰς ἐπιχειρήσεις δημοσίων θεαμάτων καὶ διασκεδάσεων, ι) τεχνῖται ἀσχολούμενοι εἰς ἐργασίαν κουρέως ἢ κομμωτοῦ, ια) ὑπάλληλοι ξενοδοχείων ὕπνου (διερμηνεῖς, προϊστάμενοι πατωμάτων, ἐξευρέσεως πελατείας), ιβ) ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ (πλοίαρχοι, μηχανικοί, ναύκληροι, φροντισταί, λογισταί), λοιπὰ πρόσωπα ἀσχολούμενα ἐπὶ ἐμπορικῶν πλοίων εἰς ἐργασίαν μὴ σωματικὴν καὶ οἱ καμαρότοι.

Ἡ ἰδιάζουσα φύσις τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου καὶ αἱ ἰδιαίτεραι συνθῆκαι καὶ ὅροι ἐργασίας αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τῆς θεσπίσεως ἰδίων κανόνων διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην τῶν μισθωτῶν. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, ἡ διανοητικὴ ἐργασία, δὲν ἦτο εἴς τινας περιπτώσεις δυνατὸν νὰ ὑπαχθῇ εἰς τοὺς αὐτοὺς κανόνας, εἰς οὓς καὶ ἡ ἐργασία τοῦ χειρώνακτος. Οὕτω προκειμένου περὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ἐτέθησαν καὶ ἐφαρμόζονται ἴδιαι διατάξεις. Ὡσαύτως ὑπάρχουσι καὶ διατάξεις, αἵτινες ἐφαρμόζονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐπὶ ἐργατῶν (π. χ. παρ' ἡμῖν τὸ ὀκτάωρον, κλπ.). Ἡ προστατευτικὴ νομοθεσία τῆς ἐργασίας ἀπέβλεψε κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ἐργάτας βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου. Ἡ προστασία τῆς θέσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἐπηκολούθησεν. Αἱ ἀρχικαὶ διατάξεις αἱ θεσπισθεῖσαι ὑπὲρ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ἀφεώρων μόνον τοὺς ὑπαλλήλους τῶν καταστημάτων. Δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὴν εἰδικὴν ταύτην προστασίαν τὸ προσωπικὸν τῶν γραφείων. Ἤδη ἡ ἐργατικὴ νομοθεσία τείνει νὰ περιλάβῃ ὑπὸ τὴν εἰδικὴν προστασίαν τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ἁπάσας τὰς κατηγορίας αὐτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν νομοθετικὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου παρατηροῦμεν, ὅτι ἀκολουθοῦνται παρὰ τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν διάφορα συστήματα. Τινὲς τῶν νομοθεσιῶν θέτουσαι ἕνα γενικὸν ὁρισμὸν τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἀφίνουσιν εἰς τὸν δικαστὴν νὰ χαρακτηρίσῃ οὗτος κατὰ τὴν κρίσιν του ἑκάστην εἰδικὴν περίπτωσιν. Ἕτεραι νομοθεσίαι ἀπαριθμοῦσιν ἐπὶ πλέον καὶ ἐνδεικτικῶς κατηγορίας τινὰς ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, ἀφίνουσαι εἰς τὸν δικαστὴν νὰ κρίνῃ καὶ ἐπὶ ἑτέρων παρουσιασθησομένων περιπτώσεων. Ὡσαύτως εἰς ἄλλας νομοθεσίας ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν ὑπὲρ τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων εἰδικῶν προστατευτικῶν διατάξεων ἀκολουθεῖται τὸ καλούμενον σύστημα τοῦ θετικοῦ καθορισμοῦ, καθ' ὃ ὁρίζονται σαφῶς αἱ κατηγορίαι τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας ἀφορῶσιν αἱ εἰδικαὶ αὗται διατάξεις, ἢ τοῦ ἀρνητικοῦ καθορισμοῦ, καθ' ὃ ἀπαριθμοῦνται αἱ κατηγορίαι τῶν προσώπων καὶ ἐπιχειρήσεων αἱ ἐξαιρούμεναι τῆς ἐφαρμογῆς τῶν εἰδικῶν τούτων διατάξεων.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐργατικὴ νομοθεσία, ἥτις ὡσαύτως περιέχει διατάξεις ἐφαρμοζομένας μόνον εἰς τοὺς ἰδιωτικοὺς ὑπαλλήλους, περιλαμβάνει καὶ ὁρισμὸν τοῦ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου ἐν τῷ νόμῳ 1234 «Περὶ τῆς θέσεως τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ἐν περιπτώσει στρατεύσεως». Κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ νόμου τούτου «ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ παρόντος νόμου θεωρεῖται πᾶν πρόσωπον κατὰ κύριον ἐπάγγελμα ἀσχολούμενον ἐπ' ἀντιμισθίᾳ εἰς ὑπαλληλικὴν ὑπηρεσίαν ἰδιωτικοῦ καταστήματος, γραφείου ἢ ἐν γένει ἐπιχειρήσεως καὶ παρέχον ἐργασίαν ἀποκλειστικῶς ἢ κατὰ κύριον χαρακτῆρα μὴ σωματικήν. Δὲν θεωροῦνται κατὰ τὸν παρόντα νόμον ἰδιωτικοὶ ὑπάλληλοι οἱ ἡμερομίσθιοι, οἱ ὑπηρέται πάσης κατηγορίας, καθὼς καὶ πᾶν ἐν γένει πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ παραγωγῇ χρησιμοποιεῖται ἀμέσως ὡς βιομηχανικός, βιοτεχνικός, μεταλλευτικὸς ἢ γεωργικὸς ἐργάτης ἢ ὡς βοηθὸς ἢ μαθητευόμενος ἢ παρέχει ὑπηρετικὰς ἐν γένει ὑπηρεσίας». Εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦτον παραπέμπουσι καὶ ἕτεροι μεταγενέστεροι νόμοι (π. χ. νόμος 2112 κλπ.). Δεδομένου ὅτι δὲν ἀπαριθμοῦνται ἐν τῷ νόμῳ αἱ κατηγορίαι τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, ἁρμόδιος διὰ τὴν ὑπαγωγὴν τῶν διαφόρων ὑπαλληλικῶν κλάδων εἰς τὰς ἰδιαιτέρας διατάξεις περὶ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων εἶναι ὁ δικαστής, ὅστις καθορίζει ἑκάστοτε τὰς κατηγορίας τῶν ἐργαζομένων, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν δέον νὰ θεωρῶνται ὡς ἰδιωτικοὶ ὑπάλληλοι. Αἱ κυριώτεραι διαφοραί, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται παρ' ἡμῖν μεταξὺ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν, ἀνάγονται εἰς τὰ ἑξῆς κεφάλαια τῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας: 1) Διὰ τὴν καταγγελίαν συμβάσεως ἐργασίας τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων (νόμος 2112) προβλέπεται μακρότερος χρόνος προειδοποιήσεως. 2) Προστατεύεται ἡ θέσις τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ἐν περιπτώσει στρατεύσεως (νόμος 3514). 3) Δὲν ὑφίσταται νόμιμος περιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐργασίας τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων. Ἡ σύμβασις τῆς Οὐασιγκτῶνος, ἡ καθιεροῦσα τὸ ὀκτάωρον (νόμος 2269), ἐφαρμόζεται μόνον ἐπὶ τῶν ἐργατῶν καὶ εἰς λίαν περιωρισμένον ἀριθμὸν ὑπαλλήλων τῆς βιομηχανίας (ἄρθρ. 2). Ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὑπάλληλοι τῶν γραφείων καὶ τοῦ ἐμπορίου δὲν ἀπολαμβάνουσι προστασίας ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου ἐργασίας. Ἔμμεσος περιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐργασίας ὑφίσταται μόνον διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν καταστημάτων (νόμος 3502). Ὡσαύτως μόνον διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν καταστημάτων προβλέπεται ἡ χορήγησις ἀδειῶν. Ἡ Κυριακὴ ἀνάπαυσις προστατεύεται μόνον διὰ τοὺς ὑπαλλήλους ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας καὶ οὐχὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν γραφείων.

Ι. Λ. ΖΑΡΡΑΣ

ἰδιωτισμὸς (ὁ)· μορφὴ λόγου εἰλημμένη ἐκ τῆς συνηθείας τῶν πολλῶν, τύπος λέξεων καὶ συντάξις ἠμελημένη· ‖ σχέσις ρήματος καὶ προσδιορισμοῦ παρὰ τὴν συνήθη, φράσις εἰδική: «ἄνοιαν ὀφλισκάνει», κοιν. «χρωστάει τῆς Μιχαλοῦς», «πῆρε πόδι», «τό 'κοψε λάσπη» κτλ.

ἰδιωφέλεια (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἰδιωφελοῦς, ὠφέλεια ἰδιωτική, ἀτομική: ἀντίθ. *κοινωφέλεια*.

ἰδιωφελὴς (ὁ, ἡ), —ές (τό)· ὁ ὠφελῶν ἰδιώτην, ἄτομον, ἀντίθ. *κοινωφελής*.

Ἴδμων *[Μυθολ.]*. —1) Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς νύμφης Κυρήνης ἢ τῆς Ἀστερίας, θυγατρὸς τοῦ Κορώνου, περίφημος μάντις καὶ οἰωνοσκόπος τῆς ἀρχαιότητος. Λαβὼν μέρος εἰς τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν χώραν τῶν Μαριανδυνῶν, ὅπου ὑπεδέχθη τοὺς Ἀργοναύτας ὁ Λύκος, βασιλεὺς τῆς χώρας, ἀπέθανε τραυματισθεὶς θανασίμως ὑπὸ ἀγριοχοίρου (*Ἀπολλ.* Α, 126). —2) Υἱὸς τοῦ Αἰγύπτου καὶ τῆς Γοργόνος, λαβὼν σύζυγον τὴν Πυλάργην (*Ἀπολλ.* II, 20).

Α. Θ. Σ.

ἰδόζαι (αἱ) *[Ὀργ. Χημ.]*. Ἀλδοεξόζαι, ληφθεῖσαι δι' ἀναγωγῆς τῶν ἀντιστοίχων *ἰδονικῶν ὀξέων*. Δὲν ζυμοῦνται καὶ εἶναι ἐπιμερεῖς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους γουλόζας.

Σ. Γ.

Ἰδοκόπας *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου (πλάτ. 44° 25' Β, μήκ. 38° 13' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2235: Fort Anakria to Kertch Strait) ἐπίσημον, προέχον μεταξὺ λιμένος Γελενζὶκ (ἀρχ. Πάγραι) καὶ Ντζούμπγκ (ἀρχ. Παλαιὰ Ἀχαΐα). Τοῦ σκυθικοῦ ἀκρωτηρίου τούτου τῆς χώρας τῶν Ζιλχῶν δὲν διεσώθη ἡ ἀρχαιοελληνικὴ ὀνομασία· εἶναι ἐν τούτοις πιθανώτατον νὰ ὠνομάζετο *Κρουνοί*, διότι εἰς τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον Ἰδοκόπας προσαρμόζει ἀπολύτως περιγραφὴ τοῦ Πλινίου (VI, 5, 17) σχετικὴ πρὸς τὸ promontorium Crunoe.

Σ. Ε. Λ.

ἰδόκραστον (τὸ) (Idokras) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτόν, συνώνυμον τοῦ *βεζουβιανοῦ* (βλ. λ.).

Γ. Κ. Γ.

Ἰδομέναι, ἡ *Ἰδομεναὶ [Ἀρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Ἰδομένη*.

Ἰδομενεὺς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δευκαλίωνος (υἱοῦ τοῦ Μίνωος) καὶ τῆς Πασιφάης, σχὼν ἀδελφὴν μὲν τὴν Κρήτην, ἀδελφὸν δὲ τὸν Μῶλον, ἔκ τινος παλλακῆς, πατέρα τοῦ Μηριόνου, ἀνεψιὸς τοῦ Θησέως, λαβόντος σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἰδομενέως Φαίδραν, καὶ ἡγεμὼν τῶν Κρητῶν. Καίτοι μνηστὴρ τῆς Ἑλένης (κατά τινας τῆς Πηνελόπης), ἐνυμφεύθη τὴν Μήδειαν ἢ Μήδαν, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἴφικλον, τὸν Λεῦκον (ἕτερον δέ τινα συνώνυμον υἱοθέτησε) καὶ τὴν Κλεισιθήραν.

Ἀπῆλθε μετὰ ὀγδοήκοντα πλοίων καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μηριόνου εἰς Τροίαν καὶ ἀνεδείχθη γενναιότατος. Φονεύσας δεκατρεῖς ἐπισήμους ἐχθρούς, ἐν οἷς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Θρᾴκης Ἀκάμαντα, συλήσας τὰς πανοπλίας των καὶ τέλος εἰσελθὼν καὶ οὗτος εἰς τὸν δούρειον ἵππον, ἐτιμήθη μεγάλως ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος.

Ἐπανερχόμενος ἐκεῖθεν ηὐχήθη τῷ Ποσειδῶνι, ἐὰν σωθῇ, νὰ θυσιάσῃ αὐτῷ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὅστις θὰ ἤρχετο πρὸς ὑποδοχήν του· τοιοῦτος δὲ ἐφάνη ὁ υἱός του, ὅστις κατά τινας μὲν ὄντως ἐθυσιάσθη, ὁπότε ἐνέσκηψε λοιμὸς εἰς τὴν Κρήτην, κατ' ἄλλους δὲ ἠλευθερώθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Κρητῶν, τοῦ Ἰδομενέως ἀποδιωχθέντος κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

Digitized by Google

Ὁ Ἰδομενεὺς κατὰ τοὺς ποιητὰς ἦτο μελάγχρους, δασυπώγων, δασύθριξ καὶ μετριόσωμος, καὶ ἀπεκαλεῖτο ἀρήϊος, ἀγαπήνωρ, ἐρίθυμος, δαΐφρων, δουρικλυτὸς καὶ ἀγακλυτός. Ἀπέθανε κατά τινας μὲν ἐν Κολοφῶνι καὶ ἐτάφη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κερκάφους, κατ' ἄλλους δ' ἐν Κνωσῷ, ἔνθα μεγάλως οἱ Κρῆτες τιμῶντες αὐτὸν ὡς ἥρωα ἐδείκνυον καὶ τὸν τάφον του. —Η.

— **Ἰδομενεύς.** — 1) Λαμψακηνὸς ἱστορικός, μαθητὴς τοῦ Ἐπικούρου, συγγραφεὺς ἔργων «Περὶ Σωκρατικῶν» καὶ «Περὶ δημαγωγῶν», ἀκμάσας περίπου κατὰ τὰ ἔτη 310—270 π. Χ. Ἦτο σύζυγος τῆς Βατίδος, θυγατρὸς τοῦ Ἐπικούρου, κατεστάθη δὲ ἐπιμελητὴς τῆς μορφώσεως τῶν παίδων τοῦ Μητροδώρου. Ἐκ τῶν συγγραφῶν του διεσώθησαν 3 ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ «Περὶ Σωκρατικῶν» καὶ 15 ἐκ τοῦ «Περὶ δημαγωγῶν» (*Müller*, Fragm. histor. graec. τόμ. Β' 489 κ. ἑξ.), ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Πεισιστρατίδας, εἰς τὰς ἀκολασίας περὶ τὰ ἀφροδίσια τοῦ Δημοσθένους, Ὑπερείδου καὶ Θεμιστοκλέους, εἰς τὴν δίκην τοῦ Περικλέους, τὸν Ἀλκιβιάδην, Θουκυδίδην, Ἐφιάλτην, Ἀλέξανδρον κ.ἄ. —2) Ἀρχαῖος Ἕλλην ἱστορικός, ταυτιζόμενος ὑπό τινων πρὸς τὸν πρῶτον. Ἔγραψε «Τρωϊκά», ὧν ἐσώθη ἓν ἀπόσπασμα περὶ τῶν Ἠλεκτρίδων πυλῶν, καὶ «Ἱστορίαν τῶν κατὰ Σαμοθράκην» (πρβλ. *Müller*, αὐτόθι). Τινὲς φρονοῦν ὅτι πρόκειται περὶ διττογραφίας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συγγραφῆς. Π. Ν. Π.

Ἰδομένη, καὶ ***Εἰδομένη, Ἡδομένη*** /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. —1) Πόλις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχαίας Ἠμαθίας. Ἔκειτο παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ αὐλῶνος (στενῶν), ὅστις σχηματίζεται πέραν τῆς λίμνης τοῦ Ἀματόβου μέχρι τῆς πόλεως Γευγελῆς καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ῥέει ὁ Ἀξιὸς καὶ διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Βελιγραδίου. Εἶναι ἄγνωστον ὅμως, ἂν ἔκειτο κατὰ τὴν βόρειον εἴσοδον τοῦ αὐλῶνος (παρὰ τὴν πόλιν Γευγελῆν), ἢ κατὰ τὴν νότιον (παρὰ τὸ χωρίον Γοργόπην). Κατὰ τὸ 429 π. Χ. τὴν πόλιν ταύτην, ἀνήκουσαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, κατέλαβεν ὡς σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐχθρὸς τοῦ Περδίκκα, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν Σιτάλκης, ὅστις ἐξεστράτευσε μετὰ στρατοῦ 150 χιλιάδων πεζῶν καὶ 50 χιλιάδων ἱππέων ἐναντίον τοῦ Περδίκκα καὶ τῶν ἀποστατησασῶν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ ἐκστρατεία ὅμως ἐκείνη ἀπέβη ἄκαρπος ἐξ ἀμελείας τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἐπέφερε καὶ τὴν διάλυσιν τῆς μετὰ τοῦ Σιτάλκου συμμαχίας των. Ἡ πόλις μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μέχρι τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Κατεστράφη, πιθανώτατα, κατὰ τοὺς μεταξὺ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ Βουλγάρων ἀγῶνας —2) Δύο λόφοι ὑψηλοὶ πλησίον τῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας Ἀμφιλοχίας Ὄλπης. Καταλαβὼν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατὰ τὸ 426—425 π. Χ. ἔτος τὸν ὑψηλότερον τῶν δύο λόφων, ἔστησεν ἐνέδραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνέπεσεν ἡ ἐξ Ἀμβρακίας ἀποσταλεῖσα βοήθεια πρὸς τοὺς ἐν Ὄλπῃ (ἢ Ὄλπαις) Ἀμβρακιώτας καὶ Πελοποννησίους, οἵτινες ἀρτίως (ἐν ἀγνοίᾳ τῶν μεταβαινόντων πρὸς ἐπικουρίαν των) εἶχον νικηθῆ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους. Ἡ ἐν Ὄλπῃ καὶ Ἰδομένῃ καταστροφὴ τῶν Ἀμβρακιωτῶν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ κατάληψις τῆς Ἀμβρακίας θὰ ἦτο εὐκολωτάτη, ἂν οἱ Ἀκαρνᾶνες δὲν ἀντέπραττον, προτιμῶντες νὰ ἔχωσι παροίκους τοὺς ἐξησθενημένους Αἰτωλοὺς καὶ Ἀμβρακιώτας ἢ τοὺς συμμάχους των Ἀθηναίους. ΚΑΨ.

— **Ἰδομένης,** *τέως δῆμος* — /*Γεωγρ.*/. Εἷς ἐκ τῶν, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Βάλτου τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας 4 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀγριδίου, Ἀλευράδος, Γιαννοπούλου, Μαλεσιάδας, Πετρώνας* (τέως *Μποινκέβου*), *Σακαρετσίου, Τρικλίνου* (τέως *Πριάντζης*) καὶ *Χαλκιοπούλων*. Δ. Ε. Μ.

ἰδονικὰ *ὀξέα* /*Ὀργ. Χημ.*/. Ἀνήκουν εἰς τὰ πενταϋδροξυλιωμένα παράγωγα τοῦ καπρονικοῦ ὀξέος, ἤτοι τὰ *ἑξονικὰ ὀξέα*. Διακρίνομεν: Τὸ *d-ἰδονικὸν ὀξὺ* λαμβανόμενον ἐκ τοῦ d-γουλονικοῦ ὀξέος διὰ θερμάνσεως μετὰ πυριδίνης, καὶ τὸ *l-ἰδονικὸν ὀξύ*, λαμβανόμενον ἐκ τῆς l-ξυλόζης διὰ τῆς κυανυδρινικῆς ἀντιδράσεως. Σ. Γ.

ἰδοσακχαρικὰ *ὀξέα* /*Ὀργ. Χημ.*/. Εἶναι τεταϋδροξυλιωμένα παράγωγα τοῦ ἀδιπικοῦ ὀξέος. Λαμβάνονται δι' ὀξειδώσεως τῶν ἀντιστοίχων *ἰδονικῶν ὀξέων*. Σ. Γ.

ἰδού· ἐπίρρ. ἴδε ἐδῶ, κοίταξε δῶ, νά: «ἰδοὺ τὰ ἀνάκτορα», «ἰδοὺ τὸ στάδιον», «ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον ἐζήτεις» ‖ λέγεται καθόλου, ὅταν προκαλοῦμεν τὴν προσοχήν τινος οὐ μόνον διὰ νὰ ἴδῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀκούσῃ ἢ ἀντιληφθῇ: «ἰδοὺ μουσικὴ ἀξιόλογος», «ἰδοὺ πρᾶξις γενναία» ‖ παροιμ. «Ἰδοὺ ἡ Ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα» ἐδῶ εἶναι ἡ Ῥόδος, ἐδῶ καὶ τὸ πήδημα, ἐπὶ τῶν καυχωμένων διὰ παρῳχημένας πράξεις καὶ προκαλουμένων νὰ ἐπαναλάβουν αὐτάς.

Ἰδουβέδας /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ἓν τῶν μεγαλυτέρων ὀρέων τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ καὶ φερόμενον σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὰ Πυρηναῖα ὄρη, φθάνει μέχρι τοῦ Βαλεαρικοῦ πελάγους (Mare Balearicum). Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. II, 6, 20) ἐκτείνεται εἰς βόρ. πλάτ. 14°—41° 30' καὶ ἀνατ. μῆκ. 14° 20'—39° (πρβλ. *Στράβ.* III, 161, 162). Σήμερον καλεῖται Sierra d'Occa. Α. Θ. Σ.

Ἰδουμαία /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἔδιδον οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν χώραν *Ἐδώμ* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Γενέσ. XXV, 30, XXXVI, 1), κειμένην μεταξὺ τῆς Ἰουδαίας πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς Πετραίας Ἀραβίας πρὸς νότον. Ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τῶν *Ἰδουμαίων* ἢ *Ἐδωμιτῶν*, σημιτικοῦ λαοῦ καταγομένου ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβ, κατοικοῦντος τὴν χώραν *Γῆ Σηείρ*, ἥτις ἐξηλληνίσθη εἰς Ἰδουμαίαν (Γενέσ. XXXII, 3, XXXV, 8). Ἦσαν ἐμπορικὸς λαὸς καὶ ἐχρησίμευον ὡς μεσάζων μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἰδουμαῖοι κατῴκουν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης (Νεκρᾶς θαλάσσης) ἐν τῇ καλουμένῃ ἀνατολικῇ Ἰδουμαίᾳ, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ Αὐρωνίτιδι, τῆς ὁποίας ἐπισημοτέρα πόλις ἦτο ἡ Βόστρα (νῦν Βόσρα), κειμένη εἰς τὰ ΝΔ. τοῦ Ἀσαλμάνου ὄρους, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ἀραβίας ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἀργότερον ἐπεξετάθησαν πρὸς Ν. τῆς Παλαιστίνης, μεταξὺ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἡ ὁποία ἐνίοτε ἐκαλεῖτο καὶ Ἰδουμαία θάλασσα, εἰς τὴν καλουμένην Νότιον Ἰδουμαίαν, τῆς ὁποίας ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ Αἴλανα ἢ Αἰλάθ, ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Αἰλανιτικοῦ κόλπου (νῦν Ἄκαμπα), καὶ ἡ Πέτρα.

Εἶχε βασιλεῖς πολὺ πρότερον τῶν Ἰουδαίων καὶ παρέμεινεν ἀνεξάρτητος μέχρι τοῦ βασιλέως Δαυὶδ (1011—972 π. Χ.), ὅστις καθυπέταξεν αὐτήν. Ἡ ἀνατολικὴ Ἰδουμαία ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τῆς βασιλείας τοῦ Σολομῶντος, διαδόχου τοῦ Δαυίδ, ἡ νότιος ὅμως ἐξηκολούθει ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα μέχρι τοῦ Ἰωράμ, υἱοῦ τοῦ Ἰωσαφὰτ (893—870 π. Χ.).

Οἱ Ἰδουμαῖοι ἐβοήθησαν τὸν Ναβουχοδονόσορα τὸν Β' (606—562 π. Χ.), βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁπότε, ἐπωφελούμενοι τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων, κατέκτησαν τὰ νότια τῆς Παλαιστίνης μέχρι τῆς πόλεως Χεβρὼν (νῦν Ἐλ-Χαλίλ), 20 περίπου χλμ. πρὸς νότον τῆς Ἱερουσαλὴμ Προσβληθέντες ἀργότερον ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ, ἡγεμόνος καὶ μεγάλου ἱερέως τῶν Ἰουδαίων (135—106 π. Χ.), ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου καὶ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν περιτομήν. Ἰδουμαῖος ἦτο ὁ Ἀντίπατρος, πατὴρ τοῦ Ἡρώδου, ὅστις, τῇ εὐνοίᾳ καὶ ὑποστηρίξει τοῦ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου, ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας τῷ 40 π. Χ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου, (79—81 μ. Χ.) ἡ Ἰδουμαία προσηρτήθη εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων μετεχειρίζοντο τὰ ὀνόματα Ἰδουμαία καὶ Ἰουδαία ὡς συνώνυμα.

Μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἡ ἀνατολικὴ Ἰδουμαία ἀπετέλει μέρος τῆς ἐπαρχίας τῆς Παλαιστίνης, ἡ δὲ νότιος τῆς Ἰουδαίας. Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὑπήχθησαν ἀμφότεραι εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς, περιλαμβανούσης τὴν Τρίτην Παλαιστίνην, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Πέτραν, καὶ τὴν Ἀραβίαν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βόστραν (*Ἱεροκλ.* Συνεκδ. 721). Α. Θ. Σ.

—**Ἰδουμαία** *θάλασσα* /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ὄνομα διδόμενον ἐνίοτε εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν (βλ. λ. *Ἰδουμαία*). Α. Θ. Σ.

Ἰδουμαῖοι (οἱ) /*Ἀρχ.*/. Οἱ κάτοικοι τῆς *Ἰδουμαίας* (βλ. λ.).

Ἰδουμανία, ἢ ***Εἰδουμανία*** (λατ. Sidumanis fluvius) /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ποταμὸς τῆς ΝΑ. Ἀλβιόνος Μεγ. Βρεττανίας) ἐκβάλλων εἰς τὸν Βρεττανικὸν ὠκεανὸν (Oceanus Britannicus), τὴν νῦν θάλασσαν τῆς Μάγχης, εἰς βόρ. γεωγρ. πλάτ. 20°10' καὶ ἀνατ. μῆκ. 55° κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. II, 3, 4), νοτίως τῆς πόλεως Colchester ἐν τῇ κομιτείᾳ τοῦ Essex. Σήμερον καλεῖται Blackwater. Α. Θ. Σ.

Ἴδουνον /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Πόλις τοῦ Νωρικοῦ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ II, 13, 3), εἰς βόρ. πλάτ. 35°10' καὶ ἀνατ. μῆκ. 45°30'. Ἀγνωστος ἄλλοθεν, καθὼς καὶ ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία αὐτῆς. Κατὰ τὸν C. Müller (ἔκδ. *Πτολεμ.* τ. Α', σ. 288), πολὺ πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ κατὰ τὰ νότια τοῦ Νωρικοῦ κειμένη, κατὰ τὴν Tabula Peutingeriana *Ἰουέννα* (Juenna), ἀπέχουσα 23 μίλλια ἀπὸ τῆς πόλεως Οὐΐρουνον (Virunum) παρὰ τὴν Klagenfurth ἐν Καρινθίᾳ, ἀριστερὰ τοῦ Δράβου ποταμοῦ. Α. Θ. Σ.

Ἴδραι /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Σκυθικὸς ἢ σαρματικὸς λαὸς κατοικῶν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Σαρματίᾳ, πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀλανῶν, μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ (νῦν Δόν), ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. ΙΙΙ, 5, 10). Α. Θ. Σ.

Ἰδρὰκ /*Ἰνδ. Μυθ.*/· βλ. *Ἰντράκ*.

ἰδριαλίτης (ἡ) (Idrialit) /*Ὀρυκτολ.*/. Ὀρυκτὸς ὑδρογονάνθραξ στερεός. Ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τῆς ἀσφάλτου, ἔχει χημικὸν τύπον $C_{80} H_{56} O$, καὶ ἀπαντᾷ εἰς βολβοὺς συνήθως προσμεμειγμένος ἐντὸς τοῦ κινναβαρίτου καὶ τοῦ πετρώματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον σχηματίζει τὸ μετάλλευμα τοῦ ὑδραργύρου. Παρουσιάζει ἱστὸν φυλλώδη, σκληρότητα 1—1½, εἰδικὸν βάρος 1,4—1,6, λάμψιν λιπαράν, χρῶμα πρασινωπόν, τεφρὸν ἢ φαιόμαυρον καὶ ἀπαντᾷ εἰς Idria. Γ. Β.

Ἰδριὰς /*Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Μεσόγειος πόλις τῆς Καρίας ἐν Μ. Ἀσίᾳ, 20 χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν τοῦ Κεραμεικοῦ κόλπου, ἀριστερὰ τοῦ Μαρσύου ποταμοῦ, «δς ῥέων ἐκ τῆς Ἰδριάδος χώρης, ἐς τὸν Μαίανδρον ἐκδιδοῖ» (*Ἡρόδ.* V, 118). Ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἐκαλεῖτο *Ἰδριάς*, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς *Ἰδριεῖς*, ἀναφερόμενοι ὡς σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, καταβάλλοντες τὸν συμμαχικὸν φόρον. Ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος (280—261 π. Χ.), ἱδρυτοῦ τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, μετωνομάσθη *Στρατονίκεια*, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Στρατονίκης, θυγατρὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, κειμένη κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. V, 2, 15) εἰς βόρ. πλάτ. 59° καὶ ἀνατ. μῆκ. 37° 10'. Ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἐλευθέρα πόλις (Civitas libera), ἀνακαινισθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μετωνομάσθη *Ἀδριανούπολις*. Παρ' αὐτὴν ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ χρυσαορέως Διός, ὅπου συνηθροίζοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων τῆς Καρίας (*Στράβ.* XIV, 660). Σήμερον καλεῖται *Ἐσκῆ-Χισσάρ*. Α. Θ. Σ.

Ἰδριεύς. Βασιλεὺς τῆς Καρίας, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἑκατόμνου, διαδεχθεὶς τὴν Ἀρτεμισίαν, σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του Μαυσώλου, τῷ 351 π. Χ. Ὀλίγον μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν του ἐβοήθησε τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἀρταξέρξην Γ', τὸν Ὦχον, διὰ 40 πλοίων καὶ 8.000 μισθοφόρων, κατὰ τῆς Κύπρου, ἀναθέσας τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Εὐαγόραν Β', ἔκπτωτον τοῦ θρόνου τῆς νήσου, καὶ Φωκίωνα τὸν Ἀθηναῖον. Ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἀναφέρεται ὡς εἷς τῶν πλουσιωτάτων καὶ ἰσχυροτάτων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Δημοσθένους (Περὶ εἰρήνης, 25) ὡς προσαρτήσας εἰς τὴν χώραν του τὰς νήσους Χίον, Κῶ καὶ Ῥόδον. Ἀπέθανε μετὰ ἑπταετῆ βασιλείαν τῷ 344 π. Χ., καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ σύζυγόν του Ἄδαν (*Ἀρριαν.* Ἀνάβ. Α, 23, *Στράβ.* XIV, 656). Τοῦ Ἰδριέως σῴζονται τετράδραχμα, δίδραχμα καὶ δραχμαί, ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ Μαυσώλου, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «ΙΔΡΙΕΩΣ» (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τόμ. Β, σελ. 172). Α. Θ. Σ.

Ἴδρις (καὶ ἐσφαλμένως ***Ἐδρίς***), *μπὲν* ***Ἀβδουλλὰχ μπιν Χασὰν μπιν Ἀλῆ***. Ἔγγονος τοῦ Ἰμὰμ Χασάν, υἱοῦ τοῦ χαλίφου Ἀλῆ. Τεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πρωτοτόκου ἀδελφοῦ του Μωχάμμετ ὑπεκίνησε μετὰ τῶν τεσσάρων ἄλλων ἀδελφῶν του ἐν Χετζάζῃ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ ἐν Βαγδάτῃ Ἀβασίδου χαλίφου Μανσούρ. Ἡττηθεὶς ὅμως ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μαρόκκον τῷ 788 μ. Χ. Ἐναντίον αὐτοῦ ἀπέστειλε στρατὸν ὁ Ἀροὺν-ἐρ-Ρεσὶτ ὑπὸ τὸν Ἰβραχὶμ μπὲν-Ἀγλέπ, διορισθέντα γενικὸν διοικητὴν Ἀφρικῆς. Οὗτος κατώρθωσε νὰ δηλητηριάσῃ τὸν Ἴδρις τῷ 793. Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ἐξισλαμίσθη μέγα μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Μαρόκκου. Ν. Μ.

Ἰδρισίδαι (καὶ ἐσφαλμένως ***Ἐδρισίδαι***). Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω Ἴδρις ἐν Μαρόκκῳ ἱδρυθεῖσα ἡγεμονικὴ δυναστεία, ἥτις διαρκέσασα 210 ἔτη ἠρίθμησε 12 ἡγεμόνας, ἐξαρτωμένους θρησκευτικῶς ἄλλοτε μὲν ἐκ τῶν χαλιφῶν τῆς Βαγδάτης, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῶν τῆς Κορδούης. Τελευταῖος Ἰδρισίδης ἦτο ὁ Χασὰν μπὲν-Κασὶμ-Κενούν, ὅστις συλληφθεὶς ἤχθη τῷ 984 εἰς Κορδούην, ὅπου καὶ ἐθανατώθη. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ἰδρύλιον (τό)· /*Ὀργ. Χημ.*/· βλ. *φλουορανθένιον*.

ἵδρυμα (τό), —*ατος*· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἱδρύειν ‖ τὸ ἱδρυθὲν κτίσμα, οἰκοδόμημα, κατάστημα ‖ πᾶν ὅ,τι καθιερώθη ὡς ὀργανισμός, ὡς ὑπηρεσία: «ἐκπαιδευτικὸν —, ἀγαθοεργὸν ἵδρυμα» ‖ (*Νομ.*) σύνολον περιουσίας ὡρισμένον ἐπιδιωκούσης σκοπὸν (*πλείονα βλ. λ. νομικὸν πρόσωπον*).

ἱδρὺς (ἡ) /*Βοτ.*/. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *δρῦς ἡ χνοώδης* (Quercus pubescens).

ἵδρυσις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱδρύειν, καθίδρυσις, ἀνέγερσις, ἐγκατάστασις, σύστασις: «ἵδρυσις τραπέζης, — ἑταιρείας, — συνεταιρισμοῦ κτλ.» «ἵδρυσις ἀνδριάντος, — στήλης ἀναμνηστικῆς».

Digitized by Google

ἱδρυτής (ὁ)· ὁ ἱδρύων ἢ ἱδρύσας, ὁ θεμελιώσας: «ἱδρυτὴς τραπέζης, —ἑταιρείας, —συλλόγου κττ.».

ἱδρυτικός, —ή, —όν· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἵδρυσιν ἢ τὸν ἱδρυτήν: «ἱδρυτικοὶ τίτλοι», «ἱδρυτικαὶ μετοχαί».

— **ἱδρυτικοὶ** *τίτλοι* [Ἐμπορ. Δίκ.]. Καλοῦνται οὕτως ἰδιώνυμοί τινες μετοχαὶ τῶν ἀνωνύμων ἑταιρειῶν, δυνάμεναι νὰ χορηγηθῶσι κατὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἑταιρείας, καὶ κοινῇ συνομολογίᾳ, εἰς πάντας ἢ τινας μόνον ἐκ τῶν ἱδρυτῶν, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν διὰ τὴν σύστασιν τῆς ἑταιρείας, ἤ, ἐξαιρετικῶς, ὡς ἀντάλλαγμα εἰσφορῶν εἰς εἶδος. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπερβῇ τὸ ἓν δέκατον τῶν ἐκδεδομένων μετοχῶν. Οἱ ἱδρυτικοὶ οὗτοι τίτλοι, ἐκδιδόμενοι εἰς διαταγὴν ἢ εἰς τὸν κομιστήν, δὲν ἔχουσιν ὀνομαστικὴν ἀξίαν, οὐδὲ περιποιοῦσιν εἰς τοὺς κατόχους αὐτῶν δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς ἑταιρείας, ὡς καὶ εἰς τὸ προϊὸν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας αὐτῆς. Παρέχουσι μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς περιωρισμένον δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰ καθαρὰ κέρδη τῆς ἑταιρείας, μὴ δυνάμενον νὰ ἀπορροφήσῃ, διὰ τὸ σύνολον τῶν ἐκδεδομένων ἱδρυτικῶν τίτλων, πλέον τοῦ ἑνὸς τετάρτου ἐκ τοῦ ἀπομένοντος ὑπολοίπου τῶν κερδῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς κρατήσεως πρὸς σχηματισμὸν τακτικοῦ ἀποθεματικοῦ καὶ τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ πρὸς διανομὴν πρώτου μερίσματος εἰς τοὺς μετόχους. Δύνανται νὰ ἐξαγορασθῶσιν ὑπὸ τῆς ἑταιρείας, κατὰ τοὺς ἐν τῷ νόμῳ περιορισμούς. Οἱ ἱδρυτικοὶ τίτλοι ἀποτελοῦσι καινοτομίαν εἰσαχθεῖσαν διὰ τοῦ νόμου 2190 τοῦ 1920 περὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν (ἄρθρ. 15). Θ. Κ.

ἱδρύω· κάμνω τι νὰ σταθῇ, στήνω, ἐγκαθιστῶ, καθιδρύω: «ἱδρύω τράπεζαν, —ἑταιρείαν, —σύλλογον, —κόμμα κττ.» || «ἱδρύω σχολεῖον, —γυμναστήριον» παρέχω τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως τοῦ σχολείου, — τοῦ γυμναστηρίου· || «ἱδρύω ἄγαλμα, — μνημεῖον, — στήλην» στήνω, ὀρθῶ ἄγαλμα κτλ.· || «ἱδρύω βραβεῖον, —ὑποτροφίαν» παρέχω τὰ ἀναγκαῖα χρήματα πρὸς βράβευσιν κτλ.

ἱδρῶ (—όω), κοιν. *ἱδρώνω*, ἀόρ. *ἵδρωσα*, παθ. μετχ. *ἱδρωμένος*, κοιν. *δρωμένος*· ἐκκρίνω, ἐκβάλλω ἱδρῶτα: «ἱδρώνω 'ς τὰ χέρια, — 'ς τὰ πόδια, — 'ς τὸ μέτωπο»· || μεταφ. κοπιάζω ὑπερβολικά, καταβάλλω μεγάλας προσπαθείας: «ἵδρωσα ὅσο νὰ σὲ 'βρω»· || καθόλου. ἐκβάλλω λεπτὰ σταγονίδια ὑγροῦ: «ἱδρώνει ὁ τοῖχος», «ἵδρωσαν τὰ τζάμια»· || παθ. μετχ. *ἱδρωμένος*· βεβρεγμένος ὑπὸ ἱδρῶτος.

ἵδρωα (τά), ἢ *κεγχρίας* (ὁ) (sudamina ἢ miliaire) [Ἰατρ.]. Δερματοπάθεια ἐπερχομένη μετὰ δαψιλεῖς ἱδρῶτας καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ μικρῶν φυσαλλίδων μεγέθους ἀπὸ κεφαλῆς καρφίδος μέχρι κέγχρου, περιεχουσῶν διαυγὲς ὑγρὸν ἀντιδράσεως ἀλκαλικῆς, οὐδετέρας ἢ καὶ ὀξίνου, ἀναπτυσσομένων ἐπὶ ὑγιοῦς δέρματος καὶ μὴ περιβαλλομένων ὑπὸ ἐρυθηματώδους ἅλω. Ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ ἐξανθήματος καλεῖται *κρυσταλλοειδὴς κεγχρίας* (miliaire crystalline) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν *ἐρυθρὸν κεγχρίαν* (miliaire rouge, καθ' ὃν τὸ περιεχόμενον τῶν περισσοτέρων φυσαλλίδων ἐπιμολυνόμενον καθίσταται πυῶδες, ἡ δὲ φυσαλλὶς περιβάλλεται ὑπὸ ἐρυθηματώδους ἅλω. Τὸ ἐξάνθημα ἐντοπίζεται ἰδίᾳ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ θώρακος καὶ τὴν κοιλίαν. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν τὸ ἐξάνθημα εἶναι ἐφήμερον. Ἀποξηραινομένων ἀμέσως τῶν φυσαλλίδων, ἐπέρχεται ἀπόπτωσις τῶν μικρῶν λεπίων καὶ ἀποκατάστασις τοῦ δέρματος εἰς τὸ κατὰ φύσιν. Παθολογοανατομικῶς αἱ φυσαλλίδες φαίνεται ὅτι προέρχονται ἐκ διευρύνσεως τῶν πόρων τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων, ὧν τὸ στόμιον ἀπεφράχθη ἐξ ὑπερκερατώσεως. Τὸ ἐξάνθημα ἀναφαίνεται κατὰ τὴν διαδρομὴν ἢ τὸ τέρμα ὀξέων ἐμπυρέτων νοσημάτων, π. χ. ὀξέων ρευματισμῶν τῶν ἄρθρων, ὀστρακιᾶς, πνευμονίας, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ θανάτου ἀγωνίαν καὶ μετὰ ἔντονον ἐφίδρωσιν ἐπὶ ὑγιῶν ἀτόμων. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς ἐπίπασιν τοῦ ἐξανθήματος δι' ἀδρανῶν κόνεων, π.χ. talc. Ν.Θ.Ο.

ἵδρωμα (τό)· ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἱδρώνειν*, χύσις ἱδρῶτος: «ἵδρωμα ποῦ κάμνουν τὰ χέρια μου!»

ἱδρωμάκτρα (ἡ). Χαλυβικὸν ἔλασμα μήκους περὶ τὰ 60 ἑκατοστά, φέρον λαβὰς εἰς ἑκάτερον τῶν ἄκρων του καὶ χρησιμεῦον διὰ τὴν ἀφαίρεσιν (ἀπόξεσιν) τοῦ ἱδρῶτος τοῦ ἵππου μετὰ ἐπίπονον ἐργασίαν. Ν. Θ. Κ.

ἱδρωμένος, —η, —ον, κοιν. *δρωμένος*· παθ. μετχ. τοῦ *ἱδρώνω*· ὁ διάβροχος ὑπὸ ἱδρῶτος, κάθιδρως: «μὴν κάθεσαι δρωμένος 'ς τὸν ἀέρα».

Ἱδρωμένος, *Ἀνδρέας Ἰ.* Ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος, γεννηθεὶς τῷ 1764 ἐν Πάργᾳ καὶ ἀποθανὼν τῷ 1813. Δεκαοκταετὴς διωρίσθη διδάσκαλος ἐν Ἠπείρῳ. Μετὰ τριετῆ διδασκαλικὴν ἐργασίαν ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἐξελέγη ἀρχειοφύλαξ, ἐπεδόθη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος δημοσίων ἐγγράφων καὶ διωρίσθη συγχρόνως διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῆς Πάργας. Τῷ 1804 προσεκλήθη εἰς Κέρκυραν ὑπὸ τῆς Ἑπτανησίου γερουσίας, ὅπως διδάξῃ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μετὰ τοῦ Χ. Περραιβοῦ ἐν τῇ νέᾳ δημοσίᾳ σχολῇ, εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάσθη ἐπὶ ἓν καὶ εἴκοσιν ἔτη.

Τὴν 29 Μαΐου 1824 ἐγένετο μέλος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ ἔλαβε τὸ δίπλωμα τοῦ θεολογοδιδάκτορος. Προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν παρῃτήθη τῆς καθηγεσίας. Τὰ ἔργα του ἦσαν ἔμμετρα καὶ πεζά, καὶ ἔμειναν ἀνέκδοτα τὰ πλεῖστα. Π. Θ. ΣΤΕΡΙΩΤΗΣ

— **Ἱδρωμένος**, *Ἀνδρέας*. Νομομαθὴς καὶ ἱστορικός, δισέγγονος τοῦ προηγουμένου. Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1853 καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1917. Ἐκ τῶν ἔργων του τὰ σπουδαιότερα εἶναι: «Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ὑποταγῆς μέχρι τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀποκαταστάσεως», «Περὶ τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ ἀφομοιώσεως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰονίου δικαίου», «Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Κερκύρας». Μετέφρασεν ἐπίσης τὰς μελέτας τοῦ Γλάδστωνος: «Κόσμου νεότης, τουτέστιν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς». «Περὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἀγῶνος τῶν Ἑπτανησίων», «Περὶ τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος» καὶ «Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος». Ἀνέκδοτα ἔργα του εἶναι: «Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», «Τὸ ἀρχαῖον ἀθηναϊκὸν πολίτευμα», «Ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις περὶ τῶν τυχῶν τῆς Πάργας» καὶ «Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου». Σ. Α. Μ.

ἱδρώνω· κοιν. τύπος τοῦ *ἱδρῶ* (βλ. λ.).

ἱδρώς, —ῶτος (ὁ), κοιν. *ἱδρῶτας*, ἰδιωμ. *ἵδρωτας*· τὸ ἐκκρινόμενον διὰ τῶν πόρων τοῦ σώματος ὑδατῶδες ὑγρόν: «τὸν περιέλουσε κρύος ἱδρώς», «ἐσθίει τὸν ἄρτον του ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου του», «ποτάμι ἔτρεχε ὁ ἱδρῶτας ἀπὸ τὸ μέτωπό του».

— [Φυσιολ.] Ὁ ἱδρώς, ἐκκρινόμενος ἐκ τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων, εἶναι ὑγρὸν ἄχρουν, διαυγές, οὗ τὸ μὲν εἰδικὸν βάρος 1,002—1,010, ἡ δὲ ἀντίδρασις ὁτὲ μὲν ὄξινος, ὁτὲ δ' ἀλκαλική, ὁτὲ δ' οὐδετέρα, ἡ δὲ γεῦσις ἁλμυρὰ καὶ ἡ ὀσμὴ ἀηδὴς καὶ οὐχὶ ἡ αὐτὴ ἐν πάσαις ταῖς χώραις τοῦ δέρματος. Τὰ συστατικὰ αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς 1000 εἶναι: ὕδωρ περίπου 991, στερεαὶ οὐσίαι 8,5, ἐξ ὧν ὀργανικαὶ μὲν 2,0, ἀνόργανοι δὲ 6,5, ὧν τὸ πλεῖστον χλωριοῦχον νάτριον· ἐκ τῶν ὀργανικῶν δ' οὐσιῶν τὸ ἥμισυ εἶναι οὐρία. Ἕνεκα τῆς συστάσεως αὐτοῦ παρίσταται ὁ ἱδρὼς ὡς οὖρον ἠραιωμένον. Τὸ ποσὸν τοῦ ἱδρῶτος, τὸ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκκρινόμενον, εἶναι ἄλλοτε ἄλλο, ἀναλόγως πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τῆς ἀτμοσφαίρας, τῆς καταστάσεως τοῦ σώματος (ἠρεμία, κίνησις κλπ.). Κατὰ μέσον ὅρον ἐκκρίνονται αὐτοῦ καθ' ὥραν 40 γραμμάρια, ποσὸν ὅπερ δύναται καὶ νὰ διπλασιασθῇ ὑπὸ εἰδικὰς περιστάσεις, αὐξανόμενον μὲν διὰ τῆς μυϊκῆς ἐργασίας, τῆς ἔξωθεν θερμοκρασίας, τῆς πολυποσίας καὶ φαρμακευτικῶν τινων οὐσιῶν (πιλοκαρπίνης κλπ.), ἐλαττούμενον δὲ διὰ τοῦ ψύχους, τῆς ἀτροφίας κλπ. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἱδρωτοποιὸς δύναμις εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη ἐφ' ὅλου τοῦ δέρματος καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῆς παλάμης καὶ τοῦ πέλματος. Τὰ δ' ἐκκριτικὰ νεῦρα τοῦ ἱδρῶτος ἀνήκουσιν εἰς τὸ συμπαθητικὸν σύστημα· ἐξορμῶνται δ' ἐκ γαγγλιακῶν κυττάρων τῶν πλαγίων κεράτων τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἅτινα θεωροῦνται ὡς τὰ νωτιαῖα κέντρα τοῦ ἱδρῶτος. Ἐκ τούτων αἱ ἶνες ἐξερχόμεναι διὰ τῶν προσθίων ριζῶν φθάνουσι διὰ τῶν λευκῶν συνδετικῶν γαγγλίων εἰς τὸ συμπαθητικὸν καὶ καταλήγουσιν εἰς τὰ γάγγλια αὐτοῦ, ὅποθεν διήκουσιν εἰς τὰ νωτιαῖα νεῦρα· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προμήκει μυελῷ ὑπάρχει κέντρον τοῦ ἱδρῶτος, ὡς καὶ ἐν τοῖς ραβδωτοῖς σώμασι τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ ἱδρὼς ἔνθεν μὲν χρησιμεύει ὡς ὄχημα, δι' οὗ συναποβάλλονται διάφοροι ἄχρηστοι οὐσίαι, ὡς ἐν τῷ οὔρῳ, ἔνθεν δὲ προασπίζει τὸν ὀργανισμὸν ἐκ τοῦ ὑπερμέτρου καύσωνος, διότι ἐξατμιζόμενος συναφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ σώματος θερμότητα. Ι. Π.

— [Παθολ.] Ἡ ἔκκρισις τοῦ ἱδρῶτος μετὰ χρῆσιν φαρμάκων τινῶν, ὑπὸ ὡρισμένας συνθήκας καιρικὰς ἢ παθολογικάς τινας καταστάσεις, δύναται ὁτὲ μὲν νὰ αὐξηθῇ (*ὑπερίδρωσις*), ὁτὲ δὲ νὰ ἐλαττωθῇ (*ἀνιδρωσία*). Ἄλλοτε πάλιν ὁ ἱδρὼς δύναται νὰ λάβῃ καὶ χροιάν τινα (*χρωματιδρωσία*) ἢ χαρακτηριστικὴν ὀσμὴν (*βρωμιδρωσία*), παρατηρουμένην συνήθως εἰς ὡρισμένας μοίρας τοῦ σώματος (πόδες, μασχάλαι, παρὰ τοῖς φθισικοῖς κλπ.) καὶ ὀφειλομένην εἰς χημικὰς μεταβολὰς τῆς συστάσεως καὶ ἀποσυνθέσεως τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων. Ἰδίᾳ κατὰ τὴν οὐραιμίαν παρατηροῦνται οἱ κάκοσμοι οὐρικοὶ ἱδρῶτες (*οὐριδρωσία*), τῆς οὐρίας ἐνίοτε ἀποτιθεμένης ἐπὶ τοῦ δέρματος δίκην λεπτοῦ ἰζήματος. ΑΡ. Π. Κ.

— **ἱδρὼς** *ἀγγλικός*. Οὕτως ἐκλήθη ἐκ τοῦ κυρίου συμπτώματος καὶ τῆς χώρας, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἀνεφάνη (Ἀγγλία), νόσος λοιμώδης, ἀναπτυχθεῖσα εἰς ἐπιδημίαν, χαρακτηριζομένη ὑπὸ ὑψηλοῦ πυρετοῦ, ἀφθόνων ἱδρώτων καὶ ἐνίοτε ἐλαφροῦ ἐξανθήματος. Ἡ νόσος προσέβαλε τὸ πρῶτον τῷ 1486 τὴν Ἀγγλίαν, ἣν καὶ ἐμάστισεν εἶτα ἐπανειλημμένως (1507, 1518, 1529, 1556), δι' ὃ καὶ ἐκλήθη καὶ *πανώλης βρεταννική* pestis britannica, ἀλλὰ καὶ sudor anglicus, sweating sickness, febris sudoforica). Κατὰ τὰς τελευταίας ἐπιδημίας ἡ νόσος κατέλαβε καὶ μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης. Αὕτη ἤρχετο διὰ ρίγους καὶ πυρετοῦ μεγάλου, κοπώσεως μεγίστης καὶ πόνων κατὰ τὸν τράχηλον, τοὺς ὤμους, τὰς κνήμας ἢ τὰς χεῖρας. Οἱ πλειότεροι τῶν νοσούντων ᾐσθάνοντο φύσημα θερμὸν ἢ ἀτμὸν καίοντα, κυκλοφοροῦντα εἰς τὰ μέλη των. Ταυτοχρόνως δὲ ἱδρὼς ἄφθονος, κάκοσμος, περιέλουε τὸ σῶμα καὶ κεφαλαλγία ἐντονωτάτη ἐπήρχετο. Αἱ ὑποτροπαὶ ἦσαν συνήθεις. Αἱ ἐπιδημίαι αὗται ἦσαν φονικώταται, τῆς θνητότητος ἀνελθούσης εἰς 99%. Πολλοὶ ἀπέθνῃσκον ἐντὸς 24 ὡρῶν. Κατὰ τὸν Holinsched ἡ νόσος αὕτη «ἦτο τόσῳ ὀξεῖα καὶ φοβερά, ὁμοίαν τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐνθυμεῖται». Εἴς τινα διαμερίσματα τῆς Ἀγγλίας τὸ 1/2 τοῦ πληθυσμοῦ ἀπέθανεν. Εὐτυχῶς τὸ νόσημα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δὲν ἀνεφάνη πλέον. Τὸ αἴτιον ταύτης δὲν ἐξηκριβώθη, τινὲς ὅμως θεωροῦσι τὴν νόσον ἀνάλογον πρὸς τὸν *κεγχρίαν πυρετόν*. ΑΡ. Π. Κ.

ἵδρωσις, —εως (ἡ)· ἔκκρισις ἱδρῶτος, ἐφίδρωσις.

ἱδρωταδενῖτις (ἡ) (Hidrosadenite) [Ἰατρ.]. Δερματοπάθεια ὀφειλομένη εἰς τὸν σταφυλόκοκκον. Χαρακτηρίζεται δὲ ὑπὸ ἐνδοδερμικῶν ἢ ὑποδορίων ἀποστημάτων, μεγέθους μέχρι καρύου καὶ πλέον, ἐντοπιζομένων σχεδὸν πάντοτε, πλὴν σπανιωτάτων περιπτώσεων, κατὰ τὸ κοῖλον τῆς μασχάλης. Ἀναπτύσσονται ἰδίᾳ τὸ θέρος κατὰ προτίμησιν ἐπὶ γυναικῶν. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐξανθήματος εἶναι ἡ ἑξῆς: Ἀναφαίνονται μία ἢ πλείονες φλεγμονώδεις διηθήσεις χροιᾶς ἐρυθρᾶς, συνοδευόμεναι ὑπὸ κνησμοῦ καὶ αἰσθήματος τάσεως τοῦ δέρματος. Αὗται δύνανται ν' ἀπορροφηθῶσι, συνήθως ὅμως διαπυΐσκονται. Ἡ ἐξέλιξις ἑκάστου στοιχείου τοῦ ἐξανθήματος διαρκεῖ περὶ τὰς 15 ἡμέρας. Συνήθως τὸ ἐξάνθημα δὲν συνοδεύεται ὑπὸ γενικῶν φαινομένων οὔτε ἐμφανίζει ἐπιπλοκὰς συνήθεις εἰς ἄλλας πυοδερμίτιδας, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Ἀνατομικῶς ἡ φλεγμονὴ καταλαμβάνει τοὺς ἱδρωτοποιοὺς ἀδένας, ἐνῷ ἐπὶ δοθιήνων τοὺς θυλάκους τῶν τριχῶν. Θεραπευτικῶς πλὴν τῆς διανοίξεως, συνιστᾶται λυσιτελῶς ἡ νωπὴ ζύμη τῆς μπύρας, ἢ ἀντισταφυλοκοκκικὴ ἐμβολιοθεραπεία κτλ. Ν. Θ. Ο.

ἱδρωτάρι (τό), καὶ *δρωτάρι*· δημοτ., πολὺς ἱδρώς, ἄφθονος ἔκκρισις ἱδρῶτος: «τὸν ἔκοψε δρωτάρι ἀπὸ τὸ φόβο του».

ἱδρωτήριον (τό)· τὸ μανδήλιον διὰ τὴν σπόγγισιν τοῦ ἱδρῶτος (ἀρχ.)· || τὸ μέσον δι' οὗ προκαλεῖται ἱδρώς.

ἱδρωτικός, —ή, —όν· ὁ κατάλληλος πρὸς ἔκκρισιν ἱδρῶτος, ὁ προκαλῶν ἱδρῶτα, ἐφιδρωτικός, ἄλλως διαφορητικός: «ἱδρωτικὰ μέσα, —φάρμακα».

— **ἱδρωτικὰ** (τά) (Hidrotika, sudorifika) [Φαρμ.]. Καλοῦνται οὕτω φάρμακα ἐπαυξάνοντα τὴν ἔκκρισιν τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων. Ἡ αὔξησις αὕτη προσγίγνεται εἴτε διὰ τῆς προσαγωγῆς μεγαλυτέρων ποσοτήτων αἵματος πρὸς τὸ δέρμα, εἴτ διὰ τῆς διεγέρσεως τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων κ.τ.λ. Πλήρωσις τῶν ἀγγείων τοῦ δέρματος διὰ πλουσίου εἰς ὕδωρ αἵματος προκαλεῖ ἐφίδρωσιν. Τοιαύτην δρᾶσιν παρουσιάζουν τὰ διάφορα ἐγχύματα, τὰ λαμβανόμενα ἐκ φυτικῶν μερῶν διαφόρων ἀρωματικῶν φυτῶν (ὡς εἶναι τὰ ἐγχύματα τῶν ἀνθέων τῶν χαμαιμήλων, τῆς πόας τῆς μίνθης, τῆς πόας τῆς μελίσσης κλπ.).

Καὶ τὸ θερμὸν ὕδωρ προκαλεῖ αὔξησιν τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος, ἀλλὰ προκαλεῖ ὅμως συγχρόνως ἀηδίαν καὶ ἔμετον. Αἱ διάφοροι μέθοδοι προκλήσεως ἱδρῶτος δι' ἀτμολούτρων, θερμῶν ἀερολούτρων, φωτολούτρων κλπ., βασίζονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς δράσεως, εἰς ἣν καὶ τὰ ἐσωτερικῶς λαμβανόμενα θερμὰ ποτά. Διάφορον δρᾶσιν ἀπὸ τὴν τῶν ἁπλῶν θερμῶν λουτρῶν παρουσιάζουν τὰ δριμέα τοπικὰ λουτρά (συναπισμοῦ, ἀλκαλικῶν ρυμάτων κλπ.). Ταῦτα προκαλοῦν ἰσχυρὸν ἐρεθισμὸν τοῦ δέρματος, διευρύνουσι τὰ ἀγγεῖα καὶ ταυτοχρόνως ἐρεθίζουσι τὸ κέντρον τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος. Τὰ ἱδρωτικὰ φάρμακα χρησιμεύουν ἐπὶ κρυολογημάτων, ἐπὶ δηλητηριάσεων διὰ μετάλλων, ἐπὶ χρονίων δερματικῶν νοσημάτων, ἐπὶ ὑπερεκκρίσεων ἄλλων ὀργάνων (ἀφθόνου ἐκκρίσεως σιέλου, διαρροίας, πολυουρίας). Ἰδιαιτέραν σημασίαν παρουσιάζει ἡ μεθοδικὴ χρῆσις τῶν διουρητικῶν ἐπὶ φλογώσεων τῶν νεφρῶν καὶ ἐπὶ οὐραιμίας. Ἐπὶ ἐξησθενημένων ἀτόμων, ὡς καὶ ἐπὶ πασχόντων ἐκ καρδιακῶν ἢ πνευμονικῶν παθήσεων δέον νὰ χρησιμοποιῶνται μετὰ περισκέψεως τὰ ἱδρωτικὰ φάρμακα. Κ. Γ. Μ.

Digitized by Google

Ἱδρωτοθεραπεία (ἡ). Ἡ θεραπεία, ἡ ἐπιδιωκομένη διὰ προκλήσεως ἐκκρίσεως ἱδρῶτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφθόνου. Ἐπειδὴ ἡ ἱδρωτοποιὸς ἐπίδρασις ἀσκεῖται εἴτε διὰ τῶν περιφερικῶν νευρικῶν ἀπολήξεων τῶν ἀδένων, εἴτε διὰ τῶν γαγγλιακῶν καὶ τῶν ἐγκεφαλονωτιαίων κέντρων, εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἱδρωτοθεραπεία ἐπιδιώκεται εἴτε διὰ τῶν ἱδρωτοποιῶν φαρμάκων (βλ. *ἱδρωτικά*), εἴτε ἀνακλαστικῶς διὰ τῶν θερμικῶν παραγόντων ὑπὸ πάσας αὐτῶν τὰς μορφὰς (θερμοῦ ἀέρος, θερμοῦ ὕδατος κλπ.). Διὰ τῆς ἐκκρίσεως τοῦ ἱδρῶτος περιορίζεται ἡ νεφρικὴ ἔκκρισις, διευκολύνεται ἡ περιφερικὴ κυκλοφορία, ἀποβάλλεται θερμότης ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐπέρχεται τονωτικὴ ἐπίδρασις. ἂν ἡ παράτασις τῆς ἐφιδρώσεως δὲν εἶναι μεγάλη. Σ. Γ. Σ.

Ἱδρωτοκύστωμα (τὸ) (hidrocystome) [*Ἰατρ.*]. Χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐπαρμάτων διαφανῶν, τεταμένων, στερεῶν τὴν σύστασιν, μεγέθους ἀπὸ κεφαλῆς καρφίδος μέχρι πίσου, ἀναπτύσσεται δὲ συνήθως ἐπὶ τοῦ προσώπου κατὰ πολλὰ στοιχεῖα, ἰδίᾳ ἐπὶ γυναικῶν προκεχωρημένης ὁπωσδήποτε ἡλικίας καὶ ἐκτιθεμένων εἰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας. Διὰ τῆς παρακεντήσεως τῶν ἐπαρματίων τούτων ἐξέρχεται ὑδατῶδες ὑγρόν. Τὸ ἱδρωτοκύστωμα τὸν χειμῶνα ὑποχωρεῖ σχεδὸν κατὰ τὸ πλεῖστον, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ τὸ θέρος. Ἀνατομικῶς, ὀφείλεται καὶ εἰς ἀπόφραξιν τοῦ στομίου τῶν ἱδρωτοποιῶν ἀδένων, μετὰ διατάσεως τοῦ ἐκφορητικοῦ πόρου. Τινὲς νομίζουσιν ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς αἰτίας, εἰς ἣν ὀφείλονται οἱ *σπίλοι*. Ν. Θ. Ο.

Ἱδρωτοποιοὶ ἀδένες [*Ἀνατομ.*]. Ἀδένες τοῦ δέρματος, καταλεγόμενοι εἰς τοὺς συνεσπειραμένους (βλ. *δερματικοὶ* ἀδένες). Ι. Π.

Ἰδυῖα [*Μυθολ.*]. Θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ σύζυγος τοῦ Αἰήτου, βασιλέως τῆς Κολχίδος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησεν ἕνα υἱόν, τὸν Ἄψυρτον, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Μήδειαν καὶ Χαλκιόπην (*Ἡσιοδ.* Θεογ. 960). Α. Θ. Σ.

Ἴδυμος, ἡ *Ἰδύμη* [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Καρίας κειμένη κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Κεραμεικοῦ κόλπου. Ὁ κάτοικος *Ἰδυμεὺς* καὶ *Ἰδύμιος* κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον. Ἀλλαχοῦ δὲ ὀνομάζει αὐτὴν *Ἡδύμην*, ἧς τὸ ἐθνικὸν *Ἡδυμαῖος*. Κατὰ τὸ 400 π. Χ. ἀναφέρεται ὡς σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, κατὰ δὲ τὸ 201 π. Χ. κατελήφθη μετ' ἄλλων γειτονικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Ῥοδίων. Τῆς Ἰδύμης σῴζονται ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ 400 π. Χ. ἢ καὶ ἀρχαιότερα, φέροντα ἔμπροσθεν κεφαλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Ῥόδου, ὄπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΙΔΥΜΙΟΝ καὶ φύλλον συκῆς ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ. Κατά τινας τὰ ἐρείπια αὐτῆς σῴζονται παρὰ τὸ χωρίον Γκιόβα, ἐπίνειον τῶν Μούγλων, ἐν τῷ νομῷ Ἀϊδινίου, ὅπου ἀνευρέθησαν ἀρκεταὶ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί. Α. Θ. Σ.

Ἴδυρος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ποταμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκβάλλων εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Λυκίας, πρὸς βορρᾶν τῆς Φασήλιδος, καὶ ὁμώνυμος πόλις ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ. Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει περὶ αὐτῆς: «Ἴδυρος πόλις καὶ ποταμὸς Παμφυλίας, ἢ καὶ Ἰδυρὶς ὀξυτόνως. Τὸ ἐθνικὸν Ἰδυρίτης». Ἀπ' αὐτῶν ὠνομάζετο *δύρις* τοπικὸς τις πελάγιος ἄνεμος (*Θεοφρ.* Περὶ ἀνέμ. 53,778) Εἶναι ὁ σύγχρονος ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἄβοβα* (πλάτ. 36° 35¼ Β, μηκ. 30° 39½ Α, χάρτ. ἀγγλ. 237: Rhodos to Kara Burnù) σχηματιζόμενος ὅρμος τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Ἀτταλείας καὶ ὁ ἐν αὐτῷ ἐκβάλλων χείμαρρος. Α. Θ. Σ.

Ἰεβοσθὲ [*Βιβλ.*]. Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Σαούλ, καλούμενος καὶ *Ἐσβαάλ*. Ἀνελθὼν εἰς τὸν ἰσραηλιτικὸν θρόνον συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τῶν Φιλισταίων, οἵτινες εἶχον νικήσει τὸν πατέρα του, καθ' ἣν διετηρεῖτο μὲν ἡ δυναστεία τοῦ Σαούλ, πράγματι ὅμως τὸ βασίλειον καθίστατο ὑποτελὲς εἰς αὐτούς. Ἀλλ' αἴφνης ὁ *Δαυῒδ* ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα βασιλεὺς ἐν Χεβρών, καὶ οὕτω ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις διήρκεσε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰεβοσθέ, ἤτοι 7½ ἔτη. Ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Αἱ ἀποτυχίαι τοῦ Ἰεβοσθὲ καὶ ἡ μακρὰ τοῦ πολέμου διάρκεια εἶχον διαθέσει καὶ αὐτὰς τὰς πιστὰς εἰς αὐτὸν φυλὰς δυσμενῶς κατ' αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ δύο ἀξιωματικῶν, καθ' ἣν ὥραν κατέκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης. Β. Μ. Β.

Ἰεβουσαῖοι (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἀρχαῖος πολεμικὸς λαὸς ἐν Χαναάν, πρὸς Δ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, διοικούμενος ὑπὸ βασιλέων καὶ ὑποταγεὶς ὑπὸ τοῦ Δαυῒδ καὶ τοῦ Σολομῶντος. —Η.

Ἰεγὰρ-σαχαδοῦθα [*Βιβλ.*]. Τὸ μέρος ἔνθα συνήφθη ἡ συμφωνία τοῦ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ Λάβαν, ἀδελφοῦ τῆς Ῥεβέκκας.

Ἰεζάβελ, ἡ *Ἰζεβέλ*. Σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν Ἰσραηλιτῶν *Ἀχαὰβ* (βλ. λ.), ἡ χειρίστη τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐφόρεσαν στέμμα κατὰ τὴν Γραφήν. Γεννηθεῖσα ἐν τῇ εἰδωλολατρείᾳ, διότι ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος Ἰθωβάαλ Α', ὅστις ἐτύγχανε καὶ ἱερεὺς τῆς Ἀστάρτης, ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Ἀχαὰβ νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκείαν της.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀχαὰβ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ Ἰεχού, εἷς τῶν ἀξιωματικῶν. Οὗτος δεχθεὶς τὴν ἐντολὴν κατέλαβε τὴν Σαμάρειαν. Ἡ Ἰεζάβελ, καίτοι γραῖα πλέον, ἐζήτησε, κατὰ τὴν Γραφήν, νὰ τὸν θέλξῃ καὶ ἐπεδείχθη εἰς τὸ παράθυρον ἐψιμμυθιωμένη καὶ προκλητική. Ἀλλ' ὁ Ἰεχοὺ διέταξε τοὺς εὐνούχους νὰ τὴν ρίψουν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἐκεῖ ἔγινε βορὰ τῶν κυνῶν. Κατόπιν ἐτάφη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰεχοῦ. Γ. Λ. Α.

Ἰεζεκιήλ. Προφήτης τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν μεγάλων, καταγόμενος ἐξ ἱερατικῆς οἰκογενείας τῶν Ἱεροσολύμων, υἱὸς τοῦ Βουζεί, γεννηθεὶς πιθανῶς τῷ 623 π. Χ. Περὶ τὸ 597 συναπήχθη καὶ οὗτος μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωακεὶμ καὶ ἄλλων λογάδων Ἰουδαίων ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐγκατεστάθη παρὰ «τὸν ποταμὸν Χοβάρ», ὡς χαρακτηρίζεται ἐν τῇ Βίβλῳ ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Νάρου Καβαρού» ἐπὶ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν φερομένη διῶρυξ τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ. Ἐκεῖ δ' ἐκλήθη περὶ τὸ 592 ὑπὸ τοῦ Ἰαχβὲ εἰς τὸ προφητικὸν ἔργον, ὅπερ ἐξήσκησε τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 570 (α' 1—3 καὶ κθ' 17). Ὅπως δὲ ὁ σχεδὸν σύγχρονος αὐτῷ προφήτης Ἱερεμίας παρὰ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἐν Παλαιστίνῃ ὁμοφύλοις, οὕτω καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, παρὰ τοῖς ἐν Βαβυλωνίᾳ συναιχμαλώτοις, ἠγωνίσθη κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν ὑποθαλπομένης ματαίας ἐλπίδος περὶ ἀμέσου ἐπιστροφῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ περὶ σωτηρίας τῆς Ἱερουσαλήμ, χωρὶς οὔτε αὐτὸς νὰ παραμελήσῃ καὶ τὸ ἔργον τῆς παραμυθίας τοῦ λαοῦ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῆς μελλούσης λυτρώσεως. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς προφητείας τοῦ Ἰεζεκιὴλ εἶναι τὰ πολυάριθμα ὁράματα καὶ αἱ συμβολικαὶ πράξεις, δι' ὧν προεῖπεν εἰς τὸν λαὸν τάς τε ἀμέσως ἐπικειμένας φοβερὰς τύχας τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν ἐν τῇ πατρίδι ὑπολειφθέντων ὁμοφύλων (μακρὰ πολιορκία καὶ καταστροφὴ τῆς πόλεως, φυγὴ τοῦ βασιλέως ἐν νυκτί, ἀπαγωγὴ καὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῶν ὑπολειφθέντων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἀθλιότης τῶν ἐναπομεινάντων κλπ.) καὶ τὴν ἀπώτερον κειμένην παλινόρθωσιν. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐντυπώσεως τῶν λόγων του εἰς τὸν λαόν, ὡς καὶ περὶ τοῦ παρ' αὐτῷ κύρους τοῦ Ἰεζεκιήλ, μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ πολλάκις εἰς σπουδαίας περιστάσεις εἰς αὐτὸν κατέφευγον, ζητοῦντες συμβουλὰς καὶ θείας ἀποκαλύψεις (η' 1, ιθ' 1, κ' 1· πρβλ. καὶ Σοφ. Σειρὰχ μθ' 10). Ὅτι δὲ αἱ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιούμεναι συμβολικαὶ πράξεις δὲν ἦσαν ἁπλῶς ζωηροὶ τρόποι ἐκφράσεως, ἀλλὰ πραγματικὰ γεγονότα, καθίσταται λίαν πιθανόν, ὅταν λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μὲν τὸν παιδαγωγικὸν ἐπὶ τοῦ λαοῦ σκοπόν, εἰς ὃν ἀπέβλεπον αὗται, τὸ δὲ τὸν βαθμὸν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης τῶν χειρονομιῶν. Περὶ τοῦ τέλους τοῦ προφήτου ἔχομεν παραδόσεις τινὰς μόνον τοῦ μεταγενεστέρου ἰουδαϊσμοῦ, καθ' ἃς οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, παροργισθέντος ἐκ τοῦ ἀμειλίκτου προφητικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ ταῖς παραβάσεσι τοῦ νόμου, προσδεθεὶς εἰς οὐρὰν ἵππου.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰεζεκιὴλ φέρεται μέγα προφητικὸν βιβλίον, ἐκ 48 κεφαλαίων, ἀποτελούμενον ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς, ἔνθα ὁ προφήτης ἀφηγεῖται τὸ μεγαλειῶδες ὅραμα τῆς κλήσεως αὐτοῦ (α'—γ' 15) καὶ ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν, ὧν τὸ α' περιέχει προφητείας περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα (γ' 16—κδ' 27), ἐν τῷ β' προφητεύεται ἡ τιμωρία ἑπτὰ ξένων λαῶν, ἐχθρῶν τοῦ Ἰούδα (κε'—λβ'), τὸ δὲ γ' μέρος περιλαμβάνει παραμυθητικοὺς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λόγους, ἀναφερομένους εἰς τὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐποχὴν (λγ'—λθ'), ἐν οἷς καὶ τοὺς προγραμματικοὺς λόγους, ἔνθα μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ περιγράφει τὸν ἱδρυθησόμενον νέον ναόν, τὴν νέαν λατρείαν καὶ τὰς νέας συνθήκας, φυσικὰς καὶ ἱστορικάς, ὑφ' ἃς μέλλει νὰ εὑρεθῇ ἡ ἁγία γῆ καὶ ὁ περιούσιος λαός, καὶ τέλος περιγράφει τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ (μ-μη'). Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰεζεκιὴλ εἶναι πολὺ ζωηρά, παραστατική, πλουσιωτάτη εἰς εἰκόνας, πολλάκις δ' ἀποβαίνει αὐστηρὰ καὶ συγκλονιστική, δι' ἃ προσόντα ἐθεωρήθη ὑπό τινων συγγραφέων, ἐν οἷς καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος, ὡς ὁ μέγιστος τῶν κυρίως προφητῶν, οἷος πράγματι καὶ κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι ὁ Ἡσαΐας. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων μερῶν τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰεζεκιὴλ εἶναι τὰ μεγαλοπρεπῆ ὁράματα τῆς κλήσεως αὐτοῦ (α'—γ'), τῆς ζωοποιήσεως τῶν ὀστῶν (λζ'), τοῦ νέου ναοῦ κλπ. (μ', μδ', μζ') καὶ οἱ ὑπέροχοι λόγοι αὐτοῦ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἀσεβῶν (λγ'), περὶ τῶν κακῶν ποιμένων καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Δαυῒδ ποιμένος (λδ') καὶ περὶ καινῆς καρδίας (λστ').

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφὴ τῶν προφητικῶν λόγων τοῦ βιβλίου τούτου παρέχουσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οὗτοι κατεγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ προφήτου. Διὰ τοῦτο δὲ παρὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς λεγομένης «μεγάλης συναγωγῆς», μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν δὲν εἶχεν ἐκφρασθῇ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Σπινόζα ἀρνηθέντος αὐτὴν διὰ λόγους ὀρθολογιστικούς. Μόλις δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἠμφισβητήθη ὑπὸ μὲν τῶν Zunz (1873) καὶ Seinecke (1884) ἡ γνησιότης, ὑπ' ἄλλων δὲ ἡ ἀκεραιότης αὐτοῦ, θεωρουμένου ὑπ' αὐτῶν ὡς προϊόντος φιλολογικῆς ἐξελίξεως. Οὕτω ὁ μὲν Kraetzschmar (1900) ἐκδέχεται τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς συγκροτηθὲν ἐκ δύο παλαιοτάτων ἀναθεωρήσεων αὐτοῦ, ὁ δὲ Hermann (1908) δέχεται παρεμβολὰς εἰς τὸ πρωτοτύπως ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ συγγραφὲν ἔργον, ὁμοίως δὲ ὁ Hölscher κ. ἄ., τῶν σχετικῶν συζητήσεων μὴ ἀπολήξασῶν εἰσέτι εἰς ὁριστικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα συμπεράσματα.

Τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολάς τινας, ὧν ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ὅτι ἡ κατάστασις ἐν ᾗ διατηρεῖται τοῦτο δὲν θεωρεῖται ὡς ἀρίστη. Ἕνεκεν δὲ τῶν δυσχερειῶν, ἃς εὕρισκον οἱ παλαιοὶ Ἰουδαῖοι περὶ τὸν ἐναρμονισμὸν τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ (μάλιστα τῶν κεφ. μ'—μη') πρὸς τὸ τῆς Πεντατεύχου, ἀπηγόρευον τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου πρὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ Ἰσραηλίτου, τινὲς δὲ καὶ συνίστων τὴν ἐκ τοῦ κανόνος ἐξοστράκισιν αὐτοῦ, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἐγένετο.

Ὁ Ἰεζεκιὴλ ἔχων τὴν ἀποστολὴν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράκλητος τοῦ ἐν τῇ βαβυλωνίᾳ αἰχμαλωσίᾳ λαοῦ καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ πλήθους θρησκευτικῶν προβλημάτων, γεννηθέντων ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας, ὑφ' ἃς εὑρέθη ὁ λαὸς οὗτος, ἐξεπλήρωσεν ὡς ἄριστα τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Ἐξῆρε τὸ ὑπερκόσμιον τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ἐτόνισε τὴν ἰδέαν τῆς ἀτομικῆς ἀνταποδόσεως, παρὰ τὸ τελετουργικὸν διαφέρον αὐτοῦ ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην καρδίας καινῆς καὶ πνεύματος καινοῦ καὶ ἐνίσχυσε καὶ ἀπεκάθηρε τὰς ἐλπίδας τοῦ λαοῦ. Δὲν εἶναι δ' ἀληθές, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πατὴρ τῆς ἀποκαλυπτικῆς φιλολογίας, ἧς αἱ ἀρχαὶ ἀναζητητέαι πολὺ παλαιότερον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἄριστα τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων εἰς τὸν Ἰεζεκιὴλ εἶναι τὰ τῶν *Cornill* (1887), *Keil* (1882), *Bertholet* (1897), *Kraetzschmar* (1900), *Jahn* (1905) καὶ *Hermann* (1924). Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

— Ἰεζεκιὴλ ὁ *Καλύμνιος*. Κληρικὸς καὶ λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Καλύμνῳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Διήκουσεν ἐν Σμύρνῃ τοῦ Κ. Κούμα καὶ Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ ἐν Κυδωνίαις τοῦ Θεοφίλου Καΐρη. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κάλυμνον ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1822—1826, εἰς Πάτμον δὲ προσκληθεὶς ἐδίδαξεν ἐν τῇ αὐτόθι σχολῇ καὶ κατόπιν διηύθυνεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1844—1846. Ἐπιστρέψας ἔπειτα εἰς τὴν Κάλυμνον ἐδίδαξε καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1852—1860. Ὁ Ἰεζεκιὴλ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρίστων διδασκάλων τῶν χρόνων του. Ε. Γ. Π.

— Ἰεζεκιήλ, *πατριάρχης νεστοριανός*. Πατριάρχης (Καθολικός) τῶν νεστοριανῶν τοῦ Περσικοῦ κράτους κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα. Μαθητὴς ὢν τοῦ ἐπιφανοῦς καθολικοῦ Μαραβᾶ καὶ ἐπίσκοπος Zabe ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 569. Συνεκάλεσεν, ὡς καθολικός, σύνοδον τῷ 576, ἐκ τριῶν μητροπολιτῶν καὶ εἴκοσι ἑπτὰ ἐπισκόπων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐλήφθησαν διάφοροι ἀποφάσεις κατὰ τῆς μαγικῆς δεισιδαιμονίας, κατὰ διαφόρων ἀντιχριστιανικῶν ἐπικηδείων ἐθίμων καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς εἰς τοὺς ναούς. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐτυφλώθη, τοῦτο δ' ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἰς θείαν δίκην ἕνεκα τῆς δεσποτικῆς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους συμπεριφορᾶς του. Ε. Γ. Π.

Ἰέζι [*Γεωγρ.*] βλ. *Γέζι*.

Ἰέζο, ἡ *Ἰεσσό*, ἡ *Ματσμάϊ* (Jeso ἢ Yeso ἢ Matsmai) [*Γεωγρ.*]. Μία τῶν πέντε μεγαλυτέρων νήσων τοῦ Ἰαπωνικοῦ ἀρχιπελάγους, κειμένη μεταξὺ 41°25'—45°30' Ν πλάτους καὶ 137°10'—144° Α μήκους. Ἔχει ἔμβαδὸν 156.400 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων. Κυριώτεραι πόλεις τῆς νήσου εἶναι ἡ *Ματσμάϊ* καὶ ἡ *Χακοδάτε* ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Σογκαροῦ. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου διασχίζεται ὑπὸ ὀρέων ὕψους πολλάκις μέχρι 2.500 μέτρων καὶ κεκαλυμμένων καθ' ὅλον τὸ ἔτος ὑπὸ χιόνων. Τὸ ὑψηλότερον ὅλων εἶναι τὸ *Ἐκ Παλλὰς* πλησίον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου. Ἐκ τῶν ποταμῶν μεγαλύτεροι εἶναι ὁ *Καζουσί*, ὁ *Ἄνμα* καὶ ὁ *Ἰζικάρι*. Τὸ κλίμα τῆς νήσου εἶναι ἐξαιρετικὰ ψυχρόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ κατοικοῦνται σχεδὸν μόνον τὰ παράλια αὐτῆς. Τὸ ἐσωτερικὸν καλύπτεται ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν ἐξ ἐλατῶν, κυπαρίσσων, αἰγείρων, φιλυρῶν καὶ πτελεῶν. Ἐκ τῶν δημητριακῶν εὐδοκιμεῖ μᾶλλον ὁ σῖτος. Τὸ κυνήγιον εἶναι ἀφθονώτατον, ἡ δὲ ἁλιεία λίαν προσοδοφόρος [illegible] ραγωγική, ἰδίως δὲ τῶν σολωμῶν, τῶν ὁποίων

Digitized by Google

γίνεται μεγίστη ἐξαγωγή. Τὰ ὄρη τῆς Ἰέζο περικλείουν χρυσόν, ἄργυρον καὶ μόλυβδον, ἐξαγομένου μόνον τοῦ τελευταίου Ἡ νῆσος κατοικεῖται κυρίως ὑπὸ δύο ἐθνῶν: τῶν Ἰαπώνων καὶ τῶν *Ἀϊνοῦ* (βλ. λ.).

Ἡ Ἰέζο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεσαίωνος ἦτο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἰαπωνικῆς διοικήσεως. Τῷ 1604 παρεχωρήθη ὡς τιμάριον εἰς τὸν Γιοτοχίρο καὶ κατόπιν διῳκεῖτο ὑπὸ ἀντιπροσώπου τοῦ σιογκούν. Ἀπό τινων ἐτῶν ἡ ἰαπωνικὴ κυβέρνησις δαπανᾷ ὑπὲρ τῆς νήσου κολοσσιαῖα ποσὰ πρὸς κατασκευὴν ὁδῶν, διωρύγων, ἀνέγερσιν φρουρίων καὶ ἵδρυσιν διαφόρων δημοσίας ὠφελείας καταστημάτων. Μ. Ν. Δ.

Ἰεζράελ, καὶ ***Ἐσδρελώμ,*** ἢ ***Ἐσδρελὼν*** *[Βιβλ. Γεωγρ.].* Μία τῶν ἐπιφανεστέρων πόλεων τῆς Παλαιστίνης, ἐν μέσῳ ἀναπεπταμένης κοιλάδος (βλ. *Ἐσδρελών]*.

Ἰεθρὼ *[Παλ. Διαθ.].* Ἱερεὺς ἐν τῇ γῇ Μαδιὰμ (βλ. *Ἰοθόρ*).

Ἰεκτὰν (ὁ ***Καχτὰν*** τῶν Ἀράβων). Μυθικὸν πρόσωπον ἀναφερόμενον ἐν τῇ Πεντατεύχῳ (10, 26) ὡς υἱὸς τοῦ Ἔβερ καὶ ἔγγονος τοῦ Σήθ, διαμοιράσας τὴν γῆν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Φαλίκ. Τοῦτον μεταποιηθέντα εἰς Καχτὰν θεωροῦσιν οἱ Ἄραβες ὡς ἕνα τῶν ἀμέσων ἀπογόνων τοῦ Νῶε, πρότερον μὲν κατοικοῦντα ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, κατόπιν δὲ μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν (Ὑεμένην), ὅπου ἵδρυσε τὸ βασίλειον τῶν Ἰεκτανιδῶν, τὸ κατόπιν κράτος τῶν Χιμιαριτῶν. Ν. Μ.

Ἰέμπου *[Γεωγρ.].* Περιφέρεια τῆς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ ἀγγλικῆς ἀποικίας Νιγερίας, εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν αὐτῆς. Κατοικεῖται ὑπὸ ὁμωνύμου λαοῦ τῆς ὁμογλωσσίας τῶν Ἰόρουβα, προσηρτήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῷ 1892 διὰ συγκοινωνιακοὺς σκοπούς. —Π.

Ἰέμψαλος, ἢ ***Ἰάμψαλος,*** ἢ ***Ἰαμψάλας,*** ἢ ***Ἰέμψας.*** —1) Βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἐξάδελφος τοῦ Ἰουγούρθα. Διαμοιράσας μετὰ τῶν λοιπῶν συγγενῶν του τὸ βασίλειον τῆς Νουμιδίας, παρέμεινεν ἐν Θιρμίδᾳ, πρωτευούσῃ τοῦ τμήματός του. Περὶ τὸ 116 π. Χ. ἐδολοφονήθη τῇ διαταγῇ τοῦ Ἰουγούρθα ἐν Θιρμίδᾳ, λόγῳ τῆς ἀγριότητός του. —2) Βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἔγγονος τοῦ Μασινίσσα, ζήσας κατὰ τὸν Α′ π. Χ. αἰῶνα. Ὅταν τὸ κόμμα τοῦ Σύλλα ἐθριάμβευσεν ἐν Ρώμῃ, ὁ Ἰέμψαλος ἐφυλάκισε τὸν Κέθηγον καὶ τὸν Μάριον, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε προσφέρει ἄσυλον, ἐξεθρονίσθη κατόπιν διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην ὑπὸ τοῦ Γ. Δομητίου Αἰνοβάρβου, ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος τοῦ Μαρίου ἐν Ἀφρικῇ, ὅστις τὸν ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Ἰάρβα καὶ μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Αἰνοβάρβου ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου (81) ἀνέκτησε τὸν θρόνον του. Ἔζη ἀκόμη μέχρι τοῦ 62 π. Χ.

Ἰένα (Jena) *[Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Γερμανίας, ἐν τῇ Θουριγκίᾳ, 158 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σάαλε. Ἐκ τῶν μνημείων της ἄξια λόγου εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος, εἷς πύργος ὕψους 97 μέτρων, τὸ ἀνάκτορον τῶν δουκῶν τῆς Ἰένας, τὸ δημαρχεῖον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ΙΔ′ αἰῶνος, καὶ τὸ πανεπιστήμιον, ἱδρυθὲν τὴν 9 Αὐγούστου 1558 μὲ πολλὰ ἰνστιτοῦτα, μουσεῖα, ἀμφιθέατρα καὶ σπουδαίαν βιβλιοθήκην ἐκ 350.000 τόμων. Ἐν τῇ πόλει εὑρίσκεται καὶ τὸ μουσεῖον τοῦ ἐπιφανοῦς φυσιοδίφου Χαῖκελ, διδάξαντος κυρίως εἰς τὸ πανεπιστήμιόν της. Ἐπὶ πλέον ἡ πόλις ἔχει καὶ ἀστεροσκοπεῖον. Ἡ πόλις φημίζεται κυρίως διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπιστημονικῶν καὶ ὀπτικῶν ὀργάνων, παραγομένων εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια Zeiss. Ἐπίσης ἔχει ὑαλοποιεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς κλειδοκυμβάλων κ.τ.λ.

Ἡ Ἰένα μέχρι τοῦ ΙΓ′ αἰῶνος ἀπετέλει χωροδεσποτείαν, τῷ 1411 περιῆλθεν εἰς τὸν μαργκράβον τῆς Θουριγκίας Γουλιέλμον, τῷ 1423 εἰς τὸν ἐκλέκτορα τῆς Σαξωνίας Φρειδερῖκον, τῷ 1662 ἐκ κληρονομίας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ δουκὸς τῆς Βεϊμάρης Βερνάρδον, τῷ 1690 εἰς τὴν Ἀϊζεναχ καὶ ἀπὸ τοῦ 1741 εἰς τοὺς δοῦκας τοῦ Βεϊμάρης. Μ. Ν. Δ.

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Κατὰ τὸν ἐναντίον τῆς Πρωσσίας πόλεμον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος (βλ. λ. *Ναπολεόντειοι πόλεμοι*), ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Hohenlohe πρωσσικὴ στρατιὰ (70.000 ἄνδρες) ἔλαβε τὴν πρωΐαν τῆς 13ης Ὀκτωβρίου 1806 τὴν ἐντολὴν νὰ προκαλύψῃ τὸν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Saale ὑποχωροῦντα πρὸς τὸν Ἔλβαν κύριον ὄγκον τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς οὗτος, φρονῶν, συμφώνως ταῖς ληφθείσαις πληροφορίαις, ὅτι μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ Ἔλβα θὰ εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ ὀλίγιστον μόνον γαλλικὸν στρατόν, προσπεράσαντα ἤδη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σάαλ (περὶ τὰ 35 χλμ. νοτίως τῆς Ἰένας) καὶ κατευθυνόμενον πρὸς Apolda, ἐτάχθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ μέτωπον πρὸς νότον, βορείως τῆς ὁδοῦ Βεϊμάρης-Ἰένας. Ἡ τοποθεσία αὕτη ἦτο λαμπρὰ ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως, διότι εἶχε πρὸ τοῦ μετώπου της τὴν χαράδραν Mühlthal καὶ πρὸ τοῦ μᾶλλον ἐκτεθειμένου ἀριστεροῦ πλευροῦ της τὸν Σάαλ, προσπεράσιμον μόνον διὰ τῆς γεφύρας τῆς Ἰένας, πρὸς τούτοις δὲ εἶχεν ὁδοὺς ὑποχωρήσεως πρὸς Λειψίαν καὶ Erfurth· ἦτο ὅμως μειονεκτικωτάτη ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων κατεδείχθη, διότι ἦσαν ἐσφαλμέναι αἱ περὶ τῶν Γάλλων πληροφορίαι. Ὁ Χοενλόε ἔταξε τὸ μὲν κέντρον ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς του ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου μεταξὺ Kapellendorf καὶ Kospoda, τὸ δεξιὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Rüchel παρὰ τὴν Βεϊμάρην, τὸ δ' ἀριστερὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Holdzendorf πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ Σάαλ ἀπὸ Ἰένας μέχρι Dornburg· παρέλειψεν ὅμως νὰ καταλάβῃ τὴν γέφυραν τῆς Ἰένας καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐφ' ὅλης τῆς κοιλάδος τοῦ Σάαλ ὀροπέδιον Landgrafenberg, τὴν σοβαρὰν δὲ ταύτην παράλειψιν ἀποδίδουσι συγγραφεῖς τινες εἰς τὸ ὅτι ὁ Χοενλόε ἦτο ἀκραδάντως πεπεισμένος ὅτι θὰ ἐδέχετο μετωπικὴν μόνον ἐπίθεσιν.

Ὁρατίου Βερνέ: Ἡ μάχη τῆς Ἰένας.

[Μουσεῖον Βερσαλλιῶν.]

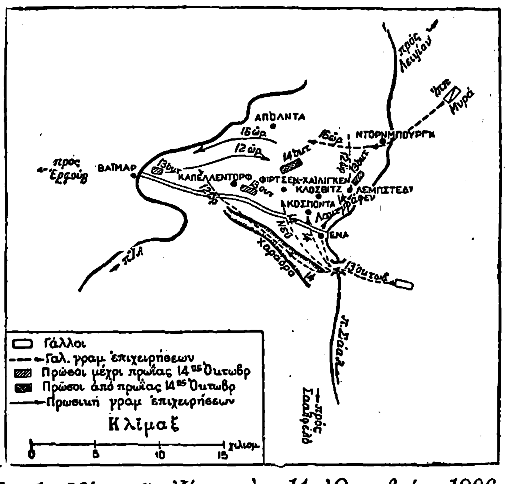

Σχ. 1. *Μάχη τῆς Ἰένας τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1806.*

Ὁ Ναπολέων, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἅπας ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ἦτο συγκεντρωμένος ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῆς Ἰένας (ἐσφαλμέναι πληροφορίαι), ἐσκέφθη ὅπως ἐντὸς τῆς 13ης Ὀκτωβρίου συγκεντρώσῃ ἅπασαν τὴν Μεγάλην στρατιάν, καὶ διὰ πέντε μὲν σωμάτων στρατοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἀπασχολήσῃ καὶ καθηλώσῃ τὸν πρωσσικὸν στρατόν, διὰ δύο δ' ἑτέρων νὰ ἐκτελέσῃ εὐρύτατον πλευρικὸν ἑλιγμὸν κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Πρώσσων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις τῶν τελευταίων πρὸς τὸν Ἔλβαν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, συνεπῶς τὸ σχέδιον τοῦ Ναπολέοντος κατέστη ἀνεφάρμοστον· τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ κατὰ τῆς Ἰένας ἐπιτεθεὶς γαλλικὸς στρατὸς εὗρεν ἀπέναντί του τὴν στρατιὰν τοῦ Χοενλόε μόνον, καθ' ὅσον ἡ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Brunswich ἑτέρα πρωσσικὴ στρατιά, μεθ' ἧς ἐπορεύετο καὶ ὁ βασιλεύς, εὑρίσκετο ἤδη μακράν. Κατὰ ταύτης ἐπετέθη εἰς Auerstaedt τὸ γαλλικὸν στράτευμα τὸ προωρισμένον διὰ τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν (βλ. λ. *Ἀουερστεντ*). Τὴν ἑσπέραν ὁ Ναπολέων διέταξε: 1) ὅπως τμῆμά τι τοῦ σώματος στρατοῦ τοῦ Lannes καταλάβῃ ἐντὸς τῆς νυκτὸς (13—14) τὴν γέφυραν τῆς Ἰένας καὶ τὸ ὀροπέδιον Λαντγράφενμπεργ, ἵνα τοιουτοτρόπως δοθῇ ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος καὶ συγχρόνως προκαλυφθῇ ἡ κατὰ τὴν ἐπομένην ἀνάπτυξις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἡ γέφυρα εἶχεν ἤδη καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ Λὰν ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς 13ης Ὀκτωβρίου· 2) ὅπως ἀπὸ τῆς χαραυγῆς τῆς ἐπομένης ἄρξηται ἡ ἐπίθεσις, διὰ μὲν τοῦ σώματος στρατοῦ τοῦ Λάν, ἀποτελοῦντος τὸ κέντρον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Kospoda—Kloswitz, διὰ τοῦ σώματος τοῦ Augerau, ἀποτελοῦντος τὸ ἀριστερόν, πρὸς τὴν χαράδραν Mühlthal, διὰ τοῦ σώματος τοῦ Soult, ἀποτελοῦντος τὸ δεξιόν, πρὸς τὸ Lobstedt· τὸ τοῦ Ney ὤφειλε ν' ἀκολουθῇ ὄπισθεν τοῦ κέντρου, ἡ δ' αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Murat θ' ἀπετέλουν τὴν γενικὴν ἐφεδρείαν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐπιθετικὴ διάταξις τῶν πέντε τούτων γαλλικῶν σωμάτων στρατοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ (περὶ τὰς 100.000 ἀνδρῶν ἐν ὅλῳ) εἶχε μέτωπον παράλληλον πρὸς τὸν Σάαλ, συνεπῶς κάθετον πρὸς τὸ τῆς πρωσσικῆς παρατάξεως. Τὴν χαραυγὴν τῆς 14ης ἤρχισεν ἡ γαλλικὴ προέλασις ὑπὸ πυκνοτάτην ὁμίχλην, ἀποτελέσασα πραγματικὸν αἰφνιδιασμὸν διὰ τοὺς Πρώσσους, ἐντὸς δ' ὀλίγου κατελήφθησαν τὰ χωρία Κόσποντα καὶ Κλόσβιτζ, ἀπωθηθέντος τοῦ ἀριστεροῦ πρωσσικοῦ πλευροῦ· τότε μόνον ἀντελήφθη ὁ Χοενλόε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν, διὸ ἔσπευσε νὰ διατάξῃ τὸ ἀριστερόν του (στρατηγὸν Χολτζενδὸρφ) νὰ σχηματίσῃ διὰ τῶν διαθεσίμων δυνάμεών του ἐπικαμπήν, ἀλλ' ὁ Σοὺλτ ὑπερεκέρασε ταύτην ἐκ τοῦ δεξιοῦ της, τὴν ἀπεχώρισεν ἐκ τοῦ κέντρου, καὶ περὶ τὴν 10ην ὥραν τὴν ἀπώθησε πρὸς τὸ Ντόρνμπουργ. Ὁ Χοενλόε διέταξε τότε στροφὴν τοῦ ὅλου μετώπου του πρὸς τ' ἀριστερά, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ κατευθύνσεως πρὸς νότον ἔλαβε τοιαύτην πρὸς νοτιοανατολάς, μὲ τὸ κέντρον του εἰς Vierzehnheiligen. Μετὰ τὰ ἱκανοποιητικὰ ταῦτα ἀποτελέσματα, ὁ Ναπολέων ἔδωκεν ἐντολήν, ὅπως ἀνακοπῇ ἐπ' ὀλίγον ἡ περαιτέρω προχώρησις τῆς ἐπιθέσεως, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ ἀναπτυχθῶσιν ἅπαντα τὰ σώματά του· ἀλλ' ὁ Νέϋ, φθάσας κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ θελήσας νὰ συμμετάσχῃ ὁπωσδήποτε ταύτης, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐμπροσθοφυλα-

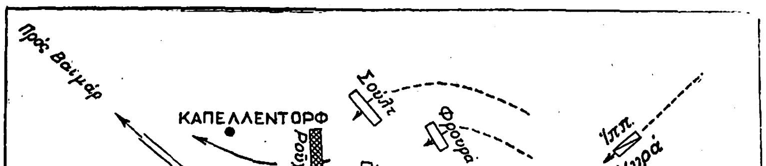

Σχ. 2. *Τακτικὴ κατάστασις τῆς μάχης τὴν 16ην ὥραν τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1806.*

Digitized by Google

κῆς του καὶ ἀνέπτυξε ταύτην μεταξὺ **τῶν** σωμάτων τοῦ Λὰν καὶ τοῦ 'Ωζερώ, μὴ γενόμενος διόλου ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν **Πρώσσων, λόγῳ τῆς** ὁμίχλη., μὲ κατεύθυνσιν ἐναντίον **τοῦ κέντρου** τῶν Πρώσσων πρὸς Βιερζενχελίγεν, **ὁπότε ἡ μάχη** ἐπανελήφθη αὐτομάτως.

Καίτοι, ὡς βραδύτερον ἐξεφράσθη **ὁ Ναπολέων,** ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Νέϋ ἦτο πρόωρος, **ἐν τούτοις,** ἐπειδὴ τὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν τοιουτοτρόπως, εἶχε δὲ ἤδη φθάσει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὸ σῶμα τῆς φρουρᾶς, διέταξε περὶ τὴν μεσημβρίαν τὴν ἀνάληψιν γενικῆς ἐπιθέσεως· καὶ τὸ μὲν κέντρον τῶν Πρώσσων ἀπωθήθη ἀμέσως, ἀμφότερα δὲ τὰ πλευρά των ἤρχισαν ὑπερκερώμενα ὑπὸ τῶν σωμάτων 'Ωζερὼ καὶ Σούλτ. Ὁ Χοενλόε, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ στράτευμα τοῦ Ροῦχελ, σπεῦσαν ἐκ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ πρὸς τὸ κέντρον καὶ τεθὲν προσωρινῶς ὡς ἐφεδρεία, ἵνα διὰ τούτου ὑποστηρίξῃ καὶ συγκρατήσῃ τὴν ὑποχώρησιν, τάσσων αὐτὸ ἐπὶ θέσεως ἀναστροφῆς πρὸς τὰ ὀπίσω (πρὸς βορειοδυσμάς), τοὐναντίον ἐνέπλεξε καὶ τοῦτο εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀναπτύξας αὐτὸ μεταξὺ Καπελλεντὸρφ καὶ Βιεζερχελίγεν, δηλαδὴ χρησιμοποιήσας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀγωνιζομένης μαχητικῆς γραμμῆς· ἐπειδὴ δ' ἡ τοιαύτη ἐνέργεια εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν, ὁλόκληρος ἡ πρωσσικὴ στρατιὰ ἤρχισε μετ' ὀλίγον καμπτομένη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Γάλλων καὶ ὑποχωροῦσα. (Ἡ σχετικὴ θέσις τῶν ἀντιπάλων κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἦτο ἡ ἐν τῷ σχ. 2 ἐμφαινομένη). Κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ταύτην, ἐπεμβὰν τὸ ἱππικὸν τοῦ Μυρὰ μετέβαλε τάχιστα διὰ τῶν ἐπελασεών του τὴν ἁπλῆν πρωσικὴν ὑποχώρησιν εἰς ἄτακτον πρὸς Βεϊμάρην ὑποχώρησιν, ὁπότε ἐπηκολούθησε στρατηγικὴ καταδίωξις ὑπὸ τῶν σωμάτων τοῦ Νέϋ καὶ τοῦ 'Ωζερώ.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, οἱ μὲν Πρῶσσοι ἀπώλεσαν περὶ τὰς 12 000 ἄνδρας καὶ 200 πυροβόλα, οἱ δὲ Γάλλοι ἀπώλεσαν 4.000 ἄνδρας μόνον καὶ συνέλαβον αἰχμαλώτους 15.000 Πρώσσους. Ν. Θ. Κ.

— **'Ιένης γέφυρα** *[Γεωγρ.]*. Γέφυρα τῶν Παρισίων ἐπὶ τοῦ Σηκουάνα, μεταξὺ τῶν προκυμαιῶν de Billy καὶ d'Orsay, κληθεῖσα οὕτω διὰ διατάγματος τοῦ Ναπολέοντος εἰς ἀνάμνησιν τῆς μάχης τῆς 'Ιένης. Τῷ 1815 παρ' ὀλίγον νὰ κατεδαφισθῇ ὑπὸ τοῦ Πρώσσου στρατάρχου Μπλύχερ, ἀλλὰ τῇ ἐπεμβάσει Λουδοβίκου τοῦ ΙΗ' διεσώθη, κληθεῖσα «Γέφυρα τῶν ἀπομάχων». Τὴν ὀνομασίαν ταύτην διετήρησε μέχρι τοῦ 1830, ἔκτοτε δὲ προσέλαβε τὸ πρῶτον αὐτῆς ὄνομα. Μ. Ν. Δ.

'Ιένα (Jena) *['Αστρον.]*. 'Αστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 526. 'Ανεκαλύφθη τῇ 14ῃ Μαρτίου 1904 ὑπὸ τοῦ Max Wolf ἐν 'Αϊδελβέργῃ. Σ.Π.

'Ιενισέη (Ienisei, Yenisei, ἢ Enisei) *[Γεωγρ.]*. 'Επαρχία τῆς δυτικῆς Σιβηρίας, ὁριζομένη πρὸς Β ὑπὸ τοῦ Β. Παγωμένου ὠκεανοῦ, πρὸς Α ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς 'Ιρκούτσκης, πρὸς Ν ὑπὸ τῆς ὀροσειρᾶς Σαιγιάν, ἡ ὁποία καὶ χωρίζει ταύτην ἀπὸ τῆς Κίνας, καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Τομπόλσκ καὶ Τόμσκ. Ἔχει ἐπιφάνειαν 2 671.428 τ. χλμ. καὶ 650 000 κατοίκων. Πρωτεύουσα αὐτῆς εἶναι ἡ *Κρασνόϊασκ*. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, ἀλλὰ πλουσιώτατον εἰς μεταλλεῖα. Διαρρέεται ὑπὸ τῶν ποταμῶν *'Ενισεΐ, Τάξ, Πιατσίνα, 'Αναμπὰρ* καὶ *Κατάγκα*. Ἡ ὅλη περιοχὴ τῆς 'Ιενισέης διαιρεῖται εἰς πέντε διαμερίσματα: *Κρασνόϊαρσκ, Μινουσίνσκ, 'Ατσίνσκ, Κάνσκ* καὶ *'Ενισέϊσκ*. Μ. Ν. Δ.

'Ιέννυ (Jenny) *['Αστρον.]*. 'Αστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 607. 'Ανεκαλύφθη τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1906 ὑπὸ τοῦ Kopff ἐν 'Αϊδελβέργῃ. Σ. Π.

'Ιερὰ *[Μυθολ.]*. 'Αμαζών, σύζυγος ἢ κατ' ἄλλους μήτηρ τοῦ Τηλέφου, λαβοῦσα μέρος, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν παρὰ τὸν Κάϊκον μυθικὴν σύγκρουσιν 'Αχαιῶν καὶ Μυσῶν. Ἡγουμένη τοῦ ἱππικοῦ τῶν γυναικῶν τῆς Μυσίας, ἐφονεύθη διὰ δόρατος ὑπὸ τοῦ Νηρέως, πολεμήσαντος αὐτὴν μὲ τὸ «μειρακιῶδες καὶ οὔπω εὐδόκιμον» μέρος τοῦ στρατοῦ. 'Αναφέρεται ὑπὸ τῶν μυθογράφων ὡς «ἀμαιμάκετος (ἀκατανίκητος), μεγίστη, καλλίστη», ὡραιοτέρα καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλένης· δι' ὃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς θρῆνος μέγας ἠγέρθη μεταξὺ τῶν διαμαχομένων, αἱ γυναῖκες ἐτράπησαν κραυγάζουσαι πρὸς τὰ Καΐκου ἕλη, ὁ δὲ Τήλεφος καὶ ὁ 'Αχιλλεὺς πρὸ τοῦ πένθους ἐσυνθηκολόγησαν. Ὁ Ρόμπερτς ἀνεγνώρισε παράστασιν τῆς Ἱερᾶς ἐπὶ περγαμηνῶν ζῳφόρων, παριστωσῶν τὴν μάχην τοῦ Καΐκου. Π. Ν. Π.

'Ιερὰ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ἡφαιστειογενὴς νῆσος ἀναδύσασα (197 π. Χ.), μεταξὺ μέσου Θήρας καὶ Θηρασίας (*Στράβ.* Teubner Α, 57). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Παλαιὰ Καϋμένη* (πλάτ. 36° 23′ 1/3 Β. μῆκ. 25° 23′ 1/4 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 2043: Santorin island). —2) Μία τῶν Αἰγάδων νήσων (*Πτολεμ.* Γ, δ, 17, ἐκδ. Nobbe, *Πολυβ.* Α, 60, 2 καὶ Α. 61, 7, *Διοδ.* ΚΔ, δ, 1), ἡ δυτικωτέρα ἐν τῇ συστάδι. 'Αναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου (3, 92) ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Hieronesus*, διατηρεῖ τὴν ὀνομασίαν *Maritima*, ὑφ' ἣν φέρεται ἐν τῷ 'Αντωνινιανῷ ὁδοιπορικῷ, ὀνομαζομένη τανῦν *Μαρίτιμο* (πλάτ. 37° 57′ Β. μῆκ. 12° 04′ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 189: Trapani to Marsalla with the Aegadean isles). Σ. Ε. Λ.

— **'Ιερὰ** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λέσβου μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁποίου εἶχεν αὕτη καταστραφῆ. Τὰ ἐρείπια ταύτης ἀναγνωρίζονται σήμερον εἰς τὸ Β ἄκρον τῆς Δ πλευρᾶς τοῦ στομίου τοῦ κόλπου Γέρας παρὰ τὴν θέσιν Χαλακὲς ἢ Χαλατσὲς ἐπὶ τῆς ἀπὸ Περάματος εἰς Ντὶπ ὁδοῦ. Π. Ν. Π.

— **'Ιερὰ** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὅρμος τῆς Ν.ΝΔ ἀκτῆς τῆς Σερίφου, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Λουμπάρδα* καὶ *Σπαθι* (πλάτ. 37° 06′ 30″ Β., μῆκ. 24°30′ 45″ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 1817 Sipno, Serpho, Jura, Thermia). Φάρος (1901) τετράδος ἐκλάμψεων λευκῶν 30 μιλλίων. Σ. Ε. Λ.

'Ιερὰ ἄκρα *['Αρχ. Γεωγρ.]*. 'Ακρωτήριον τῆς Παμφυλίας ἀπέχον τοῦ *Μωροῦ ὕδατος* στάδια 50, τῆς δὲ *Μελανίππης* στάδια 30 (Σταδ. Μεγ. θαλασ. 232—234), ἔχουσα πρόσορμον καὶ πρὸ αὐτῆς τρεῖς νήσους παρίσας τὸ μέγεθος, διεχούσας ἀλλήλων πέντε στάδια καὶ ἀφεστώσας τῆς ξηρᾶς ἑξαστάδιον: τὰς *Χελιδονίας νήσους* (*Στράβ.* Teubner ΙΔ, 666). Τὸ ἀκρωτήριον ὀνομάζει ὁ Σκύλαξ (Περίπλ. Λυκία 100) *Χελιδόνιον* ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ νήσων, ὧν τὸν ἀριθμὸν ὑποβιβάζει εἰς δύο. Ὁ Πομπώνιος Μέλας τὸ ὀνομάζει Tauri Promontorium (2, 7· πρβλ. *Πλιν.* 5, 35), ἐπειδὴ «ἐντεῦθεν νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνειν τὸν Ταῦρον» (*Στράβ.* αὐτοθ.). Εἶναι τὸ σύγχρονον ἀκρωτήριον *Κάβο Χελιδόνια* (πλάτ. 36° 12′ Β, μῆκ. 30° 27′ 'Αν., χάρτ. ἀγγλ. 236: Rhodos island to Kara Burnù), δυτικὸν κέρας τοῦ κόλπου τῆς 'Ατταλείας. Σ. Ε. Λ.

— **'Ιερὰ Γέρμη** *['Αρχ. Γεωγρ.]*· βλ. *Γέρμη* (ἀρ. 2).

— **'Ιερὰ Κώμη** (λατ. Hierocometae) *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Λυδίας, μνημονευομένη παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ καὶ Πλινίῳ, θεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Imhorf-Blummer ὡς προγενεστέρα ὀνομασία τῆς 'Ιεροκαισαρείας τῆς Λυδίας. Ὑπ' ἄλλων *(Ramsay)* θεωρεῖται ὡς γενικὴ ὀνομασία, παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς Λυδίας, πάσης κώμης σχηματισθείσης πέριξ ἱεροῦ τινος ἐξοχικοῦ (βλ. *'Ιεροκαισάρεια*). —Π.

— **'Ιερὰ νῆσος** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Ἡ νοτιωτέρα τῶν Λιπαραίων ἢ Λιπάρων ἢ νήσων τοῦ Αἰόλου, «πετρώδης πᾶσα καὶ ἔρημος, διάπυρος», κατὰ τὸν Στράβωνα (VI, 276) ἀπέχουσα 24 χιλιόμετρα ἀπὸ τῶν ΒΑ. παραλίων τῆς Σικελίας, εἰς βόρ. πλάτ. 38° 24′ καὶ ἀνατ. μῆκ. 14° 58′. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο καὶ *Θέρμησσα* ὑπό, δὲ τοῦ Πλινίου (III, 14, 11) καὶ *Θηρασία* (Therasia), ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν μυθολογίαν ὑπῆρχον τὰ ἐργαστήρια τοῦ θεοῦ Ἡφαίστου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἦτο ἀφιερωμένη. Ἡ ὑψηλοτέρα αὐτῆς κορυφὴ πρὸς Δ. Monte Saraceno, ἀνέρχεται εἰς 459 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Σήμερον καλεῖται *Βουλκάνος* (Isola Vulcano). Α. Θ. Σ.

— **'Ιερὰ ὁδός**. Οὕτως ἐλέγοντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁδοί τινες, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο ἱεραὶ πομπαὶ καθ' ὡρισμένας ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις. Τούτων κυριώτεραι ἦσαν αἱ ἑξῆς:

— 1) Ἡ ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς 'Ελευσῖνα μεγάλη λεωφόρος, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο αἱ κατὰ τὰς κοινὰς τοῦ Ἄστεως καὶ τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Μεγάλων 'Ελευσινίων θεῶν ἑορτὰς πομπαί, καὶ ἥτις καὶ σήμερον ἐπισήμως καλεῖται *'Ιερὰ ὁδός*. Ἑκατέρωθεν ταύτης ὑπῆρχον ναοί, βωμοὶ καὶ ἀγάλματα θεῶν, ἡρῷα καὶ τάφοι καὶ ἀνδριάντες ἐπιφανῶν πολιτῶν, τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἴχνη τῶν θεμελίων διεσώθησαν κατὰ χώραν. Τὰ πολυάριθμα ταῦτα μνημεῖα ἐκτενῶς μὲν εἶχε περιγράψει ὁ περιηγητὴς Πολέμων εἰς ἀπολεσθὲν ἔργον του, συντόμως δὲ ὁ Παυσανίας (I.36.3—38.5), κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ ἑκατέρωθεν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ μνημεῖα, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Διπύλου ἔξοδον, εἶχον τὴν ἑξῆς σειράν: Τὸ μνῆμα (στήλη) τοῦ ὑπὸ τῶν Μεγαρέων φονευθέντος κήρυκος 'Ανθεμοκρίτου, ἀνεγερθὲν ὡς «μήνιμα» τῶν θεῶν ἐναντίον καὶ τῶν ἀπογόνων τῶν διαπραξάντων τὸ ἀνόσιον ἔργον. ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Μολοττοῦ, παρὰ τὴν θέσιν Σκῖρον, οὕτως ὀνομασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πεσόντος καὶ ταφέντος ἐν αὐτῇ ἐκ Δωδώνης μάντεως Σκίρου, τὸ μνῆμα τοῦ Κηφισοδώρου, ἀρχηγοῦ τοῦ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ε' πολιτικοῦ κόμματος τῶν 'Αθηνῶν, οἱ τάφοι τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Θεμιστοκλέους τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολιάρχου, τρίτου ἀπογόνου τοῦ μεγάλου Θεμιστοκλέους, καὶ τοῦ δᾳδούχου 'Ακεστίου. Μετὰ τούτους ἦτο τὸ τέμενος τοῦ ἥρωος Λακίου, τὸ μνῆμα τοῦ μεγάλου Ταραντίνου κιθαρῳδοῦ Νικοκλέους, ὁ βωμὸς τοῦ Ζεφύρου καὶ ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης, εἰς τὸν ὁποῖον συνελατρεύοντο καὶ ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ 'Αθηνᾶ. Ὁ ναός, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχεν ἀνεγερθῆ ἐπὶ τοῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ οἰκία τοῦ Φυτάλου, ὅστις εἶχε φιλοξενήσει τὴν θεὰν Δήμητρα καὶ εἶχε λάβει εἰς ἀνταμοιβὴν διὰ τὴν φιλοξενίαν του τὸ δένδρον συκῆν, τῆς ὁποίας ἡ φύτευσις εἰς τὴν 'Αττικὴν καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς ἀπὸ τότε ἤρχισε. Μετὰ ταῦτα ἦτο τὸ μνῆμα τοῦ πεφημισμένου τραγικοῦ ὑποκριτοῦ Θεοδώρου καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ δύο ἀγάλματα, τὸ τῆς Μνησιμάχης καὶ ἓν παιδὸς κειρομένου, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωνε τὴν κόμην του, κατ' ἔθος πανελλήνιον παναρχαιον, εἰς τὸν ποταμόν. Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Κηφισοῦ ἦτο ὁ ἀρχαῖος βωμὸς τοῦ Μειλιχίου Διός, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε καθαρθῆ ὁ Θησεὺς ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Φυτάλου διὰ τοὺς ἀπὸ Τροιζῆνος μέχρις 'Αθηνῶν φονευθέντας ὑπ' αὐτοῦ κακούργους, οἱ τάφοι τοῦ Φασηλίτου Θεοδέκτου καὶ ἰατροῦ Μνησιθέου, καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἥρωος Κυαμίτου, ὅστις πρῶτος ἔσπειρε κυάμους. Μετὰ ταῦτα ἦσαν τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ πολυτελῆ μνημεῖα Ροδίου τινὸς μετοίκου ἐν 'Αθήναις, καὶ τῆς Πυθιονίκης, ἑταίρας, τὴν ὁποίαν εἶχε νυμφευθῆ ὁ ἀποδρὰς θησαυροφύλαξ τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου Ἅρπαλος, δαπάναις τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνεγερθῆ τὸ «θέας μάλιστα ἄξιον», ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, μνημεῖον. Μετὰ τὰ εἰρημένα μνημεῖα ἦτο ἕτερος ναὸς τῆς Δήμητρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος, τῆς Κόρης (Περσεφόνης), τῆς 'Αθηνᾶς καὶ τοῦ 'Απόλλωνος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀνῆκεν ἀρχαιότερον ὁ εἰρημένος ναὸς (ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο παρὰ τὸ σημερινὸν Δαφνί). Μετὰ ταῦτα, εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῆς ἡμισείας ὥρας, ἔκειτο ὁ ναὸς τῆς 'Αφροδίτης, οὗτινος ἴχνη διασῴζονται, καὶ πρὸ αὐτοῦ τεῖχος ἀρχαῖον ἐξ ἀργῶν λίθων, «θέας ἄξιον» καὶ τοῦτο. Μετὰ τὸ ἱερὸν τῆς 'Αφροδίτης ἦσαν οἱ παρὰ τὴν θάλασσαν (κόλπον τῆς 'Ελευσῖνος) ἱεροὶ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης Ρειτοί, τῶν ὁποίων τοὺς ἰχθῦς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἁλιεύωσι μόνον οἱ ἱερεῖς. Παρὰ τοὺς Ρειτοὺς ἔκειτο, ὡς ἔλεγον καὶ οἱ 'Αθηναῖοι καὶ οἱ 'Ελευσίνιοι, ὁ τάφος τοῦ Θρᾳκὸς Εὐμόλπου, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Χιόνης. Μετὰ τοῦτον δὲ ἦσαν δύο ἡρῷα, τὸ τοῦ Ἱπποθόωντος, ἐπωνύμου ἥρωος τῆς Ἱπποθοωντίδος φυλῆς, καὶ τὸ τοῦ Ζάρηκος, μετὰ τὰ ὁποῖα ἔρρεεν ὁ 'Ελευσίνιος Κηφισός, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐπιστεύετο ὅτι ὑπῆρχεν ὁ χῶρος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην ὁ Πλούτων, 'Ερινεὸς ἐνταῦθα καλούμενος, ὅτε ἥρπασε τὴν Περσεφόνην, καὶ ἐφόνευσε τὸν Προκρούστην ὁ Θησεύς.

— 2) Ἡ ἀπὸ Ἤλιδος εἰς ἀρχαίαν 'Ολυμπίαν, ἥτις καὶ *πομπικὴ* ἐκαλεῖτο καὶ ἦτο μήκους πεντήκοντα ὀκτὼ περίπου χιλιομέτρων. Καὶ ταύτης ἑκατέρωθεν, ὅπως καὶ τῆς ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς 'Ελευσῖνα, ὑπῆρχον ἱερά, ἡρῷα, βωμοί, μνημεῖα καὶ ἀνδριάντες. Πρὸς τούτοις δέ, ἕνεκα τῆς μεγάλης μεταξὺ Ἤλιδος καὶ ἱερᾶς Ἄλτεως ἀποστάσεως, καὶ ξενῶνες καὶ ἀλσύλλια πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ἑορταστῶν. Ἡ ἱερὰ αὕτη ὁδὸς διήρχετο διὰ τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς 'Ηλείας, Δυσποντίου, Λετρίνων καὶ Σαλμώνης καὶ τῶν χώρων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουν κτισθῆ αἱ σημεριναὶ πόλεις 'Αμαλιὰς καὶ Πύργος, καὶ συνετηρεῖτο καλῶς, ἔχουσα γεφύρας ἐπὶ τῶν ποταμῶν 'Ιαρδάνου, 'Ενιπέως καὶ Κλαδέου. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἦτο ἡ ἱερὰ πηγὴ Πιέρα, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἑορτῶν ἐκαθαίροντο οἱ 'Ελλανοδίκαι καὶ αἱ ὑφαίνουσαι τὸν πέπλον τῆς Ἥρας 16 γυναῖκες, μετὰ τὴν θυσίαν χοίρου, καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν ἀνεπαύοντο οἱ ἑορτασταὶ κατὰ τὴν πορείαν των. Πλὴν ταύτης ὑπῆρχε καὶ ἄλλη συντομωτέρα, ἀλλὰ δυσβατωτέρα ὁδὸς ἀπὸ Ἤλιδος εἰς ἀρχαίαν 'Ολυμπίαν (βλ. καὶ λ. *'Ηλεία* καὶ *Ἦλις*).

— 3) Μία τῶν ἀρχαιοτάτων ὁδῶν τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἀπὸ τῆς κτίσεως ταύτης ὑπάρξασα. Ἤρχιζεν αὕτη ἀπὸ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ Παλλατίνου λόφου, ἀνήρχετο διὰ μιᾶς στροφῆς ἀρκετὰ ἀνηφορικῆς μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Tellus, ἔνθα ἦτο τὸ ὕψιστον σημεῖον ταύτης (summa sacra via), ἐκεῖθεν δὲ κατήρχετο δι' ἄλλης στροφῆς καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ τόξου τοῦ Φαλκίου, ὁπόθεν ἤρχιζεν ἡ Νέα ὁδός. 'Απὸ τοῦ τόξου τοῦ Φαλκίου εἰσεχώρει ἡ Ἱερὰ ὁδὸς εἰς τὸ Φόρουμ, τοῦ ὁποίου ἠκολούθει τὸ βόρειον ὅριον, καὶ κατέληγεν ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τῆς Ὁμονοίας. 'Επὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὡρκίσθησαν οἱ δύο βασιλεῖς, κατὰ τὴν συνδιαλλαγήν των, ἥτις ἐπηκολούθησε τὴν ἁρπαγὴν τῶν θυγατέρων τῶν Σαβίνων. Ἡ Ἱερὰ ὁδὸς ἦτο εὐρυτάτη (26 πόδας) καὶ ἐπεστρωμένη μὲ πλάκας μελανολίθου. Τμήματα ταύτης διεσώθησαν μέχρι σήμερον, πρὸ τῆς βασιλικῆς τοῦ Κωνσταντίνου (ἀρχαίου ναοῦ τῆς Εἰρήνης), πρὸ τοῦ τόξου τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ ὑπὸ τὸ τόξον τοῦ Τίτου. Εἰς τὸ βάθρον τῆς στήλης Φωκᾶ φαίνεται μέρος τῆς ὁδοῦ ἄθικτον μὲ τὸ πλακόστρωτόν της.

Εἰς τὰς ἱερὰς ταύτας ὁδοὺς πρέπει νὰ καταταχθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ 'Αμφικτιονικοῦ συνεδρίου ὁριζομένη διὰ τὰς εἰς Δελφοὺς ἀποστελλομένας θεωρίας (βλ. λ.) τῶν διαφόρων πόλεων, ὡς καὶ ἡ διὰ τὴν ἀπὸ Τεμπῶν εἰς Δελφοὺς καθ' ἕκαστον ἐνάτον ἔτος πομπήν, ὅτε οἱ ἑορτασταὶ ἀκολουθοῦντες τὸν διὰ δάφνης ἐστεμμένον νεανίαν παριστῶντα τὸν 'Απόλλωνα, ἐπορεύοντο προδιαγεγραμμένην ὑπὸ τοῦ 'Αμφικτιονικοῦ συνεδρίου ὁδὸν (βλ. λ. *'Απόλλων* τ. Ε' σ. 179 β'). Γ. Δ. Κ.

Digitized by Google

— **Ἱερὰ Συκάμινος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν καὶ ἑλληνιστικὴν ἐποχήν, τοποθετουμένη ὑπὸ Πτολεμαίου ἐν Δωδεκασχοίνῳ τῆς Θηβαΐδος εἰς Β πλάτος 23°40' καὶ μῆκος 61°45'. Ὑπὸ Φιλοστράτου θεωρεῖται ὡς κειμένη ἐπὶ τῶν ὁρίων Αἰθιοπίας καὶ Αἰγύπτου, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων εἰς τὴν Κάτω Νουβίαν μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου καταρράκτου τοῦ Νείλου, παρὰ τὴν νῦν Maharraka. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο σῴζονται ἐρείπια ναοῦ τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, φαίνεται δὲ ὅτι αὐτόθι ἐλατρεύετο καὶ ὁ Σάραπις. Π. Ν. Π.

ἱερακανθώδης ἢ *ἱεροϊσχιακὸς* ἢ *ἰσχιοϊερὸς σύνδεσμος [Ἀνατομ.]*. Οὗτοι, δύο ὄντες, ὁ *μείζων* καὶ ὁ *ἐλάσσων*, συνδέουσι τὸ ἰσχιακὸν ὀστοῦν μετὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ κόκκυγος. Ἐκφύονται δ' ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ τοῦ κόκκυγος καὶ καταφύονται ὁ μὲν μείζων εἰς τὸ ἰσχιακὸν κύρτωμα, ὁ δ' ἐλάσσων εἰς τὴν ἰσχιακὴν ἄκανθαν. Διὰ τῶν συνδέσμων τούτων αἱ δύο ἰσχιακαὶ ἐντομαὶ μετατρέπονται εἰς τμήματα, τὸ *μεῖζον* καὶ τὸ *ἔλασσον ἰσχιακὸν τρῆμα*, δι' ὧν διέρχονται μύες, ἀγγεῖα καὶ νεῦρα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἰσχιακὸν νεῦρον. Ι. Π.

ἱερακάριος (ὁ), *ἱερακάρης* καὶ *γερακάρης*· ὁ συλλαμβάνων νεοσσοὺς ἱεράκων καὶ ἐκγυμνάζων αὐτοὺς εἰς κυνήγιον, ἱερακοτρόφος.

ἱερακίδαι (οἱ) (Falconidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια πτηνῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν*, περιλαμβάνουσα εὐμεγέθη ἁρπακτικὰ πτηνὰ μὲ πτερωτὴν κεφαλὴν καὶ λαιμὸν καί τινα μὲ γυμνὰς παρειὰς ἢ καὶ τμῆμα τοῦ λαιμοῦ, μὲ ράμφος βραχύ, ὑψηλὸν κατὰ τὴν βάσιν του, χρώματος ὑποξάνθου ἢ ἐρυθροκιτρίνου, ὅπερ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμῆμα καλύπτεται ὑπὸ κερατοειδοῦς συστάσεως μεμβράνης. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι τοποθετημένοι βαθέως εἰς τὰς κόγχας, τὸ σῶμα εὐρωστότατον, ἡ οὐρὰ μετρίου ἢ μακροῦ μεγέθους. Οἱ πόδες ἀνεπτυγμένοι, γυμνοὶ ἢ κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν τμῆμα ὑπὸ πτερῶν καλυπτόμενοι, χρώματος σκοτεινοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων. Γενικῶς οἱ ἱερακίδαι ἵπτανται εὐχερῶς καὶ ἡ πτῆσίς των εἶναι μεγάλης διαρκείας. Ζῶσι κατὰ ζεύγη ἢ κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας. Νεοττεύουσιν εἰς μικρὰς ἐκβαθύνσεις γῆς ἢ ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ τρέφονται ἐκ διαφόρων μικρῶν θηλαστικῶν, ἑτέρων πτηνῶν, ὄφεων, ἐντόμων καὶ ἐξ ἰχθύων. Ἡ οἰκογένεια αὕτη περιλαμβάνει πλεῖστα γένη, ὧν γνωστότερα εἶναι: *ἀετός, ἁλιάετος, πανδίων, ἱέραξ, ἀστούριος, γυπογέρανος* κλ. Δ. Ν. Π.

ἱερακιδεύς,—έως (ὁ)· ὁ νεοσσὸς τοῦ ἱέρακος.

Ἱεράκιον (τὸ) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Παλαιὰ ὀνομασία τοῦ χωρίου *Γεράκη* ἢ *Ιεράκι* (βλ. λ.) τῆς Λακωνικῆς, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη.

ἱεράκιον (τὸ) (Hieracium) *[Βοτ.]*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων* ἢ *συνανθήρων*, περιλαμβάνον περὶ τὸ 400 εἴδη, ἰθαγενῆ κυρίως τῆς Εὐρώπης καὶ βορείου Ἀσίας. Εἶναι φυτὰ ποώδη, ῥιζάνια, πολυετῆ, μὲ κιτρινωπὰ ἄνθη καὶ εὐθραυστον κορμόν. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν, συναντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι: *ἱεράκιον τὸ πορτογάλιον* (Hieracium aurantiacum), κοσμητικόν, εὑρισκόμενον ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὰς Ἄλπεις· φέρει πορτοκαλλόχροα ἄνθη· *ἱεράκιον τὸ μακρανθὲς* (Hieracium macranthum ἢ Pilosella), κοσμητικόν, ἀπαντῶν σπανιώτερον καὶ παρ' ἡμῖν, καὶ ἄλλα. Κ. ΠΑΠ.

Ἱεράκιον τὸ μακρανθές.

ἱερακοειδής (ὁ, ἡ), *—ές* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἱέρακα: «ρὶς ἱερακοειδὴς» ρὶς παρεμφερὴς πρὸς τὸ ράμφος τοῦ ἱέρακος, γρυπή.

ἱερακοκέφαλος (ὁ)· ὁ ἔχων κεφαλὴν ἱέρακος, ἐπίθετον τοῦ *Ὥρου* (βλ. λ.).

ἱερακόμματος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ὄμματα ἱέρακος, ὀφθαλμοὺς παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς τοῦ ἱέρακος.

ἱερακοτροφία (ἡ)· τὸ ἔργον τοῦ ἱερακοτρόφου, τοῦ ἱερακαρίου, ἀνατροφὴ καὶ ἐκγύμνασις νεοσσῶν ἱεράκων πρὸς θήραν.

— *[Εγκυκλ.]* Ἡ *ἱερακοτροφία* **εἶναι τὸ ἀρχαιότερον** εἶδος κυνηγίου, ἀρχικῶς ἀσκούμενον ὑπὸ νομάδων φυλῶν τῆς κεντρῴας Ἀσίας, ἔνθα καὶ μέχρι σήμερον καλλιεργεῖται μὲ ἰδιάζουσαν ἐφεσιν. Τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα ἐτύγχανε γνωστὸν ἐν Κίνᾳ, ὅθεν εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Διὰ τῶν Τουρκομάνων ἐγνώσθη εἰς τοὺς Πέρσας καὶ δι' αὐτῶν τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα εἰς τοὺς Ἄραβας. Μετὰ τὰς σταυροφορίας διεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην, καταστὰν ἀσχολία καὶ τέρψις τῶν εὐγενῶν τάξεων. Κατὰ τὸν μεσαίωνα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀπετέλει μίσον τῶν εὐγενεστάτων ἱπποτικῶν τέρψεων, εἰς ἣν μετεῖχον καὶ εὐγενεῖς γυναῖκες μὲ ἐξαιρετικὴν ἀγάπην καὶ λατρείαν. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς πυρίτιδος, ἡ τελειοποίησις τῶν πυροβόλων ὅπλων βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξετόπισαν μὲν τὴν ἱερακοτροφίαν καὶ ἱερακοθηρίαν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφάνισαν αὐτὴν τελείως. Ὑφίσταται ἀκόμη καὶ ἀσκεῖται καὶ νῦν ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Ἀφρικῇ γενικώτερον, μερικώτερον δ' ἐν Ἑλλάδι, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, πρὸς ἄγραν ἰδίως ὀρτύγων, ἔνθα καλῶς γεγυμνασμένος ἱέραξ δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ ἑκατὸν ὄρτυγας τὴν ἡμέραν· ἐπίσης ἐνιαχοῦ τῆς Γερμανίας, ὡς ἐν Ροσσίττεν, ἔνθα τὸ περίφημον πτηνοσκοπεῖον, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἔνθα χρησιμοποιοῦνται καὶ ἴδια αὐτοκίνητα διὰ τὴν ἱερακοθηρίαν. Ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ ἠσκεῖτο ἡ ἱερακοθηρία πρὸς ἄγραν νησσῶν, χηνῶν, περδίκων, περιστερῶν, ὀρτύγων, κονίκλων καὶ λαγωῶν, ἐν Ἀσίᾳ ἦτο κυρίως ἐν χρήσει πρὸς ἄγραν δορκάδων καὶ μάλιστα ἀντιλοπῶν. Οἱ δὲ νομάδες τῶν μερῶν αὐτῶν θηρεύουσι δι' ἀετῶν καὶ λύκους ἀκόμη. Κατάλληλα εἶνη εἶναι ὁ *ὁδοιπόρος ἱέραξ* (Falco peregrinus), ὁ *περδικοϊέραξ* (Astur palumbarius) καὶ ὁ θῆλυς *σπιζίας* (Nisus communis). Ἐκτὸς αὐτῶν χρήσιμος καθίσταται καὶ ὁ *χρυσάετος* (Aquila chrysaëtus καὶ Aquila fulva) (κοιν. *σταυραϊτός*) καὶ ὁ *βασιλικὸς ἀετὸς* (Aquila regalis), τοὺς ὁποίους ὅμως δύναται ἀποτελεσματικῶς ν' ἀναπληρώσῃ ὁ ὁδοιπόρος ἱέραξ. Ἡ σύλληψις τῶν ἐπιτυχάνεται ἢ ὅταν εὑρίσκωνται ἀκόμη ὡς νεοσσοὶ ἐν τῇ φωλεᾷ, ἢ ὅταν ἀρχίσωσι νὰ πετῶσιν εἰς τοὺς πλησίον κλάδους τῶν δένδρων, ἢ ὅταν καταστῶσιν ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς φωλεᾶς των, ἀλλ' ἔχωσιν ἀκόμη νεαρὸν τὸ πτέρωμά των. Διὰ τὴν τελείαν κατάρτισίν του ἀπαιτεῖται ἥμισυ ἔτος καὶ μεγίστη ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ τοῦ ἱερακοτρόφου.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οὐ μόνον ἤσκουν μανιωδῶς τὴν ἱερακοτροφίαν καὶ ἱερακοθηρίαν, ἀλλὰ καὶ συνέγραφον περὶ αὐτῆς. Σῴζεται τὸ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Κωνσταντινουπολίτου ἢ Πεπαγωμένου «Ἱερακοσόφιον, ἤτοι περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς τε καὶ θεραπείας» καὶ «Τὸ ὀρνεοσόφιον ἀγροικότερον». Φ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑΣ

Ἱεράκων νῆσος *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Νῆσος τοῦ Ἀραβίου κόλπου (δηλαδὴ τῆς νῦν Ἐρυθρᾶς θαλάσσης) προσκειμένη τῇ ἀραβικῇ ἀκτῇ (*Πτολεμ.* Ζ, στ, 43, ἔκδ. Nobbe). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Ζεζιρὰτ Κούντα* (πλάτ. 18°30' Β, μῆκ. 41°04' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 8 d: Red sea sheet 4).—2) Τῆς ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ ἀκτῆς τῶν *Χελωνοφάγων* (*Στράβ.* Didot 658,25). Κατὰ τὸν Müller πρόκειται περὶ τῆς βορείως τοῦ κόλπου Μπεϋλοὺλ νήσου *Σαϊάλ* (πλάτ. 13°20' Β, μῆκ. 42°34' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 143: Jebel Teir to Perim island), καὶ νοτίως ἐν τῇ συστάδι Μοαμπακά. —3) Νῆσος ἐκ τῶν περὶ τὴν Σαρδὼ (*Πτολεμ.* Γ, γ, 4, ἔκδ. Nobbe). Ἡ ὀνομασία τῆς παρὰ Πλινίῳ (III, 84) Enosin προδίδει τὴν ἐκ μεταφράσεως προέλευσιν τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας ἀπὸ τὴν φοινικικὴν (ai=νῆσος, nez=ἱέραξ, πρβλ. λέξ. *Αἰαίη*). Πρόκειται ἴσως περὶ τῆς νήσου *Σὰν Πιέτρο* (San Pietro, πλάτ. 39°06' Β, μῆκ. 8°23' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 161a: Sardinia, southern portion), βριθούσης ἱεράκων ἰδίου γένους. Τῷ 1737 ἀπῳκίσθη ὑπὸ δούλων Χριστιανῶν ἐξαγορασθέντων ἐξ Ἀφρικῆς, μέχρι δὲ τοῦ 1798 ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βερβερίνων πειρατῶν. Σ. Ε. Λ.

— **Ἱεράκων πόλις** *[Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐκλήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ φαραωνικὴ πόλις *Νεχὲν* (βλ. λ.) ἐκ τοῦ πολιούχου αὐτῆς ἱερακοκεφάλου Ὥρου.

Ἱεραμένης *[Ἀρχ.]*. Ἐπιφανὴς Πέρσης, γαμβρὸς τοῦ Δαρείου ἐπ' ἀδελφῇ καὶ σατράπης τῆς Μ. Ἀσίας, μετὰ τοῦ ὁποίου οἱ Λακεδαιμόνιοι, τῷ 410 π. Χ., συνῆψαν εἰρήνην, καθ' ἣν παρέδιδον οὗτοι εἰς τὸν Μέγαν Βασιλέα τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας (*Θουκυδ* VIII, 58, *Ξενοφ.* Ἑλλην. II, 1,9). Α. Θ. Σ.

ἱέραξ (ὁ) (Falco) *[Ζῳολ.]*. Γένος πτηνῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱερακιδῶν*, περιλαμβάνον πτηνὰ μὲ σῶμα ἐπίμηκες, εὔρωστον, λαιμὸν παχύν, κεφαλὴν ἀρκετὰ ὀγκώδη, ράμφος βραχύ, κωνικόν, ἰσχυρόν, ἀποτόμως κυρτούμενον κατὰ τὸ ἄκρον του καὶ φέρον παρὰ τὸ ἄκρον καὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἰσχυρὰς ὀδοντώσεις. Αἱ πτέρυγες εἶναι ἀρκετὰ μακραὶ καὶ αἰχμηραί. Ἡ οὐρὰ ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν καὶ μακρῶν κωπαίων πτερύγων. Οἱ πόδες εἶναι μᾶλλον βραχεῖς καὶ καλύπτονται ὑπὸ πτερῶν κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν τμῆμα. Οἱ δάκτυλοι εἶναι ἐπιμήκεις καὶ ἀπολήγουσιν εἰς γαμψοὺς ὄνυχας. Ὁ μέσος δάκτυλος εἶναι ὁ ἐπιμηκέστερος πάντων. Ὁ χρωματισμὸς τῶν ἱεράκων διαφέρει ὄχι μόνον ἀναλόγως τῶν διαφόρων εἰδῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των, τοῦ γένους (ἄρρενος ἢ θήλεος) καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους.

Οἱ ἱέρακες εἶναι πτηνὰ γενναῖα καὶ μὲ ἀκάθεκτον ὁρμητικότητα ἐπιτίθενται κατὰ διαφόρων μικρῶν θηλαστικῶν καὶ ἄλλων πτηνῶν· δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μετεχειρίσθη τὰ πτηνὰ ταῦτα ὡς ἐπιβοηθητικὰ διὰ τὸ κυνήγιον ἑτέρων πτηνῶν. Τρέφονται ἐκ μικρῶν θηλαστικῶν, διαφόρων πτηνῶν καὶ ἐντόμων, δι' ὃ καὶ μέχρις ἑνὸς σημείου θεωροῦνται ὡς ὠφέλιμα εἰς τὴν γεωργίαν πτηνά. Κατὰ τῆς λείας των ἐπιπίπτουσιν ἰδίως κατὰ τὴν πρωΐαν, κατὰ τὴν ἑσπέραν καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Οἱ ἱέρακες δύνανται νὰ διατρέξουν παμμεγίστας ἀποστάσεις εἰς ἐλάχιστον σχετικῶς χρονικὸν διάστημα. Πολλάκις ἐπιχειροῦσι μακρὸς μεταναστεύσεις κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον κατὰ πολυπληθεῖς ὁμάδας καὶ σπανίως μεμονωμένοι. Κατὰ τὸ θέρος πάντοτε ζῶσι κατὰ ζεύγη καὶ κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των ἢ εἰς ἄβαθῆ ἐκσκαφὴν τῆς γῆς ἢ ἐπὶ τῶν δένδρων. Ἡ θήλεια γεννᾷ 2—3 καὶ σπανιώτερον 4 ᾠὰ μετρίου μεγέθους, ἀπεστρογγυλωμένα καὶ χρώματος ἐρυθροῦ ἢ ὑπερύθρου μὲ φαιὰς κηλῖδας. Μόνον ἡ θήλεια ἐπῳάζει τὰ ᾠά, ἀλλ' ἀνατρέφουσι ταῦτα ἀμφότεροι οἱ γονεῖς.

Ἱέραξ ὁ μικρός.

Ἱέραξ ὁ κοινός.

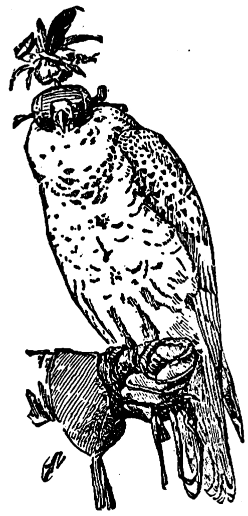

Ἱέραξ ὁ λευκός.

Γνωστὰ περὶ τὰ 70 εἴδη ἱεράκων, ἀπαντῶντα πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆς. Συνήθως ἐνδιαιτῶνται εἰς ὀρεινὰ ἢ πεδινὰ δάση καὶ ἐνίοτε καὶ εἰς τὰς βραχώδεις ἀκτὰς τῶν θαλασσῶν.

Κυριώτερα εἴδη τοῦ γένους τούτου εἶναι: *Ἱέραξ ὁ κοινὸς* (Falco communis), κοιν. *γεράκι*. Οὗτος ἀπαντᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὴν νότιον Ἀμερικήν. Τὸ μῆκος τοῦ ἄρρενος φθάνει τὰ 35 περίπου ἑκατοστόμ. καὶ τοῦ θήλεος τὰ 50 ἑκατ., ὁ χρωματισμὸς τῶν ἀρρένων εἶναι πάντοτε λαμπρότερος τοῦ τῶν θηλέων. Γενικῶς ὁ χρωματισμὸς τῶν ἄνω μερῶν τοῦ σώματος εἶναι φαιὸς μὲ μελανὰς κηλῖδας, τῶν πλευρῶν πυρρόξανθος μετὰ μελανῶν καὶ φαιῶν κηλίδων καὶ τῆς κοιλίας τεφροπυρρός. Τὸ ράμφος ἔχει χρῶμα μελανοκυανοῦν, οἱ ὀφθαλμοὶ φαιόν, ἡ δερματοπτυχὴ ἡ καλύπτουσα τὸ ράμφος κατὰ τὴν βάσιν του καὶ οἱ πόδες κιτρινομελανόν. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ συχνότατα καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐπιπίπτει ἰδίως κατὰ τῶν περιστερῶν, τῶν ὀρνίθων, τῶν περδίκων, τῶν χηνῶν κτλ.

Ἱέραξ ὁ μικρὸς (Falco minor). Οὗτος ἔχει μέγεθος κατὰ πολὺ μικρότερον τοῦ προηγουμένου εἴδους καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Μαδαγασκάρην. Ὁ χρωματισμός του εἶναι φαιοπυρρὸς κατὰ τὴν ράχιν μὲ λευκὰς κηλῖδας καὶ γραμμώσεις καὶ ὑπόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν μὲ μελανὰ στίγματα καὶ κηλῖδας.

Ἱέραξ ὁ λευκὸς (Falco albus). Ἀπαντᾷ ἐν Ἰσλανδίᾳ καὶ σπανιώτερον καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· τὸ μῆκος του φθάνει τὰ 55 ἑκατοστόμετρα, τὸ ράμφος του εἶναι βραχύτατον καὶ κάμπτεται ἀποτόμως, ἡ κεφαλή του ἀπεστρογγυλωμένη, ἐπιμήκης, τὸ σῶμα εὐρωστότατον, αἱ πτέρυγες μακραὶ καὶ ἡ οὐρὰ ἀρκετὰ ἐπιμήκης. Τὸ ράμφος του εἶναι λευκοκίτρινον, ἡ κεφαλὴ μελανοτεφρά, αἱ πτέρυγες λευκοτεφραὶ μὲ μελανὰ στίγματα, ἡ οὐρὰ πυρροτεφρὰ καὶ τὰ ὑποκάτω μέρη τοῦ σώματος λευκά.

Ἱέραξ ὁ ὀφιοκτόνος (Falco serpentarius). Εἶναι τὸ μεγαλύτερον εἶδος τοῦ γένους. Τὸ μῆκος του φθάνει τὰ 150 ἑκατοστόμετρα. Τὸ ράμφος εἶναι ἰσχυρὸν καὶ βραχύ, ἡ κεφαλὴ μᾶλλον λεπτὴ καὶ

Digitized by Google

ἐπιμήκης καὶ κοσμεῖται διὰ πτερῶν ἐν εἴδει λοφίου, πρὸς τὰ ὄπισθεν διευθυνομένη, αἱ πτέρυγες εἶναι εὐρύταται καὶ μᾶλλον βραχεῖαι, ἡ οὐρὰ στενὴ καὶ μακρὰ καὶ οἱ πόδες ὑψηλοί. Ὁ χρωματισμὸς κατὰ τὴν κεφαλήν, τὸν λαιμὸν καὶ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῆς οὐρᾶς εἶναι τεφρός, τὸ ἥμισυ τῶν πτερύγων ὑπόλευκον καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ μελανόν, ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς οὐρᾶς ὑπόλευκος καὶ ἡ κοιλία ὑπέρυθρος. Τρέφεται ἐκ διαφόρων πτηνῶν,

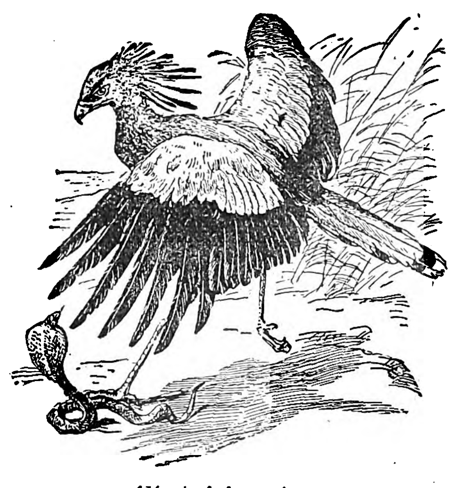

Ἱέραξ ὁ ὀφιοφάγος.

ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ὄφεων, ἐξ οὗ καὶ *ὀφιοκτόνος* ἐκλήθη. Ἀπαντᾷ ἐν Ἀφρικῇ, ὅλαι δὲ αἱ προσπάθειαι, ἃς κατέβαλον πρὸς ἐγκλιματισμὸν τοῦ πτηνοῦ τούτου ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἰοβόλων ὄφεων, ἀπέβησαν ἄκαρποι.

Ἱέραξ ὁ κορυδαλοφάγος (Falco subbuteo). Τὸ μέγεθός του δὲν ὑπερβαίνει τὰ 35 ἑκατοστόμετρα, ἡ κεφαλή του εἶναι ἐπιμήκης, τὸ ράμφος βραχύ, τὸ σῶμα βραχύτατον, ἀτρακτοειδές, αἱ πτέρυγες βραχεῖαι, ἡ οὐρὰ μακρά, οἱ πόδες του ὑψηλοὶ ὑπὸ πτερῶν κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν μῆκος καλυπτόμεναι, καὶ οἱ δάκτυλοι ἰσχυροί, μακρότατοι μετὰ μεγάλων γαμψῶν ὀνύχων. Ἀπαντᾷ ἐν Εὐρώπῃ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου κατὰ τὸ θέρος ἀφθονεῖ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Δ. Ν. Π.

— [*Ἑραλδ.*] Ὁ *ἱέραξ* εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων ἐμβλημάτων. Εἰκονίζεται ἐν τῷ θυρεῷ συνήθως κατὰ μέτωπον. Ἕτοιμος ν' ἀνυψωθῇ διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς λείας του λέγεται *ἀνιστάμενος* (essorant), ὅταν ἔχῃ εἰς τοὺς πόδας του κώδωνας *κωδωνοφόρος* (grilleté, *καλυπτροφόρος* δὲ (chaperonné), ἐὰν ἔχῃ τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην διὰ καλύπτρας. Κρατῶν τὴν λείαν διὰ τῶν ὀνύχων του λέγεται *ἁρπάζων* (empiétant) καὶ προσδεδεμένος διὰ θώμιγγος ἐκ τῶν ποδῶν *μετὰ ποδοπέδης* (longé). Γ. Ε. Τ.

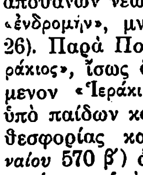

Ἑραλδικὸς ἱέραξ.

Ἱέραξ. Ἀργεῖος μουσικὸς τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος, μαθητής, οἰκέτης καὶ ἐρώμενος τοῦ Ὀλύμπου, ἀποθανὼν νεώτατος. Τούτου ἀθλητικὸν μέλος, τὴν «ἐνδρομήν», μνημονεύει ὁ Πλούταρχος (Περὶ μουσ. 26). Παρὰ Πολυδεύκει (Δ' 79) εὕρηται «νόμος Ἱεράκιος», ἴσως ὁ ἴδιος πρὸς τὸ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενον «Ἱεράκιον μέλος τὸ ἀργολικόν», αὐλούμενον ὑπὸ παίδων κατὰ τὰς πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας ἀνθεσφορίας καὶ πρὸς τὸν ὑπὸ Ἐπικράτους (*Ἀθηναίου* 570 β') ἀναφερόμενον «Ἱέρακος νόμον», προτιμώμενον ὑπὸ τῶν «μεγαλομίσθων ἑταιρῶν». Π. Ν. Π.

— **Ἱέραξ.** Ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων, ἀντικαταστήσας τῷ 388 π. Χ. τὸν Τελευτίαν, βοηθοῦντα τοὺς Αἰγινήτας, παρενοχλουμένους ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (*Ξενοφ.* Ἑλλην. V, 1, 3). Α. Θ. Σ.

— **Ἱέραξ.** Πρέσβυς ἐξ Ἀμφιπόλεως, ὅστις μεταβὰς εἰς Ἀθήνας τῷ 357 π. Χ. μετὰ τοῦ Στρατοκλέους, ὅπως πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀμφίπολιν, παρενοχλουμένην ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἀπεπέμφθη ἄπρακτος (*Δημοσθ.* Ὀλυνθ. Α, 8). Α. Θ. Σ.

Ἱέραξ μάρτυς. Δύο μάρτυρες ἀναγράφονται ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) Ὁ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Νιτᾶ, Σαρβίλου, Θεοδούλου, Φωκᾶ, Βήλης καὶ Εὐνίκης καὶ τῶν γονέων Τερεντίου καὶ Νεονίλλης ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον, ἄγνωστον πότε καὶ ποῦ, καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 28 Ὀκτωβρίου κατὰ τὸ Μηναῖον, περιέχον τὸ μαρτύριον αὐτῶν καὶ ἰδίαν ἀκολουθίαν. —2) Ὁ μετὰ Ἰουστίνου, Χαρίτωνος, Χαριτοῦς, Εὐελπίστου, Ἱέρωνος καὶ Βαλλεριανοῦ ἐν Ῥώμῃ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 1 Ἰουνίου κατὰ τὸ Μηναῖον, περιέχον βραχὺ μαρτύριον αὐτῶν. Ε. Γ. Π.

— **Ἱέραξ.** Θεολόγος Κόπτης, μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους, ἱδρύσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος μοναστήριον ἐν Λεοντοπόλει τῆς Κάτω Αἰγύπτου καὶ ἐν αὐτῷ διαβιώσας, ἠσχολεῖτο εἰς γραφικὰς μελέτας. Ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰς Ἁγίας Γραφὰς ἐν ἑλληνικῇ καὶ κοπτικῇ γλώσσῃ καὶ πολλοὺς νέους ψαλμούς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων του τούτων οὐδὲν διεσώθη. Ὁ Ἐπιφάνιος κατηγορεῖ τὸν Ἱέρακα ὡς αἱρετικόν, ὡς ἀρνούμενον τὴν ἀνάστασιν σαρκὸς καὶ ἀποκλείοντα ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τὰ ἀποθνήσκοντα πρὸ τῆς ἐνηλικιώσεως των παιδία, θεωροῦντα δὲ τὸν Μελχισεδὲκ ὡς προσωποποίησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διδάσκων δὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μὴ ἔρχηται εἰς γάμον, ἔσχε πολλοὺς ὀπαδοὺς ἐκ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητῶν, οἵτινες ὠνομάσθησαν *Ἱερακῖται.* Ε. Γ. Π.

— **Ἱέραξ.** Μέγας λογοθέτης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει γεννηθεὶς περὶ τὸ 1530 ἐκ πατρὸς Θεοδώρου μεγάλου οἰκονόμου τῶν πατριαρχείων, ἐξ Ἀθηνῶν καταγομένου, ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικήν. Προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐχρημάτισε κατ' ἀρχὰς πρωτοκανονάρχης ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Β' (1545—1555) καὶ ἔπειτα μέγας λογοθέτης ἐπὶ Μητροφάνους τοῦ Γ' (1565—1572) καὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' (1572—1579). Νυφευθεὶς εὐγενῆ τινα Καντακουζηνὴν ἐγέννησεν υἱὸν *Ἀλέξανδρον*, ἐφάμιλλον αὐτοῦ εἰς τὴν παιδείαν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπεστάλη τῷ 1576 καὶ τῷ 1596, ὅπως λύσῃ διαφορὰν κτηματικὴν τῆς ἁγίας Φιλοθέης καὶ τοῦ ἁγίου Τιμοθέου, ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς Πεντέλης. Ὁ Ἱέραξ ἔγραψε: «Χρονικὸν σύντομον» ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ «Χρονικὸν περὶ τῆς τῶν Τούρκων βασιλείας» εἰς 734 πολιτικοὺς στίχους, «Συλλογὴν ἐκ διαφόρων Πατέρων ἐδαφίων ἀφορώντων ζητήματα θεολογικὰ καὶ ἄλλων 282 τὸν ἀριθμόν». Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος κατέγραψεν εἰς ἕνα κώδικα «Σημειώματα πατριαρχικῶν γραμμάτων συντεθέντων ὑπὸ τοῦ ποτὲ μεγάλου λογοθέτου Ἱέρακος κλπ.». [*Κ. Σάθα* «Νεοελληνικὴ φιλολογία» ἐν Ἀθήναις 1868, 202.—*Δ. Καμπούρογλου* «Ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον» ἐν Ἀθήναις 1921, 72 κ. ἑξ.] Ε. Γ. Π.

Ἱέραξ [*Γεωγρ.*]. Παράλιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς τοῦ νομοῦ Λακωνίας, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 542. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ οἱ συνοικισμοὶ *Ἅγιος Ἰωάννης* (κάτ. 156) καὶ *Λογγάρι* (κάτ. 111).

«Ἱέραξ» [*Ναυτ. Ἱστορ.*]. Ἀνιχνευτικὸν ἀντιτορπιλλικόν, τύπου «*Λέων*» (βλ. λ.) ἢ «τῶν θηρίων» (δηλαδὴ «Πάνθηρ», «Λέων», «Ἀετός», «Ἱέραξ»), ὡς τὸν ὀνομάζουν οἱ ναῦταί μας. Τὴν 21 Ὀκτωβρίου 1912, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ἀντιπλοιάρχου Ἀντωνίου Βρατσάνου, κατέλαβε τὴν νῆσον τῶν (Παλαιῶν) Ψαρῶν, δι' ἀποβάσεως ἀγήματός του, ἧς προηγήθησαν τρεῖς βολαὶ ταχυβόλου, βληθεῖσαι κατὰ τοῦ διοικητηρίου.

Ἱεράπετρος, καὶ *Ἱεράπετρα* (κοιν. *Γεράπετρο*) [*Γεωγρ.*]. Πολίχνη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας *Ἱεραπύτνης* (βλ. λ.), ἤτοι εἰς τὸ νότιον τοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις ἑνώνει τὴν κεντρικὴν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, διήκων ἀπὸ τοῦ κόλπου Μεραμβέλλου (Β) εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος (Ν). Εἶναι πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ κοινότητος, ἐχούσης μετὰ τοῦ χωρίου *Γρὰ-Λυγιὰ* (κάτ. 206) 3817 κατ. (1928). Πρὸς Ν ἔχει τὸ ἑνετικὸν φρούριον διατηρηθὲν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας (Καλὲς) καὶ μόνον ὑπὸ Τούρκων τότε κατοικούμενον. Ἐν Ἱεράπετρᾳ λειτουργεῖ ἑξατάξιον γυμνάσιον καὶ δύο μεικτὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὑπάρχουν δὲ εἰρηνοδικεῖον, οἰκονομικὴ ἐφορεία, ταμεῖον, ἀγρονομεῖον, ὑποθηκοφυλακεῖον, τελωνεῖον, γραφεῖα ΤΤΤ. Εἶναι ἕδρα ἐπισκοπῆς, χηρευούσης νῦν. Κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων εἶναι ἡ γεωργία καὶ ἡ ἁλιεία. Ἀσκεῖται ὅμως καὶ μικρὸν ἐμπόριον καὶ τέχναι, ἡ μαχαιροποιία καὶ ὑποδηματοποιία μάλιστα. Ἐλάχιστοι ἀσκοῦσι μεγαλύτερον ἐμπόριον εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Καὶ εἰσάγονται μὲν ἀποικιακά, ὑφάσματα, εἴδη οἰκοδομικὰ (ξυλεία, τσιμέντα, σιδηρικά), δημητριακά, λιπάσματα (25 χιλ. σάκκοι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος) κλπ., ἐξάγονται δὲ ἔλαιον, ξυλοκέρατα, σάπων καὶ σταφίς. Ἡ συγκοινωνία γίνεται κατὰ 15ήμερον διὰ θαλάσσης. Ἡ κατὰ ξηρὰν γίνεται δι' ἁμαξιτοῦ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ Ἅγιον Νικόλαον. Ἤδη κατασκευάζεται ὁδὸς πρὸς Σητείαν καὶ Βιάννον. Λειτουργοῦν δὲ καὶ σύλλογοι, τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερος εἶναι ὁ τῶν «Φίλων τῆς Ἱεραπέτρου», ὅστις φροντίζει περὶ ὁδῶν, πλατειῶν, δενδροφυτεύσεως καὶ κήπων. Ἔχει μικρόν, ἀλλ' οὐχὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Ὁ παλαιὸς ἔχει καταχωσθῆ καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ἐκτισμένη ἡ σημερινὴ πολίχνη. Ἀπέναντι τοῦ λιμένος εἶναι ἡ ἀκατοίκητος νησὶς *Χρυσῆ* (*Γαϊδουρονήσι*), ἔχουσα βοσκὰς δι' αἰγοπρόβατα. Τὸ ἔδαφος τῆς Ἱεραπέτρας εἶναι σεισμόπληκτον, δι' ὃ τῷ 1508 καὶ 1780 ὑπέστη καταστροφάς. Τὸ κλῖμα εἶναι νοσηρὸν κάπως, καίτοι ἐτροποποιήθη μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς ἐγγὺς λίμνης. Ἡ ὕδρευσις γίνεται διὰ δεξαμενῶν· διὰ τοῦτο ἱδρύθη ὑδραυλικὸν ταμεῖον πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῆς πηγῆς Ψυχροῦ, ἐξ ἧς, φαίνεται, ὑδρεύετο καὶ ἡ παλαιὰ πόλις, καὶ θὰ ἀρδεύεται καὶ ἡ πεδιὰς τῆς Ἱεραπέτρας.

— **Ἱεραπέτρας ἐπαρχία.** Συνορεύει πρὸς Β μὲ τὴν ἐπαρχίαν Μεραμβέλλου καὶ τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς Ν μὲ τὸ Λιβυκόν, πρὸς Α μὲ τὴν Σητείαν καὶ πρὸς Δ μὲ τὸ Λασίθι καὶ τὴν Βιάννον. Συγκροτεῖται ἐκ 16 κοινοτήτων, αἵτινες πρότερον ἀπετέλουν τοὺς 4 δήμους τῆς ἐπαρχίας (Ἱεραπέτρου, Κάτω Χωρίου, Καβουσίου καὶ Ἀνατολῆς), εἶναι δὲ Ἅγιος Ἰωάννης, Ἀνατολή, Ἀπάνω-Χωριό, Βασιλική, Γιαννίτσι, Ἐπισκοπή, Ἱεράπετρος, Καβούσι, Καλαμαύκα, Καπίστρι, Κάτω-Χωριό, Μάλλες, Μεσελέροι, Παρσᾶς καὶ Χριστός. Ἡ ἐπαρχία ἔχει κατοίκους 12.723 (1928), εἰς αὐτὴν δὲ ἀνήκουν καὶ αἱ μοναὶ *Φανερωμένη* (κ. 13) καὶ *Ξακουστὴ* (κ. 4). Τὰ μεγαλύτερα κέντρα εἶναι ἡ *Ἱεράπετρος* (κ. 3611), οἱ *Μάλλες* (κ. 1049), τὸ *Καβούσι* (κ. 869) καὶ ἡ *Ἀνατολὴ* (κ. 836). Εἰς πάντα τὰ χωρία λειτουργοῦσι μεικτὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ τηλέφωνα.

Ἡ πεδιὰς τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας ἔχουσα περὶ τὰ 27 χλμ μῆκος καὶ 8 πλάτος εἶναι κατάφυτος καὶ γόνιμος. Τὸ κλῖμα τῆς Ἱεραπέτρας εἶναι ἐνιαχοῦ κατὰ τὰ πεδινὰ μέρη νοσηρόν, πρὸς τὰ ΒΔ καὶ ΒΑ ὀλίγον ψυχρὸν καὶ γενικῶς ἤπιον. Τὰ προϊόντα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἔλαιον (παραγωγὴ ἐτησία 1.900 000 χιλιόγραμμα), οἶνος (250.000 χιλιόγρ.), ξυλοκέρατα (1.900.000 χιλιόγρ.), σταφὶς (200.000 χιλιόγρ.), δημητριακὰ (166.400 χιλιόγρ.), μέλι, ἀμύγδαλα (12.800), σῦκα, προϊόντα θήρας καὶ ἁλιείας καὶ τυρὸς ἐν μικρᾷ ποσότητι διὰ τὴν περιωρισμένην κτηνοτροφίαν. Εἰς τὸ ὄρος Ἀφέντης φύεται καὶ συλλέγεται ἐν μεγάλῃ ποσότητι δίκταμος καὶ φασκομηλέα, ἐξ ἧς ἐξάγεται ἱκανὴ ποσότης φασκομηλελαίου εἰς Αἴγυπτον. Ὀρυκτὸν ἔχει τὸν στεατίτην εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς μέρη, οὗ ἡ ἐκμετάλλευσις ἤρχισεν, ἀλλ' ἡ ἑταιρεία ἐναυάγησεν. Ἀκρωτήριον ἔχει τὴν *Περιστερὰν* ΝΑ τῆς Ἱεραπέτρας. Οὐδένα ὅρμον λόγου ἄξιον. Χειμάρρους τὸν *Ψυχρόν*, *Στόμιον* καὶ *Λυγιάν*. Ὄρη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀνήκοντα δὲν ἔχει. Κοινὰ πρὸς τὴν Σητείαν εἶναι ὁ *Πέπονας*, ὁ *Ἀφέντης* καὶ ἡ *Κοπροκεφάλα*, πρὸς δὲ τὴν Βιάννον ὁ *Ἅγιος Ἠλίας*. Ἀρχαῖαι πόλεις εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀποδίδονται ἡ *Ὤλερος*, ἡ *Μάλλα* καὶ ἡ *Ἱεράπυτνα*. Διὰ τὰς πρωτομινωϊκὰς καὶ μεσομινωϊκὰς ἀρχαιότητας βλ. λ. *Βασιλικὴ* καὶ *Γουρνιά*. Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ

Ἱεράπολις [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐν Κιλικίᾳ, καλουμένη καὶ *Καστάβαλα*, ἐπὶ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Πυράμου ποταμοῦ (νῦν Δζιχάν). Ὑπῆρξε περίφημος διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἱερὸν Ἀρτέμιδος τῆς «Περασίας». Τῆς Ἱεραπόλεως σῴζονται νομίσματα, τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότερα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σελευκιδῶν μέχρι τέλους τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ τοῦ Μ. Αὐρηλίου μέχρι τοῦ Οὐαλεριανοῦ (*Head-Σβορῶνος*, Ἱστορ. τῶν νομισμ. τόμ. Β, 287). Α. Θ. Ι.

— **Ἱεράπολις** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία πόλις τοῦ βορειοανατολικοῦ τμήματος τῆς Συρίας, τοῦ ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ μέχρι τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ ἐκτεινομένου, ὅπερ ἐκαλεῖτο *Κυρρηστική*, οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου. Ἔκειτο εἰς εὔφορον περιοχήν, ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς Ἔδεσσαν ὁδοῦ, καὶ ἦτο πόλις σπουδαίας σημασίας ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως. *Βαμβύκη* (βλ. λ.) πρότερον καλουμένη, μετωνομάσθη *Ἱεράπολις* ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ ἦτο ἐν ἀκμῇ ὡς ἐνδιάμεσος Ἀντιοχείας καὶ Σελευκείας (τῆς ἐπὶ τοῦ Τίγρητος) σταθμός, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Κατὰ τὸ 53 π.Χ. κατελήφθη ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Κράσσου, ὅστις διήρπασε καὶ τὸν ἐν αὐτῇ περίφημον ναὸν τῆς Ἀταργάτιος (ἢ Ἀτεργάτιδος), ἤτοι τῆς Συρίας Ἀφροδίτης. Ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου τοποθεσίας της ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ κατέστη μία τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τῆς Συρίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας περιέπεσεν εἰς παρακμὴν καὶ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα περιῆλθεν ὑπὸ τοὺς Σελτζουκίδας Τούρκους, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῄρεσαν ταύτην κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα οἱ Σταυροφόροι, ἀλλὰ κατελήφθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Σαλαδὶν κατὰ τὸ 1175. Βραδύτερον κατέλαβον τὴν Ἱεράπολιν οἱ Μογγόλοι, οἵτινες καὶ κατέστρεψαν ταύτην τελείως. Ἐρείπια τῆς Ἱεραπόλεως διεσώθησαν εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον *Μεμβὺτζ* παρὰ τὸ Χαλέπιον. Τῆς Ἱεραπόλεως ταύτης διεσώθησαν καὶ νομίσματα τριῶν χρονικῶν περιόδων. Τὰ παλαιότερα ἐκόπησαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ἀτεργάτιδος Ἀβδ-Χαδὰδ καὶ εἶναι ἀττικὰ δίδραχμα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει χαραχθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὸ τῆς Ἀτεργάτιδος ἀραμαϊστί. Τῶν νομισμάτων τούτων κύριοι τύποι εἶναι ἱππεὺς ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ λέων ἐπὶ τῆς ἄλλης· ἢ ὁ Βααλτάρσιος καθήμενος ἐπὶ θρόνου ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ ἡ **Ἀτέργατις** καθημένη ἐπὶ λέο-

Digitized by Google

τος ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τὰ χαλκᾶ Ἀντιόχου τοῦ Δ' καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' βασιλέως τῆς Συρίας τὴν λέξιν ΙΕΡΑΠΟΛΙΤΩΝ καὶ Δία ἱστάμενον. Τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τὴν λέξιν ΙΕΡΑΠΟΛΙΤΩΝ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΘΕΑϹ ϹΥΡΙΑϹ καὶ τῆς εἰκόνος αὐτῆς ἱππευούσης ἢ καθημένης ἐπὶ θρόνου μεταξὺ δύο λεόντων καὶ κρατούσης τύμπανον ὡς ἡ Φρυγία Κυβέλη.

— **Ἱεράπολις** / *Ἀρχ. Γεωγρ.*/. Ἀρχαία πόλις τῆς μεγάλης Φρυγίας, παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Λύκου εἰς τὸν Μαίανδρον, καὶ εἰς ἀπόστασιν περίπου 2 ὡρῶν τῆς Λαοδικείας. Ἦτο κέντρον τῆς λατρείας τῆς Κυβέλης καὶ περίφημος διὰ τὰ θερμὰ ὕδατά της, ἅτινα πηγνύμενα εὐκόλως μετεβάλλοντο κατὰ τὸν Στράβωνα (C 629) εἰς πῶρον, καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτῆς πλουτώνειον ἄντρον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήρ-

Νόμισμα τῆς Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας.

[Δεξιά: προτομὴ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἀριστερά: ἡ Τύχη ὀρθία.]

χετο δηλητηριώδης ἀτμὸς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πᾶν ζῷον εἰσερχόμενον ἀπέθνησκεν. Εἶχεν ἄφθονα ὕδατα καὶ ἀκμαίαν βιομηχανίαν βαφῆς ἐρίων, ἅτινα ἦσαν πεφημισμένα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἕνεκα τοῦ πλούτου της ἡ Ἱεράπολις ὑπῆρξε κέντρον θρησκευτικῶν ἑορτῶν καὶ ἀγώνων. Πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς Λητοῦς ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες «Λητώεια», πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ «Πύθια» καὶ «Ἄκτια Πύθια». Ὁμοίως ἐτελοῦντο ἐν αὐτῇ καὶ οἱ ἀγῶνες «Χρυσάντινα». Ἐκ τῶν θεῶν, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων, ἐξαιρετικῶς ἐτιμᾶτο ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Ἥλιος, Λαιρβηνὸς ἐπικαλούμενος. Ἐν τῇ Ἱεραπόλει λίαν ἐνωρὶς ὠργανώθη καὶ χριστιανικὴ κοινότης, διὰ τοῦτο ὑπῆρξεν αὕτη καὶ ἕδρα ἐπισκόπου. Τὰ ἐρείπιά της, *Παμβοὺκ Καλεσσὶ* (Φρούριον βάμβακος) καλούμενα ἐκ τῆς λευκότητος τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀποθεμάτων τῶν θερμῶν πηγῶν, προεκάλεσαν τὴν ἔρευναν τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1887 καὶ ἑξῆς ἀνασκάψαντες τὸν χῶρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ Ἱεράπολις, καὶ τὴν νεκρόπολιν ταύτης, ἔφερον εἰς φῶς τὸ θέατρον τῆς ἀρχαίας πόλεως, καλῶς διατηρούμενον, τὰ ἐρείπια λουτρώνων, ἀψίδων καὶ ἄλλων κτηρίων τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων καὶ τῶν χριστιανικῶν (μιᾶς μεγάλης βασιλικῆς καὶ ἄλλων ἐκκλη-

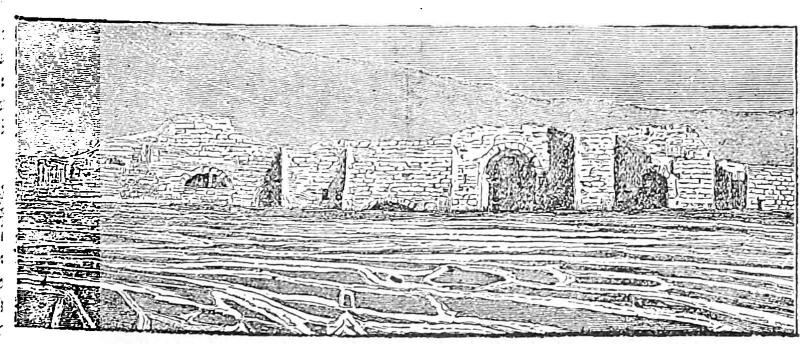

Ἐρείπια τῆς Ἱεραπόλεως.

σιῶν). Ἀνευρέθη πρὸς τούτοις τὸ περίφημον πλουτώνειον ἄντρον καὶ πλῆθος ἐπιγραφῶν. Τοῦ πλούτου τῆς πόλεως μάρτυρες εἶναι καὶ τὰ διασωθέντα νομίσματα αὐτῆς. Τούτων τὰ τοῦ Β' καὶ Α' π. Χ. αἰῶνος φέρουσι κεφαλὴν Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ τὴν λέξιν ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ μετὰ μορφῆς γυναικείας καθημένης ἐπὶ τριῶν ἀσπίδων ἐπὶ τῆς ἄλλης. Τὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων φέρουσι τὴν λέξιν ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ ἢ ΙΕΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, ἐγχώρια ὀνόματα μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ τίτλου ἄρχοντος καὶ στρατηγοῦ καὶ ἕνα τῶν ἑξῆς συνηθεστέρων τύπων: κεφαλὴν Ἡλίου ἢ Ἀπόλλωνος (Λαιρβηνοῦ, ἀρχηγέτου, κιθαρῳδοῦ) ἢ Διονύσου ἢ Ἀσκληπιοῦ ἢ αὐτοκράτορος ἔμπροσθεν, ὄπισθεν δὲ τὴν μορφὴν ποταμίου θεοῦ καὶ τὴν λέξιν ΧΡΥϹΟΡΟΑϹ, τὴν μορφὴν Διὸς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΖΕΥϹ ΒΟΖΙΟϹ ἢ ΖΕΥϹ ΤΡΩΙΟϹ ἢ Σελήνην ἐπὶ ἅρματος ἢ Ἀμαζόνα ἔφιππον ἢ ἄλλον τινὰ ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τύπων.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

Ἱεραποστολὴ (ἡ)· ἀποστολὴ ἀνδρῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς χώρας μὴ χριστιανικάς.

— /*Ἐγκυκλ.*/ Οἱ ἀπόστολοι στοιχοῦντες τῇ ἐντολῇ τοῦ Χριστοῦ (*Ματθ 28, 19*) διέδωκαν πολλαχοῦ τὸν Χριστιανισμόν, τὴν διάδοσιν δὲ ταύτην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξηκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας θεωρούσης ὡς ἓν τῶν πρωτίστων αὐτῆς καθηκόντων τὴν *ἱεραποστολήν*. Οὕτω διεδόθη λίαν ἐνωρὶς ἡ χριστιανικὴ θρησκεία σχεδὸν εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Δυσμενεῖς διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν περιστάσεις διέκοψαν τὸ μετὰ τόσου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἱεραποστολῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ μεγάλου Πέτρου ἤρξατο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἐνεργοῦσα ἱεραποστολὴν πρὸς ἐκχριστιανισμὸν τῶν παρὰ τὴν Ρωσίαν μωαμεθανικῶν καὶ ἐθνικῶν λαῶν διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Τοβόλσκ Θεοφίλου, τὰς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου ἐξηκολούθησεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Θεόδωρος. Ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ ἐνετάθη ἡ ἱεραποστολικὴ ἐνέργεια ἐν Ρωσίᾳ, συστάσης τῆς ἑταιρείας πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς πίστεως, ἱδρυθείσης δ' ἔπειτα σχολῆς πλησίον τοῦ Καζὰν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἱεραποστόλων ἐκ νέων λαμβανομένων ἐκ τῶν ἐθνικῶν λαῶν. Μεγάλως συνέτειναν εἰς τὴν ἱεραποστολὴν καὶ αἱ συστᾶσαι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἑταιρεῖαι, ἡ τῆς ἁγίας Νίνας ἐν Καυκάσῳ, ἡ πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἐν Ρωσίᾳ Ἰουδαίων καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν (1870) ἡ ἔχουσα κέντρον τὴν Μόσχαν καὶ πρόεδρον τὸν μητροπολίτην αὐτῆς. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἱεραποστολικῶν τούτων ἑταιρειῶν ἦσαν ἀρκοῦσαι ἐν Ἰαπωνίᾳ, Ἀσίᾳ, Κίνᾳ, Ἰνδίαις καὶ Σιάμ. Ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τέλος τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Ἀράβων καὶ καταπολέμησιν τῶν ξένων προπαγανδῶν ἱδρύθη ἡ Παλαιστίνειος ἑταιρεία ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἥτις ὅμως εἶχε καὶ πολιτικὸν σκοπόν.

Κ. Ι. Δ.

Δυτικὴ Ἐκκλησία. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν νὰ ἀνακαλύπτωνται ὑπὸ Εὐρωπαίων τέως ἄγνωστοι χῶραι τῆς γῆς καὶ νὰ ἐπικοινωνῶσι πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῶν διάφορα εὐρωπαϊκὰ κράτη τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἤρχισε δραστηρίως ἐργαζομένη πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἀπίστους κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ κατ' ἄτομα ἢ καθ' ὁμάδας ἄνευ τινὸς προπαρασκευῆς καὶ ὀργανώσεως ἤρχισαν τὸ ἱεραποστολικὸν αὐτῶν ἔργον. Καθ' ὅσον ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ ἱεραποστολαὶ ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ εἰς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένας χώρας ἐπεξετείνοντο καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ αἱ ἀνάγκαι αὐτῶν ἐπληθύνοντο, ἐγένετο καταφανὴς ἡ ἀνάγκη τῆς ὀργανώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἑνιαίας ἔκ τινος κέντρου ἐξαρτήσεως καὶ διευθύνσεως πρὸς συστηματικωτέραν καὶ καρποφορωτέραν δρᾶσιν αὐτῶν. Τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἀνέλαβε φυσικὰ ὁ πάπας. Τῷ 1568 Πῖος ὁ Ε' (1566 1572), τῇ εἰσηγήσει τοῦ περιωνύμου ἀρχηγοῦ τῶν Ἰησουϊτῶν Φραγκίστου de Borgia, κατήρτισε δύο ἐπιτροπὰς ἐκ καρδιναλίων, τὴν μὲν πρὸς μελέτην τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς ἐπανόδου τῶν ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκ τῆς Ρώμης ἀποσχισθέντων Χριστιανῶν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, καὶ τὴν ἑτέραν, πρὸς μελέτην τοῦ τρόπου τῆς προσελεύσεως τῶν ἀπίστων εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ διάδοχος Πίου τοῦ Ε' Γρηγόριος ὁ ΙΓ' (1572—1585) κατήρτισε τρίτην ἐπιτροπὴν ἐκ τριῶν καρδιναλίων, ἀποκλειστικῶς πρὸς μελέτην τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τὴν προσέλευσιν ὀρθοδόξων χριστιανῶν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Κατόπιν δὲ Κλήμης ὁ Η' (1592—1605) κατήρτισεν ἄλλην ἐκ καρδιναλίων ἐπιτροπὴν πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τῶν ὅλων ἱεραποστολῶν γενικῶς, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη εἰργάσθη δραστηρίως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καρδιναλίου Santorio. Ἀλλ' ὁ ἐπισήμως ἱδρύσας καὶ ὀργανώσας τὰς ἱεραποστολὰς ὑπῆρξεν ὁ Γρηγόριος ΙΕ' (1621—1623), ὅστις καταρτίσας ἐπιτροπὴν ἐκ 13 καρδιναλίων καὶ 2 ἀρχιερέων ἵδρυσε τῇ 22 Ἰανουαρίου τοῦ 1621 τὴν «Ἁγίαν Ἐπιτροπὴν πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως» (Santa Congregatio de propaganda fide) καὶ ἐκανόνισε τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα αὐτῆς. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διάφοροι ἄλλαι ἐπιτροπαὶ ὑπήχθησαν ὑπὸ ταύτην καὶ ἐτροποποιήθη ὁ πρῶτος κανονισμὸς αὐτῆς καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Οὕτω τῷ 1862 ὁ πάπας Πῖος ὁ Θ' (1846—1872) ἵδρυσε μὲ αὐτόνομον ὀργανισμόν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς πρώτης μεγάλης ἐπιτροπῆς, τὴν Congregationem de propaganda fide pro negotiis ritus orienta, χάριν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὴν ὁποίαν κατόπιν Βενέδικτος ὁ ΙΕ' (1914—1922) ἀποχωρίσας ἀπὸ τῆς πρώτης κατέστησε τῷ 1917 ἐντελῶς ἀνεξάρτητον καὶ μετωνόμασε Congregatio pro Ecclesia orientali. Αἱ δύο λοιπὸν αὗται ἐπιτροπαί, ἐν Ρώμῃ ἑδρεύουσαι ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ πάπα, κανονίζουσι πάντα τὰ ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἱεραποστολάς, ἤτοι ἐκλέγουσι τὸ κατάλληλον προσωπικόν, τοὺς τοποτηρητὰς καὶ ἀποστολικοὺς προϊσταμένους, ἐγκρίνουσι τὴν σύγκλησιν συνόδων καὶ συνεδρίων, ἱδρύουσι σχολεῖα καὶ σεμινάρια καὶ ἐν γένει φροντίζουσι περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῶν ἱεραποστολῶν. Σήμερον ἡ ἀνωτάτη ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ἐξ 22 καρδιναλίων καὶ 24 συμβούλων (ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ ἄλλων κληρικῶν εἰδικῶν εἰς τὰ ἱεραποστολικὰ) ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὁλλανδοῦ Van Rossum, ὅστις ἅπαξ τοῦ μηνὸς συγκαλεῖ εἰς γενικὴν συνέλευσιν τὴν ἐπιτροπὴν (comitia generalia), δὶς δὲ τοῦ μηνὸς ὑποβάλλει σχετικὰς πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἐπιτροπῆς ἐκθέσεις πρὸς τὸν πάπαν. Ἡ δ' ἑτέρα διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπιτροπή, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πάπα προεδρευομένη, σύγκειται ἐκ 16 καρδιναλίων, διευθυντὴς δὲ αὐτῆς εἶναι νῦν ὁ γραμματεὺς καρδινάλιος Sincero καὶ ὑποδιευθυντὴς ὁ ἐκ Πελοποννήσου ἀρχιερεὺς Ἡσαΐας Παπαδόπουλος καὶ 29 σύμβουλοι. Πρὸς προπαρασκευὴν δὲ τῶν καταλλήλων προσώπων δι' ἱεραποστολὴν τὸ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η' (1623—1644) καρδιναλίου Barberini ἱδρυθὲν ἐν Ρώμῃ Collegium Urbanum, παρεχωρήθη τῷ 1641 εἰς τὴν Προπαγάνδαν καὶ μέχρι τοῦ 1925 εἶχον ἐξέλθει ἐξ αὐτοῦ 3252 μαθηταὶ σταλέντες εἰς ἱεραποστολάς. Ἐκτὸς δὲ τούτου λειτουργοῦσιν ἔτι διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν 7 ἄλλα κολλέγια καὶ σεμινάρια ἐν Ρώμῃ καὶ 16 ἄλλα ἐκτὸς τῆς Ρώμης ἐν ταῖς πέντε ἠπείροις. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐκ τῆς Congregationis pro Ecclesia Orientali ἐξαρτῶνται τὸ Ἰνστιτοῦτον τῶν Ἀνατολικῶν σπουδῶν (Institutum orientalium studiorum), ἱδρυθὲν τῷ 1917 ὑπὸ Βενεδίκτου τοῦ ΙΕ', εἰς τοῦτο δὲ τῷ 1922 ὁ Πῖος ὁ ΙΑ' προσήρτησε τὸ Institutum Biblicum καὶ ἀμφότερα τῷ 1928 ὁ αὐτὸς ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸ Γρηγοριανὸν πανεπιστήμιον. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ Congregationis ἐξαρτῶνται καὶ διάφορα κολλέγια (ἑλληνικόν, ἀρμενικόν, ἀλβανικὸν κλπ.), 6 πατριαρχεῖα, 30 ἀρχιεπισκοπαί, 55 ἐπισκοπαί, 6 ἀποστολικαὶ τοποτηρητεῖαι καὶ 5 ἱεροποστολαί.

Ἤρχισαν δὲ οἱ ἱεραπόστολοι τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου τρεῖς Δομινικανοὶ μοναχοὶ κηρύξαντες τὸ εὐαγγέλιον ἐν Κόγγῳ ἐβάπτισαν τὸν βασιλέα τῆς χώρας ταύτης καὶ πολλοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν, ὅπου ὁ περιώνυμος Φραγκῖσκος Ξαβέριος ἀπὸ τοῦ 1542 μετὰ θείου ζήλου ἐργασθεὶς ἐπὶ δεκαετίαν εἵλκυσε πολλοὺς Ἰνδοὺς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τούτου ἀποθανόντος οἱ συνεχίσαντες τὸ ἔργον αὐτοῦ Ἰησουῖται τοσοῦτον ἐπιτυχῶς εἰργάσθησαν, ὥστε τῷ 1565 ὑπῆρχον ἐν Ἰνδίαις 300.000 Χριστιανοὶ καὶ σήμερον εἶναι 3,435,302 μετὰ 3381 ἱερέων, ὧν 2207 ἰθαγενεῖς. Εἰς τὴν Σινικὴν αὐτοκρατορίαν ἐπίσης Ἰησουῖται ἀρχίσαντες τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον ἀπὸ τοῦ 1581 καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ὑποστηριχθέντες, κατώρθωσαν, παρ' ὅλην τὴν γνωστὴν μισοξενίαν τῶν Σινῶν, ν' ἀριθμῶσι μετὰ μίαν ἑκατονταετίαν, τῷ 1688, 200.000 Χριστιανοὺς καὶ τῷ 1700 περὶ τὰς 300.000, σήμερον δὲ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ 2,439,220 ἰθαγενεῖς Χριστιανοὶ τοῦ δυτικοῦ δόγματος μετὰ 67 ἐπισκόπων καὶ 3198 ἱερέων, ἐκ τῶν ὁποίων 1271 εἶναι ἰθαγενεῖς. Ἐν δὲ τῇ Ἰαπωνίᾳ, τοῦ Ξαβερίου ὡσαύτως μαθηταὶ κηρύξαντες τὸ πρῶτον τῷ 1549 τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, τόσον καρποφόρως εἰργάσθησαν, ὥστε τῷ 1581 ὑπῆρχον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ 200 ναοὶ χριστιανικοί, ἐν οἷς προσηύχοντο 150,000 Ἰάπωνες Χριστιανοί, ὧν πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπες. Τῷ 1582 δὲ 4 ἐκ τῶν πριγκίπων τούτων μεταβάντες εἰς Ρώμην ἔτυχον λαμπρᾶς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἕδρᾳ δεξιώσεως καὶ ἐπανακάμψαντες εἰς Ἰαπωνίαν συνωδεύοντο ὑπὸ πολλῶν μοναχῶν, οἵτινες μετὰ τοσούτου ζήλου εἰργάσθησαν, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἦσαν 600,000 Χριστιανοὶ Ἰάπωνες. Ἀλλὰ κατόπιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔριδες καὶ ἀντιζηλίαι Ἰησουϊτῶν καὶ ἄλλων ταγμάτων ἱεραποστόλων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐμπορικοὶ ἀνταγωνισμοὶ Εὐρωπαίων, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἰαπωνικὴν κυβέρνησιν νὰ καταδιώξῃ ἀπηνῶς τοὺς ξένους καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὀλίγοι ἦσαν Ἰάπωνες Χριστιανοί. Καὶ ἐπανελήφθη μὲν ἡ ἐργασία τῶν ἱεραποστόλων ἀπὸ τοῦ 1858 ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἔτη 1868—1870 σφοδρὸς καὶ πάλιν ἐκινήθη διωγμὸς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ σήμερον οἱ καθολικοὶ Ἰάπωνες συμποσοῦνται εἰς 88,325 μετὰ 204 ἱερέων, ὧν 46 ἰθαγενεῖς. Εἰς τὴν Ἀφρικήν, ὅπου, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήχθη ἀπὸ τοῦ 1484, ἀπὸ τοῦ 1548 ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν ἐνεργειῶν μάλιστα τῶν Ἰησουϊτῶν ἠρίθμει τῷ 1626 πολλοὺς Χριστιανοὺς ἐν Κόγγῳ καὶ 8 ἐπισκοπάς, εἰς τὴν Ν. Γουϊνέαν δ' εἰργάσθησαν ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Καρμηλιτῶν ἱεραπόστολοι, Καπουτσῖνοι δὲ ἐν τῇ Κάτω Γουϊνέᾳ, ἐν δὲ τῷ Ἀλγερίῳ Λαζαρισταὶ καὶ Φραγκισκανοὶ ἐν τῷ Μαρόκκῳ. Σήμερον δὲ ὑπάρχουσι καθ' ἅπασαν τὴν Ἀφρικὴν 4,202,000 καθολικοὶ μετὰ 3000 ἱερέων, ὧν 220 ἰθαγενεῖς. Ἐν τῇ Ἀμερικῇ δὲ ὁ μὲν ἐπίσκοπος Βαρθολομαῖος de las Casas (1474—1566) καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ εἰργάσθη πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν βόρειον, εἰς δὲ τὸ Μεξικόν, ὅπου

Digitized by Google

ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, τῷ 1534 ὑπῆρχον περίπου 7.000 Χριστιανοὶ καὶ τῷ 1608 οἱ ἡμίσεις Μεξικανοὶ ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ, ὅπου οἱ Φραγκισκανοὶ ἀπὸ τοῦ 1531 εἰσῆλθον εἰς τὸ Περοῦ καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Χιλήν, μετὰ θαυμασίου ζήλου εἰργάσθη ὁ Ἰησουΐτης Ἐμμανουὴλ Norveya (1549), ὅστις κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἀνθρωποφάγους, καὶ τῷ 1608 Ἰησουΐται ἵδρυσαν ἐν τῇ Παραγουάῃ ἰδίαν πολιτείαν ἐξ 100.000 ἰθαγενῶν, τοὺς ὁποίους ἐπὶ 140 ἔτη πατρικῶς ἐκυβέρνησαν (1610—1750). Καὶ κατέστη μὲν σφόδρα δυσχερὲς τὸ ἔργον τῶν ἀπὸ τῆς Ρώμης πεμπομένων ἱεραποστόλων εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καὶ τῷ 1700 ἐξεδόθη ἐν Ν. Ὑόρκῃ νόμος ἀπαγορεύων τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς (1775) δραστηριωτέραν ἐπανέλαβον τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ τῷ 1789 συνεστήθη ἡ πρώτη ἐπισκοπὴ ἐν Βαλτιμόρῃ, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαι ἐν Ν. Ὑόρκῃ, Φιλαδελφείᾳ, Βοστώνῃ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ κατὰ τὸ 1884 ἐν τῇ ἐν Βαλτιμόρῃ συνόδῳ παρευρέθησαν 12 ἀρχιεπίσκοποι καὶ 60 ἐπίσκοποι. Σήμερον δὲ ὑπάρχουσι καθ' ὅλην τὴν βόρειον Ἀμερικὴν ἰθαγενεῖς καθολικοὶ 1,100,938 μετὰ 534 ἱερέων. Ἐπιτυχέστερον δ' εἰργάσθησαν οἱ ἱεραπόστολοι τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ, ἔνθα πολλαχοῦ ἵδρυσαν καὶ ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς καὶ σχολεῖα, σήμερον δ' ἀριθμοῦνται οἱ προσελθόντες εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων τῆς Ρώμης εἰς 1,600,000 μετὰ 419 ἱερέων Εὐρωπαίων, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἰθαγενῶν. Εἰς δὲ τὴν Αὐστραλίαν τέλος, καίτοι κατ' ἀρχὰς ἕνεκα τῆς ἀγριότητος τῶν ἰθαγενῶν καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν διαμαρτυρομένων οἱ ἀπὸ τῆς Ρώμης ἱεραπόστολοι ὀλίγα κατώρθωσαν, κατόπιν ὅμως διὰ συστηματικῆς καὶ ἐπιμόνου ἐνεργείας προώδευσε τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τῷ 1845 ὑπῆρχον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ 25 ἐκκλησίαι καὶ 31 σχολεῖα, καὶ 7 ἐπίσκοποι ἕδρων ἐν αὐτῇ ἀποτελεσματικῶς, ὥστε σήμερον ἀριθμοῦνται εἰς 308,571 οἱ ἰθαγενεῖς Αὐστραλοὶ καθολικοὶ μετὰ 423 ἱερέων, ὧν 14 ἰθαγενεῖς.

Κατὰ τελευταίαν στατιστικὴν (1923) οἱ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ρωμαϊκῆς προπαγάνδας προσελθόντες εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἰθαγενεῖς τῶν τεσσάρων, πλὴν τῆς Εὐρώπης, ἠπείρων καὶ νῦν ζῶντες ἀνέρχονται εἰς 12 περίπου ἑκατομμύρια, ὧν 7,246,852 ἐν Ἀσίᾳ, 2.293,724 ἐν Ἀφρικῇ, 2,173,045 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 242,540 ἐν Αὐστραλίᾳ, ἤτοι 11 956.160. Εἰς τὰς θρησκευτικὰς δὲ τούτων καὶ ἄλλας ἀνάγκας διακονοῦσι 12,712 ἱερεῖς (ὧν 4,516 ἰθαγενεῖς), 4019 μοναχοὶ (ὧν 832 ἰθαγενεῖς), 30,756 μοναχαὶ (ὧν 17.812 ἰθαγενεῖς) καὶ 73,828 βοηθοί, ἤτοι ἐν Ἀσίᾳ 8155 ἱερεῖς, 1598 μοναχοί, 20,582 μοναχαὶ καὶ 44,470 βοηθοί· ἐν Ἀφρικῇ 2.769 ἱερεῖς, 1598 μοναχοί, 6,525 μοναχαὶ καὶ 26,740 βοηθοί· ἐν Ἀμερικῇ 1321 ἱερεῖς, 539 μοναχοί, 2,853 μοναχαὶ καὶ 1012 βοηθοί· καὶ ἐν Αὐστραλίᾳ 467 ἱερεῖς, 284 μοναχοί, 796 μοναχαὶ καὶ 1606 βοηθοί.

Χορηγοῦσι δὲ τὸ κατάλληλον προσωπικὸν εἰς τὰς ἱεραποστολὰς πρῶτον μὲν τὰ μοναχικὰ τάγματα (Ordres) τῶν Αὐγουστίνων, Βενεδικτίνων, Καπουτσίνων, Καρμηλιτῶν, Δομινικανῶν, Ἰησουϊτῶν κλπ., ἔπειτα δὲ τὰ ἀποκλειστικῶς χάριν τῶν ἱεραποστολικῶν ὑπηρεσιῶν ἱδρυθέντα τάγματα καὶ ἑταιρεῖαι (Congrégations) καὶ σεμινάρια καὶ σύλλογοι, ὡς οἱ Βενεδικτῖνοι τῆς ἁγίας Ὀδίλης ἀπὸ τοῦ 1884, ἡ Congrégation des pères du Saint-Esprit ἀπὸ τοῦ 1848, οἱ Fils du Saint - Cœur de Jésus ἀπὸ τοῦ 1885, οἱ Missionnaires de Mariannhill ἀπὸ τοῦ 1914, τὸ Collège international de la Consolata ἀπὸ τοῦ 1901, τὸ Séminaire des missions étrangères d'Almonte ἀπὸ τοῦ 1919, τὸ Séminaire des missions étrangères de Saint-Colomban ἀπὸ τοῦ 1917, ἡ Société des missions étrangères de Marynknoll ἀπὸ τοῦ 1911, ἡ Société des missions «Reine des Apôtres» ἀπὸ τοῦ 1923 κλπ. Σταθμοὶ προσωρινοὶ πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραιτήτων πνευματικῶν διακονιῶν συντηροῦνται ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς προπαγάνδας χάριν τῶν ἱεραποστόλων 66,397, ὧν 47,149 ἐν Ἀσίᾳ, 15,717 ἐν Ἀφρικῇ, 1908 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 1623 ἐν Αὐστραλίᾳ. Ἐκκλησίας καὶ παρεκκλήσια εἰς τὰς τέσσαρας ἠπείρους συντηρεῖ ἡ προπαγάνδα 44,525, ὧν 26.329 ἐν Ἀσίᾳ, 14,865 ἐν Ἀφρικῇ, 1929 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 1402 ἐν Αὐστραλίᾳ, σχολεῖα δὲ 42613, ὧν 25 941 ἐν Ἀσίᾳ, 14,097 ἐν Ἀφρικῇ, 1391 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 1184 ἐν Αὐστραλίᾳ. Σχολεῖα παντὸς βαθμοῦ εἶχε κατὰ τὸ 1923 42,613, ἐξ ὧν 25,941 ἐν Ἀσίᾳ, 14,097 ἐν Ἀφρικῇ, 1391 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 1184 ἐν Αὐστραλίᾳ, κατηχητὰς δὲ καὶ διδασκάλους διδάσκοντας ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις 70,641. Μαθηταὶ δὲ φοιτῶντες εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἦσαν 1,802,824, ἐξ ὧν 976,627 ἐν Ἀσίᾳ, 650,505 ἐν Ἀφρικῇ, 128,184 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 44,498 ἐν Αὐστραλίᾳ. Ἐκ τῶν σχολείων τούτων κατηχητικὰ μὲν εἶναι 20,247, στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως 20,878, μέσης ἐκπαιδεύσεως 1018, ἐπαγγελματικὰ 462 καὶ πανεπιστήμια 8 (τὰ πανεπιστήμια ὅλα ἐν τῇ Ἀσίᾳ). Ἐκ δὲ τῶν μαθητῶν φοιτῶσιν εἰς μὲν τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα 500,983, εἰς τὰ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως 1,123,397, εἰς τὰ τῆς μέσης 158,480 καὶ εἰς τὰ ἐπαγγελματικὰ 19,964. Σεμινάρια ἰθαγενῶν λειτουργοῦσιν ἀνώτερα μὲν 97 (74 ἐν Ἀσίᾳ, 17 ἐν Ἀφρικῇ, 4 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 2 ἐν Αὐστραλίᾳ) μετὰ 2206 μαθητῶν, κατώτερα δὲ 182 (127 ἐν Ἀσίᾳ, 48 ἐν Ἀφρικῇ, 4 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 3 ἐν Αὐστραλίᾳ) μετὰ 7,393 μαθητῶν.

Συντηρεῖ πρὸς τούτοις ἡ ρωμαϊκὴ προπαγάνδα 1365 ὀρφανοτροφεῖα, ὧν 796 ἐν Ἀσίᾳ, 461 ἐν Ἀφρικῇ, 74 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 34 ἐν Αὐστραλίᾳ, τρέφονται δ' ἐν αὐτοῖς ὀρφανὰ 73,719 (55.825 ἐν Ἀσίᾳ, 13,899 ἐν Ἀφρικῇ, 2785 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 1210 ἐν Αὐστραλίᾳ), 587 νοσοκομεῖα (250 ἐν Ἀσίᾳ, 285 ἐν Ἀφρικῇ, 44 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 8 ἐν Αὐστραλίᾳ) καὶ 1786 φαρμακεῖα (952 ἐν Ἀσίᾳ, 701 ἐν Ἀφρικῇ, 41 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 92 ἐν Αὐστραλίᾳ). Ἐκτὸς δὲ πολυαρίθμων βιβλίων εἰς πολλὰς γλώσσας ἐκδιδομένων πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἔργου τῶν ἱεραποστόλων, ἐκδίδονται εἰδικὰ ἐπικουροῦντα εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν 30, ἤτοι 6 ἐν Γαλλίᾳ, 5 ἐν Ἰταλίᾳ, ἀνὰ 3 ἐν Βελγίῳ καὶ Γερμανίᾳ, ἀνὰ 2 ἐν Αὐστρίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Ὁλλανδίᾳ, Ἰνδίαις καὶ Ἀμερικῇ καὶ ἀνὰ 1 ἐν Ἑλβετίᾳ, Ἰρλανδίᾳ καὶ Πεκίνῳ. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ ἱεραπόστολοι ἔχουσι τυπογραφεῖα 67 ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐπιθεωρήσεις (revues) 77. ἐν Ἀφρικῇ 38 τυπογραφεῖα καὶ 15 ἐπιθεωρήσεις, ἐν Ἀμερικῇ 10 τυπογραφεῖα καὶ 11 ἐπιθεωρήσεις καὶ ἐν Αὐστραλίᾳ 14 τυπογραφεῖα καὶ 7 ἐπιθεωρήσεις. Διαλέξεις καὶ μαθήματα τακτικὰ περὶ ἱεραποστολῶν γίνονται πανταχοῦ τῆς γῆς, ὀργανούμενα ὑπὸ καθολικῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων καὶ συλλόγων, ἰδιαιτέρα δ' ἕδρα ἱεραποστολογίας (missiologie) λειτουργεῖ ἐν τῷ Καθολικῷ Ἰνστιτούτῳ τῶν Παρισίων καὶ δύο ὅμοιαι ἕδραι ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Louvain, ἐν Βερολίνῳ δὲ ἀπὸ τοῦ 1922 διεθνὲς ἰνστιτοῦτον ἐπιστημονικῶν ἱεραποστολικῶν ἐρευνῶν (Das internationale Institut für missionswissenschaftliche Forschungen) μὲ ὄργανον τὴν Zeitschrift für Missionswissenschaft. Καὶ διεθνῆ δὲ συνέδρια ἱεραποστολογικὰ δύο μέχρι τοῦδε ἐγένοντο, τὸ πρῶτον ἐν Posen τῆς Πολωνίας τῷ 1927 καὶ τὸ δεύτερον ἐν Wurzburg τῆς Βαυαρίας τῷ 1928, ἐν οἷς ἐμελετήθησαν πάντα τὰ εἰς τὰς ἱεραποστολὰς ἀναφερόμενα ζητήματα.

Αἱ ἀπαιτούμεναι δαπάναι ὑπὲρ τῶν ἱεραποστολῶν, ἤτοι πρὸς προπαρασκευὴν τῶν ἱεραποστόλων, εἰς τὰ ταξίδια καὶ τὴν διατροφὴν αὐτῶν, εἰς σχολεῖα, σεμινάρια, ὀρφανοτροφεῖα, φαρμακεῖα, εἰς τὸ βοηθητικὸν προσωπικὸν κατηχητῶν, διδασκάλων, ἰατρῶν, ὑπηρετῶν κλπ., δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῶσιν οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν. Ἄλλοτε μὲν τὰ διάφορα καθολικὰ κράτη ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν παρεῖχον εἰς τοὺς ἱεραποστόλους, ἀνέγραφον κατ' ἔτος καὶ ἰδιαίτερον κονδύλιον ἐν τῷ προϋπολογισμῷ αὐτῶν ὑπὲρ τούτων. Σήμερον δὲ πᾶν ὅ,τι δαπανᾶται εἰς ἱεραποστολὰς προέρχεται ἐξ εἰδικῶν σωματείων, συλλόγων, ἱδρυμάτων ποικίλων καὶ ἐξ ἰδιωτικῶν εἰσφορῶν. Τῷ 1927 ἐστάλησαν εἰς Ρώμην ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου καθολικῶν 46,380,000 λιρέτται ὑπὲρ τῶν ἱεραποστολῶν, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουσι 228 σωματεῖα ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἅτινα συλλέγουσιν ἐράνους εἰς χρήματα καὶ εἰς εἴδη χάριν τῶν ἱεραποστόλων. Τῷ 1927 πέντε μόνον ἐκ τῶν σωματείων τούτων (Propagation de la foi, Sainte-Enfance, Saint-Pierre apôtre, Écoles d' Orient. Saint-Pierre-Claver) εἰσέπραξαν 54.614.354 λιρέττας καὶ 21,910,000 φράγκα, ἤτοι 324,387,516 δραχμάς. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσωμεν καὶ τὰς τοπικὰς εἰς τὰς τέσσαρας ἠπείρους εἰς χρῆμα καὶ εἴδη εἰσφορὰς διαφόρων καθολικῶν Εὐρωπαίων καὶ ἰθαγενῶν, βλέπομεν ὅτι αἱ συνολικαὶ κατ' ἔτος εἰς τὰς ἱεραποστολὰς ταύτας δαπάναι ἀνέρχονται εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲ τὸ δέκατον δαπανᾶται εἰς μισθοὺς τῶν ἱεραποστόλων, ἀφοῦ ἕκαστος αὐτῶν λαμβάνει κατὰ μῆνα συνήθως 50 φράγκα.

Τοιαύτη ἐν βραχυτάτοις ἡ τῶν οὕτω συστηματικῶς ὀργανωθεισῶν καὶ τοσοῦτον συνετῶς διευθυνομένων ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἱεραποστολῶν ἱστορία καὶ δρᾶσις, ἥτις κατευθύνεται καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης ἀπίστους καὶ ἀπολιτίστους λαοὺς τῶν τεσσάρων ἠπείρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Φ. Βαφείδου*, «Ἐκκλ. Ἱστορία» (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1912, Β 35 κ. ἑξ. καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1928 Γ', 810 κ. ἑξ.).—*Marion*, «Histoire de l'Eglise» (Paris 1928, Δ' 32 κ. ἑξ.). Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων εἰδικῶν περὶ τῶν καθολικῶν ἱεραποστολῶν δημοσιευμάτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ τοῦ *Rob. Streit*, «Bibliotheca missionum», ἧς ἔχουσιν ἐκδοθῇ μέχρι τοῦδε ὁ πρῶτος τόμος περιέχων τὴν εἰσαγωγήν, 2 τόμοι διὰ τὰς ἱεραποστολὰς τῆς Ἀμερικῆς καὶ 1 διὰ τὰς τῆς Ἀσίας, ἡ τοῦ *Krose*, «Katholische Missionstatistik» (Freiburg 1908), ἡ τοῦ *Schmidlin*, «Katholische Missionsgeschichte» (Steyl 1924), τῶν *Streit* καὶ *Bertine*, «Le missioni cattoliche» (Roma 1927), καὶ τὰ ἄρθρα Missions, τὸ ἐν τῇ The Catholic Encyclopedia καὶ τὸ νεώτατον (1929) τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Παρισίοις «Revue d'histoire des Missions» *Piolet* ἐν τῷ Dictionnaire de théologie catholique» ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία.

Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησία. Αἱ πρῶται ἐνέργειαι τῶν διαμαρτυρομένων πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγένοντο κυρίως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. ὡς ἱεραπόστολος ἐν ταῖς ἀποικίαις τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐφημίσθη ὁ Ἔλιοτ. Ἡ Δανία προὐνόησε περὶ τοῦ κηρύγματος ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις, δι' ἄλλων δ' ἱεραποστόλων διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὴν Γροιλανδίαν διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τοῦ Νορβηγοῦ Ἔγεσε (1721). Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Κόρεϋς συνέστησε τῷ 1792 τὴν ἱεραποστολικὴν Ἑταιρείαν τῶν βαπτιστῶν, αἱ ἐπιτυχίαι τῆς ὁποίας συνήργησαν, ὥστε νὰ ἱδρυθῶσι καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἑταιρεῖαι καὶ δὴ «Ἡ γενικὴ λονδίνειος ἱεραποστολικὴ ἑταιρεία», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ὁποίας ἱδρύθη καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ ἐπισκοπιανὴ (1799). Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐντείνονται αἱ ἱεραποστολικαὶ ἐνέργειαι τῶν διαμαρτυρομένων, ἐν αἷς διακρίνονται ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Γερμανία. Μέγιστος ἰδίᾳ πρὸς ἱεραποστολὴν ἦτο ὁ ζῆλος τῶν βαπτιστῶν, χερρνχοντίων καὶ μεθοδιστῶν. Δυστυχῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος αἱ διαμαρτυρόμεναι ἱεραποστολικαὶ ἑταιρεῖαι καὶ ἰδίᾳ αἱ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς, παρεκτραπεῖσαι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἐπεχείρησαν τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν προτεσταντισμὸν καὶ ἑτεροδόξων Χριστιανῶν, δυτικῶν (ἐν Γαλλίᾳ Ἰταλίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ), ὀρθοδόξων καὶ Ἀρμενίων, Νεστοριανῶν, Ἰακωβιτῶν, Κόπτων καὶ Ἀβησσυνῶν. Κέντρον τῆς ἱεραποστολικῆς ταύτης κινήσεως, τῆς ἀντικειμένης πρὸς τὰς ἰδέας τῶν διαμαρτυρομένων περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀοράτου, κατέστη ἡ Μελίτη. Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἤρχισαν τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1810 οἱ διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι, τῶν ὁποίων οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν οἱ Λῆβς, Λάουνδς. Χίλδνερ, Κίγκ, Χίλλ, Ἄρτλεϋ καὶ ἄλλοι. Τῷ 1874 ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις ἡ πρώτη εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία, παράρτημα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ μετὰ ταῦτα ἐν Πειραιεῖ ἱδρυθεῖσα. Κατὰ τὸ 1844 εἰργάζοντο 30 περίπου ἱεραπόστολοι ἐν Τουρκίᾳ, ἰδίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀδριανουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Προύσῃ καὶ Σμύρνῃ, τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἱεραποστόλων τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἦσαν ἐλάχιστα, τῶν ὀρθοδόξων ἐμμεινάντων εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των.

Αἱ ἐπισημότεραι διαμαρτυρόμεναι ἱεραποστολικαὶ ἑταιρεῖαι εἶναι ἡ τῆς Βοστώνης (1810), τοῦ Οὐέσλεϋ (1814), τῶν Μεθοδιστῶν ἐν Ἀμερικῇ (1819), τῶν Ἐπισκοπιανῶν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (1820), ἡ ἐν Παρισίοις (1824), τῆς Βασιλείας (1816), τοῦ Βερολίνου (1823), τοῦ Ρήνου (1829), ἡ Βορειογερμανικὴ (1836), τῆς Δρέσδης (1836), τῆς Βεϊμάρης (1884) καὶ ἡ τῶν Εὐαγγελικῶν ἐν Βερολίνῳ (1886). Τῷ 1887 ἱδρύθη ἐν Βερολίνῳ ἡ γενικὴ ἱεραποστολικὴ ἑταιρεία πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν Σινῶν, Ἰαπώνων καὶ Ἰνδῶν. Μετὰ τῶν ἱεραποστολικῶν ἑταιρειῶν συνεργάζονται καὶ αἱ σκοποῦσαι τὴν διάδοσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς βιβλικαὶ ἑταιρεῖαι, τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι ἡ ἐν Λονδίνῳ Βρεττανικὴ (1804), ἡ ἐν Βερολίνῳ (1814) καὶ ἡ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (1817). Ἡ πρώτη τούτων ἔχει μεταφράσει τὴν ὅλην ἁγίαν Γραφὴν εἰς 100 γλώσσας καὶ διαλέκτους, μέρη δ' αὐτῆς εἰς 330 καὶ ἔχει διανείμει ὑπὲρ τὰ 200 ἑκατομμύρια ἀντιτύπων αὐτῆς.

Οἱ προσελκυσθέντες εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τῆς διαμαρτυρομένης ἱεραποστολῆς εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὑπερβαίνουσι τὰ 9 ἑκατομμύρια, οἱ δὲ μαθηταὶ οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν ἀνέρχονται περίπου εἰς ἓν ἑκατομμύριον. Εἰς τὰς ἐνεργείας τέλος αὐτῶν ὀφείλεται ἡ κατάργησις τῆς σωματεμπορίας (1830) καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων ἐν ταῖς Ἰνδικαῖς ἀποικίαις (1834).

Οἱ ἱεραπόστολοι ἐν Ἑλλάδι. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισαν ἐργαζόμενοι ἱεραπόστολοι ἐν Ἑλλάδι, ἀποστελλόμενοι συνήθως ἐξ Ἀμερικῆς καὶ Ἀγγλίας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ Ἑλβετίας καὶ Γερμανίας. Οἱ ἐπισημότεροι τούτων ἦσαν ὁ Γκίλφορδ (ἐν Ἑπτανήσῳ), ὁ Κίγκ, ὁ Χίλλ καὶ ὁ Κὸρκ (ἐν Ἀθήναις), ὁ Ἄρτλεϋ (ἐν Αἰγίνῃ), ὁ Χίλδνερ καὶ ὁ Λῆβς (ἐν Σύρῳ). Κατὰ τὸ 1844 εἰργάζοντο περὶ τοὺς 30 ἱεραπόστολοι ἔν τε τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ δούλῃ Ἑλλάδι, ἐν οἷς καὶ Γερμανοὶ διατηροῦντες σχολεῖα ἐν Σμύρνῃ καὶ Σέρραις. Κατὰ τὸ 1875 μάλιστα ἱδρύθη ἐν Βόννῃ τῆς Γερμανίας σύλλογος Γερμανῶν θεολόγων καὶ λογίων, σκοπῶν τὴν ἀποστολὴν ἱεραποστόλων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Οἱ ἱεραπόστολοι οὗτοι ἠσχολήθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τὴν ἵδρυσιν σχολείων πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι, χάριν τῆς ὁποίας ἐξέδωκαν πλεῖστα διδακτικὰ καὶ ἠθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου βιβλία, τὰ ὁποῖα διένεμον δωρεὰν ἢ ἐπώλουν ἀντὶ ἐλαχίστης τιμῆς. Πολλὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν πρώτων ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι σχολείων ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ ἔπειτα συνετάχθησαν ὑπ' αὐτῶν τῇ βοηθείᾳ Ἑλλήνων λογίων. Τούτου ἕνεκα οἱ Ἕλληνες, ἀγαπῶντες τὴν παιδείαν, μετὰ χαρᾶς ἐδέχθησαν κατ' ἀρχὰς τοὺς ἱεραποστόλους τούτους καὶ εὐχαρίστως ἐφοίτων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ κηρύγματα αὐτῶν, μηδὲ τῶν κληρικῶν ἐξ-

Digitized by Google

ρουμένων. Καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δὲ κυβερνήσεις μετὰ χαρᾶς παρηκολούθουν τὴν δρᾶσιν ταύτην τῶν ἱεραποστόλων καὶ ὑπεστήριξαν αὐτούς. Οὕτως ὁ Κίγκ ἵδρυσε γυμνάσιον ἐν Ἀθήναις τῷ 1832, ὁ Χίλδνερ ἐν Σύρῳ σχολεῖον τῷ 1827, ὁ Κὸρκ διηύθυνε τὸ πρῶτον διδασκαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἄρτλεϋ ἐδίδασκεν ἐν Αἰγίνῃ μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν, ἐν οἷς καὶ πολλοὺς κληρικούς. Ἐνῷ ὅμως οἱ ἱεραπόστολοι κατ' ἀρχὰς περιωρίζοντο εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τὴν ἵδρυσιν σχολείων πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι, ἤρχισαν ἔπειτα ἐπιδιώκοντες προσηλυτισμὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον φανερόν. Τούτου ἕνεκα ἠγέρθησαν πολλοὶ κατ' αὐτῶν, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς κατ' ἀρχὰς τὸν Οἰκονόμον τῶν ἐξ Οἰκονόμων, ὅστις ἦτο κεκηρυγμένος κατ' αὐτῶν ἕνεκα ἰδίᾳ τῶν περὶ τῆς μεταφράσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς ἰδεῶν αὐτοῦ. Οὕτω τῷ 1836 κατεδιώχθησαν ἐν Σύρῳ ὁ Χίλδνερ καὶ ἔπειτα ὁ Λήβς, τῷ δὲ 1852 ἐν Ἀθήναις ὁ Κίγκ, ὅστις καὶ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανελθὼν ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του μέχρι τοῦ θανάτου του (1869). Μετ' αὐτοῦ συνειργάζοντο οἱ Ἕλληνες μαθηταί του Καλαποθάκης, Σακελλαρίου καὶ Κωνσταντίνου. Τῷ 1874 ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις ἡ πρώτη ἐκκλησία τῶν εὐαγγελιστῶν Ἑλλήνων, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν Πειραιεῖ μετ' ἰδίου ἀναγνωστηρίου, ἐν Θεσσαλονίκῃ, Βόλῳ, Ἰωαννίνοις, Σμύρνῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει. Κατὰ τὸ 1884 διῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ διάσημος Σκῶτος ἱεροκήρυξ Σώμερβιλ, ὅστις ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Βόλον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν εὐαγγελιστῶν. Αἱ προσπάθειαι ὅμως τῶν εὐαγγελιστῶν ἐν Ἑλλάδι ἔμειναν σχεδὸν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐμμένουσι πιστοὶ εἰς τὴν πάτριον αὐτῶν θρησκείαν.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

ἱεραποστολικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς ἱεραποστολὴν ἢ εἰς ἱεραπόστολον.

ἱεραπόστολος (ὁ)· ὁ ἀποστελλόμενος εἰς χώραν μὴ Χριστιανικὴν πρὸς διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

—*[Ἐγκυκλ.]* Βλ. *ἱεραποστολή*.

Ἱεράπυτνα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Σημαντικωτάτη αὐτόνομος πόλις τῆς ἀρχαίας ἀνατολικῆς Κρήτης (καὶ *Ἱεράπυδνα* καὶ *Ἱερὰ Πύδνα* καὶ *Ἱερὰ Πέτρα* παρὰ Πτολεμαίῳ) ἐν τῇ νοτίᾳ αὐτῆς παραλίᾳ, ἐν τῷ στενοτάτῳ μέρει, ἀπέχουσα τῆς βορείου Μινῴας ἐξήκοντα στάδια (*Στράβ* 10, 475). Ἡ Ἱεράπυτνα ἐκαλεῖτο πρότερον *Κύρβα*, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κύρβα, ἑνὸς τῶν Κορυβάντων, «εἶτα Πύτνα (τῆς Ἴδης λόφος Πύτνα. ἀφ' οὗ Ἱεράπυτνα ἡ πόλις. *Στράβ*. 10, 472), εἶτα Κάμιρος, εἶτ' ὄντως Ἱεράπυτνα» (*Στέφ. Βυζάντιος*). Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δὲν εἶχε, φαίνεται, μεγάλην σημασίαν. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προήχθη εἰς πόλιν πρώτης τάξεως, ὑποτάξασα τὴν Ὤλερον, συγχωνεύσασα εἰς ἑαυτὴν τὴν Λάρισαν, ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς κατοίκων, καὶ συναριθμουμένη μετὰ τῶν τριάκοντα πόλεων, αἵτινες συνέδεσαν φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου (183 π. Χ.) διὰ τὴν ἀσυλίαν τοῦ ἐν Τέῳ ναοῦ τοῦ Διονύσου. Ἐκ μεγάλης δέ τινος ἐπιγραφῆς, εὑρεθείσης ἐν Ἰτάνῳ, ἐξάγεται ὅτι ἡ Ἱεράπυτνα, διεξαγαγοῦσα μέγαν πρὸς τὴν Πραισὸν ἀγῶνα, ἥτις διὰ παραχωρήσεως ἐδάφους αὐτῆς εἶχε συντελέσει εἰς τὴν προαγωγὴν ταύτης, κατέστρεψε τὴν Πραισὸν καὶ κατέστησεν ἰδίας τὰς κτήσεις αὐτῆς καὶ τοῦ Δραγμοῦ. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα ἦτο μία τῶν μεγίστων πόλεων τῆς Κρήτης (*Head - Σβορώνου*, Νομισμ. Α' *σ.* 587). Κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἀγῶνας ἐξηκολούθει νὰ εἶναι σημαντικὴ καὶ τελευταία αὕτη ὑπετάχθη τῷ 68 π. Χ., συμπληρωθείσης οὕτω τῆς καταχτήσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Καὶ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ὅμως ἦτο ἀξιόλογος πόλις, ὡς δεικνύουσι τὰ πολλὰ νομίσματα καὶ αἱ ἐπιγραφαί. Ὁ Σέρβιος λέγει ἐν τοῖς σχολίοις αὐτοῦ εἰς Αἰνειάδα, ὅτι ἡ ἑκατόμπολις Κρήτη περιωρίσθη ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὰς δύο πόλεις Κνωσὸν καὶ Ἱεράπυτναν. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἐποχὴν ἀπετέλεσεν ἐπισκοπὴν Ἱεραπύδνης καὶ ὕστερον Ἱεραπέτρας — Ἱερᾶς Πέτρας. Κατὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν ἐξέλιπε, φαίνεται, ἡ πόλις καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἐπανιδρύθη ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπισκοπὴ μὲ ἕδραν τὸ χωρίον Ἐπισκοπή, ὅπου σῴζονται λείψανα ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας.

Ἐπὶ Ἐνετῶν ἐκτίσθη παράλιον φρούριον Castel Ierapetra, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ οὕτω συνῳκίσθη ἡ πολίχνη, γενομένη καὶ ἕδρα λατινικῆς ἐπισκοπῆς, συγχωνευθείσης πρὸς τὴν τῆς Σητείας, εἰς ἣν ἡνώθη καὶ τὸ Μεραμβέλλον, ἀποτελέσαν ὕστερον ἰδίαν ἐπισκοπήν, Πέτρας, μείναντος ἡνωμένου τοῦ τίτλου Ἱερᾶς καὶ Σητείας. Τῷ 1647 ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 1798 ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης προερχόμενος ἐξ Αἰγύπτου εἰς Γαλλίαν ἀπεβιβάσθη εἰς Ἱεράπυτναν μείνας ἐπὶ μικρόν. Τῷ 1896 ὁ Κόρακας ἐβομβάρδισε τὸ φρούριον, τὸ δὲ Ἰταλικὸν Lauria τοὺς ἐπαναστάτας. Καίτοι δὲν ἔγιναν ἀνασκαφαί, ἡ τοποθεσία εἶναι ἀναμφισβήτητος ἐπὶ τῆς σημερινῆς πολίχνης. Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα τὰ σῳζόμενα ἐρείπια ἦσαν πολλά· θέατρα, ἀμφιθέατρον, δημόσια λουτρά, ὑδραγωγεῖον καὶ ἄλλα. Σήμερον σῴζονται ρωμαϊκῶν χρόνων λείψανα, δύο ἀμφιθέατρα, δεξαμεναὶ καὶ ἴχνη ὑδραγωγείου. Ὡσαύτως τεμάχια ἀνδριάντων ἄτεχνα καὶ κίονες ἐκ γρανίτου πολλαχοῦ. Κατά τινα παράδοσιν δύο λάρνακες μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις καλλίστης τέχνης ἐπωλήθησαν εἰς Ἄγγλους καὶ ἐκομίσθησαν εἰς Ἀγγλίαν. Ὁ λιμενοβραχίων τοῦ παλαιοῦ λιμένος σῴζεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἄμμου, ἐφ' ἧς ἡ σημερινὴ πόλις. Ἐντὸς δὲ τῆς θαλάσσης εἶναι λείψανα τῶν βραχιόνων τοῦ ἐνετικοῦ λιμένος.

Πεντήκοντα τύπους νομισμάτων Ἱεραπύτνης ἀναγράφει ὁ Σβορῶνος ἐν τῇ Νομισματικῇ Κρήτης. Ἐπικρατοῦσι δὲ τύποι: 1) Περὶ τὰ 400—350 π. Χ. Ἐν τῇ μιᾷ ὄψει: ΙΡ - ΑΓ - Υ ἐν στεφάνῳ· ἐν τῇ ἑτέρᾳ: πρόσθιον ὑὸς ἐν στεφάνῳ. 2) Περὶ τὸ 300. Ἐν τῇ μιᾷ: κεφαλὴ Διὸς δαφνοστεφής· ἐν τῇ ἑτέρᾳ: ΙΕΡΑ φοῖνιξ μετ' ἀετοῦ παρὰ τὴν ρίζαν. 3) Περὶ τὸ 200. Τετράδραχμα ἀθηναϊκῶν τύπων. Ἐπιγρ. ΙΕΡΑΠΥ. Σύμβολον ἀετός. Ἄρχοντες, ΙΗΝΟΦΙ ἢ ΚΥΡΑΝΝΙΣ. 4) Περὶ τὸ 200—67. Ἐν τῇ μιᾷ ὄψει: κεφαλὴ γυναικεία πυργοφόρος· ἐν τῇ ἑτέρᾳ: ΙΕΡΑΠΥ-

Νόμισμα τῆς Ἱεραπύτνης παριστῶν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως δαφνοστεφῆ κεφαλὴν τοῦ Διός, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας φοίνικα μὲ ἀετὸν παρὰ τὴν ρίζαν του.

ΤΝΙΩΝ φοῖνιξ καὶ ἀετός. Ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων ἀναγράφονται ὀνόματα ἀρχόντων κατ' ὀνομαστικὴν ἢ γενικήν. Ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων κεφαλὴ Διὸς ἢ βασιλέων καὶ τὸ ὄνομα τούτων, ἀετὸς καὶ δένδρον φοίνικος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Σβορώνου*, Numismatique de la Crète κτλ. (σ 183 ἑξ.).—*Head - Σβορώνου*, Ἱστορ. Νομισμάτων (Α σ. 587).—*Ψιλάκι*, Ἱστορ. Κρήτ. (Α' α.σ. 221).—*Ξανθουδίδου*, Πόλεις - Ἐπαρχίαι Κρήτης (σ. 36 ἑξ.). — *Καββαδίου*, Προϊστ. Ἀρχαιολ. (σ. 477).

Ε. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ

ἱεράρχης (ὁ)· ὁ ἄρχων ἱερεύς, ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων ἐπίσκοπος, μητροπολίτης, πατριάρχης· ‖ «οἱ τρεῖς ἱεράρχαι» Βασίλειος ὁ Μέγας, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

—**ἱεραρχῶν** ***τριῶν, ἑορτή***—. Τῶν τριῶν μεγάλων τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἱεραρχῶν, ἤτοι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὑπάρχουσι καὶ ἰδιαίτεραι ἑορταὶ καὶ κοινή, ἀγομένη τὴν 30 Ἰανουαρίου. Ἡ κοινὴ αὕτη ἑορτὴ καθιερώθη μόλις κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ λόγος δὲ τῆς καθιερώσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐγερθεῖσα τότε ἔρις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων, διαιρεθέντων εἰς κόμματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων προετίμα ἕνα ἐκ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν. Ἡ διχόνοια αὕτη ἔτεινε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ λάβῃ

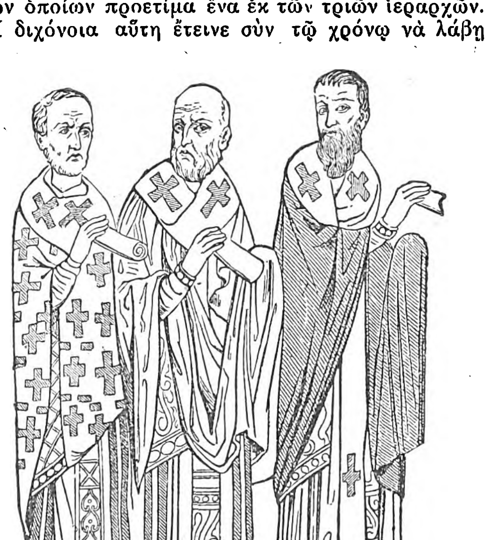

Οἱ τρεῖς ἱεράρχαι.
[Ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου.]

χαρακτῆρα σχίσματος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις θέλουσα νὰ καταπαύσῃ τὴν ἔριν καὶ νὰ τιμήσῃ ἰσαξίως τοὺς τρεῖς ἱεράρχας, ὥρισε τὴν κοινὴν ταύτην ἑορτήν. Κατὰ τὴν παράδοσιν, αὐτοὶ οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι, φανέντες κατ' ὄναρ εἰς τὸν πατριάρχην, συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων. Τὴν ἀκολουθίαν τῆς κοινῆς ἑορτῆς ἐποίησεν ὁ Εὐχαΐτων Ἰωάννης, ἐξάρας μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνας τῶν τριῶν ἱεραρχῶν. Ἀφ' ὅτου ἐθεσπίσθη ἡ κοινὴ αὕτη ἑορτή, πανηγυρίζεται ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ ὡς ἑορτὴ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· ἰδίως ὅμως ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ ἑορτὴ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν θεωρεῖται ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἅμα καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἑορτή, τὸ δὲ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, κατὰ συνήθειαν ἀπὸ τοῦ 1842 ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου καθιερωθεῖσαν, ἄγει τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς ἰδίαν ἑορτήν. Παραπλησίαν ἑορτὴν τελοῦσι καὶ τὰ γυμνάσια καὶ λοιπὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους προσεδόθη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας ἐκπαιδευτικὴ σημασία, ὀφείλονται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οὗτοι συνέδεσαν ἀρρήκτως τὸ χριστιανικὸν ἰδεῶδες μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ, συντελέσαντες εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ διάπλασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν προτύπων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος περιεφρόνει σχεδὸν τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, καὶ μάλιστα ὁ Βασίλειος, ἦσαν ἐρασταὶ ἔνθερμοι τῆς ἀρχαίας ρητορικῆς καὶ ποιήσεως, ἤθελον δὲ νὰ ἐμφυσήσουν τὸν τοιοῦτον ἔρωτα πρὸς τ' ἀμίμητα ἀριστουργήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τοὺς νέους Χριστιανούς. Εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν τῶν τότε χρόνων πρωτοστατεῖ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ὁ Μ. Βασίλειος. Διδάσκαλος καὶ υἱὸς διδασκάλου ὁ ποιμενάρχης οὗτος γενόμενος, ἠδυνήθη διὰ τῶν παιδαγωγικῶν του ὑποθηκῶν νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς Χριστιανοὺς γονεῖς τὰ ἄριστα καὶ προσφορώτατα, μεταθέσας δὲ τὸ ἐκπαιδευτικὸν κέντρον ἀπὸ τῆς κώμης καὶ τῆς πόλεως εἰς τὴν μονὴν καὶ συμπληρώσας καὶ τελειοποιήσας διατάξεις καὶ κανόνας ἀφορῶντας τὸν μοναχικὸν βίον, ἀνεδείχθη, μετὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν μάλιστα τῶν μοναστηρίων, ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐν Ἀνατολῇ, κυρίως Ἑλλάδι, Ἠπείρῳ, Σικελίᾳ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ, πανταχοῦ ὅπου ἱδρύοντο νέα μοναστήρια, ἐφηρμόζοντο τὰ ἐκπαιδευτικὰ παραγγέλματα Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ὡς προσφόρως ὁ φίλος αὐτοῦ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἶπεν, ἀνεδείχθη «παιδαγωγὸς τῆς νεότητος». Ὁμοίως καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ἄλλοτε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Λιβανίου, διερευνᾷ τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὰς δυσχερείας τῆς παιδαγωγικῆς τέχνης εἰς πολλὰς ἐκ τῶν ὁμιλιῶν του, ὡς καὶ τὰ ψευδῆ καὶ ὀρθὰ μέσα τῆς διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν τριῶν ἱεραρχῶν πραγματεύεται ἐν ὀλίγοις ἡ Λειτουργικὴ *Π. Ρομπότου* (1869), σελ. 272. — *J. Bach.* Mahnworte des hl. Basilius (1900). — *Karl Weiss*, Die Erziehungslehre der drei Kappadozier (Strassb. theolog. Studien V 3—4, 1903).

Δ. Ν. ΜΩΡΑΪΤΗΣ

ἱεραρχία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱεράρχου· ‖ τὸ σύνολον τῶν ἱεραρχῶν αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ὡς συναρχία: «εἶναι ἀπόφασις τῆς ἱεραρχίας»· ‖ ἡ τάξις τῶν βαθμῶν τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικης ἀρχῆς.

—*[Ἐκκλ.]* Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἱδρύσας τὴν Ἐκκλησίαν ὡς κοινωνίαν τῶν πιστῶν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ὥρισε καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα, τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου καὶ τὰ μυστήρια, τὴν μετάδοσιν τῶν ὁποίων ἀνέθηκεν εἰς ἴδια πρόσωπα, τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διοικεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξουσία τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελεῖν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ πανταχοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ διαρκέσῃ μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων (*Ματθ.* 28,20, Α' Κορ. 11,26) ἔπρεπε νὰ εἶναι μεταδοτή. Οὕτως οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν χειροτονοῦσι διακόνους (Πράξ. 6,6), πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίας (Πράξ. 14,23) καὶ ἐπισκόπους (Α' Τιμ. 4,14, Β' Τιμ. 1,6, Τίτ. 1,5), τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία εἶναι καθωρισμένη. Οἱ τρεῖς οὗτοι βαθμοί, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου, ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ἱεραρχίας, ἀπαρτίζοντες τὸν ἀνώτερον κλῆρον. Ἀναπτυχθέντος βραδύτερον τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, εἰσήχθησαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ οἱ τρεῖς κατώτεροι βαθμοί, ὁ τοῦ ὑποδιακόνου, τοῦ ἀναγνώστου καὶ τοῦ ψάλτου, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν κατώτερον κλῆρον. Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν ἀνήκουσιν οἱ τρεῖς βαθμοὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ οἱ τρεῖς τοῦ κατωτέρου. Οἱ πρῶτοι ἀπονέμονται διὰ χειροτονίας ἐντὸς τοῦ ἁγίου Βήματος, οἱ δεύτεροι διὰ χειροθεσίας ἐκτὸς αὐτοῦ. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τοὺς πρώτους εἶναι κεκλημένοι εἰς διακονίαν ἐντὸς τοῦ ἁγίου Βήματος, οἱ δ' ἀνήκοντες εἰς τοὺς δευτέρους ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Βήματος. Οἱ περὶ τὸ Κανονικὸν δίκαιον ἀσχολούμενοι διαιροῦσι συνήθως τὴν ἱεραρχίαν εἰς *ἱερατικὴν* (hierarchia ordinis) καὶ *διοικητικὴν* (hierarchia jurisdictionis), εἰς ἃς ἀπονέμουσι καὶ τὴν διδακτικὴν ἐξουσίαν. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐκ τῶν διαφόρων ἀνωτέρων βαθμῶν ἐσχηματίσθησαν διάφορα ἀξιώματα, ὧν τινα δὲν ὑφίστανται σήμερον, παραμείναντα ὡς ἁπλοῖ τιμητικοὶ τίτλοι.

Κ. Ι. Δ.

Digitized by Google

— *[Φιλοσ.]* Καλεῖται *ἱεραρχία* ἡ ταξινόμησις ὄντων καὶ ἰδεῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἑκάστη βαθμὶς νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀμέσως προηγουμένης, ἅτε πλησιεστέρα πρὸς τὴν λογικὴν ἀρχήν, τὸ ἰδανικόν, τὸν ὕψιστον σκοπόν, τὴν ἀξίαν, ἧς ἡ πραγμάτωσις ἐπιδιώκεται κ. τ. λ. Οὕτως ἔχομεν ἱεραρχίαν τῶν ὄντων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀπολύτου ἀπόστασιν αὐτῶν, ἱεραρχίαν τῶν καθηκόντων, ἱεραρχίαν τῶν ἐπιστημῶν, ἱεραρχίαν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν, ἢ καὶ ἄλλων παρ' ἄλλοις. Ν. Λ.

— *[Διοικητ.]* *Ἱεραρχία* καλεῖται ἡ κλιμάκωσις τῶν διαφόρων ἐν τῇ διοικήσει λειτουργημάτων, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου πρὸς τὸ κατώτατον, ἐκφραζομένη διὰ τοῦ ἀπονεμομένου ἐκ τοῦ νόμου ἑκάστῳ δημοσίῳ ὑπαλλήλῳ βαθμοῦ. Οὕτω μέτρον τῆς ἱεραρχίας ἀποτελεῖ ὁ βαθμός, παριστῶν συγκριτικῶς τὴν μείζονα ἢ ἥσσονα τιμήν, ἥτις παρακολουθεῖ, κατὰ κανόνα, τὴν μείζονα ἢ ἥσσονα σπουδαιότητα ἑκάστης ὑπαλληλικῆς θέσεως, καὶ καθορίζων τὴν μεταξὺ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ὑπηρεσιακὴν σχέσιν ἐπιταγῆς καὶ ὑποταγῆς, ὡς καὶ τὰς διακρίσεις τῆς πρωτοκαθεδρίας καὶ τοῦ προβαδίσματος. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, δηλονότι, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου περὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν πολιτικῶν ὑπουργείων, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ προσωπικὸν τῆς ἁρμοδιότητος πάντων τῶν ὑπουργείων, ἐξαιρέσει τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων τῶν Στρατιωτικῶν και τῶν Ναυτικῶν, κατατάσσονται εἰς ἕνα ἐκ τῶν δώδεκα ὁριζομένων κατὰ κλίμακα κατιοῦσαν βαθμῶν, ἤτοι 1) ὑπουργοῦ (βαθμοῦ) καὶ γενικοῦ διοικητοῦ, 2) γενικοῦ γραμματέως, 3) διευθυντοῦ Α' τάξεως, 4) διευθυντοῦ Β' τάξεως, 5) τμηματάρχου Α' τάξεως, 6) τμηματάρχου Β' τάξεως, 7) εἰσηγητοῦ, 8) γραμματέως Α' τάξεως, 9) γραμματέως Β' τάξεως, 10) ἀκολούθου, 11) γραφέως Α' τάξεως, 12) γραφέως Β' τάξεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον, τὸ προσωπικὸν τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν, περὶ ὧν ἀμφισβητεῖται ἂν καταλέγωνται ἢ οὔ εἰς τὴν τάξιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, διακρίνεται εἰς ἀρχικλητῆρας καὶ εἰς κλητῆρας Α', Β', Γ', καὶ Δ' τάξεως. Κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς κατατάξεως ταύτης, ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου καὶ ὁ δικαστικὸς σύμβουλος θεωροῦνται ἔχοντες βαθμὸν προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ παρὰ τῷ Ἐλεγκτικῷ συνεδρίῳ κυβερνητικὸς ἐπίτροπος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι· αὐτοῦ βαθμὸν ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, οἱ σύμβουλοι τοῦ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου, οἱ τακτικοὶ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων, τοῦ Μετσοβίου πολυτεχνείου καὶ τῆς Ἀνωτάτης σχολῆς οἰκονομικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ οἱ νομικοὶ σύμβουλοι τῶν ὑπουργείων βαθμὸν ἀεροπαγίτου, καὶ οἱ πάρεδροι τοῦ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου βαθμὸν ἐφέτου. Κατὰ τὸν νόμον 3713 οἱ σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας κατέχουσι τὴν ἀνωτάτην βαθμῖδα ἐν τῇ ὑπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ, προηγούμενοι πάντων τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων. Οὐχ ἧττον ὁ πρόεδρος καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου προβαδίζουν τῶν συμβούλων ἐπικρατείας, πλὴν τοῦ προέδρου καὶ τῶν ἀντιπροέδρων τοῦ συμβουλίου. Οἱ πάρεδροι τοῦ συμβουλίου ἐπικρατείας ἔχουσι βαθμὸν ἐφέτου.

Ἐν τῇ δικαστικῇ ἱεραρχίᾳ ἡ κατάταξις ἀκολουθεῖ τὴν ἑξῆς κλίμακα: 1) πρόεδρος καὶ εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔχοντες κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τῶν δικαστηρίων βαθμὸν συμβούλου ἐπικρατείας· 2) ἀντιπρόεδρος Ἀρείου Πάγου, πρόεδροι καὶ εἰσαγγελεῖς ἐφετῶν· 3) ἀρεοπαγῖται καὶ ἀντεισαγγελεῖς Ἀρείου Πάγου· 4) ἐφέται καὶ ἀντεισαγγελεῖς ἐφετῶν, πρόεδροι καὶ εἰσαγγελεῖς πρωτοδικῶν· 5) πρωτοδίκαι, ἀντεισαγγελεῖς πρωτοδικῶν καὶ ἔμμισθοι πάρεδροι· 6) εἰρηνοδίκαι, πταισματοδίκαι καὶ ἔμμισθοι ὑποθηκοφύλακες· 7) γραμματεὺς Ἀρείου Πάγου· 8) γραμματεῖς ἐφετῶν· 9) γραμματεῖς πρωτοδικῶν· 10) ἀρχειοφύλακες καὶ ὑπογραμματεῖς Ἀρείου Πάγου καὶ ἐφετείων· 11) ὑπογραμματεῖς πρωτοδικείων· 12) ὑπογραμματεῖς εἰρηνοδικείων· 13) δικαστικοὶ γραφεῖς· 14) δικαστικοὶ κλητῆρες.

Εἰς τὴν δικαστικὴν ἱεραρχίαν λογίζονται ἀνήκοντες, ὡς ἄμισθοι δικαστικοὶ ὑπάλληλοι, οἱ δικηγόροι, συμβολαιογράφοι καὶ ὑποθηκοφύλακες. Κατὰ τὸν περὶ δικηγορικῶν συλλόγων νόμον, εἰς δὲ τὰς ἐπισήμους τελετάς, τὰ μέλη τῶν διοικητικῶν συμβουλίων αὐτῶν τάσσονται ἐν Ἀθήναις μὲν ἀμέσως μετὰ τοὺς ἀρεοπαγίτας, εἰς πόλεις ἔνθα ἑδρεύει ἐφετεῖον ἀμέσως μετὰ τοὺς ἐφέτας, καὶ εἰς πόλεις ἔνθα πρωτοδικεῖον ἀμέσως μετὰ τοὺς πρωτοδίκας. Κατὰ κανόνα, ἔν τε τῇ διοικητικῇ καὶ δικαστικῇ ἱεραρχίᾳ, ὁ ἀνώτερος προηγεῖται τοῦ κατὰ βαθμὸν κατωτέρου Οἱ ἰσοβάθμιοι συμβαδίζουν. Τὰ μέλη ὅμως συλλογικῶν ἀρχῶν, παριστάμενα ἐν σώματι, ἀκολουθοῦσι τὴν τάξιν τοῦ προϊσταμένου αὐτῶν. Οὕτως ἀρεοπαγῖται, παριστάμενοι ἐν σώματι μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, προηγοῦνται τοῦ προέδρου ἐφετῶν, καίτοι φέρουσι τὸν ἴδιον μετ' αὐτοῦ βαθμόν. Θ. Κ.

— *[Στρατ.—Ναυτ.]* *Ἱεραρχία* καλεῖται ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ ναυτικῷ ἡ ὅλη σειρὰ τῶν βαθμοφόρων, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἢ τοῦ ναυάρχου μέχρι τοῦ δεκανέως ἢ τοῦ διόπου. Ἡ ἱεραρχία παραλληλιστέα πρὸς ἅλυσιν, ἐξ ἧς δὲν δύναται ν' ἀφαιρεθῇ οὐδὲ εἷς κρίκος ἄνευ βλάβης τοῦ συνόλου. —Ω.

— *Θεοσοφ.]* Κατὰ τὴν θεοσοφικὴν διδασκαλίαν ὑπάρχει μία *ἱεραρχία* ἀποτελουμένη ἀπὸ ἀνώτερα ὄντα, τὰ ὁποῖα, ἐνῷ ἔχουν φθάσει εἰς τὸ τέρμα τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως, ἐξακολουθοῦσι νὰ τελῶσιν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ νὰ τὴν βοηθήσωσιν εἰς τὴν ἐξέλιξίν της. Τοιούτων ὄντων ὑπάρχουσι διάφοροι τάξεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐργάζεται πρὸς μίαν ὡρισμένην κατεύθυνσιν. Π. Π. Χ.

— **ἱεραρχία** ***πολιτειῶν*** *[Διεθν.]*· βλ. λ. *πολιτειῶν ἱεραρχία.*

— **«Ἱεραρχία»** (Jerarchia). Ἰταλικὸν μηνιαῖον περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἐν Μιλάνῳ ἀπὸ τοῦ 1920. Ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι ὡς μηνιαῖον παράρτημα τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐφημερίδος αὐτοῦ «Ὁ λαὸς τῆς Ἰταλίας», καὶ ἀπέβη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπίσημον ὄργανον τῆς φασιστικῆς ἰδεολογίας, μὲ συνεργάτας τοὺς μᾶλλον ἐξέχοντας ἐκ τῶν φασιστῶν εἰς τὴν πολιτικήν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ἐν αὐτῷ ἐδημοσιεύθησαν αἱ πρῶται μελέται περὶ τοῦ φασισμοῦ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ δημοσιεύωνται διάφορα ἄρθρα καὶ μελέται τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι ἐπὶ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ζητημάτων καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐπίσημοι ἀπόψεις τοῦ φασιστικοῦ κόμματος.

ἱεραρχικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱεραρχίαν ἢ τὸν ἱεράρχην.—Ἐπίρρ. ***ἱεραρχικῶς***· κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν: «ὑπέβαλε τὴν ἀναφορὰν ἱεραρχικῶς» κατὰ τὴν τάξιν τῶν προϊσταμένων ἀρχῶν.

ἱεραρχῶ *(—έω)*· εἶμαι ἱεράρχης, ἐκτελῶ χρέη ἱεράρχου.

Ἱερασός, ἢ ***Πόρας*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Σαρματίας ἢ Δακίας εἰσβάλλων εἰς τὸν Ἴστρον, ὁ σημερινὸς *Προῦθος* (βλ. λ.) Πηγάζων ἐκ Γαλικίας καὶ διαβρέχων τὴν Κολομέαν καὶ Βεσσαραβίαν χύνεται εἰς τὸν Δούναβιν παρὰ τὸ Ρένιον, κάτωθεν τοῦ Γαλαζίου μετὰ ροῦν 820 χιλιομ. —Η.

ἱερατεία (ἡ)· τὸ ἱερατεύειν, τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, ἱερωσύνη.

ἱερατεῖον (τό)· τὸ σύνολον, τὸ σῶμα τῶν ἱερέων μιᾶς θρησκείας· || παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ὁ *κλῆρος*· || τὸ *ἱερὸν* (βλ. λ.) τοῦ ναοῦ

ἱεράτευμα (τό)· ἡ ἱερωσύνη, τὸ ἱερατεῖον.

ἱερατεύω· εἶμαι ἱερεύς, ἀνήκω εἰς τὴν τάξιν τοῦ κλήρου.

ἱερατικὰ (τά), ἡ ***ἱερατικὴ*** γραφή. Ἐν τῶν τριῶν εἰδῶν γραφῆς, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίουν οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι (βλ. λ. *γραφή,* τ. Η', σ. 702 γ').

ἱερατικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἱερεῖς, ὁ τῶν ἱερέων: «ἱερατικαὶ θυσίαι,—λειτουργίαι» || «ἱερατικὴ τάξις», «ἀξίωμα ἱερατικόν» || «ἱερατικὴ σχολὴ» ἢ «ἱερατικὸν σχολεῖον» σχολεῖον ἔνθα παιδεύονται οἱ μέλλοντες ἱερεῖς.

— ***Ἱερατικαὶ σχολαὶ ἐν Ἑλλάδι.*** Τὴν πρώτην ἱερατικὴν σχολὴν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἵδρυσεν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐν τῇ ἐν Πόρῳ ἱερᾷ μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καλέσας αὐτὴν «Σχολεῖον ἐκκλησιαστικόν». Κατὰ τὸ διάταγμα τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830 τὸ σχολεῖον τοῦτο θὰ περιελάμβανε κατ' ἀρχὰς 15 ὑποτρόφους μαθητὰς ἡλικίας 12—18 ἐτῶν, οὓς θὰ ἐξέλεγεν ἡ κυβέρνησις ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων ὑποβαλλομένου ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων. Ἐκτὸς ὅμως τούτων θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἰδιοσυντήρητοι μαθηταὶ πληρώνοντες 70 γρόσια τὸν μῆνα. Ὡς πρῶτοι διδάσκαλοι τοῦ σχολείου τούτου διωρίσθησαν οἱ Ἁγιορεῖται μοναχοὶ Προκόπιος Δενδρινὸς καὶ Βενέδικτος. Δυστυχῶς τὸ σχολεῖον τοῦτο διελύθη ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου. Τῇ 15 Μαΐου 1844 ἤρξατο λειτουργοῦσα ἐν Ἀθήναις ἡ ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου 1843 ἱδρυθεῖσα Ριζάρειος ἐκκλησιαστικὴ σχολή. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαθήκης τοῦ Γεωργίου Ριζάρη ἐξεδόθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἱδρύσεως τῆς σχολῆς ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς, τῇ δὲ 21 Ἀπριλίου 1844 ὁ κανονισμός, δι' ὧν καθωρίζοντο τὰ τῆς διοικήσεως καὶ λειτουργίας αὐτῆς. Ἡ σχολὴ θὰ προσελάμβανεν εἴκοσι μαθητὰς ὑποτρόφους ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ἀδελφῶν Μάνθου καὶ Γεωργίου Ριζάρη, δέκα ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου καὶ δέκα ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, πρὸς δὲ τούτοις ὑποτρόφους τῆς κυβερνήσεως, ἰδιοσυντηρήτους καὶ ἐξωτερικοὺς κληρικοὺς μαθητάς. Βραδύτερον ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποτρόφων διὰ τῆς προσθήκης τοιούτων ἐκ διαφόρων κληροδοτημάτων πρὸς τὴν σχολήν. Οἱ προσλαμβανόμενοι μαθηταὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν οὐχὶ κατωτέραν τῶν 15 ἐτῶν καὶ ἀνωτέραν τῶν 18 καὶ νὰ ὦσιν ἀπόφοιτοι τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Ἡ διάρκεια τῶν ἐν τῇ σχολῇ σπουδῶν θὰ ἦτο πενταετής, ἀλλ' οἱ περατώσαντες τὴν τετάρτην τάξιν αὐτῆς θὰ ἠδύναντο νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Οἱ ἀπόφοιτοι τῆς σχολῆς, φθάνοντες τὴν κανονικὴν ἡλικίαν, θὰ ἐχειροτονοῦντο ἱερεῖς, οὕτως ὥστε οἱ ἐφημέριοι νὰ λαμβάνωνται, εἰ δυνατόν, ἀποκλειστικῶς ἐξ αὐτῶν. Ὁ σκοπὸς ὅμως οὗτος τῆς σχολῆς, ὁ ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν αὐτῆς ὁρισθείς, δὲν ἐπετυγχάνετο ἕνεκα διαφόρων λόγων, οἱ σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ ἔλλειψις μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων παρ' ἡμῖν καὶ ἡ ἀποπεράτωσις τῶν μαθημάτων τῆς σχολῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν κανόνων ὁριζομένης ἡλικίας πρὸς χειροτονίαν. Ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας ταύτης τοῦ ὑπὸ τῆς σχολῆς ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἐξεδόθησαν ἀλλεπαλλήλως ὀργανισμοὶ καὶ κανονισμοὶ αὐτῆς, δι' ὧν ὅμως καὶ πάλιν δὲν ἐπετυγχάνετο ὁ σκοπὸς αὐτῆς. Τέλος διὰ τοῦ νόμου 1432 τῆς 18 Ἀπριλίου 1918 μετεβάλλετο ἡ Ριζάρειος σχολὴ εἰς ἱεροδιδασκαλεῖον, οὕτως ὥστε οἱ ἀπόφοιτοι αὐτῆς θὰ ἠδύναντο μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν των νὰ διορισθῶσι δημοδιδάσκαλοι μέχρι τοῦ χρόνου τῆς χειροτονίας αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τούτου τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1918 ἐξεδόθη τὸ διάταγμα τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς σχολῆς. Ἀλλὰ πρὶν τοῦ νὰ δοκιμασθῇ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπαρκῶς, διὰ τοῦ νόμου 4370 «Περὶ δημοσίων ἱερατικῶν σχολῶν» τῆς 13 Αὐγούστου 1929, μετεβλήθη καὶ ἡ Ριζάρειος σχολὴ εἰς ἑξατάξιον ἱερατικὴν σχολήν, οἱ ἀπόφοιτοι τῆς ὁποίας ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κανονικῆς ἡλικίας νὰ χειροτονῶνται ἱερεῖς. Διὰ τοῦ νόμου ΤΞΖ' «Περὶ ἱερατικῶν σχολῶν» τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1856 συνιστῶντο ἱερατικαὶ σχολαί, «ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἐξεπαιδεύοντο οἱ προπαρασκευαζόμενοι διὰ τὴν διακονίαν τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας». Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τούτου διὰ διατάγματος ἱδρύθησαν αἱ ἱερατικαὶ σχολαὶ τῆς Χαλκίδος (τῷ 1856), τῆς Σύρου καὶ Τριπόλεως (τῷ 1857), ἡ λειτουργία τῶν ὁποίων καθωρίσθη διὰ τοῦ διατάγματος «Περὶ κανονισμοῦ τῶν ἱερατικῶν σχολῶν» τῆς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1856 Ἀλλὰ καὶ αἱ σχολαὶ αὗται, ὡς καὶ αἱ μετὰ ταῦτα ἱδρυθεῖσαι Κερκύρας καὶ Λαρίσης, δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον, δι' ὃν καὶ ἡ Ριζάρειος σχολή. Οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον κατηργήθησαν. Ἐπὶ τῇ βάσει τέλος τοῦ περὶ τῆς Ριζαρείου σχολῆς νόμου 1432 τῆς 18 Ἀπριλίου 1918 ἱδρύθησαν κατ' ὀλίγον διὰ διαταγμάτων ἱεροδιδασκαλεῖα τοῦ τύπου τῆς Ριζαρείου σχολῆς ἐν Πεντέλῃ (ἔπειτα ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν Ἀμαλιάδι), Ἄρτῃ, Ἁγ. Ἀναστασίᾳ, Βελλᾷ, Ἰωαννίνοις, Κερκύρᾳ, Κορίνθῳ, Λαμίᾳ, Μεσολογγίῳ, Τριπόλει, Σάμῳ, Σέρραις καὶ Χανίοις, ὧν τινα ἐλειτούργουν καὶ πρότερον ὡς ἱερατικαὶ σχολαὶ τετρατάξιοι ἢ διτάξιοι. Ἐκ τῶν ἱεροδιδασκαλείων τούτων διὰ τοῦ νόμου «Περὶ ἱερατικῶν σχολῶν» τῆς 13 Αὐγούστου 1929 κατηργήθησαν τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα Ἀμαλιάδος, Ἰωαννίνων, Μεσολογγίου, Τριπόλεως καὶ Σάμου (τοῦ τῶν Σερρῶν καταργηθέντος πρότερον), ἔμειναν δὲ τὰ λοιπά, μεταβληθέντα εἰς ἱερατικὰς σχολάς, πλὴν τοῦ ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς, ὅπερ διετήρησε τὸν τύπον τοῦ ἱεροδιδασκαλείου, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν δύνανται νὰ διορισθῶσιν ὡς δημοδιδάσκαλοι ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Κ. Ι. Δ.

— **ἱερατικὴ** ***γραφὴ*** *['Αρχ.]*· βλ. *ἱερατικά.*

— **ἱερατικὴ** ***ἐξουσία.*** Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἵδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ὁρατὴν ἅμα καὶ ἀόρατον κοινωνίαν τῶν πιστῶν, σκοποῦσαν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐδόθη τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ἡ ἐξουσία τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τοῦ τελεῖν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τοὺς πιστούς. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξουσία αὕτη, ἥτις καλεῖται συνήθως ἐν τῷ Κανονικῷ δικαίῳ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, περιλαμβάνει: α) τὴν διδακτικὴν ἐξουσίαν (potestas magisterii), β) τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν (potestas ordinis) καὶ γ) τὴν ποιμαντικὴν ἐξουσίαν (potestas jurisdictionis). Ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία, ἥτις κτᾶται διὰ τῆς χειροτονίας, εἶναι ἡ ἐξουσία, ἥτις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς κανονικὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ τῶν λοιπῶν ἱεροτελεστιῶν. Κ. Ι. Δ.

— **ἱερατικὴ** ***στολὴ*** *[Κανον. Δίκ.]* Οἱ κληρικοὶ ὀφείλουσι κατὰ τὸν κανόνα κζ' τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τὸν κανόνα ιστ' τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου νὰ φέρωσι τεταγμένην ἱερατικὴν στολήν, ἵνα διαστέλλωνται τῶν λοιπῶν τάξεων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ πατριάρχης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης διὰ τῆς ἀπὸ ... Δεκεμβρίου 1157 συνοδικῆς ἀποφάσεως, ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους νὰ περιβάλλωνται στολὰς κοσμικῶν. Ἡ ἱερατικὴ στολὴ ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ κοσμία, ἤτοι καθαρὰ καὶ ἀπέριττος. Οὐχὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ποικιλόχρους καὶ πεποικιλμένη, ἡ πολυτελὴς καὶ βαρύτιμος, ὡς καὶ ἡ ἐπιτετηδευμένως φερομένη. Κατὰ μὲν τὸν κ...

Digitized by Google

νόνα Τρούλλου, ὁ ἀνοίκειον φέρων στολὴν κληρικὸς εἴτε ἐν τῇ πόλει εἴτε ὁδοιπορῶν ἀφορίζεται ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, κατὰ δὲ τὸν κανόνα ιστ΄ τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου, οἱ δι' ἐσθήτων λαμπρῶν καὶ περιφανῶν κοσμοῦντες ἑαυτοὺς κληρικοὶ διορθοῦνται, ἐπιμένοντες δ' ἐπιτιμίῳ παραδίδονται. Τὸ μὴ φέρειν τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐπιτρέπεται τοῖς κληρικοῖς καὶ μοναχοῖς ἐξαιρετικῶς μόνον δι' ἀνάγκην καὶ εὔλογον αἰτίαν· ὡ. τοιαύτην ἀναφέρει ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ Νικήτας ὁ χαρτοφύλαξ Θεσσαλονίκης τὴν τοῦ τόπου «ἀγριότητα, ἀκαταστασίαν καὶ βαρβαρότητα». Εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νὰ περιβάλλωνται ἱερατικὴν στολήν. Καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ βυζαντιακὸν δίκαιον (*Ἰουστιν.* νεαρὰ 123 κεφ. 44) ἀπηγόρευσε τοῖς ἐν κοσμικῷ ἀναστρεφομένοις καὶ μάλιστα τοῖς τὰ σκηνικὰ μετερχομένοις τὴν χρῆσιν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, ἀπειλῆσαν τοῖς τολμήσουσι χρήσασθαι τῷ τοιούτῳ σχήματι ἢ μιμήσασθαι ἢ ἐμπαῖξαι σωματικὰς ποινὰς καὶ ἐξορίαν. Ἡ Ἱερὰ σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπηγόρευσε τοῖς λαϊκοῖς τὴν χρῆσιν κληρικῶν ἐνδυμάτων. Καὶ τὸ ἄρθρον 138 τοῦ κρητικοῦ καταστατικοῦ ὥρισεν, ὅτι οὐδείς, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς ἢ ταῖς μοναῖς δοκιμαζομένων νέων, ἐπιτρέπεται νὰ φέρῃ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα. Καὶ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν κανονικῶς ἐγγεγραμμένων δοκίμων εἰς οὐδένα ἄλλον ἐπιτρέπεται νὰ φέρῃ ῥάσον. Ὁ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης παραβάτης ἀπελαύνεται τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὸ ἄρθρον 178 τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

[Πρβλ. *Κ. Μ. Ράλλη*. Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (1907) σ. 383–391.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τεῦχ. α΄ (1927) σελ. 131.] Κ. Μ. Ρ.

— **ἱερατικὸς** ***βαθμὸς*** */ Κανον. Δίκ./*. Οἱ ἱερατικοὶ βαθμοὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ εἶνε τρεῖς: ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος προΐσταται παντὸς τοῦ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ κλήρου, μόνος δυνάμενος νὰ χειροτονῇ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, οἵτινες παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὴν πνευματικὴν ἐπὶ τῶν πιστῶν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ κηρύττειν καὶ τελεῖν τὰ μυστήρια χάριν καὶ ἄδειαν, ὡς καὶ νὰχειροθετῇ εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα (ὀφφίκια). Ὁ δὲ πρεσβύτερος λαμβάνει διὰ τῆς χειροτονίας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἄδειαν τοῦ κηρύττειν καὶ τελεῖν πάντα τὰ μυστήρια, πλὴν τοῦ τῆς ἱερωσύνης, καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς τελετάς, πλὴν τῆς καθιερώσεως τῶν ναῶν καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου. Ὁ δὲ διάκονος ὑπουργεῖ ἐν τοῖς λειτουργικοῖς καὶ διοικητικοῖς τῷ πρεσβυτέρῳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ, παρ' οὗ λαμβάνει καὶ τὴν πρὸς τὸ κήρυγμα ἄδειαν. Τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀποβάλλει ὁ κληρικὸς διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, ἐνῷ διὰ τῆς ποινῆς τῆς ἀργίας στερεῖται μόνον τοῦ δικαιώματος ἐπὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων, διὰ δὲ τῆς ποινῆς τῆς ἐκπτώσεως ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος (ὀφφικίου) ἀποβάλλει μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (ὀφφίκιον), ὅπερ τυχὸν ἔχει, διατηρῶν τὸν ἱερατικὸν βαθμόν. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, δι' ἧς ὁ κληρικὸς ἀποβάλλει τὸν ἱερατικὸν βαθμόν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ποινὴν τοῦ ὑποβιβασμοῦ κληρικοῦ εἰς ὑποδεέστερον ἱερατικὸν βαθμόν, δι' ἧς ποινῆς ὁ εἰς ταύτην ὑποβαλλόμενος δύναται εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἀσκῇ μόνον τὰ καθήκοντα τῶν ὑποδεεστέρων βαθμῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τοῦ βαθμοῦ, ὃν νῦν κέκτηται. Ἡ ποινὴ αὕτη ἀπειλεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ σαρκικὰ ἁμαρτήματα. Οὕτω κατὰ τὸν ι΄ κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου ὁ διάκονος, ὁ ὁμολογήσας σαρκικὸν ἁμάρτημα πρὸ τῆς χειροτονίας διαπραχθέν, ἐκπίπτει τῆς διακονίας, εἰς ὑπηρέτου ὑποβιβαζόμενος τόπον. Ἐν τῇ Δύσει, κατὰ τὸν κανόνα δ΄ τῆς Α΄ συνόδου Τολήτου (400) ὁ ὑποδιάκονος, ὁ μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ λαβὼν ἑτέραν, ὑποβιβάζεται εἰς τάξιν ὀστιαρίου ἢ ἀναγνώστου· καὶ κατὰ τὸν κανόνα ε΄ τῆς ἐν Τολήτῳ Γ΄ συνόδου (589) οἱ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, οἱ μὴ ἀφιστάμενοι τῶν συζύγων αὐτῶν μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀρειανισμοῦ ἐπιστροφὴν αὐτῶν, ὑποβιβάζονται εἰς τὸν τοῦ ἀναγνώστου βαθμόν· κατὰ τὸν κανόνα β΄ τῆς συνόδου Λέριδος (524), οἱ πειραθέντες νὰ φονεύσωσι τὰ μοιχογέννητα αὐτῶν τέκνα δὲν ἀναλαμβάνουσι τὸ ἱερατικὸν αὐτῶν ἀξίωμα, ἀλλὰ τυχόντες τῆς κοινωνίας ἐκτελοῦσιν εἰς τὸ ἑξῆς ψάλτου καθήκοντα. Κατὰ τὸ Κανονικὸν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ὁ κληρικὸς ὁ μαλακίαν διαπραξάμενος ἀναλαμβάνει τὴν ἄσκησιν τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἕνα ἀργήσας καὶ διὰ τῶν νενομισμένων ἐπιτιμίων σωφρονισθείς· ἂν δὲ καὶ αὖθις ἤθελεν ὑποπέσει εἰς τὸ παράπτωμα τοῦτο δὶς ἢ καὶ τρίς, ἐκπίπτει τῆς ἱερωσύνης, εἰς ἀναγνώστου τάξιν ὑποβιβαζόμενος. Ὡς πρὸς τὸν ὑποβιβασμὸν ἐπισκόπου εἰς πρεσβύτερον, ἐνέμεινεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κθ΄ κανόνος τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου καθιερωθεῖσαν ἀρχήν, καθ' ἣν ἀπαγορεύεται ὡς ἱεροσυλία ὁ ὑποβιβασμὸς ἐπισκόπου εἰς βαθμὸν πρεσβυτέρου τοῦ διὰ βαρὺ παράπτωμα καθαιρεθέντος ἐπισκόπου ὄντος ἀναξίου πρὸς ἐκτέλεσιν καὶ τῶν τοῦ πρεσβυτέρου καθηκόντων. Ἐκτὸς τῆς ποινῆς τοῦ ὑποβιβασμοῦ εἰς ὑποδεέστερον ἱερατικὸν βαθμόν, ἀναγνωρίζει ἡ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ποινὴν τοῦ ὑποβιβασμοῦ εἰς τὸν ἔσχατον τόπον τοῦ οἰκείου βαθμοῦ. Ἐν ἑκάστῳ δηλονότι ἱερατικῷ βαθμῷ οἱ ἀρχαιότεροι, οὐχὶ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὴν χειροτονίαν, προκαθέζονται τῶν κατὰ ταύτην νεωτέρων, ἤτοι ὁ τὴν χειροτονίαν ἀρχαιότερος ἐπίσκοπος καθέζεται πρὸ τοῦ κατὰ ταύτην νεωτέρου αὐτοῦ ἐπισκόπου, ὡσαύτως καὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος. Κατὰ τὸν κανόνα ζ΄ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, ὁ οἱονδήποτε ἔχων ἐκκλησιαστικὸν ὀφφίκιον διάκονος καὶ καθεζόμενος ἐξ ἀλαζονείας πρὸ τῶν πρεσβυτέρων ὑποβιβάζεται εἰς τὸν ἔσχατον τόπον τοῦ οἰκείου βαθμοῦ καὶ καθίσταται πάντων τῶν διακόνων ὑποβάθμιος, ἐὰν μὴ εἰς ἑτέραν πόλιν ἐστάλη περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, ὅτ' ἐπέχει τὸν τόπον ἐκείνου, τιμώμενος ὡς τοποτηρητὴς αὐτοῦ. Οὐδαμῶς δ' ἄπορον, ὅτι ὁ κανὼν ιη΄ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπειλεῖ διὰ παράπτωμα ἐλαφρότερον, οἷον εἶναι τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων νὰ καθέζηται ὁ διάκονος, ποινὴν αὐστηροτέραν, οἷα εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς διακονίας παῦσις, διότι ὁ κανὼν οὗτος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κανόνα ζ΄ Τρούλλου, ἀφορᾷ εἰς διάκονον καθεσθέντα ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐν καιρῷ ἱερουργίας. Κατὰ τὸν κανόνα ε΄ τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου οἱ καυχώμενοι ὅτι διὰ δόσεως χρημάτων ἐτάχθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὀνειδίζοντες τοὺς ἄνευ δόσεως χρημάτων, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν βίου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκλεγέντας, λαμβάνουσι τὸν ἔσχατον βαθμὸν τοῦ οἰκείου τάγματος, ἐπιμένοντες δὲ διορθοῦνται δι' ἐπιτιμίου. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀφορώντων εἰδῶν τοῦ ὑποβιβασμοῦ, ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ποινὴν τῆς ἀνικανότητος τῆς εἰς ἀνώτερον ἱερατικὸν βαθμὸν προαγωγῆς.

Τὴν ποινὴν ταύτην ἀνεγνώρισεν ἡ Ἐκκλησία ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει. Οὕτως ἐν τῇ τῆς Ἀφρικῆς Ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ τὰ μητροπολιτικὰ δίκαια δὲν ἦσαν ἀρρήκτως συνδεδεμένα μεθ' ὡρισμένων πόλεων, ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν χειροτονίαν πρεσβύτερος ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας ἦν ipso jure ἅμα καὶ μητροπολίτης, διὸ καὶ ἡ τούτου ἐπισκοπὴ ἐπωνομάζετο πρῶτος θρόνος (prima sedes), αὐτὸς δ' οὗτος πρῶτος (primus), περιήρχετο δὲ κατ' ἀκολουθίαν τὸ μητροπολιτικὸν ἀξίωμα ἐκ περιτροπῆς εἰς τὰς διαφόρους διοικήσεις, ὧν οἱ ἐπίσκοποι ἤλπιζον νὰ γένωνται πρῶτοι, πρὸς ποινὴν ἀφῃρεῖτο ἔστιν ὅτε ἀπό τινων τούτων ἡ ἐλπὶς αὕτη, ἀποφαινομένων τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ἵνα οὗτος μηδέποτε ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρώτου, ἀείποτε παραμένων ἁπλοῦς ἐπίσκοπος. Κατὰ τοὺς κανόνας α΄ καὶ γ΄ τῆς ἐν Τολήτῳ συνόδου (400) δὲν ἠδύναντο νὰ προαχθῶσιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρεσβυτέρου οἱ ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶ συγγιγνόμενοι διάκονοι καὶ εἰς τὸν τοῦ ἐπισκόπου οἱ ἔχοντες τέκνα πρεσβύτεροι. Ὡσαύτως οἱ μετὰ χήρας συνάψαντες γάμον ἀναγνῶσται ἠδύναντο μόνον μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὑποδιακόνου νὰ προβιβασθῶσι. Κατὰ τὸν κανόνα ξθ΄ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ὁ πρὸ τοῦ ἑαυτοῦ γάμου σαρκικῶς συναφθεὶς μετὰ τῆς μνηστῆς αὐτοῦ ἀναγνώστης δὲν προάγεται εἰς ἀνώτερον βαθμόν. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ὥρισε διὰ τῆς νεαρᾶς ρκγ΄ (κεφ. ιδ΄), ὅτι ὁ ἀναγνώστης ὁ τὸ δεύτερον γήμας γυναῖκα, ἢ τὸ πρῶτον μὲν ἀλλὰ χήραν, ἢ διεζευγμένην ἢ τοιαύτην, μεθ' ἧς ὁ γάμος ἐκωλύετο εἴτε ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων εἴτε ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, εἰς οὐδένα ἠδύνατο νὰ προβιβασθῇ ἀνώτερον ἐκκλησιαστικὸν βαθμόν, προβιβαζόμενος δὲ τυχὸν ὑπεβιβάζετο αὖθις εἰς τὸν πρότερον βαθμόν. [Πρβλ. *Κ. Μ. Ράλλη*. Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθῆναι 1907) σελ. 43–53.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου (Ἀθῆναι 1927), σελ. 109–111.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἱερατισμὸς (ὁ)· ἡ ἀπὸ τῶν ἱερέων ἐπιβολή, ἐξάρτησις.

ἱερατίτης (ὁ) (Hieratit) */ Ὀρυκτολ./*. Ὀρυκτὸν φθοριοπυριτικὸν ἅλας τοῦ καλίου, κρυσταλλούμενον εἰς μικρὰ ὀκτάεδρα. Ὁ χημικὸς τύπος αὐτοῦ εἶναι $2KF.SiF_4$, προέρχεται δὲ τὸ ὀρυκτὸν ἀπὸ τὰ ἀέρια τοῦ Vulcano. Γ. Β.

ἱέρεια (ἡ)· γυνὴ ἱερεύς: «ἡ ἱέρεια τοῦ Ἀπόλλωνος».

— */ Ἀρχ./* Βλ. ἱερεύς.

ἱερεῖον (τό)· τὸ πρὸς θυσίαν προωρισμένον ζῷον, τὸ σφάγιον.

— */ Ἀρχ./* Βλ. *θυσία*.

Ἱερεμίας. Εἷς τῶν μεγάλων προφητῶν τοῦ Ἰσραήλ, οὗ τὸ ὄνομα φέρουσι τρία βιβλία τῆς Π. Διαθήκης.

Α΄) ***Ἡ προσωπικότης τοῦ Ἱερεμίου.*** Οὗτος ἦτο υἱὸς ἱερέως τινὸς ὀνόματι Χελκίου καὶ ἐγεννήθη περὶ τὸ 650 π. Χ. ἐν τῷ περὶ τὰς 2 ὥρας βορείως τῆς Ἱερουσαλὴμ κειμένῳ βενιαμιτικῷ χωρίῳ Ἀναθώθ. Ὁ Ἱερεμίας εἶναι ἀναμφιβόλως μεταξὺ τῶν προφητῶν καὶ καθόλου τῶν ἡρώων τοῦ Ἰσραὴλ ἡ μάλιστα τραγικὴ προσωπικότης, ἧς ὁ βίος εἶναι μία ἐπὶ πλέον «ἀπόδειξις τῆς τραγικότητος τῶν μαρτύρων τοῦ Θεοῦ». Νεαρὸς ἔτι τὴν ἡλικίαν καὶ δὴ περὶ τὸ 627, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωσίου, κληθεὶς ἐπὶ τὸ τραχύτατον διὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα ἐκείνην προφητικὸν ἔργον, ὅπερ συνίστατο κατὰ τὴν θείαν προσταγὴν εἰς τὸ «ἐκριζοῦν καὶ κατασκάπτειν καὶ ἀπολύειν καὶ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν» (*Ἱερ.* α΄ 10) καὶ δὲν περιωρίζετο εἰς τὸν περιούσιον τοῦ Θεοῦ λαόν, ἀλλ' ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ ἄλλα «ἔθνη καὶ βασιλείας», ἀνέλαβε τοῦτο μετὰ δέους καὶ ἤσκησεν αὐτὸ ἀπτοήτως καὶ ἀκάμπτως, ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ὑπὸ τὰς μάλιστα τραγικὰς διὰ τὴν χώραν του καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον συνθήκας, ἀντὶ τῆς θερμῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν ἀγάπης δρέπων μῖσος καὶ διωγμοὺς παρ' ἐκείνου καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Οἱ διωγμοὶ δὲ οὗτοι ἤρχισαν ἀπὸ τῆς Ἀναθὼθ (ια΄ 18, ιβ΄ 2), ἐξηκολούθησαν δεινότεροι ἐν Ἱερουσαλήμ, ἔνθα βραδύτερον ἐγκατεστάθη, καὶ συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ θανάτου του, ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοῦ εὐσεβοῦς Ἰωσίου ἐμφανισθείς, παραλλήλως πρὸς τὴν διὰ τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἐπιτελεσθεῖσαν ἐξωτερικὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἐπεδίωξε καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀνακαίνισιν καὶ προανήγγειλεν ἔκτοτε τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπόρριψιν καὶ πτῶσιν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα (δ΄ 7, 27, ε΄ 15, στ΄ 21). Ἐντονωτέρα δὲ ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ Ἱερεμίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωσίου (609) ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ διαδόχων αὐτοῦ Ἰωάχαζ καὶ Ἰωακείμ, ὅτε ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀπέβη θέατρον δεινῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων καὶ ἑστία ἠθικῆς ἀποσυνθέσεως, ἣν ὑπέθαλπεν αὐτὸς ὁ Ἰωακείμ. Ὁ προφήτης ἀντεπεξῆλθεν ὄχι μόνον κατὰ τῶν κακῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς φιλαιγυπτιακῆς καὶ ἀντιβαβυλωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἰωακείμ, ἣν ἐθεώρει ὡς ὀλεθρίαν, καὶ δὴ καὶ κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἀπεπλάνων τὸν λαὸν διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων περὶ εὐτυχοῦς μέλλοντος αὐτοῦ, προεφήτευσε τὰς μελλούσας συμφορὰς τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο αὐτὸς καὶ ὁ μαθητής του Βαροὺχ στόχος ἀγρίων ἐπιθέσεων ἐκ μέρους πάντων τούτων καὶ τῶν ἱερέων τῆς Ἱερουσαλήμ, οἵτινες εἶχον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς μάζας τοῦ πεπωρωμένου λαοῦ. Ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωσίου προαναγγείλας τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὃν διέφυγε τῇ παρεμβάσει προὐχόντων τινῶν. Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Καρκεμὶς (605) ἧτταν τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὅτε ἡ Παλαιστίνη ὑπήχθη ὑπὸ τὴν βαβυλωνιακὴν κυριαρχίαν, ἤρχισεν ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀπειλῶν τοῦ Ἱερεμίου, ἀλλὰ καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ διωγμοὶ ἐκορυφώθησαν. Ὁ Ἰωακεὶμ πληροφορηθεὶς τὴν ἐν ἡμέρᾳ νηστείας τινὸς ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου τοῦ περιέχοντος τοὺς λόγους τοῦ προφήτου, διατάσσει τὴν κατάκαυσιν τοῦ βιβλίου τούτου καὶ τὴν φυλάκισιν τοῦ Ἱερεμίου, ὅστις ἀναγκάζεται μὲν τότε νὰ κρυβῇ, χωρὶς ὅμως νὰ μειωθῇ οὔτε ἡ πίστις του εἰς τὸν Θεόν, οὔτε τὸ θάρρος, οὔτε ἡ πρὸς τὸν λαὸν ἀγάπη αὐτοῦ (*Ἱερεμ.* μγ΄ 1 ἑξ.). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωακεὶμ πίπτει μαχόμενος κατὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος (597), ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωαχὶμ παραδίδει τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὴν Βαβυλωνίους καὶ ἀπάγεται εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν μετὰ τοῦ γυναικωνίτου του καὶ πολλῶν προὐχόντων τοῦ λαοῦ (597). Ὁ νέος βασιλεὺς Σεδεκίας, ἄβουλος τυγχάνων, ἀκροᾶται μὲν τῶν λόγων τοῦ προφήτου συνιστῶντος σύνεσιν, παρασύρεται δ' ὅμως ὑπὸ τῆς ἀντιβαβυλωνικῆς μερίδος καὶ ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, ἐπαναστατεῖ κατὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ προκαλεῖ οὕτω νέαν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Ἱερεμίου πραγματοποιοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀντίπαλοί του παραμένουσιν ἀμεταμέλητοι καὶ εἰς νέους διωγμοὺς κατ' αὐτοῦ προβαίνουσιν.

Ὁ προφήτης ἀνένδοτος ἀγωνίζεται κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, προσπαθεῖ δι' ἐπιστολῆς του νὰ προφυλάξῃ καὶ τοὺς ἤδη εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῷ 597 ἀπαχθέντας ἀπὸ τῆς ὀλεθρίου ἐπιδράσεως ἐκείνων, καὶ ἀτρόμητος προαναγγέλλει εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐναπομείναντας τὸ ἐπικείμενον οἰκτρὸν τέλος τοῦ κράτους καὶ συμβολικῶς παριστᾷ τὴν ἐγγίζουσαν δουλείαν, ἐμφανισθεὶς δημοσίᾳ μετὰ δεσμῶν καὶ κλοιῶν ἐπὶ τοῦ τραχήλου (*Ἱερ.* λδ΄ 2 ἑξ.). Ἀποπειραθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὴν γενέτειράν του συλλαμβάνεται παρὰ τὴν πύλην τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς δῆθεν προδότης τῆς πατρίδος, ῥίπτεται εἰς τὴν φυλακήν, ἔπειτα δ' εἰς λάκκον περιέχοντα βόρβορον, ὁπόθεν ἐξήχθη τῇ μεσιτείᾳ Ἀβδεμέλεχ, τοῦ Αἰθίοπος εὐνούχου, καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς φυλακῆς (με΄ 6 ἑξ.). Περισφιγχθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὁ προφήτης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σεδεκίου περὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως συνιστᾷ τὴν ἑκούσιον παράδοσιν αὐτῆς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταστροφῆς (με΄ 21 ἑξ.), χωρὶς νὰ εἰσακουσθῇ. Μετὰ δεκαοκτάμηνον πολιορκίαν ἡ πό-

Digitized by Google

λις πίπτει καὶ ἡ ἐπαλήθευσις τῶν ἀπειλῶν τοῦ Ἱερεμίου ὁλοκληροῦται· ἡ Ἱερουσαλὴμ μετὰ τοῦ ναοῦ καταστρέφεται· ὁ Βιβυλώνιος ἀρχιστράτηγος πληροφορηθεὶς περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ προφήτου τὸν ἐλευθερώνει καὶ ἀπονέμει τιμὰς εἰς αὐτόν. Οὗτος δὲ ἀντὶ τῆς προσενεχθείσης εἰς αὐτὸν τιμητικῆς ἐν Βαβυλῶνι θέσεως προτιμᾷ νὰ παραμείνῃ μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπολειφθέντων ὁμοφύλων, πλησίον τοῦ Ἰουδαίου τὴν καταγωγὴν ἐπάρχου Γοδολίου ἐν Μασσηφὰ (μζ' 1 ἑξ.). Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Γοδολίου πολλοὶ Ἰουδαῖοι, ἵνα σωθῶσιν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, φεύγουσιν εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα συναπάγουσιν ἄκοντα καὶ τὸν Ἱερεμίαν μετὰ τοῦ μαθητοῦ του Βαρούχ καὶ ἐγκαθίστανται ἐν Τάφνας (ν' 1 ἑξ.). Καὶ ἐνταῦθα ὁ προφήτης ἐξηκολούθησε τὴν δρᾶσίν του, ἐλέγχων τὴν ὑπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς λατρείας παρασυρθεῖσαν μερίδα τῶν ὁμοφύλων του καὶ προαναγγέλλει καὶ εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος τὴν ἐπικειμένην διὰ τῶν Βαβυλωνίων συμφορὰν (ν' 10 ἑξ.). Καὶ ἐνταῦθα μὲν ἐξαντλοῦνται αἱ βιβλικαὶ περὶ τοῦ προφήτου μαρτυρίαι. Περὶ δὲ τοῦ τέλους αὐτοῦ ἔχομεν μόνον διαφόρους παραδόσεις, ἐξ ὧν ἡ μάλιστα διαδεδομένη εἶναι, ὅτι οὗτος ἕνεκεν τῶν ἀπειλητικῶν λόγων του ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων του ἐν Τάφνας. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὁ Ἱερεμίας διὰ τὸ φιλάδελφον αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσευχάς του ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὡς μέγιστος προφήτης (Β' Μακκαβ. ιε' 12). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτάζεται τῇ 1 Μαΐου.

Β') ***Τὸ προφητικὸν κήρυγμα τοῦ Ἱερεμίου.*** Ὑπέροχος εἶναι ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας τῆς Π. Διαθήκης θέσις τοῦ Ἱερεμίου. Ἐν πρώτοις οὗτος ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ διεισδύσωμεν εἰς τὴν προφητικὴν συνείδησιν καὶ νὰ διαγνώσωμεν τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς εἰς αὐτὸν μεταδόσεως τῶν θείων ἀποκαλύψεων (ιε' 16, ιη' 1 ἑξ., κ' 9, κγ' 29 κλπ.). Σπουδαιοτάτη δὲ εἶναι συμβολὴ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς ἰσραηλιτικῆς θρησκείας. Ὁ Ἰαβὲ εἶναι κατ' αὐτὸν θεὸς ὄχι μόνον δίκαιος, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἀγάπης (λη' 20) «πηγὴ ὕδατος ζῶντος», εἰς αὐτὸν δὲ μόνον πρέπει τις νὰ ἔχῃ τὰς ἐλπίδας του, πάσης πολιτικῆς στηριζομένης εἰς ἀνθρωπίνην φιλίαν οὔσης ἐπιβλαβοῦς καὶ ἐπικαταράτου (ιζ' 1 ἑξ. κλπ.). Ἐναντίον τῶν ἱερέων καὶ ψευδοπροφητῶν τονίζει, ὅτι οὐδὲ ὁ ναὸς αὐτὸς δύναται νὰ σώσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς (ζ' 4 ἑξ.), ὅτι τὴν ἀξίαν προσδίδει εἰς τὰς θυσίας καὶ εἰς τὴν λατρείαν καθόλου τὸ ἠθικὸν φρόνημα, καὶ ὅτι σωτήριος εἶναι μόνον ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ (ζ' 21 ἑξ. κλπ.). Δὲν εἶναι δὲ μόνον προφήτης τῆς κρίσεως διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς ὁποίας ἐπιδιώκει τὴν μετάνοιαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ προφήτης τῆς ἐπὶ κρεῖσσον μέλλον ἐλπίδος, ἥτις ἐμφανίζεται παρ' αὐτῷ ἀκμαία καὶ κεκαθαρμένη (δ' 14 ἑξ., κθ'). Προλέγει ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ (μ' 7 ἑξ.) καὶ ἀνατολὴν «βλαστοῦ δικαίου» (βασιλέως δικαίου) ἐκ τοῦ οἴκου Δαυὶδ καὶ τὴν σύναψιν «διαθήκης καινῆς» καὶ δὴ παγκοσμίου χαρακτῆρος (λη' 31 ἑξ.). Τὴν εὐρύτητα δὲ τῆς βλέψεως αὐτοῦ ἐμφαίνει καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους Ἰουδαίους σύστασίς του, ὅπως «προσεύχωνται πρὸς Κύριον» ὑπὲρ τῶν Βαβυλωνίων (λστ' 7).

Τοὺς προφητικοὺς αὐτοῦ λόγους ἐσυνήθιζε νὰ καταγράφῃ ὁ Ἱερεμίας εἴτε αὐτὸς εἴτε καθ' ὑπαγόρευσιν διὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του καὶ μαθητοῦ Βαρούχ. Τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀμέσου καταγραφῆς ἀποκομίζει τις ἀναγινώσκων πλεῖστα ὅσα μέρη τοῦ προφητικοῦ του βιβλίου. Ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν ὑπολείπεται μὲν τοῦ Ἡσαΐου, ἁμιλλᾶται δ' ὅμως οὗτος πρὸς ἐκεῖνον κατὰ τὴν μεγαληγορίαν, ἐν δὲ τοῖς λόγοις του ἐπανθεῖ χάρις ποιητικὴ ὑπέροχος. Ὡς ποιητικοὶ ἀδάμαντες (παρὰ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ οὐχὶ ἄριστα σῳζομένου κειμένου) θεωροῦνται αἱ μεγαλύτεραι συνθέσεις αὐτοῦ ἐν τοῖς κεφ. δ' (5—31), ιδ', λ' καὶ ἑξῆς, δραματικωτάτη δὲ εἶναι ἡ θρηνῳδία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν λαὸν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ἐρημίας τῆς χώρας μετὰ τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν (θ' 1 ἑξ.), ἡ περιγραφὴ τοῦ πένθους τῆς Ἰουδαίας (ιδ'), ἡ θρηνῳδία τῆς Ραχὴλ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῆς (λη' 15 ἑξ.) κλπ. Δραματικώτερον καθίστατο τὸ προφητικὸν αὐτοῦ κήρυγμα καὶ διὰ τῶν συμβολικῶν πράξεων, δι' ὧν ἐντονώτερον ἤθελε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ του (πρβ. ιστ' 1, ιθ' 1, λε', λθ' κλπ.).

Γ') ***Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἱερεμίου.*** Τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου τούτου φέρουσι τρία συγγράμματα τῆς Π. Διαθήκης, τὸ βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου, οἱ θρῆνοι καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερεμίου.

1) *Τὸ βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου.* Τοῦτο συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων προφητῶν καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 52 κεφαλαίων, ἐν οἷς περιέχονται λόγοι τοῦ προφήτου τούτου καταγραφέντες ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Βαρούχ. Καὶ τῆς μὲν εἰς ἓν βιβλίον συγκροτήσεως τῶν λόγων τοῦ ἡμετέρου προφήτου προηγήθησαν ἐπὶ μέρους συλλογαί, ὡς πληροφορούμεθα ἢ τεκμαιρόμεθα ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Οὕτως ἐκ τοῦ κεφαλαίου μγ' (4 ἑξ.) μανθάνομεν ὅτι ὁ προφήτης κατὰ θεῖαν ἐντολὴν ἀναθέτει εἰς τὸν Βαρούχ νὰ καταγράψῃ εἰς βιβλίον τοὺς μέχρι τότε (606) ἀπαγγελθέντας λόγους αὐτοῦ, ὅπερ καὶ πράττει οὗτος καθ' ὑπαγόρευσιν ἐκείνου, στηριζομένου πιθανώτατα καὶ εἰς προχείρους σημειώσεις. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προσέθηκεν ὁ πιστὸς ἐκεῖνος καὶ μέχρι τέλους ἀχώριστος μαθητὴς Βαρούχ, ὅστις ἐκληρονόμησε προσωπικῶς τὸν πλουσιώτατον φιλολογικὸν θησαυρὸν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ διδασκάλου. Ὅτι δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφὴν προέρχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοῦ καλάμου τοῦ Βαρούχ, καταγράψαντος τοὺς λόγους ἐκείνου καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ

Ὁ προφήτης Ἱερεμίας.
[Ἀνάγλυφον μιᾶς τῶν ἐκ βρόνζου θυρῶν τοῦ Σὰν Πάολο Ἐξτραμούρα ἐν Ρώμῃ.]

Μιχαὴλ Ἀγγέλου: Ὁ προφήτης Ἱερεμίας.

ἀναμνήσεις, πιστεύουσι καὶ οἱ φιλελεύθεροι κριτικοί, οἵτινες δέχονται καὶ μεταγενεστέρας προσθήκας (Δευτεροϊερεμίας), ὧν ἡ ἔκτασις ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ὑποκειμενικῆς κρίσεως τῶν ἐν λόγῳ κριτικῶν. Συνέχεται δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς, ἔνθα περιγράφεται ἡ κλῆσις τοῦ Ἱερεμίου εἰς τὸ προφητικὸν ἀξίωμα, καὶ ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει λόγους ἀπειλητικοὺς καὶ παραινετικοὺς πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Ἰούδα (κεφ. β'— λε' κατὰ τὸ μασοριτικὸν κείμενον), τὸ δεύτερον ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ προφήτου ἀπὸ τοῦ 4ου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ ἐφεξῆς (κεφ λστ'— με') καὶ τὸ τρίτον λόγους κατὰ ξένων λαῶν, οἷον Αἰγυπτίων, Φιλισταίων, Μωαβιτῶν κλπ. (κεφ. μστ'— να')· καταλείεται δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο δι' ἱστορικοῦ παραρτήματος, περιέχοντος εἰδήσεις περὶ τοῦ βασιλέως Σεδεκίου καὶ τῆς εἰς τὸν Ἰωακεὶμ ἀπονεμηθείσης χάριτος (κεφ. νβ'. Πρβλ. καὶ Δ' Βασ. κδ' 18—κε' 21 καὶ 27—30.

2) *Οἱ θρῆνοι τοῦ Ἱερεμίου.* Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον τῆς Π. Διαθήκης, ὅπερ ἀπαρτίζεται ἐκ 5 ἐλεγειακῶν ποιημάτων (μοιρολογίων), ἐν οἷς θρηνεῖται ἡ τύχη τῆς καταστραφείσης Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ παρακαλεῖται ὁ Θεὸς ὅπως γίνῃ ἵλεως ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ τὸ βιβλίον τοῦτο συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν λεγομένων ἁγιογράφων καὶ ὑπογράφεται Ἐχά (="Ω πῶς) ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ μεταφράσει τῶν Ο' ἐπακολουθεῖ μετὰ τὸ βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου καὶ τὸ τοῦ Βαρούχ καὶ ἐπιγράφεται, κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, *Θρῆνοι*, ὅπερ ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει εἴτε ἀποδίδεται διὰ τοῦ Threni ἢ μεταφράζεται Lamentationes. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τὰ μὲν 4 πρῶτα εἶναι ἀλφαβητικὰ ἀκρόστιχα (ἐννοεῖται κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν ἀλφάβητον) καὶ μάλιστα τὸ τρίτον, ἔνθα ἡ θρηνῳδία κορυφοῦται, εἶναι τριπλοῦν ἀκρόστιχον, δηλαδὴ ἀνὰ τρεῖς ἀλλεπάλληλοι στίχοι ἄρχονται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος τοῦ ἀλφαβήτου. Τὰ ποιήματα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιότητος (Ο', Ταλμούδ, Ταργκούμ) ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Ἱερεμίαν καὶ ἐπιστεύετο συνήθως, ὅτι ἐποιήθησαν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἂν καὶ ὁ Ἱερώνυμος, ἀκολουθῶν τῷ Ἰωσήπῳ, ἐσχέτιζε τὴν ποίησιν αὐτῶν μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωσίου (Β' Παραλ. λε' 25). Νεώτεροι δὲ κριτικοὶ καταβιβάζουσι τὴν ποίησιν τῶν θρήνων εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Λαμβανομένων δ' ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μὲν τῆς παλαιᾶς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως, τὸ δὲ τοῦ γεγονότος, ὅπερ ἀναγνωρίζουσι καὶ φιλελεύθεροι ἔτι κριτικοὶ (ὡς ὁ Kautzsch κ. ἄ.), ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ποιήματα ταῦτα «προσδίδουσι νωπὴν ἀνάμνησιν τῆς ἁλώσεως καὶ τῆς καταστραφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, οἵαν θὰ ἀνέμενέ τις μόνον παρ' αὐτόπτου τῶν γεγονότων», ἐπίσης δὲ καὶ ὅτι καὶ αἱ ἰδέαι εἶναι κυρίως ἱερεμίειοι, δύναταί τις κάλλιστα νὰ δεχθῇ τὴν ἱερεμίειον καταγωγὴν τοῦ κυρίου μέρους τῶν θρήνων τούτων, εἰς οὓς φαίνεται ὅτι θὰ ἐγένοντο καὶ μεταγενέστεραι προσθῆκαι. Κατὰ τὴν παράδοσιν, οἱ θρῆνοι οὗτοι ἐποιήθησαν οὐ μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ δὴ περὶ τὰ 250 μ. βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως τῆς Δαμασκοῦ, ἐν τῷ λεγομένῳ σπηλαίῳ τοῦ Ἱερεμίου. Ἀνεγινώσκοντο δὲ τὰ ποιήματα ταῦτα κατὰ τὴν 9ην τοῦ μηνὸς Ἄβ, ἐπέτειον τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων. Καὶ μέχρι σήμερον δὲ ψάλλονται μάλιστα κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς, ὑπὸ τῶν θεοσεβῶν Ἰουδαίων μετ' ἄλλων μοιρολογίων παρὰ τὸ τεῖχος τῶν κλαυθμῶν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πλατείας τοῦ ναοῦ, ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ καταστροφῇ τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ Τίτου (70 μ. Χ.). Ἐπίσης καὶ ἐν τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπαγγέλλονται οἱ θρῆνοι οὗτοι κατὰ τὴν Μ. Παρασκευήν.

3) *Ἐπιστολὴ Ἱερεμίου.* Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἥτις ἐν τῇ ἑλληνικῇ Π. Διαθήκῃ (τῶν Ο') ἐπακολουθεῖ μετὰ τοὺς Θρήνους, εἶναι ἐκ τῶν δευτεροκανονικῶν ἢ ἀναγινωσκομένων βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτους, ἵνα προφυλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας. Κατὰ τῆς ἱερεμιείου καταγωγῆς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης οὐδὲν ἐσωτερικὸν τεκμήριον συντρέχει, ἀλλὰ τοὐναντίον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ὑπενθυμίζει μέρη τινὰ τοῦ Ἱερεμίου (μάλιστα τὰ κεφ. ι' καὶ λστ')· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις αἱ περὶ τῆς βαβυλωνιακῆς εἰδωλολατρείας μαρτυρίαι τῆς ἐπιστολῆς ταύτης βεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τῶν εὑρεθέντων ἐν Νινευῇ καὶ ἀλλαχοῦ παλαιοτάτων μνημείων καὶ κειμένων. Τὸ ἑβραϊκὸν πρωτότυπον, ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ μετάφρασις, ἀπώλετο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *L. Gautier*, Le prophète Jérémie (1916). – *Θ. Παρασκευαΐδου*, Ὁ Ἱερεμίας ὡς ... (ἐν «Θεολογίᾳ» 1929).— *P. Volz*, Der Prophet Jer. β ἔκδ. (1921), ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Τὰ κυριώτατα δὲ τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων: α') εἰς τὸ προφητικὸν βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου τὰ τῶν *Duhm* (1901), *Cornill* (1905), *Giesebrecht* (β' ἔκδ. 1907), *Condamin* (1920) καὶ *Köberle* (1908), *Peake* (1910—1912), ... (1928)· β') εἰς τοὺς Θρήνους: *Löhr* (β ἔκδ. 1906), ... (1898), *Schneedorfer* (1903), *Ricciotti* (1924· καὶ γ') ... ἐπιστολὴν τοῦ Ἱερεμίου *Zöckler* (1891), *Schneedorfer* ... *Ball* (παρὰ *Charles*, The Apocrypha e. t. c. I 1913), ... *stein* παρὰ *Kautzsch* Apokryphen u. s. w. 1909).

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩ...

Digitized by Google

—*[Τεχν.]* Ὁ *Ἱερεμίας,* μολονότι ἐκ τῶν ἐξεχόντων προφητῶν, δὲν ἔτυχεν ἰδιαζούσης προσοχῆς ἐν τῇ τέχνῃ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Σπανίως ἀνευρίσκεταί που καὶ δὴ οὐχὶ μετὰ βεβαιότητος. Ὁ Γκαρούτσι ὑποθέτει, ὅτι ἀνεῦρε τοῦτον ἔν τινι πρωτοχριστιανικῇ σαρκοφάγῳ ὑπὸ μορφὴν ἀνδρὸς καθημένου ὑπὸ δένδρον (*Garrucci*: Storia della arte cristiana, t. V, πίναξ 319—322). Μεταγενεστέρως λαμβάνει θέσιν ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν χριστιανικῶν ναῶν ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν μειζόνων προφητῶν. Καὶ ἐν χειρογράφοις δὲ ἀπαντῶσι μικρογραφίαι ἀπεικονίζουσαι τοῦτον ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν μειζόνων προφητῶν ἐπίσης, ἄνευ ἰδιαζούσης τινὸς ἐπισημάνσεως. Δύνανται, ἐν τούτοις, νὰ μνημονευθοῦν ἐξαιρέτως μεταξὺ τῶν μικρογραφιῶν τούτων τοῦ Ἱερεμίου ἡ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου, ἀποκειμένου εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 341 συριακοῦ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων.

Ἐν τῷ κύκλῳ τῶν προφητῶν ἀνευρίσκεται ὁ Ἱερεμίας εἰς πλείστας τῶν μεσαιωνικῶν ἐκκλησιῶν. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἀπεικόνισίς του ἐν τῷ ναῷ τῆς ἱερᾶς μονῆς Δαφνίου, εἰς τὴν τρίτην θέσιν τῆς πρώτης ἐκ δεξιῶν σειρᾶς τῶν προφητῶν μετὰ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Μωϋσῆν.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν, ἡ ἀναπαράστασις τοῦ Ἱερεμίου θρηνοῦντος εἵλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν καλλιτεχνῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀπεικόνισε τὸν Ἱερεμίαν ἐν τῷ Σιξτείῳ παρεκκλησίῳ· ὁ Ροῦμπενς τὸν παρέστησε θρηνοῦντα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν πίνακι ἀποκειμένῳ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μαδρίτης· ὁ Ἐδουάρδος Μπέντεμανν ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν ὡραῖον πίνακα ἐκτεθέντα τῷ 1837· ὁ Ἐρρῖκος Λέχμανν τὸν παρουσίασε δέσμιον καὶ ὑπαγορεύοντα εἰς τὸν Βαροὺχ τὰς ἀρὰς αὐτοῦ ἐν πίνακι ἀποκειμένῳ εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀγγέρης· ὁ Ὁράτιος Βερνὲ ἀπεικόνισεν ἐπίσης τὸν Ἱερεμίαν εἰς πίνακα, ὃν ἀντέγραψεν ἐπιτυχῶς ὁ χαράκτης Ἀλλάϊ· ὁ δὲ Ἱσπανὸς γλύπτης Χοσὲ Ἀλκοβέρρο παρέσχε μίαν ἐξόχως ἐκφραστικὴν πλαστικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Ἱερεμίου θρηνοῦντος. Ι. Μ. Π.

—**Ἱερεμίας.** Ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας (βλ. *Μοβίλα*).

—**Ἱερεμίας** ἐπίσκοπος ***Βρεσθαίνης*** *(Σελλασίας)*. Κληρικὸς ἀκμάσας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ μητροπολίτου Λακεδαίμονος Ἀνανίου, ἀνεμείχθη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 καὶ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Σαλταμπάση βαλῆ τοῦ Μορέως, ἐμαρτύρησεν, ὑποστὰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Γ.Δ.Κ.

—**Ἱερεμίας, *Κωνσταντινουπόλεως*** πατριάρχαι. Τέσσαρες πατριάρχαι φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο:

Ἱερεμίας Α'. Ἐγεννήθη ἐν Ζίτσῃ τῶν Ἰωαννίνων. Μετετέθη ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Σόφιας, ἴσως τῷ 1520, καὶ ἐπαύθη μετ' ὀλίγον, καθὸ περιφερόμενος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς Αἴγυπτον καὶ Κύπρον καὶ Ἱεροσόλυμα. Ἐξελέγη τὸ δεύτερον τῇ 31 Δεκεμβρίου 1522, κυβερνήσας τὴν ἐκκλησίαν μέχρις, ἴσως, τοῦ 1537. Ἐπὶ τῆς ἱερατείας αὐτοῦ ταύτης ὁ Ἱερεμίας ἐξέδωκε σιγίλλια προστατεύοντα τὴν ἐν Μυτιλήνῃ μονὴν τοῦ Λειμῶνος (1527) καὶ τὴν γυναικείαν τῆς Μυρσινιωτίσσης (1531).. Τὴν τρίτην ἱερατείαν τοῦ Ἱερεμίου εὑρίσκομεν ὁριζομένην μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1537 ἕως τοῦ 1545, ὅτε ἀπεβίωσεν ἐν Βράτσῃ τῆς ἐπαρχίας Τυρνόβου. Τῷ 1542, μένων ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἔδωκε τὴν ὁριστικὴν αὐτῆς σύστασιν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τοῦ Σταυρονικήτα—πρὶν τούτου κελλίον ἀρχαιότατον—καὶ ἐγκατέστησε τὸν πρῶτον ἡγούμενον αὐτῆς Σίλβεστρον, καλέσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν Ἰβήρων μονῆς. Ἕνεκα τῆς συστάσεως τῆς μονῆς Σταυρονικήτα, δι' ἣν ἀπητοῦντο πολλὰ ἀναλώματα, ὁ Ἱερεμίας εἰσήγαγε καὶ τὸν θεσμὸν τῶν ἐμβατοικίων, δηλαδὴ τὸ ὑπὸ τῶν ἱερέων, οὕτως εἰπεῖν, ἐνοικίασμα τοῦ ναοῦ, διαρκοῦν μέχρι σήμερον ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ (Κωνσταντινουπόλεως).

Ἱερεμίας Β'. Ἐγεννήθη ἐν Ἀγχιάλῳ τῷ 1536. Μετετέθη ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1572. Ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν τὸ πρῶτον μέχρις 29 Νοεμβρίου 1579· τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1580 μέχρι Μαρτίου 1534· τὸ τρίτον ἀπὸ τοῦ 1586 μέχρι 1595, ὅτε ἀπέθανε. Τὰς ἱερατείας αὐτοῦ χαρακτηρίζει κυρίως ἡ μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἐπιστολ κὴ κοινολογία. Ἐπίσημον ἐπὶ Ἱερεμίου Β' γεγονὸς εἶναι ἡ ἀνακήρυξις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν καὶ τιμήν, τῷ 1589. Ταύτην ἐπέστη ἀνάγκη νὰ ἐπικυρώσῃ δὶς ὁ Ἱερεμίας, τῷ 1590 καὶ τῷ 1592. Ἐπὶ τοῦ Ἱερεμίου ἐγένετο ἡ ἀφαίρεσις τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου Παμμακαρίστου, καὶ ἡ μεταβολή του εἰς τζαμί. Τῷ 1589 ὁ Ἱερεμίας ἐχειροτόνησεν ἐν Κιέβῳ μητροπολίτην αὐτοῦ τὸν Μιχαὴλ μετὰ τῶν ἀρχιερέων Μονεμβασίας Ἱεροθέου καὶ τοῦ Μογλενῶν Θεοφάνους. Τῷ 1583 ἐπεκύρωσε συνοδικῶς τὰ δίκαια τῆς μονῆς Σινᾶ. Ὁ Ἱερεμίας, πατριάρχης ὤν, περιῆλθε πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἁγιορειτικόν τι χειρόγραφον πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἱερεμίας, ἄγνωστον πότε, κατετάχθη ἐν τοῖς ἁγίοις. Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

Ἱερεμίας Γ'. Ἐγεννήθη ἐν Πάτμῳ. Μετετέθη ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Καισαρείας τῷ 1716. Ἐπατριάρχευσε δὶς μὲν ὡς συνήθως ἀναγράφεται, τρὶς δὲ κατὰ τὸν Κύριλλον τὸν Λαυριώτην, τετράκις ὅμως κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἀκρίβειαν. Εὐσεβής, χρηστός, πεπαιδευμένος, «καταρτίζων τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα πρὸς εὐσέβειαν καὶ βίον ἄμεμπτον», κατέστη πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαόν. Τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως ταύτης τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῷ 1733 δολοφονικὴ ἀπόπειρα τινὸς ἐκ τοῦ ὄχλου κατὰ τοῦ διαδόχου του Σεραφεὶμ τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας. Ἐφυλακίσθη δὶς ἐν Ἀδριανουπόλει (1718) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (1720), κατασυκοφαντηθεὶς ὡς ἐπίβουλος ἐχθρὸς τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ὡς ζητῶν δῆθεν νὰ καταστρέψῃ αὐτὸ διὰ τῆς Ρωσίας. Διὰ τῆς μεσιτείας τῶν φίλων του καὶ διὰ χρημάτων ἀπηλλάγη τοῦ θανάτου. Παυθεὶς τῷ 1726 ἐνεργείαις τοῦ ἐχθροῦ του Γρηγ. Γκίκα, ἡγεμόνος Μολδαβίας, ἐξωρίσθη εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ. Κατὰ τὸ 1733 ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ δι' ἐνεργειῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του, κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Ἕνεκα ὅμως σφοδρῶν ψυχικῶν συγκινήσεων καὶ τοῦ γήρατος προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας μετὰ ἑπτάμηνον πατριαρχείαν, ἀπεχώρησε τοῦ θρόνου καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν τῆς Λαύρας, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1735. Ὁ Ἱερεμίας ἀνεδείχθη εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων πατριαρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἔχων εὐρεῖαν ἀντίληψιν περὶ τῆς δικαιοδοσίας, τῶν προνομίων καὶ τῆς θέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἰδίᾳ ὡς αὕτη διεμορφώθη μετὰ τὴν Ἅλωσιν. Ἀνὴρ μεγαλοπρεπὴς καὶ φιλόκαλος, ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὸν καὶ σήμερον σῳζόμενον πατριαρχικὸν ναὸν «μετὰ τῶν πέριξ ὀσπιτίων», συλλέξας πρὸς τοῦτο χρήματα πολλά. Ἀλλ' ὅτε τὸ βάρος τῶν χρεῶν ἠπείλει τὴν οἰκονομίαν τῶν πατριαρχείων, «ἐνεδύσατο τὰ ρακώδη», ὡς λέγει Σέργιος ὁ Μακραῖος, καὶ ἐφυλακίσθη διὰ τὰ χρέη τοῦ πατριαρχείου, ἀνερχόμενα περίπου εἰς 500.000 χρυσᾶ φράγκα· κατώρθωσε δὲ νὰ ἐξοφλήσῃ μέρος τοῦ χρέους κατ' ἀποκοπήν. Ἦλθε, συνεπείᾳ ὡρισμένων περιστάσεων, εἰς σχέσεις καὶ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Πέτρου τοῦ Μεγάλου. Τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1722 ἔστειλε πρὸς αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἰδιόχειρον πρωτότυπον γράμμα ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρωσίας τοῦ συνοδικοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἀντὶ τοῦ πατριαρχικοῦ. Ἐπεκοινώνησε καὶ πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς τῆς Μ. Βρεττανίας δι' ἀλληλογραφίας, συνυπογράψας μετὰ τῶν πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Ἀθανασίου καὶ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου καὶ 8 μητροπολιτῶν τὴν πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς ἀπάντησιν καὶ τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τῷ δὲ 1722 κατεδίκασε συνοδικῶς τὰς διαφόρους καινοτομίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

† Ὁ μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Ἱερεμίας Δ'. Ἐκόσμησε τὸν θρόνον ἀπὸ 1809 μέχρι 1813, ὅτε παραιτησάμενος τὸν θρόνον ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μυτιλήνην, ὅπου ἀπέθανε (1824). Ἦτο ἀπὸ τοῦ 1772 μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ 1783 Μυτιλήνης. Κρὴς τὴν πατρίδα, μετρίας μετεῖχε παιδεύσεως, ἀλλ' ἐγίνωσκε «χρῆσθαι τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς προσώποις». Μεταξὺ ἄλλων πράξεων, ὁ Ἱερεμίας Δ' περιέστειλε τὰς ἐν τῇ μονῇ Σουμελᾶ τοῦ Πόντου καταχρήσεις. Ἐπ' αὐτοῦ δέ, ἀντικανονικῶς, οὐκάζιον αὐτοκρατορικόν, κατὰ τὴν ρωσικὴν ἐν Ρουμανίᾳ κατοχὴν ἐκδοθέν, ἔπαυσε τὸν Οὐγγροβλαχίας Δοσίθεον καὶ διώρισε (1810) τὸν μητροπολίτην πρῴην Ἄρτης Ἰγνάτιον. Μ. Ι. Γ.

—**Ἱερεμίας *Σιναΐτης.*** Πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης τῆς ἱερᾶς μονῆς Σινᾶ, λόγιος ἀνήρ, γεννηθεὶς ἐν Κυδωνίᾳ τῆς Κρήτης. Ἔμεινεν ἐπί τινα ἔτη ἐν Εὐρώπῃ, ἐπιστατῶν εἰς ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν καὶ λειτουργικῶν βιβλίων. Μετέφρασε τὴν «Κλίμακα» τοῦ Ἰωάννου, ἐκδοὺς ταύτην ἐν Βενετίᾳ τῷ 1774. Εἰς τὴν «Ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης» (ἐν Βενετίᾳ 1768) προσέθηκεν ὁ Ἱερεμίας «Περιγραφὴν ἱεράν, διηγουμένην συντόμως τὰ ἐπισημότερα τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ μεγαλεῖα». Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

—**Ἱερεμίας** (Jeremias), ***Ἀλφρέδος.*** Γερμανὸς ἀσσυριολόγος· βλ. λ. *Γερεμίας* (Jeremias), Ἀλφρέδος.

Ἱερεμίας. —1) ***Ἰωάννης.*** Ἀγωνιστὴς ἐκ Δημητσάνης. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἠμείφθη διὰ γαιῶν καὶ τοῦ χαλκοῦ ἀριστείου. —2) ***Παναγιώτης.*** Ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, πολεμήσας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐτιμήθη μὲ τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον καὶ ἐκρίθη ἄξιος νὰ καταλάβῃ βαθμὸν ἀξιωματικοῦ τῆς φάλαγγος. Ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν τῷ 1868. Γ. Δ. Κ.

ἱερεμιάς, ***—άδος*** (ἡ)· ᾆσμα τοῦ *Ἱερεμίου* (βλ. λ.)· || θρηνολογία, σχετλιασμός, μεμψιμοιρία: «κάθε μέρα μᾶς διαβάζει τὶς ἱερεμιάδες του».

ἱερεξεταστὴς (ὁ), καὶ ***ἱεροεξεταστής***· ὁ δικαστὴς τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

ἱερεύς, ***—έως*** (ὁ)· ὁ θεράπων θεοῦ τινος, ὁ ἐκτελῶν τὰ τῆς λατρείας ἐν τῷ ναῷ, ὁ ἱεροθύτης: «ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, — τοῦ Ἀσκληπιοῦ, — τοῦ Διός»· || ὁ θρησκευτικὸς λειτουργός, ὁ ἐκτελῶν τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, κοιν. *παπᾶς*: «οἱ ἱερεῖς τῆς Μητροπόλεως, — τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κλπ.», «ἱερεὺς καθολικός, — ὀρθόδοξος».

—*[Ἀρχ.]* *Ἱερεῖς* ἐκαλοῦντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν διακονίαν τῶν ναῶν καὶ τὴν τέλεσιν πασῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερουργιῶν.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ ἄσκησις τῆς λατρείας τῶν θεῶν ἦτο δικαίωμα παρὰ τοῖς Ἕλλησι παντὸς ἐλευθέρου ἀνδρός. Μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων δὲν ὑπῆρχε προνομιοῦχος μεσάζουσα τάξις. Ὁ ἀρχηγὸς ἑκάστης οἰκογενείας ἦτο καὶ ὁ ἱερεὺς αὐτῆς, ἤτοι ὁ τελῶν ἐν ὀνόματι τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς θυσίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπίστευον, ὅτι ἐγίνοντο ξένοι καὶ ὁμοτράπεζοι τῶν θεῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐτέλουν τὴν θυσίαν. Ἡ τέλεσις ὅμως τῆς λατρείας (εἰς τὴν ὁποίαν περιελαμβάνετο καὶ ἡ θυσία) θεοῦ τινος περιελάμβανε καὶ τύπους καὶ λέξεις ἀκόμη τινάς, τῶν ὁποίων ἡ ἀλλοίωσις ἐθεωρεῖτο ἁμαρτία. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἱδρύθη τὸ κοινὸν τῆς πόλεως διὰ τῆς συνενώσεως τῶν γενῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἐπεμελεῖτο τῆς λατρείας ἰδίας θεότητος, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τηρήσεως τῶν νομίμων καὶ τῶν πατροπαραδότων ἐθίμων κατὰ τὴν θυσίαν πρὸς ἕκαστον τῶν θεῶν, ὅστις ἀπὸ θεοῦ γένους ἔγινε θεὸς τῆς πόλεως, παρέστη ἀνάγκη νὰ ὁρισθῇ εἷς ἐξ ἑκάστου γένους ὡς ἱερεὺς τῆς θεότητος, ἥτις πρότερον ἦτο μόνον θεότης τοῦ γένους του. Ὅτε δὲ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους πολίτας ἑκάστης πόλεως, οἵτινες ἦσαν πάντες γεννῆται, προσετέθησαν καὶ νέοι πολῖται, μὴ λατρεύοντες ἰδίους θεούς, ἑπόμενον ἦτο τὰ μέλη τῶν γενῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προήρχοντο οἱ ἱερεῖς τῶν κοινῶν πλέον καταστάντων θεῶν τῆς ὅλης πόλεως, νὰ θεωρῶσιν ἑαυτὰ ὡς συναποτελοῦντα κληρονομικὴν θρησκευτικὴν ἀριστοκρατίαν. Τοιαῦτα γένη ἦσαν οἱ Εὐμολπίδαι καὶ Κήρυκες ἐν Ἐλευσῖνι, οἱ Βουτάδαι καὶ οἱ Φυταλίδαι ἐν Ἀθήναις, καὶ ἄλλοι. Διὰ νὰ γίνῃ τις ὅμως ἱερεὺς θεοῦ τινος, δὲν ἤρκει μόνον νὰ εἶναι μέλος τοῦ γένους, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο κληρονομικὴ ἡ ἱερωσύνη τοῦ θεοῦ τούτου, καὶ ἐκ προφορικῆς παραδόσεως νὰ γνωρίζῃ πάντας τοὺς ἀγράφους θεσμοὺς καὶ τὰ ἱερὰ νόμιμα, ἅτινα ὤφειλε νὰ τηρῇ ἀκριβέστατα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι ἀρτιμελὴς καὶ ἁγνὸς τὸν βίον. Ἡ κληρονομικὴ ὅμως ἱερωσύνη ἐξηγοράζετο πολλάκις, ὑπάρχουν δὲ καὶ παραδείγματα ἐκλογῆς ἢ κληρώσεως ἱερέως τινός. Οἱ γινόμενοι ἱερεῖς δὲν ἀπετέλουν, ὡς προελέχθη, ἰδίαν τάξιν, οὐδὲ ἔμενον ξένοι πρὸς τὰ λοιπὰ βιωτικὰ ἔργα, τῆς τε εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, ἐτιμῶντο ὅμως ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν πατροπαραδότων τύπων καὶ ὅρων κατὰ τὴν λατρείαν, καὶ τῶν ἀρχαιοτρόπων ἐνδυμάτων καὶ παλαιοτέρων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, καθίσταντο συντηρητικοὶ τὸ φρόνημα πολῖται οἱ ἱερεῖς, καὶ ἠναντιοῦντο ἐπιμονώτερον τῶν ἄλλων συντηρητικῶν πολιτῶν κατὰ πάσης καινοτομίας ἐν τῷ πολιτεύματι, ἀπετέλουν δὲ πάντοτε τὴν ἐπικινδυνοτέραν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν δύναμιν. Ἂν ὅμως ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν ἐνίοτε πρὸς καινοτόμους τινὰς πολιτικούς, πολλάκις ὅμως ἐνίσχυον τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν δι' ἐπικυρώσεως τῶν ψηφιζομένων νόμων αὐτῆς, ὅτε οἱ πολῖται εἶχον μεγαλυτέραν εὐλάβειαν πρὸς αὐτούς, καὶ διὰ τῶν ἐν ὀνόματι τῶν θεῶν καταρῶν κατὰ τῶν κεκηρυγμένων ἐχθρῶν τῆς πολιτείας.

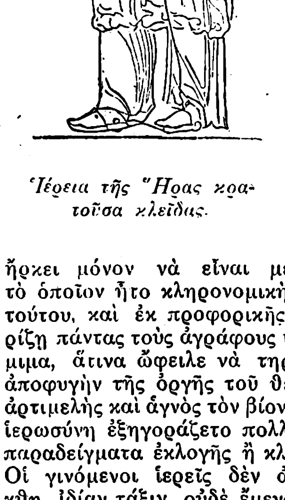

Ἱέρεια τῆς Ἥρας κρατοῦσα κλεῖδας.

Κύρια ἔργα τῶν ἱερέων ἦσαν, ὡς προελέχθη, ἡ τέλεσις τῆς θυσίας καὶ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς ναοῖς ἱερουργιῶν. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν, ἔργα τῶν ἱερέων ἦσαν ἡ καθαριότης τοῦ ναοῦ, γινομένη τῇ προνοίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ νεωκόρου, ἡ συντήρησις τοῦ ναοῦ, ἡ αὔξησις τῶν προσόδων τοῦ ἱεροῦ διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιεργίας τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸ κτημάτων, τῆς πωλήσεως τῶν δερμάτων τῶν

Digitized by Google

θυμάτων καὶ ἄλλων διαφόρων μέσων, ἡ προστασία τῆς περιουσίας τοῦ ἱεροῦ (ἰδίως ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς γαιῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸν θεὸν) καὶ ἡ προστασία παντὸς καταφυγόντος εἰς τὸν ναόν, ὡς εἰς ἄσυλον.

Διὰ τὴν ἡλικίαν, τὸ φῦλον καὶ τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν τῶν ἱερέων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, φαίνεται ὅτι δὲν ἐκράτουν αἱ αὐταὶ εἰς πάσας τὰς πόλεις αὐτῆς ἀρχαί. Ὑπῆρχον ἱερεῖς προκεχωρημένης ἡλικίας καὶ ἱερεῖς παῖδες (ὁ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος ἐν Θήβαις). Ὑπῆρχον ἱερεῖς πλεῖστοι, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ὀλίγαι ἱέρειαι (ἡ ἐν Ἀθήναις ἱέρεια τῆς Ἀθηνᾶς, αἱ ἐν Ἄργει ἱέρειαι τῆς Ἥρας, αἱ Ἡρεσίδαι, ἡ ἱέρεια τῆς Ἀφροδίτης ἐν Σικυῶνι κ. ο. κ.). Ὑπῆρχον ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι ἔγγαμοι, ἀλλὰ καὶ ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι ἄγαμοι (ὁ ἱεροφάντης τῆς Ἐλευσῖνος, ἡ ἱέρεια τῆς Ἀφροδίτης ἐν Σικυῶνι κ. ο. κ.). Ὅ,τι πάντως ἀπαραβάτως ἐτηρεῖτο ἦτο ἡ ἀποχὴ τοῦ ἱερέως ἢ τῆς ἱερείας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἱερωσύνης των, ἀπὸ πάσης ἐρωτικῆς σχέσεως. Ἑκάστου θεοῦ καὶ ἑκάστης θεᾶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχον ἴδιοι ἱερεῖς ἢ ἱέρειαι (παρ' Ὁμήρῳ ὁ Χρύσης καὶ ὁ Μάρων εἶναι ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ πρῶτος ἐν Χρύσῃ τῆς Τροίας καὶ ὁ δεύτερος ἐν Ἰσμάρῳ τῆς Θρᾴκης) ἐν ἑκάστῃ πόλει, εἷς ἢ πλείονες, ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἱερεῖς κοινοὶ πάντων ἢ τινων τῶν θεῶν τῆς πόλεως (ἱέρεια Ἥβης καὶ Ἀλκμήνης, εἰς τὸν δῆμον Αἰξωνέων Ἀττικῆς).

Οἱ ἱερεῖς ἱερῶν τινων (τῶν μαντείων, καὶ ἰδίως τοῦ ἐν Δελφοῖς) ἦσαν ἐξαιρετικῶν προσόντων καὶ γνώσεων ἄνθρωποι. Ἐγίνωσκον τὴν πολιτικὴν κα-

Θυσία τῆς Ἰφιγενείας.

[Ἐπὶ βωμοῦ τοῦ Μουσείου τῆς Φλωρεντίας. Ὁ ἱερεὺς κρατεῖ μάχαιραν.]

τάστασιν καὶ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, ὄχι μόνον τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀποικιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τῶν γειτονικῶν καὶ ἐπικοινωνούντων πρὸς αὐτὸ λαῶν. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ἀθήναις εἶχον καὶ ἰατρικὰς γνώσεις, ἔκαμνον χρῆσιν φαρμάκων καὶ προέβαινον ἐνίοτε καὶ εἰς μικρὰς ἐγχειρήσεις. Ἄλλων ἱερῶν οἱ ἱερεῖς καὶ αἱ ἱέρειαι (οἱ Ἀσκληπιάδαι τῆς Κῶ, αἱ ἱέρειαι τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει, οἱ Βουτάδαι τῶν Ἀθηνῶν) ἀπέκτησαν τόσον κῦρος καὶ τοσαύτην ἐπιβολήν, ὥστε τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ τὰ ἔτη τῆς ἱερωσύνης των ἀνεγράφοντο ἐπιμελῶς εἰς καταλόγους· ἀπὸ τῆς συνηθείας δὲ ν' ἀναγράφωνται παραπλεύρως αὐτῶν καὶ ἀξιομνημόνευτά τινα γεγονότα (ἰδίως αἱ ἀποστολαὶ ἀποίκων), κατέστησαν οἱ εἰρημένοι κατάλογοι τὰ ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 307 π. Χ., ὅτε ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ υἱός του Δημήτριος (ὁ Πολιορκητὴς) ἐτιμήθησαν ὡς θεοί, ἐπονομασθέντες Σωτῆρες, μέχρι τοῦ 287 π. Χ., ὅτε ὁ βασιλεὺς Πύρρος τῆς Ἠπείρου κατετρόπωσε τὸν Δημήτριον, ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἐπώνυμος τοῦ ἔτους ἀντὶ τοῦ ἄρχοντος (τούτους ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὠνόμασαν ἄρχοντας).

Β') ***Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ.*** Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ὑπῆρχον ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι, ἔγγαμοι καὶ ἄγαμοι (αἱ *Ἑστιάδες*) καὶ ἕκαστος τούτων ἦτο ἱερεὺς ἑνὸς ἢ πλειόνων θεῶν. Ὁμοίως καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ κατέχων ἱερατικήν τινα θέσιν ὤφειλε νὰ εἶναι ἀρτιμελὴς καὶ ἠδύνατο νὰ κατέχῃ καὶ πολιτικόν τι ἢ στρατιωτικὸν ἀξίωμα (ἐξῃροῦντο οἱ duumviri, ὁ rex sacrorum καὶ ὁ flamen dialis, οἵτινες δὲν ἐπετρέπετο νὰ κατέχωσι πολιτικόν τι ἀξίωμα καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας). Ἐν Ῥώμῃ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἠδύνατο νὰ κατέχῃ καὶ δύο καὶ τρία θρησκευτικὰ ἀξιώματα, ἅπαντες δὲ οἱ ἱερεῖς ἐν ἀρχῇ ἦσαν πατρίκιοι· μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ 367 π. Χ. ἤρχισαν καὶ πληβεῖοι νὰ μετέχωσι τῆς ἱερωσύνης. Συνήθως οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥώμης ἀπετέλουν συλλόγους, τῶν ὁποίων ἑκάστην κενουμένην θέσιν ἐπλήρουν τὰ λοιπὰ μέλη (ἐν ἀρχῇ εἶχον διορισθῆ πάντα τὰ μέλη ὑπὸ τοῦ βασιλέως) δι' ἐκλογῆς. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ σύλλογοι θρησκευτικοί, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἢ διωρίζοντο, ὡς αἱ Ἑστιάδες καὶ οἱ flamines, τοὺς ὁποίους διώριζεν ὁ pontifex maximus, ἢ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς οἱ duumviri sacrorum καὶ ἄλλοι. Οἱ ἱερεῖς ἐν Ῥώμῃ συνετηροῦντο ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὰ ἱερά, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπηρέτουν, κτημάτων. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἱερεῖς, ὡς οἱ augures (οἰωνοσκόποι), οἵτινες ἀπετέλουν μετ' ἄλλων τινῶν τὴν δευτέραν τάξιν τῶν ἱερέων, καὶ αἱ Ἑστιάδες, οἵτινες ἐλάμβανον παρὰ τῆς πολιτείας καὶ ἐτήσιον μισθόν. Αἱ Ἑστιάδες μάλιστα εἶχον ἀκόμη καὶ δημοσίαν κατοικίαν, ὡς ὁ pontifex maximus καὶ ὁ rex sacrorum. Οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥώμης εἶχον τὴν διακονίαν τῶν ναῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκον καὶ ἐτέλουν τὰς θυσίας καὶ τὰς ἄλλας ἱερουργίας, ὡς καὶ οἱ τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δὲν ἐδίδασκον ὅμως, οὔτε οὗτοι, οὔτε οἱ ἱερεῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὴν θρησκείαν. Αἱ στοιχειώδεις θρησκευτικαὶ γνώσεις καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι μετεδίδοντο κατὰ παράδοσιν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν.

Οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ. Καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας Ῥώμης οἱ ἱερεῖς εἶχον ἐξωτερικά τινα διακριτικὰ γνωρίσματα· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἶναι εὐκολογνώριστοι αἱ μορφαὶ αὐτῶν εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μνημεῖα (ἐπιτυμβίους στήλας τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, καὶ ἀγγεῖα τοῦ ΣΤ' καὶ Ε' π. Χ. αἰῶνος). Φοροῦσι μακρὸν χιτῶνα μὲ στενὰς μακρὰς χειρίδας καὶ κρατοῦσι μάχαιραν, τὸ ὄργανον τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν εἰς τὰς ἐναίμους θυσίας των. Πολλάκις παρὰ τὸν ἱερέα ἵσταται καὶ νεανίας κρατῶν τὰ σπλάγχνα τοῦ θυσιασθέντος ζῴου· εἶναι οὗτος ὁ σπλαγχνόπτης.

Ἱερεῖς ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Γ' 92), καὶ μέρος τῶν Μαλιέων, οἵτινες ὑποδιῃροῦντο εἰς τοὺς Παραλίους, τοὺς προρρηθέντας Ἱερεῖς καὶ τοὺς Τραχινίους.

Ἱέρεια ἐπεκαλεῖτο ἡ Ἄρτεμις ἐν Αἰμονιαῖς τῆς Ἀρκαδίας, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ ναὸς αὐτῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Martha*, Les sacerdotes atheniens. — *Gilbert-Πολίτου*, Ἐγχειρ. ἀρχαιολογίας κλπ. καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τῶν ἑλληνικῶν καὶ ξένων ἐγκυκλ. λεξικῶν.

Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— *[Κανον. Δίκ.]* *Ἱερεὺς* καλεῖται ὁ τὸν δεύτερον τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν κεκτημένος, ἤτοι ὁ πρεσβύτερος. Ἐννοοῦνται ὅμως καὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν οἱ κληρικοὶ διὰ τοῦ ὅρου *ἱερεῖς*, ἐξ οὗ καὶ ἡ λέξις *ἱερατεῖον* (βλ. λ. *ἱερατικοὶ* βαθμοί). Κ. Μ. Ρ.

— *[Δικον.]* Συμφώνως πρὸς τὸ καταστατικὸν τὸ διέπον τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ τύπος τοῦ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἢ ἄλλων δημοσίων ἀρχῶν διδομένου ὅρκου ὑπὸ τῶν *ἱερέων* (καθὼς καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱεροδιακόνων) εἶναι ὁ ἑξῆς: «διαβεβαιῶ ἐπὶ τῇ ἱερωσύνῃ μου κτλ.». Ὁ κατὰ τὸν τύπον τοῦτον διδόμενος ὅρκος ἔχει τὴν αὐτὴν τοῦ κοινοῦ ὅρκου ἰσχὺν καὶ τὰς αὐτὰς συνεπείας. Ὁ αὐτὸς τύπος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς τῆς καθολικῆς θρησκείας δυνάμει νόμου τοῦ 1860.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 115 τῆς Ποιν. δικονομίας καὶ τὸν διέποντα τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καταστατικὸν νόμον, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ δὲν ἐξετάζονται, οὔτε εἰς τὴν προανάκρισιν οὔτε ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, ὡς πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα γνωρίζουν ὡς ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως. Ε. Ι. Μ.

— *[Στρατ.—Ναυτ.]* *Ἱερεὺς* καλεῖται ὁ ἐκτελῶν τὴν θρησκευτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ ἢ τοῦ στόλου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπάρχουσιν ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἱερεῖς ἰσραηλιτικοῦ καὶ μουσουλμανικοῦ θρησκεύματος. Ν. Θ. Κ.

— **Ἱερεὺς** ***μέγας.*** Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ἑβδομήκοντα καλεῖται ἐνίοτε ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων «ἱερεὺς μέγας» (Λευϊτ. 21, 10) καὶ «ἱερεὺς πρῶτος» (Β' Παρ. 26, 20), ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καλεῖται ἐνίοτε «ἱερεὺς μέγας» (Ἑβρ 10, 21), καλούμενος συνήθως «ἀρχιερεὺς ἢ ἀρχιερεὺς μέγας» (Ἑβρ. 3, 1. 4, 14. 4, 16 καὶ ἀλλαχοῦ). Κ. Ι. Δ.

Ἱερεύς. Οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ ὁ ἀνήκων εἰς τὸν Γ' βαθμὸν τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀνώτερος μὲν τῶν Συστημένων, κατώτερος δὲ τῶν Ποιμένων. Οἱ Ἱερεῖς, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς παραδοχὴν ἐξέτασις ἐγίνετο «πολλὰ ἐκτενής», συνίστων τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Γ.Δ.Κ.

Ἱερισσὸς *[Γεωγρ.].* Κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Ἀρναίας (τέως Λιαριγκόβης) τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς, ἕδρα ὁμωνύμου κοινότητος. Κάτ. (1928) 2.218. Εἶναι παράλιος ἐν τῷ Ἀκανθίῳ κόλπῳ κειμένη ἐπὶ τριῶν λοφίσκων, ὕψους 50—100 μ. ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Ἔχει κλῖμα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑγιεινόν, ὑδρεύεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ φρεάτων. Εἰς τὴν κοινότητα ὑπάγονται καὶ τὰ χωρία *Προσφόρια* (κάτ. 140) καὶ *Πυργούδια* (κάτ. 324), ὡς καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου νησῖδος *Ἀμμουλιανὴ* (κάτ. 513). Ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος ἔχει ἀπόδοσιν εἰς γεωργικὰ προϊόντα καὶ δὴ δημητριακά, ὡς καὶ μικρὰν κτηνοτροφίαν. Ὁ λιμὴν τῆς Ἱερισσοῦ δὲν εἶναι πολὺ ἀσφαλής, χρησιμοποιουμένου ἐν περιπτώσει τρικυμίας τοῦ εἰς ἀπόστασιν 6 ναυτικῶν μιλλίων τοιούτου τοῦ Πλατέος. Εἰς Ἱερισσὸν προσεγγίζει τακτικῶς τὸ ἐνεργοῦν τὴν ἀκτοπλοΐαν τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιχορηγούμενον ἀτμόπλοιον, ἐπίσης δὲ καταπλέουν πλεῖστα ἱστιοφόρα.

Ἡ Ἱερισσὸς ἔχει ταχυδρομικὸν καὶ τηλεγραφικὸν γραφεῖον Γ' τάξεως, εἰρηνοδικεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμόν, πολυτάξιον δημοτικὸν σχολεῖον, τελωνοσταθμαρχεῖον καὶ δασοκομεῖον. Ἐν αὐτῇ ἑδρεύουσι πλεῖστα ἐπαγγελματικὰ καὶ κοινωνικὰ σωματεῖα, ὡς καὶ συνεταιρισμὸς ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Μετὰ τῆς Καβάλλας συγκοινωνεῖ διὰ θαλάσσης, μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης δὲ διὰ θαλάσσης μέχρι Σταυροῦ, ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς μέχρι Σαρακλῆ, ἐξ οὗ βαίνει ἁμαξιτὴ ὁδός. Δ. Ε. Μ.

—**Ἱερισσοῦ** ἢ ***Ἀκάνθιος κόλπος*** *[Παραλ. Γεωγρ.]* βλ. λ. ***Αἰγαῖον*** (τ. Β' σ. 386 β').

Ἱεριχὼ (ἀραβ. ***ἐλ - Ρίχα***) *[Γεωγρ.].* Πόλις χαναναία ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰορδάνου καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς ἰουδαϊκῆς (Δυτ.) ὀροσειρᾶς, εἰς 1 ὥραν ἀπόστασιν πρὸς Β τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, 8 χιλμ. Δ τοῦ Ἰορδάνου καὶ 28 χιλμ. Α τῶν Ἱεροσολύμων. Εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῶν Χαναναίων, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, σφάξας ὅλους τοὺς κατοίκους πλὴν τῆς Ῥαχάβ, ἡ ὁποία εἶχε περιποιηθῆ τοὺς κατασκόπους του (1545 π. Χ.). Ἐκαλεῖτο καὶ *πόλις φοινίκων*, διότι ἤκμαζεν εἰς τὰ πέριξ τὸ φοινικόδενδρον. Καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Μωαβιτῶν ἔμεινεν ἐπὶ 18 ἔτη ὑπὸ τὸν βασιλέα των Ἐγλών. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τὴν κατηράσθη εἰπών: «Κατηραμένος ὅστις ἀναστήσῃ καὶ κτίσῃ τὴν Ἱεριχώ». Ἐπὶ Ἀχαὰβ ὁ Βεθηλίτης Χιὴλ ἀνέκτισε τὰ ὀχυρώματά της, ἀλλ' ἐτιμωρήθη, διότι ὁ πρῶτός του υἱὸς ἀπέθανεν ὅταν ἔθετε τὰ θεμέλια, ὁ δὲ τελευταῖος ὅταν ἔθετε τὰς πύλας. Ὁ Ἐλισαῖος κατῴκησεν εἰς Ἱεριχὼ ἐπὶ βραχύ. Μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, 345 τῶν παλαιῶν της κατοίκων ἐπανῆλθον εἰς αὐτήν. Ὁ Μ. Ἡρῴδης τὴν ἐκάλλυνε κτίσας ἀμφιθέατρον, ἱππόδρομον καὶ ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «Κύπρον» πρὸς τιμὴν τῆς μητρός του. Ἐκεῖ ἔπνιξε τὸν ὡραῖον καὶ νεαρὸν Ἀριστόβουλον, ἀδελφὸν τῆς γυναικός του Μαριάμνης. Ὁ Βεσπασιανὸς τὴν ὠχύρωσε καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτὴν ῥωμαϊκὴν φρουράν, ἀλλ' ἡ πόλις κατεστράφη κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Τίτου ἅλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων (70 μ. Χ.). Μόλις ἀνεγεννᾶτο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της, ὁ Τραϊανὸς καταλαβὼν ὅ,τι εὗρε πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε παρ' αὐτήν. Οἱ κάτοικοι ἔφυγον πανικόβλητοι, ὅσους δὲ εὗρεν εἰς αὐτὴν ἀπομείναντας τοὺς κατέσφαξεν. Ὁ ἀνακτίσας τὴν Ἱερουσαλὴμ Ἀδριανὸς ἀνέκτησε καὶ τὴν Ἱεριχώ, ἥτις ἐγένετο τάχιστα πόλις χριστιανική. Ἀπὸ τοῦ 325 μέχρι τοῦ 536 ἀπαντῶμεν πέντε ἐπισκόπους αὐτῆς ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Καισαρείας τῆς Παράλου, ὑφ' ὃν ἄλλως τε καὶ ὑπήγετο καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Αἰλίας (Ἱεροσολύμων). Οὕτως ὁ Ἰανουάριος παρέστη εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τοῦ 325, ὁ Μάκερος εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ 381, ὁ Ἐλευθέριος εἰς τὴν τῆς Διοσπόλεως (Λύδδας) τοῦ 415. Τῷ 518 ὁ Ἰωάννης συνυπέγραψε τὴν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴν τοῦ Ἱεροσολύμων Ἰωάννου καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Γρηγόριος παρίστατο εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον, ἥτις ἀνεθεμάτισε τὸν Ἄνθιμον. Τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν ἐν αὐτῇ ἐκκλησίαν μετὰ ξενῶνος τῶν προσκυνητῶν. Τῷ 1840 ὁ Ἰμβραὴμ πασᾶς τῆς Αἰγύπτου προσβληθεὶς ὑπὸ Βεδουίνων παρὰ τὸν Ἰορδάνην, ἔστειλεν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον ἐλεηλάτησε σκληρῶς τὴν Ἱεριχώ.

Σήμερον μόλις 400 ψυχαὶ κατοικοῦν ἐντὸς ἀθλίων καλυβῶν. Ἔχει ὅμως ὡραῖον ξενοδοχεῖον χάριν τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν διὰ κυνήγιον κατερχομένων καὶ ὡραίαν ἁμαξιτὴν ὁδόν, ἥτις διέρχεται ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν νεότευκτον σιδηρᾶν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου γέφυραν, ἔργα ἀμφότερα τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν Μ. πόλεμον. Ὑπάρχει καὶ ὡραία ἑλληνικὴ ἐκκλησία μετὰ οἰκήματος τοῦ ἱερέως. Ἔχει βλάστησιν πλουσιωτάτην ἄλλως τε καὶ ἀφθονεῖ εἰς ὕδατα, ἀλλὰ λόγῳ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βεδουΐνων οἱ κάτοικοι δὲν τὴν καλλιεργοῦν ἐπαρκῶς. Ἐρείπια πύργου πρὸς τὰ ΒΔ ἀνήκουν εἰς πύργον φραγκικόν, κτισθέντα ἀρχαίως πρὸς ἐπίβλεψιν τῶν Βεδουΐνων. Κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας ἀνευρέθησαν τὰ θεμέλια μεγάλου ναοῦ μετὰ παραστάδων καὶ μωσαϊκοῦ ἐδάφους, πιθανῶς ἀνήκοντα εἰς τὸ κτίσμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπίσης σῴζεται ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖ περίπου ἦτο ἡ οἰκία τοῦ Ζακχαίου, ὁ δὲ Ἀντωνῖνος ὁ μάρτυς τοῦ Δ' αἰῶνος ἀναφέρει ὅτι εἶδε καὶ τὴν συκομορέαν ἐφ' ἧς ἀνερριχήθη ὁ βραχύσωμος Ζακχαῖος, ὑψηλοτέραν τῆς παρ' αὐτὴν ἐκκλησίας. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται παντοῦ ἀπὸ ἀκανθώδεις θάμνους ἀναπτυσσομένους εἰς δενδρύλλια, ἰδίως δὲ zizi-phus lotus καὶ ziziphus spina chirsti, τὰ ἀραβιστὶ λεγόμενα νὲβκ καὶ σίτρ, τῶν ὁποίων οἱ μικροὶ καρποί, τὰ τζίτζυφα, εἶναι πολὺ εὔγευστα (ἀραβ. ντούμ). Ἀπὸ κλάδου τοῦ δευτέρου τῶν θαμνοειδῶν τούτων λέγεται ὅτι κατεσκευάσθη ὁ ἀκάνθινος στέφανος τοῦ Χριστοῦ. Ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ τὸ ζάκκουμ (βαλανites aegyptiaca), τὸ ψευδοβαλσαμόδενδρον, ἀπὸ

Digitized by Google

τοὺς καρποὺς τοῦ ὁποίου οἱ ἰθαγενεῖς ἐξάγουν «ἔλαιον τοῦ Ζακχαίου», χρησιμοποιούμενον διὰ τὰς πληγάς. Τὸ περίφημον ῥόδον τῆς Ἱεριχοῦς, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ἡ Γραφὴ (Ἐκκλ. ΚΔ' 18), καλούμενον ὑπὸ τῶν Ἀράβων κὰφ Μαριάμ, δὲν εὑρίσκεται πλέον εἰς Ἱεριχώ.

Ἡ Ἱεριχὼ εὑρίσκεται εἰς βάθος 250 μ. ὑπὸ τὴν Μεσόγειον. Τὸ μέλλον της προβλέπεται λαμπρόν, ὅταν, χάρις εἰς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, ἀρχίσῃ ἡ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἡ μεταλλευτικὴ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης. ΒΔ τῆς Ἱεριχοῦς, εἰς ἀπόστασιν 25' ἀναβλύζει ἡ *Ἀῒν ἐς Σουλτάν*. Τὸ ὕδωρ της 26°,6 ἀθροίζεται εἰς δεξαμενὴν καὶ κινοῦν ὑδρόμυλον ἄγεται διὰ σωλήνων εἰς τὸ χωρίον. Λέγεται καὶ πηγὴ τοῦ Ἐλισαίου, διότι αὐτὴν κατὰ τὴν παράδοσιν κατέστησε πόσιμον ὁ προφήτης ῥίψας ἅλας (Β' Βασ. Β, 19). Εἰς τοὺς παρὰ ταύτην λόφους ἦτο ἡ ἀρχαία *Ἱεριχώ* Τῷ 1907—1909 ὁ Sellin καὶ ἡ Γερμανικὴ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία ἐξετέλεσαν ἀνασκαφὰς καὶ ἀνεῦρον μέρος τῶν χαναανaίων τειχῶν, παραδόξου κατασκευῆς. Ἐκ τεραστίων ὀπτοπλίνθων, εἶχον ὑποκάτω θεμέλια λίθινα καὶ τὸ τεῖχος ἦτο δίδυμον ἐκ δύο σειρῶν συγκεντρικῶν. Δ εἶναι τὰ ἐρείπια τριῶν μύλων, τὰ ὁποῖα οἱ Ἄραβες ὀνομάζουν Ταουαχὶν ἐς Σούκκαρ (ζαχαρόμυλοι). Πράγματι μέχρι τῶν Σταυροφόρων ἤκμαζεν ἡ καλλιέρ-

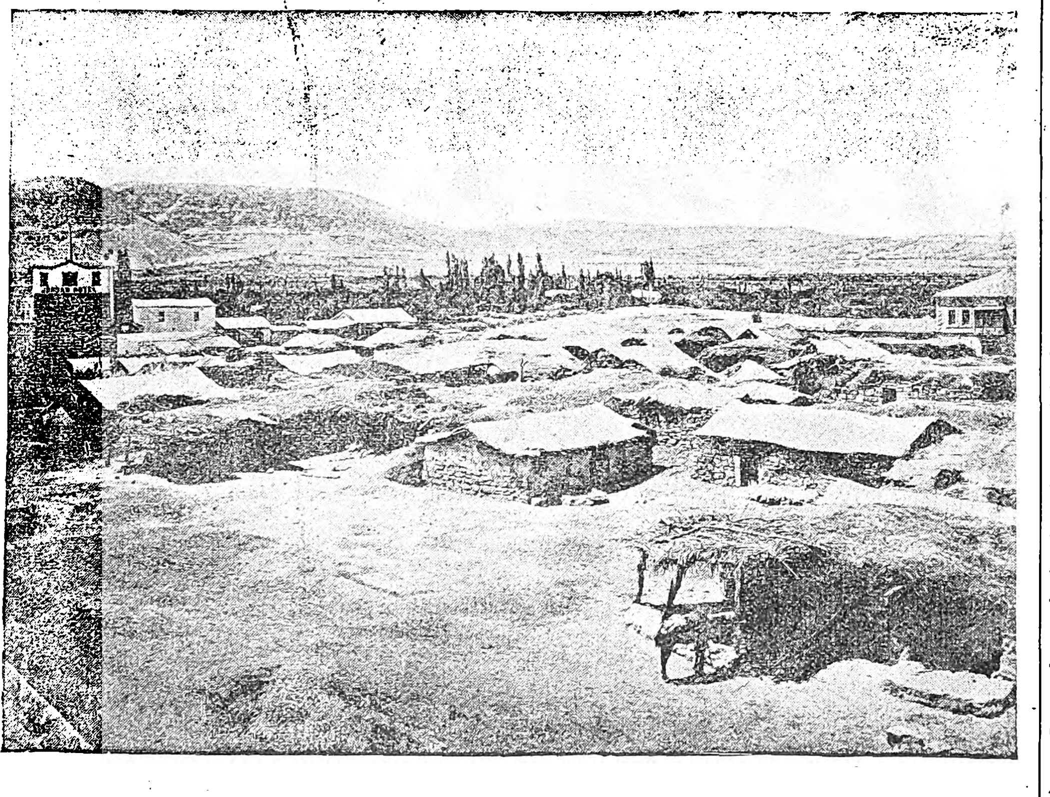

Γενικὴ ἄποψις τῆς Ἱεριχοῦς.

γεια τοῦ σακχαροκαλάμου. Ἡμίσειαν ὥραν ΒΔ τοῦ ἀπωτέρου μύλου εἶναι ἡ πηγὴ *Ἀῒν Δοὺκ* ἰχθυοτρόφος καὶ ἀφθονωτάτη. Ἄγνωστον ἂν ἦτο κτῆμα σταυροφόρου τινὸς δουκὸς ἢ ἂν ἐκεῖ ἔκειτο τὸ φρούριον *Δώκ*, ὅπου ὁ Σίμων ὁ Μακκαβαῖος δολοφονήθη ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του (Α' Μακκ. ΙΣΤ' 15). Δυτικῶς κεῖται τὸ *Σαραντάριον ὄρος*. Γ. Λ. Α.

—**Ἱεριχοῦς *ῥόδον*** [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ἀναστατικὴ* ἡ ἱεροχουντία (βλ. λ.).

Ἰέρνη (λατ. Hibernia, Ivernia) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ἑλληνικὴ ὀνομασία τῆς Ἰρλανδίας (βλ. καὶ λ. *Ἰβερνία*).

Ἰέρνης [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου Ἰβερνίας (νῦν Ἰρλανδίας), ὅστις ῥέων Β Δ. καὶ σχηματίζων κατὰ τὸν ῥοῦν αὐτοῦ πολλὰς μικρὰς καὶ μεγάλας λίμνας, ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν (*Πτολεμ.* Γεωγρ. ΙΙ, 2,3). Σήμερον ταυτίζεται πρὸς τὸν *Σχάννωνα* (Shannon). Α. Θ. Σ.

Ἱεροβοάμ. Ὄνομα δύο βασιλέων τοῦ Ἰσραήλ. —1) ***Ἱεροβοὰμ ὁ Α'***, διαδεχθεὶς τὸν Σολομῶντα υἱὸς τοῦ Ναβὰτ ἐξ Ἐβραΐμ, ὑπηρέτει εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Σολομῶντος, ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικός, ὅτε κενοδόξως ἐπαρθείς, πολιτικῆς ἄλλως ἐπιδεξιότητος... εὐδερκείας ἀνὴρ καὶ νοημονέστατος, συνώμοσε κατὰ τοῦ βασιλέως, πλὴν ἀνακαλυφθεὶς ἐδραπέτευσεν εἰς Αἴγυπτον, ὁπόθεν μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου (976 π. Χ.) αἱ δέκα φυλαὶ ἀναγνωρίσασαι αὐτὸν ἀρχηγόν, ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος Ροβοάμ, νομίμου διαδόχου του, ὡς ἀνικάνου, ἐπιζητοῦσαι τὴν ἀπόσχισιν τοῦ βασιλείου εἰς ἴδιον κράτος Ἰσραήλ· καὶ ὁ μὲν Ροβοὰμ πεισθεὶς εἰς τὰς συστάσεις τοῦ προφήτου Σεμαΐα ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ ἐξ Αἰγύπτου ἐπελθόντος Ἱεροβοάμ, οὗτος δὲ ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῶν 10 φυλῶν ἐκ τῶν 12 συνέστησε τὸ νέον βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ μὲ ἕδραν τὴν Βαιθήλ, καὶ κατόπιν τὴν Σιχέμ, ἣν ὠχύρωσεν, ἐναπομείναντος οὕτω τοῦ Ροβοὰμ ὡς βασιλέως τοῦ Ἰούδα καὶ Βενιαμὶν (τῶν δύο ἐναπομεινασῶν φυλῶν) μὲ ἕδραν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἱεροβοὰμ ἀπομακρύνας τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ παρ' Ἑβραίοις θεοῦ, ἵδρυσε τοὺς δύο χρυσοῦς μόσχους εἰς τὴν πρωτεύουσάν του καὶ συνεκρότησε νέον ἱερατεῖον ἐκ κοινῶν λευϊτῶν, προδιαθέσας οὕτω τὰ πνεύματα διὰ τῆς εἰδωλολατρείας εἰς τὴν ἀθεΐαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης διαφθοράν· ἀδιαφορῶν διὰ τὰς παραδόσεις καὶ τὴν πατρῴαν πίστιν καὶ καθιερῶν ἀσύμφορον τακτικὴν διὰ τὸν λαόν του, ἐχθρικὴν πρὸς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα, μεθ' οὗ εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ πόλεμον, ἐθεωρεῖτο, παρ' ὅλην τὴν πολιτικὴν ὀξύνοιαν, ὡς «ὁ ποιήσας τὸν Ἰσραήλ, ἵνα ἁμαρτήσῃ», ἀποστάτης τῶν πατρῴων θεσμῶν. Ἀποθανόντος τοῦ πρώτου υἱοῦ του Ἀβιὰ πρὸ αὐτοῦ ἀφῆκε διάδοχόν του τὸν δεύτερον τοιοῦτον Ναδάβ, κατὰ πάντα ἄξιόν του ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ πολιτικῇ (φονευθέντα ἐν Γιββεθών). Ἀπέθανε τῷ 954 π. Χ. μετὰ εἰκοσιδιετῆ βασιλείαν ἐν τῷ νέῳ ἑβραϊκῷ κράτει εἰς Βαιθήλ.

—2) ***Ἱεροβοὰμ Β'***. Ὁ δέκατος τρίτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Ἰωὰς (υἱοῦ τοῦ Ἰωάχαζ) 826 π. Χ. Δραστήριος εὐφυὴς ἀλλὰ καὶ πολεμοχαρής, ἀφ' ἑνὸς εἰργάσθη προαγαγὼν ἐν πᾶσι τὴν εὐημερίαν τοῦ κράτους του μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σαμάρειαν, ὅπερ ἐπεξέτεινε μέχρι τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, κατατροπώσας τοὺς Σύρους (προφητευθέντος τούτου ὑπὸ τοῦ Ἰωνᾶ), καθ' ὧν ἀπὸ μακροῦ εἰς πολεμικὰς συρράξεις τὸ βασίλειόν του ἐξετίθετο, καὶ καταλαβὼν τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Αἱμὰθ ἢ Ἐμὼθ καὶ ὅλην τὴν ἀνατολικὴν ἔκτασιν τοῦ Ἰορδάνου. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς ἐτῶν (823—784 π. Χ.) βασιλείας, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ διαφθορὰ εἰσεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ, ὥστε ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τέλεον κατέρρευσε, τὸ βασιλικὸν γόητρον κατερρακώθη, καὶ ὁ θρόνος ἀνετράπη, καταργηθείσης τῆς δυναστείας καὶ καταστραφέντος τοῦ κράτους του ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων (Βασιλ Χρον Παραλ.). —Η.

ἱεροβοτάνη (ἡ) (Verbena) [*Βοτ.*]. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἱεροβοτανωδῶν*, περιλαμβάνον περὶ τὰ 85 εἴδη, ἰθαγενῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν τροπικῶν περιφερειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐλάχιστα τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Εἶναι φυτὰ ποώδη καὶ φρυγανώδη, ἐτήσια καὶ πολυετῆ, πολλὰ ἕρποντα, μερικὰ κοσμητικά, ἀπαντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν, καλλιεργουμένων καὶ διὰ τὰς φαρμακευτικάς των ἰδιότητας, εἶναι: *Ἱεροβοτάνη ἡ φαρμακευτικὴ* (Verbena officinalis), τὸ κοινῶς σταυροβότανο ἢ γοργόγιαννη, τὸ ὁποῖον ὁ λαὸς θεωρεῖ ὡς φυτὸν ἀνώδυνον, ἐπουλωτικὸν καὶ μαγικόν. Εἶναι διαδεδομένον εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. *Ἱεροβοτάνη ἡ ὑπτία* (Verbena supina), εἰς ἣν πιθανῶς ἀναφέρεται ὁ *ὕπτιος περιστερεὼν* τοῦ Διοσκορίδου ἢ καὶ ἡ *ἱερὰ βοτάνη* τοῦ ἰδίου. *Ἱεροβοτάνη ἡ χαμαιδρυόφυλλος* (Verbena chamaedrifolia ἢ Verbena melindres), εἶδος λίαν κοσμητικόν, ἰθαγενὲς τῆς Λαπλάτα, εἰσαχθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1829 εἰς Εὐρώπην· φέρει λεπτοὺς κλάδους καὶ ἄνθη πορφυρώδη. *Ἱεροβοτάνη ἡ ἰνδικοφόρος* (Verbena teucriodes ἢ nivenii), μὲ ἰσχυρὸν κορμὸν καὶ κλάδους. Ἐπὶ ὅλου τοῦ φυτοῦ ἐξαπλοῦται τριχοειδές, λευκὸν κάλυμμα, ἔχον λευκὰ ἢ κυανᾶ ἄνθη εὐωδιάζοντα. *Ἱεροβοτάνη ἡ διάτμητος* (Verbena incisa), *ἱεροβοτάνη ἡ φλεβώδης* (Verbena venosa), *ἱεροβοτάνη ἡ θειόχρους* (Verbena sulphurea) καὶ ἄλλα. Πολλαπλασιάζονται εὐκόλως διὰ σπορᾶς, παραφυάδων καὶ μοσχευμάτων. Κ. ΠΑΠ.

ἱεροβοτανώδη (τὰ) (Verbenaceae) [*Βοτ.*]. Οἰκογένεια δικοτυληδόνων, τοῦ ἀθροίσματος τῶν *χειλανθῶν*, ὀνομαζόμενα ἄλλως καὶ *ἀγνώδη* ἢ *λυγώδη*. Περιλαμβάνει περὶ τὰ 700 εἴδη, φυτὰ ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου. Εἶναι δένδρα μικρὰ καὶ θάμνοι, ποώδη, ἄλλα ξυλώδη, πολλὰ κοσμητικά, ἄλλα ἀρωματικά, φαρμακευτικά, μελιγόνα, πλεκτικὰ καὶ ἄλλως χρήσιμα. Φέρουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κανονικὰ ἢ ἀκανόνιστα συνήθως ζωηρῶς χρωματισμένα ἄνθη, τὰ ὁποῖα περιβάλλονται ὑπὸ πενταμελοῦς κάλυκος μὲ ὑποφυᾶ ᾠοθήκην, ὁμοσέπαλον, τετραπέταλον ἢ πενταπέταλον στεφάνην, δύο ἰσχυροὺς στήμονας καὶ ἕνα ὕπερον. Ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνει τὰ γένη: *ἀβικεννία, ἄγνος, δουράντα, ἱεροβοτάνη, κληρόδενδρον, λαντάνα, λιππία, ταρφύσταχυς, τεκτονία* καὶ ἄλλα. Κ. ΠΑΠ.

ἱερογλυφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἱερογλύφον: «ἱερογλυφικὰ γράμματα» γράμματα διὰ συμβολικῶν εἰκόνων: «ἱερογλυφικὴ γραφή»· || μεταφ. χαρακτηριστικὸν λόγου μὴ κατανοουμένου ἢ γραμμάτων δυσαναγνώστων.— Ἐπίρρ. ***ἱερογλυφικῶς***.

—**ἱερογλυφικὰ** [*Ἐγκυκλ.*]. Ἐκλήθησαν οὕτως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἐξακολουθοῦν διατηροῦντα διεθνῶς τὴν ὀνομασίαν ταύτην τὰ γράμματα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι πρωτόγονοι γραφαί, προῆλθον ἐκ τῆς ἰδεογραφίας, καθ' ἣν ἕκαστον εἰκονιζόμενον ἀντικείμενον παριστᾷ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ τὴν εἰκονιζομένην πρᾶξιν. Ἡ γραφὴ αὕτη τῶν Αἰγυπτίων ἐφευρέθη ἤδη εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν (βλ.λ. *γραφὴ* τ. Η' σ. 701 κ.ἑξ.).

— **ἱερογλυφικὰ *σημεῖα*** [*Βυζ. Μουσ.*]. Τὰ ἐν κώδιξι τοῦ ΙΒ'—ΙΓ' αἰῶνος ἐν τῇ παρασημαντικῇ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς ἀπαντῶντα συμβολικὰ στενογραφικὰ σημεῖα, ἅτινα διὰ θαυμασίου καὶ σοφωτάτου μηχανισμοῦ ὑπεδήλουν ὁλοκλήρους μελῳδικὰς γραμμάς, μνημονικῶς ἐκτελουμένας. Ἦσαν ὅμοια σχεδὸν πρὸς τὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ι. Χ. Κ.—Ν. Α. Χ.

ἱερογλύφος (ὁ)· ὁ ἐγχαράττων ἱερογλυφικὰ γράμματα.

ἱερόγλωσσος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἔχων ἱεράν, προφητικὴν γλῶσσαν, χαρακτηριστικὸν τῶν μάντεων.

ἱερογνωσία (ἡ)· ἡ γνῶσις τῶν ἱερῶν πραγμάτων, τῶν ἱερῶν τελετῶν.

ἱερογραμματεῖς (οἱ) [*Ἀρχ.*]. Ἐκ τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου ἡ πρώτη πρὸς τὸν Ἥλιον λατρεία διεμόρφωσε σὺν τῷ χρόνῳ ποικιλίαν ἱερατικῶν τάξεων, ἐν αἷς σειρὰ βαθμῶν καὶ ἀξιωμάτων ἀναφέρεται εἰς τὴν καθόλου τελετουργίαν καὶ τὰς εἰς ταύτην συναφεῖς ὑπηρεσίας, ὡς ἡ τῶν *ἱερογραμματέων*, δι' ἃς ἀπῃτεῖτο εὐγενὴς καταγωγή, ἄμεμπτος ἠθική, εὐπρέπεια καὶ παραστατικότης. Καὶ ἐκ τῶν ζῴων δὲ καὶ ὀρνέων οὐκ ὀλίγα, συνδεθέντα ἐν τῇ οἰωνοσκοπίᾳ καὶ σεβαστὰ καταστάντα, ἀνεκηρύχθησαν συμβολικοὶ καὶ ἀλληγορικοὶ τύποι, ὡς ὁ ἱέραξ, ὅστις, σὺν τοῖς ἄλλοις, προσεκόμισεν ὡς μαντικὸν πτηνὸν ἐν Αἰγύπτῳ βίβλον προσδεδεμένην διὰ πορφυροῦ ῥάμματος, ἔνθα ἦσαν ἀναγεγραμμένα καὶ τὰ τῶν ἱερογραμματέων καθήκοντα, συνοψιζόμενα εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἱερέων καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, τὴν μὴ ἔχουσαν καθαρῶς ἱερατικὸν χαρακτῆρα (εἰς ἣν ἀφιερώθησαν οἱ νεωκόροι κλπ.). Οἱ ἱερογραμματεῖς τηροῦντες τὰ κεκανονισμένα ἱερὰ τῆς λατρείας βιβλία, κατέγραφον ἐν αὐτοῖς τὰ τῇ ἱερατικῇ λατρείᾳ σχετιζόμενα καὶ ἀναγόμενα, πρὸς διάκρισιν δὲ καὶ ἀναμνηστήριον εὐλαβῆ ἔνδειξιν ἐφόρουν εἰς τὴν κεφαλὴν ταινίαν μετὰ πορφυρῶν ῥαμμάτων, περικεκοσμημένην διὰ πτερῶν ἱέρακος. —Η.

ἱερογραφία (ἡ)· συμβολικὴ παράστασις ἱερῶν πραγμάτων· || ζωγραφία.

ἱερογραφικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱερογραφίαν: «ἱερογραφικαὶ μελέται».

ἱερογράφος (ὁ)· ὁ γράφων περὶ ἱερῶν πραγμάτων, συγγραφεὺς ἱεροῦ βιβλίου· || ὁ γράφων συμβολικὰς παραστάσεις ἱερῶν πραγμάτων.

ἱερογραφῶ (*—έω*)· εἶμαι ἱερογράφος, γράφω συμβολικὰς παραστάσεις ἱερῶν πραγμάτων.

Digitized by Google

ἱεροδιάκονος (ὁ)· διάκονος, ὁ κατώτερος βαθμὸς τοῦ ἱερατείου.

ἱεροδιδασκαλεῖον (τό)· σχολεῖον ἔνθα παρασκευάζονται νέοι, ὅπως χρησιμοποιηθῶσιν ὡς ἱερεῖς ἅμα καὶ διδάσκαλοι.
— *[Ἐγκυκλ.]* Βλ. *ἱερατικὴ σχολή*.

ἱεροδιδάσκαλος (ὁ)· ὁ διδάσκαλος τῶν ἱερῶν μαθημάτων· ‖ ὁ ἱερεὺς ἅμα καὶ διδάσκαλος.

ἱεροδικαστήριον βλ. *ἱεροδικεῖον*.

ἱεροδικαστὴς (ὁ)· βλ. *ἱεροδίκης*.

ἱεροδικαστικὸς (ὁ)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν: «ἱεροδικαστικὴ ἐξουσία»· ‖ μεταφ. ὁ βίαιος, ὁ αὐθαίρετος: «ἱεροδικαστικὴ ἀνάκρισις».

ἱεροδικεῖον, ἢ ***ἱεροδικαστήριον*** (τό). Τὰ ὑπὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας κατασταθέντα κατὰ τὸν μεσαίωνα δικαστήρια, ὧν ἔργον ἦτο ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἡ τιμωρία τῶν αἱρετικῶν (βλ. *Ἱερὰ ἐξέτασις*)· ‖ εἰδικὸν μωαμεθανικὸν δικαστήριον, δικάζον συμφώνως πρὸς τὸν ἱερὸν νόμον τοῦ Ἰσλάμ.

ἱεροδίκης, ἢ ***ἱεροδικαστὴς*** (ὁ). Τὸ μέλος τοῦ *ἱεροδικείου* (βλ. λ.).

ἱεροδουλία (ἡ)· τὸ νὰ εἶναί τις *ἱερόδουλος* (βλ. λ.).

ἱερόδουλος (ὁ, ἡ)· δοῦλος ἱεροῦ, ὁ ὑπηρετῶν εἰς ἀρχαῖον ναὸν ὡς ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρευομένην θεότητα· ‖ ***ἱερόδουλοι*** (αἱ)· ὡς οὐσιαστ., αἱ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης ὑπηρετοῦσαι γυναῖκες καὶ παρέχουσαι ἑαυτὰς πρὸς συνουσίαν (βλ κατωτ.)· ‖ ***ἱεροδουλος*** (ἡ)· ὡς οὐσιαστ., ἑταίρα, χαμαιτύπη, κοινὴ γυνή.

— *[Ἀρχ.]* Ἐκαλοῦντο *ἱερόδουλοι* ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἀφιερωμένοι ὡς δοῦλοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν θεοῦ τινος. Ἡ τοιαύτη πρὸς τοὺς θεοὺς διακονία εἶχε τὴν προέλευσίν της ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι κυρίως συνηθίζετο εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης, ἥτις ἦτο θεότης ἀσιατικῆς καταγωγῆς. Ἀρχικὴ αἰτία τῆς καθιερώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου θεσμοῦ εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος τῶν ἱερῶν, τῆς θεραπείας τῶν ἱερέων καὶ πρὸ πάντων τῆς καλλιεργίας τῶν ἀφιερωμένων εἰς τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν ἀγρῶν. Οἱ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν εἰρημένων ὑπηρεσιῶν ἱερόδουλοι ἦσαν συνήθως αἰχμάλωτοι πολέμου. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἱεροδούλων τούτων ὑπῆρχε τάξις ἱεροδούλων προερχομένων ἐξ ἐλευθέρων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἵτινες ἀφιερώνοντο οἰκειοθελῶς εἰς τὴν ὑπηρεσιῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἱερέων αὐτοῦ. Παράδοξος, ὄχι μόνον διὰ τὰ σημερινὰ ἤθη, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἤθη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἦτο ἡ συνήθεια ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ν' ἀποστέλλωσι τὰς θυγατέρας των εἰς τοὺς ναούς, διὰ νὰ προσφέρωσιν ὡς θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς τὴν ἁγνείαν των καὶ τὴν παρθενίαν των, συνήθεια ὀφειλομένη, ἴσως, εἰς τὴν ἀρχήν, ὅτι οἱ θεοὶ πρῶτοι ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσι τὰς ἀπαρχὰς παντὸς πράγματος (*Ἡροδ.* Α' 199). Ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ταύτης συνηθείας προῆλθεν ἔπειτα ἡ συνήθεια νὰ παραμένωσιν αἱ νεάνιδες αὗται μέχρι τοῦ γάμου των, ἐμπορευόμεναι τὸ σῶμά των εἰς ὄφελος τοῦ ναοῦ τὸν ὁποῖον ὑπηρέτουν. Πολλάκις μάλιστα αἱ ἱερόδουλοι αὗται παρέμενον καθ' ὅλον τὸν βίον των εἰς τὸν ναόν, προσφέρουσαι τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, μεταβαλλόμεναι οὕτως εἰς ἑταίρας. Ἱερόδουλοι ἐγίνοντο ὡσαύτως πρὸς περισσοτέραν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των καὶ οἱ ἀπελευθερούμενοι ὑπὸ τῶν κυρίων των δοῦλοι, δι' ἀφιερώσεώς των εἰς τοὺς ναούς. Αἱ εἰρημέναι ἀνάγκαι τῶν ἱερῶν καὶ αἱ κρατοῦσαι παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς συνήθειαι ἀνεβίβαζον τοὺς ἱεροδούλους τῶν ναῶν εἰς μέγαν πολλάκις ἀριθμόν. Εἰς τὸ ἐν Κομάνοις τῆς Καππαδοκίας ἱερὸν τῆς Ἐνυοῦς οἱ ἱερόδουλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος (C. 535) εἰς ἑξακισχιλίους, ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ, ἀνήκων εἰς τὸ βασιλικὸν γένος, ἦτο δεύτερος μετὰ τὸν βασιλέα κατά τε τὰς προσόδους καὶ τὴν τιμήν. Ὁ ἱερεὺς τοῦ ἐν Μοριμηνῇ ναοῦ τοῦ Διὸς εἶχε πρόσοδον ἐκ τῆς ἀνηκούσης εἰς τὸ ἱερὸν εὐκάρπου χώρας, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιέργουν τρισχίλιοι ἱερόδουλοι, δεκαπέντε ταλάντων (*Στρ.* C. 537). Οἱ ἐν Τύρῳ ἱερόδουλοι ἦσαν τόσον πολλοί, ὥστε πολλάκις ὁ ἀρχιερεὺς διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν ἐλάμβανε καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἱερόδουλοι, ἑταῖραι μάλιστα, ὑπῆρχον περὶ τὰς χιλίας εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ ναὸν τῆς Ἀφροδίτης, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ (ἔμποροι ἰδίως καὶ στρατιωτικοὶ) ἐπεσκέπτοντο τὴν πολυδάπανον πόλιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐλέγετο καὶ ἡ παροιμία «οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς» (*Στρ.* C. 559). Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ἱερὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον ἱερόδουλοι. Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα οἱ ἱερόδουλοι οὗτοι δὲν ἦσαν γυναῖκες ἑταῖραι. Οὕτω γίνεται μνεία ἱεροδούλων τοῦ ἐν Τεγέᾳ τῆς Ἀρκαδίας ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ἐν Δήλῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς καὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς, οἵτινες ἦσαν ἱερόσυλοι (νοσφισταὶ τῶν καρπῶν τῶν ἱερῶν τοῦ θεοῦ γαιῶν), καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων ν' ἀφιερωθῶσιν ὡς ἱερόδουλοι εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ. Ὀνομαστὸν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἱεροδούλων ἦτο καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ λόφου τοῦ Ἔρυκος τῆς Σικελίας ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (*Στρ.* C. 272), τῆς Ἐρυκίνης λεγομένης, τῆς ὁποίας ἀφίδρυμα καὶ ἐν Ῥώμῃ ὑπῆρχε.

Ἱερόδουλοι χορεύουσαι.
[Ἀνάγλυφον ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου.]

Τὸ ἔθος τῆς ἀφιερώσεως εἰς ἱερὰ θεῶν τῶν ἀπελευθερουμένων ὑπὸ τῶν κυρίων των δούλων, ὡς καὶ τὸ τῆς ἀφιερώσεως κτημάτων μετὰ τῶν καλλιεργητῶν αὐτῶν ὡς ἱεροδούλων, δὲν ἐξέλιπε καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ἀκόμη χρόνους. ΚΑΨ.

Ἱερόθεος ὁ ***Ἀθηνῶν.*** Κατὰ παράδοσιν παλαιάν, ὁ Ἱερόθεος ἦτο Ἀθηναῖος καὶ τὰ περὶ Χριστοῦ διδαχθεὶς ὑπὸ ἀποστόλων, ἐγένετο πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν, μυήσας δὲ τὰ περὶ οὐρανίων δυνάμεων καὶ τῶν ἀγγελικῶν ταξεων Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, ἐχειροτόνησεν αὐτὸν διάδοχόν του ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ἀθηνῶν καὶ «καλῶς καὶ θεοφιλῶς πολιτευσάμενος πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν». Ἐπειδὴ δ' ὅμως καὶ ὁ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἀκμάσας Διονύσιος ὁ Κορίνθου ἐπίσκοπος πρῶτον ἐπίσκοπον Ἀθηνῶν ἀναφέρει τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον καὶ ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάσας ἱστορικὸς Εὐσέβιος οὐδαμοῦ ἀναφέρει τὸν Ἱερόθεον καὶ κατὰ τοὺς ἓξ σχεδὸν πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Ἱερόθεος δὲν μνημονεύεται, οἱ νεώτεροι κριτικοὶ εἰκάζουσιν, ἄλλοι μὲν ὅτι ἐνδέχεται νὰ ὑπῆρξεν Ἱερόθεός τις ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν, οὐχὶ δ' ὅμως ὁ πρῶτος, ἄλλοι δὲ ὅτι οὐδεὶς Ἱερόθεος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν οὐδέποτε. Τῆς δευτέρας γνώμης ὑποστηρικτὴς ἐγένετο ὁ Γ. Δέρβος, οὗτινος τὴν ἐκδοχὴν ἠσπάσθησαν πάντες σχεδὸν οἱ κατόπιν αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαλαβόντες. Ἑορτάζει δὲ ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην τοῦ Ἱεροθέου τὴν 4 Ὀκτωβρίου δι' ἰδίας ἀκολουθίας, τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἄγει ὁμοίαν ἑορτὴν καὶ ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Εὐσεβίου*, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» (Γ', δ' καὶ Δ' κγ'). — «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἱεροθέου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν» (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1810 καὶ ἐν Ἀθήναις 187-) — *Γ. Δέρβου*, «Λόγος περὶ τοῦ χρηματίσαντος πρώτου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν» (ἐν Ἀθήναις 1913).— *Stählin*, «Die altchristliche griechische Litteratur» (München 1924, 1490).— *L. Petit*, «Bibliographie des Acolouthies grecques» (Bruxelles 1926, 104).—*Tixeront*, «Précis de Patrologie» (Paris 1927, 384).—*Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, «Ἡ ἐκκλησία Ἀθηνῶν» (ἐν Ἀθήναις 1928 17). Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Αἰτωλός.*** Ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος τῆς παρὰ τὰ Ἄγραφα μονῆς Δουσίκου κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἐπεξειργάσθη τὴν ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους Γρηγορᾶ, τοῦ ἐκ Δωδώνης, τυπωθεῖσαν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1705 «Ἀκολουθίαν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης», προσθέσας εἰς αὐτὴν δύο ἰαμβικὰ ἐπιγράμματα εἰς τὸν ἅγιον καὶ τρίτον ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ ἴδιον παρακλητικὸν κανόνα εἰς αὐτόν. Ἡ οὕτω δ' ἐπηυξημένη ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου ἀκολουθία αὕτη ἐξεδόθη ἑξάκις, ἐν Μοσχοπόλει (1744), Βουκουρεστίῳ (1759), Βιέννῃ (1797), Κωνσταντινουπόλει (1800) καὶ Ἀθήναις (1856 καὶ 1897). Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Ἀλεξανδρείας.*** Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1825 — 1844). Ἐγεννήθη ἐν τῷ χωρίῳ Κλεινοβῷ τῶν Τρικκάλων περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον προήχθη εἰς ἐπίσκοπον πρῶτον μὲν Ζητουνίου, ἔπειτα δὲ Παροναξίας, τῷ 1820 εἰς μητροπολίτην Νικαίας καὶ τῷ 1825 εἰς πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, διαδεχθεὶς τὸν παυθέντα Θεόφιλον τὸν Πάτμιον. Λόγιος ὢν καὶ φίλος τῆς παιδείας ὁ Ἱερόθεος, ἀπέστειλεν ἱκανὸν χρηματικὸν ποσὸν τῷ 1829 πρὸς πληρωμὴν τῶν μισθῶν τῶν διδασκάλων Ἁλμυροῦ (ὅστις ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ζητουνίου), ὑπὲρ ὧν φροντίζων καὶ διὰ τὸ μέλλον ἐχορήγησε μέγα μέρος τῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς κοινότητος Ἀλεξανδρείας ὀφειλομένων χρημάτων πρὸς ἀγορὰν ἀκινήτων, ἐκ τῶν προσόδων τῶν ὁποίων νὰ μισθοδοτῶνται οἱ διδάσκαλοι οὗτοι. Καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἱδρύσας σχολὴν κατέλιπεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς μισθοδοσίαν τοῦ διδασκάλου αὐτῆς χρήματα. Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Ἀντιοχείας.*** Πατριάρχης Ἀντιοχείας. Γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐν Χώρᾳ τῆς Θρᾴκης, ἐδιδάχθη ἐν Ἱεροσολύμοις παρὰ Κοσμᾷ Ἁγιοταφίτῃ, ἐκεῖ δ' ἐχειροτονήθη διάκονος μὲν τῷ 1823, πρεσβύτερος δὲ τῷ 1828 καὶ ἀρχιεπίσκοπος Θαβωρίου τῷ 1833, ἀποσταλεὶς εἰς Ρωσίαν πρὸς ἄθροισιν ἐλεημοσύνης, ὅτε προέκειτο ἡ διὰ συνεισφορῶν κοινῶν ἐξόφλησις τῶν χρεῶν τῆς Ἁγιοταφικῆς ἀδελφότητος. Ἐπιτυχὼν κατὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ἐπανῆλθε τῷ 1839 καὶ ἔμενεν ἄλλοτε μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἄλλοτε δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις. Τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1850 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἀποθανὼν ἐν Δαμασκῷ εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν (18 Μαρτίου 1885). Ἐν τῇ Συρίᾳ κατώρθωσεν ὁ Ἱερόθεος νὰ συγκρατήσῃ ἀφωσιωμένους εἰς τὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν τοὺς ὀρθοδόξους Ἄραβας. Καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ ἐγράφησαν καὶ ἐξεδόθησαν ἐν τῷ πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ Κωνσταντινουπόλεως (1882) τὰ «Ἀπομνημονεύματα τῆς βιοτῆς τοῦ... πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἱεροθέου», εὐαρέστως ἀναγινωσκόμενα. Μ. Ι. Γ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Δρύστρας.*** Μητροπολίτης Δρύστρας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Περίνθῳ τῆς Προποντίδος γεννηθεὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὠνομάζετο *Ἰωάννης Κομνηνὸς Μόλυβδος*, τελευταῖος ἀπόγονος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν. Διδαχθεὶς τὰ ἐγκύκλια γράμματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατόπιν μετέβη εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐλθὼν εἰς Βουκουρέστιον ἐδίδαξε τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας ἐν τῇ Αὐθεντικῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ ἦτο ἀρχίατρος τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Βασσαράβα. Περιηγηθεὶς τῷ 1700 τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ Σινᾶ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐγένετο κατόπιν μοναχὸς καὶ μετωνομάσθη *Ἱερόθεος*, μετὰ τὸ 1710 δὲ προήχθη εἰς μητροπολίτην Δρύστρας καὶ τῷ 1719 ἀπέθανεν ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἦτο ἀνὴρ πολυμαθής, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, λατινικῆς, ἰταλικῆς, ἑβραϊκῆς καὶ ἀραβικῆς γλώσσης. Ἔγραψε: «Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Ἄθωνος», «Ἀποφθέγματα», «Περὶ τοῦ διὰ τίνων ρημάτων γίνεται ἡ τοῦ μυστηρίου τῆς Εὐχαριστίας μεταβολή», καὶ βίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Μετέφρασεν ἀπὸ τῆς λατινικῆς: «Ἐπιχειρήματά τινα ἐκβληθέντα ἐκ τῆς θεολογικῆς περὶ μυστηρίων πραγματείας τινῶν τῶν λατινοφρόνων», καὶ ἕτερον ἐπιγραφόμενον «Μεταμόρφωσις τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ νέου γένους ἤτοι βίβλος κατανυκτικὴ περὶ τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνθρώπου ἐσχάτων». Συνέταξε «Πίνακα ἀκριβῆ κατὰ στοιχεῖον ἐν εἴδει συμφωνίας πάντων τῶν σποράδην ἐκφερομένων ἐν ἅπασι τοῖς τόμοις τῶν Χρυσοστομικῶν» καὶ ἐποίησεν ἐπιγράμματα εἰς τὸν ἡγεμόνα Βασσαράβαν, εἰς Ἀλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, εἰς Νικόλαον Μαυροκορδᾶτον καὶ ἄλλους, σώζονται δὲ καὶ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς Χρύσανθον Νοταρᾶν, Ν. Μαυροκορδᾶτον καὶ ἄλλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Σάθα*, «Νεοελληνικὴ φιλολογία» σ. ... καὶ «Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη» Γ' 490 καὶ 5?4.—*Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, «Ὁ τελευταῖος τῶν Κομνηνῶν» (ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ ἐθν. ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος» Β', ... Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Εὐρίπου.*** Ἐπίσκοπος Εὐρίπου (Χαλκίδος) κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἐξάδελφος Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ὅστις συνέγραψε τὸ πρὸς αὐτὸν «Συμβουλευτικόν», ἐκδοθὲν τῷ 1801 ἐν Βιέννῃ. Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Εὐρίπου προαχθεὶς εἰς μητροπολίτην, ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα, ὅτε ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων «ἐξώσας κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Μακαρίου καὶ τὸν ἀπαγαγεῖν ἐξητήσατο», ὡς διηγεῖται Σέργιος Μακραῖος. Ὅτε δὲ τῷ 1799 ἀπῆλθον οἱ Γάλλοι ἐκ τῆς Κερκύρας, τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐνετείλατο τὸν Ἱερόθεον, ἵνα ἀμέσως ἀπέλθῃ εἰς Κέρκυραν καὶ χειροτονήσῃ τὸν ψηφισθέντα μητροπολίτην αὐτῆς (βλ. *Ἱερόθεος Τσιγάλας*). Ε. Γ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Θηβῶν.*** Ἐπίσκοπος Θηβῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Καταγόμενος ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ εὑρισκόμενος εἰς συνεννόησιν μετὰ πολλῶν ὀρεσιβίων πολεμιστῶν, προσεπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Βοιωτίαν, ὅτε ὁ Ἑνετὸς Φραγκῖσκος Μοροζίνης διεξῆγε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ φρουρίου τζακίου τοῦ Εὐρίπου. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἑνετῶν ἀπὸ τὴν Στερεάν, ὁ Ἱερόθεος, ἐπὶ ... ταετίαν περίπου, διετέλεσεν ὁ ἀρχηγὸς εἰς ... ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τμῆμα τοῦ παλαιοῦ σαντζακίου, τῶν ἐν Χαλκίδι Τούρκων μὴ ἀποτολμώντων ... παρεμβληθῶσιν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀποφασιζόμενα καὶ ἐκτελούμενα. Ὅτε ὅμως διωρίσθη σερασκέρης ὁ Ἰμπραὴμ πασᾶς καὶ ἐστράτευσε τὸ θέρος τοῦ 1695 ἐναντίον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἑνετῶν, ἐλεηλάτησε τὴν Βοιωτίαν, διὰ νὰ τιμωρήσῃ

Digitized by Google

ἀνταρσίαν της καὶ καταδιώξας τὸν Ἱερόθεον εἰς τὰ ὄρη, ἐφόνευσεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος.
Γ. Δ. Κ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Ἰβηρίτης***. Διαπρεπὴς λόγιος, γεννηθεὶς ἐν Καλάμαις τῷ 1686. Ἐνωρὶς μεταβὰς εἰς Ἅγιον Ὄρος ἠσκήτευσεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων. Τῷ 1723 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Νεοφύτου εἰς Σκόπελον ὡς διδάσκαλος. Ἐνταῦθα ἐπὶ δέκα ἔτη διδάσκων ἐμόρφωσε πολλοὺς μαθητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Καισάριον Δαπόντεν, ἔπειτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μονήν του. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του μετέβη εἰς τὴν ἐρημόνησον Γύαρον καὶ ἐκεῖ ἀσκητεύων ἀπέθανεν. Ὁ Ἱερόθεος ἔγραψεν ἐξήγησιν εἰς τὴν «Ποιητικὴν» τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Μολίνου καὶ μετεγλώττισεν εἰς ἁπλῆν φράσιν «Λόγους καὶ παραινέσεις» Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου.

[*Κ. Σάθα*, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη σ. 111 κ. ἑξ.]
Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ***Καλογριδάκις***. Κληρικὸς καὶ ἀγωνιστὴς γεννηθεὶς ἐν Καρὲς Ἀποκορώνου Κρήτης τῷ 1827 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1909. Τῷ 1869 ἐγένετο ἡγούμενος τῆς Χρυσοπηγῆς καὶ βραδύτερον πρόεδρος τῆς δημογεροντίας Βάμου. Ἐνταῦθα παρεσκεύασε μετ' ἄλλων πατριωτῶν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878. Τῷ 1889 καὶ τῷ 1896, γέρων ἤδη, εἰργάσθη πρὸς κατεύνασιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων.
Ε. Γ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Κεφαλλήν***. Ἀρχιμανδρίτης ἐκ Κεφαλληνίας καταγόμενος. Ἤκμασε κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, ἔγραψε δὲ περὶ τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ σεισμοῦ τῆς 30 Σεπτεμβρίου τοῦ 1627 καὶ ἐδαπάνησεν εἰς ἔκδοσιν τῆς ἑρμηνείας εἰς τὸ «Ἆσμα ᾀσμάτων» Θεοδωρήτου Κύρου. Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Λάμπης***. Ἐπίσκοπος Λάμπης, κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ πατρίδος, σφαγεὶς μετ' ἄλλων πολλῶν Χριστιανῶν τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ὅπου κατέφυγον τὴν 24 Ἰουνίου 1821.
Γ. Δ. Κ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Μονεμβασίας***. Μητροπολίτης τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μονεμβασίας κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Θεοφάνους Ἐλεαβούλκου καὶ διδάσκαλος τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Τρανοῦ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἰργάσθη μετ' ἀφοσιώσεως καὶ συνηγόρησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ διωγμοῦ οὗτοῦ. Ὅτε ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Θεόληπτος κατώρθωσε διὰ ραδιουργιῶν νὰ παυθῇ ὁ Ἱερεμίας τῷ 1579 καὶ ριφθῇ εἰς τὴν φυλακήν, ὁ Ἱερόθεος ἐξαναστὰς κατὰ τῆς ἀνομίας ταύτης διήγειρε τὰ πλήθη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπικαλεσθεὶς καὶ τὴν συνδρομὴν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας κατώρθωσε ν' ἀπελευθερώσῃ τὸν πατριάρχην. Ὅτε δὲ πάλιν ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Παχώμιος διὰ δεκασμοῦ τῶν ἰσχυόντων ἐν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Τούρκων ἦλθεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῷ 1584 καὶ «ἐκάθισε χωρὶς θέλημά τινος καὶ πατριάρχης καὶ ἐξουσιαστής» καὶ καλέσας τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπήτησε νὰ χειροτονήσουν αὐτὸν πατριάρχην, ὁ Ἱερόθεος μόνος ἠναντιώθη καὶ ἐξακολουθήσας λυσσώδη ἀγῶνα κατὰ τοῦ Παχωμίου κατώρθωσε μετὰ ἓν ἔτος νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καθαίρεσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἀντὶ τοῦ Ἱερεμίου ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀνεβίβασεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Θεόληπτον, ὁ Ἱερόθεος και πάλιν κατώρθωσε νὰ παυθῇ οὗτος καὶ ἐξορισθῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέλθῃ δὲ εἰς τὸν θρόνον τῷ 1586 ὁ Ἱερεμίας.

[*Μ. Γεδεών*, «Πατριαρχικοὶ πίνακες», ἐν Κωνσταντινουπολει 1890, 518 κ. ἑξ.] Ε. Γ. Π.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Παροναξίας***. Ἐπίσκοπος Παροναξίας κατὰ τὸν Ἀγῶνα, ἐκ Θεσσαλίας καταγόμενος. Ἦτο μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, κατὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως δι' ἐνθουσιωδῶν λόγων καὶ φανατικώτατα ἐπεδίωξε νὰ κινήσῃ τὴν ἀπάθειαν τοῦ ποιμνίου του καὶ ἰδίως νὰ κατανικήσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν καθολικῶν, οἵτινες φοβούμενοι ἐπιδρομὰς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, δὲν ἔστεργον νὰ γίνουν ἀλληλένδετοι εἰς τὸν Ἀγῶνα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ὁμογενεῖς των. Καταρτίσας σῶμα ἐκ Ναξίων ἐπολέμησε κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκλεγεὶς μέλος διαφόρων συνελεύσεων. ὑπεστήριξε βιαιότατα τὴν μερίδα τῶν στρατιωτικῶν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ κατεδιώχθη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ ἀπέθανε συνοδικός, μετὰ τὸ 1840.
Γ. Δ. Κ.

— **Ἱερόθεος** ***στιχουργός***. Ἱερομόναχος ἐκ Σκύρου. Κατὰ τὸν Ζ ιβίραν (σ. 377) συνεθηκε βιβλιάριον ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1794, φέρον τὸν τίτλον: «Στηλίτευσις κατὰ τῆς μιαρᾶς καὶ θεοστυγοῦς φαρμαζωνικῆς αἱρέσεως· διὰ προτροπῆς τινος φαρμαζώνου μετανοήσαντος ὑπαγορευθεῖσα καὶ ὁμοιοκαταλήκτως συγγραφεῖσα». Μ. Ι. Γ.

— **Ἱερόθεος** ὁ ***Σπηλαιώτης***. Κατήγετο ἐκ Καλαβρύτων καὶ ἦτο ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Φιλικὸς καὶ ἐκ τῶν ἐνθουσιωδεστάτων, ὁ Ἱερόθεος ἐξαπέστειλε διαφόρους μοναχοὺς πρὸς συλλογὴν ἐράνων διὰ τὸν ἐπικείμενον Ἀγῶνα, ἔλαβε δὲ καὶ τὰ ὅπλα, κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμβραήμ, μεγίστας ὑπηρεσίας προσενεγκὼν εἰς τὴν μονὴν κατὰ τὴν ἱστορικὴν πολιορκίαν της.
Γ. Δ. Κ.

— **Ἱερόθεος** ***Τσιγάλας***. Μητροπολίτης Κερκύρας (1800—1813). Ὁ Ρῶσος ναύαρχος Οὐζακὼφ μετὰ τῶν συμμάχων του Τούρκων καταλαβὼν τὴν Κέρκυραν (1799), ἐξέδωκε διαταγήν, καθ' ἣν οἱ ἱερεῖς τῆς νήσου ἠδύναντο νὰ ἐκλέξωσι μητροπολίτην, τοῦ ὁποίου ἐστεροῦντο ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀνδεγαυῶν (1267). Διὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ νέου μητροπολίτου ἀφίκοντο εἰς Κέρκυραν οἱ μητροπολῖται Ἰωαννίνων (βλ. *Ἱερόθεος ὁ Εὐρίπου*), Δελβίνου καὶ Χιμάρας καὶ Παραμυθίας. Γενομένης δ' ἐκλογῆς ἀνεδείχθη τοιοῦτος ὁ *Ἰωάννης Τσιγάλας*, μετονομασθεὶς κατὰ τὴν χειροτονίαν *Ἱερόθεος*, ἀνὴρ λόγιος καὶ συνετός. Ἐπὶ τοῦ Ἱεροθέου τῷ 1803 καὶ 1811 ἐξεδόθησαν κανονισμοὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς περιουσίας αὐτῆς ἰσχύοντες μέχρι τοῦ νῦν.
Π. Θ. Σ.

ἱεροθύσιον (καὶ ***ἱεροθυτεῖον***) *['Αρχ.]*. Ὁ δημόσιος καὶ ἱερὸς τόπος, περικλείων καὶ τὸν βωμὸν τῆς πόλεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτελοῦντο θυσίαι ἱερῶν ζῴων καὶ ἄλλαι σπονδαί, ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως. Ἐν τοῖς ἱεροθυσίοις παρετίθεντο τὰ ἱερὰ συμπόσια, ἐπ' εὐκαιρίᾳ μεγάλων ἐθνικῶν γεγονότων ἢ ἑορτῶν, ἢ καὶ πρὸς τιμὴν ἐπιφανῶν ξένων. Οἱ Λίνδιοι παρεῖχον σίτησιν ἐν τῷ ἱεροθυσίῳ εἰς τοὺς πολίτας τοὺς ἐπιτελέσαντας μέγα τι κατόρθωμα ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης τὰ ἱεροθύσια ἐξωμοιοῦντο πρὸς τὰ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς πόλεσι *πρυτανεῖα*. Θ. Κ.

ἱεροθύτης (ὁ) *['Αρχ.]*. Δημόσιος λειτουργὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἱεροπρακτῶν ἐν τῷ *ἱεροθυσίῳ* (βλ. λ.), κατὰ τὴν τέλεσιν θυσιῶν καὶ δημοσίων συμποσίων προσφερομένων ἐν ὀνόματι τῆς πόλεως. Ἦσαν ἀνώτεροι τῶν ἐπίσης ἐν τοῖς ἱεροθυσίοις τελετοπρακτούντων *ἱεροποιῶν*. Ἐν Λίνδῳ ὑπῆρχον 15 ἱεροθύται, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἐκαλεῖτο *ἀρχιεροθύτης*. Ἐν Σπάρτῃ οἱ ἱεροθύται ἐχρησιμοποιοῦντο προσέτι καὶ διὰ τὴν ξεναγίαν τῶν ἐπιφανῶν ξένων, τιμῆς ἕνεκεν, ἐν τῷ ἱεροθυσίῳ ξενιζομένων. Ὁ θεσμὸς τῶν ἱεροθυτῶν ἀπαντᾶται ἐπίσης καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Θ. Α. Κ.

ἱεροθυτῶ (*—έω*)· εἶμαι ἱεροθύτης, προσφέρω θυσίαν.

ἱεροϊσχιακὸς ***σύνδεσμος*** *['Ανατομ.]*· βλ. *ἰσχιοϊερὸς* ἢ *ἱερακανθώδης* σύνδεσμος.

Ἱεροκαισάρεια *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Λυδίᾳ, κειμένη μεταξὺ Θυατείρων καὶ Σάρδεων, περίφημος διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος (*Παυσ.* Ε', 27, 5). Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἦτο ἕδρα ἐπισκόπου. Ταύτης σῴζονται καὶ νομίσματα τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΙΕΡΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑ ἢ ΙΕΡΟΚΑΙΣΑΡΕΩΝ καὶ διαφόρους τύπους, κυρίως ἀναφερομένους εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Ἀναΐτιδος. Α. Θ. Σ

Ἱερόκαστρον *[Γεωγρ.]*. Οὕτως ἐπί τι διάστημα εἶχε μετονομασθῆ τὸ χωρίον *Λυκόβη* τῆς ἐπαρχίας Χαλκιδικῆς, ἤδη καλούμενον *Ταξιάρχης* (βλ. λ.).

ἱεροκήρυξ, *—υκος* (ὁ)· ὁ κηρύσσων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὁ διδάσκων τὰ ἐκ τῆς θρησκείας πηγάζοντα ἠθικὰ καθήκοντα τῶν ἀνθρώπων.

— *['Αρχ.]* Ὁ *ἱεροκήρυξ* ἦτο εἷς τῶν ἱερῶν λειτουργῶν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων (βλ. λ. *Ἐλευσίς*, τ. Θ', σ. 938 β'), ἕλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ κήρυκος τῶν θεῶν Ἑρμοῦ καὶ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος, ἢ ἐκ Κήρυκος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Εὐμόλπου. Διακονούμενος ὑπὸ ἐλευθέρων ἱεροδούλων παρεκώλυε τοὺς ἀμυήτους καὶ πλημμελῶς κεκαθαρμένους, ἐξ ἄλλου δὲ καθωδήγει τοὺς μεμυημένους ὡς πρὸς τὰς ἀπαντήσεις ἃς ἐρωτώμενοι θὰ ἔδιδον. —Π.

— *[Ποιν. καὶ Κανον. Δικ.]* Βλ. λ. *κήρυγμα*.

Ἱεροκλῆς. Ἱστορικός, υἱὸς τοῦ Τιμοκλέους, ζήσας πιθανῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Β' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Περιηγήθη πολλὰς χώρας τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ἔγραψε δὲ σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Φιλίστορες», εἰς τὸ ὁποῖον συνεκέντρωσε πλείστας πληροφορίας περὶ τῆς τότε ζωῆς καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν κατοικούντων τὰς χώρας ταύτας, πολλὰ μὲν ὁ ἴδιος παρατηρήσας, ἄλλα δὲ ἀπανθίσας ἐκ παλαιοτέρων περιηγητῶν. Τὰ σωθέντα ἐλάχιστα ἀποσπάσματα αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ ἰδίως τοὺς Βραχμᾶνας, τῶν ὁποίων ὁ Ἱεροκλῆς ἐξαίρει τὴν λιτότητα τῆς διαίτης καὶ τὴν ἀρετήν. Ταῦτα ἐξεδόθησαν εἰς τὰ Fragmenta historicorum graecorum (IV, σ. 429 κ. ἑ.).
Ν. Π. Α.

— **Ἱεροκλῆς**. Ρήτωρ καὶ σοφιστὴς ἐξ Ἀλαβάνδων τῆς Καρίας, ἀκμάσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἵδρυσε σχολὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του *Μενεκλέους*, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκον ἀμφότεροι τὴν ρητορικήν, ἔσχον δὲ πολλοὺς μαθητάς, ἐν οἷς τοὺς συμπατριώτας των Ἀπολλώνιον Μαλακὸν καὶ τὸν Μόλωνα, οἱ ὁποῖοι μετηνάστευσαν βραδύτερον εἰς τὴν Ρόδον. Ἐπίσης ἠκροάσθησαν αὐτῶν κατὰ τὴν εἰς Μ. Ἀσίαν περίοδόν των ὁ Κικέρων καὶ ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος. Ὁ Κικέρων θεωρεῖ τὸν Ἱεροκλέα ὡς τὸν κυριώτερον ἀντιπρόσωπον τῆς ἀσιατικῆς ρητορικῆς. Ν. Α.

— **Ἱεροκλῆς**. Στωϊκὸς φιλόσοφος ζήσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἦτο μᾶλλον ἐξέχουσα ἠθικὴ προσωπικότης καὶ ἐπιβάλλουσα μορφὴ εἰς τοὺς φιλοσοφικοὺς κύκλους τῆς ἐποχῆς του ἢ πρωτότυπος θεωρητικὴ διάνοια. Ἐκ τῶν ἔργων του σῴζονται ἀποσπάσματα ἠθικοῦ συγγράμματος φερομένου ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ καθηκόντων» ἢ «Φιλοσοφούμενα» ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τοῦ Στοβαίου· τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τῶν ἑξῆς κεφαλαίων: «Τίνα τρόπον τοῖς θεοῖς χρηστέον», «Πῶς πατρίδι χρηστέον», «Πῶς χρηστέον τοῖς γονεῦσι», «Περὶ γάμου», «Πῶς συγγενέσι χρηστέον», «Περὶ φιλαδελφίας», «Οἰκονομικός». Τὸ ἔργον τοῦτο ὡρισμένως ἐσχετίζετο πρὸς τὰς προφορικάς του παραδόσεις, δὲν εἶναι ὅμως σημειώσεις μαθητῶν, ἀλλ' ἐγχειρίδιον ἀποσκοποῦν ἐκλαϊκευτικὴν ἁπλούστευσιν, εἰς τόνον πλήρη αὐθεντίας καὶ ἐποικοδομητικόν. Κατὰ τὰς θεωρητικὰς ἀπόψεις πλησιάζει πολὺ πρὸς τὴν παλαιὰν στωϊκὴν ὀρθοδοξίαν. Ἄλλο ἐν μέρει σῳζόμενον ἔργον του εἶναι ἡ «Ἠθικὴ στοιχείωσις», διατηρηθὲν ἐν παπύρῳ τοῦ Βερολίνου ὑπ' ἀρ. 9780. Πραγματεύεται ἐν αὐτῷ περὶ τῆς «πρώτης οἰκειώσεως», ἤτοι τῆς ὁρμῆς πρὸς αὐτοσυντήρησιν, ὡς τῆς ἐμπειρικῆς προϋποθέσεως καὶ ἀφετηρίας τῆς στωϊκῆς ἠθικῆς. Ἀλληλένδετος πρὸς τὴν ὁρμὴν ταύτην εἶναι ἡ αὐτοσυνείδησις παντὸς ζῶντος πλάσματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *K. Praechter*, Hierokles der Stoiker (1901). —*Zeller*, Die Philosophie der Griechen (4η ἐκδ. τόμ III).
Ε. Λ.

— **Ἱεροκλῆς**. Βυζαντινὸς ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ πρὸ τοῦ 535 δημοσιευθὲν σύγγραμμά του «Συνέκδημος» εἶναι στατιστικὸν ἐγχειρίδιον τοῦ Ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐν ᾧ ἀπαριθμοῦνται 64 ἐπαρχίαι καὶ 935 πόλεις. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς παρὰ Βυζαντινοῖς πολιτικῆς γεωγραφίας, τὸ ἐχρησιμοποίησε δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἰς τὸ σύγγραμμά του περὶ θεμάτων τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Ἔκδοσιν τοῦ «Συνεκδήμου» στηριζομένην ἐπὶ εὐρείας χρησιμοποιήσεως χειρογράφων μετὰ τῶν πηρὰ Κωνσταντίνῳ Πορφυρογεννήτῳ διασωθέντων τεμαχίων, ἔκαμεν ὁ Ang. Burckhadt (Λειψία 1893). Κ. Μ. Κ.

— **Ἱεροκλῆς**. Ἐξέχων νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνεχῶς περίπου ἀπὸ τοῦ 420—450 μ. Χ., διακόψας μόνον ἐπ ὀλίγον χάριν ταξιδίου εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου αἱ θεωρίαι του ἐσκανδάλισαν τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες τὸν ἐκακοποίησαν σωματικῶς καὶ κατόπιν τὸν ἐξώρισαν. Ἐκ τῶν ἔργων του διεσώθη τὸ «Σχόλιον» εἰς τὰ νεοπυθαγορικὰ «Χρυσᾶ ἔπη» καὶ ὅσα ἀναφέρει ὁ Φώτιος περὶ τοῦ κυρίου του ἔργου («Περὶ προνοίας καὶ εἱμαρμένης») παραθέτων συγχρόνως καὶ περικοπάς. Τὸ σύστημά του διακρίνεται διὰ τὴν ἐκλεκτικότητά του· ἐλάχιστα στοιχεῖά του εἶναι καθαρῶς νεοπλατωνικά, αἱ πλεῖσται δὲ θεωρίαι του ἀνάγονται εἰς τὸν πρὸ τοῦ Πλωτίνου πλατωνισμὸν μὲ ἀρκετὴν ἀνάμειξιν ἀριστοτελικῶν στοιχείων ἰδίως εἰς τὴν λογικὴν καὶ στωϊκῶν ἠθικῶν ἀρχῶν. Ὁ «δημιουργὸς» εἶναι παρ' αὐτῷ θεότης ὑπεράνω τοῦ κόσμου καὶ πλάττει τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενός, ἁπλῶς διὰ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ. Εἶναι προφανὴς ἐδῶ ἡ ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς θεωρίας, μολονότι ὁ Ἱεροκλῆς ἀποκρούει τὴν ἐν χρόνῳ δημιουργίαν. Παραδέχεται καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς νεοπλατωνικοὺς τὰς τρεῖς βαθμῖδας τῶν ὄντων (θεοὺς—δαίμονας, ἀγγέλους κτλ.—ἀνθρώπους) καὶ τὴν διάκρισίν των ἀναλόγως τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος πληρότητος καὶ σταθερότητος τῆς θείας σκέψεως ἐν αὐτοῖς. Ἀπὸ τὰς νεοπλατωνικὰς ὑποστάσεις, τὸ ἓν ὡς ὄντως ὄν, τὰς θεωρίας περὶ νοὸς κτλ., οὐδὲν εὑρίσκομεν παρ' αὐτῷ. Λείπουν ἐπίσης αἱ παραδειγματικαὶ ἀρεταί. Ἐν τῇ ψυχῇ διακρίνει κατὰ τὸν Πλάτωνα τὰς τρεῖς δυνάμεις, λογικόν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν, ὀνομάζει δὲ τὰς δύο τελευταίας παθητικάς, καὶ μόνον ἡ πρώτη εἶναι ἀθάνατος. Ὑπεράνω τῆς ψυχῆς λογικῆς εἶναι ὁ νοῦς, τὸ θεῖον μέρος ἐν ἡμῖν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ θεὸς εἶναι νοῦς. Ὡς γέφυρα μεταξὺ τῶν δύο χρησιμεύει ὁ «ὀρθὸς λόγος», τὸν ὁποῖον ἔχομεν «ὥσπερ ἔνοικόν τινα θεὸν» καὶ ὅστις εἶναι ἡ «ἐνυπάρχουσα ταῖς λογικαῖς οὐσίαις ἀρχή». Ὁ ὀρθὸς λόγος εἶναι ὁ κανὼν τῶν πράξεών μας, σκοπὸς ὅμως εἶναι ἡ νεοπλατωνικὴ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ θεῖον ἢ ἡ ἀφομοίωσις πρὸς αὐτό. Εἰς τὴν ἠθικὴν διατηρεῖ τὰς τέσσαρας κυρίας ἀρετὰς τοῦ

Digitized by Google

πλατωνισμοῦ, ἀντικαθιστᾷ δὲ τὴν σοφίαν διὰ τῆς φρονήσεως καὶ ἀποδίδει τὴν σωφροσύνην ειδικῶς εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν· συγχρόνως ὑπερασπίζει τὴν στωϊκὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ σωφροσύνη εἶναι μέρη τῆς φρονήσεως, ἥτις εἶναι ἡ ἀρχή. Τὸ ἄλογον ὡς τοιοῦτον δὲν εἶναι οὔτε ἐνάρετον οὔτε κακόν. Ἡ ἀρετὴ ἐν γένει ἔχει προορισμὸν νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀλογίαν, ἥτις κυριαρχεῖ τοῦ σώματος, καὶ ἀποτελεῖ ἑπομένως προβαθμίδα τῆς ὑψίστης γνώσεως τῆς ἀληθείας, ἥτις συμφώνως καὶ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι θεωρητική, ἐνῷ ἡ ἀρετὴ εἶναι πολιτική, πρακτική, ἠθική. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παραδεδομένων μερῶν τῆς ἠθικῆς, ὁ Ἱεροκλῆς περιλαμβάνει ἐν αὐτῇ καὶ τὸ «τελεστικόν», ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν δι' ἐξωτερικῶν καθαρμῶν καὶ «ἱερατικῆς ἀναγωγῆς» ἀπελευθέρωσιν τοῦ φωτεινοῦ σώματος, τοῦ «αὐγοειδοῦς ὀχήματος τῆς ψυχῆς», ἀπὸ τὸ γήϊνον σῶμα. Ὡς πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς εἱμαρμένης ἀκολουθεῖ τὴν μέσην Ἀκαδημίαν, περιορίζων ταύτην εἰς τὴν ἐπισυναψιν ὡρισμένων συνεπειῶν εἰς τὰς ἐλευθέρως ἐκλεγείσας πράξεις μας· ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον ἡ μηχανικῶς ἐνεργοῦσα ἀναγκαιότης, ἀλλὰ συνειδητὴ ἐπέμβασις, ἐνεργοῦσα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀπονεμούσης κατ' ἀξίαν τιμωρίας μὲ σκοπὸν τὴν ἠθικήν μας ἐξύψωσιν. Ἀναμφισβητήτως ἔχομεν καὶ ἐδῶ ἐπίδρασιν τῆς χριστιανικῆς θεωρίας, καταντᾷ δὲ ἡ εἱμαρμένη νὰ συμπίπτῃ μὲ τὴν θείαν πρόνοιαν· συναντῶμεν ἄλλωστε καὶ τὴν ἔκφρασιν «προνοητικὴ εἱμαρμένη». Ὁ Ἱεροκλῆς ἦτο καὶ λαμπρὸς ῥήτωρ καὶ σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος δεινός· ἔλεγον δὲ οἱ Ἀλεξανδρινοί, ὅτι τὰ σχόλιά του εἰς τὸν «Γοργίαν» ἡμιλλῶντο εἰς κομψότητα ἐκφράσεως καὶ πλοῦτον ἰδεῶν πρὸς αὐτὸν τὸν Πλάτωνα. Ἄλλοι ὅμως μεταγενέστεροι διεγίγνωσκον ἐν αὐτῷ τὴν ἔλλειψιν τῆς ὑψιπετοῦς μεταφυσικῆς τῶν ἄλλων Νεοπλατωνικῶν· καὶ ὁ μὲν Δαμάσκιος εἰς τὸν παρὰ Φωτίῳ διασωθέντα βίον Ἰσιδώρου, ἐξ οὗ ἀρυόμεθα τὰς πλείστας πληροφορίας περὶ τοῦ Ἱεροκλέους, λέγει ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπιτυχῶς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, λείπει ὅμως ἡ θεία σοφία, ὁ δὲ Σουΐδας τὸν χαρακτηρίζει: «τὴν μὲν ζωὴν ὑψηλόφρονα, τὴν δὲ γνῶσιν οὐκ ἀκριβῆ».) Μαθηταὶ τοῦ Ἱεροκλέους ὑπῆρξαν πολλοί, βεβαιότεροι δὲ φαίνονται ὁ Αἰνείας ἐκ Γάζης, καὶ ὁ Θεοσέβιος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Bekker*, Fragmenta philos. graec. (I, 408, 416). Τὸ ἔργον περὶ προνοίας ἐξέδωκεν ὁ *Mullach* (1853). Εὑρετήριον λέξεων παρ' αὐτῷ ἐξέδωκεν ὁ *Robinson* (Ὀξφόρδη 1772). – *J. Nicole*, Un traité de morale payenne christianisée, étude sur un abrégé du commentaire de Hieroclès (Genève 1892). Ε. Λ.

—**Ἱεροκλῆς.** Ἐθνικὸς νομομαθής, ζήσας κατὰ τὸ μέσον τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος, ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ἱππιατρικὴν καὶ γράψας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ ἱππιάτρου Ἀψύρτου σύγγραμμα «Περὶ ἵππων θεραπείας» εἰς δύο βιβλία, ἀφιερωθὲν τῷ Κ. Βάσσῳ, οὗ κεφάλαια διεσώθησαν ἐν τοῖς «Ἱππιατρικοῖς» (σελ. 5 ἑφ.) καὶ ἀποσπάσματα ἐν τοῖς «Γεωπονικοῖς» (16, 9). ΑΡ.Π.Κ.

ἱεροκοκκυγικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἱερὸν ὀστοῦν καὶ τὸν κόκκυγα.

—**ἱεροκοκκυγικὴ** ***ἄρθρωσις*** *[Ἀνατομ.]*. Ἄρθρωσις συνάπτουσα τὴν ᾠοειδῆ ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ μετὰ τῆς κόκκυγος, στερεουμένη ὑπὸ τῶν δύο ὁμωνύμων συνδέσμων, τοῦ προσθίου καὶ τοῦ ὀπισθίου ἱεροκοκκυγικοῦ συνδέσμου. Ι. Π.

—**ἱεροκοκκυγικοὶ** ***μύες*** *[Ἀνατομ.]*. Μύες τοῦ κόκκυγος δύο, ὁ πρόσθιος καὶ ὁ ὀπίσθιος, λίαν ὑποτυπώδεις καὶ πολλάκις ἐλλείποντες ἕνεκα τῆς ἐξαφανίσεως τῆς οὐρᾶς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀντιπροσωπευομένης ὑπὸ τοῦ κόκκυγος. 1) Ὁ *πρόσθιος ἱεροκοκκυγικὸς μῦς*, κείμενος ἑκατέρωθεν τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ κόκκυγος, ἐκφύεται ἐκ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ 5ου ἱεροῦ καὶ τοῦ 1ου κοκκυγικοῦ σπονδύλου καὶ καταφύεται εἰς τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ κόκκυγος, συγκλίνων καὶ χιαζόμενος πρὸς τὰ κάτω μετὰ τοῦ ἀντιθέτου μυός. 2) Ὁ *ὀπίσθιος ἱεροκοκκυγικὸς μῦς*, κείμενος ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ κόκκυγος, ἐκφύεται ἐκ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τῶν δύο τελευταίων ἱερῶν σπονδύλων καὶ καταφύεται εἰς τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τῶν κοκκυγικῶν σπονδύλων. Ι. Π.

—**ἱεροκοκυγικοὶ** ***σύνδεσμοι*** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτοι συνέχειαν ἀποτελοῦντες τοῦ προσθίου καὶ τοῦ ὀπισθίου συνδέσμου τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ ἐπὶ τοὺς σπονδύλους τοῦ κόκκυγος, ὡς *πρόσθιος* καὶ *ὀπίσθιος ἱεροκοκκυγικὸς σύνδεσμος*. Ι. Π.

ἱεροκρατία (ἡ)· ἡ κυβέρνησις χώρας τινὸς ὑπὸ τοῦ ἱερατείου· || ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑποταγὴ τῆς πολιτείας.

—*[Ἐκκλ. Δίκ.]* Βλ. *ἱεροκρατικὸν σύστημα*.

ἱεροκρατικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱεροκρατίαν· || ὁ ἀσπαζόμενος τὴν ἱεροκρατίαν ὡς σύστημα διοικητικόν.

—**ἱεροκρατικὸν** ***σύστημα*** *[Κανον. Δικ.]*. Καλεῖται τὸ ἐν τῷ Corpus iuris canonici διατυπωθὲν σύστημα τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑποταγῆς τῆς πολιτείας, τὸ ἀντληθὲν ἐκ τῶν ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων καὶ ἐρεισθὲν ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου, ἣν διετύπωσεν οὗτος ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Περὶ πολιτείας τοῦ Θεοῦ». Κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον δηλαδὴ ἡ ἐπὶ γῆς πολιτεία (civitas terrena), ἵνα μὴ μετατραπῇ εἰς civitatem diaboli καὶ τύχῃ οὕτω τῆς αἰωνίας καταδίκης, ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τῇ ἀληθεῖ οὐρανίῳ πολιτείᾳ (civitas caelestis), ἤτοι τῷ ἀληθεῖ Θεῷ καὶ νὰ ῥυθμίζῃ τὴν νομοθεσίαν αὐτῆς καὶ ἐνέργειαν κατὰ τὰς διατάξεις καὶ ἀρχὰς τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ὀφείλει καὶ νὰ μεριμνᾷ ἐκτελοῦσα τὰς πνευματικὰς αὐτῆς συμβουλὰς καὶ τὰ κελεύσματα. Διότι ἄλλως οὐδὲ τὸν ἐπὶ γῆς προορισμὸν αὐτῆς, ἤτοι τὴν εἰρήνην καὶ εὐδαιμονίαν (terrena felicitas et pax), θὰ δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, ἀνθ' ὧν θὰ ὑπάρχῃ δυστυχία καὶ πόλεμος (miseria et bellum). Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί, ἵνα τύχωσι τῆς θείας χάριτος, ὀφείλουσι νὰ ὑπακούωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁρατῆς ταύτης (ecclesia visibilis) καὶ ἐπὶ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκτεινομένης ἑνιαίας κοινωνίας τοῦ Κυρίου (sponsa sine macula et ruga, unica columba, sancta ecclesia). Διότι ἀποχωρίζοντες ἑαυτοὺς τῆς Ἐκκλησίας—ἧς ἐκτὸς οὐδεμία σωτηρία—θὰ τύχωσιν, ἀντὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, τῆς τοῦ Κυρίου ὀργῆς, καὶ ἐναρέτως ἂν νομίζωσιν ὅτι ζῶσιν, ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τὸ διαπραττόμενον ἁμάρτημα τοῦ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀποχωρισμοῦ. Κατὰ τὸ ἱεροκρατικὸν τοῦτο σύστημα εἰς τὴν ἀμέσως ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀπορρέουσαν ἱερατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, τῆς κεφαλῆς ταύτης τῆς ἐπὶ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκτεινομένης καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους περιλαμβανούσης Ἐκκλησίας, ὑπόκεινται καὶ αἱ πολιτεῖαι καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν. Ὅθεν οὐ μόνον τῶν πολιτειῶν, αἵτινες ὀφείλουσιν ἐν παντὶ νὰ ὑπηρετῶσι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπροφασίστως νὰ ἐκτελῶσι τὰ κελεύσματα ταύτης, μόνον ὁ πάπας δύναται νὰ ὁρίζῃ τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας, καταργῶν νόμους αὐτῶν καὶ κηρύττων αὐτοὺς ἀκύρους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡγεμόνων δύναται νὰ ὁρίζῃ τὴν τύχην, ἐκθρονίζων αὐτοὺς καὶ καθιστῶν τοὺς διαδόχους αὐτῶν.

Τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἱεροκρατικοῦ συστήματος εἶχε κατορθώσει ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ', μάλιστα δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων παπῶν Γρηγορίου τοῦ Ζ' (1073—1085), Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ' (1159—1161), Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1198—1216), Γρηγορίου τοῦ Θ' (1227—1241), Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' (1243—1254) καὶ Βονιφατίου τοῦ Η' (1294—1303), οἵτινες ὑπῆρξαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ συστήματος τούτου, οὕτινος κατὰ τὰς παρουσιαζομένας περιστάσεις καὶ χρείας, τινὲς μὲν αὐστηρότερον διετύπωσαν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐντονώτερον ἐφήρμοσαν ἐν τῇ πράξει σημεῖά τινα, ἕτεροι δ' ἄλλα. Καὶ διετυπώθη μὲν τὸ ἱεροκρατικὸν σύστημα ἠπιώτερον κατά τε τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Βελλαρμίνου (de summo pondifice καὶ de potestate summi pontificis in rebus temporalibus) καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Σουαρὲζ (Defensio fidei catholicae), ὡς καὶ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Liberatore (La chiesa e lo stato), διὰ τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἐμμέσου ἐπὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων ἐξουσίας τοῦ πάπα (potestas indirecta)· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θεωρίας ταύτης, ἥτις ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν θεωρητικὴν κατασκευὴν τοῦ ἱεροκρατικοῦ συστήματος, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας, οὐδόλως ἐγκατέλιπεν αὕτη τὰς ἀρχαίας αὐτῆς περὶ τῆς ἱερατικῆς καὶ βασιλικῆς παντοδυναμίας τοῦ πάπα ἀξιώσεις, μετὰ πασῶν τῶν συνεπειῶν ταύτης, ἃς δὲν παραλείπει διὰ τῆς νομοθεσίας αὐτῆς νὰ ὑπομιμνῄσκῃ ἐν ἁρμοδίῳ πρὸς τοῦτο χρόνῳ. Καὶ ποιεῖται μὲν πραγματικὰς παραχωρήσεις, ὅταν εἶναι ἀντίξοοι δι' αὐτὴν αἱ περιστάσεις, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὅρου ratione temporum habita concedimus, ποιεῖται ἅμα τὴν σιωπηρὰν ἐπιφύλαξιν τοῦ ἀσκῆσαι πάσας αὐτῆς τὰς ἀξιώσεις ἐν χρόνῳ ἁρμοδιωτέρῳ. Οὕτως, ὁσάκις ἀδυνατεῖ ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία διὰ μόνης τῆς ἰδίας νομοθεσίας νὰ ῥυθμίσῃ τὴν σφαῖραν τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς πρός τινα πολιτείαν, ἐπιθυμεῖ δὲ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνον τῆς ὑπὸ μόνης ταύτης ῥυθμίσεως τῶν πρὸς αὐτὴν σχέσεων, καταφεύγει εἰς τὴν διὰ συμβάσεως *(κογκορδάτου)* μετ' ἐκείνης συνομολογουμένης ῥύθμισιν τούτων.

Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία οὐδόλως παραιτεῖ κατ' ἀρχὴν τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, διὰ τῶν τοιούτων temporum ratione habita συνομολογουμένων συμβάσεων. Ὡσαύτως, καίπερ διατηροῦσα ἀναλλοίωτον τὴν περὶ αἱρετικῶν νομοθεσίαν αὐτῆς, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ὅρκου τῶν ἐπισκόπων ῥήτραν περὶ διώξεως τῶν αἱρετικῶν («haereticos... pro posse persequar et impugnabo»), οὐχ ἧττον τὸ temporum ratione habita ἐπιτρέπει τὴν παράλειψιν τῶν μνημονευθέντων ῥημάτων.

Ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους νὰ ἔχηται στερρῶς τῶν ἀρχαίων αὐτῆς ἀξιώσεων, δῆλον γίνεται ἔκ τε τοῦ ἀπὸ 8 Δεκεμβρίου 1864 «συλλάβου τῶν πλανῶν» Πίου τοῦ Θ', τοῦ καταδικάσαντος τὰς πεπλανημένας καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἀντιτιθεμένας ἀρχὰς τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν πολιτειῶν, καὶ ἐκ τῆς Constitutio Pastor aeternus τῆς βατικανῆς συνόδου τῆς δογματισάσης τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἀλάθητον πασῶν ἐξ ὑπαρχῆς συλλήβδην τῶν ἐκ καθέδρας παπικῶν ἀποφάσεων. Ἀλλὰ καὶ Λέων ὁ ΙΓ' διὰ πλείστων ἐγκυκλίων αὐτοῦ ἐπανέλαβε καὶ ἐπεκύρωσε πάσας τὰς ἀξιώσεις τῶν προκατόχων αὐτοῦ δι' ὕφους ἠπιωτέρου μὲν κατὰ τὴν διατύπωσιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἧττον σαφοῦς καὶ κατηγορηματικοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν. Οὕτως, ἐν τῇ ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1885 ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ «De civitatum constitutione christiana» περιγράφει τὴν εὐδαιμονίαν, ἥτις ἐπιφυλάσσεται εἰς τὰς πολιτείας, αἵτινες θὰ ἐρρύθμιζον τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησίας, ἧς ἡ ἐξουσία εἶναι ὑπερτέρα πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης· ὡσαύτως ἐξαίρει τὴν ὅλως ἰδιάζουσαν μητρικὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην, ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐπιδείκνυσι πρὸς τὰς πολιτείας, ποιουμένη πᾶσαν δυνατὴν πρὸς ταύτας παραχώρησιν διὰ τῶν μετ' αὐτῶν συνομολογουμένων κογκορδάτων· τονίζει τὰ κακὰ τῶν ἐν τῇ θρησκευτικῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐχουσῶν τὴν ῥίζαν αὐτῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας τῆς πίστεως καὶ τῆς συνειδήσεως, ἃς κηρύσσει ὀλεθρίας. Χαρακτηρίζων δὲ τὸν σύλλαβον τῶν πλανῶν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ὡς τὸ ἀσφαλέστερον ἔρεισμα τῶν πιστῶν κατὰ πάσης σφαλερᾶς διδασκαλίας καὶ πλάνης, μετ' ἐξαιρετικῆς δὲ στοργῆς ἐπικαλούμενος τὸ ἔργον τοῦ Αὐγουστίνου «De civitate Dei», κηρύσσει τὴν ἰσχὺν τοῦ ἱεροκρατικοῦ συστήματος.

[*Κ. Μ. Ράλλη*, Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τεῦχ. Α' (1927) σελ. 3—7.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

ἱεροκρίτης (ὁ)· δικαστὴς τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, ἱεροεξεταστής.

ἱεροκριτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἱεροκρίτην, εἰς τὸν ἱεροεξεταστήν.

ἱεροκρύφιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· κρύφιος, μυστηριώδης· || ἰδίᾳ τὸ ἐπίρρ. ***ἱεροκρυφίως***· μυστηριωδῶς, κρυφίως.

ἱεροκτόνος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ κτείνων ἱερὰ πρόσωπα.

ἱερολαγόνιος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό)· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἱερὸν ὀστοῦν καὶ τὸ λαγόνιον.

— **ἱερολαγόνιοι** ***σύνδεσμοι*** *[Ἀνατομ.]*. Σύνδεσμοι ἐπικουρικοὶ τρεῖς, ὁ πρόσθιος, ὁ ὀπίσθιος καὶ ὁ μεσόστεος, ἐνισχύοντες τὴν ἱερολαγόνιον διάρθρωσιν. Καὶ ὁ μὲν πρόσθιος ἀποτελεῖται ἐξ ἐγκαρσίων ἰνῶν ἐκφυομένων ἐκ τοῦ ἱεροῦ κυρτώματος (βλ. *ἱερὸν* ὀστοῦν) καὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ φερομένων εἰς τὸ λαγόνιον ὀστοῦν, ὁ ὀπίσθιος ἀποτελεῖται ἐκ μακρῶν καὶ βραχειῶν δεσμίδων, ἐκτεινομένων ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ εἰς τὸ λαγόνιον, ὁ δὲ μεσόστεος πληροῖ τὸ χάσμα, τὸ μεταξὺ τοῦ λαγονίου καὶ τοῦ ἱεροῦ κυρτώματος καταλειπόμενον, παριστῶν δισκοειδῆ ἰνώδη μᾶζαν ἀνάμεικτον μετὰ λίπους. Ι. Π.

— **ἱερολαγόνιος** ***διάρθρωσις*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ πρὸς ἀλλήλας σύνταξις τῶν ὠτοειδῶν ἐπιφανειῶν τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ τοῦ λαγονίου. Διάρθρωσις οὖσα ἐμφανίζει τὰ οὐσιώδη αὐτῆς μέρη, ἐνισχύεται δ' ὑπὸ τῶν ἱερολαγονίων συνδέσμων, τοῦ προσθίου, τοῦ ὀπισθίου, τοῦ μεσοστέου (τοῦ πληροῦντος τὸ μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ λαγονίου ὀστοῦ χάσμα) καὶ τοῦ ὀσφυολαγονίου συνδέσμου. Ι. Π.

ἱερολογία (ἡ)· ὁμιλία περὶ ἱερῶν πραγμάτων· εὐλογία τοῦ ἱερέως, θρησκευτικὴ τελετή: «μνηστεία μετὰ ἱερολογίας».

—*[Οἰκογεν. Δίκ.]* Ἀπὸ τοῦ Δ' ἤδη μ. Χ. αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἔθος, ὅπως οἱ γάμοι τελῶνται τῇ συμπράξει τῆς Ἐκκλησίας, δι' *ἱερολογίας*, ἤτοι δι' εὐλογίας αὐτῶν ὑπὸ ἱερέως. Ὁ δὲ Λέων ὁ Σοφὸς διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 893 ἐκδοθείσης Νεαρᾶς ἐθέσπισεν, ὅτι γάμος δὲν ὑπάρχει ἄλλως ἢ μόνον τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας. Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην, ἰσχύουσαν καὶ νῦν ἔτι παρ' ἡμῖν, γάμος τελεσθεὶς ἄνευ ἱερολογίας εἶναι ἀπολύτως ἀνύπαρκτος, ἐνῷ κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον, τὸ ἀναγνωρίσαν τὸν πολιτικὸν γάμον, ἡ ἱερολογία δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον ὅρον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι ἁπλῶς προαιρετικὴ θρησκευτικὴ διακόσμησις. Κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω κανόνος ὡρίσθη, κατ' ἐξαίρεσιν, διὰ τοῦ Ν.Δ. τοῦ 1927 περι ἐξωγάμων τέκνων, ὅτι θεωροῦνται νόμιμα τέκνα τὰ γεννηθέντα ἐκ γάμων Ἑλλήνων ὑπηκόων, τελεσθέντων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἄνευ τῆς κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἱερολογίας. Θ. Κ.

ἱερολογικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱερολογίαν: «ἱερολογικὴ πρᾶξις». —Ἐπίρρ. ***ἱερολογικῶς.***

Digitized by Google

ἱερολογιώτατος (ὁ)· προσηγορία ἱεροδιακόνου καὶ καθόλου ἀνθρώπου περὶ τὰ ἱερὰ διατρίβοντος.

ἱερολόγος (ὁ, ἡ), *—ον* (τό) ὁ περὶ τὰ ἱερὰ διατρίβων, ὁ μελετητὴς τῶν θρησκειῶν καὶ ἱερῶν παραδόσεων.

ἱερολογῶ (*—έω*)· ὁμιλῶ περὶ ἱερῶν πραγμάτων· || ἀναγινώσκω ἱερὰς εὐχάς, εὐλογῶ, οἷον μνηστείαν, γάμον.

ἱερολοχίτης (ὁ)· ὁ ἀνήκων εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον· || εἰδικῶς μέλος τοῦ ἐν Φωξάνη συσταθέντος τῷ 1821 ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου *Ἱεροῦ Λόχου* (βλ. λ.).

ἱερομαντεία (ἡ)· μαντεία ἐκ τῶν ἱερείων, ἡ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν σπλάγχνων τῶν ἱερείων πρόβλεψις περὶ τοῦ μέλλοντος, ἄλλως *ἱεροσκοπία*.
—*['Εγκυκλ.]* Βλ. *ἱεροσκοπία*.

ἱερομάντις, *—εως* (ὁ)· ὁ μαντευόμενος ἐκ τῶν ἱερείων, ὁ προλέγων τὰ μέλλοντα ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν σπλάγχνων τῶν ἱερείων, ἄλλως *ἱεροσκόπος*.

Ἱερόμαξ *Βιβλ. Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Παλαιστίνης (βλ. *Ἱερομύαξ*).

ἱερομάρτυς, *—υρος* (ὁ, ἡ)· ὁ ἱερὸς μάρτυς, ὁ ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μαρτυρήσας, ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον.

Ἱερομέριον *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Θυάμιδος τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων (βλ. λ. *Γηρομέριον*).

ἱερομηνία (ἡ), καὶ ***ἱερονουμηνία.*** Μὴν ἱερός, χρόνος δηλαδὴ μεγάλης ἑορτῆς, διαρκούσης μῆνα ὅλον ἢ καὶ ἡμέρας πολλάς.

—*['Εγκυκλ.]* Κατὰ τὴν *ἱερομηνίαν* ταύτην κατεπαύετο πᾶσα πρᾶξις δυναμένη νὰ διαταράξῃ τὴν κοινὴν εἰρήνην, ἣν ἡ τῶν θεῶν ἑορτὴ ἐπέβαλλε. Τοιαῦται δὲ ἱερομηνίαι μάλιστα ἐγίνοντο κατὰ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἢ πανηγύρεις, δηλαδὴ τὰ *Ἴσθμια*, τὰ *Νεμια*, τὰ *Ὀλύμπια* καὶ τὰ *Πύθια*, καθ' ἃς καὶ πόλεμος ἂν ἐγίνετο, διεκόπτετο· ἡ διακοπὴ δ' αὕτη ἢ ἀνακωχή, ἡ ἐπιβαλλομένη κατὰ τὰς μεγάλας ταύτας ἑορτάς, ἐκαλεῖτο *ἐκεχειρία* (βλ. λ.). Κατὰ τὸ ἀλληλοεθνὲς τῶν Ἑλλήνων δίκαιον ἔδει νὰ μὴ διαταραχθῶσιν αἱ τῶν θεῶν ἑορταί, ἵνα πάντες ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀκωλύτως καὶ ἀκινδύνως προσερχόμενοι μετέχωσι τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων. Τοιαύτη ἐκεχειρία μάλιστα προεκηρύσσετο διὰ κηρύκων, τῶν καλουμένων σπονδοφόρων *(Πινδ* Ἴσθμ. 2, 23) κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ διήρκει ὁλόκληρον μῆνα. Κατὰ τὸν Θουκυδίδην (5,49), οἱ Λακεδαιμόνιοι παραβάντες τὴν ἱερὰν ἐκεχειρίαν ἐτιμωρήθησαν κατὰ τὸν ὀλυμπιακὸν νόμον διὰ βαρυτάτου προστίμου καὶ τῶν ἀγώνων ἀπεκλείσθησαν (πρβλ. καὶ *Krause*, Olympia σελ. 35, καὶ *Πολύβ.* 12,26). *Ἱερομηνία Νεμεὰς* μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πινδάρου (Νέμ. 3,4), *Πυθιὰς* δὲ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Δελφῶν (Συλλ.Ἐπιγρ. 1688, 44), ἔτι δὲ καὶ *Ἰσθμικαὶ* σπονδαί. *Ἱερομηνία* προσέτι ἱστορεῖται καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, καθ' ἥν, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (710,1), «πάντων ἀγόντων ἱερομηνίαν καὶ νόμου κειμένου μήτε ἰδίᾳ μήτε κοινῇ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν ὅτι ἂν μὴ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾖ...». Καὶ οἱ Πλαταιεῖς δὲ ἐπιδεινοῦσι τὴν ἀδικίαν τῶν Θηβαίων, διότι «ἐν σπονδαῖς προσέτι καὶ ἱερομηνίᾳ» ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν *(Θουκ.* Γ' 56 καὶ 65). Καὶ ἐν Σπάρτῃ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν (Ε' 54) ὅλος ὁ Καρνεῖος μὴν ἐλέγετο τὰ *ἱερομήνια*, καθ' ὃν δηλαδὴ πλὴν τῆς μεγάλης ἑορτῆς τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος ἐτελοῦντο καὶ ἄλλαι· ὥστε ἦτο ἀληθὴς ἱερομηνία.

Εἶναι δὲ λίαν ἀξιάγαστος ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, νὰ καθιερῶσι δηλαδὴ τὰς ἱερὰς ταύτας ἐκεχειρίας ἢ διακοπὰς τῶν πολέμων καὶ ἐχθροπραξιῶν, ἀφοῦ ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ καταλύσωσι τελείως τοὺς πολέμους.

Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους καθιέρωσε θεσμόν, ὅστις ἀπηγόρευε μετ' ἀπειλῆς βαρυτάτων ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν πᾶσαν ἐχθροπραξίαν καὶ ἔνοπλον ῥῆξιν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν λαῶν κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, δηλαδὴ τὴν Γέννησιν καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ· ἡ ἱερὰ δ' αὕτη ἐκεχειρία δικαίως ἐκλήθη *Θεοῦ εἰρήνη* (Pax Dei). Τῷ δὲ 1041 ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Γαλλίας συνόδου ἐψηφίσθη νόμος ἀπαγορεύων πᾶσαν ἐχθροπραξίαν καὶ βιαιοπραγίαν ἐπὶ τετραήμερον τῆς ἑβδομάδος, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς Τετάρτης μέχρι τῆς πρωΐας τῆς Δευτέρας (trêve de Dieu).

Ὀλυμπιακὴν ἐκεχειρίαν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου κηρύττουσι καὶ ἐφαρμόζουσι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ νήσου Νουκαχίβας.

[Πρβλ. *Krusenstern*, Voyage round the Word καὶ μετάφρασιν τοῦ *Hoppen* I, σελ. 169.] Γ.Κ.ΓΑΡΔΙΚΑΣ

ἱερομητρικός,—*ή,*—*όν,* καὶ ***ἱερομητριαῖος,***—*α,* —*ον*· ὁ ἀνήκων ταυτοχρόνως εἴς τε τὸ ἱερὸν ὀστοῦν καὶ τὴν μήτραν.

— **ἱερομητρικὴ** ***πτυχὴ*** *['Ανατομ.].* Πτυχὴ (ἢ πτερύγιον), εἰς ἣν ἀναίρεται τὸ ὀρογόνον πέταλον τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ πλατέος συνδέσμου τῆς μήτρας, πρὶν ἢ ἀνακάμψῃ εἰς τὸ ἀπευθυσμένον, καὶ ἐν ᾗ ἐγκλείεται ὁ εὐθυμητρικὸς ἢ ὁ ἱερομητρικὸς σύνδεσμος. Καλεῖται δὲ καὶ *εὐθυμητρικὴ* καὶ *Δουγλάσειος πτυχὴ* (βλ. *Δουγλάσειος* πτυχή). Ι. Π.

— **ἱερομητρικοὶ** (ἢ ***εὐθυμητρικοὶ***) ***σύνδεσμοι*** *['Ανατομ.].* Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ ὑπόθεμα ἢ τὸ περιεχόμενον τῶν εὐθυμητρικῶν ἢ *Δουγλασείων* πτυχῶν (βλ. λ.), φερόμενοι οἵαν φορὰν καὶ αὗται. Ἑκάτερος δ' αὐτῶν ἐκφύεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ προσφύεται ὄπισθεν τοῦ αὐχένος τῆς μήτρας, ἔνθα ἑνοῦται μετὰ τοῦ ἀντιθέτου συνδέσμου, σχηματίζων τὸ *μητριαῖον ὄγκωμα.* Ι. Π.

Ἱερομίαξ *[Βιβλ. Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Παλαιστίνης (βλ. *Ἱερομύαξ*).

Ἱερομνήμη *[Μυθολ.].* Θυγάτηρ τοῦ ποταμίου θεοῦ Σιμόεντος, σύζυγος τοῦ Ἀσσαράκου, υἱοῦ τοῦ Τρωὸς καὶ βασιλέως τῆς Τροίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Κάπυν, πατέρα τοῦ Ἀγχίσου (*Ὁμηρ.* Ἰλιάδ. Υ. 239. *Ἀπολλοδ.* ΙΙΙ, 12, 2). Α. Θ. Σ.

Ἱερομνήμη *[Γεωγρ.].* Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 433. Καλεῖται καὶ *Γερομνήμη.*

ἱερομνήμων,—*ονος* (ὁ)· ὁ μνήμων τῶν ἱερῶν, ὁ τηρῶν τὰ ἀρχεῖα ἱερῶν πραγμάτων, ὑποθέσεων· || ὁ ἕτερος τῶν ἐν τῷ Ἀμφικτιονικῷ συνεδρίῳ πεμπομένων ἀντιπροσώπων ἑκάστης πόλεως, ὁ πρὸς τῷ *πυλαγόρᾳ* πεμπόμενος ἱερεὺς ἢ γραμματεύς.

—*['Αρχ.]* *Ἱερομνήμονες* ἐκαλοῦντο οἱ θρησκευτικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν 12 μετεχόντων τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου ἑλληνικῶν φύλων. Ἦσαν 24 ἐν ὅλῳ, διότι ἕκαστον τῶν φύλων ἀπέστελλε δύο, καὶ ἦσαν μόνιμοι. Πόλεις ἀντιπροσωπεύουσαι τὸ ἥμισυ τοῦ φύλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκον (ὡς αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες ἀντεπροσώπευον τὸ ἥμισυ τοῦ ἰωνικοῦ φύλου), ἠδύναντο ν' ἀποστείλωσι καὶ περισσοτέρους τοῦ ἑνὸς ἱερομνήμονας, ἅπαντες ὅμως ὁμοῦ εἶχον μίαν ψῆφον. Οἱ ἱερομνήμονες, οἵτινες ἐπεκαλοῦντο καὶ *Ἀμφικτίονες* καὶ *σύνεδροι*, εὐθὺς ὡς συνεκροτοῦντο εἰς σῶμα, ὡρκίζοντο ὅτι θὰ τηρήσωσι τοὺς ἀμφικτιονικοὺς νόμους, ἤτοι «Μηδεμίαν πόλιν τῶν ἀμφικτιονίδων ἀνάστατον ποιήσειν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ· ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν, καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τοῦ θεοῦ, ἢ συνειδῇ τι, ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἱερῶν, τιμωρήσειν καὶ χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ φωνῇ πάσῃ δυνάμει», καὶ ἀνελάμβανον τὴν ἄσκησιν τῶν ἐν Δελφοῖς ἔργων των, ἅτινα ἦσαν πολλαπλᾶ (βλ. λ. *Ἀμφικτιονίαι* τ. Δ' σ. 406 β') καὶ ὑπεβάλλοντο τὰ πλεῖστα, ὑπὸ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐξ αὐτῶν (τῶν ἱερομνημόνων), διαρκῶν ἀντιπροσώπων τῶν φύλων των, τῶν πυλαγόρων, ἀντιπροσώπων τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων ἀμφικτιονίδων πόλεων, τοῦ γραμματέως τοῦ συνεδρίου καὶ ἑνὸς ἱεροκήρυκος, καὶ τῆς ἐκτάκτου ἐκκλησίας, ἥτις ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων (ἱερομνημόνων καὶ πυλαγόρων) (καὶ ἁπάντων τῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν δι' οἱονδήποτε λόγον παρευρισκομένων, ὁσάκις ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκδοθῇ ὑπ' αὐτῆς ψήφισμα. Ἐκτὸς ὅμως τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν μέριμναν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἔργων των, ὤφειλεν ἕκαστος τῶν ἱερομνημόνων νὰ φροντίζῃ νὰ διατηρῶνται καλαὶ σχέσεις τῆς πατρίδος του μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν καὶ νὰ τηρῆται ἐν αὐτῇ ἡ νόμιμος τάξις τῶν θυσιῶν καὶ ἑορτῶν. Τῇ μερίμνῃ τῶν ἑκάστοτε ἱερομνημόνων συνεπληρώθη ὁ θρησκευτικὸς κῶδιξ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διὰ τοῦ ὁποίου καθωρίσθησαν αἱ ἀγαθαὶ καὶ ἀποφράδες ἡμέραι τοῦ ἔτους καὶ καθιερώθησαν τακταὶ ἡμέραι τοῦ μηνὸς εἰς ἰδίους θεοὺς (ἡ τρίτη ἡμέρα ἑκάστου μηνὸς εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ ἑβδόμη καὶ ἡ νουμηνία εἰς τὸν Ἀπόλλωνα κ. οὕ. κ.).

Ἱερομνήμονες ἐκαλοῦντο ὡσαύτως: α') Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Μεγάροις· β') ὁ ἐπώνυμος τοῦ ἔτους ἄρχων ἐν Βυζαντίῳ καὶ γ') ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ δημοσίου θησαυροῦ ἐν Θάσῳ. ΚΑΨ.

—*[Κανον. Δίκ.]* Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (ὀφφίκιον τοῦ *ἱερομνήμονος* καταλέγεται ὑπὸ μὲν τῆς ἑρμηνείας ὀφφικίων Μ. Ἐκκλησίας (Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων ἔκδ. *Γ. 4. Ράλλη* καὶ *Μ. Ποτλῆ*, τόμ. Ε' σελ. 534 σημ.) καὶ τοῦ Μ. Εὐχολογίου ἐν τῇ τρίτῃ πεντάδι τῇ τάξει δεύτερον, ὑπὸ δὲ Ματθαίου τοῦ μοναχοῦ ὀφφικ. Μ. Ἐκκλησίας (αὐτόθι τόμ. Ε' 540) καὶ Κωδίνου Κουροπαλάτου ὀφφικ. Μ. Ἐκκλησίας τῇ τάξει πρῶτον (αὐτ. 532). Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερομνήμονος ἀρχαιότερον προηγεῖτο τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωτεκδίκου. Οὕτως ὁ Βαλσαμὼν ἑρμηνεύων τὸν κανόνα λα' (λθ') τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, καθ' ὃν ὁ μὴ πειθαρχῶν τῷ ἑαυτοῦ ἐπισκόπῳ βουλομένῳ προβιβάσαι αὐτὸν εἰς μείζονα βαθμὸν κληρικὸς ἀποβάλλει καὶ τὸν ὃν νῦν κέκτηται (Σύνταγμα ἱερῶν καν. ἔκδ. *Γ. Α. Ράλλη* καὶ *Μ. Πολτῆ* τόμ. Γ' σελ. 385), λέγει, ὅτι ὁ πρωτέκδικος, ὁ μὴ στέργων τὸν εἰς ἱερομνήμονα προβιβασμὸν διὰ τὸ τοῦ ὀφφικίου ὀλιγοκερδές, ἐκπίπτει καὶ τοῦ πρωτεκδικικοῦ ἀξιώματος. Βραδύτερον ὅμως ἐτάχθη μετ' αὐτό. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερομνήμονος ἐδίδετο συνήθως εἰς διακόνους. Οὕτως ἐρωτήσαντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου Κωνσταντίνου τοῦ Καβάσιλα ἂν ὁ ἱερομνήμων ἀνάγκη νὰ ᾖ διάκονος ἢ ἱερεὺς (Σύντ. ἱερῶν κανόνων ἔκδ. *Γ. Α. Ράλλη* καὶ *Μ. Ποτλῆ* τόμ. Ε' 411) ἀπεκρίνατο ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Ἰωάννης: «Τὸ τοῦ ἱερομνήμονος δὲ ὀφφίκιον διακόνῳ ἐξ ἀνάγκης προσήκει· ἐπειδὴ συνυπουργός οὗτός ἐστι τῷ ἀρχιερεῖ μέλλοντι ἱεροπρακτεῖν· εἰ δὲ ἱερεύς ἐστιν ὁ ἱερομνήμων, κενῷ ὀνόματι, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἱερομνημονεῖ· οὐδὲ γὰρ ἐξὸν αὐτῷ ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις τῶν ἀρχιερατικῶν στολισμάτων διακόνου τάξιν τηρεῖν». Ἐμέμψατο δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἀνέθετον τῷ ἱερομνήμονι τὰς ἐγγραφὰς τῶν μαρτύρων τὰς γινομένας περὶ τῶν ἱερᾶσθαι θελόντων, ἐπιλανθανομένους ὅτι τοῦτο τῷ χαρτοφύλακι προσήκει· «τῷ τούτου (χαρτοφύλακος) γὰρ ὀφφικίῳ ἐμπέπηκτε καὶ ἡ τῆς τοιαύτης διακονίας ἐνέργεια». Σπανιώτερον ὅμως ἐδίδετο τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ εἰς πρεσβυτέρους, ὡς καὶ εἰς λαϊκούς. Τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερομνήμονος ἦσαν: Α') τελετουργικὰ καὶ δή, 1) τὸ ἐπισημαίνειν τὰ τόρια κατὰ τὴν Κυριακήν, 2) τὸ ἀναγινώσκειν τὸ εὐαγγέλιον κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Δευτέραν, 3) τὸ ὑπουργεῖν τῷ ἀρχιερεῖ α') κατὰ τὰς ἀρχιερατικὰς χειροτονίας καὶ δή, τὸ κρατεῖν τὸ κοντάκιον τῆς χειροτονίας τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀκολουθεῖν ὄπισθεν τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἀρχιερέα, β') τὸ κρατεῖν ἐν χερσὶ τὸ κείμενον τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀναγινωσκομένων εὐχῶν, γ') ἐν τῇ ἐκπλύσει τῆς ἁγίας τραπέζης κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Πέμπτην ὑπουργεῖν τῷ πατριάρχῃ· 4) ὁ ἱερομνήμων, ἱερεὺς ὤν, ἐδικαιοῦτο ἐν χηρείᾳ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου: α') νὰ ἐγκαινίζῃ τοὺς ναοὺς καὶ β') νὰ σφραγίζῃ ἀναγνώστας. Β') Οἱ ἱερομνήμονες ἐτήρουν τὸν κώδικα τῆς ἐκκλησίας, ἔστι δ' ὅτε ἔγραφον καὶ τὰ ἐκ δικαιοπραξίας ἀφορῶντα ἔγγραφα, ἦσαν δ' ἐνίοτε ἅμα καὶ ταβουλάριοι. Παρ' ἡμῖν ὁ ἱερομνήμων ἀπετέλει ἀναπληρωτικὸν μέλος τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου. ([Βλ. καὶ λ. *τόρια*. *Κ. Μ. Ράλλη*, Περὶ τῶν ἀξιωμάτων τῆς β' καὶ γ' πεντάδος κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 1921, σελ 103—104.] Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

Ἱερομνήμων ***Δημάκης.*** Πρόκριτος καὶ εὔπορος τῆς Ὑπάτης ἔμπορος. Μυηθεὶς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἔδειξεν ἀπ' ἀρχῆς μεγάλον ζῆλον διὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Ἀδιαφορήσας διὰ τὴν ἀρχικῶς ἐπιδειχθεῖσαν ἀδράνειαν τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Κοντογιάννη, κατήρτισε σῶμα συμπολιτῶν του, καὶ ὅταν ἐκινήθη ἡ Στερεά, αὐτὸς διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ὑπάτης, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχον πολλοὶ Τοῦρκοι, ἐνέπρησε τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ καταστήματά του καὶ ἤρχισε τὸν τυφεκιοβολισμόν. Ἀπὸ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἡ Ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ τοιουτοτρόπως οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἀντέστησαν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Κιοσσὲ-Μεχμὲτ καὶ τῶν ἐκ Λαμίας ἀποσταλέντων συνεπικούρων. Συνεχίσας τὸν ἀγῶνά του εἰς τὴν Φθιώτιδα, δὲν ἠδυνήθη νὰ μετάσχῃ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξελέγη μέλος, ἔστειλε δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὸν Γεώργιον Αἰνιᾶνα, δηλώσας ὅτι αὐτὸς εἶναι χρησιμώτερος εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἄμυναν τῆς πατρίδος. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς ἀκόμη μάχας. Μάλιστα εἰς τὸ Λυχνὸ προσεπάθησε μὲ ὀλίγους ἄνδρας ν' ἀνακόψῃ τὴν πορείαν τοῦ δραμαλικοῦ στρατεύματος, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τῷ 1823 ἐξελέγη πληρεξούσιος, ὡς καὶ κατὰ τὸ 1827 εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζῆνος. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὑπηρέτησε τὸ κράτος ὡς δικαστὴς καὶ διοικητικὸς ὑπάλληλος. Ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν ἀριστεῖον καὶ κατετάχθη εἰς τοὺς Γ' τάξεως πολιτικούς. Γ. Δ. Κ.

ἱερομόναχος (ὁ)· ὁ ἱερεὺς μοναχὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κοσμικὸν ἱερέα, κοιν. *καλογηρόπαππας.*

— *['Εγκυκλ.]* Βλ. *μοναχός.*

Ἱερομύαξ (ἢ *Ἱερόμαξ*, ἢ *Ἱερομύκνη* καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Γιαρμοὺκ* καὶ *Σιριὰτ-ἐλ-Μεναντὶρ*) *[Γεωγρ.].* Ἀνατολικὸς παραπόταμος τοῦ Ἰορδάνου. Παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ ὁ βυζαντινὸς στρατός, ἐκ 30 χιλ. ἀνδρῶν, συνεκρούσθη τῷ 636 πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας εἰς Παλαιστίνην πολυπληθεῖς Ἄραβας ὑπὸ τὸν Καλέδ. Μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα οἱ Βυζαντινοὶ ἔτρεψαν τρὶς εἰς φυγὴν τοὺς Ἄραβας, κατόπιν ὅμως πνεύσας ἰσχυρότατος ἐκ τῆς ἐρήμου ἄνεμος ἤγειρε πικνότατα νέφη κονιορτοῦ κατὰ τῶν προσώπων τῶν Βυζαντινῶν, ἀπετύφλωσεν αὐτοὺς καὶ διέλυσε τὰς τάξεις των. Ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ὁ Καλὲδ συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του, ὡδήγησεν αὐτοὺς ἀθεάτους ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πυκνοῦ κονιορτοῦ καὶ ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν ἐν ἀταξίᾳ διατελούντων Βυζαντινῶν, οὓς κυριολεκτικῶς συνέτριψε. Διὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης μάχης ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Παλαιστίνης καὶ ὁλοκλήρου τῆς Συρίας. Ν. ΚΛΣ

Digitized by Google

ἱερομύστης (ὁ)· ὁ διδάσκων τὰ ἱερὰ μυστήρια ὀνομαζόμενος καὶ *ἱεροδιδάσκαλος* καὶ *ἱεροτελεστής*. Εἰς τὰς θυσίας ἵστατο παρὰ τοὺς πυρφόρους. προπόλους καὶ κήρυκας. —Α.

ἱερὸν (τὸ) (οὐδ. τοῦ *ἱερός*, *—ά*, *—όν* (βλ. λ.) οὐσιαστικοποιηθέν)· ὁ ναὸς καὶ ὁ περὶ αὐτὸν χῶρος (ἄλσος κττ.): «τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος,—τοῦ Ἀσκληπιοῦ».

— **ἱερὸν** (τὸ) *[Λογ.]*. Ἀρνητικὸς τρόπος τοῦ τεταρτοσχήμονος συλλογισμοῦ, ἐν τῇ ὁρολογίᾳ τῶν πρώτων Ἑλλήνων συγγραφέων (Ψελλοῦ, Βλεμμίδου, καὶ ἄλλων), τῶν ἀποδεχθέντων κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν τοὺς παρὰ τοῖς δυτικοῖς Σχολαστικοῖς ἐν χρήσει μνημοτεχνικοὺς ὅρους. Εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς φράσεως: «διὰ ἐπιγραφῆς ἔταξε χάρισι παρθένος ἱερόν», ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ συνδεθῇ ἐν τῇ μνήμῃ πρὸς τοὺς πέντε τρόπους τοῦ τεταρτοσχήμονος συλλογισμοῦ: γράμματα, ἔταξε, χάρισι, παρθένος, ἱερόν.

Πάντες οἱ τρόποι οὗτοι ὅμως βραδύτερον προσδιωρίσθησαν δι' ἄλλων λέξεων, μᾶλλον διαδεδομένων τὴν σήμερον εἰς τὰ διάφορα ἐγχειρίδια. Ὁ τρόπος ἱερόν, λέγεται συνήθως *σέλινον* (βλ. λ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Ψελλός*, Σύνοψις εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Λογικὴν ἐπιστήμην.—*Ν. Βλεμμίδου*, Ἐπιτομή.—*Χ. Ἀνδρούτσος*, Λεξικὸν τῆς φιλοσοφίας. ΜΑΞΙΜΙΑΝΗ ΠΟΡΓΑΣΗ

Ἱερὸν *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τόπος ὑψηλὸς καὶ λοφώδης ἐν Βιθυνίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας, παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον. Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐπιστρέφων ὁ Ἰάσων ἀπὸ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, προσέφερε θυσίαν εἰς τοὺς δώδεκα θεοὺς καὶ ἵδρυσε ναὸν τοῦ Οὐρίου Διός. Ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεως αὐτοῦ, ἠγόρασαν τοῦτο οἱ Ἀργοναῦται παρὰ τῶν Βιθυνῶν, ἀλλ' ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀφήρεσεν αὐτὸ ὁ *βασιλεὺς* τῆς Βιθυνίας Προυσίας ὁ Α' (236—186 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

—**Ἱερὸν ἄκρον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τοῦ Πόντου μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Τραπεζοῦντος σήμερον *Γερο* καλούμενον. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς τὴν ὕπαρξιν ἐνταῦθα ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. τὰ λείψανα τοῦ ὁποίου, καὶ ἰδίως οἱ κίονες, ἐχρησίμευσαν κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους εἰς τὴν ἵδρυσιν ἐν Τραπεζοῦντι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἱερὸν Ὄρος*, πιθανῶς ἕνεκα τῆς ὀρεινῆς διαπλάσεώς του. Α. Α. Π.

—**Ἱερὸν ἀκρωτήριον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῶν ΒΔ παραλίων τῆς Ἀφρικῆς, ἐν τῇ Τιγγιτανῇ Μαυριτανίᾳ (Μαρόκκον) πρὸς βορρᾶν τοῦ Λίξου ποταμοῦ (νῦν Oued-el-Kous). ἀναφερόμενον ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 112). Α. Θ. Σ.

—**Ἱερὸν τῶν Βυζαντίων** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Τοποθεσία ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, ὅπου κεῖται τὸ φρούριον *Ρούμελη-Καβάκ*, κτισθὲν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Α' τῷ 1628, ἀπέναντι τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας Ἀνατόλ-Καβάκ, τοῦ Ἱεροῦ τῶν Χαλκηδονίων κατὰ τὸν Στράβωνα (VII. 319). πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κοζάκων, οἵτινες κατερχόμενοι ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος ἐλῄστευον τὰ τουρκικὰ πλοῖα. Πρὸ τοῦ Ἱεροῦ τῶν Βυζαντίων. οἱ Βυζαντινοὶ κατεσκεύασαν τεχνητὸν λιμένα, ὅπου ὑπῆρχε τελωνεῖον διὰ τὰς ἐκ τοῦ Πόντου προελεύσεις. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ἱεροῦ τῶν Χαλκηδονίων ἡ κλείουσα τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου ἅλυσις. Καλεῖται δὲ ὑπὸ μὲν τῶν Τούρκων *Καρὰ-Τάς*, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων *Μαῦρος μῶλος*. Α. Θ. Σ.

—**Ἱερὸν ὄρος** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. —1) Ὄρος τῆς νοτιοανατολικῆς Θρᾴκης παρὰ τὴν Προποντίδα, τὸ ὁποῖον διευθυνόμενον ΝΔ σχηματίζει τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 921 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, καλεῖται δὲ σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων *Τεκφίρ-Δάγ*.

Ἐκτὸς τοῦ Ἱεροῦ ὄρους, τὸ ὁποῖον ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν περιοίκων λαῶν, θεωρούμενον ὡς ἀκρόπολις τῆς χώρας, ὑπῆρχε φαίνεται καὶ ὁμώνυμος πολίχνη, κειμένη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, παρὰ τὴν Πέρινθον (*Στράβων* VII, 331,56). Τὸ Ἱερὸν ὄρος ἀναφέρει πολλάκις ὁ Δημοσθένης, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς παρασπονδίας τοῦ Φιλίππου, ὅστις μολονότι ὑπέγραψεν εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατέλαβεν αὐτὸ τῷ 346 π. Χ., ὅπως καὶ τὴν Ἐργίσκην, τὸ Σέρρειον καὶ ἄλλα θρακικὰ πολίσματα (Περὶ Ἀλοννήσου 36—37). Α. Θ. Σ.

—2) Ἀκρωτήριον παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα (βλ. *Ἱερὸν Ἄκρον*).

—3) Ὄρος παρὰ τὴν ἀρχαίαν Βίαννον πρὸς Α, ὀνομαζόμενον *Ἄρβιον* καὶ *Ἱερόν*, ὅπου ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Ἄρβιος. Τὸ ὄνομα σῴζεται ἐν τῷ ὀρυίσκῳ *Ἄρβη* τῆς παραλίας τῆς ἐπαρχίας Βιάννου Κρήτης, εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀπόστασιν πρὸς Α, ὅπου ὑπάρχει καὶ σήμερον ἡ μονὴ *Ἄρβη*. Ε. Γ.

Ἱερόν :α *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ὀνομασία (Ieronda καὶ οὐχὶ Gheronda), ὑφ' ἣν φέρεται ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ χάρτου (1546: Samos Strait to Mandelyah gulf) τὸ μικρασιατικὸν ἀκρωτήριον *Γέροντας* ἢ *Μονοδένδρι*. Προφανῶς οἱ Ἄγγλοι ἐδέχθησαν τὴν δόξαν Παύλου τοῦ Καρολίδου, καθ' ἣν ἡ τοπωνυμία Γέροντας προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ «Ἱερὸν» ἀπὸ τοῦ ἐπιστέφοντος τὴν κορυφὴν τῆς ἀκρωτηριαζούσης προβολῆς ἱεροῦ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, πρὸς ὃ ἄγει ἀπὸ τοῦ ὅρμου *Κυνβέλο* (ἀρχ. *Πάνορμος-Μιλησίων*) ἁμαξιτὴ ὁδός. Σ. Ε. Λ.

ἱερονίκης (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ἐκαλεῖτο οὕτως ὁ ἀθλητὴς ὁ νικήσας εἰς ἕνα τῶν τεσσάρων ἱερῶν καὶ ἐθνικῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, τῶν Ὀλυμπίων, Πυθίων, Ἰσθμίων καὶ Νεμείων. Ὁ νικήσας καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους ἀγῶνας ἐκαλεῖτο *περιοδονίκης*. Βραδύτερον ὁ τίτλος ἀπενέμετο καὶ εἰς τοὺς νικητὰς τῶν γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων. Θ. Κ.

ἱερονουμηνία (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Αἱ κατὰ τὰς νουμηνίας τελούμεναι ἑορταί· ἄλλως *ἱερομηνία* (βλ. λ.).

ἱερονωτιαῖος *μῦς [Ἀνατομ.]*. Ἀνήκει εἰς τοὺς μακροὺς ῥαχιαίους μῦς, τοὺς καταλαμβάνοντας τὴν νωτιαίαν αὔλακα. Λέγεται δὲ καὶ *κοινὸς ἐκτείνων τὴν ῥάχιν* καὶ *ἱεροσφυακός*. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἱερολαγονίου ἀκρολοφίας, ὁπόθεν καὶ ἐκφύεται. ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων τῶν τελευταίων ὀσφυακῶν σπονδύλων καὶ διήκει μέχρι τοῦ αὐχένος, ἐν μέρει δὲ καὶ μέχρι τῆς κεφαλῆς. Καὶ μέχρι μὲν τῆς κάτω μοίρας τῆς ὀσφυακῆς χώρας ἀποτελεῖ ἑνιαίαν μᾶζαν, ἀπὸ δὲ τῆς 12ης πλευρᾶς καὶ ἄνω χωρίζεται εἰς τρεῖς μοίρας, ὧν ἡ μὲν ἔξω ὀνομάζεται *λαγονοπλευρικὸς μῦς*, ἡ δὲ μέση *μήκιστος*, ἡ δ' ἔσω, λεπτοτέρα, *ἀκανθώδης μῦς*. Ι. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἱεροξυλόλη (ἡ) *[Χημ.]*. Συνώνυμον τοῦ *γουαϊακόλη* (βλ. λ.).

ἱερόξυλον (τό). Καλεῖται οὕτω τὸ ξύλον τὸ λαμβανόμενον ἀπὸ τοῦ φυτοῦ *γουαϊάκον τὸ φαρμακευτικὸν* (βλ. λ. *γουαϊάκον*).

— **ἱεροξύλου** *ῥητίνη* (Resina guajaci) *[Φαρμ.]*. Ἐξάγεται ἐκ τοῦ ξύλου καὶ τοῦ φλοιοῦ τοῦ φυτοῦ γουαϊάκου τοῦ φαρμακευτικοῦ (Guajacum officinale, L.) Τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον διακρίνει τὴν δρόγην ταύτην: 1) εἰς ῥητίνην φυσικήν, ἥτις φέρεται ὑπὸ τὴν μορφὴν δακρύων ἢ μαζῶν ἐκκρινομένων αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ φυτοῦ· 2) εἰς ῥητίνην λαμβανομένην δι' ὀργανικῶν διαλυτικῶν μέσων καὶ ζέοντος ὕδατος· 3) εἰς ῥητίνην ἐξαγομένην διὰ βαθειῶν ἐντομῶν τῶν δένδρων. Ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν δακρύων σπανίως φέρεται εἰς τὸ ἐμπόριον, συνηθέστερον φέρεται ὑπὸ τὴν μορφὴν μαζῶν ἢ χονδρῶν τεμαχίων μὲ ἐπιφάνειαν κονιώδη πρασινόφαιον. Τήκεται εἰς 85—90°, ἔχει εἰδ. βάρος 1,2, ἐν θερμῷ ἀναδίδει ὀσμὴν ἰδιαικήν, ὑπομιμνήσκουσαν τὴν τῆς βενζόλης, εἶναι ἀδιάλυτος εἰς τὸ ὕδωρ, τὸν διθειάνθρακα, τὸ βενζόλιον, διαλύεται εὐκόλως εἰς τὴν ἀλκοόλην, τὸν αἰθέρα, τὴν ἀκετόνην, τὸ χλωροφόρμιον, τὰ αἰθέρια ἔλαια κλπ. Συνήθης νοθεία εἶναι ἡ διὰ τῆς ῥητίνης τοῦ ἱεροξύλου, τῆς ληφθείσης δι' ἐκχυλίσεως, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ κολοφωνίου. Συστατικὰ τῆς ῥητίνης εἶναι: γαϊακορεσένη, γαϊκονικὸν ὀξύ, γαϊαρετικὸν ὀξύ, γαϊακικὸν ὀξύ, κίτρινον τῆς γαϊάκης: $C_{20}H_{20}O_7$, ἴχνη αἰθερίου ἐλαίου καὶ γαϊαγουτίνη. Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀναγράφεται ἡ ῥητίνη ὡς καθαρτικὸν τοῦ αἵματος, ὡς ἀντισυφιλιδικὸν καὶ ὡς ἀνταρθριτικὸν φάρμακον. Εἰς μεγάλας δόσεις προκαλεῖ γαστροεντερικὰς διαταραχάς, ναυτίας, ῥήγματα τοῦ δέρματος. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν θεραπευτικήν των τὸ ξύλον τοῦ φυτοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἱερὸν ξύλον (Lignum sanctum), χάρις εἰς τὸν Consalvo Ferrand, ὅστις τὸ ἀπέστειλεν εἰς Εὐρώπην τῷ 1508. Ὁ ἰατρὸς Nicolaus Poll προέτεινε τὴν χρῆσιν αὐτοῦ κατὰ τῆς συφίλιδος εἰς τὸ βιβλίον του: De morbo gallico. Κ. Γ. Μ.

— **ἱεροξύλου** *φλοιὸς* καὶ *ξύλον* (Cortex et lignum de guajacum) *[Φαρμακ.]*. Ὁ φλοιὸς τοῦ *ἱεροξύλου*, ἄλλοτε φαρμακευτικός, φέρεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀκανονίστων τεμαχίων, τεφρόφαιον ἐξωτερικῶς χρώματος καὶ κιτρίνου ἐσωτερικῶς. Γεῦσιν ἔχει πικράν. ἀρωματικὴν καὶ ὀσμὴν ἀσθενῶς ἀρωματικήν. Συστατικὰ αὐτοῦ εἶναι: ταννίνη, γλίσχρασμα, ῥητίνη κατωτέρας ποιότητος ἀπὸ ἐκείνης, ἣν παρέχει τὸ ξύλον. Τὸ ξύλον τοῦ ἱεροξύλου φέρεται ὑπὸ τὴν μορφὴν τεμαχίων πεπλατυσμένων, λίαν σκληρῶν, βαρυτέρων τοῦ ὕδατος, χρώματος ἀνοικτῶς κιτρίνου ἢ κιτρινοφαίου. Συστατικὰ τοῦ ξύλου εἶναι, ἐκτὸς τῆς ῥητίνης, γαιασαπωνίνη $C_{22}H_{36}O_{10}$, γαιασαπωγενικὸν ὀξὺ $C_{21}H_{34}O_{10}$, βασσορίνη καὶ αἰθέριον ἔλαιον, ἀποτελούμενον ἐκ μείγματος διπεντενίου, βενζοϊκοῦ ὀξέος, γουαϊόλης ἢ γουαϊακολικῆς ἀλκοόλης καὶ σεσκιτερπενίου τινός. Ἐν τῇ θεραπευτικῇ ἀναγράφεται πρὸς πρόκλησιν ἱδρῶτος, ὡς καθαρτικὸν τοῦ αἵματος καὶ ὡς διεγερτικὸν τοῦ κυρίως συστήματος. Εἰς τὴν φαρμακοτεχνικὴν χρησιμεύει πρὸς παρασκευὴν σιροπίου τῆς σαρσαπαρίλλης (Sirupus sarsaparillae compositus) τοῦ βάμματος καὶ ἐκχυλίσματος τοῦ ἱεροξύλου (Tinctura et extractum guajaci) κλπ. Εἰς μεγάλας δόσεις τὸ ἱερόξυλον προκαλεῖ ναυτίας, ἐμέτους, γαστροεντερικὰς διαταραχάς, ἐντερίτιδα καὶ συχνάκις καὶ θάνατον. Δέον νὰ μὴ παραγγέλλεται μετ' ἀνοργάνων ὀξέων καὶ δραστικῶν ὀξειδωτικῶν μέσων. Κ. Γ. Μ.

Ἱερόπαις, Νικόλαος. Ἕλλην λόγιος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐκ Βελισδονίου τῶν Ἀγράφων. Συνέγραψεν ἔργα: «Περὶ ἀμβλυωπίας», «Λεξικὸν τῶν βοτανῶν κατὰ διαλέκτους τέσσαρας, ἑλληνικῆς, ἰταλικῆς, ἀραβικῆς καὶ κοινῆς» καὶ «Βιβλίον φαρμακοποιίας, καλούμενον Αὐγὴ τῶν ἰατρῶν», ἐξ ὧν τὰ δύο τελευταῖα διασῴζονται εἰς χαρτῴους κώδικας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Π. Ν. Π.

—**Ἱερόπαις**, ***Παναγιώτης*** καὶ ***Χριστόδουλος***. Ἀδελφοί, ἐκ Τρίκκης τῇ Θεσσαλίας, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ Κωνσταντῖνον τὸν ἐξ Οἰκονόμων καὶ τὸν Κούμαν ἐν τῷ φιλολογικῷ γυμνασίῳ τῆς Σμύρνης, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1814 φαίνονται διδάσκοντες ὡς βοηθοὶ (*Οἰκονόμου*, Σῳζόμενα φιλολογικὰ Α' σ. 59). Κατὰ τὸ 1820 ὁ *Χριστόδουλος* ἐδίδασκεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ τῆς Τεργέστης, τῷ 1825 ἐν Νίζνᾳ τῆς Ρωσίας, εἴς τε τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖ σχολεῖον καὶ εἰς τὸ ῥωσικὸν κολλέγιον. Ὁ *Παναγιώτης* τῷ 1825 ἦλθεν εἰς Κίεβον ὡς διδάσκαλος, ἐκεῖθεν δ' εἰς Νίζναν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα. Ἔζη μέχρι τοῦ 1847. Ἔγραψε «Σύντομον ἱστορικὴν περιγραφὴν τοῦ Κιέβου». Μ. Ι. Γ.

Ἱεροπηγὴ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Κάτ. (1928) 501. Πρότερον ἐκαλεῖτο *Κωστενέτσι*.

ἱεροποίησις (ἡ) *[Ἰατρ.]*. Ἡ συνοστέωσις τοῦ 5ου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου μετὰ τοῦ ὑποκειμένου ἱεροῦ ὀστοῦ οὕτως, ὥστε ὁ σπόνδυλος οὗτος νὰ φαίνηται, ὅτι εἶναι ὑπεράριθμος τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν λεκάνην. Ἡ συνοστέωσις αὕτη ἢ εἶναι τελεία ἢ συνετελέσθη ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μόνον πλαγίου, τοῦ ἑτέρου χωριζομένου διὰ μεσοσπονδυλίου *συνδέσμου*. Εἶναι σπανία ἡ κατὰ τὴν μορφὴν ἀνωμαλία αὕτη τοῦ 5ου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου, προκαλεῖ δὲ ἄλγη κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, εἰ καὶ ὑφίσταται ἐκ γενετῆς. Σ. Γ. Σ.

ἱεροποιία (ἡ)· τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἱεροποιοῦ, ἡ περὶ τῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν φροντίς.

ἱεροποιὸς (ὁ)· ὁ φροντίζων περὶ τοῦ ναοῦ, περὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν: «ἱεροποιοὶ καὶ ναοφύλακες» (ἀρχ.).

—*[Ἀρχ.]* Οἱ *ἱεροποιοὶ* ἦσαν κληρωτοὶ θρησκευτικοὶ ἐν Ἀθήναις ἄρχοντες, ἀποτελοῦντες δύο συναρχίας, τοὺς ἐπὶ τὰ ἐκθύματα ἱεροποιούς, καὶ τοὺς κατ' ἐνιαυτὸν ἱεροποιούς. Οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα ἦσαν δέκα καὶ ἐτέλουν τὰς κατὰ τοὺς χρησμοὺς ἐξιλαστηρίους θυσίας, καὶ τὰς ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν μάντεων, ὁσάκις ἐκρίνετο τοῦτο ἀναγκαῖον. Οἱ κατ' ἐνιαυτὸν ἦσαν ἐπίσης δέκα καὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν πεντετηρικῶν ἑορτῶν (τῆς εἰς Δῆλον, τῶν Βραυρωνίων, τῶν Ἡρακλείων ἢ Ἡφαιστίων καὶ τῶν Ἐλευσινίων), πλὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων, ἐτέλουν ὅμως καὶ ἄλλας τινὰς θυσίας (κατά τινας πάντα τὰ εἰρημένα ἔργα ἦσαν μιᾶς συναρχίας). Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἔργων των οἱ ἱεροποιοὶ εἶχον ἔργον καὶ νὰ ἐξετάζωσι τὰ θύματα μήπως εἶχον μῶμόν τινα (διὰ τοῦτο δὲ καὶ *μωμοσκόποι* ἐκαλοῦντο). Πλὴν τῶν κατ' ἔτος κληρουμένων ἱεροποιῶν, ὑπῆρχον καὶ αἱρετοὶ ἱεροποιοί, ἐκλεγόμενοι κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας. Συνεργάτας εἰς τὸ ἔργον των εἶχον οἱ ἱεροποιοὶ τοὺς ἱερεῖς. [Βλ. καὶ *Gilbert*—*Ν. Πολίτου*, Ἐγχειρ. ἀρχαιολογίας.] ΚΑΦ.

ἱεροπρακτῶ (*—έω*)· τελῶ τὰ ἱερά, τὰ τῆς θείας λατρείας, ἱερουργῶ.

ἱεροπραξία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱεροπρακτεῖν, ἡ τέλεσις τῆς θείας λειτουργίας, ἱερᾶς τελετῆς ἱερουργία.

ἱεροπρεπὴς (ὁ, ἡ),—ἐς (τό)· ὁ πρέπων, ὁ ἁρμόζων εἰς ἱερὸν πρόσωπον, ἐπάγγελμα· || σεβάσμιος, ἅγιος. —Ἐπίρρ. ***ἱεροπρεπῶς***.

ἱερορράπτης (ὁ)· ῥάπτης ἱερατικῶν ἐνδυμάτων.

ἱερορραφεῖον (τό)· ῥαφεῖον ἱερατικῶν ἐνδυμάτων.

ἱερός,—*ά*,—*όν*· ὁ ἀνήκων εἰς τὸν θεόν, ὁ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ εὑρισκόμενος, ἀπαραβίαστος: «ἔλαφος ἱερὰ τῆς Ἀρτέμιδος», «ἱερὸς ὁ χῶρος οὗτος», «ἱερὸν Ἴδης ὄρος» δηλονότι διὰ τὴν ἐνταῦθα γέννησιν τοῦ Διός, «Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον», «ἐλαία ἱερὰ τῇ Ἀθηνᾷ» «ἄντρον ἱερὸν τῶν Νυμφῶν»· || καθόλου, ὁ κινῶν τὸν σεβασμόν, σεπτός, σεβάσμιος: «τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως εἶναι ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον» «ἱερὸν εὐαγγέλιον»· || οἱονεὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιβαλλόμενος: «ἱερὸς νόμος», «ἱερὸν καθῆκον», «ἱερὰ ὑποχρέωσις»· || ὁ εἰς τὸν θεὸν

Digitized by Google

ἀναφερόμενος: «ἱερὰ ἱστορία», «ἱερὰ μαθήματα», «ἱερὰ Σύνοδος»· || «ἱερὸς λόχος τῶν Θηβαίων,—τοῦ Ὑψηλάντου,—τῶν φοιτητῶν» διὰ τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς ἱδρύσεως καὶ τὴν ἀνυπόκριτον αὐτοθυσίαν τῶν ἀνδρῶν· || «Ἱερὸς πόλεμος» ὁ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν πόλεμος· || «ἱερὰ νόσος» ἡ ἐπιληψία, κοιν. *σεληνιασμός*· || **ἱερὸν** (τό)· ὡς οὐσ. (βλ. λ.), ὁ ναὸς καὶ ὁ περὶ τὸν ναὸν χῶρος, οἷον ἄλσος κττ. (ἀρχ.): «ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ,—τῆς Ἀρτέμιδος»· || τὸ ἄσυλον τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, ἄλλως *ἅγιον Βῆμα*· || ἱερὰ (τά)· θυσίαι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν σφάγια· || κατὰ παράλειψιν τοῦ *μαθήματα*: «καθηγητὴς τῶν ἱερῶν».

— ἱερὰ **ἄγκυρα** (κοιν. *ἡ σπεράντζα*) /*Ναυτ.*/. Ἡ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ποντιζομένη τελευταία ἄγκυρα τοῦ πλοίου. Πέμπτη ἄγκυρα ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ ἄλλοτε ναυτικοῦ, διετηρεῖτο ᾐχμασμένη εἴτε ἐπὶ τοῦ μεγάλου καθέκτου, εἴτε πρὸς τὴν στήλην τοῦ ἀκατίου ἱστοῦ καὶ πρώραθεν αὐτῆς. Σ. Ε. Λ.

— ἱερὰ **ἀκρολοφία μέση** (ἡ **ἄκανθα**) /*Ἀνατομ.*/. Κεῖται ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐπιμήκους στοίχου τῶν φυμάτων, ἅτινα παριστῶσι λείψανα τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων, ἀλληλοδιαδόχως κειμένων· εἶναι δ' αὕτη ἢ συνεχὴς ἢ διακόπτεται ὑπ' ἐγκαρσίων ἐντομῶν καὶ ἀπολήγει πρός τε τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω εἰς ἐντομήν, ἥτις ἀφορίζει τὸν ἱερὸν σωλῆνα. Ι. Π.

— ἱερὰ **ἀποδημία**· βλ. *ἀποδημία* ἱερά.

— ἱερὰ **ἀρτηρία μέση** (ἡ **ἱερὰ ἀορτὴ**) /*Ἀνατομ.*/. Ἀρτηρία λεπτή, εἰς ἣν ἀπολήγει ἡ ἀορτή, ἀποτόμως στενουμένη κατὰ τὸν 4ον ὀσφυϊκὸν σπόνδυλον· ἐκφυομένη ὄπισθεν καὶ ὀλίγον ἄνωθεν τῆς γωνίας τοῦ εἰς τὰς δύο κοινὰς λαγονίους ἀρτηρίας διχασμοῦ τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς, φέρεται ἐπὶ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ μέχρι τοῦ κόκκυγος καὶ παριστᾷ τὸ ἀτροφῆσαν οὐραῖον τμῆμα τῆς ἀορτῆς, ἐξ οὗ παρὰ μὲν τοῖς ζῴοις ὀνομάζεται *οὐραία ἀορτή*, παρὰ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ *ἱερὰ ἀορτή*. Ι. Π.

— ἱερὰ **ἀρτηρία πλαγία** /*Ἀνατομ.*/. Κλάδος τοιχικὸς τοῦ ὀπισθίου στελέχους τῆς ἔσω λαγονίου ἀρτηρίας· φέρεται πρὸς τὰ κάτω ἐπὶ τῆς πλαγίας μοίρας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ ἀποφύει ἐγκαρσίους κλάδους, ὧν οἱ μὲν ἀναστομοῦνται μετὰ τῶν τῆς μέσης ἱερᾶς ἀρτηρίας, οἱ δὲ ἄνω μετὰ τῶν ὀσφυϊκῶν ἀρτηριῶν, οἱ δὲ κάτω μετὰ τῆς κάτω αἱμορροϊδικῆς ἀρτηρίας καὶ ἄλλοι δὲ χορηγοῦσι νωτιαῖα κλαδία εἰς τὸν ἱερὸν σωλῆνα. Ι. Π.

— ἱερὰ **αὖλαξ** /*Ἀνατομ.*/. Δύο ἐπιμήκεις αὔλακες ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ, ἑκατέρωθεν τῆς μέσης γραμμῆς, ὑποδηλοῦσαι τὴν συνέχειαν τῆς σπονδυλικῆς (νωτιαίας) αὔλακος. Ι. Π.

— Ἱερὰ **Ἐξέτασις** (λατιν. Inquisitio ἢ Sanctum Officium, γαλλ. Inquisition ἢ Saint Office). Τὸ ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἱδρυθὲν πνευματικὸν δικαστήριον, πρὸς ἀναζήτησιν καὶ τιμωρίαν τῶν αἱρετικῶν. Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησεν ὡς καθῆκον αὐτῆς τὴν καταστολὴν τῆς αἱρέσεως, ἡ περὶ τούτου δὲ μέριμνα καὶ ἐξουσία ἀνῆκεν, ὡς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν λειτουργήματος, εἰς τοὺς ἐπισκόπους, δικαιουμένους ὅπως διώκωσι καὶ τιμωρῶσι τοὺς αἱρετικοὺς δι' ἐπιβολῆς κανόνων μετανοίας, μέχρι καὶ τοῦ ἀφορισμοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ, ὅτε ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπροστατεύθη ὡς θρησκεία τοῦ κράτους, ἡ αἵρεσις ἐθεωρήθη ὡς ἀδίκημα καὶ κατὰ τῆς πολιτείας, καὶ ἐφηρμόσθησαν κατὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ αἱ ποιναὶ τοῦ κοινοῦ δικαίου μετὰ τῶν θρησκευτικῶν τοιούτων. Ὁ Αὐρήλιος Αὐγουστῖνος, πατὴρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Μέγας ἐπεδοκίμασαν τὸν σκληρὸν κολασμόν, Θεοδόσιος δὲ ὁ Μέγας ἠνέχθη καὶ τὴν ποινὴν τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου, ἐπιβληθεῖσαν τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ Πρισκιλλιανοῦ, τῷ 385. Ἀλλ' ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἤρχισε συστηματοποιουμένη εἰς ἰσχυρὰν καὶ παντοδύναμον ἀνακριτικὴν καὶ δικαστηριακὴν ὀργάνωσιν μόνον κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἰδίᾳ κατόπιν τῶν ἐπικινδύνως ἐξαπλουμένων ἐν Ἰταλίᾳ, νοτίῳ Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Γερμανίᾳ αἱρέσεων τῶν *Καθαρῶν* καὶ τῶν *Ἀλβιγηνῶν*. Ὁ πάπας Λούκιος Γ', ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Α', ἵν' ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν αἱρέσεων τούτων, προέτεινεν εἰς τὴν σύνοδον τῆς Βερώνης (1183) καὶ αὕτη ἐθέσπισεν ὄχι μόνον τὴν καταδίκην, ἀλλὰ καὶ τὴν δι' ἀνακρίσεως ἀνίχνευσιν τῶν αἱρετικῶν. Συγχρόνως καθιδρύετο ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις τῶν ἐπισκόπων, τῆς ὁποίας τὴν ἐξουσίαν ἀκριβέστερον καθώρισε ψήφισμα τῆς ἐν Λατερανῷ συνόδου (1215). Συμφώνως πρὸς αὐτὸ οἱ ἐπίσκοποι ὤφειλον νὰ ἐπισκέπτωνται αὐτοπροσώπως τὴν ἐπισκοπὴν αὐτῶν, νὰ ἐκλέγωσι δὲ ἐν ἑκάστῃ ἐνορίᾳ τρεῖς ἀνεπιλήπτους Χριστιανούς, ὅπως ἐπιτηρῶσι καὶ καταγγέλλωσι πάντα ὕποπτον αἱρετικόν. Κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Τουλούζης ἐπετάθη ἡ σκληρότης τῶν μέτρων: ἐπετράπη ἡ δίωξις τῶν αἱρετικῶν ὄχι μόνον ἐπὶ συγκεκριμένῃ καταγγελίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κοινῇ φήμῃ. Οἱ ὑποθάλποντες ἢ ἀποκρύπτοντες τοὺς αἱρετικοὺς ἐτιμωροῦντο διὰ δημεύσεως τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ κατά τινας περιστάσεις διὰ θανάτου. Αἱ οἰκίαι ἐν αἷς ἀνευρίσκοντο αἱρετικοὶ κατηδαφίζοντο, κατεδιώκοντο δὲ ἐπὶ συνεργίᾳ οὐ μόνον οἱ ἀναστρεφόμενοι μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἁπλῶς ἐλεοῦντες αὐτούς.

Αἱ ποιναὶ (poenae) ὡρίσθησαν κατὰ τὴν ἑξῆς διαβάθμισιν: 1) comminatoriae (=ἀπειλητικαί), πνευματικαί, ἰδίᾳ ὁ ἀφορισμός· 2) minores (=ἐλάσσονες), ἐπίσης πνευματικαί, ἤτοι ὑποχρεωτικὴ εὐποιία, ἐπιτίμια μετανοίας, αὐστηρὰ νηστεία· 3) infamantes (=ἀτιμωτικαί), ἔκθεσις εἰς δημοσίαν θέαν ἐπὶ πασσάλων, σωματικὸς κολασμός· 4) majores (=μείζονες), δήμευσις τῆς περιουσίας, ἐγκάθειρξις μέχρις ἰσοβίων δεσμῶν, θάνατος διὰ πυρὸς ἰδίᾳ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ.

Ἡ εὐθιξία τῆς Ἐκκλησίας, πλάσματος ἀγάπης καὶ συγγνώμης, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σωματικῶν ποινῶν ὑπ' ὀργάνων αὐτῆς, κατὰ τὸ δόγμα «Ecclesia abhorret a sanguine». (= ἡ Ἐκκλησία βδελύσσεται τὸ αἷμα). Οὕτως οἱ κατάδικοι παρεδίδοντο πρὸς ἐκτέλεσιν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ὑπόχρεων εἰς τοῦτο, ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἡ πρακτικὴ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, κυρωθεῖσα διὰ διατάξεων ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ Β', ἀπὸ τοῦ 1220—1239, ἐμορφώθη εἰς θεσμὸν δημοσίου δικαίου. Διὰ τοὺς ἡγεμόνας, ἄλλωστε, ἡ ἄσκησις τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀπέβαινεν ἐκτάκτως προσοδοφόρος, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῶν δημευομένων περιουσιῶν τῶν αἱρετικῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παρακρατουμένων διὰ τὰς δαπάνας τῶν ἱερεξεταστικῶν δικαστηρίων, περιήρχετο εἰς τὸν δημόσιον θησαυρόν. Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη ἐκμετάλλευσις τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἔσχε τὸ ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι περιώρισε τὴν σκληρότητα τοῦ διωγμοῦ. Ἡ δήμευσις, ἀθρόως ἐπιβαλλομένη, ἐθεράπευε ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ κολασμοῦ καὶ τὰ ἀσθενῆ δημόσια οἰκονομικά. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, εἴτε λόγῳ ἀπασχολήσεώς των ἀπὸ τὰ πολλαπλᾶ αὐτῶν καθήκοντα, εἴτε ἐκ χριστιανικῆς αὐτῶν μορφώσεως, ἀπεστρέφοντο τὰς ἀμειλίκτους μεθόδους. Δι' ὃ Γρηγόριος ὁ Θ' ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτὴν εἰς μονίμους *ἱερεξεταστάς*, οὓς ἐξέλεξε μεταξὺ τῶν φανατικῶν Δομινικανῶν καὶ Φραγκισκανῶν. Οἱ ἱερεξετασταί, οἵτινες δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν κατωτέραν τῶν 40 ἐτῶν, ἤσκουν τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν σπανιώτερον μόνοι, συνήθως δὲ ἐν συμπράξει μετὰ συναδέλφων ἢ εἰδικῶν συμβούλων, καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ ἀνακριτῶν. Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνακρίσεων συμπαρελάμβανον συχνάκις καὶ συμβολαιογράφον, προσυπογράφοντα τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων, βιβλιοδετουμένας καὶ τηρουμένας ἐν ἰδιαιτέρῳ ἀρχείῳ. Ἔκρινον κυριαρχικῶς ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς δικαιοδοσίας των, ὑπ' οὐδενὸς δικονομικοῦ τύπου περιοριζόμενοι, αὐτοὶ ὄντες κατήγοροι καὶ δικασταὶ συνάμα. Οὐδεμία ἐγγύησις παρείχετο εἰς τοὺς κατηγορουμένους, ἐκ τῶν ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τῆς κοινῆς ποινικῆς δικονομίας, οὔτε τυπικὴ οὔτε οὐσιαστική. Ταῦτα, διότι κατὰ θεωρίαν οἱ ἱερεξετασταί, ὄργανα τοῦ ὑψηλοῦ θρησκευτικοῦ προορισμοῦ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τῶν ἁμαρτωλῶν, ἀπετέλουν τὴν προσωποποίησιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀμεροληψίας. Ἡ προδικασία διεξήγετο μυστική, μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως. Οἱ μάρτυρες ἐξητάζοντο μυστικῶς, δὲν ἀνεκοινοῦντο δὲ εἰς τὸν κατηγορούμενον οὔτε τὰ ὀνόματα οὔτε αἱ καταθέσεις αὐτῶν, ἐπὶ τῇ προφάσει ἀποφυγῆς ἀντεκδικήσεων, εἰς τρόπον ὥστε οὗτος ἀπεκλείετο πάσης ὑπερασπίσεως ἑαυτοῦ. Κατὰ κανόνα, ὁσάκις κατηγορούμενός τις ἐκαλεῖτο πρὸ τοῦ ἱερεξεταστοῦ, ἡ καταδίκη αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀνακρίσεως, εἶχεν ἤδη προαποφασισθῆ. Ἐὰν ὡμολόγει τὸ ἁμάρτημά του, ἐκρίνετο ἐπιεικῶς. Ἐπεζητεῖτο δὲ ἡ ὁμολογία, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ὁμολογῶν ὤφειλε νὰ ὑποδείξῃ συνενόχους. Ἐὰν ἠρνεῖτο, ὑπεβάλλετο εἰς βασανιστήρια, ὁμολογήσας δ' οὕτω δὲν ἀπηλλάσσετο, εἰμὴ ἀφοῦ ἐπανελάμβανε τὴν ὁμολογίαν ἄνευ καταναγκασμοῦ. Οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ ὑποβληθῇ δὶς εἰς βασανιστήρια. Οὐχ ἧττον οἱ ἱερεξετασταὶ κατεστρατήγουν τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην, αἰτιολογοῦντες τὴν ἐπανάληψιν τῆς βασάνου ὡς συνέχειαν τῆς ἀρχικῆς. Οὐδέποτε ἐχαρακτηρίζοντο αἱ ποιναὶ ὡς ἐπιβαλλόμεναι πρὸς ἐκδίκησιν, πρὸς τιμωρίαν ἢ σωφρονισμόν. Ὠνομάζοντο «φάρμακον τῆς ψυχῆς», ἀποσκοποῦσαι μοναδικῶς εἰς τὴν αἰωνίαν σωτηρίαν τῶν ἐνόχων. Αἱ καταδίκαι εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον ἦσαν σπανιώτεραι. Συχνότεραι ἦσαν αἱ πνευματικαὶ ποιναί, αἱ καταδίκαι εἰς πρόστιμα, αἱ φυλακίσεις καὶ αἱ καθολικαὶ δημεύσεις. Πολλάκις ἀπηγγέλλετο διὰ τῆς ἀποφάσεως, ὅτι τὸ ἁμάρτημα τοῦ καταδικασθέντος ἐβάρυνε τοὺς ἐπιγόνους αὐτοῦ μέχρι τρίτης γενεᾶς. Τὸ ἀκαταλόγιστον ἕνεκα ἡλικίας ἴσχυε μόνον διὰ τὰ κάτω τῶν 7 ἐτῶν νήπια.

Οἱ πλεῖστοι τῶν παπῶν ἠγωνίσθησαν συνεχῶς, ὅπως μετριάσωσι τὰς ἀγριότητας τῶν ἱερεξεταστῶν, ὁ δὲ Κλήμης Ε' ρητῶς ἀπηγόρευσε τὴν ἐπιβολὴν βασανιστηρίων ἄνευ συναινέσεως τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου. Ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ αὕτη θέλησις ἠσκήθη βραδέως καὶ ἀλυσιτελῶς. Ἡ καταπολέμησις ἐτελεσφόρησεν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἐξεδηλώθη εἰς διάφορον ἔντασιν κατὰ χώρας. Ἐν τῇ νοτίῳ Γαλλίᾳ, μετὰ κραιπάλην ἐτῶν τινων, κατελύθη τῷ 1242 δι' ἐπαναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐν Ἀβινιόν. Ἐν τούτοις διετηρήθη φυτοζωοῦσα, μετὰ σπασμωδικῶν ἐκρήξεων, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ Ἑρρίκου Β', μέχρι τοῦ 1559, ὅτε ὁ Φραγκῖσκος Β' κατέστησε τὸ κοινοβούλιον ἁρμόδιον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν δικῶν κατὰ αἱρετικῶν. Ἀγριώτερον καὶ μακρότερον ὠργίασεν ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἐν Ἱσπανίᾳ, κατ' ἀρχὰς διὰ βιαίου ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀράβων, βραδύτερον δὲ ἀδιακρίτως κατ' ἀλλοδόξων καὶ Χριστιανῶν, καὶ σκληρότερον κατὰ τὴν μακρὰν θητείαν τοῦ ἱερεξεταστοῦ Θωμᾶ Τουρκοεμάδα, ἀπὸ τοῦ 1481 μέχρι τοῦ 1498. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Lea, εἰς τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα κατεδικάσθησαν 9.000 περίπου εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον καὶ 100.000 εἰς διαφόρους ἄλλας ποινάς. Καταργηθεῖσα τῷ 1808 ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἐπαναχθεῖσα τῷ 1814 ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου Ζ', κατελύθη ὁριστικῶς δι' ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ τῷ 1834. Ἐν συνόλῳ ἐν Ἱσπανίᾳ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐθανατώθησαν δημοσίᾳ ἢ μυστικῶς 34.000 ἄνθρωποι, καὶ 288.000 κατεδικάσθησαν εἰς φυλάκισιν καὶ ἰσόβια δεσμά. Ἐν Πορτογαλίᾳ εἰσήχθη τῷ 1557 καὶ ἤρθη τῷ 1821 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ΣΤ'. Ἐν Γερμανίᾳ ἐξεδηλώθη τῷ 1233, ἀλλ' ὁ πρῶτος ἱερεξεταστὴς Κόνραδ φὸν Μάρμπουργ ἐκρεουργήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὐχ ἧττον ἐπὶ πάπα Οὐρβανοῦ (1367) ἀπεστάλησαν νέοι ἱερεξετασταί. Κατὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Λουθήρου (1525) κατελύθη τελειωτικῶς ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις. Ἐν Ἰταλίᾳ ἐκράτησεν ἰσχυρότερον, διαθέτουσα καὶ ἰδιαιτέραν ἔνοπλον δύναμιν διὰ τὴν δίωξιν τῶν ἐνόχων καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ποινῶν. Κατηργήθη τῷ 1808 ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἀλλὰ τῷ 1814 ἐπανέφερεν αὐτὴν Πῖος ὁ Ζ'. Ὁριστικῶς ἐξέλιπε τῷ 1859. Εἰς Σουηδίαν καὶ Δανίαν οὐδ' ἀπετολμήθη κἂν ἡ ἀποστολὴ ἱερεξεταστῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐγένετο ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαρίας τῆς Καθολικῆς τῆς Αἱμοσταγοῦς, ματαιωθεῖσα πρὸ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ. Θ. Κ.

— ἱερὰ **ἐσθής**· βλ. λ. *ἐσθὴς* ἱερά.

— ἱερὰ **ἱστορία** /*Θεολ.* — *Παιδαγ.*/. Ἓν ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ ἑρμηνευτικοῦ ἢ ἐξηγητικοῦ κλάδου τῆς θεολογίας. Περιεχόμενον καὶ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔρευνα καὶ ἔκθεσις τῶν διαφόρων ἱστορικῶν καὶ θείων γεγονότων τῶν περιεχομένων εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη τῆς ἱερᾶς ἱστορίας διαφέρει κατὰ τοῦτο τῆς κοσμικῆς ἱστορίας, ὅτι εἰς ταύτην μὲν ἐκτίθεται ἡ ἐν χρόνῳ πορεία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐνῷ εἰς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν καταφαίνεται, πλὴν τῆς ἱστορικῆς πορείας, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἄμεσος καὶ ἔμμεσος ἐνέργεια πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ κέντρον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἱερᾶς ἀποκαλύψεως. Ἡ ἱερὰ ἱστορία διαιρεῖται εἰς ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ τελευταία δύναται ν' ἀναχθῇ καὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν θεολογικὸν κλάδον, ἢ μᾶλλον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γέφυρα πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ὡς μέσου διὰ κατηχητικοὺς ἢ γενικώτερον παιδαγωγικοὺς σκοπούς, μανθάνομεν ἐξ ἀρχαίων πηγῶν, ὅτι ἡ ἱερὰ ἢ βιβλικὴ ἱστορία ἐχρησίμευε πολλάκις πρὸς αἰσθητοποίησιν τῶν ἀφῃρημένων κατηχητικῶν ἐννοιῶν καὶ διδασκαλιῶν. Σήμερον ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτέρων θρησκευτικῶν μαθημάτων τῶν διδασκομένων εἰς τὰ σχολεῖα. Διὰ τῆς σχολικῆς ἱστορίας τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης νοοῦμεν οὐχὶ τὸ σύνολον τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἢ τὴν πλήρη ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀποκαλύψεως (ἡ ὁποία μόνον πρὸς θεολογικοὺς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς χρησιμεύει), ἀλλὰ μικρὸν μόνον τμῆμα τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἢ συντομωτάτην περίληψιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀποκαλύψεως, κατάλληλον διὰ σχολικοὺς διδακτικοὺς σκοπούς. Δ. Ν. Μ.

— ἱερὰ **κοινότης Ἁγίου Ὄρους** /*Ἐκκλησ Δίκ.*/. Ἡ ἱερὰ κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἧς τὰ δικαιώματα ὁρίζονται ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους:

Α') Ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσιν ἀντιπροσώπων τῶν μονῶν, ἀνὰ ἕνα ἐξ ἑκάστης αὐτῶν, ἑδρεύει ἐν Καρυαῖς καὶ εἶναι σῶμα διαρκές. Οἱ τοιοῦτοι ἀντιπρόσωποι: α') ἐκλέγονται: 1) ὑπὸ τῶν οἰκείων μονῶν ἕκαστος κατὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς κανονισμοὺς αὐτῶν κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους ἐκ τῶν τῆς μονῆς ἀδελφῶν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν τοὐλάχιστον τριάκοντα ἐτῶν, ἐπὶ συνέσει δὲ καὶ βίῳ ἀνεπιλήπτῳ διακρινομένων, προτιμωμένων τῶν κεκτημένων ἐκκλησιαστικὴν μόρφωσιν καὶ ἐγκύκλιον παιδείαν. 2) Ἐπὶ ἓν ἔτος, ἐπιτρεπομένης τῆς καὶ αὖθις ἐκλογῆς αὐτῶν. β') Εἰσὶ πρὸς ἀλλήλους ἴσοι καὶ ἰσόψηφοι, διακρινόμενοι μόνον κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τῆς παρεδρίας τάξιν τῶν μονῶν. γ') Διαμένουσιν ἐν Καρυαῖς. δ') Ὀφείλουσι πρὸ τῆς ὁριστικῆς συ-

Digitized by Google

ζητήσεως τῶν ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς κοινότητος εἰσαγομένων διοικητικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων νὰ τηρῶσιν ἐνημέρους τὰς οἰκείας μονὰς ἕκαστο;, πλὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, ἐφ' ὧν ἡ ἀπόφασις δέον ν' ἀπορρέῃ ἐκ μόνης τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, ἀπαγορευομένης πάσης τῶν μονῶν ἐπεμβάσεως ἐπὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ δικαστικοῦ αὐτῶν καθήκοντος. Ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς ἱερᾶς κοινότητος παρακάθηται μετ' συμβουλευτικῆς μόνον ψήφου ὁ διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁσάκις κληθῇ ὑπ' αὐτῆς, τῆς προσκλήσεως οὔσης ὑποχρεωτικῆς, ἐὰν ἡ πρὸς τοῦτο αἴτησις διατυπωθῇ ἐν συνεδρίᾳ ὑπ' ὀκτὼ τοὐλάχιστον μελῶν τῆς ἱερᾶς κοινότητος, ἥτις τελεῖ καὶ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τοῦ διοικητοῦ, ὅστις καὶ ἀσκεῖ τὴν ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν καθεστώτων ἐποπτείαν.

Β') Ἔχει ἀρχιγραμματέα. Οὗτος α') δέον νὰ ᾖ ἀδελφὸς τινὸς τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῶν, ἡλικίας ἀνωτέρας τῶν 25 ἐτῶν, πτυχιοῦχος τοῦ πανεπιστημίου ἢ θεολογικῆς τινος σχολῆς, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ γυμνασίου, ἔχει δὲ βοηθὸν αὐτοῦ ἕνα τοὐλάχιστον ὑπογραμματέα. β') Παρακάθηται ἄνευ ψήφου ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς ἱερᾶς κοινότητος, ποιεῖται εἰσήγησιν ἐπὶ τῶν συζητουμένων, παρέχει τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας, διατυποῖ ἐλευθέρως τὴν γνώμην αὐτοῦ ζητουμένην, τηρεῖ τοὺς κώδικας, τὰ λογιστικὰ βιβλία καὶ τὸ ἀρχεῖον, συντάσσει τὰ πρακτικὰ καὶ λοιπὰ ἔγγραφα καὶ ἐπιμελεῖται τῆς καθόλου κανονικῆς λειτουργίας τοῦ γραφείου. γ') Ἀπὼν ἢ κωλυόμενος ἀναπληροῦται ὑπὸ τοῦ ὑπογραμματέως. Οὗτος, τελῶν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἀρχιγραμματέως, δέον νὰ ᾖ ἀδελφὸς μιᾶς τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῶν, ἡλικίας οὐχὶ τῶν εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν μικροτέρας καὶ ἀπόφοιτος γυμνασίου ἢ διδασκαλείου ἢ ἱερατικῆς σχολῆς.

Γ') Συνεδριάζει α') τακτικῶς μὲν τρὶς τῆς ἑβδομάδος, ἐκτάκτως δ' ὁσάκις παραστῇ ἀνάγκη. Τὰ τῶν συνεδριῶν ὁρίζονται διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς κοινότητος συντασσομένου ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ. Ἀπὸ τῆς προηγουμένης δ' ἑκάστης συνεδρίας καταρτίζεται ὑπὸ τῆς ἐπιστασίας καὶ διανέμεται εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν συζητητέων κατὰ τὴν ἐπομένην συνεδρίαν, κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῆς καταθέσεως αὐτῶν, ἐκτὸς ἂν ὑπόθεσίς τις κηρυχθῇ ἐπείγουσα παρὰ τῆς ἱερᾶς κοινότητος, ὅτε συζητεῖται παρ' αὐτῆς κατὰ προτίμησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι παραμένοντες μονίμως ἐν Καρυαῖς, ὀφείλουσιν, ἐκτὸς ἀποδεδειγμένης ἀσθενείας, νὰ προσέρχωνται τακτικῶς εἰς τὰς συνεδρίας· ὁ ἄλλως πως κατὰ δύο ἀλλεπαλλήλους συνεδρίας ἀπουσιάσας προσκαλεῖται ἐγγράφως ὑπὸ τῆς ἐπιστασίας εἰς ἔγγραφον ἀπολογίαν, ἣν αὕτη ὑποβάλλει εἰς τὴν ἱερὰν κοινότητα, ἐπιβάλλουσαν αὐτῷ τὴν ποινὴν ἐπιπλήξεως μετ' ἀναγραφῆς αὐτῆς εἰς τὰ πρακτικά· ἐν ὑποτροπῇ δὲ καταγγέλλεται οὗτος εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ, παρ' ἧς ζητεῖται ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἡ μονὴ ἀρνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παραγγελίαν ταύτην τῆς ἱερᾶς κοινότητος, αὕτη δι' ἀποφάσεως αὐτῆς ἀποκλείει τὴν μονὴν τῆς ἀποστολῆς ἀντιπροσωπείας ἐπὶ χρονικὸν διάστημα μηνῶν τριῶν μέχρις ἕξ. Ἐν ἀναποφεύκτῳ ἀνάγκῃ ἀπουσίας ἀντιπροσώπου τινός, ἥτις δὲν δύναται νὰ παραταθῇ πέραν τοῦ μηνός, δύναται ἡ μονὴ αὐτοῦ ν' ἀναπληρώσῃ αὐτὸν δι' ἄλλου αὐτῆς ἀδελφοῦ ἢ καὶ νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀντιπροσωπείαν αὐτῆς εἰς ἀντιπρόσωπον ἄλλης μονῆς, ἐφοδιαζόμενον δι' ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν ἱερὰν κοινότητα καὶ δικαιούμενον οὕτω ν' ἀποφαίνηται διὰ δύο, τῶν ἃς ἀντιπροσωπεύει μονῶν, ψήφων ἐπὶ τῶν συζητουμένων, πλὴν τῶν δικαστικῶν, οὐδέποτε ὅμως τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύναται νὰ ἀναλάβῃ ἀντιπροσωπείαν δύο ἅμα ἑτέρων μονῶν. β') Παρόντων: 1) Τῶν δύο τρίτων τοὐλάχιστον τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς κοινότητος, ἤτοι δέκα καὶ τεσσάρων ἀντιπροσώπων. Ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀπουσιαζόντων μελῶν καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀπουσίας αὐτῶν, ὑποχρεουμένων νὰ γνωρίζωσιν ἐγκαίρως ταύτην εἰς τὴν ἐπιστασίαν. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει μέλη τινὰ τῆς ἱερᾶς συνάξεως, διαρκούσης τῆς συνεδρίας, ἀπέλθωσιν αὐτῆς, ἡ συνεδρία ἐξακολουθεῖ καὶ ἐγκύρως ἀποφασίζει ἡ σύναξις, ἐφ' ὅσον τὰ ὑπολειφθέντα μέλη αὐτῆς εἶναι τοὐλάχιστον ἕνδεκα. Οὐδεὶς ἀντιπρόσωπος δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς πρακτικοῖς, δικαιούμενος εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Πᾶσα ἄρνησις ὑπογραφῆς τῶν πρακτικῶν ἐπάγεται τὰς ἐπὶ *κωλυσιεργίᾳ* ὁριζομένας συνεπείας. Καὶ 2) τοῦ πρωτεπιστάτου, ὅστις εἰσάγει τὰ συζητητέα, δίδει τὸν λόγον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους κατὰ τὴν ὡρισμένην ἱεραρχικὴν τάξιν αὐτῶν καὶ ἀφαιρεῖ τοῦτον ἐν ᾗ περιπτώσει ἀντιπρόσωπός τις ἤθελεν ἐκτραπῆ τῶν ὁρίων τῆς εὐσχημοσύνης, ὅτε καὶ ἀνακαλεῖ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν, ἐπιμένοντα δέ, ἀδείᾳ τῆς ἱερᾶς συνάξεως, ἀποβάλλει τῆς αἰθούσης. Τοῦ οὕτω δὶς τῆς ἱερᾶς συνάξεως ἀποβληθέντος ἀντιπροσώπου ζητεῖται παρὰ τῆς μονῆς αὐτοῦ ἡ ἄμεσος ἀντικατάστασις.

Δ') Λαμβάνει κατὰ πλειονοψηφίαν τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, **αἵτινες θεωροῦνται ὁριστικαὶ** μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν ὑπ' αὐτῆς, ὅτε καὶ ἀπολύονται τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, ἐκτὸς ἂν πρόκειται περὶ ὑποθέσεως κηρυχθείσης ὑπὸ τῆς συνάξεως ἐπειγούσης.

Ε') Ἀποστέλλει ἔγγραφα: α') συντασσόμενα ἑλληνιστὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, β') φέροντα ἀντὶ ὑπογραφῶν τῶν ἀντιπροσώπων τὰς λέξεις «*ἅπαντες οἱ ἐν τῇ κοινῇ συνάξει ἀντιπρόσωποι καὶ προϊστάμενοι τῶν εἴκοσι ἱερῶν μονῶν τοῦ ἁγίου ὄρους Ἄθω*», γ') ἐσφραγισμένα ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν διὰ τῆς κοινῆς σφραγῖδος (μὴ δυναμένων τούτων ἤ τινος αὐτῶν ν' ἀρνηθῇ τὴν σφράγισιν) διὰ τῆς σφραγῖδος τῆς ἱερᾶς κοινότητος, ἥτις φέρει ἐν τῷ μέσῳ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου «ἡ Πλατυτέρα», κύκλῳ δὲ τὰς λέξεις «*Σφραγὶς τῆς Ἱερᾶς* Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω», ἥτις εἶναι τεταρμερής, ἑκάστου ἐπιστάτου κρατοῦντος ἀνὰ ἓν τμῆμα αὐτῆς, καὶ παραδίδοται ἑκάστοτε εἰς τοὺς νέους ἐπιστάτας. Πᾶσα νόμιμος ἀπόφασις τῆς ἱερᾶς κοινότητος εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὰς μονάς. Τὰ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς κοινότητος ἢ τῶν μοναστηριακῶν ἀρχῶν συντασσόμενα ἔγγραφα, ἰδίᾳ δὲ τὰ πληρεξούσια γράμματα, ἐπικυρούμενα ὑπὸ τῆς ἐπιστασίας ἔχουσιν ἰσχὺν δημοσίων ἐγγράφων ἐνώπιον πασῶν τῶν τοῦ κράτους ἀρχῶν.

ΣΤ') Δικάζει: α) κατ' ἔφεσιν ἐπὶ τῶν ὁριακῶν διαφορῶν μεταξὺ μονῆς τινος καὶ ἐξαρτήματος αὐτῆς ἢ μεταξὺ δύο ἐξαρτημάτων αὐτῆς, β) πρωτοδίκως δὲ τὰς τοιαύτας διαφορὰς μεταξὺ δύο μονῶν ἢ ἐξαρτημάτων δύο μονῶν. Καὶ αἱ μὲν ἀποφάσεις τῶν μονῶν ἐκκαλοῦνται πρὸ τῆς ἱερᾶς κοινότητος ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐγγράφου κοινοποιήσεως εἰς τὸν διάδικον διὰ τῆς ἐπιστασίας, αἱ δ' ἐκκληταὶ ἀποφάσεις τῆς ἱερᾶς κοινότητος ἐκκαλοῦνται πρὸ τοῦ ἀνωτάτου ἐκτάκτου δικαστικοῦ σώματος κατὰ τὴν ἀμέσως πρώτην αὐτοῦ σύναξιν μετὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ κοινοποίησιν τῆς ἀποφάσεως τῆς ἱερᾶς κοινότητος. Ἐνώπιον τοῦ ἐξαρχικοῦ ἐκ τριῶν μητροπολιτῶν δικαστηρίου δύναται νὰ ζητηθῇ ἀναθεώρησις καὶ τῶν κατ' ἔφεσιν ἐκδεδομένων ἀποφάσεων τῆς ἱερᾶς κοινότητος, διὰ ψευδῆ ἑρμηνείαν ἢ κακὴν ἐφαρμογὴν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῶν καθεστώτων αὐτοῦ, τῶν κανόνων, τῶν νόμων, ὡς καὶ παραβίασιν οὐσιωδῶν στοιχείων κατὰ τοὺς δύο ὑποδεεστέρους βαθμούς.

Ζ') Ἀποφαίνεται περὶ τῆς μετατροπῆς μονῆς ἰδιορρύθμου εἰς κοινόβιον, ἂν αἰτηθῇ τοῦτο διὰ τῆς ἀπολύτου πλειονοψηφίας τῶν πρὸ ἑξαετίας τυχόντων τῆς κουρᾶς ἀδελφῶν τῆς μονῆς, γνωρίζει δὲ τὴν τοιαύτην περὶ μετατροπῆς ἀπόφασιν αὐτῆς τῷ Οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ νενομισμένου σιγιλλίου.

Η') Ἀποφαίνεται ἀνεκκλήτως περὶ τοῦ κύρους τῆς ἐκλογῆς ἡγουμένου κατ' ἀκολουθίαν τῶν κατ' αὐτῆς ὑποβληθεισῶν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐνστάσεων, ἀκυρωτικῆς δ' οὔσης τῆς ἀποφάσεως ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐκλογὴ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην ἀπὸ τῆς εἰς τὴν μονὴν κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως ταύτης Κυριακήν.

Θ') Τηρεῖ γενικὸν πάντων τῶν μοναχῶν μοναχολόγιον, γνωρίζεται δ' αὐτῇ πᾶσα μεταβολὴ λόγῳ κουρᾶς ἢ θανάτου ἀδελφοῦ τινος μονῆς ἢ ἐξαρτήματος, τῶν ἐξαρτημάτων ἀναφερομένων πάντοτε διὰ τῶν κυριάρχων αὐτῶν μονῶν.

Ι') Γνωρίζει τῷ Οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ πᾶσαν αὐτῇ γνωρισθεῖσαν ὑπὸ τῆς οἰκείας μονῆς ἐκλογὴν ἡγουμένου, ἐπιτρόπου, μελῶν τῶν μοναστηριακῶν συνάξεων.

ΙΑ') Παρέχει ἄδειαν πρὸς πᾶσαν νέαν οἰκοδομὴν ἢ προσαύξησιν κτιρίου, ἐγκρίνουσα καὶ τὸ ὑποβαλλόμενον αὐτῇ σχέδιον· πάσης ἄλλης γενομένης οἰκοδομῆς ἢ προσαυξήσεως ἔχει ἡ ἱερὰ κοινότης τὸ πρὸς κατεδάφισιν δικαίωμα.

ΙΒ') Ὁρίζει ἑκάστοτε: α') καὶ ἀναλογικῶς κατανέμει τὰ ὑπὸ τῶν ἐξαρτημάτων καταβλητέα εἰς τὰς κυριάρχους μονὰς δοσίματα, β') τὸ νόμισμα εἰς ὃ καταβληθήσονται εἰς τὰς κυριάρχους μονὰς ὑπὸ τῶν ἐξαρτημάτων τὰ ταβηλλιακὰ δοσίματα.

ΙΓ') Παρέχει ἄδειαν πρὸς τέλεσιν ἱεροπραξίας τῷ ἀρχιερεῖ τῷ ἐφωδιασμένῳ δι' ἐγγράφου τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, δηλωτικοῦ τοῦ ἀκωλύτου τῆς ἱεροπραξίας, καὶ προσκαλεῖ κατ' αἴτησιν μονῆς τινος ἀρχιερέα ἔξωθεν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐξετάζει δ' ἔτι καὶ παντὸς ἄλλου κληρικοῦ τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς.

ΙΔ') Ἐπιτιμᾷ τὴν μονήν, ἥτις προσεκάλεσεν ἀρχιερέα πρὸς χειροτονίαν μοναχοῦ μὴ ἀνήκοντος εἰς αὐτὴν ἢ λαϊκοῦ, γνωρίζει δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

ΙΕ') Κληρονομεῖ τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει περιουσίαν τῶν ἄνευ κληρονόμων νομίμων ἐν Καρυαῖς ἀποβιούντων λαϊκῶν, ὡς καὶ τῶν ἀπολελυμένων μοναχῶν *(Καβιωτῶν)*.

ΙΣΤ') Δύναται νὰ ἱδρύῃ τυπογραφεῖον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει.

ΙΖ') Συντάσσει τὸν κανονισμὸν τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἀθωνιάδος σχολῆς.

ΙΗ') Παρέχει ἄδειαν πρὸς πάντα ἐν Ἁγίῳ Ὄρει θρησκευτικόν, ἢ σχολικόν, ἢ φιλανθρωπικὸν ἔρανον, τῶν αἰτούντων ὀφειλόντων νὰ προσκομίζωσι συστατήρια τῶν τῆς ἑαυτῶν ἐπαρχίας ἀρχιερέων.

ΙΘ') Ἐπιτρέπει τὴν ἐπίσκεψιν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν μονῶν εἰς τοὺς προσκομίζοντας αὐτῇ ἔγγραφον συστατήριον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ὑπουργοῦ ἢ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, μεθ' ὧν αὕτη καὶ ἀλληλογραφεῖ ἀπ' εὐθείας.

[Βλ. Καταστατικὸν Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ 10 Μαΐου 1924 καὶ Ν. Δ. περὶ κυρώσεως τοῦ εἰρημένου καταστατικοῦ.]

Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— **Ἱερὰ *λεμφογάγγλια*** *['Ανατομ.]* βλ. *λεμφογάγγλια*.

— **Ἱερὰ *μέση φλὲψ*** *['Ανατομ.]*. Ἀθροίζεται αὕτη ἐκ τοῦ προσθίου ἱεροῦ πλέγματος καὶ ἐκβάλλει εἰς τὴν ἀριστερὰν κοινὴν λαγόνιον φλέβα· οἱ κλάδοι δ' αὐτῆς ἀναστομοῦνται μετὰ τοῦ αἱμορροϊδικοῦ καὶ τοῦ κυστικοῦ πλέγματος.

Ι. Π.

— **Ἱερὰ *νόσος*** *['Ιατρ.]*. Ὀνομασία κατ' εὐφημισμὸν τῆς *ἐπιληψίας* (βλ. λ.).

— **Ἱερὰ *νεῦρα*** *['Ανατομ.]*. Πέντε νευρικοὶ κλάδοι, οἵτινες ἐκφυόμενοι ἐκ τοῦ τελικοῦ κλώνου τοῦ νωτιαίου μυελοῦ διχοτομοῦνται εἰς προσθίους καὶ ὀπισθίους κλώνους, ὧν οἱ μὲν πρόσθιοι διεκπίπτουσιν ἐκ τῶν προσθίων ἱερῶν τρημάτων, οἱ δὲ ὀπίσθιοι ἐκ τῶν ὀπισθίων, πλὴν τῶν τοῦ 5ου ἱεροῦ καὶ τοῦ κοκκυγικοῦ νεύρου, οἵτινες διέρχονται διὰ τοῦ ἱεροῦ σχίσματος. Τὰ γάγγλια δὲ τῶν ἱερῶν τούτων νεύρων κεῖνται ἐν τοῖς πλαγίοις τοῦ ἱεροῦ σωλῆνος, ἔνθα ἐκβάλλουσι τὰ ἱερὰ τρήματα. Οἱ πρόσθιοι κλῶνες τῶν τριῶν ἱερῶν νεύρων συμβάλλονται εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἱεροῦ πλέγματος.

Ι. Π.

— **Ἱερὰ *Συμμαχία***. Συνθήκη πλήρης μυστικισμοῦ, συνομολογηθεῖσα ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Παρισίοις τῇ 26ῃ Σεπτεμβρίου 1815, μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρωσίας καὶ Αὐστρίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, οἵτινες καὶ αὐτοπροσώπως ὑπέγραψαν ταύτην. Ἡ πρωτοβουλία τῆς συστάσεως τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ὀφείλεται εἰς τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον, ἐμπνευσθέντα ὑπὸ τῆς συζύγου Ρώσου διπλωμάτου, τῆς κυρίας de Krüdener, γυναικὸς μεγάλης ἀτομικότητος, περιέργου μυστικισμοῦ καὶ εἰς ἄκρον φιλέλληνος. Αὕτη μεγάλην ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ τσάρου, διορθώσασα μάλιστα καὶ τὸ σχέδιόν του περὶ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὅπερ ὑπεβλήθη οὕτως ἔχον τῇ 15 Μαΐου 1815 εἰς τοὺς μονάρχας τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐσκέπτετο νὰ ἱδρύσῃ τὴν μεγάλην εὐρωπαϊκὴν οἰκογένειαν διὰ τῆς γενικῆς ἀλληλεγγύης τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὅπερ καὶ μόνον παρέμεινεν ἐκ τοῦ σχεδίου του· καθότι αὕτη κατηρτίσθη συμφώνως πρὸς τὰς βλέψεις τοῦ Αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ Μεττερνίχου. Οἱ τρεῖς μονάρχαι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης δηλοῦσιν, ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, ὅτι ἀποφασίσαντες νὰ κανονίσουν εἰς τὸ μέλλον τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς χριστιανικῆς θρησκείας, διακηρύττουν ὅτι ἡ παροῦσα πρᾶξις σκοπεῖ νὰ γνωστοποιήσῃ ἀνὰ τὸ σύμπαν τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασίν των, ὅπως κατά τε τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν πολιτικήν των ἀκολουθήσωσι τὰς ἀρχὰς ταύτας τῆς θρησκείας, ἀρχὰς δικαιοσύνης, εὐσπλαγχνίας καὶ εἰρήνης. Συνεπῶς, συμφώνως πρὸς τὰς ἁγίας Γραφάς, αἵτινες κελεύουσιν, ὅπως πάντες οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται ἀδελφοί, οἱ τρεῖς συμβαλλόμενοι μονάρχαι θὰ παραμείνουν ἡνωμένοι διὰ δεσμῶν ἀληθινῶν, ἀδελφικῶν καὶ ἀδιασπάστων, καὶ θεωρούμενοι ὡς συμπατριῶται θὰ παράσχουν τὴν βοήθειαν καὶ συνδρομήν των εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ἐν τέλει ἐπακολουθεῖ δήλωσις, καθ' ἣν πᾶσα πολιτεία, ἥτις ἤθελεν ἀποδεχθῆ τὰς ἀρχὰς ταύτας, δύναται νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν. Πράγματι εἰς ταύτην προσεχώρησε σχεδὸν ἀμέσως (1815) ἡ Ἀγγλία, κατόπιν δὲ καὶ ἡ Γαλλία διὰ τῆς συνθήκης τῆς Aix-La-Chapelle (1818). Οὕτω συνιστᾶται ἡ πενταρχία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἥτις, ὑπὸ τὸν εὔφημον τίτλον τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεττερνίχου. Αἱ ἀντιλήψεις ὅμως τῶν μοναρχῶν περὶ θρησκείας, εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ἦσαν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὰς τῶν διαυγῶν πνευμάτων τῆς τότε ἐποχῆς. Διὰ τοὺς μονάρχας ἐκείνους, θρησκεία ἦτο ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, εἰρήνη ἡ ἀνακωχὴ καὶ δικαιοσύνη ἡ κατάπνιξις πάσης ἀντιδυναστικῆς τάσεως. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία δὲν ἦτο ἐν τῇ πραγματικότητι σύμβασις μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, ἀλλὰ προσωπικὴ καὶ ἀμοιβαία συμφωνία τῶν ἡγεμόνων πρὸς ἐπιβολὴν καὶ διατήρησιν τῶν παλαιῶν μοναρχικῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς οἱ μονάρχαι ἐθεώρουν τοὺς λαοὺς πεπλασμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἁπλῶς καὶ τὸ ἐντρύφημα τῶν ἡγεμόνων, ὡς καὶ διὰ τὴν περιστολὴν παντὸς ἀνατρε-

Digitized by Google

πτικοῦ, φιλελευθέρου καὶ ἀντιδυναστικοῦ κινήματος. Ἦτο συμμαχία τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν, τῶν πτοηθεισῶν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀφυπνισθέντων λαῶν, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν βασιλικῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν θεσμῶν. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία δύναται τουτέστι νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἀλληλασφάλεια τῶν μοναρχῶν, τόσον ἐναντίον τῶν ἐκ τῶν ἔξω ἐπιδρομῶν, ὅσον καὶ ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν κατ' αὐτῶν ἐπαναστάσεων. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ἀπεφασίσθη, ὅπως περιοδικῶς συγκαλοῦνται συνέδρια, ἐν οἷς νὰ συζητοῦνται οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τῆς συμμαχίας ταύτης, ὡς καὶ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν. Ἓν ἐκ τῶν μέτρων τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν ἐπεμβάσεων, οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τῶν ἀνεξαρτήτων πολιτειῶν. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ κύριον σημεῖον τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεττερνίχου, ἀνεγνωρίσθη ὡς κανὼν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς συνέδριον ἐν Aix-La-Chapelle (1818), ἐν ᾧ παρέστησαν αὐτοπροσώπως οἱ τρεῖς ἱδρυταὶ μονάρχαι, καὶ ἐφηρμόσθη κανονικώτατα ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἀπὸ τοῦ 1818 μέχρι τοῦ 1824. Εἰς πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν καὶ ἐξέγερσιν λαοῦ κατὰ τῆς πιεζούσης αὐτὸν δυναστείας ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἱσπανίᾳ, ἀντιστοιχεῖ ἓν συνέδριον καὶ μία ἔνοπλος ἐπέμβασις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Οὕτω τὸ συνέδριον τοῦ Karlsbad τοῦ 1819 ἀπησχολήθη ἀποκλειστικῶς μὲ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν παρατηρηθεῖσαν ἐν Γερμανίᾳ φιλελευθέραν κίνησιν, τὰ δὲ συνέδρια τοῦ 1820 ἐν Troppau καὶ τοῦ 1821 ἐν Laybach ἀπεφάσισαν τὴν ἔνοπλον αὐστριακὴν ἐπέμβασιν ἐν Νεαπόλει καὶ Πεδεμοντίῳ πρὸς κατάπνιξιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φιλελευθέρων κινημάτων καὶ διάλυσιν τῶν ἐπαναστατῶν, ὅπερ καὶ ἐπετεύχθη. Ἐν τέλει τὸ συνέδριον τῆς Βερώνης τοῦ 1822 ἀνέθεσεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπως ἐπεμβῇ ἐνόπλως ἐν Ἱσπανίᾳ πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐκραγέντος κινήματος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν αἰχμαλωσίας του. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ βασιλεία τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δὲν ἐπέπρωτο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ. Ἡ ἐξέγερσις τῶν καταπιεζομένων λαῶν, ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ ἰδίᾳ δύο πολιτικὰ γεγονότα ἐπέσπευσαν καὶ ἐπήνεγκον τὴν διάλυσιν αὐτῆς: ἐν Ἀμερικῇ ἡ ἐξέγερσις τῶν ἱσπανικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Πρὸς κατάπνιξιν τῶν ἐξεγερθεισῶν ἀποικιῶν αὐτῆς ἡ Ἱσπανία ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ὅμως δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀνεχθῶσι τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς. Τοῦτο προεκάλεσε τὸ περίφημον ἐκ μέρους τοῦ προέδρου Μονρόε διάγγελμα τοῦ 1823 περὶ ἀπαγορεύσεως πάσης ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἐξ οὗ προέκυψε τὸ «δόγμα τοῦ Μονρόε», ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη διαμαρτυρία κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, πολιτικῆς τῶν ἐπεμβάσεων, καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ μία συγκεκριμένη ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν τοῦ διαθέτειν ἑαυτούς. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀπετέλεσε τὸ κυριώτερον κατὰ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας πλῆγμα, καθότι μέλη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας παρέσχον ἀναφανδὸν τὴν συνδρομήν των εἰς τὸν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ καθεστῶτος ἀπελευθερωτικὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος ὁ Α', ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος παράγων τῆς συμμαχίας ταύτης, ἐπεθύμει τὴν περιστολὴν μὲν τῶν ἀνατρεπτικῶν ἀρχῶν καὶ ἀντιδυναστικῶν τάσεων, δὲν ἤθελεν ὅμως νὰ προβῇ καὶ μέχρι τῶν ἄκρων καὶ νὰ συγχέῃ πᾶσαν ἐπανάστασιν καὶ ἐξέγερσιν τῶν λαῶν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των πρὸς τὰς ἀνατρεπτικὰς ἀποπείρας τῶν ἐχθρῶν τῶν βασιλικῶν θεσμῶν. Ἡ Ρωσία μάλιστα ἐθεώρει κυρίως τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ὡς ἐκτὸς τοῦ νόμου, τοὺς δὲ κατ' αὐτοῦ ἐξεγειρομένους ὡς οὐδὲν κοινὸν ἔχοντας πρὸς τοὺς ἀναρχικοὺς τῆς Εὐρώπης. Ὅλως ὅμως διαφορετικὴ ἦτο ἡ ἀντίληψις τοῦ Μεττερνίχου, ὅστις τὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, ἵνα συγκρατήσῃ τὸν τσάρον εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὡς ἤθελεν αὐτὸς αὐτήν, ἤτοι ἀπαίσιον δεσμόν, σιδηρᾶν ἅλυσιν τῶν λαῶν. Καὶ προσεπάθησε μὲν ὁ Μεττερνῖχος νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὡς προϊὸν τῶν ἀναρχικῶν καὶ ἀνατρεπτικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἡ πολιτική του ἐν τέλει ἀπέτυχε καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὑπόθεσις ἀνεβιβάζετο ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς περιωπὴν εὐρωπαϊκοῦ ζητήματος, προσελκύσασα καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγών, ἀναγνωρισθεὶς ἐν τέλει καὶ νομιμοποιηθείς, εἰσήγαγεν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ δικαίῳ ἀρχὴν ἐναντίον τοῦ ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐγγραφέντος κανόνος περὶ καταστολῆς πάσης κατὰ τῶν καθεστώτων ἀποπείρας, ἀπετέλεσε δὲ τὴν κυρίαν ἀφορμήν, ἵνα ἡ Ἱερὰ Συμμαχία, ἡ τοσάκις πιέσασα λαούς, διασπασθῇ καὶ λήξῃ ὑφισταμένη, ἂν οὐχὶ τίτλῳ κατ' οὐσίαν ὅμως. Ἡ ἐπακολουθήσασα γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830, καθ' ἣν ἐκδιώκεται ἐκ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου ἡ δυναστεία τῶν Βουρβώνων, ἡ βελγικὴ ἐπανάστασις, ἥτις ἐπιτυγχάνει τῷ 1834 τὸν χωρισμὸν τοῦ Βελγίου ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας καὶ ἰδίως ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848, ἡ κηρύξασα τὴν δευτέραν γαλλικὴν δημοκρατίαν καὶ ἥτις ἔσπειρε τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, συνετέλεσαν εἰς τὴν ὁριστικὴν κατάρρευσιν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς συστήματος. Τὰ αἴτια τῆς διασπάσεως τῆς πενταρχίας καὶ τῆς διαλύσεως τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ὀφείλονται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διαφορὰν ἀντιλήψεων περὶ ταύτης μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Μεττερνίχου καὶ Ρωσίας καὶ τσάρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τῶν ἐπεμβάσεων, πολιτικῆς ἐσφαλμένης καὶ ἀντιθέτου πρὸς τὴν διεθνῆ κοινωνικὴν ζωήν, καταλήγουσαν εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κρατῶν. Ἄλλη αἰτία τῆς ἀδυναμίας καὶ τοῦ κλονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ὑπῆρξεν ἡ διαφορὰ τῶν ἐσωτερικῶν πολιτευμάτων τῶν πολιτειῶν-μελῶν τῆς πενταρχίας. Ἀπολυταρχικὰ ἐδῶ, κοινοβουλευτικὰ ἐκεῖ, ἦσαν πολὺ διάφορα ἀλλήλων, ὥστε νὰ μὴ καθίσταται δυνατὴ ἡ διεθνὴς σύμπραξις αὐτῶν. Ἐκτὸς τούτου καὶ τὰ συμφέροντα τῶν μελῶν τῆς πενταρχίας διέφερον πολὺ ἀλλήλων, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπωσιν ἁρμονικὴν συνεννόησιν. Οἱ ζηλότυποι φόβοι, οὓς διήγειρεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ αὐστριακὴ ἐπέμβασις ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπροξενήθησαν ὡσαύτως ἐν Ἀγγλίᾳ ἕνεκα τῆς γαλλικῆς ἐπεμβάσεως ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἡ Ἀγγλία καὶ μετέπειτα ἡ Ρωσία ἀπεσπάσθησαν τῆς συμμαχίας ταύτης, ἥτις ἀπετέλει δι' αὐτὰς ἐμπόδιον πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν συμφερόντων. Ἐν τέλει καὶ κυρίως ἡ ἐκπονηθεῖσα σύμβασις περὶ Ἱερᾶς Συμμαχίας κατερρακώθη, ὡς ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Οἱ ἱδρυταὶ αὐτῆς παρεγνώρισαν τὴν ἰσχὺν τῆς δημοκρατικῆς ἰδέας, ἣν ἠθέλησαν νὰ καταπολεμήσωσιν, ἀλλ' ἥτις ὅμως ὑπῆρξεν ἰσχυροτέρα αὐτῶν.

Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

— **Ἱερὰ *Σύνοδος*·** βλ. *Σύνοδος* ἱερά.

— **ἱεραὶ *φλέβες πλάγιαι*** /*Ἀνατομ.*/. Κλάδοι τοιχικοὶ (πλευρικοὶ) τῆς ὑπογαστρίου ἢ ἔσω λαγονίου φλεβός, σχηματίζοντες μετὰ τῆς μέσης ἱερᾶς φλεβὸς τὸ πρόσθιον ἱερὸν πλέγμα.

Ι. Π.

— **ἱεροὶ *πόλεμοι*.** Οὕτως εἶναι γνωστοὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τρεῖς πόλεμοι, προκληθέντες ἐκ τοῦ σφετερισμοῦ ἢ τῆς βλάβης τῆς περιουσίας καὶ τῶν προσόδων τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος. Τούτων ὁ πρῶτος διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 595—586 π. Χ., ὁ δεύτερος ἀπὸ τοῦ 355—346 π. Χ. καὶ ὁ τρίτος ἀπὸ τοῦ 339—333 π. Χ.

***Ὁ α' ἱερὸς πόλεμος*.** Αἰτία τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἀντιζηλία τῶν τριῶν φωκικῶν πόλεων Κρίσης, Δελφῶν καὶ Κίρρας. Τούτων καὶ ἀρχαιοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Κρῖσα, ἥτις ἐκαρποῦτο καὶ τὰ ἐκ τῶν συρρεόντων εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος προσκυνητῶν ὠφελήματα. Ἡ φήμη ὅμως τοῦ μαντείου καὶ ἡ ἐκ τούτου συρροὴ πολλῶν προσκυνητῶν ἔγινεν ἀφορμὴ καὶ τὸ παρὰ τὸ μαντεῖον χωρίον τῶν Δελφῶν νὰ αὐξηθῇ εἰς πληθυσμὸν καὶ ἡ παραλία πολίχνη Κίρρα, ἥτις ἦτο ὁ ἀποβατικὸς λιμὴν τῶν ἀπὸ θαλάσσης προσερχομένων εἰς τὸ ἱερὸν προσκυνητῶν. Εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν ἐγεννήθη τότε ἡ ἐπιθυμία νὰ γίνωσι κύριοι τοῦ μαντείου, εἰς δὲ τοὺς τῆς Κίρρας ν' αὐξάνωσιν ἑκάστοτε τὰς προσόδους των δι' ἐπαχθοῦς φορολογίας τῶν προσκυνητῶν. Ἡ πρὸς τοὺς προσκυνητὰς συμπεριφορὰ τῶν κατοίκων τῆς Κίρρας προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἐκήρυξε τοῦτο, εἴτε κατ' εἰσήγησιν τῶν Φωκέων, εἴτε κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀθηναίου Σόλωνος, πόλεμον κατ' αὐτῶν. Τοῦ πολέμου τούτου ψυχὴ μέν, ὡς λέγεται, ἦτο αὐτὸς ὁ σοφὸς νομοθέτης Σόλων, ἀρχηγοὶ δὲ ὁ Θεσσαλὸς Εὐρύλοχος, ἐκ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ γένους τῶν Ἀλευαδῶν, ὁ Ἀθηναῖος Ἀλκμέων καὶ ὁ περίφημος τύραννος τῆς Σικυῶνος Κλεισθένης. Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἔτη, διότι οἱ κάτοικοι τῆς Κίρρας ἀντέστησαν μὲν γενναίως, μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ θαλάσσης τῆς πόλεώς των ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Κλεισθένους, ὅτε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσιν αὐτήν, ἠμύνθησαν δὲ μετὰ πείσματος εἰς τὸ ὑπεράνω τῆς Κίρρας ὄρος Κίρφυν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταφύγει. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὑπετάχθησαν. Ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τῆς Κίρρας, ἴσως δὲ καὶ τῆς Κρίσης (ἢ ὁ περιορισμὸς ἀμφοτέρων εἰς μικρὰ χωρία) καὶ ἡ καθοσίωσις ἁπάσης τῆς εὐφόρου πεδιάδος εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα. Οὔτε καλλιέργεια ἐπετρέπετο εἰς αὐτήν, οὔτε κτίσις πόλεως. Ἐτρέφοντο δὲ μόνον εἰς τοὺς λειμῶνάς της ποίμνια προβάτων καὶ ἀγέλαι βοῶν πρὸς εὐκολίαν τῶν προσκυνητῶν διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν πρὸς θυσίαν θυμάτων. Ἀπὸ τότε οἱ Δελφοὶ διηύθυνον (παρὰ τὰς κατὰ διαλείμματα ἀμφισβητήσεις τοῦ Κοινοῦ τῶν Φωκέων, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ ὑπήγοντο) τὸ ἱερὸν κυριαρχικῶς, καὶ αἱ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἑορταὶ (τὰ Πύθια) καὶ πυκνότεραι ἔγιναν καὶ μεγαλοπρεπέστεραι. Ἐκ τῶν νικητῶν ὁ Κλεισθένης, ὅστις ὑπῆρξε καὶ νικητὴς διὰ τεθρίππου κατὰ τὴν δευτέραν Πυθιάδα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ ἱεροῦ πολέμου περιέβαλε τὸ ἐν Σικυῶνι τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ μεγαλοπρεποῦς μαρμαρίνης στοᾶς.

***Ὁ β' ἱερὸς πόλεμος*.** Τοῦ δευτέρου ἱεροῦ πολέμου τὴν ἔκρηξιν προεκάλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Φωκεῖς, οἵτινες κατεπάτησαν μέρος τῶν κτημάτων τοῦ ἱεροῦ, βαρέως φέροντες ὅτι δὲν συμμετεῖχον μετὰ τῶν Δελφῶν τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Θηβαῖοι καὶ ἐκ μίσους κατὰ τῶν Φωκέων, διότι εἶχον ἀποστῆ οὗτοι τῆς συμμαχίας των καὶ διότι ἐπεδίωκον νὰ καταστήσωσι τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὄργανον τῶν πολιτικῶν συμφερόντων των. Κατηγορηθέντες οἱ Φωκεῖς διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ἱερᾶς χώρας, κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων, τῇ προτάσει τῶν Θηβαίων, εἰς βαρεῖαν χρηματικὴν ποινήν, ἠπειλήθησαν δὲ μὲ τὴν καθιέρωσιν ὁλοκλήρου τῆς Φωκίδος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἐὰν ἠρνοῦντο ν' ἀποτίσωσι τὸ πρόστιμον. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἀντὶ νὰ πτοήσῃ τοὺς Φωκεῖς, τοὐναντίον ἐξήγειρεν αὐτούς, καὶ παρά τινας ἀκουσθείσας φωνὰς μετριοπαθείας ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου αὐτῶν ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξωσιν ἐρρωμένην ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Ἀμφικτιόνων καὶ νὰ ἐπιστρατευθῶσι πάντες. Ἀμφότεραι αἱ ἀποφάσεις ελήφθησαν κατ' εἰσήγησιν τοῦ Φιλομήλου καὶ τοῦ Ὀνομάρχου, ἀνδρῶν τολμηρῶν, εὐφυῶν καὶ δραστηρίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν μὲν πρῶτον ἐξέλεξαν στρατηγὸν αὐτοκράτορα, τὸν δὲ δεύτερον (τὸν Ὀνόμαρχον) συναρχηγόν. Ἐνῷ ὅμως οἱ Φωκεῖς ἦσαν μόνοι εἰς τὸν πόλεμον αὐτόν, διότι ἐκτὸς τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες ἔστειλαν μικράν τινα βοήθειαν πρὸς αὐτούς, οὔτε ἡ Σπάρτη, ἥτις βαρέως ἔφερε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων καταδίκην της εἰς πληρωμὴν προστίμου διὰ τὴν ἐναγῆ (ὡς ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων) κατάληψιν τῆς Καδμείας (383 π. Χ.), οὔτε αἱ Ἀθῆναι, παρὰ τὰς ὑποσχέσεις των, ἔστειλαν βοήθειαν εἰς αὐτούς, οἱ ἐχθροί των (Θηβαῖοι, Θεσσαλοί, Δωριεῖς, Λοκροί, τὰ περὶ τὴν Οἴτην καὶ Πίνδον ἑλληνικὰ φῦλα) καὶ πολλοὶ καὶ περὶ τὴν χώραν των ἢ πλησίον αὐτῆς ἦσαν. Ἕνεκα τῶν εἰρημένων λόγων ὁ Φιλόμηλος ὑπεχρεώθη νὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς μισθοφόρους, ἀλλὰ πρὸς συντήρησιν τούτων ἐχρειάζοντο πολλὰ χρήματα, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο οἱ ὀρεσίβιοι Φωκεῖς.

Ἑκὼν ἄκων λοιπὸν ὁ Φιλόμηλος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὸν πειρασμὸν τῆς διαρπαγῆς τῶν χρημάτων καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ ὑπὸ τὸν τύπον δανείου ἐν ἀρχῇ, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπροφασίστως. Ἡ ἀξία τοῦ διαρπαγέντος θησαυροῦ, ὅστις ἐπὶ αἰῶνας ἔμενεν ἀδιατάρακτος εἰς τὸ ἱερόν, ὑπελογίσθη τότε εἰς 10 000 τάλαντα. Διὰ τῆς διαρπαγῆς ταύτης ἠδυνήθη ὁ Φιλόμηλος νὰ συντηρήσῃ τοὺς μισθοφόρους του καὶ δι' αὐτῶν νὰ συνάψῃ ἐπιτυχεῖς τινας μάχας ἐν ἀρχῇ, προσβληθεὶς ὅμως ὑπὸ πολυαρίθμου στρατιᾶς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ (παρὰ τὴν πόλιν Νέωνα) ἡττήθη (354 π. Χ.) καὶ μόλις διέφυγε καὶ ὁ ἴδιος τὴν αἰχμαλωσίαν, βαρέα φέρων τραύματα. Ἡ λύπη του ἦτο τόση διὰ τὴν ἧτταν, ὥστε δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ καὶ ἐκρήμνισεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν παρὰ τὴν Τιθόραν βράχων. Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν κατέπαυσεν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τοῦτον ὁ Ὀνόμαρχος, ἔχων βοηθὸν τὸν ἀδελφόν του Φάϋλλον. Καὶ ὁ Ὀνόμαρχος ὑπῆρξεν εὐτυχὴς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολεμικοῦ του σταδίου, διότι αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων τῶν Φωκέων εἶχον μειωθῆ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ἀποστολῆς θηβαϊκοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Παμμένην πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀποστατήσαντος ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως σατράπου Ἀρταβάζου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῆς παρεμποδίσεως τῶν Θεσσαλῶν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν Φωκέων, ὑπὸ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν Λυκόφρονος καὶ Πειθολάου, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχε συμμαχήσει ὁ Ὀνόμαρχος. Οὕτως ἠδυνήθη ὄχι μόνον νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας καὶ νὰ δῃώσῃ τὴν χώραν τῶν Δωριέων καὶ τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὁρμήσῃ μεθ' ἁπάσης τῆς στρατιᾶς του εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἀναμειχθέντος εἰς τὸν ἐναντίον των πόλεμον βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Β', τὸν ὁποῖον καὶ ἐνίκησε δὶς κατὰ τὸ ἔτος 353 π. Χ. Ἀλλ' ἐπανελθὼν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς ἐνίκησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 352 π. Χ. τὸν Ὀνόμαρχον εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Φωκέων ὑπὲρ τὰς 6 χιλιάδας καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 3 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἔπεσε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀνόμαρχος.

Κατὰ τὸ 346 π. Χ. ὁ Φίλιππος, διελθὼν τὰς Θερμοπύλας, ἔγινεν ἄνευ ἀντιστάσεως κύριος τῆς Φωκίδος καὶ συνεκάλεσε τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, ἀφοῦ ἀπέκλεισε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἐξέδωκε τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις: Ὅλαι αἱ φωκικαὶ πόλεις (εἴκοσι δύο), πλὴν τῶν Ἀβῶν, αἵ-

Digitized by Google

τινες δὲν μετέσχον τῆς ἱεροσυλίας, νὰ κατασκαφῶσιν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν νὰ μετοικήσωσιν εἰς κώμας, αἵτινες δὲν θὰ ἔχουν περισσοτέρα. τῶν 50 οἰκιῶν. Νὰ πληρώνωσιν ἐτησίως οὗτοι (οἱ Φωκεῖς) περὶ τὰ ἑξήκοντα τάλαντα μέχρις ἀποπληρωμῆς τῶν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ διαρπαγέντων. Οἱ φυγάδες Φωκεῖς νὰ θεωρηθοῦν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐναγεῖς. Νὰ ἔχῃ ὁ Φίλιππος καὶ οἱ διάδοχοί του τοῦ λοιποῦ τὰς δύο ψήφους τῶν Φωκέων καὶ νὰ προΐσταται τῶν Πυθίων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν καὶ Βοιωτῶν.

Ὁ γ΄ ἱερὸς πόλεμος. Τὸν πόλεμον τοῦτον προεκάλεσαν οἱ Λοκροὶ Ἀμφισσεῖς (βλ. λ. *Ἄμφισσα*, τ. Δ΄ σ. 418 β ἑπ.). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **ἱεροὶ *σπόνδυλοι*** [*Ἀνατομ.*]· βλ. *ἱερὸν ὀστοῦν*.

— **Ἱερὸν *Βῆμα*·** βλ. *Βῆμα ἅγιον*.

— **ἱερὸν *ὀστοῦν*** [*Ἀνατομ.*]. Ὀστοῦν ἄζυγον, μέσον καὶ σύμμετρον, τὸ μέγιστον τῶν τῆς σπονδυλικῆς στήλης ὀστῶν, ἀποτελούμενον ἐκ 5 νόθων σπονδύλων, συνωστεωμένων πρὸς ἀλλήλους εἰς ἑνιαῖον ὀστοῦν. Σχῆμα δ᾽ ἔχον τετραπλεύρου πυραμίδος, ἧς ἡ μὲν βάσις εἶναι πρὸς τὰ ἄνω, συντασσομένη μετὰ τοῦ τελευταίου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου, ἡ δ᾽ ἀποτετμημένη κορυφὴ πρὸς τὰ κάτω, συναπτομένη μετὰ τοῦ κόκκυγος, κεῖται δίκην σφηνὸς μεταξὺ τοῦ ἀνωνύμου ἢ λαγονίου ὀστοῦ, συμβαλλόμενον εἰς σχηματισμὸν τοῦ ὀπισθίου τοιχώματος τῆς πυέλου. Ἐπὶ τῆς *προσθίας ἢ πυελικῆς ἐπιφανείας*, ὑποκοίλου οὔσης, ὑπάρχουσι τέσσαρες ἐγκάρσιαι γραμμαὶ ἢ ἀκρολοφίαι, ἐμφαίνουσαι τὰ ἴχνη τῆς συνοστεώσεως τῶν σωμάτων

Προσθία καὶ ὀπισθία ἐπιφάνεια τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ κόκκυγος.

[α=πρόσθια ἱερὰ τμήματα· β=ἀνάντης ἀρθρ. ἀπόφυσις· γ=ὠοειδὴς ἀρθρικὴ ἐπιφάνεια· δ=κόκκυξ· ε=μέση ἱερὰ ἄκανθα· ζ=ἱερὸν κύρτωμα· η=ὠτοειδὴς ἐπιφάνεια· θ=ἱερὸς σωλήν· ι=ἀνάντης ἀρθρικὴ ἀπόφυσις τοῦ πρώτου ἱεροῦ σπονδύλου· κ=ὀπίσθια ἱερὰ φύματα· λ=ἐντομὴ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ· μ=δεξιὸν ἱερὸν κέρας· ν=δεξιὸν κέρας τοῦ κόκκυγος.]

τῶν 5 ἱερῶν σπονδύλων, περιλαμβάνουσαι δὲ μεταξὺ αὐτῶν λείας ἐπιφανείας, ἀντιστοιχούσας εἰς τὰς προσθίας ἐπιφανείας τῶν σωμάτων τῶν σπονδύλων. Ἑκατέρωθεν δ᾽ αὐτῶν ἀπαντῶσι τέσσαρα εὐρέα τρήματα, τὰ *πρόσθια ἱερὰ τρήματα*, ἅτινα ἀποτελοῦσι δύο ἐπιμήκεις στοίχους καὶ δι᾽ ὧν διέρχονται οἱ πρόσθιοι κλῶνες τῶν πρώτων τεσσάρων ἱερῶν νεύρων. Ἡ δ᾽ *ὀπισθία ἐπιφάνεια*, ὑπόκυρτος οὖσα, ἐμφανίζει ἐν τῇ μέσῃ γραμμῇ ἐπιμήκη στοῖχον φυμάτων, ἅτινα παριστῶσι λείψανα τῶν ἀκανθωδῶν ἀποφύσεων, ἀλληλοδιαδόχως δὲ κείμενα ἀπεργάζονται ἐν συνόλῳ τὴν *μέσην ἱερὰν ἄκανθαν* ἢ *ἀκρολοφίαν*. Ἐν δὲ τοῖς πλαγίοις ταύτης κεῖνται αἱ *ἱεραὶ αὔλακες*, παριστῶσαι τὴν συνέχειαν τῆς σπονδυλικῆς (νωτιαίας) αὔλακος περαιτέρω δὲ ἑκατέρωθεν τὰ τέσσαρα *ὀπίσθια ἱερὰ τρήματα* (μικρότερα τῶν προσθίων) δι᾽ ὧν διέρχονται οἱ ὀπίσθιοι κλῶνες τῶν πρώτων τεσσάρων ἱερῶν νεύρων. Ἑκατέρωθεν δὲ καὶ ἐγγὺς τῶν τρημάτων τούτων προέχουσι μικρὰ φύματα, τὰ *ὀπίσθια ἱερὰ φύματα*, ἅτινα ἀποτελοῦσι δύο ἐπιμήκεις στοίχους, τὸν ἔσω, παριστῶντα τὰ λείψανα τῶν ἀρθρικῶν ἀποφύσεων τῶν ἱερῶν σπονδύλων, καὶ τὸν ἔξω, ὑποδηλοῦντα τὰ λείψανα τῶν ἐγκαρσίων ἀποφύσεων. Αἱ *πλάγιαι ἐπιφάνειαι* φέρουσιν ἐν τῷ ἄνω τριτημορίῳ αὐτῶν τὴν *ἀρθρικὴν ὠτοειδῆ* ἢ *σιγμοειδῆ ἐπιφάνειαν*, συντασσομένην πρὸς τὴν σύστοιχον ἐπιφάνειαν τοῦ λαγονίου ὀστοῦ· ὄπισθεν δ᾽ αὐτῆς ἑτέραν ἐπιφάνειαν ἀνώμαλον καὶ τραχεῖαν, χρησιμεύουσαν πρὸς πρόσφυσιν τοῦ ἱερολαγονίου συνδέσμου, τὸ *ἱερὸν κύρτωμα*. Ἡ βάσις φέρει ἐν τῷ μέσῳ φοειδῆ ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν, συντασσομένην μετὰ τοῦ τελευταίου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου, μεθ᾽ οὗ σχηματίζει ἐγκαρσίαν ἐξοχὴν ἢ γωνίαν προέχουσαν πρὸς τὰ πρόσω καὶ κάτω, τὴν *ἱεροσφυϊκὴν γωνίαν* ἢ *τὸ ἀκρωτήριον τῶν μαιευτήρων*. Ὄπισθεν δὲ τῆς ἐπιφανείας ταύτης χαίνει τὸ ἄνω στόμιον τοῦ *ἱεροῦ σωλῆνος*, ὅστις συνέχεια ὢν τοῦ νωτιαίου σωλῆνος, διελαύνει τὸ ἱερὸν ὀστοῦν ἀπὸ τῆς βάσεως πρὸς τὴν κορυφὴν καὶ κοινωνεῖ πρός τε τὰ πρόσθια καὶ τὰ ὀπίσθια ἱερὰ τρήματα, ἐμπερικλείει δὲ τὸ ὀπίσθιον ἄκρον τοῦ θυλάκου τῆς σκληρᾶς μήνιγγος μετὰ τῶν περιεχομένων αὐτοῦ, ἤτοι τοῦ τελικοῦ νηματίου καὶ τῆς ἱππούριδος τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἡ δὲ κορυφὴ καταλήγει εἰς ἐγκαρσίαν φοειδῆ ἀρθρικὴν ἐπιφάνειαν, συντασσομένην μετὰ τοῦ κόκκυγος, ἧς ὄπισθεν κεῖται τὸ κάτω στόμιον τοῦ ἱεροῦ σωλῆνος, ἔχον σχῆμα Λ, οὗ τὰ σκέλη ἀπολήγουσιν εἰς δύο κατιούσας μικρὰς ἀποφύσεις, τὰ *ἱερὰ κέρατα*, συντασσόμενα μετὰ τῶν κεράτων τοῦ κόκκυγος. Τῶν γυναικῶν τὸ ἱερὸν ὀστοῦν εἶναι πλατύτερον, ἀλλὰ βραχύτερον. Ι. Π.

— **ἱερὸν** (ἢ ***ἰσχιακὸν***) ***πλέγμα*** (***νευρικὸν***) [*Ἀνατομ.*]. Ἀποτελεῖται ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῶν προσθίων κλάδων τῶν δύο πρώτων ἱερῶν νεύρων καὶ τοῦ ἡμίσεος τοῦ τρίτου (ἢ κατ᾽ ἄλλους ὑπὸ τῶν τεσσάρων πρώτων ἱερῶν νεύρων), ἔνθεν δὲ ὑπὸ τοῦ ὀσφυϊκοῦ στελέχους, σχηματισθέντος ἐκ τῆς συνενώσεως τοῦ ἡμίσεος τοῦ 4ου μετὰ τοῦ 5ου ὀσφυϊκοῦ νεύρου. Κεῖται δ᾽ ἔμπροσθεν τοῦ ἀπιοειδοῦς μυὸς καὶ ὄπισθεν τῆς ἔσω λαγονίου ἀρτηρίας, συγκλῖνον πρὸς τὸ μεῖζον ἰσχιακὸν τρῆμα δίκην τριγώνου πετάλου, οὗ ἐκ τῆς κορυφῆς ἐκπορεύεται τὸ παχύτατον τῶν νεύρων τοῦ σώματος, τὸ *ἰσχιακὸν νεῦρον*, διῆκον ἐπὶ τὸ κάτω κῶλον. Οἱ κλάδοι τοῦ ἱεροῦ πλέγματος νευροῦσι τοὺς γλουτιαίους μῦς, τοὺς ὀπισθίους μηριαίους, ἅπαντας τοὺς μῦς τῆς κνήμης καὶ τοῦ ποδός, ὡς καὶ τὸ δέρμα τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ μηροῦ, τῆς ὀπισθίας καὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τῆς κνήμης καὶ τὸ τῆς ῥάχεως καὶ τοῦ πέλματος τοῦ ποδός. Ι. Π.

— **ἱερὸν *πλέγμα*** (*φλεβικὸν*) ***πρόσθιον*** [*Ἀνατομ.*]. Τὸ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ ἐφαπλούμενον φλεβικὸν πλέγμα, εἰς οὗ τὸν σχηματισμὸν συμβάλλουσιν αἱ πλάγιαι ἱεραὶ φλέβες καὶ ἡ μέση ἱερά. Ι. Π.

— **ἱερὸν *πρᾶγμα*** [*Ἀστ. Δίκ.*]· βλ. *πρᾶγμα*.

— **ἱερὸν *πῦρ τοῦ Βακοῦ*.** Καλεῖται οὕτω τὸ παρὰ τὰς πετρελαιοφόρους πηγὰς τοῦ Βακοῦ ἀπὸ αἰώνων καῖον πῦρ, προερχόμενον ἐκ τῆς καύσεως τοῦ ἐκεῖ ἀναφυσωμένου μεθανίου (ἑλώδους ἀερίου). Σ. Γ.

— **ἱερὸν *σχίσμα*** [*Ἀνατομ.*]. Σχίσμα, δι᾽ οὗ οἱ ὀπίσθιοι κλάδοι τοῦ 5ου ἱεροῦ καὶ τοῦ κοκκυγικοῦ νεύρου διεκπίπτουσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ σωλῆνος, διελαύνοντες τὸν ὀπίσθιον ἱεροκοκκυγικὸν σύνδεσμον καὶ οὐχὶ διερχόμενοι δι᾽ ἱερῶν τρημάτων, ὡς οἱ λοιποὶ ὀπίσθιοι κλάδοι τῶν τεσσάρων πρώτων ἱερῶν νεύρων. Ι. Π.

— **ἱερὸν *τρυβλίον*** [*Λαογρ.*]· βλ. *γκράλ*.

— **ἱερὸς *γάμος*** [*Μυθολ.*]. —1) Ἡ συμβολικὴ ἕνωσις θεᾶς ἀνωτέρας τάξεως μετὰ δευτερεύοντος ἄρρενος θεοῦ ἢ θνητοῦ (ἥρωος). Ἡ προέλευσις τῆς ἰδέας τοῦ ἱεροῦ γάμου εἶναι μικρασιατική. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν διαδεδομέναι αἱ παραδόσεις περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς Μεγάλης Μητρὸς μὲ τὸν Ἄττιν, τῆς Ἀφροδίτης μὲ τὸν Ἄδωνιν, τῆς Ἀστάρτης (Συρίας Ἀφροδίτης) κ.ο.κ., ἐσυμβόλιζε δὲ ἡ ἕνωσις αὕτη τὴν κατὰ τὸ ἔαρ ἀναγέννησιν τῆς φύσεως, ἥτις ἀπέθνῃσκε μετά τινα χρόνον (ἦτο ὁ θνητὸς σύζυγος). Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι πρώτη μεῖξις ἀνωτέρας θεᾶς μετὰ ἥρωος εἶναι ἡ τῆς Δήμητρος μετὰ τοῦ *Ἰασίωνος* (βλ. λ.), τοῦ πρώτου σπορέως, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (βλ. λ. *Ἄδωνις* καὶ *Ἀφροδίτη*).

—2) Ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας (Ἀνθεία) ἐν Ἄργει καὶ Σάμῳ, ἔνθα περιεφέρετο ὑπὸ τῶν ἑορταστῶν τὸ ἄγαλμα αὐτῆς ἐστεφανωμένον μὲ ἄνθη καὶ περιβεβλημένον μὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἔνδυμα τῶν νυμφευομένων γυναικῶν, ἐνῷ ἐψάλλετο ὁ ὑμέναιος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γάμου της μετὰ τοῦ Διός. Ὁμοίας σημασίας ἦσαν καὶ τὰ Δαίδαλα (βλ. λ. *Ἥρα*). ΚΑΨ.

— **Ἱερὸς *λόχος*.** —1) Οὕτως ἐκλήθη ἐν ταῖς ἀρχαίαις Θήβαις ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ Γοργίδα συγκροτηθεῖσα ὁμὰς 300 ἐπιλέκτων τῆς πόλεως νεανιῶν, καθ᾽ ὃν χρόνον ἡ πόλις ἦτο ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ ἱερὸς οὗτος λόχος εἶχε συγκροτηθῆ κρυφίως κατ᾽ ἀπομίμησιν τῶν 300 ἱππέων καὶ παραβατῶν, ὡς ἐκαλοῦντο κατ᾽ ἀνάμνησιν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, εὐγενῶν Θηβαίων, οἵτινες ἦσαν οἱ πρόμαχοι τοῦ θηβαϊκοῦ στρατοῦ εἰς πάσας τὰς μάχας του (ὡς ἐν Δηλίῳ 424 π. Χ.). Οἱ ἱερολοχῖται, ἡνωμένοι μεταξύ των διὰ στενῶν δεσμῶν φιλίας καὶ ὁμοθύμου ζήλου ν᾽ ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν τῆς πατρίδος, κατὰ τὰ ἰδεώδη, ἅτινα εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς αὐτοὺς ὁ μεγαλόνους Ἐπαμεινώνδας, εἶχον προορισμὸν νὰ χρησιμεύσωσι διὰ τὸν ἄλλον στρατὸν ὡς ὑπόδειγμα ἀνδρείας καὶ πειθαρχίας. Ὁ ἱερὸς λόχος διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητά του τὸ πρῶτον ἐν Λεύκτροις (371 π. Χ.), ὅτε διοικητὴς αὐτοῦ ἦτο ὁ ἡρωϊκὸς Πελοπίδας καὶ κατὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ (338 π. Χ.) μάχην, ὅτε ἔπεσον πάντες ἡρωϊκῶς ἀγωνισθέντες κατὰ τοῦ Φιλίππου Β΄. Πρὸς τιμὴν τούτων, θαυμασθέντων διὰ τὸν ἡρωϊσμόν των, ἐστήθη τότε ἐπὶ τοῦ τύμβου των ὡς ἠρῷον λίθινος λέων, ὅστις, ἀνευρεθεὶς πρὸ ἐτῶν κατακείμενος εἰς τεμάχια, ἀνεστηλώθη εἰς τὸν αὐτὸν ἱερὸν χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγερθῆ τὸ πρῶτον.

Ὁ ἀριθμὸς 300, ὡς καθιερωμένος ἀριθμὸς ἐπιλέκτων ὁπλιτῶν, ἦτο ἐν χρήσει ἐκτὸς τῶν Θηβῶν καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Κυρήνῃ. ΚΑΨ.

— 2) ***Ἱερὸς λόχος*** ἐπίσης ἀπεκλήθη, κατ᾽ ἀπομίμησιν τοῦ Θηβαϊκοῦ, καὶ τὸ σῶμα, ὅπερ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατήρτισεν εἰς Φωξάνην τῆς Μολδαυΐας κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821, ἀπὸ Ἕλληνας σπουδαστὰς καὶ ἄλλους φιλοτίμους καὶ ἐνθουσιώδεις νέους, οἵτινες εἶχον συρρεύσει ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸν καὶ ἄλλας πόλεις κατόπιν τῆς προκηρύξεώς του. Ἀπετελέσθη μόνον ἀπὸ πεζούς, καὶ ἐξεπροσώπει τὴν πρώτην ἔννοιαν τακτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τύπους ἑλληνικούς. Οἱ Ἱερολοχῖται τοῦ Ὑψηλάντου, πλειότεροι ἀπὸ τοὺς τακτοὺς τριακοσίους τοῦ Πελοπίδα, ἔφεραν ἰδίαν στολήν, μεῖγμα ἑλληνικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ σχηματισμοῦ καὶ μέλανος ἐν γένει χρώματος, ἐξ οὗ καὶ «μαυροφόροι» παρὰ τῶν πολλῶν ὠνομάζοντο. Παρὰ τὴν γενειάδα, γράφει ὁ Φιλήμων, ἐγέγραπτο «ἐλευθερία ἢ θάνατος» καὶ ἄνωθεν αὐτῆς ἐτίθετο τὸ σύμβολον τοῦ θανάτου, ἤτοι κεφαλὴ νεκροῦ μετὰ δύο χιαστοῦ σχήματος ὀστέων. Τὸ ἐθνόσημον ἦτο τρίχρουν, κυανοῦν, λευκὸν καὶ ἐρυθρόν, ὡς ὅπλον δὲ ἔφερον οἱ Ἱερολοχῖται τὸ λογχοφόρον τυφέκιον. Πρῶτος διοικητὴς καὶ προγυμναστὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Γεώργιος Καντακουζηνός, ὅστις καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὥρκισε τοὺς Ἱερολοχίτας εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Φωξάννης μὲ ἕνα ἰδιότυπον ὅρκον, λεπτομερῆ καὶ ἐνθουσιώδη, κατόπιν δὲ ἤρχισε τὴν ἐσπευσμένην ἐκπαίδευσιν. Οἱ Ἱερολοχῖται ψάλλοντες τὸ θούριον τῆς ἐποχῆς:

Φίλοι μου συμπατριῶται,
δοῦλοι νᾆμεθα ὡς πότε
τῶν ἀχρείων Μουσουλμάνων
τῆς Ἑλλάδος τῶν Τυράννων,

κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν, ὥστε νὰ ἐνημερωθῶσιν εἰς τὰ ἀληθῶς δυσβάστακτα καθήκοντα τοῦ ὑψηλοῦ των προορισμοῦ. Ἀτυχῶς τὰ γεγονότα ἐπῆλθον ραγδαῖα καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη καταρτισθῶσιν εἰς ἀξιόμαχον σῶμα, ἀνίδεοι τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπείκοντες εἰς μόνην τὴν ἔνθεον ὁρμητικότητά των, οἱ πεντακόσιοι Ἱερολοχῖται κατεστράφησαν εἰς τὴν ἐν Δραγατσανίῳ μάχην τὴν 8 Ἰουνίου 1821, ἤτοι τρεῖς περίπου μῆνας μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ σώματος. Ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐλάχιστοι διεσώθησαν, οἵτινες κατελθόντες εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ἐξηκολούθησαν τὸν Ἀγῶνα, καταταχθέντες εἰς τὸ Τακτικόν. Μνημεῖα τῶν Ἱερολοχιτῶν ἀνηγέρθησαν φροντίδι τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου εἰς τὸν περίβολόν του, καὶ εἰς τὴν παρὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Πεδίον τοῦ Ἄρεως ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπου κατ᾽ ἔτος τελεῖται μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐν Δραγατσανίῳ πεσόντων Ἱερολοχιτῶν. Γ. Δ. Κ.

—3) ***Ἱερὸς λόχος Θηβῶν***, σχηματισθεὶς τῷ 1877, ὅτε κατηρτίζοντο διάφορα ἐπαναστατικὰ σώματα, ὅπως δράσωσιν εἰς τὰς τότε ὑποδούλους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. Οἱ συστήσαντες αὐτὸν ἦσαν οἱ νέοι Θηβαῖοι ἐπιστήμονες καὶ βραδύτερον πολιτευταί, Γεώργιος Πετούσης, Σπυρίδων Κουκούλεζας καὶ Λουκᾶς Μπέλος, οἵτινες ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχαίου Ἱεροῦ λόχου τῆς πατρίδος των. Ἀπετελεῖτο οὗτος ἐκ τριακοσίων μαχητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατελέγοντο μαθηταί τινες τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, ὑπαξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ ἱκανοὶ φοιτηταὶ τοῦ πανεπιστημίου, καταγόμενοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Θηβῶν, ἐξῆλθε δὲ εἰς Θεσσαλίαν, ὅτε ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τῆς Πλεύνας ὑπὸ τῶν Ρώσων, καὶ μετέσχεν εἰς πλείστας μάχας. Ὁ Ἱερὸς λόχος τῶν Θηβῶν διεκρίθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τοῦ Πλατάνου, σπεύσας εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων ἐπαναστατῶν. Συμπλακεὶς μετὰ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἔδωκεν ὁρμὴν εἰς τὴν μάχην, παραταθεῖσαν μέχρι τῆς ἑσπέρας, τὴν δὲ νύκτα ἐλλείψει πολεμεφοδίων μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν ἀπῆλθεν εἰς Σούρπην. Μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας διελύθη. Θ. Β.

— **Ἱερὸς *σύνδεσμος*.** Σωματεῖον τοῦ ἱεροῦ κλήρου Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ τῷ 1890, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἑκάστοτε μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ὑφιστάμενον ἔκτοτε ἀδιακόπως μέχρι σήμερον. Ἐν ἔτει 1919, μερίμνῃ τοῦ τότε μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, ὁ Ἱερὸς σύνδεσμος ἵδρυσεν ἐν Βουλιαγμένῃ ἐκκλησιαστικὸν ὀρφανοτροφεῖον, οὗ τὴν συντήρησιν καὶ διοίκησιν ἀνέλαβεν ἀπὸ τοῦ 1923 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος μετὰ τοῦ ὑπ᾽ αὐτοῦ καταρτισθέντος καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ διατελοῦντος συμβουλίου τοῦ ὀρφανοτροφείου. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μερίμνῃ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ ἀνέλαβεν ὁ Ἱερὸς σύνδεσμος τὴν ἔκδοσιν ὁμωνύμου ἐκκλησιαστικοῦ περιοδικοῦ,

Digitized by Google

ὅπερ μετά τινας διακοπὰς ἐξακολουθεῖ καὶ μέχρι σήμερον νὰ ἐκδίδῃ δὶς τοῦ μηνός. Διευθυνταὶ δὲ τοῦ περιοδικοῦ τούτου διετέλεσαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου Ἰ. Μεσολωρᾶς (1890—1901), Κ. Δυοβουνιώτης (1905—1917) καὶ Π. Μπρατσιώτης (1921—1922). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1923 διευθύνεται ὑπὸ τοῦ Δ. συμβουλίου τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου. —Μ.

— **ἱερὸς** ***σωλὴν*** *[Ἀνατομ.]*. Οὗτος συνέχεια ὢν τοῦ νωτιαίου σωλῆνος διελαύνει τὸ ἱερὸν ὀστοῦν ἀπὸ τῆς βάσεως πρὸς τὴν κορυφήν. Εὐρὺς ὢν ἐν ἀρχῇ καὶ τρίγωνος πρὸς τὰ ἄνω, κυρτοῦται εἶτα συμφώνως πρὸς τὸ ἱερὸν ὀστοῦν καὶ καθίσταται ἅμα μᾶλλον καὶ μᾶλλον στενότερος πρὸς τὰ κάτω, τελευτῶν εἰς σχισμὴν κειμένην ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ μεταξὺ τῶν κεράτων τούτου. Κοινωνεῖ δὲ πρός τε τὰ πρόσθια καὶ τὰ ὀπίσθια ἱερὰ τρήματα, ἅτινα ἀνὰ δύο, ἤτοι ἓν πρόσθιον καὶ τὸ σύστοιχον ὀπίσθιον, παριστῶσι τὰ μεσοσπονδύλια τρήματα. Ι. Π.

Ἱερὸς ***κῆπος*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ἀρχαία πόλις τῆς Κύπρου (σήμερον *Γεροσσήπου*) ἡ *Ἱεροκηπὶς* τοῦ Στράβωνος καὶ *Ἱεροκηπία* τοῦ Πλινίου. Ἡ πόλις αὕτη ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῶν περιφήμων ἱερῶν κήπων, τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἐν οἷς ἐκαλλιεργοῦντο ὅλα τὰ τότε ἐκλεκτὰ καὶ εὐώδη ἄνθη, δένδρα καὶ θάμνοι, καὶ ἐτελοῦντο ὡρισμέναι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, ἔκειτο δ' ἐπὶ τῆς λεωφόρου μεταξὺ τῆς Νέας Πάφου καὶ τῆς Παλαιπάφου, ἀπέχουσα ἐκ μὲν τῆς πρώτης περὶ τὰ 2 ἀγγλικὰ μίλλια, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας περὶ τὰ 8. Ἐνταῦθα ἡ Ἀφροδίτη ἐλατρεύετο ὡς ἡ «Ἀφροδίτη ἐν Κήποις». Ἡ ἀρχαία πόλις ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς θέσεως, εἰς ἣν κεῖται σήμερον ἡ κώμη Γεροσσήπου (κάτ. 1000), μέχρι τῆς παραλίας νοτίως, περιλαμβάνουσα τὸν ἀσφαλῆ ὅρμον τῶν Μουλλιῶν καὶ τὴν πλησίον τούτου κειμένην Ἱεροκηπίαν, ἥτις ἦτο ἐπέκτασις καὶ ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας πόλεως. Βορείως τοῦ Ἱεροῦ κήπου εὑρέθησαν καὶ ἐσυλήθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς λαξευτοὶ τάφοι ἐντὸς βράχου, ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐποχὴν μεταξὺ τοῦ 1000—800 π. Χ. Εἰς τὸ κέντρον δὲ τῆς σημερινῆς κώμης εὑρίσκεται ἐκτισμένη, ἐπὶ ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης, βυζαντινὴ ἐκκλησία, σταυροειδὴς τρίκλιτος βασιλικὴ τοῦ ΣΤ' ἢ Ζ' αἰῶνος μ. Χ., ἔχουσα 7 θόλους. Πιθανῶς ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἦσαν ἱδρυμένα τὰ μεγαλοπρεπῆ ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης μετὰ τῶν πέριξ ἐπισήμων κτιρίων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ι. Κ. Π.

— **Ἱερὸς** ***λιμὴν*** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς Σκυθίας, μεταξὺ λιμένος Πάγρας καὶ Σινδικῆς (*Ἀρριαν.* Περίπλους Εὐξείνου 28), ἀπέχων τοῦ μὲν πρώτου 180 στάδια ΒΔ, τοῦ δὲ δευτέρου 30 νοτίως. Οἱ σταδιασμοὶ οὗτοι, αἱ ἀποστάσεις ἃς συσχετίζει ὁ Πλίνιος πρὸς τὸν λιμένα τοῦτον, ὃν ὀνομάζει Hiero, καὶ αἱ ἀποστάσεις τοῦ συγχρόνου λιμένος Νοβορωσισκ ἀπὸ τῶν Γελενζὶκ (ἀρχ. Πάγραι) καὶ λιμνοθαλάσσης Κιζὶλ-Τὰσκ (ἀρχ. Σινδική), πείθουν περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ *Ἱεροῦ λιμένος* καὶ τοῦ τῆς *Νοβορωσίσκ*. Ἀφ' ἑτέρου αἱ περιγραφαὶ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πτολεμαίου ὡς πρὸς τὸν κόλπον *Βατὰ* (βλ. λ.) πείθουσιν, ὅτι ὑπῆρχε ταυτότης μεταξὺ αὐτῶν καὶ *Ἱεροῦ λιμένος*, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται, ἄλλωστε, ὅτι τὰ Βατὰ ἦσαν ὁ κόλπος, ὁ τανῦν κόλπος Σουντζούκ, καὶ *Ἱερὸς λιμὴν* ὁ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου λιμήν, ὁ τανῦν προμνησθείς. Σ. Ε. Λ.

ἱεροσαλπιγκταὶ (οἱ) *[Ἀρχ.]*. Οἱ ἐν καιρῷ θυσίας σαλπίζοντες. Περὶ αὐτῶν οὐδὲν γνωρίζομεν συγκεκριμένον.

ἱεροσκοπία (ἡ) *[Ἀρχ.]*. Τὸ ἔργον τοῦ ἱεροσκόπου, ἤτοι ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐξέτασις τῶν σπλάγχνων τῶν θυσιαζομένων εἰς τοὺς θεοὺς ζῴων πρὸς διάγνωσιν τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἱεροσκοπία ἐτελεῖτο κυρίως εἰς τὰς θυσίας, αἱ ὁποῖαι προηγοῦντο σπουδαίας τινὸς ἐπιχειρήσεως, οἷον πρὸ τοῦ ἀπόπλου, πρὸ τῆς ἐνάρξεως μάχης κ.τ.τ., καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς διαθέσεως τῶν θεῶν, καὶ ἐὰν οὕτως ἡ ἐπιχείρησις θὰ ἐπετύγχανεν ἢ ὄχι. Πρὸς τοῦτο ἐξητάζοντο τὰ σπλάγχνα τῶν ζῴων καὶ ἰδίως τὸ ἧπαρ καὶ ἡ χολή. Ἐὰν ἦσαν καθαρὰ καὶ ἄνευ τινὸς κηλῖδος, τοῦτο ἐδήλου τὴν εὐμένειαν τῶν θεῶν καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως· ἐὰν τοὐναντίον παρουσίαζον σκοτεινὰς κηλῖδας προοιωνίζοντο οὐδὲν αἴσιον. Ἡ ἐξέτασις τῶν σπλάγχνων, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο *σπλαγχνοσκοπία*, ἀπετέλει τὸ κύριον μέρος τῆς ἱεροσκοπίας, ἀλλὰ δὲν ἦτο τὸ μόνον. Οἱ ἱερεῖς, πρὸς ἀσφαλεστέραν διάγνωσιν, ἐπρόσεχον ἐπίσης καὶ εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐβάδιζον τὰ σφάγια ὁδηγούμενα πρὸς τὸν βωμόν, εἰς τὴν φωνὴν αὐτῶν καθ' ἣν στιγμὴν ἐθύοντο κ. ἄ. Ἡ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν σπλάγχνων μαντεία, ἡ ὁποία διεσώθη εἴς τινας λαοὺς μέχρι σήμερον, ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεγίστην ροπὴν ἐπὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων (πρβλ. *ἱερομαντεία*). Ν. Π. Α.

ἱεροσκόπος (ὁ)· ὁ ἐκτελῶν τὴν *ἱεροσκοπίαν* (βλ.λ.).

Ἱεροσόλυμα (τά)· βλ. *Ἱερουσαλήμ*.

Ἱεροσολυμίτης (ὁ)· τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων καταγόμενος.

Ἱεροσόλυμος *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Αἰγυπτίου Τυφῶνος, ἀδελφοῦ τοῦ Ὀσίριδος, τέρατος ἀγρίου φονεύσαντος τὸν ἀδελφόν του διὰ τὴν βασιλείαν. Ὁ Ἱεροσόλυμος μετὰ τοῦ Ἰουδαίου ἦσαν τέκνα τούτου καὶ τῆς ἀδελφῆς καὶ συζύγου του Νέφθυνος, ἐξ ἧς καὶ ὁ Ὄσιρις ἐγέννησε τὸν Ἄνουβιν. —Η.

ἱεροσπονδυλικὴ ***ἄρθρωσις*** *[Ἀνατομ.]*. Ἡ ἀνὰ μέσον τῆς βάσεως τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ καὶ τῆς κάτω ἀρθρικῆς ἐπιφανείας τοῦ 5ου ὀσφυϊκοῦ σπονδύλου ἄρθρωσις, στερεουμένη ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου συνδέσμου. Ι. Π.

ἱεροσπουδαστήριον (τό)· σπουδαστήριον κατ' ἐξοχὴν ἱερῶν μαθημάτων, σχολὴ ἱερατική.

ἱεροσπουδαστὴς (ὁ)· σπουδαστὴς κατ' ἐξοχὴν ἱερῶν μαθημάτων, μαθητὴς ἱερατικῆς σχολῆς.

ἱεροσύλημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἱεροσυλεῖν, σύλημα, κλοπιμαῖον ἀπὸ ναοῦ.

ἱεροσυλία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱεροσυλεῖν, κλοπή, ἁρπαγὴ ἱερῶν πραγμάτων, ἀντικειμένων χρησιμευόντων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ· || συνεκδ. ἔγκλημα κατὰ ἀδυνάτου ἢ ἀνισχύρου νὰ προβάλῃ ἀντίστασιν.

— *[Ἐκκλ. Δίκ.]* *Ἱεροσυλία* εἶναι ἡ ἀφαίρεσις πραγμάτων τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων, διαπράττεται δέ: α') ὑπὸ παντὸς ἀφαιροῦντος τοιαῦτα πράγματα· ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ ἀφιερώσας ἀφαιρῶν τοιαῦτα καθίσταται ἔνοχος ἱεροσυλίας· β') ἐπὶ τῶν τῷ ναῷ ἢ τῇ μονῇ ἀφιερωθέντων ἀκινήτων, ἢ κινητῶν, ὡς χρημάτων, ἱερῶν σκευῶν, ἐλαίου. Ἡ ἱεροσυλία ἐτιμωρεῖτο κατὰ τὴν παλαιὰν γραφήν, καθάπερ καὶ ὁ φόνος, διὰ τῆς ποινῆς τοῦ διὰ λιθοβολισμοῦ θανάτου. Οὕτως ὁ Ἄχαρ διὰ τὴν ἐκ τῶν τῆς Ἱεριχοῦς λαφύρων ἀφαίρεσιν χρυσοῦ καὶ ὑφάσματος λίθοις βληθεὶς παγγενεὶ ἐξωλοθρεύθη. Τοὐναντίον ἡ Ἐκκλησία ἐπιεικέστερον κολάζει τοὺς ἱεροσύλους, ἀπειλοῦσα αὐτοῖς ἀφορισμόν. Οὕτως ἀφορίζεται κατὰ μὲν τὸν οβ' ἀποστολικὸν κανόνα ὁ κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ὁ ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀφαιρέσας κηρὸν ἢ ἔλαιον, κατὰ δὲ τὸν κανόνα ογ' ὁ σφετεριζόμενος σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην (τουτέστιν ὕφασμα). Τινὲς τοῦ κανόνος τούτου στρεβλοῦντες τὸν νοῦν ἔλεγον, ὅτι ὁ εἰς ἰδίαν μετασχηματίζων χρῆσιν τὰ ἅγια, ἀφορίζεται μέν, δὲν καθαιρεῖται δέ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀποδοκιμάζει ὁ κανὼν ι' τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Α' καὶ Β' συνόδου, διαστίζων τοὺς κοινοῦντας τὰ ἅγια· ὡσαύτως διαστίζει ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἱερά· καὶ τοὺς μὲν νοσφιζομένους ἢ χρῆσιν κοινὴν καὶ ἀνίερον ποιουμένους τῶν τοῦ θυσιαστηρίου, οἷον τοῦ δίσκου, τοῦ ποτηρίου, τῆς λαβίδος, τῆς ἐνδυτῆς, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν τοιούτων, ὑποβάλλει καθαιρέσει· τοὺς δ' εἰς οἰκείαν χρῆσιν λαμβάνοντας ἢ ἑτέροις παρέχοντας καὶ οὕτω κοινοῦντας τὰ ἔξω που τὸν ναὸν κοσμοῦντα, ὡς λυχνίας, ἔπιπλα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὑποβάλλει ἀφορισμῷ. Κατὰ δὲ τὸν κανόνα ιγ' τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς συνόδου οἱ διακρατοῦντες καὶ ἀρνούμενοι τὴν ἀπόδοσιν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν εἰκονομάχων συληθέντων εὐαγῶν οἴκων, ἐπισκοπείων καὶ μοναστηρίων, τῶν εἰς κοσμικὰ καταγώγια γενομένων, κληρικοὶ μὲν ὄντες καθαιροῦνται, μοναχοὶ δὲ ἢ λαϊκοὶ ἀφορίζονται.

Κατὰ τὸ κοσμικὸν δίκαιον καὶ δὴ 1) τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ἐν νυκτὶ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἀφαιρέσας τὰ τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένα ξίφει τιμωρεῖται, ὁ δ' ἐν ἡμέρᾳ ἢ νυκτὶ ἀφαιρῶν τι ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ πτωχείαν, τυπτόμενος ἐξορίζεται. Ὁ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἐν ἡμέρᾳ ἢ νυκτὶ ἀφαιρῶν τι τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόπτεται· ὁ δ' ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐκ τοῦ ἄλλου ναοῦ ἀφαιρῶν, τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἐξορίζεται 2) Κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ποινικὸν νόμον, ὁ ἀφαιρῶν πρᾶγμα καθιερωμένον τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἐκ τόπου καθωσιωμένου ταύτῃ, τιμωρεῖται κατὰ τὸ ἄρθρον 374 τούτου διὰ τῆς ποινῆς τῆς εἱρκτῆς. Τὸ ἀδίκημα τοῦτο διαπράττεται ὑπὸ παντὸς α) οἱῳδήποτε ἀνήκοντος θρησκεύματι· δὲν εἶναι δηλαδὴ ἀνάγκη ὁ τὴν κλοπὴν διαπραξάμενος νὰ πρεσβεύῃ τὸ θρήσκευμα, εἰς ὃ ἀνήκει ὁ εἰς τὴν λατρείαν καθωσιωμένος ναός, ἀφ' οὗ ἐγένετο ἡ κλοπή· β) ἀφαιροῦντος τῇ θείᾳ λατρείᾳ καθιερωμένον 1) κινητὸν πρᾶγμα, διότι κατὰ τὸ ἄρθρον 371 κλοπὴ διαπράττεται μόνον ἐπὶ κινητῶν. Τὸ ζήτημα τίνα τὰ τῇ θείᾳ λατρείᾳ καθιερωμένα πράγματα λύεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ θρησκεύματος τῶν κυρίων τοῦ ἀφαιρεθέντος πράγματος, εἶναι δ' ὅλως ἀδιάφορον ἂν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως χρήσιμον εἰς τὴν θείαν λατρείαν, ἂν ἦτο καθιερωμένον (res consecrata) ἢ ἡγιασμένον (res benedicta). Τοὐναντίον δ' ἐπὶ πραγμάτων τοῦ ναοῦ μὴ καθιερωμένων τῇ θείᾳ λατρείᾳ, ὡς ταπήτων, καθισμάτων, χρημάτων, δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν τὸ ἄρθρον 374. Ἡ γνώμη τῶν δεχομένων ὅτι τὰ καθιερωμένα τῇ θείᾳ λατρείᾳ πράγματα οὐδενὶ ἀνήκουσιν εἶναι ἀδόκιμος· ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ὀρθή, θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ κλοπὴ ἐπ' αὐτῶν, διότι κατὰ τὸ ἄρθρον 371, «ἔνοχος κλοπῆς ἐστιν ὁ ἐν γνώσει λαμβάνων εἰς κατοχὴν ... ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἔχοντος δικαίωμα κλπ.» 2) ἀπὸ τόπου καθωσιωμένου τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Ἡ πρόθεσις ἀπὸ δηλοῖ ὅτι τὸ ἀφαιρεθὲν ἀπαιτεῖται νὰ εὑρίσκετο ἐν τῷ τόπῳ τῷ καθωσιωμένῳ τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Ὁ τόπος οὗτος ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ α') ναὸς εἴτε τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, εἴτε τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ τέμενος ἢ εὐκτήριος οἶκος μὴ χριστιανικῶν θρησκευμάτων, ὡς Ἰουδαίων, Μωαμεθανῶν κτλ.· β') καθωσιωμένος ἤδη τῇ θείᾳ λατρείᾳ· διὸ δὲν ὑποβάλλεται τῷ ἄρθρῳ 374 ὁ τὴν κλοπὴν διαπράξας ἀπὸ τόπου οὔπω καθωσιωμένου τῇ θείᾳ λατρείᾳ, ὡς ἀπὸ ναοῦ οὔπω ἐγκαινισθέντος· γ') ἐκ τῶν προτέρων ὡρισμένος πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ τέλεσιν τῆς θείας λατρείας καὶ προσωρινῶς ἔτι γινομένην. Ὅθεν τὸ ἄρθρον 374 ἔχει μὲν ἐφαρμογὴν ἐπὶ ἀφαιρέσεως πράγματος καθιερωμένου τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀπὸ τόπου ἐν ᾧ αὕτη ἐτελεῖτο ἐπὶ ἑβδομάδας, μῆνας, ἔτη, μέχρις ἀνοικοδομήσεως ἢ ἀνακαινίσεως τοῦ ναοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ ἀφαιρέσεως τοιούτου πράγματος γενομένης ἀπὸ τόπου, ἐν ᾧ ἡ θεία λατρεία ἐτελέσθη ὅλως παροδικῶς καὶ ἅπαξ μόνον ἀπὸ οἰκίας ἰδιωτικῆς, ἐν ᾗ ἐτελέσθη βάπτισις, γάμος, ἁγιασμὸς κτλ., διότι ἡ τοιαύτη οἰκία εἰκότως δὲν δύναται νὰ λογισθῇ τόπος καθωσιωμένος τῇ θείᾳ λατρείᾳ· ἀπὸ μὴ ᾠκοδομημένου ἐδάφους καὶ δὴ ἀπὸ ὁδοῦ, δι' ἧς διῆλθε λιτανεία, ἐπιτάφιος κτλ., διότι καθάπερ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκίας, οὕτω καὶ περὶ τῆς ὁδοῦ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἶναι τόπος καθωσιωμένος τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Ἡ ποινὴ ὅμως ἔσται ἐν τῷ θέματι τούτῳ ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ 374. Ἀπαραίτητος ἀνάγκη δὲν εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ τῇ θείᾳ λατρείᾳ καθωσιωμένου τόπου ἀποκόμισις τοῦ κλαπέντος. Τὸ ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ κλαπὲν λογίζεται κλαπὲν ἀπὸ τοῦ τοιούτου τόπου. Διὸ τῇ ποινῇ τοῦ 374 ὑποβάλλεται καὶ ὁ ἔνοχος τῆς κλοπῆς ὁ ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ οἰκῶν. Τοῦ νόμου ρητῶς ὁρίζοντος ἀναγκαίαν τὴν ἀφαίρεσιν πράγματος καθιερωμένου τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀπὸ τόπου καθωσιωμένου ταύτῃ, δῆλον ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται τὸ ἄρθρον 374, ἂν πρᾶγμα καθιερωμένον τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τόπου μὴ καθωσιωμένου ταύτῃ, οὐδ' ἂν πρᾶγμα μὴ καθιερωμένον τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τόπου καθωσιωμένου ταύτῃ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Μ. Ράλλη*, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (σελ. 357—363).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Ἐγχειρίδιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου (τεῦχ. Α' 1927 σελ. 128—129).—*Κωστῆ - Μπουροπούλου*, Ἑρμηνεία ἑλληνικοῦ Ποινικοῦ νόμου (τόμ. Γ, σελ. 67). Κ. Μ. ΡΑΛΛΗΣ

— *[Ἀρχ. Δίκ.]* Διὰ τοῦ ὅρου *ἱεροσυλίας γραφὴ* ἐδηλοῦτο εἰς τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν ἡ καταγγελία ἐπὶ κλοπῇ ἱερῶν πραγμάτων μετὰ βεβηλώσεως καὶ διαρρήξεως ἱεροῦ οἰκοδομήματος. Ὑπάρχει λόγος τοῦ Λυσίου, ὁ ὑπὲρ Καλλίου, ὑπόθεσις τοῦ ὁποίου εἶναι τοιαύτη γραφή, ἐξ οὗ γνωρίζομεν ὅτι ἐπετρέπετο καὶ εἰς τοὺς δούλους νὰ καταγγείλωσι τὸν κύριον αὐτῶν, μέτοικον, ἔνοχον ὄντα ἱεροσυλίας, καὶ νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἂν ὁ κύριος αὐτῶν κατεδικάζετο. Ἡ γραφὴ ἱεροσυλίας ἐλαγχάνετο εἰς τὸν ἄρχοντα βασιλέα, ὅστις εἰσῆγε ταύτην εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλήν, ἥτις ἐδίκαζε συνερχομένη εἰς δικαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεδίκαζε καὶ ὁ βασιλεύς. Ἠδύνατο ἐπίσης ἡ γραφὴ αὕτη νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοὺς θεσμοθέτας, οἵτινες εἰσῆγον ταύτην πρὸς ἐκδίκασιν εἰς Ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Ἂν πάλιν ὁ ἱερόσυλος συνελαμβάνετο ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἐδικάζετο παρὰ τῶν *ἕνδεκα*, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἀπήγετο διὰ τῆς λεγομένης ἀπαγωγῆς καὶ ἐφηγήσεως. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ὁ ἔνοχος κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ἀπαγορευομένης τῆς ταφῆς αὐτοῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύετο καὶ ἐπωλεῖτο. Π. Α. Ν.

ἱερόσυλος (ὁ)· ὁ συλῶν ἱερά, ὁ κλέπτης ἱερῶν πραγμάτων, ἀντικειμένων χρησιμευόντων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

ἱεροσυλῶ (—*έω*)· εἶμαι ἱερόσυλος, συλῶ τὰ ἱερά, κλέπτω, ἁρπάζω ἐκ τῶν ναῶν ἀντικείμενα λατρείας τοῦ Θεοῦ.

ἱεροσφυϊκὸς ***μῦς*** *[Ἀνατομ.]*. Οὕτω καλεῖται ὑπό τινων ὁ *ἱερονωτιαῖος* μῦς (βλ. λ.). Ι. Π.

ἱεροταμίας (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Ὁ θησαυροφύλαξ τῶν ἱερῶν, ὅστις εἴς τινας πόλεις ἐτέλει καὶ ἄλλα πολιτικὰ ἢ θρησκευτικὰ καθήκοντα. Κατὰ τὴν συμπολιτείαν Μεδεωνίων καὶ Στειρίων, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι γίνονται ἁπλῆ φρατρία τῆς Στείριδος, ὁρίζουν ὅπως ὁ ἱεροταμίας «ὁ τὰς θυσίας τὰς πατρίους θυσιάζων» συνδικάζῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Στείριδος. Εἰς ἄλλας πόλεις (Ρόδος, Ἔφεσος, Κῶς) σῴζονται διάφοροι ἐπιγραφαί, τῶν ὁποίων ἡ χρονολόγησις γίνεται κατὰ ἱεροταμίας («ἱεροταμιεύσαντος» τοῦ δεῖνα). Π. Ν. Π.

ἱεροταμιεύω· ἐκτελῶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱεροταμίου (ἀρχ.).

Digitized by Google

ἱεροτελεστὴς (ὁ)· ὁ τελεστὴς ἱερᾶς λειτουργίας || ὁ μυῶν, ὁ εἰσάγων τινὰ εἰς θρησκευτικὰ μυστήρια.

ἱεροτελεστία (ἡ)· ἱερὰ τελετή, τέλεσις θρησκευτικῆς λειτουργίας, ἄλλως *ἱερουργία* || μύησις εἰς θρησκευτικὰ μυστήρια, κατήχησις (ἀρχ.).

ἱεροτελεστικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱεροτελεστίαν: «ἱεροτελεστικὴ μορφὴ τῆς ἑορτῆς». —Ἐπίρρ. ***ἱεροτελεστικῶς***.

ἱερότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἱεροῦ, τὸ νὰ εἶναί τις ἱερός: «ἡ ἱερότης τοῦ σκοποῦ,—τοῦ τόπου, — τῆς ἐνεργείας, — τοῦ προσώπου».

ἱερούργημα (τό)· τὸ ἱερουργεῖν, *ἱερουργία* (βλ.λ.).

ἱερουργία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱερουργεῖν, ἡ τέλεσις τῶν τῆς θείας λατρείας, θρησκευτικὴ λειτουργία.

ἱερουργικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱερουργίαν, εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, ἱεροτελεστικός. —Ἐπίρρ. ***ἱερουργικῶς***.

— *[Ναυτ.]* Καλεῖται *ἱερουργικὸν* τὸ σῆμα τὸ ἐπαιρόμενον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπὶ πλοίου *ἱερουργίας* (βλ. λ.) καὶ διατηρούμενον ἐπηρμένον καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν διάρκειαν. Εἰς τὸ σύγχρονον ὀνοματολόγιον τῶν πολεμικῶν πλοίων τὸ ἱερουργικὸν εἶναι παράσειον μεμονωμένον καὶ δὴ *ἐπισείων*. Εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμου· ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὡς εἰδικὸν διακριτικόν: «Ὡς πρὸς τὴν σήμανσιν τῶν περιεχομένων διαταγῶν ἐν τῷ εἰδικῷ σηματολογίῳ, ὑπομιμνήσκομεν ὑμῖν τὸ παράγγελμα, καθ' ὃ ἐκτελεῖται αὕτη διὰ τοῦ ἱερουργικοῦ ἐπισείοντος ἄνωθεν τραπεζίων»... (ἐξ ἐμπιστ. διατ. ὑπ' ἀριθ. 225 τῆς 13 Ἰανουαρίου 1913. ἀπὸ «Ἀβέρωφ» καὶ λιμένος Μούδρου, πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου καὶ τοὺς κυβερνήτας τῶν ἀντιτορπιλλικῶν).

ἱερουργὸς (ὁ)· ὁ τελῶν τὰς ἱερὰς τελετάς, θρησκευτικὸς λειτουργός, ἀρχ. *τελεστής*.

ἱερουργῶ (—*έω*)· τελῶ ἱερὰν τελετήν, θρησκευτικὴν λειτουργίαν.

Ἱερουσαλήμ. Πρωτεύουσα πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἐπισημοτάτη διὰ τοὺς Ἑβραίους, οἵτινες ἐπὶ δισχίλια περίπου ἔτη ἔσχον αὐτὴν ἕδραν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς των διαίτης, ἐπισημοτάτη διὰ τοὺς Χριστιανούς, διότι ἐκεῖ ἔδρασεν, ἔπαθεν, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἰδιαιτέρως ἐπίσημος διὰ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν πιστοὶ φρουροῦν καὶ περιέπουν τὰ προσκυνήματα, τέλος ἐπισημοτάτη διὰ τοὺς Μουσουλμάνους, διότι τὴν ἐπεσκέφθη ὁ προφήτης καὶ ἐθαυματούργησεν ἐν αὐτῇ, τὴν κατέλαβεν ὁ πρῶτος των καλίφης Ὀμὰρ καὶ ἐδημιούργησεν ἐκεῖ ἡ ἀραβικὴ τέχνη ἓν τῶν θαυμασιωτέρων της ἀριστουργημάτων.

— [ΑΡΧ. ΓΕΩΓΡ.] *Θέσις*. Τῷ 1868 ὁ Vigues ἐξετίμησε τὰς γεωγραφικὰς συντεταγμένας αὐτῆς διὰ τὸν μέγαν τροῦλλον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ διὰ τῆς μεθόδου τῶν σεληνιακῶν ἀποστάσεων εἰς: μῆκος Ἀν. 32° 52′ 52″ Παρισ. (ἤτοι 35° 13′ 7″ Γκρήνουϊτς) καὶ πλάτος βόρ. 31° 46′ 30″, μαγνητικὴν ἀπόκλισιν 8° 15′ δυτ. καὶ ὕψος 799 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Μεσογείου. Ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ὀρέων, νοτιωτάτου κλάδου τοῦ Ἀντιλιβάνου, κατέχει μικρὸν ὀροπέδιον τριγωνικὸν ἐπὶ μικροῦ κλάδου τῆς ὀροσειρᾶς, ἡ κορυφὴ τοῦ ὁποίου εἶναι πρὸς Ν, ἡ δὲ βάσις πρὸς Β. Αἱ δύο ἀπὸ τῆς κορυφῆς πλευραὶ ἔχουν χείλη βαθειῶν καὶ ἀποτόμων κοιλάδων, ὧν ἡ Ἀν. χωρίζει τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Πέριξ ἄλλαι ἐδαφικαὶ ἐξάρσεις ἀποκρύπτουν τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ταξιδιώτου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἀποτόμως ἐμφανίζεται. Ἡ ἀνατολικὴ κοιλὰς λέγεται *Χείμαρρος Κέδρων* ἢ *κοιλὰς Ἰωσαφάτ*, ἡ δὲ δυτικὴ *κοιλὰς τῶν υἱῶν τοῦ Ἐννὼμ* ἢ ἁπλῶς *Ἐννὼμ* ἢ *κοιλὰς Ραφαΐμ*. Τὸ ἔδαφος εἶναι πετρῶδες, ἄγονον καὶ ἄνυδρον. Δι' αὐτὸ οἱ Χαναναῖοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ἑβραῖοι ὤρυξαν εἰς τὰς κοιλάδας πολλὰς καὶ μεγάλας δεξαμενάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων συνῆγον τὸ ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν ὑψωμάτων ὄμβριον ὕδωρ, τὰς λεγομένας *βέρκιτ*. Τὸ κλῖμα εἶναι εὐκραὲς καὶ γλυκύ, ἡ μέση θερμοκρασία 19°,9 Κ. Ἡ χιὼν πίπτει σπανίως, αἱ δὲ βροχαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Νοεμβρίου περίπου. Ἡ χάλαζα εἶναι συχνή, καθὼς καὶ αἱ θύελλαι. Ἡ ὑγρασία φθάνει τὸν χειμῶνα συχνὰ τοὺς 100°. Ἡ δρόσος ἀφθονωτάτη. Ὑποφέρει σπανίως ἀπὸ χαμσὶν **δύο εἰδῶν**: τὸ ἀπ' ἀνατολῶν ξηρὸν καὶ ὀλέθριον **εἰς τὰ** φυτὰ καὶ βασανιστικὸν εἰς τὰ ζῷα, καὶ τὸ νοτιοανατολικὸν ὑγρὸν σχετικῶς, διότι διέρχεται **τὴν** Μεσόγειον. Ἡ ἀκρὶς σπανίως ἐμφανίζεται, **ἀλλ'** ἀναφέρονται ἐπιδημίαι της καταστρεπτικώ**ταται**. Ἄγρια ζῷα ἔχει ὑαίνας (ντάπια), θῶας **καὶ** ὄφεις μακροὺς μὲ λευκὴν γραμμὴν εἰς τὰ κάτω **καὶ** καθ' ὅλον τὸ μῆκος.

Ὀνόματα. Τὸ ὄνομα *Ἱερουσαλὴμ* ἐμφανίζεται **εἰς** τὴν Γραφὴν τὸ πρῶτον εἰς τὰ βιβλία τῶν **«Βασιλειῶν»**. Εἰς τὰς ἐν Τὲλ ἐλ Ἀμάρνα τῆς Αἰγύπτου ἀνακαλυφθείσας τῷ 1887 σφηνοειδεῖς πινακίδας τῆς ἀλληλογραφίας τῶν Φαραώ, ἀναγομένας εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα π. Χ., ἀναφέρεται ὡς *Οὐρουσαλίμ*. Ὑπὸ τὴν μορφὴν *Γερουσαλὴμ* ἐμφανίζεται παρ' Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (Ι' 1, ΙΒ' 10) καὶ σημαίνει κατὰ τὸν ἑβραϊστὴν Munk «Κληρονομίαν εἰρήνης». Τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι προφανῶς ἡ λέξις σαλὴμ σημαίνουσα εἰρήνην. Τὸ πρῶτον ὅμως συνθετικὸν δὲν εἶναι, ὡς ὑπετέθη, ἐξελληνισμὸς τῆς λέξεως Ἰεβοὺς-Σαλήμ, ἀλλὰ ἡ ἑβραϊκὴ *γέρου*, ἀπαντῶσα εἰς τὰ τοπωνύμια Ἱερουήλ, Ἱεριχώ, καὶ προερχομένη ἀπὸ τὴν βαβυλωνιακὴν Οὐροῦ ἢ Οὐρ, σημαίνουσαν πόλιν, τόπον. Εἰς τοὺς πίνακας τοῦ Ραμσῆ Γ' ἐπὶ τοῦ ἐν Μεδενὲτ Ἀμποῦ ναοῦ ἡ πόλις αὐτὴ ἀναφέρεται ἁπλῶς *Σαλήμ*, ὅπως ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν Γραφήν. Ἀλλὰ κακῶς παρὰ πάντων ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ἡ Σαλὴμ τοῦ Μελχισεδὲκ ἦτο ἡ Ἱερουσαλήμ, διότι ἐκείνη ἔκειτο εἰς τὴν χώραν Μωὰβ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, πόλις ἑβραϊκὴ ἤδη πρὸ τοῦ Ἀβραάμ. Ἐσφαλμέναι ἐπίσης αἱ πληροφορίαι τοῦ Ἰωσήπου καὶ τοῦ Λυσιμάχου, ὧν ὁ πρῶτος ταυτίζει τὴν Σαλήμ, ἣν ἐπὶ τὸ ἑλληνιστικώτερον καλεῖ Σόλυμα, πρὸς τὰ παρ' Ὁμήρῳ Σόλυμα, ἅτινα ἔκειντο εἰς τὴν Λυκίαν, ὁ δὲ δεύτερος θεωρεῖ τὴν Ἱερουσαλὴμ παραφθορὰν τοῦ *Ἱεροσόλυμα* καὶ παράγει αὐτὴν ἀπὸ τὸ ἱερόσυλος. Τὴν ἔκτισαν, λέγει, οἱ λεπροὶ καὶ ψωριῶντες Ἑβραῖοι, τοὺς ὁποίους ἀπήλασεν ἐξ Αἰγύπτου ὁ φαραὼ Βόχορις, οὗτοι δὲ ὑπό τινα Μωϋσέα δῃήλασαν εἰς Παλαιστίνην συλοῦντες καὶ δῃοῦντες τὰ ἱερά. Κατόπιν διὰ ν' ἀποφύγουν τὸ ὄνειδος μετέπλασαν τὴν κλῆσιν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα ἀναιρεῖ ὁ Ἰώσηπος εἰς τὸν κατὰ Ἀπίωνος λόγον του.

Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀναφέρεται ἐν τῇ Γραφῇ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ περιφραστικῶς, ὡς *Πόλις Δαυΐδ*, *Σιὼν ἁγία πόλις* κλπ. Πάντως ὅμως τὸ ὄνομα Ἱερουσαλὴμ ἐπέμεινε μέχρι τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ., ὅτε ὁ Ἀδριανὸς κτίσας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τὴς νέαν πόλιν ἐθνικὴν ὠνόμασεν αὐτὴν *Αἰλίαν Καπιτωλῖναν*. Ἀρα-

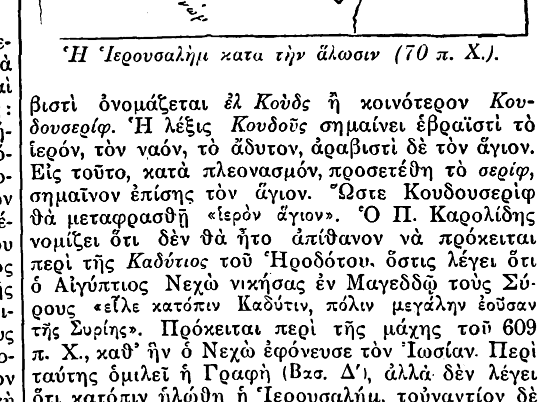

Ἡ Ἱερουσαλὴμ κατα τὴν ἅλωσιν (70 π. Χ.).

βιστὶ ὀνομάζεται *ἐλ Κοὺδς* ἢ κοινότερον *Κουδουσερίφ*. Ἡ λέξις *Κουδοὺς* σημαίνει ἑβραϊστὶ τὸ ἱερόν, τὸν ναόν, τὸ ἄδυτον, ἀραβιστὶ δὲ τὸν ἅγιον. Εἰς τοῦτο, κατὰ πλεονασμόν, προσετέθη τὸ *σερίφ*, σημαῖνον ἐπίσης τὸν ἅγιον. Ὥστε Κουδουσερὶφ θὰ μεταφρασθῇ «ἱερὸν ἅγιον». Ὁ Π. Καρολίδης νομίζει ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ πρόκειται περὶ τῆς *Καδύτιος* τοῦ Ἡροδότου, ὅστις λέγει ὅτι ὁ Αἰγύπτιος Νεχὼ νικήσας ἐν Μαγεδδῷ τοὺς Σύρους «εἷλε κατόπιν Κάδυτιν, πόλιν μεγάλην ἐοῦσαν τῆς Συρίης». Πρόκειται περὶ τῆς μάχης τοῦ 609 π. Χ., καθ' ἣν ὁ Νεχὼ ἐφόνευσε τὸν Ἰωσίαν. Περὶ ταύτης ὁμιλεῖ ἡ Γραφὴ (Βασ. Δ'), ἀλλὰ δὲν λέγει ὅτι κατόπιν ἡλώθη ἡ Ἱερουσαλήμ, τοὐναντίον δὲ λέγει ὅτι μετηνέχθη ὁ νεκρὸς τοῦ Ἰωσίου εἰς Ἱερουσαλήμ.

— [ΙΣΤΟΡ.] Αἱ πινακίδες τῆς Τὲλλ ἐλ Ἀμάρνα μαρτυροῦν ὅτι κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα π. Χ. ἡ *Οὐρουσαλὶμ* ἦτο σπουδαία πόλις τῆς Παλαιστίνης. Ἀρχαιότατοι αὐτῆς κάτοικοι ἀναφέρονται οἱ Ἰεβουδαῖοι, φυλὴ Χαναναία. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰεβοῦς Ἀδονισεδὲκ πολιορκῶν τὴν Γαλαὰδ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, συμμάχου τῶν πολιορκουμένων (1445 π. Χ.), ἀλλ' οἱ Ἰεβουσαῖοι ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν ὀχυρωτάτην των ἀκρόπολιν. Εἶναι ἄλυτον ἀκόμη ζήτημα ποῦ ἔκειτο αὕτη. Ἄλλοι τὴν θέτουν εἰς τὸ μέσον τῆς σημερινῆς πόλεως, ΒΑ. τοῦ σημερινοῦ λόφου Σιών. Ἄλλοι ἐπιμένουν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς σημερινῆς Σιών, ἥτις εἶναι ὁ ὑψηλότερος λόφος τῆς πόλεως καὶ ὀχυρώτατος διὰ τὰς πέριξ κοιλάδας. Κριτικώτεροι ὅμως μελεται ὑποστηρίζουν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου Ὀφέλ, νοτίως ἐκείνου, ἐφ' οὗ κατόπιν ἐκτίσθη ὁ ναός, καὶ τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον. Καὶ μάλιστα ὅτι ὁ λόφος Ὀφὲλ εἶναι ἡ Σιὼν τῆς Π. Διαθήκης. Τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου κατῳκίσθησαν ὑπὸ τῶν ἑβραϊκῶν φυλῶν Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ἡ κοιλὰς Ἐννὼμ ὡρίσθη σύνορον τῶν δύο φυλῶν. Οἱ Βενιαμῖται συγκατῴκησαν μετὰ τῶν Χαναναίων εἰς τὴν πόλιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ οἱ Ἰσραηλῖται ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καὶ ἐφόνευσαν τὸν αἱμοχαρῆ βασιλέα Ἀδονιβεζέκ, τὸν ὁποῖον ἠκρωτηρίασαν, διότι εἶχε ἀκρωτηριάσει 70 φυλάρχους. Κατόπιν ὅμως ἐξ ἀνικανότητος τῶν Βενιαμιτῶν οἱ Ἰεβουσαῖοι ἀνέκτησαν τὴν πόλιν καὶ ἐξεδίωξαν τούτους. Ὁ Δαυῒδ ἐκτιμήσας τὴν στρατηγικότητα τῆς θέσεως ἀνέκτισε ταύτην τὸ ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας του καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τῆς Σιὼν ἀνάκτορον καὶ φρούριον, ἢ ὠχύρωσε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰεβουδαίων, τὴν ὁποίαν τώρα ὀνομάζει *Μελὼ* ἡ Γραφή. Ἡ νέα πρωτεύουσα ἐκλήθη *Πόλις Δαυῒδ* ἢ *Πόλις τοῦ βασιλέως*. Ὁ Σολομὼν ἐξωράϊσε ταύτην κτίσας καὶ αὐτὸς ἀνάκτορον καὶ τὸν ναόν. Ὁ De Bezinger, συντάκτης τοῦ Baedecker, νομίζει, ὅτι ἡ πόλις Δαυῒδ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς σημερινῆς Σιών, ὁ δὲ Σολομὼν οἰκοδομήσας τὸν ναὸν ἐπὶ τοῦ Μωρία μετέθηκε τὴν ἕδραν του ἐπὶ τοῦ Ὀφὲλ καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κλῆσιν Σιών. Ἔκτοτε ἡ Ἱερουσαλὴμ κατέστη τὸ ἐθνικὸν κέντρον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ. Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ναοῦ καὶ τὰ ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τεκτονικὰ ἔργα καὶ μνημεῖα, αἱ μέχρις Ἰνδιῶν καὶ Μοζαμβίκης ἐπεκταθεῖσαι ἐμπορικαὶ σχέσεις διὰ τοῦ ἐν τῷ Ἐλανιτικῷ κόλπῳ (Ἄκαμπα) φοινικικοῦ τοῦ Σολομῶντος στόλου, κατέστησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δ. Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ κορύφωσις αὕτη τῆς εὐτυχίας ἦτο βραχεῖα. Ἐκλιπόντος τοῦ Σολομῶντος ἀπώλεσε πολὺ τῆς σημασίας της, καὶ ὅταν ὁ Ἱεροβοάμ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ροβοάμ, διαδόχου τοῦ Σολομῶντος, ἀπέσπασε 10 φυλὰς καὶ ἵδρυσε τὸ πρὸς Β βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ, ἡ ἁγία πόλις ἔμεινε πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα ἐκ δύο φυλῶν. Ἐξαντληθεῖσα διὰ τὸν ὀλέθριον τοῦτον διχασμὸν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας, ὑφίστατο τὰς συνεχεῖς ἐπιδρομὰς τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Φιλισταίων καὶ ἄλλων ἑνωθέντων πρὸς τούτους. Ὁ Ἱεροβοὰμ ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου Σεσόγχιος Α', ὅστις ἐλεηλάτησε τόν τε ναὸν καὶ τὸ ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ἐλεηλατήθη καὶ ἐπὶ Ἰωρὰμ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Φιλισταίων. Ἑξήκοντα ἔτη βραδύτερον ὁ Ἰωάς, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, νικήσας τὸν Ἀμασίαν βασιλέα τοῦ Ἰούδα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμασίου Ὀσίας ἐπανέφερε τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ μέγας σεισμὸς ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς.

Ὁ Ἐζεκίας ἐπεσκεύασε τὰ τείχη ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ Σενναχερὶβ καὶ ἔσωσε τὴν πόλιν ἐφοδιάσας αὐτὴν μὲ ὕδωρ. Φαίνεται ὅτι μόνη πηγὴ ἦτο ἡ Γισὼν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ λόφου Μωρία, καὶ ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Εἶναι ἡ σήμερον καλουμένη *πηγὴ τῆς Παναγίας*. Ὁ Ἐζεκίας ὤρυξεν ὑπόγειον ὑδραγωγὸν ἀπὸ τῆς Γισῶν εἰς τὴν δεξαμενὴν τοῦ Σιλωάμ, περικλεισμένην ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ὤρυξε δὲ καὶ δεξαμενὰς (βιρκὲτ) διὰ τὴν συναγωγὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, καὶ στέρνας. Πιθανώτατα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν βασιλέων καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας χρονολογοῦνται αἱ πρὸς Δ τῆς πόλεως δεξαμεναί, Μπάτρακ, Μαμίλλα καὶ ἐς Σουλτάν, καθὼς καὶ ἡ μεγάλη δεξαμενὴ Ἰσραΐν, ἡ πρὸς Β τοῦ τείχους τοῦ Μωρία. Οἱ πολιορκηταὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπέφερον πάντοτε ἀπὸ λειψυδρίαν, διότι ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως ἠδύναντο πάντοτε νὰ διακόψουν τὸν ροῦν τῶν ἀπὸ πηγῶν ὑδάτων, ἐνῷ αἱ κοιλάδες Ἐννὼμ καὶ Κεδρὼν ἀπὸ μακροῦ ἦσαν ξηραί. Τὴν ἐπὶ Ἐζεκίου καὶ τῶν ἀμέσων του διαδόχων εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως διεδέχθη ταχεῖα κατάπτωσις. Ἐπὶ Ἰωακεὶμ ἡ πόλις παρεδόθη ἄνευ ὅρων εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, ὅστις ἀντικατέστησε τοῦτον διὰ τοῦ Σεδεκίου. Ὁ ναὸς καὶ τὸ ἀνάκτορον ἐλεηλατήθησαν καὶ μέγα μέρος τῶν κατοίκων ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Μεσοποταμίαν. Ἡ ἐπὶ Σεδεκίου ἐπανάστασις τῶν ἀπομεινάντων προὐκάλεσε νέαν πολιορκίαν φοβεράν, 17 μηνῶν καὶ 7 ἡμερῶν, καθ' ἣν ὁ λιμὸς καὶ ὁ λοιμὸς ἐπέφερον τρομερὰς καταστροφάς. Οἱ Ἑβραῖοι ἠμύνθησαν μὲ τὸν ἡρωϊσμὸν τῆς ἀπελπισίας καὶ ὁ ἐχθρὸς διημφισβήτησε τὴν πόλιν βῆμα πρὸς βῆμα. Κατὰ τὴν ἅλωσιν οἱ Βαβυλώνιοι κατέσχον ὅ,τι εἶχεν απομείνει ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ, ὅστις ἐπυρπολήθη, καὶ ἡ πόλις κατεστράφη εἰς μέγα μέρος (599 π. Χ.). Ἐπιστρέψαντες 70 ἔτη κατόπιν, τῇ ἀδείᾳ τοῦ Κύρου, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑβραίων κατῴκισαν πάλιν τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ Νεεμίας προέστη τῆς ἀνοικοδομήσεώς της· τὰ τείχη ἀνεκτίσθησαν ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελίων, ἀλλ' καὶ ὁ πληθυσμὸς ἦτο τώρα πολὺ ὀλιγώτερος.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐζήτησε συνδρομὴν ἐκ Παλαιστίνης κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου. Καὶ οἱ μὲν Σαμαρεῖται παρέσχον πρόθυμον καὶ ἠπειθησαν, οἱ δὲ Ἱεροσολυμῖται ἀπέκλινον ταύτην, λόγῳ τοῦ ὅρκου πίστεως των πρὸς τὸν Δαρεῖον. Ἁλωθείσης τῆς Τύρου ὁ νικητὴς ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' εἰς τὸν Σκοπόν, ὕψωμα ὑπερκείμενον κατὰ βορρᾶν τῆς πόλεως, προϋπήντησαν αὐτὸν οἱ ἱερεῖς καὶ προὔχοντες. Ὁ μεγαλόψυχος Μακεδὼν ἐτίμησε τὴν πόλιν καὶ ἔθυσεν εἰς τὸν ναόν, ἐπικυρώσας τὰ θρησκευτικὰ θέσμια αὐτῶν καὶ τὴν θεοκρατικὴν των αὐτοδιοίκησιν. Θανόντος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Πτολεμαίου (320

Digitized by Google

π. Χ.). Ἔκτοτε, ἐπί τινας αἰῶνας, ἀπέλαυσε σχετικῆς ἡσυχίας. Μόνον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (175—164 π. Χ.) ἔγινε καὶ πάλιν τὸ θέατρον αἱματηρῶν ἀγώνων. Ὁ Ἀντίοχος ἐπιστρέφων ἐξ Αἰγύπτου ἐδήωσε τὸν ναόν. Μετὰ δύο ἔτη ἀπέστειλεν εἰσπράκτορα στρατηγόν, ὅστις κατέρριψε τὰ ἀρχαῖα τείχη καὶ ἐγκατέστη εἰς τὸ φρούριον *Ἄκρα*, τοῦ ὁποίου δὲν καθωρίσθη ἀκόμη ἡ θέσις. Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος (Α' Μακκ. Δ') ἀνέκτησε τὴν πόλιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν Ἄκραν, καὶ ὠχύρωσε τὸν λόφον ἐφ' οὗ ὁ ναός. Μετὰ δὲ τὴν νίκην τοῦ Βὲθ Ζαχαρίου, Ἀντίοχος Ε' ὁ Εὐπάτωρ κατέσκαψε τὰ τείχη τῆς Σιών, παραβὰς τὸν δοθέντα λόγον του (Α' Μακκ. ΣΤ' 61). Ἀλλ' Ἰωνάθαν ὁ Μακκαβαῖος ἀνήγειρε πάλιν ταῦτα ἰσχυρότερα (Α' Μακκ. Ι' 11) καὶ ὕψωσε τεῖχος μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἄκρας, ὅπου ἔμενε πάντοτε φρουρὰ συριακή. Μόλις τῷ 141 ὁ Σίμων ἐγένετο κύριος καὶ τῆς Ἄκρας διὰ τῆς πείνης (Α' Μακκ. ΙΓ' 49). Ὁ υἱός του Ἰωάννης ὁ Ὑρκανὸς ὑπέστη τῷ 134 νέαν πολιορκίαν ὑπὸ Ἀντιόχου Ζ' τοῦ Σιδήτου. Ἡ πόλις ἡλώθη καὶ τὰ τείχη κατεσκάφησαν. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σιδήτου ὁ Ὑρκανὸς ἀνήγειρεν αὐτὰ ἐκ νέου καὶ ὠχύρωσε τὴν *Βάριν*, πύργον ἰσχυρότατον κατὰ τὰ ΒΔ τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἐδέσποζε. Ταυτοχρόνως κατηδάφισε τὴν Ἄκραν καὶ ἰσοπέδωσε τὸ ὕψωμα ἐφ' οὗ ἦτο ἐκτισμένη, ὥστε νὰ γίνῃ ἰσόπεδον πρὸς τὸν ναόν. Ἐσωτερικοὶ σπαραγμοὶ προὐκάλεσαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρωμαίων (63 π. Χ.). Ὁ Πομπήιος ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν, προσέβαλε δὲ ἀπὸ Β τὸν ναόν, ὅστις ἦτο ἰσχυρότατα ὠχυρωμένος διὰ μεγάλων πύργων καὶ βαθείας τάφρου. Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ ἀμέσως πρὸς Β τοῦ ναοῦ συνοικία, οὔτε τὸ τεῖχος τὸ ἐκ Β καταλῆγον εἰς τὴν λεγομένην πύλην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπέχωσαν τὴν τάφρον καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν πόλιν. Μανιώδεις διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑβραίων κατέσφαξαν 12.000 Ὁ Πομπήιος πρὸς μεγάλην θλῖψιν τῶν Ἑβραίων εἰσέδυσεν εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἀλλ' οὐδὲν ἔθιξεν ἐκ τῶν θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους ἔτη τινὰ βραδύτερον κατέσχεν ὁ Κράσσος. Ἄλλαι ἐμφύλιοι ἔριδες ἔφερον ἐνώπιον τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ τοὺς Πάρθους, τῷ 40 π. Χ. Ὁ Ἡρώδης ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρωμαίων τῷ 37 π. Χ. Καὶ τότε οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν ἐκ μέρους τῶν νικητῶν φρικώδη σφαγήν. Ἅπαξ γενόμενος κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Ἡρώδης τὴν ἐξωράϊσε καὶ τὴν ὠχύρωσεν ἐπιμελέστατα. Ἐπανέκτισε λαμπρότατον τὸν ναόν, ἰδίως ἐνίσχυσε πολὺ τὴν Βάριν, ἣν μετωνόμασεν *Ἀντωνίαν* πρὸς τιμὴν τοῦ προστάτου του Μάρκου Ἀντωνίου. Ἔκτισε δι' ἑαυτὸν ΒΔ τῆς Ἄνω πόλεως λαμπρὸν ἀνάκτορον μετὰ ὑποστόων, περιστυλίων, αὐλῶν καὶ θαυμασίων αἰθουσῶν. Πρὸς Β τοῦ ἀνακτόρου ἤγειρε τρεῖς ἰσχυροτάτους πύργους, οὓς ὠνόμασεν *Ἱππικόν*, *Φασάκλον* καὶ *Μαριάμνην*. Κατεσκεύασεν ἐπίσης θέατρον, αἴθουσαν τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν *Ξυστόν*, εἶδος πλατείας μετὰ περιστύλων καὶ κήπων διὰ τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις. Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα, ἅτινα περιγράφει ὁ Ἰώσηπος, ἡ Ἱερουσαλὴμ θὰ παρουσίαζε βέβαια λαμπρὰν ὄψιν. Τὰ πολλά της παλάτια καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα, ὁ θαυμάσιος ναός, αἱ πολλαὶ πολλαχοῦ κιονοστοιχίαι, τὰ ὑψηλὰ τείχη μετὰ τῶν τρομερῶν των πύργων, θὰ παρουσίαζον βέβαια ἀπὸ τοῦ Σκοποῦ ἢ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰκόνα πόλεως εὐδαιμονεστάτης. Τοιαύτη ἦτο ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βέβαια αἱ ὁδοὶ ἦσαν στενοὶ καὶ σκολιαί, ὅπως πασῶν τῶν πόλεων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ πληθυσμὸς ἦτο πυκνότατος καὶ ἰδίως κατὰ τὰς ἑορτάς. Ὁ Ἰώσηπος λέγει, ὅτι ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς ἠρίθμησε τοὺς ἀμνοὺς τοῦ Πάσχα καὶ εὗρεν αὐτοὺς 270 χιλιάδας, τοῦθ' ὅπερ προϋποθέτει συνωστισμὸν 2.700.000 ἀνθρώπων. Βέβαια πρόκειται ὑπερβολή, ἀλλὰ καὶ ἓν ἑκατομμύριον εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον θὰ προὐκάλει συνωστισμὸν φοβερόν. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ πόλις εἶχεν ἐκχυθῇ πολὺ πρὸς Β, ὅπως καὶ σήμερον ἐξεχύθη πρὸς τὰ ΒΔ.

Τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Ἡρώδου ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Θανόντος δὲ τούτου ὁ Αὔγουστος ἐκτελῶν τὴν διαθήκην του διένειμε τὸ ἀξίωμα μεταξὺ τῶν τριῶν του υἱῶν Ἀρχελάου, Φιλίππου καὶ Ἀντίππα. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἀρχέλαος ἔλαβε τὴν Ἰουδαίαν, τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἰδουμαίαν. Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας του οἱ Ἰουδαῖοι κατηγόρησαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τυραννίᾳ καὶ ἀπηλλάγησαν αὐτοῦ ἐξορισθέντος εἰς Βιέννην τῆς Γαλατίας. Ἡ ἐθναρχία αὐτοῦ προσηρτήθη εἰς τὴν Συρίαν μετὰ διαταγῆς νὰ γίνῃ ἡ ἀπογραφὴ τῶν κατοίκων, τὴν ὁποίαν καὶ διηύθυνεν ὁ Ρωμαῖος γερουσιαστὴς Κυρήνιος. Ἔκτοτε ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ Ρωμαίων ἐπάρχων. Τούτων ὁ ΣΤ' Πιλᾶτος ὁ Πόντιος διῴκει αὐτὴν τῷ 27 μ. Χ. καὶ οὗτος εἶναι ὁ ἐπικυρώσας τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.

Τῷ 37 μ. Χ. κατεστάθη πάλιν εἰς βασίλειον ἡ Ἰουδαία καὶ βασιλεὺς αὐτῆς διωρίσθη ὁ Ἀγρίπας Α', ἔγγονος τοῦ Ἡρώδου. Οὗτος εἶναι ὁ θανατώσας τὸν Ἰάκωβον καὶ φυλακίσας τὸν Πέτρον. Ἐπειδὴ ὁ πρὸς Β ἐκχειλισμὸς τῆς πόλεως ἐπετάθη τόσον, ὥστε ἐν περιπτώσει πολιορκίας ἡ ἔντειχος πόλις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ καὶ τὸν ἐκτὸς τῶν τειχῶν πληθυσμόν, ὁ Ἀγρίπας ἤρχισε κτίζων τρίτον τεῖχος διὰ τεραστίων πετρῶν, οὕτως ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐντός του τὸν λόφον Βετεθᾶ καὶ τὴν ἀνατολικὴν τούτου ἔκτασιν (Β. καὶ ΒΔ. τῶν τότε τειχῶν). Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Ἰουδαῖοι, περατωθείσης τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ των, διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν ἀέργους τοὺς δεκακισχιλίους ἐργάτας καὶ νὰ σώσουν ἀπὸ τοὺς ἀπλήστους ὄνυχας τῶν Ρωμαίων τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ, ἀπεφάσισαν τὴν οἰκοδόμησιν τῶν στοῶν τοῦ Σολομῶντος κατὰ τὸ Δ. τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀγρίπας ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς μόνον τὴν πλακόστρωσιν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία καὶ ἔγινε δι' ὡραίων λευκῶν πετρῶν. Ἀποθανόντος τούτου τὸ 7ον ἔτος τῆς βασιλείας του, τῆς Ἰουδαίας προέστησαν διάφοροι ἔπαρχοι μετ' ἀπολύτου δικαιοδοσίας, πλὴν τοῦ ναοῦ, ὅστις ἐπὶ Ἀγρίπα ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἡρώδην, κατόπιν δὲ εἰς τὸν υἱὸν τούτου Ἀγρίπαν Β', ὅστις ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.

Ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς δύο κόμματα ἑβραϊκὰ εὑρίσκοντο ἀντιμέτωπα: Οἱ ζηλωταὶ ὑπ' ἀρχηγὸν τὸν Ἐλεάζαρ, οἵτινες ἐκήρυττον ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων, καὶ οἱ μετριοπαθεῖς ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα Ἀνανίαν. Ἐπειδὴ ὁ Ρωμαῖος ἔπαρχος Φλῶρος ἐπανειλημμένως ἐθανάτωσεν ἀθρόους καὶ ἀθῴους Ἑβραίους, προέβη δὲ εἰς συχνὰς χρηματικὰς καταχρήσεις, ἐξερράγη τρομερὰ ἐπανάστασις εἰς τὴν πόλιν. Μάτην ὁ Ἡρώδης Ἀγρίπας Β' καὶ ἡ ἀδελφή του Βερενίκη προσεπάθησαν νὰ κατευνάσουν τὸν λαόν. Οἱ ζηλωταὶ κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὸν ὀχυρὸν ναὸν καὶ μετὰ λυσσώδη ἀγῶνα νὰ γίνουν κύριοι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς ἄνω πόλεως. Ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Κέστιος Γάλλος ἐβάδισε κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς Γαβαών. Τὸ στρατόπεδόν του προσεβλήθη καὶ ἐκεῖ καὶ ὁ στρατός του διεσκορπίσθη· Οὕτως ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην. Τότε ἐστάλη ὁ Βεσπασιανὸς μετὰ 60.000 στρατοῦ καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Καισάρειαν. Ἤρχισεν ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἠχμαλώτισεν εἰς τὰ Ἰωβάπατα τὸν Ἰώσηπον. Κατόπιν ἐσάρωσε τὴν λοιπὴν Παλαιστίνην, καὶ τελευταίαν ἀφῆκε τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ σκοπός του ἦτο νὰ συνωστίσῃ ἐντὸς τῆς πόλεως πληθυσμὸν πολὺν καὶ ἄμαχον, ὥστε ἡ πεῖνα καὶ αἱ νόσοι νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν εἰς παράδοσιν. Ἀλλὰ τὰ ἐν Ρώμῃ γεγονότα ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὴν Παλαιστίνην, ἀφίνων εἰς τὸν υἱόν του Τῖτον τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συμμορίαι ληστῶν κατέλαβον τὸν ναὸν καὶ προσεκάλεσαν εἰς ἐνίσχυσίν των τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τῶν Ἰουδαίων, τοὺς Ἰδουμαίους. Τὸ μετριοπαθὲς κόμμα σχεδὸν ἐξηφανίσθη· 12 χιλιάδες ἀνθρώπων τῆς καλυτέρας τάξεως ἔπεσον εἰς τὸν ἐμφύλιον αὐτὸν ἀγῶνα. Ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Τῖτος, τέσσαρα, κόμματα διεξεδίκουν τὸ κῦρος: οἱ ζηλωταὶ ὑπὸ Ἰωάννην τὸν ἀπὸ Γιοχάλων κατέχοντες τὴν Ἀντωνίαν καὶ τὴν στοὰν τῶν ἐθνικῶν, οἱ λῃσταὶ ὑπὸ τὸν Σίμωνα τοῦ ἐκ Γεράσων, κατέχοντες τὴν Ἄνω πόλιν, τὸ κόμμα τοῦ Ἐλεάζαρ τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸν ναὸν καὶ τὴν στοὰν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν μετριοπαθῶν, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τμῆμα τῆς Ἄνω πόλεως. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 70 ὁ Τῖτος συνεκέντρωσεν 6 λεγεῶνας ἐξ 6 χιλιάδων ἀνδρῶν ἕκαστον. Εἷς λεγεὼν ἐτοποθετήθη ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἐστρατοπέδευσαν πρὸς Β καὶ ΒΔ τῆς πόλεως. Τὴν 23 Ἀπριλίου οἱ Ρωμαῖοι προσήγαγον τὰς μηχανάς των εἰς τὰ τείχη, περίπου εἰς ὃ σημεῖον εὑρίσκεται σήμερον ἡ πύλη τῆς Ἰόππης. Τὴν 7 Μαΐου εἰσέδυσαν εἰς τὴν νέαν πόλιν. Μετὰ 5 ἡμέρας ὁ Τῖτος κατέλαβε τὸ δεύτερον τεῖχος, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὸ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ πρώτου τείχους τμῆμα τῆς πόλεως. Τὸ ἀνέκτησε μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ τότε κατέσκαψεν ὅλον τὸ βόρειον μέρος. Κατόπιν ἔστειλε τὸν Ἰώσηπον νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς του νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Τῖτος ἔκλαυσε βλέπων ἀπὸ τοῦ ὄρους Σκοποῦ τὸν ναὸν καὶ σκεπτόμενος ὅτι θὰ κατεστρέφετο. Οἱ πολιορκούμενοι ἐπέμενον ἀγρίως. Ἀπίστευτα θαύματα τόλμης καὶ ἡρωϊσμοῦ ἐσημειώθησαν τότε. Τέλος ὁ Τῖτος περιέκλεισε τὴν πόλιν διὰ τείχους 39 σταδίων περιφερείας διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς νυκτερινὰς ἐξόδους τολμηρῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσῆγον τροφάς. Ἐνέσκηψε λιμὸς φοβερός, καθ' ὃν ἐσημειώθησαν κρούσματα ἀνθρωποφαγίας. Τὴν 5 Ἰουλίου κατελήφθη καὶ ἡ Ἄνω πόλις, ἀλλ' οἱ ζηλωταὶ κατεῖχον ἀκόμη τὸν ὀχυρώτατον ναόν. Αἱ στοαὶ τοῦ ναοῦ ἐκάησαν κατὰ μικρόν, ἀλλ' οἱ ζηλωταὶ διεξεδίκουν βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος. Τὴν 10 Αὐγούστου στρατιώτης τις παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Τίτου ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ ναοῦ ξύλον φλεγόμενον. Ἀμέσως τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰσώρμησαν οἱ Ρωμαῖοι. Γενικὴ σφαγὴ ἐπηκολούθησε. Ζηλωταί τινες ἤνοιξαν δρόμον πρὸς τὴν Ἄνω πόλιν, ἡ ὁποία τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἐπυρπολήθη. Ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν ἠχμαλωτίσθησαν ὡς δοῦλοι καὶ ἡ πόλις ἔπεσεν εἰς ἐρείπια. Ὁ Τῖτος διέταξε τὴν κατασκαφὴν τῶν τειχῶν καὶ παντὸς οἰκοδομήματος. Ἀφῆκε μόνον δύο πύργους, διὰ νὰ εἶναι μαρτύρια εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τίνος πόλεως ἴσχυσεν ἡ ἀνδρεία τῶν Ρωμαίων. Παρέμεινε δὲ καὶ μικρὰ φρουρὰ ρωμαϊκή. Δυστυχῶς διὰ τοὺς Ἰουδαίους τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων ὑφίστατο, ἐπειδὴ οἱ κυβερνῆται ἡμιλλῶντο τίς θὰ ὑπερβῇ τὸν προκάτοχον εἰς βιαιότητας, λῃστείας καὶ θησαυρισμόν. Ἰουδαῖος πατριώτης, ὁ Βὰρ Χοχεβᾶς, συναθροίσας τοὺς δυσηρεστημένους ὁμοεθνεῖς του, ἀνέκτησεν ἐν μέρει τὴν Ἁγίαν Πόλιν καὶ ἔκοψε νόμισμα, ἐξωλόθρευσε δὲ πολλοὺς Χριστιανούς, μὴ θελήσαντας ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς Μεσσίαν. Ἡ ἐπανάστασίς του κατεστάλη μετὰ φρικαλέας σκληρότητος τῷ 135, συναπολεσθέντος καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου Ἑβραίων. Τῷ 136 ὁ Ἀδριανὸς ἔκτισεν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλὴμ νέαν πόλιν, καθαρῶς ἐθνικήν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν *Αἰλίαν Καπιτωλῖναν* καὶ ἀνέκτισε τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελίων. Μόνον κατὰ τὸ ἄκρον τῆς Σιὼν τὸ τεῖχός του διῆλθε βορειότερον. Τὸ σχέδιον τῆς Αἰλίας βλέπομεν εἰς τὸν μωσαϊκὸν χάρτην τῆς Μαδηβᾶς, ἔργον τοῦ Δ' αἰῶνος, φαίνεται δὲ νὰ ἦτο μίμημα τοῦ σχεδίου τῆς Πτολεμαϊκῆς Ἀλεξανδρείας. Διπλῆ κιονοστοιχία διασχίζει τὴν πόλιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἤτοι ἀπὸ τῆς πύλης Δαμασκοῦ μέχρι τῆς πρὸς Ν. μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Σιών. Ἡ εἴσοδος τῆς Αἰλίας ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Λέγεται ὅτι πρὸς τοῦτο ὁ Ἀδριανὸς ὄχι μόνον ἔκοψε νόμισμα φέρον χοίρους ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπεράνωθεν τῆς κεντρικῆς πύλης τῆς πόλεως ἔστησεν ὁμοίωμα χοίρου. Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, ἦτο φυσικὸν ν' ἀναπτύξῃ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ ἁγία Ἑλένη ἔκτισε ναοὺς πολλοὺς καὶ μετέτρεψε πολλὰ ἐθνικὰ ἱερὰ εἰς ἐκκλησίας. Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ἐκτίσθη εὐρυχωρότατος, ὥστε νὰ περιλάβῃ μεγίστην ἔκτασιν. Ἐπὶ Ἰουλιανοῦ οἱ Ἑβραῖοι ἔτυχον ὑποστηρίξεως. Ἡ ἀπὸ Ἀθηναΐδος Εὐδοκία, οὖσα ἤδη μοναχὴ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ περιπλακεῖσα εἰς ἔριδα δογματικὴν πρὸς τὴν Πουλχερίαν, ὠχύρωσε τὴν πόλιν καὶ ἐξέτεινε πρὸς Ν τὸ τεῖχος τῆς Σιών, ἀποδίδουσα εἰς ἑαυτὴν τὸ δαυιδικὸν «καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου κτισθήσονται τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ». Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε πολλὰς ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, καθὼς καὶ ξενῶνα τῶν προσκυνητῶν. Τῷ 570 ὑπῆρχον 3000 κλινῶν διὰ ξένους. Ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται δωρεαὶ καὶ προσκυνηταὶ καὶ νὰ διενεργῆται τὸ ἐμπόριον τῶν ἁγίων λειψάνων.

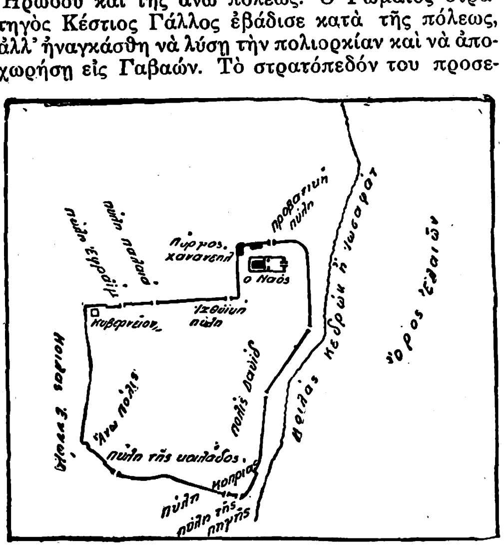

Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ Νεεμίου.

Τῷ 614 ἡ πόλις ἡλώθη ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐκάησαν οἱ ναοί. Βοηθούμενος ὁ Χοσρόης ὑπὸ 20 χιλιάδων Ἑβραίων, ἐξήλειψεν ὅ,τι χριστιανικὸν οἰκοδόμημα περιέκλειε, 80 χιλιάδες δὲ Χριστιανοὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἵτινες ἔσφαξαν αὐτοὺς μέχρις ἑνός. Τότε ἀπήχθη εἰς Περσίαν αἰχμάλωτος ὁ πατριάρχης καὶ ὁ τίμιος σταυρός. Ἀλλ' ἀναχωρήσαντος τοῦ Χοσρόου φαίνεται ὅτι ὁ περσικὸς ζυγὸς δὲν ἐξηκολούθησε τόσον σκληρός, διότι ὁ ἐπίσκοπος Μόδεστος, ὁ προσκαίρως ἀντικαταστήσας τὸν πατριάρχην, κατώρθωσε ν' ἀνοικοδομήσῃ, ἔστω καὶ πολὺ πενιχροτέρως, τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἄλλας ἐκκλησίας. Μετὰ 15 ἔτη ὁ Ἡράκλειος νικήσας τοὺς Πέρσας ἀνέκτησε τὰ πλεῖστα τῶν λαφύρων καὶ τοὺς αἰχμαλώτους (628). Ἀλλὰ τῷ 637 ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄραβας. Ὁ διευθύνας τὴν ἄμυναν πατριάρχης Σωφρόνιος ἐπέτυχε τὴν προσέλευσιν τοῦ καλίφου Ὀμέρ, ὅστις ἦλθε καὶ παρέλαβε τὴν πόλιν. Τότε ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν περίφημον «Ἀχτιναμέν», δι' οὗ ἀνεγνώριζεν εἰς τὸ «βασιλικὸν γένος τῶν Ρωμαίων» θρησκευτικά, ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινοτικὰ προνόμια. Ἀπέσχε τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, διὰ νὰ μὴ μετατραπῇ εἰς τζαμίον, καὶ προσηυχήθη ἔξω τῆς αὐλῆς, ἐκεῖ ὅπου ἔκτοτε ὑψοῦται τὸ τζαμίον του

Digitized by Google

Λέγεται ὅτι τότε ἠρίθμει ἡ πόλις 50 χιλιάδας κατοίκων.

Ἔκτοτε μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἡ Ἱερουσαλὴμ διῆλθε διαδοχικῶς ἡμέρας εἰρήνης καὶ δεινῶν ὑπὸ τοὺς καλίφας τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Βαγδάτης. Εὐτυχεστέρα ἐποχὴ ἀναφέρεται ἡ ἐπὶ Ἀροὺν ἐλ Ρασὶδ (786—809), προστάτου τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, γνωστοῦ δὲ καὶ ἐκ τῶν φιλικῶν του σχέσεων πρὸς τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν, ἐξ ὧν ὠφελήθη ὁ Χριστιανισμός. Τὸν μεγάθυμον καλίφην διεδέχθη ἡ ἀναρχία, τῆς ὁποίας τὰς δεινοτέρας συνεπείας ἐδοκίμασεν ὁ χριστιανικὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ κόσμος, λεηλατηθεισῶν πολλάκις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐν μέρει μεταβληθεισῶν οὐχὶ ἅπαξ εἰς ἐρείπια. Καὶ διεδέχθη μὲν τὴν ἔκρυθμον ἐκείνην κατάστασιν ποιά τις ἠρεμία καὶ ἀνακούφισις, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν Φατιμιτῶν δεινὰ (969) ἀνενέωσαν τὴν ἐπουλωθεῖσαν πληγήν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐξεγείραντες τὸν παράφρονα καλίφην τοῦ Καΐρου Ἐλ Χάκεμ ὤθησαν αὐτὸν νὰ καταστρέψῃ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, νὰ ἐρημώσῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πατριάρχου ἀχθέντος εἰς Κάϊρον. Ἀλλ' αἱ διαθέσεις τοῦ παράφρονος μονάρχου ἀποτόμως μετεβλήθησαν· ἡ μήτηρ του Μαρία ἐπιδράσασα εὐεργετικῶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπέτυχε τὴν ἄδειαν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ διαδεχθέντες αὐτὸν κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα Σελτζουκίδαι ἔγιναν πολλῶν κακῶν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρόξενοι. Τότε ἀντήχησε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ἐρημίτου Πέτρου, καλοῦντος τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως εἰς σταυροφορίαν. Τὴν 15 Ἰουλίου 1099 εἰσήρχοντο νικηταὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ οἱ σταυροφόροι.

Ἡ διαγωγὴ τῶν Χριστιανῶν τούτων νικητῶν προκαλεῖ τόσον τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν ἱπποτῶν, ὅσον καὶ τὴν περιφρόνησιν διὰ τὸν συνοδεύσαντα αὐτοὺς κλῆρον. Τὸν ὀρθόδοξον πατριάρχην ἀπόντα εἰς Κύπρον, πρὸς συλλογὴν ἐλέων, ἀντικατέστησεν ὁ Ἀρκοῦλφος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἡρωϊκὸς Ταγκρέδος ἔλεγεν ὅτι «ἡ κακία ἔκειτο εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅπως τὸ δηλητήριον εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ σκορπίου». Πρὶν ὅμως παρέλθῃ αἰὼν ἡ ἐφήμερος αὐτῶν τυραννία ἐθραύσθη ὑπὸ τοῦ Σαλαχεδδίν, ὅστις κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1187, καὶ ἀπέδωκε τὰ προσκυνήματα εἰς τοὺς νομίμους των κατόχους, τοὺς Ἕλληνας. Μετὰ τρία ἔτη ὠχύρωσε τὴν πόλιν, διότι ἠπειλεῖτο πάλιν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ἀλλὰ τῷ 1219 ὁ σουλτᾶνος τῆς Δαμασκοῦ Μελὲκ ἐλ Μουαζζὰν κατηδάφισε τοὺς πύργους τῶν τειχῶν της, ἐκ φόβου μήπως καταλάβουν τὴν πόλιν οἱ Φράγκοι καὶ ὀχυρωθῶσιν εἰς αὐτήν. Τῷ 1229 ἡ πόλις παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Μελὲκ ἐλ Κάμελ, σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, διὰ συνθήκης εἰς τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερῖκον Β', ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν θ' ἀνεγείροντο πλέον τὰ τείχη της. Ἀλλ' οἱ Φράγκοι παρεβίασαν τὸν ὅρον. Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ἀποτελεῖ μίαν τῶν ζοφερωτέρων διὰ τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Παλαιστίνης. Πρὶν ἢ λήξῃ ἡ συνθήκη, ὁ ἄρχων τοῦ Κερὰκ Δαυΐδ, ἐπωφελούμενος τῆς ἀδυναμίας τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ σουλτάνων, κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ κατέχωσε τὰ ὀχυρώματά της. Τῷ 1243 οἱ Χριστιανοὶ τῆς Συρίας ἐπωφελούμενοι τῶν μεταξὺ τῶν ἐμίρων διενέξεων ἀνήγειραν τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀνῳκοδόμησάν τινας τῶν ἐκκλησιῶν των. Βραδύτερον οἱ ἐμίραι Δαμασκοῦ, Κερὰκ καὶ Ἐμέσσης, ἀποφασίσαντες τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐπέτυχον καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, ὑποσχεθέντες εἰς αὐτοὺς ὅτι ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Τιβεριάδος θὰ παρεχώρουν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μέρος τῶν ὠφελημάτων τῆς νέας καταστάσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἐδημιούργει ἡ νίκη των. Ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος τοῦ Καΐρου μαθὼν ταῦτα ἐπεκαλέσθη τὴν συμμαχίαν τῶν Χοβαρεσμίων, λῃστρικῆς πολυαρίθμου φυλῆς τῆς Β. Συρίας, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθη τὴν Παλαιστίνην. Καὶ πράγματι ἡττηθέντων τῶν συμμάχων οἱ Χοβαρέσμιοι δῃοῦντες καὶ σφάζοντες ἔφθασαν ἐνώπιον τῆς Ἁγίας πόλεως. Οἱ Χριστιανοὶ βλέποντες ὅτι ἡ ἀντίστασις ἦτο ἀδύνατος ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν, ἀφήσαντες μόνον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γέροντας. Οἱ Χοβαράσμιοι εἰσελθόντες ἔσφαξαν πάντας τούτους ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν. Θέλοντες δὲ ὡς καὶ ἐκκαθαρίσωσι τὴν κατάστασιν ἀνύψωσαν σημαίας λευκὰς ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ ἤρχισαν γενικὴν κωδωνοκρουσίαν. Τὸ στρατήγημα των ἐπέτυχεν ἐν μέρει, διότι 7 χιλιάδες Χριστιανῶν ἐπιστρέψασαι ἔπεσαν θύματα τοῦ δόλου τῶν κακοπίστων.

Κύριος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔγινε τώρα ὁ σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου. Ἡ πολυπαθὴς Ἱερουσαλὴμ ἔγινεν ἀμέσως κατόπιν τὸ θέατρον τῶν ἐρίδων Ἰωαννιτῶν καὶ Ναϊτῶν, φραγκικῶν ταγμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων Ἀγιουβιτῶν καλιφῶν καὶ τῶν ἀναρχικῶν Μαμελούκων ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπέστη πολλὰ τὰ δεινά, ἕως οὗ ὑπέκυψεν εἰς τὸ τουρκικὸν σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Β', τῷ 1517. Ἔκτοτε προσαρτηθεῖσα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Δαμασκοῦ ἀπετέλεσεν ὑποδιοίκησιν. Ἀπὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου δὲ ἡ Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῶν περιχώρων της κατηντίσθη εἰς μουτεσσαριφλίκιον, ἐξαρτώμενον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως, τὴν 7 Δεκεμβρίου 1831, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις τὴν ἐκυβέρνησεν ἄριστα μέχρι τοῦ 1840, ὅτε ἡ Αἴγυπτος ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Παλαιστίνην.

Κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἔγιναν δὲ καί τινα δημόσια ἔργα χάριν τῶν γερμανοτουρκικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου, ὅπως ἡ λαμπρὰ ἁμαξιτὴ ὁδὸς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡ ἐπὶ τούτου ὡραία σιδηρᾶ γέφυρα καὶ ἄλλα. Τὴν 9 Δεκεμβρίου 1917 ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Allenby εἰσῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, κατέλαβε τὴν χώραν ἐν ὀνόματι τῶν συμμάχων καὶ τὴν διῴκησε στρατιωτικῶς μέχρι τοῦ 1920. Ἔκτοτε ἐγκατεστάθη πολιτικὴ κυβέρνησις. Γενομένου δημοψηφίσματος κατ' ἐντολὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν προεκρίθη ἡ ἀγγλικὴ προστασία, καὶ οὕτως ἐδόθη ἡ ἐντολὴ εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1922). Ἐκηρύχθη ἡ διατήρησις τοῦ προσκυνηματικοῦ καθεστῶτος καὶ ἔγιναν πολλὰ ἔργα ἀξιόλογα. Κατεσκευάσθη σύστημα ὑδραυλικῶν ἔργων, κατεστρώθη σχέδιον τῆς πόλεως μὲ μικρὰς ἀγροπόλεις εἰς τὰ πέριξ, ἐτέθησαν ἀριθμοὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πινακίδες τῶν ὀνομάτων τῶν ὁδῶν, τῶν ὁποίων τινὲς ηὐρύνθησαν. Τῷ 1924 ἠνοίχθη ἡ λεωφόρος Γεωργίου Ε', ἐγκατεστάθη δίκτυον τηλεφωνικόν, ἠλεκτρικὸν φῶς καὶ ἱδρύθη ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον. Ἐστρώθησαν ὁδοὶ δι' αὐτοκίνητα ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Ἰόππην, Ἱεριχώ, Χεβρῶνα καὶ Δαμασκόν. Ὁ σιδηρόδρομος φθάνει εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καντάρας, ἐπὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ, κατὰ διακλάδωσιν ἀπὸ τῆς Λύδδας (Λούτ). Ἀπὸ τοῦ 1922 λειτουργεῖ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία, συνεχίζουσα ὑπὸ ἀρίστας τώρα συνθήκας τὴν παλαιὰν Exploration Fund of the Palestine, ἥτις ἔχει τόσας παράσχει ὑπηρεσίας εἰς τὴν Παλαιστινολογίαν. Κατηρτίσθη μουσεῖον ἀριθμοῦν ἤδη περὶ τὰς 6 χιλιάδας ἀντικειμένων. Τῷ 1918 κατετέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἑβραϊκοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ τοῦ Σκοποῦ, καὶ τῷ 1926 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνιά του, ὑπὸ τοῦ λόρδου Μπάλφουρ.

Ἡ δήλωσις τοῦ Μπάλφουρ τῆς 2 Νοεμβρίου 1917 περὶ ἀποκαταστάσεως ἑβραϊκῆς ἑστίας ἐν Παλαιστίνῃ ἔδωκε πραγματοποιηθεῖσα ὄψιν ἑβραϊκὴν εἰς τὴν χώραν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Τῷ 1910 ἱδρύθη ἐν Λονδίνῳ ἡ «Κερρεν Χαγεσόδ», ὀργάνωσις σιωνιστικὴ συγκεντροῦσα τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν Ἑβραίων. Μέχρι τοῦ 1926 προσῆλθον 100.000 Ἑβραίων. Ἔκτοτε ἐλαττοῦται ἡ μετανάστευσις λόγῳ τῆς τραχύτητος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ἀντιπράξεως τῶν ἰθαγενῶν, ὄντων κατὰ πλειοψηφίαν Μουσουλμάνων. Ἡ ἀντίδρασις αὐτὴ ὀφείλεται κατὰ βάθος εἰς τὸν φόβον, ὅτι, ὅταν ὑπερισχύσουν οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς οἱ Ἑβραῖοι, θὰ καταλάβουν τὸ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ, διὰ νὰ ἐπανακτήσουν τὸν ναόν των. Ἐντεῦθεν αἱ αἱματοχυλήσασαι τὴν πόλιν σφαγαὶ τοῦ 1928 καὶ 1929. Τὸν Δεκέμβριον 1929 ἡ κυβέρνησις τῆς Παλαιστίνης συνεβλήθη μετὰ τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρείας Power and Securites Corporation πρὸς ἐγκατάστασιν ἠλεκτροφωτισμοῦ καὶ ἠλεκτροκινήσεως ἐντὸς περιφερείας 14 χλμ. περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.

— [ΤΟΠΟΓΡ.] *Ἀρχαία τοπογραφία.* Πολύτιμον πηγὴν πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς ἐδαφικῆς καὶ τεκτονικῆς μορφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοὺς μέχρις Ἰησοῦ Χριστοῦ χρόνους ἔχομεν τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης καὶ ἰδίως τὰ τῶν «Βασιλειῶν», «Χρονικῶν» καὶ «Μακκαβαίων», ἔπειτα δὲ καὶ κυρίως τὸν Φλ. Ἰώσηπον, ὅστις παρέστη καθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ συνέγραψε θαυμασίως τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς. Ἡ πόλις ἦτο καὶ εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ δύο σειρῶν λόφων παραλλήλων καὶ χωριζομένων διὰ ταπεινῆς κοιλάδος, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς βαίνει ἀπὸ Β πρὸς ΒΑ, εἶτα ἀναστρεφομένη ἐπὶ βραχὺ πρὸς Δ περατοῦται εἰς τὰ ΝΝΑ ἀπὸ τῆς σημερινῆς πύλης *Βὰβ ἐλ Ἀμοὺδ* (πύλη τοῦ κίονος) ἢ *Βὰβ ἐλ Σὰμ* (πύλη Δαμασκοῦ) μέχρι τῆς πηγῆς ἢ κολυμβήθρας τοῦ Σιλωάμ. Τῆς ἀνατολικῆς σειρᾶς ἡ ἀρχὴ εἶναι βορειοτέρα, ἐνῷ τῆς δυτικῆς τὸ τέλος προέχει νοτιώτερον. Τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἀνατολικῆς εἶναι πρὸς Β, ἐνῷ τὸ τῆς δυτικῆς εἶναι πρὸς τὸ ΝΔ τῆς πόλεως. Ἡ ἀνατολικὴ σειρὰ ταπεινουμένη ἀπὸ Β πρὸς Ν παρουσιάζει κατὰ σειρὰν τοὺς λόφους:

1) *Βεζεθά.* Ὑψοῦται ἀμέσως πρὸς Β τοῦ ναοῦ, τόσον δὲ προσκεῖται πρὸς τὸ βόρειον τεῖχός του, ὥστε ὠρύχθη κατὰ μῆκος τούτου τάφρος μήκους 84 μέτρων καὶ βάθους 12, διὰ νὰ προασπίζῃ τοῦτο. Εἶναι τὸ μέρος ὅπου σήμερον κεῖται ὁ μεδρεσὲς τῶν περιστρεφομένων δερβισῶν. Τὸ μεγαλύτερον μῆκος της εἶναι 400 μ. ἀπὸ Β πρὸς Ν, τὸ δὲ πλάτος 740 μ.

2) *Μωρίας.* Ἐπὶ τούτου ὑψοῦτο ὁ ναὸς τοῦ Σο-

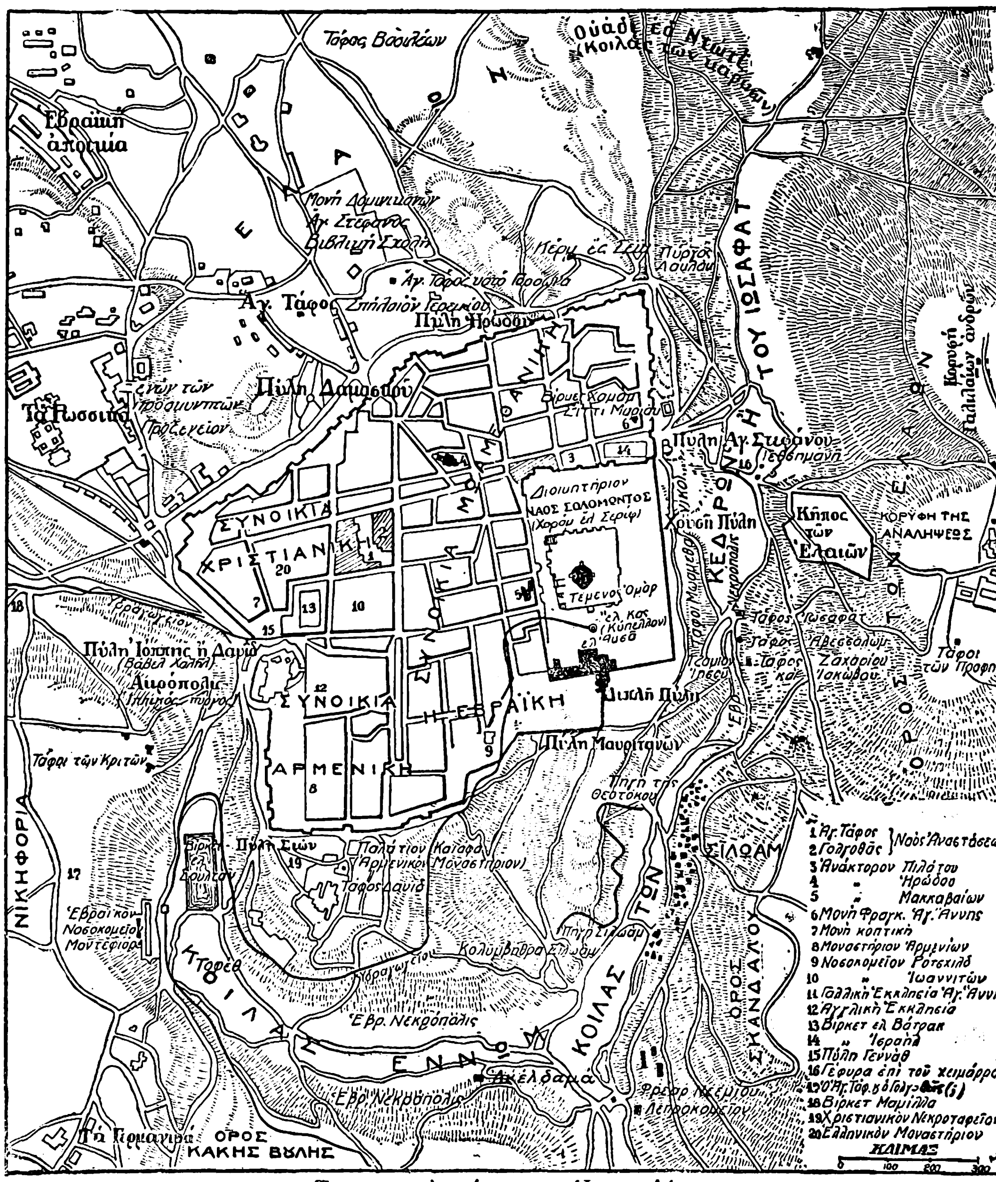

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Ἱερουσαλήμ.

Digitized by Google

λομῶντος, ὅπου ἄλλοτε ὁ Δαυῒδ ἠγόρασε τὸν
ἀγρὸν τοῦ Ἰεβουσαίου Ὀρνᾶν Σήμερον λέγεται
Χαρὰμ ἐλ Σερὶφ καὶ περιέχει θαυμάσια μουσουλ-
μανικὰ τεμένη. Ἔχει διαστάσεις 470×300 μ. Ὁ
Σολομὼν ὄχι μόνον ἰσοπέδωσεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ
δι' ἐπιχωματώσεως πρὸς ἀνατολὰς τὸν ἐπεξέτεινε
σημαντικῶς, καὶ τὴν ἐπέκτασιν ἐστήριξεν εἰς ἰσχυ-
ρὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶναι κατακάθετον εἰς τὴν
κοιλάδα Κεδρῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Σολομῶντα,
ἰδίως ἐπὶ Ἡρώδου, πολλαχῶς ὠχυρώθη ὁ λόφος
Μωρία τόσον. ὥστε εἰς ἐπανειλημμένας πολιορκίας
ἀντέσχε πολὺ πλέον ἢ ἡ λοιπὴ πόλις.

3) *Ὀφέλ*. Μικρὸς τριγωνικὸς λόφος ἔχων τὴν
βάσιν πρὸς Β, πρὸς τὸν Μωρίαν, ὡσεὶ συνέχεια
τούτου νοτία. Τὴν κορυφὴν ἔχει πρὸς τὴν πηγὴν
Σιλωάμ. Αἱ δύο του πλευραὶ βαθύνονται κλιμα-
κωταὶ ὑπὸ τῶν κοιλάδων Κεδρῶνος πρὸς Α καὶ
Τυροποιῶν πρὸς Δ. Τελείως ἐπιπεδωμένη κατὰ
τὰ ἄνω. ἔπειτα κλίνει ἀπότομος κατὰ βαθμῖδας τα-
χείας καὶ περατοῦται μεταξὺ τῆς πηγῆς Σιλωὰμ
καὶ τοῦ Κεδρῶνος. Ἔχει μῆκος 560 μ. καὶ μέσον
πλάτος 120 μ. Ἐπὶ βασιλέως Ἰωνάθαν περιελαμ-
βάνετο ἐντὸς τῆς πόλεως, ὁ δὲ Μανασσῆς ἐνί-
σχυσε τὰ τείχη του, τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ Νεε-
μίας μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπιστροφήν. Πρῶ-
τος ὁ Lagrange διετύπωσε τὴν γνώμην, ὅτι αὐτὸς
εἶναι ἡ Σιὼν τῆς Π Διαθήκης καὶ ἐπ' αὐτοῦ πρέ-
πει νὰ ζητηθῇ ὁ τάφος τοῦ Δαυῒδ. Κατὰ τὸν Munk
Ὀφλὰ ἢ *Ὀφὲλ* σημαίνει πύργος, καὶ ὄχι λόφος.
Τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ τὸ
ΒΑ αὐτοῦ ὑψοῦτο ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἰεβουσαίων,
ὅτι αὐτὴ ἔπειτα ἐγένετο τὸ φρούριον *Μελλὼ* τοῦ
Δαυῒδ καὶ κατόπιν ἡ *Ἄκρα* τοῦ Ἀντιόχου.

4) *Γαρήβ*. Ἡ δυτικὴ σειρὰ ἔχει πρὸς Β τὸν λό-
φον τοῦτον, περὶ οὗ ὁ Ἱερεμίας προφητεύει, ὅτι
θὰ περιληφθῇ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὸ
ἐντὸς τῶν τειχῶν σήμερον μέρος τοῦ Γαρὴβ ἔχει
400 μ ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ 540 ἀπὸ Δ πρὸς Α.

5) *Ἄκρα*. Μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Ἁγίου Τάφου
καὶ τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερὶφ τὸ ἔδαφος παρουσιάζει
κύρτωμα, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ὀνομάζουν λόφον
Ἄκραν. Ἔχει σχῆμα σκαληνοῦ τριγώνου μὲ τὴν
βάσιν πρὸς Β. Τὰ σύνορά του σήμερον ὁρίζον-
ται πρὸς ΒΑ καὶ Δ ὑπὸ τῶν ὁδῶν Ταρὶκ βὰβ
ἐλ Ἀαμούδ, εἰς τὰς ὁποίας διχάζεται ὁ ἀπὸ τῆς
πύλης τῆς Δαμασκοῦ κατερχόμενος δρόμος εἰς
μῆκος 80 μ. Ὁ ἀνατολικώτερος κλάδος διευθύ-
νεται πρὸς τὰ ΝΑ, ὁ δὲ ἄλλος βαίνει εὐθὺ
πρὸς Ν. Ἀμφότεροι καταλήγουν εἰς τὴν κοιλάδα
τῶν Τυροποιῶν, σήμερον Ταρὶκ βὰβ ἐλ Σιλσιλέ,
ἥτις ἀποτελεῖ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ λόφου.

Ὁ λόφος οὗτος τὸ ὄνομα Ἄκρα ἔλαβεν ἀπὸ
τοῦ φρουρίου τῶν Σύρων. Ἀντίοχος Δ' ὁ Ἐπι-
φανής, βασιλεὺς τῆς Συρίας, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε καὶ
ἐβεβήλωσε τὸν ναόν, ἔστειλε κατόπιν δύναμιν,
ἥτις ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν καὶ ἐκρήμνισε τὰ
τείχη. Τότε οἱ Σύροι ὠχύρωσαν δι' ἑαυτοὺς τὴν
«πόλιν Δαυῒδ» διὰ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ τείχους
«καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς Ἄκραν» (Α' Μακκ Α' 35), δη-
λαδὴ καὶ ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἀκρόπολις.
Ἐπὶ 25 ἔτη κατεῖχον αὐτήν. Φυσικὰ τὸ ὄνομα τῆς
ἀκροπόλεως μετεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν περιο-
χὴν ἢ τὸν λόφον. Ποῦ ὅμως ἔκειτο ἀκριβῶς τὸ
φρούριον τοῦτο, παραμένει ἄγνωστον. Κατὰ τὸ
κείμενον τῶν Μακκαβαίων πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐπὶ
τοῦ Ὀφέλ, ὅπου πολλοὶ θέτουν τὴν πόλιν Δαυῒδ
καὶ τὸ δαυϊδικὸν φρούριον, Μελλὼ τὸ ἀντικατα-
στῆσαν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰεβουσαίων. Καὶ τὴν
θέτουν εἰς τὸ ΝΔ ἄκρον τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ.
Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος μᾶς λέγει
(Πολ. ΙΓ' 6 6), ὅτι προσβαλὼν τὴν Ἄκραν ἰσοπέ-
δωσε ταύτην, διὰ νὰ μὴ χρησιμεύῃ τοῦ λοιποῦ ὡς
καταφύγιον τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς ἐπίμετρον ἠλάττωσε
τὸ ὕψος τοῦ λόφου της, διὰ νὰ μὴ δεσπόζῃ τοῦ
ναοῦ. Ὁ λαὸς ἐπεδόθη ἔνθους εἰς τὸ ἔργον καὶ
ἐντὸς μικροῦ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ εὑρέθη ὑψηλό-
τερον. Ἡ ταπείνωσις αὕτη, λέγει ὁ Legendre, δὲν
φαίνεται ν' ἁρμόζῃ εἰς τὸν Ὀφέλ, ὅστις εἶναι τα-
πεινότερος τοῦ Μωρία καὶ φυσικώτερον ἁρμόζει
εἰς τὸ βόρειον, ὅπου ὁ Μωρίας εἶναι ὑψηλὸς
ἀρκετά. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἀντιφάσκει τέλεον
πρὸς τὸν Ἰώσηπον καὶ πρὸς τὰς περὶ Μωρία
πληροφορίας. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Ch. Warren καὶ ὁ
Col. Conder ἔθηκαν τὴν Ἄκραν εἰς τὸ ΒΑ τοῦ
λόφου τοῦ Γολγοθᾶ Ὁ εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς περὶ
τοῦτο W. F. Birch τὴν θέτει ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ
λόφου, κάτωθεν τῆς περιοχῆς τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ.
Ὁ Ch. Watson εἰς τὸ ΒΑ τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ.
Τὸ πιθανώτερον εἶναι νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ΒΔ
ἄκραν τοῦ Ὀφέλ, τὴν ΝΔ τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ.

6) *Σιών*. Τὸ ὄνομα σημαίνει ἔξαρσιν, βουνόν.
Ἀποτελεῖ τὸ ΝΔ τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῶν πρώτων
χριστιανικῶν χρόνων ἐξελήφθη ὡς ἡ Σιὼν τῆς
Π. Διαθήκης καὶ ἡ εὐσέβεια εὐκόλως συνώστισεν
ἐπ' αὐτῆς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰεβουσαίων, τὴν
κατόπιν πόλιν Δαυῒδ καὶ τὸν τάφον τούτου, τιθέ-
μενον ὅπου τὸ τζαμίον, κατὰ τὸ νότιον ἄκρον της.
τὸ δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Χαμὴτ εἰς τὸν
Κάϊζερ. Πάντως αὕτη εἶναι ἡ Ἄνω πόλις τοῦ
Ἰωσήπου ἢ Ἄνω ἀγορά. Πρὸς Β καὶ Α ὁρίζει
αὐτὴν ἡ κοιλὰς τῶν Τυροποιῶν, πρὸς Ν ἡ τοῦ
Ἐννώμ, πρὸς τὰ ΝΔ ἡ κοιλὰς Γιών. Ἔχει δια-
στάσεις 800 ἐπὶ 600 μ. Ἐκ τῶν ἓξ λόφων κατοι-
κοῦνται οἱ τρεῖς: *Γαρήβ*, *Ἄκρα* καὶ *Βεζεθά*. Ὁ
Μωρία κατέχεται ὑπὸ τοῦ Χαρὰμ ἐλ Σερίφ, ἡ δὲ
Σιὼν κατὰ τὸ νότιον ἥμισύ της ἔχει κήπους καὶ
νεκροταφεῖα.

Τὸ ἀνώμαλον τοῦ ἐδάφους αὐξάνουν αἱ πολλαί
του κοιλάδες:

1) Ἡ *τῶν Τυροποιῶν*. Ἤρχιζε κατά τινας ἀπὸ
τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Ἰόππης παρὰ τὸν πύρ-
γον Δαυῒδ, ἔβαινε πρὸς Α καὶ κάμπτουσα πρὸς Ν
ἔφθανε, βαθυνομένη πολύ, τὴν πηγὴν τοῦ Σιλωάμ.
Ἐχώριζεν οὕτω τὴν Σιὼν ἀπὸ τὸ Γαρὴβ καὶ τὴν
Ἄκραν, ἔπειτα δὲ τὴν Σιὼν ἀπὸ τὸν Μωρίαν κα
τὸν Ὀφέλ. Κατ' ἄλλους ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν πύλην
τῆς Δαμασκοῦ καὶ ἔβαινεν εὐθεῖα πρὸς Ν. Ἀμφό-
τεραι αἱ γνῶμαι συμβιβάζονται, ἂν δεχθῶμεν ὅτι
δύο κλάδοι της, ὁ εἷς ἐκ Δ καὶ ὁ ἄλλος ἐκ Β, συν-
ηντῶντο κατὰ τὸ σημεῖον τῆς καμπῆς. 2) Ἡ *Πλατεῖα
φάραγξ* καὶ ἡ *κοιλὰς τῶν Πτωμάτων* ἤρχιζον ἀπὸ Β
παρὰ τὴν πύλην τῆς Δαμασκοῦ καὶ διαρκῶς ἀφι-
στάμεναι ἀλλήλων πρὸς Ν, ἐξέβαλλον εἰς τὴν τῶν Τυ-
ροποιῶν εἰς ἀπόστασιν 250 μ. ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ με-
ταξύ των λόφος εἶναι ὁ ἀμφίκυρτος τῆς Ἄκρας, περὶ
ἧς ὁμιλεῖ ὁ Ἰώσηπος. Ἡ πρώτη ἐχώριζε ταύτην ἀπὸ
τῆς Βεζεθᾶ κατ' ἀνατολάς, ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ
Γαρὴβ πρὸς Δ. 3) Ἡ *κοιλὰς τῆς Τέφρας* ἐκφεύ-
γουσα ἀπὸ τὴν γένεσιν τῆς Πλατείας φάραγγος
πρὸς Β. ἔβαινε πρὸς Α, χωρίζουσα τὴν Βεζεθᾶ ἀπὸ
τὸν Μωρίαν καὶ ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Κεδρῶνα. Τὴν
ἐπεχωμάτωσεν ὁ Πομπήϊος. Ταύτης μνημονεύει
ὁ Ἱερεμίας. 4) *Ἐννώμ*. Παρατρέχουσα δυτικῶς τὸν
λόφον Σιών, ἐξαίρει τὸ ὕψος αὐτοῦ. Ἀραβιστὶ λέ-
γεται *Οὐάδι ἐρ Ραβὰβ* ἢ *Οὐάδι Σουρνέν*. Ἦτο σύ-
νορον τῶν φυλῶν Ἰούδα καὶ Βενιαμὶν καὶ κατέ-
στη περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασιν τοῦ
ἀγάλματος τοῦ Μολώχ, εἰς τὸ ὁποῖον πυρακτού-
μενον προσεφέροντο ὁλοκαυτώματα διάφορα ζῷα
καὶ δὴ βρέφη Ἐλέγετο καὶ *Τοφέθ*, ἤτοι τύμπανον,
διότι οἱ ἱερεῖς τοῦ ταυροκεφάλου τούτου θεοῦ
ἐκρότουν τύμπανα, ὅπως πνίγεται ἡ φωνὴ τῶν θυ-
μάτων. Ελέγετο καὶ *Γκὲ Χινόμπ*, ἤτοι κοιλὰς κλα-
θμῶνος, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ λέξις *Γέεννα*. Διευθυνομένη
ἀπὸ τῶν ΒΔ. πρὸς τὰ ΝΑ. καλύπτεται ὑπό τινων
ἐλαιοδένδρων καὶ θάμνων. Εἰς αὐτὴν κεῖται ἡ λί-
μνη *Βίρκετ ἐς Σουλτάν*, κακῶς ταυτιζομένη ὑπό τι-
νων πρὸς τὴν Βηθσαϊδᾶ. Εἶναι ἡ *Ἀσούγια* τῶν ἀρ-
χαίων, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Ἔσδρας (Γ' 16). Ἡ ὀνομα-
σία της σημαίνει «ἡ διὰ μεγάλων ἔργων γενομένη».
Ἀραβιστὶ λέγεται καὶ *Κανὰτ ἐλ Κουφφάρα*, ἤτοι
ὑδραγωγεῖον τῶν ἀπίστων, διότι ἐπὶ τῆς Ν πλευ-
ρᾶς της ἀνεκαλύφθη σπουδαῖον ὑδραγωγεῖον. Οἱ
σταυροφόροι τὴν ὠνόμαζον «Λίμνην τοῦ Γερμανοῦ».
Ἔχει μῆκος 180 μ. καὶ πλάτος 80 μ. Τὸ ὑδραγω-
γεῖον νομίζεται ἔργον τοῦ Σολομῶντος. Φαίνεται
βέβαιον ὅμως, ὅτι εἶναι ἔργον τῶν Ἰεβουσαίων καὶ
ὅτι ὁ Σολομὼν τὸ ἐπεσκεύασεν, ὅταν ἐξετέλεσεν
ἔργα ὑδραυλικὰ σπουδαῖα χάριν τοῦ ναοῦ. Ἔφερε
τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς πηγῆς Ἀῒν Ἀρούβ καὶ εἶχε μῆ-
κος λόγῳ τῶν ἑλιγμῶν του 50 χλμ. Ὁ Πιλᾶτος
τὸ ἐπεσκεύασεν, ὅταν κατέσχε τὸν θησαυρὸν τοῦ
ναοῦ δι' ἔργα ὑδραγωγικὰ καὶ προὐκάλεσε τὴν
ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν κατέπνιξεν αἱματηρότατα
Ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τὸ ἐπεσκεύασε καὶ ὁ
Μαμελοῦκος σουλτᾶνος ἐλ Μελὲκ ἐν Νάσσερ Μω-
χάμμετ, ὅπως λέγει ἡ ὀρθουμένη ἐκεῖ ἐπιγραφή
του. Τῷ 1874 τὸ ἐπεσκεύασε καὶ ὁ διοικητὴς Ἰζ-
ζὲτ πασᾶς.

Κατὰ τὴν καμπὴν τῆς κοιλάδος καὶ ὑπερκείμε-
νον αὐτῆς ἀπὸ Δ. εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγ.
Ὀνουφρίου, ὅστις λέγεται ὅτι ἠσκήτευσε τὸν Γ'
αἰῶνα εἰς τὸ ἐν αὐτῷ σπήλαιον. Τοῦτο θεωρεῖ-
ται ὡς τὸ μέρος. εἰς τὸ ὁποῖον ἐκρύβησαν οἱ
ὀκτὼ ἀπόστολοι «διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων» καὶ
ὅτι ἐν αὐτῷ ἐτάφη ὁ ἀρχιερεὺς Ἄννας. Πάντως
εἶναι τάφος ὡραῖος ἑβραϊκός, ἐπιδεικνύων ἀκόμη
ὡραίαν μετόπην μὲ σταφυλάς, ρόδακας, δύο στέμ-
ματα καὶ τρίγλυφα. Ἐντὸς περιέχει πολλὰς νε-
κρικὰς θήκας διαφόρου οἰκονομίας. Ἐχρησίμευσε
δὲ ὡς ναΐδιον, διότι σῴζει ἀκόμη τοιχογραφίας
ἁγιογραφικάς. Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τοῦ βράχου
βλέπομεν περὶ τοὺς 180 τάφους, εἰς οὓς ἐμόνα-
σαν ἀσκηταί, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν πολλῶν ἑλ-
ληνικῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἀντέγραψεν ὁ
Σωλσύ.

Ὑπεράνω τῆς μονῆς κεῖται ὁ *ἀγρὸς τοῦ κερα-
μέως*, ὁ *Ἀκελδαμᾶ*, τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ἠγόρα-
σαν οἱ ἱερεῖς, οἱ θανατώσαντες τὸν Χριστόν, διὰ
τῶν 30 ἀργυρίων τοῦ Ἰούδα, πρὸς ταφὴν τῶν ξέ-
νων. Τὸ χῶμά του ἐθεωρεῖτο ὡς λειῶνον τοὺς νε-
κροὺς τάχιστα, δι' αὐτὸ ἡ Ἁγία Ἑλένη μετέφερε
χῶμα ἐντεῦθεν εἰς τὸ Campo santo τῆς Ῥώμης
καὶ βραδύτερον οἱ σταυροφόροι εἰς Πίζαν. Τῷ
1143 ὁ Λατῖνος πατριάρχης ἀγοράσας τὸν ἀγρὸν
ἀπὸ τοὺς Συριάνους ἐδώρησεν αὐτὸν εἰς τοὺς
Ἰωαννίτας, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἐκεῖ νοσοκομεῖον
καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των εἰς παρακείμενον
κοινοτάφιον, οὗτινος σῴζονται ἀξιοθέατα ἐρεί-
πια. Βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν
Ἀρμενίων, οἱ ὁποῖοι ἔθαπτον ἐκεῖ τοὺς νεκρούς
των μέχρι τοῦ 1841. Νοτίως τοῦ Ἀκελδαμᾶ ὑψοῦ-
ται λόφος ἀντικρύζων τὰ ΝΔ τῆς πόλεως. Ἐπ'
αὐτοῦ ἐστρατοπέδευσεν ὁ Πομπήϊος, λέγεται δὲ
ὅτι ἔκειτο ἡ οἰκία τοῦ Καϊάφα, ὅπου συνελθόν-
τες οἱ διῶκται τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὠργάνωσαν
τὴν σύλληψιν καὶ θανάτωσίν του. Δι' αὐτὸ ὁ λό-
φος ὀνομάζεται *Ὄρος τῆς κακῆς βουλῆς*.

5) *Ἰωσαφὰτ* ἢ ὁ *Κεδρὼν* (ὄχι τῶν Κέδρων), ἀρα-
βιστὶ δὲ *Οὐάδι Σιλουάν*. Ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ΒΔ
τῆς πόλεως παρὰ τὸ μνημεῖον τῶν Κριτῶν, βαίνει
Δ. ταύτης, διαρκῶς βαθυνομένη, καὶ κατὰ τὸ Ν.
τῆς πόλεως πλατύνεται καὶ ἑνοῦται πρὸς τὴν ἐκ
Δ. ἐρχομένην κοιλάδα Ἐννώμ. Προχωρεῖ καὶ μετὰ
μικρὸν περισφίγγεται μεταξὺ ἀποτόμων πλευρῶν
ὑπὸ τὸ ὄνομα *Οὐάδι ἐν Νὰρ* (κοιλὰς τοῦ πυρός).
Τὸ ὁλικόν της μῆκος φθάνει τὰ 4 χλμ. μὲ μέσον
πλάτος 200 μ. Ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ λόφου
Σκοπός, πρὸς Α. ὑπὸ τῶν τριῶν κυρτώσεων τοῦ
ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν λόφων Βε-
ζεθᾶ, Μωρία καὶ Ὀφέλ. Δὲν ὑπάρχει ἴσως μελαγ-
χολικώτερον τούτου μέρος εἰς τὸν κόσμον. Ἐν-
διαίτημα τῆς θλιβερωτέρας μονώσεως ἔχει καὶ τὸ
χρῶμα στυγνὸν καὶ τὰ μνημεῖα νεκρικὰ καὶ τὰς
ἀναμνήσεις πενθίμους καὶ τὰς παραδόσεις τραγι-
κάς. Χείμαρροι ἄνυδροι, μεστοὶ δεξιὰ καὶ ἀρι-
στερὰ παμπαλαίων τάφων, βράχοι γυμνοί, βλά-
στησις ἀραιὰ καὶ καχεκτική, κρημνοὶ ἑκατέρωθεν,
συντρίμματα τάφων, ἐδῶ ὑπενθυμίζουν τὰ μαρ-
τύρια προφητῶν καὶ μαρτύρων, ἐκεῖ τὴν ἀγωνίαν
τοῦ διωκομένου Σωτῆρος, παρέκει οἰμωγὰς διωγμῶν.
Ἡ δυτικὴ πλευρά της εἶναι ἐπεστρωμένη ὑπὸ
τάφων μουσουλμανικῶν, ἡ δὲ ἀνατολικὴ ὑπὸ τά-
φων ἑβραϊκῶν. Παράδοσις καὶ τῶν τριῶν θρη-
σκειῶν λέγει, ὅτι ἐκεῖ θὰ γίνῃ ἡ δευτέρα παρου-
σία. Κατὰ τοὺς Μουσουλμάνους ὁ θεὸς θὰ σταθῇ
δικάζων παρὰ τὴν Γεθσημανῆ, θὰ τρέχῃ δὲ ἄφθο-
νον πῦρ καὶ ὕδωρ διὰ τοῦ χειμάρρου. Ὑπεράνω
τούτου θὰ ταθῇ μία θρὶξ ἀπὸ τοῦ λόφου Μωρία
μέχρι τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Δι' αὐτῆς θὰ διέλθῃ
ὁ Μωάμεθ φέρων τὴν μηλωτήν του, εἰς τὴν ὁποίαν
θὰ προσκολληθοῦν μεταβληθέντες εἰς φθεῖρας
μόνον οἱ δίκαιοι. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων καὶ
ἀξιολόγων τόπων ἀναφέρομεν: Τὴν *Βίρκετ Σίττη
Μαριάμ*. Κεῖται ἐγγύτατα καὶ ἔξω τοῦ ἀνατολικοῦ
τείχους τῆς Βεζεθᾶ. Ὀλίγον κατωτέρω εἶναι ἡ
πύλη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου ὀψιγενὴς παρά-
δοσις θέτει τὸν τόπον τοῦ λιθοβολισμοῦ τοῦ πρω-
τομάρτυρος Στεφάνου. Ἀρχαιοτέρα παράδοσις τὸν
θέτει πρὸς Β τῆς πύλης Δαμασκοῦ. Ἐπὶ Ἑβραίων
ἐκαλεῖτο *πύλη τοῦ ποιμνίου*, ἐπὶ σταυροφόρων πύλη
Ἰωσαφὰτ καὶ ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων σήμερον
Βὰβ Σίττη Μαριάμ, ἤτοι πύλη τῆς παρθένου Μα-
ρίας, διότι φέρει εἰς τὴν Γεθσημανῆν. Πράγματι,
ὁ ἀπ' αὐτῆς κατερχόμενος τὴν κοιλάδα δρόμος
φέρει εἰς γέφυραν λιθίνην ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ χει-
μάρρου καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀνέρχεται τοὺς πρόποδας
τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς τὴν Γεθσημανῆν. Ἀκο-
λουθοῦντες τὸν πρὸς Ν κλάδον τοῦ δρόμου τού-
του, φθάνομεν εἰς μακρὸν βράχον κατάτρητον ὑπὸ
ἀρχαίων ἑβραϊκῶν τάφων, ὧν ἀξιολογώτεροι εἶναι:

1) Ὁ τοῦ *Ἰωσαφάτ*, ἴσως τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλούδ,
ὑπομνηματογράφου τοῦ Δαυῒδ. Ἀπὸ τοῦ 1869 τὸ
μνημεῖον σκεπάζει τοῖχος ἀπὸ ξηρὰς πέτρας. Ἡ
εἴσοδος εἶναι πρὸς Β, ἡ δὲ πρόσοψις κο-
σμεῖται δι' ἀκρωτηρίων καὶ τὸ τύμπανον διὰ
κομψῶν κλάδων μετὰ φύλλων. Ὁ πρῶτος θάλαμος,
ἐπιμελῶς γεγλυμμένος, εἶχεν ἐπιστρωθῇ δι' ἰσχυ-
ροῦ χρίσματος καὶ χρωματισθῇ. Παρὰ τὴν νοτιο-
δυτικὴν τούτου γωνίαν θήκη νεκρική. Κατόπιν
διαδέχονται ἀλλήλους δύο ἄλλοι θάλαμοι, ὧν ὁ
δεύτερος ἔχει ὀρυχθῇ ὑπὸ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀβεσ-
σαλώμ. 2) Ὁ τοῦ *Ἀβεσσαλώμ*. Τοῦτον ἔκτισεν ὁ
υἱὸς τοῦ Δαυῒδ ζῶν ἀκόμη. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ
παρελθόντος αἰῶνος πᾶς Ἑβραῖος διερχόμενος
ἐκεῖθεν ἔρριπτεν ἕνα λίθον εἰς τὸ μνημεῖον, εἰς
ἔνδειξιν φρίκης διὰ τὸ τόλμημα τοῦ Ἀβεσσαλὼμ
καὶ κατὰ μικρὸν ἐμεστώθη ἀπὸ πέτρας. Ἀλλὰ τῷ
1874 ἐκαθάρισε τοῦτον ὁ Clermont-Ganneau. Ὁ
Ἰώσηπος ἀναφέρει τὸ μνημεῖον, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφή,
περὶ ἧς ὁμιλεῖ, ἐξηφανίσθη, ἴσως διότι θὰ ἦτο
χαραγμένη ἐπὶ κονιάματος. Εἶναι μονόλιθον τετρα-
γωνικῆς τομῆς. Κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας ἔχει
ἡμικίονας βαστάζοντας λιθοδομίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας
ἄλλη σχήματος φιάλης ἀπολήγει εἰς δέσμην φύλ-
λων φοίνικος. Εἰς ἑκάστην ὄψιν ἔχει εἴσοδον.
3) Εἰς 45 μ. ἀπόστασιν πρὸς Ν. εἶναι τὸ μνη-
μεῖον *Ἰακώβου* Ἡ παράδοσις θέλει, ὅτι πρόκειται
περὶ τοῦ Ἀδελφοθέου, ὅστις κατὰ τὴν σύλληψιν
τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκρύβη ἐντὸς τούτου. Κατό-
πιν, γενόμενος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ
Πέτρου, ἐρρίφθη ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀπὸ τοῦ τείχους
τοῦ ναοῦ εἰς τὴν κοιλάδα καὶ ἐτάφη ἐντὸς αὐτοῦ
(62 μ. Χ.). Κατὰ τὸν Ἡγήσιππον, τὸ μνημεῖον
ἦτο τιμιώτατον παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς μέχρι
τῆς ὑπὸ Τίτου ἁλώσεως. Βραδύτερον ἐκτίσθη
ἐπ' αὐτοῦ εὐκτήριος οἶκος, τοῦ ὁποίου σῴζονται
μόνον αἱ εἰς τὸν βράχον γεγλυμμέναι βαθμῖδες
τῆς κλίμακος, ἥτις ἔφερεν εἰς τὸ μνημεῖον. Ἡ
πρὸς Β. εἴσοδος ἔχει κλίμακα, ἥτις φέρει εἰς πρό-
ναον 6 μ. πλάτους καὶ 3 βάθους, βασταζόμενον
ὑπὸ δύο κιόνων καὶ δύο παραστάδων δωρικῶν.
Ἐπὶ τούτων εἶναι ἐπιστύλιον φέρον ἐπιγραφὴν
ἑβραϊκήν, καθ' ἣν ἐκεῖ ἐτάφη ὁ Βὲν Ἐζείρ, ἀπό-
γονος τοῦ Ἀαρὼν (1000 π. Χ. περίπου). Ὑπὲρ
τοῦτο διάζωμα δωρικὸν μετὰ τριγλύφων καὶ ὑπὲρ

Digitized by Google

Digitized by Google

τοῦτο κορωνίς. Εἰς τὸ βάθος τοῦ προνάου θύρα ἄγουσα εἰς τὸ κοιμητήριον, συγκείμενον ἐκ τριῶν θαλάμων περιεχόντων 16 νεκροθήκας διαφόρου οἰκονομίας. 4) Κατέναντι τῆς εἰσόδου τούτου κεῖται τὸ μνημεῖον τοῦ *Ζαχαρίου*, ἀραβιστὶ λεγόμενον *Κὰμπ Ζοδζὲτ Φαραών*, ἤτοι τάφος τῆς γυναικὸς τοῦ Φαραώ. Νομίζεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν οἱ ἱερεῖς τῷ 877 π. Χ. Εἶναι μονόλιθον, γεγλυμμένον εἰς τὸν βράχον καὶ ἀπομονωθὲν ἀπὸ τοῦ βουνοῦ. Τετράγωνον, περατοῦται εἰς πυραμίδα· ἡ εἴσοδός του μένει ἄγνωστος, πιθανώτατα εὑρισκομένη εἰς ἕνα τῶν πολυαρίθμων πέριξ τάφων.

Ἡ πόλις πρὸς τὰ ΝΔ., τὰ Ν. καὶ τὰ Α. ἀπομονώνεται ἀπὸ βαθείας φάραγγας, δι' αὐτὸ δὲ ἀνέκαθεν πρὸς τὰς πλευράς της ταύτας εἶχεν ἓν μόνον τεῖχος. Πρὸς τὸ Β. ὅμως μέρος, ὅπου τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως πλατύνεται καὶ εἶναι ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν ὀρεινὸν κορμόν, οὗτινος ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ ἀκρωτήριον, ἦτο ἐπιμελέστερον ὠχυρωμένη, ὥστε ὁ Τῖτος εὗρε τρία τείχη ἀλλεπάλληλα πρὸς Β. Πᾶσαι αἱ πολιορκίαι καὶ ἔφοδοι ἔγιναν ἀπὸ Β.

Τὸ *πρῶτον* τεῖχος περιέβαλλε τὴν Σιὼν καὶ ἦτο κτίσμα τῶν Ἰεβουσαίων, προεκταθὲν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Δαυῒδ καὶ Σολομῶντος. Ἡ ΒΔ. του γωνία ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Ἰόππης, ὅπου ὑψοῦτο ὁ Ἱππικὸς πύργος τοῦ Μ. Ἡρώδου, ἢ ὁ πύργος τοῦ Κλιβάνου τῆς Γραφῆς. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἔφευγον δύο πλευραὶ τοῦ ἰεβουσαίου κτίσματος, ἐπιμείνασαι μέχρι τοῦ 70 μ. Χ. Ἡ μία πλευρὰ ἔβαινεν ἀπὸ Δ. πρὸς Α. εὐθεῖα καὶ ἐπερατοῦτο εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ Μωρία, ἔχουσα ἐπὶ τοῦ Τυροπαίου γέφυραν καὶ προησπίζετο κατὰ τὸ μῆκός της ὑπὸ 10 πύργων. Ἡ ἄλλη ἔφευγε πρὸς Ν., ὑπερκειμένη τῆς κοιλάδος Ἐννώμ, διήρχετο ἀπὸ τόπον τῆς Σιὼν λεγόμενον Βεθσὼ καὶ τιθέμενον κατ' εἰκασίαν εἰς τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ λόφου, μέχρι τῆς πύλης τῶν Ἐσσηνῶν, περιέκλειε τὸ Ν. ἄκρον τοῦ λόφου, κάμπτουσα δὲ πρὸς Α. περιελάμβανεν ἐντός του τὴν πηγὴν Σιλωάμ, περιέκλειε τὸν λόφον Ὀφὲλ καὶ ἐπερατοῦτο εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ Μωρία. Οὕτω περιεῖχεν εἰς τὸν εὐρύν του χῶρον τὴν Ἰεβοῦς, πόλιν καὶ φρούριον. Ὁ Δαυῒδ καὶ ὁ Σολομών, καταστάντες κύριοι τῆς Ἰεβοῦς, ἐνίσχυσαν σοβαρῶς τὸ τεῖχος τοῦτο διὰ 60 πύργων. Τοῦτο εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου λεγόμενον ἀρχαῖον τεῖχος. Φαίνεται ὅμως, ὅτι πρὸς τὸ ἀπὸ Σιὼν εἰς Ὀφὲλ τμῆμα ὑπῆρχον δύο τείχη, τῶν ὁποίων τὸ βορειότερον ἦτο ἰεβουσαῖον, τὸ δὲ νοτιώτερον, γενόμενον διὰ νὰ περικλείσῃ εἰς τὴν πόλιν τὴν πηγὴν τοῦ Σιλωάμ, ἦτο ἔργον τοῦ Ἐζεκίου.

Τοῦ πρώτου τούτου τείχους αἱ πύλαι καὶ οἱ πύργοι ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἔσδρα, Νεεμίου καὶ Ἱερεμίου. Ἦσαν δὲ α') ἡ *Προβατική*. Πρέπει νὰ ζητηθῇ εἰς τὸ Χαρὰμ ἐς Σερὶφ πρὸς ΒΑ καὶ ὀλίγον κατωτέρω τῆς σημερινῆς πύλης Βὰβ ἐλ Ἄτμ, ὥστε νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Προβατικῆς κολυμβήθρας, β') ἡ *Ἰχθυηρὰ* δυτικῶς τοῦ πύργου Χανανεὲλ (Ἀντωνία) εἰς τὸν ἄνω κλάδον τῆς κοιλάδος τῶν Τυροποιῶν, γ') ἡ *Ἰσανὰ* ἢ *Αἰσανὰ* ἢ *Ἀρχαία πύλη*, δ') ἡ *πύλη Βενιαμίν*, ε') ἡ *πύλη Ἐφραῒμ* (καὶ αἱ τρεῖς ἦσαν εἰς τὸ Β. τεῖχος, τὸ δεύτερον τοῦ Ἰωσήπου, ἀλλ' ἡ θέσις των δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, ἀφοῦ ἡ τροχιὰ τοῦ τείχους πρὸς Β. μένει ἄγνωστος), στ') ἡ *πύλη τῆς Γωνίας*, τὴν ὁποίαν θέτουν εἰς τὴν σημερινὴν ἀκρόπολιν, δηλαδὴ ἀμέσως δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς πύλης τῆς Ἰόππης καὶ μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πύργων Ἱππικοῦ καὶ Φασαήλου, εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν θέσιν, ὅπου ὁ Robinson εὗρε πυλίδα ἣν ἐταύτισε πρὸς τὴν τοῦ Ἰωσήπου πύλην Γεννάθ. ζ') ἡ *πύλη τῆς Φάραγγος*, τιθεμένη πρὸς Ν. τῆς ἀκροπόλεως, η') ἡ *πύλη τῆς Κοπρίας*, πιθανώτατα ἡ τῶν *Ἐσσηνῶν* τοῦ Ἰωσήπου, κατὰ τὰ ΝΔ. τοῦ λόφου Σιών, θ') ἡ *πύλη τῆς Πηγῆς* ἢ *πύλη Ἄϊν* (=πηγὴ) ἢ *πύλη τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ*, ι') ἡ *πύλη ἡ ἀνὰ μέσον τῶν δύο τειχῶν* ἢ *πύλη ἀνὰ μέσον τοῦ τείχους καὶ τοῦ προτειχίσματος*, μικρὰ πιθανώτατα πύλη τοῦ παλαιοτέρου, τοῦ βορειοτέρου τείχους τοῦ Bliss, ια') *πύλη τοῦ ὕδατος* εἰς τὰ ΒΑ. τοῦ Ὀφέλ, ιβ') ἡ *πύλη τῶν Ἵππων*, τιθεμένη εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ Μωρία κατέναντι τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου, ὅπου οἱ λεγόμενοι στάβλοι τοῦ Σολομῶντος, ιγ') ἡ *πύλη τῆς Ἀνατολῆς* μεταξὺ τῆς προηγουμένης καὶ τῆς ἑπομένης, ιδ') ἡ *πύλη Μαφεκάδ*, πιθανῶς ὅπου σήμερον ἡ Χρυσῆ πύλη. Ἐκτὸς τούτων ἀνεφέρονται: *Πύλη ἡ πρώτη (Ζαχ.* ΙΔ' 10), *πύλη ἡ μέση* (*Ἱερ.* ΛΘ' 3), *πύλη Χαρσεῒθ* (*Ἱερ* ΙΘ' 2), *πύλη τῆς Φυλακῆς*, ἤτοι τῆς φρουρᾶς (*Νεεμ.* ΙΒ' 38). Πύργοι δὲ ἦσαν ἀξιόλογοι: Ὁ πύργος *Χαναvεὴλ* ἢ *Ἀνανεὴλ* ἢ *Ἀναμεὴλ* εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Μωρία, ὅπου κατόπιν ἡ Ἀντωνία. Πρὸ Α. ὁ πύργος Ἐμάθ, ὁ εἰς τὴν Βουλγάταν turris Centum cubitorum, οὗτινος ἡ θέσις ἀποτελεῖ τοπογραφικὸν πρόβλημα. Πρὸς Δ ὑπῆρχεν ὁ πύργος *Θανουρὶμ* ἢ *τῶν Κλιβάνων*, καὶ πρὸς Α. προασπίζων τὸ ἀνάκτορον ὁ *Πύργος ὁ ἐξέχων*.

Τὸ *δεύτερον* τεῖχος εἶναι τὸ ἐπιμαχότατον τοπογραφικὸν ζήτημα τῆς Ἱερουσαλήμ. Πεσόντος τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ, ὅσοι διέφυγον ἐκ Σαμαρείας κατέφυγον εἰς Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία φυσικὰ ἔπρεπε νὰ εὐρυνθῇ καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ τοῦ ἀσσυριακοῦ κινδύνου. Τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀμύνης ἐξετέλεσεν ὁ Ἐζεκίας μὲ πολλὴν φρόνησιν. Ἡ εὔρυνσις τῆς πόλεως δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ παρὰ πρὸς Β. διότι αἱ ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν φάραγγες δὲν ἐπέτρεπον ἐπέκτασιν ἄλλοθεν. Ἡ Γραφὴ δὲν μᾶς ἀναφέρει τι περὶ τῆς τροχιᾶς τοῦ δευτέρου τούτου τείχους. Κατὰ τὸν Ἰώσηπον (Πολ. Ε' 4. 2 «τὸ δεύτερον τὴν μὲν ἀρχὴν εἶχεν ἀπὸ πύλης, ἣν Γεννὰθ ἐκάλουν, τοῦ πρώτου τείχους οὖσαν, κυκλούμενον δὲ τὸ προσάρκτιον κλῖμα μόνον, ἀνῄει μέχρι τῆς Ἀντωνίας». Ἐπειδὴ ἡ τροχιὰ τοῦ δευτέρου τείχους διέρχεται ἀναγκαίως ἐγγὺς τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τίθενται ἀπὸ τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος τὰ τιμιώτατα τῶν χριστιανικῶν προσκυνημάτων, ὁ Ἅγιος τάφος καὶ ὁ Γολγοθᾶς, ἀπὸ δὲ τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων καὶ τῶν Πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῆς συνηθείας τῶν Ἑβραίων καὶ Ρωμαίων, συνάγεται ἀσφαλὲς ὅτι ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ταφὴ ἔγιναν ἔξω τοῦ τότε τείχους τῆς πόλεως, τὸ ζήτημα τῆς γνησιότητος τῶν προσκυνημάτων τούτων ἐνομίσθη καὶ νομίζεται ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τροχιᾶς τοῦ δευτέρου τείχους. Διὰ τοὺς κληρικόφρονας ἡ τροχιὰ αὕτη ἀποτελεῖ τεθλασμένον γραμμήν. Τὸ τεῖχος σχηματίζει πρὸς τὰ Ν καὶ τὰ Α τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως εἰσέχουσαν γωνίαν. Στηρίζεται δὲ ἐπὶ διεσπαρμένων τμημάτων ἰσχυρῶν θεμελίων. Ἀλλ' ἡ τροχιὰ αὕτη εἶναι ἀπορριπτέα, καὶ διότι ἀντιφάσκει πρὸς τὰς πληροφορίας τοῦ Ἰωσήπου καὶ δι' ἄλλους λόγους. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου τείχους ὁ Μ. Ἡρώδης ἤγειρε τρεῖς πύργους Ἱππικόν, Φασάηλον καὶ Μαριάμνην, ὀνοματίσας ἀπό τινος φίλου του, ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ, ὅστις εἶχε φονευθῆ μαχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας του συζύγου, τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπησε καὶ ἐθανάτωσεν. Οὗτοι ὑπερήσπιζον πρὸς Β. τὸ λαμπρόν του ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ λόφου Σιὼν καὶ τὸ ὁποῖον ὠχύρωσε διὰ λίαν ὑψηλοῦ τείχους μετὰ τῶν τριῶν τούτων πύργων. Ὁ Ἱππικὸς εἶναι ὁ πρῶτος δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς πύλης Ἰόππης, ὁ Φασάηλος εἶναι ὁ δεύτερος ὁ κακῶς λεγόμενος πύργος Δαυῒδ, ὁ δὲ τῆς Μαριάμνης μικρότερος τούτων, ἀλλὰ λίαν περιποιημένος ἐσωτερικῶς, εἶναι πιθανῶς ὁ πρὸς Ν τοῦ Φασαήλου. Πλὴν τούτων ἤγειρε τὸν μέγαν πύργον Ἀντωνίας πρὸς τιμὴν τοῦ προστάτου του Μάρκου Ἀντωνίου εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Μωρία. Τὰ ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτὸν οἰκοδομικὰ ἐξαρτήματα ἦσαν τόσον μεγαλοπρεπῆ, ὥστε ὁ πύργος αὐτὸς ἔγινε θαυμάσιον ἀνάκτορον. Ὁ πυρὴν του ὑπῆρξε τὸ ἀρχαῖον φρούριον Βάρις.

Τὸ *τρίτον* τεῖχος, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ἤρχισε νὰ τὸ κτίζῃ ὁ Ἡρώδης Ἀγρίππας, διότι ἡ πόλις εἶχεν ὑπερεκχειλίσει πρὸς Β, μεταξὺ τοῦ 37 καὶ τοῦ 39 ἤτοι 4—5 ἔτη μετὰ τὴν σταύρωσιν. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἤρχιζεν ἀπὸ τὸν Ἱππικὸν πύργον, διηυθύνετο πρὸς τὰ ΒΔ, ὅπου ἦτο ὁ Ψήφινος πύργος, τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῶν ὅλων τειχῶν, ἐκεῖθεν κατηυθύνετο πρὸς τὰ ΒΑ, μέχρι τοῦ μνημείου τοῦ Γναφέως, ἀφῖνον ἐντὸς τῆς πόλεως τὸν λόφον Βεζεθᾶ, καὶ ἐκεῖ κατήρχετο ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ὅπου συνήντα τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ τείχους τοῦ Μωρία κατὰ τὴν σημερινὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Εἶχεν 90 πύργους.

Τεῖχος Ἀδριανοῦ. Ὁ Τῖτος κατέστρεψε τὰ τείχη ταῦτα καὶ κατέσκαψε τὴν πόλιν. Ὁ Ἀδριανὸς κτίσας τὴν Αἰλίαν Καπιτωλῖναν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ἐτείχισε τὴν πόλιν του, καὶ τῶν τειχῶν τούτων ὠχρὸν ἀπείκασμα βλέπομεν εἰς τὸν μωσαϊκὸν χάρτην τῆς Μαδηβᾶς. Ἐκ τοῦ κίονος, τὸν ὁποῖον βλέπομεν ὑψούμενον εἰς τὴν ἐνώπιον τῆς Β. πύλης πλατεῖαν καὶ τοῦ ὀνόματος Βὰβ ἐλ Ἀμοὺδ (πύλη τοῦ κίονος), δικαιούμεθα νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἤγειρε τὸ τεῖχός του, κατὰ τὸ βόρειον τοὐλάχιστον μέρος, ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελίων, ἐφ' ὧν καὶ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ Σουλεϊμάν. Τὰ τείχη τῆς Αἰλίας ἠκολούθησαν τὰ ἀρχαῖα τείχη ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ δεύτερον καὶ ἑπομένως καὶ τὸ σημερινὸν τοῦ Σουλεϊμὰν συμπίπτει πρὸς τὸ ἕτερον τούτων.

Σημερινὴ τοπογραφία. Τὸ σημερινὸν τεῖχος ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν τῷ 1534 καὶ ἀντιστοιχεῖ ἀρκετὰ πιστῶς πρὸς τὸ ὑπερασπίσαν τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν σταυροφόρων. Ἔχει ὕψος 13 μ. καὶ πλάτος 2 μ. μετὰ πολλῶν πύργων καὶ προμαχώνων, ἡ δὲ τροχιά του διαγράφει πολλὰς λοξοδρομίας, ἰδίως κατὰ τὸ ΝΑ. Ἡ κατὰ μῆκος τοῦ Κεδρῶνος πλευρὰ βαίνει κανονικῶς μέχρι τῆς ΒΑ γωνίας, βασίζεται δὲ ἐπὶ τοῦ βράχου καθ' ὅλον τὸ μῆκός της γεγλυμμένου κατὰ κάθετον, ὅπως τὸ βλέπει τις ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μέχρι τῆς ΒΑ. γωνίας συμπεριλαμβανομένης. Ἀπὸ ταύτης, ἀποτελούσης τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς πόλεως, τὸ τεῖχος διευθύνεται πρὸς Ν, πρὸς τὴν πύλην τῆς Ἰόππης, ὅπου συναντᾷ τοὺς τρεῖς συμπαγεῖς πύργους καὶ τὰ σπουδαιότερα ἀμυντικὰ ἔργα.

Πύλαι. Ἔχει ὀκτὼ πύλας, τὰς ἑξῆς: τὴν *Νέαν πύλην* ἢ *Χαμιτιὲ* (Βὰβ ἐλ Γκεντὶντ), ἡ ὁποία κατεσκευάσθη ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Χαμὴτ τῷ 1890, ὑπηρετοῦσα τὴν νέαν ΒΔ. συνοικίαν· τὴν *πύλην τῆς Δαμασκοῦ* (Βὰβ ἐλ Σάμ), μεγάλην, ἰσχυρὰν καὶ μετὰ κοσμημάτων, ἰδίως ἐπάλξεων κοσμημένων κατὰ τὴν μουσουλμανικὴν καλαισθησίαν (οἱ ἰθαγενεῖς τὴν ὀνομάζουν συνηθέστερον *Βὰβ ἐλ Ἀμούδ*, ἤτοι πύλην τοῦ κίονος), τὴν *πύλην τοῦ Ἡρώδου* (Βὰβ ἐλ Ζάχρεχ, ἤτοι πύλη τῶν ἀνθέων), πολὺ μικρὰν καὶ σχεδὸν ἀκόσμητον· τὴν *πύλην τῆς Παναγίας* (Βὰβ Σίττη Μαριάμ· λέγεται οὕτω· διότι ἡ ἀπ' αὐτῆς ὁδὸς κατερχομένη εἰς τὸν Κεδρῶνα φέρει πρὸς τὴν Γεθσημανῆν, λέγεται καὶ πύλη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, διότι ἄλλοτε ἐτίθετο ἔξω αὐτῆς ὁ τόπος, ὅπου ἐλιθοβολήθη ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος)· τὴν *Χρυσῆν πύλην*, τὴν ὡραιοτέραν πασῶν λόγῳ τῶν γλυπτῶν της κοσμημάτων (ἐλέγετο *Ὡραία*, οἱ δὲ Λατῖνοι τὴν μετέγραψαν Aurea καὶ ἐντεῦθεν γενικῶς μετεφράσθη Χρυσῆ)· τὴν *πύλην τῶν Ἀφρικανῶν* (Βὰβ ἐλ Μαγκάρβεχ), κτισμένην εἰς τὸ μέσον τῆς φάραγγος τῶν Τυροποιῶν· τὴν *πύλην Σιὼν* (Βὰβ ἐλ Σαχιούν· οἱ ἰθαγενεῖς τὴν ὀνομάζουν καὶ *Βὰβ ἐλ Δαούδ*, διότι εἰς τὸ παρακείμενον τζαμίον, ὅπου ἄλλοτε ἡ ἐκκλησία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τίθεται ὁ τάφος τοῦ Προφητάνακτος)· καὶ τὴν *πύλην τῆς Ἰόππης*, ἀραβιστὶ δὲ *Βὰβ ἐλ Χαλήλ*, ἤτοι πύλην τοῦ Θεοφιλοῦς, διότι φέρει ἡ ἀπ' αὐτῆς πρὸς Ν. ὁδὸς εἰς τὴν Χεβρῶνα, ὅπου ὁ τάφος τοῦ Ἀβραάμ.

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Εἰσερχόμενοι διὰ τῆς πύλης Ἰόππης ἔχομεν τὴν διασχίζουσαν τὴν πόλιν ἀπὸ Δ πρὸς Α ὁδόν, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς ὑφίστατο ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, τοὐλάχιστον ἀφότου ἐκτίσθη τὸ δεύτερον τεῖχος, καὶ ἐκοσμήθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ. Βαίνει εὐθεῖα πρὸς Α καὶ περατοῦται εἰς τὴν Δ πύλην Σιλσιλὲ τοῦ Χαρὰμ ἐς Σερίφ. Ἐπὶ τῶν σταυροφόρων τὸ δυτικὸν τμῆμά της ἐλέγετο ὁδὸς Δαυῒδ, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ὁδὸς Ναοῦ. Ἡ ὁδὸς αὕτη διαγράφει τὴν τροχιὰν τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ πρώτου τείχους, τὸ ὁποῖον τὴν παρατρέχει δεξιὰ (πρὸς Ν). Ἡ δευτέρα μεγάλη ἀρτηρία ἄρχεται ἀπὸ τῆς πύλης Δαμασκοῦ καὶ βαίνουσα ἀπὸ Β πρὸς Ν περατοῦται εἰς τὴν πύλην Σιών. Διέρχεται Α τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Εἰς τὸν χάρτην τῆς Μαδηβᾶς φαίνεται ἔχουσα καθ' ὅλον τὸ μῆκός της καὶ ἑκατέρωθεν ὡραίαν κιονοστοιχίαν. Τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς ὁδοῦ ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῶν σταυροφόρων ὁδὸς Ἁγ. Στεφάνου, καὶ ἡ πύλη πρὸς Β. ὁμοίως, διότι ἔξω καὶ οὐχὶ μακρὰν ἦτο ὁ ὑπὸ τῆς Εὐδοκίας κτισθεὶς ναὸς τοῦ πρωτομάρτυρος. Τρίτη ὁδὸς ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Παναγίας μέχρι τῆς φραγκικῆς μονῆς τοῦ Σωτῆρος, τῆς ὁποίας ὁδοῦ μέγα μέρος ὀνομάζεται «ὁδὸς μαρτυρίου» ἢ «ὁδὸς ὀδύνης», θεωρουμένου ὅτι δι' αὐτῆς ὡδηγήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Πραιτωρίου μέχρι τοῦ Γολγοθᾶ. Τὸ δυτικόν της τμῆμα λέγεται ὁδὸς Χριστιανῶν. Βλέπομεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι ἡ Αἰλία τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν ἠλλοιώθη πολὺ ὑπὸ τῶν κατόπιν κατακτητῶν.

Συνοικίαι. Αἱ δύο διασταυρούμεναι διάμεσοι τῆς πόλεως ὁδοὶ διαιροῦν τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας, ὧν ἡ ΒΔ λέγεται *Χάρετ ἐλ Νουσάρα*, ἤτοι συνοικία τῶν Χριστιανῶν. Εἰς αὐτὴν εὑρίσκονται ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, τὸ ἑλληνικὸν μοναστήριον καὶ τὸ πατριαρχεῖον πολλαὶ ἑλληνικαὶ μοναὶ τὸ ἑλληνικὸν νοσοκομεῖον, τὰ σχολεῖα, τὸ προξενεῖον καὶ τὸ φραγκικὸν πατριαρχεῖον καὶ κουστωδία (ἡ Κάζα Νόβα). Ἡ δευτέρα συνοικία κατέχει τὸ ΝΔ, ἤτοι τὴν σημερινὴν Σιών, ὅπου εἶναι ἡ ἑβραϊκὴ συνοικία καὶ ἡ ἀρμενική, τὸ ἀρμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ τὸ μοναστήριον, ἡ ἑλληνικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς Ν τὰ χριστιανικὰ νεκροταφεῖα. Τὸ τρίτον τμῆμα, τὸ ΒΑ, εἶναι ἡ μουσουλμανικὴ συνοικία ὅπου ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ πασᾶ μέχρι τοῦ Μεγάλου πολέμου, καὶ τώρα τὸ διοικητήριον, ὁ λόφος Μωρία μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ τεμενῶν Ὀμὰρ καὶ ἐλ Ἄκσα ὁ φραγκικὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Ἄννης καὶ ὁ ξενὼν τῶν Αὐστριακῶν. Τέλος ἡ τετάρτη, ἡ ΝΑ, εἶναι ἀληθινὸν *γκέττο* τῶν Ἑβραίων. Γενικῶς αἱ ἐν τῇ πόλει οἰκίαι εἶναι μικραί, λιθόκτιστοι, μὲ παχύτατα τείχη, θύρας καὶ παράθυρα στενά, στέγας ἐσωτερικῶς θολωτὰς καὶ στέγας ἔξωθεν ἐπιπέδου (δώματα). Ἡ ὑγρασία εἶναι πολλὴ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Αἱ νέαι ὅμως οἰκοδομαὶ εἶναι πολὺ ἐπιμελέστερον ᾠκοδομημέναι. Οἱ δρόμοι ἐντὸς τῆς πόλεως εἶναι στενοί, ἀνώμαλοι, λιθόστρωτοι, μετὰ πεζοδρομίων στενοτάτων, πολλαχοῦ δὲ αἱ στέγαι τῶν ἑκατέρωθεν οἰκιῶν προέχουν, ὥστε νὰ σχηματίζεται θόλος σκεπάζων τὴν ὁδόν. Ἔξω τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 1850 οὐδεμία κατοικία ὑπῆρχε. Σήμερον ἡ ἔξω τῶν τειχῶν πόλις εἶναι σχεδὸν ὅση καὶ ἡ ἔντειχος, μὲ ὡραίας οἰκοδομὰς καὶ κήπους, προξενεῖα, νοσοκομεῖα, ἐκκλησίας, καταστήματα δημόσια καὶ ἐμπορικά.

Μνημεῖα. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν σῳζομένων σήμερον εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μνημείων, ἅτινα ἀνάγονται εἰς διαφόρους ἐποχάς, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, εἰς τὸν ὁποῖον δεικνύεται ὁ τάφος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Γολγοθᾶς (βλ. *Ἀναστάσεως ναός*).

2) Τὸ *Χαρὰμ ἐς Σερίφ*, ὅπου ἐπανειλημμένως ᾠκο-

Digitized by Google

δομήθη ὁ μοναδικὸς ναὸς τῶν Ἑβραίων ἀπὸ Σολομῶντος μέχρις Ἡρώδου (βλ. *Ναός*).

3 Ἡ *γέφυρα* καὶ ὁ *Ξυστός*. Ἀφ' ὅτου ἐκτίσθη ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος καὶ ὠχυρώθη ὁ λόφος Μωρίας, ἐγένετο ἀνάγκη ἀμέσου συγκοινωνίας τοῦ χώρου τούτου πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἐπὶ τῆς Σιών. Ἐκτίσθη λοιπὸν γέφυρα πλατεῖα, ἡ ὁποία ἐπερατοῦτο εἰς τὴν Σιὼν παρὰ τὸν *Ξυστόν*, ἄλλο ἵδρυμα τυχὸν τῆς πολυδαπάνου μερίμνης τοῦ Μ. Ἡρώδου. Οὗτος ἔκειτο εἰς τὸ Δ χεῖλος τῆς κοιλάδος τῶν Τυροποιῶν. Ἦτο πλατεῖα γυμναστηρίου καὶ περιπάτου μετὰ κιονοστοιχιῶν, δενδροστοιχιῶν καὶ ἄλλων κοσμημάτων. Ἐγγύτατα καὶ δυτικώτερον ὑψοῦτο τὸ ἀνάκτορον τῶν Ἀσμοναίων.

4) Τὸ *θέατρον*. Ὁ Ἰώσηπος μᾶς λέγει ὅτι ὁ Μ. Ἡρώδης ἔκτισε καὶ θέατρον, ἐν δὲ τῇ κοιλάδι ἀμφιθέατρον μέγα, εἰσαγωγὼν οὕτως ἐθνικὰ ἔθιμα πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν Ἑβραίων. Ὁ Γερμανὸς ἀρχιτέκτων Schick ἀνεῦρε πράγματι τὰ ἴχνη τοῦ θεάτρου πρὸς Ν τῆς Οὐάδι ἐρ Ρεμπάμπι καὶ ΝΔ. τῆς πηγῆς Μπὶρ Ἐγιοὺπ ὄπισθεν τοῦ Ἀκελδαμᾶ.

5) *Συναγωγαί*. Τὸ Ταλμοὺδ ἀναβιβάζει εἰς 480 τὰς ἐν Ἱερουσαλὴμ συναγωγάς. Κάθε μεγάλη οἰκογένεια εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἔχῃ ἰδίαν συναγωγήν, καὶ κάθε ἀποικία ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑβραίων εἶχε τὴν συναγωγήν της εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

6) *Σπήλαιον τοῦ βάμβακος*. Ἐξερχόμενοι τῆς πύλης Δαμασκοῦ καὶ διευθυνόμενοι ἀριστερὰ ὑπὸ τὸ τεῖχος εὑρίσκομεν εἰς ἀπόστασιν 100 μ. καὶ εἰς βάθος 6 μ. ὑπὸ τὴν ρίζαν τούτου τὴν εἴσοδον τοῦ *Σπηλαίου τοῦ βάμβακος*, ὅπως τὸ ὠνόμασαν οἱ Ἄραβες ὅταν ἀνεκαλύφθη, τῷ 1852. Ἀποτελεῖται ἐξ εὐρυτάτου λατομείου χωροῦντος πρὸς Ν, ἤτοι ἐντὸς τῆς πόλεως εἰς μῆκος 160 μ. καὶ ἀποτόμως ταπεινουμένου πρὸς Ν. Τὸν θόλον του στηρίζουν παχέα τοιχώματα.

7) *Σπήλαιον τοῦ Ἱερεμίου*. Ἀντικρὺ τούτου καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς Β εἶναι τὸ *σπήλαιον τοῦ Ἱερεμίου*. Ἡ εἴσοδος εἶναι πεφραγμένη διὰ τοίχου. Εἰσερχόμενοι εὑρίσκομεν κηπάριον καὶ θραύσματα κιόνων. Δεξιὰ εὐκτήριόν τι μέρος καὶ ἀμέσως τὸ πρῶτον σπήλαιον, μεθ' ὃ τὸ δεύτερον μήκους 40 βημάτων καὶ πλάτους 35. Εἶναι κυκλικόν, ὁ δὲ θόλος του βαστάζεται ὑπὸ χονδροῦ τοιχώματος. ΝΔ. ἐν αὐτῷ δεικνύεται ὁ τάφος τοῦ σουλτάνου Ἰβραὴμ καὶ ἀπωτέρω θρονίον γεγλυμμένον εἰς τὸν βράχον, ὅπου παράδοσις τοῦ ΙΕ' αἰῶνος θέλει τὸν Ἱερεμίαν καθήμενον καὶ γράφοντα τοὺς θρήνους του. ΝΔ τῆς πλατείας εἶναι ἡ εἴσοδος μὲ 7 βαθμῖδας ὑπογείου. Ἐντεῦθεν πρὸς Β εἰσερχόμεθα δι' ὀπῆς εἰς εὐρεῖαν καὶ ὡραίαν στέρναν, φωτιζομένην ἄνωθεν δι' ἀνοίγματος τοῦ βράχου. Κλῖμαξ γεγλυμμένη φέρει εἰς τὴν ἐπιπολὴν τοῦ ὕδατος. Ἡ ἐξερεύνησις ἔδειξεν, ὅτι πρόκεινται λατομεῖα, τὰ ὁποῖα εἰσχωροῦν πολὺ ἀπὸ τὸ τεῖχος εἰς τὴν πόλιν.

8) *Μονὴ τῶν δομινικανῶν*. Ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς Β μεγάλην ὁδὸν ἀπαντῶμεν, εἰς ἀπόστασιν 350 βημάτων δεξιὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τὴν λαμπρὰν μονὴν τῶν Λευκῶν Πατέρων (δομινικανῶν), οἵτινες ἔκτισαν ταύτην μετὰ ὡραιοτάτου ναοῦ, βιβλιοθήκης καὶ σχολῆς βιβλικῆς. Ὁ χῶρος οὗτος πρὶν κτισθῇ ἦτο εὐρὺ οἰκόπεδον σκεπασμένον ἀπὸ ἐρείπια βυζαντινά. 4 στοαὶ εἰς μῆκος 23 μ ἀπὸ Α πρὸς Δ διῆκον καὶ τὰ θεμέλια ναοῦ βυζαντινοῦ διαστάσεων 20,70×7,40, ἐνῷ ὕπερθεν τῆς πρὸς Δ εἰσόδου διεκρίνετο ἑλληνικὴ ἐπιγραφή. Ἦτο ὁ ναός, τὸν ὁποῖον ἡ ἀπὸ Ἀθηναΐδος Εὐδοκία, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β', ἤγειρεν εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον.

9) *Τάφοι τῶν βασιλέων*. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, φθάνομεν εἰς τοὺς λεγομένους *τάφους τῶν βασιλέων* Κουμποὺρ ἐλ Μουλούκ). Τὸ μνημεῖον ἀγοράσασα ἡ οἰκογένεια Pereire τῷ 1873 τὸ περιετοίχισε καὶ τὸ προσέφερεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὸ εἶχεν ἐξερευνήσει ἐπιμελῶς τῷ 1863 ὁ De Saulen.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους βασιλεῖς λόγῳ τῆς πλουσίας του κοσμήσεως. Ἀλλὰ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ τάφοι τῶν Δαυῒδ καὶ Σολομῶντος ἔκειντο εἰς τὸν Ὀφὲλ λόφον ἢ τὴν Σιών. Τοὺς ἐσύλησεν ὁ Ὑρκανὸς καὶ ὁ Ἡρώδης. Ἐκ τῶν 22 ἄλλων βασιλέων εἷς ἐτάφη ἐν Γαλαάδ, 17 εἰς τὴν Σιών, εἷς ἐφονεύθη καὶ δὲν ἔτυχε ταφῆς, ἄλλος ἐτάφη ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐπιτυχῶς ἐταύτισε τὸ μνημεῖον ὁ P. Lievin de Hamme πρὸς τὸ μνημεῖον τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀδιαβηνῶν Ἑλένης.

10) *Μνημεῖον Ἡρώδου*. Πρὸς τὰ ΝΔ τῆς πόλεως ἀκριβῶς ὑπεράνω τῆς κοιλάδος Ἐννὼμ καὶ ἀκριβέστερον τῆς Βιρκετ ἐς Σουλτάν, ἤχθη τυχαίως εἰς φῶς τῷ 1892 ὡραῖος οἰκογενειακὸς τάφος. ὁλόκληρος ἔγγλυφος εἰς τὸν βράχον. Ὁ ἄξων του διευθύνεται ἀπὸ Β πρὸς Ν. Ἡ εἴσοδος βλέπει πρὸς Β καὶ ἡ θύρα του εὑρίσκεται εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τετραγώνου ὑπαίθρου αὐλῆς, ὠρυγμένης εἰς τὸν βράχον κατὰ τὰς τρεῖς της πλευράς. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι κατά τινας τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἀναφερόμενον *μνημεῖον Ἡρώδου*. Ἀλλ' ἡ πιθανωτέρα ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὸν πραγματικὸν Ἅγιον Τάφον μὲ τὸν ὑπερκείμενον αὐτοῦ λόφον, ὅστις εἶναι ὁ Γολγοθᾶς.

11) *Τάφοι τῶν Κριτῶν*. Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς Νεαπόλεως καὶ κατέναντι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀποσπᾶται ὁδὸς πρὸς Δ, φέρουσα πρὸς τὰ ΒΔ., εἰς τοὺς λεγομένους *τάφους τῶν Κριτῶν*. Εἶναι νεκρόπολις γεγλυμμένη εἰς τὸν βράχον. Ἡ πρόσοψις εἶναι πρὸς Α., ἐνώπιόν της δ' ἐκτείνεται γεγλυμμένη πλατεῖα 2 $^1/_2$ μ. Τὸ πρόστοον, 4 μ. πλάτους, εἶναι ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν, φέρει δὲ ἀέτωμα ἔχον εἰς τὸ μέσον ἀνάγλυφον δακτύλιον, ὅθεν ἐκπέμπονται ἀκτινοειδῶς ὀξέα φύλλα.

12) *Τάφος Ἡσαΐου*. Κεῖται νοτίως τῆς πηγῆς Σιλωὰμ εἰς βράχον κομμένον τοῦ χωρίου Σιλωάμ, εἰς τὸν ὁποῖον παρατηροῦνται τρία ὀρύγματα τάφων καὶ μία πύλη μικρὰ σιδηρᾶ. Ἡ πύλη ἀνήκει εἰς παρεκκλήσιον ἀρχαῖον, συγκείμενον ἐκ δύο θαλάμων ὠρυγμένων εἰς τὸν βράχον. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς ἀψῖδος λέγει, ὅτι ἐκεῖ ἐτάφη ὁ προφήτης Ἡσαΐας.

13) *Τάφος Μελχισεδέκ*. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ εἰς τὸ Ν. βάθος τοῦ ὑπὸ τὸν Γολγοθᾶν παρεκκλησίου τοῦ Ἀβραάμ, ὑπάρχει τάφος ὠρυγμένος εἰς τὸν βράχον, ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

14) *Τάφος Ἰωσήφ*. Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν καὶ πρὸς Α. τοῦ Κουβουκλίου, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος Τάφος, δεικνύεται πτωχὸς τάφος ἀρχαιότατος μετὰ νεκρικῶν θηκῶν, τὰς ὁποίας ἀπέδωσαν εἰς τὸν ἐξ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ, διότι δῆθεν οὗτος, διαθέσας τὸν τάφον του εἰς ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ, ὤρυξεν ἄλλους δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του.

15) *Τάφος τοῦ ναοῦ τῆς Γεθσημανῆς* (βλ. *Γεθσημανῆ*).

16) *Τάφος τῆς ἁγίας Θέκλης*. Εἰς τὸ χωρίον Βεθφαγῆ, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐπέβη πώλου ὄνου, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα (Κυριακὴ τῶν Βαΐων), ὑπάρχει ναὸς ἐν ἐρειπίοις, τῶν σταυροφόρων. Ἔξω τούτου πρὸς Α. καὶ ἐντὸς τῆς ἀψῖδος ὁ P. Lievin ἀνεκάλυψε τάφον ὠρυγμένον εἰς τὸν βράχον, περιέχοντα ἓξ νεκροθήκας. Κατὰ τὸν ἀρχιδιάκονον Θεοδόσιον, ἡ ἁγία Θέκλα ἐτάφη ἐν Βεθφαγῇ, παρὰ τὸν τόπον ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐπέβη τοῦ ὄνου.

17) *Τάφος τῆς Θέκλης*. Ἄνωθεν τοῦ Ἀκελδαμᾶ ὑπάρχει εἰς τὸν βράχον τάφος ὠρυγμένος ἐντὸς τῆς πέτρας μετὰ τριῶν βαθμίδων καὶ ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, καθ' ἣν ἐκεῖ ἐτάφη ἡ Θέκλα, θυγάτηρ Μαρούλφου, Γερμανίς. Πάντες οἱ τάφοι οὗτοι εἶναι βεβαίως ἑβραϊκοὶ καὶ προχριστιανικοί, χρησιμεύσαντες κατόπιν εἰς διαμονὴν ἀσκητῶν. Ἀλλ' οὐδενὸς ὁ ταυτισμὸς εἶναι βέβαιος οὔτε πιθανός.

Ἡ πόλις, πάσχουσα ἀπὸ λειψυδρίαν, ἠρδεύετο διὰ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, συναγομένων εἰς δεξαμενὰς ὠρυγμένας εἰς κοιλάδας. Αἱ παρειαὶ των ἐχρίοντο ἰσχυρῶς καὶ κλῖμαξ κατά τινα τῶν γωνιῶν ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιπολήν. Ὑπόγειοι ὀχετοὶ μετέφερον ἐνίοτε τὸ ὕδωρ τούτων ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν κατωτέραν ἢ τὴν πόλιν. Ὁ Σολομὼν ἔφερε τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν φερωνύμων αὐτοῦ δεξαμενῶν δι' ὑδραγωγείου εἰς τὸν ναόν. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο λειτουργεῖ καὶ σήμερον.

18) *Βίρκετ Μαμίλλα*. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη εὑρίσκεται πρὸς Δ τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν ἢ μονὴν τοῦ Σταυροῦ, ἐντὸς τουρκικοῦ νεκροταφείου καὶ κάτωθι τῶν ρωσικῶν. Ἔχει μῆκος 97μ., πλάτος 66 καὶ βάθος 5 μ. Εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ «δεξαμενὴ τῶν ὄφεων» τοῦ Ἰωσήπου καὶ ἡ Ἄνω Κολυμβήθρα τῆς Γραφῆς. Τὸ σημερινόν της ὄνομα ἔλαβεν ἡ δεξαμενὴ ἔκ τινος ἐκκλησιας γειτονικῆς, ἱδρυθείσης τὸν Η' αἰῶνα εἰς τὴν ἁγίαν Μαμίλλαν. Δυτικώτερον εὑρίσκεται ὁ ὑπόγειος τάφος, ὅστις δέον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἀναφερόμενον *Ἡρώδου μνημεῖον*.

19) *Βίρκετ ἐλ Μπάτραχ*. Εἶναι ἡ κατωτέρα Κολυμβήθρα ἢ ἡ δεξαμενή, τοῦ Ἐζεκίου, ὅστις τὴν κατεσκεύασεν ὀρύξας καὶ τὸν ἀγωγόν, ὅστις φέρει εἰς αὐτὴν τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς Βίρκετ Μαμίλλας, ὅταν αὕτη πληρωθῇ.

20) *Δεξαμενὴ τοῦ Στρουθίου*. Ἐντὸς τῆς πόλεως κατὰ τὸ τμῆμα τὸ λεγόμενον Ἄκρα καὶ ἐντὸς τοῦ φραγκικοῦ μοναστηρίου τῶν Κυριῶν τῆς Σιὼν (Dames de Sion) παρὰ τὸ τόξον «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*», εἶναι δεξαμενή, τὴν ὁποίαν μὲ πολλὴν πιθανότητα ταυτίζουν πρὸς τὴν τοῦ *Στρουθίου*, περὶ ἧς λέγει ὁ Ἰώσηπος, ὅτι ὁ Τῖτος κατασχὼν τὸ μεταξὺ τρίτου καὶ δευτέρου τειχους τμῆμα τῆς πόλεως ἔστρωσε τέσσαρας πλατείας, διὰ νὰ τοποθετήσῃ τὰς ἑλεπόλεις του κατὰ τῆς Ἀντωνίας. Τὸ ὕδωρ προσέρχεται ἐκ πηγῆς ὑφαλμύρου, ἡ δὲ δεξαμενὴ διχάζεται ἀπὸ μακροῦ εἰς δύο παραλλήλους χώρους προσηνατολισμένους ἀπὸ τῶν ΒΒΑ πρὸς τὰ ΝΝΔ. Ἀμφότεραι ἐστεγασμέναι διὰ θόλων ἐκ μεγάλων καὶ καλῶς ἐξεσμένων πετρῶν, ἔχουν μῆκος 42 μ. καὶ πλάτος ἡ μὲν 6, ἡ δὲ 7 μ. καὶ περατοῦνται εἰς τὸν βράχον. Εἰς τὴν γωνίαν τῆς μιᾶς φθάνει τὸ στόμιον ὑδραγωγείου ὠρυγμένου εἰς τὸν βράχον ἀρκετὰ μεγάλου.

21) *Προβατικὴ κολυμβήθρα*. Εἰς τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ Χαρὰμ ἐς Σερὶφ ὑπῆρχέ ποτε κοιλὰς διευθυνομένη ἀπὸ τῶν ΒΔ πρὸς ΝΑ. Εἰς τὴν ΒΑ γωνίαν ταύτης τὸ τεῖχος κατέρχεται εἰς 36 μ. ὑπὸ τὸ σημερικὸν ἔδαφος. Ἡ ἀρχαία δεξαμενὴ *Βίρκετ Ἰσραῒν* (δεξαμενὴ τοῦ Ἰσραήλ), διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποιήθη ἡ κοιλάς, ἐξελήφθη ἄλλοτε ὡς ἡ κολυμβήθρα *Βεθεσδᾶ*. Τὴν δεξαμενὴν Ἰσραῒν ἀρχαῖοι περιηγηταὶ ταυτίζουν πρὸς τὴν *Προβατικήν*, διότι ἔθετον τὴν Προβατικὴν πύλην ὅπου ἡ σημερινὴ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἔχει 110 μ. μῆκος καὶ 38 μ. πλάτος, ὁ δὲ πυθμήν της, 21 μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος τοῦ Μωρία, σκεπάζεται ὑπὸ στρῶμα συντριμμάτων 6 μ. πάχους. Ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ ἀπὸ Δ καὶ ἐξέχεεν αὐτὸ εἰς πύργον τῆς ΒΑ γωνίας. Παρὰ τὴν ΝΔ γωνίαν της ἀνεκαλύφθησαν δύο ὑπερκείμενοι θόλοι, πρὸς Β τῶν ὁποίων ὑπάρχει θάλαμος μετὰ ἀνοίγματος πρὸς τὴν Β πλευρὰν τοῦ τείχους τοῦ Χαράμ.

22) *Σιλωάμ* Εἰς τὰ ΝΑ τῆς πόλεως, ἐπὶ τοῦ χειμάρρου Κεδρῶν καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἶναι τὸ χωρίον τοῦ Σιλωάμ, παράδοξον ἄθροισμα οἰκιῶν χωρικῶν, κτισμένων ἐπὶ τῶν κλιμακωτῶν βράχων, ἢ ἐπάνω εἰς σπήλαια μεγάλα, τῶν ὁποίων τινὰ ἐχρησίμευσαν ὡς τάφοι. Οἱ Σιλωαμῖται μετέβαλον τάφους καὶ σπήλαια εἰς κατοικίας, στάβλους καὶ ἀποθήκας. 170 μ. νοτιώτερον σῴζονται τὰ ἐρείπια τζαμίου καὶ ἰδίως τμῆμα τοῦ μιχρὰμπ (ἄμβωνος). Κατέναντι πρὸς Α εἶναι ὁ τόπος ὁ λεγόμενος ὑπὸ τῆς Γραφῆς *Ζοελὲθ* καὶ σήμερον *Ζοχούελεθ* Πλησίον τοῦ ἠρειπωμένου μιχρὰμπ πρὸς Α εὑρίσκεται ἡ περίφημος *πηγὴ τοῦ Σιλωάμ*. Εἶναι ἡ ἀρχαία πηγὴ Ρογὴλ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῶν φυλῶν Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ἡ πηγὴ κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀφὲλ πρὸς Α καὶ κατέναντι τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν *Ἂϊν Σίττι Μαριὰμ* καὶ *Ἂϊν Οὖμμ ἐδ Δερέτζ*, ἤτοι πηγὴ τῆς κλίμακος. Κλῖμαξ 17 βαθμίδων φέρει εἰς ἰσόπεδον, τοῦ ὁποίου τὸ δυτικὸν μέρος ἔχει θόλον ᾠοειδῆ. Τὸ ἰσόπεδον τοῦτο τετράγωνον 3$^1/_2$ μ. καὶ ἴσου ὕψους ἔχει εἰς τὸ βάθος του βράχον. Κατερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἰσοπέδου ἄλλας 15 βαθμῖδας μέσῳ βράχων γεγλυμμένων, φθάνομεν εἰς τὴν πηγήν. Τινὲς ὑπέθεσαν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης ἔρχεται ἀπὸ τὸν Μωρίαν λόφον διερχόμενον ὑπὸ τὸ τέμενος τοῦ Ὀμάρ, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὴν δεξαμενὴν Σιλωάμ. Πραγματικῶς ὅμως ἀναβλύζει ἐπὶ τόπου πλησίον τῆς τελευταίας βαθμῖδος. Πιθανώτατα εἶναι ἡ *πηγὴ Γισὼν* τῆς Γραφῆς. Τῷ 1891 ἀνεκαλύφθη ὑδραγωγὸς ὑπαίθριος, ἐξάγων εἰς τὴν κάτω δεξαμενὴν Σιλωάμ. Ἐπὶ τῶν πρώτων βασιλέων ὠρύχθη ὑπόγειος, διάδρομος, ἀρχίζων ἔσωθεν τῶν τειχῶν καὶ περατούμενος εἰς φρέαρ κάθετον ὑπὲρ τὴν πηγήν. Πιθανῶς νὰ ὠρύχθη ὑπὸ τοῦ Ἐζεκίου. Χονδροειδῶς λελαξευμένος ὁ διάδρομος, σήμερον εἶναι ἐνιαχοῦ στενὸς καὶ χαμηλός. Τὰ ἄκρα του ἀπέχουν ἀλλήλων κατ' εὐθεῖαν 335 μ., λόγῳ ὅμως τῶν ἑλιγμῶν του ἔχει ἀνάπτυγμα 533 μ. Τῷ 1880 ἀνευρέθη εἰς τὸ μεσημβρινόν του ἄκρον ἡ ἀρχαιοτέρα γνωστὴ ἑβραϊκὴ ἐπιγραφή, ἀποκειμένη εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφέρουσα τὴν περάτωσιν τοῦ ἔργου. Ἡ δεξαμενὴ τοῦ Σιλωὰμ εὑρίσκεται κάτω τῆς πηγῆς εἰς τὸ στόμιον τοῦ εἰρημένου ὑδραγωγοῦ και περιείχετο ἄλλοτε ἐντὸς τῶν τειχῶν παρὰ τὴν πύλην τῆς πηγῆς. Ἔχει μῆκος 16 μ. καὶ πλάτος 6. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Bliss ἔφεραν εἰς φῶς λείψανα λουτρῶν καὶ μιᾶς βασιλικῆς, ἔπειτα πρὸς τὰ ΒΔ πλησίον τῶν τειχῶν ἀρχαίαν κλίμακα γεγλυμμένην ἐπὶ τοῦ βράχου, ὁδὸν λιθόστρωτον κλπ. Τὰ λουτρὰ πιθανῶς ἦσαν ἔργον τοῦ Ἡρώδου, ἡ δὲ βασιλική, μνημονευομένη τὸ πρῶτον τῷ 570, ἱδρύθη εἰς μνήμην τῆς ἰάσεως τοῦ τυφλοῦ. ΝΑ τῆς μικρᾶς ἀνωτέρας δεξαμενῆς εὑρίσκεται ἡ μεγάλη κατωτέρα δεξαμενὴ (βίρκετ ἐς Χάμρα, ἤτοι ἡ Ἐρυθρά), ἡ ὁποία εἶναι πιθανῶς ἡ δεξαμενὴ τοῦ βασιλέως παρὰ Νεεμίᾳ (Β' 14). Ταύτην ἐπεχωμάτωσαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα οἱ Ἕλληνες, διότι ἦτο ἑστία μιασμάτων.

Κάτοικοι. Ἐπὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ πόλις ἠρίθμει 120 χιλιάδας κατοίκων ἐπὶ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὐλάχιστον 200 χιλιάδας. Σήμερον μὲ τὴν εἰσροὴν τῶν Ἑβραίων ἔχει 90 χιλιάδας, τῶν ὁποιων 70 χιλιάδες Ἑβραίων καὶ 7 τὸ πολὺ Μουσουλμάνων ἰθαγενῶν (διότι οἱ Τοῦρκοι ἔφυγον). Οἱ λοιποὶ εἶναι Χριστιανοί, διακρινόμενοι εἰς ὀρθοδόξους (ρούμ), ἀποτελοῦντας τὴν πλειοψηφίαν, εἰς καθολικούς, οὐνίτας καὶ Ἀρμενοκαθολικούς, εἰς Ἀρμενίους, Κόπτας, Ἀβησσυνούς, Συριάνους καὶ τέλος εἰς προτεστάντας.

Οἱ Ἑβραῖοι συνέρρευσαν εἰς Παλαιστίνην ἀφ' ὅτου ὁ ἐν Βιέννῃ τραπεζίτης Χὶρς ἐδάνεισεν εἰς τὴν Τουρκίαν, διὰ νὰ πληρώσῃ τὴν πρὸς τὴν Ρωσίαν πολεμικήν της ἀποζημίωσιν. Τότε ἐπέτυχε τὴν ἄδειαν τῆς ἐγκαταστάσεως ἀποικίας εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Σάρωνος παρὰ τὴν Ἰόππην, τὴν Ρισὸν Λὲ Ζιόν. Ἔπειτα ἐγκατεστάθη γερμανικὴ ἀποικία ΝΔ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀνακτήσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, χάρις εἰς τὴν περίφημον δήλωσιν τοῦ Μπάλφουρ, καθ' ἣν εἷς τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου εἶναι ἡ ἵδρυσις ἐθνι-

Digitized by Google

κῆς ἑστίας τῶν Ἑβραίων ἐν Παλαιστίνῃ, ἡ συρροὴ ἐγένετο πυκνὴ καὶ ἀθρόα.

Οἱ Μουσουλμᾶνοι κατέχοντες τὸ Χαρὰμ ἐς Σερίφ, διοικοῦνται θρησκευτικῶς ὑπὸ *μουφτῆ*. Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀρχῆς ταύτης ἔχουν: τοὺς *οὐλεμάδες*, οἱ ὁποῖοι διακρινονται εἰς *σεΐχας*, ὧν ἡ ἐντολὴ εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ ἡ ἑρμηνεία τῆς Ἱερᾶς βίβλου, καὶ *κιατίπας*, οἵτινες ἐκτελοῦν τὰς ἱερουργίας ἐν τοῖς τζαμίοις: τοὺς *ἰμάμας*, οἵτινες ὑπηρετοῦν εἰς τὰ τζαμία καὶ τελοῦν τοὺς γάμους καὶ τὰς κηδείας, τοὺς *μοεζζίν*, οἵτινες πεντάκις τῆς ἡμέρας καλοῦν ἀπὸ τοῦ μιναρὲ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν, καὶ τέλος τοὺς *καΐμ*, ἤτοι τοὺς νεωκόρους. Πλὴν τούτων ὑπάρχουν οἱ *δερβίσαι*, διακρινόμενοι εἰς *στροφεῖς* (tourneurs) καὶ *ὠρυομένους* (hurleurs). Οἱ *μεδρεσὲ* εἶναι κολλέγια, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ μουσουλμανόπαιδες μανθάνουν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν καὶ ἰδίως τὴν ἀποστήθισιν τοῦ Κορανίου.

Οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὑπάγονται εἰς τὸ πατριαρχεῖον. Ὁ πατριάρχης εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἡγούμενος τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος καὶ δι' αὐτὸ ἐκλέγεται ἰσοβίως ὑπὸ ταύτης, συμφώνως πρὸς κανονισμὸν ἐγκεκριμένον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας, εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ σουλτάνου ὑπεισῆλθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀδελφότης εἶναι σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐξ Ἑλλήνων, οἵτινες ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας εἰσερχόμενοι ἐκπαιδεύονται θεολογικῶς καὶ ὑπηρετοῦσι διερχόμενοι ὅλα τὰ στάδια τῆς ἱεραρχίας. Ἡ ἀδελφότης, ἐντολὴν ἔχουσα τὴν φρούρησιν καὶ περιποίησιν τῶν προσκυνημάτων κυρίως, ἔπειτα δὲ τὴν χριστιανικὴν τοῦ λαοῦ προαγωγήν, ὑφίσταται ἔργῳ ἀπὸ τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητος τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀσκεῖ τὴν ἐντολήν της ἀπὸ 16 τοὐλάχιστον αἰώνων. Ἱστορικαὶ ὅμως περιπέτειαι, ὁποῖαι αἱ σταυροφορικαὶ ἐκστρατεῖαι καὶ αἱ πολιτικαι περιπέτειαι τῶν σχέσεων τῶν σουλτάνων πρὸς τὰ ἰσχυρὰ κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς τὸ ἐπανειλημμένως ἐπαναστατῆσαν ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐπέτρεψαν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἄλλων δογμάτων, ἐπιδιωκόντων τὸν σφετερισμὸν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων. Ὁ πατριάρχης διοικεῖ μετὰ 12μελοῦς συνόδου, ἔχει δὲ πόρους τὰ ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐλέη καὶ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ ἀφιερωμάτων εὐσεβῶν. Ἐκτὸς τῆς ἀδελφότητος ὑπάρχει καὶ ὁ ἰθαγενὴς κλῆρος ἐξ ἐγγάμων ἱερέων, ὑπηρετῶν ὡς ἐνοριακὸς κλῆρος εἴς τε τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τὰ ἀνὰ τὴν Παλαιστίνην μοναστήρια καὶ κοινότητας. Ἡ ἀδελφότης κατέχει καὶ ἱερὰ κτήματα εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὰ λεγόμενα μετόχια, εἰς ἃ ὑπηρετοῦν ἐκ περιτροπῆς μέλη αὐτῆς.

Οἱ Ἀρμένιοι εἶναι μονοφυσῖται ἢ εὐτυχιανοὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. Διοικοῦνται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου των μετὰ συνόδου, ἑδρεύουσι δὲ εἰς τὸ εὐρύτατον μοναστήριόν των ἐν τῇ Σιών, τὸ ὁποῖον, κτῆμα ἑλληνικὸν ἄλλοτε, κατέχουν διὰ φιρμανίου ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἀρμένιος πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων προΐσταται καὶ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Συρίας, ἔχων ἱεραρχίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰδικήν μας.

Οἱ Ἀβησσυνοὶ εἶναι ὀλιγάριθμοι, πενέστατοι, ἀγράμματοι καὶ βαθύτατα εὐσεβεῖς. Ἔχουν ἐκκλησίαν στρογγύλην εἰς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως καὶ μακρὰν αὐτῆς. Δὲν ἔχουν κλῆρον ἀνώτερον τοῦ ἱερέως, διότι ὑπάγονται ὑπὸ τὸν κοπτικὸν κλῆρον.

Οἱ Κόπται εὐημεροῦν οἰκονομικῶς χάρις εἰς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ὁμοεθνεῖς των. Κατέχουν δύο μοναστήρια τὸ *Δεΐρ ἐς Σουλτάν*, προσκείμενον εἰς τὸν ναὸν μεταξὺ τούτου καὶ τῆς ἡμετέρας μονῆς Ἀβραάμ, τὸ ὁποῖον ὅμως διεκδικοῦν οἱ Ἀβησσυνοί, διατεινόμενοι ὅτι δι' ἀπάτης ἀφήρπασαν αὐτὸ οἱ Κόπται, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἄγνοιαν τῶν Ἀβησσυνῶν, καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ *Μὰρ Γκιόργκε* (Ἅγιος Γεώργιος) ΒΔ. τῆς Βίρκετ Χαμμὰμ Σίττη Μαριάμ.

Οἱ Συριᾶνοι εἶναι Ἰακωβῖται καὶ ἔχουν ἓν μοναστήριον εἰς τὴν Σιών. Ὁ πατριάρχης των ἑδρεύει εἰς Μαρδὶν τῆς Μ. Ἀσίας.

Οἱ προτεστάνται εἶναι ὀλιγάριθμοι, παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς Βιβλικῆς ἑταιρείας καὶ τὴν ἵδρυσιν γερμανικῆς σχολῆς καὶ ἐκκλησίας.

Οἱ καθολικοὶ δὲν εἶναι πολλοί, μόλις ἀριθμούμενοι εἰς 1800. Ἔχουν πατριάρχην, ὅστις εἶναι πάντοτε Γάλλος καὶ ἀπὸ τούτου ἐξαρτᾶται ὁ ἐνοριακὸς κλῆρος. Ἔχουν δὲ καὶ τὴν λεγομένην κουστωδίαν, ἤτοι μοναστήριον ἐντεταλμένον τὴν φρούρησιν, περιποίησιν καὶ εἰ δυνατὸν πλήθυνσιν τῶν προσκυνημάτων ὅσα τοῖς ἀνήκουν. Οἱ τῆς κουστωδίας εἶναι Φραγκισκανοί, ὁ δὲ ρεβερεντίσιμος αὐτῶν εἶναι πάντοτε Ἰταλός. Πλὴν τούτων ὑπάρχουν οἱ Μελχῖται ἱερεῖς καὶ διάφορα τάγματα: οἱ μισσιονάριοι τῆς Ἀφρικῆς, οἱ πατέρες τῆς Σιών, οἱ Δομινικανοὶ ἢ Λευκοὶ πατέρες, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου πρὸς Β τῆς πύλης Δαμασκοῦ. Μετὰ τούτους ἔρχονται καὶ οἱ Ἀναληπται πατέρες, διακρινόμενοι διὰ τὴν φιλομουσίαν των. Οἱ ἰθαγενεῖς Χριστιανοὶ εἶναι εὐφυεῖς, φιλόδοξοι καὶ ὀκνηροί. Ἔχουν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα πολὺ ἀσταθές. Ἐπειδὴ ἡ χώρα των εἶναι ἄγονος καὶ τραχεῖα, ἡ δὲ τουρκικὴ διοίκησις οὐδὲν ἔπραξε διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν, ἔμαθον ν' ἀποζῶσιν ἀπὸ τῶν μοναστηρίων. Καταγίνονται εἰς ἐπιτόπιον μικρὸν ἐμπόριον τῶν ἐν Βηθλεὲμ κατασκευαζομένων κομψοτεχνημάτων εὐσεβείας καὶ εἰς τὴν πενιχρὰν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των.

Θρησκευτικὰ ἱδρύματα. Ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων οὐδὲν ἀπολύτως ἔχει τὴν γνησιότητα ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένην. Ἔγινε καὶ γίνεται ἀπέραντος κατάχρησις τῆς εὐπιστίας τῶν εὐσεβῶν. Ὡς ἱδρύματα ὅμως εἶναί τινα ἀξιόλογα κατά τε τὴν οἰκοδομικήν των καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν. Τὸ ἡμέτερον πατριαρχεῖον ἔχει ἀξιόλογον βιβλιοθήκην χειρογράφων, κατέχει δὲ ἄλλην, ἐπίσης ἀξιόλογον, εἰς τὸ ἐν Φαναρίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετόχιον τῆς ἀδελφότητος. Ἐπίσης τὸ ἀρμενικὸν πατριαρχεῖον κέκτηται καλὴν βιβλιοθήκην. Εἰς τὸ φραγκικὸν μοναστήριον λειτουργεῖ ὡραῖον τυπογραφεῖον. Πολὺ ὑποδεέστερον εἶναι τὸ ἑλληνικόν.

Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ οἰκήματος τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ μοναστηρίου τῆς ἀδελφότητος ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος ἀναφέρει, ὅτι ἡ Ἀθηναῒς Εὐδοκία ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὸ ἐπισκοπεῖον (400 μ. Χ.). Πλησίον του ὁ πατριάρχης Ἠλίας Α' (500) ἵδρυσε μονήν, τὴν ὁποίαν ταυτίζει ὁ Vailhé πρὸς τὸ σημερινὸν μοναστήριον. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει ἑνότητα οἰκοδομικήν, ἀλλ' εἶναι συνοικία, εἰς τὴν ὁποίαν ἠνοίχθησαν θύραι καὶ ἔγιναν διάδρομοι καὶ κλίμακες πρὸς ἑνοποίησιν. Πάντως τό τε ἀρχαῖον καὶ τὸ σημερινὸν εἶναι εἰς τὴν αὐτὴν περίπου θέσιν, ὑπερκείμενον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, μεθ' οὗ καὶ συγκοινωνεῖ ἐσωτερικῶς.

Τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ἔξω τῆς πόλεως θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων εἶναι ἡ μονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ τὸ Κατὰ Μόνας, ἀμφότερα κείμενα πρὸ Δ. καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ *Σταυροῦ* μεταβαίνομεν διὰ τῆς πύλης Ἰόππης, ἀκολουθοῦντες τὴν κατ' εὐθεῖαν πρὸς Δ ὁδὸν καὶ δὴ τὸν ἀριστερόν της κατώτερον κλάδον. Ἡ παράδοσις θέλει, ὅτι ἐκεῖ ἐφύη τὸ τρισύνθετον ξύλον, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη ὁ Σταυρός. Μεγάλη, τετράγωνος, μέσῳ πυκνοῦ ἐλαιῶνος, ἔχει τὴν ὄψιν φρουρίου ἰσχυροῦ. Ἡ ἀρχή της ἀνάγεται μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ κελλία ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γεωργίας Τατιανός. Ἐπὶ τῶν σταυροφόρων ἐκαλεῖτο μονὴ τῶν Ἰβήρων. Μετὰ τὸ 1177 ὁ τῆς Ἰβηρίας βασιλεὺς Βαχτὰγκ Γκοργκασλὰν συμμαχήσας μετὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῶν σταυροφόρων, οἵτινες δεινῶς ἐκακοποίουν τοὺς μὴ παπικοὺς Χριστιανούς, ἔλαβε μετ' ἄλλων καὶ τὸ μοναστήριον αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησε μοναχοὺς Ἴβηρας. Τῷ 1527 ἐπεσκευάσθη ὑπὸ τῶν Ἰβήρων, τῷ δὲ 1644 ἔγινε νέα ἐπισκευή. Μετὰ 5 ἔτη ὅμως οἱ δανεισταὶ τῶν καταχρεωμένων Ἰβήρων κατέσχον τὴν μονὴν καὶ τὴν ἐξηγόρασεν ὁ Ἕλλην πατριάρχης Δοσίθεος τῷ 1682. Ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1855 εἶχεν ἡγούμενον, πλειστάκις ὑποστᾶσα τὰς ἐπιθέσεις καὶ λεηλασίας τῶν Ἀράβων. Τῷ 1855 ὁ πατριάρχης Κύριλλος ὁ Β' συνέστησεν ἐν αὐτῇ τὴν θεολογικὴν σχολήν, ἥτις λειτουργήσασα μέχρι τοῦ 1876 ἔκλεισε τὰς πύλας της λόγῳ οἰκονομικῆς δυσπραγίας. Τῷ 1881 τὴν ἤνοιξε πάλιν ὁ πατριάρχης Ἱερόθεος καὶ ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1888. Τῷ 1892 τὴν ἤνοιξε πάλιν ὁ πατριάρχης Γεράσιμος Α', ἀλλ' ἐπὶ πατριάρχου Δαμιανοῦ ἔκλεισε πάλιν.

Ὁ ἐν μέσῳ ναός της εἶναι μέγας καὶ ὡραῖος, τὸ κωδωνοστάσιόν του εἶναι ποικιλόργημα λιθοδομικόν. Ὁ ναὸς ἔχει πολλὰς τοιχογραφίας ἰβηρικὰς μετ' ἐπιγραφῶν ἰβηρικῶν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἑλληνικῶν. Τὸ ἔδαφος εἶναι στρωμένον διὰ χονδροῦ μωσαϊκοῦ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ φαίνονται ἀκόμη μεγάλαι μαῦραι κηλῖδες, προερχόμεναι ἀπὸ τὰ αἵματα τῆς σφαγῆς τῶν μοναχῶν.

Ὄπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ ὑπάρχει πυλὶς φέρουσα εἰς κρύπτην ὑπὸ τὸ ἅγιον Βῆμα, ὅπου λέγεται ὅτι ἐφύη τὸ δένδρον, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη ὁ Σταυρός. Ἡ σχολὴ ἔχει σπουδαίαν βιβλιοθήκην 15 χιλιάδων τόμων, ἰδίως δὲ συγγράμματα παλαιστινολογικά, γεωργιανὰ χειρόγραφα, πλήρη τὴν πατρολογίαν τοῦ Migne κλπ. Ἐπίσης ἔχει ὀργανοθήκην διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς πειραματικῆς καὶ αἴθουσας ὡραίας.

Κατὰ Μόνας. Πρὸς Ν. ἐπὶ λόφου καταφύτου κεῖται ὡραία πατριαρχικὴ ἔπαυλις μετὰ κήπου εὐρυτάτου καὶ ἀμπελῶνος. Οἰκοδομήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικοδήμου τοῦ Α', ἐξωραΐσθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου του Γερασίμου Α'. Οὗτος ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὴν μικρὸν ἀστεροσκοπεῖον καὶ ὡραίαν ἀστρονομικὴν βιβλιοθήκην. Τὴν μονὴν ἤγειρε τῷ 1177 ὁ Ἴβηρ βασιλεὺς Βαχτὰγκ Γκοργκασλὰν ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου ἀδέσποτος παράδοσις θέτει τοὺς οἰκογενειακοὺς τάφους τοῦ θεοδόχου Συμεών, τὸν κῆπον καὶ τὴν κατοικίαν του. Ἔκτισε δὲ πύργον ὑψηλότατον ὡς σκοπιάν. Τῷ 1583 ἐσῴζετο μόνον ὁ πύργος, τῷ δὲ 1620 μικρὸν αὐτοῦ τμῆμα. Τῷ 1646 ἦτο τὸ μέρος ἔρημον, κατόπιν δὲ ἔγινεν εὐκτήριον μουσουλμανικόν. Τῷ 1866 ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Κατὰ Μόνας.

Ὕδατα Φιλίππου. Ὀλίγον κατωτέρω, ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Μουσαϊλαμπέ, ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια ἐκκλησίας καὶ παρ' αὐτὴν ἄφθονος πηγή. Ἡ παράδοσις θέτει ἐδῶ τὸ βάπτισμα τοῦ Αἰθίοπος εὐνούχου ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Αἱ κυριώτεραι πηγαὶ εἶναι τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἰδίως αἱ Βασιλεῖαι, τὰ Χρονικὰ καὶ τὰ Εὐαγγέλια. Ἔπειτα τὸ Ταλμοὺδ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ *Φλ. Ἰώσηπος* Περὶ τῆς Αἰλίας Καπιτωλίνας σπουδαίαν πηγην, ἀλλ' εἰς στενὸν περιθώριον, ἔχομεν τὸν μωσαϊκὸν χάρτην τῆς Μαδηβᾶς. Ἔπειτα ὁ *Εὐσέβιος*, ὁ *Κύριλλος*, ὁ *Ἱερώνυμος* ἀναφέρουν τὰ τοπογραφικά των δεδομένα πρὸς την Αἰλίαν καὶ ὄχι τὴν ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἱερουσαλήμ. Ἀπὸ τοῦ Δ αἰῶνος ἔχομεν σχεδὸν ἀδιάκοπον σειρὰν ἐπισκεπτῶν, οἵτινες ἔγραψαν τὰς ἀναμνήσεις των εἰς ὁδοιπορικά, προσκυνητάρια, περιγραφὰς κλπ. Τὸ πλῆθος τῶν ἀπὸ τοῦ Δ αἰῶνος γραφέντων δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ κανεὶς διεξερχόμενος τὴν συλλογὴν τῶν ὁδοιπορικῶν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν Ἱερουσαλὴμ τῷ 1912 ὑπὸ τῶν *Κλεόπα Κοικυλίδου* καὶ *Ἰωάννου Φωκυλίδου*, ἔπειτα δὲ τὸ βιβλίον τοῦ *P. Thomsen* Die Palästina Literatur (Leipzig 1911 τ. 2 Τὸ ἀρχαιότατον τῶν ὁδοιπορικῶν εἶναι τὸ λεγόμενον: τῶν Βορδιγάλων «Itinerarium a Bordigala Hierusalem usque». Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἐταξίδευσε τῷ 333 ἀπὸ Βορδὼ εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Wesseling* μαζὶ μὲ τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἀν. Ἀντωνίου ἐν Ἄμστερδομ τῷ 1735, ἀνετυπώθη εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ Σατωβριάνδου. Πολύκροτον ὁδοιπορικὸν εἶναι τὸ ἀνακαλυφθὲν τῷ 1884 ὑπὸ τοῦ *J. F. Gamurrini* εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἁγίας Μαρίας τοῦ Ἀρέτζο καὶ ἐκδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1887 ὑπὸ τὸν τίτλον «Sanctae Silviae Aquitaniae peregrinatio ad loco sancto». Ἔκτοτε ἐξεδόθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης. Ἀρχομένου τοῦ Η' αἰῶνος ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Γαλατίας *Ἀρκοῦλφος*, τὴν ἀφήγησιν τῆς ὁδοιπορίας τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὁ *Ἀδαμμάν*. Ἐτυπώθη τῷ 1619 εἰς Ingolstadt ὑπὸ τὸν τίτλον «De Locis Terrae Sanctae libri III». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφόρων ἔχομεν περιγραφὰς λεπτομερεῖς τῆς τε Ἁγίας πόλεως καὶ τῶν γειτόνων χωρῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Bougars* δημοσιευθεῖσα συλλογὴ ὑπὸ τὸν τίτλον «Gesta Dei per Francos (Hanau 1611 εἰς 2 τόμ.) περιέχει πολλὰ συγγράμματα σταυροφορικῶν ἱστορικῶν, ἐν οἷς *Willermi Tyris* «Historia belli sacri», *Jacobi de Vitriaco* «Historia Hierosolymitana», *M. Senutus* «Liber secretorum fidelium crucis». Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνάγονται καὶ δύο ἐπισκέπται Ἑβραῖοι: ὁ *Βενιαμὶν τῆς Τουδέλης* (Benjamin de Tudèle) καὶ ὁ *Πεθαχίας τῆς Ρατισβόννης* (Petachia de Ratisbonne) Τοῦ πρώτου τὸ ὁδοιπορικὸν ἑβραϊστὶ συντεταγμένον ἐδημοσιεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1543. Ἔκτοτε ἔγιναν πολυάριθμοι ἐκδόσεις (πρβλ. *A. Asher*, The itinerary of Benjamin of Tudela, London and Berlin 1840-1841 εἰς 2 τόμ.). Τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ Πεθαχία ἐδημοσίευσεν ὁ Carmoly, ὅστις ὅμως παρενέβαλεν εἰς τὸ κείμενον ἰδικάς του προσθήκας (Journal asiatique, 1831). Τῷ 128? ὁ δομινικανὸς μοναχὸς *Brochard* ἐδημοσίευσεν ὁδοιπορικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Locorum Terrae Sanctae exactissima descriptio». Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων του ἐκδόσεων καλλίστη εἶναι ἡ περιληφθεῖσα εἰς τὸ «Onomasticon urbium et locorum Sanctae Scripturae» τοῦ *Εὐσεβίου* καὶ *Ἱερωνύμου* μετὰ σημειώσεων τοῦ *J. Bonfrerius* καὶ *Le Clerc* (Amsterdam 1707). Περίεργος συλλογὴ ὁδοιπορικῶν ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ εἰς τὴν Φραγκφούρτην τῷ 1583 εἰς 1 τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Reyssbuch des heyligen Landes» καὶ τὸ ἴδιον ἔτος εἰς 2 τόμους ηὐξημένη κατὰ τρία νέα ὁδοιπορικά. Μεταξὺ ἄλλων περιέχει τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ *Brochard*, τὸ τοῦ *Tucher de Nurenberg* (1479), τοῦ *Breitenbach* (1483), τοῦ ἰατροῦ *Lenard Rauwolf* καὶ τοῦ πρίγκιπος *Radzivil* (1583). Ἡ ἔκδοσις τούτου, συγκειμένη ἐκ 4 ἐπιστολῶν γραφεισῶν εἰς πολωνικήν, μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Jerosolymitana peregrinatio illustrissimi principis Nicolai Christophori Radzivili κλπ. Primus a Thoma Fretero ex polonico sermone in latinum translata nunc varie aucta et correctius in lucem edita (Anvers 1614). Ἐκ τῶν πολλῶν περιηγητῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ *Ἰγνάτιος Καλλούδης* Κρής. Τὸ χειρόγραφόν του ἀποκείμενον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατριαρχείου Καΐρου, ἐξέδωσαν τῷ 18?9 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ *Γερμανὸς Μαυρομμάτης* καὶ ὁ Γ. Α. *Ἀρβανιτάκης* μετὰ κριτικῆς εἰσαγωγῆς. Τοῦ *Pierre Belon* αἱ «Παρατηρήσεις πηγῶν περιέργων καὶ ἀξιομνημονεύτων πραγμάτων παρατηρηθέντων ἐν Ἑλλάδι, Ἀσίᾳ, Ἰουδαίᾳ κλπ.» ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις (1553), εἶτα ἐν Ἀμβέρσῃ (1555), κατόπιν πάλιν ἐν Παρισίοις (1588). Ὁ *Ἰωάννης* (Cotovicus) *Cotwyk* συνέγραψεν ὁδοιπορικόν, ἐν Ἀμβέρσῃ, ἔκδοσις τοῦ ὁποίου (1619) φέρει τὸν τίτλον «Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum κλπ.». Τὴν σειρὰν τῶν περιηγητῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐγκαινιάζει ὁ *Pietro della Valle*, ὅστις περιγράφει τὸ ταξίδιόν του εἰς σειρὰν ἐπιστολῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Viaggi di Pietro della Valle, il Pelegrino, descritti da lui medecimo in lettere familiari al suo amico Mario Schipano scritte dall' anno 1614 fino al 1626» (Roma 1650 εἰς 4 τομ.). Ἔκδοσις τούτου γαλλικὴ ἔγινε τῷ 1663 καὶ ταύτης ἔκτοτε ἐπανειλημμέναι ἐκδόσεις. Μικρὸν κατόπιν ὁ *Quaresmius* ἐδημοσίευσε τὴν «Elucidatio Terrae Sanctae historica, theologica et moralis, auctore Franzesco Quaresmio, olius Terrae Sanctae proesule et commissario apostolico» (Anversa 1639 εἰς 2 τόμ.). Ὁ ἱππότης *d'Arvieux* ἔγραψε «Voyage en Palestine κλπ.», δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ *De la Roque* ἐν Παρισίοις τῷ 1717, ἀργότερον δὲ ὑπὸ τὸν τίτλον «Mémoires du chevalier d'Arvieux contenant ses voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Égypte et la Barbarie, recueillis de ses originaux» (Paris 1853 εἰς 6 τόμ.). *Leonis Flamini*, Itinerarium per Palaestinam (1682). Ἐκ τῶν γνωστοτέρων ὁδοιπορικῶν, ἔχον καὶ σήμερον τὴν χρησιμότητά του, εἶναι ἡ «Rélation d'un voyage fait au Levant» τοῦ *M. Thevenot* (Rouen et Paris 1665) καὶ ἡ «Suite du voyage κλπ.» (Paris 1674). —*F. F. de Troilo*, Orientalische Reise-Beschreibung, α' ἔκδ. ἐν Δρέσδῃ τῷ 1677 καὶ ἔπειτα ἐν Λιψίᾳ τῷ 1717 καὶ 1733. — *Mauntrel*, A journey from Aleppo to Jerusalem at easter A. D. 1697 (Ὀξφόρδη 1703). — *H. Relandi* Palestina ex monumentis veteribus illustrata (Norimbergae 1716).— *De la Roque*, Voyage dans la Palestine. Vers le grand Émir, chef des princes Arabes du Désert (Amsterdam 1718). —*J. van Egmond J. Heyman*, Reisen door en gedeelte van Europa κλπ (Leyde 1757 καὶ 1758 εἰς 2 τόμους) — *Thomas Schaw's*, Travels κλπ. (Oxford 1738), ἔπειτα Supplem. 1746. —*Ch. Thompson*, The travels κλπ. (Dublin 1744 εἰς 4 τόμ. καὶ London 1748 εἰς 3 τόμ.). — *R. Pocock's*, Travels of the East (London 1743–8 εἰς 3 τόμ. καὶ 1770).— *Jonas Korte*, Reise nach dem weiland gelobten... Lande κλπ. (Altona 1741, ἔκδ. γ' Halle 1751).—*Rachiene*, Historische und geographische Beschreibung von Palästina (μετάφρ. ἐκ τοῦ ὀλλανδικοῦ 1766 εἰς 2 τόμ.).— *Chateaubriand*, Itinéraire de Paris à Jérusalem (ἑλλ. μετάφρ. *Ἐμμ. Ροΐδη*).— *Seetzen*. Αἱ ἐκθέσεις του περιελήφθησαν εἰς τὴν γερμανικὴν ἔκδοσιν τοῦ *Zach* ὑπὸ τὸν τίτλον Monatliche Correspondenz (Gotha 1806 τόμ. ΙΗ).—*Burckhardt*, Travels in Syria and the Holy Land (London 1822).—*Otto de Richter*, Wallfahrten (Berlin 1822). —*Buckingam* Travels in Palestine, through the countries of Bashan and Gilead (London 1821.—*R. Richardson*, Travels along the Mediterranean and parts adjacent, during the years 1816—8 (London 1822 εἰς 2 τόμ.).—*de Forbin*, Voyage dans le Levant en 1817 et 1818 (Paris 1819). — *T. R. Joliffe*, Letters from Palestina κ. λ. π. (London 1819). Μετεφράσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Lettres sur la Palestine, la Syrie et l'Égypte, ou voyage en

Digitized by Google

Galilée et en Judée avec une rélation sur la Mer Morte et sur l'état présent de Jérusalem (Paris 1820).—*F. W. Sieber*. Reise von Kairo nach Jerusalem (Prague et Leipzig 1823).— *V Jowett's*, Christian researches in Syria and the Holy Land (London 1825).— *A. Prokesch*, Reise im heilige Land (Vienne 1831). — *G. H. de Schubert*, Reise nach dem Morgenlande (Erlangen 1838—1840 εἰς 3 τομ.).—*A. Braem*, Description de la Terre Sainte (Neuchatel 1833).— *Fr. de Lamartine*, Voyage en Orient (Paris 1833 εἰς 2 τόμ.) κα Nouveau voyage en Orient (Paris 1853).— *Michaud* et *Poujoulat*, Correspondance d'Orient (Paris 1834 εἰς 6 τόμ.).— *G. Robinson*, Voyage en Palestine et en Syrie (Paris 1838 εἰς 2 τόμ.) —*Ed. Robinson*, Biblical Researches in Palestine, Mount Sinai and Arabia Petraea (London 1841).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Later Biblical Researches in Palestine (London 1861). —*Τοῦ αὐτοῦ*, Physic l Geography of the Holy Land (London 1865).—*Dr. Schultz*, Jerusalem, Eine Vorlesung (1844). —*Τοῦ αὐτοῦ*, Commentatio de Golgotha et Sanctissimo D. N. J. C. Sepulcri situo (Bonnae 1825).—*Ath. Coquerel* (fils). Topographie de Jérusalem (Paris 1843). — *Crome*, Ἐδημοσίευσε μακρὰν μελέτην εἰς «Allgemeine Encyclopedia der Wissenschaften und Künstern».—*G. Fergusson*, An essay on the topography of Jerusalem (London 1847). — *Karl von Raumer*. Palaestina (Leipzig 1850).—*Mgr Mislin*, Les Saints Lieux (Bruxelles 1852 εἰς 2 τόμ.). — *T. Tobler*, Vier Wanderungen (Berlin 1853).— *Τοῦ αὐτοῦ*, Denkblätter (Constance 1856).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Topographie von Jerusalem (Berlin 1853). —*Th. Berclay*, Jerusalem and environs (Philadelphia 1856). —*Τοῦ αὐτοῦ*, The City of the great King, or Jerusalem as it was, as it is and as it is to be (Philadelphia 1857). — *F. Thrupp*, Ancient Jerusalem (Cambridge 1855).— *Vte Melchior de Vogüé*, Syrie et Palestine.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Églises de la Terre Sainte (Paris 1860). — *E. Pierotti*, Jerusalem explored (London 1863).— *E. W. Wilson*, The ordonnance Survey of Jerusalem (Southampton 1866). — *Stapfer*, La Palestine au temps de Jésus Christ (Paris 1865). — *Wilson* and *Warren*, The Recovery of Jerusalem (London 1871).— *Warren*, Underground Jerusalem (London 1876).—*Warren* and *Conder*, Survey of Western Palestine - Jerusalem (London 1884).— *Carl Stangen*, Palästina und Syria (Berlin 1877).— *Fergusson*, The Temple of the Jews (London 1878).—*Guérin*, La Terre Sainte (Paris 1880). — *Ch. Warran*, The Temple of the Tomb (London 1880).— *T Hayter Lewis F.S.A.*, The Holy places of Jerusalem (London 1888). —*G. Armstrong*, Names et places in the Old and New Testament with their Modern Identification (London 1889) —*R. Röhricht*, Bibliotheca geographica Palästinae, Chronologisches, Verzeichnis der auf die Geographie des heiligen Landes bezüglichen Literatur von 333 bis 1878 und Versuch einer Cartographie (Berlin 1890).—*Fr. Kaulen*. Jerusalem. Ἐν «Wetzer u. Welte's Kirchen-lexicon» VI, 1333—1334.— *Lucien Gautier*, Souvenirs de Terre Sainte (Lausanne 1898).—*S. Munk*, Palestine (Paris 1881).—*Aug. Heisenberg*, Grabeskirche und Apostelkirche Zwei Basiliken Konstantins (Leipzig 1908). —*Liévin de Hamme*, Guide indicateur de la Terre - Sainte (Jérusalem, δ' ἔκδ. 1891 εἰς 3 τόμ.).—*K. Baedecker*, Palestine et Syrie (Leipzig — 1912). *G. Dalman*. Les itinéraires de Jésus. Topographie des Evangiles μετ. ἐκ τοῦ γερμ.— *J. Marty*. (Paris 1930). Κυρίως ὅμως τὴν διερεύνησιν καὶ μελέτην τῆς χώρας καὶ ἐξαιρέτως τῆς Ἱερουσαλὴμ διεξήγαγον εἰδ. καὶ ἑταιρεῖαι, τῶν ὁποίων τὰ δημοσιεύματα εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὸν παλαιστινολόγον: Ἡ ἀγγλικὴ «Palestine Exploration Fund», ἱδρυθεῖσα ἀπὸ τοῦ 186., δημοσιεύουσα τὸ δελτίον τῆς «Quarterly Statement». Ἡ γερμανικὴ «Deutsche Palästine Verein zur Erfoschung Palästina», ἱδρυθεῖσα τῷ 1877. Οἱ Γερμανοὶ ἵδρυσαν τῷ 1903 τὴν ἑταιρείαν «Deutsche evangelische Institut fur Altertumswissenschaft der heiligen Landes». Οἱ Ἀμερικανοὶ τῷ 1900 ἵδρυσαν την «American School of Oriental Researches». Οἱ Δομινικανοὶ πατέρες τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἵδρυσαν τῷ 1900 ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν Βιβλικὴν σχολήν, ἥτις διδάσκει ἀρχαίας ἀνατολικὰς γλώσσας, ἐξερευνᾷ τὴν χώραν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ ἐκδίδει ἐν Παρισίοις τὴν «Revue Biblique», ἧς οἱ τόμοι περιέχουν θησαυροὺς μελετῶν. Ἡ ρωσικὴ Παλαιστίνιος ἑταιρεία ἐξέδιδε περιοδικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθησαν ἀξιολογώταται μελέται καὶ χάρτης τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ περιοδικά: «Revue d'Orient Chrétien», «Écho d'Orient», «Archives de l'Orient latin» καὶ «Revue de l'Orient latin», ἅτινα ὑπὸ την ἐπιφύλαξιν πάντοτε τῆς κληρικῆς των ὑποχρεώσεως περιέχουν ἀξιολογωτάτας μελέτας. Ἐπίσης ἡ «Νέα Σιών» τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν, παραλείποντες τὰ ἀσχολούμενα περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀναφέρομεν τὰ συγγράμματα τοῦ πατριάρχου *Δοσιθέου* (ΙΒ αἰών), εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει ἐσπαρμένας πολλὰς πληροφορίας, τὴν μετάφρασιν τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» τοῦ Ρώσου *Δανιήλ*, φιλοπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου *Ἐπιφανίου*, καὶ τὰς μονογραφίας τοῦ *Κλεόπα Κοικυλίδου*, *Ἰω. Φωκυλίδου*, *Κυρίλλου Ἀθανασιάδου*, τὸ ὀγκῶδες «Προσκυνητάριον» τοῦ *Βενιαμὶν Ἰωαννίδου* (1877), τὴν «Ἱεροσολυμιάδα» τοῦ *Γρηγορ. Παλαμᾶ* (1864). Σοβαρὰς ἐργασίας ἔγραψαν μόνοι οἱ *Χρυσόστομος Παπαδόπουλος* εἰς τὴν «Νέαν Σιὼν» καὶ τὸν «Ἐκκλησιαστικὸν Φάρον» τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ *Εὐάγγ. Κοφινιώτης* «Ἡ Παλαιστίνη» (Ἀθῆναι 1885), ἔπειτα δὲ ὁ *Τιμόθεος Θέμελης* καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης *Κάλλιστος* εἰς τὴν «Νέαν Σιών». Εἰς ταῦτα δύνανται νὰ προστεθοῦν αἱ περὶ Ἀϊν Κάριμ (ὀρεινῆς) καὶ Γολγοθᾶ μελέται τοῦ *Γ. Ἀρβανιτάκη*, ὅστις ἀπορρίπτει τὴν γνησιότητα ἀμφοτέρων καὶ ὑποδεικνύει ποῦ νομίζει ὅτι κεῖνται οἱ ἅγιοι οὗτοι τόποι (Ἀλεξάνδρεια 1925).

Γ. Λ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

—[ΕΚΚΛΗΣ.] Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους, ὧν ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνει τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης (33—638), ἡ δευτέρα τὴν μέσην ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς μέχρι τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως (638—1517), καὶ ἡ τρίτη τὴν νέαν καὶ νεωτέραν ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1517—1930). Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ὑφίσταται μὲν ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων τοὺς κατὰ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διωγμοὺς καὶ περιέρχεται εἰς ἀφάνειαν, ἕνεκα τῆς καταστροφῆς καὶ παρακμῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ μετὰ τὴν λῆξιν τῶν διωγμῶν διὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀκμάζει καὶ προάγεται, ἰδίως διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου. Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ὑφίσταται παρὰ τῶν Ἀράβων κατακτητῶν τῆς Παλαιστίνης ἀνεκδιηγήτους κακώσεις καὶ θλίψεις, ἀλλὰ διασῴζεται ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀνακουφίζεται πρὸς καιρὸν ἐξωτερικῶς διὰ τῶν σταυροφοριῶν, ὑφίσταται ὅμως καὶ παρ' αὐτῶν δεινοπαθήματα, ἅτινα ἐπηύξησεν ἡ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν σταυροφόρων ἐπικράτησις τῶν Μαμελούκων. Τέλος ἡ νέα ἱστορία πληροῦται κυρίως ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων.

Πρώτη ἀρχὴ καὶ ἀκμὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοιτὶς τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τοῦτο ἡ ἐν αὐτῇ Ἐκκλησία ὠνομάσθη καὶ ὑπῆρξε πράγματι ἡ «Μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐν αὐτῇ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. Αὕτη ὑπέστη τοὺς πρώτους διωγμοὺς τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐν αὐτῇ ἐχύθη τὸ πρῶτον μαρτυρικὸν αἷμα, θανατωθέντων τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου. Ἐν αὐτῇ τέλος ἐπῆλθεν ἡ διάκρισις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐλύθη τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῆς ἀποστολικῆς συνόδου. Ταύτης προήδρευσεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἰάκωβος, ὅστις διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον, λιθοβοληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλ' ἠκολούθησεν ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (70), οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώραν, ἰδίως περὶ τὴν Πέλλαν, ἔνθα ὁλοσχερῶς ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἐναπολειφθέντα ἰουδαΐζοντα στοιχεῖα, προσλαμβάνει δὲ αὕτη ἔκτοτε ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, διὰ τῆς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσελεύσεως ἱκανῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ νέα ἐπανάστασις τῶν Ἰουδαίων συνετέλεσεν εἰς τὴν πλήρη ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἐξ Ἱεροσολύμων, ἱδρύθη δ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ρωμαϊκὴ ἀποικία, *Αἰλία* ὀνομασθεῖσα (Colonia Aelia Capitolina) καὶ ἀποβαλοῦσα τελείως τὸν χαρακτῆρα ἰουδαϊκῆς πόλεως. Ἐλησμονήθη καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἱερουσαλήμ, κέντρον δὲ διοικητικὸν τῆς Παλαιστίνης ἀπέβη ἡ Καισάρεια. Ἓν τῶν ἐπακολουθημάτων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μεταβολῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἐθνικοῦ θρησκεύματος ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν αὐτῆς, ὧν σπουδαῖον θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ἡ Γάζα. Οἱ ἐναπομείναντες Ἰουδαῖοι συνεκεντρώθησαν ἐν Γαλιλαίᾳ, τεταγμένοι ὄντες ὑπὸ τοὺς πατριάρχας αὐτῶν, ἑδρεύοντας ἐν Τιβεριάδι. Εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἐπετράπη νὰ ἐπανέλθωσιν ἐκ Πέλλης, ὑπὸ τὸν πρῶτον Ἕλληνα ἐπίσκοπον Μᾶρκον (134), ὑπαγόμενον ὑπὸ τὸν τῆς Καισαρείας ἐπίσκοπον. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων, παρὰ τὴν ἀφάνειαν τῆς πόλεως, εἰσήρχετο εἰς νέαν περίοδον ἐσωτερικῆς ἀκμῆς, διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ναρκίσσου (185) μετασχοῦσα καὶ τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀνέδειξε τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων ὁ κατ' ἀρχὰς βοηθὸς τοῦ Ναρκίσσου χρηματίσας, εἶτα δὲ αὐτοτελὴς ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, μαθητὴς τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως καὶ συμμαθητὴς τοῦ Ὠριγένους, τὰ μάλιστα συντελέσαντος καὶ τούτου εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ὁ Ὠριγένης, ἀπομακρυνθεὶς ἐκ τῆς κατηχητικῆς σχολῆς Ἀλεξανδρείας, ἵδρυσε σχολὴν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης, καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκόπευεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ συμμαθητὴς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Οὗτος δὲ οὐ μόνον σχολὴν ἵδρυσεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλὰ καὶ βιβλιοθήκην. Τὴν ἀρξαμένην ὅμως πνευματικὴν κίνησιν ἐν Παλαιστίνῃ ἀνέκοψαν ἀποτόμως οἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διωγμοί. Ὁ Ὠριγένης συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμόν, μετὰ φρικτὰς βασάνους ἀπέθανεν ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Τύρου (250), ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, μετὰ λαμπρὰν ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀπέθανεν ὡσαύτως ἐν φυλακῇ «λιπαρῷ γήρᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ κατεστεμμένος» (251). Φρικτότεροι ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι διωγμοὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος, καθ' οὓς ἐμαρτύρησαν ὁ Ἱεροσολυμίτης ἀναγνώστης Προκόπιος ἐν Σκυθουπόλει, ὁ Ἀλφειὸς καὶ ὁ Ζακχαῖος, διάκονος Γαδάρων, ὁ Τιμόθεος, ὁ Ἀγάπιος καὶ ἡ Θέκλα ἐν Γάζῃ, ὁ φοιτητὴς τῶν νομικῶν Ἀπφίων ἐν Καισαρείᾳ (2 Ἀπριλίου 306), ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀπφίωνος Αἰδέσιος, φιλοσοφικῆς τυχὼν μορφώσεως, ἕτερος Ἀγάπιος ριφθεὶς εἰς τὰ θηρία, ἡ παρθένος Θεοδοσία ἐν Καισαρείᾳ (307). Πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐξωρίσθησαν εἰς τὰ μεταλλεῖα χαλκοῦ ἐν Φαινῷ τῆς Παλαιστίνης. Μεταξὺ τούτων ὑπῆρξε καὶ ὁ Σιλβανὸς ἐπίσκοπος (5 Νοεμβρίου 307). Ὁ γνωριμώτατος καθ' ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην Δομνῖνος ἐκάη ζῶν, ὁ δὲ γέρων Αὐξέντιος ἐρρίφθη εἰς τὰ θηρία. Πολύκροτον ὑπῆρξε τὸ μαρτύριον τοῦ πρεσβυτέρου Παμφίλου, τοῦ ἱδρύσαντος τὴν βιβλιοθήκην Καισαρείας. Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 308 ἐν Ἀσκάλωνι ὁ Πρόμος (ἢ Πρόβος) καὶ ὁ Ἠλίας ἀπεκεφαλίσθησαν, ὁ δὲ Ἄφης ἐκάη ζῶν. Τῇ 13 Νοεμβρίου τοῦ 308 ἐμαρτύρησαν ἐν Καισαρείᾳ ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Γερμανός, ὁ Ζεβινᾶς καὶ ἡ Ἐνναθώς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Οὐάλης, διάκονος τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ στήθους γινώσκων ἅπασαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἕως οὗ διὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς ἀπηνεστάτους διωγμούς.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ ἐκ Παλαιστίνης καὶ οἱ ἀπηνέστατοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἐθνικὸν θρήσκευμα, οὕτως ὥστε, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ αὐτοκράτορος, ἐκηρύσσετο ἐλευθέρα, ὀλίγαι πόλεις τῆς Παλαιστίνης εἶχον μικρὰς παροικίας χριστιανικάς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρξατο διαδιδομένη εὐρύτερον ἡ νέα θρησκεία, οὐκ ὀλίγον δὲ εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ὁ ἅγιος Ἱλαρίων, μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, μετενεγκὼν τὸν μοναχικὸν βίον ἐξ Αἰγύπτου εἰς Παλαιστίνην. Ὁ ἅγιος Ἱλαρίων, ἐκ Γάζης καταγόμενος καὶ περὶ τὴν Γάζαν, τὸ κέντρον τοῦ ἐθνικοῦ θρησκεύματος, ἐργασθείς, διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ συνετέλεσε τὸ ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἑξῆς ἀναπτυχθὲν ἐνδιαφέρον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου πρὸς τοὺς τόπους, οὓς καθηγίασεν ὁ Κύριος διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θαυμάτων, διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι τόποι εἶχον καταφρονηθῆ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰδωλολατρῶν. Ὅταν ἡ Ἱερουσαλὴμ μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἀποικίαν, εἶχεν ἱδρυθῆ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου τάφου. Εἰδωλολατρικὸς ναὸς μετ' ἄλσους ἐκάλυψε καὶ τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Σωτήρ. Οὐχ ἧττον ἐν διαρκείᾳ τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων πλεῖστοι μετέβαινον εἰς Παλαιστίνην πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἁγίων τόπων, οὓς ἡ ζῶσα παράδοσις τῶν Χριστιανῶν ἐγίνωσκε ποῦ εὑρίσκονται.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἀποστείλας εἰς Παλαιστίνην τὴν μητέρα αὐτοῦ ἁγίαν Ἑλένην, ἵδρυσε τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς ἐν Ἱερουσαλήμ, μετὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, τὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, τὸν ἐπὶ τῆς εὑρέσεως τοῦ Σταυροῦ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ὅστις Ἀναστάσεως ναὸς ἐκαλεῖτο καὶ ἁπλῶς Ἀνάστασις. Τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ τούτου κατεῖχε τὸ ἐπὶ τοῦ Ἁγίου τάφου ἱερὸν μαυσωλεῖον (κουβούκλιον), κατεσκευασμένον ἐκ λαμπρῶν μαρμάρων, περιβαλλόμενον μὲν ὑπὸ δώδεκα κιόνων, ἀργυρᾶ ἐχόντων κιονόκρανα, περιστεφόμενον δὲ κατὰ τὴν ἐκ μετάλλου κεκαλυμμένην κορυφὴν ὑπὸ σταυροῦ. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπῆρχε κυκλοτερὴς ναός, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν κιόνων τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο στέγη ἀνοικτὴ εἰς τὸ μέσον, οὕτως ὥστε ὁ Ἅγιος τάφος εὑρίσκετο ὑπ' ἀνοικτὸν οὐρανόν. Πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχε περίφραγμα ἐκ κιγκλίδων, ὁ ὅλος δὲ ναὸς εἶχεν ἰδίας πύλας, αἵτινες ἐν ὡρισμέναις τελεταῖς ἐκλείοντο. Πρὸ τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Ἀναστάσεως διηνοίγετο εὐρὺς ὑπαίθριος χῶρος, ἔχων στοὰς κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευράς. Μέρος τῆς τετάρτης στοᾶς κατεῖχεν ὁ ἱερὸς βράχος τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑψοῦτο σταυρός. Διὰ τοῦτο ὁ ἐν τῷ Γολγοθᾷ ναὸς ἐνίοτε ἐκαλεῖτο Σταυρός, ἀλλ' ἐπικρατεστέρα ὀνομασία ἦτο Κρανίον, ἅγιον Κρανίον, Κορυφή, ἁγία Κορυφή. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ πρὸ τῆς Ἀναστάσεως χώρου ὑπῆρχεν ὁ τρίτος ναός, σχῆμα ἔχων βασιλικῆς καὶ καλούμενος κατ' ἀρχὰς μὲν Μαρτύριον, ὕστερον δὲ βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, Ἅγιος Κωνσταντῖνος. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχεν ἔναντι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τρεῖς εἰσόδους· καὶ τὸ μὲν ἐσωτερικόν του ἐκάλυπτον πλακώσεις ποικίλων μαρμάρων, τὸ δ' ἐξωτερικὸν ξεστοὶ λίθοι συνημμένοι καὶ μαρμάριναι προσόψεις. Τοῦ ὀρόφου τὸ μὲν ἐσωτερικὸν μέρος ἀπηρτίζετο ἐκ γεγλυμμένων φατνωμάτων, τὸ δ' ἐξωτερικὸν ἐκαλύπτετο ὑπὸ μολύβδου. Κατὰ μῆκος τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον ὑπάλληλοι στοαί, περιστέφουσαι αὐτόν, ἔχουσαι δὲ καὶ αὗται διὰ χρυσοῦ κεκοσμημένας τὰς κορυφὰς τῶν κιόνων καὶ πεσσῶν. Πρὸ τῶν κυρίων εἰσόδων τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε πάλιν αἴθριον καὶ αὐλὴ πρώτη μετὰ στοῶν, ἐφεξῆς δὲ καὶ αὔλειαι πύλαι, ἔχουσαι βαθμῖδάς τινας, μεθ' ἃς ἐξυψοῦντο μεγαλοπρεπῆ προπύλαια.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τρεῖς ναοί, ἁρμονικόν τι κτίσμα συναποτελοῦντες. Ἐκτὸς αὐτῶν ἱδρύθη ναὸς ἐν τῷ ὑπερῴῳ τῆς Σιὼν καὶ ἐπὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ, ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, εἷς μὲν κατὰ τοὺς πρόποδας καὶ ἕτερος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ἀναλήψεως, ὁ Ἐμβώμιος καλούμενος, ἐν Βηθανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Παλαιστίνης. Ναοὶ ὡσαύτως ἱδρύθησαν ἐν Χεβρῶνι, παρὰ τὴν Βηθλεέμ, ἐν ᾧ τόπῳ ἐνεφανίσθη ὁ ἄγγελος πρὸς τοὺς ποιμένας, ἐν Θαβωρίῳ, ἐν Ναζαρέτ, ἐν Σιχέμ, ἐν Κανᾷ καὶ ἐν Λύδδῃ ὁ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐκοσμεῖτο ἡ Παλαιστίνη ὑπὸ ναῶν, ἐταράσσετο ὁ χριστιανικὸς κόσμος ὑπὸ τῆς αἱρέσεως τοῦ ἀρειανισμοῦ. Πρὸς ταῖς ἄλλαις συνεκροτήθη μεγάλη σύνοδος ἐν Τύρῳ (335), ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δ' ἐκείνῃ ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τῶν τριῶν μεγάλων κωνσταντινείων ναῶν, μεταβάντων εἰς Ἱεροσόλυμα πολλῶν ἐπισκόπων. Ἔκτοτε ηὔξησεν ἡ συρροὴ προσκυνητῶν ἁπανταχόθεν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Ἱεροσολύμων ἀνεπτύσσετο ἡ χριστιανικὴ λατρεία, ἔχομεν δὲ ζωηροτάτας περιγραφὰς τῶν τελετῶν καὶ παρὰ

Digitized by Google

τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τοῦ μετὰ ταῦτα γενομένου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, παρὰ τῆς Συλβίας ἢ Αἰθερίας καὶ ἄλλων ἐπισκεπτῶν τῶν Ἁγίων τόπων. Τινὲς τῶν ἐπισκεπτῶν ἐκ τῆς Δύσεως παρέμενον ἐν Ἱερουσαλήμ, συντελοῦντες εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τὴν πνευματικὴν τῆς πόλεως διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν καὶ τῶν μεταφράσεων τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι διαπρεπεῖς δυτικοὶ λόγιοι ὑπῆρξαν οἱ δύο πρεσβύτεροι Ἱερώνυμος καὶ Ρουφῖνος, ἐγκατασταθέντες ὁ μὲν ἐν Βηθλεέμ, ὁ δ' ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Ἡ παρουσία καὶ τούτων καὶ ἄλλων ἐν Ἱεροσολύμοις προὐκάλεσε καὶ ἰδιαίτερά τινα ζητήματα, ὡς τὰς περὶ τοῦ Ὠριγένους ἔριδας, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν φάσιν, καὶ τὸν πελαγιανισμόν, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις, αἱ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐμφανιζόμεναι, εἶχον τὴν ἀπήχησιν αὐτῶν ἐν Ἱερουσαλήμ.

Ἀλλ' ἰδιαιτέραν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἀπετέλεσεν ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Παλαιστίνῃ. Ἤδη μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐπὶ τῶν Ἁγίων τόπων κωνσταντινείων ναῶν συμπίπτει καὶ ἡ ἀρχὴ ἰδίου μοναχικοῦ τάγματος, τῆς «Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος». Οἱ ναοὶ ἐκεῖνοι, περικλείοντες τὰ σεπτὰ προσκυνήματα, εἶχον ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὸν Χριστιανισμόν. Ἐν αὐτοῖς συνεκεντροῦτο ἡ κίνησις τῆς λατρείας, διεγράφοντο αἱ διατάξεις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, καθωρίζοντο αἱ χριστιανικαὶ ἑορταί. Ὅθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη τοῦ καταρτισμοῦ ἰδίου μοναχικοῦ τάγματος πρὸς τὴν ἱερατικὴν διακονίαν ἐν τοῖς ναοῖς. Οἱ μοναχοὶ ἐκαλοῦντο «Σπουδαῖοι τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως» ἢ «τάγμα τῶν Σπουδαίων», ὧν μνείαν ποιοῦνται καὶ ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων («τάγμα μοναζόντων») καὶ ἡ Συλβία καὶ ἄλλοι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ μοναχοὶ οὗτοι κατῴκουν ἐν κελλίοις περὶ τὸν πύργον Δαυΐδ, ὕστερον δὲ ἐν μοναστηρίῳ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Τινὲς δ' ἐκ περιτροπῆς ἔμενον ἐντὸς τῶν ναῶν, ἐμορφώθησαν δὲ καὶ ἴδια ἀξιώματα μοναχῶν, ὡς τοῦ σκευοφύλακος, φύλακος τῶν ἱερῶν σκευῶν, κειμηλιάρχου τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, τοῦ σταυροφύλακος, πεπιστευμένου τὴν φύλαξιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Βραδύτερον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἦτο καὶ σκευοφύλαξ καὶ σταυροφύλαξ, ἐνίοτε δὲ ἔφερε καὶ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ κατεῖχε μεγάλην θέσιν ἐν τῷ ἱεροσολυμιτικῷ κλήρῳ.

Εἰσηγητὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου εἰς Παλαιστίνην ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Γάζης ὁρμώμενος ἅγιος Ἱλαρίων, ἱδρύσας τὸ πρῶτον μοναστήριον, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα μᾶλλον τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Ταυτοχρόνως εἰσῆγε τὸν κοινοβιακὸν βίον εἰς Παλαιστίνην ὁ ἐξ Ἰκονίου ἅγιος Χαρίτων, ἱδρύσας τὴν πρώτην λαύραν ἐν Φαράν. Τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐτελέσθησαν περὶ τὸ 330. Δευτέραν χώραν ἵδρυσε τὴν τοῦ Δοῦκα λεγομένην, παρὰ τὸ Σαραντάριον ὄρος, καὶ τρίτην τὴν τοῦ Σουκᾶ, γνωστὴν ὡς παλαιὰν λαύραν. Ἐν τῇ λαύρᾳ Φαρὰν ἠσκήθη τὸ πρῶτον ὁ ἐκ Μελιτηνῆς καταγόμενος ἅγιος Εὐθύμιος († 473) μετὰ τοῦ Θεοκτίστου († 464), ἱδρύσας ὕστερον ἐν τῇ ἐρήμῳ Κουτιλᾶ, παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἴδιον μοναστήριον, τὸ τοῦ Θεοκτίστου λεγόμενον. Δεύτερον μοναστήριον ἵδρυσε τὸ τῆς Ἀριστοβουλιάδος καὶ τρίτον τὴν περιώνυμον Λαύραν, ἥτις ἀπέβη μέγα καὶ ἔνδοξον μοναχικὸν κέντρον, συντελέσαν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν νομάδων Ἀράβων. Μεταξὺ τῶν πρώτων προσελθόντων εἰς τὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου ἦσαν οἱ τρεῖς Καππάδοκες ἀδελφοὶ Κοσμᾶς, Χρύσιππος καὶ Γαβριήλ. Τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐτέλεσεν ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος τῇ 7 Μαΐου 429 μετὰ τοῦ χωρεπισκόπου καὶ ἀρχιμανδρίτου πάντων τῶν μοναχῶν Πασσαρίωνος († 429) καὶ τοῦ διαπρεποῦς θεολόγου πρεσβυτέρου Ἡσυχίου († 460). Νέαν ὤθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Παλαιστίνῃ προσέδωκεν ὁ ἐκ Καππαδοκίας Σάββας († 532), μονάσας κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου. Ἵδρυσε δὲ ἰδίαν λαύραν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, μετὰ δύο κοινοβίων. Ταυτοχρόνως καὶ ἕτερος ἐκ Καππαδοκίας διαπρεπὴς μοναχός, ὁ ἅγιος Θεοδόσιος († 525), ὁ κατ' ἐξοχὴν κοινοβιάρχης ἀποκληθείς, ἵδρυσε τὴν ὁμώνυμον κοινοβιακὴν μονὴν μεταξὺ τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα, λίαν δὲ ταχέως εἰς ἑκατοντάδας ἠριθμοῦντο οἱ προσελθόντες μοναχοί. Ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου ἱδρύθη καὶ σχολή, ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύοντο οἱ μοναχοί, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ «παντοῖα τεχνῶν ἐργαστήρια», ἐν οἷς εἰργάζοντο οἱ μοναχοί, ξενῶνες, πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα, νοσοκομεῖα. Ἐκτὸς δὲ τῶν μεγάλων τούτων μοναστικῶν κέντρων ἱδρύθησαν πλεῖσται ἕτεραι μοναὶ ἐν Παλαιστίνῃ, προσδοῦσαι ἐξαιρετικὴν κίνησιν εἰς αὐτήν.

Ὁ γενικὸς ἐπόπτης τῶν μονῶν, διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἢ ἐξάρχου, παρακολουθῶν τὴν πορείαν ἑκάστης μονῆς, ἥτις εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν. Παρὰ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ ὡς βοηθὸς αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὁ δευτερεύων. Ὑπῆρχον δὲ εἰδικαὶ διατάξεις, ὁρίζουσαι τὰ καθήκοντα τῶν ἡγουμένων ἑκάστης μονῆς καὶ τῶν μοναχῶν. Ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις διεξήγετο διὰ τοῦ οἰκονόμου ἑκάστης μονῆς. Ἐπὶ τοῦ παλαιστινείου μονασμοῦ ἐπέδρασαν βεβαίως αἱ διατάξεις τοῦ τε ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ, ὁπόθεν προήρχοντο οἱ μεγαλύτεροι μοναχοὶ τῆς Παλαιστίνης, ἀλλ' ἐπεκράτησαν μᾶλλον αἱ διατάξεις τοῦ Μ. Βασιλείου. Αἱ μοναὶ τῆς Παλαιστίνης ὑπῆρξαν ἀληθεῖς ἑστίαι πνευματικῶν φώτων, συντελέσασαι μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεολογικῶν γραμμάτων. Εὐτυχῶς δ' ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθη θαυμάσιος ἱστοριογράφος τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ὁ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, ὁ Πλούταρχος τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς φιλολογίας. Ζήσας ἐν ταῖς μοναῖς τῆς Παλαιστίνης καὶ γνωρίσας προσωπικῶς τοὺς μεγάλους μοναχοὺς ἢ τοὺς ἀμέσους μαθητὰς καὶ διαδόχους αὐτῶν, συνέλεξε πολυτιμοτάτας εἰδήσεις καὶ κατήρτισε σειρὰν «Μοναχικῶν ἱστοριῶν», παρασχὼν ταυτοχρόνως ζωηροτάτην εἰκόνα τῆς ὅλης ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς κινήσεως τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Τὸ ἔξοχον ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Κυρίλλου συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν μοναχῶν Παλαιστινῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐν οἷς διεκρίθησαν ὁ Ἰωάννης Μόσχος καὶ ὁ ὕστερον Ἱεροσολύμων πατριάρχης γενόμενος Σωφρόνιος.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ μοναχικὸς κόσμος τῆς Παλαιστίνης συνεταράσσετο ἐνίοτε ἐξ ἐσωτερικῶν ζητημάτων, τοιοῦτο δὲ ζήτημα ὑπῆρξαν αἱ ὠριγενιστικαὶ ἔριδες κατὰ τὴν δευτέραν αὐτῶν φάσιν, προκληθεῖσαι ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Λαύρας, ἐν Θεκωέ· ἐπίσης ἐπί τινα χρόνον οἱ μοναχοὶ παρασυρόμενοι ὑπεστήριξαν τὸν μονοφυσιτισμόν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ μοναχοὶ τῆς Παλαιστίνης ὑπῆρξαν πρόμαχοι τῆς ὀρθοδοξίας, ἀποκρούσαντες ἐν τέλει τὸν μονοφυσιτισμὸν καὶ πᾶσαν ἄλλην αἵρεσιν. Προσέδιδον δὲ διὰ τοῦ ὄγκου αὐτῶν οἱ μοναχοὶ τῆς Παλαιστίνης μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων. Τινὲς τῶν μεγάλων μοναχῶν, ὡς ὁ ἅγιος Σάββας, καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέβαινον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ μοναχικοῦ βίου ὑπῆρξεν εἷς τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς, ὡς ἐπίσκοπος τῆς ἀφανοῦς Αἰλίας, ὑπέκειτο ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς Παλαιστίνης, οἷος ἦτο ὁ τῆς Καισαρείας ἐπίσκοπος, ὑπαγόμενος καὶ οὗτος ὑπὸ τὸν Ἀντιοχείας. Ἀλλ' ἤδη ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος 325 ὥρισε διὰ τοῦ ζ' κανόνος αὐτῆς «ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σῳζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος». Εἶναι προφανὲς ὅτι διὰ τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐξυψώθη διοικητικῶς ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ἁπλῶς ἀνεγνωρίσθη ἡ τιμητικὴ αὐτοῦ θέσις μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς Παλαιστίνης, ὧν πολλάκις ἐν συνελεύσεσι προήδρευε, χωρὶς νὰ καταργηθῇ τὸ διοικητικὸν ἀξίωμα τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας. Ἡ δὲ Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (381), ἀνακηρύξασα τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὠνόμασε τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων «Μητέρα ἁπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἡ βία τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ ἐξυψωθῇ ἡ ἐπισκοπὴ Ἱεροσολύμων διοικητικῶς, ἐντεῦθεν δὲ ἀναπόφευκτοι καθίσταντο προστριβαὶ τινες διοικητικῆς φύσεως μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων Ἱεροσολύμων καὶ Καισαρείας. Ἐν τῇ Γ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ (431), ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος προέβη εἰς τὴν πρώτην ἀπόπειραν, ζητήσας οὐχὶ ἁπλῶς μητροπολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τοῦ Ἀντιοχείας. Ἀλλ' ἐθεωρήθη τότε ὑπερβολικὴ ἡ ἀξίωσις αὕτη, κατηγορήθη δὲ ὁ Ἰουβενάλιος ὡς φιλόδοξος καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀλλ' ὁ Ἰουβενάλιος, ἐπιμείνας εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐνδεικνυμένην ὡς δικαίαν ἀξίωσιν, προὐκάλεσε καὶ ἐν τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ συνόδῳ (451) ζήτημα. Ἀντέστη ὁ Μάξιμος Ἀντιοχείας, ἀλλὰ «μετὰ πολλὴν φιλονεικίαν» ἐπῆλθε τέλος συμβιβασμός, ἡ δὲ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν τῇ ἑβδόμῃ πράξει αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὴν διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοῦ Ἀντιοχείας, ὑπαγαγοῦσα ὑπ' αὐτὸν τὰς τρεῖς Παλαιστίνας, ἀριθμούσας περὶ τὰς 60 ἐπισκοπάς. Ἔκτοτε ἡ ἐπισκοπὴ Ἱεροσολύμων προήχθη εἰς πατριαρχεῖον, πέμπτον ἀριθμούμενον τῇ τάξει, μετὰ τὰ λοιπὰ πατριαρχεῖα, διότι τελευταῖον ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτον.

Ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς σημασίας τῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνημάτων, πάντες οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντινουπόλεως ἐξεδήλωσαν τὸν μέγαν αὐτῶν σεβασμὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντας, μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον, ὁ Ἰουστινιανὸς Α' ἐφάνη γενναιόδωρος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν χώραν τῆς Παλαιστίνης. Ἐπλούτισε τοὺς ναοὺς διὰ κειμηλίων καὶ μεγάλων εἰσφορῶν, ἵδρυσε τὴν νέαν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ἐγκαινιασθεῖσαν τῇ 21 Νοεμβρίου 543, ἵδρυσεν ὡσαύτως ξενῶνας διὰ τοὺς προσκυνητὰς ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀνεκαίνισε δὲ πολλοὺς ναοὺς καὶ πολλὰς μονὰς καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐν γένει συνετέλεσεν εἰς τὴν μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ὡς ἦτο δὲ ἑπόμενον, μεγάλην ἀνάπτυξιν προσέλαβε καὶ ἡ πόλις τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης ἡσυχίας, πολυάριθμοι προσκυνηταὶ συνέρρεον πανταχόθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἔτος ἐτελεῖτο μεγάλη ἐμπορικὴ ἀγορὰ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως (13 Σεπτεμβρίου), ἀπειράριθμα καραβάνια ἐμπόρων ἐκ Μικρασίας, Περσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀραβίας συνέρρεον εἰς Ἱερουσαλήμ, κομίζοντα διάφορα ἐμπορεύματα. Θέατρα καὶ δημόσια λουτρά, ὧν τινα ἐσῴζοντο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, δικαστήρια καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ δημόσια οἰκοδομήματα ἐκόσμουν τὴν πόλιν, ἥτις ἀπλέτως ἐφωτίζετο κατὰ τὰς νύκτας.

Ἀλλ' ἀνέκοψεν ἀποτόμως τὴν ἀκμὴν ἐκείνην ἡ ἀκάθεκτος ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν, οἵτινες τῇ 20 Μαΐου 614 κατέλαβον, μετ' ἐπανειλημμένας ἐφόδους, τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπεριγράπτους προξενήσαντες καταστροφάς. Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως μετεβλήθη εἰς ἐρείπια. Πάντες οἱ λοιποὶ ναοὶ καὶ αἱ μοναὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ κατεστράφησαν, χιλιάδες μοναχῶν καὶ λαϊκῶν κατεσφάγησαν. Ἀπελθόντες δὲ οἱ καταστροφεῖς, μετὰ πολλῶν χιλιάδων αἰχμαλώτων, ἀπήγαγον καὶ τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Ζαχαρίαν, καὶ τὸ δὴ σπουδαιότερον, συναπήγαγον τὸ παλλάδιον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τὴν ἀπερίγραπτον ἐκείνην καταστροφὴν ἐθρήνησεν ἀπὸ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου ὁ μοναχὸς Σωφρόνιος, διὰ θαυμασίου ποιήματος. Ὁ δὲ ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ πρεσβύτερος τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως Μόδεστος, ὡς τοποτηρητὴς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων, ἀνέλαβε ν' ἀνεγείρῃ ἐκ τῶν ἐρειπίων τὴν Ἱερουσαλήμ. Βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἀντιόχου Στρατηγίου, εἰς ὃν ὀφείλομεν τὴν περιγραφὴν τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς ἐκ τῶν σφαγῶν ὑπολειφθέντας καὶ ἐζήτησε βοηθείας διὰ τὸν λαόν, καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἱερῶν σεβασμάτων. Οὕτω δὲ κατώρθωσε ν' ἀνοικοδομήσῃ τοὺς ἐμπρησθέντας ναοὺς καὶ τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν ἱδρύματα καὶ ν' ἀναζωογονήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως Ἡράκλειος, δι' ἐπανειλημμένων νικηφόρων ἐκστρατειῶν κατὰ τῶν Περσῶν, συνέτριψε καὶ διέλυσε τὸ κράτος αὐτῶν καὶ ἐν θριάμβῳ ἀνεκόμισε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ τοῦ αἰχμαλώτου πατριάρχου Ζαχαρίου, κατὰ Μάρτιον τοῦ 630, ἔστησε δὲ πάλιν τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Μετὰ τοῦτο, τῇ γενναίᾳ βοηθείᾳ τοῦ Ἡρακλείου, συνεπληρώθη τὸ ἀνορθωτικὸν ἔργον τοῦ Μοδέστου, διαδεχθέντος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν θανόντα Ζαχαρίαν (632), ἡ δὲ Ἱερουσαλὴμ ἐπανέκτησε καὶ πάλιν τὴν προτέραν αὐτῆς κίνησιν καὶ ζωήν.

Δυστυχῶς ὅμως νέον κίνδυνον ἀντιμετώπιζεν αὕτη, τὴν ἀνεπίσχετον ἐπιδρομὴν τῶν Ἀράβων, οἵτινες κατανικήσαντες τὰς ἑλληνικὰς στρατιὰς τοῦ Ἡρακλείου, τῷ 637 ἐπολιόρκησαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ τὸν Μόδεστον διαδεχθεὶς πατριάρχης Σωφρόνιος (634—638) ὑπερήσπισε τὴν πόλιν διὰ τῆς ὑπολειφθείσης μικρᾶς ἑλληνικῆς φρουρᾶς, ἀλλ' ἠναγκάσθη τῷ 638 νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς Ἄραβας, μετὰ συνθήκην πρὸς τὸν χαλίφην Ὀμὰρ (634—644). Οὕτως ἔληξεν ἡ περίοδος τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων.

Οἱ χρόνοι κακώσεων καὶ θλίψεων τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Διὰ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων εἰσῆλθεν εἰς περίοδον μεγάλων καὶ ἀπεριγράπτων κακώσεων καὶ θλίψεων. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ μεταξὺ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀράβων Ὀμὰρ συνθήκη προέλαβε τὸν κίνδυνον ἐξαφανισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, ὅστις ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ συμβῇ, διότι οἱ Μουσουλμάνοι θεωροῦσιν ἱερὰν πόλιν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ ἐπελθοῦσα διὰ τῆς συνθήκης συμφωνία εἶχον ἐρείσματα ἐν τῷ Κορανίῳ, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὴν ἐπιτρέπει τὴν ὕπαρξιν Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων (Βιβλικῶν) ἐν μουσουλμανικῷ κράτει ἐπὶ πληρωμῇ φόρου. Τὸ μουσουλμανικὸν κράτος διέπεται ὑπὸ τοῦ Κορανίου, ἑπομένως μόνον Μουσουλμάνοι ὑπήκοοι ἠδύναντο νὰ ὑπάγωνται ὑπὸ τοὺς νόμους, εἰς δὲ τοὺς μὴ Μουσουλμάνους, ὠργανωμένους εἰς θρησκευτικὰς κοινότητας, ἐπετράπη κατ' ἀρχὴν ἡ ἐλευθέρα ἄσκησις τῆς θρησκείας. Ὑπεβάλλοντο μόνον οὗτοι εἰς διαφόρους ἐξωτερικοὺς περιορισμούς. Ἡ ἄγνοια τῶν γλωσσῶν τῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτηθεισῶν χωρῶν, τῶν ἠθῶν καὶ νομίμων, ἡ ἀνεπιτηδειότης αὐτῶν περὶ τὴν διεύθυνσιν γραφείων ἢ καταγραφὴν λογιστικῶν βιβλίων καὶ φορολογικῶν πινάκων καὶ ἄλλων ἐγγράφων, ἠνάγκασε τοὺς κατακτητὰς νὰ προσλαμβάνωσιν Ἕλληνας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν. Ἀλ-

Digitized by Google

λωστε κατὰ τὰς ἀναμφισβητήτους πληροφορίας ἀρχαίων Ἀράβων χρονογράφων καὶ τοῦ Σύρου Βαρεβραίου, μέχρι τοῦ Η΄ αἰῶνος ἐπίσημος γλῶσσα τῶν γραφείων τοῦ ἀραβικοῦ κράτους ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἦτο ἡ Ἑλληνική, τὰ δ' ἐπίσημα ἔγγραφα συνετάσσοντο ἑλληνιστί, διότι ἄλλωστε ἀπηυθύνοντο πρὸς τοὺς λαλοῦντας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπηκόους. Ταῦτα πάντα διηυκόλυναν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑπάρξεως Χριστιανῶν ἐν μουσουλμανικῷ κράτει καὶ τὴν συγκράτησιν τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τῶν κατακτητῶν.

Οὕτως ἠδυνήθη ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων νὰ συνέλθῃ ἐγκαίρως ἐκ τῶν πληγμάτων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἀνεδείχθη δ' ἐν αὐτῇ μεγάλη καὶ ἔξοχος φυσιογνωμία, ὁ ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς († 749), ὅστις, ἐν τῇ περιπύστῳ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα διαμένων, ἠδυνήθη ν' ἀναπτύξῃ τὰ θεολογικὰ γράμματα καὶ νὰ προασπίσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐναντίον τῶν εἰκονομάχων. Ἐκτὸς τοῦ Ἰωάννου διέπρεψαν τότε ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Κοσμᾶς ὁ ἐκ Καλαβρίας, ὁ θετὸς τοῦ Ἰωάννου ἀδελφὸς καὶ συμμαθητὴς Κοσμᾶς, ἐπίσκοπος Μαϊουμᾶ, οἵτινες μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ ὡσαύτως ἐκ Δαμασκοῦ καταγομένου Ἀνδρέου Κρήτης ἀνέπτυξαν τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν. Ἠδυνήθη δὲ ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων νὰ μετάσχῃ πάντων τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἀλλὰ τὸ μὲν διαρκεῖς πόλεμοι μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Ἀράβων, τὸ δὲ ἡ ἐμφάνισις αἱμοχαρῶν χαλιφῶν ἐδυσχέραιναν τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Χριστιανῶν. Τελευτῶντος τοῦ Ζ΄ αἰῶνος τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα εἶχον φθάσει μέχρι Καισαρείας καὶ Ἀσκάλωνος τῆς Παλαιστίνης, προξενήσαντα μεγάλας ζημίας. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἔσχεν ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Χριστιανῶν, δυσχερανθείσης ἔτι μᾶλλον μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἀποπείρας τῶν Ἀράβων ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ἀρχῇ τοῦ Η΄ αἰῶνος. Ἐπὶ Ὁμὰρ Β΄ (711—720) ἤρξατο συστηματικὸς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, παραβιασθείσης τῆς συνθήκης τοῦ ὁμωνύμου χαλίφου. Οἱ Χριστιανοὶ ἐξηναγκάζοντο εἰς ἐξώμοσιν ἢ ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Πολλαχοῦ ἐξεγείρετο ὁ ὄχλος ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς χαλιφείας τοῦ Ἀροὺν ἀλ Ρασὶτ (786-809) ἡ Παλαιστίνη κατεστράφη ἐκ λοιμοῦ, ὕστερον δ' ἐκ φοβερῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν διαφόρων ἀραβικῶν φυλῶν καὶ τέλος ἐκ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν μοναστηρίων. Τῇ 13 Μαρτίου 796 οἱ λησταί, εἰσορμήσαντες εἰς τὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, κατέσφαξαν πλείστους μοναχοὺς καὶ ἔθηκαν πῦρ εἰς τὰ κελλία αὐτῶν. Ἓν ἔτος μετὰ τὸ ἀνωτέρω γεγονὸς ὁ χαλίφης Ἀροὺν ἀλ Ρασὶτ διέταξε τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ ἀπηγόρευσε νὰ ἐνδύωνται οἱ Χριστιανοὶ καθ' ὅμοιον πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους τρόπον, διότι ὑπώπτευεν αὐτοὺς ὡς συνεννοουμένους μετὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου. Ἐπειδὴ δὲ κατεδιώκοντο καὶ οἱ ἐκ τῆς Δύσεως μεταβαίνοντες εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους προσκυνηταί, ἐπενέβη ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ τῷ Ἀροὺν ἀλ Ρεσὶτ ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Μ. Κάρολος (762—814), ἀλλ' αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων σχέσεις ποικιλαχῶς διὰ μύθων περιεκοσμήθησαν.

Ἀξιοσημείωτον ὅτι παρ' ὅλην τὴν κακοδαιμονίαν ἐκείνην δὲν ἔπαυον ἀναδεικνυόμενοι λόγιοι Ἕλληνες μοναχοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, τοιοῦτοι δ' ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐποχὴν ὁ Μιχαὴλ Σύγκελλος, διδάσκων ἐν τῇ λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τὴν γραμματικήν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν εἰς τοὺς προσερχομένους νεαροὺς μοναχούς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀδελφοὶ Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, πρεσβύτεροι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, οἵτινες μεταβάντες μετ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετέσχον τῶν ἀγώνων τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τῶν εἰκονομάχων καὶ ἐγράφησαν τὰ ὄψεις διὰ στίχων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (829—842), ὅθεν Γραπτοὶ προσωνομάσθησαν. Ὁ Μιχαὴλ Σύγκελλος ἐγένετο ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Χώρας, τελευτήσας ἐν αὐτῇ (845), ὁμοίως ἐν αὐτῇ ἐτελεύτησε καὶ ὁ Θεόδωρος (842), ὁ δὲ Θεοφάνης ἐγένετο ἐπίσκοπος Νικαίας († 851), καταλιπὼν ἱκανὰ ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα καὶ σύγγραμμα κατὰ εἰκονομάχων, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κυνόλυκος». Ἱκανῶς δὲ διεφώτισαν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων αἱ πρὸς αὐτὴν σχέσεις τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου († 826) καὶ τοῦ Μ. Φωτίου († 897) κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα.

Ἀλλ' αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπετάθησαν κατὰ τὸν ἑπόμενον αἰῶνα, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου Φωκᾶ (963—969) κατὰ τῶν Ἀράβων. Τῇ 28 Μαΐου 966 ὁ ἀραβικὸς ὄχλος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπετέθη κατὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ κατέστρεψεν αὐτόν, ἐφόνευσε δὲ τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Ἰωάννην Ζ΄ (964—966). Τὸν σταυροφορικὸν ἀγῶνα τοῦ Φωκᾶ ἐπανέλαβεν ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969—976), σκοπῶν ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἀνέκοψε τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν αὐτοῦ, κατέλαβον δὲ τὴν Παλαιστίνην οἱ Φατιμίδαι, ὑπερισχύσαντες ἐν Αἰγύπτῳ. Τούτων ὁ δεύτερος χαλίφης, ἀλ-Χάκημ (996—1020), ὁ Νέρων τῆς Αἰγύπτου, ποικιλαχῶς ἐκάκωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς Χριστιανούς, παρέδωκε δὲ εἰς τὰς φλόγας καὶ εἰς ἄμορφα μετέβαλεν ἐρείπια τὸν μόλις ἐπισκευασθέντα ναὸν τῆς Ἀναστάσεως τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1009. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἔτη, πολλοὶ δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξομώσωσι. Χωρία καὶ πόλεις τῆς Παλαιστίνης ἐξηραβίσθησαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκείαν, ἠρημώθη δὲ ἡ ὕπαιθρος χώρα δι' ἀθρόας μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων. Καὶ ἐγένετο μὲν ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως διὰ τῆς βοηθείας τῶν Ἑλλήνων βασιλέων, μεθ' ὧν συνῆψαν σχετικὴν συνθήκην οἱ μετὰ τὸν ἀλ-Χάκημ χαλίφαι, ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ναοῦ ἐκείνου καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν Μουσουλμάνων εὕρισκεν ἤδη ζωηροτάτην ἀπήχησιν παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς τῆς Δύσεως, ἐκινεῖτο δὲ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡ πρώτη σταυροφορία, καθ' ὃν χρόνον οἱ Σελτζουκίδαι, νέοι δυνάσται, κατελάμβανον τὴν Παλαιστίνην.

Τῇ 15 Ἰουλίου 1099 εἰσῆλθον οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, συντρίψαντες τὴν τελευταίαν τῶν Σαρακηνῶν ἀντίστασιν. Τὸ αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν, προσηνέχθησαν δὲ οἱ ἐλευθερωταὶ τοῦ Ἁγίου τάφου ἀπανθρώπως πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς αἰχμαλώτους. Τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἐξελέγη βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Γοδοφρεῖδος, ἐνῷ δὲ ἔζη ὁ νόμιμος καὶ κανονικὸς Ἕλλην πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ Συμεών, εὑρισκόμενος ἐν Κύπρῳ, οἱ σταυροφόροι, ὡς ἔπραξαν ἤδη καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ, προέβησαν εἰς ἐκλογὴν πατριάρχου Τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Δαϊβέρτος. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ λατινικοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν ἡγεμόνων ἀκήρυκτος ἐξερράγη πόλεμος ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν. Προστριβαὶ ὡσαύτως προὐκλήθησαν μεταξὺ τοῦ πατριαρχείου καὶ τοῦ κλήρου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἐν ᾧ οἱ σταυροφόροι, ἐκτοπίσαντες τὴν ἑλληνικὴν Ἁγιοταφιτικὴν ἀδελφότητα, καθίδρυσαν ἰδίαν ἀδελφότητα καὶ κατέλαβον πάντας τοὺς ναοὺς καὶ τὰ κτήματα. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ἀφέθη ἴδιος τόπος εἰς τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς καὶ ἰδία ἁγία Τράπεζα πρὸ τοῦ Ἁγίου τάφου, ἐκτὸς δὲ τοῦ ναοῦ κέντρον τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν ἀπέβη τὸ παρὰ τὸν πύργον Δαυῒδ μετόχιον τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ κατεῖχον ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν μονὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας καί τινας ἄλλας μονὰς ἔξω τῆς πόλεως, παρὰ τὸν Ἰορδάνην καὶ παρὰ τὴν Βηθλεέμ. Ἐτέλουν δ' ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα, συμπροσευχόμενοι ἐνίοτε μετὰ τῶν Λατίνων, διότι παρὰ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1054 συμβάντα δὲν εἶχον διακοπῆ εἰσέτι ἐπισήμως αἱ σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος ἤδη ἐξαραβισμοῦ τῶν κατοίκων, ἐμορφώθη τάξις ἀραβοφώνων, οὓς οἱ σταυροφόροι συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι Σύρους ἢ Συριάνους (Suriani), ἀλλ' οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς προσέθηκαν τὴν λεπτομέρειαν, ὅτι ἐπίσημος γλῶσσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἦτο ἡ ἑλληνική. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως τὸ Εὐαγγέλιον ἀνεγινώσκετο λατινιστί, εἶτα δὲ ἑλληνιστί, χάριν τοῦ λαοῦ, ὑπὸ Ἕλληνος ἱερέως. Κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας, παρὰ τὴν κατάργησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, παρέμειναν Ἕλληνες ἐπίσκοποι ἐν Παλαιστίνῃ. Οἱ ἐξαραβισθέντες Ἕλληνες κάτοικοι εἶχον καὶ ἴδιον ναὸν ἐν Ἱερουσαλήμ, τὸν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, κάτωθεν τοῦ μεγάλου κωδωνοστασίου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὁ ναὸς δ' ἐκεῖνος κτισθεὶς ἐπὶ ἀραβοκρατίας εἶχε μείνει ἀνενθρονίαστος, ἤτοι ἄνευ ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκαινιασμοῦ. Ἐν αὐτῷ δ' ἐτελεῖτο ἑλληνιστὶ ἡ θεία λατρεία. Τῷ 1107 ἐπεσκέφθη τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Ρῶσος μοναχὸς Δανιήλ, πολλὰς παρασχὼν πληροφορίας περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ σταυροφόρων. Σῴζεται δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1122 γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολυμίτου Ἕλληνος μοναχοῦ Βασιλείου τυπικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν «κατὰ πρόσταξιν τοῦ εὐλαβοῦς Γεωργίου, ἄρχοντος καὶ κριτοῦ τῆς ἁγίας πόλεως, χαρτοφύλακός τε καὶ μεγάλου σκευοφύλακος τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως». Ὁ Γεώργιος οὗτος ἦτο ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου ἐν Ἱερουσαλήμ.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός, ὅτι οἱ σταυροφόροι ἀνεγνώριζον δικαιώματα τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου ἐν τοῖς Ἁγίοις τόποις. Προκειμένου περὶ τῶν τριῶν μεγάλων ναῶν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, τῆς Εὑρέσεως καὶ τοῦ Ἁγίου τάφου, οἱ σταυροφόροι εἶχον συνενώσει τούτους εἰς ἕνα ναὸν ἐξωτερικῶς, ἀλλ' ἄλλαι τῶν προσκυνημάτων ἐπισκευαὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῶν σταυροφόρων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Ἀρχαῖος ἀξιωματικὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὁ ἐκ Κρήτης Ἰωάννης Φωκᾶς, τῷ 1187 ἐπισκεφθεὶς τὴν Παλαιστίνην περιέγραψε μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενομένας ἐπισκευάς, ἰδίως ἐν Βηθλεέμ, σῳζομένας μέχρι σήμερον. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἐξέλεξε καὶ πατριάρχην Ἱεροσολύμων τὸν ἐκ Στρουμνίτζης τῆς Μακεδονίας ἅγιον Λεόντιον († 1190), ἀλλ' οὗτος μεταβὰς εἰς Ἱερουσαλὴμ παρεκωλύθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ παρενθέτου Λατίνου πατριάρχου.

Τὸ λατινικὸν βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν ἔσχε μακρὰν ζωήν. Τῷ 1291 ἐξεδιώχθησαν ἐντελῶς οἱ σταυροφόροι ἐκ Παλαιστίνης, ἐγκαθιδρύθησαν δ' ἐν αὐτῇ νέοι δυνάσται, οἱ Μαμελοῦκοι, ὑφ' οὓς ἀποκατεστάθη μὲν ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ νέας μεγάλας δοκιμασίας ὑπέστη. Ἔσῳζεν αὐτὴν ἑκάστοτε ἡ ἐπέμβασις τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος οἱ φραγκισκανοὶ Λατῖνοι μοναχοὶ ἤρξαντο διεκδικοῦντες πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν κυριότητα ἐπὶ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Ἦτο δ' ἑπόμενον ὅτι ἡ κατάλυσις ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τοῦ Βυζαντίου ἔμελλε νὰ στερήσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐξωτερικῆς βοηθείας. Ἀλλ' ἀνεπλήρωσαν μὲν αὐτὴν πρὸς καιρὸν οἱ Ἴβηρες, ἅμα δὲ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, διὰ τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου Δ΄, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Τούρκου πορθητοῦ Μεχμὲτ Β΄ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθήκης τοῦ Ὁμὰρ καὶ ἄλλων ἐγγράφων τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαίων τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων. Σῴζεται δὲ σχετικὸν θέσπισμα τοῦ Μεχμὲτ Β΄, ὅπερ ἀνενεώθη ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Γρηγορίου Γ΄ (1468—1493).

Ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων. Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων, κατορθώσασα νὰ διασωθῇ ἐν μέσῳ ἀνεκδιηγήτων περιπετειῶν τῶν μέσων χρόνων, εἰσήρχετο εἰς νέαν ἱστορικὴν περίοδον, διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1517 κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Τοῦρκος σουλτᾶνος Σελὴμ Α΄ (1512—1528), ἰδιαιτέραν χαρὰν αἰσθανθεὶς ἐπὶ τῇ κατακτήσει τῆς Ἱερουσαλήμ, δι' ἐπισήμου ἐγγράφου ἀνεγνώρισε τὴν πλήρη κυριότητα τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων. Ἀλλ', ὡς παρετήρησεν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος († 1707), ἔκτοτε ἤρξατο ὁ μέγας ἀγὼν ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων, διότι οὐ μόνον οἱ Λατῖνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἠμφισβήτησαν τὴν κυριότητα αὐτῶν παρὰ τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν. Ἡ κατάστασις ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἦτο οἰκτρὰ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Ὁ Δοσίθεος ἐσημείωσεν, ὅτι οἱ πατριάρχαι τῶν Ἱεροσολύμων τοσοῦτον ἐπένοντο, ὥστε ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι ἐπορίζοντο τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· οἱ πλεῖστοι τῶν ναῶν ἐν τοῖς προσκυνήμασιν ἦσαν σεσαθρωμένοι, ἕτοιμοι πρὸς πτῶσιν, ἐστεροῦντο δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀμφίων, τῶν ἱερατικῶν καὶ ἱερῶν σκευῶν πρὸς τέλεσιν τῶν μυστηρίων. Εὐτυχῶς ὁ μετὰ τὸν τότε πατριάρχην Δωρόθεον Β΄ ἀναλαβὼν τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων πατριάρχης Γερμανός, ἐκ Πελοποννήσου μὲν καταγόμενος, ἐκ νεαρᾶς δὲ ἡλικίας ὑπηρετήσας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡγούμενος χρηματίσας τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα, προέβη εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ἤδη ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Δωροθέου ἤρξατο στενοτέρα τις συνάφεια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὰ προσκυνήματα, ἐγένοντο δὲ αἱ πρῶται πρὸς αὐτὰ δωρεαὶ κτημάτων. Πολλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἱδρύθησαν ἐπὶ τοῦ Δωροθέου ἀδελφᾶτα ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου, σῴζεται δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σειρὰ καταστίχων ἀδελφάτων τοῦ Παναγίου Τάφου. Ὁ Γερμανός, χάριν τῶν προσκυνηματικῶν ζητημάτων, ἀναγκάζεται νὰ ἐξέλθῃ τῆς Παλαιστίνης, νὰ περιοδεύῃ τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας καὶ ν' ἀνασυνδέῃ οὕτω τοὺς δεσμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὰ προσκυνήματα. Ἔκτοτε ἤρξαντο μεγάλαι δωρεαὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον. Ἱερὰ ἀναθήματα, κτήματα, μετόχια, μοναστήρια ἐδωροῦντο πάντες οἱ προὔχοντες τοῦ γένους καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ ἁπλοῖ πολλάκις χωρικοί. Ὁ μὴ ἔχων χρήματα ἔπεμπεν εἰς τὴν Ἁγιοταφιτικὴν ἀδελφότητα σῖτον, ἔλαιον ἢ ἄλλα εἴδη, τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἡ ἐπέκτασις τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως μέχρι τῆς Παλαιστίνης ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθέραν μετάβασιν προσκυνητῶν, ἕκαστος δὲ Ἕλλην ἐθεώρει καθῆκόν του νὰ μεταβῇ εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου τάφου καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὸν τίτλον τοῦ προσκυνητοῦ (χατζῆ). Οἱ προσκυνηταὶ προεπέμποντο καὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ ἐπιστρέφοντες μετὰ μεγάλης πομπῆς. Ἐκτὸς τῆς δυνάμεως, ἣν ἡ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης καὶ ἐν γένει ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων ἀπέκτα διὰ τῆς κινήσεως ταύτης, τὰ ζητήματα τῶν προσκυνημάτων ἀπέβησαν ζητήματα ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ πάσης ὑπὲρ αὐτῶν ἐνεργείας ἐτάχθησαν οἱ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι καὶ οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῶν παριστρίων χωρῶν, οἱ διερμηνεῖς τῆς Ὑ. Πύλης καὶ οἱ προὔχοντες τοῦ γένους. Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὁποίαν ἐντεῦθεν ἐπορίζετο δύναμιν ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων. Ἡ συχνὴ ἐμφάνισις τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, τὸ προσκύνημα τῶν ἐτησίως μεταβαινόντων εἰς Παλαιστίνην καὶ διὰ λιτανειῶν προπεμπομένων ἢ γινομένων δεκτῶν, τὰ ἐν ἑκά-

Digitized by Google

στῷ ναῷ ἀνηρτημένα κυτία τοῦ Ἁγίου Τάφου, αἱ ἐγκύκλιοι τῶν πατριαρχῶν, αἱ ἀφηγήσεις περὶ τῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν κατὰ τῶν Φράγκων καὶ Ἀρμενίων, πάντα ταῦτα ὑπέθαλπον τὴν μεγάλην και ἐνθουσιώδη ἀγάπην τοῦ γένους πρὸς τὸν Ἅγιον τάφον.

Βεβαίως ὁ παρὰ τὸν Ἅγιον τάφον καὶ τὰ λοιπὰ προσκυνήματα ἀγών, αἱματηρὸς πολλάκις ἀποβαίνων, ἀπετέλει θλιβερὸν θέαμα, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ ἠναγκάζοντο ν' ἀμύνωνται καὶ ν' ἀποκρούωσι τοὺς ἐπήλυδας, οἵτινες, διαφθείροντες συνήθως διὰ χρημάτων τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν ὁμοδόξων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἠγωνίζοντο νὰ ἐκτοπίσωσι τοὺς γνησίους κτίτορας τῶν προσκυνημάτων. Ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων εἶχε καὶ γενικωτέραν σημασίαν. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν προσκυνημάτων ἔμελλε νὰ ἔχῃ σοβαρὰ ἐπακολουθήματα διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, οὐ μόνον ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς γειτνιαζούσαις ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ ἀνακοπὴ τῆς προόδου τῆς λατινικῆς προπαγάνδας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀφείλεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ ὅτι παρέμεινεν ὁ Ἅγιος Τάφος ὀρθόδοξον κέντρον, ἀφ' οὗ ἐλάμβανον ἠθικὰς ἐπικουρίας αἱ Ἐκκλησίαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. Ἐν τούτῳ συνίστατο ἡ γενικωτέρα σημασία τοῦ ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων ἀγῶνος.

Συνήθως λέγεται ὑπὸ τῶν Λατίνων ἱστορικῶν, ὅτι τῷ 1528 διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου Α' (1515--1547) ὁ Τοῦρκος σουλτᾶνος Σουλεϊμὰν παρεχώρησεν εἰς τοὺς φραγκισκανοὺς μοναχοὺς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ προσκυνήματα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ τὸ σῳζόμενον διάταγμα δὲν καθορίζει τὴν θέσιν τῶν Λατίνων τούτων μοναχῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Γενικῶς παρέχεται εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία, ἵνα ἔχωσι τοὺς ναοὺς αὐτῶν ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει. Εἰδικῶς ἄλλωστε ὁ Φραγκῖσκος εἶχε ζητήσει παρὰ τοῦ Τούρκου σουλτάνου τὴν εἰς τοὺς Λατίνους μοναχοὺς ἀπόδοσιν τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης μονῆς ἐν τῷ λόφῳ Σιών. Ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος ἠρνήθη, ἐπειδὴ εἶχεν ἤδη αὕτη μεταβληθῆ εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος. Ἀντιθέτως ὁ Σουλεϊμάν, τῇ αἰτήσει τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ, μεταβάντος εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ φιρμανίου τοῦ 1538, ἐκύρωσε τὰ προνόμια τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων. Σημειωτέον ὅτι ὁ Γερμανὸς καὶ κατὰ τὴν μετάβ ισιν ἐκείνην εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ βραδύτερον προὐκάλεσε διάφορα σουλτανικὰ διατάγματα κατὰ τῶν φραγκισκανῶν μοναχῶν, οἵτινες ἐζήτουν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ προσκύνημα τῆς Βηθλεέμ. Ἀλλὰ τῷ 1558 οἱ Λατῖνοι μοναχοὶ κατώρθωσαν ν' ἀποκτήσωσι μονήν τινα τῶν Ἰβήρων μοναχῶν, ὧν ἡ ἀδελφότης παρακμάζουσα διηυκόλυνε τὴν εἴσοδον τῶν Λατίνων καὶ εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ τέλος τῷ 1565 δι' ἀπάτης κατέλαβον οἱ Λατῖνοι τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, προκαλέσαντες διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας σχετικὰ σουλτανικὰ φιρμάνια. Ὁ πατριάρχης Γερμανός, παρ' ἁπάσας τὰς προσπαθείας του, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἐκεῖθεν. Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Θεοφάνους οὐ μόνον οἱ Λατῖνοι ἀπέβησαν ἀπαιτητικώτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀρμένιοι. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας κόμις de Césy κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ διατάγματα σουλτανικὰ ὑπὲρ τῶν Λατίνων μοναχῶν, διὰ τῶν ὁποίων διαταγμάτων ἀνεγνωρίζετο ἡ κυριότης τούτων ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων τῆς Βηθλεέμ. Διὰ νεωτέρων διαταγμάτων (1625) ἐγκαθίσταντο οἱ Λατῖνοι μοναχοὶ καὶ ἐν τῷ προσκυνήματι τοῦ Ἁγίου τάφου.

Ὁ πατριάρχης Θεοφάνης, ἔχων βοηθὸν τὸν μέγαν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον Λούκαριν († 1638), οὐ μόνον ἀνέστειλε τὴν ἐφαρμογὴν τοιούτων διαταγμάτων, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος τὴν πλήρη ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων κυριότητα. Τὸ ζήτημα εἶχε προσλάβει εὐρείας διαστάσεις, συνεταράσσετο δὲ ὁ ἑλληνικὸς λαός, κατέστη δὲ προσωπικῶς ὑπεύθυνος ὁ Λούκαρις διὰ τὴν ταραχὴν ἐκείνην ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου, συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῶν Λατίνων. Ὁ Λούκαρις ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τῆς ὁλλανδικῆς πρεσβείας πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῶν πρεσβειῶν τῶν λατινικῶν δυνάμεων.

Ἐν τινι συνελεύσει, γενομένῃ ἐν τῇ ὁλλανδικῇ πρεσβείᾳ πρὸς ἐξεύρεσιν συμβιβασμοῦ (3 Ἰουνίου 1633), ὁ Λούκαρις ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν θὰ ἠνείχετο τὴν εἰς τοὺς Λατίνους παράδοσιν τῶν προσκυνημάτων, θὰ προέβαινε δὲ μέχρις ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ σουλτάνου. Τοιαύτην σημασίαν ἀπέδιδον οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ προσκυνήματα. Αἱ συνελεύσεις πρὸς συμβιβασμὸν τῇ παρεμβάσει καὶ τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ Rowe ἐπανελήφθησαν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, ἠπείλει δὲ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας Marchewille νὰ διακόψῃ τὰς σχέσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἕνεκα τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνωτέρων Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου βεζύρου διὰ χρημάτων ὑπὸ τῶν Λατίνων, τὸ ζήτημα παρετάθη ἐπὶ μακρόν, εἶχε δὲ ἀποφασισθῆ νὰ διεξαχθῇ δίκη ἐν Χαλεπίῳ, ἀλλὰ τέλος ὁ σουλτᾶνος Μουρὰτ Δ' (1623—1640), προσωπικῶς πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων, τῷ 1634 διὰ φιρμανίου ἀνεγνώρισε τὴν κυριότητα αὐτῶν ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων. Τοῦτο ἀπετέλεσεν ἀληθῆ θρίαμβον τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος, ἥτις πενομένη καὶ ἀπροστάτευτος ἠδυνήθη ν' ἀγωνισθῇ νικηφόρως κατὰ πολυδυνάμων ἐχθρῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν προσκυνημάτων ἡ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης εὑρέθη βαρύτατα χρεωμένη, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας Βασίλειος, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Θεοφάνους, ἐπλήρωσε τὰ χρέη τῆς ἀδελφότητος, ἥτις ἠδυνήθη τότε νὰ ἐξαγοράσῃ καί τινα κτήματα τῶν Σέρβων μοναχῶν, καταλιπόντων αὐτὰ εἰς Μουσουλμάνους δανειστάς. Μοναστήριά τινα κατεῖχον εἰσέτι οἱ Ἴβηρες μοναχοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἦσαν καταχρεωμένοι εἰς Μουσουλμάνους. Παρὰ τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου ἡ ἑλληνικὴ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ δανεισθῇ παρὰ διαφόρων, ὁ δὲ σουλτᾶνος Ἰβραῒμ (1640—1649) διὰ σειρᾶς διαταγμάτων ἀπήλλαξε τὴν ἀδελφότητα τῆς πληρωμῆς τόκων πρὸς τοὺς δανειστάς. Ὁ πατριάρχης Θεοφάνης ἠναγκάζετο ν' ἀποστέλλῃ εἰς Ρωσίαν τοὺς Ἁγιοταφίτας Ἄνθιμον καὶ Νεόφυτον, ὅπως ζητῇ βοήθειαν. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ πατριάρχης Θεοφάνης πρὸ ἐτῶν (1622), προσωπικῶς ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρωσίαν, ἐφάνη εἰς αὐτὴν χρησιμώτατος. Ὅθεν μετὰ θάρρους παρεπονεῖτο, ὅτι οἱ Ρῶσοι δὲν ἐβοήθουν αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ Παναγίου Τάφου, κινδυνεύοντος παρὰ τῶν Λατίνων. Εἶχε δὲ ὁ πατριάρχης ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων, ὅπως συγκρατῇ τὰ κεκτημένα διὰ τῆς εὐνοίας τῶν ἀπλήστων Τούρκων. Τῷ 1644 ἠναγκάσθη ν' ἀνανεώσῃ τὸ φιρμάνιον τοῦ 1634 πρὸς ἀπόκρουσιν ἀποπειρῶν τῶν φραγκισκανῶν, ζητησάντων νὰ καταλάβωσι τὰς κλεῖδας τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ.

Τοὺς ἀγῶνας τοῦ Θεοφάνους († 15 Δεκεμβρίου 1644) ἐξηκολούθησεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Παΐσιος (1645—1660), ὅστις τῷ 1654 γράφων εἰς Μόσχαν ἔλεγεν, ὅτι δίκην ἀλήτου περιεπλανᾶτο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ζητῶν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν ὀρθοδόξων, ὅπως σῴζῃ τὸν Ἅγιον Τάφον, ὃν ἐζήτουν νὰ διαρπάσωσιν «ἄγρια θηρία». Ὑπὸ ταῦτα ἐνόει ὁ πατριάρχης τοὺς Ἀρμενίους, καθ' ὧν κυρίως ἠγωνίσθη καὶ παρ' ὧν τὰ πάνδεινα ὑπέστη. Οἱ Ἀρμένιοι διὰ πολλῶν χρημάτων κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι μοναστήριά τινα τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν Αἰθιόπων (Ἀβησσυνίων), ἀπεπειράθησαν δὲ νὰ καταλάβωσι καὶ τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ. Ὁ Παΐσιος ἀντέδρασε ζωηρῶς, εὐτυχῶς δὲ τότε ὁ μέγας βεζύρης Μεχμὲτ Κιοπρουλῆς ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀρμενίων καὶ ὁ μέγας διερμηνεὺς τῆς Ὑ. Πύλης Παναγιωτάκης Νικούσιος († 1673), ἐξεδόθη δὲ τῇ 4 Μαΐου 1657 σουλτανικὸν διάταγμα ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀρμενίων. Δὲν ἠδυνήθησαν μόνον οἱ Ἕλληνες ἁγιοταφῖται ν' ἀπομακρύνωσι τοὺς Ἀρμενίους ἐκ τῆς μεγάλης μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἥτις ἔκτοτε κατέχεται ὑπ' αὐτῶν. Οἱ Ἀρμένιοι δὲν ὑπεχώρησαν εὐκόλως, ἐσυκοφαντήθη δέ, δυστυχῶς, ὁ πατριάρχης Παΐσιος καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέθανε δὲ ἐπιστρέφων εἰς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸν πλοῦν (2 Δεκεμβρίου 1660). Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Παΐσιον Νεκτάριος (1660—1669), ἐξηκολούθησε τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων, ἐπισκευάσας αὐτά, ἀλλὰ παραιτηθεὶς συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νεαροῦ Δοσιθέου (1669—1707). Οὗτος ἀνέπτυξεν ὅλως ἔκτακτον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ τῆς καθόλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δρᾶσιν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης ὑπέστη μεγάλα παρὰ τῶν Λατίνων πλήγματα, διότι οὗτοι τῷ 1689 κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι τὰ προσκυνήματα. Ὁ μετὰ τὸν Δοσίθεον πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρύσανθος (1707—1731) ἀνέκτησεν ἐν μέρει τὰ προσκυνήματα καὶ ἐπεσκεύασε μάλιστα αὐτά, ἵδρυσε δὲ καὶ νοσοκομεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ὁριστικῶς ἀνέκτησαν οἱ Ἕλληνες τὰ προσκυνήματα ἐπὶ πατριάρχου Παρθενίου (1737—1766), διὰ σουλτανικοῦ διατάγματος τοῦ 1757. Ἠδυνήθη δὲ ὁ Παρθένιος καὶ ν' ἀναδιοργανώσῃ τὴν Ἁγιοταφιτικὴν ἀδελφότητα πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ἀνάκτησις καὶ συγκράτησις τῶν προσκυνημάτων ἀπῄτει μεγάλας δαπάνας, ἠναγκάσθη δὲ ἡ ἀδελφότης νὰ βαρυνθῇ ὑπὸ δυσβαστάκτων χρεῶν.

Τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1808 ἐξερράγη πυρκαϊὰ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, καταστρέψασα αὐτόν. Ὑπόνοιαι διετυπώθησαν κατὰ τῶν Ἀρμενίων ὡς ἐμπρηστῶν τοῦ ναοῦ, ἀλλ' οὐδὲν θετικὸν ἀπεδείχθη. Ὁ ναὸς παρουσίασεν ἀπερίγραπτον θέαμα μεγαλοπρεποῦς ἐρειπίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἄρχεται μέγας ἀγὼν περὶ ἀνοικοδομήσεως. Ἐκινήθη ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν προὐχόντων ὡς εἷς ἄνθρωπος, πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν. Πάντες συνεισέφερον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὑπῆρξαν δὲ καί τινες, οἵτινες ἐπώλουν τὰ οἰκιακά των σκεύη ἵνα μετάσχωσι τῶν εἰσφορῶν. Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐτέθησαν ὡσαύτως εἰς κίνησιν, ὅπως λάβωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐξεδόθη τῷ 1809 σουλτανικὸν διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τὸ ἑλληνικὸν Γένος ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναόν. Ὁ ἐκ Μυτιλήνης ἀρχιτέκτων Κομνηνὸς ἀνέλαβε νὰ ἐπιστατήσῃ δωρεὰν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν, τάχιστα δὲ παρασκευάσας τὸ ὑλικὸν καὶ τοὺς ἐργάτας, μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν 19 Ἰουλίου 1809 ἤρξατο τῶν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν. Καίτοι δὲ οἱ Ἀρμένιοι, συμπράττοντες μετὰ τῶν Λατίνων, προὐκάλεσαν μεγάλας ταραχάς, ἐξεγείραντες καὶ τὸν μουσουλμανικὸν ὄχλον τῆς Ἱερουσαλήμ, αἱ ἐργασίαι ἐξηκολούθησαν ἀνενδότως. Μὴ δυνηθέντες δὲ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Λατῖνοι νὰ παρακωλύσωσιν αὐτὰς ἐπιτοπίως, ἐνήργησαν παρὰ τῇ κυβερνήσει ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ σουλτανικὴν δὲ διαταγὴν κατηρτίσθησαν μεγάλαι ἐπιτροπαὶ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων, αἵτινες ἐπὶ μακρὸν συνεζήτησαν τὰ προβληθέντα ζητήματα.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀρμένιοι ἐζήτησαν αὐτοὶ νὰ κτίσωσι τὸν ναόν, εἶτα νὰ συμμετάσχωσι τῆς ἀνοικοδομῆς, εἶτα νὰ κτίσωσι τοὐλάχιστον τὰ ἐξιδιασμένα εἰς αὐτοὺς μέρη. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὰς ἀξιώσεις ταύτας. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες ἐργάται ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ἐν Ἱεροσολύμοις, προσετέθη δὲ εἰς τὰς ἐκ τῶν ἀλλοδόξων ταραχὰς καὶ ἐπανάστασις τῶν γενιτσάρων τῆς Ἱερουσαλήμ, οἵτινες ἐφόνευσαν τὸν ἐργάτην Γαβριήλ, ἐπλήγωσαν ἑτέρους, διεσκόρπισαν πάντας καὶ κατέστρεψαν τὰ οἰκοδομηθέντα. Τέλος κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1810 ἦτο ἤδη συμπεπληρωμένη ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ περικλείοντος τὸν Ἅγιον Τάφον κουβουκλίου, φέροντος τὰς ἐπιγραφάς: «Κτῆμα καὶ ἀφιέρωμα τῷ Χριστῷ τῶν ὀρθοδόξων Ρωμαίων», ἄνωθεν δὲ τῆς πύλης «Ἀνῳκοδομήθη τὸ κουβούκλιον τοῦ Παναγίου Τάφου, ὅλον ἐκ θεμελίου δι' ἐλέους τῶν ὀρθοδόξων Ρωμαίων ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Κυρίου Κ. Πολυκάρπου ἐν ἔτει αωη' κατὰ μῆνα Μάρτιον». Κατὰ μῆνα Αὔγουστον συνεπληρώθη καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1810 ἔληξαν εὐτυχῶς αἱ ἐργασίαι, τῇ ἐπαύριον δ' ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ, οὗτινος ἡ ἀνοικοδόμησις ὀρθῶς ἐχαρακτηρίσθη ὡς «θαῦμα τῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων».

Παρὰ τὰς ἁπανταχόθεν συνδρομὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ὀρθοδόξων, ἡ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης εὑρέθη καταχρεωμένη τῇ ἐπαύριον τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσῃ δαπανῶσα πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Λατίνων, οἵτινες κατώρθωσαν τέλος νὰ καταλάβωσι πάλιν ὡρισμένα μέρη ἐν τῷ ναῷ. Ἡ θέσις τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος κατέστη δυσχερεστάτη κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ὅτε διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον διαλύσεως. Κατὰ τὴν λῆξιν δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ χρέος τῆς ἀδελφότητος ἀνήρχετο εἰς τριάκοντα ἑκατομμύρια γροσίων, τοῦτο δὲ ἀπετέλει νέον κίνδυνον διαλύσεως αὐτῆς. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέσβεσε τὸ χρέος τοῦτο καὶ ἐστήριξε πάλιν τὴν ἀδελφότητα. Παρακάμψασα δ' αὕτη τὰς ἐκ τῆς προσωρινῆς κατοχῆς τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων (1832), ὧν τὴν παρουσίαν ὠφελήθησαν οἱ Ἀρμένιοι καὶ Λατῖνοι, δυσκολίας, ἀντιμετώπισαν νέον κίνδυνον τῶν προσκυνημάτων, παθόντων ἐκ σεισμοῦ (1837). Καὶ ἐπεσκευάσθησαν μὲν πάλιν ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἀνεκδιηγήτων ἐμποδίων ἐκ μέρους τῶν ἑτεροδόξων. Δὲν κατώρθωσαν μόνον οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπισκευάσωσι τὸν μέγαν θόλον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Τὰ ζητήματα δὲ τῶν Ἁγίων Τόπων προσελάμβανον ἤδη διεθνῆ χαρακτῆρα, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος (1854) ἐξερράγη ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος τῶν προσκυνημάτων. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου τὸ ἐν Παρισίοις συνέδριον (1856) ἀνεγνώρισε τὸ ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις κρατοῦν καθεστώς. Τῷ 1862 διὰ πρωτοκόλλου, ὑπογραφέντος μεταξὺ τοῦ μεγάλου βεζίρου Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρώσου καὶ Γάλλου πρεσβευτῶν, ἀπεφασίσθη ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀνοικοδόμησις τοῦ μεγάλου θόλου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι οὐδὲν δικαίωμα ἀπέκτων ἐκ τούτου αἱ συμβαλλόμεναι δυνάμεις. Τῷ 1869 ἐπερατώθησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ θόλου, αἱ δὲ κλεῖδες αὐτοῦ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Γάλλου προξένου εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν Ἱεροσολύμων, ὅστις ἐνώπιον τοῦ Ρώσου προξένου παρέδωκεν αὐτὰς εἰς τὸν πατριάχην Ἱεροσολύμων Κύριλλον, ἔκτοτε δ' ἐναπέμεινε τὸ δικαίωμα τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ θόλου εἰς τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς καὶ οὕτω διετηρήθη τὸ καθεστὼς τῶν προσκυνημάτων. Τὸ καθεστὼς τοῦτο ἠθέλησαν νὰ προσβάλωσιν οἱ Λατῖνοι μετὰ τὸν τελευταῖον Παγκόσμιον πόλεμον, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. Ὅτε δὲ ἐσχάτως ἐκ σεισμοῦ (1927) κατέπεσεν ὁ θόλος τοῦ ναοῦ τοῦ Καθολικοῦ, οἱ Λατῖνοι προέβαλον ἀξιώσεις πρὸς ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τῆς Παλαιστίνης ἔλυσε τὸ ζήτημα ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως δαπάναις μὲν τῶν Ἑλλήνων, ἐπιστασίᾳ δὲ τῆς κυβερνήσεως ἀνοικοδομηθῇ ὁ θόλος;

Digitized by Google

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος, ἤρξατο δραστηρία κίνησις τῶν ξένων προπαγανδῶν ἐν Παλαιστίνῃ. Κατὰ δεκάδας ἱδρύθησαν πολλαχοῦ παλαιστίνιοι σύλλογοι, δαψιλέστατα ὑποστηρίζοντες τὰ μοναχικὰ τάγματα, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ὁποίων ἡ Παλαιστίνη περισφίγγεται διὰ πυκνοῦ προσηλυτευτικοῦ δικτύου. Ηὐξήθησαν τὰ ἐκκλησιαστικά, ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τῶν Λατίνων, ἡ δὲ ἐγκατάστασις λογίων λατινικῶν μοναχικῶν ταγμάτων, οἷον τῶν δομινικανῶν (1889) καὶ ἀσσομπσιοστῶν (1894) προὐκάλεσε μὲν ἐσωτερικὰς ἔριδας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν φραγκισκανῶν, ἀλλ' ἐνίσχυσε καθόλου τὸ γόητρον τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην ἀποβλέπουσι καὶ τὰ διάφορα συνέδρια, ἰδίως τῆς Εὐχαριστίας (1893), καὶ αἱ ἐπισκέψεις καρδιναλίων.

Οἱ προτεστάνται, διεσπασμένοι ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἐλάχιστα κατορθοῦσιν. Ἀπόπειρα συμπράξεως Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων ὑπὸ κοινὸν ἐπίσκοπον δὲν ἐπέτυχεν. Οἱ ἀγγλικανοὶ ἵδρυσαν ἰδίαν ἐπισκοπὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ (1887), εἰς ἀγαθὰς μὲν ἀνέκαθεν διατελοῦντες πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν σχέσεις, ἀποφεύγοντες δὲ τὸν θρησκευτικὸν προσηλυτισμόν, ὃν διεξάγουσι κυρίως οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας Ἀμερικανοὶ ἢ Ἄγγλοι ἱεραπόστολοι. Ἠσχολήθησαν δὲ οἱ ξένοι ἐπιστήμονες περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς Παλαιστίνης, συντελέσαντες εἰς τὴν ἀναγέννησιν ἐν γένει τῶν περὶ τῆς Ἁγίας Γῆς ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν.

Τὸ πρὸς τὴν Παλαιστίνην ρεῦμα παρέσυρε καὶ τοὺς Ρώσους, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς πολιτικοὺς σκοπούς. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ′ αἰῶνος οἱ Ρῶσοι ἐβοήθησαν, ὡς γνωστόν, τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας ὡς ὁμόδοξοι, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς κατακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς πολιτικῆς ἐν γένει ἐπικρατήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ρῶσος κληρικός, ὁ Πορφύριος Οὐσπένσκης, μεσοῦντος τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος, ἐπισκεφθεὶς ἐπανειλημμένως τὴν Ἀνατολὴν καὶ καλῶς αὐτὴν γνωρίσας, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθεστώτων διὰ τοῦ ἐκτοπισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν πατριαρχείων. Ἐνόμισε δέ, ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τοῦτο, ἐξεγείρων τοὺς Βουλγάρους ἐναντίον τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοὺς ἀραβοφώνους ἰθαγενεῖς ἐναντίον τῶν πατριαρχείων Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, τὸ δὲ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας συγχωνεύων μετὰ τοῦ κοπτικοῦ πατριαρχείου. Ὁ Οὐσπένσκης ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, ὅστις συνετάραξε τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸ β′ ἥμισυ τοῦ ΙΘ′ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κ′ αἰῶνος. Διὰ μακρᾶς καὶ συστηματικῆς δράσεως κατώρθωσε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τοὺς ἀραβοφώνους Ἕλληνας τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης συνείδησιν ἀραβικὴν καὶ νὰ πείσῃ αὐτούς, ὅτι κατάγονται ἐξ Ἀράβων, ὅτι οἱ ἐπήλυδες Ἕλληνες ἥρπασαν τὴν πατρικήν των κληρονομίαν. Ὁ σκανδαλισμὸς τοῦ ποιμνίου ὑπῆρξε μέγα , διότι ἡ ρωσικὴ προπαγάνδα, διὰ τῆς ἱδρυθείσης Παλαιστινίου Ἑταιρείας, κατέστησε κύριον σκοπὸν τῆς δράσεως αὐτῆς τὸν σκανδαλισμὸν τοῦτον, διὰ δημοσιευμάτων συκοφαντικῶν, στρεφομένων κατὰ τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος, διὰ τῆς ἱδρύσεως σχολείων, διὰ τῆς μορφώσεως ἀραβοφώνων νέων ἐν ταῖς μουσικαῖς σχολαῖς.

Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθη σοβαρὸν ἐσωτερικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων, ὅπερ ἀνακύπτει εἰς μέσον ἐν ἑκάστῃ δυσχερεῖ περιπτώσει αὐτῆς. Τοιαῦται περιπτώσεις παρουσιάσθησαν, πρὸ παντός, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Β′, ἐφ' οὗ ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων ἀπώλεσε τὴν κολοσσιαίαν αὐτῆς περιουσίαν ἐν Ρουμανίᾳ, καὶ ὅστις περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὴν ἀδελφότητα, μὴ θελήσας νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρώσους καὶ νὰ συγκαταδικάσῃ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἐκκλησίας τοὺς Βουλγάρους ἐθνοφυλετιστάς. Ἀλλ' εἰς τὸν Κύριλλον Β′, ἐκτὸς ἄλλων σπουδαίων ἔργων, ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ἥτις, παρὰ τὴν ἀνώμαλον πορείαν αὐτῆς, ἠδυνήθη νὰ παρασκευάσῃ τὰς ἀπαραιτήτους πνευματικὰς δυνάμεις, δι' ὧν ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων καὶ ἡ Ἁγιοταφιτικὴ ἀδελφότης ἠμύνθησαν κατὰ τῶν φανερῶν ἢ ὑπούλων ἐπιθέσεων τῆς ξένης προπαγάνδας. Ἡ σχολὴ ἐξεπλήρωσε μεγίστην ἀποστολήν, μορφώσασα τὴν νεωτέραν γενεὰν τῶν Ἁγιοταφιτῶν καὶ συντελέσασα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν διαφώτισιν καὶ διακρίβωσιν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ αὐτῆς, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κυρίλλου, ἤρξατο κίνησις πρὸς ἐσωτερικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος καὶ ἐξασφάλισιν αὐτῆς. Τῇ 1 Μαρτίου 1875 ἐπεκυρώθη διὰ σουλτανικοῦ διατάγματος «ὁ κανονισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων», ἀποτελῶν μέγα ἔρεισμα αὐτοῦ, τῷ 1882 συνετάχθη μακροσκελὴς ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς ἀδελφότητος (ἐκ 571 ἄρθρων), ὅστις δὲν ἐφηρμόσθη μέν, ἀλλὰ διέγραψε τὸν βίον τῆς ἀδελφότητος κατὰ τὰ ἀνέκαθεν κρατοῦντα ἐν αὐτῇ. Βραδύτερον, ἐπὶ τοῦ νῦν πατριάρχου Δαμιανοῦ, συνετάχθη συνοπτικώτερος κανονισμός, διότι ἔμμονος ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα τῆς ἀδελφότητος, ὅπως διέπηται ὑπὸ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ ὁ ἐσωτερικὸς βίος αὐτῆς.

Προὐκλήθησαν δὲ καὶ ἀνωμαλίαι ἐσωτερικαὶ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, ἕνεκα διαφόρου ἀντιλήψεως περὶ κεφαλαιωδῶν τινων ζητημάτων, ὧν σπουδαιότερον ὑπῆρξε καὶ εἶναι αἱ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ προβληθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀραβοφώνων ὀρθοδόξων ἀξιώσεις, δι' ὧν ἐζητεῖτο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος ἐν τῷ πατριαρχείῳ Ἱεροσολύμων. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διὰ πράξεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου «ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν ἐντοπίων ὀρθοδόξων τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν δισχυρισμῶν τῶν ἀφορώντων τὸ ρωμαϊκὸν πατριαρχεῖον» (1910) ἀπεφάνθη ὑπὲρ τοῦ καθεστῶτος καὶ κατωχύρωσεν αὐτό. Ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι ὀρθόδοξοι προέβαλον αὖθις τὰς ἀξιώσεις των ἐντονώτερον μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἐν Παλαιστίνῃ, ἧς προηγήθη ἡ βιαία παρὰ τῶν Τούρκων ἀπαγωγὴ τοῦ πατριάρχου Δαμιανοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου εἰς Δαμασκὸν (6 Νοεμβρίου 1917). Μετὰ μῆνα περίπου ἀπὸ τῆς ἀπαγωγῆς (Δεκέμβριος 1917) τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἄλλεμπυ κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ, νέαι δ' ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι ἐπηκολούθησαν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου. Καὶ ἡ μὲν σύνοδος ἐπανῆλθε τῇ 7 Νοεμβρίου 1918 εἰς Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ πατριάρχης τῇ 23 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἐπανελήφθησαν δὲ αἱ ἀνωμαλίαι ἕνεκα τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος. Ἡ ἀρξαμένη πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος τούτου κίνησις ἀπέληξεν εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καθορισμὸν εἰδικοῦ ἐλέγχου πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν χρεῶν διὰ τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων τῆς ἀδελφότητος. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἡ κυβέρνησις ἐπελήφθη αὐθαιρέτως καὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν ἀραβοφώνων. Κατήρτισεν ἐπιτροπείας πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου, ὧν τὰ συμπεράσματα, ἀναγραφέντα ἐν ταῖς δημοσιευθείσαις ἐκθέσεσιν, εἶναι μᾶλλον ἀνατρεπτικὰ τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων καὶ τῆς ἐν αὐτῇ Ἁγιοταφιτικῆς ἀδελφότητος. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐλπίς, ὅτι τὸ καθεστὼς τοῦτο θὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητον καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων θὰ ἐπανίδῃ ἡμέρας εὐκλείας καὶ ἀκμῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων ἔσχε τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον ν' ἀναδείξῃ ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς τοὺς ἱστοριογράφους αὐτῆς. Τούτους, ὡς καὶ τοὺς ξένους, τοὺ ἀσχοληθέντας περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης βλέπε ἐν *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* εἰσαγωγῇ τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων» (Ἱεροσόλυμα καὶ Ἀλεξάνδρεια, 1910) καὶ ἐν τῇ ἀνωνύμως (πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐνοχλήσεων τῆς τουρκικῆς λογοκρισίας) ἐκδοθείσῃ τοῦ αὐτοῦ πραγματείᾳ «Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων κατὰ τοὺς τελευταίους τέσσαρας αἰῶνας» (Ἀθῆναι 1900). Ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπίδρασιν τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Σταυροῦ τῷ 1901 ἱδρύθη ἡ «Νέα Σιών», μηνιαῖον ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα. Ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε ἐν αὐτῷ καὶ ἐξεδόθησαν εἰς ἴδια τεύχη πλεῖσται ἱστορικαὶ πραγματεῖαι ὑπὸ λογίων ἁγιοταφιτῶν συνταχθεῖσαι, ἰδίως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου *Τιμοθέου Θέμελη*, τῶν ἀρχιμανδριτῶν *Καλλίστου* καὶ *Ἱππολύτου*, τοῦ μοναχοῦ *Μιχαὴλ Καραπιπέρη* καθηγητοῦ, ὡς καὶ τοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη χρηματίσαντος καθηγητοῦ ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Σταυροῦ *Ἰωάννου Φωκυλίδου*, ἐκδόντος τελευταίως ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ «Νέᾳ Σιών» τὴν σπουδαιοτάτην πραγματείαν «Ἡ ἱερὰ Λαύρα Σάββα τοῦ ἡγιασμένου (Ἀλεξάνδρεια. 1927). Ἐκ τῶν Λατίνων περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων εἰδικώτερον ἠσχολήθησαν ἐν ταῖς «Echos d'Orient» οἱ ἀσομπσιονισταὶ μοναχοί, περὶ δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν προσκυνημάτων ὁ *Golubovich*. Τέλος δὲ ἐν σειρᾷ τόμων ὁ *Peter Thomsen* ἐδημοσίευσε λεπτομερεστάτην βιβλιογραφίαν τῆς Παλαιστινίου φιλολογίας, «Systematische bibliographie der Palästina Literatur» (Leipzig 1908 ἑξ.), ἧς ὁ πρῶτος τόμος περιλαμβάνει τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1895—1904, ὁ δὲ τέταρτος καταφθάνει μέχρι τοῦ 1927. † Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

—[ΛΟΓΟΤΕΧΝ.] Ἡ Ἱερουσαλήμ, κοιτὶς τῆς ἀρχαίας ἑβραϊκῆς λαμπρότητος, κέντρον τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀκμῆς τοῦ Ἰσραήλ, ἤσκησεν ἀνέκαθεν ἰσχυροτάτην γοητείαν ἐπὶ τῶν Ἑβραίων συγγραφέων ἀπὸ τῆς βιβλικῆς περιόδου μέχρι σήμερον. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιὼν ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς διοργάνωσις τῆς θρησκευτικῆς λατρείας ἐπὶ Σολομῶντος ἤγειραν δεδικαιολογημένως τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν συγχρόνων ποιητῶν. Ἡ ἱερὰ μητρόπολις συνεκέντρωνεν ἐν ἑαυτῇ πάντα τὰ ἰδανικὰ τῶν Ἑβραίων: πίστιν, πατρίδα, ἐθνικὴν ἑνότητα. Τοῦτο ἔκαμνε τὸν ποιητὴν τῶν ψαλμῶν νὰ ἀναφωνῇ: «Ἀγαπᾷ Κύριος τὰς πύλας Σιών, ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνώματα Ἰακώβ. Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ κλ.» (πστ′ 2). Ἀλλαχοῦ τὸ πανεύδαιμον ἄστυ καλεῖται νὰ διαδηλώσῃ τὴν πρὸς τὸν Γιαχβὲ εὐγνωμοσύνην του: «Ἐπαίνει Ἱερουσαλὴμ τὸν Κύριον, αἴνει τὸν Θεόν σου Σιών, ὅτι ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, εὐλόγησε τοὺς υἱούς σου ἐν σοί» (ρμζ′ 1). Ὁ βιβλικὸς κανὼν μᾶς διετήρησεν ἐπίσης ὁλόκληρον σειρὰν ἀποδημητικῶν ψαλμῶν, τὰς καλουμένας «ᾠδὰς τῶν ἀναβαθμίδων»· ἡ διὰ μέσου τῶν λιτῶν καὶ ἀπερίττων στροφῶν των ἀναβλύζουσα συγκίνησις μαρτυρεῖ μετὰ πόσης εὐλαβοῦς νοσταλγίας ἠτένιζον πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ οἱ μακρὰν αὐτῆς παροικοῦντες Ἰσραηλῖται καὶ ὁποῖον ἐνθουσιασμὸν προὐκάλει ἡ πρὸς τὴν Ἁγίαν Πόλιν καθ' ὡρισμένας τοῦ ἔτους ἐποχὰς ἀποδημία αὐτῶν.

Ἀργότερον ὁ ἐγκωμιαστικὸς ὕμνος σιγᾷ μὲ τὴν ἐπὶ σκηνῆς ἐμφάνισιν τοῦ πρώτου Ἠσαΐου (Η′ αἰών). Τὰ πλήγματα τοῦ προφητικοῦ μαστιγίου του, ἅπερ καταφέρει κατὰ τοῦ πεπωρωμένου λαοῦ καὶ τῆς μοιχαλίδος πολιτείας, δημιουργοῦν μίαν ἀτμοσφαῖραν τραγικῆς ἀπογνώσεως. Ἐξ ἴσου ἀπηλπισμένη ἀκούεται καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ἱερεμίου (Ζ′—ΣΤ′ αἰών). Ὅτε ὅμως καταφθάνει ἡ ἡμέρα τῆς ἀναποτρέπτου καταστροφῆς, ὅτε οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ Ἰούδα ὁδηγοῦνται παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ὁ λαϊκὸς ποιητής, ἀναρτήσας τὴν λύραν του ἐπὶ τῶν φυλλωμάτων τῆς ἰτέας, ὑπὸ τὰ σκώμματα καὶ τὰς προκλήσεις τῶν νικητῶν, γίνεται ψυχὴ ὁλοκλήρου τῆς κοινότητος καὶ ὁρκίζεται ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὸν ὑπέρτατον καὶ ἀδιάσειστον ὅρκον: «Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλαθείη ἡ δεξιά μου» κλπ.

Ἡ ἀνάμνησις ὅμως τῆς τραγικῆς πτώσεως τοῦ μεγαλείου τῆς Σιὼν δὲν ἀφίνει τὴν ψυχὴν τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν. Σειρὰ θρήνων, τοὺς ὁποίους ὅλως ἀδικαιολογήτως ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν Ἱερεμίαν, διερμηνεύει ὅλην τὴν ἀγωνιώδη νοσταλγίαν καὶ τὸν πικρὸν πόνον, τὸν ὁποῖον ἐστάλαξεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἡ ἀνάμνησις τῶν τραγικῶν γεγονότων τῆς καταστροφῆς. Ἀλλ' ὁσονδήποτε ὀδυνηρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐνθύμησις τῆς ἠρειπωμένης Σιών, ἡ πρὸς τὸ μέλλον αἰσιοδοξία δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς αἰχμαλώτους. Εἰς τὴν διαρκῆ ἀναζωπύρησιν τῆς ἐλπίδος συνεργεῖ πρωτίστως τὸ κήρυγμα τοῦ δευτέρου Ἠσαΐου: «Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός· ἱερεῖς λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, παρακαλέσατε αὐτήν, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς, λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς» (*Ησ.* μ. 1). Καὶ ὁ μέγας ὁραματιστὴς διαβλέπει εἰς τὰ βάθη τοῦ ὁρίζοντος τὴν γηΐνην Ἱερουσαλὴμ νὰ προβάλλῃ ἀπαστράπτουσα ἀπὸ βασιλικὴν αἴγλην, ἡγεμονίδα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καὶ κοιτίδα τῆς παγκοσμίου εἰρηνεύσεως. Εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐξορίστων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀνοικοδόμησις τοῦ δευτέρου ναοῦ, ὅτε ἠκούσθη τὸ κήρυγμα τοῦ τρίτου Ἠσαΐου (Ε′ αἰών). Ὁ λαὸς βλέπει νὰ διαψεύδωνται αἱ παλαιαί του προσδοκίαι. Τὸ ὄνειρον τῆς αἰχμαλωσίας δὲν φαίνεται νὰ λαμβάνῃ σάρκα καὶ ὀστᾶ. Οὐχ ἧττον ὁ προφήτης ἐξακολουθεῖ διατηρῶν τὴν ἐμπιστοσύνην του πρὸς τὸ ἀπώτερον μέλλον. Ἡ Ἱερουσαλὴμ μέλλει ν' ἀποβῇ ὁριστικῶς ἡ ἱερατικὴ μητρόπολις τοῦ κόσμου.

Ἡ ἀπόκρυφος φιλολογία τῶν τελευταίων πρὸ Χριστοῦ αἰώνων διατηρεῖ ὡραίους ὕμνους πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Τωβὶτ ἐν τῇ ὡραίᾳ προσευχῇ του ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνακράζων: «Ἐπικατάρατοι πάντες οἱ μισοῦντές σε, εὐλογημένοι ἔσονται πάντες οἱ ἀγαπῶντές σε εἰς τὸν αἰῶνα . . . ὅτι οἰκοδομηθήσεται Ἱερουσαλὴμ σαπφείρῳ καὶ σμαράγδῳ, καὶ λίθῳ ἐντίμῳ τὰ τείχη σου, καὶ οἱ πύργοι καὶ οἱ προμαχῶνες ἐν χρυσίῳ καθαρῷ» (*Τωβ.* ιγ′, 12). Ὁ Βαροὺχ βλέπει τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀκτινοβολοῦσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα σπεύδουν νὰ ὑποταχθοῦν: «Ἔκδυσαι Ἱερουσαλὴμ τὴν στολὴν τοῦ πένθους καὶ τῆς κακώσεώς σου . . . περιβαλοῦ τὴν διπλοΐδα τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης, ἐπίθου τὴν μίτραν ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου» (ε, 1). Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῶν ὁραματιστῶν ἡ δευτέρα καταστροφὴ ἐπέρχεται ὡς λαῖλαψ. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἐπαύριον τῆς ρωμαϊκῆς ὠμότητος ἡ ἑβραϊκὴ ψυχὴ δὲν φαίνεται διατεθειμένη νὰ διαρρήξῃ τοὺς μυστικοὺς δεσμούς, οἱ ὁποῖοι τὴν ἑνώνουν μὲ τὴν ἱερὰν πόλιν.

Τὸ ἀρχαιότερον τμῆμα τοῦ συναγωγικοῦ τυπικοῦ, γνωστὸν ὑπὸ τὸν ὅρον «σεμωνὲ-ἐσρέ», τὸ ἀπαγγελλόμενον τρὶς τὴν ἡμέραν, περιέχει σχετικὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Θεόν, χρονολογουμένην ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δι' ἧς αἰτεῖται ἡ ἀναστήλωσις τοῦ γοήτρου τῆς Ἱερᾶς πόλεως. «Κατοίκησον ἐκ νέου ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς ὑπεσχέθης, τὸν δὲ θρόνον Δαυῒδ τοῦ δούλου ἐν μέσῳ αὐτῆς στερεώσον κλ. Εὐλογητὸς Σὺ Κύριος, ὁ μέλλων νὰ ἀνοικοδομήσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ». Ἡ ἰδέα τῆς Σιὼν ἐμπνέει ὡσαύτως τοὺς ὡραιοτέρους ταλμουδικοὺς θρύλους τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων. Οἱ περὶ τὸν Θ′ αἰῶνα ἀκμάσαντες «παϊτανεὶμ» εὑρίσκουν τὰς συγκινητικωτέρας ἐκφράσεις, διὰ νὰ κλαύσουν τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ νὰ διαδηλώσουν τὴν περὶ τῆς ἀναγεννήσεώς της προσδοκίαν τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Ἐλιέζερ Χαχαλὶρ ἐμφανίζει τὴν Σιὼν τρέχουσαν ὄπισθεν τοῦ Ἱερεμίου καὶ ἱκετεύουσαν αὐτόν, ὅπως δεηθῇ τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐκεῖ ὅμως, ὅπου ἡ σιωνικὴ ἰδέα ἀπέβη τὸ μοναδικὸν ποιητικὸν ἴνδαλμα, δημιουργῆσαν ἀληθινὰ λογοτεχνικὰ ἀριστουργήματα, εἶναι ἡ ἱσπανικὴ σχολὴ τοῦ ΙΑ′ καὶ ΙΒ′ αἰῶνος. Πρῶτος ὁ Ἴμπν Γκαμπιρόλ, εἰς προτροπὴν τῶν φίλων του ὅπως δοκιμάσῃ νὰ πνίξῃ τὸν ἀτομικὸν καὶ ἐθνικὸν πόνον του εἰς τὴν λήθην τῆς οἰνοποσίας, ἐκβάλλει ἀπελπιστικὴν κραυγὴν διὰ τὴν ἐρειπωθεῖσαν ἡγεμονίδα, τὴν ὁποίαν ποδοπατοῦν ἀλώπεκες καὶ θῶες. Ἀλλὰ ἡ ἐλπὶς διὰ τὸ μέλλον δὲν τὸν ἐγκαταλείπει καὶ ἀναφωνεῖ ἐκστατικός: «Ἀγάλλου, θύγατερ τοῦ Ἰσραήλ· εἰς τὸν καιρόν, ὃν προβλέπει ὁ Δανιήλ, θέλει ἐγερθῇ ὁ Μιχαὴλ καὶ ἀναφωνήσει ἦλθεν ὁ σωτήρ σου Σιὼν!». Ἐν μέσῳ τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῆς τῶν προσδοκιῶν ἐνεφανίσθη ὁ Ἰούδας Ἀλεβῆ

Digitized by Google

Δι' αὐτὸν ὁ ὕμνος πρὸς τὴν Σιὼν γίνεται πάθος. Ἡ σιωνικὴ ἰδέα δὲν εἶναι μέσον τῆς ποιητικῆς του ἐνοράσεως, ἀλλὰ σκοπός. Ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι διὰ τὸν ποιητὴν τὸ κέντρον τῆς γῆς, τὸ μέρος, τοῦ ὁποίου ἡ ἁγιότης ἀκτινοβολεῖ πρὸς ὅλας τὰς γωνίας τῆς ὑφηλίου. Εἰς τὰς «Σιωνιάδας» του ἀναλογίζεται τὰ ἀρχαῖα κλέη τῆς Σιών, τὸν θρίαμβον τῶν ἀρχαίων ἐμφανίσεων τοῦ Θεοῦ, τὰς λαμπρὰς προφητικὰς ἐνοράσεις, καὶ ἡ ψυχή του φλέγεται ἀπὸ νοσταλγίαν. Ἡ περὶ τὸν Μαϊμωνίδην ἀναπτυχθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν φαίνεται νὰ συνεκινήθη ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς σιωνικῆς ἰδέας. Ἀντιθέτως οἱ καββαλισταί, κληρονόμοι τῶν σιωνικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ἀλεβῆ, ἐπαναφέρουν τὴν σιωνικὴν λατρείαν εἰς τὴν πίστιν των. Δι' αὐτοὺς ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι τρόπον τινὰ ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς: Ὁ κόσμος μετὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν διῆλθεν ἐκ τριῶν κύκλων, ἢ φάσεων. Ὁ πρῶτος κύκλος ἀπετελέσθη ὑπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ δεύτερος ὑπὸ τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ τρίτον κύκλον ἀπετέλεσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κόσμου. Ὁ καββαλιστὴς ποιητὴς Ἀλκαβίτς αἴρεται εἰς τὸ ὕψος τῆς κλασσικῆς ἱσπανικῆς σχολῆς, ὅταν χαιρετᾷ τὴν προσεχῆ ἀναγέννησιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἴμπν Νατζιάρα ὁραματίζεται τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀναγεννήσεως: «Μάθε, ὦ αἰχμάλωτος τῆς ἐξόδου, λέγει ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν συναγωγὴν τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἡ ἀπολύτρωσις ἔρχεται ἀπὸ τὴν Σιών». Ἡ ποίησις τοῦ Νατζιάρα ἀποβαίνει ἀγγελτήριος σάλπιγξ, ἐξεγείρουσα τὰς μάζας διὰ τὴν σιωνικὴν ἀνοικοδόμησιν. Περισσότερον βαθεῖα, πολύχορδος καὶ συγκινητικὴ προβάλλει ἡ λυρικὴ κραυγὴ τοῦ συγχρόνου Μπιάλικ καὶ τοῦ Τσερνιχώφσκυ, ὅπερ τὸ ἰδιόρρυθμον ποιητικὸν ᾆσμα ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον θούριον μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *Fichman*, Zion we' safrut, ἐν «Aelam». —*Π. Ι. Μπρατσιώτου*, Αἱ Ὠδαὶ τῶν ἀναβαθμῶν (Ἀθῆναι 1928). —*Γ. Ἐλιγιά*, Ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ ἑβραϊκὴ ποίησις, ἐν «Βίγλᾳ» ἀριθ. 5, 1923 κλπ. Γ. ΕΛΙΓΙΑ

— [ΦΙΛΟΤ.] Τὸ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἰταλικὸν ταχυδρομικὸν γραφεῖον ἐξέδωκεν εἰδικὰ διὰ τὴν πόλιν ταύτην γραμματόσημα κατὰ τὸ 1909, χρησιμοποιῆσαν πρὸς τοῦτο σειρὰν ἐξ 8 ἀξιῶν τῶν ἐν χρήσει ἰταλικῶν γραμματοσήμων τοῦ 1901, ἥτις ἐπεσημάνθη μὲ τὴν λέξιν «Gerusalemme». Ἐκ τῆς σειρᾶς ταύτης σημαντικὴν ὁπωσδήποτε ἐμπορικὴν ἀξίαν ἔχουν τὰ γραμματόσημα τῶν 20 καὶ 40 γροσίων. Ταυτοχρόνως σχεδὸν καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ρωσικὸν ταχυδρομικὸν γραφεῖον ἐξέδωκεν εἰδικὴν σειρὰν ἐξ 9 ἀξιῶν τοῦ τύπου τῶν γραμματοσήμων τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὰ ρωσικὰ ταχυδρομεῖα τῆς Ἀνατολῆς, μὲ τὸ ἐπισήμασμα Jerusalem. Ἡ ἀξία τῶν γραμματοσήμων τούτων εἶναι μετρία, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν κυκλοφορησάντων. Τῆς σειρᾶς ταύτης ὑπάρχει παραλλαγὴ μὲ τὸ ἐπισήμασμα ἐσφαλμένον Erusalem, ἤτοι ἄνευ τοῦ ἀρχικοῦ J. Μὲ τὸ σφάλμα τοῦτο εἶναι γνωσταὶ 7 ἀξίαι, ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ πολὺ ὑπερτέρα τῶν γραμματοσήμων τοῦ ὁμαλοῦ τύπου. (Ε. Φ. Ε.)

— **Ἱερουσαλήμ, *ἀσσίζαι τῆς*** —· βλ. λ. *ἀσσίζαι* (τ. Ε' σ. 865 γ').

— «**Ἱερουσαλήμ, *ἐλευθερωθεῖσα***». Ἔπος τοῦ Τ. Τάσσου (βλ. λ. *Τάσσος*).

— **Ἱερουσαλήμ, *πρίγκιψ τῆς*** — (Prince of Jerusalem, Prince de Jérusalem) /*Τεκτον.*/. Ὁ κατέχων τὸν 16ον φιλοσοφικὸν βαθμὸν τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀποδεδεγμένου σκωτικοῦ δόγματος. Ἡ σχετικὴ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦτον παράδοσις ἀναφέρεται εἴς τινα συμβάντα, λαβόντα χώραν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ δευτέρου ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁπότε οἱ Ἑβραῖοι ὑπέστησαν τοσαύτας ἐπιθέσεις ἐκ μέρους τῶν Σαμαρειτῶν καὶ ἄλλων γειτονικῶν λαῶν, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου, ἥτις καὶ τοῖς ἐδόθη.

Αἱ συνεδριάσεις τοῦ βαθμοῦ τούτου καλοῦνται «συμβούλια», ἅτινα ἔχουν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν κατωτέρων βαθμῶν μέχρι τοῦ τοῦ ἱππότου τῆς Ἀνατολῆς. Ἐμβληματικὸν χρῶμα τοῦ βαθμοῦ εἶναι τὸ κίτρινον. Η. Π. Γ.

— **Ἱερουσαλὴμ** /*Γεωγρ.*/ Ἐκλήθη οὕτως ἡ Ζάκυνθος, κατὰ τὸν μεσαίωνα, διότι τοῦ δουκὸς τῆς Ἀπουλίας Ρ. Γουϊσκάρδου μεταβαίνοντος εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπιθυμοῦντος ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ, οἱ φίλοι αὐτοῦ βλέποντες αὐτὸν βαρέως ἀσθενοῦντα καὶ λυπούμενον διὰ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν τοῦ εὐσεβοῦς πόθου του, ἐπαρηγόρησαν αὐτόν, ὅτι ἡ Ζάκυνθος, ὁπόθεν διήρχετο τότε, ἦτο δῆθεν αὐτὴ ἡ Ἱερουσαλήμ. Ὑπῆρχε προσέτι δοξασία, ὅτι Ἱερουσαλὴμ ἐκαλεῖτο φρούριόν τι τῆς Ζακύνθου κατὰ τὸν μεσαίωνα.

— **Ἱερουσαλὴμ *μονὴ*** /*Γεωγρ.*/. Ἱστορικὴ μονὴ κειμένη ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κοινότητος Δαυλείας τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας τοῦ νομοῦ Ἀττικοβοιωτίας. Μοναχοὶ 12 (1928).

— /*Ἱστορ.*/ Εἰς τὴν μονὴν ταύτην τὴν 7 Ἰουνίου διεξήχθη πολύωρος καὶ σφοδροτάτη μάχη μεταξὺ μεγάλης μοίρας τῶν στρατευμάτων τοῦ Γιουσοὺφ Μπερκόφτσαλη καὶ 150 ἀνδρῶν τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρίτσου, οἵτινες, ὑπὸ τὸν Γιάννην Κομποταδίτην, ἀνέλαβον νὰ τὴν φρουρήσουν. Ἡ μάχη ὑπῆρξεν αἱματηρὰ ἀμφοτέρωθεν καὶ πεισματώδης, διότι οἱ Τοῦρκοι εἶχον διαταγὴν ἀπὸ τὸν Δερβὶς πασᾶν νὰ καταλάβουν πάσῃ θυσίᾳ τὴν ὀχυρὰν ταύτην θέσιν. Περὶ τὴν ἑσπέραν ἐφάνησαν ἐρχόμενοι ἐπίκουροι εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐκ τούτου ἀπελπισθέντες οἱ ὑπὸ τὸν Κομποταδίτην, ἐγκατέλειψαν τὴν μονήν, τὴν ἐπομένην δὲ τὴν ἔκαυσαν οἱ νικηταί. Ἐν τούτοις, ὁ ἴδιος Δερβὶς πασᾶς διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μονῆς, εἰς τοῦτο δὲ εἰργάσθησαν περὶ τοὺς 200 αἰχμάλωτοι.

Ἐκεῖ ἐπίσης ἐξειλίχθη ἡ τελευταία πρᾶξις τῆς περὶ τὴν Ἀράχωβαν ἱστορικῆς περιπετείας τοῦ Νοεμβρίου 1826. Εἰς τὴν μονὴν αὐτήν, καταληφθέντα ὑπὸ χιονοθυέλλης, ἐνεκλείσθησαν τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα προσήρχοντο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ βοηθήσουν τὰ ὑπὸ τὸν Μουσταῆν καὶ τὸν Καριοφίλμπεην κλεισμένα εἰς τὴν Ἀράχωβαν στρατεύματα. Τοῦτο πληροφορηθέντες ἑπτακόσιοι περίπου γκέγκηδες, ἀπηλπισμένοι ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μουσταῆ μπέη, ἐγκατέλειψαν τὸν παρὰ τὴν Ἀράχωβαν πολιορκημένον στρατὸν διὰ νὰ καταφύγουν εἰς τὴν μονήν. Ἐπὶ τέσσαρας ὥρας ἠγωνίσθησαν πρὸς τοῦτο, παλαίοντες ὄχι μόνον κατὰ τῶν βαλλόντων αὐτοὺς στρατευμάτων τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῆς σφοδρᾶς χιονοθυέλλης, ἥτις ὀλίγον ἔξωθι τῆς μονῆς τοὺς περιέβαλε πανταχόθεν καὶ ἀπετελείωσεν ὅσους εἶχον διαφύγει τὸ ἑλληνικὸν πῦρ. Ὅταν αἱ χιόνες ἐλύθησαν, ἑκατοντάδες πτωμάτων εὑρέθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς μονῆς, αἱ δὲ κεφαλαί των ἀπετέλεσαν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἐν Ἀραχώβῃ τροπαίου. Γ. Δ. Κ.

ἱεροφάντη;· ὁ φαίνων, ὁ δεικνύων τὰ ἱερά, ὁ διδάσκων τὰ τῆς θείας λατρείας, ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἄρχων τῆς ἐν Ἐλευσῖνι λατρείας τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης (ἀρχ.)· || μεταφ. βαθὺς μύστης, ἐμβριθὴς ἐρευνητὴς ἐπιστήμης τινός: «ἱεροφάντης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, — τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, — τῆς θείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνης κττ.».

— /*Ἀρχ.*/ Ἐκαλεῖτο *ἱεροφάντης* ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ θρησκείᾳ ἐν γένει ὁ ἱερεὺς ὁ φαίνων τὰ ἱερά, ὁ ἐξηγῶν εἰς τοὺς μυηθέντας τὰ περὶ τὴν θρησκείαν ἱερὰ καὶ ὅσια. Ἰδιαιτέρως ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὠνομάζετο *ἱεροφάντης* ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ὁ τὰ μυστήρια δεικνύων καὶ ἐξηγῶν τὰ δρώμενα εἰς τοὺς ἐπόπτας. Πρῶτος ἱεροφάντης λέγεται ὁ Εὔμολπος, εἰς τὸ γένος τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ ἀνήκωσι κατὰ κληρονομίαν πάντες οἱ ἱεροφάνται τῶν Ἐλευσινίων. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἱερώτατον καὶ ἐτιμᾶτο τὰ μέγιστα, διατηρηθὲν ἐπὶ 1200 ἔτη παρὰ τοῦ ἱερατικοῦ τούτου γένους τῶν Εὐμολπιδῶν ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἱεροφάντης ἤσκει διὰ βίου τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ἔπρεπε δὲ νὰ εἶναι ἄρτιος κατὰ τὸ σῶμα, νὰ ἔχῃ λαμπρὰν φωνὴν καὶ νὰ μείνῃ ἄγαμος. Διεκρίνετο ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ περιβολῆς, φέρων ἰδιαιτέραν πορφυρᾶν στολὴν κεκοσμημένην διὰ χρυσῶν ἄστρων καὶ ἔχων ἀναδεδεμένην τὴν κόμην διὰ διαδήματος. Τὰ μυστήρια διηύθυνε βοηθούμενος ὑπὸ κηρύκων καὶ ἐπιμελητῶν. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἑορτῶν ἐκήρυσσε τὴν καλουμένην *ἐκεχειρίαν*, ἔκαμνεν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ᾠδῶν καὶ προεξῆρχεν εἰς τὰ τελούμενα κατὰ τὰ μυστήρια. Ἐπέβαλλε δὲ καὶ τὸν ὅρκον τῆς μυστικότητος εἰς τοὺς μύστας τῶν Ἐλευσινίων. Π. Α. Ν.

ἱεροφυλάκιον (τό)· ὁ τόπος ἔνθα φυλάττονται τὰ ἱερὰ σκεύη, ἄλλως *ἱεροθήκη*.

ἱεροφύλαξ, —*ακος* (ὁ)· ὁ φύλαξ τῶν ἱερῶν σκευῶν || ὁ φύλαξ τοῦ ἱεροῦ, τοῦ ναοῦ, ἄλλως *ναοφύλαξ*.

Ἱεροφῶν /*Ἀρχ.*/. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων, υἱὸς τοῦ Ἀντιμνήστου, λαβὼν μέρος ἐπὶ κεφαλῆς 20 ἀθηναϊκῶν πλοίων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τῷ 426 π. Χ., μετὰ τοῦ Δημοσθένους τοῦ Ἀφιδναίου, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὑπὲρ τῶν Ἀκαρνάνων, κατὰ τῶν Ἀμβρακιωτῶν, συμμάχων τῶν Πελοποννησίων, εἰς τὴν περὶ τὰς Ὄλπας μάχην, ἥτις ἔληξεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων (*Θουκυδ.* III, 105—106). Α. Θ. Σ.

ἱεροχλόη (ἡ) (Hiërochloë) /*Βοτ.*/. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἀγρωστωδῶν*, περιλαμβάνον 13 εἴδη, ἰθαγενῆ τῶν μεσημβρινῶν κλιμάτων, ἀρκετὰ δὲ καὶ ψυχροτέρων περιφερειῶν. Εἶναι φυτὰ ποώδη, πολυετῆ, νομευτικὰ καὶ κτηνοτροφικά, φέροντα τριαδικὰ κωδωνανθῆ ἄνθη, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὸ μεσαῖον φέρει σπόρον. Εὐδοκιμοῦσι καὶ εἰς ὑγροτέρους τόπους, εἰς ἀρκετοὺς δὲ λαοὺς κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας χρησιμεύουσι πρὸς στρῶσιν ἔμπροσθεν τῶν ναῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῶν. Τινὰ ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν. Γνωστότερα ἐκ τῶν εἰδῶν: *ἱεροχλόη ἡ λατρευτὴ* (Hiërochloë adorata) μὲ ἄφυλλον καυλόν, μικρὰ καὶ στενὰ φύλλα, ἰθαγενὴς τῶν Ἄλπεων. Ἐμπεριέχει *κουμαρίνην* (Kumarin), ἥτις χρησιμεύει εἰς τὴν προετοιμασίαν καὶ παρασκευὴν προφόρων οἴνων, φύεται δὲ εἰς ἀγροκήπια. *Ἱεροχλόη ἡ βόρειος* (Hiërochloë borealis), ἰθαγενὴς τῆς μέσης καὶ βορείου Εὐρώπης. *Ἱεροχλόη ἡ εὔοσμος* (Hiërochloë redolens), ἰθαγενὴς τῆς Ν. Ζηλανδίας καὶ Αὐστραλίας, καὶ *ἱεροχλόη ἡ μακρόφυλλος* (Hiërochloë macrophylla), ἰθαγενὴς τῆς Καλιφορνίας. Κ. ΠΑΠ.

ἱεροψάλτης (ὁ)· ὁ ψάλτης τῶν ἱερῶν ὕμνων.

— /*Ἐγκυκλ.*/ Καλοῦνται *ἱεροψάλται* οἱ ψάλλοντες τὰ ἱερὰ ᾄσματα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν τοῖς ναοῖς. Τὴν κατὰ τὰς κοινὰς προσευχὰς ψαλμῳδίαν παρέλαβον μὲν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς, ἔψαλλον δὲ κατ' αὐτὰς ὅλοι ὁμοῦ οἱ συμπροσευχόμενοι μέχρι καὶ τοῦ Ε' αἰῶνος, ὡς μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγων: «νέοι καὶ γέροντες, πλούσιοι καὶ πένητες, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι μίαν τινὰ μελῳδίαν ἐνηνέγκαμεν ἅπαντες . . . καὶ πάντες ἐν τῇ αὐτῇ τιμῇ καὶ φωνῇ μιᾷ ἐκ διαφόρων γλωσσῶν πρὸς τὸν τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπομεν δημιουργόν». Ἦτο δ' ἡ ψαλμῳδία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὅλως ἁπλῆ καὶ αὐτοσχέδιος καὶ τὸ ψάλλειν ὡμοίαζε μᾶλλον πρὸς ἐμμελῆ τινα ἀπαγγελίαν, πρὸς ἰσχυροτέραν ἀνάγνωσιν. Ἐψάλλοντο δὲ κατὰ τὰς ἱερὰς ταύτας συνάξεις τῶν πρώτων Χριστιανῶν μάλιστα μὲν οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυΐδ, κατόπιν δὲ καὶ ἄλλοι τινὲς ὕμνοι ὑπὸ Χριστιανῶν πεποιημένοι. Ἐπειδὴ δὲ σὺν τῷ χρόνῳ παρετηρήθη, ὅτι οὔτε πάντες νὰ ἀναγινώσκωσιν ἠδύναντο, οὔτε οἱ ἀναγινώσκοντες νὰ κρατῶσι βιβλία, διὰ τοῦτο εἷς μέν, συνήθως ὁ ἱεράρχης ἢ ἄλλος τις μουσικὸς κατ' ἐντολὴν τοῦ ἱεράρχου, ἔκαμνεν ἀρχὴν τῆς ψαλμῳδίας, εἵποντο δὲ οἱ ἄλλοι (ὑπέψαλλον, ὑπήκουον), ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ» (3) τοῦ Ψ. Διονυσίου: «ὁ ἱεράρχης ἀπάρχεται τῆς ἱερᾶς τῶν ψαλμῶν μελῳδίας συνῳδούσης αὐτῷ τὴν ψαλμικὴν ἱερολογίαν ἁπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμήσεως» καὶ παρὰ τῷ ἱστορικῷ Σωζομένῳ (ε', 19): «ἐξῆρχον δὲ τῶν ψαλμῶν τοῖς ἄλλοις οἱ τούτοις ἀκριβοῦντες καὶ ξυνεπήχει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ».

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε πολλαχοῦ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἶχον ἤδη κτισθῇ ἐκκλησίαι, φαίνεται ὅτι ἤρχισε ν' ἀνατίθεται εἰς εἰδικοὺς ἄνδρας ἡ ἐν αὐταῖς ψαλμῳδία, διότι φυσικὸν ἦτο, ὅτι ὁσάκις ἔψαλλον ὅλοι οἱ συμπροσευχόμενοι ἄνευ τινὸς εἰδικῆς προπαρασκευῆς καὶ ἀσκήσεως καὶ «αἱ φωναὶ ἀνδρῶν, γυναικῶν, παρθένων καὶ νέων ἦσαν ὡς κύματα παφλάζοντα καὶ πατταγωδῶς ἠχοῦντα» κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀμβρόσιον, θὰ ἐγίνετο ἀσυμφωνία καὶ ταραχὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅλως ἐναντία πρὸς τὴν κατὰ τὰς θείας ὑμνολογίας πρέπουσαν κοσμίαν σεμνότητα. Μετεῖχε δὲ καὶ τότε ὁ λαὸς τῆς ψαλμῳδίας, ἀλλὰ ψάλλων μόνον τῶν ὕμνων τὰ *ἀκροτελεύτια* ἢ *ἀκρόστιχα*. Ἡ δὲ ἐν Λαοδικείᾳ τῷ 367 συνελθοῦσα σύνοδος καὶ ρητῶς ἀπηγόρευσε τὸ συμψάλλειν πάντας ἐν τοῖς ναοῖς διὰ τοῦ ιε' κανόνος αὐτῆς, εἰ καὶ ἡ παλαιὰ συνήθεια καὶ μέχρι τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἐνιαχοῦ ἐπεκράτησεν, ἀφοῦ κατὰ τὸ 536 ἐπὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μηνᾶ «φωνῇ μεγάλῃ πάντες οἱ τοῦ λαοῦ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἐβόησαν. Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν ἀντιφωνούντων ἑκατέρων τῶν μερῶν καὶ ψαλλόντων τὴν ψαλμῳδίαν ταύτην οἱ ψάλται ἐπετράπησαν ἀνελθόντες (δηλαδὴ ἐπὶ τὸν ἄμβωνα) εἰπεῖν τὸν τρισάγιον. Καὶ αὐτῶν ἀρξαμένων πᾶς ὁ λαὸς ἐπηύσατο (ψάλλειν τὸν ψαλμὸν) καὶ ὑπήκουσε τοῦ τρισαγίου» ὑποψάλλων δηλαδὴ καὶ αὐτός.

Πόσοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν οἱ ἱεροψάλται ἐν τῷ ναῷ, δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ λέγεται, ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶχεν 25 μὲν ψάλτας, 100 δ' ἀναγνώστας, οἵτινες ἐβοήθουν τοὺς ψάλτας. Οὐδὲ μουσικαὶ δὲ σχολαὶ προπαρασκευάζουσαι καὶ ἀσκοῦσαι ἱεροψάλτας φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον, ἀλλ' ἐν τοῖς σχολείοις οἱ παῖδες, ἐκτὸς τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἐδιδάσκοντο καὶ στοιχεῖα μουσικῆς, οἱ καλλιφωνότεροι δὲ καὶ κλίσιν πρὸς τὴν μουσικὴν ἔχοντες συνεπλήρουν ἔπειτα τὰς περὶ τὴν μουσικὴν γνώσεις των, διδασκόμενοι ὑπὸ μουσικοδιδασκάλων καὶ ἀσκούμενοι ἐν τοῖς χοροῖς τῶν ἐκκλησιῶν. Τοῦτο δ' ἐξηκολούθει γινόμενον καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐπὶ μακρὸν καὶ πρώτη σχολὴ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (Κοινὸν Μουσικὸν Φροντιστήριον) προνοίᾳ πατριαρχικῇ ἱδρύθη ἐν Φαναρίῳ ἐντὸς τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς ἐπὶ Παϊσίου τοῦ Β' τῷ 1727, διευθυντὴς δὲ αὐτῆς διωρίσθη «ὁ ἐντιμότατος δομέστικος κυρίτσης Ἰωαννάκης φροντίζειν ὡς κύριον χρέος ἀπαραίτητον ψάλλειν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδάσκειν τοὺς μαθητὰς τὰ μουσικὰ μαθήματα». Β' μουσικὴ σχολὴ ἱδρύθη ἐπὶ Σωφρονίου τῷ 1776, ἐν ᾗ ἐδίδαξαν ὁ πρωτοψάλτης Δανιήλ, Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ὁ δομέστικος Ἰάκωβος· Γ' δὲ τῷ 1815 ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Ζ', ἐν ᾗ ἐδίδαξαν οἱ ἐπιφανεῖς μουσικοδιδάσκαλοι Γρηγόριος, Χουρμούζιος καὶ Χρύσανθος, ἐκ τῆς σχολῆς δὲ ταύτης ἱκανώτατοι ἱεροψάλται ἐξελθόντες διεσπάρησαν πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἵδρυσαν μουσικὰς σχολὰς καὶ εἰσήγαγον τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἰς πολλὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Οὕτως ἐν Ἰασίῳ τῷ 1816 ἱδρύθη μουσικὴ σχολὴ καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1818, ὡς καὶ ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἐν Βιέννῃ, εἰς τὰ σχολεῖα δὲ τῆς Αἴνου, Σμύρνης, Ἀδριανουπόλεως, Κυδωνιῶν, Μυτιλήνης,

Digitized by Google

νης, Χίου καὶ Τραπεζοῦντος τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐδίδαξαν λίαν ἐπιτυχῶς μαθηταὶ τῆς Γ' πατριαρχικῆς μουσικῆς σχολῆς. Ταύτης δὲ διαλυθείσης κατὰ τὸ 1821 Δ' μουσικὴ σχολὴ συνεστήθη τῷ 1866 ἐπὶ Σωφρονίου τοῦ Β', ἥτις δύο ἔτη λειτουργήσασα διελύθη· Ε' δὲ τῷ 1868 ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' συστᾶσα, ἐλειτούργησε τέσσαρα ἔτη καὶ ἀνασυνεστήθη ὡς ΣΤ' ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Γ' τῷ 1882, ἐν ᾗ ἐδίδαξαν οἱ μουσικοδιδάσκαλοι Γ. Βιολάκης καὶ Εὐστρ. Παπαδόπουλος. Ἐν δὲ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι πρώτη μουσικὴ σχολὴ ἱδρύθη ἐν Αἰγίνῃ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, Ἰ. Καποδιστρίου, ἧς διευθυντὴς ὑπῆρξεν ὁ Γ. Λέσβιος, ἱκανοὺς ἀναδείξας μαθητάς, δευτέρα δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 1837 ἐπὶ Ὄθωνος (Σχολεῖον Ψαλτικῆς), ἧς διευθυντὴς ἐγένετο ὁ Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος, πολλοὺς δοκίμους ἱεροψάλτας καταρτίσας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ διδασκαλείῳ ἐδιδάσκετο ἀπὸ τοῦ 1834 ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὑπὸ τοῦ Ἀβραμιάδου καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, οἵτινες ἀνέδειξαν ἱκανοὺς διδασκάλους ἱεροψάλτας. Οὕτω δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἱκανοὶ ἱεροψάλται ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι, ἐκ τῶν σχολῶν τούτων καὶ τοῦ διδασκαλείου ἐξελθόντες.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάμῳ τῷ 1884 ἱδρύθη Σχολὴ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπὸ τοῦ τότε ἡγεμόνος αὐτῆς Κωστάκη Ἀδοσίδη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γηραιοῦ μουσικοδιδασκάλου Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, κατόπιν δὲ τῷ 1888 αἱ μουσικαὶ σχολαὶ τῆς Σάμου ἐγένοντο τέσσαρες. Καὶ διάφοροι δὲ μουσικοὶ σύλλογοι καὶ ἰδιῶται ἵδρυσαν ὁμοίας σχολάς, ὡς ὁ ἐν Γαλατᾷ Κωνσταντινουπόλεως ἱδρύσας μουσικὴν σχολὴν τῷ 1882, ὁ σύλλογος «Ὀρφεὺς» ἱδρύσας μουσικὴν σχολὴν τῷ 1889 ὡσαύτως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ ἔγκριτος μουσικοδιδάσκαλος Ἀ. Τσικνόπουλος, ἱδρύσας ἰδίαν ἐν Ἀθήναις μουσικὴν σχολὴν τῷ 1888 καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Τέλος δὲ τῷ 1904, πρωτοβουλίᾳ τοῦ τότε μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ὠδείου Ἀθηνῶν Γ. Νάζου ἱδρύθη ἐν τῷ Ὠδείῳ τούτῳ «Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς», ἧς τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κληθεὶς ὁ Κ. Ψάχος, τούτου δὲ παραιτηθέντος τῷ 1919 τὴν σχολὴν διευθύνει νῦν ὁ καθηγητὴς Ν. Παππᾶς, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Μαργουζώτου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Παπαδοπούλου*. «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (ἐν Ἀθήναις 1890) καὶ «Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» (ἐν Ἀθήναις 1904).—*Κρουμβάχερ*, «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας» (Β. 381 κ. ἑξ.).—*Γρ. Παπαμιχαήλ*, «Ἐκκλησία καὶ Θέατρον» (ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1916).—*Κ. Παπαδημητρίου* «Τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος» (ἐν Ἀθήναις 1921).—*Tillyard* «Musik and Hymnography» (London 1923).—*Wellesz* «Aufgaben und Probleme auf dem Gebiete der byzantinischen und orientalischen Kirchenmusik» (Wien 1923) καὶ «Byzantinische Musik» (Breslau 1927).—Échos d'Orient, 1929 (414 κ. ἑξ.).

Ε. Γ. Π.

Ἱερσὰκ (Hiersac) */Γεωγρ./*. Κωμόπολις τῆς Γαλλίας, ἐν τῷ νομῷ τῆς Charente. Κάτ. 1200. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκεται θαυμάσιος πύργος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πύργος τοῦ Μαιοῦ».

Μ. Ν. Δ.

Ἰερσέη (Jersey) */Γεωγρ./*. Ἡ παλαιὰ *Καισάρεια* (Caesarea), νῆσος τῆς Μάγχης, ἡ μεγαλυτέρα ἐκ τῶν ἀγγλονορμανδικῶν νήσων, ἀπέχουσα περὶ τὰ 20 χλμ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ νομοῦ τῆς Μάγχης καὶ 140 χλμ. ἐκ τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς Ἀγγλίας, διοικητικῶς ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς κομιτείας τῆς Σουθάμπτων. Ἡ Ἰερσέη, μῆκος 22 χλμ. καὶ πλάτους 15 χλμ., ἔχει ἐμβαδὸν 117 τ. χλμ. καὶ περὶ τὰς 50 χλ. κατοίκων, πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν εἰς τὸν προτεσταντισμόν. Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου, κατὰ μέγα μέρος γρανιτῶδες, εἶναι ἀρκετὰ ἀνώμαλον. Ἡ νῆσος περικλείει μεταλλεῖα σιδήρου καὶ μαγγανίου. Ἐπὶ τῶν πρὸς βορρᾶν ὑψιπέδων ὑπάρχουσι θαυμάσιοι λειμῶνες. Μολονότι τὸ ἔδαφος τῆς Ἰερσέης εἶναι ἥκιστα εὔφορον, ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν τελειοτέρων μεθόδων καλλιεργείας, δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἀπὸ γεωργικῆς ἀπόψεως, μία τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ νῆσος Ἰερσέη πρὸ τοῦ 709 δὲν ὑφίστατο ἀποτελοῦσα μέρος τῆς γαλλικῆς ἀκτῆς. Συνεπείᾳ ὅμως καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους τὰ ὕδατα ἐχώρισαν αὐτὴν εἰς νῆσον.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς φραγκικῆς μοναρχίας ἡ νῆσος ἀπετέλει φωλεὰν Σαξώνων πειρατῶν. Τῷ 912, συνεπείᾳ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς Καρόλου τοῦ Ἁπλοῦ μετὰ τοῦ Ρολλὰν ἐγένετο νορμανδική, ἔκτοτε δὲ χρονολογεῖται ὁ πραγματικὸς χωρισμὸς τῆς νήσου ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, προσηρτήθη καὶ ἡ Ἰερσέη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, προικισθεῖσα δι' ἰδιαιτέρων προνομίων καὶ ἀποτελέσασα, οὕτως εἰπεῖν, εἶδος δημοκρατίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, φέροντος καὶ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς τῆς Ἰερσέης. Κέκτηται βουλήν, συγκειμένην ἐκ 36 μελῶν, τῶν ὁποίων τὰ 12 ἰσόβια. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἡ ἔνοπλος δύναμις αὐτῆς ἀποτελεῖται ἐκ 300 ἀνδρῶν. Ἐκ τῶν κατοίκων αἱ μορφωμέναι τάξεις ὁμιλοῦν τὴν γαλλικήν, ὁ δὲ λαὸς μεταχειρίζεται τὴν παλαιονορμανδικήν, ἀνάμεικτον μὲ πολλὰς γαλλικὰς καὶ ἀγγλικὰς λέξεις.

Ἡ Ἰερσέη, ἀπὸ ἀπόψεως φυσικῶν καλλονῶν, θεωρεῖται μία τῶν γραφικωτέρων νήσων τοῦ κόσμου. Ἔχει ἀφθονίαν δασῶν, αἱ δὲ οἰκίαι της εὑρίσκονται ἐντὸς κήπων. Τὰς ὡραιότητας αὐτῆς περιέγραψεν εἰς τοὺς «Ἐργάτας τῆς θαλάσσης», ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, παραμείνας ἐκεῖ ἐξόριστος, μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ναπολέοντος Γ' τῷ 1851.

Τὸ κλῖμά της εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ κλῖμα τῆς Βρετάνης. Πλὴν τῆς μεγάλης παραγωγῆς γεωμήλων ἔχει καὶ ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν. Ἡ ἁλιεία ἀστακῶν, στρειδιῶν καὶ ρεγκῶν εἶναι σημαντική.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶνε ἡ *Σαὶντ-Ἑλιέ*, ἥτις συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς μεσημβρινῆς καὶ μετὰ τῆς Α ἀκτῆς τῆς νήσου. Χάρις εἰς τὴν ἐξαιρετικήν της τοποθεσίαν ἐχρησίμευσεν ὡς ἄσυλον πολλῶν, ἰδίως κατὰ τοὺς ἐμφυλίους καὶ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 καὶ μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Βοναπάρτου τῷ 1851.

Μ. Ν. Δ.

— **Ἰερσέη** (Jersey City) */Γεωγρ./*. Πόλις τῆς βορειοαμερικανικῆς πολιτείας τῆς Ἰερσέης ἐν τῷ Οὐδσωνείῳ κόλπῳ, ἐπὶ χερσονήσου κειμένης μεταξὺ τοῦ Οὐδσωνος ποταμοῦ καὶ τοῦ Χάκενσακ καὶ μεταξὺ τῶν κόλπων τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ τοῦ Νιούαρκ, Δ. τῆς πόλεως Ν. Ὑόρκης. Τῷ 1890 ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνήρχετο εἰς 163.003, τῷ δὲ 1900 εἰς 206.433, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ Ἰρλανδοί, Γερμανοί, Ἰταλοί, Ρῶσοι, Πολωνοὶ καὶ Σκῶτοι. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1910 ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνήρχετο εἰς 267.779 καὶ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1921 εἰς 305.915. Ἡ πόλις τῆς Ἰερσέης ἐξυπηρετεῖται διὰ πλείστων ἠλεκτρικῶν τροχιοδρόμων, συνδέεται δὲ σιδηροδρομικῶς, δι' ὑπογείου ὑπὸ τὸν ποταμὸν Οὐδσωνα σήραγγος, μετὰ τῆς Ν. Ὑόρκης, μεθ' ἧς ἐπικοινωνεῖ καὶ διὰ πλείστων μικρῶν ἐπιβατικῶν ἀτμοπλοίων.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς πόλεως ὑπερβαίνει τὰ 14 τ. μίλια. Ἔχει σημαντικώτατον ἐμπόριον γαιανθράκων, σιδήρου καὶ γεωργικῶν προϊόντων, ἐργοστάσια συσκευῆς νωπῶν καὶ διατετηρημένων κρεάτων, καθαριστήρια σακχάρεως, καπνεργοστάσια, ὑαλοποιεῖα, ἐργοστάσια χημικῶν προϊόντων, ἀτμομηχανῶν σιδηροδρόμων κ. ἄ. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δημοσίων κτιρίων ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ Δικαστικὸν μέγαρον, ἡ βιβλιοθήκη, τὸ ἱστορικόν της μουσεῖον, τὸ ἀναγνωστήριον καὶ τὸ θέατρον. Ἐπίσης ἔχει σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα συμφώνως πρὸς τοὺς τελειοτέρους ὅρους τῆς ὑγιεινῆς. Ἡ πόλις τῆς Ἰερσέης πρότερον ἐκαλεῖτο *Χοὺκ* καὶ ἦτο ἰδιοκτησία Ὁλλανδοῦ τινος. Τῷ 1776 ὠχυρώθη ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν, τὸ ἴδιον ἔτος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἀλλὰ κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας πόλεμον ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν.

Μ. Ν. Δ.

— **Ἰερσέη, Νέα** — (New Jersey) */Γεωγρ./*. Μία τῶν πολιτειῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν *Τρέντον*. Ὁρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς Δ ὑπὸ τῆς πολιτείας τῆς Πενσυλβανίας καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Ντελαγουαὶρ καὶ πρὸς Ν καὶ Α ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Μέγιστον μῆκος τῆς πολιτείας 265 χλμ. καὶ μέγιστον πλάτος 91 χλμ. μὲ ἐμβαδὸν 21.299 τ. χλμ. καὶ 3.749.000 κατοίκους κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1925. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν, κατέχει τὴν 42 σειρὰν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς. Αἱ κυριώτεραι αὐτῆς πόλεις εἶναι ἡ Νιούαρκ, ἡ πόλις τῆς Ἰερσέης, τὸ Πάτερσον, ἡ Ἄμδεμ, τὸ Χομπόκεν, τὸ Τρέντον, τὸ Ἐλισαβετούπολις, ἡ Νέα Βρουνσβίκη, καὶ ἡ Ὀράγγη.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς πολιτείας διασχίζουν δύο βραχίονες τῶν Ἀπαλαχίων ὀρέων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κυανᾶ ὄρη*. Μία ἐκ τῶν κορυφῶν αὐτῶν, ἡ *Σκούλεϋ*, εἶναι λίαν πολυσύχναστος κατὰ τὸ θέρος, λόγῳ τῶν θαυμασίων τοπίων της. Εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ὑπάρχουσι πλεῖσται μεταλλικαὶ πηγαί. Κυριώτεροι ποταμοὶ τῆς πολιτείας εἶναι ὁ *Οὔδσων*, διαρρέων τὴν ἀνατολικὴν μεθόριον, καὶ ὁ *Ντελαγουαίρ*, ὅστις διαρρέει τὴν δυτικὴν μεθόριον, ὁ *Ραριτάν*, πλωτὸς εἰς πλοῖα μικρᾶς χωρητικότητος, καὶ οἱ πλωτοὶ ἐπίσης μέχρις 20 μιλλίων *Πασσαὶ* καὶ *Χάκενσακ*.

Μολονότι ἡ πολιτεία τῆς Ἰερσέης ἔχει ἐκτεταμένας ἀκτάς, στερεῖται ἐν τούτοις λιμένων. Ὁ κόλπος τοῦ *Νιούαρκ* εἶναι εἶδος λίμνης, ἐπικοινωνούσης μετὰ τῆς θαλάσσης. Ὁ κόλπος *Ραριτὰν* χρησιμεύει ὡς ἀσφαλὲς καταφύγιον τῶν πλοίων. Ἐκ τῶν δημητριακῶν εὐδοκιμοῦν ἡ βρώμη, ὁ ἀραβόσιτος, ἡ κριθὴ καὶ τὰ γεώμηλα. Ἐκ τῶν ὀπωροφόρων ἀφθονοῦν αἱ μηλέαι. Ἐκ τῶν μετάλλων εὑρίσκονται ἡ ἄργιλλος, ἡ λευκὴ ἄμμος, χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν ὑαλοποιίαν, καὶ ὁ σίδηρος. Πρό τινων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν ἐν αὐτῇ καὶ μεταλλεῖα ψευδαργύρου. Τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς Νέας Ἰερσέης εὑρισκόμενον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἔχει κλῖμα γλυκύτερον τῶν πολιτειῶν τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ τῆς Πενσυλβανίας. Εἰς τὰ βόρεια μέρη τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Εἰς τὰ νότια τὸ ἔδαφος εἶναι ἀμμῶδες καὶ εἴς τινα μέρη πλῆρες ἑλῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βιομηχανίαν, αὕτη εἶναι λίαν ἀνεπτυγμένη, ἰδίως προκειμένου περὶ εἰδῶν ἐκ χαλκοῦ, σιδήρου, βάμβακος, ξύλου καὶ ὑέλου. Τὰ μεγαλύτερα ἐργοστάσια εὑρίσκονται εἰς τὸ Πάτερσον, ἐνῷ εἰς τὴν Νιούαρκ ὑπάρχουσι τὰ μεγαλύτερα βυρσοδεψεῖα, πιλοποιεῖα, ἐπιπλοποιεῖα καὶ ἐργοστάσια κατασκευῆς ἐνδυμάτων. Τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας, ἄγονον κατὰ τὴν μεσημβρινὴν περιοχήν, καλλιεργεῖται ἐντατικῶς εἰς τὸ κέντρον καὶ τὸ βόρειον αὐτῆς τμῆμα, παράγον ἀφθονίαν λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν. Τὸ ἀπ' εὐθείας ἐμπόριον τῆς Νέας Ἰερσέης μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶναι ἀσήμαντον, διεξάγεται δὲ τοῦτο κυρίως διὰ τῶν ἀγορῶν τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ τῆς Φιλαδελφείας, δι' ἀτμοπλοίων καὶ ἱστιοφόρων ἀνηκόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐφοπλιστὰς τῆς Ν. Ἰερσέης. Ἡ ἀκτοπλοΐα εὑρίσκεται σχεδὸν εἰς χεῖρας ἐφοπλιστῶν τῆς πολιτείας ταύτης. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τὰ 50 τοῖς ἑκατὸν εἶναι καθολικοί, οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι εἶναι διαμαρτυρόμενοι, βαπτισταί, μεθοδισταί, πρεσβυτεριανοί. Ἔχει πανεπιστήμιον (εἰς τὴν κωμόπολιν Πρίνσετον, ἀπέχουσαν 16 χλμ. τῆς πρωτευούσης) μὲ λαμπρὰν βιβλιοθήκην, κολλέγια, γεωργικὰς σχολάς, πολυτεχνεῖον κ. ἄ. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1926 ὑπῆρχον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ν. Ἰερσέης 283 ἐθνικαὶ τράπεζαι μὲ κεφάλαια 928.782.000 δολλαρίων, ἐκτὸς ἄλλων τραπεζῶν καὶ ἀνωνύμων ἑταιρειῶν.

— */Ἱστορ./* Ἡ Ν. Ἰερσέη ἀπῳκίσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν τῷ 1624. Μετὰ τριετίαν, Σουηδοὶ ἄποικοι ἠγόρασαν παρὰ τῶν ἰθαγενῶν τὸ ἐπὶ τοῦ Ντελαγουαὶρ ἔδαφος καὶ τῷ 1640 ἐγκατεστάθησαν Ἄγγλοι ἄποικοι εἰς τὸ Ἐλσινμπουργ. Οἱ τελευταῖοι ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν καὶ τῶν Σουηδῶν, ἀλλὰ τῷ 1655 οἱ Ὁλλανδοὶ τῆς Ν. Ὑόρκης κατέλαβον ὅλα τὰ ἱδρύματα τῶν Σουηδῶν, αὐτοὺς δὲ ἐξηνάγκασαν ν' ἀπέλθουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τῷ 1664 οἱ Ἄγγλοι, ἀφοῦ ὑπέταξαν τὴν Ν. Ὑόρκην, ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῶν Ὁλλανδῶν, τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίκησαν, καταλαβόντες καὶ τὰ ἱδρύματά των. Βραδύτερον ὁ δοὺξ τῆς Ὑόρκης ἐδώρησε τὴν περιοχὴν ταύτην εἰς τὸν λόρδον Μπέρκελυ καὶ εἰς τὸν σὲρ Γεώργιον Κάρτερετ, ὀνομασθεῖσαν *Ν. Ἰερσέην* πρὸς τιμὴν τοῦ τελευταίου, διατελέσαντος κυβερνήτου τῆς νήσου Ἰερσέης. Μετά τινα χρόνον οἱ Ὁλλανδοὶ ἐπανέκτησαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἀπώλεσαν. Τῷ 1676 τὸ ἔδαφος διηρέθη εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἰερσέην καὶ τὴν δυτικὴν Ἰερσέην, αἵτινες τῷ 1702 ἑδόθησαν εἰς τὸ στέμμα. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἷς μόνον κυβερνήτης, ἀλλὰ τῷ 1758 ἐγκατεστάθησαν δύο. Τῷ 1776, συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, αἱ δύο κυβερνήσεις συνηνώθησαν εἰς μίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἡ Νέα Ἰερσέη ἀπετέλεσε τὸ θέατρον πολλῶν σημαντικῶν γεγονότων. Εἰς τὸ Τρέντον, τὸ Πρίνσετον καὶ τὴν Μονμάουθ συνήφθησαν μετὰ τῶν Ἄγγλων σπουδαιόταται μάχαι, ἃς αὐτοπροσώπως διηύθυνεν ὁ Γεώργ. Οὐάσιγκτων. Ἡ σπουδαιοτέρα ἐξ ὅλων ἐγένετο ἐν Φρεϊχόλδ τὴν 28 Ἰουνίου τοῦ 1778.

Ἡ πολιτεία τῆς Ν. Ἰερσέης διοικεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ 1844, ὡς ἐτροποποιήθη οὗτος ἀκολούθως τῷ 1875 καὶ 1897. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ κυβερνήτης, τὴν δὲ νομοθετικὴν ἡ γερουσία καὶ ἡ γεν. συνέλευσις. Ἡ γερουσία ἀποτελεῖται ἐξ 21 μελῶν ἐκλεγομένων διὰ τρία ἔτη, ἡ δὲ γενικὴ συνέλευσις ἐξ 60 μελῶν ἐκλεγομένων ἐτησίως. Εἰς τὸ Κογκρέσσον ἡ πολιτεία ἀντιπροσωπεύεται διὰ δύο γερουσιαστῶν καὶ 12 ἀντιπροσώπων. Πᾶς πολίτης συμπληρώσας τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ διαμένων ἀπὸ ἑνὸς ἔτους ἐν τῇ πολιτείᾳ εἶναι ἐκλογεύς.

Μ. Ν. Δ.

Ἱεροὶζ ἀντὰ */Παραλ. Γεωγρ./*. Νῆσος τῶν προσγείων τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης, 2 1/6 μίλ. ΝΔ. τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἀσλὰν μπουρνοῦ* (ἀρχ. *Ὕδρα*, πλάτ. 38° 45' Β, μῆκ. 26° 45' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1645: Island of Khios and Gulf of Smyrna).

Σ. Ε. Λ.

ἱερωμένος (ὁ) παθ. μετχ. τοῦ *ἱερῶ*, ὡς οὐσ., ὁ καθηγιασμένος, ὁ τῷ θεῷ καθιερωμένος, οἷον ἱερεύς, διάκονος, ἐπίσκοπος.

Ἱέρων. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται δύο τύραννοι τῶν Συρακουσῶν: *Ἱέρων ὁ Α'*. Υἱὸς Δεινομένους, ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος (476—467 π. Χ.), ὃν διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Συρακουσῶν (ἂν καὶ κατ' ἄλλους διῳκήσεν ὡς κηδεμὼν υἱοῦ τινος τοῦ Γέλωνος), καὶ σύζυγος τῆς θυγατρὸς τοῦ Νικοκλέους, ἐξ ἧς ἀπέκτησεν υἱόν. Ἀποθανούσης ταύτης ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ τυράννου τῶν Ἀκραγαντίνων Θήρωνος, ἥτις ἀπέθανεν ἄτεκνος. Ὡς τύραννος προέβη μὲν εἰς βιαιοπραγίας καὶ αὐθαιρεσίας, ἀλλ' οὔτε αἱμοχαρὴς ἐφάνη οὔτε βάρβαρος· κατόπιν μάλιστα τῆς γενικῆς κατακραυγῆς κατέστη μετριοπαθὴς καὶ ἠπιώτερος. Ποικίλοι

Digitized by Google

ἐσωτερικοὶ στασιασμοὶ καὶ ἀνωμαλίαι συνετάραξαν τὴν χώραν του, ἰδία ἡ στάσις τοῦ ἀδελφοῦ του Πολυζήλου, ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ στρατοῦ, βυσσοδομοῦντος καὶ τέλος ἀποσυρθέντος παρὰ τῷ πατρὶ τῆς συζύγου του Δημαρέτης καὶ ἀπειλοῦντος ἐκεῖθεν διὰ πολέμου τὸν Ἱέρωνα. Τῇ ἐγκαίρῳ ἐπεμβάσει τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου, ὁ μὲν πόλεμος ἀπεσοβήθη, οἱ δὲ ἀδελφοὶ συμφιλιωθέντες ἀποκατέστησαν ὁ μὲν Πολύζηλος ἐν τῷ πρότερον στρατιωτικῷ ἀξιώματι, ὁ δὲ Ἱέρων νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Θήρωνος ἀνηγορεύθη βασιλεύς.

Εἰς τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως, τὴν καταπράϋνσιν τῶν διαφόρων ἐρίδων καὶ στάσεων, καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν ἐξημμένων πνευμάτων ἀφοσιωθεὶς καὶ τὴν εὐνομίαν παγιώσας, προσεπάθησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμίν του. Οὕτω κατέλαβε τὴν Νάξον καὶ Κατάνην, ἔνθα ἐγκατέστησε Συρακοσίους ἀποίκους, τὴν δευτέραν δὲ ὠνόμασε καὶ Αἴτναν, ἐνῷ συγχρόνως συνεκρότει ἰδίους συνοικισμοὺς εἰς Λεοντίνους, Ζάγκλην καὶ τοὺς πρόποδας τοῦ Ταύρου. Ἀναμιχθεὶς καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων διεκανόνισε τὰ κατὰ ταύτην, ἀποδιώξας καὶ τὸν τοῦ Ρηγίου Ἀνεξίλαον ἀπὸ τῶν Λοκρῶν καὶ σπεύσας εἰς Καμπανίαν, ἰδίᾳ τὴν Κύμην, ἀπειλουμένην ὑπὸ τῶν Ἐτρούσκων καὶ Τυρρηνῶν, οὓς καὶ ἀπεδίωξε καταναυμαχήσας, καὶ ἀπελευθερώσας κατόπιν τὸν Ἀκράγαντα ἀπὸ τὸν τύραννον Θρασύδαιον, υἱὸν τοῦ Θήρωνος. Περιῆλθεν ὅμως εἰς δεινὴν ἔριδα καὶ διάστασιν πρὸς τὸν Γέλωνα, ἀντιποιούμενον δικαιωμάτων τινῶν πολιτικῆς φύσεως, ὅτε εὐτυχῶς Ἐργοτέλης ὁ Ἱμεραῖος κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ τούτους, καὶ ὁ κίνδυνος πολεμικῆς συρράξεως ἀπεσοβήθη.

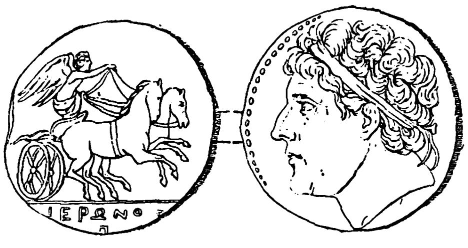

Ἱέρων ὁ Α' (ἐπὶ βρουζίνου νομίσματος τῶν Συρακουσῶν).

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως προσωπογραφία αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἡ Νίκη ἐπὶ ἅρματος καὶ ὁ τίτλος «Ἱέρωνος».]

Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολυαρίθμων μισθοφόρων κατέστη πανίσχυρος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀμέτοχος βιαιοτήτων. Ἐμπνεόμενος ὅμως ὑπὸ εὐγενοῦς ἰδεολογίας, τὸ μὲν εἰσήγαγε τὴν λατρειαν τοῦ Διός, τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἡρακλέους σὺν ταῖς πολιούχοις Δήμητρι καὶ Περσεφόνῃ, τὸ δὲ ἐπροστάτευσε τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ καὶ τὰς καλὰς τέχνας ἐνεψύχωσε. Συνέπηξε κέντρα διδακτικά, προσκαλέσας εἰς τὴν αὐλήν του τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σιμωνίδην μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Βακχυλίδου, τὴν Ξενοκράτην καὶ τὸν Ἐπίχαρμον. Τούτων ὁ μὲν Σιμωνίδης ἔδωκεν εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὴν ὕλην διὰ τὴν περὶ Ἱέρωνος ἀφήγησιν, ὁ Αἰσχύλος δὶς ἐλθὼν ἐφιλοτέχνησεν ἐκ Σικελικῶν μύθων τὰς «Αἰτναίας», ὁ δὲ Πίνδαρος πολλάκις εἰς τὰς ᾠδάς του τὸν ἐξύμνησε. Μεγαλόφρων ἀλλὰ καὶ δοξομανής, συμμετέσχε τῶν μεγάλων ἀγώνων, νικήσας ἐν μὲν τῇ Ὀλυμπίᾳ εἰς ἅρμα, κέλητα καὶ τέθριππον, ἐν τοῖς Ἰσθμίοις εἰς ἅρμα καὶ κέλητα, ἐν δὲ τοῖς Πυθίοις καὶ Δελφικοῖς εἰς ἀμφότερα. Ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ ἐπεδίωξε τὰ πρωτεῖα, ἵνα μὴ ὑστερήσῃ τοῦ Γέλωνος, οὗ ὑπῆρχεν ἀνδριὰς ἐκεῖ, ἀλλ' οὔτε καὶ τοῦ Θήρωνος (θριαμβεύσαντος κατὰ τὴν 77ην Ὀλυμπιάδα)· ἠξιώθη δ' οὕτω τοῦ πρωταθλήματος μεταξὺ δεκατριῶν ἑτέρων, οὓς ἐγκωμιάζει ὁ Πίνδαρος. Ἀπέθανε τῷ 467 π. Χ. ἐν τῇ Αἴτνᾳ—Κατάνῃ, ἔνθα καὶ τῷ ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον, καταστραφὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαιων κατοίκων, οἵτινες ἐπανακάμψαντες, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Συρακοσίων, τὸν ἐξεδικήθησαν, ἀφοῦ ὁ μετέπειτα βίος του δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξαγνίσῃ τὸ παρελθόν του.

Ἱέρων ὁ Β'. Υἱὸς τοῦ Ἱεροκλέους, Συρακοσίου εὐγενοῦς, καυχωμένου διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἱέρωνος Α' ἀμφίβολον καταγωγήν, ἐγεννήθη (306 π. Χ.) δοῦλος ἐκ μητρός, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετέθη πρὸς υἱοθεσίαν. Ὁ πατήρ του ὅμως πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν οἰωνοσκόπων, διαβλεψάντων ἐν τῷ βρέφει ἔνδοξον μέλλον, τὸν ἀνεγνώρισε καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφήν, μέχρις ὅτου εἰσήχθη ἐν τῷ στρατιωτικῷ σταδίῳ, τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τῶν τὰ τῆς πολιτείας ἰθυνόντων.

Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἥρωος Λευκάσπιδος, τῶν ἀρχόντων Διονυσίου, Κίμωνος καὶ Εὐαινέτου, τοῦ Ἀρχίου, τοῦ βασιλέως Ἀγαθοκλέους καὶ τοῦ τυράννου Ἱκέτα, ἡ ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου (278 π.Χ.) εὗρε τὴν χώραν ἐν ἀνωμαλίᾳ. Ὁ Ἱέρων προσληφθεὶς ὑπὸ τούτου ὡς ἀξιωματικὸς ἐγένετο δημοφιλής, ἀποκτήσας καὶ μεγάλην δύναμιν, ὥστε, ὅτε ἐξερράγη ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν συνελεύσεων στάσις, οὗτος, ἐκλεγεὶς στρατηγός, ταύτην μὲν κατέπνιξεν, ἀνηγορεύθη δὲ ἄρχων μετὰ τοῦ Ἀρτεμιδώρου ἐναντίον τῶν Μαμερτίνων καὶ κατόπιν βασιλεὺς (270 π.Χ.). Ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου συμβούλου καὶ πλουσίου καὶ ἰσχυροῦ Λεπτίνου Φιλιστίδα, ἀνεκήρυξε βασίλισσαν, τὸν δὲ υἱόν, ὃν ἐξ αὐτῆς ἀπέκτησεν, ὠνόμασε Γέλωνα, προσπαθήσας νὰ καταστήσῃ τοῦτον ἀντάξιον τοῦ μεγάλου συνωνύμου του. Διαπρέψας καὶ εἰς ἄλλους ἐμφυλίους σπαραγμούς, οἵτινες κατέπαυσαν δι' αὐτοῦ, ἡγεῖτο μισθοφόρου στρατεύματος, ὅπερ ὅμως ὑπέστη καταστροφὴν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Μαμερτίνων ἐπιδρομῇ. Ἀφωσιωμένος εἰς τὸ νὰ ἐπανορθώσῃ πανταχοῦ τῆς χώρας του τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν καὶ ἔχων ἀνάγκην πιστοῦ καὶ ἀξιομάχου στρατοῦ, προέβη εἰς ἀνασυγκρότησιν τοιούτου, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἕλληνας, καὶ δι' οὗ ἐπιτεθεὶς κατενίκησε τοὺς Μαμερτίνους, ἀφαιρέσας ἀπὸ τούτων τὰς πόλεις Μύλας, Ἄλαισαν, Τυνδαρίδα, Ἀβάκαιναν καὶ τὸ Ταυρομένιον, καὶ παρ' ὀλίγον καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν Μεσσήνην. Συμμαχήσας δὲ μετὰ τῶν Καρχηδονίων, προσεπάθησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οὐδετερότητα τῆς Σικελίας, ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι καὶ ὑπὸ τὸν Ἄππιον Κλαύδιον καὶ κατόπιν ὑπὸ τοὺς Ὀτακίλιον καὶ Οὐαλέριον ἐπιτεθέντες κατ' αὐτοῦ, πολιορκοῦντος τὴν Μεσσήνην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Συρακουσῶν (263) μετὰ μίαν ὑποχώρησίν των ἕνεκα λοιμοῦ, κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι, καὶ οὕτω συνήφθη εἰρήνη, δι' ἧς ὁ Ἱέρων ἀνελάμβανεν ἀντὶ ἐτησίου φόρου τὴν κυριαρχίαν τοῦ πρὸς Ν. καὶ Α. μέρους τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Ταυρομενίου.

Ἡ σύνεσις ὅμως ἐν τῇ καθόλου διοικήσει, ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ μετριοπάθεια τοῦ ἤθους τὸν κατέστησε τόσον συμπαθῆ καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε τοῦ μὲν ἐτησίου φόρου ἀπηλλάγη, ἰδίᾳ ὅτε δραμὼν εἰς βοήθειάν των κατὰ τοῦ Ἀκράγαντος (262) ἀπέστειλε ζῳοτροφίας καὶ πολιορκητικὰς μηχανάς, φιλικοὺς δὲ δεσμοὺς συνῆψε μετὰ τούτων (241), οὕτως ὥστε τῇ βοηθείᾳ των, ὡς συμμάχων πλέον, καὶ τῶν Καρχηδονίων, ἠσχολήθη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ βασιλείου του. Ὠχύρωσε τὴν πόλιν, ἐπροστάτευσε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, ἐξεχώρησε πληθὺν δικαιωμάτων του εἰς τὴν γερουσίαν, ὑπεστήριξε τὰς λαϊκὰς ἀνάγκας καὶ ἔκαμε νόμους, οὓς οἱ Ρωμαῖοι ἐτήρησαν ἐκ σεβασμοῦ (leges hieronicae). Ἀποθανὼν μετὰ πεντηκονταετῆ βασιλείαν (216) εἰς ἡλικίαν ἐνενήκοντα τεσσάρων ἐτῶν, ἀφῆκε διάδοχον τὸν ἔγγονόν του Ἱερώνυμον. — Η.

— **Ἱέρων.** Ἀγγειοπλάστης τῶν μέσων τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῶν σῳζομένων ἀγγείων του προκύπτει, ὅτι συνειργάζετο διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ἔργων του μετὰ τοῦ συνυπογράφοντος ἐνίοτε ζωγράφου Μάκρωνος καὶ μετά τινος ἄλλου ἐπίσης ζωγράφου, ἀγνώστου ὀνόματος, τοῦ ὁποίου ἡ τεχνοτροπία διαφέρει τῆς τοῦ Μάκρωνος.

— **Ἱέρων.** Τύραννος τῆς Πριήνης, ἀκμάσας περὶ τὸ 300 π. Χ. καὶ καταλαβὼν τὴν ἐξουσίαν κατόπιν ἐκλογῆς τοῦ λαοῦ. Κατεδίωξε καὶ ἐξώρισε τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους καὶ ἄφησε μνήμην σκληροῦ καὶ ἀπαισίου τυράννου, ἐκδιωχθεὶς τέλος ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ καταφυγὼν εἰς Ρόδον τῷ 297 π. Χ.

— **Ἱέρων, *μάρτυς*.** Ἐκ Τυράννων τῆς Καππαδοκίας καταγόμενος, ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ (284—305). Συλληφθεὶς μετὰ τριάκοντα δύο ἄλλων Χριστιανῶν, ὑπέστη μετ' αὐτῶν φρικώδεις βασάνους συναποθανών. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 7 Νοεμβρίου μετὰ μαρτυρολογίου καὶ ἰδίας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωάννης ὁ μοναχός, ἕτερον δὲ κανόνα ἀνέκδοτον εἰς τοὺς μάρτυρας τούτους ἐποίησεν Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος. Ε. Γ. Π.

Ἱερωνυμάκης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται: — 1) ***Ἀναγνώστης***. Πρόκριτος ἐξ Ἡρακλείου, συμμετέσχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, ἐκλεγεὶς τῷ 1822 μέλος τοῦ συμβουλίου τῶν γενικῶν φροντιστῶν (ἤτοι ὑπουργῶν) Κρήτης. Τὸν Ὀκτώβριον 1822 ἀπεστάλη μετὰ πέντε ἑτέρων εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἀναγγείλωσιν εἰς τὴν ἐν Ἑρμιόνῃ ἑδρεύουσαν κεντρικὴν κυβέρνησιν τὴν παραίτησιν τοῦ γενικοῦ ἐπάρχου (γεν. διοικητοῦ) Κρήτης Μιχαὴλ Ἀφεντούλη καὶ αἰτήσωνται τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἐμμ. Τομπάζη, συγχρόνως δὲ ἐκθέσωσι τὴν ἐν Κρήτῃ κατάστασιν καὶ συστήσωσι τὴν λῆψιν τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκεῖ ἀγῶνος.

— 2) ***Νικόλαος***, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου. Ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Κισάμου.

— 3) ***Παναγιώτης***. Ἀγωνιστὴς ἐκ Κυθήρων. Ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τοῦ Νεοκάστρου τῷ 1825. Ν. ΚΛΣ.—Γ. Δ. Κ.

Ἱερωνυμίδης, *Ἱερώνυμος*. Ἕλλην μηχανικὸς (1854—1925) ἐκ Κύπρου, διαβιώσας ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου εἰργάσθη εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐφεῦρε τελειοποίησιν τῆς ἕλικος τοῦ Ἀρχιμήδους πρὸς ἄρδευσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀκόμη ἐν χρήσει πολλῇ. Ἐπίσης μηχανὴν πρὸς κατασκευὴν μονολίθων σωλήνων διαφόρων διαμετρημάτων. Γ. Λ. Λ.

Ἱερωνυμῖται (οἱ). — 1) Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦ *ἁγίου Ἱερωνύμου*, τοῦ σοφοῦ πατρὸς τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. — 2) Οἱ ἀποτελοῦντες ἕτερον ὁμώνυμον τάγμα ἐν Ἱσπανίᾳ (1370, ἀσχολούμενον ἰδίᾳ περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ἔχον ἰδιόκτητον ἱερὰν μονὴν ἐν Ἐσκουρίᾳ.— 3) Οἱ ἐρημῖται, συγκροτοῦντες ἕτερον τοιοῦτον τάγμα τοῦ αὐτοῦ ἁγίου (1380) εἰς Ὀμβρικήν, τόσον διακρινόμενον διὰ τὴν ἠθικὴν αὐστηρότητα, ὥστε οἱ ἀποτελοῦντες τοῦτο ἐθεωροῦντο ὡς μάγοι. 4) Ἕτεροι ὁμώνυμοι μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῆς *Διατυπώσεως* (1424), ἱδρυθέντος ἐν Λομβαρδίᾳ. —Η.

Ἱερώνυμος. Ρόδιος περιπατητικὸς φιλόσοφος καὶ γραμματολόγος, ζήσας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 290—230 π. Χ., σύγχρονος τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ καὶ τῶν φιλοσόφων Λύκωνος, Ἀρκεσιλάου καὶ Τίμωνος. Κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας τοῦ Κικέρωνος, ὑπῆρξε συγγραφεὺς μὲ μεγάλην μόρφωσιν καὶ πολὺ ἐπαγωγὸν ὕφος (doctus et suavis). Οἱ νεώτεροι ὅμως ἐκφέρουν πολλοὺς ψόγους διὰ τὰς φιλολογικάς του μελέτας, καθὼς καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρά του, ἐλέγχοντες αὐτὸν ὡς ψευδόμενον, ἐπιπόλαιον καὶ κακεντρεχῆ. Ἔργα του μνημονεύονται: «Περὶ ἐποχῆς», εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέπτυσσε τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀρκεσιλάου καὶ τῶν Πυρρωνιστῶν περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθείας· «Περὶ μέθης»· «Συμπόσιον»· σύγγραμμά τι «Ἠθικῆς», εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέθετε τὰς περὶ ὑψίστου ἀγαθοῦ καὶ εὐτυχίας ἀρχάς του. Ἡ εὐτυχία κατ' αὐτὸν συνίσταται ὄχι εἰς τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ εἰς τὴν «ἀπονίαν», ἤτοι τὴν ἀπουσίαν τῆς λύπης καὶ εἰς τὸ «ἀοχλήτως ζῆν», ἤτοι τὴν ἄνευ ἐνοχλήσεων ζωήν. Ἐκ τούτου βλέπομεν, ὅτι ὁ Ἱερώνυμος εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν περιπατητικῶν· «Περὶ ἀοργησίας»· «Περὶ ποιητῶν», σύγγραμμα τὸ ὁποῖον συνεκέντρωνεν ἱστορικὰς πληροφορίας περὶ τῶν κιθαρῳδῶν καὶ περὶ τῶν τραγῳδιοποιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν μέχρι τῆς ἐποχῆς του· «Ἱστορικὰ ὑπομνήματα» καὶ «Σποράδην ὑπομνήματα»· «Περὶ Ἰσοκράτους»· «Ἐπιστολαί»· γεωγραφικὰς μελέτας, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἔκτασιν. Τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπωλέσθησαν πάντα πλὴν ἐλαχίστων ἀποσπασμάτων, ἐξετιμῶντο πολὺ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐχρησίμευον ὡς ὑποδείγματα μιμήσεως εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Τὰ ἀποσπάσματα συνελέγησαν καὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ Hiller ἐν Satura philologica Sauppio oblata (1879—1885). Ν. Α.

— **Ἱερώνυμος.** Ἕλλην ἱστοριογράφος γεννηθεὶς περὶ τὸ 370 π. Χ. ἐν Καρδίᾳ τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου. Ὑπηρέτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Εὐμένους, οὗτινος προσείλκυσε τὴν εὔνοιαν. Περὶ τῆς ἐκτιμήσεως ἧς ἀπέλαυε μαρτυρεῖ τὸ ὅτι παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὅπως μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Εὐμένει περὶ συνδιαλλαγῆς μετ' αὐτοῦ. Ἡ μεσολάβησίς του ὅμως δὲν ἐπέτυχεν, ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Εὐμένους τῷ 316 π. Χ. συνηχμαλωτίσθη μετ' αὐτοῦ, ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν Εὐμένη ἐφόνευσε, τὸν δὲ Ἱερώνυμον ἐκράτησε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς φίλον καὶ σύμβουλον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιγόνου ὁ Ἱερώνυμος παρέμεινεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον τὸν Γονατᾶν, ὁ ὁποῖος γενόμενος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας τὸν διώρισεν «ἐπιμελητὴν καὶ ἁρμοστὴν» τῆς Βοιωτίας. Ἀποθανόντος καὶ τούτου ὁ Ἱερώνυμος παρέμεινεν ὡς σύμβουλος τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν υἱοῦ του Ἀντιγόνου Γονατᾶ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅταν ἐφονεύθη ἐν Ἄργει ὁ Πύρρος τῷ 272 π. Χ. Ἀπέθανε τῷ 266 π. Χ. εἰς ἡλικίαν 104 ἐτῶν, διατηρῶν ἀκμαίας τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικάς του δυνάμεις. Συνέγραψεν Ἱστορίας τῶν Διαδόχων, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἥττης τοῦ Πύρρου. Τὸ ἔργον του τοῦτο ἐχαρακτήριζεν ἡ ἀκρίβεια εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πηγῶν καὶ ἡ λιτότης τοῦ ὕφους, ἐθεωρεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὡς ἡ αὐθεντικωτέρα πηγὴ διὰ τὰ μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον γεγονότα καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βοήθημα εἰς τὸν Διόδωρον καὶ τὸν Πλούταρχον διὰ τὸν βίον τοῦ Πύρρου. Εἰς τὸν Ἱερώνυμον ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἔργον τι περὶ τῶν Ἐπιγόνων, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ἂν πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου ἢ ἑτέρου συγγράμματος. Ὑπὸ τοῦ Παυσανίου κατηγορεῖται ὡς μεροληπτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ καὶ διακείμενος ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους βασιλεῖς. Ἐλάχιστα ἀποσπάσματα του παραδοθέντα ὑπὸ μεταγενεστέρων ἐξεδόθησαν ὑπὸ Müller (Fragm. Histor. Graec. Β'. σ 450 —461). Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

— **Ἱερώνυμος.** Βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν (γεννηθεὶς τῷ 231), διαδεχθεὶς τὸν πάππον του (216) Ἱέρωνα τὸν Β', υἱὸς τοῦ Γέλωνος καὶ τῆς Νηρηΐδος, θυγατρὸς τοῦ Πύρρου. Ἀνελθὼν τὸν θρόνον δεκαπενταετής, παραιτηθέντων τῆς κη-

Digitized by Google

δεμονίας του τῶν θείων του Ζωΐππου καὶ Ἀνδρανοδώρου, κατέστη μισητὸς διὰ τὰς πολυδαπάνους πολυτελείας, ἰδίᾳ ὅμως διὰ τὴν ὠμότητα καὶ τὰς αἱμοχαρεῖς βιαιοπραγίας. Ὄργανον τῶν θείων του κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἐδεξιώθη πανηγυρικῶς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀννίβα Ἱπποκράτην καὶ Ἐπικύδην, περιφρονήσας τοὺς τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Σικελίας Ἀππίου Κλαυδίου. Συμμετέσχε τοῦ δευτέ-

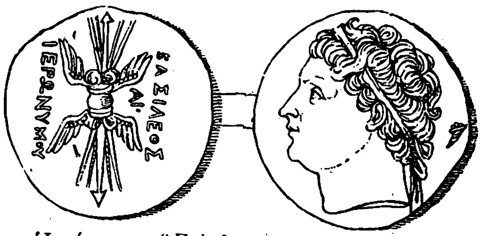

Ἱερώνυμος. (Ἐπὶ ἀργυροῦ τετραδράχμου τῶν Συρακουσῶν).

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως ὁ κεραυνὸς τοῦ Διὸς μετὰ τοῦ τίτλου «Βασιλέως Ἱερωνύμου», ἐπὶ τῆς ἑτέρας προτομὴ αὐτοῦ μετὰ μικροτάτου κέρατος Ἀμαλθείας.)

ρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν ὁροσήμανσιν διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἱμέρα τῶν Συρακουσῶν καὶ τῆς Καρχηδόνος, ἐπεδίωξε τὴν κατοχὴν ὁλοκλήρου τῆς νήσου, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα. Ἡ ρωμαΐζουσα ὅμως μερὶς διὰ συνωμοσίας, ὑπὸ τὸν Δεινομένην, εὐρέως ἐπεκταθείσης διὰ τὴν ἀντιπάθειάν του παρὰ τῷ στρατεύματι, ἐπέτυχε τὸν φόνον του, καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεκίνησεν ὁδεύων κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Ἐβασίλευσε μόνον ἐπὶ δεκατετράμηνον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀστόχου δράσεώς του ἐγένετο πρόξενος οὐ μόνον νὰ καταργηθῇ ἡ βασιλεία μετὰ τὸν θάνατόν του (213), ἀποκατασταθείσης τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ἡ Καρχηδὼν περιπλακεῖσα εἰς πολιτικὰς ἀνωμαλίας νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν καταστροφήν της.

Τὰ νομίσματα τῶν Συρακουσῶν ἐπὶ τοῦ Γέλωνος, τῶν δύο Ἱερώνων καὶ τοῦ Ἱερωνύμου ἀποτελοῦσι μέγα καὶ ἐπίλεκτον τμῆμα τῆς νομισματολογίας (*Head*—Σβορ.) —Η.

— **Ἱερώνυμος** (Sophronius Eusebius Hieronymus), ***ἅγιος***. Πατὴρ καὶ διδάσκαλος ἐπιφανὴς τῆς Ἐκκλησίας. Σύγχρονος τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων Αὐγουστίνου καὶ Ἀμβροσίου καὶ φίλος τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Νύσσης, ἐγεννήθη ἐν Στριδῶνι τῆς Δαλματίας (σήμερον Grabono Polje), πιθανῶς τῷ 340, ἐκ πλουσίων Χριστιανῶν γονέων. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι του, μετέβη τῷ 354 εἰς Ρώμην καὶ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ἐπιφανοῦς γραμματικοῦ Αἰλίου Δονάτου ἤκουσε μαθήματα λατινικῆς φιλολογίας, ρητορικῆς καὶ φιλοσοφίας, τότε δ' ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λιβερίου (352—366) καὶ ἐξέμαθε καὶ τὴν ἑλληνικήν. Ἐκ Ρώμης μετὰ τοῦ φίλου του Βονόσου ἀπελθὼν εἰς Γαλλίαν διέμεινεν ἐπί τινα ἔτη εἰς Τρέβην, ὅπου ἐπεδόθη εἰς θεολογικὰς μελέτας. ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Ἀκυληΐαν, ἔνθα εὑρίσκετο τῷ 373. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνῆψε φιλίαν μετὰ πολλῶν λογίων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Ρουφῖνος, ὁ Χρωμάτιος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐσέβιος, ὁ Νικήτας καὶ ἄλλοι. Καταλιπὼν τὴν Εὐρώπην ἀπῆλθεν εἰς Συρίαν καὶ ἔν τινι ἐρήμῳ παρὰ τὴν πόλιν Χαλκίδα διέμεινεν ἐπὶ 5 ἔτη (373—378), ὅπου ἐν αὐστηροτάτῃ ἀσκήσει ζῶν ἠσχολεῖτο καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης. Τῷ 378 μεταβὰς εἰς Ἀντιόχειαν ἐχειροτονήθη μὲν πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Παυλίνου, ἀλλ' οὐδέποτε ἐξετέλεσε καθήκοντα ἱερωσύνης. Τῷ 380 καταλιπὼν τὴν Συρίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξετιμήθη καὶ ἐχειραγωγήθη εἰς τὰς θεολογικάς του μελέτας ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, κοσμοῦντος τότε τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς βασιλευούσης, ἐγνωρίσθη δὲ καὶ μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν Ἑλλήνων θεολόγων. Τῷ 382 κληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Δαμάσου (366—384) εἰς Ρώμην, κατέλιπε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν Ρώμῃ ὑπηρετῶν ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐπισκόπου διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ ἀναθεωρήσῃ καὶ διορθώσῃ τὸ λατινικὸν κείμενον τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Ἐν Ρώμῃ διαμένων ἐτέλει καὶ καθήκοντα πνευματικοῦ πατρὸς καὶ διδασκάλου εἰς ὅμιλον εὐγενῶν παρθένων, αἵτινες εἰς τὸν οἶκον τῆς Μαρκέλλης τακτικῶς συνερχόμεναι ἠσχολοῦντο εἰς μελέτας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς προσευχάς. Τῷ 384 ἀποθανόντος τοῦ Δαμάσου, ὁ Ἱερώνυμος καταλιπὼν τὴν «Βαβυλῶνα», ὡς ἀπεκάλει τὴν Ρώμην, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Παυλινιανοῦ, τοῦ πρεσβυτέρου Βικεντίου καὶ τῶν παρθένων Μαρκέλλης, Παύλης, Εὐστοχίας καὶ ἄλλων ἀπῆλθε πρῶτον μὲν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου «ἀκροασάμενος τοῦ Διδύμου ἔμαθεν ὅ,τι ἠγνόει», ἔπειτα δὲ εἰς Παλαιστίνην, ὅπου ἐγκατασταθεὶς μονίμως ἵδρυσε δύο κοινόβια, ἓν μὲν ἀνδρῶν, ἓν δὲ γυναικῶν. Διευθύνων τὰ μοναστήρια ταῦτα, διδάσκων καὶ χειραγωγῶν τοὺς ἐν αὐτοῖς ἀσκουμένους καὶ εἰς μελέτας καὶ συγγραφὰς ἀσχολούμενος, ἀπέθανεν ἐν Βηθλεὲμ εἰς γῆρας βαθὺ τῇ 30 Σεπτεμβρίου τοῦ 420, κατόπιν δὲ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ρώμην καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Σάντα Μαρία Ματζιόρε (S. Maria Maggiore).

Ὁ Ἱερώνυμος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πολυγραφωτάτων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας ἀσχοληθείς. Τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λατινοφώνοις Χριστιανοῖς ἔκδοσιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἥτις ἐκαλεῖτο Itala, ἔβριθε δὲ ποικίλων ἑβραϊσμῶν καὶ ἑλληνισμῶν καὶ ἄλλων σφαλμάτων, ἀναθεωρήσας καὶ διορθώσας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, τῶν Ἑξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα, κατήρτισε νέαν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὴν κατόπιν κληθεῖσαν Vulgatam (Κοινήν), ὡς ἀντικαταστήσασαν τὴν Italam καὶ ἐν κοινῇ χρήσει οὖσαν ἔκτοτε παρὰ τοῖς δυτικοῖς. Ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὰς ὁμιλίας τοῦ Ὠριγένους εἰς Ἡσαΐαν, Ἰεζεκιήλ, Ἱερεμίαν, Ἆσμα ᾀσμάτων καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ. Εἰς τὴν ἑρμηνευτικὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρονται καὶ τρία ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, ἤτοι «Interpretationes hebraeorum nominum», «Liber de situ et nominibns locorum hebraicorum» καὶ «Quaestiones hebraicae in libro Geneseos». Μετέφρασεν ἐπίσης τὸ «Περὶ ἀρχῶν» τοῦ Ὠριγένους καὶ τὸ «Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» τοῦ Διδύμου. Ἱστορικὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὸ «Περὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν» τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἀκμασάντων κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους αἰῶνας ἀπὸ Χριστοῦ (De viris illustribus), ἡ μετάφρασις καὶ συμπλήρωσις τοῦ «Χρονικοῦ» τοῦ Εὐσεβίου καὶ τρεῖς βιογραφίαι ἀσκητῶν, Παύλου, Μάλχου καὶ Ἱλαρίωνος (Vita Pauli monachi, Malchi captivi monachi, beati Hilarionis). Δογματικὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι; «Altercatio Luciferiani et orthodoxi», «Adversus Helvidium de perpetua virginitate Mariae», «Adversus Iovianum», «Contra Vigilantium», «Contra Ioannem Hierosolymitanum», «Adversus libros Rufini» καὶ «Dialogus contra Pelagianos». Αἱ δὲ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἱερωνύμου (126 περιεσώθησαν), ἐν κλασσικῇ λατινικῇ γλώσσῃ γεγραμμέναι, πλεῖστα περιστατικὰ τοῦ βίου αὐτοῦ μνημονεύουσαι καὶ περὶ πολλῶν θεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν πραγμάτων πολλὰ διδάσκουσαι, εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων αὐτοῦ.

Πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων, ἄλλοι μὲν ὑπερθεματίζουσι τὴν πολυμάθειαν, τὴν ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν, τὴν ἀδιάκοπον δραστηριότητα καὶ ἄλλας ἀρετὰς τοῦ Ἱερωνύμου, ἄλλοι δὲ τοὐναντίον ψέγουσιν αὐτὸν ὡς ἐπιπόλαιον, ὡς εὐερέθιστον, ὡς φιλόδοξον, ὡς παλίμβουλον καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς κρί-

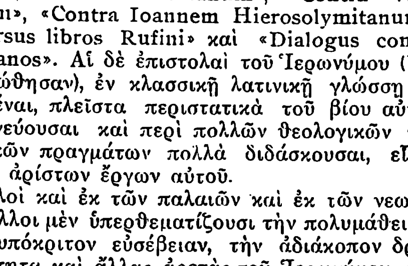

Τοριτζιάνι: *Ἅγιος Ἱερώνυμος.*

(Ἐκκλησία Ἁγίας Ἄννης ἐν Γρενάδῃ.)

σιν ἔγραψαν καὶ ἄλλοι μέν, μάλιστα δὲ δύο ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς Ἐκκλησίας ἀνδρῶν, ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων ὁ Αὐγουστῖνος, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ ἡμέτερος Κ. Οἰκονόμος: «Οἱ καρποὶ τῆς σοφίας τοῦ Ἱερωνύμου, λέγει ὁ Αὐγουστῖνος, εἶναι τοιοῦτοι, ὥστε δυστυχὴς πρέπει νὰ καλῆται ὁ μὴ σεβόμενος τόσον πολλοὺς καὶ τόσον ἁγίους πόνους καὶ μὴ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ ἐπὶ τούτοις. Ὁ σεβαστὸς πρεσβύτερος, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς σοφίας αὐτοῦ τῇ θείᾳ βοηθείᾳ τοσοῦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅσον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ». Ὁ δὲ Οἰκονόμος, ὅστις πλεῖστα τοῦ Ἱερωνύμου σφάλματα εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ τοῦ «Χρονικοῦ» τοῦ Εὐσεβίου ἤλεγξεν, ὁμολογεῖ μὲν ὅτι ὁ Ἱερώνυμος «ἐν πολλοῖς γοργὸς περὶ τὰς κρίσεις καὶ ὀξύχολος πολλάκις καὶ τοῦ μετρίου θερμότερος καί πως καὶ αὐτοέπαινος ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλοτιμίας ἐνίοτε ἐρεθιζόμενος», ἀσπάζεται ὅμως «τὰς ἐγκάρπους καὶ ἀμωμήτους διδασκαλίας αὐτοῦ» καὶ θαυμάζει «τὰς εὐκλεεῖς αὐτοῦ συγγραφὰς καὶ τὴν εὐγλωττίαν» «καὶ τὴν θεοφιλεστάτην δ' αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὴν ἐνάρετον ἄσκησιν καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐν λόγοις καὶ ἔργοις ἀκαμάτους καὶ ἀριζήλους ἀγῶνας καὶ τὸ μακάριον τέλος». Τὰ ἅπαντα τοῦ Ἱερωνύμου περιέχονται ἐν τῇ λατινικῇ πατρολογίᾳ Migne (τόμ. 22—30) καὶ ἐν τῷ «Corp. script. eccles. latin» τῆς Βιέννης (τ. 54—57).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Οἰκονόμου*, «Περὶ τῶν Ο΄ ἑρμηνευτῶν τῆς Π. Διαθήκης» (ἐν Ἀθήναις 1849, Α΄ 77 κ. ἑξ. καὶ Β΄ 80 κ. ἑξ. καὶ Γ 96 κ. ἑξ. καὶ Δ 579 κ. ἑξ.).— *Φιλαρέτου-Παγίδα*, «Ἱστορικη διδασκαλία περὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας» (ἐν Ἱεροσολύμοις 1886, Β΄ 500 κ. ἑξ.).— *Grützmacher*, «Hieronymus» (εἰς τόμ. 3 Berlin 1901—1908).— *Brochet* «S. Jérôme et ses ennemis» (Paris 1905).— *Gautier* «Miscellanea Geronimiana» (Romae 1920, συλλογὴ ποικίλων διατριβῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Ἱερώνυμον).— *Cavallera*, «Saint Jérôme, sa vie, son oeuvre» (τεῦχος α΄ καὶ β΄ τοῦ «Spicilegium sacrum Lovaniense» Paris 1923).— *Τιμοθέου Πυθαγόρα*, «Ἡ πραγματεία τοῦ Ἱερωνύμου κατὰ Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων» (ἐν Ἱεροσολύμοις 1923).— *Labriolle*, «Histoire de la littérature latine chrétienne» (Paris 1924, 445 κ. ἑξ.) — *Rauschen*, «Grundriss der Patrologie» (Freiburg im B. 1926, 331 κ. ἑξ.). Ε. Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ

— **Ἱερώνυμος** ***Βοναπάρτη***. βλ. λ. *Βοναπάρτης* Ἱερώνυμος (ἀρ. 4 τ. Ζ΄ σ. 534 β΄).

— **Ἱερώνυμος** *τῆς* ***Μοραβίας*** Δομινικανὸς μοναχό., ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, ὅστις συνέλεξε μερικὰ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων διαψαλμάτων (Discantus). Γ. Σ.

— **Ἱερώνυμος** ὁ *ἐκ* ***Πράγας***. Βοημὸς θεολόγος. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 1374 ἐν Πράγᾳ τῆς Βοημίας καὶ σπουδάσας ἐν Κολωνίᾳ, Ἀϊδελβέργῃ, Παρισίοις καὶ Ὀξφόρδῃ, ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ Ἄγγλου μεταρρυθμιστοῦ Βίκλεφ κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ σπουδῶν του καὶ ἐπανελθὼν εἰς Πράγαν τῷ 1402 ἐγνώρισεν εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Οὔσσιον τὰ συγγράμματα τοῦ Βίκλεφ. Ὅτε δὲ ὁ Οὔσσιος συλληφθεὶς ὡς αἱρεσιάρχης ἐδικάζετο ἐν Κωνσταντίᾳ τῷ 1415, ὁ Ἱερώνυμος ἐλθὼν αὐτόκλητος εἰς Κωνσταντίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ φίλου του, φοβηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς καθ' ὁδὸν ὡδηγήθη εἰς Κωνσταντίαν ἁλυσίδετος καὶ ἐν φυλακῇ δεινῶς βασανισθεὶς τῷ 1416 κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βίκλεφ καὶ Οὐσσίου. Εὐθὺς δ' ὅμως κατόπιν μετανοήσας ἐζήτησε δημοσίαν ἀκρόασιν καὶ ταύτης παρασχεθείσης ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ὁμολογήσας, ὅτι ἐκ φόβου ἀνεκάλεσε τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ δόξας καὶ ὅτι νῦν ἐπιμένει εἰς αὐτάς, κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον. Ἀπτόητος ὅμως ἀκούσας τὴν καταδίκην του, ἔθηκεν ὁ ἴδιος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν αἱρετικὸν πῖλον καὶ ψάλλων ὕμνους θρησκευτικοὺς ὡδηγήθη εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καί, ὡς ὁ φίλος αὐτοῦ Οὔσσιος, ἀπέθανε καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἐπὶ τῆς πυρᾶς (*Φ. Βαφείδου*, «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1886, Β΄ 348.—*Kraus-Godet*, «Histore de l'Église» Paris 1902, Β΄, 469). Ε.Γ.Π.

ἱερωσύνη (ἡ)· τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, ἄλλως *ἱερατεια*· || τὸ σύνολον τῶν ἱερέων καὶ ἐν γένει τῶν θρησκευτικῶν λειτουργῶν, ὁ κλῆρος, ἄλλως *ἱερατεῖον*.

— *[Δογμ.] Ἱερωσύνη* εἶναι τὸ μυστήριον, ἐν ᾧ διὰ τῆς μετὰ προσευχῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον κατέρχεται ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ἁγιάζουσα καὶ καθιστῶσα αὐτὸν ἱκανὸν λειτουργὸν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Χριστὸς ἱδρύσας τὴν Ἐκκλησίαν ὥρισε καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα, τὴν μετάδοσιν τῶν ὁποίων ἀνέθηκεν εἰς ἴδια πρόσωπα. Τὰ ἴδια ταῦτα πρόσωπα ἦσαν οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Χριστός, ὡς αὐτὸν ὁ Πατήρ, εἰς τὸν κόσμον (*Μάρκ* 16, 15), ὅπως κηρύττωσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ (*Ματθ*. 28, 18), τελῶσι τὰ μυστήρια (*Ματθ*. 28, 18. Α΄ Κορ 4, 1. Β΄ Κορ. 5,20. *Ματθ*. 16, 18 *Ἰωαν*. 20, 23) καὶ διοικῶσι τὴν Ἐκκλησίαν (*Ἰωάν*. 21, 15). Τὸ ἀξίωμα δὲ τοῦτο, τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελεῖν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ πανταχοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ διαρκέσῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος (*Ματθ*. 28, 20. Α΄ Κορ. 11, 26), ἔπρεπεν ἄρα νὰ εἶναι μεταδοτόν. Οὕτω κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν χειροτονοῦνται ἑπτὰ διάκονοι (Πράξ. 6, 6), πρεσβύτεροι κατ' ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα (Πράξ. 14, 23) καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ Τιμόθεος (Α΄ Τιμ. 4, 14. Β΄ Τιμ. 1, 6). Ἡ χειροτονία δ' αὕτη ἐγίνετο δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, δι' ἧς μετεδίδετο τοῖς χειροτονουμένοις ἡ θεία χάρις. Οὕτως ὁ ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει τῷ Τιμοθέῳ γράφων «μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας μετ' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου» (Α΄ Τιμ 4, 14· πρβλ. Β΄ Τιμ. 1, 5. Πράξ. 6, 6 καὶ 14, 28). Ἡ ἐπίθεσις δ' αὕτη τῶν χειρῶν καὶ ἡ δι' αὐτῆς μετάδοσις

Digitized by Google

τῆς θείας χάριτος δὲν ἐγίνετο βεβαίως κατ' ἀτομικὴν ἐπιταγὴν τῶν ἀποστόλων, τῶν οὐδὲν οὐσιῶδες ἄνευ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου διαταξάντων, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν. Ὡς δὲ ἡ ἁγία Γραφή, οὕτω καὶ ἡ ἱερὰ παράδοσις θεωροῦσι τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον καὶ ἑπομένως ἡ γνώμη τῶν διαμαρτυρομένων, τῶν δεχομένων τὴν ἱερωσύνην ὡς ὠφέλιμον ἁπλῶς διάταξιν τοῦ Θεοῦ και οὐχὶ ὡς μυστήριον (institutum dei utile sed non sacramentum), δὲν εἶναι ὀρθή. Οὐδὲ δύνανται νὰ γίνωσιν ἀποδεκταὶ αἱ γνῶμαι τῶν διαμαρτυρομένων περὶ βασιλείου ἱερατεύματος, διότι ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ προσηγορία τῶν Χριστιανῶν «ὡς γένου ἐκλεκτοῦ, βασιλείου ἱερατεύματος, ἔθνους ἁγίου» (Α' Πετρ. 2, 9 Ἀποκ. 20, 6) δὲν αἴρει τὴν ὕπαρξιν ἰδίου ἱερατείου, τῶν τε πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς διαστελλόντων τὸν κλῆρον τῶν λαϊκῶν καὶ τονιζόντων τὸ ἀναγκαῖον τῆς ὑπακοῆς τῶν δευτέρων εἰς τοὺς πρώτους (*Κλήμ. Ρώμ.* Α' Κορ. 43—44. *Ἰγν.* πρὸς Τραλ. 3. *Πολυκ. Σμύρν.* 5 Διδ. δώδ. Ἀποστ. 15 καὶ ἀλλαχοῦ). Τελεῖται δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο ὑπὸ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, τῶν ἐπισκόπων, καὶ δὴ ὑφ' ἑνὸς μὲν ἐπισκόπου προκειμένου περὶ χειροτονίας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου, ὑπὸ δύο δὲ ἢ πλειόνων προκειμένου περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου. Ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης μεταδιδομένη χάρις, μία οὖσα, μεταδίδεται βαθμηδόν, τοῦ διακόνου λαμβάνοντος αὐτὴν εἰς κατώτερον βαθμόν, τοῦ πρεσβυτέρου εἰς ἀνώτερον καὶ τοῦ ἐπισκόπου εἰς ἀνώτατον καὶ πλήρη. Οὕτως, ὁ μὲν ἐπίσκοπος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κήρυξ τῶν ἀληθειῶν, ὁ τελῶν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνων τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ δὲ πρεσβύτερος κηρύττει μὲν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τελεῖ τὰ μυστήρια, πλὴν τοῦ τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου καὶ διευθύνει τὴν Ἐκκλησίαν, ὑποτάσσεται ὅμως τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ὁ διάκονος βοηθεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν πρεσβύτερον ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις, μὴ ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ τελεῖν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδὲ τοῦ κηρύττειν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου. Κατὰ ταῦτα οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου, οἵτινες ἀρχαιότατα ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελοῦσιν ἓν μυστήριον, οὗτινος ἡ χάρις και τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς μεταδίδονται ἐν μέρει καὶ κατὰ βαθμούς. Τὸ τρισσὸν τῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης δὲν αἴρει τὴν ἑνότητα τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης, ἡ δὲ ἑνότης τοῦ μυστηρίου δὲν αἴρει τὴν τρισσὴν μυστηριακὴν πρᾶξιν, θεωρουμένης οὐ μόνον τῆς χειροτονίας τοῦ πρεσβυτέρου, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ διακόνου μυστηριακῆς. Ἡ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης μεταδιδομένη χάρις ἐντυποῦται οὕτως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ χειροτονηθέντος, ὥστε δὲν δύναται νὰ ἀπολεσθῇ. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης κανονικῶς τελεσθέντος.

Οἱ μέλλοντες νὰ χειροτονηθῶσι δέον νὰ ὦσι: 1) Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι (Α' Οἰκ. συνόδ. καν. 19) μὴ ἐπιστραφέντες πρὸ μικροῦ ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ (Α' Τιμ. 3, 6 Καν. ἀποστ. 80. Α' Οἰκ. συνόδ. καν. 2 καὶ 9. Λαοδ. καν. 2)· 2) ἀνέκκλητοι ἔν τε τῇ πίστει καὶ τῇ διαγωγῇ (Τίτ. 1, 7. Α' Τιμ. 3, 2 καὶ 4, 12, Λαοδ. καν. 12)· 3) γνῶσται τῆς τε ἁγ. Γραφῆς καὶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας (Ζ' Οἰκ. συν. καν. 2)· 4) σωματικῶς ἀρτιμελεῖς, μὴ ἔχοντες σωματικὰ ἐλαττώματα κωλύοντα τὴν κανονικὴν καὶ τακτικὴν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐκτέλεσιν (Καν. ἀποστ. 78)· 5) ἡλικίας 30 μὲν ἐτῶν προκειμένου περὶ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, 25 δὲ περὶ διακόνου· 6) ἄγαμοι μὲν ἢ ἔγγαμοι προκειμένου περὶ χειροτονίας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου (Α' Τιμ. 3, 2. 4, 12. Καν. ἀποστ. 4. ΣΤ' Οἰκ. συν. καν. 13. Γαγγρ. καν. 4), ἄγαμοι δὲ προκειμένου περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου (ΣΤ' Οἰκ. συν. καν. 12. *Ἰουστ.* Νεαρ. 6, 12), τοῦ γάμου οὐδενὶ ἐπιτρεπομένου μετὰ τὴν χειροτονίαν (Καν. ἀποστ. 26. Σύν. Τρούλ. καν. 6, Νεοκ. καν. 1. Α' Οἰκ. συν. καν. 3 καὶ 6. Βασιλ. καν. 6).

Ἡ ἱερωσύνη παρὰ τοῖς δυτικοῖς. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία δεχομένη τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, διαφέρουσα μόνον ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῶν χειροτονιῶν τῶν σχισματικῶν καὶ αἱρετικῶν. Ἐνῷ δηλαδὴ ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀκολουθοῦσα τὴν γνώμην τοῦ Κυπριανοῦ καὶ Φιρμιλιανοῦ καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο συνόδων τῆς Ἀφρικῆς καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, καθ' ἣν αἱ χειροτονίαι τῶν τε σχισματικῶν καὶ αἱρετικῶν δὲν δύνανται γίνωσιν ἀποδεκταί, χειροτονεῖ τοὺς ἐκ τῶν σχισμάτων καὶ αἱρέσεων προσερχομένους εἰς αὐτὴν κληρικούς, κατ' οἰκονομίαν μόνον τινὰς ἐξ αὐτῶν δεχομένη ἄνευ χειροτονίας, ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία διακρίνουσα καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἱερωσύνης τὸν χαρακτῆρα ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ δεχομένη ὅτι διὰ τῆς κανονικῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ παρὰ τοῖς σχισματικοῖς καὶ αἱρετικοῖς ἐντυποῦται ὁ χαρακτήρ, ἀναγνωρίζει τὴν κανονικῶς τελεσθεῖσαν ἱερωσύνην τῶν τε σχισματικῶν καὶ αἱρετικῶν.

Παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις. Ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, διισχυριζομένη ὅτι τὸ χειροτονεῖν ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ δὲν δηλοῖ μυστηριακὴν οὐδὲ λειτουργικὴν κἂν πρᾶξιν, ἀλλ' ἁπλῶς τὴν δι' ὑψώσεως τῶν χειρῶν τοῦ λαοῦ ἐκλογήν. Ἡ γνώμη αὕτη τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας εἶναι σφαλερά, διότι ἡ χειροτονία ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ δὲν γίνεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐπιθετόντων τὴν ἑαυτῶν χεῖρα μετὰ προσευχῆς ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον καὶ μεταδιδόντων οὕτως αὐτῷ τὴν χάριν (Α' Τιμ. 4, 14. Β' Τιμ. 1, 6). Οὐδὲ διαφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τῆς Καινῆς Διαθήκης κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐνῷ ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ὑπῆρχεν ἰδία τάξις ἱερέων, ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ πάντες οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ἱερεῖς (Α' Πετρ. 2, 9· πρβλ. Ἀποκ. 20, 6). Ἐσφαλμένη ἐπίσης εἶναι ἡ γνώμη τῶν διαμαρτυρομένων, καθ' ἣν εἷς βαθμὸς ἱερωσύνης ὑπάρχει, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου, ὁ δὲ βαθμὸς τοῦ ἐπισκόπου ἀνεπτύχθη ὕστερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν πρεσβυτέρων πρὸς ἀλλήλους ἀποφασισάντων νὰ ἐκλέξωσι προϊστάμενον αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς φιλαρχίας τινῶν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, κατορθωσάντων νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ ὑποτάξωσι τοὺς λοιπούς, καθ' ὅσον ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ γίνεται διάκρισις τῶν καθηκόντων τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τῶν τῶν πρεσβυτέρων, ἐκ δὲ τῆς ἀρχαιοτάτης παραδόσεως γίνεται δῆλον, ὅτι πανταχοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχον ἐπίσκοποι, ἐνῷ κατὰ τὴν ἀνωτέρω γνώμην τῶν διαμαρτυρομένων ἔπρεπεν εἴς τινας μόνον Ἐκκλησίας νὰ ὑπάρχωσιν ἐπίσκοποι. Καὶ ἡ γνώμη τέλος τῶν διαμαρτυρομένων, καθ' ἣν οἱ αὐτοὶ ἱερεῖς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἐπιβλέποντες ταύτην καλοῦνται ἐπίσκοποι, ὡς προβεβηκότες δὲ τὴν ἡλικίαν κατ' ἀναλογίαν τῶν προϊσταμένων τῶν ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν πρεσβύτεροι εἶναι σφαλερά, διότι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἐναλλάσσονται ἐνίοτε τὰ ὀνόματα ἐπίσκοπος καὶ πρεσβύτερος, ἐκ τῆς ἐναλλαγῆς ὅμως ταύτης δὲν ἕπεται ἡ ταυτότης τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρου, ὅπερ διακρίνεται σαφῶς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Κ. Ι. Δ.

—*[Τελετ.]* Ἡ ἀκολουθία τῆς *ἱερωσύνης* τελεῖται πάντοτε καὶ συνδέεται μετὰ τῆς θείας λειτουργίας κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν τάξιν καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν (διακόνου, πρεσβυτέρου, ἐπισκόπου), ὄχι ὅμως καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ἥτις διαφέρει ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦ χειροτονουμένου. Ὁ τρόπος τῆς χειροτονίας εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Ἀνέκαθεν δύο κύριαι πράξεις ἐλάμβανον χώραν, ἤτοι ἡ ἐκλογὴ μετὰ τῆς ἐπιψηφίσεως καὶ ἡ προχείρισις δι' ἐπικλήσεως τῆς θείας χάριτος καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Αἱ σχετικαὶ εὐχαὶ σῴζονται ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διαταγαῖς (βιβλ. Η' κεφ. 16 καὶ 18). Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑποψηφίων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ λαός, καθὼς μέχρι τοῦδε οἱ ἐνορῖται προτείνουσιν τὸν ἐφημέριόν των. Κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν ἐπισκόπου ἐκρίνετο ἀναγκαιότατον νὰ πληροφορῶνται οἱ τῶν πλησίον ἐπαρχιῶν ἐπίσκοποι τὴν γνώμην τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς χηρευούσης ἐπισκοπῆς. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς τὴν κυριωτέραν ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ἤσκουν οἱ ἐπίσκοποι ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἂν καὶ δὲν ἔμεινε καὶ ὁ λαὸς ἐντελῶς ἀμέτοχος· μόνον δὲ κατὰ τῶν ὀχλαγωγικῶς καὶ δημαγωγικῶς διεξαγομένων ἐκλογῶν διετυπώθη ὁ 13ος κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου. Ὁ χειροτονούμενος ἐπίσκοπος ἐλαμβάνετο συνήθως ἐκ τοῦ κλήρου τῆς χηρευούσης ἐπισκοπῆς. Οἱ ἐκλεγέντες ἐχειροτονοῦντο δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ χρόνος τῆς χειροτονίας ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι διάφορος, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον προχειρίζεται ὁ ὑποψήφιος. Ὁ μὲν διάκονος χειροτονεῖται μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων (δηλαδὴ μετὰ τὸ «Ἄξιόν ἐστιν κλπ.), διότι κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπηρεσία ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τοῦ Κυρίου· ὁ δὲ πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τὸν χερουβικὸν ὕμνον, δηλαδὴ ὅτε προσεκομίσθησαν τὰ τίμια δῶρα καὶ μέλλουν ν' ἁγιασθοῦν, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἁγιασμὸν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον· τότε καὶ ἐγχειρίζει εἰς αὐτὸν ὁ χειροτονήσας ἐπίσκοπος τὸν ἅγιον ἄρτον καὶ παραγγέλλει νὰ φυλάξῃ τὴν παρακαταθήκην ταύτην. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ὁπότε κυρίως ἀρχίζει ἡ λειτουργία, διὰ νὰ προσαγορεύσῃ τὸν λαὸν ὡς προεστὼς διὰ τοῦ «Εἰρήνη πᾶσι» καὶ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀνέκαθεν τὸ κυριώτερον ἔργον τῶν ἐπισκόπων· χειροτονεῖται λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς τῆς λειτουργίας. Ὅταν πρόκειται νὰ χειροτονηθῇ ὁ ὑποψήφιος, προσάγεται ὁ μὲν διάκονος ὑπὸ διακόνων, ὁ δὲ πρεσβύτερος ὑπὸ δύο διακόνων πρῶτον, ὕστερον δὲ ὑπὸ δύο πρεσβυτέρων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον. Ἔπειτα γίνεται τρὶς ὁ πνευματικὸς χορὸς περὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν· τοῦ πνευματικοῦ χοροῦ τελουμένου ψάλλονται μερικὰ χαρμόσυνα τροπάρια («Ἅγιοι μάρτυρες, οἱ καλῶς ἀθλήσαντες κλπ.», «Δόξα σοι Χριστέ, ὁ Θεὸς κλπ.», «Ἠσαΐα χόρευε κλπ.»), τὰ ὁποῖα ψάλλονται καὶ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ὁ χειροτονούμενος κατόπιν κλίνει καὶ ἀσπάζεται τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ τὸ Ὠμοφόριον καὶ τὴν χεῖρα τοῦ ἐπισκόπου, ὅστις κάθηται ἐξ ἀριστερῶν τῆς ἁγίας Τραπέζης. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφοῦ σφραγίσῃ ὁ χειροτονῶν ἐπίσκοπος τὸν χειροτονούμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔχοντα κεκλιμένα τὰ γόνατα πρὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας («Ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα...»), ἐνῷ συγχρόνως ἔχει ἐπιτεθειμένην ἐπ' αὐτοῦ τὴν δεξιάν. Εἰς δὲ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐπισκόπου τίθεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἵνα δηλωθῇ καταφανέστερον ὅτι αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ χειροτονῶν. Λεγομένων τῶν εὐχῶν, συνέχεται κλῆρος καὶ λαὸς διὰ τοῦ «Κύριε ἐλέησον». Μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁ ἐπίσκοπος παρέχων εἰς τὸν χειροτονηθέντα ἕκαστον ἄμφιον ἀναφωνεῖ τὸ «Ἄξιος», τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Δ. Ν. ΜΟΡΑΪΤΗΣ

Ἰεσδεγέρθης. Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν. Διὰ τῆς κατὰ τὸ 651 μ. Χ. τελείας κατατροπώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατελύθη ὁριστικῶς τὸ περσικὸν κράτος καὶ ὁ Ἰσλαμισμὸς μετὰ ἀγῶνας 18 μόνον ἐτῶν κατὰ τοῦ Ζωροαστρισμοῦ κατίσχυσεν αὐτοῦ, ἐνῷ ὁ Ἑλληνισμός, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμός, ἐπάλαισεν ἐπὶ 800 καὶ πλέον ἔτη κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

Ἰεσράελ *[Γεωγρ.]*. Πεδιὰς τῆς Β. Παλαιστίνης, ἑβραϊστὶ λεγομένη *Ἐσδρελὼν* (βλ. λ.), σήμερον δὲ *Μὲρτζ ἴμπν Ἀμέρ*. Ἐκτείνεται πολὺ ἀνώμαλος πρὸς νότον τοῦ ὄρους Θαβώρ, ἄλλοτε δὲ πολὺ καλλιεργημένη, σήμερον εἶναι παρημελημένη. Ἔχει πλάτος 28 χλμ. ἀπὸ τῆς Καΐφας μέχρι τοῦ Ἰορδάνου. Οἱ κυριώτατοι τῶν μικρῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι τὴν ἀρδεύουν, εἶναι ὁ *Νάχρ ἐλ Δζαλοὺδ* χυνόμενος εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ὁ *Σίζον Νάχρ ἐλ Μουκάτα* χυνόμενος εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ἰεσσαὶ *[Βιβλ.]*. Εὔπορος ποιμνιοτρόφος τῆς Βηθλεέμ, ἔγγονος τῆς Ρουθ καὶ τοῦ Βοὸζ καὶ πατὴρ δύο θυγατέρων καὶ ὀκτὼ υἱῶν, νεώτατος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ βασιλεὺς Δαυΐδ. Δόξαν μεγάλην ἀπέκτησεν ἐν τῇ ἰσραηλιτικῇ ἱστορίᾳ ὁ Ἰεσσαὶ ὄχι μόνον ὡς πατὴρ βασιλέως τοσοῦτον ἐνδόξου, ἀλλὰ καὶ ὡς προπάτωρ τοῦ Μεσσίου, ὅστις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου ὡς «ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί» (*Ἡσ.* ια' 1). Ἡ φράσις δὲ αὕτη τοῦ Ἡσαΐου ὑπῆρξε θέμα λίαν προσφιλὲς οὐ μόνον εἰς τοὺς ὑμνογράφους τῆς Ἐκκλησίας (πρβ. τὸν ὡραῖον ὕμνον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας: «Ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς Χριστέ, ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας κλπ.»), ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ζωγράφους, τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐζωγράφησαν τὸ λεγόμενον *δένδρον τοῦ Ἰεσσαί*.

Π. Ι. Μ.

—**Ἰεσσαὶ *δένδρον*.** Παράστασις ἐν τῇ βυζαντινῇ εἰκονογραφίᾳ, ὑποδηλοῦσα τὴν γενεαλογικὴν κλίμακα τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν κρατοῦντα τοῦτον τύπον, ὃν περιγράφει καὶ ἡ «Ἑρμηνεία ζωγράφων», ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ παρουσιάζεται ὁ Ἰεσσαὶ ἀνακείμενος χαμαὶ ἢ κοιμώμενος, ἐκ τοῦ σώματος δ' αὐτοῦ ἐκφύεται δένδρον τρίκλωνον κατ' ἀρχάς, διασχιζόμενον δὲ μετὰ ταῦτα εἰς πλείονας κλάδους· οἱ δύο μικρότεροι ἀρχικοὶ κλῶνοι περιβάλλουσι τὸ σῶμα τοῦ Ἰεσσαί, ὁ δὲ τρίτος ἀνέρχεται ὑψικάρηνος. Ἐφ' ἑκάστου τῶν κλάδων εἰκονίζεται καὶ εἷς τῶν προπατόρων τοῦ Χριστοῦ: οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοῦ Δαυῒδ μέχρι τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ὁ μὲν Δαυῒδ εἰκονίζεται φέρων κινύραν, οἱ δὲ λοιποὶ βασιλεῖς σκῆπτρα. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου, οἱονεὶ ἀναπαυομένη ἐντὸς ἄνθους, φέρεται ἡ Θεοτόκος, βαστάζουσα τὸ θεῖον βρέφος. Ἐνίοτε ἐπὶ τῶν κλάδων τοῦ δένδρου παρίστανται καὶ οἱ προφῆται, φέροντες εἰλητά, ἐφ' ὧν εἶναι ἐπιγεγραμμένη ἡ σχετιζομένη πρὸς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ προφητεία των, ἔτι δὲ καὶ ἕτερα πρόσωπα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως προαναγγείλαντα ἢ ὁπωσδήποτε ὑποδηλώσαντα τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ δὲ κόσμου εἰλημμένα, ὡς οἱ ἑπτὰ σοφοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Τὴν παράστασιν ταύτην ἐκ τοῦ Βυζαντίου παρέλαβε καὶ ἡ εἰκονογραφία πασῶν τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν χωρῶν. Ι. Μ. Π.

Ἰεσσόνδα (Jessonda) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδὴς φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 549. Ἀνεκαλύφθη τὴν 15ην Νοεμβρίου 1904 ὑπὸ τοῦ Max Wolf ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Σ. Π.

Ἰεσσὸς *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις Ἱσπανίας Ταρρακωνησίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν *Ἰακκητῶν* (*Πτολεμ.* Β' στ. 71. *Plin.* 3,23). Εἶναι ἡ σύγχρονος *Γκουΐσόνα* (Guisona). Σ. Ε. Λ.

Ἰεταὶ *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ὀχυρωτάτη πόλις τῆς Σικελίας, πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς Σεγέστης καὶ 15 περίπου μίλλια ΝΔ. τῆς Πανόρμου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (VII, 2) καὶ ἄλλων. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον «Ἰεταί, φρούριον Σικελίας

θηλυκῶς, Φίλιστος ἔκτη». Τῷ 414 π. Χ. ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Γυλίππου, στρατηγοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐλθόντος εἰς βοήθειαν τῶν Συρακοσίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀργότερον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου βασιλέως τῆς Ἠπείρου (295—272 π. Χ.) καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, κατὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον (264—241 π. Χ.). Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν φόρων τοῦ ἐπάρχου Γαΐου Βέρρη (G. Verres), κατὰ τὰ ἔτη 73—71 π. Χ., οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν περιώνυμοι διὰ τοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος. Ἐπὶ Πλινίου ἦτο φόρου ὑποτελής, «Civitas stipendiaria».

Ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. ΙΙΙ, 4, 7) ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἤτον*, εἰς βόρ. πλάτ. 34° 45' καὶ ἀνατ. μῆκ. 36° 30'. Προφανῶς πρόκειται περὶ λάθους, δι' ὃ καὶ ὅλοι οἱ ἐκδόται διορθοῦσι τὸ *Ἤτον* εἰς *Ἰετάς*. Σήμερον καλεῖται *Jatc*.

Τῶν Ἰετῶν σῴζονται χαλκᾶ νομίσματα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μετὰ τὸ 241 π. Χ. περίπου, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΙΑΤΙΝΩΝ καὶ κεφαλὴν τοῦ Ἡρακλέους ἢ προτομὴν τῆς Ἀρτέμιδος (*Head-Σβορώνου*, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. τόμ. Α., σελ. 185).

Α. Θ. Σ.

Ἰέττα (Jetta) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 544. Ἀνεκαλύφθη τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1904 ὑπὸ τοῦ Götz ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Σ. Π.

Ἰεφθάε *[Βιβλ.]*. Εἷς τῶν ἑπτὰ μεγάλων κριτῶν τοῦ Ἰσραήλ, Γαλααδίτης τὴν καταγωγήν, διακριθεὶς μάλιστα ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἀμμωνιτῶν νικηφόρῳ πολέμῳ (Κριτῶν κεφ. ια' καὶ ιβ'). Οὗτος ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ εὐχηθεὶς ἀπερίσκεπτον εὐχὴν εἰς τὸν Κύριον, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψῃ νικητὴς ἐκ τοῦ πολέμου θέλει προσφέρει εἰς αὐτὸν ὁλοκαύτωμα ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἐξέλθῃ πρῶτος ἐκ τῆς θύρας τοῦ οἴκου του, ἵνα ἔλθῃ εἰς προϋπάντησίν του, ἠναγκάσθη νὰ θυσιάσῃ τὴν μονογενῆ του θυγατέρα, ἥτις εὐλόγως διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖται «ἡ βιβλικὴ Ἰφιγένεια». Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν δ' ὅμως τῆς θυσίας ταύτης διΐστανται αἱ γνῶμαι τῶν ἐξηγητῶν, τῶν μὲν παλαιοτέρων καὶ τῶν πλείστων νεωτέρων ἐκλαμβανόντων τὴν θυσίαν ταύτην ὡς πραγματικὴν αἱματηρὰν θυσίαν, τινῶν δὲ νεωτέρων καὶ δὴ παπικῶν ἐξηγητῶν ἐκδεχομένων τὴν θυσίαν ταύτην ἐν πνευματικῇ ἐννοίᾳ καὶ νομιζόντων, ὅτι πρόκειται περὶ καταδίκης τῆς κόρης τοῦ Ἰεφθάε ὅπως μείνῃ ἰσοβίως παρθένος. Ἡ δευτέρα ὅμως αὐτὴ ἐκδοχὴ εἶναι βεβιασμένη, πιθανωτέρα δὲ εἶναι ἡ πρώτη. Ἡ Βίβλος ἱστορεῖ, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τῆς κόρης ἐκείνης «ἀπὸ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας ἐπορεύοντο θυγατέρες Ἰσραὴλ θρηνεῖν τὴν θυγατέρα Ἰεφθάε τοῦ Γαλααδίτου ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἐν τῷ ἐνιαυτῷ» (Κριτῶν ια' 40). [*Π. Μπρατσιώτου*, Ἡ γυνὴ ἐν τῇ Βίβλῳ (1923).] Π. Ι. Μ.

Ἰεφρὲν *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τριπολίτιδος τῆς Ἀφρικῆς, κειμένη περὶ τὰ 85 χλμ. ΝΔ. τῆς Γκαριὰν καὶ ἔχουσα πληθυσμὸν 14,000 κατοίκων, Ἄραβας καὶ Βερβερίνους. Ἄλλοτε τουρκική, ἀνήκει σήμερον εἰς τὴν Ἰταλίαν, καταληφθεῖσα ὑπ' αὐτῆς τῷ 1913. Μ. Ν. Δ.

ἰεφφερσονίτης (ὁ) (Jeffersonit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν μεταπυριτικὸν ἅλας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν μονοκλινῶν ἄνευ ἀργίλου καὶ ὀξειδίου τοῦ σιδήρου πυροξένων καὶ ἔχει χημικὸν τύπον $[SiO_3]_2$ (Mg, Fe, Zn) (Ca, Mn). Ὁ ἰεφφερσονίτης ἀπαντᾷ εἰς στρογγύλους κρυστάλλους καὶ εἰς χειροπληθεῖς μάζας σκοτεινοπρασίνου μέχρι καστανομέλανος χρώματος. Δυνατόν, χημικῶς ἐξεταζόμενος, νὰ θεωρηθῇ ὡς *ἐδεμβεργίτης* (βλ. λ.), περιέχων μαγνήσιον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ὀξείδιον τοῦ ὑποσιδήρου (FeO) ἔχει ἀντικατασταθῆ δι' ὀξειδίου τοῦ ὑπομαγγανίου (MnO) μέχρι 10% καὶ δι' ὀξειδίου τοῦ ψευδαργύρου (ZnO) μέχρι 4—10%. Εἶναι μεταμορφωσιγενοῦς καταγωγῆς καὶ εὑρίσκεται εἰς τὰ κοιτάσματα τοῦ ζιγκίτου ἐντὸς κοκκώδους ἀσβεστολίθου τῆς Νέας Ἰερσέης.

Προϊὸν ἀλλοιώσεως τοῦ ἰεφφερσονίτου εἶναι (κατὰ τὸν de Lapparent) ὁ *ἀνομαλίτης* (βλ. λ.). Γ. Κ. Γ.

Ἰεχούδα Ἀλ-Χαρίζη. Ἑβραῖος τῆς Ἱσπανίας ποιητής, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἱερουσαλὴμ τῷ 1217. Παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Παλαιστίνης εὐθὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Σαλὰχ-ἐδ-Δίν.

Ἰεχωβᾶ. Οὕτως ἐσφαλμένως καὶ ἐξ ἀγνοίας τῶν πραγμάτων ἀνέγνωσε τὸ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θεῖον ὄνομα *Iahve* κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὁ Raymundus Martinus τὸ πρῶτον καὶ εἶτα συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐσφαλμένης ταύτης προφορᾶς (ἥτις δὲν ἔχει εἰσέτι τελείως καταργηθῆ) ὁ Petrus Galatinus. Πῶς δὲ προῆλθεν ἡ παρεξήγησις αὐτὴ καὶ ποία εἶναι ἡ ὀρθὴ προφορὰ τοῦ θείου τούτου ὀνόματος βλ. ἐν λ. *Ἰαβέ*. Π. Ι. Μ

Ἰζαγιόϊ-νὸ-κὶ (Izayoï-no-ki). Ἰαπωνικὸν ἡμερολόγιον γραφὲν ὑπό τινος Ἰαπωνίδος, ὀνόματι *Ἀμπούτσου*, καταγομένης ἐκ τῶν μικάδων καὶ χήρας ἑνὸς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Φουτζιβάρα-νὸ-Σαδαιγιέ. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο συνέταξε κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου της εἰς Καμακούραν τῷ 1277, εἶναι δὲ ταξιδιωτικὴ ἀφήγησις ἐκτάκτως αἰσθηματικὴ μὲ ἀπειρίαν ποιηματίων, κατεσπαρμένων εἰς τὸ κείμενον. Μ. Ν. Δ.

Ἰζαμπαὶ (Isabey), *Εὐγένιος-Λουδοβῖκος-Γαβριήλ*. Γάλλος ζωγράφος (1804—1886), υἱὸς τοῦ *Ἰωάννου-Βαπτιστοῦ Ἰζαμπαί*, παρ' οὗ ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα ζωγραφικῆς. Ἀφιερώθη ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν ἐλαιογραφίαν, τὴν ὑδατογραφίαν καὶ τὴν λιθογραφίαν. Ὑπὸ ἔποψιν ὕφους τάσσεται μεταξὺ τῆς ἀκαδημαϊκῆς τέχνης καὶ τοῦ ρωμαντισμοῦ. Κατ' ἀρχὰς διέπρεψεν ὡς θαλασσογράφος, ἐξεικονίσας μετ' ἐπιτυχίας ἐνδιαφερούσας τινὰς παραθαλασσίους ἀπόψεις τῆς Γαλλίας

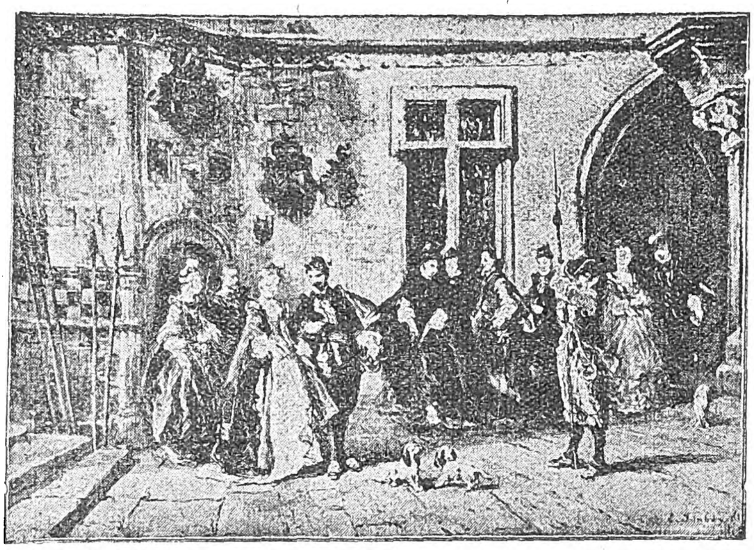

Εὐγ. Ἰζαμπαί: Ἡ ἄφιξις εἰς τὸν πύργον. [Μουσεῖον Λούβρου.]

καὶ τινας στιγμὰς τοῦ ταραχώδους βίου τῶν θαλασσῶν. Μετὰ ταῦτα ἐρρίφθη εἰς τὴν τοπιογραφίαν ἠγάπησε τὴν ζωὴν τῶν δασῶν καὶ ἀπέδωκε τὸ δένδρον μετὰ τῆς ἐμπαθοῦς ἐκείνης παρατηρητικότητος, ἥτις ἀπετέλεσε τὴν δόξαν ἑνὸς Ρουσσώ. Ἐπὶ πλέον ἐξεικόνισε σκηνὰς ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου εἰλημμένας μετὰ πνεύματος καὶ χάριτος καὶ ἐπίσημά τινα γεγονότα μετ' ἐπιβλητικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς αὐστηρότητος. Τὰ σημαντικώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου του ὑπῆρξαν ἡ θερμότης καὶ ἡ δύναμις τοῦ χρωματισμοῦ, ἡ εὐχέρεια τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐνίαχοῦ ἡ θέλγουσα γοητεία τῆς ἐκφράσεως. Μεταξὺ τῶν καλυτέρων του ἔργων τάσσονται: «Λατλὰψ πρὸ τῆς Διέππης», «Ἡ παραλία τοῦ Ὀνφλέρ», «Ὁ λιμὴν τῆς Δουγκέρκης», «Παλιὲς βάρκες», «Ἡ μάχη τοῦ Τέξελ», «Ὁ ἀλχημιστής», «Ἡ ἀναχώρησις τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας», «Ὁ γάμος Ἑρρίκου τοῦ Δ'», «Ἡ ἐπιβίβασις τοῦ Ρώϋτερ καὶ τοῦ Γουλιέλμου ντὲ Ὀυάϊττ», «Ἀναχώρησις εἰς κυνήγιον ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ'», «Ἡ πυρκαϊὰ τοῦ ἀτμοπλοίου Αὐστρία», «Ὁ πειρασμὸς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου», «Ὁ ὅρμος τοῦ Σαὶν-Μαλό», «Τὸ δάσος τῆς Βαρανζεβὶλλ» κλπ.». Ι. Μ. Π.

—**Ἰζαμπαὶ** (Isabey), *Ἰωάννης-Βαπτιστής*. Γάλλος μικρογράφος (1767—1855). Ἐμαθήτευσε κατ' ἀρχὰς μὲν παρὰ τοῖς Ζιραρντὲ καὶ Σωντό, μετὰ ταῦτα δὲ παρὰ τῷ Ντυμὸν καὶ τέλος παρὰ τῷ Δαυΐδ, εἰς οὗ τὸν ἀκαδημαϊσμὸν κατὰ πολὺ ὑπῆρξε. Ζήσας εἰς χρόνους ἐξαιρέτως ταραχώδεις, κατώρθωσε καθ' ὅλα τὰ διαδεχόμενα ἄλληλα καθεστῶτα νὰ τυγχάνῃ τῆς εὐνοίας τῶν κρατούντων. Τοιουτοτρόπως ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξετέλεσε τὰς προσωπογραφίας τῶν μελῶν τῆς συνταγματικῆς συνελεύσεως, καταλιπὼν τὴν ἱστορικὴν ζωγραφικήν, ἣν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκαλλιέργει, καὶ ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν προσωπογραφίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διευθυντηρίου ἡ φήμη, ἧς ἔχαιρεν, ἦτο ἀπεριόριστος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ σημαντικώτερος μικρογράφος τῆς ἐποχῆς. Ἐξεπόνησε τὰς προσωπογραφίας τῶν σπουδαιοτέρων φυσιογνωμιῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, αἵτινες ἔδρασαν τότε ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ. Ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν ἐξελέγη διδάσκαλος τοῦ σχεδίου τῆς Μαρίας Λουΐζης, ἐστάλη δ' ὑπ' αὐτῆς τῷ 1811 εἰς Βιέννην, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰς προσωπογραφίας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας της. Ἐπὶ πλέον ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ τμήματος τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῶν Σεβρῶν.

Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου ἐπιμελητὴς τῶν βασιλικῶν μουσείων. Βραδύτερον ὁ Λουδοβῖκος Βοναπάρτης, πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἐπιχορήγησιν ἐξ ἓξ χιλιάδων φράγκων.

Ὁ Ἰζαμπαὶ ὑπῆρξεν οὐ μόνον διάσημος μικρογράφος, ἀλλὰ καὶ ὀνομαστὸς σχεδιαστής. Εἰς μακρὰν σειρὰν σχεδιασμάτων ἀπηθανάτισε μετ' απαραμίλλου ἐπιτυχίας τινὰ τῶν μεγίστων γεγονότων τῶν χρόνων του. Μεταξὺ τούτων μνημονεύομεν: τὴν «Στέψιν τοῦ Ναπολέοντος» (Λοῦβρον), τὸ «Συνέδριον τῆς Βιέννης» καὶ τὴν «Τράπεζαν τῶν στρατηγῶν» (ἐπὶ πορσελλάνης τῶν Σεβρῶν). Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον τοῦ Ἰζαμπαὶ ἀπεικονίζει τὸν Ναπολέοντα ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατηγῶν του. Ἄλλα τινὰ ἀξιομνημόνευτα ἔργα τοῦ Ἰζαμπαὶ εἶναι: «Ἡ ἀναχώρησις διὰ τὸ στράτευμα», «Ἡ ἐπάνοδος», «Ἡ λέμβος τοῦ Ἰζαμπαί», «Ἡ προσωπογραφία τοῦ Βοναπάρτου εἰς τοὺς κήπους τῆς Μαλμαιζὸν» καὶ «Ἡ ἐπιθεώρησις ὑπὸ τοῦ πρώτου ὑπάτου». Ι. Μ. Π.

Ἰζαμπὲρ (Isambert), *Φραγκῖσκος-Ἀνδρέας*. Γάλλος νομομαθὴς καὶ πολιτικὸς (1792—1857). Τῷ 1830 διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ «Δελτίου τῶν νόμων», ἀκολούθως σύμβουλος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τὸ ἴδιον ἔτος ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Ἔρ-ἐ-Λουὰρ καὶ κατόπιν διαδοχικῶς εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1834, 1837, 1839, 1842 καὶ 1846. Ἔργα του ἀξιοσημείωτα εἶναι: «Ἐκλογικὸς καὶ Δημοτικὸς κῶδιξ», «Περίληψις περὶ τῶν ναυτικῶν νόμων τῶν Ροδίων», «Ἐγχειρίδιον τοῦ δημοσιογράφου καὶ τοῦ πολιτικοῦ», «Ἱστορικὸς πίναξ τῆς προόδου τοῦ ἀστικοῦ καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου», «Ἡ δίκη τῆς ἀσεβείας παρὰ Ἑβραίοις, Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις», θαυμασία μετάφρασις τῆς «Μυστικῆς ἱστορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ» κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

—**Ἰζαμπὲρ** (Isamber), *Φραγκῖσκος - Ὀνορὲ - Γουσταῦος*. Γάλλος πολιτικὸς καὶ δημοσιολόγος, γεννηθεὶς τῷ 1841. Κατὰ τὴν νεαράν του ἡλικίαν συνειργάσθη εἰς πλείστας ἐφημερίδας, ἀπὸ δὲ τοῦ 1865 — 1868 εἰργάσθη εἰς τὴν ἐφημερίδα «Temps». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον διηύθυνε τὸν «Indépendant remois», καὶ ὑπεστήριξεν ἐνθύμως τὸν Γαμβέταν, ὅστις καὶ διώρισε τοῦτον διευθυντὴν τοῦ τύπου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Τῷ 1889 ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς περιφερείας του.

Ἰζαμπὼ (Isabeau), ἡ *Ἰσαβέλλα τῆς Βαυαρίας*. Βασίλισσα τῆς Γαλλίας (1371—1435), θυγάτηρ τοῦ δουκὸς τῆς Βαυαρίας Στεφάνου τοῦ Β'. Εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν συνεζεύχθη τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν ΣΤ', τῷ δὲ 1389 ἐστέφθη βασίλισσα. Παρασυρθεῖσα ὑπὸ τῆς διεφθαρμένης τότε αὐλῆς συνεδέθη μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρλεάνης Λουδοβίκου, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἤσκησε τὴν ἀντιβασιλείαν, ὅταν ὁ σύζυγός της ἔπαθε τὰς φρένας (1392). Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Λουδοβίκου (1407) ὑπεστήριξεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἀντιμαχόμενα τότε πολιτικὰ κόμματα. Ἐπικρατησάντων τῶν Ἀρμανιὰκ ἐξωρίσθη εἰς Μπλουὰ καὶ κατόπιν εἰς Τούρ (1417). Ἐκεῖθεν ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας Ἰωάννου τοῦ Ἀφόβου, ὅστις τὴν ἀπηλευθέρωσε καὶ εἰσῆλθε μετ' αὐτῆς θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους, μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν Ἀρμανιὰκ (1418). Ταχθεῖσα ἀντιμέτωπος τοῦ υἱοῦ της καὶ διαδόχου τοῦ θρόνου Καρόλου, παρέδωκε τὸ βασίλειον, μετὰ τὸν φόνον Ἰωάννου τοῦ Ἀφόβου, εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ συνέζευξε τὴν θυγατέρα της Αἰκατερίνην μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου τοῦ Ε', μεθ' οὗ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γαμβροῦ της ἐπέζησε 13 ἔτη, περιορισθεῖσα ἐν φρουρίῳ καὶ περιφρονουμένη ὑπὸ τε τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων. Μ. Ν. Δ.

Ἰζανάγκι καὶ **Ἰζανάμι** (Izanagui - Izanami) *[Ἰαπων. Μυθολ.]*. Μυθολογικοὶ θεοὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ἐν τῇ μυθολογίᾳ τῆς πρωτογόνου θρησκείας τῶν Ἰαπώνων ὁ Ἰζανάγκι καὶ ἡ μικροτέρα αὐτοῦ ἀδελφὴ καὶ σύζυγος Ἰζανάμι φέρονται ὡς δημιουργοὶ τοῦ κόσμου, ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Kamis). Ἡ πρώτη των πρᾶξις ἦτο νὰ δημιουργήσουν τὴν γῆν, φέροντες αὐτὴν ἐκ τῶν ἐγκάτων τοῦ ὠκεανοῦ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Πρὸς τοῦτο, ἀνεκίνησαν διὰ δόρατος τὴν ἰλὺν τοῦ ὠκεανοῦ, ἡ ὁποία στάζουσα διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ δόρατος συνεσωρεύθη καὶ ἐσχημάτισε τὴν Ὀνογκάρο-Σίμα (Onogaro-shima), ἤτοι τὴν γηΐνην σφαῖραν. Κατέρχονται τότε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐγκαθίστανται ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου τεκνοποιοῦν ὅλους τοὺς θεοὺς τῆς Ἰαπωνίας, ἐν οἷς καὶ τὸν θεὸν τοῦ πυρός, *Χί-νὸ-Χάγια-όχο-νὸ-Καμί*, τοῦ ὁ-

Digitized by Google

ποίου ὅμως ἡ γέννησις συνεπιφέρει τὸν θάνατον τῆς Ἰζανάμι. Ὁ σύζυγος τῆς Ἰζανάμι, θλιβεὶς ὑπερμέτρως, κατέρχεται εἰς τὸν Ἅδην (Yomo) διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν Ἰζανάμι, ἀλλ' αὕτη γευθεῖσα τῆς τροφῆς τοῦ Ἅδου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τῷ ἀποδοθῇ. Τότε ὁ Ἰζανάγκι, θέλων νὰ ἀποπλυθῇ ἐκ τοῦ ρύπου τῆς κολάσεως, βυθίζεται ἐντὸς ρύακος καὶ ἐξ ἑκάστου μέλους τοῦ σώματός του, ἐγγιζομένου ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἐγεννήθη καὶ μία θεότης. Ἀκολούθως ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς. Ὡς πρὸς τὴν Ἰζανάμι, αὕτη ἀπέβη ἡ μεγάλη θεὰ τοῦ Ἅδου, *Γιόμο-τσοῦ-όχο-νὸ-κάμι*. Μ. Ν. Δ.

ἰζάνω· ἀμεταβ. κάθημαι, καταπίπτω, κατακαθίζω, συνήθ. *καθιζάνω*.

Ἰζάουλος. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου *Ἠσαῦ* ἢ *Ἰζαοῦ* (Esau) *Βουονδελμόντης* (βλ. λ. *Μπουονδελμόντης*).

Ἴζαρ (Isar) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βαυαρίας, παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως. Πηγάζων ἐκ τῆς ὀροσειρᾶς Καρμπένδιλ τοῦ Τυρόλου, εἰσέρχεται εἰς τὸ Βαυαρικὸν ὑψίπεδον, διαρρέει τὸ Μόναχον καὶ χύνεται, παρὰ τὴν πόλιν Ἰζαρμύνδ, εἰς τὸν Δούναβιν. Ἔχει μῆκος 352 χλμ. καὶ εἶναι πλωτὸς σχεδὸν μόνον διὰ σχεδίας. Τὰ ὕδατά του χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως εἰς ἓξ ἐργοστάσια ἠλεκτροπαραγωγά. Μ. Ν. Δ.

Ἰζάτης.—1) Βασιλεὺς τῆς Ἀδιαβηνῆς, πατὴρ τῆς Ἑλένης, συζύγου Μονοβάζου Α' τοῦ Βαζαίου, βασιλέως τῆς χώρας ταύτης. — 2) Βασιλεὺς τῆς Ἀδιαβηνῆς, υἱὸς Μονοβάζου Α' τοῦ Βαζαίου καὶ τῆς Ἑλένης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συνδέεται μὲ ἐπιχειρηθείσας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ βαθυτάτας θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἐστάλη πρὸς τὸν βασιλέα Ἀβεννήριγον εἰς τὸ Σπασίνου φρούριον, ὅπως προφυλαχθῇ ἀπὸ τὸν φθόνον τῶν ἀδελφῶν του. ἐκεῖ δὲ ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀβεννηρίγου Συμμαχὼ καὶ μεγίστην ἔκτασιν γῆς. Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ ἄρχων τῶν Καρρῶν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὡρίσθη διάδοχος αὐτοῦ, ἀποφασισθέντος ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τοῦ φόνου τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Ἐπεμβάσης ὅμως τῆς Ἑλένης ἐγένετο μέχρι προσελεύσεως τοῦ Ἰζάτου τοποτηρητὴς τοῦ θρόνου ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Μονόβαζος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἰζάτου ὡς ὅμηροι εἰς Ἀρτάβανον βασιλέα τῶν Πάρθων καὶ εἰς τὸν Κλαύδιον Καίσαρα ἐν Ῥώμῃ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ὁ Ἰζάτης ἐδέχθη ἱκέτην τὸν Ἀρτάβανον καὶ 1000 αὐτοῦ συγγενεῖς, καταφυγόντας εἰς Ἀδιαβηνὴν κατόπιν στάσεως ἐν Παρθικῇ, κατώρθωσε δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν παρθικὸν θρόνον, λαβὼν τὸ προνόμιον νὰ φέρῃ ὀρθὴν τιάραν καὶ νὰ κοιμᾶται ἐπὶ χρυσῆς κλίνης, ἔτι δὲ ὡς δῶρον καὶ τὴν Νίσιβιν ἀφαιρεθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Ἀρμενίους. Περιεπλάκη εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Βαρδάνου, διαδόχου τοῦ Ἀρταβάνου, ἐξελθὼν δὲ τούτου νικητής, εὑρέθη ἀντιμέτωπος στάσεως τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας του. Αὕτη ὠφείλετο εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀδιαβηνῶν κατὰ τοῦ Ἰζάτου, εἰσαγαγόντος τὰ ἰουδαϊκὰ ἤθη καὶ περιτμηθέντος κατόπιν κατηχήσεώς του ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων Ἀνανίου καὶ Ἐλεαζάρου. Πρὸς στιγμὴν ὁ Ἰζάτης εὑρέθη ἄνευ στρατοῦ, κατώρθωσεν ὅμως νὰ νικήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἄρσαμον φρούριον, ὅπου εἶχεν ὀχυρωθῆ ὁ Ἀβίας, βασιλεὺς τῶν Ἀράβων, ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀδιαβηνῶν μεγιστάνων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν οἱ μεγιστᾶνες πείθουν τὸν διάδοχον τοῦ Βαρδάνου Βολογέσην νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἰζάτου. Τὰ δύο στρατεύματα συνηντήθησαν εἰς τὴν μεθόριον Ἀδιαβηνῆς καὶ Μηδίας, πρωτοῦ ὅμως συμπλακοῦν, ὁ Βολογέσης ἀπῆλθε πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν Δαῶν καὶ Σακῶν, εἰσβαλόντων εἰς τὴν χώραν του. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 55 ἐτῶν, καταλιπὼν κατὰ Ἰώσηπον 24 θυγατέρας καὶ 24 υἱούς. Διάδοχός του ἐγένετο ὁ ἀδελφός του Μονόβαζος ὁ Β', ὁ δὲ Ἰζάτης ἐτάφη μετὰ τῆς μητρός του εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς ἐγερθείσας 3 στάδια ἔξω τῆς Ἱερουσαλὴμ πυραμίδας. —3) Πατὴρ Ἀβγάρου τοῦ Ζ', βασιλέως τῆς Ἐδέσσης. Π. Ν. Π.

Ἰζβόλσκυ, *Ἀλέξανδρος-Πέτροβιτς*. Ῥῶσος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης· βλ. *Ἰσβόλσκυ*.

Ἰζδουβάρ. Παλαιὰ ὀνομασία τοῦ ἥρωος τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ ἔπους *Γιλγαμὲς* (βλ. λ.).

Ἰζέβσκ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας κειμένη ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Βοτιάκων, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἴζ καὶ ἔχουσα πληθυσμὸν 44 χιλ. κατ. (1920). Ἐπὶ τσαρικοῦ καθεστῶτος ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ ἓν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐργοστασίων κατασκευῆς ὅπλων, ἱδρυθὲν τῷ 1807. Μ. Ν. Δ.

Ἰζεδδίν· βλ. *Ἰτζεντίν*.

Ἰζὲλ (Iselle). Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τοῦ Σεμπλόν, κείμενος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ εἰς ὕψος 634 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Μ. Ν. Δ.

Ἰζελὲν (Iselin), ***Ἐρρῖκος-Φρειδερῖκος***. Γάλλος γλύπτης γεννηθεὶς τῷ 1826. Ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Rude καὶ διεκρίθη τάχιστα, ἰδίως ὡς τεχνίτης προτομῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν: «Ὁ νεαρὸς Ῥωμαῖος» (μουσεῖον Λουξεμβούργου), ὁ «Murat» (μουσεῖον Βερσαλλιῶν). «Ὁ δοὺξ τοῦ Μορνύ», «Ὁ πρόεδρος Μπουαλῶ». Ὅ,τι κυρίως χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Ἰζελὲν εἶναι ἡ τέχνη, μεθ' ἧς ἀποδίδει τὸν ἐσωτερικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀτομικότητα ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἀναπαράγει τὰ χαρακτηριστικά. Εἶναι ἐκφραστικός, ζωντανός, ἁπλοῦς, ὡς ἐκτελεστὴς δὲ ἀπαράμιλλος. Ἐκτὸς τῶν πολυαρίθμων προτομῶν ὁ Ἰζελὲν ἐτεχνούργησε καὶ ἀριθμόν τινα μαρμαρίνων καὶ ὀρειχαλκίνων ἀγαλμάτων, ὡς τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ', τοῦ δουκὸς τοῦ Μορνύ, καὶ τῆς «Κομψότητος», στηθείσης εἰς τὸ φουαγιὲ τῆς Ὄπερας τῶν Παρισίων. Μ.Ν.Δ.

Ἴζενμαν (Isenmann), ***Γάσπαρ***. Ἀλσατὸς ζωγράφος, ζήσας ἐν Κόλμαρ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1436 καὶ 1472. Διεκόσμησε δι' εἰκόνων τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου ἐν Κόλμαρ. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως ταύτης ἀπόκεινται ἑπτὰ πίνακές του, ἀναφερόμενοι εἰς διάφορα ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ι. Μ. Π.

Ἴζενμπραντ (Isenbrandt), ***Ἀδριανός***. Φλαμανδὸς ζωγράφος (1510—1550). Ἐκ τοῦ βίου του οὐδὲν μετὰ βεβαιότητος εἶναι γνωστόν. Μεταξὺ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸν ἔργων τάσσονται: «Ἡ παρθένος μὲ τὰς ἑπτὰ πληγὰς καὶ ἡ οἰκογένεια Βὰν ντὲ Βέλντε προσκυνοῦσα ταύτην» καὶ «Ἡ ὀπτασία τοῦ ἁγίου Ἰλδεφόνσου». Ι. Μ. Π.

Ἰζέο (Iseo ἢ Sebino) *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Β. Ἰταλίας ἐν τῇ Λομβαρδίᾳ παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων καὶ μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μπρέσιας καὶ τῆς Μπεργκάμου, εἰς ὕψος 185 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἔχει μῆκος 25 χλμ., πλάτος 5 χλμ. καὶ βάθος 123 μέτρων. Τὰ ὕδατα αὐτῆς προέρχονται ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ὄλιο, παραποτάμου τοῦ Πάδου. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑπάρχει νησὶς μὲ δύο χωρία ἁλιέων. Ἐπὶ τῆς ΝΑ ὄχθης αὐτῆς κεῖνται ἡ ὁμώνυμος πολίχνη *Ἰζέο* καὶ τὰ χωρία *Λόβερε*, *Πισόνιε* καὶ *Σάρνικο*. Ἡ λίμνη εἶναι πλουσία εἰς ἰχθῦς. Μ. Ν. Δ.

Ἴζερ (Iser) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βοημίας, παραπόταμος τοῦ Ἔλβα, πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων Ἴζερ, μήκους 163 χλμ. καὶ πλωτὸς μόνον διὰ σχεδίας. Μ. Ν. Δ.

Ἰζὲρ (Isère) *[Γεωγρ.]*. Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ποταμῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Γαλλίας (λατιν. Isara), ἀριστερὸς παραπόταμος τοῦ Ροδανοῦ, πηγάζων ἐκ τῶν Ἄλπεων, παρὰ τὸν αὐχένα τοῦ Ἰζεράν, εἰς τὰ ἰταλικὰ σύνορα, εἰς ὕψος 2.400 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πηγῶν του καθίσταται ὁρμητικός, διαρρέει τὰς κοιλάδας Ταραντὲζ καὶ Γκρεζιβωδὰν παρὰ τὴν Γρενόβλην, δέχεται τὰ ὕδατα τοῦ Ἀρλὺ καὶ τοῦ Ἀρκ, ἀρδεύει τὴν Ρομὰν καὶ χύνεται ἀριστερὰ εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν παρὰ τὴν Βαλεντίαν. Ἔχει μῆκος 290 χλμ., ἐξ ὧν τὰ 217 χλμ εἶναι πλωτά, λόγῳ δὲ τῆς ὁρμητικότητός του χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως. Μ. Ν. Δ.

— **Ἰζὲρ** (Isere), ***νομὸς***—*[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ αὐτῆς περιοχῇ, λαμβάνων τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τοῦ διαρρέοντος αὐτὸν ποταμοῦ *Ἰζὲρ* καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ ἀρχαίου Δελφινάτου. Περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν νομῶν τοῦ Αἶν, τῆς Σαβοΐας, τῶν Ὑψηλῶν Ἄλπεων καὶ τοῦ Δρόμ. Πρὸς Β καὶ Δ ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἔχει ἐπιφάνειαν 8.289 τ. χλμ. Ὁ νομὸς περιλαμβάνει 4 ἐπαρχίας (*Γρενόβλη*, *Βιέννη*, *Σαὶν-Μαρσελλὲν* καὶ *Λὰ-τοὺρ-ντοὺ-Ρέν*), 503 κοινότητας καὶ πληθυσμὸν 568.933 κατ. Τὸ κλῖμα ψυχρὸν εἰς τὰς πεδιάδας, εἶναι ψυχρὸν εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς. Τὰ προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι δημητριακά, κάνναβις, ξυλεία καὶ κτήνη. Καλλιεργεῖται ἐπίσης ἡ ἄμπελος καὶ ἡ μορέα. Σημαντικὸς εἶναι καὶ ὁ μεταλλευτικὸς πλοῦτος τοῦ νομοῦ. Ἔχει χρυσόν, ἄργυρον, σίδηρον, μόλυβδον, χαλκόν, λατομεῖα μαρμάρου καὶ ἀσβέστου καὶ παρὰ τὴν Βιέννην γαιανθρακωρυχεῖα. Ἔχει ἐπίσης 19 πηγὰς μεταλλικῶν ὑδάτων, φημίζονται δὲ τὸ ἐν τῷ νομῷ παραγόμενον βούτυρον καὶ ὁ τυρός. Ἡ κυριωτέρα βιομηχανία εἶναι ἡ κατασκευὴ χειροκτίων (Γρενόβλη), ὑφασμάτων καὶ ἡδυποτῶν. Ἐπὶ πλέον ἔχει χαρτοποιεῖα, βυρσοδεψεῖα, πριονιστήρια καὶ ἐργοστάσια ὑδραυλικῆς ἀσβέστου καὶ τσιμέντου. Μ.Ν.Δ.

Ἰζεράν (Iseran), ***αὐχὴν τοῦ***— *[Γεωγρ.]* Διάβασις ἡμιονικὴ ἐπὶ τῶν Ἄλπεων, εἰς ὕψος 2,679 μ., συνδέουσα τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν Ἀρκ καὶ Ἰζέρ. Μ. Ν. Δ.

Ἴζερλον (Iserlohn) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Γερμανίας ἐν Πρωσσίᾳ, ἐν τῷ νομῷ Ἄρνσμπεργ τῆς Βεστφαλίας καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μπάαρ, ἐπὶ γραφικωτάτης τοποθεσίας. Ἔχει πλεῖστα ἀξιόλογα μνημεῖα καὶ δημόσια ἱδρύματα, εἰδικὴν σχολὴν τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας, πλεῖστα ἐργοστάσια καὶ χυτήρια σιδήρου, χημικῶν προϊόντων καὶ ἰδίως κατασκευῆς βελονῶν παντὸς εἴδους, κυρίως τῆς ραπτικῆς (19 ἐργοστάσια μὲ 2.000 ἐργάτας). Πλὴν τῆς βιομηχανίας ἐν αὐτῇ ἀκμάζει καὶ τὸ ἐμπόριον ξυλείας, δημητριακῶν καὶ κτηνῶν. Κάτ. 31.000 (1925). Μ. Ν. Δ.

Ἰζέρνια (Isernia) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας, κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καμπομπάσσο παρὰ τὸν ποταμὸν Βολτοῦρνο, ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἀπεννίνων καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρώμης — Καμπομπάσσο. Κάτοικοι 10.000. Ἔχει μεταλλικὰς πηγάς, ὑφαντουργεῖα, ἀγγειοπλαστεῖα καὶ ἄλλας βιομηχανίας. Εἶναι ἡ ἀρχαία Aesernia τῶν Σαμνιτῶν, ἡ ὁποία καταστραφεῖσα κατὰ τοὺς κοινωνικοὺς πολέμους τῶν Μάρσων, ἀπῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου. Εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς σῴζονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Bovianum καὶ διατηροῦνται ἐν μέρει τὰ κυκλώπεια τῆς τείχη. Πλειστάκις ὑπέστη μεγίστας ζημίας ἐκ σεισμῶν. Μ. Ν. Δ.

Ἴζεχεμ (Isegem ἢ Iseghem) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ Βελγίου κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Δυτικῆς Φλάνδρας καὶ ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ρουσσελέρι - Κουρτρέ, μὲ πληθυσμὸν 14.249 (1925). Ἔχει σημαντικὴν βιομηχανίαν λινῶν καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ τριχάπτων. Μ. Ν. Δ.

ἴζζ. Ἀραβικὴ λέξις σημαίνουσα δόξα, τιμή· Ἀπαντᾷ ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἀραβικῶν, περσικῶν καὶ τουρκικῶν ὀνομάτων καὶ παρωνυμίων, ὡς *ἴζζ-ἐν-ντὶν* (= δόξα τῆς πίστεως), *ἴζζ-ἐντ-ντοβλὲ* (= κλέος τοῦ *κράτους*), περσικοὶ τιμητικοὶ τίτλοι κτλ. Παρ' ἡμῖν ἐπεκράτησεν ἡ προφορὰ *ἴτζ*, προελθοῦσα προφανῶς ἐκ τῆς μεταγραφῆς τοῦ z τῶν λατινοφθόγγων γλωσσῶν, δι' ὃ καὶ αἱ ἀπὸ *ἴζζ* – ἀρχόμεναι λέξεις ζητητέαι εἰς *ἴτζ* —.

ἴζημα (τό)· τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ *ἰζάνειν*, τὸ κατακάθισμα, ἡ ὑποστάθμη.

— *[Χημ.]* Καλεῖται *ἴζημα* τὸ ἀδιάλυτον σῶμα, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς *ἀντιδράσεως*, ἀποτιθέμενον εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκεται τὸ μεῖγμα τῶν ἀντιδρώντων ὑγρῶν. Τὰ ἰζήματα εἶναι διαφόρων εἰδῶν: κρυσταλλικά, ὅπως τὸ φωσφορικὸν ἀμμωνιομαγνήσιον ($MgNH_4PO_4$), ἄμορφα ὅπως τὸ ἀνθρακικὸν βάριον ($BaCO_3$), κοκκώδη, ὅπως τὸ ὑδροξείδιον τοῦ τριδυνάμου νικελίου [$Ni(OH)_3$], συσσωματωμένα εἰς νιφάδας, ὅπως τὸ μαγγανιώδες ὀξὺ (H_2MnO_3), πηκτωματώδη ἢ ζελατινοειδῆ (κολλοειδῆ θρομβωθέντα πρὸς ὑδατόπηγμα), ὅπως τὸ ὑδροξείδιον τοῦ σιδήρου [$Fe(OH)_3$]. Σ. Χ.

— *[Γεωλογ.]* Καλεῖται *ἴζημα* (sediment) τὸ πέτρωμα, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται δι' ἀποθέσεως (κατακαθίσεως) οὐσιῶν, αἰωρουμένων ἐν τῷ ἀέρι ἢ ἐν τῷ ὕδατι ἢ διαλελυμένων ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Τὰ ἰζήματα καλοῦνται καὶ *ἰζηματογενῆ* — ἢ *στρωσιγενῆ πετρώματα* (ἢ *ἀποθέματα*). Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦ σχηματισμοῦ των καλεῖται *ἰζηματογένεσις* (βλ. λ.). Τὰ ἰζήματα διακρίνονται ἀναλόγως τοῦ μέσου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἀπόθεσις. Καὶ ἂν μὲν αὕτη γίνεται ἐν τῷ ἀέρι, τότε καλοῦνται *ἀερογενῆ* ἢ *αἰολικὰ* (ἐν οἷς καὶ τὰ καθ' αὑτὸ *ἀνεμογενῆ*), ἂν δὲ ἐντὸς τῶν ὑδάτων *ὑδατογενῆ*. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς διακρίνονται εἰς *χερσαῖα* ἢ *ἠπειρωτικὰ* καὶ *θαλασσογενῆ* ἢ *ὠκεάνια*. Αἱ δύο αὗται κύριαι ὁμάδες ὑποδιαιροῦνται πάλιν εἰς πολυαρίθμους μικροτέρας κατηγορίας: ἰζήματα ἀβαθῶν θαλασσῶν, ἰζήματα βαθειῶν θαλασσῶν, ἰζήματα ἐρήμων, παγετώνων, ποταμῶν (*ποτάμια* ἢ *ποταμογενῆ*), λιμνῶν (*λιμναῖα* ἢ *λιμνογενῆ*), ἑλῶν κλπ. Τὰ ἰζήματα τὰ σχηματιζόμενα κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῆς ἱστορίας τῆς γῆς καλοῦνται *ὄψεις* (βλ. λ.) τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος.

Ἄλλη ταξινόμησις τῶν ἰζημάτων στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ ἀπόθεσις τούτων. Ἂν π. χ. τὰ ὑλικὰ αὐτῶν μεταφέρωνται μηχανικῶς μόνον (ὑπὸ τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος κλπ.) καὶ ἀποτίθενται, τότε τὰ γεννώμενα ἰζήματα καλοῦνται *μηχανικὰ (κλαστικά)*, ἂν δὲ ἀποκρίνωνται ἀπὸ διαλύματα οὐσιῶν κεκορεσμένα, τότε καλοῦνται *φυσικοχημικά*. Τέλος *ὀργανικὰ* ἢ *ὀργανογενῆ* ἢ *βιογενῆ* ἰζήματα καλοῦνται ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων τὸ ὑλικὸν παράγεται τῇ μεσολαβήσει ἐνοργάνων ὄντων, δηλαδὴ ζῴων ἢ φυτῶν (βλ. καὶ λ. *πέτρωμα*). Γ. Κ. Γ.

ἰζηματίνη (ἡ) *[Μικροβ.]*. Οὐσία λευκωματοειδής, ὑπαγομένη εἰς τὴν τάξιν τῶν *ἀντισωμάτων* (βλ. λ.) καὶ ἀναπτυσσομένη ἐν τῷ αἵματι τῶν ζῴων κατόπιν τῆς εἰς ταῦτα ἐνέσεως μικροβιακῶν καλλιεργημάτων ἢ ζωϊκῶν λευκωμάτων. Διαιροῦνται δὲ αἱ ἰζηματῖναι εἰς *λευκωματοειδεῖς* καὶ *μικροβιογενεῖς*, ἀναλόγως τῆς παραγωγῆς αὐτῶν τῇ ἐπι-

Digitized by Google

δράσει λευκωμάτων καὶ μικροβίων. Ἔχουσι τὴν ἰδιότητα νὰ παράγωσι θόλωσιν καὶ ἵζημα εἰς τὸ διαυγὲς διήθημα τοῦ σχετικοῦ ἑκάστοτε μικροβιακοῦ καλλιεργήματος, ἢ τοῦ λευκώματος. Ἡ δρᾶσις αὐτῶν εἶναι πάντοτε εἰδική, ἤτοι ἐκδηλοῦται μόνον ἐπὶ τῶν μικροβίων καὶ τῶν λευκωμάτων ἐκείνων, τῇ ἐπιδράσει τῶν ὁποίων παρήχθησαν. Χρησιμωτάτη εἶναι ἡ τοιαύτη δρᾶσις τῶν ἰζηματινῶν ἐν τῇ ἰατροδικαστικῇ, κυρίως διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς προελεύσεως κηλίδων αἵματος, γάλακτος, σπέρματος κλπ. κ. κ.

ἰζηματογένεσις (ἡ)· ἡ γένεσις ἰζήματός τινος, τὸ φαινόμενον τοῦ σχηματισμοῦ ἰζηματογενῶν πετρωμάτων ἢ ἀποθεμάτων (ἰζημάτων).

—*[Γεωλογ.]* Τὸ φαινόμενον τῆς *ἰζηματογενέσεως* γίνεται: α') Ἐντὸς τῶν ὑδάτων θαλασσῶν, λιμνῶν, ποταμῶν, διὰ καθιζήσεως τῶν ἐντὸς τῶν ὑδάτων τούτων μηχανικῶς αἰωρουμένων ξένων οὐσιῶν ἢ διαλελυμένων ἁλάτων. β') Ἐντὸς τοῦ ἀέρος καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς δι' ἀποθέσεως τῶν ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας αἰωρουμένων ξένων σωμάτων (κονιορτοῦ, ἄμμου, ἡφαιστείων ἀναβλημάτων, ἡφαιστείων ἐκρήξεων κτλ.). γ') Διὰ συσσωρεύσεως καὶ ἀποθέσεως ἐντὸς συναγωγῶν ὑδάτων ἢ καὶ ἐνίοτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς λειψάνων ἐνοργάνων ὄντων, ζῴων ἢ φυτῶν (βλ. καὶ λ. *ἵζημα καὶ πέτρωμα*). γ. κ. γ.

ἰζηματογενής (ὁ, ἡ), —ἐς (τό)· ὁ ἐξ ἰζήματος προερχόμενος: «ἰζηματογενῆ πετρώματα».

—**ἰζηματογενῆ** ἢ *ἰζηματικὰ πετρώματα [Πετρογρ.]*· βλ. λ. *ἐξωγενῆ* πετρώματα.

ἰζηματογόνος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ γεννῶν, ὁ παράγων ἵζημα.

— **ἰζηματογόνου** *ὀροῦ παρασκευὴ [Μικροβ.]*. Ἰζηματογόνος ὀρὸς καλεῖται ὁ περιέχων ἰζηματίνας. Πρὸς παρασκευὴν αὐτοῦ ἐνίεμεν εἰς κονίκλους ὀρὸν αἵματος ζῴου τινός, π. χ. ἵππου, ἐκτελοῦντες τρεῖς ἐνδοφλεβικὰς ἢ ἐνδοπεριτοναϊκὰς ἐνέσεις ἐξ ἑνὸς κυβ. ἑκατ. κατὰ διαστήματα 5—6 ἡμερῶν. Ἓξ ἡμέρας μετὰ τὴν τρίτην ἔνεσιν παραλαμβάνομεν ποσότητα μικρὰν αἵματος ἐκ τοῦ κονίκλου καὶ προσδιορίζομεν τὴν ἰζηματογόνον ἰσχὺν τοῦ ὀροῦ, δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ κονίκλου ἀναπτυχθεισῶν ἰζηματινῶν. Ἡ ἰσχὺς αὕτη *(τίτλος τοῦ ὀροῦ)* πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη, δηλαδὴ πρέπει ὁ παρασκευασθεὶς ὀρὸς εἰς μεγάλας ἀραιώσεις νὰ ἔχῃ ἔκδηλον ἰζηματοποιὸν ἐπίδρασιν. Μετὰ τὸν τοιοῦτον προσδιορισμὸν τῆς ἰσχύος τοῦ ὀροῦ, ἐνεργοῦμεν τὴν ἀφαίμαξιν τοῦ κονίκλου καὶ παραλαμβάνομεν τὸν ὀρὸν αὐτοῦ, ὃν διαμοιράζομεν ἐντὸς φυσίγγων. Ὁ οὕτω παρασκευασθεὶς ὀρὸς εἶναι εἰδικὸς μόνον διὰ τὴν ἀνίχνευσιν αἵματος ἵππου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν ἰζηματογόνον ὀρὸν διὰ τὸ ἀνθρώπειον αἷμα, τὸ σπέρμα, τὸ γάλα κλπ., χρησιμοποιοῦντες ἑκάστοτε ἀνάλογον ὑγρὸν πρὸς ἔνεσιν εἰς τὸν κόνικλον. κ. κ.

ἰζηματώδης (ὁ, ἡ), —*ες* (τό)· ὁ ὅμοιος πρὸς ἵζημα· ‖ ὁ ἐξ ἰζημάτων ἀποτελούμενος.

ἴζησις, —*εως* (ἡ)· κατάπτωσις, κατακάθισμα, κατακρήμνισμα.

Ἰζιασλὰβ Α' *('Ιαροσλάβιτς)*. Μέγας ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας (1054—1078). Πλὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Νοβογορὸδ ἦτο κύριος καὶ ἁπάσης τῆς μεταξὺ Λιθουανίας καὶ Πολωνίας περιοχῆς, ἔχων πρωτεύουσαν τὸ Κίεβον. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἡγεμονίας του ἐξερράγησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο νὰ διαμελισθῇ ἡ ἐπικράτειά του εἰς μικρὰς ἡγεμονίας. Νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ του Βοτσλὰβ καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Κιέβου, κατέφυγεν εἰς τὸν γυναικάδελφόν του βασιλέα τῆς Πολωνίας, μὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὁποίου ἀνακατέλαβε τὸ Κίεβον. Μετ' ὀλίγον ἐκθρονίζεται καὶ πάλιν, καταφεύγει εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ Γερμανίαν καὶ ἐπιτυγχάνει μετά τινα χρόνον τὴν ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου του. Ἐφονεύθη μαχόμενος εἴς τινα μάχην κατὰ τῶν ἡγεμονίσκων τῆς Ρωσίας. Μ. Ν. Δ.

—**Ἰζιασλὰβ Β'** *(Μστισλάβιτς)*. Μέγας ἡγεμὼν τοῦ Κιέβου, ἀποθανὼν τῷ 1154. Ἡ ἡγεμονία του ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ρωσικὴ ἱστορία, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' αὐτοῦ ἄρχεται ἡ κατάπτωσις τῆς Ρωσίας καὶ ἡ εἰς τοὺς Μογγόλους ὑποταγὴ αὐτῆς. Μ. Ν. Δ.

—**Ἰζιασλὰβ Γ'** *(Δαβίδοβιτς)*. Μέγας ἡγεμὼν τοῦ Κιέβου. Διεξαγαγὼν πλείστους πολέμους μετὰ διαφόρων ἡγεμόνων ἐφονεύθη εἴς τινα μάχην (1161). Μ. Ν. Δ.

ἰζιγγερίτης (ὁ) (Hisingerit) *['Ορυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν πυριτικὸν ἅλας· ὁ χημικὸς τύπος αὐτοῦ δὲν εἶναι σταθερός, ἀλλὰ πάντως ἀποτελεῖ ἔνυδρον πυριτικὸν ἅλας τοῦ τριοξειδίου τοῦ σιδήρου. Ὁ ἰζιγγερίτης ἔχει χρῶμα πισσόμαυρον καὶ λάμψιν στεατώδη, παρουσιάζει δὲ θραυσμὸν κογχώδη, σκληρότητα 3 $^{1}/_{2}$—4 καὶ εἰδικὸν βάρος 2,6—3. Τήκεται εἰς τὸν καμινευτῆρα αὐλόν, εἶναι δὲ εὐδιάλυτος εἰς ὀξέα. Ἀπαντᾷ εἰς Riddarhyttan, Langban καὶ Orijarfoi. Γ. Β.

Ἰζινὺ (Isigny) *[Γεωγρ.]*. Παράλιος κωμόπολις τῆς Γαλλίας ἐν τῷ νομῷ Καλβαδός, ἐπὶ τῆς Μάγχης, περίφημος διὰ τὰ βούτυρά της, ἅτινα εἶναι περιζήτητα εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου. Ἔχει ἐκκλησίαν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Μ. Ν. Δ.

Ἰζιοὺμ *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρωσίας ἐν Οὐκρανίᾳ. Εἶναι σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου ξυλείας, ἐρίων, μέλιτος, κηροῦ καὶ ἔχει ἐργοστάσια κατεργασίας λιπῶν. Κάτ. 20.000. Μ. Ν. Δ.

Ἴζλιμπι *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Καστορίας, ἤδη καλούμενον *Πορώ* (βλ. λ.).

Ἰζμὶτ *Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν ὄνομα τῆς *Νικομηδείας* (βλ. λ.). Ἀρχικῶς ἦτο *Ἰσνιμίτ*, κατὰ συγχώνευσιν ἐκ τοῦ «εἰς Νικομήδειαν». Ν. Μ.

Ἴζμπιστα *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς κοινότητος Ποταμῶν (τέως Μπορόβου) τῆς ἐπαρχίας Νευροκοπίου (τέως Ζυρνόβου) τοῦ νομοῦ Δράμας. Ἤδη καλεῖται *Ἀγριοκερασιά*.

Ἰζμπὸρ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Βουλγαρίας, παραπόταμος τοῦ Νέστου, σχηματιζόμενος ἐκ πολλῶν ποταμίσκων κατερχομένων ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Ὀρβήλου. Ὁ ροῦς του εἶναι βραχὺς καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν βραχιόνων του ἔχει μῆκος μεγαλύτερον τῶν 20 χιλμ. Μ. Ν. Δ.

Ἴζμπουκ (Izbuk, οὑγγρ. Dagado Forras) *[Γεωγρ.]*. Πηγὴ θειοῦχος ἐν τῷ νομῷ Μπίχαρ τῆς Ρουμανίας, οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Καλουγκίρι. Μ. Ν. Δ.

Ἰζμὺρ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν ὄνομα τῆς *Σμύρνης*.

Ἰζνὶκ *[Γεωγρ.]*. Τουρκικὸν ὄνομα τῆς Νικαίας (βλ. λ.), σχηματισθὲν ἐκ τοῦ «εἰς Νίκαιαν».

Ἴζ ὀγλοῦ, ἢ ***Ἴζολου*** *[Γεωγρ.]*. Πολίχνη τῆς Τουρκίας ἐν τῷ σημερινῷ νομῷ Μαλάτια καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου. Ν.Μ.

Ἴζολα (Isola) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον καὶ λιμὴν τοῦ κόλπου τῆς Τεργέστης (πλάτ. 35°33' Β, μῆκ. 13°40' Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 1434: Gulf of Trieste) 3 μιλ. Β. τῆς Κάπο ντ' Ἴστρια. Σ.Ε.Λ.

—**Ἴζολα ντ' Ἴστρια** (Isola d' Istria) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Τεργέστης. Κάτ. 7.000. Ἐξάγει σημαντικὴν ποσότητα οἴνων καὶ σαρδελλῶν. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴζολα ντέϊ Λίρι** (Isola del Liri) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ μικρᾶς νήσου σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Λίρι εἰς τὸν νομὸν Καλέρτα. Κάτ. 6.000. Ἔχει ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν χαρτοποιίας, ὑφαντουργεῖα καὶ πριονιστήρια. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴζολα Λοῦγκα** (Isola Lunga), ἢ ***Ἴζολα Γκρόσσα*** (Isola Grossa) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τῆς Νοτιοσλαυίας ἐν τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει, παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Δαλματίας, ἀνήκουσα εἰς τὸν νομὸν τοῦ Σπαλάτου. Οἱ κάτοικοι, κροατικῆς καταγωγῆς, ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὴν ἁλιείαν. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ μικρὰ πόλις *Σάλε*. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴζολα Μπέλλα** (Isola Bella) *[Γεωγρ.]*· βλ. *Μπορρομαῖαι* νῆσοι.

—**Ἴζολα ντέλλα Σκάλα** *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ νομῷ τῆς Βερόνας, πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας. Κάτοικοι 7.000. Διεξάγει ἐμπόριον γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἔχει ἐργοστάσια σχοινοποιίας. Μ. Δ. Β.

Ἰζολάνι (Isolani), ***Ἰωάννης-Λουδοβῖκος***, *κόμις φόν—*. Αὐστριακὸς στρατηγὸς (1586—1640). Καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἴκου τῆς Κύπρου, κατετάχθη εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων, παρ' ὧν καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος τῷ 1603. Διαφυγὼν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγένετο διοικητὴς συντάγματος τῶν Κροατῶν, μεθ' οὗ καὶ ἠγωνίσθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. Τῷ 1632, ὁδηγῶν τὸ ἱππικόν, ἡττήθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Λοῦτσεν, ἀλλὰ βραδύτερον κατήγαγε τὴν νίκην τοῦ Ἔγκερ, μετὰ τὴν ὁποίαν, ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν καθαιρεθέντα ἐκ τῆς ἀρχιστρατηγίας Βαλλενστάϊν, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος καὶ προήχθη εἰς στρατάρχην. Θ. Κ.

Ἰζόντσο (Isonzo) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰουλιανῆς Βενετίας. Πηγάζει ἐκ τῶν Καρνικῶν καὶ Ἰουλιανῶν Ἄλπεων, παρὰ τὴν κορυφὴν Τρικόρνο, καὶ χύνεται εἰς τὸν κόλπον τῆς Τεργέστης ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, παρὰ τὸ Μονφαλκόνε, πρὸς Α τοῦ Γκράντο, μετὰ ροῦν 130 χλμ. Ρέει ἀπὸ Β πρὸς Ν διὰ μέσου ὀρεινῆς κατ' ἀρχὰς κοιλάδος καὶ κατόπιν κατέρχεται πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Γκορίτσιας. Οἱ κυριώτεροι παραπόταμοι αὐτοῦ εἶναι ὁ *Κοριτέντσα* πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ὁ *Βιππάκκο* πρὸς τὰ ἀριστερά. Πρὸ τῶν ἐκβολῶν του ἑνοῦται μετὰ τοῦ Τόρρε, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ σημαντικώτερος παραπόταμός του. Ὀλίγον ἐκεῖθεν τῆς συμβολῆς μετὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου, παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀκυληΐας (Aquileia), διαχωρίζεται εἰς δύο βραχίονας, εἰς τὸν *Ἰζοντσέλλο* καὶ εἰς τὸν *Σντόμπα*, τὸ δέλτα τῶν ὁποίων σχηματίζει τὴν νῆσον τοῦ Μοροζίνι. Ὁ Ἰζόντσο παρὰ τὰς ἐκβολάς του εἶναι πλωτός, τὸ δὲ δέλτα αὐτοῦ διαρκῶς μεταβάλλει ροῦν, μετατοπιζόμενον πρὸς Α. Αἱ κυριώτεραι πόλεις, αἵτινες εὑρίσκονται παρ' αὐτόν, ἢ διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται, εἶναι ἡ Μονφαλκόνε, ἡ Γκραντίσκα, ἡ Γκορίτσια, ἡ Πλέτσο, ἡ Σουτσίο, ἡ Τολμίνο καὶ τὸ Καπορέτο. Μ. Δ. Β.

—*[Στρατ. Ἱστορ.]* Μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν Παγκόσμιον πόλεμον (23ην Μαΐου 1915), ἡ περιοχὴ τοῦ Ἰζόντσο ἀπετέλεσε θέατρον ἐπιχειρήσεων. Ὁ ὁμώνυμος ποταμὸς ἀποτελεῖ, διὰ τοῦ μέσου ἰδίᾳ ροῦ του, κώλυμα ἰσχυρότατον, λόγῳ τοῦ ὅτι διέρχεται δι' ὀρεινοῦ καὶ δυσκόλου ἐδάφους, ἐγκιβωτιζόμενος μάλιστα εἴς τινα μέρη ἐντὸς βραχώδους βαθυτάτης κοίτης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἰζόντσο* φέρονται αἱ διεξαχθεῖσαι εἰς τὰς ἑξῆς τρεῖς χρονικὰς περιόδους:

Α') ***Μάϊος—Δεκέμβριος 1915.*** Τὴν 25ην Μαΐου 1915 ἤρχισεν ἡ προσπέρασις δύο ἰταλικῶν στρατιῶν (2ας καὶ 3ης) καὶ τῆς ταξιαρχίας τῶν ἀλπινιστῶν (ἐν συνόλῳ δέκα σωμάτων στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Καντόρνα), διὰ τῆς ἀνατολικῆς ἰταλοαυστριακῆς μεθορίου, καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἰζόντσο προέλασις αὐτῶν διὰ τριῶν φαλάγγων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς καταλήψεως τοῦ οροπεδίου Μπαινσίτζα καὶ τοῦ ὠχυρωμένου ὀροπεδίου Κάρσο, ἐπικρατοῦντος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς πρός τε τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τεργέστης, ἀποτελούσης τὸν ἄμεσον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ, καὶ πρὸς τὴν τῆς Βιέννης. Ἡ βορεία στρατιὰ προσεπέρασε τὸν Ἰζόντσο διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Καπορέτο τὴν 8ην Ἰουνίου 1915 καὶ εἶτα ἐστράφη πρὸς νότον κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κατευθυνθεῖσα πρὸς

Χάρτης τῆς μάχης τοῦ Ἰζόντσο.

Τολμῖνο καὶ διακόψασα τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν Γκορίτσιας—Βιέννης, μέχρι δὲ τέλους Ἰουνίου εἶχε καταλάβει τὸ Μόντε Νέρο (Μαυροβούνι)· ἡ κεντρική, ἀφοῦ ἔζευξε τὸν Ἰζόντσο διὰ στρατιωτικῆς γεφύρας παρὰ τὴν Πλάβα, παρ' ὅλην τὴν ἰσχυρὰν βολὴν τοῦ βαρέος αὐστριακοῦ πυροβολικοῦ, προσεπέρασε τοῦτον τὴν 10ην Ἰουνίου καὶ εἶτα ἐστράφη πρὸς νότον κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κατευθυνθεῖσα πρὸς Γκορίτσιαν· ἡ νοτία προσεπέρασε τὸν Ἰζόντσο παρὰ τὴν Γραδίσκα καὶ ἔτι νοτιώτερον τὴν 10ην Ἰουνίου καὶ εἶτα ἀπέκοψε τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Γκορίτσιας—Τεργέστης. Ἡ διὰ τῆς νοτίας ταύτης φάλαγγος ἐκτελεσθεῖσα δρᾶσις ἐπεβραδύνθη, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ λαβὸν τὴν ἐντολὴν ἰταλικὸν ἱππικὸν ἠδράνησε πλήρως, καὶ συνεπῶς ἔσχον τὸν ἀπαιτούμενον χρό-

Digitized by Google

νον οἱ Αὐστριακοὶ νὰ φράξωσι τὸν Ἰζόντσο καὶ νὰ πλημμυρήσωσι τὴν πεδιάδα, εἰς τρόπον ὥστε ἡ περαιτέρω προχώρησις ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κατέστη δυσκολωτάτη. Αἱ προσπεράσασαι ἰταλικαὶ μονάδες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης διὰ τῆς κατασκευῆς προγεφυρωμάτων, εἰμὴ μόνον περὶ τὸ τέλος Ἰουνίου. Κατὰ τὸ ἐπίλοιπον μέχρι Δεκεμβρίου 1915 χρονικὸν διάστημα διεξήχθησαν πολλοὶ ἀγῶνες.

Β') ***Ἰούνιος—Νοέμβριος 1916.*** Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1916 ἤρχισαν ἰταλικαὶ μικροεπιθέσεις διὰ τὴν προώθησιν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ κάτω Ἰζόντζο (ἀνατολικῶς τοῦ Μονφαλκόνε) ἰταλικοῦ μετώπου, ἐπιταθεῖσαι κατ' Ἰούλιον, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς· πάντως αὗται ηὐνόησαν πολὺ τοὺς Ἰταλούς, καθ' ὅσον οἱ Αὐστριακοὶ μετέφερον πολλὰς ἐφεδρείας εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἅ τε προκειμένου περὶ ἀμέσου ἰταλικῆς ἀπειλῆς κατὰ τῆς Τεργέστης. Οἱ Ἰταλοὶ τότε, λόγῳ τῆς ἀπογυμνώσεως τῶν βορειοτέρων περιοχῶν, ἀνέλαβον (3η στρατιὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀόστης) τὴν κατὰ τῆς *Γκορίτσιας* (βλ. λ.) ἐπίθεσιν. Κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ἐπεξέτειναν οἱ Ἰταλοὶ κατά τι τὸ μέτωπον ἐπὶ τοῦ Κάρσο. Ἡ προέλασις αὕτη ὡς μόνον στρατιωτικὸν πλεονέκτημα ἔσχε διὰ τοὺς Ἰταλοὺς τὴν ἀπόκτησιν λαμπρῶν παρατηρητηρίων πρὸς τὰς κατευθύνσεις ἀνατολῶν καὶ νότου· τὰ μειονεκτήματα ὅμως ἦσαν πάμπολλα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶχον εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν πρὸς τὰ νῶτά των ἰσχυρὸν κώλυμα, τὸν Ἰζόντσο, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αἱ γέφυραι τοῦ ποταμοῦ τούτου εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν τῆς βολῆς τοῦ βαρέος αὐστριακοῦ πυροβολικοῦ.

Γ') ***Μάϊος—Σεπτέμβριος 1917.*** Ἀφοῦ ἐνισχύθησαν οἱ Ἰταλοὶ δι' ἀρκετοῦ ἀγγλικοῦ πυροβολικοῦ, ἀνέλαβον τὸν Μάϊον 1917 νέαν ἐπίθεσιν (2α καὶ 3η στρατιὰ) ἀνατολικῶς τοῦ Ἰζόντσο. Κατόπιν ἰσχυροτάτου βομβαρδισμοῦ, διαρκέσαντος 56 ὥρας, ἤρχισε τὴν 14ην Μαΐου ἡ ἐπίθεσις ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου Μπαινσίτζα καὶ ἡ ἀπειλὴ ὑπερκεράσεως τοῦ δεξιοῦ αὐστριακοῦ πλευροῦ τοῦ τοπικοῦ τούτου μετώπου, ἐξαναγκάσασα τοὺς Αὐστριακοὺς νὰ μεταφέρωσιν ἐφεδρικὰς δυνάμεις πρὸς τὴν περιοχὴν ταύτην, ὁπότε ἡ ἰταλικὴ προχώρησις ἀνεκόπη (βλ. λ. *Κάρσο*). Εὐθὺς ἀμέσως ἤρξατο ἡ μελέτη καὶ ἡ προπαρασκευὴ νέας ἰταλικῆς ἐπιθέσεως μὲ σχέδιον καθηλώσεως τῶν Αὐστριακῶν ἐφ' ὅλου τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ Ἰζόντσο μετώπου καὶ ὑπερκεράσεως ἀμφοτέρων τῶν αὐστριακῶν πλευρῶν, διὰ μὲν τῆς 2ας στρατιᾶς τοῦ στρατηγοῦ Καπέλλο τοῦ δεξιοῦ, διὰ δὲ τῆς 3ης τοῦ δουκὸς τῆς Ἀόστης τοῦ ἀριστεροῦ. Ἡ ἐκπομπὴ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ἤρχισε τὴν 19ην Αὐγούστου ἐπὶ μετώπου 50 χιλιομέτρων (βορείως Πλάβα μέχρι θαλάσσης), ἀφοῦ προηγουμένως ἐξετελέσθη τὴν 18ην εἰκοσιτετράωρος βομβαρισμὸς ἰταλικοῦ πυροβολικοῦ καθ' ὅλου τοῦ μετώπου. Ἡ ἐπίθεσις τῆς 2ας στρατιᾶς παρουσιάζει πολλὰ τὰ ἀξιοσημείωτα: 1ον) Προσεπέρασε τὸν Ἰζόντσο ἐπὶ 14 στρατιωτικῶν γεφυρῶν, ζευχθεισῶν εὐχερέστατα κατὰ τὴν νύκτα 18—19 Αὐγούστου, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ ἰταλικὸν μηχανικὸν εἶχε κατασκευάσει φράγμα πρὸς τὸν ἀνάρρουν τοῦ ποταμοῦ πλημμυρῆσαν τὴν βορειοτέραν περιοχὴν ἀλλὰ προσδῶσαν στάθμην ὑδάτων καὶ ταχύτητα ρεύματος πολὺ χαμηλὰς περὶ τὴν Πλάβα ἐπὶ ἀρκετὰς ὥρας· τὸ τοιοῦτον ἦτο αἰφνιδιασμὸς διὰ τοὺς Αὐστριακούς, μὴ ἀναμένοντας ζεῦξιν τοῦ Ἰζόντσο εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ ροῦν, καὶ συνεπῶς μὴ ἔχοντας καταλλήλους διατάξεις πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς τοιαύτης ἰταλικῆς ἐνεργείας. 2ον) Ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Ἰζόντσο περιοχὴ ἐκαλύπτετο ὑπὸ νέφους καπνοῦ, σχηματισθέντος διὰ τῆς βολῆς καπνογόνων βλημάτων τοῦ ἰταλικοῦ πυροβολικοῦ, συνεπῶς ἡ προσπέρασις διὰ τῶν γεφυρῶν ἐγένετο προκεκαλυμμένως, καί τοι τ' αὐστριακὰ παρατηρητήρια ἐπεκράτουν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰζόντσο. 3ον) Διακόσια ἰταλικὰ ἀεροπλάνα ἐξετέλεσαν βομβαρδισμὸν κατὰ τῶν αὐστριακῶν θέσεων. Ἡ μὲν 3η στρατιὰ προὐχώρησεν ἐπαρκῶς ἐπὶ τοῦ Κάρσο, ὑποβοηθηθεῖσα μεγάλως, ἰδίως εἰς τὸ δεξιόν της, ὑπὸ τοῦ ἰταλικοῦ στόλου, ἡ δὲ 2α ἐπέτυχε πρὸς στιγμὴν διάρρηξιν τοῦ αὐστριακοῦ μετώπου κατὰ τὸν μεταξὺ Μόντε Σάντο (682) καὶ Μόντε Γκαμπριέλε (646) χῶρον, δηλαδὴ πρὸς τὴν μικρὰν κοιλάδα τοῦ Chiapovano, πωματισθεῖσαν ὅμως συντόμως, λόγῳ τῆς βραδείας ἐνεργείας τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων. Κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον ἐξηκολούθησε μικρά τις προχώρησις τῶν Ἰταλῶν, ἀνακοπεῖσα ὅμως ἀμέσως κατόπιν μεγάλης αὐστριακῆς ἀντεπιθέσεως ἐκπεμφθείσης περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς τούτου. Τοιουτοτρόπως, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ ἰταλικὸν μέτωπον ἔφθασε μέχρι τοῦ ἀκροτάτου ὁρίου τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰζόντσο κατοχῆς, ὡς ἐν τῷ σχήματι ἐμφαίνεται.

Παρατηρήσεις. Παρὰ τὰς θυσίας αἵματος (500.000 ἄνδρες), εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τὰς ἕνδεκα μάχας τοῦ Ἰζόντσο (Μάϊος 1915—Σεπτέμβριος 1917), κατέληξαν εἰς τὸ τέλος τῶν ἐπιθέσεών των νὰ κατέχωσι μέτωπον πλέον ἀκατάλληλον ἀπὸ τὸ τοῦ Αὐγούστου 1916· διότι ἀνατολικῶς μὲν τῆς περιοχῆς Πλάβα—Γκορίτσια ἐσχηματίζετο προεξοχὴ (τὸ κέντρον τῆς 2ας ἰταλικῆς στρατιᾶς), ἐκ τῆς περιοχῆς δὲ τοῦ Τολμίνο ἠπειλεῖτο διάρρηξις τοῦ ὅλου ἰταλικοῦ μετώπου.

Δ') ***Ὀκτώβριος 1917.*** Κατὰ τὴν μεγάλην αὐστρογερμανικὴν ἐπίθεσιν τοῦ φθινοπώρου 1917 (βλ. *Βενετία* καὶ *Καπορέτο*) ἀπωθήθησαν οἱ Ἰταλοὶ ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ Ἰζόντσο, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 24—30 Ὀκτωβρίου 1917.

Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἰζόντσο ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀμαχητὶ τὸν Νοέμβριον 1918, συμφώνως τοῖς ὅροις τῆς ἰταλοαυστριακῆς ἀνακωχῆς τῆς Παδούης τῆς 3ης Νοεμβρίου 1918. Ν.Θ.Κ.

Ἴζου-*Νὸ-Σίτου-Τὸ* (ἢ ***Ἑπτάνησος τοῦ Ἴζου***) *[Γεωγρ.]*. Ἡφαιστειογενεῖς νῆσοι τῆς Ἰαπωνίας, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἐκτεινόμεναι νοτίως τοῦ κόλπου τοῦ Τόκιο. Ἡ κυριωτέρα ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται *Ἴζουνο-Ὀ-σίμα*, αἱ δὲ ἄλλαι *Νιιζίμα*, *Τοσίμα*, *Κοζουσίμα*, *Μιγιακέ*, *Μικοῦρα* καὶ *Χατσίγιο*. Τρία ἐκ τῶν ἡφαιστείων τῶν νήσων εὑρίσκονται ἐν ἐνεργείᾳ. Μ. Ν. Δ.

Ἰζουάρ (Isouard), ***Νικόλαος.*** Γάλλος μουσουργός, γεννηθεὶς τῷ 1775 εἰς τὴν Μάλταν καὶ ἀποθανὼν τῷ 1818 εἰς Παρισίους. Τῷ 1799 μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἀνεβίβασεν ἐπιτυχῶς ἐπὶ σκηνῆς διάφορα κωμικὰ μελοδράματά του. Τὴν μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν εἶχεν ἡ «Σταχτοπούτα» (1810). Ὁ ἀνταγωνισμός του μὲ τὸν Μποϊελντιέ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέψει τότε ἐκ Ρωσίας, εἶχεν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἐξέλιξίν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα του τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ὁ Ἰζουὰρ ἔγραψε περίπου 58 μελοδράματα, καθὼς καὶ ἀρκετὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔργα, λειτουργίας, μοτέτα, ψαλμούς, καντάτες κτλ. Α. Θ.

Ἰζουχάρα *Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἰαπωνίας, ἄλλοτε καλουμένη *Φούτσου*, ἐν τῇ νήσῳ Τσουσίμα. Κάτ. 12 000. Ἔχει μετεωρολογικὸν σταθμὸν καὶ ἐξάγει λευκοσίδηρον καὶ πορσελλάνην. Μ. Ν. Δ.

Ἰζπύρ, ἢ ***Ἐζπίρ,*** καὶ ***Ἰσπὺρ*** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς Τουρκίας, ἐν τῷ νομῷ Ἐρζερούμ, ἕδρα ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως. Κάτ. (1927) 1197, ὁλόκληρος δὲ ἡ ὑποδιοίκησις 32.825 καὶ ἐπιφάνειαν 2810 τετρ. χλμ. Ν. Μ

Ἰήιος *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος χρησιμοποιούμενον συχνὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν εἰς τὰς πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον ἐπικλήσεις καὶ ᾠδάς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχει τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν μυθικὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὅτε ὁ Ἀπόλλων ἦλθεν εἰς Δελφοὺς καὶ συνεπλάκη πρὸς τὸν δράκοντα, συνέτρεξαν οἱ πέριξ οἰκοῦντες καὶ ἐνεθάρρυνον μὲ φωνὰς τὸν Ἀπόλλωνα, λέγοντες «ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν». Πλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐδίδετο εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, πιθανῶς κατ' ἐπέκτασιν, λόγῳ τῆς συγγενείας τῆς λατρείας του μετὰ τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπίσης ἐδίδετο εἰς τὴν Ἄρτεμιν, τὴν ὁποίαν αἱ γυναῖκες εἰς δυσκόλους στιγμὰς ἐπεκαλοῦντο διὰ τῶν ἐπιφωνημάτων ἰή, ἰή, καθὼς καὶ εἰς τὸν Διόνυσον, πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ μεθυσκόμενοι καὶ ἐν εὐφροσύνῃ διατελοῦντες ἐπεφώνουν ἰή, ἰή, ἵνα τὸν καταστήσωσιν ἵλεων πρὸς αὐτούς. Ν. Α.

Ἰηνᾶ ***εἴσχυσις,*** ἢ ***Ἰηναῖς*** *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λιμνοθάλασσα τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Σκωτίας, ἀναφερομένη ὑπὸ Πτολεμαίου ὡς κειμένη ἐν τῷ Ἰουερνικῷ ὠκεανῷ (νῦν Ἰρλανδικὴ θάλασσα) μετὰ τὴν χερσόνησον τῶν Νοουαντῶν. Ὑπό τινων τῶν νεωτέρων τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν Οὐάϊτον μπαίϋ (Wighton bay). —Π.

Ἰηνυσὸς *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Παράλιος πόλις τῆς Παλαιστίνης κειμένη πρὸς τὰ ΝΔ τῆς Καδύτιος (νῦν Ἱερουσαλὴμ) μεταξὺ τῆς Γάζης καὶ τῆς Σερβωνίδος λίμνης, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Αἰγύπτου. Α.Θ.Σ.

Ἰηοῦ. Βασιλεὺς Ἰσραὴλ (βλ. λ. *Ἰοῦ*).

— **Ἰηοῦ** ***ἑταιρεῖαι·*** βλ. *Ἡλίου* ἑταιρεῖαι.

Ἰηπαίων *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος σχηματισθὲν ἀπὸ τοῦ ἐπιφωνήματος «ἰὴ παιάν» (βλ. *Ἰήιος*). Ἐπίσης Ἰηπαίων ἐκαλεῖτο καὶ πολεμικός τις ἢ εὐχαριστήριος ὕμνος τοῦ Ἀπόλλωνος. Α. Θ. Σ.

Ἰησοῦ ***νῆσος*** (Jesus Island, προφ. *Τζέζους Ἄϊλανδ*) *[Γεωγρ.]*. Νῆσος τοῦ Καναδᾶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, πλησίον τῆς Μονρεάλ, ἔχουσα ἐμβαδὸν 205 τ. χλμ. καὶ 15.000 κατ. Μ.Ν.Δ.

Ἰησουᾶται (οἱ). Χριστιανικὴ ἀδελφότης σκοποῦσα ἰδίᾳ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν καὶ ἱδρυθεῖσα τῷ 1360 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Colombini. Οὗτος, καταγόμενος ἐκ τῆς Σιένης τῆς ἄνω Ἰταλίας, κατώρθωσε δι' ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὴν καὶ ἄλλως μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν, ἔπειτα ὅμως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως βίων ἁγίων καὶ δὴ τοῦ τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, πεισθεὶς διεμοίρασεν ὅλην αὐτοῦ τὴν περιουσίαν καὶ ἐνδυθεὶς ἐνδύματα πτωχικὰ ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν καὶ τὸ κήρυγμα μετανοίας. Τὸν Κολομπίνι ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ παιδικὸς αὐτοῦ φίλος Φραγκῖσκος Μίνι· τοῦτο ὅμως ἐξήγειρε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Σιένης, ἡ γερουσία τῆς ὁποίας ἐξώρισε τὸν Κολομπίνι καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτόν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ὅμως αὐτῶν ἐκ Σιένης ἐξερράγη λοιμός, ὅστις ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς θεία τιμωρία, οὕτω δ' ἐξηναγκάσθη ἡ γερουσία νὰ ἀνακαλέσῃ τοὺς ἐξορισθέντας. Ὅτε κατὰ τὸ 1367 ἐπανήρχετο εἰς Ρώμην ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ πάπας Οὐρβανὸς ὁ Ε', ὁ Κολομπίνι μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἔσπευσεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲ καθ' ὁδὸν ἐφώνουν διαρκῶς «Ζῇ ὁ Ἰησοῦς», «Δόξα τῷ Ἰησοῦ», ἐκλήθησαν πιθανῶς τὸ πρῶτον ἐν Viterbo Ἰησουᾶται. Ὁ Οὐρβανὸς μετά τινας μῆνας ἀνεγνώρισε τὴν χριστιανικὴν ταύτην ἀδελφότητα, ὁρίσας καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτῆς καὶ προτρέψας νὰ μὴ περιέρχηται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ νὰ ἐγκατασταθῇ μονίμως. Οἱ Ἰησουᾶται ἠκολούθουν κατ' ἀρχὰς τοὺς κανόνας τοῦ ἁγίου Βικεντίου, ἔπειτα δὲ τοῦ Αὐγουστίνου, δὲν ἦσαν ὅμως μοναχοὶ διδόντες ἐπισήμως τὴν μοναχικὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ χριστιανικὴ ἀδελφότης εὐσεβῶν ζῶσα καθ' ὡρισμένους κανόνας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολομπίνι (13 Ἰουλίου 1367) ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀδελφότητος ὁ Μίνι. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Ἰησουᾶται εἶχον ἐξαπλωθῇ σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἠσχολοῦντο δὲ ἰδίᾳ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρασκευὴν φαρμάκων καὶ ἡδυπότων. Αἱ τελευταῖαι αὗται ἀσχολήσεις ἤρχισαν κατ' ὀλίγον νὰ ἐπικρατῶσιν ἐν τῇ ἀδελφότητι, ἥτις οὕτω ἐξετράπη τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς ἐκκλησιαστικοῦ σκοποῦ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διελύθη ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Θ' τῷ 1668. Ἐπὶ μακρότερον διετηρήθη ἡ ἀδελφότης τῶν Ἰησουατίνων, ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Κατερίνας, τῆς ἐξαδέλφης τοῦ Κολομπίνι, τῇ προτροπῇ αὐτοῦ. Κ. Ι. Δ.

ἰησουΐτης (ὁ)· μοναχὸς ἀνήκων εἰς τὸ φερώνυμον τοῦ Ἰησοῦ θρησκευτικὸν τάγμα: «τὸ τάγμα τῶν ἰησουϊτῶν»· || μεταφ. ὑποκριτής, δόλιος, πανοῦργος: «αὐτὸς εἶναι φοβερὸς Ἰησουΐτης».

— *'Εγκυκλ.]* Ἐκλήθησαν *ἰησουῖται* οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦ Ἰησοῦ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Τὸ τάγμα τοῦ Ἰησοῦ, ἢ ἀκριβέστερον ἡ «ἑταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» (Societas Jesu) ὑπῆρξεν ὁ καταπληκτικώτερος καὶ παντοδύναμος ὀργανισμὸς τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ἀσκήσας βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καθολικῆς πίστεως καὶ τοῦ πνεύματος τριῶν περίπου αἰώνων, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του. Ἱδρυτὴς αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Ἰγνάτιος *Λοϋόλας* (βλ. λ.). Οὗτος μετὰ τῶν τριῶν Ἱσπανῶν μαθητῶν του, Ἰακώβου Λαϊνέθ, Νικολάου Μποπαντίλλα καὶ Ἀλφόνσου Σαλμερόν, τοῦ Πορτογάλου Ροδριγκὲζ καὶ τοῦ Γάλλου Πέτρου Λεφέβρ, ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν τῆς «Ἑταιρείας τοῦ Ἰησοῦ» τῷ 1537 εἰς ὑπόγειον παρεκκλήσιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Μονμάρτρης. Τὸ θεμελιῶδες ἄρθρον πίστεως, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Λοϋόλα, ἔχει οὕτως: «Ὅστις θέλει, ὑπὸ τὸ ἔμβλημα τοῦ σταυροῦ, νὰ φέρῃ τὰ ὅπλα διὰ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν μόνον Κύριον καὶ τὸν Ρωμαῖον ποντίφηκα, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ, συμμετέχων εἰς τὴν ἑταιρείαν ἡμῶν, ἥτις ἐπιθυμοῦμεν νὰ κληθῇ «Ἑταιρεία τοῦ Ἰησοῦ», θὰ ὀφείλῃ, ἀφοῦ δώσῃ πλήρη ὁμολογίαν ἁγνείας (παρθενίας), νὰ ὑποχρεωθῇ δι' ἰδιαιτέρου ὅρκου, εἰς τρόπον ὥστε, ὅ,τιδήποτε διατάξῃ ἡμῖν ὁ Ρωμαῖος ποντίφηξ, διὰ τὴν πρόοδον τῶν ψυχῶν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως, νὰ ἐκτελῶμεν παραχρῆμα, ἄνευ ὑπεκφυγῶν ἢ δικαιολογημάτων, ὁπουδήποτε ἤθελεν ἀποστείλει ἡμᾶς, εἴτε εἰς τοὺς Τούρκους ἢ ἄλλους ἀπίστους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας, εἴτε πρὸς αἱρετικοὺς ἢ σχισματικοὺς ἢ οἱουσδήποτε πιστούς. Πρέπει πάντα τὰ μέλη τῆς ἑταιρείας νὰ γνωρίζωσι καὶ νὰ ἐνθυμῶνται ὅτι ἡ ἑταιρεία καὶ οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀγωνίζονται διὰ τὸν Θεόν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἁγιωτάτου κυρίου ἡμῶν, τοῦ πάπα». Ὁ πάπας Παῦλος Γ', ἐνώπιον τοῦ ὁποίου προσῆλθον οἱ ἑταῖροι ἐπικαλούμενοι τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἔργον των, ἔσπευσε διὰ τῆς βούλλας αὐτοῦ «Regimini militantis Ecclesiae» τοῦ 1540, οὐ μόνον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἑταιρείαν, ἀλλὰ καὶ νὰ παράσχῃ αὐτῇ προνόμια, ἅτινα εἰς οὐδὲν ἕτερον τάγμα εἶχον ἀπονεμηθῇ, διότι διεῖδεν, ὅτι ἡ ὀργάνωσις αὕτη ἔμελλε, κατὰ τοὺς κυρίους σκοποὺς αὐτῆς, νὰ ἐξελιχθῇ εἰς δύναμιν ἰσχυρᾶς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ ἀνησυχητικῶς ἐξαπλουμένου προτεσταντισμοῦ. Στρατηγός, ἤτοι ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρείας ἐξελέγη ὁμοφώνως ὁ Λοϋόλας.

Ὀργάνωσις καὶ σκοποί. Ἡ «Ἑταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» διέφερε πάντων τῶν ἄλλων γνωστῶν θρησκευτικῶν ταγμάτων, κατὰ μὲν τὸν χριστιανικὸν προορισμόν, διότι θεμελιώδης αὐτῆς ἐπιδίωξις δὲν ἦτο ἡ προσωπικὴ σωτηρία τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὅσον δ' ἀφορᾶ τὴν διάδοσιν τοῦ καθολικισμοῦ, διότι εἰς τὰ συνήθη ἐξαγνιστικὰ καὶ προπαγανδιστικὰ μέσα παρεισήγαγε καὶ αὐτὰ τὰ ὅπλα, πρὸς τὸν συγκεκαλυμμένον ἀλλὰ πρωτεύοντα σκοπόν, κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ ἱδρυτοῦ, ὅπως διὰ τῆς δημιουργίας πολιτοφυλακῆς ὑποβληθῇ ὁ κόσμος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς

Digitized by Google

Ἁγίας ἕδρας, «*καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, καθ' ἁπάσας τὰς χώρας, καὶ διὰ παντὸς μέσου*». Διὰ τοῦτο εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς ὀργανώσεως πρυτανεύει στρατιωτικὸν πνεῦμα, ἐξωτερικευόμενον καὶ διὰ χαρακτηριστικῶν ὀνομασιῶν· στρατηγοῦ, στρατευμάτων, σημαιῶν. Πρόκειται περὶ συνεχοῦς ἀγῶνος εἴτε δι' ἄμυναν εἴτε διὰ τὴν κατάκτησιν, ἢ διὰ τὴν διατήρησιν, τὰ πάντα δὲ ἀνάγονται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου, εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὴν στερέωσιν τῆς νίκης.

Τὸ δόγμα: «*ὁ σκοπὸς ἐξαγιάζει τὰ μέσα*» ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀποστολὴν τῆς ἑταιρείας, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτῆς σκοπούς. Ὁ ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος στρατηγὸς αὐτῆς, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὸ διηνεκὲς πάνσεπτον πρότυπον, ἐδίδαξε τοὺς ἰησουΐτας, ὅτι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν μεσαιωνικῶν πολεμάρχων, ἐπετρέπετο νὰ φέρωνται πρὸς τὸν ἐχθρὸν ὡς πρὸς ἐχθρόν. Παραλλήλως πρὸς τὴν στρατιωτικὴν συντονίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀντιλήψεων ἡ πολιτικὴ ἀποστολὴ τῆς ἑταιρείας. Ἐντεῦθεν καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν λειτουργίαν καὶ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἀπορρίπτονται πολλὰ ἐκ τῶν γνωρισμάτων τῶν συμφυῶν εἰς τὸ μοναστικὸν σύστημα. Οὕτως οὐδὲν ἰησουϊτικὸν ἵδρυμα ὠνομάσθη μοναστήριον. Τὸ σχῆμα τῶν Ἰησουϊτῶν εἶναι ἀπέριττον, αἱ νηστεῖαι καὶ αἱ ἀσκητικαὶ δοκιμασίαι χαλαραί, εὐλόγως, ἄλλως, διότι ἡ στρατιωτικὴ ἀγωγὴ δὲν ὑπηρετεῖται διὰ σωμάτων ἐξηντλημένων ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ τῆς ἀγρυπνίας.

Βοῦλλα τοῦ Γρηγορίου ΙΓ' (1575), εἰς συμπλήρωσιν προηγουμένης τοῦ Παύλου Γ', ἀπένειμεν εἰς τὴν ἑταιρείαν πάντα τὰ παρόντα καὶ μέλλοντα προνόμια τῶν ἄλλων ταγμάτων, ἰδίᾳ τῶν λεγομένων ἐπαιτικῶν, προσθέτως δὲ τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν προνομίαν τοῦ ἀσκεῖν ἐλευθέρως ἐμπορικὰς καὶ τραπεζιτικὰς ἐργασίας. Τὰ προνόμια ταῦτα, ὡς καί τινα μυστικὰ ἀφεθέντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ στρατηγοῦ, παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς ἰησουΐτας μετὰ τῆς προκαταβολικῆς κυρώσεως τοῦ διηνεκοῦς καὶ τοῦ ἀνεκκλήτου, ἤτοι ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ καταργηθῶσιν ἢ ἀλλοιωθῶσι διὰ μεταγενεστέρων παπικῶν ἀποφάσεων. Τὰ κύρια ἐκ τούτων ἦσαν τρία: 1) ἀπόλυτος ἐξουσία τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς ἑταιρείας· 2) ἐξαίρεσις τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἑταιρίαν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ὑπηρετῶν ἀπὸ τῆς συνήθους κανονικῆς δικαιοδοσίας· 3) δικαίωμα ἐγκαταστάσεως, κινήσεως καὶ ἐνεργείας τῶν ἰησουϊτῶν πανταχοῦ, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς των. Εἰς τοῦτο περιελαμβάνετο κυρίως τὸ κήρυγμα, ἡ ἐξομολόγησις, ἡ μετάδοσις τῆς θείας κοινωνίας, ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἱεροπραξία, καὶ ἄνευ ἔτι τῆς ἀδείας τοῦ ἁρμοδίου ἐπισκόπου ἢ ἐφημερίου.

Τὰ μέλη τῆς ἑταιρείας διαιροῦνται εἰς ἓξ κατηγορίας: 1) εἰς τοὺς *νεοφύτους* (novitii) ἢ *δοκίμους*, ὑποδιαιρουμένους εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς προοριζομένους διὰ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, τοὺς λαϊκοὺς καὶ τοὺς ἀδιαφόρους, ἤτοι τοὺς ἄνευ εἰδικοῦ προορισμοῦ, ἀλλ' ὑποχρεωμένους ν' ἀποδεχθῶσι τὰ διατασσόμενα αὐτοῖς καθήκοντα· 2) τοὺς *λαϊκοὺς* (temporales) *ἀδελφούς*· 3) τοὺς *σχολαστικοὺς* (scholastici) ἢ *μαθητὰς δεδοκιμασμένους*· 4) τοὺς *πνευματικοὺς συμπράκτορας* ἢ *τοποτηρητὰς* (coadjutores spiritualis formati)· 5) τοὺς *ὁμολογητὰς* (professi) *τῶν τριῶν ὁμολογιῶν*· 6) τοὺς *ὁμολογητὰς τῶν τεσσάρων ὁμολογιῶν*. Τὰ μέλη ἐκλέγονται μετ' ἐκτάκτου προσοχῆς μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῆς διανοίας καὶ ἀνεπιλήπτων ἠθικῶς, κατ' ἀποκλειστικὴν προτίμησιν τῶν ἐμφανιζόντων ὡραίαν καὶ ρωμαλέαν σωματικὴν διάπλασιν. Οἱ νεόφυτοι, ἡλικίας τοὐλάχιστον 14 ἐτῶν, ὑποβάλλονται πρὸ τῆς ἀποδοχῆς εἰς τὴν δοκιμασίαν τῶν «*πνευματικῶν ἀσκήσεων*» τοῦ Λοϋόλα. Ἐπὶ διετίαν, καθ' ἣν «*τίθενται τὰ θεμέλια τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς προόδου τῶν ἀρετῶν*», δι' οὐδεμιᾶς ὁμολογίας δεσμεύονται, δυνάμενοι ἀζημίως νὰ καταλίπουν τὰς τάξεις. Μετὰ τὴν διετίαν ἀπαγγέλλουν τὰς τρεῖς τυπικὰς ὁμολογίας, τῆς ἁγνείας, τῆς πενίας καὶ τῆς εὐπειθείας, καὶ ὑποβάλλονται, ἐπὶ 14 — 17 ὥρας καθ' ἡμέραν, εἰς ἀναγνώσματα ἠθικοποιητικὰ καὶ εἰς δοκιμασίας μετανοίας καὶ εὐσεβείας, ἐπὶ ἕνα δὲ μῆνα εἰς ἀσκητικὸν προσκύνημα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου συντηροῦνται διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. Ἐκ τούτων οἱ προωρισμένοι ὡς λαϊκοὶ ἀδελφοί, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν τοῦ τάγματος, νεωκόροι, θυρωροί, μάγειροι, χειρώνακτες, δὲν ὑποχρεοῦνται εἰς περαιτέρω μόρφωσιν. Οἱ προοριζόμενοι διὰ τὴν ἱερωσύνην ἐκπαιδεύονται, μετὰ τὴν διετίαν, εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ρητορικήν, κατόπιν ἐπὶ τρία ἢ πλείονα ἔτη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς φυσικομαθητικὰς ἐπιστήμας, καὶ ἐπὶ 5 ἢ 6 ἔτη ἀκόμη προπονοῦνται εἰς τὰ κολλέγια τῆς ἑταιρείας, ὡς διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν τούτων καλοῦνται σχολαστικοὶ ἢ μαθηταὶ δεδοκιμασμένοι. Εἰς ἡλικίαν 28 ἐτῶν σπουδάζουν ἐπὶ τετραετίαν τὸν πλήρη κύκλον τῶν θεολογικῶν μαθημάτων καὶ ἐπιτυγχάνοντες προχειρίζονται εἰς ἱερεῖς. Τούτων οἱ λαμβάνοντες κατὰ τὴν γενικὴν ἐξέτασιν τρεῖς ψήφους ἐπὶ τεσσάρων, ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἀρχικῶς διανυθεῖσαν δοκιμασίαν τοῦ νεοφύτου, εἰς ἥν, ἐπὶ ἓν ἔτος εἰσέτι, ὑποβάλλονται εἰς τὰς πνευματικὰς ἀσκήσεις, ἐν πλήρει ἀπομονώσει ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπικοινωνίας. Μετὰ τὸ πέρας ταύτης ὁ στρατηγός, ἐπὶ τῇ ἐκθέσει τῶν προϊσταμένων, ἀποφασίζει ἐὰν θὰ ὀνομασθῶσιν ὁμολογηταὶ ἢ τοποτηρηταὶ (coadjutores). Οἱ τοποτηρηταὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κολλεγίων, εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἱεραποστολάς. Οἱ ὁμολογηταί, κατέχοντες τὴν ἀνωτάτην ἱεραρχικὴν βαθμῖδα, περιβάλλονται ἐξουσίαν εὐρυτάτην, ἀλλ' ἀκαθόριστον, ἐξαρτωμένην ἐκ τῶν διαταγῶν τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων. Οὗτοι μόνον γνωρίζουσι τὰ μυστικὰ τῆς ἑταιρείας. Οἱ ὁμολογηταὶ τῶν τεσσάρων ὁμολογιῶν ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τῆς ἑταιρείας. Δέον νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν τοὐλάχιστον 45 ἐτῶν. Εἶναι οἱ τέλειοι, οἱ ἀληθεῖς, οἱ κατ' ἐξοχὴν ἰησουῖται, ὀλιγάριθμοι δέ, μόλις 2 τοῖς % ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν μελῶν. Ἐξ αὐτῶν ἐκλέγονται ὁ στρατηγός, οἱ συμπάρεδροι, ὁ γενικὸς γραμματεὺς καὶ οἱ ἔπαρχοι. Ἡ τετάρτη ὁμολογία, ἣν ἀπαγγέλλουσιν, ὑποχρεοῖ αὐτοὺς εἰς πλήρη ὑπακοὴν εἰς τὰς εἰδικὰς διαταγὰς τοῦ πάπα, τὰς ἀφορώσας ἐνεργείας καὶ ἱεραποστολὰς παρὰ τοῖς ἀπίστοις καὶ τοῖς αἱρετικοῖς.

Ὁ *στρατηγὸς* (generalis), ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρείας, ἐκλέγεται ἰσοβίως ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως, συνερχομένης ἐν Ρώμῃ, καὶ ἣν ἀποτελοῦσιν οἱ ἔπαρχοι καὶ ἀνὰ 2 ὁμολογηταὶ τῶν τεσσάρων ὁμολογιῶν ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας. Ὁ ἐκλεγεὶς ὀφείλει ν' ἀποδεχθῇ τὸ ἀξίωμα ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ. Ἡ αὐτὴ συνέλευσις ἐκλέγει 4—6 συμπαρέδρους (assistentes) καὶ ἕνα παραινέτην (admonitor) τοῦ στρατηγοῦ. Οἱ συμπάρεδροι λαμβάνονται ἀνὰ εἷς ἐξ ἑκάστης χώρας, ἐφ' ὧν ἐκτείνεται ἡ ἑταιρεία, καλουμένης ἐπαρχίας, καὶ ἥτις διοικεῖται παρὰ τοῦ ἐπάρχου (provincialis), ἤτοι ἐξ Ἱσπανίας, Βελγίου, Πορτογαλίας, Ἰταλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Πολωνίας. Εἶναι ὡσεὶ ὑπουργοὶ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπόπται αὐτοῦ, δυνάμενοι νὰ ἀποβῶσι καὶ οἱ δικασταί του. Τοῦ παραινέτου καθῆκον εἶναι, ὅπως ὑποδεικνύῃ, μετὰ διακρίσεως, εἰς τὸν στρατηγὸν ὅ,τι αὐτὸς ἢ οἱ συμπάρεδροι ἢ οἱ ἔπαρχοι παρετήρησαν ἀνώμαλον εἰς τὴν προσωπικὴν συμπεριφορὰν ἢ τὴν διοικητικήν του ἐνέργειαν. Παραινέται, μὲ τὰ αὐτὰ καθήκοντα, ὁρίζονται ἐπίσης καὶ διὰ τοὺς ἐπάρχους. Ὁ στρατηγὸς ἑδρεύει ἐν Ρώμῃ, δύναται δὲ νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν συμπαρέδρων ἔκπτωτος τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ.

Ἱστορία καὶ ἠθική. Ὁ τρόπος τοῦ βίου, αἱ μέριμναι διὰ τὸ σῶμα, ἡ τροφή, ἡ ψυχαγωγία, ἡ περιβολή, ρυθμίζονται ἐν ἄκρᾳ λιτότητι, αὐστηρῶς καὶ ὁμοιοτρόπως διὰ πάντας τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἑταιρείαν ἀπὸ τοῦ νεοφύτου μέχρι τοῦ στρατηγοῦ. Οὐδεὶς ἰησουΐτης δικαιοῦται νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τιμὰς ἐκτὸς τοῦ τάγματος, οὐδὲ νὰ ἀναδεχθῇ τοιαύτας, ἄνευ ἀδείας τοῦ στρατηγοῦ. Οὐδεὶς ἰησουΐτης δικαιοῦται νὰ φέρῃ εἰς δημοσιότητα οἱανδήποτε συγγραφὴν αὐτοῦ, ἂν μὴ ἐγκριθῇ ἡ δημοσίευσις ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκ τριῶν ἐξεταστῶν. Χάρις εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον ἡ ἠθικὴ καὶ θεολογικὴ διδασκαλία τοῦ τάγματος ἐξεδηλώθη μετὰ θαυμασίας ἑνότητος καὶ ὁμοιομορφίας εἰς τὰ σοφὰ συγγράμματα τῶν ἰησουϊτῶν συγγραφέων. Ἠθικὴ βάσις, ἀφ' ἑτέρου, τῆς ὀργανώσεως ἐτέθη ἡ ἀπάρνησις τῶν φιλαύτων καὶ φιλοπροσώπων αἰσθημάτων, διὰ τῆς, καθ' ὑποχρέωσιν, ἀμοιβαίας ἐπιτηρήσεως καὶ καταγγελίας ἐπὶ σκοπῷ βελτιώσεως. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν πρὸς παραδοχὴν ὁ δόκιμος ἐρωτᾶται: ἐὰν διὰ τὴν καλυτέραν πνευματικὴν ἀγωγήν του, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν βαθυτέραν ἀτομικὴν ὑποταγὴν καὶ ταπείνωσιν, θὰ εἶναι εὐάρεστον αὐτῷ, ὅπως πάντα τὰ σφάλματά του, τὰ ἐλαττώματά του καὶ πᾶν ὅ,τι παρετηρήθη ἐπ' αὐτοῦ, καθίστανται γνωστὰ εἰς τοὺς προεστῶτάς του παρ' οἱουδήποτε, ὅστις θὰ ἐλάμβανε γνῶσιν. Προσέτι ἐὰν θὰ θεωρήσῃ ὡς καλὸν νὰ βελτιωθῇ παρὰ τῶν ἄλλων καὶ νὰ βελτιώσῃ αὐτούς, καὶ ἔτι ἐὰν θὰ ἀποδεχθῇ ὡς εὐτύχημα τὴν παρ' ἄλλων καταγγελίαν τῶν παρεκτροπῶν του. Τοιαύτην διαθέτουσα δύναμιν ἠθικῆς καὶ πειθαρχίας ἡ ἑταιρεία, ἐξηπλώθη ταχύτατα καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Τὰ ἱδρυθέντα πολυάριθμα σχολεῖα αὐτῆς, κυρίως τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, διευθυνόμενα ὑπὸ ἰησουϊτῶν ὑπερόχου μορφώσεως καὶ ἤθους, καὶ παρέχοντα διδασκαλίαν ἀσυγκρίτως τελειοτέραν τῆς τῶν δημοσίων καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν σχολείων, προσείλκυσαν τὴν γενικὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκτίμησιν. Ἐξ ἄλλου αἱ μετ' αὐτοθυσίας ἀναληφθεῖσαι ὑπὸ κορυφαίων ἰησουϊτῶν ἱεραποστολαί, δι' ὧν ἐπεζητήθη ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς εἰδωλολατρικὰς χώρας, εἰς Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν, μέχρι καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἐξύψωσαν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τὰς ἀρετὰς τῶν μελῶν τοῦ τάγματος, ὡς ἀκαμάτων καὶ μεγαλεπηβόλων σκαπανέων τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἱερὸν ἔμβλημα τῶν ἰησουϊτῶν «*τὰ πάντα διὰ τὴν ὑπερ ἄτην δόξαν τοῦ Θεοῦ*» (omnia ad majorem Dei gloriam), ἐλαμπρύνετο δι' ἔργων ἀρετῆς καὶ αὐτοθυσίας. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου, ἀκριβῶς ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐγέννησε τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἰησουϊτῶν, ὀγκωθεῖσαν εἰς ἀληθῆ κατ' αὐτῶν σταυροφορίαν, ὑπὸ τὴν ἐχθρότητα τῶν διαμαρτυρομένων, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δόγματος τῶν ὁποίων συνετελεῖτο, ἐνεργείαις τῆς ἑταιρείας, ἡ ἐξάπλωσις καὶ παγίωσις τοῦ καθολικισμοῦ. Κατὰ τὸν φανατικὸν ἀνταγωνισμὸν τριῶν αἰώνων, ὁ ἰησουϊτισμὸς ἐλατρεύθη ὑπὸ τῶν μὲν ὡς θεία ἀγαθοποιὸς εὐλογία, ἐμισήθη καὶ ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν δὲ ὡς ἀποτροπαία πολιτικὴ ὀργάνωσις ἐνσπείρουσα τὴν ταραχὴν μεταξὺ τοῦ λαοῦ διὰ συνωμοτικῶν διαιρέσεων καὶ ἀνατροπῶν. Ἀληθὲς εἶναι, ὅτι εἰς στήριξιν τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς παρεῖχεν ἔν τινι μέτρῳ ἔδαφος αὐτὸς ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς ἑταιρείας, ὁ ὑπὸ τοῦ Λοϋόλα συνταχθείς, καὶ ἔκτοτε ἀμετακλήτως ἰσχύων. Ἓν ἄρθρον αὐτοῦ ὥριζεν, ὅτι: «*οἱ Ἰησουῖται ὀφείλουν, ἱστάμενοι ἢ βαδίζοντες, νὰ τηροῦν τὴν κεφαλὴν κύπτουσαν ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλὰ μὴ παρεκκλίνουσαν οὔτε δεξιᾷ, οὔτε ἀριστερᾷ. Οὐδέποτε νὰ ὑψοῦν τὸ βλέμμα, ἀλλὰ νὰ διευθύνουν αὐτὸ σεμνῶς πρὸς τὸ ἔδαφος, πάντοτε χαμηλότερον τοῦ βλέμματος τοῦ προσώπου μετὰ τοῦ ὁποίου συνομιλοῦν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ βλέπουν τὸν συνομιλητήν, εἰμὴ ἐμμέσως. Τὰ χείλη οὔτε πολὺ κλειστά, οὔτε πολὺ ἀνοικτά, τὸ μέτωπον καὶ ἡ ρὶς ἀρρυτίδωτα, ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου μᾶλλον ἀξιέραστος καὶ φαιδρά, οὐδέποτε σκυθρωπὸς ἢ κατηφής*». Συμπεριφορὰ κατὰ τοιοῦτον ὁρισμόν, πιστῶς τηρηθέντα ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἔδωκε τὴν ἀρχικὴν βάσιν εἰς τὴν κατὰ τούτων μομφὴν ἐπὶ ὑποκρισίᾳ. Ἄλλα ἄρθρα τοῦ καταστατικοῦ, ὡς καὶ περικοπαὶ ἐξ ἔργων ἰησουϊτῶν πατέρων, ἐπέρρωσαν τὴν κατάκρισιν ταύτην καὶ ἐστήριξαν νέας κατηγορίας. Οὕτως: ὁ ὑπὸ τοῦ Λοϋόλα τεθεὶς κανών: «*Καὶ ἂν τυχὸν θεωρήσω, ὅτι ὁ προϊστάμενος μοῦ δίδει ἐντολὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν συνείδησίν μου, θὰ τὴν πιστεύσω περισσότερον ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου*». Ἀφορισμοὶ τοῦ πατρὸς Ἐμμανουὴλ Σά: «*Δὲν διαπράττει τις πλαστογραφίαν, ὅταν διὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἕνα τίτλον εὐγενείας ἢ κληρονομίας, ὃν ἀπώλεσε, κατασκευάζῃ ἕνα ὅμοιον*». Τοῦ πατρὸς Ταμπέρνα: «*Οἱ ὑπηρέται λαμβάνοντες κρυφίως παρὰ τῶν κυρίων των ὅσα χρησιμεύουν πρὸς συμπλήρωσιν δικαίου μισθοῦ αὐτῶν, δὲν ἁμαρτάνουσιν*». Τοῦ πατρὸς Κασνέδι: «*Ὁ Θεὸς δὲν ἀπαγορεύει τὴν κλοπήν, εἰμὴ ἐφ' ὅσον θεωρεῖται κακή, καὶ οὐχὶ ὅταν εἶναι γνωστὸν ὅτι εἶναι καλή*». Τοῦ πατρὸς Ταμπουρίνι: «*Δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος τις, ἐπὶ ποινῇ τοῦ θανασίμου ἁμαρτήματος, νὰ ἀποδώσῃ ὅ,τι ἀπεκόμισε διὰ μικρῶν τμηματικῶν κλοπῶν, ἔστω καὶ ἂν τὸ σύνολον εἶναι σημαντικόν*». Τοῦ πατρὸς Λέσσιους: «*Ὁ κληρικός, ὅστις, ἀντὶ νὰ φύγῃ, φονεύει τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπιτιθέμενον, δὲν ἁμαρτάνει, διότι δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φύγῃ*».—«*Ἐπιτρέπονται αἱ διφορούμεναι ἐκφράσεις, ὅταν ὑπάρχῃ λόγος πρὸς τοῦτο. Οὕτω τὸ ἀπαρέμφατον* esse *σημαίνει λατινιστὶ εἶναι* (τοῦ sum) *καὶ τρώγειν* (τοῦ edo). *Ἐὰν λοιπὸν μὲ ἐρωτήσουν ἐὰν ὁ Τῖτος εἶναι εἰς τὴν οἰκίαν του, θὰ ἀπαντήσω ὅτι δὲν εἶναι, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι εἶναι, καὶ θὰ ἐννοήσω ὅτι δὲν τρώγει. Ὁμοίως* gallus *λατινιστὶ σημαίνει Γάλλος καὶ ἀλέκτωρ. Ἐὰν μὲ ἐρωτήσουν ἐὰν ἐφόνευσα Γάλλον τινά, θὰ ἀπαντήσω ὄχι, ἔστω καὶ ἂν ἔχω φονεύσει, καὶ θὰ ἐννοήσω ἀλέκτορα*». Τοῦ πατρὸς Ἐσκομπάρ: «*Ἐπιτρέπεται νὰ φονεύσωμεν διὰ προδοσίας ἕνα προγεγραμμένον*».—«*Ἐπιτρέπεται νὰ εὐχώμεθα τὸν θάνατόν τινος διὰ τὸ κοινὸν καλόν, διότι τὸ κοινὸν καλὸν εἶναι προτιμότερον τοῦ ἀτομικοῦ*». «*Ἐρώτησις: Ὅταν ἐδωροδοκήθη τις διὰ πρᾶξιν κακήν, ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ χρῆμα; Ἀπάντησις. Πρέπει νὰ διακρίνωμεν: Ἐὰν δὲν ἔκαμε τὴν πρᾶξιν, ναί, ἐὰν ναί, ὄχι*». Τοῦ πατρὸς Βοσκέζ: «*Ὅταν βλέπωμεν ἕνα κλέπτην διατεθειμένον καὶ ἕτοιμον νὰ κλέψῃ ἕνα πτωχὸν ἄνθρωπον, ἐπιτρέπεται, διὰ νὰ τὸν ἀποτρέψωμεν ἀπὸ τῆς κλοπῆς ταύτης, νὰ τῷ ὑποδείξωμεν πρόσωπον πλούσιον, διὰ νὰ κλέψῃ αὐτὸ ἀντὶ τοῦ πτωχοῦ*». Καὶ εἰς περίπτωσιν σαρκικοῦ ἁμαρτήματος ἐκ μέρους μοναχοῦ παρεσχέθη ἄφεσις ἐπὶ τῇ αἰτιολογίᾳ ὅτι «*τοῦτο ἐπράχθη διὰ σκοποὺς οἵτινες δὲν ἀφεώρων τὸν πράξαντα, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πίστεως*». Ἕνεκα τούτων ἐπιγραμματικῶς εἶπεν ὁ Μπουαλώ, ὅτι «*οἱ ἰησουῖται εἶναι ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπιμηκύνουν τὸ σύμβολον καὶ βραχύνουν τὸν δεκάλογον*». Πρὸ τοιούτων δογματισμῶν δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι τελικῶς ἐπεκράτησε παροιμιώδης ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἰησουϊτῶν ὡς ὑποκριτῶν, καὶ ὅτι ἐθεωρήθη ὡς δημιούργημα καὶ σφραγὶς τῆς ἰησουϊτικῆς διδασκαλίας τὸ δόγμα: «*Ὁ σκοπὸς ἐξαγιάζει τὰ μέσα*». Ἡ κατηγορία, ἐξ ἄλλου, ἐπὶ ἀναμείξει εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπῆρξεν, ἀναμφισβητήτως, ἀληθὴς κατὰ βάσιν, λογικὴ συνέπεια τοῦ μὴ ἀποκρυπτομένου σκοποῦ τῆς ἑταιρείας, ὅπως ὑποβάλῃ τὰς καθολικὰς χώρας εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα. Τοιοῦτος σκοπὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ ἐνεργείας τεινούσης εἰς ὑποστήριξιν τῶν πολιτικῶν ἢ τῶν ἡγεμόνων τῶν εὐμενῶν πρὸς τὰς βλέψεις τῆς ἑταιρείας, ἡ δὲ γνωστὴ φανατικὴ ἀποφασιστικότης τῶν ἰησουϊτῶν εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἡ ὑπέροχος τῶν

Digitized by Google

κορυφαίων ἐξ αὐτῶν καταγωγή, διάνοια καὶ μόρφωσις, συνετέλουν, ὥστε νὰ καθίστανται πιστευταὶ καὶ αἱ μεγαλοποιοῦσαι τὴν ἐνέργειαν ταύτην ῥαδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὑπῆρξε φυσικόν, ὅτι παρὰ τὴν ἔξοχον συμβολὴν τῶν ἰησουϊτῶν διὰ τῶν σχολείων, τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν συγγραμμάτων, εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τῶν λαῶν, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες, ὧν τὰ ἄμεσα συμφέροντα ἐτίθεντο ἐν κινδύνῳ, συνεμάχησαν μετὰ τῶν ἀντιησουϊτικῶν ὀργανώσεων πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Οὕτως οἱ ἰησουῗται ἐξεδιώχθησαν τῷ 1598 ἐξ Ὁλλανδίας, τῷ 1618 ἐκ Βοημίας, τῷ 1619 ἐκ Μοραυίας, τῷ 1643 ἐκ Μάλτας, τῷ 1723 ἐκ Ρωσίας, τῷ 1759 ἐκ Πορτογαλίας, τῷ 1761 ἐκ Γαλλίας, τῷ 1767 ἐξ Ἱσπανίας, Σικελίας καὶ Νεαπόλεως. Ὁ πάπας Κλήμης ΙΔ', ἵνα πραΰνῃ τὴν πανταχοῦ ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην, ἐπεζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ μεταρρύθμισιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ τάγματος. Ἀλλ' ὁ τότε στρατηγὸς Ρίτσι ἀπήντησεν ἀγερώχως, ὅτι οἱ ἰησουῗται δὲν συνθηκολογοῦν καὶ ὁ πάπας διέλυσε τὴν ἑταιρείαν (1773). Οἱ ἰησουῗται ἐτέθησαν παντοῦ ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, εὗρον δὲ προστασίαν, παραδόξως, εἰς δύο χώρας μὴ καθολικάς, τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν, ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης. Τῷ 1814 ὁ πάπας Πῖος Ζ' ἦρε τὴν βοῦλλαν τοῦ Κλήμεντος ΙΔ' καὶ ἐπανέφερε τὴν ἑταιρείαν εἰς πάσας τὰς καθολικὰς χώρας, ἐπανήρχισαν δὲ οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐξωσθέντων ἐπανειλημμένως ἐξ Ἱσπανίας, Ἰταλίας Ἑλβετίας, Ρωσίας καὶ Γερμανίας. καὶ ὁριστικῶς τῷ 1901 ἐκ Γαλλίας, ὅπου κυρίως ἐξεδηλώθη ἡ ζωηροτέρα δρᾶσις αὐτῶν. Ἐν Γερμανίᾳ ἤρθη ἐν μέρει ἡ ἀπαγόρευσις τῷ 1917. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰησουϊτῶν τῶν δρώντων καὶ νῦν ἰδίως ἐν Βελγίῳ, Ἀγγλίᾳ, Νοτίῳ Ἀμερικῇ καὶ Γερμανίᾳ, βαίνει αὐξανόμενος. Οὕτω τῷ 1892 ὑπῆρχον 12.947, τῷ 1901 14 476 καὶ τῷ 1925 18.700 Ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν δὲν ἐκδηλοῦται πλέον ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου.

Στρατηγοὶ τῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς ὑπῆρξαν: Ἰγνάτιος Λοϋόλας (1541), Ἰάκωβος Λαϊνὲθ (1548), Φραγκῖσκος Βοργίας ὁ Ἅγιος (1565), Ἔβεραντ Μερκουρίων (1572), Κλαύδιος Ἀκουαβίβα (1580), Μούτιους Βιτελέσκι (1615), Βιντσέντσο Καράφα (1643), Φραγκῖσκος Πικολομίνι (1649), Ἀλέξανδρος Γκοτιφρέντο (1651), Γκόσβιν Νίκελ (1652), Ἰωάννης Ὀλίβα (1664), Κάρολος Νόϋλ (1681), Θὺς Γκονζολὲς (1686), Μιχαὴλ Ταμπουρίνι (1708), Φραγκῖσκος Ρέτζ (1730), Ἰγνάτιος Βισκόντι (1750), Λουδοβῖκος Τσεντουριόνι (1755), Λαυρέντιος Ρίτσι (1757), Θαδαῖος Μπορτζογκόβσκι (1805), Λόϊς Φόρτις (1820), Ἰωάννης Ρούταν (1829), Πέτρος Μπὲκς (1853), Ἀντώνιος Ἀντερλέδυ (1884), Μαρτὲν Λουΐ (1892). Ἀπὸ τοῦ 1915 στρατηγὸς τῆς ἑταιρείας εἶναι ὁ Πολωνὸς Βλαδίμηρος Λαντοχόβσκυ.

Ἡ παιδαγωγικὴ τῶν ἰησουϊτῶν. Τὸ διδακτικὸν σύστημα τῶν ἰησουϊτῶν καθωρίσθη διὰ τῶν κανόνων τῶν ἐκπονηθέντων ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἀπὸ τοῦ 1541—155), γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ratio Studiorum». Κατὰ τούτους ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ αἰωνία σωτηρία τῶν ψυχῶν, ἐπιτυγχάνεται δ' αὕτη διὰ μελέτης τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεολογίας καὶ τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Διὰ τὴν θεολογίαν, πρότυπον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οὐδεμία παρέκκλισις ἐπιτρέπεται, εἶναι ἡ σχολαστικὴ δογματικὴ τοῦ ἁγίου Θωμᾶ τοῦ ἐξ Ἀκουΐνου. Διὰ τὴν λογικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν αἱ θεωρίαι τοῦ Ἀριστοτέλους. Οὐχ ἧττον, ἡ φιλοσοφία δὲν νοεῖται σκόπιμος, εἰμὴ ὡς συντελοῦσα καὶ ἄγουσα εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῶν θεολογικῶν ἀληθειῶν. Συνιστᾶται ἰδίᾳ ὁμοιομορφία καὶ ἑνότης εἰς τὴν διδασκαλίαν. Οἱ κανόνες οὗτοι ἐθεωρήθησαν ὑπεράγαν συντηρητικοί, μάλιστα καθόσον ἀφορᾷ τὸ ἀλάθητον τῶν δοξασιῶν τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, καὶ ἀσυγχρόνιστοι πρὸς τοὺς νέους καιρούς, τῇ εἰσηγήσει δὲ πατέρων τινῶν καὶ ἰδίᾳ γνώμῃ, ὁ πέμπτος στρατηγὸς Κλαύδιος Ἀκουαβίβα μετερρύθμισε τούτους, καταρτίσας, μετ' ἀλλεπάλληλα σχέδια τῇ συνεργασίᾳ κορυφαίων ἰησουϊτῶν, τὸν ὁριστικὸν κώδικα «Ratio Studiorum», ἐφαρμοζόμενον καὶ νῦν. Τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Θωμᾶ παραμένουν πάντοτε ἡ στερεὰ βάσις τῆς θεολογικῆς μορφώσεως. Ἀλλὰ συγχωρεῖται ἡ μετὰ διακρίσεως παράλειψις τῆς διδασκαλίας δοξασιῶν ἀντικειμένων εἰς τὰς γνώμας διαπρεπῶν πατέρων ἢ καὶ τὴν ὁμολογουμένως κοινὴν γνώμην. Ἐκ τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας ἔδει νὰ ἀποσιωπῶνται αἱ ἀντίθετοι πρὸς τὴν νεωτέραν πανεπιστημιακὴν διδασκαλίαν, αἱ δὲ ἀντιμαχόμεναι τὰς θεολογικὰς ἀληθείας ἐπεβάλλετο ὅπως ἀναιρῶνται. Οἱ καθηγηταὶ ὤφειλον νὰ διδάσκωσι, θεωροῦντες ὅτι ἀποτελοῦσιν ἓν ἑνιαῖον ὅλον, καὶ νὰ ἐπιζητῶσι πρωτίστως, ὅπως ἐνισχύσωσι τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν, ἀκολουθοῦντες καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. Ἰδιαιτέρως ἡ θεολογία ἔδει νὰ διδάσκεται βραδέως καὶ μετὰ καθαρότητος, ὥστε νὰ ἐντυπῶνται ζωηρῶς εἰς τὰ πνεύματα αἱ ἀλήθειαι τῆς πίστεως. Ἡ διατύπωσις ἰδίων γνωμῶν ἄνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἀπηγορεύετο. Οἱ καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφίας ὤφειλον νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ μάθημα τοῦτο ἔχει σκοπὸν προεισαγωγικὸν εἰς τὴν θεολογίαν. Τῷ 1879, μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἑταιρείας, ὁ πάπας Λέων ΙΓ' ἐπανέφερεν εἰς ὅλα τὰ καθολικὰ σχολεῖα τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Θωμᾶ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Michelet-Quinet*, Des Jésuites (Paris 1843). —*De Ravignan*, De l' existence et de l' Institut des Jésuites (Paris 1844). — *Guettée*, Histoire des Jésuites (Paris 1858—1859).— *Wolff* Histoire générale des Jésuites (Leipzig 1863).— *Huber*, L' ordre des Jésuites d' après ses constitutions et sa doctrine (γαλλ. μετ. *Marchand*) (Paris 1873).— *P. Bouker*, Bibliothèque des écrivaius de la Compagnie de J. (1869). — *Cretineau-Soly*, Histoire de la Compagnie de J. (6 τόμοι 1851). — *F Heiner*, Der Jesuitismus (1902).— *F Wiegand*, Die Paedagogik der J. (1926). Θ. Κ.

ἰησουιτικός, *—ή, —όν·* ὁ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἰησουΐτας, ὁ τῶν ἰησουιτῶν· || μεταφ. ὑποκριτικός, δολιευτικός: «ἰησουιτικὴ συμπεριφορά».—Ἐπίρρ. ***ἰησουιτικῶς.***

—ἰησουιτικὸς ***ῥυθμὸς*** *(Τεχν.).* Εἶναι οὗτος κυρίως ἡ ἐν τῇ θρησκευτικῇ τέχνῃ ἐφηρμοσμένη μορφὴ τοῦ βαροκκείου ῥυθμοῦ, ὅστις, ἄλλωστε, ἕνεκα τῆς πλήρους ὑπὸ τῶν ἰησουιτῶν ἐν τοῖς ναοῖς υἱοθετήσεώς του, καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ *ἰησουιτικὸς ῥυθμὸς* ἐπεκλήθη. Προορισμὸς τοῦ ἰησουιτικοῦ ῥυθμοῦ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Reinach (Apollo, σελ. 131), εἶναι ἡ πρόκλησις θάμβους εἰς τὸν θεατὴν διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ποικιλίας τῆς διακοσμήσεως, ἥτις οὐδεμίαν ἀληθῆ ἀνάγκην πληροῖ, οὐδ' ὀργανικῶς πρὸς τὸ ὅλον ἀρχιτεκτόνημα συνδέεται. Ι. Μ. Π.

ἰσουϊτισμὸς (ὁ)· τὸ ἠθικόν, κοινωνικὸν καὶ θρησκευτικὸν σύστημα τῶν ἰησουϊτῶν· || ὑποκρισία, δολιότης, πανουργία: «ὁ ἰησουιτισμὸς χαρακτηρίζει πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν».

Ἰησοῦς. Οὕτως ἐξελληνίζεται ἤδη ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα τὸ ἑβραϊκὸν ὄνομα *Γιεσοῦα*, ὅπερ εἶναι συγκεκομμένος τύπος τοῦ *Γιεχωσοῦα* καὶ σημαίνει: Ο κύριος εἶναι ἡ σωτηρία. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πλεῖστα ὅσα πρόσωπα, ἐν οἷς καὶ ὁ *Χριστὸς* (βλ. κατ.). Π. Ι. Μ.

— **Ἰησοῦς** ***Ναυῆ*** *(Π. Διαθ.)* Ἀρχηγὸς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, διαδεχθεὶς τὸν Μωϋσῆν. Κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς Εὐφραὶμ καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Νοῦν (κατὰ τοὺς Ο' Ναυῆ), ὀνομαζόμενος πρότερον *Χωσσεὰ* (κατὰ τοὺς Ο' Αὐσῆ), ὅπερ ὄνομα ὁ Μωϋσῆς μετέβαλεν εἰς *Ἰησοῦς (Γιεχωσοῦα ἢ Γιεσοῦα)*=κύριος σωτηρία (Ἀριθμ. ιγ' 9 καὶ 17). Ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ πρῶτον ὡς διευθύνων μάχην τινὰ κατὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν (Ἐξόδου ιζ' 8—14). Εὑρίσκομεν δ' ἔπειτα αὐτὸν συνοδεύοντα τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ (Ἐξ. κδ' 13), φυλάσσοντα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου (Ἐξ λγ' 11) καὶ ἐν γένει ἀφωσιωμένον εἰς τὸν μέγαν ἀρχηγὸν τοῦ λαοῦ, ἀποκαλούμενον δὲ «ὑπηρέτην τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐκλεκτὸν» (Ἀριθ. ια' 28). Ὁ Ἰησοῦς οὗτος συμμετασχὼν τῆς ἀποστολῆς ἐκείνης, ἣν ἔπεμψεν ὁ Μωϋσῆς, ὅπως κατοπτεύσῃ τὴν γῆν Χαναάν, προσεπάθησε μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ Χάλεβ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀποθαρρυνθέντος λαοῦ διὰ τῶν ἀφηγήσεων τῶν ἄλλων ἀπεσταλμένων (Ἀριθ. ιδ' 6—10), δι' ὃ καὶ μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ Χάλεβ ἐκ τῆς ἀπιστούσης ἐκείνης γενεᾶς ἠξιώθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὁ δὲ Μωϋσῆς προϊδὼν τὸν θάνατόν του, ἐγκατέστησε, κατὰ θείαν παραγγελίαν, τὸν Ἰησοῦν τοῦτον, ὅστις «εἶχε πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ», ἐπισήμως ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ λαοῦ ὡς διάδοχον αὐτοῦ, ἐπιθέσας τὰς χεῖράς του ἐπ' αὐτὸν (Ἀριθ. κζ' 12 ἑξ.), ἣν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν οὗτος μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου (Δευτερον. λδ' 9 καὶ *Ἰ. Ναυῆ* α' 1 ἑξ.). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀφοῦ μετὰ πολλῆς πίστεως, γενναιότητος καὶ συνέσεως ἤγαγεν εἰς αἴσιον πέρας τὸ βαρύτατον ἔργον τῆς καταλήψεως καὶ διανομῆς τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας εἰς τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀφοῦ συναγαγὼν εἰς Συχὲμ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ ἀνενέωσε τὴν μετὰ τοῦ θεοῦ συμφωνίαν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἔδωκε τὰς τελευταίας εἰς αὐτὸν παραγγελίας, ὅπως μένῃ πιστὸς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 110 ἐτῶν καὶ ἐτάφη ἐν Θαμνασαράχ, πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος (*Ἰ. Ναυῆ* κδ' 1—30). Ἡ μνήμη αὐτοῦ παρέμεινεν ἱερὰ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας (πρβ. Σοφ. *Σειρὰχ* μστ' 1 ἑξ.), ὑπό τινων δὲ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων θεωρεῖται ὡς τύπος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (ὁμωνυμία, καθοδήγησις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας κλπ.). Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Winckler διαμφισβήτησις τῆς ἱστορικότητος τοῦ Ἰησοῦ Ναυῆ κατεπολεμήθη ὑπὸ ἐπιφανῶν ἱστορικῶν (Kittel, Sellin κ. ἄ.).

Τὸ βιβλίον Ἰησοῦ Ναυῆ. Τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ φέρει τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν Πεντάτευχον ἑπόμενον ἱστορικὸν βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπερ ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ κανόνι τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν λεγομένων προφητικῶν (ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν) βιβλίων. Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκτιθεμένης ἱστορίας, εἰμὴ καὶ ἀπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ πυρῆνος αὐτοῦ. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ εἶναι τριμερές, ἐν μὲν τῷ α' μέρει ἐκτιθεμένης τῆς κατακτήσεως τῆς Χαναὰν (α'—ιβ'), ἐν δὲ τῷ β' περιγραφομένης τῆς διανομῆς τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου χώρας (ιγ'—κα') καὶ ἐν τῷ γ' περιλαμβανομένης τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφῆς τῶν πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἐλεαζάρου (κβ'—κδ'). Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἐκτιθεμένης ἱστορίας, κακῶς ὅμως ὑπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Wellhausen νομίζεται, ὅτι εἶναι ἑνιαῖον μετὰ τῆς Πεντατεύχου ἔργον, συγκροτοῦν δῆθεν μετ' αὐτῆς Ἑξάτευχον, δεδομένου ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει ἴδιον θέμα καὶ ἐπιδιώκει ἴδιον σκοπόν, οὐδεμία δὲ μαρτυρία ὑπάρχει, ὅτι τοῦτο ἦτό ποτε ἡνωμένον μετὰ τῆς Πεντατεύχου. Περὶ τῆς γενέσεως τοῦ βιβλίου μόνον εἰκασιας πιθανὰς ἔχει διατυπώσει ἡ ἐπιστήμη, καθ' ἃς ὁ συντάκτης αὐτῶν ἐχρησιμοποίησε πηγὰς συγχρόνους μὲ τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ἐν αἷς καὶ ἀπομνημονεύματά τινα αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ, δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ μαρτυρεῖται ῥητῶς συγγραφικὴ δρᾶσις ἐκείνου (κδ' 26· πρβ. καὶ ιη' 4 9), ἀλλ' ὅτι ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν εὕρηται τοῦτο ἐν τῷ κανόνι, κατάγεται ἀπὸ μεταγενεστέρας ἐποχῆς καὶ δὴ πιθανώτατα ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔλαβε τὴν σημερινὴν αὐτῆς μορφὴν ἡ Πεντάτευχος. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ἀξιοπιστία τοῦ βιβλίου δὲν δύναται μὲν ν' ἀποδειχθῇ πλήρως διὰ τῶν ἐλλιπῶν ἄλλωστε μέσων τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἐνισχύεται δ' ὅμως σημαντικῶς διὰ τῶν πορισμάτων τῶν τελευταίων ἀρχαιολογικῶν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐρευνῶν τοῦ Sellin κ. ἄ. καὶ διὰ τοῦ φωτὸς ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς μελέτης τῶν πινακίων τῆς *Ἀμάρνας* (βλ. λ.) καὶ τῶν καταλόγων τοῦ Καρνὰκ τῆς Αἰγύπτου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἐκ τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων τὰ μάλιστα ἄξια προσοχῆς εἶναι τὰ τῶν *Keil*[2] (1874), *Dillmann* (1886), *Steuernagel*[2] (1923), *Schenz* (1914) καὶ τοῦ Ἰουδαίου *Breuer* (1915). Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ἰησοῦς ***Σειράχ·*** βλ. *Σειρὰχ* Σοφία.

Ἰησοῦς ***Χριστός.*** Ὁ ἱδρυτὴς καὶ ἀρχηγὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ περὶ Ἰησοῦ ἄρθρου γίνεται κατὰ τὸ ἑξῆς διάγραμμα.

1. *Ὁ Ἰησοῦς τῆς παραδόσεως* Α) Πηγαί. Β) Ὀνόματα τοῦ Ἰησοῦ. Γ) Χρονολογία τῆς γεννήσεώς Του. Δ) Ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς δημοσίου ἐμφανίσεως. Ε) Δημόσιος βίος Του: α) Διάρκεια τῆς δημοσίου ἐνεργείας Του. β) Βάπτισις καὶ πειρασμός. γ) Σχεδιαγράφημα τοῦ δημοσίου βίου Του. ΣΤ) Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ: α) Περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας. β) Μέθοδος τῆς διδασκαλίας. γ) Τὸ προσωπικόν Του κῦρος. Ζ) Τὰ θαύματα Αὐτοῦ. Η) Ἡ προσωπικότης αὐτοῦ.
2. *Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.* Α) Ὁ Ἰησοῦς τῶν ἀποστόλων. Β) Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.
3. *Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, θεολογίᾳ, λογοτεχνίᾳ, κοινωνιολογίᾳ κλπ.*
4. *Ὁ Ἰησοῦς ἀπολογητικῶς.* Α) Ἡ ἱστορικότης τοῦ προσώπου Του. Β) Ἡ περὶ ἑαυτοῦ συνείδησις τοῦ Ἰησοῦ. Γ) Ὁ Ἰησοῦς μαρτυρούμενος δι' ὑπερφυσικῶν τεκμηρίων ὡς Θεός.
5. *Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ τέχνῃ.* Α) Παλαιοχριστιανικὴ καὶ Βυζαντινή. Β) Δυτικὴ καὶ νεωτέρα τέχνη.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ.

Α'. Πηγαί. Ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἰησοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἶναι τὰ τέσσαρα κανονικὰ *Εὐαγγέλια* (βλ. λ.), ἔνθα ὑπάρχει ἀποτεθησαυρισμένη ἡ παλαιοτάτη περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ χριστιανικὴ παράδοσις. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆς πηγῆς ταύτης δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ λοιπὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης, ἔνθα εὑρίσκονται ἀποκεκρυσταλλωμέναι αἱ περὶ αὐτοῦ γνῶμαι τῶν ἀποστόλων καὶ ἐν γένει ἡ περὶ αὐτοῦ ἐντύπωσις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Β'. Ὀνόματα τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ κύριον ὄνομα, ὅπερ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ πατρὸς (*Ματθ.* α' 21, *Λουκᾶ* α' 31) εἶναι *Ἰησοῦς*, λέξις ἑβραϊκὴ σημαίνουσα «ὁ Κύριος σῴζει», συμφώνως πρὸς τὸ ἔργον ὅπερ εἶχεν οὗτος νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν τῷ κόσμῳ: «Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν» (*Ματθ.* α' 21). Ἐπίσης δ' ὀνομάζεται οὗτος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ *Χριστός*, ὅπερ ὄνομα συναπτόμενον πολλάκις ἐν αὐτῇ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ μετὰ τοῦ προηγουμένου (Ἰησοῦς Χριστὸς) χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς θεόπεμπτον σωτῆρα, διότι ἡ λέξις *Χριστὸς* ἑβραϊστὶ *Μασίαχ* καὶ ἀραμαϊστὶ *Μεσιχά*, ὅπερ ἐξελληνίζεται εἰς *Μεσσίας*) δηλοῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρισθέντα καὶ καθιερωθέντα πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς κοσμοσωτηρίου ἀποστολῆς του. Οὐκ ὀλίγαι δὲ εἶναι αἱ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος ἀπονεμόμεναι εἰς αὐτὸν προσωνυμίαι, οἷον: ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, βασιλεύς, διδάσκαλος, κύριος, μεσσίας, ῥαββί, υἱὸς Δαυΐδ, υἱὸς Θεοῦ κλπ. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐνησμένιζε νὰ χαρακτηρίζῃ ἑαυτόν: υἱὸν ἀνθρώπου.

Γ'. Χρονολογία τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Δεδομένου ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν εὐαγγελίων παρεχόμεναι χρονολογίαι εἶναι καὶ ὀλίγαι καί πως ἀόριστοι, ἑπόμενον ἦτο ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ προεκάλει πλείστας ὅσας συζητήσεις, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων

Digitized by Google

εἶναι ὁ σχηματισμὸς σχετικῆς μόνον χρονολογίας τῆς γεννήσεως καὶ ἐν γένει τοῦ βίου αὐτοῦ. Καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς γεννήσεως ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ καθιερωμένη χριστιανικὴ χρονολογία, ἡ λεγομένη *διονυσιακή*, ἧς πατὴρ τυγχάνει ὁ Λατῖνος μοναχὸς Διονύσιος, ὁ ἐπιλεγόμενος μικρὸς (ἀποθανὼν περὶ τὸ 544), εἶναι ἐσφαλμένη, διότι τοποθετεῖ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου τοῦ 752 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐνῷ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου ὁ Ἡρώδης, ἐφ' οὗ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὰ εὐαγγέλια, ἀπέθανε περὶ τὸ πάσχα τοῦ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, τουτέστι τῷ 4 π.Χ., ἄρα δὲ ὁ Ἰησοῦς θὰ ἐγεννήθη τοὐλάχιστον περὶ τὸ 748, δηλαδὴ περὶ τὸ 6 π. Χ., ἂν μὴ καὶ ἐνωρίτερον. Πρὸς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον εὑρίσκονται σύμφωνοι καὶ αἱ χρονολογικαὶ μαρτυρίαι τοῦ Λουκᾶ (γ' 1 καὶ 23). Ἡ δὲ ἡμέρα, καθ' ἣν ἑορτάζεται σήμερον ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἡ γέννησις αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ 25 Δεκεμβρίου, δὲν φαίνεται στηριζομένη ἐπὶ παλαιοτάτης παραδόσεως, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον συμβατική, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος.

Δ'. Ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς δημοσίου ἐμφανίσεως. Τὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἀφηγοῦνται ἐκ τῶν εὐαγγελιστῶν μόνον ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς, οἵτινες, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Παύλου καὶ μηδενὸς τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης ἀντιλέγοντος, ἐν ἁπλαῖς καὶ τρυφερωτάταις διηγήσεσι παριστῶσι τὴν γέννησιν ἐκείνου ὡς ὑπερφυσικὴν («ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου»), ὁ Ἰωάννης μάλιστα ἐμβλέπει ἐν αὐτῇ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου (α' 1 ἑξ.). Ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν ὀφείλομεν τὰς τρυφερωτάτας ἐκείνας καὶ χαριεστάτας διηγήσεις, ὄχι μόνον περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἔν τινι πενιχρῷ καταλύματι τῆς Βηθλεέμ (β' 1 ἑξ.), ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπερφυσικῆς ταύτης γεννήσεως εἰς τὴν Θεοτόκον (α', 26 ἑξ.). Καὶ ὁ Ματθαῖος δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Παύλου, παριστῶσιν αὐτὸν ὡς ἀπόγονον τοῦ ἐνδόξου βασιλέως Δαυίδ, κατὰ σάρκα. Καίτοι ὅμως τὸ γεγονὸς τῆς ὑπερφυσικῆς τοῦ Ἰησοῦ γεννήσεως πιστοποιεῖται ὑπὸ μαρτύρων ἀξίων σεβασμοῦ εἰς πάντα ἀπροκατάληπτον ἀναγνώστην, ἐν τούτοις ὑπὸ τῶν ὀρθολογιστῶν ἀμφισβητεῖται ζωηρότατα ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, ἡ δὲ περὶ αὐτοῦ παλαιοτάτη χριστιανικὴ παράδοσις, ἡ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις διασῳζομένη, θεωρεῖται ὡς θρῦλος ἢ καὶ ὡς μῦθος, εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ὁποίου, κατά τινας μέν, παλαιοτέρους καὶ νεωτέρους, ἐπέδρασεν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἡ ἐθνικὴ μυθολογία, κατ' ἄλλους δὲ ἡ ἰουδαϊκὴ θεολογία. Ἀλλ' ὅμως, παρὰ τὰς συντόνους προσπαθείας πολλῶν ἐρευνητῶν, δὲν κατωρθώθη μέχρι τοῦδε ἡ ἔν τινι τῶν ἐθνικῶν μυθολογιῶν ἀνεύρεσις πραγματικῶν παραλλήλων διηγήσεων πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν «περὶ τῆς ἀσπίλου γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου». Πόσον δὲ ὀλίγον πειστικὰ εἶναι τὰ προσκομισθέντα παράλληλα, τεκμαίρεταί τις καὶ ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας τῆς ἐπικρατούσης παρὰ τοῖς ποικίλοις θιασώταις τῆς ἐκδοχῆς ταύτης, ὧν τινες μὲν δέχονται ἐνταῦθα ἐπίδρασιν τῆς βαβυλωνιακῆς μυθολογίας καὶ φιλολογίας, ἄλλοι τῆς περσικῆς, ἄλλοι τῆς αἰγυπτιακῆς, ἄλλοι τῆς βουδιστικῆς καὶ ἄλλοι τῆς ἑλληνικῆς. Παραβλέπονται δὲ ἢ ὁπωσδήποτε παραμένουσιν ἄνευ ἀπαντήσεως ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν τούτων αἱ ἑξῆς ἀπορίαι: α') πῶς ἦτο δυνατὸν ἡ χριστιανικὴ πίστις εἰς τὴν ἄσπιλον γέννησιν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐξ ἁγνῆς παρθένου νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν ἐθνικῶν καὶ πολυθεϊστικῶν παραστάσεων περὶ γεννήσεως ἡρώων υἱῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν καὶ β') ὅτι καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν δεχθῶμεν, ὅτι εὑρέθησαν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανοὶ ἀναχθέντες κατὰ φυσικὴν δῆθεν ἐξέλιξιν ἐκ τῶν θολερῶν ἐθνικῶν μύθων εἰς τὴν ἠθικὴν μονοθεϊστικὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου γεννηθέντος μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἄνευ οὐδεμιᾶς μεμαρτυρημένης ἀντιρρήσεως ἀποδοχὴ τῆς παραδόξου ταύτης ἰδέας ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς ἐπεκράτουν οἱ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ καὶ δὴ καθ' ὃν χρόνον ἔζων εἰσέτι καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ ἀψευδεῖς μάρτυρες τούτου, οἱ ἀπόστολοι; Πρὸς τὰς ἀσθενεῖς ταύτας πλευρὰς ἀποβλέπων ὁ πρύτανις τῆς συγχρόνου προτεσταντικῆς θεολογίας Ad. v. Harnack καὶ εἰρωνευόμενος τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν κριτικῶν τούτων ἀποκρούει τὴν εἰρημένην ἐκδοχὴν καὶ ὑποστηρίζει μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων, ὅτι ὁ δῆθεν χριστιανικὸς θρῦλος περὶ τῆς ὑπερφυοῦς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐμορφώθη ἐν τοῖς κύκλοις τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν, ἐκ παρεξηγήσεως τοῦ χωρίου τοῦ Ἡσαΐου (ζ' 14). Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι ἐξηκριβωμένη ἡ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κυκλοφορία τῆς ἰδέας περὶ ἐκ παρθένου γεννήσεως τοῦ Μεσσίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἡσαΐου (ζ' 14), πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὐοδωθῇ ἡ ἐκ παρεξηγήσεως δῆθεν τοῦ προφητικοῦ τούτου χωρίου μορφωθεῖσα πίστις εἰς τὴν τοιαύτην ὑπερφυσικὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἔζων οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ ἀπόστολοι; Πόσον δὲ ὀλίγον πιθανὴ εἶναι καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, τεκμαίρεταί τις καὶ ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν διαφωνίας τῶν πλείστων νεωτέρων κριτικῶν, οἵτινες ἄλλας ὑπεκφυγὰς τοῦ δεινοῦ τούτου σκοπέλου εἰσηγοῦνται. Τέλος καὶ ἡ μεσάζουσα θεωρία τοῦ Gunkel, εἰκάζοντος, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἰδέα παρεισέφρησεν εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διοχετευθεῖσα ἐκ τῆς ἐθνικῆς μυθολογίας διὰ μέσου τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, χρῄζει ἀποδείξεως. Ἀλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Bardenhewer αἱ θεωρίαι αὗται ἔχουσι τὰς ῥίζας των εἰς τὰς προϋποθέσεις τῆς νεωτέρας θεολογίας, ἥτις δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως ἐξ ἐσωτερικῶν λόγων, ἀλλ' ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν τὸ ὑπερφυσικόν.

Μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ ἔλαβε χώραν συμφώνως πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον ἡ περιτομὴ αὐτοῦ καὶ ἡ παράστασις αὐτοῦ ὡς βρέφους τεσσαρακονθημέρου εἰς τὸν ναόν, ἣν μετ' εἰδυλλιακῆς χάριτος ἀφηγεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (β' 22 ἑξ.), βραδύτερον δέ, ὡς φαίνεται, καὶ τὰ συναφῆ πρὸς ἄλληλα γεγονότα τῆς προσκυνήσεως τῶν μάγων, τῆς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἡρώδου σφαγῆς τῶν νηπίων τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ἰησοῦ εἰς Αἴγυπτον, ἅτινα ἀφηγεῖται μόνος ὁ Ματθαῖος (β' 1—23), χωρὶς τοῦτο νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποχρῶν λόγος ἀμφισβητήσεως τῆς ἱστορικότητος αὐτῶν. Ὅσον δὲ παράδοξα καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἂν φαίνωνται τὰ ὀλίγα ταῦτα σχετικὰ πρὸς τὴν γέννησιν καὶ νηπιότητα τοῦ Ἰησοῦ γεγονότα, ἅτινα ἀφηγοῦνται ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς, ὀφείλει πᾶς τις νὰ μὴ παρίδῃ, ἀλλὰ νὰ καταλογίσῃ εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἀξιοπιστίας αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν τὴν ὑπ' αὐτῶν τηρουμένην χαρακτηριστικὴν σιγήν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς φλυαρίας τῶν ἀποκρύφων εὐαγγελίων (πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου, εὐαγγελίου κατὰ Θωμᾶν, ἀραβικοῦ εὐαγγελίου τῆς νηπιότητος κλπ.), ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἄλλην νηπιακήν, τὴν παιδικήν, τὴν ἐφηβικὴν καὶ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν ἐκείνου μέχρι τῆς δημοσίου ἐμφανίσεως αὐτοῦ ὡς Μεσσίου. Μόνον δ' ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Ἰησοῦ ἀφηγεῖται ἓν χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον ὁ Λουκᾶς, τὸ περὶ ἀναβάσεως αὐτοῦ δωδεκαετοῦς εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα (β' 41 ἑξ.) ἐπεισόδιον, ἐν ᾧ ἐκδηλοῦται ἡ μεσσιακὴ αὐτοῦ συνείδησις (β' 49) καὶ ὅπερ κατακλείεται διὰ τῆς ἄγαν λιτῆς δηλώσεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ τούτου, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καταβὰς μετὰ τῶν γονέων του ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων «ἦλθεν εἰς Ναζαρὲτ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.... καὶ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις» (β'.52). Ἐν πόσον ὀλίγαις λέξεσι περικλείει τὸ εὐαγγέλιον ὅλην τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Μεσσίου!

Πενιχρόταται δὲ εἶναι αἱ μαρτυρίαι, ἃς παρὰ τῶν εὐαγγελίων ἔχομεν περὶ τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐν γένει βίου τοῦ Ἰησοῦ καὶ καθ' ἃς οὗτος διέμενεν ἐν Ναζαρέτ, ὅθεν καὶ ἡ προσωνυμία Ναζωραῖος (*Ματθ.* β' 23, *Λουκᾶ* δ' 16, *Ἰω.* α' 47), συστηματικῆς μορφώσεως δὲν ἔτυχε («πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς» *Ἰω.* ζ' 15), τέχνην δὲ ἤσκει τὴν τοῦ τέκτονος, ἣν ἐξέμαθε παρὰ τῷ Ἰωσὴφ (*Ματθ.* ιγ' 55, «οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων;» *Μάρκ.* στ' 3· πρβ. καὶ μάρτυρος *Ἰουστίνου* «Διάλογον πρὸς Τρύφωνα» 88). Θρησκευτικὴν δὲ μόρφωσιν θὰ ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς ὡς ἄνθρωπος ἐκείνην, ἧς πᾶς Ἰσραηλίτης ἐτύγχανε παρὰ τῶν εὐσεβῶν γονέων του, ἵνα συμπληρώσῃ αὐτὴν ἔπειτα δι' ἐμβριθοῦς μελέτης τῶν Γραφῶν, ὧν καὶ μάλιστα τῶν προφητῶν καὶ τῶν ψαλμῶν ἀποδεικνύεται τέλειος γνώστης καὶ ἐπὶ τῶν σελίδων τῶν ὁποίων «ἡ θεία αὐτοῦ σοφία ἔμελλε νὰ ἐπιχύσῃ τοσαῦτα κύματα φωτός». Ἀνάξιοι δὲ προσοχῆς θεωροῦνται σήμερον καὶ ὡς φαντασιοπληξίαι λογίζονται οἱ ἰσχυρισμοὶ ἐρασιτεχνῶν τινων, καθ' οὓς ὁ Ἰησοῦς ἐμορφώθη ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Ἰνδίαις καὶ δὴ καὶ ὅτι μετέλαβε καὶ ἑλληνικῆς παιδεύσεως. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν γλῶσσαν, ἣν ἐλάλει ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἄνθρωπος, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται ὅτι ἐγίνωσκεν, ὡς Γαλιλαῖος, τὴν ἑλληνικήν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὡς μητρικὴν γλῶσσαν εἶχε καὶ ἐχρησιμοποίησεν ἔπειτα καὶ εἰς τὸ κήρυγμά του τὴν τότε ἐπιχωριάζουσαν ἐν Παλαιστίνῃ ἀραμαϊκήν. Τέλος περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Ἰησοῦ, στερούμενοι καὶ τοῦ ἐλαχίστου ὑπαινιγμοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, περιοριζόμεθα εἰς τὴν μνείαν τῶν δύο σχετικῶν παραδόσεων, ὧν ἡ μὲν παλαιοτέρα, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Δ' αἰῶνος διήκουσα, θέλει αὐτὸν κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἡσαΐου (νβ' 13—νγ' 13) «μὴ ἔχοντα εἶδος μηδὲ κάλλος», ἡ δὲ νεωτέρα (κυρίως ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος) θέλει αὐτὸν «ὡραῖον κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», κατὰ τὸ ψαλμικὸν λόγιον (Ψ. μδ' 3).

Ε'. Δημόσιος βίος τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸν τῶν συνοπτικῶν εὐαγγελίων εἶναι ἐν τοῖς πλείστοις ἀχρονολόγητον καὶ οὕτω καθίσταται ἀδύνατος ἡ χρονολογικὴ κατάταξις ὅλου τοῦ εὐαγγελικοῦ ὑλικοῦ, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη, ὅπως τεθῇ ὡς βάσις τοῦ τοιούτου ἔργου ἡ διήγησις τοῦ ἱστορικωτάτου πάντων τῶν εὐαγγελιστῶν, τοῦ Ἰωάννου, ἥτις παρέχει περισσότερα ἐρείσματα χρονολογικῆς διαρθρώσεως τοῦ δημοσίου βίου τοῦ Ἰησοῦ.

α') *Διάρκεια τῆς δημοσίας ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ.* Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἔκπαλαι κρατεῖ ἀσυμφωνία παρὰ τοῖς ἐξηγηταῖς, ἥτις ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτῆς ἐν τῇ περὶ τούτου φαινομενικῇ ἀσυμφωνίᾳ τῶν εὐαγγελιστῶν πρὸς ἀλλήλους. Οὕτως οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἐξηγητῶν, ἤδη ἀπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου, δέχονται τριετῆ τοὐλάχιστον τὴν διάρκειαν τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ, ὀλίγοι δέ τινες θέλουσιν αὐτὴν μονοετῆ (*Belser, Bebber, Cladder* κ. ἄ.), καὶ τέλος ἄλλοι μέσην ὁδὸν βαδίζοντες ὁρίζουσιν αὐτὴν εἰς διετῆ (*Pfättich, Reatz* κ. ἄ.). Τὴν περὶ μονοετοῦς δράσεως ἐντύπωσιν ἀποκομίζει τις ἐξετάζων ἐπιπολαίως τὰ συνοπτικὰ εὐαγγέλια, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου, ἐν ᾧ διακρίνονται εὐκολώτερον τρία Πάσχα μεσολοβοῦντα μεταξὺ τῆς μεσσιακῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ πάσχα τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ προϋποθέτοντα τριετῆ δρᾶσιν αὐτοῦ (*Ἰω.* β' 13, ε' 1 ἢ στ' 4, ια' 55. ιβ' 1). Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς συνοπτικοῖς εὐαγγελίοις δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις δρᾶσιν τοῦ Ἰησοῦ μακροτέραν τοῦ ἑνὸς ἔτους, διότι καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς περιγραφομένη μεσσιακὴ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐν Γαλιλαίᾳ προϋποθέτει μακρότερον χρόνον καὶ ὁ «χλωρὸς χόρτος», ἐφ' οὗ κατὰ τὸν Μᾶρκον (στ' 39) ἐκάθισαν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ διατραφέντες πεντακισχίλιοι εἶναι προϊὸν τῆς ἀνοίξεως (πρβλ. καὶ *Ἰω.* στ' 1), ἥτις βεβαίως εἶναι διάφορος τῆς ἀνοίξεως, καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, δεδομένου ὅτι ἐπηκολούθησε μακρὰ πορεία αὐτοῦ ἀνὰ τὰ μεθόρια τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος καὶ τῆς Δεκαπόλεως, ἀπολήξασα εἰς τὸ ὄρος τῆς Μεταμορφώσεως (*Μάρκου* ζ' 1—θ' 2 ἑξ.), καὶ ὁ Λουκᾶς (στ' 1) ὁμιλεῖ περὶ σαββάτου δευτεροπρώτου καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται παρὰ τῷ αὐτῷ εὐαγγελιστῇ μνημονεύων ἐπανειλημμένων εὐεργετικῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ (ιγ' 34, πρβ. καὶ θ' 51, ιγ' 22, ιζ' 11). Κατὰ ταῦτα, δεδομένου ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχὴν (ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χρονολογιῶν τοῦ Λουκᾶ, γ' 1) ἐνεφανίσθη δημοσίᾳ μικρὸν πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 28, ἡ δημόσιος αὐτοῦ ἐνέργεια θὰ διήρκεσε μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ 31, ὅπερ πιθανώτατα συνέπεσε τότε τῇ 7 Ἀπριλίου, ὅτε ἔλαβε χώραν ἡ σταύρωσις αὐτοῦ.

β') *Βάπτισις καὶ πειρασμὸς τοῦ Ἰησοῦ.* Τῆς δημοσίου ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ προηγήθη καὶ κατὰ τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστὰς ἡ δρᾶσις τοῦ τελευταίου προφήτου καὶ προδρόμου αὐτοῦ, Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν Ἰωάννην προσῆλθε προτοῦ νὰ ἀρχίσῃ τὸ μεσσιακόν του ἔργον καὶ ἐβαπτίσθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ὁ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς, οὐχὶ διότι «εἶχε χρείαν τοῦ βαπτισμοῦ αὐτοῦ», ἀλλ' ἵνα πιστοποιῶν οὕτω τὴν θείαν τοῦ Βαπτιστοῦ ἀποστολὴν καὶ ἀναλαμβάνων ἐπισήμως τὸ φορτίον τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἀνθρωπότητος παράσχῃ ἅμα εὐκαιρίαν εἰς μὲν τὸν Θεὸν πατέρα νὰ διακηρύξῃ ἐν θεοφανείᾳ, ὅτι αὐτὸς εἶναι «ὁ ἀγαπητὸς υἱός» του, εἰς δὲ τὸν Βαπτιστὴν νὰ βεβαιωθῇ, ὅπως διακηρύξῃ ἔπειτα ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Μεσσίας (*Ἰω.* α' 29, 33, 34, πρβ. *Ματθ.* γ' 15 καὶ 17). Οὕτως ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ ὑπῆρξεν οἱονεὶ ἡ ἐπίσημος τελετὴ τῆς δημοσίου ἐμφανίσεως αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς θελήσας νὰ προπαρασκευασθῇ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ βαρυτάτου μεσσιακοῦ ἔργου, κατέφυγεν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον νηστεύων, βεβαίως δὲ καὶ προσευχόμενος καὶ μελετῶν τὸ ἔργον, ὅπερ ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Τότε δὲ ὑπέστη καὶ τὸν τριπλοῦν ἐκεῖνον πειρασμόν, ὅστις σχετιζόμενος ἀκριβῶς πρὸς τὸ μεσσιακὸν ἔργον, εἰς ὃ προέκειτο νὰ ἀποδυθῇ ὁ Ἰησοῦς, διηρμήνευε τὰς ἐπικρατούσας τότε ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ μεσσιακὰς προσδοκίας (*Ματθ.* δ' 1—11 καὶ τὰ παράλληλα). Ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας πάλη τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τοῦ πειράζοντος ὑπῆρξε προκριματικὴ τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος, ὅστις κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πληροῖ ὅλον τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον, ὡς καὶ ἡ ἐνταῦθα νίκη τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τοῦ Σατανᾶ ὑπῆρξε κατὰ τὰ εὐαγγέλια προκριματικὴ τῆς κατ' αὐτοῦ τελικῆς νίκης (*Ματθ.* ιβ' 28 ἑξ., *Λουκᾶ* δ' 13, κβ' 3, *Ἰω.* ιγ' 2, 27 κλπ.).

γ') *Σχεδιογράφημα τοῦ δημοσίου βίου τοῦ Ἰησοῦ.* Ἐν ὅλῃ τῇ δημοσίῳ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς βαπτίσεως μέχρι τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν πέντε περιόδους: 1) τὴν προκαταρκτικὴν περίοδον, 2) τὴν τῆς πρώτης ἐν Γαλιλαίᾳ δράσεως, 3) τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς δράσεως αὐτοῦ, 4) τὴν τῆς μεσσιακῆς κρίσεως καὶ 5) τὴν τοῦ θριάμβου. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, τὴν προκαταρκτικήν, ἥτις σκιαγραφεῖται ἀρκούντως σαφῶς ὑπὸ τοῦ τετάρτου εὐαγγελιστοῦ καὶ ἧς σκηνὴ κυρίως ὑπῆρξεν ἡ Ἰουδαία, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Γαλιλαία, μετὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας πειρασμὸν αὐτοῦ, λαμβάνουσι χώραν αἱ περὶ αὐτοῦ σπουδαῖαι μαρ-

Digitized by Google

τυρίαι τοῦ Προδρόμου, ὧν ἄμεσον ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις τοῦ πρώτου πυρῆνος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ (*Ἰω.* α' 29—43). Ὁ Ἰησοῦς ἐπιστρέφων εἰς τὴν Γαλιλαίαν διέρχεται διὰ τῆς Κανᾶ, ἔνθα τελεῖ τὸ πρῶτον τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, οἱονεὶ ὡς τηλαυγὲς μέτωπον τῆς μετέπειτα δράσεως αὐτοῦ (*Ἰω.* β' 1 ἑξ.), μεταβαίνει εἰς Καπερναούμ, ἥτις ἔμελλεν ἔκτοτε ν' ἀποβῇ τὸ κέντρον τῆς ἐν Γαλιλαίᾳ δημοσίου δράσεως αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα ἀναβαίνει ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁποίας ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ὡς Μεσσίας, ἀποδιώκων ἐκεῖθεν τοὺς βεβηλοῦντας διὰ τῶν ἀγοραπωλησιῶν των «τὸν οἶκον τοῦ πατρός του» (*Ἰω.* β' 13 ἑξ.), συνδιαλέγεται ἰδιωτικῶς μετὰ μέλους τοῦ μεγάλου συνεδρίου, τοῦ Νικοδήμου, περὶ τῆς νέας πνευματικῆς ζωῆς, εἰς ἣν μέλλει νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους (*Ἰω.* γ' 1 ἑξ.), ἀπέρχεται ἐντεῦθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην, παρ' ὃν διατρίβει ἐπί τινα χρόνον βαπτίζων διὰ τῶν μαθητῶν του, δέχεται τὴν τελευταίαν περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρίαν τοῦ Προδρόμου (*Ἰω.* γ' 22 ἑξ.) καὶ τέλος διὰ μέσου τῆς Σαμαρείας, ἔνθα λαμβάνει χώραν ὁ μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος διάλογος αὐτοῦ, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν (*Ἰω.* δ' 1 κ.ἑξ.). Ἐνταῦθα τυγχάνει καλῆς ὑποδοχῆς, διότι εἶχε προηγηθῆ ἡ φήμη του διὰ μέσου ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀναβῆ εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν καὶ εἶχον ἴδει τὰ ἐκεῖ κατορθώματα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ἧς οἱ κάτοικοι ἦσαν ἁγνότεροι καὶ μᾶλλον εὐάγωγοι τῶν Ἰουδαίων, διετέλουν δὲ καὶ ὀλιγώτερον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ῥαββινικοῦ φαρισαϊσμοῦ, διῆλθεν ὁ Ἰησοῦς τὸ μέγιστον μέρος τῆς δράσεώς του καὶ ἐνταῦθα τὸ κήρυγμά του προσέλαβε χαρακτῆρα μᾶλλον λαϊκόν, ὡς βλέπομεν ἐν τοῖς συνοπτικοῖς εὐαγγελίοις, εἰς ἃ ὀφείλομεν καὶ τὰς πλείστας περὶ τῆς γαλιλαϊκῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ πληροφορίας.

Ἡ Γαλιλαία ἐγένετο τὸ κύριον πεδίον τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ δημοσίου βίου αὐτοῦ, ἥτις, ἔχουσα ὡς ἀφετηρίαν τὴν εἴδησιν περὶ φυλακίσεως τοῦ Βαπτιστοῦ, εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἐνάρξεως δημοσιωτέρας καὶ συντονωτέρας μεσσιακῆς ἐνεργείας πρὸς ἵδρυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τῆς νέας κοινωνίας, ἐν ᾗ θὰ ἐδέσποζεν ἡ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν Γαλιλαίᾳ εἶναι τὰ ἑξῆς· ἔναρξις τοῦ πρὸς τὰς λαϊκὰς μάζας κηρύγματος τοῦ Μεσσίου διὰ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαπτιστὴν συνθήματος «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (*Ματθ.* δ' 17), ὁριστικὴ πρόσκλησις, προπαρασκευὴ καὶ δοκιμαστικὴ ἀποστολὴ τῶν ἀποστόλων (*Ματθ.* δ' 18, ι' 1 ἑξ. καὶ παράλληλα), ἀντιδιαστολὴ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μεσσίου Ἰησοῦ ἀπὸ τοῦ προδρόμου αὐτοῦ (*Ματθ.* ια' 1 ἑξ. καὶ παράλληλα), θέσπισις τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ λεγομένῃ ὁμιλίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους (*Ματθ.* ε'—ζ' καὶ παράλληλα), διασάφησις τῆς φύσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν λεγομένων παραβολῶν τῆς λίμνης (*Ματθ.* ιγ' 1 ἑξ καὶ παράλληλα), παραλλήλως πρὸς τὸ κήρυγμα περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ («εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας»), ἐπιτέλεσις καὶ ποικίλων, εὐεργετικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον θαυματουργιῶν, πρὸς πιστοποίησιν τῆς μεσσιακῆς τοῦ Ἰησοῦ ἰδιότητος (*Ματθ.* ια' 2 ἑξ. καὶ παράλληλα), ἐξαιρέσει τῆς Ναζαρὲτ (*Λουκᾶ* δ' 16 ἑξ.), ἐπιτυχία τῆς δημοσίου ταύτης δράσεως τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ λαῷ (*Ματθ.* δ' 24, ζ' 28, *Μάρκ.* α' 32 ἑξ., β' 2, γ' 7 ἑξ., *Λουκᾶ* ζ' 16 κλπ.)· παραλλήλως πρὸς ταῦτα ἔναρξις τῆς βαθμιαίας κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεως τῶν Φαρισαίων, σκανδαλιζομένων διά τινα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του καὶ διὰ τὸν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς ἰδέας των βίον του, καὶ τέλος ἡ εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς ἀποκάλυψις ἑαυτοῦ ὡς πνευματικοῦ καὶ οὐχὶ ὡς κοσμικόφρονος Μεσσίου (*Λουκᾶ* δ' 18 ἑξ., *Ματθ.* ια' 5, *Μάρκ.* α' 34, γ' 12 κλπ.). Ἡ περίοδος αὕτη, ἥτις, ἀρξαμένη μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 28, διήκει μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ 29, κατακλείεται διὰ νέας ἀναβάσεως εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα (ἢ κατ' ἄλλους Πουρείμ) καὶ τῆς ἐνταῦθα δράσεως αὐτοῦ, ἥτις προκαλεῖ ζωηρὰν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν τῶν φαρισαϊζόντων Ἰουδαίων (*Ἰω.* ε' 1—47).

Ἡ τρίτη περίοδος τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ, περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἄρχεται μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 29 καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας τοῦ ἐπομένου ἔτους (30) καὶ διαδραματίζεται κυρίως πάλιν ἐν Γαλιλαίᾳ ὡς ἐν παρόδῳ δὲ καὶ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος καὶ τῆς Δεκαπόλεως (*Ματθ.* ιδ' 1—ιζ', 23, *Μάρκ.* στ' 14—θ' 50, *Λουκᾶ* θ' 7—50, *Ἰω.* στ'). Τὰ χαρακτηριστικώτερα δὲ τῆς περιόδου ταύτης σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς: κορύφωσις τοῦ φιλομεσσιακοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ, ἅμα δὲ ἔναρξις τῆς ἐξατμίσεως αὐτοῦ διὰ διαψεύσεως τῶν κοσμικοφρόνων προσδοκιῶν αὐτοῦ· αὔξησις τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεως καὶ τοῦ μίσους τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων· βαθμιαία αὔξησις ἅμα καὶ ἀποκάθαρσις τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως τῶν ἀποστόλων, ἐκρηγνυμένης εἰς τὴν παρὰ τὴν Καισάρειαν τοῦ Φιλίππου ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου· ἡ τὸν τελικὸν θρίαμβον προοιωνιζομένη μεταμόρφωσις καὶ ἐπιδοκιμασία τοῦ μέχρι τοῦδε ἔργου τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τοῦ οὐρανίου πατρός· ἡ πρόγνωσις τῆς ἐπικειμένης σκληρᾶς δοκιμασίας καὶ τοῦ ἐπακολουθήσαντος θριάμβου καὶ ἡ ἔναρξις τῆς πρὸς ταῦτα προδιαθέσεως τῶν ἀποστόλων. Ἡ δὲ τετάρτη περίοδος τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας τοῦ ἔτους 30 καὶ διήκουσα μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ 31, διαδραματίζεται κυρίως μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ κατὰ δεύτερον λόγον καὶ ἐν Περαίᾳ καὶ Γαλιλαίᾳ (*Ἰω.* ζ' 10 ἑξ., *Μάρκ.* ι' 1, *Ματθ.* ιζ' 24 ἑξ., *Λουκ.* θ' 51 ἑξ.). Ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ διὰ τὸ μεσσιακὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ περιόδῳ ταύτῃ διακρίνομεν δύο στάδια, τὸ τῆς ἐκρήξεως καὶ τὸ τῆς κορυφώσεως τῆς κρίσεως. Ἡ κρίσις ἐκρήγνυται κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγίας, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ διεξοδικῇ καὶ δραματικωτάτῃ διηγήσει τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (ζ' 1 ἑξ.). Ἡ ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐνέργεια τοῦ Ἰησοῦ, προστιθεμένη εἰς τὴν ἄλλην μέχρι τοῦδε δρᾶσίν του, προκαλεῖ σχίσμα παρὰ τῷ λαῷ μεταξὺ θαυμαστῶν καὶ ἐχθρῶν, ὧν τινες, διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν φαρισαίων καὶ τῶν ἀρχιερέων, διενοήθησαν καὶ ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθησαν νὰ συλλάβωσι καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς κρίσεως, ἥτις ἐξηκολούθησε κατά τε τὴν τελευταίαν ἐπίσκεψιν τῆς Γαλιλαίας καὶ κατὰ τὴν νέαν ἐπίσκεψιν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῇ χειμερινῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων, ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Περαίας (παρὰ τὰς ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐπιτυχίας αὐτοῦ), ὁ Ἰησοῦς, χωρὶς νὰ διακόψῃ τὴν φιλάνθρωπον δρᾶσίν του, ἀσχολεῖται συντόνως, ὅπως συμπληρώσῃ τὸ ἔργον, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ χαρακτῆρος ἑαυτοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς προπαρασκευῆς αὐτῶν πρὸς ψυχραιμοτέραν ἀντιμετώπισιν τῶν ὅσον οὔπω συμβησομένων. Ἀφ' ἑτέρου ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις τῶν φαρισαίων καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν γένει ἀρχόντων τοῦ λαοῦ βαίνει αὐξάνουσα καὶ τούτων τὸ ἀκοίμητον μῖσος παρακολουθεῖ αὐτὸν πανταχοῦ, παρεμβάλλον πειρασμοὺς καὶ παγίδας εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τέλος ἡ κρίσις εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τῆς κορυφώσεως αὐτῆς, τυπικῶς μὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Ἰησοῦς τὸ ὕστατον ἐπεσκέφθη τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπὶ πώλου ὄνου καὶ ἔτυχε θριαμβευτικῆς ὑπὸ τῶν συναναβαινόντων ὑποδοχῆς ὡς Μεσσίας-βασιλεύς, οὐσιαστικῶς δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ληφθῇ ὑπὸ τοῦ μεγάλου συνεδρίου ἀπόφασις περὶ ἐξοντώσεως αὐτοῦ (*Ἰω.* ια' 46 ἑξ.). Τὰ χαρακτηριστικώτερα δὲ γεγονότα τῆς κορυφώσεως τῆς κρίσεως, ἥτις παρετάθη ἐπὶ μίαν σχεδὸν ἑβδομάδα, τὴν ἑβδομάδα τῶν παθῶν, καὶ περὶ ἧς ἀφθόνους καὶ δὴ καὶ δραματικωτάτας πληροφορίας παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς καὶ οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί, εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ καθημερινὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ διὰ γυμνοῦ λόγου καὶ διὰ παραβολῶν ἀναλόγων πρὸς τὴν ὑφισταμένην κρίσιν καὶ τὴν ἐπικειμένην λύσιν αὐτῆς· ἡ πλήθυνσις τῶν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ παγίδων ὑφ' ἁπάντων τῶν κατ' αὐτοῦ ἡνωμένων ἐχθρῶν του· αἱ ἀντεπιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκαλύπτοντος τὴν ἠθικὴν γυμνότητα τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ· αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἰησοῦ περὶ τῆς μελλούσης καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· ἡ συντονωτάτη παροχὴ τῶν τελευταίων πνευματικῶν ἐφοδίων εἰς τοὺς ἀποστόλους πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπικειμένων δοκιμασιῶν· ἡ ἵδρυσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας κατὰ τὸ τελευταῖον μετὰ τῶν ἀποστόλων δεῖπνον τοῦ Ἰησοῦ· ἡ ἀγωνιώδης προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ· ἡ συνεννόησις Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰησοῦ καὶ προδοσία αὐτοῦ ἀντὶ τριάκοντα ἀργυρίων· ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου συνεδρίου εἰς θάνατον ἐπὶ δῆθεν βλασφημίᾳ καὶ ἐπικύρωσις τῆς ποινῆς ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ἐπιτρόπου, ἐκβιασθέντος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· ἡ ἄρνησις τοῦ Πέτρου, ἐμπαιγμοὶ καὶ σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ· ὁ ἐνταφιασμὸς αὐτοῦ ἐν καινῷ μνημείῳ ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Ἰωσὴφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας.

Ἐπακολουθεῖ ἡ τελευταία περίοδος τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ, ἡ περίοδος τοῦ ὁριστικοῦ θριάμβου αὐτοῦ, ἧς τὰ κυριώτατα σημεῖα εἶναι: ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ τριημέρου ἀπὸ τοῦ τάφου· αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος εἴς τε τοὺς ἀποστόλους καὶ ἄλλους πλείστους μαθητὰς αὐτοῦ· ὁ περιορισμὸς τῆς δράσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν του· ἡ παροχὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, τῆς ὑποσχέσεως περὶ ἀποστολῆς τοῦ Παρακλήτου καὶ τῶν τελευταίων παραγγελιῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους· ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Πέτρου εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα καὶ ἀνάληψις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

ΣΤ'. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Ἰησοῦς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ δημοσίου βίου του ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν λαὸν ὡς διδάσκαλος αὐτοῦ καὶ τοιοῦτος διέμεινε μέχρι τέλους. Ἐκ τῶν εὐαγγελιστῶν δὲ πρὸ πάντων ὁ Μᾶρκος ἐμποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀντιλαμβάνεται τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ὡς κατ' ἐξοχὴν διδακτικόν, ἂν καὶ αὐτὸς διέσωσε τὸ ὀλιγώτερον μέρος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποσπασματικῶς, οἱονεὶ ἀνθολογίαν τινὰ ἐξ αὐτῆς, ὅπερ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος ἐσκόπει κυρίως νὰ παράσχῃ ἁδρομερῆ σκιαγραφίαν τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ. Αἱ ἐλλείψεις τοῦ Μάρκου ἀναπληροῦνται ὑπὸ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν. Ἐνῷ δὲ οἱ συνοπτικοὶ διέσωσαν τὸ πρακτικώτερον μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, εἰς τὸν Ἰωάννην ὀφείλομεν τὴν παράδοσιν τοῦ θεωρητικωτέρου. Οἱ εὐαγγελισταὶ δὲν παραλείπουσι νὰ πληροφορήσωσιν ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς ἐξαιρέτου ἐντυπώσεως, ἣν ἐνεποίει τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν λαόν. «Ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς», παρατηρεῖ ὁ Ματθαῖος (ζ' 28—29, πρβλ *Λουκ.* δ' 15). «Τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη», ἐμφανίζονται ἀναφωνοῦντες ἐκ θαυμασμοῦ οἱ ὄχλοι παρὰ τῷ Μάρκῳ (α' 27). Παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ (ζ' 46) παρίστανται οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες: «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος». Εἰς τρία δέ τινα ὠφείλετο ἡ ἐξαιρετικὴ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίει τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ· α') εἰς τὸ καινοφανὲς τοῦ περιεχομένου, β) εἰς τὴν τελειότητα τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας καὶ εἰς γ') εἰς τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ κῦρος.

α') *Περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ.* Ὄχι μόνον εἰς τὸν ἄδολον ὄχλον ἐνεποίει ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ καινοφανοῦς καὶ πρωτοφανοῦς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰησοῦς εἶχε συνείδησιν τῆς καινότητος καὶ πρωτοτυπίας τῆς διδασκαλίας του, ὡς τεκμαιρόμεθα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τοῦ περιφήμου λογίου του: «Οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς» (*Μάρκ.* β' 22). Τοιαύτην δὲ ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ἡ διδασκαλία ἐκείνου καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὸν ἀμερολήπτως μελετῶντα αὐτὴν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας καὶ ψυχολογίας τῆς θρησκείας. Ὁ οὕτω μελετῶν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ ἀνευρίσκει ἐν αὐτῇ ἰδέας, αἵτινες εἴτε κατὰ τὴν οὐσίαν εἴτε κατὰ τὴν διατύπωσιν ὑπέρκεινται χώρου καὶ χρόνου καὶ ἀναδεικνύουσι τὸ εὐαγγέλιον (=ἀγαθὴ ἀγγελία, ὅπως προσφυέστατα ἐχαρακτήρισε τὸ κήρυγμά του αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς) κλασσικόν, παγκόσμιον καὶ πανανθρώπειον. Ἂν δὲ ὑπάρχῃ μεταξὺ σημείων τινῶν τοῦ εὐαγγελίου πρός τινας διδασκαλίας τῶν θύραθεν σοφῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν θρησκευμάτων σχετικὴ ὁμοιότης, ἐξωτερικὴ ἢ καὶ ἐσωτερική, αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς παγκοσμιότητος τοῦ χαρακτῆρος ἐνίων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, ἡ διάγνωσις τῶν ὁποίων δὲν ἦτο ἀνέφικτος εἰς τὰ διαυγέστερα πνεύματα οὐδὲ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ἂν παραδεχθῶμεν μάλιστα, μετά τινων παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐφωτίζοντο ὑπὸ ἀκτίνων τινῶν τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν ἀφῆκεν ἑαυτὸν οὐδὲ εἰς ἐκείνους ἀμάρτυρον, ὄχι μόνον «ὑετοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους» ἀλλὰ καὶ γνῶσιν ἀληθείας εἰς αὐτοὺς διδοὺς (πρβλ. Πράξ. Ἀποστ. ιδ' 17). Παρὰ τὰς ὁμοιότητας δ' ὅμως ὑφίστανται καὶ ὑπέρμετροι καὶ δὴ καὶ οὐσιώδεις διαφοραί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι ὁ Ἰησοῦς μετεχειρίσθη ὅρους τινὰς ἢ ἔστω καὶ ἰδέας μὴ ἀνηκούστους παρὰ τῷ ἐθνικῷ καὶ μάλιστα παρὰ τῷ ἰουδαϊκῷ κόσμῳ, οὐχ ἧττον ὅμως τοὺς μὲν κοινοὺς ὅρους ἐπλήρωσε διὰ νέου περιεχομένου, ἀφθάστου ὑπεροχῆς, εἰς δὲ τὰς γνωστὰς ἰδέας ἐνεβάθυνε τοσοῦτον, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ αὐτὰς ὡς ὅλως καινὰς καὶ πρωτοτύπους, διότι εἴπερ τις καὶ ἄλλος αὐτὸς ἐκέκτητο τὴν δύναμιν νὰ παριστᾷ «τὰ κοινὰ καινῶς». Ἑπομένως δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ πεποιθότως, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι οὔτε πλατωνισμός, οὔτε στωϊκισμός, οὔτε κομφουκιανισμός, οὔτε παρσισμός, οὔτε βουδισμός, οὔτε θρησκεία μυστηριακή, ἐξ ἐκείνων, αἵτινες ἐκυκλοφόρουν τότε ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν, οὔτε ὀλίγον τι ἐκ πάντων τούτων. Ἀλλ' οὔτε Ἰουδαϊσμὸς δὲν εἶναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, ἂν καὶ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἤδη ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἧς τοῦτο τυγχάνει συμπλήρωσίς τε καὶ ἐμβάθυνσις καὶ ἐξιδανίκευσις. Τὰ χαρακτηριστικώτερα σημεῖα τοῦ περιεχομένου τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ἡ βαθυστόχαστος *ἰδέα περὶ τῆς πατρότητος τοῦ Θεοῦ*, ἥτις μὴ οὖσα ἄγνωστος μήτε εἰς τὴν Π. Διαθήκην (Δευτερονομ. ιδ' 1, λβ' 6, Ἱερεμ. γ' 19, Ψαλμ. ρβ' 13 κλπ.), μήτε εἰς τὸν παλαιὸν ἐθνικὸν κόσμον (πρβλ. τὸ «Ζεὺς πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε» κ.τ.τ.), ἐμφανίζεται ἐν τῷ μονοθεϊστικῷ κηρύγματι τοῦ Ἰησοῦ ὡς νέα ἰδέα, κεντρικὴν ἐν αὐτῷ κατέχουσα θέσιν καὶ πληροῦσα αὐτὸ τρυφερότητος καὶ κάλλους. Ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγιος Θεὸς πατὴρ παρίσταται ἐνταῦθα καὶ ὡς πλήρης ἀγά-

Digitized by Google

Φρὰ Ἀντζέλικο.
[Ἅγ. Μάρκος, Φλωρεντία]

Ραφαήλ.
[Πράντο, Μαδρίτη.]

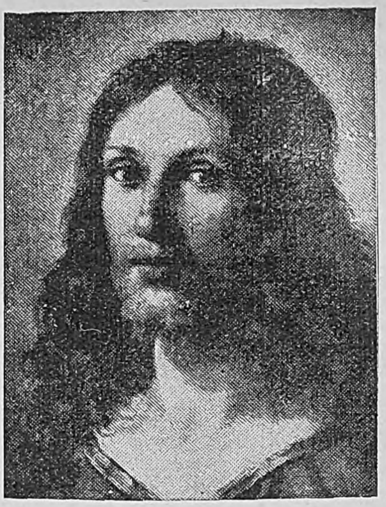

Κορρέτσι.
[Μουσεῖον Δρέσδης.]

Κορρέτζιο.
[Μουσεῖον Πάρμας]

Βὰν Ἄϋκ.
[Μουσεῖον Ντιζόν.]

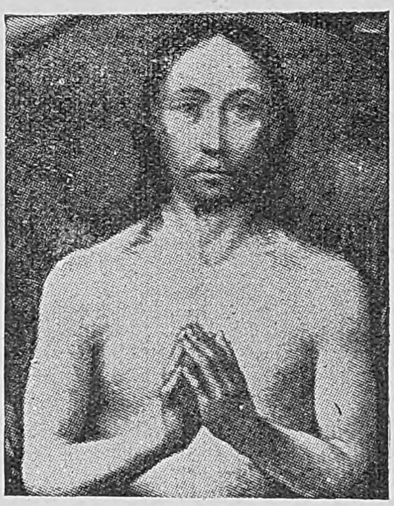

Πατερνιέ.
[Μουσεῖον Βιέννης.]

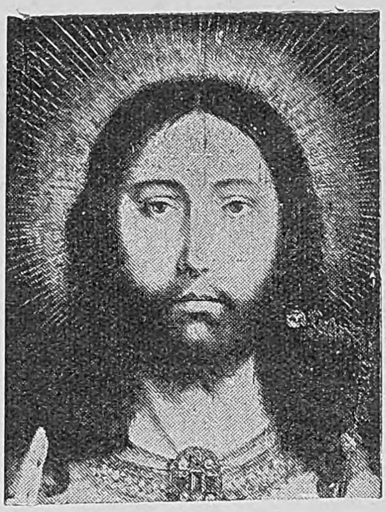

Κ. Μάσσυς.
[Μουσεῖον Ἀμβέρσης.]

Ντύρερ.
[Μουσεῖον Δρέσδης.]

Χουὰν ντὲ Χουάνες.
[Συλλογὴ Κωτσουμπέη.]

Λ. Μοραλές.
[Μουσεῖον Λένινγκραντ.]

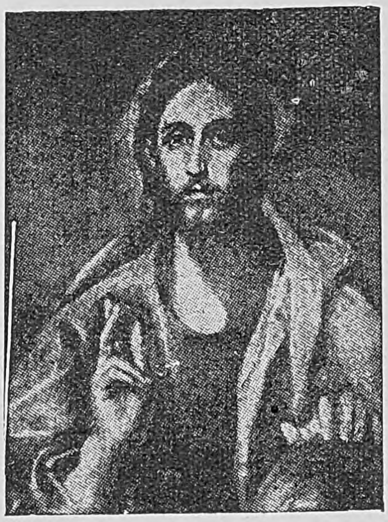

Θεοτοκοπούλου.
[Συλλογὴ Ἰμπάρα, Μαδρίτη]

Βελάσκεθ.
[Πράντο, Μαδρίτη.]

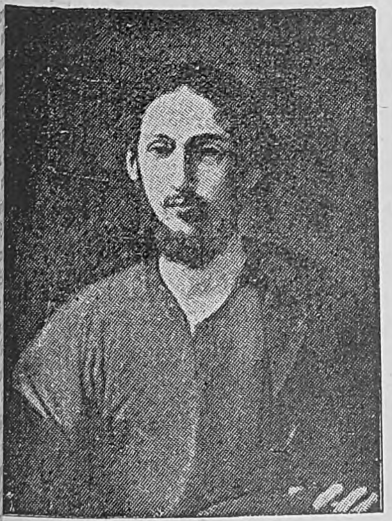

Ριμπέρα.
[Πράντο, Μαδρίτη.]

Μουρίλλο.
[Πράντο, Μαδρίτη.]

Θουρμπαράν.
[Ἐκκλησία Χαντράκουε.]

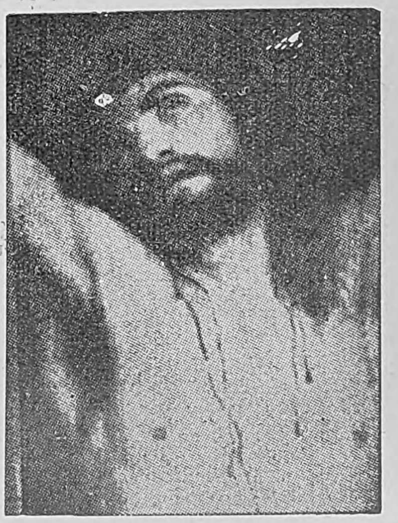

Ἀλόνσο Κάνο.
[Πράντο, Μαδρίτη.]

Digitized by Google

πης καὶ στοργῆς πρὸς τὰ τέκνα αὐτοῦ, τοὺς ἀνθρώπους (πρβλ. Ματθ. στ' 36, ζ' 11, ι' 29, Λουκ. ιβ' 32 κλπ.). Τῆς ἀγάπης δὲ ταύτης, ἥτις διασαφεῖται ἄριστα ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ (Λουκᾶ ιε' 11 ἑξ.), ἀποκάλυψις καὶ κορύφωμα εἶναι ἡ εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τοῦ Θεοῦ πηγάζει πᾶν ἀγαθόν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ κακόν, ἂν καὶ δὲν προέρχεται ἐξ αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἐπιτρέπεται ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν. 2) Ἡ *ἰδέα περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ*, ἥτις ἐπίσης ἦτο πρὸ πολλοῦ γνωστὴ εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν κόσμον, ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἐν τῷ κηρύγματι δ' ὅμως τοῦ Ἰησοῦ θεμελιώδη κατέχουσα αὐτὴ θέσιν (πρβλ. τὴν φράσιν «Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας», δι' ἧς χαρακτηρίζει τὴν διδασκαλίαν του αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Ματθ. δ' 13, κλπ., πληροῦται διὰ νέου πλουσίου καὶ δὴ καὶ πνευματικωτάτου περιεχομένου (βλ. λ. *βασιλεία Θεοῦ*). 3). Ἡ πρὸς ταύτην συναφὴς καὶ ὁμοίως γνωστὴ εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν κόσμον *ἰδέα περὶ τοῦ Μεσσίου* (βλ. λ.), ἣν ὁ Ἰησοῦς ἐφαρμόσας εἰς ἑαυτὸν (Ματθ. ιστ' 17, Μάρκ. ιδ' 61—62. Ἰω. δ' 26 κλπ.), ἐπλήρωσεν ἐπίσης διὰ νέου περιεχομένου, θεωρῶν καὶ κηρύσσων ἑαυτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸ τοῦτο ὡς Θεὸν καὶ σωτῆρα, λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, πνευματικὸν καὶ ὄχι κοσμικὸν ἡγεμόνα τῶν Ἰουδαίων, οἷον ἐκεῖνοι ἀνέμενον αὐτὸν τότε. 4) *Ἡ ἰδέα τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ*, ἡ μετὰ ταῦτα ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν κτῆμα ἤδη αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου, διότι ὁ Ἰησοῦς πρὸς τῷ Θεῷ πατρὶ παρεδέχετο καὶ ἑαυτὸν ὡς Θεόν, ὁμιλεῖ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ Παρακλήτου, ὡς ὄντος μετὰ θείων ἰδιοτήτων, μεταδιδομένου εἰς τοὺς ἀνθρώπους παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς δημιουργίαν πνευματικῆς ζωῆς (Λουκ. ια' 13, ιβ' 10, Μάρκ. ιγ' 11, Ἰω. ιδ' 16. 26, ιε' 26) καὶ ἐντέλλεται εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅπως πορευθέντες μαθητεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη καὶ βαπτίσωσιν αὐτὰ «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη' 19). Καὶ ἡ ἰδέα δὲ περὶ θείας τριάδος δὲν εἶναι μὲν ὅλως ἄγνωστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θρησκείας, οὐδεμίαν δ' ὅμως ἔχει πραγματικὴν σχέσιν πρὸς τὴν τριάδα, εἴτε τοῦ βαβυλωνιακοῦ, εἴτε τοῦ αἰγυπτιακοῦ, εἴτε τοῦ ἰνδικοῦ πανθέου, ἡ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἠθικὴν μονοθεΐαν τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου περὶ τριαδικοῦ Θεοῦ. 5) *Ἡ ἰδέα περὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ*. Καὶ ἡ ἰδέα αὕτη, ἣν ὀφείλομεν εἰς αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν (*Μάρκου* ι' 45· πρβ. καὶ *Ματθ.* κστ' 28 κλπ.), ἔχει τὰς ῥίζας της ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (πρβ. μάλιστα *Ἡσαΐου* νγ' 4 κλπ.), δὲν ἔχει δὲ οὐδεμίαν θετικὴν σχέσιν πρὸς τὰς περὶ λυτρώσεως γνώμας τῶν μυστηριακῶν λεγομένων θρησκευμάτων. Διὰ τῶν παθημάτων δὲ καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ του θανάτου ὁ Ἰησοῦς ἀπεκάλυψε τὴν ὑψίστην σημασίαν τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων, ἥτις ἔγκειται ἐν τῷ πάσχειν ὑπὲρ τῶν ἄλλων. 6 Ἡ βαρυσήμαντος ἀπὸ θρησκευτικῆς τε καὶ ἠθικῆς ἐπόψεως *ἰδέα περὶ τῆς ἀπείρου ἀξίας τῆς ψυχῆς* τοῦ ἀνθρώπου (δηλαδὴ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον), πολυτιμότερον τῆς ὁποίας πρᾶγμα δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ καὶ χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ὁποίας οὐδεμία θυσία εἶναι μεγάλη (*Ματθ.* ιστ' 26). Διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁ Ἰησοῦς ἐγένετο ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς τοῦ λεγομένου ἀνθρωπισμοῦ (humanismus). 7) Ἡ *νέα ἠθική*. Τὸ «εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας» τοῦ Ἰησοῦ δὲν περιελάμβανε μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ νέαν ἠθικήν, διέπουσαν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν μελῶν τῆς νέας βασιλείας. Τῆς νέας δὲ ταύτης ἠθικῆς εἰκόνα σαφῆ λαμβάνει τις μελετῶν καὶ μόνην τὴν λεγομένην ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν, ἥτις ἀποτελεῖ οἱονεὶ τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς νέας βασιλείας (*Ματθ.* ε'—ζ' καὶ *Λουκᾶ* στ' 20 - 49), ἀκριβεστάτην δὲ περίληψιν αὐτῆς παρέχει τὸ ὑπέροχον προοίμιον τῆς ἐν λόγῳ ὁμιλίας, οἱ μακαρισμοὶ (*Ματθ.* ε' 3—12 καὶ *Λουκᾶ* στ' 21—26). Ἡ νέα ἠθικὴ βασίζεται τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς προσωπικότητος, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ὑποδειχθεισῶν νέων σχέσεων, μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀφ' ἑνὸς (σχέσις πατρὸς πρὸς τέκνα) καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἀφ' ἑτέρου (σχέσις ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους). Καὶ ἰδανικὸν μὲν τῆς νέας ἠθικῆς εἶναι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης ἐξομοίωσις διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης (*Ματθ.* ε' 48· πρβ. καὶ *Λουκᾶ* στ' 36), τὰ κυριώτερα δὲ γνωρίσματα αὐτῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὴν νέαν ἠθικὴν διακρίνει ἡ *ἁπλότης* τοῦ συστήματος διὰ τῆς ἀναγωγῆς ἁπάντων τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν διπλῆν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ἡ *ἐσωτερικότης* καὶ *πνευματικότης*, διὰ τῆς ἐξάρσεως τῆς σημασίας τῶν ἠθικῶν ἐλατηρίων τῶν πράξεων, ἡ *θετικότης* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀρνητικὸν χαρακτῆρα τῆς ἠθικῆς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ὁ ἐναρμόνιος *συνδυασμὸς* ἀφ' ἑνὸς μὲν θρησκευτικότητος καὶ ἠθικότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ θρησκευτικοῦ ἀτομισμοῦ ἢ μυστικισμοῦ καὶ κοινωνισμοῦ, ἅτινα πάντα ἐμφανίζονται ἄριστα ἐν τῷ περιφήμῳ λογίῳ αὐτοῦ «ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς (δηλαδὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον) ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται» (*Ματθ.* κβ' 40). Αἱ χαρακτηριστικώτεραι δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλας στενῶς συνεχόμεναι ἀρεταὶ τῆς νέας ἠθικῆς εἶναι ἡ ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ ἀνήκουστος χριστιανικὴ *ταπεινοφροσύνη*, ἡ οὐσιωδῶς διάφορος τῆς στωϊκῆς ἀπαθείας χριστιανικὴ *πραότης* καὶ ἡ ἐπίσης οὐσιωδῶς διάφορος τῆς ἑλληνικῆς φιλίας καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον χριστιανικὴ *ἀγάπη* πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀνεξαρτήτως φυλῆς ἢ θρησκείας, ἔτι δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς, ἡ μέχρις αὐτοθυσίας ἐξικνουμένη, ἡ βασιλὶς τῶν ἀρετῶν, τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ τούτου (*Ἰω.* ιγ' 34—35). Διὰ τῆς ἐντολῆς δὲ τῆς ἀγάπης, ἧς ἡ κλασσικὴ διατύπωσις περιλαμβάνεται ἐν τῷ λεγομένῳ χρυσῷ κανόνι (*Ματθ.* ζ' 12 καὶ *Λουκ.* στ' 31), καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του περὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἰδέας του περὶ συνοχῆς καὶ ἀλληλεγγύης τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἐθεώρει ὡς ἀποτελοῦσαν ἑνιαίαν οἰκογένειαν καὶ χάριν τῆς ὁποίας προσήνεγκεν ἑαυτὸν ὡς «λύτρον», ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς ὁ πραγματικὸς δημιουργὸς καὶ τῆς ἀληθινῆς *κοινωνικῆς ἠθικῆς*. Ὅθεν ἂν αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀποτελῶσι πράγματι τὰς βάσεις τῆς ἀληθινῆς ἠθικῆς, τῆς τε ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς, τότε ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὡς *εὐαγγελίου* δὲν εἶχε πρόσκαιρον σημασίαν, μόνον δηλαδὴ διὰ τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἰησοῦ. ἀλλ' ἰσχύει καὶ διὰ τὴν σημερινὴν ἐποχήν. 8) *Παράδοξα λόγια τοῦ Ἰησοῦ*. Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως διασωθέντων λογίων τοῦ Ἰησοῦ εἶναι καὶ τὰ κληθέντα παράδοξα, περιέχοντα ὑπερβολικάς τινας ἐκφράσεις ἐξ ἐκείνων, ἃς συνηθίζουσιν οἱ Ἀνατολῖται πρὸς ἐντονωτέραν ἔξαρσιν ἰδέας τινός. Τοιαῦτα εἶναι π.χ. τά: «ἀκολούθει μοι καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς» (*Ματθ.* η' 22, «εἴ τις ἔρχεται πρός με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα.... ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι» (*Λουκᾶ* ιδ' 26), «ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην» (*Ματθ.* ε' 39) κλπ. Τοιαῦτα χωρία νοοῦνται ὀρθῶς ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ὅλην διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, παρεξηγοῦνται δὲ ὅταν τις ἐκλάβῃ αὐτὰ κατὰ γράμμα, ὡς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔπραξε καὶ ὁ Nietzsche. Εἰς τὰ παράδοξα δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἀνήκουσι λόγια εὐαγγελικά, οἷα τά: «μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ», «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν», ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ διαζυγίου, ἐκτὸς τοῦ λόγου τῆς πορνείας, ἅτινα παράδοξα καὶ ὑπερβολικὰ φαίνονται μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, πράγματι δὲ ἀποτελοῦσιν ἰδανικά, εἰς ἃ ὀφείλει ἀεὶ νὰ τείνῃ ἡ χριστιανικὴ κοινωνία ὄχι μόνον κατ' ἄτομον, ἀλλὰ καὶ ἐν συνόλῳ.

β') *Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ*. Ἡ βαθυτάτη ἐντύπωσις. ἣν ἐνεποίει τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ, ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν τελείαν διδακτικήν του μέθοδον, ἥτις δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὴν παλαιὰν ῥήτραν «τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς». Περὶ τῆς μεθόδου ταύτης ἔννοιαν σχηματίζομεν μάλιστα διὰ τῶν συνοπτικῶν εὐαγγελίων, ἐν οἷς διεσώθη τὸ κατ' ἐξοχὴν λαϊκὸν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ. Κατὰ τὰ εὐαγγέλια ταῦτα ὁ Ἰησοῦς ἐδίδασκε συνήθως εἴτε ἐν συντόμοις καὶ ἀποφθεγματικοῖς ἀφορισμοῖς, εἴτε ἐν παραβολαῖς. Καὶ ἐκτὸς δὲ τῶν παραβολῶν ὁ Ἰησοῦς ἐποίκιλλε τὸν λόγον του συνήθως διὰ προσφυεστάτων καὶ χαριεστάτων εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, εἰλημμένων εἴτε ἐκ τῆς φύσεως εἴτε ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, δι' ὧν ὡ. καὶ διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως ἀφελῶν ῥητορικῶν ἐρωτήσεων καὶ φυσικῶν ἀντιθέσεων, ὁ λόγος αὐτοῦ ὄχι μόνον σαφέστατος ἀπέβαινεν, ἀλλὰ καὶ βαθύτερον εἰσέδυε καὶ ἐνετυποῦτο καὶ κέντρον κατέλιπεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν. Τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς διδακτικῆς του μεθόδου, τουτέστι τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ζωηρότητα, δύναταί τις νὰ διακρίνῃ καὶ ἐν τῷ δ' εὐαγγελίῳ μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς μᾶλλον ἀνεπτυγμένους πνευματικῶς κατοίκους τοῦ κέντρου τῆς ἰουδαϊκῆς θεοκρατίας, τῆς Ἱερουσαλήμ, εἶναι μᾶλλον ἐκτενὴς καὶ μᾶλλον θεωρητικός. Κατ' ἐξοχὴν δὲ λαϊκὸν καὶ ἐπαγωγὸν καθίστα τὸν λόγον αὐτοῦ ἡ ἄφθονος χρῆσις *παραβολῶν* (βλ. λ.), δι' ὧν ὄχι μόνον ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐπεδίωκε τὴν διασάφησιν ἄλλων τε ἀληθειῶν καὶ μάλιστα τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ διδακτικὴ τοῦ Ἰησοῦ μέθοδος ἀνταπεκρίνετο οὕτω τελείως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. ἥτις κατ' οὐσίαν εἶναι ἡ αὐτὴ παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐποχαῖς. ὥστε νὰ δικαιοῦταί τις νὰ ἀποκαλέσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης κλασσικὴν καὶ πανανθρώπειον.

γ') *Τὸ προσωπικὸν κῦρος τοῦ Ἰησοῦ*. Εἰς τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ συνετέλει τὰ μέγιστα καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ κῦρος, ὡς διδασκάλου. Τὸ κῦρος τοῦτο ἀπέρρεε μὲν ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐκ τῆς αὐτοπεποιθήσεως αὐτοῦ ὡς θεοπέμπτου διδασκάλου καὶ αὐτὸ τοῦτο ὡς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἦτο δὲ συναφὲς καὶ πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελειότητα. Ὁ μὲν ἱερὸς ἐνθουσιασμός, μεθ' οὗ ὡμίλει ὁ Ἰησοῦς, ἦτο ἀπόρροια τῆς ἁγνῆς του ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐνεφάνιζε τοὺς λόγους του ὡς ἐξερχομένους ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, μεθ' ἧς ὡμίλει ὁ Ἰησοῦς, ἦτο ἡ διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ἐμποιουμένη εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐντύπωσις, ὅτι ἐδίδασκεν «ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς» (*Ματθ.* ζ' 29 καὶ παράλληλα). Τέλος ἡ ἠθικὴ τοῦ Ἰησοῦ τελειότης ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἠδύνατο οὗτος νὰ λέγῃ περὶ ἑαυτοῦ ὄχι μόνον τὸ «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὑρήσεσθε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (*Ματθ.* ια' 29), ἀλλὰ καὶ τὸ «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας», (*Ἰω.* η' 9).

Ζ'. Τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁμοφώνως ἅπαντες οἱ εὐαγγελισταὶ παριστῶσιν ὡς σπουδαιότατον καὶ ἀναπαλλοτρίωτον μέρος τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ τὰ *θαύματα*, ἅτινα διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας: α') θαύματα ἐπὶ τῆς φύσεως (οἷα: τὸ ἐν Κανᾶ θαῦμα, ὁ ἐπὶ τῆς θαλάσσης περίπατος κλπ.), β') ἰάσεις πασχόντων (τὰ καὶ πολυπληθέστερα) καὶ γ') ἀναστάσεις νεκρῶν (θυγατρὸς Ἰαείρου, υἱοῦ χήρας Ναΐν καὶ Λαζάρου). Διὰ τῶν θαυμάτων τούτων ἔπρεπε νὰ διαπιστωθῇ ἡ θεία αὐτοῦ ἀποστολὴ καὶ δὴ καὶ ἡ μεσσιακὴ ἰδιότης αὐτοῦ, ὅπερ τεκμαιρόμεθα ἐξ ἄλλων τε μερῶν τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως καὶ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως. ἣν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔδωκεν εἰς τὴν ἀποσταλεῖσαν πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, διαπυνθανομένου ἂν αὐτὸς εἶναι «ὁ ἐρχόμενος», δηλαδὴ ὁ Μεσσίας (*Ματθ.* ια' 2—5). Ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς ἀπέφευγε νὰ ποιῇ θαύματα πρὸς ἱκανοποίησιν ἁπλῆν τῆς περιεργείας τῶν Ἰουδαίων, τῶν ἀπεκδεχομένων τὸν Μεσσίαν μόνον ὡς θαυματοποιὸν (*Ματθ.* δ' 3 καὶ 6, ιστ' 1, ιστ' ἑξ. *Μάρκ.* η' 12 κλπ.)· ἐπετέλει δὲ ταῦτα μόνον ὁσάκις αὐτὸς ἔκρινε τοῦτο ἀναγκαῖον. Καὶ δὴ ὡς πρωταρχικὸς καὶ ἀπαραίτητος ὅρος ἐπιτελέσεως τοῦ θαύματος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις ἐκείνων, πρὸς οὓς προέκειτο νὰ ἐπιτελεσθῇ τὸ θαῦμα (*Ματθ.* η' 10.13. *Μάρκ.* β' 5, ε' 34, θ' 18 κλπ.). Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν αὐτὸν ἀποφεύγοντα σχεδὸν τὴν ἐπιτέλεσιν θαυμάτων ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι Ναζαρέτ, ἕνεκεν τῆς ἀπιστίας τῶν κατοίκων αὐτῆς (*Μάρκ.* στ' 5). Συνήθως δὲ ἐπετέλει τὸ θαῦμα διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ προσευχῆς· οὐδέποτε δὲ διὰ μηχανικῆς τινος θαυματοποιοῦ ἐνεργείας (οἷον χειρονομιῶν μυστικῶν κ. τ. τ.), εἰμὴ μόνον ἐνίοτε διὰ φανερᾶς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Καὶ ἦσαν μὲν τὰ θαύματα ἓν ἐκ τῶν γνωρισμάτων τοῦ Μεσσίου καὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὰς προρρήσεις τῶν προφητῶν (πρβ *Ἡσαΐου* λε' 5. 6), ἐξυπηρέτουν δ' ὅμως καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ἰησοῦ. Ἄρα δὲν ἦσαν μόνον ἀποδείξεις δυνάμεως, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀποδείξεις ἀγάπης, ὅπερ προσδίδει εἰς αὐτὰ καὶ βαθυτέραν ἠθικὴν σημασίαν καὶ ἀποτελεῖ ἓν τῶν τεκμηρίων τῆς γνησιότητος καὶ ἀληθείας αὐτῶν (πρβ. *Ματθ* η' 17). Εἶναι δ' ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ὅτι πάντα τὰ θαύματα τῶν κανονικῶν εὐαγγελίων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῶν ἀποκρύφων, εἶχον καὶ εὐεργετικὸν σκοπόν, πλὴν τῆς ἀποξηράνσεως τῆς συκῆς, ἥτις εἶχε συμβολικὴν σημασίαν, ὑποδηλοῦσαν τὴν μελλοντικὴν ἀποξήρανσιν τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. Ἐπίσης τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἐνέφαινον τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ ὑπεδείκνυον ἅμα τὸν ἐπὶ ταύτης θρίαμβον ἐκείνου. Καθόλου δ' εἰπεῖν τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ προσηρμόζοντο ἄριστα πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν τοῦ Ἰησοῦ καὶ οὐχὶ ἀστόχως ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ἡμῖν ἐγκρίτου Ἄγγλου θεολόγου Headlam ὡς ἀποτελοῦντα «τὴν εἰς τὴν πρᾶξιν μετάφρασιν τοῦ Εὐαγγελίου». Ἐπίσης δ' ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἂν καὶ τὸ θαυματουργεῖν ἦτο γνώρισμα τοῦ Μεσσίου καὶ τὰ θαύματα ἦσαν μέσα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, ἐν τούτοις ὁ Ἰησοῦς θεωρεῖ τὴν τοιαύτην πίστιν ὡς κατωτέρας ποιότητος, ἅτε ἐπὶ ὑλικῶν βασιζομένων μέσων (*Ἰω.* ι' 38, πρβ. δὲ καὶ *Ἰω.* β' 24: «πολλοὶ ἐπίστευσαν...θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει· αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς..»), πρὸς δὲ τὸν Θωμᾶν ὁμιλῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν μακαρίζει τοὺς «μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας» (*Ἰω* κ' 29).

Η'. Ἡ προσωπικότης τοῦ Ἰησοῦ. Ἂν τὰ κανονικὰ εὐαγγέλια δὲν παρέχουσιν οὐδεμίαν εἴδησιν περὶ τῆς σωματικῆς μορφῆς τοῦ Ἰησοῦ, παραδίδουσι δ' ὅμως περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ τοσαύτας πληροφορίας, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ ἀρτίαν εἰκόνα περὶ τῆς προσωπικότητος ἢ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, παραιτούμενος πρὸς καιρὸν τῶν ὀπαδῶν τῆς λεγομένης κριτικῆς καὶ ἀφίνων τὴν ἐνταῦθα ἀποκρυσταλλουμένην παράδοσιν νὰ λαλῇ ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως πρὸς αὐτόν. Ὅπως ἄλλωστε παρετήρησεν ὁ ἐπιφανὴς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων

Digitized by Google

Γερμανὸς φιλόσοφος R. Eueken: «Κατὰ τὴν συνολικὴν ἐντύπωσιν εἶναι ὁ Ἰησοῦς σαφέστερος καὶ οἰκειότερος οἱουδήποτε ἄλλου ἥρωος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας,... ὅταν δ' ὅμως θελήσωμεν νὰ ἀναλύσωμεν καὶ νὰ ἑρμηνεύσωμεν αὐτόν, τότε πόσα προβλήματα παρουσιάζονται!» (Die Lebensanschawungen der grossen Denker, σελ 155). Ἡ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις σκιαγραφουμένη μορφὴ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ ὀρθολογιστῶν κριτικῶν, ὅλως ἐξαιρετικοῦ μεγαλείου, τηλικούτου, οἷον δὲν ἐγνώρισεν ἄλλο εἰσέτι ἡ ἱστορία. Θαυμαστὴ δὲ εἶναι ἡ ἐν αὐτῷ παρατηρουμένη τελεία ἁρμονία τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πρὸς ἀλλήλας. Ἔχει οὗτος ὑπεράνθρωπον διάνοιαν καὶ σοφίαν, χωρὶς νὰ εἶναι ἄκρατος νοησιαρχικὸς (intelectuallist)· κέκτηται ἐξαιρετικῶς τρυφερὰν καρδίαν, χωρὶς νὰ πάσχῃ ἀπὸ παθολογικὴν αἰσθηματικότητα, καὶ κατέχει ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν θέλησιν, χωρὶς νὰ εἶναι αὕτη τυφλὴ καὶ πεισμόνως ἄτεγκτος. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μοναδικῆς ἰσορροπίας τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς σαρκὸς ὑπῆρξεν ὁ ἐξαιρετικὸς καὶ ἐπίσης μοναδικὸς βίος ἀνδρός, ὅστις ἐπαρουσίαζε τελείαν συμφωνίαν μεταξὺ ἐλατηρίων, σκοπῶν καὶ πράξεων, ἦτο ἀπηλλαγμένος πάσης μονομερείας καὶ ἀποκλειστικότητος, ἐκοσμεῖτο δι' ἀκτινοβόλου ἁγνότητος, ἀλλὰ δὲν ἀπέφευγε τὴν μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀναστροφήν, περιεφρόνει τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἐφοβεῖτο αὐτούς, ἠγάπα τὴν μόνωσιν καὶ ἔζη συνήθως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, συνεδύαζε δὲ ἁρμονικώτατα συνείδησιν τῆς ὑπερκοσμίου ὑπεροχῆς του μετ' ἀγάπης τρυφερωτάτης, ἀτρόμητον παρρησίαν μετὰ συγκινούσης ἐπιεικείας, ἄφθαστον ταπεινοφροσύνην μετὰ μεγαλειώδους ἀξιοπρεπείας, ἁπλότητα τρόπων μετὰ εὐγενείας ὑπερκοσμίου, σοβαρότητα μετὰ μειλιχιότητος, πρᾳότητα καὶ ἀγάπην μέχρις αὐτοθυσίας μετὰ ὀργῆς ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ψεύδους ὑφ' οἱανδήποτε μορφήν. Καθόλου εἰπεῖν ἡ μορφὴ τοῦ Ἰησοῦ τῶν εὐαγγελίων ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον εἰς τοὺς μετὰ προσοχῆς καὶ σοβαρότητος μελετῶντας αὐτὰ νὰ ἐμποιῇ ἐντύπωσιν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην, ἣν ἐνεποίει τὸ πρόσωπόν του εἰς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν (*Μάρκου* ε' 33, θ' 31) καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς του (*Ἰωαν.* ζ' 44, η' 9). Ὁ,τιδήποτε δὲ καὶ ἂν φρονῇ τις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φιλοσοφικῶν του προϋποθέσεων καὶ οἱανδήποτε καὶ ἐὰν ἔχῃ γνώμην περὶ τῶν πηγῶν τοῦ βίου αὐτοῦ, τῶν εὐαγγελίων, δὲν θὰ δυνηθῇ δ' ὅμως νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὁμολογίαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς τῆς ἐνταῦθα ἀποτεθησαυρισμένης παναρχαίας παραδόσεως δὲν εἶναι οὔτε ἁπλοῦς ἄνθρωπος, οὔτε ἁπλοῦς Θεός, ἀλλ' εἶναι συναμφότερος, τουτέστι θεάνθρωπος.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

2. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Α'. Ὁ Ἰησοῦς τῶν ἀποστόλων. Τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ γνώμας τῶν ἀποστόλων, τοὐλάχιστον τῶν κορυφαίων, πληροφορούμεθα κυρίως ἀπὸ τῶν μετὰ τὰ εὐαγγέλια λοιπῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης. Ἡ ἐντεῦθεν δὲ σχηματιζομένη εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι τὸ παράπαν ἀσύμφωνος πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ τῶν εὐαγγελίων, ὡς ἰσχυρίσθησάν τινες τῶν νεωτέρων, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατεσκληκυῖαν μορφὴν τοῦ λεγομένου νεωτέρου Ἰησοῦ, τοῦ δῆθεν ἱστορικοῦ Ἰησοῦ τῆς φιλελευθέρας θεολογίας. Διὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἐκ τοῦ Δαυῒδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον καταγόμενος Μεσσίας (Ρωμ. α' 4), εἶναι ὁ Κύριος, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν ἔπεμψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας», καὶ κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν «ἐν τῇ σαρκὶ» (Ρωμ. η' 3), εἶναι «ἡ βεβαίωσις τῶν ἐπαγγελιῶν» καὶ «τὸ τέλος τοῦ νόμου» (Ρωμ. ι' 4, ιε' 8), εἶναι «ὁ πτωχεύσας δι' ἡμᾶς, πλούσιος ὤν», εἶναι ἐκεῖνος, ἐν ᾧ «κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Β' Κορ. η' 9. Κολ. α' 19, β 9) καὶ ἐνῷ «ἐκτίσθη τὰ πάντα» (Κολ. α' 15), εἶναι ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ταφεὶς καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἐκεῖνος ὅστις συνεφιλίωσε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν Θεὸν (Α' Κορ. ιε' 22,45, Ρωμ. ε' 10 κλπ.) καὶ εἰς ὃν πιστεύων τις δικαιοῦται (Ρωμ. γ' 22, Γαλ. β' 16, κλπ.), εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς (Ἐφεσ. α' 22—23. Κολ. α' 24), εἶναι ὁ μέλλων κριτὴς τῆς ἀνθρωπότητος (Β' Τιμόθ. δ' 1, Ρωμ. β' 16 κλπ.). Καὶ διὰ τὸν Πέτρον ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας (Χριστός), «ὁ προεγνωσμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθεὶς δ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων» (Α' Πετρ. α' 20), ὁ παθὼν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθίσας (Πράξ. β' 24 ἑξ., Α' Πετρ. γ' 22), εἶναι ἐκεῖνος, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ὁποίου παρέχεται ἄφεσις ἁμαρτιῶν (Πράξ. β' 38), ὁ σωτὴρ καὶ αἰώνιος βασιλεὺς (Β' Πετρ. α' 11). Διὰ δὲ τὸν συγγραφέα τῆς πρὸς *Ἑβραίους* ἐπιστολῆς (βλ. λ.), ὅστις διερμηνεύει γνώμας τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ «υἱὸς τοῦ Θεοῦ», «τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ», ἐκεῖνος δι' οὗ ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος καὶ δι' οὗ ἐκαθαρίσθημεν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν (α' 1 ἑξ.), ὁ πιστὸς ἀρχιερεύς, ὁ μεσίτης τῆς νέας διαθήκης, ὅστις κάθηται «ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς» (ζ' 22, η' 1 ἑξ.), «ὁ χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (ιγ' 8). Διὰ δὲ τὸν Ἰωάννην ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὄχι μόνον ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνανθρωπήσας «μονογενὴς υἱὸς» καὶ «Λόγος» τοῦ Θεοῦ (α' 1 ἑξ.), «ὁ ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν» (Α' β' 2), εἶναι ἐκεῖνος, «οὗ τὸ αἷμα καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας» (Α' α' 7), ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου (Α' δ' 15), εἶναι ἐκεῖνος, «ὃν ἔχων τις ἔχει τὴν ζωὴν» (Α' ε' 12), εἶναι «ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν», «ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ» (Ἀποκαλ. α' 3), «ὁ κύριος τῶν κυρίων καὶ βασιλεὺς βασιλέων» (ιζ' 14). Καὶ ὁ Ἰάκωβος δὲ ὁ ἀδελφόθεος ὁμολογεῖ ἑαυτὸν «δοῦλον Θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» (α' 1) καὶ ὁμιλεῖ περὶ πίστεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης (β' 1). Καὶ ὁ ἀδελφὸς δὲ αὐτοῦ Ἰούδας ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν «Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλον», τὸν δὲ Ἰησοῦν «μόνον δεσπότην καὶ κύριον ἡμῶν» (*Ἰούδα* α' 1 καὶ 4). Καθόλου εἰπεῖν κατὰ τοὺς ἀποστόλους, ὧν τὰς γνώμας εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γινώσκωμεν ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὄχι μόνον ὁ Μεσσίας (ὁ Χριστός), ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινός, λυτρωτὴς καὶ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ θεμελιώσας τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ἐν αὐτῇ συνεχισθῇ τὸ σωτήριον ἔργον αὐτοῦ, τέλος ἐκεῖνος, ὅστις μέλλει νὰ ἐπανέλθῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἔπειτα νὰ βασιλεύσῃ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ πρὸ παντὸς εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὴν εἰς τὸν ὁποῖον τοιαύτην πίστιν τοσαῦτα ὑπέστησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔχυσαν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ αἷμά των.

Π. Ι. Μ.

Β'. Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἁγία Γραφὴ παριστᾷ τὸν Ἰησοῦν ὡς Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἀποδίδουσα αὐτῷ θείας καὶ ἀνθρωπίνους ἰδιότητας. Ὁ Ἰησοῦς ὡς Θεὸς εἶναι προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡς ἄνθρωπος δ' ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καθ' ὑπερφυσικὸν τρόπον, τούτου δὲ ἕνεκα ἦτο ἀπηλλαγμένος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ὡμολόγει τὴν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, καταπολεμήσασα τὸν ἐβιωνισμὸν καὶ τὸν δοκητισμόν, τὸν ἐκφαινόμενον καὶ εἴς τινα τῶν γνωστικῶν συστημάτων. Ἐνῷ οἱ Ἐβιωνῖται ἐφρόνουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος, υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας, λαβὼν κατὰ τὸ βάπτισμα θείας δυνάμεις, οἱ δὲ δοκηταὶ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτοὺς γνωστικοί, ὅτι κατὰ τὸ φαινόμενον ἐνηνθρώπησεν, ἡ Ἐκκλησία ἀποκρούσασα τὰς μονομερεῖς ταύτας γνώμας, ὡς αἱρετικάς, ἐτόνισε κατὰ τῶν Ἐβιωνιτῶν τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ καὶ κατὰ τῶν δοκητῶν τὴν ἀνθρωπότητα, δεχθεῖσα ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος, θεάνθρωπος.

Ἀφοῦ οὕτως ἡ ἐκκλησία ὥρισεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν σχέσιν τῆς ἐν τῷ Ἰησοῦ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀφορμὴν πρὸς ἐξέτασιν ταύτης ἔδωκαν ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Ἀπολλινάριος. Κατὰ τὸν Ἄρειον ὁ Ἰησοῦς δὲν ἦτο Θεός, ἀλλ' ὄν τι ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὅπερ, εἰ καὶ ἐδημιουργήθη πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, εἶχεν ἀρχὴν καὶ ἑπομένως «ἦν ὅτε οὐκ ἦν», κατὰ δὲ τὸν Ἀπολλινάριον, τὸν δεχόμενον τὴν πλατωνικὴν τριχοτομίαν, ὁ Ἰησοῦς ὡς ἄνθρωπος εἶχε σῶμα καὶ ψυχὴν ἄλογον, οὐχὶ δὲ καὶ λογικήν, τὴν θέσιν τῆς ὁποίας κατέλαβεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ὁ μὲν Ἄρειος ἐμείου ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν θεότητα, ὁ δὲ Ἀπολλινάριος τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ πρώτῃ ἐν Νικαίᾳ (325) καὶ τῇ δευτέρᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει (381) Οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἀπέκρουσε τόν τε ἀρειανισμόν, ὡς καὶ τὸν συγγενῆ τούτῳ ἡμιαρειανισμόν, τὸν δεχόμενον τὸν Χριστὸν ὁμοιούσιον τῷ Πατρί, καὶ τὸν ἀπολλιναρισμόν, δεχθεῖσα ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ὅμοιος πρὸς ἡμᾶς κατὰ πάντα, πλὴν τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, τοῦ θείου Λόγου ἑνωθέντος κατὰ τὴν τρίτην ἐν Ἐφέσῳ (431) οἰκουμενικὴν σύνοδον «μετὰ σώματος ἐμψυχωμένου ψυχῇ λογικῇ».

Οὕτω ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἀντιθέσει πρός τε τὸν ἀρειανισμὸν καὶ τὸν ἀπολλιναρισμόν, καθώρισεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἔχων δύο τελείας φύσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Τοῦτο ὅμως δὲν ἤρκει. Ἔπρεπεν ἡ Ἐκκλησία νὰ καθορίσῃ καὶ τὴν σχέσιν τῶν δύο τούτων φύσεων πρὸς ἀλλήλας, ἐν τῷ καθορισμῷ δὲ τούτῳ ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ δύο ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ, τὸν ἰσχυρὸν δηλαδὴ τονισμὸν τῶν δύο φύσεων πρὸς βλάβην τῆς ἑνότητος καὶ τὸν ἰσχυρὸν τονισμὸν τῆς ἑνότητος πρὸς βλάβην τῶν δύο φύσεων. Εἰς τὴν πρώτην περιέπεσεν ὁ Νεστόριος, εἰς τὴν δευτέραν ὁ Εὐτυχής. Ὁ Νεστόριος ἐχώριζε τοσοῦτον τὴν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα ἐν τῷ Ἰησοῦ, ὥστε οὗτος παρίστατο ὡς διπλοῦν ὄν. Ἡ Παρθένος κατ' αὐτὸν ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡνώθη ἔπειτα ἡ θεότης. Ἡ ἕνωσις δ' αὕτη δὲν ἦτο φυσική, ἀλλὰ σχετική, ὁποία περίπου ἡ συζυγικὴ συνάφεια. Ὁ Εὐτυχὴς τοὐναντίον ἥνου τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ, δεχόμενος τὴν ἀπορρόφησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπὸ τῆς θείας καὶ ἑπομένως ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ ὑπῆρχε μία φύσις, ἡ θεία. Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ τρίτῃ ἐν Ἐφέσῳ (431) καὶ τῇ τετάρτῃ ἐν Χαλκηδόνι (451) Οἰκουμενικῇ συνόδῳ, καταδικάσασα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς, ὥρισεν ὅτι αἱ δύο φύσεις ἐν τῷ Ἰησοῦ ἡνώθησαν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως εἰς ἓν πρόσωπον.

Ἀφοῦ οὕτως ὡρίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἓν πρόσωπον ἐν δυσὶ φύσεσιν, ἑπόμενον ἦτο νὰ ἐξετασθῇ, ἐὰν αἱ δύο αὗται φύσεις ἔχουσι δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας. Ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ὅστις προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς μονοφυσίτας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παραδοχῆς θεανδρικῆς ἐνεργείας καὶ θελήσεως ἐν τῷ Ἰησοῦ. Ἡ ἰδέα ὅμως αὕτη ὡς μονοφυσιτικὴ ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς ἕκτης ἐν Κωνσταντινουπόλει (680) Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἥτις ἐδογμάτισεν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ὑπάρχουσι δύο φύσεις, ὑπάρχουσι καὶ δύο θελήσεις καὶ ἐνέργειαι, ἀλλ' οὕτως ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη δὲν ἀντιτίθεται τῇ θείᾳ, ἀλλ' ἕπεται αὐτῇ.

Μετὰ τὴν παραδοχὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δύο θελήσεων καὶ ἐνεργειῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἐπίσκοποί τινες τῆς Ἱσπανίας ἐδέχοντο διπλῆν υἱότητα ἐν τῷ Ἰησοῦ. Κατ' αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς μόνον κατὰ τὴν θείαν φύσιν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην καθ' ἣν κατὰ υἱοθεσίαν ἐγένετο υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὴν νεστοριανίζουσαν ταύτην γνώμην κατεπολέμησεν ὁ Ἀλκουῖνος καὶ κατεδίκασεν ἡ ἐν Φραγκούρτῃ σύνοδος (794). Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων στηριζομένην καὶ ἐκτεθεῖσαν ἄριστα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ δὴ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, αἱ δύο ἐν Χριστῷ φύσεις δὲν εἶναι ἐκτὸς ἀλλήλων, ἀλλὰ ζῶσι καὶ κινοῦνται ἐν ἀλλήλαις. Ἡ ἐνδοτάτη αὕτη ἐνοίκησις τῶν δύο φύσεων ἐν ἀλλήλαις καλεῖται *περιχώρησις*. Αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων, ὧν τὴν διάκρισιν δὲν αἴρει, καὶ καὶ εἶναι τελεία, περιχωρεῖ δηλαδὴ οὐ μόνον ἡ θεία φύσις τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη τὴν θείαν, τῆς γνώμης ὅτι ἡ περιχώρησις γίνεται ἐκ τῆς θείας φύσεως μόνον ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην μὴ οὔσης ὀρθῆς. Ἐκ τῆς περιχωρήσεως ταύτης προέρχεται ἡ μετάδοσις τῶν ὀνομάτων καὶ ἰδιωμάτων τῶν δύο φύσεων ἐπὶ τὸ πρόσωπον. Ἡ τοιαύτη μετάδοσις καλεῖται *ἀντίδοσις*, ἥτις γίνεται ἐκ τῶν δύο μὴ μεταβαλλομένων φύσεων ἐπὶ τὸ πρόσωπον καὶ οὐχὶ ἐπὶ τὰς φύσεις. Ἡ ἀνθρωπίνη τέλος φύσις διὰ τῆς προσλήψεως τῆς θείας ἐξυψώθη, ἐθεώθη. Ἡ *θέωσις* ὅμως αὕτη προερχομένη ἐκ τῆς ὑποστατικῆς τῶν φύσεων ἑνώσεως καὶ τῆς εἰς ἀλλήλας περιχωρήσεως αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς μεταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν μένει τοιαύτη.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν μέσων χρόνων διετήρησε τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἤδη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ διδασκαλίαν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, προσπαθήσασα μόνον νὰ ἐκθέσῃ καὶ στηρίξῃ αὐτὴν διαλεκτικῶς. Ἄξιος μνείας εἶναι ἰδίᾳ ὁ Ἄνσελμος ὁ Κανταβριγίας, ὅστις ἐτόνισε τὴν στενὴν σχέσιν τῆς χριστολογίας πρὸς τὴν σωτηριολογίαν, δείξας τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ ἐξιλασμὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Πέτρος Λομβέρδος, ὅστις, θέλων νὰ διασώσῃ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας δὲν ἐγένετό τι, ἀλλ' ἁπλῶς προσέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν (nihilienismus). Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Λομβέρδου, ἀποκλίνουσα πρὸς τὸν δοκητισμόν, κατεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀναπτυχθεῖσαν διδασκαλίαν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Λούθηρος, παρανοήσας τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας περὶ ἀντιδόσεως τῶν ἰδιωμάτων καὶ νομίζων ὅτι αὕτη γίνεται ἐκ τῶν φύσεων τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὰς φύσεις, ἐδέχετο τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ (ubiquitas), ἐνῷ οἱ Ἑλβετοὶ μεταρρυθμισταὶ καὶ δὴ ὁ Ζβίγγλιος, δεχόμενοι ὅτι τὸ περιωρισμένον δὲν εἶναι δεκτικὸν τοῦ ἀπεριορίστου (finitum non capax infiniti) καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ θεία φύσις δὲν δύναται νὰ ἑνωθῇ ἐσωτερικῶς μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης, ἐδίδασκον ὅτι ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθεζομένη ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Ἰησοῦ εἶναι μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ οὐχὶ συγχρόνως καὶ ἐν τῇ γῇ. Ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ὅμως ἐποχῇ ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ οἱ πρόδρομοι αὐτοῦ κατεπολέμησαν τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἀναπτυχθεῖσαν διδασκαλίαν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ. Ἤδη οἱ σωκινιανοὶ ἀπέρριπτον τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, δεχόμενοι αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον θεωθέντα. Κατ' αὐτοὺς ὁ Ιησοῦς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σταδίου αὐτοῦ ἤρθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς (raptus in coelum), ἔνθα ἐμυήθη εἰς τὰ μυστήρια τῆς θείας

Digitized by Google

βουλῆς, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐτιμήθη πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ὑπακοῆς διὰ θείας τιμῆς καὶ δυνάμεως. Οἱ δὲ ἀρμινιανοί, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἐδέχοντο τὸν Ἰησοῦν ὡς θεάνθρωπον κατὰ τὸ σύστημα ὅμως τῆς ὑποταγῆς, ἔκλιναν ἔπειτα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν σωκινιανῶν καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ὁ ὀρθολογισμὸς τέλος ἐδέχετο τὸν Ἰησοῦν ὡς ἁπλοῦν ἄνθρωπον, σοφὸν κήρυκα τῆς ἀρετῆς καὶ πρότυπον τῆς φιλανθρωπίας. Αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων, τῶν ὁποίων πολλοὶ δὲν δέχονται τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, τὴν καὶ ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν τῆς διαμαρτυρήσεως γενομένην δεκτήν. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Λούθηρος καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀνέπτυξαν ἰδίᾳ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν δύο καταστάσεων τοῦ Ἰησοῦ, τὴν συνδεομένην μετὰ τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἰδιωμάτων καὶ μὴ ἀναπτυχθεῖσαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. Ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο καταστάσεις, τὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπερυψώσεως, καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐπέρχεται διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἡ δὲ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως, κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας (*Φιλ.* 2, 4 ἑ.). Δύσκολον εἶναι μόνον νὰ προσδιορισθῇ πῶς ἐγένετο ἡ ταπείνωσις καὶ ὑπερύψωσις αὕτη, ἐταπεινώθη δηλαδὴ καὶ ὑπερυψώθη ἡ θεία φύσις καθ' ἑαυτὴν ἢ ἡ ἀνθρωπίνη ἢ τὸ συναμφότερον ἢ ἡ μὲν ταπείνωσις ἀναφέρεται εἰς μίαν τῶν φύσεων, ἡ δὲ ἀνύψωσις εἰς τὴν ἑτέραν; Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἐκδοχαὶ ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ διαφόρων διαμαρτυρομένων θεολόγων. Ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ μὲν ταπείνωσις ἀναφέρεται εἰς τὴν θείαν φύσιν, ἡ δὲ ὑπερύψωσις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην, ἡ δὲ ταπείνωσις τῆς θείας φύσεως δὲν ἐπέρχεται διὰ τῆς κενώσεως ἀλλὰ διὰ τῆς κρύψεως.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

3. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, ΚΛΠ.

Ἡ διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δημιουργηθεῖσα κίνησις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ εἶναι ἀνυπολόγιστος. Ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὕτη δὲν περιορίζονται ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου, ἀλλ' ἐκτείνονται ἐπὶ πάντας τοὺς κύκλους τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, τὴν ἠθικήν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν τέχνην, ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν καὶ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν ἀτόμων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἐκλύουσι νέας δυνάμεις καὶ τὰς ὁποίας ὁδηγοῦσιν εἰς τὴν γνῶσιν νέων βαθῶν. Ταῦτα δὲ δὲν ἰσχύουσι μόνον διὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς νεωτέρους καὶ νεωτάτους χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ποικιλίαι τῶν περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀντιλήψεων καὶ ἐκδοχῶν πολλαπλασιάζονται. Οὕτω παρὰ τὸν Χριστὸν τῆς πρώτης ἐκκλησίας, παρὰ τὸν Χριστὸν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου, τῶν ἀπολογητῶν, τῆς Γνώσεως, τοῦ Ὠριγένους καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, ἔχομεν τὸν Χριστὸν τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς Διαφωτίσεως, τὸν τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, τὸν Χριστὸν τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς, τὸν τοῦ μονισμοῦ, τὸν κοινωνικὸν Χριστόν, τὸν ἀγγλοσαξωνικὸν καὶ τὸν ρωσικόν, τὸν Χριστὸν τῆς θετικοφροσύνης, τὸν τοῦ νέου ἰδανισμοῦ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, τὸν Χριστὸν τῆς λογοτεχνίας καὶ τοῦ μυθιστορήματος, τὸν Χριστὸν τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν ἐλευθεροφρόνων. Τὸ δυνατὸν τῆς τηλικαύτης ποικιλίας ἐδημιούργησε κυρίως ἡ Ἀναγέννησις, ἥτις ἀπηλευθέρωσε τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς παραδόσεως καὶ ὡδήγησεν εἰς ἰσχυρὸν ἀτομισμόν, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐπακολουθησάσης θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις ἤγαγεν εἰς νέαν περὶ κόσμου ἀντίληψιν, εἰς κοσμοθεωρίαν ἄντικρυς διάφορον τῆς τῶν μέσων αἰώνων καὶ εἰς νέας περὶ ἱστορίας καὶ θρησκείας ἀντιλήψεις· ταῦτα δὲ ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπιδράσωσι καὶ ἐπὶ τῆς περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐκδοχῆς, τὸν ὁποῖον ἕκαστος πειρᾶται νὰ τοποθετήσῃ ἐντὸς τοῦ νέου πλαισίου τοῦ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ ἀπόψεις τοῦ Lessing, τοῦ Herder, τοῦ Goethe, τῶν ρομαντικῶν καθόλου καὶ ἰδίᾳ τοῦ θεολόγου αὐτῶν Schleiermacher περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θρησκείας. Ἡ ἱστορία εἶναι κατ' αὐτοὺς ὀργανικῶς ἐξελισσόμενον ὅλον, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ὑπερφυσικὸν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν καὶ ὅπου ἡ ἀποκάλυψις προσλαμβάνει νόημα ὅλως διάφορον τοῦ ἕως τότε πιστευομένου. Τὴν θρησκείαν ἐξ ἄλλου θεωροῦσιν οὐχὶ ἐκ βιβλίου τινὸς πηγάζουσαν, ἀλλ' ἐξ ἰδιοτύπου βιώματος. Τοῦτο γίνεται ἡ πηγὴ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ὡς ἐυχίνητος ὑπόκειται καὶ εἰς μεταβολάς, ἐξικνουμένας μέχρις ἀντιφάσεων. Αἱ ἀντιφάσεις ὅμως αὗται οὐδὲν σημαίνουσιν, ἐπειδὴ ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν γεγονότων.

Διὰ τοῦτο νομίζουσιν, ὅτι ἡ κριτικὴ εἶναι ἐπικίνδυνος οὐχὶ εἰς τὴν πίστιν, ἀλλ' εἰς τὴν μορφὴν τῆς πίστεως, ζητοῦσι δὲ νὰ ἀνιχνεύσωσιν ἐν τῷ δόγματι βαθύτερον νόημα, ἐμβάλλοντες εἰς αὐτὸ τὰς ἰδέας τοῦ ἰδανισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύουσι, καὶ ἀνυψοῦντες οὕτως αὐτὸ ὑπεράνω τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Ἐνῷ ὅμως αἱ ἰδέαι αὐτῶν περὶ ἱστορίας καὶ θρησκείας σημαίνουσιν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς νοοτροπίας τῆς διαφωτίσεως καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἡ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἀντίληψις αὐτῶν εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἀνιστορήτων ἀπόψεων ἐκείνης. Κατὰ τὸν Lessing ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ πρῶτος ἀξιόπιστος καὶ ἅμα πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς· ὁ Herder θεωρεῖ αὐτὸν τὸν μοναδικὸν κήρυκα τοῦ ἰδανικοῦ, ὅπερ ὅμως καὶ ἄνευ αὐτοῦ θὰ ἀνεκαλύπτετο διὰ τοῦ νοῦ. Πρόοδόν τινα ἀποτελοῦσιν αἱ ἰδέαι τοῦ Goethe, διὰ τὸν ὁποῖον περισσότερον ἢ διὰ τοὺς ἄλλους αἱ διηγήσεις τῆς ἁγίας Γραφῆς δὲν εἶναι πραγματικότης, ἀλλὰ ἀλήθεια, πλῆρες νοήματος ποίημα ἐπὶ μεγάλου θαύματος, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἡ θεία ἀποκάλυψις τῆς ὑψίστης ἠθικῆς ἀρχῆς. Εἶναι ἀληθῶς περίεργον, ὅτι, καίπερ ὁ Goethe ἐπίστευεν εἰς τὸ δαιμονικὸν τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τὴν μυστηριώδη καὶ ἀστάθμητον, διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται ὁ ἄνθρωπος ὄργανον τοῦ θείου, δὲν ἐσχέτισε τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν πίστιν αὐτοῦ ταύτην. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ μετ' αὐτὸν ρομαντικοί, διὰ τῶν ὁποίων ὑπερενικήθη ἐντελῶς ἡ διαφώτισις καὶ οἱ ὁποῖοι προύχώρησαν εἰς βαθυτέραν κατανόησιν τῆς θρησκείας, ἀπηλλάγησαν πλήρως ἀπὸ τοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀνίκανοι νὰ νοήσωσι τὸν Ἰησοῦν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν περὶ θρησκείας ἰδεῶν. Ἐν τούτοις δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἠθικὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ, ἀλλὰ διέγνωσαν ἐν αὐτῷ τὴν προσωπικότητα, ἧς ἡ λατρεία ἀπετέλει κύριον γνώρισμα τῶν χρόνων των. Ἐν πάσῃ περιπτώσει λίαν σπουδαῖον εἶναι, ὅτι δι' ὅλης ταύτης τῆς κινήσεως ἐπῆλθε διάκρισις σαφὴς μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς πίστεως, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐντατικὴν ἔρευναν τῆς ἐπιστήμης, διαρκοῦσαν μέχρι ταύτης τῆς στιγμῆς. Οὕτω τὸ πρόβλημα τοῦ Ἰησοῦ διερευνᾶται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ διὰ τῶν μεθόδων τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, ἐξαφανίζεται δὲ ἡ ἀνούσιος ἠθικολογία καὶ ἡ παιδαριώδης φυσικὴ ἐξήγησις τῶν θαυμάτων, τῆς ὁποίας κυριώτατος ἐκπρόσωπος ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ θεολόγος Paulus. Καθ' ὅλους τοὺς ἔπειτα χρόνους μέχρι σήμερον βαίνουσι παραλλήλως ὁ Ἰησοῦς τῆς ἱστορίας καὶ ὁ Χριστὸς τῆς πίστεως, καὶ δὴ τόσον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὅσον καὶ τῆς φιλοσοφικῆς. Οὐδαμοῦ δὲ ὅσον ἐνταῦθα καταφαίνεται τόσον ἐναργῶς ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τελεῖ εἰς διαρκῆ ἐναλλαγήν, ἐπειδὴ προβάλλομεν τὰ ἑκάστοτε ἰδανικὰ ἡμῶν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ χρωματίζομεν δι' αὐτῶν μονομερῶς τὸ παρελθόν.

Ἀρχὰς ἱστορικῆς, ἐπιστημονικῆς κριτικῆς τῶν εἰς τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἀναφερομένων διηγήσεων ἀπαντῶμεν ἤδη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα παρὰ τῷ Reimarus. Διακρίνων μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀποστολικῶν γραφῶν, ἀπαιτεῖ ὅπως ὁ ἱστορικὸς μεταθέτῃ ἑαυτὸν εἰς τὰς ἱστορικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς, ἵνα ἐξ αὐτῶν κατανοήσῃ τὰ ἱστορούμενα. Οὕτω διαγιγνώσκει, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἁπλῶς κήρυγμα μετανοίας καὶ ὅτι ἔφερεν ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἔκβασις ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν προσδοκίαν, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀντὶ ὁ Ἰησοῦς νὰ καταστῇ βασιλεὺς ἐν τῇ ἐπὶ γῆς βασιλείᾳ, τὴν ὁποίαν ἐκήρυττεν, ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὑπενόησαν οἱ μαθηταὶ νέον σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδίδασκον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔδει νὰ πάθῃ πρὸς διαλλαγὴν τῶν ἀνθρώπων μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀνέστη καὶ ὅτι μέλλει νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς πραγμάτωσιν τῆς βασιλείας. Οὕτως, ὁ μὲν Χριστὸς ἐμφανίζεται ὡς κῆρυξ κοσμικοῦ τινος περὶ Μεσσίου ἰδανικοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ ὡς ἀπατεῶνες. Πάντως ὅμως ὁ Reimarus θέτει τὰς βάσεις ἱστορικῆς κριτικῆς τῶν πηγῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη βραδύτερον ὁ Strauss. Μετ' αὐτὸν ἄρχεται ἐνδελεχὴς ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ διαμορφοῦται βαθμηδὸν τὸ λεγόμενον συνοπτικὸν πρόβλημα, ἄνευ τῆς διευκρινήσεως τοῦ ὁποίου θὰ ἔλειπεν ἡ βάσις ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Αἱ ἐν τοῖς τρισὶ πρώτοις εὐαγγελίοις συνυπάρχουσαι διαφοραὶ καὶ μέχρι τῶν λέξεων συμφωνίαι ἀπήτουν ἑρμηνείαν, αὕτη δὲ ἐπιχειρεῖται διὰ διαφόρων θεωριῶν, οἷα εἶναι ἡ τοῦ πρωτευαγγελίου. Τοῦτο δέχονται γραπτὸν (Eichhorn) ἢ προφορικὸν (Gieseler), ἐν ᾗ πολλὰ (Schleiermacher), ἕως ὅτου ὁ Wilke καὶ ὁ Weisse θέτουσι τὰς βάσεις τῆς περὶ δύο πηγῶν θεωρίας, ἥτις συμπληρωθεῖσα ἰσχύει μέχρι σήμερον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ D. Strauss, ὁρμώμενος ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἑγέλου καὶ ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ προφορικοῦ πρωτευαγγελίου στηριζόμενος, εἰσηγεῖται τὴν μυθικὴν ἑρμηνείαν τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων, τὰς ὁποίας κηρύττει δημώδη ποίησιν, θρῦλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὡς διὰ φωτοστεφάνης τινὲς περιεβλήθη τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὑλικὸν παρελήφθη ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Οὕτω τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ χωρίζεται ἀπὸ τῆς χριστολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν τῇ ὁποίᾳ διακρίνονται βαθμηδὸν διάφορα χριστολογικὰ στάδια. Τὰς ὑστάτας συνεπείας τῆς μυθικῆς ἑρμηνείας τοῦ Strauss ἐξάγει ὀλίγα ἔτη μετ' αὐτὸν ὁ Bruno Bauer, ὅστις ἀρνεῖται τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἰησοῦ, θεωρῶν αὐτὸν ὡς σύμβολον ἁπλῶς κινήσεως προελθούσης ἐκ τῆς συνθέσεως στωικῶν ἰδεῶν καὶ ἰδεῶν τῆς ἰουδαϊκῆς θεοσοφίας. Ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ βαίνουσιν οἱ Ὀλλανδοὶ ὑπερκριτικοί, οἵτινες ἀμφισβητοῦσι τὴν γνησιότητα ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὑπερβάλλοντες τὴν σχολὴν τῆς Τυβίγγης, καὶ ἀρνοῦνται τὴν ὕπαρξιν οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Παύλου. Παραλλήλως πρὸς τὰς προσπαθείας ταύτας βαίνει ἡ ἀπόπειρα πρὸς διείσδυσιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς φαντασίας· τὸ δὲ γνωστότατον προϊὸν τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ὁ «Βίος τοῦ Ἰησοῦ» τοῦ Ρενάν, βιβλίον τὰ μάλιστα διαδοθὲν διὰ τὴν χάριν, μεθ' ἧς εἶναι γεγραμμένον, ἀλλ' ἀγνοούμενον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐμφάνισις τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων, ἥτις προσάγει ἀναλογίας ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκπληκτικάς, ὁδηγεῖ εἰς τὴν σύστασιν τῆς λεγομένης θρησκειολογικῆς σχολῆς, ἥτις ἀναγομένη εἰς τὴν ὄπισθεν τῶν γραπτῶν πηγῶν ὑποκρυπτομένην προφορικὴν παράδοσιν, ἀναλύει αὐτὴν εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτὰ διὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῶν θρησκευμάτων ἀναλογιῶν, ἔχουσα ὡς συνεπίκουρον τὴν ψυχολογίαν. Τὰ πορισματα αὐτῆς συντελοῦσιν, ὅπως ἀνακινηθῇ τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις κηρύσσεται διὰ δευτέραν φορὰν μῦθος. Θὰ ἦτο ὅμως ἄδικον, ἐάν τις ἤθελε νομίσει ὅτι ἡ μυθολογικὴ αὕτη ἐξάτμισις τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ὀφείλεται εἰς ἀντιθρησκευτικὸν φρόνημα. Ὡς τὸ παράδειγμα τοῦ ἑγελιανοῦ Drews διδάσκει, ἡ προσπάθεια αὕτη ἐκπηγάζει ἐκ βαθυτάτης θρησκευτικότητος, ἐκ μερίμνης περὶ τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκ τῆς πίστεως εἰς πανθεΐζουσαν ἐξέλιξιν ἐν πνεύματι ἑγελιανῷ. Κατὰ τὸ παρὸν στηρίζονται ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν δύο πηγῶν, δέχονται ἀρχαιότερα στρώματα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, πιστεύουσιν εἰς τὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῆς παραδόσεως, προσπαθοῦσι νὰ διακριβώσωσι τὰ κύρια σημεῖα τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ νὰ νοήσωσιν αὐτὸν τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ περιβάλλοντος, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος.

Ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν εἶναι ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὴν εἶναι ἐστραμμένη ἡ κοσμοθεωρία καὶ ἡ φιλοσοφικὴ διανόησις πρὸς τὸν Χριστὸν τῆς πίστεως, νοοῦσα αὐτὸν ὡς φορέα τῶν ἰδεῶν αὐτῆς, ὡς σύμβολον ἢ καὶ ὡς ὄργανον. Οὕτως ἔχομεν διαφόρους ἐκδοχὰς τοῦ Ἰησοῦ, ἀναλόγους πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ροπάς, αἵτινες διαδέχονται ἀλλήλας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ ἐν τῷ παρόντι, τὴν τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, τὴν τῆς ἀπαισιοδόξου φιλοσοφίας, τὴν τοῦ μονισμοῦ, τὴν τῆς θετικοφροσύνης καὶ τὴν τῆς νεωτέρας ἰδεοκρατικῆς φιλοσοφίας. Ὡμιλήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας τοῦ δόγματος, τῆς ὁποίας οὐδ' αὐτὸς ὁ Κάντιος εἶναι ἀπηλλαγμένος. Ἐπὶ τῶν ἰχνῶν αὐτοῦ βαίνουσιν οἱ τρεῖς μεγάλοι ἐκπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, ὁ Fichte, ὁ Schelling καὶ ὁ Hegel. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν θρησκεία εἶναι ἡ συνείδησις περὶ τῆς ἀπολύτου ἑνότητος μεταξὺ θείας καὶ ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὁ Ἰησοῦς ἐκέκτητο σαφεστάτην τὴν συνείδησιν ταύτην, ἐν τούτῳ δ' ἔγκειται ἡ μεγάλη αὐτοῦ σημασία διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Κατὰ τὸν Schelling ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς διαρκῆ τινα ἀποκάλυψιν, τελουμένην διά τε τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας. Ὕψιστόν τι σημεῖον τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης ἀποτελεῖ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν ἀπαρχὴν νέας ἀποκαλύψεως. Ἀλλ' οὕτως, εἰς βαθμὸν μεγαλύτερον ἔτι ἢ παρὰ τῷ Fichte, ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς ἀμαυροῦται καὶ σχεδὸν ἐξαφανίζεται, διότι δὲν εἶναι πλέον ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κορύφωμά τι αὐτῆς. Υἱὸς τοῦ Θεοῦ αἰώνιος καθίσταται μόνον ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ πλήρης ἀφανισμὸς τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ συντελεῖται διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἑγέλου. Τὴν θέσιν αὐτοῦ καταλαμβάνει ἡ ἰδέα τοῦ θεανθρώπου. Ἡ ἐξωτερικὴ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ δέον, κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον, νὰ ἀποπνευματωθῇ διὰ τῆς πίστεως, ἵνα ἀντιληφθῶμεν αὐτὸν ὡς θεάνθρωπον. Συγχρόνως ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀφανίσωμεν καὶ τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ, ἵνα ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ διαγνώσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν ἀληθῆ, τὴν θεάνθρωπον αὐτῆς φύσιν. Οὕτως ἡ σημασία τοῦ Χριστοῦ συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι πείθει ἡμᾶς περὶ τῆς κατ' οὐσίαν ἑνότητος ἡμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Παρ' οὐδενὶ λοιπὸν τῶν φιλοσόφων τούτων λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς· ἐν τούτῳ συγγενεύει ὁλόκληρος αὕτη ἡ φιλοσοφία πρὸς τὸν ὀρθολογισμόν, μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι εἰς τὸ δόγμα, ὅπερ καὶ αὕτη διαλύει ὅπως ἐκεῖνος, ἐμβάλλει φιλοσοφικὰς ἰδέας ξένας πρὸς αὐτὸ ἀρχικῶς. Οὐχὶ διαφόρως ἔχουσι τὰ πράγματα ἐν τῇ ἀπαισιοδόξῳ φιλοσοφίᾳ τοῦ Schopenhauer, ὅστις τὸν

Digitized by Google

Digitized by Google

Ἰησοῦν ἐκλαμβάνει ὡς κήρυκα τοῦ βουδιστικοῦ ἰδανικοῦ τῆς αὐταπολυτρώσεως. Εἶναι ἐχθρὸς παντὸς πολιτισμοῦ, διδάσκαλος τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς, ἡ δὲ οὐσία τῆς θρησκείας αὐτοῦ δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς δύο: τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τῆς ζωῆς, ἥτις εἶναι θλῖψις καὶ πόνος. Ἡ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκδοχὴ αὕτη τοῦ Schopenhauer δέον νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς αὐταρεσκείας καὶ τῆς μακαριότητος ἐπὶ τῷ πολιτισμῷ, ἅπερ ἦσαν γνωρίσματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐξέχουσαν καταλαμβάνει θέσιν ὁ Ρ. Βάγνερ, εἰ καὶ ἡ περὶ Χριστιανισμοῦ ἀντίληψις αὐτοῦ ἐμφανίζει παραλλαγὰς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ διδασκάλου. Ἡ περὶ Χριστιανισμοῦ διδασκαλία τοῦ κήρυκος τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τοῦ βουδιστικοῦ ἰδανικοῦ φυσικὸν ἦτο νὰ προκαλέσῃ ἀντίδρασιν καὶ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς πλήρη ἀπόρριψιν τοῦ οὕτω νοουμένου Ἰησοῦ, ἅτε ἐχθροῦ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πνευματικοῦ βίου. Σπουδαιότατος ἐχθρὸς αὐτοῦ ἐγένετο ἐξ ἀντιδράσεως ὁ Ed. von Hartmann, ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τοῦ Strauss, τοῦ Feuerbach καὶ τοῦ Stirner. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι δι' αὐτὸν φανατικός τις Ἰουδαῖος, περιωρισμένος καὶ ἄνευ τινὸς πρωτοτυπίας, οὐχὶ ἀνεπίληπτος ἠθικῶς, ὀνειροπόλος ξένος πρὸς πάντα πολιτισμόν. Πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας τοῦ Hartmann παραβαλλόμεναι αἱ τοῦ Ἐρν. Χαῖκελ ἐμφανίζονται ὑπολειπόμεναι κατὰ πολὺ αὐτῶν εἰς μονομέρειαν καὶ εἰς ἐκβιασμὸν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἐξαίρων τὸ κήρυγμα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, εὑρίσκει αὐτὸ σύμφωνον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλίαν, καίπερ ὑπολειπόμενον αὐτῆς. Πάντας τούτους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰησοῦ ὑπερβάλλει εἰς σφοδρότητα καὶ εἰς μῖσος ὁ Nietzsche. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸν Χριστιανισμὸν τοῦ Schopenhauer καὶ τοῦ Hartmann καὶ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐσεβιστικῶν κύκλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνετράφη. Αἱ κρίσεις αὐτοῦ εἶναι ἐντελῶς ὑποκειμενικαὶ καὶ στηρίζονται ἐπὶ γενικῶν τινων ἰδεῶν καὶ σκέψεων. Κατὰ τὸν τελευταῖον καὶ κράτιστον τῶν βιογράφων του θὰ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἐὰν τὸ σκότος τῆς παραφροσύνης δὲν ἐκάλυπτε τὸ πνεῦμά του. Διότι τὸ μῖσος αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν σημαίνει, ὅτι δὲν εἶχεν ὑπερνικήσει αὐτὸν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὁμάδα ταύτην τῶν φιλοσόφων τιμᾶται μεγάλως καὶ ἐξαίρεται δεόντως τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τῶν ἀποτελούντων τὴν νεωτέραν σχολὴν τῆς ἰδεοκρατίας, οἷοι εἶναι ὁ Lotze, ὁ Fechner, ὁ Paulsen, ὁ Wundt καὶ ὁ Eucken. Ὁ Lotze ἐξαίρει τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ὁ Fechner χαίρει ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ, ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Wundt τονίζει τὴν σημασίαν τῆς ἱστορικῆς προσωπικότητος καὶ τῆς βιοθεωρίας αὐτοῦ, ὁ δὲ Eucken τέλος ἀποφεύγων τὰς μονομερείας τοῦ Paulsen ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀποβλέπουσιν εἰς σκοποὺς πέραν τοῦ πολιτιστικοῦ βίου χωροῦντα. Καὶ ἀντιπρόσωποι δὲ τῆς θετικοφροσύνης, ἥτις ἀπορρίπτει τὴν θρησκείαν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν ὡς προλήψεις ἐπιζημίους εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, οἷος ὁ John Stuart Mill, δὲν ὤκνησε νὰ τονίσῃ ὑπέροχον ὕμνον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, δι' οὗ ἀπέδειξε δικαιοτέραν καὶ βαθυτέραν κατεύθυνσιν τῆς θρησκείας πρὸς σκάνδαλον τῶν ὁμοφρόνων του. Ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐνίσχυσις τῆς ἰδεοκρατικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἰδανικῶν καθόλου ῥοπῶν εἶναι βέβαιον, ὅτι θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὀρθοτέραν ἐκτίμησιν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ, ὡς πλεῖστα παραδείγματα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ τῶν διαφόρων χωρῶν δεικνύουσι. Τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν γνῶσιν ταύτην τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ παρεσκεύασεν ἤδη ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ θεολογία δι' ἀνδρῶν οἷοι ὁ Ritschl, ὁ W. Hermann, ὁ Harnack καὶ ὁ Bousset, οἵτινες ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ Ἰησοῦ καὶ κατέδειξαν τὴν σημασίαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, ἐφ' ὅσον αὕτη τείνει νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν φύσιν δουλείας.

Ὡς κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ κήρυγμά του ἀπησχόλησε καὶ τὴν λογοτεχνίαν ἐν πάσαις αὐτῆς ταῖς ἐκδηλώσεσι, καὶ δὴ τὸ μὲν ἀπὸ ἀπόψεως προαγωγῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς λύσεως τοῦ θρησκευτικοῦ προβλήματος, τὸ δὲ καὶ ἐκ πνεύματος ἀντιθρησκευτικοῦ, τὸ δὲ τέλος καὶ ἐκ καλλιτεχνικῆς ἀνάγκης καὶ χάριν αὐτῆς τῆς τέχνης. Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐνίσχυσεν ἡ ρομαντικὴ κίνησις τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἡ ποίησις τοῦ Novalis μετὰ τῆς τρυφερᾶς καὶ βαθείας ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστόν, ὡς τὸ κέντρον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ μετ' αὐτοὺς λογοτεχνία ἐμφανίζει πάσας τὰς ἐναλλαγάς, ὅσας εἴδομεν διαδεχομένας ἀλλήλας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἡ νεωτέρα στρέφεται μετὰ μείζονος σοβαρότητος πρὸς τὰ θρησκευτικὰ προβλήματα καὶ ἐνδιατρίβει ἰδιαιτέρως περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τῆς ποιήσεως οὐδενὸς σχεδὸν λυρικοῦ, φέρον ὅμως οὐχὶ τὰ γνωρίσματα τῆς μειλιχιότητος καὶ τῆς γλυκύτητος, ἀλλὰ τῆς πάλης, τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως καὶ τοῦ πόνου, ὡς ἀπαιτοῦν τὰ νέα προβλήματα.

Περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἠσχολήθη καὶ τὸ νεώτερον δρᾶμα. Σχεδιαγραφήματα τοιούτων ἔργων κατέλιπον οἱ Hebbel, Otto Ludwig καὶ Richard Wagner. Μέγα ἐνδιαφέρον διήγειρε τὸ ἐν ἔτει 1865 ἀναφανὲν δρᾶμα τοῦ Ἀλβέρτου Duln, ὅστις συνδυάζει ἐν αὐτῷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν πρὸς ὀρθολογιστικὴν ἑρμηνείαν. Στηριζόμενος ἐπὶ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Bahrd καὶ τοῦ Venturini ἐμφανίζει τὸν Χριστὸν ὡς μαθητὴν τῶν Ἐσσαίων καὶ τὴν Μαρίαν Μαγδαληνήν, πρώην φίλην τοῦ Ἰούδα, κατεχομένην ὑπὸ σφοδροῦ πάθους πρὸς τὸν Κύριον. Τὸ θέμα τοῦτο τῆς ἀγάπης ἀναλαμβάνει μετ' αὐτὸν ὁ Heyse, ἡ δύναμις τοῦ ἔργου τοῦ ὁποίου ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδαμοῦ ἐν αὐτῷ παρουσιάζεται, ἀλλ' εἶναι ἐμμέσως παρὼν διὰ τῆς καταπληκτικῆς δυνάμεως, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν δρώντων προσώπων. Ὅμοιον ἐν τούτῳ πρὸς αὐτὸ εἶναι τὸ δρᾶμα τοῦ Sudermann «Ἰωάννης», ἔνθα περιγράφεται ἡ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ Προδρόμου ἐπελθοῦσα μεταβολή. Ὁ Ἀδόλφος Wilbrandt ἀντιπαραβάλλει εἰς τὸ δρᾶμα αὐτοῦ «Hairan» τὸν χριστιανικὸν βίον πρὸς τὸν ἐθνικόν, ἵνα καταδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πρώτου, ὃν διέπει ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καὶ ἡ δύναμις πρὸς παραμυθίαν καὶ στήριξιν ἐν τῇ ζωῇ. Παρῳδίαν τινὰ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ παρέχει ὁ Löffler ἐν τῷ δράματι «Ἰησοῦς Χριστός», ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται ὡς ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον παρὰ τὴν θέλησίν του θεοποιεῖ ὁ Πέτρος μετὰ τῆς θεομήτορος. Ὅτε κατὰ τὰς τελευταίας του ἡμέρας κηρύσσει ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, διαδίδει ὁ Πέτρος ὅτι εἶναι παράφρων καὶ οὕτω ἐγκαταλείπει αὐτὸν ὁ λαός. Τὸ ἐπιβλητικώτατον τῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀναφερομένων δραμάτων ἐδημιούργησεν ὁ Ἴψεν. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰουλιανοῦ διαδραματίζεται ἡ τεραστία πάλη μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τοῦ τὴν ζωὴν ἀρνουμένου χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἡ συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Γαλιλαίου μόνον ἐν νέῳ τινὶ βασιλείῳ φαίνεται δυνατή. Ἀλλ' ὁ Ἰουλιανὸς περιπίπτει εἰς τὸ σφάλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιστροφὴν τοῦ κόσμου εἰς τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα, ἀντὶ νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἄρσιν τῆς διαιρέσεως ἐν ἀνωτέρα τινὶ συνθέσει. Μετ' αὐτὸν ἔγραψεν ὁ Björnson τὸ «Ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μας», ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἥρως Sang συντρίβεται ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ μιμηθῇ τὸν Χριστόν. Ὁ συγγραφεὺς θέλει νὰ δείξῃ διὰ τοῦ ἔργου τούτου, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι προσωπικὴ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, καθισταμένη δυνατὴ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ ποιητὴς τῆς νοσταλγίας Gerhart Hauptmann παρέσχεν ἐν τῷ δράματι «Hanneles Himmelfahrt» θαυμαστὴν εἰκόνα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τῆς ἡρωΐδος, ἡ ὁποία ὡς μόνην παρηγορίαν ἔχει τὰς θρησκευτικάς της παραστάσεις, ὀφειλομένας εἰς τὸν καλὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου της. Διὰ στόματος τοῦ Μιχαὴλ Κράμερ κηρύσσει ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι ὑψηλὰς ἰδέας περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα εἶναι εἰς θέσιν νὰ συνθέσῃ μόνον ὁ ἅγιον διάγων βίον καὶ ὑπὸ ὑψηλοῦ φρονήματος διαπνεόμενος καλλιτέχνης. Εἰς τὸ ἔργον «Μωρὸς ἐν Χριστῷ» διακωμῳδεῖ τὴν στενὴν ἀντίληψιν ὡρισμένων θρησκευτικῶν κύκλων, κατεχομένων ὑπὸ ἀποκαλυπτικοῦ καὶ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος. Εἰς δὲ τὴν «Βουλιαγμένην καμπάναν» ζητεῖ διὰ λόγων ἐνθέων τὴν τελικὴν ἕνωσιν Χριστιανισμοῦ καὶ γερμανικῆς θρησκείας. Τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν καὶ πολλῶν μυθιστορημάτων τῶν νέων χρόνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν φέρουσι καθαρῶς ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ ὁμολογίαν προσωπικῆς πίστεως τῶν συγγραφέων, ἄλλοι δὲ ἐπιχειροῦσι νὰ γνωρίσωσιν εἰς τὸ πολὺ κοινὸν τὰ πορίσματα τῆς περὶ τὸν Ἰησοῦν ἐρεύνης, ἀσφαλῆ ἢ ἐπισφαλῆ, διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς τοῦ μυθιστορήματος. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει τὸ ἔργον τοῦ P. Rosegger «Ἡ βασιλεία μου», ὡς καὶ ἡ «Καλὴ ἀγγελία» τοῦ αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς δὲν περιορίζεται εἰς τὰ κατὰ παράδοσιν μειλίχια γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἀναδεικνύει καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ ἀγωνιστοῦ καὶ τοῦ προφήτου. Ὅ,τι ἐνδιαφέρει αὐτὸν εἶναι κυρίως ἡ προσωπικότης τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐπαφῆς ἐξευγενισμὸς τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν δευτέραν περιλαμβάνεται τὸ δρᾶμα τοῦ Frenssen, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Hilligenlei». Ἀλλ' ὅ,τι παρουσιάζει ὡς Ἰησοῦν οὔτε πρὸς τὰ πορίσματα τῆς κριτικῆς καὶ ἱστορικῆς θεολογίας συμφωνεῖ, οὔτε πρὸς τὸν Χριστὸν τῶν εὐαγγελίων. Πάντως ὅμως διὰ τοῦ ἔργου τούτου καὶ τῶν αὐτῷ παραλλήλων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ ἔρχεται οὕτως ἢ ἄλλως μέχρι τῆς ψυχῆς μυριάδων ἀνθρώπων, οἵτινες ὑπὸ ἄλλην μορφὴν θὰ ἀπέκρουον αὐτό. Ὑποκειμενικὴν ὅλως εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ παρέχει ἡμῖν, ὡς εἶναι φυσικόν, ὁ O. Wild ἐν τῷ «De Profundis». Ὁ Χριστὸς αὐτοῦ περιγράφεται ἐν γλώσσῃ θαυμαστῇ διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν, παρὰ ταῦτα ὅμως παραμένει μόνον ἰδικός του. Διότι μεταβάλλεται εἰς καλλιτέχνην καὶ ποιητήν, εἰς τὸν αἰσθητικὸν τῆς ψυχῆς, χωρὶς τοὐλάχιστον νὰ κατορθοῦται ἡ σύλληψις τοῦ πυρῆνος τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι· διότι τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλληφθῇ διὰ μονομεροῦς αἰσθητικῆς ἀπόψεως. Εἰς τὸ θέμα τοῦ ἔρωτος ἐπιστρέφει ὁ Schlaf ἐν τῷ διηγήματι αὐτοῦ «Ἰησοῦς καὶ Μαρία». Διεξοδικώτερον ἐνδιατρίβει περὶ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ μυθιστορήματι αὐτοῦ «Χριστὸς καὶ Σοφία», τίτλον τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Novalis, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Σοφία ἦσαν οἱ δύο πολικοὶ ἀστέρες τῆς ὑπάρξεώς του. Ἀντιτιθέμενος ὀξέως πρὸς τὸν Nietzsche καὶ τὸν Haeckel, ὑμνεῖ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς τὴν βάσιν ὁλοκλήρου τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν. Δυστυχῶς ὅμως κατέχεται ὑπὸ φυλετικοῦ φανατισμοῦ, ἐκλαμβάνων, συνεπείᾳ αὐτοῦ, τὸν Ἰησοῦν ὡς ἄριον, παραπλησίως πρὸς τὸν Chamberlain, τὸν συγγραφέα τοῦ γνωστοῦ ἔργου περὶ τῶν βάσεων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ μονισμοῦ τοῦ Haeckel ὁρμᾶται τοὐναντίον ἡ Ellen Key εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς Ἡ πίστις εἰς τὴν ζωήν». Κατακρίνουσα τὴν φιλελευθέραν θεολογίαν, ἡ ὁποία ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ τὰ ἀπαισιόδοξα καὶ τὴν ζωὴν ἀποφάσκοντα γνωρίσματα, ἰσχυρίζεται, ὅτι τὸ πρόσωπον καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὸν Βούδαν καὶ τὴν θρησκείαν του, κρίνει δὲ αὐτὸν ὡς ὁ Hartmann καὶ ὁ θεολόγος Kalthoff, τουτέστι πιστεύει, ὅτι δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Θεόν. Ἐντελῶς ἰδιόρρυθμος ὅμως καὶ ἰσχυρὰ προσωπικότης εἶναι ὁ Kierkegaard, εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ὀφείλει ὁ Ἴψεν. Ὁ Δανὸς θεολόγος ἀντιπαραβάλλει εἰς τὰ ἔργα του τὰς ἠθικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν πραγματικὸν βίον καὶ ἀπαιτεῖ ἢ τὴν πλήρη τήρησιν αὐτῶν ἢ τὴν παντελῆ ἀπόρριψιν. Ἀπὸ παραπλησίας συγκρίσεως ὁρμᾶται καὶ ὁ Τολστόη, ζητῶν τὸν λόγον, δι' ὃν οὔτε ἡ γνῶσις οὔτε ἡ τέχνη οὔτε ὁ πλοῦτος καὶ ἡ φήμη κατώρθωσαν νὰ ἱκανοποιήσωσιν αὐτὸν καὶ νὰ φέρωσι τὴν γαλήνην εἰς τὴν ψυχήν του. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Kierkegaard ἐνδιαφέρεται μᾶλλον περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν σχέσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἔχει διὰ τὸν Ρῶσον ποιητὴν σημασίαν ἡ διδασκαλία τοῦ Ναζωραίου, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὸν Θεόν. Ἐν τῇ πίστει δὲ πρὸς αὐτὸν προσκτᾶται ὁ βίος νόημα καὶ περιεχόμενον, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τῆς πληρώσεως τῶν ἐντολῶν τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας. Τόσον ὁ Kierkegaard ὅσον καὶ ὁ Τολστόη τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, καὶ δὴ τῆς ἑγελιανῆς. Διαφόρως πρὸς αὐτοὺς ἐξαρτᾶται ὁ Carlyle ἐκ τοῦ φίλου του Goethe, συμμεριζόμενος τὰς ἰδέας αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι νοητὸς μόνον ὡς ἐνέργεια ἑνὸς ἥρωος, οἷος ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς, ἡ δὲ σημασία αὐτοῦ δὲν ἔγκειται ἐν μεταφυσικῇ τινι θεωρίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ δυνάμει, μετὰ τῆς ὁποίας καταλαμβάνει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ μεταβάλλει τὰ φρονήματα ἡμῶν. Θὰ ἐχρειάζετο πολὺς χῶρος, διὰ νὰ ἀπαριθμήσῃ τις ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ἠσχολήθησαν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐν ταῖς διαφόροις χώραις τῆς Εὐρώπης, εἴτε διὰ τῆς γραφίδος, εἴτε διὰ τοῦ χρωστῆρος καὶ τῆς σμίλης. Ἐκ τῶν Γερμανῶν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τοὺς ποιητὰς Weigand, Emil von Schoenaich-Carolath, Hans von Kahleberg, Storm, Meyer, Möller, Bierbaum, Richard Dehmel, Polenz, Rainer Rilke, Hartleben, Detlev von Liliencron, Boelitz, Hugo Salus, Morgenstern, Röttger, Benzmann, τὴν Ἁγνὴν Miegel, Enrica von Handel-Mazzetti, Lily Braun κ. ἄ. Ἐκ τῶν Γάλλων τὸν Ἐδμόνδον Rostand, τοὺς Ἰταλοὺς Fogazzaro καὶ Papini, τὴν Σουηδίδα Selma Lagerlöf, τὸν Ρῶσσον Mereschlowskij, τὸν Maeterling. Ἔπειτα τοὺς ζωγράφους καὶ γλύπτας Eduard von Gebhardt, Steinhaufen, Fritz von Uhde, Hans Thoma, Burnand, Fahrennrog, τὸν Rodin. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸν Ἰησοῦν αὐτὸν ἢ εἰς τὰ περὶ αὐτὸν πρόσωπα, οἷα ὁ Ἰούδας, ὁ Πρόδρομος, ἡ Μαγδαληνή, ὁ Πιλάτος κ. ἄ. Ἄλλα αὐτῶν ἐκφράζουν ἁπλῶς διαθέσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐνεργεῖται ἡ ἔξαρσις τοῦ συναισθήματος, ἣν ἠθέλησεν ὁ ποιητὴς ἢ ὁ ζωγράφος· ἄλλα προσπαθοῦσι νὰ προσεγγίσουν ἡμᾶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ, νὰ ἀποκαλύψουν εἰς ἡμᾶς τὰς ψυχικάς του καταστάσεις· ἄλλα τέλος τελοῦσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν κοινωνικῶν ῥοπῶν καὶ ἰδεῶν καὶ πειρῶνται ν' ἀναδείξουν τὸ κοινωνικὸν ἔργον ἢ τὴν κοινωνικὴν σημασίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἔπειτα ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν καὶ κατηγορία τις, ἥτις χρησιμοποιεῖ τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα, ὅπως ἐκφράσῃ

Digitized by Google

'Ιησοῦς 'Αμνός. Παράστασις ἐπὶ ἐλεφαντίνου καλύμματος Εὐαγγελίου ἐν Μιλάνῳ

'Ιησοῦς Διδάσκαλος. Σαρκοφάγος ἐν τῷ Μουσείῳ Κίρχερ τῆς Ρώμης.

'Ιησοῦς Καλὸς Ποιμήν. Ἄγαλμα ἐν Λατερανῷ τῆς Ρώμης.

'Ορφεύς. Ἄγαλμα εὑρισκόμενον ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ 'Αθηνῶν.

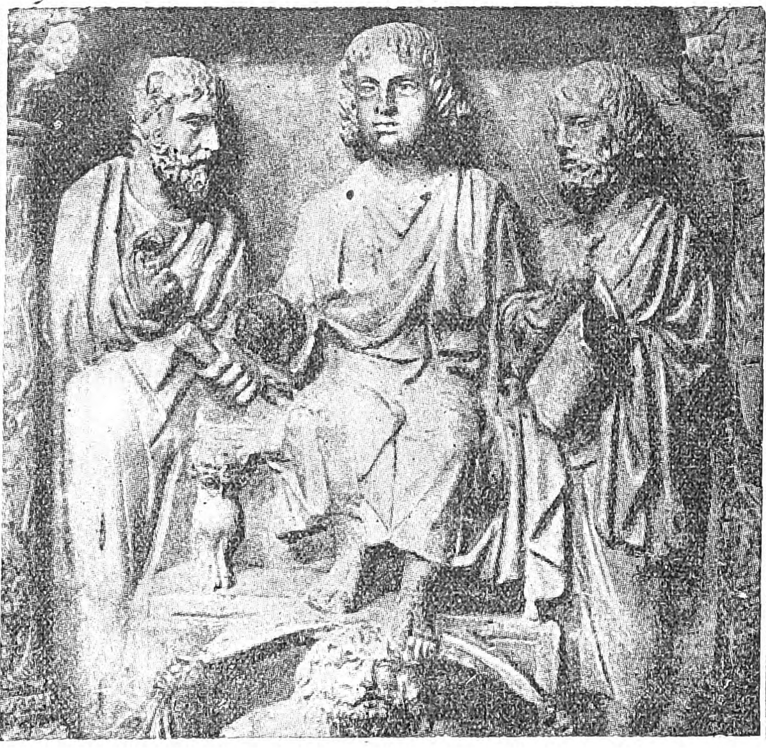

'Ιησοῦς τύπου ἑλληνιστικοῦ. Σαρκοφάγος τοῦ 'Ιουνίου Βάσσου ἐν Ἁγ. Πέτρῳ τῆς Ρώμης.

'Ιησοῦς τύπου ἑλληνιστικοῦ. 'Αγαλμάτιον ἐν τῷ 'Εθν. Μουσείῳ τῆς Ρώμης.

'Αδὰμ Κράφτ: 'Απόσπασμα ἀπὸ τὸν δρόμον πρὸς τὸν Γολγοθᾶν τῆς Νυρεμβέργης.

Λιζιὲ Ροζιέ: 'Η τάξις τοῦ 'Ιησοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ 'Αγίου Στεφάνου τοῦ Σαὶν-Μισέλ.

Digitized by Google

διὰ τοῦ Ἰησοῦ μὴ χριστιανικὰς ἰδέας· ἔν τισιν αὐτῶν ἐμφανίζεται ὁ Κύριος ὅλως διόλου καλλιτέχνης· ἄλλα συνδέουν τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐρωτικόν· παρ' ἄλλων τέλος παρίσταται ὡς κήρυξ αἰτημάτων καὶ ἰδεῶν ξένων πρὸς τὴν διδασκαλίαν του. Καὶ ἐνταῦθα λοιπόν, ὅπως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ θεολογίᾳ, ἔχομεν μεγάλην ποικιλίαν ἀπόψεων, ἥτις καὶ αὐτὴ μαρτυρεῖ τὸν μέγαν πλοῦτον τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ καὶ συγχρόνως τὸ ἀμείωτον καὶ κατὰ τὸ παρὸν διαφέρον πρὸς αὐτόν. Οὐδόλως δὲ θὰ ἦτο τολμηρόν, ἂν ἠθέλομεν βεβαιώσει ὅτι ἡ περὶ αὐτὸν κίνησις εἶναι κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ ἐμφανίζωνται οἱ χρόνοι ἡμῶν ὡς οἱ θρησκευτικώτεροι ὅλων τῶν προηγουμένων, ἐφόσον ὑπὸ τὴν λέξιν θρησκεία δὲν ἐννοοῦμεν ὡρισμένην διδασκαλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ζήτησιν καὶ τὴν ἐπὶ τῇ μὴ εὑρέσει ἀνησυχίαν.

Ἡ ἐξάρτησις τῆς ἀντιλήψεως τοῦ παρελθόντος ἐκ τῶν ἑκάστοτε ἰδανικῶν τοῦ παρόντος καταφαίνεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σοσιαλισμῷ καὶ ταῖς κοινωνιστικαῖς θεωρίαις. Οἱ ἡγέται τῆς νέας ταύτης κινήσεως δὲν περιορίζονται εἰς τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν. Στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Marx καὶ ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ὑλιστικῆς καὶ τῆς μονιστικῆς κοσμοθεωρίας τῶν φυσικῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πειρῶνται νὰ ἀνατρέψωσι καὶ τὸ θρησκευτικὸν καθεστὼς διὰ ποικίλων μέσων, ἐν οἷς πρωτεύουσαν κατέχουσι θέσιν τὰ δημώδη δημοσιεύματα, ἀποτελοῦντα συνήθως συμφύρματα ἐκ τῶν βιβλίων θεολόγων καὶ φιλοσόφων παρανοουμένων ἢ νοθευομένων. Ἰδίᾳ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν στρέφεται πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν γένεσιν καθόλου τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἑρμηνεύσωσι συμφώνως πρὸς τὴν ὑλιστικὴν αὐτῶν περὶ ἱστορίας ἀντίληψιν. Πρὸς τοῦτο προστρέχουν εἰς τὴν βοήθειαν τῶν μυθικῶν θεωριῶν καὶ ἑρμηνειῶν, καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι δυνατὸς καὶ ἄνευ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔγραψαν πλὴν ἄλλων οἱ Säuberlich, Lommel, Lacroix, Nieuwenhuis. Ἄλλοι, δεχόμενοι τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ὀκνοῦσι νὰ ἐμφανίσωσιν αὐτόν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Hartmann καὶ ὑπερβάλλοντες αὐτόν, ὡς ἠθικῶς ψεκτόν, ὡς νοσηρὸν φαντασιοκόπον κ.τ.τ. Γνωστὸς ἐπὶ τούτῳ εἶναι ὁ Losinsky, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σύμφυρμα ἀποτελεσθὲν ἐκ χωρίων τῶν ἔργων τῶν Strauss, Renan, Ruckle, Guyot καὶ Nietzsche. Παρ' ὅλα ταῦτα ὑπάρχει καὶ ἀντίδρασις κατὰ τῆς τοιαύτης οὐχὶ ἀμέμπτου μεθόδου ἐν αὐτοῖς τοῖς κόλποις τῶν σοσιαλιστῶν. Ἄνδρες οἷοι ὁ Vollmar, ὁ Woltmann, ὁ Maurenbrecher κ. ἄ. συνεβούλευσαν, ὅπως ὁ Χριστιανισμὸς ἐξετάζηται ἄνευ προκαταλήψεων, ἄνευ μίσους καὶ μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συμβουλῶν τούτων γράφει ὁ Kautsky τὸ βιβλίον αὐτοῦ περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ· ἀλλ' ἡ ὑποτίμησις τῆς προσωπικότητος διὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι λίαν σαφὴς παρ' αὐτῷ πρὸς βλάβην τοῦ βιβλίου. Τὴν αὐτὴν προκατάληψιν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ θεολόγῳ Kalthoff, ὅστις πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, δεχόμενος αὐτὸν ὡς ἀπήχησιν τρόπον τινὰ καὶ σύμβολον προλεταριακῆς κινήσεως τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου. Ὁσάκις ἡ πρὸς τὸν Ἰησοῦν διάθεσις δὲν εἶναι ἐχθρική, ἐκλαμβάνεται ὡς κοινωνικὸς ἐπαναστάτης καὶ μεταρρυθμιστὴς καὶ ὡς φορεὺς κοινωνικῶν ἰδανικῶν, ἀκόμη καὶ ἔν τισι κομμουνιστικοῖς κύκλοις, ὡς ἔστιν ἰδεῖν λ. χ. ἐκ τοῦ λίαν διδακτικοῦ βιβλίου τοῦ κομμουνιστοῦ ἐργάτου Reichmuth. Ἡ πρώτη προγραμματικὴ σύνδεσις τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ κατάγεται ἀπὸ τὸν Claud Henri de Saint-Simon, παραπλησίας δὲ ἰδέας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ Ριχάρδῳ Wagner, ὅστις ἡγεῖται κατὰ τοὺς χρόνους του τῶν διαβλεπόντων ἐν τῷ Χριστῷ τὸν πρόμαχον κοινωνικῶν ἰδεῶν καὶ εὑρίσκει ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Ἰησοῦ τὰ βαθύτατα μυστήρια τῆς κοινωνικῆς του κοσμοθεωρίας. Κοινωνικὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ ἐφαντάσθη καὶ ὁ Τολστόη, ὅστις ἔφθασεν ὅμως εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς βαθείας νοσταλγίας πρὸς αἰωνίαν ἀξίαν καὶ νόημα τοῦ βίου, ἅπερ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὸν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη. Ἀλληγορικῶς κατορθώνει νὰ ἐμβάλῃ τὸν Ἰησοῦν εἰς τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνας τοῦ παρόντος καὶ νὰ ἐμφανίσῃ αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν τοῦ κράτους, τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἰσχύοντος δικαίου καὶ τοῦ πολέμου. Καὶ αὐτὸς ὁ Bebel κηρύσσει τὸν Ἰησοῦν μᾶλλον ὀπαδὸν τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἂν ἐπανήρχετο ἐπὶ τῆς γῆς θὰ ἐτάσσετο πρὸς τὸ μέρος τῶν σοσιαλιστῶν, οἵτινες ἐργάζονται ὑπὲρ τῶν τεθλιμμένων καὶ κεκοπιακότων. Τέλος μνημονευτέος καὶ ὁ χριστιανικὸς σοσιαλισμὸς τοῦ Naumann, ὅστις ὁρμᾶται ἐπίσης ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο καὶ κοινωνικὸς μεταρρυθμιστὴς καὶ ὅτι ἡ πρώτη Ἐκκλησία ἔφερε σοσιαλιστικὸν χαρακτῆρα. Ἡ διαφορὰ τῶν Χριστιανῶν σοσιαλιστῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι τὴν κοινωνικὴν μεταβολὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην πιστεύουσι κατορθωτὴν διὰ τῆς διαδόσεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῶν ἔνδον. Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νέου ἰδανικοῦ περὶ τοῦ Ἰησοῦ βλέπομεν καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Kretzer, τοῦ K. von Kahlenberg, τοῦ Walter Classeu, τοῦ Uhde, τοῦ Hart κ. ἄ.

Ἡ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ αἱ πρόοδοι τῆς ψυχιατρικῆς καὶ ψυχοπαθολογίας ὡδήγησαν εἰς τὴν προσπάθειαν, ὅπως ἑρμηνευθῇ ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Lombroso ἢ ὡς ψυχικῶς πάσχων, ὅπως ἐπίσης ὅπως εἰσδύσωσιν εἰς τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ καὶ τὴν αὐτοσυνείδησιν διὰ τῆς συνδεδυασμένης μεθόδου τῆς ψυχολογίας, ἰδίᾳ τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας καὶ τῆς ψυχιατρικῆς. Οὕτως ἐκηρύχθη ἐκστατική φύσις, ἐπιληπτικός, παράφρων, πάσχων ἐξ ὁραματισμῶν. Τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι πρὸς τὴν τοιαύτην ἔρευναν συνειργάσθησαν καὶ θεολόγοι, ὡς λ. χ. ὁ Oscar Holtztmann ἢ ἐξήνεγκαν παραβόλους περὶ τῆς νόσου τοῦ Κυρίου γνώμας, ὡς ὁ Δανὸς θεολόγος Rasmussen. Ἀπὸ καθαρῶς ψυχολογικῆς ἀπόψεως ἀνιχνεύει τὴν ὑποτιθεμένην νοσηρότητα τοῦ Ἰησοῦ ὁ φιλόσοφος Baumann, ἀπὸ δὲ τῆς ψυχιατρικῆς καὶ ἄλλοι καὶ οἱ Lomer καὶ Binet-Sanglé. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῶν ἔργων τῶν τελευταίων τούτων εἶναι ἡ πλήρης ἄγνοια τῶν πορισμάτων τῆς κριτικῆς ἐρεύνης καὶ ἡ πλημμελὴς γνῶσις τῶν ἱστορικῶν δεδομένων τοῦ βίου τοῦ πελάτου, ὃν ἀπρόσκλητοι προθυμοποιοῦνται νὰ ἐξετάσωσιν. Ἐν τούτοις ἡ κίνησις αὐτὴ ἔσχεν ἀπήχησιν καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἥτις ἔσπευσε νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὰς ψυχιατρικὰς ἀπόψεις περὶ τοῦ Ἰησοῦ, δημιουργήσασα τὸν Χριστὸν τῶν ψυχιάτρων. Τοιοῦτος εἶναι ὁ Ἰησοῦς τοῦ Σουηδοῦ Bengt Berg, τοῦ Eugène Burnand, τοῦ προμνησθέντος Rasmussen, ἐν μέρει τοῦ Frenssen, ὡς καὶ ὁ Emanuel Quint τοῦ Hauptmann.

Ἐν τῷ παρόντι ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμεναι αἱ πρὸ τοῦ πολέμου ἀπόψεις καὶ ποικιλίαι τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Ἰησοῦ, εἰς ἃς προσετέθησαν καὶ νέα τινὰ στοιχεῖα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσις αὐτοῦ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ ὑψίστη ἐν συγκρίσει πρὸς πάσας τὰς περιόδους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Τοῦτο ὀφείλεται τὸ μὲν εἰς τὴν ἐντατικὴν ἐργασίαν τῆς θεολογίας πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῆς προσωπικότητος, τὸ δὲ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς λατρείας τῆς προσωπικότητος, ἥτις χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Goethe. Τὴν ἐπίδρασιν ταύτην μαρτυροῦσιν ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἔργα τῆς Annette von Droste-Hülshoff, τοῦ Arno von Walden, τοῦ Helle, τοῦ Seeber, τοῦ Schell, τοῦ Reatz, τοῦ Hirsch. Ἐν τῇ διαμαρτυρομένῃ Ἐκκλησίᾳ συνυπάρχουσιν ἐν πρώτοις παραλλήλως αἱ δύο ἀρχαιότεροι ἀντιλήψεις, ἡ τῆς ὀρθοδοξίας, ἥτις στρέφεται πρὸς αὐτὸν ὡς τὸν Θεὸν σωτῆρα, καὶ ἡ τῆς διαφωτίσεως, ἥτις ἐκδέχεται αὐτὸν ὡς ἀπαραμίλλητον διδάσκαλον τῆς ἠθικῆς ἢ ὡς μάρτυρα ἀποθνήσκοντα ὑπὲρ μεγάλων ἰδανικῶν. Παρ' αὐτὰς ἀπαντῶμεν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἐμφανίζει αὐτὴν ἡ νεωτέρα ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεολογία, ἥτις ἀποφεύγει καὶ τὰς κατὰ παράδοσιν ἀπόψεις τῶν συντηρητικῶν καὶ τὰς μονομερείας τῆς διαφωτίσεως μετὰ τῆς νοησιαρχίας αὐτῆς, προσπαθοῦσα νὰ συλλάβῃ τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ ὄπισθεν τῶν διηγήσεων καὶ τῶν θρησκευτικῶν συμβόλων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Goethe, τοῦ W. von Humboldt, τοῦ Carlyle κ. ἄ. καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν μέσων, ἅπερ παρέχει ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ ψυχολογία. Καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας συνεχίζονται αἱ παλαιότεραι ροπαί. Οὕτως ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη ἡ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἀντίληψις τῆς φιλοσοφίας τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ, ἥτις ἐξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ θεανθρώπου, ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς ἱστορικῆς γνώσεως, ἢ διδάσκει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις ἀπολυτρώνει ἑαυτὴν καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς βουλήσεως πρὸς τὴν ζωήν. Θιασώτης φανατικὸς τῶν ἀπόψεων τοῦ γερμανικοῦ ἰδανισμοῦ εἶναι κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ὁ Ἀρθοῦρος Drews. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης μέχρι τῆς πλήρους ἐξαϋλώσεως τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ ἓν βῆμα, ὅπερ ἐγένετο ἤδη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Τῆς μυθολογικῆς ταύτης ἑρμηνείας τοῦ Ἰησοῦ ὀπαδοὶ ἀξιοι λόγου εἶναι σήμερον οἱ Drews, Kalthoff, Benjamin Smith κ. ἄ. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ ἡγέτης τῆς κινήσεως Drews δὲν ἐκλαμβάνει πλέον τὸν Ἰησοῦν μόνον ὡς σύμβολον ἐγελιανῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνσάρκωσιν τῆς ἰδέας τοῦ στοργικοῦ πατρός. Ἡ σύνδεσις τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸ ἐρωτικὸν γίνεται ἀφορμὴ πρὸς παραγωγὴν παραδόξων βιβλίων, οἷα τὰ τῶν Blüher, Barbusse καὶ Bousel. Ἀπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ψυχιατρικὴν ἡ ψυχανάλυσις μεθ' ὅλης τῆς ἰδιαζούσης εἰς αὐτὴν μονομερείας. Ὁ Ἐλβετὸς μάλιστα πάστωρ G. Berguer πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ὡς πατέρα πίστιν τοῦ Ἰησοῦ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ λεγομένου οἰδιποδείου συμπλέγματος. Σαφῆ τὰ ἴχνη τῶν ἐκ τοῦ πολέμου βιωμάτων φέρει ἡ «θεολογία τῆς κρίσεως», ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τῶν Barth, Brunner, Bultmann κ. ἄ. Ὁ Ἰησοῦς αὐτῆς φέρει ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα καὶ διάκειται ἐχθρικῶς πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἰδανισμόν, τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ πρὸς ὅ,τι καλοῦμεν προσωπικότητα. Τέλος ἡ τέχνη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ πολλῶν, ἰδίᾳ ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῷ ὕμνῳ. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Walter von Molo, τοῦ γνωστοῦ μυθιστοριογράφου «Ὁ θρῦλος τοῦ Κυρίου» καὶ ὁ «Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» τοῦ Emil Ludwig, ὅστις τελεῖ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ Renan. Ἀντιθέτως ὁ Barbusse διακρίνεται ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς φαντασίας, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ ἥρωός του.

Ἡ σύντομος αὕτη ἐπισκόπησις τῆς περὶ τὸν Ἰησοῦν κινήσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δεικνύει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν τὸ πρόσωπον καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ κέκτηται καὶ διὰ τὸν νεώτερον ἄνθρωπον, ἀκόμη δὲ καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, οἵτινες—ὅπως ὁ Nietzsche—ἀδυνατοῦν νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν ἀγνοήσουν. Ἡ σημασία αὕτη εἶναι τὸ μὲν ἠθικοῦ, τὸ δὲ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος. Ἐν τῷ Χριστῷ λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος συνείδησιν ἑαυτοῦ ὡς ἠθικοῦ ὄντος καὶ συναισθάνεται τὴν ἀντίθεσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν. Διὰ τοῦτο εἶναι ὁ εἰσηγητὴς καὶ ὁ ἔξαρχος τοῦ ἠθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅστις χρονολογεῖται ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως διαγιγνώσκει ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς θρησκευτικὸν ὂν ἐν τῇ καθαρωτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἐὰν θρησκεία εἶναι ἡ πρὸς τὰ ἄνω νοσταλγία, ὁ βυθισμὸς ἡμῶν εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία εἶναι, ὅπως εἶπεν ὁ Goethe, διαρκὴς ἀγὼν μεταξὺ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀπιστίας, μεταξὺ τῆς ροπῆς πρὸς τὰ ταπεινὰ καὶ ἐφήμερα καὶ τῆς προσπαθείας ὅπως καταστῶμεν ἐλεύθεροι διὰ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς πνευματικήν τινα πραγματικότητα. Τῆς πίστεως ταύτης, τοῦ ἀγῶνος τούτου τῆς ἀνθρωπότητος σύμβολον, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος καὶ παράδειγμα, θὰ παραμείνῃ ὁ Κύριος. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναγκαιότης καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἰδανικοῦ, ἡ ἀνθρωπότης θὰ σκιάζεται ὑπὸ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Γολγοθᾶ. Καὶ ὡς παρατηρεῖ ὁ Chamberlain, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ὅπερ ὁ Χριστὸς ἧναψε, οὐδέποτε πλέον θὰ σβήσῃ, ὅμοιον πρὸς τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς ἑστίας τῶν ἀρίων φυλῶν. Ὅσοι θὰ ἀπαντῶσιν αὐτὸν πορευόμενον εἰς Ἐμμαούς, θὰ καταλαμβάνωνται, ὡς οἱ μέχρι τοῦδε γνωρίσαντες αὐτόν, ὑπὸ τῆς βαθείας ἐκείνης νοσταλγίας πρὸς τὴν μουσικὴν τῶν βυθῶν τοῦ ὠκεανοῦ, ὑφ' ἧς καὶ οἱ ἁλιεῖς τοῦ Hauptmann. Καὶ κάποια μυστικὴ φωνὴ θὰ ψιθυρίζῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι «διὰ κάτι καλύτερον ἔχουν γεννηθῆ». Ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ζητῶσι πλησίον αὐτοῦ παρὰ τὴν ψυχήν των, ἡ ὁποία ὑπῆρξε καὶ δι' Ἐκεῖνον τὸ πολυτιμότατον ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

4. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΩΣ.

Ἀναντιλέκτως ἡ ἐρώτησις: «Τίς εἶναι ὁ Ἰησοῦς;» ἐγκλείει πρόβλημα καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος, περὶ τὸ ὁποῖον μετὰ πάσης σοβαρότητος πᾶσαι ἐνδιέτριψαν αἱ ἀπὸ εἴκοσιν αἰώνων γενεαί. Τὸ πρόβλημα δὲ τοῦτο καθίσταται τοσούτῳ μᾶλλον περίεργον, ὅσῳ δι' αὐτοῦ ἄνθρωπός τις καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν του εἰς θάνατον ἀτιμωτικὸν προβάλλεται εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον ὡς Θεός, Θεὸς ἐσταυρωμένος, παίγνιον καὶ ἐξουθένημα καταστὰς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐνῷ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν τοιοῦτό τι πρόβλημα θὰ ἀντιπαρήρχετο πᾶς διανοούμενος μετὰ χλεύης, ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπορρίπτοντες τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὑπερφυσικὰς ἐκδοχὰς εὑρίσκουσιν ἄξιον εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀνωτέρω ἐρωτήματος νὰ συγγράψωσιν ἐκτενεστάτους τόμους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ μετ' ἐμπιστοσύνης πρὸς τὰς συγγραφὰς τῶν αὐτοπτῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀποβλέποντες εὑρίσκουσιν ἐν αὐταῖς προχειροτάτην καὶ ἐν πᾶσι πληροφοροῦσαν αὐτοὺς τὴν εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα ἀπάντησιν. Οἱ δύσπιστως ὅμως πρὸς ταύτας ἔχοντες ἀντιμετωπίζουσι διλήμματα ἀδυσώπητα, καθιστῶντα εἰς αὐτοὺς τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ μυστηριώδη σφίγγα, περὶ τὴν ὁποίαν πᾶσα φυσικὴ ἐξήγησις, ὡς ἀπέδειξε τὸ παράδειγμα τῶν Στράους καὶ Ρενὰν δημιουργεῖ ἀληθινὴν σύγχυσιν καὶ ὁδηγεῖ εἰς παραλογωτάτας ἀντιφάσεις.

Α΄. Ἡ ἱστορικότης τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀδυσωπήτων τούτων διλημμάτων καὶ τῶν παραλόγων ἀντιφάσεων πρόχειρος κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εὑρέθη ὑπεκφυγή, ἡ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ. Πρῶτος ὁ Dupuis (1742—1809) ἐγένετο εἰσηγητὴς τῆς τοιαύτης ἀρνήσεως, ἰσχυρισθεὶς περὶ μὲν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅτι ἀποτελεῖ νέαν τινὰ μορφὴν τῆς παλαιᾶς λατρείας τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων, περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι εἶναι προσωποίησις τοῦ ἡλίου, καθὼς καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι τῶν δώδεκα ἀστερισμῶν. Ἐκ τούτου ἡ μὲν γέννησις τοῦ Ἰησοῦ συμπίπτει

Digitized by Google

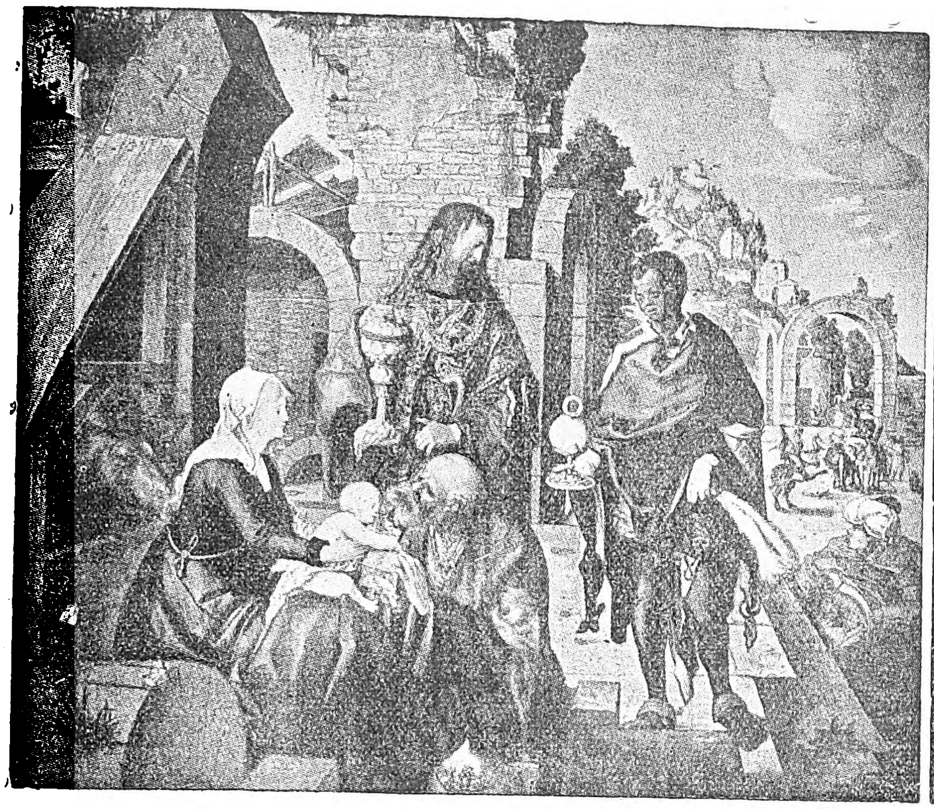

Ἀλβέρτου Ντύρρερ : Τὸ προσκύνημα τῶν Μάγων.

Μποκάτσιο Μποκατσίνο : Ἡ Παρθένος καὶ τὸ παιδίον.

Σογκάουερ : Ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον.

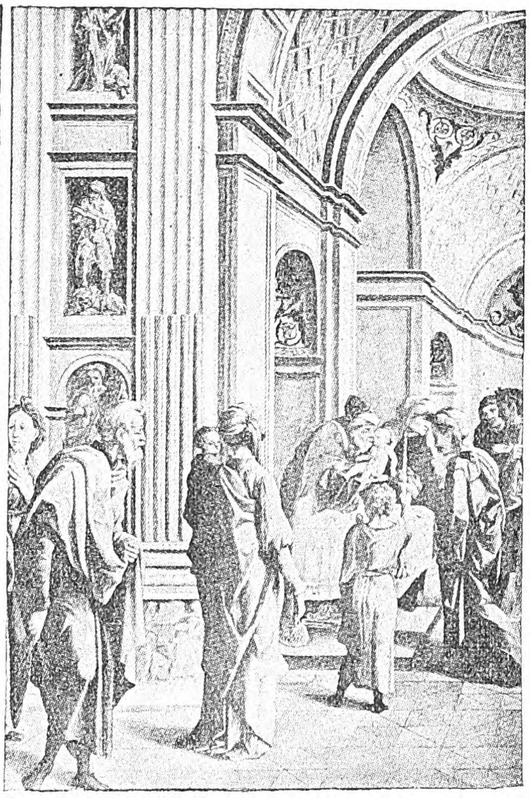

Βὰν Σκόρελ : Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναόν.

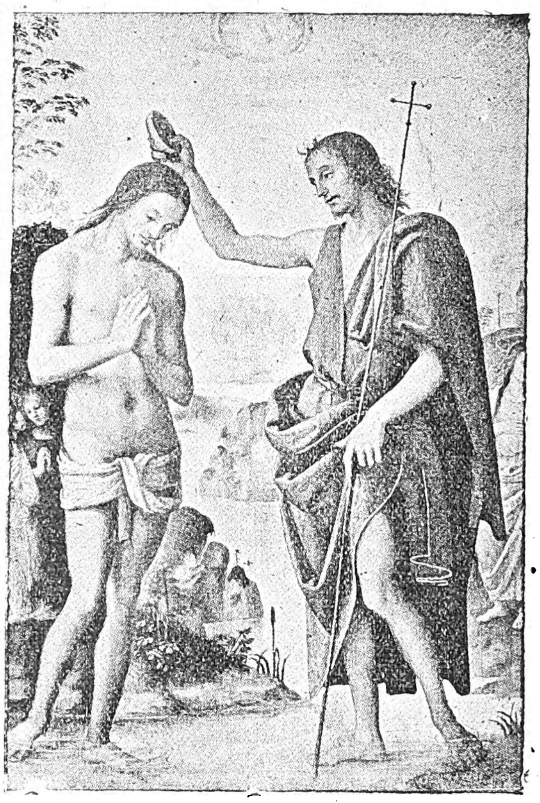

Περουτζίνο : Ἡ Βάπτισις.

Μορέλλι : Ὁ Ἰησοῦς εἰ; τὴν ἔρημον.

Μ. Μπασαΐτι : Ἡ πρόσκλησις πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ζεβεδαίου.

Ἀνν Καράτσι : Ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ Σαμαρεῖτις.

Digitized by Google

εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος, ὅτε ὁ ἥλιος φαίνεται οἱονεὶ ταπεινούμενος ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ σκότους, ἡ δ' ἀνάστασις αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔαρ, ὅτε τὸ φῶς θριαμβεύει πάλιν καὶ οἱονεὶ ἀνίσταται. Πόσον ὅμως ἐπισφαλὴς καὶ αὐθαίρετος ἀποβαίνει ἡ εἰς τοιαύτας ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας στηριχθεῖσα μέθοδος αὕτη ἀπέδειξεν ὁ I. B. Perès, ὅστις κατειρωνευόμενος τοῦ Dupuis ἐζήτησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Ναπολέων ὑπῆρξε μυθικὴ προσωποποίησις τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ (νὴ-'Απόλλων) καὶ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως (ἐν νήσῳ τῆς Μεσογείου ἐγεννήθη καὶ ὁ 'Απόλλων) καὶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς Laetitia (χαρὰν δίδει καὶ εἰς τὸν κόσμον ἡ 'Ηὼς γεννῶσα τὸν ἥλιον) καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀδελφοὺς (τέσσαρες ἐποχαὶ τοῦ ἔτους) κλπ ἀνευρίσκει τις θαυμασίας ἀναλογίας μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ ἡλίου ἢ τοῦ μυθολογουμένου 'Απόλλωνος. Ἡ σπάνις ἐν τούτοις μαρτυριῶν περὶ τοῦ Ιησοῦ ἐκ τῆς συγχρόνου ἰουδαϊκῆς καὶ ἐθνικῆς φιλολογίας προεβλήθη ὡς σοβαρὰ ἔνδειξις, συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς θέσεως τῶν ἀρνουμένων τὴν ὕπαρξιν τοῦ 'Ιησοῦ. Ὅτι ὅμως καὶ ἡ πλήρης σιωπὴ τῆς ἱστορίας περὶ γεγονότος τινὸς δὲν ἐξαρκεῖ, ὅπως καταστήσῃ τοῦτο ἀμφίβολον ἢ κηρύξῃ αὐτὸ ἀνύπαρκτον, εἶναι τοῖς πᾶσι φανερόν, παραδέχεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα ἀρνησάμενος τὴν ὕπαρξιν τοῦ 'Ιησοῦ Couchoud, ὁμολογῶν ὅτι «ὁ 'Ιησοῦς εἶναι μὲν ἄγνωστος ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον, ἀλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ ἔζησε, διότι δισεκατομμύρια ἀνθρώπων ἔζησαν, χωρὶς ν' ἀφήσωσιν ἴχνος τι τῆς ζωῆς των» (Le mystère de Jésus, Paris 1928, σελ. 59). 'Επὶ πλέον οὐχὶ ἁπλῶς ἡ σπάνις, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἔλλειψις μαρτυριῶν περὶ τοῦ 'Ιησοῦ θὰ ἦτο εὐεξήγητος, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ προσοχὴ τῶν ἱστορικῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς θρησκευτικῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀδιαφορίας προσειλκύετο κυρίως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν γεγονότων, καὶ ὅτι οἱ 'Ιουδαῖοι ἀπετέλουν λαὸν μισητόν, ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία ἐν τοῖς κόλποις τοῦ 'Ιουδαϊσμοῦ γεννηθεῖσα φυσικὸν ἦτο νὰ ἐκληφθῇ τὸ κατ' ἀρχὰς ὡς ἰουδαϊκή τις αἵρεσις ἀναξία προσοχῆς, ὅπως καὶ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς ὡς εἷς ἐκ τῶν πολλῶν 'Ιουδαίων εὐπατριδῶν, ὅσοι κατὰ χιλιάδας τότε ἐσφάγησαν, ὅμοιος πρὸς τοὺς 'Ιούδαν τὸν Γαυλωνίτην, Ματθίαν Μαργαλὼθ καὶ Θευδᾶν, περὶ τῶν ὁποίων σιγᾷ ὅλως ἡ θύραθεν ἱστορία. Παρὰ τὴν σπάνιν ἐν τούτοις αὐτῶν αἱ μαρτυρίαι αὗται εἶναι ἐπαρκεῖς πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ 'Ιησοῦ.

Οὕτω καὶ ἐὰν ἔτι κηρύξωμεν ἐξοβελιστέον ὁλόκληρον τὸ περὶ τοῦ 'Ιησοῦ πολύκροτον χωρίον τοῦ 'Ιωσήπου ('Ιουδ. 'Αρχ. XVIII 3,3), πάλιν ἐπικυροῦσι κεντρικὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας σημεῖα δύο ἕτερα χωρία τούτου, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἓν ἀναφέρεται εἰς τὸν θάνατον 'Ιωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (XVIII, 5, 2), τὸ δ' ἕτερον εἰς τὸν θάνατον 'Ιακώβου τοῦ ἀδελφοῦ «'Ιησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ» (XX, 9, 1). Τὰ δύο ταῦτα χωρία μόνον ἐν αὐθαιρεσίᾳ ὑπερβαινούσῃ πᾶν ὅριον θὰ ἠξίου τις νὰ ἐξοβελίσῃ. 'Εξ ἄλλου εἰς τὸ Ταλμούδ, διὰ νὰ παραλίπωμεν τὴν διασωθεῖσαν ἐν αὐτῷ περὶ τοῦ 'Ιησοῦ ἐχθρικὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, γίνεται λόγος περὶ θαυμασίων ἰάσεων, ἃς ἐπὶ τῷ ὀνόματι 'Ιησοῦ Χριστοῦ ἐνήργησε Χριστιανός τις 'Ιάκωβος, ὃν ἐγνώρισεν ὁ ραββῖνος 'Ελιέζερ (90—110 μ. Χ.), καθὼς καὶ περὶ ὡρισμένων λόγων τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ ἐπιδειχθέντων ὑπὸ Χριστιανοῦ τινος δικαστοῦ εἰς τὸν Γαμαλιὴλ τὸν Β' (130 μ. Χ.). 'Εκ τῶν ἐθνικῶν ἐξ ἄλλου συγγραφέων ὁ μὲν Τάκιτος, ποιούμενος λόγον περὶ τοῦ ἐξ ἀφορμῆς τῆς πυρκαϊᾶς τῆς Ρώμης κηρυχθέντος ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διωγμοῦ, τριάκοντα μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Ιησοῦ, ἐξηγεῖ, ὅτι δημιουργὸς τοῦ ὀνόματος τῶν Χριστιανῶν ὑπῆρξεν ὁ Χριστός, ὅστις παρεδόθη εἰς θάνατον ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Ποντίου Πιλάτου (*Tacit.* Annal. XV, 38, 44)· ὁ δὲ Σουετώνιος (Vita Claud. XXV) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου ἐκδιώξεως τῶν 'Ιουδαίων ἐκ τῆς Ρώμης, λόγῳ τῶν καθημερινῶν ἐρίδων καὶ ταραχῶν ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ (Chresto), ἐπικυρῶν οὕτω πληροφορίαν καὶ ἐν ταῖς «Πράξεσιν» ἀναφερομένην (ιη', 2), καθορίζουσαν ἐπαρκῶς μετὰ τῶν παραλλήλων χωρίων (Ρωμ. ιστ', 3, Α' Κορινθ. ιστ', 19) ποῖος ἦτο ὁ Χριστός. Τέλος ἡ πρὸς Τραϊανὸν ἐπιστολὴ τοῦ Πλινίου (Epist. X, XCVI) ἐπιβεβαιοῖ οὐ μόνον τὴν καταπληκτικὴν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ πίστιν τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

'Αφ' ἑτέρου αὐθαιρέτως ὅλως ὑπὸ τῶν ἀρνουμένων τὴν ὕπαρξιν τοῦ 'Ιησοῦ παραμερίζεται ἡ μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων. Ταῦτα συνεγράφησαν μὲν πρὸς καθαρῶς θρησκευτικὸν σκοπόν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ζητοῦσι νὰ ἐξυπηρετήσωσι διὰ τῆς προσαγωγῆς γεγονότων πραγματικῶν καὶ ἱστορικῶς βεβαίων. Καὶ μόνον εἰς τὸ προοίμιον τοῦ Λουκᾶ ἐὰν ἠθέλομεν προσέξει, πειθόμεθα, ὅτι οὗτος συγγράφει μετὰ πνεύματος αὐστηρότατα ἱστορικοῦ, οὐδαμῶς δ' ὑπερβάλλει ὁ Hettinger παρατηρῶν, ὅτι τὸ προοίμιον τοῦτο εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ κατὰ λέξιν πρὸς τὸ τοῦ Θουκυδίδου. Καὶ ἐὰν δ' ἔτι παρατρέξωμεν τὸ γεγονός, ὅτι τὰ Εὐαγγέλια ἀποτελοῦσι συγγραφὰς αὐτοπτῶν καὶ ἀκολούθων τοῦ 'Ιησοῦ, δημοσιευθείσας κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν κατὰ τὸν Α' αἰῶνα, τὸ πολὺ μέχρι τοῦ 80 μ. Χ., καὶ τεθείσας εἰς χεῖρας πολλῶν συγχρόνων τοῦ 'Ιησοῦ, πάλιν καὶ μόνη ἡ πρωτοτυπία τοῦ ἐν αὐτοῖς διαζωγραφουμένου χαρακτῆρος τοῦ 'Ιησοῦ εἶναι ἱκανὴ νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ἱστορικότητος αὐτῶν. Ἡ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰκὼν τοῦ 'Ιησοῦ εἶναι ὄχι ἁπλῶς ὑπέροχος, ἀλλ' ὑπερβαίνουσα τὴν ἀνθρωπίνην σύλληψιν καὶ ἐπινόησιν. 'Εὰν δὲ πάντα τ' ἀριστουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης συλλήψεως ὀφείλονται εἰς πρόσωπα πεπροικισμένα μετ' ἐξαιρέτου πνεύματος, καὶ ὁ Χριστὸς λοιπὸν τῶν Εὐαγγελίων, ἐὰν ἦτο ἐπινόησις, θὰ ἔπρεπε ν' ἀποτελῇ δημιουργίαν προσώπων ἐξαιρετικῶς μεγαλοφυΐας καὶ ἠθικῆς ἐξάρσεως. Ἡ δυσκολία δὲ τῆς ἐπινοήσεως παρουσιάζεται πολλῷ μᾶλλον ἀνυπέρβλητος, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι οὐχὶ εἷς ἀλλὰ πολλοὶ εἶναι οἱ ζωγραφήσαντες τὴν εἰκόνα ταύτην, ἕκαστος δὲ προσθέτει καὶ ἴδιον εἰς αὐτὴν χαρακτηριστικόν. Διατηρεῖ διὰ τοῦτο καὶ μέχρι σήμερον τὴν σοβαρότητα αὐτῆς ἡ εὔστοχος παρατήρησις τοῦ Ρουσσῶ: «Φίλε μου, δὲν ἐπινοοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Θὰ ἦτο περισσότερον ἀκατανόητον τὸ νὰ συμφωνήσωσι πολλοὶ ἄνθρωποι διὰ νὰ κατασκευάσωσι τὸ βιβλίον αὐτό, παρὰ τὸ νὰ ὑπῆρξε πραγματικῶς εἷς, ὅστις νὰ παρέσχε διὰ τοῦ βίου του τὸ ἀντικείμενον τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου τούτου. Ποτὲ συγγραφεῖς 'Ιουδαῖοι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπινοήσωσι τὴν ἠθικὴν αὐτήν. Τὸ Εὐαγγέλιον δὲ ἔχει χαρακτῆρας ἀληθείας τόσον μεγάλους καὶ ἀμιμήτους, ὥστε ὁ ἐπινοητὴς αὐτῶν θὰ ἐξέπληττε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥρωα, ὅστις θὰ ἐπετέλει τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀναφερόμενα» (Emile IV). 'Αλλὰ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Παύλου αὐθαιρέτως ὅλως παρατρέχεται ἢ καὶ παρεξηγεῖται ὑπὸ τῶν ἀρνουμένων τὴν ὕπαρξιν τοῦ 'Ιησοῦ. Τοὐλάχιστον αἱ τέσσαρες μεγάλαι ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἀποτελοῦσι γραπτὰ μνημεῖα ἀδιαφιλονικήτου παρὰ πᾶσι γνησιότητος, ἐν τοῖς ὁποίοις παρὰ τὸν θρησκευτικὸν σκοπόν, δι' ὃν ταῦτα ἐγράφησαν, ρητῶς μαρτυρεῖται ἡ «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» (Ρωμ. α, 3) καὶ ἡ «ἐκ γυναικὸς» (Γαλατ. δ, 4) γέννησις τοῦ 'Ιησοῦ, ὁ θάνατος καὶ ἡ τριήμερος ταφὴ αὐτοῦ (Α' Κορινθ. ιε', 3 καὶ ἀλλαχοῦ), ἡ ὑπ' αὐτοῦ σύστασις τῆς θείας Εὐχαριστίας (Α' Κορινθ. ια', 23), ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ εἰς ὡρισμένα πρόσωπα ἐμφάνσις αὐτοῦ (Α' Κορινθ. ιε', 4—8). 'Ανεξαρτήτως δὲ τοῦ ὅτι εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ἀντανακλῶνται καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐνδοτέρου Παύλου, ἐξ ὧν παρουσιάζεται οὗτος πρώτης τάξεως μάρτυς, πάντα τὰ ἐχέγγυα τῆς ἀξιοπιστίας συγκεντρῶν, καὶ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Παῦλος ἐκ τῆς τάξεως τῶν φανατικῶν φαρισαίων καὶ διωκτῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως μετεπήδησεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μαρτύρων τῆς ζωῆς τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ, καθιστᾷ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ἐξόχως σοβαράν. Τέλος δὲν ἐκτιμᾶται ἐπαρκῶς ὑπὸ τῶν ἀρνουμένων τὴν ὕπαρξιν τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ τὸ γεγονὸς τῆς ἱδρύσεως καὶ ἐπεκτάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἄνευ τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ θὰ ἦτο μηδέν. Διότι ὁ 'Ιησοῦς Χριστὸς διὰ τὸν Χριστιανισμὸν δὲν εἶναι ἁπλῶς ἱδρυτής, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ αἰώνιον θεμέλιον, ἐφ' οὗ ᾠκοδομήθη καὶ στηρίζεται οὗτος. Δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ὁ Χριστιανισμὸς παρὰ διδασκαλία καὶ πίστις ἀναφερομένη εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν μεταξὺ πάντων τῶν θρησκευμάτων. Διὰ τὰς ἄλλας θρησκείας τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς τῶν ἱδρυτῶν αὐτῶν ἀποτελοῦσι λεπτομερείας δυναμένας ν' ἀγνοῶνται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν, ἐνῷ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ οὐδεὶς δύναται ν' ἀποκληθῇ πραγματικὸς ὀπαδὸς αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἀγνοεῖ τὴν ζωήν, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ. 'Εντεῦθεν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς καταπληκτικῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, «ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν ὅστις ἔχει τὴν ὕπαρξιν ὑπὸ τὸ κρανίον, ὁ 'Ιησοῦς εἶναι ἀμέτρητος, ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ ἀρνούμενος τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξίν του Couchoud. Αἱ ἀναλογίαι τοῦ 'Ιησοῦ εἶναι ἔξω πάσης συγκρίσεως καὶ τὸ μεγαλεῖόν του μόλις δύναται νὰ κατανοηθῇ. Ἡ ἱστορία τῆς Δύσεως ἀπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους διατάσσεται περὶ κεντρικόν τι γεγονός: τὴν περιληπτικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ 'Ιησοῦ καὶ τὸν ἀπολυτρωτικὸν θάνατόν του. Πᾶν ὅ,τι ἐγένετο ἐν τῇ Δύσει ἐπὶ δεκαπέντε αἰῶνας, ἐγένετο ὑπὸ τὴν γιγαντιαίαν σκιὰν τοῦ σταυροῦ. Ὁ 'Ιησοῦς διαδέχεται τὸν Καίσαρα ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ κόσμου. Ἡ βασιλική του ὄψις χαράσσεται ἀντὶ τῆς μορφῆς τῶν αὐτοκρατόρων ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Βυζαντίου. Αὐτὸς δίδει πάντα τὰ στέμματα, καὶ πᾶσα ἐξουσία προέρχεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέφει εἰς αὐτόν. Κατέστη τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐκπορεύεται ρομφαία δίστομος ὀξεῖα, καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς κλεῖδας τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου. Δι' αὐτὸν ᾠκοδομήθη ἡ 'Αγία Σοφία καὶ ὁ καθεδρικὸς τῆς Chartres. Σήμερον ἀκόμη ὁ 'Ιησοῦς εἶναι ἡ ἐνδοτέρα σύνθεσις τῶν κοινωνιῶν τῆς Δύσεως. Πρὶν ἢ ἀκόμη γεννηθῶσιν, ἀφιεροῦνται εἰς αὐτὸν αἱ ψυχαί. Τί νὰ εἴπῃ τις; 'Εν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ὁ 'Ιησοῦς εἶναι ἀπείρως μέγας. Διεκφεύγει πάντα τὰ συνήθη μέτρα τῆς ἱστορίας. 'Εκατὸν τόμοι δὲν θὰ ἐπήρκουν νὰ τὸν περιγράψωσι (*Couchoud* ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 13—18). Ὅταν δὲ κατὰ ταῦτα λάβῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὴν κοινὴν πάντων παραδοχὴν μοναδικὴ καὶ πρωτοφανὴς ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ καθόλου ζωῇ τοῦ κόσμου ἐπίδρασις καὶ ἠθικὴ κυριαρχία τοῦ 'Ιησοῦ, νὰ παραδέχεται εἶτα, ὅτι ὁ 'Ιησοῦς δὲν ὑπῆρξεν ἱστορικὴ πραγματικότης, ἀλλὰ μῦθος καὶ θρῦλός τις ὑπὸ τῆς φαντασίας δημιουργηθείς, ἀποτελεῖ ἰσχυρισμὸν ὄχι ἁπλῶς ἐξερχόμενον τῶν ὁρίων τοῦ πιθανοῦ, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ παράλογον καὶ ἀσύστατον. 'Ολόκληρος αὕτη ἡ καταπληκτικὴ κίνησις καὶ δημιουργία, ἡ περὶ τὸ ὄνομα τοῦ 'Ιησοῦ, νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ ἐπὶ τοῦ μηδενός, εἶναί τι, ὅπερ οὐδεμία σοβαρὰ διάνοια δύναται ν' ἀποδεχθῇ. Αὐτὸς ὁ Couchoud αἰσθάνεται τοῦτο καὶ οἱονεὶ κολάζων τὸ παράτολμον τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ καὶ ἀντιλαμβανόμενος τὸ ἀσθενὲς τῶν ἐπιχειρημάτων του ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ: «Ὁ βίος τοῦ 'Ιησοῦ δὲν εἶναι μῦθος, οὔτε σύμβολον, ἀλλὰ πνευματικὴ πραγματικότης, περισσότερον πραγματικὴ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πνευματικῶν, παρ' ὅσον πᾶσα ἄλλη περιωρισμένη ὕπαρξις» (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 91).

Β'. Ἡ περὶ ἑαυτοῦ συνείδησις τοῦ 'Ιησοῦ. 'Αναζητοῦντες δ' ἤδη νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ἐν τῷ 'Ιησοῦ ἐγκρυπτόμενον μυστήριον καὶ νὰ γνωρίσωμεν ἀργότερον τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως ὑποχρεούμεθα ἰδιαιτέρως νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν περὶ ἑαυτοῦ συνείδησιν τοῦ 'Ιησοῦ. Τί ὁ 'Ιησοῦς ἐφρόνει περὶ ἑαυτοῦ; Πρωτίστως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονὸς τῆς ἀνεγκλήτου συνειδήσεώς του. Ὁ 'Ιησοῦς δὲν ἔχει συνείδησιν, ὅτι ἡμάρτησέ ποτε. Καὶ ἐὰν ἔτι ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος λόγος: «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;» (*Ἰωάνν.* η', 46) δὲν εἶναι αὐθεντικός· καὶ ἐὰν ἔτι θέσωμεν κατὰ μέρος τόσας ἄλλας συναφεῖς διακηρύξεις τοῦ 'Ιησοῦ ἐν τῷ κατὰ 'Ιωάννην εὐαγγελίῳ (ιδ', 30· ιζ', 4· η', 29), μένει πάντοτε τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν παρουσίασε τὸν 'Ιησοῦν ὑποδηλοῦντά πως, ὅτι διέπραξέ ποτε ἔνοχόν τι. Τοὐναντίον μάλιστα παρουσιάζεται καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς συνοπτικοῖς ὁ 'Ιησοῦς ἀποφεύγων ἐπιμελῶς πᾶσαν ἔκφρασιν, ἥτις, ἔστω καὶ πόρρωθεν, θὰ παρεῖχε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡμάρτησέ ποτε. Οὕτω διαχωρίζει ἑαυτὸν ἀπὸ ἡμᾶς, διαστέλλων τὴν ἁγνότητα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πονηρίας τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Δὲν λέγει «εἰ δὲ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδαμεν....», ἀλλὰ «εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε...». Δὲν παρουσιάζεται ποτε συμπροσευχόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν του καὶ ἀπευθύνων μετ' αὐτῶν ἢ καὶ μόνος προσευχὴν ὡς ἄνθρωπος βεβαρημένος ὑπὸ συνειδήσεως ἐνόχου, ὡς πάντες ἡμεῖς. Οὔτε παραπονεῖταί ποτε διὰ τὴν ἠθικήν του κατάστασιν, τύπτων τὸ στῆθος ὡς ὁ τελώνης ἢ χύνων δάκρυα μετανοίας. 'Ακριβῶς δὲ δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρακολουθήσαντες αὐτὸν ἀπόστολοι χαρακτηρίζουσι τὸν διδάσκαλον ὡς «τὸν δίκαιον» καὶ ὡς «ἀμνὸν ἄμωμον καὶ ἄσπιλον», ἐκφράζοντες οὕτω ὄχι μόνον τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισαν θεώμενοι τὸν 'Ιησοῦν καὶ παρακολουθοῦντες τὴν συμπεριφοράν του, ἀλλὰ καὶ τὸ φρόνημα, ὅπερ ἐσχημάτισαν συνδυάζοντες πρὸς τὴν ἐντύπωσιν ταύτην καὶ τὰς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ 'Ιησοῦ, ὅστις οὐδέποτε ἐξεδήλωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνησυχίαν τῆς ἐνόχου συνειδήσεως. Ἡ τοιαύτη περὶ ἑαυτοῦ συνείδησις τοῦ 'Ιησοῦ παρουσιάζεται σοβαρωτέρα, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι ὁ 'Ιησοῦς καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν τῶν λογοφρόνων ὑπῆρξεν ὁ τελειότερος καὶ ἁγιώτερος ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ποτὲ ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠθική τις ἀρχὴ ἀδιαμφισβήτητος παρὰ πᾶσι, καθ' ἥν: «ὅσῳ τις καθίσταται ἁγιώτερος, τοσούτῳ καὶ διακρίνει καλύτερον τὸ κακόν· ὅσῳ περισσότερον πλησιάζει τις εἰς τὸν Θεόν, τόσῳ ζωηρότερον αἰσθάνεται, τί ἀπομακρύνει αὐτὸν τοῦ Θεοῦ». Ἔπρεπεν ἄρα καὶ ὁ 'Ιησοῦς, ἐφ' ὅσον ὑπῆρξεν εἷς τῶν ὑπεροχωτέρων ἠθικῶς ἀνθρώπων, ἔχων τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον μάλιστα ἀνεπτυγμένον, νὰ διακρίνῃ, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καί, ἐὰν ὑπῆρχε παρ' αὐτῷ ἠθική τις κηλίς, νὰ σημειώσῃ ταύτην. Οὐδεμίαν δὲ τοιαύτην κηλῖδα διακρίνων εἰς ἑαυτὸν ὁ 'Ιησοῦς, ἀλλ' ὅλως ἀνέγκλητον ἔχων τὴν συνείδησιν, βεβαιοῖ, ὅτι ὑπῆρξεν ἀναμάρτητος. 'Αλλὰ τοιοῦτόν τι γεγονὸς εἶναι μοναδικὸν καὶ ἄνευ ἄλλου τινὸς ὁμοίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Εἰς τὰς ὡραίας φυσιογνωμίας τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου ἢ εἰς τὰς ἐκτάκτους μορφὰς τῆς ἰουδαϊκῆς ἱστορίας οὐδεμία εὑρίσκεται, ὑπὲρ τῆς ὁποίας νὰ διεκδικῶσι τὴν ἀναμαρτησίαν. Εἷς καὶ μόνος μένει ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ διεκδικῶν τὴν πρωτοφανῆ ὀνομασίαν τοῦ ἀναμαρτήτου, ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ 'Ιησοῦς.

'Αλλ' ἡ περὶ ἑαυτοῦ συνείδησις τοῦ 'Ιησοῦ περιλαμβάνει καὶ τολμηροτέραν ἔτι διεκδίκησιν· ὅτι δηλαδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἰσότιμος πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ ἐὰν ἔτι περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μαρτυρίαν μόνον τῶν συνοπτι-

Digitized by Google

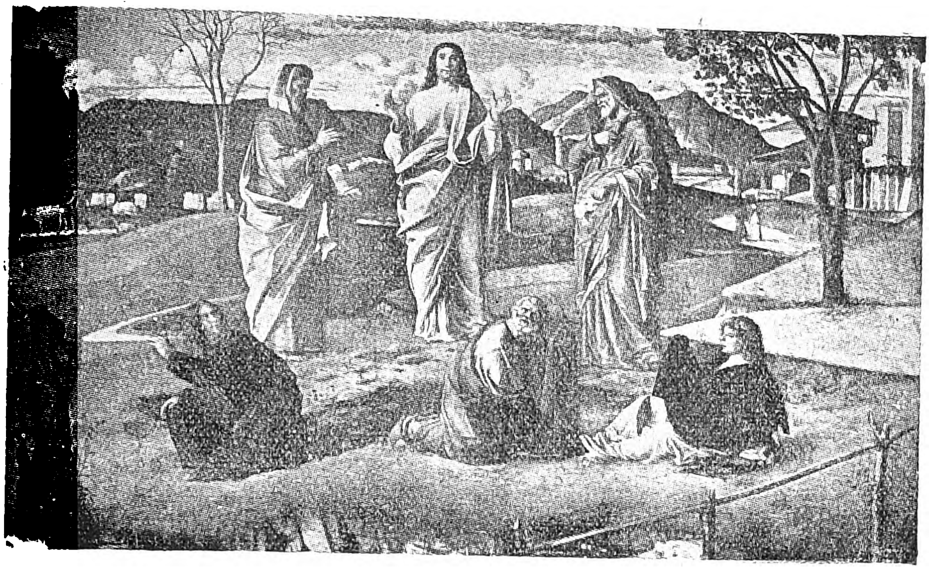

Τζιοβάννι Μπελίνι 'Η μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.

Φόρντ Μπράουν: 'Ο Ἰησοῦς πλύνει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του.

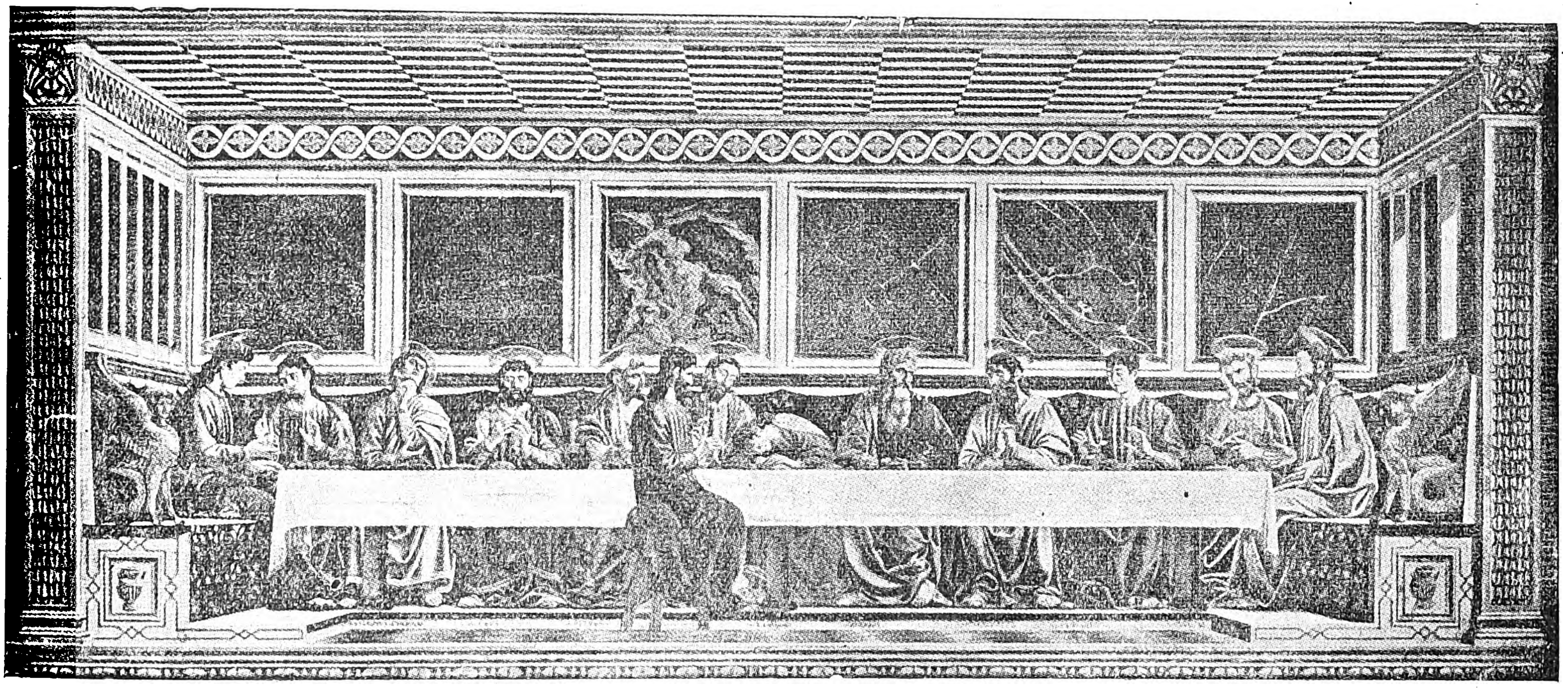

'Αντρέα ντὲλ Καστάνιο: 'Ο Μυστικὸς Δεῖπνος.

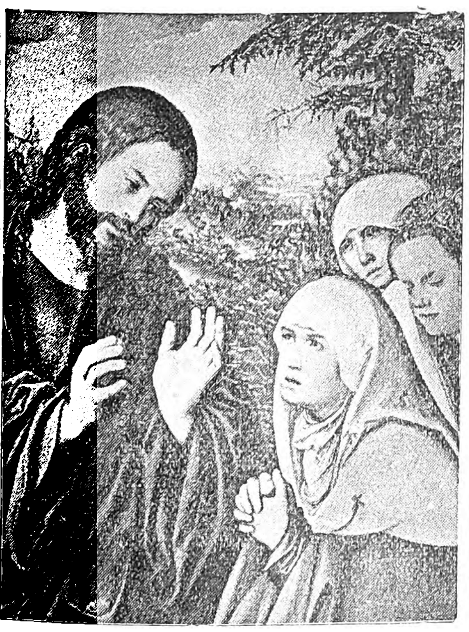

Λ. Κράναχ: 'Η ἀναχώρησις τοῦ 'Ιησοῦ.

Τζιότο: Τὸ φίλημα τοῦ 'Ιούδα.

R. Frulauf: Εἰς τὸ Ὄρος τῶν 'Ελαιῶν.

Digitized by Google

κῶν, βλέπομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ παρ' αὐτοῖς διεκδικεῖ τὴν ὀνομασίαν ταύτην μετὰ τοῦ ἄρθρου «ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ» διαστέλλων οὕτω ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν πολλῶν, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσιν «υἱοὶ Θεοῦ» (πρβλ. εἰδικώτερον *Μάρκου* ιγ', 32· *Ματθ.* κη', 19· κστ', 63· κγ', 42—45). Εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον «πάντα παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός» (*Ματθ.* ια'. 27, *Λουκ.* ι' 32), «πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (*Ματθ.* κη' 18), καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει ἐξουσίαν «ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας» (*Μάρκ.* β', 5) καὶ μετ' ἐξουσίας συμπληρώνει τὸν κόσμον, ἐμφανιζόμενος ὡς νομοθέτης ὕψιστος καὶ διεκδικῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰ δικαιώματα τοῦ ὑπερτάτου Κριτοῦ (*Ματθ.* κε', 31). Τὰς περὶ ἑαυτοῦ διεκδικήσεις ταύτας τοῦ Ἰησοῦ κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτοῦ στόμα ἀκούσαντες οἱ ἐπὶ τριετίαν μετ' αὐτοῦ ἀναστραφέντες, λαμβάνουσιν ἐπανειλημμένως ἀφορμὴν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλάκις τοῦ διδασκάλου νὰ ἐκδηλώσωσι τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διεκδικήσεών του τούτων σχηματισθὲν ὑπ' αὐτῶν φρόνημα, κηρύττοντες αὐτὸν Θεόν, ἐν περιβάλλοντι μάλιστα αὐστηρῶς μονοθεϊστικῷ, ὅπερ ὠρθοῦτο ἐμπόδιον ἀνυπέρβλητον πρὸς θεοποίησιν ἑνὸς ἀνθρώπου. Αὐτὰ τὰ πρῶτα καὶ ἀρχαιότατα ἔργα τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου δηλαδή, παρουσιάζουσι τὸν Ἰησοῦν ὡς προϋπάρχοντα τῆς κατ' ἄνθρωπον γεννήσεως αὐτοῦ (Γαλατ. δ', 4, Α' Κορινθ. ι', 4, Κολοσ. α', 13, 15) ἐν μορφῇ Θεοῦ (Φιλιπ. β', 6). δι' ἡμᾶς δὲ πτωχεύσαντα, ἐνῷ ἦτο πλούσιος, καὶ ἑαυτὸν κενώσαντα καὶ δούλου μορφὴν λαβόντα (Β' Κορινθ. η' 9, Ρωμ. θ', 5 κτλ.).

Ἡ αὐτὴ δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀληθινοῦ Θεοῦ πίστις διαδηλοῦται συνεχῶς καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῆς Κ. Διαθήκης βιβλία (πρβλ. καὶ Ἀποκαλ. α' 8, κβ' 13, β 23, γ 14, ιθ' 13) καθὼς καὶ εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν διαδεξαμένων τοὺς ἀποστόλους ἀποστολικῶν πατέρων (*Κλήμεντος* πρὸς Κορινθίους 16, *Ἰγνατίου* πρὸς Ἐφεσ. 1, πρὸς Ρωμ. 1, *Βαρνάβα* 5. Ποιμ. *Ἑρμᾶ* βιβλ. 3 κεφ. 7, 12), ἀποδεικνυομένου οὕτω σαφῶς, ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀντελήφθησαν καὶ ἐκήρυξαν αὐτὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προϋπάρχοντα τῆς δημιουργίας καὶ κατεξουσιάζοντα αὐτῆς καὶ ὅτι τὸ δόγμα τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι δημιουργία χρόνων μεταγενεστέρων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διεκδίκησις τοῦ Ἰησοῦ παρουσιάζεται ἐξόχως τολμηρά, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι οὐδείς ποτε τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτὸν θρησκευτικῶν μεταρρυθμιστῶν ἢ θεμελιωτῶν ἐτόλμησε νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὅτι εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ ὅτι ὁ νεαρὸς καὶ ἀφανὴς καὶ ἀπὸ τῆς πολίχνης Ναζαρὲτ ὁρμώμενος τέκτων δὲν ζητεῖ ἁπλῶς, ἵνα μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν τόσων ἄλλων θεοτήτων προστεθῇ καὶ τὸ ἰδικόν του εἴδωλον, ὡς ἠξίουν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἀπαιτεῖ νὰ ἀνατραπῇ πᾶν ἄλλο οἱασδήποτε θεότητος εἴδωλον καὶ νὰ μείνῃ μόνος ὁ πρὸς λατρείαν αὐτοῦ βωμός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι νὰ θυσιάσωσιν ὅ,τι πολύτιμον καὶ προσφιλὲς ἔχουσιν. Ἀλλ' αἱ τολμηραὶ αὗται ἀξιώσεις τοῦ Ἰησοῦ θέτουσιν ἡμᾶς ἐνώπιον διλήμματος σοβαροῦ: Ἢ νὰ περιφρονήσωμεν ἐξ ὁλοκλήρου αὐτὸν ἢ νὰ ἐγκολπωθῶμεν τοῦτον ὡς ἀληθινὸν Θεόν.

Γ'. Ὁ Ἰησοῦς μαρτυρούμενος δι' ὑπερφυσικῶν τεκμηρίων ὡς Θεός. Πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅμως ὡς Θεὸν ἀληθινὸν ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς ἔνθεν μὲν αἱ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ προφητεῖαι, αἱ προλέγουσαι ὑπερφυσικῶς τὴν ἐν καιρῷ ἔλευσιν θείου τῆς ἀνθρωπότητος Λυτρωτοῦ, ἔνθεν δὲ τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἱστορούμενα πολυπληθῆ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, μάλιστα δὲ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις αὐτοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀρκούντως ἐναργῶς προλέγεται ἡ ἔλευσις θείου Λυτρωτοῦ, ἀντιλαμβάνεταί τις καὶ μόνον ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ἀρνησάμενος τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Couchoud διατείνεται, ὅτι ἡ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀφήγησις τῶν εὐαγγελίων προῆλθεν ἐκ τῶν περὶ Μεσσίου προφητειῶν τῆς Γραφῆς. Οὕτω κατὰ τὸν Couchoud «τὰ πάθη, ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Μεσσίου ἐστηρίχθησαν κυρίως ἐπὶ τοῦ 53 κεφαλαίου τοῦ Ἡσαΐου καὶ ἐπὶ τοῦ 22 (κατὰ τοὺς Ο' 21) ψαλμοῦ. Ὁ Ζαχαρίας καὶ οἱ ψαλμοὶ 16, 41, 42, 118 (15, 40, 41, 117) προσέθεσαν χαρακτηριστικά τινα σοβαρά. Τὰ κείμενα ταῦτα εἶχον μελετηθῆ καὶ ὀρθῆ ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν προφητῶν. Ἔβλεπον οὗτοι τὸν Μεσσίαν ἐπευφημούμενον ἐν Ἱερουσαλὴμ: «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σῴζων, αὐτὸς πραΰς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον ὄνου» (*Ζαχαρ.* Θ. 9). Ἤκουσε τὴν ἐπευφημίαν: «Ὡσαννά! Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» (ψαλμ. 118, 26). Ὁ ναὸς ἐκαθαρίσθη κατὰ τὸ εἰρημένον: «Καὶ οὐκ ἔσται Χαναναῖος ἔτι ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ» (*Ζαχαρ.* ΙΔ, 21). Ἀλλ' ἤδη «ὁ λίθος ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν οἰκοδομούντων» (ψαλμὸς 118, 22). Προδοθεὶς ὑφ' ἑνὸς τῶν ἰδικῶν του, δύναται νὰ εἴπῃ ὁ Μεσσίας: «ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν» (ψαλμ. 41, 10). Οἱ πάντες ἐγκαταλείπουσιν αὐτόν, καθ' ἣν στιγμὴν πρόκειται νὰ παταχθῇ: «Πατάξω τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης» (*Ζαχαρ.* ΙΓ, 7). Ἰδού, ὁποῖον δεικνύει αὐτὸν ὁ Ἡσαΐας: «ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ» (*Ἡσαΐου* 53, 3, 5,7). Ὁ θάνατός του ἔχει μυστηριώδη τινὰ σχέσιν πρὸς τὸν θάνατον τοῦ πασχαλίου ἀμνοῦ, διότι «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη» αὐτόθ, στίχ. 7) «καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη» (στίχ. 12). Ἰδοὺ πῶς καὶ ὁ 22ος ψαλμὸς περιγράφει τὴν τιμωρίαν του. Κράζει: «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;» (στίχ. 1). «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ ἔβαλον κλῆρον» (στίχ. 19). Ἐσταυρώθη, διότι «ὤρυξαν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας» αὐτοῦ (στίχ. 17). «Πάντες δὲ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν ἐμυκτήρισαν τοῦτον καὶ ἐκίνησαν κεφαλὴν» (στίχ. 8).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Kouchoud (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 50). Ἡμεῖς δὲ εἰς συμπλήρωσιν παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐν «Γενέσει» (Γ' 15) προφητικὴν πρόρρησιν πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους, καθ' ἣν ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς θὰ προήρχετο ἐκεῖνος, ὅστις θὰ συνέτριβε τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως· εἰς τὴν πρὸς Ἀβραὰμ δοθεῖσαν ἐπαγγελίαν (Γενεσ. κβ' 18), καθ' ἣν ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ θὰ ἐνευλογοῦντο πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· εἰς τὴν προφητικὴν πρόρρησιν τοῦ Ἰακώβ, ὅτι ἐξ Ἰούδα θὰ προήρχετο ὁ εἰρηνοποιὸς (Γενέσ. μθ' 8—10)· εἰς τὴν προκαθορίζουσαν τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τοῦ Μεσσίου πρόρρησιν τοῦ Μωϋσέως (Δευτερ. ΙΗ' 15—19)· παρατρέχοντες δὲ τὰς ἄλλας προφητείας τῶν Ψαλμῶν καὶ τοῦ Ἡσαΐου, παραπέμπομεν τέλος εἰς τὴν προκαθορίζουσαν καὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Μεσσίου πολύκροτον περὶ ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων προφητείαν τοῦ Δανιὴλ (θ' 24).

Ὡς πρὸς τὰ θαύματα, δι' ὧν ὁ Ἰησοῦς ἐβεβαίωνε τὴν θείαν αὐτοῦ ἀποστολήν, δέον πρωτίστως νὰ ἐξαρθῇ ὁ ἀδιάσπαστος αὐτῶν σύνδεσμος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ. Θαύματα καὶ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελοῦσιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀδιαίρετόν τι ὅλον, τὸν ἄρραφον οἱονεὶ χιτῶνα τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνευ κινδύνου πλήρους καταστροφῆς νὰ διαμερισθῇ. Τὰ θαύματα δὲν ἀποτελοῦσιν ἁπλοῦν τι κόσμημα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ συνυφασμένα μετ' αὐτῆς ἀποτελοῦσιν οὐσιῶδες μέρος ταύτης. Ἀπορρίπτων τις τὰ θαύματα, δέον νὰ συναπορρίψῃ καὶ τὰς ἀναποσπάστους πρὸς αὐτὰ διδασκαλίας· ὁπότε πλέον ὁλόκληρος ἡ εὐαγγελικὴ ἱστορία, κατὰ τὴν πνευματώδη παρατήρησιν τοῦ Ebrard, θὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὰς λέξεις: «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐγένετο.. μηδὲν γενέσθαι». Ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς αὐθεντίας τῶν θαυμάτων θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ προβληθῇ ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἐνεργείας δημοσίας, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι γίνεται δημοσία ἐπίκλησις αὐτῶν. Πλεῖστα ἐκ τῶν θαυμάτων ἐκτίθενται ὡς λαβόντα χώραν ἐνώπιον πλήθους λαοῦ, ἀναφέρονται δὲ τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων καὶ τῶν προσώπων, τῶν σχετιζομένων πρὸς αὐτὰ (Ἰάειρος, Βαρτίμαιος, ὁ ἐκ Βηθανίας Λάζαρος, ὁ Μάλχος, ὁ νεκρὸς τῆς Ναΐν, ὁ παραλυτικὸς τῆς Καπερναοὺμ κλ.). Ποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοιούτων συμβεβηκότων, ἔστω καὶ τριάκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, ἐὰν δὲν εἶχε συμβῆ τίποτε σχετικὸν πρὸς αὐτά; Ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι ἐπικαλοῦνται δημοσίᾳ τὰ γεγονότα ταῦτα μόλις πεντήκοντα ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ (Πράξ. β, 22) καὶ προκαλοῦσιν οὕτω θαρραλεώτατα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰησοῦ εἰς συζήτησιν ἐπὶ τῶν θαυμάτων. Τί ἄλλο ἀποδεικνύει τοῦτο, ἢ ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἀντελαμβάνοντο, ὅτι τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἀπετέλουν ἔδαφος στερεόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἀσφαλεῖς προκαλοῦντες πάντα πολέμιον. Τέλος δὲν πρέπει νὰ παρατρέξωμεν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι μεθ' ὅλην τὴν δημοσίαν ἐπίκλησιν τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ τόσον ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν μετέπειτα, οὐδεὶς οὔτε ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οὔτε ἐκ τῶν ἐθνικῶν εὑρέθη νὰ διαψεύσῃ ἢ ν' ἀρνηθῇ ταῦτα. Οὕτως οὐ μόνον κατὰ τὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ Ταλμοὺδ οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰησοῦ Ἰουδαῖοι ἀνεγνώριζον τὴν πραγματικότητα τῶν θαυμασίων θεραπειῶν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἀπέδιδον αὐτὰς εἰς τὸν διάβολον ἢ εἰς μαγικὰς μεθόδους. Ἐκ δὲ τῶν ἐθνικῶν, οἱ μὲν παλαιότεροι προέβαλλον κατὰ τὸν Εἰρηναῖον (Κατὰ αἱρεσ. Β, 31, *Εὐσεβ.* Ἐκκλ. Ἱστορ. Β, 13, Γ, 26) ἐναντίον τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ τὰ τοῦ Σίμωνος τοῦ Μάγου, οἱ δὲ μεταγενέστεροι τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως (*Lactant.* Instit. divin. Ε, 3), καὶ τέλος ὁ Κέλσος, μὴ ἀπορρίπτων αὐτὰ ὁλοτελῶς, ὡμίλει περὶ τούτων ὡς περὶ ἔργων μαγείας (*Ὠριγέν.* κατὰ Κέλσου Α, 38). Ἀναντιλέκτως τὸ μέγιστον μεταξὺ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις αὐτοῦ. Περὶ ταύτης μαρτυροῦσι μὲν οἱ μαθηταί, ὡς δ' ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου μόλις εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ εἶχε σχηματίσει ἀδιάσειστον πεποίθησιν ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς Ρώμης μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἀπὸ τῆς Ἀγκύρας μέχρι τῆς Κορίνθου. Εἰς περίπτωσιν δὲ καθ' ἣν ἡ μαρτυρία τῶν μαθητῶν θὰ προσεβάλλετο ὡς οὐχὶ ἀληθής, θὰ ἠδύναντο νὰ χωρήσωσιν αἱ κάτωθι ὑποθέσεις, αἵτινες κρινόμεναι ἀποδεικνύονται ἀσύστατοι: α) Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀγυρτίας τῶν μαθητῶν, τὴν ὁποίαν πρῶτοι μὲν υἱοθέτησαν οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς (*Ματθ.* κη' 13), ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Reimarus (†1768). Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποκηρύττεται: 1) Ἀπὸ τὴν στάσιν τῶν Ἰουδαίων ἀρχόντων, οἵτινες οὐδὲν μέτρον λαμβάνουσιν οὔτε κατὰ τῶν ὑποτιθεμένων κλεπτῶν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ, οὔτε κατὰ τῶν ἀμελησάντων τὸ καθῆκόν των φρουρῶν τοῦ τάφου. 2) Ἀπὸ τὸ δύσκολον τῆς κλοπῆς τοῦ νεκροῦ. Πῶς θὰ ἐτηρεῖτο μυστικὴ ἡ μεταφορὰ ἑνὸς νεκροῦ ἐν μέσῳ τοιαύτης πλημμύρας προσκυνητῶν ἐν ἡμέραις τοῦ Πάσχα; 3) Ἀπὸ τὸ ὅτι, μολονότι ὁ περὶ κλοπῆς τοῦ Ἰησοῦ λόγος «διεφημίσθη παρ' Ἰουδαίοις» (*Ματθ.* κη' 15), δὲν ἐγένετο πιστευτὸς ὑπὸ τῶν συγχρόνων, ὡς ἄλλως τε ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ προστιθεμένων. 4) Τί θὰ περιέμενον νὰ κερδήσωσιν ἐκ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ μύθου τούτου οἱ μαθηταί; Μία δρὰξ ἀνθρώπων τόσον λιποψύχων, πρὸς τί νὰ ἐπιβιβασθῇ ἐπὶ τοιαύτης εὐθραύστου σχεδίας; 5) Ἡ ὑπόθεσις αὕτη οὔτε τὴν ψυχολογικὴν μεταβολὴν τῶν ἀποστόλων ἐξηγεῖ, οὔτε πρὸς τὴν μετέπειτα ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν αὐταπάρνησιν συμβιβάζεται. Πῶς οἱ τέως δειλοὶ καὶ ἔμφοβοι μετήλλαξαν ἀποτόμως ψυχικὰς διαθέσεις; Καὶ πῶς ἄνευ ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων ἀδιασείστων θὰ ἐξετίθεντο εἰς τοὺς κινδύνους τῆς ἀποστολικῆς διακονίας; β') Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀποπλανήσεως τῶν μαθητῶν. Καὶ δή: Κατὰ τοὺς Paulus, Herder, Schleiermacher, Hase καὶ ἄλλους τινάς, ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐλιποθύμησε περιελθὼν εἰς βαθὺν λήθαργον, ἐξ οὗ συνῆλθεν ὑποβοηθούσης τῆς δροσερότητος τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναληπτικῆς εὐωδίας τῶν ἀρωμάτων. Οἱ μαθηταὶ δ' ἐπανιδόντες αὐτὸν ἀνελπίστως ἐνόμισαν, ὅτι ἀνέστη ὑπερφυσικῶς. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη καταπίπτει, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει: 1) Ὅτι τὸ κτύπημα τῆς λόγχης, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν σημερινὴν τελειωτικὴν ἢ εὐεργετικὴν βολήν, τὸ μετὰ δεξιότητος ὑπὸ ἐμπείρου στρατιώτου κατενεχθὲν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ, ἦτο καὶ μόνον ἱκανὸν νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον. 2) Ὅτι ὁ καθηλούμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐὰν κατεβιβάζετο ζῶν ἐκεῖθεν, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον. 3) Ὅτι δὲν ἐξηγεῖται ἡ θριαμβευτικὴ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζουσιν οἱ μαθηταὶ ἐπαναβλέποντες τὸν διδάσκαλον. Ἄνθρωπος συρόμενος ἐξηντλημένος ἔξω τοῦ τάφου θὰ προὐκάλει εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ νικητοῦ τοῦ θανάτου; 4) Ὅτι δὲν ἐξηγεῖται τὸ εὐάριθμον τῶν ἐμφανίσεων τοῦ ἀναστάντος Σωτῆρος. Τί ἐγίνετο καὶ ποῦ διέτριβεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐμφανίσεων χρονικὰ διαστήματα, τί δὲ ἀπέγινε μετὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν, ἀφ' ἧς δὲν ἐπαναβλέπουσιν αὐτὸν οἱ μαθηταί; Κατὰ τοὺς Strauss, Ewald, Hausrath, Holsten. Phleiderer, Renan καὶ ἄλλους τινάς, οἱ ἀπόστολοι ὑπῆρξαν θύματα φαντασιοπληξίας καὶ αἱ ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ εἰς αὐτοὺς ὑπῆρξαν ἐσωτερικαὶ ὀπτασίαι τῆς ἐξαφθείσης ὑπὸ τοῦ πόθου καὶ τῶν συνεχῶν ἀναμνήσεων φαντασίας τῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν συμβιβάζεται: 1) πρὸς τὴν παροιμιώδη δυσπιστίαν τῶν μαθητῶν πρὸς τὰ πρῶτα μηνύματα περὶ τῆς ἀναστάσεως· 2) πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐμφανίσεων. Οἱ ἀπόστολοι δὲν βλέπουν ἁπλῶς μετέωρον τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ ψηλαφοῦσιν αὐτὸν καὶ συντρώγουσι μετ' αὐτοῦ· 3) πρὸς τὸ εὐάριθμον τῶν ἐμφανίσεων. Ἐὰν ὄντως ἡ φαντασία τῶν πρώτων μαθητῶν ὑπέστη ἰσχυρὸν παροξυσμόν, ὡς λέγει ὁ Renan, πῶς ἐκ τοῦ παθολογικοῦ τούτου πυρετοῦ προῆλθον τόσον ὀλίγαι ἐμφανίσεις; 4) πρὸς τὴν μετέπειτα δρᾶσιν τῶν Ἀποστόλων. Οἱ φαντασιόπληκτοι δὲν εἶναι ἀμέτοχοι ἀνισορροπίας τινός, ἐνῷ ἡ δρᾶσις τοῦ Παύλου εἶναι μεγαλεπήβολος, τοῦ Πέτρου ὥριμος, τοῦ Ἰωάννου ἐξόχως ἤρεμος. Οὕτως ἡ κριτικὴ τῶν κυριωτέρων ὑποθέσεων, τῶν προβληθεισῶν κατὰ τῆς αὐθεντίας τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπιβεβαιοῖ ἐπὶ μᾶλλον τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ στηρίζει περισσότερον εἰς τὴν πρὸς αὐτὸ πίστιν.

Δεδομένου ὅμως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου καὶ ὅτι ὄντως ἐνήργησε πληθὺν ἄλλων ὑπερφυσικῶν σημείων, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ καθόλου ἐπὶ γῆς ἐμφάνισις αὐτοῦ παρουσιάζετο ἐκπληκτικῶς ὑπερφυής, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ διεκδικήσεις καὶ ἀξιώσεις αὐτοῦ οἱονεὶ προσεπεμαρτυροῦντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ οὐρανίου Θεοῦ, μόνη πλέον ἡ πίστις ἐπὶ τὴν πραγματικὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Ἰησοῦ παρέχει πλήρη ἐξήγησιν τοῦ μοναδικοῦ φαινομένου, ὅπερ ἡ θαυμασία φυσιογνωμία τοῦ Ἰησοῦ παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς. Ἐὰν ἠθέλομεν ἀπωθήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἰησοῦ μένει πρὸ ἡμῶν πρόβλημα ἄλυτον, εἰς μυρίας περιάγων ἡμᾶς ἀσυνεπείας καὶ εἰς κολοσσιαίας ἀντιφάσεις. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Renan κεῖται λαμπρὸν παράδειγμα ἐπιβεβαιοῦν ἐπισημότατα τοῦτο. Ζητήσας οὗτος νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα

Digitized by Google

Digitized by Google

τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ ἡ σάρκωσις τοῦ θείου, κατήντησε νὰ παρουσιάσῃ τερατώδη τινὰ εἰκόνα, ἐν τῇ ὁποίᾳ, οὐχὶ ἁπλῶς ἀνόμοιοι, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους ἀναιροῦντες χαρακτῆρες συνεχωνεύθησαν εἰς ἕν. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ θεάνθρωπος Κύριος, ὁλόκληρος ἡ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις βιογραφία αὐτοῦ παρουσιάζεται εὐκρινής, σαφής, ἀξία αὐτοῦ, οὐδὲν τὸ αἰνιγματικὸν ἐγκλείουσα. Ἡ ὑπερφυσική του γέννησις, καθὼς καὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ Ἀνάληψίς του παρουσιάζονται ὡς εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔξοδος αὐτοῦ ἐκ τοῦ κόσμου κατὰ πάντα ἁρμόζουσαι εἰς ἕνα Θεὸν σαρκούμενον, ὁμοιούμενον πρὸς ἡμᾶς καὶ αὖθις εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ θρόνον ἐπανακάμπτοντα. Ὁ θάνατός του ἐμφανίζεται ὡς ἀναγκαία συνέπεια τῆς μεγάλης ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν ἦλθε νὰ φέρῃ εἰς πέρας. Τὰ θαύματά του δὲ καὶ ἡ ἐν γένει ὑπερφυὴς δρᾶσίς του ἐκζητοῦνται ἀναγκαίως ὡς ἐκδήλωσις φυσικὴ τῆς ἐν αὐτῷ οἰκούσης θείας δυνάμεως. Ἐξηγοῦνται τότε πλήρως ταῦτα, ὡς τὰ ὑπερφυσικὰ τεκμήρια καὶ μαρτύρια, δι' ὧν ὁ ἐν οὐρανοῖς Θεὸς ἐπεμαρτύρει τὴν ἐν τῷ Ἰησοῦ σάρκωσιν καὶ παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ του.

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

5. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΤΕΧΝΗ.

Α'. Παλαιοχριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ τέχνη. Περὶ τῆς πραγματικῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ οὐδεμία θετικὴ πληροφορία ὑπάρχει. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην θέλοντες ν' ἀναπληρώσωσιν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, καίτοι τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ κόσμῳ μορφῆς τοῦ διδασκάλου ἦτο δευτερευούσης δι' αὐτοὺς σημασίας, ἀνέτρεξαν εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν προφητῶν, ἐξ ὧν ὅμως δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι γνῶμαι ἐσχηματίσθησαν. Οἱ μέν, ἐν οἷς ὁ Ἰουστῖνος, Κλήμης Ἀλεξανδρεύς, Ὠριγένης κ. ἄ., στηριζόμενοι εἰς τὸν Ἡσαΐαν (νγ' 2—3) ἀπεφαίνοντο, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἄσχημος τὴν ὄψιν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἄλλοι, ὡς ὁ Χρυσόστομος, Ἱερώνυμος κ. ἄ., ἔχοντες ὡς βάσιν τὸν Δαυΐδ (Ψαλμ. μδ' 3) παρεδέχοντο τὸν Χριστὸν ὡραῖον. Ἡ δευτέρα αὕτη γνώμη, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὡραῖος, ἐπεκράτησε τέλος ὁριστικῶς. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν τέχνην τῶν κατακομβῶν, οἱ Χριστιανοὶ παρέστησαν τὸν Ἰησοῦν κυρίως διὰ συμβολικῶν καὶ ἀλληγορικῶν εἰκόνων. Ἐκ τῶν συμβολικῶν παραστάσεων αἱ μᾶλλον διαδεδομέναι εἶναι ὁ ἰχθὺς καὶ ὁ ἀμνός. Ὁ *ἰχθὺς* εἶναι ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων χριστιανικῶν συμβόλων, ἀναφαινόμενον ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Τὸ σύμβολον τοῦτο εἶναι ὡς γνωστὸν καὶ ἀκροστιχὶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀναλυομένη ὡς ἑξῆς: ι=Ἰησοῦς, χ=Χριστός, θ=Θεοῦ, υ=Υἱός, σ=Σωτήρ. Κατά τινας τοῦτο ἔχει ἀλεξανδρινὴν τὴν προέλευσιν καὶ σχετίζεται ἴσως μὲ προχριστιανικὴν συριακὴν λατρείαν τοῦ ἰχθύος. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, τοῦτο ἀπαντᾶ συνηθέστατα, ἄπειρα δὲ εἶναι τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἐφ' ὧν εἰκονίζεται. Ἀπὸ τοῦ Δ' ὅμως αἰῶνος ἄρχεται λησμονούμενον, μετὰ δὲ τὸν Ε' αἰῶνα ἀπαντᾷ σπανιώτατα καὶ ἔχει πλέον χαρακτῆρα κοσμήματος. Ὁ *ἀμνὸς* εἶναι σύμβολον ἀναφαινόμενον κάπως ἀργότερον, περὶ τὸν Δ' αἰῶνα, ἐν τῇ τέχνῃ. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν παλαιότεραι τοῦ Δ' αἰῶνος εἰκόνες ἀμνῶν, ἀλλ' αὗται δὲν εἰκονίζουσι τὸν Ἰησοῦν ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς πιστούς.

Ἡ παράστασις τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀμνοῦ φαίνεται σχετιζομένη πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν «ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (*Ἰωάν.* α' 29). Ὁ ἀμνὸς ὅταν εἰκονίζῃ τὸν Ἰησοῦν φέρει φωτοστέφανον ἢ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὑπάρχει μικρὸς σταυρός. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀμνοῦ παύει τὸν Ζ' αἰῶνα συνεπείᾳ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (692)· ἡ δυτικὴ ὅμως Ἐκκλησία ἐξηκολούθησε καὶ ἀργότερον χρησιμοποιοῦσα τὴν συμβολικὴν ταύτην ἀπεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τῶν ἀλληγορικῶν παραστάσεων τοῦ Χριστοῦ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ τοῦ Καλοῦ ποιμένος. Ὁ *Καλὸς ποιμὴν* εἶναι εἰκὼν ἐμπνευσθεῖσα ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ «ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός...». Ὁ Χριστὸς ὡς Καλὸς ποιμὴν εἰκονίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον νέος ἀγένειος, μὲ βραχὺν χιτῶνα, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων πρόβατον. Ἀπειράριθμοι εἶναι αἱ ἐπὶ τῶν μνημείων ἀπεικονίσεις τοῦ Καλοῦ ποιμένος, ὅπως καὶ εἰς αὐτοτελῆ ἀκόμη ἀγάλματα παριστάνετο, τοποθετούμενα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὑπεράνω κρηνῶν, ὡς μαρτυροῦσι σύγχρονοι ἱστορικοί, καὶ ἐπὶ τάφων ἀκόμη. Ἡ παράστασις αὕτη τοῦ Καλοῦ ποιμένος, ἡ τόσον ἀγαπητὴ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, μετὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἀρχίζει νὰ λησμονῆται κατὰ δὲ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐξαφανίζεται σχεδὸν παντελῶς. Παρὰ τὸν Καλὸν ποιμένα ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη ἀλληγορικὴ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁ *Ὀρφεύς*, λίαν ἐπίσης ἀγαπητὴ εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανούς. Αὕτη, ὡς τοὐλάχιστον πιστεύεται, βασίζεται κυρίως ἐπὶ τοῦ μύθου, καθ' ὃν ὁ Ὀρφεὺς διὰ τῆς μουσικῆς του τέχνης κατεπράϋνε καὶ αὐτὰ τὰ θηρία. Οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς διδασκαλίας του ἔφερεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας τοὺς εἰδωλολάτρας. Καὶ ἡ παράστασις αὕτη, ἥτις κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους συχνότατα ἀπεικονίζεται, μετὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον ἐξαφανίζεται παντελῶς.

Πλὴν τῶν συμβολικῶν καὶ ἀλληγορικῶν παραστάσεων τοῦ Χριστοῦ διεμορφώθησαν ἐκ παραλλήλου κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους καὶ εἰκόνες τινὲς τοῦ Χριστοῦ οὐδεμίαν βεβαίως σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν πραγματικὴν μορφὴν αὐτοῦ, ἥτις δὲν ἦτο γνωστή, ἀλλὰ παριστάνουσαι ἰδιώδη τινὰ τύπον ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν τέχνην. Εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας ὁ Ἰησοῦς παρίσταται ὡς νέος ἀγένειος μὲ στρογγύλον πρόσωπον καὶ κόμην οὔλην, ἄλλοτε μὲν βραχεῖαν, ἄλλοτε δὲ μακροτέραν, πίπτουσαν ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὁ τύπος, ὅστις ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ὀνομάζεται συνήθως ἑλληνιστικός, εἶναι καταφανὴς ἀπομίμησις ἀρχαίων προτύπων, ἰδίως τοῦ πραξιτελείου κύκλου. Ὡς πρὸς τὴν στάσιν τέλος τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἑλληνιστικοῦ τούτου τύπου διακρίνονται δύο εἴδη. Ὁτὲ μὲν ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ὡς ῥήτωρ ἢ διδάσκαλος ὄρθιος, φέρων μακρὸν ἱμάτιον καὶ ἔχων τὴν στάσιν, ἣν ἡ ἀρχαία τέχνη ἔδωκεν εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν ῥητόρων καὶ ποιητῶν (Αἰσχίνης, Σοφοκλῆς κλπ.), ὁτὲ δὲ εἰκονίζεται ὡς βασιλεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ κρατῶν εἰλητάριον.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, καθ' οὓς ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζετο ὡς ἀγένειος νεανίας ἰδεώδους μορφῆς, εἷς ἄλλος τύπος εἶχε δημιουργηθῆ ἐκ παραλλήλου, ἕλκων τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἀνατολῆς καὶ δὴ ἐκ Παλαιστίνης, καλούμενος συνήθως ἰουδαϊκός. Κατ' αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται ἐν ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, φέρων γένειον καὶ κόμην μακρὰν χωριζομένην εἰς τὸ μέσον τῆς κεφαλῆς καὶ πίπτουσαν εἰς βοστρύχους ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὁ τύπος οὗτος, δημιουργηθεὶς ἐν Παλαιστίνῃ, ἔχει ὡς πρότυπα τοὺς Ἰουδαίους τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὴν μορφήν, ἣν ἔπρεπε νὰ εἶχεν ὁ Ἰησοῦς. Ἡ ἰουδαϊκὴ αὕτη μορφὴ τοῦ Ἰησοῦ, βαίνουσα κατ' ἀρχὰς παραλλήλως πρὸς τὸν ἑλληνιστικὸν τύπον, σὺν τῷ χρόνῳ ὑπερισχύει, ἀπὸ δὲ τοῦ Ζ' αἰῶνος γίνεται ὁ ἀποκλειστικὸς σχεδὸν τύπος, καθ' ὃν εἰκονίζεται ὁ Σωτὴρ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ Θ' καὶ ἐφεξῆς αἰῶνος χρόνους, τὴν κυρίως βυζαντινὴν περίοδον, ὁ ἐντελῶς πλέον κυριαρχήσας ἰουδαϊκὸς τύπος χρησιμεύει πρὸς ἀπόδοσιν τῆς μορφῆς τοῦ Ἰησοῦ ὄχι μόνον εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ, τῆς εὐαγγελικῆς δηλαδὴ ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτοῦ εἰκόνας, ὧν σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ τοῦ Παντοκράτορος. Ὁ Ἰησοῦς ὡς Παντοκράτωρ τοποθετεῖται κυρίως εἰς τὸν τροῦλλον τῶν ἐκκλησιῶν, εἶναι δὲ ἐκεῖ συμφώνως πρὸς τὴν μυστικὴν ἑρμηνείαν τῶν Βυζαντινῶν, ὡς ὁ δημιουργός, ὅστις κύπτων ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιβλέπει, ὡς ἀπὸ παραθύρου, τὴν οἰκουμένην. Οἱ μεταγενέστεροι βυζαντινοὶ χρόνοι ἐδημιούργησαν καὶ ἄλλας τινὰς μεμονωμένας εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ (μέγας ἀρχιερεύς, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος κλπ.), οἵτινες ὅμως ἔχουσι δευτερεύουσαν σημασίαν καὶ ἀκολουθοῦσιν ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ τοὺς παραδεδομένους τύπους καὶ κυρίως τὸν ἰουδαϊκόν.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

Β'. Δυτικὴ καὶ νεωτέρα τέχνη. Μέχρι τέλους τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μ. Χ. ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐξετελοῦντο ἀπεικονίσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χονδροειδεῖς. Ἤθη βαρβαρικά, ταπεινὴ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, στεναὶ καὶ αὐστηρῶς ἱεροκρατικαὶ καλλιτεχνικαὶ ἀντιλήψεις, ἔτι δὲ διηνεκὴς ἀπασχόλησις εἰς πολεμικὰς περιπετείας, δὲν ἐπέτρεπον τὴν διαμόρφωσιν ἀρτίου τινὸς τύπου. Ἐν τούτοις ὅμως θὰ ἦτο ἄδικον, ἐάν τις δὲν ἀπέδιδε τὴν προσήκουσαν σημασίαν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Καρόλου καὶ ἐντεῦθεν καλλιεργηθεῖσαν ῥωμανικὴν τέχνην, ἥτις, παρὰ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις της, παρὰ τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀδεξιότητα περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, παρὰ τὴν συμβατικότητα εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀτελεστάτην προσαρμογὴν πρὸς τὴν πραγματικότητα, αἵτινες τὴν χαρακτηρίζουν, κατέλιπεν ἔργα τινὰ ἐξαιρέτως ἐνδιαφέροντα. Μία μάλιστα τῶν σχολῶν τῆς ῥωμανικῆς τέχνης, ἡ σχολὴ τοῦ Cluny, εἰς ἣν οἱ μοναχοὶ τοῦ φερωνύμου μοναστηρίου προσήνεγκαν ὡς πρότυπα θαυμαστὰς βυζαντινὰς μικρογραφίας, φυλασσομένας εἰς τὰς πολυτίμους βιβλιοθήκας των, παρουσιάζει καὶ ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ μέγα ἐνδιαφέρον. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ σχολαὶ τῆς ῥωμανικῆς τέχνης, ἡ τοῦ Λαγκεντόκ, ἡ ὠβερνιακή, ἡ τῆς Δύσεως, ἡ τῆς Ile-de-France καὶ ἡ προβηγκιανὴ ἐξειργάσθησαν Χριστοὺς πλήρεις αὐστηρᾶς μεγαλοπρεπείας καὶ ἐπιβλητικότητος. Τὰ χαρακτηριστικώτατα ἔργα πασῶν τούτων τῶν σχολῶν εὑρίσκονται εἰς Ἄρλην, Ὠτέν, Μπαλιέ, Καόρ, Σαρλιέ, Σάρτρην, Κλερμὸν-Φερράν, Κλινῦ, Σαριτὲ σὺρ Λουάρ, Μουασσάκ, Μοζά, Πουατιέ, Ρένς, Σαίντ, Σαὶν-Ζίλλ, Σουγιάκ, Τουλούζην καὶ Βεζελαί.

Βυζαντιναὶ ἐπιδράσεις συνετέλεσαν σπουδαίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τύπων τῆς ῥωμανικῆς τέχνης, μάλιστα δὲ τοῦ τύπου τοῦ Χριστοῦ. Δέον νὰ παρατηρηθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι ἐκ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ῥωμανικὴν περίοδον, ἠσκήθησαν ἡ πλαστικὴ καὶ ἡ ἀναγλυφοποιία. Ἔτι δέ, ὅτι αἱ ἐπιδράσεις αὗται κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ σημαντικώτεραι καὶ διηυκόλυναν εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γοτθικῆς τέχνης, ἥτις διεδέχθη τὴν ῥωμανικὴν τοιαύτην. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ὑφισταμένην διαφοράν, πρέπει ν' ἀντιπαραθέσωμεν ἐπὶ παραδείγματι τὸν Χριστὸν τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τροφίμου τῆς Ἄρλης πρὸς τὸν Χριστόν, τὸν «Ὡραῖον Θεὸν» ἐπικαλούμενον, τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀμιένης. Παρὰ τὰς ἐλλείψεις καὶ τὴν ἐνιαχοῦ παρατηρουμένην τραχύτητα τῆς τελευταίας ταύτης ἀπεικονίσεως, ἡ ἐξεργασία τοῦ προσώπου, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἁπλότης συγχρόνως τῆς στάσεως, ἡ θαυμαστὴ γαλήνη τῆς ἐκφράσεως, ἡ φυσικότης τῶν χειρονομιῶν, ἡ ἱκανοποιητικὴ κόλπωσις καὶ πτύχωσις τοῦ ἐνδύματος, εἶναι τόσον ἀξιοπαρατήρητοι, ὥστε νὰ δύναταί τις εὐλόγως νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι σπουδαία εἶναι ἡ ἐπελθοῦσα μεταλλαγή. Ὁ Χριστὸς τῆς «Ἐσχάτης κρίσεως» τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ἔργον τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὁ διδάσκων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποστόλων Χριστὸς τῆς μητροπόλεως τῆς Ἀμιένης, ἱσπανικοί τινες καὶ γερμανικοὶ Χριστοὶ ἢ τῆς αὐτῆς ἢ ὀλίγον ὑστερωτέρας περιόδου ἀποτελοῦν ἐξαιρέτους ἀπεικονίσεις τῆς θείας προσωπικότητος, τραχείας εἰσέτι ἐν μέρει, ἀλλὰ πλήρους ὑπερόχου γαλήνης ἢ ἐπιβάλλοντος μεγαλείου, μὲ δόσιν δέ τινα ῥεαλισμοῦ καί τι ὡς φρικίασιν πάθους συγκεκροτημένου καὶ ἀληθοῦς.

Τοιουτοτρόπως ἡ γοτθικὴ τέχνη προλειαίνει τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν. Ἀναφαίνεται δ' αὕτη ἐν Ἰταλίᾳ οἱονεὶ ἐκβλαστάνουσα ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, ἥτις μεγίστην ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἤσκησεν ἐπιρροήν. Οἱ Χριστοὶ τῆς πρωΐμου λεγομένης Ἀναγεννήσεως ἵστανται μεταξὺ τοῦ αὐστηροῦ, ἀσκητικοῦ, σκυθρωποῦ βυζαντινοῦ τύπου καὶ τοῦ πλήρους σφρίγους, φυσικῆς ἀληθείας καὶ ἀνθρωπίνης ἐκφράσεως τύπου τῆς ἰταλικῆς ἀκμῆς. Ἡ σπουδὴ τῆς φύσεως καὶ ἡ μελέτη τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος δημιουργεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μίαν νέαν τέχνην, ἥτις δὲν προσπαθεῖ πλέον νὰ παρουσιάσῃ ἁπλᾶ περιβλήματα ἀθανάτων ψυχῶν, ἀλλὰ ζῶντα σώματα πλήρη χυμῶν, ὑγιᾶ, χαρίεντα, ἀπόνως διάγοντα. Ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος δίδεται ἡ πρώτη ὤθησις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην διὰ τῶν ἔργων ἑνὸς μεγαλοφυοῦς γλύπτου, τοῦ Ἰωάννου Πιζάνο, καὶ ἑνὸς μεγαλοφυοῦς ζωγράφου, τοῦ Τζιόττο. Ἀλλὰ καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τούτων, ὡς καὶ τινων ἄλλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον νεωτεριστῶν, ὡς ὁ Μπουφφαλμάκο καὶ ὁ Σίμων Μέμμι, τὰ ἔργα διατηροῦν εἰσέτι ἔκδηλα τὰ ἴχνη τῶν ἱεροκρατικῶν παραδόσεων, ἀνταυγάζοντα τὸν ἀσκητισμόν, τὴν ἱεροπρέπειαν, τὸ κατανυκτικὸν ἠμίφως, τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν περισυλλογὴν τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἁπλῆ θεώρησις ἑνὸς τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Τζιόττο, τοῦ «Χριστοῦ πρὸ τοῦ ἀρχιερέως Καϊάφα», εὑρισκομένου ἐν τῇ Santa Maria dell' Arena τῆς Παδούης, καταδεικνύει σαφέστερον παντὸς ἄλλου πόσον στενὴ εἶναι ἔτι ἡ ἐξάρτησις τῆς τέχνης τούτου ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας. Μαθητὴς τοῦ Τζιόττο, ὁ Φρὰ Ἀτζέλικο, ὁ θαυμάσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς μυστικιστικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς ζωγραφικῆς, δίδει εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ ἄφθαστον γαλήνην, μακαριότητα, εὐγένειαν καὶ χάριν. Διὰ τὸν καλλιτέχνην αὐτόν, ὅστις ἐτήκετο ἀπὸ τὰς φλόγας τοῦ θείου ἔρωτος, μὲ τὴν ἁγνὴν ψυχὴν καὶ τὴν καθαρὰν διάνοιαν, ὁ Χριστὸς ἦτο τὸ ὑπέρτατον σύμβολον πάσης ἀρετῆς, ἡ ἤρεμος χάρις καὶ ἡ πλήρης γοητείας γαλήνη. Οὕτως ἀπεικονίζει αὐτὸν ἐν τῇ «Ἀναστάσει» τῇ ἀποκειμένῃ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Φλωρεντίας, εἰς τὴν «Στέψιν τῆς Παρθένου» τὴν ἀποκειμένην εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ αὐτὸ ἢ ἐλαφρῶς παρηλλαγμένον ὕφος μακαριότητος ἔχουν καὶ οἱ Χριστοὶ τοῦ Περουτζῖνο, τοῦ Πιντουρίκκιο καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς καλλιτεχνικῆς του σταδιοδρομίας.

Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ τότε θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὑπῆρξεν ὁ Λεονάρδος ντὰ Βίντσι. Ἐπέτυχε δὲ τοῦτο ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἐν τῷ «Μυστικῷ δείπνῳ» του, τῷ ζωγραφηθέντι ἐν Μιλάνῳ εἰς τὴν Santa Maria della Gracia. Οὐδὲν ἔργον θρησκευτικοῦ περιεχομένου συνδυάζει τόσην ἁπλότητα, τόσην ἔκφρασιν ἁγιότητος καὶ τόσην δύναμιν ἐκφράσεως, ὅσας τὸ ἔργον τοῦτο. Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ κατέχει τὸ κέντρον τῆς ὅλης συνθέσεως· θεῖον φῶς ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ, καταυγάζον τὸ σύνολον· ἡ δὲ μορφή του ἀποπνέει οὐ μόνον ὑπέροχον γοητείαν σωματικοῦ κάλλους, ἀλλὰ καὶ ψυχικὴν ἀνωτερότητα καὶ ἀγαθότητα καὶ πλήρη σοβαροῦ καὶ συγκαταβατικοῦ μεγαλείου ἐπιβλητικότητα.

Πλήρης μεγαλείου, ὑπὲρ ἄνθρωπον ὡραιότητος καὶ ἐπιχαρίτως ἐκφραζομένης παντοδυναμίας, ἐ-

Digitized by Google

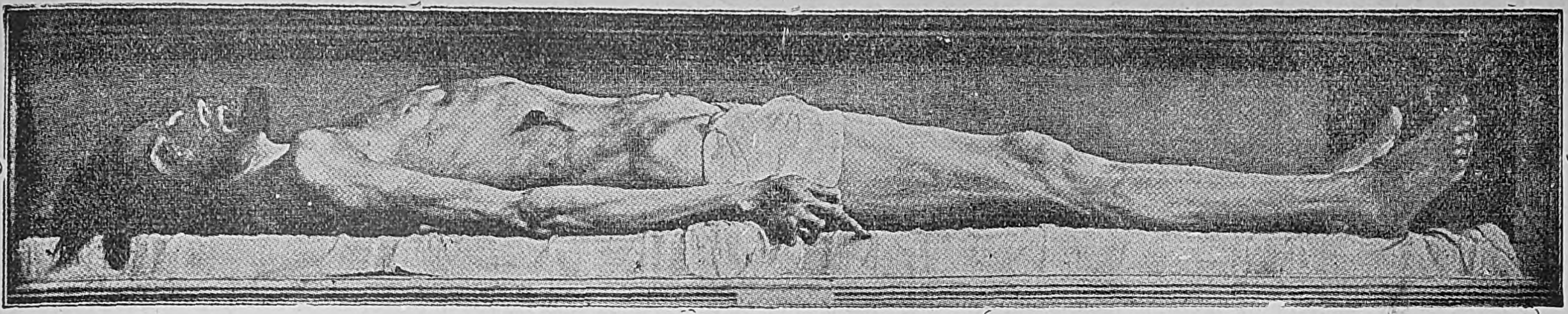

Χὰνς Χολμπάϊν: Ὁ Ἰησοῦς νεκρός.

Ἀντρέα ντὲλ Σάρτο: Ὁ Θρῆνος.

Ροῦμπενς: «Σινδόνι καθαρᾷ...»

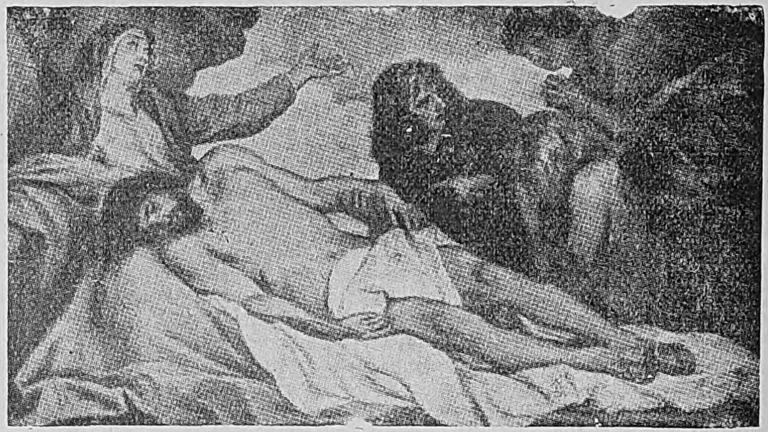

Βὰν Ντάϋκ: Ἡ ταφή.

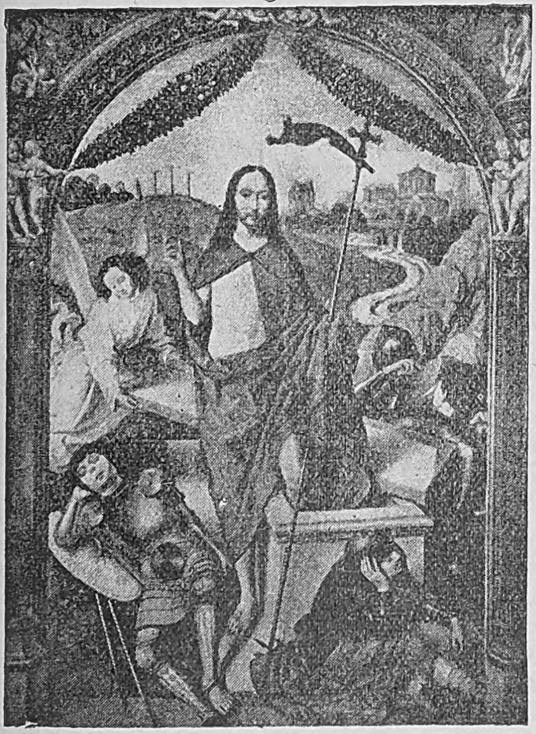

Χὰνς Μέμλιγκ: Ἡ Ἀνάστασις.

Σ. Βουέ: Ὁ Ἰησοῦς ἐμφανιζόμενος εἰς τὴν Μαγδαληνήν.

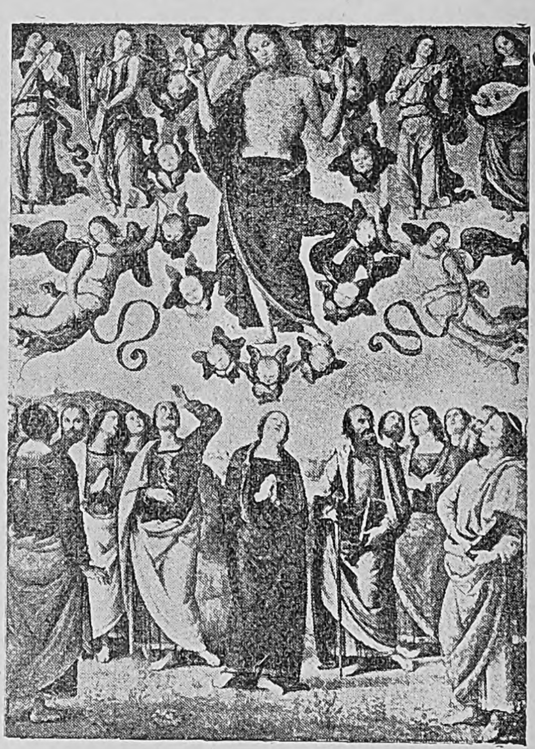

Περουτζίνο: Ἡ Ἀνάληψις.

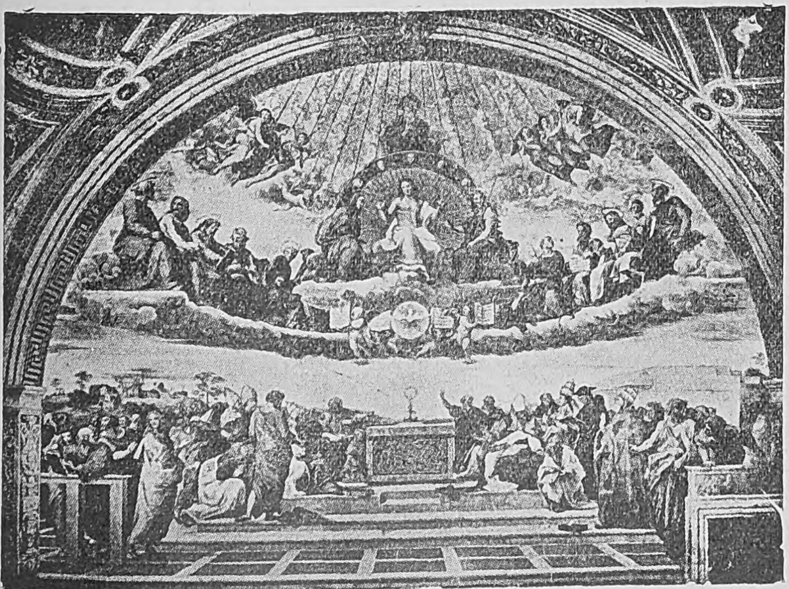

Χ. Ὄλμαν Χούντ: Τὸ Φῶς τοῦ Κόσμου.

Χὰνς Μέμλιγκ: Ὁ Ἰησοῦς ἐν μέσῳ τῶν μουσικῶν Ἀγγέλων.

Digitized by Google

ναι ὁ Χριστὸς τῆς «Μεταμορφώσεως» τοῦ Ραφαήλ. Οὐδεὶς καλλιτέχνης ἠδυνήθη ἴσως νὰ παράσχῃ πνευματικωτέραν ἐξεικόνισιν τῆς φυσιογνωμίας τοῦ Ἰησοῦ, νὰ δώσῃ τοιοῦτο ἰδεαλιστικὸν βάθος, νὰ κάμῃ τόσον τολμηρῶς καὶ τόσον ἐπιτυχῶς τὸ ἅλμα ἀπὸ τῆς ἁπτῆς καὶ ζώσης πραγματικότητος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἰδεώδους.

Ἰσχυρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος εἰς ὅλην τὴν τέχνην τῆς Ἀναγεννήσεως. Αἱ ἀναπαραστάσεις τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου προσηρμόσθησαν μετ' ἐλευθερίας καὶ δημιουργικοῦ πνεύματος εἰς τὰ νέα πρότυπα. Τοιουτοτρόπως ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται ἤδη ὡς κομψὸς καὶ ἐπίχαρις Ἀπόλλων ἢ Ἡρακλῆς φοβερὸς ἢ Ζεὺς ρίπτων μετὰ θείας ὀργῆς τὸν κεραυνόν· τοιοῦτος εἶναι ὁ Χριστὸς τῆς «Ἐσχάτης κρίσεως» τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐν τῷ Σιξτείῳ παρεκκλησίῳ. Ἀποτελεῖ ἀντάξιον στεφάνωμα τοῦ μνημειώδους τούτου ἔργου, τὸ ὁποῖον, μολονότι ἀριστούργημα τῆς ζωγραφικῆς, ἔχει τὰς μεγίστας καὶ πλείστας τῶν πλαστικῶν ἀρετῶν καὶ διαπνέεται ἀπὸ τόσην βαίαν παθητικότητα, τόσην ὀργὴν καὶ τόσην ἀσκητικὴν αὐστηρότητα, ὅσας οὐδεὶς ποτε καλλιτέχνης ἠδυνήθη νὰ ἐκφράσῃ ἀλλαχοῦ.

Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς βενετικῆς ζωγραφικῆς σταθμὸν διὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς φυσιογνωμίας τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ ὁ πίναξ τοῦ Τισιανοῦ, ὁ εἰκονίζων τὸν «Χριστὸν δεχόμενον τὸν κῆνσον ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον» καὶ ἀποκείμενος εἰς τὴν Βασιλικὴν πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. Ἀνήκει καὶ οὗτος εἰς τοὺς ἰδεώδεις, τοὺς ὑπὲρ ἄνθρωπον Χριστοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ γλυκύτης τοῦ βλέμματός του, ἡ θαυμασία ἠρεμία τοῦ προσώπου του, ἡ εὐγένεια καὶ ἡ συγκεκρατημένη χάρις τῆς φυσιογνωμίας του ἀναδεικνύουν τοῦτον πρόσωπον πράγματι ἱστάμενον ὑπεράνω τοῦ κόσμου τούτου. Ὅλως ἀντίθετος εἶναι ἡ ἑτέρα ἐκείνη σύνθεσις τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου, ἡ φερομένη ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ δι' ἀκανθῶν στεφάνωμα». Ἔκφρασις ἄλγους, ταραχὴ καὶ ἔκρηξις βιαίας συγκινήσεως χαρακτηρίζουν τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἀλγοῦντες ἄλλωστε Χριστοὶ μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καρτερίας ἀποτελοῦν ἕνα τῶν χαρακτηριστικῶν τύπων, οὓς ἐξειργάσθη ἡ Ἀναγέννησις, συχνάκις ἀπαντῶντα καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Πρότυπος εἰς τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι ὁ πασίγνωστος πίναξ τοῦ Γκουΐντο Ρένι, ὁ τιτλοφορούμενος «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος!» (Ecce homo). Ὁ Γκουΐντο Ρένι ἐν τῇ συνθέσει ταύτῃ ἐνεπνεύσθη ἐκ τοῦ ἀρχαίου συμπλέγματος τοῦ Λαοκόοντος· ἠδυνήθη δὲ διὰ θαυμασίας δυνάμεως ἐκφράσεως ν' ἀποτυπώσῃ εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ ὅλων τὴν ἔντασιν τοῦ σωματικοῦ ἄλγους, ὅλην τὴν πικρίαν τῆς ψυχικῆς ταλαιπωρίας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν θείαν καρτερίαν καὶ συγκατάβασιν. Ἀξιομνημόνευτος μεταξὺ τῶν ἀλγούντων Χριστῶν εἶναι καὶ ὁ «Χριστὸς εἰς τὸν στῦλον» τοῦ Σάντομα. Εἰς τὴν Ἀναγέννησιν ἀνήκουν καὶ πάμπολλοι ἀπεικονίσεις τοῦ θείου βρέφους, ποικίλλουσαι ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ καλλιτέχνου καὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐξετελέσθησαν. Μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων τάσσονται αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὸν Ραφαήλ, τὸν Ἀνδρέαν ντὲλ Σάρτο καὶ τὸν Κορρέγιο. Διάφοροι κατὰ τὸ πλεῖστον, μολονότι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἰταλικῶν προτύπων δημιουργηθέντες, εἶναι οἱ Χριστοὶ τῆς φλαμανδικῆς τέχνης. Ὅλως ἰδιότυποι, καταφανῶς δὲ ἀνθρώπινοι, εἶναι οἱ Χριστοὶ τῶν παλαιῶν Φλαμανδῶν διδασκάλων, ἑνὸς Χὰνς Μέμλιγκ, ἑνὸς Βὰν ντὲρ Γκόες, ἑνὸς Γεράρδου Δαυΐδ. Πλήρεις ἄλγους, ἐξουθενώσεως καὶ ταπεινώσεως εἶναι αἱ ἀπεικονίσεις τοῦ Βὰν ντὲρ Βάϋντεν, ἐνῷ ὁ Ροῦμπενς ἢ ὁ Βὰν Ντάϋκ ἀπεργάζονται εὐμελῆ σώματα, φυσιογνωμίας οὐχὶ ὀξείας ἔν τε τῇ χαρᾷ καὶ τῇ θλίψει αὐτῶν, στάσεις ἁβράς. Τοιουτοτρόπως ἐμφανίζεται ὁ Χριστὸς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐκ τῶν δραματικωτέρων ἐπεισοδίων τοῦ βίου του ἐμπνευσμένους πίνακας τοῦ Ροῦμπενς.

Περισσότερος ρεαλισμός, σκοτεινὴ σκέψις καὶ σκυθρωπὴ φαντασία ὑπάρχει, κατὰ διάφορον εἰς ἑκατέραν τρόπον, εἰς τὴν ἱσπανικὴν καὶ τὴν γερμανικὴν τέχνην ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν. Ρῖγος φρίκης προκαλεῖ ὁ «Νεκρὸς Χριστὸς» τοῦ Χολμπάϊν, ὁ δὲ «Ἐσταυρωμένος» τοῦ Ντύρερ, ὑψούμενος ἐν τῷ μέσῳ καταξήρου, γυμνοῦ καὶ ἄκρως μελαγχολικοῦ τοπίου, ὑποβάλλει κατὰ τὸν μᾶλλον ἐκφραστικὸν τρόπον τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως, ἐνῷ ὁ Μοραλές, ὁ Βελάσκουεθ καὶ ὁ Ριμπάλτα δίδουν «Θεανθρώπους» πλήρεις ἀνθρωπίνων συναισθημάτων. Ἡ περιοχὴ μάλιστα, ἐν ᾗ κατ' ἐξοχὴν συναντᾷ τις τοὺς μᾶλλον ἀνθρωπίνους Χριστούς, εἶναι ἡ τῆς ἱσπανικῆς γλυπτικῆς. Σώματα ἀλγοῦντα ἢ κατεσπαραγμένα ἤδη ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων, ἔκφρασις ἀποκαρδιώσεως, συγκερασμὸς τῆς μακροθυμίας καὶ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας μετὰ τῆς ἐσχάτης ταπεινώσεως καὶ τῆς ἁγιότητος μετὰ τῆς ἀπελπισίας. Ὀλίγα εἶναι τὰ δημιουργήματα ἐκεῖνα, εἰς ἃ ἀνευρίσκει τις τὸν ἰδεώδη ἐκεῖνον, πέραν τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ ἄλγους, τύπον τοῦ Χριστοῦ. Ἀντιθέτως τὰ βίαια καὶ ταραχώδη ἔργα κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν. Μνημονεύομεν τὸν «Ἐσταυρωμένον» τοῦ Montanes (καθεδρικὸς ναὸς Σεβίλλης), τὴν «Πτῶσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» τοῦ Φραγκίσκου Θαρθίλιο, τὰς ἀπεικονίσεις τοῦ Damian Forment ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς Huesca. Δὲν πρέπει νὰ παραλίπῃ τις τοὺς Χριστοὺς τοῦ Ρέμπραντ, μάλιστα δὲ τὸν ἐν Λούβρῳ ἀποκείμενον «Χριστὸν εἰς Ἐμμαοὺς» μὲ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἔκφρασιν τῆς ὑπερτάτης ἀγαθότητος, τῆς θείας γαλήνης, τῆς ἀτελευτήτου μακροθυμίας καὶ τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐπιβάλλοντος μεγαλείου. Μοναδικοὶ εἶναι οἱ Χριστοὶ τοῦ Γκρέκο. Διὰ τῆς ἰδιοτύπου του τέχνης ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἠδυνήθη νὰ παράσχῃ μίαν ὅλως ἐξιδανικευμένην, πλήρη μυστικοῦ μεγαλείου, δραματικότητος καὶ παραδόξου γοητείας ἔκφρασιν τοῦ Ἰησοῦ.

Ἡ νεωτέρα τέχνη, τραπεῖσα πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις, δὲν ἀφιέρωσεν οἵας δυνάμεις καὶ προσπαθείας ἀφιέρωσεν ἡ τέχνη τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν θρησκευτικῶν θεμάτων. Αἱ θρησκευτικαὶ ὅμως παραστάσεις οὐδέποτε ἔλειψαν. Ἠκολούθησαν δ' αὗται, ὡς εἶναι φυσικόν, τὰς τεχνοτροπίας καὶ τὴν νοοτροπίαν ἑκάστης ἐποχῆς. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων νεωτέρων ἔργων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὸν «Χριστὸν» τοῦ Μποννὰ (κακουργιοδικεῖον Παρισίων), τὸν «Χριστὸν» τοῦ Ἑννὲρ (μουσείου Στρασβούργου), τὸν «Χριστὸν παραμυθοῦντα» τοῦ A. Scheffer (συλλογὴ Fodor, Ἄμστερνταμ), τὸν Χριστὸν τοῦ Φρειδερίκου φὸν Οὗντε εἰς τὸ ἔργον του: «Komm Herr Jesu, sei unser Gast...» (Ἐθνικὴ πινακοθήκη Βερολίνου), τὸν «Χριστὸν ἐν Ὀλύμπῳ» τοῦ Μὰξ Κλίγκερ καὶ τὸν «Χριστὸν πρὸ τοῦ Πιλάτου» τοῦ Munkacsy (1889).

Ἐν τῇ συγχρόνῳ θρησκευτικῇ τέχνῃ διακρίνομεν ἰσχυράς τινας προσωπικότητας, ὡς ὁ Maurice Denis καὶ ὁ Georges Desvallières. Ὁ πρῶτος τούτων διὰ τῆς εἰλικρινείας καὶ τοῦ βάθους τῆς πίστεώς του κατεβίβασε τὸ θεῖον ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δεύτερος, γνωρίσας τὴν βαθυτάτην ἀγωνίαν τῆς ψυχῆς πρὸ τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πεπρωμένου, ἐκφράζει τὰς θρησκευτικάς του συλλήψεις εἰς παραστάσεις πλήρεις πάθους, ὁρμῆς καὶ ἐξάρσεως, ὡς ἡ διάσημος «Ἁγία Καρδία» του, ἐν ᾗ ὁ Χριστός, καθῃμαγμένος ἀπὸ τὰς ἀκάνθας, σχίζει τὸ στῆθός του διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν εἰς στιγμὰς ὑπερτάτης ἀπογνώσεως καὶ ὀδύνης. Ἄλλαι τινὲς ἐνδιαφέρουσαι ἀπεικονίσεις τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ τέχνῃ εἶναι αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὸν J. Hebert-Stevens («Pietà»), εἰς τὸν Marcel Lenoir (ὁ Χριστὸς βρέφος ἐν τῇ συνθέσει: «Ἡ στέψις τῆς Παρθένου»), εἰς τὸν G. Rouault («Τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ») εἰς τὸν Φινλανδὸν Sallinen καὶ εἰς τὸν πρό τινος (1929) θανόντα διάσημον Γάλλον γλύπτην Γεώργιον Μπουρντέλ («Ἡ παρθένος τῆς Ἀλσατίας»). Ἐν ἐπιμέτρῳ δέον νὰ μνημονευθοῦν ἐνταῦθα αἱ σημαντικώτεραι τῶν *σειρῶν* ἀπεικονίσεων εἰλημμένων ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι δ' αὗται: α) Ἡ τοῦ Τζιόττο, ἐκτελεσθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς Santa Maria dell'Arena τῆς Παδούης καὶ δημοσιευθεῖσα εἰς χρωμολιθογραφίας τῷ 1857 ἐν Ἀγγλίᾳ. Περιέχει αὕτη 44 συνθέσεις. Αἱ 14 πρῶται ἀναφέρονται εἰς ἐπεισόδια σχετιζόμενα μὲ τὴν Παρθένον. Αἱ 23 ἑπόμεναι περιλαμβάνουν τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς Γεννήσεως μέχρι τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἕπονται 6 ἕτεραι συνθέσεις, ἀναφερόμεναι καὶ αὗται εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Τζιόττο Θαδδαῖον Γκάντι, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ 44η, εἰς ἣν ὁ Τζιόττο αὐτὸς ἀπεικόνισε τὴν «Ἐσχάτην κρίσιν». β) Ἡ τοῦ Τζιόττο ἐπίσης, ἀποκειμένη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Καλῶν τεχνῶν τῆς Φλωρεντίας. γ) Ἡ τοῦ Φρὰ Ἀτζέλικο, ἀποκειμένη ὁμοίως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Καλῶν τεχνῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ ἀποτελουμένη ἐκ μικρῶν συνθέσεων ἀναφερομένων εἰς τριάκοντα πέντε ἐπεισόδια τοῦ εὐαγγελίου, δ) Ἡ τοῦ Λαυρεντίου Γκιμπέρτι ἀποτελουμένη ἐξ ἀναγλύφων εὑρισκομένων εἰς τὸ βαπτιστήριον τῆς Φλωρεντίας, εἰκονίζουσα τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μέχρι τῆς Ἀναλήψεως καὶ περατωθεῖσα τῷ 1424, καὶ ε) ἡ τοῦ Μέμλιγκ, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Τουρίνου. Αὕτη τιτλοφορεῖται ὑπό τινων: «Αἱ ἑπτὰ θλίψεις τῆς Θεοτόκου», καὶ εἰκονίζει τὰ ἀπὸ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου εἰς Ἱεροσόλυμα μέχρι τοῦ δείπνου εἰς Ἐμμαοὺς ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ.

Χαράκται εἰκονίσαντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρη σειρὰν σκηνῶν τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: Giulio Bonasone (28 συνθέσεις), J. van Luycken (24 συνθέσεις), Jean Langlois, Audran καὶ Simoneau (16 συνθέσεις), Claude Gillot (64 συνθέσεις), G. Huguier ὁ υἱός (60 συνθέσεις ἐπὶ τῇ βάσει ἔργων τοῦ C. Gillot), H. Eland (12 συνθέσεις) καὶ G.-B. Mazza (6 συνθέσεις κατὰ τὸν F. Zuccaro).

Τὰς λοιπὰς ἀξιομνημονεύτους ἀπεικονίσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δέον ν' ἀναζητήσῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ ἄρθρα τ' ἀναφερόμενα εἰς τοὺς καθ' ἕκαστον τύπους τούτου ἢ εἰς τὰ σπουδαιότερα τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτόν. Ἐνταῦθα μνημονεύομεν μόνον γενικάς τινας παραστάσεις καί τινας ὅλως ἐξαιρετικὰς συνθέσεις. Εἶναι δ' αὗται: α') Αἱ εἰκονίζουσαι τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποστόλων (13 ὑαλοπίνακες διακοσμηθέντες κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Gabeth διὰ τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Goudai, τοιχογραφία τοῦ ἐν Μονάχῳ ναοῦ τῶν ἁγίων Πάντων ὑπὸ H. de Hess, σειρὰ 13 τοιχογραφιῶν τοῦ Παρμεζάνο, σειρὰ 15 χαλκογραφιῶν τοῦ Αὐγουστίνου Καρράτσι, 12 χαλκογραφίαι τοῦ Μπελλανζέ, 14 χαλκογραφίαι τοῦ Schelte). β') Ὁ Ἰησοῦς εὐλογῶν τὸν κόσμον (συχνὴ ἦτο ἡ ἀπεικόνισις αὕτη κατὰ τὸν μεσαίωνα). Ἐκ τῶν σχετικῶν ἔργων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὸ ὑπ' ἀριθ. 1899 ἀνάγλυφον ἐπὶ μέλανος λίθου τοῦ μουσείου τοῦ Κλινῦ, ἔργον τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, καὶ ἕτερον ἐπὶ πλακὸς ἐλεφαντοστοῦ ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ ἀποκείμενον, ἔργον τοῦ ΙΑ΄ ἢ ΙΒ΄ αἰῶνος. Ἕτερα ἔργα: τρίπτυχον τοῦ Ρογήρου βὰν ντὲρ Βάϋντεν, ἀνῆκον εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ μαρκησίου τοῦ Οὐεστμίνστερ, πίναξ τοῦ Ἰωάννου Μπελλίνι ἀποκείμενος εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, ἕτερος πίναξ τοῦ Τσίμα ντὰ Κονελιάνο, ἀποκείμενος εἰς τὴν Πινακοθήκην τῆς Δρέσδης, καὶ ἕτερος πίναξ τοῦ Ροζάλμπα Καριέρρα, ἀποκείμενος εἰς τὴν Πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. γ') Ὁ Ἰησοῦς κατακεραυνῶν τοὺς ἀποστάτας ἀγγέλους (πίναξ τοῦ Ροῦμπενς ἀποκείμενος εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Βρυξελλῶν καὶ σχεδίασμα τοῦ Καρόλου Λεμπρὲν εὑρισκόμενον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ντιζόν). δ') Ὁ Ἰησοῦς ὑποδεχόμενος τοὺς μάρτυρας ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ed. Cibot ἐν Saint-Leu Παρισίων). ε') Ὁ Ἰησοῦς θρηνῶν ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Ἱερουσαλὴμ (ἔργα Andrea Schiavone καὶ Aug. Scheffer). στ') Ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ οὐρανίᾳ του δόξῃ (τοιχογραφία Sorokine ἐν τῷ ρωσικῷ ναῷ τῶν Παρισίων) καὶ ζ') ὁ Ἰησοῦς κοιμώμενος ἐντὸς τῆς λέμβου κατὰ τὴν διάρκειαν καταιγίδος (πίναξ Εὐγενίου Ντελακρουᾶ).

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Αἱ σπουδαιότεραι βιογραφίαι τοῦ Ἰησοῦ εἶναι *διαμαρτυρόμεναι* μὲν αἱ τῶν *Hase* (1835), *Neander* (1845), *Keim* (1867), *Farrar* (μετάφρασις *Ἀλ. Παπαδιαμάντη* 1898), *Renan* (μετάφρασις *Ἀρ. Καμπάνη* 1915), *B. Weiss* (1882), *B. Beyschlag* (1885), *Wernle* (1916), *Edersheim* (νεωτ. ἔκδ. 19[illegible]), *Sanday* (νεωτ. ἔκδ. 1925), *Headlam* (1924), *Schlatter* (1925), *M. Goguel* (1925), *Bacon* (1927), *Nielsen* (μετάφρ. γερμανικὴ ὑπὸ *Hommel* 1928), *παπικαὶ* δὲ αἱ τῶν *Coleridge* (1869), *Schegg* (1874), *Le Camus* (1883), *Didon* (1891), *Lesêtre* (1892), *Felder* (1921), *Reatz* (1924), *Grandmaison* (1928) καὶ *Lepin* (1929), ἔνθα καὶ πληρεστέρα βιβλιογραφία. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὸ ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως λαμπρὸν ἔργον τοῦ *G. Papini* (Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ), ὅπερ ἔχει μεταφρασθῆ εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐκ τῶν ἑλληνιστὶ δὲ ὑπαρχόντων ἔργων περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν μεταφράσεων, ἀναφέρομεν τὰ τῶν *Τρ. Εὐαγγελίδου* (1896) καὶ *Πην. Σ. Δέλτα* (1925). Περὶ τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰησοῦ βλ. *Π. Μπρατσιώτου* «Ἦτο ὁ Ἰησοῦς σοσιαλιστής;» (1925). Τέλος ἄξιον μνείας καὶ τὸ νεώτατον ἔργον τοῦ Ἰουδαίου *Klausner*, ὅπερ μετεφράσθη ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου (1922) εἰς τὴν ἀγγλικὴν τῷ 1927 ὑπὸ τὸν τίτλον «Jesus of Nazareth». Διὰ τὸν Ἰησοῦν τῶν ἀποστόλων βλ. τὰ συγγράμματα βιβλικῆς θεολογίας τῶν *B. Weiss*, *Feine* καὶ *Zahn*. Ἐπίσης τὰς ἱστορίας τῶν δογμάτων τῶν *Harnack* (στ΄ ἔκδ. 1922), *Seeberg* (β΄ ἔκδ. 1908-1917), *Loofs* (β΄ ἔκδ. 1906), *Tixeront* (1912). *Schweitzer*, Geschichte der Leben-Jesu-Forschung (1913). — *Weinel*, Jesus im 19 Jahrhundert (1914). — *Pfannmüller*, Jesus im Urteil der Jahrhunderte (1908). — *Naumann*, Die verschiedenen Auffassungen Jesu in der evang. Kirche (1909). — *Schmiedel*, Die Person Jesu im Streite der Meinungen der Gegenwart (1906). — *Leipoldt*, Vom Jesusbilde der Gegenwart (γ΄ ἔκδ. 1925). — *Jordan*, Jesus und die modernen Jesusbilder (1909). — *Nippold*, Das deutsche Christusbild des 19 Jahrhunderts (1903). — *Weinel*, Das Jesusbild in den geistigen Strömungen der letzten 150 Jahre (1925). — *Böttger*, Die moderne Jesusdichtung. — *Spiero*, Die Heilandsgestalt in der neueren deutschen Dichtung (1926). — *Pinthus*, Menschheitsdämmerung (β΄ ἔκδ. 1919) — *Merz*, Religiöse Ansätze im modernen Socialismus (1919). — *Viechowski*, Proletarischer Glaube (1927). — *Windisch*, Jesus im Urteil der Socialdemocratie (1910). — *Goguel*, Jésus de Nazareth, mythe ou histoire (1925). — *Bacon*, The Story of Jesus (1927). — *Ν. Λουβαρι*, Ὁ Ἰησοῦς, ἱστορία ἢ μῦθος; («Ἑλληνικὸν ἔτος» 1929). — *Φρεππέλου - Νεοφύτου Παγίδα*, Ὁμιλίαι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ. Ἀθῆναι 1891). — *Γρηγορ. Παπαμιχαήλ*, Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον (Ἀθῆναι 1923). — *Π. Ν. Τρεμπέλα*, Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ (Ἀθῆναι 1928). — *F. Godet*, Conférences Apologétiques. La resurrection de Jésus Christ. Les miracles de Jésus Christ. La sainteté parfaite de Jésus Christ. La divinité de Jésus Christ (Neuchatel-Paris 1869). — *J. Bourchany - E. Jacquier*, Conférences apologétiques (Paris 1911). — *L. Cl. Fillion*, Les miracles de notre Seigneur Jésus Christ (Paris 1911). — *P. Schmidt*, Die Geschichte Jesu erzaehlt, (Tübingen 1899). — *Fr. Loofs*, Die Auferstehungsberichte und ihr Wert, (Tübingen 1908). — *Fr. Barth*, Hauptprobleme des Lebens Jesu, (Gutersloh 1907). — *J. Bourchany* - *J. Tixeront*, Conférences apologétiques (Paris 1910). — *L. Cl. Fillion*, Les étapes du rationalisme dans ses attaques contre la Vie de Jésus Christ, (Paris 1911). — *J. Case*, The historicity of Jesus, Chicago 1912. — *Th. J. Thorburn*, Jesus the Christ, Historical or mythical?. (London 1912). — *W. Sanday*, Christology and Personality, (Oxford 1912). — *A. E. Garvie*, Studies in the inner Life of Jesus, (London 1910). — *F. H. Chase*, The Gospel in light of historical criticism ἐν τοῖς «Cambridge Theological Essays» (London 1911). — *John Young*, The Christ of history (ἔκδ η΄, London 1[illegible]). — *D. W. Forrest*, The authority of Christ (Edinburgh 1[illegible]). — *Τοῦ αὐτοῦ*, The Christ of history and Experience. — *Seeley*, Ecce homo (London 1908).

Ἰησοῦς, πατριάρχης *Σύρος*. Τέσσαρες πατριάρχαι τῶν νεστοριανῶν Σύρων ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο (Jésuyab, Isoyahb):

—1) ***Ἰησοῦς ὁ Α΄***, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 581 καὶ ἀπέθανε τῷ 59[illegible]. Τῷ 585 συνεκάλεσεν ἐν Σελευκείᾳ σύνοδον ἐκ δύο μητροπολιτῶν καὶ εἴκοσιν ἐπισκόπων, ἥτις ἐξέδωκε 31 κανονικὰς διατάξεις. Ἔγραψε πραγματείαν κατὰ Εὐνομίου, ἑτέραν κατὰ μονοφυσι-

Digitized by Google

του τινὸς ἐπισκόπου, περὶ τῶν μυστηρίων, κανόνας καὶ ἐπιστολὰς συνοδικὰς καὶ μίαν ἀπολογίαν πιθανῶς ὑπὲρ τοῦ νεστοριανισμοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον (582—602).

—2) ***Ἰησοῦς ὁ Β'***, ἀνελθὼν τῷ 628 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Συνοδευόμενος ὑπὸ τριῶν μητροπολιτῶν καὶ πολλῶν ἐπισκόπων, μετέβη εἰς Χαλέπιον τῷ 629, ὅπου τότε εὑρίσκετο ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, καὶ ἐπιδώσας εἰς αὐτὸν σύμβολον πίστεως, ἐν ᾧ ἀνεγνωρίζοντο αἱ πλεῖσται τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἡρακλείου τὴν ἄδειαν νὰ τελῇ τὰ τῆς λατρείας ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο δ' ὅμως κατόπιν ἐγένετο ἀφορμὴ σφοδρῶν ἐπιθέσεων ἐναντίον του ὑπὸ τῶν ἄκρων νεστοριανῶν. Ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 643 καὶ 646. Ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμούς, «Ἱστορίας» ἁγιολογικοῦ περιεχομένου, ὁμιλίας, ἐπιστολὰς καὶ ποιήματα, ἀλλ' ἐκ τούτων μόνον εἷς ὕμνος ἐν τῷ νεστοριανῷ ψαλτηρίῳ περιεχόμενος ἐσώθη, μία ἐπιστολὴ δογματικοῦ περιεχομένου καὶ ἐν ἀραβικῇ μεταφράσει τὸ εἰς τὸν Ἡράκλειτον ἐγχειρισθὲν σύμβολον.

—3) ***Ἰησοῦς ὁ Γ'***, ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 650 καὶ ἀποθανὼν τῷ 657. Ἀρνούμενος ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς περσικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, ἐπολεμήθη σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Συμεὼν καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, τῶν μετὰ τὴν μωαμεθανικὴν κατοχήν, ἀναγκασθεὶς νὰ καταλίπῃ τὴν Σελεύκειαν κατέφυγεν εἰς τὴν μονὴν τῆς Bet-Abé, ὅπου θελήσας νὰ ἱδρύσῃ σχολὴν εὗρεν ἰσχυρὰν ἀντίπραξιν παρὰ τοῖς μοναχοῖς, οἵτινες εἰς τὴν ἄσκησιν μόνον ἀποβλέποντες ἀπεστρέφοντο τὴν ἐπιστήμην. Ὁ Ἰησοῦς Γ' ἔγραψεν ἀνασκευὴν αἱρετικῶν δοξασιῶν, λόγους ἐπικηδείους, ὁμιλίας, ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, παραίνεσιν πρὸς νεαροὺς μοναχούς, πολλὰς λειτουργικὰς πραγματείας, βιογραφίαν τοῦ μοναχοῦ Jésusabran καὶ πλείστας ἐπιστολάς, αἵτινες παρέχουσι πολλὰς ἀξιολόγους πληροφορίας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων.

—4) ***Ἰησοῦς βὰρ-Νούν***, διαδεχθεὶς τὸν Τιμόθεον τῷ 823 καὶ ἀποθανὼν τῷ 828 ἐν ἡλικίᾳ 84 ἐτῶν. Ἔγραψε θεολογικὸν ἐγχειρίδιον κατὰ εἰδωλολατρῶν καὶ αἱρετικῶν, λειτουργικὸν ἐγχειρίδιον περὶ ὕμνων καὶ ἀντιφώνων, ζητήματα εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἀναφερόμενα εἰς 2 βιβλία, κανόνας ἐκκλησιαστικοὺς καὶ νομικὰς διατάξεις, λόγους ἐπικηδείους, πολλὰς ἐπιστολὰς καὶ πιθανῶς μετέφρασεν ὁμιλίας Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Ε.Γ.Π.

—**Ἰησοῦς ὁ *Βασσόρας*.** Ἐπίσκοπος Σύρος Βασσόρας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Η' αἰῶνος. Συνέγραψε «Βιβλίον ἁγνείας», ἤτοι ἱστορίαν κτιτόρων μονῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ βιογραφίας ἀσκητικῶν συγγραφέων, ὡσαύτως ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν (ἀποδιδομένην ὑπό τινων εἰς ἄλλον συγγραφέα), διήκουσαν μέχρι τοῦ 713, τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν, ἑρμηνείαν εἰς τὴν Λογικὴν καὶ διαφόρους θρησκευτικὰς ὁμιλίας. Καὶ εἰς τὴν ποίησιν δὲ ἀσχοληθεὶς ἐποίησεν ἔπος εἰς 22 κατ' ἀκροστιχίδα ᾄσματα, τοῦ ὁποίου ὑπόθεσις εἶναι ὁ βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅστις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἵδρυσε τὴν μονὴν τῆς Anbar παρὰ τὸν Εὐφράτην. Ε. Γ. Π.

—**Ἰησοῦς, *Πέρσης*** μητροπολίτης. Μητροπολίτης τῆς ἐν Περσίᾳ Rewardasir κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος. Πολυμαθὴς καὶ πολυγράφος ἠσχολήθη εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν νομικήν. Ἔγραψεν ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα εἰς τὰς Ἁγίας Γραφάς, ὑπομνήματα εἰς τὰς δέκα κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους, βιβλίον περὶ τοῦ σύμπαντος καὶ ἕτερον περὶ σημείων καὶ καιρῶν, κληρονομικὸν καὶ οἰκογενειακὸν δίκαιον καὶ δίκαιον τῶν συμβολαίων. Τὰ νομικὰ αὐτοῦ ἔργα τῇ διαταγῇ τοῦ πατριάρχου Τιμοθέου τοῦ Α' μετεφράσθησαν εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς περσικῆς. Ε. Γ. Π.

—**Ἰησοῦς ὁ *Χεδάττης*.** Σύρος ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα τῆς ἐπὶ τοῦ Τίγρητος πρὸς νότον τῆς Μοσσούλης Hedatta. Ἔγραψεν ἐκτενῆ ὑπομνήματα εἰς ὅλα τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα πολὺ ἀνεγινώσκοντο ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν νεστοριανῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἰακωβιτῶν Σύρων. Ε. Γ. Π.

—**Ἰησοῦς ὁ *Νισίβεως*.** Σύρος μητροπολίτης Νισίβεως τοῦ τέλος τῆς ΙΒ' καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος. *Ἰωσὴφ βὰρ Μαλκὸν* πρότερον καλούμενος, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τῆς πρὸς νότον τῆς Ἀμίδης πόλεως Mardin καὶ τῷ 1190 προήχθη εἰς μητροπολίτην Νισίβεως. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του μετεχειρίζετο πάντοτε τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν, ἔγραψε δὲ «Βιβλίον ἑρμηνείας τῆς συριακῆς γραμματικῆς» κατὰ στήλας διπλᾶς, τὴν μίαν εἰς συριακὴν καὶ τὴν ἑτέραν εἰς ἀραβικήν, καὶ δύο διδακτικὰ ποιήματα γραμματικοῦ περιεχομένου εἰς δωδεκασυλλάβους στίχους τὸ ἓν καὶ ἑπτασυλλάβους τὸ ἄλλο. Ἔγραψεν ὡσαύτως βιβλίον περὶ πίστεως, ὁμιλίας καὶ ἐπιστολάς. Ε.Γ.Π.

—**Ἰησοῦς ὁ *Ἀρβήλων*.** Ἐπίσκοπος ὢν τοῦ Dasan ἀπὸ τοῦ 1466 προήχθη εἰς μητροπολίτην Ἀρβήλων τῷ 1443 καὶ μετωνομάσθη λαβὼν τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀξίωμα Ἰησοῦς, πρότερον καλούμενος Θωμᾶς. Ἔγραψε διδακτικὸν ἐγχειρίδιον γραμματικῆς εἰς ἑπτασυλλάβους στίχους, συλλογὴν ἐκ 50 ὑποδειγματικῶν ἐπιστολῶν, ἀσκητικὰ καὶ ἁγιολογικὰ ἔργα, ποιήματα πολλὰ ἐκκλησιαστικά, ὧν τέσσαρα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀκολουθίαν κηδείας. Ε.Γ.Π.

Ἰητραγόρας. Φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ τυράννου τῆς Μιλήτου Ἀρισταγόρα, ἐπιτυχὼν τὴν σύλληψιν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐκ Νάξου ἐπανελθόντος καὶ εἰς Μυοῦντα ὁρμοῦντος περσικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀποστασίαν τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ, συντελέσας τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρισταγόρα παρασκευαζομένην ἀποστασίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας (504 π. Χ.). Α. Θ. Σ.

ἰθαγένεια (ἡ)· βλ. *ἰθαγενής*.

—[*Ἰδιωτ. Διεθν. Δίκ.*]. *Ἰθαγένεια* καλεῖται ὁ ἔννομος δεσμὸς προσώπου τινὸς μετὰ ὡρισμένης πολιτείας. Τὸ ζήτημα τῆς ἰθαγενείας, τουτέστι τῆς διακρίσεως τῶν ὑπηκόων πολιτείας τινὸς (ἡμεδαπῶν) καὶ μὴ ὑπηκόων αὐτῆς (ἀλλοδαπῶν), ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὧν ἀπολαύουσιν ἀποκλειστικῶς οἱ ἡμεδαποί, τῶν ἀλλοδαπῶν στερουμένων τελείως αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὰ ἀστικὰ δικαιώματα, κατὰ τὰς νεωτέρας νομοθεσίας ὡς καὶ τὴν ἡμετέραν (ἀστικὸς νόμος ἄρθρ. 13), οἱ ἀλλοδαποὶ ἀπολαύουσι τῶν αὐτῶν, ὧν καὶ οἱ ἡμεδαποί, ἀστικῶν δικαιωμάτων, ἐκτὸς ἂν κατὰ νόμου διάταξιν στεροῦνται ὡρισμένου δικαιώματος. Ἐλάχιστα εἶναι ἄλλωστε τὰ ἀστικὰ δικαιώματα, τῶν ὁποίων δὲν ἀπολαύουσιν οἱ ἀλλοδαποί, ἀλλὰ καὶ ταῦτα διὰ συνθήκης δύνανται νὰ ἀπονεμηθῶσιν εἰς αὐτούς. Ἕκαστον πρόσωπον πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ μίαν ἰθαγένειαν. Τὸ νεώτερον διεθνὲς δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει τὴν κατάστασιν, καθ' ἣν πρόσωπόν τι στερεῖται ἰθαγενείας καὶ πατρίδος. Τὰ πεπολιτισμένα κράτη ἐθέσπισαν εἰδικὰς διατάξεις διὰ πᾶν πρόσωπον, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ τὴν ξένην ὑπηκοότητά του καὶ ὅπερ συνήθως ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀποκτᾷ τὴν ἰδιότητα τοῦ ὑπηκόου τοῦ κράτους, ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ ὁποίου διαμένει. Ἕτερος θεμελιώδης περὶ ἰθαγενείας κανὼν εἶναι τὸ ὅτι οὐδὲν πρόσωπον δύναται νὰ ἔχῃ δύο συγχρόνως ἰθαγενείας, δηλαδὴ νὰ ἀνήκῃ εἰς δύο πολιτείας· πᾶν πρόσωπον εἶναι πολίτης μιᾶς καὶ μόνης πολιτείας, καὶ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ δύναται κατὰ τὸ δίκαιον νὰ ἐξασκῇ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα. Οἱ δύο ὡς ἄνω θεμελιώδεις περὶ ἰθαγενείας κανόνες, ἀπολύτως ὀρθοὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἐν τῇ πράξει πολλάκις δὲν ἀληθεύουσιν. Οὐδόλως ἀσύνηθες τυγχάνει νὰ συναντήσωμεν πρόσωπόν τι στερούμενον πατρίδος καὶ ἰθαγενείας ἢ ἀντιθέτως νὰ ἔχῃ νομίμως διπλῆν ἰθαγένειαν. Ἡ ἀνώμαλος αὕτη κατάστασις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν περὶ ἰθαγενείας νομοθεσιῶν τῶν πολιτειῶν, ἧς ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ γεννῶνται πλεῖσται ὅσαι συγκρούσεις τῶν περὶ ἰθαγενείας νόμων τῶν διαφόρων κρατῶν.

Ἡ ἰθαγένεια διακρίνεται εἰς *πρωτότυπον*, ἣν δηλαδὴ ἀποκτᾷ πρόσωπόν τι ἐκ τῆς γεννήσεως, καὶ εἰς *παράγωγον* ἢ *ἐπίκτητον*, ὁσάκις δηλαδὴ πρόσωπόν τι ἀντικαθιστᾷ προηγουμένην δι' ἑτέρας, ὡς λ. χ. διὰ πολιτογραφήσεως καὶ διὰ γάμου.

Ὡς πρὸς τὴν πρωτότυπον ἰθαγένειαν αἱ νομοθεσίαι τῶν διαφόρων πολιτειῶν ἀκολουθοῦσιν ἓν ἐκ τῶν ἑξῆς τριῶν συστημάτων: 1) Ἡ ἰθαγένεια προσδιορίζεται ἐκ τῆς καταγωγῆς (jus sanguinis). Τὸ αἷμα, ἡ καταγωγὴ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἀποτελοῦν τὴν ὅλην βάσιν διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἰθαγενείας, μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀκολουθοῦσιν αἱ νομοθεσίαι τῆς Γερμανίας, Οὐγγαρίας, Αὐστρίας, Νορβηγίας. 2) Ἡ ἰθαγένεια προσδιορίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως ἀδιαφόρως τῶν γονέων (jus soli). Τὸ σύστημα τοῦτο ἀκολουθοῦσιν αἱ νομοθεσίαι τῆς Βολιβίας, Χιλῆς, Βραζιλίας Κολομβίας, Παναμᾶ, Παραγουάης, Περού, Ἀργεντινῆς κλπ. 3) Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο γίνεται συνδυασμὸς τῶν δύο προηγουμένων (μεικτὸν σύστημα), τοῦ αἵματος κατέχοντος πάντως πρωτεύουσαν θέσιν. Ἐπιστημονικῶς τυγχάνει καὶ τὸ ὀρθότερον, τὸ ἔχουν δ' ὡς βάσιν αἱ νομοθεσίαι τῆς Γαλλίας, Βελγίου, Βουλγαρίας, Ἱσπανίας, Ἰαπωνίας, Λουξεμβούργου, Μεξικοῦ, Πορτογαλίας, Ἑλβετίας, Ἑλλάδος, Τουρκίας κλπ. Ἀντιθέτως πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο αἱ νοτιοαμερικανικαὶ νομοθεσίαι παρέσχον τὴν προτίμησίν των εἰς τὸ jus soli. Τοῦτο ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν λατινικῶν ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, ὅπως αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν των, καθότι λόγῳ τοῦ προσφάτου σχηματισμοῦ των καὶ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἐδαφῶν των δὲν εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην πυκνότητα τῶν κατοίκων. Ἀναντίρρητον δὲ εἶναι ὅτι τὸ jus soli, πολὺ περισσότερον τοῦ jus sanguinis, διευκολύνει καὶ συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπηκόων πολιτείας τινός.

Τὰ περὶ ἰθαγενείας ἐν Ἑλλάδι διέπονται ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ νόμου τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1856, τροποποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Ν. Δ. τῆς 13/15 Σεπτεμβρίου 1926 κυρωθέντος ὑπὸ τοῦ Ν. Δ. τῆς 12 Αὐγούστου 1927. Ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια κτᾶται διὰ τεσσάρων τρόπων: 1) διὰ τῆς γεννήσεως, 2) διὰ τῆς πολιτογραφήσεως, 3) διὰ τοῦ γάμου καὶ 4) διὰ τῆς προσαρτήσεως νέας χώρας.

Γεννήσει κτῆσις ἑλληνικῆς ἰθαγενείας. Γεννήσει Ἕλλην εἶναι: 1) Ὁ ἐκ νομίμου γάμου ἐξ Ἕλληνος πατρὸς γεννηθείς, ἀσχέτως τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως καὶ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ τῆς μητρὸς ἐθνικότης, καθότι ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὸ πρωτεῦον πρόσωπον εἶναι ὁ πατήρ. Τὸ τέκνον διατηρεῖ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν καὶ ἂν ὁ πατὴρ κατὰ τὸν μεταξὺ τῆς συλλήψεως καὶ γεννήσεως χρόνον ἀπώλεσεν αὐτήν, διότι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ νόμου, γέννησις δὲν εἶναι ὁ τοκετός, ἀλλ' ἡ σύλληψις. Ὑποστηρίζεται ὅμως καὶ τὸ ἀντίθετον, δηλαδὴ ὅτι δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ κατὰ τὴν γέννησιν ἐθνικότης τοῦ πατρός. Ἡ υἱοθεσία, ἡ νομικὴ δηλαδὴ πρᾶξις, δι' ἧς καταρτίζεται ἡ σχέσις γονέων καὶ τέκνων, δὲν μεταβάλλει τὴν ἰθαγένειαν τοῦ θετοῦ τέκνου, ὅπερ διατηρεῖ τὴν ἰθαγένειάν του μὴ προσλαμβάνον τὴν τοῦ θετοῦ πατρός, διότι ἡ τῆς ἐθνικότητος μεταβολὴ δὲν κατονομάζεται εἰς τὰς συνεπείας τῆς υἱοθεσίας. 2) Ὁ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος καὶ πατρὸς μὴ νομίμου ὁπουδήποτε γεννηθεὶς εἶναι Ἕλλην ὑπήκοος, διότι μὴ ὑπάρχοντος πατρὸς (νόμιμος γάμος) τὸ τέκνον κατ' ἀνάγκην ἀκολουθεῖ τὴν τῆς μητρὸς ἐθνικότητα. 3) Ὁ ἐξ ἀδήλων γονέων ἢ ἀδήλου ἰθαγενείας γονέων γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι θεωρεῖται Ἕλλην, ὡς ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως. Οἱ κατὰ τὸν ὅρον τοῦ νόμου ἄδηλοι γονεῖς δὲν εἶναι οἱ νομικῶς τοιοῦτοι, τοὺς ὁποίους τὸ τέκνον ἐκ τοῦ νόμου δὲν δύναται νὰ καταδείξῃ, ἀλλ' ἁπλῶς ἕνεκα τυχαίων λόγων ἄγνωστοι. Ὁ νόμος δηλαδὴ ἐννοεῖ τὰ ἔκθετα, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς δὲν εἶναι γνωστοί, ὡς καὶ τὰ τέκνα τὰ γεννηθέντα ἐν Ἑλλάδι ἐκ γνωστῶν μὲν γονέων, ἀλλ' ἀβεβαίας καὶ ἀδήλου ἰθαγενείας. 4) Ὁ ἐξ ἀλλοδαπῆς μητρὸς καὶ ἐκ μὴ νομίμου πατρὸς Ἕλληνος γεννηθείς, εἶναι Ἕλλην, ἂν ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ. 5) Ὁ ἐν Ἑλλάδι γεννηθεὶς καὶ κατοικῶν, ὁ μὴ ἔχων ξένην ἰθαγένειαν. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀφορᾷ κυρίως τοὺς πρῴην Ἕλληνας πολίτας τοὺς μεταναστεύσαντας καὶ πολιτογραφηθέντας ἐν Ἀμερικῇ. Οἱ μετανάσται οὗτοι ἐπιστρέφοντες ἐν Ἑλλάδι καὶ κατόπιν διετοῦς ἐν αὐτῇ διαμονῆς παύουσι νὰ θεωροῦνται, συμφώνως τῷ ἀμερικανικῷ νόμῳ, Ἀμερικανοὶ πολῖται, καὶ ἑπομένως οὐδεμίαν ἔχοντες ἰθαγένειαν ἀναγνωρίζονται ἐκ νέου Ἕλληνες πολῖται. Σχετικὸν μὲ τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι καὶ τὸ ἄρθρον 6 τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν περὶ μειονοτήτων, ἔχον ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια ἀποκτᾶται αὐτοδικαίως ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος τῆς ἐν ἑλληνικῷ ἐδάφει γεννήσεως ὑπὸ παντὸς προσώπου μὴ δυναμένου νὰ ἐπικαλεσθῇ ἄλλην ἰθαγένειαν». 6) Ὁ ἐν Ἑλλάδι γεννηθεὶς ἐξ ἀλλοδαπῶν (πατρὸς ἢ μητρὸς γεννηθέντος ἢ κατοικοῦντος ἐν Ἑλλάδι πέντε τοὐλάχιστον ἔτη πρὸ τῆς γεννήσεως), κατοικῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνηλικιώσεώς του, ἐκτὸς ἂν ἀποποιηθῇ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν διὰ δηλώσεώς του πρὸς τὴν δημοτικὴν ἢ κοινοτικὴν ἀρχὴν τῆς κατοικίας αὐτοῦ ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνηλικιώσεώς του (Ν. Δ 13/15 Σεπτεμβρίου 1926). Τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διατάξεως ταύτης ἐξαιροῦνται οἱ γεννηθέντες ἐν Ἑλλάδι ἐκ γονέων ἀλλοδαπῶν, διαμενόντων ἐν αὐτῇ λόγῳ ἐμμίσθου δημοσίας ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πολιτείαν, λ. χ. τὰ τέκνα ὀργανωτῶν στρατοῦ, στόλου, ἀστυνομίας, τὰ τέκνα διπλωματῶν, μελῶν ἀρχαιολογικῶν σχολῶν κλπ. 7) Ὁ γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἀλλοδαπῶν γονέων καὶ κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῆς πολιτείας εἰς ἣν ἀνήκουσιν οὗτοι μὴ ἀκολουθῶν τὴν ἰθαγένειαν, ἣν εἶχον οὗτοι κατὰ τὴν γέννησίν του. Ἡ ἐκ τῆς γεννήσεως ἐθνικότης, ὡς στηριζομένη ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἦτο Ἕλλην, εἶναι ἀντικείμενον ἀποδείξεως, διὸ συμφώνως πρὸς τὰς περὶ ἀποδείξεως δικονομικὰς ἀρχάς, ὁ ἀξιῶν ὅτι κέκτηται τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ τὴν τοιαύτην τοῦ γονέως ἰδιότητα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπόδειξις αὕτη ἐνίοτε εἶναι ἀδύνατος, ἡ νομολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη παρεδέχθη, ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ τῆς κατοχῆς κατάστασις, ἤτοι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρεόντων δικαιωμάτων καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν παρ' αὐτῆς ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων, εἴς τε τὸ πρόσωπον τοῦ τέκνου καὶ τοῦ γονέως, εἶναι ἀρκετὴ πρὸς θεμελίωσιν τῆς ἀξιώσεως ταύτης. Πάντως ὅμως ἡ τοιαύτη κατοχὴ καταστάσεως δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἁπλοῦν τεκμήριον ἐθνικότητος ὑπὲρ τοῦ ἐπικαλουμένου ταύτην, δὲν ἀποκλείεται δὲ ἡ ἀνταπόδειξις, δεδομένου μάλιστα, ὅτι ὅσον μακρὰ καὶ ἂν εἶναι ἡ τῆς κατοχῆς κατάστασις, αὕτη δὲν μεταδίδει τὴν ἐθνικότητα ἄνευ τῆς πληρώσεως τῶν τοῦ νόμου διατυπώσεων. Τὰ πολιτικὰ δικαστήρια εἶναι τὰ μόνα ἁρμόδια νὰ ἐπιλαμβάνωνται τῆς ἐκδικάσεως ἀγωγῶν, δι' ὧν σκοπεῖται ἡ διεκδίκησις ἢ ἀμφισβήτησις τῆς ἐθνικότητός τινος, διότι αἱ ἀγωγαὶ αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν προσωπικὴν κατάστασιν,

Digitized by Google

ἡ δὲ ἐθνικότης εἶναι ἓν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ προσωπικὴ κατάστασις.

Κτῆσις ἰθαγενείας διὰ πολιτογραφήσεως. Πᾶν πρόσωπον κεκτημένον τὴν πρὸς δικαιοπραξίαν νομικὴν ἱκανότητα δύναται νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἣν κέκτηται ἰθαγένειαν καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ ἀποκτήσῃ ἑτέραν, καθότι τὸ δικαίωμα τοῦ παραιτεῖσθαι τῆς κεκτημένης ἰθαγενείας καὶ κτᾶσθαι ἑτέραν εἶναι δικαίωμα ἔμφυτον, προσωπικόν, συμφυὲς εἰς πάντα ἄνθρωπον. Ἡ ἀντικατάστασις μιᾶς ἰθαγενείας δι' ἑτέρας γίνεται διὰ *πολιτογραφήσεως*, ἥτις εἶναι ἡ πρᾶξις, δι' ἧς πολιτεία τις ἀναγνωρίζει ὡς ὑπήκοόν της ἀλλαδαπόν τινα κατόπιν αἰτήσεως τούτου. Ὁ ἀλλοδαπός, ὁ ἐπιθυμῶν τὴν πολιτογράφησίν του, δέον νὰ συμμορφωθῇ πρὸς ὡρισμένας διατυπώσεις, ἃς διαγράφει ἡ ἐσωτερικὴ νομοθεσία ἑκάστης πολιτείας, καθότι πᾶσα πολιτεία τυγχάνει ἐλευθέρα νὰ ρυθμίζῃ τὰς διατυπώσεις τῆς πολιτογραφήσεως. Ἡ κτῆσις νέας ἰθαγενείας ἐπάγεται ἀναγκαίως τὴν ἀπώλειαν τῆς παλαιᾶς συμφώνως τῷ θεμελιώδει ἀξιώματι, καθ' ὃ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς δύο πολιτείας, νὰ ἔχῃ δηλαδὴ δύο ἰθαγενείας. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν ('Αστ. νόμ. ἄρθρ. 15) διὰ τὸν θέλοντα νὰ πολιτογραφηθῇ ἐν Ἑλλάδι ἀλλοδαπὸν ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς : α') Νὰ εἶναι ἐνήλικος κατὰ τὸν νόμον τῆς εἰς ἣν ἀνήκει πολιτείας. β') Νὰ δηλώσῃ ἐγγράφως τὴν περὶ πολιτογραφήσεως βούλησίν του εἰς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν τοῦ τόπου τῆς κατοικίας αὐτοῦ. γ') Νὰ κατοικήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἐὰν μὲν εἶναι ἰθαγενὴς ἐπὶ δύο ἀπὸ τῆς δηλώσεώς του ἔτη, ἐὰν δὲ ἀλλογενὴς ἐπὶ τρία. δ') Πιστοποίησις τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ δὲν ὑπέπεσεν εἰς κακούργημα ἢ πλημμέλημα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ ποινικοῦ νόμου προβλεπομένων. ε') Νὰ δώσῃ ἐνώπιον τοῦ νομάρχου τὸν τοῦ Ἕλληνος πολίτου ὅρκον, ἔχοντα οὕτω: «Ὁρκίζομαι νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ὑπακοὴν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους». Δεδομένου δὲ ὅτι ὁ νομάρχης εἶναι ὁ ἁρμόδιος διὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ ὁρκισθησομένου κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ὁρκωμοσίας του, αὐτὸς ἔχει ἐκ τοῦ νόμου τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ κρίνῃ ἂν ὁ προσερχόμενος ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο προσόντα, ἤτοι ὅτι ἐξεπληρώθησαν αἱ ἀπαιτούμεναι διατυπώσεις. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ νομάρχου, ἐπειδὴ εἶναι καθαρῶς διοικητικῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτοῦ ὁρμοδιότητος, δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν δικαστηρίων. Ὁ νομάρχης ἐξ ἄλλου δύναται καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπορρίψῃ αἴτησιν περὶ πολιτογραφήσεως, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι σοβαροὶ λόγοι δικαιολογοῦντες τοῦτο, ὡς λ.χ. ἂν ὁ αἰτῶν εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν. Ὁ ἀλλοδαπὸς καθίσταται Ἕλλην ἀπὸ τῆς δόσεως τοῦ ὅρκου. Τὰ ἀπὸ τῆς περὶ πολιτογραφήσεως δηλώσεως ἐντὸς τῆς διετίας ἢ τριετίας γεννώμενα τέκνα καθίστανται Ἕλληνες ἐκ μόνης τῆς τοῦ πατρὸς πολιτογραφήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἑτέρας διατυπώσεως. Τὰ πρὸ τῆς περὶ πολιτογραφήσεως δηλώσεως γεννηθέντα τέκνα καθίστανται ἀπὸ τῆς πολιτογραφήσεως αὐτοῦ Ἕλληνες, δυνάμενα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἀλλογενῆ νὰ ἀποποιηθῶσι τὴν ἰθαγένειαν ταύτην ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνηλικιώσεώς των (Ν. Δ. 13/15 Σεπτεμβρίου 1926). Ἡ σύζυγος τοῦ πολιτογραφουμένου ἀποκτᾷ αὐτοδικαίως τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν διὰ τῆς πολιτογραφήσεως τοῦ συζύγου της. Ἡ πολιτογράφησις, δηλαδὴ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος (Ν. Δ. 6/29 Ἰουνίου 1923), ἐπιβάλλεται διὰ τὴν ἐλευθέραν ἐν Ἑλλάδι ἐξάσκησιν τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ διάταξις αὕτη ἐπεξετάθη (Ν. Δ. 8 Αὐγούστου 1923) καὶ εἰς τοὺς φαρμακοποιούς, πλὴν τῶν ἐξαιρεθέντων ὑπὸ τοῦ Ν. Δ. τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1923. Ὡσαύτως (Ν. Δ. 7/12 Αὐγούστου 1926) ἀπαιτεῖται ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια διὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι μονίμως ἐξασκοῦντας τὸ ὀδοντιατρικόν, κτηνιατρικὸν καὶ μαιευτικὸν ἐπάγγελμα. Ἐξαιρετικῶς καὶ ἄνευ τῶν ὡς ἄνω περὶ πολιτογραφήσεως διατυπώσεων ἐπιτρέπεται διὰ νόμου πολιτογράφησις ἀλλοδαποῦ προσενεγκόντος μεγάλας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδουλεύσεις, εἰσαγαγόντος ἀξιόλογον ἐφεύρεσιν ἢ βιοτεχνίαν, καθιδρύσαντος καταστήματα κοινωφελῆ ἢ διακριθέντος ἐπὶ ἐξόχῳ διανοητικῇ ἱκανότητι (νόμ. ΥΛΗ' τῆς 16 Ἰανουαρίου 1858). Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία τιμῆς ἕνεκεν ἐθεώρησε διὰ τυπικῶν νόμων ὡς Ἕλληνας πολίτας τὸν Δημ. Μπερναρδάκην (νόμ. ΥΜΑ'), Ἀπόστολον Ἀρσάκην (νόμ. ΥΜΗ'), Σίμωνα Σίναν (νόμ ΥΜΘ'), τὸν πρίγκιπα Ἰωάννην τοῦ Σλέσβιχ Ὀλστάϊν (νόμ. ΡϞΕ'), Ἑλένην Μασσάλσκι (Δόρα δ' Ἴστρια) διὰ τοῦ νόμου ΣΙΔ' καὶ Κωνστ. Ζάππαν (ν. ϠΜΗ').

Ἐκτὸς ὅμως τῆς τακτικῆς πολιτογραφήσεως, ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία προέβλεψε καὶ διηυκόλυνε τὴν πολιτογράφησιν τῶν ὁμογενῶν καὶ προσφύγων δι' εἰδικῶν νόμων καὶ νομοθετικῶν διαταγμάτων. Οὕτως ὁ νόμος ͵ΓΡΠΕ' τοῦ 1906 κατήργησε τὴν νόμιμον προθεσμίαν τῆς διετίας διὰ τὴν πολιτογράφησιν παντὸς πρόσφυγος ὁμογενοῦς ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας ὡς καὶ διὰ τοὺς Ἠπειρώτας. Ὁ νόμος ͵ΓΣΒ' τοῦ 1907 ἐθεώρησεν ὡς Ἕλληνας πολίτας τοὺς πρόσφυγας ἐποίκους ὡς καὶ τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ παραχωρηθέντας αὐτοῖς κλήρους. Ὁ νόμος 564 τοῦ 1911 ἐπέτρεψε τὸν διορισμὸν ὡς λειτουργῶν τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων προσφύγων, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ των ἐγγραφῶσιν εἰς τὰ μητρῷα τῶν ἀρρένων, ἀναγνωρίσας εἰς αὐτοὺς τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἀφ' ἧς ἔδωσαν τὸν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ὅρκον. Δυνάμει τοῦ νόμου 734 τοῦ 1916 ἐπετράπη εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τοὺς ἐγγεγραμμένους ἐν τοῖς μητρῴοις ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν τῆς διαμονῆς των καὶ μὴ ἐγγεγραμμένους εἰς τὸ δημοτολόγιον τοῦ κράτους, ὅπως δι' αἰτήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης διατυπώσεως, δώσουν τὸν ὅρκον τοῦ Ἕλληνος πολίτου ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου προξένου καὶ ἐγγραφῶσιν εἰς τὰ δημοτολόγια τοῦ κράτους. Ὁ νόμος 1524 τοῦ 1918 ἀνεγνώρισεν ὡς Ἕλληνας ὑπηκόους τοὺς ἐγγεγραμμένους εἰς τὰ μητρῷα τῶν προξενείων Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου. Δυνάμει τοῦ Ν. Δ. 19ης Ὀκτωβρίου 1922 οἱ ἐν Ἑλλάδι προσφυγόντες ἐκ Μ. Ἀσίας, Ἀνατολικῆς Θρᾴκης, Δωδεκανήσων, Βουλγαρίας, Πόντου καὶ οἱουδήποτε ἄλλου μέρους ἀπὸ τοῦ 1913 καὶ ἐφεξῆς Ἕλληνες τὸ γένος, ἔχοντες συμπεπληρωμένον τὸ 21ον ἔτος, ἀποκτῶσι τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν διὰ τῆς ἐγγραφῆς των τῇ αἰτήσει αὐτῶν εἰς τὸ μητρῷον τῶν ἀρρένων τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των. Τὸ ὡς ἄνω Ν. Δ. κατηργήθη ὑπὸ ἑτέρου τῆς 5 Μαΐου 1926, καθ' ὃ «πᾶς ὁμογενὴς ἐγκατεστημένος ἐν Ἑλλάδι ἐνήλικος δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν δίδων τὸν ὅρκον κατόπιν αἰτήσεως πρὸς τὸν ἁρμόδιον νομάρχην».

Αἱ νομοθεσίαι πολιτειῶν τινων δὲν ἀνεγνώρισαν πάντοτε οὔτε ἀναγνωρίζουσιν εἰσέτι τὸ ἔμφυτον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν δέχονται ὅτι δύναται ὁ ὑπήκοος διὰ μόνης τῆς θελήσεώς του νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ μέλος, μεταβάλλων τὴν ἰθαγένειάν του. Ἐν Γερμανίᾳ ἴσχυσε καὶ ἰσχύει ἐν μέρει τὸ διαρκὲς τῆς ἰθαγενείας. Κατὰ τὸν νόμον τῆς 22ας Ἰουλίου 1913, ἡ ἑκουσία κτῆσις ξένης ἰθαγενείας ἐπάγεται τὴν ἀπώλειαν τῆς γερμανικῆς, ἐκτὸς ἂν τῇ αἰτήσει τοῦ ἐνδιαφερομένου ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἄδεια νὰ διατηρήσῃ ἐκτὸς τῆς νέας ἰθαγενείας καὶ τὴν γερμανικὴν τοιαύτην. Ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν διὰ τοῦ ἄρθρου 278 ἔλαβε μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης, καθότι ἡ διάταξις τοῦ γερμανικοῦ τούτου νόμου διηυκόλυνε τὰ μέγιστα τὴν κατασκοπείαν εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπολιτογραφεῖτο ὁ Γερμανός. Νομοθεσίαι νοτιοαμερικανικῶν τινων πολιτειῶν θεωροῦσι τὴν πολιτογράφησιν εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις ὡς ὑποχρεωτικήν, λ. χ. ὁσάκις ξένος τις εἶναι κύριος ἀκινήτου εὑρισκομένου ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ, δέον ὑποχρεωτικῶς νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἰθαγένειαν αὐτῆς. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ ἀλλοδαπὸς ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν γαλλικὴν ἰθαγένειαν δέον νὰ λάβῃ κατόπιν αἰτήσεώς του ἄδειαν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐτῇ τὴν κατοικίαν του, ἥτις χορηγεῖται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος· μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάστασιν δέον νὰ παρέλθῃ τριετία διὰ νὰ πολιτογραφηθῇ. Ἡ προθεσμία αὕτη, εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, ὡς λ. χ. ἂν ἐνυμφεύθη Γαλλίδα, περιορίζεται εἰς ἓν μόνον ἔτος. Ἐὰν ὁ ἀλλοδαπὸς δὲν ἔλαβε τὴν προεδρικὴν ἄδειαν ἐγκαταστάσεως κατοικίας, τότε ἀπαιτεῖται δεκαετὴς διαμονή. Ὁ πολιτογραφηθεὶς ἐν Γαλλίᾳ ἀπολαύει πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐκλεγῇ βουλευτὴς ἢ γερουσιαστὴς πρὸ τῆς παρελεύσεως δεκαετίας ἀπὸ τῆς πολιτογραφήσεώς του. Ἐν Ρωσίᾳ δυνάμει τῶν διαταγμάτων τῆς 5 Ἀπριλίου 1918 καὶ 22 Αὐγούστου 1921 τῶν Σοβιέτ, πᾶς ἀλλοδαπὸς διαμένων ἐν Ρωσίᾳ δύναται νὰ πολιτογραφηθῇ κατόπιν αἰτήσεώς του.

Κτῆσις ἰθαγενείας διὰ γάμου. Ἡ ἀλλοδαπὴ ἐνήλικος ἢ ἀνήλικος συνάπτουσα γάμον μεθ' Ἕλληνος ἀποκτᾷ αὐτοδικαίως τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, δηλαδὴ τὴν τοῦ συζύγου της, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι ὁ γάμος εἶναι ἔγκυρος ('Αστ. νόμ ἄρθρ. 21). Συνεπῶς δὲν ἀπαιτεῖται συναίνεσις τῆς γυναικός, οὔτε ἡ ἐναντία αὐτῆς δήλωσις ἔχει σπουδαιότητα. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν πλείστων ὅσων πολιτειῶν ἡ ἡμεδαπὴ αὐτῶν ἡ συνάπτουσα γάμον μετ' ἀλλοδαποῦ κτᾶται ἄνευ ὅρου αὐτοδικαίως τὴν ἰθαγένειαν τοῦ συζύγου της (Γερμανία, Αὐστρία, Βέλγιον, Βολιβία, Δανία, Ἑλβετία, Ἰαπωνία, Ἱσπανία, Καναδᾶς, Νορβηγία, Ὁλλανδία, Οὐγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σουηδία, Τουρκία κτλ.). Κατὰ τὴν νομοθεσίαν ἑτέρων πολιτειῶν, ἡ εἰς γάμον ἐρχομένη ἡμεδαπὴ κτᾶται τὴν ἰθαγένειαν τοῦ ἀλλοδαποῦ συζύγου της, ἐφ' ὅσον ἡ νομοθεσία τοῦ τελευταίου ὁρίζει τοῦτο (Βουλγαρία, Γαλλία, Ἑλλάς, Ἰταλία, Κίνα, Μεξικόν, Νικαράγουα, Πορτογαλία κλπ.). Κατ' ἐξαίρεσιν νομοθεσίαι τινὲς (Ἡνωμένων Πολιτειῶν, Χιλῆς, Κολομβίας, Βραζιλίας, Παναμᾶ κλπ.) δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν διὰ τοῦ γάμου κτῆσιν τῆς ἰθαγενείας τοῦ συζύγου, ἀλλὰ κατὰ ταύτας ἡ εἰς γάμον μετ' ἀλλοδαποῦ ἐρχομένη ἡμεδαπὴ διατηρεῖ τὴν ἰθαγένειαν, ἣν εἶχε καὶ πρὸ τοῦ γάμου. Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῶν Σοβιὲτ (ἄρθρ. 103 κώδ. 1918), ἐὰν οἱ εἰς γάμον ἐρχόμενοι σύζυγοι ἔχουν διάφορον ἰθαγένειαν, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἰθαγενείας δὲν δύναται νὰ γίνῃ παρὰ μόνον κατόπιν εἰδικῆς ἐπιθυμίας, ἐκδηλουμένης εἴτε παρὰ τοῦ μνηστῆρος, εἴτε παρὰ τῆς μνηστῆς. Ἐν τέλει, ἐν Ἀργεντινῇ, ἡ ἡμεδαπὴ νυμφευομένη ἀλλοδαπὸν διατηρεῖ ὡς πρὸς τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς ἐκ τῆς γεννήσεως ἰθαγένειάν της, μόνον δὲ ὡς πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ἀκολουθεῖ τὴν ἰθαγένειαν τοῦ συζύγου της.

Ἰθαγένεια ἐπιβαλλομένη ἐκ τῆς προσαρτήσεως χώρας. Ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ συνέπεια προσαρτήσεως χώρας τινός, ἐπελθούσης εἴτε δι' εἰρηνικῆς παραχωρήσεως, εἴτε δι' ἀναγκαστικῆς τοιαύτης κατόπιν πολέμου, εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς ἰθαγενείας τῶν κατοίκων τῆς παραχωρουμένης χώρας, τουτέστιν ἡ ἀθρόα ἀπώλεια καὶ ἀντικατάστασις τῆς ἧς ἐκέκτηντο ἰθαγενείας διὰ τῆς ἰθαγενείας τῆς πολιτείας, εἰς ἣν γίνεται ἡ προσάρτησις τῆς χώρας ταύτης, δηλαδὴ ἡ ἀθρόα καλουμένη πολιτογράφησις αὐτῶν. Ἡ λύσις αὕτη, ἥτις ἄλλωστε ἐνδείκνυται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ γεγονότος τῆς προσαρτήσεως, καθιεροῦται καὶ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν, αἵτινες νομιμοποιοῦσι τὰς τῶν ἐδαφῶν προσαρτήσεις. Αἱ ἐν λόγῳ συνθῆκαι, ἐξ ἄλλου, λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ νομοθεσίαι τῶν πολιτειῶν, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα, οὐδὲν ὁρίζουσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, κανονίζουν ὡσαύτως τὸν προσδιορισμὸν τῶν προσώπων ὧν μεταβάλλεται ἡ ἰθαγένεια, τοὺς ὅρους, τὴν ἐποχὴν τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ πλεῖστα ὅσα ἄλλα σχετικὰ ζητήματα. Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς ἰθαγενείας διὰ τῆς ἀθρόας πολιτογραφήσεως ἐπέρχεται μόνον διὰ τοὺς ὑπηκόους τῆς πολιτείας, ἧς τμῆμα ἀπετέλει ἡ παραχωρηθεῖσα χώρα, τῶν ἀλλοδαπῶν διατηρούντων τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐθνικότητα. Ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν ὅμως τῶν προσώπων, ἅτινα μεταβάλλουσι τὴν ἰθαγένειαν, τέσσαρα συστήματα ἀνεπτύχθησαν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡ ἀθρόα πολιτογράφησις ἐκτείνεται ἐπὶ πάντων τῶν ἐχόντων μόνιμον κατοικίαν εἰς τὴν προσαρτηθεῖσαν χώραν. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡ ἀθρόα πολιτογράφησις ἐκτείνεται ἐφ' ὅλων τῶν γεννηθέντων ἐπὶ τοῦ προσαρτηθέντος ἐδάφους, ἀδιαφόρως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας των. Κατὰ τὸ τρίτον αὕτη ἐκτείνεται ἐπὶ πάντων τῶν γεννηθέντων καὶ κατοικούντων ἐν τῷ προσαρτηθέντι ἐδάφει. Τέλος, κατὰ τὸ τέταρτον σύστημα, μεταβάλλουσιν ἰθαγένειαν διὰ τῆς ἀθρόας πολιτογραφήσεως πάντες ἢ οἱ γεννηθέντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου ἢ οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν χρόνον τῆς προσαρτήσεως. Ἐν τῇ πρακτικῇ πάντα τὰ ὡς ἄνω συστήματα ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων συνθηκῶν περὶ προσαρτήσεως χωρῶν, ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ πρῶτον σύστημα, τὸ βάσιν ἔχον τὴν κατοικίαν, καὶ τοῦτο λίαν ὀρθῶς, καθότι ἡ μόνιμος κατοικία τυγχάνει ὁ μόνος θετικὸς νομικὸς δεσμός, ὅστις συνδέει τὸ ἄτομον πρὸς τὸ ἔδαφος. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἐστηρίχθησαν αἱ συνθῆκαι τῶν Βερσαλλιῶν μετὰ τῆς Γερμανίας, τοῦ Νεϊγὺ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, τῶν Σεβρῶν μετὰ τῆς Τουρκίας κλπ. Ὡσαύτως τὴν κατοικίαν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ σύμβασις τῆς 28ης Ἰουνίου 1919 μετὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1919 μετὰ τῆς Ρουμανίας, καθ' ἃς θεωροῦνται Πολωνοὶ ἢ Ρουμᾶνοι οἱ Γερμανοὶ ὑπήκοοι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ προσαρτηθέντα τῇ Πολωνίᾳ ἢ Ρουμανίᾳ ἐδάφη. Αἱ συνθῆκαι προσαρτήσεως ἐδαφῶν εἴθισται κατὰ κανόνα νὰ παραχωροῦν εἰς τὰ πρόσωπα, ὧν ἡ ἰθαγένεια μεταβάλλεται κατόπιν προσαρτήσεως, τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς (droit d' option) ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας ἐθνικότητος. Ἐπίσης καθορίζουσι τοὺς ὅρους, καθ' οὓς δέον νὰ γίνῃ ἡ ἐπιλογή, καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου. Αἱ συνθῆκαι προβλέπουσιν ὡσαύτως περὶ τῶν ἀνηλίκων καὶ παρέχουσι τελωνειακὴν ἀτέλειαν διὰ τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη τῶν κατοίκων, οἵτινες θέλουσι νὰ μεταφέρωσι τὴν κατοικίαν των ἐκτὸς τοῦ παραχωρουμένου τμήματος κλπ. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐπιλογῆς ἐκδηλοῦται διαφοροτρόπως, ἤτοι : α') ἡ ἐπιλογὴ ἐνίοτε ὁρίζεται ὅτι θὰ ἐκδηλωθῇ ἁπλῶς διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἐκ τοῦ προσαρτωμένου ἐδάφους· β) συνηθέστερον ἡ ἐπιλογὴ ἐκδηλοῦται διὰ δηλώσεως τῆς βουλήσεως συνοδευομένης μετὰ μεταναστεύσεως· γ') ἐθεωρήθη ἐνίοτε ἀρκετὴ ἁπλῆ δήλωσις τῆς βουλήσεως περὶ διατηρήσεως τῆς ἐκ γεννήσεως ἰθαγενείας ἄνευ ὑποχρεώσεως μεταναστεύσεως. Ἐν Ἑλλάδι ἡ πρώτη περίπτωσις ἀθρόας πολιτογραφήσεως μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ὡς ἀνεξαρτήτου ἐγένετο κατὰ τὸ 1864, ὁπότε οἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἡνώθησαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν κατέστησαν αὐτοδικαίως Ἕλληνες πολῖται. Συνεπείᾳ

τῆς προσαρτήσεως τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ νέων χωρῶν ἐπηκολούθησαν ἀθρόαι πολιτογραφήσεις, περὶ τῶν ὁποίων εἰδικῶς προέβλεψαν αἱ συνθῆκαι εἰρήνης, ὧν κυριώτεραι: Ἡ συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῆς 22ας Ἰουλίου 1881 περὶ προσαρτήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ νόμου ΣΛΖ΄ τῆς 11ης Μαρτίου 1882. Αὕτη ὥριζεν ὅτι οἱ ἐκ Θεσσαλίας καταγόμενοι ἢ ἐν ταύτῃ κατοικοῦντες θεωροῦνται αὐτοδικαίως Ἕλληνες ὑπήκοοι, πλὴν ἐκείνων οἵτινες θὰ θελήσωσι νὰ διατηρήσωσι τὴν ὀθωμανικὴν ἐθνικότητα καὶ νὰ μεταφέρωσι τὴν κατοικίαν αὐτῶν ἐντὸς τριετίας ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος (ἄρθρ. 13). Ἡ διάταξις τῆς συνθήκης ταύτης ἐτροποποιήθη διὰ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης τοῦ 1897 (ἄρθρ. 7), κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου ͵ΒΦΙΕ΄ τῆς 6ης Δεκεμβρίου 1897, καθ᾽ ἣν οἱ Μουσουλμᾶνοι μόνον, κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἢ καταγόμενοι ἐξ αὐτῆς, ὅσοι εἶχον ἀποκτήσει τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ 1882, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξωσι τὴν ὀθωμανικὴν ἰθαγένειαν ἐντὸς τριετίας ἀπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐπικυρώσεων τῆς συνθήκης. Ἡ περὶ εἰρήνης συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας τῆς 1ης Νοεμβρίου 1913, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ νόμου ͵ΔΣΙΓ΄ τῆς 14ης Νοεμβρίου 1913, ἀναγράφει εἰδικὰς διατάξεις, καθ᾽ ἃς οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς ὀθωμανικὰς χώρας, τὰς περιερχομένας εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος, καθίστανται ὑπήκοοι Ἕλληνες. Θὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς ὑπ᾽ρ τῆς ὀθωμανικῆς ἰθαγενείας, διὰ δηλώσεως γινομένης πρὸς τὴν ἁρμοδίαν ἑλληνικὴν ἀρχήν, ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν, ἤτοι μέχρι τοῦ 1916. Ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς ἐπιλογῆς προϋποτίθησι τὴν ὑποχρέωσιν τῆς μεταφορᾶς τῆς κατοικίας τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πρόσωπα, ἅτινα κατὰ τὴν τριετίαν ἤθελον μεταναστεύσει εἰς Τουρκίαν, θὰ παραμείνωσιν Ὀθωμανοί, θέλουσι δὲ ἀπολαύει ἀτελείας ἐξαγωγῆς διὰ τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν. Ἡ ἐπιλογὴ ἔσεται προσωπική, ὅσον δ᾽ ἀφορᾷ τὰ ἀνήλικα τέκνα ἡ προθεσμία τῆς ἐπιλογῆς ἄρξεται ὑπολογιζομένη ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνηλικιώσεως. Αἱ συνθῆκαι τοῦ Νεϊγὺ (ἄρθρ. 44—45) καὶ τῶν Σεβρῶν τῆς 10ης Αὐγούστου 1920 (ἄρθρ. 3), κανονίζουσι τὴν ἰθαγένειαν τῶν κατοίκων Θρᾴκης. Οἱ Βούλγαροι ὑπήκοοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδάφη, αὐτοδικαίως θεωροῦνται Ἕλληνες ὑπήκοοι, ἐκτὸς ἂν ἐντὸς προθεσμίας δύο ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συνθήκης ἀσκήσωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς ὑπὲρ τῆς βουλγαρικῆς ἰθαγενείας, ὁπότε ὀφείλουν ἐντὸς τῶν δώδεκα μετέπειτα μηνῶν νὰ μεταφέρωσι τὴν κατοικίαν των ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος (βλ. *ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν*). Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης περὶ εἰρήνης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας τῆς 24ης Ἰουλίου 1923 ἀναγράφει ἐπίσης εἰδικὰς περὶ ἰθαγενείας διατάξεις (ἄρθρ. 30—36), καθ᾽ ἅς: οἱ Τοῦρκοι ὑπήκοοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὰ ἐδάφη, ἅτινα δυνάμει τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης ταύτης ἀποσπῶνται τῆς Τουρκίας, καθίστανται αὐτοδικαίως ὑπήκοοι τοῦ κράτους, εἰς ὃ τὸ ἔδαφος μεταβιβάζεται. Οἱ ἄγοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 18 ἐτῶν, οἵτινες ἀποκτῶσιν αὐτοδικαίως τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ἔχουσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς ἰθαγενείας ἐπὶ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συνθήκης ταύτης. Οἱ ἀσκήσαντες τὸ ὡς ἄνω δικαίωμα ἐπιλογῆς ὀφείλουσιν ἐντὸς τῶν ἑπομένων 12 μηνῶν νὰ μεταφέρωσι τὴν κατοικίαν των εἰς τὸ ὑπὲρ οὗ ἔκαμον τὴν ἐπιλογὴν κράτος. Αἱ σύζυγοι ἀκολουθοῦσι τὴν κατάστασιν τῶν συζύγων αὐτῶν καὶ τὰ ἡλικίας κάτω τῶν 18 ἐτῶν τέκνα τὴν τῶν γονέων των. Ἐν τέλει ἡ σύμβασις τῆς Λωζάννης περὶ ἀνταλλαγῆς ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1923, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 25ης Αὐγούστου 1923, ὁρίζει, ὅτι οἱ μετανάσται θέλουν ἀποβάλει τὴν ἰθαγένειαν τῆς ἐγκαταλειπομένης χώρας καὶ ἀποκτήσει τὴν τῆς χώρας, πρὸς ἣν κατευθύνονται ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς τὸ ἔδαφος αὐτῆς. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος τῆς 15 Μαΐου 1928, οἱ καταφυγόντες εἰς αὐτὴν πρόσφυγες ἐκ Τουρκίας, Ρωσίας, Βουλγαρίας, Ἀλβανίας, Σερβίας κλπ., ἀνέρχονται εἰς 1.221.849 (βλ. καὶ λ. *ἐταμπλὶ* καὶ *πρόσφυγες*).

Ἀπώλεια ἰθαγενείας. Κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον, ἡ ἀπώλεια τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐπέρχεται ὡς ἑξῆς: 1) Διὰ τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτογραφήσεως (Ἀστ. νόμ. ἄρθρ. 23). Πρὸς τοῦτο προαπαιτεῖται ἀπὸ τὸ 1914 καὶ δυνάμει τοῦ νόμου τῆς 2ας Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἄδεια τῆς κυβερνήσεως, παρεχομένη διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, ἐκτιμῶντος τὰς ὑποβαλλομένας αὐτῷ συγκεκριμένας περιστάσεις, οὐδέποτε δὲ χορηγεῖται ἄδεια, ἐὰν ὁ αἰτῶν ὑπέχῃ ἢ καθυστερῇ στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἢ καταδιώκεται ποινικῶς ἐπὶ πλημμελήματι ἢ κακουργήματι. Κατ᾽ ἀκολουθίαν ὁ Ἕλλην ὁ ἐπιθυμῶν ν᾽ ἀποβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ὑποβάλλει αἴτησιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (γραφεῖον ἰθαγενείας), ἐν ᾗ ἐκθέτει τοὺς λόγους, δι᾽ οὓς ὑποβάλλει τὴν αἴτησίν του. Ἡ αἴτησις δέον νὰ συνοδεύηται ὑπὸ πιστοποιητικοῦ ἐγγραφῆς του εἰς δῆμον ἢ κοινότητα τοῦ κράτους, πιστοποιητικοῦ στρατολογικοῦ γραφείου ὅτι δὲν ὑπέχει στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν καὶ πιστοποιητικοῦ ὅτι δὲν καταδιώκεται διὰ πλημμέλημα ἢ κακούργημα. Πολιτογράφησις Ἕλληνος πολίτου ἐκτελοῦντος τὰς διατυπώσεις ξένης πολιτογραφήσεως, καθ᾽ ἣν ἐποχὴν κατοικεῖ ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἐπιτρέπεται, καθόσον τὸ ἄρθρον 23 ρητῶς ἀναφέρει ὅτι «ἀποβάλλει τὴν τοῦ Ἕλληνος ἰδιότητα ὁ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτογραφηθείς». Ἡ τῆς ἰθαγενείας ἀπώλεια ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ χωρεῖ οὐχὶ ἐκ τῆς περὶ τούτου αἰτήσεως τοῦ ἡμεδαποῦ οὔτε ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀδείας, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς κτήσεως τῆς ἀλλοδαπῆς ἰθαγενείας, καθότι ἐνδέχεται μετὰ τὴν αἴτησιν ἢ ἔκδοσιν τῆς ἀδείας νὰ ἐπέλθῃ μεταμέλεια. Ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτογράφησις ἐπάγεται ἀπώλειαν τῆς τοῦ Ἕλληνος ἰδιότητος, ἐφ᾽ ὅσον αὕτη προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς βουλήσεως τοῦ ἡμεδαποῦ, οὐχὶ δὲ ὅταν αὕτη εἶναι ἁπλῆ συνέπεια ἑτέρου γεγονότος. Πρὸς διαγραφὴν τοῦ ὀνόματός του ἐκ τοῦ δημοτολογίου, ὁ πολιτογραφηθεὶς νομίμως δέον νὰ προσαγάγῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν πιστοποιητικὸν ὅτι ἐπολιτογραφήθη ἀλλοδαπός. 2) Ἡ ἀπώλεια τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐπέρχεται διὰ τῆς ἀποδοχῆς ξένης δημοσίας ὑπηρεσίας παρὰ ξένῃ κυβερνήσει ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐφ᾽ ὅσον ὁ ἡμεδαπὸς ἐμμένει εἰς ταύτην, καίτοι διετάχθη ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀπόσχῃ ἐντὸς ὁριζομένης προθεσμίας τῆς ξένης ὑπηρεσίας. 3) Διὰ γάμου προκειμένου περὶ Ἑλληνίδος νυμφευομένης ἀλλοδαπόν, ἐφ᾽ ὅσον προσκτᾶται διὰ τοῦ γάμου τὴν ἰθαγένειαν τοῦ συζύγου της (Ἀστ. νομ. ἄρθρ. 25 καὶ Ν. Δ. 13 Σεπτεμβρίου 1926). 4) Διὰ τῆς παραχωρήσεως μέρους τῆς χώρας καὶ προσαρτήσεως ταύτης εἰς ἑτέραν πολιτείαν. 5) Ἀποβάλλουσι τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν δυνάμει τοῦ Ν. Δ. τῆς 12ης Αὐγούστου 1927 οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι ἀλλογενεῖς, οἱ ἐγκαταλιπόντες τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ἄνευ προθέσεως ἐπανόδου. Ἡ περὶ μὴ ἐπανόδου πρόθεσις ἀποτελεῖ ζήτημα πραγματικόν, τεκμαίρεται δὲ ἐξ οἱουδήποτε σχετικοῦ γεγονότος, ὡς λ. χ. εἶναι ἡ ἀποδημία μεθ᾽ ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του, ἡ μόνιμος ἐγκατάστασις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ κλπ. Διὰ τῆς λέξεως «ἀλλογενεῖς» ὁ νομοθέτης ἐννοεῖ τοὺς Ἕλληνας πολίτας τοὺς μὴ ἔχοντας ἑλληνικὴν συνείδησιν. Ἡ περὶ μὴ ἐπανόδου πρόθεσις, ὡς καὶ πᾶν σχετικὸν μὲ τὴν περίπτωσιν ταύτην, κρίνεται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. 6) Ἀποβάλλουσιν ἐν τέλει τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, δυνάμει τῆς συμβάσεως περὶ ἑκουσίας ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν, οἱ μεταναστεύσαντες ἐξ Ἑλλάδος Βούλγαροι εἰς Βουλγαρίαν καὶ οἱ ἀνταλλαγέντες Μουσουλμᾶνοι πρῴην ὑπήκοοι Ἕλληνες.

Πίναξ ἐμφαίνων τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνταλλαγέντων Τούρκων καὶ μεταναστευσάντων Βουλγάρων.

Ἀνταλλαγέντες καὶ μεταναστεύσαντες	*Τοῦρκοι*	*Βούλγαροι*	*Σύνολον*
A) Ἀναχωρήσαντες μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν συμβάσεων Νεϊγὺ (1919) καὶ Λωζάννης (1923).			
Μακεδονία	329.098	33.800	362.898
Θρᾴκη		35.000	35.000
Παλαιὰ Ἑλλὰς (Θεσσαλία)	5.910		5.910
Ἤπειρος	23.021		23.021
Νῆσοι Αἰγαίου	9.184		9.184
Ἀκαθορίστου προελεύσεως	19.800		19.800
	388.146	68.800	456.946
B) Ἀναχωρήσαντες πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρημένων συμβάσεων καὶ συμπεριληφθέντες εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ὡς ἀναχωρήσαντες μετὰ τὴν 18 Ὀκ/βρίου 1912	130.000	20.000	150.000
	518.146	88.800	606.946

Ἀνάκτησις ἰθαγενείας. Τὸν ἅπαξ ἀπολέσαντα τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἡ πολιτεία δὲν καταδικάζει εἰς ἀειφυγίαν, ἀλλὰ δέχεται καὶ πάλιν νὰ ἀναβαπτίσῃ πολίτην αὐτῆς, τηρουμένων ὡρισμένων διατυπώσεων. Ἐπιεικέστερος δείκνυται ὁ νόμος πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτογραφηθέντα, κατόπιν ἀδείας, καὶ αὐστηρότερος πρὸς τὸν ἄνευ ταύτης. Ὁ δυνάμει ἀδείας πολιτογραφηθεὶς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀνακτᾷ τὴν τοῦ Ἕλληνος ἰδιότητα εὐθὺς ὡς ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα δηλώσῃ τὴν περὶ τούτου βούλησιν εἰς τὴν ἁρμοδίαν δημοτικὴν ἀρχήν, κατοικήσῃ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ ἓξ μῆνας καὶ δώσῃ ἐνώπιον τοῦ νομάρχου τὸν ὅρκον τοῦ Ἕλληνος πολίτου (Ἀστ. νόμ. ἄρθρ. 26 καὶ 27). Ὁ ἄνευ ἀδείας ὅμως πολιτογραφηθεὶς ὑποβάλλεται εἰς αὐστηροτέρας διατυπώσεις. Πράγματι, ὅπως οὗτος ἀνακτήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ὀφείλει, μετὰ προηγουμένην ἄδειαν, νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς αὐτὰς ἃς καὶ ὁ ἀλλοδαπὸς διατυπώσεις περὶ πολιτογραφήσεως (ἄρθρ. 28). Ἡ μετ᾽ ἀλλοδαποῦ συζευχθεῖσα Ἑλληνίς, καὶ ὡς ἐκ τοῦ γάμου ἀποβαλοῦσα τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, δύναται, ἐν ᾗ περιπτώσει λυθῇ ὁ γάμος, λόγῳ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς ἢ διαζυγίου, νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ἀφοῦ δηλώσῃ εἰς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν τοῦ τόπου, ἐν τῷ ὁποίῳ θέλει νὰ κατοικήσῃ, τὴν περὶ ἀνακτήσεως βούλησίν της (ἄρθρ. 25).

Συμβούλιον ἰθαγενείας. Διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν σχετικῶν ζητημάτων ἰθαγενείας, καὶ δὴ ἀμφισβητουμένης ξένης ἰθαγενείας, προκυπτόντων ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς διεθνῶν συμβάσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ ξένων κρατῶν, ὡς καὶ τῆς ἐφαρμογῆς ἐν Ἑλλάδι ἀστικῶν καὶ στρατολογικῶν νόμων, ἡ ἐν Ἀθήναις Δ΄ Συντακτικὴ συνέλευσις διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 6ης Ἰουνίου 1925 προέβη εἰς τὴν σύστασιν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἑπταμελοῦς συμβουλίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τοῦ τμηματάρχου διοικητικοῦ τμήματος, ἑνὸς ἀρεοπαγίτου, τοῦ εἰδικοῦ συμβούλου τῆς ἐπιτροπῆς ἐφαρμογῆς συνθηκῶν, ἑνὸς ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν καὶ ἑτέρου τοῦ ὑπουργείου Δικαιοσύνης· τὸ συμβούλιον τοῦτο θέλει γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τῶν ζητημάτων, τῶν ὑποβαλλομένων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἁρμοδίου γραφείου ἰθαγενείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Alvarez*, La nationalité dans le droit international américain (1907).—*Baudri-Lacantienerie* et *Fourcade*, Traité de droit civil (1896).—*Bickart*, De la naturalisation (1890).—*Cocordan*, La nationalité au point de vue des rapports internationaux (1890).—*Cahn*, Das Reichgesetz über Erwerbung der Staatsangehörigkeit (1896).—*Delecaille*, De la naturalisation (1893).—*Dubois*, La nationalité d' origine (1887).—*Despagnet*, Précis de droit intern. privé (1898).—*Jouot*, De la perte de la nationalité (1898).—*Lapradelle*, De le nationalité d' origine (1893).—*Lehr*, La nationalité dans les principaux états du globe (1909).—*Νικολοπούλου*, Ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια (1927).—*Fauchille*, Droit intern. public (τ. 1 σελ. 840).—*Fromageot*, De la nationalité des individus et des sociétés (1891).—*Pillet-Niboyet*, Traité de Droit Intern. privé (1924).—*F. Pelletier*, La nationalité de la femme mariée (Dijon 1925).—*Ruyssen*, The problems of nationality (1917).—*Weiss*, Traité de Droit Intern. privé (1892—1905).—*Zeballos*, La nationalité (1916).

Σ. Φ. ΝΙΚΟΓΛΟΥ

ἰθαγενὴς (ὁ, ἡ),—ἐς (τό)· ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὅπου ζῇ, αὐτόχθων, κοιν. *ντόπιος*, ἀντίθ. *ἔπηλυς*, *πρόσφυξ*, *ἔποικος*: «ἰθαγενεῖς καὶ πρόσφυγες ζῶσιν ἐν ὁμονοίᾳ». Τὸ ἀφηρ. οὐσιαστ. ***ἰθαγένεια.***

Ἰθαιμένης. Εἷς τῶν ἐπιφανῶν Λυκίων, φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Τρώων, πατὴρ τοῦ Σθενελάου.

Α. Θ. Σ.

Ἰθάκη. Ἡ μικροτέρα μετὰ τοὺς Παξοὺς νῆσος τῶν Ἰονίων, περίφημος ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἔχει ἐμβαδὸν $92^1/_2$ τ. χλμ., κατὰ τὸ σχῆμα δὲ μικρὰ καὶ στενή, ἀπαρτίζεται ἐκ δύο τμημάτων συνδεομένων διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ πλάτους 620 μ. Τὸ μέγιστον μῆκός της, ἀπὸ τοῦ Ν ἄκρου Ἄνδρι μέχρι τοῦ Β. Μέλισσα, εἶναι 24 χλμ., τὸ μέγιστον δὲ πλάτος εἰς μὲν τὸ Β τμῆμα 6.485 μ., εἰς δὲ τὸ Ν 6.182 μ. Εἶναι ὀρεινὴ μὲ ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα πεδινὰ μέρη, ἐκ δὲ τῶν ὀρεινῶν ὀλίγα χαμηλὰ καὶ λοφώδη, ἰδίᾳ εἰς τὸ Ν τμῆμα. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος παραμένει πάντοτε ἀνεξακρίβωτος· κατά τινας παράγεται ἐκ τοῦ *ἰθὴ* (=εὔθυμος), κατ᾽ ἄλλους δὲ εἶναι φοινικικῆς καταγωγῆς τῆς αὐτῆς ῥίζης πρὸ τὸ τῆς *Οὐτίκης* καὶ σημαίνει ἀποικίαν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐτυμολόγους παράγεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος *Ἰθάκου*, ἀλλ᾽ ἡ ἑρμηνεία αὐτὴ φαίνεται ὡς μᾶλλον ἐκ τῶν ὑστέρων σχηματισθεῖσα. Αἱ παραφθοραὶ τῆς ὀνομασίας της, *Θακοῦ* τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἄραβος γεωγράφου Ἐδριζῆ (1150), *Φιάκι* τῶν Τούρκων καὶ *Θιάκι* τῶν ναυτικῶν τῆς ἀτμοπλοΐας μας, ὑπομιμνήσκουν τὴν ἀρχαίαν τοιαύτην· ἡ τελευταία μάλιστα φαίνεται παλαιόθεν χρησιμοποιουμένη· παρὰ τοῖς ξένοις ὅμως ναυτικοῖς ἦτο παλαιότερον γνωστή, πρὸ τοῦ 1504, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Val di Compare* (Ἑλλ. Ἀνεκδ. Α΄, ρκθ΄) καὶ τοῦ Μηλιαράκη (Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη 191), τοῦ Coronelli (Memor. istoriogr. Morea, Negrep., Salonichi 1685) ἀναφέροντος αὐτὴν καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Cefalonia Picciola. Ἐπιμήκης ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ παράλληλος πρὸς τὴν χερσόνησον Ἔρισσος τῆς Κεφαλληνίας εἶναι κατά τι μακροτέρα αὐτῆς, τοῦ μὲν Β τερματισμοῦ τῆς Ἰθάκης χωροῦντος κατά τι βορειότερον ἢ ὁ τῆς Ἐρίσσου, τοῦ δὲ νοτίου ἐκτεινομένου ἕως κατάντικρυ τοῦ κόλπου τῆς Σάμης, πρὸς ὃν στρέφει τὴν κυρτότητα τῆς ἀκτῆς του. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κορμῶν οὓς συνάπτει ἰσθμός, ὁ ὁποῖος καμπυλούμενος στρέφει τὰ μὲν κυρτὰ πρὸς τὴν Κεφαλληνίαν, τὰ δὲ κοῖλα πρὸς τὴν νησῖδα Ἄτοκος.

— [ΓΕΩΛΟΓ.] Γεωλογικῶς ἐξεταζομένη ἡ *Ἰθάκη*, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, καθόσον ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ἀδριατικοϊονίου ὀρεινῆς ζώνης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (βλ. *Ἑλλὰς (Γεωλογ.)*), ἀποχωρισθὲν τοῦ κυρίου κορμοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς Κεφαλληνίας, διὰ διαρρήξεων καὶ ἐγκατακρημνίσεων τῶν ἐνδιαμέσων καὶ σήμερον ὑπὸ τῆς θαλάσσης καλυπτομένων τεμαχῶν.

Τὰ πετρώματα, τὰ ὁποῖα συνιστῶσι τὴν νῆσον, εἶναι τὰ ἑξῆς κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πρὸς τὰ νεώτερα:

Digitized by Google

1) Τὸ ἀρχαιότατον πέτρωμα εἶναι φαιὸς δολομίτης καὶ ἀσβεστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τὴν ζώνην τοῦ «ἀσβεστολίθου Νταχστάϊν» τῆς ἀδριατικοϊονίου ὀρεινῆς ζώνης. Ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἀνωτέραν τριάσιον ὑποπερίοδον τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος. Συναντῶνται εἰς τὰς ἀνατολικὰς μόνον ἀκτὰς τοῦ βορείου ἡμίσεος τῆς νήσου, σχηματίζοντες τὰς τρεῖς προεξοχὰς *Κορκάλι*, *Ἀκροτήρι* καὶ *Ψιγάδι*-Ἀκρωτ. *Ἀγ. Ἠλίας*. Ἐπίσης στενὴ ταινία τούτων διήκουσα Β.ΒΔ—Ν.ΝΑ, παρουσιάζεται ἀνατολικῶς τοῦ Βαθέος.

2) Ἀσβεστόλιθοι ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀνωτέραν τριάσιον ὑποδιάπλασιν καὶ εἰς τὴν λιάσιον ὑποδιάπλασιν τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως τοῦ μεσοζωϊκοῦ. Ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων τούτων ὁ γεωλόγος Κ. Ρέντς ἀνεῦρεν εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Σχοίνου, παρὰ τὴν Μίναν Μαλαπάνου ἄφθονα ἀπολιθωμένα βραγχιόποδα (τὰ γένη *σπιριφερίνα*, *λεπταίνη*, *κονιγκοδοντα*, *ρυγχονέλλα*, κ.λ.π.)

3) Ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀσβεστολίθων ἐπικάθηνται στικταὶ μάργαι καὶ ἀργιλλικοὶ κονδυλώδεις ἀσβεστόλιθοι (κροκαλοπαγοειδοῦς ἢ λατυποπαγοειδοῦς ὄψεως). Τὰ στρώματα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὴν ἀνωτέραν λιάσιον ὑποδιάπλασιν τῆς ἰουρασίου διαπλάσεως καὶ περικλείουν ἀπολιθωμένους ἀμμωνίτας ὡς καὶ ποσειδωνίας (τοῦ εἴδους *ποσειδωνία Bronni* μεγάλα κελύφη εὗρεν ὁ Ρέντς εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀργασταριές).

4) Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων λιασίων στρωμάτων ἀκολουθοῦν κονδυλώδεις ἀσβεστόλιθοι ἀνοικτοφαίου ἢ κιτρινωποῦ χρώματος, περικλείοντες ὀλίγους σχετικῶς ἀπολιθωμένους ἀμμωνίτας καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν κατωτέραν δογγέριον σειρὰν τῆς μέσης ἰουρασίου ὑποδιαπλάσεως.

Τὰ ὑπ' ἀρ. 2, 3 καὶ 4 στρώματα συναντῶνται κυρίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς νήσου (ταινία τοῦ Κιόνι, Ἀλυκῆς, ἀκρωτήρι Σχοίνος, ταινία κόλπου Δεξιᾶς - Περαχωρίου - Μπρούτζι - νησῖδος Λυγιᾶς). Ἐπίσης παρουσιάζονται εἰς δύο θέσεις ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ συνδέοντος τὸ βόρειον μὲ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς νήσου καὶ συνιστῶσι ἐπίσης ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν τὴν ΒΔ προεξοχὴν Καβελλάρες.

5) Ὑπεράνω τῶν πετρωμάτων τῆς κατωτέρας δογγερίου σειρᾶς ἀκολουθοῦν στρώματα σχιστολίθων - κερατολίθων - ἀσβεστολίθων, ἀνήκοντα εἰς τὴν ζώνην στρωμάτων, τὴν ὁποίαν ὁ Ρέντς ἐχαρακτήρισε μὲ τὸ ὄνομα «ἀσβεστόλιθοι τῶν Βιγλῶν». Τὰ στρώματα ταῦτα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἰουράσιον καὶ τὴν κατωτέραν κρητιδικὴν ὑποδιάπλασιν τοῦ μεσοζωικοῦ. Παρουσιάζονται κυρίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς νήσου κατὰ ταινίας στενὰς ἐπιμήκεις, ἐκτεινομένας παραλλήλως καὶ δυτικῶς τῶν ταινιῶν τῶν ὑπ' ἀρ. 2—4 στρωμάτων. Ἐπίσης συναντῶνται εἰς τὸν ἰσθμὸν καὶ εἰς τὸ Ἐξῶγι (στενὴ ταινία).

6) Ὑπεράνω τοῦ συμπλέγματος 5 (σχιστολίθων-κερατολίθων- ἀσβεστολίθων) ἀκολουθοῦν φαιοί, κατὰ παχείας τραπέζας ἐστρωμένοι ἢ ἄστρωτοι ἀσβεστόλιθοι, φέροντες ἀπολιθωμένους ρουδιστάς. Οἱ ἀσβεστόλιθοι οὗτοι πρὸς τὰ ἄνω μεταπίπτουν εἰς ἀσβεστολίθους νουμμουλιτοφόρους. Οἱ ρουδιστοφόροι - νουμμουλιτοφόροι αὐτοὶ ἀσβεστόλιθοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀνωτέραν κρητιδικὴν-ἠώκαινον διάπλασιν, συνιστῶσι τὸν κύριον κορμὸν τῆς νήσου. Ἄρχονται ἀπὸ τοῦ βορειοτάτου ἀκρωτηρίου τῆς νήσου (τοῦ ἀκρωτ. Ἅγ. Ἰωάννης) καὶ διὰ τῶν Ἁγ. Σαράντα, Σταυροῦ, Λεύκης-Ἀνωγή, Καθαρᾶς ἀποτελοῦσι τὸ ὄρος Νήριτον. Εἰς τὸν ἰσθμὸν παρουσιάζονται κατὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν του καὶ τέλος συνιστῶσιν ὁλόκληρον τὸ ὄρος Μεροβίγλι τοῦ νοτίου τμήματος τῆς νήσου μέχρι τῶν νοτίων ἀκτῶν της. Τέλος στενὴ ἐπιμήκης ταινία παρουσιάζεται καὶ εἰς τὴν ΒΔ προεξοχὴν ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Ἐξῶγι, ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πετρωμάτων συνίστανται καὶ τὰ δύο ἀκρωτήρια Ἰθάκη καὶ Σαρακήνικον εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ νοτίου ἡμίσεος τῆς νήσου.

7) Ὑπὲρ τοὺς νουμμουλιτοφόρους ἀσβεστολίθους ἀκολουθεῖ ὁ *φλύσχης*. Οὗτος παρουσιάζεται εἰς δύο ταινίας. Ἡ μία συνδέει τὴν ΒΔ προεξοχὴν τῆς νήσου μὲ τὸ κύριον αὐτῆς σῶμα (ἀπὸ τοῦ ὅρμου Ἀφάλες μέχρι τοῦ ὅρμου τῆς Πόλης). Ἡ ἄλλη, πολὺ στενοτέρα καὶ μικροτέρα, συνδέει τὸν ἰσθμὸν μὲ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς νήσου.

8) Ὑπεράνω τοῦ φλύσχου τέλος ἀκολουθοῦν τὰ στρώματα τῆς νεογενοῦς ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωικοῦ. Χωρίζονται ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα δι' ἀσυμφώνου ἐπιστρώσεως. Συναντῶνται εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ΒΔ τμήματος τῆς νήσου καὶ εἶναι κυρίως μάργαι μετὰ γύψων.

9) Ὀλόκαινα τέλος στρώματα συνιστῶσι μόνον τὸ μικρὸν πεδίον τοῦ Βαθέος.

Γεωτεκτονικῶς ἐξεταζομένη ἡ νῆσος παρουσιάζει τὰ ἀκόλουθα:

Τὸ νότιον ἥμισυ τῆς νήσου εἶναι ἀντίκλινον, τοῦ ὁποίου ὁ ἄξων κατ' ἀρχὰς ἔχει κατεύθυνσιν Β—Ν, ἐφόσον ὅμως προχωρεῖ πρὸς Ν ἀλλάσσει διεύθυνσιν καὶ λαμβάνει τοιαύτην ἐκ Δ πρὸς Α. Τὸ κέντρον τοῦ ἀντικλίνου ἀποτελοῦν ὁ δολομίτης καὶ ὁ ἀσβεστόλιθος τοῦ Νταχστάϊν, ἀποκαλυπτόμενοι ἀνατολικῶς τοῦ Βαθέος. Πρὸς τὸ κέντρον τῆς ἀντικλίνου πτυχῆς καὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ ἄξονός της ἔχουν γίνει κατόπιν κλιμακωταὶ ἐγκατακρημνίσεις. Κατ' ἀμφότερα τὰ σκέλη τοῦ ἀντικλίνου παρουσιάζεται ἡ σειρὰ τῶν ἰουρασίων καὶ κρητιδικῶν στρωμάτων, διατηρηθεῖσα πληρεστέρα εἰς τὸ δυτικὸν σκέλος ἢ εἰς τὸ ἀνατολικόν.

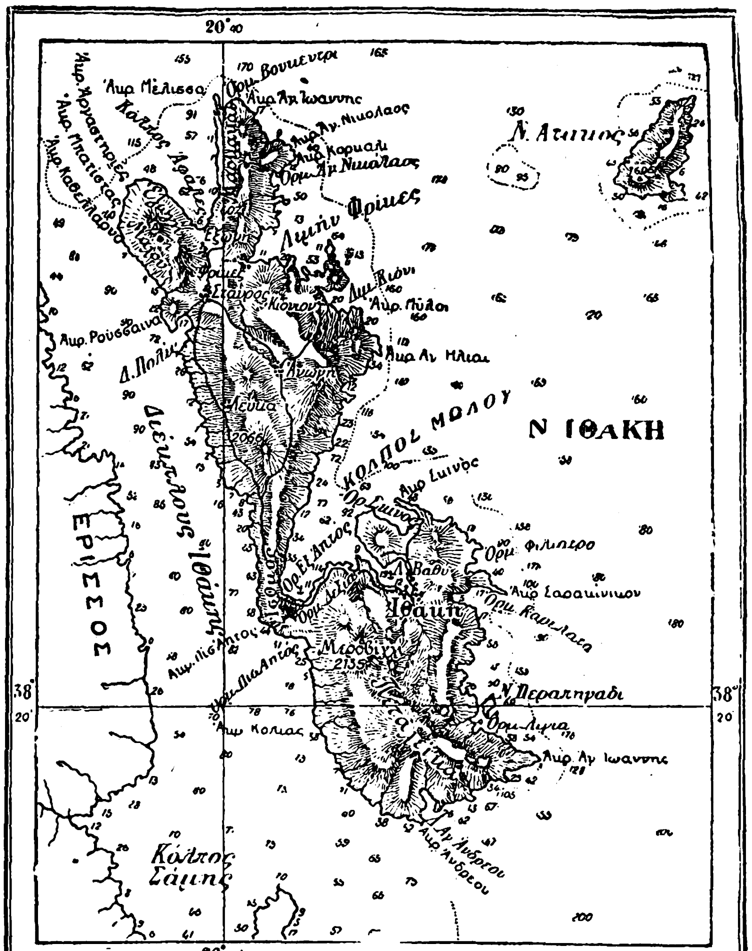

Ὁ ἰσθμὸς εἶναι ὀρεινὴ προεξοχὴ ἰσχυρῶς διερρηγμένη καὶ μετακινημένη.

Τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς νήσου παριστᾷ σύγκλινον, προσηνατολισμένον κυρίως κατὰ διεύθυνσιν Β—Ν. Τὸν πυρῆνα τοῦ συγκλίνου ἀποτελεῖ ἡ ζώνη τοῦ φλύσχου μεταξὺ τῶν ὅρμων Ἀφάλες καὶ Πόλης. Κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς ἔχουν γίνει ἐπιμήκεις μεταπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπιφέρει μετακινήσεις τῶν ἀποχωρισθέντων τεμαχῶν.

Τὸ ἀνατολικὸν σκέλος ἀναπτύσσεται κυρίως ὁμαλώτερον τοῦ δυτικοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει διατηρηθῆ εἰς τὴν ΒΔ. χερσόνησον τοῦ Ἐξωγίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *C. Renz*, Die Insel Ithaka (Zeitschr. der deutschen geolog. Gesellschaft, τόμ. 63ος (1911) Abhandlungen τεῦχ. 4 -ν. Μετὰ γεωλογ. χάρτου). Γ. Κ. Γ.

— [ΦΥΣ. ΓΕΩΓΡ.] *Ὀρεογραφία, Ὑδρογραφία*. Τὸ ὀρεινὸν σύστημα τοῦ Β. τμήματος τῆς νήσου ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν δειράδων, κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων, τῆς *Ἐξωγῆς*, τοῦ *Μάρμακα* καὶ τῆς *Ἀνωγῆς*, τῆς ὑψηλοτέρας ὅλων κατεχούσης τὸ Β. τμῆμα κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ πλάτος καὶ ταυτιζομένης πρὸς τὸ ὁμηρικὸν Νήριτον. Ὀλίγον κάτω τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους αὐτοῦ (629 μ.) ἐπὶ ὀροπεδίου κεῖται τὸ χωρίον Ἀνωγή. Ἀποσχὶς τοῦ ὄρους, ὁ *Σταυρός*, βαίνουσα ΒΒΔ, καταλήγει εἰς τὸν λιμένα τῶν Φρικῶν, ἑτέρα δέ, *Στρογγυλή*, πρὸς τὸ χωρίον Σταυρός. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι πετρῶδες καὶ γυμνὸν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ μόνον κατὰ τὴν Δ. αὐτοῦ πλαγιάν, ὅπου τὸ χωρίον Λεύκη, καλύπτεται ὑπὸ πυκνῆς φυτείας. Τὰ δύο ἄλλα προαναφερθέντα ὄρη προεκβάλλονται πρὸς Β καὶ σχηματίζουν τὸν εὐρὺν κόλπον τῶν Ἀφαλῶν. Ἐκ τούτων ἡ Ἐξωγὴ εἶναι δικόρυφος, τῆς ὑψηλοτέρας καλουμένης (*Ὁ*)*μαλός*· μόνον τὸ ὄρος τοῦτο ἔχει πηγαῖα ὕδατα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κεῖται τὸ χωρίον Ἐξωγή. Καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μπατίστα.

Τὸ Ν. τῆς νήσου τμῆμα ἀποτελεῖται ἐκ πολυκορύφου δειράδος, ἧς ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ (671 μ.) καλεῖται *Πεταλέϊκο βουνό*, διῆκον ἀπὸ Β πρὸς Ν, πλατυνόμενον ἑκατέρωθεν εἰς μεσοβούνους καὶ προβούνους μέχρι θαλάσσης. Καὶ τοῦτο τὸ ὄρος εἶναι ἄδενδρον, χρήσιμον μόνον εἰς βοσκήν, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὸ ὁμηρικὸν *Νήϊον*. Μόνον μικρὸν τμῆμα αὐτοῦ, ἄνωθεν τοῦ χωρίου Περαχωρίου, καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ δάσους ὑψηλῶν πρίνων.

Τοῦ Ν. τμήματος ὅλως ἴδιον χαρακτῆρα φέρει τὸ Α. του μέρος, συγκείμενον ἐκ χαμηλῶν βουνῶν καὶ λόφων πεφυτευμένων δι' ἐλαιῶν καὶ ἀμπέλων.

Ἄξιος ἰδίας μνείας εἶναι ὁ λοφώδης ἰσθμὸς ὁ συνδέων τὰ δύο τμήματα αὐτῆς, ἀποτελούμενος ἐκ λοφοσειρᾶς χθαμαλῆς, συνεχομένης ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν Ἀνωγήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς κωνώδη λόφον, καλούμενον κοινῶς *Παλιόκαστρο* ἢ *Κάστρο τοῦ Ὀδυσσέως*, ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἐκεῖ τοποθετήσεως παρὰ τοῦ Gell τοῦ ὀδυσσειακοῦ ἄστεως. Ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου (112 μ.) γέμει πετρῶν καὶ ὀγκολίθων ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ τειχῶν, τῶν ὁποίων τμήματα σῴζονται ἀκόμη. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ μεταγενεστέρα πόλις τῶν Ἀλαλκομενῶν ἢ Ἀλκομενῶν. Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ λόφου ἐκτυλίσσεται ἡ ἀπὸ Ἀετοῦ πρὸς Ὀπίσω Ἀετὸν ὁδός, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν εὐκολωτέραν δίοδον ἀπὸ τῆς Α. πρὸς τὴν Δ. θάλασσαν τῆς Ἰθάκης.

Ὅλα τὰ ὄρη τῆς νήσου ἔχουσιν εὔκολον τὴν ἀνάβασιν πρὸς τὰς κορυφάς των. Ἐλάχιστοι πεδινοὶ τόποι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νήσῳ, τὰ σπουδαιότερα δὲ λεκανοπέδια εἶναι ἓν εἰς τὸ Β. τμῆμα, ὅπου κεῖνται καὶ τὰ πλεῖστα χωρία τῆς νήσου, καὶ ἓν εἰς τὸ Ν, ὄπισθεν τῆς πόλεως Ἰθάκης, καλούμενον *Κάμπος*. Εἰς τὰ δύο αὐτὰ λεκανοπέδια καὶ τὰς πλαγιὰς τῶν πέριξ λόφων καὶ ὀρέων καλλιεργεῖται ἀφθόνως ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία.

Ὑδάτων στερεῖται ἡ νῆσος, ἐλάχισται δὲ μόνον πηγαὶ ὑπάρχουν εἰς τὸ Β. τμῆμα, δύο δὲ ἐπὶ τοῦ Πεταλέϊκου εἰς τὸ Ν., τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ διὰ τελευταίως ἀνακαινισθέντων ἔργων ὑδρεύσεως συγκεντροῦται εἰς δεξαμενὴν διὰ τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως. Τούτου ἕνεκα τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων ὑδρεύονται ἐκ δεξαμενῶν (στερνῶν), ὅπου συγκεντροῦται ὄμβριον ὕδωρ. Δύο ἄλλαι πηγαί, ἄξιαι μνείας διότι εἰς αὐτὰς ἀπεδόθησαν ὁμηρικὰ ὀνόματα, εἶναι, εἰς μὲν τὸ Β. τμῆμα καὶ παρὰ τὸ χωρίον Κολιερή, ἡ κληθεῖσα *Μελάνυδρος*, καὶ εἰς τὸ Ν. παρὰ τὸν ὅρμον τοῦ Πέρα Πηγαδιοῦ, ἡ *Ἀρέθουσα*, ἀποδοθέντος ἐπίσης εἰς τὸν ἄνωθεν αὐτῆς ἀπότομον βράχον τοῦ ὀνόματος *Κόρακος Πέτρα*.

— [ΠΑΡΑΛ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ *Ἰθάκη* εὑρίσκεται πρὸς Ν. τῆς Λευκάδος, ἧς ἀπέχει $4^3/_5$ μίλ. (ἀκρωτ. *Λειψὸ* τῆς Λευκάδος—*Μέλισσα* τῆς Ἰθάκης), πρὸς Δ τῆς Ἀκαρνανιακῆς ἀκτῆς, ἧς ἀπέχει $15^1/_3$ μίλ. (ἐκβολαὶ *Ἀχελῴου*—ἀκρ. *Ἅϊ Γιάννης*) καὶ ἀνατολικῶς τῆς Κεφαλληνίας, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ *διέκπλου τῆς Ἰθάκης*, ἔχοντος εὖρος 3 μιλ. κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ στόμιον καὶ $1^1/_3$ μιλ. κατὰ τὸ βόρειον, τὸ δυτικῶς τοῦ Φισκάρδου. Τὸ ἀνάπτυγμα τῆς ἀκτογραμμῆς τῆς νήσου φθάνει τὰ 46 μίλ. ὡς ἔγγιστα. Ἡ κορυφὴ τοῦ βορείου κορμοῦ Ἀνωγὴ καὶ ἡ ἑτέρα Μεροβίγλι τοῦ νοτίου κορμοῦ, ἰσοϋψεῖς σχεδὸν κορυφαί, εἶναι καὶ ἰσαπέχουσαι περίπου ὡς πρὸς τὸ μέσον τοῦ συνδέοντος τοὺς κορμοὺς ἰσθμοῦ. Ὁ δὲ ἰσθμὸς οὗτος, ἔχων ἀνάπτυγμα ἄξονος $2^2/_3$ μιλ., δὲν ἔχει ἴδιον διὰ τὸ σύνολόν του ὄνομα, ἀλλ' ἀλλάσσει τοιοῦτον κατὰ τὰ διάσελα τῆς ἀπαρτιζούσης αὐτὸν λοφοσειρᾶς· οὕτως, ἀμέσως πρὸς ΝΔ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τῆς Ἀνωγῆς, λαμβάνει τὸ ὄνομα *Ἀγρός*, νοτιώτερον *Γερομαῦρος*, κατόπιν *Σέλωμα* καὶ πρὸς τὸν νότιον τῆς νήσου κορμὸν *Παλιόκαστρο* ἢ *Κάστρο τοῦ Ὀδυσσέως* (Mediter. Pilot 1908. III. 331. Instructions Nautiques Nº 691 σελ 60).

Ἀκρωτήρια, ὅρμοι, λιμένες. Λίαν ἀκρωτηριάζουσαι αἱ ἀνατολικαὶ τῆς νήσου ἀκταί, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς δυτικάς, παρουσιάζουσιν ἀκρωτήρια καὶ δὴ χερσονησίζοντα, σχηματίζοντα δὲ ὅρμους κολπίζοντας τοιούτους καὶ λιμένας φυσικούς. Τούτων τὰ ἐπισημότερα, ἅτε διαμορφοῦντα τὴν γενικὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἀκτογραμμῆς τῆς νήσου ἢ ἀποτελοῦντα κέρατα τῶν προμνησθεισῶν κολπώσεων, εἶναι τὰ ἀκόλουθα ἀπὸ νότου πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν: *Ἄνδρι* ἢ καὶ *Ἅγιος Ἄνδρέας* (πλάτ. 38° 18' 00" Β, μῆκ 20° 41' 20" Ἀν, χάρτ. ἀγγλ. 203: Santa Maura, Ithaca, Cephallonia), ἡ νοτία τῆς νήσου ἐσχατιά· *Ἅϊ Γιάννης*, ἡ ἀνατολικὴ τοιαύτη τοῦ νοτίου κορμοῦ καὶ τῆς νήσου, καὶ εἰς $1^1/_3$ μίλ. ἀπ' αὐτοῦ Δ.ΒΔ ἡ νησὶς Πε-

Digitized by Google

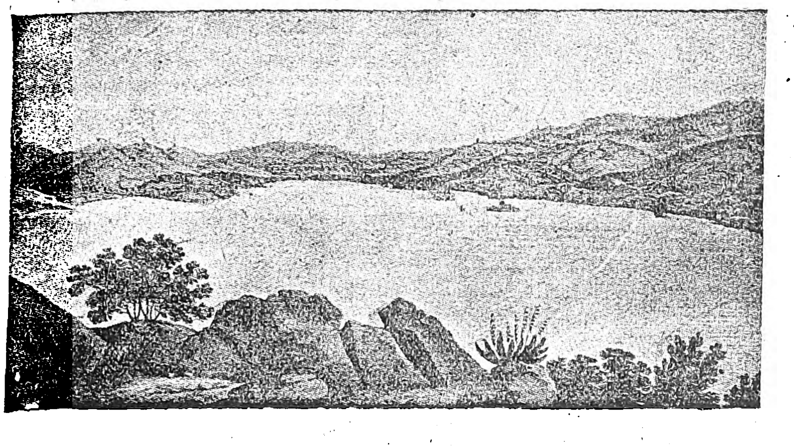

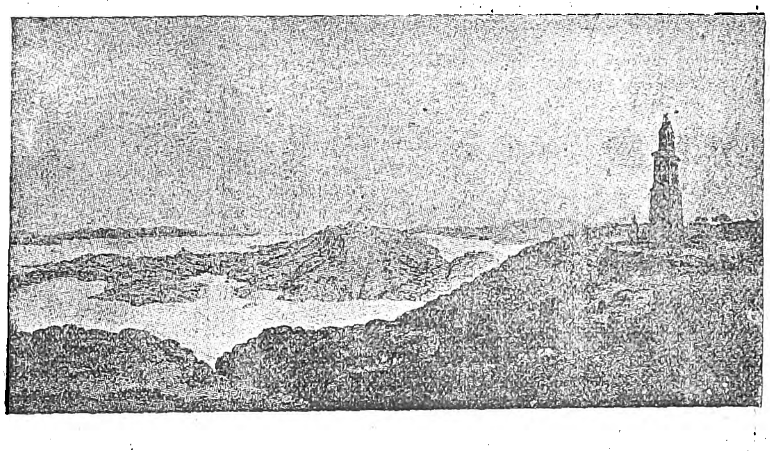

Δύο τοποθεσίαι τῆς Ἰθάκης. [Εἰκόνες τοῦ Gell.]

πηγάδι ἢ *Πέρα Πηγάδι* ἢ *Λυγιά· Σαρακήνικο* (πλάτ. 38° 21′ 55″ Β, μῆκ. 20° 46′ 05″ Ἀν.) εἰς 3 μίλ. Β τοῦ Ἅϊ Γιάννη *Σκῖνος*, στενόμακρος προβολὴ σχηματίζουσα τὸ ΝΑ κέρας τοῦ *κόλπου τοῦ Μώλου* (εἶτα ἐν τῷ κόλπῳ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾷ τῷ πρὸς Βαθὺ εἰσπλέοντι ἀκτῆς, αἱ ἄκραι *Νέρα*, *Ἅγιος Ἀνδρέας*, *Κέφαλος*, ἀριστερὸν τῷ εἰσπλέοντι τὸν λιμένα Βαθὺ κέρας καὶ *Φρύγανο* τὸ δεξιόν)· *Ἅι Λιᾶς*, ἡ ἀνατολικὴ ἐσχατιὰ τοῦ βορείου κορμοῦ καὶ τὸ ΒΑ κέρας τοῦ κόλπου τοῦ Μώλου· *Μύλοι*, ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ὅρμον *Κιόνι· Μαυρωνᾶς*, τὸ ΝΑ κέρας τοῦ κολπίζοντος ὅρμου *Φρίκες· Κορκάλι*, ἀπόφυσις πρὸς Α τῆς προβολῆς Μάρμακας καὶ ἄκρα *Ἅγιος Νικόλαος· Ἅγιος Ιιάννης*, ἡ ΒΒΑ ἄκρα τῆς Μάρμακας· *Μέλισσα* (πλάτ. 38° 30′ 15″ Β, μῆκ. 20° 39′ 50″ Ἀν.), ἡ Β τῆς προβολῆς ταύτης, ἀλλὰ καὶ τῆς νήσου, ἐσχατιά, ΒΑ δὲ κέρας τοῦ κολπίζοντος ὅρμου *Ἀφάλες· Ἀργασταριές*, *Μπατίστας* καὶ *Καβελλάρης* (38° 28′ 00″ Β, μῆκ. 20°37′50″ Ἀν.), αἱ τρεῖς ἄκραι τῆς προβολῆς Ἐξωὴ ἢ Μαλός, ΝΔ βραχίονος τοῦ προμνησθέντος ὅρμου, ὧν ἀκρῶν ἡ τελευταία τὸ δυτικώτερον τῆς νήσου σημεῖον· *Ρούσσαινα*. 2 μίλ. ΑΝΑ, δυτικὸν κέρας τοῦ λιμένος Πόλις· *Πίσ' Ἀϊτός*, ἡ ΝΔ ἄκρα τῆς κυρτότητος τοῦ ἰσθμοῦ· *Κόλιας*, ἡ ΝΔ τῆς νήσου ἄκρα. Μεταξὺ δέ τινων τῶν προμνησθέντων ἀκρωτηρίων σχηματίζονται αἱ ἀκόλουθοι κολπώσεις: *Ἅγιος Ἀνδρέας* κατὰ τὴν νοτιωτάτην τῆς νήσου ἄκραν, ἀμέσως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου *Ἄνδρι· Λυγιὰ* ἢ *Λία* ἢ *Πέρα Πηγάδι*, ὄπισθεν ΝΔ τῆς φερωνύμου νησῖδος, ἔχουσα ὑδρεῖον, ὅπερ ταυτίζουν τῇ «Κρήνῃ Ἀρεθούσῃ». Βορειότερον, ἀμέσως πρὸς Ν τοῦ ἀκρωτηρίου Σαρακήνικο, διανοίγεται ὁ ὅρμος *Κανελᾶτα*, ἀμφίπυγος μὲν πρὸς τὸν λιμένα Βαθύ, ἀφ' οὗ χωρίζεται δι' ἰσθμοῦ χιλιομέτρου, ἀμφίδυμος δὲ πρὸς τὸν βορείως τοῦ ἀκρωτηρίου σχηματιζόμενον *Φιλιατρό*. Μεθ' οὕς, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Σκῖνος καὶ Ἅϊ Λιᾶς, ἀφοριζόντων τὸ ἐκ $2^{1}/_{2}$ μιλ. ἄνοιγμά του, διανοίγεται εὐρὺς ἀναπεπταμένος πρὸς Μέσην καὶ ἀτενίζων τὴν *Ἄτοκον* (βλ. λ.) ὁ κολπίζων τοῦ *Μώλου* ὅρμος, εἰσδύων $3^{1}/_{4}$ μίλ. πρὸς Λίβα ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ στομίου μέχρι τοῦ μυχοῦ του. Μόνον δὲ ἐν τῇ νοτίᾳ αὐτοῦ ἀκτῇ σχηματίζονται κολπώσεις: ὁ *Σκῖνος*, πρώτη ἀριστερᾷ τῷ εἰσπλέοντι· δευτέρα, ὁ φυσικὸς λιμὴν *Βαθύ*, κατὰ τὸν ΝΑ τοῦ κόλπου τοῦ Μώλου μυχόν, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Κέφαλος* καὶ *Φρύγανο*, ἅτινα ἐπιστέφουν τὰ ἐρείπια τῶν ἐπὶ γαλλικῆς κατοχῆς ἀνεγερθέντων πυροβολείων (1807) καὶ εἰς οὗ τὸν ΝΑ μυχὸν ἁπλοῦται Ἰθάκη ἡ πόλις· τρίτη, ὁ ὅρμος *Δεξιά*, δεξιᾷ ἀμέσως τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Βαθύ, οὗ τὸν μυχὸν καὶ τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ ὅρμου ἀκτὴν *Καλαβρὴ* παραθέει ἡ πρὸς Πισ' Ἀϊτὸν καὶ Σταυρὸν καὶ Φρίκες καὶ Ἐξωγήν, δισχιδὴς ἁμαξιτή· τέλος ὁ ὅρμος *Ἐξ' Ἀϊτός*, ἀποτελῶν τὸν ΝΑ μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Μώλου καὶ ὡραῖον ἀγκυροβόλιον ἀμφίπυγον πρὸς τὸν ὅρμον τοῦ Πισ' Ἀϊτοῦ, ἀφ' οὗ χωρίζεται διὰ τοῦ ἰσθμοῦ. Μεθ' ὃ ἐπὶ τοῦ βορείου κορμοῦ τῆς νήσου καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς του: ὁ ὅρμος *Κιόνι*, ἀνοικτὸς πρὸς Α.ΒΑ καὶ ἀτενίζων τὴν Ἄτοκον. Ὁ κολπίζων ὅρμος *Φρίκες*, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Μαυρωνᾶς* καὶ *Κορκάλι*. Ὁ ὕφορμος *Βουκέντρι*, ἐν τῇ βορείᾳ τῆς χερσονήσου Μάρμακα ἀκτῇ, διανοιγόμενος μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἅγιος Ἰωάννης καὶ Μέλισσα καὶ ἀνοικτὸς πρὸς Β. Μεθ' ὅν, ἀμφίδυμος πρὸς τὸν κόλπον τῶν Φρικιῶν καὶ σχηματιζόμενος ὑπὸ τῶν προβολῶν Ἐξωγὴ καὶ Μάρμαρας, ὁ κολπίζων ὅρμος *Ἀφάλες* (βλ. λ.). Ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ βορείου κορμοῦ, μόνον εἷς ὅρμος παρουσιάζεται, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ρούσσαινα, ὁ *Πόλις*, ἀνοικτὸς πρὸς λίβα καὶ ἀτενίζων τὸ ἀκρωτήριον *Κακογκόλος* τῆς Ἐρίσσου, ἔχων δὲ μεγάλα σχετικῶς βάθη (Medit. Pilot, ἔκδ. 1908, III, 322). Τέλος ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Κεφαλληνίαν δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ ἰσθμοῦ δύο ὅρμοι σχηματίζονται, κατὰ τὰς πρὸς τοὺς κορμοὺς ῥίζας αὐτοῦ. Ὁ *Ἅγιος Ἰωάννης*, κατὰ τὴν βορείαν καὶ ὁ *Πίσ' Ἀϊτός*, εἰς ὃν καὶ ἀπολήγει ἁμαξιτὴ ὁδὸς ἀπὸ τῆς πόλεως, κατὰ τὴν νοτίαν.

Ναυτικὸς φωτισμός. Ὁ φωτισμὸς τῆς Ἰθάκης συνίστατο ἐκ δύο φανῶν τεθέντων εἰς λειτουργίαν ἐπὶ ἀγγλικῆς προστασίας καὶ λειτουργούντων εἰσέτι. Οὐδέτερος τούτων ὅμως ἀφεώρα εἰς πελαγοδρομίαν, ἀλλὰ μόνον πρὸς εἴσπλουν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μώλου ὁ εἷς καὶ ἐν τῷ λιμένι Βαθὺ ὁ ἕτερος. Ὁ πρῶτος ἀνηγέρθη τῷ 1848 ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἅγιος Ἀνδρέας (πλάτ. 38°23′00″ Β, μῆκ. 20°43′15″ Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1620: Gulf of Molo) καὶ ἐξέπεμπε καὶ ἐκπέμπει φῶς λευκὸν σταθερόν· ὁ δεύτερος, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ τῆς νησῖδος *Ἁγίου Σωτῆρος* τῷ 1849, ὀνομάζεται τανῦν *Λοιμοκαθαρτηρίου*, ἐκπέμπων ἀπὸ τοῦ 1887, ὁπότε μετεσκευάσθη, φῶς σταθερὸν ἐρυθρὸν 5 μιλλίων (πλάτ. 38°22′05″ Β, μῆκ. 20° 43′ 36″ Ἀν.). Εἰς τοὺς φανοὺς τούτους ἡ ὑπηρεσία τῶν φάρων προσέθηκε δύο αὐτομάτους φάρους Ἄγκα διὰ τὴν πελαγοδρομίαν, τὸν μὲν τριάδος λευκῶν ἐκλάμψεων 12 μιλλίων (1914) ἐπὶ τῆς ἄκρας *Ἅγ. Νικόλαος* τῆς προβολῆς *Κορκάλι* (πλάτ. 38° 29′ 10″ μῆκ. 20° 41′ 35″ Ἀν.) δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν κόλπον Φρίκες, τὸν δὲ (1924) ἐπὶ τῆς ἄκρας ***Πίσ' Ἀϊτός*** δυτικωτάτης τοῦ ἰσθμοῦ (πλάτ. 38° 21′ 25″ Β, μῆκ. 20° 40′ 50″ Ἀν.), ἰσαπεχουσῶν πρασίνων ἐκλάμψεων 7 μιλ. Ἀμφότεραι ἀφορῶσιν εἰς τὴν διεθνῆ γραμμὴν Λευκάτας—Πάτραι, ὁ πρῶτος διὰ τὴν διήκουσαν μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Ἀκαρνανίας, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τὸν διέκπλουν τὸν μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης. Σ. Ε. Λ.

— [ΟΙΚΟΝ. ΓΕΩΓΡ.] Ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς *Ἰθάκης*, μὴ οὖσα σημαντική, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τοῦ ἀγόνου τῆς νήσου καὶ τῆς λειψυδρίας της, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν τάσιν τῶν κατοίκων ὅπως μεταναστεύουν ἢ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ναυτιλίαν, περιορίζεται κυρίως εἰς τὴν παραγωγὴν ἐλαίου καὶ οἴνου ἐκλεκτῆς ποιότητος. Τῶν προϊόντων αὐτῶν ἡ ἐξαγωγὴ εἶναι μικρά· κυρίως ἐξάγεται ἔλαιον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἐκ τῶν καλυτέρων ἑλληνικῶν. Ἡ ἄμπελος καλλιεργεῖται κυρίως εἰς τὴν ὄπισθεν τῆς πόλεως Ἰθάκης κοιλάδα («Κάμπος») καὶ τὰ ὑψίπεδα τῆς Β. Ἰθάκης, ἡ δὲ ἐλαία εἰς τὰς πλαγιὰς τῶν πέριξ λόφων καὶ ὀρέων.

Ναυτιλία. Ἡ ναυτιλία ἀπετέλεσε πάντοτε τὸν κυριώτερον πλουτοφόρον πόρον τῆς νήσου, ἐπὶ ἀγγλικῆς δὲ κατοχῆς ἱδρύθη τὸ ἀκμάσαν ναυπηγεῖον τῆς νήσου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθον τὰ πλεῖστα τῶν ἱστιοφόρων τῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν τῆς Ἰθάκης γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτιλίας τῆς νήσου μέχρι τῆς ἑνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ κατόπιν ἔτη ἡ ναυτικὴ ἀκμή της ηὐξάνετο, ὡς ἀφετηρία δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑπὸ τῶν Ἰθακησίων ἵδρυσις μεγάλων ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ρουμανίᾳ καὶ νοτίῳ Ρωσίᾳ. Οὕτω κατὰ τὸ 1890 μόνον εἰς τὸ νηολόγιον τοῦ ἐν Βραΐλᾳ ἑλληνικοῦ προξενείου ἀνεγράφοντο ὑπὲρ τὰ 400 πλοῖα ἀνήκοντα εἰς Ἰθακησίους. Πρῶτοι μεγάλοι Ἰθακήσιοι ἐφοπλισταὶ ἐν Ρουμανίᾳ ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Θεοφυλᾶτοι, μετ' αὐτοὺς δὲ οἱ ἀδελφοὶ Σταθᾶτοι, αὐτοὶ δὲ ἦσαν καὶ οἱ πρῶτοι ἀποκτήσαντες ἀτμόπλοια. Πρῶτον ἀναφέρεται ὁ «Παρθενών» τῶν ἀδελφῶν Θεοφυλάτων (1877). Οἱ ἐφοπλισταὶ οὗτοι, ἀφ' ὅτου ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἀπώλεσε τὴν ἐν τῷ Δουνάβει ἡγεμονίαν της, μετέφερον τὰς ἕδρας των ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐξηκολούθησαν ἐργαζόμενοι καὶ πολλαπλασιάζοντες τὰ πλοῖά των. Τούτων οἱ δεύτεροι ἐξακολουθοῦν ἀκόμη κατέχοντες σοβαρώτατον ἀριθμὸν πλοίων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἱδρύθη ἡ ἑταιρεία Γ. Δρακούλη, γνωστοῦ ἤδη ἐφοπλιστοῦ ἐκ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἐργασιῶν του, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου κατεῖχεν ἓξ ἀτμόπλοια χωρητικότητος 32.600 τόννων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, οἱ Ἰθακήσιοι ἐφοπλισταὶ καὶ μετ' αὐτῶν πλεῖστοι ἄλλοι Ἰθακήσιοι καὶ αὐτοὶ οἱ ναυτικοί, λόγῳ τῆς μετοχικῆς συστάσεως πολλῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπεκόμισαν μυθώδη κέρδη. Μολονότι δὲ κατὰ τὸν πόλεμον οἱ Ἰθακήσιοι ἀπώλεσαν ἐκ τορπιλλισμῶν ὀκτὼ πλοῖα, σήμερον διαθέτουν ὑπὲρ τὰ εἰκοσιπέντε. Οὕτως ἡ Ἰθάκη ἔρχεται ἕκτη μεταξὺ τῶν ναυτικῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἀναλογίᾳ ὅμως πλοίων πρὸς τὸν πληθυσμὸν φέρεται δευτέρα μετὰ τὸν Πειραιᾶ.

Εἰς τὴν ναυτιλίαν ἀσχολοῦνται κυρίως οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Ἰθάκης, ἐνῷ οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, καὶ κυρίως τῆς Β. Ἰθάκης, μεταναστεύουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Μετανάστευσις. Μετὰ τῆς ναυτιλίας ἡ μετανάστευσις ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον πλουτοφόρον πόρον τῆς Ἰθάκης. Ἤδη ἀπὸ αἰώνων οἱ Ἰθακήσιοι μετηνάστευον κυρίως εἰς Ρουμανίαν καὶ τὰ ρωσικὰ παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀλλὰ μετὰ τὴν δημιουργίαν δυσμενοῦς καταστάσεως ἐκ τοῦ ἀνθελληνικοῦ ρεύματος ἐν Ρουμανίᾳ ἐστράφησαν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις. Μέχρι πρὸ τοῦ πολέμου μετηνάστευον κυρίως εἰς τὴν Β. Ἀμερικήν, ἀλλὰ μετὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀναζήτησις τύχης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐσταμάτησε τελείως. Ἤδη πρὸ τοῦ Παγκοσμίου εἶχον ἀρχίσει ἀναζητοῦντες ἄλλους τόπους καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ν. Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αὐστραλίαν, ὅπου κυρίως καὶ σήμερον μεταναστεύουν. Ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς τὰς δύο Ἀμερικὰς ὑπάρχοντες Ἰθακήσιοι δὲν εἶναι ὀλίγοι· ἀρκετοὶ δὲ εὑρίσκονται διεσπαρμένοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου (Κεντρικὴν Ἀφρικήν, Ν. Ζηλανδίαν, Ἰαπωνίαν, Κίναν). Ἐν Εὐρώπῃ παροικίαι Ἰθακησίων ὑπάρχουν κυρίως εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας Λονδῖνον, Μασσαλίαν, Ἁμβοῦργον, κυριώτεραι δὲ τούτων εἶναι αἱ τῆς Ἀμβέρσης καὶ τοῦ Ἄμστερνταμ.

Πλεῖστοι τῶν Ἰθακησίων μεταναστῶν κατέχουν σπουδαιοτάτας θέσεις εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὡς οἱ Θεοφυλᾶτοι, σοβαρώτατοι ἐφοπλισταὶ ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις, καὶ ὁ Ἀ. Λεκατσᾶς, ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῆς Αὐστραλιανῆς ἠπείρου καὶ εἶναι γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως εἰσόδημα τῆς νήσου εἶναι σημαντικόν, σημαντικώτερον δ' ἦτο πρὸ τοῦ πολέμου. Πάντως δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἀποζῇ εἴτε ἐκ τῶν ἀποστελλομένων παρὰ τῶν μεταναστῶν καὶ ναυτιλλομένων χρημάτων, εἴτε ἐκ περιουσιῶν ἀποκτηθεισῶν κατὰ τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους.

— [ΠΟΛΙΤ. ΓΕΩΓΡ.] ***Διοικητικὴ διαίρεσις, πληθυσμός.*** Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἰθάκης μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ νῆσος προσηρτήθη εἰς τὸν τότε ἱδρυθέντα νομὸν Λευκάδος, διὰ τῆς νέας δὲ διοικητικῆς διαιρέσεως ὑπήχθη εἰς τὸν νομὸν Κεφαλληνίας, εἰς ὃν ἔκτοτε ἀνήκει, ἀποτελοῦσα ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν μετὰ τῶν νήσων ***Καστός***, ***Κάλαμος*** καὶ τῶν ***Ἐχινάδων*** νησίδων.

Ἡ νῆσος τῆς Ἰθάκης μέχρι τῆς εἰς κοινότητας διαιρέσεως τοῦ κράτους διὰ τοῦ νόμου ΔΝΞ′ (1912), διῃρεῖτο εἰς τρεῖς δήμους: ***Ἰθακησίων***, περιλαμβάνοντα ὅλην τὴν νοτίαν Ἰθάκην, μὲ ἕδραν τὴν πόλιν Ἰθάκην, ***Πολυκτορίων*** καὶ ***Νηριτίων***, κατεχόντων τὸ βόρειον τμῆμα αὐτῆς, τοῦ μὲν πρώτου ἔχοντος ὡς ἕδραν τὸ χωρίον Σταυρός, τοῦ δὲ δευτέρου τὸ χωρίον Ἀνωγή. Μετὰ τὴν διαίρεσιν εἰς κοινότητας, ὁ μὲν δῆμος Ἰθακησίων διῃρέθη εἰς τὰς κοινότητας ***Ἰθάκης*** καὶ ***Περαχωρίου***, ὁ δῆμος Πολυκτορίων εἰς τὰς ***Σταυροῦ*** (μετὰ τοῦ χωρίου Καλύβια), ***Ἐξωγῆς***, ***Λεύκης*** (μετὰ τοῦ χωρίου Ἅγ. Ἰωάννης) καὶ ***Πλατρειθιᾶ*** (μετὰ τῶν χωρίων Ἅγ. Σαράντα, Κολλιερή, Λαχώ, Μάρμακας, Μεσοβούνι καὶ Φρίκες) καὶ ὁ τῶν Νηριτίων εἰς τὰς κοινότητας ***Ἀνωγῆς*** καὶ ***Κιονίου***. Εἰς τὴν κοινότητα Ἰθάκης ὑπάγονται καὶ αἱ Ἐχινάδες νησῖδες, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουν εἰς Ἰθακησίους καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ κτηνοτροφίαν.

Digitized by Google

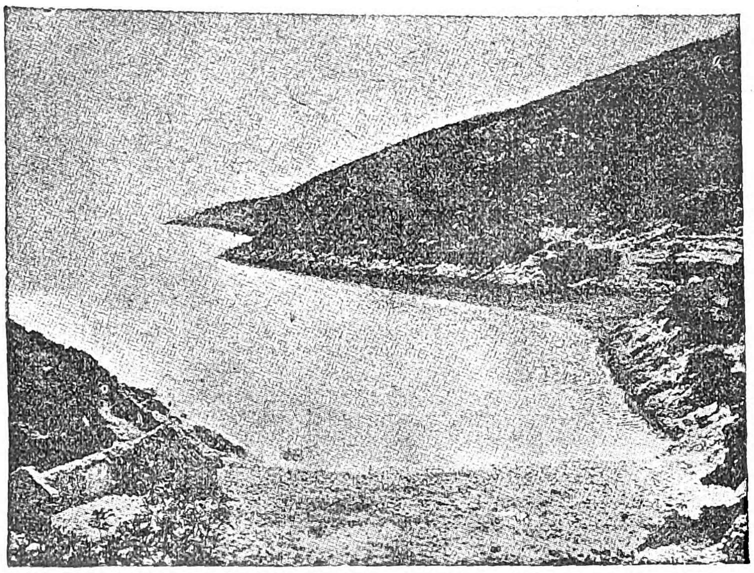

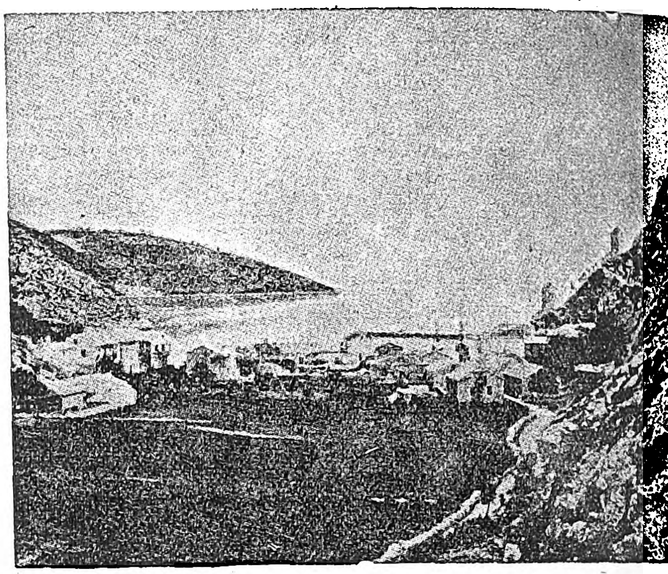

Ἰθάκη: 1) Τὸ Ἄνδρι 2) Φρικιές.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας σημειοῖ σταθερὰν ἐλάττωσιν, ὀφειλομένην εἰς τὸ ἄγονον τῆς νήσου καὶ εἰς τὴν τάσιν τῶν κατοίκων νὰ μεταναστεύουν. Οὕτω, ἐνῷ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἑνετοκρατίας ἀναφέρεται ἡ νῆσος ὡς ἔχουσα ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε χιλιάδας κατοίκων, κατὰ τὰς τελευταίας ἀπογραφὰς παρουσιάζει τὴν ἑξῆς πτῶσιν: 14.451 (1862), 10.642 (1865), 9.873 (1870), 10.639 (1879), 8.821 (1889) καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 μόνον 7.479 κατοίκους.

Ἐκκλησία - Ἐκπαίδευσις. Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ἰθάκη ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ἡ ὁποία διῳκεῖτο ὑπὸ ἐπισκόπων ἐναλλὰξ Κεφαλλήνων καὶ Ζακυνθίων. Ἀπὸ τοῦ 1824 ἀπέκτησεν ἰδίαν ἐπισκοπήν, ἡ ὁποία ὅμως ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα κατηργήθη, παρὰ τὴν διάταξιν τῆς συνθήκης ὁρίζουσαν τὴν διατήρησιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπισκοπῶν, καὶ ἡ Ἰθάκη ὑπήχθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λευκάδος καὶ Ἰθάκης. Καταργουμένης διὰ τελευταίου νόμου καὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, ἡ Ἰθάκη πρόκειται νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κεφαλληνίας.

Ἡ Ἰθάκη καὶ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σειρὰν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν: Οὕτω, ὡς πρῶτος διευθυντὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης ὑπῆρξεν ὁ Ἰθακήσιος Ἰωάννης Δενδρινός, ὡς κληρικὸς Ἱερόθεος, γεννηθεὶς ἐν Περαχωρίῳ Ἰθάκης τῷ 1697 καὶ σπουδάσας εἰς τὴν περίφημον σχολὴν τῆς Πάτμου. Οὗτος ἐδίδαξεν ἐν Σμύρνῃ ἀπὸ τοῦ 1717, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ, κατ' ἀρχὰς συνεργάτης του, ἐπίσης Ἰθακήσιος Χρύσανθος Καραβίας, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει ἐν Αὐλῶνι παρὰ τῷ Εὐγενίῳ Βουλγάρει. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ τρίτος διδάσκαλος ἐξ Ἰθάκης ἀναφέρεται ὁ Ἀντώνιος Ἰθακήσιος, διδάξας ἀπὸ τοῦ 1804 μέχρι τοῦ 1814.

Λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν Ἰθακησίων αὐτῶν διδασκάλων ἐν Σμύρνῃ προσῆλθον εἰς τὴν σχολὴν πλεῖστοι Ἰθακήσιοι, ἐξ ὧν δύο, Ἀναστάσιος καὶ Κωνσταντῖνος Ἰθακήσιοι, διωρίσθησαν καθηγηταὶ τοῦ κατὰ τὸ 1809 ἱδρυθέντος φιλολογικοῦ γυμνασίου Σμύρνης, ἄλλοι δὲ ἐδίδαξαν ἀλλαχοῦ, ὡς ὁ Γρηγόριος Ξανθόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἐν Ὕδρᾳ, ὁ Βασίλειος Κανέλλος ἐν Πάτραις, Ἄρτῃ καὶ Μεσολογγίῳ, ὁ Διονύσιος Καραβίας ἐν Ἰθάκῃ καὶ ὁ διαπρέψας εἰς τὴν περίφημον σχολὴν τῶν Κυδωνιῶν Εὐστάθιος Καραβίας. Ἰδιαιτέρας μνείας χρῄζει ὁ Ἰθακήσιος μαθητὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης, ὁ ἐθνομάρτυς ἀρχιερεὺς Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας (γεν. ἐν Ἰθάκῃ τῷ 1752), ὅστις εὗρε μαρτυρικὸν
θάνατον μετὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἐπὶ ἀγ-
γλικῆς κατοχῆς ἐγεννήθη ἐν Ἰθάκῃ ὁ ἥρως ποιη-
τὴς Λαυρέντιος Μαβίλης (1860), καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ
πατήρ του Παῦλος Μαβίλης, ἱσπανικῆς καταγω-
γῆς, ὑπηρέτει ἐκεῖ ὡς πρόεδρος τῶν δικαστηρίων
(*Φώτου Γιοφύλη*, Ὁ Μαβίλης Θιακός, ἐν «Ἡμερολογίῳ
Ἰθάκης» τόμ. Α' (1928) σ. 131, βλ. καὶ λ. *Βαθὺ* Ἰθά-
κης). Ἰδιαιτέρα μνεία πρέπει νὰ γίνῃ τῆς προσ-
παθείας τοῦ κόμιτος Γκίλφορδ, ὅπως ἱδρυθῇ ἐν
Ἰθάκῃ ἡ «Ἰόνιος Ἀκαδημία». Ὁ διαπρεπὴς φιλέλ-
λην προετίμα τὴν νῆσον τῆς Ἰθάκης, τὴν ὁποίαν
ἠγάπα πολύ, καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτὴν ἐπὶ ἔτος
περίπου, ἐνεργείαις ὅμως τοῦ ἁρμοστοῦ Μαῖτλανδ
τὸ σχέδιον τοῦ Γκίλφορδ ἀπέτυχε καὶ ἡ Ἀκαδη-
μία συνεστήθη ἀρκετὰ ἔτη ἀργότερον ἐν Κερκύρᾳ.
Σχολεῖα ἡ Ἰθάκη ἔχει δύο πλήρη δημοτικὰ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνὰ ἓν εἰς τὰ περισσότερα τῶν χωρίων της, ἡμιγυμνάσιον εἰς τὴν πόλιν, καταργηθέντος διὰ τῶν τελευταίων ἐκπαιδευτικῶν νόμων τοῦ ἐν Σταυρῷ ἑλληνικοῦ σχολείου (δωρεὰ Εὐθ. Πεταλᾶ). Εἰς τὴν νῆσον λειτουργοῦν δύο συμβολαιογραφεῖα, ἓν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἕτερον ἐν Σταυρῷ.

Συγκοινωνία. Ἡ Ἰθάκη συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἀτμοπλοϊκῶς διὰ τῆς γραμμῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπικοινωνεῖ τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἑβδομάδος μὲ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Λευκάδα, ἀπ' εὐθείας, καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τῆς Κεφαλληνίας συγκοινωνεῖ μόνον δι' ἱστιοφόρων ἢ βενζινοπλοίων διαπλεόντων τὸ στενὸν τῆς Ἰθάκης ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἡμέρας μεταξὺ Σάμης (Κεφαλληνίας) καὶ τοῦ ὅρμου τοῦ Πίσω Ἀετοῦ (Ἰθάκης), ὁπόθεν ἡ μεταφορὰ τῶν ἐπιβατῶν ἐκτελεῖται δι' αὐτοκινήτων.

Ἐπίσης διὰ μικρῶν ἀτμοπλοίων ἡ πόλις τῆς Ἰθάκης συγκοινωνεῖ ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἡμέρας μὲ τὰ παράλια χωρία Κιόνι καὶ Φρίκες, τοῦ δευτέρου ὄντος καὶ ἐπινείου πλείστων χωρίων τῆς Β. Ἰθάκης. Τὸ ὁδικὸν σύμπλεγμα τῆς νήσου εἶναι πληρέστατον. Αἱ πλεῖσται ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν ἐπὶ ἀγγλοκρατίας, τινὲς δὲ διὰ δωρεῶν, ὡς ἡ συνδέουσα τὰ χωρία Ἀνωγὴ καὶ Σταυρός, διὰ δωρεᾶς Γ. Δρακούλη, καὶ ἡ συνδέουσα τὴν μονὴν τῶν Καθαρῶν δι' ἐξόδων τῆς ἰδίας μονῆς.

Τὰ χωρία τῆς νήσου συγκοινωνοῦν μετὰ τῆς πόλεως διὰ λεωφορείων αὐτοκινήτων, τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς πυκνότητος τοῦ ὁδικοῦ δικτύου ἐξυπηρετοῦν πλήρως τοὺς κατοίκους.

Κοινωνικὴ ζωή. Ἡ ἐκ τῶν δύο μεγάλων πλουτοφόρων πόρων τῆς νήσου σχετικὴ οἰκονομικὴ εὐπορία τῶν κατοίκων καὶ ἡ μακρὰ ἐπαφὴ αὐτῶν μὲ τὴν ξένην ζωὴν ἔχει ἐκπολιτίσει εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ζωὴν τῆς Ἰθάκης, ὥστε νὰ ὑπερβαίνῃ αὕτη κατὰ πολὺ τὴν συνήθη στάθμην τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ τὰ μικρότερα χωρία της εἶναι ἐκτισμένα μὲ τὰς περισσοτέρας ἀνέσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δὲ γενναιοδωρία πολλῶν πλουσίων της τὴν ἔχει πλουτίσει μὲ κοινωφελῆ ἱδρύματα. Πλὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐκ δωρεῶν Π. Δενδρινοῦ, Ὄ. Σταθάτου καὶ Ὄ. Καραβία, δέον νὰ σημειωθῇ ἡ δωρεὰ πρὸς τὸν πρῴην δῆμον Ἰθακησίων τοῦ μεγάλου νεκροταφείου τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Π. Δενδρινοῦ, ἡ ἵδρυσις Ἀσύλου ἀπόρων διὰ κληροδοτήματος Β. Καραβία, ἡ ἵδρυσις ἐργοστασίου ἠλεκτροφωτισμοῦ τῆς πόλεως Ἰθάκης καὶ τοῦ Περαχωρίου διὰ δωρεᾶς Γ. Δρακούλη, ἡ δωρεὰ δύο χιλιάδων λιρῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βλασσοπούλου διὰ προικοδότησιν ἀπόρων κορασίων, τὸ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κληροδότημα Ὄθ. Σταθάτου διακοσίων χιλιάδων δραχμῶν καὶ τὸ κληροδότημα τοῦ ἰδίου ἐκ πεντακοσίων χιλιάδων δραχμῶν διὰ τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως. Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν σχολικῶν κτιρίων τῆς Β. Ἰθάκης κατεσκευάσθησαν δι' εἰσφορῶν τῶν κατοίκων τῶν χωρίων αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εὑρισκομένων.

Ἡ πόλις τῆς Ἰθάκης εἶχεν ἀπὸ τοῦ 1910 φιλαρμονικήν, ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ἡ δρᾶσις τῶν ἐν αὐτῇ «Κοινωφελοῦς ὁμίλου» καὶ τοῦ «Συλλόγου Ἀλληλοβοηθείας», ὡς καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἑδρευούσης «Ἑνώσεως Ἰθακησίων», ἡ ὁποία ἀσχολεῖται πολυπλεύρως μὲ φιλανθρωπικὰ ἔργα καὶ ἡ ὁποία δι' ἐράνου ἐνεργηθέντος πρωτοβουλίᾳ της ἱδρύει «Ἡρῷον τῶν κατὰ τοὺς πολέμους πεσόντων Ἰθακησίων», ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ συνδέσμων, ὡς ὁ ἐν Ν. Ὑόρκῃ «Ὀδυσσεύς». Ἐν Ἰθάκῃ ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1928 δεκαπενθήμερος ἐφημερὶς «Ἰθάκη».

Αἱ πλεῖσται τῶν κοινοτήτων τῆς νήσου δι' ἰδίων τῶν δαπανῶν καὶ τῇ ἀρωγῇ τῶν κατοίκων των ἐκτελοῦν διαρκῶς ἔργα διὰ τὴν ὕδρευσιν καὶ τὸν ἐξωραϊσμὸν τόσον τῆς πόλεως ὅσον καὶ τῶν χωρίων, πολλαὶ δὲ καὶ εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν.

[Βλ. καὶ λ. *Βαθὺ* (Ἰθάκης).]

—[ΙΣΤΟΡ.] ***Ἀρχαῖοι χρόνοι.*** Κατὰ τὴν μυθο-
λογίαν ὁ Ἀρκείσιος, υἱὸς τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Ἄρ-
κτου, κατέλαβε τὰς νήσους, τὰς ὁποίας πρότερον κα-
τεῖχον οἱ Τηλεβόαι, λαὸς ληστρικός, καὶ ἐγένετο
βασιλεὺς τῶν Κεφαλλήνων μὲ ἕδραν τοῦ βασι-
λείου του τὴν Ἰθάκην. Ὁ Ἀρκείσιος ἐνυμφεύθη
τὴν Χαλκομέδουσαν, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Λαέρτην
ὅστις τὸν διεδέχθη εἰς τὴν βασιλείαν. Οὗτος νυμ-
φευθεὶς τὴν Ἀντίκλειαν, θυγατέρα τοῦ Αὐτολύ-
κου, ἐγέννησε τὸν Ὀδυσσέα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀργό-
τερον παρέδωκε τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον καὶ ἀπε-
σύρθη, γέρων πλέον, εἰς τὸ ἰδιαίτερον κτῆμά του,
ὅπου ἔζη ζωὴν ἁπλοῦ κηπουροῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς
ἐνυμφεύθη τὴν Πηνελόπην καὶ ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν
Τηλέμαχον. Ἀπαχθείσης, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
βασιλείας τοῦ Ὀδυσσέως, τῆς ὡραίας Ἑλένης τοῦ
Μενελάου, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης μετέβη ὡς
πρέσβυς φιλειρηνικῆς λύσεως εἰς τὸ Ἴλιον, ἀλλ' ἀ-
πέτυχε. Μὴ θέλων κατόπιν ν' ἀποχωρισθῇ τῆς
οἰκογενείας του, ἠρνήθη νὰ μετάσχῃ τῆς κατὰ τοῦ
Ἰλίου ἐκστρατείας, κατόπιν ὅμως ἐπιμόνου ἀπαι-
τήσεως τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν ἐπείσθη
νὰ μετάσχῃ, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε ν' ἀνεύρῃ τὸν εἰς
τὴν αὐλὴν τοῦ Λυκομήδους κρυπτόμενον Ἀχιλλέα.
Ἐνῷ ὅμως ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγωνίζετο μετὰ τῶν ἄλ-
λων κατὰ τῆς Τροίας ἐπὶ δεκαετίαν, συνεκεντρώ-
θησαν εἰς τὰ ἐν Ἰθάκῃ ἀνάκτορά του, ἐκ τῶν πέ-
ριξ νήσων καὶ αὐτῆς τῆς Ἰθάκης μνηστῆρες τοῦ
θρόνου καὶ τῆς συζύγου του, οἱ ὁποῖοι διαμένον-
τες ἐντὸς τοῦ οἴκου του ἐσπατάλων τὴν περιου-
σίαν του, ἐβασάνιζον τοὺς ὑπηρέτας του καὶ ἐπίε-
ζον τὴν πιστὴν εἰς τὸν ἀπόντα βασιλέα Πηνελό-
πην νὰ ἐκλέξῃ ἕνα τῶν περὶ αὐτὴν μνηστήρων ὡς
σύζυγον. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς βασιλείας τοῦ
Ὀδυσσέως, καθ' ἣν ὁ ἀπὼν βασιλεὺς ἠγωνίζετο
εἰς τὴν Τροίαν, ἣν μόνον διὰ τεχνάσματός του
κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν οἱ Ἕλληνες, καὶ
περιεπλανᾶτο ἐπὶ δεκαετίαν εἰς τὴν θάλασσαν, εἶ-
ναι, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ταραχωδεστάτη διὰ τὴν
Ἰθάκην. Ἡ βασίλισσα πολιορκεῖται διαρκῶς ὑπὸ
τῶν ἀναιδῶν μνηστήρων, καταφεύγουσα καὶ αὐτὴ
εἰς τεχνάσματα, διὰ ν' ἀποκρούσῃ τὰς ἀπαιτήσεις
των, οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ἀνακτόρου
συμμαχοῦν πρὸς τοὺς μνηστῆρας, ἐλάχιστοι δὲ πα-
ραμένουν πιστοὶ εἰς τὸν ἀπόντα βασιλέα. Ὁ Τη-
λέμαχος, τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ του ἀναχωρῶν ἄφησε
νήπιον, ἀνδρωθεὶς ἀναζητεῖ παντοῦ τὸν πατέρα
του καὶ γίνεται ὁ στόχος τοῦ μίσους τῶν μνηστήρων.
Τέλος ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιστρέφει καὶ ἀπαλλάσσει
τὸν οἶκόν του καὶ τὸ βασίλειόν του ἀπὸ τοὺς μνη-
στῆρας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀποθνῄσκει τραυματι-
ζόμενος ἐκ βέλους τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ Τη-
λεγόνου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τῆς Κίρ-
κης κατὰ τὴν μετ' αὐτῆς συμβίωσιν. Κατ' ἄλλην
ἐκδοχὴν ὁ Ὀδυσσεύς, εὑρισκόμενος πρὸ ἐξεγέρ-
σεως τῶν κατοίκων τῆς Ἰθάκης μετὰ τὸν φόνον
τῶν μνηστήρων, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν βα-
σιλείαν εἰς τὸν υἱόν του Τηλέμαχον καὶ νὰ φύγῃ
μάλιστα ἐκ τῆς νήσου. Τὸν Τηλέμαχον διεδέχθη
ὁ Περσέπολις, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀνορθώ-
σουν τὸ κράτος των, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον πε-
ριέπεσεν ὑπὸ τὴν δωρικὴν κατοχήν.

Καὶ αὐταὶ μὲν εἶναι αἱ πληροφορίαι τῆς μυθο-
λογίας καὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, βέβαιον ὅμως

Digitized by Google

παραμένει ὅτι κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου (1500—1100 π. Χ.), καθ' ἣν κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην διεδραματίσθησαν τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἱστορηθέντα, ἤκμαζεν ἡ Ἰθάκη, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἀνακαλυφθέντων ἀντικειμένων τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ἄγνωστον ὅμως παραμένει ἂν κατῳκεῖτο κατὰ τὴν νεολιθικὴν (μέχρι τοῦ 3000 π. Χ.) περίοδον καὶ κατὰ τὴν χαλκῆν (3000—1500 π. Χ.). Τὸ μὲ ἕδραν τὴν Ἰθάκην βασίλειον τοῦ Λαέρτου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως περιελάμβανε καὶ τὰς νήσους Κεφαλληνίαν, Λευκάδα, Ζάκυνθον, Ἐχινάδας καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετέσχε τοῦ τρωικοῦ πολέμου διὰ 12 μόνον πλοίων «μιλτοπαρῄων». Κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἡ Ἀκαρνανία δὲν ἀναφέρεται ὡς αὐτοτελής, ἀλλά, τοὐναντίον, ὡς κτῆσις τοῦ βασιλείου Λαέρτου-Ὀδυσσέως.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως λοιπὸν τὸ βασίλειον τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων κρατῶν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποιοτικῆς διακρίνεται ὡς οἰκούμενον ὑπὸ τῶν μεγαθύμων Κεφαλλήνων, διακεκριμένων θαλασσοπόρων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Berard, ἐξῆλθον καὶ εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, πέραν τοῦ Γιβραλτάρ.

Κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον (1100—800 π. Χ.) ὑπέστη ἐπίθεσιν τῶν Δωριέων, πιθανώτατα δὲ Κορινθίων, οὕτω δὲ εἰς τὴν πρώτην ἱστορικὴν περίοδον ἐμφανίζεται ὁμιλοῦσα δωριστί, ὅπως ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν περίοδον αὐτήν. Ἀβέβαιον ὅμως παραμένει ἂν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὑπῆρξεν αὐτόνομος, διότι δὲν ἀνευρέθησαν ἴδια νομίσματα τῆς περιόδου αὐτῆς. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πολλοὶ ἀρχαῖοι περιηγηταὶ τὴν ἐπεσκέφθησαν, ἑλκυόμενοι ἐκ τῆς διὰ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν κτηθείσης δόξης της, ἂν καί, πιθανόν, οἱ Δωριεῖς ἀπογοητευθέντες ταχέως ἐκ τοῦ ἀγόνου τῆς νήσου τὴν ἐγκατέλειψαν ταχέως.

Κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ὅμως περίοδον καὶ πλέον τῆς χιλιετηρίδος (800 π. Χ.—300 μ. Χ.) εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ νῆσος ἤκμαζε τὰ μέγιστα, ὡς ἀπέδειξαν αἱ διενεργηθεῖσαι ἀνασκαφαί, ἰδίως αἱ ὑπὸ τοῦ Σλῆμαν τῷ 1873—1878, καὶ ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν γεωγράφων καὶ περιηγητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἃς ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχον τρεῖς σημαντικοὶ ναοί, τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Περίεργος λοιπὸν παραμένει ἡ «Ἰθακησίων πολιτεία» τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι ἐφ' ὅσον παρ' οὐδενὸς μνημείου μαρτυρεῖται ἡ αὐτονομία τῆς νήσου, ἀπίθανον τυγχάνει πῶς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἴδιον πολίτευμα. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς παρὰ πολλῶν ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τοῦ ἀριστοτελικοῦ ἔργου, παρ' ἄλλων ὅμως τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖται γνήσιον, ἐφ' ὅσον καὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παραπέμπουν εἰς αὐτό.

Βυζαντινοὶ καὶ μεταβυζαντινοὶ χρόνοι. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς μεγαλυτέρας γείτονος νήσου, τῆς Κεφαλληνίας, κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἠπείρου, ἀναφερομένη ἐν τῷ «Συνεκδήμῳ» τοῦ Ἱεροκλέους ὡς «Ἠθρακὴ νῆσος».

Ὡς πρὸς τὴν περίοδον αὐτὴν ἂς σημειωθῇ, ὅτι Ἄννα ἡ Κομνηνὴ εἰς τὴν «Ἀλεξιάδα» ἀναφέρει ἐπὶ τῆς νήσου Ἰθάκης πόλιν Ἱερουσαλήμ, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε πηγὴ ἀναβλύζουσα πόσιμον καὶ ψυχρὸν ὕδωρ. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως καὶ ἡ περὶ πηγῆς πληροφορία ὠθεῖ τοὺς ἐρευνητὰς νὰ τοποθετήσουν τὴν πόλιν εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν «Ρουσάνο» τῆς Β. Ἰθάκης, εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας διαφαίνεται ὁμοιότης πρὸς τὸ τῆς Ἱερουσαλήμ. Κατὰ τὸ ἔτος 1185 Νορμανοὶ καὶ Σικελιῶται κατέλαβον τὰς νήσους Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην. Πρῶτος κύριος τῶν νήσων ἐπὶ τῆς Δ' Σταυροφορίας ἦτο ὁ Μάϊος Ὀρσίνης, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐνυμφεύθη τὴν Θεοδώραν, κόρην τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ. Περὶ τὸ 1200 ἡ Λευκὰς μετὰ τῆς Ἰθάκης μετεβιβάσθη εἰς ἕτερον κλάδον τῆς οἰκογενείας Ὀρσίνη. Ἀργότερον ὁ δεσπότης Μιχαὴλ δολοφονήσας τὸν γυναικάδελφόν του Φίλιππον Κυνάρδον ἀνέλαβε τὸ κράτος τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν μετὰ τῆς Ἰθάκης παρέδωκε τῷ υἱῷ του Νικηφόρῳ, τῷ 1264. Οὗτος εἶχε θυγατέρα, Μαρίαν, τὴν ὁποίαν ἐνύμφευσε, παραχωρήσας εἰς τὸν γαμβρόν του Ἰωάννην τὴν Ἰθάκην εἰς ἐπικαρπίαν. Σχετικὸν συμβόλαιον σῴζεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Νεαπόλεως ἑλληνιστὶ γεγραμμένον καὶ φέρον τὴν σφραγῖδα τοῦ δουκός.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος κατελήφθη ὑπὸ Ἱσπανῶν καὶ ἠρημώθη, τῷ δὲ 1499 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ὑφ' οὓς καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, τῷ 1797.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, λόγῳ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐφαρμοζομένου μικροφεουδαρχικοῦ συστήματος, ἡ Ἰθάκη ἀποκτᾷ πάλιν σχετικῶς ἰδίαν ἱστορίαν. Οὕτω τῷ 1504 ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία ἀπέστειλεν ἰδιαίτερον ἁρμοστὴν εἰς τὴν νῆσον. Τῷ 1536 διωρίσθη ὡς ἁρμοστὴς αὐτῆς ὁ Κωνσταντῖνος Πουλιέζος, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπὲρ τὴν εἰκοσιπενταετίαν. Τῷ 1563, κατόπιν αἰτήσεως τῶν προὐχόντων τῆς Κεφαλληνίας, διωρίσθη Κεφαλλὴν ὡς διοικητὴς τῆς νήσου, ἔχων συμπαρέδρους δύο Ἰθακησίους· οἱ Ἰθακήσιοι ὅμως διαρκῶς κατηγόρουν τοὺς διοικητὰς αὐτοὺς εἰς τὰς ἑνετικὰς ἀρχὰς ὡς τυραννικοὺς καὶ καταχραστάς, μέχρις οὗ ἐπέτυχον παρὰ τῆς ἑνετικῆς κυβερνήσεως τὸ δικαίωμα νὰ διοικοῦνται παρὰ τῶν ἰδίων δημογερόντων, καὶ μόνον κατ' ἔτος ἀντιπρόσωπος τοῦ προβλεπτοῦ Κεφαλληνίας ἐπισκεπτόμενος τὴν νῆσον εἰσέπραττε τοὺς φόρους. Κατόπιν, ἀπὸ τοῦ 1724, ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων ἐγίνετο κατὰ διετίαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ Ἰθακήσιοι ἀπέκτων τὸ δικαίωμα νὰ καταβάλλουν τοὺς φόρους (οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὰ ἐν Ἑνετίᾳ εὑρεθέντα ἔγγραφα, ἀνήρχοντο εἰς 500 ἑνετικὰ φλωρίνια ἐτησίως) ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας.

Ἐξ ἀναφορᾶς εὑρισκομένης εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑνετίας καὶ ἀπευθυνθείσης ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Ἰθάκης τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1697 πρὸς τὸν Ἑνετὸν προβλεπτὴν τῆς θαλάσσης, πληροφορούμεθα, ὅτι οἱ Ἰθακήσιοι διεμαρτύροντο διὰ τὰς κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομὰς πειρατῶν, ἀνέφερον δὲ ὅτι κατεσκεύαζον ἐσπευσμένως πλοῖα διὰ τὴν

Ἀργυροῦν ἀγγεῖον εὑρεθὲν ἐν Ἰθάκῃ.

ἄμυνάν των. Ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ μέχρι καὶ σήμερον ναυτικὴ ἀκμὴ τῆς νήσου. Ἐξ ἑτέρας πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναφορᾶς πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ νῆσος εἶχε περὶ τὰς δεκαπέντε χιλιάδας κατοίκων.

Κατὰ τὴν ἑνετικὴν περίοδον ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς νήσου, ἱδρυθεῖσα πιθανώτατα μετὰ τὸν ἐποικισμὸν τῆς νήσου (διότι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἑνετοκρατίας ἡ νῆσος παρέμενεν ἀκατοίκητος, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ προβλεπτοῦ Κεφαλληνίας, ἂν καὶ ἡ πληροφορία αὕτη ἀμφισβητεῖται) ἦτο ἡ ἄνωθεν τῆς σημερινῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τοῦ Πεταλέϊκου βουνοῦ κειμένη καὶ ἧς τὰ ἐρείπια σήμερον καλοῦνται «Παλιόχωρα». Τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπηγόρευσεν ἡ συχνὴ ἐπιδρομὴ πειρατῶν, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ ὅρμου Σαρακήνικο (ἐκ τῶν Σαρακηνῶν), μόλις δὲ μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ κινδύνου αὐτοῦ, τῷ 1700, οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς πόλεως κατῆλθον εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἔκτισαν τὴν σημερινὴν πόλιν τῆς Ἰθάκης ἢ Βαθύ, ἐκ τοῦ παλαιοτέρου ὀνόματος τοῦ λιμένος (βλ. καὶ λ. *Βαθὺ* Ἰθάκης).

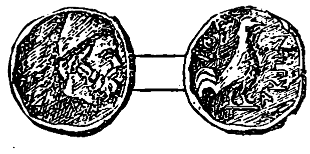

Νόμισμα τῆς Ἰθάκης.

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως Ὀδυσσεύς, καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἀλέκτωρ.]

Ἔκθεσις τοῦ προβλεπτοῦ Basadona ἀναφέρει ὡς «πόλεις» τοὺς δύο ἄλλους συνοικισμοὺς τῆς νήσου, τὴν *Ἀνωγήν*, τὸ σημερινὸν ὁμώνυμον χωρίον, καὶ τὸ *Στραβονίκιον*, πιθανώτατα τὸ σημερινὸν χωρίον *Σταυρός*, ἀλλαχοῦ δὲ ἀναφέρεται ὡς πόλις ἡ *Ἐξωγή*, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ πόλεις αὗται ἦσαν μᾶλλον χωρία καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς ἑνετοκρατίας ἤρχισεν ἀκμάζουσα καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς νήσου. Ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς τὸ ναυτικὸν τῆς νήσου ἦτο μικρόν, ἀναφέρονται Ἰθακήσιοι εἰς τὸν στόλον τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, ὅπως ὁ θεῖος τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως Δ. Εὐμορφοπούλου, καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσίας, ὡς ὁ Γαβριὴλ Καραβίας, ὅστις ὑπηρέτησεν ὡς κυβερνήτης ρωσικοῦ πολεμικοῦ, διακριθεὶς εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ναυμαχίας. Καὶ αὐτὸς ὁ Λάμπρος Κατσώνης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεώς του ἐγκατεστάθη εἰς Ἰθάκην, ὅπου καὶ ἐγεννήθη ὁ υἱός του, ὡς φαίνεται ἐκ ληξιαρχικῆς πράξεως σῳζομένης εἰς τὸ ἀρχειοφυλακεῖον Ἰθάκης.

Ἡ ἀκμὴ ὅμως τοῦ ναυτικοῦ τῆς νήσου ἄρχεται ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς ἑνετικῆς κατοχῆς. Οὕτως ἀπὸ ὑπόμνημα τοῦ κόμιτος Ἰωάννου Καποδίστρια, ὑποβληθὲν τῷ 1819 εἰς τὸν Ἄγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἀποικιῶν, πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1799—1807 εἶχον κατασκευασθῆ περὶ τὰ τετρακόσια σκάφη νηολογηθέντα ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Ἰθάκῃ. Κληθέντες δὲ κατόπιν οἱ Ἰθακήσιοι ὑπὸ τοῦ ἐν Λευκάδι εὑρισκομένου Καποδίστρια μετέσχον τῆς ἀμύνης τῆς Λευκάδος κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.

Ἡ Ἰθάκη κατὰ τὸν Ἀγῶνα. Μυηθέντες οἱ Ἰθακήσιοι ναυτικοὶ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ Ἰθακησίων Φιλικῶν Δρακούλη καὶ Καραβίᾳ, τοῦ ἐν Πάτραις Ρώσου προξένου Ἰ. Βλασσοπούλου καὶ τοῦ ἐν Τεργέστῃ ἐμπόρου Ἀλεξ. Ροδοθεάτου, ἀμφοτέρων Ἰθακησίων, μετέσχον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, παρὰ τὴν τυραννικὴν ἀντίδρασιν τοῦ τότε Ἄγγλου ἐν Ἑπτανήσῳ ἁρμοστοῦ Μαϊτλανδ. Οὕτως ὁ Βασίλειος Καραβίας-Τσεμπέρης ὑψοῖ πρῶτος, τὴν 17 Φεβρουαρίου 1821, τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Γαλαξίου, ἔνθα ἐφονεύθησαν 163 Τοῦρκοι, καὶ κατόπιν μεταβαίνει εἰς Φωξάνην, ὅπου συγκροτεῖται ὁ Ἱερὸς Λόχος, εἰς ὃν μετέχουν πλεῖστοι Ἰθακήσιοι ὑπὸ τοὺς ἑκατοντάρχους Σ. Δρακούλην, φονευθέντα ἐν Δραγατσανίῳ, καὶ Διονύσιον Εὐμορφόπουλον, τὸν κατόπιν διαπρεπῆ στρατηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως. Στόλος Κεφαλλήνων καὶ Ἰθακησίων δρᾷ καὶ καταναυμαχεῖ τουρκικοὺς στολίσκους ἐντὸς τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Προύθου καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, πλοῖα δὲ Ἰθακησίων προσεγγίζουν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ σῴζουν κινδυνεύοντας Ἕλληνας. Συγχρόνως ὁ Ἰθακήσιος Εὐδοκιάδος καὶ κατόπιν Παλαιῶν Πατρῶν Γρηγόριος Δενδρινὸς ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Λιβάνου. Συλληφθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς Αἴγυπτον, ὅθεν ἀπηλευθερώθη ἐνεργείαις τοῦ Ἄγγλου προξένου.

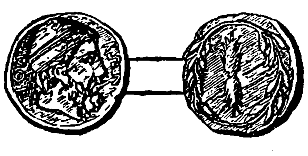

Νόμισμα τῆς Ἰθάκης.

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως Ὀδυσσεὺς καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας κεραυνὸς ἐν μέσῳ στεφάνου ἐκ δάφνης.]

Ἐνῷ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ δρᾶσις τῶν Ἰθακησίων, ἡ νῆσος τῆς Ἰθάκης καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ἀνήκουσαι μικρότεραι νῆσοι Κάλαμος καὶ Καστὸς ἐχρησίμευον ὡς καταφύγιον τῶν ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου φευγόντων τὰς τουρκικὰς διώξεις τόσον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ὅσον καὶ πρὸ αὐτῆς. Ἐν Ἰθάκῃ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔνθα ἐσχάτως ἐνετειχίσθη πλάξ, ἐγεννήθη ὁ ἥρως τῆς Γραβιᾶς Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος, ὅτε κατέφυγεν ἐκεῖ διωκομένη ἡ οἰκογένειά του· ἐνταῦθα ἐπίσης ὑπηρέτησεν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὅταν εἶχε ταχθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἰονίου πολιτείας· ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν κατέφυγον αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀγωνιστῶν Καραϊσκάκη, Ἀνδρούτσου καὶ Γρίβα, εἰς δὲ τὰς νήσους Κάλαμον καὶ Καστὸν εἶχον καταφύγει χιλιάδες προσφύγων, ἰδίως ἐκ τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου (εἰς νησῖδα ἀριθμοῦσαν 1200 κατοίκους εἶχον καταφύγει κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς 50.000 προσφύγων). Πλεῖστοι ἐπίσης Ἰθακήσιοι διεπεραιώθησαν εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον Μεσολόγγιον, ἐνῷ ἄλλοι μετεῖχον τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος, πρὶν ἢ τοῦτο ἀποκλεισθῇ καὶ ἐκ θαλάσσης, τὸ ἀνεφωδίαζεν, Ἰθακήσιοι δὲ ἔπεσαν ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν πολύνεκρον μάχην τοῦ Πέτα.

Καὶ ὁ Βύρων κατερχόμενος εἰς Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη τὴν Ἰθάκην, παρασχὼν βοηθήματα εἰς τοὺς ἐκεῖ διαμένοντας πρόσφυγας καὶ ἐπισκεφθεὶς τὰς ὁμηρικὰς τοποθεσίας.

Ἀγγλικὴ κατοχὴ καὶ ἕνωσις. Τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως ἀφῆκε τὴν Ἰθάκην μαζὶ μὲ ὅλην τὴν Ἑπτάνησον ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν κατοχήν, ἐναντίον τῆς ὁποίας οἱ Ἰθακήσιοι εἶχον ἀντιστῆ ἐνόπλως, ταχθέντες εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Γάλλων αὐτοκρατορικῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν σημαντικὴ εἶναι ἡ πρόοδος τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς νήσου, παρὰ τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦ ναυτικοῦ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰθάκης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ τῶν λοιπῶν Ἰονίων νήσων, ἐξηκολούθει αὐξανόμενον (βλ. *Ἀλ. Παΐζη*: Τὸ ναυτικὸν τῆς Ἰθάκης ἐν «Ἡμερολογίῳ Ἰθάκης» τόμ. Α' (1928) σ. 80—111).

Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος (21 Μαΐου 1864), ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχε ταχθῆ πάντοτε ὁ λαὸς τῆς Ἰθάκης διὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιπροσώπων του εἰς τὴν Ἰόνιον βουλὴν καὶ τὴν ὁποίαν μετ' ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ ἐδέχθησαν οἱ Ἰθακήσιοι (*Ἱππ. Καραβία*: Ἡ ἀνύψωσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἐν Ἰθάκῃ, ἐν «Ἡμερολογίῳ Ἰθάκης», τόμ. Β' 1929 σ. 84), ἡ Ἰθάκη

Digitized by Google

παρηκολούθησε τὰς τύχας της. Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀναβίωσις τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ὁμηρικὴν Ἰθάκην καὶ ἡ διενέργεια ἀνασκαφῶν, ἀτελῶν βεβαίως καὶ συντόμων, ὑπὸ τῶν Σλῆμαν, Δαῖρπφελδ κ. ἄ. Ἰδιαιτέρα μνεία, μεταξὺ τῶν ἀθρόων ἐπισκεπτῶν τῆς νήσου, πρέπει νὰ γίνῃ τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχιδουκὸς Λουδοβίκου - Σαλβατώρ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὰ διαστήματα διέμενεν ἐν Ἰθάκῃ, συνεισέφερεν ὑπὲρ κοινωφελῶν ἔργων, συνέταξε τελειότατον χάρτην τῆς νήσου καὶ συνέγραψε καὶ δίτομον περὶ αὐτῆς ἔργον «Somertage auf Ithaka» (Πράγα, 1903).

Περὶ τὸ 1890 σημειοῦται καὶ ἡ ἀθρόα ἐγκατάστασις Ἰθακησίων εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας, ἂν καὶ ἀπὸ τῆς ἐνετοκρατίας ὑπῆρχον ἐκεῖ Ἰθακήσιοι ἐγκατεστημένοι, ἐπὶ ἀγγλοκρατίας δὲ κατεῖχον ἰσχυροτάτην θέσιν, ὥστε κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἠδυνήθησαν νὰ μετάσχουν αὐτῆς μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἔχασε τὴν ἡγεμονίαν της ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, οἱ Ἰθακήσιοι ἤρχισαν ἀπομακρυνόμενοι ἐκ τῆς Ρουμανίας καὶ ἐστράφησαν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις.

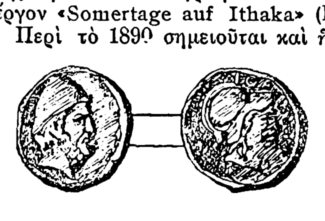

Νόμισμα τῆς Ἰθάκης.

[Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως Ὀδυσσεὺς καὶ καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας Παλλὰς Ἀθηνᾶ.]

Ἡ ὁμηρικὴ Ἰθάκη. Ἡ ταύτισις τῆς ὁμηρικῆς Ἰθάκης πρὸς τὴν σήμερον φέρουσαν τὸ ὄνομα ἠμφισβητήθη πολὺ καὶ μέχρι σήμερον δὲν ἔχει γίνει γενικῶς παραδεκτή, πολλῶν, ἐν οἷς ὁ διαπρεπὴς Γερμανὸς ἀρχαιολόγος καὶ πρῴην διευθυντὴς τῆς Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν Dörpfeld, φρονούντων ὅτι ἡ ὁμηρικὴ Ἰθάκη πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν σημερινὴν Λευκάδα, τινῶν τοποθετούντων ταύτην ἐπὶ τῆς σημερινῆς Κεφαλληνίας, ἄλλων δὲ ὁμιλούντων περὶ ἐξαφανισθείσης τινὸς νήσου, χωρὶς νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ἀναζητούντων τὸν τόπον τῆς ὁμηρικῆς γεωγραφίας πέραν τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

Παρ' ἀρχαίοις ἐπεκράτει ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν ἐγκρατὴς γεωγράφος, καὶ τὴν γνώμην αὐτὴν ὑποστηρίζει καὶ ὁ Ἐρατοσθένης. Ἀντιθέτως ὁ Στράβων φρονεῖ, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν κατέγινεν ἐπιμελῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ἀκριβοῦς γεωγραφικοῦ καθορισμοῦ τῆς Ἰθάκης καὶ ἀσπάζεται πλήρως τὴν γνώμην τῆς παραδόσεως, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ὁμηρικήν. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς νεωτέρας ἐρεύνης τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν οὐδεμία ἐγεννήθη ἀμφιβολία περὶ τῆς ταυτότητος τῆς ὁμηρικῆς Ἰθάκης, ὁ δὲ William Gell τῷ 1806 ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἰθάκην ζητεῖ νὰ καθορίσῃ, κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Ὁμήρου, τὰς ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἀναφερομένας τοποθεσίας, καὶ τοποθετεῖ τὸ ὀδυσσειακὸν ἄστυ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Ἀετοῦ. Τὰς γνώμας τοῦ Gell παρεδέχθηααν πλεῖστοι τῶν μετ' αὐτὸν ἐρευνητῶν, ἐν οἷς οἱ Dowell, λόρδος Holland, Chr. Muller, Goodrisson, ὁ ἡμέτερος Μηλιαράκης κ. ἄ. Συγχρόνως περίπου μὲ τὸν Gell ἐπεσκέφθη τὴν Ἰθάκην ὁ Leake, ὅστις ἔδωκε καὶ ἕνα σχετικῶς ἄρτιον χάρτην τῆς νήσου.

Τῷ 1894 πρῶτος ὁ Draheim τοποθετεῖ τὴν ὁμηρικὴν Ἰθάκην ἐπὶ τῆς σημερινῆς Λευκάδος καὶ ὀλίγα μετ' αὐτὸν ἔτη ὁ Dörpfeld ὑποστηρίζει τὴν αὐτὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν καὶ ἀνέπτυξεν εἰς πολλὰ ἔργα του ἔκτοτε. Ὁ Dörpfeld θεωρεῖ ἐμβόλιμα τὰ μέρη τῆς Ὀδυσσείας, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν λεπτομερείας, καὶ ταυτίζει τὴν ὁμηρικὴν Ἀστερίδα πρὸς τὴν σημερινὴν νησῖδα τῶν Ἐχινάδων Ἀρκούδι, ἀντὶ τῆς ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἀντιθέτου θεωρίας ταυτίσεως πρὸς τὴν μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης κειμένην νησῖδα Δασκαλιό. Κατ' αὐτὸν ἡ θέσις τῶν νήσων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ι τῆς Ὀδυσσείας ἔχει οὕτω:

Ἰθάκη	ἡ σημερινὴ		Λευκὰς
Δουλίχιον	»	»	Κεφαλληνία
Σάμη	»	»	Ἰθάκη
Ζάκυνθος	»	»	Ζάκυνθος

Ὁ Dörpfeld καταλήγει εἰς τὴν γνώμην αὐτήν, ἐξηγῶν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ὁμήρου ὅτι ἡ Ἰθάκη κεῖται «πανυπερτάτη πρὸς ζόφον» ὡς σημαίνοντα: ἀκροτάτη πρὸς Β, καθόσον, κατὰ τὴν ἀντίθετον ἐκδοχήν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθοῦν αἱ δύο νῆσοι Δουλίχιον καὶ Σάμη, τὴν μετονομασίαν δὲ θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν.

Οἱ παραδεχόμενοι τὴν συνταύτισιν τῆς σημερινῆς Ἰθάκης πρὸς τὴν ὁμηρικήν, φρονοῦν, ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου ἡ Λευκὰς δὲν ἦτο νῆσος, ἐφ' ὅσον ἀργότερον ἀναφέρεται ὅτι οἱ Κορίνθιοι ἔκοψαν τὸν Ἰσθμόν, ὅτι αἱ λοιπαὶ νῆσοι κεῖνται «ἀμφὶ» (=πέριξ), πρᾶγμα ὅπερ μόνον περὶ τῆς Ἰθάκης ἀληθεύει, ὅτι αὕτη εἶναι «κραναὴ» καὶ «τραχεῖα», ὅπερ πάλιν μόνος περὶ τῆς σημερινῆς Ἰθάκης ἀληθεύει. Αἱ δὲ δύο νῆσοι Δουλίχιον καὶ Σάμη θεωροῦνται ὡς τμήματα τῆς σημερινῆς Κεφαλληνίας, τῆς ὁποίας τὸ Δ τμῆμα ἐκαλεῖτο Σάμη, ὡς καὶ σήμερον. Πράγματι δὲ τὰ περισσότερα τῶν ἐπιθέτων τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τὴν Ἰθάκην ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς «στεινή, οὐκ εὐρεῖα, τραχεῖα, κραναή, ἀμφίαλος», ἀκατάλληλος πρὸς ἱππασίαν κ. ἄ. ἁρμόζουν μᾶλλον εἰς τὴν σημερινὴν Ἰθάκην.

Οἱ παραδεχόμενοι τὴν ταύτισιν τῆς ὁμηρικῆς πρὸς τὴν σημερινὴν Ἰθάκην δὲν συμφωνοῦν ὅλοι εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν ὁμηρικῶν τοποθεσιῶν ἐπ' αὐτῆς. Οὕτως ὁ Gell ἐτοποθέτει τὸ ὀδυσσειακὸν ἄστυ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Ἀετοῦ, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἐλαχίστους σήμερον ὑποστηρικτὰς ἔχει. Ἡ ἐπικρατεστέρα γνώμη τοποθετεῖ τὴν πόλιν ἄνωθεν τοῦ λιμένος τοῦ σήμερον καλουμένου «Πόλη» καὶ δὴ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ χωρίου Σταυροῦ, τὸ καλούμενον «Πηλικᾶτα» Ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου διετυπώθη ἡ γνώμη, ὅτι τὸ ὀδυσσειακὸν ἄστυ πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἀντιθέτως εἰς τὸ Ν. τμῆμα τῆς νήσου καὶ ἄνωθεν τῆς σημερινῆς πόλεως τῆς Ἰθάκης, ἀνασκαφαὶ δὲ γενόμεναι τῇ πρωτοβουλίᾳ του ἐκεῖ τῷ 1929 ἔφεραν εἰς φῶς ἐρείπια τειχῶν καὶ οἰκημάτων προμυκηναϊκῆς ἐποχῆς. (Περὶ τούτων βλ. ἀναλυτικώτερον κατωτέρω.)

Ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ τοποθεσίαι ἀμφισβητοῦνται, διότι οὐδεμία πληροῖ ἀπολύτως τὴν περιγραφὴν τοῦ ποιητοῦ. Αἱ μᾶλλον ἐπικρατοῦσαι γνῶμαι τοποθετοῦν τὴν «Κόρακος πέτραν» καὶ τὴν «Ἀρέθουσαν πηγὴν» εἰς τὸ ΝΑ μέρος τῆς νήσου, παρὰ τὸ σημερινὸν Πέρα Πηγάδι, τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν ἐπὶ τοῦ Νηΐου, Δ τῆς σημερινῆς πόλεως, εἰς τὴν σημερινὴν «Μαρμαροσπηλιά», τὸν λιμένα τοῦ Φόρκυνος, ὅπου οἱ Φαίακες ἐναπέθεσαν κοιμώμενον τὸν Ὀδυσσέα, εἰς τὸν σημερινὸν λιμένα τῆς πόλεως Ἰθάκης, τὸν λιμένα τοῦ Ρείθρου ἐπὶ τῆς Α ἀκτῆς τοῦ Β τμήματος τῆς νήσου, τὴν καλύβην τοῦ Εὐμαίου ἐπὶ τοῦ Νηΐου εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν «Μαραθιᾶς» καὶ τὸν λιμένα ὅπου ἀπεβιβάσθη ὁ Τηλέμαχος ἐπιστρέφων ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὸν κόλπον Ἄνδρι, εἰς τὴν Ν. ἀκτὴν τῆς νήσου.

Θ. Ν. ΤΣΑΒΕΑΣ

Ἡ ταυτότης τῆς σημερινῆς Ἰθάκης πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ἠμφισβητήθη, ὡς ἐλέχθη, παρὰ σπουδαίας μερίδος ἀρχαιολόγων καὶ φιλολόγων, μετὰ τὴν κατάρριψιν ὑπὸ τοῦ Hercher τῶν ὑπὸ τοῦ Gell καὶ Leak ὑποστηριχθέντων συστημάτων ὁμηρικῆς τοπογραφίας. Κυρίως συνέτεινε τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπέβησαν ἄκαρποι αἱ προσπάθειαι πρὸς ἀνεύρεσιν τεκμηρίων μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, γεγονός, κατόπιν τοῦ ὁποίου ἡ Ἰθάκη ἐθεωρήθη ὡς τόπος ἄνευ ἀρχαιολογικῆς ἀξίας καὶ ὑπεστηρίχθη ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ Λευκὰς εἶναι ἡ ὁμηρικὴ Ἰθάκη.

Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ὅμως τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Φ. Ν. Οἰκονόμου κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1929, ἰδίαις δαπάναις, εἰς τὸν Κάμπον τῆς νοτίας Ἰθάκης, ὑπὸ τὸ Καραβέϊκο βουνό, ὅπερ ταυτίζει μὲ τὸ Νήϊον ὄρος, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὅλως νέας θεωρίας αὐτοῦ (δημοσιευθείσης εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐφημερίδα «Ἀθῆναι», ἀριθμ. φύλ. 2252, 2294 καὶ 2364 τοῦ 1909) ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Κάμπος, τοῦ νοτίου τμήματος, καὶ οἱ ὑπὸ τὸ Καραβέϊκο βουνὸ (Νήϊον) λόφοι κατῳκήθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Εἰς ἔκτασιν χιλιομέτρων ἀπαντῶνται λείψανα πολυγωνικῶν τειχῶν, ἄνωθεν δὲ καὶ πέριξ τῆς σημερινῆς πρωτευούσης ἀνευρέθησαν τάφοι ἀρχαιότατοι. Ὁ Φ. Οἰκονόμου θὰ συνεχίσῃ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὸ ἄνοιγμα τεσσάρων ἀνευρεθέντων ἀσυλήτων τάφων.

Τὸ γεγονὸς τῆς εὑρέσεως λειψάνων ἀρχαίου πολιτισμοῦ εἰς τὸ νότιον τμῆμα εἶναι σημαντικόν, γενικώτερον δὲ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ὁμηρικῆς Ἰθάκης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁριστικήν του λύσιν, διὰ τῶν ἐπικειμένων εὐρείας κλίμακος ἀνασκαφῶν, εἰς μὲν τὸ βόρειον τμῆμα τῆς νήσου διὰ τῆς ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ Sir Rennell - Rodd, εἰς δὲ τὸ νότιον τμῆμα ὑπὸ τοῦ Φ. Οἰκονόμου.

Ἐν περιλήψει τὰ νέα στοιχεῖα τὰ εἰσαγόμενα διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Φ. Οἰκονόμου εἰς τὴν φιλολογικὴν συζήτησιν τοῦ ζητήματος τῆς ὁμηρικῆς Ἰθάκης εἶναι ταῦτα:

Ἡ ὁμηρικὴ Ἰθάκη, κατὰ τὸν ποιητήν, κεῖται τελευταία ἀπὸ τῆς Ἤλιδος μεταξὺ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Ὀδυσσέως, ἐν τῇ πρὸς ζόφον θαλάσσῃ. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν χωρίων υ 237, φ 334—347 καὶ τοῦ ι, 21-28, διὰ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ὁποίου ἐλέχθη, ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἑρμηνευτικὴ προσπάθεια εἶναι ἀνίσχυρος. Μέχρι τοῦδε οἱ ἑρμηνευταὶ ἐπρέσβευον ὅτι οὐχὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκ Κερκύρας, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἀπό τινος κορυφῆς τῆς Ἀκαρνανίας ὡς γεωγράφος ἠθέλησε διὰ τῶν στίχων τοῦ χωρίου τούτου (ι 21—28) νὰ ὁρίσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἰθάκης, ἐνῷ τὸν Ὀδυσσέα εἰσάγει ὁ ποιητὴς εἰς Κέρκυραν εὑρισκόμενον νὰ δίδῃ εἰς τοὺς Φαίακας μίαν παραστατικὴν εἰκόνα τῆς θέσεως τῶν νήσων τῆς ἐπικρατείας του καὶ τῆς μεταξὺ τούτων θέσεως τῆς Ἰθάκης.

Ἡ ἑρμηνεία τοῦ χωρίου τούτου, κατὰ τὸν Φ. Οἰκονόμου, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Κατοικῶ τὴν εὐήλιον Ἰθάκην. Παρ' αὐτῇ ὑπάρχει τὸ ὄρος Νήριτον, σεισίφυλλον, ἐπιβλητικόν. Πέριξ αὐτῆς κεῖνται νῆσοι πολλαί, παραπολὺ πλησίον ἀλλήλων, (ἐν αἷς συναριθμοῦνται) τὸ Δουλίχιον, ἡ Σάμη καὶ ἡ δασώδης Ζάκυνθος. Αὐτὴ δὲ (ἡ Ἰθάκη) κεῖται τελευταία, ὑπερέχουσα ὅλων ἐν τῇ πρὸς ζόφον θαλάσσῃ. Αὗται δὲ πᾶσαι (ἤτοι τὸ σύνολον τῶν νήσων μετὰ τῆς Ἰθάκης) κεῖνται μακρὰν ἀπ' ἐδῶ (τῆς Κερκύρας) πρὸς τὴν Ἠῶ καὶ τὸν ἥλιον».

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης συνάγεται ὅτι:

α') Τὸ ὄρος Νήριτον κεῖται ἐκτὸς τῆς Ἰθάκης, ὡς καὶ εἰς τὸν κατάλογον τῶν νηῶν ὁ ποιητὴς τὸ θεωρεῖ ὡς κτῆσιν τῆς Ἰθάκης. καὶ ὁ Ἀκουσίλαος δέ, ὅστις εἰκάζεται ὅτι ἔγραψε τὸν Η' π.Χ. αἰῶνα, λέγει ὅτι ἐκ μὲν τοῦ Ἰθάκου ἐκλήθη Ἰθάκη ἡ νῆσος, τὸ δὲ παρακείμενον ὄρος ἐκ τοῦ Νηρίτου Νήριτον. Ὁ Φ. Οἰκονόμου ὑποστηρίζει, ὅτι ὅλα τὰ χωρία, ὅπου ἀπαντᾷ ὁ ἐπιρρηματικὸς σχηματισμὸς «ἐν δ' αὐτῇ», «ἐν δὲ τῇσιν» «ἐν δὲ σφὶν» κλπ., μόνον μὲ τὴν σημασίαν παρ' αὐτῇ καὶ κατὰ συνεκδοχὴν ἐνώπιον ἐξηγοῦνται, ἄλλως ἡ ἔννοια αὐτῶν μένει σκοτεινή. Ἐκτὸς τούτου ὁ ποιητὴς μᾶς παρέχει καὶ αὐτούσιον παράδειγμα ἑρμηνείας. Ἐνῷ, κατὰ τὴν ἀφήγησιν, φέρεται ἡ Ἀρήτη θέτουσα εἰς τὴν χηλὸν τὰ πρὸς τὸν Ὀδυσσέα προσφερθέντα ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰθάκης δῶρα («ἐν δ' αὐτῇ (τῇ χηλῷ) θῆκεν (ἐν τέλει) φᾶρος εὔπλυνές ἠδέ, χιτῶνα»), κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ Κερκύρας, τὴν μὲν χηλὸν ἔφερεν εἰς τὴν νῆα ἡ μία ἐκ τῶν θεραπαινίδων, ἄλλη τὸ φᾶρος καὶ τὸν χιτῶνα καὶ ἡ τρίτη σῖτον καὶ οἶνον· ἤτοι τὸ ἐν δ' αὐτῇ θῆκεν δὲν σημαίνει ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ παρ' αὐτῇ. Ἐπίσης τὸ χθαμαλὴ ἐξηγεῖ ὅτι σημαίνει τελευταία, ἥτις σημασία διετηρήθη παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ μέχρι σήμερον· ἐν μακρᾷ τραπέζῃ λέγεται «τί κάθεσαι τόσο χαμηλὰ» (τόσο πρὸς τὸ τέλος), ἤτοι τὸ χαμηλὰ λαμβάνεται καὶ εἰς ὁριζοντίαν κατεύθυνσιν ἔκ τινος ἀφετηρίας πρὸς τὸ τέρμα. Τὸ χθαμαλώτατον τεῖχος τὸ πρὸ τῶν νηῶν τοῦ Αἴαντος, τῶν εὑρισκομένων εἰς τὸ τελευταῖον ἄκρον τῆς παρατάξεως, ἦτο τὸ καταπλευταῖον τεῖχος, ἤτοι ὅπου ἀπέληγε τὸ τεῖχος. Ὁμοίως ἐξηγεῖ ὁ Φ. Οἰκονόμου τὸ πανυπερτάτη (=ὑπεράνω ὅλων). Ὁ λίθος ὃν ἔλαβεν ἐκ τοῦ σωροῦ ὁ Αἴας διὰ νὰ πλήξῃ τὸν Ἐπικλῆα, κεῖτο παρ' ἔπαλξιν ὑπέρτατος, ἤτοι ὑπεράνω ὅλων τῶν λίθων τοῦ σωροῦ.

Διὰ τὸν στίχον αἱ δὲ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τε ἠέλιόν τε, ὅτι ἐννοεῖ ὅλας τὰς νήσους καὶ τῆς Ἰθάκης συμπεριλαμβανομένης καὶ ὄχι ὅτι καθορίζει τὴν θέσιν τῶν ἄλλων νήσων ἀπὸ τῆς Ἰθάκης. Ἡ θέσις τῶν ἄλλων νήσων καθορίζεται παρὰ τοῦ ποιητοῦ διὰ τοῦ προηγουμένου στίχου, ὅπου καθορίζεται ἡ θέσις τῆς Ἰθάκης ὡς πρὸς τὰς ἄλλας νήσους ὡς τελευταίας ἐν τῇ πρὸς ζόφον θαλάσσῃ, κατὰ συνέπειαν ὁρίζεται συγχρόνως διὰ τοῦ ἰδίου στίχου καὶ ἡ θέσις τῶν ἄλλων νήσων ὡς πρὸς τὴν Ἰθάκην, ὅτι κεῖνται εἰς τὴν ἀντίθετον τοῦ ζόφου κατεύθυνσιν. Ὅθεν ὑπελείπετο νὰ καθορισθῇ καὶ ἡ θέσις τοῦ συνόλου ἀπὸ τῆς Κερκύρας. Ἡ νέα ἑρμηνεία τοῦ ἐπιθέτου ἀμφίαλος (*Φ. Οἰκονόμου* ἐν «Ἀθήναις» ἀρ. 2364 4ης Μαΐου 1909) εἶναι φιλολογικῶς ἡ κατακλεὶς τῆς ἐπιλύσεως τοῦ ζητήματος. Ἐξηγεῖ ὅτι τὸ ἀμφίαλος ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὄχι ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον τῆς Ἰθάκης, ἀλλ' ὡς διακριτικὸν γνώρισμα αὐτῆς, διότι πρέπει νὰ παρουσιάζῃ περὶ τὸ μέσον ἰσθμόν παρὰ τὸν ὁποῖον νὰ τοποθετηθῇ ἡ ἐπίσης ἀμφίαλος πόλις Ἰθάκη, ἡ ὁποία νὰ ἐξυπηρετῆται ὑπὸ δύο θαλασσίων ὁδῶν, ὡς καὶ ἡ ὅλη νῆσος. Λόγῳ τοῦ ὅτι παράκειται τῷ ἰσθμῷ, τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τὸ ἔχει καὶ ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα Βαθύ, ἥτις συγκοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς ἐξ ἀνατολῶν διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Βαθέος—πολυβενθοῦς—καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ δυσμῶν διὰ τοῦ λιμένος *Πίσ' Ἀετός*, ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ κειμένου.

Ὁ Πίνδαρος (Ὀλυμπιονίκαι ΙΓ' 35—42) λέγει «ἐν δ' ἀμφιάλοισι Ποτειδᾶνος τεθμοῖσιν». Προφανῶς ἐνεπνεύσθη τοὺς ἀμφιάλους νόμους τοῦ Ποσειδῶνος ἀπὸ τὴν μυθολογουμένην ἔριδα μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀπόλλωνος περὶ τῆς κυριότητος τῆς Κορινθίας μέχρι τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ. Ἡ ὑποκειμένη τῷ ἰσθμῷ χώρα τῆς Κορινθίας ἐξυπηρετεῖται λόγῳ τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ ἰσθμοῦ ὑπὸ δύο θαλασσίων ὁδῶν, ἤτοι ἐξ ἀνατολῶν τῆς ἀγούσης ἐκ Μ. Ἀσίας διὰ τοῦ λιμένος Λέχαιον, καὶ τῆς ἐκ δυσμῶν ἐξ Ἰταλίας ἀγούσης διὰ τοῦ λιμένος Κεγχρεαί. Ὁ Ποσειδῶν εἶναι ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης καὶ τῶν σεισμῶν, κατὰ συνέπειαν ἔργον τούτου ἦτο ὁ ἰσθμὸς καὶ ἀσφαλῶς ὁ τίτλος οὗτος ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸν Βριάρεω, ὅστις ἐστάθη διαιτητὴς εἰς τὴν ἔριδα. Εἰς ἐπικουρίαν ὁ Φ. Οἰκονόμου ἐπικαλεῖται καὶ τὸ ἀνερμήνευτον μέχρι τοῦδε χωρίον τῶν «Ἑλληνικῶν» τοῦ Ξενοφῶντος (IV, 2, 13) «καὶ ἐξέπειν πορευόμενοι» (τὴν ἀμφίαλον), ὅπερ καλῶς ἑρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: «καὶ ἐπροχώρησαν (οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκ Τεγέας) πορευόμενοι τὴν Ἀμφίαλον (χώραν τῆς Κορινθίας, ἐξυπακούεται). Εἰς τὸ χωρίον τῆς Ὀδυσσείας β 291 ὑποστηρίζει ὁ Οἰκονόμου ὅτι προβάλλει ζωηρὰ ἡ εἰκὼν τῆς πόλεως Ἰθάκης ὡς ἀμφιάλου, ἐπικαλούμενος τὰ μετέπειτα ἐξελισσόμενα γεγονότα, κατὰ τὰ ὁποῖα πρῶτον εἰδοποιεῖ τοὺς ἑταίρους ἡ Ἀθηνᾶ νὰ συγκεντρωθῶσι γενομένης ἑσπέρας, εἰς τὴν νῆα, καὶ ἔπειτα ζητεῖ

Digitized by Google

ἀπὸ τὸν Νοήμονα τὴν θοὴν νῆα ὅπερ προϋποθέτει ὅτι εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀμφιάλου πόλεως Ἰθάκης ἦσαν αἱ πολλαὶ νῆες καὶ ὄχι εἰς ἄλλον λιμένα τῆς ἀμφιάλου νήσου, ὁπότε ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νῆα καὶ ἔπειτα νὰ προέλθῃ εἰς συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἑταίρους, ὅπως συγκεντρωθοῦν. Μόνη ἡ Ἰθάκη ἐξ ὅλων τῶν νήσων τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ὀδυσσέως παρουσιάζει περὶ τὸ μέσον ἰσθμόν, παρὰ τὸν ὁποῖον δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν τῆς ἐπίσης ἀμφιάλου πόλεως Ἰθάκης καὶ οὕτως ἡ ἐκδοχὴ τῆς Λευκάδος ὡς ὁμηρικῆς Ἰθάκης, ὡς στερουμένης ἰσθμοῦ, τελείως καταπίπτει.

Τοὺς ἀμφιδύμους ναυλόχους λιμένας τοποθετεῖ ὁ Φ. Οἰκονόμου εἰς τὰς ἔναντι τῇ Ἀστερίδι ἀκτὰς τῆς Κεφαλληνίας, ὡς εὑρισκομένου τοῦ σχετικοῦ χωρίου ὑπὸ τὰς αὐτὰς μὲ τὸ Νήριτον ἑρμηνευτικὰς συνθήκας. Ἐπίσης τοῦ Εὐμαίου τὴν κατοικίαν τοποθετεῖ εἰς τὸ βόρειον ἄκρον, ἥτις εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ μόνη ἐσχατιά, ὅπου θέτει καὶ τὴν πρώτην ἀκτήν, εἰς ἣν ἀπεβιβάσθη καὶ ὁ ἐκ Πύλου ἐπιστρέφων Τηλέμαχος ἔχων οὔριον τὸν Νότον. Διότι ἐκεῖθεν ἡ ναῦς ἔπλευσε διὰ τῶν κωπῶν εἰς τὴν πόλιν· ὁ πλοῦς μετεστράφη ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Εἰς τὴν Λευκάδα ἡ κίνησις αὕτη τῆς νηὸς τοῦ Τηλεμάχου δὲν εἶναι δυνατή.

Φ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Will Gell*, Geographie and Antiquities of Ithaca (London 1867). — *Lord Holland*, Reise durch die Ion. Inseln. — *Rühle von Lilienstern*, Über das Homer Ithaka (Berlin 1832). — *D. T. Ansted*, The Ionian Islands in 1863 (London 1863).— *Schliemann*, Ithaka, der Peloponnese und Troja (Leipzig 1869). — *W. G. Manly*, Ithaca or Leucas. — *E. Belzner*, Land und Heimat des Odysseus (Munchen 1915). — *M. Leake*, Travels in Northern Greece. — *G. F. Bowen*, Ithaka (Κερκυρα 1850).— *Gandar*, De Ulyssis Ithaca (Paris 1854). — *K. Bursian* Geograph. v. Griechenland. — *N. Παυλάτου*, Ἡ ἀληθὴς Ἰθάκη τοῦ Ὁμήρου (Ἀθῆναι 1902).—*Τοῦ αὐτοῦ*. Ἡ Ομηρικὴ Ἰθάκη καὶ ὁ ἀγρὸς τοῦ Λαέρτου (Ἀθῆναι 1902). — *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ πατρὶς τοῦ Ὀδυσσεως (Ἀθῆναι 1906). — *H. Michael*, Das Homer und das heutige Ithaka Jauer 1902).—*Τοῦ αὐτοῦ*, Die Heimat des Odysseus (Jauer 1905). — *Vict. Bérard*, Les Phéniciens et l'Odyssée (Paris 1903). — *Gust. Lang*, Untersuchungen zur Geograph. der Odyssee (Karlsruhe 1905).— *Wilh. Vollgraff*, Fouilles d' Ithaque (Bull. Hell. 1905). — *Ἰ. Θωμοπούλου*, Ἰθάκη καὶ Ὅμηρος, τόμ. Α΄ (Ἀθῆναι 1908). — *Bürchner*, Ithake (ἐν Pauly - Wissowa : Real Encyclopädie, ἔνθα καὶ μεγάλη βιβλιογραφία) — *Frères d'Arbois*. Mémoires sur les trois départements de Corcire, d'Ithaque et de la Mer Égée Paris ἔτος VI). — *Bory de Saint-Vincent*, Histoire et description des îles Ioniennes (1823).— *C. P. Bosset*, Parga and the Ionian Islands (London 1822). — *G. Bowen*, The Ionian Islands under British Protection (London 1850).— *Δόρα Δ' Ἴστρια*, Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς Ενετίας καὶ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν (μετάφρ. *M. K. Ράλλη*, 1859) — *W. A. Goodison*, Historical and topographical Essay upon the Islands of Corfu, Leucadia, Cephalonia, Ithaca and Zante (London (1822). — *R. Hercher*, Ὁ Ὅμηρος καὶ ἡ ἀληθὴς Ἰθάκη (μετάφρ. *Σ. Π. Παπαγεωργίου* 1883).—*J. Partsch*, Ithaka («Allgem. Zeitung» 1888).— *A. v. Warsberger*, Ithaka (Wien 1887).— *N. Καραβία-Γρίβα*, Ἱστορία τῆς νήσου Ἰθάκης (1849).— *Σ. Π. Λάμπρου*, Ἰθάκη καὶ Σλῆμαν («Σαββατιαία Ἐπιθεώρησις» 1878). — *Μουστοξύδου*, Περὶ τῆς νήσου Ἰθάκης («Ἰόνιος Ἀνθολογία» 1834). — *Ἀντ. Μηλιαράκη*, Γεωγραφία Πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας (Ἀθῆναι 1890). *[Ἀρχιδουκὸς Λουδοβίκου Σαλβατώρ]*, Somertage auf Ithaca (Πράγα, 1903), ἔνθα καὶ ἐκτενὴς ἀλληλογραφία. — «Ἡμερολόγιον Ἰθάκης», τόμ. Α΄, Β΄, Γ΄ (1928—1930).

Θ. Ν. Τ.

— **Ἰθάκη** *[Γεωγρ.]*. Κωμόπολις τῆς νήσου Ἰθάκης, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ἰθάκης, ἕδρα ἰδίας κοινότητος (βλ. λ. *Βαθὺ* Ἰθάκης). Εἶναι ἐκτισμένη ἀμφιθεατρικῶς κατὰ μῆκος τοῦ ἀσφαλεστάτου λιμένος. Οὗτος ἔχει εἴσοδον στενὴν πλάτους 300 μ. καὶ μήκους 926 μ., μεθ' ἣν εὐρύνεται ὡς λίμνη ἐλλειψοειδοῦς σχήματος μήκους $^2/_3$ μιλίου. Τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ἀνοίγεται πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ἀετοῦ, ἔχον ἀπέναντι εἰς ἀπόστασιν $1^1/_2$ μιλλίου τὰς κατωφερείας τῆς Ἀνωγῆς. Ἐντὸς τοῦ λιμένος δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ ὑπάρχει χαμηλὴ νησὶς τοῦ *Σωτῆρος* καλουμένη, ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῆς ναΐσκου τοῦ *Μεταμορφώσεως*. Τὴν νησῖδα περιβάλλει κτίσμα, ἐν ᾧ ἐπὶ ἀγγλοκρατίας ἦτο τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς νήσου, κατόπιν δὲ φυλακαί, σήμερον κατηρειπωμέναι. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ὁ φανὸς τοῦ λιμένος. Ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ στομίου λόφων ὑπάρχουσιν ἐρείπια φρουρίων κτισθέντων τῷ 1807 ἐπὶ γαλλικῆς κατοχῆς. Ἔξω τῆς εἰσόδου ὑπάρχει ἑτέρα νησίς, τὸ *Σκαρτσουμπονῆσι*.

— **Ἰθάκη** (Ithaca) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐν τῇ πολιτείᾳ Νέᾳ Ὑόρκῃ, τῇ κομιτείᾳ Τόμκινς, πρὸς τὰ νότια ἄκρα τῆς λίμνης Κεϋούγκα. Κάτοικοι 18.948. Ἡ πόλις ἀπὸ ἀπόψεως συγκοινωνίας ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν Ντελαγουέαρ, Λακαουάννα καὶ Οὐέστερν, καὶ τῶν Λεχάϊ Βάλλεϋ, ὑπὸ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου καὶ τῶν ἐν τῇ λίμνῃ ἀτμοπλοίων. Παρὰ τὴν πόλιν ὑπάρχουν πολλαὶ πτώσεις ὑδάτων, αἱ κυριώτεραι δὲ εἶναι αἱ καταρράκται Τωγκανὸκ μὲ πτῶσιν 70 περίπου μ. Ἔχει πολλὰ ἐργοστάσια, ἐν οἷς κατασκευῆς ὅπλων, μηχανημάτων, ἠλεκτρικῶν εἰδῶν, ὑαλοπινάκων κλπ. Ἐπίσης εἶναι κέντρον γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἀγορὰ γαιανθράκων. Ἡ πόλις εἶναι κυρίως γνωστὴ ὡς ἕδρα τοῦ πανεπιστημίου Κόρνελ, ἱδρυθέντος τῷ 1865. Ἔχει ἐπίσης τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην Κόρνελ (28.000 τόμους), φόρειον κλπ. Ἐποικίσθη τῷ 1789, τὸ ὄνομα δὲ Ἰθάκη ἐδόθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Συμεὼν Ντὲ Βίτ, τῷ 1806.

Δ. Σ. Δ.

Ἰθάμαρ (ἑβρ. = *γῆ φοινίκης*). Ἱδρυτὴς ἱερᾶς ὑπηρεσίας τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ Σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ἧς πρῶτος ἐγένετο ἐπιμελητὴς ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀαρών· διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι ἐκ τοῦ γένους του (Ἀβιάθαρ, ὁ πολὺς μέγας ἀρχιερεὺς τοῦ Δαβίδ, Ἀχιτόβ, Ἀχιμέλεχ, Ἀχιά), διακρινόμενοι διὰ τῆς ἐπωνυμίας Ἡλεί, ἔλαβον τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του συνηνώθη μὲ τὸ ἕτερον ἱερατικὸν τάγμα τοῦ μεγάλου κληρονόμου τοῦ Ἀβραὰμ Ἐλιέζερ.

—Η.

Ἰθαμάρτης. Ἡγεμὼν τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου.

—Η.

Ἰθναχὰρ (Iznajar) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἱσπανίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κορδούης. Ἔχουσα πληθυσμὸν 8.643 κατοίκων κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920. Κεῖται εἰς τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Γρενάδας καὶ Μαλάγας, εἰς τοποθεσίαν ὀρεινήν, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Χενίλ. Παράγει κυρίως ἔλαιον καὶ δημητριακοὺς καρπούς. Διατηρεῖται ἐν τῇ πόλει ὡραία ἐκκλησία κτισθεῖσα τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, καὶ ἀραβικὸν φρούριον.

Ν. Ι. Θ.

Ἰθοβάαλ. Βασιλεὺς τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, οὗτινος τὴν θυγατέρα Ἰεζάβελ (βλ. λ.) ἐνυμφεύθη ὁ Ἀχαάβ, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως τῶν Ἰσραηλιτῶν Ὀμρί. Διαδεχθεὶς τὸν φίλον τοῦ Σολομῶντος Χιράμ, ἐβασίλευσε 32 ἔτη Ὅταν, περὶ τὸ τέλος τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ., κατέλαβε τὴν Συρίαν ὁ Σενναχερὶβ καὶ ἐξεθρόνισε τὸν βασιλέα τῆς Τύρου Λουλίγιαν, ἀνεκηρύχθη ὑποτελὴς διάδοχος ἐκείνου ὁ *Ἰθοβάαλ Β'*.

Τῷ 574 π. Χ. ἀπαντῶμεν τὸν *Ἰθοβάαλ Γ'* βασιλέα τῆς Τύρου, ὅστις ἡρωϊκῶς ἀντέστη εἰς τὰς τρομερὰς ἐπιθέσεις τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἐξαναγκάσας τοῦτον νὰ κλείσῃ εἰρήνην (Ἰωσήπου «Κατ' Ἀπίωνος»). Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων λέγουν ὅτι ὁ Χαλδαῖος πορθητὴς ἐξεπόρθησε τὴν Τύρον δι' ἐπιχωματώσεως τοῦ θαλασσίου λαιμοῦ, ὅπως ἔκαμε βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος. Ἀλλ' ἡ πληροφορία αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὰς τῶν φοινικικῶν κειμένων καὶ τὰς πληροφορίας τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μ. Χ. ἡ ἐπιτόπιος παράδοσις φέρει τὸν Ἰθοβάαλ Γ' ὡς θριαμβεύσαντα εἰς τὴν ἄμυναν (Guill. de Tyr, «Hist.»

Ἰθρὴ *[Γεωγρ.]* Ὄασις τῆς Ἀραβίας (βλ. λ. τ. Ε', σ. 293).

Ν. Μ.

ἰ υγραμμόδους (ὁ) (Ithygrammodus Sinclair) *[Παλαιοζωολ.]*. Γένος ἐκλειψάντων ζῴων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *ἀνθρακοθηριδῶν βουνοσελενοδοντίων ἀρτιοδακτύλων* θηλαστικῶν. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν ζῴων τούτων εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν στρωμάτων Bridger τῆς ἠωκαίνου ὑποδιαπλάσεως τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Γ. Κ. Γ.

ἰθυντήριος (ὁ, ἡ), —*ον* (τό)· ὁ ἰθύνων, ὁ κατευθύνων, ὁδηγητήριος: «ἰθυντήρια σημεῖα», «ἰθυντήριον καλῴδιον».

— *[Ἀρχ.] Ἰθυντήριον* ἐκαλεῖτο τὸ ἐκ δάφνης σκῆπτρον, ὅπερ ἐκράτουν συνηθέστατα ἐν χειρὶ οἱ μάντεις κατὰ τὰς ἀπὸ σκηνῆς θεατρικὰς παραστάσεις.

Ν. Ι. Λ.

— **ἰθυντήρια** *σημεῖα [Ναυτ.]*. Σημεῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, εἴτε ἐπίτηδες κατεσκευασμένα, εἴτε τυχαῖα *γνωρίσματα*, ἀλλὰ καὶ κτιστὰ ἐπὶ τοῦ θαλασσίου βυθοῦ καὶ πακτωμένα ἐν αὐτῷ ξύλινα σημεῖα ἐπισημάνσεως ναυτικῆς, ἀλλὰ καὶ πλωτοὶ σημαντῆρες ἀκόμη, πάντως ὅμως εὑρισκόμενα ἐπ' εὐθείας καί, ὡς τοιαῦτα, ἐπιτρέποντα τὴν ὑπὸ πλοίου θέλοντος νὰ διαπλεύσῃ μεταξὺ κινδύνων ὑφάλων ἴψιν καὶ τὴν τήρησιν εὐθυγραμμίσεως, ἀποτρεπούσης τὸ ἀπ' αὐτῶν ναυτικὸν ἀτύχημα. Ἡ ἀπόστασις τῶν ἰθυντηρίων σημείων ἀπ' ἀλλήλων δέον νὰ παρέχῃ εὐπαθῆ εὐθυγράμμισιν· δέον δηλαδὴ νὰ ἐκλέγηται τοσαύτη, ὥστε ἐὰν τὸ πλοῖον ἐκκλίνῃ τῆς εὐθυγραμμίας, νὰ καθίσταται τὸ τοιοῦτον ἀμέσως ἀντιληπτόν, ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἰθυντηρίων σημείων, νὰ ἡ διάσπασις τῆς εὐθυγραμμίας τῶν ὁποίων δέον νὰ ᾖ ἐξόφθαλμος.

Σ. Ε. Λ.

— **ἰθυντήριον** *καλῴδιον [Ναυτ.]*. Ἀσφαλὲς μέσον πρὸς διάπλουν μεταξὺ κινδύνων πρὸ τοῦ στομίου λιμένος ὑπαρχόντων, οἱ ὁποῖοι διὰ λόγους σκοπιμότητος δὲν ἔχουν ἐπισημανθῆ. Εἶναι δὲ τοῦτο ἠλεκτρικὸν καλῴδιον μετ' ἰσχυρᾶς μονώσεως, οὗ τὸ ἓν ἄκρον συνδέεται πρὸς ἠλεκτρικὴν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πηγὴν ἰσχυροῦ ἐναλλασσομένου ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, τὸ δὲ ἕτερον, διὰ πλακὸς συναφοῦς, πρὸς τὸν θαλάσσιον βυθόν· οὕτω, κατὰ τὴν διοχέτευσιν τοιούτου ἰσχυροῦ ρεύματος διὰ τοῦ καλῳδίου καὶ τὴν ἀποτέλεσιν κυκλώματος τοῦ μέσῳ τοῦ βυθοῦ καὶ τῆς πλακός, γεννᾶται κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἔρστηδ μαγνητικὸν πεδίον μετὰ δυναμικῶν γραμμῶν σχήματος περιφερειῶν κύκλων, ὧν τὰ ἐπίπεδα εἶναι κάθετα ἐπὶ τὸν ἑκάστοτε ἄξονα τοῦ ἰθυντηρίου καλῳδίου, δυναμένου νὰ κατάκειται ἐπὶ τοῦ βυθοῦ καὶ κατὰ καμπύλην γραμμήν. Ἐὰν ὅθεν πλοῖον, ἐφωδιασμένον διὰ μικροφωνικοῦ δέκτου ὑφάλων σημάνσεων, εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἠλεκτρομαγνητικὸν τοῦ ἐν λειτουργίᾳ ἰθυντηρίου καλῳδίου πεδίου, θὰ τάμῃ τὰς δυναμικὰς αὐτοῦ γραμμὰς καὶ συνεπῶς ὁ παρακολουθῶν τοὺς ἤχους τοῦ μετὰ διπλοῦ ἀκουστικοῦ μικροφωνικοῦ δέκτου, θὰ ἀκούσῃ βόμβον διαφόρου ἐντάσεως εἰς ἑκάτερον τούτων. Χειρίζων ὅμως ὁ κυβερνήτης ἑκάστοτε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς πλευρᾶς ἧς τὸ μικρόφωνον ἀποδίδει τὸν ἐντονώτερον βόμβον, καραδοκεῖ διὰ τοιούτων ἀναψηλαφήσεων νὰ ἐπιτύχῃ πλεῦσιν τοῦ πλοίου, καθ' ἣν ἀμφοτέρων τῶν μικροφώνων οἱ βόμβοι νὰ ἀκούωνται ἰσοεντατικῶς. Ἡ πλεῦσις αὕτη εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ πλοῖον οὐ μόνον εὑρίσκεται ἄνωθεν τοῦ ἰθυντηρίου καλῳδίου, ἀλλὰ καὶ πλέει παραλλήλως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, οὔσαν καμπύλην ἢ εὐθεῖαν. Ἡ ἐφεξῆς διατήρησις τῆς πλεύσεως ταύτης, ἅπαξ ἐπιτευχθείσης, εἶναι εὐχερής, τοῦ πλοίου ἐπαναφερομένου διὰ καταλλήλων οἰακισμῶν εἰς αὐτήν, μόλις οἱ βόμβοι ἀκούονται ὑπὸ ἄνισον ἔντασιν. Ἡ πρώτη χρησιμοποίησις ἰθυντηρίου καλῳδίου ἐγένετο κατὰ τὸν Μέγαν πόλεμον εἰς τοὺς διαύλους ἀσφαλείας τῶν πρὸ τῆς Ἑλγολάνδης πεδίων ναρκῶν.

Σ. Ε. Λ.

ἰθύντωρ, —*ορος* (ὁ)· ὁ ἰθύνων, ὁ κατευθύνων, ἄλλως *ἰθυντήρ*.

ἰθύνω· εὐθύνω, κατευθύνω, κάμνω τι ἴσον, εὐθύ: «ἐπὶ στάθμην ἰθύνω» κατευθύνω συμφώνως πρὸς τὴν στάθμην (τῶν κτιστῶν)· || καθόλου, διευθύνω, κυβερνῶ: «ἡ ἰθύνουσα τάξις τῆς πολιτείας» οἱ κυβερνῶντες, οἱ ρυθμίζοντες τὰ τῆς πολιτείας, «οἱ ἰθύνοντες» οἱ κυβερνῶντες, οἱ ὑπεύθυνοι.

ἰθυφαλλικός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰθύφαλλον: «ἰθυφαλλικὸν μέτρον» εἶδος ποιητικοῦ μέτρου, «ἰθυφαλλικὰ ποιήματα».

— **ἰθυφαλλικὸν** *μέτρον [Μετρ.]*. Οὕτω καλεῖται τὸ τροχαϊκὸν δίμετρον βραχυκατάληκτον μέτρον, ἤτοι ὁ στίχος ἐκεῖνος, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων ποδῶν τροχαίων (—◡), τῶν ὁποίων οἱ δύο τελευταῖοι στεροῦνται ἄρσεως, οἷος εἶναι ὁ στίχος τοῦ Καλλιμάχου:

ἐμμὶ τῷ φυγαίχμα

— ◡ — ◡ — —.

Τὸ ἰθυφαλλικὸν μέτρον συχνάκις συνετίθετο μετὰ δακτυλικῆς τετραποδίας καὶ οὕτως ἀπετελεῖτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Περὶ μουσικῆς 28) *ἠρῷον ηὐξημένον* κληθέν, οἷος εἶναι ὁ στίχος τοῦ Ἀρχιλόχου:

Οὐκέθ' ὁμῶς θάλλεις ἁπαλὸν χρόα· κάρφεται γὰρ ἤδη.

Ὠνομάσθη δὲ τὸ μέτρον τοῦτο ἰθυφαλλικόν, ὡς ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ εἰς ποιήματα ᾀδόμενα κατὰ τὰς πομπὰς τῶν ἰθυφάλλων ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις.

Ε. Γ. Π.

ἰθύφαλλος (ὁ) *[Ἀρχ.]*. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο οὕτως ὁμοίωμα τοῦ ἀνδρικοῦ μορίου ἐν στύσει, τὸ ὁποῖον κατεσκευάζετο ἐκ δέρματος συνήθως ἐρυθροῦ, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὴν φαλλικὴν πομπήν, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν μεγάλων Διονυσίων, τῶν τελουμένων ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν πομπὴν ταύτην οἱ ἑορτασταὶ ἔφερον τοὺς ἰθυφάλλους ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐξηρτημένους ἐκ τοῦ τραχήλου ἢ προσδεδεμένους μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν των, φοροῦντες μακρὰ ἐνδύματα φθάνοντα μέχρι τῶν σφυρῶν καὶ ἔχοντες κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον, τὴν δὲ κεφαλὴν ἐστεμμένην διὰ στεφάνων κισσοῦ καὶ ἴων. Ἐνίοτε οἱ ἰθύφαλλοι ἀνηρτῶντο ἐπὶ κοντῶν δίκην λαβάρων, ἐφέροντο δὲ ὑπὸ παρθένων ὡρίμων πρὸς γάμον, αἱ ὁποῖαι προεξῆρχον τῆς πομπῆς. Ἡ τελετὴ αὕτη εἶχε τὸν χαρακτῆρα δεήσεως ὑπὲρ τῆς εὐγονίας τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως. Ἐπίσης κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Θεσμοφορίων αἱ γυναῖκες προσερχόμεναι εἰς τὴν τέλεσιν τῆς δημοσίας θυσίας ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἰθυφάλλους ἐκ ζύμης ὀπτῆς, τοὺς ὁποίους ἔρριπτον εἰς τι ἄδυτον ἢ βάραθρον πρὸς τιμὴν τοῦ Εὐβουλέως. *Ἰθύφαλλοι* ὠνομάζοντο κατ' ἐπέκτασιν καὶ οἱ φέροντες ἰθυφάλλους ἑορτασταί, οἱ ὁποῖοι καὶ φαλλοφόροι ἢ αὐτοκάβδαλοι ἐκαλοῦντο. Ἐπίσης *ἰθύφαλλοι* ἐκλήθησαν καὶ τὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ φαλλοῦ, τὸ δὲ μέτρον τῶν ᾀσμάτων τούτων *ἰθυφαλλικόν*.

Ν. Α.

Ἰθωμαῖα (τά) *[Ἀρχ.]*. Ἑορτὴ ἐν Μεσσήνῃ πανηγυριζομένη, πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς Ἰθωμάτα, οὗ ναὸς ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Ἰθώμης, καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Μεσσηνίᾳ ὑμνουμένη. Κατὰ τὴν μεγάλην τελετὴν διεξήγετο καὶ ἀγὼν μουσικῆς.

—Η

Ἰθωμάτας. Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ Ζεὺς ἀπὸ τῆς Ἰθώμης τῆς Μεσσηνίας, ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ὁποίας ὑπῆρχε πανάρχαιον ἱερὸν αὐτοῦ (πελασγικοῦ Διός, ὡς καὶ ἐν Λυκαίῳ τῆς Ἀρκαδίας), εἰς τὸ

Digitized by Google

ὁποῖον ἐτελοῦντο αἱματηραὶ θυσίαι καὶ εἶχεν ἀφιερωθῆ τὸ θαυμάσιον χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Ἀργείου Ἀγελάδα. Ὁ Ἰθωμάτας Ζεὺς τοῦ Ἀγελάδα ἀπεικονίζετο κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν κεραυνόν, τὸν ὁποῖον ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ, καὶ ἀετὸν εἰς τὴν τεταμένην ἀριστεράν. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο οἱ Μεσσήνιοι, ὅτε ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των (456 π. Χ.), παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν εἰς Ναύπακτον, ἔνθα ἐφυλάσσετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως τοῦ θεοῦ, ὅτε δέ, κτισθείσης τῆς Μεσσήνης (369 π. Χ.) ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ἐπανῆλθον οἱ ἀπόγονοί των εἰς τὴν Μεσσηνίαν, μετεκόμισαν καὶ τὸ ἄγαλμα καὶ ἐπανέθεσαν αὐτὸ εἰς τὸ ἐν Ἰθώμῃ ἱερόν του. Ὁ Ἰθωμάτας Ζεὺς τοῦ Ἀγελάδα (ὑπάρχουν καὶ ἐνδοιασμοί τινες ἂν ἦτο τὸ ἄγαλμα ἔργον τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου), ἀρχαϊκὸς τὸν τύπον, ἀπεικονίζετο καὶ εἰς τὰ νομίσματα τῶν Μεσσηνίων. Ἡ λατρεία τοῦ Ἰθωμάτα Διός, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτέλουν καὶ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν *Ἰθωμαῖα* μετὰ ἀγῶνος μουσικοῦ, ἦτο ὁ διακριτικὸς χαρακτὴρ τῶν Μεσσηνίων. Κατά τινα παράδοσιν, ὑπὸ Χριστιανῶν ὅμως συγγραφέων παραδοθεῖσαν, εἰς τὸν Ἰθωμάταν Δία ὁ ἥρως Ἀριστομένης εἶχε τελέσει τὴν θυσίαν τῶν Ἑκατομφονίων (σφαγὴν 100 ἢ 300 Λακεδαιμονίων αἰχμαλωτισθέντων). Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐν τῇ πηγῇ τῆς Ἰθώμης Κλεψύδρᾳ πρώτου λουτροῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τῶν ἀναθρεψασῶν αὐτόν, κατὰ τὴν μεσσηνιακὴν παράδοσιν, Νυμφῶν, Ἰθώμης καὶ Νέδας, μετέφερον καθ' ἑκάστην ἐκ ταύτης ὕδωρ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ. ΚΑΨ.

Ἰθωμάτας Ζεὺς ἐπὶ νομίσματος τῶν Μεσσηνίων.

Ἰθώμη *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Πόλις (καὶ φρούριον) τῆς Μεσσηνίας, ὀνομασθεῖσα οὕτω, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀπὸ τῆς ἑτέρας τῶν τροφῶν (Νέδας καὶ Ἰθώμης) τοῦ Διὸς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἱστορικοὺς χρόνους, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁμωνύμου ὄρους (ὕψους 802 μέτρων) κειμένη. Εἰς ταύτην κατέφυγον κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (743—724 π. Χ.) οἱ Μεσσήνιοι, ὅτε κατέστη εἰς αὐτοὺς ἀδύνατος ἡ ἄμυνα τῆς ὑπαίθρου χώρας των (τῆς Στενυκλάρου) ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σπαρτιατῶν, ὁρμωμένων ἀπὸ τῆς Ἀμφείας, καὶ ἀπὸ τοῦ δασώδους ταύτης ὀροπεδίου ὁρμώμενοι οὗτοι λέγεται ὅτι καὶ ἐνίκησαν κατὰ τὸ ἑνδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου. Ἡ μετὰ εἰκοσαετῆ ἀμυντικὸν ἀγῶνα τῶν Μεσσηνίων ἐπελθοῦσα ἅλωσις τῆς Ἰθώμης ἐπήνεγκε καὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, οὗτινος ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ὑποταγὴ τῆς Μεσσηνίας εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἡ Ἰθώμη ὑπῆρξε τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῶν Μεσσηνίων καὶ κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (464—456 π. Χ.), ὅτε εἰς ταύτην κατέφυγον οἱ μετὰ τὸν ἐν Σπάρτῃ καταστρεπτικὸν σεισμὸν ἀποστατήσαντες Μεσσήνιοι καὶ διὰ τὴν ἅλωσιν ταύτης εἶχε προσκληθῆ ἡ ὑπὸ τὸν Κίμωνα ἀποσταλεῖσα ἐπικουρία τῶν Ἀθηναίων (461 π. Χ.), τῶν ὁποίων ἡ εὔσχημος ἀποπομπὴ ὑπὸ τῶν φιλυπόπτων Σπαρτιατῶν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀφορμὴ ψυχρότητος τῶν δύο μεγάλων πόλεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ ὑπὸ ὅρους δὲ παράδοσις τῆς Ἰθώμης ἐπήνεγκε καὶ τὴν λῆξιν τοῦ τρίτου μεσσηνιακοῦ πολέμου, ὅτε οἱ Μεσσήνιοι ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ναύπακτον. Κάτωθι τοῦ φρουρίου Ἰθώμης, ἑστίας τῆς ἀρχαίας Μεσσηνίας, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ ἡ ἀρχαία πόλις Μεσσήνη (369 π.Χ.), τῆς ὁποίας ἀκρόπολις ἔγινεν ἡ Ἰθώμη, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανῆλθον οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐξορίστων Μεσσηνίων. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης ἐλατρεύετο καὶ ὁ πελασγικὸς Ζεύς, ὁ ἀπ' αὐτῆς ἐπικληθεὶς *Ἰθωμάτας* (βλ. λ.). Οὕτως ἡ ἱστορία τῆς Ἰθώμης ὑπῆρξεν ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ὅλης Μεσσηνίας καὶ τῆς λατρείας τῶν κατοίκων αὐτῆς.—2) Πόλις ἀρχαιοτάτη τῆς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ Ἱστιαιώτιδος, ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένη, καὶ «κλωμακόεσσα» (τραχεῖα) ὑπ' αὐτοῦ καλουμένη. Μετὰ τῆς Τρίκκης καὶ τῆς Οἰχαλίας τοῦ Εὐρύτου ἀπετέλουν τὸ κράτος τῶν Ἀσκληπιαδῶν Ποδαλειρίου καὶ Μαχάονος, οἵτινες μετέσχον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐπιβιβάσαντες τοὺς πολεμιστάς των ἐπὶ 30 πλοίων (Ἰλ Β, 729—733). Ἔκειτο ἐπὶ μιᾶς ἀντηρίδος τῆς Πίνδου μεταξὺ τῶν φρουρίων Τρίκκης, Μητροπόλεως Πελλιναίου καὶ Γόμφων, ὀχυρῶν φρουρίων τῆς Ἱστιαιώτιδος κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἀποτελούντων τετράπλευρον ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ Ἰθώμη, καὶ εἶχε μετονομασθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος *Θαμαί (Στρ.* C. 437). Βραδύτερον συνῳκίσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἰθώμης εἰς τὴν *Μητρόπολιν*, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον συνοικισθῆ καὶ οἱ κάτοικοι ἄλλων μικρῶν πόλεων τῆς Ἱστιαιώτιδος. Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **Ἰθώμης**, *τέως* ***δῆμος***— *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ' τὴν ἐπαρχίαν Μεσσήνης τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας 6 τέως δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἀριστοδημείου, Δραϊνῶν, Ζερμπίστης, Κεφαλληνοῦ, Λαμπαίνης* (τέως *Λεζίου*), *Μαγκανιακοῦ, Μάνεσι, Μαυρομματίου, Μήλας, Νεοχωρίου, Ρευματιᾶς* (τέως *Λοῦμι*) καὶ *Τρικόρφου* (τέως *Πεντιᾶς*). Δ. Ε. Μ.

— **Ἰθώμης**, *τέως* ***δῆμος***— *[Γεωγρ.]*. Εἷς ἐκ τῶν, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ΔΝΖ', ἀπαρτιζόντων τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης τοῦ νομοῦ Τρικκάλων 13 δήμων, ἔχων περιφέρειαν τὴν τῶν νῦν κοινοτήτων *Ἁγίου Ἀκακίου* (τέως *Γολίτσας*), *Γελάνθης, Ἑλληνοπύργου* (τέως *Γράλιστας*), *Καναλίων, Καπᾶ, Κρανιᾶς, Λοξάδας, Μαγούλας Φανάρι, Μαγουλίτσης, Μαυρομματίου, Πύργου* καὶ *Φαναρίου*. Δ. Ε. Μ.

Ἰθωρία *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Φρούριον τῆς ἀρχαίας Αἰτωλίας παρὰ τὸν Ἀχελῷον ποταμόν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Πολύβιον (IV. 64. 9) «ὀχυρότητι φυσικῇ τε καὶ χειροποιήτῳ διέφερε». Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅτε κατὰ τὸ 219 π. Χ. εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος Ε', κατέλιπεν ἡ φρουρά του ἄνευ ἀντιστάσεως, εὐθὺς ὡς εἶδε προσεγγίζουσαν πρὸς αὐτὸ τὴν πολυάριθμον στρατιὰν τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ Φίλιππος κατηδάφισεν ἅμα τῇ καταλήψει του. Ὡς ἐρείπια τῆς Ἰθωρίας δέχονται σήμερον τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου Ἅγιος Ἠλίας παρὰ τὸ χωρίον *Σταμνὰ* καὶ κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀχελῴου εὑρισκόμενα. ΚΑΨ.

ἰιουσσίτης (ὁ) (Ijussit) *[Ὀρυκτ.]*. Πέτρωμα ἡφαιστειογενὲς τῆς οἰκογενείας τῶν τραχυδολεριτῶν. Ὁ ἰιουσσίτης εἶναι πυροξενίτης, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ ἐντὸς τοῦ τεσχενίτου τοῦ Minussinsk εἰς τὸ κυβερνεῖον Jenissejsk τῆς Σιβηρίας, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τιτανιοῦχον αὐγίτην, βαρκεβικίτην, ὀλίγον αὐγιρινικὸν αὐγίτην, βιοτίτην, βιτωβνίτην καὶ ἀνάλκιμον. Γ. Β.

Ἴκ (Ik) *[Γεωγρ.]*. Ὀνομασία τριῶν ποταμῶν τῆς Ρωσίας:—1) Δεξιὸς παραπόταμος τοῦ Κάμα, πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων τῆς περιοχῆς τοῦ Ὀρεμβουργ. Ἔχει ροῦν 400 περίπου χλμ., πλάτος 40—100 μέτρων καὶ βάθος 4—8 ποδῶν.—2) Δεξιὸς παραπόταμος τοῦ Σακμάρα, πηγάζων ἐκ τῶν Οὐραλίων ὀρέων, διαρρέει τὴν περιοχὴν τοῦ Ὀρεμβούργου μετὰ ροῦν 260 χλμ. Τὸ πλάτος αὐτοῦ κυμαίνεται ἀπὸ 16—30 μέτρων καὶ τὸ βάθος ἀπὸ 3—10 ποδῶν.—3) Ποταμὸς τῆς Δυτικῆς Σιβηρίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Τομπόλσκ, καλούμενος καὶ *Ἴκ ὁ μέλας*. Ἐν τῇ ἰδίᾳ περιοχῇ ὑπάρχει ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ λίμνη ἐπιφανείας 100 τετρ. χλμ. καὶ βάθους 4—20 μέτρων. Μ. Ν. Δ.

Ἴκα (Ika) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τοῦ μεσημβρινοῦ Περού, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Ἴκα* καὶ συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ λιμένος Πρίσκο. Διακρίνεται διὰ τοὺς θαυμασίους κήπους της, τοὺς ἀμπελῶνάς της καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Κάτοικοι 7.000. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴκα** (Ica) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τοῦ Περοὺ κείμενος μεταξὺ τῶν νομῶν Χουανκαβέλικα, Ἀγιακοῦσο καὶ Ἀρεκίπα, ἔχων ἐμβαδὸν 21.761 τ. χλμ. καὶ 60 χιλ. κατοίκων. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμμώδης μὲ ἐλαχίστας καλλιεργησίμους ἐκτάσεις, εἰς ἃς εὐδοκιμεῖ ἡ ἄμπελος, ὁ ἀραβόσιτος, τὸ σακχαροκάλαμον, ὁ βάμβαξ καὶ αἱ ὀπῶραι. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴκα** (Ica), ἢ ***Πουτουμάγιο*** *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ν. Ἀμερικῆς (Κολομβία, Ἰσημερινὸς καὶ Βραζιλία), παραπόταμος τοῦ Ἀμαζονίου. Πηγάζων ἐκ τῶν Ἄνδεων, κατέρχεται ὁρμητικῶς εἰς ἀπέραντον καὶ ἄγονον πεδιάδα καὶ χύνεται εἰς τὸν Ἀμαζόνιον, μετὰ ροῦν 1600 χιλμ., πλησίον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τῆς Ἴκας. Μ. Ν. Δ.

—**Ἴκα** (Ika) *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Ἰστρίας, ἐν τῷ διέκπλῳ Φαραζίνα (πλάτ. 45° 18' 15'' Β, μῆκ. 14° 17' 10'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2711: Gulf of Quarnero, cape Promontore to Grossa) μεταξὺ Ἀμπατζίας καὶ Λοβράννας. Σ. Ε. Λ.

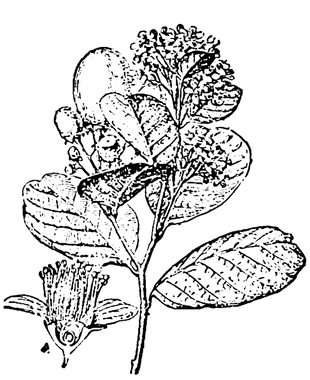
Ἰκακουέρη ἡ χρυσοβάλανος.

ἰκακουέρη (ἡ) (Icacuera) */ Βοτ. /*. Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ροδοειδῶν*, περιλαμβάνον θάμνους ἢ δενδρύλλια ἰθαγενῆ τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰκακουέρη ἡ χρυσοβάλανος* (Icacuera chrysobalanus), ἧς ἡ ἐντεριώνη καὶ οἱ καρποὶ εἶναι ἐδώδιμοι. Δ. Ν. Π.

ἱκανάτα (τά). Ἓν τῶν ἐκλεκτοτέρων σωμάτων τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς τοῦ Βυζαντίου, ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων καὶ διοικούμενον ὑπὸ ἀρχόντων τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ ἄνακτος. Ν. ΚΛΕ

Ἱκανάτος, *Βάρδας*. Στρατηγὸς Βυζαντινός, διετέλεσε κουροπαλάτης καὶ διοικητὴς τῶν θεμάτων Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081—1118). Ν. ΚΛΕ

ἱκανόδοντα (τὰ) (Hicanodonta Ameghino) *[Παλαιοζωολ.]*. Τῶν νωδῶν τούτων ζῴων εὑρέθησαν καὶ ἀπολιθωμένα λείψανα εἰς τὴν Νότιον καὶ Κεντρῴαν Ἀμερικήν, ὡς καὶ εἰς τὰς νοτίους Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Γ. Κ. Γ.

ἱκανοποίησις, —*εως* (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱκανοποιεῖν, ἡ ἀπόδοσις τοῦ δικαίου εἴς τινα, ἡ ἐξουδετέρωσις, ἡ ἐξαγορὰ ἀδικήματος, ἀποζημίωσις: «τοῦ ἐδόθη ἐπαρκὴς ἱκανοποίησις» || τὸ συναίσθημα τῆς εὐαρεστήσεως ἐκ γεγονότος τινός: «ἠσθάνθη ἱκανοποίησιν ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ ἐχθροῦ του».

— *[Δογμ.]* Ὁ Ἄνσελμος Κανταβριγίας καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐξιλαστικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ δέχονται, ὅτι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἱκανοποίησε τὴν διὰ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος προσβληθεῖσαν τιμὴν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀποκατασταθείσης οὕτω τῆς τιμῆς του συνεχώρησε τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Ἀνσέλμου, υἱοῦ ἱππότου, περὶ ἱκανοποιήσεως τῆς διὰ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος προσβληθείσης τιμῆς τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ παρ' ἡμῖν, τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τονιζόντων τὴν ἁγιότητα καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία (Σύν. Τριδ. 14, 8) φρονεῖ, ὅτι πρὸς τέλειαν ἐξάλειψιν τῆς ἁμαρτίας πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ δι' αὐτὴν ἐνοχὴ καὶ ποινή· καὶ ἡ μὲν ἐνοχὴ ἐξαλείφεται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, ἡ δὲ ποινή, ἥτις εἶναι ἀναγκαία πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς διὰ τῆς ἁμαρτίας προσβληθείσης δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τοῦ ἐξομολογηθέντος. Ἡ γνώμη αὕτη τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι σφαλερά, στηριζομένη ἐπὶ παρερμηνείας χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἐπιτιμίων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὀρθῶς δ' ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Κ. Ι. Δ.

— *[Ποιν. Δίκ.]* Κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ νόμου 1699 τῆς 24 Δεκεμβρίου 1918 «Περὶ ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀδικηθέντος κλπ.», ὁ ἐξ οἱασδήποτε κολασίμου πράξεως ἀδικηθείς, πλὴν τῆς ζημίας ἣν ὑπέστη ἐκ τοῦ ἀδικήματος, δικαιοῦται νὰ ἀπαιτήσῃ καὶ χρηματικὴν ἱκανοποίησιν διὰ τὴν προσβληθεῖσαν τιμὴν αὐτοῦ, ἢ διὰ τὴν ψυχικὴν ὀδύνην, ἣν ὑπέστη ἐκ τοῦ ἀδικήματος, ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὑποχρεωτικῶς ἐν περιπτώσει καταδίκης. Ἡ τοιαύτη περὶ χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως αἴτησις κρίνεται ὁριστικῶς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀποφάσει ὑπὸ τοῦ δικάζοντος τὸ ἀδίκημα δικαστηρίου, μὴ δικαιουμένου νὰ παραπέμψῃ ταύτην εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις εἶναι ἀθῳωτική, ἀποκλείεται πᾶν δικαίωμα τοιαύτης χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ αὐτοῦ νόμου, ἐν ταῖς περιπτώσεσι τοῦ προηγουμένου ἄρθρου ὁ ἀδικηθεὶς δικαιοῦται νὰ ὑποβάλῃ τὴν περὶ χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως αἴτησιν μόνον ἐνώπιον τοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου τὸ βραδύτερον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς δίκης ἄνευ ἐγγράφου προδικασίας, κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ ἔχει ἅπαντα τὰ εἰς τὸν πολιτικῶς ἐνάγοντα ἀνήκοντα ἐκ τῆς ποινικῆς δικονομίας δικαιώματα.

Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ νόμου τούτου ἠγέρθη τὸ ζήτημα τίς ὁ ὑπ' αὐτοῦ νοούμενος «ἀδικηθείς». Ἡ ἔκφρασις εἶναι λίαν εὐρεῖα καὶ ἀόριστος, ἐπιδεχομένη πολλαπλῆν ἑρμηνείαν. Ἡ λέξις αὕτη δύναται νὰ ἐκληφθῇ ἢ ἀντικειμενικῶς ἢ ὑποκειμενικῶς. Ἂν ἐκληφθῇ ἀντικειμενικῶς, δέον νὰ νοήσωμεν ὡς ἀδικηθέντα πάντα ὅστις ὑπέστη ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ζημίαν ἐκ τοῦ ἀδικήματος, ἀνεξαρτήτως ἂν διὰ τὴν ζημίαν ταύτην δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸν ἀδικήσαντα δόλος ἢ ἀμέλεια. Ἐὰν ἐκληφθῇ ἡ λέξις «ἀδικηθεὶς» ὑποκειμενικῶς, δέον νὰ ἀποκλείσωμεν τῆς ἐννοίας ταύτης πάντα μὴ ἐνόχως ἀδικηθέντα, δηλαδὴ πάντα ὅστις ὑπέστη ζημίαν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν ἀδικήσαντα δόλος ἢ ἀμέλεια. Υπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐκδοχὰς ἡ ἔννοια «ἀδικηθεὶς» εἶναι εὐρυτάτη, ἐφ' ᾧ ὁ Ἄρειος Πάγος κατ' ἀρχὰς ἐθεώρησεν ὡς ἀδικηθέντα τὸν ἔχοντα κατέναντι τοῦ παθόντος δικαίωμα διατροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐπολεμήθη, καὶ σήμερον ἐγένετο δεκτὸν ὅτι «ἀδικηθεὶς» εἶναι μόνον ὁ ἀμέσως παθὼν καὶ οὐδὲν ἕτερον πρόσωπον. Ἐφ' ᾧ ἐπὶ ἀνθρωποκτονίας οὐδεὶς δύναται νὰ παραστῇ ὡς πολιτικῶς ἐνάγων διὰ τὴν ψυχικὴν ὀδύνην. Χ. Ν. ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ἱκανοποιητικός, —*ή*, —*όν*· ὁ παρέχων ἱκανοποίησιν, ὁ εὐαρεστῶν, ὁ ἀρκῶν, ἀρκετός: «ἀποζημίωσις ἱκανοποιητική», «λαμβάνει μισθὸν ἱκανοποιητικόν»

Digitized by Google

τικόν», «ἡ ἐπίδοσίς του ὑπῆρξεν ἱκανοποιητική».—Ἐπίρρ. *ἱκανοποιητικῶς.*

ἱκανοποιῶ (—έω), ἀόρ. *ἱκανοποίησα—ἱκανοποιήθην*, παθ. μετχ. *ἱκανοποιημένος*· παρέχω εἴς τινα τὸ δίκαιον, τὸ προσῆκον, ἀποζημιώνω: «κάμε τὸ καθῆκόν σου καὶ θὰ σὲ ἱκανοποιήσω» ἢ «— καὶ θὰ ἱκανοποιηθῇς», «ἡ τιμὴ τοῦ σίτου δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς γεωργούς», «εἰργάσθην πολύ, ἀλλ' ἱκανοποιήθην» ‖ κάμνω τινὰ νὰ εὐχαριστηθῇ: «δὲν τὸν ἱκανοποίησεν ἡ ἐπίδοσις τοῦ υἱοῦ του», «εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν κατάστασιν».

ἱκανός, —*ή*, —*όν*· ὁ ἔχων τὴν δύναμιν ἢ τὰ μέσα νὰ ἐπιτελέσῃ τι, ἐπιτήδειος, δεξιός, ἄξιος: «ἱκανὸς ἰατρός, — διδάσκαλος, — ὑπάλληλος, — ἐργάτης, — μαθητής» ‖ «ἱκανὸς ἄνθρωπος» ὁ ἀντεπεξερχόμενος εἰς τὰς ἀνάγκας του, ὁ ὑπερβάλλων τὰ ἐμπόδια: «εἶναι ἱκανὸς ἄνθρωπος καὶ θὰ εὕρῃ κάποιαν διέξοδον» ‖ ὁ ἐξαρκῶν πρός τι, ἀρκετός, καὶ συνεκδοχικῶς: πολύς, σημαντικός: «ἔχει ἱκανὴν περιουσίαν», «ἔχει ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν διάθεσίν του», «λαμβάνει ἱκανὸν μισθόν», «προσῆλθον ἱκανοὶ ἀκροαταί» ἢ «— ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀκροατῶν», «τὸ ψῦχος χθὲς ἦτο ἱκανόν».—Ἐπίρρ. *ἱκανῶς.*

—*[Ἀστικ. Δίκ.]*· βλ. *ἱκανότης.*

ἱκανότης, —*ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἱκανοῦ, ἐπιτηδειότης, δεξιότης: «ἔδειξε τὴν ἱκανότητά του», «μοναδική—, ἐξαιρετικὴ ἱκανότης» ‖ «στρατιωτική—, ἐπιστημονική—, πολιτικὴ ἱκανότης».

—*[Ἀστικ. Δίκ.]* Νομικῶς ἱκανὸς εἶναι ὁ δυνάμενος νὰ παραγάγῃ ἔννομα ἀποτελέσματα δι' ἐνσυνειδήτου πράξεως. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλήρη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν χρῆσιν τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν του δυνάμεων. Ἐντεῦθεν δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας του ὑφίσταται φυσικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἄσκησιν ἐνσυνειδήτου πράξεως τὸ ὁποῖον καὶ ὁ νόμος ἀναγνωρίζει καθιερῶν περιωρισμένην τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἡ ὡριμότης καὶ ἑπομένως ἡ πρὸς τὸ πράττειν ἱκανότης ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐφηβότητος, ἤτοι διὰ τοὺς ἄρρενας ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους καὶ διὰ τὰς γυναῖκας ἀπὸ τοῦ 12ου. Παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν νόμον ΧΠΘ' ἀπολύτως ἱκανοὶ πρὸς τὸ δικαιοπρακτεῖν εἶναι οἱ ἐνήλικοι, ἤτοι οἱ συμπληρώσαντες τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. Τῶν ἀνηλίκων εἶναι περιωρισμένη ἡ ἱκανότης. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν ἀχειράφετοι τελοῦσιν ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν ἢ ὑπὸ ἐπιτροπείαν καὶ ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἐπιτρόπου δὲν δύνανται νὰ συνομολογήσουν ὑποχρεώσεις ἢ ν' ἀπαλλοτριώσουν τὴν περιουσίαν των. Συμπληρώσαντες ὅμως τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας των δύνανται νὰ διαθέσουν ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ πατρὸς ἢ τῶν ἐπιτρόπων ὅ,τι κερδίζουν ἐκ τῆς ἐργασίας των ἢ τοῖς ἐδόθη πρὸς χρῆσιν. Συμπληρώσαντες δὲ τὸ 18 ἔτος δύνανται νὰ συντάξουν διαθήκην, ἀλλὰ μόνον δημοσίαν. Οἱ χειράφετοι ἀνήλικοι τελοῦσιν ὑπὸ κηδεμόνα καὶ ἔχουν εὐρυτέραν ἱκανότητα. Πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνηλίκους ἐξομοιοῦνται οἱ νομίμως καὶ δικαστικῶς ἀπηγορευμένοι. Πρὸς δὲ τοὺς ὑπὸ κηδεμόνα χειραφέτους οἱ ἄσωτοι καὶ οἱ ἔχοντες διφορουμένας τὰς φρένας. Περιωρισμένη ἐπίσης εἶναι καὶ τῶν πτωχευσάντων ἡ ἱκανότης. Ε. Ι. Μ

—*[Στρατολ.]* *Ἱκανότης* καλεῖται ἡ ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως καὶ σωματικῆς ἀρτιότητος καταλληλότης τοῦ πολίτου πρὸς στράτευσιν (βλ. λ. *στρατολογικαὶ ὑποχρεώσεις*). —Ω.

— **ἱκανότης** *πρὸς μαρτυρίαν [Δικον.]*· βλ. *μάρτυς.*

— **ἱκανότης** *πρὸς καταλογισμὸν [Ποιν. Δικ.]*. βλ. *καταλογισμός.*

Ἰκαρία. Νῆσος τοῦ Ἰκαρίου πελάγους, ἡ καὶ *Μάκρις* καὶ *Δολίχη* τῶν ἀρχαίων, ἡ *Νικαριὰ* τῶν ναυτικῶν μας.

—*[Γεωλογ.]* Ἡ Ἰκαρία συνίσταται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ πετρώματα κρυσταλλοσχιστώδη μεταμορφωμένα (γνευσίους δηλαδὴ μετὰ μαρμαρυγιακῶν σχιστολίθων, μαρμάρων καὶ σιπολινῶν), τὰ ὁποῖα διασχίζονται καὶ ἀπὸ μάζας γρανίτου. Ἡ γεωλογικὴ ἡλικία τῶν πετρωμάτων τούτων θεωρεῖται ὡς προδεβόνιος. Ἡ νῆσος φαίνεται ἀνήκουσα εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυρῆνα τῆς Λυδικο-καρικῆς κρυσταλλοπαγοῦς μάζης, συνδέουσα πιθανῶς μαζὶ μὲ τὴν Σάμον τὴν κρυσταλλοπαγῆ ταύτην μάζαν μὲ τὴν Κυκλαδικὴν (ἢ τοῦ Νοτίου Αἰγαίου). Εἰς τὴν νῆσον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Κηρύκου ὑπάρχουν κοιτάσματα μεταλλευμάτων σιδήρου (κυρίως καστανοχρόου σιδηρούχου μεταλλεύματος). Τῶν μεταλλευμάτων τούτων ἐγένετο μικρὰ ἄχρι τοῦδε ἐκμετάλλευσις. Γ. Κ. Γ.

Μεταλλικὰ ὕδατα. Αἱ μεταλλικαὶ πηγαὶ τῆς Ἰκαρίας ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς ΝΑ. καὶ τῆς ΒΑ. ἀκτῆς τῆς νήσου. Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων αἱ παρὰ τὸν ὅρμον τῶν Θερμῶν ἦσαν γνωσταὶ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Λάνδερερ, ὅστις πρῶτος περιέγραψε τὰς μεταλλικὰς πηγὰς τῆς νήσου, ἐσημείωσε τρεῖς τοιαύτας, δύο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Θερμῶν καὶ ἑτέραν παρὰ τὸν ὅρμον Λευκάδος καὶ πρὸς τὸ μοναστήριον τῆς Εὐαγγελιστρίας. Αἱ ἐπὶ τῆς νήσου ὅμως ἐμφανιζόμεναι πηγαὶ εἶναι πλειότεραι τὸν ἀριθμόν, δύνανται δὲ νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς ὁμάδας. Ἡ πρώτη ὁμὰς περιλαμβάνει τὰς ἀνατολικῶς τοῦ Ἁγίου Κηρύκου κειμένας πηγάς, ἡ δευτέρα τὰς δυτικῶς τούτου ἐμφανιζομένας καὶ ἡ τρίτη τὰς παρὰ τὴν ΒΑ. ἀκτὴν Φαναρίου καὶ παρὰ τὴν Ἀλμυρίδα ὑπαρχούσας τοιαύτας. Κυριώτεραι πηγαὶ τῆς πρώτης ὁμάδος εἶναι ἡ πηγὴ Μουσταφᾶ-Λίτζα (θερμ. 44°), κειμένη κάτωθεν τοῦ κτιρίου τοῦ ἄλλοτε διοικητηρίου τῆς νήσου, καὶ αἱ εἰς τὴν περιοχὴν Θερμῶν εὑρισκόμεναι, ἤτοι ἡ πηγὴ Σπηλαίου, ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Ἁγίου Κηρύκου, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πηγὴ Ἐμμ. Παμφίλη. Αἱ δύο τελευταῖαι εἶναι καὶ αἱ κυρίως χρησιμοποιούμεναι πρὸς λουτροθεραπείαν. Ἡ πηγὴ Σπηλαίου εὑρίσκεται ἐντὸς φυσικοῦ σπηλαίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου προχείρως ἔχουσι κατασκευασθῆ λουτῆρές τινες ἐξ ὑδραυλικῆς ἀσβέστου. Ἡ πηγὴ Παμφίλη ἀπέχει περὶ τὰ τρία ἕως τέσσαρα λεπτὰ ἀπὸ τὴν προηγουμένην πηγήν, ἀναβλύζει δὲ ἐντὸς τοῦ οἰκήματος τῶν λουτρῶν, εἰς ὃ ὑπάρχουσι περὶ τοὺς ὀκτὼ μαρμάρινοι λουτῆρες.

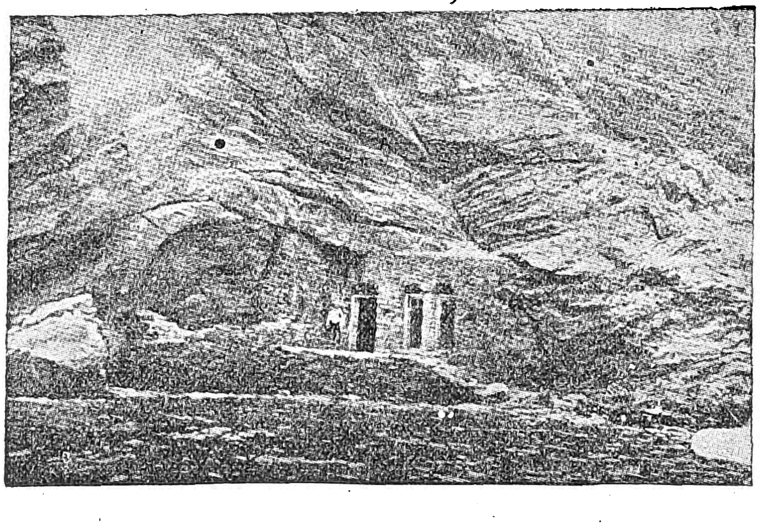

Ἡ πηγὴ τοῦ Σπηλαίου ἐν Ἰκαρίᾳ.

Εἶναι ἐκτισμένη δίκην φρέατος καὶ κεκαλυμμένη δι' ἐπιστομίου πλακός, τὰ ὕδατα δὲ τῆς πηγῆς ἀντλοῦνται ἀπ' αὐτῆς δι' ἀντλίας. Τὰ ὕδατα τῆς μὲν πηγῆς Σπηλαίου ἔχουσι θερμοκρασίαν 53°,9, τὰ δὲ τῆς πηγῆς Παμφίλη 53°,1. Ἀμφότεραι αἱ πηγαὶ εἶναι χλωριονατριοῦχοι, ἔχουσι δὲ περίπου τὴν ἀκόλουθον σύστασιν: 1,3 γρ. χλωριούχου καλίου, 29,04 γρμ. χλωριούχου νατρίου, 3,9 γρμ. χλωριούχου ἀσβεστίου, 0,06 γρμ. βρωμιούχου νατρίου, 3,6 γρμ. θειικοῦ μαγνησίου, 0,12 γρμ. δισανθρακικοῦ μαγνησίου, 0,06 γρμ. δισανθρακικοῦ σιδήρου, 0,04 γρμ. μεταπυριτικοῦ ὀξέος. Εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα, τῶν δυτικῶς τοῦ Ἁγίου Κηρύκου ἐμφανιζομένων πηγῶν, ἀνήκουσιν ἡ πηγὴ Θερμὸ καὶ ἡ πηγὴ Χλιὸ-Θερμό. Ἡ πρώτη, ἡ καὶ σπουδαιοτέρα, ἀπέχει περὶ τὰ 3/4 τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Κηρύκου καὶ περὶ τὰ 20' ἀπὸ τῆς εἰς τὴν θέσιν Λευκὰς εὑρισκομένης μονῆς Εὐαγγελιστρίας. Ἡ περιοχὴ τῆς πηγῆς ταύτης εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη, οὐδεμία ὅμως ἐγκατάστασις ὑπάρχει παρὰ τὴν βραχώδη αὐτὴν ἀκτήν. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων τῆς πηγῆς ταύτης εὑρέθη 58°,02, δηλαδὴ ἀνωτέρα τῶν ἄλλων μεταλλικῶν πηγῶν τῆς νήσου. Τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς Θερμὸ ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς πλησίον κειμένης μονῆς Εὐαγγελιστρίας. Ἡ σύστασις αὐτῶν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν πηγῶν τῶν Θερμῶν. Εἰς τὴν τρίτην ὁμάδα τῶν μεταλλικῶν πηγῶν, τῶν βορειοανατολικῶς τῆς νήσου κειμένων, ὑπάρχει ἡ πηγὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, παρὰ τὴν ἀμμώδη ἀκτήν. Καὶ εἰς τὴν πηγὴν ταύτην ἐλάχιστοι μόνον λούονται ἐντὸς προχείρου σπηλαίου, ἔνθα ἀναβλύζουσι τὰ ὕδατα. Ἡ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων τῆς πηγῆς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶναι 41°,5 καὶ ἡ σύστασις ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν ἄλλων πηγῶν. Διαφορὰν παρουσιάζουσι μόνον τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταλλικότητα καὶ τὴν περιεκτικότητα αὐτῶν εἰς σίδηρον, ὅστις περιέχεται εἰς ἀσήμαντον μόνον ποσότητα. Ἡ θεραπευτικὴ ἱκανότης τῶν ἰκαρίων ἰαματικῶν πηγῶν, ἀπὸ μακροῦ ἐξηκριβωμένη, παρέχει θαυμάσια ἀποτελέσματα, τοῦτο δὲ καταδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τὰς ὑφισταμένας, λόγῳ τῆς μὴ ὑπάρξεως ἐγκαταστάσεων, δυσκόλους συνθήκας, προσέρχονται ἀρκετοὶ ἐκ τῆς παρακειμένης Σάμου, ἄλλοτε δὲ καὶ ἐκ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς, εὑρίσκοντες εἰς τὰ νάματα αὐτῶν θεραπείαν. Τὰ ἰαματικὰ ὕδατα τῆς Ἰκαρίας συνιστῶνται διὰ τοὺς πάσχοντας ἐξ ἀρθρίτιδος, ρευματισμῶν, ἰσχιαλγίας καὶ ὡς τονωτικά. Πλὴν ὅμως θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἔτι κατὰ χοιραδικῶν νόσων, ἀγκυλώσεων, γυναικολογικῶν νοσημάτων, νευραλγιῶν, ἀδενοπαθειῶν, λυμφατισμοῦ, ραχιτισμοῦ, δυσμορφιῶν τοῦ σκελετοῦ, παχυσαρκίας κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Κ. Γ. Μακρῆ.*—Τὰ Ἰαματικὰ ὕδατα Ἰκαρίας (1928). Κ. Γ. Μ.

—*[Γεωγρ.]* Ἡ *Ἰκαρία* κεῖται ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ἑνουσῶν τὴν Μύκονον (26 μίλ. δυτικῶς τῆς Ἰκαρίας) πρὸς τὴν Σάμον (10 μίλ. ἀνατολικῶς) καὶ τὴν Ἀστυπάλαιαν (56 μίλ. νοτίως) πρὸς τὴν Χίον (33 μίλ. Β) (βλ. λ. *Αἰγαῖον*, τ. Β', σ. 413γ, 414β). Τὸ πλάτος αὐτῆς εἶναι ἐν τῷ μέσῳ 37° 33', ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ τοῦ φάρου 37° 41' καὶ ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ Πάπα 37° 28', τὸ δὲ μῆκος αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ εἶναι 25° 53', ἐν Φάρῳ 24° 2' καὶ ἐν Πάπα 23° 43'. Ἔχει περίμετρον 50 θαλασσίων μιλλίων καὶ σχῆμα ἐπίμηκες, ἐκτεινομένη ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ σκεπαζομένη σχεδὸν ὁλόκληρος ὑπὸ τοῦ ὄρους *Ἀθέρα*, τὸ ὁποῖον κλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ οὕτω μᾶλλον ἀπότομον. Ὁ Ἀθέρας, τοῦ ὁποίου ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ *Μέλισσα* φθάνει τὰ 1040 μέτρα, σκεπάζεται ἀπὸ ὡραῖα δάση, ὡς τὸ τῆς Φάρδης ἐκ πρίνων, τὸ τοῦ Ράντη ἐκ πευκῶν καὶ πρίνων καὶ τὰ συνεχόμενα δάση τῶν Ραχῶν ἐκ πευκῶν. Ἐντελῶς ἀλίμενος ἡ Ἰκαρία καὶ μὲ παράλια κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπότομα καὶ ἄγρια, ἐξυπηρετεῖται δι' ὀλίγων ὅρμων, ὡς ὁ τοῦ *Εὐδήλου*, τοῦ *Ἁγίου Κηρύκου*, τοῦ *Ἀρμενιστοῦ*, τοῦ *Καρκιναγρίου*, τοῦ *Καραβοστάμου*, τοῦ *Λιβαδιοῦ Ἀπερίχου*, οἱ ὁποῖοι καλλωπίζονται σὺν τῷ χρόνῳ μὲ ἔργα διευκολύνοντα τὴν συγκοινωνίαν της. Τὰ ὕδατα εἶναι ἄφθονα, παρουσιαζόμενα εἰς μικρὰς ἀποστάσεις ὡς πηγαί, ρυάκια καὶ ποταμοί, ὧν ἐπισημότεροι εἶναι ὁ *Χάλαρης*, ὁ *Βουτσιδές*, ὁ *Κουζῖνος*, ὁ *Μέγας*, ὁ *Ἄρης*. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν συνήθως ἀγρίαν ὄψιν τῶν παραλίων, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου εἶναι πλούσιον εἰς μαγευτικὰ τοπία. Πρὸς τοῦτο συντελεῖ ὁ ἰδιάζων τρόπος τοῦ συνοικισμοῦ τῆς νήσου, καθ' ὃν τὰ χωρία ἀποτελοῦνται ἐκ πολλῶν γειτονικῶν ἀγροκτημάτων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται *σπιτοκαθίσματα*, διότι ἐν αὐτοῖς εὑρίσκονται αἱ κατοικίαι τῶν χωρικῶν. Σπανίως ἀπαντᾷ τις γειτνίασιν οἰκιῶν. Οὕτω μικρὰ πολλάκις χωρία κατέχουν δυσαναλόγως μεγάλην ἔκτασιν. Τοιαῦτα χωρία ἔχει ἡ νῆσος 58, ἐξ ὧν οὐδὲν παρουσιάζει μονίμους κατοίκους πλείους τῶν 800, ἐνῷ τὰ πλεῖστα δὲν φθάνουν τοὺς 100. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται κατ' ἀπογραφὴν τοῦ 1920 εἰς 12.656 κατοίκους, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν 6.000 περίπου μεταναστῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας.

Ἡ Ἰκαρία μετὰ τῶν νοτίως αὐτῆς κειμένων νήσων Κορασίων ἢ Κορσίων ἢ Φούρνων, ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν μὲ πρωτεύουσαν τὸν Ἅγιον Κήρυκον, ὑπαγομένην νῦν εἰς τὸν νομὸν Σάμου. Τῷ 1912 ὡς ὑποδιοίκησις ὑπήγετο εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Χίου. Ἀπὸ τοῦ 1914 ὑπήχθη ὑπὸ τὴν Σάμον.

Τὴν παλαιὰν διαίρεσιν τῆς νήσου εἰς τρεῖς δήμους, τὸν τοῦ Φαναρίου, τὸν τῆς Μεσαριᾶς καὶ τῆς Πέρα-Μεριᾶς, ὑποκατέστησεν ἡ σημερινὴ εἰς 11 κοινότητας, τὰς ἑξῆς: *Ἁγίου Κηρύκου* μετὰ τῶν πέριξ 12 χωρίων, *Περδίκη* μετὰ τῶν πέριξ 4 χωρίων, *Χρυσοστόμου* μετὰ τοῦ Λιβαδίου, *Καραβοστάμου* μετὰ τῆς Ἀραθούσης, *Εὐδήλου* μετὰ τῶν πέριξ 5 χωρίων, *Δάφνης* μετὰ τῶν πέριξ 6 χωρίων, *Μαγκανίτου*, *Φραντάτου* μετὰ τῶν πέριξ 6 χωρίων, *Ἁγίου Πολυκάρπου* μετὰ τῶν πέριξ 3 χωρίων, *Χριστοῦ-Ραχῶν* μετὰ 5 ἄλλων χωρίων καὶ *Καρκιναγρίου* μετὰ 4 ἄλλων χωρίων.

Ὁ Ἅγιος Κήρυκος εἶναι ἕδρα τῆς μητροπόλεως Ἰκαρίας καὶ Κορσιῶν, διευθύνσεως ἀστυνομίας, ταμείου, τελωνείου καὶ δασαρχείου, γραφείου τῶν ΤΤΤ καὶ εἰρηνοδικείου. Ἐν αὐτῷ λειτουργεῖ ἑξατάξιον γυμνάσιον μὲ 200 μαθητάς, ὡς καὶ φιλαρμονικὴ διατηροῦσα ὁμάδα 25 ὀργάνων. Ἐν Εὐδήλῳ ἑδρεύει εἰρηνοδικεῖον καὶ διτάξιον ἡμιγυμνάσιον. Καὶ ἐν Εὐδήλῳ καὶ ἐν Χριστῷ-Ραχῶν ἑδρεύουν σταθμοὶ ἀστυνομικοὶ καὶ γραφεῖα τῶν ΤΤΤ. Ὅλα τὰ χωρία ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται αἱ 11 κοινότητες ἔχουν ἕκαστον ἴδιον εὐπρεπῆ ναὸν καὶ ἴδιον κτίριον σχολείου. Ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ λειτουργοῦν σήμερον 40 δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ ἔτος 1926 ἐδίδασκον 58 διδάσκαλοι καὶ ἐμαθήτευον 2434 μαθηταί, ἐξ ὧν 1426 ἄρρενες καὶ 1008 θήλεις. Πλὴν τῆς ἐν Χριστῷ-Λακιέδων μονῆς τῶν γυναικῶν, ἐν ᾗ διαιτῶνται ἓξ μοναχαί,

Digitized by Google

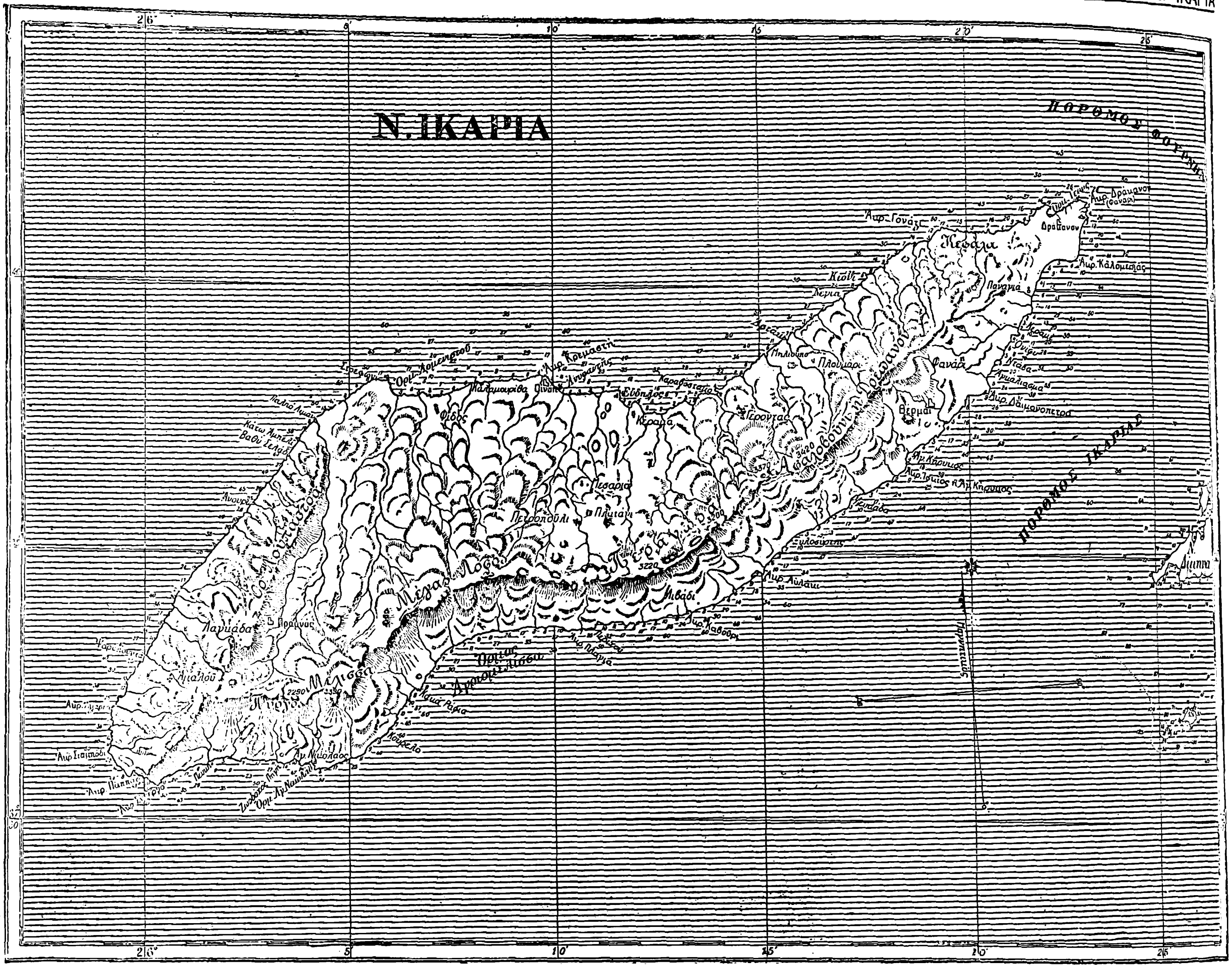

εὑρίσκονται ὑπὸ διάλυσιν αἱ λοιπαὶ τῆς νήσου μοναί, ἡ τῆς Λευκάδος ἐν Φαναρίῳ, ἡ τῆς Ἁγίας Λεσβίας ἐν Π. Μεριᾷ, ἡ τοῦ Μοντὲ ἐν Ράχαις καὶ ἡ τοῦ Μαυριανου ἐν Πάπᾳ.

Ἡ νῆσος Ἰκαρία παράγει οἶνον, σταφίδα, ἔλαιον ἐλαίας, ἀμύγδαλα, γεώμηλα, κρόμμυα, σῦκα, κάρυα, μέλι, κηρόν, βερίκοκκα, ροδάκινα, ἀχλάδας καὶ μῆλα. Περίφημα εἶναι τὰ βερίκοκκά της, ἐξ ὧν ἐξάγει ἐτησίως εἰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τὰς 10.000 ὀκάδας, καὶ ὁ οἶνός της. Ἐξάγει ἐπίσης ἐτησίως περὶ τὰς 400 000 ὀκάδας σταφίδα, ἀμύγδαλα περὶ τὰς 50.000 ὀκάδας, σῦκα περὶ τὰς 50.000 ὀκάδας, μέλι πεύκου καὶ θυμόμελι περὶ τὰς 20 000 ὀκάδας καὶ κηρὸν περὶ τὰς 500 ὀκάδας. Τὰ λοιπὰ εἴδη καταναλίσκονται ἐπιτοπίως. Ἐν τῇ νήσῳ εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἐξαγομένων ἐτησίως περισσοτέρων τῶν 600 βοῶν. Αἱ παρὰ τὸν Ἅγιον Κήρυκον θερμοπηγαὶ καὶ τὸ ὑγιεινὸν καὶ ξηρὸν κλῖμα προσελκύουν ἱκανοὺς ξένους, οἵτινες αὐξάνονται σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὴν προϊοῦσαν βελτίωσιν τῶν μέσων τῆς ζωῆς.

— /*Ἱστορ.*/ Ἡ Ἰκαρία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκαλεῖτο *Μάκρις* ἢ *Δολίχη*, λόγω τοῦ ἐπιμήκους σχήματός της, καὶ *Ἰχθυόεσσα* ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων τοῦ Ἰκαρίου πελάγους. Βραδύτερον ὠνομάσθη *Ἴκαρος* ἢ *Ἰκαρία* ἐκ τοῦ *Ἰκάρου* (βλ.λ.), ὅστις κατὰ τὸν μῦθον ἐπνίγη παρ' αὐτήν. Κατὰ τὸν Ἀναξιμένη τὸν Λαμψακηνὸν (παρὰ Στράβωνι) τὴν Ἰκαρίαν ἀπῴκισαν πρῶτοι οἱ Μιλήσιοι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνος αἱ πόλεις τῆς Ἰκαρίας ὑπέκυψαν εἰς τὸν Πολυκράτην καὶ κατόπιν μετὰ τῆς Σάμου εἰς τοὺς Πέρσας, οἵτινες ὠχύρωσαν αὐτάς. Ἀπὸ τῶν Περσῶν ἠλευθερώθησαν μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην (479 π. Χ.) καὶ εἰσῆλθον μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐξ αὐτῶν ἡ μὲν Οἰνὴ καὶ αἱ Θέρμαι ἐπλήρωνον συμμαχικὸν φόρον καὶ εἶχον μίαν ἐν τῷ συνεδρίῳ ψῆφον, τὸ δὲ Δράπανον καὶ τὸ Ταυροπόλιον ἦσαν σύμμαχοι ἄνευ φόρου. Μετὰ τὸ 405 π. Χ. ἐδέχθησαν ὅλαι τοὺς ἁρμοστὰς τῆς Σπάρτης καὶ ἀπηλλάγησαν αὐτῶν τῷ 394 π. Χ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνέπηξαν τὴν Ἰκαριακὴν συμπολιτείαν ἢ τὸ κοινὸν τῶν Ἰκαριακῶν πόλεων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰκαρία*. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμασαν ὁ Ἰκάριος συγγραφεὺς Ἐπαρχίδης, ἀναφερόμενος παρ' Ἀθηναίῳ, ὅστις συνέγραψεν ἴδιον περὶ Ἰκαρίας σύγγραμμα ἀπολεσθέν, ὁ Ἰκάριος περίφημος γλύπτης Τιμοκλῆς, ὅστις εἰργάσθη εἰς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σεραπίου, καὶ ἡ Ἰκαρία ἑταίρα Τίμεσσα, φίλη τοῦ Τιμοκλέους, ἥτις κατέπλησσε τοὺς ἐν τῷ Σεραπίῳ σοφοὺς τόσον διὰ τῆς σοφίας της, ὅσον καὶ διὰ τοῦ σωματικοῦ της κάλλους. Κατὰ τὰς διαμάχας τῶν διαδόχων τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἰκαρία ἐδοκιμάσθη δεινῶς. Ἐπὶ τῆς νήσου ἐκυριάρχησεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Α'. Κατελήφθη ὅμως αὕτη κατόπιν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου μέχρι τοῦ 190 π. Χ., ὅτε κατεκυρώθη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, ἵνα διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀττάλου περιέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην τῷ 133 π. Χ. Ἀπὸ τῶν Ἀντωνίνων ἤρξατο ποιά τις ἀκμὴ ἐν τῇ νήσῳ. Ἀποδεχθεῖσα ἐνωρὶς τὸν Χριστιανισμὸν προήχθη ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος εἰς ἐπισκοπὴν καὶ ἦτο τοιαύτη μέχρι καὶ πέραν τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὡς τόπος ἐξορίας τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἀνεπιθυμήτων μεγιστάνων.

Ἡ παράλυσις τῆς διοικήσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔγινε τῷ 1191 μ. Χ. αἰτία νέας περιπετείας τῆς νήσου. Ὁ Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος ἐχάρισεν αὐτὴν διὰ χρυσοβούλλου πρὸς τὸν Ἑνετὸν Σικκάρδον Βεγιασσίανον, διὰ νὰ τὴν ἔχῃ ὡς τιμάριον αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του ὡς βαρῶνοι τῆς Ἰκαρίας καὶ ἱππόται τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ὁ Σικκάρδος τὴν ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1237 μ. Χ., ὁπότε θανόντα τὸν διεδέχθη ὁ πρωτότοκός του υἱὸς Ἰούλιος Καῖσαρ, ὅστις ὅμως κατὰ τὸ ἔτος 1247 μ. Χ. γενομένης ἐπαναστάσεως ἐξωρίσθη ἐκ τῆς νήσου, ἐφ' ἧς ὑψώθη ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰ. Βατάτση. Τῷ 1283 μ. Χ. ἡρπάγη καὶ πάλιν, ὑπὸ τῆς Μαόνας τώρα, νικησάσης τοὺς ἐντοπίους εἰς τὸ κάστρον τοῦ Κοσκινᾶ. Τῷ 1362, δι' ἐκχωρήσεως συμβολαιογραφικῆς, περιῆλθεν εἰς τὸν Γενουαῖον Φραγκῖσκον Ἀρράντζιον, ὅστις μετὰ τῶν κληρονόμων του Ραφαὴλ τοῦ Α', Φραγκίσκου Β'., Βαρνάβα καὶ Ραφαὴλ τοῦ Β' διῴκησαν τὴν νῆσον ὡς ἄρχοντες καὶ κόμιτες Ἰκαρίας μέχρι τοῦ 1481 μ. Χ., ὅτε πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πειρατείας ἐγκατέλειψαν αὐτήν. Οἱ ἰθαγενεῖς Ἰκάριοι, ἀποτελοῦντες μειονότητα, παρέμειναν ἤδη ἐλεύθεροι. Τῷ 1567 ἐδήλωσαν ὑποταγὴν εἰς τὸν Σελὶμ τὸν Β', ὅστις διὰ φιρμανίου ὥρισε τὸν ὁλικὸν φόρον τῆς νήσου εἰς 525 σκοῦδα (15.700 γρόσια), ἀντὶ τῶν ὁποίων ἀπέλαυον αὐτοδιοικήσεως και αὐτονομίας. Ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐδόθη εἰς τὴν νῆσον κατ' αἴτησιν τῶν νησιωτῶν ἀγᾶς, ὅστις ἦτο ἁπλοῦς ρυθμιστὴς τῶν σχέσεων τῶν προεστῶν. Τὰ ἀρχικὰ 50—55 ἀκρωτήρια, ἤτοι κεκρυμμένα σπιτοκαθίσματα, ἐξειλίχθησαν εἰς ἰσάριθμα χωρία, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τοὺς ἀρχικοὺς δύο δήμους *Μεσαριᾶς* καὶ *Πέρα-Μεριᾶς*, κατόπιν δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τὸν δῆμον τοῦ *Φαναρίου*. Ἕκαστος δῆμος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἰδίου προεστοῦ μετ' ἀναλόγων γερόντων. Τὸ μέγα συμβούλιον ὅπερ περιελάμβανε τοὺς τρεῖς προεστούς, ὀνομασθέντας δημάρχους, μετὰ τῶν συμβούλων των, ἦτο ἡ ἀνωτάτη τοῦ τόπου ἀρχή. Ὑπ' αὐτὸ τὸ λαοκρατικὸν πολίτευμα εὑρίσκοντο τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 οἱ 5000 περίπου Ἰκάριοι, οἵτινες ἡνώθησαν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ προηγουμένως δι' ἀσφαλοῦς τρόπου μετέφερον εἰς Τσεσμὲν τὸν τότε ἀγᾶν αὐτῶν Χαλὴλ τὸν Καραμπουρνιώτην. Ἡ ἐπανάστασις δὲν μετέβαλε ποσῶς τὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς νήσου μέχρι τοῦ 1828, ὅτε ἐφηρμόσθη ἡ ἐπαρχιακὴ δημογεροντία καὶ ἀπεβιβάσθησαν ἐν τῇ νήσῳ ὑπάλληλοι τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι ἀπεχώρησαν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1830, ἀλλ' ἡ νῆσος ἐκυβερνᾶτο ἐν ὀνόματι τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου μέχρι τοῦ 1832, ὁπότε ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πολίτευμα τῶν τριῶν δημαρχιῶν καὶ συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν λοιπῶν Δωδεκανησίων ἠγωνίζετο μετ' αὐτῶν ὅπως ἐπιτευχθῇ διὰ τὴν Δωδεκάνησον παρεμφερὲς πρὸς τὸ τῆς Σάμου πολίτευμα. Τὴν 15 Μαρτίου 1835 ἐξεδόθη τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν Ἰκαρίαν, Πάτμον, Λέρον, Κάλυμνον φιρμάνιον τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ, ἐν τῷ ὁποίῳ διαγράφεται τὸ πολίτευμα τῶν Δωδεκανήσων, ὅπερ ἦτο ἄνευ ἐγγυήσεώς τινος. Ἡ ἐν Ρόδῳ βουλὴ διετηρήθη μέχρι δὲ τοῦ 1859. Κατὰ τὸ 1869 ὁ Ἀχμὲτ πασᾶς ἐπιστρέφων ἐκ Κρήτης ἐγκατέστησε καὶ ἐν Ἰκαρίᾳ τοὺς πρώτους Τούρκους ὑπαλλήλους, δι' ὧν ἔκτοτε ἡ Τουρκία ὑπέσκαπτε πᾶν σημεῖον τῆς δωδεκανησιακῆς αὐτονομίας μέχρι 17 Ἰουλίου 1912, ὁπότε ἐπαναστατήσασα ἡ Ἰκαρία ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους τούτους καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὴν ἐλευθέραν πολιτείαν. Ἡ ἐπανάστασις ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν παρακειμένων Κορσιῶν νήσων, αἵτινες ἡνώθησαν μετὰ τῆς Ἰκαρίας. Χάρις εἰς τὴν δεξιὰν πολιτικὴν τῆς ἐπαναστατημένης Ἰκαρίας ἄντικρυ τῶν Ἰταλῶν ἐσώθησαν ἀπ' αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ Κορσιαὶ νῆσοι καὶ ἡ Ἰκαρία, ἥτις κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου τὴν 4ην Νοεμβρίου 1912. ΧΑΡ. ΠΑΜΦΙΛΗΣ

— /*Γλωσσολ.*/ Ἡ ὁμιλουμένη εἰς τὴν Ἰκαρίαν διάλεκτος ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν νοτίων νεοελληνικῶν διαλέκτων, ἤτοι τῶν διαλέκτων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι φυλάττουν ἀπαθεῖς τοὺς ἀτόνους φθόγ-

Digitized by Google

γους e (=ε καὶ αι), o (=ο καὶ ω). i (=ι, η, υ, ει, οι, υι, η) καὶ *ου*. Στενότερον δὲ φαίνεται συνδεομένη μετὰ τῶν δωδεκανησιακῶν διαλέκτων (τῶν τῆς Ρόδου, Λέρου, Καλύμνου κλπ.). Ἡ ἰκαριακὴ διάλεκτος διακρίνεται διὰ τὰ ἀρχαϊκὰ χαρακτηριστικά της, τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὁποίων ἔχει κοινὰ πρὸς τὰς ρηθείσας δωδεκανησιακὰς διαλέκτους. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τούτων εἶναι: 1) ἡ διάσωσις τοῦ τελικοῦ —*ν* (ὡς ἐν Ρόδῳ, Κύπρῳ κ. ἀ.): τὸ κρομμύδιν, τὸ χωράφιν, τὸ κόκκαλον κλ.· 2) ἡ διάσωσις τῆς εὐκρινοῦς προφορᾶς τῶν διπλῶν (ἤτοι μακρῶν) συμφώνων, οὐχὶ μόνον τῶν ἀρχαιόθεν κληρονομηθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ταῦτα εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους ἀναπτυχθέντων: τὸ γράμμα, τὸ τρῖμμα, τὸ σκάμμα κλπ. στρώννω, χώννω κλ. (ἀρχ. *στρώννυμι, χώννυμι*), κατ' ἀναλογίαν τῶν ὁποίων καὶ ὅλα τὰ εἰς —*νω* προφέρονται ἤδη μετὰ διπλοῦ *ν*: ἀφίννω, διαβαίννω, δίννω, πίννω, φτάννω, χάννω κ. οὕ. κ. Διπλᾶ σύμφωνα προκύπτουν καὶ ἐξ ἀφομοιώσεως ἐνρίνου πρὸς τὸ ἑπόμενον σύμφωνον, καὶ δὴ οὐχὶ μόνον ἐν μέσῳ λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνεκφορᾷ (ὅπως καὶ εἰς τὴν Κύπρον κ. ἀ.): ἀθθός, ξαθθός, ἀγκάθθιν, κολοκύθθιν, μαθθαίνω, κλ. ὀφφαλός, νύφφη, κοχχύλιν κλ. κλ., τὸ ψηλὸβ βουνόν, ἔθ θέλω (δὲν θέλω), (στὴζ ζωήσ σου, τὴθ θειάσ σου κλ.· 3) ἡ προφορὰ τοῦ ζ ὡς διπλοῦ (ἤτοι ὡς ζζ): τὸ βυζζίν, μαζζί, ψευτοζζῆ κλ. κλ.· 4) ἡ πληθυντικὴ αἰτιατικὴ εἰς —*ας* ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον: λίας αἶας=ὀλίγας αἶγας, ἔχω πολλὰς δουλειὰς κλ.· 5) τὰ ἀρσενικὰ ὀνόματα εἰς —ὲς καὶ τὰ θηλυκὰ εἰς —ὲ (ὅπως καὶ ἐν Δ. Κρήτῃ): ὁ πρινὲς (πρινῶν), θυμαρές, κουμαρὲς κλ., ἡ ἐλαί, ἡ γραΐ, ἡ ἀπιδέ, ἡ μηλέ, ἡ ὀξὲ κλ.=ἡ ἐλαία, γραῖα, ἀπιδέα, μηλέα, ὀξέα (ὀξύα) κλ.

Παρὰ τὰ ἀρχαϊκώτερα ταῦτα γνωρίσματα τὴν ἰκαρίαν διάλεκτον χαρακτηρίζουν καὶ διάφορα ἄλλα— ἀναπτυχθέντα ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις—, ἐκ τῶν ὁποίων ἄξια λόγου εἶναι τὰ ἑξῆς: α) ἡ ἀποβολὴ ἐν μέσῳ φωνηέντων διαφόρων συμφώνων, ἰδίως δὲ τῶν β, γ, δ, μ, θ: φλέες, φόος, καταλααίννω, στραὸς (φλέβες, φόβος, καταλαβαίνω, στραβός), Ἄουστος, ὁ ἔροντας, ἐώ, λαὸς (Αὔγουστος, γέροντας, ἐγώ, λαγός), ἀερφός, γάαρος, εἶεν, χιμεράϊν (ἀδελφός, γάδαρος, εἶδεν, χιμεράδιν=μικρὰ χίμαρος, μονοετὴς ἢ διετὴς αἶξ) κλ., κάεσαι, ἐχάησαν, τὶ ἄ γενοῦσιν (κάθεσαι, ἐχάθησαν, τὶ θὰ γενοῦσιν), ἀκόη, γοάριν, ἡ ἄννα ου κλ. (ἀκόμη, γομάριν, ἡ μάννα μου), νὰ κάωε (νὰ κάμωμε) κ. οὕ. κ.· β') ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ τῶν συμφώνων θ, φ, χ, β, γ, δ κλ.· βόνατον, ζυγώννω (γόνατον, ζυμώνω) κλ.· γ') ἡ ἐπίδοσις τῆς χρονικῆς αὐξήσεως (ὡς καὶ ἐν Ά. Κρήτῃ κ. ἄ.): ἤτρεχεν, ἤσκαψεν, ἤσπασεν, ἤλαβεν, ἠστάθην, ἠδάνεισεν κλ.· δ') οἰκογενειακὰ ὀνόματα εἰς —*ᾶτοι*, μόνον κατὰ τὸν πληθυντικὸν (πρβλ. τὰ ἐν Κεφαλληνίᾳ ὡς—ᾶτος): Δαμαλᾶτοι, Λεωνιδᾶτοι, Παππασταματᾶτοι κλ. Διὰ τὰ διάφορα γλωσσικὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα ἡ Ἰκαρία ἔχει κοινὰ πρὸς

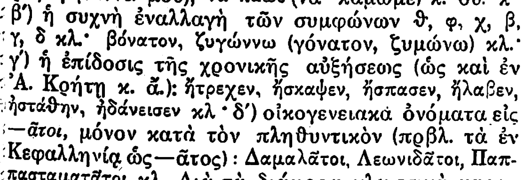

Ἰκαρία: Συσκευασία βερικόκκων εἰς τὴν περιοχὴν ...νὸς σπιτοκαθίσματος τοῦ χωρίου Χριστὸς-Λακιέδων.

...ὰς διαλέκτους διαφόρων ἄλλων χωρῶν καὶ νήσων, ... Γ. Χατζιδάκις ἤκασε περὶ τοῦ ἀναμείκτου τοῦ πλη...υσμοῦ τῆς νήσου καὶ περὶ ἐποικισμοῦ εἰς αὐτὴν κα...ὰ διαφόρους χρόνους Κρητῶν, Κεφαλλήνων κλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. *Γ. Χατζιδάκι*, Περὶ τῆς Ἰκαρίας διαλέκτου =«Μεσ...ιων. καὶ Νέα Ἑλληνικά» Β σελ. 396 κ. ἑξ.).—*Χρ. ...αντελίδου*, Φωνητικὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύπρου, ...ωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας (Ἀθῆναι 1929).

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

—[*Φιλοτελ.*] Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἰκαρίας ὡς ἐλευθέρας πολιτείας, ἀντιπροσωπεία ἐλθοῦσα εἰς Ἀθήνας ἀνέθεσε τὴν κατασκευὴν γραμματοσήμων εἰς τὸ λιθογραφεῖον Στάγγελ καὶ Σια. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθουν νὰ χρησιμοποιῶνται διὰ τὰ ταχυδρομικὰς ἀνάγκας τῆς νήσου τὰ τουρκικὰ γραμματόσημα, ὅσα εἶχον εὑρεθῆ εἰς τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα, ἀντικατασταθεισῶν μόνον τῶν τουρκικῶν σφραγίδων δι' ἑτέρων φερουσῶν εἰς τὸ μέ-

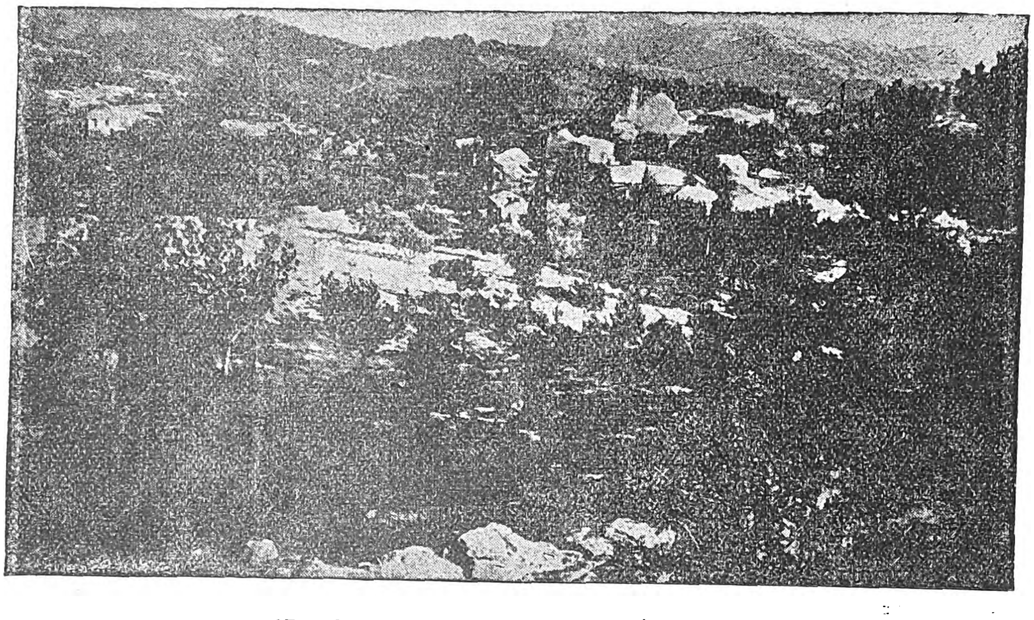

Ἰκαρία: Ἄποψις τοῦ χωρίου Χριστὸς - Ραχῶν.

σον ἕνα σταυρόν. Ὅταν ἐπερατώθη ἡ κατασκευὴ τῶν νέων γραμματοσήμων, ἡ ἐπιτροπή, ἡ ὁποία τὰ εἶχε παραγγείλει, μὴ διαθέτουσα ἐπαρκὲς ποσὸν διὰ τὴν ἀποπληρωμὴν ὁλοκλήρου τῆς παραγγελίας, ἠναγκάσθη νὰ παραλάβῃ μέρος μόνον τῆς κατασκευασθείσης ἐξ ἑκάστης ἀξίας ποσότητος, καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὸν κατασκευαστήν. Ἡ οὕτω κατασκευασθεῖσα σειρὰ τῶν πρώτων γραμματοσήμων τῆς Ἰκαρίας ἀπετελεῖτο ἐξ ὀκτὼ ἀξιῶν καὶ κλάσεων, πασῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου, παριστῶντος παλαιὸν νόμισμα τῆς νήσου μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ (ἢ κατά τινας τῆς Μεδούσης). Τὸ νόμισμα εὑρίσκεται μεταξὺ δύο κιόνων δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ φέρει ἄνωθεν μὲν αὐτοῦ εἰς δύο στίχους τὴν ἐπιγραφὴν ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, κάτωθεν δὲ τὴν λέξιν «ΙΚΑΡΙΑΣ» καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν λέξιν «ΛΕΠΤΑ» ἢ «ΔΡΑΧΜΗ» ἢ «ΔΡΑΧΜΑΙ» ἐν μέσῳ δύο ἀριθμῶν παριστώντων τὴν ἀξίαν τοῦ γραμματοσήμου. Τὰ γραμματόσημα τῆς πρώτης αὐτῆς ἐκδόσεως παρέμειναν ἐν κυκλοφορίᾳ ἐπὶ πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, διότι μῆνάς τινας μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς αὐτονομίας τῆς νήσου, ἐκραγέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου, κατέπλευσαν ἐκεῖ πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἐγκατεστάθησαν ἑλληνικαὶ ἀρχαί. Τότε ἐτέθησαν ἐν χρήσει γραμματόσημα ἑλληνικὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1911, φέροντα κατακορύφως μέλαιναν κακότεχνον ἐπισήμανσιν γενομένην διὰ χειροποιήτου σφραγῖδος μὲ τὰς λέξεις ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ εἰς δύο στίχους. Εἰς τὴν ἐπισήμανσιν αὐτὴν ἀντὶ τοῦ ψηφίου Ν ἐν τῇ λέξει ΕΛΛΗΝΙΚΗ ἔχει τεθῆ Ν. Ἡ ἔκδοσις αὕτη, ἥτις θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀνεπίσημος, περιελάμβανε πέντε κλάσεις καὶ ἀξίας, ἤτοι τῶν 1, 2, 3, 5 καὶ 10 λεπτῶν. Τὰ γραμματόσημα τῆς Ἰκαρίας, λόγῳ τῆς περιωρισμένης ποσότητος ἥτις εἶχεν ἐκδοθῆ ἐξ ἑκάστης ἀξίας, ἦσαν ἀρκετὰ δυσεύρετα, καὶ μία πλήρης σειρὰ τῆς πρώτης ἐκδόσεως εἶχε φθάσει νὰ τιμᾶται περὶ τὰς δισχιλίας δραχμάς. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1928 ὅμως ἤρχισεν ἡ ἀθρόα προσφορὰ σημαντικῶν σχετικῶς ποσοτήτων πλήρων σειρῶν προερχομένων ἐκ τοῦ μὴ παραληφθέντος μέρους τῆς ὅλης παραγγελίας, τὸ ὁποῖον ἀνευρόντες οἱ κληρονόμοι τοῦ κατασκευαστοῦ ἐξεποίησαν ὡς φαίνεται συνολικῶς, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ἐμπορικὴ ἀξία τῆς σειρᾶς συνεχῶς πίπτουσα κατέληξε κάτω καὶ τῶν 50 δραχμῶν. Τελευταίως ὅμως ἤρχισε νὰ σημειοῦται πάλιν σχετική τις ἀνατίμησις τούτων. (Ε. Φ. Ε.)

Ἰκαρία. Δῆμος τῆς Ἀττικῆς ἀνήκων εἰς τὴν Αἰγηΐδα φυλήν, ὀνομασθεὶς ἐκ τοῦ Ἰκαρίου τοῦ ὑποδεχθέντος τὸν Διόνυσον. Ἔκειτο πλησίον τοῦ σημερινοῦ Διονύσου, ὄπισθεν τῆς κορυφῆς τοῦ Πεντελικοῦ. Ἐσῴζοντο δὲ μέχρι τινὸς καὶ ἐρείπιά τινα ἀρχαίων κτισμάτων.

— **Ἰκαρία.** Ἀποικία ἱδρυθεῖσα ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Στεφάνου *Καμπὲ* (βλ. λ.) καὶ τῶν ὀπαδῶν του κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1848 καὶ βασιζομένη ἐπὶ τῆς κοινοκτημοσύνης.

Ἰκάριον *πέλαγος*, ἢ *Ἰκάριος πόντος* [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Ἔλασσον πέλαγος ἐν τῷ Αἰγαίῳ, παρεκτεῖνον αὐτό, μετὰ τοῦ Καρπαθίου πελάγους, «μέχρι τῆς Ρόδου καὶ Κρήτης καὶ τῶν πρώτων τῆς Ἀσίας μερῶν». Πρωτεύουσα αὐτοῦ νῆσος ἡ *Ἰκαρία* (βλ. λ.) «καὶ ἀπ' αὐτῆς Ἰκάριον καλεῖται τὸ προκείμενον πέλαγος, ἐν ᾧ καὶ αὐτὴ καὶ Σάμος καὶ Κῶς ἐστι καὶ αἱ Κορασσίαι καὶ Πάτμος καὶ Λέρος. Συνάπτει δὲ τῷ Ἰκαρίῳ τὸ Καρπάθιον πέλαγος πρὸς νότον, τούτῳ δὲ τὸ Αἰγύπτιον, πρὸς δὲ δύσιν τό τε Κρητικὸν καὶ τὸ Λιβυκόν». Ἐκ τῶν περιγραφῶν τούτων τοῦ Στράβωνος προκύπτει ὁ σύγχρονος τοῦ πελάγους τούτου ὁρισμὸς ὡς ἐκτεινομένου ἀπὸ Τήνου ἕως Σάμου καὶ γεωγραφοῦντος τὰς ἰωνικάς, τὰς καρικὰς καὶ τὰς δωρικὰς τῆς Μικρασίας ἀκτάς. Σ. Ε. Λ.

Ἰκάριος [*Μυθ.*]. Λακεδαιμόνιος, πατὴρ τῆς Πηνελόπης. Ἀνήγειρεν ἄγαλμα τῆς Αἰδοῦς 30 στάδια ἔξω τῆς Σπάρτης, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἀπεχωρίσθη τῆς Πηνελόπης φευγούσης εἰς Ἰθάκην μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Παράστασις τοῦ Ἰκαρίου εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν εὕρηται ἐπὶ ἀγγείου τοῦ Ἱέρωνος ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου. Τινὲς ἐσφαλμένως τὸν Ἰκάριον τοῦτον ἐταύτισαν πρὸς τὸν ὁμώνυμον Ἀθηναῖον ἥρωα. Π. Ν. Π.

—**Ἰκάριος.** Ἥρως Ἀθηναῖος, ὁ καὶ ἄλλως *Ἴκαρος* καὶ *Ἰκαρίων* καλούμενος. Κατὰ τὸν μῦθον ἐγένετο ὁ πρῶτος ἀμπελουργὸς καὶ οἰνοποιὸς τῆς Ἀττικῆς. Ἐφιλοξένησε προθύμως τὸν Διόνυσον ἐλθόντα εἰς Ἀθήνας, ὁ δὲ θεὸς εἰς ἀνταμοιβὴν ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἀμπελουργίαν καὶ οἰνοποιίαν· τῇ συμβουλῇ δὲ τοῦ θεοῦ ὁ Ἰκάριος ὀχούμενος ἐπὶ ἅρματος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς πιστῆς αὐτοῦ κυνός, τῆς Μαίρας, περιήρχετο τὴν Ἀττικήν, ἵνα διδάξῃ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ διένεμε τὸ πολύτιμον δῶρον τοῦ θεοῦ, τὸν οἶνον, φέρων αὐτὸν ἐντὸς ἀσκῶν. Ἔξωθεν τῶν Ἀθηνῶν ποιμένες τινὲς καὶ χωρικοὶ ἔπιον μὲν ἡδέως τὸ δῶρον τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ καὶ ἐμεθύσθησαν· οἱ σύντροφοι αὐτῶν ὑποπτεύσαντες, ὅτι ἐδηλητηρίασεν αὐτοὺς ὁ Ἰκάριος, ἐπιτεθέντες ἐφόνευσαν αὐτὸν διὰ ροπάλων καὶ τὸν νεκρὸν ἔρριψαν ἐντὸς φρέατος ὄντος ὑπὸ δένδρον. Κατόπιν τούτου ἡ κύων ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ δεσπότου, ἡ δὲ κόρη τοῦ Ἰκαρίου Ἠριγόνη ἰδοῦσα τὴν Μαῖραν μόνην ἐπιστρέψασαν καὶ ὑποπτεύσασα τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐξέρχεται τεθλιμμένη πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ· τῇ ὁδηγίᾳ τῆς πιστῆς κυνὸς ἀνεῦρε μὲν τὸν τάφον τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐκ τῆς λύπης αὐτῆς ἀπηγχονίσθη ἐκ τοῦ δένδρου, εὐχηθεῖσα καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τῶν Ἀθηνῶν ὁμοίαν τύχην (βλ. λ. *αἰώρα*). Ἐκ τοῦ Ἰκαρίου τούτου ἔσχε τὸ ὄνομα καὶ ὁ τῆς Ἀττικῆς δῆμος *Ἰκαρία*. Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Ἰκάριος Πόντος [*Ἀρχ. Γεωγρ.*] βλ. λ. *Ἰκάριον Πέλαγος.*

Ἴκαρος [*Μυθολ.*]. Υἱὸς τοῦ Δαιδάλου ἐκ τῆς δούλης Ναυκράτης. Κατὰ τὸν μῦθον φιλοξενούμενος

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰκάρου.
[Ἀνάγλυφον ἐπὶ λυχνίας ἐξ ὀπτῆς γῆς.]

μετὰ τοῦ πατρός του ἐν Κρήτῃ παρὰ τῷ βασιλεῖ Μίνῳ, ἐξυπηρέτησαν τὰς ἀθεμίτους σχέσεις τῆς βασιλίσσης Πασιφάης μετά τινος ταύρου, ἐξ οὗ

Digitized by Google

αὕτη ἔτεκε τὸν Μινώταυρον. Ὁ Μίνως ἔκλεισε τὸ τέρας τοῦτο ἐντὸς τοῦ Λαβυρίνθου, πρὸς τιμωρίαν δὲ καὶ τὸν Δαίδαλον μετὰ τοῦ Ἰκάρου. Ἀμφότεροι ὅμως, χάρις εἰς τὴν ἐφευρετικότητα τοῦ Δαιδάλου, ἐδραπέτευσαν μὲ τεχνητὰς πτέρυγας συγκολληθείσας διὰ κηροῦ. Ὁ Ἴκαρος παρὰ

Ὁ θάνατος τοῦ Ἰκάρου.
[Ζωγραφία τῆς Πομπηΐας.]

τὴν συμβουλὴν τοῦ πατρός του ὑψωθεὶς ὑπερμέτρως πρὸς τὸν ἥλιον καὶ ἐκ τῆς οὕτωσὶ αὐξηθείσης θερμότητος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀναλυθέντος τοῦ συγκολλῶντος τὰς πτέρυγάς του κηροῦ, ἀπώλεσε τὴν πτητικήν του δύναμιν καὶ κατέπεσεν εἰς τὸ πέλαγος, τὸ παρὰ τὴν νῆσον τὴν τότε ὀνομαζομένην *Ἰχθυόεσσαν*. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὠνομάσθη ἔκτοτε ἡ νῆσος αὕτη *Ἴκαρος (Ἰκαρία)*. Κατά τινα παράδοσιν τὸ πτῶμα τοῦ Ἰκάρου ἔθαψεν ὁ Ἡρακλῆς (βλ. λ. *Δαίδαλος* καὶ *Μινωϊκὸς πολιτισμός*). Χ. Π.

—**Ἴκαρος** *[Μυθολ.]*· ὁ *Ἰκάριος* (βλ. λ.).

Ἴκαρος *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Νῆσος πρὸ τοῦ στόματος τοῦ Εὐφράτου, ἀπέχουσα τοῦ αἰγιαλοῦ 120 σταδίους, «εἶναι δὲ ἐν αὐτῇ ἱερὸν Ἀρτέμιδος καὶ τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς ἀμφὶ τὸ ἱερὸν τὰ τῆς διαίτης ποιεῖσθαι... καὶ ταύτην τὴν νῆσον, λέγει Ἀριστόβουλος, ὅτι Ἴκαρον ἐκέλευσε καλεῖσθαι Ἀλέξανδρος, ἀπὸ τῆς νήσου τῆς Ἰκάρου τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ» *(Ἀρριαν.* Ἀναβ. Ζ', κα', 3-7). Ἡ ταυτότης τῆς νήσου ἄγνωστος. Σ. Ε. Λ.

Ἰκδάμ, ἢ *Ἰκνταμ* (Ikdam=καρτερία). Ἐφημερὶς τουρκική, ἀρχίσασα τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς ἐπὶ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Χαμίτ. Διεπνέετο ὑπὸ πνεύματος μετριοπαθείας μᾶλλον. Διευθυντὴς Ἀχμὲτ Δζεβδὲτ μπέης. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1929 ἀνέστειλε τὴν ἔκδοσίν της. Ν. Μ.

Ἰκελέμπα (Ikelemba), ἢ ***Οὐρούκ*** *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τοῦ Κόγγο, ῥέων βραδέως ἐξ Α. πρὸς Δ, ὀλίγον βορειότερον τοῦ Ἰσημερινοῦ, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λουλόγκο καὶ Τσονάπα καὶ χυνόμενος μετὰ ῥοῦν 450 χλμ. εἰς τὸν ποταμὸν Κόγγο παρὰ τὴν πόλιν Κοκιλαβίλλ. Αἱ ὄχθαι του εἶναι εὐφορώταται καὶ πυκνῶς κατῳκημέναι. Μ. Ν. Δ.

Ἴκελος *[Μυθολ.]*. Ἓν τῶν τέκνων τοῦ *Ὕπνου*, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ *Φοβήτωρ*. —Π.

Ἴκεμκιλ (Icolmkill) *[Γεωγρ.]*. Νῆσις παρὰ τὴν Σκωτίαν (βλ. *Ἰόνα*). Μ. Ν. Δ.

Ἴκεν (Iken), ***Κάρολος.*** Γερμανὸς λόγιος (1789—1841). Ἐκμαθὼν τὴν ἑλληνικὴν ἠσχολήθη εἰς τὴν μελέτην τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἣν καὶ κατέστησε γνωστὴν ἐν Γερμανίᾳ. Ἐδημοσίευσε τὰ ἑξῆς ἔργα: «Ἑλλήνιον», «Περὶ πολιτισμοῦ, ἱστορίας καὶ φιλολογίας τῶν Νεοελλήνων» (1822), «Περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος» (1823), «Λευκοθέα», «Συλλογὴ ἐπιστολῶν Νεοέλληνος περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ποιήσεως» (1825), «Εὐνομία», «Εἰκόνες καὶ ἀποσπάσματα νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου» (3 τόμ., 1827). Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἐπεζήτησε νὰ κινήσῃ τὴν συμπάθειαν τῶν συμπατριωτῶν του ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων διὰ τὴν ἐλευθερίαν των Ἑλλήνων. Θ. Κ.

Ἰκενοὶ *['Αρχ. Γεωγρ.]*. Λαὸς τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, κατοικῶν κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Β, 3, 11), τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῆς στομαλίμνης Μεταρίδος χώραν (νῦν κόλπος Wash), ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν νῦν κομιτείαν τοῦ Norfolk (βλ. λ. *Βοαδίκεια*). Α. Θ. Σ.

ἰκερύα (ἡ) (Icerya) *[Ζῳολ.]*. Γένος ἐντόμων ἡμιπτέρων τῆς οἰκογενείας τῶν *κοκκιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ μεγέθους ἔντομα ἰθαγενῆ τῆς Αὐστραλίας. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰκερύα ἡ αὐστραλιανὴ* (Icerya australiana), ἥτις πολλαπλασιάζεται εὐκολώτατα καὶ ἐνδιαιτᾶται ἐπὶ διαφόρων ὀπωροφόρων δένδρων καὶ ἰδίως πορτοκαλεῶν, λεμονεῶν καὶ κιτρεῶν, ὅπου πολλάκις ἐπιφέρει τελείαν καταστροφήν. Δ. Ν. Π.

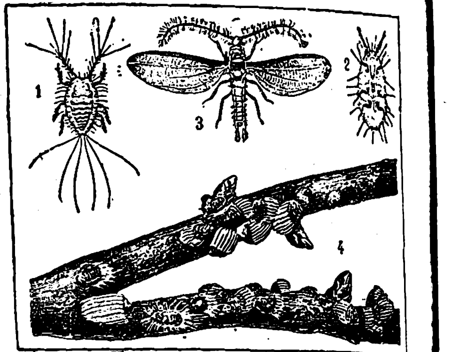

Ἰκερύα.
[1=Ἔμβρυον κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον. 2=Τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον. 3=Ἔντομον ἄρρεν. 4=Κλάδος λεμονέας κεκαλυμμένος ὑπὸ ἰκερυῶν.]

ἱκεσία (ἡ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱκετεύειν, παράκλησις, δέησις, αἴτησις βοηθείας.

—*['Αρχ.]* Βλ. *ἱκετηρία* καὶ *ἱκέτης*.

—*[Τελετουργ.]* Βλ. λ. *δέησις*.

Ἱκέσιος (ὁ) *['Αρχ.]*. Ἐπίθετον τοῦ Διὸς ὡς προστάτου τῶν ἱκετευόντων καὶ δεχομένου ἱκεσίας. —Π.

Ἱκέσιος. Ἕλλην ἰατρὸς ζήσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὀπαδῶν τοῦ Ἐρασιστράτου, ἱδρυτὴς δὲ ὀνομαστῆς ἰατρικῆς σχολῆς ἐν Σμύρνῃ, ἐν ᾗ πλεῖστοι ἐφοίτησαν. Ἰδίᾳ ἠσχολήθη περὶ τὴν φαρμακολογίαν καὶ διαιτητικήν, τὸ δ' ἔργον αὐτοῦ «Περὶ ὕλης» μετὰ πολλῆς τιμῆς ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν παλαιῶν *(Ἀθην.* Δειπν. Γ' 87). Ἕτερον ἔργον αὐτοῦ ἐπραγματεύετο περὶ οἴνου («De conditura vini»). Συνταγαὶ τούτου διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Οὕτως ὁ Γαληνὸς (ΙΓ' 780) ἀναφέρει τὴν «Ἱκεσίου (ἢ Ἱκεσίου) μέλαιναν» πρὸς τραύματα καὶ κυνόδηκτα, διάλυσιν σκληριῶν, παρωτίδας καὶ κακοήθη, ἀποτελουμένην ἐκ πολλῶν συστατικῶν, ἐν οἷς λιθάργυρος καὶ ἄσφαλτος, χαλκῖτις, χαλβάνη, σχιστή, μάννα, ἶρις κτλ. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ὁ Ἱκέσιος ἔσχε συνεργάτην τὸν ἐπίσης Ἐρασιστράτειον φίλον αὐτοῦ Μηνόδωρον. ΑΡ. Π. Κ.

Ἰκεταονί ης. Πατρωνυμικὸν τοῦ Μελανίππου, υἱοῦ τοῦ Ἰκετάονος, φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀντιλόχου, υἱοῦ τοῦ Νέστορος, κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Α. Θ. Σ.

Ἱκέτας ὁ ***νεώτερος.*** Τύραννος τῶν Συρακουσῶν κατὰ τὰ ἔτη 289—278 π. Χ. Ἀνεκηρύχθη κατ' ἀρχὰς στρατηγὸς τῶν Συρακοσίων, ὅταν τῷ 289 π. Χ. ὁ Μένων δολοφονήσας τὸν τύραννον τῆς Ἐγέστης Ἀγαθοκλέα καὶ τὸν ἔγγονόν του Ἀγάθαρχον κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Συρακουσῶν. Ὁ Ἱκέτας ἀντέταξεν ἄμυναν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τέλος ὁ Μένων λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τῶν Καρχηδονίων ὑπερίσχυσε καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν. Ὁ Ἱκέτας, καίτοι ὑπεχρεώθη να συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Μένωνα, παρέμεινεν ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς πόλεως. Μετ' ὀλίγα ἔτη διεξήγαγεν ἐπιτυχῆ πόλεμον κατὰ τοῦ τυράννου τοῦ Ἀκράγαντος Φιντία. Βραδύτερον ὅμως περιελθὼν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἡττήθη ὑπ' αὐτῶν ἔν τινι μάχῃ παρὰ τὸν ποταμὸν Τηρίαν. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην καθῃρέθη ἀπὸ τὸ τυραννικόν του ἀξίωμα ὑπὸ τοῦ Θοίνωνος καὶ Σωσιστράτου (278) μετὰ ἐννέα ἐτῶν κυριαρχίαν, κατὰ τὸ θέρος δὲ τοῦ ἰδίου ἔτους ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Πύρρου, ὁ ὁποῖος κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θοίνωνος καὶ Σωσιστράτου κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν τῶν Συρακουσῶν. Ν. Α.

—**Ἱκέτας** ὁ ***πρεσβύτερος.*** Συρακόσιος στρατηγὸς ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Δίωνος, μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ (353 π. Χ.) κατηγορήθη ὡς δολοφονήσας τὴν σύζυγόν του Ἀρετὴν καὶ τὴν ἀδελφήν του Ἀριστομάχην. Αἱ ταραχαὶ αἱ ὁποῖαι προέκυψαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δίωνος τῷ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν Λεόντιον, τὴν ὁποίαν κατέστησε καταφύγιον τῶν ἀντιπάλων τοῦ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, ὅστις προσφάτως εἶχε γίνει τύραννος τῶν Συρακουσῶν. Εἶτα συνεννοηθεὶς κρυφίως μετὰ τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὁποῖοι ἠπείλουν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Σικελίας, καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν στρατιωτικὴν ἐνίσχυσιν, ἐβάδισε κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκησεν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸν τύραννον Διονύσιον. Ἐντὸς ὀλίγου ὅμως (344 π. Χ.) ὁ στρατηγὸς Τιμολέων διαλαθὼν τοὺς Καρχηδονίους κατέπλευσεν ἐπὶ κεφαλῆς κορινθιακοῦ στόλου εἰς τὰς Συρακούσας καὶ τὸν μὲν Ἱκέταν μετὰ τοῦ καρχηδονιακοῦ στρατοῦ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς πόλεως, τὸν δὲ τύραννον Διονύσιον ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτὸν τὴν ἀκρόπολιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Ἱκέτας ἐπανῆλθε κατόπιν τούτων εἰς τὸ Λεόντιον. Τῷ 339 π. Χ. ὁ Τιμολέων, ἀγωνιζόμενος ὅπως καταλύσῃ τὰς τυραννίδας τῶν σικελικῶν πόλεων, συνεκρούσθη ἐκ νέου μετὰ τοῦ Ἱκέτα, ὅστις συνεμάχησε πάλιν μὲ τὸν τύραννον τῆς Κατάνης Μάμερκον καὶ τοὺς Καρχηδονίους καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν ὡς ἐνίσχυσιν σῶμα στρατοῦ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Τιμολέοντος καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν ἐπανειλημμένως, ἀλλὰ τέλος συνετρίβη ὑπ' αὐτοῦ εἴς τινα μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Δαμύριον· καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Εὐπολέμου ἐθανατώθη, ἡ δὲ σύζυγος καὶ αἱ θυγατέρες του ἀπήχθησαν εἰς τὰς Συρακούσας, ὅπου καὶ ἐσφάγησαν πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου τῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς Ἀριστομάχης. Ν. Α.

—**Ἱκέτας** ὁ ***Συρακόσιος.*** Ἕλλην φιλόσοφος καὶ ἔξοχος ἀστρονόμος τῆς Πυθαγορείου σχολῆς, ἀκμάσας περὶ τὰ 470 π. Χ. καὶ ὁ πρῶτος, ὡς φαίνεται, ὁ διαβεβαιώσας ὡρισμένως τὴν περὶ τὸν ἄξονα ἀνακύκλησιν τῆς Γῆς. Κατ' ἄλλους, ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἀπονέμεται Ἐκφάντῳ τῷ Πυθαγορείῳ: «Ἱκέτης ὁ Πυθαγόρειος», λέγει ὁ Πλούταρχος «δύο [γαίας ἔλεγεν εἶναι] ταύτην [τὴν γῆν] καὶ τὴν ἀντίχθονα». (Περὶ ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. Γ', θ'). Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἀντίχθων ἦτο ἁπλῶς ἡ Σελήνη (βλ. *ἡλιοκεντρικὸν σύστημα*) ἕπεται, ὅτι ὁ Ἱκέτας ἔβλεπεν ἐν τῷ δορυφόρῳ ἡμῶν ἄλλην γῆν. Ὁλόκληρον ἑκατονταετηρίδα πρὸ τοῦ Ἱκέτα καὶ τοῦ Ἐκφάντου, ὁ Ἀναξίμανδρος ἰσχυρίζετο ὅτι «ἡ γῆ... κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσον» *(Θέωνος Σμυρναίου*, Τῶν κατὰ τὸ μαθηματικὸν χρησίμων εἰς τὴν Πλάτωνος ἀνάγνωσιν, ἔκδ. *Teubner* σ. 198). Τὸ χωρίον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν περὶ τὸν Ἥλιον κίνησιν τῆς Γῆς ἐν ἀποκρύφῳ γλώσσῃ, φόβῳ διωγμοῦ ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐν αὐτῷ μνεία τῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς στροφῆς τῆς Γῆς, ἥτις συνδέεται βεβαίως τῇ περὶ τὸν Ἥλιον μεταβατικῇ περιφορᾷ. Ὁ Κικέρων, βασιζόμενος ἐπὶ μὴ περισωθέντων ἡμῖν συγγραμμάτων τοῦ Θεοφράστου, λέγει, ὅτι ὁ Ἱκέτας ἐθεώρει τὸν Οὐρανόν, τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ πάντας τοὺς ἀστέρας ἀκινήτους, καὶ ὅτι ἡ Γῆ, διὰ τῆς ταχείας περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς στροφῆς προξενεῖ τὰ αὐτὰ φαινόμενα ὡσεὶ νὰ ἦτο ἀκίνητος καὶ ὁ Οὐρανὸς νὰ ἐγύριζε περὶ αὐτὴν (Academ. prior. II, 39). Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι λίαν πολύτιμος, ἀλλ' ὁ Κικέρων δὲν ἐνόησεν ἀκριβῶς τὸν Θεόφραστον, καθότι εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν τὸν Ἱκέταν θεωροῦντα τὴν Σελήνην καὶ αὐτοὺς τοὺς πλανωμένους ἀστέρας ὡς ἀκινήτους. Κατὰ τὸν Διογένην Λαέρτιον «Φιλόλαος.... τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον πρῶτος εἶπεν· οἱ δ' Ἱκέταν Συρακόσιόν φασιν» (Βίοι φιλοσόφων, Η', ζ').

Ὁ Ὠριγένης λέγει, ὅτι «Ἔκφαντός τις Συρακούσιος ἔφη.... τὴν γῆν μέσον κόσμου κινεῖσθαι περὶ τὸ αὐτῆς κέντρον ὡς πρὸς ἀνατολὴν». (ἔκδ. *Delarue*, 1733, τ. Α', σ. 894). Ὡσαύτως Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναφέρει Ἔκφαντον τὸν Πυθαγόρειον, ὡς κινοῦντα τὴν γῆν «τροπικῶς, τροχοῦ δίκην.... ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς περὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κέντρον» (Προπαρ. εὐαγγ. ΙΕ' 58). Τοῦτο ἐπικυροῖ καὶ ὁ ἅγιος Ἱππόλυτος (Φιλοσοφούμενα ιε'). Ὁ Ἱκέτας καὶ ὁ Ἔκφαντος ἔζων εἴκοσιν ὁλοκλήρους αἰῶνας πρὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ εἶπον ὅτι ἡ γῆ κινεῖται 2.100 ἔτη πρὸ τοῦ πολυθρυλήτου ἐκείνου «e pur si muove» τοῦ Γαλιλαίου. Ε. Μ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Ἱκετάων, ἢ ***Ἱκεταίων*** *[Μυθολ.]*. Εἷς τῶν συμβούλων τοῦ Πριάμου, υἱὸς τοῦ Λαομέδοντος καὶ ἔγγονος τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Τροίας Ἴλου. Κατ' ἄλλους ἀδελφὸς τοῦ Πριάμου. —Π.

ἱκετευτικός, *—ή, —όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἱκέτην, ὁ μετὰ ἱκεσίας γινόμενος, ὁ ἱκεσίαν ἐμφαίνων, παρακλητικός: «ἱκετευτικὸς τρόπος», «φωνὴ ἱκετευτική». —Ἐπίρρ. ***ἱκετευτικῶς.***

ἱκετεύω· προσέρχομαι ἱκέτης, ζητῶ βοήθειαν, παρακαλῶ, δέομαί τινος: «προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας του καὶ τὸν ἱκέτευσε θερμῶς».

ἱκετηρία (ἐνν. *ἐλαία*) *['Αρχ.]*. Κλάδος ἐλαίας, ὃν ὁ περιεστεμμένος δι' ἐρίου (ἐριόστεπτοι κλάδοι), ὃν ὁ ἱκέτης ἔφερε διὰ τῶν χειρῶν ὡς σύμβολον τῆς δυστυχοῦς αὐτοῦ καταστάσεως, ἵνα τύχῃ προστασίας ἢ ἀσφαλείας κινδυνεύων ἢ ἀδικούμενος· κατέθετε δὲ τὴν ἱκετηρίαν εἰς τὸν βωμὸν ἢ τὴν ἑστίαν τοῦ πρὸς ὃν κατέφευγεν. Ὁ ἱκετεύων καταθέσας τοὺς κλάδους ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐκάθητο παρ' αὐτόν, μέχρις οὗ ὁ ἱκετευόμενος δηλώσῃ ὅτι

Digitized by Google

ἀποδέχεται τὴν αἴτησιν, καὶ τότε οὗτος ἀνιστάμενος καὶ τὴν ἱκετηρίαν λαβὼν ἀπήρχετο. Αἱ ἱκεσίαι δ' αὗται ἦσαν συνήθεις καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις (*Θουκ.* Β' 47, 3). Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔριον ἦτο λευκόν, ὁ Αἰσχύλος τὰς ἀποκαλεῖ «λευκοστεφεῖς ἱκετηρίας» (Ἱκ. 192)· εὕρηται ὡσαύτως καὶ ὁ τύπος ἱκτήριος, ἔτι δὲ καὶ «ἱκτὴρ θαλλὸς» (*Εὐρ.* Ἱκ. 10). Φράσεις συνήθεις ἦσαν «ἱκετηρίαν λαμβάνειν, φέρειν, ἔχειν, τιθέναι παρά τινι ἢ ὑπέρ τινος, καταθεῖναι, προβάλλεσθαι, προέχεσθαι» (προβάλλειν δηλαδὴ ἢ ἔχειν τὴν ἱκετηρίαν ὡς ἀσπίδα). Γ. Γ.

ἱκετήριος, *—α, —ον*· ὁ πρὸς ἱκεσίαν γινόμενος || ὁ ἁρμόζων τῷ ἱκέτῃ, ὁ τοῦ ἱκέτου || ***ἱκετηρία*** (ἡ) ὡς οὐσ. (βλ. λ.).

ἱκέτης (ὁ), θηλ. *ἱκέτις,—ιδος*· ὁ *ἱκνούμενος,* ὁ καταφεύγων πρός τινα καὶ παρακαλῶν αὐτόν: «προσπίπτω —, προσέρχομαι ἱκέτης», «προσῆλθεν ἱκέτης ἐπικαλούμενος τὴν φιλανθρωπίαν μου»· || ὁ παρακαλῶν ὅπως καθαρθῇ ἀπὸ μιαιοφονίας (ἀρχ.).

— *[Ἀρχ.]* *Ἱκέτης* ἐκαλεῖτο ὁ ἐρχόμενος πρός τινα κινδυνεύων καὶ αἰτούμενος ἀσφάλειαν καὶ βοήθειαν· προσέτι δὲ εἰς ἱκεσίαν καταφεύγει ὁ φυγάς, ὅστις διωκόμενος ὑπὸ ἐχθρῶν ἔρχεται εἰς ξένην χώραν, ὅπως προστατευθῇ ὑπὸ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος ἢ ἄρχοντος· τοιοῦτοι δὲ φυγάδες ἐγίνοντο κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς αἰῶνας φονεῖς, οἵτινες ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἀνθρωποκτονήσαντες καὶ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος προστρέχουσι πρός τινα ξένον ἰσχυρόν, ὅπως ἄσυλον καὶ σωτηρίαν εὕρωσιν. Ὁ ἱκετεύων ἠδύνατο νὰ φέρῃ διὰ τῶν χειρῶν τὴν *ἱκετηρίαν* (βλ. λ.), ἣν θέτων ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἢ ἐπὶ τῆς ἑστίας τοῦ ἱκετευομένου καθίστατο ἱερὸς καὶ ἀπαραβίαστος. Οἱ ἱκέται ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ *ἱκεσίου Διὸς* καὶ τῆς *ἱκεσίας Θέμιδος*. Ὁ ἱκετεύων, μὴ δυνάμενος πάντοτε νὰ ἐκτελῇ τὰς διατυπώσεις τῆς ἱκετηρίας, προσέπιπτεν εἰς τὰ γόνατα τοῦ ἱκετευομένου καὶ ἱκέτευεν αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός, μητρὸς καὶ παίδων, ἵνα φεισθῇ καὶ σώσῃ αὐτόν· ἐντεῦθεν ἡ φράσις «γουνάζομαι, γουνοῦμαί τινα». Συνήθως οἱ ἱκετεύοντες προσέφευγον εἰς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, ἵνα μὴ βιασθῶσιν, ὡς οἱ Ἐπιδάμνιοι «ἱκέται καθεζόμενοι εἰς τὸ Ἡραιον ἐδέοντο τῶν Κερκυραίων» (*Θουκ.* Α' 24). Ἐν Ἀθήναις δὲ τὰ δικαστήρια, ἐν οἷς αἱ φονικαὶ δίκαι ἐδικάζοντο, πρότερον ἦσαν ἱερὰ θεῶν, ὅπου ὁ φονεὺς εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον ἠδύνατο νὰ καταφεύγῃ ἵνα σωθῇ ἐκ τῆς ἐκδικήσεως τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος· πρὸς μείζονα μάλιστα ἀσφάλειαν ὁ ἱκέτης ἐνηγκαλίζετο τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ. Ἦτο δὲ δύσκολον ν' ἀποσπάσωσι τὸν ἱκέτην ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἢ καὶ ἔνοχον ὄντα ν' ἀποκτείνωσι Τὸ τοιοῦτον ἐνομίζετο ἄγος καὶ οἱ διαπράττοντες αὐτὸ ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι ἐθεωροῦντο.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπαγαγόντες ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ ἐπὶ Ταινάρῳ τῶν εἱλώτων ἱκέτας καὶ ἀποκτείναντες, ἐκίνησαν τὴν μῆνιν τοῦ θεοῦ· διὸ καὶ τὸν μέγαν τότε σεισμὸν γενόμενον, τὸν καταρρίψαντα πάσας τὰς ἐν Λακεδαίμονι οἰκίας, ὡς τιμωρίαν τοῦ θεοῦ ἐνόμισαν (*Θουκ.* Α', 128). Καὶ οἱ τῆς Ἑλίκης κάτοικοι ἀποκτείναντες τοὺς ἱκέτας τοῦ θεοῦ ὑπέστησαν σκληροτάτην τιμωρίαν αὐτοῦ, διότι κατεπόντισε τελείως τὴν πόλιν των (βλ. καὶ λ. *Κυλώνειον* ἄγος καὶ *Παυσανίας*). Οἱ δοῦλοι κινδυνεύοντες ἱκέτευον εἰς ὡρισμένα ἱερά, ὡς ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ Θησεῖον. Οἱ Πλαταιεῖς κινδυνεύοντες νὰ θανατωθῶσιν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων «ἱκέται γίνονται τῶν πατρῴων τάφων» (*Θουκ.* Γ', 59). Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι καὶ ἡ ἱκεσία τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς Ἄδμητον τὸν βασιλέα τῶν Μολοσσῶν, ὅστις, ἵνα σωθῇ ἐκ τοῦ κινδύνου, λαμβάνει ἐν ἀγκάλαις τὸν μικρὸν παῖδα τοῦ βασιλέως καὶ κάθηται εἰς τὴν ἑστίαν (*Θουκ.* Α', 136).

Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

«Ἱκέτιδες». Τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὸν μῦθον, καθ' ὃν ὁ Αἴγυπτος ἐζήτησε νὰ νυμφεύσῃ τοὺς πεντήκοντα υἱούς του μετὰ τῶν πεντήκοντα Δαναΐδων, θυγατέρων τοῦ ἀδελφοῦ του Δαναοῦ, αἱ ὁποῖαι, μὴ στέργουσαι τὴν αἱμομειξίαν ταύτην, καταφεύγουν μετὰ τοῦ πατρός των πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Πελασγόν, ὡς ἱκέτιδες, καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τὰς προφυλάξῃ ἀπὸ τοὺς διώκοντας αὐτὰς ἐξαδέλφους των. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἄργει. Ὁ χορὸς τῶν Δαναΐδων μετὰ τοῦ πατρός των προσκάθηται εἰς τοὺς βωμοὺς τοὺς ἱδρυμένους πρὸ τῆς πόλεως καὶ ἐκλιπαρεῖ τὴν προστασίαν τῶν Ἀργείων. Μετ' ὀλίγον καταφθάνει ὁ Πελασγός, πρὸς ὃν αἱ Δαναΐδες ἀναπτύσσουν τὴν αἰτίαν τῆς ἱκεσίας των. Οὗτος, καίτοι φοβεῖται τὸν ἐπικρεμάμενον κατὰ τῆς πόλεώς του κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν καταδιωκόντων αὐτὰς υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου, ἐν τέλει πείθεται νὰ παράσχῃ προστασίαν, καμπτόμενος πρὸ τῶν παρακλήσεών των. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀναλάβῃ ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην διὰ τὰ συμβησόμενα, ἐπιθυμεῖ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ δήμου καὶ συγκαλεῖ πρὸς τοῦτο ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσκαλεῖ καὶ τὸν Δαναόν. Ὁ δῆμος τῶν Ἀργείων ἐγκρίνει τὴν παροχὴν προστασίας εἰς τὰς Δαναΐδας, ἐπανέρχεται δὲ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὁ Δαναὸς ἀναγγέλλων εἰς τὰς θυγατέρας του τὴν εὐχάριστον ταύτην ἀπόφασιν καὶ ὅτι ὁ δῆμος τῶν Ἀργείων ἀπεφάσισε νὰ μείνωσιν ὡς μέτοικοι εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐψήφισεν ἀτιμίαν καὶ φυγὴν κατὰ τοῦ Ἀργείου ἐκείνου, ὅστις δὲν ἤθελε παράσχει τὴν βοήθειάν του ἐν περιπτώσει ἀσκήσεως βίας ἐκ μέρους τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. Τότε αἱ Δαναΐδες ἐκφράζουν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ εὔχονται ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτε αἴφνης διακρίνει ὁ Δαναὸς πλοῖον αἰγυπτιακὸν καταπλέον. Ἐντὸς ὀλίγου τὸ πλοῖον ἀγκυροβολεῖ πρὸ τοῦ Ἄργους, κῆρυξ δὲ ἀποβὰς ζητεῖ νὰ ἁρπάσῃ τὰς Δαναΐδας, αἱ ὁποῖαι καταφεύγουν εἰς τοὺς βωμούς. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰδοποιηθεὶς καταφθάνει ὁ Πελασγὸς καὶ ἐκδιώκει τὸν κήρυκα, ὁ ὁποῖος ἀπερχόμενος κηρύσσει κατὰ τοῦ Ἄργους πόλεμον.

Αἱ «Ἱκέτιδες» ἀπετέλουν τὸ δεύτερον δρᾶμα μιᾶς τριλογίας ἡ ὁποία ἔφερε τὸν τίτλον «Δαναΐς». Τῆς τριλογίας ταύτης πρῶτον δρᾶμα ἦσαν οἱ «Θαλαμοποιοί» ἢ «Αἰγύπτιοι», ὅπου ἀνεπτύσσετο ἡ ἔρις τῶν υἱῶν τοῦ Βήλου, Αἰγύπτου καὶ Δαναοῦ, ζητοῦντος τοῦ πρώτου νὰ δώσῃ συζύγους εἰς τοὺς υἱούς του τὰς θυγατέρας τοῦ δευτέρου. Τὸ τρίτον δρᾶμα ἦσαν αἱ «Δαναΐδες», ὅπου ἀνεπτύσσετο ὁ ἀναγκαστικὸς γάμος καὶ ὁ φόνος τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν συζύγων των κατὰ τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου, πλὴν ἑνός, καὶ ἡ γνωστὴ καταδίκη τῶν Δαναΐδων. Τὸ πρῶτον καὶ τρίτον δρᾶμα ἀπωλέσθησαν καθὼς καὶ τὸ προσηρτημένον εἰς τὴν τριλογίαν σατυρικὸν δρᾶμα «Ἀμυμώνη».

Αἱ «Ἱκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου ἐδιδάχθησαν πιθανῶς περὶ τὸ 461 π. Χ., διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἄργους πρὸς σύναψιν συμμαχίας. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύει καὶ τὸ ὅτι ἐν τῷ δράματι ἐκφέρονται ὑπὸ τοῦ Πελασγοῦ ἀπειλαὶ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ σχετισθοῦν μὲ τὰς κατ' αὐτῶν ἐχθροπραξίας τῶν Ἀθηναίων, ἀρξαμένας περὶ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως τὸ ἔργον τοῦτο παρουσιάζει ἀτελῆ καὶ πρωτόγονον μορφήν. Τὰ λυρικὰ στοιχεῖα ὑπερτεροῦν εἰς μέγαν βαθμόν, ἡ πλοκὴ εἶναι χαλαρὰ καὶ δὲν ἔχει παρὰ μόνον δύο ὑποκριτάς. Ὁμοιάζει πρὸς τοὺς «Πέρσας» κατὰ τὸ ὅτι στερεῖται προλόγου καὶ ἄρχεται ἀμέσως διὰ τῆς εἰσόδου τοῦ χοροῦ. Ἡ πρόσοψις ἀνακτόρου ἀπουσιάζει, ἡ δὲ δρᾶσις τελεῖται ἐπὶ τῆς παλαιᾶς κυκλικῆς ὀρχήστρας μετὰ κοινοβωμίας εἰς τὸ κέντρον καὶ εἰδώλων πέριξ αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν χορευτῶν εἶναι καθ' ὅλην τὴν τριλογίαν 50, γεννᾶται ἡ ὑπόνοια ὅτι ἐδιδάχθη καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ παλαιὸς κυκλικὸς χορὸς δὲν εἶχε διαιρεθῇ εἰσέτι εἰς ἡμιχόρια. Παρατηρεῖται δὲ καὶ χρῆσις λέξεων ἀλλοκότων καὶ ἀπηρχαιωμένων πρὸς δήλωσιν τῆς βαρβάρου προελεύσεως τῶν Δαναΐδων, καὶ ἄλλαι ἀτέλειαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἤκασεν ὁ Bergk, ὅτι αἱ «Ἱκέτιδες» καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς τριλογίας ἐγράφησαν ὅπως διδαχθῶσιν οὐχὶ ἐν Ἀθήναις ἀλλ' ἐν Ἄργει. Ν. Α.

— **«Ἱκέτιδες».** Τραγῳδία τοῦ Εὐριπίδου, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ, ὅστις ἀποτελεῖται ἐξ Ἀργείων γυναικῶν, μητέρων τῶν στρατηγῶν, οἵτινες ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν Πολυνείκην ἐκστρατείαν των ἐναντίον τῶν Θηβῶν. Αὗται ἔρχονται μετὰ τοῦ Ἀδράστου, βασιλέως τοῦ Ἄργους, εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ ἱκετεύουν τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν Θησέα νὰ ἔλθῃ ἀρωγός των, ὅπως ἐπιτύχουν τὴν ταφὴν τῶν υἱῶν των, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπαγορεύσει ὁ Κρέων. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἐλευσῖνι παρὰ τὸν βωμὸν τῆς Δήμητρος. Ἡ γηραιὰ μήτηρ τοῦ Θησέως Αἴθρα συγκινεῖται πρὸ τοῦ πόνου τῶν ἱκετίδων μητέρων καὶ καλέσασα τὸν υἱόν της τὸν παρακαλεῖ νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Κρέοντος. Ὁ Θησεὺς ἀρνεῖται κατ' ἀρχὰς νὰ δεχθῇ τὴν παράκλησιν ταύτην, ἀλλὰ τέλος πείθεται καὶ πέμψας κήρυκα εἰς τὰς Θήβας ζητεῖ ἀπὸ τὸν Κρέοντα νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ταφὴν τῶν πεσόντων. Ὁ Κρέων ἀρνεῖται καὶ ἀπαντῶν ἀξιοῖ παρὰ τοῦ Θησέως νὰ ἐκδιώξῃ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐκ τῆς Ἐλευσῖνος τὸν Ἄδραστον καὶ τὰς ἱκέτιδας. Ἡ θρασεῖα αὐτὴ ἀπάντησις διεγείρει τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Θησέως καὶ κηρύσσεται πόλεμος τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Οἱ Ἀθηναῖοι νικοῦν πρὸ τῶν τειχῶν τοὺς Θηβαίους καὶ θὰ εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν των, ἂν δὲν τοὺς ἠμπόδιζεν ὁ Θησεύς. Εἶτα ὁ στρατὸς ἐπανέρχεται νικητής, κομίζων εἰς τὰς μητέρας τὰ σώματα τῶν στρατηγῶν υἱῶν των, διότι τὰ σώματα τῶν λοιπῶν Θηβαίων στρατιωτῶν εἶχον ἤδη ταφῆ ἐν Ἐλευθεραῖς. Τότε ἀνάπτονται δύο πυραὶ πρὸς καῦσιν τῶν σωμάτων, μία διὰ τὸ σῶμα τοῦ Καπανέως καὶ ἑτέρα διὰ τοὺς λοιποὺς στρατηγούς. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ πυρὰ καίει τὸ σῶμα τοῦ Καπανέως, αἰφνιδίως ἡ σύζυγός του Εὐάδνη, ἡ ὁποία εἶχεν ἔλθει ἐκ τοῦ Ἄργους μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν, καταληφθεῖσα ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ὁρμᾷ καὶ πίπτει εἰς τὴν πυρὰν καὶ καίεται μετὰ τοῦ συζύγου της. Μετὰ τὴν καῦσιν τῶν σωμάτων ἀποτίθεται ἡ σποδὸς εἰς ὑδρίαν καὶ παραδίδεται εἰς τὸν Ἄδραστον καὶ τὰς μητέρας. Τότε ἐμφανίζεται ἡ Ἀθηνᾶ καὶ προτρέπει τὸν Θησέα νὰ μὴ δώσῃ τὴν σποδὸν πρὶν ὀμόσῃ ὁ Ἄδραστος ἐξ ὀνόματος τῶν Ἀργείων, ὅτι δὲν θὰ πολεμήσῃ ποτὲ ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι θὰ εἶναι σύμμαχος αὐτῶν εἰς περίστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ὑφίσταντο προσβολήν τινα. Ὁ Ἄδραστος δέχεται καὶ ἐξέρχονται πάντες, ἵνα τελέσωσι τὸν ὅρκον.

Τὸν μῦθον τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐπραγματεύθη πρῶτος ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰ «Ἐλευσίνια», μετεχειρίσθη ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸ ἀνωτέρω δρᾶμα χάριν πολιτικῶν σκοπῶν. Ἐδιδάχθη τὸ ἔργον κατὰ τὸ 421—420 π. Χ., ὁπότε εἶχε συναφθῆ συμμαχία μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἄργους, ὁ δὲ ποιητὴς ἐπεζήτησε δι' αὐτοῦ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν συμμαχίαν ταύτην ὡς ἐπιβαλλομένην ἀπὸ παλαιὰς παραδόσεις. Εἶναι οὕτω τὸ μόνον ἔργον τοῦ Εὐριπίδου, τὸ ὁποῖον ἔχει θέσιν πολιτικήν. Ἕτερα γνωρίσματά του εἶναι, ὅτι ἐμφορεῖται μίσους κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἡ ὑπόθεσίς του σκοπὸν ἔχει νὰ καυτηριάσῃ τὴν πρόσφατον ἄρνησιν τῶν Θηβαίων νὰ ἀποδώσουν τοὺς Ἀθηναίους νεκρούς, τοὺς πεσόντας κατὰ τὴν παρὰ τὸ Δήλιον μάχην τῷ 424 π. Χ. Ἐπίσης χαρακτηρίζεται τὸ ἔργον καὶ ὡς ἐγκώμιον τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς αὐτὸ ὡς πόλις προστατεύουσα τοὺς ἀδικουμένους. Ἐπειδὴ στερεῖται ἰσχυρᾶς πλοκῆς, παρουσιάζει ἐνιαχοῦ ὑπερβολικὴν μήκυνσιν τοῦ λόγου, ἡ δὲ παρεμβολὴ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς Εὐάδνης, ἀσχέτου πρὸς τὴν πορείαν τοῦ δράματος, ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ ποιητοῦ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς χαλαρᾶς πλοκῆς τοῦ δράματος. Πλὴν τούτων διακρίνει τις εἰς τὸ ἔργον καὶ ἀναχρονισμόν, διότι ὁ Θησεὺς δὲν παρίσταται ὡς τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὡς ἱδρυτὴς τοῦ δημοκρατικοῦ των πολιτεύματος καὶ διεξάγει μακρὰν συζήτησιν μετὰ τοῦ Θηβαίου κήρυκος περὶ δημοκρατίας καὶ τυραννίας. Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ἴκι, ἢ ***Ἴκι-Σίμα*** (Iki-Sima) *[Γεωγρ.]*. Ἰαπωνικὴ νῆσος ἐκ τῶν μικροτέρων ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Κορέας καὶ εἰς ἀπόστασιν 20 χιλμ. ἐκ τῆς νήσου Κίου-σίου, ἔχουσα ἐπιφάνειαν 136 τ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 40,000 κατοίκων. Ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ κυβερνείου Ναγκασάκι καὶ ἔχει μεγαλυτέραν πόλιν τὸ *Κατσμότο*.

Ἡ Ἴκι-Σίμα εἶνε γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἀποβάσεως εἰς αὐτήν, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, τῶν Μογγόλων, ὅταν οὗτοι εἶχον ἀποφασίσει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰαπωνίας. Μ. Ν. Δ.

Ἰκὶ-*Καρντὰς* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Νῆσος μικρὰ τῆς Β. ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Κῶ (Κεραμικοῦ κόλπου), ἀποτελοῦσα τὸ ΝΑ κέρας (πλάτ. 36°58'50" Β, μῆκ. 27°41'20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: Gulfs of Kos, Doris and Symi) τοῦ ὅρμου Ἀλακισλῆ. Ὀνομάζεται καὶ *Ἔρ(η)μο*. Σ. Ε. Λ.

— **Ἰκὶ-*Καρντασλὰρ*** *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Δύο νησία ἐγγύτατα ἀλλήλων, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑφαλονήσου ἀναδύοντα καὶ ἀποτελοῦντα τὸ ΒΔ κέρας (πλάτ. 38°56'10" Β, μῆκ. 26°49'20" Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1902: Gulf of Chandarli) τοῦ Ἐλαϊτικοῦ λόλπου. Σ. Ε. Λ.

— **Ἰκὶ-*Πεχρεμὲ*** *[Γεωγρ.]*. Μικρὸν ἑλληνικὸν χωρίον τῆς ἐν Πόντῳ ἐπαρχίας Ἀμασείας, ἔχον ἄλλοτε περὶ τοὺς 110 κατοίκους. Ὅσοι ἐκ τούτων ἐπέζησαν τῶν καταστροφῶν τοῦ ἀνθελληνικοῦ διωγμοῦ μετηνάστευσαν εἰς Ἑλλάδα. Α. Α. Π.

Ἰκιζλὲρ-*ἀντασσὶ* *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Τὰ δύο, τὰ βορειότερα, τῶν πέντε νησίων τῶν προασπιζόντων τὸ στόμιον τοῦ Ἐλαϊτικοῦ κόλπου (πλάτ. 38°54' 1/2 Β, μῆκ. 26° 55' 1/2 Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1902: Gulf of Chandarli) εἰς 1 1/2 μίλ. Β.ΒΑ τοῦ νησίου Πρᾶσσα. Ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τότε Ἑλλήνων ὠνομάζοντο *Ἀδερφοί*. Σ. Ε. Λ.

Ἰκίκε (Iquique) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Βορείου Χιλῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ταραπάκα μὲ ἀσφαλέστατον λιμένα, κειμένη ἀπέναντι βραχώδους νήσου. Μέχρι τοῦ 1850 ἀπετελεῖτο ἐκ καλυβῶν, ἀλλ' ἔκτοτε ἀνεπτύχθη εἰς θαυμασίαν πόλιν 45 χιλ. κατοίκων, χάρις εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νίτρου καὶ ἄλλων χημικῶν οὐσιῶν, καταλλήλων διὰ τὴν παρασκευὴν λιπασμάτων. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τῆς κωμοπόλεως Νόρια καὶ ἄλλων περιοχῶν, ἐν αἷς ἐξάγεται νίτρον. Ἔχει ἐργοστάσια σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ, σαπωνοποιΐας, ὑποδηματοποιΐας καὶ ἀξιόλογον διυλιστήριον τοῦ θαλασσίου ὕδατος, διότι στερεῖται ποσίμου. Ἡ πόλις πολλάκις ὑπέστη βλάβας ἐκ σεισμικῶν δονήσεων. Ἡ Ἰκίκε μέχρι τοῦ 1883 ἀνῆκεν εἰς τὸ Περού, ἀλλὰ κατόπιν τοῦ κατὰ τοῦ Περοὺ καὶ τῆς Βολιβίας πολέμου τῆς Χιλῆς, ἀποληξαντος ὑπὲρ αὐτῆς, παρεχωρήθη εἰς τὴν τελευταίαν. Ἀπὸ ἀπόψεως μεταλλειολογικῆς ἡ περιοχὴ τῆς Ἰκίκε θεωρεῖται ἐκ τῶν πλουσιωτέρων, ὁ δὲ λιμήν της εἶναι ὁ σπουδαιότερος λιμὴν ἐξαγωγῆς νίτρου. Μ. Ν. Δ.

Ἰκίλιοι, ἢ ***Ἰκίλλιοι*** (Icilii, Icillii). Διαπρεπὲς γένος πληβείων ἐν Ῥώμῃ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συνδέεται πρὸς σπουδαιοτάτας κατακτήσεις τοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν πατρικίων. Ἐξ αὐτῶν ἀξιόλογοι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν εἶναι: —1) ***Σπόριος***

Digitized by Google

Ἰκίλιος, ἀναφερόμενος καὶ ὡς *Σικίλιος* ἢ *Σικίνιος*. Εἶναι γνωστὸς ὡς «πρῶτός τε καταστησάμενος τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν καὶ πρῶτος λαβὼν αὐτήν», χρηματίσας δήμαρχος κατὰ τὰ ἔτη 492, 481, 471 π. Χ., «ἡγεμὼν τοῦ ἀρχείου» καὶ ἀγορανόμος. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς πρώτης ἐν Ρώμῃ ἀποστασίας τοῦ δήμου καὶ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος (494 π. Χ.), ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν τοῦ πλήθους. —2) **Λεύκιος**, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, τρὶς χρηματίσας δήμαρχος. Ἤκμασε κατὰ τὰ ἔτη 456—455 π. Χ., ἦτο δὲ εἰσηγητὴς τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ὁ ὀμασθέντος «Ἰκιλίου νόμου» (lex Icilia de Aventino, «ὁ περὶ τοῦ λόφου νόμος»), χαραχθέντος ἐπὶ χαλκῆς πλακὸς καὶ ἀποτεθέντος ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ γαῖαι τοῦ δημοσίου ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου περιῆλθον εἰς τοὺς πληβείους («ὅσα ἦν δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι»). Ἀφορμὴν λαβὼν τὴν στάσιν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἔναντι τῆς θυγατρὸς τοῦ ἑκατοντάρχου Λευκίου Βιργινίας, ἥτις προωρίζετο ὡς σύζυγος τοῦ Ἰκιλίου, ἐξήγειρε τὸν λαὸν εἰς στάσιν κατὰ τῶν δεκάρχων, προεκάλεσεν ἅλωσιν τοῦ δικαστηρίου, ὅπου ἐξυβρίσθη ἡ μνηστή του, ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ἀβεντῖνον λόφον καὶ ἐξέγερσιν τῶν Σαβίνων. Κατώρθωσε νὰ ἀμνηστευθοῦν οἱ στασιασταί, ὡς δήμαρχος δὲ συνήργησεν εἰς τὴν ἀπονομὴν θριαμβευτικῶν τιμῶν εἰς τοὺς ὑπάτους Λ. Οὐαλέριον καὶ Μ. Ὁράτιον, ἀρχηγοὺς καὶ αὐτοὺς τῆς γενομένης στάσεως. —3) *Μᾶρκος*. Ἤκμασε τῷ 455 π. Χ. Μετὰ τοῦ πατρός του ὑπηρέτει ἐν τῇ σπείρᾳ τοῦ Λ. Σικκίου Δεντάτου, ἦσαν δὲ ἀμφότεροι μάρτυρες κατὰ τὴν δίκην τοῦ Ρωμυλίου. —4) **Λεύκιος**, ἀκμάσας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ε' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 412 ἐξελέγη δήμαρχος, κινήσας τὸν λαὸν εἰς ἐξεγέρσεις πρὸς ἀπόκτησιν ἀγροτικῆς νομοθεσίας, ἀποτυχὼν δὲ λόγῳ τῆς ἐνσκηψάσης ἐπιδημίας. Συνέτεινεν εἰς τὴν διὰ πρώτην φορὰν ἐκλογὴν τιμητῶν ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληβείων (Κ. Σιλίου, Π. Ἑλίου καὶ Π. Πουπίου). Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ἰκελίων ἀπὸ τοῦ δημαρχικοῦ ἀξιώματος οἱ πληβεῖοι ἀπώλεσαν πᾶσαν πεποίθησιν πρὸς τοὺς δημάρχους. Περὶ τῶν Ἰκελίων ἀφθόνους πληροφορίας παρέχουν ὁ Τίτος Λίβιος καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς. Π.Ν.Π.

Ἰκιντζὶ [*Παραλ. Γεωγρ.*]. Νῆσος τοῦ Κεραμικοῦ κόλπου (πλάτ. 36°42'25'' Β, μῆκος 58°02'15'' Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 1604: The gulfs of Kos, Doris and Symi), δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν ἐλάσσονα κόλπον τῆς Δωρίδος. Σ.Ε.Λ.

Ἴκιον, ἢ **Ἴτιον** [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀκρωτήριον τῶν βορείων παραλίων τῆς Βελγικῆς Γαλατίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μορινῶν, ἐπὶ τοῦ Βρεττανικοῦ πορθμοῦ (fretum Gallicum), νῦν πορθμοῦ τοῦ Καλαί, κείμενον κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. ΙΙ. 9, 1) εἰς βόρ. πλάτ. 22°15' καὶ ἀνατ. μῆκ. 23°30'. Εἶναι τὸ σημερινὸν *Gris-Nez*.

Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (IV, 199) ἀναφέρεται καὶ πόλις *Ἴτιον* μετὰ καλοῦ λιμένος (Itius portus), ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ναύσταθμος τοῦ ρωμαϊκοῦ στόλου, εἰς τὴν κατὰ τῆς Βρεττανίας ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη 55 καὶ 54 π.Χ.

Τὸ Ἴτιον ταυτίζεται μετὰ τῆς ὀλίγον νοτιώτερον κειμένης πόλεως *Γησοριανοῦ*, «ἐπίνειον Μορινῶν», τῆς μετὰ ταῦτα *Βονωνίας*, νῦν δὲ *Βουλώνης τῆς παραθαλασσίας* (Boulogne-sur-Mer). Α. Θ. Σ.

Ἰκῖτος (Iquitos). Φυλὴ ἐρυθροδέρμων τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Διαιρεῖται εἰς πλείστας διακλαδώσεις, ἐξ ὧν ἄλλαι κατοικοῦν περὶ τὸν ποταμὸν Τίγρητα καὶ ἄλλαι περὶ τὸν Ναναί. Αἱ προσπάθειαι τῶν ἱεραποστόλων ὅπως τοὺς ἐξημερώσουν ἀπέτυχον, ἐξακολουθοῦν δὲ παραμένοντες εἰς ἀγρίαν κατάστασιν καὶ λατρεύοντες εἴδωλα, μορφὰς πτηνῶν καὶ ζῴων, ἐγχαραγμένας ἐπὶ ξύλου Προπαρασκευάζουν τὸ γνωστὸν ἰνδικὸν μεθυστικὸν ποτὸν τσίτσα, καλύτερον πάσης ἄλλης γειτονικῆς φυλῆς, ἀναμειγνύοντες εἰς αὐτὸ τὰς ῥίζας φυτοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐπίδρασιν οἵαν καὶ τὸ ὄπιον.

Ἰκῖτος (Iquitos) [*Γεωγρ.*]. Πόλις καὶ ποτάμιος λιμὴν τοῦ Περοῦ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λορέτο. Κεῖται ἐπὶ τοῦ Μαράνιον ἢ Ἄνω Ἀμαζονίου εἰς 110 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἔχει ἐκτεταμένον ἐμπόριον καουτσοὺκ καὶ πίλων παναμᾶ. Ἐπίσης καὶ ναυπηγεῖον, κρατικὰ ἐργοστάσια σιδήρου, μηχανουργεῖα καὶ ξυλουργεῖα. Ἱδρύθη τῷ 1863 διὰ τὴν διενέργειαν ἐμπορίου μετὰ τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀτλαντικοῦ διὰ μέσου τοῦ ποταμοῦ, τῶν ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ προερχομένων ἀτμοπλοίων προχωρούντων ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς πόλεως, εἰς ἀπόστασιν δηλαδὴ 2.500 μιλλίων ἀπὸ τοῦ ὠκεανοῦ. Κάτ. 14.000. Δ. Σ. Δ.

Ἴκκελσάμερ (Ickelsamer), **Βαλεντῖνος**. Γερμανὸς γραμματικὸς (1500—1537). Διδάσκαλος τῷ 1525 ἐν τῇ γενεθλίῳ πόλει του Ρότεμβουργ, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς ταραχὰς τῆς Μεταρρυθμίσεως, καὶ διωχθεὶς κατέφυγεν εἰς Ἄουγκσμπουργ, ὅπου ἔγραψε τὸ μικρὸν αὐτοῦ δοκίμιον: «Ὀρθὸς τρόπος πρὸς ταχίστην ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως». Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος διδάξας ἐν τοῖς γερμανικοῖς σχολείοις τὴν ἔκτοτε ἀναγνωρισθεῖσαν φθογγολογικὴν μέθοδον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης. Βραδύτερον ἔγραψε τὴν «Γερμανικὴν γραμματικήν», εἰς τέσσαρα φύλλα μικροῦ ὀγδόου σχήματος. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐντελῶς ὑποτυπῶδες, ἔχει τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη γραφεῖσα γερμανικὴ γραμματικὴ καὶ ὅτι σημειοῖ τὴν πρώτην προσπάθειαν τῆς διὰ φθόγγων περιγραφῆς καὶ διαιρέσεως τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου. Τὰ διὰ ταῦτα δοκίμια ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1882 ὑπὸ S. Mueller. Θ. Κ.

Ἴκκιος. Ρωμαῖος φιλόσοφος (30 π. Χ.) φίλος τοῦ Ὁρατίου, ἀπευθύναντος πρὸς αὐτὸν ᾠδήν. Τῷ 15 π. Χ. διωρίσθη ταμίας ἐν Σικελίᾳ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οὐεσπισιανοῦ Ἀγρίππα. —Η.

Ἴκκος. Ἀθλητὴς καὶ διδάσκαλος τῆς γυμναστικῆς ἐκ Τάραντος, ζῶν κατὰ τὸ 470 π. Χ., σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος, ὅστις μνημονεύει αὐτοῦ μετ' ἐγκωμίων. Ὁ Παυσανίας θεωρεῖ αὐτὸν ὡς τὸν ἄριστον γυμναστὴν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Ἴκκος ἐφρόνει τὴν ἐγκράτειαν ὡς προϊὸν τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Φαίνεται δ' ὅτι πρῶτος ἔδωκε σημασίαν εἰς τὴν δίαιταν τῶν ἀθλητῶν καὶ ἐφήρμοσεν εἰς ἑαυτὸν κανόνας ὡρισμένους, νικήσας πένταθλον ἐν Ὀλυμπίοις. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἴκκου πρέπει νὰ θεωρῆται σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γυμναστικῆς, διότι οὗτος ἐφήρμοσε τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν ἐπιτυχῶς. Ὁ Ἰάμβλιχος καλεῖ αὐτὸν πυθαγόρειον φιλόσοφον· ὁ δὲ Πλάτων, παρὰ τὸν Θεμίστιον, κατέτασσεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν σοφιστῶν. Σ. Γ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ἴκλαινα [*Γεωγρ.*]. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυλίας τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀποτελοῦν ἰδίαν κοινότητα. Ἡ Ἴκλαινα, 12 χιλιόμ. ΒΑ τῆς Πύλου κειμένη, εἶναι χωρίον πεδινὸν καὶ εὔφορον. Κάτοικοι 450 (1928), ἀσχολούμενοι μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς σταφίδος, ἐλαιῶν καὶ σιτηρῶν. Π. Τ. Π.

Ἰκλέα (Iclea) [*Ἀστρον.*]. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 286. Ἀνεκαλύφθη τὴν 3ην Αὐγούστου 1889 ὑπὸ τοῦ J. Palisa ἐν Βιέννῃ. Σ.Π.

Ἰκμαῖος (ὁ) [*Ἀρχ.*]. Ἓν ἐκ τῶν ἐπιθέτων τοῦ Διός, ὡς ὑγραίνοντος, νοτίζοντος (διότι ἔπεμπε τὴν βροχήν), ὅπερ ἀπένειμεν αὐτῷ ὁ Ἀριστεύς, κτίσας ἐν Κέᾳ πρὸς τιμήν του βωμόν. —Η.

Ἰκμάλιος [*Μυθ.*]. Ὄνομα ξυλουργοῦ τινος ἐξ Ἰθάκης, ὅστις κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ὀδυσσ. τ, 57) κατεσκεύασε τὴν τορνευτὴν κλισίαν (ἀνάκλιντρον) τῆς Πηνελόπης ἀπὸ ἀργύρου καὶ ἐλεφαντόδοντα. Α. Θ. Σ.

ἰκμάς, —*άδος* (ἡ)· ἡ ὑγρασία τῆς γῆς, διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται ἱκανὴ ἡ ὑπὸ τοῦ φυτοῦ πρόσληψις τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν· || μεταφ. ἡ ζωτικότης, ἡ πρὸς τὴν ζωὴν δύναμις, ὁρμή.

Ἰκμπὰλ χὰν (*μπὲν - Ζαφὲρ - χάν*). Μουσουλμᾶνος ἡγεμὼν τῶν Ἰνδιῶν, ἡγεμονεύσας ἐν Δελχὶ ἀπὸ τοῦ 1303 μέχρι τοῦ 1309, ὅτε ἐφονεύθη ἐν μάχῃ.

Ἴκμωρ. Ὑπαρχηγὸς τῶν Ρώσων τῶν καταλαβόντων ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Σβιατοσλαῦον (ἢ Σφενδοσθλάβον) τὴν Βουλγαρίαν, βασιλεύοντος ἐν Βυζαντίῳ τοῦ Νικηφόρου Β' τοῦ Φωκᾶ (963—969). Ἦτο νεαρὸς τὴν ἡλικίαν, γιγαντόσωμος δὲ καὶ γενναῖος μαχητής, διαπρέψας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Α' Τσιμισκῆν ἐστράτευσαν τῷ 971, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς Ρώσους ἐκ Βουλγαρίας. Ἐφονεύθη διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Δοριστόλου ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων Ἀνεμᾶ. Ν. ΚΛΣ

Ἴκνος (ὁ) [*Βοτ.*]. Κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ *ὕδνον τὸ μέλαν* (Tuber cibarium).

Ἰκόνιον (Koniah ἢ Konieh καὶ Konia) [*Γεωγρ.*]. Πόλις τῆς Τουρκίας, ἕδρα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Λυκαονίᾳ. Κεῖται εἰς ὕψος 533 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐκτεταμένου ἀγόνου ὀροπεδίου, περικυκλουμένου ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων ἐκ πυρίτου, πλησίον τοῦ ποταμίου Μερὰμ-σοῦ. Εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ὑπάρχει ἐπὶ ὑψώματος φρούριον ἠρειπωμένον, ὁ Ἴτς-καλές, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σῴζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ἀνακτόρου τῶν Σελτζουκιδῶν, ἀξιοσημειώτου μνημείου τῆς σελτζουκικῆς τέχνης. Αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλινθόκτιστοι, χαμηλαὶ καὶ στεναί, ἔχουσι δὲ ὅλαι κῆπον. Αἱ ὁδοὶ εἶναι ἀρκετὰ εὐρεῖαι, ἀλλὰ ῥυπαραὶ καὶ ἄνευ ὁδοστρώματος. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ἑκάστη ἐθνότης κατῴκει εἰς ἰδιαιτέραν συνοικίαν. Ὑπῆρχον τότε περὶ τοὺς 2000 Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, ἔχοντες ἕνα ναόν, καὶ 3.200 Ἀρμένιοι, ἔχοντες ἐπίσης μίαν ἐκκλησίαν. Ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀνήρχετο, κατὰ τὰς τουρκικὰς στατιστικάς, εἰς 44.000, ἐξ ὧν 39.300 Τοῦρκοι κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ τουρκικὴ στατιστικὴ τοῦ 1927 ἀναβιβάζει τὸν πληθυσμὸν εἰς 47.286 κατοίκους. Ὑπάρχουσιν ἐν Ἰκονίῳ 44 τζαμία, ἐξ ὧν σπουδαιότερον εἶναι τὸ τοῦ Σελτζουκίδου σουλτάνου Ἀλαεδδίν. Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν κτιρίων τῆς πόλεως διακρίνεται τὸ Μαβλεβὶ-χανέ, ἤτοι ὁ τεκκὲς (μοναστήριον) τοῦ τάγματος τῶν Μεβλεβήδων, ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Δζελαλεδδὶν Ρουμῆ. Ἡ ἐγχώριος βιομηχανία περιορίζεται εἰς τάπητας καὶ ὑφάσματα μάλλινα, βαμβακερὰ καὶ λινά. Ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν Βαγδάτην σιδηροδρόμου τὸ Ἰκόνιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ αἰῶνας διετέλει ἐν παρακμῇ, ἤρχισε ν' ἀναλαμβάνῃ, διότι συνεδέθη καὶ μετὰ τῆς Σμύρνης. Ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη ἀνεκόπη, ἀφότου ἡ πρωτεύουσα τῆς Τουρκίας μετεφέρθη εἰς Ἄγκυραν.

—[*Ἱστορ.*] Τὸ *Ἰκόνιον* εἶναι πόλις ἀρχαιοτάτη, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὴν «Ἀνάβασιν». Ὁ Στράβων (C. 568) λέγει περὶ αὐτῆς, ὅτι ἦτο «πολίχνιον εὖ συνῳκισμένον καὶ χώραν εὐτυχεστέραν ἔχον». Κατὰ τὴν ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐστάθμευσε καὶ εἰς τὸ Ἰκόνιον. Ἐνταῦθα κατέφυγον οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν τέως ὁμοθρήσκων των Ἑβραίων. Βραδύτερον ἡ πόλις ἔγινεν ἕδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λυκαονίας. Ἀλλ' ἡ κυρίως ἱστορικὴ αὐτῆς ἀκμὴ χρονολογεῖται ἀφ' ἧς ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ μεγάλου τουρκικοῦ κράτους τῶν Σελτζουκιδῶν, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κιλὶτζ-Ἀρσλάν, τότε δὲ ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Περσῶν *Ρούμ*. Ὁ σουλτᾶνος Ἀλαεδδὶν ἔκτισε περὶ τὴν πόλιν τεῖχος μὲ πύργους καὶ τάφρον, τῶν ὁποίων σῴζονται ἐν μέρει τὰ ἐρείπια. Οἱ κατόπιν Σελτζουκίδαι σουλτᾶνοι ἀνήγειραν πλεῖστα μνημεῖα καὶ κτίρια. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης σῴζονται ἐν Ἰκονίῳ εἰκόνες, λέοντες μαρμάρινοι, σαρκοφάγοι, ἀνάγλυφα παριστῶντα πολεμιστάς, ἐπεισόδια μαχῶν κ.ἄ. Εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἀνακτόρου τῶν Σελτζουκιδῶν διακρίνονται ἀκόμη μεγαλοπρεπεῖς πύλαι μετ' ἐπιγραφῶν. Μιᾶς αἰθούσης διατηρεῖται ἡ ὀροφὴ μὲ καλλιτεχνικωτάτας διακοσμήσεις, εἰς μίαν δὲ ἄλλην σῴζονται τεσσαράκοντα περίπου μούμιαι Σελτζουκιδῶν σουλτάνων καὶ συγγενῶν αὐτῶν.

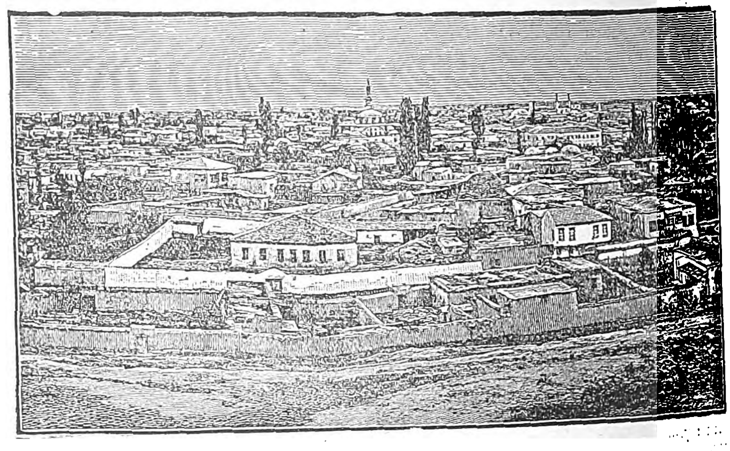

Ἄποψις τοῦ Ἰκονίου.

Τοὺς Σελτζουκίδας ἐξεδίωξεν ἐξ Ἰκονίου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκος ὁ Βαρβαρόσας κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνέκτησαν οὗτοι τὴν πόλιν καὶ ἐκράτησαν αὐτὴν μέχρι τοῦ 1306, ὅτε, ἐκλιπούσης τῆς δυναστείας ταύτης διὰ τοῦ τελευταίου σουλτάνου Ἀλαεδδὶν τοῦ Γ', ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δυναστείας τοῦ Καραμάν· ἀπὸ τούτων ἀπέσπασαν αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι ὁριστικῶς τῷ 1466 ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β', ὅστις μετέφερε μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νέας πρωτευούσης τοῦ κράτους του. Κατὰ τὴν ἐν Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκστρατείαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου τὸ Ἰκόνιον κατελήφθη τῷ 1832 ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

— **Ἰκονίου νομὸς** [*Γεωγρ.*]. Ἡ ἐπαρχία αὕτη τῆς Τουρκίας ἦτο ἄλλοτε ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἐν

Digitized by Google

τῇ 'Ασιατικῇ Τουρκίᾳ, περιλαμβάνουσα τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Λυκίας, τὴν Παμφυλίαν, τὴν Πισιδίαν, τὴν Ἰσαυρίαν, μικρὸν μέρος τῆς ἀνατολικῆς Φρυγίας, τὴν Λυκαονίαν καὶ μικρὸν μέρος τῆς Καππαδοκίας. Διῃρεῖτο δὲ εἰς πέντε διοικήσεις ἢ σαντζάκια (*'Ικονιου, Νίγδης, Μπουρδούρ, Χαμιτάμπὰτ* καὶ *'Ατταλείας*), ἀριθμοῦντα 30 ὑποδιοικήσεις μὲ 1.088.000 κατοίκους ἐν συνόλῳ καὶ ἐπιφάνειαν 91. 600 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων. Μετὰ τὴν κεμαλικὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1923, ὁ νομὸς 'Ικονίου περιωρίσθη εἰς τὸ τέως ὁμώνυμον σαντζάκιον, περιλαμβάνει δὲ σήμερον 14 ὑποδιοικήσεις μὲ ἐπιφάνειαν 48.990 τετραγωνικῶν χιλ. καὶ πληθυσμὸν 504.224 κατοίκων. Ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις ἔχει 103.563 κατοίκους. Ν. Μ.

'Ικόννικωφ, ***Βλαδίμιρος-Στεπάνοβιτς.*** Ρῶσος ἱστοριοδίφης γεννηθεὶς ἐν Κιέβῳ τῷ 1841. Καθηγητὴς ἀπὸ τοῦ 1870 ἐν Κιέβῳ, ἠσχολήθη κυρίως εἰς ἱστορικὰς μελέτας. 'Εκ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ ἔργων: «Μάξιμος ὁ Ἕλλην» (1866), «Ἡ ἐπίδρασις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς ρωσικῆς ἱστορίας», «Τὰ ρωσικὰ πανεπιστήμια» (1876), «Ὁ πατὴρ Νίκων» (1888), «Ὁ κόμις Μαρδίνωφ» (1873), «Ἡ Ρωσία εἰς τὰς παραμονὰς τῶν μεταρρυθμίσεων ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου», «Λεξικὸν βιογραφικὸν τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου Κιέβου», «Δοκίμιον τῆς ρωσικῆς ἱστοριογραφίας», πολύτιμον βοήθημα διὰ τὸν μελετητὴν τῆς ρωσικῆς ἱστορίας. Θ. Κ.

'Ικὸντ - ντὲ - λὸς - Βίνος (Icod de los Vinos) *[Γεωγρ.].* Πόλις τοῦ 'Αρχιπελάγους τῶν Καναρίων νήσων, ἐν τῇ νήσῳ Τενερίφφῃ, πλησίον τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Τέϋδε. Κάτ. 5.500. Περίφημος ἄλλοτε διὰ τοὺς θαυμασίους οἴνους της, ἤρχισε φθίνουσα ἀφ' ὅτου οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀντικατέστησαν τὰς ἀμπέλους των διὰ τῆς καλλιεργείας δημητριακῶν καὶ τῆς ἰνδοσυκῆς. Μ. Ν. Δ.

'Ικόπα (Ikopa) *[Γεωγρ.].* Ποταμὸς τῆς Μαδαγασκάρης πηγάζων ἐκ τῶν κατωτέρων ὑπωρειῶν τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ κεντρικοῦ ὀροπεδίου τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον καὶ διασχίζει ἐκ ΝΑ. πρὸς ΒΔ, ἀρδεύων τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Ταναναρίβαν, καὶ τοὺς ριζῶνας τῆς πεδιάδος Βετσιμιτατάτρα. Ὁ 'Ικόπα, ὅστις δέχεται κατὰ τὸν ροῦν του πολλοὺς παραποτάμους, ἔχει μῆκος 400 περίπου χλμ. καὶ εἶναι πλωτὸς ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου, ἀλλὰ διὰ μικρᾶς χωρητικότητος πλοῖα. Μ. Ν. Δ.

'Ικὸς *['Αρχ. Γεωγρ.].* Νῆσος τῶν Β. Σποράδων πρὸς Α καὶ πλησίον τῆς Πεπαρήθου τῆς εὐβότρυος (Σκοπέλου), καὶ πρὸς Δ τῆς 'Αλοννήσου. Ἦτο μία τῶν πέντε νήσων τῶν Μαγνήτων καὶ συνῳκίσθη καὶ αὕτη ὑπὸ Κρητῶν ὑπὸ τὸν Στάφυλον. Φαίνεται, ὅτι ἦτο μετὰ τῆς Σκοπέλου καὶ τῆς Σκιάθου ὑποτελὴς τοῖς 'Αθηναίοις. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἦτο τρίτη, μετὰ τὴν Σκίαθον, ὡς νῦν τὰ Ἡλιοδρόμια (ἢ Χιλιοδρόμια). —Π.

'Ικόσιον (λατ. Icosium) *['Αρχ. Γεωγρ.].* Παράλιος πόλις τῆς Β. 'Αφρικῆς ἐν τῇ Καισαρηνσίᾳ Μαυριτανίᾳ (νῦν 'Αλγέριον). Κατὰ τὴν παράδοσιν ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὅτε διήρχετο ἐκεῖθεν μεταβαίνων εἰς ἀναζήτησιν τῶν χρυσῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων. 'Επὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἤκμασεν, ὑπὸ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Βεσπασιανοῦ (69—79 μ. Χ.) ἐδέχθη τὸ «Jus Latii». Βραδύτερον ἐσχημάτισεν ἕδρα ἐπισκόπου. Σήμερον τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ 'Αλγέριον, πρωτεύουσα τῆς 'Αλγερίας. Α. Θ. Σ.

ἰκρίον (τό)· τὸ σανίδωμα, ξύλινον κατασκεύασμα ἐκ σανίδων καὶ δοκῶν διὰ προσωρινὴν χρῆσιν, σκαλωσιά· || τὸ κατάστρωμα τῶν πλοίων (ἀρχ.).

—*['Αρχ. Θεατρ.]* 'Εκαλοῦντο *ἰκρία* ἢ *ἴκρια* τὰ πρῶτα πρόχειρα καὶ ξύλινα καθίσματα, ἅτινα ἐπήχθησαν ἐν ταῖς ἀρχαίαις 'Αθήναις διὰ τοὺς θεατὰς τῶν πρώτων θεατρικῶν παραστάσεων· «ὀρθὰ ξύλα ἔχοντα σανίδας προσδεδεμένας οἷον βαθμούς, ἐφ' αἷς ἐκαθέζοντο πρὸ τοῦ κατασκευασθῆναι τὸ θέατρον». Ἡ τοιαύτη τοῦ θεάτρου κατάστασις διετηρήθη μέχρι τῆς ἑβδομηκοστῆς 'Ολυμπιάδος (500—497), καθ' ἣν, διδασκομένης τραγῳδίας τινὸς τοῦ Πρατίνα, ὅστις διηγωνίζετο πρὸς τὸν Αἰσχύλον, τὸ πρῶτον τότε κατερχόμενον εἰς δραματικὸν ἀγῶνα, καὶ καταπεσόντων τῶν ἰκρίων ὑπὸ τὸ βάρος τῶν θεατῶν, ἀπεφασίσθη, πρὸς ἀποφυγὴν νέων δυστυχημάτων, ν' ἀνεγερθῇ λίθινον θέατρον. Τὰ πρῶτα ἰκρία ἱδρύθησαν ἐπὶ ὁμαλοῦ καὶ ἐπιπέδου ἐδάφους, καὶ δὴ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου καὶ τοῦ Φωτίου, μεταγενεστέρως δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἡ τραγῳδία ἐγένετο πομπωδεστέρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι διὰ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀνεγέρσεως τῶν ἰκρίων παρημποδίζετο ὁ προορισμὸς αὐτῆς, μετεφέρθησαν εἰς ἱερὸν τόπον καὶ δὴ ἐν τῷ παρὰ ταῖς Λίμναις Ληναίῳ, ἐν ᾧ ἐλατρεύετο ὁ πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐδίδοντο αἱ παραστάσεις θεός. Σημειωτέον, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ λιθίνου θεάτρου, ὅτε τὰ καθίσματα τῶν θεατῶν κατεσκευάσθησαν μαρμάρινα, ταῦτα διετήρησαν τὴν ἀρχικήν των ὀνομασίαν ἰκρία. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ ἐπίσης, πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως λιθίνων θεάτρων, οἱ θεαταὶ ἐκάθηντο ἐπὶ προσωρινῶν ἰκρίων· ὡσαύτως, κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν Εὐρώπῃ, κατὰ τὰς παραστάσεις τῶν Μυστηρίων. Ν. Ι. Λ.

ἰκρίωμα (τό)· σανίδωμα, πῆγμα ἐκ δοκῶν καὶ σανίδων πρὸς χρῆσιν προσωρινήν, οἷον ἡ σκαλωσιὰ τῶν κτιστῶν· || κατάστρωμα ἐκ σανίδων ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους οἷον ἡ χάριν ἑορτῆς κατασκευαζομένη ἐξέδρα· || τὸ σανίδωμα τῆς λαιμητόμου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἱστάμενος ὁ κατάδικος ἀποκεφαλίζεται: «προτιμῶ νὰ ἀναβῶ εἰς τὸ ἰκρίωμα παρὰ νὰ ἀποκαλύψω τὸ μυστικόν μου»· || καθόλου, πᾶν ξύλινον κατασκεύασμα χρησιμοποιούμενον εἰς τὰς οἰκοδομάς, οἷον τὸ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θόλων κττ.

—*[Δομ.]* Καλεῖται *ἰκρίωμα* ἡ προσωρινὴ ἐκείνη ξυλίνη συνήθως κατασκευή, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἐργάται καὶ τὸ προσωπικὸν ἐν γένει τῆς κατασκευῆς τεχνικοῦ ἔργου, ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ πρὸς δόμησιν ἢ συναρμολόγησιν ὑλικὰ φέρονται εἰς τὰ κατάλληλα ὕψη περὶ τὸ κατασκευαζόμενον ἢ καὶ ἐπισκευαζόμενον ἔργον. Μὲ τὸν αὐτὸν ὅρον χαρακτηρίζονται συνήθως καὶ συνθετώτεραι ξύλιναι μεταλλικαί, ἢ καὶ μεικταὶ κατασκευαί, προωρισμέναι νὰ βαστάσωσι προσωρινῶς φορτία πολὺ σημαντικώτερα. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἰκριώματα, τὰ ὁποῖα ὑποστηρίζουσι δάπεδον, ἐφ' οὗ συναρμολογεῖται εἰς τὴν ὁριστικήν της θέσιν γέφυρα, ἢ ὑποστυλώνουσι τὸν ἁψιδότυπον (καλοῦπι) θόλου λιθίνου, ἢ ἐκ σκυροκονιάματος ἁπλοῦ ἢ σιδηροπαγοῦς.

Τὰ συνήθη ἁπλᾶ ἰκριώματα (κοιν. *σκαλωσιά*), τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν ἀνέγερσιν οἰκοδομῆς, συν-

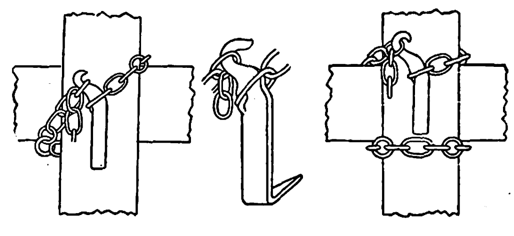

Σχ. 1. *Συνδετῆρες ἰκριωμάτων.*

τίθενται κυρίως ἐξ ὀρθοστατῶν, δοκίδων ὁριζοντίων, χονδροσανίδων (κοιν. *μαδερίων*) καὶ διαγωνίων συνδέσμων. Οἱ ὀρθοστάται (ἢ καὶ ὑποστυλώματα) εἶναι δοκοὶ ξύλινοι, διατομῆς τετραγωνικῆς, ἀπαρτίζονται δὲ συνήθως ἐκ πλειόνων τεμαχίων ἀναλόγως τοῦ ὕψους τοῦ ἐγειρομένου ἔργου, συνδεομένων κατ' ἐπέκτασιν ἀλλήλων δι' ἁπλῶν ἥλων, ἢ κοχλιοφόρων, ἢ διχαγκίστρων (τζινετίων). 'Ορθοῦνται παραλλήλως πρὸς τὸν δομούμενον τοῖχον, ἀφοῦ καλῶς στερεωθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων 2 μέχρι 3 συνήθως μέτρων, ἀπὸ τοῦ τοίχου δὲ 1 μέχρι 1,5. 'Επὶ τῶν ὀρθοστατῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγειρομένου τοίχου ἢ βάθρου κ.ο.κ. ἀφ' ἑτέρου στερεοῦνται ὁριζόντιαι δοκίδες (κοιν. *τρυπόξυλα*). Αἱ διὰ τὴν ἕδρασίν των δημιουργούμεναι ἐν τῇ τοιχοποιίᾳ ὀπαὶ *(μασχαλότρυπες)* φράσσονται μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔργου διὰ λίθων καὶ κονιάματος.

Εἰς μικρᾶς σημασίας ἰκριώματα ἡ σύνδεσις τῶν δοκίδων τούτων μετὰ τῶν ὑποστυλωμάτων δύναται νὰ γίνῃ καὶ διὰ σχοινίου ἢ εἰδικῶν συνδετήρων μετ' ἀγκίστρων καὶ ἁλύσεως (σχ. 1). 'Επὶ τῶν δοκίδων στηρίζονται δύο ἕως τρεῖς χονδροσανίδες, ἀποτελοῦσαι δάπεδον, διὰ τὴν κυκλοφορίαν καὶ ἐγκατάστασιν τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ τῆς κατασκευῆς καὶ διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τοῦ ὑλικοῦ δομήσεως. Σὺν τῇ καθ' ὕψος προόδῳ τοῦ ἔργου ἐγκαθίστανται καὶ νέα δάπεδα εἰς ἀποστάσεις δύο περίπου μέτρων, ὥστε νὰ συνεχίζεται ἀνέτως ἡ δόμησις. Αἱ ὀρθοστάται στερεοῦνται μετ' ἀλλήλων διὰ δοκῶν ξυλίνων ὀρθογωνιακῆς συνήθως διατομῆς, καθηλουμένων λοξῶς εἴτε ἀνὰ δύο χιαστί, εἴτε ἁπλῶς μετὰ συνδέσμων ὁριζοντίων, ὥστε ὁπωσδήποτε νὰ ἀποτελεσθῇ ἓν δικτύωμα. Οὕτως ἀποτρέπεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀποκλίσεως τοῦ ἰκριώματος παραλλήλως

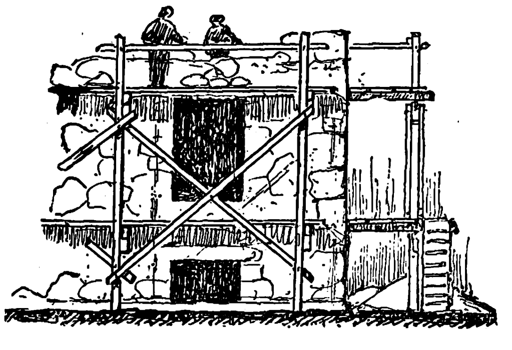

Σχ. 2. *Σύνηθες ἰκρίωμα οἰκοδομῆς.*

πρὸς τὸν τοῖχον, ἐξ ἐνδεχομένης λ. χ. ἰσχυρᾶς ὠθήσεως ἀνέμου.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος ἀνάβασις τῶν ἐργατῶν καὶ ἡ διὰ τούτων μεταφορὰ τῶν ὑλικῶν ἐπιτυγχάνεται διὰ κεκλιμένων χονδροσανίδων αἱ ὁποῖαι στερεοῦνται ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος. 'Επὶ τούτων καθηλοῦνται ἐγκαρσίως καὶ εἰς ἀποστάσεις 40—50 ἑκατοστῶν πήχεις ξύλινοι διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐργατῶν. Ἡ πρόχειρος αὕτη κλῖμαξ συμπληροῦται δι' ἑνὸς ξυλίνου ἁπλοῦ κιγκλιδώματος. 'Ιδιαιτέρα μέριμνα δέον νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τὸν κατασκευαστὴν καὶ τὸν ἐπιβλέποντα τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ἄνετον κυκλοφορίαν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος καὶ τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀσφάλειαν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀτυχημάτων κατὰ τὴν κατασκευὴν τοιούτων ἔργων ὀφείλονται εἰς πλημμελῆ κατασκευὴν τοῦ ἰκριώματος: ἐλαττωματικὴ ἕδρασις, δάπεδα πολὺ προεξέχοντα, ἔλλειψις θωρακίων κ.τ.τ.

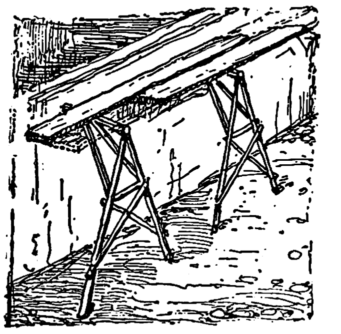

Σχ. 3. *Φορητὰ 'Ικριώματα*

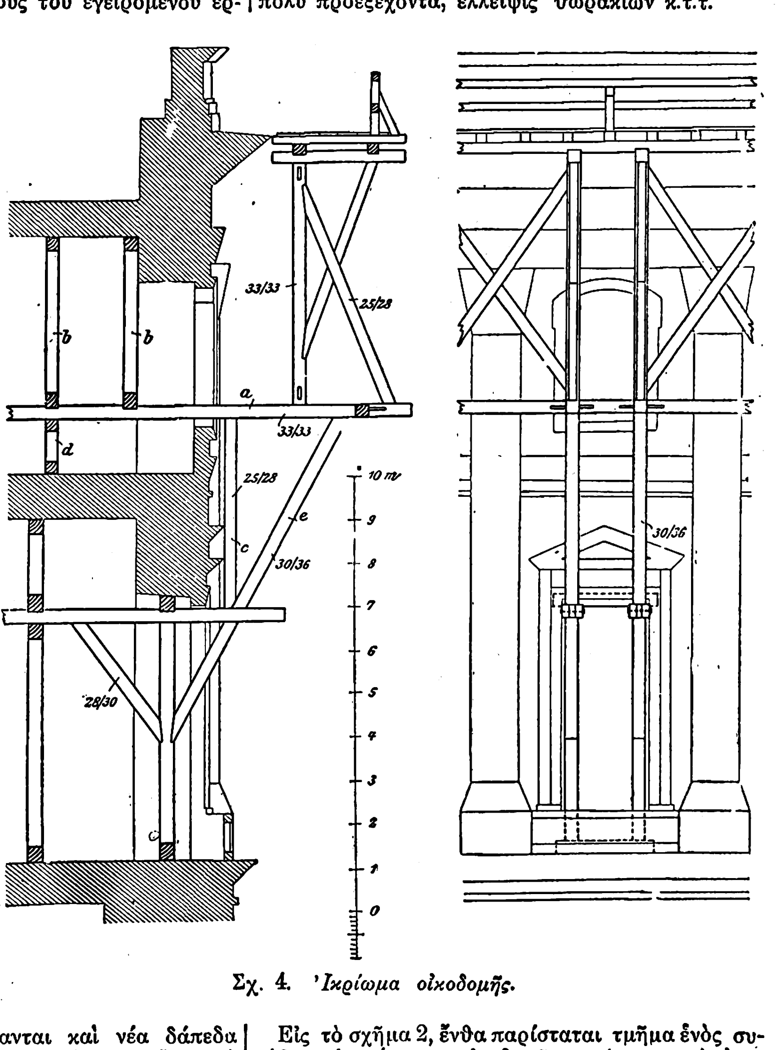

Σχ. 4. *'Ικρίωμα οἰκοδομῆς.*

Εἰς τὸ σχῆμα 2, ἔνθα παρίσταται τμῆμα ἑνὸς συνήθους ἰκριώματος οἰκοδομῆς, φαίνονται τὰ ἀνωτέρω ἀπαρτίζοντα τὸ ἰκρίωμα τεμάχια.

'Ιδιαίτερον συμπληρωματικὸν ἰκρίωμα κατασκευάζεται εἰς τὰ ὁπωσδήποτε μεγαλύτερα οἰκο-

Digitized by Google

δομικὰ ἔργα, χρησιμεῦον διὰ τὴν ἀναβίβασιν τῶν ὑλικῶν εἰς τὰ διάφορα δάπεδα τοῦ λοιποῦ ἰκριώματος, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται μέσῳ χειροκινήτου ἢ ἠλεκτροκινήτου βαρούλκου. Διὰ τὰς παντὸς εἴδους ἐπισκευὰς καὶ νέας διαμορφώσεις τῶν προσόψεων χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν στερέωσιν τῶν ἀναγκαίων ἰκριωμάτων τὰ τετράξυλα θυρῶν καὶ παραθύρων, κορωνίδες, ἐξῶσται κλ. Ἀποφεύγεται δὲ ἡ παρακώλυσις τῆς κυκλοφορίας ἐπὶ τῶν πεζοδρομίων διὰ τῆς λοξῆς διατάξεως τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν ὀρθοστατῶν, ἢ καὶ διὰ χρησιμοποιήσεως συστήματος διὰ προβόλων (Fliegendes Gerüst, échafaudage volant), ὡς δεικνύει τὸ σχ. 4. Δι' ὕψη περιωρισμένα—ἑνὸς μέχρι δύο ὀρόφων—διὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν προσόψεων, λ. χ. τὴν ἐπισκευὴν μιᾶς κορωνίδος, γίνεται χρῆσις ἰκριωμάτων φορητῶν (σχ. 3). Αἱ σανίδες τοῦ δαπέδου βασίζονται ἐπὶ δοκίδων στερεουμένων μετὰ τῶν σκελῶν μιᾶς βάσεως σχήματος Λ (καβαλέτου). Τὰ ἐλεύθερα ἄκρα τῶν δοκίδων τούτων ἁπλῶς ἐπακουμβῶσιν ἐπὶ τοῦ τοίχου, καθόσον τὸ ἴδιον βάρος τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἐργατῶν ἐξασφαλίζουσι τὴν εὐστάθειαν τοῦ ἰκριώματος. Εἰς τὰ ἰκριώματα δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν, λόγῳ τῆς ταυτότητος τοῦ προορισμοῦ των, καὶ τὰ ἀναρτώμενα δάπεδα, τετράγωνα ἢ ἐπιμήκη ὀρθογώνια, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἷς ἢ πλείονες ἐργάται δύνανται νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ ἐργασθῶσιν εἰς ἐπισκευὰς κλ. προσόψεων. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν συνήθης εἶναι ἡ χρῆσις τοιούτων ἰκριωμάτων, ἀναρτωμένων διὰ σχοινίου ἀπὸ τῆς στέγης ἢ τῶν παραθύρων καὶ διὰ τροχαλιῶν καὶ πολυσπάστων φερομένων εἰς τὸ κατάλληλον ὕψος (Hängendes Gerüst)· παρομοίων ἀναρτωμένων ἰκριωμάτων γίνεται συχνὴ χρῆσις εἰς τὴν ναυπηγικήν. Χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε καὶ ἰκριώματα, τῶν ὁποίων οἱ ὀρθοστάται ἀποτελοῦνται ἐκ δύο παραλλήλων δοκῶν, ξυλίνων ἢ μεταλλικῶν, συνδεομένων δι' ἐγκαρσίων τεμαχίων, ἐφ' ὧν στερεοῦνται αἱ σανίδες τοῦ δαπέδου. Τὰ ἰκριώματα αὐτὰ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα νὰ συντίθενται καὶ λύωνται ταχέως, δὲν παρέχουσι δὲ τὸ τόσον ἀκαλαίσθητον διὰ τὴν πόλιν θέαμα τῶν συνήθων ἰκριωμάτων. Γίνεται ἐπίσης χρῆσις καὶ κυλιομένων ἰκριωμάτων, τόσον διὰ τὰς ἐξωτερικὰς ὄψεις οἰκοδομημάτων, ὅπως καὶ διὰ τὰς ἐσωτερικάς, τὸν χρωματισμόν, διακοσμήσεις καὶ διαφόρους ἐγκαταστάσεις ὀροφῶν κλπ. Εἰς τὸ σχ. 5 παρίσταται ἓν ἐκ τῶν κυλιομένων ἰκριωμάτων γερμανικῆς κατασκευῆς, ἅτινα ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν νέαν διαμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ ἐν Βερολίνῳ Sportpalast.

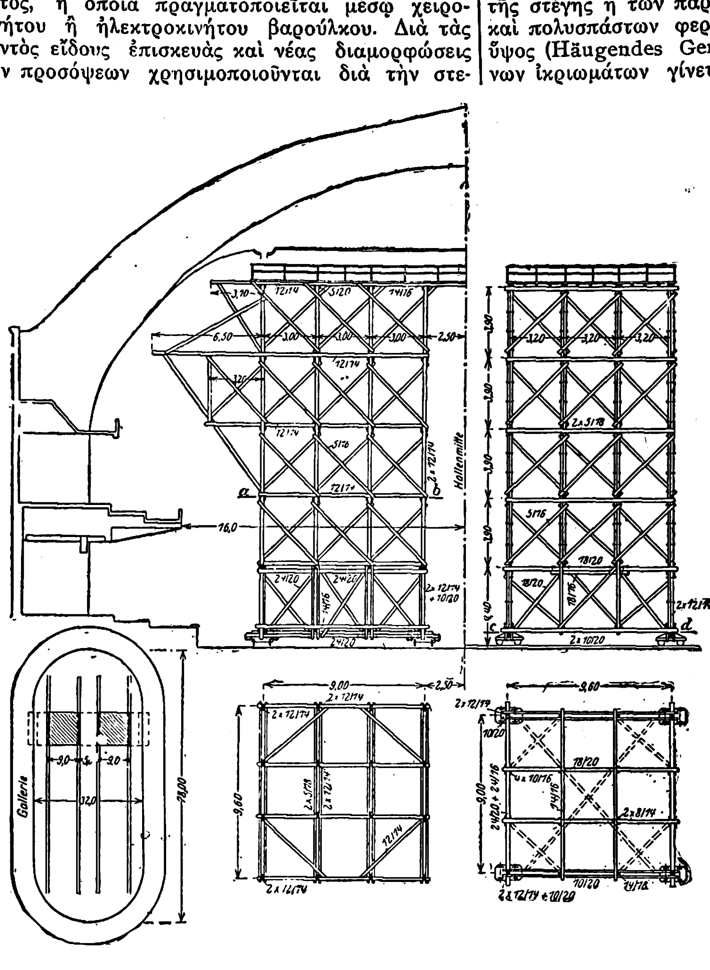

Σχ. 5. *Ἰκρίωμα κυλιόμενον.*

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἔργων μεμονωμένων καὶ μεγάλου ὕψους ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὁριζοντίας διαστάσεις, ὡς εἶναι μνημεῖα καὶ στῆλαι ἀναμνηστικαί, ὀβελίσκοι, φάροι, ὑψηλὰ βάθρα γεφυρῶν, τὰ ἰκριώματα περιβάλλουσι δίκην δικτυωτοῦ πύργου τὰ ἔργα (σχ. 6 καὶ 7).

Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ συναρμολόγησιν μεταλλικῆς γεφύρας ἐγείρονται κατὰ κανόνα ἀναλόγως πρὸς τὴν μορφήν, τὰς διαστάσεις καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἢ τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ὕψους τῆς γεφύρας τοιαῦτα ἰκριώματα συναρμολογήσεως (Aufstellgerüst, échafaudage de montage). Διὰ μικρὰς γεφύρας ἐπαρκεῖς ὀρθοστάται συνδεόμενοι πρὸς ἀλλήλους διὰ διαγωνιακῶν τεμαχίων κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄξονος τῆς γεφύρας καὶ ἐγκαρσίως ὑποβαστάζουσι δάπεδον, ἐφ' οὗ συναρμολογεῖται ἡ γέφυρα. Εἰς περίπτωσιν μεγαλυτέρων ἔργων ἡ προσωρινὴ αὐτὴ κατασκευὴ συναρμολογήσεως ἑδράζεται ἐπὶ δικτυωτῶν βάθρων κατασκευαζομένων ἐκ ξύλων, σιδηρῶν τεμαχίων ἢ μεικτῶν. Ταῦτα παραλαμβάνουσι τὸ μόνιμον καὶ κινητὸν φορτίον, εἰς ὃ περιλαμβάνονται καὶ τὰ βάρη τῶν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν τεμαχίων ἀπαραιτήτων γερανογεφυρῶν. Τὸ δάπεδον τῶν ἰκριωμάτων αὐτῶν κατασκευάζεται συνήθως μὲν ἐπίπεδον, ἄλλοτε δὲ καμπύλον, ἀναλόγως τῆς μορφῆς τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἑδρασθησομένου πέλματος τῆς γεφύρας. Ἐνίοτε πάλιν τὸ δάπεδον κατασκευάζεται εἰς στάθμην χαμηλοτέραν τῆς γεφύρας, τὰ δὲ τεμάχια ταύτης συναρμολογοῦνται φερόμενα εἰς τὸ κατάλληλον ὕψος διὰ γερανῶν κυλιομένων ἐπὶ σιδηροτροχιῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου (σχ. 8). Διὰ τὴν ἁρμολόγησιν γεφύρας ὑπεράνω ποταμῶν ἢ τῆς θαλάσσης χρησιμοποιοῦνται πολλάκις καὶ πλωτὰ ἰκριώματα, φερόμενα ἐπὶ εἰδικῶν ἰσχυρῶν φορτηγίδων. Διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἑτέρου πᾶσα ἐπιθυμητὴ μετατόπισις εἴτε κατὰ τὸν ἄξονα τῆς γεφύρας, εἴτε καθέτως πρὸς αὐτὸν ὁλοκλήρου τοῦ μεταξὺ τῶν βάθρων τμήματος τῆς γεφύρας πρὸς τοποθέτησίν του ἐπὶ τῶν ἑδράνων. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου πραγματοποιεῖται πολλάκις καὶ ἡ ἀντικατάστασις παλαιᾶς γεφύρας διὰ νέας. Ἐπίσης διὰ πλωτῶν ἰκριωμάτων δύναται νὰ ῥυμουλκηθῇ γέφυρα κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονός της κυλιομένη μέσῳ φορείων καὶ τροχιῶν ἐγκατεστημένων ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ.

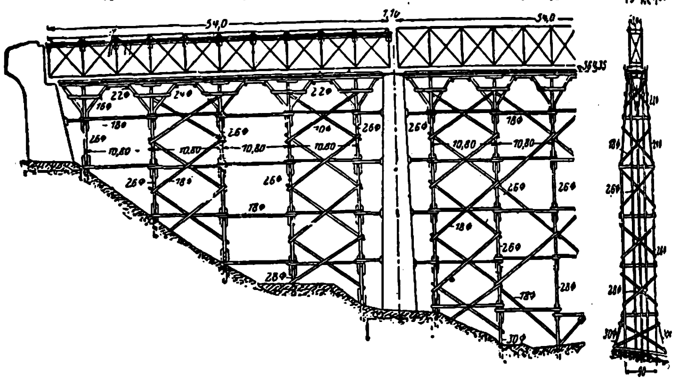

Σχ. 8. *Ἰκρίωμα ἁρμολογήσεως μεταλλικῆς γεφύρας.*

Προκειμένου περὶ γεφύρας λιθίνης σημαντικοῦ ἀνοίγματος, ὅταν αἱ τοπικαὶ συνθῆκαι ἐπιτρέπουν ὑποστηρίζεται δι' ἰκριωμάτων (πυλώνων) ὁ καλούμενος ἁψιδότυπος ἢ θολότυπος (Lehrgerüst, cintre), τοῦ ὁποίου ἡ ἀνωτέρα ἐπιφάνεια μορφοῦται κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἄντυγος τῶν θόλων διὰ σανιδώματος. Ἡ ὅλη κατασκευὴ ὑπολογίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φορτίου τοῦ θόλου. Ἀποσυντίθεται δὲ μετὰ τὴν τελείαν πῆξιν τῶν κονιαμάτων τῆς λιθοδομῆς. Ἡ μορφὴ τοῦ ἰκριώματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ποικίλας τοπικὰς συνθήκας καὶ ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ὑπὸ τὴν γέφυραν διαβάσεων (λ. χ. κάτω σιδηροδρομικῆς διαβάσεως κτλ). Εἰς τὸ σχ. 9 φαίνεται ἡ διάταξις τοιούτου ἰκριώματος θολωτῆς γεφύρας. Ἡ ἕδρασις τῶν ἁψιδοτύπων ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος γίνεται παρεντιθεμένων παλαιότερον σφηνῶν ξυλίνων, σήμερον δὲ ἀνυψωτικῶν γρύλλων ἢ ἀμμοδοχείων. Δι' αὐτῶν ἐπιτρέπονται βαθμιαῖαι κατὰ τὴν κατακόρυφον μετατοπίσεις ἐκβαλλόμεναι κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ἰκριωμάτων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ῥωγμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνδεχομένως θὰ ἐγενῶντο διὰ τῆς ἀποτόμου ἀποσυνθέσεως τῶν ἰκριωμάτων. Ταῦτα ἐξαιρέσει νεωτέρων μεθόδων, δι' ὧν πρὸ τῆς ἀποσυνθέσεως

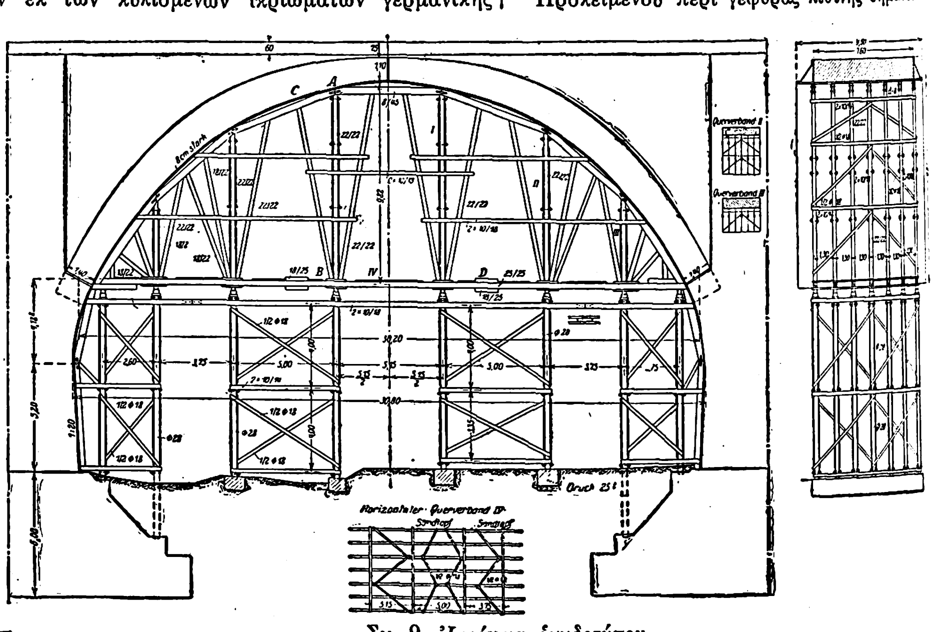

Σχ. 9. *Ἰκρίωμα ἁψιδοτύπου.*

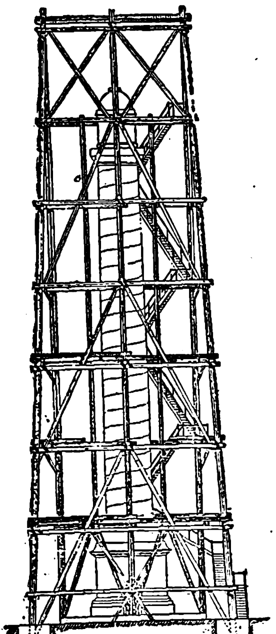

Σχ. 6. *Ἰκρίωμα τῆς ἐν Παρισίοις στήλης Vendôme.*

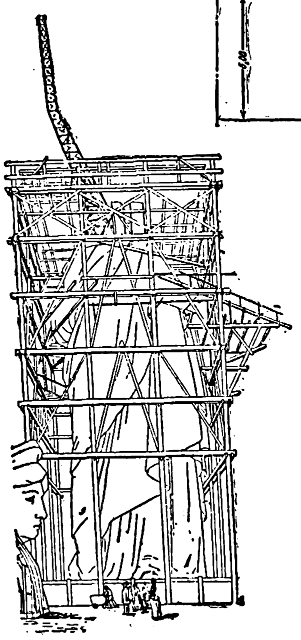

Σχ. 7. *Ἰκρίωμα τοῦ ἐν Ν. Ὑόρκῃ ἀγάλματος τῆς Ἐλευθερίας.*

Digitized by Google

τῶν ἰκριωμάτων διενεργεῖται διὰ προσφυεστάτων μέσων προηγουμένη ἐλαφρὰ ἀνύψωσις τοῦ θόλου. Μεγάλην σπουδαιότητα ἐνέχει εἰς τὰ τοιαῦτα ἰκριώματα σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἀρτία θεμελίωσις τῶν πυλώνων τῶν ἰκριωμάτων, δεδομένου, ὅτι ἡ ἐνδεχομένη καθίζησις τῶν ἰκριωμάτων, πρὸ τῆς τελείας πήξεως τῶν κονιαμάτων δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν διάσπασιν τοῦ θόλου. Ὁμοίως προκειμένου νὰ ὑποστηριχθῇ ὁ ξυλότυπος θόλων ἢ δαπέδων ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος κατασκευάζονται παρομοίως τὰ κατάλληλα ἰκριώματα. Ἰκριώματα, ξύλινα κατὰ κανόνα χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης εἰς τὴν χωματουργίαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὑψηλῶν ἐπιχωμάτων. Ἐπὶ βάθρων δικτυωτῶν ἑδράζεται ἡ κατασκευὴ ἡ δεχομένη σιδηροτροχιάς, ἐφ' ἧς κυλίονται τὰ μεταφέροντα τὸ ὑλικὸν βαγονέτα (décauville).

[*H. Kirchner*, Rüstungsbau.] Ι. ΧΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ἰκτεριδώδης *αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς* [*Ἰατρ.*]· βλ. λ. *ἑλονοσία*.

ἰκτερικός,—*ή*, —*όν*· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἴκτερον, ὁ τοῦ ἰκτέρου: «ἰκτερικὸν χρῶμα»· || ὁ πάσχων ἴκτερον.

ἰκτεριῶ (—*άω*)· πάσχω ἴκτερον, ἔχω χρυσῆ.

ἰκτεροαιμορραγικὴ *σπειροχαιτίασις* (Spirochétose ictérohémorragique) [*Ἰατρ.*]. Κατὰ τὸ 1913 ὁ Inada καὶ ὁ Ido, ἐνοφθαλμίζοντες εἰς ἰνδικὰ χοιρίδια αἷμα ἀνθρώπων πασχόντων ἐκ λοιμωδῶν ἰκτέρων, παρετήρησαν ἴκτερον ἀναπτυχθέντα ἐπὶ ζῴων. Μετὰ ἓν ἔτος ἀνεκάλυψαν εἰς τὸ αἷμα καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν ζῴων τούτων πρωτόζῳόν τι τοῦ εἴδους τῆς σπειροχαίτης, εὗρον δὲ τὸ παράσιτον τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων, ὀνομάσαντες τοῦτο *ἰκτεροαιμορραγικὴν σπειροχαίτην*. Αἱ μεταγενέστεραι ἐργασίαι ἐπιστοποίησαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ παρασίτου τούτου εἰς εἰδικὴν μορφὴν ἰκτέρου λοιμώδους, γνωστοῦ ἀπὸ πολλοῦ εἰς Ἰαπωνίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα: odan-eki. Τῷ 1916 περιεγράφησαν ὅμοιαι περιπτώσεις ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἔκτοτε ἐγένετο γνωστὴ ἡ νόσος αὕτη.

Συμπτώματα. Ἡ νόσος ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν ὑποτροπιάζοντος ἰκτέρου καὶ ἔχει περίοδον ἐπωάσεως διαρκείας 6—10 ἡμερῶν. Ἀκολούθως ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ἀποτόμως, τοῦ πάσχοντος δυναμένου νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς, ἐπερχομένης διὰ ῥίγους ἢ δι' ἐπανειλημμένων φρικίων, καταπτώσεως ἀλγεινῆς, κεφαλαλγίας καὶ ῥαχιαλγίας· ὁ δὲ πυρετὸς ἀνέρχεται εἰς 39°—40°. Ταχέως ἡ νόσος λαμβάνει λοιμώδη μορφὴν καὶ ἡ διάγνωσις παραμένει ἀμφίβολος, πλὴν ἐὰν ὑπάρχῃ ἐπιδημία. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀκάθαρτος· παρατηρεῖται ἀνορεξία καὶ ναυτία, ὡς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς λοιμώδεις ἰκτέρους, ἔμετοι δὲ καὶ μυαλγία τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μυϊκὰς μάζας ἐμφανίζονται μυαλγίαι, αὐτόματοι, ποικίλλουσαι τὴν ἔντασιν μέχρι ἰσχυροτάτων πόνων προκαλούντων κραυγὰς ὀδύνης, διὰ τῆς ψηλαφήσεως δὲ διεγείρονται ἢ ἐπιτείνονται οἱ πόνοι οὗτοι· αἱ μυαλγίαι κυρίως εἶναι εἰς τὰ κάτω ἄκρα, τὰς κνήμας ἰδίως καὶ εἰς τοὺς ἱεροοσφυϊκοὺς καὶ αὐχενικοὺς μῦς. Ἡ ὑπεραισθησία εἶναι τοιαύτη ἐνίοτε, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ βάρος τῶν κλινοκαλυμμάτων ἀποβαίνει ἀφόρητον. Ἐνίοτε ὑπάρχει καὶ ὀστεαλγία εἰς τὰς διαφύσεις τῶν μακρῶν ὀστῶν καὶ δὴ εἰς τοὺς κνημιαίους καὶ μηριαίους κονδύλους, ὧν ἡ ψηλάφησις καθίσταται ἀκατόρθωτος. Ἔντονα εἶναι καὶ τὰ νευρικὰ συμπτώματα· ὁ πάσχων εἶναι ἐξηντλημένος καὶ ἐν καταπτώσει διαρκούσῃ καθ' ἅπασαν τὴν περίοδον τῆς νόσου καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, παραμένων ἀκίνητος ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἀδυνατῶν ὅπως ἀνακαθίσῃ καὶ σταθῇ ὀρθός. Ἐνίοτε εἶναι ἀνήσυχος καὶ διαρκῶς ἀνακινούμενος. Ἡ κεφαλαλγία εἶναι πάντοτε ἔντονος, συνδυαζομένη δὲ μετὰ τῶν ἐμέτων, τῆς δυσκαμψίας τῆς ῥάχεως καὶ τοῦ αὐχένος, ὡς καὶ τῶν μυαλγιῶν, παρέχει τὴν ἐντύπωσιν μηνιγγιτικῆς συνδρομῆς, ἥτις ὅμως συνυπάρχει ὄντως εἴς τινας περιπτώσεις μετὰ ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ, ηὐξημένης πιέσεως, λευκωματούχου καὶ περιέχοντος ηὐξημένα πολυπύρηνα καὶ ἄφθονον οὐρίαν. Ἐπὶ βραδυτέρας παρακεντήσεως τὸ ὑγρὸν ἔχει κιτρίνην τὴν χροιὰν καὶ χρωστικὰς οὐσίας· ἀνακουφίζει ὅμως τὸν πάσχοντα ἡ παρακέντησις, ἐλαττοῦσα τὴν κεφαλαλγίαν καὶ τοὺς ἐμέτους· τὸ ὑγρὸν δυνατὸν νὰ περιέχῃ σπειροχαίτας, ὁπότε εἶναι μολυσματικὸν ἐνοφθαλμιζόμενον εἰς ἰνδικὸν χοιρίδιον.

Ὑπάρχει συνήθως λευκωματουρία μετά τινος ἀζωθαιμίας καὶ ὑψώσεως τοῦ συντελεστοῦ τοῦ Ambard. Ἡ ἀρτηριακὴ πίεσις ἐλαττοῦται σημαντικῶς μέχρι 10 καὶ ἔτι πλέον. Ὁ σφυγμὸς εἶναι ταχύς, παρατηροῦνται δὲ καὶ φαινόμενα ἐλαφρᾶς καρδιακῆς διαστολῆς. Κατὰ τὴν προϊκτερικὴν ταύτην περίοδον δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ῥινοπαρειακὸς ἕρπης μετὰ συμφορήσεως τῶν ἐπιπεφυκότων τῶν βλεφάρων (σπουδαῖα διαγνωστικὰ σημεῖα), καθὼς καὶ ἡ ἐπίσταξις. Ὁ ἴκτερος ἐμφανίζεται μεταξὺ 4ης καὶ 6ης ἡμέρας κιτρινέρυθρος, οὐδέποτε κιτρινοπράσινος ἢ φαιός. Τὰ κόπρανα εἶναι ἀνοικτόχροα, σπανίως τελείως ἀποκεχρωσμένα· τὰ δὲ οὖρα ἰκτερικά, περιέχοντα στοιχεῖα χολῆς ἄφθονα· δὲν ὑπάρχει κνησμὸς καὶ βραδυκαρδία. Εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον συχνότατα ἀπαντῶσιν αἱμορραγίαι δερματικαὶ ἢ βλεννογόνιοι ἢ σπλαγχνικαί. Ἐν Εὐρώπῃ ὅμως αἱ αἱμορραγίαι αὗται εἶναι ἐλαφρόταται καὶ σπάνιαι, δι' ὃ ὁ Garnier προέτεινε τὸν ὅρον *σπειροχαιτίασις ἰκτερογόνος*. Ἡ ἐπίσταξις εἶναι συχνοτέρα αἱμορραγία, παρατηρουμένη ἐξ ἀρχῆς τῆς νόσου πρὸ τοῦ ἰκτέρου· συχνὴ ὡσαύτως ἡ αἱμορραγικὴ οὐλῖτις καὶ αἱ ἐκχυμώσεις τοῦ ἐπιπεφυκότος. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἰκτέρου ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμενα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτεινόμενα, τὰ εἰς τὴν προϊκτερικὴν περίοδον ὑπάρχοντα συμπτώματα. Τὸ ἧπαρ καὶ ὁ σπλὴν εἶναι ἐλαφρῶς διωγκωμένοι· τὰ δὲ οὖρα περιέχουσι λεύκωμα, οὗτινος τὸ ποσὸν ἀνέρχεται καὶ μέχρι 2—3 %. ἄφθονον οὐρίαν καὶ κυλίνδρου ἐνίοτε. Ἡ ποσότης τοῦ ἐν τῷ αἵματι ἀζώτου εἶναι ηὐξημένη εἰς 2 ‰, ἀνερχόμενα πολλάκις εἰς 3 ἢ 4‰ καὶ πλέον. Ἐν τῷ αἵματι παρατηρεῖται ἐλαφρὰ ἐλάττωσις τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, συχνάκις δὲ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λευκῶν πολυπυρήνων αἱμοσφαιρίων (μέχρις 20.000) καὶ ἐλάττωσις τῶν μονοπυρήνων.

Τὴν 3ην ἢ 4ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτέρου ἐπέρχεται σημαντικὴ βελτίωσις τῶν συμπτωμάτων· ὁ πυρετὸς ταχέως ὑποχωρεῖ, κατερχόμενος εἰς τὸ φυσιολογικὸν ἐντὸς 2 ἢ 3 ἡμερῶν· οἱ πόνοι καὶ ἡ καχουχία ὁμοίως ὑποχωροῦσιν, ὁ ἴκτερος βελτιοῦται, τὸ λεύκωμα ἐλαττοῦται καὶ ἐπέρχεται πραγματικὴ κρίσις πολυουρίας, μετ' ἀφθόνου ἀζωτουρίας. Ἡ βελτίωσις αὕτη διαρκεῖ ἐπὶ μίαν περίπου ἑβδομάδα, μεθ' ὃ ἐπέρχεται ὑποτροπὴ τῆς νόσου· ὁ πυρετὸς ἀνέρχεται ἐκ νέου ἐντὸς δύο ἡμερῶν (39°—40°)· ἡ κατάπτωσις, τὰ ἀλγεινὰ καὶ νευρικὰ φαινόμενα, ἡ λευκωματουρία καὶ ἡ ἀζωθαιμία ἐπανέρχονται καὶ ἡ νόσος ἐμφανίζει τὴν ἀρχικὴν προσβολὴν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως. Ὁ ἴκτερος ὅμως δὲν ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς ὑποτροπῆς ταύτης, παραμένων ἀμετάβλητος, ἐνίοτε δὲ ἐξαλείφεται παρὰ τὴν κρίσιν.

Μετὰ πάροδον 2—8 ἡμερῶν ἐπέρχεται δευτέρα καὶ ὁριστικὴ ὑποχώρησις τῶν νοσηρῶν συμπτωμάτων, μετὰ νέας κρίσεως πολυουρίας, καὶ ἐπακολουθεῖ εἶτα ἡ περίοδος τῆς ἀναρρώσεως κατὰ τὴν 25ην ἡμέραν, καθ' ἣν συχνάκις ἐπέρχεται χαρακτηριστικὴ ἀλωπεκία, ὁμοία πρὸς τὴν συφιλιδικὴν τοιαύτην. Κλινικῶς διακρίνονται μορφαὶ τῆς νόσου καλοήθεις, παρατεινόμεναι, ἄτυποι καὶ βαρεῖαι, ἀναλόγως τῆς βαρύτητος καὶ τῆς διαρκείας τῶν συμπτωμάτων. Εἰς τὰς βαρείας μορφὰς ὁ θάνατος ἐπέρχεται μεταξὺ τῆς 10ης καὶ 20ῆς ἡμέρας.

Πρόγνωσις. Εἰς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἡ νόσος εἶναι βαρεῖα, τῆς θνητότητος ἀνερχομένης εἰς 30 %. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὅμως δὲν ὑπερβαίνει τὰ 5 %. Κλινικῶς ἡ πρόγνωσις στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν κατάστασιν τῶν νεφρῶν, καθόσον τὸ πλεῖστον τῶν θανάτων ὀφείλεται εἰς τὴν οὐραιμίαν· πάντως ὅμως παραμένει ἐπιφυλακτικὴ μέχρι τῆς 14ης ἡμέρας τῆς νόσου, διότι τοσοῦτος χρόνος ἀπαιτεῖται, ὅπως ἀναπτυχθῇ ἡ πλήρης καὶ τελεία ἀνοσία, ἥτις διαρκεῖ ἐπὶ ἔτη.

Τρόπος μολύνσεως. Ἡ ἰκτεροαιμορραγικὴ σπειροχαιτίασις παρατηρεῖται καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, συχνότερον ἴσως κατὰ τὸ θέρος ἢ τὸ φθινόπωρον· ὁτὲ μὲν παρατηροῦνται σποραδικὰ κρούσματα τῆς νόσου καὶ ἄλλοτε ἀθρόα τοιαῦτα ὑπὸ ἐνδημικὴν μορφήν. Οἱ μύες φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ κύριοι φορεῖς τοῦ μολύσματος τούτου, εὑρίσκονται δὲ ἄφθονοι σπειροχαῖται εἰς τὰ οὖρα καὶ τοὺς νεφροὺς αὐτῶν. Κατὰ τὰς ἰαπωνικὰς στατιστικὰς 40% τῶν μυῶν εἶναι παρασιτοτρόφοι· ἐν Τύνιδι ἡ στατιστικὴ δεικνύει 28% παρασιτοτρόφων μυῶν, ἐν Γαλλίᾳ δὲ (Λυὼν) μόνον 8%. Ὁ τρόπος τῆς μολύνσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ μυὸς εἶναι ἄγνωστος, πιθανῶς διὰ τῶν οὔρων αὐτοῦ μολυνόντων τὸ ὕδωρ, τὸ χῶμα ἢ τὰ τρόφιμα· διὰ δὲ τὴν ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον μετάδοσιν, αὕτη φαίνεται ἐξαιρετική, δυνατὸν ὅμως νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῶν μικροβιοφόρων οὔρων.

Προφύλαξις. Ἐπεδιώχθη ὁ προφυλακτικὸς ἐμβολιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἰδίως ἐν Ἰαπωνίᾳ, τὰ ἐπιτευχθέντα ὅμως ἀποτελέσματα δὲν φαίνονται ἱκανοποιητικά. Ἡ προφύλαξις ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν μυῶν καὶ τῶν ἑστιῶν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν (σωροὶ ἀκάθαρτοι ἀπορριμμάτων κλπ.). Διὰ τῶν μέσων τούτων οἱ Ἰάπωνες ἰατροὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νόσου εἴς τινας περιφερείας ὀρυχείων, εἰς ἃς πλέον τῶν 30% ἐργατῶν εἶχον προσβληθῆ ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος.

Θεραπεία. Δέον νὰ ἀποφεύγωμεν πάντα τὰ φάρμακα τὰ ἐπηρεάζοντα τοξικῶς τὸ ἧπαρ· οὕτως ἡ ἀρσενοβενζόλη δέον νὰ χρησιμοποιῆται μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ἐπὶ δὲ καθολικῆς ναρκώσεως δέον νὰ προτιμᾶται ὁ αἰθὴρ τοῦ χλωροφορμίου. Ὁ πάσχων ὑποβάλλεται εἰς τὴν διὰ γάλακτος δίαιταν· χορηγοῦμεν αὐτῷ οὐροτροπίνην καὶ ἀδρεναλίνην· διενεργοῦμεν ἐντεροκλυστίας καὶ καθολικὰ λουτρά, ἅτινα μεγάλως ἀνακουφίζουσι τὸν πάσχοντα. Εἰς τὰς οὐραιμικὰς μορφὰς ἐνεργοῦμεν ἀφαιμάξεις, τονοῦμεν δὲ τὴν καρδίαν δι' ἐνέσεων καφουρούχου ἐλαίου, καφεΐνης ἢ σπαρτεΐνης. Ἡ ὀροθεραπεία, δι' εἰδικοῦ ὀροῦ ἀνοσοποιηθέντος ἵππου, παρέχει ἄριστα ἀποτελέσματα. Κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν συνιστῶμεν τὸν σίδηρον καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κλίματος. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

ἰκτεροειδὴς *βάκιλλος* (bacille ictéroide). Εἶναι βακτήριον ὑπὸ μορφὴν μικρᾶς βακτηρίας, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Sanarelli, εἶναι πιθανώτατα ὁ εἰδικὸς παράγων τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ. Μ. Ν. Κ.

ἴκτερος (ictère), κοιν. *χρυσῆ* (jaunisse) [*Ἰατρ.*]. Παθολογικὴ συνδρομὴ χαρακτηριζομένη διὰ τῆς κιτρίνης χροιᾶς τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἀνώμαλον παρουσίαν στοιχείων τῆς χολῆς ἐν τοῖς ἱστοῖς τούτοις. Εἶναι δὲ συχνὸν σύμπτωμα τῶν παθολογικῶν καταστάσεων τοῦ ἥπατος καὶ τῶν χοληφόρων ὁδῶν· ἐκ τῶν νεωτέρων ὅμως μελετῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἴκτεροι μὴ ὀφειλόμενοι εἰς ἀλλοίωσιν τοῦ ἥπατος καὶ τῶν χοληφόρων ὁδῶν, ὡς οἱ *αἱμολυτικοὶ ἴκτεροι*.

Ὁ μηχανισμὸς τῆς παθογονίας τῶν ἰκτέρων δὲν ἔχει εἰσέτι σαφῶς καθορισθῆ. Πρὸς κατανόησιν ὅμως τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν τὰ διάφορα της χολῆς στοιχεῖα, ἅτινα συμβάλλονται εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἰκτέρων, ἤτοι τὰς διαφόρους χολοχρωστικὰς οὐσίας, τὴν οὐροχολίνην, τὰ χολικὰ ὀξέα, τὰ χολικὰ ἅλατα κλπ., ὡς καὶ τὴν φυσιοπαθολογίαν τῆς χολῆς (περὶ πάντων τούτων βλ. εἰς λ. *χολή*).

Συμφώνως πρὸς τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας, οἱ διάφοροι ἴκτεροι διαιροῦνται ἢ κατατάσσονται ὡς ἀκολούθως:

Α') ***Ἴκτεροι μηχανικοί***. Εἰς τούτους ἀνάγονται αἱ ἐξ ἐμφράξεως τῶν μεγάλων χοληφόρων ἀγγείων: 1) ἐκ λίθου (χολολίθου), 2) ἐξ ἀλλοιώσεως τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων (ἕνεκα νεοπλάσματος, καρκίνου λ. χ. κλπ.), 3) ἐκ πιέσεως (ὑπὸ νεοπλάσματος, τοῦ παγκρέατος κλπ.)· ὡσαύτως οἱ ἴκτεροι ἐκ παθήσεως τῶν χοληφόρων ἀγγείων (βλ. *ἀγγειοχολῖτις, ἧπαρ, καρκίνος, πάγκρεας, χολολιθίασις, χοληδοχῖτις*).

Β') ***Ἴκτεροι ἡπατικοί***. *Ἴκτεροι λοιμώδεις*. Ὁ λοιμώδης ἴκτερος δὲν εἶναι νόσος αὐτοτελής, ἀλλὰ συνδρομὴ παρατηρουμένη εἰς διαφορετικὰς αἰτιολογικὰς περιπτώσεις. Ὁ ἴκτερος οὗτος ἐπέρχεται, ἄλλοτε μὲν ὡς ἐπιφαινόμενον ἢ ἐπιπλοκὴ ὑπαρχούσης λοιμώδους τινὸς νόσου (ὡς λ. χ. ὁ μεταπνευμονικὸς ἴκτερος), ἄλλοτε δὲ ὁ ἴκτερος ἐμφανίζεται ὡς πρωτοπαθὴς κλινικὴ ἐκδήλωσις, ὡς μοναδικὴ λοιμώδης ἐντόπισις, ὡς λ. χ. ὁ ἴκτερος τῆς ἰκτεροαιμορραγικῆς σπειροχαιτιάσεως. Διακρίνομεν δὲ τρεῖς μορφὰς λοιμωδῶν ἰκτέρων, ἤτοι τὸν καταρροϊκόν, τὸν καλοήθη καὶ τὸν βαρὺν ἢ κακοήθη.

α') Καταρροϊκὸς ἴκερτος. Πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτέρου τούτου, ὡς καὶ ἐπὶ παντὸς λοιμώδους ἰκτέρου, ὑπάρχει περίοδος τῆς νόσου καλουμένη *προϊκτερικὴ περίοδος*, ἥτις διαρκεῖ ἀπὸ 4 μέχρι 14 ἡμερῶν. Κατὰ ταύτην προηγοῦνται συμπτώματα γαστρεντερικὰ χαρακτηριστικά· ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπίχριστος, ἡ ἀπόπνοια δυσάρεστος· ὑπάρχει ἀνορεξία, μέχρι πραγματικῆς ἀπεχθείας πρὸς τὰς τροφάς, ναυτία, ἔμετοι καὶ ἐπιγαστραλγία μετὰ βάρους πρὸς τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, μικρὰ διάρροια ἢ συνηθέστερον ἐπίμονος δυσκοιλιότης. Ὁ πάσχων αἰσθάνεται κόπωσιν γενικὴν καὶ κατάπτωσιν, ἔχει δὲ καὶ ἐλαφρὸν πυρετὸν (38°—38°5). Ἡ ἔντασις τῶν συμπτωμάτων τούτων παραλλάσσει ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων, εἰς τρόπον ὥστε ἄλλοτε μὲν ὁ πάσχων οὐδόλως παρακωλύεται ἀπὸ τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ, ἄλλοτε ὅμως ἀναγκάζεται νὰ παραμένῃ κλινήρης.

Ὁ ἴκτερος ἐμφανίζεται μεταξὺ τῆς 4ης καὶ τῆς 8ης ἡμέρας τῆς νόσου, ὁπότε χρώννυνται κίτρινοι οἱ ἐπιπεφυκότες, τὰ δὲ οὖρα γίνονται σπανιώτερα καὶ βαθυχρούστερα. Ὁ ἴκτερος ἀναπτύσσεται ταχέως, πολλάκις δὲ εἰς χρονικὸν διάστημα ἐλάχιστον, ἀπὸ τῆς ἑσπέρας μέχρι τῆς ἐπομένης πρωΐας. Τὰ κόπρανα εἶναι ἀνοικτόχροα, ἐνίοτε δὲ καὶ τελείως ἄχροα (λευκὰ) ἀργιλώδη, περιέχοντα κοπροχολίνην· τὰ δὲ οὖρα περιέχουσιν ἄφθονον οὐροχολίνην. Ἡ ἐπιγαστρικὴ ὑπεραισθησία ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη, τὸ ἧπαρ εἶναι διωγκωμένον καὶ συνήθως ἀλγεινὸν εἰς τὴν ψηλάφησιν, διωγκωμένος δ' ἐλαφρῶς εἶναι συνήθως καὶ ὁ σπλήν. Συχνάκις συνυπάρχει βραδυκαρδία καὶ κνησμὸς ὡς ἐκ τῆς ἐπισχέσεως τῶν χολικῶν ἁλάτων. Ἡ ἰκτερικὴ περίοδος διαρκεῖ ἐπὶ μίαν μέχρι δύο ἑβδομάδων, ὁ δὲ ἴκτερος πολλάκις ὑποχωρεῖ ἀποτόμως. Ὅταν ἡ ἐπίσχεσις εἶναι τελεία, πρῶτον σύμπτωμα τῆς ὑποχωρήσεως εἶναι ἡ ἐμφάνισις κοπροχολίνης ἐν τοῖς ὑποχωρήμασι καὶ οὐροχολίνης ἐν τοῖς οὔροις. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὰ οὖρα ἀνακτῶσι τὴν φυσιολογικὴν αὐτῶν ὄψιν, βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ὑποχωρεῖ καὶ ὁ ἴκτερος. Ἡ ἀνάρρωσις εἶναι ταχεῖα, ἡ ὄρεξις ἐπανέρχεται ζωηρὰ καὶ ἐντὸς ὀλιγίστων ἡμερῶν ὁ πάσχων ἀναλαμβάνει τελείως. Σπανιώτατα ἡ ἀνάρρωσις ἀποβαίνει μακρά.

Digitized by Google

Περιεγράφη ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «ἴκτερος ἐκ συγκινήσεως», ὁ ἴκτερος ὁ ἐμφανιζόμενος κατ' ἀκολουθίαν ζωηρᾶς καὶ ἐντόνου συγκινήσεως. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις τινὲς τοιούτου ἰκτέρου ἐμφανισθέντος ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς ἢ αἰτίας τῆς συγκινήσεως· αἱ τοιαῦται περιπτώσεις ἀπεδόθησαν εἰς σπασμὸν τοῦ χοληδόχου πόρου· εἶναι δ' οὗτος μικρᾶς διαρκείας.

β') Καλοήθης λοιμώδης ἴκτερος. Ἡ προϊκτερικὴ τάσις τούτου χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἐλαφροτέρων πεπτικῶν διαταραχῶν ἢ ἐκείνων τοῦ καταρροϊκοῦ ἰκτέρου. Τοὐναντίον ὅμως τὰ καταρροϊκὰ φαινόμενα τούτου εἶναι ἐντονώτερα, ἤτοι: τὰ ρίγη, ὁ πυρετὸς (μέχρι 39°), ἡ ταχυκαρδία, ἡ ἀλγεινὴ κατάπτωσις, ἡ κεφαλαλγία καὶ ἡ ἀϋπνία. Τὸ ἧπαρ εἶναι ἐλαφρῶς διωγκωμένον καὶ εὐαίσθητον εἰς τὴν ψηλάφησιν· ὁ σπλὴν ὡσαύτως εἶναι διωγκωμένος συνήθως· τὰ οὖρα σπάνια, πυρετικὰ καὶ περιέχοντα μικρὰν ποσότητα λευκώματος. Ἡ προϊκτερικὴ αὕτη φάσις διαρκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέχρι μιᾶς ἑβδομάδος· μεταξὺ δὲ τῆς 4ης καὶ τῆς 8ης ἡμέρας ἐμφανίζεται ὁ ἴκτερος, ὅστις εἶναι ἀσθενέστερος τοῦ καταρροϊκοῦ τοιούτου. Τὰ κόπρανα διατηροῦσιν ἐλαφρὸν χρωματισμὸν καὶ περιέχουσι κοπροχολίνην. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ὁ καλοήθης λοιμώδης ἴκτερος ἐμφανίζει τὰ αὐτὰ συμπτώματα οἷα καὶ ὁ καταρροϊκὸς ἴκτερος. Τὰ οὖρα περιέχουσι καὶ κατὰ τὴν ἰκτερικὴν περίοδον ὀλίγον λεύκωμα ἕνεκεν ἐλαφρᾶς καὶ παροδικῆς νεφρικῆς ἀλλοιώσεως. Ὁ ἴκτερος διαρκεῖ ἀπὸ μιᾶς ἑβδομάδος μέχρι δέκα καὶ πλέον ἡμερῶν. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἰκτέρου ἐμφανίζεται συχνάκις κρίσις πολυουρίας μετ' ἀποβολῆς ἀφθόνου οὐρίας, ἥτις φθάνει τὰ 50, 80, 100 μέχρι καὶ 145 γραμμ. οὐρίας εἰς τὸ 24ωρον. Κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας ἡ ἀζωτουρία αὕτη παρατηρεῖται ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰκτερικῆς περιόδου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ τῆς προϊκτερικῆς τοιαύτης. Ἡ γενικὴ κατάστασις τοῦ ὀργανισμοῦ πολὺ περισσότερον ἔντονος ἢ ἐπὶ τοῦ καταρροϊκοῦ ἰκτέρου.

γ') Βαρὺς κακοήθης ἴκτερος. Τὰ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα τοῦ κακοήθους τούτου ἰκτέρου εἶναι ἡ κιτρίνη χροιὰ τῶν βλεννογόνων, τοῦ μετώπου καὶ τῆς γυμνῆς τριχῶν ἐπιφανείας τῆς κεφαλῆς, αἱ αἱμορραγίαι καὶ τὰ νευρικὰ συμπτώματα. Ἡ ταχεῖα καὶ μοιραία αὐτοῦ ἔκβασις δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τέταρτον καὶ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ σημεῖον. Ὁ ἴκτερος οὗτος ἐμφανίζεται ὡς τελικὸν φαινόμενον χρονίας τινὸς παθήσεως τοῦ ἥπατος καὶ ἰδιαιτέρως τῆς κιρρώσεως τούτου ἢ καὶ τοῦ καρκίνου· ἄλλοτε δὲ ὀφείλεται εἰς δηλητηρίασίν τινα, ὡς λ. χ. ἐκ φωσφόρου, καὶ ἄλλοτε εἶναι λοιμώδους φύσεως. Διακρίνονται δὲ δύο μορφαὶ τοῦ βαρέος τούτου ἰκτέρου, ἤτοι: ὁ βαρὺς ἴκτερος ἄνευ συμπτωμάτων νεφρίτιδος, καὶ ὁ μετὰ συμπτωμάτων νεφρίτιδος τοιοῦτος.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν σπανίως ἡ νόσος ἄρχεται δι' ἰκτέρου, σχεδὸν δὲ πάντοτε ὑπάρχει προϊκτερικὴ περίοδος ὁμοία τῇ τοῦ καλοήθους ἰκτέρου. Ἡ πορεία τῆς νόσου εἶναι ταχεῖα καὶ προϊοῦσα, ἐντὸς δ' ἐλαχίστων ἡμερῶν ἡ κατάστασις τοῦ πάσχοντος ἀποβαίνει βαρεῖα, παρέχουσα τὴν ἐντύπωσιν βαρείας λοιμώξεως. Αἱ πεπτικαὶ διαταραχαὶ εἶναι ἔντονοι, ὑπάρχει διάρροια μετ' ἐμέτων, ἡ θερμοκρασία εἶναι ὑψηλὴ (39°—40°). Πολλάκις ὑπάρχουσι λοιμώδη ἐρυθήματα διαφόρων τύπων: ἐλαφρά τις πορφύρα, αἱμορραγικὴ οὐλῖτις, ἐπίσταξις. Μετὰ πάροδον 4 ἢ 8 ἡμερῶν ἐμφανίζεται ὁ ἴκτερος συνήθως μετὰ χολουρίας, οὐροχοληνουρίας καὶ ἐλαφρῶς κεχρωσμένων κοπράνων. Ὁ ἴκτερος εἶναι σαφής· μόνον δὲ κατὰ τὴν λῆξιν τῆς νόσου ἐξασθενεῖ, ἐλαττουμένης καὶ τῆς χολουρίας ἕνεκεν ὑπερχολίας ἐκκριτικῆς πιθανώτατα ἐξ ἐκφυλίσεως τῶν ἡπατικῶν κυττάρων. Αἱ αἱμορραγίαι ἀποτελοῦσι χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα τῆς περιόδου ταύτης, ἐπερχόμεναι ἀπὸ τῶν οὔλων ἢ ἀπὸ τῆς ρινός, σπανιώτερον αἱματημεσίαι, ἐξαιρετικῶς μέλαινα αἱμοπτυσία, αἱματουρία. Συχναὶ δὲ τοὐναντίον εἶναι αἱ αἱμορραγίαι ἐπὶ τῆς γυναικός, πολλάκις καὶ ὑπὸ μορφὴν μητρορραγιῶν. Πλὴν τῶν σπλαγχνικῶν τούτων αἱμορραγιῶν, ἀπαντῶσι συνήθως καὶ αἱ δερματικαὶ τοιαῦται (πορφύρα). Τὰ νευρικὰ συμπτώματα εἶναι ἔντονα· ὁ πάσχων εἶναι βεβυθισμένος εἰς νάρκην καὶ ἐκδηλοῖ διανοητικὴν σύγχυσιν μετὰ παραληρήματος ἠπίου καὶ ἀκαταλήπτου. Τὸ ἧπαρ δὲν εἶναι ὑπερτραφές, κατὰ δὲ τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς ὑπάρχει ἀτροφία αὐτοῦ· συνήθης εἶναι ἡ ὑπερτράφεια τοῦ σπληνός. Ὑπάρχει ταχυκαρδία καὶ ἡ πίεσις τοῦ αἵματος ἠλαττωμένη πολλάκις σημαντικῶς. Τὰ ἀνακλαστικὰ φαινόμενα τῶν τενόντων δὲν εὑρίσκονται ἠλλοιωμένα, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐγκεφαλονωτιαῖον ὑγρὸν εἶναι ἠλλοιωμένον. Ἡ ὀλιγουρία εἶναι συνήθης, σταθερὰ δὲ ἡ λευκωματουρία καὶ ἡ ἄφθονος οὐροχοληνουρία, ὡς καὶ ἡ ὑπεραζωτουρία. Ἡ πορεία τῆς νόσου εἶναι ταχεῖα. διαρκείας 8 μέχρι 15 ἡμερῶν περίπου· ὁ δὲ θάνατος ἐπέρχεται ἐν κώματι καὶ ἐσχάτῃ καταπτώσει· εἰς τινας δὲ περιπτώσεις τὸ τέλος ἐπέρχεται κεραυνοβόλον ἐντὸς τεσσάρων ἢ πέντε ἡμερῶν.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τὴν μετὰ νεφριτικῶν συμπτωμάτων, πλὴν τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων φαινομένων ὑπάρχουσι καὶ συμπτώματα ἀπὸ τῶν νεφρῶν· ἡ δὲ ὀλιγουρία εἶναι ἔντονος. Ἐνῷ εἰς τὴν προηγουμένην μορφὴν ἀποβάλλονται ἡμερησίως 400—600 γραμ. οὔρων, εἰς τὴν παροῦσαν μορφὴν τὸ ποσὸν τῶν ἀποβαλλομένων οὔρων εἶναι μόνον 200 γραμ. ἢ καὶ ὀλιγώτερον ἔτι. Ἡ λευκωματουρία εἶναι σημαντικὴ μετ' ἀφθόνων οὐρικῶν κυλίνδρων. Ἡ ἀζωθαιμία ἀνέρχεται εἰς 3, 4 ἢ καὶ 6 τοῖς 1000, αὐξανομένη προϊόντως μέχρι τῆς τελικῆς περιόδου. Ἡ δύσπνοια εἶναι συχνή, ἄνευ πνευμονικῆς βλάβης, ἔχουσα τὸν ρυθμὸν τοῦ τύπου Cheyne-Stokes. Τὸ ἧπαρ εἶναι σαφῶς ὑπερτραφές· παρατηροῦνται πολλάκις καὶ ἐκλαμπτικοὶ σπασμοί. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται μεταξὺ τῆς 8ης καὶ 15ης ἡμέρας συνήθως ἐν μέσῳ οὐραιμικῆς ὑπνηλίας μετά τινων σπασμῶν· σπανίως δ' ἡ νόσος ἀπολήγει εἰς ἴασιν, ἐξαγγελλομένην διὰ κρίσεως πολυουρίας μετ' ἀφθόνου ἀπεκκρίσεως οὐρίας.

Αἰτιολογία. Πολλὰ εἶναι τὰ παθογόνα αἴτια τὰ δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι τὴν συνδρομὴν λοιμώδους ἰκτέρου, καλοήθους ἢ βαρέος. Αἱ διάφοροι ἐργαστηριακαὶ ἔρευναι (αἱματοκαλλιεργία, ἀναλύσεις χημικαί, ὀροαντιδράσεις, ἐνοφθαλμισμοὶ κλπ.) τείνουσι πολλάκις εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ παθογόνου αἰτίου· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ πολλαὶ περιπτώσεις, ἐν αἷς ἡ ταυτότης τοῦ παθογόνου αἰτίου δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Πολυάριθμοι εἶναι αἱ λοιμώδεις νόσοι, αἵτινες δύνανται, εἴς τι σημεῖον τῆς πορείας αὐτῶν, νὰ ἐπιπλακῶσι μετ' ἰκτέρου, ὡς λ. χ. αἱ ἐκ πνευμονοκόκκου, στρεπτοκόκκου καὶ κολοβακτηρίου λοιμώξεις καὶ ἡ ἑλονοσία αὐτή.

Ἐπὶ τῶν πρωτοπαθῶν ἰκτέρων εἰς πλείστας περιπτώσεις δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ παθογόνου αἰτίου τῆς παθήσεως· οἱ δὲ τυφικοὶ καὶ παρατυφοειδεῖς βάκιλλοι δὲν φαίνονται προκαλοῦντες τοιούτους πρωτοπαθεῖς ἰκτέρους, ὡς ὑπετέθη ἄλλοτε. Μερικαὶ σπειροχαῖται καί τινες παραπλήσιοι μικροοργανισμοὶ φαίνονται ἔχοντες τὴν ἰδιότητα, ὅπως προκαλῶσι λοιμώδη ἴκτερον. Ὁ κίτρινος πυρετὸς ἀποτελεῖ τὸν τύπον πρωτοπαθοῦς λοιμώδους ἰκτέρου, συχνάκις κακοήθους, ὀφείλεται δὲ εἴς τινα σπειροχαίτην (ἢ λεπτοσπείραμα) συγγενῆ τῇ σπειροχαίτῃ τῆς ἰκτεροαιμορραγικῆς σπειροχαιτιάσεως. Ὡσαύτως ὁ ὑπόστροφος πυρετός, ὀφειλόμενος εἰς τὴν σπειροχαίτην τοῦ Obermeyer, δυνατὸν νὰ ἐμφανίσῃ ὡς ἐπιπλοκὴν ἰκτερικὴν συνδρομήν, ἥτις φαίνεται ἐνίοτε ὡς πρωτοπαθής. Ὡς τοιοῦτος πρωτοπαθὴς φαίνεται καὶ ὁ ἴκτερος ὁ παρατηρούμενος κατὰ τὴν δευτερογενῆ περίοδον τῆς νόσου.

Ἴκτεροι τοξικοί. Πολυάριθμοι εἶναι αἱ τοξικαὶ οὐσίαι, αἵτινες διὰ τῆς ἐκλεκτικῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἧπαρ δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἴκτερον. Οἱ τοιοῦτοι ἴκτεροι διαφέρουσιν ἀλλήλοις κλινικῶς, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις ἡ διάγνωσις αὐτῶν εἶναι δυσχερής, ὅταν δὲν εἶναι γνωστὸν τὸ αἴτιον τῆς παθήσεως. Εἶναι δ' ἀφ' ἑτέρου δυνατόν, εἴς τινας περιπτώσεις, οἱ ὡς τοξικοὶ ὑποτιθέμενοι ἴκτεροι νὰ ὦσιν ἐν τῇ πραγματικότητι λοιμώδεις, ἡ δὲ τοξικὴ οὐσία νὰ ἔχῃ ἁπλῶς διευκολύνει τὴν ἐγκατάστασιν τῆς λοιμώξεως. Περιγράφομεν ὧδε συνοπτικῶς τοὺς ἐκ διαφόρων οὐσιῶν τοξικοὺς ἰκτέρους:

α') Ἐκ φωσφόρου. Ὁ ἐκ φωσφόρου ἴκτερος ἀποτελεῖ τὸν τύπον τῶν τοξικῶν ἰκτέρων καὶ ἐμφανίζεται κατόπιν λήψεως μεγάλης δόσεως φωσφόρου, εἴτε τυχαίως, εἴτε ἑκουσίως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοκτονίας. Πειραματικῶς ἀναπαράγεται εὐκόλως ὁ ἴκτερος οὗτος. Μικρὸν μετὰ τὴν λῆψιν τῆς τοξικῆς οὐσίας ἐμφανίζονται κλινικὰ συμπτώματα ὀξείας γαστροεντερίτιδος μετ' ἐμέτων συχνῶν καὶ διαρροίας, οἷα παρατηρεῖται εἰς τὰς πλείστας δηλητηριάσεις δι' ἀνοργάνων δηλητηρίων. Κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν τὰ συμπτώματα ταῦτα ὑποχωροῦσιν ἐν μέρει, τὰ οὖρα ὅμως καθίστανται βαθύχροα, ἐξαγγέλλοντα τὸν ἐπικείμενον ἴκτερον, ὅστις ἐμφανίζεται τὴν 5ην ἢ 6ην ἡμέραν, ἔντονος, βαρύς, μεθ' αἱμορραγιῶν δερματικῶν, βλεννογονίων καὶ σπλαγχνικῶν, νευρικῶν συμπτωμάτων, καταπτώσεως μεγάλης καὶ κώματος, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπέρχεται ὁ θάνατος 6—10 ἡμέρας ἀπὸ τῆς λήψεως τοῦ δηλητηρίου. Εἴς τινας ὑπεροξείας δηλητηριάσεις ἡ πορεία τῆς ἐξελίξεως εἶναι ταχυτέρα. Ὁ ἴκτερος ἐμφανίζεται πρωΐμως, δυνατὸν δ' ἐπὶ κεραυνοβόλων περιπτώσεων ὁ θάνατος νὰ ἐπέλθῃ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτέρου. Τοὐναντίον δ' ὅταν ἡ δηλητηρίασις εἶναι ἐλαφροτέρα, ὁ ἴκτερος δυνατὸν νὰ μὴ παρακολουθῆται ὑπὸ κλινικῶν συμπτωμάτων μεγάλης ἀνεπαρκείας τοῦ ἥπατος. Ὁ ἴκτερος ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπιμένει ἐπί τινας ἑβδομάδας, μεθ' ἃς ὑποχωρεῖ, ἐπερχομένης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βραδείας τῆς ἰάσεως.

β') Δι' ἀρσενικοῦ. Δέον νὰ διακρίνωμεν ἐκ τῶν ἀρσενικούχων τὰ μεταλλικὰ ἅλατα, τὸ ἀρσενικοῦχον ὑδρογόνον καὶ τὰς ὀργανικὰς συνθέσεις τοῦ τύπου τῶν ἀρσενοβενζολῶν.

Ἐκ τῆς διὰ μεταλλικῶν ἁλάτων δηλητηριάσεως ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἥπατος εἰς τὴν κλινικὴν εἰκόνα εἶναι λίαν περιωρισμένη. Συνήθως τὸ ἧπαρ εἶναι μικρόν τι διωγκωμένον καὶ ἀλγεινόν, ὑπάρχει δὲ συχνάκις ὑπικτερικὴ χροιὰ ἰδίως τῶν ἐπιπεφυκότων. Τὰ ἅλατα ταῦτα, πλὴν τῶν καυστικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες προκαλοῦσιν ὀξείας γαστρεντερικὰς βλάβας, ἐπιδρῶσι τοξικῶς ἐπί τε τὸ ἧπαρ καὶ ἐπὶ τοὺς νεφρούς.

Εἰς τὴν δι' εἰσπνοῆς ἀρσενικούχου ὑδρογόνου δηλητηρίασιν, ὁ ἴκτερος ἀποτελεῖ τὸ κύριον σύμπτωμα. Μετὰ τὴν εἰσπνοὴν ὁ πάσχων αἰσθάνεται μεγάλην κακουχίαν καθολικὴν μετὰ κεφαλαλγίας, γαστρεντερικῶν διαταραχῶν καὶ δυσπνοίας ἐνίοτε μετὰ ρίγους ἢ ἄνευ τούτου. Εἰς τὰς βαρείας περιπτώσεις ὑπάρχει ἀνουρία, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς παρατηρεῖται αἱμοσφαιρινουρία, ὁπότε ἐμφανίζεται καὶ ὁ ἴκτερος, ὅστις εἶναι τύπος αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου. Ὅ τε ἴκτερος καὶ ἡ αἱμοσφαιρινουρία ὀφείλονται εἰς τὴν ἄφθονον αἱμολυσίαν ὑπὸ τοῦ τοξικοῦ ἀρσενικούχου ὑδρογόνου, πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τὴν τοξικὴν ἐπὶ τὸ ἧπαρ ἐπίδρασιν τοῦ ἀρσενικοῦ.

Αἱ ὀργανικαὶ ἀρσενικοῦχοι συνθέσεις τοῦ τύπου τῶν ἀρσενοβενζολῶν δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἴκτερον, συνήθως καταρροϊκῆς μορφῆς, σπανίως δὲ κακοήθη. Ὁ Milian θεωρεῖ τὸν ἴκτερον τοῦτον ὡς μὴ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς ἀρσενοβενζόλης ἐπὶ τὸ ἧπαρ, ἀλλ' ὡς συφιλιδικὸν ἴκτερον. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἄλλαι παρατηρήσεις τείνουσιν ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι ὁ ἴκτερος οὗτος ὀφείλεται πράγματι εἰς τὴν τοξικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρσενοβενζόλης, ἐμφανιζόμενος λ. χ. εἰς ἄτομα μὴ συφιλιδικά, θεραπευόμενα ὅμως διὰ τοιούτων ἀρσενικούχων σκευασιῶν δι' ἄλλην πάθησιν, ἑλονοσίαν κλπ.

γ') Διὰ χλωροφορμίου. Ἡ διὰ χλωροφορμίου νάρκωσις προκαλεῖ ἐνίοτε ἴκτερον διαφόρου ἐντάσεως, ποικίλλοντα ἀπὸ τῆς ἁπλῆς ὑπικτερικῆς χρώσεως τῶν ἐπιπεφυκότων, ἄνευ χολουρίας, μέχρι τοῦ βαρέος ἰκτέρου μετὰ χολουρίας. Ἡ ὕπαρξις ἀλλοιώσεώς τινος τοῦ ἥπατος προδιαθέτει εἰς τὸν ἴκτερον τοῦτον, εἰς τὴν οἰνοπνευματίασιν λ. χ., εἰς τὴν κίρρωσιν τοῦ ἥπατος, εἰς τὰς παθήσεις τῶν χοληφόρων ἀγγείων. Ἡ πραγματικὴ φύσις τῶν ἰκτέρων τούτων ἀμφισβητεῖται. Ἡ τοξικὴ ἐπὶ τὸ ἧπαρ ἐπίδρασις τοῦ χλωροφορμίου δύναται ν' ἀποδειχθῇ καὶ πειραματικῶς· εἶναι ὅμως πιθανὸν τινὲς τῶν ἰκτέρων τούτων νὰ ὦσιν ἐν τῇ πραγματικότητι λοιμώδεις, ἐπὶ ἐγχειρηθέντων λ. χ., ὁπότε ἡ χλωροφορμικὴ νάρκωσις διηυκόλυνεν ἁπλῶς τὴν λοίμωξιν.

δ') Δι' αἰθέρος. Ὁ ἴκτερος εἶναι σπανιώτερος μετὰ τὴν δι' αἰθέρος καθολικὴν νάρκωσιν. Παρατηρεῖται ἐν τούτοις μετ' αὐτὴν συχνάκις οὐροχολινουρία· ἐξαιρετικῶς δ' ὁ αἰθὴρ δείκνυται ἀμέσως τοξικὸς διὰ τὸ ἧπαρ.

ε') Δι' οἰνοπνεύματος. Τὸ οἰνόπνευμα εἶναι πειραματικῶς τε καὶ κλινικῶς ἐκ τῶν τοξικωτέρων δηλητηρίων τοῦ ἥπατος. Ἡ χρονία οἰνοπνευματίασις (ἀλκοολισμὸς) προδιαθέτει σαφῶς εἰς τοὺς λοιμώδεις ἰκτέρους· ἀφ' ἑτέρου δὲ πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν οἰνοπνευματιασικῶν ἀναπτυσσόμεναι λοιμώδεις νόσοι ἐπιπλέκονται συνήθως ὑπὸ ἰκτέρου. Ἡ ὀξεῖα οἰνοπνευματίασις (ἤτοι ἡ μέθη) ἀποτελεῖ συχνάκις αἰτίαν ἰκτέρου (ὁ ἐξ ἀμέτρου πότου ἴκτερος). Πιθανὸν οἱ ἴκτεροι οὗτοι νὰ ὦσι μεικτοὶ εἴς τινας περιπτώσεις, καθόσον τὸ οἰνόπνευμα διευκολύνει τὴν ἐγκατάστασιν λοιμώξεως. Ἄλλοτε ὅμως οἱ ἴκτεροι οὗτοι εἶναι καθαρῶς τοξικοί. Οὕτω καὶ μικρὰ ποσότης οἰνοπνεύματος δύναται ἐπί τινων ἀτόμων, μὴ οἰνοπνευματιασικῶν καὶ μὴ ἐχόντων ἀλλοίωσίν τινα τοῦ ἥπατος, νὰ προκαλέσῃ οὐροχολινουρίαν καὶ χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ τὴν μέθην αὐτῶν.

στ') Ἐκ μολύβδου. Εἰς τὴν χρονίαν διὰ μολύβδου δηλητηρίασιν ὑπάρχει σχεδὸν πάντοτε λανθάνουσα ἐπίσχεσις τῆς χολῆς (βλ. *μολυβδίασις*).

ζ') Κατὰ τὴν κύησιν. Ὁ ἴκτερος εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἐκδηλώσεων τῆς ἡπατοτοξαιμίας κατὰ τὴν κύησιν, ἐμφανιζόμενος ἰδίᾳ εἰς τὰς νεαρὰς πρωτοτόκους συνηθέστατα ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ὀγδόου μηνός. Εἶναι δὲ καλοήθης καὶ βαρύς, παρακολουθούμενος ὑπὸ αἱμορραγιῶν (μητρορραγιῶν). Τὸ ἔμβρυον συνήθως ἐκτιτρώσκεται καὶ ὁ θάνατος τῆς πασχούσης ἐπέρχεται ἐν κώματι ἢ μετὰ σπασμῶν ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν. Ὁ Gilbert παρετήρησεν, ὅτι κατὰ τὴν κύησιν ὑπάρχει κατὰ κανόνα ὑπερχολαιμία, συχνάκις δὲ καὶ χολουρία. Ἡ βαρύτης τοῦ ἰκτέρου τούτου φαίνεται μᾶλλον ὀφειλομένη εἰς τὴν συχνότητα τῶν νεφρικῶν ἀλλοιώσεων κατὰ τὴν κύησιν. Οἱ ἴκτεροι οὗτοι τῆς κυήσεως εἶναι πρωτίστως λοιμώδεις.

η') Διὰ πικρικοῦ ὀξέος. Ἡ λῆψις ἀπὸ τοῦ στόματος πικρικοῦ ὀξέος, ἰδίως ἐὰν ἐπαναλαμβάνηται, αὕτη συχνάκις, προκαλεῖ τὸν ἴκτερον. Εἶναι δ' αὕτη συχνάκις ἑκουσία, γινομένη πρὸς τὸν σκοπὸν ἀτ...της (ἐν τῷ στρατῷ). Πολὺ σπανιώτερος ὁ ἴκτερος οὗτος παρατηρεῖται ἐπὶ ἐργατῶν κατεργαζομένων ἢ παρασκευαζόντων πικρικὸν ὀξύ. Οἱ ἴκτεροι οὗτοι ὑποδύονται τὴν μορφὴν καταρροϊκοῦ ἰκτέρου, μόνη δ' ἡ ἔρευνα τῶν πικρικῶν παραγώγων εἰς τὰ οὖρα καὶ εἰς τὸ αἷμα παρέχει τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς φύσεως αὐτῶν. Εἶναι δ' ἀποδεδειγμένον τὴν σήμερον, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἴκτεροι δέον νὰ ...

Digitized by Google

ρῶνται ὡς ψευδεῖς ἴκτεροι. Ἡ κιτρίνη χρῶσις τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίσχεσιν χρωστικῶν τῆς χολῆς. ἀλλ' εἰς τὰς χρωστικὰς ἰδιότητας τοῦ πικρικοῦ ὀξέος καὶ τῶν παραγώγων αὐτοῦ, ἅτινα ἐμποτίζουσι τοὺς ἱστοὺς τούτους, ἕνεκα τούτου δὲ δυνατὸν νὰ παρατηρηθῶσιν ἔντονοι ἴκτεροι ἄνευ χολουρίας. Τὸ πικρικὸν ὀξὺ ἐν τούτοις εἶναι οὐσία τοξικὴ διὰ τὸ ἧπαρ, καὶ ἐὰν ἡ δόσις εἶναι μεγάλη, ἢ ἐὰν ἐπαναλαμβάνηται συχνάκις, δύναται νὰ παρατηρηθῇ οὐροχολινουρία καὶ ἐλαφρὰ ἐπίσχεσις τῆς χολῆς, συχνάκις ὅμως ἄνευ χολουρίας. Πάντοτε δ' ἡ ἐπίσχεσις αὕτη εἶναι ἐλαφροτάτη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐξακρίβωσις ἀφθόνου χολουρίας ἐπιτρέπει γενικῶς νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν διάγνωσιν ἰκτέρου ἐκ πικρικοῦ ὀξέος.

θ') Δι' ἄλλων τοξικῶν οὐσιῶν. Οὐσίαι τινὲς χρησιμοποιούμεναι πρὸς βιομηχανικοὺς σκοποὺς δύνανται νὰ προκαλέσωσι πολλάκις ἰκτέρους βαρεῖς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου Παγκοσμίου πολέμου παρετηρήθη τοιαύτη τοξικὴ ἐπίδρασις τοῦ τετραχλωραιθανίου, οὐσίας χημικῆς χρησιμοποιουμένης πρὸς ἐπάλειψιν τῶν πτερύγων τῶν ἀεροπλάνων. Κατὰ τὸ 1917 ὁ Legge παρετήρησεν 70 περιπτώσεις ἰκτέρου ἐπὶ ἀτόμων ἐργαζομένων εἰς ἐργοστάσια ἀεροπλάνων, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 12 ἀπέληξαν εἰς θάνατον. Παρετηρήθησαν ὡσαύτως ὅμοιαι περιπτώσεις ἐπὶ ἐργατῶν κατασκευαζόντων τεχνητοὺς μαργαρίτας καὶ χειριζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ τετραχλωραιθάνιον. Τέλος παρετηρήθησαν τοξικοὶ ἴκτεροι ἐπὶ ἐργατῶν ἐργοστασίων πολεμεφοδίων, ὀφειλόμενοι εἰς τὸ τρινιτροτολουαίνιον ἢ εἰς τὸ τρινιτροβενζόνιον.

Διάγνωσις. Γενικῶς εἰπεῖν ὁ ἴκτερος εὐχερῶς διαγιγνώσκεται, μόνον δ' ἐπὶ ἐλαφροῦ ἰκτέρου δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ δυσχέρειά τις. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγχυσθῇ ὁ ἴκτερος πρὸς τὴν ἀχυρώδη χροιὰν τοῦ καρκίνου ἢ τῆς κιτρινοπρασίνης χροιᾶς τῆς χλωριάσεως ἢ τῆς ἑλώδους καχεξίας. Μικρὰ δυσκολία δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς κιτρινωπῆς χρώσεως τοῦ δέρματος ἐκ τῆς ἀφθόνου χρήσεως δαυκίων (καρότων), τὴν ὁποίαν οἱ Hess καὶ Myers ὠνόμασαν *καροτιναιμίαν*, ὀφειλομένην εἰς εἰδικὴν χρωστικήν, τὴν *καροτίνην* καλουμένην, γειτνιάζουσαν πρὸς τὴν ξανθοφίλην καὶ ὑπάρχουσαν οὐ μόνον εἰς τὰ δαυκία, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σπανάκια, τοὺς θρίδακας καὶ τὰ πορτοκάλια· εἰς τὰς περιπτώσεις ὅμως ταύτας δὲν χρωματίζονται τὰ οὖρα καὶ ὁ ἐπιπεφυκὼς τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Φάρμακά τινα, ὡς ἡ ἀβροτονίνη (σαντονίνη), τὸ ῥῆον (κ. ρεβέντι), τὸ ἰτεϋλικὸν ὀξύ, τὰ ἰτεϋλικὰ ἅλατα, τὸ σαλόλιον, τὸ φαινικὸν ὀξύ, ἡ πυραμίδη, δύνανται νὰ προσδώσωσιν εἰς τὰ οὖρα ἰκτερικὴν χροιάν· τὰ οὖρα ταῦτα τῇ προσθήκῃ ἀλκαλίων ἀποβαίνουσιν ἐρυθρά, δὲν περιέχουσι δὲ χολοχρωστικὰ στοιχεῖα.

Εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀπομίμησις ἰκτέρου δι' ἐξωτερικῆς χρώσεως τοῦ δέρματος, δι' ἐγχύματος ἢ βάμματος κρόκου (ζαφορά), ῥήου, πικρικοῦ ὀξέος, ἀνθέων σπάρτου καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἐσωτερικῆς λήψεως τοῦ πικρικοῦ ὀξέος.

Κατὰ τὴν προϊκτερικὴν περίοδον ἡ φύσις τῆς νόσου δὲν δύναται νὰ διαγνωσθῇ, εἰ μὴ προκειμένου περὶ αἱμορραγικῆς σπειροχαιτιάσεως ἐν καιρῷ ἐπιδημίας. Κατὰ τὴν ἰκτερικὴν περίοδον ἡ σύγχυσις τοῦ καταρροϊκοῦ ἢ καλοήθους ἰκτέρου δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ μετὰ τῶν παροδικῶν ἰκτέρων, οἵτινες παρατηροῦνται ἐπὶ χολολιθιάσεως ἢ χρονίας χολοκυστίτιδος μὴ λιθιασικῆς. Ὅταν ὁ καταρροϊκὸς ἴκτερος παρατείνεται τοῦ συνήθους, δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἴκτερος ἐκ μηχανικῆς ἐμφράξεως (ἐκ λίθου ἢ ἐκ νεοπλάσματος τῆς κεφαλῆς τοῦ παγκρέατος). Δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἁπλοῦς καταρροϊκὸς ὁ ἴκτερος ὁ ἐμφανιζόμενος κατὰ τὴν περίοδον παροξύνσεως ἡπατίτιδος ἐπὶ ἀσθενοῦς πάσχοντος ἐκ κιρρώσεως τοῦ ἥπατος, ὁπότε ἐρευνῶμεν διὰ τὰ λοιπὰ συμπτώματα τῆς κιρρώσεως πρὸς διευκόλυνσιν τῆς διαγνώσεως. Ἐπὶ κακοήθους ἰκτέρου δυνατὸν νὰ πρόκειται περὶ λοιμώξεως ἐπιπλακείσης ἁπλῶς ὑπὸ ἰκτέρου (πνευμονία, ἐπιλόχειος σηψαιμία).

Θεραπεία. Ἐπὶ μακρὸν ἡ θεραπεία τῶν λοιμωδῶν καὶ τῶν τοξικῶν ἰκτέρων ἦτο καθαρῶς συμπτωματική. Τὴν σήμερον αὕτη διακρίνεται εἰς αἰτιολογικήν, προφυλακτικὴν καὶ συμπτωματικήν. Ὁ συφιλιδικὸς ἴκτερος ἀποτελεῖ τὸν τύπον τῶν ἰκτέρων, κατὰ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἐφαρμόζηται αἰτιολογικὴ θεραπεία (βλ. *ἧπαρ* καὶ *σύφιλις* τοῦ ἥπατος). Ὁμοίως αἰτιολογικὴ θεραπεία ἐφαρμόζεται ἐπὶ φυματιάσεως τοῦ ἥπατος καὶ ἐπὶ οἰνοπνευματιάσεως. Ἡ προφυλακτικὴ θεραπεία ἀποβλέπει συνήθως εἰς τὴν *ἰκτεροαιμορραγικὴν σπειροχαιτίασιν*.

Συμπτωματικῶς ἡ θεραπεία τῶν ἰκτέρων ἀποβλέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἀπεκκρίσεως τῆς χολῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς ἀθροίσεως τοξικῶν οὐσιῶν ἐντὸς τῶν ἐντέρων. Ἐπὶ καταρροϊκοῦ καὶ λοιμώδους ἰκτέρου συνιστᾶται ἡ διὰ γάλακτος δίαιτα καὶ ἰδίως ὁσάκις πρὸς τὸν ἴκτερον συνδυάζεται ἡ λευκωματουρία. Εἶναι προτιμότερον νὰ χορηγῆται γάλα ἀποβεβουτυρωμένον, διότι τὸ πάσχον ἧπαρ δὲν ἀνέχεται καλῶς τὰς λιπαρὰς οὐσίας· ἡ προσθήκη εἰς τὸ γάλα ἀλκαλικοῦ τινος ὕδατος καθιστᾷ αὐτὸ εὐανεκτότερον. Ἐπιτρέπεται ὡσαύτως ἡ χορήγησις γιαουρτίου. Ἐν τούτοις ἡ διὰ γάλακτος δίαιτα δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἐνίοτε καὶ προκαλεῖ διάρροιαν, ἐντερικὰς ζυμώσεις, μετεωρισμὸν ἢ τοὐναντίον ἐπίμονον δυσκοιλιότητα· ἐπὶ πλέον δὲ θεωρεῖται ἀνεπαρκὴς ἀπὸ θρεπτικῆς ἀπόψεως. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ διὰ γάλακτος δίαιτα ἐνδείκνυται κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς νόσου, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παρατείνηται αὕτη ἐπὶ μακρόν· ὁ δὲ παλαιὸς κανών, καθ' ὃν ὁ πάσχων ἐξηκολούθει τὴν δίαιταν ταύτην μέχρι τελείας ἐξαφανίσεως τοῦ ἰκτέρου, εἶναι ὑπερβολικός. Εὐθὺς ὡς ἡ ὄρεξις τοῦ πάσχοντος ἐπανέλθῃ (τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει λίαν συντόμως) πρὶν εἰσέτι ὑποχωρήσῃ ὁ ἴκτερος, καλὸν εἶναι νὰ χορηγῆται ἡ φυτογαλακτικὴ δίαιτα. Κατ' αὐτὴν τὸ ποσὸν τοῦ γάλακτος κανονίζεται ἀναλόγως τῆς ἀνοχῆς τοῦ ἐντέρου, ἐπὶ πλέον δὲ χορηγοῦνται ῥοφήματα ἐκ χόρτων, ζυμαρικά, γεώμηλα βεβρασμένα, ὄρυζα καὶ κομπόστα. Τὸ σάκχαρον διευκολύνει τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἡπατικῶν κυττάρων καὶ τονώνει τὴν λειτουργικότητα αὐτῶν· ὡς ἐκ τούτου ὠφέλιμος εἶναι ἡ χορήγησις τροφῶν ἀφθονούντων εἰς ὑδατάνθρακας. Τὸ σάκχαρον χορηγεῖται καὶ δι' ὑποκλυσμῶν σακχαρούχων (45 γρμ. σακχάρου ἐντὸς 1000 γρ. ὕδατος), οἵτινες εἶναι οὐ μόνον θρεπτικοὶ ἀλλὰ καὶ διουρητικοί. Ὁ Josué καὶ ὁ Chevalier συνιστῶσι πολὺ ἐλευθεριωτέραν δίαιταν, χορηγοῦντες ἀρκετὰ πρωΐμως τὸ κρέας (κατὰ προτίμησιν ὠμὸν) εὐθὺς ὡς ἀρχίσῃ ἐπανερχομένη ἡ ὄρεξις τοῦ πάσχοντος.

Ἐκ τῶν φαρμάκων χρησιμοποιοῦνται τὰ καλούμενα χολαγωγὰ καὶ τὰ θεωρούμενα ὡς ἀντισηπτικὰ τῶν χοληφόρων ἀγγείων. Ὁ καλομέλας ἀναγράφεται συνήθως εἰς δόσιν καθαρτικὴν ἢ εἰς μικρὰς δόσεις (0,02—0,03), καθημερινῶς ἐπαναλαμβανομένας κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Hanot. Τὸ φάρμακον τοῦτο φαίνεται ἐπιδρῶν ὡς διεγερτικὸν τῆς χολικῆς ἀπεκκρίσεως καὶ ὡς ἀντισηπτικὸν τῶν ἐντέρων· τινὲς προτιμῶσιν ἀντ' αὐτοῦ ἁλατοῦχόν τι καθαρτικὸν καὶ ἰδίως τὸ θειικὸν νάτριον. Τὸ ἐκχύλισμα τῆς χολῆς διεγείρει τὰς περισταλτικὰς κινήσεις τῶν ἐντέρων, πιθανῶς δὲ καὶ τὴν χολικὴν ἔκκρισιν. Τὸ ἰτεϋλικὸν νάτριον, τὸ σαλόλιον, τὸ βενζοϊκὸν νάτριον καὶ ἰδίως ἡ οὐροτροπίνη εἰς δόσιν 1 γρ. 50 ἡμερησίως ἐπιδρῶσιν ὡς ἀντισηπτικὰ καὶ χολαγωγά. Τὰ ἀλκαλικὰ ὕδατα, ἰδίως τὸ ὕδωρ Vichy, κατὰ μικρὰς ποσότητας λαμβανόμενα, χλιαρὰ καὶ μακρὰν τῶν γευμάτων, εἶναι ἄριστα διεγερτικὰ τοῦ ἥπατος, ὠφέλιμα δὲ ἰδίως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς νόσου.

Ἡ ἡπατικὴ ὀποθεραπεία (ἰδίως δι' ὑποδορίων ἐνέσεων ὑδατωδῶν ἐκχυλισμάτων νωπῶν) ἔχει ὡσαύτως εὐνοϊκὴν διεγερτικὴν ἐπίδρασιν. Ἀνάγκη ὡσαύτως νὰ ὑπάρχωσι τακτικαὶ κενώσεις· πρὸς τοῦτο χρησιμοποιοῦνται εἴτε ὁ καλομέλας, εἴτε τὸ θειικὸν νάτριον εἰς μικρὰς δόσεις, εἴτε φυτικὰ ὑπακτικά, ὡς ἡ ποδοφυλίνη, ἡ εὐωνυμίνη κτλ. Ἡ ἀπολύμανσις τοῦ ἐντέρου ἐπιδιώκεται εἴτε διὰ καλλιεργιῶν γαλακτικῶν βακίλλων (lactéol), εἴτε διὰ τῶν καλουμένων ἐντερικῶν ἀντισηπτικῶν (ἀκοδόλης, βενζοναφθόλης, βιτόλης)· ὡσαύτως ὁ φυτικὸς ἄνθραξ εἶναι λίαν ὠφέλιμος ἐπὶ ἐντερικῶν ζυμώσεων. Τὰ ψυχρὰ κλύσματα συνεστήθησαν ἀπὸ τοῦ 1877 ὑπὸ τοῦ Krull, διὰ ποσότητος ὕδατος 1500 — 2000 γρ. θερμοκρασίας 12°—15°· τὰ κλύσματα ταῦτα διεγείρουν ἐντονώτατα τὰς περισταλτικὰς κινήσεις τοῦ ἐντέρου, διευκολύνοντα τὴν τελείαν κένωσιν αὐτοῦ· ἐπὶ πλέον δὲ ἔχουσι σαφῆ διουρητικὴν ἐνέργειαν. Ὁ δωδεκαδακτυλικὸς καθετηρισμὸς (χολικὴ διασωλήνωσις) παρέσχεν ἄριστα ἀποτελέσματα ἐπὶ καταρροϊκοῦ ἰκτέρου, ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως αὐτοῦ εἶναι ἀρκούντως δυσχερὴς καὶ ἀπαιτεῖ εἰδικὴν πεῖραν.

Ὁ παρακολουθῶν τὸν ἴκτερον κνησμὸς εἶναι πολλάκις ἐντονώτατος καὶ ἀφόρητος ἐνίοτε, ἐπιβάλλων ἰδιαιτέραν θεραπείαν πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ πάσχοντος· πρὸς καταπραΰνσιν τούτου συνιστῶνται τὰ θερμὰ λουτρὰ καὶ αἱ ἐπιπάσεις διὰ πυριτικοῦ μαγνησίου (talc)· πρὸς δὲ ἐπαλείψεις δι' ὄξους ἠραιωμένου, ἢ γλυκερινούχου ἀμύλου μετὰ $^1/_{30}$ τρυγικοῦ ὀξέος, ὡς καὶ αἱ ἐνέσεις ὑδροχλωρικῆς πιλοκαρπίνης (0.005—0.010). Συνιστῶνται ὡσαύτως τὸ ἐκχύλισμα τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος καὶ ἡ ὀσφυονωτιαία παρακέντησις.

Διὰ τὰς νεφρικὰς ἀλλοιώσεις ἐπὶ βαρέος ἰκτέρου συνιστᾶται αὐστηρὰ δίαιτα διὰ γάλακτος μόνον καὶ ζωμοῦ χόρτων ἀνάλου· αἱ ἀφαιμάξεις δι' αἱματηρῶν σικυῶν εἰς τὴν ὀσφυϊκὴν χώραν ἢ καθολικὴ ἀφαίμαξις ἐπὶ οὐραιμίας· πρὸς δὲ χορηγοῦνται διουρητικά: ὕδωρ μετὰ γαλακτοσακχάρου, σακχαροῦχος ὀρὸς στάγδην παρεχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀπευθυσμένου, ὡς καὶ ἡ θεοβρωμίνη. Ἐπὶ βαρείας λοιμώξεως συνιστῶμεν τὰ χλιαρὰ καθολικὰ λουτρὰ (θερμ. 30°—32°)· ἐπὶ νευρικῶν συμπτωμάτων τὰς ὑγρὰς περιτυλίξεις, τὴν στρυχνίνην, τὸ καφουροῦχον ἔλαιον, τὴν καφεΐνην, τὴν ἀδρεναλίνην· σπανίως δὲ προσφεύγομεν εἰς τὰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις τῶν κολλοειδῶν μετάλλων καὶ τὴν ὀροθεραπείαν. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν νεφρικῶν συμπτωμάτων παρέχομεν τὰς ἀζωτούχους τροφάς, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπωμεν τὴν γαλακτικὴν δίαιταν· καὶ κατὰ τὴν ἀναρρωτικὴν περίοδον χορηγοῦμεν τὰ γλυκερινοφωσφορικὰ ἅλατα, τὴν στρυχνίνην, ἢ καὶ τὸ ἀρσενικὸν μετὰ περισκέψεως. Ἐπιτηροῦμεν δ' ἐπὶ μῆνας τὴν διατροφὴν τοῦ παθόντος, ἀπαγορεύοντες πᾶσαν τροφὴν ἢ ποτὸν δυνάμενον νὰ ἐπηρεάσῃ ἐπιβλαβῶς τὸ ἧπαρ.

Γ') ***Ἴκτεροι αἱμολυτικοί.*** Οὗτοι ὀφείλονται εἰς ὑπέρμετρον καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, εἰς τὴν ὑπερμόλυνσιν δηλαδή, ἐξηγούμενοι ὡς ἐκ τῆς ὑφισταμένης σχέσεως μεταξὺ τῆς χρωστικῆς τοῦ αἵματος (αἱμοσφαιρίνης) καὶ τῆς χολοχρωστικῆς. Ὅθεν οἱ ἴκτεροι οὗτοι εἶναι αἱματικῆς προελεύσεως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἡπατοχολικοὺς τοιούτους. Ὅταν τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ ἰσοτονικοῦ πρὸς τὸν ὀρὸν τοῦ αἵματος διαλύματος, δὲν ὑφίστανται ἀλλοίωσίν τινα· ἐνῷ ὅταν τὸ διάλυμα εἶναι ὑποτονικόν, ἀφίνουσι νὰ διαφύγῃ ἡ αἱμοσφαιρίνη αὐτῶν, πάσχουσι δηλαδὴ τὴν *αἱμολυσίαν* (βλ. λ.).

Φυσιολογικῶς ἡ αἱμολυσία ἐπέρχεται, ὅταν τὰ αἱμοσφαίρια τεθῶσιν εἰς ὑποτονικὸν διάλυμα πυκνότητος 4,2—4,6%· ἀποβαίνει δ' αὕτη τελεία, ὅταν τὸ διάλυμα κατέλθῃ εἰς πυκνότητα 3.2‰. Κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἰκτέρων, ἡ ἀντίστασις τῶν αἱμοσφαιρίων εἰς τὰ ὑποτονικὰ διαλύματα εἶναι ἠλαττωμένη, τὰ δὲ αἱμοσφαίρια πάσχουσιν αἱμολυσίαν καὶ διὰ πυκνοτέρων διαλυμάτων, ἤτοι 5,2—6.6‰. Ἡ τοιαύτη ἐλάττωσις τῆς ἀντιστάσεως τῶν αἱμοσφαιρίων ἐλέγχεται διὰ διαφόρων πειραματικῶν ἐξετάσεων.

Εἰς τὸν αἱμολυτικὸν ἴκτερον ἡ παρατηρουμένη ἀναιμία διαφέρει ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον, παρατηροῦνται δὲ πραγματικαὶ κρίσεις καταστροφῆς ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὰς περιόδους παροξύνσεως τοῦ ἰκτέρου. Εἰς τὰς κρίσεις ταύτας ἡ ποσότης τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων δύναται νὰ κατέλθῃ εἰς 1.000.000 ἢ καὶ 850.000, ἡ δὲ αἱμοσφαιρικὴ ἀξία αὐτῶν εἶναι φυσιολογικὴ ἢ ηὐξημένη. Ὑπάρχει σαφὴς μυελοειδὴς ἀντίδρασις ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἐν τῷ αἵματι παρουσίας πολλῶν ἐμπυρήνων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Παρατηρεῖται ὡσαύτως πολυχρωματοφιλία, ἀνισοκυτταρωσία καὶ ποικιλοκυτταρωσία, πολλάκις δὲ καὶ λευκοκυτταρωσία. Ὁ αἱμολυτικὸς τύπος διαφέρει, ὅταν ὁ ἴκτερος τείνῃ νὰ σταθεροποιηθῇ, πλὴν τῶν ὀξειῶν φάσεων· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων εὑρίσκεται μικρόν τι ἠλαττωμένος, μέχρι 4.000.000 καὶ πλέον· παραμένουσιν ὅμως μερικὰ μυελοκύτταρα καί τινα ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, καθὼς καὶ ἀνισοκυττάρωσις. Ἡ σχετικὴ αὕτη ἰσορροπία ὀφείλεται οὐχὶ τόσον εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς καταστροφῆς, ὅσον εἰς τὴν ἀντιστάθμισιν αὐτῆς δι' ὑπερπαραγωγῆς ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων.

Εἰς τὸ αἷμα ὑφίστανται φυσιολογικῶς σπανιώτατα κοκκιώδη αἱμοσφαίρια (περίπου 1: 100—1: 400). Εἰς τοὺς αἱμολυτικοὺς ὅμως ἰκτέρους εὑρίσκονται συχνάκις 15—20 %, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι 60 %. Ὁ Widal, ὁ Abrami καὶ ὁ Brulé ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «αὐτοσυγκολλητῖναι τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων» περιγράφουσι τὴν ἰδιότητα τοῦ ὀροῦ τοῦ αἵματος τοῦ πάσχοντος, ὅπως συγκολλᾷ τὰ ἴδια αὐτοῦ αἱμοσφαίρια. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται κατὰ τοὺς ἐπικτήτους αἱμολυτικοὺς ἰκτέρους, ἐλλείπει ὅμως κατὰ τοὺς συγγενεῖς τοιούτους. Ὁ Chauffard καὶ ὁ Troisier, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ αἱμολυσινικοῦ ἰκτέρου περιέγραψαν ποικιλίαν αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου, καθ' ὃν δὲν εἶναι ἠλαττωμένη ἡ ἀντίστασιν τῶν αἱμοσφαιρίων, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶναι ηὐξημένη ἡ αἱμολυτικὴ δύναμις τοῦ ὀροῦ. Ἡ θέρμανσις τοῦ ὀροῦ εἰς 60° καταστρέφει τὰς αἱμολυτικὰς ταύτας ἰδιότητας, αἵτινες ὅμως ἀναφαίνονται ἐκ νέου, ὅταν εἰς τὸν ὀρὸν προστεθῇ συμπλήρωμα, λ. χ. ποσότης τις οἱουδήποτε προσφάτου ὀροῦ. Οἱ ἐξ αἱμολυσινῶν ἴκτεροι οὗτοι εἶναι λίαν σπάνιοι, κλινικῶς δ' οὐδόλως διαφέρουσι τῶν ὀφειλομένων εἰς ἐλάττωσιν τῆς αἱμοσφαιρικῆς ἀντιστάσεως. Δὲν ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων ἀλλοιώσεων τοῦ αἵματος. Οὕτω λ. χ. μεγάλη ἐλάττωσις τῆς αἱμοσφαιρικῆς ἀντοχῆς δὲν προϋποθέτει ἀναλόγως μεγάλην ἀναιμίαν, καὶ ἀντιστρόφως. Οἱ αἱμολυτικοὶ ἴκτεροι διακρίνονται εἰς συγγενεῖς καὶ ἐπικτήτους· ἐπὶ πλέον δὲ ἰδιαιτέρως ἐξετάζεται ὁ αἱμολυτικὸς ἴκτερος τοῦ ἀρτιγεννήτου βρέφους.

α') Συγγενὴς αἱμολυτικὸς ἴκτερος (ἢ ἴκτερος αἱμολυτικὸς τοῦ τύπου Minkowski - Chauffard). Οὗτος ἐμφανίζεται ὡς κλινικὴ ὀντότης· οἱ πάσχοντες εἶναι ἰκτερικοὶ καὶ παραμένουσι τοιοῦτοι ἐφ' ὅρου ζωῆς, ὄντες μᾶλλον ἰκτερικοὶ ἢ ἀσθενεῖς, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Chauffard.

Αἰτιολογία. Ἡ πάθησις εἶναι συγγενὴς καὶ οἰκογενειακή· ἐκδηλοῦται δὲ ἀπὸ μικροτάτης ἡλικίας· οἱ περὶ τὸν πάσχοντα ἐνθυμοῦνται, ὅτι οὗτος εἶχε πάντοτε ἰδιάζουσαν χροιὰν τοῦ δέρματος· συχνάκις ὅμως ἡ ἰκτερικὴ χροιὰ ἐκδηλοῦται βραδύτερον περὶ τὸ 8ον ἢ 10ον ἔτος τῆς ἡλικίας· πιθανῶς κατὰ τὰ προγενέστερα ἔτη ὁ ἴκτερος, ἐλαφρότατος ὤν, παρέρχεται ἀπαρατήρητος, ἐμφανισθεὶς ὅμως τείνει ὅπως αὐξηθῇ μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ὁ συγγενὴς αἱμολυτικὸς ἴκτερος εἶναι οἰκογενειακὸς καὶ κληρονομικός· πολλάκις πλείονα

Digitized by Google

μέλη τῆς οἰκογενείας πάσχουσιν ἐκ τούτου, προσβαλλόμενα ἐνίοτε διαδοχικῶς, τὰ μὲν εὐθὺς ἀπὸ τῆς γεννήσεως, τὰ δὲ βραδύτερον· ἡ κληρονομικότης διαρκεῖ ἐπί τινας γενεάς, ἀλλὰ δὲν προσβάλλει πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἡ κληρονομικὴ σύφιλις θεωρεῖται ἐνίοτε ὡς αἴτιον τῆς παθήσεως, πιθανώτατα δὲ καὶ ἡ φυματίασις.

Συμπτώματα. Ὁ ἴκτερος εἶναι τὸ κύριον κλινικὸν σύμπτωμα, ἐμφανὴς ἐπί τε τῶν βλεννογόνων καὶ ἐπὶ τοῦ δέρματος, ποικίλλων ἀπὸ τῆς ἀνοικτῆς κιτρίνης χροιᾶς μέχρι τῆς κιτρινοφαίου. Εἰς τὸν αὐτὸν πάσχοντα ὁ ἴκτερος εἶναι σταθερός, ἐμφανίζων παροξύνσεις παροδικάς, οὐδέποτε ὅμως ὑποχωρῶν, ἐλάχιστα ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τῶν γαστρεντερικῶν διαταραχῶν καὶ τῶν περὶ τὰς τροφὰς καταχρήσεων, ἐπηρεάζεται ὅμως μεγάλως ὑπὸ τῶν συγκινήσεων καὶ τῶν φυσικῶν κόπων, ἐνῷ ἡ ἀνάπαυσις ἐπιφέρει βελτίωσιν τούτου. Τὰ οὖρα εἶναι ἠλαττωμένα καὶ ἐρυθρωπά, περιέχοντα ἐλαχίστην μόνον χολερυθρίνην κατὰ τοὺς παροδικοὺς παροξυσμούς, ἐνῷ περιέχουσιν ἄφθονον οὐροχολίνην· δὲν περιέχουσι χολικὰ ἅλατα (ἡ ἀντίδρασις τοῦ Hay εἶναι ἀρνητική), δὲν παρατηροῦνται συμπτώματα ὀφειλόμενα εἰς τὴν τοξικότητα τῶν χολικῶν ἁλάτων, ἤτοι βραδυκαρδία καὶ κνησμός. Ἡ χολοστεαρίνη δὲν κατακρατεῖται εἰς τὸ αἷμα· οὐδέποτε ἐμφανίζεται ξανθέλασμα παρὰ τὴν ἀτέρμονα πορείαν τῶν ἰκτέρων, ἐνῷ εἰς τὸ αἷμα ἐνυπάρχει οὐροχολίνη καὶ σημαντικὸν ποσὸν χολερυθρίνης. Τὰ κόπρανα εἶναι κεχρωσμένα. Ἐλαφρὰ εἶναι τὰ συμπτώματα τῆς ἀναιμίας (ὠχρότης, ἐξάντλησις, κλπ.), μὴ παρακωλύοντα τὸν πάσχοντα ἀπὸ τὰς συνήθεις αὐτοῦ ἀσχολίας. Τὸ ἧπαρ εἶναι φυσιολογικόν, δυνατὸν ὅμως νὰ διογκωθῇ κατὰ τὰς περιόδους τῆς παροξύνσεως καὶ νὰ ᾖ εὐαίσθητον εἰς τὴν ψηλάφησιν. Συχνάκις παρατηροῦνται ἀλγειναὶ κρίσεις πρὸς τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον, παρόμοιαι τῷ κολικῷ τοῦ ἥπατος, αἵτινες συσκοτίζουσι τὴν διάγνωσιν, προκαλούμεναι εἴτε ἐξ ὑπερκοπώσεως εἴτε ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς νόσου. Ἐντὸς τῆς χοληδόχου κύστεως εὑρίσκονται πολλάκις λίθοι ἐσχηματισμένοι ἀποκλειστικῶς ἐκ χολερυθρινικοῦ ἀσβεστίου. Ἡ μεγαλοσπληνία εἶναι τὸ χαρακτηριστικότερον σύμπτωμα τοῦ συγγενοῦς αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου· ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς σπανίως ἐλλείπει, εἶναι δὲ σημαντικὴ πολλάκις, ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ εἰλεακοῦ βόθρου προκαλοῦσα παραμόρφωσιν τῆς κοιλίας. Ἡ νόσος διαρκεῖ ἐφ' ὅρου ζωῆς, μὴ ἐνοχλοῦσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν πάσχοντα, εἰμὴ παροδικῶς κατὰ τὰς στιγμὰς τῶν παροξυσμῶν, ὁ δὲ πάσχων θνήσκει ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς νόσου πολλάκις εἰς προκεχωρηκυῖαν ἡλικίαν.

β) Ἐπίκτητος αἱμολυτικὸς ἴκτερος. Οὗτος διαφέρει τοῦ συγγενοῦς αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου· δὲν εἶναι οὔτε οἰκογενειακὸς οὔτε συγγενής, ἀρχόμενος αἰφνιδίως εἰς τὸν ἐνήλικον καὶ οὐδεμίαν ἔχων σχέσιν πρὸς τὴν κληρονομικότητα. Οὗτος δυνατὸν νὰ εἶναι πρωτοπαθής, ἐμφανιζόμενος ἄνευ παθολογικῆς καταστάσεως δικαιολογούσης αὐτόν· εἶναι συχνότερος εἰς τὰς γυναῖκας καὶ δὴ τὰς νέας, συχνότερος ἐπὶ μικροσώμων ἢ ἐπὶ φερόντων διάφορα στίγματα ἐκφυλισμοῦ· ἡ κύησις πιθανῶς διευκολύνει τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ. Ἄλλοτε εἶναι δευτεροπαθής, ἐκδηλούμενος κατὰ τὴν πορείαν ἄλλων παθήσεων λοιμωδῶν, δηλητηριάσεων (δι' ἀρρενοπτερίδος λ. χ., ναφθαλίνης, ἀνιλίνης, ναφθόλης β, μυκήτων, δηγμάτων ἐχίδνης, χλωροφορμίου, κλπ.). Οὗτος παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἀναιμιῶν τινων ἐξ αἱμορραγιῶν διαφόρου φύσεως, ἐκ παρασίτων, ἐκ καρκίνου, ἐκ κιρρώσεως, ἐκ κακοήθων ἀναιμιῶν κλπ.

Συμπτώματα. Ὁ πρωτοπαθὴς αἱμολυτικὸς ἐπίκτητος ἴκτερος ἐμφανίζεται αἰφνιδίως ὡς καλοήθης ἴκτερος λοιμώδης· εἶναι διάφορος τὴν ἔντασιν, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἔχων χαρακτηριστικὴν τὴν ἀστάθειαν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σταθερότητα τοῦ συγγενοῦς αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου. Τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας ἔχει καὶ ἡ ἀναιμία, ὑποκειμένη ὡς καὶ ὁ ἴκτερος εἰς παροξύνσεις μετ' ἐπιτάσεως ὅλων τῶν συνήθων συμπτωμάτων τῆς ἀναιμίας (κεφαλαλγία, ἴλιγγος, ὠχρότης κλπ.). Παρατηροῦνται πολλάκις καὶ κυστικαὶ κρίσεις ἀνάλογοι ταῖς τοῦ συγγενοῦς αἱμολυτικοῦ ἰκτέρου· ἡ ὑπερτροφεία ὅμως τοῦ σπληνὸς εἶναι πολὺ μικροτέρα. Οἱ παροξυσμοὶ τῆς νήσου παρακολουθοῦνται συχνάκις ὑπὸ πυρετοῦ κυμαινομένου μεταξὺ 38° καὶ 39°. Ἡ πορεία διαφέρει ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ἀπὸ ἑβδομάδων μέχρις ἐτῶν τινων· δι' ὃ διακρίνονται ὀξεῖαι καὶ χρόνιαι μορφαί. Ἡ ἴασις εἶναι ἡ συνήθης ἔκβασις τῶν ἰκτέρων τούτων, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ ὁ θάνατος.

Θεραπεία. Ἐπὶ γνώσεως αἰτιολογίας ἡ θεραπεία δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ βελτίωσιν ἢ καὶ τὴν ἴασιν τοῦ ἰκτέρου. Οὕτω π. χ. ἡ κινίνη διὰ τὴν ελειοσίαν, ἡ ἀντισυφιλιδικὴ θεραπεία διὰ τὴν σύφιλιδα, τὰ ἀνθελμινθικὰ διὰ τὰ ἐντερικὰ παράσιτα, δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἴασιν τοῦ ἰκτέρου, ἐφ' ὅσον οὗτος ὀφείλεται εἰς τὰς παθήσεις ταύτας. Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων ἡ αἰτιολογία παραμένει ἄγνωστος, ὁπότε ἡ θεραπεία εἶναι συμπτωματική. Ὁ πάσχων δέον νὰ παραμένῃ ἐν ἠρεμίᾳ κλινήρης, κατὰ τὸν ἐπίκτητον ἴκτερον· χορηγεῖται ἀποτελεσματικῶς ὁ σίδηρος· τὰ ἀρσενικοῦχα καὶ ἡ ὀποθεραπεία (διὰ μυελικῶν ἐκχυλισμάτων ἢ αἱματοποιητικῶν ὀρῶν) ἀσθενῆ παρέχουσιν ἀποτελέσματα, ὡς καὶ αἱ πρὸς τόνωσιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων χρησιμοποιηθεῖσαι διάφοροι φαρμακευτικαὶ οὐσίαι (χλωριοῦχον ἀσβέστιον, χολοστεαρίνη, κλπ.). Ἡ σπληνεκτομία συνιστᾶται κατὰ τῶν συγγενῶν ἢ ἐπικτήτων αἱμολυτικῶν ἰκτέρων, ἀποδίδουσα καλὰ ἀποτελέσματα διὰ τῆς βελτιώσεως ἢ καὶ τῆς τελείας θεραπείας τοῦ ἰκτέρου· εἶναι ὅμως λίαν σοβαρὰ ἐγχείρησις, παρέχουσα θνητότητα 10 %. Ἐφαρμόζεται καὶ ἡ ἀκτινοθεραπεία ἐπὶ τοῦ σπληνός, ἐπιφέρουσα σημαντικὴν καὶ σταθερὰν βελτίωσιν. Μ. Ν. ΚΑΪΡΗΣ

— *[Παιδιατρ.]* Ὁ *ἰδιοπαθὴς ἴκτερος νεογνῶν* εἶναι ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς παθήσεως ταύτης, ἀλλὰ παρατηροῦνται εἰς τὰ νεογνὰ καὶ ἄλλοι ἴκτεροι, προκαλούμενοι οἱ μὲν ὑπὸ συγγενοῦς ἐμφράξεως τῶν χοληφόρων ὁδῶν, οἱ δὲ ὑπὸ λοιμώξεων καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ συφίλιδος. Ὁ ἰδιοπαθὴς ἴκτερος ὁ καλούμενος ἐπίσης *ἁπλοῦς* ἢ *καλοήθης* ἢ *κοινὸς ἴκτερος*, ὅστις, κατὰ τὸν Rocaz, θὰ ἔδει να κληθῇ *φυσιολογικὸς ἴκτερος*, ἐμφανίζεται κατὰ διαφόρους στατιστικὰς εἰς τὰ 80 % τῶν νεογνῶν. Παρετηρήθη ἐπίσης ὅτι ὁ ἴκτερος εἶναι συνηθέστερος καὶ ἐντονώτερος εἰς τὰ προώρως γεννηθέντα παιδιὰ καὶ εἰ: ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν ἐξησθενημένα. Κατὰ τὸν Farquar Murray, ἐπὶ 100 νεογνῶν μὲ βάρος:

ἀπὸ	1360—2170	γραμμαρίων	τὰ	100 %	ἔχουν	ἴκτερον
ἀπὸ	2170—2720	»	»	76 %	»	»
ἀπὸ	2720—3180	»	»	73 %	»	»
ἀπὸ	3180—3620	»	»	53 %	»	»
ἀπὸ	3620—4080	»	»	36 %	»	»

Εἶναι ἀκόμη ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ ἴκτερος τῶν νεογνῶν συναντᾶται συχνότερον εἴς τινας οἰκογενείας· οὕτω ὁ Bauzon ἐπὶ 7 τέκνων τῆς αὐτῆς οἰκογενείας εἶδε τὰ 6 νὰ ἔχουν ἴκτερον. Πρὸς τούτοις ὁ ἴκτερος παρατηρεῖται σχεδὸν συνεχῶς ἐπὶ τῶν παιδίων, τῶν ὁποίων ἡ μήτηρ εἶχε χλωροφορμηθῆ κατὰ τὸν τοκετὸν καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐξήχθησαν δι' ἐμβρυουλκοῦ ἢ ὑπέστησαν τὰς συνεπείας ἑνὸς δυσκόλου τοκετοῦ.

Ὁ ἰδιοπαθὴς ἴκτερος ἐμφανίζεται ὥρας τινὰς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου ἢ τὴν δευτέραν ἡμέραν, πολὺ σπανιώτερον (3% περίπου τῶν περιπτώσεων) κατὰ τὴν 3ην ἡμέραν καὶ σπανιώτατα (1% τῶν περιπτώσεων) τὴν 4ην ἡμέραν. Καθίσταται δὲ ἐντονώτερος ἐπὶ 2—3 ἡμέρας καὶ συνήθως ἐξαφανίζεται κατὰ τὴν 5ην ἢ 6ην ἡμέραν· ἐνίοτε ὅμως διαρκεῖ μέχρι 15 ἡμερῶν. Ἡ κιτρίνη χροιὰ ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἔπειτα καταλαμβάνει τὸ ἄνω μέρος τοῦ θώρακος καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὰ μέρη ταῦτα· συνηθέστερον ὅμως προχωρεῖ πρὸς τὴν κοιλίαν, τὴν ράχιν καὶ τὰ ἄκρα. Ὁ χρωματισμὸς τῶν ἐπιπεφυκότων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντονότητος τοῦ ἰκτέρου· εἰς τὰς ἐλαφρὰς μορφὰς ἡ κιτρίνη χροιὰ δὲν εἶναι καταφανής. Τὰ κόπρανα δὲν ἔχουν ἀποχρωματισθῆ, ἐνίοτε μάλιστα εἶναι καὶ χολώδη, ἡ δὲ ἀνάλυσις τῶν οὔρων ἔδωκε πολλάκις εἰς τοὺς διαφόρους ἐρευνητὰς ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἀναγνωρίζουν ὅτι τὰ οὖρα τῶν ἰκτεροπαθῶν νεογνῶν ἐμφανίζουν μόνον ἴχνη χολερυθρίνης (bilirubine), δι' ὃ καὶ ὁ ἰδιοπαθὴς ἴκτερος δέον νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἀχολουρικῶν ἰκτέρων. Σπανιωτάτη εἶναι ἐπίσης εἰς τὰ οὖρα ταῦτα ἡ ἐμφάνισις τῶν χολικῶν ἁλάτων. Σ. ΒΕΡΑΣ

— *[Κτην.]* Ὁ *ἴκτερος* παρὰ τοῖς ζῴοις χαρακτηρίζεται διὰ κιτρίνης χρώσεως τοῦ δέρματος καὶ τῶν καταφανῶν βλεννογόνων, ὀφειλομένης εἰς κυκλοφορίαν τῆς χολῆς ἐντὸς τοῦ αἵματος. Ὁ ἴκτερος δύναται νὰ προκληθῇ εἴτε ἐξ ὑπερπαραγωγῆς τῆς χολῆς (συμφόρησις τοῦ ἥπατος), εἴτε ἐξ ἐμποδίου (*ἴκτερος μηχανικός*), ὅπερ παρακωλύει τὴν ἔκχυσιν αὐτῆς εἰς τὰ ἔντερα (χολόλιθοι, ὄγκοι, παράσιτα κλπ.). Συνήθως οὗτος ὀφείλεται εἰς μολύνσεις διαφόρων μικροβίων (κολοβακτηρίδια, στρεπτόκοκκοι, σταφυλόκοκκοι), τὰ ὁποῖα ἀπὸ σαπρόφυτα μεταβάλλονται εἰς ἰκτερογενῆ εἰς περίπτωσιν φλογώσεως τῶν λεπτῶν ἐντέρων, τοῦ χολαγωγοῦ πόρου, τῆς χοληδόχου κύστεως ἢ τῶν χολαγωγῶν ἀγγείων (*ἴκτερος καταρροϊκός*). Εἰς ἄλλας ἀλλοιώσεως τῶν κυττάρων τοῦ ἥπατος (κίρρωσις ἢ λιπώδης ἐκφύλισις τοῦ ἥπατος) εἴτε ἐκ μικροβιακῶν τοξινῶν εἴτε ἐκ διαφόρων δηλητηρίων μεταλλικῶν (φωσφόρου, ἀρσενικοῦ), φυτικῶν (ἐκχύλισμα ἀρρενοπτέριδος, κροτωνέλαιον) ἢ ἠλλοιωμένων τροφῶν. Ὡσαύτως ἴκτερος παρατηρεῖται εἰς περίπτωσιν καταστροφῆς μεγάλου ἀριθμοῦ αἱμοσφαιρίων (ἴκτερος αἱμοφαιόχρους, αἱμολυτικὸς κλπ.), ὡς εἰς περίπτωσιν πυροπλασμιάσεως, ἐσωτερικῶν αἱμορραγιῶν, ἐγκαυμάτων κτλ.

Ἧττον σοβαρὸς εἰς τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, τὴν αἶγα καὶ τὸν χοῖρον, ὁ ἴκτερος παρουσιάζει σχετικὴν σοβαρότητα εἰς τὸν ἵππον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν κύνα. Εἰς τὰ νεογέννητα ὁ ἴκτερος εἶναι ἐξαιρετικὰ σοβαρός, ὡς προερχόμενος ἐξ ὀμφαλικῆς μολύνσεως.

Ἵππος. Εἰς τὸν ἵππον ὁ ἴκτερος προκαλεῖται ἐκ μικροβιακῆς μολύνσεως τοῦ χολαγωγοῦ συστήματος μετ' ἀποφράξεως τοῦ ἐκφορητικοῦ πόρου τοῦ Vater. Ὁ καταρροϊκὸς οὗτος ἴκτερος εἶνοεῖται ἐκ ψύξεων, καιρικῶν μεταβολῶν, χολολίθων, ὄγκων, ὡς καὶ ἐκ πνευμονικῶν ἢ καρδιακῶν παθήσεων. Τὰ συμπτώματα ἐκδηλοῦνται διὰ γαστροεντερικῶν διαταραχῶν, ἀνορεξίας, λύπης, ἀτροθυμίας εἰς τὴν ἐργασίαν. Τὸ στόμα εἶναι ξηρὸν καὶ θερμόν. Ἡ θερμοκρασία ἐλαφρῶς ὑψωμένη κατ' ἀρχάς, πίπτει κάτωθεν τῆς κανονικῆς μετὰ τὴν κιτρίνην χρῶσιν τῶν βλεννογόνων (ἐπιπεφυκότος). Τὰ οὖρα εἶναι ἐπικεχρωσμένα. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐξαφανίζονται καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως ἀφθόνου πολυουρίας. Ἐνίοτε εἰς σοβαρωτέρας περιπτώσεις παρατηροῦνται καὶ κωλικοί, ἐπιστάξεις, διαταραχαὶ τῆς ὁράσεως ἢ καὶ διάρροια. Ἡ θεραπεία συνίσταται εἰς τὴν χορήγησιν χλωρᾶς νομῆς, δαυκίων, ροφημάτων ἐλαφρῶν μετὰ θειικοῦ νατρίου (100—150 γρ.) καὶ δισανθρακικοῦ νατρίου (20—25 γρ.), διουρητικῶν, ὡς καὶ καλομέλανος εἰς μικρὰς δόσεις (4—5 γρ. δι' ἡμέρας).

Κύων. Εἰς τὸν κύνα ὁ καταρροϊκὸς ἴκτερος παρουσιάζει μολυσματικὸν χαρακτῆρα καὶ συνυπάρχει μετὰ γαστροεντερίτιδος. Παρατηρεῖται συνήθως εἰς τὰ νεαρὰ ζῷα ἢ κύνας κυνηγίου καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον. Ὡσαύτως εἰς τὸν κύνα παρατηροῦνται ἴκτεροι ἐκ μεγάλης συγκινήσεως ἢ τρόμου. Εἰς τοὺς κυνηγετικοὺς κύνας ὁ ἴκτερος ὀφείλεται συνήθως εἰς πυροπλασμίασιν. Ἐκδηλοῦται κατ' ἀρχὰς διὰ διαταραχῶν τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, ἀνορεξίας, δίψης, δυσκοιλιότητος μετὰ χολώδους ἢ αἱμορραγικοῦ ἐμέτου. Ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται εἰς 39—40°, οἱ βλεννογόνοι εἰς τὰ λεπτὰ τοῦ σώματος μέρη χρώννυνται κιτρίνως, τὰ δὲ οὖρα εἶναι βαθέως κεχρωσμένα. Εἰς περίπτωσιν εὐνοϊκῆς ἐκβάσεως τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐξαφανίζονται, ἡ ὄρεξις ἐπανέρχεται καὶ τὸ ζῷον μετ' ἄφθονον πολυουρίαν ἐπανακτᾷ βαθμηδὸν τὴν ὑγείαν του ἢ ἀπεναντίας ἡ κιτρίνη χρῶσις τοῦ δέρματος καὶ τῶν βλεννογόνων ἐντείνεται, τὴν δυσκοιλιότητα διαδέχεται διάρροια φαιὰ ἢ μελανόχρους, ἡ θερμοκρασία κατέρχεται εἰς 36°, ὁ ἀσθενῶν ἐξαντλεῖται, πίπτει εἰς μαρασμὸν καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται.

Ἡ θεραπεία ἐπιτυγχάνεται συνήθως δι' αὐστηρᾶς διαίτης γαλακτοτροφίας καὶ καλομέλανος εἰς μικρὰς δόσεις (0,15—0,20γρ.), διὰ ψυχρῶν κλυσμάτων καὶ διὰ τονώσεως τῆς καρδίας διὰ καφουρᾶς. αἰθέρος, ἀρσενικικῆς στρυχνίνης.

Εἰς περίπτωσιν ἰκτέρου ἐκ πυροπλασμιάσεως συνιστᾶται ἡ διὰ τῶν παραγώγων τοῦ ἀρσενικοῦ *(κυανοῦ τῆς τολιδίνης)* θεραπεία. Β. ΧΑΤΖΗΟΛΟΣ

ἰκτερώδης (ὁ, ἡ), *—ες* (τό)· ὁ πάσχων ἴκτερον· ἰκτερικός· || ὁ τοῦ ἰκτέρου: «ἰκτερώδης πυρετός».

ἰκτηρία (ἡ) *[Θεατρ.]*. Ὁ ἱκετήριος κλάδος, ὃν ἐκράτουν ἐπὶ σκηνῆς οἱ διάφοροι ἱκέται. Τοὺς κλάδους αὐτοὺς δὲν τοὺς ἔφερον οἱ ἱκέται ἐπὶ κεφαλῆς δίκην στεφάνου, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ τοῦ «Οἰδίποδος Τυράννου» τοῦ Σοφοκλέους (στ. 3): «ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι», καθόσον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Σχολιαστής, τὸ ἐξεστεμμένοι ἐτέθη ἀντὶ τοῦ κεκοσμημένοι «εἰώθασι γὰρ τὸ στέφειν χρᾶσθαι ἀντὶ τοῦ κοσμεῖν» (βλ. καὶ λ. *ἱκετηρία*). Ν. Ι. Λ.

ἰκτιδίδαι (οἱ) (Mustelidae) *[Ζῳολ.]*. Οἰκογένεια θηλαστικῶν τοῦ ἀθροίσματος τῶν *ἁρπακτικῶν*. Τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης φέρουσι τὰ ἑξῆς γνωρίσματα: Σῶμα ἐπίμηκες, σκωληκοειδές, πόδας βραχεῖς τελευτῶντας εἰς πέντε δακτύλους, ἑνουμένους κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν τμῆμα ὑπὸ στεγανῆς μεμβράνης καὶ φέροντας εὐμεγέθεις, ἰσχυροὺς καὶ γαμψοὺς ὄνυχας. Ἡ οὐρὰ ἔχει μικρὸν μέγεθος. Τὸ δέρμα, κατὰ κανόνα, εἶναι παχὺ καὶ καλύπτεται ὑπὸ μεταξοειδῶν λεπτῶν τριχῶν. Εἶναι ζῷα σαρκοφάγα καὶ αἱμοχαρῆ, ἔχουσι μέγα θάρρος καὶ δὲν διστάζουσι νὰ ἐπιπέσωσι καὶ κατὰ πολὺ μεγαλυτέρων ἁρπακτικῶν. Τὸ αἴσθημα τῆς καταστροφῆς εἶναι τόσον ἀνεπτυγμένον εἰς αὐτά, ὥστε δὲν ἀρκοῦνται μόνον νὰ φονεύσουν τὰ ζῷα ἅτινα χρειάζονται διὰ τὴν τροφήν των, ἀλλ' ἀποπνίγουσι καὶ ὅσα ἄλλα δύνανται, ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κορέσουν τὰ αἱμοχαρῆ ἔνστικτά των. Βαδίζουν ἀθορύβως καὶ συγχρόνως κυρτώνουν ἐν σχήματι ἁψῖδος τὸ σῶμά των· λόγῳ δὲ τῆς ἰδιαζούσης κατασκευῆς αὐτῶν εἶναι ἐπιτηδειότατα εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἅλμα καὶ τὴν ἀναρρίχησιν. Συλλαμβανόμενα μικρὰ ἐξημεροῦνται μέν, ἀλλὰ δὲν ἀποβάλλουσι τὰ ἄγρια αὐτῶν ἔνστικτα. Πάντα τὰ ζῷα τῆς οἰκογενείας ταύτης καταδιώκονται ἀπηνῶς λόγῳ τοῦ πολυτιμοτάτου αὐτῶν δέρματος, ὅπερ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν σισυρῶν εἶναι γνωστὰ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα: *κουνάβι, σαμούρι, ἐρμίνα*, κτλ. Κυριώτερα γένη τῆς οἰκογενείας εἶναι ἡ *ἰκτίς*, ἡ *ὀζοϊκτίς*, κ τ.λ. Δ. Κ. Π.

Digitized by Google

ἰκτιθήριον (τό) (Ictitherium Wagner) */Παλαιοζωολ./* Γένος ἐκλειψάντων ζώων, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν *βιβερριδῶν σαρκοφάγων* θηλαστικῶν. Τὰ ζῷα ταῦτα εἶχον κρανίον στενὸν καὶ μακρόν. Λείψανα των ἀπολιθωμένα εὑρέθησαν ἐντὸς στρωμάτων τῆς κατωτέρας πλειοκαίνου σειρᾶς τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως τοῦ καινοζωϊκοῦ εἰς Μαράγαν, Λεμπερόν, Βεσσαραβίαν, Κίναν, Ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

Ἐν Ἑλλάδι λείψανα ἰκτιθηρίων καὶ δὴ τῶν εἰδῶν *ἰκτιθήριον robustum, ἰκτιθήριον hipparionum* καὶ *ἰκτιθήριον orbignyi* εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ὀστεοφόρων λατυποπαγῶν τοῦ Πικερμίου, Ἀχμὲτ - Ἀγᾶ καὶ Ἁλμυροποτάμου τῆς Εὐβοίας, ὡς καὶ εἰς τὴν Σάμον.

Συνώνυμα: *παλύαινα* (Palhyaena Gervais) καὶ *θαλασσικτὶς* (Thalassictis Nordmann). Γ. Κ. Γ.

Ἰκτῖνος. Ὁ περίφημος ἀρχιτέκτων τοῦ Παρθενῶνος τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ Τελεστηρίου τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ ἐν Βάσσαις τῆς Φιγαλείας ναοῦ τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος. Ἀλλὰ παρὰ τὴν φήμην του ταύτην ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας μετέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ. Οὕτως, ὁ Παυσανίας ὀλίγας λέξεις ἀφιερώνει παρεμπιπτόντως περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἀρχιτέκτονος, λέγων ὅτι ἦτο σύγχρονος τοῦ Περικλέους «καὶ Ἀθηναίοις τὸν Παρθενῶνα καλούμενον κατασκευάσας». Παρομοίως ἐκφράζεται καὶ ὁ Στράβων. Κατὰ ταῦτα, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἰκτῖνος ἔζησε πράγματι καὶ εἰργάσθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ἤτοι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ ὁ Πλούταρχος, συμφωνῶν ὅτι ὁ Ἰκτῖνος εἰργάσθη εἰς τὸν Παρθενῶνα ὡς μέγας ἀρχιτέκτων, μειώνει ὅμως οὗτος τὴν δόξαν τοῦ Ἰκτίνου προσθέτων: «τὸ μὲν γὰρ Ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἰκτῖνος». Τὸ χωρίον τοῦτο μὲ τὴν δευτερεύουσαν θέσιν τοῦ Ἰκτίνου καὶ ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐν Ἀκροπόλει ἐπιγραφὴ ἀποφάσεως τῆς βουλῆς, καθ' ἣν ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης ἀνετέθη εἰς τὸν Καλλικράτη, ἔδωσαν λαβὴν εἰς εἰκασίας καὶ συμπεράσματα μειωτικὰ τῆς δόξης τοῦ Ἰκτίνου, ὡς τοῦ ἀνωτέρου καλλιτεχνικοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἀναίρεσιν ὅμως τούτων ἔρχεται πρῶτον μὲν αὐτὸς οὗτος ὁ δοὺς τὴν ἀφορμὴν Πλούταρχος, ὅστις ἀλλαχοῦ ἀναφέρει ὅτι ὁ Καλλικράτης ἀνέλαβεν ὡς ἐργολάβος τὴν καθαρῶς τεχνικὴν ἐργασίαν τῆς κατασκευῆς τῶν μακρῶν τειχῶν, δεύτερον δέ, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, καὶ ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρό τινων ἐτῶν ἐπιγραφή, καθ' ἣν ὁ Καλλικράτης ἀνέλαβεν ὡς ἐργολάβος τὴν ἐπίσης τεχνικὴν καθαρῶς ἐργασίαν τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπομένει, ὅθεν, λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ Ἰκτῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Παρθενῶνος, ἐκτελεστὴς δὲ καὶ ἐφαρμοστὴς τῶν σχεδίων ἐκείνου ὁ Καλλικράτης. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Ἰκτῖνος ἦτο πράγματι μέγας καλλιτέχνης ἀρχιτέκτων, ἀντάξιος τῆς φήμης του, εἰκάζεται καὶ ἐκ τοῦ Βιτρουβίου, ὅστις ἀναφέρει τὸν Ἰκτῖνον καί τινα Κάρπιον ὡς τεχνικοὺς συγγραφεῖς, συγγράψαντας τὸν «ἐν Ἀθήναις δωρικὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς», καὶ ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Αὐσονίου ἀναφέροντος, ὅτι ὁ Ἰκτῖνος ὑπῆρξεν ὁ γλύπτης μιᾶς θαυμασίας γλαυκός.

Τὴν αὐτήν, ἐν τούτοις, προσπάθειαν, δύναταί τις εἰπεῖν, μειώσεως τῆς δόξης καὶ φήμης τοῦ Ἰκτίνου εὑρίσκομεν παρὰ τῷ ἰδίῳ Πλουτάρχῳ, προκειμένου καὶ περὶ τοῦ δευτέρου ἐπίσης ἀριστουργήματος τοῦ Ἰκτίνου, τοῦ ὀνομαστοῦ Τελεστηρίου, τοῦ μυστικοῦ σηκοῦ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος, ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ μυστήρια. Διότι, ἐνῷ ὁ Στράβων ῥητῶς ἀναφέρει ὅτι τὸν ἐν λόγῳ μυστικὸν σηκὸν «κατεσκεύασεν ὁ Ἰκτῖνος ὄχλον θεάτρου δέξασθαι δυνάμενον, ὡς καὶ τὸν Παρθενῶνα ἐποίησε τὸν ἐν Ἀκροπόλει τῇ Ἀθηνᾷ», μαρτυρία τὴν ὁποίαν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Βιτρούβιος, ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει παραδόξως ὡς κατασκευαστὰς τούτου μόνον τοὺς τρεῖς τεχνίτας: τὸν Κόροιβον, τὸν Μεταγένη καὶ τὸν Ξενοκλέα. Εἶναι ὅμως ἤδη ἐξηκριβωμένον σχεδόν, διὰ τῶν ἐπιστημονικωτάτων ἀποδείξεων πολλῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων, καὶ μάλιστα τῶν Wernicke, Michaelis καὶ Noack, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ Τελεστήριον ἀνῳκοδομήθη, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστροφήν του, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους καὶ κατὰ σχέδιον τοῦ Ἰκτίνου, τὸ ὁποῖον ἐξετέλεσαν διαδοχικῶς οἱ ἀνωτέρω μνημονευόμενοι ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀρχιτέκτονες: ὁ Κόροιβος, ὅστις ᾠκοδόμησε τὸν πρῶτον ὄροφον, ὁ Μεταγένης, ὅστις συνεπλήρωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου τὸν δεύτερον ὄροφον, καὶ ὁ Χολαργεὺς Ξενοκλῆς, ὅστις ἔθεσε τὸ ἐπιστέγασμα μὲ τὸ ὀπαῖον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τρίτον ἔργον τοῦ Ἰκτίνου, τὸν ἐν Φιγαλείᾳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, πολλοὶ ἀρχαιολόγοι, ὡς ὁ Wolters καὶ ὁ Furtwängler, παρὰ τὴν ῥητὴν μνείαν τοῦ Στράβωνος, ὅτι ὁ Ἰκτῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἀρχιτέκτων του ναοῦ, καὶ παρὰ τὴν ἔλλειψιν οἱασδήποτε ἀντιρρήσεως εἰς τοῦτο ἐξ ἀρχαίων πηγῶν, πολλὰς προὐκάλεσαν ἀμφιβολίας διὰ τῶν τεχνικῶν των παρατηρήσεων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐθεντικότητα τῆς ἐργασίας τοῦ Ἰκτίνου καὶ ἐπὶ τοῦ ναοῦ τούτου. Ἀναιρέσαντες τὰς ἀνωτέρω γνώμας ἕτεροι ἀρχαιολόγοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Michaelis, ὁ Sauer καὶ ὁ Noack ἀπέδειξαν, ὅτι καὶ ὁ ναὸς οὗτος φέρει τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην τεχνοτροπίαν καὶ πολυμέρειαν τοῦ Ἰκτίνου, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸ Τελεστήριον. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἰκτίνου, ὡς ἐκ τοῦ σχεδίου καὶ τῶν τεχνικῶν σχημάτων, δὲν φαίνεται ἀρχαιότερον κτίσμα τοῦ Παρθενῶνος, τοῦτο δὲ ἀφίνει νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ὁ Ἰκτῖνος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὁ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ μεγάλου γλύπτου Φειδίου, πρέπει νὰ ἐγκατέλειψε μετ' ἐκείνου τὰς Ἀθήνας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους, καὶ νὰ ἐγκατεστάθη εἰς Πελοπόννησον. Κατὰ ταῦτα, ὁ μὲν βίος τοῦ Ἰκτίνου παραμένει σχεδὸν ἄγνωστος, τὸ ὄνομα ὅμως αὐτοῦ, παρὰ τὴν ἔλλειψιν θετικῶν ἐπιχειρημάτων, εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὑπερτάτου τύπου τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐν γένει τέχνης. Β. Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

ἰκτίς, ἡ *ἴκτις* (ἡ) (Mustela) */Ζωολ../* Γένος θηλαστικῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *ἰκτιδιδῶν*, περιλαμβάνον μικροῦ ἀναστήματος ἁρπακτικά, ἀπαντῶντα ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ. Ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν, ἅτινα περιλαμβάνει τὸ γένος τοῦτο, γνωστότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἰκτὶς ἡ ὀρεοδίαιτος (Mustela martes), κοινῶς *κουνάβι* ἢ *κνάβι*. Τὸ μῆκός της, ἄνευ τῆς οὐρᾶς, ὑπερβαινούσης τὸ ἥμισυ τοῦ σώματός της, εἶναι 0.40—0,50 μ. Τὸ σῶμά της εἶναι ἐπίμηκες καὶ λίαν εὔκαμπτον, ἡ κεφαλή της ἀπολήγει εἰς ὀξὺ ρύγχος, τὰ ὦτά της ὄρθια καὶ μικρά, τὰ σκέλη της βραχέα, οἱ πόδες της πενταδάκτυλοι μὲ πέλματα τριχωτὰ καὶ μὲ γαμψοὺς καὶ ἰσχυροτάτους ὄνυχας, δι' ὧν ἀναρριχᾶται ταχύτατα καὶ ἀσφαλέστατα εἰς δένδρα καὶ βράχους, οἱ ὀφθαλμοί της μελανοί, τὸ χρῶμά της στίλβον μέλαν ἢ καστανὸν ἢ καστανόμαυρον ἢ μὲ λευκάς τινας κηλῖδας ἴσας ἀργυρῷ ταλλήρῳ καὶ κιτρινόφαιον εἰς τὸν λαιμὸν καὶ κάτωθεν αὐτοῦ, τὸ δέρμα λεπτόν, τὸ τρίχωμα πυκνὸν καὶ ἁπαλώτατον, περιζήτητον εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς πολύτιμον. Ἡ τροφή της συνίσταται ἐκ πτηνῶν, ποντικῶν, λαγωῶν, κονίκλων, μικρῶν δορκάδων, καθ' ὧν ἐπιτίθεται ἐκ τῶν νώτων, συλλαμβάνουσα ταῦτα ἐκ τοῦ λαιμοῦ, ὃν κατασχίζει. Ἀπαντᾷ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Ζῇ κυρίως εἰς τὰ δάση ἢ εἰς βραχώδη μέρη, κατοικοῦσα εἰς τὰ κοῖλα τῶν δένδρων ἢ εἰς τὰς ρωγμὰς τῶν βράχων. Εἶναι λίαν εὐκίνητος καὶ ταχυτάτη εἰς τὰς κινήσεις της, πανοῦργος, ἐπιτηδειοτάτη, προσεκτικὴ καὶ εἰς τὸ ἔπακρον αἱμοβόρος. Διὰ τὸ πολύτιμον δέρμα της διώκεται ἀπηνῶς, διὸ καὶ σπανίζει ἐνιαχοῦ. Ἡ σκληρότης της εἶναι χαρακτηριστική. Συλλαμβανομένη εἰς παγίδα, λυτροῦται ἀποκόπτουσα διὰ τῶν ὀδόντων της αὐτῶν τοῦτον τὸν συλληφθέντα πόδα της, ὡς διαπιστοῖ ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἀντίληψις τῶν διὰ παγίδος κυνηγῶν. Ὀργᾷ κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, κυοφορεῖ ἐπὶ ἐννέα μῆνας καὶ τίκτει 3—6 νεογνά, τὰ ὁποῖα τρέφει διὰ τοῦ γάλακτός της καὶ μεταφέρει διὰ τῶν ὀδόντων της ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ὡς ἡ γαλῆ. Καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν περίοδον, συμπίπτουσαν μὲ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος καὶ ἐν μέρει μὲ τὸ φθινόπωρον, τὸ τρίχωμά της μαδᾷ καὶ καθίσταται ἄχρηστον τὸ δέρμα της.

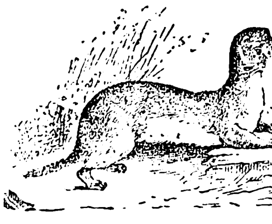

Ἰκτὶς ἡ ὀρεοδίαιτος.

Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶσι πολλαχοῦ τῶν δασωδῶν ἢ ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς ἰκτίδες καὶ κυρίως ἐν μείζονι ἀριθμῷ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰς περιφερείας: Τριπόλεως, Καλαμῶν, Κορινθίας (εἰς τὸ ὄρος Ζήρια), ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι εἰς τὰς περιφερείας Ἀμφίσσης, Δωρίδος, Ἀγρινίου, Μεσολογγίου, Βάλτου, Ἄρτης, ἐν Ἠπείρῳ εἰς τὰς περιφερείας Ἰωαννίνων, Κονίτσης, Πωγωνίου, Πρεβέζης, Γουμενίτσης, Φιλιατῶν, ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὰς περιφερείας Καλαμπάκας, Καρδίτσης, Τρικκάλων, Ἀγυιᾶς, Λαρίσης, Σερβίων, ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ εἰς τὰς περιφερείας Γρεβενῶν, Σιατίστης, Καστορίας, Ἐδέσσης, Καρατζόβης, ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ εἰς τὴν περιφέρειαν Δράμας, ἐν Θρᾴκῃ εἰς τὴν περιφέρειαν Κομοτηνῆς, ἰδίᾳ εἰς τὸ δάσος Ἀσωμάτων Γενετῆς, ἐν ταῖς νήσοις εἰς τὴν περιφέρειαν Μυτιλήνης, Ἄνδρου, Θάσου, Κερκύρας.

Τὸ κυνήγιον τῶν ἰκτίδων διεξάγεται κυρίως ὑπὸ ἐπαγγελματιῶν κυνηγῶν χάριν τοῦ ἐμπορίου τοῦ πολυτίμου δέρματος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον μείζονα ἀξίαν ἔχει ὅταν φέρῃ καὶ τὰς λευκὰς κηλῖδας. Ἀσκεῖται πρὸς παντὸς κατὰ τὴν σεληνοφώτιστον νύκτα εἴτε δι' ἀνιχνεύσεως, εἴτε δι' ἐνέδρας. Διὰ τὴν ἀνίχνευσιν χρησιμοποιοῦσι καὶ ἰδίους κύνας, τὰ *κουναβόσκυλα* λεγόμενα, μικρόσωμα καὶ εὐκίνητα, μὲ δυνατὴν ὄσφρησιν, ἣν ἐξειδικεύουσιν ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ἰκτίδας, προστρίβοντες κατὰ τὴν ἄσκησίν των μὲ δέρμα πρόσφατον ἰκτίδος τὸ ρύγχος των καὶ δίδοντες νὰ φάγουν ἐκ τῶν σαρκῶν φονευθείσης τοιαύτης. Ὁ κύων οὗτος ἀνακαλύπτει τὰ κρησφύγετα τῶν ἰκτίδων, ἅτινα εἶναι τὰ κοῖλα (αἱ κουφάλες) τῶν δένδρων ἰδίως, ἔχοντα μίαν ἢ καὶ δύο πολλάκις εἰσόδους, ἀπὸ τὰς ὁποίας θαυμάζει τις ἕνεκα συνήθως τῆς στενότητός των πῶς κατορθοῖ ἡ ἰκτὶς νὰ εἰσχωρῇ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ πρὸς τοὺς κλάδους τοῦ δένδρου ὑπάρχει ἔξοδος σωτηρίας ἢ δημιουργεῖ τοιαύτην ἡ ἰκτὶς διὰ τῶν σκληροτάτων ὀνύχων της. Ὁ ἀνακαλύπτων τὴν φωλεὰν τῆς ἰκτίδος κυνηγός, ὅταν ὑπάρχωσι πλείονες τῆς μιᾶς εἴσοδοι, φράσσει ταύτας, πλὴν μιᾶς, διὰ χώματος ἢ λίθων ἢ οἱουδήποτε ἄλλου μέσου προσφόρου. Ἐντὸς δὲ τῆς ἀπομενούσης ἀνοίκτῆς ἀνάπτει πυρὰν μὲ ἄχυρα ἢ φρύγανα ἢ καὶ θεῖον, ἐξαναγκάζων τὴν ἰκτίδα διὰ τοῦ ἀναπτυσσομένου εἰς τὸ κοῖλον τοῦ δένδρου καπνοῦ, ἂν ὑπάρχῃ ἔξοδος, νὰ ἐξέλθῃ δι' αὐτῆς πρὸς τοὺς κλάδους τοῦ δένδρου, ὅτε μεθ' ἑτοιμότητος καὶ ταχύτητος πυροβολεῖ κατ' αὐτῆς, πρὶν ἢ προφθάσῃ καὶ πηδήσῃ κάτω καὶ ἐξαφανισθῇ διὰ τὸν κυνηγόν, ἂν δὲ δὲν ὑπάρχῃ ἔξοδος, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ναρκωθεῖσα καταπίπτει πρὸς τὴν εἴσοδον καὶ καθίσταται οὕτως εὐάλωτος.

Ἕτερος τρόπος κυνηγίου τῆς ἰκτίδος εἶναι ὁ δι' ἐνέδρας ἐν καιρῷ σεληνοφωτίστου νυκτός. Εἰς καταλλήλους διαβάσεις τοποθετοῦνται τεμάχια κρέατος, εἰς καταλλήλους δὲ θέσεις κεκαλυμμένος καὶ προφυλαγμένος ἐνεδρεύει ὁ κυνηγὸς ἀναμένων τὴν προσέλευσιν τοῦ θηράματός του. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἰκτὶς βάλλεται ἀπὸ βραχείας ἀποστάσεως καὶ τὸ δέρμα της εἶναι λεπτὸν καὶ πολύτιμον, δέον ὁ κυνηγὸς νὰ κάμνῃ χρῆσιν ἐλαφρῶν γομώσεων καὶ δὴ μὲ σκάγια ὑπ' ἀριθμὸν 9—10, διὰ νὰ μὴ ἐπιφέρῃ καταστροφὴν εἰς τὸ δέρμα της καὶ καταστήσῃ τοῦτο ἄχρηστον. Ὁ τρόπος τῆς διὰ παγίδων ἄγρας τῆς ἰκτίδος δὲν εἶναι ἀσφαλής. Ὁ ἰσχύων περὶ θήρας νόμος ἐν Ἑλλάδι ἀπαγορεύει τὸ κυνήγιον τῆς ἰκτίδος ἀπὸ πρώτης Φεβρουαρίου μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου.

Ἰκτὶς ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους (Mustela foina), κοινῶς *νυφίτσα*. Εἶναι τὸ μικρότερον ἁρπακτικὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπαντᾷ εἰς πολλὰς χώρας ταύτης. Τὸ δέρμα της εἶναι λεῖον, ὑπέρυθρον κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ λευκὸν κατὰ τὸ ὑποκάτω· εἰς μὲν τὰς νοτιοδυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης δὲν ἀλλάσσει χρῶμα κατὰ τὸν χειμῶνα, εἰς δὲ τὰς βορειοανατολικὰς μεταβάλλεται εἰς λευκὸν καὶ προσομοιάζει μὲ τὸ τῆς *ἰκτίδος τῆς ἑρμελινίου* ἀφ' ἧς διακρίνεται ἐκ τοῦ ὅτι οὐδέποτε τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς της εἶναι μελανόν, ὅπως ἐκείνης. Ἐνδιαιτᾶται ἰδίως πλησίον κατῳκημένων μερῶν, ὅπου τὰ θηράματά της εὑρίσκονται ἀφθονώτερα. Κατὰ τὸν χειμῶνα κρύπτεται εἰς τοὺς σιτοβολῶνας, ὅπου καταδιώκει τοὺς μῦς καὶ τοὺς ἀρουραίους, ἀλλ' αἱ καταστροφαί, ἃς προξενεῖ, εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτεραι τῶν ὠφελειῶν ἃς παρέχει ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ἐπιβλαβῶν τρωκτικῶν, διότι πρὸς τούτοις ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ὀρνίθων, τῶν περιστερῶν καὶ κατὰ τῶν λαγωῶν ἔτι, τοὺς ὁποίους θανατώνει ἐμβυθίζουσα τοὺς ὄνυχάς της εἰς τὸν λαιμόν των. Μεγάλην καταστροφὴν ἐπίσης ἐπιφέρει καὶ κατὰ τῶν ᾠῶν τῶν ὀρνίθων καὶ ἑτέρων κατοικιδίων πτηνῶν. Τὸ σῶμά της εἶναι κομψόν, εὐλύγιστον καὶ ὁ δρόμος της ταχύτατος, ἐπίσης δὲ ἀναρριχᾶται ἐπιτηδειότατα. Ἔχει ἄγρια ἤθη καὶ πολλάκις συνάπτει αἱματηροὺς ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς λείας της, δὲν διστάζει δ' ἐνίοτε νὰ ἐπιτεθῇ καὶ κατὰ πολὺ μεγαλυτέρου ἀναστήματος ἁρπακτικῶν ζῴων ἢ πτηνῶν. Τὴν φωλεάν της κατασκευάζει ἐπὶ τῶν ρωγμῶν τῶν δένδρων ἢ τῶν τοίχων τῶν ἐγκαταλελειμμένων οἰκοδομημάτων. Ἡ θήλεια γεννᾷ κατὰ Μάρτιον 4—6 μικρά, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα γαλουχεῖ. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἰκτὶς ἡ ζιβελλίνειος (Mustela zivellina). Τὸ ζῷον τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν βορείῳ Ρωσίᾳ, Σιβηρίᾳ καὶ Ἰαπωνίᾳ. Ὁ χρωματισμός της εἶναι φαιὸς κατὰ τὴν

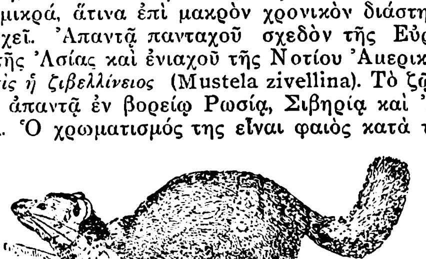

Ἰκτὶς ἡ ζιβελλίνειος.

κεφαλὴν καὶ ὀρφνὸς ἢ ὀρφνομέλας κατὰ τὸ σῶμα. Τὸ δὲ δέρμα της εἶναι πολυτιμότατον καὶ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *σαμούρι*, διὸ καὶ κατὰ χιλιάδας ἐκστρατεύουσι κατ' ἔτος διὰ τὸ κυνήγιόν της, ὅπερ ἀποδίδει κολοσσιαῖα ποσὰ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῶν σισυρῶν.

Digitized by Google

Ἰκτὶς ἡ ἑρμελίνειος (Mustela erminea), κοινῶς *ἑρμίνα*. Τὸ μῆκος τοῦ σώματός της φθάνει τὰ 25 ἑκατοστόμετρα καὶ τὸ τῆς οὐρᾶς της τὰ 10 περίπου. Ἡ οὐρὰ καταλήγει εἰς θύσανον μελανῶν τριχῶν. Ὁ χρωματισμός της κατὰ τὸ θέρος, εἶναι φαιὸς πρὸς τὸ ὀρφνὸν κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ὑπόλευκος κατὰ τὰ ὑποκάτω, ὁπότε καὶ ἐκλαμβάνεται πολλάκις ὡς ἰκτὶς ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ δέρμα της γίνεται καθ' ὁλοκληρίαν λευκόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς, ὅπερ παραμένει πάντοτε μελανόν. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπαντῶσι ζῷα μὲ χρῶμα λευκὸν ποικιλλόμενον ὑπὸ ὀρφνερύθρων ἀποχρώσεων. Ἐνδιαιτᾶται εἰς τὰς δασώδεις ἐκτάσεις καὶ ἰδίως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν κρύ-

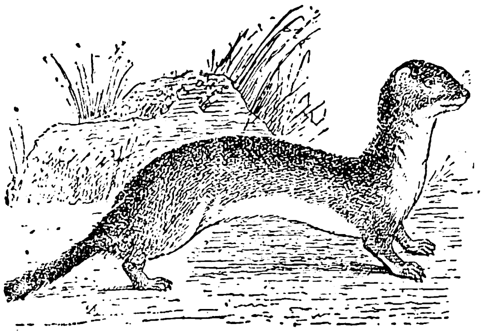

Ἰκτὶς ἡ ἑρμελλίνειος.

πτεται ἐντὸς λοχμῶν, ὄπισθεν μεγάλων πετρῶν, κτλ. Τρέφεται ἐκ διαφόρων θηλαστικῶν ζῴων καὶ ἰδίως τρωκτικῶν. Ἡ θήλεια γεννᾷ κατὰ Μάϊον 5—8 νεογνά, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ διανοίγονται μετὰ 9 περίπου ἡμέρας. Ὅταν ἡ μήτηρ προαισθανθῇ κίνδυνον, μεταφέρει ταῦτα διὰ τῶν ὀδόντων της εἰς ἄλλο ἀσφαλέστερον μέρος, καὶ πρὸς τοῦτο πολλάκις διέρχεται κολυμβῶσα τὰ ὕδατα τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις. Ἐν Εὐρώπῃ ἀπαντᾷ παρὰ τὰ Πυρηναῖα, ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σπανίζει λόγῳ τοῦ ἀπηνοῦς κυνηγίου της διὰ τὸ πολυτιμότατον δέρμα της, ἐξ οὗ κατασκευάζονται αἱ γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἑρμίναι* σισῦραι.

Ἰκτὶς ἡ δύσοσμος (Mustela putorius). Διαφέρει τῶν λοιπῶν εἰδῶν κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει 34 ὀδόντας ἀντὶ τῶν 38, οὓς φέρουσι πάντα τὰ λοιπὰ εἴδη τοῦ γένους. Τὸ σῶμά της εἶναι ἐπίμηκες, σκωληκοειδές, εὐκινητότατον καὶ ἡ οὐρά της βραχεῖα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ λεπτοτέρα τῶν λοιπῶν εἰδῶν. Οἱ πόδες εἶναι βραχεῖς καὶ πολυτριχωτοί, ἡ κεφαλὴ ἀπεστρογγυλωμένη καὶ τὰ ὦτα μετρίου μεγέθους. Ὁ χρωματισμός της εἶναι ὀρφνόφαιος κατὰ τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος καὶ ἐρυθρόλευκος κατὰ τὴν κοιλίαν. Ἀπαντᾷ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ὡς καὶ παρ' ἡμῖν. Ἴδιον γνώρισμα εἶναι ἡ δυσώδης ὀσμή, ἣν ἀναδίδει τὸ σῶμά της καὶ ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς ἐκκρίσεως ἀδένων τινῶν, οἵτινες διανοίγονται κάτωθεν τῆς οὐρᾶς. Φ. Δ. Γ.—Δ. Ν. Π.

Ἴλ (Ille) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας ἐν τῷ Ἰλ-ἐ-Βιλαίν. Ἐκπηγάζει ἐκ τῆς λίμνης Boulet καὶ μετὰ ροῦν 45 χλμ. χύνεται, παρὰ τὰς Ῥέννας, εἰς τὸν ποταμὸν Βιλαίν. Μ. Ν. Δ.

— **Ἴλ** (Isle) *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Γαλλίας, δεξιὸς παραπόταμος τοῦ ποταμοῦ Ντορντόνι. Πηγάζων ἐκ τῶν δασωδῶν λόφων τοῦ Νεζόν, τροφοδοτεῖται ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Ζουμιλλὰκ-λὲ-γκράν, τῆς Γκλάν, μεγεθύνεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Ὠβεζέρ, καὶ μετὰ ροῦν βραδὺν καὶ ἤρεμον διὰ μέσου εὐφορωτάτης πεδιάδος χύνεται εἰς τὸν Ντορντόνι πρὸ τῆς Λιβούρνης, ὅπου καὶ συμβάλλουν εἰς αὐτὸν οἱ ποταμοὶ Ντρὸν καὶ Λαρύ. Ὁ Ἴλ θεωρητικῶς πλωτός, ἀπὸ τοῦ Perigueux καὶ πέραν, πολλάκις πλημμυρίζει μέχρι τῆς συμβολῆς του μετὰ τοῦ Ντρόνν. Μ. Ν. Δ.

— **Ἴλ** (Ill) *Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ἀλσατίας. Πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων τοῦ Ἰούρα (Γκλάσμπεργ) ῥέει πρὸς βορρᾶν, ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ῥήνου, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, διέρχεται διὰ τῆς Μυλούζης, τὸν Κολμάρ, τοῦ Στρασβούργου καὶ χύνεται εἰς τὸν Ῥῆνον. Τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι 205 χλμ. Μ. Ν. Δ.

— **Ἴλ** (Ill) *[Γεωγρ.]*. —Ποταμὸς τοῦ Φοράλμπεργ τῆς Αὐστρίας μήκους 72 χλμ. Πηγάζει ἐκ τοῦ ὄρους Σιλβρέττα παρὰ τὰ ἑλβετικὰ σύνορα καὶ χύνεται εἰς τὸν Ῥῆνον παρὰ τὸ Φέλδκιρχ.

ἴλα (ἡ)· ὑποδιαίρεσις παρὰ Σπαρτιάταις τῆς *βούας* (βλ. λ.), διοικουμένη ὑπὸ ἰλάρχου. —Π.

Ἴλα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.—1) Ποταμὸς τοῦ ΒΑ. ἄκρου τῆς Βρεττανίας ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ὑπὸ τῶν νεωτέρων τοποθετεῖται ἐντὸς τῆς κομιτείας Caithness.—2) Λιμὴν ἐν τῇ Περσικῇ θαλάσσῃ, τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη ὁ Νέαρχος. Τὸ στόμιον αὐτοῦ ἔφρασσε, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, ἡ νῆσις Κέκανδρος, 400 στάδια ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς Καταίης νήσου. Ὑπὸ τῶν νεωτέρων τοποθετεῖται παρὰ τὴν σημερινὴν ἁλιευτικὴν κώμην Cirub. Π. Ν. Π.

Ἰλάγκαν (Ilagan) *[Γεωγρ.]*. Μεσόγειος πόλις τῆς νήσου Λουσὸν τῶν Φιλιππίνων κατὰ τὸ βόρειον μέρος αὐτῆς. Κάτοικοι 17.000. Ἡ κυριωτέρα βιομηχανία της εἶναι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ καπνοῦ τοῦ παραγομένου εἰς τὰ πέριχωρα.

Ἰλάειρα. Θυγάτηρ τοῦ Λευκίππου, υἱοῦ τοῦ Περιήρους, βασιλέως τῆς Μεσσήνης, καὶ τῆς Φιλοδίκης, θυγατρὸς τοῦ Ἰνάχου, βασιλέως τοῦ Ἄργους. Ταύτην, καθὼς καὶ τὴν ἀδελφήν της Φοίβην, μεμνηστευμένας μετὰ τῶν Ἀφαρειδῶν Ἴδα καὶ Λυγκέως, ἥρπασαν οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης. Καὶ ἡ μὲν Ἰλάειρα ἐγένετο σύζυγος τοῦ Κάστορος, ἡ δὲ Φοίβη τοῦ Πολυδεύκους (*Ἀπολλ.* III, 117). Ὑπὸ τῶν ποιητῶν αἱ δύο ἀδελφαὶ πολλάκις ὀνομάζονται *Λευκιππίδαι*. Α. Θ. Σ

ἰλάμιον (τουρκ. *ἰλάμ*)· γνωστοποίησις· ‖ δικαστικὴ ἀπόφασις.

Ἰλανζὶκ *[Παραλ. Γεωγρ.]*. Ἀκρωτήριον τῆς βουλγαρικῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου (πλάτ. 43° 02′ Β, μήκ. 27° 56′, Ἀν., χάρτ. ἀγγλ. 2230: Bosporus to Kaliakra) ἐπίσημον, μεταξὺ ἀκρωτηρίου Γαλατᾶς (προσγείων Βάρνας) καὶ Ἐμινὲ (προσγείων Μεσημβρίας). Δύο μίλλια πρὸς νότον του αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Καμτσῆ. Σ. Ε. Λ.

Ἰλανλῆ *[Γεωγρ.]*. Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ χωρίου *Εὔλαλον* (βλ. λ.).

ἱλαρὰ (ἡ). Μολυσματικὴ νόσος χαρακτηριζομένη ὑπὸ εἰδικοῦ ἐξανθήματος, τοῦ ὁποίου προηγοῦνται καταρροϊκὰ φαινόμενα καὶ πυρετός.

— *[Ἰατρ.]* Ἡ ἱλαρὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀσιατικῆς προελεύσεως καὶ ὅτι εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Ι' περίπου αἰῶνα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν· εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νόσου συνέβαλον καὶ αἱ διάφοροι σταυροφορίαι. Ἔκτοτε, διὰ τῆς προόδου τῆς ναυσιπλοΐας, μετεδόθη πανταχοῦ ὅπου εἰσεχώρησεν ὁ πολιτισμός, ἔχαμε δὲ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν της ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὸ 1518. Οἱ πρῶτοι παρατηρήσαντες αὐτὴν εἶναι οἱ Ἄραβες ἰατροί· ὁ Ραζῆς, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος, τὴν περιγράφει εἰς τὸ περιώνυμον ἔργον του «Περὶ εὐλογίας καὶ ἱλαρᾶς» (*Ἀρ. Π. Κούζη*, Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ βιβλίον περὶ εὐλογίας καὶ ἱλαρᾶς ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ τοῦ Ραζῆ», Ἀθῆναι 1914), χωρὶς ὅμως νὰ τὴν καθορίζῃ ἐπακριβῶς καὶ νὰ τὴν διακρίνῃ ἀπὸ τὴν ὀστρακιάν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων δὲν ἐξακριβοῦται κατὰ πόσον ἡ νόσος αὕτη ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς παραδέχονταί τινες. Οἱ Βυζαντινοί, οἵτινες εἶχον μεταφράσει τὰ συγγράμματα τοῦ Ραζῆ, ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν *δευτέραν λοιμικήν*, κατ' ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τῆς *πρώτης λοιμικῆς*, τῆς εὐλογίας. Παρὰ Συνεσίῳ ὑπάρχει κεφάλαιον φέρον τὸν τίτλον «Περὶ φλυκταινούσης λοιμικῆς καὶ ἑτέρας λεπτῆς καὶ πυκνῆς λοιμικῆς».

Πρῶτος ὅμως ὁ Sydenham διέκρινε πραγματικῶς τὴν ἱλαρὰν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐξανθηματικὰς νόσους καὶ ἔχαμε, τῷ 1769, μίαν ὡραίαν περιγραφὴν τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς, βασιζομένων ἐπὶ τῶν περιπτώσεων, τὰς ὁποίας παρηκολούθησε κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Λονδίνου τοῦ 1760—1764. Τῷ 1781 ὁ Borsieri ἐμελέτησε τὰς κλινικὰς μορφὰς τῆς ἱλαρᾶς, τὰς ὁποίας διῄρεσεν εἰς καλοήθεις ἁπλᾶς καὶ ὁμαλὰς ἱλαρὰς καὶ εἰς κακοήθεις ἱλαράς. Ἔπειτα, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁλόκληρος ἡ συμπτωματολογία τῆς νόσου, αἱ ἐπιπλοκαὶ καὶ ἡ διάγνωσις ἐμελετήθησαν ἐπισταμένως ὑπὸ τῆς γαλλικῆς σχολῆς μὲ τοὺς Blache, Guersant, Cadet de Gassicourt, Rilliez καὶ Barthez, Trousseau. Ἀργότερον ἄλλος ἐπεδόθησαν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μελέτην τοῦ τρόπου μεταδόσεως τῆς νόσου, τῆς ἐναντίον αὐτῆς προφυλάξεως καὶ τῶν πρώτων χαρακτηριστικῶν συμπτωμάτων (Girard, Beclère, Grancher, Sevestre, Bard, Comby, Hutinel, Koplik κτλ.). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1916, μετὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Nicolle καὶ τοῦ Conseil, τὰ προφυλακτικὰ μέσα κατὰ τῆς ἱλαρᾶς τίθενται ἐπὶ νέας ὅλως διόλου βάσεως, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ἐνέσεων ὀροῦ αἵματος ἀτόμου ἀναρρωννύοντος ἐκ τῆς νόσου. Τὴν προφυλακτικὴν ταύτην μέθοδον ἐτελειοποίησε τῷ 1919 ὁ Degkwitz, ἐφαρμόσας αὐτὴν εἰς μεγάλην κλίμακα ἐν τῇ παιδιατρικῇ κλινικῇ τοῦ Μονάχου.

Αἰτιολογία. Ἡ ἱλαρὰ εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων μολυσματικῶν νόσων. Εἰς τὰς μικρὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐμφανίζεται μόνον ὑπὸ μορφὴν ἐπιδημίας, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἡ παρουσία ἑνὸς ἀτόμου μολυνθέντος. Εἰς τὰ μεγάλα ὅμως κέντρα ἡ νόσος αὕτη εἶναι ἐνδημική, ἀλλὰ λαμβάνει ἐνίοτε καὶ ἐπιδημικὴν μορφήν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βαρεῖαν, ἰδίᾳ εἰς τὰ πολυκατοικούμενα μέρη, διότι ἡ μεταδοτικότης τῆς ἱλαρᾶς εἶναι πολὺ μεγάλη. Κατ' ἀρχὴν πᾶς ὁ ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μὲ ἄρρωστον φέροντα τὸ μόλυσμα τῆς ἱλαρᾶς θὰ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἤδη ἀποκτήσει ἀνοσίαν ἔκ τινος προηγουμένης προσβολῆς. Οὐδεμία φυλὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς ἱλαρᾶς· καὶ οἱ νέγροι ἀκόμη εἶναι δυνατὸν νὰ προσβληθοῦν ἐξ αὐτῆς. Ἡ ἱλαρὰ προσβάλλει ἰδίως τὰ παιδία καὶ πρὸ πάντων τὰ ἔχοντα ἡλικίαν 1—5 ἐτῶν. Μόνον τὰ βρέφη ἔχουν σχετικήν τινα ἀνοσίαν, ἥτις ἰδίᾳ διαρκεῖ μέχρις ἡλικίας 2 μηνῶν, καὶ ἐλαττοῦται βαθμηδόν, ἐξαφανιζομένη συνήθως ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι τοῦ 9ου μηνὸς (Hermann, Debré)· ἡ ἀνοσία αὕτη κληροδοτεῖται παρὰ τῆς μητρός, ὅταν αὕτη ἔχῃ πάθει ἱλαράν. Ἐν τούτοις ἔχουν παρατηρηθῆ καὶ περιπτώσεις συμφύτου μολύνσεως (Gautier, Bleynie, Ballantyne, Rocaz, Teissier, Debré κ.τ.λ.), καθ' ἃς ἡ ἱλαρὰ ὑπῆρχε κατὰ τὴν γέννησιν ἢ ἐνεφανίσθη ὀλίγας ἡμέρας μετ' αὐτὴν ἐπὶ παιδίων, τῶν ὁποίων ἡ μήτηρ ἦτο προσβεβλημένη ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀνοσίαν, ἥτις ἀποκτᾶται, ὅταν ἅπαξ προσβληθῇ τις ἐξ ἱλαρᾶς, αἱ περιπτώσεις ἀτόμων, τὰ ὁποῖα προσεβλήθησαν δὶς ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης, μολονότι εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι συνήθεις, δὲν εἶναι καὶ ἐξαιρετικῶς σπάνιαι, ἂν παρακολουθήσῃ τις τὰς τελευταίας δημοσιεύσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου (Nobel, Macciota, Peschle, Vergely, Βουδούρης κτλ.). Αἱ περιπτώσεις ὑποτροπῆς, δηλαδὴ ἐπαναλήψεως τοῦ ἱλαρώδους ἐξανθήματος καὶ τοῦ πυρετοῦ ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἴασιν τῆς ἱλαρᾶς εἶναι σπανιώταται. Τοιαύτας περιπτώσεις παρετήρησαν ὁ Lemoine, ὁ Chauffard, ὁ Bucquoy, ὁ Leclerc, ὁ Sevestre, ὁ Weill καὶ τελευταιως ὁ Ribadeau-Dumas καὶ ὁ Βέρας. Ἡ ἱλαρὰ εἶναι μεταδοτικὴ καὶ κατὰ τὴν περίοδον εἰσβολῆς, δηλαδὴ 3—4 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐξανθήματος· ἡ μεταδοτικότης δὲ αὕτη διαρκεῖ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἐξανθήσεως καὶ παύει μετ' αὐτήν. Θεωρεῖται μάλιστα ἡ μολυσματικότης τῆς νόσου ἐντονωτέρα κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον μεταξὺ τοῦ σταδίου εἰσβολῆς καὶ τῆς περιόδου ἐξανθήσεως (Nicolle, Brownie, Pfaundler). Ὁ ἰός, τοῦ ὁποίου ἡ ἀντοχὴ εἶναι μικρὰ καὶ βραχεία, διαρκείας, μεταδίδεται διὰ τῶν βλεννῶν τῆς ῥινὸς καὶ τοῦ φάρυγγος καὶ διὰ τῶν δακρύων, δι' ὃ καὶ ἡ μετάδοσις τῆς νήσου γίνεται συνήθως κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ ἀρρώστου εἰς τὸ ὑγιὲς ἄτομον καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς ἴσως περιπτώσεις διὰ μέσου τρίτου προσώπου, διὰ τῶν χειρῶν ἢ τῶν φορεμάτων νοσοκόμου, ἡ ὁποία περιφέρεται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς παιδίου εἰς τὸ ἄλλο εἰς συνεχόμενα διαμερίσματα. Ἡ μήτηρ ἀρρώστου παιδίου ἢ ὁ ἐπισκεπτόμενος τὸν ἄρρωστον ἰατρὸς δὲν μεταφέρουν τὸ νόσημα εἰς ἄλλην οἰκίαν.

Παρ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας μικροβιολογικὰς ἐρεύνας, τὸ μικρόβιον τῆς ἱλαρᾶ δὲν εἶναι ἀκόμη τελείως ἐξηκριβωμένον. Τῷ 1871 ὁ Coze καὶ ὁ Feltz τοῦ Στρασβούργου περιέγραψαν μικρὰ κινητὰ βακτηρίδια, τὰ ὁποῖα ἀπεμόνωσαν ἐκ τοῦ αἵματος καὶ ἐκ τοῦ ἐκκρίματος τοῦ ῥινοφάρυγγος παιδίων πασχόντων ἐξ ἱλαρᾶς. Ἀργότερον ὁ Babès συνήντησεν ἕνα βραχύτατον βάκιλλον, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἐπανεῦρεν εἰς ἄλλους ἑπομένους πειραματισμούς. Ὁ Canon καὶ ὁ Pielicke ἐν Βερολίνῳ συνήντησαν ἐντὸς τοῦ αἵματος ἱλαροπαθῶν, ὡς καὶ ἐντὸς τῶν ἐκκριμάτων τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ ῥινοφάρυγγος, μικροοργανισμόν τινα εὐθὺν ἢ κυρτόν, μὴ χρωματιζόμενον διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Gram, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ καλλιεργήσουν. Ἐπίσης οἱ δι' αὐτοῦ γενόμενοι ἐνοφθαλμισμοὶ ἐπὶ ζῴων οὐδὲν ἔφερον ἀποτέλεσμα. Ἐσχάτως τῷ 1923 ὁ Caronia, ἐκ τοῦ αἵματος, τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστῶν, τοῦ διηθήματος ῥινοφαρυγγικῶν ἐκκριμάτων καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ὑγροῦ, κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξῃ διὰ καλλιεργείας ἐντὸς εἰδικοῦ θρεπτικοῦ ὑλικοῦ μικροργανισμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνατάραγαγεν ἐπὶ κονίκλων νόσον ἀνάλογον πρὸς τὴν ἱλαράν. Ὁ μικροργανισμὸς οὗτος διέρχεται πρῶτον φάσιν τινὰ ὑπερμικροσκοπικὴν (διηθητοῦ ἰοῦ), ἔπειτα ἐξελίσσεται εἰς μικρὸν σφαιρικὸν σωμάτιον διαμέτρου 0,3—0,4 μ., συνταssόμενον κατὰ ζεύγη (διπλόκοκκοι) καὶ σπανιώτερον ἀπομεμονωμένον. Τὸ μικρόβιον τοῦτο χρωματίζεται καλῶς διὰ τῶν χρωμάτων τῆς ἀνιλίνης, ἰδίᾳ μάλιστα διὰ τοῦ κυανοῦ τοῦ Löffler, ὡς καὶ διὰ τῶν χρωστικῶν τύπου Giemsa, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται κυανοῦν, δὲν χρωματίζεται ὅμως διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Gram· συναντᾶται δὲ ἐπίσης ἐντὸς τῶν οὔρων, ἐπὶ τῶν κηλίδων τοῦ Koplik καὶ ἐπὶ τῶν λεπίων τοῦ δέρματος τῶν ἱλαροπαθῶν. Ὑπὸ τοῦ Caronia καὶ τῶν συνεργατῶν του κατωρθώθη προσέτι διὰ τοῦ μικροοργανισμοῦ τούτου ἡ ἀνοσοποίησις κατὰ τῆς ἱλαρᾶς διαφόρων ἀτόμων. Τὰ πειράματα τοῦ Caronia ἐπανέλαβον οἱ Ρῶσοι Zlatogoroff, Burowa καὶ Nasledyschewa μὲ τὰ αὐτὰ περίπου ἀποτελέσματα. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς δὲν παραδέχονται τὰ συμπεράσματα τοῦ Caronia· οὕτως οἱ πειραματισμοὶ τοῦ Vernoni καὶ τῶν Burgers καὶ Bachmann ὑπῆρξαν ἀρνητικοὶ διὰ τὸ μικρόβιον τοῦ Caronia. Ὁ Mayer οὐδὲν ἔσχεν ἀποτέλεσμα διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Caronia. Κατὰ τὸν Guardabassi, ὁ ἰὸς τῆς ἱλαρᾶς ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ κοκκιωδῶν μορφῶν διαμέτρου 0,4—0,6 μ. ἀκινήτων, μὴ δεχομένων τὴν χρῶσιν κατὰ Gram

Digitized by Google

λαμβανουσῶν ἐρυθρὰν χροιὰν διὰ τοῦ Giemsa καὶ ἀναπτυσσομένων ἐντὸς εἰδικῶν θρεπτικῶν ὑλικῶν (συγκεντρωμένου ζωμοῦ, ὑγροῦ ἀσκίτου κλπ.)· κοκκιώδεις τινὲς μορφαὶ τῶν καλλιεργειῶν τοῦ Caronia πιθανὸν νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν αὐτὸν μικροργανισμόν.

Οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων παραδέχονται σήμερον, ὅτι ὁ ἰὸς τῆς ἱλαρᾶς ἀνάγεται εἰς τοὺς διηθητοὺς ἰούς· τινὲς μάλιστα (Sangiorgi) φρονοῦν, ὅτι ἡ ἱλαρὰ δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν νόσων τῶν προερχομένων ἐξ ἐκείνου τοῦ διηθητοῦ ἰοῦ, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ἡ ἐντὸς τοῦ ἐπιθηλίου τῶν βλεννογόνων παρουσία σωματίων κυτταρικῆς ἀντιδράσεως (ὀξεοφίλων σωματίων ἢ χλαμυδοζῴων).

Συμπτωματολογία. *Περίοδος ἐπῳάσεως.* Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τὴν στιγμὴν τῆς μολύνσεως, ἀφ' ἧς στιγμῆς δηλαδὴ ὁ ἰὸς τῆς ἱλαρᾶς εἰσέδυσεν εἰς τὸν ὀργανισμόν. Διαρκεῖ δὲ συνήθως 8—10 ἡμέρας μέχρι τῆς περιόδου εἰσβολῆς, ἢ 13—14 (σπανιώτερον δὲ 12 ἢ καὶ ἐνίοτε μέχρι 15—18 ἡμερῶν) μέχρι τῆς ἐξανθήσεως. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἥτις ὡς ἐπὶ το πλεῖστον διέρχεται ἀθορύβως, παρατηρεῖται ἐνίοτε ἀπὸ τῆς 2ας—5ης ἡμέρας σχετική τις ἀπώλεια βάρους (σημεῖον τοῦ Meunier), ἥτις ὅμως δὲν ἔχει διαγνωστικὴν ἀξίαν, διότι συναντᾶται καὶ εἰς ἄλλα νοσήματα.

Περίοδος εἰσβολῆς ἢ *προδρομικὴ περίοδος* ἢ *περίοδος ἐπανθήματος.* Ταύτην χαρακτηρίζουν δύο κύρια συμπτώματα: ὁ πυρετὸς καὶ τὰ καταρροϊκὰ φαινόμενα. Διαρκεῖ δὲ συνήθως ἡ περίοδος αὕτη 4—5 ἡμέρας καὶ ἐξαιρετικῶς 6—8 ἡμέρας. Εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται ἀποτόμως εἰς 38°5, 39° ἢ 39°5 καὶ ὑφίσταται ἐπὶ 2 3 ἡμέρας ποικίλας διακυμάνσεις· ἐνίοτε μάλιστα κατέρχεται κατά τι, κατὰ τὸ τέλος τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην ἡμέραν, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐπανθήματος. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τὸ παιδίον καθίσταται δύσθυμον, οἱ ὀφθαλμοί του ἐρυθραίνονται καὶ δακρυρροοῦν, δι' ὃ καὶ αἰσθάνεται φωτοφοβίαν. Συνάμα δὲ ἔχει ἀφθόνους βλεννώδεις διαυγεῖς ἐκκρίσεις ἀπὸ τοὺς ρώθωνας, καταρροὴν τοῦ ρινοφάρυγγος καὶ βραγχώδη, ξηρὸν και ἀδιάκοπον βῆχα· ὁ βλεννογόνος τοῦ στόματος καὶ τοῦ φάρυγγος εἶναι ἐρυθρὸς καὶ ἐμφανίζει λεπτὰ στιγμάτια βαθυτέρου χρώματος (ἐνάνθημα). Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν χειλέων καὶ τῶν παρειῶν παρατηρεῖται ὁμὰς μικρῶν στιγμάτων ἢ κηλίδων, χρώματος λευκοῦ κυανωποῦ· ἑκάστη δὲ κηλὶς ἔχει διάμετρον 2—6 δεκακισχιλιοστῶν τοῦ μέτρου καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ ἕνα κύκλον ἐρυθρὸν ἢ ροδόχρουν. Αἱ κηλῖδες αὗται, γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *κηλῖδες τοῦ Koplick*, ἀποτελοῦν ἓν ἀπὸ τὰ πρωϊμώτερα σημεῖα τῆς ἱλαρᾶς, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθοῦν 1, 2, 3 καὶ 5 ἀκόμη ἡμέρας πρὸ τοῦ ἐνανθήματος. Τὸ σημεῖον τοῦ Koplick συναντᾶται συνήθως ἐπὶ τῶν $^4/_5$ τῶν περιπτώσεων καὶ δέον νὰ θεωρηθῇ παθογνωμονικόν, μολονότι συγγραφεῖς τινες διισχυρίζονται ὅτι τοῦτο συναντᾶται ἐνίοτε καὶ εἰς ἄλλας νόσους. Εἶναι ὅμως πολλάκις μικρᾶς διαρκείας, δι' ὃ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρατηρεῖται ἐπίσης ἐνίοτε ἐρυθροπολτώδης στοματῖτις (Comby) καὶ πολτώδης κυνάγχη.

Περίοδος ἐξανθήσεως. Τὸ ἐξάνθημα ἄρχεται ἀπὸ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ὄπισθεν τῶν ὤτων, ἔπειτα καταλαμβάνει βαθμηδόν, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, τὸν τράχηλον, τὸν κορμόν, τὰ ἄνω ἄκρα, τὰ κάτω ἄκρα καὶ συντελεῖται ἐντὸς 2 ἡμερῶν. Κατ ἀρχὰς ἐμφανίζονται λεπτὰ ἐρυθρωπὰ στίγματα, ἔπειτα δὲ ἀνώμαλοι ροδόχροοι κηλῖδες, μόλις προέχουσαι, ἐπεκτεινόμεναι καὶ ἑνούμεναι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ἀφίνουσαι πάντοτε διαστήματα ὑγιοῦς δέρματος. Αἱ κηλῖδες αὗται εἶναι δυνατὸν νὰ ἑνωθοῦν ἀκόμη περισσότερον καὶ νὰ σχηματίσουν μεγάλας πλάκας ζωηρῶς ἐρυθράς, εἰς τὰ ὅρια ὅμως αὐτῶν ὑπάρχουν πάντοτε χαρακτηριστικά τινα ἀπομεμονωμένα στοιχεῖα. Ἡ ἐξάνθησις ἐλαττοῦται ἀπὸ τῆς 3ης ἡμέρας καὶ ἐξαφανίζεται κατὰ τὴν 4ην ἢ 5ην ἡμέραν. Συγχρόνως μὲ τὴν ἐξάνθησιν ὁ πυρετὸς ἀνέρχεται μέχρι 39°—41°, πίπτει δὲ ἀκολούθως ὑπὸ τύπον λύσεως καὶ ἐκλείπει ἐντὸς 2 ἢ 5 ἡμερῶν· ἐνίοτε ὅμως λήγει ἀποτόμως. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παροξύνονται καὶ τὰ ἄλλα προδρομικὰ συμπτώματα, ρινοφαρυγγικὸς κατάρρους, φωτοφοβία, βὴξ κτλ. Πρὸς τούτοις παρατηροῦνται ρόγχοι βρογχίτιδος καὶ πολλάκις διάρροια. Ἡ λευκωματουρία δὲν εἶναι σπανία, ἀλλὰ συνήθως ἐκλείπει μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ πυρετοῦ.

Τελικὴ περίοδος ἢ *περίοδος ἀναρρώσεως.* Αὕτη ἄρχεται μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ πυρετοῦ καὶ τοῦ ἐξανθήματος. Ἡ θερμοκρασία κρατεῖται ἐπί τινας ἡμέρας κατωτέρα τῆς φυσιολογικῆς καὶ συγχρόνως παρατηρεῖται ἐνίοτε μικρά τις ἀνωμαλία εἰς τὸν σφυγμὸν καὶ βραδυσφυγμία. Μία πιτυρώδης ἀπολέπισις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄφθονος ἀναφαίνεται κατὰ τὴν 4ην μέχρι τῆς 7ης ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐξανθήσεως, ἀλλ' ἡ ἀπολέπισις αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε καταφανής, πολλάκις μάλιστα ἐκλείπει. Ἡ ἀνάρρωσις εἶναι ταχεῖα.

Ἀνωμαλίαι. Ἡ περίοδος εἰσβολῆς εἶναι δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ 6—8 ἡμέρας ἢ καὶ νὰ ἐκλείψῃ. Ἄλλοτε πάλιν τὰ καταρροϊκὰ φαινόμενα εἶναι τὰ συνήθη ἢ καὶ μᾶλλον ηὐξημένα, ἐνῷ τὸ ἐξάνθημα εἶναι μόλις ἀντιληπτόν. Ἐπίσης ἐσχάτως ἐδημοσιεύθησαν διάφοροι περιπτώσεις (Cannata, Apert - Janet - Azerad, Schreiber, Lo Presti-Seminerio), καθ' ἃς ἡ ἱλαρὰ ἐξειλίχθη ἄνευ ἐξανθήματος καὶ κατὰ τὸν Lesné τοιαῦται περιπτώσεις παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ τῶν πασχόντων ἐξ ἀθρεψίας βρεφῶν. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις τὸ ἐξάνθημα εἶναι βλατιδῶδες, ὑπενθυμίζον τὸ ἐξάνθημα τῆς εὐλογίας εἰς τὴν ἀρχήν, ἢ εἶναι ἐκχυμωτικὸν (ἰδίᾳ ὅταν συνυπάρχῃ κοκκύτης), ἢ καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ἐλαχίστων τὸ μέγεθος διαυγῶν φυσαλλίδων, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τῶν μηρῶν. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουν ποικίλαι βαρεῖαι μορφαί: α) ἡ *ἀταξοαδυναμικὴ* ἢ *νευρικὴ* μορφή, καθ' ἣν παρατηρεῖται μεγάλη αὔξησις τῆς θερμοκρασίας (40°—40°, 5), διέγερσις, παραλήρημα, δύσπνοια καὶ μεγίστη ταχυκαρδία· β) ἡ *πνιγμώδης* ἢ *πνευμονικὴ* μορφή, καθ' ἣν συγχρόνως μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ πυρετοῦ παρατηρεῖται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δύσπνοια ἐντονωτάτη, ὑπενθυμίζουσα τὴν τριχοειδῆ βρογχίτιδα. γ) ἡ *αἱμορραγικὴ* μορφή, καθ' ἣν ἐκτὸς τῶν συμπτωμάτων τῆς νευρικῆς μορφῆς παρατηροῦνται ἐπιστάξεις, γαστρεντερικαὶ αἱμορραγίαι, αἱματουρία, πορφυρικαὶ κηλῖδες, ὑποδόριοι ἐκχυμώσεις κτλ. Ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι σπανία.

Ἐπιπλοκαί. Αὗται εἶναι ποικίλαι καὶ πολυάριθμοι, ἐμφανίζονται δὲ συνήθως ὡς ἑξῆς: α) Κατὰ τὴν περίοδον εἰσβολῆς οἱ ἔμετοι, αἱ διάρροιαι, αἱ ἐπιστάξεις, αἱ ὀξεῖαι λαρυγγίτιδες, δυνάμεναι μάλιστα νὰ ὑποδυθῶσι τὴν τρισμώδη μορφήν, εἶναι συνήθεις· αἱ βρογχοπνευμονίαι εἶναι σπανιώταται. β) Κατὰ τὴν περίοδον ἐξανθήσεως αἱ βρογχίτιδες ἀσυνήθους ἐντάσεως καὶ αἱ βρογχοπνευμονίαι δὲν εἶναι σπάνιαι, αἱ τελευταῖαι μάλιστα ἀντιπροσωπεύουν τὴν σοβαρωτέραν ἐπιπλοκὴν τῆς ἱλαρᾶς. Ἡ βρογχοπνευμονία εἶναι συνήθως βαρυτάτης μορφῆς καὶ παρατηρεῖται πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν παιδίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα παραμένουν καὶ περιθάλπονται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ θαλάμου· ἡ θνησιμότης τότε εἶναι μεγίστη, δυναμένη νὰ πλήξῃ 72% τῶν περιπτώσεων. γ) Κατὰ τὴν τελικὴν περίοδον παρατηροῦνται ἐπίσης βρογχοπνευμονίαι, συνηθέστεραι ὅμως ἐπιπλοκαὶ εἶναι αἱ ὠτίτιδες, ἀκολουθούμεναι ἐνίοτε ὑπὸ μαστοειδίτιδος, καὶ αἱ ποικίλαι ἀδενοπάθειαι. Πρὸς τούτοις παρετηρήθησαν διάφοροι νευρικαὶ διαταραχαί: ἔντονος νευρικὴ διέγερσις μετὰ φωνῶν καὶ νυκτερινοῦ τρόμου *(Βέρας)*, παραπληγία (Box), σπασμοὶ καὶ κῶμα, γενικὴ παράλυσις τῶν ἄκρων μετ' ἀκρατείας τῶν οὔρων (Ugón), μηνιγγῖτις (Laroche καὶ Quioc, Mercurio) κτλ. Ἄλλαι περιγραφεῖσαι ἐπιπλοκαὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: πυώδεις ἐπιπεφυκίτιδες, ἀμαύρωσις (Meunier), αἰδοιίτιδες, φλεβίτιδες, ὑποδόρια ἀποστήματα, γάγγραινα τῶν ἄκρων (Rolleston, Hishon), κεραυνοβόλος πορφύρα (Kelly) κτλ Ἡ ἱλαρὰ δύναται νὰ συνυπάρξῃ μετὰ διφθερίτιδος καὶ ὁ συνδυασμὸς οὗτος προκαλεῖ πολλάκις στενώσεις τοῦ λάρυγγος (Munez-Seca). Ἐπίσης μετὰ κοκκύτου, ἀνεμευλογίας καὶ ὀστρακιᾶς. Ὅταν μάλιστα προηγῆται ἡ ὀστρακιά, ἡ ἱλαρὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βαρεῖα καὶ ἐπιπλέκεται ὑπὸ βρογχοπνευμονίας. Προσέτι ὁ συνδυασμὸς ἱλαρᾶς καὶ φυματιάσεως δὲν εἶναι σπάνιος· συνηθέστερον δὲ πρόκειται περὶ ἀφυπνίσεως λανθανούσης φυματιάσεως.

Πρόγνωσις. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀρρώστου, τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐκ τῆς μορφῆς τῆς ἐπιδημίας. Ἡ ἱλαρὰ εἶναι ἰδίως βαρεῖα, ὅταν προσβάλλῃ παιδία ἡλικίας κατωτέρας τῶν 2 ἐτῶν. Οἱ 70% τῶν θανάτων ἐξ ἱλαρᾶς ἀνάγονται εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην (Renault). Ἐξ ἄλλου ἡ θνησιμότης εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὰ νοσοκομεῖα, ἔνθα συνήθως περιθάλπονται εἰς τὸν αὐτὸν θάλαμον πολλὰ παιδία, καὶ εἰς τὰς ἀνθυγιεινὰς κατοικίας. Κατὰ μέσον ὅρον ἐπὶ 100 περιπτώσεων παρατηροῦνται, κατὰ τὸν Nobécourt, 4 θάνατοι ἐπὶ τῶν κατ' οἶκον θεραπευομένων ἀρρώστων καὶ 13 εἰς τὰ νοσοκομεῖα. Κατὰ τὸν Degwitz ὅμως ἡ θνησιμότης αὕτη εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα, δυναμένη νὰ φθάσῃ 27% εἰς τὰ βρεφοκομεῖα καὶ 50% κατά τινας νοσοκομειακὰς ἐπιδημίας. Ἐν Βιέννῃ ἡ θνησιμότης φθάνει εἰς 10,9% εἰς τὰς πτωχὰς συνοικίας καὶ 0,55% εἰς τὰς ὑπὸ τῶν πλουσίων κατοικουμένας συνοικίας. Εἶναι ἐπίσης παρατηρημένον, ὅτι ὑπάρχουν ἐπιδημίαι βαρύτεραι ἄλλων ἐπιδημιῶν, ἰδίᾳ ὅταν συμπίπτουν μετ' ἐπιδημίας ἄλλης λοιμώδους νόσου.

Προφύλαξις. Οἱ προσβαλλόμενοι ἐξ ἱλαρᾶς ὀφείλουν νὰ ἀπομονοῦνται ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, ἀπ' αὐτῆς τῆς περιόδου εἰσβολῆς, ἡ δὲ ἀπομόνωσις αὐτῶν δέον νὰ παραταθῇ μέχρι τῆς ἀπολεπίσεως, καθ' ὅσον πέραν αὐτῆς ἡ τοιαύτη προφύλαξις περιττεύει. Ἡ διάρκεια τῆς ἀπομονώσεως ταύτης δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς 15 ἡμέρας. Ἐν τῇ πράξει καταντᾷ πρόβλημα κατὰ πόσον ἡ ἔγκαιρος ἀπομόνωσις τοῦ ἀρρώστου εἶναι δυνατή, ἐφ' ὅσον ἡ διάγνωσις δὲν εἶναι δυνατὸν πάντοτε νὰ γίνῃ κατὰ τὴν περίοδον εἰσβολῆς, δι' ὃ φρόνιμον εἶναι νὰ ἀπομονοῦται πᾶν ὕποπτον κροῦσμα ἱλαρᾶς. Εἰς νοσοκομεῖα τῶν παίδων χρησιμοποιοῦνται σήμερον εἰδικὰ ἀπομονωτήρια, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα προλαμβάνεται ἡ μετάδοσις δευτεροπαθῶν μολύνσεων, αἵτινες ἄλλοτε ἔκαμον μεγάλην θραῦσιν εἰς τὰ παλαιότερα θεραπευτήρια, τὰ ὁποῖα περιέθαλπον τοὺς ἱλαριῶντας ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ θαλάμου. Ἡ ἀπολύμανσις τοῦ δωματίου τοῦ ἀρρώστου δὲν θεωρεῖται πλέον ἀναγκαία. Ὁ καλύτερος τρόπος προφυλάξεως κατὰ τῆς ἱλαρᾶς εἶναι ἡ ἀνοσοποίησις τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τῆς μεθόδου τῶν Conseil καὶ Nicolle. Ὁ χρησιμοποιούμενος ὀρὸς αἵματος ἀναρρωννύοντος ἐξ ἱλαρᾶς πρέπει νὰ λαμβάνηται κατὰ τὴν 7ην μέχρι τῆς 9ης ἡμέρας μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πυρετοῦ ἐξ ἀτόμου μὴ πάσχοντος ἐκ συφίλιδος μήτε ἐκ φυματιάσεως. Εἰς τὰ 10 δὲ κυβικὰ ἑκατοστόμετρα τοῦ ὀροῦ τούτου προστίθεται μία σταγὼν φανικοῦ ὀξέος πρὸς 5%. Εἰς τὰ παιδία μέχρι 4 ἐτῶν ἡλικίας, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐκτεθειμένα κατὰ τὰς 4 πρώτας ἡμέρας τῆς ἱλαρᾶς, ἀρκεῖ συνήθως μία ἐνδομυϊκὴ ἔνεσις 2, 5—5 κ. ἑκ. ὀροῦ διὰ νὰ προστατεύσῃ κατὰ τῆς νόσου ταύτης. Μετὰ τὴν 4ην ἡμέραν χρειάζονται 5—10 κ. ἑκ., ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι σχεδὸν ἀνωφελής, ὅταν γίνῃ μετὰ τὴν 7ην ἡμέραν.

Θεραπεία. Ἐν περιπτώσει ἱλαρᾶς ἄνευ ἐπιπλοκῆς ὁ ἄρρωστος δέον νὰ παραμείνῃ κλινήρης ἐπὶ 8 ἡμέρας καὶ νὰ μὴ ἐξέλθῃ τοῦ δωματίου του πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μία ἑβδομάς. Τὸ δωμάτιον τοῦ ἀρρώστου πρέπει νὰ ἀερίζηται συχνὰ καὶ ἡ θέρμανσις αὐτοῦ νὰ μὴ εἶναι ὑπερβολικὴ (16°—18°). Κατὰ τὴν πυρετικὴν περίοδον προτιμοτέρα εἶναι ἡ γαλακτικὴ δίαιτα μετὰ καφέ, τείου, σοκολάτας καὶ διαφόρων ἀφεψημάτων ἢ καὶ ἁπλοῦ ὕδατος. Εἶτα προστίθενται ροφήματα, ᾠά, ἀλευρώδη καὶ χορταρικά. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νόσου πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἐπιμελῶς ἡ σχετικὴ ἀντισηψία τῶν κοιλοτήτων τοῦ ρινοφάρυγγος (πλύσεις τοῦ στόματος καὶ γαργάραι διὰ διαλύσεως ὀξυγονούχου ὕδατος ἢ χλωριούχου καλίου, ἐνσταλάξεις ἐντὸς τῆς ρινὸς γομενολούχου ἢ καφουρούχου ἐλαίου κτλ.). Εἰς τὰς βαρείας περιπτώσεις μετὰ μεγάλης ὑπερπυρεξίας τὰ χλιαρὰ λουτρὰ εἶναι πολλάκις ὠφελιμώτατα. Ἐὰν δὲ δὲν ἔγιναν λουτρὰ κατὰ τὴν ὀξεῖαν περίοδον, εἶναι πάντοτε καλὸν διὰ τὴν καθαριότητα τοῦ δέρματος νὰ γίνουν αὐτὰ εἰς τὸ τέλος τῆς νόσου. Κατὰ τοῦ βηχὸς χορηγοῦνται τὰ συνήθη ἀποχρεμπτικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Τὰ ἐπὶ τῆς ἱλαρᾶς γραφέντα εἶναι ἀπειράριθμα. Ἐκ τῶν τελευταίως δημοσιευθεισῶν ἐργασιῶν κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: *Nicolle*, ἐν «Bull. Soc. Méd. des hôpit.» (1918), p. 337. — *Nobel*, ἐν «Zeits. f. Kinderh.» (1919) p. 19. — *Brawnie*, ἐν «Brit. Med. Journ.» (1920), p. 534.—*Pfundler*, ἐν «Münch.Med. Woch.» (1921), p 277.—*Box*, «The Lancet» (1921).—*M. Armand Ugón*, ἐν «Arch. Lat.-Amer. de Pediatria» (1921). — *Degkwitz* ἐν «Deut. Med. Woch.» (1926), p.26.—*Kelly*, ἐν «Brit. Journ. of Ch Diseases» (April - June 1922).—*Herman*, ἐν «Arch. of Pediatrics» (1923), p. 10.—*Caronia*, La Pediatria (1923) p. 801.—*Renault*, ἐν «Bull. Soc. de Péd. de Paris» (1924) p. 230. — *Sindoni*, La Pediatria (1924) p.888.—*Mercurio*, ἐν «Sez. Napolet. della Soc. it. di Pediatria» (10 Gen. 1925).—*Apert*, *Janet*, et *Azerad*, ἐν «Bull. Soc. de Péd. de Paris» (1925) p. 40.—*Schreiber*, ἐν «Bull. Soc. de Péd. de Paris» (1925) p. 177. —*Macciotta*, Policlinico (Sez. pratica) (1925) p. 4. — *Σ. Βέρα*, ἐν «Πρακτ. Ἰατρ. Ἑταιρείας» (1925) σελ. 205.—*Τοῦ αὐτοῦ*, ἐν «Ἑλλην. Ἰατρ. Ἐπιθεωρ.» (1925) τεῦχ. Ε καὶ ΣΤ'.—*Κ. Βουδούρη*, ἐν «Πρακτ. Ἰατρ. Ἑταιρ.» (1925) σελ. 2·7. — *Vergely*, ἐν «Journ. de Méd. de Bordeaux» (10 Mai 1925).—*Munoz-Seca*. ἐν «Arch. esp. de Pediatria» (Jun. 1925). — *Debré*, *Joannon* et *Mariani*, ἐν «Le Nourrisson» (Juil. 1925).—*Rolleston*, ἐν «Brit. Journ. of Ch. Diseases», (1926) p. 47.— *Hishon*, ἐν «Proc. of the R. Soc. of Med., March (1926). — *Cannata*, La Pediatria (1926) p. 720. — *Peschle*, La Pediatria (1926) p. 1318.—*Mayer*, ἐν «Monats. f. Kinderh» (1926) Bd 31 p. 270. — *Guardabassi*, La Pediatria (1927) p. 801.— *Meunier*, ἐν «Soc. belge de Pédiatrie» (Fevr. 1928). — *Zlatogoroff*, *Burowa*, *Nasledyschewa*, ἐν «Zeits. f. Hyg. u Infekt.» (1928), Bd 108 N. 3. — *Laroche* et *Quioc*, ἐν «Soc. Méd. des hôpit.» (28 Déc. 1928). — *Lo Presti - Seminerio*, ἐν «Arch. de Méd. des Enfants» (1929) p. 336.— *Sangiorgi*. Pathologica (1929), n. 447.

Σ. ΒΕΡΑΣ

—**ἱλαρὰ γερμανικὴ** *['Ιατρ.]*· βλ. λ. ἐρυθρά.

Ἴλαργος *['Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Ραιτικῆς Βινδελικίας (νῦν ἀνατολικὴ Ἑλβετία, βόρειον Τυρόλον καὶ μεσημβρινὴ Βαυαρία), ὅστις πηγάζων ἀπὸ τῶν Ραιτικῶν Ἄλπεων καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ Καμβοδούνου (Cambodunum, νῦν Kempten) ἐκβάλλει εἰς τὸν Δούναβιν, περὶ τὰ δύο χλμ ἄνωθεν τῆς Οὔλμης (Ulm), ἐν Βυρτεμβέργῃ. Κατὰ τὰ ἔτη 1810—1815 μία τῶν διοικητικῶν περιφερειῶν τῆς Βαυαρίας ἔφερε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Ἴλαργος. Σήμερον καλεῖται *Ἴλλερ*.

Α. Θ. Σ.

Ἱλάρια (τὰ) (Hilaria) *['Ἀρχ.]*. Ρωμαϊκὴ ἑορτὴ φαιδρότητος, εὐθυμίας καὶ χαρᾶς, διεξαγομένη ἰδιωτικῶς ἢ δημοσίως εἰς ἡμέρας χαρμοσύνου γεγονότος ἢ ἀναμνήσεως, ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τὴν ἰσημερίαν τοῦ ἔαρος, ὡς ἐθεσπίσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, καὶ κατὰ τὴν 23ην—25ην Μαρτίου, πρὸς τιμὴν τῆς Ρέας Κυβέλης, ὅτε ὑπὸ τῶν ἱερέων αὐτῆς Γάλλων ἐτελοῦντο μυστηριώδεις ἱερουργίαι.

—Η.

Ἱλαρία, *μάρτυς*. Σύζυγος τοῦ τριβούνου Κλαυδίου καὶ μήτηρ τοῦ Ἰάσονος καὶ Μαύρου, ὑπέστη μετ' αὐτῶν μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νουμο-

Digitized by Google

ριανοῦ ἐν Ῥώμῃ τῷ 283. Ἡ μνήμη αὐτῶν ἑορτάζεται τὴν 19 Μαρτίου, τὴν 3 δὲ Δεκεμβρίου κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν μαρτυρολόγιον, τὸ ὁποῖον μνημονεύει καὶ δύο ἄλλας μάρτυρας φερούσας τοῦτο τὸ ὄνομα. Ε. Γ. Π.

Ἱλαριανὸς (Ilarianus), ***Ἰούλιος-Κόϊντος.*** Ἐπίσκοπος ἐν Ἀφρικῇ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, ὅστις τῷ 397 ἔγραψε χρονικὸν ἐπιγραφόμενον «Chronologia sive de mundi duratione» (χρονολογία ἢ περὶ τῆς τοῦ κόσμου διαρκείας) καὶ «De die Paschae et mensis» (Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ μηνὸς τοῦ Πάσχα). Ἀμφότερα τὰ ἔργα τοῦ Ἱλαρίωνος ἐν τῇ λατινικῇ Πατρολογίᾳ Migne 13, 1097 καὶ ἑξῆς καὶ ὑπὸ Frick «Chronika minora» (Leipzig 1892) Α' 153–174.

Ἱλάριος. Ἕλλην φιλόσοφος ἐκ Φρυγίας, ἀκμάσας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων Ἰοβιανοῦ καὶ Οὐάλεντος καὶ καταλεγόμενος μεταξὺ τῶν «ἐς ἄκρον παιδείας ἐληλυθότων» συγχρόνων του. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀμμιανοῦ ἔλαβεν ἀξίωμά τι ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος, εἰκάζεται δὲ ὅτι ἦτο αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη ἡ ἐντολὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου τὴν 5ην Ἰανουαρίου 356 νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐξορίαν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἦτο κακόν, διότι ἀσχολούμενος ἰδιαιτέρως μὲ τὴν μαντικὴν καὶ τὴν ἑρμηνείαν χρησμῶν ἡρμήνευσε χρησμόν τινα τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ μαντείου ἀναφερόμενον εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, διήγειρε δὲ τοσοῦτον τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε κατὰ διαταγήν του συνελήφθη καὶ κατηγορηθεὶς ἐπὶ γοητείᾳ ἐφονεύθη ἄνευ διαδικασίας. Ν. Α.

—**Ἱλάριος** ***(Ἅγιοι).*** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς: —1) Ὁ μετὰ τοῦ θείου του Πρόκλου ἐπὶ Τραϊανοῦ τῷ 106 παρὰ τὴν Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας ὑποστὰς μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 12 Ἰουλίου. —2) Ὁ μετὰ Ἀκύλα ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 14 Ἰουλίου. —3) Ὁ θαυματουργός, ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ἀσκητεύσας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Μαΐου. —4) Ὁ μετὰ Πρόμου (ἢ Πρόβου) ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτοῦ τὴν 16 Δεκεμβρίου. Ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ ἁγιολογίῳ μνημονεύονται οἱ ἑξῆς: —5) Ὁ ἐπίσκοπος Poitiers ἑορταζόμενος τὴν 13 Ἰανουαρίου. —6) Ὁ ἐπίσκοπος Ἀκυληΐας, ἑορταζόμενος τὴν 16 Μαρτίου. —7) Ὁ μετὰ Δημητρίου καὶ ἄλλων Χριστιανῶν ἐν Ῥώμῃ ἄγνωστον πότε μαρτυρήσας καὶ συνεορταζόμενος μετ' αὐτῶν τὴν 9 Ἀπριλίου. —8) Ὁ ἐπίσκοπος Ἀρελάτης ἑορταζόμενος τὴν 5 Μαΐου. —9) Ὁ ἐν Ἀπεννίνοις, ἐπὶ 52 ἔτη μονάσας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἑορταζόμενος τὴν 15 Μαΐου. —10) Ὁ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Toulouse, ἑορταζόμενος τὴν 20 Μαΐου. —11) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Carcassône, πιθανῶς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάσας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 3 Ἰουνίου. —12) Ὁ ὁμολογητής, ἀποθανὼν τῷ 535 ἐν Mans (Sarthe) τῆς Γαλλίας καὶ ἑορταζόμενος τὴν 1 Ἰουλίου — 13) Ὁ πάπας ἑορταζόμενος τὴν 10 Σεπτεμβρίου. —14) Ὁ μετὰ Φλωρεντίνου παρὰ τὸ Autun τῆς Γαλλίας μαρτυρήσας. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 27 Σεπτεμβρίου. —15) Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Gévaudan (Lozère) κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, ἑορταζόμενος τὴν 25 Ὀκτωβρίου. —16) Ὁ διάκονος, ὅστις μετὰ τοῦ ἱερέως Βαλεντίνου τῷ 304 ἐπὶ Μαξιμιανοῦ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Βιτέρβῳ πρὸς βορρᾶν τῆς Ῥώμης καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 3 Νοεμβρίου. —17) Ὁ ἐκ Dijon κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα συγκλητικός, πατὴρ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου de Réomé, ἑορταζόμενος τὴν 28 Νοεμβρίου —18) Ὁ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου μοναχός, ὅστις μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν Arezzo τῆς Τοσκάνης Δονάτου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ συνεορτάζεται μετ' αὐτοῦ τὴν 7 Αὐγούστου. Ε. Γ. Π.

—**Ἱλάριος** ὁ ***Ἀρελάτης.*** Ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Arles (Bouches-du-Rhône) κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος. Ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν Ἀρελάτης ἐπὶ 20—25 ἔτη καὶ ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 450 καὶ 455. Ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ἱλάριος ἀπεδοκίμασε τὴν περὶ χάριτος καὶ προορισμοῦ διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ἔγραψε τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ὀνωράτου, πολλὰς ὁμιλίας, ἐπιστολὰς καὶ ἴσως καὶ ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα. Ε. Γ. Π.

—**Ἱλάριος διάκονος.** Ἐγεννήθη ἐν Σαρδηνίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν κλῆρον ἐχειροτονήθη διάκονος. Τῷ 354 συνώδευσε μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου Εὐτροπίου τὸν ἐπίσκοπον Λουκίφερα, κομίζοντα γράμματα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λιβερίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον. Οἱ ἀρειανοὶ αὐλικοὶ τοῦ Κωνσταντίου Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὄχι μόνον μετὰ χλεύης ἐδέχθησαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γυμνώσαντες ἐμαστίγωσαν **καὶ ὡς φίλον τοῦ** Ἀθανασίου εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψαν. Εἰς τὸν Ἱλάριον τοῦτον ἀποθανόντα τῷ 379 ἀπέδωσάν τινες τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, ἥτις φέρεται ἐν τοῖς συγγράμμασιν Ἀμβροσίου τοῦ Μεδιολάνων, εἶναι δὲ γνωστὴ ὡς Ambrosiaster. Ἐπίσης εἰς τὸν Ἱλάριον τοῦτον ἀπέδωκαν ἄλλοι τὰς «Ἐρεύνας εἰς Π. καὶ Κ. Διαθήκην» (Quaestiones in Vetus et Novum Testamentum), ὅπερ ἔργον φέρεται μεταξὺ τῶν νόθων (spuria) συγγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου. Ε. Γ. Π.

—**Ἱλάριος** ὁ ***Πικτώνων*** ἢ ***Πικταβίου*** (Pictaviensis). Ἐπίσκοπος καὶ συγγραφεὺς τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐγεννήθη ἐν Poitiers τῆς Γαλλίας ἐκ γονέων ἐθνικῶν καὶ γενόμενος Χριστιανὸς ἐξελέγη ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του. Τῷ 356 ἐξωρίσθη εἰς Φρυγίαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου, διὰ τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά του. Ἐν τῇ ἐξορίᾳ του, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη παραταθείσῃ (356—359), ἔγραψε τὸ «Περὶ τῆς Τριάδος» ἔργον του καὶ τὸ «Περὶ τῶν συνόδων», τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει Χριστιανούς, ἵνα πληροφορήσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ ἀγώνων τῶν ὀρθοδόξων. Προσκληθεὶς εἰς τὴν ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας σύνοδον τοῦ 359 μετέσχε τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως γνωρίσωσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς. Ζητήσας ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν ὁ Ἱλάριος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεπέμφθη, καὶ τότε ἔγραψε τὴν «Contra Constantium Imperatorem» ἀναφοράν, ἥτις πιθανῶς ἐδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου (3 Νοεμβρίου 361). Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν ὁ Ἱλάριος ἐξηκολούθησε τὴν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας δρᾶσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Παρισίων (361) κατώρθωσε νὰ ἀναθεματισθῶσιν οἱ ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει ἀρχηγοὶ αὐτῶν Αὐξέντιος, Οὐρσάκιος, Οὐάλης καὶ Σατουρνῖνος καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ κῦρος τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἐκ Γαλλίας ὁ Ἱλάριος μετέβη διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου τῷ 364, προεδρεύσας συνόδου ἐν Μεδιολάνοις, κατεπολέμησε τὸν αἱρετικὸν τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπον Αὐξέντιον. Ἐκ τῆς Ἰταλίας δ' ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐπισκοπήν του ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 366 - 368.

Ὁ Ἱλάριος ἔγραψε τὰ ἑξῆς ἔργα: «De Trinitate libri XII» (ὅπερ τὸ πρῶτον ἐπεγράφετο «De fide» ἢ «De fide adversus Arianos»), «De synodis seu de fide orientalium» (περὶ τῶν συνόδων ἢ περὶ τῆς πίστεως τῶν ἐν Ἀνατολῇ Χριστιανῶν), «Fragmenta historica» (Ἀποσπάσματα ἱστορικά), «Ad Constantium Augustum» (Πρὸς τὸν Αὔγουστον Κωνστάντιον), «Contra Constantium imperatorem» (Κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου), «Contra Arianos vel Auxentium Mediolanesem» (Κατ' Ἀρειανῶν ἢ κατ' Αὐξεντίου τοῦ Μεδιολάνων), «Contra Dioscorum medicum ad Sallustium praefectum» (Κατὰ Διοσκόρου τοῦ ἰατροῦ πρὸς τὸν ἔπαρχον Σαλλούστιον), «Comentarius in Evangelium Matthaei» (Ὑπόμνημα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον), «Tractatus super Psalmos» (Πραγματεία περὶ τῶν ψαλμῶν), «Liber mysteriorum» (Βίβλος τῶν μυστηρίων). Ἐκτὸς τούτων ὁ Ἱλάριος ἐποίησε καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους (Liber hymnorum, ὡς λέγει ὁ Ἱερώνυμος), τοῦ ὁποίου τρεῖς ὕμνοι ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1887 ἐν παλαιῷ χειρογράφῳ εἰς μέτρα ἀρχαῖα δογματικοῦ περιεχομένου. Τὰ ἅπαντα τοῦ Ἱλαρίου εὑρηνται ἐν τῇ λατινικῇ Πατρολογίᾳ Migne (τόμ. 9—10) καὶ τῷ «Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum» τῆς Βιέννης (τόμ. 12 καὶ 65) πλὴν τῶν κατόπιν εὑρεθέντων ὕμνων, οὓς ἐξέδωκεν ὁ Gamurrini «S. Hilarii tractatus de mysteriis et Hymni», Romae 1887 καὶ κατόπιν ὁ Feder ἐν Βιέννῃ 1916. Ε.Γ.Π.

—**Ἱλάριος, πάπας** ***Ῥώμης*** (461—468). Ἀρχιδιάκονος ὢν τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Α' (440—461) ἀντεπροσώπευσεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ λῃστρικὴν ἀποκληθεῖσαν σύνοδον τοῦ 449 καὶ ἀποθανόντα διεδέχθη τὸν Λέοντα τῷ 461. Ὡς πάπας ἐμερίμνησε συστηματικῶς περὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς Ῥώμης, ἐξωράϊσε τὰς ἐκκλησίας αὐτῆς, ἵδρυσε βιβλιοθήκην καὶ νοσοκομεῖον διὰ τοὺς προσκυνητὰς καὶ ἔκτισε δύο μοναστήρια παρὰ τὴν Ῥώμην. Συγκαλέσας τῷ 462 σύνοδον ἐν Ῥώμῃ ἐξ αἰτίας τῆς παρατηρηθείσης χαλαρᾶς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γαλλίας, προέτεινεν εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ πᾶν ἔτος σύγκλησιν συνόδου τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐπισκόπων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀρελάτης (Arles) πρὸς διακανονισμὸν τῶν ἑκάστοτε ἀναφυομένων διοικητικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τῆς Γαλλίας. Ὁμοίαν σύνοδον συγκαλέσας ἐν Ῥώμῃ καὶ τῷ 465 προέτεινεν εἰς αὐτὴν κανονισμὸν τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπισκόπων. Ε. Γ. Π.

Ἱλαρίων ***(ἅγιοι).*** Ἐν τῷ Ἁγιολογίῳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀναγράφονται φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ ἑξῆς. —1) Ὁ μέγας. Ἐγεννήθη παρὰ τὴν Γάζαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος, ἠσκήτευσε παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀντωνίῳ καὶ ἀπέθανεν ἐν Κύπρῳ εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν. Τὸν βίον αὐτοῦ ἔγραψαν ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος, ὁ Σωζόμενος καὶ ἄλλοι. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται κατὰ τὴν 21 Ὀκτωβρίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν ὁ Θεοφάνης. —2) Ὁ ὅσιος, ὁ μετὰ Παχωμίου καὶ Μάμαντος ἐν εἰρήνῃ τελειωθεὶς ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε καὶ ἑορταζόμενος τὴν 6 Μαΐου. —3) Ὁ νέος, ἡγούμενος τῆς παρὰ τὴν Προῦσαν μονῆς τῆς ἐπονομαζομένης Πελεκητῆς, κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἀκμάσας. Ἑορτάζεται τὴν 28 Μαρτίου μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας. —4) Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Δαλμάτων. Ἐγεννήθη τῷ 775, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐγένετο ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ξηροκηπίου καὶ κατόπιν ἡγούμενος τῆς τῶν Δαλμάτων. Κατεδιώχθη ἐπανειλημμένως ὡς εἰκονολάτρης καὶ ἀπέθανε τῷ 845. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 6 Ἰουνίου μετ' ἰδίας ἀκολουθίας.— 5) Ὁ νεομάρτυς. Κατήγετο ἐκ Κρήτης καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τῇ 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1804, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε ν' ἀσπασθῇ τὴν Ἰσλαμισμόν. Τὰ κατὰ τὸν Ἱλαρίωνα τοῦτον συνέγραψε Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ εὑρίσκεται ἀνέκδοτον τὸ ἔργον. Ε. Γ. Π.

—**Ἱλαρίων** ***Λοφτσένσκι.*** Βούλγαρος μητροπολίτης τῆς πόλεως Λόβετς. Φανατικὸς ἐν ἀρχῇ πατριαρχικός, ἀπεσκίρτησε κατόπιν τοῦ πατριαρχείου (1864) καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως ἀνεξαρτήτου βουλγαρικοῦ πατριαρχείου. Ἐξελέγη πρῶτος ἔξαρχος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠκύρωσε τὴν ἐκλογὴν ταύτην ὑπὲρ τοῦ Ἀνθίμου τοῦ Βιδινίου. Μετὰ τοῦτο ἐτοποθετήθη πρῶτος αὐτὸς Βούλγαρος μητροπολίτης Κιουστεντήλ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας τῷ 1884. Τ. Β

—**Ἱλαρίων** ***Μακαριοπόλσκι (Στογιάνωφ Μιχαηλόφσκι).*** Βούλγαρος ἀρχιερεύς, γεννηθεὶς τῷ 1810. Εἰς ἡλικίαν 23 τῶν ἐκάρη μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Χιλιανδαρίου τοῦ Ἄθω, ἐφοίτα δὲ συγχρόνως εἰς τὴν ἐν Καρυαῖς ἑλληνικὴν σχολήν. Τῷ 1839 ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐφοίτησεν εἰς γυμνάσιόν τι καὶ ἀργότερον εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Τῷ 1841 μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν σχολὴν τοῦ Κουρούτσεσμὲ (1844). Τότε ἐδημοσίευσε μελέτην τού τινα περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, διὰ τῆς ὁποίας ἐφείλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πατριαρχείου. Ἀνεμείχθη ὅμως συγχρόνως εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνα, ὃν διεξῆγον τότε οἱ Βούλγαροι ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νεόφυτον Χιλεντάρσκι καὶ ἐξωρίσθη μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἐν Ἄθῳ (1845). Τῷ 1848 τῇ ἐπεμβάσει τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου Νικολάγιεβιτς ἠλευθερώθη καὶ ἐστάλη ὡς ἐπίτροπος τῶν ἐν Ἄθῳ μοναχῶν εἰς τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1854 ἐγένετο πρωτοσύγγελος τοῦ μητροπολίτου Τυρνόβου, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ τελευταίου τούτου ἐξωρίσθη καὶ πάλιν εἰς Ἄθω τῷ 1857. Τῷ 1858, ὅταν ἐπετράπη εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἔχωσιν ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ὁ Ἱλαρίων ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Μακαριοπόλεως καὶ ἔμεινεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν μοναχῶν τοῦ Ἄθω. Τῷ 1860 ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τῆς ἀνεξαρτήτου βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπέθανε τῷ 1875 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τ. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

—**Ἱλαρίων, μοναχός.** Ἐν Γενούῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος γεννηθεὶς καὶ τῷ 1533 εἰς τὸ τάγμα τῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν εἰσελθών, ἀπέθανε τῷ 1585. Ἔγραψεν ὑπομνήματα ἢ παρατηρήσεις εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἅτινα εἰς 2 τόμους ἐξεδόθησαν τῷ 1567 ἐν Brescia μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Commentaria seu animadversiones in sacrosancta quatuor evangelia κτλ.». Ε. Γ. Π.

—**Ἱλαρίων,** μητροπολίτης ***Κιέβου.*** Ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Γενόμενος μητροπολίτης Κιέβου εἰργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν ἑνότητα τῆς ῥωσικῆς ἐκκλησίας, διὰ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων τῶν Ρώσων καὶ διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων ζωῆς τῶν δούλων. Μετέφρασεν ἱκανὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ ἵδρυσεν ἐκκλησίας καὶ μονάς.

—**Ἱλαρίων** ***Ρολόγης.*** Κρὴς μακεδονομάχος, ἡγούμενος μονῆς Ζιδανίου, γεννηθεὶς ἐν Ἀμαρίῳ Κρήτης τῷ 1861. Τῷ 1874 μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἔνθα ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον. Κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἐφησυχάζοντος ἐν Ἄθῳ πατριάρχου Ἰωακεὶμ ἐπέμφθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐμαθήτευσεν ἐπὶ τριετίαν, καὶ κατόπιν ἀνέλαβε τὴν ἐπιστασίαν μετοχίου τινὸς ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1898 ἐγένετο ἡγούμενος τῆς παρὰ τὰ Σέρβια μονῆς Ζιδανίου, ἣν ὅλως ἠρημωμένην ἀνέστησε διὰ τῆς δραστηριότητός του καὶ τὴν κατέστησεν ἄσυλον τῶν μακεδονομάχων. Ἡ κατὰ τῶν Βουλγάρων δρᾶσίς του κατέστησεν αὐτὸν ὕποπτον εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Συλληφθεὶς ἀπήχθη σιδηροδέσμιος εἰς τὰς φυλακὰς Σερβίων καὶ μόλις ἐσώθη διὰ τῶν βέηδων τῆς Κρήτης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν μονήν του ἐπετηρεῖτο μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος. Κηρυχθέντος τοῦ πολέμου τῷ 1912 παρέσχεν ἱκανὰς ὑπηρεσίας

Digitized by Google

εἰς τὸν συνταγματάρχην Γεννάδην ὡς γνώστης τῆς τουρκικῆς καὶ βουλγαρικῆς. Διὰ τὴν δρᾶσίν του ἀπενεμήθη αὐτῷ ὁ σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος. Ἀπέθανε τῷ 1915 ἐν Ρεθύμνῃ. Τὸ συμβούλιον τῆς μονῆς Ζιδανίου εἰς ἔνδειξιν εὐγνώμονος τιμῆς μετωνόμασε ταύτην: *Στέφου* (τοῦ πρώτου ἱδρυτοῦ) καὶ *Ἱλαρίωνος*. Ε. Γ.

Ἱλαρίων Ρολόγης.

ἱλαροπρόσωπος (ὁ, ἡ), *ον* (τό)· ὁ ἔχων πρόσωπον ἱλαρόν, γελαστόν, ὁ χαρωπός.

ἱλαρός, *—ά, —όν*· φαιδρός, εὔθυμος, χαρωπός, γελαστός: «ἱλαρὸν πρόσωπον,— βλέμμα»· || *ἱλαρὰ* (ἡ)· ὡς οὐσ. εἶδος ἐξανθηματικῆς νόσου (βλ. λ.).

ἱλαρότης, *—ητος* (ἡ)· τὸ γνώρισμα τοῦ ἱλαροῦ, φαιδρότης, εὐθυμία: «ἡ ἱλαρότης τοῦ προσώπου,— τοῦ βλέμματος».

ἱλαροτραγῳδία (ἡ) *Θεατρ.].* Κωμικὸν δρᾶμα μετέχον τῆς ἱλαρῳδίας καὶ τῆς παρῳδίας, καλούμενον παρὰ τοῦ Ἀθηναίου καὶ *σιμῳδία*. Ἐφευρέτης τῆς ἱλαροτραγῳδίας φέρεται ὁ ἐν Τάραντι ἐγκατεστημένος Ρίνθων ὁ Συρακόσιος, ὅστις περὶ τὴν ἑκατοστὴν εἰκοστὴν ὀλυμπιάδα (Donat., Proleg. ad Terent.) ἔγραψεν ἱλαροτραγῳδίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται: ὁ «Ἡρακλῆς», ὁ «Τήλεφος», ὁ «Ὀρέστης», ἡ «Ἰφιγένεια» καὶ ὁ «Ἀμφιτρύων» (*Ἀθήν.* III. 111. C.), ὅστις πιθανώτατα ὑπῆρξεν ὁ τύπος τῆς τραγικωμῳδίας τοῦ Πλαύτου. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

ἱλαρυντικός, *—ή, —όν*· ὁ ποιῶν, ὁ προκαλῶν ἱλαρότητα.

— **ἱλαρυντικὸν** ***ἀέριον***. Οὕτω καλεῖται τὸ ὑποξείδιον τοῦ ἀζώτου λόγῳ τῆς ἰδιότητος, ἣν ἔχει εἰσπνεόμενον, νὰ προκαλῇ ἀναισθησίαν μικρᾶς διαρκείας, τὴν ὁποίαν ἐπακολουθεῖ νευρικὸς γέλως.

ἱλαρύνω· καθιστῶ τινα ἱλαρόν, φαιδρόν, χαρωπόν, φαιδρύνω· || παθ. *ἱλαρύνομαι*· γίνομαι ἱλαρός, χαρωπός, φαιδρύνομαι.

ἰλάρχης (ὁ) /*Στρατ.].* Ἐκαλεῖτο οὕτως ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1831—1833 ὁ ταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ. Ν. Θ. Κ.

ἴλαρχος (ὁ)· ἀρχηγὸς ἴλης, ὁμάδος ἱππέων· || ὁ λοχαγὸς τοῦ ἱππικοῦ ἀπὸ τοῦ 1843 καὶ ἐντεῦθεν.

Ἴλαρχος. Εἷς τῶν ἐν Σπάρτῃ ἐφόρων, σύγχρονος τοῦ Λυσάνδρου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. II, 3, 10). Α. Θ. Σ.

ἱλαρῳδὸς (ὁ). Ὁ συνθέτων ἢ καὶ παίζων ἱλαροτραγῳδίας. Ὁ μὲν Saumaise (Pliniam. exercit. σελ. 79), Casaubon (ἐν Ἀθην. σ. 167) καὶ Ziegler (De mimis Rom. σ. 39) φρονοῦν ὅτι οἱ ἱλαρῳδοί, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Ἀθήναιος (XIV, 620, D.) ἕλκουν τὸ ὄνομά των ἐκ τῶν ἱλαροτραγῳδιῶν, ἄλλοι δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ Hermannt (De dramat. greac comico-satyr.) ὑποστηρίζουν τοὐναντίον ὅτι οἱ ἱλαρῳδοί, οἵτινες ἔφερον λευκὰ φορέματα καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, τὰ δὲ ᾄσματά των ἐσυνῳδεύοντο ὑπὸ ἐγχόρδου ὀργάνου, κατήγοντο ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ραψῳδῶν καὶ δὲν εἶχον καμμίαν σχέσιν μὲ τὰς ἱλαροτραγῳδίας τοῦ Ρίνθωνος καὶ τῶν μιμητῶν του. Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Ἴλας. Διάσημος διδάσκαλος τῆς γυμναστικῆς τέχνης, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πινδάρου (Ὀλυμπ. X καὶ XI) ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἀγησιδάμου, υἱοῦ τοῦ Ἀρχεστράτου, νικήσαντος κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τῷ 470 π. Χ. Α. Θ. Σ.

ἱλάσκομαι· ἐξιλεώνω τὸν θεὸν διὰ θυσιῶν κττ., καθιστῶ τὸν θεὸν ἵλεων, εὐμενῆ: «σπονδαῖς καὶ θυσίαις τὸν θεὸν ἱλάσκονται»· || εὐσπλαγχνίζομαι, ἐλεῶ, συγχωρῶ τινα: «ὁ θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ».

ἱλασμὸς (ὁ)· ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱλάσκεσθαι, ἐξιλέωσις, συγχώρησις, συγγνώμη, διαλλαγή.

ἱλαστήριον (τό)· τὸ κάλυμμα τῆς κιβωτοῦ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων (ἐνν. *ἐπίθημα*)· || ἱλασμός, ἐξιλέωσις (ἐνν. *ἀνάθημα*).

— *[Βιβλ. Ἀρχ.]* *Ἱλαστήριον* (ἑβρ. kappôrèt) καλεῖται ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' πλὰξ ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ μήκους 1,31 μ. καὶ πλάτους 0,78 μ., εἰς τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας ἦσαν προσηρτημένα δύο χρυσᾶ χερουβεὶμ κατὰ μέτωπον μὲ τὰ πτερὰ ἐκτεινόμενα πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἑνούμενα εἰς τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζουν εἶδος τόξου. Τὸ ἱερὸν τοῦτο σκεῦος ἐκάλυπτε τὴν Κιβωτὸν τοῦ μαρτυρίου τῶν Ἑβραίων (Ἐξόδ. κε', 21). Τὸ ἱλαστήριον ἦτο τὸ μέρος, ὅπου ὁ ἀρχιερεὺς ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ Μωυσέως: «Καὶ γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν, καὶ λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου ἀναμέσον τῶν δύο χερουβεὶμ τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, καὶ κατὰ πάντα ὅσα ἐὰν ἐντείλωμαί σοι πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ» (Ἐξοδ. κε' 22). «Ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι Μωυσῆν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, λαλῆσαι αὐτῷ· καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν Κυρίου λαλοῦντος πρὸς αὐτὸν ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ὅ ἐστιν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου ἀναμέσον τῶν δύο χερουβείμ, καὶ ἐλάλει πρὸς αὐτὸν» (Ἀριθμ. ζ', 89). Τὸ μέρος δηλαδὴ τοῦτο ἦτο ὡσεὶ θρόνος τοῦ Θεοῦ, διαμέρισμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνεφανίζετο καὶ ἐπετέλει τὰ θαύματά του.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἐξαγνισμοῦ, ὁ ἀρχιερεὺς εἰσήρχετο εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Ἐνταῦθα λαμβάνων διὰ τοῦ δακτύλου του αἷμα ἐκ τοῦ θυσιασθέντος μόσχου, ἐρράντιζε τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἱλαστηρίου καὶ ἔκαμνεν ἄλλους ἑπτὰ ραντισμοὺς ἔμπροσθεν τοῦ ἱλαστηρίου. Τὸ αὐτὸ ἔπραττε διὰ τοῦ αἵματος θυσιασθέντος τράγου (χιμάρου) (Λευϊτ. ιστ' 14, 15). Οἱ ραντισμοὶ οὗτοι ἐσκόπουν νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸν Θεὸν τὸ αἷμα τῶν θυμάτων, τὰ ὁποῖα ἐσφάγησαν πρὸς ἐξιλέωσίν του.

ἱλαστήριος (ὁ, ἡ)*—ον* (τό)· ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἱλασμόν, ἐξιλαστήριος.

Ἰλαττία *['Αρχ. Γεωγρ.].* Ἀρχαία πόλις ἐν Κρήτῃ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους (13,10) καὶ Στεφ. τοῦ Βυζαντίου κατ' ὄνομα ἁπλῶς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης πληροφορίας ἢ ὅτι ὁ κάτοικος *Ἰλάττιος*. Ἡ λέξις θεωρεῖται παραγομένη ἐκ τοῦ *ἴλαρ* (=*εἶλαρ*=ἕρκος, σκέπασμα) καθ' Ἡσύχιον. Ὁ Ψιλάκις (Ἰστ. Κρήτης Αα' σ. 235) εἰκάζει, ὅτι αὕτη πιθανῶς εἶναι ἡ *Κλάτος* τοῦ Πλινίου (4,20) ἀντὶ *Ἔλατος καὶ Ἰλατία* παρὰ Στεφάνῳ. Ἴσως εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ Κορνηλίου (Creta Sacra I, 112) Ilatria (*Hoeck* I, 532). Ε. Γ.

Ἴλβα /*'Αρχ. Γεωγρ.].* —1) Ἀρχαία ὀνομασία τῆς νήσου *Ἔλβας* (βλ. λ. καὶ λ. *Αἰθάλια*).—2) Νῆσος προσκειμένη ταῖς βορίαις ἀκταῖς τῆς Σαρδοῦς, ἡ ἄλλως *Ἰλούα (Πτολεμ.* Γ, γ, 8 Διδότ. ἐκδόσ.). Εἶναι ἡ ἐν τῷ πορθρῷ τοῦ Μπονιφάτσιο νῆσος *Μανταλέννα*, ἐφ' ἧς ἰταλικὸς ναύσταθμος. Σ. Ε. Λ.

ἰλβαΐτης (ὁ) (ilvaït) ἢ **λιεβρίτης** (lievrit) /*Ὀρυκτ.].* Ὀρυκτὸν πολυπυριτικὸν ἅλας τοῦ τύπου $[SiO_4]_2\ [Fe''' OH]\ [Fe'', Mn]_2\ Ca$. Εἶναι εὔθραυστος μὲ θραυσμὸν κογχώδη μέχρις ἀνωμάλου, παρουσιάζει δὲ σκληρότητα $5^1/_2$—6, εἰδικὸν βάρος 3,9—4,1, χρῶμα μαῦρον ἕως καστανόχρουν. Ὁ ἰλβαΐτης ἀπαντᾷ ὡς ὀρυκτὸν ἐπαφῆς ἐντὸς πρασίνων αὐγιτικῶν σχιστολίθων (Rio Marina Ἔλβας, Campiglia Τοσκάνης, Kupferberg Σιλεσίας κ. ἄ.), ἐν Ἑλλάδι δὲ ἐντὸς τῶν κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων τῆς Σερίφου. Γ. Β.

Ἰλβάται *['Αρχ. Γεωγρ.].* Λαὸς τῆς Λιγουρίας ἢ Λιγυστικῆς, κατοικῶν μεταξὺ τοῦ Πάδου ποταμοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ Λιγυστικοῦ πελάγους (νῦν κόλπος τῆς Γενούης) πρὸς νότον, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ παλαιοῦ μαρκησιάτου, ἔπειτα δὲ δουκάτου τοῦ Μοντεφερράτου (Montferrat). Α.Θ.Σ.

Ἰλγαζῆ ***(Νετζμεντὶν μπὲν Ἀρτούκ)***. Τρίτος ἡγεμὼν τοῦ ἐν Μαρδὶν τοῦ Κουρδιστὰν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἱδρυθέντος κράτους τῶν Μπενὶ-Ἀρτούκ. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ ὑπὸ τοὺς Σελτζουκίδας τελοῦντος πατρός του Ἀρτοὺκ ἦτο διοικητὴς Παλαιστίνης. Καταληφθείσης ὅμως ταύτης ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Ἰλγαζῆ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελτζουκίδου σουλτάνου Μελὶκ-Σὰχ ὡς διοικητὴς Βαγδάτης, τέλος δὲ ἀνῆλθε τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τοῦ κράτους τοῦ Μαρδίν. Τῷ 1119 κατέκτησε τὸ Χαλέπιον καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Σταυροφόρων. Ἀπέθανε τῷ 1120. Ν. Μ.

Ἴλγιν /*Γεωγρ.].* Πόλις τῆς Τουρκίας (τὸ ἀρχαῖον *Τυρίαιον*), ἕδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ἰκονίου, εἰς ἀπόστασιν 42 χιλιομέτρων ΒΔ. τῆς πόλεως τοῦ Ἰκονίου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς ὁμωνύμου μικρᾶς λίμνης. Ἔχει 2998 κατοίκους (1927). Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει καί τινες Ἕλληνες προσφυγόντες εἰς Ἑλλάδα. Κεῖται ἐν μέσῳ ἐκτάσεως καταφύτου ἐκ κήπων καὶ ἀμπελώνων. Δυτικῶς τῆς πόλεως ὑπάρχουσι λουτρὰ θειοῦχα ἰαματικὰ διὰ τὰ δερματικὰ νοσήματα, ἔχοντα καὶ λουτρῶνα κτισθέντα ἐπὶ βυζαντινῶν θεμελίων ὑπὸ τοῦ Σελτζουκίδου σουλτάνου Ἀλαεδδίν.

Ἡ ὁμώνυμος ὑποδιοίκησις ἔχει ἐπιφάνειαν 2190 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, 54 χωρία καὶ 32.867 κατοίκους (1927). Παράγει σιτηρά, ὄπιον, ὀπωρικά, λίνον κλ. Ν. Μ.

— **Ἴλγιν** ἢ ***Τσαουστζῆ-γκιόλ***. **Λίμνη** ἐν τῇ ὁμωνύμῳ ὑποδιοικήσει τοῦ τουρκικοῦ νομοῦ Ἰκονίου, ἔχουσα περίμετρον 30 χιλιομ. Ν. Μ.

Ἴλγκ (Ilg), ***Ἀλβέρτος***. Αὐστριακὸς τεχνοκρίτης (1847—1896). Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐν Βιέννῃ διωρίσθη ἐπιμελητὴς τοῦ ἐκεῖ μουσείου τέχνης καὶ βιομηχανίας, τῷ δὲ 1878 διευθυντὴς τῶν τεχνοϊστορικῶν συλλογῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀϊτελμπέργερ ἀπὸ τοῦ 1888 ἐκδιδομένην ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἐδημοσίευσε μετάφρασιν μετὰ σχολίων τοῦ «Βιβλίου τῆς Τέχνης» τοῦ Τσελλίνι, «Περὶ τῶν χρημάτων καὶ τῶν τεχνῶν τῶν Ρωμαίων» τοῦ Ἡρακλείου, καὶ τὴν «Ζωὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου» τοῦ Κονδιβι. Ὁ ἴδιος ἐδημοσίευσε τὴν «Ἱστορίαν καὶ ὀνοματολογίαν τῶν παλαιῶν τριχάπτων» (δαντελλῶν), ὡς καὶ μονογραφίας καὶ μελέτας περὶ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς βιομηχανίας περὶ τέχνης καὶ καλλιτεχνῶν τοῦ παρελθόντος, καὶ ἄλλας καλλιτεχνικὰς μελέτας. Ἀπὸ τοῦ 1892 ἐξέδιδεν ἐν Βιέννῃ τὴν «Αὐστριακὴν Βιβλιοθήκην». Θ. Κ.

— **Ἴλγκ** (Ilg), ***Ἀλφρέδος***. Ἑλβετὸς μηχανικὸς καὶ ἐξερευνητὴς (1854—1916). Διωρίσθη μηχανικὸς ἐν Βέρνῃ, τὸν δὲ Μάϊον τοῦ 1878 ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀβησσυνίαν, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, διωρύγων, τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ τὴν ἵδρυσιν ἐργοστασίων ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, κερδήσας τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τοῦ Μενελίκ. Κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἀβησσυνίας ὁ Ἴλγκ διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀβησσυνίας. Δ. Σ. Δ.

— **Ἴλγκ** (Ilg), ***Παῦλος***. Σύγχρονος Γερμανοελβετὸς συγγραφεύς, γεννηθεὶς ἐν τῇ γερμανικῇ Ἑλβετίᾳ τῷ 1875 καὶ διαμένων ἐν Βερολίνῳ. Ἔγραψε συλλογὴν ποιημάτων (1907), πολλὰ διηγήματα καὶ ρεαλιστικὰ μυθιστορήματα μεγάλης δυνάμεως, ἐξ ὧν «Ὁ Ἀνθρωπᾶκος Ματθίας» (1913) ἐβραβεύθη. Εκ τῶν καλυτέρων του μυθιστορημάτων εἶναι ἐπίσης «Ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ» καὶ ὁ «Πρόμπους». Θ. Κ.

Ἴλγκεν (Ilgen), ***Κὰρλ-Δαβίδ***. Κλασσικὸς φιλόλογος (1763—1834). Τῷ 1789 διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἀστικῆς σχολῆς ἐν Naumburg καὶ τῷ 1794 καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν Ἰένῃ. Ἀπὸ τοῦ 1802 μέχρι τοῦ 1830 διετέλεσε διευθυντὴς τῆς περιφήμου ἐν Pforta σχολῆς. Ἐξέδωκε (1796) τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους, τὰ Σχόλια (1798), καὶ δύο τόμους μικρῶν ἐργασιῶν ἐπὶ φιλολογικῶν θεμάτων (1797) ὑπὸ τὸν τίτλον: «Opuscula varia philologica». κ. ἄ. Κατόπιν τὸν ἀπερρόφησε τελείως ἡ παιδαγωγική του ἐργασία. Ε. Λ.

Ἴλδα *Γεωγρ.].* Ὄρος τῆς Βορ. Ἀφρικῆς ἐν Μαρόκκῳ, ἀποτελοῦν διακλάδωσιν τῆς μεγάλης ὀροσειρᾶς τοῦ Ἄτλαντος. Α. Θ. Σ.

Ἵλδα (Hilda) ***ἁγία***. Πριγκίπισσα τῆς Νορθουμβρίας ἐν Ἀγγλίᾳ, γεννηθεῖσα τῷ 617. Τῷ 631 ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Παυλίνου καὶ μοναχὴ γενομένη διηύθυνε μοναστήριά τινα καὶ ἔπειτα ἔκτισεν αὐτὴ τὸ τοῦ Whitby, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἀποθανοῦσα τῷ 680 ἑορτάζεται τὴν 17 Νοεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Ἵλδα (Hilda) *['Αστρον.].* Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 153. Ἀνεκαλύφθη τὴν 2αν Νοεμβρίου 1875 ὑπὸ τοῦ J. Palisa ἐν Βιέννῃ. Σ. Π.

Ἱλδεβέρτος, ***μάρτυς***. Ἀββᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Η' αἰῶνος γεννηθεὶς ἐν Γάνδῃ. Τῶν κατοίκων τῆς Γάνδης διαιρεθέντων εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα (752) ἐξ ἀφορμῆς τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, ὁ Ἱλδεβέρτος δεινῶς ψέξας τοὺς εἰκονομάχους ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τούτου ἕνεκα καταταχθεὶς εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως ἑορτάζεται τὴν 4 Ἀπριλίου καὶ τὴν 1 Δεκεμβρίου ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ε. Γ. Π.

— **Ἱλδεβέρτος** (Hildevert). Ἐπίσκοπος Meaux (Seine-et-Marne) τῆς Γαλλίας διαδεχθεὶς εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τὸν ἅγιον Faron (672) καὶ ἀποθανὼν τῷ 680. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα τὰ λείψανά του μετεκομίσθησαν εἰς Gourney τῆς Νορμανδίας καὶ κατετέθησαν εἰς ναὸν φέροντα ἔκτοτε τὸ ὄνομά του. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 27ην Μαΐου. Ε. Γ. Π.

Ἱλδεβούργη (Hildeburge), ***ἁγία***. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος γεννηθεῖσα ἐν Gallardon τοῦ Beauce τῆς Γαλλίας, ἔκτισε κελλίον παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου τοῦ Pontoise καὶ ἐν αὐτῷ ἀσκήσασα ἐπὶ μακρὸν ἀπέθανε τῷ 1115 καὶ ἑορτάζεται τὴν 3 Ἰουνίου. Ε.Γ.Π.

Ἱλδεβράνδος (Hildebrand). Τὸ λαϊκὸν ὄνομα τοῦ πάπα τῆς Ρώμης *Γρηγορίου Ζ'* (βλ. λ.).

Ἱλδεγάρδη (Hildegarde) ***(ἁγίαι)***. Δύο ἀναγράφονται ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα. —1) Ἡ θυγάτηρ τοῦ Χιλδεβράνδου δου-

Digitized by Google

κὸς Σουηβίας. Νυμφευθεῖσα τῷ 771 τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν ἀπέθανε τῷ 783. Τῷ 872 μετεκομίσθη τὸ λείψανον αὐτῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Kempten ἐν Σουηβίᾳ, ἣν αὐτὴ εἶχε κτίσει. Παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν δὲ ταύτην κατόπιν ἐκτίσθη μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Ἱλδεγάρδης, ἧς ἡ μνήμη ἑορτάζεται τὴν 30ὴν Ἀπριλίου.—2) Ἡ ἐν Mainz τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ 1098 ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας γεννηθεῖσα. Ἐν ἡλικίᾳ ὀκτὼ ἐτῶν παραληφθεῖσα ὑπὸ τῆς μοναχῆς Ἰούττης τῆς μονῆς τοῦ Disenberg διήρχετο τὸν βίον ἀσχολουμένη εἰς μελέτας. Ἀποθανούσης τῆς Ἰούττης τῷ 1138 ἡ Ἱλδεγάρδη ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς μονῆς, τὴν ὁποίαν καταλιποῦσα τῷ 1147 μετὰ 18 μοναχῶν ἐγκατεστάθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ρουπέρτου ἐν Bingen καὶ ἐν τούτῳ ἀπέθανε τῷ 1179. Ἡ Ἱλδεγάρδη ἐκτὸς πολλῶν ἐπιστολῶν (290 πρὸς βασιλεῖς, πάπας, ἀρχιερεῖς ἡγουμένους κλπ.) ἔγραψε καὶ τρία ἔργα θείων ὀπτασιῶν της (Scivias, ἤτοι Scito vias Domini, Liber vitae meritorum καὶ Liber divinorum operum). Ἡ μνήμη αὐτῆς ἑορτάζεται τὴν 17 Σεπτεμβρίου. Ε.Γ.Π.

Ἰλδεγκραδ (Hildegrad) *[Ἀστρον.]*. Ἀστεροειδής, φερόμενος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 898. Ἀνεκαλύφθη τὴν 3ην Αὐγούστου 1918 ὑπὸ τοῦ Max Wolf ἐν Ἀϊδελβέργῃ. Σ. Π.

Ἱλδεγόνδη (Hildegonde) ***(ἁγίαι)***. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ ἀναγράφονται φέρουσαι τοῦτο τὸ ὄνομα δύο, ἤτοι: — 1) Ἡ θυγάτηρ τοῦ κόμιτος Ἕρμαν, ἥτις κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἐνυμφεύθη τὸν κόμιτα Λοθαῖρον. Ἡ Ἱλδεγόνδη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου καὶ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ της ἔκτισε μετὰ τῆς κόρης της μοναστήριον ἐν Mehren καὶ διευθύνουσα τοῦτο ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ τῷ 1183 καὶ ἑορτάζεται τὴν 6 Φεβρουαρίου.—2) *Ἱλδεγόνδη* (ἢ *ὁ ἀδελφὸς Ἰωσήφ*), ἐν Navitz τῆς Κολωνίας γεννηθεῖσα κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ὁ πατήρ της μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἱλδεγόνδην μεταβαίνων εἰς Παλαιστίνην πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων τόπων, τὴν ὁποίαν ἐνδύσας ἀνδρικὰ φορέματα κατὰ τὸ ταξίδιον ὠνόμαζεν *Ἰωσήφ*. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ταξίδιον βαρέως νοσήσας καὶ προαισθανθεὶς τὸν θάνατόν του ὁ πατὴρ ἐνεπιστεύθη τὴν θυγατέρα του εἴς τινα τῶν συνοδοιπόρων του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της ἡ Ἱλδεγόνδη συνεχίσασα τὸ ταξίδιόν της ἔφθασεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἐγκαταλειφθεῖσα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ προστάτου της περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν. Μετά τινα χρόνον ἀναγνωρισθεῖσα ὑπό τινος συγγενοῦς της ἐν Παλαιστίνῃ παρελήφθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐπανελθοῦσα εἰς Γερμανίαν εἰσῆλθεν εἰς τι μοναστήριον τοῦ Schoenau ὡς μοναχὸς Ἰωσὴφ καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ τῷ 1188 καὶ μετὰ θάνατον ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἦτο κόρη. Ἡ μνήμη της ἑορτάζεται τὴν 20 Ἀπριλίου Ε. Γ. Π.

Ἱλδεγρῖνος (Hildegrin), ***ἅγιος***. Ἐκ Frise τῆς Γερμανίας καταγόμενος, ἦτο ἀδελφὸς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Munster Λουδγέρου, ὑπὸ τοῦ Καρόλου δὲ τοῦ Μεγάλου διωρίσθη ἐπίσκοπος καὶ αὐτὸς ἐν Châlons-sur-Marne. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του καταλιπὼν τὴν ἐπισκοπὴν ὁ Ἱλδεγρῖνος ἀπεσύρθη ὡς ἁπλοῦς ἀββᾶς ἐν Werden καὶ ἐκεῖ ἀποθανὼν τῷ 827 ἑορτάζεται τὴν 19 Ἰουνίου. Ε. Γ. Π.

Ἱλδελίττη (Hildelitta), ***ἁγία***. Ἐκ πριγκίπων Ἀγγλοσαξώνων καταγομένη, ἐγένετο μοναχὴ καὶ ὡς βοηθὸς τῆς Ἐδιλβούργης ἐν τῇ διοικήσει τοῦ μοναστηρίου τοῦ Barking ἀπέθανε τῷ 717. Καθ' ἅπασαν τὴν παπικὴν Ἀγγλίαν ἡ μνήμη αὐτῆς ἑορτάζεται τὴν 24 Μαρτίου. Ε. Γ. Π.

Ἱλδεμάργα (Hildomarga, Hildemarque), ***ἁγία***. Ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Εὐλαλίας τοῦ Βορδὼ μονάζουσα περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βανδρίλλου εἰς Νορμανδίαν νὰ διευθύνῃ τὸ νεοσύστατον μοναστήριον τοῦ Fécamp καὶ ἐν αὐτῷ ἀποθανοῦσα περὶ τὸ 682 ἑορτάζεται τὴν 25 Ὀκτωβρίου. Ε. Γ. Π.

Ἱλδεμάρος (Hildemar, Hirdemarus) ***(ἅγιοι)***. Δύο ἀναγράφονται ἐν τῷ ρωμαϊκῷ Ἁγιολογίῳ φέροντες τοῦτο τὸ ὄνομα, ἤτοι:—1) Ὁ ἐπίσκοπος Beauvais τῆς Γαλλίας, ὅστις παρέστη εἰς τὴν ἐν Παρισίοις σύνοδον τοῦ 829 καὶ εἰς τὴν ἐν Beauvais τοῦ 844 καὶ περὶ τὸ 846 ἀποθανὼν ἑορτάζεται τὴν 10 Δεκεμβρίου. —2) Ὁ *μάρτυς*, ὅστις κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα μετὰ τῶν φίλων του Κόνωνος καὶ Ρογήρου ἔζη ὡς ἀναχωρητὴς ἐν Arouaire παρὰ τὴν Bapaume (Arren) τῆς Γαλλίας. Προσελθόντων δ' εἰς τὸ ἀναχωρητήριον αὐτῶν κατόπιν καὶ ἄλλων μοναχῶν, ἐσχηματίσθη κοινόβιον, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Ἱλδεμάρος. Ἡμέραν δέ τινα ἐμφανισθεὶς εἰς τὸ κοινόβιον τοῦτο κληρικός τις καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι ἤθελε καὶ αὐτὸς νὰ ἐγγραφῇ εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ κοινοβίου, ἐφόνευσε τὸν Ἱλδεμάρον τῷ 1097, ὅστις ἔκτοτε καταταχθεὶς εἰς τοὺς μάρτυρας ἑορτάζεται τὴν 13 Ἰανουαρίου. Ε. Γ. Π.

Ἰλδεφόνσος *ὁ Τολέδου* (Ildefonsus). Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἐν Ἱσπανίᾳ Τολέδου καὶ συγγραφεὺς τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐκ Βησιγότθων καταγόμενος, ἐγεννήθη τῷ 607, ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τολέδου Εὐγενίου. Ὡς ἡγούμενος τῆς παρὰ τὸ Τολέδον μονῆς τοῦ Agli μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῶν δύο ἐν Τολέδῳ συνόδων τοῦ 653 καὶ 655 καὶ τῷ 657 διαδεχθεὶς τὸν Εὐγένιον ἐν τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ Τολέδου, συνεκάλεσε σύνοδον τῷ 659. Ἀπέθανε τῷ 667, ἑορτάζεται δὲ ὡς ἅγιος τὴν 23 Ἰανουαρίου. Ὁ Ἰλδεφόνσος ἔγραψε καὶ αὐτὸς περὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐκκλησίας («De viris illustribus»), ὁμοίως περὶ τῆς ἀειπαρθενίας τῆς Μαρίας («De virginitate perpetua Mariae adversus tres infideles») καὶ δύο ἔργα περὶ τοῦ βαπτίσματος («De cognitione baptismi καὶ συμπλήρωμα αὐτοῦ «De itinere deserti quo pergitur post baptismum»). Ε. Γ. Π.

—**Ἰλδεφόνσου** ***σύμπλεγμα***. Μαρμάρινον σύμπλεγμα ἀποκείμενον κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἱσπανικὸν παλάτιον Ἰλδεφόνσου, ἐξ οὗ καὶ ἡ προσωνυμία αὐτοῦ, καὶ μεταφερθὲν βραδύτερον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μαδρίτης. Εἶναι ἔργον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἀνάγεται συγκεκριμένως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἡ ταυτότης τῶν εἰκονιζομένων δι' αὐτοῦ προσώπων διαμφισβητεῖται ζωηρῶς. Κατά τινας παριστάνει τὸν Ἀντίνοον καὶ τὸν Θάνατον, κατ' ἄλλους τὸν Θάνατον καὶ τὸν Ὕπνον καὶ κατὰ τρίτην τινὰ γνώμην τὸν Ὀρέστην καὶ τὸν Πυλάδην. Ι. Μ. Π.

Ἰλδίβαδος. Ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀρχηγῶν τῶν κατεχόντων τὴν Ἰταλίαν Γότθων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐξεστράτευσαν οἱ Βυζαντινοὶ τῷ 535 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον. Τῷ 541, ὅτε κατελήφθη ἡ Ραβέννα καὶ ᾐχμαλωτίσθη ὁ ἡγεμὼν τῶν Γότθων Οὐίττιγις, ὁ Ἰλδίβαδος διετέλει ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τῆς Βερώνης, καὶ ἔπεμψε μὲν πρὸς τὸν Βελισσάριον πρέσβεις, ἵνα, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Γότθοι, προτρέψῃ αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα τοῦ βασιλέως τῶν «Γότθων καὶ Ἰταλιωτῶν», ἀλλὰ δὲν προσῆλθεν αὐτῷ, ἀποφυγὼν οὕτω τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀναγορευθεὶς ἡγεμὼν ὁ Ἰλδίβαδος προσεπάθησε καὶ πάλιν νὰ πείσῃ τὸν Βελισσάριον νὰ δεχθῇ τὸ προσφερόμενον αὐτῷ στέμμα, μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο ἤρξατο περισυλλέγων τὰς δυνάμεις του πρὸς συνέχισιν τοῦ πολέμου καὶ τέλος, μετὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἀναχώρησιν τοῦ Βελισσαρίου, ἐκκινήσας ἐκ Τικινοῦ κατετρόπωσε τοὺς διαδεχθέντας τὸν Βελισσάριον στρατηγοὺς καὶ ἀνακατέλαβε πᾶσαν τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Ἐδολοφονήθη ὑπό τινος στρατιώτου (542). Ν. ΚΛΣ

Ἰλδίγερος. Γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τῆς Ἀντωνίνης, συζύγου τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Βελισσαρίου. Τῷ 525 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν εἰς Μεσοποταμίαν ἐκστρατείαν τοῦ Βελισσαρίου ἐναντίον τῶν Περσῶν, τῷ δὲ 535 ἀπεστάλη μετὰ ἐνισχύσεων εἰς Βόρ. Ἀφρικὴν καὶ συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Μαυρουσίων καὶ εἶτα κατὰ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Στότζαν. Μετὰ τὴν κατατρόπωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Σκάλᾳ Βέτερες μάχην, ἀπεστάλη εἰς Ἰταλίαν τῷ 538, ἄγων ἰσχυρὸν σῶμα ἱππικοῦ, συμμετέσχεν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ρώμης διακριθεὶς διὰ τὰς τολμηρὰς αὐτοῦ ἐξόδους κατὰ τῶν πολιορκούντων αὐτὴν Γότθων, καθὼς καὶ εἰς τὰς μετέπειτα ἐπιχειρήσεις μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Ραβέννης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Οὐιττίγιδος (541), ὅτε ἀπῆλθε μετὰ τοῦ Βελισσαρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰλδίγερος ἔσωσε τὸν Βελισσάριον ἐκ τῆς δολοφονίας, ἣν ἀπεπειράθη κατ' αὐτοῦ, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τῆς Ρώμης, ὁ ἐκ Θρᾴκης Κωνσταντινιανός. Ν. ΚΛΣ

Ἰλδουάρδος (Hilduard ἢ Heldourd), ***ἅγιος***. Διάσημος ἱεραπόστολος ἐν Φλάνδρᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος, κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ τὸν χωροδεσπότην τοῦ Termonde (Dendermonde) μεθ' ὅλου τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὄντος ἕως τότε εἰδωλολάτρου. Ἀποθανὼν τῷ 759 ἑορτάζεται ὡς ἅγιος τὴν 7 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 29 Δεκεμβρίου. Ε. Γ. Π.

Ἰλδουῖνος (Ilduin). Ἀββᾶς τοῦ ἐν Παρισίοις ναοῦ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, γεννηθεὶς κατὰ τέλη τοῦ Η' καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος, ὅστις πρῶτος ἐξέφρασε τὴν ἐσφαλμένην γνώμην, ὅτι ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Παρισίων Διονύσιος ἦτο ὁ Ἀρεοπαγίτης (βλ. *Διονύσιος* μάρτυς, 1). Ε.Γ.Π.

Ἴλ-ἐ-Βιλαὶν (Ille et Villaine) *[Γεωγρ.]*. Νομὸς τῆς Γαλλίας ὀφείλων τὴν ὀνομασίαν του εἰς τοὺς δύο κυριωτέρους ποταμούς, οἵτινες ἀρδεύουσιν αὐτόν, τὸν Βιλαίν, καὶ τὸν παραπόταμον αὐτοῦ Ἴλ. Οἱ δύο ποταμοὶ ἑνοῦνται πρὸ τῆς πόλεως *Ρέννοι*, πρωτευούσης αὐτοῦ. Κεῖται εἰς τὴν δυτικὴν περιοχὴν τῆς Γαλλίας καὶ ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μὸν-Σαὶν-Μισιὲλ καὶ τῆς Μάγχης, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ νομοῦ τῆς Μαγιέν, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ νομοῦ Λουάρ-Ἰνφεριέρ, πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ νομοῦ Μορμπιάν. Ἔχει ἐπιφάνειαν 6.922 τετ. χλμ. καὶ πληθυσμὸν 661.668 (1926) κατοίκων. Τὸ μεγαλύτερον ὕψος τοῦ ἐδάφους ἐν τῷ νομῷ τούτῳ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 248 μέτρα. Τὰ παράλια τοῦ νομοῦ, μήκους 65—70 χλμ., εἶναι πολυσχιδῆ καὶ πολλαχοῦ βραχώδη. Τὸ κλῖμα εἶναι εὐκραὲς καὶ ὑγιεινόν. Ὁ νομὸς τῆς Ἴλ-ἐ-Βιλαὶν ἐσχηματίσθη τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξ ἐδαφῶν τῆς παλαιᾶς ἐπαρχίας τῆς Βρετάνης. Ὁ κυριώτερος πλοῦτος τοῦ νομοῦ εἶναι γεωργικὰ προϊόντα. Καλλιεργοῦνται κυρίως σῖτος, βρόμη, σίκαλις, κάνναβις καὶ λίνον, εἰς δὲ τὰ παράλια αὐτῆς, κυρίως εἰς τὸν κόλπον τοῦ Σαὶν-Μισιέλ, εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ ὀστρεοτροφία. Ἐπίσης ἔχει ἀνεπτυγμένην κτηνοτροφίαν, ὀρνιθοτροφίαν καὶ γαλακτοκομίαν.

Ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἴλ-ἐ-Βιλαὶν ἐγεννήθησαν καὶ πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Γαλλίας, ἐν οἷς ὁ Σατωβριάνδος, ὁ Lamennais, ὁ Φραγκῖσκος Βικτώρ, ὁ Βαλδὲκ-Ρουσὼ κ. ἄ. Μ. Ν. Δ.

Ἴλεκ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Α. Ρωσίας. Πηγάζει ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῶν Κιργισίων καὶ διευθυνόμενος ΒΑ. χύνεται μετὰ ροῦν 450 χιλ. εἰς τὸν Οὐράλην οὐ μακρὰν τοῦ Ὀρενμπουργ.

Ἰλὲκ Χάν. Ἡγεμὼν τοῦ Τουρκεστὰν (993—1013). Διῆλθε τὴν βασιλείαν του πολεμῶν κατὰ διαφόρων ἡγεμόνων τῆς Περσίας. Ν. Υ.

Ἰλεργέται (οἱ), ἢ ***Ἰλέργητες*** (λατ. Ilergetae ἢ Ilergetes) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Μέγας καὶ πολεμικὸς λαὸς τῶν ΒΑ. τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, κατοικῶν πρὸς βορρᾶν τῶν Ἰλερκαόνων, μεταξὺ τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ πρὸς νότον, τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Σικόρεως (νῦν Sègre) πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῶν Πυρηναίων ὀρέων πρὸς βορρᾶν. (*Πτολεμ.* Γεωγρ. II, 6, 67, *Στράβ.* III, 161).

Κατὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον, ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἰνδίβολιν, ἐβοήθησαν τοὺς Καρχηδονίους ἐν Ἱσπανίᾳ κατὰ τῶν Ρωμαίων, καταστρέψαντες τὴν στρατιὰν Σκηπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τῷ 212 π. Χ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Καρχηδόνιοι ὑπὸ τὸν Ἀσδρούβαν ἤγειραν μεγάλας ἀξιώσεις, οἱ Ἰλεργέται προσῆλθον μὲ τὸ μέρος τῶν Ρωμαίων. Ἐν τούτοις ὁ Σκηπίων, ἐπαναλαβὼν τὸν πόλεμον ἐπὶ κεφαλῆς 35.000 ἀνδρῶν, κατώρθωσε τέλος μετὰ πολυετεῖς ἀγῶνας καὶ ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν νὰ καθυποτάξῃ αὐτοὺς τῷ 205 π. Χ. Πρωτεύουσα αὐτῶν ἦτο ἡ *Ἰλέρδα* (νῦν Λερίδα, Lerida), κειμένη ἐπὶ ὀχυρωτάτης θέσεως δεξιᾷ τοῦ Σικόρεως ποταμοῦ, ὅπου κατὰ τὸ 49 π. Χ. ὁ Καῖσαρ ἐπολιόρκησε τὸν Ἀφράνιον καὶ Πετρήϊον, στρατηγοὺς τοῦ Πομπηΐου, καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν (*Στράβ.* III, 161). Α. Θ. Σ.

Ἰλέρδα *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, πρωτεύουσα τῶν Ἰλεργετῶν. Ἕνεκα ὑπερβασιῶν τῶν ἀνθυπάτων Πομπηΐου, Πετρηΐου καὶ Ἀφρανίου, ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἐγκαταστήσαντος ἀρχὴν ἐξ αὐτοχθόνων (βλ. καὶ λ. *Ἰλεργέται*). —Η.

Ἰλερκάονες (οἱ) (λατ. Ilercaones, Ilercaonenses ἢ Illurgavonenses) *[Ἀρχ.]*. Λαὸς τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ταρρακωνικῆς Ἱσπανίας, κατοικῶν πρὸς νότον τῶν Ἰλεργετῶν, μεταξὺ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ ὄρους Ἰδουβέδα (Ἰβηρικὰ ὄρη) πρὸς νότον (*Πτολεμ.* Γεωγρ. II, 6, 67). Πρωτεύουσα αὐτῶν ἦτο ἡ *Δέρτωσσα* (Dertosa), νῦν Τορτόζα (Tortosa). Α. Ε. Σ.

ἰλεσίτης (ὁ) (Ilesit) *[Ὀρυκτολ.]*. Ὀρυκτὸν ἀνῆκον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν βιτριολίων. Ἀποτελεῖ ἔνυδρον θειικὸν ἅλας τοῦ μαγγανίου μετὰ ψευδαργύρου καὶ σιδήρου καὶ ἔχει χημικὸν τύπον (Mn, Zn, Fe) $SO_4 \cdot 4\,H_2O$. Ὁ ἰλεσίτης κρυσταλλοῦται εἰς τὸ μονοκλινὲς σύστημα. Ἡ μικροτέρα περιεκτικότης εἰς ὕδωρ τοῦ ἰλεσίτου θὰ ὀφείλεται πιθανῶς εἰς ἀποσάθρωσιν αὐτοῦ. Ὁ ἰλεσίτης ἀπαντᾷ εἰς τὸ Hall Valley τοῦ Colorado. Γ. Β.

Ἰλεσλῆ *[Γεωγρ.]*. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης, ἤδη καλούμενον *Οἰνόη* (βλ. λ.).

Ἴλετσκ (Iletsk) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ρωσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῶν Κιργισίων, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἴλεκ, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ὀρενμπουργ-Τασκέντ. Κάτ. 10,950. Φημίζεται διὰ τὰ ἐκτεταμένα ἁλατωρυχεῖά της. Ἡ παραγωγὴ σήμερον φθάνει τὰς 100.000 τόννους ἐτησίως. Τὸ Ἴλετσκ εἶναι τὸ πρῴην φρούριον *Ἰλετσκάγια Ζοστσίτα*, ἀποτελοῦν προπύργιον κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κιργισίων. Δ. Σ.

ἵλεως (ὁ, ἡ), *—ων* (τό)· εὐμενής, πρᾷος, οἰκτίρμων, συγγνωμονικός, συγκαταβατικός, εὐσπλαγχνικός· | φρ. «ἵλεώς σοι» (ἐννοουμένου τοῦ γένοιτο *Θεός*) ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάξῃ: «ἵλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο» ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάξῃ, νὰ μὴ σοὶ συμβῇ τοῦτο (*Ματθ.* 16, 22).

Ἰλζίνσκι (Iljinski), ***Ἀλέξανδρος·Ἀλεξάνδροβιτς*** (1859). Ρῶσος συνθέτης σπουδάσας ἐν Βε...

Digitized by Google

λίνῳ ὑπὸ τοὺς Κούλακ καὶ Μπάργκιελ· ἐγένετο γνωστὸς διὰ πλείστων συμφωνικῶν ἔργων, ἐν οἷς μία συμφωνία, ἓν συμφωνικὸν σκέρτσο, κρουστικοὶ χοροί, συμφωνικὸν ποίημα «Ψυχὴ» κ. τ. λ. Διὰ τὸ θέατρον ἔγραψε τὸ μελόδραμα «Ἡ πηγὴ τοῦ Μαχτσισαράϊ» κτλ. Γ. Σ.

Ἴλη (ἡ)· ὡρισμένος ἀριθμὸς ἱππέων στρατιωτῶν ὡς στρατιωτικὴ μονάς, ἀναλογοῦσα πρὸς τὸν λόχον τῶν πεζῶν.

— *[Στρατ.]* *Ἴλη* ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὸ πρῶτον μεγάλη μονὰς θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ, κατόπιν δ' ἐκλήθησαν οὕτω πως αἱ μονάδες τοῦ ἱππικοῦ ἁπάντων τῶν κρατῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Σήμερον *ἴλη* (escadron) καλεῖται μονὰς ἱππικοῦ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν λόχον πεζικοῦ. Μέχρι τοῦ 1917 ἡ ἴλη ἀπετελεῖτο ἐξ 120—150 ἱππέων, ὡπλισμένων ὁμοιομόρφως διὰ τυφεκίου τῆς ἑκάστοτε ἐποχῆς καὶ συγχρόνως διὰ σπάθης ἢ διὰ λόγχης. Ἀφ' ἧς, διαρκοῦντος τοῦ Παγκοσμίου πολέμου, καθωρίσθη ὅπως τὸ ἱππικὸν ὁπλίζηται δι' ἁπάντων τῶν συγχρόνων φορητῶν μέσων πυρὸς (αὐτομάτων ὅπλων, βομβίδων κτλ.), δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1917, ἡ ἴλη ἀποτελεῖται ἐξ 100—110 περίπου ἱππέων, ὁμοιομόρφως δ' ὡπλισμένων. Κατὰ τὰς παλαιὰς ἐποχάς, μέχρι τοῦ 1917, ἡ ἴλη ἐχωρίζετο εἰς τέσσαρας οὐλαμούς, σήμερον ὅμως ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων οὐλαμῶν (βασικὴ μονὰς τοῦ ἱππικοῦ ἡ ὁμὰς μάχης) καὶ ἐπὶ πλέον ἐξ ὁμάδος διοικήσεως, δηλαδὴ ἐκ τῶν παρατηρητῶν, διαβιβαστῶν κλπ. Ν. Θ. Κ.

Ἴληξ (ὁ) (Ilex) *[Παλαιοφυτολ.]*. Λείψανα ἀπολιθωμένα τῶν εἰδῶν *ἴληξ ὁ κυκλόφυλλος* (Ilex cyclophylla Ung.), *ἴληξ ὁ νεογενής* (Ilex neogena Ung.) καὶ *ἴληξ ἡ ἀμφίβολος* (Ilex ambigua Ung.) εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς τῶν τριτογενῶν στρωμάτων τῆς λεκάνης τῆς Κύμης ἐν Εὐβοίᾳ. Γ. Κ. Γ.

Ἰλὶ *[Γεωγρ.]*. Μέγας ποταμὸς τῆς Ἀσίας, πηγάζων ἐκ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ Τιὰν-Σὰν (Οὐρανίου ὄρους) ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τεκὲλ* καὶ ἐκβάλλων εἰς τὴν λίμνην Μπαλκὰς ἐν τῇ ρωσικῇ, ἐπαρχίᾳ τοῦ Σεμιριετσένσκ μετὰ ροῦν 2 000 χιλιομέτρων. Εἶναι πλωτὸς μέχρι τῆς πόλεως Τουλτσά.

— **Ἰλὶ** (Ili) *[Γεωγρ.]*. Μέγα βαθύπεδον τῆς Ἀσίας εἰς τὴν μεθορίαν τῆς Κίνας καὶ τοῦ ρωσικοῦ Τουρκεστὰν μεθόριον, καταληφθὲν τῷ 1860 ὑπὸ τῆς Ρωσίας, ἀλλ' ἀποδοθὲν εἰς τὴν Κίναν τῷ 1881, πλὴν τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἐκ 4.400 τ. χλμ. περίπου, τὸ ὁποῖον σήμερον ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς Σοβιετικῆς Δημοκρατίαν τῶν Κοζάκων. Τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν Κίναν τμῆμα ἔχει ἔκτασιν 70.000 τ. χλμ. καὶ 116.000 κατοίκους. Ὁ πληθυσμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ Κοζάκους, Τουρκοτατάρους, Καλμούκους, Κινέζους καὶ Μογγόλους. Κυριώτεραι πόλεις εἶναι ἡ *Σουίντουν* καὶ ἡ *Κούλτζα*. Τὸ ἔδαφος τοῦ Ἰλὶ παράγει ὄρυζαν, βάμβακα, καπνόν, ὀπίον καὶ ὀπώρας καὶ ἔχει ἀκμάζουσαν κτηνοτροφίαν. Μ. Ν. Δ.

Ἰλία *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Αἰνείου ἢ τοῦ Νουμίτορος, ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰούλου, βασιλέως τῆς Ἄλβας ἐν Ἰταλίᾳ, μήτηρ τῶν διδύμων ἀδελφῶν *Ρωμύλου* καὶ *Ρώμου* (βλ. τὰς λ.), καλουμένη καὶ ἄλλως *Ρέα Σιλβία*. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ Ἀμούλιος (Amulius), ἀδελφὸς τοῦ Νουμίτορος, σφετερισθεὶς τὸν θρόνον, τὸν μὲν υἱόν του ἐφόνευσεν ἐν κυνηγίῳ, τὴν δὲ θυγατέρα του Ἰλίαν, ἵνα παραμείνῃ ἄτεκνος, κατέστησεν Ἑστιάδα· ἀλλὰ συνελθὼν μετ' αὐτῆς ὁ Ἄρης, ἐγένετο πατὴρ τῶν διδύμων ἀδελφῶν. Τότε ὁ Ἀμούλιος τὴν μὲν μητέρα ἐφυλάκισε, τοὺς δὲ παῖδας «ἐξέθηκε πρὸς τον Τίβεριν κατά τι πάτριον», ὅπου κατὰ θείαν οἰκονομίαν ἐθήλασεν αὐτοὺς λύκαινά τις. Ἀνδρωθέντες οὗτοι ἐξεθρόνισαν τὸν Ἀμούλιον καὶ ἀποκατέστησαν εἰς τὸν θρόνον τὸν πάππον των Νουμίτορα. Α. Θ. Σ.

— **Ἰλία.** Ἑτέρα γραφὴ παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι συγγραφεῦσι τοῦ ἐκ τῆς λατινικῆς γυναικείου ὀνόματος *Ἰουλία*.

Ἰλία (ἡ) (Ilia) *[Ζωολ.]*. Γένος μαλακοστράκων δεκαπόδων τοῦ ἀθροίσματος τῶν *βραχυούρων* τῆς οἰκογενείας τῶν *λευκοσιϊδῶν*, περιλαμβάνον εἴδη τινὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς εὐκράτους καὶ θερμὰς θαλάσσας τῆς γῆς. Γνωστότερον εἶδος εἶναι ἡ *ἰλία ἡ ἐρρυτιδωμένη* (Ilia rugosus), ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ ἔχει ὄστρακον σφαιρικόν, βαθέως ὀδοντωτὸν κατὰ τὰ ἄκρα του, πόδας μακροὺς καὶ ἐπιμήκεις, ὧν τὸ πρῶτον ζεῦγος καταλήγει εἰς ἰσχυρὰς χηλάς. Ὁ χρωματισμὸς τῆς εἶναι πρασινομελανὸς κατὰ τὰ ἄνω μέρη καὶ κιτρινοπράσινος κατὰ τὰ κάτω. Δ. Ν. Π.

Ἰλιάβο (Ilhavo) *[Γεωγρ.]*. Πόλις καὶ λιμὴν τῆς Πορτογαλίας ἐν τῷ νόμῳ Ἀβέϊρα, εἰς τὰς ὄχθας μικρᾶς λίμνης σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Κάτ. 12 χιλ., ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἁλιείαν. Εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς ὑπάρχουσιν ὑελοποιεῖα καὶ ἐργοστάσια πορσελλάνης. Αἱ γυναῖκες τῆς Ἰλιάβο θεωροῦνται ὡς αἱ ὡραιότεραι γυναῖκες τῆς Πορτογαλίας. Μ. Ν. Δ.

Ἰλιάεια (τὰ) *[Ἀρχ.]*. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἰλίῳ τελουμένη ἑορτή, ἥτις κατέστη μεγαλοπρεπεστέρα διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσθήκης ἀγώνων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Λυσιμάχου, ἐπιτελέσαντος ἐπιθυμίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐτελοῦντο πομπαί, θυσίαι καὶ ἁρματοδρομίαι πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ πολιοῦχος καὶ τοῦ νεωτέρου Ἰλίου, ὡς ἦτο καὶ τοῦ Ἰλίου τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Ὅμοιον πρὸς τὸ διιπετὲς τῆς Ἀθηνᾶς ξόανον, ὅπερ ἐκράτει διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς δόρυ καὶ διὰ τῆς ἑτέρας ἠλακάτην καὶ ἄτρακτον, ἦτο καὶ τὸ ἐν Καπιτωλίῳ ξόανον τῆς θεᾶς, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο τὰ ἐν Ρώμῃ *Ἴλια Καπιτώλια*. ΚΑΨ.

Ἰλιακοὶ *πίνακες*. Οὕτως ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Βραδεμβούργου σοφοῦ Λαυρεντίου Μπαϊγκερ πλάκες ἐκ λευκάζοντος ἢ κιτρινωποῦ μαρμάρου, ἀναγεγλυμμέναι κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν αὐτῶν καὶ ἀπεικονίζουσαι ὑπὸ μορφὴν μικρῶν ἀναγλύφων σκηνῶν τὴν περίληψιν τοῦ συνόλου ἢ ὡρισμένου μέρους τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Τρωικὸν πόλεμον διηγήσεων. Αἱ πλάκες αὗται εἶναι δώδεκα ἐν συνόλῳ, ἀνευρέθησαν πᾶσαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δὴ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ρώμης ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ φαίνονται συνδεόμεναι στενῶς πρὸς ἀλλήλας. Τέσσαρες μάλιστα ἐξ αὐτῶν φέρουσιν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας των πλευρᾶς τὴν αὐτὴν λέξιν: *Θεόδωρος*. Ἡ παλαιότερον γνωστὴ καὶ σημαντικωτέρα τῶν πλακῶν τούτων, ἡ καὶ κυριολεκτικώτερον καλουμένη «Ἰλιακὸς πίναξ», ἀνευρέθη τῷ 1683 ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως Bovillae, ἀπόκειται δὲ νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Καπιτωλίου. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης εἰκονίζονται διάφοροι σκηναὶ ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ἔχει δὲ χαραχθῆ ἐπ' αὐτῆς καὶ σύνοψις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Αἱ ὑπόλοιποι ἕνδεκα πλάκες τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: 1) ἡ ὑπὸ Satri σχεδιασθεῖσα καὶ ἤδη ἐξαφανισθεῖσα, 2) ἡ ἐν Ρώμῃ ἢ τοῖς περιχώροις ταύτης ἀνευρεθεῖσα, ἀποκειμένη δ' ἄλλοτε μὲν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Βερώνης, νῦν δὲ εἰς τὸ Cabinet des médailles τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, 3) ἑτέρα πλὰξ ὁμοῦ μετὰ τῆς προηγουμένης ἀνευρεθεῖσα καὶ τὰς αὐτὰς ὑποστᾶσα τύχας, 4) ἡ ἐν Τάραντι ἀποκαλυφθεῖσα, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον τοῦ Λονδίνου κατὰ τὸ ἔτος 1895, 5) ἡ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Νικητοῦ Ἡρακλέους ἐν Τίβολι ἀνευρεθεῖσα τῷ 1860, 6) ἑτέρα πλάξ, ἄλλοτε μὲν ἀνήκουσα εἰς τὴν συλλογὴν Durand, νῦν δ' ἀποκειμένη εἰς τὸ Cabinet des médailles τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, 7) ἀπόσπασμα πλακὸς ἐν μορφῇ ἀσπίδος, εὑρεθὲν τῷ 1822 εἰς Ρώμην καὶ ἀποκείμενον νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Καπιτωλίου, 8) ἀπόσπασμα ἀναλόγου πρὸς τὸν προγενέστερον, μείζονος δὲ κατὰ τὰς διαστάσεις πίνακος, ἀποκειμένου καὶ τούτου εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Καπιτωλίου (βλ. εἰκόνα ἐν λ. *Ἰλίου Πέρσις*), 9) τεμάχιον πλακὸς κτηθὲν τῷ 1844 ὑπὸ τοῦ Cabinet des médailles τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, 10) ἡ πλὰξ τῆς συλλογῆς Rondamini, ἧς σῴζονται σήμερον μόνον δύο ἀπεικονίσεις ἐκπονηθεῖσαι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ 11) ἡ πλάξ, ἣν τῷ 1882 παρουσίασεν ὁ Stornaiuolo εἰς τὸ γερμανικὸν ἀρχαιολογικὸν ἰνστιτοῦτον τῆς Ρώμης, ἄγνωστον ποῦ εὑρισκομένη σήμερον. Πάντες οὗτοι οἱ Ἰλιακοὶ πίνακες ἀνάγονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, φαίνεται δ' ὅτι συνετάχθησαν κατ' ἀλεξανδρινὰς πηγὰς πρὸς διδακτικὸν σκοπόν. Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰλιάμνα (ἡ) ἢ *Ἰλιάμα*, ἢ *Ἰλαιμαὶν* *[Ἡφαιστειολ.—Γεωγρ.]*. Ἡφαίστειον ὄρος, κείμενον ἐν Ἀλάσκᾳ, δυτικῶς τοῦ ὅρμου τοῦ Κούκ. Ἔχει ὕψος 3660 μ. Κατὰ τὸ ἔτος 1741 ἦτο ἤρεμον, ἐνήργησε δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1778 (ἀνεκβολὴ λευκῶν νεφῶν ἐξ ἑνὸς κρατῆρος, κειμένου οὐχὶ πολὺ κάτω τῆς κορυφῆς). Ἐπίσης ἐνέργεια του ἐσημειώθη καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1768, 1779, 1786, 1793, 1843, 1876. Τέλος κατὰ τὸν Russel τὸ ἡφαίστειον ἐξέπεμψε τῷ 1895 5 ἢ 6 στήλας ἀτμῶν, εἶχεν ὅμως καὶ μίαν ἄλλην ἰσχυρὰν ἔκρηξιν προηγουμένως. Θερμὴ τότε τέφρα καὶ λιθάρια κατέστρεψαν τὸ δάσος εἰς ἔκτασιν ἑκατοντάδος ἀγγλικῶν τετραγωνικῶν μιλλίων. Γ. Κ. Γ.

— **Ἰλιάμνα** *[Γεωγρ.]*. Λίμνη τῆς Ἀλάσκας κατὰ τὰ ΝΔ τῆς χώρας. Ἔχει μῆκος περίπου 120 χλμ. καὶ πλάτος 40. Τὰ ὕδατα αὐτῆς διὰ τοῦ ποταμοῦ Κουϊτσπακ χύνονται εἰς τὸν κόλπον Βρίστολ. Φέρει ἐπίσης τὸ ὄνομα *λίμνη τοῦ Τσέλκωφ*.

«Ἰλιὰς» (ἡ). Μέγα ποίημα ἐπικὸν συγκείμενον ἐκ 16 χιλιάδων περίπου στίχων καὶ διαιρούμενον εἰς 24 ραψῳδίας, ὧν ἑκάστη ἐπιγράφεται δι' ἑνὸς τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου. Ὑπόθεσις τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τὰ δεινὰ αὐτῆς ἐπακόλουθα· διὸ ἔδει νὰ ἐπιγραφῇ «Ἀχιλλῆις» ἢ «Ἀχίλλεια», ὡς ἡ Ὀδύσσεια· ἀλλ' ἐπειδὴ παρενείρονται ἐν αὐτῇ καὶ πλεῖστα γεγονότα τοῦ περὶ τὸ Ἴλιον πολέμου, εὐλόγως Ἰλιὰς ἐκλήθη. Οὕτω τὸ ποίημα κατέστη ἐθνικόν, περιέχον τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀσιανῶν· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα αὐτοῦ ἔχουσιν ὧς ἑξῆς: Ὁ ποιητὴς ἐμπνευσθεὶς ἐκ τῆς Μούσης, ἣν ἐν βραχεῖ προοιμίῳ ἐπεκαλέσθη, ἵνα ψάλῃ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, διηγεῖται, ὅτι τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ ἱερεὺς Χρύσης ἐλθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐπισημότητι ἱκετεύει τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τοὺς Ἀχαιούς, ἵν' ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὴν θυγατέρα, ἣν αἰχμαλωτισθεῖσαν εἶχεν ὡς γέρας ἐκεῖνος· ἀλλ' ὁ Ἀγαμέμνων ὑβριστικῶς καὶ ἀπειλητικῶς ἀποπέμψας τὸν ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος διήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ, ὅστις λοιμὸν βροτολοιγὸν ἐπέσκηψεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἀπέθνῃσκον ἐξ αὐτοῦ, τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀχιλλέως συγκαλεῖται ὁ στρατὸς εἰς συνέλευσιν, πρὸς ὃν ὁ μάντις Κάλχας θεσπίζει, ὅτι ὁ θεὸς τιμωρεῖ αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς τὸν ἱερέα ὕβριν τοῦ βασιλέως, διὸ καὶ συμβουλεύει, ἵνα τὴν μὲν Χρυσηίδα ἀποστείλωσι πρὸς τὸν πατέρα, τὸν δὲ θεὸν ἐξιλεώσωσι διὰ θυσιῶν. Ὁ Ἀγαμέμνων δέχεται μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἐκ λογομαχίας πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ὀργισθείς, ἀφαιρεῖ τὸ γέρας αὐτοῦ, τὴν Βρισηίδα· ὁ ἥρως τότε μηνίσας ἀποχωρεῖ τοῦ στρατοπέδου, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Θέτις ἱκετεύσασα τὸν Δία ἀπέσπασε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ὁ μὲν ὑβρισθεὶς υἱός θέλει ἱκανοποιηθῆ, ὁ δὲ ὑβρίσας ταπεινωθῇ. Ἐν τῇ Β ραψῳδίᾳ ὁ Ἀγαμέμνων παρατάσσει τὸν στρατόν, ἵνα προσβάλῃ τὸ Ἴλιον, καὶ τῶν Τρώων ἀντιπαραταχθέντων ἀπαριθμοῦνται αἱ δυνάμεις ἑκατέρων. Ἐν τῇ Γ μονομαχοῦσιν οἱ δύο τοῦ πολέμου πρωταίτιοι, ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Πάρις, ὅστις ἡττηθεὶς εἰς αἰσχρὰν φυγὴν τρέπεται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης σῴζεται εἰς τὴν πόλιν, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ τείχους ὁ Πρίαμος μετὰ τῶν δημογερόντων ἀποθαυμάζει τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι στρατηγοὺς τῶν Ἀχαιῶν, ὧν τὰ ὀνόματα μανθάνει παρὰ τῆς Ἑλένης (τειχοσκοπία). Ἐν τῇ Δ ραψῳδίᾳ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ, οἱ Ἀχαιοὶ προσβάλλουσι τοὺς Τρῶας καὶ ἐν δεινῇ μάχῃ πολλοὶ ἑκατέρωθεν πίπτουσιν. Ἐν μὲν τῇ Ε ἡ ἀριστεία τοῦ Διομήδους διεγείρει θαυμασμόν, ἐν δὲ τῇ Ζ ὁ διάλογος τῶν εὐγενῶν συζύγων, Ἕκτορος καὶ Ἀνδρομάχης, συγκινεῖ τοὺς πάντας εἰς σεβασμόν. Ἐν τῇ Η ἡ μονομαχία τοῦ Ἕκτορος καὶ τοῦ Αἴαντος μένει ἄκριτος, ἐν δὲ τῇ Θ οἱ Ἀχαιοὶ ἡττῶνται καὶ ὁ Ἕκτωρ ἀποθρασυνθεὶς ἀπειλεῖ ὅτι θὰ πυρπολήσῃ τὰς ναῦς· διὸ ἐν τῇ ἑπομένῃ ραψῳδίᾳ τῇ συμβουλῇ τοῦ Νέστορος πρεσβεία διὰ νυκτὸς πέμπεται πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ἱκετεύουσα αὐτόν, ἵνα σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας ὁμοφύλους, τοῦ Ἀγαμέμνονος προσφέροντος αὐτῷ πλεῖστα δῶρα καὶ μίαν τῶν θυγατέρων εἰς γάμον. Ἀλλὰ τὰ δῶρα δὲν συγκινοῦσι τὸν ἥρωα, ὅστις θέλει τελείαν ταπείνωσιν τοῦ ὑβριστοῦ βασιλέως. Ἐν τῇ Κ ὁ Διομήδης καὶ Ὀδυσσεὺς ἐν νυκτεγερσίᾳ φονεύουσι τὸν κατάσκοπον τῶν Τρώων Δόλωνα (ἐξ οὗ καὶ «Δολώνεια» ἡ ραψῳδία ἐπιγράφεται), ὡς καὶ τὸν σύμμαχον αὐτῶν Ρῆσον, τὸν πολύχρυσον βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν. Ἐν τῇ Λ, παρὰ τὴν λαμπρὰν ἀριστείαν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἡ μάχη κλίνει ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπὶ τέλους τιτρώσκονται οἱ στρατηγοὶ Διομήδης, Ὀδυσσεύς, Εὐρύπυλος καὶ αὐτὸς ὁ παμβασιλεύς. Ἐν ταῖς ἑπομέναις ραψῳδίαις (Μ, Ν, Ξ, Ο) μετ' ἀμφιρρόπους μάχας οἱ Τρῶες προελαύνουσιν εἰς τὰς ναῦς, ὁ δὲ Ἕκτωρ ἐνθουσιῶν ἐκ τῆς νίκης ἐμβάλλει πῦρ εἰς τὴν ναῦν τοῦ Πρωτεσιλάου. Ὁ Ἀχιλλεύς, ἰδὼν τὰς φλόγας τῆς πυρπολουμένης νεὼς καὶ εἰς τὰς μετὰ δακρύων ἐκλιπαρήσεις τοῦ Πατρόκλου ἐνδούς, ἐπιτρέπει εἰς αὐτόν, ἵνα μετὰ τῶν Μυρμιδόνων ἀποκρούσῃ τοὺς Τρῶας καὶ σώσῃ τοὺς Ἀχαιούς. Οἱ ἐχθροὶ ὑπολαβόντες τὸν Πάτροκλον ὡς τὸν Ἀχιλλέα, οὗ τὴν πανοπλίαν ἐφόρει, τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸ αὐτοῦ· μεθυσθεὶς δ' οὗτος ἐκ τῆς νίκης καταδιώκει αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν, νομίσας ὅτι ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἴλιον. Μετ' ὀλίγον ἀναγνωρισθεὶς φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος ἐν μονομαχίᾳ καὶ περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ λυσσώδης μάχη συνάπτεται (Π, Ρ). Ὁ Ἀχιλλεὺς τότε ἀποβαλὼν τὴν πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα μῆνιν στρέφει ὅλην τὴν ὀργὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν φονέα τοῦ φίλου καὶ τοὺς Τρῶας, οἵτινες ἰδόντες αὐτὸν ἐμφανισθέντα εἰς τὴν μάχην τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγήν, πολλοὶ φονεύονται καὶ οἱ περισωθέντες ἔντρομοι κλείονται ἐντὸς τοῦ τείχους (Σ, Τ, Υ, Φ). Ὁ Ἕκτωρ τολμήσας να μονομαχήσῃ φονεύεται καὶ ὁ νικητὴς ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ ἐξάψας τὸν νεκρὸν ἐκ τοῦ ἅρματος ἀκηδέστως ἕλκει πρὸς τὰς ναῦς (Χ). Κατόπιν θάπτει μεγαλοπρεπῶς τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀγῶνας ἐπιταφίους τελεῖ καὶ βραβεῖα ἡγεμονικὰ ἀπονέμει (Ψ). Τέλος ἐν τῇ ραψῳδίᾳ Ω ὁ γέρων Πρίαμος τῇ προστασίᾳ τοῦ Ἑρμοῦ νύκτωρ εἰσχωρήσας εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀχιλλέως γονυπετεῖ καὶ μετὰ δακρύων ἱκετεύων αἰτεῖται τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ πρὸς ταφήν· ἐπιεικείας καὶ φιλανθρωπίας αἰσθήματα τότε πληροῦσι τὴν καρδίαν τοῦ Πηλείδου, ὅστις ἀποδίδει τὸν νεκρὸν καὶ παρέχει δωδεκαήμερον ἀνακωχήν, ὅπως ἐνδεῶς προσηκόντως ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Τρώων

Digitized by Google

ἥρως. Οὕτω τὸ τέλος τῆς Ἰλιάδος ἐπιστέφει ἦθος φιλάνθρωπον καὶ ἥμερον, ὅπερ ἦτο πρεπωδέστατον καὶ εἰς τὸν ποιητὴν καὶ εἰς τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος. Κατὰ τὸν Ot. Müller σκηνὴ ὁμοία κατὰ τὸ κάλλος πρὸς τὴν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πριάμου δὲν εὑρίσκεται καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν ποίησιν. Τὰ ἀντίπαλα μίση, τὰ τραχέα καὶ πολέμια αἰσθήματα, ἀπομαραινόμενα ἐν αὐτῇ μεταπίπτουσιν εἰς φιλανθρωποτάτην καὶ ἐπιεικεστάτην διάθεσιν. Ἡ ἀποκατάστασις αὕτη τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀχιλλέως, δι' ἧς ἀποκαθαίρεται παντὸς ῥύπου ἡ θεία αὐτοῦ φύσις καὶ ἡ τέχνη, δι' ἧς κοινωνεῖ τῆς καθάρσεως καὶ ἀνακουφίσεως ταύτης καὶ ὁ ἀναγνώστης, εἶναι ἀναμφισβητήτως μεγίστη ἀρετὴ τοῦ ποιήματος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον ἔργον εἶναι θεσπέσιον διὰ τὸ βάθος καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, ἐκδηλουμένην καθ' ὅλην τὴν κλίμακα: ἀπὸ τῆς φρίκης τῶν μαχῶν μέχρι τοῦ συγκινητικοῦ τῆς οἰκογενείας φίλτρου, ἀπὸ τῆς ἀγρίας ὀργῆς διὰ τὴν γενομένην ὕβριν μέχρι τοῦ ἀλγεινοτάτου οἴκτου πρὸς τὸν γέροντα πατέρα τοῦ πεσόντος ἐχθροῦ. Τὸ δημοτικὸν τοῦτο ποίημα εἶναι τὸ κάτοπτρον τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἔθνους.

Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν Ἰλιάδα ἐθεώρει ποίημα ἁπλοῦν καὶ παθητικόν, τὴν δ' Ὀδύσσειαν πεπλεγμένον καὶ ἠθικὸν (Ποιητ. 1459 Β). Ὁ δὲ Λογγῖνος ἐγνωμάτευεν, ὅτι ἡ μὲν Ἰλιάς, ὡς ἔχουσα πολὺ τὸ δραματικὸν καὶ ἐναγώνιον, ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀκμάζοντος τὴν ἡλικίαν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια ἐν τῇ γεροντικῇ, ἅτε πολὺ τὸ διηγηματικὸν καὶ μυθῶδες ἔχουσα. Ὑψηλὸν δὲ φρόνημα καὶ ἰδανικὴν φιλοπατρίαν ἐμπνέουσα, ἐχρησίμευεν ἡ Ἰλιὰς ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ ἔθνους ὡς διδακτικὸν βιβλίον. Ὁ Ἀλκιβιάδης κατεκονδύλισε τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐκεῖνον, ὃν εὗρεν ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ οὐδὲν τῶν Ὁμήρου ἔχοντα, οἱ δὲ μεγάλοι στρατηγοὶ τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος ὑπόδειγμα ἐλάμβανον· ὁ μέγας Ἀλέξανδρος φυλάττων αὐτὴν ἐν νάρθηκι παρέλαβεν εἰς τὰς στρατείας καὶ ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον εἶχε, θαυμάζων καὶ μιμούμενος τὴν περὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος ῥῆσιν τοῦ ποιητοῦ:

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής (Γ' 179)

Ἡ σπουδαιοτέρα ἔκδοσις τῆς Ἰλιάδος τὸ πρῶτον ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους χάριν τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετὰ κριτικῆς δ' ἐπεξεργασίας ἐξέδωκαν αὐτὴν οἱ λόγιοι τῆς Ἀλεξανδρείας, Ζηνόδοτος, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθραξ. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τελευταίου, οὐδεμία πρόοδος πλέον εἰς τὸ κείμενον τῆς Ἰλιάδος ἐγένετο. Τὸ ποίημα μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐν Ρώμῃ ὑπὸ Ματίου, κατὰ δὲ τὸν μέσον αἰῶνα ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην ἐξ ἐμμέτρου τινὸς βραχυτάτης ἐπιτομῆς τῆς Ἰλιάδος, ἥτις ἐκαλεῖτο «Homerus Latinus»· ἀνέθαλε δὲ καὶ ἐσπουδάσθη ἐν Εὐρώπῃ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ α' ἔντυπος ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ Δ. Χαλκοκονδύλη τῷ 1488. Λατινικὴ μετάφρασις αὐτῆς ὑπὸ Divo (1538), Cunichio (1784), χάριν τοῦ Βοκκακίου ὑπὸ τοῦ ἐκ Καλαβρίας Πιλώτου· ἀγγλικὴ ὑπὸ Ποπίου (Pope) τῷ 1715, Derby (1871), Cordery (1890), γερμανικὴ τῷ 1793 ὑπὸ Φοσσίου (Voss), δι' ἧς κατέστη δημοτικώτατος ὁ Ὅμηρος εἰς πάσας τὰς τάξεις τῆς Γερμανίας, καὶ ἰταλικὴ ὑπὸ Ugo Foscolo (1807). Μετεφράσθη προσέτι ἀραβιστί, βοεμιστί, δανιστί, ἰσλανδιστί, μολδοβλαχιστὶ κτλ. Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἔξαμετρος παράφρασις ὑπὸ Β. Ἀποστολίδου (1808), ἔμμετρος ὑπὸ Ρουσιάδου (1817), Ἀνέστη Κωνσταντινίδου (γ' ἔκδ. 1887), Ἀθαν. Χριστοπούλου (ἔκδ. δ' 1887), Ἀνδρ. Σωτηρίου (1923), Ἀλεξ. Πάλλη («Ἡ Ἰλιάδα μεταφρασμένη» 1892—1904), κ. ἄ. (βλ. καὶ λ. *Ὅμηρος καὶ ὁμηρικὸν* ζήτημα). Εἰκόνες πολλαὶ εἰλημμέναι ἐκ τῶν περιγραφῶν τῆς Ἰλιάδος εὑρίσκονται παρὰ Baumeister (Denkmäler des classischen Altertums, tom. I, ἀριθμ. 777, 792), Engelmann (Bilder-Atlas zum Homer). Γ. Κ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Ὁ Ὅμηρος μελετῶν τὴν Ἰλιάδα.
[Ἀνάγλυφον τῆς συλλογῆς Λανσντάουν τοῦ Λονδίνου εὑρεθὲν ἐν Ρώμῃ τῷ 1776.]

—«**Ἰλιὰς *Λατινική***» (Ilias Latina). Βραχυτάτη ἐπιτομὴ τῆς Ἰλιάδος ἐκ 1070 δακτυλικῶν ἑξαμέτρων στίχων ἐν λατινικῇ γλώσσῃ. Ἡ ἐπιτομὴ δ' αὕτη, ἣν ἐπὶ Νέρωνος ἐποίησεν ὁ καλούμενος Italicus, ἐχρησίμευεν ἐν Ρώμῃ καὶ ὡς διδακτικὸν βιβλίον. Δι' αὐτῆς ἐγένετο γνωστὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην ἡ τοῦ Ὁμήρου Ἰλιάς. Γ. Κ. Γ.

—«**Ἰλιὰς *Μικρά***». Τὸ ἔπος τοῦτο, ὅπερ ἔλαβε τὸ ὄνομα πρὸς διάκρισιν τῆς τοῦ Ὁμήρου Ἰλιάδος, ἦτο τὸ περιεκτικώτατον τῶν ποιημάτων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων βιβλίων. Ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Μυτιλήνης Λέσχου, ἀκμάσαντος κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος, ὑπόθεσιν δ' ἔχον τὸν τρωϊκὸν μῦθον, ἤρχετο ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀχιλλέως καὶ κατέληγεν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας καὶ τὴν διανομὴν καὶ ἀπαγωγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Κατὰ τὸν Παυσανίαν ὁ Πολύγνωτος ἔγραψε, συμφώνως πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Λέσχου, τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας ἐν τῇ τῶν Δελφῶν Λέσχῃ. Περιεῖχε δὲ τὸ ποίημα τὸν ἀγῶνα τοῦ Αἴαντος καὶ Ὀδυσσέως περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν ἐκ Λήμνου μετάπεμψιν τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τὸν ὑπὸ τούτου θάνατον τοῦ Πάριδος, τὴν τοῦ Νεοπτολέμου μετάπεμψιν ἐκ Σκύρου, ὅστις ἐλθὼν ἐφόνευσε τὸν Εὐρύπυλον, τὴν κατασκευὴν τοῦ δουρείου ἵππου καὶ τὴν ἀνέλκυσιν αὐτοῦ εἰς τὸ τεῖχος ὑπὸ τῶν Τρώων. Ὡς δὲ ἡ «Αἰθιοπὶς» τοῦ Ἀρκτίνου προϋπετίθετο τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου, οὕτω καὶ ἡ «Μικρὰ Ἰλιὰς» τὴν Αἰθιοπίδα. Τὸ ἔπος τοῦτο, παρὰ τὴν χαλαρὰν αὐτοῦ ἑνότητα, ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν πληθὺν τῶν γεγονότων, τὴν ποικιλίαν τῶν εἰκόνων, τὸν πλοῦτον τῶν διαφόρων χαρακτήρων καὶ τὸ πάθος μεθ' οὗ ἡ ὑπόθεσις ἐκινεῖτο.

[*Kinkel*, Epicorum graecorum fragmenta, 1877.] Γ. Κ. Γ.

Ἰλίβιρρις, ἢ ***Ἰλίβιρροι*** (Iliberris ἢ Iliberri) [*Ἀρχ. Γεωγρ.*]. Ἀρχαία ὀνομασία τῆς *Γρενάδας* (βλ. λ.).

ἰλιγγιῶ *(—άω)*· πάσχω *ἴλιγγον* (βλ. λ), σκοτοδινιῶ, ζαλίζομαι.

ἰλιγγιώδης (ὁ, ἡ),—*ες* (τό)· ὁ προξενῶν ἴλιγγον: «ἰλιγγιώδης ταχύτης».—Ἐπίρρ. *ἰλιγγιωδῶς*.

ἴλιγγος (ὁ)· σκοτοδίνη, ζάλη, ἡ παθολογικὴ κατάστασις καθ' ἣν χάνει τις τὴν εὐστάθειαν τοῦ σώματος καὶ τείνει νὰ πέσῃ.

—[*Ἰατρ.*] Καλεῖται *ἴλιγγος* πεπλανημένη ἐντύπωσις ἀτόμων τινῶν, ὅτι τὰ περὶ αὐτοὺς ἀντικείμενα περιστρέφονται, μετὰ συναισθήσεως ἀσταθείας αὐτῶν ἐν τῷ χώρῳ. Ἂν ὁ ἴλιγγος εἶναι πολὺ ἰσχυρός, δύναται νὰ προκαλέσῃ καὶ πτῶσιν τοῦ πάσχοντος, ἂν οὗτος ἵσταται ὄρθιος· συνοδεύεται δὲ συχνάκις ὑπὸ ναυτίας, ἐμέτων καὶ νυσταγμοῦ. Ὁ ἴλιγγος δὲν εἶναι νόσος, ἀλλὰ σύμπτωμα διαφόρων φυσιολογικῶν ἢ παθολογικῶν καταστάσεων, προκαλουσῶν διαταραχὴν τοῦ λειτουργικοῦ συστήματος τῆς ἰσορροπίας, ὅπερ συναποτελοῦσιν οἱ ἐν τῷ λαβυρίνθῳ τοῦ ὠτὸς ἡμικύκλιοι σωλῆνες, τὸ αἰθουσαῖον νεῦρον καὶ ἡ παρεγκεφαλίς. Γνωστοῦ δ' ὄντος, ὅτι τὰ κέντρα τοῦ αἰθουσαίου νεύρου, τοῦ μεταβιβάζοντος τὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ τῶν ἡμικυκλίων σωλήνων εἰς τὴν παρεγκεφαλίδα, εὑρίσκονται εἰς σχέσεις μετά τε τοῦ κινητικοῦ νεύρου τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ μετὰ τοῦ πνευμονογαστρικοῦ, εὐεξήγητος εἶναι ἡ ἀντίδρασις ὡρισμένων ὀπτικῶν ἐντυπώσεων ἐπὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἰλίγγου καὶ ἡ ἐκδήλωσις φαινομένων τινῶν ἀπὸ τῶν σπλάγχνων (βραδυκαρδίας, ἐμέτων). Κατὰ ταῦτα ὁ ἴλιγγος δύναται νὰ προκληθῇ φυσιολογικῶς δι' ἀποτόμου μεταβολῆς τῆς στάσεως ἢ τῆς διευθύνσεως ἢ τῆς κινήσεως (περιστροφῆς τοῦ σώματος περὶ τὸν ἄξονα), διὰ ταχείας ἀνόδου εἰς ὑψηλὸν μέρος, διὰ τῆς πρὸς τὰ κάτω ἀφ' ὑψηλοῦ θέας (*ἴλιγγος τοῦ ὕψους*). Ἀποτελεῖ δὲ καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἐν θαλάσσῃ ναυτίας. Παθολογικῶς ὁ ἴλιγγος παρατηρεῖται ἐπὶ παθήσεων τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀγγείων, ἰδίως παρ' ἀρτηριοσκληρυντικοῖς, παρ' οἷς ἀποτελεῖ πολλάκις τὸ σημεῖον κινδύνου ἀποπληκτικῆς προσβολῆς. Παρατηρεῖται ἐπίσης ἐπὶ παθήσεων νευρικῶν, ἀναπνευστικῶν, ὀφθαλμικῶν, ἐπὶ δηλητηριάσεων ἢ αὐτοδηλητηριάσεων (διαβήτου, οὐραιμίας, παύσεως τῶν ἐμμήνων, οὐρικῆς ἀρθρίτιδος κλπ.). Ἴλιγγος ἐπίσης ἐμφανίζεται καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν λοιμωδῶν τινων νόσων, οἷον ἐγκεφαλονωτιαίας

Digitized by Google

μηνιγγίτιδος. κοιλιακοῦ τύφου, γρίππης κλπ. Ἴλιγγος παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ παθήσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ ὠτὸς (βύσματος κυψελίδος κλπ.), ὡς καὶ ἐπὶ μέσης ὠτίτιδος ἢ καὶ ὠτίτιδος τοῦ λαβυρίνθου, συνοδεύεται δὲ πάντοτε ὑπὸ βόμβου, συριγμῶν ὑποκειμενικῶν καὶ ὑπὸ κωφώσεως ἑτεροπλαγίας ἢ ἀμφιπλαγίας. Ὁ λεγόμενος *ἴλιγγος τοῦ Ménière* εἶναι σύνδρομον, χαρακτηριζόμενον δι' ἐντονωτάτων ἰλίγγων μετὰ ναυτίας, ἐμέτων, συριγμῶν τῶν ὤτων καὶ τελείας κωφώσεως, ἐκδηλούμενον δ' εἴτε ἀποτόμως (κατόπιν αἱμορραγίας εἰς τοὺς ἡμικυκλίους σωλῆνας καὶ τὸν κοχλίαν) εἴτε βραδέως καὶ προϊόντως. Συχνοτέρα αἰτία αὐτοῦ εἶναι ἡ σύφιλις. Πρὸς διάγνωσιν, ἂν ὠτική τις πάθησις ὀφείληται εἰς ὀργανικὴν ἀλλοίωσιν ἢ ἁπλῶς τυγχάνῃ ἐκδήλωσις νευροπαθική, προκαλεῖται ὁ λεγόμενος *βολταϊκὸς ἴλιγγος* διὰ διοχετεύσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ πωματοειδῶν ἠλεκτροδίων, προσκειμένων τοῦ μὲν ἔμπροσθεν τοῦ τράγου τοῦ δεξιοῦ ὠτός, τοῦ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ἀριστεροῦ. Φυσιολογικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ κεφαλὴ τοῦ οὕτως ἠλεκτριζομένου στρέφεται πάντοτε πρὸς τὸν θετικὸν πόλον. Ἐν παθολογικῇ δὲ καταστάσει, ἐὰν μὲν αἱ παρατηρούμεναι διαταραχαὶ τυγχάνουν ἁπλῶς νευρικῆς ἀρχῆς, ἡ ταλάντωσις τῆς κεφαλῆς γίνεται ἐπίσης πρὸς τὸν θετικὸν πόλον· ἐὰν ὅμως ὑπάρχῃ ὀργανικὴ ἀλλοίωσις, ἡ κεφαλὴ ταλαντουμένη στρέφεται πάντοτε πρὸς τὸ μέρος τοῦ πάσχοντος ὠτός, εἴτε θετικὸς εἴτε ἀρνητικὸς εἶναι ὁ ἐπ' αὐτοῦ πόλος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον *σημεῖον τοῦ Babinski*, δηλωτικὸν ὀργανικῆς παθήσεως τοῦ ὠτός.

Ὁ ἴλιγγος ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἄτομα κατεχόμενα ὑπὸ ψυχονευρώσεων, καθ' ἃς φαίνεται ὅτι μεσολαβεῖ ὑπεραίσθησίς τις συγγενὴς ἢ ἐπίκτητος εἰς παντοειδεῖς ἐντυπώσεις ἢ διεγέρσεις, συνοδευομένη ἐνίοτε καὶ ὑπό τινος αὐθυποβλητικότητος. Παρὰ τοῖς ἀτόμοις τούτοις δύναται νὰ προκληθῇ κρίσις ἰλιγγιάσεως, ἐξ ἀφορμῆς π. χ. ὀσμῆς τινος, ἐκ ταξιδίου ἐν ἁμαξοστοιχίᾳ ἢ ἐν ἁμάξῃ ἢ ἐν αὐτοκινήτῳ, ἐκ τῆς θέας κινουμένης αἰώρας κλπ. Σ. Γ. Σ.

— *[Κτην.]* Ὁ *ἴλιγγος* εἶναι παρασιτικὴ νόσος τοῦ προβάτου, ἐκδηλουμένη, δι' ἀντανακλαστικῶν διαταραχῶν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ προκαλουμένη δι' ἐρεθισμοῦ τῶν ἐντὸς τῶν μετωπιαίων κόλπων ἐγκαθισταμένων ἐμβρύων τῶν οἴστρων. Ἡ ἀφθονία τῶν παρασίτων τούτων δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐξ ἀντανακλάσεως νευρικὰς διαταραχάς, ὡς ἀποτόμους κινήσεις, ἀταξίαν τοῦ βαδίσματος, παροξυσμοὺς ἰλίγγου. Τὰ ἀσθενῆ ζῷα παραπαίουσι βαδίζοντα καὶ πίπτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, παρουσιάζοντα σπασμούς, τριγμὸν τῶν ὀδόντων, ἀφρώδη σιελόρροιαν κτλ. Ἡ θεραπεία ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως εἶναι δύσκολος, ἂν ὄχι ἀδύνατος, διότι μόνον δι' ἀνατρήσεως τῶν κρανιακῶν κόλπων ἐπιτυγχάνεται. Β. Χ.

Ἰλίζαμπεθ (Elizabeth) *[Γεωγρ.]* βλ. *Ἐλιζαμπεθτάουν.*

Ἰλὶμ *[Γεωγρ.]*. Ποταμὸς τῆς Σιβηρίας πηγάζων ἐκ τῶν ὀρέων Ἰλίμσκ. Διαρρέει τὸ κυβερνεῖον τῆς Ἰρκούσκης καὶ χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Ἀγκάρα. Ἔχει μῆκος 500 χλμ. καὶ εἶναι πλουσιώτατος εἰς ἰχθῦς. Μ. Ν. Δ.

Ἰλινίσα (Iliniza) *[Γεωγρ.]*. Ὄρος τῶν δυτικῶν Ἄνδεων, ὕψους 5.300 μ., ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τοῦ Ἰσημερινοῦ. Ἡ χλωρὶς αὐτοῦ καθὼς καὶ τῶν γειτονικῶν ὀρέων ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν Ἄλπεων τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς ἀνάλογα ὕψη φυομένην. Πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος ἐπὶ τῆς Ἰλινίσας ἐγένοντο διάφοροι ἐπιστημονικαὶ μετρήσεις παρὰ γαλλικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τοὺς μαθηματικοὺς Ντὲ Λακονταμὶν καὶ Μπουγκέ. Μ. Ν. Δ.

Ἰλῖνος. Ἀθηναῖος ἀγγειοπλάστης, γνωστὸς ἐκ δύο ἐρυθρομόρφων ἀλαβάστρων, τὰ ὁποῖα φέρουσι τὰς ὑπογραφὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ ζωγράφου Ψίακος. Τὸ ἓν τῶν ἀλαβάστρων τούτων εὑρέθη ἐν Ἀθήναις καὶ εὑρίσκεται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Καρλσρούης τῆς Γερμανίας, τὸ δ' ἕτερον, ἀγνώστου προελεύσεως, ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ὀδησσοῦ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀλαβάστρου παρίσταται γυμνὸς νεανίας ὄρθιος καὶ μὲ τὴν κόμην ἐστεφανωμένην διὰ βυσσινόχρου στεφάνης, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ληκύθιον καὶ χύνων ἐξ αὐτοῦ ἔλαιον εἰς τὴν ἀριστεράν του χεῖρα, διὰ νὰ ἀλειφθῇ. Πρὸ αὐτοῦ κεῖται ἐπὶ δίφρου τὸ ἱμάτιόν του, ἐνῷ, δεξιώτερον, μία μαινάς, κρατοῦσα κρόταλα εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, φεύγει, ρίπτουσα βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἀλαβάστρου παρίστανται δύο μορφαί: μία Ἀμαζὼν βαδίζουσα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κρατοῦσα βέλος καὶ εἷς νεανίας μετὰ κράνους καὶ ἀσπίδος, κτυπῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κορινθιακὸν κράνος. Ἀμφότερα τὰ ἀλάβαστρα εἶναι κεκοσμημένα κατὰ μὲν τὸν λαιμὸν δι' ἀκτινωτῶν ράβδων, κατὰ δὲ τὴν κοιλίαν δι' ἀνθεμωτῶν ἑλίκων. Ἐργασία καὶ ἐπιγραφὴ φανερώνουσιν ὅτι ὁ Ἰλῖνος ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος. Β. Δ. Θ.

Δύο ὄψεις τοῦ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Καρλσρούης ἀποκειμένου ἀλαβάστρου. *Τὸ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ὀδησσοῦ ἀποκείμενον ἀλάβαστρον.*

Ἰλίνσκι (Ilinski), *Ἰωάννης-Στανίσλαος*. Ρῶσος συνθέτης (1795—1860), σπουδάσας ἐν Βιέννῃ παρὰ τῷ Σαλιέρι καὶ τῷ Κάουερ. Συνέθεσε: δύο λειτουργίας, ψαλμούς, 1 συμφωνίαν, εἰσαγωγάς, κουαρτέττα, 2 κοντσέρτα καὶ διάφορα τεμάχια διὰ κλειδοκύμβαλον, μελῳδίας κ.τ.λ. Γ. Σ.

Ἰλιντζὲ (Ilidzéh) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας ἐν τῷ Κουρδιστάν. Κάτ. 8.000. Ἔχει θερμὰς πηγὰς καὶ ὑφαντήρια βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Μ. Ν. Δ.

Ἴλιον *['Αρχ.]*. Ἡ περιλάλητος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους πόλις τῆς βορειοδυτικῆς χερσονήσου τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ γνωστὴ καὶ μὲ τὸ ὄνομα *Τροία*, ὅπερ ἦτο καὶ ὄνομα τῆς ὅλης χώρας. Ἔκειτο ἐπί τινος ὑψώματος (παρὰ τοὺς δυτικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἴδης), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ θεατὴς πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν ἔβλεπε τὸν μετὰ παφλασμοῦ εἰσορμῶντα εἰς τὸ Αἰγαῖον Ἑλλήσποντον, κατ' εὐθεῖαν δὲ τὸ νησόσπαρτον πέλαγος (Αἰγαῖον). Καὶ ἡ μὲν πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὑψώματος, ἡ δὲ ἀκρόπολις *Πέργαμος*, ἥτις ἦτο ἀρχαιοτέρα τῆς πόλεως καὶ πιστεύεται ὅτι ἦτο πελασγικὴ ἀποικία, ἐπὶ τῆς βραχώδους κορυφῆς αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ λόφου ἡπλοῦτο εὐυδρότατον πεδίον, διαρρεόμενον ὑπὸ τῶν ποταμῶν Σκαμάνδρου καὶ Σιμόεντος, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ δαίμων τῆς γονιμότητος Ἐριχθόνιος ἔβοσκε τὰς τρισχιλίας ἵππους του, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ὑψοῦτο ἡ «ὑλήεσσα» Ἴδη, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχον κατέλθει οἱ ὀρεσίβιοι κάτοικοι τῆς χώρας *Δάρδανοι*, οἵτινες προσελκυσθέντες ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς θαλάσσης δὲν ἐβράδυναν ἀπὸ γεωργῶν καὶ ποιμένων νὰ ἐξελιχθῶσιν εἰς τολμηροὺς θαλασσοπόρους, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ διάδοσις τῶν ὀνομάτων Τροία, Ἴλιον, Σκάμανδρος καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς ἄλλων χωρῶν. Τὴν πόλιν ταύτην, κατὰ τὰς μυθικὰς παραδόσεις, ἔκτισε μὲν ὁ υἱὸς τοῦ Τρωὸς καὶ τῆς Καλλιρρόης *Ἶλος*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ὠνομάσθη Ἴλιον, ἐπὶ τοῦ λόφου Ἄτης, ὠχύρωσαν δὲ οἱ θεοὶ Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλλων καὶ ὁ ἥρως Αἰακός. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ τείχους τοῦ Ἰλίου μὲ τοὺς πύργους καὶ τὰς πύλας του, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστότεραι ἦσαν αἱ Σκαιαὶ καλούμεναι πύλαι, λέγεται ὅτι ἔδραμον κατ' αὐτοῦ δύο δράκοντες, οἵτινες μόνον τὴν πλευρὰν τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ Αἰακὸς ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερπηδήσωσιν, ὅπερ ἐσήμαινε, κατὰ τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν προφητικὸν θεόν, ὅτι τὸ τεῖχος τοῦ Ἰλίου μόνον ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Αἰακοῦ ἐκινδύνευε νὰ κυριευθῇ, ὡς καὶ συνέβη. Πρῶτος κατὰ τοῦ Ἰλίου ἐξεστράτευσεν ὁ ἥρως Ἡρακλῆς, διότι ἐνῷ ἔσωσεν ἀπὸ τὸ κῆτος τὴν *Ἡσιόνην*, θυγατέρα τοῦ Λαομέδοντος, δὲν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἀμοιβήν, τοὺς δωρηθέντας εἰς τὸν πρόγονον τοῦ Λαομέδοντος Τρῶα ἵππους διὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Γανυμήδους. Τὸ Ἴλιον ἐκυριεύθη τότε πρώτου ὑπερβάντος τὰ τείχη του τοῦ φίλου τοῦ Ἡρακλέους Τελαμῶνος, υἱοῦ τοῦ Αἰακοῦ, ὅστις καὶ ἔλαβεν ὡς ἀριστεῖον τὴν Ἡσιόνην, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Ἡρακλῆς καὶ παρέδωκε τὴν βασιλείαν τῆς χώρας εἰς τὸν ἀδελφόν της Ποδάρκη, μετονομασθέντα Πρίαμον, διότι αἰχμάλωτος ὢν τοῦ Ἡρακλέους ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του πρὸς τήρησιν καθιερωμένων τύπων. Ἐπὶ τοῦ Πριάμου τούτου, ὅστις εἶχεν ἐπεκτείνει τὸ κράτος του μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸ Ἴλιον εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην εὐδαιμονίαν καὶ ἀκμήν, ἦτο τὸ «ἐϋκτίμενον πτολίεθρον, ἡ ἐρατεινή, ἱρή, αἰπεινὴ καὶ ὀφρυόεσσα Ἴλιος», ὡς καλεῖ ταύτην ὁ Ὅμηρος· ἐπ' αὐτοῦ ὅμως ἔγινε καὶ ὁ πολυθρύλητος *Τρωϊκὸς πόλεμος* (βλ. λ.). Περὶ τοῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ Ἴλιον τῶν προϊστορικῶν χρόνων, μέχρι μὲν τοῦ ἔτους 1870, ὅτε ὁ Σλῆμαν ἐνήργησε τὰς πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ ἀνασκαφάς του, ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο ὁ λόφος *Μπουνάρμπασι*· ἀπὸ τῶν ἐπιτυχῶν ὅμως ἀνασκαφῶν τοῦ Σλῆμαν οἱ πολλοὶ πιστεύουν ὅτι τὸ ὁμηρικὸν Ἴλιον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου *Ἱσσαρλίκ*. Παρὰ τὸν χῶρον τῆς καταστραφείσης πόλεως τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Λυδῶν βασιλέων νέα πόλις, Ἴλιον καὶ αὐτὴ ὀνομασθεῖσα καὶ κατοικηθεῖσα ὑπὸ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν. Διὰ τῆς νέας ταύτης πόλεως διῆλθεν ὁ Ξέρξης, ὅτε ἐπῆλθε (481—480 π. Χ.) κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐτέλεσε θυσίαν 1000 βοῶν εἰς τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἐτέλεσε θυσίαν κατὰ τὸ 411 π. Χ. ὁ Λακεδαιμόνιος ναύαρχος Μίνδαρος καὶ κατὰ τὸ 399 π.Χ. ὁ Δερκυλλίδας. Ὁμοίως διῆλθε διὰ τοῦ Ἰλίου καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην (334 π.Χ.) καὶ ἐτέλεσε θυσίας εἴς τε τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε καὶ πλούσια ἀφιερώματα, καὶ εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἐπιδειχθείσης εἰς αὐτὸν οἰκίας τοῦ Πριάμου βωμὸν τοῦ Ἑρκείου Διὸς πρὸς ἐξευμένισιν τῆς ψυχῆς τοῦ μυθικοῦ βασιλέως, σφαγέντος ὑπὸ τοῦ προγόνου του Αἰακίδου Νεοπτολέμου, διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ὁποίου, ὡς Αἰακίδου, εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἡ ἅλωσις τοῦ Ἰλίου. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶχε γράψει ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Ἰλίου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφήσει ἐλεύθερον καὶ ἀφορολόγητον, διὰ τῆς ὁποίας ὑπισχνεῖτο ὅτι θὰ καταστήσῃ τὸ Ἴλιον πόλιν μεγάλην καὶ θὰ ἀναδείξῃ τὸ ἱερὸν τῆς ἐν αὐτῷ Ἀθηνᾶς ἐπισημότατον, ἱδρύων ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς· ὁ ἐπελθὼν ὅμως πρόωρος θάνατος, μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιστροφήν του, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑποσχέσεις του. Ἐπραγματοποίησεν ὅμως ἐν μέρει ταύτας ὁ Λυσίμαχος (στρατηγὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Θρᾴκης), ὅστις καὶ ναὸν μέγαν ἀνήγειρεν εἰς τὸ Ἴλιον (βλ. λ. *Ἰλίεια*) καὶ περιέβαλεν αὐτὸ διὰ τείχους 8 περίπου χιλιομέτρων καὶ συνῴκισεν εἰς αὐτὸ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ πόλεων. Μετά τινα ὅμως ἔτη ἡ πόλις περιέπεσεν εἰς ἀφάνειαν καὶ τὸ τεῖχός της ἐκρημνίσθη· διὰ τοῦτο καὶ ὅτε ἐκ τῆς Θρᾴκης διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ Γαλάται καὶ κατέλαβον τὸ Ἴλιον, ἐγκατέλιπον αὐτὸ ἀμέσως, κατὰ τὸν Ἡγησιάνακτα, ὡς ἀτείχιστον. Κωμόπολις οὖσα τὸ Ἴλιον κατὰ τὸν μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου πόλεμον (192—190 π. Χ.), ὑπέστη μεγάλας καταστροφὰς κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Φιμβρίου (περὶ τὸ 85 π. Χ.), ὅστις κατέλαβεν αὐτὸ μετὰ δεκαήμερον πολιορκίαν, καυχηθεὶς μάλιστα ὅτι ἐπέτυχεν εἰς 10 ἡμέρας ὅ,τι ὁ Ἀγαμέμνων «χιλιόναυν στόλον ἔχων» εἰς 10 ἔτη. Τὰς καταστροφὰς τοῦ Φιμβρίου ἐπηνώρθωσεν ὁ Σύλλας κατὰ τὸ 77 π. Χ., ὅτε εἶχεν ἐπέλθει κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Μεγάλας ὅμως εὐεργεσίας παρέσχεν εἰς τὸ Ἴλιον, ἀποδώσας τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς κατοίκους του, ἀνακηρύξας τὴν πόλιν ἀφορολόγητον καὶ παραχωρήσας εἰς τὴν κυριότητα αὐτῆς μεγάλην ἔκτασιν γαιῶν, ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, καὶ διότι ὡς φιλαλέξανδρος ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ διότι τὸ γένος του (Ἰούλιον) ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του εἰς τὸν Ἴουλον καὶ τὸν Τρῶα ἥρωα Αἰνείαν.

Τοῦ Ἰλίου διεσώθησαν καὶ νομίσματα, ἅτινα εἶναι δύο χρονικῶν περιόδων, τοῦ Β' π. Χ. αἰῶ-

Digitized by Google

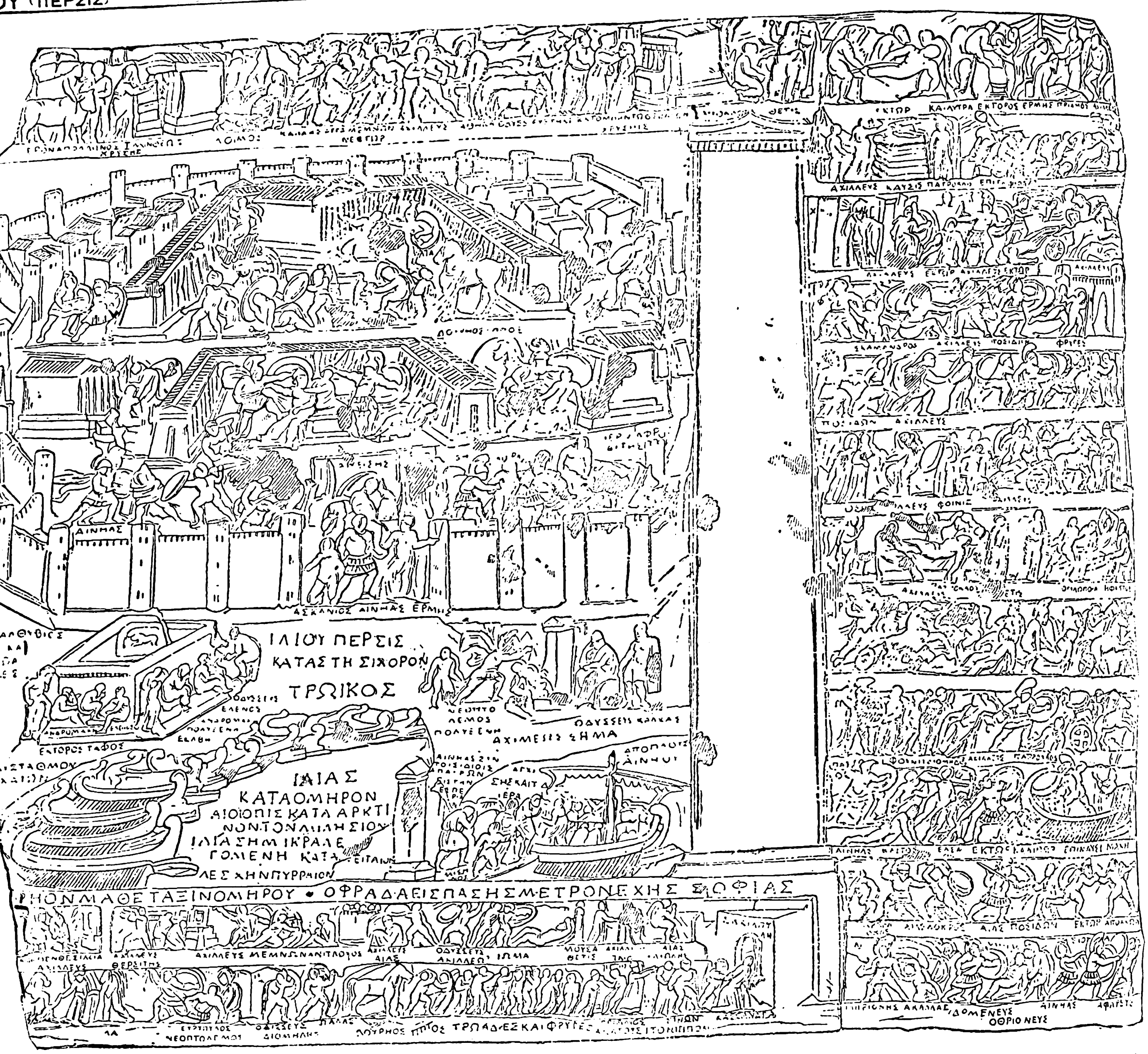

Μαρμάρινος Ἰλιακὸς πίναξ τοῦ μουσείου τοῦ Καπιτωλίου, εὑρεθεὶς περὶ τὸ 1683 δέκα μίλλια ἔξω τῆς Ῥώμης (διαστάσεις 0,285×0,25 μ.). Εἰς τὴν ἄνω κατὰ μῆκος σειρὰν παραστάσεων εἰκονίζονται πρόσωπα καὶ πράξεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῆς Χρυσηίδος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Ἕκτορος. Εἰς τὸ κέντρον ἀναγράφονται αἱ ἐπιγραφαὶ «Ἰλίου πέρσις κατὰ Στησίχορον», «Τρωϊκὸς» (ἐννοεῖται «πίναξ»), «Ἰλιὰς κατὰ Ὅμηρον», «Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον», «Ἰλιὰς ἡ μικρὰ κατὰ Λέσχην Πυρραῖον», εἰκονίζονται δὲ διάφορα σχετικὰ θέματα διασαφιζόμενα ὑπὸ ἀναλόγων τιτλων. Εἰς κάτω διπλῆν σειρὰν παραστάσεων εἰκονίζονται θέματα ἐκ τῆς Αἰθιοπίδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἰλιάδος, ὑπέρκειται δὲ ὁ τίτλος «Θεοδώρηον μάθε τάξιν Ὁμήρου κτλ.». Ἡ δεξιὰ σειρὰ τῶν 11 ἐπαλλήλων παραστάσεων ἀναφέρεται εἰς ποικίλα θέματα τῆς Ἰλιάδος.

νος καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ πρῶτα, ἀργυρᾶ τετράδραχμα, κοπέντα μετὰ τὸ 189 π. Χ., ὅτε, ἡττηθέντος Ἀντιόχου τοῦ Γ', οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν τελείως ἐλευθέραν πόλιν τὸ Ἴλιον, φέρουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως κεφαλὴν Ἀθηνᾶς, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΘΗΝΑΣ ΙΛΙΑΔΟΣ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς βαδιζούσης καὶ κρατούσης διὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς δόρυ, διὰ τῆς ἑτέρας δὲ ἠλακάτην καὶ ἄτρακτον Τὰ δεύτερα φέρουσι συνήθως ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Διὸς Ἰδαίου, κρατοῦντος ἀγαλμάτιον Ἀθηνᾶς Ἰλιάδος, ἢ δύο μορφὰς γυναικείας δεξιουμένας ἀλλήλας (εἶναι αἱ πόλεις Ῥώμη καὶ Ἴλιον προσωποποιημέναι) μὲ τὰς λέξεις ΙΛΙΟΝ ΡΩΜΗ καί τινα τῶν ἑξῆς λέξεων ΑΝΧΕΙΣΗΣ, ΑΦΡΟΔΕΤΗ, ΕΚΤΩΡ, ΣΚΑΜΑΝΔΡΟΣ ΠΡΙΑΜΟΣ κλπ. (βλ. καὶ λ. *Ἰλιὰς* καὶ *Τροία*). Γ. Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

— **«Ἰλίου *Πέρσις*»**. Ποίημα ἐπικὸν τοῦ ὁμηρικοῦ κύκλου, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν ποιητὴν Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον. Τὸ ποίημα τοῦτο ἀπωλέσθη ἐνωρίς, ἀλλὰ γνωρίζομεν ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν ὅτι ἀπετέλει συνέχειαν τῆς «Μικρᾶς Ἰλιάδος», καὶ τῆς «Αἰθιοπίδος». Ὁ Πρόκλος, παρὰ τοῦ ὁποίου μανθάνομεν τὰ κατὰ τὸ περιεχόμενόν του, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του αὐτὸ τοῦτο τὸ ποίημα, ἀλλ' ἐπιτομήν τινα, διότι λέγει ὅτι συνέκειτο ἐκ δύο μόνον βιβλίων, ἐνῷ ἔκ τινος τῶν ἰλιακῶν πινάκων, ὅπου ἡ «Ἰλίου Πέρσις» παρουσιάζεται ὡς ἓν συνεχὲς ἔπος μετὰ τῆς Αἰθιοπίδος, μανθάνομεν ὅτι ἀμφότερα συνέκειντο ἐξ 9.500 στίχων, οἱ ὁποῖοι ἀπῄτουν δέκα τοὐλάχιστον βιβλία.

Ἡ «Ἰλίου Πέρσις» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πρόκλου, περιεῖχε τὰ ἑξῆς: Οἱ Τρῶες ἰδόντες κενὸν τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων κατέρχονται εἰς τὴν πεδιάδα καὶ εὑρόντες τὸν δούρειον ἵππον συσκέπτονται τί πρέπει νὰ τὸν κάμωσι. Καὶ ἄλλοι μὲν προτείνουν νὰ τὸν κατακρημνίσουν, ἄλλοι νὰ θέσουν εἰς αὐτὸν πῦρ καὶ ἄλλοι νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Ἀκολουθεῖ ὁ δόλος τοῦ Σίνωνος καὶ ὁ πνιγμὸς τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν υἱῶν του ἀπὸ τοὺς ὄφεις. Ἐπικρατεῖ τέλος ἡ γνώμη τῶν τελευταίων καὶ ὁ λαὸς εἰσάγει ἐν ἀγαλλιάσει τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν, πανηγυρίζων δὲ τὴν ἀπαλλαγήν του ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας, παραδίδεται εἰς διασκεδάσεις μέχρι βαθείας νυκτός, ὁπότε ὁ Σίνων εἰδοποιεῖ διὰ πυρσῶν τοὺς ὄπισθεν τῆς Τενέδου ναυλοχοῦντας Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι καταφθάνουν εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἐντὸς τοῦ ἵππου κρυβέντων ἀρχίζουν τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν τῶν Τρώων. Ὁ Νεοπτόλεμος φονεύει τὸν Πρίαμον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἑρκείου Διός, ὅπου εἶχε καταφύγει, ὁ Μενέλαος ἀνευρίσκει τὴν Ἑλένην καὶ φονεύσας τὸν Δηίφοβον τὴν ὁδηγεῖ εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Αἴας, προσσπαθῶν ν' ἀποσπάσῃ τὴν Κασσάνδραν ἀπὸ τὸ ξόανον τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον αὕτη εἶχεν ἐναγκαλισθῆ, καταρρίπτει αὐτό. Οἱ Ἕλληνες ὀργίζονται ἐναντίον του διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ ζητοῦν νὰ τὸν λιθοβολήσουν, ἐκεῖνος δὲ σῴζεται καταφυγὼν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς φονεύει τὸν Ἀστυάνακτα, ὁ Νεοπτόλεμος αἰχμαλωτίζει τὴν Ἀνδρομάχην, ὁ Δημοφῶν καὶ ὁ Ἀκάμας ἀπάγουν τὴν Αἴθραν καὶ τέλος διαμοιρασθέντες τὰ λάφυρα ἐπιβιβάζονται οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀποπλέουν, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ ὠργισμένη διὰ τὰς ἀσεβεῖς των πράξεις μηχανᾶται τὴν καταστροφήν των εἰς τὸ πέλαγος (βλ. καὶ λ. *ἐπικὸς κύκλος*). Ν. Α.

— **Ἰλίου *πέρσις***. Ἀνάγλυφον ἐπὶ πλακὸς ἀνευρεθὲν περὶ τὸ 1683 ὑπὸ Archang. Spagna εἰς ἀπόστασιν 10 μιλλίων ἀπὸ τῆς Ῥώμης, παρὰ τὴν Osteria. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀναγλύφου εἰκονίζονται κατὰ σειρὰν διάφοροι σκηναὶ τῆς Ἰλιάδος μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὴν πόλιν. Κάτωθεν αὐτῶν παρίσταται ἡ πόλις μετὰ τῶν τειχῶν της, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτῶν ἡ ἀκρόπολις μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ δουρείου ἵππου, καθ' ἣν στιγμὴν ἄρχεται ἡ σφαγή. Ἐπι κατωτέρω καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀναγλύφου εἰκονίζονται τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσορμοῦν εἰς αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καὶ ἄλλους μὲν φονεύουν, ἄλλους δὲ ἀποσποῦν ἐκ τῶν βωμῶν καὶ ἀπάγουν αἰχμαλώτους. Ἐκεῖ εἰκονίζεται καὶ ὁ Αἰνείας φεύγων μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πατέρα του. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀναγλύφου παρίστανται αἱ αἰχμάλωτοι γυναῖκες τῆς οἰκογενείας τοῦ Πριάμου μὲ τὸν Ταλθύβιον, μία μακρὰ σειρὰ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἡ θυσία τῆς Πολυξένης ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ ἐπιβίβασις τῶν λαφύρων καὶ ὁ ἀπόπλους τῶν Ἑλλήνων. Δεξιὰ τῶν ἀνωτέρω παραστάσεων εἶναι κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ ἐν εἴδει στήλης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθενται συντόμως καὶ ἐν πεζῷ τὰ γεγονότα ἀπὸ τὰς λιτὰς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα μέχρι τῆς ταφῆς τοῦ Ἕκτορος. Τὸ ἀνάγλυφον φέρει ἐπίσης κεχαραγμένα πλησίον ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰκονιζομένων τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ μεταξὺ τῶν παραστάσεων κενά: «Ἰλίου πέρσις κατὰ Στησίχορον, Τρωϊκός», καὶ κατωτέρω: «Ἰλιὰς κατὰ Ὅμηρον, Αἰθιοπὶς κατὰ Ἀρκτῖνον τὸν Μιλήσιον, Ἰλιὰς ἡ μικρὰ λεγομένη κατὰ Λέσχην Πυρραῖον», εἰς τὸ κατώτατον δὲ ἄκρον τὴν ἐπιγρα-

Digitized by Google

φήν: (ΘΕΟ)ΔΩΡΗΟΝ ΜΑΘΕ ΤΑΞΙΝ ΟΜΗΡΟΥ | ΟΦΡΑ ΔΑΕΙΣ ΠΑΣΗΣ ΜΕΤΡΟΝ ΕΧΗΣ ΣΟΦΙΑΣ. Τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἀνευρέθη καὶ ἕτερον ἀντίγραφον, ἀλλὰ πολὺ ἄτεχνον, ἐξεδόθησαν δὲ ἀμφότερα ὑπὸ Otto Jahn ἐν Griechische Bilderchroniken (Bonn 1873).

— **Ἰλίου πέρσις.** Παράστασις ἐπὶ θραύσματος ἀγγείου ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Sarti, ἀλλ' ἀπολεσθέντος βραδύτερον, εἰκονίζουσα εἰς σειρὰς ὑπαλλήλους σκηνὰς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, εἰλημμένας ἐκ τῶν στοιχείων Α, Δ, Ε, Ζ καὶ Λ τῆς Ἰλιάδος. Αἱ σκηναὶ τῆς ἁλώσεως εἰκονίζοντο εἰς μὴ περισωθέντα τμήματα τοῦ ἀγγείου. Τὸ περισωθὲν τμῆμα ἔφερε τὴν ἐπιγραφήν: (Ἰλιάδα καὶ Ὀ)δύσσειαν ῥαψῳδ(ι)ῶν μη' Ἰλίου πέρσ(ιν), πλησίον δὲ τῶν εἰκονιζομένων προσώπων τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ θραύσματος εἰκονίζετο ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ παρ' αὐτὴν ἱσταμένη ἡ Θέτις, κάτωθεν δὲ αὐτῆς ἡ πόλις τοῦ Ἰλίου μετὰ τῶν τειχῶν της.

Πλεῖσται ἄλλαι παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων καὶ τοιχογραφιῶν, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου, μνημονεύονται ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων, μὴ διασωθεῖσαι μέχρι σήμερον. Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπραγματεύθησαν τὸ θέμα τοῦτο, μνημονευτέος ὁ ζωγράφος Κλεάνθης ἐκ Κορίνθου (Ζ' αἰῶνος π. Χ.), τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα ὁ Στράβων χαρακτηρίζει «σφόδρα εὐδόκιμον», ὁ ἀγγειοπλάστης Βρύγος, ἐπὶ κύλικος τοῦ 480 π. Χ. σῳζομένης εἰς καλὴν κατάστασιν, καὶ ὁ Πολύγνωτος, τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται δύο παραστάσεις τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἰλίου, ἡ μία εἰς τὴν Πεισιανάκτειον στοὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὴν ἐν Δελφοῖς Λέσχην τῶν Κνιδίων (βλ. καὶ *Ἰλιακοὶ πίνακες*). Ν. Α.

— **Ἴλιον** *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*.— 1) Πόλις τῆς Μ. Ἀσίας παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ρυνδάκου, ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου μνημονευομένη. —2) Πόλις ἐν Θράκῃ, παρὰ τὴν Βιζύην.— 3) Πόλις ἐν Μακεδονίᾳ, τῆς ὁποίας γίνεται μνεία ὑπό τε τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου καὶ τοῦ Λιβίου.— 4) Πόλις ἐν Θεσσαλίᾳ. — 5) Ὄρος τῆς Λακωνικῆς, πλησίον τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως Λᾶ. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ὑπῆρχον δύο ναοί, ὁ τοῦ Διονύσου καὶ ὁ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους. ΚΑΨ.

— **Ἴλιον** (Ilion) *[Γεωγρ.]*. Πόλις τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ν. Ὑόρκης, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μόχωκ καὶ τῆς διώρυγος Ἤρι. Ἐν αὐτῇ εὑρίσκονται τὰ ἐργοστάσια τῶν γραφομηχανῶν Ρέμιγκτων. Κάτοικοι 10 000. Μ. Ν. Δ.

Ἰλιονεὺς *[Μυθολ.]*. Υἱὸς τοῦ Ἀμφίονος, βασιλέως τῶν Θηβῶν, καὶ τῆς Νιόβης, φονευθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι ἡ μήτηρ του ἐτόλμησε νὰ καυχηθῇ ἐπὶ εὐτεκνίᾳ καὶ πολυτεκνίᾳ πρὸς τὴν μητέρα του Λητώ. Α. Θ. Σ.

— **Ἰλιονεύς.** Εἷς τῶν ἐπιφανῶν Τρώων, υἱὸς τοῦ Φόρβαντος, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Πηνελάου, ἀρχηγοῦ τῶν Βοιωτῶν κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Α. Θ. Σ.

Ἰλιόνη *[Μυθολ.]*. Θυγάτηρ τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Ἑκάβης, σύζυγος τοῦ Πολυμήστορος, βασιλέως τῆς Θρᾴκης. Κατά τινα μῦθον ὁ Πρίαμος προαισθανόμενος τὴν πτῶσιν τῆς Τροίας, ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν κρυφίως τὸν νεώτατον υἱόν του Πολύδωρον μετὰ πολλῶν θησαυρῶν, ἵνα, ἂν ποτε ἀνδρωθῇ, ἐκδικηθῇ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Ἡ Ἰλιόνη φοβουμένη μήπως ἀνακαλυφθῇ τὸ καταφύγιόν του, ἀνέτρεφεν αὐτὸν ὡς τὸν υἱόν της Δηΐφιλον, τοῦτον δὲ ὡς τὸν ἀδελφόν της Πολύδωρον. Οἱ Ἕλληνες μαθόντες τοῦτο καὶ ἐπιζητοῦντες νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν γενεὰν τοῦ Πριάμου, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Πολυμήστορος νὰ φονεύσῃ τὸν Πολύδωρον, ὑποσχεθέντες εἰς αὐτὸν τοὺς θησαυρούς του καὶ τὴν Ἠλέκτραν ὡς σύζυγον. Συγκατανεύσας ὁ Πολυμήστωρ, ἐφόνευσεν ἐν ἀγνοίᾳ τὸν υἱόν του. Ἡ Ἰλιόνη, ἐκδικουμένη τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της, ἀφοῦ τὸν ἀπετύφλωσε τὸν ἐφόνευσε. Α. Θ. Σ.

Ἴλιπα (λατιν. Ilipa) *[Ἀρχ. Γεωγρ.]*. Πόλις τῆς Τουρδητανίας ἐν τῇ Βαιτικῇ Ἱσπανίᾳ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Βαίτιδος ποταμοῦ, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς παραλίας 700 στάδια. Ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς Ἱσπάλεως (νῦν Σεβίλλης), τῆς ὁποίας ἦτο ἐμπορεῖον (Conventus Hispalensis), ἐπικοινωνοῦσα μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ μικρῶν πλοίων, πλωτοῦ ὄντος τοῦ ποταμοῦ μέχρις αὐτῆς. Χάρις εἰς τὰ παρ' αὐτὴν πλούσια μεταλλεῖα ἀργύρου ταχύτατα ἀνεδείχθη, ἐπὶ δὲ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Βαιτικῆς. Τὴν θέσιν αὐτῆς, κατά τινας, ἐπέχει ἡ νῦν Villa Nuova del Rio ἢ ἡ Alcalá del Rio. Α. Θ. Σ.

Ἰλισσιάδες (αἱ), ἢ ***Εἰλισσιάδες***, καὶ ***Ἰλισσίδες*** *[Ἀρχ.]*. Ἐπίκλησις τῶν Μουσῶν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ Ἰλισοῦ, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐλατρεύοντο αὗται Αὐτόθι ὑπῆρχε κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος ἱερὸν αὐτῶν λατρευομένων ὁμοῦ μετὰ τῶν νυμφῶν.

Ἰλισὸς (καὶ ***Ἰλισσὸς*** ἢ ***Εἰλισσὸς***) *[Γεωγρ.]*. Ὁ περίφημος ποταμὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Αἱ πηγαὶ αὐτοῦ εὑρίσκονται ἐπὶ τῶν βορειοδυτικῶν κλιτύων τοῦ Ὑμηττοῦ κατὰ τὴν θέσιν Ἅγιος Ἰωάννης ὁ θεολόγος. Κατερχόμενος πρὸς Δ. καὶ δεχόμενος τὰ ἐκ τῶν πέριξ βουνῶν ρεύματα διέρχεται διὰ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης λόφου Ἀρδηττοῦ, ἔνθα τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς εὑρισκομένου Ὀλυμπιείου. Παρερχόμενος μεταξὺ τῶν λόφων Σικελίας καὶ Μουσῶν εἰς τὴν σημερινὴν συνοικίαν Σφαγεῖα, ἐδέχετο ἐνταῦθα τὸν τελείως ἀποξηρανθέντα καὶ ἐξαφανισθέντα παραπόταμον αὐτοῦ Ἠριδανόν. Ἐντεῦθεν ρέει κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ Ν. Φάληρον, ἔνθα ἑνούμενος μετὰ τοῦ Κηφισοῦ ἐκβάλλει εἰς τὴν φαληρικὴν θάλασσαν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φαίνεται ὅτι ἦτο πλουσιώτατος εἰς ὕδωρ. Σήμερον εἰς τὴν κοίτην αὐτοῦ λιμνάζουσι κατὰ διαστήματα τὰ ὕδατα πενιχροῦ ρυακίου, πλημμυρίζει ὅμως οὗτος κατὰ τὰς μεγάλας βροχάς. Ὁ Στράβων εἰς τὰ Γεωγραφικά του (Θ' κεφ. Α' 24) ὀνομάζει τοῦτον «μᾶλλον χειμαρρώδη, τὸ πλέον δὲ θέρους μειοῦται τελέως», ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ὁ Ἰλισὸς ἦτο χείμαρρος ἀποξηραινόμενος τὸ θέρος. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐσχημάτιζεν καταρράκτης, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπήγαζεν ἡ «Καλλιρρόη». Παρὰ τὰς πρὸς τὸν ἀρχαῖον δῆμον τῆς Ἄγρας ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εὑρίσκετο τὸ ἱερὸν τῶν μουσῶν τῶν καλουμένων Ἰλισσιάδων, καὶ παρ' αὐτὸ πηγὴ διαυγὴς καὶ πλάτανος εὐθαλὴς κατὰ Λουκιανὸν (LXI, 4), ἔνθα ὁ Σωκράτης καθεζόμενος «Φαίδρου τε τοῦ Μυρρινουσίου κατειρωνεύετο καὶ τοῦ Λυσίου τοῦ Κεφάλου λόγον διήλεγχε καὶ τὰς Μούσας ἐκάλει ἥξειν». Πλησίον δὲ ταύτης ὑπῆρχε καὶ τὸ ἱερόν, ἔνθα ὡς ἥρως ἐλατρεύετο ὁ Ἰλισός, ἐδεικνύετο δέ που καὶ τὸ χωρίον, ἔνθα οἱ Δωριεῖς ἐφόνευσαν τὸν Κόδρον. Εἰς τὰς παρ' Ἄγραν ὄχθας τοῦ ποταμοῦ κατὰ Παυσανίαν (Ἀττικὰ ΧΙΧ, 27) ὁ ἄνεμος Βορέας, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ἐπεχωρίαζεν ἐν Ἰλισῷ, ἥρπασε τὴν Ὠρείθυιαν, ἀπαγαγὼν ταύτην εἰς Θρᾴκην. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἐν Ἀρδηττῷ ὤμνυον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλεγόμενοι δικασταὶ τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον καὶ ἐτέλουν κατ' ἐνιαυτὸν τὰ μικρὰ Ἐλευσίνια, τὰ καλούμενα κατ' Ἄγραν. Ὁ Ἰλισὸς προσωποποιημένος παρίσταται ὡς νεανίας εἰς τὸ Δ. ἀέτωμα τοῦ Παρθενῶνος, παρ' αὐτὸν δὲ νύμφη, πιθανῶς ἡ Καλλιρρόη.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἰλισοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος, ἔκειτο, ὡς διεπιστώθη ἐκ τῶν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1897 γενομένων ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ν. Σκιᾶν, εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισοῦ, παρὰ τὴν σημερινὴν συνοικίαν Βατραχονήσι. Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τούτου, πρὸς τὰ ὁποῖα ἦτο προσῳκοδομημένη χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἐσῴζοντο κατὰ χώραν τῷ 1751, ὅτε οἱ ἐπισκεφθέντες τὸ ἔτος τοῦτο τὰς Ἀθήνας J Stuart καὶ N. Revett ἐσχεδίασαν καὶ ἀπεικόνισαν τὸν ναὸν τοῦτον εἰς 8 πίνακας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῶν «Antiquities of Athens» (τόμ. Α'). Κατὰ τοὺς πίνακας τούτους καὶ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ περιγραφήν, ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ἀμφιπρόστυλος τετράστυλος, ἀποτελούμενος ἐκ προνάου καὶ σηκοῦ μετ' ἀναγλύπτου ζωφόρου εἰς τὸν θριγκόν, ὁλοσχερῶς καταστραφεὶς ὕστερον καὶ κατεδαφισθεὶς (κατ' εἴδησιν Δ. Καμπούρογλου) τῷ 1778 ὑπὸ τοῦ Χατζῆ-Ἀλῆ, ὅπως τὸ ὑλικόν του χρησιμεύσῃ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Κατὰ τὰς ὡς ἄνω ἀνασκαφὰς ἐξ ὅλου τοῦ οἰκοδομήματος μόνον κατώτατοί τινες λίθοι τοῦ κρηπιδώματος εὑρέθησαν κατὰ χώραν. Τὸ ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ὁ ναὸς ἦτο βραχῶδες, ἐκ τῶν ἐν τῷ βράχῳ δὲ λαξευμάτων διακρίνεται ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία αὐτοῦ, ἅπασα ἡ νοτία πλευρὰ καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς δυτικῆς. Ὡσαύτως δὲ ἐκ τοῦ εἰς τὸν βράχον λαξεύματος καὶ ἑνὸς λίθου ὑπάρχοντος κατὰ χώραν διακρίνεται ὁ τοῖχος ὁ χωρίζων τὸν σηκὸν ἀπὸ τοῦ προνάου· τὸ πλεῖστον μέρος τῆς βορείας πλευρᾶς καὶ ἡ βορειοδυτικὴ γωνία ἐξηφανίσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν, ἀποκοπέντος τοῦ βράχου πρὸς διάνοιξιν τῆς διερχομένης ὁδοῦ. Εὑρέθησαν ὁμοίως ἐπὶ τόπου λείψανα τῆς κόγχης τοῦ βήματος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἦτο προσῳκοδομημένη ἐπὶ τοῦ προνάου, ὡς καὶ θεμέλια τοίχων μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων, πίθοι καὶ βόθροι. Περίεργον δ' εὕρημα ὑπῆρξαν οἱ παρὰ τὸν ναὸν ἀνακαλυφθέντες 35 τάφοι (Β' ἢ Γ' μ. Χ. αἰῶνος), εἰς τοὺς ὁποίους εὑρέθησαν διάφορα πήλινα ἀγγεῖα. Τεμάχιον δὲ ἀναγλύφου τῆς ζωφόρου τοῦ ναοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον παρίστανται δύο ἀσκοί, οἵτινες πιθανὸν νὰ ἔχωσι σχέσιν πρὸς τὴν παρὰ τὸν Ἰλισὸν λατρείαν τοῦ Βορέου, καὶ ἕτερον τεμάχιον ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου, ὅπερ παριστᾷ θεὸν καθήμενον (τέχνη Δ' ἢ Γ' π. Χ. αἰῶνος), ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἐκεῖ. Τίνος θεότητος ἦτο ὁ ναὸς οὗτος, ὥστε νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν λατρείαν αὐτῆς ἡ γειτονία τόσων νεκρῶν, δυστυχῶς οὐδεμία ἐπιγραφὴ εὑρέθη διὰ νὰ παράσχῃ εἴδησίν τινα. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀγάνωτά τινα ἀγγεῖα, ἐξ ὧν πλῆθος εὑρέθη ἐν Ἐλευσῖνι, δὲν δύνανται μετὰ πιθανότητος νὰ βεβαιώσωσιν, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἀνῆκεν εἰς θεότητά τινα τῶν ἐν Ἐλευσῖνι λατρευομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας (1897).—*Δ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν (τόμ. Α'). — *Laborde*, Documents sur l'histoire et les antiquités d' Athènes (σελ. 103, Χάρτ. Νο 15 και 19). — *J. Stuart and N. Revett*, Antiquities of Athens (τόμ. Α').
Π. Α. Ν.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Digitized by Google

Digitized by Google

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

τ.	Δ΄	σ.	510 γ΄	στ.	15	καὶ 14 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *13 Ἰουλίου* ἀνάγν. *26ην Ἀπριλίου*
»	Ε΄	»	329 β΄	»	37	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Θανιέτε (Canete)* ἀνάγν. *Κανιέτε (Cañete)*
»	»	»	387 β΄	»	23	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ὁ πληρώνων* ἀνάγν. *ὁ μὴ πληρώνων*
»	ΣΤ	»	174 α΄	»	7	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἐσηδοτιτας* ἀνάγν. *ἐπιδοτίτας*
»	Ζ΄	»	534 α΄	»	27	ἀντὶ *ἐν Ναυπλίῳ* ἀνάγν. *ἐν Σπέτσαις ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Ἑλλὰς»*
»	»	»	701 β΄	»	18	ἀντὶ *Champ* ἀνάγν. *Camp*
»	»	»	825 α΄	»	3	ἀντὶ *δύο στήμονας* ἀνάγν. *τρεῖς στήμονας*
»	Η΄	»	598 β΄	»	47	εἰς τὸ τέλος τῆς παραγράφου πρόσθες τὰς λέξεις: *βλ. λ. ἐξώγαμα τέκνα καὶ νόθα τέκνα.*
»	»	»	»	»	59	εἰς τὸ τέλος τῆς παραγράφου πρόσθες τὰς λέξεις: *βλ. λ. ἔγγραφον καὶ πλαστογραφία.*
»	»	»	915 β΄	»	11	ἀντὶ *Φινλανδὸς* ἀνάγν. *Φλαμανδὸς*
»	»	»	945 β΄	»	25	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *τακτικῶν* ἀνάγν. *τακτικῶς*
»	Θ΄	»	71 γ΄	»	26	ἀντὶ *Βίλλερ* ἀνάγν. *Μίλλερ*
»	»	»	355 β΄	»	8	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ὑποκειμένων αὐτῆς* ἀνάγν. *ἀποκειμένων αὐτῇ*
»	»	»	361 γ΄			τὸ σχῆμα τῶν *δικατόπτρων* εἶναι ἀνεστραμμένον
»	»	»	379 γ΄	»	50	ἀντὶ *5268* ἀνάγν. *526 d*
»	»	»	454 γ΄	»	34	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *2 %* ἀνάγν. *2 γραμμαρίων*
»	»	»	477 α΄	»	40	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *δοχιλάων* ἀνάγν. *δολιχάων*
»	»	»	489 α΄	»	1	ἀντὶ *1871* ἀνάγν. *1881*
»	»	»	509 γ΄	»	8	ἀντὶ *μάχην* ἀνάγν. *αἰφνιδιασμὸν*
»	»	»	510 β	»	42	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *2200* ἀνάγν. *2 γραμμ. καὶ 200 χιλιοστὰ*
»	»	»	516 α΄	»	50	ἀντὶ *φύσις* ἀνάγν. *φύσει*
»	»	»	525 β΄	»	39	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *λοχαγοῦ* ἀνάγν. *ταγματάρχου*
»	»	»	562 γ΄	»	21	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ντυροὺζ* ἀνάγν. *Ντουροὺζ*
»	»	»	657 β΄	»	21	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Λαρισίκι* ἀνάγν. *Παρισίων*
»	»	»	659 γ΄		26	ἀντὶ *ὁ ἐγκαίρως ἀναφλεγόμενος* ἀνάγν. *ὁ ἀναφλεγόμενος ἐν καιρῷ*
»	»	»	660 α΄	»	14	ἀντὶ *Entante* ἀνάγν. *Entente*
»	»	»	661 α΄	»	7	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *βλ. λ. ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν καὶ Ἑλλὰς [Προσφυγικὸν ζήτημα]* ἀνάγν. *βλ. λ. ἐταμπλὶ*
»	»	»	688 γ	»	16	καὶ 9 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ξεδίλοβο* ἀνάγν. *Ζεδίλοβο*
»	»	»	705 α΄	»	2	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *παλαιῶν* ἀνάγν. *πολικῶν*
»	»	»	752 α΄	»	33	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *[Ζῳολογ.]* ἀνάγν. *[Γεωλογ.]*
»	ΙΑ	»	32			Ἡ ἐν λέξει *Ἕλσιγκφορς* εἰκὼν μὲ τὴν λεζάνταν *«Ἡ προκυμαία τοῦ Ἕλσιγκφορς»* ἀνήκει εἰς τὸ ἄρθ. *Ἔμς* μὲ τὴν ἐπεξήγησιν *«Γενικὴ ἄποψις τοῦ Ἔμς»*
»	»	»	51 γ΄	»	48	καὶ 55 ἀντὶ *Στοῦλμαν* ἀνάγν. *Στάνλεϋ*
»	»	»	95 γ΄	»	9-10	ἀντὶ *ὁ πάσχων ἐμπροσθοτονίαν βλ. λ.* ἀνάγν. *ὁ ἐμπροσθότονος βλ. λ.*
»	»	»	183 α΄	»	47	ἀντὶ *εὑρέθη* ἀνάγν. *ὡρίσθη*
»	»	»	202 α΄	»	2	ἀντὶ *μεσονύκτιον* ἀνάγν. *μεσοκύνιον*
»	»	»	244 α΄	»	43	καὶ 42 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *πενθημιμερὶς* ἀνάγν. *πενθημιμερὴς*
»	»		»	»	31	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἑφθημιμερὶς* ἀνάγν. *ἑφθημιμερὴς*
	»	»	315 α΄	»	59	μετὰ τὰς λ. *Μεγάλου Σαββάτου* πρόσθες τὰς λ. *μέχρις ἐπιμήλου τοῦ στηλιδίου τὴν 10ην π. μ. τοῦ Μεγάλου Σαββάτου ἄνευ τιμῶν, τὸ δὲ μεσονύκτιον πρὸς τὸ Πάσχα*
»	»	»	354 γ΄	»	22	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *πυροβόλων* ἀνάγν. *πολυβόλων*
»	»	»	357 γ΄	»	63	ἀντὶ *1913—1915* ἀνάγν. *1913*
»	»	»	359 γ΄	»	36	ἀντὶ *1913* ἀνάγν. *1923*
»	»	»	361 γ΄	»	28	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *βιβλίων* ἀνάγν. *βεβαίως*
»	»	»	442 α΄	»	33	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *μακρότερον* ἀνάγν. *μικρότερον*
»	»	»	501 β΄	»	10	ἀντὶ *ὑπολειφθεὶς κατά τι τῆς πραγματικῆς* ἀνάγν. *ὑπερβὰς τὴν πραγματικὴν*
»	»	»	527 γ΄			λεζάντα εἰκόνος: ἀντὶ *τάφρος* ἀνάγν. *ὁδόστρωμα*
»	»	»	569 α΄	»	24	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἑρμηνία* ἀνάγν. *ἑρμινία*
»	»	»	570 β΄	»	40	ἀντὶ *Ἑρμιονία* ἀνάγν. *Ἑρμιονὶς*
»	»	»	627 β΄	»	14	ἐκ τῶν κάτω: διαγραπτέα ἡ λ. *Τοπτάνι*
»	»	»	701 γ	»	54	καὶ 55 ἀντὶ *ἐπισκοπὴν κτλ.* ἀνάγν. *δύο ἐπισκοπὰς τὴν τῆς Χαλκίδος καὶ Ξηροχωρίου καὶ τὴν τῆς Καρυστίας*
»	»	»	848 γ΄	»	40	καὶ 41 ἡ φράσις: *ἡ διάταξις ὅμως αὕτη ἀπομένει μέχρι τοῦδε ἀνεφάρμοστος* διαγραπτέα
»	»	»	850 α΄			λεζάντα πρώτης εἰκόνος: ἀντὶ *ἀποδούμενος* ἀνάγν. *ἀποξυόμενος*
»	»	»	850 γ΄			λεζάντα πρώτης εἰκόνος: ἀντὶ *Κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους* ἀνάγν. *Κεφαλὴ τοῦ ἐφήβου τῶν Ἀντικυθήρων*
»	»	»	906 γ΄	»	18	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *γεωμετρία* ἀνάγν. *γεωμαντεία*
»	ΙΒ	»	15 α΄	»	36	ἀντὶ *Levg* ἀνάγν. *Berg*
»	»	»	42 β΄	»	4	ἀντὶ *Εἤνων* ἀνάγν. *Ζήνων*
»	»	»	54 α	»	21	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ζιμπερτσὲ* ἀνάγν. *Ζιμπεφτσὲ*
»	»	»	59 γ΄	»	18	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *1913* ἀνάγν. *1813*
»	»	»	67 α΄	»	40	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *Ζαγράμπολου* ἀνάγν. *Ζαφράμπολου*
»	»	»	89 α΄	»	42	ἀντὶ *Μνήματα* ἀνάγν. *Μνημεῖα*
»	»	»	262 γ΄	»	1	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\delta=\sqrt{5-0,2}$ *ἑ. μ.* ἀνάγν. $\delta=\sqrt{5}-0,2$ *ἑ. μ.*
»	»	»	263 α΄	»	1	ἀντὶ $\delta=\sqrt{5.\varepsilon-0,7}$ *ἑ. μ.* ἀνάγν. $\delta=\sqrt{5.\varepsilon}-0,7$ *ἑ. μ.*
»	»	»	264 γ΄	»	11,	12, 13, 16 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $K\delta$ ἀνάγν. K_δ
»	»	»	»	»	11,	12, 13, 14 ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $K\varepsilon$ ἀνάγν. K_ε
»	»	»	»	»	12	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\frac{\Pi\delta^2}{4} K\delta$ ἀνάγν. $\frac{\pi\delta^2}{4} \cdot K_\delta$
»	»	»	»	»	11	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ $\frac{\Pi\delta^2}{4.\varepsilon}$ ἀνάγν. $\frac{\pi\delta^2}{4\varepsilon}$
»	»	»	265 α΄	»	42	ἀντὶ $K\varepsilon$ ἀνάγν. K_ε
»	»	»	»	»	38	καὶ 39 ἀντὶ $K\upsilon$ ἀνάγν. K_υ
»	»	»	»	»	3	ἀντὶ $\sigma=\sigma_\varepsilon + \sigma_\varkappa = \frac{\Sigma}{\beta.\varepsilon} + \frac{\Sigma.\varepsilon}{\beta\varepsilon_2:\sigma} = \frac{7.\Sigma}{\beta.\varepsilon}$ ἀνάγν. $\sigma=\sigma_\varepsilon + \sigma_\varkappa = \frac{\Sigma}{\beta.\varepsilon} + \frac{\Sigma.\varepsilon}{\beta\varepsilon_2.\sigma} = \frac{7.\Sigma}{\beta.\varepsilon}$
»	»	»	»	»	7	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἐπιτρεπόμενον φορτίον* ἀνάγν. *ἐπιτρεπόμενον εἰς ὀλίσθησιν φορτίον*
»	»	»	265 β΄	»	11	καὶ 19 ἀντὶ $\alpha^1=1,5\delta$ ἀνάγν. $\alpha'=1,5\delta$
»	»	»	»	»	14	ἐκ τῶν κάτω: ἀντὶ *ἀτμολεβήτων* ἀνάγν. *ἀτμοσφαιρῶν*
»	»	»	265 γ΄	»	3	ἀντὶ *γ΄)* ἀνάγν. *Γ΄)*
»	»	»	552 γ΄	»	26	ἀντὶ *1616* ἀνάγν. *1547*
»	»	»	639 γ΄			τὸ πρῶτον εἰκονιζόμενον νόμισμα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΤΙΑΝΕΩΝ θεωρηθήτω παρέμβλητον

Digitized by Google